

Buka Hope

Roviana Bible

This Bible is copyrighted by Wycliffe Bible Translators (Wycliffe.org) and is printed with permission by the Digital Bible Society (dbs.org) for non-commercial use.

This Bible is available for free download in a variety of digital formats at dbs.org/bibles.

Zenesesi	4	Nehumu	813
Ekisidasi	52	Habakuku.....	816
Livitikasi	93	Zepanaea	819
Ninaedi rina Tinoni	121	Haqai	823
Diutironomi	157	Zakaraea.....	825
Zosua.....	192	Malakai	834
Zazi	214	Matiu	838
Ruti	237	MAKA	875
1 Samuela	241	LUKE.....	898
2 Samuela	270	ZONE.....	937
1 Baṅara.....	295	Tinavete.....	964
2 Baṅara.....	325	Roma	999
1 Koronikolo	354	1 KORINITI	1015
2 Koronikolo	381	2 KORINITI	1030
Ezara.....	413	QALESIA.....	1041
Nehemaea	423	EPISASI	1047
Esita	438	PILIPAE	1053
Zobi.....	446	KOLOSAE	1057
Sam.....	474	1 TESALONAIKA.....	1061
Zinama Tinumatumae.....	555	2 TESALONAIKA.....	1065
Ekeleziasiti	580	1 TIMOTE.....	1068
Kinera Koari na Kinerakera .	589	2 TIMOTE.....	1073
Aisea	595	TAETUSI	1077
Zeremaea.....	654	PILIMONE.....	1080
Kinabo te Zeremaea	711	HIBURU	1082
Izikeli	718	ZEMISI	1094
Daniela	765	1 PITA.....	1099
Hozea	780	2 PITA.....	1104
Zoili	790	1 ZONE.....	1107
Emosi.....	794	2 ZONE.....	1111
Obadaea	802	3 ZONE.....	1112
Zona.....	804	ZIUDI	1113
Maika.....	807	REVALESONI.....	1115

Zenesezi

Sa Vinabakala

Sa ginuana sa zinama "Zenesezi" si na pinodalaena. Sa buka hie si tozini gita sa kinurikurina sa maṅauru meke sa pepeso, toroso va podaki Tamasa sari na tinoni, meke sa pinodalaena sa kinaleana meke sa tinasigiti pa kasia popoa. Tozini gita tugo sa sa siraṅa gua sapu tavete la nia Tamasa koari na tie. Koanana tugo pa korapana sa buka hie sari na vina tatara te Tamasa koe Ebarahami pude va mae ia sa minana koari na tie pa kasia popoa. Zenesezi si boka ta paqaha pa karua pukuna: (1) Sa kinurikurina sa kasia popoa meke sa guguana sa vinari tetei gore mae tadi na tinoni. Koadia sari vivineidi rina tiatamada gugua hire: e Adama meke Ivi, Keni meke Ebolo, Noa meke sa naqe, meke sa vetu ululuna pa Babele. (Hinia 1-11) (2) Sa vivineidi rina tiatamadia rina tinoni pa Izireli. Kekenu si e Ebarahami sapu ta gilana sa nana rinaṅeraṅe meke sa nana vina tabe koe Tamasa. Meke sa hinodalana sa vivineina sa tuna koreo Aisake meke sa tuna sa tuna sapu e Zekopi, sapu ta pozae Izireli. Beto sapu gua asa si koa sari vivineidi rina tuna Zekopi, sari ka manege rua koreo; arini sapu pododi sari ka manege rua butubutu pa Izireli. Keke vivinei gelena si sa vivineina e Zosepa meke sa kinokoa tadi na tuna Zekopi pa popoa Izipi.

Sa ṅatina sa buka hie si na guguadi ri na tinavete te Tamasa. Podalae koari na vina podakadi ri doduru tiṅitona, meke kamo tu koari na tataru pa vina tatara koari na tie pa kasia popoa. Asa tu si pitui na va kilasi sari na tie sea. Turaṅa lani meke tokani Sa si arini meke va toṅoti sa pa dia tinoa. Korapa kopuni Sa sari doduru sinage na sage meke va gorevura ni Sa sari Nana hiniva meke sari na vinariva egoi koari na tinoni.

Sari na Pinaqapaqahana sa Buka

Sa kinurina sa maṅauru meke sa pepeso meke sari na tie. Hinia 1:1 kamo hinia 2:25

Sa pinodalaena sa sinea meke sa tinasigiti. Hinia 3:1-24

Sa vivineina Adama meke kamo koasa pinodo te Noa. Hinia 4:1 kamo hinia 5:32

Sa vivineina sa kinaleana pa kasia popoa meke tinoa te Noa meke sa naqe. Hinia 6:1 kamo hinia 10:32

Sa vetu ululuna pa Babele. Hinia 11:1-9

Sa vivineina Semi kamo koe Ebarami. Hinia 11:10-32

Sa tinoa te Ebarahami, Aisake, meke Zekopi. Hinia 12:1 kamo hinia 35:29

Sa tutina e Isoa. Hinia 36:1-43

Zosepa meke sari na tasina koreo. Hinia 37:1 kamo hinia 45:28

Sari na tie Izireli pa popoa Izipi. Hinia 46:1 kamo hinia 50:26

Va Podakia Tamasa sa Kasia Popoa meke sa Tie

1 Pa pinodalaena sipu tavetia Tamasa sa maṅauru, meke sa pepeso, ² meke loke kinehana meke loketona si koa koasa kasia popoa. Na hinuporo si nobia sa lamana peava, meke sa Maqomaqona Tamasa si opo tamunia sa beru kolo.

³ Meke zama sa Tamasa, "Mani vura mae sa kalalasa!" Meke ta evaṅa tugo sa kalalasa. ⁴ Meke doṅo la ia e Tamasa sapu leana sa kalalasa, ke paqaha pania Tamasa sa kalalasa koasa huporo. ⁵ Meke poza nia rane Tamasa sa kalalasa meke poza nia boṅi Sa sa huporo. Meke asa tugo sa rane kekenu meke hola taloa sa boṅi, meke kamo mae sa munumunu.

⁶ Meke zama pule tugo sa Tamasa, "Sa galegalearane si mani koa pa vari korapadi rina kolo, pude paqaha ruai sari na kolo." ^{††7} Meke tavetia sa Tamasa sa mamaṅa lavata pude paqahia sa kolo panaulu meke pa kauruna sa galegalearane, ke ta evaṅa gua tugo asa. ⁸ Meke poza nia galegalearane Tamasa sa mamaṅa lavata; meke asa tugo sa rane vina rua. Hola taloa sa boṅi meke kamo mae sa munumunu.

⁹ Zama pule sa Tamasa, "Madi ta kolo varigarae pa keke vasina sari na kolo pa kauruna sa galegalearane, pude va vura va bakalia sa pepeso popana!" Meke ta evaṅa tugo. ¹⁰ Meke poza nia pepeso Tamasa sa popoa popana, meke sari na kolo pu ta varigarae, si poza nia lamana Sa. Meke doṅo la i Tamasa sapu leadi tugo si arini. ¹¹ Meke zama pule sa Tamasa, "Mani toqolo vura

† 1:3 2 Kor 4:6

†† 1:6 2 Pit 3:5

mae pa pepeso sa muqe meke sa hiqohiqo: sari na huda pu vua kiko, meke na votiki huda saripu koai kiko vuadi;" meke ta evaṅa tugo. ¹² Ke va toqolo vurai sa pepeso sari doduru votivotiki kineha huda, meke doṅo la i Tamasa sapu leadi tugo si arini. ¹³ Meke asa tugo sa rane vina ṅeta meke hola taloa sa boṅi, meke kamo mae sa munumunu.

¹⁴ Meke zama pule sa Tamasa, "Madi podaka vura mae pa maṅauru sari na kalalasa pude paqahia sa rane koa sa boṅi, meke kaqu koa na vina gilagila si arini, pude padai sari na pinodalaedi ri na totošo, na rane meke na vuaheni. ¹⁵ Madi koa na kalalasa sarini pa mamaṅana sa maṅauru, pude va kalalasia sa popoa pepeso." Meke ta evaṅa tugo. ¹⁶ Meke vizati Tamasa sari karua kalalasa nomadi, sapu nomana si pude totoli nia sa rane, meke sapu hitekena si pude totoli nia sa boṅi, meke sari na pinopino si taveti tugo Sa. ¹⁷ Meke veko lani Tamasa si arini pa maṅauru pude va kalalasia sa popoa pepeso, ¹⁸ meke pude totoli nia sa rane meke sa boṅi, meke pude paqahia sa kalalasa koasa huporo. Meke doṅo la i Tamasa sapu leadi si arini. ¹⁹ Meke asa tugo sa rane vina made meke hola taloa sa boṅi, meke kamo mae sa munumunu.

²⁰ Meke zama pule tugo sa Tamasa, "Madi tava siṅi sari na lamana koari na rovana igana toadi, meke sari na kurukuru pu tapuru panauluna sa popoa pepeso, koasa mamaṅana sa maṅauru." ²¹ Ke va podaki Tamasa sari na igana nomadi hola pa lamana, meke sari doduru hopeke butubutu igana toadi pu tunuru, meke va podaki tugo Sa sari doduru votivotiki butubutu kurukuru tapuru. Meke doṅo la i Tamasa sapu leadi tugo si arini. ²² Meke manani Tamasa sarini meke zama, "Mi podopodo va sokusoku. Mamu va siṅi sari na kolo lamana; madi tapuru lamae pa doduru vasidi pa pepeso sari na kurukuru tapuru." ²³ Meke asa tugo sa rane vina lima, meke hola taloa sa boṅi, meke kamo mae sa munumunu.

²⁴ Meke zama sa Tamasa, "Mani va vurai sa pepeso sari na kurukuru toadi pa dia kineha soti: sari na kurukuru ṅame, meke na kurukuru gotolodi." Meke ta evaṅa gua tugo si arini. ²⁵ Meke va podaki Tamasa sari doduru kurukuru koari doduru dia kineha soti: sari na kurukuru ṅame meke sari na kurukuru gotolo. Meke doṅo la i Tamasa sapu leadi tugo si arini.

²⁶ Meke zama pule sa Tamasa, "Mada va podaki sari na tinoni pa kinehada soti, pude madi baṅarani sari na igana pa kolo, meke sari na kurukuru pa galegalearane, meke sari na kurukuru made nenedi, meke sari doduru tiṅitoṅa pu ṅame pa pepeso." ^{†27} Ke va podaki Tamasa sari na tinoni: va podaka guni ni Sa pa kinehana soti; va podaka ni koreo na vineki Sa si arini. ^{††} ^{‡28} Meke manani Tamasa si arini meke zamai Sa, "Mi podopodo va sokusoku, mamu va siṅia sa pepeso, mamu tavetavete vasina. Mi ṅati hiniva ni sari na igana pa kolo, meke sari na kurukuru pa galegalearane, meke sari doduru tiṅitoṅa toadi pule pa pepeso." ²⁹ Meke zama pule sa Tamasa, "Dotu, ele

ponini gamu Rau sari doduru linetelete pu ari kikodi saripu toa pa kasia popoa, meke sari doduru vua huda pu koai kikodi korapadi. Arini sari na gemi ginani.

³⁰ Sari doduru linetelete toadi pa pepeso si ele poni Rau koari doduru tiṅitoṅa toadi pu siṅo pude na gedi ginani: koari doduru kurukuru made nene na kurukuru tapuru, meke na kurukuru hitekedi pu ṅame pa pepeso." ³¹ Meke doṅo la i Tamasa sari doduru tiṅitoṅa pu ele taveti Sa, meke dotu, leleadi hola si arini. Meke asa tugo sa rane vina onomo; meke hola taloa sa boṅi, meke kamo mae sa munumunu.

2 Ke gua asa, si tava hokoto beto sa maṅauru meke sa pepeso, meke sari doduru likakalae pu koa koarini. ² Meke beto tavetavete sa Tamasa meke pa rane vina zuapa si magogoso si Asa koari doduru Nana tinavete pu ele taveti Sa. ^{††} ^{‡33} Ke, mana nia Tamasa sa rane vina zuapa, meke va madia Sa si asa. Koasa totošo asa, si lopu tavetavete sa Tamasa sina ele hokoto beto sari doduru Nana tinavetavete.

Ta Vivinei Pule sa Vina Podaka tadi na Tinoni

⁴ Gua hire sari na vina podakadi sa maṅauru, meke sa pepeso totošo ta tavete si arini.

Pa totošona sipu kuria e Zihova Tamasa sa pepeso meke sa maṅauru, ⁵ si lopu ele toa pa pepeso si keke huda pa hiqohiqo, meke lopu ele toqolo sage si keke linetelete pa pepeso, ura lopu ele va hoqa nia ruku e Zihova sa pepeso, meke loke tie si koa pude uma ia si asa. ⁶ Ba sari na kovele ^{††} mo si vura sage mae koa sa pepeso, meke va bobosia sa beruna sa pepeso.

⁷ Meke tavete nia kavuru pepeso mo e Zihova sa tie, meke siṅo nuquru nia Sa pa qoqoro isuna sa tinoā; meke tiqe toa sa tie. ^{†††}

Sa Inuma pa Idini

⁸ Ke letea e Zihova Tamasa si keke inuma pa Idini pa kali gasa rimata, meke vasina si veko nia Sa sa tie sapu ele tavetia Sa. ⁹ Meke va toqolo vurai e Zihova vasina sari doduru huda pu doṅo lea pa mata, pu leadi pude henai; meke sa huda tinoā, meke sa huda tinumatumae tanisa lineana meke sa kinaleana si toa pa vari korapana puta sa inuma. ⁵

¹⁰ Keke ovuku si vura mae gua pa Idini sapu va masuria sa inuma, meke paqaha ka made si asa. ¹¹ Sa pozana sa ovuku kekenu si Pisoni, sapu tolo likoho la koasa sa doduruna sa popoa Havila, vasina koa sa qolo. ¹² Sa qolo pa popoa sana si leana, meke koa tugo vasina sa ruqa sapu humaṅa lea, meke sa patu arilaena sapu ta pozae onikisi. ¹³ Sa pozana sa ovuku vina rua si Qihoni, sapu vari dikue nia sa popoa Kusi. ¹⁴ Meke sa pozana sa ovuku vina ṅeta si Taeqarisi, sapu ene la gua pa kali gasa rimata koasa popoa Asiria. Meke sa ovuku vina made si Iuparetisi.

^{††} 2:2 Hib 4:4, 10 ^{††} 2:2 Ekd 20:11 ^{†††} Tasuna meke lopu bakala sa zinama Hiburu pa vesi hie. Kaiqa iniliri si zama: "Sari na kovele mo si vura sage mae koa sa pepeso," meke kaiqa pule si, "Sari na bukaha si vura sage mae koasa pepeso." ^{†††} 2:7 1 Kor 15:45 § 2:9 Rev 2:7, 22:2, 14

† 1:26 1 Kor 11:7 †† 1:27 Mt 19:4; Mk 10:6 ‡ 1:27 Zen 5:1-2

¹⁵ Meke vagia e Zihova Tamasa sa tie meke vekoa Sa pa inuma Idini, pude mani tavetavete na kopu nia sa inuma sana, gua. ¹⁶ Meke zama ia e Zihova Tamasa sa tie, "Boka henai goi vuadi sari doduru huda pa inuma, ¹⁷ ba namu lopu kaqu henaia goi sa vuana sa huda tinumatumae tanisa lineana meke sa kinaleana, ura koasa rane pana henaia goi si asa, si kaqu mate si agoi." †

¹⁸ Meke zama se Zihova Tamasa, "Lopu leana si pude koa telena eke sa tie, ba kaqu tavetia Rau si keke nana tie varitokae sapu kaqu garona sa." ¹⁹ Ke taveteni pepeso e Zihova Tamasa sari doduru kurukuru pa hiqohiqo, meke doduru kurukuru tapuru pa galegalearane. Meke turaña lani Sa sarini koa sa tie, pude hopeke pozani pozapoza sa si arini. Ke gua sapu pozani pozapoza sa tie sari doduru kurukuru toadi hire si gua tugo asa ke ari pozadi si arini. ²⁰ Ego, ke vizata poni pozapoza sa tie sari doduru kurukuru meke nenedi, doduru kurukuru tapuru, meke sari doduru kurukuru pinomo pa hiqohiqo, ba lopu ta dogoro si keke sapu pada meke garo pude varitokae koasa tie.

²¹ Gua asa, ke va puta muliunja e Zihova Tamasa sa tie, meke sipu puta muliunja sa, si hena ia Tamasa si keke susuri raqaraqana, meke tuku pule ia Sa sa masana. ²² Meke sa susuri raqaraqa sapu vagia e Zihova koasa tie, si va podaka nia keke barikaleqe Sa, meke turaña la nia Sa koasa tie. ²³ Meke zama sa tie, "Kamahire tu, sina hie tugo sa susurina sa susuriq meke sa masana sa masaqu arau.

Ke kaqu ta pozae barikaleqe si asa, sina ta vagi pa korapa tiniqu rau si asa."

²⁴ Gua asa, si luaria sa koreo sa tamana meke sa tinana, meke koa keke koa sa nana barikaleqe, meke koa keke tinidia sari karua. ††

²⁵ Dododohodi beto sari Adama meke Ivi, ba lopu kurekure si arini.

Adama si Sekea sa Tinarae te Tamasa

3 Ego, sa noki si keke kurukuru sekesekeina, holani sari doduru kurukuru pule, saripu ele taveti e Zihova Tamasa. Zama la ia sa noki sa barikaleqe, "Vegua, ele zama hinokara nia Tamasa sapu lopu kaqu henai gamu vuadi sari doduru huda koasa inuma hie, gua taga?" ‡

² Meke olaña sa barikaleqe sa noki, "Boka henai gami sari na vuadi rina huda koasa inuma. ³ Ba zama sa Tamasa sapu lopu kaqu hena ia gami sa vuana sa huda sapu koa pa vari korapana puta sa inuma, meke namu lopu kaqu tiqua gami si asa, pude lopu gua si kaqu mate si gami kara! gua."

† Sa minate hie si karua ginuana. Sa natina si na sinea sapu kaqu toqolo koasa maqomaqona sa tie, meke sa nana binaere koe Tamasa si kaqu ta noñovala. Bakala tugo sapu mate sa tinina. Zama se Zisu sapu sa tie sapu avosi sari na Qua zinama meke va hinokaria si Asa sapu garunuqu Rau, si ele vagia sa sa tinoa hola. Lopu kaqu turu pa vinari pitui sa tie sana, sina ele hola nia sa sa minate, meke ele karovo la pa tinoa. Mi doño la pa Zone 5:24. †† 2:24 Mt 19:5; Mk 10:7-8; 1 Kor 6:16; Epi 5:31 ‡ 3:1 Rev 12:9, 20:2

⁴ Ba zama la sa noki koasa barikaleqe, "Lokari hokara lopu kaqu mate si gamu kara! ⁵ Ura gilania Tamasa sapu pana hena ia gamu si asa, si kaqu tava vañunu sari na matamia, meke kaqu gua tugo sa Tamasa si gamu, pude gilania sapu leana meke sapu kaleana."

⁶ Meke sipu doño la ia sa barikaleqe sa vuana sa huda sapu doño lea pa matana, meke leana pude hena ia, meke ta okorae tugo pude gilae, si paketia sa si asa meke hena ia. Meke ponía sa sa loana, meke somana hena ia sa si asa. ⁷ Meke sipu hena ia tugo ri kara si asa si hinoqa tava vañunu sari na matadia meke gilania ri kara sapu dodoho si arini. Ke piti vari kapaeni ri kara sari na elo piqi d pude taveteni dia tivitivi, gua.

⁸ Pana veluvelu ibibuna sa rane si avosia ri karua tamaloana sa halabutu nenena e Zihova Tamasa pa korapa inuma, ke tome nia ri karua tamaloana si Asa pa korapa hudahuda koasa inuma. ⁹ Ba tioko la ia e Zihova Tamasa sa tie, meke nanasia, "Pavei koa si goi?" gua.

¹⁰ Meke olaña sa tie, "Avosia rau sa halabutu nenemu Goi pa korapa inuma, ke matagutu qua sina na dododohoqu si rau. Ke tome qual!"

¹¹ Meke zama sa Tamasa, "Esei tozi nigo sapu dodoho si goi, gua? Vegua, ele hena ia goi sa vuana sa huda sapu heki nia Rau koa goi?"

¹² Meke zama sa tie, "Sa barikaleqe sapu poni nau Goi, pude koa koa rau, asa si poni nau sa vuana sa huda, ke hena ia rau si asa," gua si asa.

¹³ Meke zama la se Zihova Tamasa koa sa barikaleqe, "Tio, na sa sapu ele tavetia goi?"

Meke olaña sa barikaleqe, "Na sekesekei nau sa noki si rau, ke hena ia rau sa vuana sa huda," gua si asa. ‡†

Ta Tozi Vurae sa Vina Kilasa

¹⁴ Meke zama la ia Zihova Tamasa sa noki, "Sina ele tavete guahe si agoi, ke kaqu ta levei si goi. Koari doduru kurukuru made nenedi meke sari doduru kurukuru pinomo, ba agoi mo si ta levei. Kaqu gotolo nia goi sa tiamu, meke kaqu hena ia goi sa kavuruna sa pepeso doduru rane pa mua tinoa. ¹⁵ Kaqu vekoa Rau sa vinarikanai pa varikorapamu goi meke sa barikaleqe, meke pa vari korapana sa kikomu goi, meke sa kikona sa; kaqu sekea sa ‡ sa batumu meke agoi ba kaqu garatia tugo sa huhubakuluna sa." ‡††

¹⁶ Meke koasa barikaleqe ba zama la tugo sa Tamasa, "Kaqu va nomaia Rau sa mua tinasigiti pa mua pinodopodo; meke pa tinasigiti tu si kaqu tiqe podo koburu si goi, ba kaqu okoro pule nia tugo goi sa loamu ‡††, ba kaqu palabatu nigo sa si goi."

¹⁷ Meke zama la koe Adama si Asa, "Sina ele va tabea goi sa mua barikaleqe, meke hena ia goi sa vuana sa huda, sapu heki nia Rau, pude meke mi hena ia gamu

‡† 3:13 2 Kor 11:3; 1 Tim 2:14 ‡† Sa kikona sa barikaleqe si zama nia se Zisu sapu kaqu va kilasia se Setani. Mi tiroa Rom 16:20 Qal 3:16. ‡†† 3:15 Rev 12:17 ‡†† Kaiqa tie si balabala ia sa Hiburu sapu ta iliri "kaqu okoro pule nia tugo goi sa loamu" sa ginuana hinokara si "kaqu okoro pude palabatu nia goi sa loamu."

kara, gua. Mani ta levei sa pepeso koasa ginugua sapu tavetia goi. Pana gore igo tu natanata si kaqu tiqe ari gemu ginani si goi, ninae rane pa mua tinoa. ¹⁸ Meke na aroso rakihhi, na nobo si kaqu toqolo vura mae, meke kaqu henai gamu sari na linetelete pa inuma. ¹⁹ Pana tavetavete va ninira meke gore a tu natanata sa isumatamu, si kaqu tiqe hena ginani si goi, osolae pule la koasa pepeso si goi. Na kavuru mo si goi sina agoi si ta tavetae pa pepeso mo; ke pa kavuru tugo si kaqu kekere pule la si goi."

²⁰ Ego, poza nia Ivi ^{††} sa tie, sa nana barikaleqe, sina na tinadia ri doduru tie toadi si asa. ²¹ Meke tavete poni nia poko kapu kurukuru e Zihova Tamasa, se Adama meke sa nana barikaleqe, meke va pokopokoi Sa sari kara.

Ta Hitu Taloa koe Tamasa koasa Inuma se Adama meke Ivi

²² Meke tiqe zama pule se Zihova sa Tamasa, "Dotu, ele ta evanae kekehoŋo gua tugo gita sa tie, ke gilania sa sapu leana babe kaleana. Ego, mani lopu tava malumu si asa kamahire, pude qaŋama la nia sa sa limana, pude vagia sa vuana sa huda tinoa meke hena ia, meke toa hola." ²³ Gua asa, si hitu pania Zihova Tamasa pa Inuma Idini si asa, pude mani uma ia sa sa pepeso vasina sapu ta tavete mae guana si asa. ²⁴ Meke sipu ele hadu vura nia Sa sa tie si vekoi Sa pa kali gasa rimata koasa inuma Idini sari na mateana, meke sa vedara huruhuruŋuna, sapu avana varikali pude kopu totoko nia sa sirana la gua koa sa huda tinoa.

Keni meke Ebolo

4 Sipu koa turania Adama se Ivi, sapu sa nana barikaleqe, si aritiana si asa, meke podoa sa se Keni. Meke zama si asa, "Ele vagia rau si keke tuqu koreo koasa tinokae te Zihova," gua. ² Meke mudina sa si podo pulea sa sa tasina, sapu se Ebolo. Meke sipu noma sage se Keni si ta evanae na tie uma si asa, meke se Ebolo sina tie kopu sipi. ³ Meke sipu hola kaiqa totoŋo si paleki e Keni si kaiqa vinariponi na vuadi sari na nana linetelete pa kenuna Zihova. ⁴ Meke se Ebolo tugo si turana lani sa sari kaiqa tuna sipi podo kenudi koasa nana rovana, va vukivukihhi lani sa sari na kukurudi sapu leadi na deanadi. Meke qetu nia e Zihova se Ebolo, meke sari nana vinariponi. ⁵ Ba lopu qetu nia Sa se Keni meke sa vinariponi tanisa, ke bugoro hola se Keni, meke kaleana sa dinono pa isumatana. ⁶ Ke zama ia Zihova se Keni, "Na vegua ke doŋo bugoro tu si goi, meke kaleana sa isumatamu? ⁷ Ego, be guana tavete va toŋoto si goi, si kaqu qetu nigo Rau. Ba be tavete va sea si goi si korapa eko aqa kapae nana pa sasada sa sinea, na hiva koimata nigo sa si goi, ba mamu va kilasia si asa."

[†] 3:17 Hib 6:8 ^{††} Sa mamalainina sa pozapoza Ivi si kekehoŋo guana keke zinama Hiburu sapu sa ginuana si toana. [‡] 3:22 Rev 22:14 ^{††} 4:4 Hib 11:4

⁸ Meke zama la ia Keni se Ebolo sa tasina, "Aria, mada la pa inuma." Meke sipu korapa koa ri kara pa inuma, si gasa taliri la ia Keni sa tasina meke seke va matea sa si asa. [‡]

⁹ Meke beto hoirana zama ia e Zihova se Keni, "Avei se Ebolo sa tasimu."

Olaŋa si asa, "Lokari, lopu gilania rau. Arau si lopu na tie kopu tanisa tasiq," gua si asa.

¹⁰ Meke zama se Zihova, "Na sa si ele tavetia goi? Avosia Rau sa mamalainina sa eharana sa tasimu sapu korapa titioko mae Au koasa pepeso pude hobe. ^{‡‡‡} Ele ta levei si goi meke hitu panigo Rau koa sa pepeso vasina lelete goi, vasina titisae gore sa eharana sa tasimu sapu va matea goi. ¹² Pana be lelete si goi koasa pepeso, ba namu loketoŋa kaqu vagia goi. Kaqu koa na tie kokokimu si goi, meke loke mua vasina soti, ba kaqu ene vilorae hoboro mo pa popoa pepeso."

¹³ Meke olaŋa la se Keni koe Zihova, "Namu toleŋe gua noma hola nia, sapu gua boka palekia rau, sa Mua vina kilasa koa rau. ¹⁴ Dotu, pa rane ninoroi si ele hituau Goi si rau, koasa pepeso masuruna hie, meke lopu kaqu boka ene tata si rau pa kenumu Goi ba kaqu govegovete, na enene hoboro mo si rau pa pepeso, meke be dogorau keke tie si kaqu va mateau mo sa."

¹⁵ Ke tiqe olaŋa e Zihova si asa, "Lokari! Be seke va matego keke tie si goi si kaqu kaleana hola ^{‡‡} sa nana vina kilasa hola nia sa vina kilasa tamugoi." Meke vekoa e Zihova si keke vina gilagila koe Keni, pude lopu kaqu tava mate hoboro si asa koa keke tie pana tutuvia. ¹⁶ Meke taluarae taloa se Keni pa kenuna e Zihova meke la koa pa popoa Nodo [§] si asa, pa kali gasa rimata pa Idini.

Sa Tututi te Keni

¹⁷ Meke hola kaiqa totoŋo si koa turania Keni sa nana barikaleqe. Ke aritiana si asa, meke podoa sa se Inoke. Meke kuria Keni si keke vasileana, meke poza luli nia sa sa popoa asa koasa pozana sa tuna sapu se Inoke. ¹⁸ Meke na tuna e Inoke se Iradi, meke na tuna e Iradi se Mehuzaeli, meke na tuna Mehuzaeli se Metusaeli, meke na tuna Metusaeli se Lemeki. ¹⁹ Meke habai e Lemeki si karua barikaleqe: e Eda pozana si keke, meke sapu keke pule si e Zila. ²⁰ Podoa Eda se Zabali; meke se Zabali hie, si na tie kekenu sapu tago bulumakao meke na tiatamadia ri pu hoke kokoa pa ipi poko. ²¹ Sa pozana sa tasina si e Zubali; asa sa tamadia ri pu hoke mikemike na ivivu. ²² Podoa Zila se Tubala Keni; sa nati tie tavetavete tinitoŋa tavetavetena pa boronizi meke na aeana. Meke sa vavenena e Tubala Keni si e Neama.

²³ Meke zama la i Lemeki sari karu nana barikaleqe, "Eda meke Zila, mi va avoso mae au gamu kara na qua

^{‡‡} 4:8 Mt 23:35; Lk 11:51; 1 Zn 3:12 ^{‡‡‡} 4:10 Hib 12:24 ^{‡‡‡} Sa ginuana ka zuapa totoŋo si kaleana hola sa nana vina kilasa. [§] Sa ginuana Nodo sina popoa tadi na tie pu lopu koa noso pa keke vasina ba enene lamae doduru totoŋo.

barikaleqe; avosia sa qua zinama! Ele va matea rau si keke tie vaqura sina na seke va bakorau sa.

²⁴ Be ka zuapa totosu hola nia sa vina kilasa pude hobe sa minate te Keni, ba kaqu ka zuapa navulu zuapa totosu † tu sa vina kilasana sa tie pu va mate au,” gua se Lemeki. ††

Seti meke Inosi

²⁵ Meke va tata pulea Adama sa nana barikaleqe, meke podoa sa barikaleqe si keke tuna koreo. Meke poza nia Seti sa sa pozana, meke zama, “Ele poni hobe nau Tamasa si keke koburu pule, sapu na hinobena e Ebolo, sapu ele seke va matea e Keni.” ²⁶ Meke ta poni nia Seti si keke tuna koreo meke poza nia Inosi sa sa pozana. Pa totosu asa si tiqe podalae varavara rina tie koasa pozana e Zihova. ‡

Sa Tuti te Adama

5 Hire sari na vivineidi ri na tie pu tuti gore mae koe Adama. Sipu taveti Tamasa sari na tinoni si va podaka gunini Sa na kinehana soti si arini. ††² Meke va podaka ni koreo na vineki Sa meke mana ni Sa si arini, meke pozani tinoni Sa, sipu ta tavete si arini. ††³ Sipu kamo keke gogoto tolongavulu vuahenina se Adama, si podo mae si keke tuna koreo gugua puta tugo asa, ke poza nia Seti sa si asa. ⁴ Pa mudina sa pinodo te Seti, si toa kamo vesu gogoto vuahenina pule se Adama, meke koadia pule kaiqa tuna koreo na vineki si asa. ⁵ Ego sa vinarigaraedi ri doduru vuaheni pu toai Adama, si ka sia gogoto tolongavulu, meke tiqe mate si asa.

⁶ Sipu keke gogoto lima vuahenina se Seti, si podo mae se Inosi. ⁷ Pa mudina sa pinodo te Inosi, si toa kamo vesu gogoto zuapa vuahenina pule se Seti, meke koadia pule sari kaiqa tuna koreo na vineki.

⁸ Gua asa, ke sari doduru vuahenina pu toai Seti si ka sia gogoto manege rua, meke tiqe mate si asa.

⁹ Sipu kamo sia navulu vuahenina se Inosi si podoa sa se Kenani. ¹⁰ Pa mudina sa pinodo te Kenani si toa kamo vesu gogoto manege lima vuahenina pule se Inosi, meke koa dia pule si kaiqa tuna koreo na vineki.

¹¹ Gua asa ke sari doduru vuahenina pu toai Inosi si ka sia gogoto lima, meke tiqe mate si asa.

¹² Sipu kamo zuapa navulu vuahenina se Kenani, si podoa sa se Mahalaleli. ¹³ Pa mudina sa pinodo te Mahalaleli, si toa kamo vesu gogoto made navulu vuahenina pule se Kenani, meke koadia pule si kaiqa tuna koreo na vineki. ¹⁴ Gua asa ke, sari doduru vuahenina e Kenani si ka sia gogoto manege puta, meke tiqe mate si asa.

¹⁵ Sipu kamo onomo navulu lima vuahenina se Mahalaleli, si podoa sa se Zaredi. ¹⁶ Pa mudina sa

† Sa ginuana sa vina kilasa sapu ka zuapa navulu zuapa totosu si kaleana toa sa vina kilasa tanisa tie pu hobe se Lemeki hola nia sapu te Keni. †† 4:24 Mt 18:22 ‡ “Varavara rina tie koa sa pozana Zihova.” Pa totosu hie si podalae varavara tepa rini koasa pozana Zihova babe tozi vura nia sa pozana Zihova. †† 5:1 Zen 1:27-28 †† 5:2 Mt 19:4; Mk 10:6

pinodo te Zaredi, si toa kamo vesu gogoto tolongavulu vuahenina pule se Mahalaleli, meke koadia pule si kaiqa tuna koreo na vineki. ¹⁷ Gua asa ke, sari doduru vuahenina e Mahalaleli si ka vesu gogoto vesu navulu lima, meke tiqe mate si asa.

¹⁸ Sipu kamo keke gogoto onomo navulu rua vuahenina se Zaredi, si podoa sa se Inoke. ¹⁹ Pa mudina sa pinodo te Inoke si toa kamo ka vesu gogoto vuahenina pule se Zaredi, meke koadia pule si kaiqa tuna koreo na vineki. ²⁰ Gua asa ke, sari doduru vuahenina e Zaredi si ka sia gogoto onomo navulu rua, meke tiqe mate si asa.

²¹ Sipu ele kamo onomo navulu lima vuahenina se Inoke, si podo mae se Metusela. ²² Koa baere koe Tamasa se Inoke meke nabulu nia ka neta gogoto vuaheni pa mudina sa pinodo te Metusela, meke koadia pule si kaiqa tuna koreo na vineki. ²³ Gua asa ke, sari doduru vuahenina e Inoke si ka neta gogoto onomo navulu lima: ²⁴ Koa baere koe Tamasa se Inoke, ke lopu ta dogoro, sina ele vagia Tamasa si asa. †††

²⁵ Sipu ele kamo keke gogoto vesu navulu zuapa vuahenina se Metusela, si podoa sa se Lemeki. ²⁶ Meke pa mudina sa pinodo te Lemeki, si toa kamo zuapa gogoto vesu navulu rua vuahenina pule se Metusela, meke koadia pule si kaiqa tuna koreo na vineki. ²⁷ Gua asa ke sari doduru vuahenina e Metusela si ka 969, meke tiqe mate si asa.

²⁸ Sipu ele kamo keke gogoto vesu navulu rua vuahenina se Lemeki, si podo mae si keke tuna koreo.

²⁹ Meke zama si asa, “Sa koreo hie si kaqu va manoto gita pa nada tinavete koasa pepeso sapu ele leve nia Zihova, meke koasa tinupiti pa limada,” meke poza nia Noa sa si asa. ³⁰ Pa mudina sa pinodo te Noa, si toa kamo lima gogoto sia navulu lima vuahenina pule se Lemeki, meke koadia pule si kaiqa tuna koreo na vineki. ³¹ Gua asa ke, sari doduru vuahenina e Lemeki, si ka zuapa gogoto zuapa navulu zuapa, meke tiqe mate si asa.

³² Sipu ele kamo lima gogoto vuahenina se Noa, si podo sari Semi, e Hami, meke e Zapeti.

Sa Kinaleana tadi Doduru Tie

6 Meke sipu soku hola lala dia sari na tinoni pa popoa pepeso, meke podoi rini sari na tudia vineki, †††² meke sipu dogori rina tuna Tamasa [§] sapu lelead sari na tudia vineki ri na tinoni pa popoa pepeso, si okoroni rini si arini meke habai saripu vizati rini. ³ Meke zama se Zihova, “Lopu kaqu va malumi Rau sari na tinoni pude koa seunae hola, sina na ta pusie masa na ehara si arini. Ke kamahire si lopu kaqu koa kamo rini si keke gogoto hiokona puta vuaheni,” gua. ⁴ Ego, koa rina rane sara si koadia sari na tie

††† 5:24 Hib 11:5; Zd 14 ††† 6:1 Zob 1:6, 2:1 § Sa ginuana rina tuna Tamasa pa zinama Hiburu si lopu bakala. Kaiqa tie si balabala ia sapu sari na mateana si gunini sa, kaiqa pule si rina na banara na koimata pu banarani rina tinoni gugua rina Tamasa si gunini sa, meke kaiqa pule si balabala sapu sari na tie tonoto pu tagoa sa hahanana tonotona te Tamasa, si ta gue.

Nepilimi † pa popoa pepeso, meke gua tugo koari na rane pa mudidia. Meke sipu koa turaŋi rina tuna Tamasa sari na tudia vineki rina tie si va podoni koburu rini. Meke sipu noma sage rini si ta evaŋae tie nomadi hola, na tie varane meke ŋiŋira hola pa vinaripera si arini. ††

⁵ Meke sipu dogoria e Zihova sapu nomana hola sa sinea tadi na tinoni pa popoa pepeso, meke kaleadi la mo sari na dia binalabala doduru totoŋo, ⁶ si talotaŋa hola se Zihova sapu ele taveti tu Sa si arini, meke balabala mamata si Asa. ⁷ Ke zama se Zihova, “Kaqu sara pani betoni Rau pa popoa pepeso sari na tinoni hire saripu taveti Rau, meke gua tugo sari na kurukuru made nene, na kurukuru ŋame na kurukuru tapuru pa galegalearane, sina talotaŋa hola nia Rau sapu ele taveti tu Rau.” ⁸ Ba se Noa si ta qetue koe Zihova.

Sa Vivineina e Noa

⁹⁻¹⁰ Hie sa vivineina e Noa. Ka ŋeta sari na tuna koreo e Noa: ari Semi, e Hami, meke e Zapeti. Keke tie toŋotona koari na tinoni si asa pa nana totoŋo, ke lopu ta zutu koari na sinea si asa, meke tavetavete na ene luli pa hiniva te Tamasa. ††¹¹ Ego, sari na tinoni pa popoa pepeso si tavete va sea pa kenuna sa Tamasa, meke ta siŋie ŋinovaŋovala variva matedi sari doduru vasina. ¹² Meke doŋo la pa popoa pepeso sa Tamasa, meke dogoria Sa sapu lopu toŋoto sari na hahanana tadi doduru tie, sina va kaleana puleni sari doduru tie pa sinea.

¹³ Ke zama la ia Tamasa se Noa, “Kaqu sara pani betoni Rau sari na tinoni pa popoa pepeso, meke kaqu va kilasa betoi Rau si arini, sina siŋia mo na dia tinavete kaleadi na variva matedi sa kasia popoa,” gua si Asa. ¹⁴ Ego, agoi si mamu tavete nia labete ŋiŋiradi si keke aka. Mamu taveti tugo kaiqa lose pa korapana, beto mamu titani ta goi korapadi meke sadadi si arini. ¹⁵ Pana tavetia goi si asa si kaqu guahe kinehana. Ka keke gogoto toloŋavulu ŋeta mita sa gelena, hiokona rua mita sa labena meke ka manege ŋeta mita sa ululuna. ††¹⁶ Kaqu tavete nia vetu goi sa aka. Sa ululuna sa batu vetu koasa aka si keke ŋava, meke kaqu tavete turaŋae nia keke vuida goi, pude nuquru mae sa kalalasa, padana made ŋavulu made sentimita ulununa sa vuida. Mamu taveti tugo ka ŋeta pae voloso hatara pa korapana; mamu veko keke sasada pa keke kalina. ¹⁷ Ura dotu, kaqu va hoqa ia Rau sa luturu lavata meke kaqu naqe sa popoa, pude va mate betoi sari doduru tinoni na kurukuru, saripu koai na siniŋo pa kauruna sa maŋauru. ¹⁸ Ba kaqu tavetia Rau koa goi si keke vinariva egoi nabuna, meke kaqu nuquru si gamu pa korapa aka, agoi meke sari na tumu koreo, meke sari na dia barikaleqe, meke sa mua barikaleqe. ¹⁹⁻²⁰ Meke koari na tiŋitoŋa toadi pa pepeso si kaqu vagi karukarua koa ri doduru

† Sa ginuana sa tie Nepilimi si lopu bakala pa Hiburu. Kaiqa si balabala ia sa ginuana si na malivi babe na tie varane. †† 6:4 Nab 13:33 ‡ 6:5 Mt 24:37; Lk 17:26; 1 Pit 3:20 †† 6:9-10 2 Pit 2:5 †† 450 piti gelena, 75 piti labena meke 45 piti ululuna.

hopehopeke kinehadi sari doduru kurukuru hitekedi na nomadi pude nuquru pa korapa aka pude va toa somanae i sarini koa goi. Kaqu kokoreo na mamaqota si arini. ²¹ Meke kaqu va suraŋi goi pa aka sari doduru votivotiki ginani pude tamugoi meke tadirini. ²² Meke tavete va gorevura betoi Noa sari doduru gua pu garununi Tamasa koasa. †††

Sa Vivineina sa Naqe

⁷ Meke zama la koe Noa se Zihova, “La mamu suraŋa pa aka, gamu kasa doduru tatamana, sina ele dogoria Rau sapu agoi mo telemu sina tie toŋoto koari doduru tie pu toa pa popoa pepeso kamahire. ² Mamu turaŋa nuquru maeni ka zuapa hopehopeke karukarua, kokoreo meke maqota koari na kurukuru viadi saripu garodi pude va vukivukihini, ba koari pu lopu viadi, keke kokoreo meke keke mamaqota. ³ Meke koari votivotiki puku kurukuru tapuru pa galegalearane, mamu vagi ka zuapa hopehopeke karukarua, mamu tavete gua asa pude kaqu ta kopue pude toa, pude boka hira pule pa popoa pepeso. ⁴ Sipu hola ka zuapa rane, si kaqu garunia Rau sa ruku, sapu kaqu hoqa gore mae koari ka made ŋavulu puta rane na boŋi, pude va mate betoi sari doduru tiŋitoŋa toadi saripu ele taveti Rau,” gua si Asa. ⁵ Meke tavete betoi Noa sari doduru tiŋitoŋa saripu garununi e Zihova.

⁶ Ka onomo gogoto vuahenina se Noa, sipu ta evaŋa sa naqe pa popoa pepeso. ⁷ Nuquru la suraŋa se Noa meke sa nana barikaleqe, meke sari na tuna koreo, meke sari na dia barikaleqe pa korapa aka, pude ta harupu koa sa naqe. †††⁸⁻⁹ Keke kokoreo na mamaqota koari doduru hopehopeke karukarua kurukuru toadi saripu viadi meke lopu viadi, sari na kurukuru tapuru na ŋame, si nuquru suraŋa turaŋae koe Noa pa korapa aka. ¹⁰ Hola ka zuapa rane si ta evaŋa sa naqe pa popoa pepeso.

¹¹ Meke sipu onomo gogoto vuahenina se Noa, meke koasa vina manege zuapa rane pa sidara vina rua, si pusuru vura sa kolo sapu koa pa kauru pepeso meke ta tukele sa maŋauru meke hoqa gore mae sa luturu lavata. ¹² Meke hoqa gore pa popoa pepeso sa ruku koari ka made ŋavulu puta rane na boŋi. ¹³ Meke koasa rane tugo asa, se Noa, meke sa nana barikaleqe, meke sari na tuna koreo sapu sari Semi, e Hami, meke e Zapeti, meke sari ka ŋeta dia barikaleqe si suraŋa pa korapa aka. ¹⁴ Meke somana suraŋa luli koe Noa pa korapa aka sari doduru hopehopeke kineha kurukuru, manavasadi meke pinomodi, nomadi meke hitekedi, meke sari doduru kineha kurukuru tapuru. ¹⁵⁻¹⁶ Meke mae sari doduru kurukuru toadi koe Noa, meke somana suraŋa luli pa korapa aka hopehopeke karukarua, kokoreo meke mamaqota, gua sapu garunu nia Tamasa. Meke tukua Zihova sa sasadana sa aka.

¹⁷ Meke lopu makudo sa naqe koari ka made ŋavulu rane, meke sagesage nana sa kolo, meke boka ale sa Aka pa beru kolo. ¹⁸ Meke noma sage sa kolo, ululu

††† 6:22 Hib 11:7 ††† 7:7 Mt 24:38-39; Lk 17:27 § 7:11 2 Pit 3:6

hola nia sa sa pepeso meke ale pa beru kolo sa aka. ¹⁹ Meke lodu beto sari doduru toqere ululudi. ²⁰ Meke sa kolo si padana ka zuapa mita ululuna gua koari na toqere. ²¹ Meke mate beto sari doduru tiñitoña toadi: sari doduru kurukuru tapuru, na kurukuru ñame, na made nene, meke sari doduru tinoni pa popoa pepeso. ²² Sari doduru tiñitoña saripu siño pa popoa pepeso si mate beto. ²³ Meke huara inete pani betoi e Zihova sari doduru tiñitoña toadi pa popoa pepeso: sari doduru tinoni, na kurukuru, meke sari na kurukuru tapuru. Se Noa mo meke sarini pu koa koa sa pa korapa aka si koa hola. ²⁴ Siñi eko mo sa kolo koasa kasia popoa koari ka keke gogoto lima ñavulu rane.

Sa Vinabetona sa Naqe

8 Ba balabala ia Tamasa se Noa, meke sari doduru kurukuru saripu koa koa sa pa korapa aka, ke va givusia Sa sa popoa pepeso, meke podalae gore sa kolo. ² Ego, sa kolo sapu pusuru vura mae pa kauru pepeso, meke sa luturu lavata sapu hoqa mae pa mañauru si va betoi Tamasa. ³ Meke koari ka keke gogoto lima ñavulu rane si hitehite gore taloa pa pepeso sa kolo. ⁴ Meke pa rane vina manege zuapa koasa sidara vina zuapa, si hake koa keke rina toqere pa Ararati sa aka. ⁵ Meke hitehite gore luli sa kolo, meke kamo sa rane vina keke koasa sidara vina manege puta, meke tiqe ta dogoro sari na batu minominonodi rina toqere.

⁶ Meke sipu hola sari ka made ñavulu puta rane, si tukelia Noa sa vuida koasa aka. ⁷ Meke garunu vura nia sa si keke kurukuru tapuru sapu ta pozae revini; tapuru vilovilorae mo si asa, meke lopu pule mae, osolae popa beto sa kolo pa pepeso. ⁸ Beto asa si garunia Noa si keke kukuva, pude gilania sapu be ele popa sa popoa pepeso. ⁹ Ba sina korapa koa nana sa kolo pa doduru vasina pa pepeso, ke lopu boka dogoria sa kukuva si keke vasina pude hake magogoso si asa. Ke tapuru pule lamo pa aka si asa, meke qaqama la nia Noa sa limana, meke va nuquria si asa pa korapa aka. ¹⁰ Meke aqa pule koari ka zuapa rane si asa, meke tiqe garunu vura pule nia sa sa kukuva. ¹¹ Meke kekere pule mae koe Noa si asa pana veluvelu, meke kumuhia nana pa ñuzuna si keke elo olive toana, ke gilania e Noa sapu ele gore taloa sa kolo pa korapa pepeso. ¹² Pa mudina asa, si aqa pule va hola i Noa si ka zuapa rane, meke garunu vura pule la nia tugo sa sa kukuva, ba koasa tooso hie si lopu pule hokara mae si asa.

¹³ Meke sipu kamo onomo gogoto keke vuahenina se Noa pa rane vina keke koasa sidara kekenu pa vuaheni, si ele popa taloa hokara sa kolo pa pepeso, meke kepuhu pania Noa sa nobina sa aka meke doño vari likohae, meke dogoria sa sapu ele popa sa pepeso. ¹⁴ Meke pa rane vina hiokona zuapa koasa sidara vina rua, si namu popa hokara sa pepeso.

¹⁵ Meke zama la koe Noa sa Tamasa, ¹⁶ "Mu vura koasa aka si agoi meke sa mua barikaleqe, meke sari

na tumu koreo meke sari na dia barikaleqe. ¹⁷ Mamu va vura luli tugo koa goi sari doduru kurukuru made nene, kurukuru tapuru na kurukuru ñame, pude boka hira pule si arini, meke koa pa doduruna sa popoa pepeso," gua si Asa. ¹⁸ Ke vura turaña Noa sa nana barikaleqe, meke sari na tuna koreo, meke sari na dia barikaleqe. ¹⁹ Meke vura taloa pa doduru hopehopeke dia puku kinehadi soti sari doduru kurukuru toadi: kurukuru made nene, kurukuru ñame na kurukuru tapuru koasa aka.

Tavetia Noa si Keke Vina Vukivukihi

²⁰ Beto asa, si tavetia Noa si keke hope te Zihova; meke vizati sa sari kurukuru viadi pa hahanana vina vukivukihi, kaiqa koari doduru hopehopeke kurukuru ñame viadi na kurukuru tapuru viadi, meke sa dodurudi si va vukivukihi va uququi sa si arini pa hope. ²¹ Meke sa hibi lea tanisa vina vukivukihi va uququ si va qetua se Zihova, ke zama guahe si Asa, "Sari na dia binalabala si kaleadi podalae mae gua tu sipu na tie vaqura si arini, ba namu lopu kaqu hite leve pule nia Rau sa popoa pepeso koa gua koari na tinoni. Ke namu lopu kaqu va mate pulei Rau sari doduru tiñitoña toadi pa kasia popoa, kekenoño gua sapu ele tavetia Rau kamahire. ²² Be vegugua seunaena sa tinoa tanisa kasia popoa, ba sa tooso lelete meke pakepakete, tooso rukuruku meke rimata, na mañini meke ibu, meke rane na boñi si lopu kaqu noso."

Sa Vinatata Nabuna te Tamasa Koe Noa

9 Meke mana nia Tamasa se Noa meke sari na tuna koreo, meke zama si Asa, "Podopodo va sokusoku pude sari na tutimia si kaqu koa pa doduruna sa kasia popoa. ¹² Kaqu matagutuni gamu ri doduru kurukuru: na kurukuru tapuru, kurukuru ñame, igana pa kolo. Meke gamu si kaqu bañara ni si arini. ³ Ego, visoroihe si ele ponini gamu linetelete Rau, ba kamahire si vatui Rau koa gamu doduru tiñitoña toadi saripu niu pude mi henai. ⁴ Ba keketona mo sapu lopu kaqu hena ia gamu: sa masa sapu korapa koa ia na ehara. Lopu va malumia Rau si asa, sina sa tinoa si koa koasa ehara. ^{†5} Be va mate tie si keke tie, si kaqu tava mate tugo si asa. Meke be keke kurukuru ñame si va mate tie si kaqu tava mate tugo si asa. ⁶ Ego, tavetia Tamasa sa tie pa kinehana soti, ke asa sapu va matea si keke tie, si kaqu tava mate tugo pa tie si asa. [‡]

⁷ Mi podopodo va sokusoku, meke sari na tutimia si kaqu koa pa doduruna sa kasia popoa." ^{††}

⁸ Meke zama la koe Noa meke koari na tuna koreo sa Tamasa, ⁹ "Kamahire si tavetia Rau koa goi meke koari na tutimu, sa Qua vina tatara, ¹⁰ meke koari doduru tiñitoña toadi: sari doduru kurukuru made nene, sari doduru kurukuru tapuru, meke sari doduru kurukuru ñame saripu vura turañae koa goi koasa aka. ¹¹ Hire sari na Qua zinama saripu taveti Rau koari na Qua vina

† 9:1 Zen 1:28 †† 9:4 Liv 7:26-27, 17:10-14, 19:26; Diut 12:16,23, 15:23 ‡ 9:6 Zen 1:26; Ekd 20:13 †† 9:7 Zen 1:28

tatara koa gamu: Zama tokotokoro si Rau sapu namu lopu kaqu va mate pulei Rau sari doduru tinitoŋa toadi koasa kolo. Namu lopu kaqu ta evaŋa pule si keke naqe sapu kaqu tavahuara beto sa doduruna sa popoa pepeso. ¹² Ego, koasa vina gilagila loke vinabetona hie sapu korapa tavetia Rau koa gamu meke koari doduru tinitoŋa toadi, ¹³ si vekoa Rau koari na lei sa Qua bigobigo, pude na vina gilagilana sa Qua vina tatara koasa kasia popoa. ¹⁴ Pana va opoadumu nia lei Rau sa galegalearane meke vura mae sa bigobigo, ¹⁵ si kaqu balabala pulea Rau sa Qua vina tatara koa gamu, meke koari doduru tinitoŋa toadi, sapu lopu kaqu va mate pulei Rau koasa naqe. ¹⁶ Pana vura mae sa bigobigo koari na lei, si kaqu dogoria Rau meke balabala pulea sa vina tatara, sapu loke vina betona pa vari korapaqu Rau meke sari doduru tinitoŋa toadi pa popoa pepeso. ¹⁷ Asa sa vina gilagilana sa Qua vina tatara sapu tavetia Rau koari doduru tinitoŋa toadi.”

Noa meke sari na Tuna Koreo

¹⁸ Hire sari na pozadi ri na tuna koreo e Noa saripu vura koasa aka: Ari Semi, e Hami, meke e Zapeti. E Hami si na tamana e Kenani. ¹⁹ Arini sari na tuna koreo e Noa meke na tiatamadia ri doduru tinoni pa popoa pepeso.

²⁰ Se Noa hie si keke tie uma sapu lete kekenua sa inuma vaeni. ²¹ Meke sipu ele beto napoi sa si kaiqa vaeni, si viviri va hola si asa, meke va gore pani sa sari nana poko, meke eko dododohona si asa pa korapa nana ipi poko. ²² Meke se Hami sa tamana e Kenani, si dogorona sapu dododohona sa tamana, ke la tozini sa sari karu tasina. ²³ Ke vagia ri Semi, e Zapeti si keke poko, meke tuqe gunia ri kara pa mudi avaradia. Meke ene togotogolo mudi la pa korapana sa ipi, pude lopu dogoria eko dododohona meke nobia sa tamadia, gua. ²⁴ Meke sipu vaŋunu se Noa meke gilae pule, si gilania sa sapu gua ele evaŋia sa tuna mudina koa sa. ²⁵ Meke zama si asa, “Ta levei se Kenani! Meke kaqu koa na dia pinausu ri na tasina si asa.

²⁶ Mani tavahesi se Zihova sapu sa Tamasa te Semi! Ura kaqu nana pinausu e Semi se Kenani.

²⁷ Meke kaqu va sokua Tamasa sa tutina Zapeti! Meke sari na tutina si kaqu koa somanae koari na tinoni te Semi! Meke sari na tutina e Kenani si kaqu na pinausu tugo te Zapeti.”

²⁸ Pa mudina sa naqe lavata, si hoda la sa tinoa te Noa padana ŋeta gogoto lima ŋavulu vuaheni pule. ²⁹ Meke tiqe mate si asa sipu sia gogoto lima ŋavulu vuahenina.

Sari na Tudia ri na Tudia Koreo e Noa.

10 Hire sari na tuna e Noa: ari Semi, e Hami meke e Zapeti; sari ka ŋeta hire sapu pa mudina sa naqe si tiqe ari dia koburu.

² Sari na tuna e Zapeti si ari Qoma, Maqoqi, Madai, Zavani, Tubala, Meseki meke e Tirasi. Arini sari na tiatamadia ri na tinoni saripu ta pozae luli koari na

pozadi. ³ Sari na tututi te Qoma si ari na tinoni pa: Asikenazi, Ripati, meke Toqarama. ⁴ Meke sari na tuna sapu gore mae gua koe Zavani si ari na tinoni hire: Elisa, Tasisi, Kitimi, meke Rodanimi. ¹⁵ Arini sari na tiatamadia ri na tinoni pu koa pa raratana masa meke koari na nunusa. Meke arini tugo sari na tutina e Zapeti saripu hopeke koa koari na dia votivotiki butubutu na popoa meke hopekedi sari na dia zinama soti pu zamani rini.

⁶ Sari na tuna e Hami si ari Itiopia, Izipi, Libia, meke Kenani. Arini sari na tiatamadia rina tinoni saripu ta pozae luli koari na pozadi. ⁷ Sa tutina e Kusi si gore la koari na tie pa popoa Siba, Havila, Sabita, Rama meke Sabiteka. Sa tutina e Rama si gore la koari na tie pa popoa Seaba meke pa Dedani. ⁸ E Nimirodi si na tuna koreo e Kusi, sapu ta evaŋae na tie varane kekenu sapu ŋinirana pude va kilasi sari na tinoni. ⁹ Koasa vinaritokae te Zihova, asa si keke ŋati tie hukue, meke gua asa si zama sari na tinoni, “Mani la e Zihova tavete tinoni nigo e Nimirodi pude na ŋati tie hukue.” ¹⁰ Pa toso kekenu hokara si somanae pa binaŋara te Nimirodi pa popoa Babiloni sari na tie hire: Babiloni, Ereke, Akadi, meke Kalane meke sari na tudia.

¹¹⁻¹² Koasa popoa asa si taluarae la se Nimirodi pa Siria, meke kuri sa sari na vasileana nomadi pa Ninive, Rehoboti, Ire, Kala, meke Resene, sapu koa pa vari korapana Ninive meke sa vasileana lavata pa Kala.

¹³⁻¹⁴ Sa tututi sapu gore mae gua koe Izipi, si ari na tinoni hire: Lidia, Anami, Lehabi, Napituhi, Paturusi, Kasiluhi meke sapu pa nusa Kiriti, vasina tuti gore mae sari na tie Pilisitia d.

¹⁵ Sari na tuna koreo e Kenani, si e Saedoni sa kenuna meke Hitaiti. Arini sari na tinoni saripu ta pozae luli koari na pozadi. ¹⁶ E Kenani tugo sa tiatamadia ri na tie Zebusaiti, Amoraiti, Qeqasaiti, ¹⁷ Hivaiti, Arakaiti, meke Sinaiti; ¹⁸ Avadaiti, Zemaraiti, meke Hamataiti. Sari hopeke butubutu Kenani arini si hurakatae la pude va nomaia sa dia popoa. ¹⁹ Sa voloso Kenani si podalae mae gua pa Saedoni la gua pa Qerari tata pa vasileana Qaza, meke pa kali gasa rimata la gua pa Sodomu, Qomora, Adima, meke Zeboimi sapu tata pa Lasa. ²⁰ Hire sari na tutina e Hami pu hopehopeke koa koari na dia votivotiki butubutu, na popoa meke hopeke dia zinama soti.

²¹ Semi, sa tasina kenuna e Zapeti, si na tiatamadia ri doduru butubutu Hiburu. ²² Sari na tuna koreo e Semi si ari Elami, Asura, Apakisadi, Ludi meke Arami. Arini sari na tiatamadia ri na tinoni saripu ta pozae luli koari na pozadi. ²³ Sa tututi sapu gore mae gua koe Arami si ari na tinoni pa Uzi, Huli, Qetera meke Meseki. ²⁴ Sa tuna e Apakisadi si e Sela, meke se Sela hie sina tamana e Ebera. ²⁵ Karua tuna koreo se Ebera: keke si ta pozae Peleqi, sina pa nana toso, si ta paqaha sari na tinoni pa kasia popoa, meke sa tasina si ta pozae

† Gina ari na tinoni Elisa si koa pa Cyprus babe Itali, Tasisi si koa pa popoa Sipeini (Spain), ari Kitimi si koa pa Cyprus, meke Rodanimi si koa pa nusa Rhodes. †† Keke pozapoza pule Babiloni sina popoa Sinara.

Zokitani. ²⁶ Sari na tututi sapu gore mae gua koe Zokitani si ari na butubutu tie hire: Alomodadi, Selepi, Hazamaveti, Zera, ²⁷ Hadoramu, Uzali, Dikila, ²⁸ Obali, Abimaele, Siba, ²⁹ Opira, Havila, meke e Zobabi. Doduru arini si gore mae guadi koe Zokitani. ³⁰ Sa popoa sapu koa ia rini si podalae mae gua pa Mesa, meke la gua pa Separa koari na vasidi toqetoqeredi pa kali gasa rimata. ³¹ Arini sari na tututi saripu gore mae gua koe Semi, saripu hopeke koa koari na dia butubutu na popoa, hopeke pukuna hire si zamani sari dia zinama soti.

³² Sari doduru tinoni arini si tuti gore mae gua koe Noa, sari hopeke butubutu, luli gua koari dia votivotiki puku ginore. Pa mudina sa naqe sari doduru butubutu tie pa pepeso si tuti gore mae guadi koari na tudia ri na tuna koreo e Noa.

Vetu Ululuna pa Babele

11 Pa totošo pukerane hola sari na tinoni pa kasia popoa si kekeke mo sa dia vinekala meke kekeñoño mo sari na dia pinozapozā. ² Sipu korapa ene vilorae si arini pa kali gasa rimata si mae kamoā rini sa pezara pa Babiloni, meke la veko kinoa vasina si arini. ³ Meke vari zamai si arini, "Aria, mada tavete biriki, mada motui pude ñiñira si arini," gua. Ke ari dia biriki si arini pude kurikuri meke titani ta rini pude tuqe vari napitini. ⁴ Meke zama guahe si arini, "Aria mada tavetia si keke vasileana lavata meke keke vetu ululuna sapu sage la gua pa galegalearane, pude va lavata puleni gita meke lopu kaqu ta hurakatae lamae pa doduruna sa kasia popoa si gita."

⁵ Meke tiqe gore mae dogoria e Zihova sa vasileana lavata meke sa vetu ululuna sapu ele va turua ri na tinoni, ⁶ meke zama si Asa, "Dotu, kamahire si koa vari kekei sari na tinoni hire, meke kekeke mo sa vinekala sapu zama nia rini. Hie si tiqe na pinodalaena sapu gua hiva tavetia rini; lopu kaqu seunae meke kote boka taveti mo rini doduru gua pu hiva nia rini! ⁷ Aria, mada gore la, mada vari henihenie ni sari dia zinama pude lopu kaqu vari gilani si arini." ⁸ Ke veko va hurakatae ni e Zihova si arini pa doduru vasina pa popoa pepeso, meke noso si arini pa kinurina sa vasileana lavata. ⁹ Gua asa ke ta pozae Babele sa vasileana lavata asa, sina vasina si vari nurae nia e Zihova sa vinekala tadi doduru tinoni; meke podalae vasina tugo si va hurakatae lani Sa si arini pa doduru vasina pa popoa pepeso.

Sa Tututi te Semi

(1 Koronikolo 1:24-27)

¹⁰ Hire sari na tututi saripu gore mae guadi koe Semi. Karua vuaheni hola gua pa mudina sa naqe, sipu keke gogoto vuahenina se Semi, si tiqe ta podo se Apakisadi sa tuna koreo. ¹¹ Beto asa, si koa kamoā sa sa vina lima gogoto vuahenina, meke vagi pulei sa si kaiqa koburu.

¹² Meke sipu toloñavulu lima vuahenina se Apakisadi si ta podo si keke tuna koreo; pozana sa si e Sela.

¹³ Beto asa, si koa kamoā sa sa vina made gogoto ñeta vuahenina, meke tiqe vagi pulei sa si kaiqa koburu.

¹⁴ Sipu kamoā toloñavulu vuahenina se Sela, si ta podo si keke tuna koreo, pozana sa si e Ebera. ¹⁵ Beto asa, si koa kamoā sa sa vina made gogoto ñeta vuahenina meke vagi pulei sa si kaiqa koburu.

¹⁶ Meke sipu ka toloñavulu made vuahenina se Ebera, si ta podo si keke tuna koreo, pozana sa si e Peleqi. ¹⁷ Beto asa si koa kamoā sa sa vina made gogoto toloñavulu vuahenina, meke vagi pulei sa si kaiqa koburu.

¹⁸ Meke sipu ka toloñavulu vuahenina se Peleqi si ta podo si keke tuna koreo, pozana sa si e Reu. ¹⁹ Beto asa, si koa kamoā sa sa vina karua gogoto sia vuahenina meke vagi pulei sa si kaiqa koburu.

²⁰ Meke sipu toloñavulu rua vuahenina se Reu, si ta podo si keke tuna koreo, pozana sa si e Seruqi. ²¹ Beto asa, si koa kamoā sa sa vina karua gogoto zuapa vuahenina, meke vagi pulei sa si kaiqa koburu.

²² Meke sipu toloñavulu vuahenina se Seruqi, si ta podo si keke tuna koreo, pozana sa si e Nehoa. ²³ Beto asa, si koa kamoā sa sa vina karua gogoto vuahenina, meke vagi pulei sa si kaiqa koburu.

²⁴ Meke sipu hiokona sia vuahenina pule se Nehoa, si ta podo si keke tuna koreo, pozana sa si e Tera. ²⁵ Beto asa, si koa kamoā sa sa vina keke gogoto manege sia vuahenina, meke vagi sa si kaiqa koburu.

²⁶ Pa mudina sipu zuapa ñavulu vuahenina se Tera, si ta podo sari Ebarami e Nehoa meke Harani.

Sarini pu Tututi Gore Mae koe Tera

²⁷ Ego, hire si arini pu tututi gore mae gua koe Tera, sapu sa tamadia ri Ebarami, Nehoa, meke Harani. Se Harani si na tamana e Loti. ²⁸ Meke mate se Harani koasa nana vasileana soti, pa Ura pa popoa Babiloni, sipu korapa toa nana sa tamana. ²⁹ Meke haba ia Ebarami se Serai, meke se Nehoa si haba ia se Milika, sa tuna vineki e Harani, meke na tamana tugo e Isika. ³⁰ Ba tige se Serai, ke loke tuna.

³¹ Meke vagia Tera sa tuna koreo, sapu se Ebarami, meke e Loti sa tuna sa tasina Ebarami sapu se Harani, meke sa barikaleqe te Ebarami, sapu se Serai, meke turaña taloani sa si arini koasa vasileana lavata pa Ura pa popoa Babiloni, pude la pa popoa Kenani, ba sipu kamoā rini si pa Harani si la koa vasina si arini. ³² Meke vasina si mate se Tera sipu karua gogoto lima vuahenina si asa.

Tiokia Tamasa se Ebarami

12 Meke zama la koe Ebarami se Zihova, "Mu luaria sa mua popoa, na turañamu, meke sa mua tatamana nomana, mamu la koasa popoa sapu kaqu va dogoro nigo Rau. †

² Meke kaqu va sokui Rau sari na tutimu, meke kaqu ta evañae na butubutu nomana lavata, meke kaqu mana nigo Rau si goi,

† 12:1 TTA 7:2-3; Hib 11:8

meke kaqu vata gilania Rau sa pozamu, pude tamanae koa goi sari na tinoni.
³ Kaqu manani Rau si arini pu mana nigo, ba kaqu leveni Rau si arini pu leve nigo, meke koa goi meke sa tutimu goi si kaqu manani Rau sari doduru butubutu pa kasia popoa.” †

⁴ Sipu ka zuapa navulu lima vuahenina se Ebarami, si taluarae pa popoa Harani si asa, gua tugo sapu tozi nia e Zihova pude tavetia Sa, meke luli koasa se Loti.
⁵ Meke turania Ebarami se Serai, sa nana barikaleqe, meke se Loti, sa tuna sa tasina, meke sari doduru dia tinagotago saripu ele va qaqiri rini, meke sari doduru pinausu saripu vagini rini pa Harani; meke taluarae la pa popoa Kenani si arini.

Meke sipu kamo si arini pa popoa Kenani, ⁶ si enea Ebarami sa korapa popoa osolae kamo sa si keke huda hopena pa More, sa vasina hopena pa Sekemi. Pa totoaso asa sari na tie Kenanaiti si korapa koadia koasa popoa asa. ⁷ Meke vura koe Ebarami se Zihova, meke zama, “Hiera sa popoa sapu kaqu vatua Rau koasa tutimu,” gua. Beto asa si tavete vala nia Ebarami si keke hope te Zihova sapu vura koasa vasina asa. ††⁸ Beto hoi si rizu la si asa koari na popoa toqetoqere, meke la va turu nana ipi pa vari korapana Betolo pa kali lodu rimata, meke Ai pa kali gasa rimata. Meke vasina tugo si tavetia sa si keke hope meke vahesia sa se Zihova. ⁹ Beto asa si rizu vari tetei la si asa koari na vasidi, sapu la gua pa popoa Neqevi d pa popoa Kenani.

Se Ebarami pa Popoa Izipi

¹⁰ Ba soñe si pa Kenani, meke kaleana sisigiti, ke rizu va seu gore la pa popoa Izipi si asa, pude koa paki vasina, gua. ¹¹ Meke sipu tata ene karovia sa sa voloso, sapu nuquru la gua pa korapa popoa Izipi, si zama ia sa sa nana barikaleqe, sapu se Serai, “Agoi si keke barikaleqe tolavaemu hola. ¹² Pana dogorigo rina tinoni pa popoa Izipi si goi, si kote va hinokaria rini, sapu agoi si na qua barikaleqe, meke kote va mateau rini, meke agoi si kote tava toa. ¹³ Mu tozini sapu na tasiq vineki si goi, meke pa ginuamu goi si kote va toa au rini meke kopu valeana,” gua si asa. ††¹⁴ Meke sipu karovia sa sa voloso meke ene la pa korapa popoa Izipi, si dogoria rina tinoni pa popoa Izipi, sapu tolavaena hola sa nana barikaleqe. ¹⁵ Meke kaiqa rina palabatu, si dogoria si asa, meke la tozia koasa banara, sapu tolavaena hola si asa, gua. Ke ta turana la si asa, pa vetu tanisa banara. ¹⁶ Ego, koasa ginuana e Serai, si ta kopue valeana se Ebarami, meke ponía rovana sipi na qoti, na bulumakao, na doñ'ki, na kameli, meke na pinausu tie sa banara si asa.

¹⁷ Ba sina ele vagia sa banara se Serai, ke garunu lani e Zihova sari na minoho kaleadi hola koasa, meke koari na tinoni pa nana vetu banara. ¹⁸ Ke tiokia sa banara se Ebarami meke nanasia, “Nasa si tavete mae nia goi koa rau? Na vegua ke lopu tozi nau goi, sapu na mua barikaleqe si asa? ¹⁹ Na vegua ke zama nia goi

† 12:3 Qal 3:8 †† 12:7 TTA 7:5; Qal 3:16 ‡ 12:13 Zen 20:2, 26:7

sapu na tasimu vineki si asa gua, ke vagia rau pude na qua barikaleqe? Ego hie sa mua barikaleqe. Vagia! Mamu taloa!” ²⁰ Meke garuni sa banara sari nana tie, meke vagia rini se Ebarami, meke va vura taloa ia rini si asa pa popoa, meke gua tugo sa nana barikaleqe, meke sari doduru likakalae pu tagoi sa.

Varipaqahi sari Ebarami e Loti

13 Meke ene vura taloa gua pa popoa Izipi si asa, meke ene sage la gua pa popoa Neqevi ††, meke luli koasa se Serai sa nana barikaleqe meke sari doduru dia likakalae meke se Loti tugo. ² Keke tie tagotago hola se Ebarami. Soku hola nana sipi, na qoti, meke na bulumakao, meke gua tugo na poata siliva na qolo. ³ Beto hoi, si taluarae si asa vasina, meke ririzu vari tetei la gua pa Betolo. Meke kamo sa sa vasina pa vari korapana Betolo meke Ai, vasina sapu ele koa ia meke kuri ia sa si keke hope tatasana, meke vahesia sa vasina se Zihova.

⁵ E Loti ba ari nana sipi, na qoti, meke na bulumakao tugo, meke sa nana tatamana soti, meke sari nana pinausu tie tugo. ⁶ Meke gua asa, si lopu pada sari na duduli meke sari na ginani vasina sapu koa varigara ia ri karua, sina soku hola sari na dia kurukuru. ⁷ Ke vura mae sa vinari kakatorai pa varikorapadia ri na tie kopu kurukuru te Ebarami, meke saripu te Loti. Pa totoaso hie si korapa koadia pa popoa hie sari na tinoni Kenanaiti, meke sari na tinoni Perizaiti.

⁸ Meke zama la koe Loti se Ebarami, “Gita kara si keke tiena mo, meke lopu leana pude varikakatorai si gita kara meke sari na nada tie tavetavete. ⁹ Pada mo sa popoa, ke mada varipaqahi. Kaqu vizatia goi sa kukuru pepeso sapu hiva nia goi. Mamu la pa keke kalina si goi, meke arau si maqu la pa keke kalina,” gua si asa.

¹⁰ Meke doño vari likohae kamo la gua pa doduruna Zoara se Loti, meke dogoria sa sa doduruna sa pezara pa Zodani, sapu sokua na kolo, guana inuma te Zihova, babe guana pepeso pa Izipi si asa. Sa totoaso hie si lopu ele huari e Zihova sari na vasileana lavata pa Sodomu meke Qomora. ††¹¹ Ke vizatia e Loti sa doduruna sa pezara pa Zodani, pude tanisa gua; meke rizu la gua si asa pa kali gasa rimata. Asa sa guguana sa vinari paqahi tadi karua tie hire. ¹² Meke koa pa popoa Kenani se Ebarami, meke Loti si koa koari na vasivasileana lavata koasa lolomo tata pa Sodomu, ¹³ vasina sapu koa sari na tie kaleadi na tie sea pu lopu lulia sa hiniva te Zihova.

Rizu La pa Heboroni se Ebarami

¹⁴ Pa mudina sipu ele taloa se Loti, si mae koe Ebarami se Zihova meke zama, “Mamu doño valeana la pa doduru vari kalimu. ¹⁵ Sari doduru pepeso pu dogori goi sara, si kaqu poni betoni Rau koa goi, meke koarini pu tuti gore mae koa goi. Meke kaqu tamugoi

†† Sa popoa Neqevi si sa popoa qega pa kukuruna kali mae koasa popoa Kenani kali la gua pa Izipi. ††† 13:10 Zen 2:10

si arini ninae rane. ¹⁶ Sari na tutimu pu kaqu ponigo rau, si kaqu soku hola, meke loke tie si kaqu boka nae betoi si arini; kekenoŋo gua tugo sapu lopu kaqu boka ta nae sari na kavuru pa pepeso. ¹⁷ Ego, la mamu ene dogoria sa doduruna sa pepeso kamahire, sina sa doduruna sa pepeso asa, si kaqu poni beto nia Rau koa goi." ¹⁸ Ke va rizua Ebarami sa nana ipi, meke la va turua sa, tata koasa huda hopena te Mamere, sapu koa pa Heboroni. Meke vasina si tavetia sa sa hope te Zihova.

Harupia Ebarami se Loti

14 ¹⁻² Koadia koasa totoaso asa si ka made baŋara: Aramapeli pa Babiloni, se Arioko, sa baŋara pa Elasara, se Kedoleoma, sa baŋara tadi pa Elami, meke se Tidali, sa baŋara tadi pa Qoimi. Meke somana varipera si arini koari ka lima baŋara hire: se Bera sa baŋara pa Sodomu, se Birisa sa baŋara pa Qomora, se Sinabe sa baŋara pa Adama, se Semeba sa baŋara pa Zeboimi, meke sa baŋara pa Bela sapu ta pozae Zoara kamahire. ³ Ego, sari ka lima baŋara hire si varigara nia rini si keke qeto minate koasa pezara pa Sidimi, sapu kamahire ta pozae na Kolo Matena. ⁴ Koari ka manege rua vuaheni pu ele hola, si ta kopue pa kauruna sa binaŋara te Kedoleoma si arini, ba pa vuaheni vina manege ŋeta si lopu hiva nia rini si asa. ⁵ Pa vuaheni vina manege made, si mae se Kedoleoma, meke sari ka ŋeta baŋara pa kalina tanisa, meke sari na dia tie varipera, meke va kilasi sari na tinoni Repaimi koasa vasileana pa Asiteroti Kanaimi, meke sari na tinoni Zuzi pa Hami, meke sari na tinoni Emi koasa pezara pa Kiriataimi, ⁶ meke sari na tinoni Horaiti saripu koa koari na toqetoqere pa Edomu d. Meke hadu zukuru va seu lani rini pa Eliparane, koasa hukihukirina sa qega si arini. ⁷ Beto asa, si kekere pule mae pa Enemisipati si arini sapu pa Kadesi gunia gita kamahire, meke va kilasi rini sari doduru popoa tadi na tinoni Amaleki meke Amoraiti saripu koa koasa vasileana lavata pa Hazazoni Tamara.

⁸ Meke va namanama i ri na baŋara pa Sodomu, Qomora, Adama, Zeboimi meke Bela sari na dia tie varipera koasa pezara pa Sidimi pude varipera meke razai, ⁹ sari na baŋara tadi pa Elami, Qoimi, Babiloni, meke Elasara. Sari ka lima baŋara sara si razai sari ka made baŋara hire. ¹⁰ Ba sa pezara sana si sokua na pou sapu siŋi na ta †, meke sipu podepodekae govete taloa sari na tie varipera tadi na baŋara pa Sodomu meke Qomora koasa vinaripera, si hoqa voini koari na pou si arini, ba kaiqa pule si kakalopuhu taloa dia koari na toqetoqere. ¹¹ Meke vagi betoi ri ka made baŋara sari doduru likakalae na ginani koari na vasileana pa Sodomu meke Qomora, meke taloa dia. ¹² Se Loti sa tuna sa tasina Ebarami, si koa nana pa Sodomu, ke vagia rini si asa meke sari doduru nana likakalae.

† 13:15 TTA 7:5 †† Sa ginuana sa "ta" si na tiŋitoŋa nadi, napiti meke muho sapu lagu pa sirana nomana meke sirana vaka tapuru.

¹³ Ba keke tie si govete taloa, meke la tozi sa koe Ebarami sari doduru ginugua. Ebarami sapu na tie Hiburu, si koa tata koari na huda hopedi te Mamere sa tie Amoraiti. Se Mamere meke sari na tasina, sapu ari Esikolo meke Anera si variva egoi pude varipera koa rina kana pa kalina te Ebarami. ¹⁴ Meke sipu avosia Ebarami sapu ele ta raovo vagi sa buhina, si tioko varigarani sa sari na tie varipera pa korapana sa nana puku minate. Ari ka ŋeta gogoto manege vesu sari doduru pu pododi koari na ipi te Ebarahami, meke hadu luli sa sari ka made baŋara, osolae kamo la gua tu tata pa vasileana Dani. ¹⁵ Meke vasina si paqahi sa sari nana tie, meke rapati sa sari na kana pana boŋi, meke va kilasi sa si arini. Hadu va seu la guni sa pa Hoba, pa kali la gua pa Damasikasi. ¹⁶ Meke vagi pule ni rini sari doduru likakalae saripu vagi taloa ni rina baŋara. Gua tugo se Loti sapu sa tuna sa tasina, meke sari nana likakalae, meke sari na barikaleqe, meke sari kaiqa tie ta pusidi.

Mana nia e Melekizadeki se Ebarami

¹⁷ Pa mudina sa pinule va mataqara te Ebarami koe Kedoleoma meke sari kaiqa baŋara pule, si mae tutuvia sa baŋara Sodomu si asa, koasa lolomo pa Save (sapu ta pozae kamahire, Na Lolomo tadi na Baŋara). ¹⁸ Meke se Melekizadeki sa baŋara pa Salema, sapu keke hiamu tugo tanisa Tamasa Ululuna Hola, si paleke mae bereti meke na kolo vaeni koe Ebarami. ¹⁹ Meke mana nia sa si asa, meke zama, "Mani mana nia sa Tamasa Ululuna Hola, sapu tavetena sa maŋauru na pepeso, se Ebarami!" ²⁰ Mani tavahesi sa Tamasa Ululuna Hola sapu ponigo sa minataqara koari na mua kana." Meke ponua Ebarami koe Melekizadeki sa keke pa manege koari doduru likakalae saripu vagi puleni sa.

²¹ Meke zama la koe Ebarami sa baŋara pa Sodomu, "Mu va naqiti sari na likakalae pu vagi goi, ba mamu va pule maei koa rau sari doduru qua tie," gua si asa.

²² Meke olaŋa se Ebarami, "Zama tokotokoro si rau pa kenuna e Zihova, sa Tamasa Ululuna Hola sapu tavetena sa maŋauru meke na pepeso, ²³ sapu lopu kaqu va naqitia rau si keke vasi toŋa tamugoi, be na lozi sia babe keke sadolo, ba namu lokari tugo. Meke pa mudina si namu lopu kaqu boka zama si goi, 'Arau mo ele va tagotagoa se Ebarami,' gua. ²⁴ Namu loketoŋa hokara si kaqu vagia rau. Ba kaqu qetuni mo rau, sapu gua ele henai rina qua tie. Ba madi vagi rina qua baere, ari Anera, Esikolo meke e Mamere sari dia hinia, ura na somana pa qua kalina si arini," gua si asa.

Sa Vinatara te Tamasa koe Ebarami

15 Meke sipu hola sapu gua asa, si mae zama koe Ebarami pa keke dinogodogorae se Zihova. Meke zama guahe, "Ebarami, mu lopu koa matagutu! Ura kote lavelave hukata nigo Rau koari na tinasuna.

‡ 14:18 Hib 7:1-10

Meke kote ponigo Rau sa pinia nomana lavata," gua si Asa.

² Ba olaña se Ebarami, "Ke Zihova, Baņara, na sa laena sa Mua vinariponi koa rau, sina loke qua koburu si rau? Se Elieza mo, sa tie Damasikasi, si kaqu vagi betoi sari doduru qua likakalae. ³ Na lopu poni au koburu Goi si rau, meke keke mo koari kasa qua pinausu, si kaqu vagi betoi sari qua likakalae."

⁴ Meke zama pule se Zihova, "Se Elieza, sa mua pinausu hie, si lopu kaqu vagi sari na mua likakalae, ba sa koreo, sa tumu soti tu si kaqu vagi betoi si arini," gua si Asa. ⁵ Meke turaņa la nia e Zihova pa sada si asa, meke zama, "Mu eņa sage la pa maņauru, mamu podekia nae i sari na pinopino. Sarini pu tuti gore mae gua koa goi, si kaqu soku holani si arini," gua si Asa. †

⁶ Meke raņea Ebarami se Zihova, meke pa ginua asa, si poza nia na tie toņoto e Zihova si asa. ††

⁷ Meke zama se Zihova koasa, "Arau se Zihova sapu turaņa vura nigo pa Ura, pa popoa Babiloni, meke poninigo sa popoa hie pude tamugoi soti."

⁸ Ba nanasia Ebarami si Asa, "Ke Zihova, Baņara, vegugua meke kaqu boka gilana vaeana rau sapu kaqu taqarau soti si asa?"

⁹ Meke olaņa si Asa, "Mu turaņa mae nia si keke bulumakao, keke qoti, meke keke sipi, hopehopeke ka ņeta vuahenidi, meke keke baruku meke keke kukuva," gua si Asa. ¹⁰ Meke paleke lani Ebarami koe Zihova sari na kurukuru, meke magu viqala ruai sa meke veko varivarikalini sa pa karua tokele, ba lopu magui sa sari na kurukuru tapuru. ¹¹ Meke tapuru gore mae sari na kurukuru nomadi koari na kurukuru matedi, ba hadu pani Ebarami si arini.

¹² Meke sipu lodu gore sa rimata, si eko meke puta muliuņu se Ebarami; meke kamo sa huporo variva matagutuna koasa. †¹³ Meke zama koasa se Zihova, "Kaqu ta evaņae na tie karovodi pa votiki popoa sari na tutimu, meke kote tava pinausu vasina si arini, meke koari ka made gogoto vuaheni si kaqu ta ņoņovala si arini. †¹⁴ Ba kaqu va kilasia Rau sa butubutu sapu va pinausu i si arini, meke pana taluarae si arini koasa votiki popoa sana, si kaqu vagi dia tinagotago koa rina tie vasina si arini. †¹⁵ Ba agoi si kaqu barogoso va gorevura, meke tiqe mate pa binule, meke ta pomunae. ¹⁶ Ba kaqu kamo pakia made gogoto vuaheni ††, beto tu hoi si kaqu tiqe pule mae tani sari na tutimu. Ura lopu kaqu va mate pani Rau sari na tinoni Amoraiti, osolae pada mo sa dia sinea, meke kaqu tiqe tava kilasa si arini."

¹⁷ Meke sipu lodu sa rimata meke huporo sa popoa, si hinoqa vura mae si keke vovoina tuņaha nika, meke sa zuke huruņuna, meke ene hola gua pa varikorapadi rina minagumagu kurukuru ņame si arini. ¹⁸ Meke koasa rane tugo asa, si tavetia Zihova si keke vinariva egoi nabuna koe Ebarami. Zama si Asa, "Va tatara nia

Rau pude ponia koari na tutimu, sa doduruna sa pepeso hie, podalae mae gua koasa voloso †† pa popoa Izipi meke kamo sa Ovuku Iuparetisi. †¹⁹ Sa pepeso tadi na butubutu Kenaiti, Kenizaiti, Kadimonaiti, ²⁰ Hitaiti, Perizaiti, Repaimi, ²¹ Amoraiti, Kenanaiti, Qeqasaiti, meke sa butubutu Zebusaiti."

Hega meke se Isimeli

16 Se Serai, sa barikaleqe te Ebarami si loke nana koburu. Ba tagoa sa si keke pinausu vineki Izipi, sa pozana si e Hega, ² gua asa ke zama la koe Ebarami se Serai, "Se Zihova si hukatau meke lopu poni au koburu kamo kamahire. Mamu la koa turaņa sa qua pinausu vineki. Gina asa si kote boka podo poni au keke koburu si rau." ††

Meke va egoa Ebarami sapu gua zama nia e Serai. ³ Ke vala Serai koe Ebarami se Hega pude koa turaņa pakia gua. Sa ginugua hie si ta evaņa pa mudina ka manege puta vuaheni sipu koa pa Kenani se Ebarami. ⁴ Meke koa turaņa Ebarami se Hega, ke aritiana si asa, meke sipu gilania sa sapu aritiana si asa, si podalae vahesi pule nia meke doņo va gorea sa sa nana barikaleqe koimata.

⁵ Meke zama se Serai koe Ebarami, "Na mua sinea ke doņo va gore au e Hega si rau. Arau soti vatua si asa koa goi, meke seunae gua, sipu gilania sa sapu aritiana si asa, si doņo va gore au sa si rau. Mani vilasia e Zihova sapu esei gita si toņoto, agoi babe arau!" gua se Serai.

⁶ Meke olaņa se Ebarami, "Leana hola, na mua pinausu meke koa kaurae pa mua kinopu si asa, ke mamu tavetia sapu gua hiva nia goi koasa." Meke ņoņovalia Serai se Hega, ke govete taloa si asa.

⁷ Meke dogoria sa mateana te Zihova se Hega tata koasa kolo pa korapa qega ivuluna, koasa siraņa la gua pa Sura. ⁸ Meke zama la ia sa si asa, "Hega, pinausu te Serai, pavei mae guamu, meke pavei si korapa la gua si goi?"

Meke olaņa se Hega, "Na korapa govete va seu nia rau sa qua barikaleqe koimata," gua si asa.

⁹ Meke zama sa mateana, "Mu kekere pule la, mamu koa na pinausu pule koasa." ¹⁰ Beto hoi si zama si asa, "Kaqu ponigo rau soku hola tutimu, meke loke tie si kaqu boka nae i si arini. ¹¹ Kaqu vagia goi si keke tumu koreo meke kaqu poza nia Isimeli ††† goi sa pozana, sina ele avosia e Zihova sa mua kinabo talotaņa. ¹² Ba sa tumu koreo si kote koa guana doņ'ki pinomona si asa. Meke kote kanai sa sari doduru tie, meke sari doduru tie ba kote kana ia tugo si asa. Meke kote koa vata kale koari doduru turaņana si asa."

¹³ Meke poza nia e Hega se Zihova sapu ele zama koasa, sapu guahe: "Agoi sina Tamasa sapu dogorau,"

††† Sa Hiburu si zama "ovuku Izipi" meke lopu bakala sa ginuana be guana zama nia sa sa kolo hitekena ta pozae Wadi el-Arish pa rane ņinoroi babe keke ovuku tanisa Ovuku Naelo tata pa Kolo Meditareniani. § 15:18 TTA 7:5 †† Pa hahanana tadirini sa barikaleqe pu lopu boka vagi koburu si boka vagi koburu koasa pinausu, meke kote guana tuna soti si asa. ††† Sa ginuana Isimeli si "Avosia sa Tamasa".

† 15:5 Rom 4:18; Hib 11:12 †† 15:6 Rom 4:3; Qal 3:6; Zem 2:23
‡ 15:12 Zob 4:13,14 †† 15:13 Ekd 1:1-14; TTA 7:6 †† 15:14 Ekd 12:40-41; TTA 7:7 ††† Sa zinama Hiburu si zama "Kaqu kamo pakia ka made sinage" ba sa sinage pa binalabala tadi na tie pa toťoso te Ebarami si keke gogoto vuaheni pa keke sinage.

gua. Ura zama pule nia se Hega, "Ele dogoro hinokaria rau sa Tamasa, sapu korapa dogorau Sa," gua. ¹⁴ Gua asa ke poza nia rina tie, sa berukehe pa vari korapana Kadesi meke Beredi, "Na berukehe tanisa Tamasa Toana sapu dogorau."

¹⁵ Meke podoa Hega si keke tuna koreo e Ebarami, meke poza nia Isimeli sa si asa. ¹⁶ Pa toতোসো tugo asa, si ka vesu ṅavulu onomo vuahenina se Ebarami.

Sa Minagu, sapu sa Vinagilgilana sa Vinariva egoi

17 Meke sipu kamoā sia ṅavulu sia vuahenina se Ebarami, si vura koasa se Zihova meke zama: "Arau sa Tamasa pu tagoi sari doduru ṅiniraṅira. Mu va tabe Au. Mamu tavetia sapu toṅoto doduru toতোসো. ² Kaqu tavetia Rau sa qua vinariva egoi koa goi, meke kaqu ponigo soku tutimu." ³ Meke hoqa oporapaha pa pepeso se Ebarami, meke zama sa Tamasa, ⁴ "Tavetia Rau sa Qua vinariva egoi koa goi, va tatara nia Rau sapu agoi si kaqu na tiatamadia ri soku butubutu. ⁵ Sa pozamu si lopu kaqu e Ebarami ††, ba e Ebarahami ‡ tu, sina vata evaṅae nigo Arau na tamadia ri soku butubutu si goi. ⁶ Kaqu ponigo soku tutimu Rau si goi, meke kaiqa arini si kaqu na baṅara. Kaqu soku hola sari na tutimu, meke kaqu ta evaṅae soku butubutu sokudi si arini.

⁷ Kaqu kopu nia Rau sa Qua vina tatara koa goi meke koari na tutimu pude lulia, guana vinariva egoi sapu koa holana koari na sinage na sage vugo repere. Meke Arau si kaqu na mua Tamasa, meke na Tamasa tadirini pu tututi gore mae gua koa goi. ⁸ Sa pepeso hie sapu korapa koa ia goi na tie karovomu kamahire, si kaqu ponina Rau koa goi, meke koarini pu tututi gore mae gua koa goi. Meke sa doduruna sa pepeso pa popoa Kenani, si kaqu tadirini nināe rane, meke Arau si kaqu na dia Tamasa." †††

⁹ Meke zama la koe Ebarahami sa Tamasa, "Agoi ba kaqu kopu nia sa vinariva egoi koa Rau. Agoi meke saripu tututi gore mae gua koa goi koari na sinage na sage vugo repere, ¹⁰ si kaqu va egoi betoa pude ta magu sari doduru koreo koa gamu. ¹¹⁻¹² Podalae kamahire, si kaqu magui gamu sari doduru koburu haha koreo sipu ka vesu rane seunae gua ta podo si arini, meke sarini pu podo koari na pinausu pa mia vetu, meke sari na pinausu saripu ta vagi mae koari na votiki popoa. Sa minagu hie si kaqu na vina gilagilana pude vata dogoro nia sapu koa nana si keke vinariva egoi pa varikorapa mia gamu meke Arau. ¹³ Hopeke tie si kaqu ta magu, meke asa sa vina gilagila tanisa tini, pude va dogoro nia sapu sa Qua vinariva egoi koa gamu si koa hola. ¹⁴ Be keke koreo si lopu ta magu, si lopu kaqu ta balabala sapu keke koari na Qua tinoni si asa, sina lopu lulia sa sa vinariva egoi koa Rau."

† 16:15 Qal 4:22 †† Sa pozapoza Ebarami sa ginuana pa zinama Hiburu sina tamana tava lavatana. ‡ Sa pozapoza Ebarahami pa zinama Hiburu sa ginuana si tamadia soku butubutu. †† 17:5 Rom 4:17 ††† 17:7 Lk 1:55 †††† 17:8 TTA 7:5 †††† 17:10 TTA 7:8; Rom 4:11

¹⁵ Meke zama sa Tamasa koe Ebarahami: "Sa mua barikaleqe si lopu kaqu poza nia Serai goi; podalae kamahire sa pozana sa si e Sera d tu. ¹⁶ Kaqu mana nia Rau si asa, meke kaqu ponigo Rau si keke tumu koreo koasa. Kaqu mana nia Rau meke kaqu ta evaṅae na tinadia ri na butubutu si asa, meke sari na baṅara si kaqu gore mae gua koasa tutina sa."

¹⁷ Meke hoqa oporapaha pa pepeso se Ebarahami, ba podalae hegere si asa sipu balabala ia sa sapu lopu kaqu boka vagi koburu sa tie sipu ele keke gogoto vuahenina. Se Sera ba gua tugo sapu ele sia ṅavulu vuahenina, gua. ¹⁸ Meke nanasia Ebarahami sa Tamasa, "Be mate si rau, kote boka va egoi Goi se Isimeli pude tagoi sari doduru gua pu ele poni nau Goi?"

¹⁹ Ba zama sa Tamasa, "Lokari, sa mua barikaleqe sapu se Sera, si kote podoa si keke tumu koreo, meke kaqu poza nia goi e Aisake §. Kaqu kopu nia Rau sa qua vinariva egoi koasa, meke koarini pu tututi gore mae gua koasa nināe rane. Kaqu na vinariva egoi koa holana si asa nināe rane ka rane. ²⁰ Ele avosi Rau sari na mua tinepa koasa guguana e Isimeli. Ke kaqu mana nia Rau si asa, meke kaqu ponina soku koburu meke soku tutina Rau si asa, kaqu na tamadia ri ka manege rua baṅara si asa, meke kaqu vata evaṅae nia na butubutu lavata Rau sari na tutina. ²¹ Ba kaqu kopu nia Rau sa qua vinariva egoi koe Aisake sapu sa tumu koreo, pu kaqu podoa Sera pa vuaheni maehe pa toতোসো kekeṅoṅo kamahire." ²² Sipu beto zama koe Ebarahami sa Tamasa, si taluarāe si Asa koa sa.

²³ Meke koasa rane tugo sana si va tabea Ebarahami sa Tamasa, meke magua sa sa tuna koreo sapu se Isimeli meke sari doduru koreo pule koasa nana puku tatamana, meke sari nana pinausu saripu ta podo pa nana vetu, meke sarini pu ele ta holudi. ²⁴ Ba se Ebarahami si ka sia ṅavulu sia vuahenina meke tiqe ta magu si asa, ²⁵ meke se Isimeli sa tuna koreo, si ka manege ṅeta vuahenina. ²⁶ Pa keke rane mo si ta magu beto si arini, ²⁷ meke gua tugo sari doduru pinausu te Ebarahami.

Va Tatara nia Tamasa sa Tuna Koreo Koe Ebarahami

18 Meke vura mae koe Ebarahami se Zihova, koari na hudahuda hopedi te Mamere, sipu habotu magogoso si asa pa sasadana sa nana ipi kapu kurukuru toতোসো maṅini hola sa rimata pana korapa rane. ² Meke sipu doṅo sage si asa, si dogori sa sari ka ṅeta tie korapa turudia vasina. Sipu dogori tugo sa si arini si haqala vura la tutuvi sa si arini, meke todoṅo gore pa pepeso si asa, ³ meke zama, "Kasa palabatu, noso paki; lopu ene hola nia sa qua ipi. Arau si koa qua hie pude va toga gamu. ⁴ Maqu paleke poni gamu kolo pude ṅuzapa va via i sari na nenemia; boka habotu magogoso pa kauruna sa huda hie si gamu. ⁵ Kaqu paleke mae vasi ginani tugo si rau pude va ṅinira gamu, meke hoda la ia sa mia inene. Ele mae dogoria

§ Sa pozapoza Aisake pa zinama Hiburu sa ginuana si "hegere si asa." §† 18:2 Hib 13:2

gamu sa mia nabulu pa nana vetu, ke maqu va toga gamu." Meke olaña si arini, "Leana hola. Mu tavetia sapu gua hiva nia goi," gua si arini.

⁶ Meke tuturei nuquru la pa korapa ipi se Ebarahami, meke zama koe Sera, "Mu tuturei vagia sa palava sapu ta muzara va leanana, mamu kinai kaiqa bereti." ⁷ Beto asa, si haqala la koasa rovana bulumakao si asa, meke vizatia sa si keke bulumakao vaqurana meke nobonobokona, meke vala nia sa si asa koa keke nabulu, pude tuturei va kina ia gua. ⁸ Beto sapu gua asa si paleke lani sa si kaiqa bata, na meleke meke na miti bulumakao sapu ele tava namanamadi, meke vekoi sa sari na ginani pa kenudia rina tie. Meke poni sa si arini pa kauruna sa huda, meke henahena si arini.

⁹ Meke nanasia rini si asa, "Avei se Sera, sa mua barikaleqe?" Meke olaña si asa, "Korapa koa nana pa korapa ipi," gua si asa.

¹⁰ Meke zama la koasa se Zihova, "Koasa toতোসো guae pa vuaheni maehe, si kote pule mae si Rau, meke sa mua barikaleqe sapu se Sera si kaqu podoa sa si keke tuna koreo." Ba se Sera si korapa turu nana pa kapa sasada pa mudina sa, meke avavoso nana. ¹¹ Ba sari Ebarahami meke Sera si ele barogoso na kaleqe sisigiti, meke se Sera, si ele hola nia nana toতোসো pude vagi koburu. ¹² Ke hegere golomo pa korapa bulona se Sera, meke zama, "Kamahire, si ele kaleqe si rau, meke ele viziri sa tiniqu; meke lopu kaqu boka va gilagilaia rau sa qinetu pa tiniqu, meke sa qua palabatu ba ele barogoso tugo," gua si asa. [†]

¹³ Meke nanasia e Zihova se Ebarahami, "Na vegua ke hegere se Sera meke zama, sapu lopu kaqu boka podo koburu si asa, sina ele kaleqe sisigiti gua.

¹⁴ Vegua koadia kaiqa toña sapu tasuna sisigiti koe Zihova? Gua sapu zama nia Rau, pa toতোসো guaehe pa vuaheni maehe, si kote pule mae si Rau, meke kote podoa e Sera si keke tuna koreo." [‡]

¹⁵ Ba matagutu se Sera, ke oso nia sa sapu lopu hegere si asa, gua. Ba olaña sa tie, "Hinokara, ele hegere si goi," gua si asa.

Tepaia Ebarahami se Zihova

¹⁶ Beto asa si taluarae sari na tie meke ene la koa keke vasina sapu boka doño gore la pa Sodomu, meke ene luli turani Ebarahami si arini pude la luari pa dia siraña, gua. ¹⁷ Meke zama se Zihova, "Maqu lopu totea koe Ebarahami sapu gua korapa hiva tavetia Rau. ¹⁸ Meke sarini pu tututi gore mae gua koa sa, si kaqu ta evaņae keke butubutu lavata meke ninira hola, meke koasa guguana sa si kaqu manani Rau sari doduru butubutu. ¹⁹ Ele vizatia Rau si asa, pude zamai sari na tuna koreo, meke sarini pu tuti gore luli mae gua koa sa pude va tabeau meke tavetia sapu gua leanana meke toñoto. Be tavetia rini sapu gua asa, si kaqu tavete vala i Rau, sari doduru gua pu ele va tatarani Rau koa sa."

²⁰ Meke zama la koe Ebarahami se Zihova, "Sa tinazutudi ri na tinoni pa Sodomu meke Qomora si nomana hola; kaleana sisigiti sari na dia sinea. ²¹ Kaqu gore la hata vurani Rau sari guguadi ri na tinazutu saripu ele avosi Rau, be hinokara babe lokari," gua si Asa.

²² Meke taluarae sari karua tie, meke la gua pa Sodomu ba koa koe Ebarahami se Zihova. ²³ Meke ene tata la se Ebarahami meke nanasia sa se Zihova, "Vegua, kaqu va mate hinokara turanae ni Goi koari na tie seadi sari na tie toñotodi? ²⁴ Be ari ka lima navulu puta tie toñotodi, si koa dia pa korapana sa vasileana lavata, vegua kote va mate betoi Goi sari doduru tie koasa vasileana lavata sana? Vegua, lopu kaqu veko hola ia Goi sa popoa asa, pude harupi sari ka lima navulu tie toñotodi? ²⁵ Hinokara, sapu lopu kaqu va mate turanae ni Goi koari pu seadi sari na tie toñoto. Tasuna hola sapu gua asa! Pude evaņia Goi sapu gua asa, si kote tava kilasa turanae koari na tie sea sari na tie toñoto. Tasuna hola sapu gua asa. Agoi sa tie varipitui pa doduruna sa popoa pepeso si kaqu varipitui va toñoto."

²⁶ Ke olaña se Zihova, "Be dogori Rau koasa vasileana lavata pa Sodomu sari ka lima navulu puta tie toñotodi, si kaqu harupia Rau sa doduruna sa vasileana lavata koasa laedi rini," gua si Asa.

²⁷ Meke zama pule se Ebarahami, "Mu tataru nau, mamu taleoso nia sa qua vinarane sapu lopu makudo zama atu si rau koa Agoi Zihova. Na tie mo si rau meke lopu padaqu pude zama nia keke toña. ²⁸ Ba vegua, be ari ka made navulu lima tie toñotodi si koa, lopu ari ka lima navulu, kaqu huara pani betoa Goi sa doduruna sa vasileana lavata sina ari ka visavisa mo sari na tie seadi?"

Meke olaña se Zihova, "Lokari, lopu kaqu huara pania Rau sa vasileana lavata, be dogori Rau sari ka made navulu lima tie toñotodi," gua si Asa.

²⁹ Meke zama pule se Ebarahami, "Vegua, be ari ka made navulu puta tie toñotodi si koadia vasina?" Meke olaña si Asa, "Be koadia vasina sari ka made navulu puta tie toñotodi si lopu kaqu huaria Rau si asa."

³⁰ Meke zama pule se Ebarahami, "Ke Baņara Zihova, Mu lopu bugoro nau, ba maqu zama pule atu. Vegua be ari ka tolonavulu puta si koa?" Meke zama si Asa, "Lopu kaqu huaria Rau si asa be ari ka tolonavulu puta si dogori Rau vasina."

³¹ Meke zama pule se Ebarahami, "Kei Baņara, Mu taleosoni sari na qua hinemohemo lopu ari makudodi, saripu zama atu ni rau koa Goi. Vegua be ari ka hiokona puta tie mo si ta dogoro vasina?" Meke zama si Asa, "Be ari ka hiokona puta tie mo si dogori Rau vasina ba lopu kaqu huaria Rau sa vasileana lavata," gua si Asa.

³² Meke zama pule se Ebarahami, "Mu lopu bugoro nau Zihova, maqu zama pule atu keke toতোসো. Vegua be ari ka manege puta mo si ta dogoro?" Meke zama si Asa, "Lopu kaqu huaria Rau si asa, be ari ka manege puta si koadia." ³³ Meke sipu beto zama koe Ebarahami

† 18:10 Rom 9:9 †† 18:12 1 Pit 3:6 ‡ 18:14 Lk 1:37

si Asa, si taluarae se Zihova, meke pule la pa nana ipi se Ebarahami.

Sa Sinea pa Popoa Sodomu

19 Sipu mae kamo pana veluvelu pa popoa Sodomu sari karua mateana, si korapa habotu nana pa nuqunuquruana koasa bara pa vasileana lavata se Loti. Meke sipu dogori tugo sa sari karua si gasa turu meke la tutuvi sa si arini, meke todoḡo gore pa kenudia rini. ² Meke zama la koarini, "Kasa qua baḡara, hiera si rau pude tokani gamu. Mae koa paki pa qua vetu koasa boḡi hie. Mamu ḡuzapi sari na nenemia; mamu tiqe topue vaqavaqasa na ene lulia sa mia sirana." Meke olaḡa la ia rini si asa, "Lokari, mami va hola ia mo sa boḡi hie koasa pavasa pa kokorapana sa vasileana," gua si arini.

³ Ba ososoni sa si arini, meke mumudi si lulia rini si asa la pa nana vetu. Meke tozini Loti sari nana nabulu pude kinai kaiqa bereti loke isitidi, meke va namanama ia si keke hinenahena tadi kasa tie enenedi. Sipu beto sari na dia vinatana si henahena si arini.

⁴ Ba sipu lopu ele puta sarini pa dia teqe si mae vari likohae nia ri doduru tie Sodomu koasa vasileana lavata sana sa dia vetu, tie vaquradi na koadi na gua. ⁵ Meke tiokia rini se Loti meke nanasia, "Avei sari na tie pu mae veluvelu koa goi? Mu turaḡa va vura maeni, pude boka va sea i gami." †

⁶ Meke vura la koarini pa sada se Loti, meke tuku gunia sa pa mudina sa sasada. ⁷ Meke zama la koa rini si asa, "Kasa qua baere, tepa gamu rau pude mi lopu taveti sari na tinavete kalekaleadi gua sara! ⁸ Dotu, koadia hire si karua tuqu vineki, saripu lopu ele eko turaḡae pa keke tie. Maqu turaḡa vura atuni koa gamu; mamu tavetia gua sapu hiva taveteni gamu. Ba mu lopu tavete la nia si keketona koari na tie hire, sina na tie maedi pa qua vetu si arini, ke korapa kopuni rau si arini."

⁹ Ba zama la koe Loti si arini, "Balau! Na tie karovomu mo si goi, ba omu hiva koa tie varipitui koa gami! Taloa! Namu kote ḡovala va kaleanigo gami, holani sapu arini sara." Meke tupele pule nia rini se Loti meke rizu tata la pude huaria gana sa tukutuku, gua. ¹⁰ Ba qaqama lani ri karua tie pu koadi pa korapa vetu sari limadi meke daku nuquru nia pa korapa vetu se Loti meke tukua sa sasada. ¹¹ Meke va behui ri karua sari na tie pu turu pa sebesebe vetu, sari na tie vaqura na tie koadi, ke lopu boka dogoria rini sa sasada. ††

Taluarae pa Sodomu se Loti

¹² Meke zama la koe Loti sari karua palabatu, "Be koadia kaiqa tie koa goi tani, tumu koreo babe vineki mua roroto babe kaiqa turaḡamu pu koadi pa korapa vasileana lavata hie, mamu turaḡa vurani koasa popoa hie. ¹³ Ura korapa va namanama huaria mo gami sa vasileana hie, sina sa tinazutudi rina tinoni pa popoa

hie si kaleana sisigiti, meke ele avosia tu e Zihova ke garunu gami Sa pude huaria sa popoa Sodomu."

¹⁴ Ke la zamai Loti sari nana roroto saripu kote habai sari na tuna vineki, "Tuturei! Mada luaria sa vasina hie sina kote huaria e Zihova si asa." Ba hokara na va sisire nana mo, balabala gua sari na roroto.

¹⁵ Pana vaqavaqasa hokara si va bebeno ia rina mateana se Loti, meke zama si arini, "Tuturei! Tekulu, mamu turaḡa sa mua barikaleqe meke sari karua tumu vineki, mamu rizu taloa tani, pude lopu kaqu mate pana ta huara sa vasileana lavata hie." ¹⁶ Ba ruriti se Loti, ke taḡinia rini limana meke sa nana barikaleqe meke sari karua tuna vineki, meke turaḡa vurani rini si arini koasa vasileana lavata sina tataruni e Zihova si arini. ‡

¹⁷ Meke sipu ele turaḡa vurani rini sarini si zama la koarini si keke rina mateana, "Mi govete taloa! Mi lopu liḡana pule, mi lopu noso pa pezara. Mi govete sage la koari na toqere, pude mi lopu mate!"

¹⁸ Meke zamai Loti sari na mateana, "Kei, lokari, kasa qua baḡara. ¹⁹ Dotu ele ta qetue si rau koa gamu, meke ele harupia mo gamu sa qua tinoa. Ba namu lopu boka govete la pa seu si rau koari na toqere, na kote hoqa mate nau mo sipu lopu ele kamoi rau si arini. ²⁰ Dogoria goi sa vasileana hitekena hoi? Lopu seu si asa. Va malumau pude govete la meke kote boka ta harupu si rau vasina."

²¹ Meke olaḡa si asa, "Leana, va egoa rau sa mua tinepa hie, sapu lopu kaqu huaria rau sa vasileana sapu zama nia goi. ²² Ego, tuturei! Haqala! Lopu kaqu tavetia rau si keke toḡa osolae kamo goi sa vasina asa." Na hitekena poza nia Loti sa vasileana, gua asa si ta pozae Zoara si asa.

²³ Ele gasa sa rimata, meke tiqe kamo pa Zoara se Loti.

²⁴ Meke hinoqa va ruku nia patu lera mae guadi pa maḡauru e Zihova sari na vasileana nomadi pa Sodomu meke Qomora, ††²⁵ meke huaria inete betoi Sa si arini, meke doduru pezara, na tie pu koadi vasina, meke sari doduru likakalae pu toqolo pa pepeso. ²⁶ Ba liḡana pule sa barikaleqe te Loti, ke ta evaḡae keke patu soloti si asa. ††

²⁷ Meke pana munumunu hokara si tuturei la se Ebarahami koasa vasina pu turu si asa pa kenuna e Zihova visoroihe. ²⁸ Meke doḡo gore la pa Sodomu, meke pa Qomora meke koasa doduruna sa pezara se Ebarahami meke dogoria sa sapu tuḡaha beto sa popoa, gua tugo na tuḡaha pa vasina sulusuluana.

²⁹ Ba sipu huari Tamasa sari na vasivasileana lavata koasa pezara vasina pu koa se Loti, si balabala ia Tamasa se Ebarahami ke va govetia Sa se Loti pude di ta harupu.

Pinodalaedi rina Tie Moabi na tie Amoni

³⁰ Taluarae pa Zoara se Loti meke sari karua tuna vineki, meke sage la koari na toqere. Ura na matagutu

† 19:5 Zaz 19:22-24 †† 19:11 2 Baḡ 6:18

‡ 19:16 2 Pit 2:7 †† 19:24 Mt 10:15, 11:23-24; Lk 10:12, 17:29; 2 Pit 2:6; Zd 7 †† 19:26 Lk 17:32

koa ia rini si pa Zoara, ke la koa ia rini si keke bae vasina. ³¹ Meke zama la ia sa vineki kenuna sapu mudina, "Ele barogoso luli sa tamada meke loke koreona sa doduru popoa hie, pude habai gita pudedu ari tuda. ³² Aria mada va napo nia vaeni sa tamada; mada eke turania gita kara pude boka vagi tuda koa sa tamada pude hodaia sa nana butubutu." ³³ Ke pa boŋi asa si va napo nia vaeni ri karua sa tamadia, meke nuquru la koasa sapu kenuna, meke eko turania sa sa tamana. Ba sina napo va hola sa tamadia, ke lopu va nonoga ia sa sapu gua ta evana koasa.

³⁴ Meke pa koivugona si zama la sa tuna kenuna koasa tasina mudina, "Ele eko turania rau sa tamada. Aria, mada va napo pule nia vaeni kohite boŋi meke agoi pule, mamu la eko turania si asa pude boka ari tuda si gita kara koasa tamada pude hoda ia sa nana butubutu." ³⁵ Ke koasa boŋi asa, si va napo pule nia vaeni tugo ri karua, meke la eko turania sa tuna mudina si asa. Ba lopu va nonoga ia sa sapu gua ta evana koa sa. ³⁶ Pa ginugua asa si va aritiadi betoi sa sari karua vineki. ³⁷ Meke podoa sa tuna vineki kenuna sa tuna koreo, meke poza nia Moabi sa si asa. Asa sa tamadia rina tie Moabi kamo rane ŋinoroi. ³⁸ Meke gua tugo sa tuna vineki mudina si podoa sa si keke tuna koreo, meke poza nia Benami sa si asa. Asa sa tamadia rina tie Amoni, kamo rane ŋinoroi.

Ebarahami meke se Abimeleki

20 Meke taluarae pa Mamere karovo la gua pa kali popoa Kenani se Ebarahami, meke la koa pa popoa Neqevi pa vari korapana Kadesi meke Sura si asa. Meke mumudi sipu korapa koa si asa pa Qera, ² si zama nia sa sapu se Sera sa nana barikaleqe si na tasina vineki gua; ke garuni sa banara sapu se Abimeleki, pa popoa Qera sari nana tie, meke la turana vala nia koa sa se Sera. ¹³ Meke keke boŋi si vura koa sa pa pinutagita sa Tamasa, meke zama, "Tio, kote mate si goi, sina ele vagia goi sa barikaleqe sana, sapu ele varihabana," gua si Asa.

⁴ Ba lopu ele koa turania Abimeleki si asa, ke zama si asa, "Ke Banara, loke qua sinea si rau! Ba vegua, kote va mate au mo Goi si rau meke sari na qua tinoni? ⁵ Ura Ebarahami tu telena si zama nia sapu na tasina si asa, gua; ke zama luli nia mo sa barikaleqe si asa. Lopu tavete va sea si rau; na via si rau," gua si asa.

⁶ Meke olaŋa pa korapa pinutagita sa Tamasa, "Uve, gilania Rau sapu lopu gilania goi sapu gua hiva tavetia goi koasa si sea, ke lopu va malumigo Rau pude tavete va sea mae koa Rau, meke lopu tiqua goi tinina si asa. ⁷ Ba kamahire, mamu va pule la ia koasa loana sa barikaleqe. Na keke poropita si asa, meke kote varavara nigo sa, pude lopu kaqu mate si goi. Ba be lopu va pulea goi koasa si asa, si maqu va balau igo, sapu kaqu mate si goi, agoi meke sari na mua tinoni," gua si asa.

⁸ Meke pa koivugona pana munumunu hokara, si tioki Abimeleki sari doduru nana palabatu meke tozini

† 20:2 Zen 12:13, 26:7

sa sapu gua ele ta evana, meke matagutu sisigiti si arini. ⁹ Meke tiokia Abimeleki se Ebarahami meke nanasia sa, "Na sa si ele evania goi koa gami? Na sinea sa si ele tavete atu nia rau koa goi, meke evania goi sa tinasuna hie koa rau, meke koasa qua butubutu. Lopu toŋoto sapu gua tavete nau goi hie. ¹⁰ Na vegua ke tavetia goi si asa?"

¹¹ Meke olaŋa se Ebarahami, "Balabala ia rau sapu gina loke tie tani si hite pamaŋa nia sa Tamasa, meke kote va mate au, meke vagia sa qua barikaleqe," gua si asa. ¹² "Ba hinokara tugo, sapu na vavenequ tugo si asa, sina na tuna vineki sa tamaqu, lopu sa tinaqu; meke haba ia rau si asa," gua se Ebarahami. ¹³ Ke sipu garunu taloa nau e Tamasa koasa popoa tanisa tamaqu, meke la koari na votiki popoa, si zama ia rau si asa, "Kaqu vata dogoro nia goi sa mua tataru koa rau, meke tozini sari doduru tie, sapu arau si na tasimu koreo," gua si asa.

¹⁴ Meke va pule la ia Abimeleki koe Ebarahami se Sera, meke koasa totošo tugo asa, si ponía sipi na bulumakao meke na pinausu tie sa si asa. ¹⁵ Meke zama la koe Ebarahami si asa, "Hie sa doduruna sa qua pepeso; la mamu koa koasa vasina sapu hiva nia goi." ¹⁶ Meke zama la koe Sera si asa, "Ponia rau koasa tasimu si keke tina poata siliva, pude va sosodea koari doduru pu koa koa goi, sapu lopu sea si goi."

¹⁷⁻¹⁸ Koa gua sapu ele ta evana koe Sera, sapu sa barikaleqe te Ebarahami, si lopu va bokai e Zihova, pude vagi koburu sari na barikaleqe pa vetu tanisa banara Abimeleki. Ke varavara nia Ebarahami se Abimeleki, meke salania Tamasa si asa. Meke salania tugo sa sa nana barikaleqe, meke sari nana barikaleqe pinausu, pude boka vagi koburu si arini, gua.

Sa Pinodo te Aisake

21 Meke mana nia e Zihova se Sera, gua tugo sapu ele va tatara vekoa Sa koasa. ² Aritiana si asa, meke podoa sa si keke tuna koreo koe Ebarahami, sipu barogoso si asa. Ta podo sa koreo koa sa totošo sapu ele mutia Tamasa pude podoa sa. ¹³ Meke poza nia Aisake e Ebarahami si asa, ⁴ meke sipu ka vesu ranena podo gua sa, si magua Ebarahami si asa, gua puta tugo sapu garunu nia Tamasa koa sa.

⁵ Ebarahami si keke gogoto vuahenina, sipu podo se Aisake. ⁶ Meke zama se Sera, "Ele va hegere au Tamasa si rau, ke sari doduru tie pu avoso nia sapu gua asa si kaqu somana hegere turana," gua si asa. ⁷ Meke zama pule si asa, "Loke tie hokara si ele boka tozi nia se Ebarahami sapu kaqu va susu koburu se Sera. Ba podoa mo rau sa tuna sipu barogoso si asa," gua si asa.

⁸ Meke noma sage sa koburu, meke koasa rane sipu luara susu si asa, si tavetia Ebarahami si keke inevana nomana.

⁹ Ba pa totošo asa si dogoria e Sera sapu e Isimeli, sa tuna e Hega sa barikaleqe Izipi sapu va podo nia e Ebarahami, si va sisire nia na hegere nia sa se Aisake.

†† 21:2 Hib 11:11 ‡ 21:4 Zen 17:12; TTA 7:8

¹⁰ Ke zama la koe Ebarahami si asa, "Mu hitu pania sa barikaleqe pinausu hie meke sa tuna koreo. Ura sa tuna koreo sa barikaleqe hie si lopu kaqu tagoa si keke vasi mua tinagotago, sapu kaqu tagoa e Aisake sa tuqu koreo." ^{†11} Meke lopu qetu nia Ebarahami sa ginugua hie, sina na tuna koreo tugo sa se Isimeli. ¹² Ba zama la koe Ebarahami sa Tamasa, "Mu lopu talotaña nia sa koreo, meke se Hega sa mua barikaleqe pinausu. Ba mamu tavetia mo sapu gua tozi nigo e Sera; ura koe Aisake si kaqu gore mae gua sari na tutimu, sapu ele va tatara nia Rau. ^{††13} Kaqu poni va soku nia koburu Rau, sa tuna koreo sa mua barikaleqe pinausu sana, meke kaqu ta evañae keke butubutu lavata. Ura na tumu koreo tugo si asa."

¹⁴ Ego, pana munumunu hokara pa koivugona, si vala i Ebarahami koe Hega si kaiqa ginani meke keke bogu kapu qoti, sapu siñia na kolo, meke va papani sa pa mudina meke garunu taloa nia. Meke taluarae si asa, meke ene vilovilorae pa korapa qega Biasiba. ¹⁵ Meke sipu paho sa kolo, si veko pania sa sa koburu pa kauruna keke huda hitekena, ¹⁶ meke la habotu nana padana keke gogoto mita seuna. Meke zama pa korapa bulona, "Ke, lopu hiva dogoria rau matena sa qua koburu." Sipu korapa habotu si asa vasina, si podalae kabo si asa.

¹⁷ Meke avosia Tamasa korapa kabo sa koburu, meke zama gore mae pa mañauru sa mateana te Tamasa koe Hega, "Na sa si talotaña nia goi ta Hega? Mu lopu matagutu; ele avosia Tamasa sa kabona sa koreo.

¹⁸ Turu, mamu la va manotia, mamu va mokomokoa; sa tuti sapu kaqu gore mae gua koasa, si kaqu va evañae nia keke butubutu lavata Rau si asa." ¹⁹ Va dodogorae i Tamasa sari na matana, meke dogoria sa si keke berukehe. Ke la utuvu va siñia sa sa bogu kapu qoti, meke va napoa sa sa koreo. ²⁰ Sipu noma sage se Isimeli si koa koasa sa Tamasa. Meke ta evañae keke tie hukue bokabokana, sipu koa pa korapa qega pa Parani si asa. ²¹ Meke va haba nia keke barikaleqe Izipi sa tinana si asa.

Sa Vinariva Egoi pa Varikorapana Ebarahami meke e Abimeleki

²² Meke koasa totosu sana, si la sari Abimeleki meke Pikole, sa palabatu varipera tanisa nana qeto minate, meke la zama koe Ebarahami, "Sa Tamasa si koa koa goi koari doduru mua tinavete. ^{‡23} Ke mamu va tatara nia pa kenuna sa Tamasa tani, sapu lopu kaqu sekesekei nau goi, meke sari na qua koburu ba be sari na tutiqu. Ele tataru nigo rau, ke mamu va tatara nia sapu agoi ba kaqu tataru nau tugo, meke sa popoa sapu korapa koa ia goi."

²⁴ Meke zama se Ebarahami; "Kote zama tokotokoro si rau."

²⁵ Meke zama nia Ebarahami koe Abimeleki si keke berukehe sapu ele zau vagia ri na nabulu te Abimeleki.

²⁶ Meke zama se Abimeleki, "Lopu gilania rau sapu esei

ele tavetia si asa. Meke agoi ba lopu tozi nau tugo gugua, meke hie sa totosu kekenu sapu avosia rau si asa." ²⁷ Meke vala i Ebarahami si kaiqa sipi na bulumakao, koe Abimeleki, beto asa si tavetia ri karua si keke vinariva egoi pa varikorapadia. ²⁸ Meke paqaha vagi Ebarahami koasa nana rovana, sari ka zuapa tuna sipi mamaqota, ²⁹ meke nanasia Abimeleki si asa, "Na vegua ke tavete gua sana si goi?"

³⁰ Meke olaña se Ebarahami, "Mu vagi goi sari ka zuapa tuna sipi hire. Tavetia rau si hie, pude va egoa goi, sapu arau sa tie si gelia sa berukehe hie." ³¹ Gua asa ke, ta pozae Biasiba [‡] sa vasina asa, sina koasa vasina asa si zama tokotokoro sari karua.

³² Meke sipu beto tavetia ri karua sa vinariva egoi hie pa Biasiba, si pule la dia pa Pilisitia sari Abimeleki meke se Pikole. ³³ Beto asa, si letea Ebarahami si keke huda tamarisiki pa popoa Biasiba, meke vahesia sa se Zihova, sa Tamasa toa holana. ³⁴ Meke koa seunae hola tu pa popoa Pilisitia se Ebarahami.

Garunia Tamasa se Ebarahami pude Va Vukivukihini nia se Aisake

22 Meke sipu ele hola saripu gua hire, si podekia Tamasa se Ebarahami; meke tiokia Sa si asa, "Ebarahami!" Meke olaña se Ebarahami: "Hiera si rau!" gua si asa. [‡]

² Meke zama sa Tamasa, "Turaña se Aisake, sa tumu koreo titekena, sapu tataru hola nia goi; mamu ene la pa popoa Moraia. Meke koasa toqere vasina, sapu kaqu va dogoro nigo rau, si mamu va vukivukihini mae nia koa Rau si asa." ^{‡‡}

³ Ke pa koivugona, pana munumunu hokara, si va namanama i Ebarahami si kaiqa huda pude tanisa vina vukivukihini, meke va hakei sa koasa don'ki meke turaña sa se Aisake, meke sari karua nabulu, meke topue la koasa vasina sapu ele tozi nia Tamasa koasa. ⁴ Meke pa rane vina ñeta si donjo la ia Ebarahami pa seu sa vasina asa. ⁵ Meke zama la koari nana nabulu si asa, "Mi koa turaña tani sa don'ki, arau meke sa koreo si kote la panahoi, meke la vahesi; beto asa, si kote pule mae si gami koa gamu."

⁶ Meke va paleke nia Ebarahami koe Aisake sa iqoso huda tana va vukivukihini va uququ; meke asa telena palekia sa magu meke sa nika. Meke sipu korapa ene keke gua la sari karua, ⁷ si zama se Aisake, "Tamaqu!" Meke olaña se Ebarahami, "Hiera si rau, tuqu." Meke nanasa se Aisake, "Sa nika meke sari na huda si koadia, ba avei sa lami pude va vukivukihini nia?"

⁸ Meke olaña se Ebarahami, "Tamasa mo telena kote ponini gita si keke lami," meke ene keke gua la sari karua.

⁹ Meke sipu mae kamoari ri karua sa vasina sapu ele tozia Tamasa koa sa, si tavetia Ebarahami si keke hope, meke va hake va tonoti sa sari na huda, meke pusia sa se Aisake, sa tuna koreo, meke va hakea sa pa hope, koa rina huda. ^{‡‡‡10} Meke evañae nia Ebarahami

† 21:10 Qal 4:29-30 †† 21:12 Rom 9:7; Hib 11:18 ‡ 21:22 Zen 26:26

†† Sa ginuana Biasiba sina Berukehe tanisa zinama tokotokoro. ‡‡ 22:1 Hib 11:17-19 ‡‡‡ 22:2 2 Koron 3:1 ‡‡‡ 22:9 Zem 2:21

sa magu pude va matea si asa gua, ¹¹ si titioko gore mae gua pa mañauru sa mateana te Zihova koasa, "Ebarahami, Ebarahami!"

Meke olaña si asa, "Hiera si rau," gua si asa.

¹² Meke zama si asa, "Mu lopu va sigitia sa koreo, babe tavete nia keke toña goi si asa. Ele gilania Rau kamahire sapu pamaña nia goi sa Tamasa, sina lopu ruritia goi sa tumu koreo titekena koa Rau," gua si Asa.

¹³ Meke liñana la mae se Ebarahami, meke dogoria sa si keke sipi kokoreo sapu soqo nia kikihona pa korapa roga. Meke la vagia sa si asa, meke hobe nia sa koasa tuna koreo, pude va vukivukihi va uququ la nia koe Zihova. ¹⁴ Meke poza nia "Kaqu poni gita e Zihova" Ebarahami sa vasina asa, meke pa rane tugo hie sari na tie si zama, "Kaqu va nama poni gita e Zihova koasa Nana toqere, gua."

¹⁵ Meke titioko gore mae koe Ebarahami sa mateana te Zihova pa mañauru pa vina rua toso, ¹⁶ zama se Zihova, "Zama tokotokoro pa pozaqu soti si Rau, sapu kaqu mana nigo Rau si goi, sina ele tavetia goi si asa, meke lopu ruritia goi sa tumu koreo titekena koa Rau. ¹⁷ Va tatara nia Rau sapu kaqu mana nigo meke poni va soku nigo tutimu Arau si goi, gua rina pinopino pa galegalearane babe na onone pa masamasa kolo. Meke kaqu va kilasi rini sari na dia kana meke vagi sari dia popoa. ¹⁸ Meke sari doduru butubutu si kaqu tepa Au pude manani, gua sapu ele mana nia Rau sa tutimu, sina ele va tabei goi sari doduru Qua zinama," gua se Zihova ¹⁹ Meke kekere pule la koari nana nabulu se Ebarahami, meke keke gua la pa Biasiba si arini, meke la koa vasina se Ebarahami.

Sari na Tututi Gore Mae gua koe Nehoa

²⁰ Meke sipu hola kaiqa vuaheni, si gilania Ebarahami, sapu ari ka vesu sari na koburu te Nehoa sa tasina saripu va podoni sa koe Milika. ²¹ Se Uzi sa tuna koreo kenuna, sa tasina koreo sa se Buzi, meke se Kemueli sa tamana e Arami, ²² Kesedi, Hazo, Pilidasi, Zidilape meke Betueli. ²³ Betueli sina tamana e Ribeka. Ari ka vesu sari na tuna koreo saripu va podoni e Nehoa koe Milika. ²⁴ Meke va podoni Nehoa koasa nana barikaleqe pinausu, sapu se Reuma, sari Teba, Qahami, Tahasi, meke e Ma'aka.

Sa Minate te Sera meke sa Hinoluna sa Vasina Popomunuana

23 Ego, sa tinoa te Sera si kamo keke gogoto hiokona zuapa vuahenina, ² meke mate si asa pa Heboroni pa popoa Kenani, meke kabo ia Ebarahami si asa.

³ Beto asa, si taluarae si asa koasa vasina pu korapa eko sa tinina sa nana barikaleqe, meke la zama si asa koasa tie Hitaiti, ⁴ "Arau si na tie karovoqu mo sapu korapa koa koa gamu tani. Mi vata holuni kaiqa mia pepeso, pude boka pomunu nia rau sa qua barikaleqe," gua si asa. †

† 22:16 Hib 6:13-14 †† 22:17 Hib 11:12

⁵ Meke olaña sari na tinoni Hitaiti, ⁶ "Mu va avoso mae koa gami, bañara. Gami si doño atu nigo keke koimata ñiniramu si agoi. Mu pomunu nia sa mua barikaleqe koasa popomunuana leana hola sapu tagoa gami. Kaqu qetu nia mo gami pude ponigo si keke popomunuana, pude boka pomunia goi si asa," gua si arini.

⁷ Meke todoño pa kenudia rini se Ebarahami. ⁸ Meke zama, "Be hiva nau gamu pude pomunu nia rau sa qua barikaleqe tani, si mamu tepa poniau koe Eporoni tuna koreo e Zoha, ⁹ pude va holu nau sa sa bae pa Makapela, sapu koa tata pa hukihukirina sa nana inuma. Nanasia pude va maea sa koa rau sa doduruna sa hinoluna pude boka tabaria rau pa kenunia gamu tani, pude boka tagoa rau si keke vasina popomunuana," gua si asa.

¹⁰ Ba se Eporoni telena, si korapa habotu somanae nana koari kaiqa tie Hitaiti koasa vasina pu hoke vivinei rini pa nuqunuquana koasa barana sa vasileana lavata. Ke sipu korapa avosia ri doduru tie vasina, si olaña si asa, ¹¹ "Mu avoso mae bañara. Kaqu ponigo rau sa doduruna sa inuma, meke sa bae sapu koa vasina. Ego, pa kenudia rina qua tinoni soti, si kaqu ponigo rau si asa, pude boka pomunu nia goi sa mua barikaleqe," gua si asa.

¹² Ba todoño pule pa kenudia ri na tinoni Hitaiti se Ebarahami, ¹³ meke zama la koe Eporoni, pude boka avosia ri doduru tie gua. "Mu va avoso mae. Kaqu holua rau sa doduruna sa inuma. Mamu vagia sa hinoluna, pude maqu pomunu nia sa qua barikaleqe vasina," gua si asa.

¹⁴ Meke olaña se Eporoni, ¹⁵ "Qua bañara, sa hinoluna sa pepeso si padana mo ka made gogoto poata siliva. Vegua sapu gua asa, koa gita karua? La mamu pomunu nia sa mua barikaleqe," gua si asa. ¹⁶ Va ego ia Ebarahami si asa, meke pada vala nia sa sa garona sa poata sapu poza ia e Eporoni pu avosia ri na tie, sapu ka made gogoto poata siliva, padana gua tugo sapu hoke tavetavete nia ri na tie holuholu.

¹⁷ Gua asa ke tagoa e Ebarahami sa pepeso te Eporoni pa Makapela, sapu koa pa kali gasa rimata pa Mamere. Ta vagi turañae beto tugo sa inuma meke sa bae, meke sari doduru hudahuda pa korapana sa inuma, kamo sa hukihukirina sa tinago sana. ¹⁸ Meke sari doduru tie Hitaiti pu habotu turañae koe Eporoni si variva gilana nia rini sapu holua Ebarahami sa pepeso.

¹⁹ Beto asa, si tiqe pomunu nia Ebarahami se Sera, sapu sa nana barikaleqe, pa korapa bae pa popoa Kenani. ²⁰ Ke sa inuma, meke sa bae, pu koa vasina, sapu tadi na tie Hitaiti tatasana, si ta evañae na tinago te Ebarahami, pude nana vasina popomunuana.

Sa Barikaleqe te Aisake

24 Kamahire si barogoso sisigiti se Ebarahami, meke mana nia e Zihova si asa koari doduru tñitoña saripu ele taveti sa. ² Meke zama la koasa

‡ 23:4 Hib 11:9,13; TTA 7:16

nabulu sapu ele koa va seunae hola meke kopuni sari doduru pu ele tagoi sa, "Mamu tanini mae ia sa nenequ, †pude mamu zama tokotokoro. ³Hiva nigo rau pude zama tokotokoro si goi pa pozana e Zihova, sa Tamasa mañauru meke pepeso, sapu lopu kaqu vizatia goi, si keke barikaleqe tanisa tuqu koreo, koari na tinoni tani pa Kenani. ⁴Ba kaqu pule la si goi koasa popoa vasina podo rau, koari na turañaqu soti; mamu la vagia si keke barikaleqe tanisa tuqu koreo sapu se Aisake."

⁵Ba nanasa sa nabulu, "Vegua be korona luliau sa vineki meke mae pa popoa hie, kaqu turaña la nia rau sa tumu koreo koasa popoa vasina mae gua mu?"

⁶Meke olaña se Ebarahami, "Lokari, lopu kaqu turaña la nia goi sa tuqu koreo vasina! ⁷Se Zihova, sa Tamasa pa Mañauru si turaña vura nau pa popoa tanisa tamaqu, meke pa popoa tadi na turañaqu, meke ele va tatarazona nau Sa sapu kaqu poni nia Sa sa popoa hie koa rini pu tuti gore mae gua koa rau. Kaqu garunu va kenue atu nia Sa koa goi sa mateana, pude boka vagia goi sa barikaleqe tanisa tuqu koreo vasina. ⁸Be korona luli koa goi sa vineki, si kaqu ta rupaha si goi koasa vina tatar hie, ba lopu kaqu turaña la nia goi sa tuqu koreo hie vasina." ⁹Ke veko la nia sa nabulu sa limana, pa nenena sa nana bañara, sapu se Ebarahami, meke zama tokotokoro gua tugo sapu tepa ia Ebarahami koasa.

¹⁰Meke vagi sa nabulu pu kopuni sari na tinago te Ebarahami sari ka manege puta kameli tanisa nana palabatu, meke topue la koasa vasileana lavata, vasina pu koa se Nehoa pa kali la gua, pa popoa Mesopotemia. ¹¹Meke sipu kamo sa vasina, si va habotu gorei sa koasa berukehe pa sadana sa vasileana lavata sari na kameli, na ele veluvelu sa popoa na totosu pude vagi kolo sari na barikaleqe. ¹²Meke varavara guahe si asa, "Ke Zihova, Agoi sa Tamasa tanisa qua palabatu Ebarahami, Mamu va boka au pa rane ñinoroi, Mamu tataru nia sa qua palabatu Ebarahami. ¹³Dotu, hiera si rau, korapa turu aqa pa berukehe, vasina sapu kote mae utuvu kolo sari na tudia vineki rina tie koasa vasileana nomana hie. ¹⁴Pana be zama gunia he rau si keke vineki, 'Mu va gore maea sa mua zagi kolo, maqu napo gequ,' meke be zama si asa, 'Ego napo gemu tu ba goi; maqu va napoi tugo sari na mua kameli,' be ta evaña sapu gua asa, si kaqu gilania rau sapu asa toñoto sa barikaleqe tanisa mua nabulu Aisake. Meke kaqu gilania rau sapu tataru nia goi se Ebarahami sa qua palabatu."

¹⁵Meke sipu lopu ele va hokotia sa sa nana vinaravara si kamo mae mo se Ribeka, kokovaria nana pa avarana sa bogu kolo. Meke se Ribeka hie si na tuna vineki e Betueli, sapu se Nehoa sa tamana, meke na tasina tugo Ebarahami si asa, meke e Milika sa nana barikaleqe. ¹⁶Na vineki tolavaena meke vaqurana hola, sapu namu loke tie hokara ele hite tiqua tinina si asa. Gore la pa kolo si asa meke va siña

† Sa hahanana hie si lopu bakala valeana, ba gina pude vata dogoro nia sa tie sapu lopu boka hobea sa sa nana vina tataru.

sa sa nana bogu kolo, beto asa si sage pule mae si asa. ¹⁷Meke haqala la tutuvia sa nabulu si asa, meke zama, "Mu poni au vasi kolo koasa mua bogu kolo sana."

¹⁸Meke zama se Ribeka, "Leana, palabatu, napo tu ba goi," meke tuture va gore sa pa avarana sa bogu kolo, meke tuqea, sipu napo si asa. ¹⁹Meke sipu beto napo sa si zama se Ribeka, "Maqu zoropo poni kolo tugo sari na mua kameli. Madi napo beto tugo sari doduru." ²⁰Ke tuture zoropo beto nia sa pa naponapoana tadi na kameli sa kolo koasa nana bogu, meke haqala pilipule la si asa koasa berukehe, osolae napo va deña betoi sa sari doduru kameli. ²¹Ba kopu totoko nia sa nabulu si asa, pude gilania sapu va bokaia Tamasa si asa babe lokari. ²²Meke sipu beto va napoi sa vineki sari na kameli, si hena ia sa tie si keke riñi qolo, sapu noma hola hinoluna meke va sotoa sa pa isuna e Ribeka. Meke karua pizopizo qolo nomadi si va sageni sa koari na limana.

²³Meke zama si asa, "Mu tozi nau sa pozana sa tamamu. Meke vegua, pada sa nana vetu pude atu puta paki keke boñi si rau meke sari na qua tie?" gua si asa.

²⁴Meke olaña si asa, "Sa tamaqu si e Betueli pozana, na tudia koreo ri Nehoa e Milika." ²⁵Meke olaña si asa, "Koadia soku duduli popadi meke na ginani tadi na kameli; meke koa nana tugo sa vasina pude boka mae puta si gamu," gua si asa.

²⁶Meke kokotuñu gore sa tie, meke vahesia sa se Zihova, ²⁷meke zama, "Tamanae se Zihova, sa Tamasa tanisa qua palabatu se Ebarahami, sapu lopu hite malohoro kopu nia sa Nana vina tataru koasa qua palabatu. Meke turaña toñoto mae nau sa koasa turañana soti sa qua palabatu!" gua si asa.

²⁸Meke haqala la pa vetu tanisa tinana sa vineki, meke la tozia sa sa doduruna sa vivinei. ²⁹Ego, koa nana tugo si keke tasina koreo e Ribeka, na pozana sa si e Lebani; meke haqala vura la si asa koasa berukehe vasina korapa koa sa nabulu te Ebarahami. ³⁰Ele dogoria tu Lebani sa riñi pa isuna meke sari na pizopizo koari na limana sa tasina vineki, meke ele avosi tu sa koasa, sapu gua zama nia sa tie. Ke ene la koasa nabulu te Ebarahami, sapu korapa turu tata koari nana kameli koasa berukehe si asa, ³¹meke zama, "Mae, mada la pa vetu. Agoi si keke tie sapu ele tamanae koe Zihova. Nasa si turu nia goi tani? Ele va namaia rau si keke vasina pa qua vetu, meke gua tugo keke vasina pude tadi na mua kameli," gua si asa.

³²Ke nuquru la pa vetu sa tie, meke va goregorei e Lebani sari na pinaleke pa mudidia rina kameli, meke poni duduli popadi na ginani sa sari na kameli. Meke paleke ponía kolo sa sa nabulu te Ebarahami, meke sari nana tie pude nuzapa va via i sari na nenedi.

³³Meke sipu ta paleke la sari na ginani, si zama sa tie, "Lopu kaqu ture henahena si rau, osolae tozi paki rau sapu gua hiva zamani rau," gua si asa. Meke zama se Lebani, "Ego, mamu zama tu ba goi," gua si asa.

³⁴ Meke tiqe podalae zama si asa, "Arau si na nabulu te Ebarahami. ³⁵ Ele tamanae hola koe Zihova sa qua banara, meke vata evanae nia keke tie tagotagona sa si asa. Ele poni va soku nia rovana sipi, na qoti, na bulumakao, na siliva, na qolo, na pinausu koreo na vineki, kameli na don'ki Sa si asa. ³⁶ Meke sipu ele kaleqe se Sera sa nana barikaleqe si va podo nia sa si keke tuna koreo, meke vala betoni sa qua banara sari doduru tinotona pu tagoi sa koasa. ³⁷ Meke va tatara nia sa qua banara sa nana zinama tokotokoro koa rau pude va tabea sa nana zinama. Zama si asa, 'Lopu kaqu vizatia goi koari na vineki pa popoa Kenani si keke barikaleqe pude tanisa tuqu koreo. ³⁸ Ba kaqu la si goi koari na tinoni tanisa tamaqu, meke koa rina turañaqu, mamu la vizatia si keke vineki tanisa,' gua. ³⁹ Meke nanasia rau sa qua banara, 'Vegua, be korona luli koa rau sa vineki?' ⁴⁰ Meke olaña si asa, 'Se Zihova sapu va tabea rau doduru toto, si kaqu garunu luli nia koa goi sa Nana mateana pude va boka igo, meke kaqu la vagia goi si keke vineki tanisa tuqu koreo koari na turañaqu soti, meke na butubutu tanisa tamaqu. ⁴¹ Ba keke siraña si koa nana sapu boka vata rupahigo si goi koasa mua zinama tokotokoro! Be la si goi koari na turañaqu, meke lopu hiva nigo rini, si ta rupaha mua mo si goi,' gua si asa.

⁴² Ba sipu kamo si rau koasa berukehe ninoroi, si varavara guahe si rau, 'Ke Zihova, Tamasa tanisa qua banara e Ebarahami, Mu va bokau koasa tinavete sapu korapa tavetia rau. ⁴³ Do, hiera si rau koasa berukehe. Be guana mae si keke vineki vaqurana pude mae vagi kolo, meke be tepa ia rau pude poniau kolo napo koasa nana zagi, gua; ⁴⁴ meke be leana, gua si asa, meke la poni kolo tugo sa sari na qua kameli, si kaqu asa tugo si ele vizatia Goi pude na barikaleqe tanisa koreo tanisa qua banara, gua. ⁴⁵ Ba sipu lopu ele va hokotia rau sa qua vinaravara, pa korapa buloqu, si mae nana mo se Ribeka meke palekia nana pa avarana si keke bogu kolo, meke ene gore koasa berukehe pude vagi kolo,' gua. Meke zama la koasa si rau, 'Poni au vasi kolo napo!' gua. ⁴⁶ Ke hinoqa ovulu gore nia sa sa nana bogu kolo pa avarana meke zama, 'Ego, napo tu ba goi, maqu poni kolo tugo sari na mua kameli.' Ke napo si rau, meke poni kolo tugo sa sari na kameli. ⁴⁷ Meke nanasia rau si asa, 'Esei sa pozana sa tamamu?' Meke olaña si asa, 'Sa pozana sa tamaqu si e Betueli, na tudia ri Nehoa e Milika;' gua asa ke va soto nia rini rau isuna, meke va sageni pizopizo rau sari na limana, ⁴⁸ meke tiqe kokotuñu gore si rau meke vahesia se Zihova. Vahesia rau se Zihova, sa Tamasa tanisa qua banara Ebarahami, sapu turaña tonoto lani au koasa turañana sa qua banara, meke boka dogoria rau sa tuna vineki pude tanisa tuna koreo sa qua banara. ⁴⁹ Ego, be hiva va gorevura ia goi sa mua tinavete koasa qua banara, si mamu tozi nau kamahire; babe lokari gua goi, si mamu tozi nau tugo, pude gilania sapu na sa si kaqu boka tavetia rau."

⁵⁰ Meke olaña sari Lebani e Betueli, "Va hinokaria gami, sapu mae guana koe Zihova sa ginugua hie, ke

lopu gita kote vizatia si asa. ⁵¹ Ego, hiera se Ribeka, vagia mamu turaña taloa nia. Mani koa na barikaleqe tanisa tuna koreo sa mua banara, gua sapu ele zama nia e Zihova telena," gua sari karua. ⁵² Meke sipu avosi sa nabulu te Ebarahami sari na dia zinama gua hire, si kokotuñu gore si asa, meke vahesia sa se Zihova. ⁵³ Meke vagi vurani sa nabulu sari na poko na siliva meke na qolo sapu ele tava namadi meke valani sa koe Ribeka; meke ponía vinariponi noma hinoludi tugo sa sa tasina koreo meke sa tinana.

⁵⁴ Beto asa si tiqe henahena na napo sa nabulu te Ebarahami, meke sari na tie pu luli koasa, meke koa vasina si arini koasa boni asa. Meke sipu vañunu si arini pana munumunu, si zama si asa, "Va malumau, maqu pule la koasa qua banara," gua si asa.

⁵⁵ Ba zama sa tasina koreo e Ribeka meke sa tinana, "Leana pude koa paki koa gami se Ribeka pa keke vuiki, babe ka manege puta rane meke tiqe taloa si asa," gua si arini.

⁵⁶ Ba zama la koarini sa nabulu, "Mu lopu va koa seunae gami, ura ele va bokaia mo e Zihova sa qua inene. Maqu pule la qua mo koasa qua banara," gua si asa.

⁵⁷ Ba olaña si arini, "Mada tiokia sa vineki, mada gilania sapu nasa si kote zama nia sa." ⁵⁸ Ke tiokia rini se Ribeka meke nanasia, "Vegua, hiva luli si goi koasa tie hie?" Meke olaña si asa, "Uve."

⁵⁹ Ke va malumia rini se Ribeka, meke sa nana nabulu pude luli koasa nabulu te Ebarahami, meke sari nana tie. ⁶⁰ Meke hire sari na zinama saripu zamani rini sipu ponía minana rini se Ribeka, "Agoi na vavene mami, kaqu na tinadia ri soku vurotina tie si goi! Meke kaqu raovo vagi rina tutimu sari na vasileana lavata tadi na dia kana!" gua.

⁶¹ Meke tiqe va namanama sari Ribeka meke sari nana vineki vaqura, meke hake koari na kameli, pude lulia sa nabulu te Ebarahami, meke podalae ene taloa si arini.

⁶² Meke ele mae se Aisake pa korapa qega koasa berukehe sapu ta pozae "Na berukehe tanisa Tamasa Toana sapu dogorau" †, gua, meke la koa pa qega popana ta pozae Neqevi pa Kenani si asa. ⁶³ Meke sipu enene dodogoro nana gua si asa pa popoa qega pana veluvelu opokaputu, si dogori sa sari na kameli sapu korapa ene mae. ⁶⁴ Meke sipu dogoria Ribeka se Aisake, si gore koasa nana kameli si asa. ⁶⁵ Meke nanasa la ia sa sa nabulu te Ebarahami, "Esei sa tie sapu korapa ene tonoto mae hoi koa gita?" "Asa sa qua banara," olaña gua sa nabulu. Ke vagia sa si keke nana poko nobi, meke nobia sa sa isumatana.

⁶⁶ Meke vivineini sa nabulu koe Aisake sari doduru gua pu ele taveti sa. ⁶⁷ Meke turaña la nia Aisake se Ribeka pa ipi te Sera, meke ta evanae na nana barikaleqe si asa. Meke tataru nia Aisake se Ribeka, meke tava manoto si asa pa mudina sa minate tanisa tinana.

† Zen 16:14

Kaiqa Tutina e Ebarahami

(1 Koronikolo 1:32-33)

25 Meke keke pule barikaleqe pozana si e Ketura si haba ia e Ebarahami. ² Meke va podoni sa koe Ketura sari Zimirani, Zokisani, Midiani, Isibaki meke Sua. ³ Meke se Zokisani hie sina tamadia ri Siba meke e Dedani. Meke sari na tutina e Dedani si ari Asura, Letusi, meke se Liumi. ⁴ Meke hire sari na tuna koreo e Midiani: ari Epaha, e Epera, e Hanoki, e Abida, meke e Eleda. Arini sari doduru tutina e Ketura.

⁵ Meke vala betoi Ebarahami koe Aisake sari doduru nana likakalae saripu tagoi sa. ⁶ Ba sipu korapa toa nana sa si poni vinariponi sa sari na tuna koreo saripu va podoni sa koari kaiqa nana barikaleqe. Beto asa si garunu taloani sa sari na tuna koreo hire pa popoa kali gasa rimata, pude koa va seu koe Aisake, gua.

Mate meke Ta Pomunae se Ebarahami

⁷⁸ Barogoso sisigiti se Ebarahami meke mate, sipu keke gogoto zuapa navulu lima vuahenina si asa. ⁹ Meke pomunu nia ri karua koreo si asa, ari Aisake meke e Isimeli, pa korapa bae pa Makapela tata pa Mamere; koasa pepeso sapu tagoa Eporoni tuna e Zoha tatasana. ¹⁰ Asa sa pepeso sapu holua Ebarahami koari na tie pa butubutu Hitaiti. Vasina si ta pomunae beto sari Ebarahami meke e Sera sa nana barikaleqe. ¹¹ Meke pa mudina sa minate te Ebarahami, si mana nia Tamasa sa tuna koreo sapu se Aisake. Meke koa tata si asa koasa berukehe sapu ta pozae "Tanisa Tamasa Toana sapu dogorau", gua.

Sa Tutina e Isimeli

(1 Koronikolo 1:28-31)

¹² Hie sa vivineina sa tuna Ebarahami, sapu se Isimeli, sapu va podo nia Ebarahami koe Hega, sa barikaleqe Izipi, sa pinausu te Sera. ¹³ Ego, hire sari na pozadi rina tuna koreo e Isimeli, meke sari na varilulidi rina dia pinodo: e Nebaioti, e Kedara, e Adibilu, e Mibisami, ¹⁴ e Misima, e Duma, e Masa, ¹⁵ e Hadadi, e Tema, e Zetura, e Napisi, meke e Kedema. ¹⁶ Arini sari na tiatamadia ri ka manege rua butubutu, meke ta pozae luli tugo koari na pozadi sari na dia vasileana, meke sari na vasidi pu koa varigarae rini. ¹⁷ Meke keke gogoto tolonavulu zuapa vuahenina se Isimeli meke tiqe mate. ¹⁸ Meke koa pa kali popoa pa vari korapana Havila meke Sura sari na tutina e Isimeli, meke kamo la gua tugo pa kali gasa rimata pa popoa Izipi, sapu pa sirana la gua pa popoa Asiria. Koa varipaqaqahi koari kaiqa tutina pule te Ebarahami si arini.

Sa Pinodo te Isoa meke e Zekopi

¹⁹ Hiera sa vivineina sa tuna koreo e Ebarahami, sapu se Aisake. ²⁰ Ka made navulu puta vuahenina se Aisake, sipu haba ia sa se Ribeka, sa tuna vineki e Betueli. Se Betueli hie sina tie Aramea, pa popoa

Mesopotemia si asa. Se Ribeka hie si na vavenena e Lebani. ²¹ Meke varavara la nia Aisake koe Zihova sa nana barikaleqe, sina tige si asa, meke va egoa e Zihova sa nana tinepa, ke tiqe aritiana se Ribeka. ²² Meke gilania Ribeka sapu kote karua sari na tuna pa korapa tinina, ba sipu lopu ele podo sari karua, si varinazai sari karua pa korapa kokoana koburu. Ke zama si asa, "Na vegua ke ta evana tu koa rau sapu guahe?" gua si asa. Ke la nanasa nia inolaña sa se Zihova.

²³ Meke zama la se Zihova koasa, "Karua koburu si kote podoi goi pa korapa tiamu, meke kote vura mae si karua butubutu lavata, meke kaqu vari pinopinoi sari karua tie arini. Sapu keke si kote ninira hola nia si keke, meke kaqu nabulu nia sa kenuna sapu mudina." †† ²⁴ Meke kamo sa tooso tanisa si podoi sa sari karua tuna koreo. ²⁵ Meke sapu kenuna si bulabula, meke pulupulu sa tinina. Ke poza nia Isoa rini si asa. ²⁶ Meke tanini va nabua sapu vina rua sa huhubakuluna e Isoa tooso podo si asa; ke poza nia Zekopi rini si asa. Ka onomo navulu puta vuahenina se Aisake, sipu podo sari karua avisi hire.

Holuholu nia Isoa Koe Zekopi sa Ninirañira koasa Nana Pinodo Va Kenue

²⁷ Meke sipu noma sage sari karu koreo, si ta evanae na tie bokabokana pa hukue se Isoa. Hoke hiva ene va seu si asa, ba se Zekopi si na tie bule, meke hoke kokoa mo tata koari na ipi si asa. ²⁸ Hoke hukue ponía Isoa se Aisake, gua asa ke tataru nia sa si asa, ba se Ribeka si tataru nia sa se Zekopi.

²⁹ Keke rane sipu korapa raro supu bini se Zekopi, si kamo pule beto hukuena se Isoa, meke ovia si asa. ³⁰ Meke zama la koe Zekopi se Isoa, "Ke ovia hola qua. Poni nau vasi supu ororana valeana sana." Gua asa ke ta pozae Edomu si asa.

³¹ Meke olaña se Zekopi, "Leana, maqu ponigo, be poni nau goi sa mua ninirañira koasa mua pinodo koreo va kenue," gua si asa.

³² Meke zama se Isoa, "Leana hola! Na tata mate ovia qua si rau; na ninirañira leana sa si kaqu evania sa qua ninirañira pa qua pinodo va kenue?" gua si asa.

³³ Meke olaña se Zekopi, "Ego, kekenu si mamu zama tokotokoto mae koa rau, sapu kaqu poni mae nia goi koa rau sa mua ninirañira pa mua pinodo va kenue." Ke zama tokotokoro se Isoa, meke va karovo la nia sa koe Zekopi sa nana ninirañira pa nana pinodo va kenue. ³⁴ Meke ponía bereti na supu bini e Zekopi se Isoa, meke zomuzomue na hoe va isisuru si asa, meke gasa turu, meke taloa nana. Gua asa sapu hiva nia Isoa sa ginani hola nia sa nana ninirañira koasa nana pinodo va kenue.

† 25:10 Zen 23:3-16

†† 25:23 Rom 9:12 ‡ 25:33 Hib 12:16

Koa pa Qera se Aisake

26 Ego ta evaṅa si keke soṅe koa sa popoa, gua tugo sa soṅe sapu ta evaṅa pa totošo te Ebarahami. Meke topue la pa Qera se Aisake koe Abimeleki, sa baṅara tadi na tie Pilisitia. ² Meke vura koe Aisake se Zihova meke zama, "Mu lopu gore la pa Izipi; mu koa mo koa sa vasina sapu kaqu tozi nigo Rau pude koa. ³ Mu koa paki koasa popoa hie, meke kaqu somana koa koa goi si Rau, meke kaqu mana nigo Rau si goi. Ura kaqu poninigo Rau meke sari na tutimu sa doduruna sa popoa hie. Kaqu va gorevura ia Rau sa vina tatara, sapu tokoro vekoa Rau koe Ebarahami, sa tamamū. ⁴ Kaqu va sokui Rau sari na tumu, soku gua rina pinopino pa maṅauru, meke kaqu ponini Rau koari na tutimu goi sari doduru popoa hire. Meke kaqu tepa Au ri doduru butubutu si Rau pude manani si arini, gua sapu ele manani Rau sari na tutimu goi. ⁵ Kaqu mana nigo Rau si goi, ura ele va tabe au Ebarahami si Rau, meke kopuni sari doduru Qua tinarae na ginarunu."

⁶ Ke koa mo pa Qera se Aisake. ⁷ Meke nanasa nia rina tie vasina sa nana barikaleqe, sina leleana hola si asa. Meke olaṅa se Aisake, "Na vavenequ si asa," guni sa, sina matagutu tozia sa sapu na nana barikaleqe si asa, na hako tava mate nana koari na tie vasina, meke vagia rini se Ribeka, gua. ⁸ Meke sipu ele koa seunae vasina se Aisake, si hopikae vura nana keke rane pa vuida gua se Abimeleki, sa baṅara, si dogoro pohoa sa se Aisake, sapu korapa hapahapa nia sa se Ribeka, sa nana barikaleqe. ⁹ Ke tiokia Abimeleki se Aisake meke zama ia, "Ai, na mua barikaleqe mo goi si asa! Na vegua ke zama si goi, 'Na vavenequ mo si asa,' gua?" Meke olaṅa se Aisake, "Na balabala ia rau, sapu kote tava mate si rau, be zama si rau sapu na qua barikaleqe si asa," gua.

¹⁰ Meke zama se Abimeleki, "Nasa sapu tavetia goi koa gami? Be guana ele puta turania keke tie sa mua barikaleqe si kote agoi mo ṅatina sa mami sinea," gua si asa. ¹¹ Meke zama va balau i Abimeleki sari doduru nana tie, "Be keke tie si ṅoṅovalia sa tie hie meke sa nana barikaleqe si kaqu tava mate si asa," gua.

¹² Meke lelete pa popoa sana se Aisake, meke koasa vuaheni tugo sana, si keke gogoto totošo si pakepakete si asa, hola nia sapu gua ele letei sa, ura na mana nia Tamasa si asa. ¹³ Meke ta evaṅae tie tagotago si asa osolae kamoā sapu tagotago va hola si asa. ¹⁴ Koa gua sapu soku hola sari nana rovana sipi, na bulumakao, meke soku tugo sari nana nabulu, si konokono nia rina tie Pilisitia si asa. ¹⁵ Ke tamunu ni pepeso rini sari doduru berukehe, saripu geli rina nabulu tanisa tamana sapu se Ebarahami, totošo toana si asa.

¹⁶ Meke zama ia Abimeleki se Aisake, "Mamu taloa pa mami popoa kamahire; ura ele ṅiṅira holani gami goi si gami." ¹⁷ Ke taluarae se Aisake, meke la koa paki pa pezara pa Qera. ¹⁸ Meke geli pule sa sari na berukehe

saripu ta gelidi koari na totošo te Ebarahami, saripu ele va nosoi rina tie Pilisitia pa mudina sa minate te Ebarahami. Meke poza puleni sa sari na pozadi saripu pozani sa tamana koarini.

¹⁹ Meke gelia rina nabulu te Aisake si keke berukehe koasa pezara meke vagi kolo vasina sarini. ²⁰ Meke sari na tie kopu sipi tadi pa popoa Qera si varitokei koari na tie kopu sipi te Aisake. Zama si arini, "Tamigami sa kolo hie," gua. Ke poza nia "Varitokei," Aisake sa berukehe. ²¹ Meke geli pulea rina nabulu te Aisake, si keke berukehe, meke varitokei pule nia pule rini si asa, ke poza nia, "Varikanai," pule sa si asa. ²² Meke rizu taloa pule si arini koasa vasina asa, meke la geli pulea pule rini si keke berukehe meke loke tie vari nominomi nia si asa; ke poza nia, "Tinarupaha," sa si asa. Meke zama si asa, "Kamahire, si ele ta rupaha koe Zihova pude koa pa popoa hie meke kaqu koa valearanei si gita tani," gua si asa.

²³ Beto asa, si taluarae si asa vasina meke sage la pa Biasiba. ²⁴ Meke koasa boṅi sana si vura koasa se Zihova meke zama, "Arau tugo sa Tamasa tanisa tamamū e Ebarahami, mu lopu koa matagutu, sina koa koa goi si Rau. Kaqu mana nigo Rau meke kaqu va sokui Rau sari na tutimu, sina koa gua koasa Qua vina tatara koe Ebarahami sa Qua nabulu," gua si Asa. ²⁵ Meke kuria e Aisake vasina si keke hope, meke vahesia sa se Zihova. Meke va turua sa sa nana ipi poko vasina, meke gelia pule ri nana nabulu si keke berukehe.

Sa Vinariva Egoi te Aisake meke Abimeleki

²⁶ Meke taluarae pa Qera se Abimeleki, meke somana luli koasa se Ahuzati, sa nana tie totoli, meke se Pikole sa nana palabatu varipera, pude la dogoria se Aisake, gua. ²⁷ Meke nanasa la i Aisake si arini, "Na vegua ke hiva mae dogorau gamu kamahire si rau, sina ele kukiti nau gamu tatasana, meke ele hitu pani au gamu koasa mia popoa?" gua si asa.

²⁸ Meke olaṅa si arini, "Kamahire tu gilania gami sapu koa koa goi se Zihova; ke balabala ia gami sapu kaqu ta hivae si keke vinariva egoi pa varikorapada gita. Hiva nigo gami pude zama hinokara si goi, ²⁹ sapu lopu kaqu kana gami goi kekeṅoṅo gua tugo sapu lopu kana atu igo gami, gua sapu toka nigo gami meke garunu taloa nigo pa binule. Meke kamahire si ta gilana va bakala sapu mana nigo e Zihova si goi."

³⁰ Meke tavetia Aisake si keke inevaṅa meke henahena na napo si arini. ³¹ Meke pana munumunu vaqavaqasa, si taveti rini sari na dia vina tatara nabudi meke zama tokotokoro. Beto asa, si luluari Aisake meke varipaqaḥi koasa dia binaere si arini.

³² Meke koasa rane sana si mae koe Aisake sari nana nabulu meke tozia koasa sa gugua sa berukehe sapu ele gelia rini. Zama si arini, "Ele dogoria gami sa kolo," gua. ³³ Meke poza nia, "Zama tokotokoro" sa sa berukehe asa. Meke gua asa ke ta pozae, "Biasiba" sa vasileana asa.

Sari na Barikaleqe Karovodi te Isoa

³⁴ Sipu ele ka kamo made ñavulu puta vuahenina se Isoa si haba i sa si karua vineki Hitaiti, ari Zuditi, sa tuna vineki e Beri, meke e Basemati, sa tuna vineki e Eloni; ³⁵ ke loppu koa qetu sari Aisake e Ribeka.

Mana nia Aisake se Zekopi

27 Ego, sipu ele barogoso sisigiti se Aisake meke ele rida sari na matana ke loppu boka dodogorae si asa, si tiokia sa se Isoa, sa tuna koreo kenuna meke zama, "Tuqu!" Meke olaña se Isoa, "Hiera si rau!" gua si asa.

² Meke zama la se Aisake, "Ele barogoso si rau, meke loppu gilania rau sa rane sapu kaqu mate si rau." ³ Ego, mu vagia sa mua bokala meke sari na mua tupi, mamu la hukue pa soloso, mamu va mate poni nau keke kurukuru. ⁴ Mamu kina poniau sa ginani hena lea, gugua sapu hiva nia rau. Mamu paleke mae nia, meke pana beto hena ia rau si asa, si kaqu ponigo rau sa qua minana, sipu loppu ele mate si rau," gua si asa.

⁵ Ego, sipu korapa zama ia Aisake se Isoa, si avavoso nana mo se Ribeka. Ke sipu topue la hukue pa soloso se Isoa, ⁶ si zama la koe Zekopi se Ribeka, "Vaquuru avosia mo rau sapu zama ia sa tamamu se Isoa, ⁷ 'La mamu hata poni nau keke kurukuru, mamu kina poniau. Meke pana beto hena ia rau si asa, si maqu mana nigo rau pa kenuna e Zihova, sipu loppu ele mate rau,' gua si asa. ⁸ Ego tuqu, mamu va avoso mae, mamu va tabea sapu gua kaqu garunu nigo rau. ⁹ Mu la koasa rovana qoti, mamu la vizata maeni karua qoti vaquradi na nobonobokodi. Kaqu kinai rau gua puta tugo sapu hiva hola nia sa tamamu. ¹⁰ Beto asa, mamu la ponua koasa tamamu, meke kaqu mana nigo sa, sipu loppu ele mate si asa," gua sa tinana.

¹¹ Ba zama la koe Ribeka se Zekopi, "Tinaqu, gilania goi se Isoa si pulupulu hola sa tinina, ba arau si bulebule tiniqu. ¹² Meke gina kote tiqu au sa tamaqu meke gilana, sapu na sekeseke nia mo rau si asa; meke koasa ginugua asa si kote leve pule nau meke loppu kaqu vagia rau sa minana," gua si asa.

¹³ Meke olaña sa tinana, "Mani ta gore nia rau sa linevemu goi tuqu. Mamu la tavetia mo sapu gua tozi nigo rau; mamu la vagi maeni koa rau sari na qoti," gua si asa. ¹⁴ Ke la vagi Zekopi si arini, meke paleke maeni sa koasa tinana, meke kina kekeñoño guni tugo Ribeka sari na ginani, gua puta tugo sapu hiva nia e Aisake. ¹⁵ Meke henai Ribeka sari na poko leleadi saripu te Isoa sa tuna kenuna, saripu kopuni sa pa vetu, meke va sageni sa koasa tuna mudina sapu se Zekopi. ¹⁶ Meke va oponi kapu qoti sa tinana sari na limana, meke koari vasina sapu loke kaludi pa ruana pude guana na ruana meke sari na limana e Isoa.

¹⁷ Meke va palekeni sa sari na ginani lomosodi koasa, meke sari na bereti saripu kinai sa.

¹⁸ Meke topue la koasa tamana se Zekopi, meke zama, "Tamaqu!" gua si asa. Meke olaña sa tamana, "Arau. Esei si agoi ta tuqu?" gua si asa.

¹⁹ Meke olaña se Zekopi, "Arau Isoa, sa tumu kenuna; ele tavetia rau sapu gua tozi nau goi. Ego, tekulu, mamu hena i sari na ginani, saripu paleke maeni rau hire koa goi, pude mu poni nau sa mua minana koa rau," gua si asa.

²⁰ Ba nanasia Aisake sa tuna, "Vegugua meke loppu sana vagi si goi ta tuqu?" Meke olaña se Zekopi, "Ura toka nau e Zihova sa mua Tamasa," gua si asa.

²¹ Meke zama la koe Zekopi se Aisake, "Ego, tata mae ko, pude maqu tiqu igo. Hinokara sapu e Isoa tugo si goi?" ²² Meke rizu tata la koasa tamana si asa, meke tiqua Aisake si asa, meke zama si asa, "Sa mamalainimu si gua puta mamalanina e Zekopi, ba sari na limamu si gua rina limana e Isoa," gua si asa. ²³ Ba loppu gilania Aisake sapu e Zekopi si asa, sina pulupulu gua tugo rina limana e Isoa si asa, ke hiva vala nia mo sa sa nana minana. ²⁴ Ba nanasa pulea sa si asa, "Vegua, hinokara sapu e Isoa tugo si goi?" Meke olaña se Zekopi, "Uve, arau tugo," gua si asa.

²⁵ Meke zama se Aisake, "Paleke maeni sari na ginani. Pana beto henahena rau, maqu mana nigo," gua si asa. Ke paleke lani Zekopi sari na ginani, meke gua tugo sari na vaeni pude tana napo. ²⁶ Meke zama la koasa sa tamana, "Tuqu, mu rizu tata mae mamu aho au," gua si asa. ²⁷ Meke sipu rizu tata la si asa pude ahoa gua, si va humani Aisake sari na poko te Isoa, ke mana nia sa si asa. Meke zama si asa, "Sa hinumaña lea tanisa tuqu, si guana humanana sa hiqohiqo sapu ele mana nia e Zihova. ^{†28} Mani va gore ponigo Tamasa sa puni pa mañauru, meke va masuri sari na mua inuma, meke kaqu vura va sokusoku sari na mua huiti na huda vaeni. ²⁹ Meke kaqu nabulu nigo rina butubutu si goi, meke sari na tinoni si kaqu kokotuñu pa kenumu goi. Meke kaqu banarani goi sari doduru tasimu, meke kaqu kokotuñu si arini pa kenumu goi. Meke sarini pu leve nigo si kaqu ta levei tugo, meke sarini pu mana nigo si kaqu tamanae tugo si arini," gua si asa. ^{††}

Tepaia Isoa se Aisake pude Mana nia

³⁰ Meke sipu beto tugo mana nia Aisake se Zekopi meke taluarae, si loppu sana nuquru hobe mae mo se Isoa, sa tasina, beto hukuenta. ³¹ Meke kina ginani lomosona tugo se Isoa, meke paleke la koasa tamana. Meke zama, "Tamaqu, tekulu mamu henai sari na ginani sapu paleke maeni rau, pude mamu mana nau," gua si asa. ³² Meke nanasia e Aisake si asa, "Esei si goi?" Meke olaña se Isoa, "Arau Isoa sa tumu kenuna," gua si asa.

³³ Meke podalae matagutu sisigiti na neneqara beto tinina se Aisake, ke nanasia sa, "Esei tu sapu ele va mate kurukuru meke paleke mae koa rau? Meke tiqe beto mo hena ia rau si asa, si mae si goi. Meke ele vala

† 27:27 Hib 11:20 †† 27:29 Zen 12:3

nia tu rau koasa sa qua minana, gua asa ke tanisa si asa, ninae rane ke rane," gua si asa.

³⁴ Meke sipu avosia Isoa sapu gua asa, si kabo va ululae sisigiti si asa meke zama, "Ke tamaqu, mu mana nau tugo!" gua si asa.

³⁵ Ba olaña se Aisake, "Ele mae sekesekei nau sa tasimu, meke ele vagi taloa nia sa sa mua minana," gua si asa.

³⁶ Meke zama se Isoa, "Hie sa tooso vina rua sapu sekesekei nau sa si rau. Ke gotogoto tugo sapu ta pozae Zekopi si asa. Ele vagia sa sa qua hinia koari na tiñitoña saripu tagoi goi saripu tanisa koreo kenuna, meke kamahire si ele vagi taloa nia pule sa sa qua minana. Vegua, loke minana sapu koa hola koa goi, pude taqarau?" gua si asa. †

³⁷ Meke olaña se Aisake, "Do, ele vata evañae nia rau na bañara ululuna koa goi si asa, meke ele vata evañae nana pinausu rau sari doduru turañana, meke ele ponía huiti na vaeni rau si asa. Meke kamahire si loketoña si boka poninigo rau si goi na tuqu," gua si asa.

³⁸ Ba lopu hite makudo tepa ososo nia Isoa sa Tamana, "Ke tamaqu kekeke mo sa minana si tagoa goi? Tamaqu, mu mana nau tugo!" Meke podalae kabo va ululae si asa. ††

³⁹ Ba zama la koe Isoa se Aisake, "Kaqu koa va seu pa pepeso masuruna si goi, vasina sapu loke puni pa mañauru kaqu kamo. ‡

⁴⁰ Kaqu toa pa mua vedara si goi, ba kaqu na pinausu tanisa tasimu si goi. Meke vugorepere sipu ñinira si goi, sari na tutimu si kaqu paqaha taloa koasa nana kinopu," gua si asa. ††

⁴¹ Meke kukiti nia Isoa se Zekopi, si na ele vala nia sa tamana koe Zekopi sa minana, meke balabala guahe pa korapa bulona se isoa, "Tata mae sa tooso mate tanisa tamaqu meke kaqu besu nia gami si asa; meke pa tooso asa si kaqu va matea rau se Zekopi, sa tasiq," gua si asa.

⁴² Ba sipu gilania Ribeka sa binalabala te Isoa sa tuna kenuna, si tiokia sa se Zekopi sa tasina mudina meke zama ia sa, "Sa tasimu Isoa si korapa kuhana nigo pude va mate igo. ⁴³ Ego, tuqu, mu va tabea sa qua zinama; mamu govete la koe Lebani, sa tasiq pa Harani. ⁴⁴ Mamu la koa paki vasina, osolae ibu taloa sa binugoro tanisa tasimu. ⁴⁵ Meke pana muliñi nia sa, sapu gua tavete la nia goi koa sa, si kaqu garunu atuni rau si kaiqa tie pude turaña pule nigo. Sina lopu hiva nia rau pude mate beto sari na tuqu pa keke rane," gua si asa.

Hakohako ni Ribeka sari Barikaleqe te Isoa

⁴⁶ Meke zama la koe Aisake se Ribeka, "Ele mabo mateni rau sari na barikaleqe karovodi te Isoa. Ego be habai tugo e Zekopi sari na vineki pa popoa Hitaiti hire, si be mate qua, ba leana mo!" gua se Ribeka.

Ta Garunu La koe Lebani se Zekopi

28 Meke tiokia Aisake se Zekopi meke mana nia, meke tozi nia sa si asa, pude lopu kaqu haba ia sa si keke vineki pa popoa Kenani, gua. ² "Ba mamu la pa popoa Mesopotemia, pa popoa tanisa tamana sa tamamu sapu se Betueli. Mamu la haba ia si keke vineki vasina, sa tuna sa buhimu sapu e Lebani. ³ Meke sa Tamasa pu tagoi sari doduru ñinirañira si kaqu mana nia sa mua vinarihaba meke poni va sokusoku nigo tumu Sa, meke kaqu ta evañae na tamadia ri soku butubutu si goi! ⁴ Meke kaqu mana nigo Sa meke sari na tutimu kekeñoño gua sapu mana nia Sa se Ebarahami, meke kaqu tagoa goi sa popoa hie, vasina sapu koa ia goi, sapu ele ponía Tamasa koe Ebarahami," gua si asa. ††⁵ Gua asa, ke garunu taloa nia e Aisake se Zekopi pa popoa Mesopotemia, koe Lebani, sapu sa tuna koreo e Betueli, meke na tie Aramea si asa, meke na tasina tugo e Ribeka, sa tinadia ri Zekopi e Isoa.

Vagia Pule Isoa si Keke Barikaleqe

⁶ Meke gilania Isoa sapu ele mana nia Aisake se Zekopi, meke garunu la nia sa pa popoa Mesopotemia pude la vagia vasina si keke barikaleqe. Meke gilania tugo sa, sipu tosozona mana nia Aisake se Zekopi si zama ia sa si asa, pude lopu haba ia si keke barikaleqe pa popoa Kenani, gua. ⁷ Meke gilania Isoa sapu ele va tabei Zekopi sari karua tiatamana, meke la pa popoa Mesopotemia si asa. ⁸ Ke ele gilania Isoa sapu lopu qetuni Aisake sa tamana sari nana barikaleqe pa popoa Kenani, ⁹ ke la si asa koe Isimeli sa tuna e Ebarahami, meke la haba ia sa sa tuna vineki e Mahalata, sa tasina vineki e Nebaioti.

Sa Pinutagita te Zekopi pa Betolo

¹⁰ Meke taluarae pa Biasiba se Zekopi meke ene la gua pa Harani. ¹¹ Meke sipu opokaputu sa popoa si kamo sa si keke vasina, ke noso si asa vasina. Meke vagia sa si keke patu, meke tarabatu nia sa si asa, meke puta. ¹² Meke putagita dogoria sa si keke halehaleana sapu podalae pa pepeso meke kamo pa mañauru, meke sari na mateana te Tamasa si korapa ene sage gore koasa halehaleana asa. ¹³ Meke turu kapae nana pa kalina sa vasina se Zihova, meke zama, "Arau se Zihova, sa Tamasa te Ebarahami meke Aisake. Kaqu ponigo Rau meke sari na tutimu sa vasina hie sapu korapa ekoa goi. ††¹⁴ Meke sari na tutimu si kaqu gua ri na kavuru pa pepeso. Meke kaqu araha la pa vari kalina sa popoa si arini. Meke koa goi meke koari na tutimu si kaqu manani Rau sari doduru butubutu. ††¹⁵ Mamu balabala ia sapu kaqu koa koa goi si Rau, meke kaqu kopu nigo Rau be pavei vasina la goi, meke kaqu turaña pulenigo tugo Rau koasa popoa hie. Meke lopu kaqu luarigo Rau, osolae kaqu va gorevura i tu

† 27:36 Zen 25:29-34 †† 27:38 Hib 12:17 ‡ 27:39 Hib 11:20 †† 27:40 Zen 36:8; 2 Bañ 8:20

‡ 28:4 Zen 17:4-8 †† 28:13 Zen 13:14-15 ††† 28:14 Zen 12:3, 22:18

Rau sari doduru gua pu va tatara nigo Rau," gua si Asa.

¹⁶ Meke tiqe vaṅunu se Zekopi meke zama, "Hinokara, e Zihova si koa koa sa vasina hie, ba lopu gilania rau si asa!" ¹⁷ Meke matagutu sisigiti si asa meke zama, "Ke, variva matagutu hola sa vasina hie! Gina na vetu tugo te Tamasa, meke na sasadana sa maṅauru," gua si asa.

¹⁸ Meke tuturei vaṅunu pana munumunu hokara se Zekopi, meke vagia sa sa patu sapu tarabatu nia sa, meke va turua sa guana keke vina gilagila, meke tiqe zoropo nia oela sa, pude va madia koe Tamasa, gua.

¹⁹ Meke poza nia Betolo sa sa vasina asa. Sa ginuana sa pozapoza Betolo si na "Vetu te Tamasa", ba sa pozana kekenu sa vasileana asa si Luzi. ²⁰ Meke zama tokotokoro koe Zihova se Zekopi, "Be luli somanae koa rau si Goi, meke kopu nau Goi koasa qua inene sapu tavetia rau, meke poniau ginani na poko Goi, ²¹ meke be va lesevau Goi pa tinasua koasa qua pinule mae pa vetu tanisa tamaqu, si kaqu na qua Tamasa tugo si Agoi. ²² Ego, sa vina gilagila patu hie sapu ele va turu sagea rau si na vasina sapu kaqu tavahesi si Agoi, meke kaqu ponigo rau sa keke pa manege koari doduru mua vinariponi koa rau," gua se Zekopi.

Kamo pa Vetu te Lebani se Zekopi

²⁹ Meke topue ene pule se Zekopi meke ene toṅoto la koasa popoa tadi na turaṅana pa kali gasa rimata. ² Meke mae kamo si asa koa keke berukehe koasa vasina asa, meke dogori sa sari ka ṅeta rovana sipi korapa eko vari likohae nia rini sa berukehe; meke koasa berukehe sana si hoke tava napo sari na rovana sipi. Meke koa ia na tukutuku patu lavata si asa. ³ Ba pana mae varigara beto tu sari doduru rovana sipi vasina, si hoke va rizua rina sepati sa patu lavata meke va napoi sari na sipi. Beto asa si tuku pulea rini sa berukehe.

⁴ Meke nanasi Zekopi sari na sepati, "Kasa turaṅaṅaṅu? Pavei mae gua mia si gamu?"

Meke olaṅa si arini, "Gami si mae gua mami pa Harani," gua si arini.

⁵ Meke nanasa si asa, "Vegua, gilania tugo gamu se Lebani, sa tuna e Nehoa?"

Meke olaṅa si arini, "Uve, gilania gami si asa," gua si arini.

⁶ Meke nanasa pule la si asa, "Vegua, korapa koa valeana si asa?"

Meke olaṅa si arini, "Uve, meke hoi mo se Reseli, sa tuna vineki; korapa turaṅa mae nia sa sa rovana sipi tanisa tamana," gua si arini.

⁷ Meke zama se Zekopi, "Korapa nomana sa rane, meke lopu ele kamo sa toṅoto pude varigara beto mae sari na rovana sipi, na vegua ke lopu va napoi mo gamu si hire; mamu turaṅa taloani pude va henahenai?"

⁸ Ba olaṅa si arini, "Lopu kaqu boka tavetia gami sapu gua asa, osolae mae beto tu sari doduru rovana sipi tani, meke kaqu tava rizu sa tukutuku patu, meke

kaqu boka va napoi gami sari na rovana sipi," gua si arini.

⁹ Sipu korapa vivinei la koa rini se Zekopi, si turaṅa kamo ni mo Reseli sari na sipi tanisa tamana. ¹⁰ Meke sipu dogoria Zekopi se Reseli, sa tuna vineki e Lebani, sapu sa buhina, meke sa rovana sipi tanisa, si la pa berukehe si asa, meke topili va rizua sa sa tukutuku patu meke va napoi sari na sipi. ¹¹ Beto meke la ahoa sa si asa meke kabo pa qinetu. ¹² Meke tozi nia sa si asa, "Arau si na turaṅana sa tamamua, meke na tuna koreo e Ribeka si rau."

Ke haqala la tozi nia e Reseli sa tamana, ¹³ meke sipu avosi Lebani sari na vivineina tasina buhina hie sapu se Zekopi, si haqala la tutuvia sa si asa, meke ṅaza ia na ahoa sa si asa, meke turaṅa la nia sa si asa pa vetu. Meke sipu vivinei nia Zekopi koe Lebani sari doduru tiṅitoṅa sapu ta evaṅa, ¹⁴ si zama se Lebani, "Ke hinokara hola, sapu na masaqu meke na eharaqu soti rau si goi." Meke koa vasina se Zekopi, pa doduruna sa sidara asa.

Nabulu nia Zekopi se Lebani

¹⁵ Meke zama la koe Zekopi se Lebani, "Namu lopu leana pude toka hoboro nau goi si rau pa mua tinavete, sina na turaṅaṅu mo rau si goi. Vegua, na tinabara sa si hiva nia goi?" ¹⁶ Se Lebani hie si karua sari na tuna vineki; sa pozana sapu kenuna si e Lia, meke sapu mudina si e Reseli. ¹⁷ E Lia si lopu dogodogorae valeana sari matana, ba se Reseli si leleana meke tolavaena hola isumatana.

¹⁸ Meke tataru nia e Zekopi se Reseli, ke zama guahe si asa koe Lebani, "Maqu tavetavete toka nigo ka zuapa vuaheni, pude mu va malumu mae ia koa rau se Reseli pude haba ia," gua si asa.

¹⁹ Meke olaṅa se Lebani, "Be vatua rau koa goi si leana hola nia sapu be vala nia rau koa ke votiki tie si asa. Leana, mamu koa koa rau si goi," gua se Lebani. ²⁰ Ke koa tavetavete toka nia Zekopi se Lebani pa ka zuapa vuaheni, pude ni boka haba ia se Reseli, gua; ba sa toṅoto si guana ka visavisa rane mo koe Zekopi, sina tataru hola nia sa se Reseli.

²¹ Meke sipu hola saripu gua hire, si zama la koe Lebani se Zekopi, "Ele kamo mo hie sa toṅoto; mamu va malumia sa tumu vineki, maqu haba ia," gua si asa.

²² Ke tavetia Lebani si keke inevaṅa vinarihaba, meke ruvati sa sari doduru tie pa popoa sana. ²³ Ba sipu kamo sa boṅi, si turaṅa la nia tu Lebani sa tuna vineki kenuna, sapu se Lia koe Zekopi, meke eko turaṅa Zekopi si asa. ²⁴ Meke vala nia tugo Lebani sa nana nabulu vineki sapu se Zilipa koe Lia, pude na nana nabulu vineki gua. ²⁵ Meke pa koivugona, pana munumunu si doṅo gilania Zekopi sapu e Lia tu si asa. Ke la koe Lebani si asa meke zama, "Na vegua ke evaṅa goi koa rau sapu guahe? Tavetavete si rau pude vagia se Reseli. Na vegua ke sekesekei nau tu goi si rau?" gua se Zekopi.

²⁶ Meke olaṅa se Lebani, "Lopu na mami hahanana gami pa popoa hie, si pude varihaba kekenu sa vineki

mudina sipu lopu ele varihaba sa vineki kenuna.

²⁷ Mamu aqa paki, mada va hola pakia sa vuiki vinarihaba hie, meke kote vatua tugo rau se Reseli, be guana va egoa goi pude tavetavete poni pule au ka zuapa vuaheni," gua si asa.

²⁸ Meke va egoa Zekopi sapu gua asa, meke sipu hola sa keke vuiki koasa nana vinarihaba, si vala nia Lebani koasa se Reseli sa tuna vineki mudina, pude na nana barikaleqe tugo, gua. ²⁹ Meke vala nia tugo Lebani sa nana nabulu vineki, sapu se Biliha koe Reseli, pude na nana nabulu vineki, gua. ³⁰ Meke eko turaña tugo Zekopi se Reseli, meke sa nana tataru koe Reseli si hola nia sa nana tataru koe Lia. Meke ka zuapa vuaheni pule si tavetavete toka nia sa se Lebani.

Sari na Koburu pu Podo Koe Zekopi

³¹ Meke sipu dogoria e Zihova sapu e Lia si lopu ta tatarue gua e Reseli, si lopu va tasuna ia Sa se Lia pude podo koburu si asa. Ba se Reseli si koa guana lopu boka podo koburu si asa. ³² Meke ari tiana se Lia, meke podoa sa si keke tuna koreo, meke poza nia Rubeni sa si asa, sina zama si asa, "Ele dogoria Zihova sa qua tinasuna, ke kamahire si kote tataru nau sa loaqu si rau," gua si asa. ³³ Meke ari tiana pule si asa, meke podoa pule sa si keke tuna koreo, meke zama, "Sina ele avosia e Zihova sapu lopu ta tatarue si rau, ke poni nau pule Sa sa koburu koreo hie." Meke poza nia Simione sa si asa. ³⁴ Meke ari tiana pule tugo si asa, meke podoa pule sa si keke tuna koreo. Meke zama, "Kamahire si kaqu koa soto va nabu koa rau sa qua palabatu, sina ele podoi rau sari ka neta tuqu koreo," ke poza nia Livae sa si asa. ³⁵ Meke ari tiana pule tugo, meke podo pulea sa si keke tuna koreo, meke zama si asa, "Kamahire si maqu vahesia se Zihova." Gua asa ke poza nia Ziuda sa si asa, meke lopu podo pule koburu si asa.

30 Ba sipu gilania Reseli sapu loke tuna koe Zekopi si asa, si kono nia sa sa tasina vineki, ke zama la koe Zekopi si asa, "Mu va podo nau tuqu, babe lopu gua si kote mate qua si rau," gua si asa.

² Meke podalae bugoro nia Zekopi se Reseli, meke zama, "Lopu boka tavetia rau, sapu e Tamasa mo telena boka tavetia. Sina Asa tu si hukatigo pude lopu podo koburu si goi!"

³ Meke zama se Reseli, "Ego, hie se Biliha, sa qua nabulu vineki. Mu va tata ia pude mani podo mae nia sa si keke koburu taqarau, meke kaqu arau sa tinana sa koburu asa," gua si asa. ⁴ Ke vala nia Reseli se Biliha koe Zekopi, meke va tata ia Zekopi si asa. ⁵ Meke ari tiana se Biliha, meke podoa sa si keke tuna koreo. ⁶ Meke zama se Reseli, "Ele pitua Tamasa sa qua inokoro, meke ele avosia Sa sa qua tinepatepa meke poni nau Sa sa tuqu koreo hie," ke poza nia Dani sa si asa. ⁷ Meke ari tiana pule se Biliha meke podoa sa si keke koburu koreo vina rua te Zekopi. ⁸ Meke zama se Reseli, "Ele varipera sisigiti la si rau koasa tasiqū barikaleqe meke ele mataqara si rau," ke poza nia Napitalai sa sa pozana sa koburu.

⁹ Meke sipu gilania Lia sapu ele tava noso si asa pude lopu podo koburu, si turaña la nia sa koe Zekopi se Zilipa sa nana nabulu vineki pude na nana barikaleqe gua. ¹⁰ Meke va podo nia e Zekopi koe Zilipa si keke tuna koreo. ¹¹ Meke zama se Lia, "Ele gulea qua si rau!" Ke poza nia e Qadi sa sa koburu. ¹² Meke keke pule tuna koreo si va podo nia Zekopi koe Zilipa, ¹³ meke zama se Lia, "Qetu hola qua! Meke kamahire si kote poza nau qetu rina barikaleqe si rau." Ke poza nia Asa sa sa pozana sa koburu.

¹⁴ Ego, pa totošo ta pakete sari na huiti koari na inuma, si la vagi Rubeni si kaiqa karoso madariki † meke paleke lani koe Lia sa tinana. Meke zama la koe Lia se Reseli, "Ke tasiqū, poniau kaiqa karoso madariki tanisa tumu koreo isara."

¹⁵ Ba olaña se Lia, "Vegua, lopu ele garona tu sapu hena va seu ia goi sa loaqu? Meke kamahire pule si korapa hiva vagi goi sari na karoso madariki tanisa tuqu koreo?"

Meke olaña se Reseli, "Be poniau goi sari na karoso madariki tanisa tumu koreo si kote boka vagia goi se Zekopi kohite boñi meke va tata ia," gua si asa.

¹⁶ Meke sipu pule mae pa inuma pana veluvelu se Zekopi si la tutuvia Lia si asa, meke zama ia, "Kaqu puta turañau goi si rau kohite boñi sina ele tabara nigo madariki tanisa tuqu koreo rau si goi." Ke puta turaña Zekopi se Lia koasa boñi sana.

¹⁷ Meke va tabea Tamasa sa vinaravara te Lia meke ari tiana si asa, meke podoa sa sa tuna koreo vina lima te Zekopi. ¹⁸ Meke zama se Lia, "Ele tabarau Tamasa si rau, sina ele vala nia rau koasa qua palabatu sa qua nabulu vineki." Ke poza nia Isaka sa sa pozana sa koburu. ¹⁹ Meke ari tiana pule se Lia, meke podoa sa sa tuna koreo vina onomo te Zekopi. ²⁰ Meke zama se Lia, "Ele poni nau Tamasa si keke vinariponi leana. Kamahire si kaqu tataru nau sa loaqu si rau, sina ele podoa pule rau sa tuqu koreo vina onomo," meke poza nia Zeboloni sa si asa. ²¹ Mumudi si podoa sa si keke tuna vineki, meke poza nia Daena sa si asa.

²² Meke balabala pulea Tamasa se Reseli, ke avosia Sa sa nana vinaravara pude boka podo koburu si asa.

²³ Meke aritiana si asa, meke podoa sa si keke tuna koreo, meke zama, "Ele hena pania Tamasa sa qua kinurekure, ke poniau tuqu koreo Sa si rau." ²⁴ Meke poza nia Zosepa sa si asa, meke zama si asa, "Keke tuqu koreo pule si mani poniau e Zihova," gua si asa.

Sa Vinariva Egoi Tadi Zekopi e Lebani

²⁵ Sipu ele podoa Reseli se Zosepa, si zama la koe Lebani se Zekopi, "Va malumau, maqu taloa, pude maqu pule la pa qua popoa," gua si asa. ²⁶ "Mamu va maei sari na qua barikaleqe, meke sari na qua koburu saripu ele nabuluni rau koa goi. Maqu taluarae. Gilania goi sapu ele tavete ponigo rau sari doduru tinavete," gua si asa.

† Sa karoso madariki si va niñira ia sa binalabala tanisa palabatu koasa nana barikaleqe, pude va gavoro koburu sa barikaleqe be tigena.

²⁷ Ba zama la koasa se Lebani, "Maqu zama guahe: Ele doño vura nia rau pa qua tinavete dogodogorae, sapu vagia rau sa tinamanae te Zihova koa goi. ²⁸ Mu poza maeni sari na tinabaramu, maqu tabarigo."

²⁹ Meke olaña se Zekopi, "Ele gilania goi sapu gua meke tavetavete ponigo rau, meke gua meke boka soku sari na mua rovana sipi pa qua kinopu. ³⁰ Sari ka visavisadi pu tagoi goi sipu lopu ele mae rau, si ele soku hola kamahire, meke tamanae si goi koe Zihova koa ri doduru vasina pu la i rau. Ego, qua totošo kamahire maqu podekia pude tavetia sapu gua bokai rau," gua si asa.

³¹ Meke nanasa la koe Zekopi se Lebani, "Na sa si kaqu tabara nigo rau?"

Meke olaña se Zekopi, "Lopu na tinabara poata si hiva nia rau. Be guana va egoa goi, kaqu kopu holani mo rau sari na mua rovana sipi," gua si asa. ³² "Va malumau, maqu ene pa korapadi ri doduru mua rovana sipi ninoroi, maqu paqaha vagi sari doduru tuna sipi mumuhodi meke sari doduru tuna qoti saripu kidakida tinidi. Arini sari doduru tinabaraqu pu hivani rau," gua si asa. ³³ "Meke koa ri na rane mae hiroi si kaqu va sosodea goi sapu be hinokara sa qua zinama. Totoso mae doño viliti goi sari na qua tinabara, meke be lopu koa koa rau sari na qoti saripu loke kidakida tinidi, ba be sari na sipi loke mumuhodi, si kote gilania goi sapu ta hikodi si arini," gua si asa.

³⁴ Meke olaña se Lebani, "Leana, mada lulia gua sapu vizatia goi," gua si asa. ³⁵ Ba koasa rane sana si va rizu vata kalei Lebani sari na qoti kokoreo saripu koai gasigasi tinidi, meke sari na qoti mamaqota saripu kidakida meke kidikodili tinidi, meke gua tugo sari na sipi mumuhodi, meke valani sa koa ri na tuna koreo si arini meke kopuni, ³⁶ meke padana ka neta rane si turaña va seu i sa koe Zekopi sari na rovana, ke kopuni mo e Zekopi saripu koa hola koari na rovana sipi te Lebani.

³⁷ Meke maho vagi Zekopi sari na lelaña huda toadi, koari na huda popola, olomodi meke pelani, meke sio pani sa sari kaiqa kapudi, pude doño guana gasigasi keoro sari na lelañadi, gua. ³⁸ Meke veko lani sa sari na lelaña huda hire pa kenudia ri na rovana sipi, koa ri na vasina naponapoana tadirini. Ta veko si arini vasina, sina hoke varipapai sari na kurukuru sipu mae napo si arini vasina. ³⁹ Ke sipu hira sari na qoti mamaqota pa kenudi ari na lelaña huda si ta evañae gasigasi na kidakida meke korikorizoko tinidi si arini.

⁴⁰ Meke paqaha vata kalei Zekopi sari na tuna sipi, meke va doño lani sa koari na rovana, pu gasigasi na mumuho tinidia koasa rovana te Lebani pu kopu ni sa. Gua asa ke paqahi sa saripu tanisa soti koa ri pu te Lebani.

⁴¹ Sipu varipapapai saripu niniradi si veko va tata lani Zekopi sari na huda koa ri na naponapoana pa kenudia ri na kurukuru, pude madi varipapapai koari na lelaña huda si arini. ⁴² Ba lopu veko lani Zekopi sari na lelaña huda koa ri na kurukuru malohorodi, gua asa ke malohoro sari doduru kurukuru te Lebani, sari

doduru te Zekopi si niniradi. ⁴³ Gua asa ke tagotago sisigiti se Zekopi meke soku hola sari nana rovana sipi, meke sari na nabulu vineki na koreo, na kameli, meke sari na doñ'ki na gua.

Govete Taloa se Zekopi Koe Lebani

31 Ba avosia Zekopi sapu ele zama nia ri na tuna koreo e Lebani si asa, sapu "Ele vagi betoi Zekopi sari doduru tinagotago tanisa tamada, meke koa ri doduru tinagotago mo tanisa tamada arini si boka tago va soku si asa," gua si arini. ² Meke doño gilania tugo Zekopi sapu lopu koa baere se Lebani koasa, kekeñoño gua tatasana. ³ Meke zama la koe Zekopi se Zihova, "Mu kekere pule la pa popoa tadi na tiatamamu meke na turañamu meke kaqu koa koa goi si Rau," gua si Asa.

⁴ Ke garunu lani zinama e Zekopi sari Lia e Reseli, pude mae tutuvia si asa pa inuma, vasina koa sari na rovana sipi gua. ⁵ Meke zama koa rini si asa, "Ele doño gilania rau sapu lopu koa baere kekeñoño gua visoroi hire sa tamamia koa rau. Ba koa koa rau sa Tamasa tadi na tiatamaqu. ⁶ Meke ele gilania gamu kara sapu nabulu mate nia rau sa tamamia pa doduru qua ninirañira. ⁷ Ba ñoñovala au sa tamamia meke hobei sa sari na qua tinabara ka manege puta totošo, ba lopu va malumia Tamasa si asa pude va kaleana au. ⁸ Sipu zama se Lebani, 'Saripu visovisodi si kaqu na tinabaramu,' gua, si podo visoviso beto sari doduru. Sipu zama si asa, 'Saripu gasigasi si kaqu na tinabaramu,' gua, si podo gasigasi beto sari doduru. ⁹ Gua asa ke ele vagi va seui Tamasa sari na rovana sipi tanisa tamamia, meke poni nau Sa koa rau si arini.

¹⁰ Pa totošo hira sari na rovana, si ele putagita ia tu rau sa pinutagita, meke ele dogori tu rau sari na qoti kokoreo pu varipapai si gasigasi na kidakida meke visoviso beto si arini. ¹¹ Meke zama mae koa rau pa korapa pinutagita sa mateana te Tamasa, 'Zekopi!,' gua si asa. 'Arau!,' gua si rau. ¹² Meke zama si asa, 'Dotu, sari doduru qoti kokoreo saripu korapa varipapai si gasigasi keoro, kidakida, meke kidikodili tinidi. Arau mo vata evañia sapu gua asa, ura ele dogoria Rau sapu gua korapa tavete nigo e Lebani koa goi. ¹³ Arau sa Tamasa sapu vura koa goi pa Betolo. Vasina pu zoropo nia oela goi si keke patu vinabalabala meke va madia, meke zama tokotokoro koa Rau si goi. Ego va qaqiri kamahire, mamu pule la pa popoa, vasina sapu podomu si goi,' gua." †

¹⁴ Meke olaña la ia ri Reseli e Lia se Zekopi, "Namu loke mami hinia si koa sapu kote ponini gami sa tamamami. ¹⁵ Ele evaña guni gami sa na tie karovo mami. Ele holuholuni gami sa, meke kamahire si guana ele okipani betoni sa sari na poata hinolumami gami karua. ¹⁶ Sari doduru tinagotago saripu ele vagi sa Tamasa koasa tamamami, si tamigami meke tadi na tumami. Ego, mu tavete la ia mo sapu gua tozi nigo sa Tamasa, pude tavetia," gua si arini.

† 31:13 Zen 28:18-22

¹⁷⁻¹⁸ Ke va qaqiri se Zekopi pude pule la pa popoa tanisa tamana pa Kenani. Meke va haboti sa sari nana koburu na barikaleqe pa mudidia ri na kameli, meke va enei sa pa kenuna sari doduru kurukuru, meke gua tugo sari doduru likakalae saripu vagi sa pa Padani Arami. ¹⁹ Pa mudina sipu la kotoi Lebani sari nana sipi, toতোসো lopu koa si asa, si la hikoi Reseli sari na tamasa beku tana tatamana saripu tagoi sa tamana.

²⁰ Sekesekei nia Zekopi se Lebani sina lopu vata gilana nia sa koasa sapu taloa si asa. ²¹ Meke vagi betoi sa sari doduru nana likakalae meke tuture taloa, meke karovia sa sa Ovuku Iuparetisi, meke ene la gua koari na toqetoqere pa Qileadi si asa.

Hadu Lulia Lebani se Zekopi

²² Meke sipu ele hola tu ka neta rane si tozi nia rini se Lebani sapu ele govete taloa tu se Zekopi gua. ²³ Ke turañi Lebani sari nana tie, meke hadu Lulia rini se Zekopi ka zuapa rane, osolae kamo a rini si asa koari na toqetoqere pa Qileadi. ²⁴ Meke mae koe Lebani pa korapa pinutagita sa Tamasa, koasa boñi asa meke zama, "Mu balau, pude lopu tavete la nia tinasuna se Zekopi," gua si asa. ²⁵ Meke sipu ele va turu nana ipi tu se Zekopi koari na toqere, si kamo a e Lebani se Zekopi, meke e Lebani meke sari na turañana ba va turu dia ipi tugo koa ri na toqere pa Qileadi.

²⁶ Meke zama la ia Lebani se Zekopi, "Na vegua ke sekesekei nau tu goi meke turañana goveteni goi sari na tuqu kekenoño gua ri na barikaleqe ta vagidi pa vinaripera? ²⁷ Na vegua ke sekesekei nau goi, meke lopu tozi nau meke govete taloa mua? Be guana tozi nau goi, si kote luara qetuqetu nigo rau, pa minikemike kinerakera, na ivivu si goi, ²⁸ Namu lopu hite va aho nau goi sari na tudia ri na tuqu, meke luluari sari na tuqu barikaleqedi. Tio, namu duviduvili si goi sapu tavete gua asa. ²⁹ Arau si ari qua ninirañira pude tavete nigo tinasuna, ba koasa boñi sapu ele hola sana, si va balau au sa mua Tamasa, pude lopu va tasuna igo si goi, gua. ³⁰ Gilania qua sapu hiva taloa nia goi, sina hiva pule sisigiti la pa mua popoa si goi, ba vegua ke hikoi tu goi sari na qua tamasa beku huda, tana qua tatamana," gua si asa.

³¹ Meke olaña se Zekopi, "Na matagutu si rau, sina balabala ia rau sapu kote mae saputu vagi va seui goi sari na tumu barikaleqedi, gua. ³² Ego, be dogoria goi tani si keke tie, sapu vagi sari na mua tamasa beku, si mani tava mate gana sa tie sana. Hire sari nada tie va sosode, pude hatai meke vagi saripu tamugoi." Na lopu gilania Zekopi sapu e Reseli si hikoi sari na tamasa beku te Lebani.

³³ Meke la hata pa korapa ipi te Zekopi se Lebani, meke pa korapa ipi te Lia, meke pa korapa ipi tadi karua barikaleqe pinausu, ba lopu boka dogori sa sari nana tamasa beku. Beto asa si tiqe nuquru la hata si asa pa korapa ipi te Reseli. ³⁴ Ba se Reseli mo vagi sari na tamasa beku, meke voi lani sa pa korapa vovoina tiñitoña pa habohabotuana tie tanisa kameli, meke habotu tamuni sa si arini. Meke hata betoa Lebani sa

doduruna sa korapa ipi, ba lopu dogori sa si arini.

³⁵ Meke zama la koasa tamana se Reseli, "Mu lopu bugoro nau qua bañara, na lopu boka turu pa kenumu goi si rau na korapa kamo au na minoho tamigami barikaleqe," gua si asa. Ke, hata ia mo Lebani sa doduru vasina, ba lopu boka dogori sa sari na tamasa beku tanisa nana tatamana.

³⁶ Meke ta n̄aziri sisigiti se Zekopi, meke nanasa va bubugorae la ia sa se Lebani, meke zama, "Na tinarae sa si va sea ia rau, ke boka mae hata luliau tu goi si rau tani? ³⁷ Dotu, ele hata beto koari doduru qua likakalae si goi. Na sa sa tiñitoña tanisa mua tatamana sapu ele dogoria goi? Mu paleke vura mae nia tani, pude boka dogoria rina mua tie, meke sari na qua tie si asa, meke pude boka vizatia rini sapu esei koa gita si hinokara.

³⁸ Ele koa koa goi si rau ka hiokona puta vuaheni meke lopu hite ele hira va kaleana sari na mua sipi na goti mamaqota, meke lopu hite ele vagia rau si keke sipi kokoreo koari na mua rovana sipi. ³⁹ Sipu tava mate si keke sipi koari na kurukuru pinomo, si arau mo hoke hobe a si asa doduru toতোসো, meke lopu hoke paleke atunia rau si asa koa goi, pude va sosode a sapu lopu na qua sine a si asa. Ba hoke tepa nia tinabara goi koa rau, saripu ta hiko pana rane babe pana boñi. ⁴⁰ Meke soku toতোসো si hoke mañini sisigitau na rimata pana rane si rau, meke pana boñi si hoke ibu sisigitau meke lopu hoke puta valeana si rau. ⁴¹ Gugua mo asa, sipu koa koa goi si rau, koasa doduruna sa hiokona puta vuaheni. Koari ka manege made vuaheni si nabulu mate nigo rau, pude habai sari karua tumu vineki gua, meke ka onomo vuaheni si pude vagi sari na mua rovana sipi gua. Meke koa rina toতোসো arini meke kamo a kamahire, ka manege puta toতোসো hobei goi sari na qua tinabara. ⁴² Be lopu sa Tamasa tadi na tiatamaqu sapu sa Tamasa te Ebarahami meke te Aisake si koa koa rau, si be ele malamalañaqu mo meke hitu taloa nau goi si rau. Ba dogoria Tamasa sa qua tinasuna, meke sa qua tinavete sapu ele tavetia rau, gua asa ke nore igo Sa si goi koasa boñi sapu ele hola," gua se Zekopi.

Sa Vinariva Ego tadi Zekopi e Lebani

⁴³ Meke olaña la ia Lebani se Zekopi, "Sari na barikaleqe hire si na tuqu mo rau, meke sari na dia koburu ba taqarau tugo si arini, meke sari na rovana sipi hire ba taqarau tugo. Meke sari doduru likakalae saripu dogori goi tani si taqarau tugo si arini. Ba koa gua mo sapu lopu kaqu boka kopuni rau kamahire sari na tuqu barikaleqe meke sari na dia koburu, ⁴⁴ ke leana, aria mada tavetia si keke vinariva egoi pa varikorapada gita kara. Mada tavetia si keke vinarigarae patu pude va balabalani gita sa nada vinariva egoi hie," gua si asa.

⁴⁵ Ke vagia Zekopi si keke patu, meke va turua, guana keke vina gilagila si asa. ⁴⁶ Meke zamai Zekopi sari nana tie pude tavetia si keke vinarigarae patu, meke tiqe henahena tata koasa vinarigarae patu si arini. ⁴⁷ Meke poza nia Zeqa Sahaduta Lebani si asa, ba

Zekopi si poza nia Qalidi si asa. ⁴⁸ Meke zama la koe Zekopi se Lebani, "Sari na vinarigarae patu hire si na vina balabalana sa nada vinariva egoi gita kara," gua asa ke ta pozae Qalidi † sa vasina asa. ⁴⁹ Meke zama gua tugo he se Lebani, "Mani kopu totokoni gita e Zihova si gita karua, pana koa varipaqahi si gita." Gua asa ke ta pozae Mizipa †† tugo sa vasina asa. ⁵⁰ Meke zama pule tugo se Lebani, "Be ḡḡovalu goi sari na tuqu barikaleqe, babe habai goi si kaiqa barikaleqe pule, meke be lopu gilania rau si asa, mada balabala ia sapu korapa kopu totokoni gita Tamasa si gita karua. ⁵¹ Hire sari na patu saripu ele varihakehakeni rau pa varikorapada gita karua, meke hiera tugo sa patu vina gilagila. ⁵² Sari karua beto hire, sa vinarihakehakei patu, meke sa patu vina gilagila si na vina balabalana sa nada vinariva egoi gita karua. Lopu kaqu hola nia rau sa vinarihakehakei patu hie pude kana igo, meke agoi ba lopu kaqu hola nia sa vinarihakehakei patu meke sa patu vina gilagila hie. ⁵³ Sa Tamasa te Ebarahami meke sa Tamasa te Nehoa, si kaqu pitu gita si gita karua." Ke pa korapa pozana sa Tamasa sapu vahesia e Aisake sa tamana, si zama tokotokoro va nabu se Zekopi pude kopu nia sa vina tatara asa. ⁵⁴ Meke va matea Zekopi si keke kurukuru, meke va vukivukihi nia pa batuna sa toqere, meke tioki sa sari na tie koasa hinenahena. Meke sipu beto henahena si arini, si puta si arini pana boḡi koasa toqere. ⁵⁵ Meke pana munumunu hokara si vaḡunu se Lebani meke ahoi sa sari na tudia rina tuna meke sari na tuna barikaleqe meke taluarae pule la si asa pa nana popoa soti.

Va Namanama Tutuvia e Zekopi se Isoa

32 Meke sipu korapa ene la pa nana sirana se Zekopi si tutuvia ri na mateana te Tamasa si asa. ² Meke sipu dogori sa si arini si zama si asa, "Hiera sa puku vinarigara te Tamasa!" gua. Ke poza nia Mahanaimi ‡ sa sa vasina asa. ³ Meke garunu va kenue lani e Zekopi koe Isoa pa popoa Edomu sari nana tie paleke inavoso. ⁴ Meke totozini sa si arini, pude zama guahe, "Arau Zekopi sa mua nabulu si zama: 'Ele koa va seunae hola koe Lebani si rau kamo kamahire meke tiqe pule mae. ⁵ Meke ele soku hola sari na rovana bulumakao, na don'ki, na sipi, na qoti meke sari na pinausu koreo na vineki, saripu ele tagoi rau, ke totozi atu si rau koa goi na qua banara, pude qu ta qetue qua koa goi,' mamu gunia," gua si asa. ⁶ Meke pule mae koe Zekopi sari na tie paleke inavoso meke zama, "Ele kamo gami se Isoa, sa tasimu, meke kamahire si korapa mae si asa pude tutuvigo. Ka made gogoto tie si korapa luli mae koa sa," gua si arini. ⁷ Meke matagutu na balabala mamata sisigiti se Zekopi. Meke paqaha rua i sa sari na tinoni pu luli koa sa, meke gua tugo sari na sipi, na qoti,

† Sa ginuana Qalidi si na puku vinarigarae patu vina sosode.
†† Sa ginuana Mizipa sina vasina kopu totoko. ‡ Sa ginuana Mahanaimi si na vasina tadi karua puku vinarigara.

bulumakao na kameli. ⁸ Balabala ia Zekopi sapu, "Be kamo rapatia Isoa sa pukuna kekenu, ba sapu keke si kote boka govete taloa nana meke ta harupu," gua si asa.

⁹ Meke varavara se Zekopi, "Ke Tamasa, Tamasa tanisa tamaqu Ebarahami, meke sa tamaqu Aisake; Mu avoso mae au! Ele tozi nau Goi Zihova pude pule la pa qua popoa meke koa ri na turaḡaḡu soti meke kote toka nau guni nau Goi si rau. ¹⁰ Arau sa Mua nabulu si namu lopu hite garoqu rau pude vagi sari doduru tinarutaru nabudi na inaque nomadi sapu ele va dogoro nau Goi, sina loketoḡa si va karovau si rau pa kolo Zodani ba na kolu hodu mo. Meke kamahire si pule mae mo pa karua pukuna tu hire si rau. ¹¹ Ke tepaigo rau, Mu harupau pa limana sa tasiq, se Isoa, sina matagutu nia rau sapu korapa mae va mate au sa meke gua tugo sari na barikaleqe na koburu. ¹² Ba Agoi mo sapu ele zama guahe, 'Kaqu koa valeana si goi,' guni nau Goi, meke 'kaqu va sokui rau sari na tutimu gua ri na onone pa masa sapu lopu boka ta nae,'" gua se Zekopi. †

¹³⁻¹⁵ Meke sipu hola sa boḡi vasina, si va namaia sa si keke vinariponi te Isoa, sa tasina. Karua gogoto qoti mamaqota meke ka hiokona puta qoti kokoreo, meke karua gogoto sipi mamaqota meke ka hiokona puta sipi kokoreo. Ka toḡavulu puta kameli va sususu meke sari na tudia, ka made ḡavulu puta bulumakao mamaqota meke ka manege puta bulumakao kokoreo, meke ka hiokona puta don'ki mamaqota meke ka manege puta don'ki kokoreo. ¹⁶ Meke paqahi sa si arini koa ri hopeke pukuna, meke hopeke vekoni koimata sa sari na hopeke pukuna. Meke zama koa rini si asa, "Mi la va kenue koa rau, ba mamu veko lolomo koa ri mia pukuna, pa vari korapana sa tie kekenu meke sapu mumudi," gua si asa. ¹⁷ Meke totozi nia sa sa nabulu sapu ele kekenu, "Pana tutuvigo sa tasiq se Isoa meke nanasigo, 'Esei sa mua banara? Meke pavei si korapa la si goi? Meke tesei sari na kurukuru pa kenumu goi sara?' gua, ¹⁸ si kaqu olaḡa guahe si goi, 'Tanisa mua nabulu e Zekopi si arini, na garununi sa pude nana vinariponi koasa nana banara, e Isoa, gua. Meke korapa luli mumudi mae si asa,' mu gunia." ¹⁹ Zama gunia tugo sa sapu vina rua meke sapu vina ḡeta, meke koa ri doduru pule saripu koimatani sari na pukuna, "Gua asa sapu kaqu zama nia gamu koe Isoa, pana tutuvia gamu si asa," gua se Zekopi. ²⁰ "Kaqu zama guahe si gamu, 'Sa mua nabulu se Zekopi si korapa luli mudi mae koa gami,' mamu gunia." Ura balabala ia Zekopi sapu, "Kote va boka au sa si rau koa ri na vinariponi pana tutuvia rau si asa, meke gina kote taleoso nau sa," gua si asa. ²¹ Meke garunu va kenue lani sa koasa sari na vinariponi, meke asa si koa hola nana vasina koasa boḡi sana.

Ta ḡaza se Zekopi pa Penieli

²² Meke koasa boḡi tugo asa si tekulu se Zekopi, meke turaḡi sa sari karua nana barikaleqe, meke sari

†† 32:12 Zen 22:17

karua nana nabulu barikaleqe, meke sari ka manege eke koburu tanisa, meke ene karovia rini sa ovuku Zaboki. ²³ Pa mudina sipu va karovi sa si arini, si va karovi tugo sa sari doduru nana likakalae. ²⁴ Ba koa hola telena eke se Zekopi, meke mae si keke tie meke vari n̄azai sari karua, osolae maraqata mae sa rane. ²⁵ Meke sipu va nonoga ia sa tie sapu lopu bokaia sa se Zekopi, si seke la ia sa sa siqena e Zekopi ke varisea i sa susuri siqena.

²⁶ Meke zama ia sa tie se Zekopi, "Mu luarau, ura korapa mae sa rane." Ba zama se Zekopi, "Lopu kaqu luarau igo rau, be lopu mana nau goi," gua si asa.

²⁷ Meke nanasa sa tie, "Esei pozamu si goi?" Meke olaña si asa, "Arau Zekopi," gua si asa.

²⁸ Meke zama sa tie, "Lopu kaqu ta pozae pule Zekopi si goi, ura ele toketokea goi pa tinañaziri sa Tamasa meke sari na tie, meke ele mataqara si goi, ke kaqu ta pozae Izireli ^{††} sa pozamu," gua si asa. [‡]

²⁹ Meke nanasia Zekopi sa tie, "Mu tozi nau sa pozamu." Ba olaña si asa, "Na vegua ke hiva gilania tu goi sa pozaqu?" Meke mana nia sa tie se Zekopi. ^{††}

³⁰ Gua asa ke poza nia Penieli e Zekopi sa pozana sa vasina asa. Zama si asa, "Ele dogoro soti nia mataqu rau sa Tamasa, meke tava sare sa qua tinoa," gua si asa. ³¹ Meke sipu gasa sa rimata si taluarae pa Penieli se Zekopi. Meke ene soqulu kale si asa sina varisea i sa siqena. ³² Meke kamo pa rane n̄inoroi, sari na tutina e Izireli si lopu gania sa masa pa varihodae susuri siqe, sina asa sa masa sapu koa pa siqena e Zekopi, gua.

Tutuvia Zekopi se Isoa

33 Meke doño la se Zekopi, meke dogoria sa se Isoa, meke sari ka made gogoto tie saripu korapa luli mae koasa. Ke paqahi sa sari nana tamatina, saripu te Lia meke te Reseli, meke gua tugo saripu tadi karua nabulu barikaleqe. ² Meke va kekenu i sa sari na nabulu barikaleqe, meke sari na tudia, beto asa si e Lia meke sari nana koburu si pa mudidia, meke ari Reseli e Zosepa si mumudi hokara. ³ Meke ene va kenu se Zekopi koa ri doduru meke todoño gore si asa ka zuapa toroso pa pepeso, sipu tata kamo sa sa tasina. ⁴ Ba haqala la tutuvia Isoa si asa, meke n̄aza ia meke ahoa sa si asa. Meke vari kaboi sari karua. ⁵ Meke sipu doño vari likohae se Isoa meke dogori sa sari na barikaleqe na koburu, si nanasa si asa, "Ari sei si luli koa goi hire?"

Meke olaña se Zekopi, "Arini sari na koburu saripu poni moka nau sa Tamasa koa rau," gua si asa. ⁶ Meke tata mae sari na nabulu barikaleqe meke sari na dia koburu meke todoño, ⁷ Meke gua tugo se Lia meke sari na tuna, meke mumudi si mae tugo sari Zosepa e Reseli meke todoño beto sari doduru.

⁸ Meke nanasa se Isoa, "Pude vegua sari kaiqa puku vinarigara tie na kurukuru saripu ele tutuvi rau? Na sa

[†] 32:24 Hoz 12:3-4 ^{††} Sa pozana Izireli sa ginuana si "Tinoketokena sa Tamasa" sina toketokea sa sa Tamasa meke na tie pude ta manae koe Tamasa si asa. [‡] 32:28 Zen 35:10 ^{††} 32:29 Zaz 13:17-18

ginuadi sari?" Meke olaña se Zekopi, "Pude ta qetue qua koa goi," gua si asa.

⁹ Ba olaña se Isoa, "Ele pada mo saripu tagoi rau, tasiq, mamu kopuni mo saripu tagoi goi," gua si asa.

¹⁰ Meke zama se Zekopi, "Lokari, be qetu nau goi si mamu vagi tugo sari na qua vinariponi. Pude dogoro nigo mataqu, si kekeñoño gua tugo arau sapu dogoro nia mataqu sa Tamasa. Sina ele koa baere si goi koa rau kamahire. ¹¹ Ke mu vagi sari na qua vinariponi hire saripu ele paleke vatuni rau koa goi pude tamugoi, ura ele tataru nau sa Tamasa si rau, ke poni nau Sa sari doduru likakalae saripu hivani rau," gua si asa. Meke tepa ososo nia Zekopi si asa, osolae vagi tu e Isoa si arini.

¹² "Ego, mada topue! Arau si kote ene kekenu koa gita," gua se Isoa.

¹³ Ba zama ia Zekopi si asa, "Ele gilania goi qua bañara sapu lopu n̄inira sari na koburu, meke balabala i tugo rau sari na sipi mamaqota, na bulumakao mamaqota, saripu va susui sari na tudia; meke be toleñe gua ta hadu zukuru sisigiti si arini pa keke doduru rane, si kote mate beto sa rovana. ¹⁴ Leana bañara, mamu ene va kekenu la koa rau. Maqu ene hitehite turañi rau sari na rovana bulumakao, meke sari na koburu, osolae kaqu kamo gamu rau pa Edomu," gua si asa.

¹⁵ Ke zama se Isoa, "Ego, maqu vekoi kaiqa qua tie koa goi."

Ba olaña se Zekopi, "Lopu ta hivae sapu gua asa, na hiva ta qetue qua mo koa goi si rau," gua si asa.

¹⁶ Ke koasa rane sana si podalae ene pule lamo pa Edomu se Isoa. ¹⁷ Ba ene la pa Sukoti se Zekopi meke kuria sa si keke nana vetu, meke na ipi aqaqoroana tadi nana kurukuru gua asa ke ta pozae Sukoti sa vasina asa.

¹⁸ Meke sipu taluarae se Zekopi pa popoa Mesopotemia, si kamo valeana si asa koasa vasileana lavata pa Sekemi pa popoa Kenani, meke noso si asa tata koa sa vasileana lavata asa. ¹⁹ Meke holu nia keke gogoto poata siliva Zekopi sa kukuru pepeso asa, vasina pu va turu nia sa sa nana ipi poko, koa ri na tutina e Hamora, sa tamana e Sekemi. ^{‡‡} Meke tavetia sa si keke hope vasina, meke poza nia El Elohe Izireli sa, sapu sa ginuana si "Tamasa, sa Tamasa te Izireli ^{‡‡}," gua.

Sa Vina Seana Daena si Ta Tubehe Hobe

34 Keke rane si ene la baere nana koa ri na vineki pa popoa sana gua, sa tudia vineki ri Lia e Zekopi sapu se Daena. ² Meke sipu dogoria e Sekemi na tie Hivaiti, sapu sa tuna Hamora, na bañara pa popoa sana si asa, si n̄aza ososo nia sa si asa meke va sea ia sa. ³ Na dogoria sa sapu leleana hola sa vineki meke okoro nia sa, ke va lomolomosa sa si asa. ⁴ Meke zama ia Sekemi sa tamana, "Hiva nia rau pude

^{‡‡} 33:19 Zos 24:32; Zn 4:5 ^{†††} Sa ginuana "El Elohe Izireli" sa Tamasa hinokara si na Tamasa te Zekopi. Zekopi si ta pozae Izireli kamahire.

mamu la va toŋoto mae nia sa vineki hie pude na qua barikaleqe," gua si asa.

⁵ Meke gilania Zekopi sapu ele sea sa tuna vineki. Ba sina koa pa seu, pa inuma sari na tuna koreo, kopuni rini sari na rovana bulumakao, ke lopu kulu nia sa si asa, osolae kamo pule mae tu si arini. ⁶ Meke la vivinei koe Zekopi se Hamora, sa tamana e Sekemi. ⁷ Meke sipu kamo pule mae tugo pa inuma sari na tuna koreo e Zekopi, si hinoqa avoso nia rini sapu gua asa, meke hodahodaka na ta naziri sisigiti nia rini sa tinavete gua asa, sapu tavetia e Sekemi, meke loka pinamaŋa koa ri na tinoni Izireli koasa tinavete kaleana, sapu tavete la nia sa koasa tuna vineki e Zekopi, gua. ⁸ Meke zama se Hamora koe Zekopi, "Sa tuqu koreo si tataru hola nia sa sa tumu vineki, ke tepa gamu rau, mi va malumia pude mani haba ia. ⁹ Mada variva ego nia, pude ta varihabae sari na mami tie koa gamu, meke sari na mia tie koa gami. ¹⁰ Meke kaqu koa koa gami tani pa mami popoa si gamu. Meke vasina sapu hiva koa ia gamu si kaqu koa si gamu, meke hata mia poata na lelete mia, na gua," gua si asa.

¹¹ Meke zama la koa sa tamana e Daena meke koa ri na tasina koreo se Sekemi, "Mi va malumu au, meke kaqu ponini gamu rau sapu gua hiva nia gamu.

¹² Meke mamu tozi nau, sapu na sa sari na vinariponi saripu hiva nia gamu; meke kaqu ponini gamu rau sapu gua tepa ia gamu, be va malumu mae nia mo gamu si asa, maqu haba ia," gua si asa.

¹³ Ba sina ele va sea ia tu e Sekemi sa tasidia vineki sapu se Daena, ke va tabe kokohai mo ri na tuna koreo e Zekopi sari Sekemi meke sa tamana sapu se Hamora. ¹⁴ Zamaia rini si asa, "Gami lopu boka va malumia sa tasimami vineki koa ke tie, sapu lopu ele maguna d sina variva kurekure hola sapu gua asa koa gami. ¹⁵ Boka va ego gamu mo gami si gamu pa keke ginugua, be hiva koa kekeŋoŋo gua gami si gamu, si kaqu magu beto sari doduru koreo koa gamu. ¹⁶ Beto tu asa si kaqu tiqe va ego gami, si pude varihaba mae si gamu meke gami si boka varihaba atu koa gamu. Meke kaqu koa koa gamu si gami meke kaqu keke tiena mo si gami koa gamu. ¹⁷ Ba be lopu va ego gamu si pude magu si gamu, si kaqu vagia gami sa tasimami vineki meke taloa," gua si arini.

¹⁸ Sari na dia zinama si variva qetu koari Hamora meke sa tuna sapu se Sekemi. ¹⁹ Meke lopu sana tavetia sa koreo sapu gua asa, ura tataru hola nia sa sa tuna vineki e Zekopi. Meke na tie ta pamaŋaena hola tugo si asa koasa doduruna sa nana tatamana soti.

²⁰ Ke mae pa sasadana sa vasileana nomana, pa vasina vivineina sari Hamora meke sa tuna, sapu se Sekemi, meke zama guahe koa ri na tie koasa vasileana nomana sana, ²¹ "Tie leadi sari na tie hire koa gita," gua si arini. "Mada va koai pa nada popoa, madi holudia vasidi sina garo sari na vasidi hire koa rini meke gita si mada habai sari na tudia, meke mada vala i tugo koa rini sari na tuda vineki," gua sari karua. ²² "Ba gua mo he si hiva nia ri na tie hire pude koa koa

gita, meke ta evaŋae keke tie mo si gita koa rini, si pude ta magu mo sari doduru nada koreo, gua tugo sapu ta magu si arini, gua. ²³ Vegua lopu kaqu tadigita sari dia bulumakao na likakalae, meke sari doduru dia kurukuru? Leana, mada va ego pude madi koa koa gita."

²⁴ Ego, sari doduru tie pu varigara koa sa vasileana nomana sana si va ego mo sapu gua hiva nia ri Hamora, meke sa tuna, sapu se Sekemi pa dia binalabala. Meke magu beto sari doduru koreo.

²⁵ Pa mudina sa rane vina neta sipu korapa qaqaramana sari na dia minagu, si harupu vagi ri karu tamatasi, tuna e Zekopi, ari Simione e Livae, karua tasina e Daena sari dia vedara, meke la rapatia ri karua sa vasileana lavata, sapu lopu va nonoga ia keketoŋa, meke seke seke va matei ri kara sari doduru koreo. ²⁶ Meke somana tava mate tugo sari Hamora, meke sa tuna koreo, sapu se Sekemi, meke vagia rini se Daena pa vetu te Sekemi meke taloa dia. ²⁷ Meke sipu ele tava mate sari na tie, si mae sari kaiqa tuna koreo e Zekopi meke zalo vagi sari na likakalae koasa vasileana lavata, pude pahuku hobe sa sinea sapu ta evaŋa koasa tasidia vineki gua. ²⁸ Meke vagi tugo rini sari na dia rovana sipi, na bulumakao meke sari na dia doŋ'ki, meke sari dia likakalae pa korapana sa vasileana lavata, meke koari na dia inuma. ²⁹ Meke vagi betoi rini sari doduru dia tinagotago marilaedi, meke sari doduru dia koburu na barikaleqe, meke sari doduru likakalae saripu koa pa korapa dia vetu, meke taloa dia si arini.

³⁰ Meke zama la i Zekopi sari Simione e Livae, "Ele va tasuna au gamu kara si rau, sina kote kanau ri na tiena sa butubutu Kenanaiti meke Perizaiti, meke doduru tie pa popoa hie si rau. Lopu soku sari na qua tie, meke be varigara nau rini meke razau, si kote mate beto si gita doduru," gua si asa.

³¹ Ba olaŋa sari kara, "Lopu kaqu boka va malumia gami pude gunia na maqota sa tasimami vineki," gua sari karua.

Mana nia Tamasa se Zekopi pa Betolo

35 Beto asa si zama sa Tamasa koe Zekopi, "Mu la pa Betolo, mamu la koa vasina, mamu la kuria si keke hope vasina sapu vura koa goi si Rau totoŋo govete nia goi sa tasimu, sapu se Isoa," gua si Asa. †

² Ke zama la koa ri nana tatamana soti meke koari doduru pu koa koasa se Zekopi, "Mi veko pani sari na tamasa kokohadi tadi pa votiki butubutu saripu tagoi gamu, mamu va via puleni gamu, mamu va sagei sari na poko viadi. ³ Sina kote taluarae si gita tani meke la pa Betolo, meke vasina si kaqu kuria rau si keke hope te Tamasa. Asa tugo sa Tamasa sapu toka nau si rau pa totoŋo tasuna, meke gua tugo sapu koa koa rau koari doduru vasina pu ele la i rau," gua si asa. ⁴ Ke vala i rini koe Zekopi sari na tamasa beku saripu tagoi rini, meke gua tugo sari na vikulu saripu va sotoi rini pa talinadia meke geli tamunu pani sa si arini pa

† 35:1 Zen 28:11-17

kauruna sa huda oaku tata koasa vasileana pa Sekemi.

⁵ Meke sipu korapa taluarae rini, si kamo mae koa ri na tinoni pu koa tata koa ri na vasileana nomadi sa minatagutu lavata, ke lopu hadu luli rini si arini.

⁶ Meke mae se Zekopi meke sari doduru nana tie pa Luzi, sapu kamahire si ta pozae Betolo gua, pa popoa Kenani. ⁷ Vasina si kuria sa si keke hope meke poza nia Tamasa pa Betolo sa sa vasina asa, ura vasina si va vura pule nia sa Tamasa koasa sipu govete nia sa sa tasina. ⁸ Meke mate se Debora, sa barikaleqe sapu kopu nia se Ribeka, meke ta pomunae pa kauruna keke huda oaku pa kali matao [†] pa Betolo si asa. Gua asa ke ta pozae huda oaku tana kabokaboana si asa.

⁹ Ego, sipu pule mae gua pa Mesopotemia se Zekopi, si vura pule mae koa sa sa Tamasa meke mana nia Sa si asa. ¹⁰ Meke zama la koasa sa Tamasa, "E Zekopi sa pozamu agoi, ba kamahire si lopu kaqu ta pozae Zekopi si agoi, ba e Izireli," gua asa ke ta pozae Izireli si asa. ^{††1} Meke zama sa Tamasa koasa, "Arau tugo sa Tamasa, Tamasa pu tagoi sari doduru ninirañira; mamu podopodo va soku koburu si goi, meke sari na butubutu si kaqu vura mae pa korapa tutimu goi. Meke agoi tugo sa tiatamadia rina banara. ^{†12} Kaqu ponigo Rau sa popoa sapu poni nia Rau koe Ebarahami meke koe Aisake. Meke kaqu vala nia tugo Rau si asa koari na tutimu pa mudina sa mua minate." ¹³ Beto, meke murimuri taloa sa Tamasa koasa.

¹⁴ Meke va turu nia patu vina gilagila e Zekopi sa vasina sapu zama sa Tamasa koasa, meke zoropo nia vaeni na oela olive sa si asa, meke va madia. ^{††15} Meke poza nia Betolo sa sa vasina asa.

Sa Minate te Reseli

¹⁶ Meke taluarae pa Betolo se Zekopi meke sa nana tatamana, meke sipu ele seu vasinahite pa popoa Eparata si arini, si kamo mo sa totošo te Reseli pude podoa sa koburu. ¹⁷ Meke sipu tasigiti hola si asa, si zama ia sa barikaleqe va podopodo si asa, "Mu lopu matagutu si goi Reseli, sina na keke koburu koreo pule si podoa goi," gua si asa. ¹⁸ Ba mate se Reseli. Ba sipu lopu ele luara siño si asa, si poza nia Benoni ^{††} sa sa tuna koreo, ba la sa tamana meke poza nia Benisimane ^{†††} si asa.

¹⁹ Meke sipu mate se Reseli, si pomunu nia rini si asa pa kapa sirana pa Eparata, sapu pa Betilihema ta gilana kamahire. ²⁰ Meke va turua Zekopi si keke patu vina gilagila vasina, meke kamo pa rane ninoroi, si korapa na vina gilagila lovuna e Reseli si asa. ²¹ Meke ene hola la se Izireli meke va turua sa sa nana ipi poko pa kalina la sa vetu ululu ninirana pa Edera.

Sari na Tuna Koreo e Zekopi

(1 Koronikolo 2:1-2)

²² Meke sipu koa koasa popoa sana se Izireli, si la tu e Rubeni meke koa turania si keke ri kasa barikaleqe nabulu tanisa tamana, pozana e Biliha. ^{††} Meke bugoro sisigiti se Zekopi sipu avoso nia sa si asa.

Ari ka manege rua sari na tuna koreo e Zekopi. ^{§23} Sari na tuna e Lia si ari Rubeni sapu sa tuna koreo kenuna e Zekopi, e Simione, Livae, Ziuda, Isaka meke e Zeboloni. ²⁴ Meke saripu te Reseli si ari Zosepa meke e Benisimane. ²⁵ Meke saripu te Biliha (sa barikaleqe nabulu te Reseli) si ari, Dani meke Napitalai. ²⁶ Meke saripu te Zilipa, sapu sa nabulu barikaleqe te Lia, si ari Qadi meke e Asa. Arini sari doduru tuna koreo e Zekopi, saripu va podoni sa koa ri nana barikaleqe pa Mesopotemia.

Sa Minate Te Aisake

²⁷ Meke pule la koasa tamana sapu se Aisake se Zekopi pa Mamere, tata pa Heboroni, vasina pu koa sari Ebarahami e Aisake tatasana. ^{§128} Meke kamo ka keke gogoto vesu navulu puta vuahenina se Aisake. ²⁹ Meke mate pa totošo barogoso nopele si asa, meke pomunu nia ri karua tuna, ari Isoa e Zekopi si asa.

Sari na Tutina e Isoa

(1 Koronikolo 1:34-37)

36 Hire sari na tutina e Isoa, sapu ta pozae Edomu.

² Meke hire sari na barikaleqe Kenani saripu habai e Isoa: e Eda, sa tuna vineki e Eloni, na tie Hitaiti; e Oholibama, sa tuna vineki e Anaha, sapu sa tuna koreo e Zibeoni na tie Hivaiti; ^{††3} meke se Basemati, sa tasina vineki e Nebaioti sapu podo koe Isimeli.

^{§4} Meke Eda podoa se Elipazi, meke Basemati podoa se Reueli. ⁵ Meke se Zeusi, e Zalama meke se Kora saripu podo koe Oholibama. Arini sari doduru koreo saripu podo pa tutina e Isoa pa popoa Kenani.

⁶ Beto asa si turani sa sari nana barikaleqe na tuna koreo na vineki, meke sari doduru tie pa nana vetu, meke sari doduru nana rovana kurukuru, meke sari doduru nana likakalae saripu ele vagi sa pa popoa Kenani, meke rizu la si asa pa keke popoa sapu seu koe Zekopi sa tasina. ⁷ Rizu taloa si asa, sina sa vasina sapu koa ia ri karua Zekopi si lopu pada koa rini. Soku sari na dia rovana kurukuru, ke lopu kaqu boka koa varigara sari karua. ⁸ Ke la koa pa korapa popoa toqetoqere pa popoa Edomu koari na toqetoqere saripu ta pozae Seira se Isoa.

⁹ Meke hire sari na tutina e Isoa, sapu sa tamadia ri na tinoni pa popoa Edomu. ¹⁰⁻¹³ Se Eda sa barikaleqe te Isoa, si podoa si keke tuna koreo pozana e Elipazi. Meke se Elipazi, hie si ari ka lima sari na tuna koreo: pozadi si ari Temani, Omara, Zepo, Qatami meke e Kenazi. Meke koasa keke nana barikaleqe pule, sapu

[†] Kali matao be tia la pa kali gasa rimata. ^{††} 35:10 Zen 32:28
[‡] 35:11 Zen 17:4-8 ^{††} 35:14 Zen 28:18-19 ^{††} Sa ginuana Benoni si "Na tuqu pa qua tinasuna." ^{†††} Sa ginuana Benisimane si na tuqu tanisa qua ninirañira pa limaqu.

^{†††} Gina hiva koa guana na hinobena sa tamana pa tatamana se Rubeni sina asa tu sina koburu kenuna koarini. [§] 35:22 Zen 49:4
^{§†} 35:27 Zen 13:18 ^{§††} 36:2 Zen 26:34 ^{§†} 36:3 Zen 28:9

se Timina, si va podo nia sa koasa si keke tuna koreo pule, sapu se Amaleki.

Meke koe Basemati sapu keke nana barikaleqe pule, si va podo nia Isoa si keke tuna koreo, pozana e Reueli, meke se Reueli hie si ka made tuna koreo: Ari Nahati, Zera, Sama, meke e Miza. ¹⁴ Meke keke pule barikaleqe te Isoa si e Oholibama. Sa tuna vineki e Anaha si asa. Anaha si na tuna koreo e Zebeoni. Meke podoi ri Isoa meke Oholibama sari ka neta tudia koreo: ari Zeusi, Zalama, meke e Kora.

¹⁵ Meke hire sari na butubutu saripu tuti gore mae gua koe Isoa. Se Elipazi sapu sa tuna kenuna e Isoa, si na tamadia ri na butubutu hire pukerane: ari Temani, Omara, Zepo, Kenazi, ¹⁶ Kora, Qatami, meke e Amaleki. Arini sari doduru tutina e Isoa saripu va podoni sa koe Eda, sapu sa nana barikaleqe.

¹⁷ Ego, se Reueli hie, si na tuna koreo e Isoa, meke asa sa tamadia ri na butubutu hire pukerane: ari Nahati, Zera, Sama, meke e Miza. Arini sari doduru tutina e Isoa saripu va podoni sa koasa nana barikaleqe, sapu se Basemati.

¹⁸ Ego, hire pule sari na butubutu saripu tuti gore mae gua koe Isoa, saripu va podoni sa koe Oholibama, sapu sa nana barikaleqe meke na tuna tugo e Anaha: Ari Zeusi, Zalama meke e Kora. ¹⁹ Sari doduru butubutu arini si tuti gore beto mae gua koe Isoa.

Sari na Tutina e Seira

(1 Koronikolo 1:38-42)

²⁰⁻²¹ Sari na tinoni saripu koa kekenu pa popoa Edomu saripu tozia vivineidi rina tiatamadia pukerane, si paqaha koa ri na butubutu saripu tuti gore mae gua koe Seira sapu na tie Horaiti si hire: Lotani, Sobali, Zibeoni, Anaha, Disoni, Ezera, meke e Disani.

²² Se Lotani hie si na tamadia ri na butubutu Horaiti meke Hemani pukerane meke koa nana tugo keke tasina vineki pozana e Timina si asa. ²³ Meke se Sobali hie si na tamadia ri na butubutu pa Alavani, Manahati, Ebali, Sepo, meke e Onami.

²⁴ Se Zibeoni hie si karua tuna si asa: ari Aia, meke e Anaha. Se Anaha hie sapu dogorona sa kolo sapu manini, sipu kopuni sari na don'ki tanisa tamana pa korapa soloso. ²⁵⁻²⁶ Se Anaha hie si na tamana e Disani, sapu sa tamadia ri na butubutu hire: ari Hemidani, Esibani, Itirani, meke Kerani. Keke Oholibama si na tuna vineki tugo e Anaha.

²⁷ Se Ezera hie si na tamadia ri na butubutu hire pukerane: ari Bilihani, Zavani, meke se Akani.

²⁸ Meke se Disani hie si na tiatamadia ri na butubutu hire pukerane: ari Uzi meke e Arani.

²⁹⁻³⁰ Meke hire sari na butubutu Horaiti pa popoa Edomu: ari Lotani, Sobali, Zibeoni, Anaha, Disoni, Ezera, meke se Disani.

Sari na Banara pa Popoa Edomu

(1 Koronikolo 1:43-54)

³¹⁻³⁹ Sipu lopu ele va turu banara sari na tinoni pa Izireli si hire sari na banara saripu ele boka vari hobehobei mae meke kopu nia sa popoa Edomu:

E Bela, sa tuna koreo e Beoro, sapu mae guana pa vasileana nomana pa Dinihaba.

E Zobabi, sa tuna koreo e Zera, sapu mae guana pa vasileana nomana pa Bozira.

E Husami, sapu mae guana pa popoa Temani.

E Hadadi, sa tuna koreo e Bedadi, sapu mae guana pa Aviti; sa tie hie si va kilasi sari na tinoni pa Midiani koasa vinaripera pa popoa Moabi.

E Samala, sa tie sapu mae guana pa vasileana nomana pa Masireka,

E Saulu, sapu mae guana koasa ovuku nomana pa Rehoboti.

E Beolo Hanani sa tuna koreo e Akabora.

E Hadadi, sapu mae guana pa vasileana nomana pa Pau. Sa pozana sa nana barikaleqe si e Mehetabeli, sa tuna vineki e Materedi, meke sa tuna, sa tuna e Mezahabi.

⁴⁰⁻⁴³ Meke hire sari na butubutu saripu gore mae gua koe Isoa sapu sa tamadia pukerane pa popoa Edomu: ari Timina, Aliva, Zetehi, Oholibama, Elaha, Pinoni, Kenazi, Temani, Mibiza, Maqadieli, meke e Airami. Sari na vasidi saripu hopehopeke koai ri na butubutu hire, si ta gilana pa pozana sa butubutu.

Zosepa meke sari na Tasina

37 Meke koa mo pa popoa Kenani se Zekopi, vasina sapu ele koa sa tamana.

² Ego, hie sa vivineina sa tatamana te Zekopi. Sipu manege zuapa vuahenina se Zosepa si somana kopu rovana sipi na qoti koa ri na tasina si asa, koa ri pu podoi Biliha meke e Zilipa sapu sari karua nabulu barikaleqe tanisa tamana. Meke hoke la tozi va hakehakeini Zosepa koasa tamadia sari na tasina.

³ Ego, tataru hola nia Zekopi se Zosepa, holani sari doduru tuna koreo pule, ura na podo pa nana toso barogoso si asa. Meke tavete ponina keke koti gele lima meke leleana hola sa si asa. ⁴ Meke sipu gilania rina tasina sapu tataru hola nia sa tamadia se Zosepa, hola nia sa nana tataru koa rini, si kukiti nia rini si asa, meke lopu hoke zama valeania na qetu nia rini si asa.

Sa Pinutagita te Zosepa

⁵ Keke toso si putagita se Zosepa, meke sipu tozia sa koa ri na tasina sa nana pinutagita, si gigiri hola latu sa dia kinukiti koasa. ⁶ Zama si asa koa rini, "Mae mamu avosia sa pinutagita sapu ele putagitaia rau," gua si asa. ⁷ "Gita doduru si koa pa inuma meke iqosi sari na huiti, meke turu toqoto sage sapu taqarau, meke mae turu vari likohae nia ri na mia iqoso sapu taqarau, meke todoqo nia rini si asa," gua si asa.

⁸ Meke zama la ia rina tasina si asa, "Vegua, balabala ia goi sapu kaqu koa banara meke kaqu totolini gami goi si gami, taga?" Ke namu tolene gua kukiti hola nia rini si asa, sina koa gua koasa nana pinutagita meke koa ri na zinama saripu zamani sa koa rini.

⁹ Beto asa, si keke pinutagita pule si putagitaia e Zosepa, meke zama si asa koa ri na tasina, "Keke pinutagita pule si ele putagitaia rau, meke dogoria rau sa rimata meke sa sidara, meke sari ka manege eke pinopino si todoño nau rini si rau," gua si asa.

¹⁰ Meke mae tozia tugo sa koasa tamana sa nana pinutagita, meke norea sa tamana si asa, meke zama ia, "Na pinutagita sa sapu gua sana? Balabalaia goi sapu sa tinamu meke sari na tasimu, meke arau si kaqu mae meke todoño nigo?" ¹¹ Meke konokono nia ri na tasina si asa, ba balabala vekoi mo sa tamana sari doduru ginugua arini. †

Ta Holuholue se Zosepa

¹² Keke rane sipu la pa Sekemi sari na tasina Zosepa pude kopuni sari na rovana sipi tanisa tamadia, gua, ¹³ si zama la ia Zekopi se Zosepa, "Hiva nigo rau pude la pa Sekemi si goi, vasina sapu korapa kopuni ri na tasimu sari na rovana sipi."

Meke olaña se Zosepa, "Leana, maqu la," gua si asa.

¹⁴ Meke zama ia sa tamana si asa, "La, mamu la dogori sari na tasimu be koa valeana si arini, meke gua tugo sari na rovana sipi; mamu pule mae tozi nau." Gua asa, ke garunu la nia sa tamana, meke taluarae pa Heboroni si asa.

Sipu kamo pa Sekemi se Zosepa, ¹⁵ si dogoria keke tie si asa, korapa ene vilovilorae nana koasa pezara, ke nanasia sa tie si asa, "Na sa si hata ia goi?" gua si asa.

¹⁶ "Na korapa hatai rau sari na tasiq, saripu korapa kopuni sari na dia rovana sipi," gua si asa. "Vegua, boka tozi nau goi vasina korapa koa si arini?"

¹⁷ Meke zama sa tie, "Ele taloa tu si arini. Avosia rau sapu pa Dotani si kote la gua si arini," gua si arini. Ke ene luli la i Zosepa sari na tasina, meke la kamoi sa si arini pa Dotani.

¹⁸ Ba sipu dogoria rini korapa ene mae gua pa seu si asa, meke lopu ele ene kamo mae koa rini, si variva ego golomo nia rini pude va matea gana, gua. ¹⁹ Meke varivari zamai si arini, "Dotu, korapa maehe sa tie putaputagita," gua si arini. ²⁰ "Aria mae mada seke va matea gana kamahire si asa. Mada oki voi nia sa tinina koa keke berukehe popadi hire. Mada zama sapu ele gani va matea keke kurukuru pinomo si asa, gua. Beto asa mada dogoria sapu na sa si kaqu ta evaña koa ri nana pinutagita."

²¹ Ba sipu avosia Rubeni sapu gua asa si podekia sa pude harupia se Zosepa, meke zama si asa, "Mada lopu va matea si asa. ²² Mada oki voi nia mo pa korapa berukehe pa soloso, mada lopu va bakoraia." Zama gua si asa, pude harupu pule nia koa rini, meke garunu pule la nia koasa tamana gua. ²³ Ke sipu kamo koari na tasina se Zosepa, si va gore pania rini sa nana

† 37:11 TTA 7:9

poko gele lima. ²⁴ Meke saputu vagia rini si asa, meke oki voi la nia pa korapa berukehe, sapu loke kolona.

²⁵ Meke sipu korapa henahena rini, si lopu sana dogoria rini si keke puku tie, saripu mae guadi koasa butubutu te Isimeli saripu ene mae guadi pa Qileadi meke korapa la gua dia pa popoa Izipi. Meke va paleke ni rini koari na kameli sari na oto huda na meresena meke na oela humaña lea, na gua. ²⁶ Meke zama la koari na tasina se Ziuda, "Loke laena si be seke va matea gita sa tasida, meke tomea sa nana minate.

²⁷ Aria, mada holuholu nia gana si asa, koari na tie Isimeli, mada lopu va matea si asa, sina na tasida meke na eharada soti si asa." Ke va egoa rina tasina si asa. ²⁸ Meke sipu tata kamo mae sari na tie holuholu pa butubutu Midiani, si kave vura nia rini pa korapa berukehe popana se Zosepa meke vata holu nia hiokona puta siliva rini koari na tie Isimeli si asa, meke turaña la nia rina tie Isimeli si asa pa popoa Izipi. ††

²⁹ Meke sipu la hopiki nia Rubeni sa berukehe popana si lopu dogoria sa se Zosepa, ke daku rikati sa sari nana poko pa tinalotaña. ³⁰ Meke kekere pule la koari na tasina si asa, meke zama, "Sa koreo si lopu koa, ke sa si kote tavetia rau," gua si asa.

³¹ Meke vagia rini si keke qoti kokoreo meke va matea, meke paleke vagia rini sa koti te Zosepa meke poña nia pa korapa eharana sa qoti. ³² Meke paleke la nia rini sa koti gele lima koasa tamadia, meke zama, "Hie si dogoria gami. Mamu vilitia ko; mamu gilania sapu be tanisa tumu sia babe lokari," gua si arini.

³³ Meke doño gilania Zekopi si asa, meke zama, "Uve, tanisa tugo si hie!" gua si asa. "Gina kaiqa kurukuru pinomo na garata va umumia meke gania se Zosepa, sa tuqu koreo," gua si asa. ³⁴ Meke daku rikati Zekopi sari nana poko pa tinalotaña, meke va sagea sa sa poko baika, meke seunae hola koa besu nia sa sa tuna. ³⁵ Meke mae sari doduru tuna koreo na vineki, pude va manotia, ba korona tava manoto si asa. Zama si asa, "Kaqu kabo va gore hiteke nia tiniqu pa minate, koasa kasia popoa hie sa tuqu koreo, meke lopu kaqu hite ari makudoqu." Gua asa ke lopu makudo besu nia sa se Zosepa, sa tuna koreo. ³⁶ Ego, koasa toতোসো hie si la holuholu nia ri na tie Midiani si asa koa keke tie pa popoa Izipi, pozana si e Potipa. Asa si keke koa ri na koimata tanisa banara pa Izipi, sapu kopuni sari na tie turu varane pa vetu tanisa banara tugo si asa.

Se Ziuda meke e Tama

38 Meke pa toতোসো asa si taluarae koari na tasina se Ziuda meke la koa nana koa keke tie pozana e Hira, sapu mae guana koasa vasileana nomana pa Adulamu. ² Meke vasina si tutuvia sa si keke vineki pa butubutu Kenani, meke sa pozana sa tamana si e Sua. Meke haba ia sa si asa, ³ meke va podo nia sa koasa barikaleqe hie si keke tuna koreo, meke poza nia Era sa si asa. ⁴ Meke va aritiana pulea sa si asa, meke va podo nia sa si keke koreo pule, meke poza nia Onani sa si asa. ⁵ Meke keke tuna koreo pule si podoa sa,

†† 37:28 TTA 7:9

meke poza nia Sela sa si asa. Ba koa tu pa Akezibi se Ziuda toতোসো podoa sa sa tuna koreo.

⁶ Meke vagia e Ziuda si keke barikaleqe meke va haba nia sa koasa tuna koreo kenuna, sapu se Era. Meke sa pozana sa barikaleqe hie si e Tama. ⁷ Ba hoke luli hahanana kaleana se Era, sa tuna kenuna e Ziuda, ke lopu toতোসো pa dinoto te Zihova si asa, ke va matea Sa. ⁸ Beto asa si zama guahe se Ziuda koe Onani, "La mamu va tata ia sa nabonaboko barikaleqe tanisa tasimu, mamu va gore vura ia sa mua tinavete pude va podo ponía koburu sa tasimu pu ele mate," gua se Ziuda koasa. ⁹ Ba ele gilania Onani sapu lopu kaqu tanisa soti sari na koburu gua, ke koa rina toতোসো sipu hoke va tata ia sa si asa, si hoke va honi pani sa sari na kolona pa pepeso, pude meke ponía tuna sa tasina, gua. ¹⁰ Gua asa, ke lopu qetu nia e Zihova sapu gua tavetia sa, ke va matea tugo e Zihova si asa. ¹¹ Beto asa si zama la koasa nana roroto sapu se Tama se Ziuda, "Mamu koa pule la pa vetu tanisa tamamú, mamu koa nabonaboko, osolae pana noma sage se Sela, sa tuqu koreo," zama gua si asa, sina balabala ia sa sapu e Sela ba hokara kote mate gua tugo sari tasina gua. Ke pule la pa vetu tanisa tamana se Tama.

¹² Meke sipu hola kaiqa vuaheni si mate sa barikaleqe te Ziuda, sapu sa tuna e Sua. Meke sipu beto sa toতোসো sapu besu nia sa si asa, si ene la pa Timina si asa meke luli koasa sa nana baere sapu se Hira, sa tie pa vasileana Adulamu. Vasina si ta koto sari na sipi te Ziuda. ¹³ Meke sipu tozi nia ri kaiqa tie se Tama, sapu "Ele sage la koto nana sipi pa Timina sa roamu," gua, ¹⁴ si hobei sa sari nana poko nabonaboko, saripu hoke va sagei sa. Meke nobi nia poko sa sa isumatana, meke habotu nana pa sadana sa vasileana Enaimi, koasa siraña sapu la gua pa vasileana Timina si asa, sina ele gilana valeania sa sapu ele noma kamahire se Sela, ba lopu hite ta vala si asa koa sa pude haba ia gua.

¹⁵ Meke sipu dogoria Ziuda si asa, si balabala ia sa sapu keke maqota si asa, gua, sina nobia sa sa isumatana. ¹⁶ Ke kekere la ia sa pa vale siraña si asa, meke zama, "Ka visa kaqu tabara nigo rau?" Ba lopu gilania sa sapu na nana roroto mo si asa.

Meke nanasa se Tama, "Na sa si kaqu poni nau goi?" gua si asa.

¹⁷ Meke olaña se Ziuda, "Kaqu ponigo rau si keke qoti tunana koasa qua rovana," gua si asa. Meke zama se Tama, "Ego, leana, ba kaqu veko paki vina sosode si goi koa rau, osolae poni mae nau goi sa qoti," gua si asa.

¹⁸ Meke nanasa se Ziuda, "Na vina sosode sa si kaqu poni nia rau koa goi?" gua si asa. Meke olaña se Tama, "Sa mua rini vina gilagila soti meke na senina tugo, meke sa mua kolu sapu korapa tañinia goi," gua si asa. Beto asa si tiqe va kapae ia sa si asa, meke va aritiana nia sa si asa.

¹⁹ Beto asa, si pule la pa nana vetu se Tama, meke la hobe nana poko, meke va sage pulei sa sari nana poko nabonaboko.

²⁰ Meke garunia Ziuda sa nana baere sapu se Hira pude vagia sa qoti, meke paleke la nia, pude la vagi puleni sari na tiñitoña pu ele veko va sosodeni sa koasa, gua; ba lopu boka dogoria Hira sa barikaleqe. ²¹ Meke nanasi Hira si kaiqa tie pa vasileana Enaimi, "Avei sa maqota sapu habotuna tani pa vale siraña visoroihe?"

Meke olaña sari na tie, "Namu loke maqota si ele hoke mae tani," gua si arini.

²² Meke pule la koe Ziuda si asa meke zama, "Lopu boka dogoria rau sa barikaleqe, ba zamau rina tie vasina sapu namu na loke maqota si hoke koa vasina."

²³ Meke zama se Ziuda, "Leana, mani kopuni mo sa sari na tiñitoña. Na lopu hiva nia gita pude hegereni gita rina tie si gita. Ele podekia rau pude tabaria si asa, ba lopu boka dogoria goi si asa," gua se Ziuda.

²⁴ Meke sipu hola ka ñeta sidara, si mae koe Ziuda sari kaiqa tie meke zama, "Sa mua roroto sapu se Tama si va maqomaqotae, meke kamahire si aritiana si asa," gua si arini. Meke zama se Ziuda, "Mi la vagi vura nia pa vetu si asa, mamu sulu va matea gana," gua si asa.

²⁵ Meke sipu korapa va namanama vagi vura nia rini si asa, si garunu la zinama si asa koasa roana, sapu se Ziuda, sapu zama guahe, "Ele va aritiana au sa tie sapu tagodi sari na tiñitoña hire: sa rini, meke sa senina, meke sa kolu hie. Mamu dogoro viliti sapu tesei tugo sari na tiñitoña arini," gua si asa.

²⁶ Meke doño gilani Ziuda si arini meke zama, "Toতোসো hola nau e Tama, sina lopu tavetia rau sa qua tinavete koasa, pude kaqu vala nia rau koasa sa tuqu koreo sapu se Sela pude haba ia." Meke lopu eko kapae pulea Ziuda si asa.

²⁷ Meke sipu kamo sa nana toতোসো pude podopodo, si ta gilana sapu na avisi tu si koa pa korapa tiana.

²⁸ Meke sipu podopodo si asa, si keke ri karua si va vura ia sa limana, meke tuqe vagia sa barikaleqe va podopodo si asa, meke pusi nia lozi ziñara sa sa limana, meke zama, "Hiera si asa sapu podo kekenu," gua si asa. ²⁹ Ba va nuquru pulea sa sa limana, meke sapu keke tasina tu si podo kekenu. Meke zama sa barikaleqe va podopodo, "Gua asa, ke tukelia goi sa mua siraña meke vura!" Gua asa ke poza nia Perezi sa si asa. ³⁰ Beto asa si podo vura mae sa tasina sapu ta pusie lozi ziñara limana, meke ta pozae Zera si asa.

Se Zosepa meke sa Barikaleqe te Potipa

39 Ego vagi la nia ri na tie Isimeli se Zosepa pa popoa Izipi, meke la vata holu nia rini si asa koe Potipa, sapu keke koari na palabatu nomadi tanisa bañara meke keke koimata tugo koari na tie turu varane saripu kopu nia sa vetu tanisa bañara.

² Meke koa koe Zosepa se Zihova, meke va bokaia Sa si asa koari doduru nana tinavete, meke pa vetu tugo tanisa nana palabatu pa popoa Izipi si koa si asa.

¹³ Meke dogoro gilania tugo sa nana palabatu, sapu koa koe Zosepa se Zihova, ke va bokaia Sa koari

doduru nana tinavete. ⁴ Meke qetu nia e Potipa si asa, meke vata evaṅae nia nana ṅati nabulu soti si asa. Meke va palabatua tugo sa pa nana vetu meke koari doduru nana likakalae saripu tagoi sa. ⁵ Koa gua koe Zosepa pa totoaso, si manani e Zihova sari doduru tie pa vetu tanisa tie Izipi, meke sari doduru likakalae pu tagoi sa, meke sari nana inuma. ⁶ Ke va karovo beto lani e Potipa sari doduru likakalae pu tagoi sa pa kinopu te Zosepa, meke lopu hite balabala ia sa si keketoṅa, ba na gana ginani mo sapu hena ia sa si hoke balabala ia sa. Na koreo leleana meke vari ṅoṅoi tinina se Zosepa, ⁷ meke sipu hola sari kaiqa totoaso si podalae okokoro nia sa barikaleqe tanisa nana palabatu se Zosepa, meke hoke tepa ia sa si asa pude la eko turaṅia si asa pa teqe, gua.

⁸ Ba korona si asa, meke zama la koasa barikaleqe, "Dotu sa qua palabatu si lopu hite balabala pule nia si asa koa keketoṅa pa korapa vetu, sina korapa koa qua si rau tani. Ele veko maeni sa pa qua kinopu sari doduru likakalae saripu tagoi sa. ⁹ Sa ṅiniraṅira sapu tagoa rau si kekeṅoṅo gua sa ṅiniraṅira sapu tagoa sa koa sa vetu hie, meke lopu hite tuqe pulea sa si keketoṅa koa rau, ba kekeke agoi mo si lokari. Na vegua meke kaqu boka tavetia tu rau sa tinavete kaleana hie, meke va sea pa kenuna sa Tamasa?" gua si asa. ¹⁰ Tepa la ia mo sa se Zosepa koari doduru hopeke rane, ba korona la eko turaṅia sa si asa pa nana teqe.

¹¹ Ba keke rane, sipu lopu koa pa vetu sari na nabulu koreo tana vetu, si nuquru la pude taveti sari nana tinavete vasina gua se Zosepa, ¹² si harupu tuqea sa barikaleqe sa nana poko meke zama, "Tio, mae eko turaṅau pa qua teqe," gua si asa. Ba va kakalopuhia sa si asa meke haqala vura nana pa sada, meke luara pania sa sa nana poko pa limana sa barikaleqe.

¹³ Meke sipu dogoria sa barikaleqe sapu ele veko pania sa sa nana poko pa limana, meke govete vura nana pa vetu, ¹⁴ si tioki sa sari nana nabulu koreo meke zama, "Dotu si hie! Sa tie Hiburu sapu turaṅa mae nia sa qua palabatu si va kurekure gita. Nuquru mae si asa pa qua lose, meke hiva mae ṅaza au gua, ba gagaemana va sisigiti palae si rau. ¹⁵ Meke sipu gagaemana si rau si haqala vura si asa pa sada meke veko pania sa sa nana poko pa kapaqu rau," gua si asa.

¹⁶ Meke kopu nia sa barikaleqe sa nana poko osolae kamo pule mae sa koimata te Zosepa pa vetu. ¹⁷ Meke tiqe vivinei nia sa barikaleqe koe Potipa sa vivinei asa, meke zama, "Sa nabulu tie Hiburu sana sapu turaṅa mae nia goi tani, si nuquru mae pa qua lose meke hiva ṅazau sa. ¹⁸ Ba sipu gagaemana si rau, si haqala vura pa sada si asa, meke veko pania sa sa nana poko pa kapaqu," gua si asa.

¹⁹ Meke bugoro sisigiti sa palabatu te Zosepa, ²⁰ meke garuni sa sari kaiqa tie meke la tuqe vagia se Zosepa meke vekoa pa korapa vetu varipusi vasina sapu hoke kopuni rini sari na tie ta pusidi tanisa baṅara. ²¹ Ba koa koe Zosepa se Zihova, meke mana

nia Sa si asa, ke qetu nia sa tie kopu tie varipusi si asa. ²² Ke va palabatua sa tie kopu se Zosepa koa ri doduru tie ta pusidi pule, meke va ṅati hiniva ia sa si asa koa ri doduru tinitoṅa sapu ta tavete pa korapa vetu varipusi. ²³ Ke lopu hite tupiti nia sa tie kopu tie varipusi si keketoṅa, sapu koa pa kinopu te Zosepa, sina koa koe Zosepa se Zihova meke va bokaia Sa si asa koari doduru nana tinavete.

Rupahi Zosepa sari na Pinutagita tadi na Tie Ta Pusidi

40 Meke sipu ele hola sari kaiqa rane, si evaṅia sa tie kopu napo vaeni, meke sa ṅati tie kinakina bereti tanisa baṅara pa popoa Izipi si keketoṅa sapu lopu qetu nia sa baṅara. ² Ke bugoroni sa baṅara sari karua ṅati tie hire, ³ meke vata pusi sa baṅara sari karua pa vetu tanisa tie kopu, tie ta pusidi, vasina tugo sapu ta kopue se Zosepa. ⁴ Meke va kopuni sa tie kopu koe Zosepa sari karua tie, pude tokani, meke koa seunae si arini pa vetu varipusi.

⁵ Keke boṅi si hopeke putagita sari karua tie pa korapa vetu varipusi, sa tie tavetavete kolo vaeni, meke sa ṅati tie kinakina bereti tanisa baṅara pa popoa Izipi, meke lopu vari kekeṅoṅoi tugo ginuadi sari na dia pinutagita. ⁶ Meke sipu la dogori Zosepa si arini pana munumunu si doṅo talotaṅa si arini. ⁷ Ke nanasi sa sari karua, "Na vegua ke guana doṅo kuliusu tu si gamu kara ṅinoro?" gua si asa.

⁸ Meke olaṅa sari karua, "Hopeke putagita si gami karua, meke loke tie tani si boka va bakala ponini gami sari mami pinutagita," gua sari karua.

Meke zama se Zosepa, "E Tamasa mo boka tozi va bakali sari na pinutagita. Mi tozi nau sari na mia pinutagita," gua si asa.

⁹ Ke zama sa tie tavetavete kolo vaeni, "Koasa qua pinutagita si koa nana si keke huda vaeni sapu koa pa kenuqu. ¹⁰ Meke ka ṅeta sari na lelaṅana sa huda vaeni asa, sipu liho si asa, si vura mae sari na havorona meke lopu sana sagana sari na vuana.

¹¹ Meke taṅinia qua pa limaqu sa kapa tanisa baṅara, meke henai rau sari na vua vaeni meke mono lani rau pa korapa kapa, meke vala nia rau koasa baṅara si asa," gua si asa.

¹² Meke zama se Zosepa, "Hie sa rinupahana sa mua pinutagita: Sari ka ṅeta lelaṅa huda vaeni si sari ka ṅeta rane tugo," gua si asa. ¹³ "Koasa rane vina ṅeta si kaqu vata rupahigo sa baṅara si goi, meke va turu pulego pa mua tinavete. Meke kaqu ade la nia goi pa limana sa nana kapa, gua tugo sapu hoke taveti goi visoroihe, sipu koa na tie tavetavete kolo vaeni tanisa si goi. ¹⁴ Ba mu tataru nau, mamu balabalau, pana koa valeana si goi. Mu toka nau mamu tozi au koasa baṅara, pude va vura koasa vetu varipusi hie," gua si asa. ¹⁵ "Ura ele ta holuholue taloa si rau pa popoa tadi na tie Hiburu, meke gua tugo sapu lopu hite tavetia rau si keketoṅa sapu garoqu pude ta veko nia rau pa vetu varipusi tani pa popoa Izipi," gua si asa.

¹⁶ Meke sipu avosia sa n̄ati tie kinakina bereti, sapu leana sa rinupahana sa pinutagita tanisa tie tavetavete kolo vaeni si zama la koe Zosepa si asa, "Arau ba putagita tugo, meke kotui rau pa batuqu sari ka n̄eta pili bereti, gua ¹⁷ Meke koasa pili sapu hake ulue, si koa dia soku votivotiki kinina ginani tanisa baṅara, ba mae sari na kurukuru tapuru meke gani i si arini," gua si asa.

¹⁸ Meke olaṅa se Zosepa, "Hie sa rinupahana sa mua pinutagita asa. Sari ka n̄eta pili si sari ka n̄eta rane tugo. ¹⁹ Koari ka n̄eta si kaqu vata rupahigo sa baṅara si goi, meke kupa ia ruamu. Beto asa si kote va sigotia sa sa tinimu koa keke dedegere huda, meke kote mae sari na kurukuru tapuru meke gania ri sa tinimu," gua si asa.

²⁰ Ego, koasa rane, pa mudidi ri ka n̄eta rane si tavetia sa baṅara sa nana rane podo, pude tadi doduru nana n̄ati palabatu koasa nana binaṅara gua, meke vata rupahia sa sa tie tavetavete kolo vaeni, meke sa n̄ati tie kinakina bereti, meke turaṅa lani sa pa kenudia ri nana n̄ati palabatu si arini, ²¹ Meke vala pule nia sa baṅara koa sa tie tavetavete kolo vaeni sa nana tinavete koana, pude tavetavete pude kopu kolo vaeni tanisa baṅara, gua. ²² Ba huqi va matea sa baṅara sa n̄ati tie kinakina bereti, gua puta tugo sapu zama nia Zosepa koasa. ²³ Ba namu muliṅi hola nia tu sa tie tavetave kolo vaeni se Zosepa, meke lopu hite balabala ia sa si asa.

Rupahia Zosepa sa Pinutagita Tanisa Baṅara pa Popoa Izipi

41 Meke sipu hola karua vuaheni seunae gua ta pusi se Zosepa, si putagita ia sa baṅara sapu turu nana pa taqele Ovuku Naelo si asa, gua. ² Meke vura mae gedi koasa Ovuku Naelo sari ka zuapa bulumakao nobonobokodi saripu via meke bulebule tinidi, meke gani gedi duduli koasa taqelena sa Ovuku Naelo si arini. ³ Beto asa, si ari ka zuapa pule bulumakao peqepeqedi meke tale susuridi si vura mae, meke mae turu tata si arini koa ri kaiqa bulumakao pule pa taqelena sa Ovuku Naelo. ⁴ Meke la rina bulumakao peqepeqedi onolo toa betoi sari na bulumakao nobonobokodi. Beto asa, si tiqe vaṅunu sa baṅara. ⁵ Meke puta pule si asa, meke keke pinutagita pule si putagitaia sa, meke ka zuapa sari na vua huiti si vura mae pa keke n̄atina, saripu lelead, meke noma valeana. ⁶ Beto asa si vura mae pule sari ka zuapa vua huiti haraharadi saripu n̄ovali sa givusu maṅinina sapu mae guana pa korapa soloso qega, ⁷ meke mae saripu haraharadi meke onolo toa betoi saripu toa valeanadi. Meke vaṅunu sa baṅara meke va nonoga ia sa sapu ele putagita si asa. ⁸ Meke koasa munumunu asa, si kulusu sisigiti sa baṅara, meke garuni sa si kaiqa tie pude la va maei sari na tie vakuvakutae na tie tumatumaedi pa popoa Izipi, meke tozi sa koa rini sari nana pinutagita, ba namu loke tie si boka va bakali koasa sari nana pinutagita. †

⁹ Meke zama la koasa baṅara sa tie tavetavete kolo vaeni, "Maqu helahelae nia koa goi kamahire sa qua sinea sapu ele tavetia rau, ¹⁰ Visoroihe sipu bugoro sisigiti nia goi sa n̄ati tie kinakina bereti meke arau, meke vata pusi gami goi pa vetu tanisa tie kopu tie ta pusidi, ¹¹ meke keke boṅi, si hopeke putagita si gami karua, meke lopu kekeṅoṅo tugo ginuadi sari na mami pinutagita. ¹² Meke koa somanae nana tugo koa gami kasa si keke tie Hiburu, na tie vaqurana si asa, meke na nabulu tanisa tie kopu tie varipusi tugo si asa. Meke tozi gami karua sari na mami pinutagita koasa. Meke rupaha ponini gami sa ginuadi si rini. ¹³ Meke gua tugo saripu zamani sa si ta evaṅa, va turu pule au goi si rau pa qua tinavete, ba vata huqia goi sa n̄ati tie kinakina bereti," gua si asa.

¹⁴ Meke garunu lani sa baṅara koe Zosepa si kaiqa tie, meke sipu ta turaṅa vura mae si asa pa vetu varipusi, meke pa mudina sipu ele neri meke hobei sa sari nana poko, si mae turu pa kenuna sa baṅara si asa. ¹⁵ Meke zama sa baṅara koasa, "Putagita ia rau si keke pinutagita, meke loke tie si boka tozi va bakala poni nau sa ginuana, meke tozi nau ri kaiqa tie sapu agoi si boka rupahi sari na pinutagita, gua."

¹⁶ Meke olaṅa se Zosepa, "Qua baṅara, arau si lopu kaqu boka, ba e Tamasa tu si kaqu rupaha ponigo sapu gua hiva nia goi," gua si asa.

¹⁷ Meke zama sa baṅara, "Putagita ia rau sapu korapa turu si rau pa taqelena sa Ovuku Naelo,.

¹⁸ Meke vura mae gedi pa korapa ovuku sari ka zuapa bulumakao bulebule tinidi meke nobonobokodi, meke gani gedi duduli pa taqelena sa ovuku si arini. ¹⁹ Beto asa si ka zuapa bulumakao pule si vura sage mae saripu peqepeqedi meke tale susuridi. Namu lopu toa valeana sari na bulumakao arini koa ri doduru pu hoke dogori rau pa ninae vasina pa popoa Izipi. ²⁰ Meke la ri ka zuapa bulumakao peqepeqedi meke gani betoi saripu nobonobokodi. ²¹ Ba loke tie gilania, sina doṅo hikare gua tugo visoroi hire si arini. Beto asa si tiqe vaṅunu si rau. ²² Meke putagita dogoria pule rau si ka zuapa vua huiti saripu vura mae pa keke n̄atina, meke katakata valeana namudi meke komihadi si arini. ²³ Beto asa si toqolo vura mae sari ka zuapa huiti, saripu haraharadi, sapu n̄ovali na givusu maṅini mae guana pa korapa qega si arini. ²⁴ Meke mae sari ka zuapa huiti haraharadi meke onolo toa betoi saripu toa valeanadi. Meke ele tozi rau koa rina tie vakuvakutae sari na pinutagita ba lopu keke arini si boka va bakali koa rau sari na pinutagita arini," gua si asa.

²⁵ Meke zama la koasa baṅara se Zosepa, "Kekeke mo ginuadi sari karua pinutagita. Ele tozi nigo e Tamasa sapu gua kaqu tavetia Sa. ²⁶ Sari ka zuapa bulumakao nobonobokodi si sari ka zuapa vuaheni leadi, meke sari ka zuapa huiti leadi si sari ka zuapa vuaheni leadi tugo, meke kekeṅoṅo mo ginuadi si arini. ²⁷ Meke sari ka zuapa bulumakao peqepeqedi saripu sage mumudi mae, meke sari ka zuapa huiti haraharadi, saripu n̄ovali na givusu mae guana pa

† 41:8 Dan 2:2

korapa qega, si sari ka zuapa vuaheni soṇe. ²⁸ Gua puta tugo asa sapu ele tozi nigo rau. Ele va dogoro nigo e Tamasa sapu gua kaqu tavetia Sa. ²⁹ Koari ka zuapa vuaheni si kaqu toa valeana sari doduru linetelete pa doduruna sa popoa Izipi. ³⁰ Meke pana hola sari ka zuapa vuaheni sara, si kaqu hobe mae sari ka zuapa vuaheni soṇe, meke lopu kaqu ta balabala sari doduru vuaheni leadi, ura kote ta ṇovalala beto koasa soṇe sa popoa. ³¹ Meke sa totoṣo sipu toa valeana sari na linetelete si lopu kaqu ta balabala, sina sa soṇe sapu luli mudi mae si kaqu kaleana sisigiti. ³² Sa zinama pilipule te Tamasa koasa pinutagita ginuana, si ele tava toṇoto koe Tamasa si asa, meke kote evaṇia Sa si asa koari na rane mae hiroi.

³³ Ego, kamahire kaqu vizati goi kaiqa tie gilae, tumatumae, meke lohi dia binalabala, mamu va ṇati hiniva i pa popoa Izipi. ³⁴ Beto asa si kaqu vizati tugo goi si kaiqa palabatu, pude vagi sari na ginani padana, keke pa hopeke lima koari ka zuapa vuaheni, sipu toa valeana sari doduru linetelete. ³⁵ Kaqu garuni goi si arini pude vagi sari na ginani koari na vuaheni leadi saripu korapa mae. Meke kaqu poni ṇiniraṇira goi si arini, pude varigarani rini koari na vasivasileana nomadi, meke kaqu kopuni rini si arini. ³⁶ Sari na ginani arini saripu kaqu tava nama veko, si pude kaqu ta vala koa ri na tie koari ka zuapa vuaheni sipu kaqu ta evaṇa sa soṇe pa popoa Izipi meke pa siraṇa gua asa si lopu kaqu agoso mate beto sari na tie pa popoa Izipi," gua si asa.

Tava Qavuna pa Popoa Izipi se Zosepa

³⁷ Meke variva ego nia sa baṇara, meke sari nana palabatu koasa nana qinavuna sa palani asa. ³⁸ Meke zama sa baṇara koa rini, "Namu lopu kaqu boka vagia gita si keke tie leana hola, sapu kekeṇoṇo gua e Zosepa, keke tie sapu koa ia sa maqomaqona e Tamasa pa korapa nana tinoa," gua si asa.

³⁹ Meke zama sa baṇara koe Zosepa, "Ele va dogoro nigo Tamasa sari doduru pu gua hire, ke ta dogoro va bakala, sapu agoi mo si koa igo na ginilae nomana hola, meke na tinumatumae lohina, sapu loke tie pule tagoa. ⁴⁰ Ke kaqu va ṇati hiniva igo rau pa qua popoa, meke sari doduru tie si kaqu va tabe igo meke kaqu vina rua si agoi koa sa qua ṇiniraṇira. ⁴¹ Ego, kamahire si vizatigo rau, pude qavuna koari doduru tinoni pa popoa Izipi," gua si asa. ⁴² Meke va gorea sa sa riṇi pa kakarutuna sapu koa ia na kinubekubere tana binaṇara korapana, meke va sage nia sa pa kakarutuna e Zosepa. Meke va sage nia poko lineni arilaena sa si asa, meke va paku nia seni qolo sa ruana si asa. ⁴³ Meke vala nia sa koe Zosepa sa totopili vina rua tana binaṇara pude suraṇia, meke sari nana tie varipera si ene va kenuē koasa. Meke velavela si arini, "Mi kokotunū nia si asa," gua. Gua asa ke ta vizata se Zosepa pude na qavuna pa popoa Izipi. ⁴⁴ Meke zama la koe Zosepa sa baṇara, "Arau sa baṇara sapu zama

atu koa goi. Namu loke tie pa doduruna sa popoa Izipi si kaqu ovulia sa limana babe nenena be guana lopu va egoa goi si asa," gua si asa. ⁴⁵⁻⁴⁶ Meke poza nia pozapoza Izipi sa baṇara se Zosepa sapu se Zapenati Panea, meke vala nia sa koasa si keke barikaleqe sapu se Asenati, sa tuna vineki e Potipera, sa hiama koasa vasileana lavata pa popoa Heliopolisi.

Meke ka toloṇavulu puta vuahenina se Zosepa, sipu podalae nabulu nia sa sa baṇara pa popoa Izipi. Meke hoke luara vekoa sa sa vetu tanisa baṇara meke ene la i sa sari doduru vasina pa popoa Izipi. ⁴⁷ Meke koari ka zuapa vuaheni leadi sipu masuru sa pepeso, si vua va soku sari doduru linetelete pa popoa Izipi. ⁴⁸ Meke veko varigarani meke kopuni koari na vasivasileana nomadi e Zosepa sari na ginani pu mae guadi koari na inuma pa vari likohaena sa popoa. ⁴⁹ Meke hola sisigiti sa ginani, ke noso se Zosepa meke lopu padapada pule ginani si asa. Meke soku guana onone keoro pa masamasa kolo sari na ginani.

⁵⁰ Meke sipu lopu ele kamo mae sari na vuaheni soṇe, si podoi e Asenati sari karua tudia koreo ri karua Zosepa. ⁵¹ Meke zama se Zosepa, "Ele lopu va balabala nau sa Tamasa sari doduru qua tinasigiti, meke sari doduru tatamana tanisa tamaqu," gua asa ke poza nia Manase † sa sa tuna koreo kenuna. ⁵² Meke zama pule tugo se Zosepa, "Ele poni nau koburu e Tamasa koasa popoa tinasuna si rau," gua ke poza nia Iparemi † sa sa tuna koreo vina rua.

⁵³ Meke sipu beto sari ka zuapa vuaheni saripu qetuni rina tie pa popoa Izipi, ⁵⁴ si podalae sari ka zuapa vuaheni soṇe, gua puta tugo sapu ele zama nia e Zosepa. Meke kamoī soṇe sari doduru popoa, ba sa ginani si koa pa doduruna sa popoa Izipi. ⁵⁵ Meke sipu podalae ovia sari doduru tinoni pa popoa Izipi, si la tepa ginani si arini koasa baṇara, ke garunu lani sa baṇara si arini koe Zosepa, pude tavetia sapu gua kaqu tozia e Zosepa koa rini. ⁵⁶ Meke ṇiṇira va kaleana meke la gua koasa doduruna sa popoa sa soṇe, ke tukeli e Zosepa sari doduru vetu ginani, meke holuholuni sa koa ri na tinoni pa popoa Izipi sari na ginani. ⁵⁷ Meke sari doduru tie pa ninae popoa si mae koe Zosepa pa popoa Izipi, pude holu ginani, sina kaleana sisigiti sa soṇe pa ninae popoa.

La Holu Ginani pa Izipi sari na Tasina e Zosepa

42 Meke sipu gilania Zekopi sapu koa nana sa ginani pa popoa Izipi, si zamai sa sari na tuna, "Na vegua ke lopu boka tavetia gamu si keke toṇa?" gua si asa. ² "Avoso nia rau sapu koa nana sa ginani pa popoa Izipi; mi la mamu holu ginani vasina, pude lopu kaqu ovia agoso mate si gita," gua si asa. ³ Ke topue la pa popoa Izipi sari ka manege puta tasina karokarovo e Zosepa, pude la holu ginani gua. ⁴ Ba lopu garunu va lulia e Zekopi koa rini se Benisimane,

† Sa ginuana Manase si ele muliṇi nia Rau sa qua tinasuna.

‡ Sa ginuana Iparemi si tomo rua hola nia rau sapu kenuna.

‡‡ 41:54 TTA 7:11 ‡‡‡ 41:55 Zn 2:5 ‡‡‡‡ 42:2 TTA 7:12

sa tasina soti Zosepa, sina mala nia sa sapu, meke gua, meke tutuvu tinasuna si asa, gua.

⁵ Meke somana luli tugo koari na tuna e Zekopi sari kaiqa tie pule, pude holu gedi ginani gua, sina kamo tugo na sone sa popoa Kenani. ⁶ Ego, se Zosepa hie si na qavuna si asa pa popoa Izipi. Meke asa tugo si holuholuni sari na ginani koari doduru tie pa ninae popoa. Ke mae sari na tasina e Zosepa meke kokotunu gore pa pepeso pa kenuna sa. ⁷ Meke sipu dogori Zosepa sari na tasina si gilani sa si arini, ba evana gunini sa na votiki tie si arini pude guana lopu gilani sa, gua. Meke nanasa hidahidaka la i sa si arini, "Pavei mae gua mia si gamu?" gua si asa. Meke olaña si arini, "Na mae gua mami pa Kenani pude holu gemami ginani, gua," gua si arini.

⁸ Gilani nana mo e Zosepa sapu na tasina si arini, ba arini si lopu gilania si asa. ⁹ Meke balabala pulei Zosepa sari nana pinutagita, saripu putagita i sa si arini. Ke zamai sa si arini, "Na mae piko si gamu, na hiva mae hata vura nia gamu sa minalohoro tanisa mami popoa," gua si asa. †

¹⁰ Meke olaña sarini, "Bañara, mua nabulu mo si gami na mae pude holu gemami ginani gua. ¹¹ Na tamatasi mo si gami doduru, meke lopu na tie piko na tie sekesekei na kokoha."

¹² Ba zama la koa rini se Zosepa, "Lokari! Sapu mae nia gamu si pude hata ia sa vasina sapu malohoro sa mami popoa," gua si asa.

¹³ Meke zama si arini, "Bañara, gami ka manege rua tamatasi si gami doduru, meke na tuna keke tie pa popoa Kenani si gami. Ba keke tasimami si ele mate, meke sapu mudina hokara si korapa koa nana koasa tamamami ninoroi," gua si arini.

¹⁴ Meke olaña se Zosepa, "Gua tugo sapu ele zama nia rau, sapu na tie piko tugo si gamu. ¹⁵ Ego, guahe si kaqu tavetia rau pude va sosode gamu. Pa pozana sa bañara pa Izipi si zama tokotokoro si rau, sapu namu lopu kaqu taluarae si gamu, osolae kaqu ta turaña mae si asa. ¹⁶ Meke keke koa gamu si kaqu la turaña mae nia si asa, meke gamu pu koa hola si kaqu ta kopue pa vetu varipusi tani, osolae tava sosode valeana sapu hinokara sa zinama sapu zama nia gamu. Babe kokohamia si gamu pa pozana sa bañara, si na tie piko tugo si gamu," gua se Zosepa. ¹⁷ Beto asa, si vekoi sa pa korapa vetu varipusi si arini ka neta rane.

¹⁸ Meke koasa vina neta rane si zama se Zosepa koa rini, "Arau si keke tie sapu va hinokaria sa Tamasa, meke kote boka harupi rau sari na mia tinoa pa keke ginugua. ¹⁹ Pude va sosodea sapu hinokara si gamu, si keke koa gamu si kaqu koa pa vetu varipusi, vasina tugo sapu ele ta kopue si gamu, meke gamu saripu koa hola si kaqu paleke pule lani koa ri na mia tamatina, saripu korapa koa agoso mate pa inovia, sari na ginani saripu ele holui gamu. ²⁰ Beto asa si mamu turaña mae nia sa tasimia mudina koa rau, pude boka va sosodea sapu gua ele zama nia gamu si

† 42:9 Zen 37:5-10

hinokara, meke lopu kaqu va mate gamu rau si gamu," gua si asa.

Meke va ego rini si asa. ²¹ Meke vari zamai si arini, "Hinokara, kamahire si ta sigiti nia gita sa ginugua sapu ele tavete la nia gita koasa tasida, meke ele dogoria gita sa tinasuna nomana sapu ta evana koasa, meke tepa ia sa sa tinokae, ba koroda avosia gita si asa. Gua asa ke ta gorei nia gita sa tinasuna hie kamahire," gua si arini.

²² Ke zama se Rubeni, "Ele tozini gamu tu rau pude lopu va sigitia sa koreo ba koromia avosau gamu. Ke kamahire si vagia gita sa hinobena sa nana minate," gua si asa. †²³ Ele gilani nana tu e Zosepa sapu gua zamani rini ba lopu gilania rini si asa, sina keke tie tu va karokarovo poni zinama si arini. ²⁴ Meke taluarae se Zosepa meke podalae kabo, meke sipu boka zama pule si asa si pule mae, meke vizata vagia sa se Simione, meke vata pusia sa si asa pa kenudia rini.

Pule La pa Kenani sari na Tasina Zosepa

²⁵ Meke tozini Zosepa sari na nabulu pude va siñini ginani sari na dia baika, meke veko vala pulei pa korapa hopeke baika sari na dia poata, meke poni vinabeo pude tanisa inene pule. Ke tavete betoi tugo rini saripu gua asa. ²⁶ Ke va suraņi ri na tamatasi sari na ginani saripu holui rini koari na dia don'ki, meke topue taloa si arini. ²⁷ Meke sipu noso rini pa keke vasina meke puta pana boni, si keke koari kasa si tukelia sa nana baika ginani, pude poniasa nana don'ki gua, si dogoria sa sa nana poata pa korapana sa batuna sa nana baika. ²⁸ "Kara, sa qua poata si pule mae nana tu he koa rau," zama gua si asa koari na tasina. "Hiera koa nana pa korapa qua baika!" Meke matagutu na ta duaña si arini, meke koasa dia minatagutu si varinanasi si arini. "Na sa si tavetia Tamasa koa gita," gua si arini.

²⁹ Meke sipu kamo si arini pa Kenani koasa tamadia sapu se Zekopi, si tozi rini koasa sari doduru gua pu ta evana koa rini. ³⁰ Zama si arini, "Namu lopu hite zama hitehiteni gami sa qavuna pa popoa Izipi si gami, meke zutuni gami sa sapu na piko nia mo gami sa nana popoa, gua. ³¹ Ba olaña la ia gami si asa, 'Lopu na tie piko meke lopu na tie sekesekei na kokoha si gami. ³² Gami ka manege rua tamatasi mo si gami, meke keke mo sa tamamami, ba keke gami kasa tamatasi si ele mate, meke sapu mudina hokara si korapa koa nana koasa tamamami pa Kenani,' gunia gami. ³³ Meke olaña gami sa tie, 'Guahe si kaqu tavetia rau pude maqu gilania sapu be lopu na tie sekesekei na kokoha si gamu. Keke koa gamu kasa hire si kaqu koa koa rau, meke saripu koa hola si kaqu taluarae, mamu paleke ginani la koari na mia tamatina pu korapa agoso mate pa inovia. ³⁴ Ego, kaqu turaña mae nia gamu koa rau sa tasimia mudina. Beto asa si kaqu tiqe gilania rau sapu lopu na tie piko, ba na tie hinokara na nono mia si gamu, meke kaqu va pule atua rau sa tasimia koa

†† 42:22 Zen 37:21-22

gamu, meke boka koa tani si gamu meke holuholu mia,' gua," gua si arini.

³⁵ Beto asa, si titisini rini sari na dia baika, meke dogori rini sari doduru dia kuru poata, meke sipu dogoro betoi rini sari na dia poata, si matagutu beto si arini meke sa tamadia sapu se Zekopi. ³⁶ Meke zama la koa rini sa tamadia, "Vegua, hiva nia gamu si pude lopu dogori rau sari doduru qua koburu? E Zosepa si ele taloa, e Simione pule si ele taloa. Ego, kamahire si hiva vagi va seu ia gamu se Benisimane, meke arau mo va razai sari na tinasigiti," gua si asa.

³⁷ Meke zama ia Rubeni sa tamana, "Be lopu turaña pule mae nia rau koa goi se Benisimane, si boka va matei mo goi sari karua tuqu koreo. Ke mamu vekoa koa rau sa kinopuna, osolae kaqu turaña pule mae nia rau koa goi si asa," gua si asa.

³⁸ Ba olaña se Zekopi, "Namu lopu kaqu boka va lulia rau koa gamu sa tuqu, ura ele mate sa tasina, meke asa mo telena si koa hola. Meke gua meke tutuvu tinasuna pule si asa pa siraña. Na barogoso si rau kamahire, meke sa tinalotaña sapu poni nau gamu, si kote va mateau si rau," gua si asa.

Pule La pa Izipi sari na Tasina Zosepa; Somana Luli se Benisimane

43 Meke kaleana hola sa soñe pa popoa Kenani, ² meke sipu ele hena betoi rina tatamana te Zekopi sari na ginani pu vagi maeni rini pa popoa Izipi, si zama la koari na tuna se Zekopi, "Mi pule la pa popoa Izipi, mamu la holu pule kaiqa ginani tadi gita," gua si asa.

³ Ba zama se Ziuda, "Sa palabatu pa popoa sana si ele va balau zoñazona gami, sapu lopu tava malumu si gami pude pule la koa sa, osolae luli sa tasimami koa gami, lopu kaqu ta hivae si gami pude dogoria si asa, gua. ⁴ Be va malumu lulia goi sa tasimami koa gami, si kote la holu ginani tamugoi si gami. ⁵ Ba be lopu va malumu lulia goi si asa, si lopu kaqu la si gami, sina ele tozini gami tu sa palabatuna sa popoa, sapu lopu kaqu tava malumu si gami pude dogoria si asa, osolae luli sa tasimami koa gami," gua si asa.

⁶ Meke zama se Zekopi, "Na vegua ke poniau tinasuna gamu, meke tozi nia sa palabatu sapu koa nana si keke tasimia," gua.

⁷ Meke olaña si arini, "Ura lopu makudo nanasani gami sa tie meke sari na mami tatamana, meke nanasa nia tugo sa sa tamamami, sapu korapa toa sia ba vegua? Meke vegua, korapa koa nana keke tasimia koreo? gua. Ke kaqu olañi tugo gami sari nana ninanasa. Lopu kaqu boka gilania gami sa nana hiniva, be lopu turaña la nia gami koasa sa tasimami," gua si arini.

⁸ Meke zama la koa sa tamana se Ziuda, "Va lulia sa koreo koa rau, pude topue keke gua si gami, meke lopu kaqu agoso mate pa inovia si gita. ⁹ Kaqu zama tokotokoro nia rau sa qua tinoa soti, meke koa rau kaqu va gore mae nia goi si asa. Meke be lopu turaña pule mae nia rau koa goi si asa si kaqu koa koa rau mo

sa tinazutuna doduru toto. ¹⁰ Be lopu va sasanae si gami si be ele vina rua toto tu la vasina si gami meke pule mae kamahire," gua.

¹¹ Ke zama la koa rini sa tamadia, "Ego, be gua asa sa ginugua, si mi tavete guahe: Mi henai sari na likakalae saripu leadi hola pa nada popoa hie, mamu voi i pa korapa mia baika, pude na mia vinariponi koasa qavuna, guana, oto huda, na zipale, meke na oela humaña lea, meke na ginani humaña lea sapu hoke heni nia pa supu, meke na pisitakio sapu koa ia namuna guana okete, meke sari na vua olomodi. ¹² Mi tomoi tugo sari na mia poata saripu kaqu paleki gamu, ura kaqu paleke pule lani gamu sari na poata saripu va hake uluei rini koa rina mia baika. Na hokara tavete va sea hola mo si arini. ¹³ Mamu turaña sa tasimia, mamu tuture pule mae. ¹⁴ Mani toka nia sa Tamasa pu tagoi sari doduru ñiniraña sa tie, pude mani tataruni gamu, meke va pule mae ia se Benisimane, meke sa keke tasimia pule. Ba sapu arau, si be va muliñi rau sari na tuqu, si kaqu va muliñi tugo rau si arini," gua si asa.

¹⁵ Ke vagi ri na tamatasi sari na vinariponi, meke sari na poata sokudi saripu tomo rua meke topue si arini turaña rini se Benisimane meke la pa popoa Izipi. Meke la tutuvia rini se Zosepa vasina. ¹⁶ Meke sipu dogoria Zosepa se Benisimane sapu turaña rini si zama la koasa nana nabulu kopu vetu si asa, "Mu turaña lani pa qua vetu sari na tie hire sina hivani rau pude mae henahena pa qua vetu kohite korapa rane si arini, ke la mamu va matea si keke kurukuru, mamu va namaia," gua si asa. ¹⁷ Meke tavete betoi sa nabulu saripu ta garununi sa, meke turaña lani sa pa vetu te Zosepa sari kasa tamatasi.

¹⁸ Meke sipu ta turaña va kamo la si arini pa vetu, si matagutu meke balabala guahe si arini, "Koa gua mo koari na poata saripu tavapule koari nada baika pa toto kekeni si ta turaña mae nia gita tani. Meke kote raza gita rini, meke vagi sari nada don'ki, meke vata evañe gita nana nabulu mo sa si gita," gua si arini. ¹⁹ Meke sipu kamo rini pa sasadana sa vetu, si zama la koasa nabulu kopu vetu si arini. ²⁰ "Ke Bañara, ele mae tu si gami tani keke toto visoroi hire meke holu ginani. ²¹ Meke sipu korapa pule la pa mami popoa gua, si noso paki si gami pa siraña, meke tukeli gami sari mami baika, meke hopeke gami si dogori sari mami poata sapu hake ulue dia pa korapa hopeke mami baika, namu koa beto dia sari doduru. Meke kamahire si paleke pule maeni gami koa goi si arini. ²² Kaiqa poata pule si paleke maeni gami, pude holu va soku ginani. Ba lopu gilania gami sapu esei si veko pule lani koari hopeke mami baika sari na mami poata," gua si arini.

²³ Meke zama sa nabulu, "Mu lopu talotaña, na balabala mamata si gamu. Sa mia Tamasa, sapu sa Tamasa tanisa tamamia, si gina ele vekoi pa korapa hopeke mia baika sari na mia poata. Ba arau ele vagi mo sari na hinoludi," gua si asa. Beto meke turaña la nia sa koa rini se Simione.

²⁴ Meke turaña nuquruni sa nabulu pa korapa vetu sari kasa tamatasi, meke poni kolo sa, pude daloi sari na nenedi, meke poni ginani tugo sa sari na dia don'ki. ²⁵ Meke va namanama i rini sari na dia vinariponi pude valani koe Zosepa, sipu kamo si asa pana korapa rane, ba sina ele ta tozi nia tu rini sapu kote henahena turaña rini si asa, gua. ²⁶ Meke sipu kamo pa nana vetu se Zosepa, si paleke nuquru lani rini koasa sari na vinariponi, meke kokotuñu gore pa pepeso pa kenuna sa si arini. ²⁷ Meke nanasani e Zosepa koa rini sari na dia tinoa sapu vegua si arini meke nanasa pule, "Vegua sa tamamia barogoso sapu vivinei nia gamu koa rau? Korapa toa valeana si asa?"

²⁸ Meke olaña si arini, "Sa mua nabulu ta pamañaena, sapu sa tamamami si korapa toa valeana nana," gua si arini, meke kokotuñu pa kenuna sa si arini.

²⁹ Meke sipu dogoria Zosepa sa tasina sapu se Benisimane, si zama si asa, "Hiera sa tasimia mudina sapu ele tozi nau gamu. Tuqu, mani mana nigo sa Tamasa," gua si asa. ³⁰ Beto asa, si hinoqa taluarae se Zosepa koa rini, sina tataru hola nia sa bulona sa tasina, meke tata kabo vura mo si asa, ke nuquru la si asa pa korapa nana lose meke kabo. ³¹ Meke sipu beto daloo sa sa isumatana, si vura mae si asa, meke podeke sisigitia sa pude lopu kabo, meke zamai sa si arini pude va hihia i sari na ginani koa rini. ³² Ba se Zosepa si henahena koa keke tevoloo meke sari kasa tasina si henahena koa keke tevoloo votikaena. Meke sari na tie Izipi saripu henahena vasina si ta poni vata kale tugo koa keke tevoloo, na lopu boka henahena turaña koa ri na tie Hiburu si arini, ura na hopena pa hahanana tadirini si pude gua asa. ³³ Meke sari na dia hinabotu si tava toñoto beto koasa tevoloo, pa kenuna sa tevoloo te Benisimane, si podalae koasa kenuna meke kamo koasa sapu mudina hokara, meke magasa hola si arini. ³⁴ Meke tava hia la koa rini sari na ginani koasa tevoloo te Zosepa, meke sa vinahia ginani la koasa tevoloo te Benisimane si ka lima totoso holani saripu tadirini. Meke henahena na napo turaña rini se Zosepa, meke qetuqetu hola si arini.

Sa Kapa Muliñuna

44 Meke garunia e Zosepa sa nana nabulu kopu pa korapa nana vetu, pude "Va siñini soku ginani sari na baika tadi kasa sara, pada dia sapu boka paleki rini. Mamu va hake ulue pule lani koari hopeke dia baika sari hopeke dia poata. ² Mamu va hake ulue la nia pa korapa baika ginani tanisa koreo mudina hokara sa qua kapa siliva. Mamu veko turaña la nia tugo sa poata hinoludi ri na ginani." Ke tavete betoi tugo sa sapu gua ta garunu nia sa koasa. ³ Ke pana munumunu hokara si va garunu taloo ni sa si arini, koari na dia don'ki, meke taluarae si arini. ⁴ Meke sipu lopu ele taloo va seu si arini koasa vasileana lavata si zama la se Zosepa koasa nana nabulu kopu vetu, "Mu tuture haqala luli la i sari na tie hiroi. Pana kamoi goi si arini, si mamu nanasi, 'Na vegua ke hobe nia tinavete

kaleana tu gamu sa tinavete leana? ⁵ Na vegua ke hikoa tu gamu sa kapa siliva tanisa qua bañara? Ura asa sa kapa sapu hoke napo nia sa, meke asa tugo si hoke tavetavete nia sa koasa nana tinavete dogodogorae. Namu kaleana sisigiti sapu tavetia gamu! mamu guni."

⁶ Meke sipu kamoi sa nabulu si arini, si zama puleni tugo sa nabulu koa rini sari na zinama arini. ⁷ Meke olaña la ia ri kasa tamatasi si asa, "Bañara na vegua ke zama gua tu asa si goi. Gami si namu lopu hite tavete gua asa. ⁸ Nake gilani mua, sapu ele paleke pule mae guni gami pa popoa Kenani sari na poata, saripu dogori gami hake uluedi pa korapa hopeke mami baika koa goi. Na vegua ke kaqu hikoi tu gami sari na siliva na qolo pa vetu tanisa mua bañara? ⁹ Bañara be keke koa gami si ta poho sapu vagia si asa, si mani tava mate si asa, meke gami doduru sapu koa hola, si kaqu ta evañae mua nabulu mo", gua si arini.

¹⁰ Meke zama sa nabulu, "Hinokara mia, ba keke mo koa gamu sapu ele vagia sa kapa, si kaqu ta evañae na qua pinausu, meke sapu gamu doduru pu koa hola si boka taloo," gua si asa. ¹¹ Ke tuturei va gorei rini pa pepeso sari na dia baika ginani, meke hopehopeke tukeli rini si arini. ¹² Meke viliti va hiteki sa nabulu te Zosepa si arini, podalae koa sa sapu kenuna meke beto koa sa sapu mudina, meke ta dogoro sa kapa pa korapa baika te Benisimane. ¹³ Meke daku rikati ri kasa tamatasi sari na dia pokoo pa tinalotaña, meke va suraña pulei rini sari na baika koari na dia don'ki, meke kekere pule la si arini koasa vasileana lavata.

¹⁴ Meke sipu la kamo pa vetu te Zosepa se Ziuda meke sari na tasina, si korapa koa nana vasina si asa, meke la kokotuñu gore pa kenuna sa si arini. ¹⁵ Meke zama la koa rini se Zosepa, "Na sa sapu ele tavetia gamu? Lopu gilania tu gamu sa tie sapu kekeñoño gua arau, sapu boka dogori sari na tiñitona tomedi?"

¹⁶ "Bañara, na sa si boka zama nia gami koa goi?" Olaña gua se Ziuda, "Vegua meke kaqu boka varitokei si gita? Meke vegua meke kaqu boka rupaha puleni gami si gami? Ura va vurai Tamasa sari na mami sinea. Ke kamahire si na mua nabulu mo si gami doduru, meke lopu asa mo telena sapu ta dogoro sa kapa koa sa," gua si asa.

¹⁷ Ba zama se Zosepa, "Ai, lokari! Namu lopu kaqu tavetia rau sapu gua asa! Asa mo telena sapu ta poho nia sa kapa si kaqu ta evañae na qua nabulu. Ba sapu gamu doduru pu koa hola si kaqu pule valeana beto lamo koasa tamamia," gua si asa.

Tepaia Ziuda se Benisimane

¹⁸ Meke ene tata sage la koe Zosepa se Ziuda meke zama, "Ke bañara, va malumau, maqu va bakalia koa goi. Ba meke bugoro nau, ura na kekeñoño gua puta tugo sa bañara si goi. ¹⁹ Ke bañara, ele nanasa guahe si goi koa gami, 'Vegua, koa nana sa tamamia, babe keke tasimia?' gua. ²⁰ Meke olaña atugo gami, 'Uve, koa nana sa tamamami sapu barogoso, meke sa tasimami mudina hokara, sapu podo pa nana

binarogoso, ba sa tasina sa koreo mudina hie si ele mate tu, meke telena eke mo sapu podo pa keke tinadia soti si koa hola, gua asa ke tataru hola nia sa tamana si asa.²¹ Meke ele tozini gami goi si gami, pude turaña mae nia tani si asa,²² Meke olañigo gami, sapu lopu kaqu boka luaria sa koreo sa tamana, ba be luaria sa si asa, si kote mate mo sa tamana, gua.

²³ Meke zama si goi, 'Namu lopu kaqu tava malumu si gamu pude pule mae koa rau tani, osolae luli mae koa gamu sa tasimia mudina,' gua.

²⁴ Meke sipu pule la koasa tamamami si gami, si tozi betoni gami koasa sapu gua ele zamani goi. ²⁵ Meke sipu tozi puleni gami sa pude pule mae holu vasi ginani, gua, ²⁶ si olaña la ia gami si asa, 'Lopu kaqu boka tava malumu si gami pude la koasa tie, osolae luli koa gami sa tasimia mudina meke boka la si gami,' gua. ²⁷ Meke zama mae koa gami sa tamamami, 'Ele gilania mia gamu, sapu karurua mo sari na koreo pu va podoni rau koe Reseli sapu sa qua barikaleqe.

²⁸ Meke keke koari karua si ele luara pani au, meke rovea rau sapu gina ele ta garata va umumu koari na kurukuru pinomo, sina lopu boka dogoro pulea rau, seunae gua taluarae si asa. ²⁹ Ego, be vagi taloa nia gamu si hie kamahire koa rau, meke be ta evaña si kaiqa toña koasa, meke sa tinalotaña sapu tavete mae nia gamu koa rau, si kote va mate au mo koasa qua binarogoso?' gua si asa."

³⁰⁻³¹ Ba lopu makudo se Ziuda meke zama, "Bañara, be lopu koa sa koreo hie meke pule la koasa tamaqu si rau, meke be dogoria sa sapu lopu luli koa rau sa koreo, si namu kote mate mo si asa, sina sa tinina sa koreo hie si guana tinina soti mo, meke ele barogoso hola tugo si asa meke sa tinalotaña sapu kaqu vata evaña gita koasa, si kote va matea si asa. ³² Meke gua pule he, ele va tatara nia rau sa qua tinoa, koasa gugua sa koreo hie koasa tamaqu. Ele tozi nia rau sapu be lopu turaña pule nia rau si asa koasa tamaqu, si kaqu ta zutu nia rau sa sinea ninae rane. ³³ Ego, bañara, kamahire si kaqu koa si rau tani, pude na mua pinausu koasa hinobena sa koreo hie, ba sa koreo hie si mani luli pule la koari na tasina. ³⁴ Ve kote gua meke kaqu boka pule la koasa tamaqu si rau, be lopu luli koa rau sa koreo? Namu lopu hiva dogoria rau sa tinasuna sapu kaqu ta evaña koasa tamaqu," gua se Ziuda.

Vata Gilana Pule nia se Zosepa Koari na Tasina

45 Lopu boka tuqe pule nia se Zosepa pa kenudia ri nana nabulu, ke garuni sa sari doduru pude vura taloa koasa lose, meke loke tie hokara si koa koasa ba sari na tasina, sipu tozini sa sari na tasina sapu asa mo se Zosepa, gua. ¹² Meke kabo va ululae sisigiti si asa, meke avosia ri na tinoni pa popoa Izipi, meke kamo la tu pa vetu tanisa bañara sa inavoso asa. ³ Meke zama la koa ri na tasina se Zosepa, "Arau mo se Zosepa. Vegua, sa tamaqu, korapa toa valeana?" Ba sipu avosia rina tasina sapu gua asa, si matagutu

† 45:1 TTA 7:13

sisigiti si arini, meke lopu boka zama hobea rini si asa.

⁴ Ke zama la koa rini se Zosepa, "Mi tata mae koa rau." Meke rizu tata la koasa si arini, meke zama si asa,

"Arau mo se Zosepa sa tasimia, sapu ele vata holu nia gamu pa popoa Izipi. ⁵ Ego, mu lopu talotaña na vari zutui puleni gamu kamahire, sapu ele vata holu nau gamu tani. Ura e Tamasa tu ele garunu va kenue mae nau tani, pude harupi sari na tinoa tadi na tie, gua.

⁶ Hiera sina vina rua vuahenina sa soñe pa popoa hie. Ka lima vuaheni pule si koa, meke namu loke tie si kaqu boka lelete babe pakepakete na gua. ⁷ Ele garunu va kenue mae nau sa Tamasa si rau koa gamu, pa siraña variva magasana guahe, meke pude lopu kaqu mate palae si gamu meke sari na tumia, na gua.

⁸ Ke hinokara sapu lopu gamu garunu mae nau tani si rau, ba e Tamasa tu. Asa tu ele vata evaña nau ñati koimata arilaequ tanisa bañara si rau, meke arau palabatu nia sa doduruna sa nana popoa, meke arau tugo sa qavuna tana doduruna sa popoa Izipi," gua si asa.

⁹ "Ego, tuturei pule la koasa tamada, mamu tozi nia sapu guahe si zama nia sa tuna sapu se Zosepa: 'Ele vata evaña nau na qavuna e Tamasa si rau pa doduruna sa popoa Izipi, ke mamu mae koa rau. Mamu lopu va sasanae,' mamu gunia si asa. ^{††10} Kote boka la koa ia gamu sa popoa pa Qoseni, pude boka koa tata koa rau vasina si gamu: gamu doduru mo, sari na mia koburu, sari na tudia ri na tumia, sari na mia sipi na qoti, sari na mia bulumakao meke sari doduru likakalae saripu tagoi gamu. ¹¹ Be guana koa si gamu pa Qoseni, si kote boka kopuni gamu rau, ura ka lima vuaheni pule si koa, sapu kote koa ia sa soñe, meke lopu hivani gamu rau si gamu, sari na mia tatamana, meke sari na mia rovana sipi pude agoso mate pa inovia.

¹² Ego, boka dogorau gamu doduru meke e Benisimane kamahire, sapu arau Zosepa hinokara tugo si rau. ¹³ La mamu tozia koa sa tamaqu sa ñinirañira lavata sapu tagoa rau tani pa popoa Izipi, meke sari doduru tiñitona saripu ele dogori gamu. Beto mamu tuturei turaña mae nia tani si asa."

¹⁴ Beto asa si ñaza ia sa se Benisimane sa tasina, meke podalae kabo, meke kabo tugo se Benisimane sipu korapa ñaza ia sa si asa. ¹⁵ Meke sipu korapa kabokabo si asa, si hopeke ñazai sa sari na tasina meke ahoi sa si arini. Beto asa si podalae zama koa sa sari na tasina.

¹⁶ Meke sipu kamo la pa vetu tanisa bañara sa inavoso, sapu ele mae sari na tasina e Zosepa gua, si qetu sa bañara meke sari nana ñati palabatu koa sa nana binañara. ¹⁷ Meke zama la koe Zosepa sa bañara, "Mu tozini sari na tasimu pude va suraño koari na don'ki sari na ginani meke pule la pa popoa Kenani.

¹⁸ Madi la vagia sa tamadia meke sari na dia tamatina meke pule mae tani. Meke kaqu poni nia rau koa rini sa vasina sapu leana hola pa popoa Izipi, meke kaqu koa tagotago hola si arini. ¹⁹ Mamu tozini tugo, pude

†† 45:9 TTA 7:14

vagi kaiqa totopili susurana pa popoa Izipi, pude surani sari na dia barikaleqe na koburu, meke pude turana tugo sa tamadia na gua. ²⁰ Madi lopu talotani rini sari na dia tinagotago saripu veko hola i rini pa popoa Kenani, sina sari doduru tinotona saripu leadi hola koasa doduruna sa popoa Izipi, si kaqu tadirini mo," gua sa banara.

²¹ Ke tavete betoi ri na tuna e Zekopi sari doduru gua pu ta tozi nia rini. Poni totopili susurana na ginani vinabeo e Zosepa si arini gua puta tugo sapu ele garunu nia sa banara koa rini. ²² Meke hopeke poni poko tugo sa si arini, ba koe Benisimane si ka neta gogoto poata siliva, meke ka lima poko si vala i sa koasa. ²³ Meke ka manege puta don'ki si garunu lani sa koasa tamana, sapu surani soku tinotona leadi hola pa popoa Izipi, meke ka manege puta don'ki saripu surani sari na huiti na bereti meke kaiqa ginani koasa dia inene. ²⁴ Meke vata luara taloai sa sari na tasina, meke sipu taluarae si arini, si zama la koa rini si asa, "Mu lopu varitoketokei tokele pa sirana si gamu," guni sa.

²⁵ Meke taluarae pa popoa Izipi si arini, meke pule la pa dia popoa koasa tamadia, sapu e Zekopi pa popoa Kenani. ²⁶ Meke tozi nia rini se Zekopi, "Korapa toa nana se Zosepa. Meke asa tugo sa qavuna nomana pa doduruna sa popoa Izipi!" gua si arini. Meke ta dua sa bulona e Zekopi meke lopu boka va hinokari sa si arini.

²⁷ Ba sipu tozi rini koasa sari doduru gua pu zamani Zosepa koa rini, meke dogori sa sari na totopili saripu garunu lani Zosepa pude surana la nia si asa pa Izipi gua, si ninira pule sa maqomaqona. ²⁸ Ke zama si asa, "Sa tuqu Zosepa si korapa toa nana! Asa mo sapu hiva nia rau. Maqu la dogoria sipu lopu ele mate si rau," gua si asa.

Zekopi meke sari Nana Tatamana si La pa Izipi

46 Meke va qaqiri betoi Zekopi sari doduru nana likakalae meke la pa Biasiba si asa, meke vasina si va vukivukihia la si asa koasa Tamasa tanisa tamana sapu se Aisake. ² Meke pana boni si zama la koasa sa Tamasa pa keke dinogodogorae, meke titioko, "Zekopi, Zekopi!" gua. Meke ola si asa, "Banara, hiera si rau," gua. ³ Meke zama sa Tamasa, "Arau sa Tamasa, sapu sa Tamasa tanisa tamamu. Mu lopu matagutu la pa popoa Izipi si goi, ura kaqu va nomaia rau sa mua butubutu vasina. ⁴ Kaqu luli turanigo Rau pude la pa popoa Izipi si goi, meke kaqu turana pule maeni Rau pa popoa hie sari na mua butubutu. Kaqu mate pa limana e Zosepa si goi," gua si Asa.

⁵ Meke va surana ri na tuna si asa, meke gua tugo sari na dia koburu na barikaleqe koari na totopili pu valani sa banara pa popoa Izipi, meke taluarae pa Biasiba si arini. ⁶ Meke turana betoi rini sari doduru dia rovana sipi na bulumakao, meke sari doduru dia likakalae pu vagi rini pa popoa Kenani, meke la pa popoa Izipi si arini. Meke turana betoi tugo e Zekopi

sari doduru tuna: ¹⁷ sari na tuna koreo, na vineki meke sari na tudia.

⁸ Ego, hire sari doduru tie koasa puku tatamana te Zekopi, saripu luli koasa meke la pa popoa Izipi, sapu sari Rubeni sa tuna koreo kenuna. ⁹ Ego, hire sari na tuna koreo Rubeni: Ari Hanoki, Palu, Hezironi meke Kami. ¹⁰ E Simione meke sari na tuna koreo: Ari Zemuella, Zamini, Ohadi, Zakini, Zohara, meke Saulu sapu sa tuna keke barikaleqe Kenani. ¹¹ E Livae meke sari na tuna koreo: Ari Qerisoni, Kohati meke Merari. ¹² E Ziuda meke sari na tuna koreo: Ari Era, Onani, Sela, Perezi meke Zera, (ba mate pa popoa Kenani sari Era e Onani.) Sari na tuna koreo Perezi si Hezironi meke Hamulu. ¹³ E Isaka meke sari na tuna koreo: Ari Tola, Pua, Zasubi, meke Simironi. ¹⁴ E Zeboloni meke sari na tuna koreo: Ari Seredi, Eloni meke Zalili. ¹⁵ Hire sari na tuna Zekopi saripu va podoni sa koe Lia pa Mesopotemia, meke sa tuna vineki sapu se Daena. Sa vinarigaraedi ri doduru, si ari ka tolonavulu neta koreo na vineki.

¹⁶ E Qadi meke sari na tuna: Ari Zepone, Hagi, Suni, Eziboni, Eri, Arodi meke Areli. ¹⁷ E Asa meke sari na tuna koreo: Ari Imina, Iseva, Isivi, Beria meke se Sera sa tasidia vineki. Meke hire sari na tuna koreo e Beria: Ari Hebere meke Malakiele. ¹⁸ Ego, arini sari ka manege onomo tuna e Zekopi koe Zilipa, sa nabulu vineki sapu vala nia Lebani koasa tuna vineki sapu se Lia. ¹⁹ Se Reseli sa barikaleqe te Zekopi meke sari na tuna: Ari Zosepa meke Benisimane. ²⁰ Sipu koa pa popoa Izipi se Zosepa si va podoni sa koe Asenati sari karua tuna: Ari Manase meke Iparemi. Se Asenati hie si na tuna barikaleqe e Potipera, keke hiama pa Heliopolis si asa. ²¹ E Benisimane meke sari na tuna koreo: Ari Bela, Bekera, Asibeli, Qera, Neamani, Ehi, Rosi, Mupimi, Hupimi meke Aradi. ²² Arini sari ka manege made tuna koreo Zekopi koe Reseli. ²³ Sa tuna Dani si e Husimi. ²⁴ Se Napitalai meke sari na tuna koreo: Ari Zazili, Guni, Zezera meke Silemi. ²⁵ Hire sari na tuna koreo e Zekopi koe Biliha: Se Biliha hie, si na nabulu vineki, sapu vala nia Lebani koasa tuna barikaleqe, sapu se Reseli. Ari ka zuapa sari doduru. ²⁶ Sa vinarigaraedi ri doduru tuna e Zekopi saripu la pa Izipi si ari ka onomo navulu onomo. Ba lopu somana ta nae sari na barikaleqe tadi na tuna. ²⁷ Karua tuna koreo e Zosepa si pododi pa popoa Izipi; ke sa vinarigaraedi ri doduru koasa nana puku tatamana, si ari ka zuapa navulu lima saripu la vasina. ²⁸

Zekopi meke sa Nana Tatamana si Koa pa Izipi

²⁸ Meke garunu va kenu la nia Zekopi se Ziuda koe Zosepa, meke tozi nia, pude la tutuvia si asa pa Qoseni, tooso kamo rini vasina. ²⁹ Surana pa nana totopili se Zosepa meke la tutuvia sa sa tamana pa Qoseni. Totoso varitutuvi rini, si nazaia Zosepa sa ruana sa tamana meke lopu tuture beto kabo si asa.

³⁰ Meke zama la koe Zosepa se Zekopi: "Kamahire si

† 46:6 TTA 7:15 †† 46:20 Zen 41:50-52 ‡ 46:27 TTA 7:14

maqu mate, sina ele dogoria rau sa isumatamu meke gilania sapu korapa toa mua si goi," gua si asa.

³¹ Meke zama la koari na tasina, meke koari na tatamana te Zekopi se Zosepa: "Kaqu la meke tozi nia rau sa banara Izipi, sapu sari na tasiqumeke sari doduru tatamana tanisa tamaqu pu koadi pa Kenani, si ele kamo koa rau, gua. ³² Kaqu la tozi nia rau sapu na tie kopu sipi si gamu, meke ele turaña maeni gamu sari na mia rovana sipi na bulumakao, meke sari doduru mia likakalae pu tagoi gamu. ³³ Meke pana tioko gamu sa banara meke nanasani sari na mia tinavete, ³⁴ si mamu olaña toñoto la ia sapu na tie kopu sipi si gamu pa dodurudi rina mia tinoa, kekeñoño gua tugo ri na tiatamada, mi gunia. Gua asa, si kaqu va koa gamu sa pa Qoseni si gamu." Zama gua se Zosepa, sina sa hahanana tadi na tie Izipi si lopu hoke hiva va tata i rini sari na tie kopu sipi, gua.

Mana nia Zekopi sa Banara

47 Ke turañi Zosepa sari ka lima tasina meke la koasa banara meke zama, "Sa tamaqu meke sari na tasiqumeke si ele kamo, mae guadi pa popoa Kenani. Paleki rini sari doduru dia likakalae pu tagoi rini, meke turañi tugo rini sari na dia rovana sipi na bulumakao. Meke kamahire si korapa koa pa Qoseni si arini," gua si asa. ² Meke va turui sa pa kenuna sa banara sari na tasina. ³ Meke nanasi sa banara sari kasa tamatasi, "Na tinavete sa si taveti gamu?" "Na tie kopu sipi si gami, banara, kekeñoño gua tugo ri na tiatamamami pukerane," gua si arini. ⁴ "Ele mae si gami pude koa pa popoa hie, sina sa soñe si kaleana hola pa popoa Kenani, meke loke vasina pude ganigani sari na mami rovana sipi. Ke mamu tataruni gami, mamu va koa gami pa kali popoa pa Qoseni," gua si arini. ⁵ Meke zama la koe Zosepa sa banara, "Ego, ele kamo sa tamamu meke sari na tasimu kamahire. ⁶ Sa popoa Izipi si boka koa ia rini kamahire. Mu va koa ia sa tamamu meke sari na tasimu koa ke vasina sapu leana hola sa pepeso. Madi la koa pa Qoseni, meke be gilani goi si kaiqa tie bokabokadi koa rini, si mamu va kopuni sari na qua rovana sipi," gua sa banara.

⁷ Meke turaña nuquru nia Zosepa se Zekopi sa tamana, meke va turua sa si asa pa kenuna sa banara, meke mana nia Zekopi sa banara. ⁸ Meke nanasia sa banara si asa, "Ka visa vuahenimu si goi?" gunia sa.

⁹ Meke olaña se Zekopi, "Na tie enene mo si rau pa doduruna sa qua tinoa, koari ka keke gogoto toloñavulu puta vuaheni. Meke lopu soku sari na vuaheni arini, ba tasuna hola si arini. Lopu kekeñoño gua ri na inene tadi na tiatamaqu pukerane," gua si asa. ¹⁰ Meke mana nia Zekopi sa banara meke tiqe zama luluaria sa si asa meke taloa. ¹¹ Meke va koa ia Zosepa sa tamana meke sari na tasina pa popoa Izipi, meke poni vasina na pepeso masuruna sa sapu leana hola koasa popoa, tata koasa vasileana lavata koasa pinaqaha popoa pa vasileana Ramesesi, gua puta tugo sapu garunu nia sa banara koa sa. ¹² Meke ponía ginani Zosepa sa tamana, meke sari na tasina, meke

sari doduru tinoni saripu koa pa kinopu tanisa tamadia, kamo koari pu hitekedi.

Sa Soñe

¹³ Meke ñiñira hola sa soñe meke loke ginani si koa pa ninae vasina, ke ovia meke lopu ñiñira sari doduru tie pa popoa Izipi meke pa Kenani. ¹⁴ Meke varigarani Zosepa sari doduru poatadi rina ginani saripu vata holu ni sa koari na tie pa popoa Izipi meke pa Kenani, meke paleke lani sa pa vetu tanisa banara. ¹⁵ Meke sipu ele holuholu betoni ri na tie Izipi na tie Kenani sari na dia poata, si mae koe Zosepa sari na tie Izipi meke zama, "Mu poni gami ginani! Lopu leana pude mate pa kenumu goi si gami, sina ele upata beto sari doduru mami poata," gua si arini.

¹⁶ Meke olaña se Zosepa, "Mi va maei sari na mia rovana bulumakao, meke kaqu hobeni ginani rau si arini, be guana beto sari na mia poata," gua si asa. ¹⁷ Ke turaña vala i rini koe Zosepa sari na dia rovana bulumakao. Hobeni ginani sa sari na dia hose, na sipi, na qoti, na bulumakao meke sari na doñ'ki. Meke koasa vuaheni sana si poni ginani sa si arini, koasa hinobedi ri doduru dia rovana kurukuru.

¹⁸ Meke koasa vuaheni sapu luli la, si mae si arini koe Zosepa meke zama, "Banara, lopu kaqu boka tomea gami si keketoña sapu hinokara koa goi. Sari doduru mami poata si ele upata beto, meke sari na mami rovana kurukuru si tamugoi beto mo. Namu loketoña hokara sapu koa hola pude vatui koa goi, ba sari na tinimami meke sari na mami pepeso mo si koa. ¹⁹ Mu lopu va mate gami, mamu hata ia sa siraña pude lopu kaqu ivulu sari na mami pepeso. Mamu holu hobeni ginani sari na tinimami meke sari na mami pepeso pude nana nabulu sa banara si gami. Meke asa kaqu tagoi sari na mami pepeso, ba mamu poni gami ginani pude toa si gami, meke na kiko pude mami lelete koari na mami pepeso," gua si arini.

²⁰ Meke vata holu ni rina tinoni pa popoa Izipi sari doduru dia pepeso koe Zosepa, pude tanisa banara, ura na kaleana hola sa soñe pa popoa sana. Ke sari doduru pepeso si tanisa banara mo. ²¹ Meke vata evañae ni nabulu e Zosepa sari doduru tie, koari doduru vasidi pa popoa Izipi. ²² Sa titeke pepeso sapu lopu holua sa si na pepeso tadi na hiama. Sari na pepeso hire si lopu holuholuni rini, sina tabari sa banara si arini koari na dia tinavete, ke boka holu gedi ginani si arini. ²³ Meke zama la koari na tinoni se Zosepa, "Gilania gamu, sapu ele holu gamu rau si gamu meke sari na mia pepeso pude tanisa banara kamahire. Ke hire sari na kiko tamugamu pude mamu letei koari na mia inuma. ²⁴ Ke koa rina totoso pakepakete si kaqu vala ia gamu, sa keke pa lima koasa banara, meke sari na kiko saripu koa hola si pude tana lelete na henahena tamugamu meke sari na mia tatamana."

²⁵ Meke olaña sarini, "Ele harupi goi sari na mami tinoa, meke ele tavete valeana si goi, banara koa gami, ke kaqu na nabulu tanisa banara mo si gami," gua si

arini. ²⁶ Ke vata evaṅae nia keke tinarae tanisa popoa Izipi e Zosepa, si pude vala keke pa lima, koari na ginani saripu ele ta pakete, pude tanisa baṅara. Sa tinarae hie si korapa koa hola meke tava ṅinira pa rane ṅinoroi. Ba sari na pepeso tadi na hiamā mo, si lopu tagoi sa baṅara.

Sa Tinepa Vina Betobeto te Zekopi

²⁷ Meke koa pa popoa Izipi pa kali popoa pa Qoseni sari na tie Izireli, meke koa tagotago na podo va soku koburu si arini vasina. ²⁸ Meke ka manege zuapa vuaheni si koa pa popoa Izipi se Zekopi, osolae kamoā ka keke gogoto made ṅavulu zuapa vuahenina si asa. ²⁹ Meke sipu tata kamo sa totošo pude mate si asa si tiokia sa se Zosepa sa tuna, meke zama ia sa si asa, "Mu vekoa sa limamu pa varikorapadi ri karua pudapudaqu. Mamu zama tokotokoro nia, sapu lopu kaqu pomunu nau goi pa popoa Izipi, mu gua. ³⁰ Ura na hiva ta pomunae si rau vasina sapu ta pomunae sari na tamaqu. Kaqu paleke vura nau gamu si rau pa popoa Izipi, meke kaqu la pomunu nau vasina sapu ta pomunae si arini," gua si asa. Meke olaṅa se Zosepa, "Kaqu tavetia rau sapu gua zama nia goi," gua si asa.

³¹ Meke zama se Zekopi, "Mu zama tokotokoro nia sapu kaqu tavetia goi si asa." Meke zama tokotokoro se Zosepa koe Zekopi, meke zama leana se Zekopi, sipu korapa habotu pa nana teqe si asa.

Manani Zekopi sari Iparemi e Manase

48 Sipu hola kaiqa rane si tozi nia rini se Zosepa sapu moho sa tamana, gua. Ke turaṅi Zosepa sari karua tuna koreo, sapu sari Manase e Iparemi pude la dogoria se Zekopi, gua. ² Meke sipu tozi nia rini se Zekopi sapu ele mae sa tuna sapu se Zosepa, pude dogoria si asa, gua, si va ṅinirae si asa meke habotu sage pa nana teqe. ³ Meke zama la ia Zekopi se Zosepa, "Sa Tamasa sapu tagoi sari doduru ṅinirāira si vura koa rau pa Luzi koasa popoa Kenani meke mana nau. ⁴ Meke zama guahe si Asa koa rau: 'Kaqu va sokui rau sari na tumu, meke sari na tutimu goi, si kaqu ta evaṅae butubutu sokudi, meke sa pepeso hie, si kaqu poni nia rau koari na tutimu pude tagoa rini ninae rane,' gua.

⁵ Ego, sari karua tumu koreo goi Zosepa, saripu pododi tani pa popoa Izipi, sipu lopu ele mae rau, sapu sari Iparemi meke e Manase si taqarau, kekeṅoṅo gua puta tugo mo ari Rubeni e Simione si arini. ⁶ Sari kaiqa tumu pule saripu podo pa mudidia, si lopu kaqu ta pozae taqarau si arini, meke sa tinago na pepeso sapu kaqu ta hia nia rini, si kaqu mae gua tu koari Iparemi meke Manase. ⁷ Tavetia rau sapu gua asa, sina sa tinamu sapu se Reseli, sapu talotaṅa hola nia rau si ele mate pa popoa Kenani, lopu seu pa Eparata, koasa qua pinule mae pa Mesopotemia. Meke pomunu nia rau si asa pa vale sirāṅa la gua pa Eparata." (Eparata si ta pozae Betilihema pa rane

ṅinoroi.) ⁸ Sipu dogori sa sari karua tuna koreo, "Ari sei si hire?" nanasa gua se Zekopi.

⁹ Meke olaṅa la koasa tamana se Zosepa, "Arini sari karua tuqu koreo saripu poni nau sa Tamasa tani pa popoa Izipi." Meke zama la koasa se Zekopi, "Turaṅa maeni koa rau pude qu manani," gua si asa. ¹⁰ Ba rida sari na matana Izireli, sina ele barogoso sisigiti si asa, meke lopu boka dodogorae valeana. Ke turaṅa lani Zosepa koasa sari karua tuna koreo, meke ṅazai na ahoi sa si arini. ¹¹ Meke zama la koe Zosepa se Izireli, "Lopu hite rovea rau sapu kaqu dogoro pulea rau sa isumatamu, meke kamahire si namu va dogoro nau Tamasa sari na mua koburu." ¹² Meke daku va rizui Zosepa sari kara pa varikorapa nenena e Zekopi meke hoqa todoṅo pa pepeso si asa. ¹³ Meke rizu va tata la i Zosepa sari karua koe Izireli, Iparemi pa kali gedena meke Manase pa kali mataona Izireli. ¹⁴ Ba qaṅama variseani Izireli sari na limana koa ri karua. Sa lima mataona si va opo la nia sa pa batuna e Iparemi sapu mudina meke sa lima gedena si va opo la nia sa pa batuna e Manase, sapu kenuna. ¹⁵ Meke mana nia Izireli se Zosepa meke zama guahe:

"Sa Tamasa sapu nabulu nia ri karua tiatamaqu, ari Ebarahami e Aisake, si mani manani sari koreo hire! Sa Tamasa sapu turaṅau pa rane hie si kaqu manani sarini. ¹⁶ Sa mateana sapu harupau koari doduru tinasuna si kaqu manani sari karua koreo hire! Meke lopu kaqu ta muliṅae sa pozaqu meke sari na pozadia ri na tiatamaqu, sapu sari Ebarahami e Aisake pa korapa dia tinoā, meke kaqu soku hola sari na tudia, na tudia ri na tudia pa popoa pepeso."

¹⁷ Meke sipu dogoria Zosepa sapu veko la nia sa tamana sa lima mataona pa batuna Iparemi, si lopu qetu si asa, meke tuqea sa sa limana sa tamana pude va rizu pania pa batuna Iparemi, meke pude va karovo la nia koe Manase gua. ¹⁸ Meke zama ia Zosepa sa tamana, "Lopu gua asa tamaqu, ura hiera tu sapu kenuna; mu veko la nia pa batuna sa lima mataomu."

¹⁹ Ba korona sa tamana meke zama, "Gilania qua tuqu, gilania qua. Sari na tuna na tudia ri na tuna Manase ba kaqu na butubutu lavata tugo. Ba sa tasina mudina si kaqu arilaena hola nia si asa meke sari na tuna na tudia ri na tumu si kaqu ta evaṅae sari na butubutu ṅiniradi", gua si asa.

²⁰ Meke manani sa koasa rane sana si arini meke zama guahe: "Pa korapa pozamu goi si kaqu ta tozi vurae koari na tinoni Izireli sa minana sapu zama guahe: 'Mani vata evaṅae nigo Tamasa pude gua tugo Iparemi e Manase si goi,' gua." Gua asa ke va arilaena hola ia Izireli se Iparemi koe Manase. ²¹

²¹ Meke zama la koe Zosepa se Zekopi, "Ele gilania mua sapu tata mate si rau, ba sa Tamasa si kaqu koa koa goi, meke kaqu turaṅa pule nigo koa sa popoa tadi na tiatamamu. ²² Vatu nia rau koa goi ba lopu koari na tasimu si pa Sekemi, sapu sa popoa masuruna sapu vagia rau pa vedara na bokala koari na tie Amoraiti," gua si asa.

† 47:29 Zen 49:29-32, 50:6 †† 48:3 Zen 28:13-14

‡ 48:7 Zen 35:16-19 †† 48:20 Hib 11:21

Manani meke Leveni Zekopi sari na Tuna Koreo

49 Meke tioko varigara ni Zekopi sari na tuna koreo meke zama i sa, "Varigara beto mae si gamu doduru; maqu tozini gamu gua sapu kaqu ta evaᅇa koari na rane vugo na repere:

² Gamu na tuqu, mi varigara mae; mamu va avoso mae koa rau. Mi avosia sa tamamia Izireli.

³ Agoi Rubeni, sa qua koburu kenuna, meke na qua ᅇiniraᅇira, na koburu kekenu pa pinodopodo pa qua pinalabatu,

arilaemu hola pa vina noma pule nigo meke ᅇinira hola ni goi sari na tasimu.

⁴ Kekeᅇoᅇo guana naᅇe si goi sapu raza ia sa popoa. Gua asa si lopu kaqu boka koimata ni goi sari na tasimu koreo,

sina eko turaᅇia goi sa qua nabulu barikaleᅇe pa qua teᅇe meke lopu pamaᅇa nau goi si rau.

⁵ Ari Simione e Livae si karua tamatasi soti meke sari na dia vedara si variva mate.

⁶ Koroqu va egoi rau sari dia kinuhana golomodi.

Meke lopu kaqu somana ni rau sari dia vivinei. Ura koasa dia binugoro si seke va mate tie si arini. Qetu si arini pa dia binugoro pude seke kumati sari na pikupikutu makasidi rina bulumakao.

⁷ Namu ta levei sa dia binugoro, sina ᅇinira sisigiti si asa, meke na ᅇinovaᅇovala nomana koari na tie.

Kaqu vari paᅇapaᅇaha ni rau pa doduru popoa Izireli si arini,

meke kaqu va hihia i rau koari na tudia rina tuqu.

⁸ Agoi Ziuda si kaqu vahesi igo rina tasimu.

Kaqu neti goi ruadi sari na mua kana, meke kaqu todoᅇo pa kenumu goi sari na tasimu.

⁹ Kekeᅇoᅇo guana laione se Ziuda, sapu va matea sa nana boso meke kekere pule la pa nana bae;

eko magogoso si asa, meke loke tie si hiva va tekulia. †

¹⁰ Keke tumu goi si kaqu na baᅇara, meke sa tutimu si kaqu tagoa sa ᅇiniraᅇira pude na baᅇara

osolae kamo mae sa tuna pu garona pude tagona sa ᅇiniraᅇira, meke kaqu todoᅇo na va tabea ri na butubutu si Asa.

¹¹ Pusi nia sa sa nana doᅇ'ki koasa huda vaeni, meke sa tuna doᅇ'ki koasa lelaᅇa vaeni toa valeanana;

sina kote soku hola sari na huda vaeni pa nana popoa sapu soku hola vuadi, ke leana hola pude na ginani tadi na kurukuru,

meke be hiva si kote boka ᅇuzapi sa sari nana poko koasa kolo vaeni ziᅇara.

¹² Sari na matana si ziᅇara koasa ninaponapo vaeni, meke sari na livona si keoro koasa ninapona sa meleke.

¹³ E Zeboloni si kaqu koa pa masamasa kolo; meke kaqu ta evaᅇae na sigotoana vaka si asa; meke sa kokoina sa nana popoa si kaqu kamo la gua pa Saedoni.

¹⁴ Isaka si kekeᅇoᅇo guana doᅇ'ki ᅇinirana, sapu eko varikali nia na vovoina likakalae mamatadi.

¹⁵ Ba sipu dogoria sa sapu sa vasina magomagogosoana si leana, meke variva qetu sa popoa tanisa,

si kokopo gore nia sa avarana pude paleki sari na pinaleke mamata, meke ta evaᅇae pinausu pu ta zukuru pa tinavete si asa.

¹⁶ E Dani si kaqu koimata ni na kopu ni na totoli ni sari nana tinoni meke kaqu ta evaᅇae keke butubutu pa Izireli.

¹⁷ Kaqu kekeᅇoᅇo guana noki sapu koa pa kali sirana sapu variva matena, meke garatia sa sa nenena sa hose, ke sa tie pu hake koasa si hoqa gore taloa pa mudina.

¹⁸ Ke Zihova, aqa nia rau sa Mua tinaharupu.

¹⁹ Keke puku tie varipera hikohiko si kaqu rapatia se Qadi, ba kaqu va kilasi sa meke hadu va seui sa si arini.

²⁰ Kaqu masuru valeana sa pepeso te Asa, meke kaqu va vura nia sa ginani arilaena hola gua padana keke baᅇara.

²¹ Napitalai si kekeᅇoᅇo guana kurukuru sapu ta pozae dia sapu ta rupahana, meke sari na tuna pu podoi sa si lelead.

²² E Zosepa si guana huda vaeni sapu vua katakata, †† meke toa valeana tata koasa bukaha, meke sari na lelaᅇana si haele sage hola nia sa goba.

²³ Meke rapata va ᅇinira la ia ri nana kana, meke gona nia tupi rini si asa.

²⁴ Ba va totoanae valeana nia sa sa nana bokala, meke tava ᅇinira sari na limana, koasa ᅇiniraᅇira tanisa Tamasa Heheda te Zekopi, meke koasa Sepati sapu lavelave kopuna se Izireli guana Patu aqoroana.

²⁵ Sa Tamasa tanisa tamamu si toka nigo, meke sa Tamasa pu tagoi sari doduru ᅇiniraᅇira si mana nigo,

†† *Kaiqa tie si balabala ia sapu sa zinama Hiburu pa vesi hie si tozia: "Zosepa si guana keke doᅇ'ki pinomona tata pa keke kolo bukaha, meke sa tuna doᅇ'ki pa kali toᅇere."*

meke ponigo sa ruku pa galegalearane,
meke na bukaha sapu vura mae gua pa kauru
pepeso,

meke kaqu soku na mua kurukuru na koburu.
²⁶ Sa tinamanae tanisa tamamu si noma holani sari
na toqere koadi,
holani sari doduru tiñitoña tolavaedi na toqere toa
holadi.

Sari na tinamanae hire si madi koa pa batuna e
Zosepa guana toropae bañara pa batuna sapu ta
paqaha pude na koimata koari na tasina.

²⁷ E Benisimane si kekeñoño guana siki variva mate
na oviana;

sapu pana munumunu si gania sa sa gana boso
sapu ele vagia sa,
meke pana veluvelu si va hia i sa sari na vinagi pa
vinaripera.”

²⁸ Arini sari ka manege rua butubutu Izireli; meke
sari na zinama tinamanae gotogotodi pu hopeke
zamani sa tamadia koarini.

Mate meke Ta Pomunae se Zekopi

²⁹ Meke zamai Zekopi sari na tuna, “Tata mate si rau
kamahire. Meke pana mate rau si mamu la pomunu
turaña nau koari na tamaqu koasa bae te Eporoni pa
nana inuma, sapu na tie Hitaiti, ³⁰ pa Makapela, pa kali
gasa rimata pa Mamere pa popoa Kenani. Ele holua
Ebarahami sa pepeso hie koe Eporoni pude na vasina
popomunuana. ³¹ Vasina si ta pomunae se Ebarahami,
meke sa nana barikaleqe sapu se Sera, meke vasina
tugo si ta pomunae se Aisake meke sa nana
barikaleqe sapu se Ribeka, meke vasina tugo si
pomunu nia rau se Lia. ³² Sa pepeso meke sa bae
vasina, si ele ta holudi koari na tie Hitaiti, ke mamu
pomunau vasina.” ³³ Meke sipu beto totozini Zekopi
sari na tuna koreo sari nana hiniva hire, si polo i sa sari
na nenena pa teqe. Eko pule, meke tiqe mate si asa. †

50 Meke ñazaia Zosepa sa tamana meke kabo na
ahoa sa si asa. ² Meke tozini Zosepa sari na tie
pu va nama tomate pa pinomunaena pude veko nia
meresena † sa tinina sa tamana. ³ Ka made ñavulu
puta rane si ta kopue koa rina tie va nama tomate sa
tinina, sina asa tugo sa padana. Meke kabo na ri na
tinoni pa Izipi koari ka zuapa ñavulu rane † si asa.

⁴ Meke sipu ele hola sari na rane tana besu, si zama
la i Zosepa sari kaiqa tie nomadi tanisa bañara, “Be
qetu nau gamu, si mamu la tozia koasa bañara sa
inavoso hie, ⁵ ‘Sipu tata mate sa tamaqu, si tozi nau sa
pude zama tokotokoro koasa, sapu kaqu la pomunu
nia rau si asa koasa lovu sapu horea sa telena pa
popoa Kenani. Ke tepa si rau koa goi, pude mu va
malumau, pude maqu la pomunia sa tamaqu, beto
asa maqu pule mae.” ††† Meke olaña sa bañara, “Ego,

† 49:30 Zen 23:3-20 †† 49:31 Zen 25:9-10, 35:29 ‡ 49:33 TTA
7:15 †† Sa meresena hie si pude va popaia sa tini pude lopu muzi
meke va pomunia. †† Kabo nia rina tie Izipi kekeñoño guana keke
ñati bañara si asa. ††† 50:5 Zen 47:29-31

mu sage la, mamu pomunu nia sa tamamu gua sapu
ele va tatara nia goi koasa.”

⁷ Ke sage la pomunu nia Zosepa sa tamana. Meke
sari doduru koimata tanisa bañara, meke sari doduru
ñati palabatu pa nana qinavuna, meke sari doduru
ñati hiniva pa popoa Izipi, ⁸ meke sari nana tatamana,
na tasina, meke sari doduru puku tatamana tanisa
tamana, ari doduru si sage beto la. Sari na koburu
hitehitekedi mo, na dia rovana sipi, qoti, na
bulumakao, meke sa dia nabulu kopu si koa hola pa
popoa Qoseni. ⁹ Sari na tie pa totopili meke na hose ba
luli tugo koasa; kapu na puku tinoni lavata si asa.

¹⁰ Meke sipu kamo a rini sa vasina te Atadi tana
varipaqahi ni rini sari na kiko huiti koari na qaqlotodi,
pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani, si koa va
seunae meke kabokabo va ulululae sisigiti pa
tinaruqoqo si arini. Meke ka zuapa rane besu nia
Zosepa sa tamana. ¹¹ Meke sipu dogoria rina tiena soti
sa popoa Kenani sa tinaruqoqo pa Atadi, si zama
guahe si arini, “Ke kara, hola sa tinaruqoqo lavata
sapu evañia ri na tie Izipi!” gua. Gua asa ke ta pozae na
tinaruqoqo tadi na tie pa Izipi sa vasina asa.

¹² Gua asa ke tavetia ri na tuna koreo Zekopi gua
sapu tozini sa, ¹³ meke paleke la nia rina tuna koreo sa
tinina pa popoa Kenani, meke la pomunu nia pa
korapa bae pa Makapela pa kalina Mamere, koa sa
pepeso sapu ele holua Ebarahami koe Eporoni sa tie
Hitaiti pude na vasina popomunuana, gua. †††¹⁴ Meke
sipu beto pomunu nia Zosepa sa tamana si pule la pa
Izipi turañi sa sari na tasina, meke sarini pu luli koasa.

Zama Va Manoti Zosepa sari na Tasina

¹⁵ Ego pa mudina sa minate tanisa tamadia, si zama
guahe sari kasa tasina e Zosepa, “Vegua beka, hokara
korapa kana gita Zosepa, meke kuhanani gita sa pude
hobei sari doduru nada sinea saripu tavete lani gita
koasa?” gua. ¹⁶ Ke garunu la nia zinama rini se Zosepa,
sapu zama guahe, “Sipu lopu ele mate sa tamada, si
zama vekoni sa, ¹⁷ ‘Mamu zama guahe koe Zosepa: Ele
tozini gami sa pude tepaigo: mu tataruni, mamu
taleosoni sari na sinea na tinavete kaleadi saripu
tavete atuni ri na tasimu koa goi, gua.’ Ke kamahire,
mu tataruni gami, mamu taleosoni sari na mami
sinea. Gami si na nabulu mo te Tamasa tanisa
tamamu.” Sipu vagia Zosepa sa inavoso hie si kabo si
asa.

¹⁸ Ke la hoqa todoño pa kenuna sa sari na tasina
meke zama, “Hire si gami kasa na mua nabulu,” gua si
arini. ¹⁹ Ba zama la koa rini se Zosepa, “Mi lopu
matagutu si gamu. Lopu boka hobeia rau sa tuturuana
te Tamasa,” gua si asa. ²⁰ “Gamu mo si ele balabala va
kaleana, ba sa Tamasa si ilirae nia lineana Sa sa
kinaleana. Gua sapu ta evaña pa rane ñinoroi, si pude
boka harupi sari na tinoa tadi soku tie gua. ²¹ Ego, mi
lopu koa matagutu si gamu, kaqu kopuni gamu rau
meke gua tugo sari na mia koburu.” Ke zama valeana
pulei na va manoti sa bulodi si arini.

††† 50:13 TTA 7:16

Mate se Zosepa

²² Meke koa turaña mo Zosepa pa popoa Izipi sa butubutu tanisa tamana, meke kamoā sipu keke gogoto manege puta vuahenina si asa meke tiqe mate. ²³ Meke dogoro kamoī Zosepa sari na tuna Iparemi koari ka neta sinage, meke sari na tuna Makiri sapu sa tuna Manase. Meke va kekehoño gunia na tuna mo sa sa tuna Makiri. ²⁴ Meke zama la koari na tasina si asa, "Tata mate si rau kamahire, ba sa Tamasa si kaqu kopu zoñazoñani gamu meke turaña vurani

gamu koasa popoa hierana, meke valani gamu koasa popoa sapu ele va tatara nia Sa koe Ebarahami, Aisake, meke Zekopi." ²⁵ Meke tepa ia Zosepa si keke vina tatara nabuna koari na tuna Izireli sapu guahe, "Pana mae turaña vurani gamu sa Tamasa pa Izipi, si mamu paleke taloani sari na susuriqu," gua. ²⁶ Meke sipu keke gogoto manege puta vuahenina se Zosepa si mate si asa, meke beto asa si veko nia meresena rini sa tinina, meke tiqe voi ia rini pa kesi si asa.

---

† 50:25 Ekd 13:19; Zos 24:32; Hib 11:22

Ekisidasi

Sa Vinabakala

Sa pozapoza Ekisidasi ginuana si na "tinaluarae"! Asa sa ginugua arilaena sapu ta evaṅa meke ta pozae nia sa buka hie. Tozia sa buka hie sa tinaluarae tadi na tinoni Izireli pa popoa Izipi, vasina sapu koa tava pinausu si arini.

Ka ṅeta sari na ṅati binalabala nomadi koasa buka hie: (1) Hinia 1-18 Sa tinarupahadi ri na tinoni Hiburu, koasa tinoa pinausu, meke sa dia inene la koasa toqere Saenai. (2) Hinia 19-24 Sa Vinariva egoi te Tamasa koari Nana tinoni pa toqere Saenai, meke poni nia koa rini sa tinarae pude tavetia, meke sapu pude lopu tavetia; meke sa tinarae pude tana doduru tie, meke sapu tana linotu pude toania. (3) Hinia 25-40 Sa vetu meke sari doduru likakalae tana vasina vahesihesiana tadi na tinoni Izireli, meke sari na tinarae tadi na hiama, meke sa vinahesina e Tamasa.

Ba sapu arilaena hola koari doduru gua sapu zama nia sa buka hie, si gua sapu ele tavetia Tamasa toso vata rupahi Sa sari nana tie pu tava pinausu, meke vata evaṅae ni keke butubutu Sa si arini, pude doṅo la i sari na dia rane vugo repere pa minana te Tamasa.

Sa ṅati tie koasa buka hie si e Mosese. Sa tie ta vizatana koe Tamasa si asa, pude turaṅa vurani sari na tie Izireli pa popoa Izipi. Meke sapu ta gilana hola koasa buka hie, si sari ka manege puta tinarae saripu ta kubere gore koasa hinia 20:

Sari na Pinaqapaqahadi

Ta rupaha sari na tinoni Izireli pa popoa Izipi. Hinia 1:1 kamo hinia 15:21

a. Tinoa pinausu pa popoa Izipi. Hinia 1:1-22

b. Sa pinodo te Mosese meke sa nana tinoa. Hinia 2:1 kamo hinia 4:31

c. Mosese meke Eroni pa kenuna sa baṅara pa popoa Izipi. Hinia 5:1 kamo hinia 11:10

d. Sa inevaṅa Pasova meke sa tinaloa tadi na tinoni Izireli pa popoa Izipi. Hinia 12:1 kamo hinia 15:21

Koasa Kolo Ziṅara meke kamo sa toqere Saenai. Hinia 15:22 kamo hinia 18:27

Sa tinarae meke sa vinariva egoi. Hinia 19:1 kamo hinia 24:18

Sa Ipi Hopena te Zihova meke sari na vina tumatumae tana vinahesi. Hinia 25:1 kamo hinia 40:38

Ta Noṅovala Hola sari na Tinoni Izireli koari na Tinoni pa Popoa Izipi

1 Hire sari na tuna koreo, meke sari dia hopeke puku tatamana saripu luli koe Zekopi meke la pa popoa Izipi: ^{†2} Ari Rubeni, Simione, Livae, Ziuda, ³ Isaka, Zeboloni, Benisimane, ⁴ Dani, Napitalai, Qadi, meke Asa. ⁵ Sa vinarigaraedi ri doduru tie saripu podo mae gua koe Zekopi, si ari ka zuapa ṅavulu puta. Keke ri kasa tuna koreo, sapu se Zosepa si ele koa va kenue nana tu pa popoa Izipi. ⁶ Mumudi hoi si mate se Zosepa, meke sari na tasina, meke gua tugo sari doduru tie saripu koa koasa toso asa, ⁷ ba sa pinodopodo tadi na tie Izireli si soku hola, meke noma sage sa butubutu, meke koa ia rini sa doduruna sa popoa Izipi. ^{††}

⁸ Beto hoi, keke baṅara vaqura sapu lopu hite gilana hokaria sa gugua e Zosepa si baṅara hobe pa

popoa Izipi. ^{†9} Meke zama si asa koari nana tie, "Soku meke ṅinira holani gita rina tie Izireli hire si gita.

^{†10} Meke be mae sa vinaripera, si hokara kote tokani rini sari nada kana, meke raza gita rini, meke hokara kote govete taloa dia koasa popoa hie. Aria, mada hata ia sa sirana, mada kopuni, pude lopu soku si arini," gua si asa. ^{††11} Ke vizati rina tie Izipi sari na tie kopu ṅiniradi, pude zukuru ni tinavete mamatadi, na va mataguti si arini, pude kuri sari na vasileana nomadi hola pa Pitomu meke Ramesesi, vasina vekoi sa baṅara sari doduru ginani na likakalae. ^{††}

^{††12} Vatasuna hola i ri na tie Izipi sari na tie Izireli, ba omunu va soku tugo si arini, meke koa betoa mo rini sa doduruna sa popoa. Ke podalae matagutuni rina tie Izipi sari na tie Izireli. ¹³⁻¹⁴ Gua asa ke va tasunai rina tie Izipi sari na tie Izireli koari na tinavete ninabulu mamatadi hola; meke ososo sisigitini rini si arini, pude tavetavete va ṅinira hola, meke va tavetaveti rini si

† 1:1 Zen 46:8-27 †† 1:7 TTA 7:17

‡ 1:8 TTA 7:18 †† 1:10 TTA 7:19 †† 1:11 Hib 11:24 ††† 1:11 TTA 7:23-28

arini koari na tinavete kurikuri vetu, meke koari na dia inuma, meke lopu tataruni rini si arini.

¹⁵ Meke zama la sa baṅara koari Sipara e Pua, ari karua pu hoke tokani, na va podopodoi sari na barikaleqe Izireli, ¹⁶ "Pana va podopodoi gamu kara sari na barikaleqe Hiburu, si mamu va matea sa haha be guana koreo si asa ba be vineki si asa si mamu va toaia," gua si asa. ¹⁷ Ba pamaṅa nia rina barikaleqe va podopodo sa Tamasa, ke lopu va tabea rini sa zinama tanisa baṅara, meke lopu va matei rini sari na koburu koreo. ¹⁸ Ke tioki sa baṅara sari karua barikaleqe va podopodo meke nanasi, "Na vegua ke tavetia tu gamu kara sapu gua asa? Na vegua ke va toa i tu gamu sari na koreo?" gua si asa. ¹⁹ Meke olaṅa si arini, "Sari na barikaleqe Hiburu si lopu kekeṅoṅo rina barikaleqe Izipi. Lopu boka hoke podopodo tasuna si arini. Hoke ele podopodo dia tu, sipu lopu ele hopeke kamo la vasina si gami." ²⁰⁻²¹ Sina pamaṅa nia rina barikaleqe va podopodo sa Tamasa, ke qetuni Sa si arini, meke varihaba; va noma i sa Tamasa sari na dia tatamana soti. Meke soku lala dia meke toa valeana sari na tie Izireli. ²² Meke mumudi hokara si va enea sa baṅara sa nana zinama koari doduru nana tie, sapu guahe, "Kaqu ta vagi sari doduru koburu haha koreo tiqe ta pododi meke kaqu ta okie la pa korapa Ovuku Naelo, ba sari doduru haha vineki si kaqu tava toa," gua si asa. †

Sa Pinodo te Mosese

2 Koasa totošo tugo hie, sipu tava mate sari na koburu haha koreo tadi na tie Izireli, si haba vagia keke tie pa butubutu Livae si keke barikaleqe koasa nana butubutu soti hie. ² Meke va podo nia sa koasa barikaleqe hie si keke koburu koreo. Meke sipu dogoria sa barikaleqe sapu tolavaena sa koburu hie, si tomea sa si asa pa nana vetu ka neta sidara. †³ Ba sipu lopu boka ta tome hola la ia sa si asa, si vagia sa si keke huneke duduli meke tita nia ta sa si asa, pude lopu boka nuquria kolo gua, meke va ekoa sa sa koburu haha hie pa korapana sa huneke, beto meke vekoa sa si asa pa korapa roga duduli ululudi pa taqelena sa ovuku. ⁴ Meke turu nana pa seseuna vasinahite sa tasina vineki sa koburu haha hie pude dogoria sapu nasa si kote ta evaṅa koasa haha, gua.

⁵ Meke gore huhuve nana pa ovuku sa tuna vineki sa baṅara pa popoa Izipi, meke enene dia pa taqele ovuku sari nana nabulu vineki. Meke hinoqa dogoria sa sa huneke duduli pa korapa roga duduli ululudi, ke garunia sa si keke nabulu vineki pude la vagia si asa. ⁶ Meke tukelia sa tuna vineki sa baṅara sa huneke duduli, meke dogoria sa si keke koburu haha koreo. Meke kabo sa koburu haha, ke tataru nia sa si asa. "Ai na tudia ri na tie Hiburu sa koburu haha hie," zama gua si asa.

⁷ Meke nanasa la ia sa tasina vineki sa haha si asa, "Maqu la tiokia si keke barikaleqe Hiburu pude kopu nia si asa?"

⁸ Meke olaṅa sa tuna vineki sa baṅara, "Ego latu," gua si asa. Ke la sa vineki meke turaṅa mae nia sa tinana soti sa koburu haha. ⁹ Meke zama ia sa tuna vineki sa baṅara sa barikaleqe, "Mamu vagia sa koburu haha hie, mamu kopu mae nia, taqarau si asa, meke kote tabarigo rau si goi," gua si asa. Ke vagia sa barikaleqe sa koburu haha meke kopu nia. ¹⁰ Beto asa sipu noma sage sa koburu, si turaṅa la nia sa koasa vineki tanisa baṅara si asa, meke pausu gunia mo sa na tuna koreo soti si asa. Meke balabala guahe si asa, "Na ele vagia rau pa kolo si asa, ke kaqu poza nia e Mosese ‡ rau si asa," gua si asa. †‡

Govete La pa Popoa Midiani se Mosese

¹¹ Meke sipu ele tie nomana se Mosese, si ene la hopikini sa sari na tie Hiburu, sapu sari na turaṅana soti, meke la dogoria sa sa dia tinasuna nomana, sapu tavete la nia ri na tie Izipi koarini. Meke dogoria tugo sa sapu korapa komitia sa tie Izipi si keke tie Hiburu, sapu keke mo ri kasa turaṅana soti e Mosese. ¹² Meke liṅana la mae se Mosese, meke sipu dogoria sa sapu loke tie si doṅo la koasa, si seke va matea sa sa tie Izipi, meke sara tamunia sa sa tinina pa korapa onone. ¹³ Meke pa koivugona si ene pule la si asa, meke dogori sa sari karua tie Hiburu, korapa variperaedi meke zama la si asa koasa pu korapa komikomiti, "Na vegua ke sekea tu goi sa tie Hiburu turaṅamu?" gua si asa.

¹⁴ Meke olaṅa sa tie, "Esei va palabatu igo koa gami, pude pitu gami? Vegua hiva va mateau gua si goi, kekeṅoṅo gua sapu ele va matea tu goi sa tie Izipi?" gua. Meke matagutu se Mosese, meke zama, "Hinokara, sapu gua evaṅia rau si ele ta gilana koa ri na tie," gua si asa. ¹⁵⁻¹⁶ Meke sipu avoso nia sa baṅara sapu gua ele ta evaṅa, si podekia sa pude va matea se Mosese. Ba govete taloa se Mosese meke la koa pa popoa Midiani.

Meke keke rane, sipu korapa habotu kapae nana koa keke berukehe si asa, si mae gedi sari ka zuapa tuna vineki e Zetoro sapu sa hiamā pa popoa Midiani, pude mae kave kolo meke toṅo va siṅi sari na vovoina kolo tadi na sipi na qoti tanisa tamadia, gua. †¹⁷ Ba mae sari kaiqa sepati meke hadu va seui sari na tuna vineki e Zetoro, meke la tokani e Mosese si arini, meke va napoi sari na dia sipi. ¹⁸ Meke sipu lopu sana pule la si arini koasa tamadia, si nanasi sa si arini, "Na vegua ke lopu sana, meke va napoi gamu sari nada kurukuru," gua si asa.

¹⁹ Meke olaṅa si arini, "Na tokani gami keke tie Izipi si gami, koari na tie kopu sipi pu hiva hukatani gami kolo, meke kave ponini gami kolo tugo sa, meke va napoi sari nada kurukuru," gua si arini. ²⁰ Meke nanasi sa sari na tuna vineki, "Avei si asa? Na vegua ke veko pania tu gamu vasina si asa? La mamu va mae ia, pude mae henahena koa gita," gua si asa.

‡ Sa mamalainina sa pozapoza Mosese pa zinama Hiburu sa ginuana si "vagi vura nia," gua. †† 2:10 TTA 7:21 †‡ 2:15-16 TTA 7:29; Hib 11:27

† 1:22 TTA 7:19 †† 2:2 TTA 7:20; Hib 11:23

²¹ Ke malumu koa koarini vasina se Mosese. Meke va haba nia Zetoro koasa sa tuna vineki sapu se Zipora.

²² Meke va podo nia sa koe Zipora si keke tuna koreo, meke balabala guahe se Mosese, "Na tie karovoqu si rau pa popoa hie, gua asa ke poza nia Qesomu † rau sa pozana," gua si asa.

²³ Meke sipu hola kaiqa vuaheni, si mate sa banara pa popoa Izipi, ba lopu hite makudo solini lamo pa tinoa tava pinausu sari tie Izireli, meke kabo alili nia rini sa tinokae. Meke sage la koe Tamasa sa dia kinabo alili. ²⁴ Meke avosi Tamasa sari na dia tinepa tinokae pa tinasuna, meke balabala pulea Sa sa Nana vinariva egoi koe Ebarahami, Aisake, meke e Zekopi. ††²⁵ Meke gilania Tamasa sa dia tinoa pinausu, meke tataruni Sa si arini.

Tiokia Tamasa se Mosese

3 Keke rane, sipu korapa kopuni Mosese sari na sipi na qoti tanisa nana hopehopena, sapu se Zetoro, sa hiama pa popoa Midiani, si turaña karovo nia sa sa rovana sipi koasa qega, meke mae pa Saenai koasa toqere hopena si asa. ² Meke dogoria sa vasina sa mateana te Tamasa guana huruñu nika, sapu vura mae pa korapa huda, ba lopu sulu si asa. †³ Ke balabala si asa, "Ai, keketona si hie. Na vegua ke lopu sulu sa huda? Maqu tata la, maqu dogoria," gua si asa.

⁴ Meke sipu dogoria Tamasa sapu korapa ene tata mae se Mosese, si titioko la koasa si Asa pa korapa huda meke zama, "Mosese! Mosese!" gua si Asa.

Meke olaña se Mosese, "Hiera si rau," gua.

⁵ Meke zama sa Tamasa, "Mu lopu tata mae. Mamu va gorei sari na mua sadolo, sina na hopena sa pepeso vasina pu korapa turua goi," gua si Asa. ⁶ "Arau tugo sa Tamasa tadi na tiatamamu, sa Tamasa te Ebarahami, Aisake, meke e Zekopi." Ke nobia Mosese sa isumatana, sina matagutu doño la koe Tamasa si asa.

⁷ Beto asa si zama la koasa sa Tamasa, "Ele dogoria Rau sa tinasigiti tadi na Qua tinoni pa popoa Izipi, meke sa dia kinabokabo, na tinepa tinokae pude ta harupu dia koari na koimata pa tinavete. Gilani Rau sari doduru dia tinasuna. ⁸ Meke gua asa ke gore mae si Rau si pude harupi si arini koari na tie Izipi, meke pude turaña vurani, meke turaña lani si arini koasa vasina sokua na pepeso nomana, na masuruna, meke toqolo valeania na linetelete, meke vasina sapu koa rina tie Kenani, na tie Hitaiti, na tie Amoraitei, na tie Perizaiti, na tie Hivaiti, meke na tie Zebusaiti kamahire. ⁹ Namu ele avosi Rau sari na kinabokabo tadi na Qua tinoni meke ele dogori Rau sari na tinavete mamata saripu tavete lani rina tie Izipi koarini. ¹⁰ Ego, kamahire si garunu lanigo Rau si goi koasa banara pa popoa Izipi, pude mamu turaña vurani koasa nana popoa sari na Qua tie," gua si Asa.

¹¹ Ba zama la koe Tamasa se Mosese, "Lopu garoqu si rau. Vegua meke boka la si rau koasa banara, meke

turaña vurani pa popoa Izipi sari na tie Izireli?" gua si asa.

¹² Meke olaña sa Tamasa, "Meke matagutu, kaqu koa goi si Rau, meke hie sa vina gilagila sapu garunigo Rau, pana turaña vurani goi sari na tinoni pa popoa Izipi si kaqu vahesia gamu si Rau koasa toqere hie," gua si asa.

¹³ Ba olaña se Mosese, "Pana la zama guahe si rau koari na tie Izireli, 'Sa Tamasa tadi na tiatamada si garunu mae nau koa gamu si rau,' gua, si kote nanasau rini si rau, 'Esei pozana sia?' kote gua si arini. Ke nasa si kote boka tozia rau koa rini," gua si asa. ††

¹⁴ Meke zama sa Tamasa, "Arau si Arau †† tugo, gua. Meke asa sapu kaqu la tozia goi koa rini, 'Asa sapu ta pozae Arau, si ele garunau si rau pude atu koa gamu!' mamu guni," gua si Asa. ††¹⁵ "Mu la tozini sari na tie Izireli sapu Arau se Zihova, sa Tamasa tadi rina tiatamadia, meke sa Tamasa te Ebarahami, Aisake meke Zekopi, si garunu la nigo koa rini si goi. Asa sa pozaqu ninæ rane ka rane; meke asa sa pozaqu sapu kaqu poza nau rini pa doduru sinage na sage. ¹⁶ Mu la, mamu varigarani sari na koimata pa Izireli, mamu tozini sapu Arau, Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamadia meke sa Tamasa te Ebarahami, Aisake, meke e Zekopi, sapu ele vura koa gamu. Mu tozini sapu ele mae koa rini si Rau, meke ele dogori Rau sapu gua korapa taveti rina tie Izipi koa rini. ¹⁷ Ele vizatia tu Rau pude kaqu turaña vura ni si arini pa popoa Izipi, vasina sapu korapa ta nonoñala si arini, meke kaqu turaña lani Rau si arini koasa pepeso masuruna, vasina sapu koa ia ri na tie Kenani, tie Hitaiti, tie Amoraitei, na tie Perizaiti, na tie Hivaiti, meke na tie Zebusaiti.

¹⁸ Kaqu va avosi rina Qua tinoni sari na mua zinama sapu kaqu zamani goi koa rini. Meke kaqu la turañi tugo goi sari na koimata tadi na tinoni Izireli, meke la koasa banara pa popoa Izipi meke la zama guahe koasa: 'Se Zihova, sa Tamasa tadi na tinoni Hiburu si ele mae zama koa gami. Ego mamu va malumu gami pude mami taluaræ taloa, padana ka ñeta rane pa korapa qega, mami la vahesia se Zihova, sa mami Tamasa.' ¹⁹ Gilania Qua sapu lopu kaqu va malumu taloa gamu sa banara pa popoa Izipi si gamu osolæ kaqu ta ososo va ñinira sisigiti si asa, meke tiqe kaqu va malumu gamu sa pude taloa si gamu. ²⁰ Ba pana va kilasia Rau sa popoa Izipi pa Qua ñinirañira meke va mataguti si arini vasina, si kaqu tiqe va malumu taloa gamu sa si gamu. ²¹ Meke kaqu pamanani gamu rina tinoni Izipi si gamu, meke pana taluaræ sari na Qua tinoni, si lopu kaqu kokobadi meke taloa si arini. ††²² Kaqu la i rina barikaleqe Izireli sari na tie Izipi saripu koa tata koa gamu meke koari na barikaleqe Izipi saripu koa pa dia vetu, meke la tepa poko na qolo na siliva meke kaqu va sageni rina tinoni Izireli koari na tudia koreo na vineki sari na tinonona arini, meke

† Sa mamalainina sa pozapoza Qesomu pa Zinama Hiburu sa ginuana si "Na tie karovoqu." †† 2:24 Zen 15:13-14 † 3:2 TTA 7:30-34

†† 3:13 Ekd 6:2-3 †† Sa pozapoza "Arau si Arau", sa ginuana si na Tamasa sapu koa hola ninæ rane pude tokani sari na tie. Sa mamalainina sa pozapoza pa zinama Hiburu si "Yahweh" pa zinama vaka ba hoke ta kubere Zihova si asa koari kaiqa iniliri. ††† 3:14 Rev 1:4,8 ††† 3:21 Ekd 12:35-36

kaqu paleke taloa betoni rini sari na tinagotago tadi pa popoa Izipi.”

Ponia N̄nirañira Variva Magasana Tamasa se Mosese

4 Meke olaña la ia Mosese, se Zihova, “Vegua, be lopu va hinokarau rina tie Izireli si rau meke lopu hiva avosia rini sapu gua zama nia rau. Meke nasa si kaqu boka tavetia rau, be zama si arini sapu lopu zama koa rau si Goi, gua?”

² Ke nanasia e Zihova si asa, “Nasa si korapa tañinia goi pa limamu?”

Meke olaña si asa, “Na kolu hodū,” gua si asa.

³ Meke zama se Zihova, “Mu oki la nia pa pepeso,” gua si asa. Meke sipu oki gore la nia e Mosese pa pepeso, si ta ilirae na noki asa, meke govete nia sa si asa. ⁴ Meke zama la koe Mosese se Zihova, “Qaqama la nia sa limamu, mamu tañini sage nia pikutuna,” gua si asa. Ke kokopo gore se Mosese meke tañinia sa si asa, meke ta ilirae na kolu pule. ⁵ Meke zama se Zihova, “Mu tavete gua asa, pude va sosodea koari na tinoni Izireli, sapu se Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamamia, sa Tamasa te Ebarahami, Aisake, meke Zekopi si zama koa goi,” gua si Asa.

⁶ Meke zama pule la tugo koe Mosese se Zihova, “Mu vekoa pa korapa mua poko sa limamu,” Meke va tabea Mosese si Asa, meke sipu va vura pulea sa sa limana, si raza ia na minoho popoqu si asa, meke keoro guana sinou sa doduru tinina. ⁷ Meke zama se Zihova, “Mu veko pulea pa korapa poko sa limamu,” gua si Asa. Ke veko pule la nia Mosese sa limana pa korapa nana poko, meke sipu va vura pulea sa sa limana, si via pule kekeñoño puta gua tugo rina tinina si asa. ⁸ Meke zama se Zihova, “Be lopu va hinokarigo rini, ba be lopu va nonoga ia rini sa tinavete variva magasana kekenu, si hierana si keke sapu kote boka va nonoga ia rini. ⁹ Be lopu va hinokari rini sari karua tinavete variva magasadi hire, meke be korodia avosia rini sari na mua zinama saripu zamani goi, si mamu vagi kaiqa kolo pa Ovuku Naelo, mamu titisi gore la nia pa pepeso popana, meke kote ta ilirae ehara sa kolo,” gua si Asa.

¹⁰ Ba zama se Mosese, “Lokari, Bañara, Mu lopu garunu lani au koa rini. Namu lopu na tie bokaboka pa zama si rau, seunae gua tu visoroihe meke kamoa kamahire sapu zamau Goi. Mamata na mala meke lopu na tie zama si rau,” gua si asa.

¹¹ Meke zama la koasa sa Tamasa, “Esei ponía nuzuna sa tie? Meke esei va nulia meke va pokaia si asa? Meke esei va dodogorae ia na va behua si asa? Arau Zihova mo si Asa. ¹² Ego, mu la kamahire! Arau kote toka nigo pude boka zama si goi, meke Arau tugo kote tozi nigo sapu kaqu zama nia goi,” gua si Asa.

¹³ Ba olaña la koasa se Mosese, “Ke, lokari Bañara, Mu garunia keke votiki tie pude tavetia sapu gua asa,” gua si asa.

¹⁴ Meke tiqe va bugoria Mosese sa Tamasa, meke zama, “Vegua sa tasimu sapu se Eroni, sa tie pa butubutu Livae? Gilania Rau sapu na tie bokaboka pa

zama si asa. Meke ele korapa topue mae si asa, pude tutuvigo, meke kote qetu si asa pude dogorigo.

¹⁵ Boka zama koasa si goi, mamu tozi nia sapu gua kaqu zama nia sa, meke arau kaqu toka betoni gamu pude zama, meke tozini gamu sapu kaqu tavetia.

¹⁶ Asa sa mua tie zamazama, sapu kaqu zama ponigo koari na tie, meke agoi si guana Tamasa, pude tozi nia sapu kaqu zama nia sa. ¹⁷ Mamu vagia sa kolu hie, sina kote vata evañae nia tinavete variva magasadi goi si asa,” gua se Zihova.

Pule La pa Izipi se Mosese

¹⁸ Meke pule la koasa nana hopehopena, sapu se Zetoro se Mosese meke la tepa guahe, “Va malumau, maqu pule la koari na turañaqu pa popoa Izipi, maqu la dogoria be guana korapa toa si arini.” Meke va egoa Zetoro si asa, meke zama, “Leana latu,” gua si asa.

¹⁹ Sipu korapa koa nana pa Midiani se Mosese si zama la koasa sa Tamasa, “Mu pule la pa popoa Izipi, sina sari doduru tie pu hiva va mate igo vasina si ele mate beto tu,” gua si asa. ²⁰ Ke turaña Mosese sa nana barikaleqe meke sari na tuna koreo, meke va suraņi sa pa don'ki, meke podalae ene pule la popoa Izipi, meke palekia sa sa kolu hodū sapu tozi nia Tamasa koasa pude palekia.

²¹ Meke zama pule la koe Mosese se Zihova, “Ego, pule la pa popoa Izipi si goi kamahire, meke lopu kaqu muliñae si goi pude vata evañi sari doduru tinavete variva magasadi koasa n̄nirañira sapu ele poni nigo Rau pude tavetia pa kenuna sa bañara. Ba kaqu va n̄ñira ia Rau sa bulona sa bañara, meke lopu kaqu va malumi sa sari na tinoni Izireli pude taloa,” gua si Asa. ²² “Meke kaqu tozi nia goi si asa, sapu Arau Zihova si zama guahe: ‘Sa butubutu Izireli sina tuqu koreo sapu podo kenuna,’ mu gunia. ²³ ‘Meke ele tozi nigo Rau pude vata rupahia sa tuqu koreo hie pude taloa, pude vahesi Au sa si Rau, ba lopu va malumi goi si arini. Ego, kamahire si kaqu va matea Rau sa tumu koreo kenuna,’ mamu gunia,” gua si Asa. †

²⁴ Koasa inene la te Mosese pa popoa Izipi si noso pa keke vasina magomagogosoana si asa, meke tutuvia Zihova vasina meke tata va matea †† Sa si asa.

²⁵⁻²⁶ Meke hena ia sa nana barikaleqe sapu se Zipora si keke patu ñaruna meke magu pania sa kapu totona sa tuna koreo meke va tiqu la nia sa si asa pa nenena e Mosese. Ba sina koa gua koasa vina hinokarana sa minagu si zama la koe Mosese si asa, “Agoi sina loaqu pa ehara,” gua. Gua asa ke lopu va matea e Zihova se Mosese.

²⁷ Meke zama la koe Eroni se Zihova, “Mu la pa korapa qega. Mamu la tutuvia vasina se Mosese,” gua si Asa. Ke ene la tutuvia sa koasa toqere hopena. Meke sipu tutuvia sa, si ahoa pa qinetuqetu meke pa

† 4:23 Ekd 12:29 †† Lopu bakala sa zinama Hiburu be guana tata va matea Zihova se Mosese babe sa tuna sapu se Qesomu. Gina zama nia sa sa tuna sina lopu lulia sa tinarae te Zihova pude magua sa tuna sapu ele tozia Zihova koe Ebarahami. Sa minagu sina vina gilagila sapu na tie te Tamasa si arini.

vinarihapahapai. ²⁸ Meke tozi lani e Mosese koe Eroni sari doduru gua pu zamani e Zihova koasa sipu garunu pule la nia sa pa Izipi si asa; meke tozi tugo sa koasa sari na tinavete variva magasadi saripu garununi e Zihova pude taveti. ²⁹ Ke la varigarani Mosese e Eroni sari doduru koimata tadi na tinoni Izireli. ³⁰ Meke vivinei lani e Eroni koa rini sari doduru tinonona saripu tozi nia Tamasa koe Mosese. Meke taveti e Mosese sari doduru tinavete variva magasadi pa kenudia ri doduru tie. ³¹ Meke va hinokaria rini si asa. Meke sipu avoso nia rini, sapu ele mae koa rini se Zihova, meke ele dogori sari na dia tinasuna, gua, si hoqa todoño si arini meke vahesia rini sa Tamasa.

Mosese meke Eroni si Turu pa Kenuna sa Baṅara Izipi

5 Meke sipu beto zama koari na tinoni Izireli sari Mosese e Eroni, si la koasa baṅara pa popoa Izipi sari kara, meke la zama guahe: "Guahe si zamani e Zihova, sa Tamasa tadi na tie Izireli: 'Mu va malumi goi sari na Qua tie pude taloa, pude di la tavetia si keke inevaṅa vina lavataqu pa korapa qega,'" gua.

² Ba zama sa baṅara pa Izipi, "Esei se Zihova? Pude vegua ke kaqu va tabea tu Rau si asa, meke va malumu taloa i sari na tie Izireli? Lopu gilania rau se Zihova, gua asa ke lopu kaqu va malumu taloa i rau si arini."

³ Meke olaṅa sari Mosese e Eroni, "Sa Tamasa tadi na tie Izireli si ele tutuvu soti gami telena. Ke va malumu gami, pude topue ene la pa qega ka neta rane, pude mami vahesia se Zihova sa mami Tamasa. Ba be lopu gua asa, si kote va mate gita Sa pa minoho babe pa vinaripera," gua sari karua.

⁴ Ba zama la sa baṅara tadi pa Izipi koari Mosese e Eroni, "Na vegua ke hiva turaṅa taloani tu gamu kara sari na tie koari na dia tinavete? Mi pule la koari na mia tinavete. ⁵ Ele soku hola ni gamu sari na tie Izipi, meke kamahire si hiva noso si gamu koari na mia tinavete."

⁶ Meke koasa rane tugo asa si garuni sa baṅara sari na palabatu Izipi, saripu totoni sari na tie Izireli pa tinavete pinausu meke sari na koimata pa Izireli, pu va enei sari na tinavete, ⁷ pude di lopu poni duduli popadi sari na tinoni pude tavete biriki, ba kaqu la hata teledia si arini, gua. ⁸ Meke zama si asa, "Ta hivae tugo si arini pude kaqu tavete va soku biriki kekeṅoṅo gua tugo tatasana, meke lopu kaqu hite gore palae si keke biriki. Ba na lopu pada koa rini sa tinavete, gua asa ke korapa tepa vina malumu koa rau si arini, pude taloa dia gua, pude la vahesia sa dia Tamasa, gua. ⁹ Mi la va tavetavete va ṅinira i sari na tie hire, mamu va tupiti sisigiti gedi, pude di lopu va avoso la koari na zinama kokohadi sara," gua si asa.

¹⁰ Meke topue la sari na palabatu Izipi meke na tie Izireli pu kopu tinavete, meke la zama guahe koa rini, "Zama guahe sa baṅara, 'Lopu kaqu ta poni pule duduli popadi si gamu, gua. ¹¹ Ba kaqu la hata telemia, vasina boka vagi gamu, ba kaqu soku gua tugo rina biriki pu taveti gamu tatasana si kaqu taveti gamu,'"

gua si arini. ¹² Ke la pa doduru vasina pa popoa Izipi sari na tie, meke la hata duduli popadi. ¹³ Ke zama ososoni rina palabatu kopu tinavete sari na pinausu Izireli, pude soku gua tugo rina biriki pu taveti rini tatasana, si kaqu taveti rini doduru rane, kekeṅoṅo gua saripu taveti rini totono poni duduli popadi rini. ¹⁴ Meke sekei rina palabatu Izipi sari na tie Izireli pu ta vizatadi pude kopu pa tinavete meke zama, "Na vegua ke lopu soku gua tatasana sari na biriki saripu taveti gamu," gua si arini.

¹⁵ Meke topue la koasa baṅara sari na koimata pa Izireli pa tinavete meke zama, "Baṅara, na vegua ke tavetia tu goi koa gami na mua nabulu sapu guahe? ¹⁶ Na lopu poni gami duduli popadi goi. Ba korapa ta garunu si gami pude tavete va soku biriki. Meke kamahire si korapa ta seke si gami. Sa sinea si koari na mua tie tu!" gua si arini.

¹⁷ Ba olaṅa la koa rini sa baṅara, "Na hakohako meke koromia tavetavete si gamu, gua asa ke tepau gamu pude va malumu gamu, pude taloa meke pude la vahesia se Zihova, gua. ¹⁸ Mi pule la pa tinavete kamahire, sina lopu kaqu ta poni pule duduli popadi si gamu, ba kaqu soku gua tugo rina biriki pu taveti gamu tatasana, si kaqu taveti gamu," gua si asa.

¹⁹ Ego, gilania rina koimata pa Izireli pa tinavete, sapu ele koa pa tinasuna si arini, totono ta tozi nia rini, sapu kaqu soku gua tugo tatasana sari na biriki saripu kaqu taveti rini koari hopeke rane, gua.

²⁰ Meke sipu taluarae koasa baṅara si arini, si la dogori rini sari Mosese e Eroni, korapa turu aṅani pa sirāṅa. ²¹ Meke la zama guahe koari Mosese e Eroni si arini, "Ele dogoria e Zihova sapu gua ele tavetia gamu kara, meke kaqu va kilasa gamu Sa, sina ele va kukitini gami gamu koasa baṅara meke sari nana palabatu si gami, meke kote tava mate si gita koasa ginugua hie," gua si arini.

Zama La Koe Zihova se Mosese

²² Meke zama pule la pule koe Zihova se Mosese, "Ke Tamasa, na vegua ke va tasunai tu Goi sari na tie hire? Meke na vegua ke garunu mae nau Goi tani si rau?"

²³ Seunae gua la zama koasa baṅara si rau, pude zama ponigo, si va tasuna sisigiti sa baṅara sari na tie meke loke tinokae hokara si tavete la nia Goi koari na tie hire," gua se Mosese.

6 Beto asa si zama la koe Mosese se Zihova, "Ego, kamahire si kaqu dogoria goi sapu kaqu tavete la nia Rau koasa baṅara. Kaqu ososo nia Rau pa Qua ṅiniraṅira si asa, pude va malumi sa sari na Qua tinoni pude taloa. Sina koasa ṅiniraṅira mo asa si kaqu va rizu taloa i sa pa nana popoa," gua si Asa.

Tiokia Tamasa se Mosese

² Meke zama gua tugo he sa Tamasa koe Mosese, "Arau se Zihova. ¹³ Arau, sapu zama koe Ebarahami, koe Aisake, meke koe Zekopi sapu Arau sa Tamasa

sapu tagoi sari doduru ninirañira, ba lopu vata gilana nia Rau koa rini sa pozaqu madina, sapu se Zihova. ⁴ Meke Arau tugo tavetia sa Qua vinariva egoi koarini, meke sapu va tatara nia koa rini sa popoa Kenani, sa popoa sapu ele koa ia rini guana tie karovodi. ⁵ Ego, kamahire si ele avosi Rau sari na Qua tinoni Izireli sipu siño mañini pa tinasigiti si arini, saripu ele va pinausi rina tie Izipi, meke ele balabala pulea Rau sa Qua vinariva egoi koarini. ⁶ Ke la mamu tozia koari na tie Izireli, sapu Arau si zama koa rini, meke Arau Zihova si kaqu harupu gamu, meke vata rupaha gamu koasa tinava pinausu koari na tinoni pa popoa Izipi. Kaqu va sagea Rau sa limaqu sapu ninira hola, pude va kilasa va kaleana hola i si arini, meke kaqu vata rupaha gamu Rau si gamu. ⁷ Meke kaqu vata evañaei gamu na Qua tie soti Rau si gamu. Meke kaqu na mia Tamasa, pana vata rupaha gamu Rau koa sa tinava pinausu pa popoa Izipi. ⁸ Meke kaqu turaña lani gamu Rau koasa popoa sapu ele va tatara zoñazona nia Rau pude vala nia koe Ebarahami, Aisake, meke Zekopi. Meke Arau, sa Tamasa Zihova si kaqu vatua si asa koa gamu, pude na mia tinago soti," gua si Asa. ⁹ Ke la tozia Mosese koari na tie Izireli saripu gua asa, ba korodia avosia rini si asa, sina ele tava malohoro sari na maqomaqodi koasa dia tinava pinausu kaleana hola.

¹⁰ Beto asa si zama la koe Mosese se Zihova, ¹¹ "La, mamu tozi nia sa bañara pa Izipi, pude kaqu va malumi sari na tinoni Izireli pude taluarae koasa nana popoa."

¹² Ba zama la koe Zihova se Mosese, "Pude la tozini sari na tinoni Izireli ba kote korodia avosau rini, ke pude vegua sa bañara Izipi, sina na lopu na tie bokaboka pa zinama si rau," gua se Mosese.

¹³ Ba zamai e Zihova sari Mosese e Eroni, pude la tozini sari na tinoni Izireli meke sa bañara pa popoa Izipi, sapu "Arau garunu gamu si gamu pude turaña vurani sari na tinoni Izireli pa popoa Izipi."

Sari na Puku Tatamana tadi Mosese e Eroni

¹⁴ Se Rubeni, sa tuna kenuna e Zekopi, si ka made tuna koreo, sapu ari Hanoki, e Palu, e Hezironi meke e Kami; arini sari na tiatamadia rina butubutu sapu ta pozae koari na pozadia. ¹⁵ Se Simione si ka onomo tuna koreo: Ari Zemuela, e Zamini, e Ohadi, e Zakini, e Zohara meke Saulu. E Saulu si va podo nia sa koa keke barikaleqe Kenani. Arini sari na tiatamadia rina butubutu sapu ta pozae luli koari na pozadia. ¹⁶ Se Livae si ka ñeta tuna koreo: Ari Qerisoni, e Kohati, meke Merari. Arini sari na tiatamadia rina butubutu sapu ta pozae luli koari na pozadia. Meke se Livae si keke gogoto toloñavulu zuapa vuahenina meke mate si asa. ¹⁷ Se Qerisoni si karua tuna koreo: Ari Libini meke Simeí, meke sokudi tugo sari na tudia rini. ¹⁸ Se Kohati si ka made tuna: Ari Amaramu, e Izihara, e Heboroni, meke Uzieli. Meke se Kohati si koa keke gogoto toloñavulu ñeta vuahenina. ¹⁹ Se Merari si

karua tuna koreo: Ari Mahili, meke Musi. Arini sari na butubutu Livae meke sari na tudia rini.

²⁰ Ego, haba ia Amaramu sa tasina barikaleqe sa tamana, sapu se Zokebedi. Meke va podo nia sa koasa se Eroni meke se Mosese. Meke se Amaramu si toa keke gogoto toloñavulu zuapa vuahenina meke mate.

²¹ Se Izihara si ka ñeta tuna koreo: Ari Kora, e Nepeqi meke Zikiri. ²² Se Uzieli ba ka ñeta tuna koreo: Ari Misaelo, e Elozapani meke e Sitiri.

²³ Haba ia Eroni se Eliseba, sa tuna vineki e Aminadabi sapu sa vavenena e Nasoni; meke va podo nia sa koasa se Nadabi, e Abihu, e Eleaza meke e Itamara. ²⁴ Se Kora si ka ñeta tuna koreo: Ari Asire, Elikana, meke Abiasapi. Arini sari na tiatamadia koari na pinaqaha butubutu te Kora. ²⁵ Ego se Eleaza, sa tuna koreo e Eroni, si haba ia sa si keke tuna vineki e Putiela, meke va podo nia sa koasa se Pinehasi. Arini sari na ñati palabatu koari na puku tatamana meke sari na butubutu te Livae.

²⁶ Meke koari Eroni e Mosese si zama guahe se Zihova, "Mi turaña vurani sari na butubutu Izireli pa popoa Izipi," gua. ²⁷ Meke arini tugo sari na tie sapu tozi nia sa bañara pa popoa Izipi, pude vata rupahi sari na tinoni Izireli, gua.

Sa Ginarunu te Zihova Koe Mosese meke Eroni

²⁸ Meke sipu zama se Zihova koe Mosese pa popoa Izipi, ²⁹ si zama guahe si Asa, "Arau se Zihova. Mu la tozi koasa bañara pa popoa Izipi sari doduru tiñitoña saripu tozi nigo Rau," gua.

³⁰ Ba olaña la koasa se Mosese, "Ele gilanao Mua mo, sapu lopu na tie bokaboka pa zama si rau, ke lopu boka avosau sa bañara si rau," gua si asa.

7 Meke zama la koe Mosese se Zihova, "Kaqu vata evañae gunigo Rau e Tamasa koasa bañara si goi, meke se Eroni sa tasimu, si kaqu zama ponigo koasa bañara guana mua poropita si asa. ² Mamu tozi koe Eroni sari doduru tiñitoña saripu zamani Rau koa goi meke kaqu tozi sa koasa bañara, pude va malumu taloai sari na tie Izireli pa nana popoa. ³⁻⁴ Kote sokudi sari na tinavete variva matagutudi saripu taveti Rau pa popoa Izipi, ba kote va luli nia Rau nana hiniva sa bañara, meke lopu kaqu hiva avoso gamu sa. Ba kaqu va kilasa sisigitia Rau sa popoa Izipi, beto asa meke kaqu turaña vurani Rau sari na Qua tinoni koasa popoa asa. ^{†5} Meke kaqu gilania rina tinoni pa popoa Izipi sapu Arau se Zihova, sapu tubehi si arini sipu va sagea Rau sa limaqu meke turaña vurani sari na tinoni Izireli pa popoa Izipi." ⁶ Meke vata evañae betoi Mosese, e Eroni sapu gua zamani e Zihova. ⁷ Ka vesu ñavulu puta vuahenina se Mosese, meke ka vesu ñavulu ñeta vuahenina se Eroni pa toroso sipu zama koe Pero sa bañara si arini.

† 6:16 Nab 3:17-20, 26:57-58; 1 Koron 6:16-19

†† 7:3-4 TTA 7:36

Sa Kolu Hodu te Eroni

⁸ Meke zama la koari Mosese e Eroni se Zihova, ⁹ “Be hiva vina sosode sa baṅara pude tavetia si keke tinavete variva magasana, si mamu zama ia se Eroni, pude vagia sa nana kolu hodu. Mani oki gore nia pa kenuna sa baṅara, meke kaqu ta ilirae noki si asa.”
¹⁰ Ke topue la koasa baṅara sari Mosese e Eroni, meke taveti saripu gua garununi e Zihova. Gona gore nia Eroni sa nana kolu hodu pa kenuna sa baṅara meke sari nana palabatu, meke ta ilirae noki si asa. ¹¹ Meke tioki tugo sa baṅara sari nana tie tumatumaedi na tie vakuvakutae, meke koasa dia tinavete sekesekei si tavete kekeṅoṅo puta gua tugo asa si arini. ¹² Oki goreni rini sari na dia kolu hodu, meke ta ilirae noki si arini. Ba la sa kolu hodu te Eroni meke onolo betoi sapu tadirini. ¹³ Ba namu lulia sa baṅara sa nana hiniva soti, gua puta tugo sapu zama nia e Zihova, meke korona avosi sa sari Mosese e Eroni.

Sari na Oza pu Raza pa Popoa Izipi

¹⁴ Meke zama la koe Mosese se Zihova, “Namu lulia nana hiniva sa baṅara meke korona va taloai sa sari na tinoni Izireli. ¹⁵ Ke mamu la munumunu, pude tutuvia si asa, pana ene gore la si asa koasa Ovuku Naelo. Mamu palekia sa kolu hodu sapu ilirae noki, mamu la aqa nia si asa pa taqelena sa ovuku. ¹⁶ Mamu zama guahe koasa baṅara, ‘Se Zihova, sa Tamasa tadi na tinoni Hiburu, si garunau si rau pude tozi nigo, pude va taloa i sari Nana tie, pude la vahesia rini si Asa pa korapa qega. Ba kamoā kamahire si lopu ele va malumi goi si arini. ¹⁷ Ego, guahe si zama nia e Zihova: Kaqu gilania goi kamahire esei si Arau koasa tinavete hie sapu kaqu tavetia Rau. Kaqu seke nia kolu hodu Rau sa beruna sa kolo, meke kaqu ta ilirae ehara si asa. ¹⁸ Meke kaqu mate beto sari na igana, meke kaqu humaṅa hikare sisigiti sa kolo, meke lopu kaqu boka napoa rina tinoni pa popoa Izipi si asa.”

¹⁹ Meke zama la koe Mosese se Zihova, “Mu tozi nia se Eroni pude taṅini va ululia sa nana kolu hodu koari doduru leana, na kolo pa gineli kolo tototolo pepeso, meke sari na kopi pa popoa Izipi. Meke sari na vovoina saripu ta tavetae huda, meke sari na zagi patu tugo, ba kaqu ta ilirae ehara sa kolo, meke kaqu tale eharana mo sa doduruna sa popoa,” gua si asa.

²⁰ Meke tavetia ri Mosese e Eroni sapu gua garunu nia e Zihova koari kara. Ovulu sage nia Eroni sa nana kolu hodu pa kenuna sa baṅara, meke sari nana palabatu, meke sekea sa sa beru kolo koasa ovuku, meke ta ilirae ehara beto sari doduru kolo. ²¹ Meke mate beto sari doduru igana pa kolo meke humaṅa hikare sisigiti, meke lopu boka napoa rina tinoni pa popoa Izipi sa kolo, meke doduru vasina pa popoa Izipi, si tale eharana mo. ²² Beto asa, si tavete kekeṅoṅo puta gua tugo asa sari na tie vakuvakutae koari na dia tinavete sekesekei, ke luli nana hiniva mo

sa baṅara. Kekeṅoṅo gua puta tugo sapu ele zama nia e Zihova, si korona avosi sa baṅara sari Mosese meke se Eroni. ²³ Ba pule la nana pa nana vetu baṅara, meke lopu hiva va gunagunana nia sa gua sapu ta evaṅa. ²⁴ Meke gelia ri doduru tinoni pa popoa Izipi sa taqelena sa ovuku, pude napo gua, sina lopu boka napoa rini sa kolo koasa ovuku.

²⁵ Ka zuapa rane si ele hola gua sipu sekea e Zihova sa kolo.

Sari na Bakarao

⁸ Meke zama la koe Mosese se Zihova, “Mu la koasa baṅara, mamu tozi nia, sapu zama guahe se Zihova, ‘Mu va malumi sari na Qua tinoni pude taloa, pude boka vahesiau rini si Rau. ² Be koromu va malumi goi si arini, si kote va siṅi nia bakarao Rau sa doduruna sa mua popoa pude va kilasigo. ³ Kaqu siṅia na bakarao sa Ovuku Naelo, meke kaqu taluarae si arini vasina, meke atu pa korapa mua vetu baṅara pa korapa mua lose putaputana, pa korapa mua teqe, meke koari na vetu tadi na mua palabatu meke sari na mua tinoni, meke koari na mua kinakinana bereti, meke koari na vovoina bereti. ⁴ Meke kaqu horu sagego rini si goi, meke sari na mua tinoni, meke sari doduru mua palabatu pa qinavuna.”

⁵ Meke zama la koe Mosese se Zihova, “Mu tozi nia se Eroni pude taṅini va ululu sage nia sa nana kolu, koari na ovuku na kolo tototolo, meke sari na kopi, pude mae va siṅia rina bakarao sa doduruna sa popoa Izipi.”
⁶ Ke taṅini va ululu sage nia Eroni sa nana kolu koari doduru kolo, meke vura mae sari na bakarao meke siṅia rini sa popoa Izipi. ⁷ Ba sari na tie vakuvakutae si tavete sekesekei, meke arini ba va vura maei tugo pa popoa sari na bakarao.

⁸ Meke tioki sa baṅara sari Mosese e Eroni meke zama, “Mi tepa la ia se Zihova pude vagi va sei sari na bakarao hire, meke kote va malumu taloai rau sari na mia tie, pude boka vahesia se Zihova,” gua si asa.

⁹ Meke olaṅa se Mosese, “Kote qetu si rau pude varavara toka nigo. Ba kote tozi nau goi sa totošo pude maqu varavara toka nigo meke sari na mua palabatu na tinoni. Meke kote tava beto sari na bakarao, meke namu loketoṅa hokara si kaqu koa hola, ba pa Ovuku Naelo mo.”

¹⁰ Meke olaṅa sa baṅara, “Vugo, mamu varavara toka nau,” gua si asa.

Meke zama se Mosese, “Ego leana, kote tavetia rau sapu gua tepa ia goi, meke kaqu gilania goi sapu loke Tamasa pule sapu kekeṅoṅo gua e Zihova, sa mami Tamasa. ¹¹ Kaqu loke bakarao si kaqu koa koa goi, meke koari na mua palabatu na tinoni. Meke namu loketoṅa hokara si kaqu koa hola, ba pa Ovuku Naelo mo,” gua si asa. ¹² Beto sapu gua asa, si taluarae koasa baṅara sari Mosese e Eroni, meke varavara la koe Zihova se Mosese pude vagi pani sari na bakarao saripu garunu lani Sa koasa baṅara. ¹³ Meke va tabea e Zihova sa tinepa te Mosese, meke mate beto sari doduru bakarao koari na vetu, na vasivasileana, meke

koari doduru inuma. ¹⁴ Meke sara varigarani rina tie Izipi sari na bakarao koari na kobi nomadi, osolae humaņa hikare sa popoa. ¹⁵ Meke sipu dogoria sa baņara sapu ele mate beto sari doduru bakarao, si luli pule nana hiniva si asa, gua puta tugo sapu ele zama nia Zihova, sapu lopu kaqu hiva avosi sa sari Mosese e Eroni, gua.

Sari na Nikuniku

¹⁶ Meke zama la koe Mosese se Zihova, "Mu tozi nia se Eroni pude seke va kavuru nia kolu sa sa pepeso, meke kaqu ta ilirae nikuniku sari na kavuru pa doduruna sa popoa Izipi," gua si Asa. ¹⁷⁻¹⁸ Ke vagia Eroni sa nana kolu hodu, meke seke va kavuria sa sa pepeso, meke ta evaņae nikuniku sari na kavuru pa popoa Izipi, meke tale nikunikudi sari na tie meke sari na kurukuru ņame, na gua, pa doduru vasina. Meke podepodeki rina tie vakuvakutae sari na dia tinavete sekesekeidi, pude va vura maei sari na nikuniku gua, ba lopu boka si arini. ¹⁹ Meke zama la koasa baņara sari na tie vakuvakutae, "E Tamasa mo tavetia sapu guahe." Ba lulia nana hiniva sa baņara, meke kekeņoņo gua tugo sapu ele zama nia e Zihova. Meke lopu hiva avosi sa baņara sari Mosese e Eroni. †

Sari na Dodoa

²⁰ Meke zama la koe Mosese se Zihova, "Vugo munumunu hokara si mamu la tutuvia sa baņara, sipu la si asa pa ovuku. Mamu la tozi nia si asa sapu zama guahe se Zihova, 'Mu va malumu taloai sari na Qua tie, pude boka vahesiau rini. ²¹ Be koromu va malumi goi, si kaqu garunu atuni Rau koa goi sari na dodoa meke va kilasigo si agoi, meke sari na mua palabatu na mua tinoni. Kaqu siņi i na dodoa sari na vetu tamugamu pa popoa Izipi, meke sa doduruna sa pepeso tugo. ²² Ba kaqu veko hola ia Rau sa kali popoa pa Qoseni, vasina sapu koa sari na Qua tinoni, ke lopu kaqu koa vasina sari na dodoa. Gua asa si kaqu tavetia Rau, pude kaqu gilania gamu na tie Izipi sapu Arau, e Zihova, sapu korapa tavetavete pa popoa Izipi. ²³ Sapu gua kaqu tavetia Rau si kote votikaena, pa varikorapadi ri na Qua tinoni, meke sari na mua tinoni. Sa tiņitoņa variva magasana hie si kaqu ta evaņa vugo.'" ²⁴ Meke garunu va nuquria e Zihova sa rovana dodoa lavata pa korapa vetu lavata tanisa baņara meke sari na vetu tadi nana palabatu. Meke sa doduruna sa popoa tadi na tie Izipi si ta ņovala koari na dodoa.

²⁵ Meke tioki sa baņara sari Mosese, e Eroni, meke zama, "Mi la mamu vahesia sa mia Tamasa pa popoa hie," gua si asa.

²⁶ Meke olaņa se Mosese, "Lopu toņoto pude tavetia gami sapu gua asa, sina lopu kaqu hiva nia rina tinoni pa popoa Izipi si pude va vukivukihini gami koe Zihova sa mami Tamasa sari na kurukuru. Meke be dogoro gami rina tinoni pa popoa Izipi sapu va vukivukihini gami sari na kurukuru, si kote gona va

mateni gami patu rini si gami. ²⁷ Ba kaqu ka ņeta rane si kaqu enea gami pa korapa qega pude vahesia se Zihova sa mami Tamasa, gua puta tugo sapu ele zama nia Sa koa gami," gua si asa.

²⁸ Meke zama sa baņara, "Leana, kaqu va malumu gamu rau si gamu, pude la vahesia se Zihova, sa mua Tamasa pa korapa qega, be guana lopu ene va seu sisigiti la si gamu, mamu varavara toka nau," gua si asa.

²⁹ Meke olaņa se Mosese, "Pana taluarae si rau, si kaqu varavara la koe Zihova si rau, pude pa rane vugo si kaqu va taloai Sa koa goi sari na dodoa, meke koari mua palabatu na mua tinoni, ba mamu lopu kokoha pule gami, meke va nosoi sari na tinoni pude la vahesia se Zihova," gua si asa.

³⁰ Beto asa si taluarae koasa baņara se Mosese, meke varavara la koe Zihova. ³¹ Meke va tabea Zihova sapu gua tepa ia Mosese koa Sa, meke taluarae koasa baņara meke koari nana palabatu na tinoni sari na dodoa. Meke namu lopu hite keke dodoa si koa hola.

³² Ba koasa toťoso hie, si luli nana hiniva tugo sa baņara, meke lopu va malumu pulei sa sari na tinoni pude taloa.

Mate sari na Kurukuru ņame

⁹ Beto asa, si zama la koe Mosese se Zihova, "Mu la koasa baņara, mamu zama gua he: 'Se Zihova sa Tamasa tadi na tie Hiburu si zama: Mu va malumi sari na Qua tie pude taloa, pude la vahesi Au rini,' mu gunia. ² 'Ego, be koromu va malumu taloa pulei tugo goi si arini, ³ si kaqu garunu atunia Rau si keke minoho kaleana sisigiti koari doduru mia kurukuru, koari na hose na doņ'ki, na kameli, na bulumakao, na sipi, meke na qoti pude va kilasigo. ⁴ Kaqu paqaha vata kalei Rau sari na kurukuru tadi na tinoni Izireli, koari pu tadi na tinoni pa popoa Izipi, meke loketoņa kurukuru tadi na tinoni Izireli si kaqu mate. ⁵ Meke Arau Zihova, ele muti vekoa pa rane vugo sa toťoso sapu kaqu tavetia Rau sapu gua asa.'" ⁶ Meke pa koivugona asa, si tavetia e Zihova sapu gua ele zama nia Sa, meke mate beto sari doduru kurukuru tadi na tinoni pa popoa Izipi, lopu keke koari na kurukuru tadi na tinoni Izireli si mate. ⁷ Meke nanasa nia sa baņara sapu ta evaņa, meke tozi nia rina tie sapu loke kurukuru tadi na tinoni Izireli si mate, gua. Ba lulia nana hiniva sa baņara meke lopu va malumi sa sari na tinoni Izireli pude taloa.

Razai na Moqo sari na Tinoni pa Popoa Izipi

⁸ Meke zama la koari Mosese e Eroni se Zihova, "Sara vagi eba pa vasina susuluana, meke kaqu taburu sageni e Mosese si arini pa galegalearane pa kenuna sa baņara. ⁹ Meke kaqu tale kavuruna sa doduru popoa Izipi, meke kaqu razai na moqo na tubu leradi sari na tinoni meke sari na kurukuru." ¹⁰ Ke vagi eba sari karua meke la turu pa kenuna sa baņara, meke taburuni e Mosese pa galegalearane si arini, meke

† 8:19 Lk 11:20

razai na moqo na tubu leradi sari na tinoni meke sari na kurukuru. ¹¹ Meke lopu vura la turu pa kenuna e Mosese sari na tie vakuvakutae, sina raza betoi na moqo, kekeṅoṅo puta gua tugo rina tinoni pa popoa Izipi si arini. ¹² Ba va luli nia nana hiniva Zihova sa baṅara, gua tugo sapu ele zama nia Sa tatasana, meke lopu hiva avosi sa baṅara sari Mosese e Eroni.

Kabukabue Aesi

¹³ Beto asa, si zama la koe Mosese se Zihova, “Mu la munumunu hokara, mamu tutuvia sa baṅara, mamu tozi nia sapu se Zihova, sa Tamasa tadi na tinoni Hiburu si zama guahe: ‘Mu va malumu taloa i sari na Qua tinoni, pude la vahesi Au rini si Arau,’ mamu gunia. ¹⁴ ‘Ego, kamahire si lopu tale sari na mua palabatu, meke sari na mua tinoni, si kaqu va kilasi Rau, ba agoi tugo si kaqu va kilasigo Rau, pude mamu gilania sapu loke Tamasa pa doduruna sa kasia popoa si kekeṅoṅo gua Arau. ¹⁵ Be va sagea Rau sa limaqu meke va raza nigo minoho Rau, meke sari na mua tie, si kote ele mate beto tu si gamu doduru! ¹⁶ Ba pude va dogoroni gamu sa Qua ṅiniraṅira gua, ke va baṅarigo Rau si goi, pude tavetavete nigo na vata dogoro nia Qua ṅiniraṅira, meke vata gilana nia sa Pozaqu koasa doduruna sa kasia popoa, gua. ¹⁷ Ba sina korapa vahesi pulenigo si goi meke koromu va malumu taloai sari na Qua tinoni. ¹⁸ Ego kamahire pa rane vugo, si kaqu va gorea Rau, guana ruku lavata pa galegalearane, sari na kabukabue aesi sapu lopu ele hite ta gilana koari na tie pa popoa Izipi. ¹⁹ Ego, mamu vatanai sari na mia rovana kurukuru, meke sari doduru mia likakalae, saripu koa pa ninae sada. Mamu vekoi pa aqoro. Ura sari na tinoni na kurukuru pu koa pa sada meke lopu ta kopue si kaqu hoqa va mate betoi na kabukabue aesi pu hoqa mae guana ruku pa galegalearane.’” ²⁰ Meke kaiqa ri na palabatu tanisa baṅara, si matagutu nia sa zinama te Zihova ke va aqori rini pa dia vetu sari na dia pinausu tie, na kurukuru, na gua. ²¹ Ba kaiqa arini, si lopu hiva va gunagunana nia sa vina balau te Zihova, meke veko pani mo rini pa sada sari na dia pinausu tie meke sari na kurukuru.

²² Meke zama la koe Mosese se Zihova, “Mu huhuku sage la nia pa galegalearane sa limamu, meke kaqu hoqa gore mae guana ruku pa popoa Izipi, meke koari na tie na kurukuru, meke koari doduru linetelete koari na inuma sari na kabukabue aesi,” gua si Asa. ²³ Ke huhuku sage la nia Mosese pa galegalearane sa nana kolu hodu, meke garunia e Zihova sa paka maṅauru meke hoqa gore sari na kabukabue aesi meke hidaia na kapi sa pepeso meke gore mae, ²⁴ guana ruku lavata sari na kabukabue aesi, saripu garununi e Zihova, meke hida lamae sari na kapi. Keke raneboṅi kaleana hola si asa hola ni sari doduru raneboṅi sapu ta gilana pa popoa Izipi. ²⁵ Meke zalo va kaleana i na ruku aesi sari doduru likakalae koari doduru vasina pa popoa Izipi, meke gua tugo sari doduru tinoni na

kurukuru, meke hoqa beto sari doduru linetelete koari na inuma, meke sari doduru elelo huda si hoqa beto pa pepeso. ²⁶ Sa kali popoa Qoseni mo telena sapu koa ia rina tinoni Izireli, si lopu raza ia na raneboṅi aesi.

²⁷ Meke garunu lani zinama sa baṅara sari Mosese e Eroni, meke zama, “Kamahire si ele gilania rau sapu sea si rau, meke e Zihova mo si toṅoto. Arau meke sari na qua tinoni si sea. ²⁸ Ele pada mo koa gami sa raneboṅi aesi na paka maṅauru, ke mamu varavara la koe Zihova! Kaqu zama va hinokara si rau, pude taloa si gamu, meke lopu kaqu koa seunae tani si gamu,” gua si asa.

²⁹ Meke zama la koasa baṅara se Mosese, “Pana taloa tugo si rau koasa vasileana lavata, si kaqu huhuku sage la nia rau koe Zihova sa limaqu pa vinaravara, meke kaqu noso sa paka maṅauru, meke kote bule sa raneboṅi aesi, pude kaqu gilania gamu sapu te Zihova sa popoa pepeso. ³⁰ Ba gilania rau sapu agoi meke sari na mua palabatu, si lopu ele matagutu nia se Zihova, sa Tamasa.”

³¹ Sari na linetelete sapu hoke taveteni poko lineni, meke sari na bale si ta ṅovala beto, ura na komiha sari na bale, meke sari na linetelete sapu hoke ta tavete ni poko lineni si lopu ele poraka havorodi. ³² Ba loketoṅa huiti d’ si ta ṅovala, sina lopu tuture komiha si asa.

³³ Meke taluarae koasa baṅara se Mosese, meke vura taloa koasa vasileana lavata. Meke tiqe va sagei sa sari na limana meke varavara la koe Zihova. Meke noso sa paka maṅauru, meke sa hoqadi rina kabukabue aesi, meke sa ruku si noso beto. ³⁴ Meke sipu dogoria sa baṅara sapu gua ta evaṅa, si va sea pule si asa. Meke luli dia hiniva, gua tugo doduru totoṅo. ³⁵ Kekeṅoṅo gua tugo sapu ele zama nia e Zihova koe Mosese, sapu lopu kaqu va malumu taloa i sa baṅara sari na tinoni Izireli, gua.

Sari na Kupokupo

10 Beto asa, si zama la koe Mosese se Zihova, “La mamu dogoria sa baṅara, ura ele va luli nia nana hiniva Rau si asa, meke gua tugo sari nana palabatu pude maqu taveti koa rini sari na tiṅitoṅa variva magasadi hire. ² Pude boka vivineini gamu koari na tumia, na tudia rina tumia, gua meke va duviduvili Rau sari na tie pa popoa Izipi, totoṅo taveti Rau sari na tiṅitoṅa variva magasadi. Meke kaqu gilania gamu doduru sapu Arau se Zihova.”

³ Ke topue la koasa baṅara sari Mosese e Eroni, meke zama, “Se Zihova, sa Tamasa tadi na tie Hiburu si zama guahe: ‘Ve kote seunae gua meke kaqu koromu pude va tabe Au goi? Mu va malumu taloai sari na Qua tie, pude kaqu vahesi Au rini, gua. ⁴ Ego, be korapa koromu va malumi tugo goi si arini, pude va taloai gua, si kaqu va atui Rau vugo pa korapa mua popoa sari na kupokupo. ⁵ Kaqu soku hola si arini, meke kaqu opo tamunia sa pepeso, meke gani betoi rini sari na huda saripu koa hola, meke sari doduru tiṅitoṅa saripu lopu va matei rina kabukabue aesi saripu hoqa gore mae guana ruku pa galegalearane. ⁶ Meke kaqu

† 9:10 Rev 16:2†† 9:16 Rom 9:17† 9:24 Rev 8:7, 16:21

siñi rini sari na vetu tadi na tie nomadi, meke sari doduru vetu tadi na mua tinoni. Kaqu kaleana hola nia rini sa tiñitona sapu ele hoke dogoria ri na tiatamamia pukerane,"[†] gua si asa. Meke taliri vura taloa se Mosese.

⁷ Meke zama la koasa banara sari nana palabatu, "Ve seunae gua si kaqu poni gita tinasuna sa tie hie si gita? Va taloai mo sari na tie, pude boka vahesia rini se Zihova sa dia Tamasa. Vegua lopu gilania goi sapu ele ta ñovala sisigiti sa popoa Izipi," gua si arini.

⁸ Ke ta turaña pule la koasa banara sari Mosese e Eroni, meke zama la koa rini si asa, "Boka taloa si gamu, mamu vahesia se Zihova sa mia Tamasa. Mamu tozi nau sapu ari sei si boka taloa?" gua si asa.

⁹ Meke olaña se Mosese, "Gami doduru si kaqu taloa, sari mami koburu, meke sari na mami barogoso na kaleqe. Kaqu turañi tugo gami sari na mami bulumakao, sina kote tavetia gami si keke inevaña pude va lavatia se Zihova," gua se Mosese.

¹⁰ Meke zama sa banara, "Zama hinokara si arau koe Zihova, sapu namu lopu kaqu va malumigo rau, pude turañi sari na mia barikaleqe na koburu! Ele ta gilana valeana, sapu korapa kuhana nia gamu si keke hiniva kaleana pude vura taloa beto pa popoa Izipi. ¹¹ Namu lokari hokara! Gamu na tie mo si kaqu taloa, meke vahesia se Zihova," gua. Meke tupele vurani rini pa kenuna sa banara sari Mosese e Eroni.

¹² Beto sapu gua asa, si zama la koe Mosese se Zihova, "Ego, mu ovulu va sage nia sa limamu pa popoa Izipi, pude va maei sari na kupokupo. Kaqu mae gani betoi rini sari doduru likakalae saripu toqolodi, meke sari doduru likakalae saripu veko hola i rina kabukabue aesi saripu hoqa gore mae guana ruku pa galegaleane," gua si Asa. ¹³ Ke ovulu va sagea e Mosese sa nana kolu hodu, meke va givusu mae e Zihova sa givusu gevasa, meke raza koasa popoa koasa doduruna sa rane meke boñi. Meke pana munumunu si tava mae sari na kupokupo. ¹⁴ Meke mae koari na rovana si arini, meke koa koasa doduruna sa popoa. Meke nomana lavata sa rovana kupokupo asa, sapu lopu ele hite ta dogoro, babe sapu lopu kaqu hite ta dogoro pule kaiqa rane.

^{†15} Meke opo betoa mo rini sa doduru pepeso, osolae muho toa nana sa popoa. Meke gani betoi rini sari doduru likakalae, meke sari doduru vuadi ri na huda, saripu veko hola i rina kabukabue aesi, saripu hoqa gore mae guana ruku lavata pa galegaleane. Meke namu loke elelo buma hokara si hite koa koa keke huda babe linetelete pa doduru vasina pa popoa Izipi.

¹⁶ Meke tuture tioki sa banara sari Mosese e Eroni meke zama, "Ele tavete va sea si rau koe Zihova sa mia Tamasa, meke koa gamu. ¹⁷ Ego, mamu taleoso nia sa qua sinea kamahire, mamu varavara la koe Zihova sa mia Tamasa, pude vagi va seu ia sa vina kilasa lavata hie koa rau," gua si asa. ¹⁸ Meke taluarae koasa banara se Mosese, meke varavara la koe Zihova. ¹⁹ Meke hobe la nia givusu togarauru, sapu niñira hola e Zihova sa

givusu gevasa, sapu vagi taloa ni meke paleke lani koasa koqu lavata Suezzi sari na kupokupo, meke lopu keke kupokupo si koa hola pa doduruna sa popoa Izipi. ²⁰ Ba va luli nia nana hiniva e Zihova sa banara, meke lopu va malumi sa sari na tinoni Izireli pude taloa.

Sa Huporo

²¹ Beto asa, si zama la koe Mosese se Zihova, "Mamu ovulu sage la nia pa galegaleane sa limamu, meke kaqu opo tamunia na hinuporo sa doduruna sa popoa Izipi sa moatana gua sa huporo asa si variva matagutu na huporo sisigiti," gua si asa. ²² Meke ovulu sage nia e Mosese pa galegaleane sa limana, meke huporo toa nana koari ka ñeta rane sa doduru vasina pa popoa Izipi. ^{†23} Meke lopu boka varidogori sari na tinoni pa popoa Izipi, ke lopu boka vura pa dia vetu koasa toতোসা asa. Ba sa kalalasa si koa nana, vasina sapu koa ri na tinoni Izireli.

²⁴ Meke tiokia sa banara se Mosese meke zama, "Kaqu taloa beto si gamu doduru; mamu la vahesia se Zihova. Kaqu turaña betoi gamu sari na mia barikaleqe na koburu. Ba sari na mia sipi, na qoti meke sari na mia bulumakao si kaqu veko hola i gamu tani," gua sa banara.

²⁵ Meke olaña se Mosese, "Ego, be gua asa si kaqu poni gami kurukuru goi, si gami pude mami va vukivukihia va uququ la koe Zihova, sa mami Tamasa. ²⁶ Namu lokari, kaqu turaña betoi gami sari na mami kurukuru, meke loketona si kaqu ta veko palae. Sina gami telemami si kaqu vizati sari na kurukuru pude tana mami vinahesi koe Zihova, sa mami Tamasa. Lopu kaqu gilania gami, sapu na kurukuru sa si kaqu vahesi la nia gami koa Sa, osolae kamo si gami vasina," gua se Mosese.

²⁷ Meke va luli nia nana hiniva e Zihova sa banara, meke lopu va malumu taloai sa si arini. ²⁸ Meke zama la koe Mosese si asa, "Mu vura taloa! Lopu hiva dogoro puleigo rau! Koasa rane dogorigo rau, si kaqu mate si goi!" gua sa banara.

²⁹ Meke olaña se Mosese, "Tonoto mate si gunia goi. Lopu kaqu dogoro puleau goi," gua si asa.

Tozi Vura nia Mosese sa Minate tadi na Koburu Kenudi

11 Beto asa, si zama la koe Mosese se Zihova, "Keke pule mo vina kilasa si kaqu garunu atu nia Rau koasa banara, meke koari nana tie pa popoa Izipi. Meke pa mudina asa si kaqu va malumu gamu sa, pude taloa. Kaqu hitu taloa zonazonani gamu sa si gamu doduru pude taloa tani. ² Ego, mamu zamai sari na tinoni Izireli, mamu tozini sari doduru pude tepa dia qolo na siliva koari na tie Izipi pu koa tata koa rini," gua si Asa. ³ Meke va lavalavata poni lani e Zihova koari na tinoni Izireli, sari na tinoni pa popoa Izipi. Meke balabala ia rina palabatu meke sari doduru tie,

† 10:14 Rev 9:2-3

†† 10:22 Sam 105:28; Rev 16:10

sapu hinokara na tie nomana hola, meke arilaena hola tugo se Mosese, gua.

⁴ Beto asa si zama la koasa banara se Mosese, "Guahe si zama nia e Zihova, 'Pana korapa boni si kaqu ene karovia Rau sa korapana sa doduru popoa pa Izipi, ⁵ meke sari doduru koburu podo kenudi pa popoa Izipi si kaqu mate, podalae koasa tuna koreo sa banara, sapu kote sogo hobe ia si asa, [†] meke kamo sa tuna koreo sa barikaleqe pinausu, sapu hoke munamunala huiti. Meke sari doduru tudia ri na bulumakao saripu podo kenudi si kaqu mate tugo. ⁶ Kaqu ta evana sa tinaruqoqo lavata pa doduru vasina pa popoa Izipi, gua sapu lopu hite ele ta evana pukerane, meke lopu kaqu ta evana pule sapu gua asa. ⁷ Namu lopu keke siki hokara si kaqu hohouni sari na tinoni Izireli babe sari na dia kurukuru. Pana hola sapu gua asa, si kaqu gilania gamu, sapu gua vata evana Rau si kote votikaena, pa varikorapadi ri na Qua tinoni, meke ri na tinoni pa popoa Izipi." ⁸ Meke koasa nana zinama vina betobeto, si zama guahe se Mosese, "Sari doduru mua palabatu si kaqu mae, meke kokotunu gore pa kenuqu rau, meke kaqu tepa au rini, pude kaqu turañi sari doduru qua tinoni meke taloa. Pa mudina sapu gua asa, si kaqu taluarae si rau" Meke ta naziri sisigiti se Mosese, meke taluarae koasa banara.

⁹ Ba ele zama nia tu e Zihova koe Mosese sapu guahe, "Sa banara si lopu kaqu beto korona avoso gamu, pude soku tinavete variva magasadi si kaqu taveti Rau pa popoa Izipi," gua si Asa. ¹⁰ Meke hire sari doduru tinavete variva magasadi, si taveti ri Mosese e Eroni pa kenuna sa banara, ba va luli nia nana hiniva e Zihova sa banara, meke lopu va malumi sa sari na tinoni Izireli, pude taluarae koasa nana popoa.

Sa Pasova

12 Meke zama la koari Mosese e Eroni pa popoa Izipi se Zihova, ^{††} "Sa sidara hie si kaqu na sidara kekenu tamugamu koasa vuaheni hie. ³ Mi la tozi sari na vina tumatumae hire koasa doduru butubutu Izireli: Pa rane vina manege puta koasa sidara hie, si kaqu hopeke vizatia ri na tie, si keke tuna sipi babe keke tuna qoti, pude tanisa nana tatamana soti. ⁴ Ego, be guana sa tatamana tanisa tie si hiteke hola, pude hena betoa si keke doduru kurukuru, si leana, be sa tatamana sapu koa tata koasa nana tatamana, si kaqu varihena nia si keke kurukuru koasa padana gua sa sinoku tie, pu boka hena betoa si asa. ⁵ Kaqu vizatia sa tie si keke sipi babe keke qoti kokoreo, ba kaqu keke vuahenina meke loke ari kisakisana si asa. ⁶ Meke pana veluveluna sa rane vina manege made, koasa sidara asa, si kaqu va matei rina butubutu Izireli, sari na kurukuru. ⁷ Meke kaqu vagi rina tinoni sari kaiqa ehara meke vekoi pa dedegere sasada, meke pa batudi rina sasada vetu, vasina sapu kaqu ta hena sari na kurukuru. ⁸ Meke koasa boni sana, si kaqu ta kina

[†] Sa ginuana "sogo hobe" si pana mate sa banara pa izipi si kote vagia sa koburu kenuna sa tuturuana tanisa banara. ^{††} 12:1 Liv 23:5; Nab 9:1-5, 28:16; Diut 16:1-2

sa masa kurukuru, meke kaqu ta hena turañae kinupi [‡] pasana meke na palava lopu ta henie isitina si asa.

⁹ Loke tie si kaqu hena makata babe raronā, ba kaqu kinaia sa sa doduruna, sa batuna meke sari na nenena tugo, meke sari doduru kukuru tini pa korapa tinina.

¹⁰ Namu loketona si kaqu veko hola ia gamu, osolae vurae munumunu. Be kaiqa toña si koa hola, si kaqu ta sulu beto palae. ¹¹ Kaqu va namanama va sage poko, na sadolo, meke tañini kolu si gamu, beto asa mi tuturei hena betoa si asa. Na Inevana Pasova tana vina lavataqu Arau, e Zihova si asa.

¹² Koasa boni sana, si kaqu ene si Rau pa korapa popoa Izipi, meke kaqu va matei Rau sari doduru koburu koreo podo kenudi tadi na tie, na kurukuru, meke kaqu va kilasi Arau Zihova sari doduru tamasa tadi na tinoni pa popoa Izipi. ¹³ Sari na ehara koari na dedegere sasada, si kaqu na vina gilagiladi ri na vetu vasina koai gamu. Pana dogori Rau sari na ehara, si kaqu ene holani gamu Rau, meke lopu kaqu va tasuna gamu Rau, pana va kilasi Rau sari na tinoni pa popoa Izipi. ¹⁴ Kaqu balabala nia keke rane nomana lavata pa mia linotu koari hopeke vuaheni na sinage na sage, pude va balabalani gamu sa tinavete sapu Arau Zihova ele tavetia koa gamu." ^{‡†}

Sa Inevana Bereti Loke Isitina

¹⁵ Meke zama se Zihova, "Koari ka zuapa rane, si namu lopu kaqu hite hena bereti sapu ta henie isiti d' si gamu, ba mamu henai mo sari na bereti saripu lopu ta henie isiti. Koasa rane kekenu, si mamu okipani betoni sari doduru isiti koari na mia vetu, sina be keke tie si hena bereti sapu ta henie isiti koari ka zuapa rane arini, si namu lopu kaqu koa hola koari na puku tie Izireli, gua. ¹⁶ Koasa rane kekenu, meke koasa rane vina zuapa pule, si kaqu varigara si gamu meke vahesia sa Tamasa. Lopu kaqu tavetavete si gamu koari na rane arini. Ba na ginani mo si kaqu va namani gamu. ¹⁷ Mi kopu nia sa rane nomana asa, sina koasa rane asa, si turaña vurani Rau pa popoa Izipi sari na mia butubutu. Sina koari doduru toso mae hiroi si kaqu tavetia gamu sa vinarigara koasa rane asa.

¹⁸ Podalae pana veluvelu, pa rane vina manege made, koasa sidara kekenu meke kamo sa veluvelu vina hiokona eke rane, si namu lopu kaqu hena gamu sa bereti sapu ta henie isiti. ¹⁹⁻²⁰ Ura koari ka zuapa rane arini, si namu loke isiti si kaqu ta dogoro koari na mia vetu. Sina be keke tie, sapu ta podo tie Izireli, babe keke tie karovona, si hena ia sa bereti sapu ta henie isiti, si namu lopu kaqu koa hola koari na puku tie Izireli," gua.

Sa Pasova Kekenu

²¹ Meke tioki Mosese sari doduru koimata tadi na tie Izireli, meke zamai sa si arini, "Hopeke gamu si kaqu

[‡] Sa ginuana "Kinupi pasana" sina ginani elelo sapu koa ia pasa na kakatua. ^{††} 12:14 Ekd 23:15, 34:18; Liv 23:6-8; Nab 28:17-25; Diut 16:3-8

vizatia si keke tuna sipi ba be keke tuna qoti. Mamu va matea, pude boka tavetia sa mua tatamana sana sa Inevana Pasova. ²² Mamu vagia si keke lelaña huda hisope, mamu poña la nia pa besini koa ia na ehara kurukuru, beto mamu siburu la nia koari na dedegere sasada, meke koasa huda pilivarata, pa batuna sa mua sasada vetu. Beto asa, si namu loke tie koa gamu, si kaqu luaria sa nana vetu, osolae kamo sa munumunu. ²³ Pana ene karovia e Zihova sa korapa popoa Izipi, pude va matei sari na tie Izipi, gua, si kaqu dogoria Sa sa ehara koari na huda pilivarata pa batuna sa sasada, meke koari na dedegere sasada, meke lopu kaqu va malumia Sa sa mateana variva mate, pude nuquri sari na mia vetu, meke va mate gamu si gamu. ^{†24} Gamu meke sari na mia koburu si kaqu luli sari na tinarae hire ninae rane. ²⁵ Pana nuquria gamu sa popoa, sapu ele va tatara nia e Zihova pude vatua koa gamu, si kaqu tavetia gami sa tinavete vinahesi hie. ²⁶ Meke pana nanasa guni gamu he rina mia koburu si gamu: 'Nasa sa ginuana sa tinavete vinahesi asa?' gua, ²⁷ si kaqu olaña guahe si gamu, 'Sa vina vukivukihi Pasova hie, si na vina lavatana e Zihova, sina ele ene hola ni Sa sari na vetu tadi na tinoni Izireli pa korapa popoa Izipi. Meke va matei Sa sari na tinoni tadi pa popoa Izipi, ba lopu va mate gita Sa si gita,' mu guni," gua si asa.

Meke kokotunu gore sari na tinoni Izireli, meke vahesia rini si asa. ²⁸ Beto asa, si la taveti rini, sapu gua garununi e Zihova koari Mosese e Eroni, pude taveti.

Sa Minate Tadirini pu Podo Kenudi

²⁹ Meke pana korapa boni, si va mate betoi e Zihova sari doduru koburu koreo podo kenudi pa popoa Izipi, podalae koasa tuna koreo sa banara, sapu kaqu sogo hobe sa banara Izipi, meke kamo koasa tie ta pusina pa vetu varipusi. Meke gua tugo koari na kurukuru ta podo kenudi, si mate beto tugo. ^{†30} Meke vanunu koasa boni sana sa banara, meke sari nana palabatu meke sari doduru tinoni pule pa popoa Izipi. Meke avosia rini sa taruqoqo lavata pa doduruna sa popoa Izipi, sina lopu hola nia keke vetu tadi na tie Izipi sa vina matedi rina koreo kenudi. ³¹ Meke koasa boni tugo asa, si tioki sa banara sari Mosese e Eroni, meke zama guahe, "La, mi taloa, gamu kara meke sari na mia tinoni Izireli. Mi luaria sa qua popoa. Mamu la vahesia se Zihova, gua sapu tepa ia gamu koa rau. ³² Mamu turani sari na mia sipi, na qoti meke sari na bulumakao; mamu taloa. Ba mamu varavara mana nau tugo," gua sa banara.

³³ Meke hitu nonoi ri na tinoni pa popoa Izipi sari na tie Izireli, pude tuturei taloa koasa popoa. Meke zama si arini, "Kote mate beto si gami doduru be lopu taloa si gamu," gua si arini. ³⁴ Ke hadeni poko rina tinoni sari na palava ta henidi, saripu loke isitidi, meke voi i rini koari na dia kinakinana, meke paleki rini. ³⁵ Meke evani tugo ri na tinoni Izireli gua sapu ele zamani e Mosese koa rini. Ke la tepa dia qolo, na siliva nedaladi, meke

na poko koari na tie Izipi si arini. ^{‡36} Meke va lavalavata poni lani e Zihova koari na tinoni Izireli sari na tinoni pa popoa Izipi. Ke poni rini gua sapu tepa ia ri na tie Izireli koarini. Gua asa, ke paleke taloani rini sari na tinagotago tadi na tie pa popoa Izipi.

Taluarae pa Popoa Izipi sari na Tie Izireli

³⁷ Meke podalae taluarae ene pa vasileana Ramesesi, meke la gua pa Sukoti sari na tie Izireli. Ari ka onomo gogoto tina tie, ba lopu ta nae somanae sari na barikaleqe na koburu. ³⁸ Meke soku hola tugo sari na votiki tie meke sari na sipi, na qoti meke sari na bulumakao, si somana luli tugo koa rini. ³⁹ Meke kinai rini sari na palava saripu paleke vura ni rini pa popoa Izipi, saripu ele ta henie kolo, ba lopu ta henie isiti, sina tuturei hitu vurani rini si arini pa popoa Izipi. Ke loke dia totoaso pude va namai sari na gedi ginani babe kinai sari na bereti saripu ele ta henie isiti.

⁴⁰ Ka made gogoto tolonavulu puta vuaheni si koa pa popoa Izipi sari na tie Izireli. ^{†41} Ego, koasa rane sipu hokoto puta sari ka made gogoto tolonavulu puta vuaheni, si taluarae pa popoa Izipi sari doduru butubutu te Zihova. ⁴² Asa sa boni, sapu kopu totokoni e Zihova, pude turana vurani si arini pa popoa Izipi. Meke asa tugo sa boni sapu ele va madia e Zihova, pude tana doduru totoaso mae hiroi. Meke asa sa boni pana kaqu koa kopu sari na tinoni Izireli.

Sari na Tinarae koasa Guguana sa Pasova

⁴³ Meke zama la koe Mosese meke Eroni se Zihova: "Hire sari na tinarae koasa guguana sa Pasova. Loke tie karovona si kaqu hena ia sa Hinenahena Pasova. ⁴⁴ Be keke pinausu sapu ele holua gamu, si boka hena ia si asa, ba kekenu si kaqu ta magu paki si asa. ⁴⁵ Loke tie karovodi, babe na tie ta tabaradi, si kaqu hena ia sa Hinenahena Pasova. ⁴⁶ Sa doduruna sa hinenahena si kaqu ta hena pa korapa vetu, vasina pu ele tava nama si asa; meke loke hinenahena si kaqu ta hena pa sada. Meke lopu kaqu hite ta moku palae si keke susuridi ri na kurukuru. ^{†47} Sa doduruna sa butubutu Izireli, si kaqu somana nia sa Hinenahena Pasova hie. ⁴⁸ Ba loke tie, sapu lopu ele ta maguna si kaqu hena. Be keke tie karovona si koa turanae koa gamu, meke hiva somana nia sa sa Inevana Pasova, pude va lavatia se Zihova, gua, si leana, ba kekenu si kaqu ta magu beto sari doduru tie pu koa pa nana vetu. Beto asa, si kaqu tiqe ta evanae guana keke tie ta podoe tie Izireli soti si asa meke tiqe kaqu somana nia sa sa Inevana Pasova. ⁴⁹ Kekeñoño mo sari na tinarae, saripu la gua koari na tie Izireli soti meke gua tugo koari na tie karovodi saripu koa koa gamu" ⁵⁰ Ke va tabei na taveti ri doduru tie Izireli gua sapu garununi e Zihova koari Mosese e Eroni. ⁵¹ Meke koasa rane sana si turana vurani e Zihova pa popoa Izipi, sari na butubutu Izireli.

† 12:23 Hib 11:28 †† 12:29 Ekd 4:22-31

‡ 12:35 Ekd 3:21-22 †† 12:40 Zen 15:13; Qal 3:17 †† 12:46 Nab 9:12; Zn 19:36

Vina Madidi ri pu Podo Kekenudi

13 Meke zama la koe Mosese se Zihova, ²“Mi va madi koa Rau sari doduru koburu koreo pu podo kekenudi, sina taqarau beto sari doduru koburu koreo Izireli. Meke sari doduru kurukuru kokoreo saripu ta hira kenudi,” gua si Asa. †

Sa Inevaṅa Palava sapu Lopu Ta Henie Isiti

³Beto asa, si zama la koari na tinoni se Mosese, “Mi balabala ia sa rane hie sa rane sapu taluarae ia gamu pa popoa Izipi, vasina sapu tava pinausu si gamu. Koasa rane hie, si ta turaṅa vura taloa si gamu, koasa ṅiniraṅira lavata te Zihova. Meke loke tie si kaqu hena ia sa bereti sapu ta henie Isiti. ⁴Pa rane hie, koasa sidara Abibi sapu sa sidara kekenu pa vuaheni, si taluarae si gamu pa popoa Izipi. ⁵Ele va tatara nia tu e Zihova koa rina tiatamamia, si pude vatui koa gamu sari na popoa tadi na tinoni Kenani, Hitaiti, Amoraiti, Hivaiti meke Zebusaiti. Pana turaṅa lani gamu Sa koasa popoa masuruna sana si gamu, si kaqu tavetia gamu sa Inevaṅa Pasova koasa sidara kekenu, pa doduru hopeke vuaheni. ⁶Ura koari ka zuapa rane, si kaqu henai gamu sari na bereti saripu lopu ta henie isiti, meke koasa rane vina zuapa, si kaqu tavetia gamu si keke inevaṅa pude va lavatia se Zihova. ⁷Meke koari ka zuapa rane tugo arini, si lopu kaqu hite henai gamu sari na bereti saripu ta henie isiti. Namu loke isiti babe na bereti sapu ta henie isiti, si kaqu koa pa doduruna sa mia popoa. ⁸Koasa rane sapu podalae sa inevaṅa, si guahe si kaqu tozia goi koasa tumu koreo, ‘Taveti rau si hire, ura e Zihova ele tavete maeni koa rau si arini, sipu taluarae pa popoa Izipi si rau,’ mu gunia. ⁹Sa tinavete hie, si kaqu na vina balabala pule, guana keke vina gilagila sapu ta pusi veko pa limamu babe pa raemu. Asa kaqu va balabala pule nigo, pude lopu makudo, tozi vura nia meke va nonoga ni goi koari na tie sa tinarae te Zihova. Ura e Zihova turaṅa vurani gamu pa nana ṅiniraṅira pa popoa Izipi, gua. ¹⁰Mamu balabala ia sa rane asa, koari hopeke vuaheni, koasa toso ta vizatana.”

Sapu Ta Podo Kenudi si te Tamasa

¹¹“E Zihova kaqu turaṅa lani gamu si gamu koasa popoa tadi na tie pa Kenani, sapu ele va tatara zōṅazōṅa nia Sa koa gamu, meke koari na tiatamamia pukerane. Ego, pana vatu nia Sa si asa koa gamu, ¹²si kaqu vala betoi gamu koe Zihova sari doduru koreo podo kenudi. Meke sari doduru kokoreo pu hira kekenu koari na mia kurukuru si te Zihova tugo. †¹³ Ba kaqu holu vagi puleni gamu koa Sa sari doduru kokoreo pu ta hirae kenudi koari na don'ki, pude hobeni keke tuna sipi si arini. Be koromia holu pule nia gamu sa don'ki, si mamu moku i sari na susuri pa ruana pude va matea. Ba kaqu hobeni gamu sari doduru tumia koreo podo kenudi. ¹⁴Ego, koari na rane

† 13:2 Nab 3:13; Lk 2:23 †† 13:12 Ekd 34:19-20; Lk 2:23

vugorepere, pana nanasa gamu rina tumia koreo si gamu, ‘Na sa sa ginuana sa rane sapu kopu nia gita?’ gua, si kaqu olaṅia gamu si asa, ‘Koasa ṅiniraṅira lavata sapu tavetavete nia e Zihova, si ta turaṅa vura si gita na tie Izireli pa popoa Izipi, sa vasina sapu tava pinausu si gita. ¹⁵Totoso va luli nia nana hiniva e Zihova sa baṅara, meke korona va malumu gita sa pude taloa, si va matei e Zihova sari doduru koreo podo kenudi pa popoa Izipi, sari na tie meke na kurukuru. Gua asa ke va vukivukihi lani gita koe Zihova sari doduru kurukuru kokoreo pu ta hirae kekenudi, ba hobe vagi puleni gita kasa sari na tuda koreo podo kenudi. ¹⁶Ke sa rane hie si na vinabalabala pule, guana vina gilagila sapu ta pusie pa limada babe pa raeda, meke kaqu va balabalani gita, sapu turaṅa vurani gita e Zihova si gita pa popoa Izipi, koasa Nana ṅiniraṅira lavata.”

Sa Lei meke sa Nika

¹⁷Meke sipu va malumi sa baṅara pa popoa Izipi sari na tinoni pude taloa, si lopu turaṅa lani e Tamasa si arini, koasa sirana sapu sage la gua pa raratana Pilisitia d, na sirana papaka si asa. Balabala ia sa Tamasa, sapu lopu leana pude hobe binalabala sari na tie, meke pule la pa popoa Izipi, pana gilania rini sapu kote la varipera si arini, gua. ¹⁸Ba turaṅa lani Sa si arini, meke va ene viloviloraei Sa pa korapa popoa qega, sapu la gua koasa Kolo Ziṅara. Meke va sage poko varipera sari na tie Izireli.

¹⁹Meke palekia Mosese sari na susuri tinina e Zosepa, ura ele va tatara zōṅazōṅa nia tu e Zosepa koari na tinoni Izireli, sapu pude gua asa. Guahe si zama nia e Zosepa, “Pana harupu gamu e Tamasa si gamu, si kaqu paleke taloani gamu sari na susuri tiniqu koasa popoa hie,” gua si asa. ‡

²⁰Meke taluarae si arini koa ke vasina pozana Sukoti, meke la va turu dia ipi si arini pa Etami, koasa hukihukirina sa popoa qega. ²¹Pana rane si hoke ene va kenue koarini se Zihova koa keke lei, pude va dogoro nia koa rini sa sirana, meke pana boṅi si ene va kenue si asa koa rini koa keke nika, pude va kalalasi si arini pude boka ene si arini pana boṅi meke pana rane. ²²Doduru toso sa lei si hoke turu va kenue koari na tie pana rane, meke sa nika pana boṅi.

Karovia Rini sa Kolo Ziṅara

14 Meke zama la koe Mosese se Zihova, ²“Mu tozini sari na tinoni Izireli pude kekere la pa Pi Hahiroti, mi la va turu ipi, pa vari korapana sa vasileana Miqidoli meke sa Kolo Ziṅara, tata pa Beolo Zepone. ³Meke kote balabala ia sa baṅara, sapu korapa ene viloraie mo pa korapa popoa si gamu tata pa qega, gua. ⁴Kaqu va luli nia nana hiniva Rau sa baṅara, meke kote hadu luli gamu sa si gamu, meke koasa Qua minataqara sapu lopu boka ṅana kamoia sa baṅara meke sari nana ṅiha na varane, si kaqu va

‡ 13:19 Zen 50:25; Zos 24:32

lavatau rini si Rau. Meke vasina si kaqu gilania rina tinoni pa popoa Izipi, sapu Arau se Zihova." Meke va tabea ri na tie Izireli sapu gua ele ta tozi nia rini.

⁵ Meke sipu ele tozi nia rina tie sa banara pa popoa Izipi sapu ele govete taloa tu sari na tinoni Izireli, gua, si hobe binalabala si asa meke sari nana palabatu nomadi meke zama: "Lopu leana sapu tavetia gita. Ele va malumi gita meke va govete taloai si arini. Meke kamahire si ele siana ni gita sari nada pinausu arini!" gua si arini. ⁶ Meke va namanama i sa banara sa nana totopili varipera meke sari nana niha na varane. ⁷ Meke topue la si asa meke sari doduru nana totopili varipera, turanae tugo sari ka onomo gogoto tie totopili niniradi pa vinaripera pu koai sari na dia palabatu varipera bokabokadi. ⁸ Meke va luli nia nana hiniva e Zihova sa banara, meke hadu luli sa sari na tinoni Izireli, saripu ele taluarae va mataqara pa kinopu te Zihova. ⁹ Meke hadu luli ni hose, na totopili varipera rini sari na tie Izireli, meke la kamoi rini si arini pa Kolo Zinara, tata pa Pi Hahiroti meke vasina sapu tia la pa Beolo Zepone.

¹⁰ Meke sipu dogoria rina tie Izireli sa banara Izipi meke sari na tie varipera saripu korapa ene nono la koa rini, si matagutu sisigiti, meke kabo velavela va ululae na hata tinokae koe Zihova si arini. ¹¹ Meke zama la koe Mosese si arini, "Nake soku vasina popomunuana pa popoa Izipi. Ba turana hoboro maeni gami goi tani pa korapa qega, pude va mate gami. Dotu, sapu tavetia goi meke turana vurani gami pa popoa Izipi! ¹² Ele tozi nigo tu gami, sipu lopu ele taluarae si gita tatasana, sapu kaqu ta evana sapu guahe. Ele tozi nigo tu gami pude lopu voritini gami, ba mami koa tava pinausu nono la mami mo koari na tinoni pa popoa Izipi. Sina leana hola nia si pude koa tava pinausu vasina si gami, meke pude tava mate hoboro tani pa korapa popoa qega," gua si arini.

¹³ Ba olana se Mosese, "Mi lopu matagutu! Mi turu va ninira, mamu dogoria sa tinaharupu, sapu kaqu evania e Zihova koa gamu pa rane ninoroi, ura lopu kaqu dogoro pulei gamu sari na tie Izipi hire. ¹⁴ E Zihova si kaqu varipera poni gita, meke loketona si kaqu ta hivae koa gamu pude tavetia," gua si asa.

¹⁵ Meke zama la koe Mosese se Zihova, "Na vegua ke kabo vura na hata tinokae si goi? Mu tozini sari na tinoni pude ene la. ¹⁶ Mu ovulu sage nia sa mua kolu hodu, mamu tanini va ululia koasa kolo. Meke kaqu boka ene pa pepeso popana, pa vari korapana sa kolo sari na tinoni Izireli. ¹⁷ Ba kaqu va lulini dia hiniva Rau sari na tinoni pa popoa Izipi, meke kaqu hadu luli gamu rini si gamu, meke kaqu vagia Rau sa Qua vina lavata nomana, koasa Qua minataqara koasa banara, meke koari na hose na totopili, meke sari doduru tie varipera. ¹⁸ Pana va kilasi Rau si arini, si kaqu gilania ri na tinoni pa popoa Izipi sapu Arau mo se Zihova."

¹⁹ Ego, sa mateana te Tamasa sapu turu pa kenuna sa puku tie varipera tadi pa Izireli, si rizu la meke turu pa mudidia ri na tie varipera tadi pa Izireli. Sa lei ba rizu tugo, osolae la koa, ²⁰ pa varikorapa dia ri na tie

Izipi meke sari na tie Izireli. La sa lei meke va hupori sari na tie Izipi, ba poni kalalasa sa sari na tie Izireli, gua asa ke lopu boka ene varikamoi sari na tie varipera koasa doduruna sa boni sana.

²¹ Meke huhuku sage nia Mosese sa limana koasa kolo, meke va tupele pule nia givusu gevasa niburuna e Zihova sa kolo. Meke raza lamo sa givusu koasa doduruna sa boni, meke ta evanae na pepeso popana sa kolo, sipu paqaha rua si asa. ²² Meke ene pa vari korapana sa kolo koasa pepeso sari na tie Izireli. Meke koa varikali, guana goba pa karu kalina sa kolo. ²³ Meke hadu lulini hose na totopili, rina tie Izipi si arini, meke kamo la gua pa varikorapadi sari karu goba kolo. ²⁴ Meke sipu lopu ele kamo sa vaqavaqasa, si koa pa nika meke pa lei se Zihova meke dono gore mae koasa qeto minate tadi na tie Izipi, meke va tarazuzui Sa si arini. ²⁵ Meke va soqoi mo e Zihova pa pepeso malohorona na napiti sari na totopili varipera, ke rizu mamata la si arini. Meke zama sari na tie Izipi, "Ai, e Zihova si varipera tokani sari na tie Izireli. Mada luara pania sa vasina hie!" gua si arini.

²⁶ Meke zama se Zihova koe Mosese, "Huhuku la nia sa limamu koasa kolo, pude kaqu varikamoi pule sa kolo, meke va lodu betoi sari na tie Izipi, meke sari na totopili varipera, na tie koari na dia hose." ²⁷ Ke huhuku sage nia Mosese sa limana koasa kolo, meke pule mae meke vari kamoi pule sa kolo pana vaqavaqasa. Meke podekia rina tie Izipi pude govete nia si asa, ba va lodu betoi e Zihova pa korapa kolo lamana si arini. ²⁸ Meke lodu pa korapa kolo lamana sari na totopili varipera, na tie koari na hose, meke sari doduru tie varipera tadi pa Izipi saripu luli maei sari na tie Izireli koasa kolo, meke lopu hite keke koa rini si koa hola. ²⁹ Ba ene pa pepeso popana sari na tie Izireli, pa varikorapadi karua goba kolo.

³⁰ Koasa rane sapu harupi e Zihova sari na tie Izireli koari na tie Izipi, si dogori ri na tie Izireli sari na tinidia ri na tie Izipi eko matedi pa raratana masamasa.

³¹ Meke sipu dogoria rina tie Izireli sa niniranira lavata te Zihova sapu va kilasadi sari na tie Izipi, si magasa na pamaña nia rini se Zihova, meke ranea rini si Asa, meke se Mosese sapu sa Nana nabulu.

Sa Kinera te Mosese

15 Beto asa, si kera vahesi la nia e Mosese meke sari na tinoni Izireli sa kinera hie koe Zihova: "Kaqu kera vahesia rau se Zihova, sina mataqara si Asa koasa Nana niniranira lavata. Ele va lodui Sa pa korapa lamana sari na tie meke sari dia hose. †

² E Zihova si va ninirau meke harupau. Asa tugo sa qua Tamasa sapu kaqu vahesia rau, meke Asa tugo sa Tamasa tadi na tiatamaqu, sapu kaqu kera vahesia rau gugua sa Nana niniranira. ‡

³ E Zihova si na tie varipera;

† 14:22 1 Kor 10:1-2; Hib 11:29 †† 15:1 Rev 15:3 ‡ 15:2 Sam 118:14; Ais 12:2

meke e Zihova tugo sa pozana.

⁴ Meke ipa lani Sa pa kolo sa qeto minate tadi pa Izipi meke sari dia totopili varipera.

Meke lodu pa Kolo Ziṅara sari na ṅati palabatu varipera tadirini.

⁵ Meke lodu guana patu pa hubi lamana, meke kuzu beto pa korapana sa kolo si arini.

⁶ Sa lima mataomu Goi Zihova si ṅiṅira hola meke variva magasa, sapu muzara va umumia sa kana.

⁷ Meke koasa Mua vinariva magasa Baṅara, si va kilasi Goi sari na Mua kana; meke sa Mua binugoro si huruṅu vura guana nika sapu sulu betoi si arini guana remoremo popadi.

⁸ Va givusia Goi sa lamana, meke varitomotomoi sage sari na kolo; meke turu toṅoto sage guana goba; sa pepeso pa lamana lavata si ta evaṅae guana patu ṅiṅira.

⁹ Meke zama sa kana, 'Kaqu hadu luli rau, meke saputu vagi si arini; meke kaqu lobusu vagia rau sa qua magu, meke vagi betoi sari doduru pu tagoi rini; meke kaqu variva hia ni rau sari doduru dia likakalae, meke vagi sari doduru pu hivani rau,' gua si asa.

¹⁰ Keke siṅo lavata mo Goi Zihova, si lodu beto mo sari na tie Izipi; meke lodu guana aeana pa korapa lamana si arini.

¹¹ Ke Zihova, esei koari na tamasa sapu kekeṅoṅo gua Agoi!

Esei si kekeṅoṅo gua Agoi sapu hopemu meke variva magasa hola?

Esei si boka taveti sari na tinavete variva magasadi meke ṅiṅiradi gugua Tamugoi?

¹² Ovulu sage nia Goi sa lima mataomu, meke ta onolo toa pa korapa pepeso sari nada kana.

¹³ Koasa Mua tataru lopu ta ṅana kamona, si turaṅi Goi sari na Mua tie saripu ele vata rupahi Goi;

meke koasa Mua ṅiniraṅira si turaṅa lani Goi koasa Mua popoa madina si arini.

¹⁴ Soku butubutu si avoso nia, meke holoqoru na matagutu si arini, meke tarazuzu sari na tie Pilisitia.

¹⁵ Matagutu sisigiti sari na koimata tadi pa Edomu d; meke sari na tie ṅiṅiradi pa popoa Moabi si neneqara;

meke malohoro sari na tinoni pa Kenani.

¹⁶ Meke matagutu sisigiti si arini, sapu dogoria rini sa ṅiniraṅira tamugoi Zihova.

Meke turu nunala pa minatagutu si arini, osolae ene hola sari na mua tie saripu vata rupahi Goi pa tinoa pinausu.

¹⁷ Turaṅi Goi sari na Mua tinoni, meke la vekoi Goi koasa Mua toqere soti, sa vasina sapu kuria Goi telemu,

pude na Mua vasina kokoana, sapu sa vasina hopena sapu kuria Goi Zihova pa limamu soti.

¹⁸ Kaqu koa Baṅara si Goi Zihova ninae rane ka rane."

Sa Kinera te Miriami

¹⁹ Ene pa varikorapa kolo koasa pepeso popana sari na tie Izireli. Ba sipu ene luli la sari na totopili varipera, meke sari na tie Izipi koari na dia hose pa vari korapana sa kolo koa sa pepeso popana, si varikamo pule nia e Zihova sa kolo meke kuzu beto pa korapa kolo si arini.

²⁰ Beto asa si taṅini vagia poropita Miriami sapu sa tasina barikaleqe e Eroni sa tabarini, meke lulia ri doduru barikaleqe si asa, peka lopilopi turaṅi rini sari na tabarini. ²¹ Meke kera se Miriami:

"Mi kera vahesia se Zihova, tava lavata si Asa sina mataqara si Asa pa vinaripera; ele ipani Sa pa kolo sari na tie varipera koari na dia hose!"

Tava Lomoso sa Kolo Pasana

²² Meke turaṅa va seu i e Mosese pa Kolo Ziṅara meke la gua pa korapa qega sapu ta pozae Sura sari na tie Izireli. Ka ṅeta rane si enea rini sa korapa qega, ba loke kolo si dogoria rini. ²³ Meke sipu kamo rini si keke vasina pozana Mara, ba sa kolo vasina si pasa sisigiti, ke lopu boka napoa rini si asa. Gua asa ke ta pozae Mara sa pozana. ²⁴ Meke qumiqumi na nanasia rini se Mosese, "Nasa si kote napoa gita?" gua si arini ²⁵ Meke varavara va ṅiṅirae la koe Zihova se Mosese, meke va dogoro nia e Zihova koasa si keke kukuru huda, meke oki la nia sa si asa pa kolo, pude va lomoso ia meke boka ta napo sa kolo.

Meke ponini tinarae tugo e Zihova vasina si arini, pude luli. Podeki tugo Sa vasina si arini, ²⁶ meke zama si Asa, "Arau tugo se Zihova sapu salaṅa gamu si gamu. Be va tabe va hinokara si gamu koari na tinavete sapu gua toṅoto pa Qua hiniva, meke kopuni gamu sari na Qua zinama, si lopu kaqu va kilasa gamu Rau si gamu koari na minoho saripu vata razae lani Rau koari na tinoni pa popoa Izipi."

²⁷ Beto asa si mae pa vasileana Elimi si arini, meke vasina si dogori rini sari ka manege rua bukaha kolo meke sari ka zuapa ṅavulu huda pamu, ke va turu dia ipi tata koasa kolo vasina si arini.

Sa Ginani sapu Ta Pozae Mana meke sari na Kurukuru Tapuru

¹⁶ Meke taluarae pa Elimi sa doduruna sa butubutu Izireli, meke mae koasa soloso qega sapu ta pozae Sini si arini, sapu pa vari korapana Elimi meke Saenai. Meke kamo vasina pa rane vina manege lima koasa sidara vina rua si arini seunae gua taluarae pa popoa Izipi si arini. ² Meke pa korapana sa qega vasina, si nominomi la koari Mosese e Eroni sari doduru tinoni, ³ meke zama guahe koari karua si arini,

"Leana hola si be ele va mate gami e Zihova pa popoa Izipi si gami vasina sapu ele boka koa meke hena gemami miti, meke soku pule ginani gua pu hivani gami, ba turaṅa maeni gami gamu kara tani si gami doduru meke va agoso mate gami," gua si arini.

⁴ Meke zama la koe Mosese se Zihova, "Ego, kamahire si kaqu va gore gunia na ruku Rau pa galegalearane koa gamu doduru sa ginani. Koari doduru rane si kaqu vura la sari doduru tie meke pudiki varigarani gua sapu garo koasa rane asa. Pa sirana hie si hiva podeki Rau si arini, be va tabei rini sari na Qua vina tumatumae. ¹⁵ Koasa rane vina onomo si kaqu vagi va soku si gamu, hola nia doduru totoso, mamu va namanama i sari na ginani padana karua rane," gua si Asa.

⁶ Ke zama la koari doduru tie Izireli sari Mosese e Eroni, "Koa veluvelu hie si kaqu gilania gamu sapu e Zihova si turaṅa vurani gamu pa popoa Izipi si gamu.

⁷ Pana munumunu si kaqu dogoria gamu sa nedalana sa kalalasa te Zihova. Ura ele avosi Sa sari na mia qinumiquimi saripu lopu qetuni Sa. Uve, qumiquimi nia gamu si Asa, sina gami karua si tozi vurani mo sari Nana vina tumatumae." ⁸ Meke zama se Mosese, "Pana veluvelu hie si kote poni gamu miti e Zihova si gamu pude henai, meke sokudi hola bereti sapu gua hivani gamu, si kote poni gamu Sa doduru munumunu, sina ele avosi Sa sari doduru mia qinumiquimi, sapu lopu qetu nia gamu si Asa. Totoso qumiquimini gami gamu, si namu e Zihova mo si qumiquimi nia na lopu qetu nia gamu."

⁹ Meke zama la koe Eroni se Mosese, "Mu tozini sari doduru tie pude mae turu pa kenuna e Zihova, sina ele avosi Sa sari na dia qinumiquimi," gua si asa. ¹⁰ Meke sipu zama la i tugo Eroni sari doduru tie Izireli, si doṅo la pa qega si arini, meke hinoṅa nedala vura mae koa ke lei sa kalalasa te Zihova. ¹¹⁻¹² Meke zama la koe Mosese se Zihova, "Ele avosi Rau sari na qinumiquimi tadi na tie Izireli. Ego, mamu tozini sapu pana veluveluna sa popoa si kaqu henai rini sari na miti, meke pana munumunu si ve soku gua sari na bereti saripu hivani rini si kaqu henai rini. Beto asa si kaqu gilania rini, sapu Arau si e Zihova sa dia Tamasa," gua si Asa.

¹³ Beto asa si tapuru mae gana si keke rovana kurukuru lavata, meke siṅia rini sa vasina pu koa ia rini, meke sa vasina tugo asa si hoṅaia na puni pana munumunu. ¹⁴ Meke sipu murimuri taloa sa kolo, si koa hola pa beru pepeso qega si keke tiṅitoṅa kekeoro hitekena. ¹⁵ Meke sipu dogoria ri na tie Izireli, si varinanasa nia rini si asa, "Nasa sa tiṅitoṅa hie?" gua si arini, sina lopu gilania rini si asa. ^{††}

Meke zama la se Mosese koa rini, "Asa sa ginani sapu ponini gamu e Zihova pude hena ia," gua si asa.

¹⁶ Meke tozini e Zihova si arini, pude hopeke pudiki varigarani sokudi gua sapu hivani rini, padana karua lita hopeke tie pa nana vetu soti.

¹⁷ Meke tavetia rina tie Izireli sapu gua asa. Kaiṅa si vagi va soku meke kaiṅa si va visavisae mo. ¹⁸ Meke sipu padai rini si arini, arini sapu vagi va soku si lopu tago va soku sisigiti, meke arini sapu vagi va visavisa, si lopu papaka tugo sapu vagia rini, ba hopeke vagia rini sapu gua garona koasa nana pada. ^{†19} Meke zama la koa rini se Mosese, "Namu loke tie si kaqu va naṅiti hola ia si keketona, pude tana vugo," gua si asa. ²⁰ Ba kaiṅa arini si lopu hiva avosia se Mosese, meke va naṅiti vekoi rini si kaiṅa meke kamo a munumunu si siṅi na nokinoki meke humaṅa hikare si arini, meke bugoroni e Mosese si arini. ²¹ Meke doduru munumunu si pudiki varigarani rini, sapu gua boka hena betoi rini. Meke sipu maṅini sage sa rimata, si kolo taloa dia saripu koa hola pa pepeso.

²² Meke koasa rane vina onomo si padana karua totoso hola gua sa ginani sapu varigara nia rini hopeke tie si ka made lita padana. Meke tozia ri doduru koimata tanisa butubutu sa gugua koe Mosese. ²³ Meke zama la koa rini se Mosese, "Guahe si zama nia e Zihova, 'Vugo si na rane Sabati, meke na rane magogoso si asa, sapu ele tava madi koe Zihova. Kaqu kinai ṅinoroi sapu gua hivani gamu pude kinai, meke kaqu raroi gamu sapu gua hiva raroi gamu. Meke sapu koa hola si kaqu veko vata kalei gamu pude tana vugo,'" gua si asa. ^{†24} Ke veko hola i rini sari na ginani koa holadi osolae kamo a munumunu gua sapu zama nia Mosese koa rini, ba lopu muzi babe koai nokinoki si arini. ²⁵ Meke zama se Mosese, "Mi henai si hire ṅinoroi, sina na rane Sabati si ṅinoroi, na rane magogoso sapu ele tava madina koe Zihova, meke lopu boka vagi ginani si gamu pa valena sa vasina sapu koa ia gamu hie, sina lopu koa vasina si asa. ²⁶ Ka onomo rane si kaqu hata ginani si gamu, ba koasa rane vina zuapa, sa rane magogoso, si lopu kaqu hoṅa sa ginani."

²⁷ Ba kaiṅa rina tie si la hata ginani koasa rane vina zuapa, ba loketona si dogoria rini. ²⁸ Meke zama la koe Mosese se Zihova, "Ve seunae gua si kaqu koromia va tabei gamu na tie Izireli sari na Qua zinama? ²⁹ Dotu, sapu Arau Zihova, si ele poni gamu sa rane magogoso; gua asa ke, kaqu garomia sa ginani sapu kaqu ponini gamu doduru totoso, meke koasa rane vina onomo pude tana karua rane. Meke doduru tie si kaqu koa vasina sapu koa si asa, koasa rane vina zuapa, si lopu kaqu luaria sa sa nana vetu." ³⁰ Ke gua asa si lopu tavetavete sari na tie koasa rane vina zuapa.

³¹ Meke poza nia mana ri na tie Izireli sapu kekeṅoṅo keke kiko keoro hitekena, meke liṅiliṅi gua ri na bisikiti hitekedi saripu ta henie zipale. ^{†32} Meke zama se Mosese, "Ele zama gita e Zihova si gita, pude va naṅiti vekoi kaiṅa mana, pude tadi tudia rina tuda; meke pude boka dogoria rini sa ginani, sapu ponini gita Sa meke hena ia gita pa korapa qega, sipu turaṅa vurani gita e Zihova pa popoa Izipi." ³³ Meke tiṅe zama la koe Eroni se Mosese, "Vagia keke zagi mamu voi nia mana karua lita padana, mamu vekoa pa vetu te Zihova,

† 16:4 Zn 6:31 †† 16:15 1 Kor 10:3

‡ 16:18 2 Kor 8:15 †† 16:23 Ekd 20:8-11 †† 16:31 Nab 11:7-8

pude ta kopue tana tudia ri na tuda," gua si asa. ^{†34} Ke tavetia Eroni sapu gua zamani e Mosese, meke vekoa Eroni sa zagi sapu koa ia na mana pa kenuna sa Bokese Vinariva Egoi d, pude ta kopue. ^{‡35} Ego na mana si hena ia ri na tinoni Izireli koari ka made navulu puta vuaheni pule, osolae kamo a arini sa popoa Kenani, vasina sapu koa si arini. ^{††36} Sa padana sa mana si karua kilo pa keke tie.

Kolo Mae Guana pa Patu

17 Meke taluarae koasa soloso qega sapu ta pozae Sini sa doduruna sa butubutu Izireli, meke ririzu la koari ninae vasina pa zinama te Zihova si arini. Meke mae va turu ipi si arini pa Repidimi, ba namu loke kolo napo si koa vasina. [‡] Meke podalae nominomi nia rini se Mosese, meke zama guahe, "Kei poni gami kolo napo," gua si arini.

Meke olaña se Mosese, "Na vegua ke nominomi nau gamu? Na vegua ke hiva podepodekia gamu se Zihova?" gua si asa.

[‡] Ba memeha mate sari na tinoni, ke lopu makudo qumiqumi nia mo rini se Mosese. Meke zama guahe si arini, "Na vegua ke turaña va seu pani gami goi pa popoa Izipi si gami? Na pude va memeha mate gami meke sari na mami koburu na mami rovana kurukuru gua si goi?" gua si arini.

[‡] Meke varavara va ninira la koe Zihova se Mosese meke zama, "Nasa si boka tavetia rau koari na tie hire? Na korapa hiva gona nau patu mo rini si rau," gua si asa.

[‡] Meke zama la koe Mosese se Zihova, "Mamu vagi atuni koa goi sari kaiqa koimata tadi na tie Izireli. Mamu ene la va kenue koa rina tinoni; mamu vagia sa kolu hodu sapu seke nia goi koasa Ovuku Naelo.

[‡] Kaqu turu si Rau pa kenuna keke patu koasa toqere Saenai, kaqu sekea goi sa patu asa, meke kaqu vura mae koasa sa kolo, pude napo sari na tie." Meke tavetia tugo Mosese pa kenudia rina koimata tadi na tie Izireli sapu gua asa.

[‡] Ke ta pozae Ma'asa, meke Meriba sa vasina asa, sina nominomi na podepodekia rina tinoni Izireli se Zihova, meke nanasa guahe: "Vegua koa Nana koa gita se Zihova babe lokari?" gua.

Sa Vinaripera koari na Tie Amaleki

[‡] Meke mae razai rina tie Amaleki d sari na tie Izireli pa Repidimi. [‡] Ke zama koe Zosua se Mosese, "Mamu vizata vagi kaiqa tie pude la razai sari na tie Amaleki vugo. Arau si kote turu pa batuna sa toqere meke tañinia sa kolu hodu sapu tozi nau e Zihova pude palekia," gua si asa. [‡] Meke tavetia tugo Zosua sapu gua garunu nia Mosese koasa meke la razai rini sari na tie Amaleki, sipu sage la pa batu toqere sari Mosese, Eroni meke Huri. [‡] Totoso va sage seunae i e Mosese sari limana si mataqara sari na tie Izireli pa vinaripera, ba sipu gore sari limana si podalae tava

kilasa sari na tie Izireli koari na tie Amaleki. [‡] Meke sipu mabo sa limana e Mosese, si vagi vala nia ri Eroni e Huri si keke patu, pude habotu si asa vasina. Meke turu kapae koasa si arini meke ovulu sageni sari limana, meke tuqe va nosoi osolae lodu sa rimata.

[‡] Gua asa ke va kilasa betoi Zosua sari na tie Amaleki.

[‡] Beto asa si zama la koe Mosese se Zihova, "Mu kuberia vivineina sa minataqara hie, pude ta balabala si asa. Mamu tozi nia se Zosua sapu kaqu va kilasa betoi Rau sari na tie Amaleki pude loke tie pa kasia popoa si boka balabala la i," gua si Asa. [‡] Meke tavetia Mosese si keke hope meke poza nia sa, "E Zihova sa qua Pitipiti pude turañi sari na tie pa minataqara," gua. [‡] Meke zama si Asa, "Mu ovulu sage nia sa pitipiti te Zihova [‡]. Meke lopu kaqu makudo razai e Zihova sari na tie Amaleki koari doduru sinage na sage," gua si Asa.

La Tutuvia Zetoro se Mosese

18 Ego, avoso nia e Zetoro, sapu sa roana e Mosese, meke na hiama pa Midiani, sari doduru ginugua saripu taveti e Tamasa koe Mosese, meke koari na tinoni Izireli, sipu turaña vurani Sa si arini pa popoa Izipi. [‡] Ke turaña mae nia sa koe Mosese se Zipora sapu sa barikaleqe te Mosese, sapu koa hola koasa. [‡] Meke se Qesomu, meke se Elieza, sapu sari karua tuna koreo. Ura ele zama nia tu e Mosese sapu na tie karovona si asa pa votiki popoa gua, ke poza nia Qesomu sa sa tuna koreo asa. [‡]

[‡] Meke zama nia tugo sa sapu guahe, "Sa Tamasa tanisa tamaqu si ele toka nau meke harupau, meke lopu tava mate si rau koasa banara pa popoa Izipi" gua, ke poza nia Elieza pule sa si keke tuna koreo. [‡]

[‡] Ego, turaña mae nia e Zetoro, sa barikaleqe te Mosese, meke sari karua koreo pa korapa qega, vasina sapu korapa koa se Mosese koasa toqere hopena. [‡] Meke garunu va kenue la inavoso tu si asa koe Mosese sapu korapa mae si arini, gua. [‡] Ke la tutuvia Mosese si asa, meke todoño pa kenuna, meke ahoa sa si asa, meke nanasani ri karua sari na dia tinoa, meke tiqe la pa ipi te Mosese si arini. [‡] Meke vivineini e Mosese koe Zetoro sari doduru ginugua, saripu evañi e Zihova koasa banara meke koari na tinoni pa popoa Izipi, pude harupi sari na tinoni Izireli. Meke vivineini tugo Mosese koasa sari na guguadi rina tinasuna saripu tutuvi rini pa inene, meke gua meke ele harupi e Zihova si arini. [‡] Meke sipu avosi Zetoro sari doduru vivinei arini si qetu hola si asa. [‡] Meke zama, "Mani tavahesi se Zihova sapu harupu puleni gamu koasa banara, meke koari na tie pa popoa Izipi! Mani tavahesi se Zihova sapu harupu puleni sari Nana tie koasa tina pausudia. [‡] Ego, kamahire si gilania rau

‡ 17:14 Diut 25:17-19; 1 Samuela 15:2-9 †† Tasuna sa zinama Hiburu pa vesi hie. Kaiqa iniliri pule si zama, "Sari na Lima si ta ovulu sage pude huhuku la koasa habohabotuaana Banara te Zihova," gua. †† 18:2 Ekd 2:21-22 ††† 18:3 TTA 7:29 ††† Sa mamalaiñi sa zinama Hiburu pa pozana Qesomu si kekeñoño sa Hiburu "na tie karovona", meke sa ginuana sa pozana Elieza si "sa qua Tamasa si toka nau".

sapu e Zihova si ululu holani sari doduru tamasa pule, sina ele evanġia Sa sapu gua asa, totošo doŋo goreni na ŋoŋovalu ri na tie Izipi si arini.”¹² Beto hoi si paleke la nia e Zetoro si keke kurukuru doduruna pude va vukivukihhi va uququa, meke kaiqa pule, pude vala ni koe Tamasa. Ari Eroni meke sari doduru koimata tadi na tie Izireli si luli koasa, pude henai sari na ginani madidi tana vinahesi.

Sa Vinizatadi rina Tie Varipitui (Diutironomi 1:9-18)

¹³ Pa koivugona, si pitu va toŋoti e Mosese sari na ninominomi tadi na tinoni Izireli; meke tupiti mate si asa, podalae munumunu meke kamoā pana boŋi.

¹⁴ Meke sipu dogori e Zetoro sari doduru tinavete saripu taveti e Mosese, si nanasa guahe si asa, “Nasa sari doduru tinavete hire, saripu korapa taveti goi tadi na tie? Na vegua ke tavete eke betoi goi telemu sari doduru, meke sari na tie si korapa turu tani, meke tepa nigo tinokae, podalae munumunu meke kamoā boŋi?”

¹⁵ Meke olaŋa se Mosese, “Ura mae koa rau sari na tie pude hata ia sa vinatoŋoto te Tamasa. Ke kaqu tavetia rau si asa.”¹⁶ Pana varitokei sari karua tie, si mae koa rau si arini, meke arau si vizatia sapu esei ri karua si toŋoto, meke kaqu tozini rau sari na zinama na vina tumatumae te Tamasa.”

¹⁷ Meke zama se Zetoro, “Sa siraŋa sapu tavetia goi sana si lopu toŋoto.”¹⁸ Agoi meke sari doduru tie hire si kote mabo sisigiti sina mamata sisigiti sa tinavete hie koa goi meke lopu boka tavete ekea goi si asa.”¹⁹ Ego, maqu ponigo kamahire kaiqa vinaritokae leadi, meke mani koa koa goi sa Tamasa. Meke kaqu na tie varikarovae si agoi koa rina tie pa kenuna sa Tamasa meke paleke maeni sari na dia tinasuna.²⁰ Kaqu va tumatumae nia goi koa rini sa tinarae te Tamasa, meke va dogoro nia koa rini sa siraŋana sa tinoa, meke sa tinavete sapu kaqu tavetia rini.”²¹ Ba guahe si kaqu tomo la nia goi koari na mua tinavete. Kaqu vizati goi si kaiqa tie bokabokadi, meke kaqu na koimata koari na tinoni si arini. Kaiqa si kaqu koimatani si kaiqa tina, kaiqa si kaiqa gogoto, kaiqa si ari ka lima ŋavulu meke kaiqa si ari ka manege puta. Kaqu na tie te Tamasa meke ta ronuedi saripu lopu boka ta tabara golomo pude ta sekesekei koari na dia tinavete.²² Madi koa varitokae pa tinavete varipitui si arini doduru totošo koari na tie, ba sari na tinasuna nomadi si kaqu paleke mae ni rini koa goi. Meke sari na tinasuna hitekedi si kaqu pitui mo rini teledia, gua asa si lopu kaqu tasuna koa goi si arini, pude paleke toka nigo rini sa pinaleke mamata.²³ Ego, be lulia goi sa zinama te Tamasa sapu gua asa, si lopu kaqu va mabo pule nigo si goi, meke sari doduru tie hire si kote ele tava toŋoto dia tinasuna, meke pule la pa dia vetu,” gua si asa.

²⁴ Ke avosia Mosese sa roana sapu se Zetoro, meke taveti sa sari doduru ginugua saripu zama ni sa koasa.

²⁵ Meke vizati Mosese sari na tie bokabokadi koari

doduru tie Izireli, meke va koimata i sa koari na tina tie, koari na keke gogoto tie, na lima ŋavulu tie, meke manege puta tie.”²⁶ Meke koa varitokae pa tinavete varipitui koari na tie si arini doduru totošo, meke paleke lani rini koe Mosese sari na tinasuna nomadi, ba pitui mo rini sari na tinasuna hitekedi.

²⁷ Beto asa, si zama luluaria e Mosese se Zetoro meke pule la pa nana popoa si asa.

Sari na Tie Izireli pa Toqere Saenai

¹⁹¹⁻² Meke taluarae sari na tie Izireli pa Repidimi. Meke pa rane kekenu koasa sidara vina ŋeta, pa mudina sipu taluarae rini pa popoa Izipi, si mae koasa qega pa Saenai si arini. Meke mae koa varigara vasina pa hubina sa toqere Saenai.³ Meke sage la pa toqere se Mosese, pude la tutuvia sa Tamasa, gua.

Meke zama sa Tamasa koa sa pa toqere meke tozi nia Sa si asa, pude kaqu zama guahe koari na tie Izireli,⁴ “Ele dogoria gamu, sapu gua ele tavetia Arau Zihova koari na tie pa popoa Izipi, meke turaŋa gamu, kekeŋoŋo guana atata sapu palekia sa tuna, meke turaŋa maeni gamu tani koa Rau.”⁵ Ego, be va tabei na kopuni gamu kamahire sari na Qua vinariva egoi koa gamu, si kaqu na Qua tie soti si gamu. Ura sa doduruna sa kasia popoa si Taqarau mo, ba gamu sari na Qua tie ta vizatamia.^{† ††6} Gua ri na butubutu hiama pu va madi Rau telequ pude na butubutu tava madi mia.”^{‡7} Ke gore la se Mosese meke tioko varigarani sari doduru koimata na tinoni, meke tozi koarini sari doduru ginugua pu ele zama ni e Zihova koasa.⁸ Beto asa, si olaŋa keke gua sari doduru tie, “Kaqu va tabei gami sari doduru gua pu zamani e Zihova,” gua si arini, meke pule la tozi e Mosese koe Zihova sari doduru gua pu zama ni ri na tie koasa.⁹ Meke zama koe Mosese se Zihova, “Kaqu mae si Rau koa goi pa korapa lei moatana, pude kaqu avosia rina tie, sapu zama si Rau meke kaqu va hinokarigo rini podalae kamahire.”

Meke la tozia e Mosese koe Zihova sa inolana tadi na tinoni Izireli.¹⁰ Meke zama koasa se Zihova, “Mu la tozini sari na tinoni pude va via i dia tinoa podalae pa rane ŋinoroi meke vugo pude vahesi Au si Arau. Kaqu sopu va via i rini sari na dia poko,¹¹ pude madi va namanama nia sa rane pana repere. Meke koasa rane sana si kaqu gore mae si Rau koasa toqere pa Saenai meke kaqu dogoro Au rini vasina.¹² Mamu voloso hukatia tugo sa vari likohaena sa toqere, pude lopu kaqu ene karovia rina tie si asa. Meke kaqu tozini tugo goi sari na tie, pude lopu kaqu ene sage la pa toqere, babe ene tata la koasa hubina. Ego, be keke tie si ene la netia si asa, si kaqu tava mate tugo si asa.”^{††13} Namu loke tie kaqu tiqua si asa, ba kaqu ta gona patu babe na tupi si asa. Be na tie sia babe na kurukuru ba kaqu tava mate si arini! Ba pana ta ivu va gelenae sa buki, si kaqu ene tata la koasa voloso pa toqere sari na tie,” gua si asa.

† 19:5 Diut 4:20, 7:6, 14:2, 26:18; Ta 2:14 †† 19:5 1 Pit 2:9
‡ 19:6 Rev 1:6, 5:10 †† 19:12 Hib 12:18-20

¹⁴ Meke taluarae gore mae pa toqere se Mosese, meke tozini sa sari na tie pude va namanama, pude vahesia sa Tamasa. Ke sopu va via i rini sari na dia poko. ¹⁵ Meke zama la koa rini se Mosese, “Mi va namanama nia sa rane pana repere, mamu lopu va tata i sari na mia barikaleqe,” gua si asa.

¹⁶ Ego, koasa munumununa sa rane vina neta, si kapi na paka sa popoa, meke hakea na lei sa batuna sa toqere. Meke ta avoso sa kabona sa buki, meke matagutu na neneqara hola sari na tinoni. ^{† ††17} Meke turaṅa vurani Mosese koari na dia ipi sari na tinoni Izireli, meke turu pa hubina sa toqere si arini, pude tutuvia sa Tamasa. ¹⁸ Meke opo tamunia na tuṅaha sa doduruna sa toqere Saenai, sina mae turaṅae koasa se Zihova pa korapa nika. Meke sage sa tuṅaha, guana tuṅaha tana nika lerana, meke matagutu na neneqara sisigiti sari doduru tinoni Izireli. ¹⁹ Meke ṅiṅira lalanana sa mamalaiṅina sa buki, meke olaṅa e Tamasa sa zinama te Mosese pa korapana sa paka maṅauru. ²⁰ Meke gore mae pa batuna sa toqere Saenai sa Tamasa, meke tioko sage nia Sa se Mosese pa batuna sa toqere. Ke sage la se Mosese, ²¹ meke zama koasa se Zihova, “Mu gore la, mamu va balau i sari na tinoni pude lopu karovia rini sa voloso, pude mae dogorau. Be karovia rini si asa, si kaqu soku arini si tava mate.

²² Meke gua tugo sari na hiamu saripu tata mae koa Rau, si kaqu va via puleni. Ba be lopu gua asa, si kaqu tava mate si arini.” ²³ Meke zama la koe Zihova se Mosese, “Sari na tie si lopu kaqu boka sage atu pa toqere Saenai, sina ele tozini gami Goi pude va hopea sa toqere, meke ta voloso vari likohae si asa.”

²⁴ Meke olaṅa la ia Zihova si asa, “Mu gore la, mamu turaṅa sage mae nia se Eroni. Ba sari na hiamu meke sari na tie si lopu kaqu karovia sa voloso pude sage mae koa Rau. Ba be karovia rini si asa, si kaqu tava mate si arini,” gua si Asa. ²⁵ Ke tiqe gore la koari na tinoni se Mosese, meke tozini sa koarini saripu gua zamani e Zihova.

Sari ka Manege Puta Tinarae

(Diutironomi 5:1-21)

20 Hire sari na zinama te Tamasa, saripu zama ni Sa: ² “Arau tugo se Zihova sa mia Tamasa, sapu turaṅa vurani gamu pa popoa Izipi, vasina pu koa tava pinausu si gamu.

³ Loke Tamasa si kaqu vahesia gamu ba Arau mo.

⁴ Lopu kaqu taveti gamu kinehadi sari na tiṅitoṅa pa maṅauru meke pa pepeso babe pa korapa kolo.

⁵ Lopu kaqu todoṅo nia na vahesia gamu si keke beku, ura Arau se Zihova sa mia Tamasa sina Tamasa kono si Rau, meke lopu va malumu gamu Rau pude vahesi sari kaiqa tamasa pule. Kaqu va kilasi Rau si arini pu kana Au meke sari na dia pinodopodo kamoā ka neta meke made sinage. ††

† 19:16 Rev 4:5 †† 19:16 Diut 4:11-12 † 20:4 Ekd 34:17; Liv 19:4, 26:1; Diut 4:15-18, 27:15 †† “Neta meke made sinage” sa

^{††6} Ba kaqu tataru ni Rau sari na tina sinage na sage saripu tataru Nau na va tabei sari na Qua tinarae.

⁷ Meke mu poza kokoha nia pa tinokotokoro sa pozaqu, ura kaqu va kilasia Arau Zihova, sa mua Tamasa, sa tie sapu poza hobo-ro nia ginugua seana sa pozaqu. †††

⁸ Mu kopu nia na va madia goi sa rane Sabati.

^{†††9} Koari ka onomo rane si kaqu taveti gamu sari na mia tinavete, ^{§10} ba sa rane vina zuapa, si na rane magogoso sapu ele va madia Rau. Koasa rane asa si loke tie si kaqu tavetavete: agoi, sari na tumu, sari na mua kurukuru, babe sari na tie karovodi saripu koa pa mua popoa. ¹¹ Ura koari ka onomo rane si tavetia Arau e Zihova sa pepeso, sa maṅauru, sa lamana, meke sari doduru likakalae koa rini, ba pa rane vina zuapa si magogoso si Rau. Gua asa si va hopea Rau sa rane Sabati meke va madia Rau si asa. ††

¹² Mu va lavatia sa tamamu meke sa tinamu, gua asa si kote koa va gelenae si goi pa popoa sapu kaqu poninigo Rau. †††

¹³ Meke mu variva mate. ††

¹⁴ Meke mu barabarata. †††

¹⁵ Meke mu hiko. ††

¹⁶ Meke mu zutu kokoha ia si keke tie. ††

¹⁷ Meke mu okoro nia goi sa vetu tanisa keke tie, sa nana barikaleqe, sari nana pinausu koreo na vineki, sari nana kurukuru, meke sari nana doṅ'ki, babe kaiqa toṅa pule saripu tagoi sa tie.” †††

Matagutu sari na Tie Izireli

¹⁸ Ego, sipu avosia ri na tinoni sa paka na avolonanana sa buki, meke dogoria rini sa malakapina sa kapi, meke sa tuṅahana sa toqere, si matagutu na neneqara sisigiti, meke turu pa seu si arini. ^{§§†19} Meke zama la koe Mosese si arini, “Mamu zama koa gami meke kote va avoso si gami, ba mani lopu zama toṅoto mae koa gami sa Tamasa, sina kote mate si gami,” gua si arini.

²⁰ Meke olaṅa se Mosese, “Mi lopu matagutu. Na hiva va sosodea mo Tamasa sapu pude pamaṅa nia gamu si Asa, meke lopu makudo va tabea gamu si Asa, meke lopu kaqu tavete va sea si gamu,” gua. ²¹ Ba turu va seu dia tugo sari na tie, meke e Mosese mo telena si ene tata la koasa lei muho, vasina koa sa Tamasa.

ginuana si pude va kilasi padana sa ninomana sa sinea lopu sapu va naei Tamasa sari na sinage meke va kilasa betoi Sa si arini. †† 20:5 Ekd 34:6-7; Nab 14:18; Diut 7:9-10 ††† 20:7 Liv 19:12 ††† 20:8 Ekd 16:23-30, 31:12-14 § 20:9 Ekd 23:12, 31:15, 34:21, 35:2; Liv 23:3 §† 20:11 Zen 2:1-3; Ekd 31:17 §†† 20:12 Diut 27:16; Mt 15:4, 19:19; Mk 7:10, 10:19; Lk 18:20; Epi 6:2,3 §† 20:13 Zen 9:6; Liv 24:17; Mt 5:21, 19:18; Mk 10:19; Lk 18:20; Rom 13:9; Zem 2:11 §†† 20:14 Liv 20:10; Mt 5:27, 19:18; Mk 10:19; Lk 18:20; Rom 13:9 §† 20:15 Liv 19:11; Mt 19:18; Mk 10:19; Lk 18:20; Rom 13:9 §† 20:16 Ekd 23:1; Mt 19:18; Mk 10:19; Lk 18:20 §†† 20:17 Rom 7:7, 13:9 §†† 20:18 Hib 12:18-19

Sa Tinaraena sa Hope

²² Meke tozi nia Zihova se Mosese, pude zamani koari na tie Izireli si hire, "Ele dogoria gamu sapu Arau, Zihova si ele zama gore mae guahe pa mañauru, koa gamu. ²³ Mi lopu taveti sari na tamasa siliva babe qolo, ba Arau mo si mi vahesi eke Au. ²⁴ Mamu tavete poni Nau si keke hope pepeso, mamu va vukivukihini ni vasina sari na mia sipi, qoti, na bulumakao, pude na vina vukivukihini tava uqudi, meke vina vukivukihini pa hinenahena binaere. Kaqu mae si Rau meke manani gamu, pa doduru vasina sapu ele va madi poni gamu Rau, pude vahesi Au. ²⁵ Ego, be guana tavete poni Nau gamu si keke hope patu, si mamu lopu peqoi sari na patu, ura be guana peqoni tiñitona tavetaveteana gamu sari na patu, si lopu kaqu qetu nia Rau si asa, na lopu garo pa vinahesi si arini. ²⁶ Mi lopu tavete nia halehaleana sage sa hope. Ba be tavetia gamu si asa si kote ta dogoro dodoho mia sipu haele sagea gamu sa halehaleana."

Sa Tinaraedi rina Pinausu

(Ditutironomi 15:12-18)

21 Beto asa si zama la koe Mosese sa Tamasa, "Hire sari na tinaraedi rina pinausu sapu kaqu valani goi koari na tie Izireli: ² Be guana holua goi si keke pinausu Hiburu, si kaqu tavetavete ponigo sa ka onomo vuaheni. Meke koasa vuaheni vina zuapa si kaqu ta rupaha, meke loke nana lipulipu si asa. ³ Be na pinausu lelekena meke mae si asa, si kaqu lelekena [†] tugo meke ta rupaha taloa si asa. Ba be na pinausu varihabana si asa, si mani turaña taloa nia sa sa nana barikaleqe. ⁴ Ba be va haba nia sa palabatu pu tagona si keke barikaleqe koasa tie, meke va podo nia koburu koreo babe vineki sa si asa, si kaqu koa hola guana pinausu tugo tanisa sa barikaleqe meke sari nana koburu, meke sa tie mo si kaqu ta rupaha taloa nana mo. ⁵ Ba be zama guahe sa pinausu, 'Tataru nia rau sa qua palabatu, meke sa qua barikaleqe meke sari na tuqu,' gua, meke lopu hiva ta rupaha taloa si asa, ⁶ si kaqu turaña la nia sa nana palabatu si asa koari na tie varipitui pa kenuna sa Tamasa. Meke kaqu va turu kapae ia sa pa tukutukuna sa sasada babe koasa dedegere sasada meke tiqe lopaia sa sa taliñana. Beto asa si kaqu na nana pinausu si asa pa doduruna sa nana tinoa. ⁷ Be keke tie si holuholu nia sa sa tuna vineki pude na pinausu gua, ba lopu kaqu ta rupaha taloa kekeñono gua ri na pinausu tie. ⁸ Ego, be ta holuholu si asa koa ke tie, pude na barikaleqe pinausu tanisa gua, ba lopu hiva nia sa tie si asa, si kaqu vata holu pule la nia sa tie koasa tamana sa barikaleqe si asa. Lopu kaqu holuholu nia sa koari na tie karovodi, sina lopu ronua sa si asa. Kumatia sa sa nana vina tatara koasa. ⁹ Ba be keke tie si holua si keke pinausu vineki pude va haba nia koasa tuna koreo gua, si kaqu tataru gunia na tuna vineki soti sa si asa.

[†] 20:25 Diut 27:5-7; Zos 8:31 ^{††} 21:2 Liv 25:39-46 [‡] Sa ginuana "Lelekena" si keke tie vaqura sapu lopu puta turaña si keke tie.

¹⁰ Be keke tie si vagi pulea si keke barikaleqe pude na nana barikaleqe vina rua, gua, si mani lopu makudo tugo pude tataru nia sa sa barikaleqe kekenu. Kaqu gunia tugo sa sa nana barikaleqe kekenu pa ginani, poko, na koa turaña sa, gua tugo pa pinodalaena sa dia kinoa keke pa vinarihaba. ¹¹ Ego, be lopu tavete lani sa tie hie sari nana tinavete koasa barikaleqe kekenu, si kaqu vata rupahia sa si asa, meke loke nana gale sa barikaleqe koasa.

Tinaraedi rina Ginugua La gua pa Tinañaziri

¹² Asa sapu sekea si keke tie meke va matea, si kaqu tava mate tugo si asa. ¹³ Ba be lopu pa nana hiniva pude va matea sa tie, gua, ba na ta evaña hola nana mo, gua, si kote boka govete la nana koa ke vasina sapu Arau kote vizatia pude la ia sa; meke vasina si kaqu tava sare si asa. ¹⁴ Ba pana bugoro sisigiti si keke tie meke kuhana nia sa sa tie meke va matea sa, si kaqu tava mate tugo sa tie asa. Be guana haqala la si asa koasa Qua hope pude tava sare, ba kaqu tava mate tugo sa tie asa.

¹⁵ Asa sapu sekea sa tamana babe tinana, si kaqu tava mate tugo si asa. ¹⁶ Asa sapu ososo tuqe taloa nia si keke turañana, pude holuholu nia, babe korapa kopu nia pude nana pinausu gua, si kaqu tava mate tugo si asa. ¹⁷ Asa sapu zama ñoñovalia sa tamana babe sa tinana, si kaqu tava mate tugo si asa. ¹⁸⁻¹⁹ Be ta evaña si keke vinariperai, meke la si keke tie meke gona nia patu sapu keke babe tupaia, ba lopu va matea sa si asa, si lopu kaqu tava mate si asa pu gonana ba be tupana si asa. Ba be eko pa nana teqe sa tie bakorana hie, meke mumudi si tekulu si asa meke hodu vura la pa sada; sa tie sapu va bakoraia sa tie hie si kaqu here nia sa sa nana totošo sapu ta okipalae hoboro, meke kaqu kopu nia sa si asa osolae ibu sa bakorana.

²⁰ Be keke tie si hena vagia si keke huda meke seke va matea pa totošo tugo asa sa nana pinausu koreo babe pinausu vineki, sa tie asa si kaqu tava kilasa tugo. ²¹ Ba be hola keke be karua rane si leana pule nana sa pinausu, si lopu kaqu tava kilasa sa tie, sina nana tinago sa tie sa pinausu asa. ²² Be kaiqa tie si variperai meke sekea si keke barikaleqe aritiana, ke ta podo mokoe sa nana koburu, ba loketona bakora nomana pule si ta evaña koasa; ke sa tie pu va huarana sa si kaqu here nia si asa, padana gua, sapu tepa ia sa palabatu tanisa barikaleqe, meke va egoa rina tie varipitui. ²³ Ba be na tinasuna si kamo koasa barikaleqe; ke sa vina kilasa sapu kaqu vagia sa, si hobe nia tinoa sa tinoa. ²⁴ Hobe nia mata sa mata, hobe nia livo sa livo, hobe nia lima sa lima, hobe nia nene sa nene, ²⁵ hobe nia sinulu sa sulu, hobe nia bakora sa binakora, hobe nia tebotebo ehara sa tebo ehara. ²⁶ Be sekea keke tie sa matana sa nana pinausu koreo babe vineki meke va behua sa si keke kali

^{††} 21:12 Liv 24:17 ^{‡‡} 21:13 Nab 35:10-34; Diut 19:1-13; Zos 20:1-9 ^{‡‡‡} 21:16 Diut 24:7 ^{‡‡‡‡} 21:17 Liv 20:9; Mt 15:4; Mk 7:10 [§] 21:24 Liv 24:19-20; Diut 19:21; Mt 5:38

matana si asa, si kaqu vata rupahia sa si asa, pude na hinobena sa matana. ²⁷ Be tupa pakoa sa sa livona, si kaqu vata rupahia sa sa pinausu asa, pude na hinobena sa livona.

Sari na Tinaraedi rina Tinago tanisa Tie

²⁸ Be hoata va matea keke bulumakao kokoreo si keke tie, si kaqu ta gona patu sa bulumakao kokoreo, meke sa masana si lopu kaqu ta gani; ba sa tie sapu tagona sa bulumakao kokoreo hie si lopu kaqu tava kilasa. ²⁹ Ba be asa mo sa hahanana sapu hoke tavetia sa bulumakao kokoreo, hoke tava balau tugo, ba lopu ta veko pa bara si asa. Ego, mumudi si hoata va matea sa si keke tie, ke kaqu ta gona patu sa bulumakao kokoreo, meke sa tie sapu tagona sa bulumakao kokoreo hie si kaqu tava mate tugo. ³⁰ Ba be tava malumu pude veko hinere sa tie pu tagona sa bulumakao kokoreo, pude va sarea sa nana tinoa, gua, si mani here va hokotia sa sa doduruna sapu gua ta hivae. ³¹ Be va matea sa bulumakao kokoreo si keke koreo babe vineki, si sa tinarae tugo asa si kaqu ta tavetavetae vasina. ³² Be va matea sa bulumakao kokoreo si keke pinausu koreo babe pinausu vineki. Sa tie sapu tagona sa bulumakao kokoreo hie, si kaqu here nia ka tolonavulu puta poata siliva sa tie sapu tagona sa pinausu. Beto asa si kaqu ta gona va mate sa bulumakao kokoreo asa.

³³ Be keke tie si tukelia si keke pou, babe gelia sa si keke meke lopu tukua sa, meke hoqa voi vasina si keke bulumakao kokoreo, babe keke don'ki, ³⁴ si kaqu here nia sa tie pu tagona sa pou asa, sa tie pu tagona sa kurukuru name sapu mate. Meke kaqu vagia sa tie herehere hie sa kurukuru sapu matena. ³⁵ Be va matea sa bulumakao kokoreo, tanisa keke tie, si keke bulumakao kokoreo tanisa keke. Sari karua tie hire si kaqu holuholu nia sa bulumakao kokoreo toana, meke variva hiani ri karua sari na poatana, meke gua tugo sa bulumakao kokoreo matena, kaqu vari va hiani ri karua sari na masana. ³⁶ Ba be ta gilana sapu hoke raraza nia kikihona sa bulumakao kokoreo hie, meke lopu ta kopue pa korapa bara koasa tie pu tagona sa, si kaqu varihobei bulumakao kokoreo sari kara, sapu matena si kaqu ta vala koasa pu tagona sa bulumakao toana meke kaqu hobeia tugo sa sapu matena.

Tinaraedi ri na Tinago

22 Be keke tie si hikoa si keke bulumakao kokoreo ba be keke sipi meke va matea babe holuholu nia, si kaqu hobe nia ka lima bulumakao kokoreo sa sa bulumakao kokoreo sapu hikoa sa. Meke sa sipi si kaqu hobe nia ka made sipi sa si asa. ² Ego, be ta tuqe si keke tie hikohiko pana boni, meke ta seke va mate, si lopu sea nia sa tie sapu tuqena sa vina matena sa; ³ Ba be ele rane seunae tu ta evana gua sa hiko, si sea nia sa sa vina matena sa tie. Kaqu here nia sa tie hikohiko sa laena sa nana hinikohiko, babe lopu gua asa, si kaqu ta holuholue si asa pa tinavete pinausu,

pude na hinere sa nana hinikohiko. ⁴ Be ta dogoro sa kurukuru name sapu ta hikona koari nana tinago saripu tagoi sa, be na bulumakao babe don'ki babe sipi sia, si kaqu tomo rua sa nana hinere sa tie hikohiko sana. ⁵ Be keke tie si va ganigani pa nana inuma babe pa keke nana inuma vaeni sari nana bulumakao; beto hoi si karovo sea latu pa keke inuma tanisa keke tie sari na bulumakao, meke la ganigani. Kaqu hereni sa tie pu ari nana bulumakao, sari na ginani leadi, saripu gani ri na nana bulumakao, koasa inuma tanisa tie, babe koasa nana inuma vaeni.

⁶ Be va katua sa tie si keke nika meke sulu sa hiqohiqo, meke karovo la ia sa inuma tanisa keke tie meke ta sulu sari na linetelete saripu tiqe toqolodi, babe sari na linetelete saripu turu varigaraedi, ba be sa doduruna mo sa nana inuma sa tie si ta sulu beto; ego, sa tie pu va katuna sa nika, si kaqu hereni sari na linetelete pu ta sulu koasa inuma tanisa tie sana.

⁷ Be keke tie si valani koasa turaana si kaiqa poata siliva babe kaiqa tinitoa pude kopu ponua gua; meke ta hiko si arini koasa vetu tanisa turaana. Meke be ta vagi sa tie hikohiko, si kaqu tomo rua sa hinerehere tanisa tie hikohiko sana. ⁸ Ba be lopu ta dogoro sa tie hikohiko, ego, sa tie sapu kopu nia sa tinitoa marilaena si kaqu ta turaana la pa vasina tadi na tie varipitui, meke kaqu zama tokotokoro nia sa sapu lopu hikoa sa sa tinago tanisa sa tie sana, gua. ⁹ Ba be sari karua si lopu variva ego nia sapu tesei nana si keketona. Be na bulumakao, na don'ki, sipi, poko sia, ba be kaiqa toa pule, si ego, sari karua tie hire sapu hopeke zama, 'Na qua rau' gua, si kaqu ta turaana la pa vasina vinaripitui. Vasina tu kaqu tozi vura nia sa tie varipitui sapu esei si sea, meke kaqu tomo rua sa nana hinerehere koasa tie toqoto.

¹⁰ Be keke tie si tepa ia sa turaana pude kopu vala nia sa nana kurukuru name, be na don'ki, babe na bulumakao, babe na sipi, babe kaiqa kurukuru name pule, meke be mate, babe bakora, babe ta hiko taloa sa kurukuru name asa; meke namu loka tie gilania sapu gua ta evana koasa kurukuru name asa; ¹¹ sa tie sapu kopuna sa kurukuru sana, si kaqu la pa vasina vinaripitui, meke zama tokotokoro nia, sapu lopu hikoa sa sa kurukuru name tanisa turaana. Be va hinokaria sa turaana pu ari nana, sapu lopu hikoa sa tie kopuna sa nana kurukuru name, ba na muliungu mo, gua, si lopu ta hivae pude here nia sa tie kopuna sa tie pu ari nana. ¹² Ba be ta hiko sa kurukuru name koasa tie sapu kopuna si asa, si kaqu ta herei sa tie sapu ari nana kurukuru name. ¹³ Babe tava mate si asa koari na kurukuru pinomo. Sa tie pu kopuna sa kurukuru, si kaqu paleke la nia koasa tie sapu ari nana kurukuru, sa kurukuru asa pude na vina sosode; meke lopu ta hivae pude here nia sapu tava mate koari na kurukuru pinomo si asa.

¹⁴ Be keke tie si vagi pakia mo sa si keke kurukuru name koa keke tie, meke bakora babe mate si asa, toso lopu koa sa tie sapu ari nana, ke kaqu holua sa tie pu vagi pakina si asa, koasa tie pu ari nana. ¹⁵ Ba be

ta evaṅa si asa totošo koa nana sa tie sapu ari nana kurukuru ṅame si lopu kaqu tabaria sa tie si asa. Be ta tabara poata sa tie sapu ari nana kurukuru ṅame koari hopehopeke totošo pa tinavete, sa binakora babe minate tanisa kurukuru ṅame sana, si ele ta tabara koasa poata asa.

Tinarae tana Tinoa Tie

¹⁶ Be keke tie si ṅoṅovalia si keke vineki vaqurana toa, sapu lopu ele ta pinirovetu vekona, kaqu veko nia poata sa si asa meke haba ia. ^{†17} Ba be lopu va malumia sa tamana ^{††} pude haba ia sa sa tuna vineki, si kaqu here nia kaiqa poata sa sa tamana, padana gua sa inivasana sa vineki vaqurana toa, sapu lopu ele hite ta ṅoṅovala koa ke tie.

¹⁸ Kaqu tava mate sa barikaleqe sapu na tie vakuvakutae. [‡]

¹⁹ Kaqu tava mate sa tie sapu tavete va sea ia si keke kurukuru ṅame. ^{‡†}

²⁰ Kaqu tava kilasa pa minate si keke tie, sapu va vukivukihia la koa keke tamasa, sapu lopu e Zihova, sa Tamasa hinokara. ^{‡†}

²¹ Mi lopu ṅoṅovalia babe vata sigitia gamu si keke tie karovona. Mi balabala ia sapu gamu, ba na tie karovomia tugo pa Izipi. ^{‡††22} Mi lopu ṅoṅovalia gamu si keke nabonaboko babe keke tie eapana. ²³ Be ṅoṅovalia gamu si asa, si Arau, sapu e Zihova, si kaqu avosia pana kabo alili mae ia rini sa Qua tinokae, ²⁴ Meke kaqu bugoroni gamu Rau, meke va mate gamu pa vinaripera. Meke kaqu koa nabonaboko sari na mia barikaleqe meke sari na tumia si kaqu loke tamadia.

²⁵ Be vala paki poata si gamu koari na Qua tinoni saripu habahualadi; meke tavetavete kekeṅoṅo sari na tie pu hoke va malumu lipulipu, lopu tepa tomo nia gamu gua sapu ele ta poni nia sa koa gamu. ^{‡††26} Be vagia goi koa ke tie si keke koti pude na vina sosodena sapu kaqu tabarigo sa, gua. Kaqu va pule vala nia goi si asa koasa, sipu lopu ele lodu sa rimata, ^{§27} sina asa mo sa titeke koti maṅini sapu tagoia sa. Loketona pule si boka puta nia sa. Pana kabo alilia sa sa Qua tinokae, si kaqu avosia Rau si asa, sina tataru ni Rau sari na tie tasunadi.

²⁸ Mi lopu zama ṅoṅovala ia gamu sa Tamasa, meke lopu zama va kleania goi sa koimata tadi na tinoni. ^{§†}

²⁹ Mi lopu hekini koa Rau sari na mia vinariponi, sari na vua kenudi ri na mia pinakepakete, sari na huiti, vaeni, na oela olive, na gua.

Mi poni Nau tugo sari na tumia koreo kenudi. ³⁰ Mi poni Nau tugo sari na mia bulumakao na sipi podo kenudi. Ba madi koa paki ka zuapa ranedi sari na tudia

† 22:16 Diut 22:28-29 †† Pa hahanana tadi na tie Ziu, sa tamana si na tie kopu nia sa pinirovetu tanisa tuna vineki. ‡ 22:18 Diut 18:10,11 ‡† 22:19 Liv 18:23, 20:15-16; Diut 27:21 ‡†† 22:20 Diut 17:2-7 ‡††† 22:21 Ekd 23:9; Liv 19:33-34; Diut 24:17-18, 27:19 ‡††† 22:25 Liv 25:35-38; Diut 15:7-11, 23:19-20 § 22:26 Diut 24:10-13 §† 22:28 ZT 23:5

kokoreo koa ri na tinadia, meke pa rane vina vesu, si kaqu ta poni mae koa Rau si arini.

³¹ Gamu si na Qua tie tava madimia. Ke mi lopu henai sari na masadi rina kurukuru ṅame saripu tava mate koari na kurukuru pinomodi; ba mi poni lani koari na siki. ^{§††}

Sa Tinarae pa Vinarinṅoṅoi pa Tataru Variva Tukana

23 Mu lopu va ene hoboro inavoso kokohadi, meke lopu toka nia sa tie seana, pude helahelae vurani sari na zinama kokohadi. ^{§†}

² Mu lopu somana luli koasa vinarigara tie totošo lulia rini sapu seana babe tozi vura nia sapu seana pude huarua sa vinilasa toṅotona. ³ Be koa pa vinaripitui si keke tie, si mamu lopu toka kale nia, sina na tie habahualana si asa. ^{§††}

⁴ Be ta evaṅa sapu dogoria goi sa bulumakao babe doṅ'ki tanisa mua kana sapu ene hoboro, si mamu turaṅa pule la nia koasa pu tagona. ^{§†5} Be hoqa turaṅia sa nana doṅ'ki sa nana pinaleke si mamu lopu va talevara hola, ba mamu toka nia sa mua kana pude va turu pulea sa doṅ'ki.

⁶ Mu lopu oso nia goi koa ke tie habahualana sa tinonoto, pana ta pitu si asa. ^{§†7} Mu lopu zutu kokoha ia goi si keke tie meke lopu va mate hoboria goi si keke tie toṅoto, ura kote zutua Rau sa tie gua asa, sapu tavete va sea. ⁸ Mu lopu ade vagia goi sa poata tanisa tie pu hiva nigo, pude tavete ponia sa kinaleana koasa, ura sa poata gua asa si va behui sari na tie koasa tinonoto, meke ṅovali sari na tie hokara pu loke dia ginugua. ⁹ Mi lopu ṅoṅovalia gamu si keke tie karovona; na ele gilania mia mo gamu si pude na tie karovona, ura gamu ba na tie karovo mia mo pa popoa Izipi. ^{§§†}

Sari na Tinarae Tanisa Vuaheni meke Sabati

¹⁰ Ura koari ka onomo vuaheni si kaqu lelete na pakepakete si gamu koa ri na mia inuma, ^{§§†11} ba koasa vuaheni vina zuapa, si mani tava magogoso meke lopu ta lete pule sa pepeso. Meke sari na tie malamalaṅadi saripu koadi koa gamu, si madi vagi gedi ginani vasina, meke sari na kurukuru pinomodi si madi gani saripu veko hola i rini. Meke gua tugo sari na mia inuma vaeni na linetelete olive.

¹² Ka onomo rane koari hopepeke vuiki si kaqu tavetavete si gamu, ba loke tie si kaqu tavetavete koasa rane vina zuapa koari hopepeke vuiki. Sari na mia pinausu na tie karovodi saripu tavetavete poni gamu meke sari na mia kurukuru ṅame ba kaqu magogoso beto tugo. ^{§§§}

¹³ Kaqu avosi na kopu valeani gamu sari na doduru zinama saripu zamani Arau Zihova koa gamu. Mu lopu

§†† 22:31 Liv 17:15 §† 23:1 Ekd 20:16; Liv 19:11-12; Diut 5:20 §†† 23:3 Liv 19:15 §† 23:4 Diut 22:1-4 §† 23:6 Liv 19:15; Diut 16:19 §§† 23:9 Ekd 22:21; Liv 19:33-34; Diut 24:17-18, 27:19 §§† 23:10 Liv 25:1-7 §§§ 23:12 Ekd 20:9-11, 31:15, 34:21, 35:2; Liv 23:3; Diut 5:13-14

varavara la koari kaiqa tamasa pule; namu lopu hivani Rau pude pozai gamu pozadi si arini.

Ka Neta Inevaņa Nomadi

¹⁴ Ka neta totošo koari hopeke vuaheni si kaqu tavete inevaņa si gamu, pude va lavatau. ¹⁵ Koasa sidara Abibi, sapu taluarae ia gamu pa popoa Izipi, si kaqu tavetia gamu sa Inevaņa Bereti Loke Isitina d. Koari ka zuapa rane tanisa inevaņa, mi hena ia gamu sa bereti loke isitina, gua sapu ele tozini gamu Rau. Mu lopu mae somana pa vinalesi pana lopu paleke maeni gamu sari na mia vinariponi gua. †

¹⁶ Mi tavetia sa inevaņa pakepakete, totošo podalae paketi gamu sari na mia vuvua, mi vala i koe Tamasa saripu vua kenudi pa mia inuma. ††

Mi tavetia sa Inevaņa vina balabaladi rina dia ipi pa qega pa totošo paketi gamu sari na vua huda na vaeni. ¹⁷ Gamu doduru palabatu si kaqu mae vahesi Au si Arau, Zihova, sa mia Tamasa, koari ka neta inevaņa, koari hopeke vuaheni.

¹⁸ Totoso va vukivukihi nia ehara kurukuru name koa Rau, si mi lopu tavete turaņa si keke vinariponi sapu henia na isiti, meke lopu kaqu va malumia goi si keke vasi deana koa holana koasa vina vukivukihi, pude tanisa rane vugo.

¹⁹ Hopeke vuaheni si mi paleke va maei sari na mia pinakepakete huiti kekenu pa inuma koa rau pa vetu te Zihova sa mia Tamasa. ‡

Keke tuna qoti babe na tuna sipi sapu korapa susu pa tinana, si mi lopu raroia gamu koasa meleke tanisa tinana.

Sari na Vinatatare na Vina tumatumae

²⁰ Kaqu garunu va kenue atu nia Rau si keke mateana pude kopuni gamu koasa mia inene, meke pude turaņa lani gamu koasa vasina sapu ele va nama veko nia Rau, gua. ²¹ Kaqu avosia na va tabea gamu si asa. Mu lopu toketokea gamu si asa. Na lopu kaqu taleosoni sa sari na mia tinoketoke la koasa, sina pozaqu Rau si koa koasa. ²² Ba be va tabei na taveti gamu sari doduru gua pu tozini gamu Rau, si kaqu varipera poni gamu Rau koari na mia kana. ²³ Sa Qua mateana si kaqu la va kenue koa gamu meke va kilasa beto pani sari doduru mia kana sapu sari na butubutu Amoraiti, Hitaiti, Perizaiti, Kenanaiti, Hivaiti meke Zebusaiti, meke turaņa lani gamu koari na popoa arini. ²⁴ Mi lopu todoņoni na vahesi gamu sari na dia tamasa, meke lopu vagi va karovi sari na dia hahanana vinalesi beku. Huari gedi sari na dia tamasa, mamu seke huhuari gedi sari na dedegere, saripu va hopei rini koari na dia vinalesi. ²⁵ Mi vahesi Au si Arau Zihova, sa mia Tamasa. Pana vahesi Au gamu, si kaqu qetuni gamu Rau meke poni gamu ginani na kolo, meke lopu kaqu raza gamu minoho. ²⁶ Namu loke barikaleqe pa mia popoa si kaqu mate tudia, sipu lopu

† 23:15 Ekd 12:14-20; Liv 23:6-8; Nab 28:17-25 †† 23:16 Liv 23:15-21,39-43; Nab 28:26-31 ‡ 23:19 Ekd 34:26; Diut 14:21, 26:2

ele kamo sa nana totošo podo, babe tige. Kaqu va toa gelenae i Rau sari na mia tinoa.

²⁷ Kaqu va tarazuzu kenui Rau sari na tinoni pu kana gamu, meke kaqu va pupuhi Rau sarini pu razai gamu, meke kaqu va goveti Rau koa gamu sari doduru mia kana. ²⁸ Kaqu va tarazuzu kenui Rau sari na mia kana, meke kaqu hadu taloani Rau sari na tie Hivaiti, na tie Kenani, meke sari na tie Hitaiti pa seu. ²⁹ Ba lopu kaqu hadu taloani Rau sari doduru tie pa keke vuaheni, be gua asa si kote ivulu sa popoa, meke kote ta soku holani gamu sari na kurukuru pinomodi. ³⁰ Gua asa ke kaqu kaiqa paki, osolae pada pude vagia gamu doduruna sa popoa. ³¹ Kaqu taveti Rau sari na volosodi sari na mia popoa pude na kokoina sa pepeso, sapu kamo mae gua koasa koqu lavata pa Aqaba, meke kamo la gua pa kolo Meditareniani, meke topue koasa soloso qega tata pa Izipi, meke kamo la gua koasa Ovuku Iuparetisi. Kaqu poni gamu Rau sa niniraņa sapu holani koari pu koadi koasa popoa, meke kaqu hadu la ni gamu pa seu si arini. ³² Mi lopu taveti gamu si kaiqa vinariva egoi koari na tie sara, babe koari na dia tamasa. ³³ Lopu kaqu va koai gamu pa mia popoa sari na tie arini, be va koai gamu, si kote turaņa va sea gamu rini, meke kana Au si Arau. Meke be vahesi gamu sari na dia tamasa, si kote gua tugo sa tie sapu ele soto pa sipata si gamu."

Va Egoa ri na Tinoni Izireli sa Vinariva Egoi te Tamasa koa Rini

24 Meke zama la koe Mosese se Zihova, "Agoi meke Eroni, Nadabi, Abihu, meke ari ka zuapa navulu puta koimata tadi na tie Izireli, si kaqu ene sage mae koa Rau pa toqere; meke pana lopu ele tata mae gamu, si mi todoņo na vahesi Au. ² Loke tie pule, ba agoi mo telemu, si kaqu tata mae koa Rau. Sari na Koimata si kaqu ene sage meke vahesi Au pa seu, ba sari na tinoni Izireli ba namu lopu kaqu ene sage mae pa toqere," gua.

³ Meke la koari doduru tinoni Izireli se Mosese, meke tozi betoni koari doduru sari na zinama na tinarae te Zihova, si olaņa beto sari doduru tinoni, "Kaqu va tabei gami sari doduru ginugua saripu zamani e Zihova," gua si arini. ⁴ Meke kubere gore betoni e Mosese sari doduru zinama te Zihova. Meke pa koivugona sa munumunu asa, si tavetia e Mosese si keke hope pa hubina sa toqere, meke varihakehake ni sa sari ka manege rua patu, keke patu koari hopeke butubutu Izireli. ⁵ Beto meke tiqe garuni sa sari na tie vaqura pude va vukivukihi va uququ la koe Zihova, meke kaiqa bulumakao si tava vukivukihi pa hinenahena binaere † koe Zihova, pude tanisa henahena varigara koari na tinoni Izireli, gua. ⁶ Meke vagia Mosese sa padana sa kukuruna sa eharadi ri na kurukuru meke zoropo lani sa koari na besini, meke sapu keke

†† Sa vina vukivukihi hinenahena binaere koe Zihova si kukuruna sina vina vukivukihi va uququ meke kukuruna si hena ia rina tie pa hinenahena binaere koe Zihova. Kaiqa iniliri poza nia na vina vukivukihi binule.

kukuruna pule si siburu la nia sa koasa hope. ⁷ Beto meke tiqe vagia Mosese sa buka, vasina ta kubere sa vinariva egoi te Zihova, meke tiro va ululae ia koari na tie. Meke olaña sari na tie, “Kaqu va tabei na taveti gami sari doduru ginugua pu tozini gami e Zihova,” gua si arini.

⁸ Beto meke vagia Mosese sa ehara sapu voi koari na besini, siburu la nia sa koari na tinoni, meke zama, “Sa ehara hie si na vina gilagilana koasa mia vinariva egoi va nabu hie sapu kaqu kopu nia gamu, sapu variva ego nia gamu meke e Zihova, toতোসো vatui Sa sari Nana zinama,” gua. †

⁹ Meke sage la pa toqere sari Mosese, Eroni, Abihu, Nadabi, meke sari ka zuapa ñavulu puta koimata tadi na tie Izireli, ¹⁰ meke dogoria rini sa Tamasa Izireli. Sa kaurudi ri nenena si doño guana keketoña sapu leleana hola, sapu balairi guana galegaleane meke bakala hola. ¹¹ Meke lopu va matei sa Tamasa sari na koimata tadi pa Izireli, ba dogoria mo rini si Asa, meke beto asa si napo na henahena varigara mo si arini.

Mosese pa Toqere Saenai

¹² Meke zama la koe Mosese se Zihova, “Mu sage mae koa Rau pa toqere, mamu aqa vasina, meke kote ponigo Rau sari karua patu labelabe, vasina ta kubere sari doduru tinarae pude va tumatumae i sari na tie Izireli.”

¹³ Meke va namanama se Mosese meke Zosua, sa nana tie vatukana meke podalae ene sage la pa toqere hopena se Mosese. ¹⁴ Meke zamai Mosese sari na koimata, “Gamu si mamu aqani gami tani, osolae kamo pule mae si gami. Ari Eroni e Huri si koa turaña gamu meke esei sapu ari nana vinaritokei koa ke tie, si mani paleke mae nia koari kara,” gua.

¹⁵ Meke sipu ene sage la pa toqere Saenai se Mosese, si nobi tamunia na lei si asa. ¹⁶⁻¹⁷ Meke sa ñinedala te Zihova si gore mae pa batuna sa toqere. Meke dogoria rina tie Izireli sa kalalasa sapu doño guana nika huruñuna pa batuna sa toqere. Meke ka onomo rane si nobi tamunia na lei sa toqere, meke koasa rane vina zuapa si titioko vura pa lei koe Mosese se Zihova. ¹⁸ Meke sage hola latu pa batuna sa toqere koasa lei se Mosese. Meke vasina koa ka made ñavulu puta rane na boñi si asa. ††

Sari na Vinariponi La koe Zihova pude Kuria sa Ipi Hopena

25 Meke zama la koe Mosese se Zihova, ² “Tozini sari na tie Izireli pude va mae i koa Rau sari na vinariponi. Vagia gua sapu boka poni nia sa tie pa nana hiniva soti. ³ Gua hire sari na vinariponi saripu kaqu ta vagi: qolo, siliva, boronizi; ⁴ poko lineni memelesina; meke vulu bulu, pepolo, meke ziñara; poko sapu ta tavetae kalu qoti; ⁵ kapuna keke sipi kokoreo sapu tava ziñara; kapu rumu tava popana;

† 24:8 Mt 26:28; Mk 14:24; Lk 22:20; 1 Kor 11:25; Hib 9:19-20, 10:29 †† 24:18 Diut 9:9

huda akesia; ⁶ oela tana zuke; oto huda humaña lea tana vina uququ, sari na votiki oto huda oela na pauda humaña lea tana oela olive tana va madi tie; ⁷ sari na patu ñedala na vinasari doño lea, saripu soto koasa poko hiamia hopena meke sa poko raqaraqqa tanisa hiamia kenukenue.

⁸ Ego, kaqu tavete poni Au ri na tinoni si keke Ipi Hopena, pude kaqu somana koa koa rini si Rau.

⁹ Meke sa tinavetena, meke sari doduru likakalae pa korapana, si kaqu gua puta tugo saripu va dogoro nigo Rau.

Sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi te Zihova

¹⁰ Mi tavete nia huda akesia gamu sa Bokese Vinariva Egoi, keke gogoto manege puta sentimita sa ginelena, ka onomo ñavulu onomo sentimita labena, onomo ñavulu onomo sentimita ululuna. ¹¹ Mamu poko nia qolo pa korapana meke mudina, meke gua tugo doduru vari likohaena. ¹² Taveti ka made riñi qolo palepalekeana; mamu va soto lani koari ka made nenena; karua riñi koari karua kalina. ¹³ Mamu tavete nia palepalekeana huda akesia; mamu va pokoni qolo si arini, ¹⁴ mamu va lopoto lani koari na riñi, pa karua kalina sa bokese sari na huda. ¹⁵ Meke lopu kaqu ta unusu vagi pule sari na huda palepalekeana koari na riñi. ¹⁶ Mamu tiqe vekoi pa korapa bokese hopena sari karua patu labelabe vasina ta kubere sari na tinarae, saripu kote vatui Rau.

¹⁷ Mamu tavetia pa qolo viana si keke tukutuku, sapu keke gogoto manege puta sentimita gelena, meke onomo ñavulu onomo sentimita labena. †† ¹⁸⁻¹⁹ Mamu sekeseke va vurai karua serubimi koasa tukutuku qolo keke pa hopeke kalina. ††† Mamu sekesekei pude kaqu ta evañae keke tini sari karua mateana meke sa tukutukuna sa bokese. ²⁰ Sari karua serubimi si kaqu vari doño totoi meke sari na tatapurudi si kaqu nobia sa tukutuku. ²¹ Mamu voi i pa korapa bokese sari karua patu labelabe, mamu tukua. ²² Beto meke kaqu tutuvu gamu Rau panauluna sa tukutuku bokese hopena, pa varikorapadi ri karua mateana serubimi; meke kaqu zama vatuni Rau koa gamu na tie Izireli sari doduru Qua tinarae.

Sa Tevolo Bereti

(Ekisidasi 37:10-16)

²³ Mamu tavete nia huda akesia si keke tevolo, vesu ñavulu vesu sentimita gelena, made ñavulu made sentimita labena, meke onomo ñavulu onomo sentimita ululuna. ††† ²⁴ Mamu tavetia keke poko sekesekeana sapu ta tavetae qolo viana, meke pa hukihukirina si ta napitae qolo. ²⁵ Mamu tavetia keke tokatoka sage pa hukihukirina sa tevolo. Sa ululuna si kaqu zuapa ñavulu lima milimita ululuna meke sa

‡ Ka made ñavulu lima inisi sa ginelena, ka hiokona zuapa inisi sa labena, meke ka hiokona zuapa inisi sa ululuna. †† 45 Inisi gelena, meke 27 inisi labena. †† 25:17 Hib 9:5 ††† Serubimi si keke mateana hopena te Tamasa pa Mañauru koai tatapurudi. ††† Ka 36 inisi gelena, ka 18 inisi labena, meke 27 inisi ululuna.

hukihukirina panaulu si kaqu ta pokoe qolo. ²⁶ Mamu taveti ka made qolo riñi palepalekeana, mamu hopeke va sotoi koari ka made iiona sa tevolo, vasina koa sari hopeke nenena. ²⁷ Sari na riñi si kaqu ta soto kapae koasa tokatoka sage pude tuqei sari na huda palepalekeana tanisa tevolo. ²⁸ Mamu tavete nia karua palepalekeana huda akesia, mamu pokoni qolo. ²⁹ Mamu taveti sari na peleta, kapa, zagi, na besini, pude tana naponapoana vaeni; kaqu na qolo viana tavete betoni sari doduru hire. ³⁰ Kaqu ta veko pa kenuna sa Bokese Vinariva Egoi, sa tevolo, meke doduru totošo sa bereti madina sapu koa koasa tevolo, si kaqu ta poni mae koa Rau. †

Sa Tuturuana Zuke

(Ekisidasi 37:17-24)

³¹ Mamu tavete nia qolo viana si keke tuturuana zuke: sekeseke hitehite vura nia koasa sa hubina meke dedegerena; mamu tavete vurani kaiqa kineha kapa havohavoro, guana vina sari, sari na havoro lopu ele pelaradi, meke na elodi. Kote keke tini doduruna si arini. ³² Kaqu ka onomo limana sa tuturuana zuke; ka ñeta pa karua kalina. ³³ Hopeke koari ka onomo limana hire, si koadia sari ka ñeta vinasari havoro, sapu doño gua kineha havoro olomodi, sapu koai elodi na havoro lopu ele pelaradi. ³⁴ Meke koasa dedegerena sa tuturuana zuke, si kaqu koadia sari ka made kapa, sapu doño guari na havoro huda olomodi kinehadi, sapu koai na havoro lopu ele pelaradi, meke na elodi. ³⁵ Kaqu koa nana si keke havoro lopu pelarana, panapeka koari ka ñeta hopeke limadia. ³⁶ Sari na limana, meke sari na havoro lopu ele pelaradi, meke sa tuturuana zuke si kaqu ta sekeseke meke ta tavete vura pa qolo viana. ³⁷ Beto mamu taveti ka zuapa zuke oela hitekedi, mamu vekoi koasa tuturuana zuke, pude va kalalasia sa kenuna, sa vasina sapu koa sa tuturuana zuke. ³⁸ Mamu taveteni qolo sari na nepihina meke sari na vovoina. ³⁹ Kaqu tavetia gamu sa tuturuana zuke meke sari na tiñitoña tanisa koari ka toloñavulu lima kilo qolo viana. ††⁴⁰ Mi tavete valeani, gua puta tugo sa kineha sapu va dogoroni gamu Rau pa toqere. ‡

Sa Ipi Hopena te Zihova

26 Ego, kaqu tavete poni nau ri na tinoni si keke Ipi Hopena. Ka manege puta kukuru poko lineni arilaedi, sapu ta tigisi vulu bulu, pepolo, meke ziñara si kaqu tavete nia rini sa ipi, mamu tigisi ni mateana serubimi sari na poko. ² Sari na gineledi ri na hopeke kukuru poko si ka manege rua mita geledi, meke karua mita labedi. ††³ Piti varihodaeni sari ka lima poko, meke gua tugo sari ka lima pule. ⁴ Mamu piti va sotoni kukuru poko bulu bobolokuhæ sapu koai lopa pa huhukiridi sari na poko goba, pude boka sopele la nia sa labete sisigotoana. ⁵ Mamu piti va sotoi sari ka

† 25:30 Liv 24:5-8 †† Ka zuapa ñavulu lima paoni qolo mamatana. ‡ 25:40 TTA 7:44; Hib 8:5 †† Ka manege ñeta iadi geledi meke karua iadi labedi (keke ñava).

lima ñavulu puta poko bulu bobolokuhæ sapu koai lopa koari hopeke karua poko goba. ⁶ Beto mamu taveti ka lima ñavulu puta qaqañere pude guana lozo, meke doño guana keke mo sari karua goba.

⁷ Beto mamu vagi ka manege eke kukuru poko kalu qoti, mamu tavetia keke ipi poko. ⁸ Sari padadi ri doduru si ka manege ñeta mita geledi meke karua mita labedi. ††⁹ Mamu piti varihodaeni sari ka lima, meke gua tugo sari ka onomo pule; mamu tomo rua ia, sapu vina onomo kukuruna panaulu, pude nobia kenuna sa Ipi Hopena. ¹⁰ Beto mamu va soto i pule sari ka lima ñavulu puta kukuru poko bulu bobolokuhæ sapu koai lopa, pa hukihukiridi sari karua poko hire. ¹¹ Beto mamu taveti pule ka lima ñavulu puta qaqañere boronizi, mamu va sopele lani koari na kukuru poko bulu bobolokuhæ sapu koai lopa, pude ta varihodaeni sari karua kukurudi, meke doño guana keke nobinobiana mo. ¹² Totosona va turua gamu sa Ipi Hopena si va sigoto gorea sa kukuruna sa poko tomo rua meke nobia mudina sa Ipi Hopena. ¹³ Kaiqa lima ñavulu sentimita pule ††† saripu sigoto gore pa hopeke vari kalina hola nia sa poko lineni arilaena, si pude va paeria sa ipi.

¹⁴ Mamu taveti pule karua nobinobiana tanisa Ipi Hopena. Keke si na kapu sipi kokoreo, sapu tava ziñarana, meke keke pule si na kapu rumu, pude tana sada.

¹⁵ Mamu va turu varibarani kaiqa huda barabara akesia pude tanisa Ipi Hopena. ¹⁶ Kaqu ka made mita geledi ††† meke onomo ñavulu onomo sentimita labedi. ¹⁷ Hopeke karua barabara hire si kaqu turu koasa vovoina siliva. ¹⁸ Mamu taveti ka hiokona puta hopeke karua huda barabara tana kali mataona §. ¹⁹ Meke ka made ñavulu puta vovoina siliva vasina tava turu sari na barabara; hopeke karua vovoina pa keke huda barabara, pude tuqe va nabui sari karua. ²⁰ Mamu taveti pule ka hiokona puta hopeke karua huda barabara pude tana kali gede §† sa Ipi Hopena, ²¹ meke ka made ñavulu vovoina siliva, hopeke karua vovoina pa hubina keke barabara huda. ²² Meke pa mudina sa ipi pa kali lodu rimata, si mamu taveti ka onomo hopeke karua huda barabara; ²³ mamu taveti pule karua hopeke barabara huda, koari na iio pa mumudi. ²⁴ Sari karua barabara huda koari hopeke iiona sa Ipi Hopena, si kaqu ta varihodaeni varigara meke ta tuqe varigarae koa ke riñi boronizi, panapeka meke kamo panaulu. ²⁵ Gua asa, ke kaqu ka vesu sari doduru hopeke karua barabara huda pa mudina sa Ipi Hopena, meke kaqu ka manege onomo sari doduru vovoina siliva, karua vovoina pa kaurudi ri hopeke karua barabara huda.

²⁶ Ego, mamu taveti sari na huda akesia, pude tana gaso pilipilivarata, pude va ñiñirai sari na huda tuturu koari na barabara tana Ipi Hopena. Ka lima gaso si

†† 15 iadi geledi meke 2 iadi labedi. ††† Kukuru iadi pule.

††† Manege lima piti geledi sari hopeke huda barabara, meke sa huda varihodaeni pilivarata si ka 27 inisi labedi. § Kali saoti. §† Kali gede be tia la pa kali lodu rimata.

pude tuqe varigarani sari na barabara pa keke kalina. ²⁷ Meke ka lima pule si pude tuqe varigarani sari na barabara pa keke kalina. Meke ka lima pule pilipilivarata, pude tuqe varigarani sari na barabara pa mudina sa Ipi Hopena. ²⁸ Sa huda gaso pa kokorapadi rina barabara, si kaqu kamo la gua koari karua vina betobeto barabara. ²⁹ Vekoni riñi qolo sari na barabara huda, mamu va lopoto la i sari na gaso koari na riñi, mamu pokoni qolo sari na barabara, meke sari na huda gaso.

³⁰ Mamu podalae tavetia meke kuri va hokotia sa Ipi Hopena koasa kineha, sapu va dogoro nigo Rau pa batu toqere Saenai. ³¹ Mamu tavete nia poko lineni arilaena si keke goba poko, mamu piti nia lozi bulu, pepolo meke ziñara. Beto mamu piti la nia kineha mateana serubimi si asa. ³² Beto mamu va sigotia sa poko goba koari na qaqaheana qolo saripu sotodi koari ka made dedegere huda akesia saripu turudi koari ka made vovoina meke ta pokoe qolo. ³³ Va sigotia sa poko goba pa kaurudi ri na qaqaheana qolo; mamu vekoa sa bokese tanisa vinariva egoi, sapu koa ia ri karua patu labelabe pa mudina sa poko goba pa lose hopena pa hopena. Sa poko goba hie si kaqu varipaqa nia sa lose hopena koasa hopena pa hopena. ³⁴ Mamu tukua sa Bokese Vinariva Egoi koasa tukutukuna, vasina pu koa ia tinaleosae na vinulasadi sari na sinea. ³⁵ Mamu vekoa sa tevolo pa sadana sa poko goba pa kali gede ^{††} koasa Ipi Hopena, meke sa tuturuana zuke pa kali matao.

³⁶ Ego, koasa nuqunuquruana tanisa Ipi Hopena, si kaqu va sigoto nia poko goba ta tavetena pa poko lineni arilaena, sapu ta pitie lozi bulu, pepolo, meke ziñara; meke kaqu piti nia vinasari tugo gamu si asa. ³⁷ Meke kaqu taveti gamu sari ka lima dedegere huda akesia sapu ta pokoe qolo, pude tanisa poko goba asa, mamu va sotoi pa qaqahe si arini; mamu taveti tugo ka lima vovoina boronizi, pude tadi na dedegere arini.

Sa Hope Vina Vukivukihi Uququana

27 Mamu tavete nia huda akesia si keke hope vina vukivukihi uququana. Kaqu kekeñoño puta sari ginelena meke linabena. Kaqu karua gogoto hiokona sentimita gelena meke labena, meke keke gogoto toloñavulu sentimita ululuna. ^{‡2} Mamu taveti ka made kikiho koari ka made iiona sa hope. Sari na kikiho meke sa hope si kaqu ta tavetae keke tini meke pokoni boronizi. ³ Mamu taveteni boronizi sari doduru tiñitoña pu tavetavete ni pa tinavete vina vukivukihi, sapu sari na raro boronizi pude oki pani sari na eba, sari na besini boronizi pude tana sisiruana ehara, sari na poka ililiriana masa, meke sari na raro boronizi pude tana nika. ⁴ Mamu tavetia keke hatara boronizi lopalopana, mamu va soto nia ka made riñi boronizi, koari hopeke iiona sa hatara. ⁵ Mamu veko la nia sa tiñitoña lopalopa pa korapana sa hope uququana, pude koa pa kokorapana sa hope. ⁶ Mamu taveti sari

[†] 26:33 Hib 6:19, 9:3-5 ^{††} Kali gede be tia la pa kali lodu rimata. [‡] 7:5 piti gelena meke labena meke 4:5 piti ululuna.

na palepalekeana huda akesia, mamu pokoni boronizi. ⁷ Meke kaqu tava lopoto koari na riñi sari na palepalekeana, pude koa varikali koari karu kalina sa hope, toতোসা ta paleke si asa. ⁸ Mamu tavete nia labete labedi sa hope, mamu va kokoba vekoa sa korapana; gua tugo sa kineha sapu ele va dogoro nigo Rau pa toqere.

Sa Gobana sa Ipi Hopena te Zihova

(Ekisidasi 38:9-20)

⁹ Mamu tavete nia gobagoba poko lineni arilaena sa vari likohaena sa Qua Ipi Hopena. Sa kali mataona ^{‡†} si kaqu made ñavulu made mita gelena. ¹⁰ Meke ka hiokona puta sari na barabara boronizi, saripu tava turu meke sari na hubidi si rokomo koari ka hiokona puta vovoina boronizi, meke sari na qaqaheana pa hopeke barabara meke sa gaso vasina tava sigoto sa goba si ta tavetae siliva. ¹¹ Kote tavete gunia tugo sa gobagoba poko pa kali gede ^{‡†}.

¹² Pa kali lodu rimata si kaqu veko nia gobagoba poko, ka hiokona rua mita labena ^{‡‡†}, meke ka manege puta sari na barabara, saripu tava turu meke sari na hubidi si rokomo koari ka hiokona puta vovoina boronizi. ¹³ Sa gobagoba poko koasa nuqunuquruana pa kali gasa rimata, si kaqu ka hiokona rua mita labena ^{‡‡†}. ¹⁴⁻¹⁵ Sa gobagoba poko koari hopeke kalina sa nuqunuquruana, si kaqu onomo mita meke onomo ñavulu sentimita [§]; meke kaqu ka ñeta sari barabara boronizi meke hopeke dia vovoina boronizi. ¹⁶ Ka sia mita sa gobagoba poko koasa nuqunuquruana, sapu na vina sari si ta pitie lozi bulu, pepolo, meke ziñara, meke ta tavetae koasa poko lineni arilaena. Meke kaqu tava sigoto va nabu si arini koari ka made barabara boronizi pu tava turudi koari na hopeke vovoina boronizi. ¹⁷ Sari doduru barabara pa vari likohaena sa gobagoba poko, si kaqu ta vari hodae koari na gaso siliva, meke sari na qaqahe si kaqu ta tavetae siliva, meke sari na hubidi ri na barabara si tava turu koari na hopeke vovoina boronizi. ¹⁸ Sa korapana si kaqu made ñavulu made mita gelena meke hiokona mita labena, meke karua mita kukuruna ululuna ^{§†}; sa poko goba si kaqu ta tavetae na poko lineni arilaena, meke sari na hubi barabara si kaqu tava turu koari na vovoina boronizi. ¹⁹ Sari doduru likakalae saripu kaqu tavetaveteni rini koasa ipi, meke sari doduru tupili pude tuqe va ñiñira ia sa ipi poko, si kaqu ta tavetae na boronizi.

Kinopuna sa Zuke

(Livitikasi 24:1-4)

²⁰ Mamu tozini sari na tie Izireli, pude paleke ponigo sa oela olive, sapu via hola, pude tanisa zuke, pude va katui doduru veluvelu. ²¹ Eroni meke sari na tuna koreo, si kaqu kopu nia sa vina katuna sa zuke sapu koa pa sadana sa poko goba sapu pa kenuna sa

^{††} Kali saoti. ^{‡‡} Kali gede be tia la pa kali lodu rimata. ^{‡‡†} 25 iadi labena. ^{‡‡‡} 25 iadi labena. [§] 7 1/2 iadi. ^{§†} 50 iadi gelena, meke 25 iadi labena, meke 2 1/2 iadi ululuna.

Bokese Vinariva Egoi. Sa tinavete kopuna si podalae veluvelu meke kamo a munumunu. Sa tinarae hie si kaqu ta kopue koari na tie Izireli meke sari na dia sinage na sage, ninae rane ka rane.

Sari na Poko Tadi na Hiam a

28 Mu turana vata kale mae nia se Eroni, meke sari na tuna koreo koa goi: Ari Nadabi, Abihu, Eleaza, meke se Itamara, pude madi nabulu Nau rini, pude na hiam a. ² Mamu tavete pon ia pok o madidi goi sa tasimu, sapu se Eroni, pude doŋo leana na tava lavata koari na tie. ³ Mamu zamai sari doduru tie, saripu ele poni binokaboka tana piti pok o Rau. Mu tozini pude piti sari na pok o te Eroni pude va madia pa tinavete hiam a, sapu nabulu nia sa Qua tinavete. ⁴ Ego, hire sari na pok o saripu kaqu piti rini: keke pok o raqaraqa, keke pok o tana hiam a, keke pok o gele tana hiam a, keke pok o keoro doduru, keke toropae batu tana hiam a, meke keke pok o dokoho. Kaqu piti gamu sari na pok o madidi hire, pude tanisa tasimia sapu se Eroni, meke sari na tuna koreo, pude di nabulu Nau rini, guari na hiam a. ⁵ Kaqu pitipitini ri na tie sari na lozi qolo, bulu, pepolo, ziŋara, koasa lineni arilaena.

⁶ Sa pok o tanisa hiam a, si kaqu ta pitie lozi bulu, pepolo, ziŋara, na qolo, meke kaqu ta pitie vinasari si asa. ⁷ Karua sari na soqosoqoana pa avarana si kaqu ta vari sotoi sari na hukihukiridi. ⁸ Keke pok o dokoho arilaena sapu kekeŋoŋo gua tugo sari na tinavetena, si kaqu tava soto la koasa pok o tana hiam a hie, pude dikuru va nabua sa kenuna meke mudina sa pok o koasa tinina sa hiam a. ⁹ Mamu vagi karua patu arilaedi sapu ta pozae onikisi, mamu kuberi pa korapana sari na pozadi ri ka manege rua tuna koreo e Zekopi. ¹⁰ Meke sari na pozadi si kaqu luli sari na vinarilulina sa pinodopodo; ari ka onomo kenudi pa keke patu meke ari ka onomo mudidi koa keke patu. ¹¹ Mamu va kubereni koari na tie bokabokadi, sari na pozadi ri na tuna koreo Zekopi, koari karua patu gua tugo hoke tavetia ari na tie bokabokadi koari na patu arilaedi; mamu vekoni qolo vari likohaedi sari na patu arini. ¹² Mamu vekoi pa avarana, koari karua sosotoanana sa pok o hiam a pude na vina balabaladi ri ka manege rua butubutu Izireli. Meke kaqu paleki Eroni pa avarana sari na pozadi rini, meke lopu kaqu ta mulinae koa Arau Zihova sari na Qua tinoni, gua. ¹³ Taveti karua sosotoana qolo, pude tuqei sari na patu. ¹⁴ Meke karua seni qolo hinokara, sapu nokinokie guana aroso, mamu vari sotoini sari karua seni, koari karua sosotoana qolo, sapu tuqedi rina patu.

Sa Poko Raqaraqa (Ekisidasi 39:8-21)

¹⁵ Mamu tavetia keke pok o raqaraqa tanisa hiam a, pude tana vinulasa te Tamasa. Kaqu kekeŋoŋo gua tugo sa pinitina sa vinasari koasa pok o lineni arilaena tanisa pok o hiam a sapu ta piti pa lozi qolo, bulu, pepolo, meke ziŋara. Kaqu tava sigoto pa raqaraqana sa hiam a si asa. ¹⁶ Kaqu kekeŋoŋo mo padadi meke

tomo rua, keke pidoko gelena, meke keke pidoko tugo labena. ¹⁷ Mamu vekoni ka made tokele patu arileadi sa pok o raqaraqa. Koasa tokele kekenu si kaqu vekoa goi si keke patu sapu ziŋara guana qelasi sapu ta pozae rubi, keke patu sapu meava guana hakua saganana sapu ta pozae topazi, meke keke patu sapu guana pepeso ziŋara sapu ta pozae qaraneli; ¹⁸ meke koasa tokele vina rua si na patu sapu buma guana elo huda sapu ta pozae emerolo, keke patu sapu buma guana lamana peava sapu ta pozae sapira, meke keke patu sapu ta pozae daemani. ¹⁹ Koasa tokele vina ŋeta si na patu buma gua sa kopi pa sagauru pa rane sapu gona rimata sapu ta pozae turakoisi, meke keke patu pepolo sapu ta pozae aqate, meke keke patu pepolo guana vua leqata sapu ta pozae ametiseti; ²⁰ meke koasa tokele vina made, si keke patu buma guana elo kinu sapu ta pozae beriolo, keke patu ziŋara sapu ta pozae karaneliani, meke keke patu ŋedala guana qelasi viana sapu ta pozae Zasipa. Mamu vekoni qolo vari likohaedi sari na patu arini. ²¹ Meke koari hopeke patu hire, si kaqu ta kubere keke pozadi koari hopeke tuna koreo e Zekopi, pude keke pozapoza butubutu Izireli pa hopeke patu. ²² Meke koasa pok o raqaraqa, si mamu taveti karua seni qolo hinokara, sapu nokinokie guana aroso pude sigotia. ²³ Beto mamu tavete pulei karua riŋi qolo, mamu vari sotoni pa hukihukiri avara panaulu koasa pok o tana raqaraqa. ²⁴ Beto mamu vari soto va ŋirani sari karua seni qolo koari karua riŋi; ²⁵ beto mamu vari sotoni sari karua seni qolo hire koari karua sosotoanana sa pok o hiam a vasina soto sari karua patu onikisi pa avarana. ²⁶ Beto mamu taveti pule karua riŋi qolo, pude soto la koasa hukihukirina gore sa pok o raqaraqa. ²⁷ Meke taveti pule karua riŋi qolo, mamu va soto la i pa kenuna sa pok o hiam a tata koasa pok o dokoho. ²⁸ Sari na riŋi tanisa pok o raqaraqa si kaqu ta pusie va nabu koari na riŋi tata koasa pok o dokoho pa kenuna sa pok o tana hiam a koari karua aroso bulu, pude kapae va leana koasa raqaraqa meke lopu kepuhu taloa koasa pok o hiam a. ²⁹ Meke pa totoŋo nuquru la koasa lose hopena se Eroni, si kaqu va sagea sa sa pok o raqaraqa, vasina pu ta kubere sari na pozadi ri na butubutu Izireli, pude doduru totoŋo si kaqu balabala i Arau, Zihova sari na Qua butubutu Izireli. ³⁰ Beto mamu vekoi pa korapa pok o raqaraqa sari karu tiŋitona hire, sa Urimi meke Tumimi †; pude boka paleke maeni e Eroni totoŋo nuquru mae pa kenuqu Rau. Koari na totoŋo gua arini si kaqu va sagea Eroni doduru totoŋo sa pok o raqaraqa hie, pude boka vizata valeana si asa pa hiniva te Tamasa, koari na tie Izireli. ††

Sari Kaiqa Poko Hiam a Pule (Ekisidasi 39:22-31)

³¹ Sa pok o gele sapu koa kaurae koasa pok o kukuru, si kaqu ta tavetae zoŋazoŋa pok o bulu. ³² Kaqu koa ia

† Sa hiam a si tavetavete nia sa Urimi meke sa Tumimi pude vagia sa vinizavizata te Zihova. †† 28:30 Nab 27:21; Diut 33:8; Ezi 2:63; Nehe 7:65

keke lopa, pude tanisa batu si asa, meke sa lopa hie, si piti vari likohae nia, pude va niñira ia meke lopu kaqu boka rikata si asa. ³³⁻³⁴ Koasa doduru vari likohaena sa hubina sa poko, si mamu veko nia guana vua huda pomeqaraneti, sapu bulu, pepolo, meke ziñara meke hopeke belo qolo pa varikorapadi. ³⁵ Kaqu va sagea Eroni sa poko hie pa nana totošo tavetavete pa tinavete hiama. Pana nuquru mae si asa pa kenuqu Rau koasa lose hopena babe taluarae si asa, si kaqu ta avoso sari na mamalaiñidi rina belo, pude lopu kaqu tava mate si asa.

³⁶ Beto mamu tavetia si keke tiñitoña qolo sapu doño lea, mamu kuberia pa korapana sa zinama hie, 'Ele tava madi koe Zihova,' gua. ³⁷ Mamu vagia keke aroso bulu, mamu pusi nia pa kenuna sa toropae batu tanisa hiama. ³⁸ Meke kaqu va sagea Eroni si asa pa raena, pude kaqu ta qetue koa Arau Zihova, sari doduru vinariponi na vina vukivukihiki, saripu va madi i ri na tie Izireli koa Rau. Be va sea i ri na tie Izireli sari kaiqa toña koari na dia vinariponi, ba kaqu ta zutu se Eroni koari na dia tinavete sea.

³⁹ Mamu piti nia poko lineni arilaena sa poko gele te Eroni, meke sa toropae batu. Mamu piti nia vinasari tugo sa poko dokoho. ⁴⁰ Mamu taveti sari na poko keoro doduru, na poko dokoho, meke na toropae hiama tugo tadi na tuna koreo e Eroni pude boka doño lea na tava lavata si arini. ⁴¹ Mamu va sageni koasa tasimia se Eroni meke koari na tuna koreo sari na poko arini. Beto mamu tiqe zorošoni oela olive pa batudi pude va madi, pude boka nabulu Nau rini pa tinavete hiama. ⁴² Mamu taveti sari na dia poko korapae, kokoi pa siqe meke kamo la pa pudapuda. ⁴³ Eroni meke sari na tuna koreo si kaqu va sagei sari na poko arini, totošo nuquru mae pa korapana sa Ipi Hopena pa kenuqu Rau, babe tata mae koasa hope, pude nabulu Nau pa tinavete hiama pa lose hopena pude lopu ta zutu meke mate.

Hie si keke tinarae tadi na hiama koe Eroni, meke koari na tudia ri na tuna, sapu kaqu koa hola ninae rane ka rane.

Sa Vina Madidi ri na Hiama

29 Guahe si kaqu tavetia gamu koe Eroni, meke sari na tuna koreo pana va madi gamu, pude nabulu Nau: kaqu hena ia gamu si keke bulumakao kokoreo vaqurana, meke karua sipi kokoreo loke ari kisakisadi. ² Mamu tavetavete nia sa palava huiti sapu viana, ba lopu heni nia isiti; mamu kinai kaiqa bereti, na keki saripu ta henie oela olive, meke kaiqa bisikiti manivisidi, mamu ñuzapa ni oela. ³ Beto mamu voi i pa keke huneke, mamu paleke maeni koa Rau, mamu va vukivukihiki nia gamu sa bulumakao kokoreo meke sari karua sipi kokoreo. ⁴ Beto, mamu turaña mae nia se Eroni, meke sari na tuna koreo pa sasadana sa Ipi Hopena pa kenuqu Rau; mamu huveni kolo. ⁵ Beto mamu vagi sari na poko hiama, mamu va sage nia koe Eroni, sa keoro doduru, sa poko gele, sa poko hiama, poko raqaraqqa, meke sa poko dokoho. ⁶ Mamu va

sage nia toropae batu tanisa hiama si asa; mamu pusi nia koasa sa vina gilagila madina sapu ta kubere guahe pa korapana: 'Ele tava madi koe Zihova,' gua.

⁷ Beto mamu vagia sa oela tana vina madi, mamu zorošo nia pa batuna, mamu va madia si asa. ⁸ Mamu turaña maeni sari na tuna koreo, mamu va sageni poko keoro doduru. ⁹ Mamu va hakeni toropae batudi, beto mamu va sage ni sari na poko dokoho koari kasa. Gua asa meke kaqu va madia gamu se Eroni, meke sari na tuna koreo. Meke kaqu nabulu Nau ri na tudia rina tudia pa tinavete hiama si Rau, ninae rane ka rane.

¹⁰ Mamu turaña la nia pa kenuna sa Ipi Hopena koe Zihova sa bulumakao kokoreo, mamu zama ia se Eroni meke sari na tuna koreo, pude va opoi limadia pa batuna. ¹¹ Mamu va matea sa bulumakao kokoreo pa kenuna e Zihova, tata koasa sasadana sa Ipi Hopena.

¹² Mamu paleke lani koasa hope sari kaiqa eharana sa bulumakao kokoreo; mamu va boboso ni ehara sari na kakarutumumu, mamu honi lani koari ka made kikhona koari na iiona sa hope. Mamu zorošo la nia sa ehara koa holana pa hubina sa hope. ¹³ Keke pule, mamu vagi sari doduru deana pa korapana, sa kukuruna sa bero leanana, meke vagi turañaeni tugo sari karua leleqata meke sa deana koarini; mamu va uqu betoi koasa hope, pude na mia vina vukivukihiki mae koa Rau.

¹⁴ Ba sului sari na masana sa bulumakao kokoreo, meke sari na kapuna, meke sari na laguna pa sadana sa vasileana. Sa vina vukivukihiki asa, si pude vulasa pani sari na sinea tadi na hiama.

¹⁵ Beto mamu vagia keke sipi kokoreo, mamu tozi nia se Eroni, meke sari na tuna koreo, pude va opoi limadia pa batuna. ¹⁶ Mamu va matea, mamu vagia sa eharana, mamu siburu beto lani koari ka made kalikalina sa hope. ¹⁷ Mamu magumagu va hitekia sa sipi kokoreo, mamu ñuzapa va via ia sa korapana, meke sari na nenena, mamu veko turañaeni ni koasa batuna, meke na masana. ¹⁸ Mamu va uququa sa doduruna sa sipi pa hope. Na vina vukivukihiki va uququ koa Arau Zihova. Meke sa hibi lea tanisa si variva qetu koa Rau. †

¹⁹ Mamu vagi pulea sa sipi kokoreo vina rua, pude tana vina madi. Mamu tozi nia se Eroni meke sari na tuna koreo, pude va opoi limadi pa batuna. ²⁰ Mamu va matea, mamu vagi kaiqa eharana, mamu vekoi pa kali boboa taliqa mataodi, meke koari na gugulavata lima mataodi, meke koari na gugulavata nene mataodi, ari Eroni meke sari na tuna koreo. Meke sari na ehara koa holadi si mamu siburu lani koari ka made kalina sa hope. ²¹ Beto mamu vagi kaiqa ehara koasa hope, meke kaiqa oela tana va madi hiama, mamu siburu la nia koe Eroni meke sari nana poko, meke koari na tuna koreo meke sari na dia poko, pude vata dogoro nia sapu Eroni, meke sari na tuna koreo, meke sari dia poko, si tava madi koasa ninabuluqu Rau.

† 29:18 Epi 5:2; Pii 4:18

²² Beto mamu magu pani sari na deanana sa sipi kokoreo vina rua hie, sa pikutuna sapu moatia deana, doduru deana pa korapana, sa kukuruna sa bero leanana, meke vagi turaŋaeni tugo sari karua leleqata meke sa deana koarini meke sa pudapuda kali mataona. ²³ Beto asa, mamu hena vagia keke bereti sapu lopu ta henie isiti, keke keki sapu ta henie oela, meke keke bisikiti manivisina koasa huneke pa kenuna e Zihova. ²⁴ Mamu va adeni pa limadia ri Eroni, meke ri na tuna koreo sari doduru ginani arini, pude ovulu sageni pude va madi koa Rau, guana vinariponi arilaedi. ²⁵ Beto mamu vagi koa rini, mamu veko lani pa batuna sa vina vukivukihi va uququ koasa hope, meke sa hibi lea tanisa si variva qetu koa Rau.

²⁶ Beto mamu hena ia sa masa pa raqaraqana sa sipi kokoreo hie, mamu va madia koe Zihova guana vinariponi arilaena. Sa kukuruna asa si kaqu tamugoi. ²⁷ Sipu tava madi se Eroni meke sari na tuna, sa masa raqaraqana meke sa pudapudana sa sipi kokoreo tanisa vina madidi ri kasa, si kaqu tavamadi koa Rau guana vinariponi koa Rau, meke ta veko vata kale pude tadi na hiamu pude ta hena. ²⁸ Sa siraŋa asa si kaqu ta luli tugo pa doduru vina vukivukihi binaere tadi na tie Izireli vugo na repere. Keke tinarae si asa pude ta luli doduru tooso sapu va vukivukihi ni rini sari na dia vina vukivukihi hinenahena binaere. Kaqu henahena pa binaere koe Zihova meke sa susuna meke sa pudapuda si kaqu tavamadi koe Zihova pude Tanisa, ba sari na hiamu si kaqu hena ia. †

²⁹ Sari na poko hiamu te Eroni si kaqu ta vala koari na tuna koreo pa mudina sa nana minate, pude kaqu va sagei, pana tava madi si arini. ³⁰ Sa tuna koreo sapu hobena se Eroni, pude na hiamu kenukenu, meke nuquru la pa korapa ipi pa kenuqu Rau pa lose hopena si kaqu pokoni sari na poko arini koari ka zuapa rane.

³¹ Kaqu vagi gamu sa masana sa sipi kokoreo tanisa vina madidi rina hiamu; mamu raro va qototia pa vasina madina ††. ³² Beto asa, meke kaqu hena ia ri Eroni meke sari na tuna koreo, sa masana sa sipi kokoreo, pa sasadana sa Ipi Hopena; meke kaqu hena turaŋae nia bereti madina sapu koa holana pa huneke rini si asa. ³³ Kaqu henai rini, sari na ginani arini saripu tana vinavia, tana vinariva taleosae koasa dia vina madi. Sari na hiamu mo tava madidi arini si boka hena ia sari na ginani arini, si na hopena si arini. ³⁴ Ego, be kaiqa masa babe kaiqa bereti si lopu ta hena koari na hiamu meke kamo munumunu, si lopu kaqu henai rini si arini, ba kaqu ta sulu palae, si na hopena si arini.

³⁵ Mamu taveti sari doduru tiŋitona saripu tozini gamu Rau hire koe Eroni meke sari na tuna koreo, kaqu ka zuapa rane seunae gua sa dia tooso tinava madi. ³⁶ Koari hopeke rane, si kaqu vala nia gamu si keke bulumakao kokoreo, pude na vina vukivukihi vinulasa sineu, meke pude va via ia sa hope. Beto mamu zoropo nia oela, pude va madia si asa koa Rau.

† 29:28 Ekd 24:5 †† Gina rararo si arini pa keke vasina madina tata lopu koasa Ipi Hopena.

³⁷ Ka zuapa rane si kaqu tavetia gamu sapu gua asa. Beto meke kaqu ta va madi sisigiti si asa. Meke be tiqua ke tie babe keketona si asa, si kaqu tava madi tugo si asa.

Sari na Vina Vukivukihi pa Hopeke Rane

(Ninaedi rina Tinoni 28:1-8)

³⁸ Koari hopeke rane podalae kamahire, si mamu va vukivukihi koasa hope si karua tuna sipi sapu keke vuahenidi. ³⁹ Mamu va vukivukihi nia si keke pana munumunu, meke keke pule pana veluvelu. ⁴⁰ Kaqu vala turaŋa nia gamu koasa tuna sipi kekenu, si keke kilo palava huiti, sapu ta muzara va leanana; mamu heni nia sa palava koa keke lita oela olive sapu via valeanana, beto mamu valani pa hope pude na vina vukivukihi va uququ. Beto mamu zoropo nia keke lita vaeni, pude na vinariponi tana napo. ⁴¹ Mamu va vukivukihi nia pule sa tuna sipi vina rua pana veluvelu; keketona gua tugo sa padana sa palava, oela olive meke sa vaeni, sapu ta vala pana munumunu. Asa sa mia vinariponi ginani koa Rau Zihova, meke sa hibi lea tanisa si variva qetu koa Rau. ⁴² Koari na sinage mae hiroi, sa vina uququ hie, si kaqu ta tavete doduru tooso koasa hope tata koasa sasadana sa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova, meke vasina si kaqu tutuvu gamu na zama gamu Rau si gamu. ⁴³ Meke vasina si kaqu tutuvi Rau sari na tie Izireli, meke kaqu tava madi sa vasina asa, pa ninedalana sa Qua sinomana. ⁴⁴ Meke kaqu va madia Rau sa Ipi Hopena, meke sa hope, meke kaqu va madia Rau se Eroni meke sari na tuna koreo, pude di nabulu Nau pa tinavete hiamu. ⁴⁵ Meke kaqu koa koari na tie Izireli si Rau, meke kaqu na dia Tamasa. ⁴⁶ Meke kaqu gilania rini sapu Arau si e Zihova, sa dia Tamasa, sapu turaŋa vurani si arini pa popoa Izipi, pude boka koa koa rini si Rau. Arau si e Zihova sa dia Tamasa.

Sa Hope tana Vina Uququ Humaŋa Lea

30 Mamu tavete nia huda akesia si keke hope tana vina uququ humaŋa lea. ² Kaqu keketona puta gelena, meke labena, sapu made ŋavulu lima sentimita labena meke gelena, meke sia ŋavulu sentimita ululuna. † Meke sari na kikhona pa hopeke iiona si kaqu keke mo koasa tinina. ³ Beto mamu poko nia qolo sa batuna, sari ka made kalina beto, meke sari ka made kikhona sa hope. Beto meke sa hukihukirina si kaqu ta pokoe qolo. ⁴ Mamu taveti karua palepalekeana riŋi qolo, mamu va sotoi pa kaurudi ri karua kalina sapu ta pokoe qolo, pude tuŋei sari na huda palepalekeana. ⁵ Mamu taveteni huda akesia sari na palepalekeana hire, beto mamu pokoni qolo tugo. ⁶ Beto mamu vekoa sa hope hie pa sadana sa poko goba, sapu sigoto pa kenuna sa Bokese Vinariva Egoi. Vasina si kaqu tutuvu gamu Rau si gamu. ⁷ Doduru munumunu pana mae puripuri Eroni sari na zuke, si kaqu va uqua sa sa oto huda humaŋa

† Keke kiubiti gelena meke labena. Meke karua kiubiti ululuna.

lea koasa hope hie. ⁸ Kaqu va uququa tugo sa si asa pana mae va katui sa sari na zuke pana veluvelu pude lopu kaqu makudo sa vina uququ doduru rane na boni ninae rane ka rane. ⁹ Lopu kaqu tava uqu koasa hope hie, si keke votiki vina uququ humaņa lea. Lopu na vina uququ kurukuru, babe na huiti, meke lopu zoropo nia keke napo vaeni koasa. ¹⁰ Keke totošo pa vuaheni, si kaqu va madia Eroni sa hope vina vukivukihiana. Kaqu vekoni ehara sa ka made kikiho koari ka made iiona sa hope, pude va madia sa hope koe Zihova. Kaqu va madia sa koasa eharana sa bulumakao kokoreo sapu sa vinulasadi ri na mia sinea. Kaqu tavetia sa sapu gua asa keke totošo pa hopeke vuaheni podalae kamahire, meke sa hope hie si kaqu tavamadi sisigiti si asa koe Zihova.”

Sa Takisi tanisa Ipi Hopena te Zihova

¹¹ Meke zama la koe Mosese se Zihova, ¹² “Totoso naei gamu sari na tie Izireli, pa totošo asa, si kaqu here puleni sari doduru hopeke tie koari na dia tinoa koe Zihova, pude loke oza, si kaqu ta evaņa koari na tie pana ta nae si arini. ¹³ Kaqu tata onomo † qaramu poata siliva mamatana gua sapu hoke pada nia pa keke sekeli mamatana pa tinavete koasa Ipi Hopena, si kaqu here nia sa tie pu ta nae. Meke kaqu poni mae nia koa Rau si asa. ††¹⁴ Doduru tie pu somana ta nae, saripu hiokona puta vuaheni meke sage la vuahenidi si kaqu tabaria sa poata asa. ¹⁵ Sa tie tagotagona si lopu kaqu tabara va sage sisigiti meke sa tie habahuala si lopu kaqu tabara va gore sisigiti padana sapu tagoa rini, totošo tabaria rini sa hinerena sa dia tinoa. ¹⁶ Kaqu vagi varigarani goi sari na poata arini koari na tinoni Izireli, pude na vina enena sa tinavete koasa Qua Ipi Hopena. Sa takisi asa, si na hineredi na dia tinoa, meke kaqu balabala i na kopuni Rau si arini.”

Keke Besini Boronizi Nomana

¹⁷ Meke zama la koe Mosese se Zihova: ¹⁸ “Mu tavetia keke besini boronizi nomana meke gua tugo sa nana tuturuana, mamu la vekoa pa vari korapana sa Ipi Hopena meke sa hope va uququana; mamu va siņi nia kolo. ††¹⁹ Vasina kote nuzapa lima na nene se Eroni, meke sari na tuna koreo. ²⁰⁻²¹ Sipu lopu ele nuquru la si arini koasa ipi, babe ene tata la koasa hope pude va vukivukihini ni sari na kurukuru pa nika, si kaqu nuzapa paki lima na nene si arini pude lopu kaqu mate. Asa sa tinarae sapu kaqu kopu nia rini, meke sari na tudia ri na tuna ninae rane ka rane.”

Sa Oela tana Vina Madi

²² Meke zama la koe Mosese se Zihova, ††²³ “Mu vagi sari hopeke pukudi gua hire: Ka onomo kilo kolo oto huda sapu ta pozae moa, neta kilo sinamoni humaņa lea hola, neta kilo keini humaņa lea, ††²⁴ meke ka

† Sa tinabara si keke sekeli poata sapu 5.7 qaramu mamatana.
†† 30:13 Ekd 38:25-26; Mt 17:24 † 30:18 Ekd 38:8 †† 30:22 Ekd 37:29 †† Manege rua paoni oela moa, ka onomo paoni sinamoni

onomo kilo kasia sapu humaņa lea hola. Ta pada sari doduru hire koasa mamata sapu hoke pada nia pa keke sekeli mamatana pa tinavete koasa Ipi Hopena, meke varigara la ka made lita oela olive pule. ²⁵ Mamu tavetia keke oela hopena tana vina madi, sapu ta varihenie guana seda humaņa lea. ²⁶ Vagia mamu va madi nia sa Qua Ipi Hopena, meke sa Bokese Vinariva Egoi, ²⁷ sa tevelo, sa tuturuana zuke meke sari doduru dia tiņitoņa tavetaveteana tanisa zuke, meke sa hope tana vina uququ humaņa lea, ²⁸ sa hope vina vukivukihini va uququana, meke sari na tiņitoņa tavetaveteana tanisa, meke sa besini boronizi nomana meke sa nana tuturuana. ²⁹ Mamu va madi guni arini sari na tiņitoņa hire, pude kaqu tava hope hola, meke nasa sapu tiqudi ri, si kaqu evaņa hopedi si arini. ³⁰ Beto mamu zoropo nia oela se Eroni meke sari na tuna koreo, pude nabulu Nau pa tinavete hiamas si arini. ³¹ Mamu zama koari na tie Izireli guahe, ‘Hie sa oela hopena pude tavetavete nia koasa ninabuluqu Rau, doduru totošo koari na rane mae hiroi. ³² Lopu kaqu zoropo nia pa tinidia ri na tie hokara pa vasileana, meke lopu kaqu tavete va kekeņoņa gunia gamu koasa si keke oela. Hopena si asa, meke kaqu tavetavete nia gamu pa siraņa sapu gua hopena si asa. ³³ Ba be guana tavetia keke tie si keke nana oela sapu kekeņoņa gugua asa sapu sa oela hopena hie, ba be zoropo nia koa keke tie, sapu lopu keke hiamas, si namu lopu kaqu koa hola koari na puku tie Izireli si asa,’ gua.”

Sa Oto Huda Humaņa Lea

³⁴ Meke zama la koe Mosese se Zihova, “Mu vagi sari na oto huda humaņa lea hire: Oto huda moa, qalabanamu, meke parakinisenisi, meke sa onika, pude kaqu kekeņoņa sa padadi sapu ta henie pude tana va uququ. ³⁵ Mamu taveteni vina uququ, sapu ta varihenie guana tiņitoņa humaņa lea, mamu heni nia soloti, pude viana meke hopena. ³⁶ Mamu muzara va umumu valeania si keke kukuruna, mamu paleke la nia koasa Ipi Hopena pa kenuna sa Bokese tanisa Vinariva Egoi vasina kaqu tutuvu gamu Rau si gamu. Hopena si asa, ke mamu va hope sisigitia si asa. ³⁷ Mi lopu tavetia gamu si keke vina uququ, sapu kekeņoņa gua asa tinavetena, pude mia mo telemia, ba mamu va hopea koe Zihova si asa. ³⁸ Be keke tie si tavetia sapu gua puta asa, pude tana vina uququ humaņa lea, si kaqu paqaha koari na tie Izireli si asa.”

Bezaleli meke Oholiabi

31 Meke zama la koe Mosese se Zihova, ² “Ele vizatia Rau se Bezaleli, sa tuna e Uri, sapu na tuna e Huri, koasa butubutu pa Ziuda. ³ Meke ele va siņi nia Rau sa Maqomaqoqu koa sa, meke ele poni nia Rau koasa sa ginilagilana, tinumatumae, na binokaboka, koari doduru votivotiki tinavete. ⁴ Boka

humaņa lea hola, ka onomo paoni keini humaņa lea, meke ka manege rua paoni kasia, sapu humaņa lea hola.

taveti sa sari doduru tiñitoña tolavaedi na lelead pa tinavete, pude tavetavete nia sa qolo, siliva, meke na boronizi. ⁵ Boka taveti sa sari na patu arileadi meke boka vekoi sa pa korapa qolo. Boka peqopeqo na magumagu huda, meke doduru votivotiki tinavete si boka taveti sa. ⁶ Ele vizatia tugo Rau se Oholiabi, sa tuna koreo e Ahisamaka, koasa butubutu te Dani, pude tavetavete somanae koasa. Ele ponini binokaboka nomadi tugo Rau sari doduru tie bokabokadi pa tinavete, pude boka taveti rini sari doduru tiñitoña saripu garununi Rau koarini pude kaqu taveti sapu gua hire: ⁷ sa Ipi Hopena, vasina tutuvu gamu Rau si gamu, sa Bokese Vinariva Egoi meke sa tukutukuna, vasina pu koa ia tinaleosae na vinulasadi sari na sinea, meke sari doduru likakalae tanisa Ipi Hopena; ⁸ meke sa tevolo bereti meke sari na tiñitoña tanisa; sa tuturuana zuke qolo, meke sari doduru nana likakalae; sa hope tana vina uququ humaña lea; ⁹ sa hope vukivukihi uququana, meke sari doduru nana likakalae; sa besini boronizi nomana meke sa nana tuturuana; ¹⁰ meke sari na poko hiamia hopedi hola te Eroni, meke sari na tuna koreo, pude pokoni totošo somana tavetavete pa tinavete hiamia si arini; ¹¹ meke sa oela tana vina madi, meke sa oto huda humaña lea tana vina uququ koasa lose hopena. Kaqu taveti ri sari doduru hire gua puta tugo sapu ele garunu nigo Rau pude taveti.”

Sa Rane Sabati

¹² Beto asa si garunia e Zihova se Mosese, ¹³ pude tozia koari na tinoni Izireli sa Nana zinama, sapu zama guahe: “Mi kopuni sari na rane Sabati. Kaqu na vina gilagila pa varikorapada, gamu meke Arau, ñinoroi, meke doduru totošo sapu korapa mae, pude boka gilania gamu, sapu Arau si e Zihova sapu va madi gamu, pude na Qua tie soti si gamu. ¹⁴ Kaqu kopu nia gamu sa rane Sabati asa, sina madina si asa. Meke asa, sapu lopu kopu nia, ba tavetavete nana koasa rane asa, si kaqu tava mate si asa. ¹⁵ Ka onomo rane si kaqu tavetaveti gamu sari na mia tinavete, ba sa rane vina zuapa si na rane magogoso, sapu tava madi koe Zihova. Meke asa sapu tavetavete koasa rane sana sapu koari na tie Izireli, si kaqu tava mate si asa. ¹⁶ Kaqu kopu nia ri na tie Izireli sa rane Sabati, guana keke vina gilagila tanisa vinariva egoi koe Zihova, meke koari na tie Izireli. ¹⁷ Keke vina gilagila koa hola si asa pa varikorapada, gamu na tie Izireli meke Arau ninae rane, sina Arau Zihova ele tavetia sa mañauru meke na pepeso koari ka onomo rane, meke koasa rane vina zuapa, si noso si Rau pa tinavete, meke magogoso.” ¹⁸ Meke sipu beto zama koe Mosese se Zihova pa batu Toqere Saenai, si valani Sa koe Mosese sari karua patu labelabe, vasina pu kuberi sa Tamasa telena sari na tinarae.

Sa Bulumakao Qolo

(Diutironomi 9:6-29)

32 Meke sipu dogoria rina tie Izireli, sapu lopu gore pule mae pa toqere se Mosese, ba koa seunae nana vasina, si mae varigara, meke zama guahe koe Eroni si arini, “Lopu gilania gami sapu ta evaña koasa tie hie, sapu se Mosese, sapu turaña vurani gita pa popoa Izipi; ke hiva nia gami pude tavete poni gami keke tamasa, pude turaña gami,” gua si arini. [†]

² Meke olaña la koa rini se Eroni, “Ego, mamu unusu va gorei sari na vikulu qolo saripu va sagei rina mia barikaleqe, na tumia koreo, meke ri na tumia vineki pa taliñadia. Mamu paleke maeni koa rau si arini.” ³ Ke unusu va gorei ri doduru tie sari na dia vikulu qolo pa taliñadia, meke paleke lani rini koe Eroni. ⁴ Meke vagi Eroni sari na dia vikulu qolo, saripu va sotoi rini pa taliñadia, meke va koloi, meke zoropo la nia sa koa keke tiñitoña tavetaveteana, meke tavetia sa si keke beku tuna bulumakao kokoreo qolo. ^{††} Meke zama sarini, “Ke Izireli, hie sa nada tamasa sapu turaña vurani gita pa popoa Izipi,” gua.

⁵ Beto hoi, si kuria Eroni si keke hope pa kenuna sa beku bulumakao qolo meke zama va ululae guahe: “Vugo si kaqu tavetia gita si keke inevaña pude va lavatia se Zihova,” gua. ⁶ Meke vañunu munumunu hokara sari na tie, meke paleke maeni rini si kaiqa kurukuru, pude tana vina vukivukihi va uququ, meke na vina vukivukihi hinenahena binaere. Meke mumudi si habotu henahena na napo pa keke inevaña si arini, meke ta evañae naponapo va hola meke hoqa pa sinea koasa hahanana vinari riqihi si arini. ^{††}

⁷ Meke zama la koe Mosese se Zihova, “Mu tuturei gore pule; ura sari na mua tie saripu turaña vurani goi pa popoa Izipi, si ele tavete va sea, meke vahesi beku si arini. ⁸ Ele luaria rini sa siraña sapu tozini Rau pude lulia; meke ele tavetia rini si keke beku bulumakao, sapu tavete nia qolo tava kolona rini, meke va vukivukihi la ia na vahesia rini. Meke zama nia rini, sapu asa sa dia tamasa, sapu turaña vurani si arini pa popoa Izipi, gua.” ⁹ Meke zama se Zihova koe Mosese, “Na dogoria Rau sapu na tie tasunadi sari na tie hire,” gua. ¹⁰ “Ego, mamu lopu podekia pude hukatau. Ele bugoroni Rau, meke hiva va kilasa va matei Rau si arini. Beto asa si kaqu vata evañae nigo keke butubutu lavata Rau si goi.”

¹¹ Ba tepa ososo nia tugo e Mosese se Zihova, sa nana Tamasa, meke zama, “Ke Zihova, na vegua ke kaqu bugoro sisigitini tu Goi sari na Mua tie, saripu ele harupi Goi pa popoa Izipi koasa Mua ñinirañira lavata? ^{†††12} Kote sa gua si zama nia rina tie Izipi sapu Agoi turaña vurani vasina sari na Mua tie, pude va kilasa va mate betoi tu Goi si arini koari na toqere? Mu lopu bugoro si Goi, hobe sa Mua binalabala. Mamu lopu va tasunai sari na Mua tie? ¹³ Mu balabala pulei sari na

† 31:15 Ekd 20:8-11, 23:12, 34:21, 35:2; Liv 23:3; Diut 5:12-14
†† 31:17 Ekd 20:11

‡ 32:1 TTA 7:40 †† 32:4 1 Ban 12:28; TTA 7:41 †† 32:6 1 Kor 10:7 ††† 32:11 Nab 14:13-19

Mua nabulu, Ebarahami, Aisake, meke se Zekopi. Mamu balabala pulea sa Mua vina tatara soti sapu zama nia Goi koarini pa pozamu soti, sapu guahe: Kaqu va soku kekeŋoŋo guni gamu rina pinopino pa galegaleane Rau sari na tudia ri na tumia, meke kaqu vala i Rau koari doduru tudia rina tumia sari doduru pepeso, saripu ele va tatarani Rau, pude kaqu tamugamu ninae rane ka rane," gua. †

¹⁴ Ke hobea e Zihova sa Nana binalabala, gua sapu zama kekenu nia Asa, meke lopu va matei Sa sari Nana tie Izireli. ¹⁵ Meke gore pule pa toqere se Mosese, meke paleki nana sari na tinarae te Tamasa, saripu ta kubere pa varikalidi ri karua patu labelabe.

¹⁶ E Tamasa mo telena taveti sari na patu labelabe arini. Meke e Tamasa tugo telena kuberi sari na tinarae, koari na patu labelabe arini.

¹⁷ Meke sipu avosi Zosua kukilidi sari na tinoni Izireli, si zama la koe Mosese si asa, "Guana mamalaiŋi varipera si avosia rau koari na tie Izireli."

¹⁸ Meke olaŋa se Mosese, "Lokari, lopu guana mamalaiŋi vinarane babe vina kilasa koari na kana, ba guana na mamalaiŋi kina tu."

¹⁹ Meke sipu ene tata mae koari na tinoni se Mosese, si dogoria sa sa beku bulumakao, meke sa pineka tadi na tinoni Izireli, ke bugoro sisigiti si asa. Meke gona goren sa pa hubi toqere sari na patu labelabe saripu paleki sa, meke ta huara si arini. ²⁰ Meke vagia sa sa kineha beku bulumakao sapu tavetia rini, meke va koloa pa nika meke huara va umumu pani sa, gua na kavuru si asa, meke heni nia kolo lomoso sa. Beto asa, si va naponi sa koari na tie Izireli sa kolo asa. ²¹ Meke zama la koe Eroni si asa, "Nasa si evaŋia ri na tinoni koa goi, meke va taveteni sinea kaleana sisigiti goi si arini."

²² Meke olaŋa se Eroni, "Mu lopu bugoro nau; gilania mua sapu sari na tie hire, si hoke hiva tavete va sea doduru totoŋo. ²³ Mae zama guahe si arini koa rau, 'Ele seunae meke lopu gilania gami sapu ta evaŋa koasa tie hie, sapu se Mosese, sa tie sapu turaŋa vurani gita pa popoa Izipi, ke mamu tavete poni gami keke tamasa pude koimatani gita,' gua si arini. ²⁴ Ke tozini rau, pude va gore maeni sari na dia vinasari qolo pa taliŋadi, meke arini pu ari dia si va gorei tugo meke paleke maeni rini koa rau. Meke va koloi rau pa nika sari na vinasari, meke ta evaŋae kineha bulumakao beku si asa!"

²⁵ Meke tiqe gilania Mosese sapu hiva tavete va sea sari na tinoni, meke lopu boka kopu totokoni e Eroni si arini; ke va duviduvilae pa kenudi rina dia kana. ²⁶ Ke turu pa sirana nuquru la gua pa vasina koa rina ipi poko tadi na tie Izireli se Mosese, meke velavela guahe, "Esei koa gamu hiva lulia sa hiniva te Zihova si mae koa rau." Ke la turu koasa sari doduru tie pa butubutu Livae. ²⁷ Meke zama la koa rini si asa, "Se Zihova, sa Tamasa tadi na tie Izireli si zama guahe: 'Kaqu la si gamu meke vagi sari na mia vedara, mamu la koasa vinarigara tie, podalae pa kalina hie, meke

kamo la pa kalina latu; mamu va matei sari na tasimia koreo, sari na mia baere, meke sari na turaŋa mia gamu.'" ²⁸ Meke va tabea ri na tie Livae si asa, meke ka ŋeta tina tie si seke va matei rini. ²⁹ Meke zama la koari na tie pa butubutu Livae se Mosese, "Pa rane ŋinoroi si va madi puleni gamu si gamu, sina va matei gamu sari na tumia koreo, meke sari na tasimia koreo, ke tamanae koe Tamasa si gamu."

³⁰ Meke pa koivugona sa rane sana, si zama la koari na tie se Mosese, "Keke sinea kaleana sisigiti si tavetia gamu. Ba kamahire si kote sage pule la koe Zihova pa toqere si rau; be boka si gina maqu va taleosaeni koe Tamasa sari na mia sinea." ³¹ Meke sage pule la koe Zihova pa toqere se Mosese meke zama, "Ele tavetia rina tie Izireli si keke sinea sapu kaleana sisigiti. Ele tavetia meke vahesia rini si keke tamasa qolo. ³² Leana tataruni, Mamu taleoso nia sa dia sinea; ba be koromu, si Mamu huaria sa pozaqu koasa buka, vasina pu kuberi Goi sari na pozadi ri na Mua tie." ††

³³ Meke olaŋa se Zihova, "Arini mo saripu tavete va sea pa kenuqu Rau, si kaqu huara pani Rau pozadi pa Qua buka. ³⁴ Ke mamu la kamahire, mamu turaŋa lani sari na tie koasa popoa sapu ele tozi nigo Rau. Mamu balabala pulea sapu sa Qua mateana si kaqu turaŋa gamu, ba koa nana sa totoŋo sapu korapa mae, pana kaqu va kilasi Rau sari na tie hire koari na dia sinea," gua.

³⁵ Ke garunu la nia e Zihova koari na tie Izireli si keke oza, sina ososo nia rini se Eroni, pude tavetia sa beku bulumakao qolo meke vahesia.

Tozini e Zihova sari na Tie Izireli pude Luaria sa Toqere Saenai

33 Meke zama la koe Mosese se Zihova, "Luaria sa vasina hie, agoi meke sari na tie Izireli, saripu turaŋa vurani goi pa popoa Izipi. Mamu la koasa popoa sapu ele va tatara nia Rau koari Ebarahami, Aisake, meke e Zekopi, meke koari na tudia rina tudia. [‡] Kaqu garunia Rau si keke mateana pude va dogoroni gamu sa sirana, meke kaqu hadu va seu i Rau sari na tie Kenani, tie Amoraite, tie Hitaiti, tie Perizaiti, tie Hivaiti meke sari na tie Zebusaiti. ³ Mi la koasa popoa masuruna sapu sokua na ginani na zipale. Ba lopu kaqu somana turaŋa gamu Rau si gamu, sina na tie tasuna mia si gamu, meke kote va kilasa gamu Rau koasa mia inene la."

⁴ Meke sipu avosia rina tie Izireli sa inavoso variva talotaŋana gua asa; si podalae talotaŋa na kabo meke lopu va sage pulei rini sari na dia vinasari. ⁵ Ura tozi nia e Zihova se Mosese pude zama guahe koarini, "Na tie tasuna mia si gamu, meke be somana luli koa gamu si Rau kamahire, si kote va mate beto gamu Rau koasa mia inene la. Ego, mi va gore betoi sari na mia vinasari, meke Arau mo kaqu vizatia sapu kaqu taveteni gamu," gua. ⁶ Ke sipu taluarae rini koasa Toqere Saenai, si lopu va sagei ri na tie Izireli sari na dia vinasari.

† 32:13 Zen 22:16-17, 17:8

†† 32:32 Sam 69:28; Rev 3:5 ‡ 33:1 Zen 12:7, 26:3, 28:13

Sa Ipi Vasina Tutuvia rina Tie se Zihova

⁷ Ego, hoke va turua Mosese si keke ipi, pa seseuna vasina hite koari na ipi poko tanisa vinarigara tie, meke poza nia na "ipi varivarigarana" sa si asa. Be keke tie si hiva nanasa nia si keke ginugua koe Tamasa, si kaqu la koasa ipi asa. ⁸ Doduru toতোসা pana la se Mosese koasa ipi, si hoke turu pa sasadadi rina dia ipi sari na tie Izireli, meke kopu nia rini se Mosese, osolae nuquru la si asa pa korapana sa ipi. ⁹ Meke sipu ele nuquru hola la sa, si hoke gore mae sa lei, sapu doᅇodoᅇo guana dedegere lavata, meke turu pa sasadana sa ipi, meke hoke zama vura mae koasa lei asa se Zihova. ¹⁰ Meke sipu dogoria ri na tie Izireli sa lei, sapu doᅇodoᅇo guana dedegere lavata, pa sasadana sa ipi varivarigarana, si hoke todoᅇo si arini pa sasadadi ri na dia ipi. ¹¹ Pa toতোসা asa si hoke vivinei va tia ia Mosese se Zihova, guana keke tamabaerena mo. Beto meke hoke pule la koasa vasina koa sari na ipi tadi na tie Izireli se Mosese, ba sa koreo vaqura sapu se Zosua sa nana tie varitokae, sapu sa tuna e Nani, si lopu taluarae koasa ipi.

Va Tatara nia Zihova si pude Somana Turaᅇi sari Nana Tie

¹² Meke zama la koe Zihova se Mosese, "Ele tozi nau tu Goi pude turaᅇa lani koasa popoa sana sari na tie hire, ba lopu ele va gilana nau Goi sapu esei si kaqu garunu va luli mae Goi koa Rau. Ele zama nia Goi sapu gilana voleanau Goi meke qetu nau Goi, gua. ¹³ Ego, be gua asa si Agoi, si mamu tozi nau sa Mua hiniva, na binalabala, pude qu gilana voleanigo na nabulu nigo meke lopu makudo va qetu igo. Mamu balabala pulea tugo sapu sa butubutu tie hie si Mua mo telemu," gua.

¹⁴ Meke olaᅇa la koe Mosese se Zihova, "Kaqu somana luli turaᅇigo Rau meke kaqu somana magogoso turaᅇau goi," gua si Asa.

¹⁵ Meke olaᅇa la ia e Mosese se Zihova, "Be lopu somana luli koa gami si Goi si mu lopu vata luarae gami koasa vasina hie. ¹⁶ Namu loke tie kaqu gilania, sapu qetuni Goi sari na Mua tie meke arau, be lopu somana luli koa gami si Goi. Sa Mua sinomana koa gami, si kaqu va votikaena gami koari na tie pa popoa pepeso."

¹⁷ Meke zama la koe Mosese se Zihova, "Kaqu tavetia Rau sapu gua hiva nia goi, sina ele gilana voleana nigo meke qetu nigo Rau si goi."

¹⁸ Beto asa, si tepa ia Mosese se Zihova, pude va dogoro nia koasa sa ᅇinedalana sa nana sinomana koa rini.

¹⁹ Meke olaᅇa se Zihova, "Kaqu vata dogoroni Rau sari doduru Qua hahanana lelead pa kenumu goi. Meke kaqu tozi vura nia Rau sa pozaqu koa goi: Arau si e Zihova. Arini pu hiva ni Rau si kaqu tataru ni meke toka ni Rau. ^{†20} Ba lopu kaqu va dogoro nia Rau koa goi

sa Isumataqu, sina be dogorau goi si lopu kaqu toa si goi.

²¹ Ba koa nana he si keke patu pa kaliq; vasina si kote boka turu si goi. ²² Meke sipu ene hola sa ᅇinedalaqu, si kaqu veko igo Rau koasa ta viqalana sa patu, meke kaqu nobi nigo limaqu, osolae hola taloa si Rau. ²³ Beto asa, si kaqu va seu ia Rau sa limaqu, meke sa mudiqu mo si kaqu dogoria goi; ba lopu sa Isumataqu."

Sari Karua Patu Labelabe Vaqura

(Dutironomi 10:1-5)

34 Meke zama la koe Mosese se Zihova, "Mu peqoi karua patu labelabe vaquaradi, kekeᅇoᅇo gua puta tugo rina patu labelabe kekenu. Meke kaqu kuberi Rau sari na zinama saripu kuberi Rau koari karua patu kekenu saripu ele va hoqa huari goi. ² Mu va namanama vugo munumunu, mamu sage mae pa batuna sa Toqere Saenai, mamu tutuvu Au vasina. ³ Namu loke tie si kaqu somana luli sage mae koa goi. Meke namu loke tie si kaqu ta dogoro pa keke vasina koasa toqere, meke namu loke sipi na bulumakao si kaqu ganigani pa hubina sa toqere." ⁴ Ke peqoi Mosese si karua patu labelabe sapu kekeᅇoᅇo gua ri karua pu koa kekenu, meke pana munumunu hokara si paleke sage lani sa pa Toqere Saenai, gua puta tugo sapu ele zama nia e Zihova.

⁵ Beto asa, si gore mae pa korapa lei se Zihova, meke turu turaᅇia Sa se Mosese, meke tozi vura nia Sa sa pozana hopena, sapu e Zihova. ⁶ Meke ene pa kenuna e Mosese se Zihova meke zama va ululae, "Arau se Zihova, sa Tamasa sapu ta siᅇie tataru meke tokani na taleosoni Rau sari na tie. Meke lopu hoke tuturei bugoro. Meke sa Qua tataru lavata si koa hola doduru toতোসা, meke kopu ni Rau sari na Qua zinama.

^{†7} Korapa tataruni Rau sari na Qua tie na kopuni Rau sari na Qua vina tataru koari soku tina sinage na sage meke taleosoni Rau sari na tie koari na dia sinea, meke kinaleana, toতোসা kilu Au rina tie si Arau; ba lopu kaqu va sasanae si Arau pude va kilasi sari na tie koari na dia sinea, kamo tu koari na tudia rina tudia koasa vina ᅇeta meke vina made sinage."

⁸ Meke hinoqa todoᅇo gore pa pepeso se Mosese meke vahesia sa sa Tamasa. ⁹ Meke zama, "Baᅇara, be qetu va hinokara nau Goi, si mamu tataruni gami, mamu luli turaᅇa gami. Tie tasunadi sari na tie hire, ba mamu taleosoni sari na mami sinea saripu taveti gami, mamu kopuni gami guana Mua tie soti mo."

Tava Vaqura Pule sa Vinariva Egoi

(Ekisidasi 23:14-19; Dutironomi 7:1-5, 16:1-17)

¹⁰ Meke zama la koe Mosese se Zihova, "Kamahire si tavetia Rau sa vinariva egoi hie koari na tie Izireli. Koarini si kaqu evaᅇi Rau sari na ginugua variva magasadi saripu lopu ele hite evaᅇi Rau pa doduru vasina pa popoa pepeso, koari na butubutu tie. Meke kaqu dogori doduru tie sari na tinitoᅇa variva

† 33:19 Rom 9:15

†† 34:6 Ekd 20:5-6; Nab 14:18; Diut 5:9-10, 7:9-10

magasadi, saripu boka taveti Arau, Zihova, sina kote taveti Rau sari tiñitoña variva magasadi koa gamu.

¹¹ Mamu va tabei sari na tinarae saripu vatui Rau koa gamu pa rane hie, meke kaqu hadu pani Rau sari na tie Amoraiti, Kenani, Hitaiti, Perizaiti, Hivaiti, meke na Zebusaiti pa kenumia gamu pa vinaripera. ¹² Mu lopu tavete vinariva egoi koari kaiqa tie pa popoa vasina la ia gamu sina kote va tasuna gamu rini. ¹³ Ba mamu huari mo sari na dia hope meke sari na dia vina tigonono; mamu huara gore nia sa kineha beku tamasa barikaleqe, sapu e Asera d. †

¹⁴ Mu lopu vahesia gamu si keke tamasa votikaena, sina Arau, Zihova si kote bugoro guana tie konokono koari na tie pu luara pani dia vinahesi koa Rau. ¹⁵ Mu lopu tavete vinariva egoi koari kaiqa tie pa popoa, ura pana la va vukivukihi na vahesi rini sari na dia tamasa huporodi, si kote ruvata gamu rini pude la somana, meke kote podeke va henani gamu ginani ta poni la koari na dia tamasa si gamu. ¹⁶ Meke sari na tumia koreo si kote habai sari na barikaleqe karovodi, meke kote turañi rini sari na mia koreo pude vata luari pa dia vina hinokara koa Rau, meke somana vahesi rini sari dia tamasa huporodi.

¹⁷ Mu lopu taveti na vahesi sari na tamasa beku. ††

¹⁸ Kaqu kopu nia na tavetia gamu sa Inevaña Bereti Loke Isitina. Kekenonono gua sapu ele tozini gamu Rau, si mi hena ia sa bereti loke isitina koari ka zuapa rane, koasa sidara kekenu pa vuaheni sapu ta pozae Abibi. Ura koasa sidara asa tu si taluarae si gamu pa popoa Izipi. ‡

¹⁹ Sari doduru tumia koreo kenudi, meke sari doduru kurukuru pu kopuni gamu saripu podo kenudi si Taqarau beto. ††²⁰ Ba boka holu vagi pule nia gamu si keke don'ki podo kenuna, koa keke tuna sipi. Ba be lopu holu vagi pule nia gamu si asa, si mamu mokua sa susuri ruana pude va matea. Mi holu vagi puleni sari doduru koreo podo kenudi. Be loke vina vukivukihi, si namu loke tie si kaqu mae koa Rau. ‡

²¹ Ka onomo rane si kaqu tavetavete si gamu, ba pa rane vina zuapa si kaqu magogoso si gamu, ba mi tavete gua tugo asa koari na mia totosu leletele na pakepakete. ‡‡

²² Mamu tavetia sa inevaña pakepakete totosu podalae paketi gamu sari na vua kenudi ri na mia huiti, meke sa inevaña vinabalabaladi rina dia Ipi pa qega pa vinabetona sa vuaheni. ‡‡

²³ Sari doduru mia tie si kaqu mae vahesi Au si Arau Zihova, sa Tamasa tadi na tie Izireli, ka neta totosu pa keke vuaheni. ²⁴ Kaqu hadu taloani Rau koa gamu sari doduru butubutu tie, meke kaqu poni va nomani gamu popoa Rau. Meke loke tie hokara si kaqu podekia pude va kilasia sa mia popoa, totosu taveti gamu sari ka neta inevaña.

† 34:13 Diut 16:21 †† 34:17 Ekd 20:4; Liv 19:4; Diut 5:8, 27:15
‡ 34:18 Ekd 12:14-20; Liv 23:6-8; Nab 28:16-25 †† 34:19 Ekd 13:2
‡‡ 34:20 Ekd 13:13 ‡‡‡ 34:21 Ekd 20:9-10, 23:12, 31:15, 35:2; Liv 23:3; Diut 5:13-14 ‡‡‡ 34:22 Liv 23:15-21; Nab 28:26-31

²⁵ Totosona va vukivukihi mae nia gamu koa Rau sa ehara tana vina vukivukihi, mi lopu tavetia na vinariponi sapu koa ia sa isiti. Mamu lopu veko hola ia gamu si keke kukuru masa kurukuru sapu tava mate pa totosu Inevaña Pasova, osolae kamo a munumunu. §

²⁶ Koari hopeke vuaheni, si mi paleke maeni koasa vetu te Zihova, sari na vua kekenu arilaedi saripu paketi gamu.

Keke tuna qoti babe na tuna sipi sapu korapa susu pa tinana, si mi lopu raro ia gamu koasa meleke tanisa tinana." §†

²⁷ Beto asa, si zama la koe Mosese se Zihova, "Mu kubere goren sari na zinama hire. Sina koari na nati zinama hire, si vata evaña Rau sa vinariva egoi koa goi, meke koari na tie Izireli." ²⁸ Meke koa turaña Mosese vasina se Zihova ka made navulu puta rane na boñi, meke lopu hite hena na napo si asa. Meke kubere goren sari koari na patu labelabe sari na zinama vinariva egoi, sapu sari ka manege puta tinarae.

Ene Gore Pule pa Toqere Saenai se Mosese

²⁹ Meke sipu paleke goren Mosese pa toqere Saenai sari ka manege puta tinarae, si nedala guana kalalasa sa isumatana, sina ele vivinei turaña sa se Zihova, ba lopu va nonoga ia sa si asa. §††³⁰ Ari Eroni meke sari doduru tie Izireli si dono la nia koe Mosese, sapu nedala guana kalalasa sa isumatana, meke matagutu ene tata la ia rini si asa. ³¹ Ba titioko la i Mosese si arini, ke ene la koasa se Eroni, meke sari doduru koimata tadi na tie Izireli; meke vivinei koa rini se Mosese.

³² Beto sapu gua asa, si tiqe varigara la koasa sari doduru tie Izireli, meke valani Mosese koarini sari doduru tinarae saripu valani e Zihova koasa pa Toqere Saenai. ³³ Meke sipu beto vivinei koa rini se Mosese, si nobi va paere nia poko sa sa isumatana. ³⁴ Totoso nuquru la koe Zihova pa korapa ipi varivarigarana, se Mosese pude vivinei koe Zihova, si hoke va gore pania sa sa poko va paerena sa isumatana. Meke totosu vura si asa koasa ipi, si hoke tozi ni Mosese koari na tie Izireli, sari doduru pu ta tozi ni sa pude zama ni.

³⁵ Meke hoke dogoria rini sapu nedala sa isumatana, ke hoke nobi va paere pulea sa sa isumatana, osolae mae vivinei pule koe Zihova si asa.

Sari na Tinaraena sa Rane Sabati

35 Meke tioko varigarani Mosese sari doduru butubutu tinoni Izireli, meke zama la koa rini si asa, "Guahe sapu tozini gamu e Zihova pude tavetia: ² Ka onomo rane si kaqu tavetavete si gamu, ba sa rane vina zuapa si madina, na rane magogoso sapu ele tava madina koa Rau, Zihova. Be keke tie si tavetavete koasa rane asa, si kaqu tava mate si asa.

§ 34:25 Ekd 12:10 §† 34:26 Diut 24:21, 26:2 §†† 34:29 2 Kor 3:7-16

¹³ Namu loke nika si kaqu tava katu koari na mia popoa koasa rane Sabati.”

Sa Kinurina sa Ipi Hopena

⁴ Meke zama la koari doduru tinoni Izireli se Mosese: “Guahe si zama nia e Zihova; ⁵ Mi tavetia sa vinariponi te Zihova; doduru tie sapu hiva si kaqu paleke maeni sari na qolo, siliva, babe na boronizi; ⁶ na poko lineni memelesina; meke vulu bulu, pepolo, meke ziṅara; poko sapu ta tavetae kalu qoti; ⁷ na kapuna sa sipi kokoreo sapu tava ziṅara; kapu rumu tava popana; huda akesia; ⁸ oela olive tana zuke; oto huda humaṅa lea tana vina uququ, sari na votiki oto huda oela na pauda humaṅa lea tana oela olive tana va madi tie; ⁹ meke sari na patu ṅedala na vinasari doṅo lea, saripu soto koasa poko hiama hopena meke sa poko raqaraqa tanisa hiama kenukenue.

Sari na Likakalaena sa Ipi Hopena te Zihova

¹⁰ Gamu doduru tie bokaboka mia si kaqu mae, mamu taveti sari doduru tiṅitoṅa sapu zamani e Zihova: ¹¹ sa Ipi Hopena, sari karua nobinobi tanisa, sari na qaqaḥere, sari na huda barabara, sari na huda tana pilipilivarata, sari na dedegere huda, sari na dia vovoina siliva; ¹² sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi, meke sari na palepalekeana, sa tukutukuna, vasina pu koa ia tinaleosae na vinulasadi sari na sinea, meke sa poko goba pa vari korapana sa Lose Hopena pa Hopena, meke sa Lose Hopena †; ¹³ sa tevolo bereti meke sari na palepalekeana meke sari doduru nana tiṅitoṅa; sa bereti ta valana koe Tamasa; ¹⁴ sa tuturuana zuke meke sari nana tiṅitoṅa, sari na zuke meke sari na dia oela; ¹⁵ sa hope tana vina uququ humaṅa lea, meke sari na palepalekeana, sa oela tana vina madi, meke sa oto huda humaṅa lea tana vina uququ koasa lose hopena, sa gobagoba poko koasa nuqunuquuruana; ¹⁶ sa hope vina vukivukihia va uququana, hatara lopalopa boronizi tanisa hope, sari na palepalekeana meke sari na tiṅitoṅa tavetavete tanisa, meke sa besini boronizi nomana meke sa nana tuturuana; ¹⁷ sa gobagoba poko lineni arilaena pu vari likohae nia sa Ipi Hopena, sari na barabara boronizi, meke sari na dia vovoina boronizi, meke sa gobagoba poko koasa nuqunuquuruana; ¹⁸ meke sari na tupili, meke sari na aroso pusipusiana tana ipi, meke sa gobagoba poko vari likohae; ¹⁹ meke sari na poko arileadi saripu va sagei rina hiama, meke tavetavete ni rini pa korapa Ipi Hopena. Arini sari na poko hopedi te Eroni meke sari na tuna koreo.”

† 35:2 Ekd 20:8-11, 23:12, 31:15, 34:21; Liv 23:3; Diut 5:12-14
 †† Karua lose koa pa korapana sa Ipi Hopena. Keke si na Lose Hopena pa Hopena, vasina koa se Zihova, meke sa lose vina rua si ta pozae Lose Hopena sapu koa ia sa tuturuana zuke, na hope tana vina uququ humaṅa lea meke na tevolo bereti. Mamu doṅo la koasa pikisa pa Livitikasi 24:8.

Paleke Maeni rina Tie Izireli sari na Dia Vinariponi

²⁰ Beto asa, si taluarae koe Mosese sari na tie, ²¹ meke sari doduru tie pu hiva, si paleke maeni sari na dia vinariponi koe Zihova, pude kuria sa Ipi Hopena te Zihova. Meke paleke maeni rini sari doduru likakalae pu ta hivaedi pude tavetaveteni koasa ipi, meke sari na poko arilaedi tadi na hiama. ²² Meke sari doduru tie na barikaleqe pu hiva si paleke mae vinasari: patu arilaedi, na vikulu, na riṅi, na pakupaku, meke doduru votivotiki vinasari ta tavetedi pa qolo, meke tava madi koe Zihova. ²³ Meke sari doduru pu tago poko lineni memelesidi, poko bulu, poko pepolo, lozi vulu ziṅara, poko kalu qoti; na kapu sipi kokoreo tava ziṅara; na kapu rumu tava popana. ²⁴ Meke sari doduru pu boka variponi siliva, babe boronizi, si paleke maeni dia vinariponi koe Zihova; meke ari doduru pu tago huda akesia, pude boka ta tavetavetae si ta paleke mae tugo.

²⁵ Sari doduru barikaleqe bokabokadi si paleke mae lozi vulu keoro, bulu, meke ziṅara, saripu taveti rini. ²⁶ Meke na kalu qoti tugo si tavete nia lozi rini. ²⁷ Meke paleke maeni ri na koimata sari na patu onikisi, meke sari votiki patu arilaedi pule, pude tava soto koasa poko hiama hopena meke sa poko raqaraqa tanisa ṅati hiama kenukenue. ²⁸ Meke paleke maeni rini sari na tiṅitoṅa humaṅa lea, na oela tana zuke, meke na oela tana vina madi meke oto huda humaṅa lea tana vina uququ. ²⁹ Sari doduru tinoni Izireli saripu hiva varitokae, si paleke maeni rini koe Zihova sari dia vinariponi pude tavetaveteni pa tinavete koasa Ipi Hopena, saripu tozini Sa koe Mosese pude taveti.

Bezaleli meke se Oholiabi

³⁰ Meke zama la koari na tinoni Izireli se Mosese, “Ele vizatia e Zihova se Bezaleli, sa tuna e Uri sapu sa tuna Huri koasa butubutu Ziuda. ³¹ Ele tava siṅi nia Sa sa Maqomaqona Tamasa, meke ele poni nia Sa koasa sa ginilagilana, tinumatumae, na binokaboka pude taveti sari doduru votivotiki tinavete, ³² pude taveti sa sari doduru tiṅitoṅa tolavaedi na leleadi pa tinavete, pude tavetavete nia sa qolo, siliva, meke na boronizi. ³³ Bokabokana hola koari na tinavete patu arilaedi na huda si asa; meke koari doduru pule tinavetavete pude taveteni sari na tiṅitoṅa tolavaedi na arilaedi. ³⁴ Ponia Zihova koasa, meke koe Oholiabi sa tuna koreo e Ahisamaka, sapu sa tie pa butubutu te Dani, sa binokaboka, pude va tumatumaei sari na tie tavetavete pude boka somana pa tinavete si arini. ³⁵ Poni e Zihova koa rini sa binokaboka arilaena pude taveti sari doduru votivotiki tinavete: pude boka peqo kineha pa huda, taveteni sari na kineha pa poko pude tavetavete ni lozi keoro, bulu, pepolo, meke ziṅara, meke boka tigitigisi tugo si arini.

36 Ke se Bezaleli meke se Oholiabi, meke sari doduru tie bokabokadi pa tinavete lima, saripu ele poni ginilagilana na tinumatumae e Zihova meke

gilani gua pude taveti sari doduru likakalae, meke na tin̄itona tana kinurina sa Ipi Hopena, si kaqu taveti rini sari doduru gua pu ele garununi e Zihova.”

Soku Vinariponi si Paleke Maeni ri na Tie Izireli

² Meke tioki Mosese sari Bezaleli e Oholiabi, meke sari doduru tie bokabokadi pule, saripu poni binokaboka e Zihova meke sarini pu hiva varitokae, meke tozini Mosese pude podalae tavetavete. ³ Meke vagi rini koasa sari doduru vinariponi, saripu paleke maeni ri na tie Izireli, pude kuria sa Ipi Hopena. Ba lopu beto paleke lani ri na tie Izireli koe Mosese sari na dia vinariponi doduru munumunu. ⁴ Ke luara vekoa ri na tie bokabokadi sa dia tinavete, sapu korapa tavetia rini koasa Ipi Hopena, ⁵ meke la zama koe Mosese, “Sari na tie si korapa paleke va soku sisigiti mae, hola nia sapu ta hivae koasa tinavete, sapu ele garunu nia sa Tamasa pude tavetia.”

⁶ Ke garunu lani zinama e Mosese sari doduru tinoni, pude loke tie si kaqu vala pule vinariponi koasa Ipi Hopena; ke lopu paleke pule la sari na tie. ⁷ Sapu gua ele ta vala, si soku hola nia sa padana, pude va hokotia sa doduruna sa tinavete.

Kuria Rini sa Ipi Hopena te Tamasa

(Ekisidasi 26:1-37)

⁸ Sari na tie bokabokadi hola pa tinavete koari doduru tie si tavetia sa Ipi Hopena te Tamasa *d*. Ka manege puta kukuru poko lineni arilaedi, sapu ta tigisi lozi bulu, pepolo, meke zin̄ara si taveti rini; meke tigisi ni mateana serubimi rini sari na poko. ⁹ Sari na gineledi ri na hopeke kukuru poko si ka manege rua mita geledi, meke karua mita labedi. ¹⁰ Meke piti varihodaeni rini sari ka lima poko pa keke kalina, meke gua tugo sari ka lima pule pa keke kalina. ¹¹ Beto asa si va sotoni kukuru poko bulu bobolokuhae sapu koai na lopa rini hukihukiridi sari na poko pude boka lopoti na labete sisigotoana. ¹² Meke piti va sotoi rini sari ka lima navulu puta kukuru poko bulu bobolokuhae sapu koai na lopa koari hopeke karua kalina sa poko. ¹³ Beto asa si taveti rini si ka lima navulu puta qaqahere pude lozo, meke doño guana keke mo sari karua poko.

¹⁴ Beto asa si vagi rini sari ka manege eke kukuru poko sapu ta tavete pa kalu qoti, meke tavetia keke ipi poko pude nobia sa Ipi Hopena. ¹⁵ Sari padadi ri doduru si ka manege neta mita geledi meke karua mita labedi. ¹⁶ Piti varihodaeni rini sari ka lima poko pude tavetia si keke, meke gua tugo sari ka onomo pule. ¹⁷ Meke va sotoi pule rini sari ka lima navulu puta kukuru poko bulu bobolokuhae sapu koai na lopa, pa hukihukiridi sari karua poko hire. ¹⁸ Beto asa si taveti pule rini sari ka lima navulu puta qaqahere boronizi, pude ta varihodae sari karua kukurudi, meke doño guana keke nobinobi mo. ¹⁹ Beto asa si tavete pulei rini si karua nobinobi tanisa Ipi Hopena. Keke si na kapu sipi kokoreo, sapu tava zin̄ara, meke keke pule si na kapu rumu, pude tana sada.

²⁰ Beto asa, si va turu varibarani rini sari kaiqa huda barabara akesia pude tanisa Ipi Hopena. ²¹ Hopeke ri na barabara si ka made mita ululuna, meke onomo navulu onomo sentimita labena, ²² meke hopeke karua barabara hire si turu koari na vovoina siliva. ²³ Taveti rini si ka hiokona puta hopeke karua huda barabara tana kali mataona †. ²⁴ Meke ka made navulu puta vovoina siliva si koa pa kaurudi ri hopeke karua huda barabara. Karua huda barabara si varihodae meke sa hubidi si turu pa karua vovoina siliva. ²⁵ Meke taveti pule rini si ka hiokona puta hopeke karua huda barabara pude tana kali gedena ††sa Ipi Hopena. ²⁶ Meke ka made navulu puta vovoina siliva, si koa pa kaurudi ri hopeke karua barabara. ²⁷ Meke pa mudina sa ipi pa kali lodu rimata, si taveti rini si ka onomo hopeke karua huda barabara. ²⁸ Tavete pulei rini karua hopeke barabara huda, koari karua iiona pa mumudi. ²⁹ Sari karua barabara huda koari hopeke iiona sa Ipi Hopena, si ta varihodae varigara si arini meke ta tuqe varigarae koa keke riñi boronizi, panapeka meke kamo panaulu. ³⁰ Gua asa, ke taveti rini si ka vesu sari doduru hopeke karua barabara huda pa mudina sa Ipi Hopena, meke kaqu ka manege onomo sari doduru vovoina siliva, karua vovoina pa kaurudi ri hopeke karua barabara huda.

³¹ Taveti rini sari na huda akesia, pude tana gaso, pude va nin̄irai sari na huda tuturu koari na barabara tana Ipi Hopena. Ka lima gaso si pude tuqe varigarani sari na barabara pa keke kalina, ³² meke ka lima pule si pude tuqe varigarani sari na barabara pa keke kalina. Meke ka lima pule gaso, pude tuqe varigarani sari na barabara pa mudina sa Ipi Hopena. ³³ Sa huda gaso pa kokorapadi rina barabara, si kamo la gua koari karua vina betobeto barabara. ³⁴ Vekoni riñi qolo rini sari na barabara huda, meke va lopoto lani sari na gaso koari na riñi, meke pokoni kapu qolo sari na barabara, meke sari na huda gaso.

³⁵ Meke tavete nia poko lineni arilaena rini si keke goba poko, meke pitini lozi bulu, pepolo meke zin̄ara. Beto meke piti valani rini sari na kineha mateana serubimi si asa. ³⁶ Beto asa si va sigotia rini sa poko goba koari na qaqahereana qolo saripu sotodi koari ka made dedegere huda akesia sapu ta pokoe qolo meke saripu turudi koari ka made vovoina siliva. ³⁷ Ego, koasa nuqunuquruana tanisa Ipi Hopena, si va sigoto nia poko goba ta tavetena pa poko lineni arilaena, sapu ta pitie lozi bulu, pepolo, meke zin̄ara; meke piti nia vinasari tugo rini si asa. ³⁸ Meke taveti tugo rini si ka lima dedegere huda akesia sapu ta pokoe qolo, pude tanisa poko goba asa, meke va sotoni qaqahere rini; meke taveti tugo ka lima vovoina boronizi, pude tadi na dedegere arini.

Sa Tinavetena sa Bokese Vinariva Egoi

(Ekisidasi 25:10-22)

37 Tavete nia huda akesia e Bezaleli sa Bokese Vinariva Egoi, ka keke gogoto manege puta

† Kali saoti. †† Kali gede be tia la pa kali lodu rimata.

sentimita sa ginelena, ka onomo ṅavulu onomo sentimita labena, onomo ṅavulu onomo sentimita ululuna. ² Meke va poko nia qolo sa pa korapana meke mudina, meke gua tugo doduru vari likohaena. ³ Meke taveti sa ka made riṅi qolo palepalekeana; meke va soto lani koari ka made nenena; karua riṅi koari karua kalina. ⁴ Meke taveti sa sari na palepalekeana huda akesia, meke va pokoni qolo sa si arini. ⁵ Meke va lopoto lani sa koari na riṅi, pa karua kalina sa bokese sari na huda. ⁶ Meke tavetia pa qolo viana si keke tukutuku qolo viana, sapu keke gogoto manege puta sentimita gelena, meke onomo ṅavulu onomo sentimita labena. ⁷⁻⁸ Meke sekeseke va vurai sa sari karua serubimi koasa tukutuku qolo, keke pa hopeke kalina; keke tini mo sa tukutuku meke sari karua serubimi. ⁹ Meke sari karua serubimi si vari doṅo totoi meke sari na tatapurudi si nobia sa tukutuku.

Sa Tevolo Bereti sapu Ta Poni La Koe Tamasa

(Ekisidasi 25:23-30)

¹⁰ Meke tavete nia huda akesia e Bezaleli si keke tevolo, vesu ṅavulu vesu sentimita gelena, made ṅavulu made sentimita labena, meke onomo ṅavulu onomo sentimita ululuna. ¹¹ Meke poko nia qolo viana sa sa tevolo meke va moata nia qolo viana sa sa hukihukirina sapu pa vari likohaena sa tevolo. ¹² Meke tavetia sa si keke tokatoka sage pa hukihukirina sa tevolo. Sa ululuna sa tokatoka sage si ka zuapa ṅavulu lima milimita, meke sa hukihukirina panaulu koasa tokatoka sage si va moata nia qolo. ¹³ Meke taveti sa ka made qolo riṅi palepalekeana, meke hopeke va sotoi sa koari ka made iiona sa tevolo, vasina koa sari hopeke nenena. ¹⁴ Sari na riṅi si va sotoi sa kapae koasa tokatoka sage pude tuqei sari na huda palepalekeana tanisa tevolo. ¹⁵ Meke tavete ni sa sari karua palepalekeana huda akesia, meke va poko ni qolo sekesekeana. ¹⁶ Beto asa si taveti sa sari na peleta, kapa, zagi, na besini, pude tana naponapoana vaeni; tavete betoni sa pa qolo viana sari doduru hire.

Sa Tinavetena sa Tuturuana Zuke

(Ekisidasi 25:31-40)

¹⁷ Beto asa si tavete nia qolo viana sa si keke tuturuana zuke. Sekeseke hitehitea sa hubina meke dedegerena, meke tavete vurani sa si kaiqa kineha kapa havohavoro, guana vina sari, sari na havoro lopu ele pelaradi, meke na elodi, meke keke tini doduruna mo si arini. ¹⁸ Kaqu ka onomo limana sa tuturuana zuke; ka ṅeta pa karu kalina. ¹⁹ Hopeke koari ka onomo limana hire, si koadia sari ka ṅeta vinasari havoro, sapu doṅo guana kineha havoro olomodi, sapu koai elodi na havoro lopu ele pelaradi. ²⁰ Meke koasa dedegerena sa tuturuana zuke, si koadia tugo sari ka made kapa, sapu doṅo guari na havoro huda olomodi kinehadi, sapu koai na havoro lopu ele pelaradi, meke na elodi. ²¹ Koanana si keke havoro lopu pelarana, panapeka koari ka ṅeta hopeke limadia. ²² Sari na limana, meke sari na havoro lopu ele

pelaradi, meke sa tuturuana zuke si ta sekeseke meke ta tavete vura pa qolo viana. ²³ Beto taveti sa ka zuapa zuke oela hitekedi, meke vekoi koasa tuturuana zuke, meke taveteni qolo viana sa sari na nepihina meke sari na vovoina. ²⁴ Tavetia sa sa tuturuana zuke meke sari na tiṅitoṅa tanisa koari ka toloṅavulu lima kilo qolo viana. †

Tinavetena sa Hope Vina Uququana Humana lea

(Ekisidasi 30:1-5)

²⁵ Meke tavete nia huda akesia e Bezaleli si keke hope tana vina uququ humana lea. Meke kekeṅoṅo puta gelena, meke labena, sapu made ṅavulu lima sentimita labena meke gelena, meke sia ṅavulu sentimita ululuna. †† Meke taveti sa sari na kikihona pa hopeke iiona sapu keke mo koasa tinina. ²⁶ Beto poko nia qolo sa batuna, sari ka made kalina, meke sari ka made kikihona sa hope. Beto asa si tavetia sa sa hukihukirina sapu ta pokoe qolo. ²⁷ Meke taveti sa karua palepalekeana riṅi qolo, meke va sotoi pa kaurudi ri karua kalina sapu ta pokoe qolo, pude tuqei sari na huda palepalekeana. ²⁸ Beto asa si taveteni huda akesia sa sari na palepalekeana, meke pokoni qolo tugo sa.

Ta Tavete sa Oela Tana Vina Madi meke sa Oto Huda Humana Lea

²⁹ Beto asa si tavetia sa sa oela tana vina madi, meke sa oto huda humana lea. ‡

Tavetia Rini sa Hope Vina Vukivukih Uququana

(Ekisidasi 27:1-8)

38 Meke beto asa si tavete nia huda akesia e Bezaleli si keke hope vukivukih uququana sapu kekeṅoṅo puta sari ginelena meke linabena. Meke karua gogoto hiokona puta sentimita gelena meke labena, meke keke gogoto toloṅavulu puta sentimita ululuna. †† Meke taveti sa si ka made kikiho koari ka made iiona sa hope. Sari na kikiho meke sa hope si ta tavetae keke tini meke pokoni boronizi sa. ³ Meke taveteni boronizi sa sari doduru tiṅitoṅa pu kaqu ta tavete ni pa tinavete vina vukivukih: sapu sari na raro boronizi pude oki pani sari na eba, sari na besini boronizi pude tana sisiruana ehara, sari na poka ililiriana masa, meke sari na raro boronizi pude tana nika. ⁴ Beto asa si tavetia sa si keke hatara lopalopa boronizi voivoina eba suludi, meke veko la nia sa tiṅitoṅa lopalopa pa korapana sa hope uququana, pude koa pa kokorapana sa hope, ⁵ meke va soto nia sa ka made riṅi boronizi, koari hopeke iiona sa hatara. ⁶ Beto si taveti sa sari na palepalekeana huda akesia, meke pokoni boronizi. ⁷ Meke tava lopoto koari na riṅi sari na palepalekeana, pude koa varikali koari karu kalina sa hope, totošo ta paleke si asa. Meke taveteni

† Ka zuapa ṅavulu lima paoni mamata qolo. †† Keke kiubiti gelena meke labena. Meke karua kiubiti ululuna. ‡ 37:29 Ekd 30:22-38 †† 7.5 piti gelena meke labena meke 4.5 piti ululuna.

labete labedi sa sa hope, meke kokobana sa korapana sa hope.

Tavetia Sa sa Besini Boronizi Nomana

(Ekisidasi 30:18)

⁸ Meke tavetia sa si keke besini boronizi nomana meke gua tugo sa tuturuanana koari na tiroana ta tavetae boronizi tadi na barikaleqe saripu tavetavetedi koasa nuqunuquruana la koasa Ipi Hopena.

Sa Tinavetena sa Gobana sa Ipi te Zihova

(Ekisidasi 27:9-19)

⁹ Beto asa si tavetia sa si keke gobagoba poko lini arilaena pu vari likohaena sa Ipi Hopena te Zihova. Sa kali matao [†] si made *navulu* made mita gelena, ¹⁰ meke ka hiokona puta sari na barabara boronizi, saripu turudi koari ka hiokona puta vovoina boronizi, meke sari na qaqahereana pa hopeke barabara meke sa gaso vasina tava sigoto sa goba si ta tavetae siliva.

¹¹ Meke tavete kekeno^oo puta gua nia tugo sa sa gobagoba poko pa kali gede ^{††}.

¹² Pa kali lodu rimata si koa nana sa gobagoba poko sapu ka hiokona rua mita labena [‡], meke ka manege puta sari na barabara, pa hopeke dia vovoina boronizi, meke sari na qaqahereana pa hopeke barabara meke sa gaso vasina tava sigoto sa goba si ta tavetae siliva.

¹³ Sa gobagoba poko koasa nuqunuquruana pa kali gasa rimata, si ka hiokona rua mita labena ^{††}. ¹⁴⁻¹⁵ Sa gobagoba poko koari hopeke kalina sa nuqunuquruana, si onomo mita meke onomo *navulu* sentimita ^{‡‡}; meke ka *neta* sari barabara boronizi meke hopeke dia vovoina boronizi. ¹⁶ Sari doduru gobagoba poko saripu vari likohae nia sa vasina tanisa Ipi Hopena, si ta tavetae na poko lini arilaena beto.

¹⁷ Sari doduru vovoina barabara pa vari likohaena sa gobagoba poko, si ta tavetae boronizi, meke sari na qaqahereana pa hopeke barabara meke sa gaso vasina tava sigoto sa goba meke sari na nobidi ri na batudi ri na barabara, si ta tavetae siliva. Meke vari hoda^e sari na barabara koari na gaso siliva.

¹⁸ Meke sa gobagoba poko koasa nuqunuquruana si ta tavetae poko lini arilaena, sapu ta pitie lozi vulu bulu, pepolo, meke ziⁿara; meke piti nia vinasari tugo sa si asa. Meke ka sia mita gelena meke karua mita ululuna, kekeno^oo gua sari doduru poko goba.

¹⁹ Meke sari na qaqahereana pa hopeke barabara meke sa gaso vasina tava sigoto sa goba meke sari na nobidi ri na batudi ri na barabara si ta tavetae siliva.

²⁰ Meke sari na tupili tanisa Ipi Hopena meke sa gobagoba poko pa vari likohaena si ta tavetae pa boronizi.

Sari na Likakalae Arilaedi saripu Ta Tavetavetae koasa Ipi Hopena

²¹ Hire sari na likakalae arilaedi saripu tavetaveteni rini koasa Ipi Hopena, vasina pu ta kopue sari ka manege puta tinarae saripu ta kubere koari karua patu labelabe. Garununi Mosese koarini, pude kubere gorenⁱ sari na tiⁿitoⁿa arilaedi, ke kubere gorenⁱ ri na tie pa butubutu Livae, saripu ta totolie pa tinuraⁿa te Itamara, tuna Eroni sapu sa hiama.

²² Doduru tiⁿitoⁿa saripu garununi e Zihova koe Mosese si tavete betoi e Bezaleli, sa tuna koreo e Uri sapu sa tuna e Huri sapu keke tie pa butubutu Ziuda.

²³ Se Oholiabi sa nana tie varitokae, sapu na tuna koreo e Ahisamaka, koasa butubutu te Dani, si na tie bokabokana pa tinavete patu arilaedi, na tinavete pitipiti poko lini arilaedi, meke pitipiti lozi vulu bulu, pepolo, meke ziⁿara si asa.

²⁴ Sari doduru qolo saripu ele tava madidi koe Zihova, pude tana Ipi Hopena, si keke tina kilo mamatadi. Asa sa pada koasa padapadana hopena tadi na hiama. ²⁵ Sari na siliva saripu ta vala koe Zihova toⁿoso ta nae sari na tie, si *neta* tina made gogoto toⁿavulu puta kilo mamatana. Asa sa pada koasa padapadana hopena tadi na hiama. ^{‡‡‡26} Asa sa padana, sa sinokuna, sapu ta tabara koari doduru tie pu somana koasa ninae. Hopeke arini si tabaria, sapu gua ta hivae pude tabaria rini sa hinerena sa dia tinoa. Sa padana pa doduruna koasa padapadana hopena tadi na hiama. Ari ka onomo gogoto *neta* tina meke lima gogoto lima *navulu* puta tie, saripu ka hiokona vuahenidi babe hola, si somana koasa ninae. ^{‡‡‡27} Koari na siliva, ka *neta* tina made gogoto kilo, si tavetavete ni rini koari ka keke gogoto vovoina barabara meke koasa poko goba tanisa Ipi Hopena; ka toⁿavulu made kilo pa hopeke vovoina barabara. ²⁸ Meke toⁿavulu puta kilo siliva, si tavete nia rini koari na gaso siliva, sari na qaqahereana, meke sari na nobidi ri na batudi ri na barabara. ²⁹ Sa boronizi sapu ta vala koe Zihova si ka karua tina made gogoto hiokona lima kilo mamatana. ³⁰ Sa boronizi hie si taveteni vovoina tana nuqunuquruana koasa Ipi Hopena te Zihova, meke sa hope boronizi tana vina vukivukihi, meke sa hatara lopalopa boronizi meke sari doduru tiⁿitoⁿa saripu ta tavetae koasa hope,³¹ meke sari na vovoidi rina barabara boronizi na tupili tanisa Ipi Hopena, meke tanisa gobagoba poko vari likohaena sa meke sa nuqunuquruana kekenu koa sa gobagoba poko asa.

Tinavetedi ri na Poko tadi na Hiama

(Ekisidasi 28:1-14)

39 Pitini lozi vulu bulu, pepolo, na ziⁿara rini sari na poko tadi na hiama. Ta pokoe sari na poko hire toⁿoso taveti rini sari na dia tinavete pa korapa Ipi Hopena. Gua puta tugo sapu tozia e Zihova koe Mosese, si tavete guni tugo rini sari na poko hiama te

[†] Kali matao be tia la pa kali gasa rimata. ^{††} Kali gede be tia la pa kali lodu rimata [‡] 25 iadi labena. ^{††} 25 iadi labena. ^{‡‡} 7 1/2 iadi.

^{‡‡‡} 38:25 Ekd 30:11-16 ^{‡‡‡} 38:26 Mt 17:24

Eroni. ² Pitipitini ri na tie sari na lozi qolo, bulu, pepolo, ziṅara, koasa lineni arilaena sapu sa poko tanisa hiama. ³ Beto asa si muzara va manivisi gunia na poko rini sa qolo; meke resi va gelegele, meke tavete gunia na lozi sa qolo pa vari korapana sari na lozi vulu bulu, pepolo, meke ziṅara rini. ⁴ Meke taveti rini si karua soqosoqoana pa avarana sa poko, meke va sotoi koari karua hukihukirina, pude tana va nabunabuana. ⁵ Sa poko dokoho arilaena sapu ta pitie vina sari kekeṅoṅo gua tugo asa koasa poko hiama, si tava soto la koasa poko tana hiama hie, gua tugo sapu ele tozi nia e Zihova koe Mosese pude tavetia. ⁶ Meke va namani karua patu arilaedi sapu ta pozae onikisi si arini, meke va sotoi koari karua sosotoana qolo, pude tuqei sari na patu; meke kuberi rini sari na pozadi ri ka manege rua tuna koreo Zekopi. ⁷ Meke vekoi rini pa avarana, koari karua sosotoanana sa poko hiama pude na vina balabaladi ri ka manege rua butubutu Izireli, gua puta tugo asa sapu tozia e Zihova koe Mosese pude tavetia.

Sa Tinavetena sa Poko Raqaraqā

(Ekisidasi 28:15-30)

⁸ Meke tavetia rini sa poko raqaraqā tanisa hiama sapu kekeṅoṅo gua tugo sa pinitina sa vinasari koasa poko lineni arilaena tanisa poko hiama sapu ta piti pa lozi qolo, bulu, pepolo, meke ziṅara. ⁹ Tomorua, keke pidoko gelena, meke keke pidoko tugo labena si asa. ¹⁰ Meke veko nia ka made tokele patu marilaedi sa poko raqaraqā. Koasa tokele kekenu si vekoa rini si keke patu sapu ziṅara guana qelasi sapu ta pozae rubi, keke patu sapu meava guana hakua saganana sapu ta pozae topazi, meke keke patu sapu guana pepeso ziṅara sapu ta pozae qaranteti. ¹¹ Meke koasa tokele vina rua si na patu sapu buma guana elo huda sapu ta pozae emerolo, keke patu sapu buma guana lamana peava sapu ta pozae sapira, meke keke patu sapu ta pozae daemani. ¹² Koasa tokele vina ṅeta si na patu buma gua sa kopi pa sagauru pa rane sapu gona rimata sapu ta pozae turakoisi, meke keke patu pepolo sapu ta pozae aqate, meke keke patu pepolo guana vua leqata sapu ta pozae ametiseti; ¹³ meke koasa tokele vina made, si keke patu buma guana elo kinu sapu ta pozae beriolo, keke patu ziṅara sapu ta pozae karaneliani, meke keke patu ṅedala guana qelasi viana sapu ta pozae Zasipa. Meke vekoni rini koari na sosotoana qolo sari na patu arini. ¹⁴ Koari hopeke patu hire, si ta kubere keke pozadi koari hopeke tuna koreo e Zekopi, pude keke pozapoza butubutu Izireli pa hopeke patu. ¹⁵ Meke koasa poko raqaraqā, si taveti rini karua seni qolo hinokara, sapu nokinokie guana aroso pude sigoto. ¹⁶ Beto meke taveti pule rini karua riṅi qolo, meke vari sotoni pa hukihukiri avara panaulu koasa poko tana raqaraqā, ¹⁷ Beto asa si vari soto va ṅirani sari karua seni qolo koari karua riṅi, ¹⁸ meke vari sotoni sari karua seni qolo hire koari karua sosotoanana sa poko hiama vasina tava soto sari karua patu onikisi pa avarana. ¹⁹ Beto meke taveti rini karua riṅi qolo, meke soto lani

koasa hukihukirina gore sa poko raqaraqā. ²⁰ Meke taveti pule rini si karua riṅi qolo, meke va soto la ni pa kenuna sa poko hiama tata koasa poko dokoho. ²¹ Sari na riṅi tanisa poko raqaraqā si ta pusie va nabu koari na riṅi tata koasa poko dokoho pa kenuna sa poko tana hiama koari karua aroso bulu, pude kapae va leana koasa raqaraqā meke lopu kepuhu taloa koasa poko hiama, kekeṅoṅo gua sapu ele tozi nia Zihova se Mosese.

Ta Tavete sari Kaiqa Poko Hiama Pule

(Ekisidasi 28:31-43)

²² Sa poko gele sapu koa kaurae koasa poko kukuru, si ta tavetae poko bulu mo. ²³ Koaia keke lopa, pude tanisa ruana si asa, meke sa lopa tanisa rua hie si ta piti vari likohae, pude va ṅiṅira ia meke lopu kaqu boka rikata si asa. ²⁴⁻²⁶ Koasa doduru vari likohaena sa hubina sa poko, si veko nia rini guana vua huda pomeqaraneti, sapu bulu, pepolo, meke ziṅara meke hopeke belo qolo pa varikorapadi, kekeṅoṅo gua sapu tozi nia Zihova se Mosese. ²⁷ Meke taveti rini sari na poko keoro doduru, te Eroni meke sari na tuna koreo, ²⁸ meke sari na toropae hiama, meke sa pusi batu tadi na tuna koreo e Eroni meke te Eroni, meke taveti rini sari na dia poko korapae, meke pitini vinasari koasa poko lineni arilaena. ²⁹ Meke piti nia vinasari tugo rini sa poko dokoho koasa poko lineni arilaena koari na lozi vulu bulu, pepolo, meke ziṅara, gua tugo sapu ele tozi nia Zihova koe Mosese. ³⁰ Meke tavetia rini si keke tiṅitoṅa qolo viana sapu doṅo lea, meke kuberia rini pa korapana sa zinama hie, "Ele Tava madi koe Zihova," gua. ³¹ Meke pusi nia rini pa kenuna sa toropae batu tanisa hiama koasa keke aroso bulu, gua sapu ele tozi nia Zihova koe Mosese.

Sa Vina Hokotona sa Tinavete

(Ekisidasi 35:10-19)

³² Beto asa sari doduru tinavete koasa Ipi Hopena te Zihova si hokoto beto. Ele tavete betoi ri na tie Izireli sari doduru gua pu tozi e Zihova koe Mosese pude taveti. ³³ Meke paleke la nia rini koe Mosese sa Ipi Hopena, meke sari doduru tiṅitoṅa tanisa: sari na qaqahere, sari na huda barabara, sari na huda tana pilipilivarata, sari na dedegere huda, sari na dia vovoina dedegere, ³⁴ sari karua nobinobi tanisa Ipi Hopena, sapu sa kapu sipi kokoreo, sapu tava ziṅara, meke sa kapu rumu, meke sa poko goba pa vari korapana sa lose hopena pa hopena meke sa lose hopena; ³⁵ sa Bokese Vinariva Egoi, sapu koa ia rina patu labelabe, sari na huda palepalekeana, meke sa tukutukuna; ³⁶ sa tevolo meke sari doduru tiṅitoṅa tanisa, meke sa bereti madina sapu ta valana koe Tamasa; ³⁷ sa tuturuana zuke sapu ta tavetae qolo viana, sari na zukena, meke sari doduru tiṅitoṅa pude tavetavete ni, meke sari na oela tadi na zuke; ³⁸ sa hope sapu ta tavetae qolo, meke sa oela tana vina madi, sa oto huda humaṅa lea tana vina uququ, sa poko goba tana nuqunuquuana la koasa Ipi Hopena;

³⁹ sa hope boronizi meke sa hatarana, sari na huda palepalekeana, meke sari doduru tiñitoña pude tavetavete ni koasa; sa besini boronizi nomana meke sa nana tuturuana; ⁴⁰ sari na gobagoba poko lineni pu vari likohae nia sa vasina tanisa Ipi Hopena, sari na barabara boronizi, meke sari na vovoina boronizi; sa gobagoba poko koasa nuqunuquruana koasa sa gobagoba poko lineni, meke sari na aroso pusipusiana; sari na tupili tanisa Ipi Hopena meke sari doduru tiñitoña tavetaveteana tanisa Ipi Hopena; ⁴¹ meke sari na poko arileadi tadi na hiamā pude va sagei rini totošo nuquru rini pa Lose Hopena; meke sari na poko madidi tadi Eroni meke sari na tuna koreo. ⁴² Meke va hokoto betoi ri na tie Izireli sari doduru tinavete, gua puta tugo sapu tozi nia e Zihova koe Mosese pude taveti. ⁴³ Meke la doño viliti betoi Mosese sari doduru tinavete, meke dogori sa sapu gua puta tugo asa sapu tozi nia e Zihova koasa pude taveti. Ke va madi Mosese si arini.

Sa Vina Turuna meke sa Vina Madina sa Ipi Hopena te Zihova

40 Meke zama la koe Mosese se Zihova, ² “Koasa rane vinakeke koasa sidara kekenu, si mamu va turua sa Ipi Hopena sapu koa ia e Zihova vasina sapu kaqu tutuvu gamu Sa. ³ Mamu vekoa pa korapana sa Ipi Hopena sa Bokese Vinariva Egoi, sapu koa ia ri ka manege puta tinarae, mamu vekoa si keke poko goba pa kenuna sa. ⁴ Mamu paleke nuquru nia sa tevolo bereti meke sari na likakalae tana vinariponi napo na bereti, meke mamu paleke nuquru nia tugo sa tuturuana zuke, mamu va turui koasa sari na zuke. ⁵ Mamu vekoa sa hope qolo tana vina uququ humaña lea pa kenuna sa Bokese Vinariva Egoi, beto mamu va sigotia sa poko goba pa vasina nuqunuquruana tanisa Ipi Hopena. ⁶ Mamu la vekoa pa kenuna sa Ipi Hopena sa hope vina vukivukihi va uququana. ⁷ Mamu la vekoa sa besini boronizi nomana pa vari korapana sa Ipi Hopena meke sa hope, mamu va siñi nia kolo. ⁸ Va turu sagea sa gobagoba poko lineni arilaena pa vari likohaena sa Ipi Hopena, mamu va sigotia sa poko goba pa nuqunuquruana sa gobagoba poko.

⁹ Beto mamu va madi nia oela hopena tana vina madi sa ipi, meke sari doduru tiñitoña tanisa, pude kaqu hopedi. ¹⁰ Beto asa, si mamu va madi nia oela tana vina madi sa hope vina vukivukihi va uququana meke sari doduru tiñitoñana pude kaqu tava hope sisigiti si asa. ¹¹ Meke gua tugo, mamu va madia sa besini boronizi nomana meke sa tuturuanana.

¹² Beto asa mamu turaña mae nia se Eroni meke sari na tuna koreo pa sasadana sa Ipi Hopena, mamu huve va via i pude va madi. ¹³ Mamu va sageni koe Eroni sari na poko hiamā, mamu va madi nia oela batuna, pude mani nabulu Nau pa tinavete tana hiamā. ¹⁴ Mamu turaña maeni sari na tuna koreo, meke va sageni poko hiamā. ¹⁵ Beto, mamu va madi ni oela tana vina madi batudi, kekenoño gua tugo sapu va madi nia oela goi sa tamadia pude madi nabulu Nau pa tinavete tana

hiamā. Sa vina madidi oela pa batu hie si pude vata evaṅae ni na tuti hiamā koari na sinage ninae rane ka rane.”

¹⁶ Meke tavete betoi Mosese sari doduru tiñitoña saripu tozi nia Zihova pude taveti. ¹⁷ Ke pa rane vina keke koasa sidara kekenu, pa vuaheni vina rua, pa mudina sipu taluarāe rini pa popoa Izipi, si tava turu sa Ipi Hopena te Zihova. ¹⁸ Va haboti Mosese sari na vovoina, meke va turui sari na barabara, meke varihodaeni koari na huda pilipilivarata, meke tava turu sage sari na dedegere pude tavetia. ¹⁹ Meke repahia sa sa poko lineni arilaedi koasa Ipi Hopena meke repahia tugo sa nobinobiana pa batuna sa Ipi Hopena gua puta tugo sapu ele tozi nia e Zihova koasa pude tavetia. ²⁰ Meke tiqe vagi sa sari karua patu labelabe, meke voi lani sa pa korapa Bokese Vinariva Egoi. Meke va lopoto lani sa sari na huda palepalekeana koari na riñina sa bokese, meke vekoa sa sa tukutukuna koasa. ²¹ Beto asa, si vekoa sa sa Bokese Vinariva Egoi pa korapa Ipi Hopena, meke va sigotia sa sa poko goba, pude va paeria sa bokese hopena, gua puta tugo sapu ele tozi nia e Zihova koasa.

²² Beto meke va turua sa sa tevolo pa korapa Ipi Hopena pa kali gede †, pa sadana sa poko goba pa korapana sa ipi. ²³ Meke vekoi sa sari na bereti sapu poni nia rini koe Zihova vasina, gua puta tugo sapu tozi nia e Zihova koasa. ²⁴ Meke la vekoa sa pa korapa Ipi Hopena sa tuturuana zuke pa kali mataona ††. Sa zuke meke sa tevolo pa karu kalina. ²⁵ Meke va katui sa vasina pa kenuna e Zihova sari na zuke gua puta tugo sapu tozi nia e Zihova koasa. ²⁶ Beto asa si la vekoa sa pa korapa Ipi sa hope qolo, pa kenuna sa poko goba, ²⁷ meke va uqua sa sa oto huda humaña lea koasa, gua puta tugo sapu tozi nia e Zihova koasa. ²⁸ Meke va sigotia sa sa poko goba pa sasada nuqunuquruana tana Ipi Hopena. ²⁹ Meke pa kenuna sa poko goba vasina, si vekoa sa sa hope vina vukivukihi va uququana, meke va vukivukihini sa koasa sari na kurukuru meke va uqui sa sari na vinariponi huiti, gua puta tugo sapu tozi nia e Zihova koasa. ³⁰ Meke sa besini boronizi nomana si vekoa sa pa vari korapana sa ipi meke sa hope, meke va siñi nia kolo sa.

³¹ Mosese, Eroni meke sari na tuna Eroni si nuzapi sari limadi na nenedi vasina, ³² totošo nuquru la ri pa korapa Ipi Hopena, babe ene tata koasa hope gua puta tugo sapu tozi nia e Zihova koe Mosese pude taveti. ³³ Beto asa si va turu sagea Mosese sa gobagoba poko pa vari likohaena sa Ipi Hopena meke sa hope, meke va sigotia sa sa poko goba pa sasada nuqunuquruana tana gobagoba poko. Meke hokoto beto sari doduru tinavete.

Meke Nobī Tamunia na Lei sa Ipi Hopena te Zihova (Ninaedi rina Tinoni 9:15-23)

³⁴ Beto asa si nobi tamunia na lei sa Ipi Hopena meke nedala vura mae se Zihova pa korapana sa Ipi, ³⁵ ke

† Kali gede be tia la pa kali lodu rimata. †† Kali saoti.

lopu boka nuquru la koasa Ipi Hopena se Mosese.

³⁶ Meke sipu sage taloa sa lei koasa Ipi Hopena si boka rizu taloa sari na tie Izireli pa keke vasina. ³⁷ Ba pa totoso sapu koa sa lei vasina, si lopu boka rizu si arini.

‡ 40:34 1 Baḡ 8:10-11; Ais 6:4; Izk 43:4-5; Rev 15:8

³⁸ Koari doduru vuaheni saripu ta turana sari na tie Izireli pa korapa qega si dogoria rini sa lei te Zihova pa batuna sa Ipi Hopena pana rane, meke na nika toana pa batuna sa ipi pana boḡi.

Livitikasi

Sa Vinabakala

Sa Buka Livitikasi sina guguadi sari na tinarae te Zihova, sa Tamasa tadi na tinoni Izireli saripu tozi lani Sa koe Mosese. Sa pozapoza papakana sa buka hie si Livitikasi. Gua meke ta pozae Livitikasi sa buka hie, sina koasa buka hie si ta tozi vurae pa korapana sari na guguadi sari na tinarae meke sari na tinavete arilaedi sapu ta garunu ni rina hiamu pude taveti. Gilania gita sapu sari na hiamu hire si na tie Izireli meke vura maedi pa butubutu Livae. Ke sa pozapoza papakana sapu ta poza nia sa buka hie si poza luli koasa pozana sa butubutu Livae.

Koasa buka tugo hie si ta kubere sari na tinarae guguadi sari na hahanana vinalesi, pude kaqu via na loketona bonidi sari na tie hire pa dinono te Tamasa, meke gua tugo sari na vinalesi nomanomadi koari na totozo arilaedi. Tozi vura nia tugo sa buka hie, guguadi sari na kurukuru sapu lopu kaqu pada pude ta hena, meke gua tugo sari na kinopudi sari na habahuala, meke sari na pepeso sapu kopu ni rina tie Izireli. Sari na tinarae hire si valani Tamasa koari na tie soti tanisa sina tataru holani Sa, pude kaqu toa nia rini si keke tinoa via meke tata mae koa Sa.

Sa guguana sa zinama "Hopena" si tava bakala valeana koasa buka hie. Hoke madi sari na hiamu pa totozo taveti rini sari na tinavete sapu tozini e Zihova. Kaiqa tinonona sapu tozi e Zihova pude taveti si votikaedi hola koari na tie pu koa pa vari likohaedi.

Kaiqa tinonona pu ta garunu ni rina tie meke taveti rini pude kopu nia sa tinoa nono na gilae pa kenuna e Zihova. Kaiqa tinavete pu tozi Sa sina guguadi rina pepeso, sina Nana e Zihova sari doduru likakalae. Kaiqa tinavete si ta garunu ni rini, sina vina vukivukihii pude tava madi pude na vinulasadi rina sineatadirini. Kaiqa tinavete pule sapu garunu ni Sa pude taveti rini si na vina lavatana sa pozana e Zihova ululuna. Ke sa ginarunu sapu kaqu votikaedi si arini koari na votiki tie, si pude va gilani gita sa tinoa madina sapu ta hivae koa gita pude soto va nabu si gita koasa Tamasa Hopena.

Tata pa vina betona sa buka hie, si tozi nia e Zihova se Mosese sa sirana gua pude kaqu va tabea rini si Asa, meke kaqu manani Sa. Ba tozi nia tugo Sa se Mosese sapu be guana hakohako nia rini pude va tabea si Asa, si kaqu va kilasi Sa si arini. Kaqu tavetia Sa sapu gua asa sina ele koa nana sa vina tatara pa varikorapadi rini meke Zihova. Kekenu si tavetia Sa sa vina tatara ninirana koe Ebarahami, meke kamahire si tavetia Sa sa vinariva egoi koe Mosese meke koari na tie sapu tura vura Sa pa Izipi. Soku sari na zinama na vivinei koasa Buka hie si ta zamae tugo pa Kinubekubere Hope Vaqura. Keke zinama sapu ta gilana va leana koari soku tie si koa pa Hinia 19 vesi 18 Asa sa zinama sapu hoke zamazama nia e Zisu soku totozo. Meke guahe sa zinama asa, "Mamu tataru nia sa turaamu, gua sapu tataru pule nigo si goi, sina arau se Zihova." Sa buka hie tugo si boka tokani gita pude tumae nia sa vina tumatumae te Tamasa koasa Leta koari na Tie Hiburu koasa Kinubekubere Hope Vaqura.

Sa beka kote balabala guni ni gamu sari na tinarae tadi na tie Livae pa rane ninoroi? Soku hola sari na tinarae hire si garo meke pada koari na tie Izireli pukerane. Ba pa rane ninoroi si kaqu tiro viliviliti valeani gita meke dogori sapu nasa sari na binalabala arilaedi si koa koari na tinarae hire. Keke vinakalalasa si guahe: sari na tinarae pa guguadi rina dia pepeso si va dogoro ni gita sapu sari doduru pepeso si te Tamasa meke arilaedi hola meke kaqu ta kopue valeana si arini. Keke vinakalalasa pule si guahe: sari na tinaraedi sari na vinukivukihii si va dogoro nia sapu sari na tie Izireli si ta hivae pude via na madidi pa dinono te Tamasa. Kaqu kekenono gua tugo si gita pa nada tinoa pa dinono te Tamasa. Be guana lopu tonoto sari nada tinoa, si kaqu tata mae koe Tamasa, meke tepa ia sa tinaleosaedi rina nada sineatadirini. Pude gita si kaqu koa madi si gita, sina Tamasa si hopena meke madina. (Hinia 19:2)

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sari na hopehopeke tinarae pa vina vukivukihii. Hinia 1:1 kamo hinia 7:38

Sa hahanana vina madidi sari na hiamu. Hinia 8:1-36

Sa vinukivukihii kekenu tanisa nati hiamu kenukenu. Hinia 9:1-24

Mate sari karua tuna e Eroni sa nati hiamu kenukenu. Hinia 10:1-20

Sari na likakalae viadi meke bonidi pa dinogodogorae te Tamasa. Hinia 11:1 kamo hinia 15:33
 Na Rane Tinaleosae na Vinulasadi rina sinea tadi na tinoni te Tamasa. Hinia 16:1-34
 Sari na tinarae pa tinoa toṅoto tadi na tie Izireli. Hinia 17:1 kamo hinia 20:27
 Sari na tinarae tadi na hiamā. Hinia 21:1 kamo hinia 22:33
 Sari na rane na toṅoto madidi. Hinia 23:1-44
 Kaiqa tinaraena sa Ipi Hopena. Hinia 24:1-9
 Sari na tinaraena be keke tie si zama va kaleania sa pozana e Zihova. Hinia 24:10-23
 Sa tinaraena sa Vuaheni Rane Sabati meke sa Vuaheni Vina lima ṅavulu. Hinia 25:1-55
 Sari na minana meke na vina kilasa. Hinia 26:1-46
 Sari na tinarae guguadi sari na vina tatara. Hinia 27:1-34

Vina Vukivukihi Uququ

1 Titiokia e Zihova se Mosese, meke zama ia Sa pa Ipi Hopena te Zihova, meke valani Sa koasa sari na vinarilulidi ri na tinarae, ² pude kopuni ri na tinoni Izireli, toṅoto taveti rini sari na dia vina vukivukihi. Pana paleke la nia sa tie si keke kurukuru ṅame pude tana vina vukivukihi, si mani vizatia keke koari nana bulumakao, babe keke koari nana sipi, babe na qoti. ³ Be keke koari nana bulumakao si vala nia sa pude tana va uququ, si kaqu vala nia sa si keke bulumakao kokoreo sapu loke ari kisakisana pa tinina; kaqu la vekoa sa si asa pa sasadana sa ipi pa kenuna e Zihova, pude qetu nia e Zihova si asa. ⁴ Kaqu va opoa sa tie pa batuna sa kurukuru ṅame sa limana, meke kaqu ta qetue si asa, guana vina vukivukihi pude vulasa pani sari nana sinea. ⁵ Sa bulumakao kokoreo si kaqu va matea sa vasina, meke sari na hiamā tanisa butubutu te Eroni si kaqu paleke la nia sa ehara koe Zihova meke kaqu siburu la nia koari ka made kalikalina sa hope vina vukivukihiana sapu koa tata pa sasadana sa ipi. ⁶ Beto hoi si kaqu kapua sa sa kurukuru, meke tiqe magumagua, ⁷ meke kaqu vekoveko va toṅoti ri na hiamā sari na huda pa hope meke va katua sa nika. ⁸ Meke kaqu va hakei rini pa nika sari na minagumagu kurukuru, sa batu, meke sa deana. ⁹ Kaqu ṅuzapa va via ia sa korapana, meke sari na nenena, meke sa hiamā si kaqu va uqu betoa sa vina vukivukihi pa hope. Na vina vukivukihi uququ si asa. Sa hibina sa vina vukivukihi hie si ta qetue koe Zihova. ¹⁰ Pana vala nia keke tie si keke nana sipi babe na qoti, si kaqu na kokoreo sapu loke ari kisakisana pa tinina si asa. ¹¹ Pa kali gede † koasa hope pa kenuna e Zihova si kaqu va matea sa si asa, meke kaqu siburu nia ri na hiamā sa ehara koari ka made kalina sa hope. ¹² Sipu beto magumagua sa tie si asa, si kaqu va hakei sa hiamā pa nika sari doduru kukurudi pu ele ta magudi, gua tugo sa batu meke sa deana. ¹³ Meke kaqu ṅuzapa va viaia sa korapana, meke sari na nenena, meke kaqu la va vukivukihi nia sa hiamā koe Zihova, meke kaqu va uqu betoi sa sari doduru pa

† Sa Ipi Hopena si tia la pa kali gasa rimata meke sa hope si pa kenuna sa sasadana sa ipi. Kali gede be tia la pa kali lodu rimata.

hope. Na vina vukivukihi uququ si asa meke sa hibina sa vina vukivukihi hie si ta qetue koe Zihova.

¹⁴ Be guana vala kurukuru tapuru si keke tie pude na nana vina vukivukihi va uququ si kaqu keke kukuva babe na baruku. ¹⁵ Kaqu paleke la nia sa hiamā pa hope si asa, lilo ho dopasia sa ruana, meke sulua sa batuna pa hope. Meke sari na ehara si kaqu va totolo vura lani sa pa kalina sa hope. ¹⁶ Kaqu magu pania sa sa epepatana sapu koa pa ruana meke oki pania pa kali gasa rimata koasa hope, vasina koa sari na eba. ¹⁷ Kaqu taṅinia sa tatapuruna meke daku ravaṅia sa tinina, ba lopu daku dopasi sari na tatapuruna, beto meke tiqe va uququ pa hope. Na vina vukivukihi va uququ si asa, meke sa hibina sa vina vukivukihi hie si ta qetue koe Zihova.

Sari na Vinariponi Vina Uququ Huiti

2 Pana vala vinariponi huiti d koe Zihova si keke tie, kekenu si kaqu muzara va memehia sa sa huiti pude ta evaṅae na palava. Kaqu titisi vala nia oela olive meke taburu la nia sa oto huda huṅa lea, ² meke kaqu paleke la nia si keke sinara lima siṅina koari na hiamā tanisa butubutu te Eroni, meke kaqu va uqui rini pa hope pude na vina gilagilana sapu ele ta vala beto si arini koe Zihova. Sa tivusuna sa vinariponi huiti hie si ta qetue koe Zihova. ³ Sa kukuruna sa vinariponi huiti koa holana si tadi na hiamā, tava hope hola si asa sina ta vagina koari na vinariponi ginani pu ta vala koe Zihova pa nika. ⁴ Be na bereti ta kinana pa keke motumotuana, si kaqu loke isitina si asa. Kaqu na palava ta muzara va memehena sapu ta henie oela olive, babe bisikiti manivisidi pu ta ṅuzapae oela olive si arini. ⁵ Be na vinariponi palava si ta kina koa keke peleta aeana labelabe, si kaqu ta tavete koasa palava memehena sapu henia oela olive si asa, meke loke isitina. ⁶ Mamu va umumia sa bereti asa, mamu zoropo nia oela pana vala nia goi sa vinariponi asa. ⁷ Be na bereti ta kinana koa keke vovoina bobolokuhae, sa vinariponi asa, si kaqu ta tavete pa palava memehena meke na oela olive si asa. ⁸ Mu paleke la nia sa vinariponi hie koe Zihova, mamu la vala nia koasa hiamā, meke asa kaqu paleke la nia pa hope si asa. ⁹ Sa kukuruna si kaqu ta hena koasa hiamā pude na vina balabalana sa vinariponi sapu ta

vala beto koe Zihova, meke kaqu va uqua sa koasa hope. Sa hibina sa vinariponi ginani asa si ta qetue koe Zihova. ¹⁰ Sari na vinariponi bereti sapu koa hola si tadi na hiama, tava hope hola si arini, sina ele ta vagi koasa ginani sapu ta vala koe Zihova.

¹¹ Loke vinariponi palava sapu ta vala koe Zihova si kaqu ta henie isiti; namu loke isiti d na zipale si kaqu heni nia gamu koasa ginani sapu kaqu vala nia gamu koe Zihova. ¹² Sa vinariponi tana vua kekenu sapu paketia gamu koari hopeke vuaheni si kaqu heni nia isiti na zipale, meke ta paleke la koe Zihova, ba lopu kaqu tava uqu si asa koasa hope pude humaņa lea variva qetu koe Zihova. ¹³ Veko ni soloti sari doduru vinariponi huiti sina sa soloti si na vina gilagilana sa vinariva egoi pa vari korapamu goi meke sa Tamasa. ¹⁴ Totoso ta paleke la koe Zihova sari na huiti tana vua kekenu, si kaqu valani goi sari na kiko huiti ta kinadi meke tava umumudi. ¹⁵ Mamu vala nia sa oela olive meke oto huda humaņa lea koa Sa. Keke vinariponi huiti si asa. ¹⁶ Sa hiama si kaqu va uqua, kukuruna sa huiti asa, pu koa ia na oela meke na oto huda humaņa lea, pude guana keke vina balabalana sa vinariponi huiti sapu ta vala koe Zihova.

Sa Vina Vukivukihī Hinenahena Binaere

3 Be keke tie vala nia si keke nana bulumakao pude na vina vukivukihī hinenahena binaere, be kokoreo babe na mamaqota ba namu loke ari kisakisana si asa. ² Kaqu va opo nia limana sa tie sa batuna sa kurukuru meke va matea pa sasadana sa Ipi Hopena pa kenuna Zihova. Meke sari na hiama pa butubutu te Eroni si kaqu siburu ni eharana sa vina vukivukihī koari ka made kalina sa hope. ³ Meke kaqu va uququ i rini sari doduru deana pa korapana sa vina vukivukihī koasa hope, ⁴ sari karua leleqatana meke sari na deana pu koa koarini, meke sa kukuruna sa bero sapu leanana hola. ⁵ Kaqu va uqu betoi ri na hiama pa hope sari doduru kukuru tini arini, meke va hake ulu lani koasa vina vukivukihī va uququ sapu koa pa hope †, meke sa hibina sa vinariponi ginani si qetu nia e Zihova.

⁶ Be hiva vala keke tie si keke sipi babe keke qoti pude na vina vukivukihī hinenahena binaere, be kokoreo ba be mamaqota si asa, ba kaqu loke ari kisakisana si asa. ⁷ Be vala nia keke tie si keke sipi, si kaqu turaņa la nia sa pa kenuna e Zihova, ⁸ meke kaqu va opo nia limana sa sa batuna, meke va matea sa pa kenuna sa Ipi Hopena. Meke sari na hiama si kaqu siburu ni sari na eharana koari ka made kalina sa hope. ⁹ Meke kaqu va vukivukihī va uququ ni sa sari na kukurudi sari na kurukuru sara pude na ginani tana vinariponi koe Zihova saripu gua hire: sa deana, sa doduruna sa deana pa pikutuna sapu ta moku vagi taloa tata koasa suri mudi, meke sari doduru deana pa korapana sa, ¹⁰ sari karua leleqatana meke sari na deana pu koa koarini, meke sa kukuruna sa bero sapu leanana hola.

† Sa vina vukivukihī va uququ pa hope sina vina vukivukihī sapu tavetia rini pa hopeke munumunu meke veluvelu.

¹¹ Meke kaqu va uqui sa hiama pa hope sari doduru masa arini, pude na vinari poni ginani koe Zihova.

¹² Be vala nia keke tie si keke qoti koe Zihova, ¹³ si kaqu va opo nia limana sa sa batuna meke va matea pa kenuna sa Ipi Hopena. Sari na hiama si kaqu siburu ni sari na eharana koari ka made kalina sa hope.

¹⁴ Meke kaqu va vukivukihī va uququ ni sa sari na tiņitoņa hire koe Zihova: sari doduru deana pa korapana sa vina vukivukihī, ¹⁵ sari karua leleqatana meke sari na deana pu koa koarini, meke sa kukuruna sa bero sapu leanana hola. ¹⁶ Kaqu va uqui sa hiama sari doduru ginani arini pa hope, guana ginani pude va qetua se Zihova. Sari hibidi si va qetua se Zihova, meke sari doduru deana si Tanisa. ¹⁷ Namu loke tie Izireli si kaqu hena deana babe na ehara; asa sa tinarae sapu kaqu ta kopue ninae rane ka rane koari doduru tie Izireli pa doduru vasina.

Sa Vina Vukivukihī Tana Sinea

4 Garunia Zihova se Mosese, ² pude tozini sari na tinoni Izireli, be keke tie si lopu gilania sapu sea si asa ba tavete va sea tugo meke lopu va tabea si keke rina tinarae te Zihova, si kaqu luli sari na tinarae hire:

³ Be sa ŋati hiama kenukenu si tavete va sea, meke ta goregorei nia rina tinoni, si kaqu vagia sa si keke bulumakao vaqurana sapu loke ari kisakisana pude na vina vukivukihī tana sinea, meke kaqu va vukivukihī la nia sa si asa koe Zihova pude taleosae sari nana sinea. ⁴ Kaqu turaņa la nia sa sa bulumakao pa sasadana sa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova. Meke kaqu va opo nia limana sa sa batuna, meke va matea sa pa kenuna e Zihova. ⁵ Meke kaqu vagi sa ŋati hiama kenukenu si kaiqa eharana sa bulumakao meke paleke nuquruni pa korapa Ipi Hopena. ⁶ Kaqu poņa la nia sa si keke kakarutuna pa ehara meke siburu la nia sa pa kenuna sa poko goba tukua sa lose hopena pa hopena ka zuapa totoso. ⁷ Meke kaqu vekoi sa si kaiqa ehara koari na kikihona sa hope tana vina uququ humaņa lea pa kenuna e Zihova. Kaqu titisi betoni sa sari na ehara, koa holadi pa hubina sa hope tana vina vukivukihī va uququ pa sasadana sa Ipi Hopena.

⁸ Kaqu vagi sa koasa bulumakao hie sari doduru deana pa korapana sa vina vukivukihī tana sinea, ⁹ sari karua leleqatana meke sari na deana pu koa koarini, meke sa kukuruna sa bero sapu leanana hola. ¹⁰ Kaqu vagia sa hiama sa deana meke va uqua koasa hope vina vukivukihī, pude tana vina vukivukihī va uququ, kekeņoņo gua sapu evaņa sa koasa deana sapu ta vagi koasa kurukuru pu tava mate pude tana vina vukivukihī binaere koe Zihova. ¹¹ Ba kaqu vagia sa sa kapuna, doduru masana, na batuna, sari nenena, meke sa boguna na laguna, ¹² meke kaqu paleke lani pa sadana sa vasina koa sari na tie koasa vasina viana pa dinono te Zihova, vasina ta zoropae sari na eba tana vina vukivukihī. Meke vasina si kaqu va uqui sa si arini koasa nika koai na huda katudi.

¹³ Be guana pada pude tava kilasa koe Zihova sa doduruna sa butubutu Izireli koasa keke sinea sipu

sekea sa si keke koa ri na tinarae te Zihova meke lopu va nonoga ia rini, ¹⁴ be lopu sana ta gilana sa sinea, si kaqu paleke mae nia sa butubutu si keke bulumakao vaqurana pude na vina vukivukihina sa sinea meke kaqu turaña mae nia rini pa kenuna e Zihova koasa Ipi Hopena. ¹⁵ Kaqu va opo nia limadi ri na koimata sa batuna, meke kaqu va matea rini vasina si asa. ¹⁶ Sa ñati hiama kenukenue si kaqu vagia sa eharana sa bulumakao, meke paleke nuquru la nia pa korapana sa Ipi Hopena. ¹⁷ Meke noti la nia pa ehara sa kakarutuna meke siburu la nia sa pa kenuna sa gobagoba poko ka zuapa totošo. ¹⁸ Kaqu vekoi sa si kaiqa ehara koari na kikihona sa hope tana vina uququ humaña lea pa kenuna e Zihova pa korapana sa Ipi, meke kaqu titisini sa saripu koa hola pa hubina sa hope tana vina vukivukihini va uququ sapu koa pa sadana sa Ipi Hopena. ¹⁹ Meke kaqu vagi sa sari doduru deanana meke va uqui koasa hope vina vukivukihini. ²⁰ Kaqu tavete va kekeñoño gunia sa sa bulumakao hie, gua sapu tavetia sa koasa bulumakao sapu sa vina vukivukihini tana tinaleosaedi rina sinea, meke koasa siraña gua asa si kaqu va vukivukihini ni sa sari na sinea tadí na tinoni meke kaqu taleosae si arini. ²¹ Meke kaqu paleke la nia sa hiama sa bulumakao pa sadana sa vasina koa rina tie meke va uqua gua puta tugo sapu va uqua sa sa kukuru bulumakao sapu na vina vukivukihina sa nana sinea soti. Sa bulumakao hie si na vina vukivukihini pude taleoso nia sa sinea tanisa butubutu.

²² Be keke koimata si lopu gilania sa sapu sea si asa, ba tavete va sea meke sekea sa si keke koari na tinarae te Zihova sa nana Tamasa, si pada tugo si asa pude tava kilasa koe Zihova. ²³ Totoso sapu gilania sa sa nana sinea, si kaqu paleke mae nia sa si keke qoti kokoreo sapu loke ari kisakisana. ²⁴ Kaqu va opoa sa sa limana pa batuna meke va matea pa kenuna e Zihova vasina pu hoke va matematei rini sari na vina vukivukihini vina uququ. Asa sa hinere pude vagi pania sa sinea. ²⁵ Kaqu noti lania sa hiama sa kakarutuna pa eharana sa kurukuru, meke veko lani koari na kikihona sa hope vina vukivukihini, meke saripu koa holadi si titisi lani sa pa hubina sa hope. ²⁶ Meke kaqu va uqui sa sari doduru deana pa hope, kekeñoño gua tugo sari na kurukuru pu ele tava mate meke tava uqu deanadi pude na vina vukivukihini binaere koe Zihova. Pa siraña gua tugo asa si kaqu va vukivukihini nia sa hiama sa sinea tanisa koimata, meke kaqu taleosae si asa.

²⁷ Be keke koari na tie hokara si lopu gilania sa sapu tavete va sea si asa meke sekea sa si keke koari na tinarae te Zihova, ^{†28} ba lopu sana si gilania sa sa nana sinea, si kaqu turaña mae nia sa si keke nana vina vukivukihini qoti mamaqota sapu loke ari kisakisana. ²⁹ Kaqu va opo nia limana sa sa batuna, meke kaqu va matea sa si asa pa vasina hoke tava mate sa vina vukivukihini va uququ. ³⁰ Kaqu poña ia sa hiama sa kakarutuna pa eharana sa kurukuru, meke vekoa sa sa eharana koari na kikihona sa hope, meke saripu koa

holadi si titisi lani sa pa hubina sa hope. ³¹ Meke kaqu va rizu pulei sa hiama sari doduru deanana, kekeñoño gua sapu tava rizu pule koari na kurukuru pu tava mate pude na vinukivukihini tana binaere koe Zihova, meke kaqu va uqua sa pa hope meke sa hibina si variva qetu koe Zihova. Pa siraña gua asa si kaqu va vukivukihini nia sa hiama sa sinea tanisa tie, meke kaqu taleosae si asa.

³² Be paleke mae nia sa tie si keke sipi pude na hinerena sa sinea, si kaqu na mamaqota sapu loke ari kisakisana si asa. ³³ Kaqu va opo nia limana sa sa batuna meke va matea sa koasa vasina hoke tava mate sa vina vukivukihini va uququna. ³⁴ Kaqu poña ia sa hiama pa eharana sa kurukuru sari kakarutuna, meke vekoa sa koari na kikihona sa hope, meke titisini sa saripu koa hola pa hubina sa hope. ³⁵ Meke kaqu va rizu pulei sa sari doduru deanana, kekeñoño gua sapu tavetia sa koasa vina vukivukihini binaere sapu ta vala koe Zihova, meke kaqu va uqui sa, turaña koasa vina vukivukihini ginani sapu ta vala koe Zihova. Pa siraña gua asa si kaqu va vukivukihini nia sa hiama sa sinea tanisa tie, meke kaqu ta taleosae si asa.

Totoso Ta Hivae sa Vina Vukivukihini tana Sinea

5 Ta hivae sari na vinukivukihini tana sinea pude luli sari na ginugua hire:

Be keke tie si avosia sa tinioko pude tozi vura nia sa vina sosode pa vinaripitui, meke lopu boka tozi vura ni sa sari kaiqa ginugua saripu ele dogori sa babe avosi sa, si sea mo si asa.

² Be keke tie si tiqu hola ia si keke tiñitoña sapu boni pa tinarae, guana keke kurukuru matena manavasadi babe pinomodi, meke na kurukuru ñame matena, si boni meke sea tugo si asa. Ba be lopu gilania sa sapu gua tavetia sa sapu tiqua sa sa kurukuru matena, ba boni tugo si asa pa kenuna Zihova.

³ Be keke tie si tiqu hola ia si keke tie babe na tiñitoña bonina pa vina hinokara, si sea si asa. Sipu lopu sana gilania sa sapu gua ele tavetia sa si boni si asa.

⁴ Be keke tie si tavete hoboria si keke zinama tokotokoro pa pozana Zihova, be pa ginugua leana babe lopu leana gua sapu zama nia sa, si sea mo si asa. Totoso hinoqa gilania sa sapu gua ele tavetia sa si pada tugo pude tava kilasa koe Zihova.

⁵ Pana gilania keke tie sapu sea si asa pa keke siraña gua arini, si kaqu helahelae nia sa sa nana sinea, ⁶ meke pude taleosae nana meke loke vina kilasana sa nana sinea, si kaqu paleke mae nia sa koe Zihova si keke sipi mamaqota babe na qoti, pude na vina vukivukihini tana sinea. Sa hiama si kaqu tavetia sa vina vukivukihini tana sinea.

⁷ Be keke tie habahuala si lopu boka holu vagia si keke sipi babe keke qoti pude na vina vukivukihini pa nana sinea, si kaqu paleke lani sa koe Zihova karua kukuva babe karua baruku. Keke si pude na vina vukivukihini tana sinea, meke keke si na vina vukivukihini va uququ. ⁸ Kaqu paleke lani sa koasa hiama si arini,

† 4:27 Nab 15:27-28

meke kaqu vala kenua sa sa kurukuru pude na vina vukivukihhi tana sinea. Kaqu mokua sa hiama sa ruana ba lopu kaqu daku dopasia sa sa batuna. ⁹ Meke kaqu vagi sa si kaiqa ehara meke siburu lani pa kalina sa hope, meke sari na ehara koa hola si kaqu tava totolo vura la pa hubina sa hope. ¹⁰ Beto asa si kaqu ta vala sa kurukuru vina rua pude na vina vukivukihhi va uququ, gua sapu ta zamae pa tinarae. Meke pa sirana gua asa, sa hiama si kaqu va vukivukihhi nia sa sinea tanisa tie, meke kaqu taleosae si asa.

¹¹ Be guana lopu boka holui sa tie sari karua kukuva babe karua baruku, si kaqu paleke la nia sa palava memehena sapu keke kilo mamatana pude na vina vukivukihhi tana sinea. Ba lopu kaqu heni nia oela olive babe na vina uququ humana lea sina na vina vukivukihhi tana sinea si asa. ¹² Kaqu paleke la nia sa koasa hiama, meke kaqu vagia sa hiama si keke sinara lima sinina pude na vina gilagilana sapu ele ta vala beto koe Zihova si asa. Meke kaqu va uqua sa koasa hope si asa koari na vina vukivukihhi vasina. Na vina vukivukihhi tana sinea si asa. ¹³ Pa sirana gua asa si kaqu tavetia sa hiama sa vina vukivukihina sa sinea tanisa tie meke kaqu ta taleosae si asa. Meke sari na palava koa holadi si tanisa hiama, kekehoŋo gua tugo sari na vinariponi huiti.

Sari na Vinukivukihidi rina Sinea

¹⁴ Meke zama pule la se Zihova koe Mosese, ¹⁵ "Be keke koari na tie si lopu gilania sa sapu sea si keke tinavete ba tavete va sea meke sekea sa si keke koari na tinarae te Zihova, si kaqu turana la nia sa si keke sipi kokoreo babe na qoti, sapu loke ari kisakisana. Sa laena si kaqu gua puta tugo sapu gotogoto pa vinizata tadi na hiama pa Ipi Hope. ¹⁶ Kaqu lipua sa sa gale sapu lopu ele ade vala nia sa, meke kaqu tomo la nia sa ka hiokona puta paseniti sa laena sa sipi meke tabaria pa siliva si asa. Kaqu vala ni sa sari na poata meke sa kurukuru asa koasa hiama, meke kaqu va vukivukihhi nia sa hiama sa kurukuru pude tana sinea tanisa tie, meke kaqu taleosae si asa.

¹⁷ Be keke tie si lopu rovea meke vata evania sa sa sinea, meke sekea sa si keke koari na tinarae te Zihova, si sea tugo si asa. Kaqu here nia sa sa nana sinea. ¹⁸ Kaqu paleke mae nia sa tie koasa hiama si keke sipi kokoreo babe na qoti sapu loke ari vasi kisakisana pude na vina vukivukihhi tinaleosaedi ri nana sinea, meke sa laena si kaqu gua puta tugo sapu gotogoto pa vinizata tadi na hiama pa Ipi Hope. Kaqu tavetia sa hiama sa vina vukivukihhi tana sinea. Be guana lopu rovea meke vata evania sa tie sa sinea, ba kaqu tava vukivukihhi nia tugo sa meke kaqu tiqe ta taleosae si asa. ¹⁹ Asa sa hinerena sa sinea sapu evania sa tie meke lopu qetu nia e Zihova."

6 Zama koe Mosese se Zihova, ¹² "Keke hinerehere si kaqu ta tavete, be keke tie si va karia se Zihova meke korona va pulea sa si keke tinitoŋa tanisa turana, sapu kopu vala nia sa, babe hikoa sa si keke

tinitoŋa koasa, babe sekesekei nia sa si asa, ³ babe zama kokoha nia sa tie si keketoŋa sapu ele va muliŋia sa, meke zama tokotokoro nia sa sapu lopu dogoria sa si asa, gua. ⁴⁵ Pana tavete va sea sa tie koari na sirana gua arini, si kaqu lipua sa sapu gua ele vagia sa pa nana hahanana kokoha. Koasa rane sapu ta dogoro vura sa nana sinea, si kaqu lipu pulea sa sa doduruna sa nana gale koasa tie pu ari nana, meke kaqu tomo nia ka hiokona puta paseniti sa. ⁶ Meke kaqu paleke la nia sa koasa hiama si keke sipi kokoreo babe na qoti sapu loke hite ari kisakisana pude na nana vina vukivukihhi koe Zihova. Sa laena si kaqu gua puta tugo sapu gotogoto pa vinizata tadi na hiama pa Ipi Hope. ⁷ Kaqu va vukivukihhi nia sa hiama sa sinea tanisa tie, meke kaqu tiqe taleosae si asa.

Sa Vina Vukivukihhi Va Uququ

⁸ Tozi nia Zihova se Mosese, ⁹ pude valani koe Eroni meke sari na tuna koreo sari na tinarae hire tana vina uququ. Sa vina uququ si kaqu ta veko pa hope koasa doduruna sa boŋi, meke lopu kaqu tava makudo toa sa nika. ¹⁰ Sa hiama sapu va sagena sa nana poko lineni doduruna meke sari na poko lineni korapae, si kaqu va rizu pulei sari na eba tanisa vina vukivukihhi uququna pu koa koasa hope, meke la vekoi pa kalina sa hope. ¹¹ Beto asa si kaqu hobei sa sari nana poko, meke la vagi sa sari na eba meke paleke lani pa sadana sa vasina sapu koa ia rina tie sapu ele tava madina. ¹² Sa nika pa hope si lopu kaqu hite ari makudo toana, meke lopu kaqu tava mate si asa. Doduru munumunu si kaqu vala nia huda sa hiama si asa, meke veko valeani sari na vina vukivukihhi uququ vasina, meke va uqui sari na deana tadi na vina vukivukihhi binaere vasina. ¹³ Sa nika si lopu kaqu makudo toa koasa hope, meke lopu kaqu tava mate.

Sari na Vinariponi Huiti

¹⁴ Sari na tinarae hire si tadi na vinariponi huiti. Sa hiama sapu tuti gore mae koe Eroni si kaqu vala nia sa vinariponi huiti koe Zihova pa kenuna sa hope. ¹⁵ Kaqu taŋini va siŋi nia palava memehena na oela sa sa limana, sapu koa ia na oto huda vina uququ humana lea, meke kaqu va uqua sa pa hope; pude na vina gilagilana sapu doduruna sa palava asa si ta vala koe Zihova. Sa hibina sa vinariponi hie si qetu nia e Zihova. ¹⁶⁻¹⁷ Sa palava lopu ta suluna sapu koa hola si kaqu henai rina hiama. Sa bereti loke isitina asa si kaqu ta kina meke ta hena pa lose hopena koasa pavasa tana Ipi Hopena pa kenuna e Zihova. Sa ginani asa si ta poni nia rina hiama koe Zihova, kukuruna sa dia vinariponi ginani si asa. Hopena hola si asa, gua tugo rina vina vukivukihhi tana sinea, meke hinerena sa sinea. ¹⁸ Koari doduru totoŋo mae hiroi, be keke rina koreo pu tuti gore mae gua koe Eroni si boka hena ia si asa, guana gedi ginani mo sapu ta poni nia rini koe Zihova doduru rane. Be keke tie pule sapu tiqua sa ginani pu ta poni nia rini si kaqu hopena tugo si asa. ††

† 6:1 Nab 5:5-8

¹⁹ Sari na tinarae hire si valani e Zihova koe Mosese, ²⁰ pude tana vina madina sa hiama Eroni meke sari na tuna pu tuti gore mae gua koasa. Koasa rane sapu tava madi si arini, si kaqu vekoa si keke kilo mamata palava memehena sapu kekehoŋo gua sapu na vinariponi huiti hopeke rane koe Zihova; kukuruna tana munumunu meke kukuruna tana veluvelu. ²¹ Kaqu ta qaliri henie oela meke ta kina koa keke peleta aeana labelabe, meke tiqe umumu va hitehiteki, meke la vekoa pude sa hibina sa vinariponi hie si qetu nia e Zihova. ²² Koari doduru totošo mae hiroi, sa vinari poni hie si kaqu ta tavete koari doduru pu tuti gore mae gua koe Eroni, sarini pu tavetia sa tinavete tana ŋati hiama kenukenu. ²³ Loke vasi vinariponi sapu tavetia sa hiama si kaqu ta hena; sari doduru si kaqu tava uqu upata beto.

Vina Vukivukihi tana Sinea

²⁴ Zama ia Zihova se Mosese, ²⁵ pude valani koe Eroni meke sari na tuna koreo sari na tinaraedi rina vina vukivukihi tadi na sinea hire: Sa vina vukivukihi tana sinea si kaqu tava mate pa kali gedena sa hope, vasina hoke va matei rini sari vina vukivukihi va uququ. Na vina vukivukihi hopena hola si asa. ²⁶ Kaqu hena ia sa hiama sa vina vukivukihi uququ asa pa keke vasina hopena koasa pavasa tana Ipi Hopena pa kenuna e Zihova. ²⁷ Be keke tie babe keketona sapu lopu hopena si tiqua sa masana sa kurukuru, si kaqu hopena † tugo si asa. Be kasuria ehara kurukuru si keke poko si kaqu ta popaha va via pa keke vasina hopena si asa. ²⁸ Be ta raro va qototo sa masana koa keke raro patu, si kaqu ta poraka si asa, babe keke raro aeana si ta rararoe, si kaqu ta ŋuzapa meke va via nia kolo si asa, ²⁹ Doduru koreo koari na tatamana hiama si boka hena ia sa masa sana sina hopena si asa. ³⁰ Ba be ta paleke nuquru la pa korapa Ipi Hopena sa eharana sa vina vukivukihi tana sinea pude ta taleosae sa sinea, si loke tie si boka hena ia sa masana sa kurukuru sana ba kaqu tava uqu palae.

Sa Vukivukihi Vina Toŋoto Gale Tana Sinea

7 Hire sari na tinarae tanisa vina vukivukihi vina toŋoto gale tana sinea, sapu hopena hola. ² Sa kurukuru pude tanisa vina vukivukihi vinatoŋoto gale si kaqu tava mate pa kali gede †† koasa hope, vasina hoke tava mate sa kurukuru tanisa vina vukivukihi va uququ. Sari na eharana sa kurukuru tanisa vina vukivukihi vina toŋoto gale si kaqu ta siburu la koari ka made kalina sa hope. ³ Sari doduru deana si kaqu tava uqu beto koasa hope: sari na deana pa pikutuna meke sari doduru deana pa korapana, ⁴ sari karua leleqatana meke sari na deana pu koa koarini, meke sa kukuruna sa bero sapu leanana hola. ⁵ Kaqu va uqui sa hiama sari doduru deana koasa hope pude na vina

†† Sa tie sapu lopu hopena sapu tiqua sa tiŋitoŋa hopena si hoke mate si asa. † Sa tie sapu lopu hopena sapu tiqua sa tiŋitoŋa hopena si hoke mate si asa. †† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.

vukivukihi la koe Zihova. Na vina vukivukihi vina toŋoto gale tana sinea si asa. ⁶ Doduru koreo pa butubutu hiama si boka hena ia si asa, ba kaqu ta hena koa keke vasina hopena, sina hopena hola si asa.

⁷ Keke tinarae si soto beto la gua koasa vina vukivukihi tana sinea meke sa vina vukivukihi tana vina toŋoto gale: Sa masa si tanisa hiama sapu tavetena sa vina vukivukihi. ⁸ Sa kapuna sa kurukuru sapu ta vala koasa vina vukivukihi va uququ si tanisa hiama tugo sapu tavetena sa vina vukivukihi. ⁹ Sari doduru vinariponi huiti saripu ta kina koasa kinakinana, babe keke peleta aeana labelabe, si tanisa hiama pu palekena si asa, meke la vala nia koe Tamasa. ¹⁰ Ba sari doduru vinariponi huiti lopu kinadi, be ta henie oela babe popa si kaqu tadi doduru hiama pu tuti gore mae gua koe Eroni. Kaqu tava hia vari ŋoŋoi koarini si arini.

Sa Vina Vukivukihi Binaere koe Zihova

¹¹ Sari na tinarae hire si tana vina vukivukihi binaere pu ta veko koe Zihova. ¹² Be keke tie si tavetia sa vina vukivukihi hie pude na zinama valeana koe Tamasa, si kaqu veko turaŋa nia bereti loke isitina; kaqu na bereti moatana sapu ta henie oela olive, babe na bisikiti manivisidi pu ta ŋuzapae oela olive, babe na bereti sapu ta tavete pa palava sapu ta muzara valeana, henia oela olive. ¹³ Meke sipu tavetia sa sa nana vina vukivukihi binaere pude zama leana koe Zihova si kaqu veko turaŋae lani sa sari na bereti pu ta kina henie isiti. ¹⁴ Keke koari hopehopeke ka made bereti arini si kaqu vekoa sa pude na ŋati vinari poni te Zihova, meke tanisa hiama pu siburu la nia sa eharana sa vina vukivukihi binaere pa hope. ¹⁵ Sa masana sa kurukuru si kaqu ta hena koasa rane pu ta tavete sa vina vukivukihi binaere, meke loketona si kaqu koa hola osolae kamo munumunu.

¹⁶ Be paleke mae nia keke tie si keke vina vukivukihi binaere, pude na vina gorevurana sa zinama tokotokoro koe Zihova, babe sa nana vinariponi moka telena, si kaqu ta hena koasa rane sapu ta veko si asa; ba be kaiqa mo si koa hola si boka ta hena tugo koasa rane sapu luli mudi mae. ¹⁷ Be guana kaiqa masa si koa hola koasa rane vina ŋeta si kaqu ta sulu palae. ¹⁸ Be kaiqa masa tanisa vina vukivukihi binaere asa si ta hena koasa rane vina ŋeta si lopu kaqu ta qetue koe Tamasa sa vinariponi tanisa tie. Sa laena sa nana vinariponi si lopu kaqu ta balabalae, ba kote ta pozae lopu viana, meke asa sapu hena ia, si kaqu tava kilasa koe Zihova. ¹⁹ Be ta tiqua sa masa koa keke tiŋitoŋa sapu bonina pa dinono te Zihova si lopu kaqu ta hena si asa, ba kaqu ta sulu palae.

Ba asa sapu via pa vina madi tana tinarae te Zihova si kaqu somana henahena si asa. ²⁰ Ba be lopu via sa tie meke hena ia sa sa masa tanisa vina vukivukihi binaere si namu lopu kaqu koa hola koari na puku tie Izireli si asa. ²¹ Be keke tie ele tiqua sa si keke tiŋitoŋa bonina pa dinono te Zihova, be keke tie babe keke kurukuru; meke mudina sa si hena ia tugo sa sa masa

vina vukivukihī binaere koe Zihova, si namu lopu kaqu koa hola koari na puku tie Izireli si asa."

²² Meke zama pulea Zihova se Mosese, ²³ "Loke deana bulumakao na sipi babe na qoti si kaqu ta hena. ²⁴ Sa deanana sa kurukuru sapu ele matena, babe tava mate koa keke kurukuru pinomo, si lopu kaqu ta hena, ba kaqu ta tavetavetae pa kaiqa ginugua pule. ²⁵ Be keke tie si hena ia sa deanana sa keke kurukuru, sapu hoke ta veko pude na vina vukivukihī koe Zihova, si namu lopu kaqu koa hola koari na tie Izireli si asa. ²⁶ Pa doduru vasina pu koa gamu na tie Izireli vugo na repere si lopu kaqu hena ia gamu sa ehara kurukuru. ²⁷ Be keke ri na tie si sekea sa tinarae hie, si namu lopu kaqu koa hola koari na tie Izireli si asa."

²⁸ Meke zama guahe se Zihova koe Mosese, ²⁹ "Mamu tozini sari na tie Izireli, 'Asa sapu vekoa sa kurukuru vina vukivukihī binaere, si kaqu paleke mae nia sa sa kukuruna pude keke nati vinariponi arilaena koe Zihova. ³⁰ Kaqu palekia sa pa limana soti sa vinariponi asa. Kaqu palekia sa sa deanana, meke sa masa raqaraqana sa kurukuru n̄ame meke la sipusipu lania sa masa raqaraqana sa kurukuru pude na nati vinariponi arilaena koe Zihova. ³¹ Kaqu va uqua sa hiamā sa deana koasa hope, ba sa masa raqaraqana si kaqu tadi na hiamā. ³² Sa pudapuda nene mataona sa kurukuru n̄ame si kaqu ta veko pude keke nati vinariponi arilaena ³³ koasa hiamā sapu vekona sa ehara meke sa deana tana vina vukivukihī. ³⁴ Sa masa raqaraqana meke sa pudapuda nene mataona sa kurukuru n̄ame, si na nati vinariponi arilaedi, sapu vagi e Zihova koari na tinoni Izireli pude tadi na hiamā. Kaqu ta vala koari na hiamā doduru totošo koari na rane mae hiroi.'" ³⁵ Asa sa kukuruna sa ginani tadi Eroni meke sari tuna koreo saripu ta vala koe Zihova koasa rane sipu tava madi sari na hiamā. ³⁶ Koasa rane sana si tozini e Zihova sari na tinoni Izireli pude vala nia koarini sa kukuru hinia asa. Asa sa tinarae sapu kaqu va tabea ri na tinoni Izireli doduru totošo koari na rane mae hiroi.

³⁷ Arini sari na tinarae tadi na vina vukivukihī va uququ, na vinariponi huiti, na vina vukivukihī tana sineā, na vina vukivukihī vina toṅoto gale, na vina vukivukihī tana vina madi, na vina vukivukihī binaere. ³⁸ Koasa rane sipu tozini Mosese sari na tinoni Izireli pude taveti sari na dia vinariponi na vina vukivukihī, si valani e Zihova koe Mosese pa toqere Saenai pa korapa popoa qega sari na tinarae arini.

Sa Vina Madina e Eroni meke sari na Tuna Koreo

(Ekisidasi 29:1-37)

8 Zama koe Mosese se Zihova, ² "Mu turaṅa la nia pa sasadana sa Ipi Hopena pa kenuqu Rau se Eroni meke sari na tuna koreo; paleki sari na poko hiamā na oela vina madi, meke sa bulumakao kokoreo pude na vina vukivukihī tana sineā, karua sipi kokoreo meke sa huneke bereti sapu loke isitina; ³ mamu tioko varigara nia vasina sa doduru butubutu Izireli."

† 7:26 Zen 9:4; Liv 17:10-14, 19:26; Diut 12:16,23, 15:23

⁴ Tavetia Mosese sapu zama nia e Zihova koasa, meke sipu varigara sa butubutu, ⁵ si zama koarini si asa, "Kaqu tavetia rau kamahire gua sapu ele tozi nau e Zihova."

⁶ Turaṅa lani e Mosese pa kenudia sari Eroni meke sari na tuna koreo meke huvei sa. ⁷ Va sage nia na poko keoro doduru meke keke poko gele sa se Eroni meke dokoho pule nia pule keke poko dokoho, meke keke poko tana hiamā sapu ta pitie vinasari meke pusi nia pa kopetena. ⁸ Va sage nia sa sa poko raqaraqā, meke vekoi sa sari karua tiṅitoṅa hitekedi sapu ta pozae Urimi meke Tumimi ^{††} pa korapana sa. ⁹ Va sage nia sa sa toropae batu tana hiamā pa batuna meke pa kenuna si pusi nia sa sa vina gilagila [‡] qolo madina, gua puta tugo sapu tozi nia e Zihova koasa.

¹⁰ Beto asa si vagia Mosese sa oela vina madi, meke la va madi sa Ipi Hopena meke sari doduru tiṅitoṅa pu ele koa pa korapana; meke pa siraṅa gua asa si va madi sa koe Zihova sari doduru. ¹¹ Vagi sa sari kaiqa oela meke siburu lani sa ka zuapa totošo koasa hope vina vukivukihī, meke sari na tiṅitoṅa tavetaveteana meke koasa besini boronizi nomana meke sa hubina sa hope ka zuapa totošo. Pa siraṅa gua asa si va madi lani sa koe Zihova si arini. ¹² Kaiqa oela si zoroṅoni sa pa batuna e Eroni meke va madi sa si asa. ¹³ Beto asa si turaṅa lani Mosese sari na tuna koreo e Eroni meke va sageni poko keoro doduru sa si arini, dokohoni poko lineni sa, meke va sage ni toropae batu tana hiamā sa, gua puta tugo sapu zama nia e Zihova.

¹⁴ Beto asa si paleke mae nia e Mosese sa bulumakao vaqurana pude na vina vukivukihī tana sineā. Se Eroni meke sari na tuna koreo si va opoi limadi koasa batuna. ¹⁵ Va matea Mosese si asa meke vagi sa si kaiqa eharana meke va boboso nia ehara sa sa kakarutuna meke va honi lania sa koari ka made kikhona sa hope pude va madi. Sari na ehara koa holadi si zoroṅo ni sa pa hubina sa hope. ¹⁶ Vagi Mosese sari doduru deana pa korapa tinina, sa kukuruna sa bero sapu leanana hola, sari na leleqata meke sari na deana pu koa koa rini, meke va uqu betoi pa hope. ¹⁷ Vagi sa sari kaiqa toṅana sa bulumakao kokoreo koa holadi meke na kapuna, na masana, meke sari na laguna, meke va uqui sa pa valena sa vasina pu koa sari na tie, gua puta tugo sapu zama nia e Zihova.

¹⁸ Beto asa si turaṅia Mosese sa sipi kokoreo tana vina vukivukihī va uququ la koe Eroni, meke va opoi Eroni meke sari na tuna koreo sari na limadia pa batuna. ¹⁹ Va matea Mosese si asa meke siburu beto la nia sa sa eharana koari ka made kalina sa hope vina vukivukihī. ²⁰⁻²¹ Magumagu va hitehitekia sa sa sipi kokoreo, nuzapa va via i sa sari na tiṅitoṅa pa korapana meke sari na nenena, meke va uqua sa sa batuna, na deanana meke sari doduru tinina pa hope, gua puta tugo sapu zama nia e Zihova. Sa vina

†† Sa hiamā si tavetavete nia sa Urimi meke sa Tumimi pude vagia sa vinizavizata te Zihova. ‡ Ta kubere koasa vina gilagila hie si sa zinama, "Ele tava madi koe Zihova," gua. Mi tiro Ekd 29:6:

vukivukihi va uququ hie sina vinariponi koe Zihova, meke sa hibi lea tanisa si variva qetu koa Sa.

²² Beto asa, si turaṅa mae nia e Mosese sa sipi kokoreo vina rua pude va madi sari na hiamā; sapu se Eroni, meke sari na tuna koreo si va opoi pa batuna sari na limadia. ²³ Va matea Mosese si asa meke vagi sa si kaiqa eharana meke vekoi sa koasa hubi taliṅa mataona e Eroni, meke koasa gugulavata pa kali lima mataona, meke koasa gugulavata pa kali nene mataona. ²⁴ Beto asa, si turaṅa maeni sa sari na tuna koreo e Eroni meke vekoi sa si kaiqa ehara koari na boboa taliṅa mataodi, meke koari na gugu lima mataodi, meke gua tugo koari na gugulavata pa kali nene mataodi. Beto asa, si siburu beto lani e Mosese sari na ehara koa holadi koari ka made kalina sa hope. ²⁵ Vagia sa sa deana, deana pa pikutuna, meke sari doduru deana saripu nobi tamuni sari na laguna, meke sa kukuruna sa bero leanana hola, meke sari na leleqata meke sari na deana pu koa koarini, meke sa pudapuda nene mataona, ²⁶ beto hoi si vagia sa si keke bereti sapu loka isitina koasa huneke sapu ele tava madina koe Zihova, keke keki sapu ta henie oela, meke keke bisikiti manivisina, meke va hakei sa koasa pudapuda nene mataona, meke koari na deanana. ²⁷ Beto asa si va taṅini ni sa koa rina limana Eroni meke koari na tuna koreo sari doduru ginani hire, beto asa si ovulu sage ni rini pude na ṅati vinariponi sapu kaqu vala nia rini koe Zihova. ²⁸ Beto asa, si vagi Mosese sari na ginani koa rini, meke va uqui sa koasa vina vukivukihi va uququ pa batuna sa hope, na vina madidi ri Eroni meke sari na tuna koreo. Meke sa hibi lea tanisa si qetu nia e Zihova. ²⁹ Beto asa, si vagia Mosese sa masa raqaraqana meke vala nia pude na vinariponi koe Zihova. Asa tugo sa kukuruna sa vinariponi sipi kokoreo sapu te Mosese. Tavete va gorevura betoi Mosese sari doduru gua pu zamani e Zihova koasa.

³⁰ Vagi Mosese sari kaiqa oela meke kaiqa ehara sapu koa pa hope, meke siburu lani koe Eroni meke sari na tuna koreo, meke koari na dia poko tugo. Pa sirana gua asa si va madi sa si arini koe Zihova.

³¹ Zama la koe Eroni meke sari na tuna koreo se Mosese, "Mi vagia sa masa meke paleke la nia pa sasadana sa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova, mamu raro va qototia, mi hena turaṅae nia sa bereti, sapu koana pa huneke, sapu na vinariponi tana vina madi, gua puta tugo sapu zama nia e Zihova. ³² Beto asa si mi va uqu pani sari na masa babe na bereti saripu koa hola. ³³ Lopu kaqu luaria gamu sa sasadana sa Ipi Hopena koari ka zuapa rane, osolae hokoto sa mia vina madi koe Zihova. ³⁴ Gua sapu tavetia gita pa rane ṅinoroi, si gua puta tugo sapu ele zama nia e Zihova koa gita pude tavetia, pude boka taleosae sari na mia sinea. ³⁵ Kaqu koa mo si gamu pa sasadana sa Ipi Hope, pana rane meke boṅi koari ka zuapa rane, meke taveti mo sapu gua zamani e Zihova. Be lopu tavete gua asa si gamu, si kaqu mate si gamu. Ura arini tu si zamani e Zihova koa rau." ³⁶ Gua asa ke taveti Eroni

meke sari na tuna koreo sari doduru ginugua pu zamani e Zihova koe Mosese.

Va Vukivukihi se Eroni

⁹ Koasa rane vina vesu pa mudina sa vina madi hiamā, si tiokia Mosese se Eroni, meke sari na tuna koreo, meke sari na koimata tadi na tinoni Izireli. ² Zama si asa koe Eroni, "Mu vagia si keke bulumakao kokoreo vaqurana meke keke sipi kokoreo sapu loka ari kisakisadi; mamu va vukivukihi ni koe Zihova. Sa vina vukivukihi bulumakao kokoreo vaqurana si tana sinea, meke sa sipi kokoreo si tana vina vukivukihi va uququ. ³ Beto asa si mamu tozini sari na tinoni Izireli pude vagia si keke vina vukivukihi qoti kokoreo pude tana sinea, keke bulumakao keke vuahenina, meke keke tuna sipi keke vuahenina, saripu loka ari kisakisadi, pude na vina vukivukihi va uququ, ⁴ meke keke bulumakao kokoreo meke keke sipi kokoreo si pude na vina vukivukihi binaere. Kaqu va vukivukihi lani rini koe Zihova si arini; turaṅae koasa vinariponi hui sapu henia na oela. Kaqu tavetia rini sapu gua asa, sina kote vura koa rini se Zihova pa rane ṅinoroi."

⁵ Paleke lani rini pa kenuna sa Ipi Hopena sari doduru pu tozi e Mosese, meke varigara vasina sari doduru tinoni pude vahesia se Zihova. ⁶ Zama se Mosese, "Se Zihova tozini gamu pude taveti sari doduru pu gua hire, pude kaqu nedala vura mae si Asa koa gamu." ⁷ Beto asa si zama koe Eroni si asa, "Mamu la koasa hope, mamu va vukivukihi nia sa vina vukivukihi tana sinea, meke sa vina vukivukihi vina uququ, pude taleosae sari na mia sinea, meke sari na sinea tadi doduru tie. Mi tavetia sa vina vukivukihi hie pude vagi taloa sari na sinea tadi na tinoni, gua puta tugo sapu zama nia e Zihova." †

⁸ La pa hope se Eroni, meke va matea sa sa bulumakao kokoreo vaqurana, pude na vina vukivukihi tanisa nana sinea soti. ⁹ Paleke lani ri na tuna koreo sari na eharana koe Eroni, poṅa ia sa sa kakarutuna pa ehara, meke vekoi sa sari na ehara koari na kikihona sa hope, meke zoroṅi sa saripu koa hola pa hubina sa hope. ¹⁰ Beto asa si va uqua sa pa hope sa deanana, sari leleqatana, meke sa kukuruna sa bero leanana hola, gua puta tugo sapu tozia e Zihova koe Mosese. ¹¹ Ba va uqua sa sa masa koa holana, meke sa kapuna si va uqui sa pa valena sa vasina pu koa sari na tie.

¹² Beto asa si va matea e Eroni sa kurukuru pude tanisa nana vina vukivukihi va uququ soti. Sari na tuna koreo si paleke mae nia koasa sa eharana meke siburu lani sa koari ka made kalina sa hope. ¹³ Vala nia rini koasa sa batuna, meke sari kaiqa pule kukuruna sa kurukuru ṅame, meke va uqui sa si arini pa hope. ¹⁴ Beto asa si ṅuzapa va via i sa sari na tiṅitoṅa pa korapa tinina meke sari na nenena meke va uqui sa pa hope, va hake ulue i sa si arini koasa vina vukivukihi va uququ pa hope.

¹⁵ Beto sana si valani sa sari na vina vukivukihi tadi na tinoni. Vagia sa sa qoti pude na vina vukivukihi, va

† 9:7 Hib 7:27

matea sa, meke vala nia sa si asa, gua puta tugo sapu tavetia sa koasa vina vukivukihi tanisa nana sinea soti. ¹⁶ Turana mae nia tugo sa sa kurukuru name, pude na vina vukivukihi va uququ, meke vala nia sa sa vina vukivukihi gua sapu ta tozi pa tinarae. ¹⁷ Vagi sa sari na vinariponi huiti, tanini va sini nia palava sa sa kali limana, vekoi sa, meke va uqui pa hope. Na tomona sa vina vukivukihi va uququ pa hopeke rane sapu ele koa pa hope. ¹⁸ Va matea sa sa bulumakao kokoreo meke sa sipi kokoreo, pude na vina vukivukihi binaere koe Zihova tadi na tinoni. Sari na tuna koreo si paleke mae nia koasa sa ehara meke siburu lani sa koari ka made kalina sa hope. ¹⁹ Ba sari na deanana sa bulumakao kokoreo meke sa sipi kokoreo: sa deana pa pikutuna, deana saripu nobi sari na lagudi, sari na leleqatadi, meke sa kukuruna sa bero leanana, ²⁰ si ta veko hake ulue, koari na masa raqaraqadi rina kurukuru name, meke paleke beto lani sa koasa hope. Va uqu betoi sa sari na deana koasa hope, ²¹ meke ovulu sage ni sa sari na masa raqaraqadi meke sa pudapuda nene kali mataona, pude na nati vinariponi arilaedi te Zihova koari na hiamia, gua puta tugo sapu tozia e Mosese.

²² Sipu va hokoti Eroni sari doduru vina vukivukihi tana sinea, vina uququ, meke tana binaere koe Zihova, si va sagei sa sari na limana panaulu koari na tinoni meke manani sa si arini. Beto asa si gore mae gua koasa hope si asa. ²³ Mosese meke Eroni si nuquru la pa korapa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova; meke sipu vura si arini, si manani rini sari na tinoni, meke sa ninedalana sa kalalasana e Zihova si vura mae koari doduru tie. ²⁴ Hinoqa garunia Zihova sa nika meke sulu betoa Sa sa vina vukivukihi va uququ, meke sari na kukukuru deana koasa hope. Sipu dogoria ri na tinoni sapu gua asa, si velavela beto sari doduru, meke hoqa oporapaha rini pa pepeso.

Sa Sinea tadi Nadabi meke Abihu

10 Hopeke vagi rina tuna koreo e Eroni, ari Nadabi meke Abihu, sari karua vovoina nika meke vekoni motete toadi, tomo lani oto huda humana lea, meke valani koe Zihova. Ba sa nika hie si lopu madina, sina lopu tozia e Zihova koarini pude valani. ² Hinoqa garunia e Zihova sa nika, meke sulu va matei vasina pa kenuna e Zihova si arini. ³ Beto sapu gua asa, si zama koe Eroni se Mosese, "Asa sa gugua sapu ele zama nia e Zihova, 'Koarini pu nabulu Nau si kaqu vata dogoro nia sapu Hopequ si Rau; kaqu tava lavata si Rau koari Qua tinoni!' gua." Ba lopu zama nia Eroni si keketona.

⁴ Tiokia Mosese se Misaelo meke se Elozapani; sari na tuna koreo e Uzieli, sapu sa buhina e Eroni, meke zamai sa si arini, "Mae tani mamu paleke va seui sari na tinidia ri na tasimia karokarovo koasa Ipi Hopena, mamu la vekoi pa valena sa vasina koa sari na tie." ⁵ Ke mae si arini meke paleki sari na tie matedi; paleke turanae ni dia poko rini, meke paleke lani pa valena sa

vasina koa sari na tie, gua puta tugo sapu zama nia e Mosese.

⁶ Beto asa, si zama la koe Eroni meke sari karua tuna koreo, ari Eleaza meke Itamara se Mosese, "Suti valeani sari na kalumia, mamu lopu sira rikati sari na mia poko pude lopu va dogoro nia sa mia tinalotana. Be tavete gua asa si gamu, si kaqu mate si gamu, meke kaqu bugoro nia e Zihova sa doduruna sa butubutu. Ba sari doduru tinoni Izireli pule si tava malumu pude kaboa sa minate sapu evania sa nika, sapu garunia e Zihova. ⁷ Lopu kaqu luara pania gamu sa sasadana sa Ipi Hope. Be luaria gamu si asa, si kaqu mate si gamu, sina ele tava madi mia si gamu koasa oela te Zihova. ⁸ Ke tavetia rini sapu gua zama nia e Mosese.

Sari na Tinarae tadi na Hiamia

⁸ Zama se Zihova koe Eroni, ⁹ "Agoi meke sari na tumu koreo si lopu kaqu nuquru mae pa kenuqu Rau pa korapa Ipi Hopena pana beto naponapo si gamu; be tavetia gamu sapu gua asa, si kaqu mate si gamu. Sa tinarae asa si kaqu ta kopue koari doduru mia sinage na sage. ¹⁰ Kaqu gilana valeania gamu sa vinotikaena sapu te Tamasa, meke sapu boka tavetavete nia doduru totozo, saripu ele tava via pa kenuqu Rau, meke saripu lopu tava viadi. ¹¹ Kaqu va tumatumae ni gamu koari doduru tinoni Izireli sari doduru tinarae saripu ponini gamu Rau koe Mosese."

¹² Zama la koe Eroni meke koari karua tuna koreo pu koa hola, ari Eleaza meke Itamara se Mosese, "Vagi sari na vinariponi huiti koari na ginani saripu ta vala koe Zihova, mamu kinaia sa bereti sapu lopu ta henie isiti, mamu henaia pa kapana sa hope, sina na hopena hola sa vinariponi hie. ¹³ Mamu hena ia koasa vasina hopena; sa kukuruna asa si tamugamu meke sari na tumia koreo, koasa ginani sapu ta vala koe Zihova, gua sapu ele tozia e Zihova koa rau. ¹⁴ Ba gamu meke sari na mia tatamana si boka henai sari na masa raqaraqa meke sa pudapuda nene kali mataona, sapu ta vala pude na nati vinariponi, meke na nati vina hia koe Zihova, pude tadi na hiamia. Kaqu henai gamu si arini koa keke vasina viana tava madina. Sari na vinariponi arini si ta vatu koa gamu meke koari na mia koburu pude tamugamu sapu mae guana koasa vina vukivukihi binaere tadi na tinoni Izireli. ¹⁵ Kaqu paleke mae nia rini sa nene kali mataona meke sa masa raqaraqa pa totozo sapu ta vala sa deana pude va uququa, guana vinariponi ginani la koe Zihova. Hire sari na mia ginani meke tadi na mia koburu ninae rane, gua puta tugo sapu tozia e Zihova."

¹⁶ Nanasa nia Mosese sa vina vukivukihi qoti tana sinea asa, meke tozi nia rini, sapu ele tava uqu beto si asa. Bugoroni sa sari Eleaza meke Itamara koasa ginugua asa meke nanasi sa si arini, ¹⁷ "Na vegua ke

‡ Be guana somana pa vinaripomunae meke tata babe tiqa rini sa tie matena si kote boni si arini meke kote bugoro se Zihova sina kote va bonia tugo rini sa Ipi hopena. Sa hiamia si ta hivae pude via doduru totozo. †† 10:12 Liv 6:14-18 ‡‡ 10:14 Liv 7:30-34

lopu hena ia gamu sa vina vukivukihhi tana sinea koa keke vasina hopena? Hopena hola si asa, meke ele poni nia e Zihova koa gamu si asa, pude taleosae sa sinea tanisa butubutu. ¹⁸ Sina lopu paleke nuquru mae nia gamu sa ehara pa korapana sa Ipi Hopena, ba kaqu hena ia gamu sa vina vukivukihhi asa pa keke vasina hopena, gua puta tugo sapu tozia rau.”

¹⁹ Olaña se Eroni, “Be guana hena ia rau sa vina vukivukihhi tana sinea ñinoroi, ba kote qetu nia e Zihova? Pa rane ñinoroi tu si paleke maeni tugo rini sari na dia vina vukivukihhi va uququ, ba sari na tiñitoña kaleadi hola hire si ta evaña tugo koa rau.”

²⁰ Sipu avosia tugo Mosese sapu gua asa, si valeania mo sa si asa.

Sari na Ginani Viana meke Bonina

(Ditutironomi 14:3-21)

11 Zama se Zihova koari Mosese e Eroni, ² “Mi zama la koari na tinoni Izireli: Boka henai gamu sari doduru kurukuru ñame ³ saripu paqaha rua kakarutu nenedi, meke hamu va memehi sari ginani pa totošo vina rua. ⁴⁻⁷ Ba gamu si lopu kaqu henai sari na kurukuru ñame pu hamu va memehi sari na ginani pa totošo vina rua, ba lopu paqaha rua kakarutu nenedi kekeñoño guana kameli na rabiti, meke lopu kaqu henai gamu sari na kurukuru pu paqaha rua kakarutu nenedi ba lopu hamu va memehi sari na ginani pa totošo vina rua, kekeñoño gua na boko na kurezu ^{††}. Lopu via si arini pa dinoño te Zihova. ⁸ Mu lopu henai sari na kurukuru ñame arini, babe tiqiu mo tomatedi, na bonidi si arini.

⁹ Kaqu henai gamu sari na igana pu ari nebenebedi na kapudi, ¹⁰ ba sarini pu koa pa korapa kolo loke nebenebedi na kapudi si lopu kaqu henai. ¹¹ Sari na tiñitoña toadi hire si kaqu ta pozae bonidi. Namu lopu kaqu henai gamu si arini, babe tiqiu mo saripu matedi. ¹² Namu lopu kaqu henai gamu si keketona sapu koa pa korapa kolo, saripu loke nebenebedi na kapudi. Kote kaleadi si arini koa gamu.

¹³⁻¹⁹ Hire sari na kurukuru tapuru saripu lopu leadi sisigiti meke namu lopu kaqu henai gamu: Sari na atata, duduru, nae, manuvu, nao, señeñe, soa, meke na veke. [‡]

²⁰ Doduru nokinoki hitehitekedi saripu ari tatapurudi si bonidi, ²¹ ba lopu sarini pu hoke horuhoru. ²² Sari na kupokupo si kote boka henai mo gamu. ²³ Ba sari doduru pule pu hitehitekedi pu ene pa pepeso pu soku nenedi meke ari tatapurudi meke lopu horu si ta pozae bonidi.

²⁴⁻²⁸ Esei sa tie sapu tiqiu sari na nokinoki matedi hire si kaqu boni osolae kamo totošo lodu sa rimata: Doduru kurukuru ñame saripu lopu paqaha rua

[†] 10:17 Liv 6:24-26 ^{††} Sa kurukuru sapu ta pozae Hyrax pa zinama English si doño guana keke kurezu nomana. [‡] Kaiqa votiki kurukuru tapuru, saripu ta pozae bonidi si loke zinama Roviana, ke koa sari na pozadi pa zinama English pa kinubekubere hie: na falcon, buzzard, vulture, crow, ostrich, stork, pelican, hoopoes. Kaiqa tie si balabala ia sapu bonidi si arini sina gani rini sari na tiñitoña bonidi kekeñoño sari na tomate meke ehara.

kakarutu nenedi meke lopu hamu va memehi sari na ginani pa totošo vina rua, meke sari doduru kurukuru ñame pu ka made nenedi meke ari visuvisudi si bonidi. Sa tie sapu paleki saripu matedi, si kaqu ñuzapa va via i sari nana poko, ba lopu kaqu ture via tugo si asa osolae kamo totošo lodu sa rimata.

²⁹⁻³⁰ Sari kurukuru ñame guana kurezu. Meke sari na kurukuru pu doño guana na kilikozo, na varilazu, na kive, regu, si ta pozae bonidi. ³¹ Be esei sa tie sapu tiqiu si arini babe saripu matedi si kaqu ta pozae bonidi osolae kamo totošo lodu sa rimata. ³² Meke be hoqa koa keketona saripu matedi, sa tiñitoña kaqu ta pozae boni si asa, gua tugo na tiñitoña guana huda, poko, na kapu kurukuru ele tava popana, na baika, babe sa sa tiñitoña sapu tavetavete nia koasa. Kaqu tava lodu pa korapa kolo, meke kaqu ta pozae boni si asa, osolae kamo totošo lodu sa rimata. ³³ Meke be hoqa voi pa korapa raro patu sari na tinidi, sari doduru tiñitoña saripu koa pa korapana si boni beto mo, meke kaqu porakia goi sa raro patu sana. ³⁴ Kaiqa ginani saripu hoke boka henai, ba tava boboso koasa kolo sapu koa pa korapa raro patu sana sapu bonina, si kaqu ta pozae boni tugo. Ba be kaiqa toña saripu hoke ta napo si koa pa korapa raro, ba boni tugo si asa.

³⁵ Be sa saripu hoqai ri pu matedi si boni tugo. Be na kinakinana sapu ta tavete patu ba kaqu ta poraka tugo. ³⁶ Ba na bukaha babe na berukehe popana si lopu kaqu hite ta pozae boni, ba be na tie meke kaiqa toña pule tu si tiqiu saripu matedi, si boni si arini. ³⁷ Be keke toña matena si hoqa koasa kiko sapu tava namanama pude ta lete, sa kiko asa si korapa viana. ³⁸ Ba be ta poña pa korapa kolo sa kiko, meke be keke toña bonina si hoqa gore koasa, si boni sa kiko.

³⁹ Be keke kurukuru ñame sapu boka ta hena si mate, sa tie sapu tiqiu si asa, si kaqu boni osolae kamo totošo lodu sa rimata. ⁴⁰ Be henaia keke tie sa vasi kukuru tinina sa kurukuru ñame asa, si kaqu ñuzapa va via i sa sari nana poko, meke kaqu boni tugo si asa osolae lodu sa rimata. Be keke tie palekia sa sa kurukuru matena, si kaqu ñuzapi sa sari nana poko; meke lopu kaqu tuture via si asa, osolae kamo totošo lodu sa rimata.

⁴¹ Namu lopu kaqu henai gamu sari na kurukuru ñame hitehitekedi saripu ene pa pepeso: ⁴² saripu ñameñame, babe eneneni ka made nenedi, babe arini pu soku nenedi. ⁴³ Mu lopu va boni puleni gamu koari na hinenadi rini. ⁴⁴ Arau tugo se Zihova sa mia Tamasa, mamu va madi sari na mia tinoa, sina na Hopequ si Rau. ⁴⁵ Arau tugo se Zihova sapu turaña vurani gamu pa popoa Izireli. Ke Arau tugo sa mia Tamasa, meke gamu si kaqu va madi sari na mia tinoa, sina na Hopequ si Arau. ^{††}

⁴⁶ Arini tugo sari na tinaraedi rina kurukuru ñame na kurukuru tapuru, meke saripu koa pa korapa kolo, meke sari doduru pu ene pa pepeso. ⁴⁷ Kaqu kopu sisigiti si gamu, pude gilani saripu tava via pa dinoño te Zihova, meke saripu boni. Mamu gilani sari na

^{††} 11:45 Liv 19:2; 1 Pit 1:16

kurukuru toadi saripu boka ta hena, meke saripu bonidi pu lopu boka ta hena."

Sa Tinarae Vina Via tadi na Barikaleqe pa Mudina sipu Koa Ta Holae

12 Zama se Zihova koe Mosese, ²"Mu tozini sari na tinoni Izireli: 'Sipu koa ta holae nia keke barikaleqe si keke tuna koreo, si boni si asa osolae kamo sa rane vina zuapa, kekehoŋo gua tugo sapu boni si asa koasa nana minoho tana barikaleqe.

³ Koasa rane vina vesu si kaqu ta magu d sa koburu haha, ⁴ meke kaqu boni sa barikaleqe osolae kamo pa mudina asa koari ka tolonavulu neta rane hola gua. Koasa rane asa si kaqu via si asa. Koari na rane tanisa nana binoni mani kopu pule nia pude lopu nuquru la koasa Ipi Hopena, babe tiqiu sari na tiŋitoŋa hopedi osolae tava hokoto beto sa nana totoŋo vina via.

⁵ Sa barikaleqe sapu koa ta holae nia si keke tuna vineki si kaqu boni si asa osolae kamo pa mudina ka manege made rane, kekehoŋo gua tugo sapu boni si asa koasa nana totoŋo tanisa nana minoho tana barikaleqe. Pa mudina sa manege made rane, si kaqu aqa ka onomo n̄avulu onomo rane pule, pude boka via pa hahanana vinvia pa dinono te Zihova.

⁶ Be na tuna koreo ba be tuna vineki si asa sapu ta holae nia sa barikaleqe, pana hokoto sa nana totoŋo vina via, si kaqu paleke la nia sa koasa hiamia pa sasadana sa Ipi Hopena, si keke lami kokoreo sapu keke vuahenina pude na vina vukivukihia va uququ meke keke baruku babe na kukuva pude na vina vukivukihia tana sinea. ⁷ Kaqu va vukivukihia lani sa hiamia koe Zihova sari nana vina vukivukihia pude taleosae si asa, meke pude via si asa koasa nana totoŋo va taloa ehara. Asa sa ginugua koasa kinoa ta holae sapu kaqu tavetia sa barikaleqe.

⁸ Be habahuala meke loke nana tuna sipi sa barikaleqe, si kaqu paleki sa si karua kukuva babe karua baruku. Keke si pude tana vina vukivukihia va uququ, meke keke si pude na vina vukivukihia tana sinea. Meke sa hiamia si kaqu tavetia sa hahanana vina madi pude taleosae sari nana sinea, meke pude via si asa pa kenuna e Zihova. Asa sa ginugua pa mudina sa pinodopodo sapu kaqu tavetia sa barikaleqe.'" †

Sari na Tinarae koari na Minoho pa Kapu Tini

13 Meke zama se Zihova koari Mosese e Eroni, ²"Be tubu kapuna sa tie, ba be moqo ba be kina sapu boka ta evaŋae minoho kaleana hola pa kapu, si kaqu ta turana la koasa hiamia sapu se Eroni babe tuna pa tutina sa. ³ Kaqu vilitia sa hiamia sa tubu meke be ta ilirae keoro sari na pulupulu pa korapana sa tubuna, meke ta dogoro sapu lohi hola nia sa tubu sa kapuna, si ta gilana sapu na minoho kaleana hola si asa. Kaqu tozi vura nia sa hiamia sapu boni sa tie pa dinono te Zihova. ⁴ Ba be keoro sa tubu, meke lopu doŋo guana lohi hola nia sa sa kapuna pa vari

likohaena, meke sari na pulupuluna si lopu doŋo guana keoro, si kote veko va ilolae ia sa hiamia sa tie koari ka zuapa rane. ⁵ Sa hiamia si kote viliti pulea si asa koasa rane vina zuapa, meke be dogoria sa sapu doŋo kekehoŋo mo sa tubuna, lopu toa, si kote veko vata kale pulea sa ka zuapa rane pule. ⁶ Kaqu viliti pulea sa hiamia si asa koasa rane vina zuapa, meke be ibu sa tubu, meke lopu toa, si kote tozi vura nia sa sapu via si asa, sapu na tubu mo si asa. Kaqu nuzapa va via i sa tie sari nana poko meke kaqu tiqe via si asa pa dinono te Zihova. ⁷ Ba be toa sa tubu pa mudina sapu vilitia sa hiamia, meke ta tozi vurae sapu via si asa gua, si kaqu ta viliti pule koasa hiamia si asa. ⁸ Kaqu viliti pulea sa hiamia si asa, meke be toa tugo si asa, si kaqu tozi vura nia sa sapu boni si asa; na minoho pa kapu sapu kaleana hola.

⁹ Be keke tie si koa ia na minoho kaleana hola pa kapuna, si kaqu ta turana la koasa hiamia si asa, ¹⁰ meke kaqu vilitia sa hiamia si asa. Be doŋo keoro sa moqo sapu va keori sari na pulupulu meke siŋia na muzi, si ¹¹ na minoho pa kapu sapu ele koa seunaena hola si asa. Sa hiamia si kaqu tozi vura nia sapu boni si asa, meke lopu ta hivae pude veko va ilolae ia telena, sina ele bakala mo sapu boni si asa. ¹² Be hola la sa minoho kapu hie pa doduru tinina sa tie, podalae pa batuna kamo nenenana, ¹³ kaqu viliti pulea sa hiamia si asa. Be dogoria sa sapu hinokara ene betoa sa sa doduruna sa tinina, si kaqu tozi vura nia sa sapu via si asa. Be ta ilirae keoro sa doduru tinina meke beto sa minoho kapu si via si asa pa dinono te Zihova. ¹⁴ Ba be koasa totoŋo tugo asa si lera vura mae sa tubu, si boni si asa. ¹⁵ Kaqu viliti pulea sa si asa, meke be dogoria sa hiamia sapu lera sa tubu, si kaqu tozi vura nia sa sapu boni si asa. Na tubu lerana ginuana si na minoho kaleana hola pa kapu meke boni sa tie. ¹⁶ Ba sipu ibu sa tubu meke keoro pule, si kaqu la koasa hiamia sa tie, ¹⁷ meke kaqu viliti pulea sa si asa. Be ta ilirae keoro sa tubu, si via si asa pa dinono te Zihova, meke kaqu tozi vura nia sa hiamia sapu via si asa.

¹⁸ Be keke tie si moqo meke ta salaŋa, ¹⁹ meke pa mudina asa si vura mae sapu keoro sa moqo, ba be kidakida ziŋara keoro sa moqo, kaqu la koasa hiamia si asa. ²⁰ Kaqu vilitia sa hiamia si asa, meke be guana lohi hola nia sa tubu sa kapu pa vari likohaena, meke sari na pulupuluna si keoro, si kaqu ta tozi vurae sapu boni si asa. Na minoho kapu kaleana hola si asa, sapu podalae nia sa moqo. ²¹ Ba be vilitia sa hiamia si asa meke sari na pulupulu pa korapana si lopu keoro, meke lopu lohi hola nia sa kapuna pa vari likohaena, ba doŋo guana kaka si asa, si kaqu veko va seu ia sa hiamia si asa koari ka zuapa rane. ²² Be vari karovi sa kidakida, si kaqu tozi vura nia sa hiamia sapu boni si asa; na ele seunaena sa nana minoho. ²³ Ba be loketoŋa si ta evaŋa meke lopu varikarovi sa minoho; ba na kira mo si koa hola koasa pinodalaena sa moqo, si kaqu tozi vura nia sa hiamia sapu via si asa.

²⁴ Koasa tie sapu kina, be sa olarana si doŋo keoro babe ziŋara, ²⁵ sa hiamia si kaqu vilitia si asa, be keoro

sari na pulupuluna pa olarana, meke ta dogoro sapu lohi hola nia sa sa kapuna pa vari likohaena, na minoho kaleana hola pa kapu si asa, sapu ta podalae koasa kina. Kaqu tozi vura nia sa hiama sapu boni si asa. ²⁶ Ba be sari na pulupulu pa olarana si lopu keoro, meke lopu lohi hola nia sa sa kapuna pa vari likohaena, ba doño guana kaka mo si asa, si kaqu veko va seu ia sa hiama si asa ka zuapa rane. ²⁷ Kaqu viliti pulea sa hiama si asa koasa vina zuapa rane, meke be toa si asa, na minoho kaleana hola pa kapu si asa. Kaqu tozi vura nia sa hiama sapu boni si asa. ²⁸ Ba be lopu hobe sa dinõõna, meke lopu toa tugo, ba doño guana kaka mo si lopu na minoho kaleana hola si asa. Kaqu tozi vura nia sa hiama sapu via si asa pa dinõõ te Zihova, sina na kirana mo si asa.

²⁹ Pana tubu batuna ba be asena si keke tie, ba be keke barikaleqe, ³⁰ si kaqu vilitia sa hiama si asa. Be guana lohi hola nia sa sa kapu pa vari likohaena, meke sari na pulupulu pa olarana si doño guana meava meke karakara; si na minoho kaleana hola si asa. Kaqu tozi vura nia sa sapu boni si asa. ³¹ Ba pana vilitia sa hiama meke doño guana lopu lohi hola nia sa tubu sa kapu pa vari likohaena, meke lopu karakara sari na pulupulu koasa olarana, si kaqu va koa vata kale ia sa si asa koari ka zuapa rane. ³² Kaqu viliti pulea sa hiama sa tubuna koasa rane vina zuapa meke be lopu toa si asa, meke loke pulupulu meavadi pa olarana, meke lopu doño guana lohi hola nia sa sa kapu vari likohaena, ³³ si kaqu neria sa tie sa batuna, ba lopu koasa vari likohaena sa tubu. Kaqu veko vata kale ia sa hiama si asa koari ka zuapa rane. ³⁴ Koasa rane vina zuapa si kaqu viliti pulea sa hiama sa tubuna, meke be lopu toa si asa, meke lopu doño guana lohi hola nia sa kapu pa vari likohaena, si kaqu tozi vura nia sa sapu via si asa. Kaqu ñuzapi sa tie sari nana poko meke kaqu via si asa. ³⁵ Ba be toa pa mudina sipu ele ta tozi vurae sapu via si asa gua, ³⁶ si kaqu viliti pulea sa hiama si asa. Be toa tugo si asa, si lopu garona pude doño hatai sari na pulupulu meavadi, sina bakala mo sapu lopu via sa tie. ³⁷ Ba be ibu sa tubu pa vinizata tanisa hiama, meke sari na pulupuluna si toa valeana pa olarana, meke ta salaña sa tubu, si kaqu tozi vura nia sa hiama sapu via si asa. ³⁸ Pana kamo na kidakida si keke tie babe keke barikaleqe pa tinina, ³⁹ kaqu vilitia sa hiama sa tie sana. Be doño guana rida keoro sa kidakidana, si lopu kaleana sisigiti sa minoho, ke via sa tie.

⁴⁰⁻⁴¹ Be keke tie si vuvusu taloa kaluna pa kizuna ba be raena, si lopu boni si asa. ⁴² Ba be keke tubu si vura mae pa pakana sapu zĩnara keoro si kaleana hola sa minoho asa. ⁴³ Kaqu vilitia sa hiama si asa, meke be zĩnara keoro si asa, ⁴⁴ si kaqu tozi vura nia sa hiama sapu boni si asa, sina na minoho kaleana hola si koa pa batuna.

⁴⁵ Sa tie sapu koa ia na minoho kaleana hola pa kapuna si kaqu va sagea sa poko rikarikatana, lopu kaqu sutia sa sa kaluna, kaqu nobia sa sa isumatana, meke zama velavela guahe: 'Boni, boni si rau!' gua,

pude va balau i sari na tie. ⁴⁶ Sa binoni tanisa tie si kaqu lulia sapu ve seunaena gua koa sa tie sa minoho. Kaqu koa vata kale pa kinoa tie si asa, pude lopu koa tata pa tie.

Sari na Tinaraena sa Nokonoko

⁴⁷ Pana karovia sa nokonoko kaleana hola meke toa koasa poko, be na vulu sia, ba be na poko lineni sia, ⁴⁸ be ta tigrisina, babe ta hokena, babe koa pa keke kapu sapu tava popana sapu tavete nia rina likakalae, ⁴⁹ be doño guana buma sia, babe zĩnara, na binoni kaleana hola sapu vari karovi, meke ta hivae pude kaqu va dogoro nia koasa hiama. ⁵⁰ Kaqu vilitia sa hiama si asa, meke kaqu veko va seu ia sa hiama sa tiñitoña asa koari ka zuapa rane. ⁵¹ Kaqu viliti pulea sa hiama si asa koasa vina zuapa rane, meke be toa sa binoni kaleana asa, si kaqu ta pozae boni sa tiñitoña asa. ⁵² Kaqu sulu pania sa hiama si asa, sina vari karovi sa nokonoko asa, meke ta hivae pude kaqu tava murimuri palae pa nika si asa.

⁵³ Ba be pana vilitia sa si asa, meke dogoria sa hiama sapu lopu toa sa nokonoko kaleana asa koasa tiñitoña asa, ⁵⁴ si kaqu garunu nia sa sa tie pude ñuzapa va via ia, meke veko va seu ia ka zuapa rane. ⁵⁵ Beto asa, si kaqu viliti pulea sa, meke be korapa toa si asa ba lopu hobe sa dinõõna sa minoho kaleana; meke be lopu vari karovi si asa; ba kaqu ta pozae boni tugo si asa. Kaqu sulu pania tugo goi si asa, be pa kenuna babe pa mudina si koa sa kinaleana. ⁵⁶ Ba be pana viliti pulea sa hiama si asa, meke murimuri palae sa nokonoko kaleana, si kaqu rikata pania sa sa kukuruna sa poko babe na kapu sapu bonina tatasana. ⁵⁷ Ba be vura pule mae sa nokonoko kaleana koasa poko, si toa halala pule si asa; sa tie pu tagona si kaqu sulu pania sa tiñitoña asa. ⁵⁸ Be ele ñuzapa va viaia sa sa poko babe na kapu asa, meke lopu ta dogoro sa nokonoko sapu koa koasa poko, si kaqu ñuzapa va via pulea sa si asa, meke kaqu tiqe via si asa pa dinõõ te Zihova."

⁵⁹ Arini sari na tinarae tanisa nokonoko sapu koa pa poko; be na vulu sia, babe na poko lineni, babe keke tiñitoña ta tavetae pa kapu kurukuru. Gua asa sa hahanana vinizata pude tozia be via babe boni si asa pa dinõõ te Zihova.

Vina Viadi rina Minoho pa Kapu

14 Zama se Zihova koe Mosese, ² "Sa tinarae hie si koasa guguana sa vina via, pana ta salaña sa tie, koasa nana minoho kaleana pa kapuna. Koasa rane sana, si kaqu ta turaña la koa sa hiama pude tozi vura nia sapu via si asa. ¹³ Kaqu ene la sa hiama pa vasina sapu koa sa tie bonina pa valena sa vasina koa sari na tie meke vilitia. Be ta salaña sa minoho, ⁴ si kaqu garunia sa hiama, pude paleke maeni rina turañana sa tie si karua kurukuru tapuru viadi pa dinõõ te Zihova, meke keke kukuru huda sida, keke kukuru lozi zĩnara, keke lelaña huda hisope. ⁵ Beto asa, si kaqu zama sa

† 14:2 Mt 8:4; Mk 1:44; Lk 5:14, 17:14

hiama koasa tie, pude va matea si keke koari karua kurukuru tapuru pa besini patu, sapu koa ia na kolo lomoso. ⁶ Kaqu vagia sa sa kurukuru toana, sa huda sida, sa kukuru lozi ziŋara meke sa hisope, meke poŋa lani pa kolo pa korapa eharana sa kurukuru, sapu ele matena. ⁷ Ka zuapa toso si kaqu siburu nia sa sa ehara koasa tie, sapu kaqu tava via koasa nana minoho pa kapuna, beto si kaqu tozi vura nia sa, sapu via si asa. Kaqu va tapuru taloa ia sa sa kurukuru toana koasa vasina asa. ⁸ Kaqu ŋuzapa va via i sa tie sari nana poko, meke neri pani sari doduru kaluna, huhuve, beto asa, si kaqu tiqe via si asa pa dinoho te Zihova. Boka somana pule koari na tie si asa, ba pa sadana mo sa nana ipi, si kaqu koa si asa, koari ka zuapa rane. ⁹ Koasa rane vina zuapa, si kaqu neri pulea sa sa batuna, gumina, sari na pupudere matana, meke doduru pulupulu pa tinina; kaqu ŋuzapa va via i sari nana poko, huhuve, beto asa, si kaqu tiqe via si asa.

¹⁰ Koasa rane vina vesu si kaqu paleke maeni sa si hire: Karua tuna sipi kokoreo, keke tuna sipi mamaqota, saripu tiqe keke vuahenidi pu loke ari kisakisadi, meke na palava memehena ka ŋeta kilo mamatana, sapu ta henie oela olive, meke kukuru lita oela olive. ¹¹ Kaqu veko lani sa hiama koe Zihova sari na vinariponi arini meke sa tie, koasa sasadana sa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova. ¹² Beto asa, si keke koari karua sipi kokoreo, meke sa kapa oela olive si kaqu vagia sa hiama, pude na vina vukivukihina vina toŋoto gale †. Kaqu ovulu ululu la nia sa si asa, pude na vinariponi arilaena koe Zihova. ¹³ Kaqu va matea sa sa tuna sipi, koasa vasina hopena, vasina pu hoke tava mate sari na kurukuru tadi na vina vukivukihina tana sinea, meke na vina vukivukihina vina uququ. Kaqu tavetia sa sapu gua asa, sina sa vina vukivukihina vina toŋoto gale, meke sa vina vukivukihina tana sinea, si tanisa hiama, meke madidi hola si arini. ¹⁴ Kaqu vagi sa hiama sari kaiqa eharana sa tuna sipi sapu sa vina vukivukihina vina toŋoto gale, meke kaqu vekoi sa pa boboa taliŋa mataona, koasa gugulavata pa kali lima mataona, meke koasa gugulavata pa kali nene mataona, sa tie sapu ta salaŋa pa nana minoho kaleana pa kapuna. ¹⁵ Kaqu vagia sa hiama sa oela olive, meke zoropo la nia sa pa ola lima gedena soti, ¹⁶ noti la nia keke kakarutu lima mataona, meke siburu nia sa ka zuapa toso pa kenuna e Zihova vasina. ¹⁷ Kaqu vagi sa si kaiqa oela pa ola limana, meke vekoa koasa eharana sa tuna sipi, sapu ele vekoi sa pa boboa taliŋa mataona, meke pa gugulavata pa kali lima mataona, meke pa gugulavata pa kali nene mataona sa tie pu ta tozi vurae sapu via si asa pa nana minoho kaleana pa kapuna. ¹⁸ Sari na oela pu koa hola pa ola limana si kaqu vekoi sa pa batuna sa tie. Pa siraŋa gua asa si kaqu va via ia sa sa tie pa kenuna e Zihova.

¹⁹ Beto asa si kaqu va vukivukihina la nia sa hiama sa vina vukivukihina tana sinea, pude taleosae sa tie. Pa

† Sa vina toŋoto gale hie si pude va toŋotia sapu gua lopu boka va vukivukihina la nia sa toso boni si asa.

mudina asa si kaqu va matea sa sa kurukuru pude na vina vukivukihina va uququ, ²⁰ meke va uqu turaŋe nia sa vinariponi huiti koasa hope. Koasa siraŋa gua asa, si kaqu ta tavete sa vina via meke kaqu via sa tie pa kenuna e Zihova.

²¹ Be guana habahualana sa tie, meke lopu boka kamo sa sapu ta hivae, si kaqu turaŋa la nia mo sa si keke tuna sipi kokoreo, pude na vina vukivukihina vina toŋoto gale la koe Zihova si asa, meke keke kilo palava memehena mo sapu henia na oela olive pude na vinariponi huiti, meke kukuru lita oela olive. ²² Kaqu paleke lani tugo sa karua kukuva babe karua baruku. Keke si pude na vina vukivukihina tana sinea, meke keke pule si pude na vina vukivukihina va uququ. ²³ Koasa rane vina vesu pa nana vina via, si kaqu paleke lani sa si arini koasa hiama pa sasadana sa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova. ²⁴ Kaqu vagia sa hiama sa tuna sipi kokoreo tanisa vina vukivukihina vina toŋoto gale meke sa oela olive, meke kaqu ovulu va ululu lani sa si arini, pude na vinariponi arilaedi koe Zihova. ²⁵ Kaqu va matea sa hiama sa tuna sipi kokoreo meke vagi sari kaiqa eharana, meke veko lani pa boboa taliŋa mataona, pa gugulavata kali lima mataona, meke pa gugulavata kali nene mataona sa tie. ²⁶ Kaqu zoropo lani sa hiama si kaiqa oela pa kali ola lima gedena soti, ²⁷ meke sa kakarutu lima mataona si kaqu siburu ni sa si kaiqa ka zuapa toso pa kenuna e Zihova vasina. ²⁸ Kaqu vagia sa si kaiqa oela pa ola limana, meke vekoa koasa eharana sa tuna sipi, sapu ele vekoi pa boboa taliŋa mataona, meke pa gugulavata pa kali lima mataona, meke pa gugulavata pa kali nene mataona sa tie. ²⁹ Sari na oela saripu koa hola pa ola lima mataona soti, si kaqu vekoi sa pa batuna sa tie. Pa siraŋa gua asa si kaqu va via ia sa sa tie pa kenuna e Zihova. ³⁰ Beto asa, si kaqu va vukivukihina nia sa si keke koari karua kukuva, babe na baruku, ³¹ pude na vina vukivukihina tana sinea, meke sapu keke si na vina vukivukihina tana vina uququ, turaŋe nia sa vinariponi huiti. Pa siraŋa gua asa si kaqu va via ia sa sa tie pa kenuna e Zihova." ³² Arini sari na tinaraena sa minoho kaleana hola pa tinina sa tie, pu lopu boka ŋana kamo sa padana sa vinariponi sapu ta hivae koasa vina vukivukihina vina via.

Nokonoko Vari Karovi pa Vetu

³³ Tozi ni e Zihova koari Mosese e Eroni si hire, ³⁴ "Pana nuquria gamu sa popoa Kenani, sa popoa sapu hiva ponia Rau koa gamu pude tamugamu, sari na tinarae hire si tamugamu toso keke nokonoko kaleana si hoke vari karovi koari na vetu meke toa si asa. ³⁵ Be keke tie dogoria sa nokonoko kaleana hola pa nana vetu, si kaqu la tozia sa guana koasa hiama. ³⁶ Kaqu garunia sa hiama si asa, sipu lopu ele la vilitia sa sa minoho pude va vura betoi sari doduru likakalae koasa vetu; kote gua meke lopu ta tozi vurae sapu na boni beto sa doduruna sa vetu meke sari na tiŋitona. Pa mudina asa, si kaqu tiqe la si asa koasa vetu, ³⁷ meke la vilitia sa sa nokonoko kaleana. Be

guana koadia sa nokonoko buma, babe ziṅara, meke doṅo guana korapa gani va korapa la koasa goba, ³⁸ si kaqu luaria sa sa vetu, meke loka vekoa koari ka zuapa rane. ³⁹ Pa rane vina zuapa, si kaqu pule mae viliti pulea sa sa vetu. Be toa sa nokonoko kaleana hie, ⁴⁰ si kaqu garunu ni tie sa sari na patu vasina ta dogoro sa minoho asa, pude tava rizu pule, meke oki lani koari kaiqa vasina bonidi pa sadana sa vasileana lavata.

⁴¹ Beto asa, si kaqu ta rausu beto sari doduru goba pa korapana sa vetu, meke sari na palasita si kaqu ta okie la pa korapana keke vasina bonina pa sadana sa vasileana lavata. ⁴² Beto asa, si kaqu ta vagi si kaiqa patu, meke hobe lani koari na patu pu ele tava rizu taloa, meke kaqu ta tita keoro vaqura sari goba.

⁴³ Be guana toa pule sa nokonoko kaleana koasa vetu pa mudina sipu tava rizu pule sari na patu, meke ele ta rausu va via, meke ele ta tita va keoro beto, ⁴⁴ si kaqu la vilitia sa hiama si asa. Be toa tugo sa nokonoko asa, si lopu via sa vetu. ⁴⁵ Kaqu ta huara gore sa vetu, meke sari na huda na patu, si kaqu ta paleke vura koasa vasileana lavata, meke la vekoi koasa vasina bonina. ⁴⁶ Sa tie sapu nuquru koasa vetu asa, totošo ta tuku va nabu sa vetu, si lopu kaqu via si asa, osolae kamo totošo lodu sa rimata. ⁴⁷ Asa sapu eko babe henahena koasa vetu asa, si kaqu va via i sa sari na nana poko.

⁴⁸ Pa mudina sipu ta tita keoro pule si keke vetu, meke mae vilitia sa hiama, meke lopu vura pule mae sa nokonoko kaleana, si kaqu tozi vura nia sa, sapu via sa vetu, sina ele ta salaṅa pule beto hokara sa nokonoko kaleana. ⁴⁹ Pude va via hokaria sa vetu pa kenuna Zihova, si kaqu vagi sa hiama si karua kurukuru tapuru, kaiqa huda sida, meke keke lozi ziṅara meke keke linetelete hisope, ⁵⁰ meke kaqu va matea sa si keke koari karua kurukuru tapuru koasa baolo patu, sapu koa ia na kolo lomososo. ⁵¹ Beto asa, si kaqu vagia sa sa huda sida, sa hisope meke sa lozi ziṅara, meke sa kurukuru toana, meke poṅa lani koasa eharana sa kurukuru tapuru, sapu tava mate pa kolo. Meke ka zuapa totošo, si kaqu siburu la nia sa koasa vetu sa ehara. ⁵² Pa siraṅa gua asa, si kaqu tava via sa vetu, koasa kolo lomososo, sa kurukuru toana, sa huda sida, sa hisope, meke sa lozi ziṅara, meke sa eharana sa kurukuru tapuru. ⁵³ Beto asa, si kaqu va tapuru taloa ia sa sa kurukuru tapuru toana pa sadana sa vasileana lavata pa hiqohiqo. Koasa siraṅa gua asa, si va via ia sa hiama sa vetu pa dinonṅo te Zihova."

⁵⁴ Arini sari na tinaraedi ri na minoho kaleadi pa kapu, ⁵⁵⁻⁵⁶ sari na tubu, moqo, meke sari na nokonokodi rina poko na vetu. ⁵⁷ Sari na tinarae hire, si va dogoroni gita, totošo via babe lopu via sari na tiṅitoṅa.

Sari na Tinaraena sa Kolo Bonina sapu Vura pa Tinina sa Tie

15 Zama se Zihova koari Mosese e Eroni, ² "Mamu tozini sari na tinoni Izireli: Pana moho sa tie muzi laguna, sa kolo asa si lopu viana, ³ be sa kolo asa

si vura pa tinina ba be tava noso pa tinina. ⁴ Sa teqe sapu habotia sa babe ekoa sa si lopu via. ⁵ Sa tie sapu tiqva sa nana teqe ⁶ babe habotia si keketonṅa sapu habotia sa tie, si kaqu va via i sa sari nana poko meke kaqu huhuve tugo si asa, ba lopu kaqu turei via tugo osolae kamo totošo lodu sa rimata. ⁷ Sa tie sapu tiqva sa tie sapu muzi laguna si kaqu va via i sari nana poko, meke kaqu huhuve tugo si asa, ba lopu kaqu tuturei via tugo si asa osolae kamo totošo lodu sa rimata. ⁸ Be lora sa tie muzi laguna si keke tie sapu viana pa dinonṅo te Zihova, si kaqu va via i sa tie sana sari nana poko, meke kaqu huhuve tugo si asa, ba lopu kaqu via tugo si asa osolae kamo totošo lodu sa rimata. ⁹ Be habotia sa tie muzi laguna, si keke kurukuru babe keke habohabotuana, si boni sa kurukuru babe sa habohabotuana. ¹⁰ Be tiqva keke tie, si keketonṅa sapu habotia sa tie muzi laguna, si boni si asa, osolae kamo totošo lodu sa rimata. Be keke tie si palekia si keke tonṅa sapu habotia sa tie, si kaqu va via i sa sari nana poko meke kaqu huhuve tugo si asa, ba lopu kaqu tuturei via tugo si asa, osolae kamo totošo lodu sa rimata. ¹¹ Be keke tie muzi laguna, si lopu pezaku kekenu meke tiqva sa si keke tie, si kaqu va via i sa sari nana poko meke kaqu huhuve si asa, ba lopu kaqu tuturei via si asa, osolae kamo totošo lodu sa rimata. ¹² Be tiqva sa tie muzi laguna si keke raro, kaqu ta poraka si asa; ba be keke baolo huda si tiqva sa tie, si kaqu tava via pa kolo si asa.

¹³ Beto hoi sipu ta salaṅa sa tie koasa nana minoho, si kaqu nae ka zuapa rane si asa, meke kaqu tiqe va via i sa sari nana poko, meke kaqu huhuve tugo pa kolo bukaha, meke tiqe via si asa. ¹⁴ Pa rane vina vesu si kaqu paleke lani sa sari karua kukuva, babe karua baruku pa sasadana sa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova meke valani sa koasa hiama. ¹⁵ Kaqu va vukivukihi ni sa hiama si arini; keke si pude na vina vukivukihi tana sinea; meke keke pule si tana vina vukivukihi va uququ. Pa siraṅa gua asa, si kaqu tava via sa tie muzi laguna pa dinonṅo te Zihova.

¹⁶ Pana lulua haru sa tie, si kaqu huvea sa sa doduru tinina pa kolo, ba kote via si asa pana kamo totošo lodu sa rimata. ¹⁷ Be karovia boboso kolo tanisa palabatu si keke poko babe kapu kurukuru si kaqu tava via si asa pa kolo, ba kaqu boni si asa osolae kamo totošo lodu sa rimata. ¹⁸ Sipu beto tugo vari eko turaṅi sari karua, sa barikaleqe meke sa palabatu, si kaqu huve beto sari karua, ba kaqu boni sari karua osolae kamo totošo lodu sa rimata.

¹⁹ Pana kamo nana minoho barikaleqe sa barikaleqe, si lopu kaqu via si asa pa dinonṅo te Zihova koari ka zuapa rane. Asa sapu tiqva si asa, si kaqu boni si asa osolae kamo totošo lodu sa rimata. ²⁰ Kaqu boni sa tiṅitoṅa, sapu habotia ba be ekoa sa barikaleqe pu kamo nana minoho. ²¹⁻²³ Be keke tie si tiqva sa nana poko ba be habotia sa tiṅitoṅa sapu habotia sa, si kaqu va via i sa sari nana poko, meke kaqu huhuve tugo si asa, ba kaqu boni tugo si asa osolae kamo totošo lodu sa rimata. ²⁴ Be keke tie, si eko turaṅia sa

barikaleqe pa toso sipu kamo nana minoho barikaleqe si asa, si kaqu koa boni koari ka zuapa rane si asa, meke sa teqe sapu ekoa sa si kaqu boni tugo pa dinoŋo te Zihova.

²⁵ Be keke barikaleqe si kamo na minoho barikaleqe koari kaiqa rane, ba lopu pa toso tanisa minoho barikaleqe, meke lopu boka makudo si asa, si kaqu koa boni la mo si asa osolae beto sa minoho, gua puta tugo sapu boni si asa koasa toso kamo minoho barikaleqe. ²⁶ Na teqe babe keketona, sapu ekoa sa babe habotia sa koasa toso sipu ta kamoe nia sa sa minoho asa, si kaqu boni tugo. ²⁷ Sa tie pu tiqudi si kaqu boni tugo; meke kaqu va via i sa sari nana poko, meke kaqu huhuve tugo si asa; ba kaqu boni si asa osolae kamo toso lodu sa rimata.

²⁸ Sipu noso sa nana minoho barikaleqe, si kaqu aqa paki si asa koari ka zuapa rane, meke kaqu tiqe via si asa pa dinoŋo te Zihova. ²⁹ Meke koasa rane vina vesu, si kaqu vagi sa si karua kukuva babe karua baruku, meke paleke lani koasa hiama pa sasadana sa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova. ³⁰ Kaqu va vukivukihini nia sa hiama si keke koa rini, pude na vina vukivukihini tana sinea, meke sapu keke sina vina vukivukihini va uququ; pa siraŋa gua asa si kaqu ta tavete sa vina via madina koasa.

³¹ Kaqu va balau i gamu sari na tinoni Izireli koari na tiŋona bonidi pude lopu kaqu va bonia rini sa Ipi Hopena meke mate pa kenuna e Zihova, sapu turu pa vari korapana sa kinoa tie."

³² Arini sari na tinarae koasa guguana sa tie muzi laguna meke sa lulua haru, ³³ meke sa barikaleqe pa nana toso minoho barikaleqe, meke sa tie meke sa barikaleqe pu boni sina sa kolo bonina si vura pa tinidia, meke sa tie sapu boni sina eko turaŋa sa sa nana barikaleqe toso kamo sa minoho barikaleqe.

Sa Rane Tinaleosaena sa Sinea

16 Pa mudina sa minate tadi karua tuna koreo e Eroni, sipu tata la ia rini se Zihova meke mate, si zama la koe Mosese se Zihova: ² "Mu tozi nia sa tasimu se Eroni pude lopu kaqu nuquru hobo mae pa kenuqu Rau koasa Lose Hopena pa Hopena pa mudina sa poko goba pa nana hiniva soti si asa pude lopu mate si asa. Ura vasina si vura pa korapa lei si Rau pa batuna sa tukutukuna, vasina pu koa ia tinaleosae na vinulasadi sari na sinea koasa Bokese Vinariva Egoi d. ^{†3} Guahe si kaqu tavetia e Eroni pana nuquria sa sa lose hopena pa hopena: Kaqu va vukivukihini nia sa si keke bulumakao kokoreo vaqurana pude ta taleosae sari nana sinea, meke keke sipi kokoreo tana vina vukivukihini va uququ. ^{††}

⁴ Kaqu huhuve va via si asa, beto meke va sagea sa nana poko hopedi sapu sa poko lineni doduruna meke sa poko lineni korapae, sa poko dokoho, meke sa toropae batu tanisa hiama.

⁵ Meke karua sari na qoti kokoreo si kaqu vagi Eroni koari na butubutu Izireli pude na vina vukivukihini tana

sinea, meke keke sipi kokoreo pude na vina vukivukihini va uququ. ⁶ Meke kaqu va vukivukihini nia Eroni sa bulumakao kokoreo pude na tinaleosaena sa nana sinea soti telena meke sari na sinea tanisa nana tatamana soti. ⁷ Beto asa si kaqu vagi sa sari karua qoti kokoreo meke kaqu la turaŋa sa pa kenuna e Zihova pa sasadana sa Ipi Hope. ⁸ Meke kaqu mudumudukeda ni karua qoti kokoreo si pude te Zihova meke keke pule pude paleke taloa nia sa sinea. ⁹ Kaqu vagia sa qoti sapu la gua koe Zihova meke va vukivukihini nia sa si asa pude na vinulasana sa sinea. ¹⁰ Meke sa qoti sapu ele ta vizata koasa mudumudukeda pude paleke taloa nia sa sinea, si kaqu toana, meke ta turaŋa la pa kenuna e Zihova pude na vinulasana sa sinea, meke ta garunu taloa si asa pa korapa qega, pude paleke taloa nia sa sinea tadirini.

¹¹ Pana va vukivukihini nia Eroni sa bulumakao pude na tinaleosaena sa nana sinea soti, meke tadi na tie pu koa pa nana tatamana soti, ¹² si kaqu vagia sa si keke palepalekeana nika sapu siŋia motete toadi koasa hope vina vukivukihini meke padana karua siniovo lima sapu siŋia na vina uququ oto huda humaŋa lea, meke paleke nuquru lani pa korapa Lose sapu Hopena pa Hopena. ¹³ Meke pa kenuna e Zihova vasina, si kote ta veko sa vina uququ oto humaŋa lea pa nika, meke sa tuŋahana si kote va paeria sa sa tukutukuna sa Bokese Vinariva Egoi, ke lopu kaqu boka mate si asa. ¹⁴ Meke sari na kakarutuna si kote va boboso nia ehara bulumakao sa sapu va matea sa, meke siburu nia sa koasa tukutukuna sa bokese, meke kaiqa pule si kote siburu lani sa ka zuapa toso, pa kenuna sa Bokese Vinariva Egoi.

¹⁵ Meke sipu beto saripu gua arini si kaqu tiqe va matea sa sa qoti tana tinaleosaedi ri na sinea tadi na tie, meke kaqu siburu la nia sa eharana koasa tukutukuna sa Bokese Vinariva Egoi, meke gua tugo pa kenuna bokese kekeŋoŋo gua tugo sapu evaŋia sa koasa eharana sa bulumakao. ^{†16} Koasa ginugua asa si kaqu tava hope sa Lose Hopena pa Hopena, koa gua koari doduru binoni na sinea tadi na tinoni Izireli, kaqu tavetia sa sapu gua tugo asa koasa Ipi Hopena, sina koa pa vari korapana sa kinoa tie meke sa binoni tadirini. ¹⁷ Kaqu loke tie si koa pa korapa Ipi Hope, toso nuquru la pa korapana sa Lose Hopena pa Hopena se Eroni, pude tavetia sa vina via osolae vura pule si asa, sipu beto tavetia sa sa vinulasana sa nana sinea soti, sa nana tatamana soti, meke sa butubutu Izireli. ¹⁸ Beto asa si kaqu vura la koasa hope vina vukivukihini se Eroni pa kenuna e Zihova meke tavetia sa vina via tanisa. Kaqu vagi sa si kaiqa ehara bulumakao, meke kaiqa ehara qoti, meke vekoi koari ka made kikiho koari ka made iiona sa hope. ¹⁹ Meke kaqu va boboso ni ehara Eroni sari na kakarutuna, meke siburu lani sa koasa hope ka zuapa toso. Meke pa siraŋa gua asa si kaqu va via ia Eroni sa hope koari

† 16:2 Hib 6:19 †† 16:3 Hib 9:7

‡ 16:15 Hib 9:12

na sinea tadi na tie Izireli meke va madia sa koe Zihova.

Sa Qoti sapu Paleke Taloa nia sa Sinea

²⁰ Pana beto tavetia Eroni sa tinavete vina via tanisa Lose Hopena pa Hopena, sa Ipi Hopena, meke sa hope vina vukivukihhi, si kaqu turana mae nia sa sa qoti toana. ²¹ Meke kaqu va oponi limana sa sa qoti toana, meke kaqu helahelae beto ni sa sari doduru tinavete kaleadi na sinea tadi na tinoni Izireli, toতোসো kilua rini se Zihova, meke veko lani pa batuna sa qoti. Meke kaqu ta garunu taloa sa qoti pa korapa qega, koasa tie ta vizatana pude tavetia sapu gua asa. ²² Meke kaqu paleke la nia sa qoti koari na vasidi ivuluna sari doduru dia sinea.

²³ Beto asa si kaqu nuquru la pa korapa Ipi Hopena se Eroni meke va gorei sa sari na poko hiama saripu va sagei sa tatasana sipu lopu ele nuquru la koa sa Lose Hopena pa Hopena si asa, meke vekoi sa vasina.

^{†24} Meke kaqu huve va via si asa pa vasina madina meke tiqe va sagei sari votiki poko hiama, beto asa si kaqu vura la si asa meke tavetia sa vina vukivukihhi va uququ pude tanisa meke keke vina vukivukihhi va uququ tadi na tinoni Izireli pude taleosae sari nana sinea soti, meke tadi na tinoni Izireli. ²⁵ Kaqu va uqua Eroni pa hope sa deanana sa vina vukivukihhi tana sinea.

²⁶ Sa tie sapu garunu taloa nia sa qoti pa korapa qega koasa toqere Azazela ^{††} si kaqu popaha va via valeani sari nana poko, meke huve va via, meke tiqe pule la vasina koa sa butubutu tie. ²⁷ Sa ehara koa holadi tanisa bulumakao meke sa qoti pude na vina vukivukihhi tana sinea, saripu ta paleke nuquru eharadi pude na vina viana sa Lose Hopena pa Hopena, si kaqu ta paleke vura turanae koari na kapudi, na masadi meke sari na lagudi pa valena sa popoa pu koa rina tie meke kaqu ta sulu palae vasina. ^{‡28} Sa tie sapu evania sa vina uququ si kaqu popaha va via i sari nana poko meke huve va via tugo meke tiqe pule la koari na tie.

Sa Kinopuna sa Rane Tinaleosae tana Sinea

²⁹ Sa tinarae hie si kaqu tamugamu na tinoni Izireli doduru toতোসো meke sari na votiki tie pu karovodi mae pu koa koa gamu. Doduru vuaheni koasa rane vina manege puta koasa sidara vina zuapa si kaqu koa madi pa ginani si gamu meke lopu tavetavete.

^{‡30} Koasa rane sana si kaqu taleosae sari na mia sinea koasa tinavete hiama pa vina vukivukihhi meke tinavete vina via, meke kaqu taleosae meke via si gamu pa kenuna Zihova. ³¹ Meke pa doduru vuaheni sa rane asa si kaqu na rane hopena hola, meke asa sa rane sapu kaqu va madia gamu pude lopu henahena meke lopu kaqu hite tavetia gamu si keke tinavete hokara. ³² Sa nati hiama kenukenue sapu ta zoropo oela hopena pa

† 16:23 Izk 44:19 †† Sa zinama "Azazela" sa ginuana si na toqere tana tinahuara babe na toqere tana minate. ‡ 16:27 Hib 13:11 †† 16:29 Liv 23:26-32; Nab 29:7-11

batuna, meke tava madi si asa, sapu kaqu sogo hobeas sa tamana si kaqu tavetia sa vina vukivukihhi tana sinea. Asa tugo si kaqu va sagei sari na poko lineni meke sari na poko hopedi, ³³ meke kaqu tavetia sa sa tinavete tana tinaleosaena sa sinea koa sa Lose Hopena pa Hopena, koa sa Ipi Hopena, koasa hope vina vukivukihhi, koari na butubutu hiama, meke tadi doduru tinoni koasa butubutu Izireli. ³⁴ Sari na tinarae hire si kaqu ta kopue koari doduru vuaheni mae hiroi. Keke toতোসো pa vuaheni si kaqu ta tavete sa tinaleosaedi ri na tinoni Izireli koa ri na dia sinea."

Ke kekeñoño gua arini si taveti e Mosese koasa ginaranu te Zihova.

Sa Minadi Tanisa Ehara

17 Tozi nia Zihova se Mosese, ² "Mamu tozi nia koe Eroni meke koari na tuna koreo, meke koari doduru tinoni Izireli sari na tinarae hire: ³⁻⁴ Lopu boka va matea keke tie Izireli si keke bulumakao, keke sipi, babe keke qoti koari doduru vasina, pude vina vukivukihhi la koe Zihova, ba mamu la koasa sasadana sa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova. Be va matea keke tie si keke kurukuru pa vasileana babe pa hiqohiqo ba sekea sa sa tinarae te Zihova, meke sa tinavete asa si kekeñoño gua tugo sapu va mate tie si asa. Ele zoloro sa eharana, meke namu lopu kaqu koa hola koari na tie Izireli si asa. ⁵ Sa ginuana sa tinarae hie si pude sari na tinoni Izireli si madi paleke maeni kamahire koe Zihova sari na kurukuru saripu hoke va matei rini pa korapa hiqohiqo. Kaqu paleke maeni rini si arini kamahire koasa hiama pa sasadana sa Ipi Hopena meke va vukivukihhi ni pude na vina vukivukihhi binaere koe Zihova. ⁶ Sa hiama si kaqu siburu nia sa ehara koasa Hope pa sasadana sa Ipi Hopena meke va uqua sa deanana, pude sa hibina si ta qetue koa Zihova. ⁷ Sari na tinoni Izireli si lopu kaqu va karia se Zihova meke mate habori sari na dia kurukuru pa korapa soloso meke va vukivukihhi lani koasa tomate qoti pa vinalesi beku. Kaqu kopu nia ri na tinoni Izireli sa tinarae hie koari doduru toতোসো mae hiroi.

⁸ Mamu zama nia koari na tinoni Izireli sapu gua hie: Be keke tie Izireli babe keke tie karovona saripu korapa koa pa korapa mia gamu, si va vukivukihhi va uququ babe keke votiki vina vukivukihhi, ⁹ meke lopu va vukivukihhi la koe Zihova pa sasadana sa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova, si namu lopu kaqu koa hola koari na tie Izireli si asa.

¹⁰ Be keke tie Izireli babe keke tie karovona saripu korapa koa pa korapa butubutu, si henai masa pu koai eharadi, si kaqu kanai e Zihova si arini, meke kaqu hitu taloani Sa koari Nana tinoni si arini. ^{‡11} Ura sa tinoa tadi doduru tiñitona toadi si koa koasa eharana sa. Meke sa ehara si ta poni koa gamu pude vulasa pani sari na mia sinea koasa hope te Zihova. Sari doduru ehara si kaqu zoloro vura koasa hope pude taleosae sari na mia sinea meke lopu mate si gamu. ^{‡12} Gua

‡‡ 17:10 Zen 9:4; Liv 7:26-27, 19:26; Diut 12:16,23, 15:23

‡‡‡ 17:11 Hib 9:22

asa ke zama si Rau koari na tinoni pa Izireli sapu loke tie koa gamu: sari na tie Izireli babe sari na tie karovodi si kaqu gania sa masa sapu koa ia na ehara.

¹³ Be na tie Izireli babe na tie karovona sapu koa pa korapana sa butubutu, si vagia si keke kurukuru name babe keke kurukuru tapuru sapu viana pa dinoño te Zihova, si kaqu va zoloro pania sa sa eharana pa pepeso meke tamunu nia pepeso. ¹⁴ Sa tinoa tadi doduru tinõtona toadi si koa koasa ehara, gua asa ke zamai e Zihova sari na tinoni Izireli, pude lopu hena ia rini sa masa sapu korapa koa ia ehara; babe gania rini si asa, si kaqu ta hitu palae koasa butubutu Izireli.

¹⁵ Be keke tie Izireli babe tie karovona, si dogoria si keke kurukuru matena babe sapu tava mate koari na kurukuru pinomodi meke hena ia sa sa masana, si kaqu sopu i sa sari nana poko, meke huhuve, meke koa aqa osolae kamo sa totoso lodu sa rimata meke tiqe kaqu via pa dinoño te Zihova si asa meke boka somana pule koari na tie Izireli. ¹⁶ Be lopu sopu i sa sari nana poko meke lopu huhuve si asa, si kaqu ta goreini tugo sa sari nana sinea.”

Sari na Hahanana Vinari Riqihi pu Lopu Tava Malumudi

18 Zama la ia e Zihova se Mosese, ² “Mamu tozini sari na tinoni Izireli: Arau se Zihova sa mia Tamasa. ³ Mi lopu tavete luli gamu sari na tinavete kaleadi pu taveti ri na tinoni pa popoa Izipi, vasina pu ele koa ia gamu, babe sari na tinoni pu koadi pa popoa Kenani, vasina pu korapa turaña lani gamu Rau kamahire. ⁴ Mi va tabei sari na Qua tinarae, mamu taveti gua sapu garununi gamu Rau. Arau se Zihova sa mia Tamasa. ⁵ Mi luli na taveti sari na Qua tinarae saripu ponini gamu Rau; ura sa tie pu va tabei sari na Qua tinarae si kaqu toa. Arau se Zihova. †

⁶ Loke tie koa gamu si kaqu eko turaña pa tinavete vinari riqihi si keke turañana soti pa pinodo. Arau se Zihova. ⁷ Mu lopu va kurekurea goi sa tamamu pude eko turaña sa tinamu. Mu lopu va kurekurea goi sa tinamu soti. ⁸ Mu lopu va kurekurea goi sa tamamu pude eko turaña sa nana barikaleqe sapu sa tinamu karokarovo. ††⁹ Mu lopu eko turaña goi sa vavenemu babe sa tasimu vinatakele tanisa tamamu babe tanisa tinamu, be podona koasa mua vetu soti ba be pa votiki vasina. ††¹⁰ Mu lopu eko turaña goi sa tuna sa tumu koreo babe sa tuna sa tumu barikaleqe, ura kote kurekure si goi. ¹¹ Mu lopu eko turaña goi sa tasimu karokarovo sapu sa tuna sa tinamu karokarovo, ura asa ba na tasimu vineki tugo. ¹²⁻¹³ Mu lopu eko turaña goi sa tasina barikaleqe sa tamamu babe tinamu. Ura na turañamia soti pa pinodo si asa. ††¹⁴ Mu lopu eko turaña goi sa barikaleqe tanisa tasina koreo sa tamamu, ura asa ba na buhimu goi. ¹⁵ Mu lopu eko turaña goi sa mua roroto. Asa sa barikaleqe sina tumu, ††¹⁶ babe sa barikaleqe tanisa tasimu koreo. ††¹⁷ Mu lopu eko turaña goi sa tuna vineki sa mua

barikaleqe. Meke lopu kaqu eko turaña tugo goi sa tuna sa tuna vineki sa mua barikaleqe, babe na tuna vineki sa tuna koreo sa mua barikaleqe. Ura na turañamu soti mo goi si arini, meke lopu leana sapu gua asa. ††¹⁸ Mu lopu haba ia goi sa tasina barikaleqe sa mua barikaleqe, sipu korapa toana sa mua barikaleqe soti.

¹⁹ Mu lopu eko turaña goi pa totoso kamo na minoho barikaleqe sa barikaleqe. Ura na lopu via si asa pa kenuqu Rau. ²⁰ Mu lopu eko turaña goi, si keke barikaleqe tanisa turañamu, sina lopu kaqu via si goi pa kenuqu Rau. ††²¹ Mu lopu va vukivukihini lani pa vinahesina sa tamasa Moleki sari kaiqa mia koburu, ura kote ñoñovalia goi sa pozaqu Rau e Zihova sa mia Tamasa pa siraña gua asa. ††²² Mu lopu eko turaña goi si keke tie pa tinavete vinari riqihi, guana keke barikaleqe, namu kaleana hola koe Tamasa sapu gua asa. ††²³ Loke tie babe keke barikaleqe si kaqu papa ia si keke kurukuru name. Ura sa sinea gua asa si boni hola pa kenuqu Rau. ††

²⁴ Mi lopu va boni sari na mia tinoa koari na tinavete gua arini. Ura gugua arini sari na tinavete bonidi pu taveti ri na tie huporo, saripu koadi tatasana sipu lopu ele mae si gamu pa popoa Kenani, meke Arau e Zihova si kaqu hadu vurani, pude boka nuquru la si gamu vasina. ²⁵ Sari na tinavete kaleadi tadirini si va bonia sa pepeso, gua asa ke tava kilasa si asa koe Zihova. Kote ta hitu sari na tinoni pa popoa Kenani kekeñoño gua sapu sa tie si lua vura nia sa ginani kaleana. ²⁶⁻²⁷ Sari na tie hire si taveti sari na tinavete kaleadi gugua arini meke va bonia rini sa popoa; ba gamu si lopu kaqu taveti sari na tinavete gugua arini. Gamu doduru mo, be na tie Izireli si gamu, babe na tie karovodi pu koa somanae koa gamu, si kaqu va tabei sari na tinarae na zinama te Zihova. ²⁸ Be guana taveti gamu sari na tinavete kaleadi sara, si kaqu va bonia gamu sa popoa meke kaqu ta hitu vura si gamu koasa popoa kekeñoño gua sapu lua vurani sa tie sa ginani kaleana, meke kekeñoño gua sapu ta hadu vura sari na tinoni pu koadi vasina tatasana, sipu lopu ele mae si gamu. ²⁹ Gilania, mia gamu sapu be taveti gamu sari na tinavete kaleadi gugua arini, si kaqu ta hitu palae koasa butubutu Izireli si arini.

³⁰ Mi va tabei gamu sari na tinarae saripu ponini gamu Rau; mamu lopu luli sari na tinavete pu tavetaveti ri na tinoni pu ele koadi koasa popoa sana tatasana, sipu lopu ele mae gamu. Mamu lopu va boni sari na mia tinoa koari na tinavete kaleadi gugua arini. Arau se Zihova sa mia Tamasa.”

Sa Tinaraena sa Kinoa Viana meke sa Tinavete Toñotona

19 Meke tozi nia e Zihova se Mosese, ² “mamu tozini sari na tinoni Izireli, ‘Mi koa madi, via, meke toñoto si gamu, ura Arau Zihova, sa mia Tamasa

† 18:5 Nehe 9:29; Izk 18:9, 20:11-13; Lk 10:28; Rom 10:5; Qal 3:12
 †† 18:8 Liv 20:11; Diut 22:30, 27:20 † 18:9 Liv 20:17; Diut 27:22
 †† 18:12-13 Liv 20:19-20 †† 18:15 Liv 20:12 ††† 18:16 Liv 20:21

‡‡‡ 18:17 Liv 20:14; Diut 27:23 § 18:19 Liv 20:18 †† 18:20 Liv 20:10 ††† 18:21 Liv 20:1-5 †† 18:22 Liv 20:13 ††† 18:23 Ekd 22:19; Liv 20:15-16; Diut 27:21

sina Tamasa madiqu, viaqu, meke toṅoto, gua.

^{†3} Hopeke gamu doduru si kaqu pamaṅa nia sa tinamu meke tamamu, meke kopu nia sa rane Sabati, gua puta tugo sapu garununi Rau koa gamu, ura Arau tugo se Zihova sa mia Tamasa. ^{††}

⁴ Mu lopu kekere la na vahesi sari na beku; babe taveti pa aeana na qolo na siliva na gua sari na tamasa beku pude tamugamu, ura Arau tugo se Zihova sa mia Tamasa. [‡]

⁵ Totosona pu tavetia gamu sa vina vukivukihi tana binaere la koe Zihova si mi tavete la nia koa Sa pa sirāṅa gua sapu kaqu ta qetue koa Sa. ⁶ Sa masana sa kurukuru sapu tava mate si kaqu ta hena tugo koasa rane asa, babe pa koivugona. Meke be koa hola meke kamoā sa vina ṅeta rane si kaqu ta sulu va murimuri beto si arini. ⁷ Be ta hena koa keke tie si asa koasa rane vina ṅeta si lopu via si asa, meke lopu kaqu ta qetue si asa koe Zihova. ⁸ Ba be hena ia keke tie si asa si sea mo si asa, sina ele tavetavete hoboro nia sa sapu ele tava madina koe Zihova, meke namu lopu kaqu koa hola koari na tie Izireli si asa.

⁹ Pana pakepakete si gamu koari na mia inuma, si mamu lopu pakepakete kamo la gua pa hukihukiridi ri na inuma, meke lopu kaqu pule la si gamu meke seke vagi gamu batudi sari na huiti saripu koa holadi vasina. ^{††10} Mu lopu pule la pa korapana sa mua inuma vaeni pude pudiki luli vagi sari na vua qurepi d saripu lopu vagi goi babe tava hoqa palae; mamu veko vala i koari na tie malaṅadi babe na tie karovodi. Ura Arau tugo se Zihova sa mia Tamasa. ^{††11} Mu lopu hiko na sekesekei na kokoha. ^{††12} Mu lopu zama kokoha pa tinokotokoro koasa pozaqu Rau, ura kote ta ṅoṅovala sa pozaqu Rau. Ura Arau se Zihova sa mia Tamasa. ^{†††}

¹³ Mu lopu sekesekei nia na ṅoṅovalia goi sa turaṅamu babe hikoi sari na likakalae tanisa. Mamu lopu tuqe va seunae nia keke boṅi goi sa tinabarana keke tie tavetavete. ^{†††14} Mu lopu zama va kaleania goi sa tie nulina babe veko nia keketona goi sa kenuna sa tie behuna pude vata tubarae nia. Ba mu va tabe Au, ura Arau se Zihova sa mia Tamasa. [§]

¹⁵ Mamu zama va hinokara na balabala va toṅoto, pana vizavizata si gamu koari na binalabala tana tinarae pa vinaripitui. Mu lopu toka kaleania sa tie habahuala babe sa tie tagotagona, ba pa tinonoto si kaqu pitua goi sa tie. ^{§†16} Mu lopu ene varikarovae na zama ṅoṅovala koari na tie, babe ele ta zutu si keke tie, si mamu zama hinokara pude lopu kaqu mate si asa pa zinutu kokoha. Ura Arau se Zihova sa Mia Tamasa.

¹⁷ Mu lopu kuhana nia pa korapa bulomu sa turaṅamu. Ba mamu nore va toṅotia si asa, pude lopu kaqu somana nia goi sa nana sineā. ^{§††18} Mu lopu tubehia goi si keke tie babe kana la ia mo goi si asa doduru toṅoto, ba mu tataru nia si asa gua puta tugo

sapu tataru pule nigo telemu si agoi, ura Arau se Zihova. ^{§†}

¹⁹ Mu va tabei sari na qua tinarae hire: Mu lopu varivari papani sari na votiki kurukuru. Mu lopu letei sari karua votiki kiko pa keke ilaka. Mu lopu va sagea sa poko sapu ta piti varisotoi koari karua poko votikaedi. ^{§††}

²⁰ Be keke vineki sina pinausu tana keke tie pu pausuna, meke ta vizata vekona si asa, ba lopu ele ta veko pinirovetuna si asa, meke va sea ia keke tie si asa sipu lopu ele ta rupahana si asa koasa tie pu pausuna, si kaqu tava kilasa si arini; ba lopu kaqu tava mate sari karua hire, sa vineki meke sa tie pu va sea ia, sina lopu ele ta rupahana sa vineki hie. ²¹ Kaqu paleke mae nia sa tie si keke sipi kokoreo pa sasadana sa Ipi Hope, pude na vina vukivukihi tinaleosae koe Zihova. ²² Kaqu vagia sa hama sa sipi kokoreo meke tavetia sa sa vina vukivukihi tinaleosae pa kenuna e Zihova pude na vinulasana sa nana sineā sapu ele tavetia sa, si kaqu tiqe taleosae koe Zihova.

²³ Pana kamoā gamu sa popoa Kenani meke letei sari na vua huda, si kaqu balabala ni bonidi gamu sari na vua huda koari ka ṅeta vuaheni kekenu. Koari vuaheni arini si lopu kaqu henai gamu sari na vuadi rini.

²⁴ Meke koasa vuaheni vina made si kaqu tava madi sari doduru vua huda pude na vinariponi vinalesina e Zihova si arini. ²⁵ Ba koasa vuaheni vina lima si boka henai gamu sari na vuadi. Be lulia gamu sapu gua asa, si kote vua va sokusoku sari na mia huda. Arau se Zihova sa mia Tamasa.

²⁶ Mu lopu henai sari na masa saripu koai eharadi. Mu lopu tavetavete potana, babe hata tinokae koari na tomate. ^{§†27} Mu lopu koto va kaleani sari na kalu pa karua kalina sa batumu meke sari na gumi pa asemu, ^{§†28} meke lopu kubekubere ia sa tinimu babe magumagua pude vata dogoro nia sa tinalotaṅana sa tie pu matena, ura Arau se Zihova.

²⁹ Mu lopu vata evaṅae nia zelepade maqota goi sa tumu vineki. Be ta evaṅa sapu gua asa si kote siṅia na maqota meke na kinaleana pa vinalesi beku sa doduru popoa. ^{§§†30} Kaqu kopu nia gamu sa rane Sabati, mamu pamaṅa nia sa Qua Zelepade, vasina tavaresi si Rau, ura se Zihova. ^{§§†}

³¹ Mu lopu la tepa tinokae koari na tie vakuvakutaedi na tie matemateana. Be tavete gua asa si goi si kote na tie nerumu si goi. Ura Arau se Zihova sa mia Tamasa. ^{§§§}

³² Mu pamaṅani na va lavati sari na barogoso na kaleqe. Mu pamaṅa Nau si Arau sa mua Tamasa; ura Arau se Zihova.

³³ Mu lopu ṅoṅovali sari na tie karovodi pu koadi pa mua popoa. ³⁴ Ba mu kopu guni mo na turaṅamu soti pa mua popoa pa Izireli. Mu tataru kekeṅoṅo guni gua pu tataru pulenigo. Mu balabala ia sapu gamu ba gua

† 19:2 Liv 11:44-45; 1 Pit 1:16 †† 19:3 Ekd 20:8,12; Diut 5:12,16
‡ 19:4 Liv 26:1; Ekd 20:23, 34:17; Diut 27:15 †† 19:9 Liv 23:22; Diut 24:19-22 †† 19:11 Ekd 20:15,16; Diut 5:19,20 ††† 19:12 Ekd 20:7; Diut 5:11; Mt 5:33 ††† 19:13 Diut 24:14-15 § 19:14 Diut 27:18
§† 19:15 Ekd 23:6-8; Diut 16:19 §†† 19:17 Mt 18:15

§† 19:18 Mt 5:43, 19:19, 22:39; Mk 12:31; Lk 10:27; Rom 13:9; Qal 5:14; Zem 2:8 §†† 19:19 Diut 22:9-11 §† 19:26 Zen 9:4; Liv 7:26-27, 17:10-14; Diut 12:16,23, 15:23, 18:10 §† 19:27 Liv 2:5; Diut 14:1
§§† 19:29 Diut 23:17 §§† 19:30 Liv 26:2 §§§ 19:31 Diut 18:11; 1 Samuela 28:3; 2 Baṅ 23:4; Ais 8:19

tugo, na tie karovomia mo totošo koa pa Izipi si gamu. Ura Arau se Zihova sa mia Tamasa. †

³⁵ Mu lopu sekesekei pa pinadapada pa ginele, na minamata meke sinoku. †³⁶ Kaqu gotogoto meke hinokara sari na mia pinadapada pa ginele, na minamata, na sinoku, meke na pada kolo. Ura Arau se Zihova sa mia Tamasa. ³⁷ Mamu va tabei gamu sari doduru Qua tinarae na zinama. Ura Arau se Zihova.”

Vina Kilasadi rina Hahanana Seke Tinarae

20 Zama la koe Mosese se Zihova, ² “Mamu tozini sari na tinoni Izireli: be keke koa gamu babe keke tie karovona pu va malumu valani sari kaiqa nana koburu pude va vukivukihi lani koe tamasa Moleki pa vinahesina, si kaqu ta gona va mate patu koari doduru tinoni Izireli si asa. ³ Be keke tie si vala nia koe tamasa Moleki si keke koari nana koburu meke tava boni sa Qua Ipi Hope, meke lopu ta pamañae sa Pozaqu, si kaqu kanaia Rau si asa, meke kilu pania Rau koari na tie Izireli si asa. ⁴ Ba be sa butubutu lopu va matea si asa, ⁵ si Arau mo kote kanaia sa tie sana meke sa doduruna sa nana tatamana, meke arini tugo pu somana koasa, saripu lopu kalavarae koa Rau, meke vahesia tu rini se tamasa Moleki. Kaqu kilu pani Rau si arini koari na tie Izireli.

⁶ Be keke tie si la tepa tinokae koari na tie pu tago potana kaleadi, pude tepani tinokae sari na tomate pu ele matedi gua. Asa tugo kaqu kanaia Rau, meke kote kilu pania Rau koari na tie Izireli si asa. ⁷ Mi koa madi, via, na toñoto si gamu doduru totošo pa mia tinoa sina Arau tugo se Zihova sa mia Tamasa. ⁸ Mi va tabei sari na Qua tinarae sina Arau tugo se Zihova si ele va madi gamu, va via gamu, meke va toñoto gamu si gamu.

⁹ Asa sapu zama ñoñovalu sari na tiatamadia si kaqu tava mate tugo; sa minate asa si nana tugo telena. ‡

¹⁰ Be keke tie si baratia sa barikaleqe tanisa keke turañana, sari karua, sa tie meke sa barikaleqe, si kaqu tava mate beto; meke sa minate si dia mo ri kara teledia. †¹¹ Be keke tie si koa turañia sa barikaleqe tanisa tamana, na lopu pamañia nia sa sa tamana. Sari karua, sa tie meke sa barikaleqe, si kaqu tava mate beto. Sa minate asa si dia mo ri karua teledia. †¹² Be keke tie si koa turañia sa barikaleqe tanisa nana roroto, si kaqu tava mate beto sari karua, sina na kaleana hola sa tinavete asa, meke sa dia minate si dia soti mo teledia. †¹³ Be karua tie si vari koa turañi pa tinavete vinari riqihi, si kaleana hola sapu gua tavetia ri karua; sari karua si kaqu tava mate beto, meke sa minate asa si dia mo teledia. †¹⁴ Be keke tie si haba varigarani si karua tamatina, sa tuna vineki meke sa tinana, sari ka ñeta si kaqu ta sulu va mate beto pa nika, sina kaleana hola gua sapu tavetia rini. Mamu lopu taveti sapu gua asa pude lopu ta evaña pule sa

† 19:34 Ekd 22:21; Diut 24:17-18, 27:19 †† 19:35 Diut 25:13-16; TTA 20:10; Izk 45:10 ‡ 20:9 Ekd 21:17; Mt 15:4; Mk 7:10 †† 20:10 Ekd 20:14; Liv 18:20; Diut 5:18 †† 20:11 Liv 18:8; Diut 22:30, 27:20 ††† 20:12 Liv 18:15 ††† 20:13 Liv 18:22

sinea asa pa korapa mia gamu. ^{§15} Be keke tie si papa ia si keke kurukuru ñame, sa tie meke sa kurukuru ñame si kaqu tava mate beto. ^{§16} Be keke barikaleqe babe vineki si podekia pude papa ia si keke kurukuru si kaqu tava mate beto si arini. Sa minate asa si dia mo ri karua teledia.

¹⁷ Be haba ia keke tie sa vavenena soti babe sa tasina vinatakele, si kaqu tava kurekure pa kenudi ri na tinoni meke kaqu ta hitu palae koasa butubutu si arini. Na ele koa turañia sa sa tasina ke garodi tugo pude kaqu tava kilasa beto sari kara. ^{§18} Be keke tie si koa turañia si keke barikaleqe sapu kamo minoho tadi barikaleqe, sari karua arini si kaqu ta hitu vura beto koasa butubutu Izireli, sina va dogoro nia rini sa ehara. ^{§†}

¹⁹ Mu lopu koa turañia sa buhimu barikaleqe sina pude gua asa si va kurekurei goi sari na turañamu soti, meke kaqu tava kilasa sisigiti beto si gamu kara. ^{§†20} Be keke tie si koa turañia sa barikaleqe tanisa buhina si va kurekurea sa sa buhina. Sa tie meke sa barikaleqe si kaqu tava kilasa. Lopu kaqu vagi koburu sari karua. ²¹ Be keke tie si vagia sa sa barikaleqe tanisa tasina, si lopu kaqu vagi koburu sari karua osolae mate, sina na tinavete bonina sapu gua tavetia ri karua, meke va kurekurea sa sa tasina.” ^{§†}

²² Zama se Zihova, “Mi kopuni na va tabei sari doduru Qua zinama na tinarae, pude lopu kaqu ta hitu taloa si gamu koasa popoa Kenani, vasina pu turaña va kamoni gamu Rau. ²³ Mi lopu luli sari na hahanana tadi na tinoni pu koadi vasina pu kaqu hadu taloani Rau pude mi koa ia sa popoa. Etulu pani Rau si arini sina ele va bugoro sisigiti Au rini koari na dia tinavete kaleadi. ²⁴ Ba koa gamu si ele va tatara nia Rau sa popoa sana vasina sokua na pepeso masuruna, meke toqolo valeania na linetelete pude maqu ponini gamu. Arau se Zihova sa mia Tamasa sapu ele vizata vata kale gamu si gamu koari butubutu huporo. ²⁵ Ke kaqu vizavizata valeana si gamu koari na vinotikaedi rina kurukuru ñame na kurukuru tapuru bonidi na viadi. Mi lopu henai sari na kurukuru ñame na kurukuru tapuru saripu lopu viadi. Na ele tozi vurani Rau saripu bonidi si arini, meke be henai si kote boni si gamu. ²⁶ Kaqu koa na tie va madi mia, via, na toñoto si gamu, sina Arau se Zihova si madiqu, via, na toñoto tugo si Rau. Ele vizata vata kale gamu tu Rau koari kaiqa butubutu, pude taqarau mo telequ si gamu.

²⁷ Be keke tie babe barikaleqe sina tie vakuvakutae, na tie matemateana, meke tepatepa tinokae la koari na maqomaqodi ri pu ele matedi, si kaqu ta gona va mate patu, meke sa nana minate si nana telena soti.”

Na Tinoa Minadi Tadi na Hيامa

21 Zamaia e Zihova se Mosese, “Mu tozini sari na hيامa, sari doduru tuna koreo Eroni: Pana mate si keke turañamu, loke tie koa gamu na hيامa si kaqu

§ 20:14 Liv 18:17; Diut 27:23 §† 20:15 Ekd 22:19; Liv 18:23; Diut 27:21 §†† 20:17 Liv 18:9; Diut 27:22 §† 20:18 Liv 18:19 §†† 20:19 Liv 18:12-14 §† 20:21 Liv 18:16

ene tata koa keke tie matena babe va boni puleni gamu telemia. ² Be guana lopu na turaṅamu soti mo pa nana pinodo, na tinamu soti, tamamu, tumu koreo, tumu vineki, meke na tasimu koreo soti, ³ babe keke tasimu vineki vaqurana pu koa pa mua kinopu pu lopu ele varihabana, arini pu tata sisigiti koari na dia pinodo, si boka tiqwi goi, pude boka va boni puleni gamu telemia koasa hahanana minate. ⁴ Ba lopu boka va boni puleni gamu koa rina tie matedi pu na turaṅamia pa vinarihaba.

⁵ Loke hiama si kaqu neri va pakaia sa batuna, babe neria sa hukihukiri gumina babe magu va bakoria tinina pude vata dogoro nia sa nana tinalotaṅana sa tie matena. ¹⁶ Kaqu koa via na madi si asa pa dinono te Zihova, meke lopu kaqu va kaleania sa sa pozana sa Tamasa; kaqu koa madi na via si asa, sina va vukivukihini nia sa koe Zihova sari na vinariponi pa nika pude na ginani te Tamasa. ⁷ Sa hiama si lopu kaqu haba ia si keke maqota, babe sa tie ta lularana pa nana palabatu, sina kaqu koa via na madi koasa dia Tamasa si asa. ⁸ Kaqu dono gilania ri na tie sapu na tie madina sa hiama, sina va vukivukihini nia sa koa Rau Zihova, sa vinariponi ginani. Madiqu na viaqu si Arau, ke kaqu va madi na va via i tugo Rau sari na Qua tie. ⁹ Be ta evaṅae guana maqota sa tuna vineki sa hiama, si va kurekurea sa sa tamana; kaqu ta sulu va mate pa nika si asa.

¹⁰ Sa ṅati hiama kenukenu sapu ele ta vizatana koari na tasina meke ele ta zoropae oela vina madi sa batuna, meke va sagei sari na poko tana hiama si lopu kaqu besu nia sa sa tie matena babe rikati sa sari nana poko, ba kaqu suti sa sari na kaluna pude va dogoro nia sapu via si asa. ¹¹⁻¹² Be mate si keke tie gugua tugo na tamana babe na tinana soti, ba lopu kaqu nuquria sa sa vetu vasina pu koa sa tie matena, sina ele tava madina si asa koasa oela hopena te Tamasa. Lopu kaqu vura si asa koasa Ipi Hopena te Zihova pude va boni pule nia koasa hahanana minate. ¹³⁻¹⁴ Lopu kaqu haba ia sa sa vineki pu koa turaṅa tie, babe keke nabonaboko, babe keke barikaleqe ta lularana, babe keke maqota. Kaqu haba ia mo sa sa vineki sapu lopu hite koa turaṅa tie sapu mae guana koasa nana butubutu soti. ¹⁵ Pude lopu kaqu tava boni pa dinono te Zihova sari na tuna koari na tinavete kaleadi gugua arini. Ura Arau se Zihova sapu ele va madia si asa pude na ṅati hiama kenukenu."

¹⁶ Zamaia e Zihova se Mosese, ¹⁷ "Mu tozi nia se Eroni, 'Namu loke tie pa tutimu koari na sinage vugo na repere sapu koa ia binoni si kaqu paleke mae nia sa vinariponi ginani koa Rau. ¹⁸ Namu loke tie sapu koa ia boni si kaqu somana pa tinavete hiama, be na tie behuna, na ike, na tie koele, ¹⁹ babe bakora limana babe nenena, ²⁰ babe na tie polosuri, na tie mamagoria, na tie kiqo matana, na minoho kaleana pa kapuna, babe na tie puzalana. ²¹ Namu loke tie pa tutina Eroni, sa hiama sapu koa ia na binoni si kaqu va vukivukihini mae nia koa Rau sa vinariponi ginani. ²² Sa

tie gua asa si boka hena ia sa sa ginani sapu tava vukivukihini mae koa Rau, sari doduru ginani hopedi meke saripu hopedi hola pu va vukivukihini maeni rini, ²³ ba koa gua sapu koa ia na boni si asa, ke lopu kaqu tata mae koasa poko goba pa Lose Hopena si asa, babe tata la ia mo sa sa hope vina vukivukihini. Namu lopu kaqu va boni sa sari na tiṅitoṅa hire. Arau se Zihova sapu va madi gamu pude na hiama."

²⁴ Ke tozini e Mosese sari na zinama arini koe Eroni, sari na tuna koreo, meke koari doduru tinoni pa popoa Izireli.

Sari na Vinariponi Hopedi

22 Zama se Zihova koe Mosese, ² "Mu tozini sari Eroni meke sari na tuna koreo, 'Kaqu va lavatia gamu sa Pozaqu Hopena. Kaqu pamaṅani gamu sari na vinariponi hopedi pu va madini rina tinoni Izireli koa Rau. Ura Arau se Zihova. ³ Be keke tie koasa tutimu goi vugo na repere sapu bonina pa dinono te Zihova si ene tata maeni sari na vinariponi na vina vukivukihini pu va madini ri na tinoni Izireli koa Rau, sa tie sana si mani lopu somana pule pa tinavete hiama pa kenuqu Rau, sina Arau se Zihova.

⁴ Be keke tie koasa tutina Eroni pu koa ia na minoho kaleana pa kapuna, babe muzi laguna si lopu boka henai sari na vinariponi hopedi, osolae via si asa meke ta salaṅa koasa nana minoho. Sa hiama si boka tava boni be tiqwa sa si keke tiṅitoṅa sapu tiqwa na tiṅitoṅa bonina, be na tini matena, babe sa tie lulua haruna, ⁵ babe tiqwa sa si keke votiki tiṅitoṅa bonina babe keke kurukuru bonina, babe keke tie sapu bonina. ⁶⁻⁷ Sa hiama sapu va bonibonie si kaqu boni hola nana tugo, osolae kamo totošo lodu sa rimata. Lopu boka henai sa sari na ginani hopedi osolae lodu sa rimata meke huhuve si asa, beto asa si kaqu tiqe henai sa sari na vinariponi ginani madidi. ⁸ Lopu kaqu hena ia sa sa masana sa kurukuru sapu mate hobo, babe sapu tava mate koa ri na kurukuru pinomodi. Ura kote tava boni si asa koarini. Arau se Zihova.

⁹ Gua asa ke kaqu kopuni ri na hiama sari na tinarae saripu ponini Rau koa rini, pude lopu kaqu tava kilasa si arini koa rina dia sinea meke mate, sipu va kari rini sari na tinarae madidi. Ura Arau se Zihova pu va madidi rini.

¹⁰ Sa tie sapu podo vura maena mo pa korapana sa tatamana hiama si boka henai sari na vinariponi ginani hopedi; loke tie pule si kaqu henai si arini. Namu loke tie enene pu somana koa koasa hiama babe na tie ta tabaradi koasa hiama si kaqu somana henai si arini. ¹¹ Ba sari na pinausu mo tanisa hiama pu holuni sa koasa nana poata soti babe podona pa nana vetu si boka hena ia sa ginani sapu vagia sa hiama. ¹² Sa tuna vineki sa hiama sapu haba ia si keke tie, sapu lopu na hiama si lopu kaqu henai sa sari na vinariponi ginani hopedi. ¹³ Ba be naboko sa barikaleqe sana, babe sa barikaleqe ta lularana sapu loke tuna, meke pule la koa pule pa vetu tanisa tamana telena eke, si boka hena ia sa sa ginani tanisa

tamana sapu sa hiama sapu ta vagi koari na vinariponi ginani hopedi tadi na tie.

¹⁴ Be keke votiki tie pu lopus koa koasa tatamana si lopus va nonoga ia meke hena hola ia sa si keke koa ri na ginani hopedi sapu ta poni koari na hiama, si kaqu hobe pulea sa sa doduruna sa laena meke tomo la nia koa sa si ka hiokona puta paseniti padana meke vala nia koasa hiama. ¹⁵ Ke sari na ginani hopedi saripu valani ri na tinoni Izireli koe Zihova si lopus kaqu sasuru nia ri na hiama, ¹⁶ meke va malumu lani koari na tie pu lopus na hiama pude hena hobori, na kote va sea meke tava kilasa sa tie gua asa. Ura Arau se Zihova sapu va madidi si arini.”

Sari na Vinariponi na Vina Vukivukihi saripu Qetu ni e Zihova

¹⁷ Zama se Zihova koe Mosese, ¹⁸ “Mu la, mamu tozi sari na tinarae hire koe Eroni, koari na tuna koreo meke koari doduru tinoni Izireli: ‘Be keke tie pa butubutu Izireli, babe keke tie karovona sapu koa pa Izireli, si hiva ponia si keke vinariponi vina vukivukihi va uququ pude va gorevura ia gua sapu va tatara nia sa babe na dia vinariponi pa nana hiniva soti koe Zihova, ¹⁹ si kaqu na kokoreo sa kurukuru asa, meke loke ari kisakisana pa tinina. Be lopus gua asa Arau Zihova si lopus kaqu qetu nia. ²⁰ Be keke tie si ponia si keke kurukuru kaleana si lopus kaqu ta qetue koe Zihova si asa. ²¹ Be keke tie si ponia sa nana vina vukivukihi binaere koe Zihova, pudena vina gorevurana sa nana vina tatara, babe sa nana vina vukivukihi pa nana hiniva soti, ba sa kurukuru si kaqu toa va leanana, loke ari kisakisana pude boka ta qetue koe Zihova si asa. ²² Mi lopus ponia koe Zihova si keke kurukuru sapu behuna, babe moku nenena, na bakorana, tubutubuna, babe votiki minoho pa kapuna. Namu lopus kaqu poni nia gamu si keke vinariponi ginani gua arini koasa hope pude te Zihova. ²³ Boka ponia pa mua hiniva soti si keke bulumakao, babe keke sipi sapu lopus noma vari nonoi tinina, ba lopus kaqu ta qetue tugo, pude na vina gorevurana mo sa vina tatara si asa. ²⁴ Mu lopus ponia koe Zihova si keke kurukuru sapu ele ta puzalana, bakorana, munalana, babe pono sa kikikolona. Na lopus tava malumuna pa mua popoa soti si asa.

²⁵ Mu lopus vari poni nia si keke kurukuru koe Zihova pude na vinariponi ginani, sapu ta poni mae guana koasa tie karovona pa votiki popoa. Sari na kurukuru gua arini si ele boni, loke laedi meke lopus kaqu ta qetue si arini koe Zihova.

²⁶⁻²⁷ Pana podo si keke tuna bulumakao babe keke lami babe keke tuna qoti si kaqu koa hola koasa tinana si asa koari ka zuapa rane. Ba pa mudina asa, podalae koasa rane vina vesu meke hola la si kote boka tava ego si asa pude poni la nia koe Zihova sa vinariponi ginani asa. ²⁸ Mu lopus va matea si keke bulumakao meke sa tuna, babe keke sipi meke na tuna pa keke rane mo. ²⁹ Pana va vukivukihi nia goi sa vina

† 22:20 Diut 17:1

vukivukihi pude zama valeana koe Zihova, si mamu luli sari na tinarae pude boka ta qetue si asa koe Zihova; ³⁰ mamu hena betoa koasa rane tugo asa, osolae lopus ele kamo a munumunu.”

³¹ Zama se Zihova, “Mu va tabei sari na Qua tinarae; ura Arau se Zihova. ³² Mu pamaña nia sa Pozaqu hopena; kaqu gilania ri doduru tinoni Izireli sapu Arau si kaqu tava hope. Ura Arau se Zihova, meke Arau tugo si va via i na va madi gamu si gamu; ³³ meke turaña vurani gamu si gamu pa popoa Izipi pude ta evaņae na mia Tamasa. Ura Arau tugo se Zihova.”

Sari na Rane Vinahesi

23 Meke zama la koe Mosese se Zihova, ² “Mamu zama guahe koari tinoni Izireli: ‘Hire sari na inevaņa saripu ele vizati Rau. Arini sari na inevaņa te Zihova saripu kaqu tozi vurani goi koari na tinoni Izireli pude na rane vinarigara hopedi.

Sa Rane Sabati

³ Koari ka onomo rane si kaqu taveti gamu sari na mia tinavete, ba koasa rane vina zuapa, sapu sa rane Sabati, si na rane magogoso. Kaqu loke tinavete koasa rane sana, ba kaqu varigara mo pa vinahesi si gamu. Be pavei vasina koa gamu ba sa Rane Sabati si te Zihova. ††

Sa Inevaņa Pasova meke sa Inevaņa Bereti Loke Isitina

(Ninaedi rina Tinoni 28:16-25)

⁴ Mu zama vurani koari na totošo ta vizatadi sari na inevaņa hire koari na tinoni pa popoa Izireli. ⁵ Sa Inevaņa Pasova te Zihova si ta tavete pa rane vina manege made koasa sidara kekenu, podalae pa totošo lodu sa rimata, ⁶ meke koasa rane vina manege lima si podalae sa Inevaņa Bereti Loke Isitina d. Koari ka zuapa rane dodurudi si lopus kaqu hena ia gamu si keke bereti sapu ta tavetae isiti. ⁷ Koasa rane kekenu koari na rane hire si kaqu varigara pa vinahesi si gamu meke lopus kaqu taveti gamu sari na mia tinavete soti. ⁸ Mi valani sari gemi ginani na mia vina vukivukihi koe Zihova koari ka zuapa rane. Meke koasa rane vina zuapa si kaqu varigara pule pa mia vinahesi si gamu, ba lopus kaqu tavetia gamu si keke tinavete soti. ††

Sari na Vua Kenudi

⁹⁻¹⁰ Pana mae kamo a gamu sa popoa sapu poni gamu e Zihova, meke paketi gamu sari na mia vuvua, si mamu paleke la nia koasa hiama sa iqoso huiti kekenu pa mua vinagi. ¹¹ Kaqu paleke la nia sa hiama sa iqoso kekenu meke ovulu sage nia sa pa kenuna e Zihova, meke kote qetu nia Sa sa mua vinariponi. Kaqu vekoa sa hiama si asa koa sa rane pa mudina sa Rane Sabati. ¹² Koasa ranena asa sapu vekoa goi sa mua vinariponi si kaqu va vukivukihi nia goi si keke tuna sipi kokoreo keke vuahenina sapu loke ari kisakisana.

†† 23:3 Ekd 20:8-10, 23:12, 31:15, 35:2; Diut 5:12-14 † 23:5 Ekd 12:1-13; Diut 16:1-2 †† 23:8 Ekd 12:14-20, 23:15, 34:18; Diut 16:3-8

¹³ Kaqu veko turaṅae nia tugo goi si karua kilo mamata palava sapu ta henie oela olive, pude na vinariponi si asa. Meke sa humaṅa lea tanisa vinariponi asa si variva qetu koe Zihova. Meke kaqu veko turaṅae nia tugo goi si keke vinariponi sapu keke lita vaeni. ¹⁴ Lopu kaqu hena ia gamu si keke vasi ginani koasa vinua kekenu, be ginani makatana, babe ta kinana pa nika, babe na ginani motuna, osolae vala nia goi sa vinariponi hie koe Tamasa. Sa tinarae hie si kaqu ta kopue koari doduru sinage na sage koari doduru totošo mae hiroi.

Sa Inevaṅa Pakepakete
(Ninaedi rina Tinoni 28:26-31)

¹⁵ Mu naei sari ka zuapa vuiki dodurudi podalae koasa rane pa mudina sa rane Sabati, sa rane kekenu pa vuiki sapu paleke la nia goi sa iqoso huiti kekenu pa mua vinagi pa inuma sapu vala nia goi koe Zihova. ¹⁶ Koasa vina lima ṅavulu puta rane, sapu pa mudina sa Sabati vina zuapa si mamu vala nia koe Zihova si keke vinariponi huiti vaqurana pule koasa mua vinagi pa inuma. ¹⁷ Karua botubotu bereti si kaqu paleke lani ri na hopeke tatamana koe Zihova. Karua kilo mamata palava memehedi si kaqu ta tavete koa ri hopeke bereti sapu henia isiti, beto asa si kaqu ta vala koe Zihova pude na vinariponi tana vua kenuna sapu ta pakete pa inuma. ¹⁸ Kaqu ta veko turaṅae koari na bereti sari ka zuapa tuna sipi kokoreo, sapu hopeke keke vuaḥenidi meke loke ari kisakisadi, keke bulumakao kokoreo vaqurana meke karua sipi kokoreo. Kaqu na vina vukivukihi va uququ koe Zihova si arini, turaṅae koari na dia vinariponi huiti, na vinariponi kolo vaeni. Sa vinariponi asa si kaqu tava uqu pa nika meke sa hinumaṅa lea tanisa si kaqu ta qetue koe Zihova. ¹⁹ Beto hoi si mamu va vukivukihi nia si keke qoti kokoreo pude na vina vukivukihi tana sinea, meke karua tuna sipi kokoreo sapu keke vuaḥenidi, pude na vina vukivukihi tana binaere koe Zihova. ²⁰ Kaqu ovulu sage nia sa hiamā sa bereti turaṅae koari karua sipi kokoreo pa kenuna Zihova, pude na vinariponi arilaedi koa Sa pude na ginani tadi na hiamā. ²¹ Koasa rane sana si lopu kaqu taveti gamu sari na mia tinavete soti, ba kaqu varigara meke vahesia gamu sa Tamasa. Sa tinarae hie si kaqu ta kopue koari na mia sinage na sage be pavei vasina koa si gamu doduru totošo mae hiroi.

²² Pa totošo pakepakete si gamu koari na mia inuma, si lopu kaqu koto va kamo la i gamu sari na huiti pa hukihukiridi rina mia inuma, meke lopu kaqu pule la si gamu meke seke vagi sari na batudi sari na huiti saripu koa holadi vasina; mi veko hola i si arini pude tadi na tie habahualadi na tie karovodi pude henai. Ura Arau se Zihova sa Mia Tamasa.” †

Sa Inevaṅa tadi Buki
(Ninaedi rina Tinoni 29:1-6)

²³ Meke zama la koe Mosese se Zihova, “Mu zama guahe koari na tinoni pa Izireli, ²⁴ ‘Kaqu kopu nia gamu sa rane kekenu koasa sidara vina zuapa pude magogoso koasa ṅati rane asa, meke kaqu mae varigara pa vinahesi si gamu, pana avosia gamu nodolo va gelenaedi sari na buki. ²⁵ Lopu kaqu taveti gamu sari na mia tinavete soti, ba kaqu va vukivukihi la koe Zihova si gamu.”

Sa Rane Tinaleosae tana Sinea
(Ninaedi rina Tinoni 29:7-11)

²⁶ Meke zama la koe Mosese se Zihova, ²⁷ “Sa rane vina manege puta koasa sidara vina zuapa si na rane pude kaqu ta taleosae sari na sinea tadi na tinoni Izireli. Koasa rane asa si loke tie si kaqu hite hena ginani, ba kaqu varigara mo meke vahesia sa Tamasa meke va vukivukihi la koa Sa. ²⁸ Loke tie si kaqu tavetavete koasa rane sana, sina asa sa rane sapu tava vulasa na taleosae sari na sinea tadi na tinoni Izireli. ²⁹ Be hena ginani si keke tie koasa rane sana, si namu lopu kaqu tava mate palae koari na tie Izireli si asa. ³⁰ Meke be keke tie si tavetavete koasa rane sana, sa Tamasa telena si kaqu kilasa va matea si asa. ³¹ Sa tinarae hie si kaqu soto la gua tugo koari na mia sinage na sage, be pavei vasina koa rini. ³² Pa rane vina sia koasa sidara vina zuapa podalae totošo lodu rimata meke kamo lodu rimata pa rane vina manege puta si na rane magogoso sapu ta vizatana pude tava madi si gamu, meke koasa rane asa si lopu kaqu hena ia gamu si keketoṅa.”

Sa Inevaṅa Vina Balabaladi rina Dia Ipi pa Qega
(Ninaedi rina Tinoni 29:12-40)

³³ Meke zama la koe Mosese se Zihova, ³⁴ “Mu zama guahe koari na tinoni pa Izireli: ‘Pa rane vina manege lima koasa sidara vina zuapa si kaqu podalae sa Inevaṅa Vina Balabaladi rina Ipi pa Qega d, meke ka zuapa rane si kaqu ta evaṅa si asa. ³⁵ Koasa rane kekenu si kaqu varigara si gamu meke vahesia gamu sa Tamasa, meke lopu kaqu hite taveti gamu sari na mia tinavete soti. ³⁶ Koari hopeke rane koari ka zuapa rane si kaqu turaṅa maeni gamu sari na mia vina vukivukihi na vinariponi ginani pude na mia vinariponi tana va uququ. Meke koasa rane vina vesu si mamu mae varigara pule pa vinahesi; mamu paleke maeni tugo sari na mia vinariponi ginani na vina vukivukihi pude tana va uququ.

³⁷ Arini sari na rane tava hope pude kopuni gamu pude va lavatia se Zihova koari na vinarigara vinahesi. Kaqu valani sari na vinariponi na vina vukivukihi va uququ pa hope, na vinariponi huiti, na kolo vaeni pa hopeke rane. ³⁸ Kaqu kopuni gamu sari na inevaṅa arini pa dia totošo meke gua tugo sari na rane Sabati

† 23:15 Ekd 23:16, 34:22; Diut 16:9-12 †† 23:22 Liv 19:9-10; Diut 24:19-22

‡ 23:26 Liv 16:29-34 †† 23:33 Diut 16:13-15

te Zihova meke kaqu valani tugo sari na mia vinariponi saripu ele va tatarani gamu meke gua tugo sari doduru mia vinariponi saripu valani gamu pa mia hiniva soti koe Zihova.

³⁹ Pana beto sa pinakepakete koari na mia inuma, si mi kopu nia sa Inevana Vina Balabaladi rina mia Ipi pa Qega koari ka zuapa rane, podalae pa rane vina manege lima koasa sidara vina zuapa. Meke sa rane kekenu meke sa rane vina vesu si kaqu na rane arilaedi pude magogoso si gamu. ⁴⁰ Meke koasa rane kekenu si kaqu henai gamu si kaiqa vua huda leadi saripu ele ta vizatadi koari na mia vuvua, meke vagi tugo kaiqa kava huda pamu na lelaña huda saripu koari na elelodi. Mamu tavetia sa inevana hope pude va lavatia se Zihova sa mia Tamasa. ⁴¹ Mi tavetia sa inevana asa pa ka zuapa rane hopeke vuaheni koasa sidara vina zuapa. Sa tinarae hie si kaqu ta kopue koari na mia sinage na sage doduru totošo mae hiroi.

⁴² Meke sari doduru tinoni Izireli si kaqu koa koari na ipi ka zuapa rane, ⁴³ pude kaqu tumae nia ri na tumia koari na sinage mae hiroi sapu tavete guni he e Zihova sari na tinoni Izireli pude koa koari na ipi totošo turaña vurani Rau si arini pa popoa Izipi. Arau tugo se Zihova sa mia Tamasa."

⁴⁴ Koasa siraña gua asa si poni nia Mosese koari na tinoni Izireli sa tinarae pude kaqu kopuni rini sari na inevana hope.

Kinopudi ri na Zuke

(Ekisidasi 27:20-21)

24 Zama se Zihova koe Mosese, ² "Mu garuni sari na tinoni Izireli, pude paleke maeni sari na oela olive viadi, pude tadi na zuke pa korapa Ipi Hopena, pude lopu kaqu makudo huruñu lamo sari na zuke.

³ Doduru boñi si kaqu va katui Eroni si arini pude toa lamo pa kenuna e Zihova osolae kamao munumunu. Sa tuturuana zuke si koa koasa lose hopena pa sadana sa poko goba pa vari korapana sa Lose Hopena meke sa Lose Hopena pa Hopena vasina koa sa Bokese Vinariva Egoi. Sa tinarae hie si kaqu ta kopue ninæ rane ka rane. ⁴ Kaqu kopuni Eroni sari na zuke hire koari na dia tuturuana qolo, meke dogori sapu kaqu toa si arini doduru totošo pa kenuna e Zihova.

Sa Bereti sapu Ta Vala Koe Tamasa

⁵ Mu henai kaiqa palava memehedi, sapu ka manege rua kilo mamata padana, mamu kinai ka manege rua bereti. ⁶ Vekoi pa karua tokele ka onomo pa hopeke tokele koasa tevolo qolo pa kenuna e Zihova. ⁷ Mamu vekoi kaiqa oto huda humaña lea pa batudi ri hopeke tokele, pude va uqua guana vina balabalana sa vinariponi la koe Zihova pude na hinobedi ri na bereti.

⁸ Koari doduru rane Sabati, sa bereti si kaqu ta veko pa kenuna e Zihova. Sa tinarae te Zihova hie koari na tinoni Izireli, si lopu kaqu makudo ninæ rane ka rane.

⁹ Sa bereti hie si te Eroni meke sari na tuna koreo.

Kaqu hena ia rini si asa pa vasina hopena, sina sa ginani hie si hopena hola sapu ta vala koe Zihova pude tadi na hiama." ††

Sa Vinakilasa tanisa Tie pu Zama Va Kaleania sa Pozana Zihova

¹⁰⁻¹¹ Koanana si keke tie sapu na tie Izipi sa tamana, meke na barikaleqe Izireli sa tinana. Pozana sa tinana si e Selomiti, na tuna vineki e Dibiri si asa, sapu gore mae guana koasa butubutu te Dani. Sa koreo hie si varivaritokei koa keke tie pa korapana sa kinoa tie Izireli, meke koasa totošo varitokei asa, si zama va kaleania sa sa pozana e Zihova, ke turaña la nia rini si asa koe Mosese, ¹² pude va kopu nia tie, meke aqania sapu nasa si kaqu tozini e Zihova, pude tavete la nia koasa.

¹³ Zama la koe Mosese se Zihova, ¹⁴ "Mu turaña vura nia sa tie sana pa sadana sa vasina koa tie. Sari doduru pu avosona sapu zama va kaleania si asa, si madi va opo nia limadia sa batuna, pude va sosodea sapu sea si asa. Beto asa, si kaqu gona va mate nia patu ri doduru tinoni pa butubutu si asa. ¹⁵ Beto asa si mamu tozini sari na tinoni Izireli, sapu be keke tie si zama va kaleania sa pozana e Zihova, si kaqu ta goregore nia sa, ¹⁶ meke tava mate nia tugo sa sa nana sineæ. Be keke tie Izireli babe keke tie karovona sapu koa pa popoa Izireli sapu zama va kaleania sa pozana e Zihova, si kaqu ta gona va mate patu koari doduru butubutu tie pa Izireli.

¹⁷ Be va mate tie si keke tie si kaqu tava mate tugo si asa. ¹⁸ Be va matea keke tie sa kurukuru tanisa votiki tie, si kaqu hobe nia kurukuru tugo sa tie pu va matena si asa. Kote hobe nia tinoa sa tinoa.

¹⁹ Be keke tie seke va bakora ia si keke tie, be vegugua sa tinavete sapu tavete la nia sa tie koasa, si kaqu gua tugo asa si kaqu ta tavete la koasa pu sekana si asa. ²⁰ Be va mokua sa si keke susurina sa tie, si kaqu tava moku tugo si keke koari na susurina, be lobiti pania sa si keke kali matana sa tie, si keke koari karua matana si kaqu ta lobiti palae tugo; be keke tie tupa va pakoa livona si keke tie, keke koari na livona sa tie sana si kaqu ta tupa va pako tugo. Be veguguana sa tinasuna sapu vata evañia sa tie koasa keke votiki tie, si kaqu ta tavete hobe pule la tugo koasa tie sana si asa. ²¹ Be keke tie va matea si keke kurukuru tanisa keke votiki tie, si kaqu hobe nia kurukuru tugo sa tie sana si asa; ba be va matea sa tie si keke votiki tie, si kaqu tava mate sa tie pu va matena sa tie asa. ²² Sari na tinarae hire si tamugamu doduru tinoni Izireli meke sari na tie karovodi pu koa somanae koa gamu, sina Arau se Zihova sa Mia Tamasa." ††

²³ Sipu beto zamani e Mosese koari na tinoni Izireli saripu gua hire, si vagia ri na tinoni Izireli sa tie meke turaña vura nia pa sadana sa kinoa tie meke gona va mate nia patu rini. Tavetia ri na tie Izireli gua pu zamani e Zihova koe Mosese.

† 24:5 Ekd 25:30

†† 24:9 Mt 12:4; Mk 2:26; Lk 6:4 ‡ 24:17 Ekd 21:12 †† 24:20 Ekd 21:23-25; Diut 19:21; Mt 5:38 †† 24:22 Nab 15:16

Vuaheni Vina Zuapa si Tava Magogoso sa Pepeso (Ditironomi 15:1-11)

25 Zama la koe Mosese se Zihova pa toqere Saenai, ¹² "Mu tozini sari na tinoni Izireli sari na tinarae hire: Pana nuquria gamu sa popoa sapu kaqu ponini gamu e Zihova, si lopu kaqu lelete si gamu koari doduru hopeke vina zuapa vuaheni. Kaqu tavete gua asa si gamu pude pamaña nia se Zihova. ³ Koari ka onomo vuaheni si boka lelete na kopu totoko ni meke paketi gamu sari na vuadi ri na huda vaeni koari na mia inuma. ⁴ Ba koasa vuaheni vina zuapa si kaqu va magogoso voleania gamu sa pepeso. Na vuaheni tava madina koe Zihova meke lopu kaqu lelete babe kopu totokoni gamu sari na mia inuma. ⁵ Doduru ginani sapu toa teledia meke lopu ta letedi koasa emata koana tamugamu si lopu tava malumu pude vagi gamu meke holuholuni. Meke lopu tava malumu tugo si gamu pude paketi sari na vuadi sari na qurepi pa inuma, babe la pa mia inuma pude kopu totoko ni vasina meke holuholuni. Sina kaqu tavamadi sa pepeso asa pa keke vuaheni pude na vina balabalaqu Rau, ⁶ Be guana lopu tavete inuma si gamu koasa vuaheni asa, ba sa pepeso si kote ponini gamu ginani si gamu doduru pa Izireli. Sari na ginani sapu toqolo teledia, si arini si tamugamu, meke tadi na pinausu, na tie tavetavete, meke tadi na tie karovodi mae sapu koa turañae koa gamu. ⁷ Sari na kurukuru ta pausudi meke sari na kurukuru pinomodi pu koa koari na mia inuma, ba kaqu henai mo gua sapu ta vagi koasa vuaheni asa.

Sa Vuaheni Ziubili d

⁸ Be ka zuapa toroso ka zuapa si varigarani gita koari ka zuapa vuaheni, si ka made ñavulu sia vuaheni si vura mae. ⁹ Ego, koasa Rane Tinaleosae tana Sinea si kaqu ta ivu sa buki pa doduruna sa popoa pa rane vina manege puta koasa sidara vina zuapa. ¹⁰ Sa vuaheni vina lima ñavulu puta si kaqu vata evañae nia na vuaheni arilaena gamu si asa. Kaqu urahae nia gamu sa tinarupaha koari doduru popoa Izireli pu koari na tinoni. Koasa vuaheni asa, sari doduru pepeso saripu ele ta holuholue si kaqu tava pule koari pu tagodi si arini pa pinodalaena, meke sarini pu ele ta holuholue guana pinausu si kaqu tava pule koari na dia butubutu na tatamana soti. ¹¹ Sa vuaheni vina lima ñavulu puta si kaqu na vuaheni ziubili. Lopu kaqu lelete si gamu koa rina inuma vaquradi, babe pakepakete pa doduruna sa inuma. Meke lopu kaqu pakepakete si gamu pa doduruna sa inuma vaeni. Meke lopu kaqu ta koto sari na lelañadi. Boka vagi tugo gamu sa ginani sapu toqolo hoborodi. ¹² Kaqu va madia gamu sa doduruna sa vuaheni meke kaqu henai mo gamu gua saripu ele toa koari na mia inuma.

¹³ Koasa vuaheni asa sari doduru pepeso pu ele ta holuholue, si kaqu tava pule la koasa pu tagona pa

† 25:1 Ekd 23:10-11

pinodalaena. ¹⁴ Ke pana vari holuholue ni gamu na tie Izireli pa varikorapa mia sari na mia pepeso, si mi lopu sekesekei. ¹⁵ Kaqu ta pada sa hinolu pepeso koari na vuahenina sapu boka ta vagi sa vuadi pa pepeso, sipu lopu ele tava pule sa tinago koasa butubutu tagona pa pinodalaena. ¹⁶ Be guana soku vuaheni sipu lopu ele kamo sa ziubili meke boka vagi va soku vua, sa padana sa hinolu si kote sage tugo; ba be sari na vuaheni si lopu soku pude vagi sa vuadi si kote ka visavisa mo, sa padana sa hinolu, sina kote hitekena tugo vinagidi sari na vuadi. Sina gua sapu ele ta holu si koa gua mo koasa sinokuna sa vuadi sapu ta vagi koasa pepeso. ¹⁷ Mu lopu sekesekei nia goi sa tie Izireli turañamu, ba mu va tabea se Zihova sa mua Tamasa.

Sa Tinasuna koasa Vuaheni Vina Zuapa

¹⁸ Mu va tabei sari doduru tinarae na ginaronu te Zihova, pude boka tava sare sa mua tinoa pa pepeso.

¹⁹ Kaqu koa ia na vuana sa pepeso, meke lopu kaqu qagania goi si keketona pude gania meke kaqu koa learane sa mua tinoa.

²⁰ Ba be koadia si kaiqa tie sapu kote nanasa gua hie: 'Na sa si kote hena ia gita pa korapana sa vuaheni vina zuapa, pana loke linetelete na pinakepakete si ta evaña koasa vuaheni asa?' ²¹ Kaqu mana nia e Zihova sa pepeso koasa vina onomo vuaheni, pude lopu kaqu qagani gita na ginani koari ka ñeta vuaheni. ²² Pana lelete pule si gamu koasa vuaheni vina vesu, si kote boka henai mo gamu sari na vua kenudi ta vagi pa vuaheni vina onomo, osolae kamo sa vuaheni vina sia, sipu komiha mae sari na linetelete vaqura.

Sa Vina Pulena sa Tinago koasa Butubutu pu Tagona pa Pinodalaena

²³ Gamu si lopu kaqu holuholu taloani sari na pepeso, sina lopu tamugamu sa pepeso asa, ba Nana tu e Tamasa; gamu si guana tie karovo mia mo, pu tava malumu mia mo pude tavetavete nia meke koa paki mo koa Rau.

²⁴ Pa doduru ia ka ia koasa pepeso pana ta holu si keke vasi pepeso, si kaqu tava malumu sa tie pu tagona pa pinodalaena sa pepeso pude ta holu vagi pule sipu lopu ele mae sari votiki tie pude holua. ²⁵ Be malaña sa tasimu meke holuholu nia sa sa kukuruna sa pepeso sapu tagoa sa, si kaqu mae sa turañana soti meke holu vagi pulea sa pepeso sana sapu holuholu nia sa tasina. ²⁶ Be keke tie si loke turañana pude holu vagi pulea sa pepeso asa, ba mumudi si bokaboka si asa, si mani holu vagi pulea mo telena. ²⁷ Koasa ginugua asa, si kaqu nae varigara ni sa sari na sinokudi rina vuaheni koa holadi, podalae sipu ta holuholue koa sa tie sa nana tinago meke kamo pa vuaheni ziubili, meke kaqu va pulea sa padana sa poata meke tabaria tugo sa holana meke kaqu tiqe vagi pulea sa sa nana tinago. ²⁸ Ba be lopu pada sa nana poata pude holu pule nia sa pepeso, si korapa koa hola nana mo sa pepeso pa kinopu tanisa tie pu

holuna si asa, osolae kamo pule si keke vuaheni ziubili koasa vuaheni asa si kaqu tiqe tava pule la koasa pu tagona pa pinodalaena si asa.

²⁹ Be keke tie si holuholu nia, si keke vetu kinoa pa korapana sa bara vasileana nomana, si boka holu vagi pulea sa si asa pa korapana sa vuaheni podalae koasa totošo sapu holua sa. ³⁰ Ba be lopu holu vagi pulea sa si asa koasa vuaheni kekenu, si siana nia sa sa totošo pude holu pule nia, ke sa vetu si ta evaŋae na nana tinago soti sa tie pu holuna meke sari na tutina. Namu lopu kaqu tava pule si asa koasa vuaheni ziubili. ³¹ Ba sari na vetu pu lopu koa pa korapa bara vasileana nomana, si kaqu ta holuholue pule pa sirana gua pu taveti gami koari na inuma. Sa tie pu tagona pa pinodalaena si boka holu vagi puleni si arini, meke kaqu boka tava pule si arini pa korapana sa vuaheni ziubili. ³² Ba sari na tie pa butubutu te Livae si boka holu vagi pulei sari na dia vetu koari na vasileana tadirini doduru totošo. ³³ Be keke vetu koari na vasileana lavata hire si ta holuholue koa keke tie pa butubutu te Livae, meke lopu ta holu vagi pule si asa, si kaqu tava pule si asa koasa vuaheni ziubili, sina sari na vetu pu tago soti ri na tie pa butubutu te Livae saripu koa koari pa vasileana lavata tadi na tinoni Izireli, si na dia soti rini ninae rane. ³⁴ Ba sari na vasidi duduli tadi na rovana kurukuru ŋame, saripu koa vari likohae koari na vasileana lavata tadi na tinoni pa butubutu te Livae, si namu lopu kaqu ta holuholue. Na dia tinago ninae rane si arini.

Sari na Tinarae La koari na Tie Malaŋa

³⁵ Be keke tie Izireli turaŋamia sina tie malaŋana meke koa tata koa gamu, meke lopu boka toka pule nia si asa; ego mamu toka nia gamu si asa. Kekeŋoŋo gua tugo sapu hoke toka nia gamu si keke tie karovona, pude lopu kaqu rizu taloa koa gamu si asa. ^{†36} Mu lopu tepa tomo nia goi kaiqa toŋa koasa lipulipu sapu vala nia goi koasa tie malaŋa, ba mu va tabea sa Tamasa, mamu qetu nia mo sa tie Izireli turaŋamu hie pude koa valeana tata koa goi. ³⁷ Mu lopu tepa nia poata pude tomoa sa poata sapu poni nia goi koasa, meke lopu tomo nia poata koasa ginani sapu poni nia gamu koasa. ^{†38} Hie sa tinarae te Zihova sa mia Tamasa. Arau mo sapu turaŋa vurani gamu pa popoa Izipi meke ponini gamu sa popoa pa Kenani. Arau tugo sa mia Tamasa.

Tina Rupaha pa Tinoa Pinausu

³⁹ Be keke tie Izireli turaŋamu sapu koa tata koa goi, si malaŋa hola meke holuholu pule nia si asa koa goi, pude na pinausu tamugoi, mu lopu va tavetavete guni nia goi na pinausu si asa pu tavetavete ba loke tinabara. ^{‡40} Kaqu koa koa goi gua mo na tie tavetavete ta tabarana si asa pude toka nigo, osolae kamo pule si keke vuaheni ziubili. ⁴¹ Koasa totošo tugo asa, si kaqu

taluarae koa goi si asa meke sari na nana koburu, meke pule la koasa nana tatamana soti, meke koasa pepeso tadi na tiatamana, ⁴² Sari na tinoni Izireli hire si na Qua pinausu; turaŋa vurani Rau pa popoa Izipi; meke lopu kaqu ta holuholue pude na pinausu si arini. ⁴³ Mu lopu toleŋe gua ŋoŋovalia, ba mamu va tabea sa mua Tamasa. ⁴⁴ Be guana hivani gamu si kaiqa pinausu, si mamu holui si arini koasa votiki butubutu saripu koa pa vari likohae mia. ⁴⁵ Kote boka holui tugo gamu sari na koburu tadi na tie karovodi, saripu koa pa korapa mia popoa. Sari na koburu gua hire; saripu podo pa mia popoa, si boka gunini mo na mia tinago si arini, ⁴⁶ meke kaqu veko hola i gamu pude na tinago tadi na tumia koreo, pude kaqu nabaluni gamu rini ninae rane pa dia tinoa. Ba mi lopu toleŋe gua ŋoŋovalia si keke tie Izireli turaŋamu.

⁴⁷ Be keke tie karovona sapu koa pa korapa mia popoa, si tagotagona, meke keke tie Izireli si malamalaŋana, meke holuholu pule nia sa tie Izireli hie, koasa tie karovona, ba be pude vata evaŋae pule nia keke tie soti koasa tatamana tanisa tie karovona gua; ⁴⁸ pa mudina sipu holuholu pule nia si asa, si toŋoto tugo si asa, pude boka holu vagi pule nia si asa. Keke koari na tasina, ⁴⁹ ba be buhina ba be tasina karokarovo, ba be kaiqa ri na turaŋana saripu tata sisigiti koasa, si boka holu vagi pule nia si asa; ba be asa telena si ari nana poata, si boka holua sa sa nana tinarupaha soti. ⁵⁰ Kaqu la vivinei va toŋotia sa sa tie pu holuna si asa; meke kaqu naei rini sari na vuaheni, podalae koasa totošo sipu holuholu pule nia si asa, osolae kamo sa vuaheni tanisa ziubili, meke kaqu tiqe ta tabara sa hinoluna sa nana rinupaha koasa laena sa tinabara, sapu ele ta tabara nia sa tie tavetavete koari na vuaheni arini. ⁵¹⁻⁵² Kaqu va gore pania sa sa kukuruna sa poata tinabara, koasa padana sa sinoku vuaheni koa holadi. ⁵³ Sa tie karovo tagotagona si kaqu tavetavete guni nia sa tie pu holuholu pule nia si asa guana na tie tavetavete pu ta tabara hopeke totošo pa vuaheni. Mi lopu va malumia sa tie karovona sapu sa nana palabatu pude toleŋe gua ŋoŋovalia si asa. ⁵⁴ Be lopu ta rupaha sa tie hie koa ke sirana gua arini, ba kaqu ta rupaha si asa meke sari na tuna koasa vuaheni pule tanisa ziubili. ⁵⁵ Sari na tie Izireli si lopu kaqu koa pinausu ninae rane, sina na pinausu te Zihova sarini. Ele ta holu vagi vura pa popoa Izipi si arini, sina Arau si e Zihova sa dia Tamasa."

Sari na Minana Tanisa Vinatabe

(Ditutironomi 7:12-24, 28:1-14)

26 Zama se Zihova, "Mu lopu tavete beku, babe va turui sari na vina tigoŋo, dedegere patu, babe sari na patu ta peqopeqo kinehadi pude tana vahesihi, sina Arau se Zihova sa mia Tamasa. ^{‡2} Mi kopuni sari na rane sabati, mi pamaŋa nia sa Qua vasina hopena, vasina tavahesi si Arau, ura Arau se Zihova.

† 25:35 Diut 15:7-8 †† 25:37 Ekd 22:25; Diut 23:19-20 ‡ 25:39 Ekd 21:2-6; Diut 15:12-18

‡† 26:1 Ekd 20:4; Liv 19:4; Diut 5:8, 16:21-22, 27:1

³ Be luli gamu sari na Qua tinarae meke va tabei gamu sari na Qua ginarunu, ⁴ si kaqu garunu atunia Rau koa gamu sa ruku pa tooso garona, pude kaqu toa valeana pa pepeso sari na linetelete, meke sari na linetelete huda si kaqu vua katakata. ⁵ Kote pakepakete va sokusoku ginani si gamu. Sipu lopu ele hokoto sa tinavete paqaha pania sa kapuna sa kiko hui, si kamo mo sa pinakepakete tanisa vua qurepi. Meke sipu lopu ele makudo sa pinakepakete tana vua qurepi, si kamo mo sa tooso lelete pule, ke kote deṅa valeana si gamu doduru tooso, meke sa mia tinoa si kote ta kopue va leana pa mia popoa.

⁶ Kaqu vatu nia Rau sa binule pa mia popoa, meke tooso puta gamu pana boṅi, lopu kaqu matagutu nia gamu si keke tie. Kaqu hadu va seui Rau sari na kurukuru variva mate pa mia popoa, meke namu loke vinaripera nomana si kaqu raza mae koa gamu. ⁷ Kaqu va kilasi gamu sari na mia kana; meke kaqu va matei gamu si arini. ⁸ Ari ka lima mo koa gamu, si boka va kilasi si keke gogoto tie; meke ari ka keke gogoto mo koa gamu, si boka va kilasi sari ka manege puta tina tie. ⁹ Kaqu manani gamu Rau si gamu, meke kaqu va sokui Rau sari na tumia. Kaqu kopu nia Rau sa nada vinariva egoi sapu tavetia Rau koa gamu. ¹⁰ Kaqu omunu turaṅa gamu na pinakepakete, meke lopu kaqu boka tava beto pa keke vuaheni osolae kaqu ta okipalae sari na pinakepakete koadi pude poni lolomo sari na pinakepakete vaqura. ¹¹ Kaqu koa turaṅa gamu Rau koasa Qua Ipi Hopena, meke namu lopu hite kaqu etulu pani gamu Rau. ¹² Kaqu koa turaṅa gamu Rau; Arau si kaqu na mia Tamasa, meke gamu si kaqu na Qua tinoni. ^{††13} Arau Zihova sina na mia Tamasa, pu turaṅa vurani gamu pa popoa Izipi, pude lopu kaqu na pinausu pule si gamu. Ele mokua Rau sa ṅiniraṅira sapu va opo gore gamu pa tinavete mamata, meke vata rupaha gamu Rau pude va turu toṅoto gamu koasa mia inene.”

Vina Kilasana sa Vina Karikari (Diutironomi 28:15-68)

¹⁴ Zama se Zihova, “Be koromia avosau gamu, meke lopu hiva luli gamu sari na Qua zinama, si kaqu va kilasa gamu Rau. ¹⁵ Be koromia avosi gamu sari na Qua tinarae meke sari na Qua zinama, meke sa nada vinariva egoi sapu tavetia Rau koa gamu, ¹⁶ si kaqu va kilasa gamu Rau, koari na tinasuna gua hire: kaqu va razani gamu tinarazuzu variva hodahodakana Rau si gamu, na minoho korokoro na nunuare, sapu boka va ridai sari na matamia meke va malohori sari na tinimia. Kaqu lete hobori mo gamu sari na mia linetelete, ba lopu kaqu leadi sina sari na mia kana pu kaqu va kilasa gamu, si kote gani si arini. ¹⁷ Kote tokani Rau sari na mia kana, pude kaqu tava kilasa si gamu, meke sari na mia kana, si kote koimatani gamu; meke kote matagutu tarazuzu va kaleana si gamu meke kote govete hoboro, pana loke tie hadu gamu.

¹⁸ Pana be hola sari doduru pu gua hire, meke be lopu avoso Au tugo gamu si Arau si kaqu ka zuapa tooso va noma hola la ia Rau sa mia vina kilasa.

¹⁹ Kaqu mokui Rau sari na ṅiniraṅiradi ri na mia vinalesi pule, loke vasi ruku si kaqu hoqa mae, kaqu dada sari na mia popoa, meke kaqu ṅinira guana aeana sa pepeso. ²⁰ Sari doduru mia minabo pa tinavete si kote loke laedi, sina kote loke ari ginanidi sari na mia linetelete pa pepeso, sari na mia linetelete huda ba kote loke vuadi.

²¹ Be lopu makudo kana Au tugo gamu, meke koromia avoso au gamu, si kaqu va noma la ia Rau sa mia vina kilasa ka zuapa tooso pule. ²² Kaqu garunu atuni Rau koa gamu sari na kurukuru variva mate, meke kaqu va matei rini sari na tumia, meke sari na mia rovana kurukuru ṅame; sari na mia siraṅa si kote ivulu beto, sina lopu soku sari na tie si koa hola.

²³ Be lopu va nonogai tugo gamu sari doduru vina kilasa gua hire, meke lopu avoso Au tugo gamu, meke koromia luli Au gamu, ²⁴ si ego, kaqu duta atu gamu Rau, meke va kilasa gamu ka zuapa tooso, ṅinira hola nia sapu pa kekenu. ²⁵ Kaqu turaṅa atu nia Rau sa qeto minate, pude va kilasa gamu, ura na va karia gamu sa nada vinariva egoi; meke be la si gamu, meke la varigara koari na mia vasileana lavata, pude tava sare mia gua; ba kaqu garunu atuni gamu minoho loke sinalaṅadi Rau si gamu, meke kaqu valani gamu Rau koari na limadi ri na mia kana. ²⁶ Kaqu va gore hitekia Rau sa mia vinagi ginani, ke sari ka manege puta barikaleqe si kaqu motui mo rini pa keke motu sari doduru gedi ginani pu vagi rini. Pana variva hiani rini, meke hena betoi, si lopu kaqu deṅa si arini.

²⁷ Be loke tooso si boka avoso Au gamu, meke koromia luli Au, meke pa mudidi ri doduru pu gua arini, meke korapa lopu va avoso Au na koromia va tabe Au tugo gamu, ²⁸ si kaqu bugoro puleni gamu tugo Rau, meke sa Qua binugoro asa si kaqu ka zuapa tooso ka zuapa kaleana hola nia sa vina kilasa visoroi hire. ²⁹ Sa mia inovia si kaqu kaleana hola, meke kaqu henai gamu sari na tumia soti. ³⁰ Sari na mia vasidi va hesihesiana beku koari na toqere si kaqu huara pani Rau, meke kaqu huara ilasi tugo Rau sari na mia hope tana oto huda humaṅa lea, meke kaqu oki varigara lani Rau koari na mia beku hoqadi sari na tinimia saripu mate pa Qua tinaṅaziri, ³¹ si kaqu ta huara inete va umumu sari na mia vasileana lavata meke sari na mia vasidi va hesihesiana beku meke lopu kaqu qetuni Rau sari na mia vina vukivukihiva uququ. ³² Kaqu huara va inete betoa Rau sa mia popoa meke sari na mia kana pu mae koa ia si kaqu hodahodaka nia sa tinahuara asa. ³³ Kaqu turaṅa atunia Rau koa gamu sa vinaripera, meke kaqu ta raovo vagi pude la pa votiki popoa si gamu. Sa mia popoa si kote ta inapaha beto, meke sari na mia vasileana lavata si kote ta veko palae pa tinahuara. ³⁴⁻³⁵ Meke kaqu qetu beto nia sa popoa pepeso sa minagogoso koari na vuaheni sapu koa ta raovo vagi si gamu koari na popoa tadi na mia kana.

† 26:3 Diut 11:13-15, 28:1-14 †† 26:12 2 Kor 6:16

Kaqu vagia sa pepeso sa minagogoso sapu lopu kopu nia gamu totoaso koa koasa pepeso asa.

³⁶ Gamu sapu koa pa tinaraovo si kaqu va matagutu na tarazuzu gamu Rau, meke sa ovaṅana sa elelo sapu givusia si kaqu va govete gamu si gamu. Kaqu govete si gamu, gua tugo sapu ta hadu nono si gamu pa vinaripera meke kaqu hoqa hoboroni gamu, ba loke kana si hadu gamu. ³⁷ Kaqu vari duta pulei telemia pa mia ginovete totoaso loke tie hadu gamu, meke lopu kaqu boka varipera la ia gamu si keke kana. ³⁸ Pa tinaraovo si kaqu mate gamu, meke kaqu ta pomunae si gamu koari na pepeso tadi na mia kana. ³⁹ Ka visavisa gamu saripu korapa toa pa popoa tadi na mia kana si kaqu koa hola pa mia minatagutu na tinalotaṅa, koa gua koari na mia sinea meke sinea tadi na tiatamamia.

⁴⁰ Ba sari na tudia ri na tumia si kaqu helahelae ni sari na dia sinea, meke sari na sinea tadi na tiatamadia, sarini pu lopu kopuni sari na Qua zinama, meke kana Au meke va sea mae koa Rau, ⁴¹ meke va bugoro Au meke garunu lani Rau si arini pa tinaraovo pa popoa tadi na dia kana. Ba mumudi pana pulepaho meke va pepekae puleni sari na tudia rina tumia meke hokoto sa vina kilasadi rina dia sinea na vinagugue, ⁴² si kaqu balabala pulea Rau sa Qua vinariva egoi koe Zekopi meke koe Aisake meke Ebarahami, meke kaqu balabala pulea Rau sa Qua vina tatara pude poniasa popoa koari na tutidia. ⁴³ Ba kekenu, si kaqu luaria ri na tinoni pu koadi vasina koasa popoa, meke kaqu qetu nia sa pepeso sa nana minagogoso sipu ivulu si asa; meke kaqu tava hokoto sa vina kilasa tugo tadirini koari na dia sinea, sina va kari rini sari na Qua tinarae na Qua zinama. ⁴⁴ Ba sipu korapa koa si arini koari na popoa tadi na dia kana si lopu kaqu luaria pani betoni Rau si arini, babe va mate betoi; sina lopu kaqu veko pania Rau sa Qua vinariva egoi koa rini. Arau mo se Zihova sa dia Tamasa si kopu totoko ni sari na Qua zinama. ⁴⁵ Kaqu balabala pulea mo Rau sa Qua vinariva egoi sapu ele tavetia Rau koari na tiatamadia, sipu va dogoroni Rau koari doduru butubutu sa Qua ṅiniraṅira totoaso turaṅa vurani Rau pa popoa Izipi pude arini sina Qua tinoni, meke Arau se Zihova sina dia Tamasa.”

⁴⁶ Arini sari doduru tinarae na zinama saripu tozi lani e Zihova koe Mosese pa toqere Saenai, pude tadi na tinoni Izireli.

Sari na Tinarae koasa Guguadi rina Vinariponi koe Zihova

27 Zama la koe Mosese se Zihova, ² pude tozi lani koari na tinoni Izireli sari na tinarae hire: Pana tava madi la koe Zihova si keke tie pa zinama tokotokoro, sa tie si boka ta holu pule koe Zihova koari na padadi ri na poata hire. ³⁻⁷ Koasa padapadana sa siliva sapu tavetia sa hiamia koasa padapadana hopena tadi na hiamia, sa palabatu sapu ka hiokona puta meke kamoā onomo ṅavulu puta vuahenina, si

kaqu ka lima ṅavulu puta poata siliva. Sa barikaleqe na vineki hola hiokona vuahenina si kaqu ka tolongavulu poata siliva. Sa koreo vaqura podalae ka lima meke kamoā ka hiokona puta vuahenina, si kaqu ka hiokona puta poata siliva. Sa vineki vaqura si ka manege puta poata siliva. Sa koburu koreo sapu lopu ele ka lima vuahenina, si ka lima poata siliva hinoluna. Sa koburu vineki si ka ṅeta poata siliva hinoluna. Sa barogoso hola nia onomo ṅavulu vuahenina si manege lima poata siliva, meke sa kaleqe sapu hola nia onomo ṅavulu vuahenina si manege puta poata siliva.

⁸ Be keke tie malamalaṅana si lopu boka tabaria sa sa padana sa tie sapu tava madina pa zinama tokotokoro, si kaqu ta turaṅa la koasa hiamia sa tie madina, meke kaqu va goreā sa hiamia sa padana sa hinoluna, padana gua sa binokaboka sapu boka tabaria sa si asa.

⁹ Be na kurukuru sapu garo pude na vina vukivukihi, si mani tokotokoro nia sa tie koe Zihova; tava madi tugo si asa, lopu boka holu pule nia koe Zihova.

¹⁰ Lopu kaqu hobe nia keke votiki kurukuru sa tie sa kurukuru madina. Be podeke evaṅia sa sapu gua asa, si kaqu te Zihova beto mo sari karua kurukuru. ¹¹ Be keke tie pa nana zinama tokotokoro si vala nia sa si keke kurukuru lopu viana sapu lopu qetu nia sa Tamasa, pude va vukivukihi la nia koa Sa, si kaqu turaṅa la nia sa pa kenuna sa hiamia. ¹² Kaqu pada ia sa hiamia sa hinoluna gua sapu padana sa laena sa kurukuru, meke asa tugo sa hinoluna. ¹³ Be hiva holu vagi pule nia sa tie sa kurukuru, si kaqu holu vagi pule nia sa si asa, koasa padana ta tozi koasa hiamia meke tomo pule la nia pule ka hiokona puta paseniti.

¹⁴ Be keke tie koa gamu si hiva va madia koe Zihova sa nana vetu; kaqu tavete vura nia sa hiamia sa hinoluna koasa padana sa laena sa vetu, meke asa tugo sa padana. ¹⁵ Be sa tie sapu va madi la nia koe Zihova sa vetu si hiva holu vagi pule nia sa si asa, si kaqu holua sa si asa koasa hinoluna, meke tomo la nia pule ka hiokona puta paseniti koasa hinoluna.

¹⁶ Be keke tie si hiva va madi la nia koe Zihova, sa kukuruna sa nana pepeso, sa hinoluna si kaqu ta pada koasa sinokudi ri na kiko linetelete, pu kaqu ta lete koasa pepeso. Sa hinoluna si kote padana ka manege puta poata siliva pa hopeke hiokona kilo kiko bale.

¹⁷ Be lopu sana va madia sa sa pepeso pa mudina sa vuaheni ziubili, sa doduruna sa hinoluna sa pepeso si ta hivae. ¹⁸ Ba be va madia sa tie si asa hola kaiqa vuaheni mumudi, si kaqu tavete vura nia sa hiamia sa laena sa hinoluna koari na vuaheni saripu koa hola osolae kamoā sa vuaheni ziubili meke kaqu tava gore sa hinoluna koasa ninaedi rina vuaheni meke kamoā sa vuaheni ziubili. ¹⁹ Be hiva holu vagi pule nia sa tie sa inuma sapu va madi la nia sa, si kaqu holua sa koasa hinoluna, meke tomo la nia pule ka hiokona puta paseniti koasa padana. ²⁰ Be vata holu nia sa sa inuma koa keke tie, ba kekenu si lopu holu vagi pule nia sa telena koe Zihova, si kote siana nia sa sa ṅiniraṅira, pude holu vagi pule nia si asa. ²¹ Koasa vuaheni ziubili

† 26:42 Zen 17:7-8, 26:3-4, 28:13-14

pule sapu korapa mae hoi, si kaqu Nana soti e Zihova sa tinago asa, gua asa ke kaqu tadi na hiama si asa.

²² Be keke tie si va madi la nia koe Zihova, si keke inuma sapu ele holua sa, ²³ sa hiama si kaqu tavete vura nia sa laena padadi ri na vuaheni osolae kamo a sa vuaheni ziubili, meke kaqu tabaria sa tie sa hinoluna koasa rane tugo asa, meke sa poata si kaqu Nana e Zihova. ²⁴ Koasa vuaheni ziubili sa inuma si kaqu tava pule la koasa pu tagona pa pinodalaena babe pa tutina.

²⁵ Sari doduru laedi si kaqu ta tabara hinoludi koasa padapadana hopena tadi na hiama.

²⁶ Sa tuna kenuna sa kurukuru si ele Nana tu e Zihova; ke loke tie si kaqu va madi pule la nia koe Zihova, guana nana vinariponi pa nana hiniva soti. Be guana sa tuna kenuna sina tuna bulumakao babe na tuna sipi babe na tuna qoti si asa si ele nana tu e Zihova si asa, ²⁷ ba sa tuna kenuna sa kurukuru sapu lopu viana pa dinogodogorae te Zihova pude na vina vukivukihhi, si boka ta holu vagi pule koasa laena meke tomo la nia ka hiokona puta paseniti koasa hinoluna. Be lopu ta holu vagi pule si asa, sari na hiama si boka holua koa keke tie koasa padana sa hinoluna.

²⁸ Loke tie si boka holuholu nia babe holu vagi pulea, sa vinariponi sapu ele ta poni meke tava madi koe

Zihova, be na tie, babe na kurukuru, babe na pepeso. Nana mo e Zihova si asa ninae rane. ^{†29} Sa tie sapu pada pude kaqu tava mate sina sekea sa sa tinarae te Zihova, sa nana tinoa si lopu kaqu tava malumu pude ta holu vagi pule, ba kaqu tava mate tugo si asa.

³⁰ Keke pa manege koari doduru vinagi pa pepeso be na huiti babe na vua huda si asa, si te Zihova si arini.

^{††31} Be keke tie si hiva holu vagi pulea si keke toŋa, kaqu holua sa sa padana sa hinolu meke tomo la nia ka hiokona puta paseniti si asa. ³² Keke koari doduru vina manege puta kurukuru, ta pausudi koa gamu si te Zihova. Pana ta nae sari na kurukuru, sari doduru vina manege puta si te Zihova. ³³ Lopu kaqu tavete valeania sa tie pu ari nana kurukuru, pude ta vizata si kaiqa kurukuru kaleadi, meke lopu boka hobei tugo sa sari keke pa manege. Ba be varihobei ni sa sari na kurukuru, kaqu te Zihova beto sari karua kurukuru meke lopu kaqu tava malumu pude ta holu vagi pule si arini koa Sa.

³⁴ Arini sari na tinarae saripu tozi lani e Zihova koe Mosese pa toqere Saenai, pude tadi na tinoni Izireli.

---

† 27:28 Nab 18:14 †† 27:30 Nab 18:21; Diut 14:22-29

Ninaedi rina Tinoni

Sa Vinabakala

Sa buka "Naba" si tozi vurani sari vivineidi rina tinoni Izireli pa varikorapadi ka made ṅavulu puta vuaheni podalae totošo taluarae si arini pa Toqere Saenai osolae la kamo pa Ovuku Zodani pa volosona sa popoa Kenani vasina sapu va tatara ni Tamasa pude tadirini. Sari na vivinei koasa buka hie, si na vivineina sa inene koari ka made ṅavulu puta vuaheni pa soloso qega. Karua totošo si ta nae sari na sinokudi rina tinoni, gua asa ke ta pozae Naba sa buka hie. Sa ninae kekenu si ta tavete pa totošona koa si arini pa Toqere Saenai, meke sa ninae vina rua si pa totošo kamo rini sa Ovuku Zodani pa kali gasa rimata pa Kenani, totošo tata kamo rini sa popoa tava tatarana pa Kenani. Pa mudina sa ninae kekenu sapu tavetia e Mosese, si taluarae si arini pa Toqere Saenai meke la kamo pa Kadesi Banea pa volosona sa popoa Kenani. Koasa totošona asa si matagutu sisigiti si arini pude nuquru la koasa popoa asa, ke lopu la si arini. Koasa ginugua sapu lopu hite raṅea rini se Zihova, sa Tamasa tadirini si va kilasi Sa si arini. Ke va enei Sa si arini koasa soloso qega, osolae mate si arini pu lopu raṅea si Asa. Sari na tudia mo si kamo pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani.

Ari kaiqa butubutu si vagi va karovi rini sari na pepeso pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani, ba ari kaiqa butubutu Izireli pule si va namanama pude karovo koasa ovuku pude boka la vagi va karovi rini sari na pepeso pa Kenani gua sapu ele va tatara vekoni e Zihova koa rini.

Sa buka hie si tozi vurani sari na vivineidi rina tie te Tamasa totošo tutuvi rini sari na tinasuna mamatadi. Soku totošo si matagutu si arini, meke sari na dia binalabala si malohoro gore taloa. Hoke zama va gore ia rini se Mosese sa dia koimata, meke lopu hiva nia tugo rini sa Tamasa. Tozi vura nia tugo sa buka hie sari na hahanana te Mosese. Ta dogoro sapu sari nana binalabala si ṅiniradi hola pa linulina sa Tamasa. Hoke va bugoria rini si asa, ba lopu hite luari sa si arini, ba vahesia sa sa Tamasa meke taveti sa sari doduru tinavete gua sapu hivani Tamasa. Sa buka tugo hie si tozi vurani sari na hahanana te Zihova meke lopu hite hobe si Asa. Doduru totošo si tataruni Sa sari na Nana tinoni. Ba be malohoro si arini, meke kaiqa totošo hoke kilu ia rini, meke korodia luli rini sari na Nana tinarae, ba kopu totokoni Sa, meke tokani Sa.

Sari na ṅati Pinaqapaqahana sa Buka

Sari na tie Izireli si va namanama pude taluarae pa Toqere Saenai. Hinia 1:1 kamo hinia 9:23

a. Sa ninae tie kekenu. Hinia 1:1 kamo hinia 4:49

b. Hopeke tinarae meke kinopu. Hinia 5:1 kamo hinia 8:26

c. Sa Pasova vina rua. Hinia 9:1-23

Toqere Saenai kamo la pa Moabi. Hinia 10:1 kamo hinia 21:35

Sa inene likohaena sa popoa Moabi. Hinia 22:1 kamo hinia 32:42

Ta tozi pule sari ṅati tinitoro pu ta evaṅa pa inene podalae Izipi meke kamo Moabi. Hinia 33:1-49

Sari na tinarae totošo va namanama karovo la pa Zodani. Hinia 33:50 kamo hinia 36:13:

Sa Ninae Kekenu tadi na Tinoni Izireli

1 Pa rane kekenuna sa sidara vina rua koasa vuaheni vina rua sipu taluarae pa popoa Izipi meke korapa koa pa soloso qega pa popoa Saenai si arini, si zama la koe Mosese se Zihova pa korapa Ipi Hopena, ^{†2} "Agoi meke Eroni si kaqu nae sari na tie nomadi pa korapana sa butubutu Izireli, koari na dia butubutu meke na dia tatamana. Kaqu kubere goreni gamu pozadi sari doduru tie, ³ sarini pu ka hiokona puta vuahenidi kamo koari na tie komihadi saripu

pada pude somana pa vinaripera. ⁴ Mi tepai, sari na baṅara pude keke koari hopeke butubutu si tokani gamu. ⁵ Hire sari na pozadi:

Koasa butubutu Rubeni, si e Elizua, sa tuna e Sedeu; ⁶ koasa butubutu Simione, si e Selumieli, sa tuna e Zurisadai;

⁷ koasa butubutu Ziuda, si e Nasoni, sa tuna e Aminadabi;

⁸ koasa butubutu Isaka, si e Netanela, sa tuna e Zua;

⁹ koasa butubutu Zeboloni, si e Eliabi, sa tuna e Heloni;

¹⁰ koasa butubutu Iparemi, si e Elisama, sa tuna e Amihudi;

† 1:1 Nab 26:1-51

koasa butubutu Manase, si e Qamalieli, sa tuna e Pedazu;

¹¹ koasa butubutu Benisimane, si e Abidani, sa tuna e Qitione;

¹² koasa butubutu Dani, si e Ahieza, sa tuna e Amisadai;

¹³ koasa butubutu Asa, si e Paqieli, sa tuna e Okarani;

¹⁴ koasa butubutu Qadi, si e Eliasapi, sa tuna e Dueli;

¹⁵ koasa butubutu Napitalai, si e Ahira, sa tuna e Enani.”

¹⁶ Arini sari na tie ta vizatadi koari hopeke butubutu, na koimata koari na hopeke dia butubutu soti. ¹⁷⁻¹⁸ Pa rane kekenuna sa sidara vina rua, koasa tinokae tadi ka manege rua banara sara, si tioko varigarani e Mosese meke Eroni sari doduru butubutu, meke kubere gorenari sari doduru tie, koari na butubutu na dia tatamana. Pozadi sari doduru tie saripu ka hiokona puta vuahenidi, meke kamo koari na tie komihadi, si ta kubere gore meke ta nae, ¹⁹ gua puta tugo sapu tozia Zihova. Pa korapa soloso qega, pa popoa Saenai, si kubere gorenari Mosese pozadi sari doduru tie. ²⁰⁻⁴⁶ Sari na tie saripu ka hiokona puta vuahenidi, kamo koari na tie komihadi, arini pu garo pa vinaripera, si ta kubere gore pozadi, koari na dia butubutu na tatamana, podalae koasa butubutu te Rubeni, sa tuna kenuna e Zekopi. Sari na ninaedi ri doduru tie si gua hire:

koasa butubutu Rubeni, sa sinokudi ri na tie varipera si ari ka made navulu onomo tina lima gogoto;

koasa butubutu Simione, sa sinokudi ri na tie varipera si ari ka lima navulu sia tina neta gogoto;

koasa butubutu Qadi, sa sinokudi ri na tie varipera si ari ka made navulu lima tina onomo gogoto lima navulu puta;

koasa butubutu Ziuda, sa sinokudi ri na tie varipera si ari ka zuapa navulu made tina onomo gogoto;

koasa butubutu Isaka, sa sinokudi ri na tie varipera si ari ka lima navulu made tina made gogoto;

koasa butubutu Zeboloni, sa sinokudi ri na tie varipera si ari ka lima navulu zuapa tina made gogoto;

koasa butubutu Iparemi, sa sinokudi ri na tie varipera si ari ka made navulu tina lima gogoto;

koasa butubutu Manase, sa sinokudi ri na tie varipera si ari ka tolongavulu rua tina karua gogoto;

koasa butubutu Benisimane, sa sinokudi ri na tie varipera si ari ka tolongavulu lima tina made gogoto;

koasa butubutu Dani, sa sinokudi ri na tie varipera si ari ka onomo navulu rua tina zuapa gogoto;

koasa butubutu Asa, sa sinokudi ri na tie varipera si ari ka made navulu eke tina lima gogoto;

koasa butubutu Napitalai, sa sinokudi ri na tie varipera si ari ka lima navulu neta tina made gogoto;

koasa butubutu Manase, sa sinokudi ri na tie varipera si ari ka lima navulu neta tina made gogoto;

Sa vinarigaraedi ri doduru tie varipera si ari ka onomo gogoto neta tina lima gogoto lima navulu puta:

⁴⁷ Sari na tie pa butubutu Livae mo si lopu ta kubere gore pozadi gua rina votiki butubutu, ⁴⁸ sina zama se Zihova koe Mosese, ⁴⁹ “Totoso kubere gorenari gamu sari na pozadi ri na tie pu garodi pude varipera, si lopu kaqu va somanae ia gamu sa butubutu Livae. ⁵⁰ Ba kote va kopuni mo gamu koasa Qua Ipi Hopena meke sari doduru likakalae tanisa tinavete vasina, meke arini si kaqu kopu nia na palekia totozo rizu gamu, meke koa vari likohae nia pa korapana sa kinoa tie. ⁵¹ Totoso rizu gamu koasa mia kinoa varigara, si kaqu pazu gorenari ri na tie Livae sari na ipi meke kaqu va turu pulei koari na vasidi vaquradi. Be esei sa votiki tie sapu tata mae koasa Ipi Hopena, si kaqu tava mate tugo si asa. ⁵² Sari na tinoni Izireli si kaqu va turui sari na dia ipi, koari hopeke dia pukuna. Hopeke tie si kaqu koa koasa nana pukuna, pa kauruna sa nana pitipiti soti. ⁵³ Ba sari na tie pa butubutu te Livae si kaqu koa kopu vari likohae nia sa Ipi Hope, pude loke tie Izireli si kaqu ene tata mae meke tava kilasa koasa binugoro te Zihova.” ⁵⁴ Gua asa ke tavete betoi ri na tie Izireli sari doduru gua pu zamani e Zihova koe Mosese.

Vina Tonotodi rina Butubutu koasa Kinoa Vinarigara

2 Zama la se Zihova koa ri Mosese meke Eroni:

² “Pana va turui rina tinoni Izireli sari na dia ipi, hopeke rini si kaqu koa varigara koasa dia puku butubutu pa kauruna sa pitipiti tanisa butubutu meke sari na pitipiti tadi hopeke tutidia soti. Meke sari doduru hopehopeke pukudi si kaqu koa va seu hite vari likohae nia sa Ipi Hopena.”

³ Sa butubutu te Ziuda, si kaqu va turui sari na dia ipi pa kali gasa rimata koasa Ipi Hopena, pa kauruna sa dia pitipiti. Hopeke puku tatamana si kaqu koa varigara pa tutidia. Sa koimata tanisa butubutu te Ziuda si e Nasoni, sa tuna e Aminadabi. ⁴ Sa ninae tanisa puku tie varipera te Ziuda si ari ka zuapa navulu made tina onomo gogoto. ⁵ Sa butubutu te Isaka si kaqu va turui sari na dia ipi kapae koe Ziuda pa kali gasa rimata. Sa koimata tanisa butubutu te Isaka si e Netanela, sa tuna e Zua, ⁶ meke sa ninae tanisa puku tie varipera te Isaka si ari ka lima navulu made tina made gogoto. ⁷ Sa butubutu te Zeboloni si kaqu va turui sari na dia ipi kapae koe Isaka pa kali gasa rimata. Sa koimata tanisa butubutu te Zeboloni si e Eliabi, na tuna e Heloni, ⁸ meke sa ninae tanisa puku tie varipera te Zeboloni si ari ka lima navulu zuapa tina made gogoto. ⁹ Sa vinarigaradi ri doduru pu koa pa kali gasa rimata si ari ka keke gogoto vesu navulu onomo tina made gogoto tie. Sa butubutu te Ziuda si kote ene va kenue koa rini totozo taluarae la pa votiki vasina si arini.

¹⁰ Sa butubutu te Rubeni, si kaqu va turui sari na dia ipi pa kali mataona †sa Ipi Hopena, pa kauruna sa dia pitipiti. Hopeke puku tatamana si kaqu koa varigara pa

† Kali saoti.

tutidia. Sa koimata tanisa butubutu te Rubeni si e Elizua, tuna e Sedeu. ¹¹ Sa ninae tanisa puku tie varipera te Rubeni si ari ka made ṅavulu onomo tina lima gogoto.

¹² Sa butubutu te Simione si kaqu va turui sari na dia ipi kapae koe Rubeni pa kali mataona sa Ipi Hopena. Sa koimata tanisa butubutu te Simione si e Selumieli, tuna e Zurisadai, ¹³ meke sa ninae tanisa puku tie varipera te Simione si ari ka lima ṅavulu sia tina ṅeta gogoto.

¹⁴ Sa butubutu te Qadi si kaqu va turui sari na dia ipi kapae koe Simione pa kali mataona sa Ipi Hopena. Sa koimata tanisa butubutu te Qadi si Eliasapi, tuna e Dueli, ¹⁵ meke sa ninae tanisa puku tie varipera te Qadi si ari ka made ṅavulu tina onomo gogoto lima ṅavulu.

¹⁶ Sa vinarigaraedi ri doduru pu koa pa kali mataona sa Ipi Hopena si ari ka keke gogoto lima ṅavulu eke tina made gogoto lima ṅavulu. Sari ka ṅeta butubutu pa kali mataona si kaqu ene luli koa ri ka ṅeta butubutu saripu ta turaṅa koe Ziuda, toতোসো taluarae la pa votiki vasina si arini.

¹⁷ Sari na tie pa butubutu te Livae si kaqu ene pa varikorapadi ri doduru tie Izireli. Kote luli rini sari ka onomo butubutu kekenu meke palekia rini sa Ipi Hopena. Hopeke butubutu si kaqu ene luli koari hopeke dia pitipiti pa dia inene la.

¹⁸ Sa butubutu te Iparemi si kaqu va turui sari na dia ipi pa kali lodu rimata koasa Ipi Hopena pa kauruna sa dia pitipiti. Sa koimata tanisa butubutu te Iparemi si e Elisama, tuna e Amihudi, ¹⁹ meke sa ninae tanisa puku tie varipera te Iparemi si ari ka made ṅavulu tina lima gogoto.

²⁰ Sa butubutu te Manase si kaqu va turui sari na dia ipi kapae koe Iparemi pa kali lodu rimata koasa Ipi Hopena. Sa koimata tanisa butubutu te Manase si e Qamalieli, tuna e Pedazu, ²¹ meke sa ninae tanisa puku tie varipera te Manase si ari ka toloṅavulu rua tina karua gogoto.

²² Sa butubutu te Benisimane si kaqu va turui sari na dia ipi kapae koe Manase pa kali lodu rimata koasa Ipi Hopena. Sa koimata tanisa butubutu te Benisimane si e Abidani, tuna e Qitione, ²³ meke sa ninae tanisa puku tie varipera te Benisimane si ari ka toloṅavulu lima tina made gogoto.

²⁴ Sa vinarigaraedi ri doduru pu koa pa kali lodu rimatana sa Ipi Hopena si ari ka keke gogoto vesu tina keke gogoto. Sari ka ṅeta butubutu pa kali lodu rimata si kaqu ene luli koa sa butubutu te Livae, toতোসো taluarae la pa votiki vasina si arini.

²⁵ Sa butubutu te Dani si kaqu va turui sari na dia ipi pa kali gede [†] sa Ipi Hopena pa kauruna sa dia pitipiti. Sa koimata tanisa butubutu te Dani si e Ahieza, tuna e Amisadai, ²⁶ meke sa ninae tanisa puku tie varipera te Dani si ari ka onomo ṅavulu rua tina zuapa gogoto.

²⁷ Sa butubutu te Asa si kaqu va turui sari na dia ipi kapae koe Dani pa kali gede koasa Ipi Hopena. Sa koimata tanisa butubutu te Asa si e Paqieli, tuna e

Okarani, ²⁸ meke sa ninae tanisa puku tie varipera te Asa si ari ka made ṅavulu eke tina lima gogoto.

²⁹ Sa butubutu te Napitalai si kaqu va turui sari na dia ipi kapae koe Asa pa kali gede koasa Ipi Hopena. Sa koimata tanisa butubutu te Napitalai si e Ahira, tuna e Enani, ³⁰ meke sa ninae tanisa puku tie varipera te Napitalai si ari ka lima ṅavulu ṅeta tina made gogoto.

³¹ Sa vinarigaraedi ri doduru pu koa pa kali gede koasa Ipi Hopena si ari ka keke gogoto lima ṅavulu zuapa tina onomo gogoto. Sari ka ṅeta butubutu pa kali gede koasa Ipi Hopena si kaqu ene luli koa sa butubutu te Benisimane, toতোসো taluarae la pa votiki vasina si arini.

³² Sari na vinarigaraedi ri doduru tinoni Izireli koari na dia pinaqaha na pukudi si ari ka onomo gogoto ṅeta tina lima gogoto lima ṅavulu tie. ³³ Gua tugo sapu tozi nia e Zihova koe Mosese, si lopu ta kubere gore turaṅae tugo koari na tinoni Izireli, sari na tie koasa butubutu te Livae.

³⁴ Gua asa, ke taveti ri doduru tinoni Izireli, sari doduru gua pu tozi nia e Zihova koe Mosese. Hopeke va turu ipi varigara pa kauruna sa dia pitipiti soti koari hopeke dia butubutu, meke koari dia butubutu soti tugo si ene luli varigara tugo si arini.

Sari na Tuna Koreo e Eroni

3 Hire sari na tatamana tadi Eroni meke Mosese pa toতোসো sipu zama la se Zihova koe Mosese pa toqere Saenai. ² Ari ka made sari na tuna koreo e Eroni: e Nadabi sa kenuna, e Abihu, e Eleaza meke e Itamara. ^{†3} Na hiama ta vizatadi meke tava madidi si arini, ⁴ ba se Nadabi meke Abihu si tava mate sipu evaṅia ri karua sa sinea pa kenuna e Zihova; na veko turaṅae motete na oto huda humaṅa lea sapu lopu madina pa siraṅa sapu tozia e Zihova pa korapa popoa qega pa Saenai. Loke tudia sari karua, ke ari Eleaza meke Itamara mo si tavetia sa tinavete hiama pa toতোসো te Eroni. [‡]

Sari na Tie Livae mo si Ta Vizata pude Tavetia sa Tinavete Hiama

⁵ Zama la koe Mosese se Zihova, ⁶ “Mu turaṅa mae nia koe Eroni sa butubutu te Livae; mamu va madi si arini pude tavetavete toka nia se Eroni koasa tinavete hiama. ⁷ Kaqu toka nia rini si asa meke sari na tinoni Izireli pude taveti sari na tinavete hiama, pu ta hivae koasa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova. ⁸ Kaqu kopuni rini sari doduru likakalae tanisa Ipi Hopena, meke kaqu tavetaveteni rini pude tokani sari doduru tinoni Izireli koari na dia vinatabena sa tinarae te Zihova. ⁹ Sa tinavete tadi na tinoni pa butubutu te Livae, si pude toka nia mo se Eroni meke sari na tuna koreo. ¹⁰ Kaqu vizatia goi se Eroni meke sari na tuna koreo, pude taveti sari na tinavete tana hiama, ba sa votiki tie sapu

[†] Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.

^{††} 3:2 Nab 26:60 ‡ 3:4 Liv 10:1-2; Nab 26:61

hiva tavete luli sari na tinavete gua arini si kaqu tava mate.”

¹¹ Zama koe Mosese se Zihova, ¹²⁻¹³ “Sari na tie pa butubutu te Livae si Taqarau kamahire. Totosona va matei Rau sari doduru tudia koreo kenudi ri na tinoni Izipi, si va madi Rau, pude Taqarau soti, sari hopehopeke tudia koreo kenudi ri doduru tatamana Izireli, meke sari doduru tudia kenudi ri na kurukuru. Ego, sari na tuna koreo e Livae si hobei sari na tuna koreo kenudi rina tie Izireli. Ba kaqu Taqarau tugo si arini. Ura, Arau se Zihova.” †

Sa Ninaedi rina Tie pa Butubutu te Livae

¹⁴ Pa korapa qega pa popoa Saenai, si tozi nia e Zihova se Mosese, ¹⁵ pude kubere gorenii pozadi sari na tuna koreo e Livae, koari hopeke dia butubutu na tatamana. Naei sari doduru tudia koreo keke sidaradi podo gua babe hola nia, ¹⁶ meke tavetia tugo e Mosese sapu gua asa. ¹⁷⁻²⁰ E Livae si ka neta tuna koreo. Ari Qerisoni, Kohati meke Merari. Arini sari na tiatamadia rina butubutu saripu gore mae koari na pozadia si hire: Se Qerisoni si karua tuna koreo: Ari Libini meke e Simeii. E Kohati si, ari ka made sari tuna koreo: Ari Amaramu, Izihara, Heboroni, meke Uzieli; se Merari si karua tuna koreo: Ari Mahili meke e Musi. Arini si tuti gore maedi koe Merari pa butubutu Livae.

²¹ Sa butubutu te Qerisoni, si podalae ni sari na tatamana te Libini meke Simeii. ²² Sari vinarigaraedi ri na tuna koreo pu keke sidaradi podo gua meke hola, saripu somana ta kubere gore, si ari ka zuapa tina lima gogoto. ²³ Sa butubutu hie si kaqu koa varigara pa kali lodu rimata, pa mudina sa Ipi Hopena, ²⁴ meke se Eliasapi sa tuna e Laela, si na koimata koasa butubutu hie. ²⁵ Sari na tie hire, si kaqu kopu nia sa Ipi Hopena, sari na poko nobina pa korapana meke pa sadana, sa goba poko nuqunuquruana, ²⁶ sari na goba poko pa vari likohaena sa pavasa tanisa Ipi Hopena meke sa hope, meke kaqu kopu nia rini sa goba poko koasa nuqunuquruana tanisa pavasa meke sari na aroso pusipusiana tana ipi meke sari doduru tinavete la gua koasa kinopudi rina tiñitoña arini.

²⁷ Sa butubutu te Kohati si podalaeni sari na tatamana te Amaramu, Izihara, Heboroni, meke Uzieli. ²⁸ Sa vinarigaraedi rina tuna koreo pu keke sidaradi podo gua meke hola, saripu somana ta kubere gore, si ari ka zuapa tina lima gogoto. Sa tinavete tadirini si pude kopuni sari doduru tiñitoña tanisa Ipi Hopena. ²⁹ Sa butubutu hie si kaqu koa varigara pa kali mataona †† sa Ipi Hopena, ³⁰ meke se Elizapani, sa tuna e Uzieli, si na koimata koasa butubutu hie. ³¹ Sari na tie hire si kaqu kopu nia sa Bokese tanisa Vinariva Egoi, sa tevolo, sa tuturuana zuke, sari na hope, sari doduru likakalae saripu tavetaveteni rini koasa ipi, meke sa poko goba pa Lose Hopena pa Hopena meke sari doduru tinavete la gua pude tavetaveteni meke kopuni rini.

³² Sa koimata tadi na tie pa butubutu te Livae, si e Eleaza, na tuna koreo e Eroni sa hiama. Sa tinavete tanisa, si pude kopuni sarini pu somana pa tinavete pa korapana sa vasina Hopena.

³³ Sa butubutu te Merari, si podalaeni sari na tatamana tadi Mahili meke Musi. ³⁴ Sa vinarigaraedi rina tuna koreo pu keke sidaradi podo gua meke hola, saripu somana ta kubere gore pozadi, si ari ka onomo tina karua gogoto. ³⁵ Se Zurieli, sa tuna koreo e Abihaili, si na koimata koasa butubutu asa. Sa butubutu hie si kaqu koa varigara pa dia ipi pa kali gede ‡ koasa Ipi Hopena. ³⁶ Meke sa tinavete tadirini, si pude kopuni sari na hopeke kukuruna sa Ipi Hope, sari na huda barabara, sari na gaso pilipilivaratana, sari na dedegerena, sari na vovoina siliva, meke sari doduru tinavete la gua pude tavetaveteni meke kopuni rini.

³⁷ Meke kopuni tugo rini sari na dedegerena, sari na vovoina, sari na tupili, meke sari na aroso pusipusiana tanisa gobagoba poko vari likohaena sa Ipi Hopena.

³⁸ Mosese, Eroni meke sari na tudia koreo si kaqu va turui sari na dia ipi pa kenuna sa Ipi Hopena pa kali gasa rimata. Sa dia tinavete rini si pude va enea sa tinavete, sapu ta tozi nia rini koasa vasina hopena, pude tokani sari na tinoni Izireli. Be esei sapu mae ene tata ia sa vasina hopena asa si kaqu tava mate. ³⁹ Sa vinarigaraedi rina tuna koreo pu keke sidaradi podo gua meke hola, saripu somana ta kubere gore pozadi koe Mosese meke Eroni pa hopeke dia puku tatamana gua sapu ele garunu nia se Zihova, si ari ka hiokona rua tina.

Vagi Hobeia ri na Tie pa Butubutu te Livae sa Pinodo Kekenu pa Koreo

⁴⁰⁻⁴¹ Zama koe Mosese se Zihova, “Sari doduru tumia koreo podo kenudi pa butubutu Izireli si Taqarau beto. Ke mamu kubere gore betoi pozadi sari doduru koreo Izireli saripu podo kenudi, saripu keke sidaradi podo gua meke hola. Ba sa hinobedi rini, si hivani Rau sari na tie pa butubutu te Livae si pude Taqarau. Meke gua tugo sari na rovana bulumakao tadi na tie pa butubutu te Livae si kaqu hobeni koari na rovana bulumakao tudia kokoreo podo kenudi tadi tie Izireli. Sina Arau se Zihova!” ⁴² Va tabe se Mosese, meke kubere gore betoni sa sari doduru tudia koreo kenudi ⁴³ saripu keke sidara pododi gua meke hola; sa vinarigaraedi si ari ka hiokona rua tina karua gogoto zuapa ñavulu neta.

⁴⁴ Zama la koe Mosese se Zihova, ⁴⁵ “Ego, kamahire mamu va madi sari na tie pa butubutu te Livae, pude Taqarau na hinobedi ri doduru koburu haha koreo kenudi pa butubutu Izireli; mamu va madi tugo sari na rovana bulumakao tadi na tie pa butubutu te Livae, na hinobedi ri pu podo kenudi koari na rovana bulumakao tadi pa Izireli. ⁴⁶⁻⁴⁷ Ari karua gogoto zuapa ñavulu neta sinokudi sari na koburu koreo haha podo kenudi tadi na tinoni pa butubutu Izireli, si soku holani rini sarini pa butubutu te Livae, gua asa ke, mamu

† 3:12-13 Ekd 13:2 †† Kali saoti.

‡ Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.

holu hobei gamu si arini. Mamu vagi ka lima poata siliva padana sa hinoluna pa keke. Kaqu ta pada mamatana sa poata siliva sapu hoke pada nia pa keke sekeli mamatana pa tinavete koasa Ipi Hopena.

⁴⁸ Mamu vala nia sa poata hie koe Eroni meke sari na tuna koreo." ⁴⁹ Tavete betoi Mosese si hire ⁵⁰ meke vagi sa sari ka keke tina neta gogoto onomo n̄avulu lima poata siliva ⁵¹ meke vala i koe Eroni meke sari na tuna koreo.

Sari na Tinavete tadi na Tuna Kohati pa Butubutu Livae

4 Zama la koe Mosese se Zihova, ² "Mu naei sari na tie pa butubutu te Livae sari na tuna koreo Kohati. Paqahi pa butubutu na tatatamana, ³ mamu kubere goreni sari doduru pozadi ri na tie, pu ka tolon̄avulu meke kamoā lima n̄avulu vuahenidi, saripu bokabokadi pude tavetavete pa korapa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova. ⁴ Kaqu tavetavete ni rini sari na likakalae hopedi pa hopedi.

⁵ Pana va namanama sa butubutu te Izireli pude taluarāe la pa votiki popoa, se Eroni meke sari na tuna koreo si kaqu nuquru la pa korapa Ipi Hopena, meke kaqu vagi va gorei rini sari na poko goba pa kenuna sa Bokese Vinariva Egoi meke nobi nia koasa Bokese.

⁶ Kaqu va hake ulue la nia rini sa nobinobi kapu rumu, meke kaqu ivara la nia rini si keke poko bulu n̄inirana pa batuna meke kaqu va nuquru lani rini sari na huda palepalekeana.

⁷ Koasa tevolo pa kenuna e Zihova, si kaqu ivara nia rini sa poko bulu, meke kaqu vekoi rini vasina sari na peleta, meke kaiqa vovoina, na baolo, meke sari na zagi tana napo vaeni; sari na bereti si lopu kaqu makudo hake dia mo koasa tevolo. ⁸ Kaqu repahia rini sa poko ziṅara, meke va hake ulue ia koari doduru tiṅitoṅa hire, meke kaqu nobi nia kapu rumu, meke tiqe zukuru nuquru lani sari karua huda palepalekeana.

⁹ Kaqu vagia rini si keke poko bulu, meke nobia sa tuturuana zuke meke sari na zukena, turaṅae ni sari na nopihi na palepalekeana tiṅitoṅa meke sari doduru vovoina oela olive. ¹⁰ Kaqu hadei rini sari doduru likakalae arini koa keke kapu rumu meke vekoi rini koa keke tiṅitoṅa palepalekeana, pude paleki.

¹¹ Beto asa, si kaqu ivara nia rini si keke poko bulu pa batuna sa hope qolo, meke nobi nia keke kapu rumu meke tiqe zukuru nuquru lani sari na huda palepalekeana. ¹² Kaqu vagi rini sari doduru likakalae saripu tavetavete ni rini pa korapa Ipi Hopena, meke hadei koa keke poko bulu si arini, meke nobi koa keke kapu rumu si arini, meke la vekoi koa keke tiṅitoṅa palepalekeana. ¹³ Kaqu va vura pani rini sari na eba koasa hope boronizi tana vina vukivukihi, meke kaqu nobi nia rini sa poko pepolo pa batuna sa hope.

¹⁴ Kaqu va hakei rini koasa hope sari doduru likakalae, saripu tavetavete rini pa vinahesi koasa hope, sapu sari na raro boronizi pude oki pani sari na eba, sari na poka ililiriana masa, sari na raro boronizi pude tana nika, meke sari na besini boronizi pude tana sisiruana

ehara, meke kaqu nobi ni koa keke kapu rumu si arini, meke va hakei koa keke tiṅitoṅa palepalekeana.

¹⁵ Meke sipu ele nobi ri Eroni meke sari na tuna koreo sari doduru likakalae arini, meke pana kamoā sa totošo pude taluarāe sa butubutu te Izireli, si kaqu mae sa butubutu te Kohati meke paleki sari na tiṅitoṅa madidi. Sari na tie pa butubutu te Kohati, si lopu kaqu taṅini sari na tiṅitoṅa hopedi arini, be lopu gua si kote mate si arini.

Arini sari na tinavete tadi na tie pa butubutu te Kohati, pana tava rizu sa Ipi Hopena.

¹⁶ Sa tinavete te Eleaza, sa tuna koreo e Eroni sa hiama, si pude kopu nia sa Ipi Hopena meke sari na tiṅitoṅa tanisa meke sa doduruna sa tinavetavete koasa Ipi Hopena sapu na oela tadi na zuke, na oto huda humaṅa lea, meke na vinariponi huiti sapu kaqu ta vala doduru totošo, na oela hopena tana vina madi, meke sari doduru tiṅitoṅa pa korapa Ipi Hopena saripu ele tava madidi koe Zihova."

¹⁷ Meke Zama la koe Mosese meke Eroni se Zihova, ¹⁸ "Mi kopuni sari na tie pa butubutu te Kohati, ¹⁹ pude lopu tava mate, pude lopu tata mae koari na tiṅitoṅa hope pa hopedi hire si arini. Pude lopu vata evaṅia sapu gua asa, si lopu kaqu dogori rini sari na tiṅitoṅa hopedi. Se Eroni meke sari na tuna koreo si kaqu nuquru la, meke hopeke tozia koari na tie, sa tinavete sapu kote tavetia sa. ²⁰ Ba sari na tuna Kohati si lopu kaqu nuquru la pa korapa Ipi Hope, meke dogori rini sari na hiama sipu korapa va namanama i rini sari na tiṅitoṅa madidi pude ta paleke va rizu," gua.

Sari na Tinavete tadi na Tuna Qerisoni pa Butubutu te Livae

²¹ Zama la koe Mosese se Zihova, ²² "Mu naei sari na tuna Qerisoni pa butubutu te Livae, pa hopeke dia butubutu na tatamana. ²³ Mamu kubere goreni sari doduru pozadi ri na tie, pu ka tolon̄avulu puta vuahenidi meke kamoā lima n̄avulu vuahenidi, saripu bokabokadi pude tavetavete pa korapa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova. ²⁴ Sari na dia tinavete si pude paleki sari na tiṅitoṅa hire: ²⁵ Sa Ipi Hope, sari na poko pa korapana, sari na poko pa sadana, sa poko nobi kapu rumu n̄inirana pa batuna, sa poko goba pa sasadana, ²⁶ sari na gobagoba poko, meke sari na aroso pusipusiana vari likohaena sa Ipi Hopena meke sa hope, sari na poko goba pa sasadana sa pavasa, meke sari doduru tiṅitoṅa saripu kaqu tavetavete rini koari na gobagoba poko. Kaqu taveti rini sari doduru tinavete saripu ta hivae koari na tiṅitoṅa arini. ²⁷ Kaqu kopuni ri Mosese meke Eroni sapu taveti ri na tuna Qerisoni sari doduru dia tinavete meke paleke betoi rini sari doduru likakalae pu va kopuni ri Eroni meke sari na tuna koreo koa rini. ²⁸ Arini sari na tinavete koasa butubutu te Qerisoni pa Ipi Hopena. Kaqu paleki rini sari na tiṅitoṅa tanisa Ipi Hopena koasa vina toṅoto te Itamara sa tuna koreo e Eroni sa hiama."

Sari na Tinavete tadi na Tuna Merari pa Butubutu te Livae

²⁹ Zama se Zihova koe Mosese pude naei sari na tuna Merari pa butubutu te Livae, podalae koari na dia butubutu hitekedi na tatatamana te Merari, ³⁰ meke kaqu kubere goreni rini pozadi sari doduru tie nomadi sapu toloṅavulu vuahenidi meke kamoā lima ṅavulu vuahenidi, sarini pu bokabokadi pa tinavete pa korapa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova. ³¹ Sa dia tinavete si pude paleki sari na huda barabarana sa Ipi, sari na gaso pilipilivarata, na dedegere, meke sari na vovoina vasina turu sari na barabara tanisa Ipi Hope, ³² meke gua tugo sari na dedegeredi rina gobagoba poko vari likohaena sa pavasa, sari na dedegerena, sari na vovoina, meke sari na aroso pusipusiana, meke sari na tupili, meke sari doduru vinari hodahodaena pude tana vinaturuna. Hopeke tie si kaqu palekia gua sapu tozi nia Eroni koasa. ³³ Arini sari na tinavete saripu kaqu taveti rina tuna Merari pa butubutu Livae koasa Ipi Hopena; kaqu paleki rini si arini pa vina toṅoto te Itamara, sa tuna koreo Eroni sa hiamā.

Sa Ninaedi ri na Tuna Livae

³⁴⁻⁴⁸ Lulia Mosese meke Eroni meke sari na koimata pa butubutu Livae sa zinama te Zihova, meke naei rini sari ka ṅeta butubutu te Livae, ari Kohati, Qerisoni meke Merari. Meke nae va hiteke gorei rini koari hopeke dia butubutu na tatatamana meke tiqe kubere goreni rini pozadi sari doduru tie nomadi podalae toloṅavulu vuahenidi meke kamoā lima ṅavulu vuahenidi saripu bokabokadi pa tinavete koasa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova, meke hire sari na sinokudi rini:

Koasa butubutu Kohati si ari ka karua tina zuapa gogoto lima ṅavulu tie.

Koasa butubutu Qerisoni si ari ka karua tina onomo gogoto toloṅavulu tie.

Koasa butubutu Merari si ari ka ṅeta tina karua gogoto tie.

Sa vinarigaraedi ri doduru tie si ari ka vesu tina lima gogoto vesu ṅavulu.

⁴⁹ Hopeke tie si ta nae pa ginarunu te Zihova koe Mosese, meke pa ginarunu tugo te Zihova koe Mosese si ta poni tinavete sari hopeke tie pude paleki sari na tiṅitoṅa tanisa Ipi Hopena.

Tinaraena sa Vina Via

5 Zama se Zihova koe Mosese, ² “Mu tozini sari na tinoni Izireli pude va rizu ilolae i sari doduru tie pa korapa kinoā tie saripu koai na minoho kaleadi kapudi, babe na minoho malea, na vura muzi kukuru tinidi, meke sarini pu tiqi sari na tie matedi. ³ Mu va rizu ilolae i sari na tinoni bonidi koasa hahanana vina madi, pude lopu kaqu va bonia rini sa kinoā tie, vasina koa ia Rau.” ⁴ Va tabe sari na tinoni Izireli meke va rizu ilolae i rini sari na tie bonidi pa kinoā tie.

Tinaraena sa Hinerehere koari na Tinavete Kaleadi

⁵ Zama se Zihova koe Mosese, ¹⁶ “Sari na vina tumatumae hire, si pude tadi na tinoni Izireli. Pana lopu va tabea sa tie se Zihova meke lopu tavete va leana la koa ke tie, ⁷ si kaqu helahelae nia sa sa nana sineā, meke vala nia sa sa doduruna sa hinerehere, meke tomo pule la nia pule ka hiokona puta paseniti la koasa tie pu va kaleana la ia sa. ⁸ Ba be mate sa tie sana meke loke turaṅana soti si toa pude boka vagi sapu gua here nia sa tie pu tavete va kaleana, si kaqu ta vala koe Zihova sa hinere asa pude tanisa hiamā. Sa hinere asa meke sa sipi kokoreo pude na vina vukivukihini hinerehere, si ta vala beto koasa hiamā. ⁹ Sari doduru vinariponi madidi, saripu poni lani ri na tinoni Izireli koe Zihova, si tanisa hiamā pu ade vagidi si arini. ¹⁰ Sari na vinariponi saripu ta vala koasa hiamā si tanisa hiamā mo.”

Tinaraena sa Vina Potupotu tadi na Palabatu koari na dia Barikaleqe

¹¹ Zama se Zihova koe Mosese, ¹²⁻¹⁴ “Tozi koari na tinoni Izireli sari na tinarae hire: ‘Be ta evaṅa sapu va potupotu nia keke palabatu sa nana barikaleqe, na lopu kokoa noso koasa si asa, meke rovea sa palabatu sapu ele baratia sa si keke votiki tie, meke va boni pule nia si asa, gua. Ba lopu gilana valeania sa palabatu, sina hokara tomea sa nana barikaleqe sapu gua asa, sina loke tie boka va sosodea, meke lopu ele ta poho sapu tavetia sa si asa. Babe ta evaṅa sapu va potupotu nia sa palabatu sa nana barikaleqe, ba lopu tavetia sa barikaleqe sapu gua asa. ¹⁵ Koari ginugua arini si kaqu turaṅa la nia sa palabatu sa nana barikaleqe koasa hiamā. Kaqu paleki tugo sa sari na vinariponi kaqu ta hivaedi, keke kilo palava bale, ba lopu kaqu zoropo nia oela olive sa si asa, ba be veko turaṅia oto huda humaṅa lea si asa, sina na vinariponi mae guana pa pinotupotu tanisa palabatu si asa, pude va vura va bakalia sapu hinokarana ba lokari si asa.

¹⁶ Kaqu turaṅia sa hiamā sa barikaleqe, meke va turua pa kenuna sa hope pa kenuna Zihova. ¹⁷ Kaqu zoropo lani sa si kaiqa kolo hopena, pa korapana keke baolo patu, meke kaqu pudiki vagi sa si kaiqa kavuru, saripu koa pa pepeso koasa Ipi Hopena, meke vekoi pa kolo, pude va pasa ia si asa. ¹⁸ Beto asa si kaqu rupahia sa sa kaluna sa, barikaleqe, meke kaqu va taṅini nia sa sa vinariponi palava pa limana sa barikaleqe. Kaqu taṅinia nana sa hiamā pa limana sa baolo, sapu koa ia na kolo pasana tana lineveleve.

¹⁹ Kaqu tozi nia sa hiamā sa barikaleqe pude va ego ia sa sa zinama tokotokoro sapu zama nia sa. “Be lopu barabarata si goi, si lopu kaqu ṅovaligo sa lineveleve, sapu kaqu vatua sa kolo pasana hie. ²⁰ Ba be ele barabarata si goi, ²¹ si mani ta levei koe Zihova sa pozamu koari na tie, meke kaqu va viziria sa sa kokoana koburu tamugoi meke kaqu moqo sa

bogumu. ²² Kaqu nuquru sa kolo pasana pa korapa tiamu meke kaqu moqo sa bogumu, meke sa kokoana tana koburu si kaqu viziri.”

Kaqu olaña sa barikaleqe, “Va egoa rau, mani evañia e Zihova sapu gua asa.”

²³ Meke kaqu kubere gore nia sa hiama sa lineveleve meke kaqu nuzapa pania kolo pasana sa pa korapa baolo sa kinubekubere. ²⁴ Ba sipu lopu ele va napo nia sa koasa barikaleqe sa kolo, sapu kote va sigiti hola ia si asa, ²⁵ si kaqu ade vagia sa hiama pa limana sa barikaleqe sa vinariponi palava, meke kaqu ovulu sage nia sa pa kenuna Zihova pude va madia koe Zihova, meke tiqe paleke la nia koasa hope. ²⁶ Kaqu tañini va siñi nia palava sa sa limana, pude va balabala nia sa vinariponi koe Zihova, meke tiqe kaqu la sulua sa pa hope. Beto asa, si kaqu va napo nia sa koasa barikaleqe sa kolo pasana. ²⁷ Be ele barabarata si asa, sa kolo si kaqu va sigiti hola ia si asa, meke kaqu moqo sa boguna meke sa kokoana tana koburu si kaqu viziri. Meke sa pozana si kaqu ta levei koari nana tinoni. ²⁸ Ba be lopu sea si asa, si lopu kaqu ta sigiti nia sa sa tinalevei, kote boka podo nana koburu mo si asa.

²⁹⁻³⁰ Asa sa tinaraena sa palabatu sapu konokono meke va potupotu nia sa nana barikaleqe sapu be ele barabarata gua. Kaqu tava turu pa kenuna e Zihova sa barikaleqe, meke sa hiama si kaqu lulia sa tinaraena sa vinapotupotu hie. ³¹ Sa palabatu si lopu ta pusi nia sa sa sinea, ba sa barikaleqe tu, be guana ele sea si asa, si kaqu ta sigiti nia sa sa nana sinea.”

Sari na Tie pu Lulia sa Tinarae tadi na Naziraiti

6 Tozi nia e Zihova se Mosese, ² “Mamu tozini sari na tinoni Izireli sari na tinarae hire: ‘Be keke tie babe keke barikaleqe, si tavetia si keke nati vina tatara madina, pude ta evañae keke Naziraiti, meke va madi pule nia si asa koe Zihova, ³ si lopu kaqu napo ia sa sa napo vaeni meke na bia. Lopu kaqu napoi sa sari na votivotiki napo pu ta tavete mae guadi koari na vua qurepi d babe henai sari na vua qurepi, babe sari na vua qurepi pu ele tava popadi. ¹⁴ Sipu korapa koa na tie Naziraiti si asa, si lopu kaqu hena ia sa si keke toña sapu mae guana koasa vuana sa huda vaeni, babe na kikhona na kapuna sa qurepi.

⁵ Koari na totoso sipu lulia sa sa vina tatara tanisa Naziraiti, si lopu kaqu kotoi sa sari na kaluna babe neri pani sari na gumina. Kaqu lulia sa sa vina tatara doduru totoso, sipu va madia sa sa nana tinoa koe Zihova, meke kaqu toqolo va nomai sa sari na kaluna na gumina. ⁶⁷ Sari na kaluna, si na vina gilagilana sa vina madina koe Zihova, meke lopu kaqu tata la ia tugo sa sa tie matena; be guana sa tamana, tinana, tasina koreo, babe tasina vineki soti si asa, ba lopu kaqu tata la ia sa sa tie matena. ⁸ Sipu koa na tie Naziraiti si asa, si tava madina si asa koe Zihova.

⁹ Be tata la ia sa tie Naziraiti si keke tie sapu mate va hodaka, si ele tava boni sa kaluna; ka zuapa rane si kaqu aqa si asa, meke kaqu tiqe neri pani sa sari na

kaluna na gumina. ¹⁰ Koasa rane vina vesu, si kaqu paleke maeni sa si karua kukuva, meke karua baruku koasa hiama, pa sasadana sa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova. ¹¹ Sa hiama si kaqu va vukivukihi nia si keke koari karua, pude na vina vukivukihi tana sinea, meke sa vina rua si tana vina vukivukihi va uququ. Ta tavete sa nana vina via madina asa, sina tata la ia sa sa tie matena. Pa rane tugo asa, si kaqu va madi pulei sa tie sari na kaluna; ¹² meke sa nana totoso, sipu koa na tie Naziraiti si asa si kaqu tava madi pule koe Zihova si asa. Sari na totoso ele holadi, si lopu kaqu ta balabala sine sari na kaluna pu tava madidi, si ele tava boni. Kaqu paleke mae nia sa si keke tuna sipi keke vuahenina pude na vina vukivukihi vinatoto gale koasa vina tatara kekenu sapu lopu va hokotia sa.

¹³ Pana ele hokoto beto sa totoso tanisa vina tatara tanisa tie Naziraiti, si kaqu tavetia sa sa vina madi. Kaqu la si asa koasa sasadana sa Ipi Hopena, ^{††14} meke kaqu ponía sa koe Zihova ka neta kurukuru loke ari kisakisadi: keke tuna sipi kokoreo, keke vuahenina, pude tana vina vukivukihi va uququ, keke tuna sipi mamaqota, keke vuahenina, pude na vina vukivukihi tana sinea, meke keke sipi kokoreo, pude tana vina vukivukihi binaere, ¹⁵ turañae koari na dia vinariponi huiti na vinariponi kolo vaeni, meke keke epata bereti sapu loke isitina. Sa bereti asa si kaqu ta tavete pa palava memehena sapu henia oela olive, meke bisikiti manivisidi sapu ta nuzapae oela olive, meke tomo la sari na huiti na vaeni, pu ta hivae pude tana vina vukivukihi.

¹⁶ Doduru hire si kaqu ponía sa hiama koe Zihova: na vina vukivukihi tana sinea meke na vina vukivukihi va uququ; ¹⁷ beto asa si kaqu va vukivukihi la nia sa koe Zihova sa sipi kokoreo, pude na vina vukivukihi binaere koe Zihova, turañae nia sa epata bereti sapu loke isitina meke na vinariponi huiti na napo vaeni. ¹⁸ Meke beto asa sa tie Naziraiti si kaqu ene la koasa sasadana sa Ipi Hopena, meke kaqu neri pani sa tie Naziraiti sari na kaluna, meke veko lani pa korapa nika tanisa vina vukivukihi binaere.

¹⁹ Pa mudina, sipu ta raro sa avarana sa sipi kokoreo, si kaqu vagia sa hiama sa avarana sapu ta raroná, meke ponía koasa tie Naziraiti, turañae nia keke bereti nomana, meke keke bisikiti manivisina, sapu koa pa korapana sa epata. ²⁰ Beto asa, sa hiama si kote ovulu sageni pude va madi koa Rau Zihova; na vinariponi tava madidi si arini tanisa hiama, turañae nia sa raqaraqana meke sa pudapudana sa sipi kokoreo. Beto tu hoi, si kote boka napo vaeni sa tie Naziraiti.

²¹ Arini tu sari na tinarae tadi na tie Naziraiti totoso va tatara nia rini keke nati vina tatara madina, pude ta evañae na tie Naziraiti. Kaqu tavete betoi rini sari na tinarae arini turañae ni sari na vinariponi na vina vukivukihi gua sapu ele ta tozi ni rini totoso va tatara nia rini sa dia vina tatara koe Zihova.”

† 6:3 Lk 1:15

†† 6:13 TTA 21:23-24

Sa Minana tadi na Hiama

²² Zama la koe Mosese se Zihova, ²³ "Tozi nia se Eroni meke sari kasa tuna koreo pude zamani sari na zinama gua hire totoaso mana ni gamu sari na tinoni Izireli:

²⁴ "Mani manani gamu na kopuni gamu e Zihova.

²⁵ Mani va nedala maea e Zihova sa isumatana koa gamu meke vatukana gamu.

²⁶ Mani ponini gamu Sa sa tataru lopu ta nana kamona pude koa valeana pa binule."

²⁷ Meke zama se Zihova, "Be manani rini sari na tie Izireli pa pozaqu Rau, si kaqu manani Rau si arini," gua si Asa.

Sari na Vinariponi Tadi na Koimata

7 Koasa rane sipu va hokotia e Mosese sa kinurina sa Ipi Hopena te Zihova, si va madia sa si asa, meke sari doduru tinotona pa korapana, meke sa hope meke sari doduru tinotona tavetaveteana tanisa.

² Meke sari na palabatu pu koimatani sari na butubutu Izireli, arini tugo sari na tie saripu kopuni ninaedi sari na tie, ³ si paleke maeni sari na dia vinariponi koe Zihova: Ka onomo tinotona susurana saripu koai hopeke made totopilidi, meke ka manege rua bulumakao nomadi, karua koimata pa keke totopili susurana, meke hopeke koimata koari hopeke bulumakao nomadi. Sipu beto la vekoi rini pa kenuna sa Ipi Hopena, ⁴ si zama koe Mosese se Zihova, ⁵ "Mu ade vagi sari na vinariponi pude tana tinavete koasa Ipi Hope; mamu valani koari na tie Livae; madi tavetaveteni koari na dia tinavete." ⁶ Ke valani Mosese koari na tie Livae sari na totopili susurana meke sari na bulumakao nomadi koari na tie Livae. ⁷ Poni sa koari na tuna Qerisoni si karua totopili susurana meke ka made bulumakao nomadi, ⁸ ka made totopili susurana meke ka vesu bulumakao nomadi si valani sa koari na tuna Merari. Sari doduru dia tinavete si kote ta totolie koe Itamara sa tuna koreo e Eroni. ⁹ Ba loke totopili susurana babe bulumakao nomadi, si valani Mosese koari na tuna Kohati, sina sari na tinotona madidi pu koa pa dia kinopu, si kaqu paleki rini pa avaradia.

¹⁰ Sari na koimata si paleke la vinariponi tugo koasa vina madina sa hope. Totoso va namanama poni rini sari na vinariponi koasa hope, ¹¹ si zama la koe Mosese se Zihova, "Hopeke rane koari ka manege rua rane, si keke koari na koimata si kaqu la vekoa sa nana vinariponi pude tana vina madina sa hope."

¹²⁻⁸³ Guahe sari na vinarilulidi rina dia vinariponi:

Koasa rane vina keke e Nasoni, sa tuna koreo e Aminadabi, sapu na koimata pa butubutu Ziuda, si paleke la nia sa nana vinariponi.

Koasa rane vina rua e Netanela, sa tuna koreo e Zua, sapu na koimata pa butubutu Isaka, si paleke la nia sa nana vinariponi.

Koasa rane vina neta e Eliabi, sa tuna koreo e Heloni, sapu sa koimata pa butubutu Zeboloni, si paleke la nia sa nana vinariponi.

Koasa rane vina made e Elizua, sa tuna koreo e Sedeu, sapu sa koimata pa butubutu Rubeni, si paleke la nia sa nana vinariponi.

Koasa rane vina lima e Selumieli, sa tuna koreo e Zurisadai, sapu sa koimata pa butubutu Simione, si paleke la nia sa nana vinariponi.

Koasa rane Vina onomo e Eliasapi, sa tuna koreo e Dueli, sapu sa koimata pa butubutu Qadi, si paleke la nia sa nana vinariponi.

Koasa rane vina zuapa e Elisama sa tuna koreo e Amihudi, sapu sa koimata pa butubutu Iparemi, si paleke la nia sa nana vinariponi.

Koasa rane vina vesu e Qamalieli, sa tuna koreo e Pedazu, sapu sa koimata pa butubutu Manase, si paleke la nia sa nana vinariponi.

Koasa rane vina sia e Abidani, sa tuna koreo e Qitione, sapu sa koimata pa butubutu Benisimane, si paleke la nia sa nana vinariponi.

Koasa rane vina manege puta e Ahieza, sa tuna koreo e Amisadai, sapu sa koimata pa butubutu Dani, si paleke la nia sa nana vinariponi.

Koasa rane vina manege eke e Paqieli, sa tuna koreo e Okarani, sapu sa koimata pa butubutu Asa, si paleke la nia sa nana vinariponi.

Koasa rane vina manege rua e Ahira, sa tuna koreo e Enani, sapu sa koimata pa butubutu Napitalai, si paleke la nia sa nana vinariponi.

Sari na vinariponi saripu hopeke vekoi ri na koimata tadi na tie Izireli: Keke vovoina baolo siliva sapu keke meke kukuru kilo mamatana, meke keke besini siliva sapu vesu gogoto qarami mamatana. Tava tonoto koasa Ipi Hopena sari na pada hire, ta sinie palava sapu ta henie oela sari doduru, pude na vinariponi huiti si asa; keke vovoina qolo sapu padana keke gogoto manege puta qarami sapu sinia na oto huda humana lea; keke bulumakao kokoreo vaqura, keke sipi kokoreo, meke keke tuna sipi keke vuahenina saripu tana vina vukivukihiki va uququ; keke qoti na vina vukivukihiki tana sinea; meke karua bulumakao kokoreo, ka lima sipi kokoreo, ka lima qoti, meke ka lima tuna sipi keke vuahenidi, pude na vina vukivukihiki binaere.

⁸⁴⁻⁸⁸ Sa vinarigaraedi ri doduru vinariponi saripu ta paleke mae koari ka manege rua koimata pude tana vina madina sa hope si hire:

Ka manege rua vovoina siliva meke manege rua baolo siliva, doduruna si padana hiokona zuapa kilo meke onomo qaramu mamatadi.

Ka manege rua vovoina qolo sapu doduruna si padana keke kilo tolongavulu rua qaramu mamatadi, sinia na oto huda humana lea.

Ka manege rua bulumakao kokoreo, ka manege rua sipi kokoreo, meke ka manege rua tuna sipi keke vuahenidi, meke na vinariponi huiti, pude tana vina vukivukihiki va uququ.

Ka manege rua qoti tana sinea.

Ka hiokona made bulumakao kokoreo, onomo ṅavulu sipi kokoreo, onomo ṅavulu qoti, meke onomo ṅavulu tuna sipi keke vuahenidi pude tana vina vukivukihī binaere.

⁸⁹ Totoso nuquru la pa korapa Ipi Hopena se Mosese pude zama la koe Zihova, si avosia sa se Zihova zama la koa sa pana uluna sa tukutuku Bokese Vinariva Egoi, pa varikorapadi ri karua tatapurū serubimi.

Vina Vekodi rina Zuke

8 Zama se Zihova koe Mosese, ¹² “Mu tozi nia se Eroni, pana vekoi sa sari ka zuapa zuke koasa tuturuana zuke, si kaqu vekoi sa vasina pude sa gonana sa kalalasa si kaqu ṅedala la pa kenuna sa tuturuana zuke.” ³ Va tabea Eroni si asa, meke vekoi sa sari na zuke koasa tuturuana zuke pude ṅedala la pa kenuna. ⁴ Ta sekeseke vurae pa qolo podalae pa batuna meke kamoā hubina sa tuturuana zuke, lulia sa kineha sapu va dogoro nia e Zihova koe Mosese.

Sa Vina Viadi na Vina Madidi rina Tuna Livae

⁵ Zama se Zihova koe Mosese, ⁶ “Mu veko vata kalei sari na tuna Livae koari doduru tie Izireli. Mamu va via i si arini ⁷ koasa sirāṅa sapu guahe: Siburu va viani kolo, mamu tozi ni pude neri doduru tinidi, meke mamu tozini pude va via i dia poko. Meke kaqu via si arini pa dinoṅo te Zihova. ⁸ Beto asa si kaqu vagia rini si keke bulumakao kokoreo vaqura, meke sa palava huiti sapu ele ta henie oela olive; meke keke pule bulumakao kokoreo pude na vina vukivukihī tana sinea. ⁹ Beto asa, mamu varigara nia sa doduru butubutu Izireli, mamu va turui sari na tuna koreo Livae pa kenuna sa Ipi Hopena. ¹⁰ Kaqu va opoi rina tie Izireli sari na limadi pa batudi rina tie Livae, ¹¹ meke kaqu va madi Eroni sari na tie Livae pa pozaqu Rau, guana vinariponi mae guana koari na tie Izireli si arini, pude boka tavetia rini sa tinavete ninabulu koe Zihova.

¹² Beto sapu gua asa, si kaqu va opoi ri na tie Livae sari na limadia pa batudia ri karua bulumakao kokoreo; keke sina vina vukivukihī tana sinea, meke keke pule si tana vina vukivukihī va uququ, pude na vina viadi rina tie Livae.

¹³ Mu va madi sari na tie Livae, guana ṅati vinariponi sapu ta poni mae koa Rau; mamu va palabatua se Eroni meke sari na tuna koreo koa rini. ¹⁴ Pa sirāṅa gua asa si, mamu veko vata kalei sari na tuna koreo Livae koari na tie Izireli, pude na Qua tie soti si arini. ¹⁵ Pana hokoto sa vina via na vina madidi rina tie Livae, si kaqu boka ene tata mae meke somana tavetia rini sa tinavete koasa Ipi Hopena. ¹⁶ Sipu va matei Rau sari doduru koburu koreo podo kenudi tadi na tie Izipi si ele zamani tu Rau sapu Taqarau sari doduru koburu koreo podo kenudi tadi na tie Izireli. ¹⁷ Va madi Rau sari doduru koburu koreo podo kenudi tadi na tie Izireli guana tuqu soti, meke saripu podo kenudi koari

doduru kurukuru, ba va matei Rau sari doduru koburu koreo podo kenudi tadi na tie Izipi. ^{†18} Kamahire si vagi Rau sari na tie Livae, pude hobeni sari doduru pu podo kenudi tadi na tie Izireli. ¹⁹ Vizati mo Rau sari na tudia koreo koasa butubutu te Livae, guana vinariponi tadi na tie Izireli koa Rau, pude tavetavete toka nia se Eroni meke sari na tuna koreo pa korapa Ipi Hopena, pude kopuni sari na vina vukivukihī tinaleosae pude lopu kaqu raza mae koa ri na tie Izireli sari na oza na minoho, be tata mae si arini koasa Vasina Hopena.”

²⁰ Ke va madi ri Mosese e Eroni, meke sari doduru tie Izireli sari na tie Livae, gua tugo sapu garunu nia e Zihova koe Mosese. ²¹ Va via puleni meke sari na dia poko sari na tie Livae; va madi Eroni si arini guana ṅati vinariponi tadi na tie Izireli pa kenuna e Zihova, meke tavetia sa sa vina vukivukihī meke tava via na tava madi tugo si arini koe Zihova. ²² Taveti rini sari doduru gua pu garununi e Zihova koe Mosese, pa guguadi rina tie Livae. Gua asa ke somana tavetavete sari na tie Livae koasa tinavete pa korapana sa Ipi Hopena, koasa kinopu tadi Eroni meke sari na tuna koreo.

²³ Zama se Zihova koe Mosese, ²⁴ “Pana kamo hiokona lima vuahenina sa tie Livae, si kaqu boka somana tavetavete pa korapa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova, ²⁵ osolae kamoā sa ka lima ṅavulu vuahenina, meke tiqe kaqu magogoso si asa koasa tinavete. ²⁶ Pa mudina asa si boka somana mo koari na tie kopu sasada ba lopu boka somana tokani sa sari na tie Livae turaṅana koari na tinavetavete pa korapa Ipi Hopena babe tokani pa dia tinavete palepaleke. Pa sirāṅa gua asa si kaqu ta luli sari na tinavete tadi na tie Livae.”

Sa Inevaṅa Pasova Vina Rua

9 Zama guahe se Zihova koe Mosese pa soloso qega pa Saenai pa sidara kekenu koasa vina rua vuaheni totona sapu taluarae sari na tie Izireli pa Izipi. Zama si Asa, ^{†23} “Pa vina manege made rane koasa sidara hie sipu podalae lodu sa rimata, sari na tie Izireli si kaqu tavetia sa Inevaṅa Pasova d. Kaqu luli rini sari doduru tinarae koasa guguana sa Inevaṅa Pasova.” ⁴ Ke tozini Mosese sari na tinoni pude tavetia sa Inevaṅa Pasova, ⁵ meke pana veluveluna sa rane vina manege made koasa sidara kekenu pa soloso qega pa Saenai, si tavete luli betoi rina tie gua sapu tozi nia e Zihova se Mosese.

⁶ Ba kaiqa tie pa varikorapadi rini saripu boni pa dia tinoa sina tiqa rini sa hadehade tomate meke lopu boka somana kopu nia rini sa Inevaṅa Pasova pa rane asa. La si arini koe Mosese meke Eroni ⁷ meke zama, “Ele boni mami si gami sina tiqa gami sa hadehade tomate, ba vegua ke ta paqaha taloa si gami koasa vinariponi te Zihova somanae koari na tie Izireli?”

⁸ Olaṅa se Mosese, “Aqa si gamu, kote hata ia rau sa guguana asa koe Zihova.”

⁹ Tozi nia Zihova se Mosese, ¹⁰ pude zama la koari na tie Izireli, “Be keke gamu, babe sa mia tututi gore mae si lopu via pa ginuguana sapu tiqa rini sa hadehade

† 8:1 Ekd 25:31-40, 37:17-24

†† 8:17 Ekd 13:2‡ 9:1 Ekd 12:1-13

tomate babe ene va gelenae pa inene, ba korapa okoro hola pude kopu nia sa Pasova, ¹¹ si tava malumu si gamu pude kopu nia pa keke sidara hola, pana veluveluna sa vina manege made pa sidara vina rua. Hena ia gamu sa lami meke sa bereti sapu lopu ta henie isiti d meke na elelo pasadi koasa inevaṅa.

¹² Lopu veko hola ia kaiqa masa kamoā munumunu koivugona, meke lopu mokua keke susuri kurukuru. Tavetia sa Inevaṅa Pasova gua sapu koa pa tinarae.

¹³ Be keke tie sapu lopu boni si asa pa dinono te Zihova meke lopu somana pa inene meke lopu lulia sa tinaraena sa Pasova si kaqu ta gilana sapu lopu na Qua tie si asa, sina lopu hite tavetia sa sa vinariponi mae koa Rau pa totošo ta huhukuna. Kaqu tava kilasa sa tie asa pa nana sineā.

¹⁴ Be keke tie karovona pa votiki butubutu si hiva somana luli koa gamu meke kopu nia sa inevaṅa Pasova, si kaqu lulia sa gua sapu koa pa tinarae. Sa tinarae hie si tadi doduru tie, be tie soti pa popoa ba be na tie karovodi pa votiki butubutu.”

Sa Lei pa Batuna sa Ipi Hopena

(Ekisidasi 40:34-38)

¹⁵⁻¹⁶ Koasa rane sipu tava turu sa Ipi Hopena, si nobi tamunia na lei si asa. Ba podalae pana veluvelu meke kamoā munumunu, si dono guana nika sa lei pa batuna sa Ipi Hopena. ¹⁷ Pa totošo ta ovulae sage sa lei koasa Ipi Hopena si rizu luli tugo sari na tinoni Izireli, meke koasa vasina sapu gore sa lei si noso tugo vasina sari na tinoni Izireli. ¹⁸ Lalae koasa ginarunu te Zihova si rizu taloa sari na tinoni Izireli, meke koasa ginarunu tugo te Zihova si hoke noso si arini. Totoso koa pa batuna sa Ipi Hopena sa lei, si koa noso tugo si arini meke koa hola pa vasina asa. ¹⁹ Totoso koa va seunae sa lei pa batuna sa Ipi Hopena, ba va tabea mo rini se Zihova, meke lopu rizu taloa si arini. ²⁰ Kaiqa totošo si hoke ka visavisa rane mo si koa hola ia sa lei pa batuna sa Ipi Hopena, pa kaiqa ginugua si hoke koa noso babe rizu taloa si arini, koa gua mo koasa ginarunu te Zihova. ²¹ Kaiqa totošo si koa noso sa lei podalae veluvelu meke kamoā munumunu. Ba sipu ta ovulu sage sa lei, si lopu sana rizu taloa si arini. ²² Be karua rane babe keke sidara, babe keke vuaheni, koa hola gua sa lei pa batuna sa Ipi Hopena, ba koa hola tugo vasina sari na tinoni Izireli, meke lopu hite rizu taloa si arini. Ba sipu ta ovulae sage tu sa lei si rizu luli taloa si arini. ²³ Koasa vina tabena mo sa ginarunu te Zihova sapu tozia Sa koe Mosese si boka noso babe rizu taloa si arini.

Sa Tinaraedi sari Karua Buki Siliva

10 Zama koe Mosese se Zihova, ² “Mu taveti karua buki, mamu seke lani siliva, pude tioko varigarani sari na tinoni Izireli, meke pude ene vura. ³ Pana ta ivu beto sari buki meke va nodolo va gelenae sari na mamalainidi, sa butubutu lavata si kaqu mae

varigara pa kenumu goi koasa sasadana sa Ipi Hope. ⁴ Ba pana keke mo sa buki si ta avoso mamalainina, si kaqu mae varigara vari likohae nigo rina koimata tadi na butubutu. ⁵ Pana keke totošo papakana mo ta ivu sari na buki, sari na butubutu saripu koa varigara pa kali gasa rimata, si kaqu rizu taloa. ⁶ Pana ta ivu pule keke totošo papakana si arini, sari na butubutu saripu koa varigara pa kali mataona †, si kaqu rizu taloa. Sa mamalaini si kaqu tozini hopeke puku tie koari ka made kalina pude rizu taloa. ⁷ Ba pana ta tioko varigara sa butubutu lavata, si kaqu ta ivu nodolo va gelenae sari na buki. ⁸ Sari na hiamā tuna koreo e Eroni, si kaqu ivui sari na buki.

Asa sa tinarae sapu kaqu lulia gamu koari doduru sinage na sage. ⁹ Pana ta evaṅa sa vinaripera pa mia popoa, meke hiva va kilasi gamu sari na kana pu mae rapatani gamu, si mamu ivui sari na buki mamalaini tanisa vinaripera. Arau Zihova sa mia Tamasa si kaqu tokani gamu, meke harupu gamu pa limadia ri na mia kana. ¹⁰ Gua tugo koari na mia totošo getugetu sapu koa gua koari na mia inevaṅa pa Sidara Vaqura meke kaiqa inevaṅa pa mia vinahesi, si kaqu ivui gamu sari na buki. Meke kaqu ivui gamu sari na buki totošo poni lani gamu sari na mia vina vukivukihi binaere, na vina vukivukihi uququ. Sari na buki si kaqu va balabalani gamu koe Tamasa. Arau Zihova sa mia Tamasa si kaqu tokani gamu, si gamu.”

Sari na Tinoni Izireli si Rizu Taloa

¹¹ Pa rane vina hiokona puta, koasa sidara vina rua koasa vuaheni vina rua, pa mudina sipu taluarā sari na tinoni Izireli pa popoa Izipi, si ta ovulae sage sa lei sapu opo tamunia sa Ipi Hopena te Zihova, ¹² meke podalae topue ene vura la pa soloso qega, pa Saenai sari na tinoni Izireli, meke mae noso pa korapa qega pa popoa Parani sa lei.

¹³ Hie tugo sa dia rinizu kekenu koasa dia inene pa ginarunu te Zihova koe Mosese. ¹⁴ Doduru totošo rizu rini, si kekeṅono mo sa vinariluli tadi na butubutu Izireli. Arini sapu lulia sa pitipiti pa pinaqaha sapu koimata nia sa butubutu te Ziuda si ene kekenu, hopehopeke pukuna, meke se Nasoni, sa tuna koreo e Aminadabi sa dia koimata. ¹⁵ Se Netanela, sa tuna koreo e Zua, si na koimata tanisa butubutu te Isaka, ¹⁶ meke se Eliabi sapu sa tuna koreo e Heloni, si na koimata tanisa butubutu te Zeboloni.

¹⁷ Beto asa, si tava gore sa Ipi Hopena, meke sari na butubutu tadi Qerisoni meke Merari, pu palekena si asa, si rizu taloa.

¹⁸ Sa butubutu te Rubeni si hobe mae, palekia sa sa nana pitipiti, meke ene pa hopehopeke pukuna meke se Elizua sapu sa tuna koreo e Sedeu sa dia koimata. ¹⁹ Se Selumieli, sapu sa tuna koreo e Zurisadai, si na koimata tanisa butubutu te Simione, ²⁰ meke se Elisapi, sapu sa tuna koreo e Dueli si na koimata tanisa butubutu te Qadi.

† 9:12 Ekd 12:46; Zn 19:36

†† Kali saoti.

²¹ Beto asa, si podalae ene sari na tie Livae pa butubutu te Kohati, paleki rini sari na tiñitoña hopedi. Pana kamoia rini sa vasina sapu kaqu koa pakia rini, si kaqu tiqe tava turu pule sa Ipi Hopena.

²² Ego, sa pinaqaha butubutu te Iparemi si hobe mae, koari hopehopeke dia pukuna, meke se Elisama, sapu sa tuna koreo e Amihudi, si na dia koimata. ²³ Se Qamalieli, sapu sa tuna koreo e Pedazu, si na koimata tanisa butubutu te Manase, ²⁴ meke se Abidani, sapu sa tuna koreo e Qitione, si na koimata tanisa butubutu te Benisimane.

²⁵ Meke vina betobeto, si ene luli si arini pu koa koasa pinaqaha sapu koimata nia sa butubutu te Dani saripu luli pa nana pitipiti. Kopu ni rini sari doduru pinaqapaqaha butubutu Izireli koari na kana sapu hiva raza mumudi mae. Meke se Ahieza, sapu sa tuna koreo e Amisadai, si na dia koimata. ²⁶ Se Paqieli, sapu sa tuna koreo e Okarani si na koimata koasa butubutu te Asa. ²⁷ Meke se Ahira, sapu sa tuna koreo e Enani, si na koimata tanisa butubutu te Napitalai. ²⁸ Asa sa vinari lulina sa inene tadi na tinoni Izireli, koari hopehopeke pukuna, sipu rizu meke ene taloa si arini.

²⁹ Hobabi si na tuna koreo e Zetoro † sa tie pa butubutu Midiani si asa. Hobabi si na ivana e Mosese, meke zama la koe Hobabi se Mosese, "Tata topue la si gami koasa popoa, sapu ele zama nia Zihova pude ponini gami, gua. Mae luli gami. Ele va tatara nia Sa sapu kaqu ponini gami Sa sari na tiñitoña leadi, ke mae pude mami ponigo hinia."

³⁰ Meke olaña se Hobabi, "Lokari, maqu pule la pa qua popoa soti si rau meke koari na turañaqu soti." ³¹ Ba zama se Mosese, "Hiva hola nigo, pude mu lopu luara pani gami. Agoi gilania sa vasina, sapu kaqu la noso paki si gami, meke agoi mo sa mami tie tuturaña. ³² Be luli somana mae koa gami si goi, si kaqu somana vagia goi koa gami, sari doduru minana pu kaqu ponini gami e Zihova."

Taluarae sari na Tinoni Izireli

³³ Sipu taluarae sari na tinoni pa Saenai, sa toqere hope te Zihova, si ka neta rane doduruna si enea rini. Sa Bokese †† Vinariva Egoi te Zihova si ta paleke va kenue koa rini doduru totošo, pude hata ia sa vasina sapu kaqu noso si arini. ³⁴ Pana rane totošo taluarae rini koari hopeke vasidi pu koai rini, si koa panaulu koa rini sa lei te Zihova.

³⁵ Sipu va namanama taluarae sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova doduru totošo, si hoke zama guahe se Mosese, "Zihova, Mu la pa kenu mami, pude di ta hurakatae sari na Mua kana, meke madi govete pa kenumu Goi si arini pu kukiti nigo." ³⁶ Sipu noso sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova si hoke zama guahe se

Mosese, "Kei Zihova, Mu pule mae koari vuro tina tinoni pa Izireli," gua.

Sa Popoa Ta Pozae Tabera

11 Meke podalae vari qumiqumi ni rina tinoni Izireli sari na dia tinasuna pa kenuna e Zihova, meke sipu avosi e Zihova saripu gua arini, si ta naziri si Asa, meke garunu ni nika Sa sari na tinoni. Ke sului nika si arini meke ta huara ilasa sari na dia ipi pa hukihukirina sa popoa vasina koa ia rini. ² Tapa tinokae la koe Mosese sari na tinoni Izireli, ke varavara sage la koe Zihova si asa, meke mate gore sa nika. ³ Ke poza nia Tabera †† rini sa vasina asa, sina sului nika vasina si arini.

Vizati Mosese sari ka Zuapa Navulu Puta Koimata te Zihova

⁴ Sari na tie huporodi pu luli somanae koari na tinoni Izireli si hiva sisigiti pude hena miti, ke podalae va qumiqumi pulei pule sari na tinoni Izireli meke zama guahe: "Kei kasa, nake piriñana nada hire! ⁵ Pa popoa Izipi si hoke hena mokai mo gami sari na igana sapu loke hinoludi, gua tugo na kiukaba, na deri napo, na likisi, na siloti, meke na pasapasa ††. ⁶ Ba kamahire si namuna tasuna sari na mami tinoia, meke namu loketoña si koa, ba rane ka rane si koba mana mo," gua si arini.

⁷ Sa mana si kekeñoño gua rina kiko hitekedi, saripu keoro na meava dinoñoña. †††⁸⁻⁹ Hoke hoqa turaña koa rina puni pana boñi si arini koasa vasina sapu koa ia rini. Meke hoke ene la varigarani rina tinoni Izireli si arini koari doduru munumunu meke munamunali babe nuqari rini koari na tiñitoña nuqanuqarana, beto meke raroi, meke kina va labelabe guni na keki. Sa liñiliñina sa si guana bereti sapu ta kina henie oela olive. †††¹⁰ Sipu turu varivarigarae pa sadadi ri dia hopeke ipi si arini, si avosi Mosese dia vinari qumiqumi koari hopeke dia pukuna, meke talotaña hola se Mosese, sina bugoro sisigiti ni e Zihova si arini.

¹¹ Meke zama la koe Zihova se Mosese, "Na vegua ke tavete gunia tu Goi sa Mua nabulu? Nake ele va mamata nau tu Goi sa pinalekedi rina tinoni hire, ba na vegua tu ke lopu ta qetue tu koa Goi si rau? ¹² Na lopu arau va podaki na podoi si arini, meke garunu guni nau tu Goi na tie kopu koburu, pude kukai kekeñoño na barikaleqe pu va sususu tokeli pa siraña meke paleke enene la koasa popoa sapu va tatara nia Goi koari na tiatamadia. ¹³ Pavei beka si kaqu boka vagi baso si rau pude boka poni sari doduru tinoni gua hire? Sina korapa kabo na tepa ososo, 'Poni gami baso,' guni nau rini. ¹⁴ Lopu boka va tana ekei rau telequ sari doduru tinoni hire sina ta mamata holani rau pinalekedi si arini! ¹⁵ Be tavete guni nau Goi asa, si mamu tataru nau, mamu va mate au mo, pude lopu kaqu koa va seunae koa rau sa kinaleana hie."

† Keke pozana pule e Zetoro si e Reueli. †† Sa Bokese tanisa Vinariva Egoi te Zihova si na dolu hope meke na habohabotuana Banara te Zihova. Pa korapana si koa sari patu vasina ta kubere sari manege puta tinarae, meke sa kolu te Eroni, meke sa ginani pa mañauru sapu ta pozae mana pa keke vovoina tanisa. † 10:35 Sam 68:1

†† Sa zinama Tabera si na mamalaiñina sa zinama Hiburu, sapu sa ginuana si ta sulu. †† Qaliki. ††† 11:7 Ekd 16:31 ††† 11:8-9 Ekd 16:13-15

¹⁶ Meke zama la koe Mosese se Zihova, “Mu vizata maeni ka zuapa ṅavulu puta koimata ta pamaṅaedi koasa butubutu Izireli arini pu na koimata ele ta gilanadi koari na tinoni. Mamu turaṅa mae ni koasa Ipi Hope, mamu somana va turui koa goi vasina. ¹⁷ Meke kaqu gore atu si Rau meke vivinei koa goi vasina, meke kaqu vagia Rau koasa Maqomaqo sapu koa koa goi meke poni gunia tugo koa rini, meke kaqu somana paleke toka nigo rini, sa vina tanadi rina tinoni, meke lopu kaqu va tana ekei goi si arini.

¹⁸ Ego, mu zama guahe koari na tinoni Izireli, ‘Mi va via puleni gamu, sina kaqu hena baso si gamu vugo. Ura ele avosi e Zihova sari na mia kinabo alili, meke zama, “Hiva baso si gami. Ura, ele koa valeana mami si gami pa Izipi,” gua. Gua asa ke kaqu poni gamu baso e Zihova si gamu, pude henahena. ¹⁹ Lopu kaqu keke babe karua babe ka lima babe ka manege puta babe ka hiokona puta rane mo si kaqu henahena si gamu, ²⁰ ba pa keke doduru sidara tu, osolae kaqu eṅeṅo meke maledere hena pulei gamu. Ura ele kilu ia gamu sapu somanae se Zihova koa gamu meke nominomi la ia mo gamu si Asa, sapu leana be lopu taluarae mia mo pa popoa Izipi si gamu,” gua.

²¹ Meke zama la koe Zihova se Mosese, “Ka onomo gogoto tina tie varipera Izireli si korapa turaṅi rau, meke zama guahe si goi, ‘Kaqu poni baso rau sari na tinoni Izireli pude madi henahena pa keke doduru sidara?’ gua. ²² Be guana tava mate vala beto koa rini sari na rovana bulumakao na sipi ba lopu kaqu garodi ri doduru! Ba be soku gua ri na igana pa kolo, ba lopu kaqu pada tugo koa rini!”

²³ Meke olaṅa la koe Mosese se Zihova, “Vegua, lopu garo sa Qua ṅiniraṅira? Ego, kamahire maqu va dogoro nigo, sapu gua zama nia Rau koa gamu, si be ta evaṅa babe lokari,” gua si Asa.

²⁴ Meke vura la se Mosese koari na tinoni Izireli meke la tozi sa sari na zinama te Zihova, meke tioko varigara ni sa sari ka zuapa ṅavulu puta koimata tadi na tinoni Izireli meke va turu vari likohae ni sa koasa Ipi Hopena te Zihova. ²⁵ Beto asa si tiqe gore mae pa korapa lei se Zihova meke zama la koe Mosese. Meke vagia e Zihova sa Maqomaqo te Tamasa sapu koa koe Mosese meke poni la nia tugo Sa koa ri ka zuapa ṅavulu puta koimata. Meke sipu kamo koa rini sa Maqomaqo, si podalae korokorotae gua rina poropita si arini, ba lopu seunae sisigiti.

²⁶ Ba ari karua koa ri ka zuapa ṅavulu puta koimata, sapu ari Elidadi e Medadi pu ta kubere somanae, si koa hola dia koari na dia ipi, meke lopu somana luli la gua koasa Ipi Hopena te Zihova. Ba ta gore nia tugo ri kara sa Maqomaqo te Tamasa, meke korokorotae gua tugo rina poropita pa korapa dia ipi sari karua. ²⁷ Meke haqala vura la koe Mosese si keke tie vaqura meke la tozia sa koasa sapu gua ta evaṅa koa ri Elidadi e Medadi.

²⁸ Meke zama la koe Mosese se Zosua, sa tuna e Nani sapu toka nia se Mosese seunae gua tu podalae tie vaqurana si asa, “Qua baṅara, va nosoi gedi,” gua si

asa. ²⁹ Ba olaṅa la koasa se Mosese, “Vegua hiva vata evaṅae nau tie konokonoqu goi si rau, taga? Qetu nia rau sipu vekoa e Zihova sa Maqomaqona koa rini, meke korokorotae beto sari doduru tinoni te Zihova.”

³⁰ Beto asa, si pule la koari na dia ipi sari Mosese, meke sari ka zuapa ṅavulu puta koimata tadi na tinoni Izireli.

Garuni e Zihova sari na Kurukuru Tapuru sapu Ta Pozae Kueli

³¹ Ego, lopu seunae hoi si va givusia e Zihova sa popoa, meke paleke mae guni na givusu pa lamana sari na kurukuru tapuru ta pozae kueli, meke va tapuru pepeka sisigiti Sa padana keke mita ululudi † gua pa pepeso, meke va hoqa nosoi Sa koasa vasina lavata sapu koa ia rina tie Izireli padana soku ṅavulu maelo seuna gua pa doduru vasina podalae gua koari na dia ipi. ³² Ke koasa doduruna sa rane na boṅi asa meke koasa doduruna sa rane koivugona, si tiqe kurukuru lamo si arini, meke hopeke arini si varigara ni meke va siṅi rini padana hola nia lima ṅavulu puta vovoina. Meke va rimata popai rini koasa doduruna sa vasina lavata pa vari likohaedi rina dia ipi si arini.

³³ Meke sipu korapa zomuzomue masa kurukuru meke lopu ele hena betoi rini, si ta ṅaziri sisigiti ni e Zihova, meke va raza ni minoho kaleana Sa si arini. ³⁴ Gua asa ke poza nia Kibirote Hatava rini sa popoa sana. Sa ginuana si na lovudi ri na tinoni pu ṅaṅaluta miti.

³⁵ Meke tiqe taluarae vasina si arini, meke la gua pa Hazeroti, meke la noso si arini vasina.

Zamazama nia ri Miriami e Eroni sa Tasidia

12 Haba ia Mosese si keke barikaleqe Itiopia, meke zamazama nia na lopu qetu nia ri Miriami e Eroni se Mosese. ² Meke vari nanasa pulei teledia sari karua, “Vegua, koe Mosese eke mo si zama mae se Zihova, ba lopu boka zama mae tugo koa gita kara si Asa?” Avosia e Zihova sapu gua zama nia ri karua. ³ Ba se Mosese si keke tie va pepekae hola, holani sa sari doduru tie pa popoa pepeso.

⁴ Meke hinoqa zama la koari Mosese e Eroni meke e Miriami se Zihova, “Hiva betoni gamu Rau si gamu ka ṅeta pude vura mae koa Rau koasa Ipi Hopena,” ke topue la sari ka ṅeta. ⁵ Meke gore mae pa korapa lei se Zihova meke turu Nana pa sasadana sa Ipi Hopena meke titioko la koari Eroni e Miriami, ke ene sage la sari karua. ⁶ Meke zama la koari karua se Zihova, “Ego, mi va avoso maei kamahire sari na Qua zinama. Totoso koa koa gamu sari na poropita si vata gilana pule Nau koa rina dinogodogorae tadirini si Rau, meke zama koarini pa pinutagita. ⁷ Ba koe Mosese sa Qua nabulu si votikaena hola totoso zama koa sa si Rau. Ura ele vizatia Rau si asa pude koimata ni sari doduru Qua tinoni Izireli. ^{†8} Pa ginugua mo asa si hoke turu variva tia i meke vari vivinei va bakali si gami karua, ba

† Tapuru mae padana keke mita ululudi babe vari tomotomoi sage pa pepeso padana keke mita. Sa zinama hiburu si lopu bakala pa vesi hie. †† 12:7 Hib 3:2

lopu koari na zinama vapae. Meke dogoria tugo sa sa kinehaqu Rau. Ba na vegua tu ke zama panipania tu gamu kara se Mosese sa Qua nabulu?"

⁹ Bugoro ni e Zihova si arini, ke taluarae si Asa, ¹⁰ meke sipu taluarae sa lei koasa Ipi Hopena, si hinoqa raza ia keke minoho kaleana se Miriami, keoro toa guana sinou sa tinina. Sipu doño la se Eroni koasa, si dogoria sa sapu raza ia na minoho sa doduru tinina, ¹¹ ke zama la koe Mosese si asa, "Kei banara, tataruni gami, mamu taleosoni sari na mami dinuviduvili. ¹² Mu lopu gunia keke haha podo va kaleana sapu ta novala kukuru tinina si asa."

¹³ Ke zama la koe Zihova se Mosese, "Ke Zihova, Mu salaña si asa!" gua.

¹⁴ Olaña se Zihova, "Be guana loroa sa tamana sa isumatana, si kote koa kurekure ka zuapa rane si asa. Ke va vura taloa ia mo koasa butubutu; beto asa, si kote boka tava nuquru pule pa korapa butubutu si asa." ¹⁵ Ke ta hitu vura paki koasa butubutu si asa ka zuapa rane, meke koa noso sari doduru tie, osolae ta vagi nuquru pule pa korapa butubutu si asa. ¹⁶ Pa mudina asa, si taluarae pa Hazeroti sari na tinoni meke la koa pa korapa qega pa Parani.

Sari ka Manege Rua Tie Piko saripu Ta Garunu La pa Popoa Kenani (Ditutironomi 1:19-33)

13 Meke zama la koe Mosese se Zihova, ² "Mu garunu lani kaiqa tie pa Kenani pude piko nia sa popoa, sapu korapa vala nia gunia Rau koari na tinoni Izireli. Mu garuni ka manege rua koimata, hopeke keke koari ka manege rua butubutu Izireli."

³⁴ Va tabe se Mosese, meke sipu korapa koa pa soloso pa popoa Parani, si garuni sa sari na koimata hire:

Koasa butubutu Rubeni, sa koimata si e Samua, sa tuna koreo e Zakura.

⁵ Koasa butubutu Simione, sa koimata si e Sapati, sa tuna koreo e Hori.

⁶ Koasa butubutu Ziuda, sa koimata si e Kelebi, sa tuna koreo e Zepune.

⁷ Koasa butubutu Isaka, sa koimata si e Iqala, sa tuna koreo e Zosepa.

⁸ Koasa butubutu Iparemi, sa koimata si e Hosea, sa tuna koreo e Nani.

⁹ Koasa butubutu Benisimane, sa koimata si e Paleti, sa tuna koreo e Rapu.

¹⁰ Koasa butubutu Zeboloni, sa koimata si e Qadieli, sa tuna koreo e Sodi.

¹¹ Koasa butubutu Manase, sa koimata si e Qadi, sa tuna koreo e Susi.

¹² Koasa butubutu Dani, sa koimata si e Amieli, sa tuna koreo e Qemali.

¹³ Koasa butubutu Asa, sa koimata si e Setura, sa tuna koreo e Mikueli.

¹⁴ Koasa butubutu Napitalai, sa koimata si e Nabi, sa tuna koreo e Vopesi.

¹⁵ Koasa butubutu Qadi, sa koimata si e Qeueli, sa tuna koreo Maki.

¹⁶ Arini sari na koimata, saripu garuni e Mosese pude la dogoria sa popoa. Sa pozapoza Hosea, sa tuna koreo e Nani, si hobe nia pozapoza Zosua e Mosese.

¹⁷ Sipu garunu taloani Mosese, si tozini sa si arini, "Mi taluarae tani, mamu ene hola la gua pa korapana sa popoa qega meke ene hola la tu pa kali la koari na vasina toqetoqeredi. ¹⁸ Mamu la vilitia sapu veguguana sa popoa asa, ve sokudi gua sari na tinoni pu koa vasina, meke vea ninqira gua si arini. ¹⁹ Mamu la dogoria be leana babe kaleana sa popoa, koa pa bara patu ululudi sari na tinoni pa vasileana babe lokari?"

²⁰ Mamu la vilitia be guana masuruna sa pepeso, babe koa ia na hudahuda sa popoa. Lopu muliñi nia, mamu paleke pule maeni kaiqa vua huda saripu toqolo vasina." Koasa totoso asa si podalae komiha sari na vua qurepi.

²¹ Ke podalae ene sage la vilitia rini sa popoa, meke la gua koasa soloso qega ta pozae Zini pa kalina mae, meke kamo la gua pa Rehobi, sapu tata koasa karoovana pa toqere sapu ta pozae Hamati. ²² Kekenu si la paki si arini, koasa kukuruna sa popoa qega kalina mae ta pozae Neqevi d, meke kamo la pa vasileana Heboroni, vasina pu koa sari na butubutu tadi Ahimani, e Sesai meke se Talamai, saripu tuti malivi, pu ta pozae Anaki. Ka zuapa vuahenina sipu lopu ele ta kuri gua sa vasileana lavata Zoani pa popoa Izipi, si ta kuri sa vasileana Heboroni. ²³ Sipu mae kamo rini sa lolomo pa Esikolo, si maho vagia rini si keke kata qurepi, sapu mamata hola, ke sopele nia huda rini, meke vari paleke nia ri karua tie. Kaiqa pomeqaraneti na piqi tugo, si paleki rini. ²⁴ Poza nia Esikolo †† rini sa lolomo asa, sina sa kata qurepi si maho vagia ri na tie Izireli vasina.

²⁵ Sipu hola ka made navulu puta rane piko nia rini sa popoa Kenani, si pule sari ka manege rua tie piko.

²⁶ Kamo pule mae koe Mosese e Eroni meke koasa butubutu Izireli pa popoa Kadesi pa korapa qega pa Parani si arini. Meke vasina si tozi vurani rini koari karua meke koari na butubutu Izireli sa inavosona sa popoa, meke va dogoroni tugo rini koarini sari na vuadi rina linetelete koasa popoa sana. ²⁷ Meke zama guahe si arini koe Mosese: "Ele kamo gami sa popoa sapu garununi gami goi, meke masuru hola sa pepeso, meke hire sari na vua huda koasa popoa. ²⁸ Ba sari na tiena sa popoa si ninqira hola, meke noma hola sa popoa meke sari na vasileana si ta bara valeana tugo si arini. Ba sapu kaleana hola si dogori gami sari kaiqa tie saripu tututi gore mae guadi koari na tie Anaki si koadia tugo vasina. ²⁹ Sari na tie Amaleki si koa koasa popoa Neqevi, meke sari na tinoni pa Hitaiti, Zebusaiti, meke Amoraitei, si koa koari na vasidi toqetoqeredi, meke sa butubutu Kenani si koa pa raratana meke taqelena tugo sa Ovuku Zodani," gua si arini.

† 12:14 Nab 5:2-3

†† Sa ginuana Esikolo pa zinama Hiburu si na kata qurepi.

³⁰ Ba zama va mokomokoi e Kelebi sari na tie saripu zamazama sisigiti la koe Mosese, meke zama guahe si asa, "Aria mada la vagia sa popoa, kote boka va kilasi mo gita si arini," gua si asa.

³¹ Ba zama sari na tie piko saripu luli koasa, "Lopu kaqu boka va kilasi gita sari na tie arini, sina n̄nira holani gita rini si gita," gua si arini. ³² Meke ene betoa sa inavoso kokohana sa doduruna sa butubutu Izireli, koasa gugwana sa popoa sapu ele piko nia rini. Meke zama si arini, "Sa popoa si va mate betoi saripu hiva koa vasina, meke sari na tinoni pu koadi vasina si ululudi hola. ³³ Na kobi malivi lavata si dogori gami vasina, saripu tuti gore mae guadi koe Anaki, meke sapu gita hire si kote hiteke gua mo ri na kupokupo doño guni gita rini," gua si arini. †

Qumiqumi sari na Tinoni

14 Koasa doduruna sa boñi sana si kabo va ululae sisigiti sari na tinoni Izireli. ² Meke zamazama va gugue sisigiti la koari Mosese e Eroni sari doduru tie Izireli, meke zama guahe si arini: "Be pa Izipi babe pa popoa qega hie, si mate gami ba leana mo! ³ Ba na vegua ke turaña maeni gami tu e Zihova pa popoa Kenani, meke va mate gami magu varipera? Sari na mami barikaleqe na koburu si kote ta vagi gua mo ri na tiñitona koari na tie. Vegua lopu leana be kekere pule la mo pa popoa Izipi si gami?" ⁴ Ke vari zamai si arini, "Aria, mada vizatia keke nada koimata, pude turaña pule lani gita pa popoa Izipi!" gua si arini.

⁵ Meke hoqa oporapaha pa pepeso sari Mosese e Eroni pa kenuna sa vinarigara tie Izireli pu varigara vasina. ⁶ Meke sari karua pu somana piko nia sa popoa Kenani, ari Zosua tuna e Nani meke se Kelebi sa tuna e Zepune si daku rikati sari na dia poko pa tinalotana, ⁷ meke zama la koari na tinoni Izireli, "Sa popoa Kenani, sapu la dogoria gami si na popoa leana hola. ⁸ Be qetuni gita e Zihova si gita, si kaqu turaña nuquruni gita Sa koasa popoa sana, na popoa masuruna, sapu sokua na ginani na vua huda, meke kaqu ponini gita Sa si asa. ⁹ Ba mamu lopu zama toketoke la ia se Zihova, meke lopu matagutu ni sari na tinoni pu koadi vasina, sina lopu kaqu tasuna hokara vina kilasadi si arini. Se Zihova si koa koa gita meke ele va kilasi tu Sa sari na tamasa pu kopuni si arini, ke mi lopu matagutu ni si arini," gua sari karua. ††

¹⁰ Ba zama beto sa vinarigara lavata, "Mada gona va mateni patu gedi," gua si arini. Meke hinoqa vura mae pa ipi varivarigarana koari tinoni Izireli sa malakapina sa kalalasana e Zihova.

Varavarani Mosese sari na Tinoni Izireli

¹¹ Meke zama la koe Mosese se Zihova, "Ve seunae gua si kaqu va karikari Au ri na tinoni hire si Rau. Meke vea seunae gua si lopu kaqu va hinokara Au rini si Rau, ba koadia tugo sari doduru vina gilagila saripu ele taveti Rau pa varikorapadia rini. ¹² Kaqu va raza ni oza

meke kaqu va kilasi Rau si arini, ba kaqu vata evañae nigo Arau na tamana sa butubutu lavata sapu noma hola meke n̄nira hola ni si arini," gua se Zihova.

¹³ Ba zama la koe Zihova se Mosese, "Kote avoso nia ri na tie pa popoa Izipi sapu ele turaña vurani Goi koa rini pa Mua n̄niran̄ira sari na tinoni hire. Meke pana avosia ri doduru tie pa popoa Izipi sapu gua evañia Goi koari na Mua tie hire, ¹⁴ si kote vivinei nia rini koari na tie pu koa koasa popoa hie. Ura ele avoso nia tu ri na tinoni arini sapu Agoi Zihova si somana koa koa gami. Meke ta dogoro vura pa matamami, tooso noso panaulu koa gami sa Mua lei, meke turaña gami sa lei pana rane, meke gua tugo pana boñi sapu doño gua na nika si asa. ¹⁵ Ego, be va mate betoi Goi sari na Mua tinoni hire, si kote zama sari na butubutu tie pu ele avoso nigo sapu, ¹⁶ na lopu boka turaña va kamo lani Goi koasa popoa sapu ele zama tokotokoro veko nia Goi koarini, gua. Ke va mate betoi Goi pa popoa qega si arini, kote gua si arini.

¹⁷ Ego, Zihova, tepa atu Igo rau kamahire, Mu va dogoroni gami sa Mua n̄niran̄ira. Mamu tavete va gorevura ia sapu gua ele va tatara nia Goi, sapu zama guahe si Goi, ¹⁸ 'Arau, sapu se Zihova si lopu hoke tuturei bugoro. Meke hoke tataru ni na taleoso ni Rau sari na sinea na sineke tinarae tadi na tinoni. Ba lopu kaqu galapani Rau saripu tavete va sea koasa Qua ginegese na vina kilasa; kaqu nore va kilasi Rau sari na koburu tadi pu tavete va sea kamo tu koari na vina neta meke vina made sinage na sage,' gua. ††¹⁹ Ego, Zihova, koasa Mua tataru lavata sapu lopu ta nana kamona si tepa Igo rau, Mamu taleosoni sari na sinea tadi na tinoni hire, kekeñoño gua puta tugo, sapu taleosoni Goi seunae gua luaria rini sa popoa Izipi."

²⁰ Meke olaña la koasa se Zihova, "Leana, kote taleoso ni Rau gua tugo sapu tepa ia goi koa Rau," gua si Asa. ²¹ "Ele gilania goi sapu Arau si na Tamasa toaqu, meke siñia na Qua n̄niran̄ira lavata sa doduru kasia popoa. ††²² Ego, namu lopu keke ri kasa tie hire saripu ele dogoria sa Qua n̄niran̄ira lavata, meke sari na tinavete variva magasadi, saripu ele taveti Rau pa popoa Izipi, meke pa korapa popoa qega, ba va kari Au na podepodekau rini ka manege puta tooso meke korodia va tabe Au, ²³ si kaqu nuquria sa popoa Kenani. Ele va tatara nia na zama tokotokoro nia Rau koari tiatamadia si asa. Namu lopu keke ri kasa arini pu ele kilu Au si kaqu nuquria si asa. ²⁴ Ba sapu se Kelebi sa Qua nabulu si ele tagoa sa binalabala votikaena, meke luli zoñazona Au sa. Kaqu turaña nuquru nia Rau koasa popoa sapu ele dogoria sa, meke sari na tudia ri na tuna koari na sinage na sage si kaqu koa koasa popoa sana. ††²⁵ Ego, vugo si mi kekere pule lamo pa korapa qega, koasa sirana sapu pule la gua pa Kolo Ziñara, ke mi lopu nuquru la koasa popoa vasina korapa koa dia sari na tie Amaleki meke Kenani."

† 13:33 Zen 6:4 †† 14:9 Hib 3:16

‡ 14:13 Ekd 32:11-14 †† 14:18 Ekd 20:5-6, 34:6-7; Diut 5:9-10, 7:9-10 †† 14:21 Hib 3:18 ††† 14:24 Zos 14:9-12

Va Kilasi e Zihova sari na Tinoni pu Nominomi

²⁶ Zama la koe Mosese meke Eroni se Zihova, ²⁷ "Vea seunae gua si kaqu zamazama Nau na va kari Au ri na tinoni kaleadi hire si Rau? Ele hola pa pada sari na zinamazama pu avosi Rau hire. ²⁸ Ego, Arau Zihova sa Tamasa toaqu si zama tokotokoro atu koa gamu, ke mamu la koarini kamahire meke tozia sa Qua zinama sapu guahe: "Kaqu tavete va hinokara vatu nia Rau koa gamu sapu gua tepa ia gamu koa Rau, mamu guni. ²⁹ Kaqu mate si gamu meke sari na tinimia si kaqu ta pomunae pa korapa popoa qega. Ura va kari Au gamu koari doduru mia zinamazama, ke loke tie gamu pu hiokona puta vuahenina meke sage si kaqu nuquria sa popoa Kenani. ^{†30} Namu loke tie gamu si kaqu nuquria sa popoa sapu ele va tatara veko nia Rau koa gamu pude koa ia, ba ari Kelebi meke Zosua mo. ³¹ Zama si gamu, sari na mia koburu si kote ta vagi guana likakalae pa totošo vinaripera gua. Ba kaqu turaña nuquru lani Rau si arini koasa popoa sapu kilu ia gamu, meke kaqu na dia popoa si asa. ³² Ba sapu gamu si kaqu mate tani pa korapa popoa qega. ³³ Meke sari na mia koburu si kaqu ene lamae meke kopu sipi mo pa korapa popoa qega koari ka made ñavulu puta vuaheni meke kaqu koa ta sigiti si arini, sina lopu ronu Au gamu si Rau, osolae kaqu eko meke mate palae pa popoa qega sari na tinimia. ^{†34} Ka made ñavulu puta vuaheni si kaqu koa ta sigitini gamu sari na mia sinea. Keke rane koari hopeke vuaheni koari ka made ñavulu puta rane sipu piko nia gamu sa popoa Kenani. Meke kaqu gilana gamu sapu koa guana mia kana si Rau. ³⁵ Zama tokotokoro atu si Rau koa gamu, na tinoni kaleamia pu ele mae varigara, meke va kari Au. Kaqu mate beto si gamu doduru pa korapa popoa qega hie, gua si zama nia Arau Zihova." ³⁶⁻³⁷ Ego, sari kasa tie saripu garunu lani e Mosese pude la piko nia sa popoa Kenani, si paleke pule mae inavoso kokohadi koari na tinoni Izireli meke va zamazamai na va karia rini se Zihova, gua, asa ke va razani minoho Zihova si arini meke mate. ³⁸ Ba koari ka manege rua tie piko, si ari Zosua meke Kelebi mo si toa hola.

Sa Pinodeke Kekenu Pude Va Kilasia sa Popoa Kenani (Diutironomi 1:41-46)

³⁹ Sipu tozini Mosese koari na tinoni Izireli sapu gua zamani e Zihova, si kabo sisigiti si arini. ⁴⁰ Meke pana munumunu vaqavaqasa si topue ene sage la koari na toqere ululudi si arini, meke zama, "Ele tavete va sea si gami, ke kaqu sage la si gami koasa popoa sapu ele va tatarani gami e Zihova," gua si arini. ⁴¹ Ba zama la koa rini se Mosese, "Na vegua ke va karia tu gamu sa zinama te Zihova kamahire. Lopu kaqu boka va kilasi gamu sari na mia kana," gua si asa. ⁴² Mi lopu sage la. Lopu koa koa gamu se Zihova. Kote va kilasa gamu ri na mia kana si gamu. ⁴³ Ura pana

dogoro gamu ri na tinoni Amaleki meke Kenani si kote va mate gamu rini pa vinaripera meke lopu kaqu tokani gamu e Zihova, sina lopu lulia gamu sa Nana hiniva.

⁴⁴ Ba ene nono sage la dia tu koari na toqere si arini, ba se Mosese si lopu somana luli sage la, meke gua tugo sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova si lopu ta paleke luli la tugo, ba koa hola dia koasa vasina sapu koa ia rini. ⁴⁵ Meke gore mae gedi sari na tie Amaleki meke sari na tie Kenani saripu koadi pa toqere meke seke va matei na hadu zukuri rini meke va kamo la i tu pa Homa.

Tinaraena sa Vina Vukivukihi

15 ¹⁻² Meke zama se Zihova koe Mosese, "Mu tozini sari na tie Izireli sari na tinarae hire: 'Pana nuquru la koasa popoa sapu ponini gamu Rau pude koa vasina, ³ meke pana ta vala koe Zihova si keke bulumakao kokoreo, keke sipi kokoreo nomana, keke sipi kokoreo hitekena, babe keke qoti kokoreo, pude na vina vukivukihi va uququ, babe tana vina vukivukihi vina gorevurana sa vina tatara, babe na vina vukivukihi ta poni mokana, babe na vina vukivukihi koari na rane na totošo hopedi, sa hibina sa vinariponi hie si qetu nia e Zihova. ⁴⁻⁵ Asa sapu paleke la nia si keke sipi, ba be keke qoti kokoreo, pude na vina vukivukihi va uququ la koe Zihova, si kaqu veko turaña nia tugo si keke kilo palava ta muzara va memehena sapu ta henie keke lita oela olive, pude na vinariponi huiti si asa. Beto mamu zoropo nia keke lita vaeni, pude na vinariponi tana napo. ⁶ Pana ta vala si keke sipi kokoreo nomana, vala turaña nia karua kilo palava ta muzara va memehena sapu ta henie keke lita meke kukuru lita oela olive pude na vinariponi huiti si asa, ⁷ meke poni turaña nia keke lita meke kukuru lita kolo vaeni. Sa hibidi rina vina vukivukihi hire, si qetuni e Zihova. ⁸ Pana ta vala sa vina vukivukihi bulumakao kokoreo koe Zihova, pude na vina vukivukihi va uququ, babe na vina vukivukihi vina gorevurana sa vina tatara, babe na vina vukivukihi binaere koe Zihova, ⁹ si kaqu ta vala sa vinariponi huiti sapu ka ñeta kilo palava sapu ta henie karua lita oela olive, ¹⁰ turaña nia karua lita kolo vaeni tugo. Sa hibina sa vina vukivukihi hie si qetu nia e Zihova.

¹¹ Arini sari na hopehopeke vinariponi, saripu kaqu ta vala turaña koari na bulumakao kokoreo, sipi kokoreo nomana, na sipi kokoreo hitekena, babe na qoti kokoreo. ¹² Pana soku sari na kurukuru saripu ta vala, si kaqu soku tugo sari na vinariponi huiti na napo padadi sari na vina vukivukihi saripu ta vala. ¹³ Sari doduru tie soti pa butubutu Izireli, si kaqu tavetia sapu gua asa, pana valani rini sari na dia vinariponi, sari na hibidi rina vinariponi arini, si qetuni e Zihova. ¹⁴ Meke koari doduru totošo mae hiroi be hiva tavetia sa tie karovona, sapu koa paki babe koa va seunae koa gamu, sa vina vukivukihi va uququ, si kaqu lulia sa sa tinarae kekeñoño gua sapu lulia tugo gamu. Sa hibina sa si kaqu qetu nia e Zihova. ¹⁵ Koari doduru rane vugo

† 14:29 Hib 3:17 †† 14:33 TTA 7:36

reperere si kaqu kekeṅoṅo mo sa tinarae koa gamu meke koari na tie karovodi saripu koa koa gamu. Gamu meke arini si kekeṅoṅo mo pa dinono te Zihova; ¹⁶ sari na vina tumatumae na tinarae si tamugamu beto mo.” †

¹⁷⁻¹⁸ Meke zama se Zihova koe Mosese, “Mu tozini sari na tinoni Izireli, ‘Pana nuquru la gamu koasa popoa sapu ponini gamu Rau, ¹⁹ meke pana henai gamu sari na ginani vasina, kaiqa rina ginani arini si kaqu ta veko vata kale, na hopedi pude na vinariponi koe Zihova. ²⁰ Pana kina bereti si gamu koasa palava vaqura sapu vagi gamu pa totošo pakepakete, sa bereti kekenu sapu kina ia gamu, si hopena, kaqu ta veko pude te Zihova. ²¹ Doduru totošo koari na vuaheni vugo reperere, si kaqu valani gamu koe Zihova sa bereti kekenu sapu kina ia gamu koasa palava vaqura pa totošo pakepakete.

²² Be keke koa gamu si lopu gilania sapu sea si keke tinavete ba tavete va sea ia sa, meke sekea sa si keke koari na tinarae te Zihova, ²³ meke be guana koari na vuaheni vugo na reperere, muliṅi ni tugo gamu na butubutu Izireli pude kopu ni sari doduru tinarae saripu ponini gamu Mosese, ²⁴ be guana lopu gilania sa tie sapu sea sa nana tinavete si kaqu vukivukihi va uququ nia sa butubutu si keke bulumakao kokoreo; sa hibina sa vinariponi hie si qetu nia e Zihova. Kaqu va vukivukihi turanae nia sa sa vinariponi huiti meke na vinariponi kolo vaeni. Meke kaqu va vukivukihi turanae nia tugo sa butubutu si keke qoti kokoreo pude na vina vukivukihi tana sinea. ²⁵ Sa hiamā si kaqu tavetia sa vina vukivukihi tinaleosae tanisa butubutu, meke kaqu taleosae si arini, sina lopu gilania rini sa sinea sapu tavetia rini. Kaqu taleosae si arini sina vala nia rini sa dia vina vukivukihi va uququ, meke sa vina vukivukihi tana sinea koe Zihova. ²⁶ Kaqu taleosae sa doduruna sa butubutu Izireli meke sari na tie karovodi pu koa koa rini, sina doduru mo arini si ele sea beto pa dinono te Zihova.

²⁷ Be keke tie mo si lopu gilania sa sapu sea si keke tinavete ba tavete va sea meke sekea sa si keke koari na tinarae te Zihova, si kaqu paleke mae nia sa si keke qoti mamaqota sapu keke vuahenina pude nana vina vukivukihi tana sinea. ††²⁸ Kaqu tavetia sa hiamā sa vina vukivukihi tinaleosae pa kenuna e Zihova tanisa tie pu lopu gilania ba tavete va sea, meke kaqu taleosae si asa. ²⁹ Kekeṅoṅo mo sa tinarae sapu kaqu ta vala koari doduru tie pu lopu gilania sa nana sinea meke tavetia sa, be na tie Izireli soti sia babe na tie karovona.

³⁰ Ba be tavetia sa tie sa sinea pa nana hiniva soti, be na tie Izireli si asa babe keke tie karovona, si ṅoṅovalia sa se Zihova, ke kaqu tava mate tugo si asa. ³¹ Ura va karia sa sapu gua zama nia e Zihova, meke sekea sa si keke koari Nana tinarae. Telena soti mo evaṅia sa nana minate,” gua se Zihova.

Sa Tie sapu Sekea sa Tinarae tanisa Rane Sabati

³² Sipu korapa koa pa soloso qega sari na tinoni Izireli, si dogoria rini si keke tie korapa vagi nana huda rararo pa Rane Sabati. ³³ Turana la nia rini pu dogorona si asa koa sa doduruna sa butubutu tie meke koari Mosese e Eroni. ³⁴ Kopu totoko nia rini si asa, sina lopu bakala sapu na sa beka si kaqu tavete nia rini si asa, gua. ³⁵ Meke zama la koe Mosese se Zihova, “Kaqu tava mate sa tie; sa doduruna sa butubutu tie si kaqu gona va mate nia patu si asa pa sadana vasina koa sari na tie pa ipi.” ³⁶ Ke turana sa doduruna sa butubutu tie si asa, pa sadana sa kinoa tie meke gona va mate nia patu rini si asa, gua tugo sapu zama nia e Zihova.

Tinarae pa Guguadi ri Kaiqa Pinusi Lozi

³⁷ Zama la koe Mosese se Zihova ³⁸ pude tozini sari na tinoni Izireli: “Mamu va sigoto hola i kaiqa lozi pa hukihukiridi ri na mia poko doduru, mamu vekoa sa lozi bulu koari hopeke pukupuku lozi. Kaqu tavetia gamu sapu gua asa koari doduru totošo mae hiroi. †³⁹ Sari na pukupuku lozi arini si kaqu va balabalani gamu pude kopu ni sari doduru tinarae te Zihova meke kaqu va tabei gamu si arini, meke lopu kaqu va ilolae puleni gamu koa Rau si gamu, meke luli mia hiniva na inokoro soti. ⁴⁰ Sari na pukupuku lozi arini si kaqu va balabalani gamu sari doduru Qua tinarae, meke kaqu tava madi si gamu koe Zihova. ⁴¹ Arau se Zihova sa mia Tamasa; Arau sapu turana vurani gamu pa popoa Izipi, pude na mia Tamasa. Arau se Zihova sa mia Tamasa.”

Kora, Datani, meke Abirami

16 ¹⁻² Kora si na tuna koreo e Izihara, keke koari pu tuti gore mae koe Kohati pa butubutu Livae, si lopu qetu nia sa sa pinalabatu te Mosese. Ka ṅeta sari na tie si somanae koasa pa butubutu te Rubeni. Ari Datani meke Abirami, si karua tuna e Eliabi, meke se Oni si tuna koreo e Peleti, meke ari ka karua gogoto lima ṅavulu tie Izireli saripu na koimata ta gilnadi meke ta vizatadi koasa butubutu. ††³ La vivinei si arini koe Mosese meke Eroni meke zama, “Ele hola sisigiti si gamu kara! Koa beto mo koa gita doduru se Zihova! Te Zihova beto mo sari doduru tie pa butubutu. Ba na vegua si goi Mosese ke va ululae pulenigo koasa butubutu te Zihova?”

⁴ Sipu avosia Mosese sapu gua asa, si hoqa oporapaha pa pepeso si asa, ⁵ meke zama la koe Kora meke sarini pu lulia si asa, “Vugo munumunu si kaqu va dogoroni gita e Zihova sapu esei gita si Tanisa soti; meke esei si tavamadi. Asa mo sa tie pu vizatia Sa pude ene tata koa Sa pa hope. ⁶⁻⁷ Vugo munumunu agoi Kora meke sari na mua tie si kaqu hopeke paleke vovoina nika, mamu vekoni motete nika toadi na vina uququ humaṅa lea, mamu paleke lani koa sa hope.

† 15:16 Liv 24:22 †† 15:27 Liv 4:27-31

‡ 15:38 Diut 22:12 †† 16:1-2 Zd 11

Meke vasina kaqu dogoria gita, sapu esei si ele vizatia e Zihova. Gamu na tie Livae tu si ele hola sisigiti!"

⁸ Zama la tugo koe Kora se Mosese, "Mi va avoso mae gamu na tie Livae!" ⁹ Balabala ia gamu sapu na tiñitoña hite si hie. Gamu si ele tava ilolae koari doduru tie pa butubutu, pude gamu si kaqu ene tata koa Sa, meke taveti sari na tinavete pa korapa Ipi Hopena te Zihova, meke kopuni na tokani sari na butubutu tie. ¹⁰ Ele vekoa Sa koa gamu meke koari doduru tie Livae pule sa vina lavata hie, meke kamahire si hiva vagia tugo gamu sa tinavete tadi na hiamā. ¹¹ Totoso zamazama nia gamu se Eroni, gamu meke sarini pu luli koa gamu si va karia se Zihova."

¹² Ke garunu la nia tie Mosese se Datani meke Abirami pude va maei, ba zama si arini, "Lopu kaqu atu si gami!" ¹³ Vegua lopu leana koa goi pude turaña vurani gami koasa pepeso leana pa popoa Izipi, pude va mate gami tani pa korapa popoa qega gua? Na hiva va bañabañarae mo koa gami si goi. ¹⁴ Hinokara sapu lopu turaña maeni gami goi koasa pepeso masuruna sapu soku na ginani na zipale, meke lopu poni gami vasidi na inuma vaeni, meke kamahire si sekesekeini gami mo goi. Lopu kaqu atu si gami!" gua si arini.

¹⁵ Bugoro sisigiti se Mosese meke zama la koe Zihova, "Mu lopu malumu vagi sari na vinariponi pu paleke atuni ri na tie hire. Loke qua sineā si tavete la nia rau koa rini. Namu lopu keke koari na dia doñ'ki si hite vagia rau koa rini."

¹⁶ Zama la koe Kora se Mosese, "Vugo munumunu agoi meke sari ka karua gogoto lima ñavulu tie saripu luli koa gamu si kaqu mae koe Zihova, koasa Ipi Hopena; Eroni ba kaqu mae tugo vasina. ¹⁷ Hopeke gamu si kaqu palekia nana vovoina nika toana, meke veko nia vina uququ humaña lea, meke kaqu la vekoa koasa hope." ¹⁸ Ke hopeke paleke raro boronizi vovoina nika sari doduru tie; vekoni nika toadi na vina uququ humaña lea rini, meke la turu koe Mosese e Eroni si arini koasa sasadana sa Ipi Hopena. ¹⁹ Meke sipu ta varigarae koe Kora doduruna sa puku tie pu luli koasa, meke turu pa kenudia ri Mosese e Eroni pa sasadana sa Ipi Hopena, si hinoqa malakapi vura mae se Zihova koari doduru koasa butubutu. ²⁰ Meke zama la koe Mosese e Eroni se Zihova, ²¹ "Togolo pule koari na tie hire, Maqu va mate betoi gedi kamahire si arini," gua.

²² Ba hoqa oporapaha pa pepeso sari Mosese meke e Eroni meke zama, "Kei Tamasa, Agoi mo ñatidi sari doduru tinoa. Pana tavete va sea si keke tie, vegua kote bugoro nia goi sa doduru butubutu?"

²³ Olaña se Zihova, ²⁴ "Tozini sari na tie pude rizu va seu koari na ipi tadi Kora, Datani, meke Abirami."

²⁵ Meke ene la se Mosese somanae koari na koimata pa Izireli koe Datani meke Abirami. ²⁶ Zama la koari na tie se Mosese, "Mi rizu va seu koari na ipi tadi na tie kaleadi hire, Lopu tiqua keke toña tadirini. Be lopu va tabe gua asa si kaqu tava mate turañae beto si gamu koari doduru dia sineā." ²⁷ Ke rizu va seu si arini, koari na ipi tadi Kora, Datani, meke Abirami; ele vura pa dia

ipi sari Datani meke Abirami somanae tugo sari dia barikaleqe na koburu. ²⁸ Zama se Mosese koari na tinoni, "Kamahire kaqu gilania gamu sapu ta garunu koe Zihova si rau, pude taveti sari doduru tiñitoña gua hire, meke lopu pa qua hiniva soti meke taveti rau si arini. ²⁹ Be mate gua mo ri na tie sapu hoke mate sari na tie hire, meke loke vina kilasa koe Zihova, si ta gilana sapu lopu hinokara sapu ta garunuqu koe Zihova si rau. ³⁰ Ba be tavetia Tamasa si keke tiñitoña vaqura, meke viqala sa pepeso, ta onolo toa beto sari doduru tie meke sari doduru dia likakalae; toadi meke tava gore la koasa popoa tadi na tie matedi, si kaqu tiqe gilania gamu sapu sari na tie hire si va dogoro nia rini sa tinavete kaleana gua hie koe Zihova."

³¹ Sipu beto tugo zama se Mosese si ta viqala rua sa pepeso pa kauruna Datani meke e Abirami. ³² Meke ta onolo toa beto sari na dia tatamana, meke sari doduru tie te Kora meke sari doduru dia likakalae. ³³ Toadi meke tava gore la koasa popoa tadi na tie matedi si arini meke sari na dia likakalae tugo; kumuhu sa pepeso meke lopu ta dogoro pule si arini. ³⁴ Doduru tie Izireli saripu koa vasina si govete taloa beto, sipu avosi ri gagaemanadi. Kukili sarini, "Haqala! Kote onolo toa gita tugo na pepeso!" gua si arini.

³⁵ Hinoqa garunia e Zihova sa nika, meke sulu va matei sari ka karua gogoto lima ñavulu tie pu paleke vina uququ oto huda humaña lea.

Sari na Vovoina Nika

³⁶ Zama koe Mosese se Zihova, ³⁷ "Tozi nia se Eleaza, sa tuna Eroni sa hiamā, pude vagi va seui sari na vovoina nika koari na tie saripu ele ta sulu va mate pa nika. Mamu paqaha lani pa kaiqa vasina seu sa motete nika koari na vovoina nika, sina na hopedi sari na vovoina nika. ³⁸ Tava hope si arini totoso ta vala koe Zihova, ke mamu vagi va seui sari na vovoina nika koari na tie pu ele tava mate koari na dia sineā, mamu sekeseke va hitehite guni na peleta hitekedj; mamu va napiti lani gunia na kapu koasa hope. Kaqu na vina balau tadi na tinoni Izireli si arini." ³⁹ Ke vagi Eleaza, sa hiamā, sari na vovoina nika meke ta sekeseke va labelabe meke veko lani koasa hope. ⁴⁰ Na vina balau si hie koari na tinoni Izireli sapu loke tie hoborodi si kaqu mae vala nia sa vina uququ humaña lea koe Zihova, meke be keke tie hoborona si mae si kaqu tava mate guari Kora meke sari nana tie. Sari doduru pu garunu ni e Zihova koe Mosese si ta tavete beto koe Elieza.

Harupi Eroni sari na Tinoni

⁴¹⁻⁴² Pa koivugona si varigara sa butubutu Izireli meke nominomi la i ri doduru tinoni sari Mosese e Eroni, zama si arini, "Ele va matei gamu si kaiqa tie te Zihova," gua. Meke doño la sarini koasa lei sapu opo tamunia sa Ipi Hope, meke sa malakapina sa kalalasana e Zihova si vura mae. ⁴³ Meke la turu pa kenuna sa Ipi Hopena sari Mosese e Eroni, ⁴⁴ meke

zama koe Mosese se Zihova, ⁴⁵ "Rizu va seu koari na tie hire, Maqu va matei gedi kamahire!"

Ke hoqa oporapaha pa pepeso sari karua, ⁴⁶ meke zama la koe Eroni se Mosese, "Vagia sa mua vovoina nika, mamu vagi sari na motete toadi koasa hope, mamu voi i na vekoni vina uququ humaņa lea, mamu tuturei la i sari na tinoni Izireli pude na vina vukivukihi tinaleosae. Ura sa binugoro te Zihova si vura mae meke na oza si ele raza koa rini." ⁴⁷ Va tabe se Eroni, meke vagia sa sa nana vovoina nika meke haqala la pa vari korapana sa vinarigara tie. Dogoria sa sapu ele podalae tu sa minoho, ke vala nia sa sa vina uququ humaņa lea koe Zihova meke tavetia sa sa vina vukivukihi tinaleosae tadi na tinoni. ⁴⁸ Turu nana pa varikorapadi ri pu toadi meke na tie matedi si asa meke beto sa oza. ⁴⁹ Sa vinarigaraedi ri na tie pu mate si ari ka manege made tina zuapa gogoto tie, ba lopu somana ta nae varigarae saripu mate pa tooso te Kora. ⁵⁰ Sipu beto sa oza, si pule la koe Mosese pa sasadana sa Ipi Hopena se Eroni.

Sa Kolu Hodu te Eroni

17 Zama sa Tamasa koe Mosese, ² "Tozi ni sari na tinoni Izireli pude poni nigo ka manege rua kolu hodu, keke koari hopeke nati koimata koari ka manege rua butubutu. Kuberi pozadi pa hopeke dia kolu hodu, ³ beto asa, mamu kuberia sa pozana e Eroni koasa kolu hodu tanisa butubutu Livae. Kaqu keke kolu hodu koari na hopeke koimata koari hopeke manege rua butubutu. ⁴ Paleke lani pa Ipi Hopena, mamu la vekoi pa kenuna sa Bokese Vinariva Egoi vasina sapu hoke tutuvu nigo Rau. ⁵ Sa kolu hodu tanisa tie sapu vizatia Rau si kaqu toqolo vura. Koasa sirana hie si kote va nosoi Rau sari na ninominomi tadi na tie Izireli sapu atu gua koa goi."

⁶ Ke zama la se Mosese koari na tie Izireli, ke hopeke koimata pa hopeke manege rua butubutu si valani dia kolu hodu koasa, meke sa kolu hodu te Eroni ba somanae tugo. ⁷ Meke veko lani Mosese sari doduru kolu hodu pa korapana sa Ipi Hopena pa kenuna sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova.

⁸ Pa koivugona, sipu nuquru pa korapana sa Ipi Hopena si asa, si dogoria Mosese sa kolu hodu te Eroni, sapu pa kalina sa butubutu Livae, si ele liho, meke havoro, meke ari vuana, sapu ta pozae olomodil! ⁹ Vagi e Mosese sari doduru kolu hodu meke va dogoro ni sa koari na tie Izireli. Dogori rini gua sapu ta evaņa, meke vagi pulei ri hopeke koimata sari na dia kolu hodu. ¹⁰ Zama sa Tamasa koe Mosese, "Veko pule la nia sa kolu hodu te Eroni pa kenuna sa Bokese Vinariva Egoi. Ta veko si asa pude na vina balau koari na tie Izireli va gugue sapu kote mate be lopu va nosoi rini sari na dia ninominomi." ¹¹ Tavetia e Mosese gua sapu garunu nia e Zihova. ¹² Zama sari na tie Izireli koe Mosese, "Kote mate si gami," gua, "Na tie mate mami si gami doduru!" ¹³ Be keke tie si tata la koasa Ipi

Hopena si kote mate si asa; ke gami doduru si kote mate beto."

Sari na Tinavete tadi na Hiama meke sari na Tie Livaeti

18 Zama la koe Eroni se Zihova, "Agoi, meke sari na tumu koreo, meke sari na tie Livae, si kaqu tava kilasa nia sa sinea, koari na tinavetavete pa kenuqu Rau pa korapa Ipi Hope; ba agoi mo meke sari na tumu koreo, si kaqu tava kilasa nia sa sinea koasa tinavete tana hiama. ² Kaqu va somani goi pa tinavete sari na mua butubutu Livae, pude toka nigo meke sari na tumu pa tinavete pa korapa Ipi Hopena te Zihova. ³ Kaqu totoni goi si arini meke kaqu taveti rini sari na dia tinavete pude toka nigo pa korapa Ipi Hopena te Zihova, ba lopu kaqu tata la i rini sari na tinavete madidi pa korapana sa vasina hope ba be koasa hope. Be lopu gua, si agoi meke arini si kaqu tava mate beto. ⁴ Kaqu somana tavetavete toka nigo rini, pude kopu nia na va tanai sari doduru dia tinavete ninabulu koasa Ipi Hopena te Zihova, ba loke votiki tie si kaqu tata mae vasina. ⁵ Agoi meke sari na tumu koreo mo, si kaqu taveti sari na tinavete tana vasina hopena meke sa tinavete koasa hope, pude lopu kaqu bugoro puleni Rau sari na tinoni Izireli. ⁶ Arau mo ele vizati sari na tie Livae turanamu koari na butubutu Izireli, guana keke vinariponi koa gamu. Ele tava madi koa Rau si arini, pude madi taveti rini sari na dia tinavete pa korapana sa Ipi Hopena te Zihova. ⁷ Ba agoi mo meke sari na tumu koreo, si kaqu taveti sari doduru tinavete tana hiama koasa hope, meke pa korapana tugo sa Lose Hopena pa Hopena. Ura sari na tinavete tana hiama si ele ponini gamu Rau. Ari na tie hoborodi saripu tata mae koari na tinavete hopeni, si kaqu tava mate."

Sari na Vinariponi tadi na Hiama

⁸ Zama koe Eroni se Zihova, "Ele va madi gamu Rau pude kopuni sari doduru vina vukivukihi na vinariponi koa Rau. Meke sari doduru vina vukivukihi na vinariponi saripu lopu tava uqudi pa nika si ponigamu Rau meke sari na tumia. Kaqu na hinia tamugamu meke sari na tudia ri na tumu ninae rane ka rane.

⁹ Sari na vinariponi na vina vukivukihi hopeni hola si tamugamu, sari kukurudi sapu lopu tava uqu koasa hope: sari na vinariponi huiti, sari na vina vukivukihi tana sinea na vukivukihi tinaleosae. Doduru vinariponi hopeni arini saripu ta poni mae koa Rau si tamugamu meke tadi na tumia koreo. ¹⁰ Kaqu hopeni si arini, meke kaqu henai gamu meke sari na tumia koreo si arini koasa vasina hopena.

¹¹ Meke gua pule he: kaiqa vinariponi arilaedi saripu vekoi ri na tinoni Izireli pude ovulu sageni pude Taqarau, si kaqu tamugamu. Kaqu tamugamu meke sari na tumia koreo na vineki doduru tooso vugo repere. Doduru gamu koasa mia tatamana saripu ele via koasa hahanana vina via, si kaqu henai si arini.

¹² Doduru vua kenudi sapu sari na vinariponi arilaedi hola saripu poni Nau ri na tinoni Izireli koari hopeke vuaheni, si ponini gamu Rau: na oela olive, vaeni, meke na huiti. ¹³ Doduru arini si tamugamu, meke sari doduru tudia rina mia tatamana, saripu ele via koasa hahanana vina via si kaqu henai si arini.

¹⁴ Doduru tinōna saripu ele tava madidi koe Zihova si tamugamu. †

¹⁵ Doduru koburu podo kenudi babe na kurukuru name podo kenudi, sina vinariponi tadi na tinoni Izireli koa Rau. Arini si tamugamu, ba kaqu vagi gamu tinabaradi, pude holu puleni ri na tie sari doduru koburu podo kenudi, meke kaqu gua tugo sari na tinabaradi ri na kurukuru name bonidi saripu podo kenudi. ¹⁶ Sari na koburu keke sidaradi pododi gua, si kaqu ta holu pule koari ka lima poata siliva padana sa hinoluna pa keke. Kaqu ta pada sa poata siliva koasa mamatana sapu hoke pada nia pa keke poata sapu ta pozae sekeli mamatana pa tinavete koasa Ipi Hopena. ¹⁷ Ba saripu podo kenudi koari na bulumakao, sipi, na qoti, si lopu kaqu ta holu vagi pule; na Taqarau mo si arini meke kaqu tava madi si arini pude va vukivukihini. Sa eharadi si kaqu ta siburu la koasa hope meke sari na deanadi si kaqu tava uqu koasa hope, meke sari na hibidi si qetu nia Rau. ¹⁸ Sari na masadi si tamugamu gua tugo sa raqaraqā meke sa pudapuda nene kali matao sapu ta veko koasa vinariponi arilaena.

¹⁹ Sari na vinariponi madidi saripu ta veko koari na tie Izireli, si Arau Zihova poni atuni koa gamu meke koari na tumia koreo na vineki pude na mia hinia, meke lopu kaqu makudo doduru totošo vugo na repere. Asa sa vina tatara nabuna sapu tavetia Rau koa gamu meke koari na tudia ri na tumia.”

²⁰ Zama la koe Eroni se Zihova, “Loke tinago si kaqu tagoa gamu, meke loke pepeso pa Izireli si kaqu tagoa gamu. Arau Zihova mo si tamugamu. Loketōna pule.”

Sapu tadi na Tie Livae

²¹ Zama se Zihova, “Ele poni nia Rau koari na tie Livae sari doduru keke pa manege. Saripu vekoi ri na tie Izireli koa Rau. Arini si na tinabaradi ri na dia tinavete ninabulu pa kenuqu Rau koasa Ipi Hopena. ²² Kaiqa tie Izireli pule si lopu kaqu tata la koasa Ipi Hope; be ene tata si arini si va tasuna puleni meke garo pude mate si arini. ²³ Sari na tie Livae mo si kaqu kopu nia sa Ipi Hopena te Zihova meke taveti sari doduru tinavete, podalae kamahire meke kaqu ta kopue tugo sa tinarae hie koari na tudia ri na tudia. Sari na tie Livae si kaqu loke dia tinago soti pa popoa Izireli, ²⁴ sina Arau ele poni sa keke pa manege koa rini. Arini sari na vinariponi madidi pu vekoi ri na tie Izireli koa Rau. Asa gua, ke zama si Rau sapu lopu kaqu tago soti rini si keke vasi tinago pa popoa Izireli.”

Keke pa Manege tadi na Tie Livae

²⁵ Zamaia Zihova se Mosese, ²⁶ pude tozini sari na tie Livae, “Totoso vagia gamu sa keke pa manege koari na tie, sa vinariponi asa si na vinariponi te Zihova koa gamu, pude toania. Kaqu ponia gamu sa keke pa manege koari na vinariponi arilaedi arini, pude na mia vinariponi pule la koe Zihova. ²⁷ Kaqu qetu ni Rau sari na vinariponi arini, gua puta tugo saripu vekoi rina tie sari na vua kenudi gua puta tugo sari na huiti na vaeni vaqura pu vekoi ri na tie uma. ²⁸ Gua puta tugo asa si kaqu ponia gamu koe Zihova sa vinariponi madina, sapu gua vagi gamu koari na keke pa manege koari na tie Izireli. Kaqu vala i gamu sari na vinariponi madidi te Zihova hire koe Eroni sa hiama. ²⁹ Mu ponia sapu arilaena hola koari na mua vinagi. ³⁰ Pana ponia gamu sapu arilaena hola, mamu kopuni saripu koa hola tamugoi, gua puta tugo sari na tie uma pu kopuni saripu koa hola pa mudina sa dia vinariponi vua kenudi na keke pa manege. ³¹ Boka hena ia gamu meke sa mua tatamana pa keke vasina sapu hiva nia gamu pa sadadi rina vasidi hopena, sina asa sa tinabaradi rina mia tinavete ninabulu koasa Ipi Hopena te Zihova. ³² Lopu kaqu garo pude tava kilasa koe Zihova si gamu pana henai gamu si arini, sina ele valani koe Zihova sari na mia vinariponi arilaedi mae guadi koasa vinagi koe Zihova. Ba mi balau nia pude lopu henai sari na ginani arini sipu lopu ele valani gamu sari na mia vinariponi arilaedi; be lopu gua, si kaqu tava mate si gamu.”

Sa Kolo Vina Via

19 Zamai e Zihova sari Mosese meke Eroni, ² pude poni koa ri na tie Izireli sari na tinarae hire: “Mamu turaṅa mae nia gamu na tie Izireli koari Mosese e Eroni si keke bulumakao mamaqota ziṅarana loke ari kisakisana, sapu lopu ele va tavetavetia rini pa inuma. ³ Meke kaqu la ponia rini koe Eleaza sa hiama si asa. Kaqu ta turaṅa la pa valena sa vasina koa sari na tie pa dia ipi, meke kaqu tava mate pa kenuna sa si asa. ⁴ Beto asa, si kaqu noti lania Eleaza, sa kakarutu limana pa ehara meke siburu nia sa sa ehara koasa Ipi Hopena te Zihova ka zuapa totošo. ⁵ Doduruna sa kurukuru meke sa kapuna, masana, eharana, meke sari na laguna si kaqu tava uqu palae beto pa kenuna sa hiama. ⁶ Beto asa si kaqu vagia sa hiama si keke kukuru huda sida, keke lelaṅa huda hisope, meke keke kukuru lozi ziṅara, meke kaqu oki lani sa pa nika. ⁷ Mudina sapu gua asa, si kaqu va via i sa sari nana poko, meke kaqu zoropo nia kolo sa sa tinina soti, meke tiqe kaqu somana pule pa vinarigara tie si asa, ba lopu kaqu via tugo si asa osolae kamo totošo lodu sa rimata. ⁸ Sa tie sapu suluna sa bulumakao si kaqu va via i tugo sari nana poko, meke zoropo nia kolo tugo sa sa tinina soti, ba lopu kaqu via tugo si asa osolae kamo totošo lodu sa rimata. ⁹ Beto asa, si keke tie sapu via pa dinōno te

† 18:14 Liv 27:28

Zihova, si kaqu vagi sari na ebana sa bulumakao, meke kaqu vekoi koasa vasina viana, pa valena sa vasina koa rina tie, vasina si kaqu ta kopue sa eba pude tadi na butubutu Izireli pude tanisa tinavete viana via pa kolo. Sa viana via hie si pude tana vinulasana sa sinea. ¹⁰ Sa tie vagi varigarani sari na eba si kaqu va via sari nana poko, ba lopu kaqu via tugo si asa osolae kamo totošo lodu sa rimata. Sa tinarae hie si kaqu koa hola doduru totošo koari na rane vugo repere koari na tie Izireli meke sarini pu lopu na tie Izireli saripu koa koa rini.

Sari na Tie pu Tiqui sari na Tie Matedi

¹¹ Sa tie sapu tiqui sari na tie matedi si lopu kaqu via ka zuapa rane. ¹² Koasa rane viana ŋeta meke viana zuapa si kaqu va via pule nia tinina pa kolo tana vinavia meke kaqu tiqe via si asa. Ba be lopu va via pule nia si asa, koasa viana ŋeta meke viana zuapa rane si lopu kaqu via si asa. ¹³ Asa sapu tiqua sa tie matena, meke lopu va via pule nia pa kolo viana via, ura lopu zoropo nia kolo sa sa tinina, si lopu kaqu via tugo si asa, ba kaqu koa hola sa bonina, sina lopu ta zoropo kolo viana via si asa. Be ene tata si asa pa Ipi Hopena si va bonia sa sa Ipi Hopena te Zihova; namu lopu kaqu hite koa hola koari na tie te Tamasa si asa.

¹⁴ Be guana keke tie si mate pa korapa ipi poko sapu koa ia gamu, sari doduru tie pu koa pa korapana sa ipi pa totošo asa si kaqu boni beto si arini. Be keke votiki tie si nuquru pa ipi asa si boni tugo si asa, meke kaqu ta evaŋae boni si arini ka zuapa rane. ¹⁵ Doduru vovoina kolo na raro saripu loke tukutukudi pa korapana sa ipi vasina mate sa tie, si kaqu boni beto tugo si arini. ¹⁶ Be tiqua keke tie sa tie matena, sapu tava mate koa keke tie babe keke tie sapu mate hokara nana mo, babe na susuri tie matena si tiqua sa, babe keke lovu, si kaqu boni tugo si asa ka zuapa rane.

¹⁷ Pude tava via pule sari na boni, kaiqa ebana sa bulumakao ziŋara, sapu tava uqu pude va via i sari na binoni, si kaqu ta vagi meke ta voi pa keke raro, meke zoropo tomo nia kolo. ¹⁸ Beto asa keke tie sapu viana pa diñoŋo te Zihova, si kaqu vagia sa lelaŋa huda hisope, poŋa ia pa korapa kolo tana viana via, meke siburu la nia koasa ipi meke koari doduru likakalae pa korapana, meke koari na tie saripu koa vasina saripu tava boni sina mate vasina sa tie. Ta hivae tugo pude siburu lani sarini pu tiqua sa susuri tie matena, sa lovu, sa tini matena pu tava mate pa tie babe mate hokara nana mo. ¹⁹ Koasa rane viana ŋeta, meke koasa rane viana zuapa, sa tie sapu viana, si kaqu siburu la nia sa sa kolo madina koasa tie sapu lopu viana. Koasa rane viana zuapa, si kaqu via sa tie, pa mudina sipu va via i sa sari nana poko meke zoropo pule nia kolo telena, meke kaqu tiqe via si asa pana lodu sa rimata.

²⁰ Sa tie sapu boni meke lopu va via pule nia, si koa boni si asa, sina sa kolo tana viana via si lopu ta siburu la koasa, meke kaqu tava boni sa Ipi Hopena te Zihova, be ene tata si asa ke lopu kaqu koa hola sa tie

koari na tie te Tamasa. ²¹ Kaqu kopuni gamu sari na tinarae arini doduru totošo vugo na repere. Sa tie sapu siburu nia sa kolo tana viana via, si kaqu va via i tugo sa sari nana poko, be guana tiqua keke tie sa kolo sapu tavetavete nia sa tie, si kaqu boni tugo sa tie asa, osolae kamo totošo lodu sa rimata. ²² Sa pule sapu tiqua sa tie sapu lopu viana, si boni tugo, meke esei pule sapu tiqua sa tiŋitoŋa bonina, si lopu via osolae kamo totošo lodu sa rimata."

Sa Kolo sapu Vura Mae pa Patu

(Ekisidasi 17:1-7)

20 Pa sidara kekenu si mae kamo koasa popoa qega pozana Zini sa doduruna sa butubutu Izireli, meke la koa si arini koa ke vasina pozana Kadesi. Meke vasina si mate se Miriami meke ta pomunae tugo vasina si asa.

² Meke namu loke kolona sa vasina sapu koa ia rini, ke mae varigara koari Mosese e Eroni si arini. ³ Meke la tokea rini se Mosese, meke zama guahe: "Kei, leana hola si be mate gua rina tasimami pa kenuna e Zihova si gami," gua si arini. ⁴ "Na pude vegua ke turaŋa maeni gami tu goi tani pa korapa popoa qega si gami na tinoni te Zihova, meke kote mate turaŋi mo gami sari mami kurukuru pa korapa popoa qega hie?" ⁵ Meke na vegua ke turaŋa vurani gami tu goi pa popoa Izipi meke mae koa pa popoa kaleana hola hie, vasina sapu loke linetelete boka toqolia. Namu loke huiti, na piqi, na vaeni, meke na pomeqaraneti. Meke namu loke kolo napo na gua," gua si arini. ⁶ Meke taluarae koari na tinoni sari Mosese e Eroni, meke la turu pa sasadana sa Ipi Hopena, meke hoqa oporapaha pa pepeso, meke malara mae koarini sa kalalasangana e Zihova.

⁷ Meke zama la koe Mosese se Zihova, ⁸ "Mu vagia sa kolu sapu koa pa kenuna sa Bokese Vinariva Egoi, mamu tiqe tioko varigarani gamu kara Eroni sa doduruna sa butubutu Izireli. Mamu zama ia sa patu lavata pa kenudia rina tinoni pana hoi, meke kaqu titisi vura mae sa kolo koasa patu lavata, meke kaqu napo sari na tinoni Izireli meke sari na dia kurukuru." ⁹ Meke ene la vagia Mosese sa kolu koasa Bokese Vinariva Egoi sapu tozi nia e Zihova pude la vagia.

¹⁰ Varigarani Mosese meke Eroni sa doduruna sa butubutu pa kenuna sa patu lavata, meke zama se Mosese, "Mi va avoso mae ba gamu na tie va gugue. Vegua, hivani gami gamu pude va vura poni gamu kolo koasa patu hie?" ¹¹ Meke ovulu sage nia Mosese sa limana meke seke nia kolu sa sa patu lavata sana karua totošo. Meke titisi vura va ŋiŋira mae sa kolo koasa patu lavata, meke tiqe napo sari doduru tinoni meke sari na kurukuru.

¹² Ba zama la koe Mosese meke e Eroni se Zihova, "Sina lopu ronu Au gamu kara pude va dogoro nia pa matadi ri na tinoni Izireli sa Qua ŋiniraŋira madina, gua asa si lopu kaqu boka va kamoi gamu kara sari na tinoni koasa popoa sapu ele va tatara nia Rau pude ponini koa rini."

¹³ Gua asa sapu ta evaṅa pa Meriba, vasina sapu zama va gugue nia ri na tinoni Izireli se Zihova, meke vasina tugo si va dogoro nia Sa sapu hopena si Asa koa ri na tie Izireli.

Lopu Hiva Va Hola i sa Baṅara pa Edomu sari na Tinoni Izireli

¹⁴ Koasa dia kinoa ri na tinoni Izireli pa Kadesi si garunu la tie paleke inavoso koasa baṅara pa Edomu d se Mosese, meke zama guahe si arini: “Guahe si zama nia rina tinoni Izireli tasimu: Ele gilani mua tu goi sari na tinasuna saripu ta evaṅa koa gami, ¹⁵ sipu gore la pa popoa Izipi sari na tiatamamami, meke koa vasina pa soku vuaheni. Meke ta ṅoṅovala koari na tinoni Izipi si gami meke sari na tiatamamami. ¹⁶ Ba sipu varavara la koe Zihova si gami, si avosi Sa sari na mami tinepatepa, meke garunia Sa si keke mateana, meke turaṅa vurani gami Sa pa popoa Izipi. Kamahire si korapa koa pa Kadesi si gami tata koasa volosona sa mua popoa lavata. ¹⁷ Tataruni gami, mamu va malumu gami pude ene hola la gua pa korapa mua popoa. Gami meke sari na mami bulumakao na sipi si lopu kaqu ene taluarae koasa sirāṅa nomana. Lopu la pa keke inuma, babe na linetelete vaeni, meke lopu kaqu napo kolo koari na mua berukehe si gami. Ba kote ene gua mo koasa sirāṅa nomana tanisa baṅara si gami, meke lopu kaqu kekere la gua pa kali matao babe pa kali gede, osolae ene hola nia tu gami sa mua kali popoa,” gua si arini.

¹⁸ Ba olaṅa sa baṅara pa Edomu, “Namu, lopu kaqu ene gua tani si gamu, ba be lopu va avoso gamu, si kote vura atu mo si gami meke kote raza gamu,” gua si asa.

¹⁹ Meke olaṅa sari na tinoni Izireli, “Kote koa mo pa sirāṅa panaulu si gami, meke be napoi gami meke sari na mami kurukuru sari na mia kolo, si kote vatu poata mo si gami. Lopu hiva nia gami keke ginugua pule ba pude va malumu gami mo pude ene hola,” gua si arini.

²⁰ Ba olaṅa pule la tugo si arini, “Namu, lopu kaqu ene gua tugo tani si gamu.” Beto hoi si vura mae mo se Edomu meke sari nana kobi tie varipera ṅiniradi pude razai sari na tinoni Izireli. ²¹ Koa gua sapu lopu hivani tugo rina tie Edomu pude ene gua pa korapana sa dia popoa, gua, si kekere pule meke ene gua pa votiki sirāṅa si arini.

Mate se Eroni

²² Taluarae pa Kadesi sari doduru tinoni Izireli meke mae pa Toqere Horo ²³ koasa volosona sa popoa Edomu, meke zama guahe koari Mosese e Eroni se Zihova, ²⁴ “Se Eroni si lopu kaqu nuquria sa popoa sapu ele va tatara nia Rau pude vala nia koari na tinoni Izireli, ba kote mate si asa, sina gamu kara beto mo va karia sa Qua zinama pa Meriba. ²⁵ Mu turaṅa sage lani koasa Toqere Horo sari Eroni meke sa tuna sapu se Eleaza. ²⁶ Mamu va gorei vasina sari nana poko hiama, mamu va sage lani koe Eleaza. Se Eroni si kote mate

vasina.” ²⁷ Meke taveti tugo Mosese sapu gua garunu ni e Zihova koasa pude taveti. Sage la si arini pa Toqere Horo sipu korapa doṅo toto la dia mo sari na tinoni Izireli. ²⁸ Meke va gorei Mosese sari na poko hiama te Eroni, meke va sage lani sa koe Eleaza. Meke mate vasina pa batuna sa toqere asa se Eroni, meke gore pule dia mo koasa toqere asa sari Mosese e Eleaza. ²⁹ Meke sipu gilania sa butubutu lavata sapu ele mate se Eroni gua, si kaboia rini si asa ka toloṅavulu puta rane.

Tava Kilasa sari na Tinoni pa Kenani

21 Meke sipu avoso nia sa baṅara Aradi, na tie Kenani, sapu koa koasa kalina mae pa popoa qega pa Kenani, sapu korapa la gua pa sirāṅa Atarima sari na tinoni Izireli gua, si rapata la i rini, meke vata pusi rini sari kaiqa tie Izireli. ^{†2} Ke zama tokotokoro la guahe koe Zihova sari na tinoni Izireli: “Be va malumia Goi koa gami sa vina kilasadi rina tinoni hire, si kaqu huara upata betoi gami sari na dia vasileana lavata,” gua si arini. ³ Meke avosi e Zihova sari na dia tinepa, meke va malumu la nia Sa koa rini sa vina kilasadi rina tinoni Kenani, meke huara upata betoi rini sari na dia vasileana lavata, gua asa ke poza nia Homa rini sa vasina asa.

Sa Noki Boronizi

⁴ Topue luaria rini sa Toqere Horo meke ene gua pa sirāṅa la gua koasa Kolo Ziṅara, pude likohae nia sa popoa Edomu gua. Ba lopu koa va ṅoṅo sari na tinoni koasa dia inene. ⁵ Meke zama va karikaria rini se Zihova meke se Mosese. Zama guahe si arini, “Na vegua ke turaṅa vurani gami tu gamu pa popoa Izipi, pude va mate gami pa popoa qega vasina sapu loke ginani na kolo, gua? Ele mabo hena ia gami sa mana hie,” gua si arini. ^{†6} Meke garunu ni noki variva mate e Zihova sari na tinoni Izireli meke garati si arini, meke soku rina tinoni Izireli si mate. ⁷ Meke mae zama guahe koe Mosese sari na tinoni Izireli: “Ele tavete va sea si gami sipu zama va karia gami se Zihova, meke zama va karigo tugo gami si agoi. Ke mamu tepa la koe Zihova kamahire pude va rizu seui sari na noki koa gami.” Meke varavara tokani e Mosese sari na tinoni. ⁸ Meke zama la koe Mosese se Zihova, “Mu tavetia keke noki boronizi, mamu va sigotia koa keke dedegere turuna, meke sari doduru pu ta garata si kaqu doṅo sage la koasa meke toa.” ⁹ Ke tavetia Mosese si keke noki boronizi, meke va sigotia sa pa batuna keke dedegere huda, meke be garatia noki si keke tie si kaqu doṅo sage la koasa noki boronizi meke toa si asa. [‡]

Sa Inene La pa Moabi

¹⁰ Sari na tinoni Izireli si ene la meke koa paki pa Obati. ¹¹ Topue rini pa Obati si la koa pule pa Lae

† 20:28 Ekd 29:29; Nab 33:38; Diut 10:6 †† 21:1 Nab 33:40

‡ 21:4 Diut 2:1 †† 21:5 1 Kor 10:9 ††† 21:9 2 Baṅ 18:4; Zn 3:14

Abarimi, koasa soloso qega, sapu koa pa kali gasa rimata, pa popoa Moabi. ¹² Beto asa si la koa paki pa lolomo Zeredi. ¹³ Topue vasina, si ene pule meke la koa paki pa kali latu koasa ovuku Anoni, pa korapa qega, sapu hola la pa kali popoa Amoraiti. Anoni si koasa volosona, pa varikorapa Moabi meke sari na tie Amoraiti. ¹⁴ Gua asa, ke ta Zamae koari na vinaripera koasa buka te Zihova "Sa vasileana nomana pa Vahebi, pa korapa popoa Supa meke sari na lolomo, koasa ovuku Anoni, ¹⁵ meke koari na lolomo saripu gore la gua koasa vasileana nomana pa Are, meke kenuna sa volosona Moabi."

¹⁶ Taluarae si arini vasina meke ene la pa Bia. Koa nana si keke berukehe, vasina zama se Zihova koe Mosese, "Mu varigarani sari na tinoni, maqu poni kolo," gua. ¹⁷ Koasa totošo hie, si kera nia ri na tinoni Izireli sa kinera hie:

"Bukaha vura, agoi na berukehe

Kaqu kera qetu nia gami pa kinerakera.

¹⁸ Ta geli koari na baᅇara sa berukehe,

meke koari na koimata tadi na tinoni.

Gelinia kolu qolo tana baᅇara rini,

meke koari na dia kolu hodu."

Topue koasa soloso qega meke ene la pa vasileana Matana si arini ¹⁹ taluarae vasina, si ene la pa Nahalieli meke Bamoti si arini. ²⁰ Topue pa Bamoti si arini meke ene la koasa lolomo pa Moabi, pa batuna sa toqere Pisiqa meke doᅇo gore la gua koasa qega.

Tava Kilasa se Sihoni meke Oqo

(Diutironomi 2:26 kamo hinia 3:11)

²¹ Va garunu la tie paleke inavoso sari na tinoni Izireli koe Sihoni sa baᅇara tadi na tie Amoraiti, sapu zama guahe: ²² "Mu va malumu gami pude ene hola gua pa mua popoa lopu kaqu taluarae si gami meke sari na mami rovana bulumakao koasa siraᅇa, meke la koari na mia inuma huiti ba be inuma vaeni; lopu kaqu napoi gami sari na kolo koari na mia berukehe; kote pa siraᅇa mo si koa gami osolae hola taloa koasa mua kali popoa."

²³ Ba lopu va egoi Sihoni sari na tinoni Izireli, pude ene hola gua koasa nana kali popoa. Varigara ni sa sari nana qeto minate, meke ene la si arini pa Zahazi pa korapa qega meke la varipera koari na tinoni Izireli. ²⁴ Ba sokudi ri na kana si va matei rina tinoni Izireli. Vagia rini sa dia popoa, podalae pa Ovuku Anoni pa kali mae meke kamo la pa Ovuku Zaboki, duta kamo volosona sa popoa Amoni d. Sa volosona sa popoa Amoni si ta lavelavei va ᅇiᅇira sisigiti. ²⁵ Gua asa, ke vagi betoi ri na tinoni Izireli sari doduru vasileana lavata pa popoa tadi na tie Amoraiti, Hesiboni meke sari doduru vasileana nomadi pa vari likohaena, meke koa vasina si arini. ²⁶ Hesiboni si na ᅇati vasileana lavata te Sihoni pa popoa tadi na tie Amoraiti, sapu varipera koasa baᅇara pa popoa Moabi pukerane meke vagi sa sari doduru nana popoa, kamo la gua tu koasa ovuku Anoni. ²⁷ Gua asa ke ta kerae pa kinubekubere;

"Mae pa Hesiboni, koasa vasileana lavata te Sihoni sa baᅇara!

Hiva nia gami pude kuri pulea na va vaqura pulea.

²⁸ Keke totošo koasa vasileana lavata pa Hesiboni † si topue ene la guana nika sari na tie varipera te Sihoni;

Huara va inetia sa sa vasileana lavata pa Ara pa popoa Moabi

Va inapahi sa sari doduru toqere pa kali sagena sa Ovuku Anoni.

²⁹ Malaᅇa hola si gamu, tinoni pa popoa Moabi!

Gamu na tie pu vahesia se Kemosi †† si ele tava kilasa!

Vata raovi sa mia tamasa sari na tie,

La ta pusi koe Sihoni sa baᅇara tadi na tie Amoraiti sari na barikaleqe.

³⁰ Ba kamahire sari na tutidia si ele tava inapaha beto.

Doduruna podalae pa Hesiboni kamo Diboni, Taluarae pa Nasimi kamo Nopa, tata pa Medeba."

³¹ Gua asa ke koa ia ri na tinoni Izireli sa kali popoa tadi na tie Amoraiti, ³² garuni Mosese sari na tie pude hata ia sa siraᅇa sapu leana hola, pude rapatia sa vasileana lavata pa Zazera. Vagi turaᅇa nia ri na tinoni Izireli si asa, meke sari na vasivasileana nomadi pa vari likohaena, meke hadu va seu i rini sari na tie Amoraiti pu koa vasina.

³³ Ene sage la gua koasa siraᅇa la gua pa Basani sari na tinoni Izireli, ene mae se Oqo sa baᅇara pa Basani, meke sari nana tie varipera, pude varipera koa rini pa Ederei gua. ³⁴ Zama koe Mosese se Zihova "Mu lopu matagutu nia si asa sina ele luara vatua Rau koa gamu sa baᅇara, meke sari doduru nana tie, meke sa nana popoa. Mamu tavetia koasa gua sapu tavetia gamu koe Sihoni sa baᅇara tadi na tie Amoraiti. Sapu sa baᅇara pa popoa Hesiboni." ³⁵ Ke va matea ri na tinoni Izireli se Oqo, sari na tuna koreo, meke sari doduru nana tie, loke tie si toa. Beto asa, si koa ia rini sa nana popoa.

22 Meke topue ene la sari na tinoni Izireli, meke la noso koari na pezara pa popoa Moabi pa kali gasa rimata pa Ovuku Zodani sapu doᅇo karovo la gua pa Zeriko.

² Sipu avoso nia sa baᅇara Moabi sapu se Balaki, tuna koreo e Zipora, sa sinokudi rina tinoni Izireli, meke gua sapu tavetia rini koari na tinoni Amoraiti, ³ si matagutu sisigiti si asa, meke gua tugo sari na tinoni pa Moabi. ⁴ Ke zama la koari na koimata tadi na tinoni Midiani sari na tinoni Moabi, "Sa kobi tinoni hie si kote ᅇovalala betoi sari doduru tinitoᅇa pa vari likohaena kekenoᅇo sa bulumakao kokoreo sapu gani va upati sari na duduli pa inuma." Ke garuni sa baᅇara Balaki ⁵ sari na tie paleke inavoso pude tioko mae nia se Belami, sa tuna koreo e Beoro, sapu koa pa Petoro, tata pa Ovuku Iuparetisi pa popoa Amau. Guahe sa inavoso sapu paleke mae nia rini koe Balaki: "Hiva va gilana nigo rau sa butubutu lavata sapu mae guana pa popoa Izipi, sari na tinoni arini si koa betoa mo rini sa

† 21:28 Zer 48:45-46 †† Sa tamasa beku tadi pa Moabi.

doduru vasina, meke variva mala pude vagi hobea rini sa nada popoa. ¹⁶ Soku holani gamu rini, ke mae mamu leve maeni si arini. Meke gina kote boka va kilasi mo gami, meke hadu va seui pa mami popoa. Ura gilania rau sapu sarini pu manani goi si hoke ta manae tugo, meke sarini pu leveni goi si hoke ta gorei tugo," gua si asa.

⁷ Meke topue la sari na palabatu Moabi meke Midiani, palekia rini sa tinabarana sa lineveleve, meke la kamo koe Belami, meke la tozia rini koasa sa zinama te Balaki. ⁸ Meke zama la koa rini se Belami, "Koa paki tani kohite boni, pude qu tozini gamu vugo sapu gua tozi nau e Zihova." Ke koa paki koe Belami koasa boni sana sari na koimata tadi na tinoni Moabi.

⁹ Meke mae pana boni koe Belami sa Tamasa meke nanasa "Ari sei sari na tinoni saripu koa koa goi hire?"

¹⁰ Meke olaña la koe Tamasa se Belami, "E Balaki, sa banara pa Moabi garunu maeni koa rau pude tozi nau, ¹¹ sapu sari na kobi tinoni saripu mae guadi pa Izipi si koa betoa rini sa doduruna sa popoa hie. Ke hiva nau sa pude leve ponía gua, pude boka va kilasi sa na hadu va seu i pa nana popoa gua."

¹² Meke zama la koe Belami sa Tamasa, "Mu lopu luli sari na tie sara, mamu lopu leveni sari na tinoni Izireli, sina ele mana ni Rau si arini."

¹³ Vanunu munumunu se Belami meke la koari na tie paleke inavoso te Balaki meke zama, "Mi pule la pa mia popoa, ele heki nau e Zihova pude luli atu koa gamu." ¹⁴ Ke pule la koe Balaki si arini, meke la tozi nia rini si asa sapu korona pude luli koa rini si asa.

¹⁵ Meke sokudi pule koimata arilaedi holani saripu ta garunu kekenu, si garunu lani pule Balaki. ¹⁶ Meke mae si arini koe Belami, meke zama: "Guahe sa zinama te Balaki tuna e Zipora: Namu loke ginugua hokara kaqu va karigo si goi pude lopu mae koa rau, ¹⁷ sina kote va lavatigo rau meke tavete vatua sapu gua zama nia goi, gua asa ke mamu leve poniau sari na tinoni hire."

¹⁸ Ba olaña se Belami, "Be poni moka nau sa banara sari na siliva na qolo pa korapa nana vetu banara, ba lopu kaqu boka va karia rau sa zinama te Zihova sa qua Tamasa koa ke ginugua hitekena hola," gua si asa. ¹⁹ "Ba leana koa paki tani kohite boni, kekeñoño gua tugo ari kaiqa, maqu gilana pakia sapu nasa pule si kote zama nia e Zihova koa rau," gua.

²⁰ Ego, koasa boni sana si mae koe Belami se Zihova meke zama guahe: "Koa gua sapu ele mae koa goi sari na tie hire meke tepa igo pude luli la i gua, ke va namanama, mamu la, ba gua mo he: Mamu tavetia mo sapu gua tozi nigo Rau," gua si Asa. ²¹ Ke pana munumunu si vanunu se Belami meke va namanama ia sa sa nana don'ki meke luli sa sari na palabatu tadi na tinoni Moabi.

Se Belami meke sa Nana Don'ki

²² Meke bugoro sa Tamasa, sapu luli la koarini se Belami, meke sipu korapa habotu nana koasa nana

† 22:5 Nab 31:8; 2 Pit 2:15-16; Zd 11

don'ki se Belami meke ene turani sa sari karua nana nabulu pa sirana, si turu nana pa korapa sirana sa mateana te Zihova, pude lopu va ene hola ia si asa, gua. ²³ Meke sipu dogoria sa don'ki sa mateana korapa turu nana pa kokorapa sirana, meke taninia nana pa limana si keke magu naruna, ke luaria sa don'ki sa sirana meke ene la gua nana pa vale sirana. Ke sekea Belami sa don'ki meke va ene pule la ia pa sirana.

²⁴ Beto asa si turu nana pa nizupuna sa sirana sa mateana pa varikorapadi ri karua inuma vaeni, pu koai karua bara patu varikalina. ²⁵ Sipu dogoro pulea sa don'ki sa mateana te Zihova sapu korapa turu nana pa sirana nizupuna sana, si ene kapae sisigiti si asa koasa kali goba patu meke rausu nia nenena se Belami koasa gobagoba patu asa. Ke seke pulea sa sa nana don'ki. ²⁶ Beto asa si rizu hola la pule koasa sirana sapu namu loke hite ari lolomona, pude taliri la gua pa kali matao babe gede, meke la turu vasina sa mateana te Zihova. ²⁷ Meke sipu dogoria sa don'ki sa mateana te Zihova, si opo gore pa pepeso si asa, ke ta naziri sisigiti se Belami, meke seke nia kolu sa sa don'ki. ²⁸ Meke va zama ia e Zihova sa don'ki, meke zama guahe si asa koe Belami: "Na sa si ele tavete nigo rau? Na vegua ke sekeau tu goi ka neta toto?"

²⁹ Olaña la ia Belami sa don'ki, "Ura ele va duviduvilau goi. Be guana taninia rau si keke magu, si be ele va matego tu rau kamahire," gua si asa.

³⁰ Zama la koe Belami sa don'ki, "Vegua lopu arau sa mua don'ki sapu hoke suranigo si goi pa doduruna sa mua tinoa? Hoke tavete guni nigo tugo rau tatasana?" "Lokari," gua si asa.

³¹ Meke tiqe va dogoro nia e Zihova koe Belami sa nana mateana sapu korapa turu nana pa sirana meke taninia nana pa limana si keke magu. Ke hoqa oporapaha pa pepeso se Belami. ³² Meke zama la sa mateana te Zihova koa sa, "Na vegua ke sekea tu goi ka neta toto sa mua don'ki? Sapu turu nia rau tani si pude hukatigo pude lopu ene hola la si goi, si na sapu gua tavetia goi si lopu tonoto. ³³ Ba sa mua don'ki si dogorau, ke va talevara si asa ka neta toto. Be lopu va talevara nau sa, si ele tava mate tu kamahire si goi, ba sa don'ki si lopu kaqu tava mate," gua si Asa.

³⁴ Zama la koasa mateana te Zihova se Belami, "Ele sea mo si rau. Na lopu gilano rau sapu agoi si korapa turu mua pa korapa sirana pude hukatau. Ego, be lopu qetu nau goi kamahire, si maqu pule qua mo." ³⁵ Ba zama la koasa sa mateana te Zihova, "Mu luli la koa ri na tie, ba mamu zamani mo sapu gua tozi nigo Rau pude zamani," ke luli la i mo Belami sari na koimata te Balaki, sa banara pa Moabi.

Va Kamoa Balaki se Belami

³⁶ Sipu avoso nia e Balaki sapu ele korapa mae se Belami gua, si ene la tutuvia sa si asa koasa vasileana lavata sapu ta pozae Ara tata koasa voloso pa ovuku Anoni, pa hukihukirina sa nana kali popoa pa Moabi. ³⁷ Zama la koa sa se Balaki, "Na vegua ke lopu tuturei mae si goi pa toto kekenu sipu tioko atu igo rau

pude mae. Balabala ia goi sapu lopus kaqu boka pia vaeleango rau, gua si goi?"

³⁸ Olaña se Belami, "Ele mae si rau kamahire. Ba lopus kaqu boka zama nia rau si keketona, ba gua mo sapu tozi nau sa Tamasa si boka zama vura nia rau," gua si asa. ³⁹ Ke luli la koe Balaki meke la koasa vasileana nomana pa Huzoti se Belami. ⁴⁰ Meke va vukivukihi bulumakao na sipi se Balaki, meke valani sa si kaiqa koe Belami meke sari na koimata saripu koa koasa.

Kinorokorotae Kekenu te Belami

⁴¹ Pa koivugona si turaña sage la nia Balaki se Belami pa Bamoti Beolo meke vasina si boka dono gore la ia sa sa kukuruna sa vasina sapu koa ia rina tinoni Izireli.

23 Meke zama la koe Balaki se Belami, "Mu tavete maeni ka zuapa hope tani, mamu paleke maeni ka zuapa bulumakao kokoreo meke ka zuapa sipi kokoreo," gua si asa.

² Meke taveti tugo e Balaki sapu gua tozi nia e Belami pude taveti, meke hopeke va vukivukihi nia ri si keke bulumakao na sipi koari hopehopeke hope.

³ Beto asa si zama la koe Balaki se Belami, "Turu tani tata koari na mua vina vukivukihi va uququ, maqu la dogoria be tutuvau e Zihova babe lokari. Meke kote boka tozi nigo rau sapu gua kaqu va dogoro nau Sa koa rau." Ke ene sage la telena pa batuna keke toqere si asa, ⁴ meke mae koasa vasina sa Tamasa. Meke zama la koasa se Belami, "Ka zuapa hope si ele taveti rau meke hopeke va vukivukihini rau sari ka zuapa bulumakao kokoreo meke ka zuapa sipi kokoreo," gua si asa.

⁵ Meke tozia Zihova koe Belami gua sapu kote zama nia sa, meke garunu pule la nia Sa koe Balaki pude la tozi nia. ⁶ Ke pule la si asa meke la dogoria sa se Balaki meke sari doduru koimata tadi na tinoni Moabi saripu korapa turu kapae dia koari nana vina vukivukihi va uququ.

⁷ Zama vura nia Belami sa kinorokorotae hie: "Na turaña mae nau e Balaki sa banara pa Moabi, meke mae gua koari na toqere pa Siria pa kali gasa rimata si rau.

Meke zama si asa, 'Mae, mamu leve nia sa butubutu te Zekopi, gua, mamu zama nonoivali sari na tinoni Izireli,' gua.

⁸ Meke nanasa si rau: Na vegua ke kaqu boka leveni tu rau saripu lopus leveni e Zihova?

Meke na vegua ke kaqu boka zutui tu rau saripu lopus zutui e Zihova?

⁹ Koa pa batu patu pa toqere, meke dono gore lani rau,

koa panaulu, meke kopu totokoni rau si arini.

Na butubutu koa vata kaledi si arini,

meke gilania rini sapu na butubutu tamanaedi holani sari votiki butubutu.

¹⁰ Loke tie boka naei sari na sinokudi ri na tinoni te Zekopi,

na soku gua tugo na kavuru pa pepeso si arini.

Ke maqu va hokotia mo sa qua tinoa guari na tinoni te Tamasa,

maqu mate qua pa binule guari na tie tonoto."

¹¹ Meke zama la koe Belami se Balaki, "Nasa si tavetia goi koa rau? Ura ele turaña mae nigo rau pude leveni sari na qua kana, ba loketona si tavetia goi, ba manani tu goi si arini," gua si asa.

¹² Meke olaña si asa, "Kaqu zama nia mo rau sapu gua tozi nau e Zihova pude zama nia," gua.

Sa Kinorokorotae Vina Rua te Belami

¹³ Beto asa si zama la koe Belami se Balaki, "Mae luliau, mada la pa keke vasina sapu kote boka dogori goi sari kaiqa tie Izireli. Mamu leve maeni mo vasina."

¹⁴ Ke turaña la nia sa koasa inuma Zopimi pa batuna sa toqere Pisiqa si asa. Meke vasina si taveti sa si ka zuapa hope, meke va vukivukihi nia sa si keke bulumakao kokoreo meke keke sipi kokoreo, koa ri ka zuapa hope.

¹⁵ Meke zama la koe Balaki se Belami, "Turu kapae koari na mua vina vukivukihi va uququ, maqu la tutuvia sa Tamasa panahoi," gua si asa.

¹⁶ Meke mae tutuvia e Zihova se Belami, meke tozi nia sapu gua kote zama nia sa, meke garunu pule la nia Sa koe Balaki pude tozi nia koasa sa inavoso. ¹⁷ Ke pule la dogoria sa se Balaki korapa turu kapae nana koari nana vina vukivukihi, somanae koari na koimata tadi na tinoni Moabi. Meke nanasa nia Balaki sapu gua zama nia e Zihova koasa. ¹⁸ Meke zama vura nia e Belami sa kinorokorotae hie:

"Balaki, tuna e Zipora, mae mamu avosia sapu gua kote zama nia rau.

¹⁹ Sa Tamasa si lopus kekenono guana tie sapu hoke kokoha.

Lopus guana tie toana si Asa sapu hoke hobehobea Sa sa Nana binalabala.

Gua sapu va tatara nia Sa si kaqu va gorevura ia tugo Sa,

Gua sapu zama nia Sa si kaqu tavetia tugo Sa.

²⁰ Ele garunau Sa pude manani si arini.

Ele tamanae koe Tamasa si arini,

ke lopus kaqu boka hobea rau si asa.

²¹ Loke minalana babe na tinasuna si kaqu ta evana koari na tinoni Izireli.

E Zihova sa dia Tamasa si korapa koa koa rini, meke korapa zama vura nia rini sapu Asa tugo sa dia Banara.

²² Ele turaña vurani Tamasa pa popoa Izipi si arini, meke ninira guana bulumakao pinomona si arini.

²³ Loke tinavete potana, meke loke ninirana potana sapu boka va kilasia sa butubutu Izireli.

Ura kote zamani rina tinoni sari na butubutu Izireli,

'Dotu, dogoria goi sapu gua ele tavetia Tamasa koarini!' gua

²⁴ Sari na tinoni Izireli si ninira gua tugo na laione, meke hoke gasa tekulu guana laione si arini,

meke lopus hoke eko magogoso osolae gani betoa sa sa nana boso

meke napoi sa eharadi sarini pu va matei sa," gua si asa.

²⁵ Beto asa si zama la se Balaki koe Belami, "Ego, be koromu leveni goi si mu lopu manani tugo."

²⁶ Ba olaña se Belami, "Vegua, lopu ele tozi nigo tu rau, sapu sari doduru gua pu zamani e Zihova si kaqu taveti tugo rau?"

Sa Kinorokorotae Vina Neta te Belami

²⁷ Beto asa si zama la koe Belami se Balaki, "Leana mae, maqu turana lanigo pule pa keke vasina. Meke hokara vasina si kote qetu sa Tamasa meke boka va malumigo Sa pude leve maeni vasina si arini." ²⁸ Ke turana sage la nia Balaki se Belami pa batuna sa toqere Peoro, sapu doño gore la gua koasa popoa qega. ²⁹ Meke zama la koe Belami se Balaki, "Mu tavete maeni ka zuapa hope tani, mamu paleke maeni ka zuapa bulumakao kokoreo meke ka zuapa sipi kokoreo." ³⁰ Meke taveti tugo Balaki sapu gua garunu ni e Belami koasa, meke hopeke keke bulumakao kokoreo meke keke sipi kokoreo si ta vukivukihikoari ka zuapa hope.

24 Ego, toতোso gilania e Belami sapu qetu nia e Zihova pude mana nia se Izireli gua, si lopu hata la koasa liqomo si asa, sapu gua tavetia sa kaiqa toতোso, ba doño toto la mo si asa pa popoa qega. ² Meke sipu doño la se Belami si dogoria sa se Izireli sapu hopehopeke koa koari hopeke dia butubutu. Beto asa si kamo mo koasa sa Maqomaqona sa Tamasa, ³ meke zama vura nia Belami sa kinorokorotae hie:

"Hie sa inavoso te Belami tuna koreo e Beoro, Meke hie tugo sa zinama tanisa tie asa sapu boka dodogorae valeana.

⁴ Meke hie tugo sa inavoso tanisa tie sapu avosia sa zinama te Tamasa, meke sapu dogorona sa dinogodogorae, sapu mae guana koa Sa sapu tagoi sari doduru ninirañira, sa tie sapu todoño gore meke vañunu sari na matana:

⁵ Kei butubutu te Zekopi, leleadi hola sari na mia ipi, kei Izireli tolavaedi si arini pu koai gamu.

⁶ Kekeñoño guari na huda pamu pu ta lete va tokele, babe guari na inuma pa taqelena sa leana, meke guari na huda nomadi saripu lete e Zihova, meke na huda sida pu toa tata pa kolo.

⁷ Meke hoke hoqai ruku meke ta kopue valeana pa kolo sari na dia kiko pu lete rini koari na dia inuma.

Meke sa dia bañara si kaqu arilaena hola nia se Aqaqa, [†] meke sa nana binañara si kaqu koa hola.

⁸ E Tamasa turana vurani pa popoa Izipi si arini.

[†] Sa Pozapoza Aqaqa si na pozapoza tadi na bañara tadi na tie Amaleki.

Meke varipera poni Sa guana bulumakao pinomona. Kaqu va kilasi rini sari na dia kana, Kaqu moku betoi rini susuridi, meke kaqu gonani tupi rini si arini.

⁹ Guana laione opona sapu va namanama rapata, meke loke tie boka hadu vura nia. ^{††} Meke tamanae tugo si arini pu mana nigo; meke ta levei si arini pu leve nigo," gua si asa.

¹⁰ Meke ta ñaziri sisigiti nia Balaki se Belami, meke pohara limana, meke zama, "Ele tiokigo rau pude mae leveni sari na qua kana, ba ka ñeta toতোso tu manani goi kamahire si arini. ¹¹ La mu taloa kamahire! Pule la pa mua popoa! Ele zama nia rau sapu kote pia nigo tiñitoña leleadi gunigo rau, ba lopu va malumigo e Zihova pude vagi sari na pinia arini."

¹² Meke olaña se Belami, "Ele tozi ni tu rau sarini pu garunu maeni goi, sapu gua zama nia rau! ¹³ Be poni nau goi sari doduru siliva na qolo pa korapa mua vetu bañara, ba lopu kaqu boka va karia rau sa ginarunu te Zihova, pude tavetia si keketoña telequ. Gua mo sapu tozi nau e Zihova si kaqu zama nia rau," gua si asa.

Sa Kinorokorotae Vina Betobeto te Belami

¹⁴ Meke zama la koe Balaki se Belami, "Ego, kamahire maqu pule la koari na qua tinoni soti si rau. Ba sipu lopu ele taluarae rau, si maqu va balau nigo sapu gua kote tavete atunia ri na tinoni Izireli koari na mua butubutu soti vugo repere."

¹⁵ Beto hoi si zama vura nia sa sa nana kinorokorotae hie:

"Hie sa inavoso te Belami sa tuna koreo e Beoro, meke hie tugo sa zinama tanisa sapu boka dodogorae valeana.

¹⁶ Sa inavoso tanisa sapu avosona sa zinama te Tamasa, sapu vagina sa tinumatumaie hinokara sapu mae guana koasa Tamasa Ululuna Hola, meke dogoria sa sa dinogodogorae sapu mae guana koa Sa sapu tagoi sari doduru ninirañira, sa tie sapu todoño gore meke vañunu sari na matana.

¹⁷ Meke doño la si rau koari na rane vugo repere meke dogoria rau sa butubutu Izireli. Keke bañara sapu doño guana pinopino ñedalana, si kote turu sage pa korapana sa butubutu sana. Meke kaqu sekei sa batudi sari na tinoni Moabi.

Meke kaqu muzara va umumi sa sari na herahera batudi ri na tuna koreo e Seti. [‡]

¹⁸ Kaqu tava kilasa se Edomu, meke gua tugo rina tinoni pa toqere Seira, ba se Izireli si kaqu koa mataqara ninae rane ka rane.

¹⁹ Keke ñati hiniva si kote mae koasa butubutu te Zekopi, meke kote va mate betoi sa sarini pu koa hola koasa vasileana lavata."

^{††} 24:9 Zen 12:3, 49:9 [‡] Sa ginuana Seti si na tie vahesi puleni.

²⁰ Meke sipu doño la pa popoa Amaleki se Belami si zama vura nia sa sa kinorokorotae hie:

“Amaleki si keke popoa sapu ñinira holani sari doduru butubutu,

ba mumudi si kaqu tava mate beto si arini.”

²¹ Beto asa si doño la i sa sari na tinoni Kenaiti, meke zama vura nia sa sa kinorokorotae hie:

“Ta tavete va ñinira sa vasina sapu koa ia gamu.

Koa valeana guana na vori kurukuru panaulu koa sa patu pa tabahoara.

²² Ba kaqu ta vagi taloa si gamu na tinoni pa popoa Kenaiti,

meke kaqu vata pusi gamu sa popoa Asiria.”

²³ Beto asa si zama vura nia e Belami sa kinorokorotae hie:

“Ke, ari sei si boka toa, pana evañia Tamasa sapu gua asa?

²⁴ Kaqu taluarae mae gua koari na raratana Kitimi sari na vaka,

meke kaqu va tasunai sari pa Asura meke Ebera,

ba kaqu ta huara beto tugo si arini.”

²⁵ Beto saripu gua arini si sage taloa, meke pule la pa nana popoa se Belami, meke taloa nana tugo se Balaki.

Sari na Tinoni Izireli pa Peoro

²⁵ Sipu koa koasa pezara pa Akasia sari na tinoni, si podalae koa turañi ri na tie sari na barikaleqe Moabi saripu koa vasina. ² Hoke ruvati ri na barikaleqe hire si arini koari na inevaña vina vukivukihhi, vasina hoke tavahesi sari na tamasa huporodi tadi pa Moabi. Hoke ganigani sari na tie Izireli meke vahesia rini sa tamasa beku ³ Beolo pa Peoro. Gua asa ke bugoroni e Zihova si arini, ⁴ meke zama koe Mosese, “Mu vagi sari doduru koimata Izireli, mamu va matei pa korapa kalalasa rane, meke lopu kaqu hola la sa Qua binugoro koari na tie.” ⁵ Zama se Mosese koari na koimata, “Hopeke gamu si kaqu va matei sari na tie koari na mia butubutu, saripu vahesia se Beolo pa Peoro.”

⁶ Keke ri kasa tie Izireli si turaña mae nia si keke barikaleqe Midiani pa nana ipi soti, tooso korapa kabo se Mosese meke sari doduru butubutu Izireli pa kenuna sa sasadana sa Ipi Hopena te Zihova, meke dogoria rini. ⁷ Meke sipu dogoria Pinehasi sa tuna koreo e Eleaza, sa tuna sa tuna Eroni sa hiama, si gasa turu meke luaria sa sa vinarigara. Vagia sa sa nana hopere, ⁸ meke luli la ia sa pa korapa ipi sa tie meke sa barikaleqe, meke hoduni hopere sa sari karua. Gua asa, ke noso sa oza sapu raza koari na tinoni Izireli, ⁹ ba ele mate tu sari ka hiokona made tina tie.

¹⁰ Zama se Zihova koe Mosese, ¹¹ “Koa gua koasa tinavete sapu tavetia e Pinehasi, sa tuna e Eleaza, sa tuna Eroni sa hiama, si va bulea sa sa Qua binugoro koari na tie Izireli. Tataru Nau sa meke konokono nia sa vinahesiqu Rau gua sapu konokono nia Rau sa vina lavataqu koa rini, ke lopu va mate betoi Rau si arini.

¹² Ke mamu tozi nia sapu kaqu tavetavete turaña Rau

si asa meke sari na tudia ri na tuna koari na sinage na sage, sa Qua vinariva egoi tana binule, sapu kaqu koa hola. ¹³ Kaqu koa hiama sari doduru tutina, sina tataru hola nia sa sa vina lavatana sa nana Tamasa, meke va bulea sa sa Qua binugoro koa rina sinea tadi na tinoni.”

¹⁴ Sa pozana sa tie sapu tava mate turaña koasa barikaleqe Midiani si e Zimiri, tuna koreo e Salu, na koimata si asa koa keke tatamana, pa butubutu te Simione. ¹⁵ Sa pozana sa barikaleqe Midiani si e Kozibi, e Zuri sa tamana, palabatu koa keke puku tie pa butubutu Midiani.

¹⁶ Zama se Zihova koe Mosese, ¹⁷ “Mu varipera koari na tinoni Midiani, mamu va matei gedi, ¹⁸ sina kana igo rini meke sekesekei nigo rini pa Peoro, koasa guguana sa minate tanisa barikaleqe, sapu ta pozae Kozibi, sa tuna vineki keke koimata pa Midiani, tooso raza sa oza pa Peoro.”

Sa Ninae Vina Rua

²⁶ Sipu hola sa oza, si zama la se Zihova koari Mosese e Eleaza tuna koreo Eroni, ¹² “Mi naei koari na dia puku tatamana sari doduru butubutu Izireli, saripu ka hiokona puta vuahenidi meke hola, saripu padadi pude varipera” ³⁴ Va tabea ri Mosese e Eleaza si Asa, meke tioko varigara ni ri karua sari doduru tie varipera saripu hola hiokona vuahenidi. Varigara si arini koasa pezara pa Moabi, pa kali gasa rimatana sa Ovuku Zodani. Zeriko si koa pa kali lodu rimata vasina.

Hire sari na tinoni Izireli pu taluarae mae guadi pa popoa Izipi:

⁵ Sa butubutu te Rubeni (Rubeni si na tuna koreo kenuna e Zekopi): sari na tuna Hanoki, Palu, ⁶ Hezironi, meke Kami. ⁷ Sari na vinarigaraedi si ari ka made ñavulu ñeta tina zuapa gogoto tolongavulu tie varipera. ⁸ Sa tuna Palu si e Eliabi, ⁹ meke sari na tuna Eliabi si ari Nemuela, Datani, meke Abirami. (Datani meke Abirami hire sari karua pu lopu hiva nia sa tinuraña te Mosese meke Eroni, meke somana koasa puku tie te Kora. ¹⁰ Ta viqala sa pepeso meke ta onolo toa beto si arini, meke mate turaña beto koe Kora meke saripu luli koa sa, sipu sulu va mate betoi na nika sari ka karua gogoto lima ñavulu tie. Ta evañae na vina balau koari na tinoni si arini. ¹¹ Ba sari na tuna e Kora si lopu mate.)

¹² Sa butubutu te Simione: sari na tuna si ari Nemuela, Zamini, Zakini, ¹³ Zera, meke Saulu. ¹⁴ Sari na vinarigaraedi rini si ari ka hiokona rua tina karua gogoto tie varipera.

¹⁵ Sa butubutu te Qadi: sari na tuna si ari Zepone, Hagi, Suni, ¹⁶ Ozini, Eri, ¹⁷ Arodi meke Areli. ¹⁸ Sari na vinarigaraedi si ari ka made ñavulu tina lima gogoto tie varipera.

¹⁹⁻²¹ Sa butubutu te Ziuda: sari na tuna si ari Sela, Perez, Zera, Hezironi meke Hamulu. (Karua tuna Ziuda, ari Eri meke Onani si mate pa popoa Kenani.)

† 26:1 Nab 1:1-46

22 Sari na vinarigaraedi rini si ari ka zuapa ṅavulu onomo tina lima gogoto tie varipera.

23 Sa butubutu te Isaka: sari na tuna si ari Tola, Pua, 24 Zasubi meke Simironi. 25 Sa vinarigaraedi rini si ari ka onomo ṅavulu made tina ṅeta gogoto tie varipera.

26 Sa butubutu te Zeboloni: sari na tuna si ari Seredi, Eloni, meke Zalili. 27 Sa vinarigaraedi rina butubutu Zeboloni si ari ka onomo ṅavulu tina lima gogoto tie varipera.

28 Sa butubutu te Zosepa: karua sari na tuna koreo, ari Manase meke Iparemi.

29 Butubutu te Manase: sari na tuna si ari Makiri si na tamana Qileadi. 30 Sari na tuna e Qileadi si Iezera, Heleki 31 Asirieli, Sekemi, 32 Semida, meke Hepera. 33 Se Zelopehadi sa tuna koreo e Hepera, si loke tuna koreo, ba koba vineki mo; sari pozadi si ari Mala, Noa, Hoqola, Milika, meke e Tiriza. 34 Sa vinarigaraedi si ari ka lima ṅavulu rua tina zuapa gogoto tie varipera.

35 Butubutu te Iparemi sari na tuna si ari Sutela, Beka meke Tahani 36 Sa pinodo te Erani si gore mae gua koe Sutela. 37 Sa vinarigaraedi si ari ka toloṅavulu rua tina lima gogoto tie varipera.

Ari sari na pinodo saripu gore mae gua koe Zosepa.

38 Sa butubutu te Benisimane: sari na tuna si ari Bela, Asibeli, Ahiramu, 39 Sepupama, meke Hupami. 40 Sari na tuna e Aradi meke Neamani si gore mae gua koe Bela. 41 Sa vinarigaraedi si ari ka made ṅavulu lima tina onomo gogoto tie varipera. 42 Sa butubutu te Dani: sari na tuna si e Suhami. 43 Sa vinarigaraedi si ari ka onomo ṅavulu made tina made gogoto tie varipera.

44 Butubutu te Asa: Sari na tuna Imina, Isivi, meke Beria. 45 Sari na tudia ri Hebere meke Malakiele si gore mae guadi koe Beria. 46 Asa si keke tuna vineki pozana e Sera. 47 Vinarigaraedi rini si ari ka lima ṅavulu tina made gogoto tie varipera.

48 Sa butubutu te Napitalai: sari na tuna si ari Zazili, Guni, 49 Zezera, meke Silemi. 50 Sa vinarigaraedi si ari ka made ṅavulu lima tina made gogoto tie varipera.

51 Sa vinarigaraedi ri doduru tie Izireli si ari ka onomo gogoto eke tina zuapa gogoto toloṅavulu:

52 Zama se Zihova koe Mosese, †53 “Mu paqaha poni pepeso sari na butubutu, koari hopeke dia pada.

54-56 Pana va hia i gamu sari na pepeso si mamu mudumudukeda ni. Sari na pepeso nomadi si kaqu poni lani gamu koari na butubutu nomadi, saripu hitekedi si koari na butubutu hitekedi.”

57 Sari na puku tatamana te Qerisoni, Kohati meke Merari si koa pa korapana sa butubutu te Livae. 58 Sari na pinodopodo tadi rina puku tatatamana hire, si ari Libini, Heboroni, Mahili, Musi, meke Kora si somanae tugo koasa butubutu asa. Meke se Kohati hie si na tamana Amaramu, 59 pu habana sa tuna vineki e Zokebedi. E Zokebedi si podo pa popoa Izipi. Zokebedi meke Amaramu si podoi sari ka ṅeta tuna: karua koreo ari Mosese, e Eroni, meke se Miriami, sa tasidia vineki. 60 Se Eroni si ka made tuna koreo, ari Nadabi,

Abihu, Eleaza, meke Itamara. †61 Ari Nadabi meke Abihu si mate sina va vukivukihia la nia ri karua koe Zihova, sa nika sapu lopu madina. †62 Sari na tie na koreo saripu podo koasa butubutu Livae, pu keke sidaradi babe hola si ari ka hiokona ṅeta tina. Sa ninaedi sari na tie hire si lopu ta nae varihenie koari na tinoni Izireli, sina lopu ta paqaha poni pepeso si arini pa popoa Izireli.

63 Sari na puku tie hire si ta nae gore koari Mosese e Eleaza, toতোসো naei rini sari na tinoni Izireli koasa pezara pa Moabi, sipu mae si arini koasa pezara pa Moabi pa kali karovona sa Ovuku Zodani tata pa Zeriko. 64 Namu lopu keke koari na tie hire si ta nae toতোসো ta nae sari na tie Izireli pa popoa qega pa Saenai. 65 Ele zama kenu nia tu e Zihova, sapu kaqu mate beto sari doduru pu ta nae pa soloso qega, ba ari Kelebi sa tuna koreo e Zepune, meke se Zosua sa tuna koreo e Nani mo si kaqu koa hola.

Sa Tuna Vineki e Zelopehadi

27 Se Zelopehadi si na tuna koreo e Hepa sa tuna koreo e Qileadi. Se Qileadi hie si na tuna koreo e Makiri sa tuna Manase, sa tuna koreo e Zosepa. Zelopehadi hie si loke tuna koreo ba na vineki mo sari na tuna: Ari Mala, Noa, Hoqola, Milika meke Tiriza. 2 La si arini meke turu pa kenuna e Mosese meke Eleaza sa hiamā, meke sari na koimata pa doduruna sa butubutu pa sasadana sa Ipi Hopena, meke zama, 3 “Sa tamamami si ele mate pa soloso qega meke loke tuna koreo. Na lopu somana nia sa sa puku butubutu te Kora, saripu varipera la koe Zihova, nana sineā mo telena si mate nia sa. 4 Na loke tuna koreo si asa, na vegua ke kote murimuri taloa tu sa pozana sa tamamami koari pa Izireli. Paqaha poni gami pepeso koari na turaṅa mami pa tutidia ri na tiatamamami.”

5 Paleke la nia e Mosese sa ginugua hie koe Zihova, 6 meke zama koa sa se Zihova, 7 “Gua sapu tepa ia rina tuna vineki e Zelopehadi si toṅoto; paqaha poni pepeso koari na turaṅadi ri na tiatamadia. Va malumi pude di vari teteini sari na dia tinago koa rini. †8 Tozini sari na tinoni Izireli, pana mate si keke tie meke loke tuna koreo, sa tuna vineki si kaqu tagoa sa pepeso. 9 Be loke tuna vineki si asa, sa tasina koreo si kaqu tagoa sa pepeso. 10 Be loke tasina koreo si asa, sa tasina sa tamana, si kaqu tagoa si asa. 11 Be loke tasina koreo, babe buhina si asa, sa turaṅana soti sapu tata, si kaqu tagoa si asa. Kaqu vagia sa pude nana soti si asa. Sa tinarae hie si kaqu kopuni ri na tie Izireli sina Arau Zihova si ele poni gamu si arini.”

Zosua sa Hinobena e Mosese

(Dutironomi 31:1-8)

12 Meke zama la koe Mosese se Zihova, “Mu ene sage la koasa toqere Abarimi, mamu la dogoria sa popoa sapu vala nia Rau koari na tinoni Izireli. †13 Pa mudina sapu ele dogoria goi si asa, si kaqu mate tugo si goi,

† 26:52 Nab 34:13; Zos 14:1-2

†† 26:60 Nab 3:2 ‡ 26:61 Liv 10:1-2; Nab 3:4 †† 27:7 Nab 36:2 †† 27:12 Diut 3:23-27, 32:48-52

kekeṅoṅo gua tugo se Eroni sa tasimu. ¹⁴ Ura koa gua sapu gamu kara beto si va karia sa Qua ginarunu pa korapa popoa qega pa Zini, sipu nominomi mae Au ri doduru tinoni Izireli koasa kolo pa Meriba, meke koromia vata gilana nia koarini sa qua ṅiniraṅira madina." Meriba si na kolo bukaha pa Kadesi pa korapa popoa qega ta pozae Zini.

¹⁵ Meke varavara la se Mosese koe Zihova, ¹⁶ "Zihova Tamasa pu poni tinoa koari doduru tie pa pepeso, mamu vizatia si keke tie pude koimatani sari doduru butubutu Izireli, ¹⁷ pude turu habotu pa kenudia rini pa tooso varipera, meke lopa kaqu kekeṅoṅo gua ri na sipi sapu loke dia sepati." †

¹⁸ Ke zama la koe Mosese se Zihova, "Mu turaṅa vagia se Zosua tuna e Nani, sapu koa ia Maqomaqoqu, mamu va opo nia limamu, mamu va madia. ††¹⁹ Mu va turua pa kenuna sa hiamā Eleaza meke sa doduru butubutu Izireli, mamu va madia pude pa kenudia rini pude hobe igo. ²⁰ Mamu ponia koasa sari kaiqa mua ṅiniraṅira soti, pude di va tabea ri doduru butubutu Izireli si asa. ²¹ Kaqu turu pa kenuna sa hiamā Eleaza si asa. Meke Eleaza kaqu nananasa ponia si asa sipu tavetavete nia sa sa Urimi ‡ pa kenuna e Zihova." ††²² Meke tavetia tugo Mosese sapu gua garunu nia e Zihova koasa. Turaṅa sa se Zosua meke va turua sa pa kenuna sa hiamā Eleaza meke doduruna sa butubutu Izireli. ²³ Beto asa si va opoa sa sa limana koasa, meke tozi vura nia sa si asa, gua puta tugo sapu va tumatumaē nia e Zihova koasa. ‡

Sari na Vina Vukivukihī meke na Vinariponi pa Doduru Rane

28 Zama guahe se Zihova koe Mosese, ² "Tozini sari na tinoni Izireli pude taveti sari na vinariponi ginani pude ta vala pa hopeke dia tooso pa vina vukivukihī va uququ; sa hibina si qetu nia Rau. ³ Hire sari na vinariponi ginani sapu kote ta poni koa Rau Zihova: pa hopeke rane sari na vina vukivukihī va uququ, karua tuna sipi kokoreo keke vuahenidi, loke ari kisakisadi tinidia. ⁴ Va vukivukihī nia si keke tuna sipi pana munumunu, meke sa tuna sipi vina rua si pana lodu rimata. ⁵ Hopeke tuna sipi turaṅae keke kilo palava huiti, meke variheni nia keke lita oela olive. ⁶ Arini sari na vina vukivukihī va uququ hopeke rane sapu kekeṅoṅo na vina uququ pa Toqere Saenai; na vina vukivukihī va uququ, sapu hibi lea koa Rau Zihova. ⁷ Totoso ta tavete sa vina vukivukihī munumunu si zoropo nia si keke lita kolo vaeni koasa hope. ⁸ Pana veluvelu kaqu va vukivukihī nia sa sipi vina rua kekeṅoṅo gua sapu ta tavete pana munumunu. Va vukivukihī nia sa lami turaṅae nia si keke lita kolo vaeni sapu ta zoropo koa sa hope. Arini si na vinariponi ginani sapu sa hibina si qetu nia Rau Zihova.

† 27:17 1 Baṅ 22:17; Izk 34:5; Mt 9:35; Mk 6:34 †† 27:18 Ekd 24:13 ‡ Sa Urimi meke sa Tumimi si tavetaveteni sa hiamā pude gilania sa hiniva te Tamasa. †† 27:21 Ekd 28:30; 1 Samuela 14:41, 28:6 †† 27:23 Diut 31:23

Sa Vina Vukivukihī pa Rane Sabati

⁹ Pa hopeke rane Sabati si mamu vagi si karua tuna sipi kokoreo, keke vuahenidi sapu loke ari kisakisadi; va uqu turaṅae ni karua kilo palava sapu variheni oela olive. Asa sa vinariponi huiti meke zoropo turaṅae nia sa vinariponi kolo vaeni. ¹⁰ Arini sari na vinukivukihī vina uququ pude ta tavete pa doduru rane Sabati. Kaqu ta vala si arini pa rane Sabati turaṅae ni sari na vina vukivukihī sapu ta hivae pa hopeke rane.

Sa Vinariponi pa Rane Kekenu pa Doduru Sidara

¹¹ Taveti gamu sari na vinariponi vina uququ koa Rau Zihova pa rane kekenu pa hopeke sidara: Karua bulumakao kokoreo vaquradi, keke sipi kokoreo, meke ka zuapa tuna sipi kokoreo keke vuahenidi, sari doduru pu loke ari kisakisadi. ¹² Koari hopeke bulumakao kokoreo si vala turaṅae nia sa vinariponi huiti, sapu ṅeta kilo palava ta henie oela olive. Turaṅae nia sa lami kokoreo si valani karua kilo palava, ta henie oela olive; ¹³ meke turaṅae nia hopeke tuna sipi si vala nia keke kilo palava ta henie oela olive. Arini sari na vina vukivukihī va uququ, sapu na vinariponi ginani, meke sa hibina si qetu nia Rau Zihova. ¹⁴ Sa vinariponi napo vaeni sapu ta hivae koari hopeke vina vukivukihī bulumakao kokoreo si karua lita vaeni, keke lita meke kukuruna lita koari na sipi kokoreo, meke keke lita koari na tuna sipi kokoreo. Arini si na vina vukivukihī na vinari poni va uququ koasa rane kekenu pa hopeke sidara vaqura. ¹⁵ Meke kaqu vala nia si keke qoti kokoreo pude na vina vukivukihī tana sineā; mi lopa muliṅini sari na vina vukivukihī hopeke rane meke sari na vina vukivukihī sidara vaqura meke sari na dia vinariponi huiti na vaeni.

Sari na Vina Vukivukihī pa Inevaṅa Pasova

(Livitikasi 23:5-14)

¹⁶ Sa Inevaṅa Pasova te Zihova si kote ta tavete pa doduru vina manege made rane pa doduru sidara kekenu pa vuaheni. ††¹⁷ Pa vina manege lima rane, si podalae nia sa inevaṅa loke isitina, pa korapadi ka zuapa rane koasa inevaṅa si kaqu ta hena sa bereti sapu loke isitina. ††¹⁸ Pa rane kekenuna sa inevaṅa si kaqu varigarani gamu pa vīnahesi, meke loke tinavete si kote ta tavete pa rane asa. ¹⁹ Taveti sari na vina vukivukihī vina uququ pude na vinariponi ginani te Zihova: karua bulumakao kokoreo vaqura, keke sipi kokoreo, meke ka zuapa tuna sipi kokoreo keke vuahenidi. Sari doduru arini si loke ari kisakisadi pa tinidia. ²⁰ Koari hopeke vina vukivukihī kurukuru si mi tavetia sa vinariponi huiti heni turaṅae nia palava meke oela olive. Sa palava pa hopeke vina vukivukihī si guahe: hopeke ṅeta kilo pa hopeke bulumakao kokoreo, karua kilo pa keke sipi kokoreo, ²¹ meke keke kilo pa hopeke tuna sipi kokoreo. ²² Vagia keke qoti

††† 28:16 Ekd 12:1-13; Diut 16:1-2 ††† 28:17 Ekd 12:14-20, 23:15, 34:18; Diut 16:3-8

kokoreo pude na vinulasadi sari na sinea. ²³ Taveti sari na vina vukivukihī arini keke gua ni koari na vina vukivukihī va uququ tana munumunu pa hopeke rane. ²⁴ Tavete kekeŋoŋo gua asa, koari ka zuapa rane koari na inevaŋa pude vala nia koe Zihova sa vinariponi ginani, sa hibina sa si qetu nia Rau Zihova. ²⁵ Pa vina zuapa rane si mae varigara pa vīnahesi, meke lopu kaqu tavetia gamu si keke tinavete pa rane asa.

Sari na Vina Vukivukihī pa Inevaŋa Pakepakete
(Livitikasi 23:15-22)

²⁶ Koasa rane kekenuna sa Inevaŋa Pakepakete, toতোসা vala nia gamu koa Rau Zihova sa huiti vaqura, kaqu varigara si gamu pa vīnahesi, meke loke tinavete si kote ta tavete. ²⁷ Valani sari na vina vukivukihī uququ, pude na vinariponi hibidi sapu qetu nia Rau Zihova. Karua bulumakao kokoreo vaquradi, keke sipi kokoreo, meke ka zuapa tuna sipi kokoreo keke vūahenidi. Sari doduru kurukuru arini si loke kisakisadi. ²⁸ Vala nia sa vinariponi huiti sapu ta henie oela olive koari hopeke vina vukivukihī: ka ŋeta kilo palava pa hopeke bulumakao kokoreo, karua kilo palava koasa sipi kokoreo, ²⁹ meke keke kilo palava pa hopeke tuna sipi kokoreo, ³⁰ mamu va vukivukihī nia tugo si keke qoti kokoreo pude na vina vukivukihī tana sinea. ³¹ Taveti sari doduru vina vukivukihī arini, meke gua tugo sari na vina vukivukihī pa hopeke rane meke gua tugo sari na dia vinariponi huiti na vinariponi napo vaeni koari hopeke vina vukivukihī. Doduru arini si kote loke ari kisakisadi.

Sa Inevaŋa tadi na Buki
(Livitikasi 23:23-25)

²⁹ Pa rane kekenu pa vina zuapa sidara kaqu varigara pa vīnahesi, meke loketoŋa tinavete si kote ta tavete pa rane asa. Pa rane asa si kote ta ivu sari na buki siliva. ² Taveti sari na vina vukivukihī va uququ la koe Zihova, sa hibina sa si qetu nia Rau: keke bulumakao vaqurana, keke sipi kokoreo, meke ka zuapa tuna sipi kokoreo vaquradi saripu keke vūahenidi. Sari doduru arini si loke ari kisakisadi. ³ Tavetia sa vinariponi huiti, henī nia palava meke oela olive, meke va uqu turaŋae ni koari na vina vukivukihī: hopeke ŋeta kilo palava koari hopeke bulumakao kokoreo, karua kilo pa keke sipi kokoreo, ⁴ meke keke kilo pa hopeke tuna sipi kokoreo, ⁵ Meke va vukivukihī nia tugo keke qoti kokoreo pude na vinulasadi rina sinea. ⁶ Taveti si arini, meke tomo lani koari na vina vukivukihī va uququ tanisa rane kekenu pa sidara, meke sari na vina vukivukihī ta hīvae pa hopeke rane, meke sari dia vinariponi huiti meke napo vaeni. Doduru arini sina vinariponi ginani, sa hibina sa si qetu nia Rau Zihova.

Sa Rane Taleosae sa Sinea
(Livitikasi 23:26-32)

⁷ Mi varigara pa vīnahesi koasa vina manege puta rane pa vina zuapa sidara; lopu kaqu hena keketoŋa meke lopu tavetia keke tinavete. ^{†8} Vala nia sa vina vukivukihī vina uququ, koa Rau Zihova: keke bulumakao kokoreo, keke sipi kokoreo, meke ka zuapa tuna sipi keke vūahenidi, saripu loke ari kisakisadi. Sa hibidi si qetu nia Rau Zihova. ⁹ Meke vala turaŋae ni koari na vina vukivukihī sari na dia vinariponi huiti sapu sa palava leleana varihenīe oela olive: ŋeta kilo palava koasa bulumakao kokoreo, karua kilo koasa sipi kokoreo, ¹⁰ meke keke kilo pa hopeke tuna sipi kokoreo. ¹¹ Meke va vukivukihī nia tugo keke qoti kokoreo pude na vina vukivukihī tinaleosaedi rina sinea tadi na tie, meke va vukivukihī ni sari na vinukivukihī saripu ta hīvae pa hopeke rane meke sari na dia vinariponi huiti meke napo vaeni.

Sari na Vina Vukivukihī koasa Inevaŋa Vina Balabaladi rina Ipi pa Qega
(Livitikasi 23:33-44)

¹² Koasa vina manege lima rane pa vina zuapa sidara, si mi varigara pa vīnahesi. Tavetia sa inevaŋa hie ka zuapa rane pude va lavatia se Zihova, meke lopu kaqu tavetia gamu keke tinavete. ¹³ Koasa rane kekenu si mamu ponia koa Rau Zihova sa mia vinariponi ginani, pude sa hibina sa si qetu nia Rau: Manege ŋeta bulumakao kokoreo vaquradi, karua sipi kokoreo, meke manege made tuna sipi kokoreo, keke vūahenidi, sari doduru arini si loke ari kisakisadi. ¹⁴ Tavetia sa vinariponi huiti sapu ta henīe palava na oela olive koari hopeke vina vukivukihī: ŋeta kilo palava koa ia hopeke bulumakao kokoreo, karua kilo koari na sipi kokoreo, ¹⁵ meke keke kilo palava koari na tuna sipi kokoreo keke vūahenidi. Vala nia tugo sa vinariponi napo vaeni sapu ta hīvae pa hopeke vina vukivukihī. ¹⁶ Meke gua tugo vala nia keke qoti kokoreo pude na vina vukivukihī vinulasadi rina sinea. Valani si arini, somana koari na vina vukivukihī ta hīvaedi pa hopeke rane meke sari dia vinariponi huiti meke napo vaeni.

¹⁷ Pa rane vina rua valani ka manege rua bulumakao vaquradi, karua sipi kokoreo, meke ka manege made tuna sipi kokoreo keke vūahenidi, sari doduru arini si loke ari kisakisadi. ¹⁸⁻¹⁹ Hopeke vala turaŋani sari dia vinukivukihī vinari poni huiti meke napo vaeni.

²⁰ Pa rane vina ŋeta va vukivukihī lani ka manege eke bulumakao kokoreo, karua sipi kokoreo, meke ka manege made tuna sipi kokoreo, keke vūahenidi; doduru arini si kaqu loke ari kisakisadi. ²¹⁻²² Tavete varigara lani sari doduru vinariponi huiti na napo vaeni saripu ta hīvaedi, meke gua tugo sa qoti kokoreo vinulasadi rina sinea.

²³ Pa rane vina made, va vukivukihī lani gamu ka manege puta bulumakao kokoreo vaquradi, karua sipi

† 28:26 Ekd 23:16, 34:22; Diut 16:9-12

†† 29:7 Liv 16:29-34

kokoreo, meke ka manege made tuna sipi kokoreo keke vuahenidi sapu loke ari kisakisadi. ²⁴⁻²⁵ Somana valani sari doduru vinariponi huiti na napo vaeni sapu ta hivaedi.

²⁶ Pa rane vina lima, vagi ka sia bulumakao kokoreo vaquradi, karua sipi kokoreo, meke ka manege made tuna sipi kokoreo, keke vuahenidi; sari doduru si loke ari kisakisadi beto. ²⁷⁻²⁸ Somana varigara betoni sari doduru vinariponi huiti na napo vaeni saripu ta hivae pa hopeke vinukivukihiki.

²⁹ Pa rane vina onomo, vagi ka vesu bulumakao kokoreo vaquradi, karua sipi kokoreo, meke ka manege made tuna sipi kokoreo keke vuahenidi, loke ari kisakisadi sari doduru. ³⁰⁻³¹ Somana varigara betoni sari doduru vinariponi huiti na napo vaeni saripu ta hivae pa hopeke vinukivukihiki, meke gua tugo sa qoti kokoreo vinulasadi rina sinea.

³² Pa rane vina zuapa valani ka zuapa bulumakao vaquradi, karua sipi kokoreo, meke ka manege made tuna sipi kokoreo, saripu keke vuahenidi, saripu loke ari kisakisadi. ³³ Somana varigara betoni sari doduru vinariponi huiti na napo vaeni padadi saripu ta hivae pa hopeke vinukivukihiki, ³⁴ meke gua tugo sa qoti kokoreo vinulasadi rina sinea. Mu va somana ni sari na vina vukivukihiki ta hivaedi pa hopeke rane meke sari dia vinariponi huiti meke napo vaeni.

³⁵ Pa rane vina vesu si mi varigara pa vnahesi, meke loketona tinavete si kote ta tavete. ³⁶ Valani sari na vina vinukivukihiki vina uququ, pude na vinariponi ginani koa Rau Zihova, pude sa hibina sa si qetu nia Rau: keke bulumakao kokoreo vaqurana, keke sipi kokoreo, meke ka zuapa tuna sipi kokoreo, keke vuahenidi! Doduru arini si loke ari kisakisadi.

³⁷ Varigara somana lani sari doduru vinariponi huiti na napo vaeni padadi saripu ta hivae pa hopeke vinukivukihiki, ³⁸ meke gua tugo sa qoti kokoreo vinulasadi rina sinea. Va somana ni sari na vina vukivukihiki ta hivaedi pa hopeke rane meke sari dia vinariponi huiti meke napo vaeni.

³⁹ Arini sari na vinukivukihiki va uququ ta hivaedi pude poni Nau gamu koa Rau Zihova koari na mia inevana vinarigara. Sari doduru vinukivukihiki si kaqu somana ni sari votiki vinukivukihiki pu taveti gamu, gua sapu sari na vinukivukihiki pu taveti gamu pude na vina gorevurana keke vina tatara nabuna, na vina vukivukihiki ta poni mokana, babe na vina vukivukihiki va uququ, na vinariponi huiti na napo vaeni, babe sari na mia vina vukivukihiki binaere koa Rau."

⁴⁰ Ke tozi ni e Mosese sari na tie Izireli guguadi sari doduru ginaronu te Zihova.

Sari na Tinaraedi sari na Vinatataro Madidi

30 Zama se Mosese koari na koimata pa hopeke butubutu pa Izireli, "Hire sari na tinarae sapu ponini gamu e Zihova: ² Totoso tavetia keke tie si keke nana vina tatara babe zama tokotokoro si asa koa Rau Zihova, si kaqu va gorevura i sa sari doduru tinona gua pu zama ni Sa. †

³ Totosona korapa koa si keke vineki vaqura pa vetu tanisa tamana, meke tavetia sa sa nana vina tatara koa Rau Zihova, babe tozia sa sa nana zinama tokotokoro koa Rau, ⁴ si kaqu tavete va gorevura i sa sari doduru nana vina tatara, pu ele va tatara ni sa koa Rau. Ba be avosia sa tamana sa guguana sa nana vina tatara sapu ele tozia sa, ba lopu kilua sa meke tozia sapu lopu qetu nia sa sa vina tatara, si kaqu va gorevura ia sa sa vina tatara. ⁵ Ba be va nosoa sa tamana sa vineki hie koari nana vina tatara sapu avosi sa, si lopu kaqu kopuni sa sari na vina tatara hire; kaqu ta taleosae sa vineki koa Rau Zihova sina sa tamana si va nosoa sa vina tatara.

⁶ Be keke vineki si tavetia sa nana vina tatara, meke lopu balabala valeania sa sa nana zinama tokotokoro sapu tozia sa koa Rau Zihova, meke pa mudina asa si varihaba si asa, ⁷ meke toso avosia sa loana sa guguana sa vina tatara ba lopu va nosoa sa, si kaqu tavete va gorevura betoi sa sari na nana vina tatara babe nana zinama tokotokoro koa Rau. ⁸ Ba be lopu va malumia sa nana palabatu pude va gorevura i sari na vina tatara toso avosi sa si arini, si lopu kaqu kopuni sa, kote taleoso nia Rau si asa.

⁹ Keke naboko babe keke barikaleqe ta lularana si kaqu kopuni sari doduru nana vina tatara, meke sari nana zinama tokotokoro koa Rau.

¹⁰ Be guana keke barikaleqe sapu toana nana palabatu si tavetia si keke vina tatara, babe tozia sa nana zinama tokotokoro koa Rau pude tavetia si keketona, ¹¹ meke toso avosi sa nana palabatu sari na vina tatara arini, ba lopu hite kilui sa si arini; sa barikaleqe hie si kaqu tavete va gorevura i gua sapu ele va tatara ni sa. ¹² Ba be hukatia sa nana palabatu si asa pude va gorevura i sari na vina tatara toso avosi sa, si lopu kaqu kopuni sa sari na vina tatara, meke kaqu taleosae nia tugo Rau Zihova si asa. ¹³ Sa palabatu tanisa barikaleqe hie, si ari nana ninira pude va egoi, babe lopu va egoi sari na vina tatara arini. ¹⁴ Ba be pa korapadi rina rane sapu ele avosi sa sari na vina tatara arini, ba lopu kilui sa si arini, si kaqu taveti sa barikaleqe hie sari doduru tinona gua pu ele va tatarani sa. Va egoi sa palabatu sari na vina tatara, sina lopu va nosoa sa pa tosona ta avoso. ¹⁵ Ba pude ele hola sa rane, meke ta tuku koasa loana sa barikaleqe pude lopu kopu nia sa vina tatara, sa palabatu si kote pada pude tava kilasa sina tozia sa sa nana barikaleqe pude sekei sari na vina tatara."

¹⁶ Arini sari na tinarae saripu valani Tamasa koe Mosese guguadi sari na vina tatara pude ta kopue koari na vineki lopu varihabadi sapu koa somanae koasa vetu tanisa tamadia, babe sa barikaleqe meke sa nana palabatu.

La Razai rina Tie Varipera Izireli sari na Tie Midiani

31 Zama se Tamasa koe Mosese, ² "Va kilasi gedi sari na tie pa Midiani koasa ginugua sapu

† 30:2 Diut 23:21-23; Mt 5:33

tavetia rini koari na tie Izireli. Pana beto tavetia goi sapu gua asa, si kaqu mate si goi."

³ Ke zama la i e Mosese sari na tinoni, "Kaqu va namanama nia gamu sa vinaripera, pude kaqu rapata la ia gamu sa popoa Midiani meke tavetia sa vina kilasa te Zihova koarini. ⁴ Pa hopeke butubutu Izireli si kaqu ta garunu keke tina tie pude la varipera."

⁵ Ke ta vizata pa hopeke butubutu si keke tina tie varipera; sa doduruna sa ninaedi rini si ari ka manege rua tina tie varipera. ⁶ Va garunu lani e Mosese pa vinaripera pa tinuraña tanisa koimata Pinehasi tuna e Eleaza, sa hiama. Asa sapu kopudi sari na tiñitoña madidi na buki siliva pude tozia sa vina gilagilana sa toতোso rinizu pa vinaripera. ⁷ Razai rini sari na tie Midiani gua sapu tozia e Zihova koe Mosese meke va mate betoi rini sari na tie. ⁸ Somanae tava mate sari ka lima bañara pa Midiani: Evi, Rekemi, Zuri, Huri, meke Reba. Va matea tugo rini se Belami tuna Beoro. ⁹ Pusi vagi rina tie Izireli sari na barikaleqe na koburu pa Midiani, meke vagi rini sari na dia sipi na bulumakao, meke sari doduru dia tinagotago. ¹⁰ Sulu betoi rini sari na dia vetu pa vasileana meke sari na dia vinarigara ipi poko. ¹¹ Meke turaña betoi rini sari na barikaleqe na koburu ta pusidi meke dia kurukuru, meke sari doduru tiñitoña pu vagi rini, ¹² meke turaña maeni rini koe Mosese meke Eleaza meke koasa butubutu tie Izireli, arini saripu puta koari na dia ipi pa pezara pa Moabi pa kali karovona sa Ovuku Zodani pa Zeriko.

Pule Mae sari na Tie Varipera

¹³ Vura la pa dia ipi sari Mosese, Eleaza, meke sari na koimata pa butubutu, meke la tutuvi rini sari na tie varipera. ¹⁴ Bugoro sisigiti ni e Mosese sari na palabatu, na koimata pa vinaripera saripu puledi mae pa vinaripera. ¹⁵ Nanasi sa, "Na vegua ke kopuni gamu sari na barikaleqe toadi isara? ¹⁶ Mamu gilani sapu sari na barikaleqe arini; arini sari na barikaleqe pu lulidi sari na tinarae te Belami, meke Peoro meke turañi sari na tie pude somana vahesi beku. Koasa ginugua asa si kamo sa oza koari na tie te Zihova. ¹⁷ Ke mamu va mate betoi sari doduru koreo meke gua tugo sari doduru barikaleqe saripu ele koa turaña tie, ¹⁸ ba mamu kopuni na va toai telemia sari doduru vineki, saripu lopu ele koa turaña tie. ¹⁹ Gamu doduru pu ele va matea si keke, babe tiqiu sari na tinidia rina tie matedi si kaqu koa pa sadana sa vinarigara tadi tie Izireli ka zuapa rane. Pa rane vina ñeta meke pa rane vina zuapa, mamu va via puleni gamu, meke gua tugo sari na vineki saripu vagi maeni gamu. ²⁰ Kaqu va via i gamu pa dinoño Taqarau Zihova sari doduru poko, sari na tiñitoña ta tavete pa kapu kurukuru, meke na kaludi rina qoti, babe na huda."

²¹ Eleaza sa hiama si zama koari na tie saripu pule maedi pa vinaripera, "Hire sari na tinarae pu valani e Zihova koe Mosese: ²²⁻²³ Sari doduru tiñitoña saripu lopu boka ta sulu, guana qolo, siliva, boronizi, aeana, teni, meke ledi †, si kaqu tava via si arini pa vina

ñadadi pa nika, beto asa si kaqu tava via pule pa kolo vina via. Doduru likakalae pule si kaqu tava via pa kolo vina via. ²⁴ Pa rane vina zuapa, kaqu va via i gamu sari na mia poko, meke kaqu tava via si gamu pa dinoño te Zihova, meke kote tava malumu pude somana si gamu koari na vinarigara tie Izireli pa mia ipi."

Vina Hiadi sari na Likakalae Ta Vagidi pa Vinaripera

²⁵ Zama se Zihova koe Mosese, ²⁶ "Agoi meke Eleaza, meke sari na koimata pa butubutu Izireli, si kaqu nae betoi sari doduru likakalae saripu ta vagidi meke gua tugo sari na tie ta pusidi meke sari na kurukuru.

²⁷ Kaqu va hia i gamu si arini pa karua pukuna, keke pukuna tadi na tie varipera, meke pa keke pukuna si tanisa butubutu tie pu lopu somana varipera. ²⁸ Sa pukuna tadi na tie varipera si kaqu ta tabara vura koe Zihova keke pa doduru lima gogoto tie ta pusidi meke gua tugo koari na sipi, na bulumakao, don'ki, na qoti. ²⁹ Valani koe Eleaza, sa hiama guana vinariponi arilaena koe Zihova. ³⁰ Koasa puku kalina sa butubutu tie pu lopu varipera, si vagia keke koari ka lima ñavulu puta tie ta pusidi, meke gua tugo koari na sipi, don'ki, qoti, meke na bulumakao. Valani koari na tuna Livae, arini saripu kopu nia sa Ipi Hopena te Zihova." ³¹ Taveti ri Mosese e Eleaza gua sapu garunu ni e Zihova.

³²⁻³⁵ Hire sari na ninaedi sari na likakalae sapu vagi rina tie varipera: onomo gogoto zuapa ñavulu lima sipi meke na qoti, zuapa ñavulu rua tina bulumakao, onomo ñavulu eke tina don'ki, meke tolonavulu rua tina vineki, sapu lopu hite koa turaña tie. ³⁶⁻⁴⁰ Kukuru hinia sapu sa pukuna tadi na tie varipera si ka ñeta gogoto tolonavulu zuapa tina lima gogoto sipi meke na qoti; meke ka onomo gogoto zuapa ñavulu lima sina tinabara vagi koarini pude la koe Zihova; tolonavulu tina lima gogoto bulumakao si tadi na tie varipera, meke ka zuapa ñavulu rua si ta vagi koa rini pude na tinabara la koe Zihova; tolonavulu puta tina lima gogoto don'ki si tadi na tie varipera, ka onomo ñavulu eke si ta vagi koarini pude na tinabara la koe Zihova; meke manege onomo tina vineki ta pusidi si tadi na tie varipera, ka tolonavulu rua si ta vagi koa rini pude na tinabara la koe Zihova. ⁴¹ Ke ponía Mosese se Eleaza sa hinia sapu sa tinabara koe Zihova, gua sapu tozia e Zihova.

⁴²⁻⁴⁶ Sa hinia tadi na butubutu tie pu lopu somana pa vinaripera si kekeñoño gua sapu ta hia la koari na tie varipera: Ñeta gogoto tolonavulu zuapa tina lima gogoto sipi na qoti, tolonavulu onomo tina bulumakao, tolonavulu puta tina lima gogoto don'ki, meke manege onomo tina vineki pu lopu koa turaña tie. ⁴⁷ Mosese si vagi pa korapadi rina hinia arini, keke pa doduru lima ñavulu puta tie ta pusidi, meke na kurukuru, gua sapu ele va tatara nia e Zihova si ta vala koari na tie Livae pu kopu nia sa Ipi Hopena te Zihova.

⁴⁸ Meke la koe Mosese sari na koimata tuturaña koari na tie varipera, ⁴⁹ meke tozia rini gua sapu ta evaña, "Ele naei gami sari doduru tie varipera pa mami kinopu, meke lopu keke koarini hire si muliñu. ⁵⁰ Ke

† 31:16 Nab 25:1-9 †† Ledi si koa pa korapa batere.

paleke maeni gami sari na vina sari qolo hire: hokata qolo, pizopizo, riŋi, vikulu, pakupaku, saripu hopeke vagi gami. Hiva valani gami koe Zihova pude na mami vinariponi la koa Sa, sa hinobedi rina mami tinoa sina lopu mate si gami pa vinaripera.”⁵¹ Vagi ri Mosese e Eleaza sari na vina sari qolo.⁵² Sa vinarigaraedi sari doduru vinariponi mae guadi koari na palabatu varipera si tata karua gogoto kilo mamatadi.⁵³ Arini sapu lopu na koimata si kopuni sari na dia vinasari pu vagi teledia.⁵⁴ Ke paleke lani ri Mosese e Eleaza sari na qolo pa ipi, pude ta kopue sari na tie Izireli pa vinaripera.

Sari na Butubutu pa Kali Gasa Rimata pa Ovuku Zodani

(Diutironomi 3:12-22)

32 Sari na butubutu te Rubeni meke Qadi si soku hola sari na dia kurukuru ta pausudi. Totosona dogoria rini sapu garo meke pada sa pepeso pa popoa Zazera meke Qileadi pude kopuni dia sipi na bulumakao,² si la si arini koe Mosese e Eleaza, meke sari na koimata pa butubutu Izireli meke zama,³⁻⁴ “Sa pinaqaha popoa sapu ele tokani gita e Zihova pude va kilasia: sa popoa pa Ataroti, Diboni, Zazera, Nimira, Hesiboni, Eleale, Sibima, Nebo, meke Beoni, si na pepeso leana pude koa sari mami sipi na bulumakao, na sokudi sari na mami kurukuru.⁵ Poni gami sa pepeso hie pude tamigami, hivani gamu gami pude va malumu gami pude lopu karovia gami sa Ovuku Zodani meke la koa vasina.”

⁶ Olaŋa la i Mosese, “Vegua, hiva koa si gamu tani, meke sari na turaŋamia Izireli mo si la pa vinaripera?⁷ Kote va malohoro i gamu sari na bulodi rina tie Izireli meke balabala ia rini sapu lopu boka karovia rini sa Zodani koasa popoa sapu ele valani Zihova koarini.⁸ Kekeŋoŋo puta gua sapu tavetia rina tiatamamia totoso koa si gamu pa Kadesi Banea pude vilitia sa popoa.⁹ Kamo si arini pa lolomo Esikolo meke la dogoria rini sa popoa, ba totoso kekere pule mae si arini si va mataguti rini sari na tinoni pude la nuquria sa popoa sapu ponini Tamasa koa rini.¹⁰ Pa totosona asa si bugoro sisigiti se Zihova, ke tozia Sa si keke vina tatara nabuna: †††11 †Tokotokoro si Rau, sina lopu koa soto va nabu si arini koa Rau, ke loke tie sapu hiokona puta vuahenidi meke hola, totoso vura mae pa Izipi, si kaqu nuquria sa popoa sapu va tatara nia Rau koe Ebarahami, Aisake, meke Zekopi.¹² Loke tie koarini, ba e Kelebi, sa tuna koreo e Zepune pa tutina Kenazi, meke e Zosua sa tuna e Nani, ura arini mo sapu luli zoŋazoŋa Au,’ gua se Zihova.¹³ Bugoro sisigitini e Zihova sari na tinoni, meke va ene i Sa pa qega made ŋavulu puta vuaheni, osolae mate beto saripu lopu hiva luli valeana koa Sa.

¹⁴ Meke kamahire si luli gamu koa sa hahanana tadi na tiatamamia, gamu na sinage vaqura tadi na tie kaleamia si vagi va karovia pule sa binugoro ŋiŋirana te Zihova pa Izireli.¹⁵ Be gamu na tie te Rubeni meke

Qadi si koromia lulia kamahire, kaqu turaŋa pule gamu Sa pa qega si gamu, meke telemia gamu kote va tana i sari na minate tadirini.”

¹⁶ Ene tata la sarini koe Mosese, meke zama pule, “Kekenu, va malumu gami pude mami va turui sari na bara patu pude kopuni sari na mami sipi, meke va turui sari na bara koari na vasileana pude boka koa valeana vasina sari na mami tamatina.¹⁷ Meke beto asa si kaqu luli gami sari na turaŋa mami pa vinaripera, meke turaŋa lani pude rapati sari na kana osolae va kamoi gami pa dia popoa. Meke sipu koa pa seu si gami, sari na mami tamatina si boka koa tani pa korapa vasileana ta barana, pude koa ta kopue meke loke kana boka razai.¹⁸ Lopu kaqu kekere pule la pa mami popoa soti si gami osolae vagi rina tie Izireli sari na pepeso pu ele tava hia koarini.¹⁹ Lopu kaqu keke tinagotago si vagia gami koarini pa kali karovona sa Zodani, sina ele vagi hinia si gami pa kali gasa rimata pa Zodani.”

²⁰ Olaŋa se Mosese, “Be hinokara gua sapu zama nia gamu, meke be va namanama pude la pa vinaripera,²¹ be gamu doduru mia tie varipera si kaqu karovia sa Zodani pa tinuraŋa te Zihova, meke kaqu razai gamu sari Nana kana, osolae va kilasi tu e Zihova si arini,²² meke sipu tava kilasa sa popoa asa, si kaqu kekere pule si gamu pude koa tani. Sina kote ele va gorevura ia gamu gua sapu hiva nia e Zihova, meke koari na tinoni Izireli. Meke tiqe va ego se Zihova, sapu sa popoa pa kali gasa rimata pa Zodani si na mia gamu.

²³ Ba be lopu kopu nia gamu sa mia vina tatara, maqu va balabala puleni gamu, sapu evaŋia gamu si keke kinaleana nomana hola pa kenuna e Zihova, meke kaqu tava kilasa ni gamu sari na mia sinea.²⁴ Ke mamu kuri sari na mia vasileana, meke sari na bara patu pude kopuni sari na mia sipi, ba mamu tavetia gua sapu ele va tatara nia gamu!”²⁵ Zama sari na tie pa Qadi meke Rubeni koe Mosese, “Gami si na mua nabulu meke kaqu tavetia gami gua sapu tozini gami goi.²⁶ Sari na mami barikaleqe na mami koburu, meke na sipi na bulumakao si kaqu koa pa popoa Qileadi.²⁷ Ba doduru gami na tie si kaqu va namanama pude karovo la pa vinaripera pa tinuraŋa te Zihova gua sapu ele zama vura nia goi, baŋara.”

²⁸ Ke tozini e Mosese sa tinarae hie koari Eleaza, e Zosua, meke koari na koimata pa Izireli: †29 †Totoso karovia rina tie pa Qadi meke Rubeni sa Ovuku Zodani na va namanama pude rapata pa ginarunu te Zihova, meke koasa dia vinaritokae si kote boka va kilasia gamu sa popoa, ke beto asa si vala nia gamu sa pepeso Qileadi koarini pude na dia tinago.³⁰ Ba be lopu boka karovia rini sa Ovuku Zodani, meke lopu somana luli koa gamu pa vinaripera, kote vagia tugo rini kukuruna sa hinia tinagotago pa popoa Kenani, kekeŋoŋo gua tugo gamu doduru pa kali lodu rimata pa Zodani.”

³¹ Meke olaŋa sari na tie pa Qadi meke Rubeni, “Gami sa mua nabulu si kaqu tavetia gua sapu ele

† 32:8 Nab 13:17-33 †† 32:10 Nab 14:26-35

‡ 32:28 Zos 1:12-15

garunu nia e Zihova. ³² Pa Nana tinuraturana si kaqu kamo gami sa popoa Kenani meke varipera, ba kaqu vagi gami sari na mami tinagotago pepeso pa kali gasa rimata pa Zodani.”

³³ Ke poni betoni Mosese sari na pepeso hire koari na butubutu Qadi, Rubeni, meke kukuruna sa butubutu te Manase, sari doduru pepeso tanisa banara Sihoni, na tie Amoraiti, meke sa popoa tanisa banara Ogo pa Basani meke sari doduru vasileana na dia popoa pa kokorapana sa popoa lavata. ³⁴ Tavetia sa butubutu Qadi si keke bara pude bara vari likohae ni sari na vasileana Diboni, Ataroti, Aroere, ³⁵ Atoroti Sopana, Zazera, Zoqobeha, ³⁶ Beti Nimura, meke Beti Harani. ³⁷ Sa butubutu te Rubeni si kurikuri pulei sari na vasileana Hesiboni, Eleale, Kiriataimi, ³⁸ Nebo, Beolo Meoni (Sa pozapoza si ele hobe), meke Sibima. Valani pozapoza vaqura rini sari na popoa sapu kuri pulei rini.

³⁹ Sa tuti te Makiri tuna Manase si rapata vagia sa popoa Qileadi pa toso varipera, meke koa ia rini, meke hadu taloa i rini sari na tie Amoraiti saripu koadi vasina. ⁴⁰ Ke vala nia Mosese sa hinia pepeso pa Qileadi koasa tuti te Makiri, meke koa si arini vasina. ⁴¹ Zaira meke sari nana tie koasa butubutu te Manase, si rapatia rini meke vagi rini sari kaiqa vasileana meke pozani, “Vasileana te Zaira.” ⁴² Noba meke sari nana tie si rapatia rini sa popoa Kenati, meke vagia rini si asa meke sari na vasileana hitekedi pa vari likohaena, meke poza puleni pozana soti sa sari na vasileana arini.

Sa Inene Podalae pa Izipi Kamo pa Moabi

33 Hire sari na vivineidi sari na pozadi sari na vasina vekoveko kinoa tadi na tie Izireli pa dia ipi toso taluarae si arini pa Izipi pa hopeke dia pinaqaha butubutu koasa tinurana tadi Mosese meke e Eroni. ² Pa ginarunu te Zihova si kubere gorenii e Mosese sari na pozadi rina popoa pa hopeke vasina sipu va turui rini sari na dia ipi.

³ Taluarae pa Izipi sari na tie Izireli pa vina manege lima rane pa sidara kekenu pa vuheni, sa rane sipu ele hola sa rane Pasova kekenu. Pa kinopu te Zihova si taluarae pa vasileana nomana pa Ramesesi. Doño luli mo rina tie Izipi si arini toso ene vura si arini.

⁴ Korapa pomunu ni ri na tie Izipi sari na koburu podo kenudi saripu tava mate koe Zihova. Tavetia Sa sapu gua asa pude va dogoro nia sapu niñira holani Sa sari na tamasa beku pa Izipi. ⁵ Taluarae sari na tie Izireli pa Ramesesi meke la magogoso meke va turu dia ipi pa Sukoti. ⁶ Sa popoa vina rua vasina la va turu ipi si arini si pa Etami sipu kamo rini pa hukihukirina sa qega nomana. ⁷ Taluarae si arini vasina meke kekere pule la pa Pi Hahiroti, pa kali gasa rimata pa Beolo Zepone, meke va turu ipi vasina tata pa Miqidoli. ⁸ Taluarae pule si arini pa Pi Hahiroti meke ene nuquru hola gua pa Kolo Ziñara, meke ene la pa qega sapu ta pozae Suru; hola ka ñeta rane meke la kamo va turu ipi pa Mara si arini. ⁹ Topue pule vasina si arini meke

taluarae la pa Elimi, vasina si la va turu pule ipi si arini, sina koadia vasina si ka manege rua bukaha maedi pa korapa pepeso, meke ka zuapa ñavulu huda pamu.

¹⁰ Taluarae pa Elimi meke mae va turu ipi pule tata pa koqu lavata Suezi. ¹¹ Beto asa si la va turu dia ipi pa qega pu ta pozae Sini, ¹² meke mae koa pule pa Dopikahi, ¹³ meke beto asa si pa Alusi. ¹⁴ Beto asa si la pa Repidimi, vasina loketona kolo pude napo si arini.

¹⁵⁻³⁷ Topue pule si arini pa Repidimi la pa toqere Horo, meke va turu dia ipi koari na vasidi hire: qega pa Saenai, Kibirote Hatava (sa ginuana si na lovudi ri na tinoni pu ñañaluta miti), Hazeroti, Ritima, Rimoni Perezi, Libina, Risa, Kehelati, Toqere Sepa, Harada, Makeheloti Tahati, Tera, Mitika, Hasimona, Moseroti, Bene Zakana, Horo Haqiqada, Zotibata, Aborona, Ezioqeba, sa soloso qega ta pozae Zini (popoa ta pozae Kadesi), meke Toqere Horo, sapu tata pa hukihukirina sa popoa pa Edomu.

³⁸⁻³⁹ Eroni sa hiamia si haelia sa Toqere Horo koasa ginarunu te Zihova. Kekegogoto hiokona ñeta vuheni si asa meke mate pa rane kekenu pa vina lima sidara korapana sa made ñavulu puta vuheni sipu taluarae pa Izipi sari na tie Izireli. †

⁴⁰ Avosia sa banara pa Aradi pa popoa Neqevi koasa popoa Kenani sapu korapa mae sari na tie Izireli. ††

⁴¹⁻⁴⁹ Podalae pa Toqere Horo meke kamo pa pezara pa Moabi, si va turui rina tie Izireli sari na dia ipi koari na popoa hire: Zalamona, Punoni, Obati, sa tinahuara pa Abarimi pa korapana sa volosona Moabi, Diboni Qadi, Alamoni, Dibilataimi, sari na toqere Abarimi tata pa toqere Nebo, meke pa pezara pa Moabi pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani tata pa Zeriko, pa vari korapana Beti Zesimoti, meke sa lolomo Akasia,

Sa Vinabalau Totoso Lopu Ele Karovia sa Zodani

⁵⁰ Koasa pezara pa Moabi pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani tata koasa vasileana Zeriko si valani Zihova koe Mosese, ⁵¹ sari na tinarae hire: “Totoso karovia gamu sa Ovuku Zodani pude la pa popoa Kenani, ⁵² kaqu hadu taloa ni gamu sari na tie pu koadi vasina. Huari sari na dia patu vina tigonu, meke na beku aeana, meke doduru dia vasina sapu hoke vahesihesi sarini. ⁵³ Mi vagi sari na popoa arini, mamu koai sari na vasidi sina ele ponini gamu Rau si arini. ⁵⁴ Va hia i sari na popoa hire pa hopeke butubutu, na tututi pa vinizavizata. Va hia lani soku pepeso koari na butubutu nomadi sapu sokudi, meke va hia lani koari na butubutu hitekedi sari popoa hitekedi. ⁵⁵ Be lopu hadu taloani gamu sari na tie pu korapa koa vasina, arini sapu koa hola si kote kekeñoño gua sari na tiñitona ñaru pa korapa matamia, meke na aroso rakihi pa kalikali tinimia, meke kote raza gamu rini. ⁵⁶ Be lopu hadu taloa ni gamu, kaqu atu va kilasa gamu Rau, gua sapu va namanama nia Rau pude va kilasi si arini,” gua si Asa.

† 33:38-39 Nab 20:22-28; Diut 10:6, 32:50 †† 33:40 Nab 21:1
‡ 33:54 Nab 26:54-56

Volosodi sari na Pepeso tadi na Tie Izireli

34 Meke zama la koe Mosese se Zihova, ²“Mu tozini sari na tinoni Izireli: ‘Totoso karovo la meke kamo pa popoa Kenani, sa pepeso sapu ponini gamu Rau, sa volosona sa pinaqaha popoa si kaqu guahe: ³Sa voloso pa kali mataona †† sa popoa si kaqu koa pa korapana sa soloso qega ta pozae Zini meke kamo la pa voloso pa Edomu. Kote podalae si asa pa kali gasa rimatana sa popoa tamugamu pa kali gorena sa Kolo Matena. ⁴Meke sa voloso si taluarae pa Kolo Matena meke la gua pa volosona sa popoa Edomu, meke sage hola la pa karovoana koasa toqere sapu ta pozae Karovoana Akarabimi ‡, meke gore la pa soloso qega sapu ta pozae Zini, osolae kamo koasa vasileana Kadesi Banea. Beto asa si hola latu pa vasileana Haza Ada, meke la kamo pa Azimoni. ⁵Vasina si kote toqoto la pa ovuku Izipi sa volosona Izipi, meke beto pa kali lodu rimata pa Kolo Meditareniani.

⁶Sa voloso pa kali lodu rimata si na kolo Meditareniani.

⁷Sa voloso pa kali gede †† si kote taluarae pa Kolo Meditareniani meke la gua pa kali gasa rimata osolae kamo la pa Toqere Horo, ⁸meke podalae vasina meke kamo la pa karovoana pa toqere sapu ta poza Hamati. Kote hoda la kamo pa Zedadi meke la kamo pa ⁹Ziporoni, meke la kamo pa kali gasa rimatana sa popoa pa Haza Enani.

¹⁰Pa kalina sa voloso pa kali gasa rimata si luli sa voloso podalae pa Haza Enani kamo pa Sepihama.

¹¹Meke kote la gua pa kali gasa rimata pa Habele, pa kali gasa rimatana sa popoa Aini, meke kamo la koari na toqere pa kali gasa rimata koasa Kopi Qaleli, ¹²meke luli pa Ovuku Zodani kamo pa Kolo Matena.

Arini sari ka made volosodi rina mia pepeso.”

¹³Ke zama se Mosese koari na tie Izireli, “Asa tu sa popoa sapu kote ta poni nia gamu pa mudumudukeda, sa pepeso sapu vizata vekoi e Zihova koa gamu ka sia meke kukuruna butubutu, †††† Sari na butubutu Rubeni, Qadi, meke kukuruna sa butubutu Manase si ele vagi dia tinagotago pepeso pa kali gasa rimata, meke tava hia si arini pa hopeke dia tatamana, ¹⁵totoso koa sari doduru pa kali gasa rimata pa Ovuku Zodani tata pa Zeriko.”

Sari na Koimata saripu Ta Huhuku pude Va Hia i sari na Pepeso

¹⁶Zama sa Tamasa koe Mosese, ¹⁷“Se Eleaza sa hiamu meke Zosua sa tuna Nani si kote va hia i sari na pepeso tadi na tinoni. ¹⁸Mamu vizata vagia keke koimata koari hopeke butubutu pude tokani pa vina hihia.” ¹⁹Hire sari na tie sapu vizati e Zihova:

Koasa butubutu Ziuda, sa koimata si e Kelebi, sa tuna koreo e Zepune.

²⁰Koasa butubutu Simione, sa koimata si e Selumiele, sa tuna koreo e Amihudi.

²¹Koasa butubutu Benisimane, sa koimata si e Elidada, sa tuna koreo e Sisiloni.

²²Koasa butubutu Dani, sa koimata si e Buki, sa tuna koreo e Zoqili.

²³Koasa butubutu Manase, sa koimata si e Naniele, sa tuna koreo e Epohodi.

²⁴Koasa butubutu Iparemi, sa koimata si e Kemueli, sa tuna koreo e Sipitani.

²⁵Koasa butubutu Zeboloni, sa koimata si e Elizapani, sa tuna koreo e Paranaki.

²⁶Koasa butubutu Isaka, sa koimata si e Palitieli, sa tuna koreo e Azani.

²⁷Koasa butubutu Asa, sa koimata si e Ahihudi, sa tuna koreo e Selomi.

²⁸Koasa butubutu Napitalai, sa koimata si e Pedaheli, sa tuna koreo e Amihudi.

²⁹Arini sari na tie saripu ta vizatadi koe Zihova pude va hia i sari na pepeso tadi na tinoni Izireli pa popoa Kenani.

Sari na Vasileana Tadi na Tuna Livae

35 Totosona koa si arini pa pezara pa Moabi, pa kali gasa rimatana sa Ovuku Zodani tata pa Zeriko si zama la koe Mosese se Zihova: †††† “Tozini sari na tinoni Izireli, sapu la gua koari na tinago pepeso na vasileana sapu kote vagi rini, si kaqu poni popoa rini sari na tuna Livae pude boka koai, meke sa pepeso vari likohaedi rina vasileana pude kopuni sari na dia sipi. ³Sari na vasileana arini si kaqu tadi na tuna Livae, meke kaqu koa si arini vasina. Sa pezara duduli si pude tadi na dia sipi na bulumakao, meke doduru dia kurukuru pule.

⁴Sa ninomana sa pezara koa ia na duduli si kote podalae tata pa gobana sa vasileana meke hola nia ka made gogoto lima navulu puta mita pa hopeke kalina, ⁵pude gua asa si kote sia gogoto mita pa hopeke ka made kalina sa vasileana, meke sa vasileana si kote pa kokorapana puta sa popoa.

⁶Kaqu poni ni gamu koari na tuna Livae sari ka onomo popoa nomadi pude tadi na tie govetedi, be va mate tie si keke tie Izireli ba lopu pa nana hiniva soti. Poni lani si ka made navulu rua vasileana pule, ⁷meke sa pezara duduli pa vari likohaedi pude tadi na kurukuru sipi na bulumakao. Sa vinarigaraedi sari na popoa arini si ka made navulu vesu vasileana. ⁸Sa ninaedi sari na popoa tadi na tuna Livae pa kokorapana sa popoa tadi hopeke butubutu si kote luli gua koari na ninomadi rina butubutu meke na dia pepeso.”

† Mi tiro la pa keke meapu (map). †† Kali mataona be tia la pa kali gasa rimata. ‡ Sa ginuana Karovoana Akarabimi si na sirana tadi na nenege. ††† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. ††† 34:13 Zos 14:1-5

††† 35:1 Zos 21:1-42

Sari na Vasileana tadi na Tie Govetedi

(Ditironomi 19:1-13; Zosua 20:1-9)

⁹Tozi nia e Zihova se Mosese, ¹⁰pude zama koari na tie Izireli: "Totosona karovia gamu sa Ovuku Zodani, meke nuquria gamu sa popoa Kenani, ¹¹kaqu vizati gamu sari na vasileana vasina boka govete la koa tome sa tie be va matea sa si keke tie, ba lopu evaŋia sa pa nana hiniva. ¹²Vasina kote ta harupu si asa koari na turaŋana sa tie sapu tava mate. Loke tie ta zutuna sapu va matea sa tie si kaqu boka tava mate osolae ta pitu si asa koari na tinoni pa vasileana. ¹³Vizati ka onomo vasileana, ¹⁴Ka ŋeta pa kali gasa rimatana sa Ovuku Zodani, meke ka ŋeta pa popoa Kenani pa kali lodu rimatana sa Ovuku Zodani. ¹⁵Sari na vasileana tadi na tie govetedi hire si tamugamu na tie Izireli meke tadi na tie karovodi be koa turaŋa paki gamu babe koa hokaradi koa gamu. Be keke tie va matea si keke tie ba lopu pa nana hiniva soti, sa tie asa si kote govete la koasa vasileana tadi na tie govetedi sapu tata koasa.

¹⁶⁻¹⁸Be keke tie si tavetavete nia si keke tiŋitoŋa aeana, patu, babe na huda pude seke va matea sa tie, asa tugo si keke tie sapu va mate tie. ¹⁹Sari na turaŋana soti sapu tata koasa tie sapu tava mate hie, si ari nana ŋiniraŋira pude va matea sa tie sapu va mate tie. Pana dogoria sa sa tie asa, si kaqu va matea sa si asa.

²⁰Be keke tie si kana ia si keke tie, meke va hoqa gorea pa pepeso babe gona nia tiŋitoŋa mamatana babe ŋaruna meke va matea sa si asa, ²¹babe tupa nia limana sa si asa meke va matea, si na tie va mate tie tugo si asa meke kaqu tava mate tugo. Sa turaŋana soti sapu tata koasa tie matena si ari nana ŋiniraŋira pude va matea sa tie. Totoso dogoria sa si kaqu va matea sa si asa.

²²Be keke tie si lopu balabala ia pude ŋoŋovalia si keke tie, ba va hoqa gorea, babe gonaia sa, ²³ba be oki la nia sa si keke toŋa, ba lopu doŋo va nonoga ia sa sapu gonaia sa si keke tie, meke va matea sa si asa, ba lopu pa hiniva soti, meke lopu kanaia sa, si lopu kaqu tava mate si asa. ²⁴Koasa vinilitina sa ginugua hie, sa butubutu pa vasileana si kaqu dogoria meke vilitia sa guguana sapu tavetia sa tie va mate tie, meke lopu va malumia sa turaŋana soti pude hobe nia minate. ²⁵Sa butubutu pa vasileana si kote harupia sa tie sapu va matea sa tie, sina lopu pa hiniva soti si ta evaŋa si asa. Kote ta harupu si asa koari na turaŋana sa tie sapu mate, meke kote ta turaŋa pule la sa tie hie meke la koa koasa vasileana tadi na tie govetedi vasina koa tome si asa tatasana. Kaqu koa si asa vasina osolae kamo sa minate tanisa ŋati hiama kenukenu. ²⁶Be sa tie sapu va mate tie si vura taloa koasa vasileana tadi na tie govetedi, ²⁷meke be dogoria sa turaŋana soti sa tie va mate tie, meke va matea sa, sa turaŋana soti si tava malumu pude va matea meke lopu kaqu ta zutu guana tie va mate tie si asa. ²⁸Sa tie sapu ta zutu sapu va matea sa tie ba lopu nana hiniva,

si kaqu koa hola koasa vasileana vasina govete koa tome si asa, meke lopu vura taloa koasa popoa, osolae mate sa ŋati hiama kenukenu. Pa mudina sapu gua asa si kote tiqe pule la pa nana popoa soti si asa.

²⁹Sari na tinarae arini si tamugamu meke sari na turaŋamia vugo repere pa doduru vasina kote koa si gamu.

³⁰Be keke tie ta zutuna sapu na tie va mate tie, si lopu kaqu tava mate si asa be guana lopu tava sosode koari karua babe soku tie va sosode pa vinaripitui; sa vivinei tanisa keke tie va sosode eke mo si lopu pada pude va matea sa tie va mate tie. ³¹Lopu kaqu boka ta rupaha sa tie va mate tie be koadia sari na tie va sosode pude tozia sa hinokarana sapu va mate tie si asa; lopu kaqu ta vagi tugo sa poata hinerena sa nana sinea pude rupahia. ³²Be keke tie si govete la pa keke vasileana tadi na tie govetedi, si lopu kaqu va malumia pude taveti kaiqa vineko poata pude pule la pa nana popoa soti, toroso lopu ele mate sa ŋati hiama kenukenu. ³³Mi lopu va bonia sa popoa tamugamu. Be guana ta evaŋa sapu gua asa, si tava boni sa popoa vasina korapa koa ia gamu. Sa minate tanisa tie tava matena si va bonia sa popoa. Koasa minate tanisa tie va mate tie, si boka tava via sa popoa vasina sapu tava mate si keke tie. ³⁴Lopu va bonia sa popoa vasina koa si gamu, sina Arau se Zihova, si koa turaŋa gamu si gamu na tinoni Izireli."

Sa Tinago Pepeso tadi na Tuna Vineki e Zelopehadi

36 Sari na koimata pa pinodopodo te Qileadi, sa tuna e Makiri, sa tuna e Manase, sa tuna e Zosepa, si la koe Mosese meke koari na koimata pa butubutu Izireli. ²Zama si arini, "Ele garunigo e Zihova si agoi pude va hia i sari na pepeso koari na tie Izireli pa mudumudukeda. Ele garunigo tugo Sa pude va hia i sari na tinagotago tanisa turaŋada Zelopehadi koari na tuna vineki. ³Ba meke muliŋi nia sapu be habai rini si kaiqa tie pu lopu na tie pa butubutu Manase, sari na dia tinagotago pepeso si karovo la pa votiki butubutu, meke lopu koa hola koa gami na butubutu te Manase. ⁴Pa vuaheni vina lima ŋavulu puta, sari doduru tinagotago saripu ta holuholue si tava pule la koari na ŋati tie pu tututi gore mae koari na tiatamadia pu tago pepeso pa pinodalaena. Ba sarini pu tagodi sari na pepeso tadi na tuna vineki e Zelopehadi, si kaqu ta kopue meke ta varigara koasa butubutu vasina varihaba la si arini, meke kote vura taloa pa butubutu Manase."

⁵Ke tozini e Mosese sari na tie Izireli gua sapu garununi e Zihova. Zama si asa, "Gua sapu zama nia sa butubutu te Manase si toŋotona, ⁶gua asa ke zama se Zihova, sapu sari na tuna vineki e Zelopehadi si ta rupaha si arini pude haba vagi gua sapu hivani rini, ba kaqu pa dia butubutu soti. ⁷Sari na doduru tinago pepeso tadi na tie Izireli si lopu tava rizu pa dia butubutu soti. ⁸Doduru barikaleqe saripu tago tinago pepeso pa butubutu Izireli si kaqu haba tie pa

butubutu tugo asa. Pa ginugua asa sari doduru tie Izireli si kaqu tagoi sari na tinagotago tadi na tiatamadia, ⁹ meke sari na tinagotago si lopu kaqu ta vala pa votiki butubutu. Hopeke butubutu si kaqu kopuni teledia sari na dia tinagotago.”

¹⁰⁻¹¹ Ke sari Mala, Hoqola, Milika, Tiriza, meke Noa, sari na tuna vineki e Zelopehadi, arini si va tabea sa ginarunu te Zihova koe Mosese, meke habai mo ri sari

na tasidia karokarovo. ¹² Varihaba si arini pa korapana sa butubutu te Manase tuna e Zosepa, meke sari na dia tinagotago si koa hola pa butubutu tanisa tamadia. ¹³ Arini sari na tinarae, na vinaturu sapu tozi e Zihova koe Mosese pa guguadi rina tie Izireli koasa pezara pa Moabi pa kali gasa rimatana sa Ovuku Zodani tata pa Zeriko.

Diutironomi

Sa Vinabakala

Sa buka "Diutironomi" si na buka guguadi sari na hopeke zinama pu zama vurani e Mosese koari na tinoni Izireli pa popoa Moabi, vasina sapu noso si arini koasa inene gelena hola pa korapana sa qega, gua meke nuquria rini pa popoa Kenani.

Ta paqaha made pukuna sa buka hie: (1) Hinia 1-4 Tozi puleni Mosese gua sapu ta evaṅa koari na vuaheni totošo tata hokoto sa made ṅavulu vuaheni. Na inokoro tinepa koari na tinoni pude ta balabala gugua meke ta kopue si arini koe Tamasa pa qega pa dia vinatabe meke dia pinamaṅa koasa Tamasa. (2) Hinia 5-28 Tozi puleni Mosese sari ka manege puta tinarae, meke va kalalasa i tugo sa. Tepai Mosese sari na tie pude vala nia sa dia vinalahi, na dia pinamaṅa koe Tamasa mo telena. Meke viliti na tiro pulei tugo Mosese sari na hopeke tinarae sapu kopu nia sa tinoa tadi na tie Izireli koasa popoa sapu tava tatarana. (3) Hinia 29-30 Vata gilana pule la nia Mosese koari na tinoni sa guguana sa vina tatarate Tamasa, meke tozini Sa si arini pude va vaqura pulei sari na dia tinoa pa ginugua asa. (4) Hinia 31-34 Ta garunu se Zosua pude na koimata meke na tie tuturana koari na tie te Tamasa. Sipu beto kerani rini sari na kinera, koa qetuqetu pa tataru meke na kinopu te Tamasa, meke tozi vura nia sa sa minana pa butubutu Izireli. Mate se Mosese pa Moabi pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani. Sa ṅati binalabala tanisa buka hie: Harupi na manani Tamasa sari Nana tie ta vizatadi saripu tataru sisigiti ni Sa. Pude sari na Nana tie tu si kaqu balabala ia si hie: Tataru nia na va tabea sa Tamasa, pude boka kaqu vagia sa tinoa meke kaqu tamanae si arini. Sa ṅati tinarae koasa buka hie si koa pa Hinia 6:4-6 sapu koa ia na zinama sapu tozia Zisu, sapu arilaena hola koari doduru tinarae si pude "Tataru nia sa Tamasa pa doduru bulomu, meke maqomaqomu meke pa doduru mua ṅiniraṅira."

Hire sari na ṅati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa tinarae kekenu te Mosese. Hinia 1:1 kamo hinia 4:49

Sa tinarae vina rua te Mosese. Hinia 5:1 kamo hinia 26:19

a. Sari ka manege puta tinarae te Tamasa. Hinia 5:1 kamo hinia 10:22

b. Sari kaiqa tinarae, meke na vina balau. Hinia 11:1 kamo hinia 26:19

Sari na vina tumatumae pude turani sari na tie pa popoa Kenani. Hinia 27:1 kamo hinia 28:68

Tava ṅiniraṅira pule sa vinariva egoi. Hinia 29:1 kamo hinia 30:20

Sari na zinama vina betobeto te Mosese. Hinia 31:1 kamo hinia 33:29

Sa minate te Mosese. Hinia 34:1-12

Sa Zinama Kekenu te Mosese

1 Hire sari na zinama saripu zamani e Mosese koari doduru tinoni Izireli pa korapa qega, pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani. Tata pa popoa Supa koasa pezara pa Zodani, pa varikorapadi rina vasileana sapu pa Parani si pa keke kalina, meke pa Topela, Lebani, Hazeroti, meke Dizahabi pa keke kalina si koa rini. ² Ka manege eke rane si kote boka enea rini, podalae topue gua pa toqere Saenai meke kamo la pa Kadesi Banea, tata koasa siraṅa sapu la gua pa toqere Seira. ³ Pa rane kekenu koasa sidara vina manege eke koasa vina made ṅavulu puta vuaheni, pa mudina sipu taluarae rini pa popoa Izipi, si tozi ni e Mosese koari doduru tinoni Izireli sari doduru ginugua saripu garununi e Zihova koasa. ⁴ Tozini sa koari na tinoni

Izireli sari na zinama hire pa mudina sipu va kilasia e Zihova se Sihoni, sa baṅara tadi na tinoni Amoraiti, sapu koa koari na vasileana lavata pa Hesiboni meke pa Ederei, meke mudina tugo sipu va kilasia Sa se Oqo sa baṅara pa Basani sapu koa koasa vasileana lavata pa Asitaroti. ⁵ Meke sipu koa pa Ovuku Zodani pa kali gasa rimata pa kali pinaqahana sa popoa Moabi sari na tinoni Izireli, si podalae totozini na va bakalani e Mosese sari na tinarae te Tamasa koarini. Meke zama guahe si asa: ⁶ "Totoso koa sa butubutu Izireli pa toqere Saenai, si zama nia e Zihova koa gita sapu guahe: Ele pada mo sa mia kinoa pa toqere Saenai. ⁷ Mi va namanama; mamu topue ene la pa popoa tanisa butubutu Amoraiti koari na vasidi toqetoqeredi, meke koari na popoa pu koa vari likohaedi vasina:

† 1:4 Nab 21:21-35

sapu sa popoa pa pezarana sa Ovuku Zodani, meke sa popoa Neqevi †, meke sa popoa toqetoqere, sa popoa pa hubidi rina toqetoqere pa kali lodu rimata, meke la gua pa popoa tadi na tie Kenanaiti koasa raratana koasa Kolo Meditareniani, meke pa kalina la koari na toqere pa Lebanoni kamo la tu koasa ovuku lavata sapu ta pozae Iuparetisi.

⁸ Arini sari na, vasidi saripu ele va tatarani Arau Zihova pude ponini koari na tiatamamia, sapu ari Ebarahami, Aisake, meke e Zekopi, meke koari na tudia ri na tudia. La mamu koai si arini," gua si Asa.

Vizati Mosese sari na Koimata

(Ekisidasi 18:13-27)

⁹ Zama se Mosese Koari na tinoni, "Sipu korapa koa si gita koasa toqere Saenai, si ele tozini gamu rau, sapu guahe: 'Sa tinavete pude turaṅa gamu na kopuni gamu, si tasuna hola pude tavetia telequ. ¹⁰ Ele va soku hola guni gamu rina pinopino pa galeglearane e Zihova si gamu. ¹¹ Mani manani gamu e Zihova, keke tina toso kaqu va soku hola gamu, gua puta tugo sapu ele va tatarani gamu sa Tamasa tadi na tiatamamia pukerane! ¹² Ba arau telequ, lopu kaqu boka va toṅoto gamu koari doduru mia tinasuna na vinari nominomie. ¹³ Mi vizati kaiqa tie koari hopeke mia butubutu, sapu koai na ginilae na tinumatumae hinokara, meke tumae nia sa kinokoa tana tie, meke kaqu va koimatai rau koa gamu,' gua. ¹⁴ Ele va egoa gamu sapu asa si leana pude tavetia, gua. ¹⁵ Ke ele vagi rau sari na koimata gua arini, saripu ele vizati gamu koari na mia butubutu, meke va koimatai rau koa gamu. Kaiqa si koimata koari keke tina tie, kaiqa si koari keke gogoto, meke kaiqa koari ka lima ṅavulu, meke kaiqa pule si koari ka manege puta.

¹⁶ Va tumatumaēi rau koasa toso asa, 'Va avosi sari na ninominomi mae guadi koari na tie. Varipitui va toṅotoni gamu sari na tie koari na dia ninominomi, be na ginugua koari na turaṅamia soti babe somanae sari na tie karovodi koadi koa gamu. ¹⁷ Mi lopu toka kale koari na mia vinizavizata pa vinaripitui. Vilavilasa va toṅoto be guana tie arilaedi babe na tie loketoṅa guguadi. Lopu matagutu nia sa tie, ura mi vizati gua sapu toṅoto pa dinoṅodoṅo te Tamasa. Be tasuna hola koa gamu si kaiqa ginugua, si mamu paleke maeni koa rau, meke arau kote vizati,' gua. ¹⁸ Ele ponini gamu tu rau sari na vina tumatumaē, koari doduru tiṅitoṅa sapu kaqu taveti gamu.

Sari na Tie Piko si Ta Garunu

(Ninaedi rina Tinoni 13:3-33)

¹⁹ Lulia gita sapu gua zama nia e Zihova sa nada Tamasa. Taluarae si gita koasa toqere Saenai, meke ene toṅoto la si gita koasa qega lavata, meke variva matagutuna pude ene la koasa popoa toqetoqere tadi na tie Amoraite. Totoso kamo gita si pa Kadesi Banea, ²⁰⁻²¹ si zama si rau, 'Kamahire si kamoi gamu sari na

toqere pa popoa tadi na tie Amoraite sapu korapa poni e Zihova sa nada Tamasa koa gita, sapu sa Tamasa tadi na tiatamada pukerane. Isara! Mi dogori si arini. La mamu koa i, gua tugo sapu zama nia sa Tamasa. Mi lopu matagutu na malohoro,' gua si rau.

²² Ba mae koa rau si gamu meke zama, 'Mada garunu kenu lani kaiqa tie pude piko paki nia sa popoa, pude pule mae rini si kaqu tozini gita sa siraṅa sapu kaqu lulia gita, meke veguguadi sari na vasileana lavata vasina.'

²³ Balabala ia rau si leana sapu gua asa. Ke vizati rau sari ka manege rua tie, keke koari hopeke butubutu.

²⁴ Ene sagea rini sa popoa toqetoqere, kamo la gua tu pa lolomo Esikolo, meke la dogoria rini. ²⁵ Vagi rini si kaiqa vua huda vasina, meke paleke gore maeni rini, meke tozia rini sapu sa popoa, sapu poni nia e Zihova sa nada Tamasa koa gita si masuru hola, gua.

²⁶ Ba koromia la si gamu. Lopu lulia gamu sa zinama te Zihova sa mia Tamasa, meke lopu boka nuquru la ia gamu sa popoa. ^{†27} Koa hola si gamu koari na mia ipi, meke qumiqumi si gamu: 'Lopu hivani gami e Zihova, sapu turaṅa vurani gami Sa pa popoa Izipi pude poni lani gami koari na tie Amoraite hire, pude va mate gita, gua. ²⁸ Na vegua ke kaqu la vasina si gita? Sari na tie pu garuni gita si va matagutu gita. Zama si arini, "Sari na tie vasina si ṅiṅira hola meke ululu hola ni gita, meke koa si arini koari na vasileana lavata, sapu ululu kamo sa galeglearane sari na gobadi ri na dia bara. Soku malivi si dogori tugo rini vasina!"' gua.'

²⁹ Ba zama si rau, 'Mi lopu matagutuni sari na tie arini. ³⁰ E Zihova sa mia Tamasa si kaqu koimatani gamu: meke kote varipera tokani gamu Sa, kekeṅoṅo puta gua tugo sapu ele dogori gamu sipu taveti Sa pa popoa Izipi, ³¹ meke pa popoa qega. Ele dogoria gamu sapu turaṅa gamu Sa koari doduru siraṅa, meke va kamo valeana gamu Sa koasa popoa hie, gua tugo sapu va hakea sa tamana sa tuna koreo pa avarana meke palekia sa si asa.' ^{‡32} Zama gua tugo asa si rau, ba gamu si lopu kalavarae koe Zihova. ^{‡33} Totoso ene si gamu si hoke ene va kenue si Asa doduru toso, pude hata ia sa vasina sapu kaqu koa ia gamu. Pude va dogoroni gamu sa siraṅa gua si va enea Sa pa kenunia pana boṅi sa nika, meke sa lei si pana rane.

Va Kilasia Zihova sa Popoa Izireli

(Ninaedi rina Tinoni 14:20-45)

³⁴ Ele avosi e Zihova sari na mia qinumiqumi meke bugoroni gamu Sa, meke va tatara va nabu nia Sa, ^{‡35} 'Namu lopu keke koa gamu koasa sinage kaleana hie, si kaqu la kamo sa popoa masuruna, sapu ele va tatara nia Rau pude ponia koari na tiatamamia. ³⁶ E Kelebi mo, sa tuna koreo e Zepune, si kaqu kamo sa asa. Na lopu luara pani Au sa si Rau, meke kaqu ponia Rau koasa meke sari na tudia rina tuna sa popoa sapu ele ene la ia sa,' gua. ³⁷ Koa gua koa gamu kasa si bugoro nau tugo e Zihova si rau meke zama, 'Agoi

† Sa popoa pa vari korapana sa soloso qega pa Saenai meke sa popoa toqetoqere si ta pozae Neqevi.

†† 1:26 Diut 9:23; Hib 3:16 ‡ 1:31 TTA 13:18 †† 1:32 Hib 3:19 ‡‡ 1:34 Hib 3:18

Mosese tugo si lopu kaqu kamoā sa popoa. ³⁸ Ba sa mua tie vina rua, se Zosua sa tuna koreo e Nani, si kaqu turaña sa butubutu Izireli, meke kaqu la koa ia sa popoa. Ke mamu va niñira ia si asa, 'gua si Asa.

³⁹ Beto hoi, si zama se Zihova koa gita doduru, 'Sari na mia koburu, saripu vaqura sisigiti meke lopu ele gilania sa lineana meke sa kinaleana, arini pu zama ni gamu sapu kaqu ta raovo vagi koari na kana, gua; si arini tu si kaqu varipera ososoni sari na mia kana, meke kaqu kamoā rini sa popoa. Kaqu ponía Rau koa rini, meke kaqu koa ia rini si asa. ⁴⁰ Ba sapu gamu si kaqu kekere pule hokara meke pule lamo pa korapa soloso qega, lulia sa siraña sapu la gua pa raratana Koqu Aqaba, 'gua si Asa.

⁴¹ Olaña si gamu, 'Mosese, gami si sea meke lopu lulia se Zihova. Ba kamahire si kaqu la varipera si gami, gua puta tugo sapu ele zama nia e Zihova koa gami.' Beto asa si va namanama si gamu doduru pude varipera. Balabala ia gamu sapu lopu kaqu tasuna koa gamu pude va kilasia sa popoa toqetoqere, gua.

⁴² Ba zama se Zihova koa rau, 'Mu va balau, pude lopu varipera, sina lopu kaqu tokani Rau si arini, meke kote va kilasi ri na dia kana si arini?' ⁴³ Tozini gamu mo rau gua sapu zama nia e Zihova, ba lopu va avoso si gamu. Ba va karia gamu sa zinama te Zihova, meke koromia lulia si Asa. Pa mia vinahesi pule si la varipera si gamu koasa popoa toqetoqere. ⁴⁴ Vura mae gedi guana rovana zipale sari na tie Amoraite saripu koa koasa popoa toqetoqere, meke va kilasa gamu vasina pa Homa meke hadu va seu lani gamu kamo koari na popoa toqetoqere pa Edomu. ⁴⁵ Pule mae si gamu meke kabo alili hata tinokae si gamu koe Zihova, ba lopu va avoso gamu Sa babe va taliña atu gamu Sa.

⁴⁶ Gua asa ke koa va seunae hola si gita pa Kadesi.

Inene Vilorae tadi na Tie Izireli pa Popoa Qega

2 Beto tu asa, si tiqe la gua si gita pa korapa qega, sapu koasa siraña la gua pa Koqu Akaba, gua puta tugo sapu zama nia e Zihova, meke seunae hola si ene likohae nia gita sa hukihukirina sa popoa toqere pa Edomu *d.* †

² Meke zama mae koa rau se Zihova, ³ 'Ele pada mo sa totošo sapu ene vilorae i gamu koari na toqetoqere hire. Mamu ene kekere la gua pa kalina sa popoa Moabi. ⁴ Mu tozini sari na tinarae hire koari na tinoni Izireli: Ele tata ene karovo la i gamu sari na toqere pa popoa Edomu pa kali popoa tadi na turañamia, sapu sari na tutina e Isoa. Kote matagutuni gamu rini, ^{†15} ba mi balau. Mi lopu podalae nia sa vinaripera koa rini, sina lopu kaqu ponini gamu Rau sari na dia pepeso. Keke kukuruna hite mo, ba lokari tugo. Koe Isoa mo meke sari na tuna, si ele ponía Rau sa popoa Edomu. ⁶ Ginani na kolo mo si kote boka holui gamu koa rini, 'gua si Asa.

⁷ Mi balabala pulea sapu ele tamanae si gamu koe Zihova, koari doduru tinavete saripu taveti gamu. Ele kopu valeanani gamu Sa koari doduru mia inene

vilorae koasa qega lavata. Ka made navulu puta vuaheni si koa turaña gamu Sa, meke lopu hite keketoña sapu qagania gamu.

⁸ Lopu ene la ia gita sa siraña pa lolomo mae gua pa Ezioqeba, Elati, meke la pa Kolo Matena, ba likoho la pa kali gasa rimata koasa popoa Edomu meke hola latu koasa siraña pa kali gasa rimata koasa popoa Moabi.

⁹ Meke zama koa rau se Zihova, 'Mi lopu noñovali sari na tie pa Moabi babe podalae nia sa vinaripera koarini, sina lopu kaqu ponini gamu Rau si keke vasi pepeso koasa dia popoa. Ele poni nia Rau koe Loti meke sari na tutina, sa vasileana Ara pude tagoa rini, 'gua se Mosese. ‡

Sari na Butubutu Pukerane pa Moabi meke Edomu

¹⁰ (Pukerane sari na tuti malivi lavata sapu ta pozae Imimi, si koa pa Are. Ululu hola ni rini sari na tie Anaki. Arini si keke tututi malivi tugo. ¹¹ Hoke ta pozae Repaimi si arini kekeñoño gua tugo sari na Anaki, ba hoke pozani tie Imimi, ri na tie Moabi si arini.

¹² Tatasana si koa pa Edomu sari na tie Horaiti, ba la ri na tutina Isoa, hadui meke va mate pani, meke vasina koa si arini, gua puta tugo sapu tavetia ri na tie Izireli, sipu hadui meke va mate pani rini sari na dia kana koasa popoa sapu ele ponía e Zihova koa rini.)

¹³ Meke zama pule se Mosese, "Ele karovia gita sa ovuku Zeredi, gua sapu tozini gita e Zihova pude tavetia. ¹⁴ Sa totošo hie, si ka tolonavulu vesu vuaheni pa mudina sipu taluarae gita pa Kadesi Banea. Sari doduru tie varipera koasa sinage asa si ele mate beto gua sapu ele zama nia e Zihova sapu kote ta evaña. ^{†15} Lopu qetuni e Zihova si arini, osolae tava mate beto sari doduru.

¹⁶ Pa mudina sipu mate beto sari doduru tie varipera arini, ¹⁷ si zama, koa gita se Zihova, ¹⁸ 'Ninoroi tu, si kaqu ene hola la gua pa kali popoa Moabi, tata pa vasileana Are si gamu. ¹⁹ Kote tata kamoā gamu sa popoa tadi na tie Amoni, ari na tutina e Loti. Mi lopu noñovali si arini babe podalae nia sa vinaripera koa rini, sina lopu kaqu ponini gamu Rau si keke vasi pepeso, sapu ele poni nia Rau koa rini! 'gua, 'gua se Mosese. ‡

²⁰ (Ta gilana tugo sapu pa kali popoa asa si koa ia rina tie Repaimi pukerane. Ba ta pozae Zamuzumimi koari na tie Amoni si arini. ²¹ Ululu gua tugo ri na tie Anaki; sokudi meke na tie niñiradi si arini. Ba va mate betoi e Zihova, totošo va mate pani rina tie Amoni si arini meke vagia rini sa dia popoa pude koa vasina. ²² Kekeñoño gua tugo asa si tavete ponini e Zihova koari na tutina Isoa pa Edomu, sipu va mate pani rini sari na tie Horaiti koadi pa popoa Edomu meke vagi hobeā rini sa dia popoa meke koa vasina. Vasina koa si arini kamoā kamahire. ²³ Sari na popoa pa raratana Meditareniani, si koai ri na tie pa nusa Kiriti. Hadui na va mate pani rini sari na tie Avimi, saripu koa kekenudi

† 2:1 Nab 21:4 †† 2:4 Zen 36:8

‡ 2:9 Zen 19:37 †† 2:14 Nab 14:28-35 †† 2:19 Zen 19:38

vasina. Vagi hobei ri na tie Kiriti sari dia popoa, kamoia kali la koasa vasileana lavata pa Qaza.)

²⁴ Meke zama pule se Mosese, "Sipu ele hola gua pa Moabi si gita, si zama guahe koa gita se Zihova, 'Kamahire si mamu topue la meke karovia sa Ovuku Anoni. Vekoa Rau pa mia ninira se Sihoni, sa tie Amoraiti, na banara tadi na tinoni pa vasileana Hesiboni. Mamu rapatia sa popoa, mamu vagia pude koa ia. ²⁵ Podalae pa rane ninoroi si kaqu va matagutu atuni Rau koa gamu sari na tie pa doduru vasina. Doduru tie si kaqu matagutu ziziziri nia pana avoso nia rini sa pozana sa mia butubutu,' gua si Asa.

Va Kilasia rina Tinoni Izireli se Sihoni sa Banara

(Ninaedi rina Tinoni 21:21-30)

²⁶ Sipu korapa koa pa qega ta pozae Kedemoti si gita, si garunu la tie paleke inavoso si rau koe Sihoni, sa banara pa Hesiboni pude tepa ia sa vina malumu koa sa, meke tozia rau sa zinama binule hie: ²⁷ 'Va malumu gami pude ene karovo gua pa mua popoa. Lopu kaqu ene paza la mae, ba kaqu ene va tonotia gami sa sirana. ²⁸ Kote holui gami sari na gemami ginani na kolo. Sapu hiva nia gami si pude ene hola gua mo pa mua popoa, ²⁹ osolae karovia gami sa Ovuku Zodani meke kamoia sa popoa sapu ponini gami e Zihova sa mami Tamasa. Sari na tutina e Isoa pu koadi pa Edomu, meke sari na tinoni pa Moabi, saripu koadi pa Are, si ele va malumu gami rini pude ene hola gua pa dia kali popoa,' gua.

³⁰ Ba se Sihoni sa banara si lopu va egoa si asa pude ene gua si gami pa nana popoa. E Zihova tu evanjia sapu gua asa koasa, pude boka va kilasia gamu si asa, pude boka vagia gamu sa nana kali popoa sapu korapa koa ia gamu pa rane ninoroi.

³¹ Zama koa rau se Zihova, 'Dotu, ele podalae vatu nia Rau se Sihoni meke sa nana popoa koa gamu; aria, mi podalae vagia sa popoa, mi koa ia,' gua. ³² Mae varipera koa gita se Sihoni meke sari doduru nana tie varipera, tata koasa vasileana Zahazi, ³³ ba veko mae nia Zihova pa nada ninira si asa, meke va matea gita si asa, sari na tuna koreo, meke doduru nana tie varipera. ³⁴ Koasa toতোসো tugo asa si va huara betoi meke vagi gita sari doduru vasileana nomadi tanisa, meke va mate betoi gita sari doduru tie: palabatu, barikaleqe, meke sari na koburu. Loke tie si veko hola i gita. ³⁵ Vagi gita sari na rovana bulumakao na sipi meke doduru dia kurukuru pule, meke zau vagi gita sari tinona koari na vasileana. ³⁶ Va malumu gita e Zihova sa nada Tamasa pude tuqe vagi sari doduru vasileana, podalae pa Aroere sapu koa pa hukihukirina sa lolomo Anoni, meke sa vasileana lavata sapu koa pa korapana sa lolomo asa, osolae kamo la gua pa popoa Qileadi. Lopu hite keke koa rina vasileana arini si ninira sapu lopu boka vagia gita. ³⁷ Ba lopu hite tata la ia gita sa kali popoa tadi na tinoni Amoni, sapu gua koari vasileana tadirini pa Ovuku Zaboki, babe sari na dia vasileana koari na toqere gua tugo sapu garununi gita e Zihova pude lopu la i.

Va Kilasia Izireli se Oqo sa Banara

(Ninaedi rina Tinoni 21:31-35)

3 Beto asa si ele rizu la si gita pa sirana la pa popoa Basani, meke vura mae gua vasina se Oqo sa banara, meke gua tugo sari doduru nana tie varipera pude mae raza gita pa vasileana Ederei. ² Ba zama se Zihova koa rau, 'Lopu matagutu nia gamu si asa, sina ele luara vatua Rau koa gamu sa banara, meke sari nana tie, meke sa nana popoa. Mi taveti koasa gua sapu tavetia gamu koe Sihoni sa banara tadi na tie Amoraiti sapu koa pa vasileana Hesiboni,' gua. ³ Gua asa ke, ele veko poni gita e Zihova se Oqo sa banara meke sari nana tie varipera pa ninira tadigita. Ele va mate betoi gita sari doduru. ⁴ Pa toতোসো tugo asa si vagi betoi gita sari doduru vasileana pa binanara te Oqo. Lopu keke popoa tadirini si lopu ta vagi. Vagi betoi gita si ka onomo navulu puta vasileana, sa doduruna sa pinaqaha popoa Aqobi vasina sapu koa banara se Oqo pa popoa Basani. ⁵ Sari doduru vasileana nomadi arini si ta tavete bara patu sari na gobadi, sari na bara si ululudi hola pa vari likohaedi; meke koadia sari na sasada nomadi saripu koai na rorotoana roza pude tuku beto, meke koadia tugo soku vasileana si loketona gobadi. ⁶ Huara betoi gita sari doduru arini, meke va matei gita sari na tie, na barikaleqe, meke na koburu, gua putaputa tugo sapu tavete guni gita koari na vasileana tanisa banara Sihoni pa Hesiboni. ⁷ Vagi betoi gita sari doduru sipi na bulumakao, rovana kurukuru, meke vagi betoi tugo gita sari doduru tinona tadirini.

⁸ Pa toতোসো tugo asa si vagia gita sa popoa koari karua banara Amoraiti pa kali gasa rimata pa Ovuku Zodani, podalae pa Ovuku Anoni meke la kamo pa toqere Hemoni," gua se Mosese. ⁹ (Sa toqere Hemoni si ta pozae Sirione koari na tie pa Saedoni, meke Seni si na pozapoza koari na tie Amoraiti.) ¹⁰ Meke zama se Mosese, "Vagi betoi gita sari doduru popoa tanisa banara Oqo pa Basani: sapu sari na popoa koasa pezara panaulu, sari na popoa Qileadi meke Basani, meke kamo la koari na vasileana Saleka meke Ederei." ¹¹ (Sa banara Oqo si na tie mumudi hokara sapu na kineha malivi pa butubutu Repaimi. Sa kesi tanisa si ta tavetae patu † Made mita gelena meke karua mita labena si asa. †† Korapa koa hola sa kesi meke boka ta dogoro koari na tie Amoni pa vasileana Raba.)

Sari na Butubutu pu Koa pa Kali Gasa Rimata pa Ovuku Zodani

(Ninaedi rina Tinoni 32:1-42)

¹² Zama pule se Mosese, "Totoso vagi va karovi gita sari na pepeso tadirini, si va hia lani rau koari ka neta butubutu tadigita. Sa kukuru pepeso nomana si ta vala koasa butubutu Rubeni meke Qadi podalae koasa volosona sa vasileana Aroere tata pa ovuku Anoni, meke kamo la pa kukuruna sa popoa toqetogere pa

† Patu babe aeana. †† Sa gelena si manege neta piti gelena, meke onomo piti labena.

Qileadi, meke sari doduru vasileana pa korapana sa popoa asa. ¹³ Sa kukuruna sa butubutu te Manase pa kali gasa rimata Zodani si tava hia la sa popoa pa Qileadi pule, meke sa popoa Basani sapu ta pozae popoa Aqobi, vasina sapu ele koa ban̄ara se Oqo," gua.

(Basani si ta gilana sapu na pepeso tadi na butubutu malivi pu ta pozae Repaimi. ¹⁴ Zaira sapu keke tie pa butubutu te Manase si vagia sa popoa Aqobi sapu ta pozae Basani kamo la koasa volosona sa popoa tadi na tie pa popoa Qesura, meke Ma'aka. Poza luli nia pozana soti Zaira sa popoa Basani, meke kamo pa rane nin̄oro si ta pozae vasileana te Zaira si arini.)

¹⁵ "Sa kukuruna sa pepeso pa popoa Qileadi si va hia la nia rau koe Makiri pa butubutu te Manase. ¹⁶ Koari na butubutu Rubeni meke Qadi, si tava hia la sa popoa podalae pa korapa popoa Qileadi meke kamo koasa voloso pa Ovuku Anoni. Sa Ovuku Zaboki si na voloso pa kali gasa rimata koari na tie Amoni. ¹⁷ Pa kali lodu rimata, sa voloso si na Ovuku Zodani, podalae pa kopi Qaleli meke gore la koasa Kolo Matena, meke kamo pa hubina sa Toqere Pisiqa. ¹⁸ Koasa totosona tugo asa si valani tugo rau sari na tinarae hire: E Zihova sa mia Tamasa si ele poni gamu sa pepeso pa kali gasa rimata pa Ovuku Zodani pude koa ia gamu. Ba kamahire, mi va namanama pude garunu lani sari na mia tie varipera, pude karovo la pa Ovuku Zodani pa kenudi rina tasimia pa butubutu Izireli, pude tokani pude vagi sari na pepeso. ¹⁹ Ba sari na mia barikaleqe, na koburu, meke sari na sipi na bulumakao saripu ele gilani rau sapu soku hola si arini, si kaqu koa hola si arini koari na popoa arini sapu ele va hia atuni rau koa gamu. ²⁰ Mamu tokani sari na tasimia, sari tie Izireli, osolae vagi tu rini sari na pepeso sapu poni ni e Zihova koarini pa kali lodu rimata pa Ovuku Zodani. Mamu tokani osolae poni ni e Zihova sa binule koari na dia kana koasa vasina asa, gua sapu ele evaṅia Sa koa gamu. Beto asa si kote tiqe pule la pa mia popoa soti sapu ele va hia vatuni rau koa gamu. ²¹ Beto asa si tozi nia rau se Zosua: 'Ele dogoro betoi goi gua sapu tavetia e Zihova, sa mua Tamasa koari karua ban̄ara, Sihoni meke Oqo, meke kote ta evaṅa gua tugo asa koari doduru tie saripu koa pa kali karovona sa Ovuku Zodani vasina korapa la ia gamu. ²² Mamu lopu matagutu ni si arini; e Zihova, sa mua Tamasa si kote varipera poni igo.'

Lopu Tava Malumu se Mosese pude Kamo sa Popoa Kenani

²³ Pa totosona asa si tepa sisigiti si rau koe Zihova, ^{††24} 'Ke Ban̄ara, Tamasa, gilania rau sapu tiqe podalae va dogoro nau Goi sa doduruna sa Mua linavata na niniran̄ira. Loke tamasa pule pa maṅauru babe pa pepeso sapu boka evaṅi sari na tinavete variva magasadi saripu evaṅi Goi! ²⁵ Ban̄ara, va malumau, maqu karovia sa Ovuku Zodani, maqu dogoria sa popoa masuruna pa kali karovona sa Ovuku Zodani,

meke sa popoa toqetoqere na tolavaena, meke sari na toqere pa Lebanoni.' ²⁶ Ba koa gua koa gamu, si bugoro nau e Zihova si rau, meke korona va avosau. Ke zama si Asa, 'Ele pada mo! Lopu zama pule nia sa tinepa hie! ²⁷ La pa batuna sa toqere Pisiqa, mamu doṅo la pa kali gasa rimata, pa kali mataomu na gedemu, meke pa kali lodu rimata. Mamu doṅo valeana la. Mamu dogoria goi, sina lopu kaqu boka karovia goi sa Zodani. ²⁸ Mamu garunia se Zosua; mamu sovutu va nin̄ira ia, sina asa kote turan̄i sari na tinoni hire pude karovo la meke vagia sa popoa sapu dogoria goi.' ²⁹ Ke koa mo si gita pa lolomo pa pezara tata pa Betipeoro.

Tozi ni Mosese sari na Tinoni Izireli pude Madi Va Tabe

4 Ego, gamu na butubutu Izireli mi va avoso mae koari na tinarae na vina tumatumaie saripu kaqu va tumatumaeni gamu rau. Mi va tabei meke kaqu toa si gamu, mi koai sari na vasidi saripu ponini gamu sa Tamasa koari na tiatamamia. ² Mi lopu hodani kaiqa zinama pule sari na tinarae saripu vatuni gamu rau, meke lopu veko pani pule gamu si kaiqa zinama. Mi va tabei sari doduru tinarae saripu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa. ³ Ura ele dogori mia pa matamia soti telemia sari doduru gua pu ele taveti e Zihova pa toqere Peoro. Ele va mate betoi Sa pa korapa mia gamu sari doduru tinoni saripu vahesia se Beolo vasina, ^{††4} ba gamu doduru pu rane va nabua se Zihova sa mia Tamasa si korapa koamia pa rane nin̄oro.

⁵ Ele va tumatumaeni gamu rau sari doduru tinarae saripu tozi nau e Zihova sa qua Tamasa pude tavetia. Meke kaqu luli gamu si arini koasa popoa sapu kaqu nuquru la ia gamu meke koa ia. ⁶ Mi va tabe na kopu valeana ni gamu si arini, meke kaqu dogoria ri na tinoni pa ninae butubutu sa mia ginilae hinokara sapu tagoa gamu, meke kaqu zama, 'Hinokara hola sapu sa butubutu hie si tagoa sa tinumatumaie meke sa ginilae.'

⁷ Loke butubutu pule si holani gita si gita, sina lopu hoke tata koa rini sari na dia tamasa. Ba se Zihova sa nada Tamasa si hoke mae tata koa gita, totošo varavara la koa Sa si gita. Hoke olaṅa gita Sa sipu tepa la ia gita sa Nana tinokae. ⁸ Namu loke butubutu nomadi, tagoi sari na tinarae gua saripu va tumatumaeni gamu rau pa rane nin̄oro. ⁹ Ba mi kopu valeana! Mi lopu mulin̄ini saripu dogori gamu pa matamia soti, sipu toa si gamu. Mi totozi vari teteini koari na tumia meke ri na tudia ri na tumia si arini. ¹⁰ Mi balabala pulea sa rane sipu turu si gamu pa kenuna e Zihova sa mia Tamasa pa toqere Horebi, sipu zama guahe si Asa koa rau: 'Mu varigara maeni sari na tinoni pa kenuqu Rau, pude madi avosi sari na Qua zinama, meke kaqu pamaṅa Nau rini koasa popoa sapu korapa koa ia rini, meke kaqu va tumatumaeni rini si arini koari na tudia.'

† 3:18 Zos 1:12-15 †† 3:23 Nab 27:12-14; Diut 32:48-52

‡ 4:2 Rev 22:18,19 †† 4:3 Nab 25:1-9

¹¹ Mi tozini sari na tumia gua sapu ele la turu pa hubina sa toqere Saenai sapu nobi tamunia na tunaha lei muho moatana si gamu meke huruṅu sage pa galegalearane sa nika. ^{†12} Mi tozini gua meke zama se Zihova koa gamu koasa nika, gua meke boka avosia gamu zamana, ba lopu dogoro sotia gamu kinehana si Asa. ^{‡13} Meke tozini gamu Sa sapu gua kaqu tavetia gamu meke kopu nia sa Nana vinariva egoi sapu tavetia Sa koa gamu. Kaqu va tabei gamu sari ka manege puta tinarae saripu kuberi Sa koari karua patu labelabe sara. ^{††14} Meke tozi nau e Zihova pude kaqu va tumatumaeni gamu rau sari doduru tinarae, meke kaqu va tabei gamu si arini koasa popoa sapu kaqu vagia gamu meke koa ia. [‡]

Tava Balau sa Vinahesi Tamasa Kokoha

¹⁵ Totosona sipu zama koa gamu se Zihova pa toqere Saenai, si lopu boka dogoria gamu si keke kineha, ke mi kopu valeana si gamu. ¹⁶ Pude lopu kaqu hoqa pa sinea meke tavete lulia kinehana si keke tie, babe keke barikaleqe, ^{††17} kurukuru ṅame babe kurukuru tapuru, ^{††18} na basioto, meke na igana. ¹⁹ Mi lopu podepodekae pude vahesi na nabuluni saripu dogori gamu pa galegalearane, guana rimata pana rane na sidara meke sari na pinopino pana boni. Ura arini sari doduru tinitonā saripu ele taveti sa Tamasa pude tadi doduru butubutu pa kauruna sa maṅauru. ²⁰ Ba sapu gamu si na tinoni ta harupu mia koe Zihova, meke ta turaṅa vura pa popoa Izipi koasa nika lerana. Turaṅa vurani gita e Tamasa si gita pude na Nana tie soti, gua tugo pa rane ṅinoroi. ^{††21} Bugoro nau e Zihova si rau, sina koa gua koa gamu, meke zama tokotokoro nia Sa sapu lopu kaqu karovia rau sa Ovuku Zodani pude nuquria sa popoa masuruna sapu ponini gamu e Zihova pude tamugamu. ^{††22} Kaqu mate mo pa popoa hie si rau, meke lopu kaqu karovia rau sa Ovuku Zodani, ba gamu si kaqu karovo la pa kalina la meke kaqu vagia gamu sa popoa masuruna pude tamugamu. ²³ Ba kaqu kopu valeana si gamu, pude lopu muliṅi nia sa vinariva egoi te Zihova sa mia Tamasa sapu tavetia Sa koa gamu. Mi va tabea sa Nana tinarae, mamu lopu tavetia telemia si keke beku, ²⁴ Ura se Zihova sa mia Tamasa si na nika huruṅuna. Hoke kononi gamu Sa be vahesi votiki tamasa si gamu. [§]

²⁵ Ego, be guana koa seunae si gamu koasa popoa sana meke podoi gamu, sari na tumia, meke gua tugo sari na tumia si podoi tugo sari na tudia koasa sinage vina rua, si mamu kopu nia pude lopu hoqa pa sinea, pude lopu tavetia telemia si keke beku koa keke kinehadi ri doduru likakalae. Gua asa si lopu tonoto pa dinono te Zihova meke kote ta bugorae tugo koa Sa si gamu. ²⁶ Kaqu tepa la si rau koasa maṅauru na pepeso pude va kari gamu koasa rane sana, meke lopu sana

kaqu mate si gamu koasa popoa sapu karovo la ia gamu pa Ovuku Zodani meke koa ia. Lopu kaqu koa va seunae si gamu vasina meke ta huarae sa popoa.

²⁷ Kaqu ta hurakatae la koari doduru butubutu si gamu meke ari ka visavisa mo si kaqu toa hola. ^{§†28} Koari na vasidi arini si kaqu vahesi gamu sari na tamasa pu ta tavete pa limadi rina tie. Sari na tamasa huda na patu, saripu lopu boka dodogorae na avavosae, meke lopu boka ganigani, na va humaṅa teledia. ²⁹ Meke vasina si kaqu tiqe hata ia gamu se Zihova sa mia Tamasa, meke pana hata va gigiria gamu pa doduruna sa mia tinoa, si kaqu tiqe dogoria gamu si Asa. ^{§†30} Pana tutuvu tinasuna si gamu meke ta evaṅa koa gamu sari doduru pu gua arini, si kaqu tiqe kekere la koe Zihova meke lulia gamu si Asa. ³¹ Ura sa tataru te Zihova si variva taleosae; lopu kaqu gala pani gamu Sa babe va mate beto gamu Sa, meke lopu kaqu hite muliṅi nia Sa sa Nana vinariva egoi sapu telena tavetia koari na tiatamada.

³² Namu loketona hokara sapu kekeṅono guahe si ta evaṅa pukerane. Nanasa ni kamahire sari na rane pu ele holadi, podalae seunae gua koasa rane sapu tavetia Tamasa sa tie pa popoa pepeso, meke kamo koari na mia toso. Mamu doṅo la ia sa popoa pepeso lavata. Vegua, kaiqa ginugua nomadi hola, kekeṅono gua arini si ta evaṅa, babe kaiqa toṅa gua arini si hite ta avoso? ³³ Hite ele avosia ri kaiqa tie sa mamalainina e Tamasa sapu zama vura mae pa korapa nika, kekeṅono gua gamu meke toa? ³⁴ Vegua, keke tamasa si ele podekia pude vagi vura nia si keke nana butubutu tie koa keke butubutu tie, pa pinodepodekae, pa tinavete variva magasadi na vina gilagila variva magasadi, na vinaripera, koasa lima heheda sapu nadoro la, babe koari na tinavete variva magasadi kekeṅono sari doduru ginugua saripu tavete vatuni e Zihova sa mia Tamasa gua sapu dogoro sotia gamu pa popoa Izipi? ³⁵ Vata dogoro koa gamu sari na ginugua hire pude mi gilania sapu se Zihova mo sa Tamasa meke loketona pule. ^{§†36} Va avosoni gamu Sa sa zamana pa maṅauru, pude boka va tumatumaeni gamu, meke pa popoa pepeso hie si va dogoroni gamu Sa sa Nana nika hopena, meke zama atu si Asa vasina koa gamu. ³⁷ Ura tataruni Sa sari na tiatamada, ke vizata gamu Sa, meke koasa Nana ṅiniraṅira lavata si turaṅa vurani gamu Sa telena pa popoa Izipi. ³⁸ Sipu korapa ene nono la gamu, si hadu taloani Sa sari na butubutu tie saripu soku holani gamu meke ṅinira holani gamu, pude boka turaṅa nuquruni gamu meke vatu nia sa dia popoa, sa popoa sapu tagoia gamu kamahire. ³⁹ Ke mamu balabala pulea, mamu lopu muliṅi zonazona nia kamahire, sapu e Zihova mo sina Tamasa pa Maṅauru meke pa pepeso. Loketona pule. ⁴⁰ Mi va tabei sari doduru Nana tinarae saripu vatui rau koa gamu pa rane hie, meke kaqu koa valeana si gamu meke sari na tudia ri na tumia. Meke kaqu koa hola sa mia kinoa koasa

† 4:11 Ekd 19:16-18; Hib 12:18-19 †† 4:13 Ekd 31:18, 34:28; Diut 9:10 ‡ 4:14 Ekd 21:1 †† 4:16 Ekd 20:4; Liv 26:1; Diut 5:8, 27:15 †† 4:17 Rom 1:23 ††† 4:20 Ekd 19:5; Diut 7:6, 14:2, 26:18; Ta 2:14; 1 Pit 2:9 ††† 4:21 Nab 20:12 § 4:24 Hib 12:29

§† 4:27 Diut 28:36 §†† 4:29 Zer 29:13 §† 4:35 Mk 12:32

popoa sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa ninae rane ka rane," gua se Mosese.

Sari na Vasileana Nomadi pude tadi na Tie Govetedi

⁴¹ Beto asa si vizata vata kalei Mosese sari ka neta vasileana nomadi pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani, ^{†42} pude boka govete la meke ta harupu sa tie sapu va mate hola ia si keke tie sapu lopu kukiti nia sa pa bulona. Kote boka govete la si asa koa keke ri ka neta vasileana nomadi hire meke lopu kaqu tava mate. ⁴³ Hire sari na vasileana nomadi arini: Bezere si koa koasa pezara ululuna, tanisa butubutu tinoni te Rubeni; Ramoti si pa popoa Qileadi, tanisa butubutu tinoni te Qadi; meke Qolani si pa Basani, tanisa butubutu tinoni te Manase.

Sa Vinabakala koasa Tinarae

⁴⁴ Meke poni pulei Mosese sari na tinarae na vina tumatumae te Tamasa koari na tinoni Izireli. ⁴⁵⁻⁴⁶ Meke pa mudina sipu taluarae mae pa popoa Izipi si arini, meke mae koa koasa pezara pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani, sapu pa kalina sa vasileana nomana pa Betipeoro si ponini Sa koarini sari na tinarae hire. Sa kali popoa hie si te Sihoni sa banara tadi na tinoni Amoraiti, sapu koa koasa vasileana lavata pa Hesiboni, sapu huarua Mosese meke sari nana tinoni pa Izireli toতোসা vura mae gua rini pa popoa Izipi. ⁴⁷ Meke koa betoa rini sa nana popoa, meke sa pepeso te Oqo sa banara pa Basani; arini si karua banara tadi na tinoni Amoraiti saripu koa pa kali gasa rimata pa Zodani. ⁴⁸ Sa pepeso hie si retese ^{††} kamo la gua koasa vasileana pa Aroere, sapu koa pa taqelena sa ovuku Anoni, meke kamo la gua koasa toqere Sirione sapu sa toqere ta pozae Hemoni. ⁴⁹ Meke gua tugo pa doduruna sa pezara pa lolomo pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani meke kamo la gua pa vasina koa sa kolo matena meke kamo la gua pa hubina sa Toqere Pisiqa.

Sari ka Manege Puta Tinarae

(Ekisidasi 20:1-17)

5 Tioko varigarani Mosese sari doduru tinoni Izireli meke zamai, "Gamu na tinoni Izireli, mi va tabei sari doduru tinarae saripu ponini gamu rau pa rane ninoroi. Mi va nonogai, mamu gilana va hinokari pude luli gamu si arini. ² Koasa toqere pa Saenai si ele tavetia e Zihova, sa nada Tamasa, si keke vinariva egoi koa gita. ³ Lopu koari na tiatamada, ba koa gita doduru pu korapa toa pa rane ninoroi. ⁴ Koasa toqere sana si zama vura mae pa korapa nika pa kenumia gamu se Zihova. ⁵ Pa varikorapa mia gamu meke e Zihova si turu si rau pa toতোসা asa, pude tozini gamu sapu nasa si zama nia Sa, ura na matagutu nia gamu sa nika meke lopu boka sage la pa toqere si gamu.

† 4:41 Zos 20:8-9†† Sa zinama "retese" sa ginuana si koa pa soku votivotiki popoa si arini.

⁶ Meke Zama guahe se Zihova, 'Arau tugo se Zihova sa mia Tamasa sapu turana vurani gamu pa popoa Izipi, vasina sapu koa tava pinausu si gamu.

⁷ Loke Tamasa si kaqu vahesia gamu ba Arau mo.

⁸ Lopu kaqu taveti gamu kinehadi sari na tinonona pa manauru meke pa pepeso babe pa korapa kolo.

⁹ Lopu kaqu toতোসা nia na vahesia gamu si keke beku. Ura Arau se Zihova sa mia Tamasa sina Tamasa kono si Rau, meke lopu va malumu gamu Rau pude vahesi sari kaiqa tamasa pule. Kaqu va kilasi Rau si arini pu kana Au, meke sari na dia pinodopodo kamo ka neta meke made sinage. ^{††} ^{††10} Ba kaqu tataru ni Rau sari na tina sinage na sage saripu tataru nau na va tabei sari na Qua tinarae.

¹¹ Meke mu poza kokoha nia pa tinokotokoro sa pozaqu, ura kaqu va kilasia Arau Zihova, sa mua Tamasa, sa tie sapu poza hoboro nia ginugua seana sa pozaqu. ^{††}

¹² Mamu kopu nia na va madia sa rane Sabati, gua puta tugo sapu ele tozini gamu e Zihova sa mia Tamasa. ^{†††13} Koari ka onomo rane si kaqu taveti gamu, sari na mia tinavete, ^{§14} ba sa rane vina zuapa si keke rane magogoso sapu ele tava madi koa Rau Zihova. Koasa rane sana, si loke tie si kaqu tavetavete. Gamu, sari na tumia, sari na mia pinausu, meke sari na mia kurukuru name, gua tugo sari na tie karovodi pu koa pa mia popoa. Kaqu magogoso sari doduru mia pinausu gua tugo sapu tavetia gamu. ¹⁵ Mi balabala pulea sapu ele koa tava pinausu si gamu pa popoa Izipi, meke koasa limaqu Rau sapu ninira hola, si ele harupu vurani gamu si gamu. Gua asa ke, zama gamu Rau pude kopu nia gamu sa rane Sabati.

¹⁶ Mu pamaña nia sa tamamu meke tinamu, gua asa sapu tozini gamu e Zihova, sa mia Tamasa; meke kaqu koa valeana na va gelenae ia gamu sa popoa sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa. ^{§†17} Meke mu variva mate. ^{§††}

¹⁸ Meke mu barabarata. ^{§†19} Meke mu hiko. ^{§††}

²⁰ Meke mu zutu kokoha ia si keke tie. ^{§†}

²¹ Meke mu okoro nia goi sa vetu tanisa keke tie, sa nana barikaleqe, sari nana pinausu koreo na vineki, sari nana kurukuru, meke sari nana don'ki, babe kaiqa toña pule saripu tagoi sa tie.' ^{§†}

²² Arini sari na tinarae saripu ponini gamu e Zihova koa gamu doduru, toতোসা varigara si gamu koasa toqere, toতোসা zama atu nia Sa sa Nana zinama ninirana, sapu avoso vura mae gunia gamu mamalainina pa korapa nika meke pa korapadi ri na lei moatadi. Arini sari na tinarae saripu ele ponini

‡ 5:8 Liv 26:1; Diut 4:15-18, 27:5† "Neta meke made sinage" sa ginuana si pude va kilasi padana sa ninomana sa sineae lopu sapu va naei tamasa sari na sinage meke va kilasa betoi Sa si arini. †† 5:9 Ekd 34:6-7; Nab 14:18; Diut 7:9-10††† 5:11 Liv 19:12††† 5:12 Ekd 16:23-30, 31:12-14§ 5:13 Ekd 23:12, 31:15, 34:21, 35:2; Liv 23:3§† 5:16 Diut 27:16; Mt 15:4, 19:19; Mk 7:10, 10:19; Lk 18:20; Epi 6:2,3§†† 5:17 Zen 9:6; Liv 24:17; Mt 5:21, 19:18; Mk 10:19; Lk 18:20; Rom 13:9; Zem 2:11§† 5:18 Liv 20:10; Mt 5:27, 19:18; Mk 10:19; Lk 18:20; Rom 13:9; Zem 2:11; Ekd 20:14§†† 5:19 Liv 19:11; Mt 19:18; Mk 10:19; Lk 18:20; Rom 13:9§† 5:20 Ekd 23:1; Mt 19:18; Mk 10:19; Lk 18:20§† 5:21 Rom 7:7, 13:9

gamu Sa vasina meke loketona pule. Beto asa si kuberi Sa koari karua patu labelabe meke va maei Sa koa rau si arini. †

Matagutu sari na Tinoni

(Ekisidasi 20:18-21)

²³ Sipu toa pa doduruna sa batu toqere sa nika, si avosia gamu sa mamalaini vura mae guana pa korapa huporo dudukurumu, meke mae koa rau sari doduru mia palabatu na koimata koari na mia butubutu, ²⁴ meke zama, 'Se Zihova, sa Baṅara, sa nada Tamasa, si va dogoroni gita Sa sa Nana ṅinedala variva magasana, meke avosia gita sa mamalainina sapu zama vura mae gua pa korapa nika! Gilania gami pa rane ṅinoroi totošo sapu zama sa Tamasa koasa, ba lopu kaqu mate si asa. ²⁵ Ba matagutu si gami sapu be zama pule si Asa si kote mate si gami, ura kote sulu va mate gami sa nika hie. Pana avoso pulea gami zamana se Zihova sa nada Tamasa, ba namu kote mate hinokara si gami. ²⁶ Loke tie toana si boka toa, pana avosia sa mamalanina sa Tamasa toana sapu zama vura mae gua pa korapa nika. ²⁷ Mu pule la si goi Mosese, mamu la avosi sari doduru ginugua saripu kaqu zamani e Zihova sa nada Tamasa koa goi. Beto asa, si mamu pule mae tozini gami, gua sapu zamani Sa koa goi. Kote avosia na va tabei mo gami si arini.'

²⁸ Sipu avosia Zihova sapu gua asa, si zama si Asa koa rau, 'Ele avosi Rau sari na zinama tadi na tie hire, meke hinokara dia si arini. ²⁹ Leana hola be guana asa tugo sa hahanana tadirini doduru totošo. Gua asa pude pamaṅa Nau rini doduru totošo meke va tabei rini sari doduru Qua tinarae. Meke kaqu koa valeana si arini meke sari na tudia koari na dia sinage ninae rane ka rane. ³⁰ La mamu tozini pude di kekere pule la koari na dia ipi. ³¹ Ba sapu agoi Mosese si kaqu koa koa Rau tani, maqu poninigo sari doduru Qua tinarae na vina tumatumaē, mamu la va tumatumaēni koari na tinoni pude kaqu va tabei rini, toosa popoa sapu korapa va nama poni nia Rau koa rini,' gua se Zihova.

³² Gua asa ke, gamu na tinoni Izireli! Mamu tavete va hinokari sari doduru ginugua pu va tumatumaēni gamu e Zihova sa mia Tamasa koa gamu. Mamu lopu va karia si keketona koari Nana tinarae. ³³ Mamu va tabe betoi sari doduru, pude kaqu koa valeana si gamu, meke kaqu gelaena sa mia kinoa koasa popoa sapu tava nama nia gamu pude la koa ia.

Tataru nia se Zihova sa Mua Tamasa

6 Hire sari doduru tinarae saripu garununi e Zihova sa mia Tamasa koa rau pude va tumatumaēni koa gamu. Ke mamu va tabei si arini koasa popoa sapu kaqu nuquria meke koa ia gamu. ² Ke pa doduruna sa mia tinoa gamu, meke sari na tumia meke sari na tudia rina tumia si mamu va lavatia se Zihova sa mia Tamasa, mamu va tabei sari doduru tinarae sapu ponini gamu rau ṅinoroi, pude kaqu koa va gelaē

sari na mia tinoa koasa popoa sapu kaqu koa ia gamu.

³ Gamu na tinoni Izireli, mamu avosi na va tabei si arini! Meke kaqu koa valeana si gamu, meke kaqu ta evaṅae na butubutu ṅinira mia meke koa koasa pepeso masuruna, gua puta tugo sapu va tatara nia e Zihova sa nada Tamasa koari na tiatamada.

⁴ Namu lopu kaqu muliṅi nia Izireli si hie sapu se Zihova mo telena sa nada Tamasa. ^{†5} Kaqu tataru nia goi se Zihova sa mua Tamasa pa doduru bulomu, pa doduru maqomaqomu meke pa doduru mua ṅiniraṅira. ^{‡6} Mu lopu muliṅini sari doduru tinarae arini sapu ponini gamu rau pa rane hie. ^{‡7} Mamu va tumatumaēni koari na tumia, mamu vivinei pilipuleni koarini, totošo koa gamu pa mia vetu, totošo eko meke tekulu pa mia teqe, babe ene pa siraṅa. ⁸ Mamu kubere gorenī, mamu pusi kapaēni pa limamia na raemia guana vina gilagila pude lopu ta muliṅae doduru totošo si arini. ⁹ Mamu kuberi pa sasadadi ri na mia vetu meke koari na mia bara si arini.

Na Vina Balau koari na Tie pu Lopu Va Tabe

¹⁰ Gua puta tugo sapu ele va tatara nia e Zihova sa mia Tamasa koari na tiatamamia, sapu ari Ebarahami, Aisake, meke Zekopi, si kaqu poni gunini gamu Sa sa popoa sapu koa ia soku vasivasileana nomadi saripu lopu ta kuri koa gamu. ^{‡11} Sari na vetu si kote siṅi soku likakalae leadi saripu gamu lopu vekoi, gua ri na berukehe saripu lopu geli gamu, meke sari na inuma vaēni na olive saripu lopu letei gamu. Totoso turaṅa nuquru lani gamu e Zihova koasa popoa meke vagi gamu sari doduru gua pu hiva henai gamu, ¹² si kaqu kopu valeana nia gamu pude lopu kaqu muliṅi nia gamu se Zihova, sapu harupu gamu pa popoa Izipi, vasina sapu koa pinausu si gamu. ¹³ Mi va lavatia se Zihova sa mia Tamasa, mi vahesia ekea mo, mi zama tokotokoro koasa pozana Sa. ^{‡‡14} Mi lopu vahesi gamu si kaiqa tamasa pule, saripu vahesi ri na tie pu koa vari likohae koa gamu. ¹⁵ Be vahesi gamu sari na votiki tamasa, si kote tava murimuri taloa beto si gamu pa minate koasa popoa pepeso, sina Tamasa kono si Asa.

¹⁶ Mi lopu podepodekia gamu se Zihova sa mia Tamasa, kekeṅoṅo gua sapu tavetia gamu pa keke vasina pozana Ma'asa. ^{‡‡17} Mi kopu valeana pude va tabei gamu sari doduru tinarae saripu ponini gamu Sa. ¹⁸ Mi tavetia sapu gua toṅoto meke leana pa zinama te Tamasa meke kote koa valearane beto si gamu. ¹⁹ Meke kote boka nuquru la meke va kilasi gamu sari na mia kana, gua sapu ele va tatarani Sa koa gamu.

²⁰ Meke koari na rane mae hiroi si kote nanasa gamu ri na tumia, 'Na vegua ke garunu gita e Zihova sa nada Tamasa pude va tabei sari doduru tinarae hire?' gua.

²¹ Meke kote tozi ni gamu si arini, 'Gita si tava pinausu koasa baṅara pa popoa Izipi, meke pa ṅiniraṅira lavata te Zihova si ta harupu si gita. ²² Dogoria gita pa

†† 6:4 Mk 12:29 ‡ 6:5 Mt 22:37; Mk 12:30; Lk 10:27 ‡† 6:6 Diut 11:18-20 ‡‡ 6:10 Zen 12:7, 26:3, 28:13 ‡‡† 6:13 Mt 4:10; Lk 4:8 ‡‡‡ 6:16 Mt 4:7; Lk 4:12; Ekd 17:1-7

† 5:22 Hib 12:18-19

matada soti si Asa koari na tinavete variva magasadi na tinavete variva matagutudi saripu tavete lani Sa koari na tinoni Izipi meke koasa dia banara meke sari doduru nana koimata nomadi koasa nana binanara. ^{†23} Meke vata rupaha gita Sa pa popoa Izipi meke turaṅa maeni gita Sa tani meke ponini gita Sa sa popoa hie. Sapu ele va tatara nia Sa koari na tiatamada sapu kote vala nia, gua. ^{††24} Beto asa si tozini gita e Zihova sa nada Tamasa pude va tabei sari doduru tinarae hire, meke va lavatia si Asa. Be tavetia gita sapu gua asa, si kaqu kopu nia Sa sa nada butubutu meke kaqu koa valeana tugo si gita pa rane ṅinoroi. ²⁵ Be ta ronue si gita koari doduru nada vinatabe koari doduru tinarae saripu tozini gita e Tamasa, si kote qetuni gita Sa si gita meke koa gua na tie toṅoto si gita.'

Sari na Tie Ta Vizatadi te Tamasa (Ekisidasi 34:11-16)

7 Kaqu turaṅa lani gamu e Zihova sa mia Tamasa koasa popoa sapu kaqu koa ia gamu, meke soku rina butubutu tie si kaqu hadu taloani Sa vasina. Totoso nuquru la gamu, si kote hadu vurani Sa sari ka zuapa butubutu nomadi meke ṅinira holani gamu. Sari na butubutu, Hitaiti, Qeqasaiti, Amoraiti, Kenani, Perizaiti, Hivaiti, meke Zebusaiti. ^{‡2} Pana va aqori e Zihova sa mia Tamasa pa mia ṅiniraṅira meke va kilasi gamu sari na tie hire, si kaqu va mate upata betoi gamu si arini. Mu lopu koa bule na taleoso ni gamu si arini. ³ Mu lopu habai gamu si arini, mu lopu va malumu zoṅaia si keke tumia pude haba ia si keke koarini. ⁴ Sina mumudi si kote turaṅa va seui rini koe Zihova sari na tumia, meke kote vahesi rini sari na votiki tamasa. Ego, be ta evaṅa sapu gua asa si kote ta bugorae koe Zihova si gamu, meke kote tava mate tugo koasa totoso asa si gamu. ⁵ Gua asa, ke kaqu huari gamu sari na dia hope, meke kaqu huara va ineti gamu sari na dia dedegere patu hopedi, meke seke huara gore nia gamu sa bekuna sa dia tamasa Asera d, mamu sulu betoi pa nika sari na dia beku. ^{††6} Kaqu tavetia gamu sapu gua asa sina te Zihova sa mia Tamasa si gamu. Na Nana tinoni ta vizatamia si gamu koari doduru tinoni pa popoa pepeso, pude na Nana ṅati tie soti. [‡]

⁷ Lopu koa gua sapu soku holani gamu sari kaiqa butubutu tie, ke tataruni gamu meke vizata gamu e Zihova si gamu. Ura sa mia butubutu si hiteke hola pa popoa pepeso. ⁸ Ba tataruni gamu e Zihova si gamu, meke hiva kopu nia Sa sa vina tatara sapu tavetia Sa koari na tiatamamia. Gua asa, ke pa Nana ṅiniraṅira lavata si harupu gamu Sa koasa popoa tava pinausu gamu pa ṅiniraṅira tanisa banara pa popoa Izipi. ⁹ Gilania mia sapu e Zihova mo sina mia Tamasa sapu lopu hoke va ririunae. Meke lopu kaqu gala pania Sa sa Nana vinariva egoi, meke lopu makudo vata dogoro

nia Sa sa Nana tataru koasa keke tina sinage na sage, koa rini pu tataru nia na va tabei sari Nana zinama. ^{††10} Ba lopu kaqu pamaṅa va kilasi Sa sarini pu kana ia si Asa. ¹¹ Ego, gua asa, ke mamu va tabei sapu gua ele va tumatumaeni gamu; mamu luli sari doduru tinarae saripu ele ponini gamu rau ṅinoroi.

Sari na Tinamanae tadi pu Va Tabe (Diutironomi 28:1-14)

¹² Be va avosi, va tabei, na va gorevura i gamu sari na tinarae hire, si lopu kaqu makudo kopu nia e Zihova sa mia Tamasa sa Nana vinariva egoi koa gamu, meke lopu kaqu makudo tugo va dogoroni gamu Sa sa Nana tataru, gua sapu ele va tatara nia Sa koari na tiatamamia pukerane. ^{††13} Kaqu tataruni gamu na manani gamu e Zihova, meke kaqu noma sage sa mia butubutu, meke sari na tumia si kaqu soku hola. Kaqu manani Sa sari na mia linetelete huiti na vaeni meke na huda oela, meke kaqu poni va sokuni gamu bulumakao na sipi Sa si gamu. Kaqu ponini gamu Sa sari doduru tinamanae hire koasa pepeso sapu va tatara nia Sa koari na tiatamamia pude tamugamu, gua. ¹⁴ Namu loke tie pule pa kasia popoa sapu kaqu tamanae pa tinagotago kekeṅoṅo gua gamu. Loke tie gamu babe sari na mia bulumakao si kaqu lopu ari tudia. ¹⁵ Kaqu va sare gamu e Zihova koari doduru minoho, meke lopu kaqu hite va razani gamu minoho kaleadi Sa si gamu, kekeṅoṅo gua sapu ele gilania gamu pa popoa Izipi, ba kaqu va razani Sa koari na mia kana si arini. ¹⁶ Kaqu va mate betoi gamu sari doduru butubutu tie saripu vatui Tamasa pa mia ṅiniraṅira. Namu lopu kaqu tataruni na taleosoni gamu si arini, sina kote va tasuna gamu rini.

¹⁷ Mi lopu zama guahe pa mia binalabala sapu arini si soku holani gamu, meke lopu kaqu boka hadu va taloai gamu si arini, gua. ¹⁸ Ba mi lopu matagutuni si arini; mi balabala va lohia sapu gua tavetia e Zihova sa mia Tamasa koa sa banara Izipi meke sari doduru nana tie. ¹⁹ Mi balabala i sari na oza kaleadi sisigiti, saripu ele dogori gamu pa matamia soti, sari na tinavete variva magasadi, na vina gilagila, meke sa ṅiniraṅira lavata sapu vata rupaha gamu e Zihova sa mia Tamasa. Ke koasa siraṅa gua tugo asa sapu va mate betoi Sa sari na tie Izipi, si kaqu va mate betoi tugo Sa sari doduru tie hire saripu matagutuni gamu kamahire. ²⁰ Kaqu va razani oza Sa si arini, meke kaqu va matei Sa si arini pu govete la tome koari na vasina tometomeana. ²¹ Ke mi lopu matagutuni sari na tie hire; se Zihova sa mia Tamasa si koa koa gamu. Asa sa Tamasa lavata sapu kaqu pamaṅa nia gamu. ²² Kote hitehite meke kaqu va rizu taloai Sa sari na butubutu hire sipu totosona noma sage si gamu. Lopu kaqu boka huari gamu sari na dia popoa pa keke totoso mo, ba be evaṅia gamu sapu gua asa, si kote soku hola kurukuru pinomo si koa meke va tasuna gamu si gamu. ²³ Kote va nunali e Zihova sari na mia kana,

† 6:22 Nab 11:3; Ekd 17:7; Nab 11:34 †† 6:23 Nab 13:17; Diut 1:21; Nab 13:31; Diut 1:26; Hib 3:16 ‡ 7:1 TTA 13:19 †† 7:5 Diut 12:3 ‡‡ 7:6 Ekd 19:5; Diut 4:20, 14:2, 26:18; Ta 2:14; 1 Pit 2:9

††† 7:9 Ekd 20:5-6, 34:6-7; Nab 14:18; Diut 5:9-10 ‡‡‡ 7:12 Diut 11:13-17

meke luara vatuni Sa si arini pa mia ninira, osolae tava kilasa beto si arini. ²⁴ Kaqu vekoi e Zihova pa mia ninira sari na dia banara. Meke kaqu va matei gamu meke kaqu mulini gamu si arini, meke namu loke tie si kaqu va noso gamu si gamu; kaqu va matei betoi gamu si arini. ²⁵ Kaqu sulu pani gamu sari na dia beku, mi lopu okoroni sari na siliva babe qolo sapu taveteni beku rini. Mi lopu hiko vagi, be hiko vagi gamu si kote mate pa sipata si gamu, sina lopu getu nia e Zihova sa vahesi beku. ²⁶ Mi lopu paleke lani koari na mia vetu sari na beku hire, be tavete gua asa si gamu, si lopu kaqu votikaena sa tinalevei koa rini meke sapu koa gamu. Mi etuli na va kari gedi sari na beku hire, ura koa pa tinalevei te Zihova si arini.

Sa Popoa Masuruna pude Koaia

8 Mi va tabei na kopu valeana ni gamu sari na tinarae saripu ponini gamu rau pa rane ninoro, pude mi toa valeana meke podopodo va soku si gamu, meke kaqu koa ia gamu sa popoa sapu ele va tatara nia e Zihova koari na tiatamamia pukerane. ² Mi balabala ia sa tinura te Zihova sa mia Tamasa koasa inene gelena hie koari ka made navulu puta vuaheni hire pa korapa popoa qega, meke va tutuvuni gamu tinasuna Sa pude podeke gamu, meke pude mi gilania sapu nasa si hiva tavetia gamu be guana va tabei gamu sari Nana tinarae. ³ Ele va ovia gamu Sa; beto asa si ponini gamu mana Sa pude mi hena ia gamu sa ginani sapu lopu hite hena ia gamu meke sari na tiatamamia pukerane. Evania Sa sapu gua asa pude va gilani gamu sapu sa tie si lopu tale toa pa bereti mo, ba koari doduru zinama pu zama ni Tamasa. ⁴ Koari ka made navulu puta vuaheni arini si lopu hite lulutu na popozu sari na mia poko, meke lopu hite ozono tugo sari na nenemia. ⁵ Mi gilania sapu se Zihova sa mia Tamasa si hoke va tofoto gamu na va kilasa gamu, kekeono gua tugo sapu va tofoto sa tamadia sari nana koburu. ⁶ Gua asa, ke mi va tabea si Asa. Mi taveti gua sapu zamani e Zihova koa gamu; mi toa koari Nana tinarae. ⁷ Se Zihova sa mia Tamasa si turana lani gamu koasa popoa masuruna, sa popoa sapu koa ia soku leana na bukaha na kolo pa kauru pepeso sapu totolo vura koari na lolomo na toqere. ⁸ Meke na popoa sapu toqoli na huiti na bale, meke na vaeni, piqi, pomeqaraneti, olive, meke gua tugo na zipale. ⁹ Namu lopu kaqu ovia na qaga nia gamu si keketona vasina. Sari na patu si koai na aeana, meke kote boka gelia gamu sa kopa koari na toqere. ¹⁰ Pana henahena meke dena si gamu, si mi vahesia se Zihova sa mia Tamasa koasa pepeso masuruna sapu ponini gamu Sa.

Vina Balau pana Muli nia Gamu se Zihova

¹¹ Mi kopu nia gamu pude lopu muli nia se Zihova sa mia Tamasa; kaqu va tabei gamu sari Nana tinarae sapu ponini gamu rau pa rane hie. ^{††12} Pana ari gemi

† 8:3 Mt 4:4; Lk 4:4 †† 8:11 Hoz 13:5-6

gamu, meke kuri mia vetu leadi pude koa, ¹³ meke pana soku lala dia sari na mia bulumakao na sipi meke sari na mia poata na qolo, meke sari doduru mia likakalae ba soku laladia tugo, ¹⁴ si mi lopu vahesi puleni gamu na muli nia se Zihova sa mia Tamasa sapu harupu gamu pa popoa Izipi, vasina pu koa pinausu si gamu. ¹⁵ Meke ele turana gamu Sa koasa qega lavata meke tasunana, sapu koa ia na noki variva mate meke sari na nenege. Meke koasa popoa popana sapu loke kolona si va titisi vura poni gamu Sa sa kolo koasa patu lavata. ¹⁶ Meke pa korapa qega si poni gamu Sa sa mana pude hena ia, sa ginani sapu lopu hite ele henai ri na tiatamamia pukerane. Meke va atui Sa sari na tinasuna pude podeke gamu, pude pa vinabetona si kaqu va tamanaeni gamu likakalae leadi Sa si gamu. ¹⁷ Pude namu lopu kaqu balabala ia gamu sapu mia vina gavorodi telemia pa mia ninira soti si arini. ¹⁸ Mi balabala ia sapu e Zihova sa mia Tamasa si ponini gamu sa ninira pude boka tagotago. Evania Sa sapu gua asa, sina lopu hobea Sa sa vinariva egoi sapu tavetia Sa koari na tiatamamia pukerane osolae kamao pa rane ninoro. ¹⁹ Lopu kaqu muli nia gamu se Zihova sa mia Tamasa babe luli na vahesi gamu sari kaiqa tamasa, meke nabulu ni si arini. Ba va balau gamu rau pa rane ninoro, sapu kaqu mate beto si gamu be tavetia gamu sapu gua asa. ²⁰ Meke be lopu va tabea gamu se Zihova si kaqu tava mate beto si gamu, kekeono gua ri na butubutu sapu kaqu va matei tugo Sa sipu rapata la si gamu.

Lopu koasa Tinoto tadi na Tinoni Izireli

(Ekisidasi 32:1-35)

9 Ego, mi va avoso mae si gamu na tinoni Izireli! Pa rane ninoro si kote karovia gamu sa Ovuku Zodani, meke kaqu vagia gamu sa popoa tadi na butubutu nomadi, meke ninira holani gamu sari na dia vasileana nomadi hola, meke sari na gobadi si ululu kamo la gua pa galegearane. ² Sari na tiena sa popoa si ululudi meke niniradi hola, gua rina malivi sapu ele avosoni gamu ta zamae sapu namu loke tie si boka va kilasi, gua. ³ Ba kamahire si kote dogoria telemia sapu e Zihova sa mia Tamasa, si kaqu ene va kenue koa gamu guana nika halalana. Kaqu va kilasi gamu si arini, tofoto rapata la si gamu, meke kaqu ta hadu vura taloa si arini, meke lopu kaqu sana ta huarae, gua sapu ele va tatara nia Sa.

⁴ Meke pana ele hadu va taloa pani e Zihova sa mia Tamasa si arini, si lopu kaqu zama golomo guahe pa korapa bulomia si gamu, 'Turana maeni gami e Zihova tani pude vagia sa popoa hie pa mami tinoto soti,' gua. Lokari hokara, kaqu hadu vura vatuni e Zihova sari na tinoni hire, sina tava kilasa si arini koari na dia tinavete kaleadi sisigiti. ⁵ Lopu koa gua sapu na leamia meke tavete va tofoto si gamu meke vatu nia e Zihova sa dia popoa. Ba kaqu hadu vurani e Zihova si arini, sina kaleana hola sa dia tinavete, meke gua tugo sapu hiva kopu nia Sa sa Nana vina tatara sapu tavetia Sa koari na tiatamamia, se Ebrahami, Aisake, meke

Zekopi. ⁶ Mi gilania sapu lopu vatu nia e Zihova sa popoa masuruna hie, sina koa gua sapu na tie toŋoto si gamu. Lokari hokara, na tie lopu hiva ta totozie na koromia va avoso si gamu.

⁷ Kaqu balabala ia gamu sapu gua meke bugoroni gamu e Zihova sa mia Tamasa pa korapa popoa qega. Koasa rane sipu taluarae si gamu pa popoa Izipi, osolae kamo si gamu pa rane hie, si hoke lopu lulia mo gamu si Asa. ⁸ Meke gua tugo pa toqere Saenai si va bugoria gamu se Zihova meke hiva va mate gamu Sa. ⁹ Sipu ene sage la si rau pa batu toqere pude vagi sari na patu labelabe, vasina sapu ta kubere sari na vinariva egoi te Zihova meke tamugamu. Meke ka made ŋavulu puta rane na boŋi si koai rau vasina, meke lopu hite hena ia babe napoa rau si keketoŋa vasina. ¹⁰ Beto asa si maeni e Zihova koa rau sari karua patu labelabe pu ele kubereni pa limana soti Sa saripu ele zamani Sa koa gamu pa nika, koasa rane sapu varigara si gamu koasa toqere. ¹¹ Meke sipu hola sari ka made ŋavulu puta rane meke ka made ŋavulu puta boŋi si maeni e Zihova koa rau sari karua patu labelabe vasina sapu kubere gorenai Sa sari ka manege puta tinarae.

¹² Beto asa si zama mae koa rau se Zihova, 'Mu tuturei gore taloa koasa toqere hie. Ura sari na mua tinoni saripu ele turaŋa vurani goi pa popoa Izipi, si ele koa pa tinasuna meke lopu toŋoto sari na dia tinavete. Ele va karia rini sapu gua zama nia Rau koa rini pude lulia, meke na beku tu si ele tavetia rini.'

¹³ Meke gua pule he si zama nia e Zihova koa rau, 'Gilania Rau sapu na tie tasunadi sari na tie hire. ¹⁴ Ke veko Au tu, Maqu va mate betoi gedi pude lopu kaqu ta gilana hokara si arini. Meke agoi mo si kaqu na tamana sa butubutu lavata meke ŋiŋira holani sarini,' gua.

¹⁵ Ke ene gore pule koasa toqere si rau sipu korapa huruŋu sa nika pa toqere. Meke paleki qua sari karua patu labelabe sapu koai na kinubekubere vinariva egoi. ¹⁶ Meke sipu doŋo atu si rau si ele va karia gamu sa zinama te Zihova sa mia Tamasa sapu ele zama nia Sa koa gamu, meke ele tavete va sea si gamu koe Zihova koasa tinavetena sa beku qolo sapu keha luli nia gamu koasa bulumakao kokoreo. ¹⁷ Ke gua asa si gona ilasani rau pa kenumia gamu sari na patu labelabe. ¹⁸ Beto asa si eko oporapaha pule si rau pa kenuna e Zihova koari ka made ŋavulu puta rane meke boŋi, meke lopu hite hena ia rau si keke vasi ginani na napo kolo na gua. Tavete gua asa si rau, sina ele va sea si gamu pa kenuna e Zihova meke va bugoria gamu si Asa. ¹⁹ Ura matagutu nia rau sa tinaŋaziri te Zihova sapu kaqu kamo la gua koa Sa koasa ginugua mia gamu meke ona hiva va mate beto gamu Sa. Ba ele avosau e Zihova pa totoaso asa.

^{††20} Meke ele bugoro nia tugo e Zihova se Eroni meke hiva va matea tugo Sa si asa. Ke varavara nia tugo rau se Eroni pa totoaso asa. ²¹ Meke vagia rau sa tinitoŋa kaleana sapu ele tavetia gamu, sapu sa bulumakao

† 9:9 Ekd 24:18 †† 9:19 Hib 12:21

qolo, meke sulua rau pa nika. Huara va umumu pania rau, guana kavuru, meke taburu la nia rau pa leana sapu totolo gore pa toqere.

²² Totoso koa gamu pa Tabera, meke Ma'asa, meke pa Kibirote Hatava si va bugoria tugo gamu se Zihova sa mia Tamasa. ^{†23} Meke sipu garunu taloani gamu Sa pa Kadesi Banea meke zama, 'La mamu vagia sa popoa sapu ele ponini gamu Rau,' gua. Ba va gugue nia gamu sa zinama te Zihova sa mia Tamasa, meke lopu hite ronua na va tabea gamu si Asa. ^{††24} Ele hoke va gugue nia tu gamu se Zihova pa pinodalaena sipu gilana gamu rau.

²⁵ Ke hoqa todoŋo si rau pa kenuna e Zihova koari ka made ŋavulu puta rane na boŋi, sina kote va mate gamu Sa gua sapu zama nia Sa. ²⁶ Meke zama guae si rau koe Zihova pa qua vinaravara, 'Kei Zihova Tamasa, Mu lopu va matei sari na Mua tie soti, saripu ele harupi Goi pa Mua ŋiniraŋira lavata meke turaŋa vurani Goi pa popoa Izipi koasa limamu sapu heheda. ²⁷ Mu balabala i sari Mua nabulu Ebarahami, Aisake, meke se Zekopi. Mu lopu doŋo la i sari na vina gugue tadi na tinoni hire, meke sari na dia kinaleana na sinea. ²⁸ Kote zama guae sari na tinoni pa popoa Izipi, "Na lopu boka va kamo la i Goi koasa popoa sapu ele va tataria nia Goi koa rini, meke na kanai tugo Goi si arini, ke turaŋa vura lani Goi pa popoa qega pude va mate betoi gedi," gua. ²⁹ Ba arini sari na Mua tinoni soti, saripu ele turaŋa vurani Goi pa Mua ŋiniraŋira lavata, sapu sa limamu sapu qaqaama la nia Goi koa rini.'

Sari na Patu Labelabe Kekeŋoŋo gua sapu Ta Tavete Kekenu

(Eksidasi 34:1-10)

10 Meke zama mae koa rau se Zihova, 'Mu taveti karua patu labelabe kekeŋoŋo gua puta sapu ta tavete kekenu, mamu tavetia tugo keke bokese huda pude mu vekoi si arini pa korapana, mamu ene sage mae pa toqere. ² Meke kaqu kuberi Rau gua sapu ele kuberi Rau tatasana koari na patu labelabe saripu ele va huara ineti goi, beto asa si kote voi i goi pa korapa bokese huda si arini.'

³ Gua asa, ke tavete nia huda akesia rau si keke bokese, meke peqoi rau si karua patu kekeŋoŋo sapu kekenu meke paleke atuni rau pa toqere. ⁴ Meke kuberi e Zihova koari na patu labelabe sari na zinama gua pu ta kubere kekenu, sapu sari ka manege puta tinarae saripu taraeni gamu Sa, sipu zama atu si Asa pa korapa nika koasa rane sapu varigara ia gamu pa toqere. Arini sari na patu labelabe saripu va mae i e Zihova koa rau. ⁵ Meke kekere pule si rau meke taluarae gore pule koasa toqere. Meke vekoi rau si arini pa korapana sa Bokese Vinariva Egoi d sapu tavetia rau, gua tugo sapu garunu nau e Zihova, meke koa si arini vasina podalae koasa totoaso asa," gua se Mosese.

‡ 9:22 Nab 11:3,34; Ekd 17:7 †† 9:23 Nab 13:25 kamo hinia 14:38; Diut 1:21,26; Hib 3:16

⁶ Meke taluarae koari na berukehe tadi na tinoni pa Zakana sari na tie Izireli meke topue la pa Mosere. Meke vasina si mate meke ta pomunae se Eroni. Meke se Eleaza sapu sa tuna koreo si sogo hobea si asa koasa tinavete hiama. ¹⁷ Meke taluarae si arini vasina meke la gua pa Gudugoda meke hola la pa Zotibata, keke popoa pu koa ia na kolo. ⁸ Meke koasa toqere vasina si ta vizata vata kale sari na tie koasa butubutu Livae pude n̄ati hiniva nia sa Bokese Vinariva Egoi pude nabulu nia guari na hiama meke manani sari na tinoni pa korapa pozana Sa, osolae kamo pa rane n̄inoroi. ¹⁹ Gua asa, ke lopu tago pepeso sari na butubutu Livae. Lopu kekeḡoḡo ri kaiqa butubutu pule sapu tago pepeso, ba e Zihova, mo sa dia tinago gua sapu tozini e Zihova sa mia Tamasa.

¹⁰ Meke zama pule se Mosese, "Meke koa mo pa toqere si rau koari ka made n̄avulu puta rane na bon̄i, gua tugo pa tooso kekenu. Meke va avosau na va ego pule au Zihova si rau pude lopu kaqu va kaleana gamu. ¹¹ Meke zama koa rau se Zihova, 'Mu turaḡa lan̄i goi sari na tie koasa siraḡa pude ene nuquru la gua koasa popoa sapu ele va tatara nia Rau koari na tiatamamia,' gua si Asa.

Sapu gua Hiva nia sa Tamasa

¹² Ke gamu na tinoni Izireli, mi avoso mae kamahire, mamu taveti gua sapu hivani gamu e Zihova sa mia Tamasa pude taveti. Mi vahesia na va tabei sari doduru gua pu zamani e Zihova koa gamu. Mi tataru nia na nabulu nia si Asa pa doduru binalabala pa korapa bulomia. ¹³ Mi va tabei sari doduru Nana tinarae, sapu ponini gamu rau pa rane n̄inoroi pude koa valeana si gamu. ¹⁴ Ura te Zihova sa mia Tamasa sari na maḡauru; meke sa pepeso si tanisa tugo meke sari doduru likakalae vasina. ¹⁵ Ba sa tataru te Zihova koari na tiatamamia si n̄inira hola, ke vizata gamu Sa ba lopu sari kaiqa votiki tie pule. Gamu si Nana tie soti. ¹⁶ Gua asa, ke mi va tabea se Zihova kamahire, mamu lopu va gugue nia. ¹⁷ Ura Zihova sa mia Tamasa si na n̄ati Tamasa tadi doduru tamasa, na Baḡara tadi na baḡara. Na Tamasa lavata meke hehedana, meke variva matagutuna, meke garona pude tava tabe tugo si Asa. Meke lopu hoke toka kale. ¹⁸ Meke toka va leanani Sa saripu eapadi na nabonabokodi meke tataruni na poni poko Sa sari na tie karovodi. ¹⁹ Ke gamu ba kaqu tataruni tugo sari na tie karovodi, ura gamu ba ele na pinausu mo keke tooso pa popoa Izipi. ²⁰ Kaqu pamaḡa nia na vahesi kalea mo gamu se Zihova sa mia Tamasa. Kaqu soto va nabu pa mia rinaḡeraḡe, meke tokotokoro pa korapa pozana Sa si gamu. ²¹ Asa sa mia Tamasa, kaqu vahesia gamu si Asa. Ura ele dogori gamu pa matamia soti sari na tiḡitoḡa variva magasadi saripu tavete vatuni Sa koa gamu. ²² Ari ka zuapa n̄avulu puta mo sari na tiatamamia sipu la pa popoa Izipi si arini. Ba kamahire

si va soku gamu e Zihova sa mia Tamasa si gamu gua ri na pinopino pa maḡauru. [#]

Sa Vina Lavatana e Zihova

11 Mi tataru nia se Zihova sa mia Tamasa, mi va tabei sari doduru Nana tinarae na vina tumatuma. ² Pa rane n̄inoroi si mi balabala pulei saripu gilani na va nonogai gamu gua sapu dogoro soti gamu koa Sa. Lopu sari na tumia si gilani sari na vina nonoga hire, ba gamu tu. Dogoria gamu sapu na Tamasa Lavata se Zihova. Dogoria gamu sa Nana n̄iniraḡira, sa Nana vina tukana nomana hola, ³ meke sari Nana tinavete variva magasadi. Dogori tugo gamu sari na tinavete pu ele taveti Sa koasa baḡara pa popoa Izipi meke doduruna sa nana popoa lavata. ⁴ Dogoria gamu sapu gua evaḡi Sa koari na tie varipera pa popoa Izipi, sipu hadu luli gamu rini. Sari na dia hose na totopili varipera, si lodu mate beto pa korapa Kolo Ziḡara. ⁵ Ele gilania gamu sa tinokae sapu tavetia e Zihova koa gamu pa korapa soloso qega, sipu lopu ele kamo tani, ⁶ meke gua tugo sapu ele taveti Sa koari karua tuna koreo e Eliabi, ari Datani meke e Abirami pa butubutu te Rubeni. Pa kenudia ri doduru tie si viqala rua sa pepeso meke onolo toai si arini, meke sari na dia tamatina, dia ipi, meke sari doduru dia nabulu, na pinausu kurukuru. ⁷ Uve, sari doduru ginugua nomadi arini saripu taveti e Zihova si ele dogoro betoi gamu.

Ta Hivae pude Va Tabei rina Tinoni sari na Tinarae

⁸ Mi va tabei sari doduru tinarae saripu va tumatumaeni gamu rau pa rane n̄inoroi, pude boka karovia gamu sa Ovuku Zodani, meke la koa ia sa popoa sapu kaqu nuquru la ia gamu. ⁹ Meke kaqu koa va seunae hola si gamu koasa popoa masuruna, sapu sokua na ginani na zipale sapu gua ele va tatara nia e Zihova pude ponia koari na tiatamamia meke sari na dia sinage na sage. ¹⁰ Sa popoa sapu kaqu la koa ia gamu si lopu kekeḡoḡo gua sa popoa Izipi vasina koa gamu pukerane. Pana hiva lelete gamu vasina, si valavala kolo na tavetavete va n̄inira hola si gamu koari na mia inuma, ¹¹ ba sa popoa sapu kaqu la nuquria gamu si na popoa toqetoqere na pezara sapu hoqa ia na ruku mae guana pa maḡauru. ¹² Doḡo gore na kopu totoko nia e Zihova sa mia Tamasa sa popoa asa pa doduruna sa vuaheni.

¹³ Gua asa, ke mi va tabei sari doduru tinarae saripu ponini gamu rau pa rane n̄inoroi, mi tataru nia se Zihova sa mia Tamasa, meke nabulu va hinokara nia pa doduru bulomia. ¹⁴ Be tavete gua asa si gamu si kote garunia Sa sa ruku pa mia popoa, pana hiva nia gamu, koari dia tooso garodi, pude kaqu ari gemi huiti, vaeni, meke na oela olive si gamu, ¹⁵ meke na duduli tadi mia bulumakao. Doduru tooso si kaqu ari gemi ginani si gamu. ¹⁶ Lopu va malumi sari na mia

† 10:6 Nab 20:28, 33:38 †† 10:8 Nab 3:5-8 ‡ 10:10 Ekd 34:28
 †† 10:17 1 Tim 6:15; Rev 17:14, 19:16; TTA 10:34; Rom 2:11; Qal 2:6;
 Epi 6:9

‡‡ 10:22 Zen 15:5, 22:17, 46:27 ‡‡† 11:3 Ekd 7:8 kamo hinia
 12:13 ‡‡‡ 11:4 Ekd 14:28 § 11:6 Nab 16:31-32 §† 11:13 Liv
 26:3-5; Diut 7:12-16, 28:1-14

tinoa soti pude ta turaña va seu koe Zihova koari na ninabuludi ri kaiqa tamasa kokohadi. ¹⁷ Pana evañia gamu sapu gua asa, si kote bugoroni gamu e Zihova, meke lopu kaqu va rukua Sa sa popoa, meke lopu kote vua sari linetelete. Beto asa, si lopu kaqu sana mate si gamu vasina koasa pepeso masuruna sapu ponini gamu e Zihova.

¹⁸ Mi balabala pulei sari na qua zinama pa korapa bulomia meke maqomaqo mia, kubere goreni, mamu pusini pa limamia guana pizopizo, meke pa raemia pude va balabalani gamu doduru toto. ¹⁹ Mi variva tumatumae ni koari na tumia. Mi vari vivinei ni toto koe pa mia vetu, babe ene pa siraña, toto magogoso, ba be tavetavete. ²⁰ Mi kubere goreni koari na sasadadi rina barabara pa mia vetu. ²¹ Pana gua asa, si kaqu koe va gelenae hola si gamu meke sari na tumia koasa popoa, sapu va tatara nia e Zihova sa mia Tamasa, pude ponía koari na tiatamamia. Kaqu koe va seunae si gamu kekeñoño guana mañauru si koe panaulu koasa pepeso.

²² Mi kopuni sari doduru tinarae na vina tumatumae saripu ele poni gamu rau: Mi tataru nia se Zihova sa mia Tamasa, mi va tabei sari doduru Nana zinama, mi kalavarae va nabu koe Sa. ²³ Be tavete gua asa si gami si kaqu hadu va seu Sa pa Nana ñinirañira sari doduru butubutu pa kenunia, meke kaqu la koe ia gamu sa popoa tadi doduru butubutu lavata saripu ñinira holani gamu si gamu. ²⁴ Doduru pepeso saripu kote neti kamo gamu si kaqu tamugamu beto. Sa kokoina sa mia kali popoa, si kaqu podalae koasa qega kali la pa Izipi meke kamo la gua koari na toqetoqere Lebanoni, meke retese la gua podalae koasa Ovuku Iuparetisi pa kali gasa rimata meke kamo la gua koasa kolo Meditareniani pa kali lodu rimata. ^{†25} Koari doduru popoa pu la nuquri gamu, e Zihova sa mia Tamasa, si kaqu va matagutu beto atuni sari na tie koe gamu gua sapu ele va tatara nia Sa, sapu loke tie si kaqu boka hukata gamu si gamu.

²⁶ Mi avoso mae, pa rane ñinoroi si poni gamu rau sa toto pude vizatia sa minana babe tinalevei. ²⁷ Kaqu poni gamu rau ñinoroi sa minana, be va tabei gamu sari na zinama te Zihova sa mia Tamasa. ²⁸ Be lopu va tabei gamu sari na tinarae hire, meke kekere latu pa votiki vinahesidi ri kaiqa tamasa, saripu lopu hite vahesi gamu pukerane, si kaqu ta levei si gamu.

²⁹ Pana va kamo gamu e Zihova koasa popoa sapu kaqu la koe ia gamu, si kaqu la tozi va ululae ni gamu sari na tinamanae koasa toqere Qerizimi, meke sa tinalevei koasa toqere Ebali. ^{‡30} Gilania gamu sapu sari karua toqere hire, si koe pa kali karovona sa Ovuku Zodani pa kali lodu rimata, vasina koe rina tinoni Kenani. Lopu seu si arini koasa huda hopena pa More sa vasina hopena, meke koe si arini koasa pezarana sapu lopu seu pa Qiliqali. ³¹ Lopu seunae meke kaqu la karovia gamu sa Ovuku Zodani, meke kaqu la koe ia gamu sa popoa, sapu kaqu ponini gamu e Zihova sa

mia Tamasa. Pana vagia gamu meke koe vasina si gamu, ³² si mi va balau, mi va tabei sari doduru tinarae na vina tumatumae saripu ponini gamu rau pa rane ñinoroi.

Kekeke Mo sa Vasina Hopena Tana Vinahesina Zihova

12 Hire sari na tinarae saripu kaqu va tabei gamu pa doduruna sa mia tinoa sipu koe si gamu koasa popoa sapu ponini gamu e Zihova sa Tamasa tadi na tiatamamia. Kaqu luli gamu si arini! ² Mi huara va ineti sari vasidi pu vahesi ri na tinoni sari na dia tamasa beku, koari na toqere na botubotu ululudi meke pa kauru hudahuda nomadi. ³ Mamu zuzulu goreni sari na dia hope, na muzara va umumi sari na dia dedegere patu hopedi. Mamu sulu pani sari na dia beku Asera, na maho goreni sari na dia beku pude lopu kaqu hite vahesi pulei rini koari na dia vasidi arini. [†]

⁴ Mu lopu vahesia se Zihova sa mia Tamasa pa hahanana gua sapu vahesia rina tie hire sari na dia tamasa. ⁵ Ba gamu si kaqu la hata ia si keke vasina sapu kaqu vizatia e Zihova sa mia Tamasa pa varikorapadia ri doduru butubutu tinoni, vasina sapu kaqu mae sari na tie pa kenuna Sa meke vahesia si Asa. ⁶ Vasina si kaqu taveti gamu sari na mia vina vukivukihi va uququ, meke sari na mia keke pa manege, na vinariponi, na vinariponi pu va tatarani gamu koe Zihova, meke sari na mia vinariponi moka, meke sari na tudia kenudi ri na mia rovana bulumakao meke na sipi. ⁷ Vasina pa kenuna e Zihova sa mia Tamasa si kaqu varigara si gamu somanae koari na mia tatamana meke henahena qetuqetu koe gua koasa minana te Tamasa sapu vata evañia Sa koe gamu.

⁸ Pana mae sa toto, si lopu kaqu taveti sapu gua taveti gita tani pa rane ñinoroi. Ba gita si korapa tavetia gua sapu garona pa nada binalabala soti, ⁹ sina lopu ele kamo gamu sa vasina sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, meke vasina si kaqu koe pa binule si gamu. ¹⁰ Ego, pana karovia gamu sa Ovuku Zodani, si kaqu ponini gamu e Zihova sa popoa sapu kaqu va sare gamu Sa koari doduru mia kana, meke kaqu koe pa binule si gamu. ¹¹ Meke kaqu vizatia e Zihova si keke vasina, pude kaqu tavaresi vasina si Asa, meke kaqu paleke maeni gamu koasa vasina sari doduru tinitoña saripu garununi rau koe gamu. Sari na mia vina vukivukihi va uququ, meke kaiqa mia vina vukivukihi pule, sari na mia keke pa manege meke na mia vinariponi, meke sari kaiqa mia ñati vinariponi pule sapu va tatara veko ni gamu koe Zihova. ¹² Mi koe qetuqetu somanae koari na mia koburu meke sari na mia nabulu pa kenuna e Zihova sa mia Tamasa. Meke gua tugo koari na tie Livae saripu koe koari na mia vasivasileana. Mi balabala ia sapu sari na tie Livae si kaqu loke dia pepeso soti teledia. ¹³ Kaqu va balau si gamu, pude lopu kaqu tavetia sa mia vina vukivukihi va uququ koe ke vasina sapu vizatia gamu. ¹⁴ Vasina

† 11:20 Diut 6:6-9 †† 11:24 Zos 1:3-5 ‡ 11:29 Diut 27:11-14; Zos 8:33-35

‡† 12:3 Diut 7:5

mo sapu vizatia e Zihova sa mia Tamasa, koa ke butubutu koasa pinaqaha popoa asa si kaqu taveti gamu sari na mia vina vukivukihi va uququ meke sari kaiqa toṅa pule saripu garununi gamu rau pude taveti. ¹⁵ Ba gamu si ta rupaha mo pude va matei meke henai sari na kurukuru pavei vasina koa gamu. Kaqu sokudi gua sapu ponini gamu Zihova si kaqu henai gamu. Koa gamu doduru pu via meke lopu viamia, si kaqu henai gamu si arini. Gua tugo sapu ele hoke hena ia gamu sa masa kurukuru dia meke anitelopi †, si boka hena i gamu sari masadi ri mia kurukuru koari na mia vasileana soti. ¹⁶ Ba lopu kaqu napoi gamu eharadi; kaqu zoropo pani guni mo na kolo gamu pa pepeso si arini. ††¹⁷ Meke saripu te Zihova hire si lopu kaqu henai gamu koari na mia vasivasileana soti: sari na vina manegedi rina mia huiti, na vaeni, babe sari na oela olive, meke sari na tudia kenudi ri na mia bulumakao, na sipi, na mia vinariponi saripu zama tokotokoroni gamu koe Zihova, meke sari na mia vinariponi moka, meke kaiqa pule mia vinariponi. ¹⁸ Ba gamu meke sari na tumia meke sari na mia nabulu meke sari na tie Livae saripu koadi koari na mia vasivasileana si boka henai sari na vinariponi hire, ba tale pa kenuna mo e Zihova sa mia Tamasa; pa keke vasina vahesihesiana sapu vizatia Sa. Meke kaqu koa qetuqetu holani gamu sari doduru likakalae saripu taveti gamu. ¹⁹ Ba mi lopu gala pani gamu sari na tie Livae saripu koa koa gamu ninae rane sipu toa si gamu pa mia popoa.

²⁰ Pana va nomaia e Zihova sa mia Tamasa sa mia kali popoa sapu gua ele va tataru nia Sa koa gamu, si kote boka lalae gamu mo sa hinenadi rina masadi rina kurukuru. ²¹ Be seu koa gamu sa vasina vahesihesiana sapu vizatia e Zihova sa mia Tamasa, meke be hiva vahesia gamu si Asa, si kote boka va matei gamu sari na bulumakao babe na sipi sapu ele zamani gamu rau. ²² Be viadi babe lopu viadi sari na tie, ba boka hena mo si arini, gua puta sapu hena ia gamu sa masana sa dia meke sa anitelopi. ²³ Ba va balau si gamu pude lopu hena ia sa ehara, sina na tinoa si asa; meke lopu ta hivae pude kaqu hena ia gamu sa tinoa meke masana. ††²⁴ Lopu kaqu hena ia gamu sa ehara, ba zoropo pania guana kolo pa pepeso. ²⁵ Ego, be va tabea gamu sa tinarae hie si kaqu qetuni gamu e Zihova si gamu, meke kaqu koa valeana si gamu doduru, meke sari na tudia ri na tumia koari na sinage luli mudi mae koa gamu. ²⁶ Ba mi paleke lani sari na tinotoṅa madidi meke sari kaiqa pule, saripu ele zama tokotokoroni pude valani, mi la koasa vasina hopena tanisa Ipi Hopena sapu kaqu vizatia e Zihova.

²⁷ Mi va vukivukihi ni vasina sari na mia vina vukivukihi va uququ koasa hope te Zihova. Meke va vukivukihini tugo sari na mia vina vukivukihi, saripu kaqu ta zoropo la sa eharana pa hukihukirina sa hope, meke boka hena ia gamu sa masana sa kurukuru. ²⁸ Mi kopu na va tabe valeani sari doduru tinarae hire saripu

vatui rau koa gamu; pude mi koa valeana si gamu, meke sari na tumia saripu kaqu luli mudi mae koa gamu, sina asa sa tinavete leana meke toṅoto pa kenuna e Zihova sa mia Tamasa.

Sa Binalabala pude Lopu Vahesi Tamasa Huporodi

²⁹ Pana va kilasi e Zihova sa mia Tamasa sari na butubutu meke hadu va seui gamu sari na tinoni si kaqu tiqe la koa ia gamu sa vasina asa. ³⁰ Meke pa mudina sapu ele ta huarae si arini pa kenunia gamu, si mi kopu sisigiti nia pude lopu nanasani gugua sari na dia tamasa, 'Vegugua beka sari na vinahesi tadi na butubutu tinoni hire koari na dia tamasa? gua. Gami ba hiva luli gua tugo asa,' gua.

³¹ Mi lopu vahesia se Zihova sa mia Tamasa pa hahanana gua sapu vahesi rina tie huporo sari na dia tamasa, sina pa doduru dia vinahesidi rina dia tamasa huporodi si votikaedi pa vinahesi, sapu kilui e Zihova. Va vukivukihini tugo rini sari na tudia pa nika pa hope.

³² Mi taveti sari doduru tinarae saripu garununi gamu rau pude taveti; ba mi lopu hodai babe okipani si kaiqa toṅa koa rini. ††

13 Be keke poropita babe tie sapu boka ruparupaha pinutagita si turu vura koa gamu, meke ponini gamu sari na ginugua vinari va magasadi na vina gilagila, ² meke be tava gorevura sari na tinavete variva magasadi meke sari na vina gilagila saripu zama vurani sa meke zama si asa, 'Aria, mada luli pulei kaiqa tamasa, sari na tamasa saripu lopu gilani gamu; mada vahesi si arini,' gua. ³ Mi lopu va avosi sari na zinama tanisa poropita babe tanisa tie putaputagita asa. Na hiva podeke gamu mo e Zihova sa mia Tamasa si gamu, pude boka gilana valeania sapu be tataru nia gamu si Asa pa doduru bulomia meke pa doduru maqomaqo mia. ⁴ Kaqu lulia mo se Zihova sa mia Tamasa, meke kaqu va lavatia gamu si Asa. Kaqu kopuni na va tabei gami sari Nana tinarae. Kaqu nabulu nia na soto va nabu koa Sa si gamu pa mia rinaṅerane. ⁵ Ba garona pude kaqu tava mate palae sa poropita babe sa tie putaputagita, ura zama nia sa si pude kekere taloa si gamu koe Zihova sa mia Tamasa, sapu turaṅa vurani gamu pa popoa Izipi, meke harupu va seu gamu koasa popoa sapu va pinausu gamu si gamu. Podekia sa pude va taloa gamu koasa sirana sapu taraeni gamu e Zihova sa mia Tamasa pude lulia, mi va mate pani sari na tie kaleadi gua arini koa gamu.

⁶⁻⁸ Be kaiqa turaṅamia, guana tasimu soti, babe tumu koreo na tumu vineki, babe sa mua barikaleqe sapu tataru hola nia goi babe sa mua baere soti, si zama golomo guahe koa goi, 'Aria mada la vahesi sari kaiqa tamasa,' gua, ba mu lopu va gunagunana nia na avosia nana zinama. Mu lopu talotoṅa nia babe tataru nia, tokatoka nia, na lavelave nia. Sari na tamasa huporodi si lopu gilani gamu babe ari na tiatamamia. Tavahehi si arini koari na tinoni pu koa tata pa vari likohae mia gamu, babe koa va seu koa gamu. ⁹ Mi va

† Sa dia meke sa anitelopi si keke kurukuru made nene.

†† 12:16 Zen 9:4; Liv 7:26,27, 17:10-14, 19:26; Diut 15:23 † 12:23 Liv 17:10-14

†† 12:32 Diut 4:2; Rev 22:18,19

matea gana sa tie pu hiva turaña va sea gamu; mi gona kenu nia patu. Beto hoi si tiqe ari kaiqa pule. ¹⁰ Gona va mate nia patu gana, sina hiva podekia sa pude turaña va seu gamu koe Zihova sa mia Tamasa, pu harupu gamu pa popoa Izipi, vasina pu tava pinausu si gamu. ¹¹ Meke kaqu avosia ri na tinoni Izireli sapu gua ta evaņa, si kote matagutu si arini, meke lopu kaqu tavete pulei rini sari na hahanana kaleadi gua arini.

¹² Pana koa si gamu koari na vasileana nomadi, sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, meke be avoso ni gamu, ¹³ sari kaiqa tie kaleadi pa mia butubutu, saripu kokohai sari na tinoni koari na dia vasileana nomadi, pude vahesi sari na tamasa saripu lopu hite ele vahesi gamu pukerane. ¹⁴ Be guana avosi gamu sari na inavoso hoborodi gua arini, si mi viliti valeani, sapu be hinokara sapu sa kinaleana hie si ta evaņa va hinokara. ¹⁵ Be hinokara tugo, si mi va mate betoi sari doduru tie pu koa koasa vasileana nomana sana, gua tugo sari na dia bulumakao. Mi huaria meke va mate betoi sari na tie pa vasileana nomana sana. ¹⁶ Mi paleke betoi sari doduru likakalae pu tagoi ri doduru tie pu koa vasina, mamu veko varigarani pa siraņa pa korapana sa vasileana nomana. Mamu tiqe sulua sa vasileana nomana, meke sari doduru likakalae pu koa vasina, pude na mia vnahesi la koe Zihova sa mia Tamasa. Meke sa tinahuara si kaqu koa hola ninæ rane meke loke tie kaqu kuri pulea sa popoa sana. ¹⁷ Namu lopu keke tinõtoņa pude ta sulu babe tava mate beto koasa tinahuara si kaqu kopu nia gamu pude mia soti, gua asa si lopu kaqu bugoro sisigiti gamu e Zihova, ba kaqu harupu gamu Sa koasa Nana tataru va tukana. Kaqu tataruni gamu Sa pa Nana tataru varivataleosae, meke lopu kaqu boka ta nae sinokudi rina mia tinoni, gua sapu ele va tatara nia Sa koari na tiatamada pukerane. ¹⁸ Kaqu taveti gamu sari doduru Nana hiniva meke va tabei gamu sari doduru Nana zinama na vina tumatuma saripu ponini gamu rau pa rane ninoroi.

Koari na Tie Ta Vizatadi te Tamasa

14 Gamu si na tinoni ta vizata mia koe Zihova sa mia Tamasa. Ke pana kaboi gamu saripu matedi, si mi lopu va bakorai tinimia babe neri va herodaloi batumia, kekeņõņõ gua sapu tavetia ri kaiqa tie huporo. ¹² Gamu si na tinoni te Zihova sa mia Tamasa; ele vizata gamu Sa, pude Nana tinoni soti si gamu sapu votikaemia koari doduru tinoni sapu koa pa popoa pepeso. ^{††}

Sari na Kurukuru Viadi meke Bonidi

(Livitikasi 11:1-47)

³ Mi lopu hena ia gamu si keketõņa bonina sapu lopu hiva nia Sa pude hena ia gamu. ⁴ Hire sari na kurukuru si boka henai gamu: bulumakao, sipi, qoti, ⁵ dia, sipi pinomona, qoti pinomona babe anitelopi. ⁶ Sari na

† 14:1 Liv 19:28, 21:5 †† 14:2 Ekd 19:5-6; Diut 4:20, 7:6, 26:18; Ta 2:14; 1 Pit 2:9

kurukuru arini si hamu va memehi sari na gedi ginani pa tooso vina rua, ba lopu paqaha rua kakarutu nenedi. ⁷ Sari na kurukuru pu lopu paqaha rua kakarutu nenedi meke lopu hamu va memehi tooso vina rua si lopu kaqu ta hena. Hire sari na kurukuru saripu lopu kaqu henai gamu: kameli, rabiti meke kurezu ‡. Lopu via sari na kurukuru hire. ⁸ Lopu hena boko. Na lopu via si arini. Paqaha rua sari kakarutu nenedi rini, ba lopu hamu va memehi rini sari na ginani pa tooso vina rua. Sari na kurukuru gugua hire si lopu kaqu henai gamu, na tiqi mo tinidi ba lopu kaqu tavetia gamu.

⁹ Doduru igana pa kolo pu koai nebenebedi meke koai na kapu igana si boka henai gamu, ¹⁰ ba saripu kokoadi pa korapa kolo meke loke nebenebedi babe memehi kapudi si lopu kaqu henai gamu. Lopu via si arini.

¹¹ Sari na kurukuru tapuru pu viadi si boka henai gamu. ¹²⁻¹⁸ Hire sari na kurukuru tapuru saripu lopu leadi sisigiti meke namu lopu kaqu henai gamu: Sari na atata, duduru, nae, manuvu, nao, seņeņe, soa, meke na veke. ^{††}

¹⁹ Doduru nokinoki hitehitekedi saripu ari tatapurudi si bonidi, meke lopu kaqu ta hena si arini. ²⁰ Saripu viadi mo si boka ta hena.

²¹ Sari na kurukuru matedi si lopu kaqu henai gamu. Koari na tie karovodi pu koadi mo koa gamu, boka va malumu lani gamu pude henai, babe la holuholuni gamu koari kaiqa tie karovodi, ba gamu na tie ta vizatamia koe Zihova sa mia Tamasa, si lopu kaqu henai, ura Nana tinoni Sa si gamu. ^{††}

Keke tuna qoti babe na tuna sipi sapu korapa susu pa tinana, si mi lopu raro turaņæ nia gamu koasa meleke tanisa tinana.

Vina Tumatumaena sa Keke pa Manege

²² Koasa mia vineko pa inuma si mi veko vata kalea si keke koari ka manege puta, saripu vagi gamu, koari doduru hopeke vuaheni. ^{†††23} Beto asa, mi paleke lani koa sa vasina sapu kaqu vizatia Sa pude koa si Asa pude tavahehi; meke vasina, pa kenuna e Zihova si kaqu henai gamu sari mia keke pa manege koari na huiti, vaeni, oela olive, meke sari na mua bulumakao na sipi ta podo kenudi. Kaqu tavetia gamu sapu gua asa, pude kaqu va nonoga ia gamu pude pamaņa nia se Zihova sa mia Tamasa doduru tooso. ²⁴ Be seu hola sa vasina sapu vizatia Zihova pude tavahehi, meke sari doduru keke pa manege saripu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa si soku sisigiti si mi tavete guahe: ²⁵ mi vata holu betoni sari doduru mia vinagi, mi paleke lani sari na poata koasa vasina sapu vizatia e Zihova.

‡ Sa kurukuru sapu ta pozae Hyrax pa zinama English si doņõ guana keke kurezu nomana. †† Kaiqa votiki kurukuru tapuru, saripu ta pozae bonidi si loke zinama Roviana, ke koa sari na pozadi pa zinama English pa kinubekubere hie: na falcon, buzzard, vulture, crow, ostrich, stork, pelican, hoopoes. Kaiqa tie si balabala ia sapu bonidi si arini sina gani rini sari na tinõtoņa bonidi kekeņõņõ sari na tomate na ehara. ††† 14:21 Ekd 23:19, 34:26 †††† 14:22 Liv 27:30-33; Nab 18:21

²⁶ Beto, mi holui gua sapu hivani gamu koari na poata: bulumakao, sipi, vaeni, na bia. Koasa vasina pa kenuna e Zihova sa mia Tamasa, si mi hena qetuqetu ni gamu meke sari doduru mia tatamana si arini.

²⁷ Ba sari na tie Livae saripu korapa koa koa gamu pa korapa mia vasileana nomana, si lopu kaqu mulinini gamu; sina loke dia tinago hokara si tagoa rini. ²⁸ Pa vina betodi ri doduru vina neta vuaheni, si kaqu paleke varigara lani gamu sari doduru mia vuvua keke pa manege, mi la vekoi pa mia vasileana. ²⁹ Sari na ginani hire si tadi na tie Livae, na loke dia tinago si tagoa rini, meke gua tugo sari na tie karovodi na eapadi meke saripu nabonabokodi pu koa koari na mia vasileana. Kaqu mae si arini meke henahena va deŋa. Mi tavetia sapu gua asa, meke kaqu manani gamu e Zihova sa mia Tamasa koari doduru mia tinavete pu taveti gamu.

Sa Vina Zuapa Vuaheni

(Livitikasi 25:1-7)

15 Koari doduru vina betobeto zuapa vuaheni, si kaqu veko pani gamu sari na gale tadirini pu veko gale koa gamu. ² Guahe si kaqu tavetia gamu: Gamu doduru sapu ade paki nia poata si keke tie Izireli turaŋamia, si kaqu veko pania sa nana gale. Lopu kaqu podekia sa pude la vagia sa poata, ura e Zihova tu telena zama nia pude veko pania sa gale. ³ Kote boka vagia gamu sa mia poata koasa tie karovona pu veko gale koa gamu, ba lopu kaqu boka vagia gamu sa poata koa keke turaŋamia soti pu veko gale koa gamu.

⁴ Lopu keke koa gamu Nana tinoni soti si kaqu koa malaŋa, ura kaqu manani gamu e Zihova sa mia Tamasa si gamu, koasa popoa sapu kaqu ponini gamu Sa, ⁵ be va tabei na kopuni gamu pa korapa bulomia sari doduru tinitoŋa saripu va tumatumaeni gamu rau pa rane ninoroi. ⁶ Kaqu manani gamu Sa, gua si va tatara nia e Zihova koa gamu, meke sokudi ri na butubutu si kaqu ta adei paki poata koa gamu. Ba lopu kaqu keke koari na butubutu sara, si kaqu ade pakini gamu poata. Kaqu baŋara ni gamu pa mia niniraŋira sari soku butubutu, ba loke butubutu si kaqu baŋarani gamu si gamu.

⁷ Be koa nana si keke tie Izireli turaŋamia soti, sapu malamalaŋana, meke koa si asa pa keke vasileana koasa popoa sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, si mi lopu puhi nia keketona koasa, ba mi ponia na toka nia si asa. ⁸ Mi poni moka va sokusoku nia sa tie malamalaŋana sana. ⁹ Lopu hekiheki ba mi variponi, lopu kiluna be tata kamo sa tososo pude taleosae sari na gale. Mi lopu va malumi sari na binalabala kaleadi gua arini pude nuquru pa mia binalabala. Be lopu va egoa gamu pude ponia poata si asa, si kote kebokeboni gamu sa koe Zihova, meke lopu kaqu ta qetue koe Zihova si gamu, meke kote ta poho sa mia sinea. ¹⁰ Lopu puhi, ba mi poni mokaia sa tie malamalaŋana, meke kaqu manani gamu e Zihova koari doduru tinitoŋa sapu tavetia gamu. ¹¹ Kaqu

koadia tugo si kaiqa tie Izireli habahualadi na malamalaŋadi, gua asa ke tozini gamu rau, mi poni mokai sari na tasimia. ††

Tokani sari na Pinausu

(Ekisidasi 21:1-11)

¹² Be keke tie babe barikaleqe Izireli tasimia, si vata holu pule nia, pude na pinausu koa goi, mamu vata rupahia goi si asa sipu va hokotia sa sa nana ninabulu koa goi koari ka onomo vuaheni dodurudi, meke koasa sa vina zuapa vuaheni, si kaqu vata rupahia goi meke taloa si asa. ¹³ Pana vata rupahia goi si lopu kaqu kokobana limana meke va taloa ia goi si asa.

¹⁴ Ele tamanae hola koe Zihova si goi ke mamu poni moka nia, sipi, huiti, meke na vaeni goi si asa. ¹⁵ Mi balabala pulea sapu na pinausu mo si gamu pa popoa Izipi pukerane, meke e Zihova sa mia Tamasa vata rupaha gamu; gua asa ke tozini gamu rau sa vina tumatumaie hie kamahire.

¹⁶ Ba be lopu hiva taluarae sa mua pinausu koa goi; gina kote tataru nigo sa meke sari na mua tatamana, meke kote hiva koa hola si asa. ¹⁷ Pana gua asa, si mamu turaŋa la nia pa sasadana sa mua vetu, mamu lopa ia taliŋana vasina; meke kaqu na mua pinausu si asa ninae rane. Mu tavete kekeŋoŋo gunia tugo sa mua pinausu vineki. ¹⁸ Mu lopu balabala va tasuna ia pana vata rupahia goi si keke pinausu, ura ele nabulu nigo sa koari ka onomo vuaheni dodurudi, meke sa poata sapu holu nia goi si asa tatasana si kukuruna mo sa tinabarana sa tie tavetavete. Tavetia sapu gua asa meke kaqu manani gamu e Zihova sa mia Tamasa koari doduru mia tinavete.

Tinarae koari na Kurukuru Ta Podo Kekenu

¹⁹ Sari na bulumakao na sipi kokoreo podo kenudi si kaqu ta vala koe Zihova sa mia Tamasa. Kaqu ta vizata vata kale si arini. Lopu kaqu tavetaveteni gamu sari na bulumakao podo kenudi meke lopu kaqu kotoi gamu sari na sipi podo kenudi. ²⁰ Koari hopeke vuaheni si kaqu henai gamu, meke sari na mia tatamana pa kenuna e Zihova si arini, pa vasina sapu vizatia Zihova pude varigara meke vahesia. ²¹ Ba be kaiqa toŋa si sea koari na kurukuru, gina ike va kaleana nenedi, babe behu, si lopu kaqu va vukivukihini lani gamu koe Zihova sa mia Tamasa si arini. Ba kaqu va vukivukihini lani gamu sarini pu loke ari kisakisa tinidia. ²² Kote boka henai mo gamu sari na kurukuru gua arini pa mia vetu. Gamu pu via mia babe lopu via mia koasa tinarae te Zihova, si kaqu henai si arini. Kaqu henai kekeŋoŋo guni gamu sari na kurukuru saripu ta pozae dia meke anitelopi. ²³ Ba lopu kaqu henai babe napoi gamu eharadi, ba zoropo guni mo na kolo pa pepeso. ††

† 15:7 Liv 25:35

†† 15:11 Mt 26:11; Mk 14:7; Zn 12:8 ‡ 15:12 Liv 25:39-46
‡† 15:19 Ekd 13:12 †† 15:23 Zen 9:4; Liv 7:26-27, 17:10-14, 19:26;
Diut 12:16,23

Sa Inevaņa Pasova

(Ekisidasi 12:1-20)

16 Mi va lavatia se Zihova sa mia Tamasa, mi tavetia sa Inevaņa Pasova d koasa sidara Abibi. Pana boņi koasa sidara sana, si ele turaņa vurani gamu Sa pa popoa Izipi. ^{†2} La koasa vasina vahesihesiana sapu ta vizatana koe Zihova, mi la va matea si keke koari na mia sipi babe na bulumakao, tana Inevaņa Pasova, pude va lavatia se Zihova sa mia Tamasa. ³ Pana hena ia gamu sa ginani hie, si lopu kaqu hena ia gamu sa palava sapu ta henie isiti. Ura koari ka zuapa rane si kaqu hena ia gamu sa bereti sapu lopu ta henie isiti, kekeņoņo gua sapu evaņa gamu, sipu tuturei taluarae pa popoa Izipi si gamu. Kaqu hena ia gamu sa bereti hie, sapu sa bereti sapu ta pozae na tinasigiti. Pana be ve seunae gua sari na mia tinoa, si kaqu balabala pulea gamu sa rane sapu taluarae ia gamu pa popoa Izipi, sa vasina tana tinasigiti. ⁴ Ura koari ka zuapa rane si namu loke tie pa popoa si kaqu va naqitia si keke isiti d pa korapa nana vetu; meke sa masana sa kurukuru sapu tava mate koasa veluveluna sa rane kekenu asa, si kaqu ta hena beto tugo koasa boņina asa.

⁵⁶ Mi va matei sari na kurukuru tanisa Inevaņa Pasova koasa vasina vahesihesiana sapu vizata poni gamu e Zihova sa mia Tamasa, meke loke vasina pule koasa popoa. Mi tavetia pana veluvelu lodu rimata koasa rane, sipu ele taluarae gamu pa popoa Izipi. ⁷ Mi va kina ia sa masa, mi hena ia tugo koasa vasina hopena tana vinahesina e Zihova sapu ta vizatana koe Zihova; meke pa koivugona si mi pule la pa vetu. ⁸ Ura koari ka onomo rane dodurudi, si kaqu hena ia gamu sa bereti loke isitina, meke koasa rane vina zuapa si kaqu varigara meke vahesia gamu se Zihova sa mia Tamasa, meke loke tie si kaqu tavetavete koasa rane sana.

Sa Inevaņa Pakepakete

(Ekisidasi 34:22; Livitikasi 23:15-21)

⁹ Naei sari ka zuapa vuiki, podalae koasa totošo sipu podalae ta pakete sari na huiti, ^{††10} beto asa, si mi tavetia sa inevaņa pakepakete, pude va lavatia se Zihova sa mia Tamasa koari na mia vineko vinariponi moka, koasa padana sa Nana minana sapu ponini gamu Sa. ¹¹ Mi koa qetuqetu somanae koari na mia koburu meke sari na mia nabulu pa kenuna e Zihova sa mia Tamasa koasa vasina hopena tana vinahesina e Zihova sapu vizatia Sa; gamu meke sari na tumia, na mia nabulu, meke sari na tie Livae, na tie karovodi, na eapadi, meke saripu nabonabokodi, pu koadi koari mia vasileana. ¹² Mi kopu totokoni pude va tabei gamu sari doduru vina tumatumae hire: Mi balabala pulea doduru totošo sapu na pinausu si gamu pa popoa Izipi pukerane.

Sa Inevaņa Vina Balabaladi rina Ipi pa Qega

(Livitikasi 23:33-43)

¹³ Pa mudina sipu ta vagi beto sari na mia kiko huiti koari na vasina pu neti varipaqaḡhini gamu sari na kiko koari na qaḡalotodi, meke ta munala beto sari doduru mia vua qurepi meke ta vagi sa kolo vaeni meke ta veko pa korapa ipi, si kaqu ta tavete sa Inevaņa Vina Balabaladi rina Ipi pa Qega koari ka zuapa rane. ^{†14} Mi koa qetuqetu koasa Inevaņa hie turaņi sari na tumia, na mia nabulu, meke sari tie Livae, na tie karovodi, na eapadi, meke saripu nabonabokodi pu koa koari na mia vasileana nomadi. ¹⁵ Mi va lavatia se Zihova sa mia Tamasa, mi tavetia sa inevaņa hie koari ka zuapa rane koasa vasina vahesihesiana sapu vizatia e Zihova. Mi koa qetuqetu, ura kaqu manani gamu e Zihova koari na mia pinakepakete na tinavetavete.

¹⁶ Doduru tiena sa mia butubutu si kaqu varigara mae meke vahesia se Zihova ka ḡeta totošo koari hopeke vuaheni, koasa vasina hopena tana vinahesina e Zihova sapu vizatia Sa: pa totošo Pasova, na Inevaņa Pakepakete, meke na Inevaņa Vina Balabaladi rina Ipi pa Qega. Doduru hopeke tie si kaqu paleke mae vinariponi, ¹⁷ koasa padana gua sapu bokaia sa koasa tinamanae sapu ponia e Zihova sa mia Tamasa koa sa.

Sa Vinilasa Toņotona

¹⁸ Kaqu vizati gamu sari na tie varipitui, meke kaiqa koimata na palabatu nomadi, koari doduru vasileana, pu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa. Sari na tie arini si pude varipitui pa tinoņoto koari na tinoni.

¹⁹ Sari na tie hire si lopu tozi vura nia sapu seana pude huaria sa vinilasa toņotona babe toka kale pa tie pa dia tinavete varipitui, meke lopu kaqu va egoa rini sa tinabaradi pude tavete poni vinizata kokohadi. Sari na vinariponi gugua arini si hoke va behui matadi rina tie varipitui, sina lopu kaqu hinokara sari dia vinizata. ^{††20} Kaqu na tinoņoto mo si zama vura nia gamu doduru totošo, pude boka la, koa ia gamu sa popoa sapu kaqu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, meke lopu kaqu kokoi sa mia kinoa vasina.

²¹ Pana tavetia gamu sa hope te Zihova sa mia Tamasa, si lopu kaqu turu kapae nia koasa si keke huda sapu ta tavete guana kinehana Asera, sa tamasa barikaleqe. ^{††22} Meke lopu va turu sagea si keke dedegere patu sapu ta tavetae beku pude tavahesi; ura etuli e Zihova si arini. ^{†††}

17 Kaqu va vukivukihī lani gamu koe Zihova sa nada Tamasa sari na bulumakao na sipi saripu loke ari kisakisadi tinidi; gua asa si qetu sisigiti nia e Zihova.

² Be avoso nia gamu koa keke ri na mia vasileana sari kaiqa tie babe barikaleqe sapu lopu lulia se Zihova, meke va karia tu rini sa Nana vinariva egoi, ³ meke vahesia na nabulu ni rini si kaiqa tamasa kokohadi, babe na rimata na sidara, babe sari na

† 16:1 Liv 23:5-8; Nab 28:16-25 †† 16:9 Nab 28:26-31

‡ 16:13 Nab 29:12-38 †† 16:19 Ekd 23:6-8; Liv 19:15 †† 16:21 Ekd 34:13 ††† 16:22 Liv 26:1

pinopino saripu lopu ta hivae koasa tinarae te Tamasa, gua, ^{†4} be avosi gamu sari na inavoso gua arini, si mi viliti valeani. Meke be hinokara sa kinaleana hie sapu ta evaṅa pa popoa Izireli, ⁵ si mi tuṅea sa tie, mi turaṅa la nia pa sadana sa vasileana, mi gona va mate nia patu gana. ⁶ Kaqu karua babe soku tie va sosode si kaqu vivinei vura nia, sapu sea sa tie, meke kaqu tava mate si asa, ba lopu kaqu tava mate si asa be kekeke mo sa tie va sosode si tozia sapu sea si asa. ^{††7} Sari na tie va sosode, si kaqu gona kenu nia patu si asa. Meke tiṅe doduru tie; pa siraṅa gua asa si kaqu tava beto sa tinavete kaleana pa korapa mia gamu. [‡]

⁸ Koari kaiqa tinasuna pa vinaripitui si hoke tasuna sisigiti koari na tie varipitui pa popoa pude vizatia sa hinokara meke sapu kokoha, sapu guari na tinasuna guana tinago pepeso na linetelete, babe na vinari seke va bakorai, babe na vinotikaena pa vari korapana sa vina mate tie pa kinuhana, meke sapu lopu rovea ba tava mate hoboro. Pana ta evaṅa sapu gua asa, si mamu la koasa vasina hopena tana vinalesina e Zihova sapu ta vizata koe Zihova sa nada Tamasa; ⁹ mi paleke la nia sa ginugua koari na hiamā koasa butubutu Livae. La koasa tie varipitui sapu tavetavete pa totošo sana, pude vilitia sa mia ginugua. ¹⁰ Kote poni gamu rini sa dia vinizata, meke gamu si kaqu tavete kekeṅoṅo gua puta tugo sapu tozini gamu rini. ¹¹ Gamu si kaqu va tabei sari na dia vinizata meke luli betoi sari doduru dia vina tumatūmae. ¹² Asa sapu va karia sa tie varipitui babe sa hiamā sapu turu pa kenuna Zihova sa nada Tamasa koasa nana tinavete, si kaqu tava mate; pa siraṅa gua asa si lopu kaqu koa sa kinaleana hie pa popoa Izireli. ¹³ Pana avoso nia ri doduru tie sapu gua asa, si kote matagutu si arini, meke loke tie pule si kaqu hiva tavete gua asa.

Vina Tumatumae pa Gugua sa Baṅara

¹⁴ Pana vagia meke koa ia gamu sa popoa sapu kaqu poni gamu e Zihova sa nada Tamasa, si kote okoro hiva vizatia gamu si keke nada baṅara, kekeṅoṅo gugua ri doduru butubutu pa vari likohaeda. ^{††15} Kaqu balabala valeania gamu, pude sa tie vizatia gamu pude nada baṅara, si gua putaputa tugo asa sapu ele vizatia Zihova. Kaqu na turaṅada soti si asa; lopu kaqu keke tie karovona si kaqu va baṅaria gamu. ¹⁶ Lopu kaqu vagi va soku hose sa baṅara, meke lopu kaqu garunu pule la tie pa popoa Izipi si asa pude holu va soku hose. Ura ele zama nia Zihova, sapu namu lopu kaqu pule la vasina sari Nana tinoni, gua. ^{††17} Meke lopu kaqu vagi va soku barikaleqe sa baṅara, ura koasa hahanana gua asa, si kote paqaha taloa koe Zihova sa bulona sa baṅara; meke lopu kaqu vagi va soku siliva na qolo si asa. ^{††18} Pana habotu si asa koasa nana habotuana baṅara, si kaqu kuberia sa si keke nana buka tinarae te Tamasa, sapu koa koari na

† 17:3 Ekd 22:20 †† 17:6 Nab 35:30; Diut 19:15; Mt 18:16; 2 Kor 13:1; 1 Tim 5:19; Hib 10:28 ‡ 17:7 1 Kor 5:13 †† 17:14 1 Samuela 8:5 †† 17:16 1 Baṅ 10:28; 2 Koron 1:16, 9:28 ††† 17:17 1 Baṅ 10:14-22,27, 11:1-8; 2 Koron 1:15, 9:27

kinubekubere kekenu sapu ta kopue koari na hiamā pa butubutu Livae ^{†††}. ¹⁹ Kaqu veko kapae nia sa koasa sa buka meke tiroa sa pa doduru nana tinoā, meke kaqu tumae nia sa pude pamaṅa nia se Zihova sa nana Tamasa, meke va tabei na kopu valeana ni sari doduru tinarae na vina tumatūmae tanisa. ²⁰ Lopu kaqu balabala ia sa sapu asa si leana holani sari na tie Izireli turaṅana, meke lopu kaqu makudo va tabea sa sa vina tumatūmae na tinarae te Zihova. Meke kaqu koa baṅara pa soku vuaheni si asa, meke sari na tutina si kaqu koa baṅara nia sa popoa Izireli koari na sinage na sage.

Sari na Hinia tadi na Hiamā

18 Sari na hiamā, sa butubutu Livae, si lopu kaqu vagi hinia pepeso pa popoa Izireli; ba kaqu toa mo koari na vinariponi na vina vukivukihī, sapu ponini rina tinoni koe Zihova si arini. ² Lopu kaqu kekeṅoṅo gua ri kaiqa butubutu sapu tago pepeso si arini. E Zihova mo sa dia tinago. Asa mo sa dia hinia sapu kaqu tagoa rini, pude nabulu nia mo si Asa ninae rane ka rane, gua sapu va tatara nia e Zihova koa rini. ⁵ ³ Pana va vukivukihī bulumakao na sipi si gamu, si mamu poni sari na hiamā; kaqu poni avaradi na paparadi meke sari na kukuru tini leanadi pa korapadi, koari na hiamā pude hena si arini. ⁴ Sari na mia vinagi kekenu koari na huiti, vaeni, oela olive, na vulu, si kaqu va hia kenu lani gamu koari na hiamā. ⁵ Ele vizata vagi e Zihova sa mia Tamasa koari doduru mia butubutu Izireli sa butubutu Livae, pude nabulu nia pa tinavete hiamā si Asa ninae rane ka rane.

⁶ Be keke tie Livae si hiva mae koa pa keke vasileana pa popoa Izireli, meke la koasa vasina hopena tana vinalesina e Zihova sapu ta vizatana koa Sa, ⁷ meke la nabulu nia sa se Zihova sa nana Tamasa, si boka somana koari na hiamā koasa butubutu Livae pu koa tavetavete vasina si asa. ⁸ Kaqu vagi hinia koari na ginani kekeṅoṅo gua tugo pu vagi ri kaiqa hiamā pule vasina; meke sari na poata saripu poni nia ri nana tatamana soti, si kaqu va naqiti vekoi sa.

Vina Balaudi ri na Tinavete Kaleadi

⁹ Pana kamoā gamu sa popoa sapu kaqu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, si mi lopu luli sari na tinavete kaleadi hola tadi na tie huporo pu koadi vasina. ¹⁰ Lopu kaqu va vukivukihī ni gamu pa nika sari na mia koburu koari na mia hope. Mi lopu tavetavete potana, babe hata ia sa tinokae koari na tomate, babe vakuvakutae, ¹¹ babe kaiqa toṅa pude va okoro tie meke taveti, meke sabusabukae pude nanasi sari na maqomaqo tadi pu matedi. ¹² Ura hakohako sisigitini e Zihova sa mia Tamasa, sari na tie pu taveti sari na tiṅitoṅa kaleadi hola gugua arini. Koa gua koari na tinavete kaleadi arini, si kaqu hadu va taloa va kenu e i e Zihova pa popoa, sari na butubutu tie pa kenu mia

††† Sa buka tinarae hie si ari ka lima buka tinarae te Mosese. § 18:2 Nab 18:20

koasa mia inene. ¹³ Kaqu na tie ta rupaha mia si gamu pa kenuna e Zihova," gua se Mosese.

Sa Vina Tataru pude Garunu Mae nia si Keke Poropita sapu Gugua e Mosese

¹⁴ Beto asa si zama se Mosese, "Koasa popoa sapu kaqu la koa ia gamu, si hoke va avosi na luli rina tie sari na tie korokorotae na tie doṅodoṅo va kenu. Ba gamu si lopu tava malumu koe Zihova sa mia Tamasa pude tavete gua asa. ¹⁵ Ba kaqu va turua e Zihova sa mia Tamasa si keke poropita gugua arau pa korapana sa mia butubutu soti meke kaqu avosia gamu si asa.

¹⁶ Ura asa sapu tepa ia gamu koe Zihova sa mia Tamasa pa toqere Saenai, koasa rane sapu varigara gamu meke zama guahe si gamu: 'Lopu hiva avoso pulea gami sa mamalaiṅina e Zihova sa mami Tamasa meke dogoro pulea sa nika lavata, ura hako mate nia mami.' ¹⁷ Meke zama mae koa rau se Zihova, 'Gua sapu zama nia rini koa Rau si leana mo. ¹⁸ Kaqu garunu la nia Rau koa rini si keke poropita kekeṅoṅo gua agoi, sapu mae guana koari na dia tinoni soti meke kaqu totozi nia Rau koa sa sapu gua kote zama nia sa, meke kaqu tozi koari na tinoni sari doduru gua pu zamani Rau koasa. ¹⁹ Kaqu zama pa pozaqu Rau si asa meke kaqu va kilasia Rau sa tie sapu korona va tabea si asa. ²⁰ Ba be keke poropita si hiva tozia si keke inavoso pa pozaqu Rau, ba lopu tozi nia Rau pude tavete gua asa, si garona pude kaqu tava mate si asa. Kekeṅoṅo gua tugo si asa pu zama pa pozadi ri kaiqa tamasa kokohadi.'

²¹ Kote balabala si gamu, sapu vegua meke kote boka tozi vura nia gamu sapu lopu maena koe Zihova sa inavoso asa. ²² Be keke poropita si zama pa korapa pozana e Zihova, meke lopu gorevura sapu gua zama nia sa, si lopu mae guana koe Zihova si asa, ke ta gilana mo sapu na zama mo pa nana niniraṅira soti sa poropita asa, ke mi lopu matagutu nia."

Sari na Vasileana pude Govete La sari Tie Va Mate Tie

(Ninaedi rina Tinoni 35:9-28; Zosua 20:1-9)

19 Pana va matei e Zihova sa mia Tamasa sari na tinoni meke ponini gamu sari na dia popoa, meke pana vagi gamu sari na vasidi arini, ²³ si mi paqaha ṅeta ia sa popoa tadi na tie Izireli, meke koari hopeke ka ṅeta si mi vizatia keke vasileana pa kokorapana koari hopeke popoa arini. Meke be va mate tie si keke tie, si lopu sana kaqu govete kamo sa tie hie si keke koari ka ṅeta vasileana sara pude boka tava sare nana. ⁴ Be keke tie si va mate hola ia si keke tie sapu lopu kana ia sa, si kaqu govete la koa koari keke ri na vasileana sara si asa, pude ta harupu nana. ⁵ Kekeṅoṅo sapu guahe: Be karua tie si la pa hiqohiqo meke maho va hoqai si keke huda, meke unusu sa batuna sa maho, meke la raza koa keke ri karua, meke mate toṅoto si asa, sa tie hie si boka govete la koa koari keke ri ka ṅeta vasileana sara, pude ta harupu

nana. ⁶ Be guana kekeke mo sa vasileana nomana, si kote koa va seu sisigiti si asa, meke sa turaṅana sa tie mate sana, si kote tuture la tuqe vagia sa tie sapu va mate hola ia sa tie sana. Koasa nana binugoro si kaqu va matea sa sa tie sapu loke nana ginugua, sina mumudi tu si kote gilania sa, sapu lopu kana ia sa sa tie meke va mate hoboria sa. ⁷ Gua asa ke, tozini gamu rau pude mi vizata vata kalei sari ka ṅeta vasileana nomadi.

⁸ Ego, pana va nomaia e Zihova sa mia Tamasa sa mia kali popoa, gua sapu ele va tataru nia Sa koari na tiatamamia pukerane, meke poni gamu Sa sa doduruna sa pepeso sana, ⁹ si kaqu vizati gamu ka ṅeta vasileana pule. Kaqu poni gamu Sa sa doduruna sa pepeso asa, pana va tabei gamu sari doduru tinarae pu va tumatumaeni gamu rau pa rane ṅinoroi, sapu be tataru nia gamu se Zihova sa mia Tamasa, meke luli sari Nana vina tumatumaeni doduru totozo.

¹⁰ Mi taveti saripu gua hire lopu kaqu tava mate hoboro sari na tie, meke agoi ba lopu kaqu sea nia tugo sa minate tadirini, koasa popoa sapu ta poni nia gamu koe Zihova.

¹¹ Be keke tie si kukiti nia meke pequ aqa nia sa sa turaṅana meke va matea sa pa kinuhana, beto hoi si govete la si asa koa keke koari na vasileana sara pude ta kopue nana gua, ¹² si pa ginugua sana, sari na koimata koasa nana vasileana soti, si kaqu garunu la nia tie si asa, meke la tuqe vagia. Kaqu turaṅa la nia rini koari na turaṅana soti sa tie pu va matea sa, pude tubehe hobe meke kaqu tava mate si asa. ¹³ Lopu tataru nia na taleoso nia gamu si asa; mamu va murimuri taloa hokaria sa tie va mate tie sana pa popoa Izireli, meke kaqu koa valeana si gamu.

Lopu Rizui sari Voloso Tinago Pepeso

¹⁴ Lopu kaqu va rizui gamu sari na volosodi ri na tinago pepeso tadi na turaṅamia, sina sari na tie koadi pukerane si va turui sari na volosodi koari na pepeso sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa. †

Guguadi rina Vina Sosode

¹⁵ "Keke tie va sosode si lopu garona pude tozi va sosodea sa sinea tanisa sapu ta zutuna. Ba ta hivae karua babe ṅeta pude va sosode valeania sapu hinokara tugo sa sinea tanisa keke tie ta zutuna. †¹⁶ Be turu si keke tie va sosode seana meke zutu nia sea sa si keke tie, ¹⁷ ego, sari karua tie sapu somana nia sa vinari zamazamai si kaqu turu pa kenuna e Zihova, meke sari na tie varipitui meke sari na hiama saripu tavetavete pa totozo asa. ¹⁸ Sari na tie varipitui si kaqu viliti va hitekia sa ginugua hie, meke be ta gilana sapu kokoha sa vina sosode, sapu zutu kokoha nia sa sa tasina, ¹⁹ si kaqu vagia sa sa vina kilasa sapu kekeṅoṅo gua sapu kote vagia sa tie ta gilana be hinokara sapu tavete sea si asa. Pa ginugua asa si boka vagi

† 19:14 Diut 27:17 †† 19:15 Nab 35:30; Diut 17:6; Mt 18:16; Zn 8:17; 2 Kor 13:1; 1 Tim 5:19; Hib 10:28

† Sa poropita hie si e Zisu. †† 18:19 TTA 3:23

taloa koa gamu sa kinaleana. ²⁰ Beto asa si kote avosia ri na tie sapu gua ta evaṅa, meke kote matagutu si arini, meke loke tie kaqu boka evaṅa pulei sari na kinaleana gugua asa. ²¹ Koari na ginugua gua arini si namu loke tataru variva taleosae si kaqu ta dogoro koa gamu, ba na vinariva kilasi mo, tinoa pa tinoa, mata pa mata, livo pa livo, lima pa lima, meke nene pa nene, gua.” †

Guguaana sa Vinaripera

20 “Pana vura la si gamu meke la varipera koari na mia kana pa votiki butubutu, meke dogori gamu sari na totopili varipera na hose, meke gua tugo sa qeto minate lavata si soku holani gamu, si mi lopu matagutu ni si arini. E Zihova sa mia Tamasa sapu harupu gamu pa popoa Izipi, si koa somana koa gamu. ² Sipu lopu ele podalae varipera si gamu, si kaqu mae pa kekenu sa hiama meke zama koasa qeto minate, ³ ‘Gamu na tie Izireli, mi va avoso mae! Ninoroi si kaqu la pa vinaripera si gamu. Lopu kaqu matagutuni gamu sari na mia kana, babe holoqoru na govete si gamu. ⁴ Ura e Zihova sa mia Tamasa si kaqu somana atu koa gamu, meke kaqu ponina Sa koa gamu sa minataqara,’ gua.

⁵ Meke kaqu zama la koa sa qeto minate sari na koimata varipera, ‘Esei gamu tani si tiqe kuria sa nana vetu meke lopu ele tava madi? Be gua asa, si kaqu pule la pa nana vetu si asa. Meke gua meke mate si asa pa vinaripera, meke keke votiki tie si kaqu va madia sa vetu. ⁶ Esei gamu tani si tiqe letea sa nana inuma vaeni, meke lopu ele vagi toতোso pude paketi vuana? Be gua asa, si kaqu pule la pa nana vetu si asa. Meke gua meke mate si asa pa vinaripera, meke votiki tie tu kote paketi sari na vuana. ⁷ Esei gamu tani si tiqe veko pinirovetu, pude kaqu varihaba. Be gua asa, si kaqu pule la pa nana vetu si asa. Meke gua meke mate si asa pa vinaripera, meke keke votiki tie tu haba ia sa barikaleqe sapu tiqe ta veko pinirovetuna,’ gua.

⁸ Beto asa, si kaqu zama gua tugo he koari na tie sari na koimata tadi na tie varipera, ‘Esei gamu tani sapu ta duṅa ziziziri va kaleana pa minatagutu? Be gua asa, si mani pule la pa nana vetu si asa. Meke gua meke va tarazuzui pule sa si kaiqa,’ gua. ⁹ Pana beto zama koa sa qeto minate sari na koimata varipera, si kaqu ta vizata sari na koimata tadi hopeke pukuna.

¹⁰ Pana la rapata si gamu koasa vasileana nomana; kekenu si kaqu ponini toতোso gamu sari na tie pude tepa ia sa binule koa gamu. ¹¹ Be tukeli rini sari na sasada bara meke va egoa rini sa binule koa gamu, si kaqu ta evaṅae na mia pinausu si arini, meke kaqu tavetavete va ṅinira si arini koa gamu. ¹² Ba be lopu tepa ia ri na tie koasa vasileana nomana sana sa binule koa gamu, ba hiva varipera si arini, si kaqu vari likohae ni ri na mia tie varipera si arini. ¹³ Meke pana va kilasa vatua e Zihova sa mia Tamasa sa vasileana nomana sana, si mamu va mate betoi sari doduru tie vasina. ¹⁴ Kote boka vagi betoi gamu sari na koburu na

barikaleqe, sari na bulumakao, meke doduru likakalae pule koasa vasileana nomana. Kote boka vagi betoi gamu sari doduru likakalae tadi na mia kana, saripu ponini gamu e Zihova. ¹⁵ Gua tugo asa si kaqu tavetia gamu koari na vasileana nomadi saripu koa va seu sisigiti koari na popoa sapu kaqu la koai gamu.

¹⁶ Ba pana varipera meke vagi gamu sari na vasileana nomadi saripu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa pude na mia tinago soti, si mamu va mate betoi gamu sari doduru tie. ¹⁷ Sari na tinoni pa popoa hire si kaqu va mate betoi gamu: sari na tie Hitaiti, Amoraite, Kenanaiti, Perizaiti, Hivaiti, meke Zebusaiti. Arini sari na tie na popoa saripu garununi gamu e Zihova pude va matei na huara va inete betoi gamu.

¹⁸ Meke be lopu gua si kaqu va tumatumaeni gamu rini sari na dia tinavete pu hoke taveti rini koari na dia tamasa kokohadi. Meke pana taveti gamu sari na tinavete kaleadi sisigiti gua arini, si kote sea ni gamu sari na tinarae te Zihova sa mia Tamasa.

¹⁹ Pana varipera si gamu, meke be seunae hola koa vari likohae nia gamu si keke vasileana nomana, meke podeke sisigitia gamu pude vagia, lopu kaqu mahoi gamu sari na huda pu hoke ari vuadi, sina lopu na mia kana si arini. Ba na gemi ginani si arini pude henai.

²⁰ Ba sari na votiki huda pu lopu hoke ta hena vuadi si kaqu mahoi gamu, mamu tavetaveteni koasa mia vinaripera, osolae vagia gamu sa vasileana nomana sana.

Tie Lopu Ta Gilana Nana Minate

21 Be dogoria gamu si keke tie matena pa korapana keke inuma koasa popoa sapu kaqu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, meke lopu gilania gamu sapu esei va matea si asa, ² sari na mia koimata meke sari na tie varipitui si kaqu la pada ia sa vasina asa podalae koasa vasina ta dogoro sa tinina, meke kamo la gua koari na vasileana pu hopeke koa tata vasina. ³ Meke sari na koimata koasa vasileana, pu tata koasa vasina ta dogoro sa tinina sa tie matena, si kaqu vizatia si keke bulumakao mamaqota vaqurana, sapu lopu ele tavetavete nia ri na tie pa tinavete.

⁴ Kaqu turaṅa gore la nia rini si asa koasa vasina tata koa keke tototolo kolo sapu lopu hite ari popana, meke pepeso sapu lopu hite ta gelina babe ta letena, meke vasina tu si kaqu liloḥo ṅotoa rini ruana. ⁵ Sari na hiama koasa butubutu Livae si kaqu la tugo vasina, sina ta vizata si arini koe Zihova pude nabulu nia meke zama vura nia sa tinamanae pa pozana e Zihova sa mia Tamasa, meke pude vilasia pa tinarae gua sapu evaṅia rina tie koasa ṅinovaṅovala meke na vinaritokei. ⁶ Sari doduru koimata saripu mae guadi koari na vasileana, sapu tata sisigiti koasa vasina ta dogoro sa tie tava matena, si kaqu mae meke pezaku va via i limadia panaulu, koasa ruana sa bulumakao bakorana, ⁷ meke kaqu zama guahe: ‘Lopu gami va matea sa tie, meke lopu gilania tugo gami sapu esei va matea si asa. ⁸ Ke, Zihova Mu taleosoni sari na Mua tinoni Izireli, saripu ele harupi Goi pa popoa Izipi. Mu

† 19:21 Ekd 21:23-25; Liv 24:19,20; Mt 5:38

taleosoni gami, Mamu lopu zutu gami meke va kilasa gami Goi koasa vina matena sa tie sapu loke nana ginugua sea hie, 'gua. ⁹ Meke koa gua sapu evaṅia gamu sapu gua si toṅoto pa dinoṅo te Zihova, si lopu kaqu ta zutu nia gamu sa minate hie.

Guguadi ri na Barikaleqe Ta Pusidi pa Vinaripera

¹⁰ Pana poni gamu e Zihova sa mia Tamasa sa minataqara pa vinaripera meke vagi gamu si kaiqa tie ta pusidi, ¹¹ meke be dogoria keke tie koa gamu si keke vineki tolavaena sapu somanae koarini meke okoro hiva haba ia sa, ¹² si mani turaṅa la nia pa nana vetu, mani tozi nia pude neri va herodalo ia batuna vasina meke pakoi tugo visuvisu pa kakarutu limana. ¹³ Mani hobei tugo sari nana poko meke kaqu koa si asa pa vetu koasa tie pu hiva haba ia meke kaqu kaboi sa sari tiatamana pa keke sidara; meke pana hokoto sapu gua asa si kaqu haba ia sa tie si asa. ¹⁴ Mumudi, be lopu hiva nia sa tie si asa, si kaqu vata rupahia sa meke va taloa ia sa si asa pude la pa vasina sapu hiva nia sa barikaleqe. Lopu kaqu va pinausu ia pude na barikaleqe tavetavete, babe holuholu nia sa si asa koa ke votiki tie, sina ele va kurekurea sa si asa.

Guguana sa Tinago tanisa Koreo Podo Kenuna

¹⁵ Be keke tie si karua nana barikaleqe, meke podoi ri karua sari hopeke tudia koreo, ba sa koreo podo kenuna si lopu tuna sa barikaleqe sapu ta tatarue hola koasa dia palabatu. ¹⁶ Ego, pana va hia ia sa palabatu sa nana tinago koari nana koburu, si lopu kaqu tomo rua ia sa koasa tuna sa barikaleqe sapu tataru sisigiti nia sa, sa hinia sapu sa nana tinago sapu tanisa tuna kenuna sa barikaleqe pu lopu tataru nia sa. ¹⁷ Kaqu tomo rua ia sa sa nana tinago gua sapu padana sa hinia tanisa tuna koreo kenuna meke ponia sa koasa tuna sa barikaleqe sapu lopu tataru sisigiti nia sa. Sa tuna kenuna si na vina gilagilana sa ṅiniraṅira tanisa tamana, meke sa hinia tanisa tuna kenuna si tanisa tugo.

Guguana sa Tuna Koreo Va Karikari

¹⁸ Be guana tagoa keke tie si keke tuna koreo sapu va gugue na va karikari. Lopu hiva va tabei sa sari tiatamana. Be va kilasia ri ba lopu hoke avosi sa. ¹⁹ Kaqu turaṅa la nia ri tiatamana si asa koari na koimata koasa vasileana vasina koa sa, meke va turua pa kenudia pude turu pa vinaripitui. ²⁰ Kaqu zama sari na tiatamana koa rini, 'Sa tumami koreo hie si va gugue na va karikari meke korona va tabe gami sa. Na tie doa, meke na tie naponapo si asa.' ²¹ Meke sipu avosia rina tie pa vasileana sapu gua asa si kaqu gona va mate nia patu rini si asa, pude kaqu murimuri taloa sa kinaleana asa. Meke kaqu avosia ri doduru tie Izireli sapu ta evaṅa meke kaqu matagutu si arini.

Kaiqa Tinarae Pule

²² Be keke tie si seke tinarae meke huqi va matea rini koa keke dedegere huda, ²³ si lopu kaqu koa hola sa tie huqina pa dedegere kamoā boṅi si asa. Ba kaqu ta pomunae koasa rane tugo asa, sina sa tie sapu tava sigoto gua asa si ta levei koe Tamasa. Mi lopu va boni nia koasa tie ta leveina sa pepeso sapu Zihova sa mia Tamasa si ponini gamu pude tagoa. †

22 Be dogoria goi si keke bulumakao babe keke sipi tanisa keke tie Izireli turaṅamu sapu muliṅu, si mamu galagala nia, mamu turaṅa pule la nia koasa tie ari nana. †²² Ba be sa tie pu ari nana si lopu koa tata, ba be lopu gilania goi sa tie pu ari nana, si mamu vagia goi, mamu turaṅa la nia pa mua vetu. Pana mae hata ia sa tie pu ari nana si asa, si mamu vala nia goi koasa si asa. ³ Mamu tavete kekeṅoṅo gunia tugo asa, be dogoria goi si keke doṅ'ki, keke poko gele, babe keke toṅa pule tanisa keke tie Izireli sapu muliṅu. ⁴ Be dogoria goi si keke doṅ'ki babe keke bulumakao tanisa keke tie Izireli si hoqa turaṅa pinaleke mamata pa sirāṅa, si mamu toka nia pude va turu pulea. ⁵ Sari na barikaleqe si lopu kaqu va sagei sari na poko tadi tie, meke sari na tie ba lopu kaqu va sagei sari na poko tadi barikaleqe. Se Zihova sa mia Tamasa si lopu qetuni sari na tie pu tavete gua asa.

⁶ Be ta evaṅa sapu dogoria goi si keke vori kurukuru tapuru pa batuna keke huda babe pa pepeso, meke korapa opoi sa tinadia sari na vovoto babe sari na tuna, si mamu lopu vagia sa tinadia be guana vagi goi sari na tuna. ⁷ Kote boka vagi goi sari na tuna kurukuru, ba kaqu va tapuru taloa ia goi sa tinadia, meke kaqu koa va seunae na mamutu sa mua tinoa.

⁸ Pana kuria goi sa mua vetu vaqura, si kaqu va balau pude mamu tavete nia barabara goi pa hukihukirina sa vari likohaena sa batu vetu, meke lopu kaqu ta zutu nia goi, be hoqa vasina si keke tie meke mate.

⁹ Lopu kaqu lete variheni ni goi koasa mua inuma vaeni sari kaiqa linetelete pule; be gua asa, si lopu kaqu tava malumu pude vagi goi vuadi sari na vaeni meke kaiqa linetelete pule. ‡

¹⁰ Lopu pusi varigara nia si keke bulumakao meke keke doṅ'ki pude geli va malohoria sa pepeso.

¹¹ Lopu va sagea sa poko sapu ta piti turaṅae vulu meke na lineni.

¹² Kaqu pitini vina sari gamu sari ka made hukihukiridi ri na mia poko. ††

Guguana sa Kinoa Tamaloana

¹³ Be keke tie si haba ia sa si keke vineki, meke mumudi si lopu hiva nia pule sa si asa. ¹⁴ Ke zutu kokoha nia sa si asa; zutu nia sa, na ele enene hoborona meke koa turaṅa tie, sipu lopu ele haba ia sa gua.

† 21:23 Qal 3:13 †† 22:1 Ekd 23:4-5 ‡ 22:9 Liv 19:19 †† 22:12 Nab 15:37-41

¹⁵ Be ta evaᅇa sapu gua asa, si kaqu paleke la vina sosode sari na tiatamana sa vineki koari na koimata tanisa vasileana sana, pude va sosodea sapu viana sa tudia vineki totošo varihaba si asa, meke kaqu va dogoro nia koarini sa poko ivara teqe pa boᅇina sa rane varihaba. ¹⁶ Meke kaqu zama la koa rini sa tamana sa vineki, 'Ele ponía rau koasa tie hie sa tuqu vineki pude haba ia, meke lopu hiva nia sa kamahire si asa. ¹⁷ Namu kokohana sa zintu sapu zutu nia sa koasa. Zama si asa sapu enene hoborona sa vineki, sipu lopu ele haba ia sa gua. Ba hie sa mami vina sosode sapu lopu enene hoborona sa tumami vineki hie; mi dogoria koasa poko ivara teqe keoro sa vina sosode tana tamaloana hie!' ¹⁸ Meke sipu dogoria rini si kaqu tuqe vagia ri na koimatana sa vasileana sana sa loana sa barikaleqe meke komitia. ¹⁹ Meke kaqu va tabara nia keke gogoto poata siliva sa sa vinaripitui, meke ponía sa poata koasa tamana sa vineki, sina ele va ene hobia sa tie hie, sa kinurekurena sa vineki Izireli. Meke lopu kaqu luara panía sa sa barikaleqe pa vinariluari pa doduruna sa dia tinoa.

²⁰ Ba be sa tinazutuna si hinokara, meke loke vina sosode, sapu lopu enene hoborona sa vineki, ²¹ si kaqu mae turaᅇa vura nia rini si asa pa sadana sa vetu tanisa tamana, meke kaqu gona va mate nia patu ri na tie pa nana vasileana si asa. Ura va kurekurei sa sari doduru turaᅇana sipu enene hoboro paki nana, totošo korapa koa pa vetu tanisa tamana si asa, meke lopu ele varihaba si asa. Pa siraᅇa gua asa si kote boka tava murimuri palae sa kinaleana hie.

²² Be keke tie si eko turaᅇa sa barikaleqe tanisa votiki tie meke ta poho si arini, si kaqu tava mate beto sari karua. Pa siraᅇa gua asa si kaqu tava murimuri palae sa kinaleana asa.

²³ Be keke tie koasa vasileana si eko turaᅇa si keke vineki sapu ele ta veko pinirovetuna koa keke tie meke ta poho, ²⁴ si kaqu turaᅇa lani gamu pa sadana sa vasileana nomana, meke gona va mate betoni patu si arini. Tava mate sa vineki sina lopu gagaemana hata tinokae si asa. Koanana mo pa korapa vasileana nomana si asa meke kote boka ta avoso nana mo. Sa tie si kaqu tava mate tugo sina eko turaᅇa sa sa vineki sapu ele ta veko pinirovetu vekona. Pa siraᅇa gua asa, si kaqu tava murimuri palae sa kinaleana pa kinoa tie.

²⁵ Be vura la pa sadana sa popoa si keke tie, meke tuqe ososo nia sa si keke vineki, sapu ele ta veko pinirovetuna koa keke tie; ego, sa tie mo si kaqu tava mate, ²⁶ ba lopu sa vineki, sina lopu tavetia sa si keke sinea sapu padana pude kaqu tava mate si asa. Sa tinazutu asa, si tata kekeᅇoᅇo gua tugo, pana sekea keke tie sa turaᅇana, meke va matea sa si asa, ²⁷ ura sa tie si tuqe ososo nia si keke vineki sapu ele ta pinirovetu vekona pude eko turaᅇa pa sadana sa vasileana, meke gagaemana hata tinokae tugo sa vineki, ba namu loke tie toka nia.

²⁸ Ego, be keke tie si ta poho sapu tuqe ososo nia si keke vineki, sapu lopu ta pinirovetu vekona, ^{†29} kaqu

† 22:28 Ekd 22:16-17

here nia lima ᅇavulu puta poata siliva sa sa tamana sa vineki koasa hinoluna; meke kaqu ta evaᅇae nana barikaleqe si asa, sina ososo nia sa pude va qetu pule nia. Meke lopu kaqu luara panía sa pa doduru dia tinoa.

³⁰ Loke tie si kaqu eko turaᅇa babe haba ia sa barikaleqe tanisa tamana soti, ura kote va kurekurea sa sa tamana. ††

Sari na Tie pu Lopu Kaqu Somana pa Puku Tie te Zihova

23 Loke tie ta puzalana babe ta magu palae totona si kaqu koa somanae koari na tinoni te Zihova.

² Loke tie sapu podo hoboro pa siraᅇa † babe podo gore mae koasa tie gua asa si kaqu koa somanae koari na tinoni te Zihova, be kamoā ka manege puta sinage, ba lopu kaqu somanae tugo koari na tinoni te Zihova.

³ Loke tie Amoni babe Moabi babe kaiqa pule tutidia, be kamoā ka manege puta sinage, ba lopu kaqu somanae koari na tinoni te Zihova. ††4 Ura lopu galagalani gamu rini pude poni gamu ginani na kolo, koasa mia inene sipu taluarāe si gamu pa popoa Izipi; meke tabaria tu rini se Belami sa tuna koreo e Beoro, koasa vasileana lavata pa Petoro pa popoa Mesopotemia pude leveni gamu. ††5 Ba korona avosia e Zihova sa mia Tamasa se Belami, ba iliri nia tinamanae tu Sa sa tinalevei, ura tataru va sisigitini gamu Sa.

⁶ Namu lopu kaqu toka ni gamu sari na butubutu hire pude koa valeana babe vata evaᅇae ni na mia baere si arini ninae rane ka rane. ⁷ Lopu kaqu etuli na va kari gamu sari na tinoni Edomu. Na turaᅇamia mo si arini, meke gua tugo sari na tinoni pa popoa Izipi. Ura koa gua mo na tie karokarovo mia pa dia popoa si gamu.

⁸ Sari na dia pinodopodo podalae koasa vina ᅇeta sinage meke hola la, si boka koa somanae koari na tinoni te Zihova.

Loke Boni si Kaqu Koa koari na Tie

⁹ Pana koa varigara pa keke vasina si gamu pa totošo varipera si lopu kaqu va malumia gamu keketoᅇa pude va boni puleni gamu pa dinoᅇo te Zihova. ¹⁰ Be va kolo hola sa tie pa nana pinutagita pana boᅇi, meke boni si asa, si kaqu vura taloa si asa pa sadana sa vasina koa varigara gamu meke kaqu koa paki vasina. ¹¹ Pana veluvelu si kaqu huve va via si asa, meke pa totošo lodu rimata si kaqu pule mae vasina koa varigara gamu si asa.

¹² Kaqu koa nana si keke vasina, pa sadana sa vasina sapu koa varigara gamu, vasina si boka la turu vale si gamu. ¹³ Kaqu palekia goi si keke huda tava nagona, meke pana hiva turu vale goi si mamu gelia si keke pou, beto asa si mamu tamunia. ¹⁴ Mamu kopu nia pude via sa vasina koa varigara gamu, ura na madina

†† 22:30 Liv 18:8, 20:11; Diut 27:20 † Sa ginuana hie si lopu bakala. Sa zinama pa Hiburu hie sa ginuana sina tie sapu sari na tiatamana si lopu varihaba, babe sa koburu podo mae guana koari na maqota tadi na vinahesidi rina tamasa huporodi. †† 23:3 Nehe 13:1-2 †† 23:4 Nab 22:1-6

si asa. Se Zihova sa mia Tamasa si korapa koa somanae koa gamu koasa vasina asa, meke korapa kopuni gamu Sa. Kaqu va kilasi Sa sari na mia kana meke poni gamu sa minataqara. Lopu va boni puleni gamu koa keke hahanana kaleana, pude gua asa si kote hiva luara pani gamu Zihova si gamu.

Kaiqa Tinarae Pule

¹⁵ Be govete atu koa gamu si keke pinausu tanisa nana palabatu pude ta kopue nana gua, si mi lopu garunu pule nia. ¹⁶ Kaqu koa si asa koa keke rina mia vasileana sapu vizatia sa. Lopu kaqu *noṅovalia* gamu si asa.

¹⁷ Loke tie, barikaleqe, babe vineki Izireli si tava malumu pude holuholuni tinidia pude vagi poata koasa inokoro sea pa zelepade tadi na tamasa huporo.

¹⁸ Meke loke poata sapu ta vagi koasa siraṅa gua asa, si kaqu ta paleke la pa korapa Zelepade te Zihova sa mia Tamasa, pude va gorevura ia si keke vina tatara nabuna. Hakohako ni e Zihova sa mia Tamasa sari na hahanana vagi poata koasa tinavete inokoro sea pa vinahesi beku.

¹⁹ Pana ponía poata babe ginani babe kaiqa toṅa goi si keke tie Izireli turaṅamu, si lopu tepa tomo nia goi gua sapu ele ta poni nia sa koa goi. ²⁰ Koasa tie karovona tu si kote boka tepa nia goi pude tomoa gua sapu poni nia goi koasa, ba lopu koasa tie Izireli sapu ponía goi. Kaqu lulia gamu sa tinarae hie, meke kaqu koa tamanae si gamu koe Zihova sa mia Tamasa koari doduru mia tinavete koa sa popoa sapu kaqu la koa ia gamu.

²¹ Pana va tatara si gamu koe Zihova sa mia Tamasa, si mamu tavete gua sapu ele va tatara ni gamu; meke kaqu kopuni gamu Sa koari na mia vina tatara. Be lopu taveti gamu, si na mia sinea si asa. ²² Be lopu va tatara si gamu koe Zihova si lopu kaqu evaṅia gamu sa sinea. ²³ Ba be va tatara si goi pa mua hiniva soti, si mu va balau; mamu tavetia si asa.

²⁴ Pana enea goi sa siraṅa sapu la gua pa korapa inuma vaeni tadi na turaṅamia, si boka vagi meke henai gua sapu bokaia goi, ba lopu kaqu voi i goi si kaiqa pa mua vovoina meke paleke taloani. ²⁵ Pana enea goi si keke siraṅa sapu la gua pa korapa inuma huiti tadi kaiqa tie, si boka rarusu vagi goi si kaiqa vua huiti pa limamu; mamu henai gua sapu bokaia goi, ba lopu kaqu kotoa goi pa kotokotoana sa nana inuma huiti.

Sa Vinari Luari meke Vinari Haba Pule

24 Be varihaba si keke tie meke mudina sa nana vinarihaba si lopu qetu nia sa sa nana barikaleqe, sina kaiqa toṅa si taveti sa sapu variva kurekuredi koasa; ke kubere la nia sa koasa si keke pepa vinariluari, meke la vala nia sa koasa, meke hitu taloa nia sa pa nana vetu si asa. ²² Meke pa mudina

sipu taluarae si asa koasa nana vetu si la vagi hobea pule sa barikaleqe hie si keke tie meke ta evaṅae na loana pule sa tie hie sa barikaleqe sana. ³ Beto asa si lopu hiva nia pule sa palabatu vina rua si asa, ke kuberia pule sa si keke pepa vinariluari meke la vala nia sa koasa barikaleqe hie, meke tiqe hitu taloa nia sa koasa nana vetu, babe guana mate sa nana palabatu vina rua hie. ⁴ Be ta evaṅa si keke koari karua ginugua hire, si lopu kaqu haba pulea sa nana palabatu kekenu sa barikaleqe hie, sina kaqu balabala ia sa sapu ele boni si asa pa dinoṅo te Zihova. Ba be haba pulea sa si va maledere ia sa se Zihova, meke kote tavetia sa si keke sinea kaleana koasa popoa sapu ponini gamu Zihova sa mia Tamasa.

Sari Kaiqa Tinarae Pule

⁵ Pana tiqe varihaba vaqura si keke koreo, si lopu kaqu ta garunu la pude somana pa vinaripera babe va tupitia pa kaiqa tinavete si asa. Ba kaqu ta rupaha pa keke vuaheni doduruna si asa pude koa mo pa nana vasileana meke koa qetuqetu turaṅia mo sa nana barikaleqe sapu tiqe haba ia sa.

⁶ Pana vala nia goi si keketoṅa koa ke tie si mamu lopu vagi sari karua patu munamunalana ginani tanisa pude na kinopuna sa nana gale koa goi, sina kote ta hena palae mo sa tiṅitoṅa tavetaveteana ginani sapu boka toania sa tatamana.

⁷ Be ta poho si keke tie sapu korapa tuqe vagia si keke tie Izireli tasina meke vata evaṅae nia nana pinausu sa babe holuholu nia sa, si garona pude kaqu tava mate si asa. Pa siraṅa gua mo asa si kaqu boka tava beto sa kinaleana asa. ⁸

⁸ Pana raza gamu sa minoho popoqu si mamu kopu sisigiti nia pude va tabei sapu gua zamani gamu na va tumatumaeni gamu rina hiama pa butubutu Livae, kaqu luli va hiteki gamu gua sapu ele zama la nia rau koa rini. ⁹ Mi balabala pulea sapu gua evaṅia e Zihova sa mia Tamasa koe Miriami koasa mia inene pa mudina sipu ele taluarae pa popoa Izipi si gamu. ¹⁰

¹⁰ Pana vala nia goi si keketoṅa koa ke tie, si mu lopu nuquru la pa nana vetu pude vagia sa poko sapu korapa hiva vatu nia sa pude na kinopuna sa nana gale koa goi. ¹¹ Kaqu aqa mo pa sada si goi, meke telena kaqu paleke vatu nia koa goi si asa. ¹² Be na tie habahualana si asa, si mu lopu va hola nia keke boni sa nana tiṅitoṅa vina sosodena sa gale koa goi.

¹³ Totoso lodu rimata si mamu va pulea sa nana koti pude ni va sagea meke puta nia. Beto hoi si kote zama leana nigo sa, meke kaqu qetu nigo e Zihova sa mua Tamasa si goi.

¹⁴ Mu lopu *noṅovalia* goi si keke nabulu ta tabarana sapu habahualana na malaṅana, babe keke tasimu babe na tie karovona pu koa turaṅa gamu pa mia vasileana. ¹⁵ Koari hopeke rane si mamu tabaria sa nana rane tavetavete sipu lopu ele lodu sa rimata. Ura na habahuala si asa, ke ta hivae hola koasa sa poata,

† 23:17 Liv 19:29 †† 23:19 Ekd 22:25; Liv 25:36-37; Diut 15:7-11
‡ 23:21 Nab 30:1-16; Mt 5:33 †† 24:1 Mt 5:31, 19:7; Mk 10:4

‡‡ 24:7 Ekd 21:16 ††† 24:8 Liv 13:1 kamo hinia 14:54 ††† 24:9 Nab 12:10 § 24:10 Ekd 22:26-27 §† 24:14 Liv 19:13

pude meke mani kebokebo nigo sa koe Zihova, meke ta evaṅae sea si goi.

¹⁶ Sari na tiatamadia rina koburu si lopu kaqu tava mate koari na sinea tadi na tudia meke sari na tudia ba lopu kaqu tava mate koari na sinea tadi na tiatamadia. Ba hopeke tie si kaqu tava mate koari nana sinea sapu tavete sotia sa telena. †

¹⁷ Mu lopu ḡoḡovali goi sari na tie karovodi meke sari na tie eapadi, mu lopu vagia sa koti tanisa nabonaboko meke hobe nia koasa mua gale. ††¹⁸ Mi balabala ia sapu na pinausu mia si gamu pa popoa Izipi, meke vata rupaha gamu e Zihova sa mia Tamasa, gua asa ke ponini gamu rau sa tinarae hie.

¹⁹ Pana paleke varigarani gamu sari na mia iqoso huiti saripu ta pusidi, meke ta muliṅae si kaiqa iqoso pa mudimia si mu lopu kekere pule la vagi, ba mi veko valani koari na tie karovodi, na eapadi, meke na tie nabonabokodi pude di vagi, pude boka mana nigo e Zihova si goi koari na tinavete pa limamu. ‡²⁰ Pana zoru va hoqai goi sari na vuana sa huda olive, si mu lopu zoru karua totozo ia. Ba mi vekoi si kaiqa tadi na tie karovodi, na tie eapadi, meke na tie nabonabokodi.

²¹ Pana paleke varigarani gamu sari na vua vaeni koari na mia inuma vaeni, si mu lopu kekere pule la i sari na vaeni pa vina rua totozo. Veko vala i koari na tie karovodi, na tie eapadi, meke na tie nabonabokodi saripu koa hola pa mudimia. ²² Mi balabala ia sapu gamu ba na pinausu mia mo pa popoa Izipi. Gua asa ke tozini gamu rau pude tavetia sapu gua asa.

25 Be karua tie si vari nominomie, meke ta turana la pa vinaripitui koasa tie varipitui pude vilasa poni sa ginugua asa. Meke ta tozi vurae sapu keke ri kara si hinokara meke sapu keke si kokoha, gua.

² Meke be ta garunu pude ta seke sa tie sapu kokoha, meke va eko oporapahia sa tie varipitui si asa, meke va seke nia sa si asa koa ke nana tie. Sa sinokuna sa sineke si koa gua mo koasa sinea sapu tavetia sa.

³ Kote boka sekea ka made ḡavulu puta sineke, ba lopu hola la, be sari na sineke si hola nia sapu ele ta vala si kote ta doḡo va kari koari na tie si asa. ††

⁴ Mu lopu pusi kumuhia sa ḡuzuna sa bulumakao totozo neti sa kapudi sari na huiti. †††

Sa Tinavete Vina Leana tanisa Turana, sa Tie Matena

⁵ Be koa varigara sari na tamatasi, meke keke koari kasa si loke tuna koreo meke mate. Ke sa nabokona sa si lopu kaqu haba ia sa si keke tie votikaena koa keke votiki tatamana. Ba sa tasina mo sa loana si kaqu vagia sa meke haba ia, pude va gorevura i sari na tinavete tana roana koasa. †††⁶ Meke sa tudia koreo kenuna sapu podoa sa si kaqu vagi hobe sa pozana sapu mate, pude lopu kaqu ta busa palae pa Izireli sa pozana. ⁷ Babe lopu hiva haba ia sa tasina sa palabatu

† 24:16 2 Baḡ 14:6; 2 Koron 25:4; Izk 18:20 †† 24:17 Ekd 23:9; Liv 19:33-34; Diut 27:19 ‡ 24:19 Liv 19:9-10, 23:22 †† 25:3 2 Kor 11:24 †† Sari na bulumakao si neti sari na kiko huiti pude va vurai sari na kiko meke va viai. ††† 25:4 1 Kor 9:9; 1 Tim 5:18 ††† 25:5 Mt 22:24; Mk 12:19; Lk 20:28

sapu mate si asa, si kaqu la koari na koimata pa sadana sa vasileana nomana si asa meke zama, 'Sa tasina sa qua palabatu si korona va gorevura i sari na tinavete tana roana koa rau meke gua tugo koasa butubutu Izireli,' gua. ⁸⁸ Meke kaqu tiokia rina koimata koasa vasileana si asa, meke zama ia, meke be korona hiva haba ia tugo gua si asa, ⁹ si kaqu ene tata la ia sa barikaleqe tanisa tasina pu mate si asa, pa kenudia meke unusu va taloa ia sa nana sadolo, meke loroa sa sa isumatana, meke zama, 'Guahe sapu kaqu ta evaṅa koasa tie sapu korona hodaia sa pinodopodo tanisa tasina,' gua. ¹⁰ Meke kaqu ta gilana koasa butubutu Izireli sa nana tatamana, sapu ele ta unusu taloa sa sadolo. ¹¹ Be karua tie si variperai, meke toka nia sa barikaleqe keke ri karua sapu sa loana, meke harupu tuqea sa barikaleqe hie sa kikikolona sa keke tie, ¹² si lopu kaqu tataru nia gamu sa barikaleqe hie; ba mamu seke gomu pania limana. ¹³⁻¹⁴ Lopu kokoha pana padai gamu sari na pada mamata. ††¹⁵ Mamu pada va hinokari gamu padadi sari na pada mamata, pude kaqu gelenaena sa mia kinoa koasa popoa sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa. ¹⁶ Etuli na va kari e Zihova sari na tie kokoha gua arini.

Tinarae pude Va Matei sari na Tie Amaleki

¹⁷ Mi balabala pulea gua sapu tavetia ri na tinoni Amaleki d koasa mia inene sipu taluarae mae gua pa popoa Izipi si gamu. †††¹⁸ Loke dia rinaḡerane na kinalavarae hinokara koe Tamasa, gua asa ke podalae rapatani tu rini pa mumudi sipu korapa ḡaḡaha na mabo meke va mate betoi rini sarini pu mazoporo beto pa dia inene. ¹⁹ Ke gua asa, pana poni gamu e Zihova sa mia Tamasa sa popoa, meke va sare gamu Sa si gamu doduru koari na mia kana, pu koa vari likohaeni gamu, si meke mi muliṅae, mamu va mate betoi sari doduru tie Amaleki, pude loke tie kaqu balabala pulei si arini. Mi balabala valeana si gamu!

Sari na Tinaraena sa Keke pa Manege

26 Pana kamoā gamu sa popoa sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa pude tamugamu, meke koa vasina si gamu, ² si mamu vagi sari kaiqa vua kenuna sa pepeso, saripu paketi gamu koasa popoa sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, mamu voi i pa pili, mamu paleke lani koasa vasina vahesihesiana sapu kaqu vizatia e Zihova. ††³ Mu la koasa hiama sapu tavetavete koasa totozo asa, mamu la zama guahe: 'Tozi vura nia rau ḡinoroi koe Zihova sa qua Tamasa sapu ele kamoā rau sa popoa sapu ele va tatara nia Sa koari na tiatamada pude tadigita,' gua.

⁴ Meke kaqu ade vagia sa sa pili meke veko gore la nia sa pa kenuna sa hope te Zihova sa mua Tamasa. ⁵ Beto asa si kaqu zama si goi pa kenuna e Zihova sa mua Tamasa, 'Na tie Aramea sa tamaqu, na tie tetepe la mae, meke ari ka visavisa tinoni mo si gore la pa

§ 25:7 Rt 4:7-8 §† 25:13-14 Liv 19:35-36 ††† 25:17 Ekd 17:8-14; 1 Samuela 15:2-9 §† 26:2 Ekd 23:19

Izipi, meke la koa vasina osolae ta evaṅae na butubutu lavata meke ṅinira hola na soku hola tugo. ⁶ Ba ṅoṅovala gami ri na tinoni Izipi meke garunu ososoni gami rini pude tavetavete va ṅinira gua ri na pinausu. ⁷ Gua asa ke tepa la tinokae koe Zihova sa Tamasa tadi na tiatamamami si gami, meke avosi e Zihova sari na mamalaiṅi mami, meke dogori Sa sari na mami tinasuna, na tinavete mamatadi meke sari na mami tinasigiti. ⁸ Ke koasa lima heheda te Zihova sapu nadoria sa; meke pa hinoloqoru lavata, na tinavete variva magasadi, meke na vina gilagila si turaṅa vurani gami sa pa popoa Izipi. ⁹ Meke turaṅa maeni gami sa koasa vasina hie meke ponini gami sa sa popoa hie, na popoa masuruna sapu sokua na ginani na zipale. ¹⁰ Ego, gua asa ke paleke maeni rau sari na vua kenuna sa pepeso sapu poni nau e Zihova.'

Mamu vekoa sa egeqi pa kenuna e Zihova sa mia Tamasa, mamu todoṅo pa kenuna Sa. ¹¹ Meke gamu meke sari na mia tatamana, meke sari na tie Livae, meke sari na tie karovodi saripu koa paki koa gamu si kaqu qetuqetuni sari doduru likakalae saripu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa.

¹² Pana ele beto vekoi gamu sari na mia keke pa manege koari doduru mia vinagi pa vina ṅeta vuaheni, sapu sa vuaheni sapu ta vagi sa keke pa manege, si mamu valani koa rina tie Livae, na tie karovodi saripu koa paki koa gamu, meke saripu eapadi, na nabonabokodi, pude madi henahena va deṅa si arini koari na mia vasileana. ¹³ Beto asa, mamu zama guahe pa kenuna Zihova sa mia Tamasa: 'Ele va vura betoi gami pa mami vetu, meke valani gami koari na tie Livae, na tie karovodi, na tie eapadi, meke sari na naboko, sari doduru gua pu tozini gami Goi pude taveti. Namu lopu hite va kari gami sari na Mua zinama, meke lopu hite muliṅi nia gami si keke koarini. ¹⁴ Lopu hite hena ia gami sa keke pa manege, toতোসো besu si gami, babe va rizu taloai gami si kaiqa, toতোসো va bonibonie si gami, babe poni rau koari pu mate si kaiqa. Ele va tabego gami si Goi Zihova doduru gua pu ele tozini gami Goi. ¹⁵ Mamu doṅo gore mae pa maṅauru koasa Mua habotuana hopena, mamu manani sari na Mua tinoni Izireli, meke sa popoa sapu ele tava tatarana meke ponini gami Goi, koasa Mua zinama tokotokoro koari na tiatamamami, sapu sa popoa masuruna sapu sokua na ginani na zipale,' gua.

Va Tabei sari na Tinarae te Zihova

¹⁶ Pa rane ṅinoroi si tozini gamu e Zihova sa mia Tamasa pude mi va tabei sari doduru Nana tinarae. Ke mamu kopuni na va tabei si arini pa doduru bulomia, meke pa doduru maqomaqo mia. ¹⁷ Pa rane ṅinoroi si gilana va sosodea gamu se Zihova sa mia Tamasa, meke kaqu ene pa Nana siraṅa si gamu, meke kaqu kopuni sari Nana zinama na tinarae, meke kaqu va tabea gamu si Asa. ¹⁸ Meke pa rane ṅinoroi si zama nia e Zihova sapu gamu sari Nana tie soti, guana Nana tinago gua sapu ele va tatara nia Sa, meke kaqu

kopuni gamu sari doduru Nana tinarae. ^{††19} Meke kaqu ovulu sageni gamu e Zihova, meke ululu hola ni gamu sari doduru butubutu saripu taveti Sa pa vinahesi koasa pozana Sa, meke kaqu na tie madi mia koe Zihova sa mia Tamasa si gamu, gua tugo sapu ele va tatara nia Sa koa gamu."

Tinarae te Tamasa Ta Kubere koari na Patu

27 Mosese meke sari na koimata pa Izireli si zama koari na tinoni, "Mi va tabei gamu doduru sari na vina tumatumae pu va tumatumaeni gamu rau pa rane ṅinoroi. ²⁴ Meke sipu karovia gamu sa Ovuku Zodani, meke ele nuquria gamu sa popoa masuruna sapu sokua na ginani na zipale, sapu va tatara nia e Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamamia pukerane; meke sipu ele nuquria gamu sa popoa sapu kaqu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, si mi varihakehakei ni gamu si kaiqa patu lavata pa toqere Ebali, mamu tiqe va napiti nia palasita; mi kuberi vasina sari doduru tinarae na vina tumatumae hire. ²⁵ Beto asa, si mamu tavetia keke hope, ba loke aeana si kaqu tavetavete ni gamu pude peqoi sari na patu. ²⁶ Ura sa hope te Zihova sa mia Tamasa, sapu kaqu tavetia gamu, si kaqu tavete nia patu lopu ta peqodi gamu. Vasina si kaqu taveti gamu sari na vina vukivukihi va uququ. ⁷ Taveti sari na vina vukivukihi hinenahena binaere vasina tugo, meke kaqu henahena qetuqetu si gamu pa kenuna e Zihova sa mia Tamasa. ⁸ Koari na patu lavata saripu napiti nia gamu sa palasita, si mamu kubere va bakali sari doduru tinarae koasa buka hie te Zihova," gua si arini. ⁹ Beto asa si zama se Mosese meke sari na hiamana tanisa butubutu Livae koari na tie Izireli, "Gamu doduru tinoni Izireli, mi va avoso mae! Pa rane ṅinoroi si ta evaṅae na tinoni te Zihova sa mia Tamasa si gamu, ¹⁰ ke mi va tabea na luli gamu sari na tinarae sapu ta poni koa gamu pa rane ṅinoroi," gua si arini.

Sa Tina Levei koari pu Va Karikari

¹¹ Beto asa si zama se Mosese koari na tinoni Izireli, ¹² "Sipu karovia gamu sa Ovuku Zodani, sari na tinoni koari na butubutu hire si kaqu turu koasa toqere Qerizimi, meke kaqu zama vurani sari na minana koari na tinoni: Simione, Livae, Ziuda, Isaka, Zosepa meke Benisimane. ¹³ Sari na butubutu tie hire si kaqu turu koasa toqere Ebali, meke kaqu zama vurani sari na tinalevei koari na tinoni: Rubeni, Qadi, Asa, Zeboloni, Dani, meke Napitalai.

¹⁴ Sari na tie Livae si kaqu velavela va ululae ni koari na tie Izireli sari na zinama hire: ¹⁵ 'Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu tavetia si keke beku patu, huda, babe na qolo na siliva na gua, meke vahesi golomia; ura etulia e Zihova sapu gua asa,' gua.

Meke kaqu olaṅa sari doduru tie, 'Emeni!' ^{†††} ^{†††16} 'Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu lopu va lavatia

† 26:12 Diut 14:28-29

†† 26:18 Ekd 19:5; Diut 4:20, 7:6, 14:2; Ta 2:14; 1 Pit 2:9† 27:2-4 Zos 8:30-32 †† 27:5 Ekd 20:25 †† 27:12 Diut 11:29; Zos 8:33-35

sa tamana meke tinana.' Meke kaqu olaña sari doduru tie, 'Emeni!' ^{†17} 'Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu va rizua sa voloso tinago tanisa turañana.' Meke kaqu olaña sari doduru tie, 'Emeni!' ^{†18} 'Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu turaña va sea ia pa siraña sa tie behuna.' Meke kaqu olaña sari doduru tie, 'Emeni!' ^{††19} 'Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu ñoñovalia sa tie karovona, na tie eapana na tie nabonabokona koasa nana kinopuna sa tinoñoto.' Meke kaqu olaña sari doduru tie, 'Emeni!' ^{††20} 'Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu eko turaña sa sa barikaleqe tanisa tamana, ura na va kurekurea sa sa tamana.' Meke kaqu olaña sari doduru tie, 'Emeni!' ^{††21} 'Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu papaia si keke kurukuru made nenena.' Meke kaqu olaña sari doduru tie, 'Emeni!' ^{††22} 'Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu eko turaña sa tasina vineki sapu votiki tinana, babe votiki tamana.' Meke kaqu olaña sari doduru tie, 'Emeni!' ^{††23} 'Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu eko turaña sa tinana hopehopena.' Meke kaqu olaña sari doduru tie, 'Emeni!' ^{††24} 'Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu va mate golomia sa turañana.' Meke kaqu olaña sari doduru tie, 'Emeni!' ^{†25} 'Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu ade vagia sa poata pude va matea si keke tie sapu loka nana ginugua sea.' Meke kaqu olaña sari doduru tie, 'Emeni!' ^{†26} 'Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu lopu va tabei babe taveti sari doduru tinarae na vina tumatumaie te Zihova.' Meke kaqu olaña sari doduru tie, 'Emeni!' [§]

Sari na Minana koari pu Va Tabe (Livitikasi 26:3-13; Diutironomi 7:12-24)

28 Be va tabe ia gamu se Zihova sa mia Tamasa meke kopu valeana ni sari nana tinarae na vina tumatumaie saripu ponini gamu rau pa rane ñinoroi, si kaqu ovulu sageni gamu Sa holani sari doduru butubutu pa popoa pepeso. ^{§12} Be guana va tabea gamu se Zihova sa mia Tamasa, si kaqu koa tamanae si gamu koari doduru tinamanae hire:

³ Kaqu tamanae koe Zihova sari na mia vasileana na inuma.

⁴ Kaqu tamanae koe Zihova si gamu, meke kaqu va soku Sa sari na mia koburu, na va masuri sari na mia linetelete pa inuma, meke sari na mia bulumakao na sipi si kaqu soku sisigiti tugo.

⁵ Kaqu tamanae koe Zihova sari doduru mia pinakepakete meke sari na ginani pu va namai gamu.

⁶ Kaqu tamanae koe Zihova si gamu koari doduru mia kinokoa.

⁷ Kaqu va kilasi e Zihova sari doduru mia kana, pana mae rapatani gamu rini. Kaqu raza mae gua koa gamu pa keke siraña, ba kote talahuarae meke govete si arini koari doduru vasina.

††† Emeni sa ginuana si "Uve gua tugo!" ††† 27:15 Ekd 20:4, 34:17; Liv 19:4, 26:1; Diut 4:15-18, 5:8 † 27:16 Ekd 20:12; Diut 5:16 †† 27:18 Liv 19:14 † 27:19 Ekd 22:21, 23:9; Liv 19:33-34; Diut 24:17-18 †† 27:20 Liv 18:8, 20:11; Diut 22:30 †† 27:21 Ekd 22:19; Liv 18:23, 20:15 ††† 27:22 Liv 18:9, 20:17 ††† 27:23 Liv 18:17, 20:14 § 27:26 Qal 3:10 §† 28:1 Diut 11:13-17

⁸ Kaqu tamanae koe Zihova sari na mia tinavete, meke sari na mia vetu ginani, meke kaqu siñi ta luluapae sari na mia vetu vekovekoana huiti. Kaqu manani gamu Sa koa sa popoa sapu ponini gamu Sa.

⁹ Be va tabea gamu se Zihova sa mia Tamasa meke taveti sari doduru Nana tinarae na vina tumatumaie, si kaqu Nana tinoni soti madimia si gamu, gua sapu ele va tatara nia Sa. ¹⁰ Meke kaqu gilania ri doduru tinoni pa popoa pepeso, sapu e Zihova vizata gamu pude Nana tinoni soti, meke kote matagutuni gamu rini.

¹¹ Kaqu soku hola sari na tumia, na bulumakao, meke na linetelete vuvua, saripu kaqu ponini gamu Sa, meke kaqu masuru valeana sa pepeso sapu va tatara nia Sa koari na tiatamamia pude tamugamu. ¹² Kaqu tukelia Sa sa mañauru sapu ta siñie minana, meke garunu gore mae nia Sa pa galegalearane sa ruku pa totošo garona koari doduru mia pepeso, meke kaqu manani Sa sari doduru mia tinavete. Sokudi ri na butubutu si kaqu ta adei paki poata koa gamu. Ba lopu kaqu keke koari na butubutu sara, si kaqu ade pakini gamu poata. ¹³ Kaqu va koimata gamu e Zihova sa mia Tamasa si gamu koari na butubutu, ba lopu pude koa pa mumudi meke lululi. Kaqu na tie ululumia ba lopu koa va pepekae si gamu, ba taveti na luli valeani sari Nana zinama na vina tumatumaie pu ponini gamu rau pa rane ñinoroi. ¹⁴ Namu lopu kaqu va karia gamu si keketona koari na tinarae pu ponini gamu rau pa rane ñinoroi, babe vahesia na nabulu nia si keke tamasa kokohana.

Tina Levei pa Vina Karikari (Livitikasi 26:14-46)

¹⁵ Ba be lopu va tabea gamu se Zihova sa mia Tamasa, meke lopu kopuni na taveti gamu pa mia rinañerane nabudi sari doduru nana zinama na tinarae, saripu ponini gamu rau pa rane ñinoroi, si kaqu ta levei si gamu koari na tina levei saripu gua hire:

¹⁶ Kaqu leveni e Zihova sari na mia vasileana meke sari na mia inuma pa doduruna sa popoa.

¹⁷ Kaqu leveni e Zihova sari doduru mia pinakepakete meke sari gemi ginani pu va namai gamu.

¹⁸ Kaqu leveni gamu e Zihova meke kaqu visavisa sari na tumia pu podoi gamu, meke kaqu ta levei sari na mia linetelete pa inuma meke sari na mia tuna bulumakao na sipi ba gua tugo.

¹⁹ Kaqu leveni e Zihova sari doduru mia tinavete na vina tana pu taveti gamu.

²⁰ Be guana luara pania gamu se Zihova koari doduru mia tinavete kaleadi, si kaqu vata evañe ni e Zihova koa gamu sari doduru tinasuna koari doduru mia tinavete, meke kote nunala si gamu, osolae kamo mae koa gamu sa tinahuara na minate. ²¹ Kaqu vari tetei mae koa gamu sari na minoho na oza pu garunu maeni Sa koa gamu, osolae ivulu taloa si gamu koasa popoa sapu kaqu la koa ia gamu. ²² Kaqu va razani gamu minoho kaleadi e Zihova, minoho moqomoqo, na nunuare. Kaqu raza koa gamu sa dada na givusu

mañini meke sari na mia linetelete si kote ta ñovala beto. Sari na tinasuna hire guana soñe sapu kaqu raza koa gamu osolae mate si gamu. ²³ Namu loke ruku si kaqu hoqa gore pa pepeso meke sari na mia pepeso si kaqu ñiñira guana aeana. ²⁴ Sa kavuru si kaqu va hoqa gore mae ia Zihova kekeñoño guana ruku osolae moata hola si asa, meke tava mate beto si gamu.

²⁵ Kaqu va mataqari e Zihova sari na mia kana pude va kilasa gamu pana mae rapata gamu rini. Kaqu raza i gamu si arini pa keke sirana, ba kote talahuarae meke govete koari doduru vasina si gamu. Meke kaqu tarazuzu beto sari doduru tie pa popoa pepeso sipu dogoria rini gua sapu ta evaņa koa gamu. ²⁶ Sari na tinimia pu mate si kaqu na gedi ginani ri na kukukuru tapuru na kurukuru ñame, meke loke tie si kaqu hadu va seui si arini. ²⁷ Kaqu va vurai e Zihova pa tinimia sari na moqo, gua sapu evaņa Sa koari na tinoni pa popoa Izipi. Kote va vurai Sa sari na tubu, na minoho pa kapu, meke kote ñaloso beto sari doduru tinimia, meke lopu kaqu boka ta salaņa si gamu. ²⁸ Kaqu va razani gamu pinekipeki, binehu, meke ninunala e Zihova si gamu. ²⁹ Meke pana korapa rane si kaqu ene viloviloraе guana tie behuna si gamu, meke lopu kaqu boka dogoria gamu sa mia sirana; mia tinavete ba lopu kaqu toñoto tugo. Kaqu ta ñoñovala meke ta hiko si gamu meke loke tie kaqu boka tokani gamu.

³⁰ Kaqu ta pinirovetu veko si keke vineki koa goi, ba keke votiki tie tu kaqu haba ia si asa. Kaqu kuria goi si keke vetu, ba namu lopu kaqu koa ia goi si asa. Kaqu letea goi si keke inuma vaeni, ba namu lopu kaqu napoa goi sa vuana. ³¹ Kaqu tava mate pa kenumu goi sa mua bulumakao, ba lopu kaqu hena ia goi vasi masana si asa. Kaqu ta vagi taloa sari na mua doñ'ki pa kenumu pana doño toto la mua mo, meke lopu kaqu mae vatu puleni rini koa goi. Kaqu ta poni koari na mua kana sari na mua rovana sipi meke namu loke tie si kaqu boka toka nigo. ³² Totoso doño toto la mia mo, si kaqu ta vala sari na tumia koreo na vineki koari na tie karovodi, pude na dia pinausu, meke kote hakehakei na kopu lamo si gamu doduru rane, ba lopu kaqu boka tava pule mae sari na tumia. ³³ Kaqu vagi rina votiki butubutu sari na gemi ginani saripu mabo sisigiti letei gamu koari na mia tinavete, ba sa ñinovañovala si lopu kaqu makudo, meke loketoņa hokara si kaqu vagi gamu ba na ñinovañovala meke na tinasuna mo. ³⁴ Sa tinasigiti sapu ta dogoro si kaqu va duviduvilia sa mia binalabala. ³⁵ Kaqu soku hola moqo, na tubu, si kaqu va razani gamu e Zihova, podalae pa batumia kamo nenemia, meke lopu kaqu boka ta salaņa si arini.

³⁶ Kaqu ta hena taloa la koari na votiki popoa si gamu meke sa mia baņara, koe Zihova, vasina sapu loke tiatamamia meke gamu ba lopu ele koai pukerane. Vasina kaqu vahesi gamu sari na huda na patu pu taveteni beku gamu. ³⁷ Koari na popoa vasina pu kaqu va hurakatae lani gamu e Zihova, si kaqu hodahodakani gamu ri na tinoni vasina, totoso

dogoria rini gua sapu ta evaņa koa gamu, meke kaqu va sisireni gamu rina mia kana si gamu.

³⁸ Soku hola kiko linetelete sapu kaqu letei gamu koari na mia inuma, ba lopu kaqu soku ginani si kaqu vagi gamu, ura sari na kupokupo si kaqu gani betoi sari na mia linetelete. ³⁹ Kaqu letei gamu sari na mia inuma vaeni pude kopu tokotokoni, ba namu lopu kaqu vagi gamu vuadi babe napoi kolodi, sina kaqu la ri na nokinoki gani sari na vuadi. ⁴⁰ Doduruna sa mia popoa si kaqu toqoli na huda olive, ba namu loketoņa oela olive si kaqu vagini gamu; ura kote lomu taloa beto koasa huda olive sari na vuana. ⁴¹ Kaqu podoi gamu sari na tumia koreo na vineki, ba kote sianani gamu si arini, sina kote ta vagi taloa pa tinapusi pa vinaripera si arini. ⁴² Sari doduru mia linetelete si kaqu ta ñovala beto koari na nokinoki, kupokupo, pepele, meke soku pule.

⁴³ Sari na tie karovodi pu koa pa mia popoa si kaqu bokaboka na ñiñira laladia, ba gamu si kote goregore hitehite meke malohoro lala mia. ⁴⁴ Kaqu ta ade paki poata koa rini si gamu, ba gamu si namu loketoņa kaqu ade paki lani koa rini, meke kaqu koimatani gamu rini.

⁴⁵ Sari na tina levei gugua arini si kaqu kamo koa gamu, meke lopu kaqu taluarae si arini koa gamu, osolae kaqu mate beto si gamu, ura lopu va tabea gamu se Zihova sa mia Tamasa, meke lopu tavete luli gamu sari doduru tinarae saripu ponini gamu Sa.

⁴⁶ Sari na tinasuna pu mae guadi koari na tinalevei arini si kaqu guana vina gilagila koa gamu, meke sari na mia sinage na sage ninae rane saripu ta pitu ni gamu koe Tamasa. ⁴⁷ Ura kaqu tamanae koe Zihova si gamu koari doduru ginugua, ba lopu hiva nabulu va hinokara nia gamu si Asa pa qinetuqetu hinokara.

⁴⁸ Gua asa ke, kaqu nabulu ni gamu sari na mia kana, pu kaqu garunu atuni e Zihova koa gamu. Kaqu koa malaņa, ovia, memeha, dododohomia, meke kaqu ehaka ni gamu sari doduru tiñitoņa. Kaqu va palekeni gamu pinaleke mamata e Zihova, osolae mate beto si gamu. ⁴⁹ Kaqu turaņa atunia e Zihova si keke butubutu sapu kana gamu sapu kaqu mae gua pa vina betona sa popoa pepeso; meke lopu kaqu gilania gamu nana vinekala. Kaqu tedoro gore guana atata si asa. ⁵⁰ Kaqu variva matagutu na variva mate si arini meke loke dia tataru koari na koburu hitekedi meke loke dia pinamaņa koari na tie koadi. ⁵¹ Kaqu hena betoi rini sari na mia bulumakao na mia linetelete, meke kote agoso mate si gamu. Lopu kaqu veko hola i rini si kaiqa ginani: huiti, napo vaeni, oela olive, bulumakao, babe na sipi tamugamu osolae kaqu mate si gamu.

⁵² Kaqu rapata, meke huara betoi rini sari doduru vasileana koasa popoa sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, meke sari na vetu ululudi na bara ñiñiradi saripu raņei gamu, si kaqu hoqa ta huara inete beto pa pepeso.

⁵³ Pana koa vari likohae ni ri na mia kana sari na mia vasileana nomadi si kaqu kamo koa gamu sa inovia, meke kaqu henai mo gamu sari na tumia saripu

ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa. ⁵⁴⁻⁵⁵ Be na tie ñoñona na gilaena hola sa tie koa gamu, ba kaqu loke nana tataru koari na tasina soti, na nana barikaleqe, meke sari na tuna saripu koa hola. Koasa totošo sipu kaqu koa vari likohaeni gamu ri na kana, si namu loke vasi masadi ri pu henai sa, si kaqu hite va hia lani sa koa rini. ⁵⁶⁻⁵⁷ Sa barikaleqe ñoñona na gilaena, tagotagona sapu lopu hite ene pa seu, ba kote kekeñoño gua tugo asa. Pana koa vari likohae nia ri na kana sa nana vaseana, pude ososo vagia gua, si kote ovia sisigiti si asa, meke kote hena golomia mo sa sa tuna soti sapu tiqe podoa sa, meke sapu luli mudi mae koasa pu podoa sa. Namu lopu kaqu udakia sa sa loana, sapu tataru hola nia sa, meke gua tugo sari na tuna soti pu koa hola. †

⁵⁸ Be lopu va tabei na kopu valeana ni gamu sari doduru tinarae na vina tumatumaie te Tamasa, saripu ta kubere koasa buka hie, meke loke mia vina lavata koasa pozana e Zihova sa mia Tamasa sapu variva matagutu hola, ⁵⁹ si kote va razani gamu minoho kalekaleadi Sa, saripu lopu boka ta salaña; minoho enena, sapu kaleana hola, meke lopu kaqu boka tava noso. ⁶⁰ Sari doduru minoho kaleadi hola saripu variva matagutudi gua sapu ele ta kamoe ni gamu pa popoa Izipi, si kaqu va raza puleni gamu Sa, meke lopu kaqu boka ta salaña pule si gamu. ⁶¹ Meke gua tugo sari doduru minoho, meke sari na minoho enedi, saripu lopu ta tozi koasa buka tinarae na vina tumatumaie hie, si kaqu garunu atuni tugo Tamasa koa gamu, meke kaqu mate beto si gamu. ⁶² Be soku hola si gamu guari na pinopino pa galegalearane, ba kaqu ari ka visavisa mo si kaqu koa hola; ura lopu va tabea gamu se Zihova sa mia Tamasa. ⁶³ Gua puta tugo sapu hiva ponini gamu e Zihova sari doduru ginugua arilaedi meke va nomaia sa mia butubutu, si kaqu hiva sisigiti nia Sa pude kaqu tava mate beto si gamu, meke kaqu ta huara va inete sa mia popoa. Kaqu ta raovo taloa si gamu koasa popoa sapu kaqu la koa ia gamu.

⁶⁴ Kaqu ta hurakatae si gamu pa doduruna sa kasia popoa, podalae pa pinodalaena meke kamoia vina betona, meke kaqu la koa si gamu koari doduru butubutu tie na popoa. Vasina si kaqu vahesi gamu sari na beku pu ta tavete pa huda na patu. Arini sari na tamasa saripu lopu hite hoke vahesi gamu meke sari na tiatamamia pukerane. ⁶⁵ Loke binule na minagogoso si kaqu koa koa gamu, meke loke mia vasina soti tugo. Kote va kuliusi Sa sari na mia binalabala, meke balabala mamata, meke loke mia rinañerane, meke sari na maqomaqo mia ba kote moho beto. ⁶⁶ Kaqu koa pa tinasuna si gamu doduru totošo, kaqu matagutu si gamu boñi na rane, meke lopu kaqu makudo matagutu nia gamu sa minate.

⁶⁷ Kote ta mamata holani gamu pa korapa bulomia sari na minatagutudi ri doduru ginugua saripu dogori gamu pa mata mia. Kote zama si gamu doduru veluvelu, 'Kara, leana be guana munumunu sa popoa'

gua. Doduru munumunu si kote zama si gamu, 'Kara, leana be guana veluvelu sa popoa,' gua. ⁶⁸ Ele tozini gamu Zihova sapu lopu hite garunu pule lani gamu Sa pa popoa Izipi, ba kaqu garunu puleni gamu e Zihova vasina koari na vaka. Vasina si kaqu podekia gamu pude vata holu puleni gamu koari na mia kana, ba loke tie kaqu hiva holu gamu," gua se Mosese.

Sa Vinariva Egoi te Zihova koari na Tie Izireli pa Popoa Moabi

29 Arini sari na tinarae na vina tumatumaena sa vinariva egoi, sapu tozi nia Zihova se Mosese pude tavetia koari na tinoni Izireli pa popoa Moabi. Doduru hire si tomo la koa sa vinariva egoi sapu tavetia e Zihova koa rini pa toqere Saenai. ² Tioko varigara ni e Mosese sari doduru tinoni Izireli meke zamai sa, "Ele dogoro valeania mo gamu, sapu gua evañia e Zihova koasa bañara pa popoa Izipi, meke sari nana palabatu nomadi, meke koasa popoa lavata. ³ Ele dogoro soti gamu sari na oza kaleadi hola, na tinavete variva magasadi, na ñiñiradi, saripu taveti e Zihova. ⁴ Ba kamo tu pa rane ñinoroi si lopu ele poni gamu Sa sa binalabala, pude tumae nia gamu gua sapu ele dogoria meke avosia gamu. ⁵ Ura koari ka made ñavulu puta vuaheni sipu turaña gamu e Zihova pa korapa qega, sari na mia poko na sadolo si namu loke lulutudi hokara. ⁶ Loke gemi bereti na vaeni babe na bia tana napo, ba e Zihova si poni gamu pude lopu ehaka nia keketona, pude mi tumae nia sapu Asa tugo sa mia Tamasa. ⁷ Meke sipu kamoia gita sa popoa hie, se Sihoni sa bañara pa popoa Hesiboni, meke se Oqo, sa bañara pa popoa Basani si raza mae meke varipera koa gamu. Ba la gita meke va kilasi si arini, ^{††} meke vagia gita sa dia popoa, meke variva hia nia koari na butubutu te Rubeni, Qadi, meke kukuruna sa butubutu te Manase.

⁹ Ego, mi va tabea na kopu valeana nia sa vinariva egoi sapu ta tavete pa rane ñinoroi pude kaqu bokaboka si gamu koari doduru mia tinavete. ¹⁰ Pa rane ñinoroi si turu si gamu pa kenuna e Zihova sa mia Tamasa; gamu doduru, sari na mia koimata, na mia palabatu nomadi, sari na mia tie, ¹¹ na barikaleqe, sari na tumia, meke sari na tie karovodi saripu koadi koa gamu saripu soko poni huda gamu na paleke poni kolo gamu. ¹² Mae si gamu pa rane ñinoroi pude somana nia sa vinariva egoi hie, sapu tavetia e Zihova sa mia Tamasa koa gamu, meke na vina nabuna sa mia zinama tokotokoro koa Sa, ¹³ pude kaqu va nabu valeania e Zihova kamahire koa gamu, sapu gamu si Nana tinoni soti meke Asa sa mia Tamasa, gua sapu ele va tatara nia Sa koa gamu meke sari na tiatamamia, se Ebarahami, Aisake, meke Zekopi. ¹⁴ Ba lopu koa gamu mo si tavetia e Zihova sa vinariva egoi tanisa vina tatara hie. ¹⁵ Koa gita doduru mo, sapu turu pa kenuna Sa pa rane ñinoroi, si tavete mae nia Sa, meke gua tugo koari nada sinage na sage, saripu lopu ele podo vura mae.

† 28:56-57 2 Bañ 6:28-29; KTZ 4:10

†† 29:7 Nab 21:21-35

¹⁶ Mi balabala pulea gamu sa nada tinoa, tooso koa si gita pa popoa Izipi, meke gua sapu ta evaṅa koa gita tooso ene karovo mae gita koari na popoa tadi na votiki butubutu osolae kamo si gita koasa popoa hie. ¹⁷ Dogori gamu sari na dia beku saripu ta tavete pa huda, patu, siliva, na qolo, saripu lopu qetu sisigiti ni Sa. ¹⁸ Mi balau, pude loka tie na barikaleqe, tatamana babe na butubutu saripu turu tani pa rane ṅinoroi, si kaqu veko pania se Zihova sa nada Tamasa, meke vahesi sari na tamasa huporodi tadi kaiqa butubutu tie. Sa vinahesi beku si kekeṅoṅo guana dadaga huda variva matena sapu toqolo sage pa vari korapa mia gamu. ¹⁹ Mi balau, pude loka tie koa gamu pu turu tani pa rane ṅinoroi meke avosi sari na tinarae ṅiniradi, meke zama va hinokara nia sa, sapu doduru si leadi beto mo koasa gua, ba hiva lulia mo sa sa nana hiniva soti, lopu sapu te Zihova. Sa tie gua asa si kote vata evaṅia sa ṅinovaṅovala koa gamu doduru, saripu leadi babe kaleadi. ²⁰ Namu lopu kaqu taleoso nia e Zihova sa tie sapu gua asa; ba sa binugoro te Zihova sapu huruṅu sage guana nika, si kaqu va kilasia si asa, meke sari doduru tina levei saripu ta kubere koasa buka hie, si kaqu raza koasa, osolae tava murimuri palae sa pozana pa kauruna sa Maṅauru. ²¹ Kaqu paqaha vagia e Zihova si asa koari doduru butubutu Izireli, pude ta levei ni sa sari doduru tinalevei saripu ele ta kubere koasa buka tinarae hie.

²² Sari na tudia rina tumia saripu kaqu podo mae vugo repere, meke sari na tie karovodi koari na popoa pa seu, si kaqu dogori sari na tinalevei na tinasigiti, arini pu garununi e Zihova koasa Nana popoa. ²³ Sari na popoa si ta sulu palae pa nika, meke ta evaṅae na soloti meke na nai beto si arini. Lopu boka ta lete, meke sari duduli ba lopu boka toqolo vasina. ^{†24} Meke sa doduruna sa kasia popoa si kote nanasa, 'Na vegua ke tavetia e Zihova sapu guahe koasa popoa hie? Na sa sa ginuana sa Nana binugoro lavata?' gua. ²⁵ Meke kaqu guahe sa inolana, 'Ura sari na tinoni te Zihova si va karia sa vinariva egoi sapu tavetia rini koa Sa, sa Tamasa tadi na tiatamadia sapu turaṅa vurani si arini pa popoa Izipi. ²⁶ Vahesi rini sari kaiqa tamasa huporodi saripu lopu hoke hite vahesi rini pukerane. Arini sari na tamasa saripu lopu hivani e Zihova pude vahesi rini. ²⁷ Gua asa ke bugoroni e Zihova sari Nana tinoni, ke va razani tinalevei Sa sa dia popoa, meke sari doduru tinalevei saripu ta kubere koasa buka hie. ²⁸ Meke bugoro sisigitini e Zihova si arini, meke koasa Nana binugoro lavata, si rabutu sageni Sa koari na dia popoa soti, meke vata raovo lani koari na votiki popoa, meke vasina si korapa koa si arini pa rane ṅinoroi,' gua. ²⁹ Koadia si kaiqa tiṅitona sapu lopu vata gilnani e Zihova, ba sa Nana tinarae si vata dogoro nia Sa, meke gita meke sari na tudia ri na tuda si kaqu va tabei si arini ninae rane ka rane.

Sari na Tinoa Ravutuna tadirini pu Kekere Pule La koe Zihova

30 Ego, pana ta evaṅa koa gamu sari doduru ginugua hire: Sa minana meke sa tinalevei sapu ele veko va namai rau pa kenumia gamu meke va balabala puleni gamu si gamu pa korapadi rina butubutu vasina pu hadu lani gamu e Zihova sa mia Tamasa. ² Meke pana kekere pule mae si gamu, meke sari na tumia koe Zihova sa mia Tamasa, meke va tabea si Asa pa doduru bulomia meke pa doduru maqomaqo mia, gua sapu zama atuni rau koa gamu pa rane ṅinoroi, ³ si kaqu tiqe tataruni gamu na taleosoni gamu e Zihova sa mia Tamasa si gamu. Meke kaqu turaṅa puleni gamu Sa koari na butubutu vasina pu hopeke ta hurakatae la gua gamu, meke kote tiqe valeana pulei Sa sari na mia tinoa. ⁴ Be guana ta hurakatae va seu la koari na hukihukirina sa popoa pepeso si gamu, ba kaqu varigara puleni gamu e Zihova sa mia Tamasa meke turaṅa puleni gamu Sa si gamu. ⁵ Meke kaqu koa pulea gamu sa popoa sapu koa ia ri na tiatamamia pukerane, meke kaqu va koa valeana gamu Sa, na va soku hola gamu, hola nia sipu koa vasina sari na tiatamamia pukerane. ⁶ Meke kaqu poni gamu bulomia pude va tabea se Zihova sa mia Tamasa, meke sari na tudia ri na tumia, pude tataru nia gamu si Asa pa doduru bulomia, meke pa doduru maqomaqo mia pude mamu toa. ⁷ Meke kaqu va gore lani e Zihova sa mia Tamasa sari doduru lineveleve hire koari na mia kana sapu ṅovaṅovala gamu si gamu. ⁸ Beto meke tiqe kaqu va tabea gamu si Asa, meke kaqu kopu ni gamu sari doduru Nana tinarae saripu ponini gamu rau pa rane ṅinoroi. ⁹ Kaqu manani gamu e Zihova koari doduru mia tinavete pa limamia, meke kaqu poni va sokusokuni gamu koburu Sa, meke kaqu sokudi sari na mia bulumakao, meke kaqu vua katakata sari na mia linetelete koa rina mia inuma. Meke kaqu qetuni gamu Sa, meke va koa valeana gamu gua tugo sapu va koa valeani Sa, sari na tiatamamia pukerane. ¹⁰ Ba kaqu va tabea gamu si Asa, meke kaqu kopuni gamu sari Nana tinarae, sapu ta kubere koasa Nana buka tinarae na vina tumatumae hie. Meke kaqu kekere la koa Sa si gamu, pa doduru bulomia, meke pa doduru maqomaqo mia.

Sa Tinoa Babe sa Minate

¹¹ Ego, gua sapu zamani rau koa gamu kamahire pa rane ṅinoroi, si lopu tasuna koa gamu pude taveti. ¹² Na lopu koa panaulu pa galegalearane si asa, pude nanasa si gamu, 'Esei si kaqu sage la meke paleke gore mae nia koa gita sa inavoso pureda avosia na va tabea?' gua. ^{†13} Meke lopu koa pa kalina la sa hubi lamana lavata meke kaqu nanasa nia gamu, 'Esei kaqu hebala karovia sa lamana meke kaqu vagi mae nia koa gita si asa, pureda avosia na va tabea gita si asa,' gua. ¹⁴ Lokari hokara, sa zinama si koa nana mo hie koa

† 29:18 Hib 12:15 † 29:23 Zen 19:24-25

‡ 30:12 Rom 10:6-8

gamu. Koanana mo pa korapa nuzumia meke pa korapa bulomia, ke mamu va tabea mo gamu si asa.

¹⁵ Dotu, ele ponini gamu rau pa rane ninoroi sa tinoa meke sa lineana, sa minate meke sa kinaleana. ¹⁶ Be va tabei gamu sari na tinarae te Zihova sa mia Tamasa, sapu ponini gamu rau pa rane ninoroi, meke be tataru nia, na lulia gamu si asa, meke kopuni gamu sari doduru Nana tinarae, si kaqu koa valeana na podopodo va soku si gamu meke kaqu manani gamu e Zihova sa mia Tamasa koasa popoa sapu koa ia gamu. ¹⁷ Ba be va karia na koromia avosia gamu si Asa, meke vahesi gamu sari kaiqa tamasa pule, ¹⁸ si maqu tozini gamu pa rane ninoroi, sapu kaqu mate hinokara si gamu. Namu lopu kaqu koa va gelenae si gamu koasa popoa pana karovia gamu sa Ovuku Zodani, meke vagia sa popoa asa. ¹⁹ Ego, kamahire si poni gamu totoso rau, pude mi vizatia sa tinoa babe sa minate, meke sa minana babe sa tinalevei te Tamasa, meke tiokia rau sa mañauru meke sa popoa pepeso, pude va sosodea sa mia vinizata sapu tavetia gamu. Gua asa ke, mamu vizatia sa tinoa. ²⁰ Mamu tataru nia se Zihova sa mia Tamasa, mamu lulia, meke soto va nabuni sari na mia rinañerane koa Sa. Ura e Zihova mo sa mia tinoa, meke kaqu koa va gelenae si gamu meke sari na tudia ri na tumia koasa popoa sapu ele va tatara nia Sa pude vala nia koari na tiatamamia, sapu sari Ebarahami, Aisake, meke e Zekopi.” †

Zosua sa Hinobena e Mosese

(Ninaedi rina Tinoni 27:12-23)

31 Meke sipu beto zamani e Mosese sari doduru zinama hire koari doduru tinoni Izireli, ² si zama guahe si asa koa rini, “Kamahire si keke gogoto hiokona puta vuaheniqu si rau meke lopu kaqu boka koimatani gamu rau si gamu, meke tozi nau tugo e Zihova, sapu lopu kaqu karovia rau sa Ovuku Zodani! gua. ^{†3} Se Zihova sa mia Tamasa si kaqu koimatani gamu meke karovia gamu sa Ovuku Zodani, meke kaqu va matei Sa sari na tinoni saripu koadi vasina, pude kaqu koa ia gamu sa popoa asa, meke se Zosua sa mia koimata gua sapu ele zama nia Sa. ⁴ Meke kaqu evañia e Zihova sapu gua evañia Sa koari Sihoni, e Oqo, sari karua bañara tadi na tie Amoraiti, meke koasa dia popoa sapu huaria Sa. ⁵ Meke kaqu vatuni e Zihova koa gamu si arini, meke sari doduru si kaqu tavete gunini tugo gamu gua sapu ele tozini gamu rau. ⁶ Kaqu koa ninira meke varane si gamu. Lopu kaqu matagutu babe tarazuzu ni gamu si arini, sina e Zihova sa mia Tamasa si kaqu koimatani gamu, lopu kaqu luara pani gamu na veko pani gamu Sa si gamu.”

⁷ Meke tiokia Mosese se Zosua, meke zama guahe si asa koasa pa kenudia ri na tinoni Izireli, “Mu koa va ninira na varane, sina kaqu koimatani goi sari na tinoni hire koasa popoa sapu ele va tatara nia e Zihova koari na tiatamada pude tadirini; meke kaqu va koai

goi vasina si arini. ⁸ E Zihova mo si kaqu koa koa gamu meke koimatani gamu si gamu; meke lopu kaqu luara pani gamu na veko pani gamu Sa si gamu. Ke mi lopu matagutu na koa kulusu si gamu.” ††

Ta Tiro sa Tinarae te Tamasa

⁹ Meke kubere goreni Mosese sari na tinarae hire, meke poni sa koari na hiama tudia ri na tie Livae pu kopuna sa Bokese Vinariva Egoi te Tamasa, meke gua tugo koari doduru koimata tadi na tinoni Izireli. ¹⁰ Beto asa si zama guahe se Mosese koa rini, “Koari doduru vina betobeto zuapa vuaheni, koasa vuaheni sapu tava maluara sari na gale, koasa Inevañã Vina Balabaladi rina Dia Ipi pa Qega, ^{††1} pana mae varigara si gamu doduru tinoni Izireli pa kenuna Zihova sa mia Tamasa, koasa vasina sapu vizatia e Tamasa, si kaqu tiroa gamu sa tinarae hie pa kenudia ri doduru tinoni pude avosia rini. ¹² Mi varigarani sari na tinoni: sari na palabatu na barikaleqe meke sari na koburu hitehite meke sari na tie karovodi pu koa paki koari na mia vasivasileana, pude madi va avoso meke koa manavasa pude pamaña nia se Zihova sa mia Tamasa, meke luli va hiteki sari doduru zinama tanisa tinarae hie. ¹³ Meke sari na dia koburu pu lopu gilania sa tinarae hie, si madi va avosia na va nonoga ia pude pamaña nia se Zihova sa mia Tamasa, doduru totoso sapu koa si gamu koasa popoa sapu korapa karovo la ia gamu pa kali karovona sa Ovuku Zodani, koasa popoa sapu kaqu la koa ia gamu.”

Sa Vina Tumatumae Vina Betobeto te Zihova koe Mosese

¹⁴ Beto asa si zama la koe Mosese se Zihova, “Kamahire si lopu kaqu koa va seunae si goi. Mu tiokia se Zosua, mamu la koasa ipi varivarigarana, pude Maqu ponia nana vina tumatumae.” Meke topue la koasa ipi varivarigarana sari karua. ¹⁵ Meke vura somanae koasa lei pa ipi se Zihova, meke turu kapae Nana pa sasadana sa ipi.

¹⁶ Meke zama la koe Mosese se Zihova, “Lopu seunae meke kaqu mate si goi, meke pa mudina sa mua minate si kaqu luara pani Au ri na tinoni Izireli si Rau, meke kote sekea rini sa Qua vinariva egoi sapu tavetia Rau koa rini, meke vahesi sari na tamasa tadi na tie huporodi pu koa vasina. ¹⁷ Meke pana ta evañã sapu gua sara, koasa rane sana si kaqu bugoro sisigitini Rau si arini; meke kaqu veko pani na lopu kaqu va dogoro nia Rau koarini sa Isumataqu, meke kaqu ta huara va inete si arini. Kaqu razai soku tinasuna kaleadi si arini, osolae kaqu tiqe gilania rini sapu sari na tinõta hire si ta evañã koa rini, sina lopu koa koa rini si Rau sapu sa dia Tamasa. ¹⁸ Namu lopu kaqu hite va dogoro nia Rau sa Isumataqu koarini koasa rane sana, sina kaleana hola sa tinavete sapu tavetia rini meke vahesi rini sari na votiki tamasa.

† 30:20 Zen 12:7, 26:3, 28:13 †† 31:2 Nab 20:12 †† 31:4 Nab 21:21-35

†† 31:8 Zos 1:5; Hib 13:5 †† 31:10 Diut 15:1, 16:13-15

¹⁹ Ego mamu kubere gore nia sa kinera hie kamahire, mamu va tumatumae nia koari na tinoni Izireli, mamu va kerani, pude na hinelahelaena sa dia kinukiti koa Rau. ²⁰ Kaqu turaña lani Rau koasa popoa sapu ele va tatara veko nia Rau koari na tiatamadia si arini. Sa popoa sapu sokua ginani na meleke meke kote koa valeana si arini. Meke pana henahena valeana si arini si kote kekere la i rini sari kaiqa tamasa meke vahesi rini, meke kilu pani Au na va kari rini sari na Qua tinarae. ²¹ Meke pana kamo mae koa rini sari na oza na tinasuna kalekaleadi, sa kinera si kaqu helahelae vurani sari na dia kinukiti. Sina lopu kaqu ta mulinae koari na tudia ri na tudia si asa. Ura ele gilani Qua tu sapu gua hiva tavetia rini, sipu lopu ele turaña lani Rau koasa popoa tava tatarana si arini."

²² Ke kubere gore nia tugo Mosese koasa rane sana sa kinera asa, meke va tumatumae nia tugo sa koari na tinoni Izireli si asa.

²³ Beto asa si tiokia e Zihova se Zosua tuna e Nani meke tozi nia Sa, "Mu turu va ñinira na koa varane, sina kote turaña va kamoi goi sari na tinoni Izireli, koasa popoa tava tatarana, meke kaqu koa koa gamu si Rau," gua si Asa. †

²⁴ Meke sipu beto kubere goren Mosese sari na zinamana sa tinarae hie koasa buka, podalae pa pinodalaena meke kamo sa vinabetona, ²⁵ si vala nia sa koari na tie Livae sa tinarae hie, sarini sapu palekena sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova. ²⁶ "Mi vagia sa buka tinarae hie, mamu veko kapae nia koasa Bokese Vinariva Egoi te Zihova sa mia Tamasa, pude koa na vina sosode koarini vasina si asa. ²⁷ Sina gilania rau sapu toleñe gua va gugue meke tasuna mia si gamu. Dotu sipu korapa koa qua mo rau pa rane hie koa gamu, ba varipera lamo koe Zihova sa mia Tamasa si gamu, vegua beka, hokara kote toleñe gua lalamia si gamu pa mudina sa qua minate. ²⁸ Mi varigara maeni koa rau sari doduru koimata tadi na butubutu, meke sari doduru ñati palabatu pude maqu zamani koarini sari na zinama hire pa taliñadia, meke kaqu tiokia rau sa mañauru na pepeso, pude koa na vina sosode koa rini. ²⁹ Sina gilania rau sapu pa mudina sa qua minate sari na tinoni si kote taveti rini sari na tinavete kaleadi sisigiti meke kote kekere taloa si arini koa sa tinarae sapu ele tozini rau. Meke koari na rane saripu mae pa kenudia si kote raza mae sari na oza koa rini, sina kote taveti rini sari na tinavete sapu kaleadi hola pa kenuna e Zihova, meke va bugoria gamu si Asa koari na tinavetedi ri na beku pa limamia."

Sa Kinera te Mosese

³⁰ Beto asa si zama vura nia e Mosese sa doduruna sa kinera, sipu totosona va avoso sari doduru tinoni Izireli.

32 "Ke gamu na mañauru, mi va avoso mae, maqu zama si rau,

ke agoi na pepeso, mamu avavoso koari na zinama pa ñuzuqu.

² Mani hoqa guana ruku sa qua vina tumatumae, meke sari na qua zinama si vura sage guana puni, meke guana remiremisi ruku koari na duduli vaqura, meke hoqa guana ruku koari na linetelete.

³ Kaqu tozi vura nia rau sa pozana e Zihova, meke kaqu tozi vura nia ri na tie sa vina lavatana Sa.

⁴ Asa tugo sa patu, meke kotokotopo sari Nana tinavete,

meke sari doduru Nana tinavete si toñoto beto. Meke loke Nana vina ririunae na sinea si Asa, ba toñoto meke gotogoto si Asa.

⁵ Ba gamu si lopu na tie ta rañe mia, meke lopu garomia pude Nana tie soti, na butubutu va sesea mia na kokoha mia si gamu.

⁶ Pa siraña asa si kaqu tubehia gamu se Zihova? Ke gamu na tie duviduvili mia na pekipeki mia, ura Asa mo sa Tamamia, sapu tavete gamu meke vata evañaeni gamu keke butubutu.

⁷ Mi balabala pulei sari na rane saripu ele holadi, meke sari na totosu pukerane.

Mi nanasi sari na tiatamamia pude tozini gamu sapu ele ta evaña.

Mi nanasi sari na barogoso pude tozini gamu saripu ele holadi.

⁸ Sipu poni lani sa Tamasa Ululuna Hola koari na butubutu sari na dia tinago pepeso, †† meke sipu varipaqahani Sa sari doduru tiena ka tiena, si vizata va gotoi Sa sari na voloso tadi na tie koasa padadi ri na tuna Izireli.

⁹ Ura sa tinago te Zihova si sari Nana tinoni tugo, meke se Zekopi tugo sa Nana tinago pepeso ta mizina.

¹⁰ Dogori Sa si arini korapa ene vilorae la mae pa korapa popoa qega,

koasa vasina popana meke ivuluna. Ba kopuni na lavelave hukatani Sa si arini, gua puta tugo sapu kopu pule nia si Asa.

¹¹ Kekenonono gua puta tugo sa atata sapu va tumatumaeni tapuru sa sari na tuna, meke repahi sa sari na tatapuruna pude halo vagi si arini.

E Zihova si kopu gunia tugo se Izireli pudeni lopu hoqa mate.

¹² E Zihova mo telena turañi sari Nana tinoni Izireli loke votiki tamasa pule.

¹³ Meke va malumi Sa pude kopuni sari na vasidi, ululudi,

meke henahena si arini koari na linetelete saripu toqolo pa dia inuma.

Meke vagi gedi zipale pinomodi koari na patu,

† 31:23 Nab 27:23; Zos 1:6

†† 32:8 TTA 17:26

meke na oela koari na huda olive saripu toqolo koari na pepeso patupatu.

¹⁴ Meke soku meleke vagini rini sari na dia bulumakao na qoti,

noboko valeana sari na sipi, qoti, meke sari na dia bulumakao,

meke toa valeana sari na huiti meke sari na vaeni sapu lomoso hola.

¹⁵ Meke koa tagotago, na henahena valeana,

meke noboko hola sari na tinoni Izireli, meke va karia rini se Zihova sapu tavetedi si arini, meke kilua rini si Asa sapu kekenoño guana Patu ninirana sapu harupudi si arini.

¹⁶ Meke va kono ia rini si Asa koari na dia tamasa karovodi saripu vahesi rini,

meke va bugoria rini koari na dia tinavete kaleadi saripu evaṅi rini.

¹⁷ Meke va vukivukihi la i rini sari tomate kaleadi sapu sari na tamasa kokohadi,

sari na tamasa saripu lopu hite ta gilana koari na tiatamadia pukerane, †

meke saripu lopu hite hoke va tabei rina tinoni Izireli.

¹⁸ Muliṅi nia rini sa dia Tamasa sapu sa Patu marilaena pu harupudi si arini,

meke poni nia koarini sa tinoa.

¹⁹ Sipu dogoria e Zihova sapu gua asa, si bugoro sisigiti si Asa,

meke kilu pani Sa sari na tuna.

²⁰ Zama se Zihova, 'Namu lopu kaqu hite tokani Rau si arini.

Maqu dogoro paki, sapu nasa beka si kaqu ta evaṅa koa rini?

Na tinoni va guguedi, meke loke dia vina hinokara pa dia tinoa.

²¹ Ele va bugoro Au na va kono Au rini koari na dia tamasa hoborodi. ††

Ego, ele va bugoro Nau beku rini,

ke kote va bugoro ni butubutu hoborodi na duviduvilidi Rau si arini.

²² Sa Qua binugoro si kaqu huruṅu sage guana nika, meke kaqu sulu va mate betoi sari doduru likakalae

pa popoa pepeso,

meke kaqu kamo la gua pa popoa tana minate pa kauruna sa popoa pepeso,

pude sului sari na sinokiraedi ri na toqere.

²³ Meke kaqu tomo lani tinasuna na gonani tupi Rau si arini.

²⁴ Kaqu mate pa inovia na minoho,

meke kaqu razai na oza variva mate si arini.

Meke kaqu garunu lani kurukuru pinomo Rau

pude va matei meke na noki variva mate pude garati si arini.

²⁵ Kaqu mate pa vinaripera pa ninae siraṅa sari na tie,

meke kaqu matagutu tarazuzu sari doduru tie pa ninae popoa.

Sari doduru tie na barikaleqe vaquradi si kaqu mate, meke kaqu loke haha hitekedi meke barogoso na kaleqe si kaqu koa hola.

²⁶ Ele zama nia Rau sapu kaqu va hurakatae la i Rau pa ninae vasina,

meke namu loke tie hokara kaqu balabala pulei si arini.

²⁷ Ba lopu boka tavete gunini Rau si arini.

Zama hoboro guni mo Rau he sari na dia kana, sina kaqu zama si arini sapu va kilasi rini sari na Qua tinoni, gua;

ura Arau mo evaṅia koa rini sapu guahe.'

²⁸ Pupuhu sisigiti sa butubutu Izireli

meke namu loke nana tinumatumae hokara.

²⁹ Be tumae nia rini si kote ele gilania rini sapu gua asa,

meke kote boka doṅo gilania mo rini sa vinabetodi rini.

³⁰ Na vegua meke boka hadua keke tie sari keke tina tie;

babe va goveti ri karua tie sari ka manege puta tina tie?

Ura ele holuholu pani e Zihova sa dia Tamasa ninira si arini,

meke luara veko pani Sa si arini.

³¹ Ura ele gilania ri na dia kana sapu lopu ninira sari na dia tamasa,

lopu ninira gua sa Tamasa tadi na tinoni Izireli.

³² Ura dia nati vaeni si mae guana pa Sodomu, meke sari na dia inuma si kekenoño gua pa

Qomora;

gua rina vaeni sapu pasa meke variva mate,

³³ guana vaeni sapu ta tavete koari na lorodi rina noki variva mate.

³⁴ Kaqu balabala pulei e Zihova sapu gua ele tavetia rina dia kana,

meke kaqu aqania Sa sa totošo garona pude va kilasi si arini,

³⁵ meke zama si Asa, 'Arau si kote tubehi; kote hobei Rau si arini,' gua; ‡

meke tata sa totošo sapu kaqu gulazoro ni nenedia koasa ranena sa dia tinasuna sapu ele tata mae;

meke kaqu kamo va hodaka mae koa rini si asa.

³⁶ Kaqu va dogoro nia e Zihova sa tinoṅoto koari Nana tinoni. ††

Meke tataruni sari Nana nabulu.

Pana dogoro gilania Sa sapu ele taloa sa dia niniraṅira.

Meke loke tie si koa hola, pinausu babe na tie soti.

³⁷ Meke kaqu zama guahe si Asa,

'Ai, avei sari na mia tamasa, saripu raṅei gamu?

³⁸ Ele ponini ginani leana na kolo napo vaeni gamu si arini koari na mia vina vukivukihi.

† 32:17 1 Kor 10:20 †† 32:21 1 Kor 10:22; Rom 10:19

‡ 32:35 Rom 12:19; Hib 10:30 †† 32:36 Sam 135:14

Madi turu mae kamahire pude tokani gamu!
Madi lavelaveni gamu.

³⁹ Ura Arau, Arau mo telequ si na Tamasa;
loke Tamasa pule si hinokara.
Arau tugo si va mate meke va toa.
Va bakobakora meke sasalaña.
Meke loke tie si va mate na va toa.
Va bakobakora meke sasalaña.
Meke loke tie si boka vagi pania sapu tañinia Rau pa Limaqu.

⁴⁰ Ovulu sage nia Rau pa mañauru sa Limaqu meke zama, guahe:

Hinokara sapu Toaqu si Rau ninae rane ka rane.
⁴¹ Pana ovulia Rau sa Qua magu sapu malakapina meke saputu vagia Rau pa limaqu sa tinonoto si kaqu tubehi Rau sari na Qua kana,
meke lipui si arini pu kukiti Nau si Rau.

⁴² Babe, kaqu honihoni gore koari na Qua tupi sari na eharadi;
meke kaqu va mate betoi sa Qua magu sari doduru pu kana Au si Rau
meke loke tie koa rini pu varipera mae koa Rau si kaqu koa hola,
kamo koarini pu bakoradi na ta pusidi si kaqu mate.'

⁴³ Gamu na butubutu, mi va lavati sari na tinoni te Zihova. †

Ura va kilasi Sa sari doduru pu va matei si arini.
Meke tubehi Sa sari Nana kana,
meke taleosoni Sa sari na sinea tadi Nana tie soti."

⁴⁴ Mae koarini sari Mosese e Zosua tuna Nani, meke zamani koarini sari doduru zinamana sa kinera hie pude di avosia ri na tinoni.

Sari na Vina Tumatumae Vina Betobeto te Mosese

⁴⁵ Meke sipu beto totozini e Mosese sari na zinama te Tamasa koari na tinoni Izireli, ⁴⁶ si zama guahe si asa koa rini, "Kaqu va tabe na kopu valeana ni gamu sari na tinarae sapu ponini gamu Rau pa rane ñinoroi, pude mi totozi ni sari na tumia, meke kaqu va tabei rini sari doduru zinamana sa tinarae hie. ⁴⁷ Sari na vina tumatumae hire, si lopu na zinama kokohadi si arini, ba na tinoa tamugamu si arini. Kaqu va tabei gamu si arini, pude mi koa va gelenae koasa popoa sapu kaqu la koa ia gamu pa kali karovona sa Ovuku Zodani."

⁴⁸ Meke koasa ranena tugo asa si zama guahe se Zihova koe Mosese. ††⁴⁹ "Mu ene sage la koasa toqere Abarimi pa popoa Moabi, pa kalina sa vasileana lavata pa Zeriko; mamu haele sage la koasa toqere Nebo, mamu doño hola la koasa popoa Kenani sapu kaqu ponini Rau koari na tinoni Izireli. ⁵⁰ Meke kaqu mate si goi koasa toqere asa, kekeñoño gua tugo sa tasimu Eroni sapu mate pa Toqere Horo. ⁵¹ Ura gamu kara beto sapu va kari Au si Rau pa kenudia rina tinoni Izireli, sipu koa pa kolo Meriba si gamu tata koasa vasileana nomana pa Kadesi, pa korapa qega sapu ta

pozae Zini, meke loke mia pinamaña pa kenudia rina tinoni Izireli si gamu. ⁵² Kaqu koa pa seu, meke doño la ia mo goi sa popoa, ba lopu kaqu la kamo ia goi sa popoa asa, sapu kaqu poni nia Rau koari na tinoni Izireli."

Manani e Mosese sari na Tinoni Izireli

33 Hire sari na zinama tinamanae saripu zamani e Mosese sa nabulu te Tamasa koari na tinoni Izireli sipu lopu ele mate si asa. ² Meke zama si asa,

"Gore mae guana pa toqere Saenai se Zihova;
meke gasa mae koarini pa Seira,
sapu ñedala vura pa toqere Parani;
meke somana mae koari ka manege puta vuro mateana si Asa.

Meke tañinia Nana pa kali lima mataona, sa nika huruñuna.

³ Tataruni e Zihova sari Nana tinoni meke kopuni Sa saripu tanisa.
Gua asa ke kokotuñu pa nenena Sa si gita,
meke va tabei sari Nana tinarae.

⁴ Meke va tabei gami sari na tinarae saripu ponini gami e Mosese,
sapu sa tinago tanisa mami butubutu Izireli.

⁵ Meke va bañaria rini se Zihova pa Zesuruni, ‡
sipu varigara sari doduru koimata tadi na tinoni koari doduru butubutu Izireli."

⁶ Meke zama guahe koasa butubutu te Rubeni se Mosese:

"Be guana lopu soku sari nana tinoni,
mani lopu mate taloa hokara sa butubutu te Rubeni."

⁷ Meke zama guahe koasa butubutu te Ziuda si asa,
"Ke Zihova Mu avosia goi sa mamalaiñina e Ziuda Mamu toka nia,

Mamu va keke pulei Goi sarini koari kaiqa votiki butubutu.

Mamu varipera tokani na lavelave hukatani Goi Zihova si arini koari na dia kana."

⁸ Meke zama guahe koasa butubutu te Livae si asa: ††
"Ele ta poni koe Livae sa Mua Tumimi meke Urimi ‡‡.
Ta podeke si asa koasa popoa sapu ta pozae Ma'asa,
meke va sosodea Goi pa kolo Meriba.

⁹ Meke zamani sa sari na tiatamana,
'Namu lopu tataruni rau si arini,' gua.
Namu lopu gilani sa sari na tasina koreo meke sari na tuna.

Ba sari na Mua zinama mo si kopuni sa meke kopu totoli nia sa sa Mua vinariva egoi.

¹⁰ Kaqu totozini rini sari na Mua tinoni pude di va tabei sari na Mua tinarae meke kaqu va vukivukihhi si arini koasa Mua hope.

‡ Sa ginuana Zesuruni si na butubutu Izireli. †† 33:8 Ekd 17:7, 28:30; Nab 20:13 ‡‡ Mi doño la pa Ekd 28:30 sa vinabakala pa hubina ele pepa.

† 32:43 Rom 15:10; Rev 19:2 †† 32:48 Nab 27:12-14; Diut 3:23-27

¹¹ Zihova, Mu toka nia Goi sa dia butubutu pude toa va niñira,

Mamu qetuni sari na tinavete saripu taveti rini.
Mamu huara va inete pani Goi sari na dia kana.
Mamu lopu va turu pulei Goi si arini."

¹² Koasa butubutu te Benisimane si zama guahe si asa:

"Hie sa butubutu te Zihova sapu kopu nia na tataru nia Sa.

Va toñoti Sa si arini doduru rane,
meke koa pa varikorapadia rini si Asa."

¹³ Meke koasa butubutu te Zosepa si zama guahe si asa:

"Mani mana nia e Zihova sa dia popoa koasa ruku,
meke sa kolo pa kauruna sa pepeso.

¹⁴ Gua tugo sari vua huda saganadi pa korapa rimata pa dia pepeso,
sapu ta siñie na vua huda leadi koari doduru hopeke totošo pakepakete.

¹⁵ Meke sari na toqetoqere koadi si kaqu ta siñie na vua huda lomosodi.

¹⁶ Meke doduru tiñitona leadi mo si kaqu ta omunae sage koari na dia pepeso,
sapu ta poni mae koe Zihova.

Asa tugo sapu zama mae pa korapa nika pa popoa gega.

Sari doduru minana hire si kaqu ta evaña koe Zosepa,
sina keke koimata si asa koari na tasina.

¹⁷ Tolavaena guana bulumakao kokoreo podo kenuna se Zosepa,

meke sa nana niñirañira si kekeñoño gua sari karua kikhona sa bulumakao pinomona,
meke kaqu va kilasi sa sari na butubutu pa doduru ia ka ia,

kekeñoño gua sapu hoke hoata va mate tie sa bulumakao.

Gua tugo sari ka manege puta vuro tie te Iparemi,
meke sari na vuro tie te Manase."

¹⁸ Meke gua pule hie si zama nia sa koasa butubutu te Zeboloni meke se Isaka:

"Mani koa mamutu nana se Zeboloni koari doduru ginugua pa sada.

Meke agoi Isaka si kaqu toqolo sage sa mua tinagotago pa mua popoa soti.

¹⁹ Kaqu tioko sage lani rini pa dia toqere sari na tinoni,

meke va vukivukihi lani rini sari na vina vukivukihi toñotodi.

Kote vagia rini sa dia tinagotago pa kolo hokara,
meke gua tugo pa korapana sa dia popoa soti tata pa raratana onone."

²⁰ Meke koasa butubutu te Qadi si zama guahe si asa:

"Mani tavahesi sa Tamasa sapu poni va noma nia popoa si asa,

meke koa guana laione se Qadi sapu garata va luraia sa limana babe batuna sa nana boso.

²¹ Telena mo vizatia sa sa pepeso masuruna meke ta kopue sa hinia tanisa koimata pude tanisa.
Totoso varigara sari na koimata tadi na tinoni,
si va tabei sa sari na tinarae na hiniva toñotodi te

Zihova,

meke tiqe ta tavete vura sari na vinari pitui toñotodi koasa butubutu Izireli."

²² Meke zama guahe si asa koasa butubutu te Dani:
"Agoi Dani si guana tuna laione sapu horuhoru vura pa popoa Basani."

²³ Meke koasa butubutu te Napitalai si zama guahe si asa:

"Ke agoi Napitalai, mamu qetuqetu nia sa vinaleana sapu ta siñie minana te Zihova,
kaqu tagoa goi sa pepeso pa kalina la meke kamo la gua koasa kopi Qaleli."

²⁴ Meke koasa butubutu te Asa si zama guahe si asa:
"Agoi Asa si tamanae hola koari kaiqa butubutu;
kaqu ta qetue hola koari na tasimu,
meke kaqu toa valeana pa mua popoa sari na huda olive.

²⁵ Meke sa vari likohaena sa mua vasileana lavata si kaqu ta bara vari likohae aeana,
meke doduru totošo si kaqu ta kopu totoko valeana si asa.

²⁶ Ke gamu na tinoni Izireli,

namu loke tamasa pule si kekeñoño gua sa mua Tamasa,

sapu ene mae gua koari na mañauru pude tokani gamu,

meke pa korapa galegaleane koasa Nana niñedala variva magasa.

²⁷ Koe Tamasa toa holana sa mua aqoroana,
kaqu ovulu sage nigo Sa ninæ rane ka rane,
meke kaqu zukuru pania Sa pa kenumu sa mua

kana.

Meke zama, 'Mu huaria!' gua.

²⁸ Meke kaqu koa valeana sari na tutina e Zekopi,
meke ta kopue valeana koasa popoa masuruna sapu siñia na huiti na huda vaeni,

meke hoqa gore mae pa galegaleane sari na puni,
meke gua tugo sari na kolo, sapu vura mae pa kauruna sa pepeso.

²⁹ Ke Izireli, tamanae si goi; Esei si kekeñoño gua agoi pu ta harupu koe Zihova?

E Zihova mo telena sa mua lave,

meke na mua magu varipera pude lavelave nigo meke vatua koa goi sa minataqara.

Sari na mua kana si kaqu mae pude tepa ia sa dia tinaleosae koa goi,

ba kaqu neti va konekonei goi si arini."

Sa Minate te Mosese

34 Beto asa si topue ene la koari na pezara pa Moabi, meke tiqe ene sage la pa batuna sa toqere Pisiqa pa kalina sa popoa Zeriko se Mosese; meke vasina si va dogoro nia e Zihova koasa sa doduruna sa popoa pa kali pinaqaha popoa pa Qileadi meke kamo la gua pa Dani; ² meke koasa kali pinaqaha popoa lavata te Napitalai, meke sari na pinaqaha popoa tadi Iparemi meke se Manase, e Ziuda, meke kamo la gua koasa lamana lavata pa Meditareniani sapu koa pa kali lodu rimata. ³ Meke doño kamo la gua koasa popoa Neqevi, meke koasa doduruna sa pezara lavata sapu topue gua koasa lolomo pa Zeriko, sa vasileana lavata sapu koa ia na hudahuda pamu, meke kamo la gua pa Zoara. ⁴ Beto asa si zama koasa se Zihova, "Asa tugo sa popoa sapu ele va tatara nia Rau koasa Qua zinama tokotokoro koe Ebarahami, Aisake, meke Zekopi, sipu zama guahe si Arau, 'Asa sa popoa sapu kaqu poni nia Rau koari na tudia ri na tumu.' Ele va dogoro nigo Rau kamahire pa matamu soti, ba lopu kaqu kamo la ia goi si asa," gua si Asa. †

⁵ Meke mate tugo vasina pa popoa Moabi se Mosese sa nabulu te Zihova, gua puta tugo sapu ele zama nia e Zihova koasa. ⁶ Meke ta pomunae tugo si asa koasa

† 34:4 Zen 12:7, 26:3, 28:13

lolomo pa popoa Moabi varitotosi pa Betipeoro; ba loke tie gilana sotia sa vasina ta pomunae sa, kamo a ñinoroi. ⁷ Keke gogoto hiokona puta vuahenina se Mosese meke tiqe mate si asa. Ba sari na matana si namu lopu hite ele rida, meke lopu hite malohoro tugo sa tinina. ⁸ Meke kaboa ri na tinoni Izireli se Mosese pa pezara Moabi koari ka toloñavulu puta rane, osolae va hokoti rini sari na rane pu besu nia rini si asa.

⁹ Meke ta siñie nia e Zosua, sa tuna e Nani, sa maqomaqo ginilae, sina ele va opo nia e Mosese koasa sa limana. Ke va avosia na va tabea ri na tinoni Izireli si asa, meke tavetia rini gua sapu zama nia e Zihova koe Mosese.

¹⁰ Seunae gua pa toতোসা asa, si namu lopu hite keke poropita pa popoa Izireli si turu vura mae, sapu kekeñoño gua Mosese, sapu boka vivinei va tia ia se Zihova. ††¹¹ Meke taveti Sa sari doduru vina gilagila na vinariva magasadi saripu garunu nia e Zihova koasa pude va gorevura i pa popoa Izipi, koe Pero, sa bañara, meke koari doduru nana ñiha na varane koasa nana popoa lavata sana. ¹² Namu loke poropita pule sapu kekeñoño asa, sapu boka taveti sari na tinavete nomadi na variva holoqorudi, saripu evañi Mosese pa matadia ri doduru tinoni Izireli.

†† 34:10 Ekd 33:11

Zosua

Sa Vinabakala

Sa buka te Zosua si na vivineidi rina tinavete arilaedi sapu gua rina vinagina sa popoa Kenani, na vina hiana sa pepeso la koari hopeke butubutu pu ta evaṅa sipu koimatani Zosua sari na tinoni Izireli totoso sipu hobea sa se Mosese. Karovia rini sa Ovuku Zodani meke razai rini sari na tie pa vasileana Zeriko, meke ta huara inete si asa. Vivinei nia tugo sa buka hie sa vina kilasa tadi na tie Izireli pa vasileana Ai, sina sekea rini sa tinaraena sa vinariva egoi te Zihova. Keke koari na kinubekubere sapu ta gilana valeana hola si guahe: “Mi vizatia pa rane ṅinoroi sapu esei si kaqu nabulu nia gamu...Ba sapu arau meke sa qua puku tatamana si kaqu nabulu nia se Zihova,” gua. (24:15)

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa ninuquru pa korapa popoa Kenani. Hinia 1:1 kamo hinia 5:12

Tava kilasa sari na tinoni pa Kenani. Hinia 5:13 kamo hinia 12:24

Tava hia sa popoa Kenani koari na butubutu Izireli. Hinia 13:1 kamo hinia 21:45

Sa pinule tadi ka ṅeta butubutu pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani. Hinia 22:1-34

Sa minate meke sa pinomununa e Zosua. Hinia 23:1 kamo hinia 24:33

Garunia Tamasa se Zosua Pude La Vagia sa Popoa Kenani

1 Meke sipu ele mate sa nabulu te Zihova sapu se Mosese, si zama ia e Zihova se Zosua sa tuna e Nani, sapu sa tie vari tokae te Mosese. ² Meke zama guahe si Asa, “Ele mate se Mosese sa Qua nabulu, ke mu va namanama kamahire si agoi meke sari doduru tie Izireli, mamu karovo la ia sa Ovuku Zodani, mamu la koasa popoa sapu korapa ponini gamu Rau kamahire. ³ Sari doduru vasidi pu kote neti kamoi gamu, si kaqu ponini gamu Rau, gua sapu ele va tatara nia Rau koe Mosese. ⁴ Sari na voloso popoa tamugamu si podalae pa soloso qega pa kali Izipi, meke la gua pa kalina koari na toqere pa Lebanoni, meke kamo pa ovuku nomana sapu sa Ovuku Iuparetisi, meke sa doduruna sa popoa Hitaiti, meke kamo koasa kolo Meditareniani pa kali lodu rimata. ⁵ Zosua! Loke tie kaqu boka va kilasigo si agoi pa doduruna sa mua tinoa. Gua sapu koa somana si Rau koe Mosese, si kaqu gua tugo si Rau koa goi. Lopu kaqu luara panigo na veko panigo Rau si agoi. ^{††}

⁶ Mu koa va ṅinira! Mu koa varane! Ura gua sapu ele va tatara nia Rau koari na tiatamamu pukerane pude kaqu tagoa gamu sa popoa Kenani, si kaqu turaṅi goi sari na turaṅamu pude madi la koa ia sa popoa sana. [‡] Mu koa va ṅinira, na koa varane! Mu va tabe valeani sari doduru tinarae pu ele ponigo e Mosese sa Qua

[†] 1:3 Diut 11:24-25 ^{††} 1:5 Diut 31:6,8; Hib 13:5 [‡] 1:6 Diut 31:6,7,23

nabulu. Mu lopu veko pania keke kukuruna sa tinarae, meke kaqu koa mataqara si goi koari doduru vasidi pu la i goi. ⁸ Mu lopu makudo tiroa meke vivinei nia goi sa buka Tinarae sapu poni nigo Mosese. Mu balabala va lohi la ia goi si asa rane na boṅi, pude luli valeani sari doduru gua pu ta kubere vasina. Meke kaqu koa mamutu na mataqara si goi. ⁹ Mu lopu muliṅi nia gua sapu ele tozi nigo Rau, pude mu koa va ṅinira na varane, gua. Mu lopu matagutu na malohoro, ura Arau Zihova sa mua Tamasa si kaqu koa somana koa goi pa doduru vasina pu kaqu la ia goi!” gua sa Tamasa.

Tozi ni Zosua Gua Sapu Kaqu Tavetia rina Tie

¹⁰⁻¹¹ Ke tozini Zosua sari na koimata pude madi la koari na ipi pude tozini sari na tinoni, “Mi va namanama i sari na gemi vinabeo, sina pa vina ṅeta rane hoi si kote karovia gamu sa Ovuku Zodani pude la vagia na koa ia sa popoa sapu poni gamu e Zihova sa mia Tamasa,” gua.

¹² Meke zama la se Zosua koari na butubutu te Rubeni, Qadi, meke kukuruna sa butubutu te Manase, ^{‡‡} “Mi balabala ia gua sapu ele tozini gamu e Mosese, sa nabulu te Zihova, sapu se Zihova sa mia Tamasa si kaqu ponini gamu sa kali gasa rimata pa Ovuku Zodani, pude na mia popoa soti. ¹⁴ Sari na tumia na loamia na mia pinausu kurukuru si kaqu koa tani pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani; ba sari na mia tie varipera pu va namanama pude varipera si kaqu karovo kekenu la pude toketoke hukatani sari na tie

^{‡‡} 1:12 Nab 32:28-32; Diut 3:18-20; Zos 22:1-6

Izireli turañadia, ¹⁵ osolae kaqu koa ia tu rini sa popoa pa kali lodu rimata koasa Ovuku Zodani, sapu ele ponini e Zihova sa dia Tamasa. Pana ele va koa valeani na va sarei sa Tamasa sari doduru butubutu Izireli, si kaqu tiqe pule mae si gamu meke koa soto pa mia popoa soti tani pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani, vasina pu ele ponini gamu e Mosese sa nabulu te Zihova," gua si asa.

¹⁶ Meke olaña la koe Zosua sari na tinoni, "Kaqu taveti gami sari doduru gua pu tozini gami goi, meke kaqu la si gami vasina pu garunu lani gami goi. ¹⁷ Kaqu va tabego gami si goi, gua sapu hoke va tabea gami se Mosese. Ba mani koa koa goi se Zihova sa mua Tamasa, gua sapu koa koe Mosese si Asa! ¹⁸ Asa sapu doño va gorea sa mua ñinirañira, meke va kari sari na mua ginrunu, si kaqu tava mate. Mu koa va ñinira, mamu koa varane!" gua si arini.

Garunu Lani Zosua pa Zeriko sari Nana Tie Piko

2 Meke tiqe garuni Zosua sari karua tie piko; ke taluarae sari kara pa Akasia, vasina va turu ipi meke koa sarini. Tozini sa sari kara pude la doño vilitia sa popoa Kenani, meke sa vasileana lavata sapu pa Zeriko. Sipu kamo ri kara sa vasileana Zeriko, si nuquru la sari kara meke puta pa vetu te Rehabi sa barikaleqe tuturue pa Zeriko. ¹² Avosia sa bañara pa Zeriko sapu kaiqa tie Izireli si ele mae pana boñi pude piko nia sa popoa, gua. ³ Ke vala zinama si asa koe Rehabi, "Sari kasa tie pa mua vetu si mae pude piko nia sa duduru popoa hie, gua, ke mamu va vurai," gua si asa.

⁴⁶ Meke olaña se Rehabi, "Kaiqa tie tugo si mae pa qua vetu, ba lopu gilani Rau sapu pavei mae guadi. Meke sipu lopu ele ta tuku sa sasadana sa bara pa vasileana, si ele taluarae taloa tu si arini pana veluvelu. Lopu gilania tugo rau sapu pavei si la gua rini. Be tuturei hadu luli gamu si kote boka la kamoi mo gamu," gua si asa. Ba sipu lopu ele mae sari na tie tanisa bañara si turaña sage lani Rehabi pa batu vetu sari karua tie piko, meke la tomei sa pa kobi vinarigarae kapu huda [†] saripu ta varigarae vekodi vasina. ⁷ Ke taluarae sari kasa tie tanisa bañara pa Zeriko, meke tuku pulea rini sa sasada koasa bara pa vasileana. La hata luli rini sari karua tie Izireli meke kamo la tu vasina ene gua sa siraña karovo pa Ovuku Zodani.

⁸ Sipu lopu ele kamo magogoso sari karua tie piko pana boñi, si sage la koari kara pa batu vetu se Rehabi. ⁹ Meke zama la i sa, "Gilania rau sapu ele vatua e Zihova koa gamu sa popoa hie. Sari doduru tie si tarazuzuni gamu si gamu. ¹⁰ Ele avoso nia gami sapu gua evañia Zihova sipu taluarae si gamu pa Izipi, meke va popa gunia e Zihova sa Kolo Ziñara pa kenumia gamu, meke karovo si gamu. Ele avoso nia tugo gami sapu gua va mate guni gamu sari Sihoni meke Oqo, sari karua bañara tadi na butubutu Amoraiti pa kali gasa rimata pa Zodani. ^{†11} Sipu avoso nia tugo gami

sapu gua asa, si matagutu si gami. Tarazuzu va kaleanani gamu gami si gamu. Se Zihova sa Tamasa tamugamu sina Tamasa pa Mañauru meke pa pepeso hie. ¹² Ego, mamu zama tokotokoro koe Zihova kamahire sapu kaqu harupia gamu sa qua tatamana, gua sapu harupu gamu rau si gamu. Mu poni nau keke vina gilagila pude maqu va hinokara gamu. ¹³ Mi va tatara nau sapu kaqu harupia gamu sa tamaqu, tinaqu, sari na tasiqo koreo na tasiqo vineki, meke sari doduru tien sa qua tatamana! Mi va sare gami pa minate," gua si asa.

¹⁴ Meke olaña la koa sa sari karua tie piko, "Mani va mate gami tugo sa Tamasa pana be lopu tavetia gami gua sapu va tatara nigo gami kara. Be lopu tozia goi pa keke tie gua sapu tavetia gami kara, si tozi nigo gami sapu kaqu tavetia gami gua sapu va tatara nigo gami kara pana poni gami e Zihova sa popoa hie," gua si arini.

¹⁵ Rehabi si koana koa ke vetu pa korapana sa bara nomana tanisa vasileana, ke va isu gorei sa pa keke iku pa vuida sari karu tie piko. ¹⁶ Meke sipu lopu ele taluarae sari karua si zama se Rehabi, "Mi la koa tome koari na vasina toqetoqeredi pude meke dogoro gamu rina tie tanisa bañara. Koa tome vasina padana ñeta rane, osolae pule mae sarini. Beto asa, mamu tiqe hola la vasina koa mia," gua si asa.

¹⁷ Meke zama sari kara, "Kaqu kopu nia gami sa vina tatara pu garununi gami goi pude tavetia koa goi.

¹⁸ Guahe si kote tavetia goi. Pana nuquru mae si gami kasa pude vagia sa mia popoa, mu va isu gore vekoa sa iku ziñara hie koasa vuida vasina va goren gami goi. Vagia sa tamamu, tinamu, sari na tasimu, meke sari doduru tien sa tatamana tanisa tamamu, mamu varigara ni pa mua vetu. ¹⁹ Asa sapu vura taloa koasa vetu, si nana sinea telena pana mate sa, meke gami si lopu kaqu ta zutu. Ba be keke koa gamu pa mia vetu si tava sigiti, si kaqu ta zutu nia gami si asa. ²⁰ Ba be tozia goi pa tie gua sapu evañia gami, si lopu kaqu tavetia gami gua sapu tepa ia goi koa gami pude tavetia," gua si arini. ²¹ Va ego Rehabi sapu gua asa, meke va taloai sa sari kara. Meke sipu ele taloa sari karua, si va sigoto vekoa Rehabi sa iku ziñara pa vuida.

²² Meke taluarae sari karua tie piko meke la tome koari na toqere. Ke la hatai ri kasa tie tanisa bañara pa Zeriko sari karua pa doduru vasina koari ka ñeta rane ba lopu boka dogori rini, ke kekere pule la dia pa Zeriko sarini. ²³ Beto asa, si taluarae koari na toqere sari kara, karovia ri kara sa Ovuku Zodani, meke la kamo pule koe Zosua. Vivinei ni ri kara sari doduru gua pu ta evañia. ²⁴ Beto asa si zama guahe sari karua, "Gilana valeania gami karua sapu ele ponini gita Zihova koa gita sa doduruna sa popoa. Sari doduru tie pa popoa Zeriko si namu na matagutu holani gita rini," gua sari karua.

† 2:1 Hib 11:31; Zem 2:25 †† Tavete nia poko rini.

‡ 2:10 Ekd 14:21; Nab 21:21-35

Karovia rina Butubutu Izireli sa Ovuku Zodani

3 Pana munumunu pa koivugona si vañunu munumunu hokara sari doduru tie Izireli, meke taluarae si arini pa Akasia. Meke topue la pa Ovuku Zodani vasina si la va turu ipi, meke aqania rini sa totošo pude karovia sa ovuku pude la pa kali karovona. ²⁻³ Sipu hola ka ñeta rane, si ene betoi ri kasa koimata sari na ipi meke tozini rini sari na tinoni, "Pana dogoria gamu sapu palekia rina hiamā sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi te Zihova sa mia Tamasa si mi va gorei sari na mia ipi, mamu ene luli la i. ⁴ Lopu ele la ia gamu sa vasina asa visoroihe, ke arini kote va dogoroni gamu sa sirāña. Ba mi lopu ene tata koasa Bokese Tanisa Vinariva Egoi. Mi ene va seu padana kukuru kilomita seu gua koasa," gua si arini.

⁵ Meke tozini Zosua sari na tie, "Mi va madi puleni gamu. Sina vugo si kote tavetia e Zihova koa gamu si keke tinavete variva magasana," gua si asa. ⁶ Beto asa si tozini sa sari na hiamā pude palekia sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi te Zihova, meke ene va kenue la pa kenudi rina tinoni, ke tavetia tugo rina hiamā gua sapu tozini e Zosua.

⁷ Meke zama la koe Zosua se Zihova, "Gua sapu kaqu evañia Rau kamahire, si pude podalae va lavatigo rina tie Izireli si agoi, guana tie arilaemu. Meke pude madi gilania rini sapu Arau si somana koa koa goi, gua sapu somana koa si Rau koe Mosesē. ⁸ Tozi ni sari na hiamā pu palekena sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi te Zihova, sapu kamoā rini sa ovuku, si kaqu gore la si arini meke turu noso pa taqelena."

⁹ Meke zama la koari na tinoni se Zosua, "Mae tani mamu avosia gua sapu kaqu zama nia e Zihova sa mia Tamasa. ¹⁰⁻¹¹ Pana rizu la si gamu, si kaqu hadu pani Sa sari na tie Kenani, Hitaiti, Hivaiti, Perizaiti, Qeqasaiti, Amoraity, meke Zebusaiti. Meke pana ta paleke karovo kekenu la pa Ovuku Zodani pa kenunia gamu sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi tanisa Bañara tana doduru kasia popoa si kaqu gilania gamu sapu sa Tamasa toana si koa koa gamu. ¹² Ke kamahire si mi vizati ka manege rua tie hokara, keke pa hopeke butubutu. ¹³ Pana neti kamo tugo pa kolo nenedi sari na hiamā pu palekena sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi te Zihova sa Bañara tana doduru kasia popoa, si kaqu noso sa totolona sa Ovuku Zodani. Meke sa kolo sapu totolō gore si kaqu ta varigarāe pa keke vasina," gua se Zosua.

¹⁴⁻¹⁵ Na totošo pakepakete † sa totošo asa, meke naqe sa ovuku. Totoso taluarāe rina tinoni pude la karovia sa Ovuku Zodani gua, si palekia rina hiamā sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi.

Meke sipu neti gore tugo pa kolo sari na hiamā, ¹⁶ si noso totolona sa ovuku meke varigara eko nana pa keke vasina sa kolo, pa batuna sage sa ovuku vasina ta pozae Adama, sa vasileana nomana tata pa Zaretani. Sa totolona sa ovuku sapu la gua pa Kolo Matēna si ta kumata palae hokara, ke karovo tata mo pa Zeriko sari

† Sa totošo pakepakete hie si pa sidara Epirili pa rane ñinoroi.

na tinoni. ¹⁷ Totoso ene karovo pa vasina popana koasa ovuku sari na tinoni, si turu noso koasa vasina popana pa kokorapana sa Ovuku Zodani sari na hiamā pu palekena sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi te Zihova, osolae karovo taloa beto tu sari doduru tinoni.

Ta Veko Varigara sari na Patu Vina Balabala

4 Sipu ele karovo beto sari doduru butubutu Izireli pa kali karovona sa ovuku, si zama la koe Zosua se Zihova, ² "Mu vizati ka manege rua tie, keke pa hopeke butubutu, ³ mamu garuni pude vagi ka manege rua patu pa vari kokorapana puta sa Ovuku Zodani vasina puta tugo sapu turu sari na hiamā. Tozini pude paleki sari na patu pude la vekoi vasina kote la kuri gamu sari na mia ipi pude koa kohite boni," gua si Asa.

⁴ Ke tioki Zosua sari ka manege rua tie pu ele vizati sa, ⁵ meke zamai sa, "Mi topue ene la pa Zodani pa kenuna sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi te Zihova sa mia Tamasa. Hopeke gamu si kaqu kokovara palekia keke patu, keke pa hopehopeke butubutu Izireli. ⁶ Sari na patu arini si pude na vina balabala koari na tie sapu gua evañia e Zihova. Vugo na repere pana nanasa sari na mia koburu, 'Nasa laedi sari na patu hire?' ⁷ si kote tozini gamu, sapu hire sina vina balabalana sipu popa sa kolona sa ovuku totošona ta paleke karovo sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi te Zihova. Sari na patu sara si kaqu va balabala ni koari na tie Izireli doduru totošo gua sapu evañia e Zihova tani."

⁸ Lulia tugo rini, gua sapu tozi nia e Zihova koe Zosua. Paleki tugo rini sari ka manege rua patu pa vari kokorapana sa Ovuku Zodani, keke tana hopeke butubutu Izireli. Meke la veko varigarani vasina va turui rini sari na dia ipi. ⁹ E Zosua ba la veko varigarani tugo si ka manege rua patu pa vari kokorapana puta sa Ovuku Zodani, vasina turu noso sari na hiamā pu palekia sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi te Zihova. Sari na patu arini si korapa koadia kamoā pa rane ñinoroi. ¹⁰⁻¹¹ Tuturei karovo la sari na tinoni pa kali karovona sa ovuku.

Sipu ele karovo beto la sari na tinoni pa kali karovona sa ovuku si tiqe ene luli la koa rini sari na hiamā, palekia rini sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi te Zihova. ¹² Sari na tiena sa butubutu te Rubeni meke Qadi, meke kukuruna sa butubutu te Manase si va namanama pude varipera. Arini si karovo kekenu koari na tinoni, gua sapu tozini e Zosua pude tavetia. ¹³ Pa kenuna e Zihova, si ari ka made ñavulu puta tina tie si karovo la pa kalina sa Ovuku Zodani meke la koasa pezara tata pa Zeriko pude la varipera. ¹⁴ Pa rane asa si podalae pamaña nia rina tie Izireli se Zosua, sina koa gua koasa tinavete pu evañia e Zihova koa sa.

¹⁵⁻¹⁶ Meke tozi nia e Zihova se Zosua pude tozini sari na hiamā pu palekena sa Bokese tanisa Vinariva Egoi te Zihova pude madi taluarāe koasa Ovuku Zodani meke sage mae. ¹⁷⁻¹⁸ Ke tozini Zosua sarini, meke sipu haele sage kamoā rina hiamā sa taqelena sa ovuku, si

podalae totolo pule sa ovuku meke sinji sages kamo pule sa kolo pa taqelena.

¹⁹ Sa toতোসো sapu karovia rina tinoni sa Ovuku Zodani si pa rane vina manege puta koasa sidara vinakeke, meke la va turui rini sari na dia ipi pa Qiliqali pa kali gasa rimata pa Zeriko. ²⁰ Vasina si la varigarani e Zosua sari ka manege rua patu pu palekeni rini koasa Ovuku Zodani. ²¹ Meke zamai sa sari na tie Izireli, "Vugo na repere pana nanasani gamu rina tumia, 'Nasa laedi sari na patu hire,' gua, ²² si mi tozi ni sa toতোসো pu popa sa ovuku meke ene karovia rina tie Izireli si asa. ²³ Tozini sapu e Zihova sa mia Tamasa si va popaia sa kolona sa Ovuku Zodani meke karovo si gamu. Gua tugo sapu va popaia Sa sa Kolo Ziḡara meke enea gita. ²⁴ Koa gua koasa ginugua hie, si madi gilania ri doduru tie pa kasia popoa sapu ḡiḡira hola se Zihova sa nada Tamasa, meke kaqu va lavatia gamu ninae rane ka rane si Asa," gua se Zosua.

5 Avoso nia ri doduru baḡara tadi na butubutu Amoraiti pa kali lodu rimata pa Zodani, meke sari na baḡara tadi na butubutu Kenani koasa raratana popoa Meditareniani, sapu va popaia e Zihova sa Ovuku Zodani osolae karovo beto tu sari na tinoni Izireli. Ke matagutu na holoqoru ni rini, sari na tie Izireli.

Ta Magu sari na Tie Izireli pa Qiliqali

² Meke tiqe tozi nia e Zihova se Zosua, "Mu taveti kaiqa magu patu ḡarudi, mamu magui [†] sari na koreo na palabatu pa butubutu Izireli," gua si Asa. ³ Gua asa ke tavetia tugo Zosua gua sapu tozi nia e Zihova meke magu betoi sa sari doduru koreo Izireli pa keke vasina pozana toqere Minagu. ^{††}

⁴⁶ Totoso taluarae pa Izipi sari na butubutu Izireli, si ele ta magudi *d* beto tu sari doduru koreo. Ba pa korapana sa dia inene pa qega koari ka made ḡavulu vuaheni, si lopu ta magu sari na dia koburu koreo tiqe ta pododi. Gua tugo sari doduru tie pu ele kamo sa vuaheni sapu pada somana pa vinaripera toতোসো taluarae rini pa Izipi si mate beto, sina lopu va tabea rini se Zihova. Gua asa ke ele va tatara ni e Zihova koari na tiatamadia, sapu lopu tava malumu si arini pude kamo sa popoa masuruna pa Kenani sapu ele va tatara nia Sa koari na tiatamadia pude tadirini. ⁴⁷ Sari na tudia koreo ri kasa tie arini si lopu ta magudi, ke arini sari na sinage vaqura pu magui e Zosua.

⁸ Pa mudina sa minagu, si koa noso mo koari na dia ipi sari doduru tie, osolae ibu beto tu sari na minagu tadirini. ⁹ Meke zama la koe Zosua se Zihova, "Pa rane ḡinoroi si ele va rizu pania Rau koa gamu sa kinurekurena sa mia tinoa pinausu pa Izipi," gua si Asa. Gua asa ke ta pozae Qiliqali sa vasina asa osolae kamo sa rane ḡinoroi.

¹⁰ Totoso koa rina tie Izireli koari na dia ipi koasa pezara tata pa Zeriko pa Qiliqali, si tavetia rini sa

[†] Mu tiroa Zenesesi 17:10-11. ^{††} Sa ginuana sa zinama Hiburu sa pozapoza Qibeati Haraloti sina vinarigaraedi rina kapu toto pu dono guana toqere. ‡ 5:4-6 Nab 14:28-35

Inevaḡa Pasova *d* pana veluveluna sa rane vina manege made pa sidara asa. ^{†††} Pa koivugona si na dia rane kekenu sapu henai rini sari na ginani pu ta letedi pa Kenani, sari na ginani ta kinadi pa oela na bereti loke isitidi. ¹² Totoso asa si beto hoqa gore koa rini sa ginani pozana "mana". Ke tiqe podalae henai rini sari na ginani pu ta letedi pa Kenani. ^{‡‡}

Sa Mateana te Zihova pu Koimatani sari na Tie Izireli

¹³ Totoso tata kamo la pa Zeriko se Zosua, si dogoro va hodakia sa si keke tie, turu nana pa kenuna meke taḡinia nana si keke magu varipera. Ene la nanasia Zosua si asa, "Agoi si mae pude tokani gami, ba pude raza gami?" gua si asa.

¹⁴ Meke olaḡa sa tie, "Arau si mae pude na koimata tanisa qeto minate te Zihova," gua si asa.

Ke hoqa oporapaha pa pepeso se Zosua. Vahesia sa sa Tamasa meke zama, "Qua baḡara, arau si na mua nabulu. Tozi nau gua sapu hiva nau goi pude tavetia," gua si asa.

¹⁵ Meke zama la koe Zosua sa koimata tanisa qeto minate te Zihova, "Mu va gorei sari na mua sadolo, ura na vasina hopena si turua goi," gua si asa. Ke tavetia tugo Zosua gua sapu tozi nia Sa.

Sa Tina Huara pa Zeriko

6 Ta tuku veko sari na sasadana sa bara pa Zeriko, pude meke nuquru sari na tie Izireli gua. Loke tie si boka vura nuquru koasa vasileana. ² Meke zama la koe Zosua se Zihova, "Veko vatua Rau pa limamu goi sa popoa Zeriko, meke sa dia baḡara, meke sari doduru nana minate varane. ³ Agoi meke sa mua qeto minate si kaqu ene vari likohae nia si pa Zeriko, keke toতোসো pa keke rane pa korapadi ri ka onomo rane. ⁴ Ka zuapa rina hiamu pu hopeke taḡini buki, si madi ene va kenue koasa Bokese Tanisa Vinariva Egoi. Meke koasa rane vina zuapa sipu ivui rina hiamu sari na buki si kaqu ene vari likohae nia goi meke sari na mua tie varipera sa vasileana Zeriko ka zuapa toতোসো. ⁵ Beto asa si kaqu ivu va nodolo va gele si arini. Pana avosia tugo ri doduru sa nodolo va gele asa, si kaqu keke gua iraga sari doduru, meke kote hoqa zuzulu sa bara gobana sa vasileana Zeriko. Beto asa si kaqu ene nuquru toḡoto sari doduru tie varipera tanisa butubutu Izireli," gua se Zihova.

⁶ Ke tioki Zosua sari na hiamu, "Mi palekia sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi, meke ari ka zuapa koa gamu si kaqu ene va kenue koasa, meke paleki sari na buki," gua si asa. ⁷ Beto hoi si tozini sa sari nana tie pude ene vari likohae nia sa vasileana lavata, meke sari nana tie varipera bokabokadi pu ene va kenue koasa Bokese Tanisa Vinariva Egoi te Zihova.

⁸⁹ Ke sipu tozini tugo Zosua pude podalae ene, si topue la gedi sari na tinoni, meke ene la sari ka zuapa hiamu pu ivui sari ka zuapa buki kikiho sipi kokoreo pa kenuna e Zihova. Luli mudi la koarini saripu palekia sa

^{††} 5:10 Ekd 12:1-13 ^{‡‡} 5:12 Ekd 16:35

Bokese Tanisa Vinariva Egoi te Zihova. Meke luli mudi koarini si keke puku tie varipera. Sari na buki si lopu makudo kabo pa doduruna sa totoaso asa. ¹⁰ Ba tozini Zosua sari nana tinoni pude madi lopu kulu va kale osolae tozini sa pude kukili. ¹¹ Gua asa, ke sa puku minate hie si paleke likohae nia koasa vasileana lavata sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi te Zihova keke totoaso. Beto asa si pule la sarini vasina koadi koari na dia ipi meke puta pa boŋina asa.

¹²⁻¹³ Pa koivugona si vaŋunu vaqavaqasa se Zosua, meke garuni sa sari nana tie pude la ene vari likohae pule nia sa vasileana lavata pa Zeriko, kekeŋoŋo gua tugo sapu tavetia rini koasa rane kekenu. Kekenu sari na tie varipera, meke luli la sari ka zuapa hiamu pu ivui sari na buki, meke luli la pule sari na hiamu pu palekena sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi te Zihova, meke tiqe luli la sari na tie varipera pu ene luli pa mudidia. Sari na buki si lopu makudo kabo pa doduruna sa totoaso sana. ¹⁴ Koasa rane vina rua hie si la ene vari likohae pule nia tugo rini pa vina rua totoaso sa vasileana lavata pa Zeriko, meke tiqe pule la sarini vasina koa sari na dia ipi. Ka onomo rane si tavetia rini sapu gua asa.

¹⁵ Meke pa rane vina zuapa si vaŋunu munumunu hokara sarini, meke pa rane asa si ka zuapa totoaso ene vari likohae nia rini sa vasileana lavata; lulia tugo rini sa inene gugua sapu hoke tavetia rini koari ka onomo rane. Ba koasa rane vina zuapa mo hie si ka zuapa totoaso ene vari likohae si arini. ¹⁶ Koasa inene vina zuapa tadirini sipu ene vari likohae nia rini sa vasileana lavata, gua meke kote ivui rina hiamu sari na buki, si velavela se Zosua, "Ele vatua e Zihova koa gamu sa vasileana lavata pa Zeriko!" ¹⁷ Sa vasileana meke sari doduru tiŋitoŋa pa korapana sa si kaqu ta huara inete beto, pude na vina vukivukihia la koe Zihova. E Rehabi sapu sa tuturue, meke sari nana tatamana si kaqu ta harupu, sina asa tomei sari nada tie piko. ¹⁸ Ba loke tie si kaqu vagia si keke tiŋitoŋa sapu ele ta huara. Pude tavete gua gamu si kote poni tinasuna nomana gamu sari na tinoni Izireli. ¹⁹ Doduru tiŋitoŋa pu taveteni siliva, na qolo, na boronizi, babe na aeana, si kaqu ta vizata vata kale pude vala i koe Zihova. Kaqu ta kopue si arini koasa vasina hopena pude Nana tinago si arini," gua se Zosua.

²⁰ Ke ivui rina hiamu sari na buki, sipu avosi tugo rina tinoni sari na buki, si keke gua irana va ululae sari doduru tie, meke ta zuzulu sa bara gobana sa vasileana Zeriko. Meke ene toŋoto la sari na tie varipera tadi na tie Izireli pa korapana, meke va kilasia rini sa vasileana lavata. ²¹ Seke va mate beto ni vedara rini sari doduru tiena sa vasileana, doduru palabatu na barikaleqe, tie vaqura na tie koadi. Va matei tugo rini sari na dia bulumakao, na sipi na don'ki.

²² Beto asa si tozini Zosua sari karua tie piko pu ele la pa Zeriko, meke zamai sa, "Mi la pa vetu tanisa barikaleqe tuturue, mamu la turaŋa mae nia si asa meke sari doduru nana tatamana, gua sapu ele va

tatara nia gamu koasa," gua si asa. ²³ Ke topue la sari karua, meke la turaŋa mae nia rini se Rehabi meke sari karua tiatamana, na tasina koreo, meke sari kaiqa pule pa nana tatamana, meke sari na nana pinausu, meke ta kopue si arini tata vasina koa sari na ipi tadi na tie Izireli. ²⁴ Beto asa si sulu pania rina tie varipera tadi na tie Izireli sa vasileana pa Zeriko. Sulu va eba pania rini si asa, meke sari doduru likakalae vasina. Ba sari na tiŋitoŋa qolo, na siliva, na boronizi, meke na aeana, si vagi va naqiti rini pude te Zihova. ²⁵ Ba harupia Zosua se Rehabi sa tuturue, meke sari doduru tiena sa nana tatamana, sina tomei sa sari karua tie piko pu garunu lani sa pa Zeriko. Meke sari na tutina sa si somana koari na tie Izireli osolae kamo pa rane ŋinoroi. ††

²⁶ Sipu beto huaria e Zosua meke ri nana tie sa vasileana Zeriko, si tozia sa koarini si keke vina balau sapu guahe: "Asa sapu podekia pude kuri pulea sa vasileana Zeriko, si kaqu ta levei koe Zihova. ‡

Asa sapu podalae kuri pulea sa vasileana nomana si kaqu mate sa tuna koreo kenuna hokara, meke asa sapu kuri pulei sari na sasada gobana sa vasileana,

si kaqu mate sa tuna koreo mudina hokara," gua.

²⁷ Gua asa ke somana koe Zosua se Zihova koari doduru gua pu evaŋi Zosua. Meke sa inavoso sapu e Zosua si keke tie arilaena hola gua, si ta urahae koasa doduruna sa popoa sana.

Sa Sinea te Ekani

7 Sa tinarae te Zihova koari na tinoni Izireli pude lopu vagia si keke tiŋitoŋa pa Zeriko sapu ta vizata vata kale pude vala i koe Zihova si lopu tavatabe. Keke tie pozana Ekani si sekea sa tinarae, meke gua asa si bugoroni e Zihova sari na tinoni Izireli. Ekani sina tuna koreo e Kami sa tuna koreo e Zabadi, meke soto mae guana koasa tututi te Zera, kukuruna sa butubutu Ziuda.

² Garunu sage lani e Zosua pa Zeriko si kaiqa tie pa Ai, keke vasileana pa kali gasa rimata pa Betolo, tata pa Beti Aveni, pude la piko nia sa popoa gua. Sipu ele evaŋia rini gua sapu ta garunu nia, ³ si pule mae totozi koe Zosua si arini, "Lopu pada pude gita doduru si la rapata nia si pa Ai. Garunu lani mo padana karua babe ŋeta tina tie. Lopu garunu sage la nia sa doduruna sa qeto minate pude la varipera vasina; lopu nomana sa vasileana asa." ⁴ Ke padana ŋeta tina tie Izireli mo si la rapata, ba ta zuzuku va togolo pule si arini. ⁵ Hadui ri tinoni Ai pa sasadana sa bara vasileana, kamo la gua tu koari vasina geligeliana patu, meke seke va matei rini si padana ka toloŋavulu onomo tie tadirini koasa dia ginovete gore pa toqere. Koasa ginugua asa si malohoro gore meke matagutu sari na tinoni Izireli.

⁶ Daku rikatia e Zosua sa nana poko meke gua tugo sari na koimata pa tinalotaŋa nomana; hoqa oporapaha pa pepeso pa kenuna sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova, meke eko mo vasina si arini osolae

† 6:20 Hib 11:30

†† 6:25 Hib 11:31 ‡ 6:26 1 Baŋ 16:34

kamo totošo lodu sa rimata. Ova ni eba rini batudia pude vata dogoro nia sa dia tinalotaña, gua. ⁷ Meke zama se Zosua, “Kei, Bañara Zihova! Na venagua ke turaña karovo ni gami Goi pa Zodani, pude vala pani gami koari tinoni Amoraiti pude va mate gami? Vegua ke lopu koa mo pa kali karovona sa Ovuku Zodani si gami? ⁸ Ke Zihova, nasa pule si kote zama nia rau. Ele togolo nia Izireli sa kana? ⁹ Sari na tinoni Kenani meke sari doduru pule koasa popoa hie si kote avoso nia. Kote mae vari likohaeni gami rini meke va mate beto gami. Meke nasa si kote tavetia Goi pude tava lavata sa pozamu?”

¹⁰ Zama la ia e Zihova se Zosua, “Turu! Na venagua ke eko gua sana pa pepeso si goi? ¹¹ Seke tinarae sari na tinoni Izireli! Va karia rini sa vinariva egoi koa Rau, sapu tozini Rau pude kopu nia. Ele hiko vagi rini sari kaiqa likakalae saripu ta vizata vata kale pude Taqarau, zama kokoha si arini, meke veko turaña ni rini koari na dia likakalae. ¹² Gua asa ke, lopu boka va kilasi rina tinoni Izireli sari na dia kana. Togolo ni rini, sina vala puleni si arini pa tinahuara pude tava kilasa koari na dia kana. Lopu kaqu koa turaña pule gamu Rau osolae veko vata kalei gamu sari na likakalae sapu tozini gamu Rau pude lopu vagi. ¹³ Turu! Va viai sari na tinoni meke va namanama i pude tutuvu Au. Tozini pude va namanama vugo, sina Arau, se Zihova, sa Tamasa pa Izireli si tozia sapu guahe: ‘Tinoni Izireli, koa turaña koari na mia tinagotago si kaiqa likakalae sapu tozini gamu Rau pude veko vata kalei! Lopu kaqu boka va kilasi gamu sari na mia kana osolae veko vata kalei gamu sari na likakalae arini! ¹⁴ Ke tozini sapu pana munumunu si kaqu hopeke ta tioko vura koari hopeke dia puku butubutu nomana. Sa butubutu nomana sapu huhukia Rau, si kaqu ta tioko vura pa hopeke dia butubutu hite. Sa butubutu hite sapu ta tioko vura, si kaqu ta tioko pa puku tatamana. Sa tatamana sapu ta tioko vura, si kaqu hopeke ta tioko variluli eke teledia. ¹⁵ Asa sapu ta huhuku meke ta gilana sapu tomei sa sari na likakalae sapu pude ta veko vata kale si kaqu ta sulu, turaña la tugo sari nana puku tatamana meke doduru tiñitona pu tagoi sa, sina va kamo nia kinurekure lavata sa si pa Izireli, meke va karia sa sa Qua vinariva egoi.’”

¹⁶ Pana munumunu hokara pa koivugona si turaña vurani e Zosua sari na tinoni Izireli, koari hopeke dia puku butubutu nomadi, meke sa butubutu nomana te Ziuda si ta huhuku. ¹⁷ Tioko vura nia sa sa butubutu nomana te Ziuda, koari hopeke dia butubutu hitehite, meke sa butubutu hite te Zera si ta huhuku. Meke turaña vura nia sa sa butubutu hite te Zera, meke ta tioko pa hopeke puku tatamana, meke sa tatamana te Zabidi si ta huhuku. ¹⁸ Turaña vura nia sa sa puku tatamana te Zabidi, meke ta tioko ekeke meke se Ekani, sa tuna koreo e Kami sapu sa tuna e Zabidi si ta huhuku. ¹⁹ Zama la ia Zosua, “Tuqu, tozia sa hinokara pa kenuna e Zihova, sa Tamasa tadi pa Izireli, mamu helahelae. Tozi nau kamahire gua sapu tavetia goi. Lopu podekia pude tomea koa rau.”

²⁰ Olaña se Ekani, “Hinokara, ele va karia rau sa zinama te Zihova, sa Tamasa pa Izireli, meke evaña rau si guahe: ²¹ Sipu dogoria rau si keke poko Babiloni leleana, tata karua kilo siliva, meke na kukuru qolo hola nia lima gogoto qaramu mamatana. Okoro holani rau ke vagi rau. Kote dogori goi ta tamunu dia pa korapa qua ipi, sari na siliva si pa hubina hokara.”

²² Ke garunu lani Zosua si kaiqa tie, meke haqala la koasa ipi meke dogoro hokari rini sapu sari na likakalae pude ta veko vata kale si ta tamunu vasina, meke sari na siliva si pa hubina hokara. ²³ Paleke vurani rini koasa ipi, meke paleke mae ni rini koe Zosua meke sari doduru tie Izireli, meke vekoi rini pa kenuna e Zihova. ²⁴ Tuqe vagia e Zosua meke sari doduru tinoni Izireli se Ekani sa tuna Zera, sari na siliva, sa poko, sa kukuru qolo, meke sari na tuna koreo na tuna vineki, sari na nana bulumakao na don’ki, na sipi, sa nana ipi, meke doduru pule pu tagoi sa, meke turaña lani rini koasa vasina sapu ta pozae, Lolomo Tinasuna. ²⁵ Meke zama se Zosua, “Venagua ke va tutuvuni gami goi sa tinasuna hie? Kamahire kote va tutuvu nigo tinasuna e Zihova si goi!” Gona va matea ri doduru tinoni se Ekani. Ta gona va mate meke ta sulu tugo sari nana puku tatamana, meke sari nana tinagotago. ²⁶ Tamunu varihakei nia kobi patu rini si asa sapu korapa koa nana pa rane ñinoroi. Gua asa ke sa vasina asa si korapa ta pozae, Lolomo Tinasuna, meke tiqe noso sa binugoro te Zihova.

Sa Vina Kilasa meke Tinahuara pa Ai

8 Zama la koe Zosua se Zihova, “Mu lopu matagutu, na malohoro. Vagi sari doduru tie varipera, mamu sage la pa Ai. Ura ele vatu nia Rau pa limamu goi sa bañara pa Ai, sari nana tie, sa nana vasileana, meke sa nana pepeso. ² Kaqu tavete la nia goi koasa popoa pa Ai meke sa nana bañara gua sapu ele tavete la nia goi koasa popoa pa Zeriko, meke sa dia bañara, ba kamahire si boka kopuni mo gamu sari na likakalae na kurukuru ñame. Va namanama pude rapata va hodaka gua pa mudina sa vasileana.”

³ Ke topue la se Zosua meke sari doduru nana tie varipera pude sage la pa Ai. Vizata vagi sa si ari ka tolonavulu puta tina tie varipera bokabokadi, meke garunu vurani sa pana boni. ⁴ Meke zama guahe koarini si asa, “Mi tome pa kalina la sa vasileana lavata, ba lopu tolene gua seu sisigiti, koa va namanama pude rapata. ⁵ Arau meke sari qua tie si kote vura la koasa vasileana lavata. Pana vura mae hadu gami rina tinoni Ai si gami, si kote taliri meke govete si gami, kekenoño puta gugua sapu tavetia gita pa totošo kekenu. ⁶ Kote hadu luli gami rini osolae turaña va seu pani tu gami koasa vasileana lavata. Kote balabala ia rini sapu na govete ni gami, gua tatasana, gua. ⁷ Meke kote tiqe vura mae vasina tome si gamu, meke tuqe vagia sa vasileana lavata. Kaqu vatu nia e Zihova sa mia Tamasa koa gamu si asa. ⁸ Mudina sipu ele vagia gamu sa vasileana lavata, si va katu nia nika. Mi lulia gua sapu garunu nia e Zihova.

Arini tu sari na mia tinarae.”⁹ Ke garunu vurani e Zosua si arini, meke la tome aqa vasina si arini pa kali lodu rimata pa popoa Ai pa vari korapana Ai meke Betolo. Zosua meke sari nana tie si koa hola boŋina asa koasa vasina va turu ipi rini.

¹⁰ Munumunu hokara si vaŋunu se Zosua meke tioko varigara ni sa sari na tie varipera. Meke turaŋa lani sa meke sari na koimata pa Izireli si arini sage la pa Ai.

¹¹ Sari na tie varipera tanisa si ene sage la gua koasa sasada nomana koasa vasileana, meke va turu ipi pa kali gede † koasa vasileana. Keke lolomo si koa pa varikorapadia rini meke sa popoa Ai. ¹² Padana ka lima tina tie si ele garunu lani Zosua meke va tomei sa pa kali lodu rimata koasa vasileana lavata pa vari korapana Ai meke Betolo. ¹³ Sari na tie varipera si tava namanama veko pude varipera. Sa puku minate lavata si koa pa kali gedena †† sa vasileana lavata, meke sari doduru pu koa tomedi si pa kali lodu rimata. Zosua si koa turana sa puku minate lavata pa boŋina asa koasa lolomo. ¹⁴ Sipu dogori sa baŋara pa Ai sari na tie te Zosua, si lopu sana va namanama. Turaŋa lani sa sari nana tie varipera la gua koasa vasina sapu boka doŋo gore la si arini pa pezara Zodani, sa vasina tugo sapu rapata ni sa sari na tinoni Izireli tatasana. Lopu gilania sa sapu kote ta rapata mudina si asa.

¹⁵ Sekesekei ni e Zosua meke sari nana tie si arini, togolo pule meke govete la gua koasa vasina qegana si arini. ¹⁶ Ta tioko vura beto sari doduru tiena sa vasileana pude hadu luli la i, meke sipu hadu lulia rini se Zosua, si haqala va seu laladia tu koasa vasileana. ¹⁷ Sari doduru tiena sa popoa Ai si hadu luli i sari na tinoni Izireli, meke tukele ŋaŋara hola nana sa sasadana sa vasileana lavata. Loke tie hite koa ia pude lavelave hukata nia.

¹⁸ Meke tiqe zama la koe Zosua se Zihova, “Huhuku la nia pa Ai sa mua hopere. Ura vatu nia Rau koa goi si asa.” Lulia Zosua gua sapu ta tozi nia Sa. ¹⁹ Meke sipu ovulu sage nia sa sa limana, si lopu sana gasa turu sari na tie saripu tome, meke haqala nuquru la koasa vasileana lavata, meke vagia rini, meke lopu sana katu nia nika meke sulu pania rini. ²⁰ Sipu liŋana pule sari na tiena sa popoa Ai, si dogoria rini sa tulalasangane. Loke dia sirana si arini pude govete, sina sari na tinoni sapu haqala la gua koasa qega si kekere pule mae pude razai. ²¹ Sipu dogoria e Zosua meke sari nana tie sapu ele tuqe vagia ri nana tie sa vasileana, meke sulua si asa, si kekere pule si arini meke podalae seke va matematei rini sari na tinoni pa Ai. ²² Sari na tinoni Izireli pa korapa vasileana lavata pa Ai si gore mae kamahire pude somana nia sa vinaripera. Ke sari na tinoni pa Ai si va tasuna puleni. Va korapi rina tinoni Izireli, meke va mate betoi si arini. Lopu keke si govete taloa, meke loke tie tugo si hite ta leseve, ²³ ba namu telena mo sa baŋara pa Ai. Ta tuqe vagi si asa meke ta turana la koe Zosua.

† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. †† Kali gedena sa vasileana be tia la pa kali gasa rimata.

²⁴ Va mate betoi rina tinoni Izireli sari doduru kana pa korapa qega vasina vari hadui rini. Meke tiqe pule la pa Ai si arini meke va mate betoi rini sari doduru tie vasina. ²⁵⁻²⁶ Huhuku veko la nia mo e Zosua koasa popoa pa Ai sa nana hopere, meke lopu hite va gore hokaria tu sa osolae mate beto sari tie vasina. Doduruna mo sa butubutu Ai si mate koasa ranena asa, manege rua tina tie na barikaleqe. ²⁷ Kopu ni ri na tinoni Izireli sari na dia bulumakao na likakalae ta vagidi koasa vasileana lavata lulia gua sapu tozi nia e Zihova koe Zosua. ²⁸ Sulua e Zosua sa vasileana Ai, meke huara ilasa. Korapa koa kekeŋoŋo gua tugo asa kamao pa rane ŋinoroi. ²⁹ Huqia sa sa baŋara pa Ai koa keke huda meke veko mo sa vasina, koa hola nana osolae kamao tu pana veluvelu. Meke sipu lodu sa rimata si zama se Zosua pude pazu va rizua sa tinina, meke la oki veko nia koasa nuqunuquruana la gua koasa sasadana sa vasileana. Tamunu nia kobi patu rini meke sa vinarihakei kobi patu si korapa koa hola dia tugo pa rane ŋinoroi.

Ta Tiro sa Tinarae pa Toqere Ebali

³⁰ Meke kuria e Zosua pa toqere Ebali si keke hope vina vukivukihi la koe Zihova sa Tamasa pa Izireli. ³¹ Kuri luli gunia tugo sa koasa vina turu tinarae te Mosese, sa nabulu te Zihova, sapu ele tozi nia sa koari na tinoni Izireli, meke gua sapu ta kubere koasa tinarae te Mosese, “Na hope vina vukivukihi ta kurie patu sapu lopu ta peqodi koari na tinonona aeana.” Koasa hope asa si taveti rini sari na vina vukivukihi vina uququ la koe Zihova, meke vala ni tugo rini sari na dia vina vukivukihi binaere. ³² Koasa vasina tugo asa, sipu korapa doŋo la dia tugo sari na tinoni Izireli, si kubere lulia Zosua koari na patu sa tinarae sapu kuberia e Mosese. ³³ Sari na tinoni Izireli, dia koimata, palabatu pa vinaripera, na tie varipitui, gua tugo sari na tie karovodi saripu koa turanae koarini, si turu koari karua kalina sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova, meke taliri la koari na hiama, meke sari na tie pa butubutu Livae saripu palekena sa Bokese. Kukuruna sa butubutu tie si mudi la gua koasa toqere Qerizimi, meke kukuruna sa butubutu tie si mudi la gua koasa toqere Ebali. Tavete luli rini gua sapu ele tozini e Mosese sa nabulu te Zihova pude tavetia pana kamo sa totošo pude vagia sa minana. ³⁴ Tiro va ululae nia e Zosua sa doduruna sa buka tinarae, gua tugo sari na lineveleve na minana sapu ta kubere vasina. ³⁵ Doduruna sa tinarae te Mosese si ta tiro koe Zosua koasa doduruna sa vinarigara tinoni, turanae sari na barikaleqe na koburu meke gua tugo sari na tie karovodi saripu koa turanae koa rini.

Sekesekei nia rina Tinoni Qibione se Zosua

9 Sari na minataqara tadi na tinoni Izireli pa Zeriko meke Ai si ta gilana koari doduru baŋara pa kali

‡ 8:30 Diut 27:2-8 †† 8:31 Ekd 20:25 †† 8:33 Diut 11:29, 27:11-14

lodu rimata pa Zodani: arini koari na toqetoqere, pa hubidi rina toqere, meke doduruna raratana masa koasa kolo Meditareniani, kamo la gua tu pa kali la gua pa Lebanoni. Arini sari na baṅara tadi na tie Hitaiti, Amoraiti, Kenanaiti, Perizaiti, Hivaiti, meke Zebusaiti. ² Mae varigara si ari doduru pude varipera la koe Zosua meke sari na tinoni Izireli.

³ Ba sipu avoso nia rina tinoni pa Qibione, sapu sari na tinoni Hivaiti, sapu gua evaṅia e Zosua koari pa Zeriko meke Ai, ⁴ si va turua rini si keke tinavete sekesekei. La varigara ni rini si kaiqa ginani meke va suraṅa ni koari na dia doṅ'ki sari na baika rikarikatadi meke na vovoina vaeni kapu kurukuru koadi saripu pokatadi meke ta titadi.⁵ Va sagei rini sari na poko lulutudi meke na sadolo rikarikatadi sapu ta piti puledi mo. Sari na bereti saripu paleki rini si popa meke purekedi. ⁶ Meke tiqe la koe Zosua meke sari na tinoni Izireli pa Qiliqali si arini meke la zama koe Zosua, "Gami si mae gua pa seu sisigiti. Hiva nigo gami pude tavetia goi si keke vinariva egoi koa gami."

⁷ Ba olaṅa sari na tie Izireli, "Venagua tu ke kaqu tavete vinariva egoi koa gamu si gami? Gina koa tata si gamu koa gami," gua. †

⁸ Zama la koe Zosua si arini, "Gami si na mua nabulu." Ba nanasi e Zosua, "Ari sei si gamu? Pavei mae gua mia?"

⁹ Meke tozi nia rini sa vivinei hie, "Gami si mae gua mami pa seu sisigiti sina avoso nia gami se Zihova sa mia Tamasa. Ele avosoni gami sari doduru ginugua saripu taveti Sa pa popoa Izipi, ¹⁰ meke gua sapu tavete lani Sa koari karua baṅara pa butubutu Amoraiti pa kali gasa rimata pa Zodani. Sa baṅara Sihoni pa Hesiboni meke sa baṅara Oqo pa Basani, sapu koa pa vasileana Asitaroti. ††¹¹ Sari mami koimata meke doduru tinoni saripu koa pa mami popoa si tozini gami pude va namanama i si kaiqa ginani vinabeo tanisa inene gelena, meke pude mae tutuvu gamu. Tozini gami rini pude kaqu na mia nabulu gamu si gami, meke tepa gamu tugo pude tavetia si keke vinariva egoi koa gami. ¹² Dotu sari gemami bereti. Paleki gami sipu taluarae pa mami popoa pude mae tutuvu gamu gua si korapa maṅinidi. Ba dotu! Kamahire si popa meke pureke. ¹³ Totoso va siṅi gami sari na vovoina vaeni koadi hire si vaquradi si arini. Ba dotu! Rikata si arini. Sari mami poko na sadolo ba rikata tugo koasa inene gelenaena."

¹⁴ Va liṅiliṅi rina tinoni Izireli sari na gedi ginani, ba lopu nanasa nia rini guguana sa dia vivinei koe Zihova. ¹⁵ Beto asa si tavetia e Zosua si keke vinariva egoi binaere koari na tinoni Qibione meke va malumi sa pude koa. Sari na koimata koasa butubutu Izireli si vala nia sa dia vina tatara pude kopu nia sa vinariva egoi.

¹⁶ Neta rane hola gua ta evaṅa sa vinariva egoi, si tiqe gilania rina tinoni Izireli sapu hinokara koa kapaedi mo pa popoa Kenani sari na tie hire. ¹⁷ Ke taluarae sari na tinoni Izireli meke mudina ka neta

rane si kamo koari na vasileana lavata pu koai rina tie hire: Qibione, Kepira, Biaroti, meke Kiriati Zearimi.

¹⁸ Ba lopu boka va matei rini sina ele tavetia rina dia koimata sa vina tatara nabuna koarini pa pozana e Zihova sa Tamasa pa Izireli. Nominomi ni ri doduru tie koari koimata sa ginugua hie, ¹⁹ ba olaṅa si arini, "Ele tavetia gami koarini pa pozana e Zihova sa Tamasa pa Izireli sa mami vina tatara nabuna. Lopu kote boka va kaleani gami si arini kamahire. ²⁰ Kaqu va malumi gami pude koa, laena gua sa mami vina tatara; be lopu gua, kote va kilasa gami e Zihova. ²¹ Va koai, ba kaqu mamaho huda na palepaleke kolo tadigita si arini." Ke lopu va karia rini sa dia vina tatara koe Zihova.

²² Beto asa si tioko vagi e Zosua sari na tinoni Qibione, meke nanasi sa, "Venagua ke sekesekeini gami gamu, meke tozia koa gami sapu na mae mia gua tu pa seu sisigiti, ba na koa kapae mia mo koa gami? ²³ Sina evaṅi gamu sapu gua asa, ta levei koe Tamasa si gamu. Sari na mia tie si kaqu na pinausu doduru toতোসো, mamaho huda, palepaleke kolo tana vetu tanisa qua Tamasa," gua si asa.

²⁴ Olaṅa si arini, "Palabatu, evaṅia gami sapu gua asa, sina avoso nia gami sapu hinokara hola sapu se Zihova sa mia Tamasa si garunia sa nabulu se Mosese pude ponini gamu sa doduruna sa popoa, meke va matei sari doduru tie pana rizu nuquru gamu. Evaṅia gami sina matagutu ni gamu gami; ruriti gami sari mami tinoa. ²⁵ Kamahire si pa mia ṅiniraṅira si gami; tavetia mo gua sapu hiva taveteni gami gamu." ²⁶ Ke guahe si evaṅia e Zosua: Va sarei sa meke lopu va malumi sa sari na tinoni Izireli pude va matei. ²⁷ Ba koasa toতোসো tugo asa si vata evaṅae ni pinausu mo sa pude mamaho huda meke palepaleke kolo tadi na tinoni Izireli meke tanisa hope te Zihova si arini. Kamo pa rane ṅinoroi korapa tavetia rini sa tinavete hie koasa vasina pu ta vizata pude tavahesi se Zihova.

Tava Kilasa sari na Tie Amoraiti

10 Sa baṅara pa Zerusalema, pozana Adonizedeki, si avoso nia sapu ele va kilasia Zosua sa vasileana Ai, meke va puzulu hokaria sa, gua tugo sapu tavete nia sa sa vasileana Zeriko, meke sa baṅara vasina. Avoso nia tugo sa sapu sari na tie pa vasileana Qibione si ele koa bule, na koa keke koari na tie Izireli, gua. ² Ke matagutu hola sa baṅara meke sari na tie pa popoa Zerusalema, sina sa vasileana Qibione si keke vasileana nomana gua tugo ri kaiqa vasileana pu ari dia baṅara. Noma hola nia Qibione si pa Ai, meke sari nana tie varipera sina tie varane pa vinaripera. ³ Gua asa, ke garunu la nia sa baṅara Adonizedeki sa nana vina ria pa vinaripera koari na baṅara hire: baṅara Hohamu pa Heboroni, baṅara Piramu pa Zamuti, baṅara Zapia pa Lakisi, meke koasa baṅara Debiri pa Eqiloni. ⁴ Zama si asa, "Mae, toka nau, mada razai sari pa Qibione, sina ele koa bule koe Zosua meke koari na tie Izireli sarini," gua si asa. ⁵ Sari qeto minate tadi ka lima baṅara sara si keke hiniva, meke varigara ni rini

† 9:7 Ekd 23:32, 34:12; Diut 7:2 †† 9:10 Nab 21:21-35

sari na dia qeto minate, pude la varidikue nia si pa Qibione meke rapatia, gua.

⁶ Ke topue la tepa tinokae koe Zosua pa Qiliqali sari pa Qibione, meke zama, “Baṅara, mu lopu muliṅini gami na mia nabulu! Mae tokani gami, mamu harupu gami! Sari doduru butubutu tadi na baṅara koari na popoa tadi na tie Amoraiti koari na popoa toqetoqere si keke hiniva, pude mae rapatani gami!” gua si arini.

⁷ Ke topue pa Qiliqali se Zosua meke sa nana qeto minate, somana tugo sari nana niha na varane. ⁸ Meke zama la koe Zosua se Zihova, “Mu lopu matagutu va sogoni sari na kana. Ele ponigo Rau sa minataqara. Lopu keke arini si kote boka va kilasigo,” gua si Asa. ⁹ Doduruna sa boṅi si enea sa qeto minate te Zosua, podalae pa Qiliqali meke kamo pa Qibione, meke la rapata va hodaki rini sari na tie Amoraiti. ¹⁰ Va tarazuzui e Zihova sari na tie Amoraiti koasa dinoṅona la sa qeto minate tadi na tie Izireli. Seke va matematei rina tie Izireli sari na tie Amoraiti pu hiva la razai sari pa Qibione. Hadu sage ni rini pa hubi taba sarini, meke hola gua pa Beti Horoni, meke hadu luli rini meke kamo latu pa Azeka meke Makeda. ¹¹ Totoso govete hola gua koari na tie varipera tadi pa Izireli sari na tie Amoraiti, si va hoqani ruku kabukabue aesi nomadi e Zihova si arini. Ke soku arini si mate mo pa ruku aesi, hola ni pu va matei rina tie Izireli.

¹² Pa ranena sapu va mataqari e Zihova sari na tie Izireli meke va kilasi rini sari na tie Amoraiti, si zama la koe Zihova se Zosua pa kenudi rina tie Izireli, “Turu noso goi na rimata pa totosona Qibione!

Mamu noso goi na sidara pa totosona sa lolomo Aizaloni!” gua si asa.

¹³ Ke va turu nosoa e Zihova sa rimata, meke lopu rizu sa sidara, osolae va kilasi rina tie Izireli sari na dia kana. Ta kubere si asa pa buka te Zasara. Turu noso sa rimata pana korapa rane, meke lopu lodu padana keke doduru rane. ¹⁴ Lopu hite ele ta evaṅa pukerane meke koari na rane niṅoro si keke rane sapu gua asa, sapu va tabe gunia e Zihova si keke tie. Hinokara varipera tokani tugo e Zihova sari na tie Izireli.

¹⁵ Beto sapu gua asa, si kekere pule la dia vasina koadi pa Qiliqali sari na tie Izireli meke se Zosua.

Tuqe Vagi e Zosua sari ka Lima Baṅara Tadi na Tie Amoraiti

¹⁶ Sari ka lima baṅara Amoraiti si govete meke la tome koasa bae pa Makeda. ¹⁷ Meke sipu ta dogoro koa keke ri kasa, meke la tozia rini koe Zosua sa vasina pu tome rini, ¹⁸ si zama si asa, “Topili tuku la nia patu lavata sa sasadana sa bae. Vekoi kaiqa tie kopu vasina, ¹⁹ ba lopu koa eko mo vasina si gamu doduru. Hadu luli sari na kana, mamu rapata ni pa mudidia, lopu va kamo pulei koasa dia vasileana soti! Ele veko vatuni e Zihova sa mia Tamasa si arini pa limamia.” ²⁰ Seke va matematei e Zosua meke sari tinoni Izireli si arini, ba kaiqa si govete nuquru koari bara vasileana meke lopu tava mate. ²¹ Meke tiqe pule beto mae sari doduru tie

te Zosua koa sa pa Makeda, vasina sapu va turu ipi si arini.

Loke tie koasa popoa asa si boka zama va karikari i sari na tinoni Izireli.

²² Beto asa si tiqe zama se Zosua, “Mi tukelia sa sasadana sa bae, mi turaṅa vura maeni koa rau sari ka lima baṅara.” ²³ Ke ta tukele sa bae meke ta turaṅa vura sari baṅara pa Zerusalema, Heboroni, Zamuti, Lakisi, meke Eqiloni. ²⁴ Meke sipu ta turaṅa la si arini koe Zosua, si tiqe tioko vagi e Zosua sari doduru tie varipera meke nana palabatu nomanomadi pa vinaripera saripu lulidi koa sa pude mae neti ruadi sari na baṅara. Tavetia tugo rini. ²⁵ Zama la koari nana palabatu nomadi se Zosua, “Mi lopu matagutu na balabala mamata. Mi koa varane na mataqara sina gua asa si kote evaṅia e Zihova koari doduru mia kana.” ²⁶ Beto asa si va matei e Zosua sari na baṅara meke huqi va sigoti sa koari ka lima huda; koa mo vasina sari tinidia osolae kamo veluvelu hokara. ²⁷ Sipu lodu sa rimata si garuni e Zosua si arini pude pazu goreni, meke la oki nuquru ni koasa bae tugo sapu tome ia rini tatasana. Sari na patu lavalavata si ta veko koasa sasadana sa bae, meke korapa koadia tugo vasina.

Sokudi Voloso Popoa tadi na Tie Amoraiti si Tuqe Vagi e Zosua

²⁸ Rapatia meke tuqe vagia e Zosua sa vasileana Makeda meke sa nana baṅara koasa rane sana. Va mate betoi sa sari doduru koasa vasileana; lopu keke si tava toa. Tavete la nia sa koasa baṅara pa Makeda gua sapu tavete la nia sa koasa baṅara pa Zeriko.

²⁹ Pa mudina asa, si taluarae pa Makeda se Zosua meke sa nana qeto minate meke la gua pa Libina meke rapatia. ³⁰ Veko vala nia tugo e Zihova pa limadia rina tinoni Izireli sa vasileana lavata asa, meke sa nana baṅara. Lopu keke tie si ta veko hola, ba va mate betoi rini si arini. Tavete la nia rini koasa baṅara gua sapu tavete la nia rini koasa baṅara pa Zeriko.

³¹ Mudina sapu gua asa, si taluarae gua pa Libina se Zosua meke sa nana qeto minate meke topue hola la pa vasileana Lakisi, meke la vari likohae nia rini meke rapatia. ³² Meke koasa rane vina rua si vala nia e Zihova pa limadia rina tinoni Izireli sa minataqara koasa vasileana Lakisi. Gua puta tugo sapu evaṅia rini pa Libina si va mate betoi rini sari doduru koasa vasileana. ³³ Mae toka nia e Horamua sa baṅara pa Qeza sa vasileana Lakisi, ba va kilasia Zosua si asa, meke sa nana qeto minate meke lopu keke koarini si toa.

³⁴ Beto hoi si taluarae pa Lakisi se Zosua meke sa nana qeto minate, meke la gua pule pa Eqiloni; vari likohae nia rini meke rapatia. ³⁵ Koasa rane tugo asa si tuqe vagia rini, meke va mate betoi sari doduru tie vasina, gua puta tugo sapu evaṅia rini pa Lakisi.

³⁶ Mudina sapu gua asa, si taluarae pa Eqiloni se Zosua meke sa nana qeto minate, meke sage la koari na toqere, meke rapatia si pa Heboroni, ³⁷ meke tuqe

vagia. Va mate ia rini sa baṅara vasina meke doduru pule koasa vasileana, meke gua tugo sarini pu koa koari na vasileana pu koa kapaedi. Huara inete hokaria Zosua sa vasileana lavata, gua tugo sapu tavete la nia sa pa Eqiloni. Lopu keke sapu koa vasina si toa.

³⁸ Meke tiqe kekere pule la pa vasileana Debiri se Zosua meke sa nana qeto minate meke rapatia.

³⁹ Tuqe vagia sa meke tuqe turanae nia tugo sa sa dia baṅara meke sari na vasileana pu koa kapaedi. Va mate betoi rini sari doduru tinoni vasina. Tavete la nia e Zosua pa Debiri meke sa nana baṅara, gua sapu tavete la nia sa pa Heboroni, meke pa Libina, meke sari dia baṅara.

⁴⁰ Va kilasi e Zosua sari doduru popoa arini: sapu sa popoa toqetoqere, sa popoa Neqevi *d*, meke gua tugo sa popoa sapu koa pa kali toqere sapu gore la pa kali lodu rimata koari na toqetoqere, meke pa hubidi rina toqere pa kali lodu rimata, meke gua tugo sari na baṅara koarini. Lopu keke si va toaia sa; doduru si tava mate gua puta tugo sapu garunu nia e Zihova sa Tamasa pa Izireli. ⁴¹ Va kilasi e Zosua sari na kana podalae pa Kadesi Banea pa kali mataona sa popoa Kenani kamo la pa Qaza tata pa masa kolo hokara, turanae la tugo sari doduru vasileana pa Qoseni meke kamo la gua tugo pa Qibione. ⁴² Doduru popoa arini meke sari na dia baṅara si va kilasi Zosua pa keke nana inene rinapata mo, sina se Zihova sa Tamasa pa Izireli si varipera poni sari na tinoni pa Izireli. ⁴³ Mudina sapu gua asa, si pule la koari dia ipi pa Qiliqali se Zosua meke sa nana qeto minate.

Tava Kilasa sa Baṅara Zabini meke sari Nana Baere

11 Sipu kamo sa inavosona sa minataqara tadi pa Izireli, sa baṅara Zabini pa Hazo, si garunu la zinama koari Zobabi sa baṅara pa Madoni, koari na baṅara pa Simironi meke Akisapa. ² Meke garunu la inavoso tugo koari na baṅara pa kali gede † koasa popoa toqetoqere pa kokorapana sa popoa Kenani, meke pa lolomo Zodani podalae koasa kopi Qaleli meke la gua pa kolo matena, koari na baṅara pa hubidi ri na toqetoqere, meke pa raratana kolo Meditareniani tata pa Doro. ³ Garunu la zinama tugo si asa koari na baṅara tadi na butubutu Kenanaiti, pu koa koari karua kalina sa Ovuku Zodani, meke koari na tie Amoraiti, Hitaiti, Perizaiti, meke sari na tie Zebusaiti pu koa koasa popoa toqetoqere, meke koari na tie Hivaiti saripu koadi pa hubi toqere Hemoni tata pa popoa Mizipa. ⁴ Mae beto si arini meke sari na dia tie varipera. Sa qeto minate si soku guana onone pa masamasa kolo. Sari na dia hose na totopili varipera si soku hola tugo. ⁵ Varigara beto sari doduru baṅara hire koasa kolo pa Meromi pude varipera koari pa Izireli gua, meke va turu ipi si arini vasina.

⁶ Meke zama se Zihova koe Zosua, "Mu lopu matagutu ni si arini. Koasa totoso hie pa rane vugo si kaqu tokani gamu Rau pude kaqu tava mate si arini

† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.

koa gamu pa Izireli. Kaqu seke kumati gamu ruruata nenedi sari na hose meke sulu pani gamu sari na dia totopili varipera." ⁷ Ke vura va hodaki Zosua meke sari doduru nana tie si arini meke rapatani koasa kolo pa Meromi. ⁸ Rapata ni rina tinoni Izireli meke hadu va seu lani rini pa Misirepoti Maimi meke Saedoni, meke hadu va seu la guni rini koasa lolomo pa Mizipa pa kali gasa rimata, meke va mataqari e Zihova si arini. Sa vinaripera si lopu makudo osolae lopu toa hola si keke rina kana. ⁹ Tavetia e Zosua sapu gua zama nia e Zihova: Seke kumati sa sari na ruruata nenedi rina dia hose meke sului sa sari na dia totopili varipera.

¹⁰ Kekere pule se Zosua meke tuqe vagia sa sa vasileana Hazo, meke va matea sa sa baṅara vasina. Hazo si keke ḡati vasileana meke ḡinirana hola koari doduru popoa arini pa totoso asa. ¹¹ Va mate betoi rina tie Izireli sari doduru tie vasina; loke tie si va toa hola ia rini, meke sulua rini sa vasileana lavata.

¹² Tuqe vagi Zosua sari doduru vasileana lavata arini meke sari na dia baṅara meke va mate betoi, gua puta tugo sapu zama nia e Mosese, sa nabulu te Zihova.

¹³ Ba lopu sului ri na tinoni Izireli sari na vasileana pu ta tavetedi koari na botu poni vetu koadi ††, ba sa vasileana Hazo mo si sulua e Zosua. ¹⁴ Vagi rina tinoni Izireli sari doduru likakalae votikaedi na rovana kurukuru ḡame koari na vasileana lavata arini pude na dia gua. Ba sari doduru tie si va mate betoi rini; lopu keke sapu va toa hola ia rini. ¹⁵ Gua sapu zama nia e Zihova koe Mosese sa nana nabulu, si tozi la nia sa koe Zosua meke va tabe betoa Zosua si asa. Tavete betoi sa sari doduru gua pu ele tozi e Zihova koe Mosese.

Doduru Popoa Ta Vagi koe Zosua

¹⁶ Tuqe vagi Zosua sari doduru popoa hire: sa popoa toqetoqere meke pa hubidi rina toqere pa kali lodu rimata, doduruna sa popoa Neqevi, doduru vasina pa varikalina sa vasileana Qoseni, meke pa lolomo Zodani. ¹⁷⁻¹⁸ Tuqe vagi sa sari na popoa, podalae koasa toqere Halaki pa kali sage tata la gua pa Edomu *d*, meke seu kamo la gua pa Beolo Qadi, pa kali la gua koasa lolomo Lebanoni pa hubina sa toqere Hemoni. Sa vinaripera te Zosua koari na baṅara koari na popoa arini si seunae hola, ba tuqe vagi betoi sa sari doduru, meke va mate betoi sa sari na tie. ¹⁹ Kekeke vasileana lavata sapu varibulei koari na tinoni Izireli si pa Qibione, vasina pu koa sari kaiqa tie pa butubutu Hivaiti. Doduru pule si tava kilasa pa vinaripera. ²⁰ Va ḡinirai e Zihova sari na dia binalabala pude varipera koari na tie Izireli, pude kaqu va mate betoi Zosua si arini meke lopu tataru ni pude va toa ia si keke koarini gua sapu ele garunu nia Zihova koe Mosese. ‡

²¹ Koasa totoso tugo asa, si la va matei e Zosua sari na tututi malivi saripu poza ni Anaki rini, saripu koa

†† Sari na vasileana hire si ta kuri pa keke vasina soku ḡavulu vuaheni meke noma sage sari na botu koari na remoremo kinuri vetu. Ululu koari na pezara pa vari likohaedi. Lopu zamani sa vesi hie sari na vasileana pu koa koari na toqere hinokaradi. ‡ 11:20 Diut 7:16

koari na popoa toqetoqere pa Heboroni, Debiri, Anabi, meke doduruna sa popoa toqetoqere pa kinopu Ziuda meke Izireli. Huara va inete betoi Zosua si arini meke sari na dia vasileana. ²² Namu loke tie pa butubutu Anaki si koa hola pa popoa Izireli, ka visavisa mo si koa hola koari na vasileana Qaza, Qati, meke Asidodi.

²³ Ke tuqe vagi Zosua sari doduru popoa, gua puta tugo sapu ele zama nia e Zihova koe Mosese. Vala ni e Zosua koari na tinoni Izireli pude tadirini soti, meke variva hihia ni koari hopehopeke dia butubutu. Beto asa si koa bule meke beto mo sa vinaripera.

Sari na Baṅara pu Ele Tava Kilasadi koe Mosese

12 Ele va kilasi tu ri na tinoni Izireli sari na tie pu koa ia sa popoa pa kali gasa rimata pa Zodani, podalae pa lolomo Anoni meke sage la pa doduruna sa lolomo Zodani, meke kamo la gua pa toqere Hemoni, gua. Karua Baṅara si tava kilasa. ¹² Keke si e Sihoni, sa baṅara tadi na tie Amoraiti, sapu koa pa Hesiboni. Sa nana binaṅara si koa la ia sa kukuruna sa popoa Qileadi podalae pa Aroere pa hukihukirina sa lolomo Anoni, meke sa vasileana pa vari korapana sa lolomo Anoni, meke seu kamo la gua koasa Ovuku Zaboki, sa volosona sa popoa tadi na tie Amoni *d.* ³ Koa baṅara tugo si asa pa korapana sa lolomo Zodani, podalae koasa kopi Qaleli meke kamo la gua pa Beti Zesemoti pa kali gasa rimata koasa kolo matena meke kamo la gua pa hubina sa toqere Pisiqa.

⁴ Va kilasia tugo rini se Oqo sa baṅara pa Basani, sa tie mumudi hokara pa butubutu Repaimi; baṅara si asa pa vasileana Asitaroti meke Ederei. ⁵ Koa baṅara tugo koarini pa Toqere Hemoni, vasileana Saleka meke doduruna sa popoa Basani, kamo la gua tugo koari na volosona sa popoa pa Qesura, meke Ma'aka, meke kukuruna sa popoa Qileadi, meke kamo la gua koasa volosona sa popoa te Sihoni sa baṅara pa Hesiboni.

⁶ Sari karua baṅara hire si tava kilasa koe Mosese meke sari na tie Izireli. Va hia valani e Mosese sa nabulu te Zihova sa dia pepeso, koari na butubutu te Rubeni, Qadi, meke kukuruna sa butubutu te Manase, pude na dia tinago, gua. ^{††}

Sari na Baṅara pu Tava Kilasa koe Zosua

⁷ Va kilasi Zosua meke sari na tie Izireli sari doduru baṅara koasa popoa pa kali lodu rimata pa Zodani podalae pa Beolo Qadi pa kali la gua koasa lolomo Lebanoni kamo la gua pa toqere Halaki tata pa kali sage la gua pa Edomu. Va hia ia Zosua sa popoa hie koari na butubutu, meke poni sa koarini pude tagoi rini ninae rane. ⁸ Sa doduruna sa popoa hie sapu va hia la nia sa si na popoa toqetoqere, sa hubina sa popoa toqetoqere pa kali lodu rimata, doduruna pa lolomo Zodani, sa hubidi rina toqere pa kali gasa rimata, meke sa popoa Neqevi. Doduru popoa hire si na popoa tadi na tie Hitaiti, Amoraiti, Kenanaiti,

[†] 12:1 Nab 21:21-35; Diut 2:26 kamo hinia 3:11 ^{††} 12:6 Nab 32:33; Diut 3:12

Perizaiti, Hivaiti, meke Zebusaiti. ⁹ Hire sari na vasileana tadi na baṅara pu va kilasi ri na tinoni Izireli: Zeriko, Ai (tata pa Betolo), ¹⁰ Zerusalema, Heboroni, ¹¹ Zamuti, Lakisi, ¹² Eqiloni, Qeza, ¹³ Debiri, Qeda, ¹⁴ Homa, Aradi, ¹⁵ Libina, Adulamu, ¹⁶ Makeda, Betolo, ¹⁷ Tapua, Hepa, ¹⁸ Apeka, Lasaroni, ¹⁹ Madoni, Hazo, ²⁰ Simironi Meroni, Akisapa, ²¹ Tanaka, Meqido ²² Kedesi, Zokoneami (pa toqere Kameli) ²³ Doro (pa raratana kolo Meditareniani), Qoimi (pa popoa Qiliqali) ²⁴ meke Tiriza. Sa ninaedi si ari ka toloṅavulu eke baṅara vinarigaraedi sari doduru.

Sari na Popoa saripu Lopu Ele Ta Tuqe Vagi

13 Sipu ele barogoso hola se Zosua, si zama ia e Zihova si asa, "Barogoso hola si goi ba soku hola sari na popoa saripu lopu ele ta tuqe vagi: ² Doduru pinaqaha popoa pa Pilisitia *d* meke Qesura, ³ gua tugo sari doduru pinaqaha popoa tadi na tie Avimi pa kali la gua pa Izipi. (Sa pepeso podalae koasa leana Siho koasa voloso pa Izipi, meke kamo la gua tu pa vasileana Ekoroni, sina popoa tanisa butubutu Kenani. Sari na baṅara tadi na tinoni Pilisitia si koa pa Qaza, Asidodi, Asikeloni, Qati, meke pa Ekoroni.) ⁴ Sokudi pule sari popoa tadi na tinoni Kenani si korapa koadia, meke Meara sapu tadi na tinoni Saedoni, kamo la gua tu pa Apeka koasa voloso tanisa butubutu Amoraiti, ⁵ sa pepeso tadi na tinoni Qebala [‡]; doduruna sa popoa Lebanoni la gua pa kali gasa rimata, podalae pa Beolo Qadi pa hubina sa toqere Hemoni koasa sirana sage la gua koasa karovoana pa Hamati. ⁶ Meke gua tugo doduru pinaqaha popoa tadi na tinoni Saedoni, saripu koa koari na popoa toqetoqere pa Lebanoni meke kamo pa Misirepoti Maimi. Kaqu hadu vura ni Rau sari na tinoni hire pana ene zukuru la si gamu na tinoni Izireli. Kaqu va hihia i goi sari na pepeso pa varikorapadi rina tinoni Izireli, gua puta sapu ele tozi nigo Rau pude tavetia. ^{††7} Ego, mamu va hihia i sari na popoa pa varikorapadi ri ka sia butubutu Izireli meke sa kukuruna sa butubutu te Manase, pude na dia tinago soti."

Vina Hiana sa Pinaqaha Popoa pa Kali Gasa Rimata pa Zodani

⁸ Sa butubutu te Rubeni meke e Qadi, meke kukuruna sa butubutu te Manase si ele vagia sa dia popoa sapu poni ni e Mosese, sa nabulu te Zihova koarini. Sa vasina asa si pa kali gasa rimatana sa Ovuku Zodani. ^{††9} Sa dia pinaqaha popoa si podalae gua tu pa Aroere pa hukihukirina sa lolomo Anoni, meke sa vasileana pa vari korapana sa lolomo Anoni, somanae tugo sari doduru vasina koasa pezara panaulu podalae pa Medeba kamo pa Diboni, ¹⁰ hola kamo la gua tu koasa voloso tadi na tinoni Amoni, meke sari na vasileana tadi na tie Amoraiti saripu ta kopue koe baṅara Sihoni, sapu koa pa Hesiboni.

[‡] Qebala si ta pozae Bibilosu tugo meke koa pa popoa raratana Lebanoni. ^{††} 13:6 Nab 33:54 ^{††} 13:8 Nab 32:33; Diut 3:12

¹¹ Tadirini tugo sa popoa Qileadi, sa popoa pa Qesura, meke pa Ma'aka, doduruna sa toqere Hemoni, meke doduruna sa popoa Basani kamo la gua tu pa Saleka. ¹² Ta vala koa rini si na sa binaṅara te Oqo, sapu sa tie mumudi hokara pa butubutu Repaimi. Koa baṅara si asa koasa vasileana Asitaroti meke Ederei. Va kilasi e Mosese sari na tinoni hire meke hadu vurani. ¹³ Ba lopu hadu vurani rina tinoni Izireli sari na tinoni Qesura meke Ma'aka; korapa koa hola dia pa Izireli. ¹⁴ Lopu vala nia e Mosese koasa butubutu Livae si keke pepeso, gua sapu ele tozi nia e Zihova koe Mosese sapu sari na vina vukivukihi va uququ sina dia vinagi, gua. †

Sari Pinaqaha Popoa saripu Ta Vala koe Rubeni

¹⁵ Vala nia e Mosese sa popoa hie koari hopeke puku tatamana tanisa butubutu te Rubeni pude na dia tinago. ¹⁶ Sa dia pinaqaha popoa si kamo la gua pa Aroere pa hukihukirina sa lolomo Anoni meke sa vasileana pa kokorapana sa lolomo asa, meke turaṅae la tugo sari na vasidi pezapezaradi panaulu vasina sapu koa sa vasileana Medeba. ¹⁷ Pa korapana sa popoa te Rubeni si koa sari na vasileana Hesiboni meke sari doduru vasileana koasa pezara panaulu: Diboni, Bamoti Beolo, Beti Beolo Meoni, ¹⁸ Zahazi, Kedemoti, Mepata, ¹⁹ Kiriataimi, Sibima, Zeretisaha pa toqere koasa lolomo, ²⁰ Betipeoro, sari na tabataba pa toqere Pisiqa, meke Beti Zesimoti. ²¹ Vagi rini sari doduru vasileana koasa pezara ululuna meke sa doduruna sa popoa te Sihoni sa baṅara tadi na tinoni Amoraiti, sapu koa baṅara pa Hesiboni. Va kilasia e Mosese si asa meke gua tugo sari na baṅara pa butubutu Midiani: Evi, Rekemi, Zuri, Huri, meke Reba. Sari doduru baṅara arini si koa pa kauruna sa ṅiniraṅira te Sihoni. ²² Somanae koarini pu tava mate koari na tinoni Izireli si na tie vakuvakutae se Belami sa tuna koreo e Beoro. ²³ Sa Ovuku Zodani si na voloso pa lodu rimata tanisa butubutu te Rubeni. Arini sari na vasileana hitekedi na nomadi saripu ta ponini rina puku tatamana koasa butubutu te Rubeni pude na dia tinago.

Sa Voloso Popoa Ta Paqaha Vala koe Qadi

²⁴ Vala nia e Mosese sa popoa hie koari hopeke puku tatamana tanisa butubutu te Qadi pude na dia tinago. ²⁵ Zazera sina vasileana pa korapana sa dia voloso popoa meke sari doduru vasileana pa popoa Qileadi, kukuruna sa pepeso tanisa butubutu Amoni si kamo la gua tu pa vasileana Aroere, sapu pa kali gasa rimata koasa vasileana Raba. ²⁶ Sa dia pepeso si podalae pa Hesiboni meke kamo la pa Ramati Mizipa meke Betonimi, meke topue pa Mahanaimi meke kamo koasa voloso pa Lodeba. ²⁷ Koasa lolomo pa Zodani si tagoi rini sari na vasileana Beti Haramu, Beti Nimira, Sukoti, meke Zaponi, meke kukuruna sa binaṅara tanisa baṅara Sihoni pa Hesiboni. Sa voloso tadi pa

† 13:14 Diut 18:1

lodu rimata, si na Ovuku Zodani sage kamo la gua tu pa kali la gua kamo pa kopi Qaleli. ²⁸ Arini sari na vasileana lavalavata na hitekedi pu ta vala koari na tatamana tanisa butubutu te Qadi pude na dia tinago.

Sa Voloso Popoa Ta Vala koasa Kukuruna sa Butubutu te Manase

²⁹ Vala nia tugo e Mosese kukuruna sa popoa koari na tatamana koasa kukuruna sa butubutu te Manase pude na dia tinago. ³⁰ Sa dia voloso popoa si podalae pa Mahanaimi, meke kamo la vagia sa doduruna sa popoa Basani, sapu doduruna sa pepeso te Oqo, sa baṅara pa Basani, gua tugo sari ka onomo ṅavulu puta vasileana te Zaira pa Basani. ³¹ Somana la tugo sa kukuruna sa popoa Qileadi, meke gua tugo sari na vasileana Asitaroti meke Ederei, sari karua ṅati vasileana koasa binaṅara te Oqo pa Basani. Doduru arini si ta vala koasa tatamana sapu podo vura mae koe Makiri sa tuna koreo e Manase.

³² Gua asa va hihia gunia e Mosese sa popoa pa kali gasa rimata pa Zeriko meke sa Ovuku Zodani sipu koa si asa koasa pezara pa Moabi. ³³ Ba lopu vala nia e Mosese si keke pepeso koasa butubutu te Livae. Tozini sa sapu sa dia tinago si pude vagi sari na dia hinia koari na vina vukivukihi na vinariponi la koe Zihova sa Tamasa pa Izireli. ††

Vina Hiana sa Pinaqaha Popoa pa Kali Lodu Rimatana sa Ovuku Zodani

14 Tava hia guahe pa varikorapadia rina tinoni Izireli sa popoa pa Kenani pa kali lodu rimata koasa Ovuku Zodani: Eleaza sa hiamā, Zosua tuna koreo e Nani, meke sari na koimata koari na puku tatamana tadi na butubutu Izireli si vari va hia nia pa varikorapa dia rini sa popoa. ² Gua sapu tozi nia e Zihova koe Mosese, sapu sa voloso popoa tadi ka sia meke kukuruna sa butubutu pa kali lodu rimata pa Zodani, si kaqu ta vizata pa vinari mudumudukedai pude va hia i sari na pepeso koari na tie Izireli. ^{3,4} Ele vala nia tu e Mosese sa popoa pa kali gasa rimata pa Zodani koari karua butubutu meke kukuruna sa butubutu Manase. Sari tutina e Zosepa si ta paqaha rua pa karua butubutu, Manase meke Iparemi. Ba lopu ponīa e Mosese si keke vasi pepeso koasa voloso popoa asa koari na tie pa butubutu Livae. Ba ta ponī koa rini pude koai sari na vasileana lavata turaṅae koari na dia pezara duduli tana dia bulumakao na sipi. ⁵ Vari paqahani rina tinoni Izireli sari na popoa gua sapu tozi nia e Zihova koe Mosese.

Heboroni si Ta Vala koe Kelebi

⁶ Sipu koa sari na tie Izireli pa Qiliqali si mae koe Zosua si kaiqa tie koasa butubutu te Ziuda. Keke ari kasa, si e Kelebi tuna koreo e Zepune pa tutina Kenazi, meke zama koasa, "Ele gilania goi gua sapu zama nia e

†† 13:33 Nab 18:20; Diut 18:2 ‡ 14:2 Nab 26:52,56, 34:13

‡† 14:3-4 Nab 32:33, 34:14-15; Diut 3:12-17

Zihova pa Kadesi Banea koasa guguada gita kara koe Mosese, sa tie te Tamasa. ^{†7} Made navulu puta vuaheniqu si rau sipu garunau e Mosese sa nabulu te Zihova pa Kadesi Banea pude mae piko nia sa popoa hie. Paleke pule vala nia rau koasa sa vivinei hinokarana gua sapu koa pa buloqu. ^{††8} Ba sari na tie pu luli turanae koa rau, si va tarazuzui sari turanada, ba va tabe zonzonaia rau se Zihova sa qua Tamasa. ⁹ Gua asa ke, va tatara nau e Mosese sapu sari na qua koburu meke arau si kaqu vagi zonzona ia sa popoa sapu ene nuquria rau pude na mami tinago. ^{†10} Ego, kamahire ele made navulu lima vuaheni seunae gua zama la nia e Zihova koe Mosese toতোসো sapu ene nuquria rina tinoni Izireli sa soloso qega. Meke gua sapu va tatara nia Zihova si va leseve au Sa, osolae kamo kamahire. Doño mae au! Ele vesu navulu lima vuaheniqu, ^{†11} meke korapa ninira eko qua mo ninoroi, ninira kekeñoño gua toতোসো garunu vura nau e Mosese. Korapa pada pude somana pa vinaripera kekeñoño sa qua niniranira tatasana. ^{†12} Ego, poni nau sa popoa toqetoqere sapu va tatara nia e Zihova koa rau koasa ranena sipu vivinei nia arau koe Mosese. Ele avosia goi sapu sari na butubutu malivi pu ta pozae Anaki si koa koari na vasileana lavalavata ta baradi. Ba hinokara tugo sapu kaqu toka nau e Zihova meke kote boka hadu taloani rau, gua puta sapu zama nia e Zihova.”

^{†13} Mana nia e Zosua se Kelebi tuna koreo e Zepune, meke poni nia sa sa vasileana Heboroni pude na nana tinago. ^{†14} Ke korapa tagoa ari na tutina e Kelebi sa tuna e Zepune pa tutina Kenazi sa popoa Heboroni, sina luli zonzonaia sa se Zihova, sa Tamasa pa Izireli. ^{†15} Tatasana hokara, Heboroni si ta pozae Kiriati Aba ^{††}. Aba si na tie arilaena koari na tie Anaki.

Beto asa si bule sa popoa.

Sa Voloso Popoa Ta Poni koasa Butubutu Ziuda

15 Ta poni pepeso sari na puku tatamana koasa butubutu te Ziuda sapu guahe:

Sa popoa si kamo koasa voloso pa Edomu sapu kamo la gua tu koasa soloso qega sapu ta pozae Zini. ² Sa voloso pa kali matao hie, si podalae pa kali gasa rimata koasa popoa pa kali gorena sa Kolo Matena, ³ meke ene sage hola la gua pa karovoana koasa siraña pa toqere sapu ta pozae Karovoana Akarabimi meke hola la pa soloso qega sapu ta pozae Zini. Ene hola latu pa kali la gua pa Izipi koasa vasileana Kadesi Banea. Beto asa si hola latu pa vasileana Hezironi meke ene sage la pa Ada, meke Karaka, ⁴ la kamo pa Azimoni. Beto asa si ene toño to la koasa voloso pa Izipi sapu sa volosona Izipi, meke beto pa kali lodu rimata pa Kolo Meditareniani. Asa tugo sa voloso pa kali mataona sa pepeso tanisa butubutu Ziuda.

⁵ Sa voloso pa kali gasa rimata si na Kolo Matena, sage hola la gua tu kamo koasa sadana sa Ovuku Zodani. ⁶ Sa voloso pa kali gede ^{††} koasa popoa Ziuda

† 14:6 Nab 14:30 †† 14:7 Nab 13:1-30 † 14:9 Nab 14:24 †† Sa ginuana Kiriati Aba si na vasileana te Aba.

si podalae vasina pa sadana sa Ovuku Zodani, meke sage la gua pa Beti Hoqola, meke ene luli koasa teqoteqolona sa toqere sapu doño gore la gua pa lolomo Zodani. Meke sage la gua koasa patu te Bohani sa tuna koreo e Rubeni. ⁷ Vasina sa voloso si taluarae pa Lolomo Tinasuna meke sage la gua pa Debiri, meke tiqe kekere toño to la gua pa Qiliqali, sapu tia la ia sa Karovoana Adumimi pa kalina la koasa taba varikali. Vasina si ene hola la gua tu koasa kolo pa Enisemesi, vura la gua pa Eniroqeli. ⁸ Meke beto asa si nuquru sage gua koasa Lolomo Hinomu, koasa kalina sa toqere vasina koa sa vasileana lavata tanisa butubutu Zebusaiti pa Zerusalema. Sa voloso si hola la gua tu pa batuna sa toqere koasa kali lodu rimata pa Lolomo Hinomu, koasa hukihukirina sa kali gede ^{†††} koasa Lolomo Repaimi. ⁹ Topue vasina meke la gua koasa bukaha pa Neputoa meke beto asa si la koari na vasileana tata pa toqere Eporoni. Podalae vasina si tia la gua pa Ba'ala sapu ta pozae Kiriati Zearimi.

¹⁰ Taluarae pa Ba'ala si ene likoho gua pa kali lodu rimata la gua koasa toqere Seira, meke ene pa kali lodu rimata koasa toqere Zearimi sapu hoke ta pozae Kesaloni. Beto asa si gore la gua pa Beti Semesi si asa, meke ene hola gua pa Timina. ^{†11} Beto asa sa voloso si ene la gua koasa toqere pa kali gede ^{†††} koasa vasileana Ekoroni, meke ene la pa Sikeroni, hola nia sa toqere Ba'ala, meke hola la gua pa Zamunia, meke kokoi pa kolo Meditareniani si asa. ^{†12} Sa kolo Meditareniani sina voloso pa kali lodu rimata.

Pa korapadi rina voloso hire si koa sari na tinoni tadi na tatamana tanisa butubutu Ziuda.

Va Kilasi meke Vagi e Kelebi sari na Vasileana pa Heboroni meke pa Debiri

(Zazi 1:11-15)

^{†13} Gua sapu ele tozi nia e Zihova koe Zosua, kukuruna hite sa popoa tanisa butubutu Ziuda si ta vala koe Kelebi sa tuna koreo e Zepune. Vagia sa sa vasileana Heboroni, sa vasileana lavata te Aba, tamana e Anaki, ^{†14} Hadu vura taloa ni e Kelebi sari tutina e Anaki koasa vasileana Heboroni, sari butubutu te Sesai, Ahimani, meke Talamai. ^{†15} Taluarae vasina si asa meke la rapati sa sari na tinoni pu koa pa Debiri. Pa toতোসো asa si ta pozae Kiriati Sepa sa vasileana lavata asa. ^{†16} Zama se Kelebi, “Kaqu vala nia rau sa tuqu vineki se Akasa pude haba ia sa tie bokabokana pa vinaripera pu vagia si pa Kiriati Sepa,” gua. ^{†17} Otinieli sa tuna koreo e Kenazi, sa tasina koreo e Kelebi si vagina sa vasileana lavata, ke vala nia e Kelebi se Akasa sa tuna vineki meke haba ia sa. ^{†18} Koasa rane vinarihaba, si tepa sisigitia e Otinieli se Akasa pude tepa pepeso koasa tamana, meke sipu gore koasa nana doñ'ki si asa si nanasia e Kelebi sapu na sa si hiva nia sa. ^{†19} Olaña si asa, “Hivani rau si kaiqa bukaha kolo toতোসো. Sa pepeso sapu ele poni nau goi si koa pa

†† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. ††† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. †††† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. § 15:13 Zaz 1:20

popoa popana pa popoa Neqevi." Ke poni nia e Kelebi sa pepeso sapu koa ia na bukaka kolo tototolo, keke pa kali sagena meke keke pa kali gorena.

Sari na Vasileana Tanisa Butubutu Ziuda

²⁰ Hire sari na popoa pu tagoi rina tatamana koasa butubutu Ziuda. ²¹ Sari na vasileana sapu koa seu la gua pa popoa Neqevi pa kali la gua pa Edomu si Kabuzili, Edera, Zaqura, ²² Kina, Dimona, Adada, ²³ Kedesi, Hazo, Itinana, ²⁴ Zipi, Telemi, Bealoti, ²⁵ Hazo Hadata, Kerioti, Hezironi, (sapu ta pozae Hazo tugo), ²⁶ Amama, Sema, Molada, ²⁷ Haza, Qada, Hesimoni, Betipeleti, ²⁸ Haza Suala, Biasiba, Biziotia, ²⁹ Ba'ala, Limi, Ezemu, ³⁰ Eletoladi, Kesili, Homa, ³¹ Zikilaqi, Madimana, Sanisana, ³² Lebaoti, Silihimi, Aini, meke Rimoni: sa ninaedi si ka hiokona sia vasileana nomadi, turaṅae la tugo sari na vasivasileana hitekedi pa vari likohaedia.

³³ Sari na vasileana lavata koari na hubi toqere pa kali lodu rimata si Esitaolo, Zora, Asana, ³⁴ Zanoa, Eqanimi, Tapua, Enami, ³⁵ Zamuti, Adulamu, Soko, Azeka, ³⁶ Saraimi, Aditaimi, Qedera, meke Qederotaimi: ka manege made vasileana lavata, turaṅae la sari na vasileana hitekedi pu koa pa vari likohaedia.

³⁷ Somana la dia tugo si pa Zenani, Hadasa, Miqidalagadi, ³⁸ Dileani, Mizipa, Zokotili, ³⁹ Lakisi, Bozikati, Eqiloni, ⁴⁰ Kaboni, Lamami, Sitolisi, ⁴¹ Qederoti, Betidaqoni, Neama, meke Makeda: ka manege onomo vasileana lavata, turaṅae la tugo sari na vasileana hitekedi pu koa vari likohae koarini. ⁴² Somanae tugo sari na vasileana Libina, Eta, Asani, ⁴³ Ipita, Asana, Nezibi, ⁴⁴ Keila, Akizibi, meke pa Maresa: ka sia vasileana lavata, turaṅae la tugo sari na vasileana hitekedi pa vari likohaedia.

⁴⁵ Ekoroni tugo meke sari na vasileana nomadi na hitekedi sapu koa kapae koasa, ⁴⁶ meke sari doduru vasileana lavata na hitekedi kapae pa Asidodi, podalae pa Ekoroni meke kamo la pa kolo Meditareniani.

⁴⁷ Somanae sari vasileana pa Asidodi meke Qaza, turaṅae sari na dia vasileana nomadi na hitekedi, kamo la gua koasa ovuku koasa voloso pa Izipi meke sa raratana pa kolo Meditareniani.

⁴⁸ Koasa popoa toqetoqere si koa sari na vasileana Samiri, Zatiri, Soko, ⁴⁹ Dana, Kiriati Sepa sapu ta pozae Debiri tugo. ⁵⁰ Anabi, Esitemoa, Animi, ⁵¹ Qoseni, Holoni, meke Qilo: ka manege eke vasileana lavata, turaṅae la sari na vasileana hitekedi pa vari likohaedia.

⁵² Somanae tugo sari na vasileana Arabi, Duma, Esani, ⁵³ Zanimi, Beti Tapua, Apeka, ⁵⁴ Humuta, Heboroni, meke Zioro: ka sia vasileana lavata turaṅae sari na vasileana hitekedi pa vari likohaedia.

⁵⁵ Somanae tugo sari na vasileana Maoni, Kameli, Zipi, Zuta, ⁵⁶ Zezireli, Zokodeami, Zanoa, ⁵⁷ Kaini, Qibea, meke Timina: ka manege puta vasileana lavata, turaṅae sari na vasileana hitekedi pa vari likohaedia.

⁵⁸ Somanae la tugo sari na vasileana Halahulu, Betizuru, Qedoro, ⁵⁹ Ma'arata, Betanoti, meke

Eletekoni: ka onomo vasileana lavata, turaṅae sari na vasileana hitekedi pu koa pa vari likohaedia.

⁶⁰ Somanae tugo sa vasileana Kiriati Beolo sapu ta pozae Kiriati Zearimi meke Raba: karua vasileana lavata, turaṅae sari na vasileana hitekedi pa vari likohaedia.

⁶¹ Koa pa korapa soloso qega sari na vasileana Beti Araba, Midini, Sekaka, ⁶² Nibisani, sa vasileana soloti, meke Eqedi: ka onomo vasileana lavata turaṅae sari na vasileana hitekedi pa vari likohaedia.

⁶³ Ba lopu boka hadu vurani rina tinoni pa butubutu Ziuda sari na tinoni Zebusaiti pu koadi pa Zerusalem. Ke korapa koa turaṅae dia koari na tie pa butubutu Ziuda. †

Sa Voloso Popoa Ta Poni koasa Butubutu Iparemi pa Kali Lodu Rimata pa Zodani

16 Sa voloso kali matao †† kapae koe Benisimane koasa pepeso ta poni koari tutina e Zosepa si podalae pa Zodani tata pa Zeriko, meke sage la gua koasa qega. Taluarae pa Zeriko nuquru sage la gua koasa popoa toqetoqere, kamo la gua tu pa Betolo. ² Taluarae pa Betolo meke la gua pa Luzi meke hola la gua pa Ataroti Ada, vasina koa sa butubutu Arakaiti. ³ Meke ene gua pa kali lodu rimata koasa vasina tanisa butubutu Zapeleti meke kamo la gua koasa vasileana sapu ta pozae Beti Horoni Panapeka, vasina si hola la gua pa Qeza meke kamo hola la kokoi pa kolo Meditareniani.

⁴ Sari tutina e Zosepa, sapu sari na butubutu te Iparemi meke sa kukuruna Manase pu koa pa kali lodu rimatana sa Ovuku Zodani, si vagia sa dia tinago sapu guahe:

Sari na Voloso tadi na Tatamana pa Iparemi

⁵ Hie sa voloso popoa tadi na tatamana Iparemi: sa dia voloso pa kali mataona ‡ sa popoa si podalae ene gua pa kali gasa rimata koasa vasileana Ataroti Ada meke ene sage la gua koari na toqere pa lodu rimata, meke la gua koasa vasileana sapu ta pozae Beti Horoni Panaulu. ⁶⁹ Vasina si tiqe likoho la gua meke kamo koasa kolo Meditareniani.

Sa voloso pa kali gedena †† sa popoa Iparemi si podalae si asa pa kali gasa rimata tata pa vasileana Zanoa, meke ene likoho gua pa kali lodu rimata vasinahite koasa popoa osolae kamo tata pa Mikimetati meke Tapua, meke hola la gua pa lolomo Kana pa kali lodu rimata osolae kamo pa Kolo Meditareniani.

Sa voloso pa kali gasa rimatana sa popoa Iparemi si podalae pa vasileana Zanoa meke ene hola la gua pa vasileana Tanati Saelo, meke ene la kamo pa vasileana Ataroti, meke hola la pa Nara osolae kamo pa Ovuku Zodani tata pa vasileana Zeriko. Kaiqa vasileana pa kali gasa rimata koasa popoa pa korapana sa voloso

† 15:63 Zaz 1:21; 2 Samuela 5:6; 1 Koron 11:4†† Kali matao be tia la pa kali gasa rimata. ‡ Kali mataona be tia la pa kali gasa rimata. †† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.

Iparemi si koa pa korapana sa popoa Manase tatasana, ba Zosua si valani koasa butubutu Iparemi. Arini sari na popoa pu ta poni koasa butubutu te Iparemi pude na dia tinago. ¹⁰ Ba lopu hadu vurani rini sari na tinoni Kenanaiti kokoadi pa Qeza, ke koa turaṅae mo koari na tinoni Iparemi kamo pa rane ṅinoroi si arini, ba tava zukuru pa tinavete ṅinirana mo si arini pa hiniva tadi na tie pa butubutu Iparemi. †

Sa Butubutu Manase pa Kali Lodu Rimata pa Zodani

17 Kukuruna sa pepeso pa kali lodu rimata koasa Ovuku Zodani si ta vala koari kaiqa puku tatamana saripu tuti mae guadi koasa tuna koreo kenuna e Zosepa sapu se Manase. Makiri, sa Tamana e Qileadi sina tuna koreo kenuna e Manase meke na tie varane pa vinaripera, ke ta vala koasa sari na popoa Qileadi meke Basani kali gasa rimata pa Zodani. ² Sa pepeso kali lodu rimata koasa Ovuku Zodani si ta vala koari doduru puku tatamana koa holadi pa butubutu te Manase: Abieza, Heleki, Asirieli, Sekemi, Hepa, meke Semida. Arini sari na koburu koreo pododi mae gua koe Manase sa tuna koreo e Zosepa, meke na koimata si arini koari hopeke dia puku tatamana. ³ Zelopehadi, tuna koreo e Hepa sa tuna e Qileadi, tuna Makiri, sa tuna e Manase, si lopu podo koreo ba koba vineki mo. Sari pozadi si ari Mala, Noa, Hoqola, Milika, meke e Tiriza. ⁴ La si arini koe Eleaza sa hiama meke koe Zosua tuna e Nani meke koari na koimata, meke zama, “Ele tozi nia e Zihova se Mosese pude poni nia koa gami meke gua tugo koari na tasimami karokarovo koreo, kukuruna sa pepeso pude tagoa.” Ke gua sapu ele zama nia e Zihova, ta poni pepeso si arini turaṅae koari na tasidia koreo. ^{†5} Gua asa ke vagi e Manase ka manege puta hinia, turaṅae ni sari na popoa Qileadi meke Basani pa kali gasa rimata pa Zodani. ⁶ Ta evaṅa sapu gua asa sina ta poni pepeso beto sari na tutidia barikaleqe na koreo. Sa pepeso pa Qileadi si ele ta poni koasa kukuruna sa butubutu Manase pu koa pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani pude tadirini.

⁷ Sa popoa te Manase pa kali lodu rimata koasa Ovuku Zodani si podalae koasa voloso pa butubutu te Asa meke kamo koasa vasileana Mikimetati, pa kali gasa rimata koasa vasileana Sekemi. Sa voloso si ene gua pa kali matao ‡ koasa popoa pude va somani sari na tie Eni Tapua. ⁸ Sa pepeso pa vari likohaena Tapua si te Manase, ba sa vasileana Tapua koasa voloso, si tadi na tie pa tutina e Iparemi. ⁹ Sa voloso si ene gore la gua koasa lolomo Kana osolae kamo pa Kolo Meditareniani pa kali lodu rimata. Kaiqa vasileana te Iparemi, ba koa mo pa korapana sa voloso te Manase pa kali gedena †† sa lolomo. ¹⁰ Iparemi si koa la gua pa kali mataona meke Manase pa kali gedena, meke sa voloso pa kali lodu rimata sina kolo Meditareniani. Sa butubutu Asa si koa la gua pa kali gedena †† pa kali

† 16:10 Zaz 1:29 †† 17:4 Nab 27:1-7 ‡ Kali matao be tia la pa kali gasa rimata. †† Kali gedena sa lolomo be tia la pa kali gasa rimata. ††† Kali gedena be tia la pa kali gasa rimata.

lodu rimata, meke sa butubutu Isaka si koa pa kali gede tugo pa kali gasa rimata. ¹¹ Pa korapana sa voloso tadi na butubutu Isaka meke Asa, si vagi e Manase sari na vasileana Beti Sani meke Ibileami, turaṅae la tugo sari na vasileana pu koa vari likohaedi meke gua tugo Doro sapu koa pa raratana masa, Edora, Tanaka, Megido, meke sari na dia vasileana hitekedi pa vari likohaedi. ¹² Sari na tinoni koasa butubutu te Manase si lopu boka hadu pani sari na tinoni pu koa koari na vasileana lavata arini, ke koa dia mo vasina sari na tinoni Kenani. ^{††13} Meke sipu ṅinira sari na tinoni Izireli, ba lopu ta hadu taloa sari na tinoni Kenani, ba tava zukuru pa tinavete ṅiniradi mo si arini pa hiniva tadi na tie pa butubutu Manase.

Tepa Pepeso Pule sari na Butubutu Iparemi meke Manase

¹⁴ Zama koe Zosua sari na tutina e Zosepa, “Soku hola si gami sina manani gami e Zihova. Gua asa ke hiva nigo gami pude ponini gami goi kaiqa pepeso pule.”

¹⁵ Olaṅa se Zosua, “Be soku hola si gamu meke lopu garomia sa popoa toqetoqere pa Iparemi, si mi nuquru va korapa la ia sa muqe; mamu ropai telemia kaiqa pepeso pa vasina tadi na tie Perizaiti meke Repaimi.”

¹⁶ Olaṅa si arini, “Lopu pada mami gami sa popoa toqetoqere; sari na tinoni Kenani pa pezara nomana si ari dia totopili aeana; arini pu koa pa Beti Sani meke sari na vasileana pa vari likohaena meke saripu koa pa Lolomo Zezireli.”

¹⁷ Zama la koari butubutu Iparemi meke Manase pa kali lodu rimata se Zosua, “Soku hola tugo si gamu meke ṅinira hola si gamu. Kote boka sokudi sari mia hinia pepeso. ¹⁸ Sa popoa toqetoqere si kaqu tamugamu. Be muqe si asa, ba kaqu ropaia gamu meke tagoa kamo pa doduru vasina. Meke sari na tinoni Kenani pu tago totopili aeana meke ṅiniradi, ba kaqu hadu pani gamu si arini.”

Sari na Voloso Popoa tadi Ka Zuapa Butubutu Izireli Pule

18 Mudina sipu ele va kilasia rini sa popoa si varigara pa Saelo sa doduruna sa butubutu Izireli meke va turua rini sa Ipi Hopena te Zihova vasina. ² Ka zuapa sari na butubutu tie Izireli saripu lopu ele tava hia poni pepeso. ³ Ke zama la koari na tie Izireli se Zosua, “Ve seunae gua si kote aqa si gamu meke tiqe kote la vagia sa popoa sapu ele ponini gamu e Zihova sa Tamasa tadi na tiatamamia gamu? ⁴ Vizata mae ni ka ṅeta tie koari hopeke butubutu. Kote garunu vura ni rau koasa doduruna sa voloso popoa pude la kubere vura nia sa voloso popoa sapu hiva nia rini, pude na mia tinago pa hopeke butubutu. Meke kaqu pule mae koa rau si arini. ⁵ Sa popoa si kaqu ta paqaha zuapa koa rini. Ziuda si kote koa koasa

††† 17:12 Zaz 1:27-28

nana voloso pa kali mataona † sa popoa Kenani, meke se Zosepa si koasa nana voloso pa kali gede. ⁶ Meke sipu ele kubere va minaki rini sari ka zuapa pinaqaha popoa, si mamu paleke maeni koa rau. Meke kote tiqe vari mudumudukeda ni rau pude tepa poni gamu koe Zihova. ⁷ Sa butubutu Livae si lopu vagi vina hia turaṅae koa gamu doduru sina sa dia hinia sina tinavete hiama si arini pude nabulu nia se Zihova. Sari na butubutu te Qadi, Rubeni, meke kukuruna Manase pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani si ele vagi dia popoa saripu ele poni ni e Mosesa sa nabulu te Zihova koa rini.”

⁸ Sipu korapa topue la sari na tie pude la kubere vurani sari na popoa, si tozia e Zosua sa vina kalalasa hie koarini: “Enea sa doduruna sa popoa, mamu kubere vura nia, beto asa mamu pule mae koa Rau. Meke kaqu tepa poni gamu Rau koe Zihova pa vinari mudumudukedai pa Saelo.” ⁹ Ke topue la pa doduruna sa popoa sari na tie meke kubere goreni sari guguadi ri ka zuapa pinaqaha popoa; va hia guni tugo rini sari na vasileana hitehite. Meke tiqe pule la koe Zosua koari vina turu ipi pa Saelo si arini. ¹⁰ Vari mudumudukeda ni e Zosua pa inoki patu Urimi meke Tumimi pude tepa poni koe Zihova, meke hopeke poni sa koari na butubutu Izireli koa holadi sari na kukuru popoa.

Sa Voloso Popoa Ta Vala koe Benisimane

¹¹ Sa voloso popoa sapu tadi na tatamana koasa butubutu te Benisimane si ta vala koa sa kekenu hokara. Sa dia pepeso si pa varikorapadi rina butubutu Ziuda meke Zosepa. ¹² Sa dia voloso pa kali gedena †† sa popoa si podalae pa Ovuku Zodani meke ene sage gua pa pezara tata pa Zeriko pa kali seu gua sa Kolo matena meke ene sage gua koasa popoa toqetoqere kamo la gua tu koasa qega pa vasileana Beti Aveni. ¹³ Beto asa, sa voloso si ene sage la gua pa kali Zerusalem pa Luzi sapu ta pozae Betolo tugo, meke tiqe gore gua pa Ataroti Ada koasa toqere sapu koa pa kali Zerusalem koasa vasileana Beti Horoni Panapeka. ¹⁴ Ene gore la gua sa voloso koasa toqere sapu tia la gua koasa vasileana Beti Horoni Panapeka, meke ene la pa kali lodu rimata meke likoho la gua pa kali gede koasa kalina sa toqere sapu tia la gua pa kali lodu rimata meke ene la pa Kiriati Beolo sapu ta pozae Kiriati Zearimi, sa vasileana tanisa butubutu Ziuda. Asa tugo sa kokoina sa voloso pa kali lodu rimata. ¹⁵ Sa voloso koasa popoa Benisimane pa kali matao ‡ si podalae pa kali lodu rimata pa hukihukirina Kiriati Zearimi meke hola la gua pa kali gasa rimata koari na bukaha pa Neputoa. ¹⁶ Beto asa si gore la gua si asa koasa hubina sa toqere sapu doṅo karovo la gua koasa Lolomo Hinomu, meke sa Lolomo Repaimi si koa pa kali Ziuda. Ene hola gua si asa koasa sa Lolomo Hinomu pa kali Ziuda koasa vasileana tadi na tie Zebusaiti meke ene la gua pa Eniroqeli. ¹⁷ Vasina si

likoho la gua pa vasileana Enisemesi, meke tiqe hola la gua pa Qeliloti sapu doṅo la koasa siraṅa karovoana sapu ta pozae Adumimi. Beto asa si gore la gua sa voloso koasa patu te Bohani (Bohani sina tuna koreo e Rubeni). ¹⁸ Beto asa si ene hola gua koasa teqoteqolona pa kali gedena sa toqere sapu doṅo gore la gua pa lolomo Zodani. Meke tiqe ene gore la gua koasa lolomo, ¹⁹ hola gua pa kali gedena sa teqoteqolona sa toqere Beti Hoqola, meke kokoi koasa sada Ovuku Zodani sapu vura la gua pa Kolo Matena. Asa sa voloso pa kali matao †† koasa popoa Benisimane. ²⁰ Sa Ovuku Zodani sina voloso pa kali gasa rimata. Arini sari na volosodi rina popoa saripu ta vagi koari na puku tatamana pa butubutu Benisimane pude na dia tinago.

²¹ Sari na vasileana tadi na puku tatamana pa butubutu Benisimane si gua hire: Zeriko, Beti Hoqola, Emeki Kezizi, ²² Beti Araba, Zemaraimi, Betolo, ²³ Avimi, Para Opara, ²⁴ Separamoni, Opini, meke Qeba; Ka manege rua vasileana meke turaṅae la tugo sari na vasileana hitekedi pa vari likohaedi. ²⁵ Tagoi tugo rini sari na vasileana Qibione, Rama, Biaroti, ²⁶ Mizipa, Sepira, Moza, ²⁷ Rekemi, Irapeli, Tarala, ²⁸ Zela, Haelepi, Kiriati Zearimi; ari ka manege made vasileana, turaṅae la sari na vasileana hitekedi pu koa pa vari likohaedia. Arini sari na pepeso saripu vagi rina puku tatamana koasa butubutu Benisimane pude na dia tinago.

Sa Voloso Popoa Ta Vala koasa Butubutu Simione

¹⁹ Sa pinaqaha vina rua si ta tavete koari na puku tatamana koasa butubutu Simione. Sa volosona sa si koa pa korapana tu sa pepeso ta vala koasa butubutu te Ziuda. ² Sari na vasileana pu koa koasa popoa tanisa butubutu Simione si gua hire: Biasiba, Siba, Molada, †† Haza Suala, Bala, Ezemu, ⁴ Eletoladi, Betulu, Homa, ⁵ Zikilaqi, Beti Makaboti, Haza Susa, ⁶ Beti Lebaoti meke Saruheni; ka manege ṅeta vasileana lavata meke turaṅae la sari na vasileana hitekedi pa vari likohaedia.

⁷ Turaṅae la tugo sari na vasileana Aini, Rimoni, Eta, meke Asani: ka made vasileana lavata, meke turaṅae la sari na vasileana hitekedi pa vari likohaedia. ⁸ Somanae sari na vasileana lavata kamo la gua tu pa Balati Bia (babe Rama pa popoa Neqevi). Arini sari na popoa saripu vagi rina puku tatamana koasa butubutu te Simione pude na dia tinago. ⁹ Koa gua sapu noma hola sa pinaqaha pepeso te Ziuda noma hola nia gua sapu ta hivae, si ta paqaha vala koasa butubutu te Simione sa kukuruna sa pepeso.

Sa Voloso Popoa Ta Vala koasa Butubutu Zeboloni

¹⁰ Sa pinaqaha vina ṅeta koasa voloso popoa si ta tavete poni koari na puku tatamana tanisa butubutu Zeboloni. Sa voloso pepeso sapu vagia rini si seu kamo la gua tu pa Saridi. ¹¹ Vasina si topue sa voloso meke

† Kali mataona be tia la pa kali gasa rimata. †† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. ‡ Kali matao be tia la pa kali gasa rimata.

†† Kali matao be tia la pa kali gasa rimata. ‡‡ 19:2 1 Koron 4:28-33

ene lodu rimata la gua pa Marala, ene kapae pa Dabeseti, meke sa leana hite pa kali gasa rimata pa Zokoneami. ¹² Pa kali gasa rimata Saridi si ene gua sa meke hola la gua pa Kisiloti Tabora, meke hola la gua pa Daberati, meke sage la gua pa Zapia. ¹³ Hoda hola la pa kali gasa rimata vasina, meke la gua pa Qati Hepa meke Etikazini, toŋoto la gua pa Nea pa sirana la gua pa Rimoni. ¹⁴ Pa kali gedena † sa popoa Zeboloni sa voloso si likoho la gua pa Hanatoni, meke kamo koasa lolomo Ipitahela. ¹⁵ Ta vagi sari na vasileana gua hire pa korapana sa popoa: Katata, Nahalala, Simironi, Idala, meke Betilihema; ka manege rua vasileana lavata meke turaŋae la tugo sari na vasileana hitekedi pa vari likohaedia. ¹⁶ Sari na vasileana lavata arini meke sari na dia vasileana hitekedi si koa koasa popoa sapu vagi rina puku tatamana koasa butubutu Zeboloni pude na dia tinago.

Sa Voloso Popoa Ta Vala koe Isaka

¹⁷ Sa pinaqaha vina made koasa voloso popoa si ta tavete poni la koari na puku tatamana tanisa butubutu Isaka. ¹⁸ Somana nuquru koasa vasina asa sari na vasileana gua hire: Zezireli, Seluloti, Sunemu, ¹⁹ Haparaimi, Sioni, Anaharati, ²⁰ Rabiti Kisioni, Ebeze, ²¹ Remete, Eqanimi, Enihada meke pa Betipazeze. ²² Meke kamo la gua tugo koasa voloso pa Tabora, Sahazuma, meke Beti Semesi, kokoi pa Ovuku Zodani. Pa korapana sa popoa Isaka si ka manege onomo vasileana lavata meke turaŋae la sari na vasileana hitekedi pa vari likohaedia. ²³ Sari na vasileana lavata arini meke sari na vasileana hitekedi si koa koasa pepeso sapu vagi rina puku tatamana tanisa butubutu te Isaka pude na dia tinago.

Sa Voloso Popoa Ta Vala koasa Butubutu Asa

²⁴ Sa pinaqaha vina lima koasa voloso popoa si ta tavete poni la koari na puku tatamana tanisa butubutu Asa. ²⁵ Somana nuquru koasa dia voloso pepeso sari na vasileana gua hire: Helekati, Hali Beteni, Akasapu, ²⁶ Alameleki, Amada, meke Misala. Pa kali lodu rimata si ta tiq kamo pa Kameli meke Siho Libinati. ²⁷ Beto asa si ene la gua pa kali gasa rimata sa voloso pa Betidaqoni, tiq la gua koasa popoa Zeboloni meke sa lolomo Ipitahela meke pa kali gasa rimata sa butubutu Asa si ene la gua pa Betemeke meke Neieli. Beto asa si hola la gua pa Kabulu, ²⁸ Eboroni, Rehobi, Hamoni, meke Kana, kamo la gua tugo pa Saedoni. ²⁹ Beto asa kekere la gua pa Rama, meke koasa voloso kamo la ia sa vasileana lavata ta barana pa Taea. Beto asa si tiqe kekere la gua pa Hosa meke kokoi pa kolo Meditareniani. Somana la tugo sari na vasileana Mahalabi, Akizibi, ³⁰ Uma, Apeka, meke Rehobi; ka hiokona rua vasileana lavata meke turaŋae la tugo sari na dia vasileana hitekedi pa vari likohaedi. ³¹ Sari na vasileana lavata meke sari na vasileana hitekedi arini

† Kali gedena be tia la pa kali gasa rimata.

si koa koasa pepeso tadi na tatamana pa butubutu Asa. Vagi rini pude na dia tinago.

Sa Voloso Popoa Ta Vala koasa Butubutu Napitalai

³² Sa pinaqaha vina onomo koasa voloso popoa si ta tavete poni la koari na puku tatamana tanisa butubutu Napitalai. ³³ Sa voloso si topue gua pa Helepu meke ene la koasa huda oaku pa Zanimi, hola la gua tu pa Adaminekebi meke Zamunia, kamo la gua tugo pa Lakumu, meke kokoi pa Ovuku Zodani. ³⁴ Vasina si kekere la gua pa kali lodu rimata sa voloso meke ene la gua pa Azinoti Tabora, beto asa si topue vasina meke la gua pa Hukoko, kamo koasa voloso tugo tanisa butubutu Zeboloni pa kali mataona †† sa popoa. Sa voloso tanisa butubutu Asa si pa kali lodu rimata, meke sa Ovuku Zodani si pa kali gasa rimata. ³⁵ Sari na vasileana lavata ta baradi si pa Zidimi, Zere, Hamati, Rakati, Sinereti, ³⁶ Adama Rama, Hazo, ³⁷ Kedesi, Ederei, Enihazo, ³⁸ Ironi, Maqidala, Horemu, Betanati, meke Beti Semesi; manege sia sari na vasileana lavata meke turaŋae la sari na vasileana hitekedi pa vari likohaedi. ³⁹ Sari vasileana lavata arini meke sari dia vasileana hitekedi si koa koari na popoa sapu ta hia ni rina tatamana pa butubutu te Napitalai pude na dia tinago.

Sa Voloso Popoa Ta Vala koasa Butubutu Dani

⁴⁰ Sa pinaqaha vina zuapa koasa voloso popoa si ta tavete poni la koari na puku tatamana tanisa butubutu Dani. ⁴¹ Sari na vasileana hire si somana koasa popoa: Zora, Esitaolo, Isemesi, ⁴² Salabimi, Aizaloni, Itila, ⁴³ Eloni, Timina, Ekoroni, ⁴⁴ Eleteke, Qibetoni, Balati, ⁴⁵ Zehudi, Beneberaki, Qatirimoni, ⁴⁶ Mezakoni, Rakoni, meke gua tugo sa popoa sapu vari likohae nia sa vasileana Zopa. ⁴⁷ Sipu lopu boka vagia rina tie pa butubutu te Dani sa popoa pa korapana sa voloso tadirini, si la rapatia rini sa vasileana Laisi. Tuqe vagia rini, va matei rini sari na tie, meke vagia rini pude na dia tinago. Koa si arini vasina meke hobe nia Dani rini sa pozana sa popoa pa Laisi poza luli nia rini koasa tamadia nomana. ⁴⁸ Sari vasileana lavata arini meke sari dia vasileana hitekedi si koa koasa popoa pu ta vala koari tatamana tanisa butubutu Dani pude na dia tinago.

Sa Pepeso Ta Hia Vala koe Zosua

⁴⁹ Sipu va hokotia rina tinoni Izireli sa vina hiana sa pepeso si vala nia rini koe Zosua sa tuna koreo e Nani kukuruna sa pepeso pude tanisa soti. ⁵⁰ Gua sapu tozi ni Zihova pude ponia sa vasina gua sapu tepa ia sa: Timinati Sera pa popoa toqetoqere pa Iparemi si ta vala koasa. Kuri pulea sa sa vasileana lavata meke koa nana vasina.

†† Kali mataona be tia la pa kali gasa rimata. ‡ 19:47 Zaz 18:27-29

Hokoto sa Vina Hia Pepeso

⁵¹ Sa hiamā se Eleaza, Zosua sa tuna koreo e Nani, meke sari na koimata koari na puku tatamana koasa butubutu Izireli si va hia i sari na pepeso arini pa vinari mudumudukeda pa inoki patu Urimi meke Tumimi pude nasia se Zihova pa Saelo pa kenuna sa sasadana sa Ipi Hopena te Zihova pa sirāna gua asa si va hokotia rini sa vina hiana sa pepeso.

Sari na Vasileana Tadi na Tie Govetedi

20 Meke tozi nia e Zihova se Zosua ^{†2} pude zama la koari na tinoni Izireli, "Vizati sari vasileana tadi na tie govetedi sapu tozia Rau koe Mosese guguadi.

³ Sa tie pu va matea si keke tie lopu pa nana hiniva soti, si boka govete la vasina pude ta leseve koasa pu hata ia pude tubehe hobeā. ⁴ Boka govete la si asa koa keke koari na vasileana lavata hire, meke la koasa vasina tana vinaripituina koasa sasadana sa vasileana lavata, meke tozi va minaki koari na koimata gua sapu ta evāna. Kote va malumia rini pude nuquru koasa vasileana lavata meke ponā vasina rini pude koa, pude boka koa hola vasina si asa. ⁵ Be luli la vasina sa tie pu hiva tubehe hobeā, lopu kaqu va malumia rina tie pa vasileana lavata si asa. Kaqu va sareā rini si asa sina lopu pa nana hiniva meke va mate ia sa sa tie.

⁶ Boka koa si asa koasa vasileana lavata osolae turāna la nia rini si asa pa vinaripitui, meke pana be mate tu sa nati hiamā si kote tiqe boka pule sa tie koasa nana vasileana pu govete veko panā sa."

⁷ Ke pa kali lodu rimata koasa Ovuku Zodani si veko vata kalei rini sari na vasileana Kedesi pa Qaleli koasa popoa toqetoqere pa Napitalai, Sekemi pa popoa toqetoqere pa Iparemi, meke Heboroni koasa popoa toqetoqere pa Ziuda. ⁸ Pa kali gasa rimata pa Zodani pa pezara panāulu pa kali gasa rimata pa Zeriko, si vizatia rini sa vasileana Bezere koasa voloso popoa te Rubeni; vizatia rini sa vasileana Ramoti pa Qileadi pa voloso popoa te Qadi; meke sa vasileana Qolani pa Basani pa voloso popoa te Manase. ⁹ Arini sari na vasileana lavata tadi na tie govetedi pu ta vizata pude tadi doduru tinoni Izireli babe na tie karovodi saripu koa turānae koarini. Be lopu pa nana hiniva soti meke va matea keke tie sa turānana, si kote boka la hata tinokae si asa koa keke vasina asa. Boka govete si asa koasa tie pu hata ia pude tubehe hobeā; lopu kaqu boka tava mate hoboro si asa osolae ta pitu kekenu.

Sari na Vasileana Lavata Tadi na Tinoni pa Butubutu Livae

21 Sari na koimata koari na puku tatamana pa butubutu Livae si la koe Eleaza sa hiamā, meke Zosua tuna koreo e Nani. ² Zama si arini koarini pa Saelo koasa popoa Kenani, "Tozi veko nia e Zihova koe Mosese sapu kaqu ta poni vasileana lavata si gami pude koa, meke gua tugo sari kaiqa pezara duduli pa

† 20:1 Nab 35:9-34; Diut 4:41-43, 19:1-13

vari likohaedi pude boka koa sari mami bulumakao na sipi." ^{†3} Ke lulia rina tinoni Izireli sa hiniva te Zihova meke poni ni rini koari na tinoni pa butubutu Livae si kaiqa pezara dudulidi meke na vasileana lavata koari na hopeke dia voloso popoa pude koai rina tie Livae.

⁴ Sari na puku tatamana pa butubutu Livae koasa tutina e Kohati si ta hia poni kenu vasileana lavata. Sari puku tatamana arini si tuti gore mae gua koe Eroni sa hiamā, meke ta poni ni rini si ka manege neta vasileana koasa voloso popoa te Ziuda, Simione, meke Benisimane. ⁵ Sari doduru pule koasa butubutu te Kohati si ta poni ni si ka manege puta vasileana lavata koasa voloso popoa te Iparemi, Dani, meke sa kukuruna Manase pa kali lodu rimata pa Zodani.

⁶ Sa butubutu te Qerisoni si ta poni ni si ka manege neta vasileana lavata koasa voloso popoa tadi na butubutu Isaka, Asa, Napitalai, meke sa kukuruna Manase pa kali gasa rimata.

⁷ Sari na puku tatamana koasa butubutu te Merari si ta poni ni si ka manege rua vasileana lavata koasa voloso popoa tadi na butubutu Rubeni, Qadi, meke Zeboloni.

⁸ Pa vinari mudumudukedai, si poni ni rina tinoni Izireli koari na tinoni pa butubutu Livae sari na pezara dudulidi na vasileana lavata gua sapu va tatara nia e Zihova koe Mosese.

⁹ Hire pozadi sari na vasileana lavata koari na voloso popoa te Ziuda, meke Simione saripu ta vala ¹⁰ koari tutina e Eroni saripu tuti gore mae guadi koasa butubutu te Kohati, pa butubutu Livae. Tadirini vinahia si ta tavete kekenu. ¹¹ Ta poni nia rini sa vasileana lavata pa Aba (Aba si na tamana e Anaki), kamahire si ta pozae Heboroni si asa, koasa vasina toqetoqere pa Ziuda, turānae la tugo sari na pezara duduli pa vari likohaedi. ¹² Ba sari na inuma koasa vasileana lavata meke sari na vasileana hitekedi pa vari likohaena si ele ta vala koe Kelebi, sa tuna koreo e Zepune pude na nana tinago.

¹³ Turānae la tugo pa Heboroni (keke koari na vasileana lavata tadi na tie govetedi) sari na vasileana lavata hire si somana ta vala koari tutina e Eroni sa hiamā: Libina ¹⁴ Zatiri, Esitemoa, ¹⁵ Holoni, Debiri, ¹⁶ Aini, Zuta, meke Beti Semesi, turānae la tugo sari pezara dudulidi; ka sia vasileana lavata pa butubutu te Ziuda meke e Simione. ¹⁷ Pa voloso popoa koasa butubutu Benisimane si ta poni ni tugo rini si ka made vasileana lavata: Qibione, Qeba, ¹⁸ Anatoti, meke Alamoni, turānae tugo sari na pezara dudulidi. ¹⁹ Ka manege neta vasileana lavata vinarigaraedi turānae la tugo sari na pezara dudulidi si ta vala koari na hiamā koari na tutina e Eroni.

²⁰ Sari kaiqa puku tatamana pule koari tutina Livae koasa butubutu te Kohati si ta poni ni rini si kaiqa vasileana lavata koasa voloso popoa te Iparemi. ²¹ Ka made vasileana lavata si ta poni ni rini: Sekemi meke sari na pezara duduli koasa popoa toqetoqere pa Iparemi (keke vasileana lavata tadi na tie govetedi),

†† 21:2 Nab 35:1-8

Qeza, ²² Kibizaemi, meke Beti Horoni, turaṅae la tugo sari dia pezara duduli. ²³ Pa voloso popoa te Dani si ta poni ni si ka made vasileana lavata: Eleteke, Qibetoni, ²⁴ Aizaloni, meke Qatirimoni, turaṅae la tugo sari na dia pezara duduli. ²⁵ Pa voloso popoa pa Manase pa kali lodu rimata pa Zodani, karua vasileana lavata tugo si ta poni ni rini: Tanaka meke Qatirimoni, turaṅae la tugo sari dia pezara duduli. ²⁶ Sari na puku tatamana koasa butubutu te Kohati; arini si vagi si ka manege puta vasileana lavata vinarigaraedi, turaṅae la tugo sari na pezara duduli.

²⁷ Keke puku butubutu Livae pule, pa tutina e Qerisoni si vagi pa voloso popoa te Manase pa kali gasa rimata si karua vasileana lavata: Qolani pa Basani (keke koari na vasileana lavata tadi na tie govetedi) meke pa Bisitera, turaṅae sari na dia pezara duduli. ²⁸ Pa voloso popoa pa butubutu Isaka si vagi rini sari ka made vasileana lavata: Kisioni, Daberati, ²⁹ Zamuti, meke Eqanimi, turaṅae la tugo sari dia pezara duduli. ³⁰ Pa voloso popoa tanisa butubutu Asa si vagi tugo rini sari ka made vasileana lavata: Misala, Abidoni, ³¹ Helekati, meke Rehobi, turaṅae la tugo sari na pezara duduli. ³² Pa voloso popoa te Napitalai si vagi tugo rini sari ka ṅeta vasileana lavata: Kedesi pa Qaleli turaṅae la tugo sari na pezara duduli (keke vasileana lavata tadi na tie govetedi), Hamoti Doro meke Katani, turaṅae la tugo sari na pezara duduli. ³³ Vinarigaraedi ri doduru vasileana lavata meke sari na pezara duduli saripu vagi ri hopehopeke puku tatamana koasa tutina Qerisoni si ka manege ṅeta.

³⁴ Sari doduru tinoni pule pa butubutu Livae pa tutina e Merari si vagi tugo sari ka made vasileana lavata koasa voloso popoa tanisa butubutu Zeboloni: Zokoneami, Kata, ³⁵ Dimina, meke Nahalala, turaṅae la tugo sari na pezara duduli. ³⁶ Pa voloso popoa pa butubutu Rubeni si ka made vasileana lavata si vagi rini: Bezere, Zahazi, ³⁷ Kedemoti, meke Mepata, meke turaṅae la tugo sari pezara duduli. ³⁸ Pa butubutu Qadi si vagi rini si ka made vasileana lavata: Ramoti pa popoa Qileadi, meke turaṅae la tugo sari pezara dudulidi (keke vasileana lavata tadi na tie govetedi), Mahanaimi, ³⁹ Hesiboni, meke Zazera, meke turaṅae la tugo sari pezara duduli. ⁴⁰ Ke sa tutina e Merari si ta hia poni ni si ka manege rua vasileana lavata.

⁴¹⁻⁴² Koasa pepeso sapu tagoa rina tinoni Izireli, si ka made ṅavulu vesu vasileana lavata vinarigaraedi turaṅae sari pezara duduli, si vala ni rini koari na tinoni pa butubutu Livae.

Tagoa rina Tinoni Izireli sa Popoa

⁴³ Ke poni ni Zihova koari na tinoni Izireli sa doduruna sa popoa sapu va tatara nia Sa koari na tiatamadia sapu kaqu vala nia Sa, gua. Sipu ele tagoa rini sa popoa sana si koa vasina si arini. ⁴⁴ Vekoa e Zihova sa binule koasa doduruna sa popoa gua sapu ele va tatara nia Sa koari na tiatamadia. Lopu hite keke koari doduru dia kana si boka va kilasi si arini. Sina poni ni e Zihova koari na tinoni Izireli sa minataqara

koari doduru dia kana. ⁴⁵ Kopu beto ni e Zihova sari doduru Nana vina tatara pu va tatara ni Sa koari na tinoni Izireli.

Garunu Puleni e Zosua pa Dia Popoa sari na Butubutu pa Kali Gasarimata

22 Meke tioko varigara ni e Zosua sari na tinoni koari na butubutu te Rubeni, Qadi, meke te Manase pa kali gasa rimata. ² Zama la i sa, “Ele evaṅi gamu sari doduru ginugua leadi saripu garununi gamu e Mosese sa nabulu te Zihova, meke ele va tabei gamu sari doduru qua ginarunu. ³ Lopu hite keke totošo si luara pani gamu sari na turaṅamia. Tavetavete va ṅiṅira si gamu koasa vina tabena sa hiniva te Zihova sa mia Tamasa. ⁴ Ego, gua sapu va tatara nia e Zihova sa mia Tamasa, si ele poni ni Sa koari tinoni Izireli turaṅamia sa binule. Ke pule la pa mia popoa koasa pepeso sapu va rutia gamu pude na mia soti, sa pepeso pa kali gasa rimata pa Zodani sapu vatu nia sa nabulu te Zihova sapu se Mosese koa gamu. ⁵ Mi kopu valeana pude va tabea sa tinarae te Zihova sapu tozini gamu e Mosese: tataru nia se Zihova sa mia Tamasa, luli sari Nana hiniva, va tabei sari Nana tinarae, soto va nabu koa Sa, mamu nabulu va hinokara nia pa doduru bulomia na maqomaqo mia.” ⁶⁻⁸ Manani e Zosua meke garunu puleni sa pa dia popoa koari na zinama gua hire: “Kamahire tagotago hola si gamu totošo kekere pule la pa mia popoa. Soku hola mia bulumakao na sipi, siliva na qolo, boronizi, aeana, meke soku hola mia poko. Va hia poni koari na turaṅamia saripu gua vagi gamu koari na mia kana.” Meke tiqe taluarae la pa dia popoa si arini.

Ele vala nia e Mosese sa popoa Basani pa kali gasa rimata pa Zodani koasa kukuruna sa butubutu Manase, ba sa kukuruna pule sa butubutu Manase si poni pepeso e Zosua pa kali lodu rimata koasa Ovuku Zodani somanae tugo koari kaiqa butubutu pule.

⁹ Ke sari na tinoni tanisa butubutu te Rubeni, Qadi, meke Manase pa kali gasa rimata si pule pa dia popoa. Veko pani rini pa Saelo sari doduru butubutu Izireli pa popoa Kenani, meke topue la koari dia popoa soti, sa popoa pa Qileadi, sapu ele vagia rini gua sapu va tatara nia e Zihova koe Mosese.

Sa Hope Kapae pa Zodani

¹⁰ Sipu kamo sari na butubutu Rubeni, Qadi, meke kukuruna Manase pa Qeliloti sapu koa pa kali lodu rimata pa Ovuku Zodani, si kuria rini si keke hope nomana hola koasa kalina sa ovuku vasina. ¹¹ Meke sipu avosia ri doduru tinoni Izireli sapu sari na tinoni koari na butubutu te Rubeni, Qadi, meke kukuruna Manase si kuria si keke hope pa Qeliloti, pa kali lodu rimata koa sa Ovuku Zodani, ¹² si varigara mae beto pa Saelo sari na butubutu Izireli pa lodu rimata pude la rapati sari kasa butubutu pa kali gasa rimata.

¹³ Meke garunu la nia rina tinoni Izireli se Pineasi, tuna koreo e Eleaza sa hiama la koari na tinoni pa butubutu Rubeni, Qadi, meke kukuruna Manase pa popoa Qileadi. ¹⁴ Ka manege puta koimata si luli turaṅae koe Pineasi; hopeke rini sina palabatu koari na puku tatamana koari na butubutu pa lodu rimata. ¹⁵ La si arini pa popoa Qileadi koari tie pa butubutu te Rubeni, Qadi, meke kukuruna Manase, ¹⁶ zama la koarini si arini, “Doduru tie koasa vinarigarae tie te Zihova si zama atu koa gamu, ‘Na venagua ke tavete la nia gamu sa tinavete kaleana hie koasa Tamasa pa Izireli? Kilua gamu se Zihova totona kuria gamu sa hope! ^{†17} Balabala i sari nada sinea pa Peoro, sipu va kilasa ni oza e Zihova sari Nana tie soti? Korapa ta sigiti nia mo gami he sa ginugua asa. Vea lopu ele pada sa sinea asa? ^{††18} Vea kote koromia lulia gamu kamahire si Asa? Pude va karia gamu se Zihova ṅinoroi, kote ta ṅaziri ni Sa sari doduru tinoni Izireli vugo. ¹⁹ Ego, be lopu garo sa mia popoa pude vahesia se Zihova vasina, karovo mae koasa pepeso tamigami; mamu koa vasina. Ba lopu va karia se Zihova babe kilu pani gami gamu pa kinurina si keke votiki hope sapu lopu na hope hinokara te Zihova. ²⁰ Balabala ia gua sapu tavetia e Ekani, sa tuna koreo e Zera, sipu lopu hiva va tabea sa tinarae koari na likakalae ta vizata vata kale pude vala ni koe Zihova babe sulu pani saripu kaqu ta huara palae. Doduruna mo sa butubutu Izireli si tava kilasa nia, lopu mate eke nia Ekani sa nana sinea.” †

²¹ Olani rina tie pa butubutu te Rubeni, Qadi, meke kukuruna Manase pa kali gasa rimata sari na koimata tadi na puku tatamana koari na butubutu Izireli: ²² “Sa Tamasa Heheda! E Zihova si Asa! Sa Tamasa Heheda si ṅinira! E Zihova si asa! Gilania Nana gua sapu tavetia gami, meke hiva vata gilana nia tugo gami koa gamu! Be kilua gami meke lopu kopu nia gami sa mami rinaṅeraṅe koe Zihova, mamu va mate pani gami!

²³ Be va karia gami se Zihova meke kuria gami si keke mami hope soti pude va vukivukihi sari na vina vukivukihi va uququ na vinariponi huiti babe vina vukivukihi binaere, si mani telena e Zihova va kilasa gami. ²⁴ Lokari! Tavetia gami si hie sina matagutu nia gami sapu gua meke kote zama sari tutimia gamu koari rane mae hiroi, ‘Gamu si loke mia sinomana pa vinalesi koe Zihova sa Tamasa tadi pa Izireli. ²⁵ Ele veko Sa pa Zodani sa voloso pa varikorapada gita meke gamu na tinoni Rubeni, Qadi, si loke toṅa hokara mia ginugua pa vinalesina Zihova.’ Meke kote la rina tutimia meke hukati sari tutimami pude lopu pamaṅa nia na vahesia se Zihova. ²⁶ Ke kuria gami sa hope, lopu pude va uququ vina vukivukihi babe tavete vinariponi, ²⁷ ba pude na vina gilagila koa gita meke koari na tutimia na tutimami vugo repere, sapu hinokara vahesia tugo gami se Zihova pa kenuna sa Nana Ipi Hopena koari mami vinariponi na vina vukivukihi va uququ meke vina vukivukihi binaere. Hie si pude lopu kaqu zama nia rina tutimia sapu sari

tutimami si lopu boka somana pa vinalesina e Zihova. ²⁸ Na mami binalabala gami sapu be ta evaṅa si hie, sari tuti mami si kote boka zama, ‘Dotu! Sari tiatamamami si kuria si keke hope gua puta tugo sa hope te Zihova. Lopu pude tana vina vukivukihi va uququ babe na vinariponi, ba guana vina gilagila tadi mami tie meke sari mia tie;’ ²⁹ namu lopu hiva va bugoria gami se Zihova babe makudo mami vinalesina Sa koasa kinurina si keke hope pude taveti sari na vina vukivukihi va uququ na vinariponi huiti. Lopu kaqu kuria pule gami si keke hope hola nia sapu te Zihova sa mami Tamasa sapu turu pa kenuna sa Ipi Hopena.”

³⁰ Meke sipu avosia Pineasi sa hiama meke sari ka manege puta koimata koari na tatamana koasa butubutu pa lodu rimata gua pu zamani rina tie koasa butubutu te Rubeni, Qadi, meke Manase pa kali gasa rimata, si va egoi rini. ³¹ Zama la i Pineasi sa tuna e Eleaza sa hiama si arini, “Gilania gami kamahire sapu koa koa gita se Zihova sina lopu hite va karia gamu se Zihova. Gua asa ke ta harupu si gita na tinoni Izireli koasa vina kilasa te Zihova.”

³² Meke se Pineasi meke sari na koimata si taluarae koari tie pa butubutu Rubeni, meke Qadi pa popoa Qileadi meke pule pa Kenani koari na tie Izireli meke la vivinei koarini. ³³ Qetu sari na tinoni Izireli meke vahesia rini sa Tamasa. Beto mo sa dia vivinei pude la rapata na huaria sa popoa vasina koa rina tinoni pa butubutu Rubeni meke Qadi.

³⁴ Zama sari na tinoni pa butubutu Rubeni meke Qadi, “Sa hope hie si na vina sosode koa gita doduru sapu se Zihova sina Tamasa.” Ke poza nia, “Vina sosode” rini.

Sa Zinama Luluara te Zosua

23 Soku vuaheni ele hola gua si tokani e Zihova sari na tie Izireli pude koa pa binule koari na dia kana pu koa vari likohaeni sari na tinoni Izireli. Koasa totona asa si ele barogoso hola se Zosua. ² Ke tioko varigara ni e Zosua sari doduru tinoni Izireli, sari na palabatu, koimata, tie varipitui, meke zama, “Ele barogoso hola si rau kamahire. ³ Ele dogori mia sari doduru ginugua saripu evaṅi e Zihova sa mia Tamasa koari doduru popoa pa laemia gamu. Se Zihova sa mia Tamasa si ele varipera poni gamu. ⁴ Ele ponini gamu rau guana tinago tadi na mia butubutu sari na pepeso tadi na popoa pu korapa koa hola, gua tugo sari doduru popoa saripu ele va kilasi rau podalae pa Ovuku Zodani pa kali gasa rimata kamo la gua pa lodu rimata koasa Kolo Meditareniani. ⁵ Kote la e Zihova sa mia Tamasa meke hadu va seui koa gamu totona zuzuku la gamu. Kote vagi gamu sari dia pepeso gua sapu ele va tatara nia e Zihova sa mia Tamasa. ⁶ Ke mi koa va ṅinira na mi kopu va balau, pude va tabe meke taveti sari doduru ginugua saripu ta kubere koasa buka tinarae te Mosese. Lopu veko pania si keke vasi kukuruna, ⁷ meke lopu kaqu somanae koari tinoni huporo pu koa turaṅae koa gamu, babe pozai pozadi

† 22:16 Diut 12:13-14 †† 22:17 Nab 25:1-9 † 22:20 Zos 7:1-26

sari dia tamasa, babe tavetavete ni sari pozapoza arini pa tinavete vinari va tatara na tinokotokoro babe todoño ni sari na tamasa arini. ⁸ Ba mi soto va nabu koe Zihova, gua sapu tavetia gamu pa pinodalaena kamo pa rane ñinoroi. ⁹ Ele hadu va seui e Zihova sari na popoa nomadi na ñiniradi sipu zukuru la si gamu meke loke tie si boka va noso gamu. ¹⁰ Keke mo koa gamu ba kote boka govete nia na tina tie, sina se Zihova sa mia Tamasa si varipera poni gamu, gua sapu va tatara nia Sa. ¹¹ Mi kopu valeana nia pude tataru nia se Zihova sa mia Tamasa. ¹² Be guana kekere taloa si gamu meke somana koari na tinoni huporo pu koa hola koa gamu meke varihaba koarini, ¹³ si mi gilania sapu lopu kaqu hadu pani e Zihova sa mia Tamasa sari na tinoni totozo raza la i gamu. Ba kaqu va tasuna gamu rini guana sipata babe na pou, meke varisigiti guana sineke hilihiliburuana pa mudi mia, babe na huda rakihi pa matamia! Meke kaqu koa hola sa ginugua hie osolae lopu keke koa gamu si koa hola koasa popoa leleana sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa.

¹⁴ Ego, ele kamo sa qua totozo pude mate. Doduru gamu si gilana valeania pa bulomia na maqomaqo mia sapu ele vatuni e Zihova sa mia Tamasa sari doduru likakalae leadi sapu va tatara ni Sa. Doduru vina tatara taveti Sa si ta kopue; lopu keke si lopu tava gorevura. ¹⁵ Ba kekenoño puta gua tugo sapu kopu ni Sa sari doduru Nana vina tatara saripu taveti Sa koa gamu, ke kaqu va gorevura i tugo Sa sari doduru Nana zinama pude va kilasa gamu pa binugoro. ¹⁶ Pana lopu kopu nia gamu sa vinariva egoi sapu garunu nia e Zihova sa mia Tamasa koa gamu pude kopu nia, meke be nabulu ni na vahesihami gamu si kaiqa votiki tamasa, si pa Nana tinañaziri si kote va kilasa gamu Sa, meke kote lopu sana murimuri taloa si gamu koasa popoa leleana sapu ponini gamu Sa.”

Zamai Zosua pa Sekemi sari na Tie Izireli

24 Meke tioko varigara ni Zosua sari doduru tie Izireli pa vasileana nomana pozana Sekemi. Sipu ele varigara beto si arini vasina, si tioko vagi sa sari na palabatu nomadi pa vasileana, na koimata, na tie varipitui, na tie nomanomadi pa butubutu, pude la turu pa kenuna sa Tamasa.

² Meke tiqe zamai Zosua sari na tinoni, “Guahe si zama nia e Zihova sa Tamasa tadi na tie Izireli: ‘Pukerane si koa pa kali karovona sa Ovuku Iuparetisi sari na tiatamamia gamu, meke vahesi rini sari na votiki tamasa. Keke koari na tiatamamia gamu sara si e Tera, sa tamadia ri Ebarahami e Nehoa. ^{†13} Meke tiqe tioko vagia Rau se Ebarahami sa tamamia nomana gamu, pa kali karovona sa Ovuku Iuparetisi, meke turaña nuquru nia Rau koasa doduruna sa popoa Kenani. Soku sari na tudia rina tuna sapu ponia Rau. Ponia Rau koa sa se Aisake. ^{‡4} Meke poni Rau koe Aisake sari Zekopi e Isoa. Valani Rau koe Isoa sari na

† 23:10 Diut 3:22, 32:30 †† 24:2 Zen 11:27 ‡ 24:3 Zen 12:1-9, 21:1-3

popoa toqetoqere pa Edomu pude tanisa, ba se Zekopi sa tamamia meke sari na tuna si gore la pa Izipi. ^{‡†}

⁵ Mumudi si tiqe garunu lani Rau sari Mosese e Eroni, meke va kilasi Rau sari na tinoni pa Izipi koari na tinasuna nomadi, meke turaña vurani gamu Rau si gamu. ^{‡‡6} Ele turaña vurani Rau pa Izipi sari na tiatamamia pukerane, meke hadu lulini totopili aeana, na tie varipera pa hose rina tie Izipi si arini. Ba sipu kamo rina tiatamamia sa Kolo Ziñara, ^{‡‡†7} si tepa mae tinokae koa Rau sarini, ke vekoa Rau si keke lei muho pa varikorapadi rini, meke sari na tie Izipi. Va puzaka tamunu ni kolo Rau sari na tie Izipi, ke lodu mate si arini. Ke gilania mia gamu gua sapu ele taveteni Rau koari na tie Izipi sara.

Ele koa va seunae si gamu pa soloso qega. ⁸ Beto meke tiqe turaña va kamo gamu Rau pa popoa tadi na tie Amoraiti, saripu koa pa kali gasa rimata pa Ovuku Zodani. Raza gamu rini si gamu, ba ele va mataqara gamu Rau, ke va kilasi gamu sarini. Vagi gamu sari na dia popoa, meke va mate beto i gamu si arini totozo ene zukuru nono la si gamu. ^{‡‡†9} Beto asa si e Balaki sa bañara pa Moabi, sapu na tuna e Zipora si raza gamu pule si gamu. Tepa la ia sa se Belami sa tuna e Beoro pude atu leveni gamu, gua. ^{§10} Ba lopu hiva va avosia Rau se Belami, gua asa ke manani gamu tu sa si gamu. Ke pa siraña gua asa si va sare gamu Rau si gamu koe Balaki.

¹¹ Karovia gamu sa Ovuku Zodani, meke kamo pa Zeriko. Raza gamu rina tie pa Zeriko si gamu, gua tugo ari na butubutu Amoraiti, na Perizaiti, na tie Kenani, na tie Hitaiti, na Qeqasaiti, na Hivaiti, meke na Zebusaiti. Ba ele va mataqara gamu Rau koari doduru. ^{§†12} Totoso ene zukuru la gamu, si va tarazuzui Rau si arini, pude kaqu ta hadu taloa sari karua bañara tadi na tie Amoraiti. Ba lopu pa mia ñinirañira soti ta evaña sapu gua asa. ^{§††13} Poni gamu Rau sa pepeso vasina lopu ele hite tavetavete si gamu, meke sari na vasileana pu lopu hite kuri i gamu telemia. Kamahire si koa vasina si gamu, meke henai gamu sari na vua vaeni na olive pu lopu letei gamu telemia, gua sa Tamasa.” ^{§†}

¹⁴ Meke zama pule se Zosua, “Ego, kamahire si mi va lavatia se Zihova, mamu nabulu va hinokara nia si Asa. Mi veko pani sari na tamasa pu vahesi rina tiatamamia pukerane pa Mesopotemia meke pa Izipi, mamu nabulu kale nia mo se Zihova. ¹⁵ Be lopu hiva nabulu nia gamu se Zihova, si mi vizatia kamahire sapu esei si kaqu nabulu nia gamu; sari na tamasa pu vahesi i rina tiatamamia pa Mesopotemia, babe sari na tamasa tadi na tie Amoraiti saripu koai gamu dia popoa kamahire. Ba arau meke sari na qua tamatina si kaqu nabulu nia gami se Zihova,” gua se Zosua.

‡† 24:4 Zen 25:24-26, 36:8, 46:1-7; Diut 2:5 ‡‡ 24:5 Ekd 3:1 kamo hinia 12:42 ‡‡† 24:6 Ekd 14:1-31 ‡‡‡ 24:8 Nab 21:21-35 § 24:9 Nab 22:1 kamo hinia 24:25 §† 24:11 Zos 3:14-17, 6:1-21 §†† 24:12 Ekd 23:28; Diut 7:20 §‡ 24:13 Diut 6:10-11

¹⁶ Meke olaña sari na tinoni, “Lopu kaqu hite luaria gami se Zihova pude nabuluni sari kaiqa votiki tamasa!
¹⁷ E Zihova sa nada Tamasa si turaña vurani pa tinoa pinausu pa Izipi sari na tiatamamami meke gita. Ele dogori gami sari na tinavete variva magasadi pu ta evaña vasina. Ele va sare gita Sa si gita totosone hola gua gita koari na votiki butubutu. ¹⁸ Totosone nuquru nono la ia gami sa popoa hie, si hadu vura pani e Zihova sari doduru tie Amoraiti pu koadi tani. Gua asa, ke gami ba kaqu nabulu nia tugo se Zihova! Asa tugo sa mami Tamasa,” gua si arini.

¹⁹ Meke zama la koari na tinoni se Zosua, “Ba tasuna hola pude nabulu nia se Zihova. Na Tamasa hopena si Asa. Hoke kononi gamu Sa be vahesi votiki tamasa si gamu, meke lopu kaqu taleosoni Sa sari na mia tinavete kaleadi. ²⁰ Be veko pania gamu si Asa meke nabuluni gamu sari votiki tamasa, si kote va kilasa gamu Sa. Visoroihe si ele tavete valeana atu koa gamu si Asa; ba be luara pania gamu si Asa, si kote va mate pani gamu Sa si gamu.”

²¹ Meke olaña la koe Zosua sari na tinoni, “Hinokaramu, ba gami si kaqu nabulu nia tugo se Zihova,” gua si arini.

²² Meke tozini Zosua si arini, “Ego, gamu tugo si va sosode puleni gamu sapu kaqu nabulu nia gamu se Zihova,” gua si asa. “Uve, gami tugo si va sosode puleni gami,” gua si arini.

²³ Ke zama se Zosua, “Ego, mi luara pani sari na tamasa votikaedi saripu tagoi gamu, mamu tavetia sa mia vina tataru sapu kaqu koa soto si gamu koe Zihova, sa Tamasa tadi na tie Izireli,” gua si asa.

²⁴ Meke olaña la koe Zosua sari na tinoni, “Kaqu nabulu nia gami se Zihova sa nada Tamasa, meke kaqu va tabei gami sari Nana tinarae,” gua si arini.

²⁵ Meke pa rane asa si tavetia Zosua si keke vinariva egoi koari na tie, meke pa vasina tugo asa pa Sekemi si ponini Zosua sari na tinarae, na vinaturu pude madi

luli rini. ²⁶ Kuberi Zosua sari na tinarae hire koasa buka tinarae te Tamasa. Meke vagia Zosua si keke patu lavata meke vekoa sa pa kauruna keke huda oaku sapu tata koasa vasina hopena te Zihova.

²⁷ Meke zamai sa sari doduru tinoni, “Sa patu hie sina na vina balabalana sa totosone hie. Ele avosi sa sari doduru zinama pu zamani e Zihova koa gita. Ke asa si kaqu na vina balabalana sa totosone koa gamu, pude lopu kaqu va karia gamu sa mia Tamasa,” gua se Zosua. ²⁸ Beto asa si va pulei Zosua sari na tinoni, ke hopeke pule la koari na dia vasidi si arini.

Mate se Zosua meke se Elieza

²⁹ Hola saripu gua hire, si koa vasinahite se Zosua sa tuna e Nani, meke kamo sa sa vina keke gogoto manege puta vuahenina meke tiqe mate si asa.

³⁰ Pomunu nia rini si asa pa nana pepeso soti pa Timinati Sera koari na popoa toqetoqere pa Iparemi, pa kali gedena † sa toqere Qasi. ††

³¹ Nabulu nia rina tinoni se Zihova pa totosone toana se Zosua meke sari na koimata pa Izireli saripu dogoro soti sari na tinavete pu evaņi e Zihova koari na tie Izireli.

³² Sa tinina e Zosepa sapu paleke mae gunia tu rina tie Izireli pa Izipi, si pomunu nia rini pa Sekemi, koasa vasi pepeso sapu holu nia keke gogoto poata siliva e Zekopi koari kasa tuna koreo e Hamo sapu sa tamana Sekemi. Sa vasi pepeso asa si na tinago tadi na tutina e Zosepa. ‡

³³ Sipu mate se Eleaza sapu sa tuna e Eroni, si ta pomunae si asa pa Qibea sapu sa vasileana nomana koa keke rina toqere pa Iparemi sapu ta vala koasa tuna koreo, sapu e Pineasi.

---

† Kali gedena be tia la pa kali gasa rimata. †† 24:30 Zos 19:49-50 ‡ 24:32 Zen 33:19, 50:24-25; Ekd 13:19; Zn 4:5; TTA 7:16

Zazi

Buka tadi na Tie Varipitui pa Popoa Izireli

Sa Vinabakala

Sa si na vivineidi rina tinoa tadi na tie Izireli pa kalina sa gugua sa Tamasa sipu ta huara sa popoa Kenani, meke kamo sa tooso sapu va turua rini se Saula pude na nati banara. Koari na vuaheni hire si ta dogoro sari na gugua rina binokaboka tadi kasa tie varane sapu ta pozae zazi meke sokudi arini si na koimata tadi na tie varipera pude harupi sari na tie. Na tie vilavilasa koasa butubutu si arini. Sa tie sapu ta gilana sisigiti koasa buka Zazi si e Samusoni, meke ta kubere koasa hinia vina manege neta meke kamo koasa hinia vina manege onomo sari nana tinavete.

Sa vinasare tadi na tinoni Izireli, si koa gua mo koasa dia kinalavarae koe Tamasa. Asa sa vina nonoga arilaena koasa buka hie, ba sa vinagugue si hoke turaṅa lani pa tinasuna si arini. Ba gua pule he sapu hola nia sapu gua asa: Be guana va gugue la koe Tamasa sa butubutu Izireli, meke be kamo sa tinasuna, si hoke koa va namanama doduru tooso sa Tamasa pude harupu puleni sari Nana tie, pana kekere pule la koa Sa si arini.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sari doduru ginugua pu ta evaṅa osolae kamo sa tooso sipu mate se Zosua. Hinia 1:1 kamo hinia 2:10

Sari na koimata tadi na tinoni Izireli. Hinia 2:11 kamo hinia 3:31

Sari na tie varipitui saripu ta pozae Debora, Qitione, Abimeleki, meke sari kaiqa pule. Hinia 4:1 kamo hinia 12:15

Sa vivineina Samusoni. Hinia 13:1 kamo hinia 16:31

Sari na votivotiki ginugua pu ta evaṅa. Hinia 17:1 kamo hinia 21:25

Varipera koari na Tie Kenani sari na Tie Izireli

¹ Pa mudina sa minate te Zosua, si nanasia ri na tinoni Izireli se Zihova, "Esei sa mami butubutu si kaqu la rapata kekenui sari na tinoni Kenani."

² Olaṅa se Zihova, "Sa butubutu Ziuda si kaqu kekenu la. Ele ponía Rau koa rini sa ṅiniraṅira pude vagia sa popoa," gua si Asa.

³ Ke zama la koari na tie pa butubutu Simione sari na tie pa butubutu Ziuda, "Mae somana luli gami, mada la koasa kali popoa sapu ta poni nia gami, mada la varipera koari na tie Kenani vasina; beto asa si kote luli somanae koa gamu si gami koasa kali popoa sapu ta poni nia gamu." Ke sa butubutu Simione ⁴ si la varitokae pa vinaripera. Va mataqari e Zihova si arini, koari na tinoni Kenani meke Perizaiti, meke ari ka manege puta tina tie si va matei rini pa Bezeki.

⁵ Dogoria rini se Adoni Bezeki meke raza ia vasina.

⁶ Govete si asa, ba hadua rini meke tuqe vagia, meke seke gomu betoi rini kakarutu gugulavatana [†] pa limana meke nenena. ⁷ Meke zama se Adoni Bezeki, "Gomu betoi rau sari kakarutu lima gugulavatadi na nenedi sari ka zuapa ṅavulu puta banara, meke pudipudiki umumu ginani pa kauruna sa qua tavolo si

[†] Nomana.

arini. Kamahire si tavete nau e Tamasa, gua sapu ele tavete lani rau koa rini." Turaṅa la nia rini pa Zerusalemameke mate vasina si asa.

Va Kilasi sa Butubutu Ziuda sari pa Zerusalemameke Heboroni

⁸ Rapatia ri na tie pa butubutu Ziuda si pa Zerusalemameke vagia rini pa vinaripera si asa. Va matei rini sari na tie meke sulua rini sa vasileana lavata. ⁹ Beto asa, si la varipera koari na tie Kenani, saripu koadi koasa popoa toqetoqere, meke pa hubidi rina toqere pa kali lodu rimata, meke pa popoa ta pozae Neqevi ^{††}. ¹⁰ La varipera si arini koari na tie Kenani saripu koadi koasa vasileana pa Heboroni, sapu ta pozae Kiriati Aba pukerane. Vasina pu va kilasi rini sari na butubutu te Sesai, Ahimani, meke Talamai.

Va Kilasia Otinieli sa Vasileana Lavata Ta Pozae Debiri (Zosua 15:13-19)

¹¹ Taluarae vasina sari na tie Ziuda meke la varipera koasa vasileana lavata pa Debiri. Pa tooso asa si ta pozae Kiriati Sepa sa vasileana lavata asa. ¹² Keke ri kasa, pozana e Kelebi si zama, "Kaqu vala nia rau sa

^{††} Sa Neqevi si pa vari korapana sa soloso qega meke sa popoa toqetoqere pa Ziuda.

tuqu vineki se Akasa, pude haba ia sa tie bokabokana pa vinaripera pu vagia si pa Kiriati Sepa pude haba ia," gua. ¹³ Se Otinieli sa tuna sa tasina mudina e Kelebi sapu se Kenazi, si vagia pa vinaripera sa vasileana lavata; ke vala nia Kelebi koasa sa tuna vineki sapu se Akasa pude haba ia. ¹⁴ Koasa rane vinarihaba, si tepa sisigitia Otinieli se Akasa pude tepa ia koasa tamana si keke voloso pepeso. Ke gore si asa koasa nana don'ki, meke nanasia Kelebi sapu na sa si hiva nia sa. ¹⁵ Meke olaña se Akasa, "Hivani rau si kaiqa bukaha kolo tototolo, sina sa vasina sapu ele poni nau goi pa popoa Neqevi si popa hola." Ke valani Kelebi koasa si karua bukaha kolo tototolo, keke pa kali sagena meke keke pa kali gorenā.

Sa Minataqara Tanisa Butubutu Ziuda meke Benisimane

¹⁶ Sari na tutina e Zetoro, sapu sa hopehopena te Mosese, sapu sari na tie Kenaiti, si somana koari na tie pa butubutu Ziuda meke taluarāe pa popoa Zeriko, sa vasileana lavata sapu sokua huda pamu, meke kamo la gua koasa popoa Neqevi koasa qega popana pa popoa Ziuda, tata pa vasileana Aradi. La koa si arini pa varikorapadi rina tie vasina. ¹⁷ Sari na tie pa butubutu Ziuda si la somanae koari na tie pa butubutu Simione meke va kilasa betoi rini sari na tie Kenani, saripu koadi koasa vasileana lavata pa Zepata, meke poza nia Homa ^{††} rini sa vasileana lavata asa. ¹⁸⁻¹⁹ Tokani e Zihova sari na tie pa Ziuda, meke vagi rini doduruna sa popoa toqetoqere pa dia voloso, ba lopu boka hadu taloani rini sari na tie pa Qaza, Asikeloni, babe Ekoroni, meke sari na dia kali popoa pa vari likohaedi. Na tago dia totopili aeana sari na tie hire, saripu koadi pa rarātana, gua asa ke lopu boka hadu taloani rini si arini. ²⁰ Gua tugo sapu va tatara nia e Mosese koe Kelebi, si ta vala koa sa sa vasileana Heboroni, meke hadu taloani Kelebi koasa vasileana lavata sana sari ka neta butubutu pu tuti gore mae gua koe Anaki. ²¹ Ba sari na tie pa butubutu Benisimane, si lopu hadu taloani sari na tie Zebusaiti, saripu koadi pa Zerusalemā, ke lopu rizu sari na tie Zebusaiti ba koa hola mo koari na tie pa butubutu Benisimane kamoā kamahire. [‡]

Va Eoño i rina Butubutu Iparemi meke Manase sari na Tie pa Betolo

²²⁻²³ Sari na butubutu te Iparemi meke Manase si la varipera koasa vasileana lavata pa Betolo, sapu ta pozae Luzi pa totosō asa. Tokani e Zihova si arini. Garunu la tie piko si arini koasa vasileana lavata, ²⁴ meke dogoria rini si keke tie sapu vura mae guana vasina, meke zama la ia rini si asa, "Va dogoroni gami sa sirāña pude nuquru la pa korapana sa vasileana, be gua asa goi, si lopu kaqu ŋoñovaligo gami." ²⁵ Ke va

[†] Tie pa butubutu Ziuda babe tie Amaleki. Sa popoa hie pa kali gasa rimata pa Ziuda meke pa kali lodu rimata koasa kolo matena. ^{††} Sa ginuana Homa si "va mate na huara va inete betoi". [‡] 1:21 Zos 15:63; 2 Samuela 5:6; 1 Koron 11:4

dogoro nia sa koa rini sa sirāña, meke va mate betoi ri na tie Iparemi meke Manase sari doduru tie pa korapana sa vasileana lavata, ba va sarea rini sa tie asa meke sa nana tatamana. ²⁶ Beto sapu gua asa, si la si asa pa popoa tadi na tie Hitaiti, meke kuria sa si keke vasileana lavata vasina, meke poza nia Luzi sa si asa. Asa tugo sa pozana pa rane ŋinoroi.

Sari na Tie saripu Lopu Ta Hadu Taloa koari na Tie Izireli

²⁷ Sa butubutu te Manase si lopu hadu taloa ni sari na tie pu koadi koari na vasileana lavata pa Beti Sani, Tanaka, Doro, Ibileami, Meqido, meke sari na vasileana hitekedi saripu lopu koa variseui pa vari likohaedi; meke lopu rizu sari na tie Kenani vasina. ^{††28} Sipu podalae ŋinira sage sari na tie Izireli, si vata zukuru ni tinavete ŋiniradi rini sari na tie Kenani koari na dia tinavete, ba lopu hadu taloa betoni rini sari doduru.

²⁹ Sa butubutu te Iparemi, si lopu hadu taloa ni sari na tie Kenani saripu koadi koasa vasileana pa Qeza, gua asa ke koa hola si arini pa varikorapadi rina tie Iparemi vasina. ^{‡‡}

³⁰ Sa butubutu te Zeboloni, si lopu hadu taloani sari na tie Kenani, saripu koadi koari na vasileana pa Kitironi meke Nahalolo, gua asa ke koa hola sari na tie Kenani pa varikorapadi rina tie Zeboloni, ba vata zukuru ni tinavete ŋiniradi mo rini koari na dia tinavete.

³¹ Sa butubutu te Asa, si lopu hadu taloani sari na tie saripu koadi koari na vasileana pa Ako, Saedoni, Alabi, Akizibi, Heliba, Apeka, meke Rehobi, ³² Gua asa, ke koa sari na tie pa butubutu Asa pa varikorapadi rina tie Kenani.

³³ Sa butubutu te Napitalai, si lopu hadu taloani sari na tie, saripu koadi koari na vasileana pa Beti Semesi, meke Beti Anati, ba koa mo sari na tie pa butubutu Napitalai pa varikorapadi rina tie Kenani si arini. Ba vata zukuru ni tinavete ŋiniradi mo ri na tie Napitalai si arini koari na dia tinavete.

³⁴ Sari na tie pa butubutu Dani si lopu boka hadu taloani sari na tie Amoraiti pu koa pa rarātana Meditareniani, ba hadui rina tie Amoraiti sari na tie pa butubutu Dani meke koa hola sari na tie Dani koari na toqere. ³⁵ Lopu rizu taloa sari na tie Amoraiti pa Aizaloni, Sa'alibimi, meke koasa toqere pa Heresi, ba sipu ŋinira sage rina tie pa butubutu Iparemi meke Manase si va pinausu i rini sari na tie Amoraiti meke vata zukuru ni tinavete ŋiniradi rini koari na dia tinavete si arini.

³⁶ Sa voloso tadi na tie Amoraiti, si podalae koasa sirāña pa karovoana sa toqere sapu ta pozae Lolomo Akarabimi ^{‡‡‡} meke gore la pa vasileana Sela meke hola latu.

^{††} 1:27 Zos 17:11-13 ^{‡‡} 1:29 Zos 16:10 ^{‡‡‡} Sa ginuana Lolomo Akarabimi sina sirāña tadi na nenege.

Sa Mateana te Tamasa pa Bokimi

2 Taluarae pa Qiliqali sa mateana te Zihova meke ene la gua pa Bokimi meke la zama guahe koari na tinoni Izireli: “Ele turaña vurani gamu Rau si gamu pa popoa Izipi, meke turaña lani gamu koasa popoa sapu ele va tatara veko nia Rau koari na tiatamamia pukerane, zama guahe tugo si Rau, ‘Namu lopu kaqu va karia Rau sa Qua vinariva egoi hie koa gamu. 2 Namu lopu kaqu tavetia gamu si keke vinariva egoi koari na tinoni saripu koadi koasa popoa asa. Kaqu huara gorenigamu sari na dia hope,’ gua, ba lopu tavetia gamu sapu gua tozini gamu Rau. Na vegua ke lopu tavetia gamu sapu gua asa? 13 Ego, Maqu tozini gamu kamahire sapu lopu kaqu hadu taloani Rau sari na tinoni hire pa kenunia gamu, sipu korapa varipera la si gamu. Kaqu koa ta sosoli ni gamu sari na tie hire meke sa vinahesidi rina dia tamasa si kote na tinoketoke koa gamu.”

4 Meke sipu beto zama gua asa sa mateana si podalae kabo sari na tinoni Izireli, 5 gua asa ke ta pozae Bokimi † sa vasina asa, meke vasina tugo si va vukivukihia la koe Zihova si arini.

Sa Minate te Zosua

6 Beto asa si tozini Zosua sari na tinoni Izireli pude hopeke taloa, ke hopeke la vagi rini sari na dia vasidi soti pu ele ta hia ni rini. 7 Meke koari doduru vuaheni pu toa se Zosua si vahesia rina tinoni Izireli se Zihova, meke pa mudina sa minate te Zosua ba lopu makudo tavete gua tugo si arini, meke vari tetei mae koari na koimata pu ele dogoro soti tedia sari na tinavete arilaedi saripu evani e Zihova koari na tinoni Izireli. 8 Meke sipu kamo keke gogoto manege puta vuahenina se Zosua tuna e Nani, sapu sa nabulu te Zihova, si mate si asa. 9 Meke pomunu nia rini si asa koa keke vasi pepeso sapu tagoa sa pa Timinati Sera koari na toqetoqere pa Iparemi, pa kali gedena ‡. ††

Sa Sinage Vaqura si Vahesi Tamasa Kokohadi

10-11 Meke sipu ele mate beto sa doduruna sa sinage asa, meke hobe sage mae sa votiki sinage sapu lopu gilania se Zihova, meke sari Nana tinokae pu taveti Sa koari na tinoni Izireli, si tavete va sea pa kenuna e Zihova si arini. Vahesihi rini sari na tamasa Beolo. 12 Meke veko pania rini se Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamadia, sapu turaña vurani si arini pa popoa Izipi, meke luli na vahesi rini sari na votivotiki tamasa tadi na tinoni saripu koa vari likohae koarini. Meke todoño vahesi rini sari na tamasa Beolo, meke va bugoria rini se Zihova. 13 Sina veko pania rini si Asa meke vahesia rini se Beolo meke se Asitoreti. 14 Ke bugoro sisigiti ni e Zihova si arini meke va maluara lani Sa si arini koari na tie hikohiko, meke mae razai meke hiko vagi betoi rini

† 2:2 Ekd 34:12-13; Diut 7:2-5 †† Sa ginuana Bokimi si “sari na tie si kabo.” ‡ Kali gedena sa toqere Qasi be tia la pa kali gasa rimata. †† 2:9 Zos 19:49-50

sari na dia tinagotago. Va malumi Sa sari doduru dia kana saripu koa vari likohae koa rini pude ninira holani si arini, ke lopu boka toka puleni tedia si arini.

15 Doduru totoso sipu la si arini pa vinaripera si lopu qetuni e Zihova si arini, gua puta tugo sapu ele zama nia Sa koa rini, si gorevura. Ke ta sigiti hola si arini.

16 Gua asa, ke va turu poni koimata e Zihova si arini pude harupi koari dia kana pu razai meke hiko vagi sari na dia tinotona. 17 Ba lopu va avosi rina tinoni Izireli sari na dia koimata, sina lopu ranea rini se Zihova, ba vahesi rini sari kaiqa tamasa pule. Ba sari na tiatamadia si va tabei sari na tinarae te Zihova, ba sa sinage vaqura hie si lopu evania sapu gua asa. 18 Pa totoso sipu tava turu koe Zihova si keke koimata tadi na tinoni Izireli, si hoke toka nia e Zihova si asa, meke harupi Sa sari na tinoni koari na dia kana. Totoso korapa toa sa koimata asa, si tataruni na taleosoni e Zihova si arini sina koa ta sigiti na solini pa tinasuna si arini. 19 Ba sipu mate sa koimata, si pule la koari na hahanana koadi sari na tinoni meke kaleana holani tu rini sari na tiatamadia, meke nabuluni na vahesi rini sari kaiqa tamasa pule, meke lopu hiva luara pani rini sari na dia tinavete kaleadi na vinakarikari. 20 Gua asa, ke ta naziri sisigiti ni e Zihova sari na tinoni Izireli meke zama, “Sina sekea sa butubutu hie sa vinariva egoi sapu ele veko Rau koari na tiatamadia pude kopu nia, 21 ke lopu kaqu hadu taloani Rau koarini sari na butubutu saripu koa holadi koasa popoa pa mudina sa minate te Zosua. 22 Kaqu tavetavete ni Rau sari na butubutu arini, pude va sosode pakia be guana kaqu luli rina tinoni Izireli hire sari na Qua tinarae kekenoño gua rina tiatamadia pukerane.” 23 Ke veko hola i e Zihova sari na butubutu arini pude koa hola koasa popoa sana, meke lopu valani e Zihova koe Zosua babe hadu taloani pa mudina sipu mate se Zosua.

Sari na Butubutu pu Koa Hola pa Popoa

3 Gua asa, ke hire sari na popoa saripu veko hola i e Zihova, pude podeki sari na tie Izireli, saripu lopu hite ele somana ni sari na vinaripera pa popoa Kenani. 2 Tavetia Sa sapu gua asa, pude va tumatumaei sari hopeke sinage tadi na tie Izireli pa ginugua varipera, koarini pu lopu hite ele somana pa vinaripera. 3 Sari na popoa pu koa hola si ari ka lima vasileana lavata pa popoa Pilisitia, doduru tie Kenani, Saedoni, meke ari na tie Hivaiti saripu koadi koari na toqere pa Lebanoni podalae koa sa toqere Beolo Hemoni meke duta kamo la gua koasa sirana karovoana pa toqere sapu ta pozae Hamati. 4 Arini sari na tie pu tavetavete ni e Zihova pude podepodeki sari na tie Izireli, pude boka gilania, sapu hiva babe lopu hiva va tabei rini sari na tinarae saripu poni ni e Zihova koari na tiatamadia pukerane koe Mosesi. 5 Gua asa ke koa varihenite mo sari na tie Izireli koari na tie Kenani, Hitaiti, Amoraiti, Perizaiti, tie Hivaiti, meke na tie Zebusaiti. 6 Varivarihaba si arini koarini meke vahesi rini sari na dia tamasa kokohadi.

Se Otinieli

⁷ Muliñi nia ri na tie Izireli se Zihova dia Tamasa, meke tavetia rini sapu lopu qetu nia Sa. Vahesi rini sari na bekuna e Beolo meke se Asera *d*. [†] Ke bugoro sisigiti ni e Zihova sari na tie Izireli, meke va malumia Sa se Kusani Risataimi, sa bañara pa Mesopotemia, pude mae va kilasi sa si arini. Meke veko lani e Zihova pa ñinirañira te Kusani si arini meke ka vesu vuaheni si bañara ni sa. ⁹ Meke kabo alili la koe Zihova sari na tie Izireli, meke garunu la nia Sa si keke tie pude vata rupahi si arini. Asa se Otinieli sa tuna e Kenazi, sapu sa tasina mudina e Kelebi. ¹⁰ Meke kamo mo koasa sa Maqomaqona e Zihova, meke koimata ni sa sari na tie Izireli. La varipera se Otinieli, meke va mataqaria e Zihova si asa, koasa bañara pa popoa Mesopotemia. ¹¹ Meke ka made ñavulu puta vuaheni si koa pa binule sa popoa, meke tiqe mate se Otinieli.

Se Ehudi

¹² Tavete pulea ri na tie Izireli gua sapu lopu qetu nia e Zihova. Koasa ginugua asa, si vala ia e Zihova se Eqiloni sa bañara pa Moabi sa ñinirañira holani sari pa Izireli. ¹³ La somana koari na tie Amoni *d* meke Amaleki *d* se Eqiloni, meke va kilasi rini sari na tie Izireli meke vagia tugo rini sa vasileana Zeriko, sa vasileana lavata sapu sokua na huda pamu. ¹⁴ Meke ka manege vesu vuaheni si koa pa ñinirañira te Eqiloni sari na tie Izireli.

¹⁵ Meke kabo alili la koe Zihova sari na tie Izireli, meke garunu la nia Sa si keke tie pude vata rupahi si arini. Asa se Ehudi, na tie gedegede meke na tuna koreo e Qera, sapu mae guana koasa butubutu te Benisimane. Valani ri na tie Izireli koe Ehudi sari na vinariponi, pude garunu lani si arini koe Eqiloni sa bañara pa Moabi pude la valani koa sa. ¹⁶ Tavetia Ehudi telena si keke magu, sapu ñaru varikali, meke lima ñavulu sentimita gelena. ^{††} Meke sopele nia sa pa kali mataona pa korapadi nana poko. ¹⁷ Meke paleke lani sa koe Eqiloni sa tie nobokona hola. ¹⁸ Sipu va adeni Ehudi koasa sari na vinariponi, si zama la ia sa sa tie pu palekedi rini pude taluarae meke pule la pa dia popoa soti. ¹⁹ Ba kekere pule koari na patu ta peqodi tata pa Qiliqali se Ehudi, meke pule la koe Eqiloni, meke zama, "Qua bañara, hiva tozi nigo rau si keke inavoso golomona koa goi."

Ke garunu vurani sa bañara sari nana nabulu, "Gami karua mo si kaqu koa!" gua si asa. Ke vura taloa sari doduru nabulu.

²⁰ Meke sipu korapa habotu eke telena pa korapana sa nana lose ibibuana pana uluna sa nana vetu sa bañara, si nuquru la koa sa se Ehudi meke zama, "Hiva tozi nigo rau sa inavoso mae guana koe Tamasa," gua si asa. Meke turu sage sa bañara. ²¹ Meke saputu nia lima gedena Ehudi sa magu ñaru vari kali sapu koa pa

† Se Asera si na bekuna sa tamasa barikaleqe sapu sa loana Beolo, keke tamasa huporona pu vahesia rina tie Kenani. †† Keke piti meke kukuruna gelena.

kali mataona, meke hova nuquru nia sa pa tiana sa bañara. ²² Nuquru pa korapa tiana Eqiloni sa doduruna sa magu; hola nia tu sa sa tañitañiniana, meke vura karovo pa mudina sa batuna sa magu ñaruna. Ba lopu daku unusu pule nia sa si asa pa tiana sa bañara, na tukua sa deana. ²³ Beto asa, si vura taloa nana se Ehudi; tukui sa sari na sasada meke lokai sa si arini ²⁴ meke taloa nana. Pule mae sari na nabulu meke dogori sari na sasada si loka tuku beto, ba balabala ia rini sapu korapa koa nana pa korapana sa bañara, na magogoso nana gua. ²⁵ Aqa va seunae nia rini si asa, ba sipu lopu boka ta tukele tugo sari na sasada, si vagia rini sa vidulu meke tukelia sa sasada. Meke hodahodaka mate nia rini sapu korapa eko mate nana pa hatara sa dia bañara.

²⁶ Sipu korapa aqa si arini, si govete taloa nana se Ehudi. Ene holani sa sari na patu ta peqodi, meke govete la nana pa Seira.

²⁷ Meke sipu kamo sa sa vasina toqetoqere pa popoa Iparemi, si ivua sa sa buki pude tioki sari na tie Izireli pude la varipera. Turaña gore lani sa si arini; taluarae mae gua koari na toqere. ²⁸ Meke zamai sa, "Mi luli au! Kaqu poni gamu e Zihova sa minataqara koari na mia kana, sapu sari na tie Moabi." Ke ene gore lulia rini se Ehudi meke hukatia rini sa vasina kaqu karovo sari na tie Moabi koasa Ovuku Zodani; meke lopu tava malumu si keke tie pude karovo.

²⁹ Koasa rane sana si tata kamo ka manege puta tina tie Moabi, saripu bokabokadi hola pa vinaripera, si va mate betoi rini, namu lopu keke arini si govete taloa. ³⁰ Koasa rane sana, si va kilasi ri na tie Izireli sari na tie Moabi, meke koari ka vesu ñavulu puta vuaheni si koa pa binule sa popoa.

Se Samiqara

³¹ Pa mudina e Ehudi, si e Samiqara sa tuna koreo e Anati si koimata hobe. Asa tugo harupia se Izireli, meke ka onomo gogoto tie Pilisitia, si va mateni huda ñaruna, tana va kekekereana bulumakao sa si arini.

Debora meke Beraki

4 Pa mudina sipu mate se Ehudi, si tavete va sea pule pa dinoño te Zihova sari na tinoni Izireli. ² Ke valani e Zihova koe Zabini, sa bañara koari na tie Kenani sapu kopu nia sa vasileana lavata pa Hazo si arini pude va kilasi. Sa koimata koa sa nana qeto minate sana si e Sisera sapu koa pa Haroseti vasina koa sarini pu lopu na tie Ziu. ³ Ka sia gogoto totopili varipera sapu taveteni aeana rini si tagoi e Zabini, meke koa tasuna sisigiti koasa nana kinopu sari na tinoni Izireli koari ka hiokona puta vuaheni. Gua asa ke kabo alilia rina tinoni Izireli sa tinokae te Zihova.

⁴ Se Debora, sa barikaleqe te Lepidoti, sapu keke propopita barikaleqe, si koimatani sari na tinoni Izireli koasa toroso asa. ⁵ Hoke habotu si asa pa kauruna keke huda pamu pa varikorapadi ri karua vasileana pa Rama meke Betolo pa korapa popoa toqetoqere pa

Iparemi, meke hoke la koasa sari na tinoni Izireli pude avosi sari nana vinilasa va toŋoto. ⁶ Keke rane si garunia sa se Beraki tuna koreo e Abinoami sapu mae guana koasa vasileana lavata pa Kadesi pa popoa Napitalai meke zama koasa si asa, "Se Zihova sa Tamasa tadi pa Izireli si garunigo si goi, 'Mu turaŋi sari ka manege puta tina tie koasa butubutu te Napitalai meke Zeboloni, mamu turaŋa lani koasa toqere Tabora. ⁷ Kote garunu atunia Rau se Sisera, sa koimata tadi na tinoni varipera te Zabini, pude raza igo koasa Ovuku Kisoni. Na koadia nana totopili varipera meke na tie varipera si asa, ba kote vatu nia Rau koa goi sa minataqara,'" gua si asa.

⁸ Meke olaŋa la koasa se Beraki, "Be la goi si kote la si rau, babe lopa luliau goi, si lopa kaqu la tugo si rau," gua si asa. ⁹ "Ego," gua se Debora, "Kaqu luligo rau si goi, ba lopa kaqu hite vagia goi si keke vina lavata koasa mua minataqara, sina kote vala nia e Zihova se Sisera pa limana keke barikaleqe," gua si asa. Ke somana luli la koe Beraki pa Kadesi se Debora. ¹⁰ Meke tioki e Beraki sarini koasa butubutu te Zeboloni meke gua tugo sapu te Napitalai meke la pa Kadesi, ari ka manege puta tina tie saripu luli koasa meke somana luli tugo se Debora.

¹¹ Ego, koasa totoaso asa, se Hebere sa tie Kenaiti si paqaha taloa nana koari kaiqa tie Kenaiti meke la va turua sa nana ipi tata pa Kadesi, lopa seu koasa huda oaku pa Zananimi. Na tutina e Hobabi, sapu na tasina hopehopena e Mosese si asa.

¹² Meke sipu gilania e Sisera sapu ele sage la pa toqere Tabora se Beraki tuna koreo e Abinoami, ¹³ si tioko varigarani e Sisera sari ka sia gogoto totopili aeana varipera meke sari nana tie meke garunu lani sa si arini podalae pa Haroseti sa popoa tadirini pu lopa na tie Izireli meke kamo la gua pa Ovuku Kisoni.

¹⁴ Meke zama la koe Beraki se Debora, "Mu la kamahire. E Zihova kaqu koimata nia sa mua qeto minate. Kaqu va mataqara igo Sa si goi koe Sisera." Ke taluarae koasa toqere Tabora se Beraki meke sari ka manege puta tina tie meke ene gore la. ¹⁵ Meke sipu podalae rapata se Beraki meke sari nana tie varipera, si va pupuhia e Zihova se Sisera meke sari doduru nana totopili na tie varipera, meke horu gore koasa nana totopili varipera se Sisera meke govete taloa nana. ¹⁶ Meke hadu lani e Beraki sari na totopili varipera meke sari na tie varipera pa Haroseti koasa popoa tadirini pu lopa na tie Izireli, meke mate beto sari doduru tie varipera te Sisera, meke namu lopa hite keke tie si koa hola.

¹⁷ Meke govete la nuquru pa vetu te Zaeli, barikaleqe te Hebere na tie Kenaiti, se Sisera, sina sa baŋara Zabini pa popoa Hazo, si loke nana kana koasa tatamana te Hebere. ¹⁸ Meke vura la tutuvia Zaeli se Sisera meke zama la ia sa, "Nuquru mae, baŋara, mae pa korapa qua ipi. Mu lopa matagutu," gua, ke nuquru

† Heba si na tie pu koa koari na turaŋana e Mosese ba kamahire si na baere koari na tie Kenani. Mu doŋo la pa Zazi 1:16; 4:11, meke Nab 24:22:

la si asa, meke tomea sa barikaleqe si asa pa mudina sa gobagoba poko. ¹⁹ Meke zama koasa barikaleqe si asa, "Kei hiva napo si rau, na memeha qua," gua si asa. Meke tukele ponio bogu kolo meleke sa barikaleqe si asa meke va napoa, meke tome pulea sa si asa.

²⁰ Meke zama la ia sa sa barikaleqe, "Mu turu kopu pa sasadana sa ipi, meke be mae nanasa nia ri kaiqa tie koa goi, sapu be koa nana si keke tie tani, gua, si mu zama, 'lokari,'" gua si asa. ²¹ Ba sina mabo sisigiti se Sisera, ke puta muliŋu; meke hitehite vagia Zaeli si keke hama meke keke tupili tana ipi, meke hitehite ene la koasa meke poka turaŋae nia sa pa pepeso sa kali batuna, meke mate si asa. ²² Meke sipu mae hata lulia e Beraki se Sisera, si vura la tutuvia e Zaeli si asa, meke zama la koasa si asa, "Mae tani maqu va dogoro nigo sa tie sapu korapa hata ia goi." Ke nuquru lulia sa si asa, meke dotu korapa eko mate nana vasina pa pepeso si asa soto nana sa tupili pa batuna.

²³ Koasa rane asa, si vala nia Tamasa koari na tinoni Izireli sa minataqara meke tava kilasa se Zabini, sa baŋara tadi na tinoni Kenani. ²⁴ Meke varipera va niŋira laladia sari tie Izireli osolae va matea rini se Zabini.

Sa Kinera tadi Debora e Beraki

5 Koasa rane sana si kera nia ri Debora e Beraki sa tuna e Abinoami sa kinera hie sapu zama guahe:

² "Mani ta vahesi se Zihova!

Sari na tinoni Izireli si lopa ruriti sari na dia tinoa, ba malumu qetuqetu lani rini pude varipera.

³ Va avoso mae gamu na baŋara.

Mi va avoso gamu na qavuna.

Kaqu kera na mikemike la si rau koe Zihova sa Tamasa tadi na tie Izireli.

⁴ Ke Zihova, pana taluarae si Goi koari na toqere pa Seira,

meke vura mae koasa popoa pa Edomu d, si niu sa pepeso, meke hoqa gore mae pa galeglearane sa ruku.

Uve, titisi gore mae gua tugo koari na lei sa kolo.

⁵ Sari na toqere si niniu pa kenuna e Zihova sa Tamasa tanisa toqere Saenai.

Niniu si arini pa kenuna e Zihova sa Tamasa tadi pa Izireli. ††

⁶ Koari na rane te Samuqa tuna koreo e Anati, meke koari na rane te Zaeli,

sari na tie holuholu si lopa paleke tiŋitoŋa pa sirana nomana,

ba ene gua tu koa rina sirana hitehite.

⁷ Debora, sari na vasivasileana nomadi pa Izireli si ta veko palae;

osolae mae si goi guana tinana Izireli.

⁸ Sipu vahesi rini sari na tamasa vaqura,

†† 5:5 Ekd 19:18

si ta evaᅇa sari na vinaripera nomadi pa popoa meke raza la koari na baradi rina vasileana lavata, meke lopu keke lave babe na hopere si ta dogoro koari ka made ᅇavulu puta tina tinoni pa Izireli.

⁹ Sa buloqu si somana koari na koimata varipera tadi na tinoni Izireli, meke gua tugo koari na tinoni pu lopu ruritia dia tinoa pa vinaripera.

Mi vahesia se Zihova.

¹⁰ Gamu na palabatu pu hake koari na doᅇ'ki kekeoro, meke gamu na tie tagotago mia pu habotu koari na habohabotuana arilaedi koari na doᅇ'ki, meke gamu pu ene pa sirana, mi va avoso mae.

¹¹ Mamu va avosi sari na tie kerakera koari na berukehe, sapu tozi vurani sari na minataqara te Zihova, sari na minataqara tadi na tinoni Izireli.

Meke ene va tokele taluarae gore koari na dia vasileana lavata sari na tinoni te Zihova.

¹² Aria Debora! Aria!

Aria! Kerania sa kinera! Aria!

Ene la, Beraki tuna koreo e Abinoami, turaᅇa taloani sari na mia tie ta raovodi *d*.

¹³ Sari na tie ᅇoᅇodi si gore mae koa gami na ᅇati koimata, meke sari na tie te Zihova si mae koa rau somanae sari na tie varane.

¹⁴ Na mae guadi pa butubutu Iparemi vasina koa sari na tie Amaleki pukerane, meke luli mae guadi pa butubutu te Benisimane meke sari nana tinoni si arini.

Meke sari na koimata pa vinaripera si gore mae guadi pa butubutu te Manase pa tutina e Maki; meke sari na palabatu nomadi si mae guadi pa butubutu Zeboloni.

¹⁵ Sari na koimata varipera pa butubutu te Isaka si luli koe Debora;

uve, sa butubutu te Isaka meke se Beraki ba mae tugo,

meke luli la ia rini si asa pa korapana sa lolomo.

Ba sari na tinoni koasa butubutu te Rubeni si paqaha;

ura lopu boka vizatia rini pude somana mae.

¹⁶ Na vegua ke koa turaᅇa hola i rini sari na sipi?

Pude avavosi sari na sepati titioki sari na dia rovana sipi?

Uve, paqaha sa butubutu te Rubeni meke lopu boka vizatia rini pude mae.

¹⁷ Sa butubutu te Qadi si koa pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani.

Meke sari na tinoni pa butubutu te Dani, si koa hola dia kapae koari na vaka.

Meke sa butubutu te Asa si koa pa raratana masa tata pa kolo hokara.

¹⁸ Ba sari na tinoni pa butubutu te Zeboloni meke Napitalai si lopu ruriti dia tinoa meke somana pa vinaripera.

¹⁹ Sari na baᅇara si mae meke varipera.

Pa totosoa asa si varipera sari na baᅇara Kenani pa Tanaka tata koasa kolo pa Meqido, ba lopu vagi taloani rini sari na siliva na tinagotago tadi na tinoni Izireli.

²⁰ Sipu ene vari karovi sari na pinopino pa galegalearane si varipera si arini. †

Meke raza ia rini se Sisera.

²¹ Meke paleke taloani na naᅇe pa Ovuku Kisoni si arini,

meke kaqu ene varane, ene latu pa ᅇiniraᅇira si rau!

²² Beto asa si ene hola la sari na hose;

puzapuza pa pepeso sari na nenedia.

²³ 'Leve nia gana sa vasileana nomana pa Merozi,' zama gua sa mateana te Zihova.

'Leveni, leveni gedi sarini pu koa vasina.

Na korodia mae toka nia rini se Zihova,

mae guari na tie varipera pude toka nia si Asa.'

²⁴ Sa barikaleᅇe tamanaena hola koari na barikaleᅇe si e Zaeli,

sa barikaleᅇe te Hebere pa Kenaiti.

Holani sari na barikaleᅇe saripu koa koari na ipi.

²⁵ Meke sipu tepa kolo napo se Sisera si ponias meleke e Zaeli si asa;

meke ponias meleke tugo sa koa keke baolo tolavaena si asa.

²⁶ Meke vagias sa si keke tupili ipi pa kali limana, meke keke hama tanisa tie tavetavete pa keke kali limana,

meke poka nuquru nia sa pa batuna.

²⁷ Meke mate si asa, meke eko lopu niu pa nenena sa barikaleᅇe.

Hoqa pa pepeso meke mate si asa.

²⁸ Meke doᅇo vura pa vuida sa tinana e Sisera meke kabo va ululae pa mudina sa gobagoba poko, meke nanasa vura, 'Na vegua ke lopu tuturei pule mae sa totopili varipera te Sisera?

Meke na vegua sari nana hose, ke lopu tuture pule mae? gua.'

²⁹ Meke olaᅇa la ia ri na barikaleᅇe tumatumaedi hola si asa;

ba zama pilipule telena si asa,

³⁰ 'Na korapa hata likakalae pude zau vagi,' gua si arini.

'Meke variva hiani, keke babe karua vineki koari hopeke tie varipera.

Sari na poko leleadis si pude te Sisera,

meke sari na kukuru pinitipiti poko,

† Sa ginuana sa vesi hie si lopu bakala. Sari na mateana si varitokae meke va kilasia se Sisera, babe sa Tamasa si va kilasia koasa galegalearane, paka maᅇauru, na ruku na gua.

si pude tana pakupaku pa ruaqu. Ta zau vagi beto si hire pa vinaripera.'

³¹ Kei Zihova, madi mate beto gua asa sari na mia kana,
ba madi nedala guana rimata gasana sari na mua baere,
pana gasa sage pa nana niniranira si asa!"
Meke pa mudina asa si ta evana sa binule koari ka made navulu puta vuaheni.

Qitione

6 Meke tavete va sea pule pa dinono te Zihova, sari na tinoni pa Izireli. Ke va malumu lani Sa koari na tinoni pa Midiani pude koimatani si arini koari ka zuapa vuaheni. ² Meke ninira hola ni ri na tinoni pa Midiani sari na tinoni pa Izireli, gua asa ke tome ni rina tinoni Izireli si arini koari na bae meke kaiqa vasina tometomeana pule koari na toqere. ³ Totoso la lelete dia gua pa inuma sari na tinoni Izireli, si hoke mae sari na tinoni Midiani, sari na tie Amaleki, meke sari na butubutu tie pule pu koa pa korapa qega, meke rapatani si arini. ⁴ Meke hoke mae varigara si arini koasa vasina asa, meke zaloi sari na dia linetelete koasa doduruna sa vasina asa meke kamo la gua pa Qaza. Hoke vagi betoi rini sari na dia sipi na bulumakao meke sari na don'ki meke loketona hokara si veko hola ia rini pude tagoi ri na tinoni Izireli. ⁵ Hoke paleki rini sari na dia ipi meke turani sari na dia bulumakao, soku guana rovana kupokupo sa dia minae. Lopu boka ta nae sari na tie meke sari na dia kameli, meke mae huaria rini sa popoa. ⁶ Meke lopu pada pude raza la i ri na tinoni Izireli si arini.

⁷ Meke kabo alili la koe Zihova sari na butubutu Izireli pude tokani meke pude va kilasi sari na tinoni Midiani, gua. ⁸ Meke garunu la nia e Zihova koarini si keke poropita meke tozia koa rini sa inavoso hie, sapu mae guana koe Zihova sa Tamasa tadi na tinoni Izireli meke zama guahe: "Ele turana vurani gamu Rau koasa tinoa pinausu pa popoa Izipi. ⁹ Ele harupu gamu Rau koari na tinoni pa popoa Izipi, meke koari na tinoni saripu ele varipera atu koa gamu pa popoa Kenani, meke ele hadu va seui Rau si arini meke ponini gamu sa popoa hie. ¹⁰ Meke ele tozini gamu tu Rau sapu Arau mo se Zihova sa mia Tamasa, meke lopu kaqu vahesi pulei gamu sari na tamasa tadi na butubutu Amoraite, koasa popoa sapu koa ia gamu hie kamahire. Ba lopu hite va avosau gamu,"

¹¹ Meke mae gana vasina si keke mateana te Zihova koasa vasileana Opara meke habotu nana pa kauru huda oaku te Zoasi, sapu mae guana koasa butubutu te Abieza. Meke se Zoasi si na tamana e Qitione. Se Qitione si korapa tome meke seke pani sa sari na kapudi rina huiti koasa munamunalana vaeni, pude lopu ta dogoro nana koari na tie Midiani, gua. ¹² Meke vura la koa sa sa mateana te Zihova meke zama guahe: "Se Zihova si koa koa goi, na tie ninira na varane!"

¹³ Meke zama la koasa se Qitione, "Banara, be koa koa gami se Zihova. Na vegua tu ke ta evana koa gami sari na tinasuna hire? Meke na vegua tu sari doduru ginugua arilaedi pu ele tozini gami ri na tiatamamami pu taveti e Zihova, gua meke turana vurani Sa si arini pa popoa Izipi. Ba kamahire si vata pinausu gami Sa meke veko gami Sa pa limadia ri na tinoni Midiani si gami," gua si asa.

¹⁴ Meke dono la koasa se Zihova meke garunia Sa si asa, "Mu la pa mua niniranira, mamu harupi sari na tinoni Izireli koasa butubutu Midiani. Mamu gilania sapu Arau garunigo!"

¹⁵ Meke olaña se Qitione, "Banara, vegugua meke kaqu boka harupia rau se Izireli? Sa qua tatamana si malohoro hola koasa butubutu te Manase. Meke arau tugo si loke laequ pa qua tatamana," gua si asa.

¹⁶ Meke olaña la ia e Zihova si asa, "Kote boka si goi, sina Arau kote koa turanigo; meke kote dono guana keke tie mo si raza ia goi," gua si asa.

¹⁷ Meke olaña la ia Qitione si asa, "Be guana qetu nau Goi si rau, si mamu poni nau kaiqa vina sosode sapu hinokara e Zihova tugo si Goi. ¹⁸ Leana, tepa igo rau, mamu lopu taloa osolae kaqu paleke poni nigo ginani tu rau si Goi," Meke zama sa tie, "Leana, kote aqa nigo Rau osolae pule mae si goi," gua si Asa.

¹⁹ Ke pule la pa nana vetu se Qitione meke kinaia sa si keke qoti vaqurana, meke kinaia sa sa palava sapu loke isitina; voia sa sa miti pa keke vovoina meke sa supu si pa keke raro, meke paleke lani sa koasa mateana te Zihova pa kauruna sa huda oaku meke valani sa koasa. ²⁰ Meke zama la ia sa mateana te Tamasa si asa, "Mamu hena ia sa miti meke sa bereti sapu lopu ta henie isiti, mamu vekoi pa patu hie, mamu zoropo nia pa batudi sa supu," meke tavete gua tugo se Qitione. ²¹ Meke huhuku la nia sa mateana te Zihova sa kolu sapu taninia sa pa limana, meke tiquni batu kolu sa sari miti na bereti. Meke vura mae koasa patu sa nika, meke sulu beto sari miti na bereti, meke tiqe murimuri taloa sa mateana.

²² Meke tiqe gilania e Qitione sapu sa mateana mo te Zihova si dogoria sa, ke matagutu na zama guahe si asa: "Ke Zihova, Banara lavata na ninira hola si Goi! Ele dogoria rau pa mataqu soti sa Mua mateana,"

²³ Ba zama la koasa se Zihova, "Koa bule. Mu lopu matagutu. Lopu kaqu mate si goi," gua si Asa. ²⁴ Ke kuria Qitione si keke hope pude vahesia se Zihova vasina, meke poza nia sa, "Zihova si na binule" gua si asa. Korapa koa hola sa hope pa Opara vasina koa sari na tutina e Abieza.

²⁵ Meke koasa boni sana si mae zama koe Qitione se Zihova, "La mamu vagia sa bulumakao tanisa tamamu meke keke bulumakao pule sapu ka zuapa vuahenina. Mamu huara gore nia sa hope sapu vahesihesi nia sa tamamu se Beolo. Mamu maho gore nia tugo sa beku barikaleqe, pozana Asera, sapu koa kapae koasa.

²⁶ Mamu tavetia goi si keke hope sapu garona pude vahesia se Zihova sa mua Tamasa pa batuna sa toqere tanisa vasileana hie. Beto mamu vagia sa bulumakao

vina rua, mamu va uqua sa doduruna guana vina vukivukihhi, mamu vagia sa beku barikaleqe, pozana Asera sapu maho gore nia goi, pude na huda tana nika." ²⁷ Ke vagi e Qitione sari ka manege puta nana nabulu meke tavetia gua sapu garunu nia e Zihova koa sa pude tavetia. Ba sina matagutu nia e Qitione sa nana tatamana, meke sari na tiena sa vasileana nomana, pude tavetia pana rane, ke tavetia sa si asa pana boni.

²⁸ Sipu vanunu munumunu hokara sari na tinoni pa korapana sa vasileana nomana sana, si dogoria rini sa hope sapu hoke vahesihi nia rini se Beolo, si ta huara meke sa beku barikaleqe, pozana Asera, si ele ta maho va gore tu, meke sa bulumakao vina rua si ele tava uqu koasa hope sapu ele ta kuri vasina. ²⁹ Meke varinanasi si arini, "Esei evanjia sapu guahe?" Meke hata vura nia rini sapu e Qitione tuna e Zoasi si tavetia sapu gua asa. ³⁰ Meke la zama ia rini se Zoasi, "Mu turaña vura mae nia koa gami tani sa tumu, pude mami va matea si asa! Ele huara gore nia sa sa hope sapu vahesihi nia gami se Beolo, meke maho gore nia tugo sa sa beku barikaleqe, pozana Asera pa kalina sa."

³¹ Ba zama la se Zoasi koari doduru pu lopu qetu nia si asa, "Vegua tokatoka nia gamu se Beolo? Lavelave nia gamu si asa? Asa sapu zama tokatoka nia si asa, si kaqu tava mate sipu lopu ele kamo sa munumunu. Ego, be se Beolo si na tamasa, si mani lavelave pule nia si asa, sina tanisa tu sa hope sapu ele ta huara gore."

³² Ke koasa rane sana si ta pozae Zerubeolo se Qitione, sina zama se Zoasi, "Mani toka pule nia se Beolo, sina tanisa tu sa hope sapu ele ta huara gore," gua.

³³ Beto asa si varigara sari doduru tinoni Midiani, Amaleki meke sari na butubutu pa korapa soloso qega meke karovia rini sa Ovuku Zodani meke mae koa varigara koasa pezara pa lolomo Zezireli si arini.

³⁴ Meke sa ninirañira maqomaqo te Zihova si mae koe Qitione, meke ivua sa sa buki pude tioki sari na tie koasa butubutu te Abieza pude lulia si asa. ³⁵ Meke garunu lani tie paleke inavoso sa sa doduruna sa popoa tanisa butubutu te Manase, sa butubutu te Asa, te Zeboloni meke te Napitalai pude mae lulia, meke mae somana tugo si arini koasa.

³⁶ Meke zama la koe Tamasa se Qitione, "Ele zama si Goi sapu kaqu toka nau Goi pude harupia sa butubutu Izireli, gua. ³⁷ Leana, sa kalu sipi si vekoi rau pa pepeso, vasina seke pani gami sari na kapudi rina huiti. Pana munumunu be guana koa koasa kalu sipi sa puni, ba lopu pa pepeso, si kaqu gilania rau sapu kaqu toka nau Goi si rau pude harupia se Izireli."

³⁸ Meke gua puta tugo asa si ta evanja. Sipu vanunu se Qitione pana munumunu vaqavaqasa, si mono tata va sini nia kolo puni sa si keke baolo.

³⁹ Beto asa si zama pule la koe Tamasa se Qitione, "Mu lopu bugoro nau. Kamahire si mani popa sa kalu sipi, meke sa pepeso si kaqu boboso." ⁴⁰ Meke koasa

boni asa si gua puta tugo asa si tavetia Tamasa. Pana munumunu si popa sa kalu sipi, ba sa pepeso si bobosia na puni.

Va Kilasi E Qitione sari na Tinoni pa Midiani

7 Pa koivugona si la koa varigara pa kalina sa kolo tototolo te Harodi se Qitione meke sari doduru nana tie. Meke sari na tinoni Midiani si koa pa lolomo tata koasa toqere Morea pa kali gede †.

² Meke zama la koe Qitione se Zihova, "Sari na tinoni tamugoi si soku hola pa Qua dinono. Pana vala nia Rau koarini sa minataqara, si kote balabala ia rini sapu teledia mo evanjia sa minataqara koari na tinoni Midiani gua, meke lopu kaqu va qetu Au rini si Rau pa dia vinahesi puleni. ³ Mu tozi vura nia koari na tie, 'Esei arini sapu matagutu si mani pule la pa nana vetu, meke gita si kote koa hola tani koasa toqere Qileadi!' Ke ari ka hiokona rua tina si pule la koari na dia vetu, ba ari ka manege puta tina si koa hola. ††

⁴ Beto asa si zama la koe Qitione se Zihova, "Korapa soku hola tugo sari na mua tie. Mu turaña gore lani pa kolo, maqu vari paqaha ponigo vasina. Meke be tozi nigo Rau sa tie sapu kaqu luligo, si kaqu luli si asa, ba be tozi nigo Rau sa tie sapu lopu kaqu luligo, si lopu kaqu la tugo si asa." ⁵ Meke turaña gore lani e Qitione pa kolo sari na tie. Meke tozi nia e Zihova si asa, "Mamu vizata vata kalei sarini pu naponi nuzudi pa kolo guana kurukuru name pa keke pukuna, koarini pu kokotuñu gore meke napo." ⁶ Meke ka neta gogoto tie mo saripu siovoni limadi meke napo guana kurukuru name, ba sari doduru pule si kokotuñu gore meke napo.

⁷ Meke zama la koe Qitione se Zihova, "Kaqu harupu gamu Rau meke ponini gamu sa minataqara, meke va kilasi sari na tinoni Midiani koari ka neta gogoto tie pu siovoni limadi pa kolo meke napo. Mu tozini sari doduru pude la pa dia vetu." ⁸ Gua asa ke hitu puleni e Qitione sari doduru tie Izireli, pude pule la pa dia vetu, ba sari ka neta gogoto tie mo si kopuni sa meke vagi va karovi rini sari doduru likakalae pu ta ponini rini, sari na buki na ginani na gua. Meke sa minate Midiani si koa varigara pa kauruna gore koa rini koasa lolomo.

⁹ Meke koasa boni asa si garunia e Zihova se Qitione, "Mu topue la kamahire! Mamu rapati sari na tinoni Midiani, sina vatua Rau kamahire koa gamu sa minataqara. ¹⁰ Ba be guana matagutu la rapata si gamu, si mamu turaña sa mua nabulu, sapu se Pura, mamu gore la koari na tinoni Midiani saripu koa varigara vasina. ¹¹ Mamu avosia sapu gua kote zama nia rini, meke kote tiqe vagia goi sa vinarane pude rapatani." Gua asa, ke ene gore la pa hukihukirina sa vasina sapu koa varigara sa minate Midiani se Qitione, meke sa nana nabulu sapu se Pura. ¹² Sari na tinoni Midiani, na tinoni Amaleki meke saripu mae guadi pa kali gasa rimata pa korapa soloso qega, si koa va retesia mo rini sa lolomo sapu soku hola gua tugo rina

† Kali gede koari na tie Izireli, be tia la pa gasa rimata si arini.

†† 7:3 Diut 20:8

kupokupo, meke sari na dia kameli si soku hola meke lopu boka ta nae guana onone sapu koa pa masamasa kolo.

¹³ Sipu kamo tugo se Qitione si avosia sa si keke tie sapu korapa vivinei nia koa keke tie vasina sa nana pinutagita. Zama si asa, "Keke bereti sapu tavete nia bale rini si topili gore mae pa korapana sa nada qeto minate, meke mae hoatia sa si keke ipi, meke hoqa oporapaha nia pa pepeso sa ipi," gua si asa.

¹⁴ Meke olaña sa nana baere, "Na magu varipera mo tanisa tie Izireli si asa, se Qitione tuna mo e Zoasi! Namu loketona pule ginuana! Sa minataqara si vala nia Tamasa koe Qitione ba lopu koari na tinoni Midiani meke koasa doduruna sa nada qeto minate!"

¹⁵ Meke sipu avosia tugo Qitione sa pinutagita tanisa tie meke sa ginuana, si kokotonu gore si asa, meke vahesia sa se Zihova. Meke tiqe pule la si asa koa sa qeto minate tadi na tinoni Izireli meke zama, "Aria, ponini gita e Zihova pude va kilasia sa qeto minate tadi na tinoni Midiani." ¹⁶ Meke paqahi sa sari ka neta gogoto tie koari ka neta puku qeto minate, meke hopeke tie si ta poni nia si keke buki meke keke zagi sapu koa ia keke zuke korapana. ¹⁷ Meke tozini sa si arini, "Pana kamo rau sa hukihukirina sa vasina sapu koa ia rini, si mi kopu mae nau, mamu tavetia gua sapu tavetia rau. ¹⁸ Pana ivui gami sari na mami buki, si kaqu tiqe ivui gamu sari na mia buki pa vari likohaena sa vasina sapu koa ia rini, meke kaqu kukili meke velavela guahe, 'Sa vinaripera te Zihova meke te Qitione,' gua."

¹⁹ Meke sipu tata kamo sa korapa boni si kamo Qitione, meke ari ka keke gogoto nana tie varipera sa hukihukirina sa vasina sapu koa ia rina tie Midiani; meke koasa toতোসা asa si tiqe varihobei tugo sari na tie kopu tadi na tie Midiani. Meke tiqe ivui rina tie Izireli sari na dia buki meke poraki rini sari na dia zagi saripu tanini rini pa limadi. ²⁰ Meke sari karua pukuna ba ivui tugo sari na dia buki. Meke tanini sageni rini sari na dia zuke pa kali lima gededia, meke sari na buki pa kali lima mataodia, meke kukili guahe: "Sa magu varipera te Zihova meke te Qitione," gua si arini. ²¹ Meke hopeke tie si turu vari likohae nia sa vasina pu koa ia ri na tinoni Midiani, meke kukili na govete taloa sa doduruna sa qeto minate tadirini. ²² Meke sipu ivui sa qeto minate te Qitione sari na dia buki, si hopeke varipera pule ni mo e Zihova teledia sari na dia kana. Meke govete la si arini pa Zaretani meke Betisita meke kamo la gua pa vasileana Ebolo Mehola tata pa Tabati.

²³ Meke sari na tinoni koasa butubutu Napitalai, butubutu Asa, meke pa doduru vasina koasa butubutu Manase, si ta tioko vura pude hadui sari na tinoni Midiani, gua. ²⁴ Meke garunu la inavoso se Qitione koari doduru toqetoqere pa korapa popoa Iparemi meke zama, "Mi gore mae, mamu razai sari na tinoni Midiani. Mamu kopu tokotoko nia sa Ovuku Zodani meke sari na leana hitekedi sapu kamo la gua pa Betibara, pude lopu kaqu boka karovi rina tinoni Midiani si arini," Meke varigara sari doduru tie pa

Iparemi, meke kopu tokotoko nia rini sa Ovuku Zodani, meke sari na leana sapu kamo la gua pa Betibara. ²⁵ Meke tuqe vagi rini sari karua banara tadi na tinoni Midiani, ari Orebi meke Zebi. Meke va matea rini se Orebi pa patu te Orebi, meke se Zebi si va matea rini pa vasina munamunalana vaeni te Zebi. Meke hadu nono la i rini sari na tinoni Midiani, meke paleke lani rini sari batudi ri Orebi meke Zebi koe Qitione sapu koa nana pa kali gasa rimata pa Zodani.

5 Sa Vina Kilasa Vina Betobeto tadi na Tinoni Midiani

8 Meke zama la koe Qitione sari na tie pa butubutu Iparemi, "Na vegua ke lopu tioko gami goi toতোসা la varipera si gamu koari na tinoni Midiani? Na vegua ke guni gami goi?" Meke qumiqumi sisigiti nia rini si asa.

² Ba tozini Qitione si arini, "Sapu gua ele boka tavetia rau, si namu loke guguana, pude pada la ia sapu gua ele tavetia gamu. Be hitekena mo sapu gua tavetia gamu na tie Iparemi, si arilaena hola nia sapu gua ele tavetia sa doduruna sa qua puku butubutu te Abieza.

³ Meke koasa niniranira mo te Tamasa si va matei gamu sari karua banara tadi na tinoni Midiani, sapu ari Orebi meke e Zebi. Ke na tinavete sa pule si ele tavetia rau, pude pada la nia sapu gua asa?" Sipu zama guahe si asa, si malohoro gore sa dia binugoro. [†]

⁴ Koasa toতোসা hie si mae koasa Ovuku Zodani se Qitione meke sari ka neta gogoto nana tie meke ene karovo. Malohoro sisigiti si arini, ba korapa hadu luli rini sari na dia kana. ⁵ Meke sipu kamo rini si pa Sukoti, si zama la koari na tie koasa vasileana nomana sana si asa, "Kei, poni ginani sari na qua tie hire na malohoro sisigiti si arini, na korapa hadui rau sari Zeba meke Zalamuna, sari karua banara tadi na tinoni Midiani," gua si asa.

⁶ Ba zama la koasa sari na koimata tadi pa Sukoti, "Na vegua ke kaqu poni ginani tu gami sari na mua tie varipera? Na lopu ele vagi gamu sari Zeba meke Zalamuna," gua si arini.

⁷ Ke zama la koa rini se Qitione, "Leana hola! Pana va kilasi rau pa niniranira te Zihova sari Zeba meke Zalamuna, si kaqu mae sekeni gamu huda rakirakihi na vari bakobakorai sapu ta vagidi pa qega rau si gamu," gua si asa. ⁸ Meke hola la gua pa Penuela se Qitione meke tepa kekeñoño la gua tugo koari na tinoni vasina si asa, ba olaña kekeñoño gua tugo sari na tinoni pa Sukoti sari na tinoni pa Penuela. ⁹ Ke zama la koa rini si asa, "Pana va kilasia rau sa kana hie, si kaqu pule mae huara gore nia rau sa vetu hakehakei ululuna ^{††} hie," gua si asa.

¹⁰ Ego, korapa koa pa Karakora sari Zeba meke Zalamuna meke sari na dia qeto minate. Koasa kukuruna sa qeto minate tanisa butubutu pa popoa qega si ka manege lima tina mo si koa hola, ba ari ka keke gogoto hiokona puta tina si ele tava mate beto.

¹¹ Meke ene hola la se Qitione koasa sirana la gua pa

[†] 8:3 Sam 83:11 ^{††} Sa vetu hakehakei ululuna hie sina vetu ninirana vasina hoke tomeni sari na tie pa vasileana.

hukihukirina sa soloso qega, pa kali gasa rimata pa Noba meke Zagobeha, meke rapata va hodakia sa sa qeto minate vasina. ¹² Meke govete sari Zeba e Zalamuna, sari karua banara tadi na tinoni Midiani, ba hadu nonoi sa meke tuqe vagi sa si arini, meke tava kilasa beto sa doduruna sa qeto minate tadirini.

¹³ Sipu kekere pule koasa vinaripera se Qitione sa tuna e Zoasi, meke sari nana tie varipera, si ene gua pa sirana karovo pa toqere Heresi si arini. ¹⁴ Meke tuqe vagia sa si keke tie vaqurana sapu mae guana pa Sukoti, meke nanasia sa. Meke kubere gorenii sa tie vaqurana sari na pozadi ri ka zuapa navulu zuapa koimata tadi na tinoni pa Sukoti meke valani sa koe Qitione. ¹⁵ Meke ene la koari na tie pa Sukoti se Qitione meke zama, "Balabala ia tugo gamu sipu koromia tokani gami? Totoso zama si gamu, sapu lopu boka poni ginani gamu sari na qua qeto minate saripu malohoro sisigiti, sina lopu ele tuqe vagi rau sari Zeba e Zalamuna, gua? Ego, hire si arini!" ¹⁶ Meke vagi sa sari na huda saripu vari rakirakihidi saripu vagi sa pa qega meke seke va kilasa ni sa sari na koimata pa Sukoti. ¹⁷ Meke huara gore nia tugo sa sa vetu hakehakei ululuna sapu ninirana pa Penuela, meke va matei tugo sa sari na tie koasa vasileana lavata sana.

¹⁸ Beto asa si tiqe nanasi sa sari Zeba meke Zalamuna, "Tie veguguadi sari na tie saripu va matei gamu pa toqere Tabora?" gua si asa. Meke olaña si arini, "Namu dono kekeñoño gua tugo agoi. Doduru arini si namu dono gua tugo rina tuna sa banara," gua.

¹⁹ Meke zama se Qitione, "Na tasiq rau si arini, na tuna mo tinaqu soti si arini. Zama hinokara si rau sapu be lopu va matei gamu si arini, si lopu kaqu va mate gamu rau si gamu." ²⁰ Meke zama la koa sa tuna koreo kenuna pozana e Zeta si asa, "La mamu va matei!" Ba na koreo vaqura si asa, ke matagutu lobusu vagia sa sa nana magu varipera.

²¹ Meke zama la koe Qitione sari Zeba meke Zalamuna, "Mae agoi telemu, mamu va mate gami, gua asa sa tie varane!" Ke va matei Qitione si arini, meke vagi sa sari na vinasari pa ruadi rina dia kameli.

²² Beto sapu gua asa, si mae zama sari na tinoni Izireli koasa, "Hiva nigo gami pude na mami banara si goi meke sari na tutimu saripu luli mudi mae koa goi. Sina ele harupu gami goi koari na tinoni Midiani," gua si arini.

²³ Meke olaña la i e Qitione si arini, "Lopu arau meke sa tuqu koreo si kaqu na mia Banara. E Zihova tu sa mia banara." ²⁴ Ba lopu makudo zama si asa, "Maqu tepa ia keketona koa gamu. Gamu doduru, mamu poni nau sari na vikulu pa limamia saripu vagi gamu pa vinaripera," gua si asa. Sari na tinoni Midiani meke gua tugo sari na tinoni pa popoa qega si hoke va soto vikulu qolo si arini.

²⁵ Meke olaña la ia rina tinoni si asa, "Gami si qetu nia pude ponigo si arini." Meke ivara nia rini si keke poko, meke mae vekoi rini sari doduru saripu vagi rini pa vinaripera. ²⁶ Meke hola hiokona puta kilo †

† Ka made navulu puta paoni.

mamatadi sari na vikulu saripu vagi e Qitione, ba lopu somana ta nae sari kaiqa vinariponi pule saripu valani ri na tie koasa, guana vinasari, pakupaku, na poko pepolo saripu hoke pokoni rina banara pa Midiani, meke sari na poko tolavaedi pu tava paku vari likohae pa ruadi ri na dia kameli. ²⁷ Meke vagi Qitione sari na qolo meke tavetia sa si keke poko qolo meke kopu nia sa si asa pa korapana sa nana vasileana nomana pozana Opara. Meke veko pania rina tinoni Izireli sa Tamasa hinokara, meke la si arini vasina meke vahesia rini sa poko qolo. Guana keke pinodeke si hie sapu va hoqaia pa sinea sa tatamana Qitione, meke koa tasuna si arini.

²⁸ Sari na tinoni Midiani si tava kilasa koari na tinoni Izireli, ke lopu koa pa minatagutu si arini. Sa popoa si koa pa binule koari ka made navulu puta vuaheni, osolae mate se Qitione.

Mate se Qitione

²⁹ Meke pule la koasa nana vasileana soti se Qitione meke koa vasina. ³⁰ Ka zuapa navulu puta sari na tuna koreo sa sina sokudi sari nana barikaleqe. ³¹ Meke koa nana tugo si keke nana barikaleqe pinausu pa Sekemi, meke va podo nia sa si keke tuna koreo, meke poza nia Abimeleki sa si asa. ³² Qitione sa tuna e Zoasi si mate, sipu barogoso nopele va gorevura si asa, meke ta pomunae si asa koasa lovu vasina ta pomunae sa tamana sapu e Zoasi pa Opara, sa vasileana nomana koasa butubutu te Abieza.

³³ Meke pa mudina sa minate te Qitione, si vahesi rina tinoni Izireli sari na beku Beolo, meke luara pania rini sa Tamasa. Meke tavetia rini sa dia vinariva egoi sapu se Beolo sina dia tamasa, gua. ³⁴ Meke namu lopu nabulu nia rini se Zihova sa dia Tamasa sapu harupi si arini koari doduru dia kana pu koa vari likohaeni si arini. ³⁵ Meke lopu tataru nia rini sa butubutu te Qitione koari doduru nana tinavete leadi saripu ele taveti sa koari na butubutu Izireli.

Abimeleki

9 Taluarae la se Abimeleki sa tuna koreo e Qitione koasa vasileana nomana pa Sekemi, vasina sapu koa sari doduru turañana sa tinana, meke tozini sa, ² pude nanasi sari doduru tie pa Sekemi, "Na sa beka si kote balabala ia gamu? Pude sari doduru ari ka zuapa navulu puta tuna koreo e Qitione si kaqu koimatani gamu, babe keke mo koa rini? Ba mi balabala ia sapu arau Abimeleki si na masa na ehara mia soti mo."

³ Meke la vivinei nia ri na turañana koari na tinoni pa Sekemi sa ginugua tanisa koarini. Meke va egoa ri na tie pa Sekemi, si pude lulia se Abimeleki, sina na turañadia mo si asa, gua. ⁴ Ka zuapa navulu puta poata siliva si ponia rini, sapu mae guana koasa zelepade, tanisa dia vinariva egoi koe Beolo sa dia tamasa. Meke sa poata hie si tavetavete nia Abimeleki pude tabari sari na tie kaleadi pude lulia si asa, gua.

⁵ Meke topue la si asa koasa vasileana soti tanisa

tamana pa Opara, meke va matei sa pa batuna koa keke patu vasina sari ka zuapa navulu puta tasina koreo, sari na tuna e Qitione. Ba se Zotamu, sa tuna koreo mudina e Qitione si tome meke govete taloa nana. ⁶ Meke tiqe varigara sari doduru tie Sekemi meke Betimilo, meke la si arini koa ke huda oaku hopena pa Sekemi meke va banaria rini vasina se Abimeleki.

⁷ Sipu avosia Zotamu sapu gua asa, si ene sage la turu pa batuna sa togere Qerizimi si asa, meke velavela la koa rini, "Mi avoso mae koa rau gamu na tinoni pa Sekemi, meke kote tiqe va avoso gamu sa Tamasa si gamu!" ⁸ Keke totošo si vura la sari na huda pude vizatia si keke dia banara teledia. Meke la zama ia rini sa huda olive, 'Mu banarani gami!' ⁹ Meke olaņa sa huda Olive, 'Pude banarani gamu rau, si kote beto va vuraia rau sa qua oela sapu tavetavete nia ri na tie pude va lavati sari na tamasa meke sari na tinoni.' ¹⁰ Beto asa si zama la koa sa huda piqi d sari na huda, 'Agoi mae, mamu banarani gami!' ¹¹ Ba olaņa la koarini sa huda piqi, 'Pude banarani gamu rau! si kote beto va vurai rau sari na vuaqu leadi saripu lomosolea.' ¹² Ke zama la koa sa huda vaeni sari na huda, 'Mae agoi, mamu banarani gami!' ¹³ Ba olaņa la koa rini sa huda vaeni, 'Pude banarani gamu rau, si kote beto va vurai rau sari na qua vaeni, saripu va qetui sari na tamasa meke sari na tinoni.' ¹⁴ Ke zama la koasa huda rakirakihisari doduru huda, 'Mae agoi, mamu banarani gami!' ¹⁵ Meke olaņa la koarini sa huda rakirakihisari, 'Be hiva sisigiti nau gamu pude na mia banara, gua, si mae, mamu aqoro koa rau; babe lokari gua gamu, si kote vura mae sa nika koari na rakirakihisari pa lolaņaqu meke sulu betoi sari na huda sida pa Lebanoni.'"

¹⁶ Meke zama pule la se Zotamu, "Ego, vegua va lavatia na kalavarae va hinokaria gamu se Qitione sipu va banara ia gamu se Abimeleki? Pamaņa tugo gamu sa binalabalana Qitione meke sari na tatamana? Meke kopu voleanani gamu si arini, gua sa padadi ri nana tinavetavete?" ¹⁷ Mi balabala pulea sapu se Qitione sa tamaqu si varipera tokani gamu si gamu. Lopu ruritiasa sa nana tinoa pude harupu gamu koari na tinoni Midiani. ¹⁸ Ba pa rane ninoroi si kana ia gamu sa tatamana tanisa tamaqu. Meke va matei gamu sari ka zuapa navulu puta tuna koreo tanisa tamaqu pa batuna keke patu mo. Koa gua sapu se Abimeleki sa tuna koreo sapu va podo nia sa koasa nana barikaleqe pinausu sapu sa turaņamia si va banaria gamu pa Sekemi. ¹⁹ Gua asa ke, be gua sapu tavete la nia gamu koe Qitione pa rane ninoroi meke sa nana tatamana si variva qetu meke toņoto koa gamu si mamu qetu nia se Abimeleki meke kaqu qetuni gamu tugo sa si gamu. ²⁰ Babe lopu toņoto gua sapu tavetia gamu si kaqu huruņu vura sa nika koasa rakirakihisapu se Abimeleki, meke kote sulu pani sari na tie pa Sekemi meke Betimilo. Meke kote huruņu vura sa nika koari na tie pa Sekemi meke Betimilo meke sulu pania se Abimeleki." ²¹ Beto asa, sina matagutu nia sa se

Abimeleki sa tasina, ke govete taloa se Zotamu meke la koa pa Bia.

²² Meke koa banara nia Abimeleki sa popoa Izireli koari ka neta vuaheni. ²³ Meke varibugoro ni e Tamasa sari Abimeleki meke sari na tinoni pa Sekemi meke kanaia rini se Abimeleki. ²⁴ Ta evaņa sapu guahe pude pahukia sa dia tinavete kaleana, sapu evaņa e Abimeleki meke sari na tinoni Sekemi pu sovutia si asa koasa vina matedi ri ka zuapa navulu puta tuna e Qitione. ²⁵ Meke kanaia ri na tinoni Sekemi se Abimeleki meke la vekoi rini pa batudi rina togere sari na tie hikohiko pude noņovalisai sekei sari na tie pu ene hola pa dia sirana. Meke tozia ri na tie koe Abimeleki sapu gua asa. ²⁶ Meke se Qala tuna e Ebedi meke sari na tasina si mae koa pa Sekemi, meke raneari na tinoni Sekemi si asa. ²⁷ Meke vura la pakete qurepi d koari na dia inuma vaeni si arini, meke la neti munalisari na qurepi meke vagi gedi napo vaeni koarini. Meke nuquru la si arini koasa dia tamasa pa korapa zelepade te Beolo, meke hena na napo na va sisire nia rini se Abimeleki vasina. ²⁸ Meke zama se Qala, "Na tie veguguada si gita na tie Sekemi? Na vegua tu ke lulia se Abimeleki? Na tie savana si asa? Na tuna e Qitione, bisa. Meke koasa si ta garunu se Zebule pu korapa koimatani gita! Ba vegua ke kaqu toka nia tu gita si asa? Gamu si kaqu lulia sa tamamia sapu se Hamo sapu podalae nia sa mia butubutu!" ²⁹ Be koimata ni rau sari na tinoni hire, si kaqu va matea rau se Abimeleki. Kaqu tozi nia rau si asa pude va namanama pulea sa nana qeto minate pude vura mae variperal!" gua si asa. ³⁰ Meke sipu avosia sapu zama gua se Qala, si bugoro sisigiti se Zebule sa tie kopu koasa vasileana lavata asa. ³¹ Ke garunu la nia inavoso sa se Abimeleki pa Aruma sapu zama guahe: "Se Qala tuna koreo e Ebedi meke sari na tasina si ele mae pa Sekemi, meke lopu kaqu hiva va nuquru igo rini pa korapana sa vasileana lavata si goi pude na dia koimata, gua. ³² Ego kamahire agoi meke sari na mua tinoni si mamu taluarae pana boņi, mamu la tome koari na inuma. ³³ Pana gasa mae sa rimata, pana munumunu hokara, si mamu rapata va hodakia sa vasileana lavata. Meke pana vura mae se Qala meke sari nana tie pude raza gamu, si mamu va kilasa betoi gamu si arini!"

³⁴ Ke se Abimeleki meke sari doduru koasa nana qeto minate, si topue la pana boņi meke paqaha made pukuna, meke tome pa sadana sa vasileana lavata pa Sekemi. ³⁵ Sipu dogoria Abimeleki meke sari nana tie sapu vura mae se Qala meke turu pa sasadana sa vasileana lavata, si gasa vura mae si arini koari na dia vasina tometomeana. ³⁶ Meke sipu dogori Qala si arini, si zama la koe Zebule si asa, "Dotu sari na tie korapa gore mae pa batudi rina togere!" gua. "Lopu na tie si hiroi," olaņa gua se Zebule, "Na opoadumu togere mo si arini."

³⁷ Meke zama pule tugo se Qala, "Dotu korapa ene gore mae pa kokorapana sa togere sari na tie, keke pukuna si korapa ene gore mae pa sirana sapu

taluarae mae gua koasa huda oaku tadi na tie pu hoke totozi saripu gua sapu kaqu ta evaṅa!"

³⁸ Meke zama la koasa se Zebule, "Avei sari na mua zinama nomadi kamahire? Agoi mo sapu nanasa guahe: 'Na vegua ke kaqu toka nia tu gita sa tie sana se Abimeleki?' gua. Ego, isara sari na tie pu ele va sisireni goi. Vura la mamu razai kamahire." ³⁹ Ke turaṅa vurani Qala sari na tinoni pa Sekemi pude raza ia se Abimeleki. ⁴⁰ Hadui Abimeleki meke sari nana qeto minate si arini. Meke sokudi ri na tinoni te Qala si mate, sipu lopu ele kamo pulea rini sa sasadana sa vasileana lavata pa Sekemi. ⁴¹ Meke koa pa Aruma se Abimeleki, meke hadu vura nia Zebule se Qala meke sari na tasina koreo pa Sekemi, meke lopu koa pule vasina si arini.

⁴² Pa koivugona sipu gilania Abimeleki sapu ele mizia ri na tinoni Sekemi sapu kote vura la koari na inuma si arini, gua, ⁴³ si vagi Abimeleki sari nana tie, paqaha ni ka ṅeta pukuna sa si rini, meke tome va aqai sa koari na inuma. Meke sipu dogori sa vuradi koasa vasileana lavata sari na tie, si vura mae si asa pa tometomeana pude seke va matei, gua. ⁴⁴ Meke sipu tuturei zukuru nono la se Abimeleki meke sa nana puku minate, pude kopu totoko nia sa sasadana sa vasileana lavata, si sari karua puku minate pule si razai sari na tinoni pa inuma, meke va mate betoi. ⁴⁵ Meke lopu hite makudo sa vinaripera koasa doduruna sa rane, osolae vagia tu Abimeleki sa vasileana lavata. Meke va mate betoi sa sari na tiena, meke huara gore nia sa sa vasileana, meke titisi nia soloti sa sa pepeso. †

⁴⁶ Meke sipu avoso nia ri na tinoni koasa vetu hakehakei ululuna pa Sekemi sapu gua asa, si la varigara si arini koasa vetu ṅiṅirana pude tava sare dia gua koasa zelepade vinariva egoi te tamasa Beolo, gua. ⁴⁷ Meke tozi nia rini se Abimeleki sapu vasina si korapa koa varigara sari na tinoni. ⁴⁸ Ke sage la koasa toqere Zalamoni si asa meke sari nana tie. Meke vagia sa si keke maho meke maho vagia sa si keke lelaṅa huda, meke kokovaria sa pa avarana. Meke tozini sa sari nana tie pude tuture tavete gua tugo asa. ⁴⁹ Ke maho vagi lelaṅa huda sari doduru tie, meke lulia rini se Abimeleki, meke la varigarani rini koasa vetu ṅiṅirana. Meke sulu turaṅaeni rini sari na tie pa korapana sa vetu. Meke sulu va mate betoi rini sari doduru tie pa korapana sa vetu ṅiṅirana. Sa ninaedi rini si tata keke tina palabatu na barikaleqe.

⁵⁰ Beto asa, si topue la pa vasileana lavata pa Tebezi se Abimeleki, meke la vari likohae nia sa sa vasileana lavata sana meke vagia sa. ⁵¹ Meke koa nana tugo si keke vetu hakehakei ululuna meke ṅiṅirana vasina. Meke sari doduru tie na barikaleqe koasa vasileana lavata meke sari na koimata si haqala varigara la koasa vasina asa. Meke tuku tamunu dia vasina si arini meke sage la dia pa batuna sa vetu. ⁵² Totoso mae se Abimeleki pude rapatia sa vetu hakehakei ululuna sana gua, si ene sage la koasa sasadana sa vetu

† Titisi nia sa sa soloti pude na vina gilagilana sapu lopu kaqu toa valeana pule sari na linetelete vasina.

hakehakei ululuna si asa, pude va katua sa nika. ⁵³ Ba gona gore la nia keke barikaleqe si keke patu asasana pa batuna ke poraka si asa. ††⁵⁴ Ke turei tioko vagia sa si keke tie vaqura sapu palekedi sari nana tiṅitoṅa varivariperana, meke zama ia sa si asa, "Vagia sa mua magu varipera, mamu seke va mate au. Na lopu hiva nia rau pude ta zamae sapu, keke barikaleqe si va mate au," gua. Ke la sa meke seke va matea si asa. ⁵⁵ Meke sipu dogoria rina tinoni Izireli sapu mate se Abimeleki, si pule la pa dia popoa si arini. ⁵⁶ Ke gua asa si tubehe hobea Tamasa se Abimeleki koasa tinavete kaleana sapu tavete la nia sa koasa tamana, sapu va mate betoi sa sari ka zuapa ṅavulu puta tasina koreo. ⁵⁷ Ba vata sigiti tugo Tamasa sari na tinoni pa Sekemi koari na dia tinavete kaleadi gua puta tugo asa sapu zama nia e Zotamu tuna koreo e Qitione sapu kote ta evaṅa, sipu leveni sa si arini.

E Tola

10 Pa mudina sipu mate sa Abimeleki, si mae se Tola meke harupia sa butubutu Izireli. Se Tola hie si na tuna e Pua meke sa tamana e Pua si e Dodo. Se Tola si mae guana koasa butubutu Isaka, ba koa si asa pa Samiri koari na toqetoqere pa butubutu Iparemi. ² Na koimata tadi pa Izireli si asa koari ka hiokona ṅeta vuaheni, osolae mate meke ta pomunae si asa pa Samiri.

E Zaira

³ Pa mudina e Tola si hobe se Zaira sapu mae guana pa Qileadi. Koimata tadi pa butubutu Izireli si asa koari ka hiokona rua vuaheni. ⁴ Ka toloṅavulu puta sari na tuna koreo saripu hoke hake koari ka toloṅavulu puta doṅ'ki. Ka toloṅavulu puta tugo sari na vasileana saripu koa koasa popoa Qileadi, ⁵ meke korapa ta pozae vasileana lavata te Zaira si arini. Mate meke ta pomunae pa Kamoni si asa.

E Zepita

⁶ Podalae va kari pulea ri na tinoni Izireli se Zihova meke vahesi rini sari na tamasa Beolo meke Asitoreteti meke gua tugo sari na tamasa tadi pa Siria, Saedoni, Moabi, Amoni, meke Pilisitia. Veko pania rini se Zihova meke vahesi rini sari na tamasa beku, ⁷ ke bugoro ni e Zihova sari na tinoni Izireli, meke va malumi e Zihova sari na tinoni pa popoa Pilisitia meke Amoni pude va kilasi si arini. ⁸ Koari ka manege vesu vuaheni si ta ṅoṅovala meke koa ta sigiti sari doduru tinoni Izireli saripu koa pa kali gasa rimata pa Ovuku Zodani pa popoa Qileadi sapu sa popoa tadi na tie Amoraiti tatasana. ⁹ Sari na tinoni Amoni ba karovia sa Ovuku Zodani meke razai sari na butubutu Ziuda, Benisimane, meke Iparemi. Ke koa pa tinasuna lavata sa butubutu Izireli.

¹⁰ Ke kabo alili la koe Zihova sari na tinoni Izireli meke zama, "Ke Zihova mami Tamasa, ele tavete va

†† 9:53 2 Samuela 11:21

sea atu si gami koa Goi meke va karigo gami, meke vahesi gami sari na tamasa Beolo.”

¹¹ Guahe sa inolana sapu zama nia e Zihova koa rini, “Sari na tinoni Izipi, Amoraiti, Amoni, Pilisitia, ¹² meke Saedoni, Amaleki, meke sari na tinoni Maonaiti, si nonovala sisigiti gamu pa toতো ele hola, meke kabo alili mae koa Rau si gamu meke harupu gamu Rau koa rini. ¹³ Ba korapa va kariau tugo gamu meke vahesi gamu sari na votivotiki tamasa, ke lopu kaqu harupu pule gamu Rau si gamu. ¹⁴ Mi kabo alili la koari na tamasa beku saripu ele vizati gamu. Pude arini kaqu harupu gamu pa toতো tinasuna.”

¹⁵ Ba zama koe Zihova sari na tinoni Izireli, “Ele tavete va sea si gami. Ke Mamu tavetia, gua sapu hiva nia Goi, ba tepa va tatarue atu si gami koa Goi, Mamu harupu gami pa rane ninoroi.” ¹⁶ Meke huara pani rini sari na dia tamasa tadi na tie karovodi, meke vahesia rini se Zihova, ke tataruni Zihova sari na tinoni Izireli koari na dia tinasuna.

¹⁷ Va namanama sa qeto minate tadi na tinoni Amoni meke la varigara si arini pa popoa Qileadi. Sa qeto minate tadi pa Izireli si la varigara pa Mizipa pa popoa Qileadi. ¹⁸ Meke vari nanasi vasina sari na tinoni, meke sari na koimata tadi na butubutu Izireli, “Esei kaqu koimatani gita, pude razai sari na tinoni Amoni? Sa tie asa, si kaqu na koimata koari doduru tie pa Qileadi,” gua si arini.

11 Se Zepita, sa tie varane, sapu na tie pa popoa Qileadi, si na tuna koreo keke maqota, meke se Qileadi sa tamana. ² Ba koadia pule kaiqa tuna koreo sa nana barikaleqe soti sa tamadia, meke sipu tie nomadi si arini, si hitu ososo nia rini se Zepita pude taloa pa dia vetu meke rizu pa seu. Zama si arini koasa, “Agoi si lopu kaqu vagia keketona koari na tinago tanisa tamamami. Na tuna koreo keke votiki barikaleqe si goi,” gunia rini. ³ Ke taluarae si asa koari na tasina meke la koa pa popoa Tobi, osolae varigara koasa si kaiqa tie golovehodi, meke lulia.

⁴ Sipu hola kaiqa toতো, si varipera la koari pa Izireli sari tinoni Amoni. ⁵ Totoso ta evana sapu gua asa si la pude turana pule mae nia rina koimata pa Qileadi pa popoa Tobi se Zepita. ⁶ Zama si arini koasa, “Mae mamu koimatani gami, pude boka razai gami sari na tinoni Amoni,” gua. ⁷ Olanā se Zepita, “Ele kanau meke hitu ososo nau gamu pude luaria sa vetu tanisa tamaqu. Na vegua pa toতো kamo gamu na tinasuna kamahire si hiva mae vagi au gamu?” gua si asa.

⁸ Meke zama si arini koe Zepita, “Lokari, kekere pule mae igo mo gami si goi kamahire, sina hiva nigo gami, pude luli gami, mu razai sari na tinoni pa Amoni. Agoi mo si kaqu na mami koimata koari doduru tie pa popoa Qileadi,” gua si arini.

⁹ Zama la koa rini se Zepita, “Be turana pule nau gamu pude razai sari na tinoni pa Amoni, meke toka nau e Zihova meke tava kilasa si arini, si kaqu na mia koimata si rau?” gua.

¹⁰ Olanā si arini, “Uve, va egoa gami. E Zihova mo sa nada vina sosode.” ¹¹ Ke luli la i Zepita sari na koimata

tadi pa popoa Qileadi, meke va koimata ia rina tinoni si asa. Zama puleni e Zepita sari na nana zinama, sipu koa si asa pa Mizipa, pa kenuna e Zihova.

¹² Beto asa, si garunu la zinama koa sa banara tadi na tie Amoni se Zepita, meke zama guahe: “Nasa sari na mua ninominomi mae koa gami? Na vegua ke kana ia goi sa mami popoa?”

¹³ Olanā sa banara pa Amoni, “Totosona sapu mae gua pa popoa Izipi sari na tinoni Izireli, si mae vagia rini sa qua pepeso, podalae koasa ovuku Amoni, meke kamo la gua koasa Ovuku Zaboki meke Ovuku Zodani. Kamahire tugo mamu va pule maei pa binule,” gua si asa. ¹⁴ Olanā pulea Zepita sa zinama tanisa banara tadi na tinoni pa butubutu Amoni, ¹⁵ koari na zinama gua hire: “Lopu hinokara sapu vagia Izireli sa pepeso tadi pa Moabi babe sa pepeso tamugamu na tie Amoni.

¹⁶ Ba gua tu he sapu ta evana: Totosona sipu taluarae pa popoa Izipi sari na tinoni Izireli, si ene gua pa korapa qega meke la gua pa raratana koqu lavata pa Aqaba meke kamo la gua pa Kadesi si arini. ¹⁷ Beto asa si garunu la zinama si arini koasa banara pa Edomu meke tepa vina malumu si arini, pude ene karovo la gua pa nana popoa. Ba lopu va egoi sa banara pa Edomu si arini. Tepa la tugo koasa banara pa Moabi si arini. Ba lopu va malumi tugo sa pude ene karovo la gua pa nana popoa. Gua asa, ke koa mo pa Kadesi sari na tinoni Izireli. ¹⁸ Beto asa, si hoda la ia rini sa dia inene pa korapa qega, meke ene likohae nia rini sa

popoa Edomu meke sa popoa Moabi. Ene gua pa kali gasa rimata meke va turu ipi si arini pa kali la koasa Ovuku Anoni. Lopu nuquru si arini koasa pinaqaha popoa Moabi sina sa Ovuku Anoni si na volosona sa popoa Moabi. ¹⁹ Meke garunu la zinama si arini koe Sihoni, sa banara tadi na tie Amoraiti, koasa vasileana Hesiboni, meke tepa vina malumu si arini koasa, pude ene karovo la gua pa korapana sa dia popoa soti. ²⁰ Ba lopu va malumi tugo Sihoni si arini. Ba varigara nia tu Sihoni sa nana qeto minate lavata, meke la aqa pa Zahazi pude razai sari na tinoni Izireli, gua. ²¹ Ba se Zihova, sa Tamasa tadi na tinoni Izireli, si va mataqari sari na tinoni Izireli meke va kilasi rini sa qeto minate te Sihoni. Gua asa, ke vagi ri na tinoni Izireli sari doduru popoa tadi na tinoni Amoraiti pu koadi vasina.

²² Meke koa ia rini sa doduruna sa kali popoa Amoraiti, podalae pa ovuku Anoni pa kalina tata pa Moabi meke kamo la pa Ovuku Zaboki pa kali la gua pa kopi Qaleli, meke podalae koasa qega pa kali gasa rimata meke kamo la gua pa kali lodu rimata pa Ovuku Zodani. ²³ Ke lopu sari na tinoni Izireli si hadu taloani sari na tinoni Amoraiti, ba e Zihova sa Tamasa tadi pa Izireli tu.

²⁴ Lopu kaqu boka vagi pulea gamu sa pepeso asa, ba mamu kopuni mo gua sapu ponini gamu sa mia tamasa Kemosi koa gamu. Ba gami si kaqu kopu betoni sari doduru tinona sapu vagi ponini gami e Zihova sa mami Tamasa. ²⁵ Vegua, balabala ia gamu, sapu leana si gamu hola nia se Balaki, tuna koreo Zipora, sa banara tadi pa Moabi? Koa bule si asa koari

na tinoni Izireli. Vegua, hite varipera mae si asa koa gami? ^{†26} Ura ka neta gogoto vuaheni si koa ia ri na tinoni Izireli sa popoa Hesiboni meke Aroere, meke sari na vasileana nomadi pa vari likohaedi, meke sari doduru vasileana lavata pa taqelena sa ovuku Anoni. Na vegua ke lopu vagi puleni goi si arini koari doduru toতোসো arini? ²⁷ Lokari, lopu tavetia rau si keke sinea koa goi. Sea si goi sapu hiva varipera koa rau. Zihova mo kote pitua. Asa mo telena kote vizatia pa varikorapada gami na tinoni Izireli meke gamu na tie Amoni." ²⁸ Ba korona avosia sa banara pa Amoni sa zinama sapu mae guana koe Zepita.

²⁹ Meke sa niniranira maqomaqona e Zihova si mae koe Zepita. Meke topue ene la gua pa korapa popoa Qileadi, meke Manase, meke pule mae gua pa Mizipa pa popoa Qileadi, meke hola la gua pude raza la i sari na tinoni Amoni si asa. ³⁰ Meke va tatara se Zepita koe Zihova, "Be poni nau Goi Zihova sa minataqara koari na tinoni Amoni, ³¹ si kaqu va vukivukihhi va uququ nia rau, guana vinariponi, gua sapu kaqu vura kekenu mae pa qua vetu meke tutuvau, pana pule mae rau koasa vinaripera. Kaqu ponigo rau si asa koasa vina vukivukihhi."

³² Ke karovia Zepita sa ovuku, pude la varipera koari na tinoni Amoni, meke va mataqaria e Zihova si asa.

³³ Seke va matematei sa si arini podalae pa Aroere, kamo la gua koasa popoa pa vari likohaena Miniti. Ninaedi ri doduru, si ari ka hiokona puta vasileana lavata, meke kamo la gua tu pa Ebolo Keramimi. Hola sa vina mate tie, meke tava kilasa koari na tinoni Izireli sari na tinoni Amoni.

Sa Tuna Vineki e Zepita

³⁴ Sipu pule la pa nana vetu se Zepita pa Mizipa, si pekapeka tabarini sa tuna vineki, meke vura mae pa nana vetu meke tutuvia si asa. Asa mo sa tuna titekena. ³⁵ Sipu dogoria tugo sa, si daku rikati sa sari nana poko pa tinalotaña meke zama, "Kei tuqu! Lodu mate sa buloqu! Na vegua ke agoi tu si va sigitau? Ura ele zama nia tu rau sa vina tatara nabuna koe Zihova, meke lopu kaqu boka va kari pulea rau si asa!" ^{††}

³⁶ Zama sa tuna vineki, "Be ele zama va tatara si goi koe Zihova, si mamu tavetia, gua sapu hiva nia goi koa rau. Ele toka nigo e Zihova si goi koari na mua kana, sari na tinoni Amoni. ³⁷ Ba tepa igo rau tamaqu, mamu va malumau, maqu tavetia sapu guahe: Mu poni nau karua sidara, pude maqu luli la mae i sari na qua baere koari na toqere, pude qu kabo turani pa tinalotaña; ura na vineki vaquraqu hola, meke kaqu mate si rau sipu lopu ele varihaba si rau," gua si asa. ³⁸ Meke tozi nia sa pude la, meke garunu taloa nia sa koari karua sidara si asa. Meke topue sage turanae koari nana baere si asa, koari na toqere meke vari kabokaboi pa tinalotaña, ura kaqu loke loana, meke mate, meke loke tuna tugo si asa. ³⁹ Hola karua sidara si pule mae koasa tamana si asa. Va tabea sa gua sapu ele va tatara nia sa koe Zihova; vineki vaqura sapu loke

tuna meke mate. Asa sa pinodalaena sa hahanana tadi na tinoni Izireli, ⁴⁰ sapu sari na vineki vaqura pa Izireli, si hoke vura taloa ka made rane koari doduru vuaheni, pude kabo talotaña nia sa tuna vineki e Zepita pa popoa Qileadi.

Zepita meke Iparemi

12 Va namanama sari na tinoni pa butubutu Iparemi pude varipera; karovia rini sa Ovuku Zodani meke la pa Zaponi meke zama la koe Zepita, "Na vegua ke lopu tepa gami goi pude luligo, meke karovia goi sa voloso meke la varipera koari na tinoni Amoni? Kaqu sulu gore nia gami pa batumu sa mua vetu!" gua si arini.

² Ba zama la koa rini se Zepita, "Na vinari kakatorae lavata si evaña ri na qua tinoni meke sari na tinoni pa Amoni. Meke ele tepa atu gamu tu rau pude tokani gami. ³ Sipu gilania rau sapu lopu boka si gamu, si lopu ruritia rau sa qua tinoa, ba karovia mo rau sa voloso meke la varipera koa rini, meke va mataqarau e Zihova si rau. Ke pude vegua, ke mae tu si gamu pude mae varipera koa rau kamahire?" ⁴ Meke tioko varigarani Zepita sari doduru tie pa popoa Qileadi, meke razai rini sari na tie pa butubutu Iparemi, meke va kilasi rini. Zama sari na tie pa popoa Iparemi, "Gamu na tinoni Qileadi si na tie karovo mia pa popoa Iparemi meke Manase, na tie govete mia mo pa popoa Iparemi si gamu," gua. ⁵ Pude lopu va kakalopuhu taloa i sari na tinoni Iparemi gua, si tuqe vagi ri na tinoni Qileadi sari na vasidi karokarovoana koasa Ovuku Zodani. Pana hiva govete karovo sari na tinoni Iparemi, si kaqu tepa vina malumu si arini pude karovo. Kaqu nanasa guahe koa rini sari na tie Qileadi: "Na tie Iparemi si goi?" Be olaña guahe si asa, "Lokari", gua, ⁶ si kaqu tozi nia rini si asa, pude zama "Shiboleti". Ba be zama si asa "Siboleti," gua, si kaqu tuqe vagia rini si asa koa keke ri na karokarovoana koasa Ovuku Zodani, meke va matea vasina, ura lopu boka poza valeania sa sa pozapoza. Koasa toতোসো asa, si ari ka made navulu rua tina tie pa Iparemi si va matei rini.

⁷ Ka onomo vuaheni, si koimata nia Zepita sa butubutu Izireli, osolae mate meke ta pomunae si asa pa nana vasileana pa popoa Qileadi.

Ibizani, Eloni, meke Abidoni

⁸ Pa mudina sipu mate se Zepita, si e Ibizani pa popoa Betilihema si koimata nia sa popoa Izireli. ⁹ Ka tolonavulu puta tuna koreo, meke ka tolonavulu puta tuna vineki tugo si asa. Va habani sa koari na votivotiki butubutu sari doduru tuna vineki, meke gua tugo sari na tuna koreo, meke turana maeni rini sari na vineki maedi koari na votivotiki butubutu. Koimata nia Ibizani sa butubutu Izireli ka zuapa vuaheni, ¹⁰ meke mate si asa, meke ta pomunae pa Betilihema.

¹¹ Pa mudina sipu mate se Ibizani, si e Eloni pa popoa Zeboloni si koimata nia sa popoa Izireli, ka manege puta vuaheni. ¹² Beto hoi, si mate si asa, meke

ta pomunae pa Aizaloni koasa kali popoa pa Zeboloni.

¹³ Pa mudina Eloni, si e Abidoni, sa tuna koreo e Hileli pa popoa Piratoni, si koimata nia sa popoa Izireli. ¹⁴ Ka made ṅavulu puta sari na tuna koreo, meke ari ka toloṅavulu puta sari na tudia ri na tuna koreo hire, meke ka zuapa ṅavulu puta doṅ'ki si hoke hakei rini. Ka vesu vuaheni si koimata nia Abidoni sa popoa Izireli. ¹⁵ Mate si asa meke ta pomunae pa Piratoni koasa kali popoa pa Iparemi, koari na toqetoqere pa popoa Amaleki si asa.

Sa Pinodo te Samusoni

13 Ego, tavete va kaleana pule la koe Zihova sari na tinoni Izireli, ke va malumi e Zihova sari na tinoni Pilisitia pude koimatani si arini ka made ṅavulu puta vuaheni.

² Koasa totoaso asa si koa nana si keke tie pozana e Manoa koasa vasileana pa Zora. Na gore mae guana koasa butubutu te Dani si asa. Meke sa nana barikaleqe si tige, ke lopu boka vagi koburu si asa.

³ Mae koasa sa mateana te Zihova meke zama, "Namu lopu boka vagi koburu si goi, ba kote lopu sana aritiana nia goi, meke kaqu podoa goi si keke koburu koreo. ⁴ Namu lopu kaqu napo vasi vaeni babe na bia, babe henai kaiqa ginani saripu lopu tava malumudi pude henai, ⁵ meke pa mudina sipu ele podo sa tumu koreo, si namu lopu kaqu kotoa goi kaluna si asa, ura koasa rane sapu podo sa si kaqu tavamadi meke ta vala koe Tamasa si asa, guana Naziraiti. Meke kaqu podalae tavetavete si asa pude harupi sari na tie Izireli koari na tinoni Pilisitia." †

⁶ Meke topue sa barikaleqe meke la tozi nia sa sa loana, "Keke tie te Tamasa si ele mae koa rau meke variva matagutu sa dinonona guana mateana te Tamasa si asa. Meke lopu nanasia tugo rau sapu pavei mae guana, meke lopu tozi nau tugo sa sa pozana. ⁷ Ba tozi nau mo sa sapu kote aritiaqu si rau meke kote podoa rau si keke tuqu koreo. Meke tozi nau tugo sa sapu lopu kaqu hite napo vasi vaeni babe na bia babe hena vasi ginani sapu lopu tava malumudi ††, sina kaqu tava madi sa tuqu meke kaqu ta vala koe Tamasa guana keke Naziraiti ‡ pa doduruna sa nana tinoa sipu toa si asa, gua."

⁸ Meke varavara la koe Zihova se Manoa, meke zama, "Ke Zihova, Mu va malumu maea sa tie, sapu ele garunia Goi pude pule mae koa gami, pude mae va tumatumaeni gami sapu na sa si kaqu tavetia gami, pana podo sa koreo," gua.

⁹ Va tabea e Tamasa sapu gua tepa ia Manoa, meke pule mae sa nana mateana koasa barikaleqe sipu korapa habotu nana si asa pa korapa inuma. Meke sa loana se Manoa si lopu koa turaṅae koasa. ¹⁰ Ke

tuturei haqala la tozi nia sa si asa, "Dotu! Sa tie sapu mae koa rau rane lahe, si ele pule mae nana tugo koa rau."

¹¹ Meke gasa turu se Manoa meke lulia sa sa loana, meke la nanasia sa sa tie, "Agoi sa tie sapu zama koasa qua barikaleqe?" Meke olaṅa si asa, "Uve, arau mo," gua si asa.

¹² Meke zama la koasa se Manoa, "Ego, pana hinokara sari na mua zinama, si nasa si kaqu tavetia sa koreo. Kote vegugua sa nana tinoa, na tinavete?"

¹³ Meke olaṅa la koasa sa mateana te Zihova, "Kaqu taveti nana sa loamu sapu gua ele tozi nia rau koa sa pude taveti. ¹⁴ Namu lopu kaqu hite hena ia sa si keketona sapu mae koasa vua vaeni, namu lopu kaqu napoa sa sa vaeni babe na bia, babe kaiqa ginani sapu ta hukata pude henai. Kaqu taveti sa mua barikaleqe sari doduru gua pu ele tozi nia rau koasa pude taveti."

¹⁵⁻¹⁶ Lopu gilania sa sapu na mateana te Zihova si asa, ke zama la koasa se Manoa, "Hiva nigo gami pude aqa paki, osolae kina ponigo gami si keke qoti vaqurana." Meke olaṅa la ia sa mateana te Zihova si asa, "Be aqa paki si rau, ba lopu kaqu hena ia rau sa gemi ginani. Babe hiva va namaia gamu si asa, si mamu va uqua pude tana vina vukivukihi la koe Zihova," gua sa mateana. ¹⁷ Meke olaṅa se Manoa, "Mu tozini gami sa pozamu, pude mami va lavatigo pana gorevura sari na mua zinama," gua si asa. ¹⁸ Meke nanasa la ia sa mateana si asa, "Pude vegua ke hiva gilania tu goi sa pozaqu? Na pozapoza variva magasana si asa," gua si asa. ††¹⁹ Ke vagia Manoa si keke qoti vaqurana meke kaiqa kiko huiti meke va vukivukihi lani sa koe Zihova koasa hope patu, meke tavetia Zihova si keke tinavete variva magasa. ²⁰⁻²¹ Meke sipu huruṅu sage sa nika koasa hope, si dogoria ri Manoa meke sa nana barikaleqe sa mateana te Zihova sapu sage toṅoto la pa maṅauru pa korapana sa huruṅu. Meke tiqe gilania Manoa sapu sa tie hie si na mateana te Zihova meke kokotuṅu gore pa pepeso se Manoa meke sa nana barikaleqe. Beto asa si namu loke mateana si dogoro pulea ri karua. ²² Meke zama la koasa nana barikaleqe se Manoa, "Namu kote mate si gita kara, sina dogoria gita sa Tamasa!" gua si asa. ²³ Ba olaṅa la koasa sa nana barikaleqe, "Be hiva va mate gita e Zihova si gita, si lopu kaqu vagi sa sari nada vinariponi, meke lopu kaqu va dogoroni gita sa sari doduru pu gua hire, babe tozini gita sari na tinonona pu avosi gita." ²⁴ Beto hoi si podoa sa barikaleqe si keke tuna koreo. Meke poza nia Samusoni sa si asa. Meke noma sage sa koburu meke mana nia e Zihova si asa. ²⁵ Meke podalae tavetavete sa Maqomaqona e Zihova koe Samusoni, sipu koa si asa koasa vasina koa varigara sari na ipi tadi na tie pa butubutu Dani pa vari korapadi ri karua vasileana pa Zora meke Esitaolo.

Sa Vinarihaba te Samusoni

14 Keke rane si ene gore la pa Timina se Samusoni, meke dogoria sa vasina si keke vineki

†† 13:18 Zen 32:29

† 13:5 Nab 6:1-5 †† Lopu tava malumudi si na ginani bonidi pa tinarae te Tamasa. Mi doṅo la pa Liv 11:1-8. ‡ Na tie Naziraiti, sa ginuana sina tie tava madina koe Tamasa pude nabulu nia. Lopu kaqu naponapo si asa, lopu kaqu koto kaluna meke lopu kaqu henai sari na ginani bonidi pa doduruna sa nana totoaso madina. Mi doṅo la pa Naba 6:1-21.

Pilisitia. ² Meke sipu pule la pa nana vetu si asa, si tozi nia sa sa tamana meke sa tinana, "Keke vineki Pilisitia si dogoria rau koa nana pa Timina, meke hiva nia rau, la mamu va toŋoto mae nia, na hiva haba ia rau si asa."

³ Ba nanasia ri karua tiatamana si asa, "Na vegua ke hiva la hata mua barikaleqe tu koari na tie huporo pa Pilisitia si goi? Vegua, lopus boka vagia mo goi si keke vineki koari na tie pa nada butubutu soti?" Ba olaŋa la koasa tamana se Samusoni, "Asa tugo si hiva nia rau pude va toŋoto mae nia gamu, sina hiva nia rau si asa."

⁴ Lopu gilania ri karua tiatamana sapu e Zihova tu hiva vata evaŋia koasa sapu guahe, sina korapa hata ia e Zihova si keke lolomo leana pude va kilasi sari na tinoni Pilisitia. Pa tofoto hie si ta kopue mo koari na tinoni Pilisitia sa butubutu Izireli.

⁵ Ke luli gore turaŋia ri karua tiatamana se Samusoni meke la pa Timina. Meke sipu ene gua pa korapa inuma vaeni sari kasa, si avosia Samusoni sa kurumuna keke laione noma vaqurana sapu korapa ene nono mae koasa. ⁶ Meke hinoqa va ŋiŋira ia e Zihova se Samusoni, meke va matea sa sa laione pa limana soti. Daku luraia sa sa tinina gunia mo sa tuna qoti. Ba lopu hite tozi vura nia sa koari karua tiatamana sapu gua tavetia sa.

⁷ Meke tiqe la vivinei se Samusoni koasa vineki, meke hiva nia sa si asa. ⁸ Meke sipu hola kaiqa rane si pule la se Samusoni pude haba ia sa vineki. Meke koasa nana inene la pa siraŋa si paza la ia sa sa laione sapu ele va matea sa, meke magasa nia sa sapu koa ia tu na zipale sa korapana sa laione matena. ⁹ Meke gepi vura nia sa sa zipale meke hena tokelia sa koasa nana inene. Sipu kamo la koari karua tiatamana si asa, si poni sa koari karua si kaiqa meke hena i rini. Ba lopu tozini sa sapu vagi nia sa pa korapana sa laione matena sa zipale asa.

¹⁰ Meke kamo la pa vetu tanisa vineki sa tamana Samusoni meke va tanaia Samusoni sa ginani vasina. Asa sa hahanana tadi na tie varihaba. ¹¹ Meke sipu dogoria rina tinoni Pilisitia si asa, si garuni rini sari ka toloŋavulu puta tie vaqura pude koa turaŋia si asa.

¹² Meke zama la koa rini se Samusoni, "Maqu tozini gamu keke zinama va padapadae. Be boka tozi nau gamu sa ginuana koari ka zuapa rane koasa tofoto inevaŋa si kaqu ponini gamu rau ka toloŋavulu puta poko lineni, meke ka toloŋavulu puta poko doduru.

¹³ Be lopu boka tozi nau gamu sa ginuana, si gamu kaqu poni nau si arini," meke zama si arini, "Tozini gami sa zinama va padapadae, pude mami avosia."

¹⁴ Meke zama si asa,

"Koa sa sapu ganigani si vura mae sapu kote gania. Koa sa sapu ŋiŋira si vura mae sapu lomosohola." Beto mo sari ka ŋeta rane ba lopu boka zama vura nia rini sa ginuana sa zinama asa.

¹⁵ Koasa vina made rane si zama la koasa barikaleqe te Samusoni si arini. "Mu sekesekei nia sa mua palabatu pude tozini gami sa guguana sa zinama. Be

lopu tavetia goi, si kote sulua gami sa vetu tanisa tamamu, meke kaqu sulu turaŋaeni gamu vasina si gamu! Ruvata gami gamu kara, pude va malaŋa gami," gua?

¹⁶ Ke topue kabokaboa sa barikaleqe meke la koe Samusoni meke zama, "Namu lopu tataru nau goi si rau! na kanau mo goi! Tozia goi koari na turaŋa si keke zinama, meke lopu tozi nau goi sa ginuana!" Meke zama se Samusoni, "Arau ba lopu tozini tugo sari na tiatamaqu. Pude vegua ke kote tozi nigo tu rau," gua si asa. ¹⁷ Kobo lamo sa barikaleqe pa dodurudi ri ka zuapa rane koasa inevaŋa. Ba koasa rane vina zuapa si tozia mo Samusoni koasa sa guguana sa nana zinama sina mabo nia sa si asa. Meke tozini sa barikaleqe sari na tinoni Pilisitia. ¹⁸ Ke koasa boŋina sa rane vina zuapa sipu lopu ele puta se Samusoni pa nana lose, si zama la koasa sari na tinoni koasa vasileana lavata sana.

"Nasa sapu boka lomosohola nia sa zipale?

Meke nasa sapu ŋiŋira hola nia sa laione?"

Meke olaŋa se Samusoni, "Be lopu vivinei si gamu koasa qua barikaleqe kekeŋoŋo guana ele tavetavete nia gamu sa qua bulumakao mamaqota pude lelete, si lopu kaqu ele gilania gamu sa inolaŋana kamahire."

¹⁹ Meke hinoqa mae sa ŋiniraŋira tanisa Maqomaqona e Zihova meke va ŋiŋira ia si asa, meke ene gore la si asa pa Asikeloni, meke la va matei sa vasina sari ka toloŋavulu puta tie, meke vagi sa sari na dia poko meke valani koari na tie pu tozia guguana sa nana zinama. Beto asa si pule nana pa nana vetu, bugoro sisigiti nia sa sapu gua ta evaŋa. ²⁰ Meke sa tamana sa nana barikaleqe si vala nia sa sa barikaleqe koa sa tie pu turu turaŋia se Samusoni pa nana vinarihaba.

Sa Tinubehe te Samusoni

15 Ego, sipu ele hola kaiqa rane si ene la hopiki nia Samusoni sa nana barikaleqe pa tofoto pakepakete huiti. Paleke ponina sa si keke tuna qoti. Meke tozi nia sa sa tamana sa barikaleqe, "Hiva la dogoria rau sa qua barikaleqe pa nana lose," gua.

Hiva puta turaŋia sa, ba lopu va malumia sa pude nuquru la si asa. ² Meke zama ia sa tamana se Samusoni, "Namu va hinokaria rau sapu etulu pania goi si asa, ke vala nia rau koasa mua baere si asa. Ba sa tasina mudina si leleana hola, ke kote boka vagia goi si asa, pude na hinobena."

³ Meke zama se Samusoni, "Kamahire si namu loke tie boka zutu au koasa tinavete sapu kaqu tavete la nia rau koari na tinoni Pilisitia." ⁴ Tuqe vagi sa si ka ŋeta gogoto pokese karukarua koari hopeke tofoto. Meke pusi ruruai sa pikutudi meke vekoni katukatuana nika sa. ⁵ Meke tiqe va katuni nika sa si arini, meke va taloa lani sa koari na inuma huiti tadi na tinoni Pilisitia. Meke lopu tale sari na huiti saripu ele ta paketedi si sului sa, ba sari na huiti saripu korapa toadi koari na inuma. Meke gua tugo sari na inuma vaeni na huda olive. ⁶ Meke sipu nanasa nia rina tinoni Pilisitia sapu

esei si tavetia sapu gua asa, si gilania rini sapu e Samusoni mo tavetia si asa. Sina sa roana, sapu sa tie pa Timina, si vala nia koa ke baere te Samusoni sa nana barikaleqe. Gua asa ke la sari na tinoni Pilisitia meke sulu va matea sa barikaleqe meke gua tugo sa tamana.

⁷ Meke tozini Samusoni si arini, "Koa gua sapu tavete gua asa si gamu koa rau, si lopu kaqu betoni gamu rau osolae pahukia rau sa mia gale sapu tavete mae nia gamu koa rau." ⁸ Meke raza va kalekaleani na va matei sa si sokudi. Beto asa si la koa nana koa keke bae patu koasa tabahoara pa Etami si asa.

Va Kilasi Samusoni sari na Tinoni Pilisitia

⁹ Meke mae varigara pa popoa Ziuda sa qeto minate tadi na tinoni Pilisitia, meke rapatia rini sa vasileana nomana pa Lehi. ¹⁰ Meke nanasi rina tinoni pa Ziuda si arini, "Na vegua ke mae rapatani gami tu gamu?" Meke olaña si arini, "Mae si gami pude pusi vagia se Samusoni, pude mami tavete hobea koasa sapu gua tavetia sa koa gami," gua si arini. ¹¹ Ke topue la pa bae patu koasa tabahoara pa Etami sari ka neta tina tinoni pa Ziuda, meke la zama ia rini se Samusoni, "Vegua, lopu gilania tu goi sapu sari na tinoni Pilisitia si koimatani gita si gita? Nasa si tavetia goi koa gita?" Meke olaña se Samusoni, "Arau si tavetia mo koarini sapu gua tavete mae nia rini koa rau," gua si asa.

¹² Meke tozi nia rini, "Sapu mae nia gami tani si pude mae pusi vagigo, pude mami vala nigo koa rini si goi," gua si arini. Meke zama se Samusoni, "Mamu zama tokotokoro mae koa rau sapu lopu kaqu va mate au gamu si rau," gua si asa.

¹³ "Leana," gua si arini, "Kote pusigo mo gami meke vala nigo koa rini. Ba lopu kaqu va matego gami," gua si arini. Ke pusi nia karua iku vaquradi rini si asa, meke turaña taloa nia rini koasa bae pa tabahoara si asa.

¹⁴ Meke sipu kamo pa Lehi si asa, si haqala nono mae koasa sari na tinoni Pilisitia, meke kukili na iraña nia rini si asa. Meke hinoqa mae sa ninirañira tanisa Maqomaqona e Zihova meke va ninira ia si asa, meke kumata guni mo na lozi ta suludi sa sari na iku saripu pusini rini koari na limana. ¹⁵ Meke dogoria sa si keke susuri ase don'ki; pudiki vagia sa si asa meke seke va mateni sa sari ka keke tina tie Pilisitia koasa susuri asa. ¹⁶ Meke kera guahe se Samusoni,

"Koaasa susuri ase don'ki si va mateni rau sari ka keke tina tie,

meke koasa susuri ase don'ki asa si varigarani rau sari na kobi tomate arini."

¹⁷ Beto asa, si gona pania sa sa susuri asa. Sa pozana sa vasina sapu ta evaña sapu gua asa si Ramati Lehi.

¹⁸ Meke memeha sisigiti se Samusoni, ke tepa la koe Zihova si asa meke zama, "Ele poni nau Goi sa minataqara lavata, meke kamahire si kote memeha mate si rau, mamu lopu va malumi sari na tinoni huporodi pa popoa Pilisitia hire pude va kilasau kamahire." ¹⁹ Meke va podakia e Tamasa si keke pou pa korapa pepeso pa Lehi, meke vura mae sa kolo.

Meke napo se Samusoni meke ninira pule si asa. Ke sa bukaha asa si ta pozae Hakore, meke korapa koa si asa kamahire pa Lehi.

²⁰ Meke koimata ni e Samusoni sari na tinoni Izireli koari ka hiokona puta vuaheni sipu kopu nia rina tinoni Pilisitia sa popoa.

La pa Vasileana Lavata pa Qaza se Samusoni

16 Keke rane si la koasa vasileana lavata tadi na tinoni Pilisitia se Samusoni. Meke tutuvia sa vasina si keke maqota, meke koa turaña sa pana boñi si asa. ² Gilania ri na tie pa Qaza sapu koa nana vasina se Samusoni. Ke la vari likohae nia rini sa vasina asa, meke doduruna sa boñi sana si pequ aqania rini si asa koasa sasadana sa vasileana lavata. Doduruna sa boñi si koa golomo na balabala guahe si arini! "Mada aqania osolae kamo va vaqavaqasa, mada va matea gana," gua. ³ Ba kamo mo korapa boñi si koa turaña sa sa maqota. Beto asa si topue la tuqe vagia sa sa sasada barana sa vasileana meke daku sage turañaeni sari na sasada, dedegere na loka, meke doduru pule, meke kokovara paleke lani sa pa seu koasa batuna sa toqere sapu tiro gore la pa vasileana lavata pa Heboroni.

Samusoni meke se Dilaela

⁴ Sipu hola sapu gua asa, si hiva hola nia e Samusoni si keke vineki pozana e Dilaela sapu koa pa lolomo pa Soreke. ⁵ Meke topue la koe Dilaela sari ka lima banara pa Pilisitia meke zama, "Mamu nanasa sekeseke nia se Samusoni pude tozi nigo sapu na vegua meke ninira hola si asa meke vegugua meke kaqu boka ninira hola nia gami meke va malohoria si asa, meke boka pusia. Kote hopehopeke ponigo gami keke tina keke gogoto poata siliva," gua si arini.

⁶ Ke zama la koe Samusoni se Dilaela, "Mu tozi nau ko sapu na sa si va ninira hola igo si goi. Be guana hiva va malohorigo ri kaiqa tie pude pusigo, gua. Vegua meke kaqu boka tavetia rini sapu gua asa?"

⁷ Meke olaña la ia Samusoni si asa, "Be ka zuapa iku vaquradi saripu lopu ele tava popadi si pusi nau rini, si kote malohoro gua tugo rina tie si rau," gua si asa.

⁸ Ke paleke lani rina banara tadi na tinoni Pilisitia koe Dilaela sari ka zuapa iku vaquradi toa saripu lopu ele tava popadi, meke pusini sa koe Samusoni si arini.

⁹ Meke kaiqa tie si ele va aqa vekoi sa pa keke kali lose, meke velavela si asa, "Samusoni! Mae hire sari na tinoni Pilisitia," gua si asa. Ba guni mo sa na lozi pitipitiana, sapu tiqu hitei mo na nika meke kumata sari na iku vaquradi, ke lopu boka gilania tugo rini sa ninirañira tomena koa sa.

¹⁰ Meke zama la koe Samusoni se Dilaela, "Do guana va evaña nau na tie pekipeki mo goi si rau, meke lopu tozi nau goi sa hinokara. Mu tozi nau sapu vegugua meke kaqu boka pusigo rina tie si goi," gua si asa.

¹¹ Meke zama la koasa si asa, "Be pusi nau iku vaquradi saripu lopu ele tavetaveteni rini, si kote malohoro gua tugo rina tie si rau," gua si asa.

¹² Ke vagi pulei pule Dilaela si kaiqa iku vaquradi meke pusia. Meke tiqe velavela si asa, "Samusoni sari na tie Pilisitia si korapa mae hire!" Na tome aqadi pa kali lose si arini. Ba kumata guni mo na lozi pitipitiana pa limana sa si arini.

¹³ Meke zama la koe Samusoni se Dilaela, "Na korapa va evaṅae nau guana tie pekipeki mo goi si rau, meke lopu tozi nau goi sa hinokara. Mu tozi nau sapu vegugua meke kaqu boka pusi igo rina tie si goi," gua.

Meke zama si asa, "Be ikui goi sari ka zuapa ikikue kaluqu, koa keke pitipitiana poko, mamu va nabu nia koa keke pini kalu ṅiṅirana, si kote malohoro gua tugo ri kaiqa tie si rau," gua si asa.

¹⁴ Hitehite va putaia Dilaela se Samusoni, vagi sa sari ka zuapa nana pitipitiana kalu, meke ikui sa sari na kaluna koa keke pitipitiana poko, meke kukili guahe: "Samusoni! Hire sari na tie Pilisitia korapa mae." Ba vaṅunu si asa meke daku rupahi sari na kaluna pu ta ilupae koasa pitipitiana poko.

¹⁵ Ke zama la koe Samusoni se Dilaela, "Nake tataru nau goi, gua si goi, ba lopu evaṅia goi sapu gua asa. Ka ṅeta totošo si ele vata evaṅa guni nau mo goi na tie pekipeki meke korapa lopu ele boka tozi nau tugo goi, sapu nasa si va ṅiṅira hola igo si goi?" gua si asa.

¹⁶ Meke lopu makudo nanasa la ia sa doduru rane si asa. Ke va duvilia na mabo nia sa sapu gua asa. ¹⁷ Ke pa vinabetona si tozi nia mo sa koasa barikaleqe sa hinokara. "Seunae gua sipu podo rau si namu lopu hite ta koto sa kaluqu. Na tava madiqu koe Tamasa pa hahanana tana Naziraiti si rau. Pana ta koto rau si kote taloa sa qua ṅiniraṅira meke kote malohoro gua tugo ri na tie si rau," gua si asa.

¹⁸ Meke sipu gilania Dilaela sapu tozi nia sa sa hinokara, gua, si garunu la nia sa sa inavoso koari na baṅara tadi na tinoni Pilisitia, meke zama guahe si asa, "Pule mae pule. Na ele tozi nau sa kamahire sa hinokara." Meke tiqe pule mae si arini. Paleki rini sari na poata. ¹⁹ Meke va puta ia Dilaela se Samusoni pa pudapudana, meke tiqe tiokia sa si keke tie, meke koto pani sa sari ka zuapa ikikue kaluna Samusoni, meke tiqe boka va malohoria sa si asa, sina lopu koa koasa sa ṅiniraṅira kamahire. ²⁰ Meke tiqe velavela se Dilaela, "Samusoni! Sari na tinoni Pilisitia si korapa mae hire!" Meke vaṅunu si asa meke balabala, kote ta rupaha mo si asa kekenoṅo gua tugo doduru totošo, gua. Ba lopu gilania sa sapu ele taluarae tu koasa se Zihova. ²¹ Meke mae tuqe vagia rina tie Pilisitia si asa meke lobiti rini sari na matana, meke sese la nia rini pa Qaza, meke pusi nia seni boronizi, meke va tavetavetia rini pude munamunala huiti pude tavete palava sipu koa si asa pa vetu varipusi. ²² Ba pa mudina sipu kotoa rini si asa si toqolo pule sari na kaluna.

Mate se Samusoni

²³ Meke varigara sari doduru baṅara tadi na tinoni Pilisitia meke tavetia rini sa dia vina vukivukihini vinalahesi la koasa dia tamasa Daqoni. Zama si arini, "Sa nada tamasa si ele va mataqara gita meke ponio koa gita se Samusoni sapu sa nada kana!" ²⁴ Meke sipu dogoria rina tie si asa, si vahesihesia rini sa dia tamasa, meke zama guahe, "Hiera sa tie sapu huaria sa nada popoa, meke soku hola koa gita si ele va matei sa. Ba sa nada tamasa si ponio koa gita sa minataqara meke va kilasia gita sa nada kana sapu se Samusoni!" gua si arini. ²⁵ Meke sipu qetu va hola si arini, si zama si arini, "Mada tiokia se Samusoni pude mae va avavoso na va dodogoro gita." Meke tioko vura nia rini pa vetu varipusi si asa meke vata evaṅae nia na tie va dodogoroana rini si asa, meke va turua rini pa varikorapadi ri karua dedegere nomadi. ²⁶ Meke zama ia Samusoni sa koreo sapu turaṅana sa, "Va tiqu nau sari na dedegere nomadi saripu zukana sa doduruna sa zelepade. Hiva turu kalavarae koarini si rau," gua si asa. ²⁷ Sa vetu lavata si siṅia rina tie na barikaleqe. Meke sari ka lima baṅara tadi na tinoni Pilisitia si somana beto. Meke ari ka ṅeta tina tie na barikaleqe si koa panaulu pa batu vetu. Korapa dodogoro koari na tinavete saripu evaṅi e Samusoni koa rini.

²⁸ Meke varavara la koe Zihova se Samusoni meke zama, "Kei Baṅara Zihova. Mu tataru nau, mamu balabalau. Mamu va ṅiṅira pule au keke totošo pule, pude koasa qua tinubehe pule koa rini, si kaqu lipui rau sari karua mataqu saripu ele lobiti pani rina tinoni Pilisitia," gua si asa. ²⁹ Meke tuqe kapae la i sa sari karua dedegere lavata saripu turu pa vari korapana sa zelepade. Sari karua dedegere mo hire si tuqe va ṅiṅira ia sa doduruna sa vetu. Meke nono na tupele varikalini sa sari karua dedegere lavata arini. ³⁰ Meke zama guahe si asa, "Mu va mate turaṅae nau koari na tinoni Pilisitia!" Meke podalae nono na tupele vala betoa sa pa nana ṅiniraṅira sari karua dedegere lavata, ke hoqa naqoti na vetu sari ka lima baṅara meke sari doduru tinoni pule. Meke koasa nana minate si soku hola si va matei sa, hola nia sipu korapa toana si asa.

³¹ Meke gore la sari na tasina, meke sari doduru turaṅana, meke paleke vagia si asa. Meke la pomunu nia rini pa varikorapadi ri karua vasileana lavata pa Zora meke Esitaolo, pa korapa lovuna e Manoa sa tamana. Ka hiokona puta vuaheni si koimatani e Samusoni sari na tinoni Izireli.

Sari na Beku te Maika

17 Koanana si keke tie, pozana sa si e Maika, meke koa si asa koari na toqetoqere tanisa butubutu Iparemi. ² Zama si asa, koasa tinana, "Avosia rau zama nia goi, sapu keke tie hikoi koa goi, sari ka manege eke gogoto poata siliva, meke leve nia goi sa tie

hikohiko asa. Hire sari na poata arini. Arau mo vagi si arini."

Zama sa tinana, "Mani mana nigo e Zihova si goi tuqu!" gua si asa. ³Vala puleni sa koasa tinana sari na poata, meke zama sa tinana, "Pude lopu ta gorei nia sa tuqu koreo sa tinalevei, si maqu va madi lani koe Zihova sari na poata; kaqu taveteni beku huda meke poko tamuni siliva. Meke kote vatu pule ni koa goi sari na poata siliva sapu ta pokoe koasa beku." ⁴Meke vala pulei sa koasa tinana si arini. Meke vagi sa sari ka karua gogoto poata siliva meke valani sa koari na tie tavetavete beku; peqoa rini sa huda meke tavete nia beku, meke poko nia siliva. Meke vekoa rini pa vetu te Maika.

⁵Se Maika hie, si tagoa keke nana vetu vahesihesiana. Kaiqa beku si taveti sa meke na poko hiamia hopena. Meke vizatia sa si keke koari na tuna koreo pude nana hiamia. ⁶Loketoṅa vina turu baṅara pa popoa Izireli koasa toroso asa. Doduru tie si tavetia mo gua sapu leana pa nana binalabala soti. †

⁷Koasa toroso asa, si koa nana si keke tie vaqura, sapu na tie Livae koasa vasileana nomana pa Betilihema pa popoa Ziuda. ⁸Meke taluarae si asa pa Betilihema, pude hata ia si keke vasina pude koa. Koasa nana inene, si mae koa pa vetu te Maika, koari na toqetoqere pa popoa Iparemi si asa. ⁹Meke nanasia Maika si asa, "Pavei mae guamu si goi?" gua si asa.

Olaṅa si asa, "Arau si keke tie Livae mae guaqu pa Betilihema pa popoa Ziuda. Korapa hata ia rau si keke vasina pude koa," gua si asa.

¹⁰Zama se Maika, "Mu koa koa rau. Mamu totoli toka nau meke agoi si kaqu na qua hiamia, meke kaqu ponigo rau ka manege puta poata siliva pa keke vuaheni, kaiqa poko, meke gemu ginani tugo." ¹¹Meke va egoa sa tie vaqura hie, pude koa koe Maika, meke ta evaṅae gua mo na tuna koreo si asa. ¹²Meke va turua Maika si asa, pude nana hiamia, meke koa pa vetu tanisa si asa. ¹³Zama se Maika, "Kamahire si tagoa rau si keke tie Livae pude na qua hiamia, meke gilania rau, sapu kaqu qetu nau e Zihova," gua si asa.

Maika meke sa Butubutu te Dani

18 Loke ṅati baṅara si koa pa Izireli pa toroso asa. Koari na rane arini, sa butubutu te Dani si korapa hata popoa, pude tadirini meke koa ia gua, ura lopu ele vagia rini si keke dia popoa soti pude koa ia, koari na butubutu Izireli. ²Ke vizati ri na tinoni, koari doduru tatamana, koasa butubutu te Dani, sari ka lima tie varane. Sari na tie hire si topuedi gua koari na vasileana pa Zora meke Esitaolo, meke tozini rini pude la piko paki nia sa popoa. Sipu kamo rini sa popoa toqetoqere pa Iparemi, si la koa paki pa vetu te Maika si arini. ³Sipu koa rini vasina si avoso gilania rini mamalaiṅina sa tie Livae vaqura, ke la nanasia rini si asa, "Nasa si tavetia goi tani? Esei turaṅa mae nigo tani?" ⁴Olaṅa si asa, "Ele variva toṅoti si gami kara

Maika, meke tabarau sa koasa tinavete pude nana hiamia," gua.

⁵Meke zama si arini koasa, "Mu tepa ia sa Tamasa be guana boka dogoria gami pa mami inene keke popoa pude koa ia," gua.

⁶Olaṅa sa hiamia, "Mamu la pa binule si gamu. Kaqu kopuni gamu e Zihova koasa mia inene hie," gua si asa.

⁷Ke taluarae sari ka lima tie meke la koasa vasileana nomana pa Laisi. La dogoria rini gua sa kinokoa tadirini sapu ta kopue va ṅiṅira guari na tinoni pa vasileana Saedoni. Koa valeana si arini, loke dia vinariperai, na vinari nominomie koari na tie; meke lopu ehaka nia rini si keketoṅa. Koa ilolae hola si arini koari na tinoni pa Saedoni meke loke dia ginugua koari na votiki tie. ⁸Sipu pule la pa Zora meke Esitaolo sari ka lima tie, si nanasi ri na turaṅadia si arini sapu nasa si boka dogoria rini koasa dia inene. ⁹"Aria," olaṅa gua si arini. "Mada la raza ia sa popoa pa Laisi. Ele dogoria gami sa popoa, meke leana hola si asa. Mada lopu koa hoboro tani meke loketoṅa tavetia gita; tuturei la mada vagia sa popoa. ¹⁰Pana la gita vasina, si kote dogoria gamu, sapu sari na tie si lopu kaqu va nonoga ia keketoṅa. Sa popoa si nomana hola, meke loke tie si kaqu qaganian si keketoṅa vasina, meke sa Tamasa si ponini gamu si asa."

¹¹Ke taluarae pa Zora meke Esitaolo, sari ka onomo gogoto tie pa butubutu te Dani, pude va namanama la pa vinaripera, gua. ¹²Ene sage la si arini, meke la varigara pa kali lodu rimata pa Kiriati Zearimi pa popoa Ziuda. Gua asa, ke korapa ta pozae na vinarigara te Dani sa vasina asa. ¹³Meke ene hola nia rini sa vasina asa, meke mae pa vetu te Maika, koasa popoa toqetoqere pa Iparemi.

¹⁴Meke sari ka lima tie pu ele piko nia sa popoa pa vari likohae nia sa vasileana Laisi, si zama la koari na turaṅadia, "Gilania tugo gamu sapu keke koari na vetu hire, si koa nana si keke beku huda, sapu ta pokoe siliva? Meke kaiqa beku pule, meke na poko hiamia hopena, si koadia vasina. Mi balabala ia gamu sapu gua leana pude kaqu tavetia gita." ¹⁵Ke nuquru la si arini pa vetu te Maika, vasina koa sa tie Livae, sa tie vaqura, meke nanasia rini, sapu vegua si asa. ¹⁶Ba sari ka onomo gogoto tie varipera pa butubutu Dani, saripu korapa kopu meke taṅini rini sari na dia tiṅitoṅa varipera, si korapa turu dia pa sasada bara. ¹⁷Nuquru toṅoto la pa korapa vetu sari ka lima tie piko, meke taṅini vagia sa beku huda, sapu poko ia na siliva meke sari kaiqa beku pule, meke sa poko hiamia hopena. Sa hiamia si korapa koa nana tu koari ka onomo gogoto tie varipera koasa sasada bara.

¹⁸Sipu vagi ri na tie pa korapa vetu te Maika sari na tiṅitoṅa hopedi, si nanasa la i sa hiamia si arini, "Nasa si tavetia gamu," gua si asa.

¹⁹Tozi nia rini si asa, "Mokomoko, lopu zama. Mae luli gami pude na mami hiamia meke na tamamami si goi. Nasa si leana hola koa goi, pude na hiamia tanisa keke butubutu pa korapana sa butubutu Izireli, babe

† 17:6 Zaz 21:25

tanisa keke tie koasa nana tatamana mo?" ²⁰ Qetu hola nia sa hiama sapu gua asa, ke paleki sa sari na tiñitoña hopedi meke luli la koa rini si asa.

²¹ Taluarae si arini, meke sari na dia koburu meke sari na dia pinausu kurukuru ñame meke sari doduru dia likakalae, meke ene kekenu la koa rini. ²² Sipu ele ene va seu si arini koasa vetu si tioki Maika sari na turañana, pude hadu luli la i, meke kamo rini, meke hiva varipera koari na tinoni pa butubutu Dani, ²³ meke kukili la si arini koa rini. Liñana sari na tie pa butubutu Dani meke nanasa la koe Maika, "Nasa si ta evaña sana? Pude vegua sa minate vinaripera lavata sana?" gua si arini.

²⁴ Olaña se Maika, "Pude vegua ke nanasa nia gamu, sapu nasa si gunia gami? Vagia gamu sa qua hiama meke sari na tamasa saripu taveti rau meke taloa! Loketoña sapu koa hola," gua.

²⁵ Zama sari na tie pa butubutu Dani koasa, "Padamu goi pude lopu zama pule nia si keketoña, na kote va bugori goi sari na tie hire meke raza gamu. Meke kote mate beto si gamu doduru, agoi meke sa mua tatamana." ²⁶ Meke sari na tie pa Dani si ene hola la tu. Gilania Maika sapu lopu ñinira holani sa si arini, ke kekere meke pule la pa nana vetu si asa.

²⁷⁻²⁸ Pa mudina sipu vagia ri na tinoni Dani sa hiama, meke sari doduru tiñitoña na beku saripu taveti Maika, si la raza ia rini si pa Laisi. Sa vasileana nomana sapu loke nana kana meke sari na tinoni si koa valeana koa sa pezara pa Betirehobi. Va mate betoi rini sari na tie pu koa vasina meke sulua rini sa vasileana nomana. Ba loke tie si koa pude harupi si arini, ura sa popoa Laisi si ilolae va seu koasa popoa Saedoni, meke loke dia ginugua hokara koari na votiki tie, meke kuri pulea ri na tinoni Dani sa vasileana nomana, meke koa koasa vasileana nomana si arini. ²⁹ Meke hobea rini sa pozapoza Laisi, meke poza luli nia koe Dani, sa tamadia pukerane, sapu sa tuna e Zekopi. ³⁰ Va turua ri na tinoni pa Dani sa beku pude vahesia, meke se Zonatani sa tuna Qesomu, sapu sa tuna sa tuna koreo e Mosese, si na dia hiama sapu tavetavete tokani sari na tinoni pa Dani. Sari nana sinage, si taveti sari na dia tinavete hiama koa rini, osolae ta raovo taloa pa seu sari na tinoni. ³¹ Sipu koa pa Saelo sa Ipi Hopena te Tamasa d, sari na tinoni pa Dani si vahesi sari na beku te Maika.

Sa Tie Livae meke sa Nana Barikaleqe Nabulu

19 Koari na rane la hiroi, sipu lopu ele tagoa Izireli si keke ñati bañara, si koa nana si keke tie Livae pa hiqohiqo koasa popoa toqetoqere pa popoa tanisa butubutu Iparemi. Vagia sa tie hie si keke vineki pa Betilihema, pa popoa Ziuda, pude nana barikaleqe nabulu, gua. ² Ba luara pania sa barikaleqe si asa meke pule la nana pa vetu tanisa tamana pa Betilihema, meke la koa ka made sidarana vasina si asa. ³ Meke luli mudi la ia sa nana palabatu si asa, pude tepa ososo nia, pude va pule maea koasa, gua. Sa nana nabulu meke karua don'ki si turañi sa, meke la kamo pa vetu

tanisa tamana sa vineki. Turañia sa vineki sa tie Livae meke va tukania sa koasa vetu tanisa tamana. Sipu dogoria sa tamana si asa, si va kamo qetuqetua sa si asa. ⁴ Ososo nia sa tamana sa barikaleqe nabulu pude koa paki. Ke koa ka ñeta rane si asa. Koa, henahena, na napo koasa boñina asa vasina, sari kara tamaloana. ⁵ Koasa munumunu rane vina made, si vañunu munumunu vaqavaqasa si arini, pude va namanama taloa. Ba zama sa tamana sa barikaleqe nabulu koasa tie Livae, "Henahena kekenu paki, pude ñinira, beto hoi mamu tiqe taloa," gua si asa.

⁶ Ke habotu sari karua tie meke hena na napo varigara. Beto asa, si zama sa tamana sa barikaleqe nabulu, "Leana, puta paki kohite boñi, mamu magogoso valeana," gua si asa.

⁷ Ba turu sa tie Livae pude topue gua, ba zama ososo nia sa tamana sa barikaleqe nabulu si asa, pude koa paki, gua, ke keke boñi pule si koa ia sa vasina. ⁸ Koasa rane vina lima, pana munumunu hokara, si podalae taluarae gua, si zama sa tamana sa barikaleqe nabulu, "Aqa mamu henahena paki, mamu tiqe topue kohite." Ke henahena paki sari karua tie.

⁹ Meke sipu hiva topue pule gua, sa tie Livae, meke sa nana barikaleqe nabulu, meke sa nabulu gua, si zama sa tamana sa vineki, "Dotu, ele tata boñi sa popoa, leana pude koa mo si gamu tani koasa boñi hie, mamu magogoso valeana. Vañunu munumunu hokara vugo, mamu topue la pa mia popoa," gua si asa.

¹⁰⁻¹¹ Ba sa tie Livae si korona puta pule vasina. Ke podalae ene si asa, meke sa nana barikaleqe nabulu, sa nana nabulu, meke sari karua don'ki saripu hake varikali rina vovoina likakalae. Na ele veluvelu sa popoa meke tata kamo rini si pa Zebusi sapu pa Zerusalem, meke zama la koasa palabatu sa nana nabulu, "Tata boñi sa popoa, mada noso paki tani, koasa vasileana lavata pa Zebusi," gua si asa.

¹²⁻¹³ Ba zama sa nana palabatu, "Lokari, lopu kaqu noso koasa vasileana lavata tani si gita; ura lopu na tie Izireli sari na tie tani. Kaqu ene hola si gita, meke ene va seu hite la, mada la puta pa vasileana Qibea babe Rama," gua si asa. ¹⁴ Ke ene hola nia rini si pa Zebusi meke ene la, meke sipu kamo rini pa Qibea, koasa kali popoa sapu tagoa sa butubutu te Benisimane, si lodu sa rimata. ¹⁵ Meke luaria rini sa siraña, meke nuquru la koasa vasileana pude koa vasina pana boñi. La si arini pa keke vasina varivarigarana tadi doduru tie, pa korapana sa vasileana meke habotu, ba loke tie turañi lani pa dia vetu si arini pude puta.

¹⁶ Sipu korapa koa vasina si arini, si ene tata la si keke barogoso sapu beto tavetavetena pa inuma koasa rane asa. Na koari na toqetoqere pa popoa Iparemi sa nana popoa, ba kamahire, si pa Qibea si koa si asa. Ba sa popoa asa si tanisa butubutu Benisimane. ¹⁷ Gilania sa barogoso sapu na tie maedi si arini koasa vasileana lavata, ke nanasi sa si arini, "Pavei mae gua mia si gamu? Meke pavei la mia gua?" gua si asa.

¹⁸ Olaña sa tie Livae, “Na ene mae gua mami pa Betilihema pa popoa Ziuda, meke korapa pule la pa mami popoa, sapu seu la gua koari na toqetoqere pa popoa Iparemi, meke hiva ene paki la si gami pa Ipi Hopena te Zihova, ba loke tie mae va kamo gami pa dia vetu. ¹⁹ Koadia hire gedi ginani sari na mami don'ki, meke na bereti na vaeni tamigami kasa; arau, sa qua nabulu, meke sa qua barikaleqe nabulu. Loketona si qagania gami,” gua sa tie Livae.

²⁰ Zama sa barogoso, “Mae pa qua vetu! Maqu kopuni gamu. Lopu leana pude koa pa vasina hie si gamu pana boñi.” ²¹ Ke turaña lani sa pa nana vetu si arini meke poni sa sari na don'ki, meke dalo va via i rini sari na nenedi meke henahena meke napo si arini.

²² Meke sipu korapa koa valeana dia, si hinoqa mae gedi koasa vasileana lavata sana sari na tie kaleadi, meke mae vari likohae nia rini sa vetu. Sekea rini sa sasadana sa vetu meke kukili la ia rini sa barogoso sapu ari nana vetu, “Va vura mae ia sa tie, sapu mae koa goi pa mua vetu. Hiva eko turaña gami si asa,” gua si arini. †

²³ Ba ene vura la pa sada sa barogoso, meke zama la koa rini, “Lokari, gamu kasa na qua baere! Lopu tavete va kaleana; na lopu leana sapu gua asa! Na tie maena pa qua vetu si asa. ²⁴ Dotu, hie sa nana barikaleqe nabulu meke sa tuqu vineki vaqurana. Maqu turaña vura maeni kamahire, mamu vagi, mamu tavetia gua sapu hivani gamu. Ba lopu tavete va kaleana gua asa koasa tie hie!” gua si asa. ²⁵ Ba korodia avosia ri na tie si asa. Ke vagi vura la nia pule sa tie Livae sa nana barikaleqe nabulu koa rini. Voriti ososo nia rini meke tavete va kaleana rini doduruna sa boñi osolae kamo munumunu, meke tiqe vata rupahia rini si asa.

²⁶ Pana munumunu vaqavaqasa si ene pule mae pa sasadana sa vetu tanisa barogoso sa barikaleqe, vasina koa sa nana palabatu, meke hoqa eko vasina si asa. Koa mo osolae rane sa popoa. ²⁷ Vanunu munumunu sa nana palabatu meke sipu tukelia sa sa sasada pude vura nana gua, si dogoria sa sa nana barikaleqe nabulu, korapa eko nana pa kenuna sa vetu, meke nadoro kamo la gua pa sasada sari limana.

²⁸ Zama la ia sa si asa, “Tekulu mada taloa” gua si asa. Ba lopu kulu si asa, sina ele mate. Ke ovulu vagia sa sa tinina, meke va hake pilivaratia sa pa mudina sa don'ki meke podalae ene la pa nana vetu. ²⁹ Sipu kamo si asa, meke la pa vetu, si la vagia sa si keke magu, meke magua sa sa tinina sa barikaleqe nabulu. Ka manege rua kukuru tinina si magu vagi sa, meke garunu lani, hopeke eke, koari ka manege rua butubutu Izireli.

^{††30} Sipu dogori ri doduru sapu gua asa, si zama si arini, “Namu lopu ele avoso nia gami si keke tinitonā sapu gua sana! Namu lopu ele ta evaņa si keketona gua asa seunae gua taluarae pa popoa Izipi sari na tinoni Izireli! Kaqu tavetia gita si keketona! Nasa beka?” gua si arini.

Va Namanama sari na Tinoni Izireli pude Varipera

20 Sari doduru tinoni pa popoa Izireli, podalae koasa butubutu Dani pa kalina la tata koasa toqere Hemoni meke kamo la gua pa Biasiba, meke gua tugo pa kali la gua pa Izipi meke kamo tugo pa popoa Qileadi pa kali gasa rimata, si olaña sa vina ria. La varigara si arini pa keke hiniva, pa kenuna e Zihova pa Mizipa. ² Sari na koimata tadi doduru butubutu Izireli si koa koasa vinarigara tadi na tinoni te Tamasa, meke sa ninaedi rini si ari ka made gogoto tina tie varipera pu taņini dia magu varipera. ³ Avoso nia ri na tinoni pa Benisimane, sapu doduru pule ri na tinoni Izireli, si ele mae varigara pa Mizipa, gua.

Nanasa sari na tie Izireli, tozini gami, “Vegua meke ta evaņa sa ginugua kaleana hie?” ⁴ Olaña sa tie Livae sapu tava mate nana barikaleqe nabulu, “La pa Qibea si rau, meke sa qua barikaleqe nabulu, koasa kali popoa tadi na tinoni pa butubutu Benisimane, pude koa paki pana boñi gua. ⁵ Sari na tie Qibea si vura mae, meke vari likohae nia sa vetu vasina koa ia gami. Na hiva mae va mateau rini, ba raza ososo nia mo rini sa qua barikaleqe nabulu, meke va matea. ⁶ Meke vagia rau sa tinina meke magumagua, meke ka manege rua kukuru tinina si magu vagi rau meke hopeke kekeke, si garunu la nia rau koari hopeke butubutu Izireli. Ura sari na tinoni hire si evaņa sa kinaleana sapu lopu leana koa gita. ⁷ Gita doduru pa popoa hie, si na tie Izireli beto. Na sa si kaqu tavetia gita koasa ginugua hie?”

⁸ Meke gasa turu sari doduru meke zama, “Be pavei koa sa tie, pa ipi ba be pa vetu, namu loke tie koa gita si kaqu pule la pa nana popoa soti. ⁹ Guahe si kaqu tavetia gita: Kaqu variva mudumudukeda nia gita pude vizata poni gita kaiqa tie, pude la varipera pa Qibea. ¹⁰ Ka manege puta tie koari ka keke gogoto tie, meke ka keke gogoto tie, koari ka keke tina tie, meke keke tina tie koari ka manege puta tina tie, koari doduru butubutu Izireli, si kaqu vagi gita, pude poni ginani sari doduru tie varipera, meke sari doduru pu koa hola si kaqu la varipera meke kaqu va kilasia si pa Qibea, koasa dia tinavete kaleana sapu tavetia rini pa popoa Izireli,” gua si arini. ¹¹ Ke varigara sari doduru tie Izireli pa keke hiniva pude rapatia sa vasileana nomana.

¹² Ke garunu la zinama pa doduruna sa popoa tanisa butubutu Benisimane, sari na butubutu Izireli meke zama guahe: “Nasa sa kinaleana hie sapu ta tavete pa korapa mia gamu? ¹³ Ego, mi va maei koa gami sari na tie kaleadi pa popoa Qibea sara, pude mami va matei gedi, meke va murimuri pania sa kinaleana pa popoa Izireli,” gua. Ba sari na tinoni pa popoa Benisimane si lopu hite avosi sari kaiqa pule tie Izireli. ¹⁴ Sari na tinoni koari doduru vasileana pa popoa Benisimane, si mae pa Qibea, pude varipera koari na tie Izireli.

¹⁵⁻¹⁶ Koasa rane tugo sana, si varigarani rini, sari ka hiokona onomo tina tie varipera koari na dia vasileana. Gua tugo sari na tie soti pa popoa Qibea, si

† 19:22 Zen 19:5-8 †† 19:29 1 Samuela 11:7

varigara ni ka zuapa gogoto tie gedegede ta vizatadi, saripu hoke gotogoto pa gona kurukuru paqala, meke keke kalu mo pa batu tie ba namu lopu kaqu hite sea nia rini. ¹⁷ Ba lopu ta nae somanae koari na tie Izireli sari pa Benisimane. Mae varigara si ka made gogoto tie Izireli bokabokadi pa vinaripera.

Sa Vinaripera koari pa Izireli meke Benisimane

¹⁸ Topue la koasa vasina vahesihesiana pa Betolo sari na tinoni Izireli, meke nanasia rini sa Tamasa vasina, "Na butubutu savana, si kaqu varipera kekenu la koari na tinoni Benisimane?" gua si arini.

Meke olaña se Zihova, "Butubutu Ziuda," gua si Asa.

¹⁹ Ke pa koivugona si topue la meke va turu ipi tata koasa vasileana pa Qibea sari na tinoni Izireli, ²⁰ meke la si arini pude varipera koari na tie varipera tadi pa Benisimane, meke la turu si arini pa kenuna sa vasileana lavata. ²¹ Vura mae koasa vasileana lavata, sari na tie varipera tadi pa popoa Benisimane. Koasa rane sana, si ka hiokona rua tina tie varipera Izireli, si va matei ri na tie varipera tadi pa popoa Benisimane.

²²⁻²³ Meke la pa vasina vahesihesiana sari na tinoni Izireli, meke kabo alili la pa kenuna e Zihova, osolae veluvelu sa popoa. Nanasia rini se Zihova, "Kaqu pule la varipera si gami koari na tasimami, sapu sari na tinoni pa popoa Benisimane?"

Olaña se Zihova, "Uve," gua si Asa.

Ta sovutu va ñinira pule sari na tie varipera tadi na tinoni Izireli, ke pule la tugo koasa vasina asa, sari na dia tie varipera. ²⁴ Vina rua totoaso, si la varipera pule, koa sa qeto minate tadi na tinoni Benisimane si arini. ²⁵ Koasa vina rua totoaso asa, si vura mae sari na tinoni Benisimane pa popoa Qibea, meke pa totoaso asa, si ka manege vesu tina tie varipera bokabokadi tadi pa popoa Izireli, si va matei rini. ²⁶ Meke la kabo alili pa Betolo sari doduru tinoni Izireli. La habotu si arini vasina pa kenuna e Zihova, meke lopu henahena, osolae kamo veluvelu. La va vukivukihi va uququ pa keke hiniva pa kenuna e Zihova si arini. ²⁷⁻²⁸ Koanana tugo vasina pa Betolo, sa Bokese Vinariva Egoi te Tamasa koari na rane arini, meke se Pinehasi, sa tuna koreo e Eleaza, sapu sa tuna sa tuna e Eroni, si kopu nia si asa. Nanasia ri na tinoni se Zihova, "Kaqu pule la varipera si gami koari na tasimami pa popoa Benisimane, babe veko pania mo gami?" gua si arini.

Olaña se Zihova, "Mi la varipera. Vugo si kaqu va kilasi gamu si arini," gua si Asa.

²⁹ Ke tomei ri na tinoni Izireli, sari kaiqa tie varipera, pa vari likohaena sa vasileana Qibea. ³⁰ Koasa vina ñeta rane tugo asa, si la varipera si arini koa sa qeto minate tadi na tinoni Benisimane, meke la turu tugo vasina sari na dia tie varane pude varipera, pa kenuna sa popoa Qibea gua tugo tatasana. ³¹ Sari na tinoni pa popoa Benisimane si vura mae varipera, meke vura va ilolae si arini koasa vasileana lavata, gua tugo tatasana, podalae va matei rini si kaiqa tinoni Izireli koasa pezarana meke koasa sirana la gua pa Betolo, meke pa sirana la gua pa Qibea. Ari ka tolonavulu puta

tinoni Izireli si va matei rini. ³² Zama sari na tinoni Benisimane, "Korapa va kilasi gita si arini, gua tugo tatasana," gua si arini. Ba sari na tinoni Izireli si ele variva toñoti, pude togolo pule, meke turana va seu lani koari na sirana, koasa vasileana lavata si arini.

³³ Ke sipu togolo pule sari na tie varipera tadi na tinoni Izireli, meke la vari kamo pa Beolo Tama, si hinoqa vura mae koari na dia vasina tometomeana pa korapa patupatu, koasa popoa pa vari likohaena sa vasileana lavata sari na tie Izireli. ³⁴ Ka manege puta tina tie bokabokadi meke ta vizatadi koari doduru popoa Izireli, si varipera pa Qibea, meke ñinira sa vinaripera. Lopu va gilagila ia rina tinoni Benisimane sapu tata hokara tava kilasa si arini. ³⁵ Va kilasi e Zihova koari na tinoni Izireli sari na tie varipera tadi na tinoni Benisimane. Ka hiokona lima tina keke gogoto tie varipera tadi na tinoni Benisimane, si va matei ri na tinoni Izireli koasa rane sana, ³⁶ meke tiqe gilania ri na tinoni Benisimane sapu ele tava kilasa si arini.

Minataqara tadi na Tinoni Izireli

Ele togolo sa ñati puku tie varipera tadi na tinoni Izireli koari na tinoni Benisimane, sina rane rini sari na tie varipera saripu tome vekoi rini pa vari likohaena sa popoa Qibea. ³⁷ Sari na tie arini si tuturei haqala la pa popoa Qibea, meke paqaha la si arini pa doduruna sa vasileana lavata, meke va matei betoi, rini sari doduru tie vasina. ³⁸ Sa ñati puku tie varipera tadi pa Izireli meke sari na tie pu tome vari likohae, si ele variva toñoto nia si keke vina gilagila. Pana dogoria rini sapu sage sa tunaha nika koasa vasileana nomana, sapu sage la pa galegaleane, ³⁹ sa ñati puku tie varipera tadi pa Izireli si kaqu kekere pule mae. Pa totoaso asa, si ele va matei tu ri na tinoni Benisimane sari ka tolonavulu puta tinoni Izireli. Balabala pa bulodia si arini sapu, "Ele va kilasi gami si arini, gua tugo tatasana," gua si arini. ⁴⁰ Meke sipu vura mae sa vina gilagila, sa tunaha nika, si podalae taluarae sage koasa vasileana nomana si arini. Liñana pule pa mudidia sari na tinoni Benisimane, meke magasa sapu dogoria rini sa doduruna sa vasileana lavata si sagea na huruñu nika. ⁴¹ Sari na tinoni Izireli si kekere pule, meke sari na tinoni Benisimane si matagutu na tarazuzu sina gilania rini sapu ele tava kilasa si arini. ⁴² Govete ni rini sari na tinoni Izireli, meke haqala toñoto la pa qega ivuluna. Ba lopu boka govete taloa si arini, sina ele ta qora pa vari korapana sa ñati puku tinoni varipera, meke sari na tie pu vura mae koasa vasileana lavata si arini meke tava matei beto si arini. ⁴³ Koa pa vari likohaedia rini sari na dia kana, meke zukuru nono lani rini pa kali gasa rimata pa popoa Qibea, meke va matei tokeli rini, totoaso govete si arini. ⁴⁴ Ka manege vesu tina tie varane tadi na tinoni pa popoa Benisimane si va matei rini. ⁴⁵ Ari kaiqa pule si kekere, meke govete toñoto la pa korapa qega ivuluna, kamo la gua pa keke vasina pozana Patu Rimoni. Ka lima tina si va matei rini koari na sirana meke ari kaiqa pule si hadu nono lani rini pa Qidomu,

meke karua tina si va matei rini vasina.⁴⁶ Sa vinarigaraedi ri doduru tie varipera bokabokadi hola, tadi na tinoni pa butubutu Benisimane, saripu va matei rini koasa rane sana si ari ka hiokona lima tina.⁴⁷ Ba ari ka onomo gogoto si boka govete la gua pa qega ivuluna koasa Patu Rimoni, meke koa vasina ka made sidara.⁴⁸ Meke kekere pule sari na tinoni Izireli, meke la va mate betoi rini sari na tinoni koari na vasileana tadi pa Benisimane: tie, na barikaleqe, na koburu, meke na kurukuru, na gua. Sulu betoi rini sari doduru vasileana nomadi.

Barikaleqe tadi na Butubutu Benisimane

21 Sipu varigara pa Mizipa sari na tinoni Izireli, si tavetia rini si keke vina tatara nabuna koe Zihova: "Namu loke tie koa gita si kaqu va malumia sa tuna vineki, pude haba la koari na tie Benisimane," gua si arini.² La varigara pa Betolo sari na tinoni Izireli pa kenuna sa Tamasa vasina, osolae kamo veluvelu kabo alili va ululae sisigiti si arini.³ "Ke Zihova, Tamasa pa Izireli, na vegua ke ta evaṅa sapu guahe? Na vegua ke tata murimuri taloa, sa butubutu Benisimane, koasa butubutu Izireli?" gua si arini.

⁴ Pana munumununa sa koivugona, si tekulu sage sari na tinoni meke kuria rini si keke hope vasina. Meke va vukivukihlani sari na vina vukivukihlani va uququ meke sari na vina vukivukihlani binaere vasina.⁵ Nanasa si arini "Vegua, koa nana tugo si keke puku tie koasa doduruna sa butubutu Izireli, sapu lopu somana varigara pa kenuna e Zihova pa Mizipa?" gua si arini. Tavetia rini si keke vina tatara nabuna sapu zama guahe: Asa sapu lopu somana la pa Mizipa si kaqu tava mate, gua.⁶ Talotaṅa sisigiti ni ri na tinoni Izireli sari na tie Benisimane tasidia meke zama, "Pa rane ṅinoroi si paqaha taloa si keke butubutu Izireli," gua si arini.⁷ "Nasa si kaqu tavetia gita, pude poni barikaleqe sari na tie Benisimane koa holadi? Na ele tavetia gita, si keke vina tatara nabuna koe Zihova sapu lopu kaqu poni nia gita koa rini, si keke rina tuda vineki," gua.

⁸ Totoso nanasa hata nia rini sapu esei koari na butubutu Izireli sapu lopu somana pa vinarigara koasa butubutu Izireli pa Mizipa, gua, si hata vura nia rini sapu loke tie pa Zabesi pa popoa Qileadi si somana la.⁹ Koasa totoso pu titioko pozapoza tadi na tie varipera, si loke tie mae guadi pa Zabesi si olaṅa.¹⁰ Ke ta garunu koasa vinarigara, sari ka manege rua tina dia tie varane, meke zamai rini, "La mamu va mate betoi sari doduru tie pa Zabesi, sari na barikaleqe na koburu tugo.¹¹ Mi va matei sari doduru tie, gua tugo sari na barikaleqe saripu ele koa turaṅa loadia, ba lopu sari na vineki vaqura." ¹² Meke ari ka made gogoto vineki vaqura si ta vagi, koari na tinoni pa Zabesi, ke turaṅa

maeni rini koasa vinarigara pa Saelo koasa popoa Kenani si arini.

¹³ Garunu la zinama sari na tie Izireli koari na tinoni Benisimane pa Patu Rimoni, pude va betoa sa vinari kanai, gua.¹⁴ Ke pule mae sari na tinoni Benisimane, meke vala i rina tinoni Izireli koarini sari na vineki Zabesi saripu lopu tava mate. Ba lopu pada si arini koa rini.¹⁵ Talotaṅa holani ri na tie Izireli sari na tie Benisimane, sina vata evaṅae nia Zihova keke popoa ivuluna pa korapadi rina butubutu Izireli.¹⁶ Zama sari na koimata tanisa vinarigara, "Sa butubutu Benisimane si loketona nana barikaleqe. Nasa si kaqu tavetia gita, pude poni barikaleqe sarini pu koa hola?" ¹⁷ Lopu kaqu tava murimuri palae si keke koari ka manege rua butubutu tie Izireli. Kaqu hata ia gita sa sirana pude podo tudia sari na tie pa butubutu Benisimane,¹⁸ ba lopu kaqu tava malumu koa gita pude habai rina tuda vineki sarini, ura ele va tatara va nabu nia gita sa tinalevei koasa tie sapu va malumia sa tie Benisimane pude haba ia si keke koari na tuda vineki," gua si arini.

¹⁹ Ego, balabala ia rini, "Tata kamo si keke inevaṅa vinarigara te Zihova pa Saelo, sapu hoke ta tavete koari hopeke vuaheni pa Saelo," gua si arini. Be guana koa pa popoa Betolo meke tia la pa kali gasa rimata, Saelo si koa pa kali gede, meke na inevaṅa si pa kali gasa rimata koasa sirana sapu taluarae pa Betolo meke gore la pa Sekemi sipu lopu ele kamo pa Lebona.²⁰ Zamai rini sari na tie Benisimane, "La mamu tome koari na inuma vaeni,²¹ mamu kopu. Pana vura mae pekapeka sari na vineki Saelo koasa inevaṅa, si kaqu vura mae si gamu koari na inuma vaeni. Hopeke gamu doduru, si kaqu la saputu vagi vineki pude na mia barikaleqe; mamu turaṅa lani koasa mia kali popoa pa Benisimane.²² Be mae zama koa gamu sari na tamadia babe tasidia koreo si mamu tozini, 'Va malumu gami pude habai si arini, ura lopu vagi gami koa gamu pa vinaripera pude habai. Meke koa gua, sapu lopu gamu ponini gami si arini, si lopu sekea gamu sa mia vina tatara,' kote gua si gamu," gua si arini.

²³ Tavetia tugo ri na tie Benisimane sapu gua asa. Hopeke vizati rini sari na dia barikaleqe koari na vineki saripu pekapeka pa Saelo meke turaṅa taloani. Pule la si arini koari na dia kali popoa soti, meke kuri pulei sari na dia vasileana nomadi meke koa vasina.²⁴ Pa mudina sa vinaripera meke sa vinarigara pa Betolo si pule la sari na tie Izireli koari hopeke dia butubutu soti, na tatamana, meke koari dia tinago soti.

²⁵ Loke ṅati baṅara si pa popoa Izireli koasa totoso asa. Doduru tie si hopeke tavetia mo gua sapu leana pa nana binalabala soti. †

† 21:25 Zaz 17:6

Ruti

Sa Vinabakala

Hie sa vivinei leleana koasa guguana e Ruti. Ruti si koa si asa pa totosu tasuna koari na tie varipitui pa Izireli. Se Ruti sapu sa barikaleqe Moabi si varihaba koa keke tie Izireli. Totoso mate sa loana, si koa soto sisigiti se Ruti koasa tinana sa loana, meke ponia sa sa nana vina lavata lohina koa sa Tamasa tadi pa Izireli.

Lala si varihaba pule koa ke tie pa butubutu tugo tanisa loana kekenu si asa. Pa hahanana tadi na tie Izireli, sa tie pu haba ia sa naboko barikaleqe si ta pozae na tie kopu tanisa. Sa tinavete tanisa tie kopu si pude ponia sa tie matena si keke koreo pa tutina sa. Meke koasa vinarihaba te Ruti, si ta evaṅae na tinana nomana e Devita sapu sa baṅara nomana tadi na tie Izireli si asa.

Sari na vivinei koasa buka tadi na tie varipitui pa Izireli, si tozia sa tinasuna sapu raza koari na tie totosu luaria rini sa Tamasa. Sa buka te Ruti si tozia sa minana pu vagia rina tie karovodi pu lulia sa Tamasa tadi pa Izireli, meke ta evaṅae na kukuruna sa butubutu raṅeraṅe te Tamasa si arini.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Pule la pa Betilihema se Naomi, turaṅia sa se Ruti. Hinia 1:1-22

Tutuvia Ruti se Boazi. Hinia 2:1 kamo hinia 3:18

Haba ia Boazi se Ruti. Hinia 4:1-22

Elimeleki meke sari Nana Tamatina si Rizu La pa Moabi

1 Pa korapana sa totosu sipu koa tuturaṅa sari na tie varipitui koari na butubutu Izireli, si ta evaṅa si keke soṅe. Ke keke tie Betilihema koasa pinaqaha popoa tanisa butubutu Ziuda, si turaṅia sa sa nana barikaleqe meke sari karu tuna koreo, meke la koa paki si arini pa popoa Moabi. ²⁻⁵ Sa pozana sa tie asa si e Elimeleki, sa nana barikaleqe si e Naomi, meke sari karu tudia si ari Maloni e Silione. Arini si mae pa tutina e Eparata pa butubutu Ziuda pa Betilihema.

Totosu koa si arini pa Moabi, si mate se Elimeleki, ke koa eke turaṅi mo e Naomi sari karua tuna koreo, pu habai ri karua vineki Moabi, ari Opa e Ruti. Sipu ele koa vasina si arini padana ka manege puta vuaheni, si mate sari Maloni e Silione, ke koa eke mo telena se Naomi. Loke loana, meke loke tuna tugo pude koa turaṅia.

⁶ Totoso korapa koa pa Moabi se Naomi, si avoso nia sa sapu manani e Zihova sari Nana tie Izireli, ke va masuri Sa sari na dia inuma. Gua asa, ke va qaqiri si asa pude taluarae pa Moabi, meke karua roana barikaleqe, gua. ⁷ Podalae topue keke gua sari kasa, pude ene pule la pa Ziuda, gua. ⁸ Ba pa korapana sa dia inene la, si zamai Naomi sari karua roana barikaleqe: "Mi pule la pa mia popoa soti si gamu karua. Mamu la koa turaṅi sari na tinamia. Mani toka valeanani gamu sa Baṅara, gua sapu toka valeana nau gamu kara si rau meke sari kasa pu ele mate. ⁹ Mani

va boka gamu e Zihova si gamu kara pude varihaba pule, meke ari mia vetu soti pude koa," gua si asa. Beto asa si ahoi sa sari karua meke tiqe zama luluari sa. Ba podalae kabo sari kara, ¹⁰ meke zama la koe Naomi: "Lokari! Gami kara si hiva luli mami tugo koa goi pude la koa somanae koari na mua butubutu," gua sari karua. ¹¹ Ba olaṅa se Naomi, "Karua tuqu, leana hola si pude pule mo si gamu kara. Na vegua ke hiva luli au gamu kara si rau? Namu lopu kaqu boka podo pule koreo si rau pude poni gamu, meke haba pulei gamu kara. ¹² Ke mi pule la pa mia popoa soti. Ele kaleqe si rau, ke lopu kaqu boka varihaba pule. Be guana boka varihaba pule si rau kamahire, meke podo pule tuqu koreo, ¹³ si vegua, kote boka aqa va nono si gamu kara osolae noma si arini? Karua tuqu, tasuna hola sapu gua asa. Kaleana hola sa tinasuna hie koa rau hola nia koa gamu kara, sina ele bugoro nau e Zihova si rau," gua se Naomi.

¹⁴ Ba podalae kabo pule tugo sari karua. Beto asa si ahoa Opa se Naomi sa roana meke tiqe zama luluaria sa, meke pule nana; ba se Ruti si tuqe va nabu koe Naomi. ¹⁵ Ke zama ia Naomi si asa, "Ruti, sa ivamu si ele pule la nana koari nana butubutu soti, meke koasa nana tamasa. Mu luli pule la koasa," gua si asa.

¹⁶ Ba olaṅa se Ruti, "Mu lopu hitu pule nau, ba maqu koa turaṅigo. Ura vasina la goi si maqu la, vasina koa goi si maqu koa. Sa mua butubutu si kaqu na qua butubutu, meke sa mua Tamasa si kaqu na qua Tamasa tugo. ¹⁷ Vasina mate goi si maqu mate tugo, meke kaqu ta pomanae tugo vasina si rau. Sa vina

kilasa kaleana hola te Zihova si mani kamo koa rau, be lopu na minate tu si varipaqahani gita," gua si asa.

¹⁸ Sipu gilania e Naomi sapu nabu valeana sa hiniva te Ruti pude luli koasa, si lopu kulu mo si asa.

¹⁹ Ke ene hola la sari kara osolae kamo pa Betilihema. Meke sipu korapa nuquru rini pa vasileana, si vevehe sisigiti sari doduru tinoni, meke zama sari na barikaleqe, "Kara, e Naomi hinokara si isa?"

²⁰ Meke olaña se Naomi, "Lopu poza nau 'Naomi', sapu sa tie qetuqetu, ba mi poza nau 'Mara' sapu sa tie talotañana sisigiti, sina ele va tasuna au Tamasa pu tagodi sari doduru ñinirañira si rau. ²¹ Totoso taluarae rau tani, si lopu ehaka nia rau si keketona, ba kamahire si malamalañaqu meke turaña pule nau e Zihova. Na vegua ke poza nau tie qetuqetu gamu? Ura se Zihova sapu tagodi sari doduru ñinirañira si va kilasau, meke vatasuna au," gua si asa. ²² Gua tugo asa sa pinule taluarae mae te Naomi pa Moabi, turaña sa se Ruti sa barikaleqe Moabi sapu sa nana roroto. Kamo pa Betilihema sari kara pa pinodalaena sa tooso pakepakete tana bale.

Tavetavete se Ruti pa Inuma te Boazi

2 Koanana si keke turañana e Naomi, pozana e Boazi. Keke tie tagotagona si asa meke bokabokana pa zinama na binalabala. Keke tie pa butubutu tanisa palabatu te Naomi si asa, sapu se Elimeleki. ² Meke zama la koe Naomi se Ruti, "Va malumau, maqu la pa inuma pude la pudiki kiko bale pu va hoqa hola i rina tie pakepakete. Kote la hata ia rau si keke tie sapu boka va malumau pude tavetavete luli pa mudidi rina tie pakepakete," gua si asa. †

Meke olaña se Naomi, "Ego tuqu, mu la tavetia gua sapu zama nia goi," gua.

³ Ke topue la se Ruti pa inuma meke lululi mudi koari na tie tavetavete. Pudiki sa sari na kiko bale pu va hoqa pani rina tie tavetavete. Meke tamanae si asa pa nana vinizata sina sa inuma vasina la tavetavete sa si te Boazi, sapu na turañana e Elimeleki.

⁴ Hola kaiqa tooso, si la kamo se Boazi pa inuma, taluaraena mae pa Betilihema. Meke zama si asa koari nana tie tavetavete, "Mani koa koa gamu e Zihova," gua.

Meke olaña hobe la sarini, "Mani mana nigo e Zihova," gua.

⁵ Meke nanasia Boazi sa palabatu tadi na tie tavetavete, "Esei sa barikaleqe vaqura sana?" gua.

⁶ Meke olaña sa tie, "Asa sa barikaleqe karovona sapu lulina mae koe Naomi pa Moabi. ⁷ Tapa si asa koa rau pude pudipudiki luli kiko bale pa mudidi rina tie kotokoto. Podalae munumunu hokara si tavetavete sa meke kamo kamahire, si tiqe la magogoso paki si asa pa ipi," gua sa tie.

⁸ Meke tiqe zama la koe Ruti se Boazi, "Tuqu, mu avoso mae koa rau. Mu lopu rizu la pa votiki inuma si goi, ba pa qua inuma mo. Tavetavete somana mo

koari na qua vineki tavetavete. ⁹ Mamu kopu totoko nia sa vasina pudiki iqoso bale ri na tie, mamu luli mo mudidi sari na vineki. Ele tozini rau sari na qua tie tavetavete pude lopu hukatigo babe ñoñovaligo. Meke be memeha goi, si mu la napo koari na vovoina kolo pu utuvu va siñi vekoi rini," gua se Boazi.

¹⁰ Meke hoqa todoño pa pepeso se Ruti meke zama la koe Boazi, "Na vegua ke hiva toka sisigiti nau tu goi si rau? Meke na vegua ke tataru hola nia goi sa tie karovona kekeñoño gua arau?"

¹¹ Meke olaña se Boazi, "Na ele avosoni rau sari na mua tinavete leadi gua pu evaño goi koe Naomi sa roamu barikaleqe seunae gua mate sa mua palabatu. Gilania rau sapu gua veko pani guni goi sari na tiatamamu, na mua popoa soti, meke mae koa somanae koari na tie pu lopu hite ele gilani goi visoroihe. ¹² Mani pia igo e Zihova koari doduru mua tinavete leadi pu taveti goi. Mu vagia sa mua pinia hokotona koe Zihova sa Tamasa tadi na tie Izireli. Ele mae aqoro si goi koa Sa pude ta tokae," gua se Boazi.

¹³ Meke olaña se Ruti, "Bañara, noma hola sa mua tataru vatukana koa rau. Lopu arilaequ kekeñoño gua rina mua nabulu soti si rau, ba sari mua zinama bulebuledi si va ñiñira au," gua se Ruti.

¹⁴ Meke sipu tooso henahena rini, si zama la koe Ruti se Boazi, "Mae mamu hena vasi bereti, mamu poña ia pa kolo vaeni." Ke la habotu somanae koari na tie tavetavete se Ruti, meke vagi Boazi si kaiqa bale ta kinadi pa oela meke vala ni sa koe Ruti. Henahena se Ruti osolae deña zotaña meke koa hola si kaiqa ginani. ¹⁵ Meke sipu ele taluarae la pa inuma se Ruti pude la pudiki pule bale gua, si tozini Boazi sari kasa tie tavetavete pa inuma, meke zama guahe si asa, "Va malumia se Ruti pude la vagi bale kamo vasina tata koa rina iqoso bale; ba mi lopu norea. ¹⁶ Mi lobusu vurani kaiqa qaçaloto koari na iqoso bale mamu va hoqa vekoi pa mudi mia, pude mani atu pudiki vagi sa, ba mi lopu nore hukatia," gua si asa.

¹⁷ Gua asa ke pudiki e Ruti sari na bale hoqadi, osolae kamo veluvelu. Ke tooso seke va vuvusu vagi sa sari na kikodi, si padana tu hiokona puta kilo mamata si kamo sa. ¹⁸ Paleki sa sari na kiko bale, meke pule la pa vasileana, meke va dogoroni sa koe Naomi sa sokudi gua sapu pudiki vagi sa. Vala i tugo sa koe Naomi sari na ginani koa holadi pa dia hinenahena sapu paleki sa. ¹⁹ Meke nanasia Naomi si asa, "Pavei si pudiki bale goi ñinoroi he? Pa inuma tesei si tavetavete goi? Mani mana nia Tamasa sa tie sapu balabala igo!"

Ke tozi nia Ruti se Naomi sapu pa inuma te Boazi si tavetavete sa.

²⁰ Meke zama la koe Ruti se Naomi, "Mani ta manae sa tie sana koe Zihova sapu lopu makudo va tukana gita si gita pu korapa toa meke sari na loada pu matedi." Meke zama tugo si asa, "Sa tie sana si keke turañada soti mo gita, keke koari na turañada sapu ta hivae pude kopuni gita," gua si asa. ††

† 2:2 Liv 19:9-10; Diut 24:19

†† 2:20 Liv 25:25

²¹ Meke zama se Ruti, "Pa kaiqa nana zinama pule sa, si tozi nau sa pude tavetavete somanae mo koari nana tie tavetavete osolae beto sa tinavete kotokoto bale tanisa," gua.

²² Meke zama la koe sa se Naomi, "Uve tuqu, be guana la tavetavete goi pa inuma tadi kaiqa, si gina kote ta ŋoŋovala si goi. Ke leana hola si pude mamu tavetavete somanae mo koari na vineki pa inuma te Boazi," gua si asa. ²³ Gua asa ke somana tavetavete mo koarini se Ruti, meke pudipudiki osolae hokoto sa totošo kotokoto bale meke huiti. Koa hola la mo koe Naomi se Ruti.

Varihaba se Ruti

3 Meke keke rane si zama ia Naomi se Ruti, "Leana be va toŋoto ponigo rau keke koreo pude haba igo, pude boka ari mua vetu kinoa soti. ² Gilania goi se Boazi, sapu sari nana nabulu vineki si tavetavete turaŋi goi? Na turaŋada si asa. Ego, avoso mae. Kohite veluvelu si kote la neti varipaqaŋa ni sa sari na kiko bale koari na qaqaŋlotodi. ³ Ke agoi si mamu la huhuve valeana, na lumulumu, mamu va sagei sari na mua poko tolavaedi. Beto asa si mamu la vasina pu korapa neti varipaqaŋa ni sa sari na kiko bale koari na qaqaŋlotodi, ba mu lopu vata dogoro koasa, osolae beto tu henahena na napo si asa. ⁴ Pana eko sa, si mu doŋo va nonoga ia sa vasina sapu ekoa sa. Totoso puta muliŋu sa, si mu la kepuhia sa nana nobi pa nenena, mamu la eko kapae koasa, meke kote tozi nigo sa gua sapu kaqu tavetia goi," gua se Naomi.

⁵ Meke olaŋa se Ruti, "Leana, kote tavete luli rau sari doduru gua pu tozi nau goi," gua si asa.

⁶ Meke topue la se Ruti koasa vasina ta paqaŋa sari na kiko bale koari na qaqaŋlotodi, meke lapu evaŋi tugo sa gua sapu tozi nia Naomi sa roana ⁷ Totoso beto henahena na napo se Boazi si va nonoga ia sa sapu leana si asa, ke la eko puta nana koari kobi qaqaŋloto bale. Ogolo golomo la se Ruti meke kepuhia sa sa nobi pa nenena e Boazi, meke la eko kapae nana koasa. ⁸ Pana korapa boŋi si vaŋunu va hodaka se Boazi, meke taliri nana gua, si eko nana sa barikaleqe pa kapana. ⁹ "Esei si goi?" gua se Boazi,

"Arau Ruti mo sa mua nabulu tavetavete. Agoi si na turaŋamami, ke na mua tinavete tugo goi si pude kopuni gami si gami, ke tataruni gami, mamu haba au mo," gua se Ruti.

¹⁰ Meke olaŋa se Boazi, "Tuqu, mani mana nigo e Zihova. Kamahire si noma hola la pule tu sa mua sinoto va nabu na tataru koe Naomi, hola nia gua sapu ele tavetia goi tatasana. Ura lopu hata ia goi si keke koreo vaqurana pu tagotagona babe habahualana. ¹¹ Ego, tuqu, mu lopu matagutu. Doduru ginugua saripu tepai goi, si kaqu taveti rau. Ura ta gilana valeana koari doduru tie sapu agoi si keke barikaleqe leamu hola. ¹² Hinokara tugo sapu arau si keke turaŋamia soti, meke na qua tinavete rau si pude kopuni gamu; ba koa nana si keke tie sapu tata sisigiti koa gamu, hola nau si arau. ¹³ Ba leana, koa paki tani

pa boŋi hie, meke vugo munumunu kote gilania gita sapu kote boka toka nigo sa, babe lokari. Be boka toka nigo sa si leana mo, ba be lokari, si ego, pa korapa pozana e Zihova sa Tamasa toana si va tatara nigo rau sapu kaqu toka nigo. Kamahire si mamu eko paki mo tani osolae kamo a vugo munumunu," gua se Boazi.

¹⁴ Gua asa ke eko kapae mo koe Boazi si asa osolae kamo a vaqavaqasa. Ba sipu lopu ele rane kalalasa sa popoa, si vaŋunu meke tekulu si asa, sina lopu hiva nia Boazi pude gilania rina tie sapu mae se Ruti koasa.

¹⁵ Meke garunia Boazi se Ruti pude ivara nia sa nana poko doduru pa hatara, ke tavete gua tugo se Ruti. Meke vagi Boazi sari kaiqa bale sapu tata padana hiokona puta kilo mamatana, meke titisi lani sa koasa poko. Beto asa si ovulu toka nia sa, meke palekia Ruti sa hadehade bale meke pule la nana pa vasileana.

¹⁶ La kamo pule si asa koe Naomi sa roana. Nanasia Naomi se Ruti, "Tuqu, vegua sa mua inene?"

Meke tozi Ruti sari doduru pu tavete ponio Boazi koasa. ¹⁷ Meke zama tugo si asa, "Tozi nau Boazi sapu lopu kaqu pule mae koa goi tale limalimaqu si rau, gua. Ke poni nau sa sari doduru bale hire," gua se Ruti.

¹⁸ Ke zama la koe Ruti se Naomi, "Ruti, mamu aqa va ŋoŋo si goi kamahire osolae avosia gita kara gua sapu kote ta evaŋa. Ura kamahire si lopu kaqu magogoso hokara se Boazi osolae kaqu va toŋotia sa nana ginugua pa rane hie," gua se Naomi.

Haba ia Boazi se Ruti

4 Meke topue la se Boazi koasa vasina pu hoke varigara na vivinei sari na palabatu pa sasadana sa vasileana, meke la habotu si asa vasina. Meke vura mae sa tie sapu sa turaŋana soti e Elimeleki sapu tozia Boazi, ke tiokia Boazi si asa, "Tio, mae habotu turaŋau tani," gua si asa. Ke la habotu sa tie. ² Beto asa si tioki pule Boazi sari ka manege puta koimata pa vasileana meke tozini sa pude la somana habotu vasina. ³ Sipu ele habotu rini, si nanasa la ia sa sa turaŋana soti pu va habotu kekenua sa, "Ego, ele pule mae se Naomi sapu koa pa Moabi, meke hiva holuholu nia sa sa vasi pepeso te Elimeleki sa turaŋada. ⁴ Meke balabala ia rau si gina leana pude gilania gamu sa guguana sa. Ke be guana hiva nia goi, si mamu holu vagia pa kenudi ri kasa koimata pu habotu hire. Ba be lopu hiva tavetia goi sa tinavete tanisa tie kopu turaŋadia, si mu tozia. Sina agoi sa tie kekenu sapu garo pude kopu nia si asa, meke kote tiqe arau," gua se Boazi.

Meke zama sa tie, "Kote holua rau," gua si asa.

⁵ Meke zama se Boazi, "Ego, be holua goi sa vasi pepeso asa koe Naomi, si kaqu vagia tugo goi se Ruti sa nabonaboko Moabi, pude na loamu, pude kaqu koa hola tugo koasa tatamana te Elimeleki sa tinagona sa vasi pepeso sana," gua se Boazi.

⁶ Meke olaŋa sa tie, "Ego, pude gua asa, si maqu va maluara taloa ia mo sa qua tinavete kopuna sa vasi pepeso sana, sina pa ginugua sana si kaqu va tasuna

ia rau sa tinago tadi na tuqu soti. Ke mu holua mo goi, arau si lopu kaqu," gua sa tie.

⁷ Podalae mae gua tu pukerane si hoke tavetia rina tie Izireli pana hiva va toṅotia rini sa hinoluna keke pepeso babe keke tinago. Sa tie holuholu pepeso si kote va gore vagia sa nana sadolo, meke vala nia koasa tie pu holu vagina sa pepeso. Pa sirana gua asa si vata dogoro nia rina tie Izireli sapu ele tava toṅoto sa ginugua asa. †

⁸ Gua asa ke sipu zama sa tie koe Boazi, "Agoi mo holua," gua, si va gore vagia sa sa nana sadolo meke vala nia sa koe Boazi. ⁹ Beto asa, si tiqe zama la se Boazi koari kasa koimata meke ari kaiqa tie pu varigara vasina, "Gamu doduru hire si va sosodea pa rane ninoroi, sapu ele holui rau koe Naomi sari doduru tinago te Elimeleki, meke tadi Silione e Maloni sari karua tuna koreo, ¹⁰ meke sa hinodana sa qua zinama si e Ruti sa barikaleqe Moabi, sa nabokona e Maloni ba ta evaṅae na qua barikaleqe tugo kamahire. Pa sirana hie si kote koa hola koasa tatamana te Maloni sa dia tinago pepeso. Meke sari na tutina sa si kaqu hoda la koasa dia sinomana pa butubutu meke pa vasileana pa rane ninoroi. Gamu si na tie va sosode pa rane ninoroi," gua se Boazi. ††

¹¹ Meke sari kasa na koimata meke sari kaiqa tie pu koa vasina si zama, "Uve, gami tugo sari na tie va sosode. Mani vata evaṅia e Zihova sa barikaleqe hie pu kote nuquru atu pa mua vetu pude kekeṅoṅo gunia e Lia e Reseli saripu podo ponia koburu sa butubutu Izireli. Kaqu koa mamutu si goi pa tutina e Iparata, meke ta gilana valeana si goi pa Betilihema. ¹² Sari na

koburu pu kaqu ponigo e Zihova koasa barikaleqe vaqurana hie, si madi va evaṅae gunia na tatamana te Perezi sapu sa tudia koreo ri Ziuda e Tama." ††

Boazi meke sa Nana Tututi

¹³ Ke turaṅa vagia Boazi se Ruti pude na loana. Mana nia e Zihova se Ruti, meke aritiana si asa, meke podoa sa si keke tuna koreo. ¹⁴ Zama la koe Naomi sari na barikaleqe, "Mani tava lavata se Zihova! Ele poninigo Sa ninoroi si keke koburu koreo na tuna sa tumu sapu kaqu kopu nigo. Mani ta gilana valeana pa Izireli sa koburu koreo hie. ¹⁵ Tataru nigo sa mua roroto barikaleqe si goi, meke sapu evaṅia sa si hola nia gua sapu boka evaṅia ri ka zuapa tumu koreo. Meke kamahire si ele podo ponigo sa si keke koburu koreo na tuna sa tumu, sapu kaqu ponigo sa tinoa vaqura, meke na tinokae pana kaleqe goi," gua si arini. ¹⁶ Meke kuka va kapae vagia e Naomi pa tinina sa koburu, meke kopu nia sa si asa.

¹⁷ Meke poza nia Opeti ri kasa barikaleqe pu koa tata vasina sa koburu. Tozi va enea rini koari doduru tie sapu gua he, "Keke koburu koreo si ele tagoa e Naomi," gua. Sa koburu hie si ta evaṅae sa tamana e Zese sapu na tamana e Devita.

Sa Tutina e Devita sa Baṅara

¹⁸⁻²² Asa tugo sa tututi sapu gore mae koe Perezi meke kamo koe Devita, sapu guahe: Perezi, Hezironi, Rami, Aminadabi, Nasoni, Salamoni, Boazi, Opeti, Zese, meke Devita.

† 4:7 Diut 25:9 †† 4:10 Diut 25:5-6 ‡ 4:11 Zen 29:31

†† 4:12 Zen 38:27-30

1 Samuela

Sa Vinabakala

Sa buka kekenu te Samuela si tozia sa vinarihobei pa Izireli pa tooso tadi na tie varipitui kamo koasa tooso va turu baṅara si arini. Sa hinobe hie pa tinoa butubutu pa Izireli si ta evaṅa mo koari ka ṅeta tie: Samuela, sa tie varipitui mumudi, e Saula, sa baṅara kekenu, meke e Devita. Sa vivineina sa tinoa te Devita sipu lopu ele koa baṅara si asa si ele ta varigara la koasa vivineina sa tinoa tadi Samuela meke Saula.

Sa ṅatina sa buka hie, si kekeṅoṅo gua mo koari kaiqa kinubekubere tinozi saripu ta kubere koari na Kinubekubere Hope Koadi, sapu sa rinaṅeraṅe nabuna koe Tamasa si va mae ia sa minana meke sa minataqara, ba na vina gugue si va mae ia sa tinahuara. Ta tozi va bakala si hie koasa zinama te Zihova koasa hiamia Ilai pa 1 Samuela 2:30 "Kaqu va lavati Rau saripu va lavata Au si Arau, ba kaqu kilu i Rau si arini pu va gugue mae koa Rau," gua.

Ta kubere koasa buka sari na vinarihene binalabala koasa gugua sa vina turuna sa binaṅara. Ta gilana sapu e Zihova telena si na Baṅara hinokara pa Izireli si Asa, ba koasa Nana inolaṅa koasa tinepa tadi na tinoni, si vizatia Zihova si keke baṅara. Samuela tugo si lopu qetu ni sari na tinoni pu hiva nia meke etulu pania se Zihova. Sa ginugua arilaena si pude sa baṅara meke sari na tinoni Izireli si pude koa kaurae koasa ṅiniraṅira meke na tinolie te Tamasa pude koasa Nana binaṅara si sari na tie tagotago na tie habahuala, si kaqu ta kopue valeana koa Sa.

Sari na ṅati Pinaqapaqahana sa Buka

Samuela sa tie varipitui pa Izireli. Hinia 1:1 kamo hinia 7:17

Ta evaṅae baṅara se Saula. Hinia 8:1 kamo hinia 10:27

Sa vuaheni kekenu pa binaṅara te Saula. Hinia 11:1 kamo hinia 15:35

Devita meke Saula. Hinia 16:1 kamo hinia 30:31

Sa minate te Saula meke sari na tuna. Hinia 31:1-13

Elikana meke sa Nana Tatamana pa Saelo

1 Koanana si keke tie pozana Elikana, sapu na tie pu koa koasa vasileana Rama koari na toqere tanisa butubutu Iparemi. Na tuna e Zerohamu si asa sapu sa tuna e Elihu, sa tuna e Tohu, sapu sa tuna e Zupa. ² Se Elikana hie si karua nana barikaleqe, ari Hana meke e Penina. E Penina si ari tuna ba e Hana si loke tuna. ³ Ninae vuaheni si hoke taluarae pa Rama meke la pa Saelo se Elikana pude la vahesia na va vukivukihia la koe Zihova Tadi na Qeto Minate *d*, [†] vasina koa sari tuna Ilai, ari Hopini meke Pinehasi, sari karua hiamia te Zihova. ⁴ Koari hopeke tooso pu va vukivukihia se Elikana, si hoke poni nia sa keke hinia miti koe Penina meke hopeke keke hinia koari hopeke nana koburu. ⁵ Tataru va sisigiti nia sa se Hana, ba hoke keke mo hinia ^{††} si poni nia sa, sina va tigea e

[†] Zihova Tadi na Qeto Minate si na inilirina sa zinama Lord of Hosts. Mi tiroa sa vina bakala pa dikisinare pa mudina sa Buka Hope. ^{††} Lopu bakala sa vesi hie pa Hiburu. Kaiqa si balabala ia sapu tataru nia sa, ke vala ia sa si karua hinia, kaiqa tie pule si balabala ia sapu tataru nia e Elikana ba sina tigena ke ponina sa si keke hinia mo, gua.

Zihova pude lopu podo koburu. ⁶ Hoke ṅoṅovalia meke zama va goregore ia e Penina se Hana, sina va tigea Zihova si asa. ⁷ Doduru vuaheni sipu sage la pa vetu te Zihova si arini, si hoke va talotaṅa sisigitia Penina se Hana, ke hoke kabo meke lopu hiva henahena si asa. ⁸ Hoke nanasia Elikana sapu sa nana palabatu si asa, "Hana na sa si kabo nia goi? Na vegua ke lopu henahena si goi? Na vegua, ke hoke talotaṅa sisigiti si goi? Vegua lopu arilaequ tu si rau koa goi hola ni ka manege puta koburu koreo?"

Hana meke Ilai

⁹⁻¹⁰ Keke rane sipu beto henahena si arini pa korapa vetu te Zihova pa Saelo, si gasa turu se Hana. Talotaṅa hola, meke kabo sisigiti sipu varavara la koe Zihova si asa. Pa tooso tugo asa, si habotu pa nana vasina se Ilai sa hiamia tata pa sasada. ¹¹ Tavetia Hana si keke vina tatara nabuna, "Zihova Tadi na Qeto Minate, Mu doṅo mae koa rau na Mua nabulu! Mu doṅo maea sa qua tinasuna, Mamu balabala au! Mu lopu muliṅi nau! Be guana poni nau Goi si keke tuqu koreo, si va tatara nia rau si hie sapu kaqu va madi pule atu nia rau koa

Goi si asa pa doduruna sa nana tinoa, meke lopu kaqu hite ta koto sari na kaluna †." ††

¹² Lopu hite makudo varavara la koe Zihova se Hana, ele seunae nia tu, meke doṅodoṅo la i e Ilaṅi sari na beruna. ¹³ Varavara golomo mo si asa, qimuqimutu sari beruna, ba lopu ta avoso sari na mamalaiṅina. Ke balabala ia Ilaṅi sapu na naponapona si asa, ¹⁴ ke zama la koa sa, "Mamu beto va titie nia sa mua ninaponapo! Va betoa sa mua ninaponapo. Mamu koa gilae pule!"

¹⁵ "Lokari, baṅara, lopu viviri si rau," gua si asa. "Lopu naponapoqu si rau! Na talotaṅa qua, meke varavara, va vura lani rau koe Zihova sari qua tinasuna. ¹⁶ Mu lopu balabala nau keke barikaleqe loke laequ guni nau goi. Na varavara guahe si rau sina na kuliusu."

¹⁷ "Ego, mu taloa va bulei tu," gua se Ilaṅi. "Mani poni nigo sa Tamasa pa Izireli gua sapu tepa ia goi koa Sa."

¹⁸ "Mani ta evaṅa koa rau sari na mua zinama tataru," olaṅa gua se Hana. Meke tiqe taloa si asa, la henahena, meke lopu balabala mamata pule.

Sa Pinodo meke sa Vina Madina e Samuela

¹⁹ Pa koivugona si vaṅunu munumunu hokara se Elikana meke sari nana tamatina, meke sipu beto vahesia rini se Zihova si pule la pa dia popoa soti pa Rama si arini. Meke va tata ia Elikana sa loana se Hana, meke olaṅia Zihova sa nana vinaravara. ²⁰ Gua asa, ke aritiana si asa, meke podoa sa si keke tuna koreo. Poza nia Samuela ‡ sa si asa, meke tozi va bakalia sa, "Sapu gua tepa ia rau koe Zihova si vagia rau," gua.

²¹ Meke kamo pule si keke tozoso te Elikana meke ri kasa nana tamatina pude sage pule la pa Saelo pude tavetia sa vina vukivukihi sapu hoke ta tavete pa hopeke vuaheni, meke keke vina vukivukihi arilaena sapu ele va tatara veko nia sa. ²² Ba koasa tozoso hie si lopu somana luli se Hana. Tozi nia sa sa nana palabatu, "Pana luara susu tu sa koburu, si kaqu turaṅa la nia rau koasa vetu te Zihova, vasina kaqu koa si asa pa doduruna sa nana tinoa."

²³ Meke olaṅa se Elikana, "Leana mo, tavetia mo gua sapu leana koa goi, mamu koa mo pa vetu osolae va luara nia susu goi si asa. Mani va gorevura hinokaria e Zihova sa mua vina tatara." Ke koa hola mo pa vetu se Hana meke kopu nia sa sa nana koburu.

²⁴ Sipu ele va luara nia susu sa, si paleke la nia sa pa Saelo si asa. Paleki sa si ka manege puta kilo palava, meke keke bogu kapu kurukuru siṅia na kolo vaeni meke turaṅa la nia tugo sa keke bulumakao ṅeta vuahenina. Meke turaṅa la nia sa pa vetu te Zihova pa Saelo sa koburu Samuela sipu korapa hitekena. ²⁵ Sipu ele va matea rini sa bulumakao, si turaṅa la nia rini koe Ilaṅi sa koburu. ²⁶ Zama se Hana, "Baṅara, balabala au tugo goi? Arau mo sa barikaleqe sapu turu tani, meke varavara la koe Zihova. ²⁷ Tepa la ia rau koa Sa sa koburu hie, meke poni nau Sa gua sapu tepa ia rau.

† Kaqu na tie naziraiti si asa. Mi doṅo la pa Naba 6:5: †† 1:11 Nab 6:5 ‡ Sa ginuana sa pozana "Samuela" si na "Pozana Sa si El". Sa ginuana El si na Tamasa pa Hiburu.

²⁸ Ke va madi la nia rau koe Zihova si asa. Be ve seunae gua sa nana tinoa, ba kaqu te Zihova si asa." Meke vahesia rini se Zihova vasina.

Sa Vinaravara te Hana

² Varavara guahe se Hana: ††

"Ele va siṅi nia qinetuqetu e Zihova sa buloqu; va ṅiṅira au Sa si rau koa gua sapu ele taveti Sa! Hegere ni rau sari na qua kana; qetuqetu hola si rau sina ele toka nau sa Tamasa.

² Loke tie si hopena na toṅoto kekeṅoṅo gua e Zihova;

loke tie si kekeṅoṅo gua Asa,
loke Patu aqoroana sapu kekeṅoṅo gua sa nada Tamasa.

³ Mamu beto zama vahesi pule Nigo,
mamu lopu zama ni sari na mua zinama vindahesi pule.

Ura e Zihova si na Tamasa gilagilana,
meke vilasi Sa sari doduru gua pu evaṅi ri na tie.

⁴ Sari na bokala tadi na tie varipera ṅiṅiradi si ele ta moku beto,
ba saripu malohorodi tu si ṅiṅira.

⁵ Sari na tinoni pu ta poni valeana ginani tatasana,
si tavetavete mo kamahire meke vagi ginani,
ba saripu oviadi si lopu hite ovia pule.

Sa barikaleqe tigena si ele podoi sa ka zuapa tuna,
ba sa barikaleqe sapu soku tuna si namu murimuri taloa beto tu.

⁶ E Zihova si va mate meke va toa pule tie;
garunu lani Sa pa popoa tadi na tie matedi sari na tinoni,

meke turaṅa pule ni Sa si arini.

⁷ Hoke va habahuala i Sa si kaiqa tie meke va tagotago i Sa si kaiqa.

Va pepekae i Sa si kaiqa, meke ovulu sage ni Sa si kaiqa.

⁸ Va tekulu pule i Sa sari na tie habahuala pa korapa kavuru,

meke ovulu sage ni Sa saripu habahuala sisigiti koari na dia minalaṅa.

Va baere ni koburu tavia Sa si arini;

meke va lavati Sa si arini.

Sa sinokiraena sa pepeso si va podaki e Zihova;
koa rini si kuri ia Zihova sa kasia popoa.

⁹ Kopu totoko ni Sa sari na tie raṅeraṅe pa dia tinoa,
ba sarini pu va guguedi si taluara palae pa hinuporo,
sina lopu boka koa mataqara si keke tie pa nana ṅiṅiraṅira soti.

¹⁰ Sari na kana te Zihova si kaqu tava mate beto;
kaqu velavela gore mae guana paka maṅauru si Asa koa rini.

Kaqu varipitui nia e Zihova sa doduruna sa kasia popoa;

†† 2:1 Lk 1:46-55

kaqu ponia ñinirañira Sa sa Nana bañara.

Kaqu va mataqaria Sa sa Nana bañara ta vizatana."

¹¹ Meke tiqe pule la pa nana popoa soti pa Rama se Elikana, ba sa koreo se Samuela si koa hola tu pa Saelo, meke nabulu nia sa se Zihova pa tinokae te Ilai sa hiama.

Sari na Tuna Ilai

¹² Sari na tuna e Ilai si namu kaleadi hola. Lopu hiva va avoso la ia rini se Zihova, ¹³ babe kopu ni sari na tinarae gua sapu kaqu tavetia sa hiama koari na tie. Be guana korapa va vukivukihhi nana si keke tie, si hoke mae sa nabulu tanisa hiama, palekia sa si keke poka sapu ka ñeta livolivona sipu korapa ta raro sa miti, ¹⁴ meke hoke suni la nia sa sa nana poka pa korapa raro, meke gua sapu vagi vura ni sa poka si tanisa hiama tugo si arini. Sari doduru tie Izireli pu mae pa Saelo pude va vukivukihhi gua, si hoke ta tavete gua la mo asa. ¹⁵ Meke gua pule he: sipu lopu ele ta magu paqaha sa deana pude ta sulu va vukivukihhi la koe Zihova, gua, ba hoke mae sa nabulu tanisa hiama meke zama koa sa tie pu korapa va vukivukihhi, "Mu poni au kaiqa miti pude telena sa hiama raro; lopu kaqu hiva ni sa sari na miti pu ele ta rarodi, ba na miti makatadi tu, gua."

¹⁶ Be olaña guahe sa tie, "Mada tavetia gua sapu toñoto, mada sulu kenu pania sa deana, beto mamu tiqe vagia gua sapu hiva nia goi." Ba hoke zama tu sa nabulu tanisa hiama, "Lokari! Mamu va maea tugo kamahire! Be lopu gua goi, si kote atu saputu vagi mo rau si arini!"

¹⁷ Sa sinea tadi na tuna Ilai hire si kaleana sisigiti pa dinogo te Tamasa, sina loke dia pinamaña koa sa vinariponi la koe Zihova.

Samuela pa Saelo

¹⁸ Pa totošo hie si podalae nabulu nia sa koreo Samuela se Zihova. Va sagea sa si keke poko hiama hopena. ¹⁹ Hopeke vuaheni si hoke piti ponia sa tinana si keke poko doduru hite tanisa meke paleke la nia sa sipu luli koasa loana, pude la va vukivukihhi nia sa vina vukivukihhi sapu hoke ta tavete pa hopeke vuaheni. ²⁰ Meke hoke mana nia Ilai se Elikana meke sa nana barikaleqe, meke zama koe Elikana, "Mani ponigo e Zihova kaiqa koburu pule koasa barikaleqe hie pude na hinobena sa koburu sapu va madi la nia goi koa Sa." Sipu hola sapu gua asa si pule la pa dia vasileana soti si arini.

²¹ Mana nia e Zihova se Hana, ke podoi pule sa si ka ñeta tuna koreo meke karua tuna vineki. Noma sage meke nabulu nia sa koreo Samuela se Zihova pa vetu hopena.

Ilai meke sari na Tuna Koreo

²² Namu barogoso nopele kamahire se Ilai. Ele avoso betoi tu sa sari doduru hahanana pu taveti rina tuna koari na tie Izireli; hoke puta turani tugo rini sari na

barikaleqe pu tavetavete pa sasadana sa vetu Hope pa kenuna Zihova. ²³ Ke zama si asa koa rini, "Na vegua ke evani gamu sari na hahanana gua arini? Doduru tie mo tozi nau guguadi sari na hahanana kaleadi pu taveti gamu. ²⁴ Mi noso, ba karu tuqu! Hie si keke hahanana lopu leana sisigiti sapu korapa zama nia ri na tinoni te Zihova! ²⁵ Be guana va sea la koa keke tie si keke tie, si kote toka nia Tamasa si asa; ba esei kote boka lavelave hukata nia sa tie sapu tavete va sea la koe Zihova?" Ba lopu hiva va avosia ri karua sa tamadia, sina ele balabala ia tu Tamasa pude va matei sarini.

²⁶ Noma sage sa koreo Samuela † meke ta qetue koe Zihova meke koari na tie. ††

Sa Kinorokorotae Laguna koasa Tatamana te Ilai

²⁷ Keke poropita si mae koe Ilai na paleke mae nia sa sa inavoso hie te Zihova: "Sipu koa tava pinausu se Eroni sa tiatamamu meke sari na nana tatamana koa sa bañara pa Izipi, si va vura pule Nau Telequ si Rau koe Eroni. ²⁸ Koari doduru butubutu pa Izireli si ele vizatia Rau sa nana puku tatamana pude na Qua hiama, pude tavetavete koasa hope, pude va uqua sa vina uququ, meke pude poko nia sa poko tana hiama pude zama mae koa Arau. Meke Arau poni nia sa vina malumu pude kopu nia si keke kukuruna sa vina vukivukihhi sapu tava uquna koa sa hope. ²⁹ Na vegua, ke doño okoro ni tu gamu pa pinuhi sari na vina vukivukihhi na vinariponi saripu okoro ni Rau koa ri na Qua tie? Ilai, na vegua ke va lavata hola i goi sari na tumu hola nau si Arau, meke va malumi tu goi pude va noboko pule ni koari na kukuru ginani leadi saripu va maei ri na tinoni koa Rau?

³⁰ Arau Zihova, sa Tamasa tadi pa Izireli, sapu ele va tatara nia pukerane sapu sa mua tatamana meke na mua butubutu si kaqu nabulu Nau guari na hiama doduru totošo. Ba, kamahire zama si Rau sapu hobeia Rau sa Qua zinama! Kaqu va lavati Rau saripu va lavatau si Arau, meke kaqu kilui Rau si arini pu va gague mae koa Rau. ³¹ Mu avoso mae, korapa mae sa totošo pana kaqu va mate betoi Rau sari doduru koreo vaqura pa mua tatamana na mua butubutu, ke loketona tie pa tutimu goi si kaqu koa hola kamoia barogoso. ³² Kaqu koa tasuna si agoi meke kaqu okoro ni goi sari doduru minana sapu kaqu vala ni Rau koari votiki tie Izireli, ba loke tie pa mua butubutu si kaqu toa kamoia barogoso. ³³ Ba kaqu va toaia Rau si keke tie koasa tutimu pude na hiama meke nabulu nau si Arau. Ba kaqu behu si asa meke malohoro pa rinañerane meke sari doduru votiki tie pa tutimu si kaqu mate pa vinaripera.

³⁴ Pana mate beto sari karua tumu koreo sari Hopini meke e Pinehasi koasa rane tugo asa, si kaqu vata dogoro nigo sapu sari doduru tinona pu ele zama ni Rau si kaqu gorevura beto. ^{†35} Kaqu vizatia Rau si keke hiama sapu kaqu nabulu zonazona Nau meke taveti

† Sa ginuana sa pozana Samuela si "Sa pozana Sa si El. El sina zinama papakana koasa pozana Elohim. Sa ginuana Elohim si na

sari na tinavete saripu hiva ni Rau pude taveti sa. Kaqu va malumi Rau sari na tutina pude nabulu nia sa banara ta vizatana doduru toতোসো.³⁶ Kaiqa ri na tutimu goi pu toa si kaqu la koa sa hiama sana meke tēpa poata na ginani, meke pude tava malumu pude toka ni sari na hiama, pude boka vagi kaiqa toña pude hēna gua.”

Vura koe Samuela se Zihova

3 Koa ri na rane sara, sipu nabulu nia Samuela se Zihova pa tinolitolie te Ilai, si ka visavisa mo sari na inavoso meke sari na dinogodogorae pu mae guadi koe Zihova.² Koasa toতোসো asa si ele barogoso na podalae behu se Ilai, meke sipu boñi sa popoa, si korapa puta nana pa nana vasina.³ Se Samuela si puta nana pa korapa vetu hopena te Zihova, meke koa tugo vasina sa Bokese Vinariva Egoi. Sipu lopu ele kamo sa toতোসো vaqavaqasa, toতোসো korapa toa dia sari na zuke pa tuturuana zuke,⁴ si mae tiokia e Zihova se Samuela. Olaña si asa, “Hiera si rau banara!” gua.⁵ Meke haqala la koe Ilai si asa meke zama, “Tioko au goi, ke hiera si rau,” gua si asa.

Ba olaña se Ilai, “Lopu tioko igo rau, mu la eko pule,” gunia sa. Ke la eko pule se Samuela.

⁶⁻⁷ Tioko pulea pule Zihova se Samuela. Lopu gilania sa koreo sapu e Zihova si asa, sina lopu hite ele zama koasa tatasana se Zihova. Ke gasa tekulu la koe Ilai si asa, meke zama, “Tioko au goi, ke hiera si rau,” gua si asa.

Ba olaña se Ilai, “Tuqu, lopu tioko igo rau; mamu la eko pule.”

⁸ Tioko pulea pule Zihova se Samuela pa vina ñeta toতোসো, tekulu si asa, meke la koe Ilai, meke zama, “Tioko au goi, ke hiera si rau.” Tiqe gilania Ilai sapu e Zihova tu si tiokona se Samuela.⁹ Ke zama si asa koasa, “Mamu la eko pule, meke be tioko pule igo Sa, si mu olaña guahe, ‘Mamu zama mae Zihova! Korapa va avoso sa Mua nabulu!’ mu gunia.” Ke la eko pule se Samuela.

¹⁰ Meke mae turu pule tugo vasina se Zihova, meke titioko pule si Asa gua tugo tatasana. “Samuela! Samuela!” gua. Olaña se Samuela, “Mamu zama mae, Zihova, korapa va avoso sa Mua nabulu.”

¹¹ Meke zama la koa sa se Zihova, “Kaiqa rane si kaqu tavete la nia Rau koa ri na tinoni Izireli si keketoña sapu variva holoqoruna hola, meke be avoso nia rini sa gugua sa si kote ta duaña beto si arini.¹² Pa rane asa si kaqu tavetavete nia Rau sa Qua hiniva koasa puku tatamana te Ilai, podalae pa pinodalaena kamo pa vinabetona.¹³ Ele tozi nia tu Rau si asa, sapu kaqu va kilasia Rau sa nana puku tatamana ninae rane, sina sari na hahanana tadi karua tuna si kaleadi meke lopu pamaña Nau rini si Arau. Gilania nana Ilai sapu gua asa, ba lopu va noso i sa si arini.¹⁴ Ke tozi va bakalia Rau koasa tatamana te Ilai sapu loke vina vukivukih

babe na vinariponi pa vinahesi si boka va rizu pania sa sinea kaleana hie.”

¹⁵ Eko pa nana teqe se Samuela osolae rane, meke tiqe tekulu si asa, meke tukeli sa sari na sasadana sa vetu te Zihova. Matagutu nia sa pude vivinei nia koe Ilai sa gugua sa dinogodogorae.¹⁶ Meke tiokia Ilai si asa, “Tuqu Samuela.”

Meke olaña se Samuela, “Hiera si rau,” gua si asa.

¹⁷ “Na sa si ele tozi nigo e Zihova?” Nanasa gua se Ilai. “Mu lopu tomea keketoña koa rau. Kote va tasuna sisigitigo e Zihova si goi be lopu tozi nau goi sari doduru ginugua,” gua si asa.¹⁸ Ke tozi e Samuela koasa sari doduru tiñitoña. Lopu tome hokaria sa si keketoña. Zama se Ilai, “E Zihova si Asa; ke mani tavetia Sa gua sapu leana koa Sa.”

¹⁹ Sipu noma sage se Samuela, si koa koasa se Zihova meke va gorevura i Sa sari doduru tiñitoña gua pu zama ni e Samuela.²⁰ Ke sari doduru tinoni pa doduruna sa popoa Izireli, podalae pa vasileana Dani meke kamo pa Biasiba, si gilania sapu e Samuela si na poropita hinokara te Zihova.²¹ Hoke vura se Zihova koe Samuela pa Saelo meke zama koasa, meke va nonoga pule nia se Zihova koe Samuela pa Nana zinama. Ke gua asa sipu zama se Samuela si va avoso sari doduru tie Izireli.

Ta Saputu Vagi sa Bokese Vinariva Egoi

4 Koa sa toতোসো asa si varigara sari na tie Pilisitia pude varipera koari na tie Izireli gua, ke topue la sari na tie Izireli pude la varipera koa rini. Va turu i ri na tie Izireli sari dia ipi pa Ebeneza meke sari na tie Pilisitia si pa Apeka.² Rapata sari na tie Pilisitia, meke sipu ñinira sa vinaripera si va kilasi rini sari na tie Izireli, meke tata ka made tina tie si va mate i rini pa vinaripera.³ Sipu pule mae pa dia vasina sari na tie pu toa, si zama sari na koimata tadi na tie Izireli, “Na vegua ke va malumu mae i tu Zihova sari na tie Pilisitia pude va kilasa gita pa rane hie? Aria mada la palekia gana sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova pa Saelo, pude mani luli koa gita pude harupu gita koari na nada kana,” gua.⁴ Ke garunu lani pa Saelo rini kaiqa rina tie meke vagia rini sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova Tadi na Qeto Minate sapu sa Nana habohabotuana Banara panaulu pa varikorapadi rina mateana koasa Bokese. Meke sari karu tuna e Ilai, ari Hopini meke Pinehasi si somana lulia tugo sa Bokese Vinariva Egoi.[†]

⁵ Sipu kamo tugo sa Bokese Vinariva Egoi hie, si vala betoa ri na tie Izireli sa kukili qetu, ke madidiri tu sa pepeso.⁶ Avosia ri na tie Pilisitia sa kinukili meke zama, “Avoso latu sa kinukili pa vasina tadi na tie Hiburu! Na sa ginuana sia?” Meke sipu gilania rini ginuana sapu ele kamo sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova koasa vasina tadi na tie Hiburu, gua,⁷ si matagutu si arini; meke zama, “Keke Tamasa si ele kamo koasa dia vasina gua! Tinasuna si kamo koa gita kamahire! Sina loke tiñitoña si ele ta evaña guahe koa gita visoroihe!”⁸ Esei kaqu boka harupu gita koari na

Tamasa.”†† 2:26 Lk 2:52 † 2:28 Ekd 28:1-4; Liv 7:35-36 †† 2:34 1 Samuela 4:11

† 4:4 Ekd 25:22

tamasa ñiniradi sara? Arini mo sari na tamasa pu seke va matedi sari na tie Izipi pa popoa qega! ⁹ Mi koa varane gamu na tie Pilisitia! Varipera guana tie, sina kote ta evañae pinausu mo tadi na tie Hiburu si gita, kekeñoño gua sapu ele nada pinausu mo gita si arini. Ke varipera va ñinira guana tie.”

¹⁰ Ke varipera va ñinira sari na tie Pilisitia, meke va kilasi rini sari na tie Izireli, ke govete pule la pa dia popoa. Na mate eoño si ta evaña: ka toloñavulu puta tina tie varipera pa Izireli si mate. ¹¹ Ta vagi tugo sa Bokese Vinariva Egoi te Tamasa, meke sari karua tuna e Ilai, Hopini meke Pinehasi, ba mate tugo.

Sa Minate te Ilai

¹² Keke tie pa butubutu te Benisimane si podalae haqala tu pa vasina pu variperai rini, meke kamo la tu pa Saelo koasa rane tugo asa. Pude vata dogoro nia sa nana tinalotaña gua, si rikati sa sari nana poko meke binu nia pepeso sa sa batuna. ¹³ Se Ilai, sapu talotaña hola nia sa sa Bokese Vinariva Egoi, si korapa habotu hakehakei pa nana habohabotuana pa kali siraña. Urahae nia sa tie sa inavoso koasa vasileana nomana, ke kabo beto pa minatagutu sari doduru tie. ¹⁴ Avosia Ilai sa ñinoveoro, ke nanasa si asa, “Na sa ginuana sa ñinoveoro hie?” Tuturei la si keke tie koe Ilai pude tozi nia sa inavoso. ¹⁵ Se Ilai si ka sia ñavulu vesu vuahenina meke tata lopu dodogorae hokara si asa. ¹⁶ Zama sa tie, “Arau si govetequ pa vinaripera, meke haqala pule toñoto mae mo tani ñinoroi.”

Nanasia Ilai si asa, “Tuqu, nasa si ta evaña?”

¹⁷ Olaña sa tie paleke inavoso, “Govete ni ri na tie Izireli sari na tie Pilisitia, na va kilasa va kaleana gami rini si gami! Keke pule, si sari na tumu koreo sari Hopini meke Pinehasi ba mate tugo, meke sa Bokese Vinariva Egoi ba ta saputu vagi tugo!” gua si asa.

¹⁸ Sipu poza ia tugo sa tie sa Bokese Vinariva Egoi, si hoqa pule gua pa mudina se Ilai pa kapa sasada. Na barogoso sisigiti si asa, meke noboko tugo, ke hoqa ñoto nia meke mate. Koa na koimata pa Izireli si asa ka made ñavulu puta vuaheni.

Sa Minate tanisa Nabokona e Pineasi

¹⁹ Sa roana e Ilai, sa barikaleqe te Pinehasi si aritiana, meke tata hokara sa nana totošo pude podoa sa sa tuna. Sipu avoso nia tugo sa sapu ta saputu vagi sa sa Bokese Vinariva Egoi, meke mate tugo sa roana meke sa loana gua, si podalae ta sigiti va hodaka mo si asa, meke podopodo. ²⁰ Sipu korapa ta sigiti sa, si zama la ia sa barikaleqe sapu toka nia si asa, “Mu varane! Na tumu koreo!” gua. Ba lopu va gunagunana pude avosia na olaña sa. ²¹ Poza nia Ikabodi † sa sa koreo, sa ginuana si guahe, “Ele taluarae sa Tamasa ñinirana pa Izireli gua.” Zama si asa koasa guguana sapu ta saputu vagi sa Bokese Vinariva Egoi, meke sa minate tanisa roana meke sa loana. ²² Zama si asa, “Taluarae sa

† Sa ginuana Ikabodi si “Loke Qulori” sina ele taluarae sa Bokese Vinariva Egoi.

Tamasa ñinirana koa gita na tie Izireli gua, sina ta saputu vagi sa Bokese Vinariva Egoi te Tamasa.”

Koa Koari na Tie Pilisitia sa Bokese Vinariva Egoi

⁵ Sipu ele vagia ri na tie Pilisitia sa Bokese Vinariva Egoi si paleke vagia rini pa Ebeneza meke la pa dia vasileana lavata pa Asidodi, ² paleke nuquru nia rini koasa zelepade tanisa dia tamasa Daqoni, meke vekoa rini pa kapana. ³ Pana munumunu hokara pa koivugona si dogoria ri na tie pa Asidodi sapu sa beku Daqoni si hoqa todoño gore pa pepeso pa kenuna sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova, ke ovulu va turu pulea rini si asa meke veko pule la nia rini si asa pa nana tuturuana. ⁴ Pana munumunu hokara pule pa rane vina rua si hoqa pule gana tugo; batuna meke sari karua limana si eko dia tu pa sasada; sa tinina mo si koa hola. ⁵ Gua asa pa rane ñinoroi sari na hiamate Daqoni, meke sari doduru pu vahesia si asa pa Asidodi si hoke kasopo hola nia mo meke lopu hoke enea sa vasina asa.

⁶ Va kilasa va kaleani Zihova sari na tie pa Asidodi, meke va mataguti Sa. Va kilasi Sa si arini, meke sari na tie pa ninæ pinaqaha popoa pu koa vari likohæ si va moqo betoi Sa. ⁷ Sipu gilania rini gua sapu ta evaña si zama si arini, “Gita meke sa nada tamasa Daqoni si tava kilasa koasa Tamasa tadi pa Izireli. Lopu kaqu va seunæ ia gita sa Bokese Vinariva Egoi pude koa tani.”

⁸ Ke garuni rini sari na tie paleke inavoso, meke la tioko varigara mae ni sari ka lima banara Pilisitia, meke nanasi rini, “Na sa kaqu tavete nia gita sa Bokese Vinariva Egoi tanisa Tamasa pa Izireli hie?” gua si arini.

“Paleke la nia pa Qati,” gua si arini; ke paleke la nia rini pa Qati si asa, keke vasileana lavata tugo tadi tie Pilisitia. ⁹ Ba sipu ele kamo sa vasina, si va kilasia tugo Zihova sa vasileana, meke va mataguti i Sa. Va kilasa ni moqo Sa, sapu vura koari doduru tie pu koa koasa vasileana lavata, tie vaqura na barogoso tugo. ¹⁰ Ke garunu la nia pule rini pa Ekoroni sa Bokese Vinariva Egoi, keke vasileana lavata tugo pa Pilisitia. Ba sipu kamo tugo si asa vasina, si podalae velavela sari na tie, “Paleke mae nia rini tani sa Bokese Vinariva Egoi tanisa Tamasa pa Izireli pude va mate beto gami gua!” ¹¹ Ke tioko pulei rini sari na banara tadi na tie Pilisitia meke zamai, “Mi garunu pule la nia sa Bokese Vinariva Egoi pa Izireli koa rini pu tagona, pude lopu va mate gami Sa meke sari na tumami.” Tarazuzu pule sa doduruna sa vasileana lavata sina va kilasa va kaleani Sa si arini. ¹² Arini pu lopu mate si vurai moqo pa tinidi, ke varavara la koari dia tamasa sarini pude ta tokæ gua.

Sa Pinule Tanisa Bokese Vinariva Egoi

⁶ Sipu ele koa pa Pilisitia sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova koa ri ka zuapa sidara, ² si tioki ri na tinoni sari na hiamate vakuvakutæ tadirini meke nanasi rini, “Na sa kaqu tavete nia gami sa Bokese Vinariva

Egoi te Zihova gua? Be garunu pule la nia gami koa rini pu tagona, sa si kaqu garunu luli turaṅae nia gami si asa?"

³ Olaṅa si arini, "Be guana va pulea gamu sa Bokese Vinariva Egoi tanisa Tamasa pa Izireli, si kaqu garunu turaṅae nia si keke vinariponi pude na vinulasadi ri na mia sinea. Sa Bokese Vinariva Egoi hie si lopu kaqu tava pule moka, be loke vinariponi lulia. Koasa sirāṅa gua mo hie si kaqu ta salaṅa si gamu, meke kaqu gilania tugo gamu sapu na vegua ke lopu makudo va kilasa gamu Sa."

⁴ "Na vinariponi sa si kaqu garunu la nia gita koa Sa?" gua sari na tinoni.

Olaṅa sarini, "Ka lima qolo kineha moqo meke ka lima kurezu qolo, hopeke eke koari hopeke baṅara Pilisitia. Kekeke mo sa oza sapu ta garunu atu koa gamu doduru meke koari ka lima baṅara. ⁵ Kaqu taveti gamu sari na kinehadi ri na moqo meke na kurezu saripu va kaleania sa mia popoa, meke kaqu va lavatia gamu sa Tamasa tadi pa Izireli. Gina kote beto va kilasa gamu Sa, meke sari mia tamasa na mia popoa.

⁶ Na vegua ke kaqu luli mia hiniva gugua sa baṅara pa popoa Izipi meke sari nana tie si gamu? Mi lopu muliṅi nia gua sapu tavete guni ni Tamasa si arini, osolae va malumi Pero sari na tie Izireli pude taluarae pa Izipi.

⁷ Ke mi va namanama ia keke totopili vaqurana meke karua bulumakao tugo saripu lopu ele ta tavetavetae. Pusi lani koasa totopili, mamu hadu puleni sari na tunadi pa dia bara. ⁸ Vagia sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova, mamu va suraṅia koasa totopili, mamu voi i pa keke bokese pa kapana sa sari na kineha qolo saripu korapa garunu lani gamu koasa, na vinariponi pude vulasa pani sari na mia sinea. Va topue la ia sa totopili koasa nana inene, mani taloa telena. ⁹ Mamu kopu luli nia; be guana ene toṅoto la ia sa sa vasileana pa Beti Semesi, sa ginuana asa si sa Tamasa tadi pa Izireli garunu mae nia sa oza kaleana hie koa gita. Ba be lopu gua asa, si kaqu tiqe gilania gita sapu lopu asa garunu mae nia sa oza; ba pude ta evaṅa mo si asa."

¹⁰ Lulia rini sapu gua ta tozi nia rini. Vagi rini si karua bulumakao meke pusi lani rini koasa totopili, meke tukui rini pa bara sari na tunadi. ¹¹ Vekoa rini pa totopili sa Bokese Vinariva Egoi, meke sa bokese voi ia rina kinehadi rina moqo meke na kurezu qolo.

¹² Topue ene la sari na bulumakao koasa sirāṅa sapu la gua pa Beti Semesi, meke ene toṅoto lamo vasina; lopu hite taliri lamae pa sirāṅa. Kabokabo tokele sipu ene la si arini. Sari ka lima baṅara Pilisitia si ene luli si arini, kamo tu koasa voloso pa Beti Semesi.

¹³ Sari na tie pa Beti Semesi si korapa pakete huiti pa lolomo, meke sipu doṅo va hodaka sage rini meke dogoria sa sa Bokese Vinariva Egoi si kapuna qetu si arini. ¹⁴ Ene toṅoto mae koasa inuma tana keke tie pozana Zosua, sapu koana pa Beti Semesi. Noso vasina sa totopili pa kapana keke patu lavata. Sokoi rina tinoni sari na hudana sa totopili meke va matei rini sari na bulumakao, meke vala i rini pude na vina vukivukihhi vina uququ la koe Zihova. ¹⁵ Ovulu va goreia

sa hiama sa Bokese Vinariva Egoi, meke sa bokese sapu voi ia na qolo, meke va hakei rini pa patu lavata. Meke tavetia rina tie pa Beti Semesi sa vina vukivukihhi vina uququ meke kaiqa pule vina vukivukihhi la koe Zihova. ¹⁶ Sari ka lima baṅara Pilisitia si dodogoro dia mo koari na tinavete sapu gua tavete i rini, beto meke tiqe pule la dia pa Ekoroni koasa rane tugo asa.

¹⁷ Sari na tie Pilisitia si vala i rini koe Zihova sari ka lima kineha moqo qolo guana vinariponi pude na vinulasadi rina dia sinea, hopeke eke koari na vasileana lavata pa Asidodi, Qaza, Asikeloni, Qati, meke Ekoroni. ¹⁸ Garunu lani tugo rini sari na kurezu qolo, hopeke eke koari ka lima vasileana pu baṅara ni ri ka lima baṅara Pilisitia, koari na vasileana nomadi pu ta bara va nabudi meke sari na vasileana loke baradi. Sa patu lavata pa inuma te Zosua pa Beti Semesi vasina va hake nia rini sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova, si korapa koa nana tugo kamahire na vina gilagilana gua sapu ta evaṅa.

¹⁹ Va matei e Zihova sari ka zuapa ṅavulu puta tie Beti Semesi sina doṅo nuquru la si arini pa korapana sa Bokese Vinariva Egoi. Meke koa talotaṅa sari na tinoni sina evaṅia Tamasa si keke vina mate tie sapu nomana hola pa vari korapadia rini.

Sa Bokese Vinariva Egoi pa Kiriati Ziarimi

²⁰ Ke zama sari na tie pa Beti Semesi, "Esei si kaqu boka turu pa kenua e Zihova, sa Tamasa hopena na madina hie? Pavei kaqu garunu la nia gita si Asa pude va seu ia koa gita?" ²¹ Ke garunu la tinoni pa Kiriati Ziarimi si arini pude la zama guahe: "Sari na tie Pilisitia si ele va pule mae ia sa Bokese Vinariva Egoi. Ke gore mae, mamu vagia."

7 Ke la vagia rina tie Kiriati Ziarimi sa Bokese Vinariva Egoi, meke paleke la nia rini koasa vetu tana keke tie pozana Abinadabi, sapu koa pa keke toqere. Va madia rini sa tuna sapu se Eleaza pude kopu nia si asa. †

Totoli nia Samuela sa Butubutu Izireli

² Sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova si koa seunae hola tu pa Kiriati Ziarimi, kaiqa hiokona puta vuaheni tu. Koari na totoṅo hire si hoke koa tasuna na varavara tepatepa tinokae la koe Zihova sari na tie Izireli.

³ Zama se Samuela koari na tinoni Izireli, "Be guana kekere la koe Zihova si gamu pa doduru bulomia, si kaqu veko pani gamu sari doduru tamasa votivotikaedi meke sari na bekuna sa tamasa maqota se Asitoreti. Mi va madi puleni gamu koe Zihova pa doduruna sa mia tinoa, meke vahesi ekea mo si Asa telena, meke kaqu harupu gamu Sa koasa ṅiniraṅia tadi na tie Pilisitia." ⁴ Ke veko pani rina tie Izireli sari dia bekuna e Beolo meke Asitoreti, meke vahesi ekea mo rini se Zihova.

⁵ Meke garunu lani Samuela sari na tie Izireli pude varigara pa Mizipa, meke zama guahe si asa, "Kaqu

† 7:1 2 Samuela 6:2-4; 1 Koron 13:5-7

varavara la koe Zihova si rau, pude tokani gamu.”⁶ Ke varigara beto pa Mizipa sari doduru. Utuvu vagi tugo rini si kaiqa kolo meke zoropo ni pude guana vinariponi la koe Zihova, meke madi si arini, meke lopu hena ginani koasa doduruna sa rane asa. Zama si arini, “Ele tavete va sea la koe Zihova si gami.” Pa Mizipa tugo si va toṅoti Samuela sari vinari nominomie tadi na tie Izireli.

⁷ Sipu avoso nia ri na tie Pilisitua sapu varigara pa Mizipa sari na tinioni Izireli gua, si topue la sari ka lima baṅara Pilisitua meke sari dia tie pude la rapati gua. Avoso nia rina tie Izireli sapu gua asa ke matagutu si arini; ⁸ meke zama la koe Samuela, “Mi lopu makudo varavara la koe Zihova sa nada Tamasa pude harupu gita koari na tie Pilisitua.”⁹ Va matea Samuela si keke tuna lami vaqurana meke va uqua sa sa doduruna pude na vina vukivukihia la koe Zihova. Meke varavara la koe Zihova si asa pude tokani sari na tie Izireli, ke olaṅa Tamasa sa nana vinaravara. ¹⁰ Sipu korapa va vukivukihia se Samuela, si rizu mae sari na tie Pilisitua pude rapata gua; ba lopu sana raza sa raneboṅi na paka maṅauru † kekeṅoṅo guana velavela gore mae se Zihova koa rini. Namuna nunala va kaleana si arini meke govete pa hinoloqoru. ¹¹ Taluarae pa Mizipa sari na tie Izireli meke hadu luli rini sari na tie Pilisitua, tata kamo la gua tu pa Betikara; seke va matemate i rini pa sirana.

¹² Meke vagia Samuela si keke patu, meke va turua sa pa vari korapana Mizipa meke Seni, meke zama, “E Zihova si tokani gita doduru toṅoso,” Beto asa si poza nia sa, “Na Patu Tinokae.”¹³ Ke tava kilasa sari na tie Pilisitua meke hukati Zihova si arini pude nuquria sa dia pinaqaha popoa rina tie Izireli, koari na toṅoso sapu toa se Samuela. ¹⁴ Sari doduru vasileana pu vagi ri na tie Pilisitua pa vari korapana Ekoroni meke Qati si tava pule beto la koari na tie Izireli, ke vagi pule beto ni Izireli sari doduru nana pinaqaha popoa. Meke koa nana sa binule pa vari korapadi ri na tie Izireli meke na tie Kenani.

¹⁵ Na koimata na tie tuturaṅa meke vilavilasa se Samuela pa popoa Izireli koari na toṅoso sapu toa si asa. ¹⁶ Hopeke vuaheni si hoke ene la gua pa Betolo, Qiliqali, meke Mizipa si asa, meke koari na vasidi hire si hoke va toṅoti sa sari na dia vinari nominomie. ¹⁷ Beto asa si hoke pule la pa nana vasina soti pa Rama si asa, vasina koa na koimata tadi pa Izireli si asa. Tavetia tugo sa si keke hope te Zihova vasina.

Tepaia rina Tinoni Izireli si Keke Baṅara

8 Sipu barogoso se Samuela, si va koimata i sa sari na tuna pude na tie varipitui pa Izireli. ² Sa pozana sa tuna kenuna si e Zoili meke sapu mudina si e Abaeza d. Koa palabatu pa Biasiba si arini. ³ Ba lopu lulia rini sa hahanana tanisa tamadia; na hinata poata mo si ṅaliṅali nia ri kara, ke hoke ta tabara golomo

poata sari karua, meke lopu hoke vilasa va toṅoti ri kara sari na vinaritokei.

⁴ Meke varigara sari doduru koimata pa Izireli, meke la koe Samuela pa Rama, ⁵ meke zama koasa, “Ego, ele barogoso si goi, meke lopu lulia rina tumu koreo sa hahanana tamugoi. Gua asa ke, mamu vizatia keke ṅati baṅara pude baṅarani gami, pude ari mami baṅara si gami, gua rina votiki popoa pu ari dia!”

^{††6} Lopu qetu nia Samuela sa tinepa baṅara, ke varavara la koe Zihova si asa; ⁷ meke zama se Zihova, “Mu va avosi tu sari doduru tiṅitoṅa pu zama atu ni ri na tinoni koa goi. Na lopu agoi si kilu igo rini. Arau tu sapu lopu hiva Nau rini pude na dia Baṅara. ⁸ Podalae tu sipu turaṅa vura ni Rau pa Izipi, si luara pani Au rini si Arau meke vahesi rini sari na votiki tamasa, meke kamahire si tavete atu nia rini koa goi gua sapu hoke tavetavete mae nia rini koa Rau. ⁹ Ke gua asa, mamu va avoso lamo koa rini, ba mamu va balau valeani, mamu va bakala valeania koa rini gua sapu kaqu evaṅa guni ri na dia baṅara si arini.”

¹⁰ Meke tozi ni Samuela sari na tinoni pu tepa ia si keke baṅara sari doduru ginugua pu zama ni e Zihova.

¹¹ “Gua he si kaqu taveteni gamu sa mia baṅara si gamu.” Va bakalia Samuela si asa. “Kaqu tavete ni tie varipera sa sari na tumia koreo. Kaiqa si kaqu va tavetaveti sa koari nana toṅopili varipera, kaiqa si kaqu koi pa hose varipera, meke kaiqa si kaqu haqala va kenue koari na toṅopili varipera. ¹² Kaiqa arini si kaqu va palabatu i sa pude kopu ni sari keke tina tie, meke kaiqa si pude va palabatu i pa lima ṅavulu tie. Sari na tumia si kaqu lete i sari nana inuma, paketi sari na vuadi, meke taveti tugo sari nana tiṅitoṅa varipera meke sari na tiṅitoṅa tadi na toṅopili. ¹³ Sari na tumia vineki si kaqu tavetavete lumu tanisa meke tavetavete guana nana tie rararo na kinakina bereti. ¹⁴ Kaqu vagi sa sari mia inuma lelead, na inuma vaeni, meke na linetelete olive, meke vala ni koari na nana palabatu.

¹⁵ Kaqu vagia tugo sa sa keke pa manege koari mia huiti meke na mia qurepi d meke vala i koari na palabatu pa nana vetu meke koari kaiqa palabatu pule. ¹⁶ Kote vagi sa sari mia nabulu, bulumakao, na donʼki, pude tavetavete ponia si asa. ¹⁷ Kaqu vagia tugo sa sa keke pa manege koari mia rovana. Meke gamu ba kaqu ta evaṅae na nana nabulu tugo sa.

¹⁸ Pana mae kamo sa toṅoso sana, si kote qumiqumi sisigiti si gamu, sina koa gua koasa mia baṅara sapu vizatia gamu telemia, ba lopu kaqu va avosi Zihova sari na mia qinumiqumi.”

¹⁹ Lopu hiva va avoso la ia rini se Samuela, ba zama tu, “Lokari! Hiva nia tugo gami si keke baṅara. ²⁰ Pude kekeṅoṅo gua ri kaiqa votiki butubutu si gami, pude na mami baṅara soti telemami pude toṅolini gami meke turaṅa vura lani gami pa vinaripera pude razai sari na mami kana.” ²¹ Va avoso betoi Samuela sari doduru ginugua gua pu zama ni rini, meke la si asa meke tozi nia se Zihova. ²² Olaṅa se Zihova, “Mu tavetia tu gua sapu hiva nia rini, mamu vala nia tu si keke

† Sa paka maṅauru si na mamalaṅina Tamasa pa binalabala tadi na tie.

†† 8:5 Diut 17:14

bañara." Meke tiqe tozi ni Samuela sari doduru pude pule la pa dia popoa.

Tutuvia Samuela se Saula

9 Koa nana si keke tie arilaena meke ñinirana pa butubutu te Benisimane, pozana si e Kisi; na tuna e Abieli meke na tuna sa tuna koreo e Zero, meke tututi mae gua tugo pa tatamana te Bekorati, keke kukuruna sa tuti te Apia. ² Keke tuna koreo si pozana e Saula, na koreo leana si asa, meke sari na tie si gele kamo mo pa avarana e Saula.

³ Kaiqa don'ki te Kisi si ene taloa, ke zama si asa koe Saula, "Mamu turaña keke ri na nabulu, mamu la hatai sari na don'ki gua." ⁴ Ke ene gua tu pa popoa toqetoqere pa butubutu Iparemi meke la pa Salisa, ba lopu dogori rini; ke ene hola la gua tu pa vasina tadi pa Salimi, ba lopu koa tugo vasina sari na don'ki. Meke ene gua pa korapa pinaqaha popoa tadi pa butubutu Benisimane si arini, ba lopu ta dogoro tugo vasina. ⁵ Sipu la si arini pa pinaqaha popoa pa vasileana Zupa, si zama se Saula koa sa nana nabulu, "Aria mada pule toqoto la mo pa nada vetu, kote ele muliñi ni tu sa tamaqu guguardi sari na don'ki meke podalae talotañani gita sa si gita."

⁶ Olaña sa nabulu, "Hokara, koa nana koasa vasileana hie si keke tie dodogorae te Tamasa sapu ta pamañaena hola sina sari doduru gua pu zama ni sa si gorevura beto tugo. Aria mada la koa sa, meke gina asa kote boka tozini gita sa vasina pu kote dogori gita sari na don'ki," gua si asa.

⁷ "Be guana la si gita koa sa, na sa si kote boka poni nia gita si asa?" Nanasa gua se Saula. "Namu loketona hokara ginani si koa hola pa nada baika, meke loke nada tiñitona pude ponia si asa."

⁸ Olaña sa nabulu, "Keke poata siliva hite mo si koa koa rau hie, kote poni nia rau koa sa si asa, meke kote tozini gita sa sa vasina kaqu dogori gita si arini."

⁹⁻¹¹ Va tabe se Saula, "Keke binalabala leana si asa! Aria mada la." Ke la si arini koa sa vasileana sapu koa ia sa tie madina te Tamasa. Sipu korapa haele sagea rini sa toqere, si tutuvi rini si kaiqa vineki saripu vura mae pude utuvu kolo gua. Nanasi rini sari na vineki, "Vegua koa nana sa tie dodogorae pa vasileana?"

Pa totosoa asa sa poropita si hoke ta pozae tie dodogorae, meke be guana hiva nanasa nia ke tie si keke ninanasa koe Tamasa, si kote zama guahe si asa, "Aria mada la koasa tie dodogorae," gua.

¹²⁻¹³ "Uve, koa nana," gua sari na vineki. "Namu tiqe topue va kenu la mo koa gamu si asa. Be guana tuturei gamu, si kote kamo mo gamu si asa. Ba pana kamo tugo gamu pa vasileana si kote dogoria mo gamu. Kote kamo pa vasileana si asa ñinoroi sina kote la va vukivukihhi sari na tinoni koasa hope pa toqere. Sari na tie pu ta ruvatadi si lopu kaqu henahena osolae kamo tu si asa vasina, sina kaqu mana kenu paki nia tu sa sa vina vukivukihhi. Be la si gamu kamahire, si kote dogoria gamu si asa totosoa lopu ele sage la pa toqere si asa pude henahena." ¹⁴ Ke topue

hola la pa vasileana se Saula meke sa nana nabulu. Meke sipu korapa ene nuquru la tugo rini, si dogoria mo rini se Samuela sapu korapa ene la mo koa rini, na topue la koasa vasina pude tavetia sa vina vukivukihhi, gua.

¹⁵ Ego pa rane norae si zama guahe se Zihova koe Samuela, ¹⁶ "Pa rane vugo kekeñoño gua tugo kamahire si kaqu garunu atu nia Rau koa goi si keke tie pa butubutu te Benisimane; mu va madia pude mani bañara ni sari na Qua tinoni Izireli. Asa kaqu harupi si arini koa ri na tie Pilisitia. Ele dogoria Rau sa tinasigiti tadi na Qua tinoni meke sa dia kinabo tepa tinokae."

¹⁷ Sipu dogoria tugo Samuela se Saula, si zama se Zihova koa sa, "Hierana sa tie sapu zama nia Rau koa goi. Asa kaqu totolini sari na Qua tinoni." ¹⁸ Meke ene la se Saula koe Samuela sapu lopu seu koa sa sasada bara, meke nanasa, "Mu tozi nau vasina korapa koa sa tie dodogorae," gua.

¹⁹ Meke olaña se Samuela, "Arau mo sa tie dodogorae. Mamu ene kekenu atu koa sa vasina pude tavetia sa vina vukivukihhi. Sina kaqu somana henahena koa rau si gamu kara kohite. Vugo munumunu tu kote olañi rau sari doduru mia ninanasa meke kote tiqe garunu puleni gamu. ²⁰ Sa guguardi rina don'ki saripu muliñu reporo, si mi lopu talotaña ni; ele ta dogoro pule tu si arini. Ba savana sa tie sapu okoro hola nia rina tie Izireli? Na agoi hokahokara mo si asa. Agoi meke sa puku tatamana tanisa tamamu."

²¹ Olaña se Saula, "Arau si na tie pa butubutu te Benisimane, na butubutu sapu hiteke hola pa Izireli. Meke sa qua tatamana si lopu arilaena tugo pa butubutu. Na vegua, ke zama gua tu asa si goi koa rau?"

²² Meke turaña la nia Samuela se Saula meke sa nana nabulu pa keke lose nomana, meke va haboti sa pa vasina arileana pa tevolo vasina korapa habotu dia sari ka toloñavulu puta tie ta ruvatadi. ²³ Zama la se Samuela koa sa tie kinakina, "Paleke mae nia sa kukuru miti sapu vatua rau koa goi, sapu tozi nigo rau pude veko vata kalea gua." ²⁴ Ke paleke mae nia sa tie kinakina sa kukuru miti ta vizatana pa pudapuda nene meke vekoa sa pa kenuna Saula. Meke zama se Samuela, "Dotu hie tugo sa kukuru miti sapu tava naqiti veko pude tamugoi gunia. Ele naqiti vatu nia rau koa goi si asa pude mamu hena ia tugo kamahire somanae koari na tinoni pu ele ruvati rau."

Ke henahena turaña Saula se Samuela pa rane sana. ²⁵ Sipu gore pule si arini koasa vinalahi pa vasina hopena pa toqere meke la pa vasileana, si ivara ponia teqe rini se Saula panaulu pa batu vetu, ²⁶ meke puta vasina si asa.

Va Madia Samuela se Saula pude na Bañara

Pana vaqavaqasa si titiokia Samuela se Saula, "Vañunu pude maqu garunu puleni gamu." Vañunu se Saula meke ene keke gua la pa siraña. ²⁷ Sipu kamo

rini sa hukihukirina sa vasileana, si zama se Samuela koe Saula, "Tozi nia sa mua nabulu pude mani ene va kenue atu." Taluarae sa nabulu, ke zama pule se Samuela, "Mamu koa paki tani pa keke totoaso hite, maqu tozi nigo gua sapu zama nia Tamasa."

10 Meke vagia Samuela si keke vovoina koa ia oela olive meke zoropo nia sa pa batuna Saula, ahoa sa, meke zama, "Va madigo Zihova si goi pude banara ni sari na tinoni Izireli. Kaqu totoli ni goi sari Nana tinoni, meke toketoke hukata ni koari doduru dia kana. Meke hie tugo sa vina sosode koa goi sapu ele vizatigo e Zihova si agoi pude na palabatu tadi Nana tinoni. ² Pana taluarae koa rau si goi ninoro'i he, si kaqu tutuvi goi si karua tie tata pa lovuna Reseli pa Zeloza pa popoa Benisimane. Kote tozi nigo rini sapu sari na don'ki pu hatai goi si ele ta dogoro pule tu, ke lopu talotana ni sa tamamu si arini ba agoi tu, si korapa nananasa nigo sa, 'Na sa si kaqu evania rau koa sa gugua na tuqu?' gua. ³ Kaqu ene la si goi panahoi osolae kamo goi sa huda hopena pa Tabora, vasina kaqu tutuvi goi ka neta tie saripu korapa ene la pude va vukivukihi la koe Tamasa pa Betolo gua. Keke arini si kaqu turani ka neta qoti vaqura, keke pule si kaqu paleki ka neta bereti, meke sa vina neta si kaqu palekia nana si keke baika kapu kurukuru sinia na vaeni. ⁴ Kote zama va kamogo rini meke ponigo karua kukuru bereti, saripu kaqu vagi goi. ⁵ Meke kaqu sage la si goi koa sa toqere te Zihova pa Qibea, vasina koa si keke puku tie varipera tadi pa Pilisitia. Pa sasadana sa vasileana si kaqu tutuvia goi si keke puku poropita gore maedi koasa hope pa toqere, mike hapu, seke daramu, ivivu, meke mikemike laera, kaqu peka na kukukili si arini. ⁶ Meke lopu sana kote kamo koa goi sa Maqomaqona e Zihova, meke kaqu somana nia goi sa dia pineka pa vinahesi meke na kinukili meke kote na tie votikaemu hola si goi. ⁷ Pana ta evana saripu gua hire, si mamu tavetia gua sapu hiva nia Tamasa koa goi pude tavetia. ⁸ Kote la va kenue koa rau si goi pa Qiliqali, vasina si kaqu tutuvigo rau meke va vukivukihi nia sa vina vukivukihi vina uququ meke na vina vukivukihi binaere. Mu aqa vasina ka zuapa rane osolae kamo atu si rau meke tozi nigo gua sapu kaqu tavetia goi."

⁹ Sipu taliri se Saula pude luaria se Samuela gua si vala nia Zihova sa binalabala na hahanana votivotikaena koe Saula. Meke sari doduru ginugua pu tozi e Samuela koa sa si gorevura beto tugo pa rane sana. ¹⁰ Sipu kamo pa Qibea se Saula meke sa nana nabulu, si tutuvia keke minate poropita si asa, meke hinoqa kamo koasa sa Maqomaqona Tamasa, meke somana pa pinekapeka na kinukili tadirini si asa. ¹¹ Sipu dogori rina tinoni pu ele gilana sa tatasana si varivari nanasi si arini, "Na sa si ele ta evana koa sa tuna e Kisi hie ta kasa? Ele ta evanae na poropita tugo sia?" gua. ¹² Keke tie sapu koana vasina si nanasa, "Esei tamadia sari na poropita isara?" Gua hie sa zinama sapu vura mae pa totoaso asa, sapu "Vegua e Saula ba

ta evanae na poropita tugo?" gua. ¹³ Sipu beto peka na kukili se Saula si sage la pa hope pa toqere si asa.

¹⁴ Dogoria buhina Saula si asa meke sa nabulu, ke nanasi sa si arini, "Pavei koa si gamu kara?"

"Na hatai mo sari na don'ki," gua se Saula. "Sipu lopu boka dogori gami, si la dogoria gami se Samuela," gua.

¹⁵ "Meke na sa si tozini gamu sa?" nanasa gua sa buhina e Saula.

¹⁶ "Ele tozini gami sa sapu ele ta dogoro pule tu sari na kurukuru," olaa gua se Saula, ba lopu tozia sa koasa buhina gua sapu tozia Samuela koasa sapu asa si kaqu ta evanae banara gua.

Ta Tozi Vurae sapu na Banara se Saula

¹⁷ Tioko varigara ni Samuela sari na tinoni pa keke vinarigara vina vukivukihi pa Mizipa, ¹⁸ meke zama koa rini, "Zama se Zihova sa Tamasa pa Izireli, 'Ele turana vurani gamu Rau pa Izipi meke harupu gamu Rau koari na tie Izipi, meke koari doduru tinoni pu nonoala gamu. ¹⁹ Arau mo sa mia Tamasa sapu harupu gamu koari doduru mia tinasuna na minalana, ba pa rane hie si kilu Au gamu si Arau meke ele tepa Au gamu pude poni gamu si keke banara, gua. Ego mi varigara mae koe Zihova pa hopeke butubutu na tututi."

²⁰ Beto asa, hopeke va mae ekeke e Samuela sari doduru butubutu, meke vizata vagia Zihova sa butubutu te Benisimane. ²¹ Meke sari hopeke tatamana pule pa butubutu te Benisimane si tioko mae ni sa, meke sa tatamana te Matiri si ta vagi vurae. Meke sari na tie pa tatamana te Matiri si ene mae, meke e Saula sa tuna e Kisi si ta vagi vurae. Hataia rini si asa, meke sipu lopu boka dogoria rini, ²² si nanasia rini se Zihova, "Vegua korapa koa nana sa tie?"

Olaa se Zihova, "E Saula si koa nana panahoi, korapa tome nana mo koari na vinarigarae tiniona."

²³ Ke haqala la si arini meke turana vura mae nia se Saula koari na tinoni, meke tiqe dogoria rini sapu na koreo ululuna sapu hola ni pule sa sari doduru.

²⁴ Zama se Samuela koari na tinoni, "Hierana sa tie sapu ele vizatia e Zihova! Namu na loke tie gita sapu kekenono gua asa."

Velavela sari doduru tinoni, "Mani toa va gelenae sa banara, gua!"

²⁵ Tozi va bakalia Samuela sa ninirana meke na tinavete tanisa banara, meke tiqe kuberia sa koa keke buka, sapu va nuquru veko sa pa vasina hopena. Meke tiqe garunu pule ni sa sari doduru tie pa hopeke dia vasileana soti. ²⁶ E Saula ba pule la nana tugo pa nana vasina soti pa Qibea. Kaiqa tie varane, saripu ele tiqui Tamasa bulodi si somana luli tugo koasa. ²⁷ Ba kaiqa tie kaleadi si zama, "Na tiniona leana savana si kaqu tavete ponini gita sa tie hie?" Kilua rini se Saula meke lopu hiva ponina vinariponi tugo rini si asa.

Va Kilasi Saula sari na Tie Amoni

11 Hola keke sidara si turani sa banara Nahasi pa butubutu te Amoni d sari nana tie varipera meke la raza ia sa vasileana pa Zabesi pa popoa tadi pa Qileadi meke sari nana tie varipera si koa pa vari likohaena si asa. Zama sari na tie pa Zabesi koe Nahasi, "Mamu tavetia keke vinariva egoi koa gami, meke kaqu va malumigo gami pude na mami banara."

² Olanā se Nahasi, "Kaqu tavetia rau si keke vinariva egoi koa keke vina turu mo. Kaqu lobiti pani rau kali mata mataodi sari doduru tie pude va kurekurei sari doduru tinoni Izireli."

³ Zama sari na koimata pa Zabesi, "Mu ponini gami ka zuapa rane pude mami garunu la nia sa inavoso pa doduruna sa popoa Izireli. Be loke tie si tokani gami, si tiqe kaqu vatu nia gami sa mami tinoa koa goi."

⁴ La kamo pa Qibea sari na tie paleke inavoso vasina koa se Saula, meke sipu tozia tugo rini sa inavoso, si podalae kabo mo sari na tie pa tinalotana. ⁵ Se Saula si tiqe kamo pulena koa pa inuma meke sari nana bulumakao, meke nanasa si asa, "Na sa si sea? Na vegua ke kabo tu sari doduru tie?" Meke tozi nia rini gua sapu mae tozia ri na tie paleke inavoso pa Zabesi. ⁶ Sipu avoso nia tugo Saula sapu gua asa si kamo koa sa sa Maqomaqona Tamasa, ke ta naziri hola si asa. ⁷ Vagi sa si karua bulumakao, magu va umumi sa, meke garuni sa sari na tie paleke inavoso pude paleke lani sari na umumu miti, pude na vina balau koari doduru popoa pa Izireli. "Arini pu korodia luli sari Saula e Samuela la pa vinaripera si kaqu ta magu va umumu sari nana bulumakao!"

Matagutu nia rina tie Izireli sapu gua kote evanjia Zihova koa rini, ke sari doduru, si lopu va ririunae, ba mae varigara beto. ⁸ Varigarani e Saula pa Bezeki si arini, ka neta gogoto tina tie Izireli, meke tolonavulu puta tina tie pa butubutu Ziuda. ⁹ Tozi ni rini sari na tie paleke inavoso pa Zabesi, "Mu la tozi ni sari na mia tinoni sipu lopu ele korapa rane vugo si kaqu ta harupu si gamu, gua." Sipu avosia tugo ri na tinoni pa Zabesi sa inavoso si kapuna qetu si arini. ¹⁰ Meke tiqe zama koe Nahasi, "Vugo si kaqu va maluara atu puleni gami si gami koa gamu, meke boka tavetia gamu koa gami gua sapu hiva nia gamu."

¹¹ Pana boni si paqahi Saula sari nana tie koari ka neta pukuna, meke pana vaqavaqasa si tuturei la ia rini sa vasina tadi na kana meke rapati rini sari na tie Amoni. Va matei rini osolae kamo korapa rane si arini. Saripu koa hola si ta hurakatae meke hopeke govete taloa dia.

¹² Meke zama sari na tie Izireli koe Samuela, "Avei sari na tie pu zama sapu e Saula si lopu kaqu na mami banara gua? Va vura mae i pude mami seke va mate i gedi!"

¹³ Ba zama se Saula, "Loke tie si kaqu tava mate pa rane hie, ura koasa rane hie si ele harupia Zihova sa Izireli." ¹⁴ Meke zama se Samuela koa rini, "Aria mada la pa Qiliqali si gita doduru. Mada la tozi vura pule nia

sapu e Saula si na nada banara." ¹⁵ Gua asa ke sage beto la pa Qiliqali, meke tozi vura nia rini koasa vasina hopena asa sapu e Saula si na banara. Taveti rini sari na vina vukivukihiki binaere, meke se Saula meke sari na tinoni Izireli si qetuqetu nia sa toতোসা asa.

Sa Zinama Luluara te Samuela

12 Meke zama se Samuela koari na tinoni Izireli, "Ele tavetia rau gua sapu tepa ia gamu koa rau pude tavetia. Ele ponini gamu rau si keke banara pude tolini gamu. ² Meke kamahire si koa nana koa gamu si asa pude turaña gamu. Ba sapu arau, si ele barogoso na keo, meke sari na tuqu koreo si koa somanae mo koa gamu sara. Arau si koa koa gamu podalae tu sipu korekoreoqu osolae kamo kamahire. ³ Ke hie si arau. Be guana tavete va sea ia rau si keketona, si mi zutu au mo pa kenuna e Zihova meke sa banara sapu ele vizata ia sa. Vegua ele vagia rau si keke bulumakao tana keke tie babe na don'ki tana keke tie? Vegua ele hiko vagia rau si keketona babe nonovalia rau si keke tie? Vegua hoke okoro nia rau pude ade vagi golomi sari na poata koa keke tie? Be guana ele evanjia rau si keke koari na tinonona hire si maqu lipu pulei saripu gua pu ele vagi rau."

⁴ Olanā sari na tinoni, "Lokari, lopu hite hiko vagia goi keketona babe nonovala gami goi si gami; lopu hite vagia goi si keketona koa keke tie."

⁵ Meke olanā se Samuela, "E Zihova meke sa banara sapu ele vizatia Sa si va sosodea pa rane hie sapu loke sinea si ele dogoro vura nia gamu koa rau."

"Uve, e Zihova si na mami tie va sosode," gua si arini.

⁶ Meke zama se Samuela, "E Zihova tu vizatia se Mosese meke se Eroni sapu turaña vura ni sari na tiatamamia pa Izipi. ⁷ Ke kamahire mamu turu vasina pu korapa koa ia gamu, maqu zutu gamu pa kenuna e Zihova pa vina balabala pule di rina tinonona arilaedi pu taveti e Zihova pude harupu gamu si gamu meke sari na tiatamamia. ⁸ Sipu gore la pa Izipi se Zekopi meke sa nana puku tatamana, meke nonovali ri na tie Izipi, si varavara tepa tinokae la koe Zihova sari na tiatamamia, ke garuni Sa sari Mosese e Eroni, meke turaña vura ni pa popoa Izipi meke va koa i koasa popoa hie. ⁹ Ba mulini nia rini se Zihova sa dia Tamasa, ke va malumi Sa sari na tie Pilisitia meke sa banara pa Moabi meke e Sisera, sa koimata koasa qeto minate tanisa vasileana nomana pa Hazo, pude razai sari tiatamamia meke va kilasi, gua. ¹⁰ Meke varavara la koe Zihova si arini na tepa tinokae meke zama, 'Ele sea si gami, sina kekere va seu koa Goi, Zihova, meke vahesi sari na beku te Beolo meke Asitoretu. Mu harupu puleni gami koari na mami kana, meke kaqu vahesigo gami.' ¹¹ Meke garunia Tamasa se Qitione, meke e Beraki, meke e Zepata, meke mumudi si arau. Hopeke gami si ele harupu gamu si gamu koari na mia kana, meke koa valeana si gamu. ¹² Ba sipu dogoria gamu se Nahasi sa banara pa

† 12:6 Ekd 6:26 †† 12:8 Ekd 2:23 ‡ 12:9 Zaz 3:12, 4:2, 13:1 †† 12:10 Zaz 10:10-15 ‡‡ 12:11 1 Samuela 3:20; Zaz 4:6, 7:1, 11:29

butubutu Amoni sapu va namanama pude rapatani gamu, si kilua tu gamu se Zihova sa mia Baṅara, meke zama tu koa rau, 'Hiva nia gami si keke mami baṅara pude kopuni gami,' gua. †

¹³ Ego, hie sa baṅara sapu vizatia gamu, sapu tepa ia gamu, meke ele vatu nia Zihova koa gamu. ¹⁴ Kote leana mo si gamu doduru be va lavatia gamu se Zihova sa mia Tamasa, pude nabulu nia, va avosia, meke va tabei sari Nana tinarae, meke be gamu meke sa mia baṅara si lulia si Asa. ¹⁵ Ba be lopu avosia gamu se Zihova ba sekei tu sari Nana tinarae, si kaqu etulu pani gamu Sa si gamu meke sa mia baṅara tugo. ¹⁶ Ke, mamu turu mo vasina pu koa gamu, meke kaqu dogori gamu sari na tiṅitoṅa arileadi pu kaqu taveti e Zihova. ¹⁷ Na totošo dada si asa, taga? Ba kaqu varavara si rau meke kaqu garunu mae nia Zihova sa paka maṅauru na ruku. Pana ta evaṅa saripu gua hire, si kaqu gilania gamu sapu ele tavete la nia gamu si keke sinea lavata koe Zihova totošo tepa ia gamu si keke baṅara koa Sa."

¹⁸ Ke varavara se Samuela, meke koasa rane tugo asa si va mae ia Zihova sa ruku na paka. Ke matagutu nia ri doduru tinoni se Zihova meke se Samuela tugo, ¹⁹ meke zama koe Samuela si arini, "Mu tataruni gami, mu varavara lani gami koe Zihova sa mua Tamasa, pude lopu mate si gami. Tiqe gilania gami kamahire sapu, tomo lania pule gami koari doduru mami sinea, sa sinea sapu tepaia gami si keke baṅara."

²⁰ "Mi lopu matagutu," gua se Samuela. "Hinokara sapu ele tavetia tugo gamu si keke tiṅitoṅa kaleana, ba mi lopu taluarae koe Zihova, ba mi nabulu nia mo si Asa pa doduru bulomia. ²¹ Mi lopu luli sari na tamasa kokohadi, lopu kaqu hite boka tokani gamu rini babe harupu gamu rini, ura lopu hinokaradi si arini. ²² Ele tavetia Zihova si keke vina tatara nabuna, meke lopu kaqu veko pani gamu Sa, sina ele balabala ia Sa pude vata evaṅaeni gamu na Nana tie soti Sa si gamu. ²³ Ba koa rau, si lopu kote tavetia rau sa sinea sapu pude makudo varavara tokani gamu rau si gamu la koe Zihova. Ba guahe, kaqu va tumatumaeni gamu rau gua sapu leana meke toṅoto koa gamu pude tavetia. ²⁴ Mi va tabea se Zihova, mamu nabulu valeana nia si Asa pa doduru bulomia. Balabala i sari na tiṅitoṅa arilaedi pu tavete ponini gamu Sa. ²⁵ Ba be tavete va sea la mo si gamu, si kaqu tava kilasa si gamu meke sa mia baṅara tugo."

Vinaripera La koari na Tie Pilisitia

13 Sipu ka toloṅavulu puta †† vuahenina se Saula si tava baṅara si asa, meke totoli ni sa sari na tinoni ka made ṅavulu rua vuaheni. ² Vizata vagi Saula sari ka ṅeta tina tie, meke karua tina tie si koa turaṅi sa pa Mikimasi, koasa popoa toqetoqerena pa Betolo, meke garunu luli ni sa koe Zonatani sa tuna si keke tina pude la pa Qibea pa popoa tadi na butubutu te

† 12:12 1 Samuela 8:19 †† Sa ninaedi rina vuahenina sa si lopu bakala pa zinama Hiburu.

Benisimane. Sari doduru tie pule si garunu pule lani Saula pa dia popoa.

³ Razaia Zonatani sa puku tie varipera Pilisitia pa Qeba meke va kilasi sa si arini, meke avoso nia ri doduru tie Pilisitia sapu gua asa. Meke garuni Saula sari na tie paleke inavoso pude la ivua sa buki pa ninae vasina pude tioko va mae i sari na tie Hiburu pude mae varipera, gua. ⁴ Ta tozi nia ri doduru tie Izireli sapu va matei Saula sari na puku tie varipera tadi na tie Pilisitia, gua asa ke kukiti ni ri na tie Pilisitia si arini. Ke va tabea rina tinoni sa tinioko pude somana koe Saula pa Qiliqali.

⁵ Varigara sari na tie Pilisitia pude razai sari na tie Izireli, gua; ka toloṅavulu puta tina totopili varipera si tagoi rini, ka onomo tina tie koi pa hose, meke soku hola sari na tie varipera saripu soku gua tugo na onone pa masa. Topue la pa Mikimasi si arini pa kali gasa rimata pa Beti Aveni, meke koa vasina. ⁶ Sipu dogoria ri na tie varipera tadi na tie Izireli, sapu ele koa pa tinasuna si arini gua, si la tome koa ri na bae, na bara patu, meke na berukehe, na raqo si arini. ⁷ Kaiqa arini si ene karovia sa Ovuku Zodani meke nuquru la koasa kali popoa tanisa butubutu Qadi meke Qileadi.

Se Saula si korapa koa nana tu pa Qiliqali, meke sari na tie pu koa somanae koasa si matagutu na neneqara. ⁸ Aqa nia sa se Samuela ka zuapa rane, gua sapu ele tozi nia Samuela, ba lopu mae si asa pa Qiliqali, ke podalae luara pania rina tinoni se Saula. ⁹ Ke zama si asa koa rini, "Mi paleke mae nia sa vina vukivukihhi vina uququ meke sa vina vukivukihhi binaere." Meke tavetia Saula sa vina vukivukihhi vina uququ. ¹⁰ Sipu beto tugo si asa, si kamo mae mo se Samuela, ke la tutuvia Saula si asa meke va kamo.

¹¹ Ba zama se Samuela, "Na sa si tavetia goi?"

Olaṅa se Saula, "Na veko pani au rina tinoni si arau, meke agoi ba lopu maea sa totošo sapu mutia goi, meke sari na tie Pilisitia si ele varigara pa vasileana Mikimasi. ¹² Ke balabala la ia rau, 'Sapu kote mae rapata nau mo rina tie Pilisitia si rau tani pa Qiliqali, meke lopu ele tepa ia rau sa tinokae koe Zihova.' Ke balabala ia rau sapu ta hivae pude tavetia mo sa vina vukivukihhi, gua."

¹³ "Na tinavete pekipeki si pude tavete gua asa," olaṅa gua se Samuela. "Lopu va tabea goi sa tinarae te Zihova sa mua Tamasa sapu vatua Sa. Be va tabe si goi, si kaqu va malumigo Sa meke sari na tutimu pude koa baṅara ninae rane pa popoa Izireli. ¹⁴ Ba kamahire sa mua binaṅara si lopu kaqu koa hola. E Zihova si kaqu hata ia sa tie sapu kaqu lulia sa hiniva Tanisa pude baṅara ni sari Nana tinoni sina lopu va tabea goi si Asa." ‡

¹⁵ Taluarae pa Qiliqali se Samuela meke taloa nana. Taluarae tugo pa Qiliqali se Saula meke sari na tie meke la somana koari na tie varipera pa Qibea pa kali popoa te Benisimane. Sipu kamo si arini si vilitia Saula sa nana qeto minate, meke ka onomo gogoto tie mo si

‡ 13:14 TTA 13:22

koa. ¹⁶ E Saula, Zonatani sa tuna, meke sari dia tie varipera si koa pa dia ipi pa Qeba pa popoa te Benisimane; sari na tie Pilisitia si koa pa Mikimasi. ¹⁷ Sa geto minate tadi na tie Pilisitia si vura taloa koari dia ipi koari ka neta pukuna. Keke puku minate si ene la gua pa Opira pa popoa Suala. ¹⁸ Keke pule si la gua pa Beti Horoni, meke keke pule si la gua koasa voloso sapu doño la gua pa lolomo Zeboimi meke pa soloso qega.

¹⁹ Loketoña tie tavetavete aeana pa si koa pa Izireli, sina hukati rina tie Pilisitia sari na tie Hiburu pude lopu tavete magu varipera na hopere na gua. ²⁰ Sari na tie Izireli si hoke la mo koari na tie Pilisitia pude va narui sari dia palau, piki, maho, meke na magu kotokotoana. ²¹ Sa tinabara si keke poata hite pude vilui sari na maho meke sari na tiñitoña pude tuturaña bulumakao, meke karua poata si pude va narui sari na piki babe na palau tana geli va malohoro pepeso.

²² Meke koa gua asa pa tooso varipera si lopu keke ari na tie varipera Izireli si ari dia magu varipera na hopere, ba e Saula meke Zonatani mo si ari dia.

²³ Garuni rina tie Pilisitia sari na puku tie varipera pude la kopu nia sa sirana pa Mikimasi gua.

Sa Vinarane te Zonatani

14 Keke rane si zama se Zonatani koasa tie vaqura sapu hoke paleki sari nana tiñitoña varipera, "Aria, mada karovo la koari na puku tie varipera Pilisitia," gua si asa. Ba lopu tozi nia Zonatani se Saula sa tamana, ² sapu korapa koa nana pa ipi pa kauruna keke huda pomeqaraneti pa Miqoroni, sapu lopu seu pa Qibea. Ari ka onomo gogoto sari na tie si luli koa sa. ³ Sa hiama sapu palekia sa poko hopena si e Ahiza. Sa tuna sa tasina e Ikabodi si asa sapu se Ahitubi, sapu sa tuna e Pinehasi, sapu sa tuna e Ilai, sapu sa hiama te Zihova pa Saelo. Lopu gilania ri na tie sapu ele taluarae la tu se Zonatani.

⁴ Koasa sirana pa Mikimasi, vasina pu kaqu ene la gua se Zonatani pude la kamo sa vasina tadi na tie Pilisitia, si koadia vasina karua tabahoara nomadi. Keke si ta pozae Bozeze meke keke pule si ta pozae Sene. ⁵ Keke si koa pa kali gedena sa sirana, tia la gua pa Mikimasi, meke keke pule si koa pa kali mataona, sapu tia la gua pa Qeba.

⁶ Zama se Zonatani koasa tie vaqura, "Aria, mada karovo la koari na ipi tadi na tie Pilisitia huporodi sara. Gina kote tokani gita mo Zihova si gita. Be soku babe visavisa si gita, ba loketoña si boka hukatia si Asa pude ponini gita sa minataqara."

⁷ Zama sa tie vaqura, "Tavetia gua sapu hiva nia goi, maqu luligo mo,"

⁸ "Leana," gua se Zonatani. "Mada karovo la si gita kara pude dogoro gita ri na tie Pilisitia. ⁹ Be tozini gita rini pude aqa ni gua, si kaqu aqa mo si gita pa vasina pu korapa koa ia gita. ¹⁰ Ba be tozini gita rini pude la koa rini gua, si kaqu la si gita, sina asa si kaqu na vina gilgilana sapu ele ponini gita Zihova sa minataqara."

¹¹ Ke vata dogoro pule ni koari na tie Pilisitia si arini, meke zama sari kasa tie Pilisitia, "Dotu! Kaiqa tie Hiburu si korapa vura mae koari na bae vasina tome rini!" ¹² Meke titiokia rini se Zonatani meke sa tie vaqura, "Mi sage maeni gamu tani! Mami va gilnani gamu!"

Meke zama se Zonatani koasa tie vaqura, "Luli au. Ele poni nia Zihova koari na tie Izireli sa minataqara." ¹³ Name sage se Zonatani meke luli tugo sa tie vaqura. Rapata la i e Zonatani sari na tie Pilisitia meke seke va hoqahoqai sa, meke sa tie vaqura va mate i si arini.

¹⁴ Koasa vinaripera kekenu si seke va mate i e Zonatani meke sa tie vaqura, si guana padana ka hiokona puta tie. Sa ninomana sa vasina asa si padana guana keke pavasa hite.

Sa Vina Kilasa tadi na Tie Pilisitia

¹⁵ Meke matagutu sisigiti meke hiva govete pa hinoloqoru sari na tie Pilisitia pa doduru vasina: arini pa korapa vinarigara tie, meke arini pu ene vura pa seu, sari na tie varipera pa vetu kopu, meke sarini pu ene la pude raza la i sari na kana meke arini pu hiko tiñitoña koarini; niu tugo sa pepeso. Tarazuzu va kaleani Zihova si arini.

¹⁶ Sari na tie kopu te Saula pa Qibea koasa pinaqaha popoa te Benisimane si dogoria sapu haqala hoboro sari na tie Pilisitia pa pinupuhu. ¹⁷ Ke zama se Saula koari na tie, "Mi nae i sari na tie varipera, mamu gilania sapu esei si lopu koa." Tavete gua tugo asa si arini meke doño gilania rini sapu e Zonatani meke sa tie vaqura, sapu hoke paleki sari na tiñitoña varipera tanisa si lopu koa. ¹⁸ "Paleke mae nia sa poko hopena tani," Gua se Saula koe Ahiza sa hiama. Koasa rane asa si paleke la nia Ahiza pa kenudi ri na tinoni Izireli si asa. ¹⁹ Sipu korapa zama se Saula koa sa hiama, si gigiri lalanana tu sa ninunala tadi na tie Pilisitia, ke zama se Saula, "Loke tooso si koa pude hata ia sa hiniva hinokara te Zihova!" gua. ²⁰ Ke topue la si asa meke sari nana tie, la koari na tie Pilisitia, saripu korapa varipera pulei pa ninunala lavata. ²¹ Kaiqa ari na tie Hiburu pu somana luli na toka ni sari na tie Pilisitia si hobe si arini meke toka ni pule rini sari Saula e Zonatani. ²² Kaiqa ri na tie Hiburu pu tome koari na toqere pa popoa Iparemi, si avoso nia sapu govete sari na tie Pilisitia gua, ke somana razai tugo rini sari na tie Pilisitia, ²³ meke varipera nono la gua tu pa kalina la pa Beti Aveni si arini, meke harupi Zihova si arini koasa rane sana.

Gua sapu Ta Evaña Sipu Beto sa Vinaripera

²⁴ Sari na tie Izireli si malohoro na ovia koasa rane sana, sina zama nia Saula koa rini, si keke tinokotokoro nabuna. "Kaqu ta levei sa tie sapu henahenai sipu lopu ele va kilasi rau sari na qua kana," gua. Ke loke tie si hite hena ia keketona doduru rane.

† Babe "Paleke mae nia sa Hope tanisa vinariva egoi te Tamasa. Koasa tooso asa koa si asa koari na tie Izireli."

²⁵ Sipu korapa hadui rina tie Izireli sari na tie Pilisitia si nuquru si arini koa keke vasina hudahudana meke dogori rini sari na zipale hiqohiqo vasina. ²⁶ Siñi mo na zipale sari na huda, ba loke tie si hite hena ia keke vasina hite, sina matagutu nia rini sa zinama tokotokoro sapu vekoa Saula. ²⁷ Ba lopu avosia Zonatani sapu va matagutu ni zinama tokotokoro sa tamana sari na tinoni, ke zoti la nia sa sa kolu sapu korapa palekia sa koasa namuna sa zipale, meke hena ia sa. Pa totošo tugo asa si masiqara pule si asa. ²⁸ Ba zama koa sa si keke tie, "Malohoro beto si gami pa inovia, va matagutu gami sa tamamū meke zama sapu guahe! 'Kaqu ta levei sa tie sapu hena ia keke vasi ginani ñinoroi,' gua."

²⁹ Meke olaña se Zonatani, "Toleñe gua kaleana hola sa tiñitoña sapu ele tavete la nia sa tamaqu koari nada tie! Dotu, masiqara pule tu si rau sina henai rau si kaiqa zipale. ³⁰ Nake leana mo, be pa rane hie si henai ri na tie sari na ginani pu paleki rini meke va kilasi sari na kana. Mamu balabala ia sapu ka visa ñavulu tie Pilisitia pule si kaqu va matei rini."

³¹ Koasa rane sana si va kilasi rina tie Izireli sari na tie Pilisitia. Varipera la mo podalae tu pa Mikimasi, meke kamo tu pa Aizaloni. Koa sa totošo hie sari na tie Izireli si malohoro meke ovia hola dia. ³² Ke haqala la i rini sari na tiñitoña pu ele vagi rini koari dia kana; vagi rini sari na sipi na bulumakao; va matei tugo rini vasina meke henai makata turaña ni ehara mo rini. ³³ Tozi nia rini se Saula, "Dotu, tavete va sea la koe Zihova sari na tinoni sina henai makata turaña ni ehara mo rini sari na miti."

"Na tie seke tinarae si gamu!" Velavela gua se Saula. † "Va topili mae nia keke patu nomana koa rau tani," gua si asa. ³⁴ Meke va pule la ia pule sa si keke tinarae, "Mi la koari doduru tinoni, mamu tozini sari doduru pude di turaña mae ni sari dia bulumakao na sipi tani. Kaqu va matei rini tani meke kaqu henai tugo rini tani. Madi lopu va sea pule la koe Zihova, madi lopu hena makati rini sari na miti!" Ke koasa boñi tugo asa si turaña mae ni ri doduru sari dia bulumakao meke va mate i rini vasina. ³⁵ Tavetia Saula si keke hope te Zihova, asa mo sa hope kekenu sapu tavetia sa.

³⁶ Zamai Saula sari nana tie, "Aria, mada gore la rapati gedi pa boñi hie sari na tie Pilisitia, mada la vagi betoi sari doduru dia likakalae osolae kamao vaqavaqasa, meke seke va mate betoi gedi."

Zama si arini, "Tavetia gua mo sapu leana pa mua binalabala."

Ba zama sa hiama, "Mada nanasa kenu la tu koe Tamasa."

³⁷ Ke nanasia Saula se Tamasa, "Vegua kaqu la rapati rau sari na tie Pilisitia? Vegua kaqu va mataqara gami Goi?" Ba lopu olaña sa Tamasa pa rane sana. ³⁸ Ke zama se Saula koari na koimata tadi na tinoni, "Mae tani, mada hata ia sapu esei beka si tavete va sea pa rane ñinoroi. ³⁹ Va tatara nia rau koasa Tamasa toana, sapu va mataqaria Sa se Izireli, asa sapu sea si kaqu

tava mate, be guana sa tuqu Zonatani mo si asa." Ba loke tie va kulu. ⁴⁰ Meke zama la se Saula koa rini, "Gamū doduru si mi turu vasina, e Zonatani meke arau si kaqu turu tani."

Meke olaña si arini, "Tavetia mo gua sapu leana pa mua binalabala."

⁴¹ Ke zama se Saula koe Zihova, sa Tamasa pa Izireli, "Zihova, na vegua ke lopu olañau tu Goi pa rane hie? Zihova Tamasa tadi pa Izireli, Mu olañau koari na patu hopedi hire, be sa sinea hie si te Zonatani babe taqarau, si Mu olaña mae pa Urimi ba be tadi na Mua tinoni Izireli si asa, si Mamu olaña pa Tumimi!" Ego sa inolaña si huhuku toñoto lamo koari Zonatani meke e Saula; ke talevara dia sari na tinoni. †⁴² Meke tiqe zama se Saula, "Mi vizatia pa vari korapana sa tuqu Zonatani hie meke arau." Meke ta huhuku se Zonatani. ⁴³ Meke nanasia Saula se Zonatani, "Na sa si ele tavetia goi."

Olaña se Zonatani, "Ele hena ia rau si keke vasi zipale. Ego, hiera si arau, mu va mate au."

⁴⁴ Zama se Saula, "Mani seke va mate au Tamasa si rau be lopu tava mate si goi!"

⁴⁵ Ba zama sari na tinoni koe Saula, "Vegua kaqu tava mate mo se Zonatani, sapu mataqara nia sa vinarane lavata tadi pa Izireli? Lokari! Va tatara nia gami si hie koe Zihova pu toana sapu lopu kaqu hite hoqa palae si keke kalu pa batuna. Gua sapu tavetia sa ñinoroi si ele tavetia sa pa tinokae te Tamasa." Gua asa ke harupia ri na tinoni se Zonatani pa minate.

⁴⁶ Hola sapu gua asa, si beto hadu i Saula sari na tie Pilisitia, meke pule beto la mo koari dia popoa soti si arini.

Sa Binañara te Saula meke sa Nana Tatamana

⁴⁷ Sipu ele ta evañae bañara se Saula pa Izireli, si razai sa sari doduru nana kana pa ninæ vasina: sari na tie pa Moabi, pa Amoni, meke pa Edomu, sari na bañara pa Zoba, meke sari na tie Pilisitia. Ninæ vasina pu varipera sa si va kilasi sa sari nana kana. ⁴⁸ Varipera pa vinarane si asa meke va kilasi tugo sa sari na tie Amaleki. Meke harupi sa sari na tie Izireli koari na rinapata.

⁴⁹ Sari na tuna Saula si ari Zonatani, Isivi, meke e Malakisua. Sa tuna vineki kenuna si e Merabi, meke sa mudina si e Maekolo. ⁵⁰ Sa nana barikaleqe si e Ahinoami, na tuna vineki e Ahimaza; sa nana koimata varipera si na tasina karokarovo e Abana d, na tuna e Nere sa buhina. ⁵¹ Se Kisi sa tamana e Saula, meke se Nere sa tamana Abana. Sari Kisi e Nere si karua tuna koreo e Abieli,

⁵² Totosona sipu toa se Saula si varipera va ñinira la koari na tie Pilisitia si asa, ke pana guana dogoria sa si keke tie sapu ñinirana meke varane, si hoke vekoi sa pa nana qeto minate.

† 14:33 Zen 9:4; Liv 7:26-27, 17:10-14, 19:26; Diut 12:16,23, 15:23

†† 14:41 Nab 27:21; 1 Samuela 28:6

Vinaripera La koari na Tie Amaleki

15 Zama se Samuela koe Saula, "Arau mo sa tie sapu garunu au Zihova pude va madigo meke va baṅara igo koari Nana tie. Ego mamu va avosia gua sapu zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, †2 "Kaqu va kilasi Rau sari na tie Amaleki d'koa gua sapu tavetia rina tiatamadia koari na tie Izireli, pa totososipu mae gua ri pa Izipi. †3 La mamu rapata i sari na tie Amaleki, mamu zalo beto i sari doduru gua pu tagoi rini. Lopu veko hokaria keke, ba va mate betoi doduru tie, na barikaleqe, koburu, na haha, na bulumakao, sipi, kameli, meke na don'ki," gua.

⁴ Tioko varigara ni Saula sari nana tie varipera meke viliti sa si arini pa Telemi; koadia karua gogoto tina tie varipera pa Izireli meke manege puta tina pa Ziuda.

⁵ Asa meke sari nana tie si la koasa vasileana nomana tadi na Amaleki meke aqa pa keke lolomo loke kolona pude rapata va hodaka gua. ⁶ Garunu la nia sa sa vina balau koari na tie Kenaiti. Sari na tiatamadia si tataru ni sari na tie Izireli sipu mae gua pa Izipi si arini. Meke zama si asa, "Mi taloa, mamu veko pani sari na tie Amaleki pude mi lopu tava mate turaṅae koa rini." Ke taluarae taloa sari na tie Kenaiti.

⁷ Va kilasi Saula sari na tie Amaleki. Varipera si arini podalae pa doduruna sa vasina pa Havila meke kamo pa Sura sapu pa kali gasa rimata pa Izipi. ⁸ Va mate betoi rini sari doduru tinoni, ⁹ ba va sarea Saula meke sari nana tie varipera se Aqaqa sa baṅara. Lopu va matei rini sari na bulumakao na sipi leadi, na tuna bulumakao, na tuna sipi tugo, meke gua tugo kaiqa tiṅitoṅa leadi, ba sari na tiṅitoṅa pu loke laedi, na loke dia tinavete si zalao betoi rini.

Ta Kilu se Saula sapu sa Baṅara

¹⁰ Zama se Zihova koe Samuela, ¹¹ "Talotaṅa si Rau koa gua sapu va baṅaria Rau se Saula, sina ele kilu pani Au sa si Rau meke sekei sa sari na Qua tinarae." Ta ṅaziri hola se Samuela meke doduru boṅi si varavara la koe Tamasa si asa. ¹² Pana munumunu hokara tugo si topue si asa, meke la hata ia sa se Saula. Avoso nia sa sapu ele la si asa koasa vasileana pa Kameli gua, vasina pu ele kuria sa si keke nana vina tigonon telenā, meke hola la nana tu pa Qiliqali. ¹³ Ene sage la se Samuela koe Saula, meke va kamo sa si asa, meke zama, "Mani mana nigo e Zihova si goi Samuela! Ele va tabea rau sa hiniva te Tamasa."

¹⁴ Nanasa se Samuela, "Na vegua, ke, korapa avosi tu rau kabodi sari na bulumakao na sipi?"

¹⁵ Olaṅa se Saula, "Sari na qua tie vagi si arini koa rina tie Amaleki. Va toai rini sari na sipi na bulumakao leadi pude tana vina vukivukihī la koe Zihova sa mua Tamasa, ba sari doduru pule si ele zalo betoi gami."

¹⁶ "Nosoi!" gua se Samuela, "Maqu tozi nigo gua sapu tozi nau e Zihova pana boṅi."

"Tozi nau," gua se Saula.

¹⁷ Olaṅa se Samuela, "Balabala pule nigo telemu sapu loke laemu gua si goi, ba agoi si na koimata pa butubutu Izireli. Ele va madigo e Zihova si agoi pude na baṅara pa Izireli, ¹⁸ meke garunigo Sa si goi pude zalo pani sari na tie kaleadi pa butubutu Amaleki. Ele tozi nigo Sa pude mu varipera la osolae va mate betoi goi si arini. ¹⁹ Na vegua ke lopu va tabea goi si Asa? Na vegua ke bebeno vagi tu goi sari na tiṅitoṅa, meke evaṅia sa sinea nomana sapu lopu qetu nia e Zihova?" ²⁰ "Lokari, ele va tabea mo rau se Zihova," gua se Saula. "Ele lulia mo rau gua sapu tozi nau Sa. Turaṅa pule mae nia rau sa baṅara Aqaqa, meke va mate betoi sari doduru tie Amaleki. ²¹ Lopu va matei ri na qua tie sari na sipi na bulumakao pu leadi, ba turaṅa mae ni rini tani pa Qiliqali pude va vukivukihī lani koe Zihova sa mua Tamasa."

²² Ba zama se Samuela, "Na sa si okoro nia e Zihova, na vinatabe babe na vinariponi na vina vukivukihī? Leana hola si pude va tabea si Asa hola nia sa vina vukivukihī rina sipi leadi koa Sa. ²³ Na vina karina Sa si kaleana hola kekeṅoṅo gua puta tugo na vinakuvakutae; meke na vinahesi pule si sea hola gua tugo na vinahesi beku. Kilugo tugo Sa si goi pude na baṅara, sina sekea goi sa hiniva te Zihova."

²⁴ "Uve, ele sea tugo si rau," gua se Saula. "Ele sekea rau sa hiniva te Zihova meke sari na mua zinama. Na matagutu ni rau sari na qua tie meke lulia mo gua sapu hiva nia rini. ²⁵ Ba tepa igo rau kamahire, mu taleoso nau. Mada pule la pa Qiliqali, pude boka vahesia rau se Zihova vasina."

²⁶ "Lopu kaqu luli pule koa goi si rau," gua se Samuela. "Kilua goi sa hiniva te Zihova, ke kiluigo tugo Sa si goi pude na baṅara pa Izireli."

²⁷ Meke taliri se Samuela pude taluarae taloa gua, ba tuqe vagia Saula sa nana poko meke rikatia sa. †

²⁸ Meke zama se Samuela koa sa, "Ele rikata pania Zihova koa goi sa binaṅara pa Izireli pa rane hie meke vala nia Sa koa keke pu leana hola nigo. ²⁹ Se Zihova sa Tamasa Lavata pa Izireli si lopu kokoha meke lopu hobe sa Nana binalabala. Lopu na tie si asa, ke lopu hobe Sa sa Nana hiniva."

³⁰ "Ele sea mo si rau," gua se Saula. "Ba mamu va lavatau mo pa kenudi rina tie tuturaṅa koari na qua tinoni. Mamu luli pule somanae koa rau pude maqu vahesia rau se Zihova sa mua Tamasa." ³¹ Ke luli la koa sa pa Qiliqali se Samuela, meke vahesia Saula se Zihova.

³² "Turaṅa mae nia koa rau sa baṅara Aqaqa," gua se Samuela. Mae koa sa se Aqaqa, neneqara mate na matagutu. Balabala golomo telenā si asa, "Kei, ele hola taloa tugo sa totososipu kaleana pude mate si rau," gua.

³³ Zama se Samuela, "Gua sapu ele va matei sa mua vedara sari soku koburu tadi na barikaleqe, ke kamahire si kaqu loke tuna tugo sa tinamu." Meke va matea sa se Aqaqa pa kenuna sa hope pa Qiliqali.

³⁴ Pule la nana pa Rama se Samuela, meke pule pa nana vasileana soti pa Qibea se Saula. ³⁵ Podalae pa

† 15:1 1 Samuela 10:1 †† 15:2 Ekd 17:8-14; Diut 25:17-19

‡ 15:27 1 Samuela 28:17; 1 Baṅ 11:30-31

totoso asa si lopu hite dogoro pule hokaria se Samuela sa baṅara, ba kulusu nia sa si asa. Talotaṅa nia tugo Zihova sapu va baṅaria Sa se Saula pa butubutu Izireli.

Devita si Tava Madi Pude na Baṅara

16 Zama se Zihova koe Samuela, “Vea seunae gua si kaqu kulusu nia goi se Saula? Ele kilu pania Rau si asa pude na baṅara pa Izireli. Ba kamahire mu vagi kaiqa oela tanisa huda olive, mamu la pa Betilihema koa keke tie pozana Zese. Ura ele vizatia Rau si keke ri na tuna pude na baṅara,” gua.

² Meke zama se Samuela, “Vegua meke kote boka tavetia rau sapu gua sana? Be guana avoso nia Saula sapu gua asa, si kote va mate au sa!” Meke olaṅa gua se Zihova, “Mamu turaṅa keke tuna bulumakao. Mamu zama sapu la vasina si goi pude va vukivukihia koe Zihova. ³ Mu ruvatia se Zese pa vina vukivukihia, meke kaqu tozi nigo Rau gua sapu kaqu tavetia goi. Kaqu zoropo nia oela goi meke va madia pude na baṅara sa tie sapu kaqu tozi nigo Rau.”

⁴ Lulia Samuela gua sapu tozi nia Zihova pude tavetia meke la pa Betilihema. Sipu kamo vasina sari na koimata tanisa vasileana lavata si mae tutuvia rini si asa pa minatagutu meke nanasia, “Vegua koa ia na binule sa mua minae, taga?” ⁵ “Uve,” olaṅa gua si asa. “Mae si rau pude va vukivukihia la koe Zihova. Mi va via puleni gamu, mamu luli au.” Tozi nia tugo sa se Zese meke sari na tuna pude va via pule ni, meke ruvati tugo sa pude somana pa vina vukivukihia.

⁶ Sipu kamo si arini si dogoria Samuela sa tuna Zese se Eliabi meke zama telena, “Sa tie sapu korapa turu hie pa kenuna Zihova si hinokara, sapu asa mo sa tie sapu ele vizatia Sa.” ⁷ Ba zama se Zihova koa sa, “Mu lopu doṅo la ia sapu vea gelena gua meke vea tolavaena gua si asa. Namu kilua Rau si asa, ura lopu vizavizata gua sapu vizatia ri na tie si Arau. Sa tie si doṅo mo pa tinoa vurana, ba Arau si doṅo pa bulo tu.”

⁸ Meke tiokia Zese sa tuna se Abinadabi meke turaṅa la nia sa koe Samuela, ba zama se Samuela, “Lokari, lopu vizatia tugo Zihova si asa.” ⁹ Ke turaṅa mae nia pule Zese se Sama. Ba “Lokari, lopu vizatia tugo Zihova si asa,” gua se Samuela. ¹⁰ Koasa ginugua hie si turaṅa beto maei mo Zese sari ka zuapa tuna koreo koe Samuela. Meke zama se Samuela koasa, “Lokari, lopu vizatia Zihova si keke arini hire.” ¹¹ Meke nanasia sa si asa, “Vegua koa dia pule kaiqa tumu koreo?”

Olaṅa se Zese, “Koanana si keke sapu mudina hokara, ba taloa si asa na korapa kopu sipi.”

“Tozi nia pude mae tani,” gua se Samuela. “Lopu kaqu va vukivukihia si gita pana lopu ele kamo si asa.”

¹² Ke garunu tie se Zese meke la hata ia si asa. Keke koreo tolavaena na toa valeanana meke mataqara sa nana dinogo. Zama se Zihova koe Samuela, “Hiera tugo si asa! Va madia!” ¹³ Vagia Samuela sa oela meke zoropo nia sa koe Devita pa kenudi ri na tasina. Meke hinoqa kamo koa sa sa Maqomaqona e Zihova meke

koa koa sa podalae tugo pa rane asa. Meke tiqe pule nana pa Rama se Samuela.

Devita pa Vetu te Saula

¹⁴ Sa Maqomaqona e Zihova si ele taluarae koe Saula, meke keke maqomaqo kaleana tu sapu garunu la nia Zihova si ṅovalana sa. ¹⁵ Zama sari na nabulu koasa, “Gilania gami sapu keke maqomaqo kaleana sapu garunia Tamasa si koa koa goi sana. ¹⁶ Ke poni gami sa ṅiniraṅira, pude mami hata ia si keke tie sapu tumaena mikemike. Meke pana mae koa goi sa maqomaqo kaleana, si kaqu mikemike sa tie sana, meke kote leana pule mo si agoi.”

¹⁷ Garuni Saula si arini, “Ego, mu hata mae nia sa tie sapu boka mikemike valeana, mamu turaṅa mae nia koa rau.”

¹⁸ Keke ari kasa pu koa si zama, “E Zese sa tie pa vasileana Betilihema, si koa nana keke tuna koreo sapu tumaena mikemike. Na tie varane meke tolavaena si asa; na bokaboka pa vinaripera meke na tie bokana zama tugo. Na koa koa sa se Zihova.”

¹⁹ Ke garunu lani Saula sari na tie paleke inavoso pude la zama guahe koe Zese, “Mu garunu mae nia sa tumu koreo se Devita, sapu hoke kopuni sari na sipi,” gua. ²⁰ Ke garunu la nia Zese se Devita koe Saula meke keke qoti vaqura, keke doṅ'ki sapu suraṅa nia bereti rini, meke keke baikapa kapu kurukuru siṅia na vaeni.

²¹ Mae se Devita meke podalae tavetia sa nana tinavete. Hiva sisigiti nia Saula si asa meke vizatia sa sapu asa sa tie pude paleki sari nana tiṅitoṅa varipera gua. ²² Meke garunu pule la inavoso koe Zese se Saula, “Hiva hola nia rau se Devita. Va malumia pude mani tavetavete toka nau mo tani.” ²³ Ke koari na totoso, sipu mae kamo tugo sa tomate kaleana sapu garunu mae nia Tamasa koe Saula, si hoke vagia Devita sa nana mike meke mika sa. Hoke taluarae sa tomate kaleana, meke hoke leana pule se Saula.

Pesipesi e Qolaea sari na Tinoni Izireli

17 Varigara sari na tie Pilisitia pa Soko, keke vasileana pa Ziuda, pude varipera gua. Va turui rini sari na dia ipi pa keke vasina pozana Epesi Demimu pa vari korapana Soko meke Azeka. ² Saula meke sari na tie Izireli si varigara meke va turui sari na dia ipi koasa toqere kapae koasa lolomo pa Ela, vasina si va namanama si arini pude razai sari tie Pilisitia gua. ³ Turu va tokele pa keke toqere sari na tie Pilisitia, meke sari na tie Izireli si pa keke kalina; keke lolomo si koa pa vari korapadi.

⁴ Keke tie pozana Qolaea sapu mae guana pa vasileana lavata pa Qati, si vura mae koari na tie Pilisitia meke zama pesipesi sa sari na tie Izireli. Tata ṅeta mita ululuna si asa, ⁵ meke va sagea sa sa poko varipera boronizi sapu mamatana tata ka lima ṅavulu zuapa kilo meke toropae boronizi tugo. ⁶ Sari nenena ba ta poko hukata boronizi tugo, meke palekia tugo sa si keke hopere boronizi sapu sivaria sa pa avarana.

⁷ Sa nana hopere si moata gua tugo na koqana sa tigitigisiana lozi †, meke sa livolivo aeanana sa si tata ka zuapa kilo sa mamatana. Keke tie varipera sapu ene pa kenuna sa si palekia sa lave tanisa. ⁸ Turu se Qolaea meke velavela la koari na tie Izireli, "Na sa si tavetia gamu vasina, turu va tokele pude varipera gua? Arau si keke tie Pilisitia, gamu si na nabulu te Saula! Vizatia keke mia tie pude mae varipera koa rau. ⁹ Be guana niñira si asa meke va mate au si arau, si kaqu na mia pinausu mo gamu si gami, babe niñira si rau meke va matea si asa, si kaqu na mami pinausu si gamu. ¹⁰ Kamahire si pesipesi gamu rau si gamu na qeto minate pa Izireli. Be guana boka si gamu, si mi vizatia gamu si keke tie pude mae raza au si arau." ¹¹ Sipu avosia Saula meke sari nana tie varipera sapu gua asa, si tarazuzu beto si arini.

Koa Somana se Devita Koari na Tinoni te Saula

¹² Devita si na tuna e Zese, sapu na tie pa tutina e Eparata pa butubutu Ziuda pa Betilihema. Ka vesu tuna koreo se Zese, meke ele barogoso hola tugo si asa. Pa totosu tugo asa si koa banara se Saula. ¹³ Sari ka neta kenudi si somana luli koe Saula la pa vinaripera. Sapu kenuna si e Eliabi, keke pule si e Abinadabi, meke sa vina neta si e Sama. ¹⁴ E Devita si na tuna koreo mudina hokara, meke sipu koa somanae koe Saula sari ka neta tamatasi kenudi, ¹⁵ si hoke ene gore la koari na tasina meke pule la pa Betilihema se Devita pude kopu ni sari na sipi tanisa tamana.

¹⁶ Hoke tepatepa i meke zama va goregore i e Qolaea sari na tie Izireli doduru munumunu na veluvelu koari ka made navulu puta rane.

¹⁷ Keke rane, si zama se Zese koe Devita, "Mamu paleki ka manege puta kilo huiti ta kinadi meke ka manege puta bereti, mamu tuturei paleke lani koari na tasimu koasa vasina pu koa ia rini. ¹⁸ Mamu paleke lani tugo sari ka manege puta sizi †† hire koasa palabatu varipera. Hata vurani tugo sari ka neta tasimu meke paleke pule mae sa inavosodi be guana korapa koa valeana si arini. ¹⁹ Sa banara Saula, sari na tasimu, meke sari doduru tie Izireli si korapa koa pa lolomo pa Ela, meke varipera koari na tie Pilisitia."

²⁰ Pana munumunu hokara si veko hola ia e Devita si keke tie pude kopu ni sari na sipi, topue meke paleki sa sari na ginani, gua tugo sapu tozi nia Zese koasa. La kamo sa sa vasina pu korapa koa ia rini koasa totosu sapu va namanama sari na tie Izireli pude la varipera gua. Velavela nia rini sa kinukili varipera. ²¹ Sa qeto minate tadi na tie Pilisitia meke sari na tie Izireli si turu pa vari kalina sa lolomo pude varipera gua. ²² Vekoi mo Devita sari na ginani koasa palabatu pu kopu ni sari na likakalae, meke haqala la koasa vasina varipera, la koari na tasina, meke nanasi sa si arini, sapu vegua si arini, gua. ²³ Sipu korapa vari vivinei si arini, si vura mae mo se Qolaea sa tie varane niñirana

† Sa moatana si gua tugo na hudana sa heta. †† Sizi sina ginani sapu tavetia rini koasa meleke tanisa qoti.

meke pesipesi i sa sari na tie Izireli sapu hoke gugua tugo sapu tavetia sa doduru rane. Meke avosia Devita si asa. ²⁴ Sipu dogoria ri na tie Izireli se Qolaea, si tarazuzu beto si arini. ²⁵ "Dotu!" hopeke varigue sarini. "Avoso la i tu sari nana zinama nonovalala! Va tatara nia sa banara Saula si keke pinia arilaena koasa tie pu kaqu va matea si asa gua, meke kaqu ta poni nia tugo sa sa tuna vineki pude haba ia meke lopu kaqu ta hivae sa tatamana tanisa tamana pude tabara takisi."

²⁶ Nanasi Devita sari na tie pu turu tata koasa, "Na sa si kaqu vagia sa tie sapu kaqu va matea sa tie Pilisitia hie meke vata rupahia se Izireli koasa kinurekure. Esei sa tie Pilisitia huporona hie zama pesipesia sa qeto minate tanisa Tamasa toana?" ²⁷ Ke tozi nia rini gua sapu kaqu ta evaqa koa sa tie sapu kaqu va matea se Qolaea.

²⁸ Sipu avosia Eliabi, sa tasina kenuna e Devita, sapu korapa zama koa rina tie si asa, si ta naziri nia sa se Devita meke zama, "Na sa si tavetia goi tani? Esei korapa kopu ni sari na sipi tanisa tamada pa korapa soloso? Na tie vahesi pule nigo si goi. Ta gilana valeana koa rau sa kinaleana pa bulomu! Sapu mae nia goi si pude mae dodogoro mo pa vinaripera gual!"

²⁹ "Na sa si tavete va sea ia rau?" Gua se Devita, "Vegua lopu boka nanasa nia tu rau si keke ninanasa?" ³⁰ Taliri la koa keke tie pule si asa, meke zama kekenono gua tugo tatasana, meke doduru totosu nanasi sa, si kekenono mo sa inolana tadirini koasa.

³¹ Avosi ri kaiqa koimata varipera gua pu ele zama ni Devita, ke la tozi nia rini se Saula, meke tioko mae nia sa si asa. ³² Zama se Devita koe Saula, "Banara, loke tie si ta hivae pude matagutu nia sa tie Pilisitia hie. Arau si mua nabulu, si kaqu la raza ia gana si asa."

³³ "Lokari," gua se Saula. "Lopu kaqu boka raza ia goi si asa! Na koburu mo si goi, meke na tie varipera si asa pa doduruna sa nana tinoa!"

³⁴ Meke olana se Devita, "Banara, sipu kopu ni rau sari na sipi tanisa tamaqu, totosu sipu mae sa laione babe na bea d meke paleke taloa nia si keke sipi, ³⁵ si hadu luli la ia rau si asa, la raza ia, meke harupia rau sa lami. Meke be taliri pule mae au na laione babe na bea si rau, si hoke tuqe i rau gumidi meke seke va matei. ³⁶ Arau sa mua nabulu si ele va matei sari na laione na bea, ke kaqu tavete gunia tugo rau sa tie Pilisitia huporona hie sapu zama pesipesia sa qeto minate tanisa Tamasa toana. ³⁷ Ele harupau e Zihova koa ri na laione na bea, ke kaqu harupau tugo Sa si rau koasa tie Pilisitia hie."

Meke olana se Saula, "Leana mo. Mamu la, meke e Zihova si mani koa koa goi." ³⁸ Vala ni sa koe Devita sari nana poko varipera pude va sagei sa gua: na toropae boronizi, meke na poko raqaraqqa varipera boronizi pude lavelave ni sari na aroso. ³⁹ Sopele nia Devita sa magu varipera koasa belete meke belete kapae nia sa koasa poko varipera meke podekia sa pude ene gua ba lopu boka, sina lopu manavasa va sagei sa. Meke zama si asa, "Lopu kaqu boka varipera turani rau sari doduru hire." Ke va gore beto pani sa si

arini. ⁴⁰ Palekia mo sa sa nana kolu sepati meke pudiki vagi sa sari ka lima patu memehedi koasa leana meke voi sa pa nana huneke. Va namanama vekoa sa sa nana kurukuru paqala, meke ene la tutuvia sa se Qolaea.

Va Kilasia Devita se Qolaea

⁴¹ Sa tie Pilisitia si podalae ene zukuru la koe Devita. Sa nana tie paleke lave si ene pa kenuna sa, meke korapa ene tata mae si asa. ⁴² Meke sipu doño valeana la si asa koe Devita, si doño va gorea sa si asa, sina na keke koreo vaqurana mo, na tolavaena na doño leana si asa. ⁴³ Zama si asa koe Devita, "Na pude vegua sa kolu sana? Balabala ia goi sapu na siki si arau?" Meke vata leve nia sa se Devita koasa nana tamasa. ⁴⁴ Meke zama si asa, "Mae tu ba goi! Meke kaqu poni nia rau sa tinimu koari na kurukuru tapuru na kurukuru ñame pude gania."

⁴⁵ Olaña se Devita, "Mae pude varipera si goi koa rau meke paleke magu, na hopere, ba arau si mae pude varipera koa goi pa pozana e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa tanisa qeto minate pa Izireli, sapu pesipesia goi. ⁴⁶ Pa rane ñinoroi tugo si kaqu veko mae nigo Zihova pa limaqu rau si agoi, meke kaqu va kilasigo rau meke kote kupa pania rau batumu. Meke kaqu poni nia rau koari na kurukuru tapuru na kurukuru ñame sari na tinidi ri na tie varipera Pilisitia pude gani rini. Meke tiqe kaqu gilania ri doduru tie pa kasia popoa sapu koa nana si keke Tamasa pa Izireli. ⁴⁷ Meke sari doduru hire si kaqu dogoria sapu e Zihova si lopu okoro nia sa magu varipera babe na hopere pude harupi sari Nana tinoni. Mataqara si Asa pa vinaripera pa Nana ñinirañira telena, meke kaqu veko maeni gamu Sa si gamu doduru pa mami ñinirañira."

⁴⁸ Sipu korapa ene la koe Devita se Qolaea, si tuturei haqala ñoño la mo koasa se Devita vasina varipera tadi na tie Pilisitia pude raza ia gua. ⁴⁹ Keru vagia sa pa nana huneke si keke patu memehena, meke gona nia kurukuru paqala sa se Qolaea. Meke goto pa raena, ke poraka sa herahera batuna, meke hoqa oporapaha nia pa pepeso si asa. ⁵⁰⁻⁵¹ Haqala la koa sa se Devita, meke turu nana koasa. Lobusu vagia sa sa magu varipera te Qolaea pa nana vovoina, meke kupa pania sa sa batuna meke va matea. †

Sipu dogoria ri na tie Pilisitia sapu ele mate sa dia tie varane, si govete beto si arini. Meke pa siraña gua asa, sapu loke nana magu varipera, ba va kilasia na va matea Devita se Qolaea koa keke kurukuru paqala meke na patu mo.

⁵² Sari na tie Izireli meke na butubutu Ziuda si kukili meke haqala luli rini si arini, hadu kamo ni tu rini pa Qati meke kamo koasa sasada bara pa Ekoroni. Sari na tie Pilisitia matedi si koa koasa doduruna sa siraña sapu la gua pa Saraimi, meke kamo la gua tu pa Qati meke Ekoroni. ⁵³ Sipu pule mae sari na tie Izireli pu hadu lulidi sari na tie Pilisitia si vagi rini sari na dia tiñitoña koari na dia ipi vasina pu ele koa ia rini.

† 17:50-51 2 Samuela 21:19; 1 Samuela 21:9

⁵⁴ Vagia Devita sa batuna Qolaea meke sipu hola soku rane si paleke la nia sa pa Zerusalem, meke kopu ni sa sari na tiñitoña varipera te Qolaea pa nana ipi soti.

Ta Turaña La Koe Saula se Devita

⁵⁵ Sipu dogoria Saula se Devita toতোসা la raza ia gunia sa se Qolaea, si nanasia sa se Abana, sa koimata pa nana qeto minate, "Abana, tuna esei sia?"

"Lopu hite gilania rau Bañara," gua se Abana.

⁵⁶ "Ego la mamu hata vura nia," gua se Saula.

⁵⁷ Ke sipu pule mae se Devita koasa vasina pu koa rini, sipu beto va matea sa se Qolaea, si turaña la nia Abana si asa koe Saula. Korapa palepalekia nana tugo sa batuna Qolaea. ⁵⁸ Meke nanasia Saula si asa, "Koreo vaqura, tuna esei si agoi?"

"Arau si na tuna sa mua nabulu se Zese pa Betilihema," olaña gua se Devita.

Sa Tataru te Zonatani

18 Meke sipu va hokotia ri Saula e Devita sa dia vivinei, si podalae tataru sisigiti nia e Zonatani sa tuna Saula se Devita, kekeñoño gua sapu tataru pule nia si asa telena. ² Heki nia Saula se Devita podalae tugo koasa rane asa meke lopu va malumia sa pude pule la pa nana vasileana soti. ³ Va tatara va nabu nia Zonatani koe Devita sa nana binaere loke vina betona sina koa gua koasa nana tataru lohina koa sa. ⁴ Va gorea sa sa koti sapu va sagea sa meke vala nia sa koe Devita, meke sa nana poko varipera meke gua tugo sa nana magu varipera, bokala, meke na belete.

⁵ Bokaboka hola se Devita pude taveti sari doduru tinavete pu garunu ni Saula koa sa, meke vizatia tugo Saula si asa pude keke palabatu pa nana qeto minate. Qetu nia ri doduru tie na palabatu te Saula sa ginugua hie.

Podalae Konokono nia Saula se Devita

⁶ Sipu pule se Devita toতোসা ele va matea sa se Qolaea meke korapa pule mae tugo sari na tie varipera koa rina dia vasileana soti, si vura mae sari doduru barikaleqe pa doduru vasivasileana pa Izireli pude tutuvia sa bañara Saula gua. Kera ni rini sari na kinera qetuqetu, peka meke lopi ni rini sari na tabarini na mike laera. ⁷ Koa sa dia qinetuqetu si kera guahe si arini, "Saula va matei sari na tina tie, ba e Devita sari ka manege tina tu." ^{††8} Lopu qetu nia Saula sapu gua asa, meke podalae bugoro sisigiti si asa. Zama si asa, "Koe Devita kera nia rini sari ka manege tina tu, ba koa rau kaiqa tina mo. Namu na kote tava bañara mo si asa!" ⁹ Gua asa ke konokono nia na kopu tokotoko nia sa se Devita podalae tugo pa toতোসা asa.

¹⁰ Keke rane si mae nuquru va hodaka koe Saula si keke tomate kaleana mae guana koe Tamasa, meke ititu si asa pa nana vetu guana tie pekipekina. Ke sipu korapa mikea Devita sa nana mike hapu, gua tugo

†† 18:7 1 Samuela 21:11, 29:5

sapu hoke tavetia sa doduru totošo, si tañini vagia Saula si keke hopere. ¹¹ Meke zama guahe telena se Saula, "Maqu hopere turañae nia gana pa kapagoba," meke hopere la nia sa koa sa sa hopere karua totošo; ba va hola i mo Devita si arini.

¹² Matagutu nia Saula se Devita sina koa koe Devita se Zihova ba kilua Zihova se Saula. ¹³ Ke garunu taloa nia Saula si asa, meke va palabatua sa koari ka keke tina tie varipera. Turañi Devita pa vinaripera sari nana tie, ¹⁴ meke bokabokana si asa koari doduru tinavete sina koa koa sa se Zihova. ¹⁵ Meke sipu gilana Saula sa binokaboka te Devita, si noma lalanana tu sa minatagutu tanisa. ¹⁶ Ba sari doduru tie pa Izireli, meke butubutu Ziuda si tataru nia se Devita sina na keke tie tuturaña bokabokana si asa.

Haba ia Devita sa Tuna Vineki e Saula

¹⁷ Meke zama se Saula koe Devita, "Hie sa tuqu vineki kenuna se Merabi. Kaqu vatua rau si asa koa goi pude na loamu koa gua sapu nabulu nau goi guana tie varipera varane na ta rañemu, na varipera ni goi sari na vinaripera te Zihova." Balabala ia Saula sapu koasa siraña gua asa si kaqu va matea rina tie Pilisitia se Devita gua, meke lopu kaqu tavetia sa telena sapu gua asa.

¹⁸ Olaña se Devita, "Esei si arau meke na sa sa qua tatamana pude ta evañae na roana sa bañara si arau?" ¹⁹ Ba sipu kamo sa totošo pude ta vala koe Devita se Merabi, si vala nia tu Saula koa ke tie pozana e Adireli pa Mehola si asa.

²⁰ Ba sa tuna vineki Saula se Maekolo, si hivahiva nia pule sa se Devita, meke sipu avoso nia Saula sapu gua asa, si qetu si asa. ²¹ Zama golomo telena si asa, "Kaqu vala nia rau se Maekolo koe Devita. Kaqu tozi nia rau si asa pude sekesekei nia, meke kaqu va matea ri na tie Pilisitia si asa, gua." Ke pa vina rua totošo si zama se Saula koe Devita, "Kaqu na qua roroto rau si goi." ²² Garuni sa sari nana palabatu pude zama ekea se Devita meke pude tozi nia tugo sapu, "Qetu nigo sa bañara si goi meke sari doduru nana palabatu kekeñoño gua agoi. Ke hie mo sa totošo leana tamugoi pude haba ia sa tuna vineki."

²³ Ke tozia rini koe Devita sa ginugua hie, meke olaña si asa, "Arilaena hola si pude ta evañae na roroto tanisa bañara, ba lopu garoqu; na tie habahuala meke loke laequ si rau."

²⁴ Meke tozia rina palabatu koe Saula gua sapu zama nia Devita, ²⁵ meke garuni Saula si arini pude tozi nia se Devita, "Sapu doduru pu gua hiva nia sa bañara koa goi pude na hinoluna sa barikaleqe si ka keke gogoto kapudi † rina tie Pilisitia matedi, pude guana hinobe koari nana kana." Pa siraña gua asa si va turua Saula pude va matea rina tie Pilisitia se Devita gua. ²⁶ La tozia ri na nabulu te Saula koe Devita gua sapu ele zama ni Saula, meke qetu nia Devita sa binalabala pude ta evañae na roroto tanisa bañara si asa, gua. Sipu lopu ele kamo sa rane pude ta muti sa

† Sa kapu toto si gunia sa.

vinarihaba, ²⁷ si la se Devita meke sari nana tie meke seke va matei si karu gogoto tie Pilisitia. Paleke lani sa koa sa bañara sari na kapudia meke nae lani sa koasa si arini, pude mani ta evañae na roroto tanisa gua. Ke vala nia Saula sa tuna vineki se Maekolo pude haba ia Devita.

²⁸ Sipu bakala meke gilana valeania Saula sapu se Zihova si koa somana koe Devita meke sa tuna tugo ba tataru nia si asa, ²⁹ si noma hola lalanana tu sa minatagutuna e Devita, meke kana ia sa si asa pa doduruna sa nana tinoa.

³⁰ Hoke mae sa qeto minate tadi na tie Pilisitia pude varipera gua, ba koari doduru vinaripera si mataqara hola ni Devita sari na koimata varipera te Saula. Gua asa ke ta gilana valeana se Devita koari na tie.

Ta Kukitae se Devita Koe Saula

19 Tozi nia Saula se Zonatani sa tuna meke sari doduru nana nabulu pude va matea rini se Devita gua. Ba tataru hola nia Zonatani se Devita, ² ke zama la si asa koa sa, "Sa tamaqu si korapa podekia pude va matego si goi. Leana mamu koa va balau vugo munumunu; mamu la tome pa keke vasina pu lopu ta gilana; mamu koa mo vasina. ³ Kaqu la turu si rau pa kapaena sa tamaqu pa inuma vasina pu korapa tome goi, meke kaqu zama ia rau si asa pa guguamu goi. Be guana vagi rau kaiqa ginugua, si kote va gilana nigo rau."

⁴ Vahesihesia Zonatani se Devita koe Saula meke zama, "Bañara, mu lopu tavete va kaleana la koe Devita sa mua nabulu. Lopu hite tavete va kaleana atu si asa koa goi. Sari doduru tiñitona pu taveti sa si na vinari tokae lavata koa goi. ⁵ Vatasuna ia sa sa nana tinoa sipu va matea sa se Qolaea, meke va mataqaria Zihova pa keke minataqara lavata te Izireli. Sipu dogoria goi si asa, si qetu si goi. Na vegua, ke hiva tavete va kaleana la tu si goi koa sa tie pu loke nana sinea, meke hiva va matea goi se Devita sapu namu loke nana ginugua hokara?"

⁶ Pulepaho nia Saula gua saripu zama ni e Zonatani meke tavetia sa si keke vina tatara pa pozana e Zihova, sapu lopu kaqu va matea sa se Devita gua. ⁷ Ke tiokia Zonatani se Devita meke va avoso nia koasa sari doduru ginugua, meke tiqe turaña la nia sa koe Saula, meke nabulu nia Devita sa bañara gua tugo tatasana.

⁸ Sa vinaripera koari na tie Pilisitia si puzaka vura pule. Rapati Devita si arini meke va kilasa va kaleani sa, ke govete si arini.

⁹ Keke rane pule si nuquria keke maqomaqo kaleana sapu mae guana koe Zihova se Saula. Habotu pa korapa nana vetu si asa, tañinia nana pa limana sa nana hopere, meke koa nana tugo vasina se Devita; na korapa mikemikea sa sa nana mike. ¹⁰ Podekia Saula pude hopere turañae nia pa kapagoba se Devita gua, ba va hola ia Devita, meke la soto tu pa goba sa hopere. Gua asa ke haqala meke govete taloa nana se Devita.

¹¹ Koasa boni tugo asa si garuni Saula si kaiqa tie pude kopu nia sa vetu te Devita pude va matea gana si asa pana munumunu gua. Va balau ia Maekolo, sa nana barikaleqe si asa, "Be lopu taloa si goi koasa boni hie, pana munumunu vugo si kaqu mate mo si goi."

¹² Va gorea sa pa keke vuida si asa, meke haqala govete taloa si asa. ¹³ Meke vagia sa barikaleqe sa beku pu koana pa vetu, meke va ekoa sa pa teqe, veko nia tarabatu sa sapu ta tavetae kalu qoti meke va tarabatu nia sa, meke nobia sa.

¹⁴ Sipu mae sari na tie te Saula pude vagia se Devita gua, si tozi ni Maekolo si arini sapu moho si asa gua.

¹⁵ Ba garunu pule lani Saula si arini pude la dogoro sotia teledia. Tozi ni sa si arini, "Paleke turaña mae nia pa teqe, pude maqu va matea gana tani si asa."

¹⁶ Meke sipu nuquru la si arini si dogoria rini sapu na beku mo si eko pa teqe meke na kalu qoti si tarabatu nia sa.

¹⁷ Meke nanasia Saula se Maekolo, "Na vegua ke sekesekei nau tu goi si rau meke va goveta goi sa qua kana?"

Ke olaña si asa, "Kote va mate au sa si arau be lopu va goveta rau gua."

¹⁸ Govete se Devita meke latu koe Samuela pa Rama, meke tozi sa sari doduru ginugua pu tavete lani e Saula. Meke tiqe la pa Naioti se Devita meke Samuela meke koa hola vasina sari karua. ¹⁹ Tozi nia rini se Saula sapu se Devita si korapa koa pa Naioti pa Rama gua, ²⁰ Ke garuni sa si kaiqa tie pude la tuqe vagia si asa gua. Dogoria rini si keke puku vinarigara poropita korapa peka na kukili, e Samuela sa dia koimata. Meke ta kamoe nia rina tie sa Maqomaqona Tamasa, ke podalae peka na kukili si arini. ²¹ Sipu avoso nia Saula sapu gua asa, si garunu pule lani pule sa sari kaiqa tie, meke arini ba podalae peka na kukili tugo. Garunu pule la tie tugo si asa pa vina ñeta totošo, ba kekeñoño gua tugo si ta evaña koa rini. ²² Ke topue la pa Rama telena si asa. Sipu mae kamo koasa berukehe nomana pa Seku si asa, si nanasa nia sa sa vasina koa sari Samuela e Devita meke tozi nia rini sapu korapa koa pa Naioti sari kara, gua. ²³ Sipu korapa la si asa vasina si ta kamoe nia tugo sa sa Maqomaqona Tamasa, meke peka na kukili tokelia sa sa siraña la gua pa Naioti. ²⁴ Va gore pania sa sa nana poko meke peka na kukili pa kenuna Samuela, meke eko dododohona doduruna sa rane meke doduruna sa boni. Gua asa ke zama nia ri na tie sapu, "Vegua e Saula ba ta evaña keke poropita tugo?" gua. ††

Toka nia Zonatani se Devita

20 Meke taluarae se Devita pa Naioti pa Rama meke govete la koe Zonatani, meke zama, "Na sa si tavetia rau? Na tinavete kaleana sa si ele tavetia rau? Na sinea sa si tavete va sea la nia rau koasa tamamu, ke hiva va mate au sa?"

² Meke olaña se Zonatani, "Lokari, lopu va malumigo Tamasa pude kaqu mate si agoi! Ele tozi nau sa

tamaqu sari doduru tiñitoña pu taveti sa, saripu arilaedi na loke laedi, meke lopu hoke tome saripu gua hire. Lopu hinokara sapu gunia goi!"

³ Ba olaña se Devita, "Gilana valeania nana sa tamamu sapu gua tataru guni nau goi si arau, meke ele balabala ia tu sa pude lopu va gilana nia koa goi gua sapu hiva tavetia sa, sina kote kuliusu hola si goi. Zama hinokara si rau koa goi meke koe Zihova toana sapu arau hie si keke hinena nene mo seu gua pa minate!"

⁴ Zama se Zonatani, "Kaqu taveti rau doduru gua saripu hiva ni goi."

⁵ Olaña se Devita, "Vugo si na Inevaña Sidara Vaqura, meke arau si ta hivae pude henahena turaña sa bañara. Ba pude guana leana koa goi, si maqu la tome pa inuma osolae kamo va veluvelu repere. ⁶ Be guana doño gilania sa tamamu sapu lopu somana henahena si rau, si mamu tozi nia sapu tepa ia rau sa mua vina malumu pude tuture la pa qua vasileana soti pa Betilihema, sina hie mo sa totošo pa doduru vuaheni pude ta tavete sa vina vukivukihi vasina koari doduru qua tatamana. ⁷ Be zama si asa, 'Leana mo,' gua, si kaqu ta harupu si rau; ba be bugoro si asa, si kaqu gilania goi sapu korapa hiva va mate au sa si rau.

⁸ Tataru nau, mamu tavete poni nau si hie, mamu kopu nia sa vina tatara tomena sapu ele tavetia goi koa rau. Ba be guana sea si arau, si mamu va mate au mo goi telemu. Ba lopu turaña lani au goi koa sa tamamu pude va mate au," gua.

⁹ Meke olaña se Zonatani, "Lokari, mu lopu balabala hokari saripu gua sara! Be gilana valeania rau sapu hiva ñovaligo sa tamaqu, si kote va balau igo mo rau."

¹⁰ Meke nanasa se Devita, "Esei kaqu boka va gilana nau sapu be olaña va bubugorae atu igo sa tamamu si agoi?"

¹¹ "Aria mada la pa inuma," gua se Zonatani. Ke la si arini. ¹² Meke zama se Zonatani koe Devita, "Zihova sa Tamasa pa Izireli sa nada tie va sosode! Pa totošo gua tugo he, pa rane vugo meke repere si kaqu nanasia rau sa tamaqu. Be guana qetu nigo sa, si kaqu va atu zinama si rau. ¹³ Ba be hiva sisigiti nia tugo sa pude ñovaligo si goi, si mani seke va mate au mo Zihova si rau, be lopu va gilana nigo rau sa ginugua asa, meke va govete taloa igo. Mani koa somanae koa goi se Zihova gua sapu ele koa koasa tamaqu si Asa visoroihe. ¹⁴ Totoso korapa toa qu rau, si mu tataru nau, mamu kopu nia sa mua vina tatara madina. Mamu kopu va tuka nau pude lopu mate si rau.

¹⁵ Mamu va dogoro nia sa tataru va tukana gua tugo asa koasa qua tatamana ninae rane ka rane. Mamu soto va nabua sa mua tataru koarau meke sari na turañaqu pa tutiqu rau na kamo lala gua tu sipu va mate beto ni tugo se Zihova sari doduru kana tamugoi pa kasia popoa. ¹⁶ Mani lopu ta kumata sa nada vina tatara gita kara. Ba be guana ta kumata si asa, si mani va kilasi Tamasa sari na mua kana."

† 19:11 Sam 59 †† 19:24 1 Samuela 10:11-12

‡ 20:5 Nab 28:11

¹⁷ Ke pa totoaso tugo asa si tepa ia Zonatani se Devita pude va tatara pulea pule se Zonatani, sapu tataru nia sa si asa, koa gua sapu tataru hola nia Zonatani se Devita, hola nia gua sapu tataru pule nia sa sa nana tinoa soti. ¹⁸ Meke zama se Zonatani koa sa, "Vugo si na Inevana Sidara Vaqura, meke kote ta gilana valeana be guana lopu somana si goi pa hinenahena. ¹⁹ Be lopu somana si goi repere si kote ta balabala sisigiti, ke mamu la koasa vasina tome goi visoroihe, mamu tome pa mudina sa kobi patu vasina. ²⁰ Kaqu gona lani rau vasina sari ka neta tupi, guana vasina qiriqiriana. ²¹ Meke kaqu tozi nia rau sa qua nabulu pude la hatai si arini. Meke be tozi nia rau si asa, 'Dotu, sari na tupi si pa kalimu mae tu hire, mamu vagi;' sa ginuana si leana mo, meke boka vura mae mo si goi. Zama tokotokoro si rau koe Zihova toana sapu lopu kaqu koa pa tinasuna si goi. ²² Ba be tozi nia rau si asa, 'Sari na tupi si koa tu pa kalina latu,' si mamu tiqe taluarae, sina e Zihova si garunu va taloa igo si goi. ²³ Koari na vina tatara pu va tatara ni gita kara, si e Zihova si na tie va sosode pa varikorapada ninae rane," gua.

²⁴ Ke la tome koari na inuma se Devita, meke sipu kamo sa ranena sa Inevana Sidara Vaqura, si mae pa hinenahena sa banara Saula, ²⁵ meke habotu vasina hoke habotia tugo sa pa kapagoba. E Abana si habotu kapae koa sa, meke e Zonatani si habotu pa kenuna sa. Ego sa habotiana te Devita si loke tie habotia. ²⁶ Ba loketona si zama nia e Saula pa rane asa, sina balabala ia sa, "Keke toña si ta evana koa sa, meke lopu via pa hahanana vina madi pa tinarae si asa." ²⁷ Koa sa rane sapu luli mae koa sa Inevana Sidara Vaqura, sa vasina te Devita si loke tie tugo habotia, ke nanasia Saula se Zonatani, "Na vegua ke lopu mae pa hinenahena se Devita norae meke ninoroi tugo?"

²⁸ Olanã se Zonatani, "Tepa si asa koa rau pude va malumia, mani la nana pa Betilihema gua. ²⁹ Zama si asa, 'Mamu va malumau, pude maqu la, sina tavetia sa qua puku tatamana sa inevana vina vukivukihi pa vasileana, meke hiva nau sa tasiq si rau pude koa pa totoaso asa. Ke be guana qetu nau goi, si va malumau, maqu la dogori sari na turanaqu.' Gua asa ke lopu koa si asa pa nana habohabotuana pa mua tevelo."

³⁰ Ta naziri nia Saula se Zonatani meke zama la koa sa, "Agoi si na tuna na maqota, na barikaleqe va karikarina meke variva kurekurena. Gilania rau kamahire sapu toka nia goi se Devita meke va gore pule nigo mo meke sa tinamu tugo! ³¹ Lopu gilania tu goi sapu pana toa se Devita, si lopu kaqu banara hokara si goi pa popoa hie? Ke tuturei la tugo kamahire, mamu turana mae nia, kaqu tava mate si asa!"

³² "Pude vegua ke kaqu mate si asa?" Olanã gua se Zonatani. "Na sinea sa si ele tavetia sa?"

³³ Pa totoaso tugo asa, si hopere la nia Saula sa nana hopere koe Zonatani pude va matea gua, meke tiqe gilana valeania Zonatani sapu hiva va mate hinokaria sa se Devita. ³⁴ Gasa turu meke lopu sana taluarae koasa tevelo se Zonatani pa binugoro, meke lopu

henahena pa rane asa, sa rane vina rua koasa Inevana Sidara Vaqura. Talotana hola nia sa se Devita sina zama va kurekurea Saula si asa.

³⁵ Pana munumunu si la pa inuma se Zonatani pude tutuvia se Devita, gua sapu variva ego nia rini. Turana sa si keke koreo vaqura. ³⁶ Meke zama koa sa, "Haqala la, mamu la hatai sari na tupi pu kaqu gona ni rau." Haqala sa koreo, meke gona hola nia Zonatani sa tupi pa kalina la koa sa. ³⁷ Sipu kamo sa koreo vasina pu hoqa sa tupi, si kukili se Zonatani, "Sa tupi si pa kali latu. ³⁸ Lopu turu vasina! Tuturei la." Ke pudiki vagia sa koreo sa tupi meke pule la mo koasa nana palabatu. ³⁹ Lopu gilania sa sa ginuana, ba ari Zonatani mo e Devita gilania. ⁴⁰ Vala ni Zonatani koasa koreo sari nana tinotona varipera pude paleke pule lani pa vasileana gua.

⁴¹ Sipu ele pule sa koreo, si turu se Devita pa mudina la sa kobi patu, hoqa kokotonu meke totono gore ka neta totoaso pa pepeso. Asa meke Zonatani si kabo beto pa totoaso vari ahoi ri kara. Sa tinalotana te Devita si noma hola nia tu sapu te Zonatani. ⁴² Meke tiqe zama se Zonatani koe Devita, "Tamasa si koa somanae koa goi pa binule. Kaqu va sosodea e Zihova sapu agoi meke arau, meke sari na tutimu goi meke saripu taqarau, si kaqu kopu nia sa binaere madina sapu ele va tatara nia gita kara gua." Meke tiqe taluarae taloa se Devita, meke pule la nana pa vasileana se Zonatani.

Govete nia Devita se Saula

21 La koasa hiamã Ahimeleki pa Nobu se Devita. Vura mae se Ahimeleki neneqara totoaso tutuvia sa si asa, meke nanasia sa si asa, "Na vegua ke mae eke telemu si goi tani?" †

² "Arau si mae tani koasa hiniva te Saula," gua se Devita. "Tozi nau sa pude lopu vata gilania koa ke tie gua sapu garunu nau sa pude tavetia. Koari na qua tie, si ele tozini rau si arini pude mae tutuvu au koa ke vasina. ³ Ego, na ginani sa si korapa koa koa goi? Mu poni nau ka lima bereti babe kaiqa toña pule sapu korapa koa koa goi."

⁴ Zama sa hiamã, "Loketona koa rau sari na bereti hokara, ba na bereti hopedi mo. Boka vagi mo goi si arini be guana lopu vaquru koa turani rini sari na loadi."

⁵ "Hinokara sapu lopu hite gua asa si arini," olanã gua se Devita. "Sari na qua tie si hoke va via pule ni koari na dia tinoa pude madi pa tinavete te Tamasa, meke pa rane ninoroi ba gua tugo asa."

⁶ Ke vala ni sa hiamã koe Devita sari na bereti hopedi, sina loke bereti si koa vasina ba sari na bereti saripu vala ni mo rini koe Tamasa. Ele tava rizu koasa tevelo hopena si arini meke ta hobei bereti vaquradi. ††

⁷ Keke koari na nabulu te Saula sapu na nati tie kopu sipi si koa vasina pa ranena asa pude va gorevura ia sa hahanana vinavia. Na pozana sa si e Doeqi, na tie pa butubutu Edomu d si asa.

† 21:1 Mt 12:3-4; Mk 2:25-26; Lk 6:3 †† 21:6 Liv 24:5-9

⁸ Nanasa la koe Ahimeleki se Devita, "Ari mua hopere babe na magu varipera tani si goi? Sa ginarunu tanisa banara si va bebenoqu rau, ke loke totošo pude boka tuqe palekia sa qua magu varipera babe kaiqa tin̄itoṅa varivariperana."

⁹ Olaṅa se Ahimeleki, "Na magu varipera mo te Qolaea sa tie Pilisitia sapu va matea goi koasa lolomo pa Ela si koa tani. Korapa koa nana pa mudina la sa poko hiama meke ta hade poko si asa. Pude hiva nia goi si mu vagia. Namu asa hokahokara mo si koa tani." †

"Vagi mae nia. Loke vasina pule koa sa magu gugua asa."

¹⁰ Ke taluarae se Devita, govete nia sa se Saula, meke la koa koe banara Akisi pa vasileana Qati. ¹¹ Meke zama la koe banara Akisi sari nana nabulu, "Lopu e Devita tu sa banara tadi pa Izireli beka sia? Hie mo sa tie sapu kera nia rina barikaleqe totošo peka rini, zama si arini, 'Saula va matei sari na tina tie, ba e Devita sari ka manege tina tu,' gua." ††

¹² Balabala mamata ni e Devita sari na dia zinama, meke matagutu sisigiti nia sa sa banara Akisi. ¹³ Be guana koa tata koa rini si hoke guana tie pekipeki, meke hoke araru hahanana guana tie duviduvilina si asa. Be mae sarini pude tuqe vagia, gua, si hoke gasigasi hoboro koari sasada barana sa vasileana lavata, meke va zoloro gore loro pa gumina si asa. ¹⁴ Ke zama la koari nana nabulu se Akisi, "Dotu! Duviduvili sa tie! Na venagua, ke turaṅa mae nia tu gamu koa rau sia? ¹⁵ Vea, lopu ele soku tie duviduvili koa tani? Vea ke turaṅa mae nia pule gamu si keke, pude mae va ilipuṅa nau koari na hahanana pekipeki sapu taveti sa koasa qua vetu soti hie, gua?"

Sa Vina Matedi rina Hiama

22 Taluarae taloa se Devita koasa vasileana lavata pa Qati meke govete la koasa bae tata pa vasileana pa Adulamu. Sipu avoso nia ri tasina na turaṅana sapu koa vasina si asa, si la koasa si arini. ² Sokudi rina tinoni si mae somanae koe Devita, ari doduru pu ta ṅoṅovala na ta veko gale meke lopu koa qetu si mae beto koasa. Padana tata ka made gogoto tie doduruna, meke ta evaṅae na dia koimata rini se Devita.

³ Taluarae vasina se Devita meke la gua pa Mizipa pa Moabi, meke zama la koasa banara pa Moabi, "Va malumi sari karua tiatamaqu pude mae koa koa goi, osolae gilania rau gua sapu hiva tavete poni nau Tamasa." ⁴ Ke vekoi e Devita sari karua tiatamana koasa banara pa Moabi, koa vasina si arini pa doduruna sa totošo sipu koa tome se Devita pa bae.

⁵ Meke mae koe Devita sa poropita Qadi meke zama, "Lopu koa tani, mu topue la pa popoa Ziuda." Ke taluarae se Devita meke la pa muqe pa Hereti.

⁶ Keke rane si mae pa Qibea se Saula, habotu nana pa kauruna sa huda tamarisiki pa toqere, taṅinia nana

pa limana sa nana hopere, meke turu vari likohae nia ri doduru nana palabatu varipera. Tozi nia rini sapu ele ta dogoro se Devita meke sari doduru nana tie. ⁷ Ke zama la koari nana palabatu varipera si asa, "Va avoso mae, gamu na tinoni koasa butubutu te Benisimane! Balabala ia gamu sapu kote ponini gamu pepeso na inuma vaeni e Devita si gamu doduru, meke va palabatu gamu koasa nana qeto minate, gua? ⁸ Asa gua ke kukiti nau gamu? Lopu keke gamu si tozi nau sapu sa tuqu soti si kalikali la gua koe Devita. Loke tie hite galagala nau, babe tozi nau sapu se Devita, keke koari na qua tie soti, si korapa hata ia kamahire si keke lolomo pude va mate au gua, meke sa tuqu soti si sovutuna sa!"

⁹ Doeqi si turu turaṅae tugo koari na palabatu varipera te Saula, meke zama si asa, "Dogoria rau se Devita totošo la si asa koe Ahimeleki sa tuna e Ahitubi pa Nobu. ¹⁰ Tepatepa la koe Zihova se Ahimeleki sapu nasa si kote tavetia e Devita pa hiniva Tanisa. Meke tiqe ponía vinabeo sa se Devita meke vala nia sa sa magu varipera te Qolaea sa tie Pilisitia."

¹¹ Ke va garunu la zinama sa banara Saula koe Ahimeleki sa tuna Ahitubi meke sari na turaṅana, sapu na hiama tugo pa vasileana pa Nobu pude mae, ke mae koasa si arini. ¹² Zama la se Saula koe Ahimeleki, "Va avoso mae!"

"Hiera si rau qua banara" gua si asa.

¹³ Nanasa la ia Saula, "Venagua ke kukiti nau gamu kara Devita si arau? Vegua ke ponía vinabeo na magu varipera meke tepa ponía goi koasa Tamasa sapu nasa si kote tavetia Devita? Kamahire si talirau sa si rau meke korapa aqa nia sa sa lolomo pude va mate au."

¹⁴ Olaṅa se Ahimeleki, "E Devita si na mua nabulu ṅoṅona meke na roamu soti si asa, koimata tadi na tie varipera pu kopu nigo, ta pamaṅae hola koari doduru tie pa korapana sa mua vetu banara. ¹⁵ Hinokara, nanasa ponía rau koasa Tamasa, meke lopu na qua totošo kekenu si hie pude tavete gua asa. Qua banara, mu lopu zutu au babe esei pule pa korapana sa qua butubutu. Lopu gilana hokaria rau si keke tin̄itoṅa la gua koasa ginugua hie."

¹⁶ Zama sa banara, "Ahimeleki, agoi meke sari doduru mua butubutu si kaqu mate." ¹⁷ Ke zama la i sa sari na tie kopu saripu turu kapaedi koasa, "Va mate i sari na hiama te Zihova! Va kalekale la gua koe Devita si arini, meke lopu hite tozi nau rini sapu ele govete si asa, ele tumae nia dia sa doduruna sa vivinei." Ba korodia va matei rina tie kopu sari na hiama te Zihova.

¹⁸ Ke zama la koe Doeqi se Saula, "Agoi mamu va matei!" Meke va mate betoi e Doeqi. Koasa rane sana si va matei sa si ari ka vesu ṅavulu lima hiama saripu pada pude va sagei sari na poko hiama. ¹⁹ Garunu ni tugo Saula sari doduru tinoni pa popoa Nobu, sa vasileana lavata tadi na hiama pude tava mate: palabatu, na barikaleqe, koburu hiteke na lavata, bulumakao, doṅ'ki, meke na sipi si tava mate beto.

† 21:9 1 Samuela 17:51 †† 21:11 1 Samuela 18:7, 29:5 ‡ 21:12 Sam 56 †† 21:13 Sam 34 ‡‡ 22:1 Sam 57; Sam 142

‡‡† 22:9 1 Samuela 21:7-9; Sam 52

²⁰ Ba se Abiata d, keke koari kasa tuna Ahimeleki si govete meke la somanae nana koe Devita. ²¹ Tozi nia sa sapu la e Saula meke va matei sari na hiama te Zihova. ²² Zama la se Devita koasa, "Totoso dogoria rau se Doeqi pa Nobu ranena asa, si gilana valeania rau sapu na asa hokara mo si kote tozi nia se Saula. Ke guana arau mo si va matedi sari turanamu. ²³ Mu koa koa rau, mu lopu matagutu. Gita kara beto mo si hiva va mate gita Saula, ba kote tava sare si goi koa rau."

Harupia Devita sa Vasileana Nomana pa Keila

23 Avoso nia Devita sapu rapata ia ri tinoni Pilisitia sa vasileana pa Keila, meke hikoi rini sari na kiko huiti tiqe ta paketedi. ² Ke nanasia sa se Zihova, "Boka la razai rau sari na tinoni Pilisitia?"

"Uve," gua se Zihova. "Rapati, mamu harupia sa vasileana pa Keila."

³ Ba zama la ia ri nana tie se Devita, tani mo pa Ziuda ba korapa matagutu mo si gami, namu kote hola latu si pude la pa Keila vasina koa sari tinoni varipera tadi na tie Pilisitia. ⁴ Ke nanasa pulea Devita se Zihova meke zama ia Zihova, "La, mamu la rapatia sa vasileana pa Keila sina kote ponini gamu Rau sa minataqara pude va kilasi sari na tinoni Pilisitia."

⁵ Ke topue la pa Keila se Devita meke sari nana tie, meke la rapati rini sari na tinoni varipera Pilisitia, sokudi si va matei rini meke vagi sari dia bulumakao, na kurukuru name. Gua asa harupu gunia e Devita sa vasileana pa Keila.

⁶ Sipu govete se Abiata sa tuna e Ahimeleki meke la somanae koe Devita pa Keila, si palekia sa sa poko hopena tana nati hiama, sapu hoke varavara nia rini la koe Tamasa.

⁷ Tozi nia rini se Saula sapu ele la gua pa Keila se Devita, meke zama si asa, "Ele vekoa Tamasa pa qua niniranira. Voi pule nia pa sipata se Devita sipu nuquru la ia sa sa vasileana koa ia na goba meke na sasada nomana sapu koai na rorotoana roza pude tuku betoi."

⁸ Ke tiokia Saula sa nana qeto minate, pude ene gore la pa Keila pude la koa vari likohae nia sa vasileana meke tuqe vagia se Devita meke sari nana tinoni, gua.

⁹ Sipu avoso nia e Devita sapu korapa mizimizi hiva rapatia Saula si asa, si zama la ia sa se Abiata sa hiama, "Paleke mae nia tani sa poko tana hiama."

¹⁰ Meke zama se Devita, "Zihova, Tamasa tadi na tie Izireli, ele avoso nia rau sapu korapa mizimizi hiva gore mae huaria e Saula sa vasileana Keila pa guguaqu rau, sa mua nabulu. ¹¹ Vegua, kote vala au mo rina tie pa vasileana Keila koe Saula si rau? Kote mae hinokara se Saula, gua sapu ele avoso nia rau? Zihova Tamasa tadi na tie Izireli, tepa Igo rau, mu olanau."

Meke olanu se Zihova, "Kote mae se Saula."

¹² Meke nanasa pule guahe se Devita, "Vegua, kote vala pani au mo rina tiena sa vasileana Keila si rau, meke sari na qua tie koe Saula?"

"Kote valani gamu rini," gua se Zihova.

¹³ Ke taluarae se Devita meke sari nana tie pa Keila, meke ririzu tokele la. Tata ka onomo gogoto saripu luli koasa. Sipu avoso nia e Saula sapu ele govete se Devita meke sari nana tie si malohoro gore pule mo sa hiniva te Saula, meke lopu la pa Keila si asa.

Koa Tome se Devita koari na Toqere pa Qega

¹⁴ Tome lamae se Devita koari na vasina toqetoqereana pa korapa qega tata pa popoa ivuluna sapu ta pozae Zipi. Podeke sisigitia tugo e Saula pude dogoria, ba lopu va malumia Tamasa pude dogoria Saula si asa. ¹⁵ Koa pa Horesi se Devita koasa qega tata pa Zipi. Gilania Devita sapu korapa hata ia Saula pude va matea si asa. ¹⁶ La va manotia Zonatani pa Horesi, se Devita, meke tozi nia sa koasa sa vina sare te Tamasa. ¹⁷ "Mu lopu matagutu," gunia sa, "Lopu kaqu boka novaligo e Saula sa tamaqu si goi. Gilana valeana nia nana sa sapu agoi si kote na banara pa popoa Izireli, meke arau si kote na vina ruamu agoi."

¹⁸ Tavetia ri karua si keke vina tatara madina koasa dia kinoa binaere pa kenuna e Zihova, meke pule nana se Zonatani pa nana popoa, koa hola se Devita pa Horesi. †

¹⁹ Kaiqa tie pa popoa qega Zipi si la totozi koe Saula pa Qibea, "Devita si korapa tome pa mami kali popoa pa Horesi pa toqere Hakila, pa kali latu pa popoa Zesimoni pa popoa ivuluna pa Ziuda. †²⁰ Mami banara, gilana valeania gami sapu hiva sisigiti pude tuqe vagia goi si asa, ke mamu mae pa mami kali popoa, mami toka nigo pude mu tuqe vagia si asa."

²¹ Olanu se Saula, "Mani manani gamu e Zihova koasa mia tinokae koa rau. ²² Keke totoso pule mu la, mamu gilana valeania, pavei zonzozona si koa sa meke esei dogorona. Ele avoso nia rau sapu tumatumaena hola si asa. ²³ Hata vura ni, pavei zonzozona sari vasidi pu tome si asa, lopu mulini nia pude va kamo pule mae ia sa inavoso koa rau, meke kote tiqe luli gamu rau. Be korapa koa nana koasa vasina asa, si kaqu hata luli va hitehitekia rau pa korapana sa butubutu Ziuda."

²⁴ Ke taluarae va kenu koe Saula meke pule la pa Zipi si arini. Koanana pa qega pa Maoni se Devita meke sari nana tie, koa keke lolomo qega ivivuluna, pa kali latu pa popoa Zesimoni pa Ziuda. ²⁵ Taluarae se Saula meke sari nana tie pude la hata ia se Devita, ba avoso nia Devita si asa ke la koa nana koasa toqere patupatu pa korapa qega pa Maoni. Sipu avoso nia e Saula sapu gua asa, si hadu lulia sa se Devita. ²⁶ Koa pa keke kalina sa toqere se Saula meke sari nana tie, meke e Devita meke sari nana tie, si pa keke kalina. Tuturei sisigiti govete nia rini se Saula meke sari nana tie sapu korapa zuzuku nono la pude tuqe vagi si arini.

²⁷ Ba kamo mae koe Saula si keke nabulu paleke inavoso meke zama koasa, "Tuturi pule mae! Korapa rapata nia rina tinoni varipera tadi na tie Pilisitia sa nada popoa." ²⁸ Ke noso mo hadua Saula se Devita, meke pule la rapati mo sa sari tinoni Pilisitia. Gua asa

† 23:18 1 Samuela 18:3 †† 23:19 Sam 54

ke ta pozae na Toqere Vinari Paqahi sa vasina asa.
²⁹ Taluarae se Devita meke la gua pa kali popoa pa Eqedi, vasina si koa tome sa.

Harupia Devita sa Tinoa te Saula

24 Sipu ele beto rapata i Saula sari na tie Pilisitia, si pule mae si asa, meke tozi nia rini sapu korapa koa pa soloso se Devita tata pa Eqedi gua. ² Ke turani Saula sari ka neta tina tie varipera bokabokadi hola pa Izireli, meke la hata ia rini se Devita meke sari nana tie, tata koari na toqere, pa kali gasa rimata koari na patu saripu ta pozae Sari na Patu Tadi na Qoti Pinomodi. ³ Mae kamo si asa koa ke bae tata koari kaiqa bara sipi pa kapa sirana, la nuquru vasina si asa pude turu vale nana gua. Namuna asa tugo mo sa bae sapu tomea Devita meke sari na nana tie pa hubi bukina. ⁴ Zama si arini koa sa, "Hie sa totošo tamugoi! Ele tozi nigo Zihova sapu kaqu vekoi Sa pa niniranira tamugoi sari na mua kana meke kaqu evania goi gua sapu leana koa goi pude tavetia." Name hitehite la se Devita meke la magu vagia sa kukuruna sa poko gele te Saula ba lopu hite va nonoga hokaria tu Saula.

⁵ Meke tiqe podalae balabala va tasuna ia Devita pa nana binalabala, ⁶ meke zama si asa koari nana tie, "Mani hukatau e Zihova si rau pude lopu tavete la nia keketona koa sa qua banara, sapu ele vizatia Zihova pude na banara! Maqu lopu nonovalia rau si asa, sina banara ta vizatana koe Zihova si asa!" ^{†7} Ke tozi va bakala valeania sa koari nana tie si pude lopu raza ia se Saula gua.

Gasa turu se Saula, meke taluarae pa bae, meke podalae ene taloa nana.

⁸ Meke vura luli mudi la se Devita meke titiokia sa si asa. "Qua banara lavata!" Taliri pule se Saula, meke todošo gore pa pepeso se Devita pa pinamana, ⁹ meke zama, "Pude vegua ke va avosi tu goi sari na tinoni pu zama nia sapu arau si korapa podekia pude novaligo si goi, gua? ¹⁰ Boka dogoria telemu sapu vaqurana hokara koasa bae si veko mae nigo Zihova pa niniranira taqarau si goi. Kaiqa ri na qua tie si tozi nau pude va matego, gua, ba tataru nigo rau meke zama sapu lopu kaqu novaligo rau si goi, sina agoi tugo sapu ele vizatigo e Zihova pude na banara. ¹¹ Dotu, tamaqu, mu došo maea sa kukuruna sa mua poko sapu korapa taninia rau hie! Be ele va matego tu rau si goi, ba lopu gua meke sa mua poko mo si magu vagia rau. Sa ginugua hie si boka va gilana valeana nia koa goi, sapu loke qua binalabala si rau pude kukiti nigo babe pude va kaleanigo. Ba korapa hata zonzona au goi si rau pude va mate au gua, ba lopu hite tavetia rau si keke sinea atu koa goi. ¹² Mani vilasia Zihova sapu esei gita kara si sea! Mani va kilasigo Sa si goi koa gua sapu tavete mae nia goi koa rau, sina lopu kaqu novaligo rau si goi. ¹³ Gilania mua goi sa zinama koana sapu, 'Na tie kaleana mo tavetia sa kinaleana' gua! Gua asa ke lopu kaqu novaligo rau si goi. ¹⁴ Došo la tu koa sa sapu korapa hiva va matea sa banara

Izireli! Došo la tu koa sa sapu korapa hadu lulia sa! Keke siki matena, babe keke gutu mo! ^{†15} E Zihova si kaqu vari pituini gita, meke asa kote vizatia sapu esei gita kara si sea. Mani došo la koa sa ginugua hie si Asa. Mani kopu nau, meke harupau pa limamu goi."

¹⁶ Sipu ele beto zama se Devita, si zama se Saula, "Agoi hinokara si isa, ta tuqu Devita?" meke podalae kabo mo si asa. ¹⁷ Meke zama si asa koe Devita, "Tošoto si goi, arau mo si sea. Tavete valeana mae koa rau si goi, ba arau mo ele tavete atu nia koa goi sa sineal! ¹⁸ Pa rane hie si ele veko au tu e Zihova pa mua niniranira si rau, ba ele vata dogoro nia goi sapu tolene gua leana hola koa rau si goi sina lopu va mate au goi. ¹⁹ Vegua hoke saputu vagia keke tie sa nana kana meke va taloa pulea madoduraena? Mani mana nigo Zihova si goi gua sapu ele tavete mae nia goi koa rau ninoroi he! ²⁰ Gilana valeania rau sapu kaqu na banara pa Izireli si goi, meke sa binanara si kaqu koa kaurae pa mua tinolie. ²¹ Ba mu va tataru mae nia koa rau pa pozana e Zihova sapu lopu kaqu va matea goi sa qua butubutu, pude sa pozaqu meke sa pozana sa qua puku tatamana si lopu kaqu ta mulinae hokara." ²² Va tataru nia Devita sapu kaqu tavete gua asa si asa. Meke tiqe pule la pa nana vasileana se Saula, ba e Devita meke sari nana tie si pule la dia mo pa dia vasina tometomeana.

Sa Minate te Samuela

25 Mate se Samuela, ke sari doduru tie Izireli si mae varigara beto, meke kabo takatakala koa sa. Beto asa si tiqe pomunu nia rini si asa pa nana vasileana soti pa Rama.

Devita, Nebalo, meke Abiqeli

Mudina sapu gua asa, si la pa soloso qega pa Parani se Devita. ²³ Koanana si keke tie pozana e Nebalo mae guana koasa butubutu te Kelebi, sapu koa koasa vasileana pa Maoni, meke tago pepeso kapae koasa vasileana pa Kameli. Keke tie tagotago hola si asa. Tagoi sa si ka neta tina sipi, meke keke tina qoti. Leleana meke tumatumaena se Abiqeli sa nana barikaleqe, ba na tie bubugoro haru se Nebalo meke lopu hiva ta totolie si asa.

Korapa koto nana sipi se Nebalo pa Kameli. ⁴ Meke sipu korapa koa pa soloso qega si avoso nia e Devita sapu koto sipi se Nebalo, ⁵ ke garuni sa sari ka manege puta tie vaqura pude la pa Kameli, meke hata ia se Nebalo pude tozi nia sa nana inavoso. ⁶ Tozi ni sa pude zama guahe koe Nebalo, "Garunu mae nia Devita koa goi na nana baere sa inavoso hie, 'Mamu koa valeana si goi meke sa mua kinoa tatamana gua tugo ri doduru pu koa turanae koa goi. ⁷ Avoso nigo rau sapu korapa koto mua sipi si goi, meke hiva va gilana nigo rau sapu totošo koa turana gami sari na mua sepati pa qega si lopu hite nonovali gami, meke lopu hite keke totošo si ele ta hiko sari dia likakalae pa

† 24:3 Sam 57; Sam 142 †† 24:6 1 Samuela 26:11

‡ 24:14 1 Samuela 26:20

doduruna sa toso koa turaña gami rini pa Kameli.
⁸ Mu nanasi tu ba goi, meke kote tozi nigo rini. Gami si mae pa rane tana inevaña, meke tepa igo Devita pude va kamo valeana gami goi. Muke gua hokara ba goi poni gami mo gua sapu bokaia goi koa gami na mua nabulu, meke koasa mua baere soti se Devita," gua si arini.

⁹ Meke sipu kamo rini, si tozi vala nia rina tie te Devita sa inavoso asa koe Nebalo, sapu garunu nia e Devita. Meke aqa vasina si arini. ¹⁰ Meke mumudi tiqe olaña se Nebalo, "Devita? Savana sia? Namu lopu hite ele avavoso nia rau sia! Sokua na nabulu govetedi sa popoa hie kamahire. ¹¹ Lopu kote vagi rau sari na bereti na kolo, meke na masadi rina kurukuru ñame sapu va matei rau pude tadi na tie kotokoto, meke poni vala ni koari na tie sapu arau lopu gilana pavei maedi, gua,"

¹² Pule la koe Devita sari nana tie, meke tozi nia rini gua sapu zama ni e Nebalo. ¹³ Meke zama se Devita, "Belete va nabu ni sari na mia magu varipera" gua, meke va tabe betoa ri doduru. Devita ba belete va nabu nia tugo sa nana magu varipera meke taluarae turañi sa si tata ka made gogoto nana tie. Karua gogoto si koa turañi sari na likakalae.

¹⁴ Keke koari na nabulu te Nebalo si zama koe Abiqeli sa barikaleqe te Nebalo, "Avoso nia tugo agoi sapu garunu mae ni e Devita pa soloso qega si kaiqa tie paleke inavoso? Mae si arini koasa nada palabatu, ba la sa meke zama panipani. ¹⁵ Ba leana hola koa gami sari tie hire, lopu hite keke tiñitona kaleana si evañia rini koa gami, doduru toso pu koa turañi gami si arini si lopu hite keketona si ele ta hiko. ¹⁶ Va sare gami rini rane na boni, doduru toso si koa turañi gami si arini, meke kopu ni sari na rovana sipi. ¹⁷ Meke gua hokara balabala ia sapu gua asa, mamu vizatia gua sapu boka tavetia goi. Kote tutuvu nia tinasuna sa nada palabatu, meke sa nana kinoa tatamana koasa ginugua hie. Zama hikare hola sa tie hie, na tie bubugoro haru, meke lopu hiva va avoso hokaria sa si keke tie."

¹⁸ Tuturei sisigiti paleke varigara ni e Abiqeli si ka karua gogoto botubotu bereti, karua kapu kurukuru siñi na vaeni, ka lima sipi ta kina va popadi, manege zuapa kilo huiti tava popadi, keke gogoto kata qurepi popadi, meke karua gogoto keki piqi d tava popadi, meke va surañi sa koari na don'ki. ¹⁹ Meke zama la i sa sari na nabulu, "Mi ene va kenue la meke kote luli mudi atu si rau." Ba lopu keketona si zama la nia sa koasa nana palabatu.

²⁰ Suraña luli pa nana don'ki si asa, meke sipu korapa likoho nia sa sa polo siraña si vura va hodaka mae mo se Devita meke sari nana tie korapa ene nono mae gua mo koasa. ²¹ Tiqe beto hokara mo zama nia Devita, "Nake kopu totoko ni rau sari nana likakalae pa soloso qega, meke lopu hite keke si ta vagi na ta ñonovala, ba gua tu asa si hobe nia sa koasa lineana sapu tavetia rau koasa! Lopu vagia gita si keke toña koasa nada tinavete pude tokani gita ²² Mani seke va

mate au sa Tamasa si rau, be lopu tava mate beto sari doduru tiena sa tatamana te Nebalo sipu lopu ele munumunu sa popoa."

²³ Sipu dogoria e Abiqeli se Devita si tuturei gore si asa koasa nana don'ki meke kokotunu gore pa pepeso ²⁴ pa nenena e Devita, meke zama la ia sa, "Muke gua hokara, qua bañara. Va avosau! Va gore nia mo koa rau sa tinazutuna. ²⁵ Muke gua hokara! Lopu balabala la i saripu gua zama ni e Nebalo, sa tie kaleana sana! Gua putaputa tugo sa pozana sapu ta poza nia sa, Na tie duviduvili! Qua bañara lopu koa si rau vasina toso mae kamo sari mua nabulu. ²⁶ Lopu va malumu igo e Zihova si goi pude tubehi na va matei sari mua kana. Zama tokotokoro atu koa goi si rau kamahire, koe Zihova, sa Tamasa toana sapu sari na mua kana meke ari doduru pu kukiti nigo, si kaqu tava kilasa, kekeñoño gua tugo e Nebalo. ²⁷ Muke gua hokara, qua bañara. Mu ade vagi sari vinariponi pu paleke mae ni rau koa goi hire, mamu poni ni koari mua tie. ²⁸ Muke gua hokara! Be keketona si tavete va sea ia rau si mamu taleoso nau mo, qua bañara. Kaqu va bañarigo e Zihova si goi meke sari na tutimu ba gua tugo, sina varipera ponia goi si Asa pa Nana vinaripera, meke loke kinaleana si kaqu evañia goi pa doduru mua kinokoa. ²⁹ Be keke tie si rapata igo meke podekia pude va mate igo, se Zihova sa mua Tamasa si kaqu va sare igo, kekeñoño gua na tie pu kopu totoko nia sa nana tinagotago arilaena. Sapu sari na mua kana, kaqu gona pani Sa, gua tugo sa patu sapu voia na tie pa kurukuru paqala meke gonagona va tapuru taloa ni. ³⁰ Meke sipu ele evañi e Zihova sari doduru ginugua leadi pu va tatara ni Sa koa goi meke va bañarigo sa pa Izireli, ³¹ si lopu kaqu pulepaho si agoi koasa vinariva matei sapu loke gugua babe pa tinubehe sapu agoi mo balabala ia. Meke pana ele mana nigo e Zihova si goi, si muke gua hokara qua bañara, mu lopu muliñi nau."

³² Olaña la ia Devita se Abiqeli, "Mani tava lavata se Zihova sa Tamasa tadi pa Izireli sapu garunu mae nigo pa rane hie pude mae tutuvau. ³³ Leana hola sa Tamasa sapu poni nigo sa ginilae meke gua pu evañia goi koa rau pa rane hie, sapu hukatau koasa vina mate tie gua tugo koasa tinubehe hobe sapu hiva nia rau. ³⁴ Hukatau e Zihova koasa vina kaleanamu goi. Ba tokotokoro va hinokara si rau koasa Tamasa toana tadi pa Izireli, sapu be lopu tuturei mae tutuvau goi, sari doduru tie te Nebalo si kote mate beto sipu lopu ele kamo munumunu!" ³⁵ Ke tiqe ade vagi e Devita saripu gua paleke mae ni sa koasa, meke zama la ia sa, "Pule la pa mua vetu pa binule. Mu lopu balabala va mamata. Kote evañia rau gua sapu hiva nia goi."

³⁶ Pule la pa dia vetu koe Nebalo se Abiqeli sapu korapa tavete inevaña pada pude tana bañara. Napo meke viviri va hola se Nebalo, ke lopu tozi nia sa keke toña osolae pana munumunu koivugona tu. ³⁷ Meke sipu ele beto viviri si asa, si tozi lani sa sari doduru ginugua. Ta kamoe nia sa sa malohoro bulo meke

mate beto mo sa tinina. ³⁸ Hola ka manege puta rane si sekea e Zihova se Nebalo meke mate si asa.

³⁹ Sipu avoso nia e Devita sapu ele mate se Nebalo, si zama si asa, "Vahesia se Zihova! Tubehe hobea Sa se Nebalo koasa ninovaṅovalaqu rau, meke hukatau Sa si rau na Nana nabulu pude lopu tavete va sea. Va kilasia e Zihova se Nebalo koasa nana kinaleana."

Meke garunu la nia inavoso e Devita se Abiqeli, tepa ia sa pude haba ia. ⁴⁰ La koasa pa Kameli sari nana nabulu meke zama koasa, "Garunu maeni gami e Devita pude mae turaṅigo pude na nana barikaleqe, gua."

⁴¹ Kokotuṅu gore pa pepeso se Abiqeli meke zama, "Arau sina nana nabulu, qetuqetu tugo si rau pude ṅuzapi sari nenedia ri nana nabulu." ⁴² Lopu sana turu meke suraṅa koasa nana doṅ'ki si asa. Luli turaṅia ri ka lima nana nabulu vineki, meke luli koari na nabulu te Devita si asa meke ta evaṅae na nana barikaleqe.

⁴³ Ele haba ia Devita se Ahinoami sa barikaleqe pa Zezireli, meke kamahire si keke nana barikaleqe pule sa se Abiqeli. ⁴⁴ Koasa totošo tugo asa si vala nia e Saula sa tuna, se Maekolo, sapu na keke barikaleqe tugo te Devita, koe Palitieli tuna koreo e Laise, sapu mae guana pa vasileana pa Qalimi. †

Harupia Devita sa Tinoa te Saula pa Vina Rua Totoso

26 Kaiqa tie pa Zipi si mae koe Saula pa Qibea, meke tozi nia rini sapu se Devita si korapa tome pa toqere pa Hakila, koasa hukihukirina sa soloso qega pa Ziuda, gua. ^{†2} Ke topue la se Saula meke ari ka ṅeta tina nana tie varipera bokabokadi pa Izireli la gua koasa soloso qega pa Zipi pude hata ia se Devita. ³ Ke la koa paki pa kapana sa sirana pa toqere Hakila si arini. Korapa koa nana pa soloso qega se Devita, meke avoso nia sapu mae se Saula pude hata ia gua, ⁴ ke garunu lani sa sari kaiqa tie piko, pude gilania sapu hinokara koa nana tugo se Saula vasina. ⁵ Taluarae la si asa meke la dogoro valeania sa sa vasina pu koa ri Saula meke Abana sa tuna koreo e Nere, sa palabatu tanisa qeto minate te Saula. Puta pa kokorapana hokara se Saula meke koa vari likohae nia ri nana tie varipera si asa.

⁶ Ke nanasia Devita se Ahimeleki sa tie Hitaiti, meke se Abisai sa tasina e Zoabi (Sa tinadia ri si e Zerua), "Esei koa gamu kara si kote luli koa rau pude la koasa vasina sapu koa se Saula?"

"Arau," olaṅa gua se Abisai.

⁷ Ke koasa boṅi sana si nuquria ari Devita meke Abisai sa vasina koa se Saula, meke dogoria ri kara sapu pa vari korapana hokara si puta se Saula; sa nana hopere si hodu va turu nia sa pa kapa batuna. Abana meke sari nana qeto minate si puta vari likohae koasa.

⁸ Zama la koe Devita se Abisai, "Koasa boṅi hie si veko vatu nia Tamasa pa mua niniraṅira sa mua kana. Ego, maqu hodu nuquru nia gana koasa sa nana hopere telena, meke hodu turaṅae nia gana pa pepeso pa

keke hinodu mo, lopu hite kaqu karua hinodu koa rau."

⁹ Ba zama se Devita, "Lokari, lopu va matea! Kaqu va kilasia e Zihova sa tie sapu va mate ia sa Nana baṅara ta vizatana. ¹⁰ Koe Zihova pu toa holana, si gilania qua rau sapu e Zihova telena kote va matea se Saula, be mate pa barogoso si asa ba be pa vinaripera. ¹¹ Lopu va malumau e Zihova pude podekia va matea rau sapu ele va baṅaria Sa! Mada vagia mo sa nana hopere, meke sa vovoina kolo, mada taloa." ^{†12} Ke vagia Devita sa hopere meke sa vovoina kolo sapu koa kapae pa batuna e Saula, meke taluarae taloa si asa meke se Abisai. Loke tie dogoria na gilania sapu sa si ta evaṅa, babe hite vaṅunu na gua. Puta muliuṅu beto sari doduru, sina va puta muliuṅu i e Zihova si arini.

¹³ Meke tiqe karovia e Devita sa kali karovoana sa lolomo, meke la koasa batuna sa toqere, sapu seu pada koarini, ¹⁴ meke kukili pule la koasa qeto minate te Saula meke Abana, "Abana! Boka avosau goi?"

"Esei si korapa kukili variva nuli na va vaṅunia sa baṅara?" gua se Abana.

¹⁵ Olaṅa se Devita, "Abana, lopu agoi tu sa palabatu lavata pa popoa Izireli? Na vegua tu ke lopu kopu nia goi sa mua palabatu sa baṅara? Vaqurana hokahokara mo kaiqa tie si mae nuquru koasa vasina koa gamu si kaiqa tie pude va matea sa mua palabatu. ¹⁶ Lopu garo si goi koasa mua tinavete, Abana! Tokotokoro hinokara si rau koe Zihova toana sapu pada pude tava mate si gamu doduru, sina lopu kopu nia gamu sa mia palabatu sapu ele va baṅaria e Zihova. Dotu! Avei sa hopere tanisa baṅara, avei sa vovoina kolo sapu koa kapae pa batuna?"

¹⁷ Avoso gilania e Saula sa mamalainina Devita meke nanasa, "Devita, agoi si isa, ta tuqu?"

"Uve, qua baṅara," olaṅa gua se Devita. ¹⁸ Meke hoda la si asa, "Qua baṅara, venagua ke korapa hadu luli au tu goi si rau, na mua nabulu? Na sa si tavetia rau? Tinavete kaleana sa si evaṅia rau?" ¹⁹ Qua baṅara, va avoso mae ia gua sapu kaqu zama nia rau. Be e Zihova tavete gunigo pude kana au si rau, maqu va vukivukihia la koa Sa pude hobea sa Nana binalabala; ba be na tie mo evaṅia, madi ta gorei nia sa tinalevei te Zihova. Sina hadu vura nau rini koasa pepeso te Zihova, la koasa popoa sapu boka vahesi hoboro nia votiki tamasa rau. ²⁰ Lopu va mate au pa votiki pepeso vasina sapu seu koe Zihova. Na vegua ke mae hata ia sa baṅara pa Izireli pude va matea sa dodoa gugua arau? Na vegua ke hukue nau sa guana kurukuru pinomo?"

²¹ Olaṅa se Saula, "Tavete va sea si rau. Pule mae, ba tuqu, Devita! Lopu kaqu podeke pulea rau pude va mate igo kamahire, sina ele harupia goi sa qua tinoa koasa boṅi hie. Guana tie duviduviliqu si rau! Na hahanana kaleana si tavetia rau!"

²² Olaṅa se Devita, "Hie sa mua hopere, qua baṅara. Va karovo mae ia si keke mua tie, mani mae vagia.

²³ Pia i e Zihova saripu koa va ṅoṅo na toṅoto. Pa rane

† 25:44 2 Samuela 3:14-16 †† 26:1 Sam 54

‡ 26:11 1 Samuela 24:6

hie si veko igo Sa pa qua ninirañira, ba lopu ñoñovaligo rau, sina ele va banarigo e Zihova.

²⁴ Kekeñoño gua tugo sapu harupia rau sa mua tinoa ninoroi he, mani tavete kekeñoño gua tugo asa se Zihova koa rau pude vata rupahau koari doduru qua tinasuna."

²⁵ Zama la koe Devita se Saula, "Tuqu, mani mana nigo sa Tamasa! Kote gorevura sari doduru ginugua pu evañi goi."

Ke ene taloa nana se Devita meke pule la pa nana popoa se Saula.

Devita koari na Tie Pilisitia

27 Balabala guahe telena se Devita, "Keke rane si kote va mate au e Saula si rau. Sapu leana hola pude tavetia rau si maqu govete lamo pa Pilisitia. Meke kote mabo nana mo hatau e Saula pa Izireli, meke kote tava leseve mo si rau."² Ke taluarae se Devita meke sari ka onomo gogoto nana tie, meke la koe Akisi sa tuna koreo e Maoko sa banara pa vasileana lavata pa Qati.³ Veko kinoa vasina se Devita meke sari nana tie, na dia tatamana koasa vasileana lavata pa Qati. Turañi tugo Devita, sari karua nana barikaleqe, Ahinoami pa Zezireli, meke e Abiqeli sa nabokona e Nebalo pa vasileana Kameli.⁴ Sipu avoso nia e Saula sapu ele govete la gua pa vasileana lavata pa Qati se Devita si malohoro gore sa nana hiniva pude hata ia.

⁵ Zama koe Akisi se Devita, "Be qetu nau goi si mamu va malumau, maqu koa ia si keke vasileana hite; lopu garoqu rau si pude koa turañae koa goi koasa ñati vasileana lavata."⁶ Ke vala nia Akisi koasa sa vasileana Zikilaqi, meke koasa ginugua asa si podalae tagoa rina banara pa popoa Ziuda sa vasileana pa Zikilaqi.⁷ Ka manege onomo sidara si koa se Devita pa popoa Pilisitia.

⁸ Koari na totošo arini si hoke sage la razai e Devita meke sari nana tie sari na tinoni pa butubutu Qesura, Qezi, meke Amaleki, saripu ele koa seunaedi koari kukuru popoa kamo la gua tu pa Sura meke Izipi.

⁹ Hoke seke va matemate betoi Devita meke sari nana tie varipera sari doduru tie koari na butubutu sara, ba vagi rini sari na sipi, bulumakao, don'ki, kameli, meke gua tugo sari na poko. Meke hoke pule atu koe Akisi.

¹⁰ Meke hoke nanasa guahe se Akisi koasa, "Pavei si la rapata goi koasa totošo hie?" Meke hoke tozi nia e Devita sapu pa kukuru kali la gua pa popoa qega pa popoa Neqevi d sa popoa Ziuda babe pa popoa Neqevi kali popoa koasa butubutu te Zeramili, babe pa popoa Neqevi pa kali popoa vasina pu koa ia rina tie pa butubutu Kenaiti, gua.¹¹ Hoke va mate betoi Devita sari na tie koari na butubutu arini pude loke tie si boka pule la tozia pa Qati sa inavosona sapu gua evañia sa, meke sari nana tie. Gua mo asa si tavetavetia Devita koasa doduruna sa nana kinokoa pa Pilisitia.¹² Ba ronua e Akisi se Devita, meke zama golomo telena, "Ta kukitae zoñazona koari nana tie soti pa Izireli se

Devita. Ke mani koa tavetavete mo koa rau pa doduruna sa nana tinoa."

28 Koari na rane sipu korapa koa pa Zikilaqi se Devita, si varigara ni rina tie Pilisitia sari dia qeto minate pude rapatia se Izireli gua, meke zama se Akisi koe Devita, "Gilania goi sapu agoi meke sari na mua tie si kaqu varipera pa qua kalina."

² "Leana mo," gua se Devita, "Na mua nabulu si rau, meke kote dogoria goi telemu gua sapu kaqu boka tavetia rau." Zama se Akisi, "Leana! Agoi si kaqu na qua tie varipera pu kopu nau ninae rane."

Nanasia Saula si Keke Tie Matemateana

³ Ego, visoroihe si mate se Samuela, meke talotaña nia ri doduru tie Izireli meke pomunu nia rini si asa pa nana vasileana soti pa Rama. Meke ele hitu taloa beto ni e Saula sari doduru tie vakuvakutae na tie matemateana pa doduruna sa popoa Izireli.[†]

⁴ Meke sipu varigara sa qeto minate tadi pa Pilisitia, si, mae va turu ipi tata pa vasileana pa Sunemu, meke varigara ni Saula sari na tie varipera pa Izireli meke la va turu ipi pa Toqere Qiliboa.⁵ Sipu dogoria Saula sa qeto minate tadi pa Pilisitia, si tarazuzu si asa,⁶ ke nanasa la koe Zihova si asa sapu na sa si kaqu tavetia sa gua. Ba lopu olaña hokaria Zihova si asa, lopu pa pinutagita, meke lopu pa Urimi meke Tumimi^{††}, babe koari na poropita.[‡] Ke garuni Saula sari nana koimata, "Mi la hata mae nia keke barikaleqe matemateana, meke kaqu la nanasia rau si asa."

"Koa nana pa Edora si keke," gua si arini.

⁸ Ke va gore pani Saula sari na poko banara; va sagei sa sari na poko votikaedi meke sipu ele huporo tu si topue la si asa; luli tugo si karua nana tie, pude la dogoria sa barikaleqe gua. Meke sipu kamo vasina si zama si asa, "Mu nanasia si keke tomate pude mani tozi nau sapu na sa si kaqu tavetia rau," gua si asa koasa barikaleqe. "Mamu tioko sage nia sa maqomaqona sa tie sapu poza ia rau."

⁹ Meke olaña sa barikaleqe, "Hinokara gilania goi gua sapu ele tavetia sa banara Saula, sapu hitui sa sari na tie matemateana meke na tie vakuvakutae pude taloa pa Izireli. Na vegua ke podekia goi pude sekesekei nau? Pude va mate au gua?"

¹⁰ Meke tavetia Saula si keke vina tatara madina. "Pa kenuna Zihova sa Tamasa Toana si va tatara nia rau sapu lopu kaqu tava kilasa si goi pana tavetia goi si hie," gua si asa.

¹¹ "Esei si kaqu tioko sage ponigo arau?" gua sa barikaleqe.

"E Samuela," gua si asa.

¹² Sipu dogoria sa barikaleqe se Samuela si gagaemana si asa meke zama la koe Saula, "Na vegua ke sekesekei nau goi si rau? Agoi mo sa banara Saula!"

† 28:3 Liv 20:27; Diut 18:10-11; 1 Samuela 25:1 †† Saula si ele va matei sari na hiama pa Nobi, meke sa poko tana ñati hiama kenukenu sapu koai sari na Urimi meke Tumimi si koa turañia Devita kamahire. ‡ 28:6 Nab 27:21

¹³ “Mu lopu matagutu!” gua sa baṅara koasa. “Na sa si dogoria goi?”

“Dogoria rau si keke tomate sapu vura sage mae guana pa pepeso,” gua sa barikaleqe.

¹⁴ “Vea doṅodoṅo gua si asa?” nanasa gua se Saula. “Keke barogoso si vura mae,” gua sa barikaleqe. “Poko nia sa si keke poko gele doduru.”

Meke gilania Saula sapu e Samuela mo si asa, meke kokotuṅu pa pepeso si asa pa pinamaṅa.

¹⁵ Zama se Samuela koe Saula, “Na pude vegua ke sosoara au goi? Na pude vegua ke va pule mae au goi?”

Meke olaṅa se Saula. “Na koa pa tinasuna lavata si rau! Sari na tie Pilisitia si varipera mae koa rau, meke namu ele veko pani au e Tamasa si rau. Lopu hite olaṅa hokarau Sa si rau, koa ri na poropita babe koari na pinutagita. Gua asa ke tiokigo rau si goi, pude kaqu tozi nau gua sapu kaqu tavetia rau.”

¹⁶ Zama se Samuela, “Na pude vegua ke tiokau goi si rau, sipu ele veko panigo Tamasa si goi meke ta evaṅae na mua kana goi si Asa? ¹⁷ Ele tavetia Zihova koa goi gua sapu ele tozi nigo Sa koari na qua zinama; ele vagi taloa nia Sa sa binaṅara koa goi meke vala nia tu Sa koe Devita. ¹⁸ Agoi si ele sekea sa tinarae te Zihova, meke lopu va gorevura ia goi gua sapu hiva nia Zihova pa Nana tinaṅaziri koari na tinoni Amaleki, meke lopu va mate betoi goi sari doduru pu tagoi rini. Gua asa ke tavete atu nia e Zihova koa goi sapu gua korapa ta evaṅa kamahire. ¹⁹ Kaqu vala nigo Sa si goi meke sari na tie Izireli koari na tie Pilisitia, meke vugo agoi meke sari na tumu si kaqu koa somanae koa rau, meke kaqu vala ni tugo Zihova pa limadia ri na tie Pilisitia sa qeto minate tadi pa Izireli.”

²⁰ Pa totoṅo tugo asa si hoṅa gore meke eko oporapaha pa pepeso se Saula; holoṅoru nia sa gua sapu zama nia Samuela. Malohoro si asa, sina lopu hite hena keketoṅa pa doduruna sa rane na boṅi asa.

²¹ Ene la sa barikaleqe koasa meke dogoria sapu matagutu hola si asa, ke zama si asa koa sa, “Mu avoso mae koarau. Vatasuna ia rau sa qua tinoa koa gua sapu tepa ia goi. ²² Ke leana, mamu lulia mo gua sapu tepa ia rau. Maqu va namanama i kaiqa ginani. Kaqu henahena si goi pude ṅiṅira padana pude ene pule,” gua.

²³ Ba korona se Saula meke zama sapu lopu kaqu henahena si asa gua. Ba ososo nia tugo ri na nana koimata si asa pude henahena. Mumudi hoi si tiqe malumu si asa, tekulu si asa pa pepeso meke habotu pa teqe. ²⁴ Tuturei va matea sa barikaleqe si keke tuna bulumakao sapu pausia sa meke vagi sa si kaiqa palava, qaliri sa, meke kinai si kaiqa bereti sapu loke isitidi. ²⁵ Vekoi sa barikaleqe pa kenuna e Saula meke sari nana koimata sari na ginani, meke henahena si arini. Meke tiqe taluarae tugo boṅina asa si arini.

Kilua rina Tie Pilisitia se Devita

²⁹ Turaṅa va kamo varigara ni rina tinoni Pilisitia pa Apeka sari doduru dia qeto minate, meke korapa varigara koa keke bukaha pa lolomo pa Zezireli sari na tinoni Izireli. ² Turaṅa vura ni ri ka lima baṅara Pilisitia sari dia qeto minate koari hopeke pukuna, pukuna keke gogoto meke pukuna keke tina. Luli mae pa mudidi sa baṅara Akisi turaṅa sa se Devita meke sari nana tie. ³ Dogori rina palabatu nomadi tanisa qeto minate tadi pa Pilisitia si arini, meke nanasa, “Na sa si tavetia rina tinoni Hiburu tani?”

Olaṅa se Akisi, “Hie si e Devita, na palabatu nomana te Saula sa baṅara pa Izireli. Ele hola keke vuaheni si koa koa rau si asa, meke loke ginugua kaleadi si taveti sa podalae gua totoṅo kamo mae sa koa rau?”

⁴ Ba bugoro nia rina palabatu nomadi pa Pilisitia se Akisi, meke zama ia rini, “Va pule la ia sa tie sana koasa vasileana sapu vala nia goi koasa. Lopu va malumia pude luli somanae koa gita pa vinaripera. Na kote taliri gita sa pa korapa vinaripera. Keke siraṅa leana pude va qetu pulea sa sa nana baṅara pa vinaribulei si pude va matei sa sari nada tie. ⁵ Lopu asa tu se Devita sapu kera nia rina barikaleqe totoṅo pekapeka rini? ‘Saula va matei sari na tina tie, ba e Devita sari ka manege tina tu,’ gua.” †

⁶ Ke tiokia Akisi se Devita meke zama ia sa, “Zama tokotokoro va hinokara atu koa goi si rau koasa pozana Zihova pu Toana, sapu loke kinaleana si tavetia goi koa rau; meke qetu hola nigo rau pude va somanigo pa vinaripera. Lopu hite keke sinea si dogoria rau koa goi podalae sipu mae koa rau si goi meke kamo kamahire. Ba sari kaiqa baṅara si lopu qetu nigo si goi. ⁷ Ke mamu pule pa binule, mamu lopu tavetia si keke ginugua sapu lopu kaqu ta qetue koarini.”

⁸ Olaṅa se Devita, “Na sa si tavete va sea ia rau, baṅara? Be gua asa sa mua zinama sapu loke sinea si dogoria goi koa rau seunae gua kamo mae rau koa goi gua, si na venagua tu ke lopu kaqu luligo rau qua palabatu meke na baṅara, pude la razai sari na mua kana?”

⁹ Olaṅa se Akisi, “Pa qua binalabala, si dogorigo rau sapu kekeṅoṅo guana keke mateana te Tamasa si agoi. Ba ele zama nia rina baṅara pule pa Pilisitia sapu lopu kaqu luli somanae koa gami pa vinaripera si goi, gua. ¹⁰ Ke gua asa, vugo munumunu, Devita meke gamu doduru sapu taluarae koe Saula meke karovo mae koa rau, si kaqu vaṅunu vaqavaqasa hokara meke pule.”

¹¹ Ke vaṅunu vaqavaqasa hokara se Devita meke sari nana tie meke topue pule la pa Pilisitia, meke hola la pa Zezireli sari na tie Pilisitia.

† 28:17 1 Samuela 15:28 †† 28:18 1 Samuela 15:3-9

‡ 29:5 1 Samuela 18:7, 21:11

Sa Vinaripera koari na Tie pa Butubutu Amaleki

30 Mudina karua rane si kamo pule se Devita meke sari nana tie pa Zikilaqi. Meke dogoria rini sapu ele rapata va hodakia rina tinoni Amaleki si pa kali la gua pa qega pa popoa Neqevi pa Ziuda, meke rapatia rini si pa Zikilaqi. Sulua rini sa vasileana, ² meke tuqe vagi rini sari doduru barikaleqe, lopu keke si va matea rini, ba turaṅa taloa beto ni rini totošo taluarae. ³ Sipu kamo mae se Devita meke sari doduru nana tie si dogoria rini sapu ta sulu sa vasileana, meke sari na dia barikaleqe, tudia koreo na vineki si ta vagi taloa. ⁴ Kabo se Devita meke sari nana tie, meke lopu hite ari mokodi osolae mazoporo beto. ⁵ Sari karua barikaleqe te Devita, sari Ahinoami sa barikaleqe pa Zezireli, meke Abiqeli sa naboko te Nebalo pa Kameli, ba ta vagi taloa tugo. †

⁶ Balabala mamata sisigiti se Devita, sina ta ṅaziri hola sari nana tie sapu ta vagi taloa sari na tudia meke hiva gona nia patu rini si asa, ba va ṅiṅira pule nia se Devita koe Zihova sa nana Tamasa. ⁷ Zama la koe Abiata sa ṅati hiamā kenukenuē, sapu sa tuna e Ahimeleki se Devita, “Paleke mae nia sa poko hiamā hopena.” Meke paleke vala nia e Abiata. †† Nanasa la ia Devita se Zihova, “Maqu hadu luli la i sari na kana na tie varipera hikohiko? Kote boka kamo razai na tuqe vagi rau si arini?”

Olaṅa se Zihova, “Hadu luli la i, kote kamoi goi meke harupi saripu ta turaṅa taloa,” gua.

⁹ Ke topue se Devita meke sari ka onomo gogoto nana tie varipera, meke sipu kamo rini sa tabahoara koasa leana pa Beso, kaiqa arini si koa hola vasina. ¹⁰ Ene hola latu se Devita meke sari ka made gogoto tie varipera. Sari karua gogoto tie si lopu boka karovia rini sa leana hite na malohoro hola ke koa hola dia. ¹¹ Dogoria ri kasa tie pu luli hola koe Devita si keke koreo Izipi pa keke vasina ivuluna, meke turaṅa la nia rini koe Devita, meke ponía ḡinani na kolo rini, ¹² kaiqa piqi tava popadi, meke karua kata resini. Beto henahena sa si ṅiṅira pule. Ka ṅeta rane dodurudi si loketoṅa hokara hite hena na napoa si asa. ¹³ Meke nanasa ḡunia e Devita, “Esei sa mua palabatu, meke pavei maemu gua?”

“Arau sina tie Izipi na nabulu tana keke tie Amaleki. Veko pani au sa qua palabatu ka ṅeta rane hola gua, sina moho si rau. ¹⁴ Rapatia gami sa kukuru popoa tadi na tie Keretaiti meke gua tugo sa popoa Neqevi pa Ziuda, meke sa popoa Neqevi pa popoa qega tanisa butubutu te Kelebi, meke sulua gami sa vasileana Zikilaqi,” gua si asa.

¹⁵ Nanasia Devita, “Boka turaṅa lani au goi koari na tie varipera pu raza hikoi sari na popoa sara?”

Olaṅa si asa, “Boka mo, be va tatara nau goi pa korapa pozana sa mua Tamasa sapu lopu kaqu va mate au goi babe va pule vala au koasa qua palabatu.”

¹⁶ Meke turaṅa la nia sa se Devita koarini.

Hopeke hurakatae lamae sari na tie varipera te Amaleki koasa popoa vasina; henahena na napo meke qetuqetu nia rini sa ninomana gua sa dia vinagi koari na likakalae pu vagi rini pa Pilisitia meke Ziuda. ¹⁷ Pana vaqavaqasa koivugona si rapata ni e Devita meke sari nana tie. Rapati ri podalae munumunu osolae lodu sa rimata. Lopu keke si toa, ba ari ka made gogoto tie vaqura mo saripu suraṅa pa dia kameli meke govete. ¹⁸ Harupi Devita sari doduru tie meke sari na likakalae saripu vagi rina tinoni Amaleki, gua tugo sari karua nana barikaleqe. ¹⁹ Doduru si ta vagi pule beto. Vagi pule ni Devita sari doduru tudia ri nana tie, meke sari doduru likakalae saripu vagi rina tie Amaleki. ²⁰ Vagi pule beto ni Devita sari doduru sipi na bulumakao, meke va ene kekenu i ri nana tie sari rovana pinausu pa kenudia meke zama, “Doduru hire si te Devita!” gua.

²¹ Meke tiqe kekere pule la se Devita koari karua gogoto tie saripu malohoro, meke koa hola pa tabahoara koasa leana pa Beso. Vura mae tutuvia rini se Devita meke sari nana tie, meke ene sage la tutuvi na hapahapa ni e Devita si arini. ²² Ba kaiqa tie kaleadi na loke laedi saripu luli koe Devita si zama, “Lopu luli gita rini, gua asa ke lopu kaqu va hia poni likakalae gita si arini. Boka vagi mo rini sari na dia barikaleqe na tudia, madi taloa.”

²³ Ba olaṅa se Devita, “Kasa turaṅa qu lopu tavete gua koari na likakalae pu ele ponini gita e Zihova! Kopuni gita na va sare gita Sa meke ponini gita Sa sa minataqara koari na nada kana. ²⁴ Loke tie si kote lulia sapu gua balabala ia gamu! Doduru si kaqu vari ṅoṅoi puta sa vinahia. Arini pu koa hola pude kopu ni sari na likakalae si kaqu vagi kekeṅoṅo gua puta tugo koari pu luli pa vinaripera.” ²⁵ Tavete nia tinarae e Devita si hie, meke ta luli si hie pa Izireli podalae koasa totošo asa.

²⁶ Sipu kamo pule pa Zikilaqi se Devita, si va garunu la nia sa kukuruna sa vinagi likakalae koari na turaṅana, sari na koimata pa Ziuda, meke tozia sa sa inavoso guahe koa rini, “Hie sina vinariponi tamugamu koari na vinagi likakalae sapu vagi gami koari na kana te Zihova.” ²⁷ Va garunu la tugo koari na tie pa Betolo, koari na tie pa Rama pa popoa Neqevi pa qega pa popoa Ziuda, meke koari na tie pa vasileana pa Zatiri, ²⁸ Aroere, Sipimoti, Esitemoa, ²⁹ meke Rakala; la pa butubutu te Zeramili, koari butubutu Kenaiti, ³⁰ meke koari na tie pa vasileana Homa, Borasani, Ataka, ³¹ meke Heboroni. Garunu lani sa koari doduru vasidi pu ene vilorae i sa meke sari nana tie.

Sa Minate te Saula meke sari na Tuna

31 Razai ri na tie Pilisitia sari na tie Izireli pa toqere Qiliboa, meke govete ni ri na tie Izireli. Sokudi ri na tie Izireli si mate vasina. ² Zukuru sage luli la sari na tie Pilisitia meke va mate i rini sari ka ṅeta tuna Saula: ari Zonatani, Abinadabi, meke e Malakisua. ³ ṅiṅira hola sa vinaripera pa vari kalina Saula, meke goto ia

† 30:5 1 Samuela 25:42-43 †† 30:7 1 Samuela 22:20-23

na tupi tadi na kana si asa meke bakora va kaleana. ⁴Zama si asa koasa nana tie paleke tiñitoña varipera, “Mu lobusu vagia sa mua magu varipera, mamu hova va mate au, pude madi lopu va sisire nau na va mate au ri na tie Pilisitia huporodi hire si rau.” Ba matagutu hola nia sa koreo vaqura sapu gua asa. Ke vagia Saula sa nana magu varipera meke hoqa la ia sa meke va mate pule nia. ⁵Dogoria sa koreo vaqura sapu ele mate se Saula, ke sa koreo ba hoqa va mate pule nia tugo koasa nana magu varipera meke mate turania sa se Saula. ⁶Meke gua asa sa minate te Saula meke sari ka ñeta tuna sa, meke tanisa koreo vaqura pu paleki sari na tiñitoña varipera te Saula; sari doduru tie te Saula si mate beto koasa rane sana. ⁷Sipu avoso nia ri na tie Izireli pu koa pa kalina sa lolomo pa Zezireli meke pa kali gasa rimata pa Ovuku Zodani, sapu govete sa qeto minate Izireli gua, meke e Saula ba mate meke sari ka ñeta tuna tugo gua, si govete veko pani rini sari dia vasileana. Meke mae sari na tie Pilisitia meke koai si arini.

⁸Pa koivugona mudina sa vinaripera si la tañini vagi ari na tie Pilisitia sari tiñitoña arilaedi koari na

tomatedi ri na tie Izireli, meke dogoria rini sa tinina e Saula meke sari ka ñeta tuna eko dia pa toqere Qiliboa. ⁹Kupa ia rini sa batuna Saula, va gorei rini sari nana poko varipera meke garunu lani rini pa doduruna sa popoa Pilisitia sari na tie paleke inavoso, pude la tozia sa inavoso leana koari na dia beku meke koari na tinoni gua. ¹⁰Meke vekoi rini sari nana tiñitoña varipera pa zelepade tanisa tamasa maqota se Asitoret, meke poka kapa nia rini pa kapagoba sa tinina pa vasileana Beti Sani.

¹¹Sipu avoso nia ri na tinoni pa Zabesi pa popoa Qileadi gua sapu evania ri na tie Pilisitia koe Saula, ¹²si topue la sari na tie varane meke enea rini sa doduruna sa boñi osolae kamo pa Beti Sani. Va gore vagia rini sa tinina Saula meke sari na tuna pa goba; paleke pule lani rini pa Zebesi, meke sului rini vasina. ¹³Meke vagi rini sari na susuridi meke pomunu ni rini si arini pa kauruna sa huda tamarisiki pa korapa vasileana Zabesi, meke koa madi na lopu henahena si arini koari ka zuapa rane.

2 Samuela

Sa Vinabakala

Sa Buka Vina Rua te Samuela, si na vina hokotona sa Buka Vina Keke te Samuela. Vivinei nia sa sa tooso sapu e Devita si na Baṅara, kekenu pa butubutu Ziuda (Hinia 1-4), meke beto sapu gua asa pa doduruna sa butubutu tie Izireli, (Hinia 5-24). Keke vivinei bakalana koasa guguana Devita, pude va nomaia sa nana binaṅara meke va ṅiṅira ia sa nana tuturuana, pude razai sari na kana pa korapana sa butubutu Izireli, meke gua tugo koari na baṅara ṅiṅiradi pa votiki popoa. Ele ta dogoro koe Devita sapu keke tie lohi nana rinaṅeraṅe meke soto va nabu si asa koe Tamasa, meke keke tie sapu boka hola nia tu sa vinapepekae tadi na nana tie. Kaiqa tooso si vata dogoro nia tugo sa sa kinaleana, meke okoro nia tugo sa pude taveti sari na sinea kaleadi hola, pude valeania sa nana binalabala meke nana hiniva. Ba sipu vata gilana nia sa sa nana sinea, koe Netani sa poropita te Zihova, si helahelae ni sa si arini meke va kamo sa sa vina kilasa sapu garunu la nia Tamasa. Hoke qetu hola nia rina tie Izireli sa tinoa meke sa hahanana te Devita, ke sipu kamo tinasuna pa soku ṅavulu vuaheni sa butubutu si hoke balabala ia rini si keke baṅara sapu kaqu mae gua pa tutina e Devita, meke kaqu kekeṅoṅo puta gua tugo asa, gua.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa binaṅara te Devita pa butubutu Ziuda. Hinia 1:1 kamo hinia 4:12

Sa binaṅara te Devita pa doduruna sa butubutu Izireli. Hinia 5:1 kamo hinia 24:25

a. Sari na vuaheni tatasana baṅara se Devita. Hinia 5:1 kamo hinia 10:19

b. Devita meke Batisiba. Hinia 11:1 kamo hinia 12:25

c. Sari na tinasuna. Hinia 12:26 kamo hinia 20:26

d. Sari na vuaheni mumudi. Hinia 21:1 kamo hinia 24:25

Gilania Devita sa Minate te Saula

1 Pa mudina sa minate te Saula si varipera se Devita koari na tie Amaleki d. Va kilasi sa si arini meke pule mae, meke koa karua rane si asa pa vasileana Zikilaqi. ² Pa koivugona si mae kamo si keke tie vaqura mae guana koari na tie varipera te Saula. Pude vata dogoro nia sa nana tinalotaṅa gua, si rikati sa sari nana poko meke binu nia pepeso sa sa batuna. La koe Devita si asa meke todoṅo gore pa pepeso pa pinamaṅa. ³ Nanasia Devita si asa, "Pavei mae guamu si goi?" gua.

"Na govete mae guaqu vasina koa rina tie Izireli si arau," gua si asa.

⁴ "Mu tozi nau, na sa si ta evaṅa," gua se Devita.

"Sa nada qeto minate si govete taloa, meke sokudi si ele mate, Saula meke sa tuna koreo, se Zonatani si ele mate tugo," gua si asa.

⁵ "Na vegua ke gilania goi sapu ele mate tu se Saula meke Zonatani?" gua se Devita.

⁶ Olaṅa sa tie, "Koa qua rau pa toqere Qiliboa meke dogoria sapu kokopo la ia Saula sa nana hopere, meke sari na totopili varipera na tie koi pa hose si tata la mo koasa. ¹⁷ Taliri si asa, meke dogorau Sa, meke titioko

mae koa rau. Olaṅa si rau, 'Hiera si rau, baṅara!'

⁸ Nanasa si asa sapu esei si arau gua, meke tozi nia rau sapu arau si keke tie Amaleki, gua. ⁹ Ke zama si asa, 'Mae, mamu va mateau tani! Na bakora va kaleana si rau, meke tata mate,' gua si asa. ¹⁰ Ke la si rau meke va matea, sina ele gilania tu rau sapu kote mate mo si asa, ura ele bakora va kaleana si asa. Meke vagia rau sa toropae baṅara pa batuna meke na pizopizo pa limana meke paleke maeni rau si arini koa goi, baṅara."

¹¹ Ke rikati Devita meke sari nana tie sari na dia poko pa tinalotaṅa. ¹² Kulusu na kabo meke madi tugo si arini, osolae kamo tooso lodu sa rimata pa ginuadi ri Saula e Zonatani meke sari doduru tie Izireli, sari na tie varipera te Zihova, sina soku hola arini si mate.

¹³ Meke sipu nanasia e Devita sa tie vaqura sapu paleke mae nia sa inavoso koasa, "Pavei mae guamu si goi?" si olaṅa si asa, "Arau si keke tie Amaleki, ba koa pa popoa Izireli."

¹⁴ "Na vegua ke lopu matagutu nia tu goi pude va matea sa baṅara ta vizatana te Zihova?" gua se Devita.

¹⁵ Meke tioko vagia Devita si keke ri nana tie meke zama ia, "Va matea gana", ke seke va matea sa tie

† 1:6 1 Samuela 31:1-6; 1 Koron 10:1-6

Izireli sa tie Amaleki. ¹⁶ Meke zama se Devita koasa tie Amaleki, "Va tasuna pule nigo meke zutu pulenigo telemu, sipu helahela nia goi sa vina matena si asa sapu ele vizatia Zihova pude na baṅara."

Sa Kinabo Nanae te Devita koari Saula e Zonatani

¹⁷ Kerania Devita sa kinera nanaedi ri Saula meke sa tuna koreo sapu e Zonatani, ¹⁸ meke va turua sa sa tinarae pude va tumatumae nia koari na tinoni pa butubutu Ziuda. (Ta kubere pa buka te Zasara si asa.) †
¹⁹ "Koari na toqere pa Izireli si mate sari nada koimata!

Sari na tie varane tadi na nada tie varipera si ele mate.

²⁰ Mu lopu tozi vura nia si asa pa vasileana Qati babe koari na sirāṅa pa Asikeloni.

Mu lopu va malumi sari na barikaleqe Pilisitia pude koa qetu;

mu lopu va malumi sari na tudia vineki ri na tie huporo pude koa qetuqetu.

²¹ Mani lopu hoqāia ruku babe na puni sa toqere Qiliboa;

madi lopu masuru doduru totošo sari inuma vasina! Sina variva kurekuredi sari na lave tadi na tie varane saripu eko vasina;

sa lave te Saula si lopu ta oela va ṅedala pule.

²² Sa bokala te Zonatani si variva mate, meke loke nana tataru sa magu varipera te Saula, pu va matei saripu ṅiṅiradi, meke va matei tugo sari na kana.

²³ Saula meke Zonatani, tatarue mia hola meke tataruni gamu tugo ri na tie;

koa varigara pa tinoa meke mate varigara tugo pa minate;

rerege holani sari na atata, meke ṅiṅira holani sari na laione.

²⁴ Gamu na barikaleqe pa Izireli, mi besu nia se Saula! Ele va pokoni gamu poko ziṅara arileadi sa, meke ele va sarisarini gamu patu arilaedi na qolo sa si gamu.

²⁵ Ele hoqa sari na tie varane pa vinaripera, tava mate si arini. Zonatani si eko mate nana koari na toqere.

²⁶ Kuliusu nigo rau, ke tasiqū Zonatani; ve toleṅe gua arilaemu hola koa rau si goi! Ve toleṅe gua tolavaena gua sa mua tataru koa rau, leana hola nia sa tataru tadi na barikaleqe.

²⁷ Sari na tie varane pa vinaripera si ele mate, meke ta veko palae sari dia tiṅitōṅa varipera meke namu loke laedi."

Tava Baṅara se Devita pa Butubutu Ziuda

2 Hola sapu gua asa, si nanasia Devita se Zihova, "Vegua kaqu la si rau pude koa pa keke koari na vasileana hire pa popoa Ziuda?"

"Uve", olaṅa gua se Zihova.

"Vasileana pavei sia?" Gua se Devita. "Pa Heboroni", gua se Zihova. ² Ke la pa Heboroni se Devita, turāṅi sa sari karua nana barikaleqe ari Ahinoami, sapu na barikaleqe pa Zezireli, meke se Abiqeli, sa nabokona e Nebalo, sapu sa barikaleqe pa Kameli. †³ Turāṅi tugo sa sari nana tie meke sari dia tamatina, meke koa si arini koari na vasileana pa vari likohaena Heboroni. ⁴ Meke mae sari na palabatu pa butubutu Ziuda pa Heboroni meke va madia se Devita pude na baṅara pa butubutu Ziuda gua.

Sipu avoso nia Devita sapu ele pomunu nia ri na tie pa vasileana Zebesi pa popoa Qileadi se Saula gua, †⁵ si garunu lani sa vasina si kaiqa tie paleke inavoso guahe: "Mani manani gamu e Zihova sina vata dogoro nia gamu sa mia tataru nomana koasa mia baṅara sapu pomunia gamu. ⁶ Meke kamahire si mani tataru va ṅoṅoni gamu e Zihova si gamu. Arau ba kaqu tavete valeana atu tugo, sina gua sapu ele tavetia gamu. ⁷ Ego, mi koa va ṅiṅira na varane! E Saula sa mia baṅara si ele mate, meke sari na tinoni pa butubutu Ziuda si ele va madi au si arau pude na dia baṅara gua."

Tava Baṅara pa Izireli se Isiboseti

⁸ Sa koimata nomana tanisa qeto minate te Saula, se Abana d, sa tuna koreo e Nere, si govete turāṅia sa se Isiboseti, sa tuna koreo e Saula meke karovo la pa Ovuku Zodani meke kamo la gua pa vasileana Mahanaimi. ⁹ Tava baṅara vasina se Isiboseti koe Abana, pude kopuni sa sarini pa pinaqaha popoa pa Qileadi, sa vasileana Zezireli, sari butubutu Asa, Iparemi, meke Benisimane, meke gua tugo pa doduruna sa popoa Izireli. ¹⁰ Made ṅavulu puta vuahenina si asa totošo tava baṅara pa Izireli, meke karua vuaheni si koa tuturaṅa si asa. Ba pamaṅa nia sa butubutu Ziuda se Devita, sa baṅara. ¹¹ Koa tuturaṅa pa Heboroni se Devita, meke kopu nia sa sa butubutu Ziuda koari ka Zuapa vuaheni onomo sidara.

Vinaripera pa Varikorapadi rina Tie pa Izireli meke Ziuda

¹² Taluarae pa Mahanaimi sari na nabulu te Isiboseti meke se Abana, la gua koasa vasileana lavata pa Qibione. ¹³ Zoabi sa tuna sa barikaleqe sapu e Zerua meke kaiqa ri kasa tie te Devita si tutuvudi ri koasa kopi pa Qibione. Habetu beto vasina si arini, hopeke pukuna koari karua kalina sa kopi. ¹⁴ Zama la koe Zoabi se Abana, "Mada vizata vagi kaiqa tie vaqura koari karua hopeke pukuna, mada varipodekeni pa vinaripera."

"Leana mo" gua se Zoabi.

¹⁵ Ke ari ka manege rua tie si turu pa kalina koe Isiboseti koasa sa butubutu Benisimane, razai ri sari ka manege rua tie te Devita. ¹⁶ Hopeke variharupu tuqe batu sari doduru meke varihovai magu pa kali

† 1:18 Zos 10:13

†† 2:2 1 Samuela 25:42-43 ‡ 2:4 1 Samuela 31:11-13

qelegeledia, ke namu keke gua puta tugo hoqa gore meke mate varigara sari ka hiokona made. Gua asa ke ta pozae pepeso tana magu sa vasina asa pa Qibione.

¹⁷ Ke sa vinaripera lavata si ta evanae koasa rane sana, meke va kilasi rina tie te Devita sari na tie Izireli meke se Abana. ¹⁸ Sari ka neta tuna koreo e Zeruaia si koadia tugo vasina, ari Zoabi, Abisai, meke Asahele. Asahele si hoke boka haqala va rerege guana dia [†] pinomona, ¹⁹ meke podalae hadua sa se Abana, haqala tоторo la ia sa. ²⁰ Liḡana pule se Abana meke zama, "Agoi Asahele si isa?" "Uve," gua si asa.

²¹ "Nosu, lopus hadu au!" gua se Abana. "Hadu lulia tu si keke votiki tie varipera. Mamu vagi gua sapu tagoi sa?" Ba hadu lululia tugo e Asahele. ²² Zama pule la ia tugo Abana, "Nosu, lopus hadu au, vea ke sovutau goi pude va mate igo? Vegua meke kote boka tutuvu pulea rau se Zoabi sa tasimu?" ²³ Ba lopus hiva va avoso tugo se Asahele, ke hodu pule la nia Abana sa hubina sa nana hopere pa tiana, meke vura karovo pa mudina. Hoqa gore pa pepeso meke mate se Asahele, meke sari doduru pu kamo mae koasa vasina pu eko sa si turu nosu vasina pa pinamaḡa.

²⁴ Ba podalae hadu lulia ri Zoabi meke Abisai se Abana, meke sipu lodu gore sa rimata si kamo koasa toqere Ama sarini, kali gasa rimata pa Qia, koasa sirana sapu la gua koasa soloso qega pa Qibione.

²⁵ Sari na tie pa butubutu Benisimane si mae koe Abana meke turu varigara pa batuna sa toqere meke varipera va ninira sisigiti. ²⁶ Meke kukili vura la koe Zoabi se Abana, "Vegua, lopus kaqu beto varipera si gita? Lopu dogoria tu gamu sapu pa vinabetona si loketona, bana vinarikanai mo? Gami sina turanama mo. Vegua ke lopus zamai goi sari na mua tie pude lopus hadu luli gami?"

²⁷ Olaḡa se Zoabi, "Zama hinokara si rau koasa Tamasa toana, be lopus guana zama vura mae si goi, si lopus kaqu nosu hadu gamu rina qua tie, osolae kamo munumunu vugo." ²⁸ Ke ivua Zoabi sa buki, na vina gilagila koari nana tie pude nosu hadui sari na tie Izireli. Ke nosu sa vinaripera.

²⁹ Doduruna sa boḡi si ene karovo gua koasa lolomo pa Zodani se Abana meke sari nana tie, meke karovia rini sa Ovuku Zodani. Sipu ele enea rini sa doduruna sa kali munumunu, si mae kamo pule pa Mahanaimi si arini.

³⁰ Sipu ele beto sa vinarihadui, si tioko varigara ni e Zoabi sari doduru nana tie, meke tiqe gilania sa sapu ari ka manege sia si lopus koa, turanae koe Asahele.

³¹ Ka neta gogoto onomo navulu puta sari na tie te Abana koasa butubutu te Benisimane sapu va matei rina tie te Devita. ³² Vagia e Zoabi meke sari nana tie sa tinina e Asahele meke la pomunu nia koasa lovuna sa tamadia pa Betilihema. Beto asa, doduruna sa boḡi si ene va tokele la meke kamo vaqavaqasa pule pa Heboroni si arini.

3 Sa vinariperai pa varikorapaedia ri koari pu toka nia sa tatamana te Saula, meke koari pu toka nia sa tatamana te Devita si gelenaena hola. Totoso ninira lalanana sa kalina te Devita, si malohoro lalanana tugo sa kalina te Saula.

Sari na Tuna e Devita

² Sipu koa pa Heboroni se Devita si ari ka onomo sari na tuna koreo, Amanoni si na tuna koreo kenuna, sapu va podo nia sa koe Ahinoami sa barikaleqe pa Zezireli. ³ Vina rua si Sileabi, sa tuna e Abiqeli, sa nabokona e Nebalo pa Kameli. Abusalamu *d* si vina neta sa tuna e Ma'aka, sa tuna vineki e Talamai sa banara pa popoa Qesura. ⁴ Adonaeza si vina made sapu sa tuna e Haqiti, meke e Sepatia, si vina lima, sa tuna e Abitali. ⁵ Vina onomo si Itureami, tinana sa si e Eqala.

Karovo La pa Kalina te Devita se Abana

⁶ Sipu korapa la sa vinaripera pa varikorapadi ri kalina te Devita meke sa qeto minate sapu toka nia sa tutina e Saula, si ninira lalanana se Abana holani sari na tie varitokae pa binaḡara te Saula.

⁷ Keke rane si va potu nia Isiboseti sa tuna e Saula koe Abana sapu puta turanḡa ^{††} sa sa barikaleqe pinausu tanisa tamana, pozana e Rizipa tuna vineki e Aia. ⁸ Ta naziri sisigiti se Abana meke zama, "Balabala ia goi sapu osonia rau se Saula, gua? Na lopus e Ziuda si toka nia rau. Tatasana gua tu podalae luli va hitehitekia rau se Saula sa tamamu, meke sari tasina koreo, na nana baere. Meke ele toka nigo rau pude lopus va kilasigo e Devita, ba pa rane ninoroi si va potu nau goi sa barikaleqe sana! ⁹⁻¹⁰ Ele va tatara nia tu e Zihova koe Devita sapu kaqu vagi pania sa sa binaḡara koe Saula meke sari na tutina, meke kaqu tava banara hobe se Devita koari na butubutu pa popoa Izireli meke pa Ziuda, podalae pa keke kali kukuru popoa, meke kamo la gua pa vinabetona. [‡]

Ego, mani seke va mate pani au e Tamasa si rau, be lopus va gorevura ia rau sapu gua asa!" ¹¹ Matagutu hola nia Isiboseti se Abana, ke namu lopus kulu si asa.

¹² Garunu la tie palepaleke inavoso koe Devita se Abana, sapu korapa koatu pa Heboroni pa totoso asa, pude tozi va avoso nia, "Esei si kote banara nia sa popoa hie? Mada tavetia sa vinariva egoi, meke kote toka nigo rau pude vagi karovia sa doduruna sa popoa Izireli pa mua kinopu."

¹³ "Leana!" gua se Devita. "Kote tavetia rau sa vinariva egoi pa keke ginugua mo. Kaqu turana pule mae nia goi se Maekolo sa tuna vineki e Saula, totoso mae dogorau goi." ¹⁴ Meke garunu lani tugo e Devita sari nana tie paleke inavoso koe Isiboseti pude tozi nia sapu guahe, "Va pule mae ia se Maekolo sa qua barikaleqe. Holu nia keke gogoto kapu tie Pilisitia rau si asa meke haba ia!" ^{††15} Ke turana taloa nia e Isiboseti

[†] Sa dia pinomona si keke kukuru made nene sapu boka haqala rerege sisigiti.

^{††} Pa hahanana tadi na tie Ziu sa tie sapu koa turanḡa sa barikaleqe pinausu tanisa banara si hiva hobe sa pude na banara.
[‡] 3:9-10 1 Samuela 15:28 ^{††} 3:14 1 Samuela 18:27

se Maekolo koe Palitieli sa nana palabatu sapu sa tuna e Laisi. ¹⁶ Kabo ene lulia Palitieli se Maekolo meke kamo la gua tu pa vasileana pa popoa Bahurimi. Ba sipu zama ia e Abana pude pule gua, si kekere pule pa popoa si asa.

¹⁷ La koari na tie tuturana tadi na tie Izireli se Abana meke zama koarini si asa, "Ele seunae hola sapu aqania gamu se Devita pude na mia banara.

¹⁸ Kamahire mo sa toto. Balabala ia gua sapu zama nia e Zihova, "Kaqu tavetavete nia Rau sa qua nabulu sapu se Devita, pude harupi sari na tie Izireli koari na tie Pilisitia, meke koari doduru dia votivotiki kana pule!" ¹⁹ Zama tugo koari tiena sa butubutu te Benisimane se Abana meke tiqe hola la tozi nia sa se Devita pa Heboroni gua sapu va egoa rina tie pa popoa Izireli meke pa butubutu te Benisimane pude tavetia.

²⁰ Sipu kamo mae pa Heboroni koe Devita se Abana meke sari ka hiokona puta nana tie, si tavete poni inevana e Devita si arini. ²¹ Tozi nia Abana se Devita, "Maqu la mo kamahire meke la varigara maeni koa goi na qua banara sari doduru butubutu Izireli. Kote va egoa mo rini pude na dia banara si goi, meke tiqe kote boka evania goi gua sapu mizia goi, meke kote kopu beto nia goi sa doduruna sa popoa." Va egoa Devita meke tiqe va sarea sa se Abana meke garunu pule nia sa si asa pa binule.

Tava Mate se Abana

²² Lopu seunae si kamo pule mae pa vinaripera se Zoabi meke sari kaiqa tie varipera te Devita, moatadi sari likakalae sapu paleke pule maeni rini koari na dia kana. Ele taluarae koe Devita pa Heboroni se Abana, sina ele va sarea sa meke garunu pule nia sa pa binule si asa. ²³ Sipu mae kamo se Zoabi meke sari na tie varipera te Devita, si avoso nia rini sapu mae koe banara Devita se Abana, meke ele tava sare meke ta garunu pule pa binule si asa. ²⁴ Ke la zama koasa banara si asa, "Na sa si tavetia goi? Mae se Abana koa goi, venagua ke va pule gunia tu goi sana sia? ²⁵ Sapu mae nia sa si pude mae sekesekei nigo meke hata vurani sari doduru ginugua pu taveti goi meke sari doduru mua rinizu."

²⁶ Sipu taluarae se Zoabi koe Devita si garunu tie paleke inavoso si asa pude la turana pule mae nia se Abana, kamo rini koasa berukehe pa Saera meke turana pule mae nia rini, ba lopu hite gilania Devita sapu gua asa. ²⁷ Sipu kamo pule mae pa Heboroni se Abana, si turana vata kale la gua nia Zoabi koasa sasada bara, pude mani vivinei koasa telena gua, ba sipu ene tata mae se Abana si hovaia sa tiana. Ke tava mate se Abana sina va matea sa se Asahele sa tasina, gua. ²⁸ Meke sipu avoso nia e Devita sapu mate se Abana, si zama si asa, "Gilania Nana e Zihova sapu sa qua binaqara meke arau si via koasa vina matena e Abana. ²⁹ Mani ta gorei nia e Zoabi meke sari doduru nana tatamana sa vina kilasana. Koari doduru sinage kaiqa rina tie koasa nana tatamana si kaqu razai na

tubu, popoqu, meke koele, babe mate pa vinaripera, na loke gedi ginani na gua." ³⁰ Koasa linipuna mo sapu va matea e Abana pa vinaripera pa Qibione se Asahele, si va matea ri Zoabi e Abisai se Abana.

Ta Pomunae se Abana

³¹ Ke zama ia Devita se Zoabi meke sari nana tie varipera pude sira rikati dia poko, va sage poko baika, meke pude kaboa se Abana toto. Ene va kenu ri kasa koasa vinaripomunae. Meke e Devita sa banara si ene lulia mudina sa tomate. ³² Ta pomunae pa Heboroni se Abana, meke kabo va ululae pa lovu sa banara, meke gua tugo sari doduru tie. ³³ Kera nia e Devita sa kinera lukalukana hie la koe Abana, "Na venagua tu ke mate guana tie duviduvili se Abana?"

³⁴ Lopu ta pusi sari limana,

lopu ta pusi sari nenena,

mate guana keke tie sapu tava mate hoboro koasa tie kaleana."

Meke kabo pule tugo sari na tie.

³⁵ Beto sapu gua asa si mae ososo nia rina tie se Devita pude hena ginani sipu korapa rane nana sa popoa, ba vekoa sa si keke vina tatara ninirana, "Mani va mate au e Tamasa si rau be hena ia rau si keke vasi ginani sipu lopu ele hokoto sa rane!" ³⁶ Avosia ri doduru tie sapu gua asa meke qetu nia rini. Doduru ginugua sapu taveti sa banara si qetu betoni rini.

³⁷ Doduru tie te Devita, meke sari doduru tie pa popoa Izireli si va hinokara betoa rini sapu lopu somana nia e Devita sa vina matena e Abana. ³⁸ Zamai sa banara sari nana tie nomadi, "Gilania gamu sapu koasa rane hie si mate si keke koimata ninirana pa Izireli? ³⁹ Ta vizataqu tu koe Tamasa si rau pude na banara, ba lopu ninira koasa rane ninoroi. Ninira hola nau ri tuna koreo e Zeruia si rau. Lopu boka hukatia rau sa dia tinavete kaleana hie. Mani va kilasi e Zihova sari tie kaleadi hire."

Tava mate se Isiboseti

4 Sipu avoso nia e Isiboseti sa tuna koreo e Saula sapu tava mate pa Heboroni se Abana si matagutu si asa, meke sari doduru tinoni Izireli ba ta duana tugo. ² Karua koimata koasa nana qeto minate e Isiboseti sapu tuturana pa vinaripera si koa pa Biaroti pa popoa Benisimane. Ari Bana meke e Rekabi sari karua tuna koreo e Rimoni. ³ Sari tinoni pu koa kenudi vasina si govete la pa Qitaimi, vasina si koa rini kamo kamahire.

⁴ Keke tutina pule e Saula si e Mepiboseti sa tuna koreo e Zonatani, sapu lima vuahenina mo meke mate sari Saula e Zonatani. Sipu kamo mae gua pa Zezireli sa inavosona sa dia minate si palekia sa barikaleqe pu kopuna se Mepiboseti meke govete turania, ba va hoqia sa, ke koele sari nenena. †

† 4:4 2 Samuela 9:3

⁵ Taluarae sari Rekabi e Bana pude la pa vetu te Isiboseti, meke la kamo tata korapa rane, sipu korapa magogoso si asa. ⁶⁻⁷ Rodoko sa barikaleqe pa sasada sipu korapa varipaqaha ni sa sari na kiko huiti koari na qaloqalotodi, meke puta nana, ke nuquru hola sari Rekabi e Bana. [†] Sipu kamo ri karua pa korapa vetu si toŋoto lamo koasa teqe te Isiboseti pu korapa puta baroŋo nana vasina meke hovaia ri karua tiana. Kupa vagia ri karua batuna meke paleke ene karovo gunia pa lolomo Zodani doduruna sa boŋi. ⁸ La vala nia ri karua koe baŋara Devita pa Heboroni sa batuna meke zama, "Hie sa batuna e Isiboseti, sa tuna koreo sa mua kana se Saula, sapu podekia pude va matego. Rane ŋinoroi si va malumigo e Zihova pude tubehe hobea goi se Saula meke sari tutina."

⁹ Olaŋa se Devita, "Zama tokotokoro koe Zihova sapu toa holana sapu va sare au koari doduru tinasuna si rau! ¹⁰ Sipu mae sa tie pude tozia koa rau pa Zikilaqi sa inavosona sa minate te Saula, si balabala ia sa sapu paleke mae inavoso leana si asa, ba garunia rau sa tie varipera pude tuqe vagia meke va matea. Asa tu sa pinia sapu vagia sa koasa nana inavoso leana!

^{†††}11 Namu kaleana hola latu saripu va mate tie loke nana ginugua sapu putana pa nana vetu! Kaqu tubehe hobe gamu rau kamahire koasa vina matena sa, meke kaqu va mate gamu rau koasa kasia popoa hie."

¹² Garuni e Devita sari nana tie varipera meke va matei sari Rekabi meke e Bana, meke moku pani ri limadi na nenedia, va sigoto vekoi rini tinidia tata koasa kopi pa Heboroni. Vagia rini sa batuna e Isiboseti meke la pomunia pa lovu te Abana pa Heboroni.

Ta Evaŋae Baŋara pa Popoa Izireli se Devita

(1 Koronikolo 11:1-9, 14:1-7)

⁵ Meke mae koe Devita sari doduru butubutu Izireli pa Heboroni meke zama, "Gami si na masamu na eharamu soti. ² Pa toroso ele hola, sipu korapa mami baŋara se Saula, si agoi mo turaŋa lani pa vinaripera sari na tinoni Izireli, meke ele va tata nia Zihova sapu agoi kaqu turaŋi na kopu ni sari Nana tinoni pude na dia baŋara, gua." ³ Ke mae koe Devita, sa baŋara pa Heboroni, sari doduru koimata pa popoa Izireli. Ke tavetia sa si keke vinariva egoi madina koa rini pa kenuna e Zihova. Va madia rini meke ta evaŋae na baŋara pa Izireli si asa. ⁴ Ka toloŋavulu puta vuahenina se Devita sipu ta evaŋae baŋara, meke koa baŋara si asa ka made ŋavulu puta vuaheni. ⁵ Koa baŋara pa Heboroni koari na tie Ziuda si asa koari ka zuapa vuaheni kukuruna, meke pa Zerusalema koari doduru tie Izireli meke pa Ziuda ka toloŋavulu ŋeta vuaheni.

⁶ Sa binaŋara pa Zerusalema si podalae guahe. Ene vura la se Devita meke sari nana tie pude rapata nia si pa Zerusalema. Sari na tie Zebusi, saripu koa vasina, si

[†] Sa Hiburu pa vesi hie si lopu bakala, kaiqa iniliri si zama, "Nuquru sari kara pa korapa vetu doŋo guana hata huiti si arini, ba hovaia ri karua tiana. Beto asa si govete golomo taloadia." ^{††} 4:10 2 Samuela 1:1-16 ‡ 5:4 1 Baŋ 2:11; 1 Koron 3:4, 29:27

balabala ia sapu lopu kaqu boka va kilasia Devita sa vasileana lavata, gua asa ke zama si arini koa sa, "Lopu kaqu boka nuquru hokara mae tani si agoi. Ari na behu na ike mo ba kote boka hadu panigo si goi."

^{††7} Ba zau vagia Devita sa vasileana pa korapana sa bara ŋiŋirana pa Zaione, meke ta gilana sapu ta evaŋae na "Vasileana Lavata te Devita" si asa.

⁸ Pa rane sana si zama se Devita koari nana tie, "Sa tie pu hiva va kilasi sari na tie Zebusi si mani ene nuquru sage lulia sa sirana tana kolo meke kaqu tiqe kamo. Mani sage lulia sa sirana tanisa kolo pa korapa bae, meke haele koasa berukehe vasina vagi kolo rini. Mamu la rapatani gedi sari na qua kana, arini pu zama, 'Na tie behu na ike,' gua." Arini pu kana ia se Devita gua asa ke ta pozae, "Na tie behu na tie ike ba lopu boka nuquru pa vetu tanisa baŋara."

⁹ Sipu ele zau vagia sa sa vetu ŋiŋirana, si koa vasina se Devita meke poza nia sa, "Sa Vasileana Lavata te Devita si asa." Podalae pa gasa rimata panapeka kamo panaulu si va siŋi nia patu na pepeso rini meke tavete vari likohae nia vetu ŋiŋiradi sa sa vasileana lavata asa. ¹⁰ Ke ŋiŋira nono latu se Devita, sina se Zihova Tadi na Qeto Minate si somana koa koasa.

¹¹ Sa Baŋara Hiram pa Taea si garunu lani sa sari na tie paleke inavoso koe Devita; poni nia dekuru huda sida meke sari na kamada na tie peqo patu sa pude tavetia sa vetu baŋara. ¹² Gua asa ke gilania Devita sapu ele va turu va nabua e Zihova si asa pude na baŋara pa Izireli, meke tava ululu sa nana butubutu baŋara pa laedi rina nana tinoni pa Izireli.

¹³ Sipu rizu taluarae pa Heboroni meke mae pa Zerusalema si arini, si vagi va soku barikaleqe pule se Devita, meke sari na nabulu barikaleqe, meke sokudi nana koburu koreo na vineki. ¹⁴ Hire sari na pozadi rina tuna Devita pa Zerusalema, ari Samua, Sobabu, Netani, Solomone, ¹⁵ Ibaha, Elisua, Nepeqi, Zapia, ¹⁶ Elisama, Eliada, meke Elipeleti.

Mataqara Holani Devita sari na Tie Pilisitia

(1 Koronikolo 14:8-17)

¹⁷ Ta tozi nia ri na tie Pilisitia sapu tava baŋara se Devita pa Izireli gua, ke topue sari na tie varipera pude la saputu vagia gana si asa gua. Sipu avoso nia Devita sapu gua asa, si gore la si asa koa keke vasina ŋiŋirana. ¹⁸ Kamo mae pa lolomo Repaemi sari na tie Pilisitia meke koa vasina. ¹⁹ Tapa la koe Zihova se Devita, "Vea kaqu la rapati rau sari na tie Pilisitia hire? Vegua kaqu poni nau Goi sa minataqara?" gua.

Meke olaŋa se Zihova, "Uve, la mamu rapati, sina kote ponini gamu Rau sa minataqara pude va kilasi sari na tinoni Pilisitia."

²⁰ Ke la pa Beolo Perazimi se Devita meke vasina si va kilasi sa sari na tie Pilisitia. Zama si asa, "E Zihova si ele huara nuquru la i sari na qua kana guana naqe." Gua asa ke ta pozae Beolo Perazimi ^{††} sa vasina asa. ²¹ Sipu govete sari na tie Pilisitia si veko pani rini sari dia

^{††} 5:6 Zos 15:63; Zaz 1:21 ^{††} Sa ginuana Beolo Perazimi si na "Baŋara tanisa Huara Nuquru."

beku, ke paleke taloa ni Devita meke ari kasa nana tie si arini.

²² Meke pule la pule pa lolomo Repaemi sari na tie Pilisitia meke la koa vasina. ²³ Ke nanasa pulea Devita se Zihova meke olaña si Asa, "Mu lopu ene toñoto la pude rapata ni koasa vasina sana, ba mamu likoho la tu. Mamu rapata ni si arini pa mudidia, tata koari na hudahuda balasamu. ²⁴ Pana avosia gamu sa ene halabutu pa batu huda, si mamu tiqe rapata ni, sina Arau si kaqu ene va kenue koa gamu pude va kilasia sa qeto minate Pilisitia." ²⁵ Lulia Devita gua sapu garunu nia e Zihova, meke hadu pule ni sa sari na tie Pilisitia podalae pa Qeba meke kamo la tu pa Qeza.

Ta Paleke La pa Zerusalema sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova

(1 Koronikolo 13:1-14, 15:25 kamo hinia 16:6,43)

6 Tioko varigarani pule Devita sari doduru tie varipera bokabokadi pa Izireli, meke ari ka tolongavulu puta tina tie si mae koasa. ² Meke turaña lani sa pa Ba'ala pa popoa Ziuda si arini, pude paleke vagia sa Bokese Vinariva Egoi te Tamasa meke pude sage la pa Zerusalema, gua. Sa Habohabotuana Bañara te Zihova Tadi na Qeto Minate [†] si Asa sapu koa pa varikorapadi rina mateana ari tatapurudi sapu ta pozae Serubimi. ^{††3} Paleke vagia rini si asa koasa vetu te Abinadabi pa toqere, meke suraña rini koa keke totopili vaqurana. Ari Uza e Ahio, sari kara tuna Abinadabi si turañana sa totopili. ^{††4} E Ahio si ene va kenue, ⁵ meke se Devita meke sari doduru tie Izireli si vala betoi rini sari doduru dia ñinirañira pa peka na kera, pude va lavatia se Zihova gua. Mikemike ni rini sari na mike, hapu, na laera, sari na daramu, tiñitoña qaleqaleto, meke na sibolo.

⁶ Sipu mae kamo si arini koasa vasina varipaqaha ni rini sari kiko huiti koari na qaçalotodi te Nekoni, si ta tubarae sa bulumakao, meke qaqama la se Uza meke tuqea sa sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova. ⁷ Meke pa toতোসো tugo asa si bugoro nia Zihova Tamasa se Uza, meke seke va matea sa, sina lopu pamaña nia sa sapu hopena sa bokese. Mate vasina se Uza pa kapana sa Bokese Vinariva Egoi. ⁸ Ta ñaziri se Devita sina va kilasia Zihova se Uza pa binugoro. Ke ta pozae Perezi Uza sa vasina asa kamo kamahire, sapu sa ginuana sa "Tava kilasa se Uza."

⁹ Meke koasa ranena asa si matagutu nia Devita se Zihova meke zama, "Vegua meke kaqu boka paleke mae nia rau sa Bokese Vinariva Egoi kamahire?" ¹⁰ Ke balabala ia sa si pude lopu paleke la nia pa Zerusalema si asa, ba kekere mokue mo pa siraña meke la vekoa sa si asa pa vetu te Opeti Edomu. Keke tie pa vasileana Qati si asa. ¹¹ Koa mo vasina si asa ka

ñeta sidara, meke mana nia Zihova se Opeti Edomu meke sa nana puku tatamana. ^{††}

¹² Avoso nia Devita sapu koa gua koasa Bokese Vinariva Egoi si mana nia Zihova sa puku tatamana te Opeti Edomu meke sari doduru pu tagoi sa. Ke la vagia sa sa Bokese Vinariva Egoi pa vetu te Opeti meke paleke la nia rini koari na huda palepalekeana meke sage la pa Zerusalema pa qinetuqetu lavata.

¹³ Sipu palekia rina tie sa Bokese Vinariva Egoi meke ene la ka onomo hinena nene, si va noso paki e Devita si arini, meke vala sa koe Zihova si keke vina vukivukihi bulumakao meke keke tuna bulumakao nobokona.

¹⁴ Tivitivi nia mo Devita si keke poko lineni pa kopetena meke peka va ñinirae hola pude va lavatia se Zihova, gua. ¹⁵ Ke iriraña na buki qetuqetu se Devita meke sari doduru tie Izireli, sipu paleke sage la nia rini pa Zerusalema sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova.

¹⁶ Sipu ele ta paleke nuquru pa vasileana Zerusalema sa Bokese, si hopiki vura pa vuida se Maekolo sa tuna vineki e Saula meke dogoria sa se Devita sapu korapa peka na horu pa kenuna e Zihova meke hakohako nia sa si asa. ¹⁷ Palekia rini sa Bokese meke la vekoa koasa nana vasina pa korapa ipi poko sapu ele tavete va nama vekoa Devita. Beto asa si va vukivukihi va uququ se Devita meke va vukivukihi binaere la koe Zihova.

¹⁸ Sipu ele beto tavetia sa sari na vina vukivukihi va uququ na vina vukivukihi binaere, si mana ni sa sari na tie pa korapa pozana Zihova Tadi na Qeto Minate.

¹⁹ Meke va hia poni ni ginani sa sari doduru. Hopeke poni bereti sa sari na palabatu na barikaleqe pa Izireli, meke keke vasi kukuru masa ta kinana meke kaiqa qurepi popadi tugo. Meke tiqe hopeke pule la pa dia vetu sari doduru. ^{††}

²⁰ Beto asa, sipu pule la pa nana vetu se Devita pude la tutuvi sari nana tamatina gua, si vura mae se Maekolo koa sa, meke zama, "Sa bañara pa Izireli si lopu vatanaka pule nia pa rane ñinoroi! Dodorena guana tie duviduvilina pa kenudi rina vineki tadi nana nabulu meke loke nana kinurekure," gua si asa.

²¹ Olaña se Devita, "Na peka si rau pude va lavatia se Zihova, sapu ele vizatau pude na hinobena sa tamamu meke sari nana tatamana, pude vata evaña nau na bañara koari na tie Izireli. Kaqu peka lamo si rau pude va lavatia se Zihova. ²² Ba lopu kaqu va arilaena pulenau, meke kote balabala ia goi sapu loke laequ si rau, ba sari na vineki sara si kaqu va lavatau si rau!"

²³ Ke namu loke tuna se Maekolo sa tuna vineki e Saula pa doduruna sa nana tinoa osolae mate si asa.

Sa Inavoso te Netani Koe Devita

(1 Koronikolo 17:1-15)

7 Koa pa nana vetu bañara se Devita, meke lopu kaqu varipera nia sari doduru nana kana, sina Zihova si ponía sa binule. ² Meke zama sa bañara koe Netani sa poropita, "Hiera si rau korapa koa pa keke vetu sapu ta tavetae huda sida, ba sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova si ta kopue mo pa ipi poko!"

[†] Sa ginuana Zihova Tadi na Qeto Minate si Zihova pu tagoi sari doduru ñinirañira meke bañara nia sa doduruna sa kasia popoa. Na Koimata si asa pu ponía sa minataqara koari na Nana nabulu qeto minate tadi na mateana pa Mañauru meke ari na tiena sa pepeso.

^{††} 6:2 Ekd 25:22 † 6:3 1 Samuela 7:1-2

^{††} 6:11 1 Koron 26:4-5 †† 6:19 1 Koron 16:43

³ Olanā se Netani, “Mu tavetia gua sapu koa pa mua binalabala, sina koa koa goi se Zihova.” ⁴ Ba pa boni tugo asa si zama koe Netani se Zihova, ⁵ “La mamu tozi nia sa qua nabulu Devita sapu Arau si zama guahe koa sa, ‘Lopu agoi kaqu tavetia sa Zelepade pude vasina koa si Rau. ⁶ Podalae tu pa totošo sipu harupi Rau sari na tinoni pa Izipi kamoā kamahire, si lopu hite koa pa Zelepade si Rau. Ba koa mo pa ipi pa doduru vasina pu rizu la ia rina tie Izireli. ⁷ Koari doduru Qua inene somanae koari na tinoni Izireli, si namu lopu hite tepa ia Rau si keke rina koimata saripu ele huhuki Rau, sapu “Na vegua ke lopu tavete poni Nau rini si keke Zelepade sapu ta tavetae huda sida,” gual

⁸ Ke tozi nia sa Qua nabulu Devita sapu Arau se Zihova Tadi na Qeto Minate si zama koa sa, ele vagi igo Rau sipu kopu sipi si goi pa pezara duduli meke va palabatu igo Rau koari na qua tinoni Izireli. ⁹ Ele koa turana igo Rau pa ninae vasina pu la agoi, meke ele va kilasi Arau sari na mua kana, sipu raza la i goi. Kaqu va arilaemu igo Rau si goi gugua ari na koimata nomadi pa kasia popoa. ¹⁰⁻¹¹ Ele vizatia Rau si keke vasina tadi na Qua tie Izireli meke ele va koa i Rau vasina, vasina pu kaqu koa si arini meke lopu kaqu ta nonoala pule. Podalae pa totošo sipu nuquria rini sa popoa hie, si ta raza lamo koari na tie kaleadi si arini, ba lopu kaqu ta evana pule sapu gua asa. Va tatara nia Rau sapu kaqu va sare igo Rau si goi koari doduru mua kana meke kaqu kuri ponigo e Zihova si keke vetu. ^{†12} Pana mate si goi meke ta pomunu turanae koari na tiatamamu, si kaqu va banaria Rau si keke ri na tumu meke kaqu va ninira ia Rau sa nana binañara. ^{††13} Asa sa tie sapu kaqu kuria sa Zelepade taqarau, meke kaqu va koa hola ia Arau sa nana binañara ninae rane ka rane, ^{‡14} meke Arau si kaqu na Tamana sa, meke kaqu na tuqu koreo Rau si asa. Pana sea si asa, si kaqu va kilasia Rau si asa kekeñono gua sa tamana sa koburu sapu hoke va kilasia sa sa tuna. ^{‡‡15} Ba lopu kaqu vagi pania Rau koa sa sa Qua tataru gua sapu evania Rau koe Saula, sapu va rizu pania Rau pude agoi si kaqu na banara. ¹⁶ Kaqu ari tutimu si goi doduru totošo, meke kaqu va turu va nabua Rau sa mua butubutu ninae rane. Meke sa mua binañara si kaqu loke vinabetona.”

‡‡

¹⁷ Tozi beto lani Netani koe Devita sari doduru gua pu tozi nia Tamasa koa sa.

Sa Vinaravara Zinama Valeana te Devita

(1 Koronikolo 17:16-27)

¹⁸ Meke sipu avosia Devita sa zinama te Zihova koe Netani, si nuquru sa banara Devita pa korapa ipi pa kenuna Zihova. Habotu si asa meke varavara: “Ke Zihova, Banara, lopu garoqu rau gua sapu ele tavete

† Kaqu kuri ponigo Rau si keke vetu, sa ginuana si “kaqu ponia koari na tumu sa binañara.” †† 7:12 Sam 89:3-4, 132:11; Zn 7:42; TTA 2:30 ‡ E Zisu sina tuna Devita sapu kuria sa Zelepade hinokara sapu sa Nana tinina, sapu sari na tie hinokara te Tamasa. Mu dono la pa vesi 1 Kor 6:19; Epi 2:19-22: ‡† 7:14 Sam 89:26-27; 2 Kor 6:18; Hib 1:5 ‡‡ Zisu kuria sa Zelepade te Tamasa sapu koa hola ninae rane. Mu dono la pa Hiburu 1:5: ‡‡† 7:16 Sam 89:36-37

mae ni Goi koa rau, gua tugo koari na qua tatamana. ¹⁹ Ba sapu tavetia Goi kamahire si arilaena hola nia visoroi hire. Ke Zihova Banara! Ele zama nia tugo Goi si asa, sapu koasa tutiqu rau sa Mua nabulu vugo repere meke va gilana nia Goi pa tie ke Zihova Banara! ²⁰ Na sa pule si kaqu boka zama nia rau koa Goi! Gilanau Mua mo, na Mua nabulu si rau. ²¹ Na Mua hiniva meke koari na Mua zinama si tavetia Goi si hie. Ele taveti Goi sari doduru tinavete arileadi gua hire meke vata dogoro nia koarau sa Mua nabulu. ²² Tolene gua arileamu si Agoi, Zihova Banara. Loke tie pule si kekeñono gua Agoi, meke pa talina mami avosi gami sapu Agoi mo telemu sa Tamasa. ²³ Loke butubutu pule pa pepeso si kekeñono gua Izireli, sapu ele harupia Goi pa tinoa pinausu, pude vata evanae ni Mua tinoni soti Goi. Sari na tinavete arilaedi na variva magasadi pu tavete ponini Goi si vata gilana nia sa inavosomu Goi pa kasia popoa. Hadu pani Goi sari votiki butubutu meke sari na dia tamasa sipu zukuru nono la sari na Mua tie, pu vata rupaha pule mae ni Goi pa popoa Izipi, pude na Mua tinoni soti, gua. ^{‡‡24} Ele vata evanae ni na Mua tie soti Goi sari na tie Izireli ninae rane ka rane, meke Agoi Zihova, si ta evanae na dia Tamasa soti.

²⁵ Meke kamahire, Zihova Tamasa, va gorevura ia doduru totošo sa Mua vina tatara sapu ele tavete mae nia Goi koa rau meke koasa tutiqu. Tavetia gua sapu ele zama nia Goi pude tavetia. ²⁶ Sa inavosomu Goi si kaqu arilaena hola, meke kaqu zama guahe sari na tie ninae rane, ‘Zihova Tadi na Qeto Minate si na Tamasa.’ Meke kaqu kopu nia Goi sa qua binañara koari na tutiqu rau doduru totošo. ²⁷ Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa tadi pa Izireli! Tava mataqara si rau koasa qua vinaravara atu koa Goi, sina ele va bakali tu Goi koa rau sari doduru pu gua hire koasa Mua nabulu, meke ele tozi nau Goi sapu kaqu vata evanae ni banara Goi sari na tutiqu.

²⁸ Meke kamahire, Zihova, Agoi mo sa Tamasa lavata! Hoke kopuni Goi doduru totošo sari Mua vina tatara, meke ele tavetia tugo Goi sa vina tatara tolavaena hie koa rau. ²⁹ Ele tepa igo rau si Goi pude manani sari na tutiqu pude lopu makudo sa binañara tanisa tutiqu koasa Mua dinono. Agoi, Zihova Tamasa lavata, ele va tatara nia si hie, sapu sa Mua minana si kaqu koa koari na tutiqu ninae rane ka rane.”

Minataqara te Devita koari na Vinaripera

(1 Koronikolo 18:1-17)

8 Hola kaiqa totošo si razai pule e Devita sari tinoni Pilititia, va kilasi sa, meke vagi pania sa koarini sa popoa pa vasileana Meteqe Ama.

² Va kilasi tugo Devita sari na tinoni Moabi. Va eko tokeli sa pa pepeso sari na tie ta pusidi meke va matei sa sari karua tie koari doduru vina ñeta, ba sa doduru vina ñeta si tava toa. Ke ta evanae na nana nabulu e Devita si arini, meke tabara la takisi si arini koasa.

‡‡‡ 7:23 Diut 4:34

³ Meke va kilasia sa se Hadadeza, tuna e Rehobi sa banarana sa kukuru pinaqaha popoa tadi pa Siria sapu pa Zoba. Sipu korapa gore la guana koasa kali pinaqaha popoa pa batuna sage sa popoa Ovuku Iuparetisi pude va turu pulea sa nana kinopu vasina, ⁴ si tuqe vagi e Devita sari ka manege zuapa tina tie varipera koari na hose tanisa meke ka hiokona puta tina sari nana tie varipera enedi. Kopuni sa sari na hose padadi keke gogoto totopili varipera meke seke va ike beto pani sa sari doduru pu koa holadi.

⁵ Totoso garunu la tie varipera sari na tie Siria pa Damasikasi pude la toka nia se Hadadeza gua, si rapata ni e Devita meke va matei sa sari ka hiokona rua tina tie. ⁶ Meke va koa nana puku tie varipera se Devita pude koimatani meke koa pa ipi varipera pa korapa dia voloso popoa, meke vata evanae ni nana nabulu, ke tabara takisi la koa sa si arini. Va mataqaria e Zihova pa doduru vasina sapu la si asa. ⁷ Tuqe vagi e Devita sari na lave qolo saripu paleki rina palabatu varipera te Hadadeza meke paleke lani sa pa Zerusalema. ⁸ Soku hola tugo sari na boronizi saripu vagi sa pa Beta meke pa Berotai, koari na vasileana lavata pu kopu ni e Hadadeza.

⁹ Avoso nia sa banara Tou pa vasileana Hamati sapu va kilasia e Devita sa doduruna sa qeto minate te Hadadeza. ¹⁰ Ke garunia sa sa tuna koreo sapu se Zoramu pude la tutuvia meke zama valeana koe banara Devita koasa nana minataqara koe Hadadeza, sina soku totosole raza ia sa se Toi. Paleke vinariponi ta tavetae qolo, siliva, na boronizi e Zoramu se Devita. ¹¹ Va madi e Devita sari na vinariponi te Zoramu pude ta tavetae pa vinahesina e Zihova, turae sari na qolo, siliva pu vagi sa koari na butubutu pu razai sa ¹² pa Edomu, Moabi, Amoni, Pilisitia, meke Amaleki, gua tugo sari kukurudi rina tinagotago saripu vagi sa koe Hadadeza.

¹³ Noma hola la pule sa inavosona e Devita sipu va matei sa sari ka manege vesu tina tie Edomu koasa Lolomo pa Soloti meke tiqe sage pule la si asa pa Zerusalema. ¹⁴ Vekoi nana tie varipera si asa pude koimata ni meke koa pa ipi varipera pa doduruna sa popoa Edomu, meke ta evanae na nana nabulu sari na tie koasa vasina asa. Va mataqaria e Zihova se Devita pa doduru vasina pu la si asa.

¹⁵ Kopu nia e Devita sa doduruna sa popoa Izireli, meke tavetia sa gua sapu garo meke gotogoto koari na tie. ¹⁶ Zoabi, sapu sa tinana sa si e Zeruia, si na koimata koasa qeto minate, meke se Zehosapati tuna koreo e Ahiludi si matamata nia sa kinopudi rina kinubekubere. ¹⁷ Zedoki, sa tuna koreo e Ahitubi, meke se Ahimeleki sa tuna koreo e Abiata, sari karua hiamia; Seraea sina tie kubekubere pa binaara te Devita.

¹⁸ Benaia sa tuna koreo e Zehoiada si matamata ni sari na tie kopu tini te Devita, meke sari na tuna koreo e Devita si koimata pa binaara.

Devita meke Mepiboseti

9 Keke rane si nanasa se Devita, "Vegua koa nana keke tie sapu koa hola pa tatamana te Saula? Be guana koa nana, si hiva vata dogoro nia rau sa tataru vatukana koa sa, pa pozana e Zonatani." ††

² Koa nana si keke nabulu pa tatamana te Saula, pozana Ziba. Ke ta garunu si asa pude la koe Devita. Nanasa sa banara, "Vegua agoi se Ziba?" "Uve, arau tugo sa mua nabulu," gua si asa. ³ Nanasia sa banara si asa. "Vegua koa nana keke tie sapu koa hola pa tatamana te Saula, pude maqu va gorevura ia sa qua zinama vina tatara sapu vekoa rau koasa qua tataru va tukana, gua sapu ele va tatara nia rau koe Tamasa?" Olaa se Ziba, "Koa nana si keke rina tuna koreo e Zonatani. Ba na mate beto nenena." ‡

⁴ "Avei si asa?" nanasa gua sa banara. "Koanana pa vetu te Makiri tuna e Amieli pa Lodeba," olaa gua se Ziba. ⁵ Ke tiokia sa banara Devita si asa.

⁶ Sipu mae kamo se Mepiboseti, sa tuna e Zonatani sa tuna sa tuna Saula, si todoo si asa pa kenuna Devita pa pinamaa. Zama se Devita, "Mepiboseti?" Meke olaa si asa, "Arau sa mua nabulu, banara."

⁷ "Mi lopu matagutu," gua se Devita. "Pa pozana sa tamamu se Zonatani, si kaqu tataru nigo rau si goi. Kaqu va pule atui rau koa goi sari doduru pepeso tanisa sa tamana sa tamamu se Saula, meke agoi si kaqu hena na napo pa qua tevolo."

⁸ Todoo pule se Mepiboseti meke zama, "Banara, arau si lopu leana hola nia si keke siki matena." "Na vegua ke tataru hola nau tu goi si rau?"

⁹ Meke tiokia sa banara se Ziba, sa nabulu te Saula meke zama ia sa, "Vala pulei rau koe Mepiboseti, sa tuna sa mua palabatu sari doduru tinotona saripu te Saula meke tadi na nana tatamana. ¹⁰ Agoi, meke sari na tumu koreo, meke sari na mua nabulu si kaqu letea sa pepeso tanisa mua palabatu pude poni ginani si arini. Ba se Mepiboseti mo si kaqu hena na napo pa qua tevolo doduru totosole" Se Ziba hie si ka manege lima tuna koreo meke ka hiokona puta nana nabulu.

¹¹ Olaa se Ziba, "Doduru tinotona saripu gua garununi sa qua banara si kaqu taveti rau." Ke hena na napo pa tevolo tanisa banara se Mepiboseti, gua puta tugo mo keke ri na tuna koreo sa banara. ¹² Keke tuna koreo vaqura se Mepiboseti pozana si e Maika. Ego sari doduru tie koasa tatamana te Ziba si ta evanae na nabulu mo te Mepiboseti. ¹³ Ke se Mepiboseti sapu mate beto karua nenena, si koa mo pa Zerusalema, henahena doduru totosole pa tevolo tanisa banara.

Va Kilasi Devita sari na Tie Amoni meke Siria

(1 Koronikolo 19:1-19)

10 Hola kaiqa totosole si mate sa banara pa Amoni se Nahasi, meke sa tuna koreo sapu se Hanunu si banara hobe. ² Zama se Devita, sa banara, "Kaqu va dogoro nia rau sa qua binaere nabuna koe Hanunu,

† 8:13 Sam 60

†† 9:1 1 Samuela 20:15-17‡ 9:3 2 Samuela 4:4

kekeñoño gua sapu evaṅia e Nahasi sa tamana koa rau." Ke garunu la tie paleke inavoso se Devita pude la tozia sa nana tinalotaṅana.

Sipu la kamo ri pa Amoni, ³ si zama la ia rina koimata vasina sa baṅara, "Balabala ia goi sapu pa pinamaṅana sa tamamū si garunu mae ni e Devita sari na tie hire pude mae tozia sa nana tinalotaṅa? Namu lokari hokara! Garunu mae ni sa sari na tie piko hire, pude vilitia sa vasileana lavata pude boka va kilasa gita!" gua.

⁴ Tuqe vagi Hanunu sari na tie paleke inavoso te Devita, neri pani sa keke kali gumidi, magu kumati sa pa toso kopetedi sari dia poko, meke garunu taloa ni sa. ⁵ Kurekure hola dia pude pule la pa dia popoa. Totoso avoso nia Devita sapu gua ta evaṅa, si vala inavoso si asa koarini pude koa paki pa Zeriko osolae toqolo pule sari gumidi meke tiqe pule.

⁶ Gilania rina tinoni Amoni sapu ele vata evaṅae nia na dia kana rini se Devita, ke tabari rini sari ka hiokona puta tina tie varipera pa Siria pa vasileana Betirehobi, meke pa Zoba, meke ka manege rua tina tie pa popoa Tobi, meke koasa baṅara pa popoa Ma'aka si keke tina tie. ⁷ Avoso nia e Devita sapu gua asa, ke garunu la nia sa se Zoabi meke sa doduruna sa qeto minate. ⁸ Ene va tokele vura sari na tinoni Amoni meke hopeke la turu tokele pa dia tuturuana koasa siraṅa sapu la gua pa Raba, sa dia ṅati vasileana lavata. Kaiqa pule, saripu mae guadi pa Siria meke sari na tie pu mae guadi pa Tobi, meke Ma'aka, si va namanama pa kalina sa popoa koasa pavasa lavata.

⁹ Dogoria Zoabi sapu kote rapata mae gua pa kekenū meke pa mumudi sari na kana, ke vizata vagi sa sari na tie varipera bokabokadi pa Izireli, meke vekoi sa pa vasina kaqu mae gua sa qeto minate tadi pa Siria. ¹⁰ Sari doduru pule si vekoi sa pa kinopu te Abisai sa tasina, pude razai sari na tinoni Amoni. ¹¹ Zama la koasa se Zoabi sa tasina, "Pude dogoria goi sapu va kilasau rina tinoni Siria, si mae mamu toka nau, meke be va kilasigo rina tinoni Amoni si kote atu toka nigo rau. ¹² Koa varane na mataqara! Mada varipera va ṅiṅirae poni sari nada tie, meke gua tugo sari na vasileana lavata te Tamasa. Mani gorevura sa hiniva te Zihova."

¹³ Meke sipu ririzu la se Zoabi meke sari nana tie pude rapata gua, si govete sari na tinoni Siria. ¹⁴ Sipu dogoria rina tinoni Amoni sapu govete taloa sari na tinoni Siria, si govete nia rini se Abisai meke togolo nuquru pule la koasa vasileana lavata. Ke kekere pule nana se Zoabi meke pule la nana mo pa Zerusalema.

¹⁵ Gilania rina tinoni Siria sapu tava kilasa si arini koari na tinoni Izireli, ke tioko varigara ni rini sari na dia tie varipera. ¹⁶ Tioko la i sa baṅara Hadadeza sari na tinoni Siria saripu koa pa kali gasa rimatana koasa Ovuku Iuparetisi, meke mae pa Helamu si arini aqorae koasa tinolie te Sobako, sa koimata koasa qeto minate te baṅara Hadadeza pa Zoba. ¹⁷ Sipu avoso nia e Devita sapu gua si varigara ni sa sari doduru koasa qeto minate pa Izireli; karovia rini sa Ovuku Zodani,

meke ene la gua pa Helamu, vasina sapu korapa koa sari na tinoni Siria, meke podalae sa vinaripera.

¹⁸ Meke hadu puleni rina tinoni Izireli sari na tinoni Siria. Va matei e Devita meke sari nana tie sari ka zuapa gogoto tie varipera pa totopili, made ṅavulu puta tina tie varipera pa hose, meke va bakoraia tugo rini se Sobako sa palabatu varipera tanisa dia kana, sapu mate tugo koasa vasina varipera asa. ¹⁹ Sipu dogoria ri doduru baṅara pu toka nia se Hadadeza sa baṅara sapu tava kilasa si arini koari na tie Izireli, si la varibulei si arini koari na tie Izireli meke koa aqorae mo koarini. Ke matagutu toka pule ni rina tinoni Siria sari na tinoni Amoni.

Devita meke Batisiba

11 Koa sa toso pa korapa vuaheni sapu noso sa ibu meke podalae pule sa maṅini, sa toso sapu hoke la pa vinaripera sari na baṅara, si garunia Devita se Zoabi meke sari nana palabatu, meke sa qeto minate pa Izireli pude va kilasia sa butubutu Amoni, meke pude zau vagia tugo sa vasileana lavata pa Raba. Ba koa hola nana tu pa Zerusalema se Devita. †

² Keke rane, pana veluvelu, si vaṅunu se Devita meke sage la pa batuna sa vetu baṅara. Sipu ene vilorae si asa panaulu, si doṅo gore la meke dogoria sa si keke barikaleqe korapa huhuve nana pa nana vetu. Tolavaena hola si asa. †³ Ke garunia sa si keke tie pude la hata vura nia sapu esei si asa gua, meke ta gilana sapu e Batisiba si asa na tuna e Eliami meke na loana e Uraea na tie pa popoa Hitaiti. ⁴ Garuni Devita sari na tie pude la turaṅa mae nia si asa koa sa meke koa turaṅia sa si asa. Tiqe hokoto mo sa nana toso dogoro sidara. Meke pule la pa nana vetu si asa. ⁵ Mudina asa si gilania sa sapu aritiana si asa ke garunu la nia sa koe Devita sa inavoso pude tozi nia.

⁶ Garunu la nia Devita si keke inavoso koe Zoabi. "Mamu garunu pule mae nia koa rau se Uraea sa tie pa popoa Hitaiti." Ke garunu pule la nia Zoabi koe Devita si asa. ⁷ Sipu kamo se Uraea, si nanasa nia Devita koasa se Zoabi meke sari na tie varipera meke sa vinaripera. ⁸ Beto asa, si zama koe Uraea si asa, "Mu la pa mua vetu, mamu magogoso paki." Ke taluarae se Uraea. Meke garunu luli la nia Devita si keke vinariponi pa nana vetu. ⁹ Ba lopu la pa nana vetu se Uraea. Puta somanae mo si asa koari na tie kopu pa sasada bara tanisa baṅara. ¹⁰ Sipu avoso nia Devita sapu lopu pule la pa nana vetu se Uraea, si nanasia sa si asa. "Ele seunae hola meke tiqe pule mae si goi, na vegua ke lopu la pa mua vetu si goi?"

¹¹ Olaṅa se Uraea, "Sari na tie Izireli meke Ziuda si la pa vinaripera, meke sa Bokese Vinariva Egoi si koa koa rini. Sa qua palabatu se Zoabi meke sari nana koimata si puta mo pa sada. Na pude vegua ke kaqu pule la pa qua vetu si arau pude la hena na napo, meke puta

† 11:1 1 Koron 20:1 †† Pa hahanana tadi na tie Ziu sari na Barikaleqe si ta hivae pude via pa hahanana huhuve pa mudina sa toso dogoro sidara tadi na barikaleqe.

turania sa qua barikaleqe? Va tatara nia rau pa kenuna sa Tamasa toana, sapu lopu kaqu tavetia rau si keketona gua asa.”

¹² Ke zama se Devita, “Ego, mu koa mo tani pa doduruna sa rane, meke vugo si kaqu garunu pulenigo rau.” Ke koa karua rane pa Zerusalem se Uraea. ¹³ Ruvatia Devita si asa pa hinenahena meke va naponapo viviria sa. Ba pa bojina asa si lopu pule tugo pa nana vetu se Uraea. Puta nana mo koasa nana teqe pa keke lose kokoana tadi na tie kopu pa vetu banara.

¹⁴ Pana munumunu si kuberia Devita si keke leta koe Zoabi meke va paleke nia mo sa koe Uraea. ¹⁵ Kubere guahe si asa, “Mamu vekoa pa tokele kekenu se Uraea, vasina njira hola sa vinaripera. Beto asa mamu togolo pule pude mani tava mate,” gua. ¹⁶ Ke pa toso raza ia Zoabi sa vasileana lavata si garunu la nia sa se Uraea koa sa vasina gilania sa sapu njira sari na kana. ¹⁷ Vura mae pa vasileana lavata sari na kana meke razai sa qeto minate te Zoabi, meke kaiqa rina koimata te Devita si mate, gua tugo se Uraea.

¹⁸ Meke garunu la nia Zoabi sa inavoso koe Devita meke tozi nia sa sa guguana sa vinaripera. ¹⁹ Meke zama ia sa sa tie paleke inavoso, “Pana ele tozia goi koasa banara sa guguana sa vinaripera, ²⁰ si gina kote bugoro si asa, meke nanasigo, ‘Na vegua ke tata sisigiti la koasa vasileana lavata si gamu meke razai si arini? Lopu gilania tu gamu sapu kote koa pa goba si arini meke gonani gamu tupi? ²¹ Lopu balabala ia tu gamu se Abimeleki sa tuna koreo e Qitione sapu mate pa Tebezi? Vasina gona gore nia keke barikaleqe si keke patu munamunalana hui koa sa goba meke va matea si asa. Na vegua ke tata sisigiti la tu koa sa goba si gamu?’ Be nanasa gunigo he sa banara si goi, si mamu tozi nia, ‘Sapu sa mua nabulu Uraea sa tie Hitaiti ba mate tugo,’ mu guni nia.” †

²² Ke la sa tie paleke inavoso hie koe Devita meke la tozi koasa gua sapu tozi nia Zoabi pude zamani.

²³ Zama si asa, “Sari na mami kana si njira holani gami meke vura mae pa vasileana si arini meke raza gami rini pa vasina kalalasana, ba hadu pule lani gami koasa sasada barana sa vasileana lavata. ²⁴ Meke arini pu koa pa goba si gonani gami tupi, meke kaiqa rina koimata tamugoi banara si mate. Sa mua palabatu se Uraea ba mate tugo.”

²⁵ Zama se Devita koa sa tie paleke inavoso, “Mu la sovutu va njira ia se Zoabi. Mamu tozi nia tugo pude lopu balabala mamata, sina lopu boka ta gilana sapu esei si kote mate pa vinaripera. Tozi nia si asa pude raza va njira la pude vagia sa vasileana lavata sana.”

²⁶ Sipu avoso nia Batisiba sapu mate sa nana palabatu gua, si kaboia sa si asa. ²⁷ Sipu ele hola sa tinalotana, si tioko la ia Devita si asa pude mae koa pa nana vetu banara. Ta evanae na loana si asa meke va podo nia sa koasa si keke koburu koreo. Ba lopu qetu nia Zihova gua sapu tavetia Devita.

Sa Inavoso te Netani meke sa Kinekere te Devita

12 Garunu la nia Zihova koe Devita se Netani sa poropita meke zama, “Koadia si karua tie saripu koa varigara pa keke vasileana nomana. Keke si tagotagona meke keke pule si habahualana. †² Sa tie tagotagona si soku nana rovana bulumakao meke na sipi, ³ ba sa tie habahualana si kekeke mo nana tuna sipi, sapu holua sa. Kopu nia sa si asa, meke noma sage turani sa sari nana koburu pa nana vetu. Kaiqa gana ginani soti si hoke ponua sa koasa, meke hoke va napoa tugo sa pa nana kapa soti, meke hoke kukaia tugo sa si asa. Sa tuna sipi hie, si guana tuna vineki soti. ⁴ Keke rane si mae kamo pa vetu tanisa tie tagotagona si keke tie enene. Lopu hiva va matea sa tie tagotago hie si keke ri nana sipi soti pude va namaia sa ginani tanisa, ba vagia tu sa sa tuna sipi tanisa tie habahualana meke va nama ia pude ponua sa tie maena.”

⁵ Bugoro hola nia Devita sa tie tagotago hie meke zama, “Zama tokotoko nia rau koasa Tamasa toana, sa tie sapu evania sa tinavete gua asa si garona pude kaqu tava mate! ⁶ Sina gua asa sa tinavete kaleana sapu ele tavetia sa, ke kaqu hobe pulea sa padana ka made toso soku hola nia sapu gua ele vagia sa.”

⁷ “Namu agoi hokara mo sa tie sana,” gua se Netani koe Devita. “Meke guahe sapu zama nia e Zihova sa Tamasa tadi pa Izireli. Ele va banarigo Rau pa Izireli meke harupu pulenigo koe Saula. ⁸ Ele vatua Rau koa goi sa nana banaanara meke sari nana barikaleqe. Ele va banarigo Rau koari tinoni Izireli meke Ziuda. Meke kaqu tomo pulei tu Rau, be guana lopu garo si arini. ⁹ Na vegua ke kilui tu goi sari na Qua Tinarae? Na vegua ke tavetia goi sa kinaleana hie? Agoi ba va matea se Uraea pa vinaripera. Va malumi goi sari na tie Amoni meke va matea si asa, meke vagia goi sa nana barikaleqe. ¹⁰ Ego, kamahire, koari doduru sinage, kaiqa rina tutimu si kaqu tava mate pa minate kaleana hola, sina va kari Au goi si Rau meke vagia sa barikaleqe te Uraea. ¹¹ Zama hinokara atu koa goi si Rau, pa mua tatamana soti si kote vura mae ia Rau si keke tie pude vatasuna igo. Kaqu dogoria goi si asa, pana ta vagi sari na mua barikaleqe meke ta vala koasa tie, meke kaqu va sea i sa pa korapa kalalasa. ‡
†¹² Tavete tomea goi sa mua sinea, ba kaqu va vuraia Rau si asa pa kalalasana sa rane pude dogoria ri doduru tie Izireli.”

¹³ “Kei, ele va sea la koe Zihova si rau,” gua se Devita. Olan se Netani, “Taleoso nigo Zihova, meke lopu kaqu mate si goi. ¹⁴ Ba sina ele va dogoro nia goi sa tinavete kaleana gua hie koe Zihova, ke kaqu mate sa mua koburu,” gua. ¹⁵ Meke taluarae pule la pa nana vetu se Netani.

†† 12:1 Sam 51 ‡ Koasa zinama kinokorotae hie si bakala sapu pana lopu ele mate se Devita, si keke tuna e Devita si kaqu hiva hobe si asa. †† 12:11 2 Samuela 16:22

† 11:21 Zaz 9:53

Mate sa Tuna Koreo Devita

E Zihova tu va moho sisigitia sa koburu tanisa sapu va podo nia e Devita koasa barikaleqe te Uraea. ¹⁶ Tepa sisigiti la koe Tamasa se Devita pa vinaravara pude va magogosa sa koburu gua. Lopu hiva hena ia sa si keketona, meke doduru boni si hoke nuquru la pa nana lose si asa meke eko mo pa hatara. ¹⁷ Sari na koimata si hoke la koa sa, meke podekia pude va tekulia si asa, ba korona meke lopu hiva henahena somana tugo koa rini si asa. ¹⁸ Hola keke vuiki si mate sa koburu haha, meke matagutu tozia rina palabatu koa sa sa inavoso. Zama si arini, "Sipu toa nana sa koburu si lopu hoke hiva va avoso gita sa. Vegugua meke kote boka tozi nia gita si asa sapu ele mate sa tuna? Meke gua meke kote va kaleana pule nia telena."

¹⁹ Sipu dogoro pohoi Devita sapu vari manamanasi si arini, si gilania sa sapu ele mate sa koburu. Ke nanasi sa si arini, "Ele mate sa koburu?"

"Uve ele mate," gua si arini.

²⁰ Ke tekulu pa hatara se Devita, huve, susuti, meke hobei sa sari na nana poko. Meke la vahesi si asa pa vetu te Zihova. Sipu pule la si asa koa sa vetu banara si tepa ginani si asa, ke lopu sana va namai rini, meke henahena si asa.

²¹ "Lopu tumae nia gami sa ginugua hie," zama gua sari nana palabatu koasa. "Sipu toana sa koburu, si kaboa goi si asa, meke lopu hiva henahena, ba sipu mate tugo sa, si tekulu meke henahena si goi."

²² "Uve," gua se Devita, "Madi na kabo si rau, sipu toana sa koburu. Balabala ia rau sapu gina kote tataru nau e Zihova si rau, meke lopu kaqu mate sa koburu," gua. ²³ Ba ele mate tu si asa kamahire, vegua ke kaqu madi si rau? Boka va toa pulea rau si asa? Kaiqa rane si kaqu la ia mo rau sa vasina sapu koa ia sa, ba lopu kaqu pule mae koa rau si asa kamahire.

Podo se Solomone

²⁴ Meke va manotia Devita sa nana barikaleqe se Batisiba. Meke va podo nia sa koasa si keke koburu koreo, sapu poza nia e Solomone sa si asa. Tataru nia e Zihova sa koreo, ²⁵ meke zama ia Sa se Netani sa poropita pude poza nia Zedidaia †, sina tataru nia e Zihova si asa.

Tuqe Vagia Devita si pa Vasileana Raba

(1 Koronikolo 20:1-3)

²⁶ Koasa toso asa si hoda la ia Zoabi sa nana vinaripera pa Raba sa nati vasileana lavata pa Amoni, meke tata hokara mo kote tuqe vagia sa. ²⁷ Garunu la tie paleke inavoso koe Devita si asa, "Ele rapata pa Raba si rau meke ele tuqea rau sa dia vasina vagivagiana kolo. ²⁸ Varigara ni tugo kamahire sa mua geto minate; rapatia sa vasileana lavata; mamu vagia telemu. Lopu hiva vagi nia vina lavata rau sa vinagina

† Sa ginuana sa pozapoza Zedidaia si ta tataruena koe Tamasa.

sa." ²⁹ Ke varigarani e Devita sa geto minate meke la pa Raba. Rapatia sa meke tuqe vagia sa. ³⁰ Vagia e Devita pa batuna sa beku Moleki sa toropae qolo sapu sa mamatana si tata tolongavulu lima kilo qaramu †† meke koa ia na patu nedala si asa. Vagi e Devita sari na patu nedaladi meke va sotoi sa koasa nana toropae banara. Nomana hola tugo sa vinagi koari na likakalae pu vagi sa koasa vasileana lavata. ³¹ Meke va tavetaveti sa sari na tiena sa popoa asa, va tuqeni mokumokuana labete na piki aeana na maho aeana, meke garunu zukuri sa pude tavete biriki. Tavete kekeqono guni tugo sa sari na tie Amoni koari doduru vasileana nomadi, meke pule si asa meke sari nana tie pa Zerusalem.

Amanoni meke Tama

13 Koanana si keke tasina vineki leleana sapu lopu ele varihabana se Abusalamu, sa tuna koreo e Devita; pozana sa si e Tama. Amanoni sapu keke tuna koreo pule e Devita si hivahivana sa. ² Hiva hola nia sa meke va kamo nia moho tu sa, sina tasuna hola pude vagia sa sa vineki vaqura, sapu ta kopue totoko. Ke loke tie boka tata ia. ³ Ba koa nana keke nana baere sekesekeina se Amanoni; pozana sa si e Zonadabi na tuna koreo e Simea, keke tasina koreo e Devita. ⁴ Zama la koe Amanoni se Zonadabi, "Na tuna koreo tu sa banara si goi, ba rane ka rane si dogorigo rau guana dono talotana si goi?" gua si asa. Meke olaqa si asa, "Hiva nia rau se Tama sa tasina vineki sa tasiq koreo karokarovo sapu se Abusalamu," gua si asa.

⁵ Zama koasa se Zonadabi, "Mamu eko guana tie mohomu pa teqe. Totoso mae dogorigo sa tamamu si mamu zama guahe, 'Mu tozi nia sa tasiq vineki se Tama pude mae. Hiva nia rau pude mae vatana poni au ginani sa tani, vasina sapu boka dogoria rau, meke telena tugo kaqu va henahena au.'" ⁶ Ke eko guana tie mohona se Amanoni pa teqe. La dogoria sa banara Devita si asa, meke zama la koasa se Amanoni, "Mu va malumu mae ia se Tama pude mae taveti kaiqa keki tani koasa vasina sapu kote boka dogoria rau, meke telena tugo kaqu va henahena au."

⁷ Ke va garunu inavoso la se Devita koe Tama pa vetu banara, "La pa vetu te Amanoni, mamu la tavete poni nia ginani." ⁸ La si asa vasina meke la dogoria sa korapa eko pa nana teqe. Kaiqa palava si paleki sa, va tanai sa, meke taveti sa si kaiqa keki. ⁹ Meke va vurai sa koasa kinakinana pude henai sa gua, ba korona. "Garunu vura taloani sari doduru tie hire," gua si asa, ke vura taloa beto si arini. ¹⁰ Meke tiqe zama la koe Tama si asa, "Paleke mae nia tani pa qua teqe sari na keki. Mamu telemu tugo poni au." Paleki sa sari na keki, meke ene la koasa. ¹¹ Sipu korapa poniasa, si harupu vagia sa meke zama, "Mae eko turaqau pa teqe."

¹² "Lokari, tasiq! Lopu ososo nau pude tavetia sa tinavete vina goregoreiqu na variva kurekure. Mu lopu tavetia sa tinavete kaleana hie koa rau. ¹³ Lopu kaqu

†† Zuapa navulu lima paoni.

boka muliŋi nia rau kinurekurena meke kote ta ŋoŋovala si goi guana tie duviduvilimu pa popoa Izireli. Mu tepa koasa baŋara, rovea rau kote va malumau mo sa koa goi.”¹⁴ Ba lopu hiva va avosia Amanoni, meke sina ŋiŋira hola nia sa sa vineki, ke va sea ia tu sa.

¹⁵ Mudina sapu gua asa si namu hakohako hola nia tu e Amanoni se Tama, hola nia tu sa tatasana, ke zama ia sa, “Mu vura taloa!” guni nia sa.

¹⁶ “Koroqu!” olaŋa gua si asa, “Pude garunu taloa guni nau goi he si kaleana hola nia gua sapu tiqe evaŋia goi koarau.” Ba lopu hiva va avosia sa si asa,¹⁷ ke tioko nuquru puleni sa sa nana nabulu meke zama ia sa, “Turaŋa taloa nia pa kenuqu rau sa vineki hie. Va vura taloa ia, mamu tukua sa sasada!”¹⁸ Turaŋa vura taloa nia sa nabulu meke tukua sa sa sasada. Keke poko gelena si va sage ia e Tama, meke gele limana, na hahanana pinokopoko tadi na tudia vineki rina baŋara, sapu lopu ele varihabadi koari na totoŋo arini.¹⁹ Binu nia eba sa sa batuna, sira rikatia sa sa nana poko, meke va opo tamunia ola limana sa sa isumatana, meke ene kabokabo taloa nana.²⁰ Sipu dogoria sa tasina koreo se Abusalamu si asa, si nanasia sa, “Ŋoŋovaligo e Amanoni si goi? Mamu lopu koa talotaŋa sisigiti si goi. Na tasimu karokarovo mo si asa. Ke lopu tozia koa keke tie pule.” Ke koa pa vetu te Abusalamu se Tama, talotaŋa meke koa eke telena.

²¹ Sipu avoso nia e Devita sa baŋara sapu gua ta evaŋa si ta ŋaziri hola si asa.²² Hakohako hola nia e Abusalamu se Amanoni koasa ŋinovaŋovalana e Tama, sa tasina vineki, meke lopu hiva zama hokaria sa.

Tubehe Hobe se Abusalamu

²³ Hola karua vuaheni si vagi tie kotokoto sipi se Abusalamu pa Beolo Hazo, tata koasa vasileana nomana pa Iparemi, meke ruvati sa sari doduru tuna koreo sa baŋara pude la vasina.²⁴ La si asa koe Devita sa baŋara meke zama, “Baŋara hivani gamu rau pude mae somana koasa qua inevaŋa, agoi meke sari mua palabatu. Na koto sipi si rau.”²⁵ “Lokari, tuqu!” olaŋa gua sa baŋara. “Pude atu beto gami si kote noma hola sa mua tinupiti.” Ososo nia tugo Abusalamu, ba lopu hiva sa baŋara, meke tozi nia sa se Abusalamu pude taloa.²⁶ Ba zama se Abusalamu, “Ego, pude guana lopu hiva goi, si va malumu mae ia sa tasiq se Amanoni pude mae.” “Na vegua tu ke kote luli si asa?” nanasa gua sa baŋara.²⁷ Ba tepa ososo nia e Abusalamu, ke va malumia e Devita se Amanoni, meke sari doduru tuna koreo pude luli koe Abusalamu. Va namanama ia e Abusalamu sa hinenahena lavata padadi rina baŋara.²⁸ Meke zamai sa sari nana nabulu, “Dogoria pude guana napo va viviri se Amanoni, meke pana tozini gamu rau sa totoŋo, si mamu va matea. Lopu matagutu. Arau kote vagia sa tinazutuna sa.”²⁹ Ke lulia ri nana nabulu sa zinama te Abusalamu meke va matea rini se Amanoni. Sari doduru tuna koreo pule te Devita si koi pa dia miulu meke govete taloa.

³⁰ Koasa dia inene pule rini, kaiqa tie tozi nia se Devita, “Va mate betoi e Abusalamu sari doduru tumu koreo. Lopu keke si koa hola,” gua.³¹ Turu sage sa baŋara, daku rikati sa sari nana poko pa tinalotaŋa, meke hoqa eke la pa pepeso. Saripu koa turaŋae koasa ba sira rikati tugo rini sari na dia poko.³² Ba se Zonadabi sa tuna koreo e Simea sapu sa tasina e Devita si zama, “Baŋara, lopu va mate betoi rini sari na tumu koreo. Telena mo e Amanoni si mate. Boka tumae nia mo goi sa binalabala te Abusalamu sapu na kukiti nia sa podalaena tu koasa totoŋo ŋoŋovalia sa sa tasina se Tama.³³ Ke lopu va hinokaria sa inavoso sapu tava mate beto sari na tumu koreo. Telena mo e Amanoni si tava mate.”

³⁴ Koasa totoŋo asa si ele govete taloa tu se Abusalamu.

Meke lopu sana doŋo vagia sa tie kopu sa puku tie gore mae gua tu koasa toqere koasa sirana pa Horonaimi. La si asa koasa baŋara meke tozia gua sapu dogoria sa.³⁵ Zama la koe Devita se Zonadabi, “Dotu, sari na tumu koreo si korapa mae hiroi, gua sapu zama nia rau si ta evaŋa.”³⁶ Meke lopu sana, si kamo mae mo sari na tuna koreo e Devita. Podalae kabo mo si arini, meke somana kabo va sisigita tugo se Devita, meke sari nana palabatu nomadi.

³⁷⁻³⁸ Govete taloa meke la koa nana se Abusalamu koe Talamai sa baŋara pa Qesura, sapu sa tuna koreo e Amihudi, meke koa vasina ka ŋeta vuaheni si asa. Gelena sa totoŋo sapu kaboa Devita se Amanoni sa tuna koreo.^{†39} Ba sipu va hola ia sa sa tinalotaŋana sa minate te Amanoni, si saivi hola ia pule sa se Abusalamu sa tuna koreo.

Va Namanama ia Zoabi sa Pinule Mae te Abusalamu

14 Ele gilania Zoabi sapu saivi hola ia Devita se Abusalamu,² ke tiokia sa si keke barikaleqe bokabokana sapu koa pa vasileana Tekoa. Sipu kamo si asa, si zama ia sa sa barikaleqe, “Mamu guana tie sapu talotaŋana si agoi. Mamu va sagei sari mua poko tana besu; mamu lopu susuti. Mamu tavete kekeŋoŋo puta gua tugo keke barikaleqe sapu ele koa besu seunae hola.³ Mamu tiqe la koa sa baŋara mamu zama nia koasa sapu gua kaqu tozi nigo rau, pude la zama nia.” Meke tiqe tozi nia Zoabi sapu gua kaqu la zama nia sa.

⁴ Meke la koasa baŋara sa barikaleqe, meke todoŋo gore si asa pa pepeso pa pinamaŋa meke zama, “Baŋara, toka nau!”

⁵ “Na sa si hiva nia goi?” nanasa gunia sa si asa. “Baŋara, arau si keke nabonaboko habahualaqu,” olaŋa gua si asa. “Sa loaqu si ele mate tu.⁶ Karua tuqu koreo si arau, baŋara, meke keke rane si variperai si arini pa inuma, vasina pu loke tie pude vari rugarupaha ni, meke keke ri kara si mate.⁷ Meke kamahire, baŋara, sari doduru turaŋa si bugoro nau meke tepau rini pude vala nia sa tuqu koreo, pude madi va matea gua, sina va matea sa sa tasina. Be

† 13:37-38 2 Samuela 3:3

guana evanjia rini sapu gua hie, si kote loke tuqu koreo mo si arau. Kote novalia mo rini sa qua rinoverove vugo repere meke sa loaqu si kote loke tuna koreo pude toa hola sa tutina."

⁸ "Ego, mu pule la pa mua vetu," olaña gua sa bañara. "Meke kaqu va toñotia rau sa ginugua hie."

⁹ "Qua bañara, sapu gua ele tozia goi, mamu tavetia. Arau meke sa qua tatamana si kaqu vagia sa tinazutu; sina via si agoi meke sa mua puku tatamana bañara."

¹⁰ Olaña sa bañara, "Be va matamatagutigo keke tie, si mamu turana mae nia koa rau, meke lopu kaqu tavete guni pulenigo sa si goi."

¹¹ Zama si asa, "Qua bañara, tataru nau, mamu varavara la koe Zihova sa mua Tamasa, pude sari na turanaqu pu hiva lipua sa vina matena sa tuqu koreo, si lopu kaqu evanjia si keke tinasuna nomana, pude va matei si kaiqa pule tuqu koreo."

Olaña se Devita, "Koe Zihova sapu toana si va tatara nia rau, pude mani lopu ta novala hokara sa tumu koreo."

¹² "Ke qua bañara mu tataru nau, maqu zama nia keke toña pule," gua sa barikaleqe.

"Ego" gua se Devita,

¹³ "Na vegua ke tavetia goi sa tinavete kaleana guahe koari na tinoni te Tamasa?" gua sa barikaleqe. "Tataru nau goi, ba heki nia goi sa tumu koreo soti pude taluarae mae gua koa sa nana vasina govegoveteana, gua asa ke zutu pulenigo si goi koasa mua zinama sapu tiqe zama nia goi. ¹⁴ Kote mate beto si gami, kekeñoño gua mo na kolo sapu ta zoropae pa pepeso, sapu lopu boka ta pudiki varigarae pule. Ke gua asa lopu kaqu toa pule sari na tie matedi, ke sa bañara si boka hata ia si keke sirana pude turana pule mae nia sa tie sapu koa pa vasileana govegoveteana. ¹⁵ Ego, sa ginuana meke mae zama si rau koa goi qua bañara, si na va matamatagutau ri na tinoni, gua asa ke zama telequ si arau sapu kaqu tavetia goi gua sapu tepa ia rau. ¹⁶ Ele balabala ia tu rau sapu kaqu avosau goi meke harupau koa sa tie sapu korapa podekia pude va matea sa tuqu koreo meke arau tugo. Pude lopu tago hola ia gami sa popoa sapu poni nia Tamasa koa ri nana tinoni. ¹⁷ Zama si rau pa korapa buloqu sapu sa mua vina tatara goi bañara, si kaqu va sare au, sina sa bañara si gua puta tugo na mateana sapu boka vilasia sapu leana meke kaleana. Mani koa koa goi se Zihova sa mua Tamasa." †

¹⁸ Olaña sa bañara, "Maqu nanasa pakinigo keke ninanasa, meke kaqu tozi nau goi sa doduruna sa hinokara." "Ego nanasa mae au tu, qua bañara," gua si asa.

¹⁹ "Vegua e Zoabi tozi nigo saripu gua hire?" nanasa gunia sa sa barikaleqe. Olaña si asa, "Zama hinokara si rau qua bañara koari doduru pu hopedi, loke sirana pule si koa sapu hukatau pude olaña sa mua ninanasa. Namu asa hinokara mo, sa mua koimata tugo sapu se Zoabi, sapu tozi nau gua pude tavetia, meke gua pude zama nia. ²⁰ Ba tavetavete gua asa si

asa pude va toñotia sa doduruna sa ginugua. Sa qua bañara si tumatumae gua tugo sa mateana te Tamasa meke gilani sari doduru tiñitona saripu ta evaña."

²¹ Mumudi hoi si zama koe Zoabi sa bañara, "Ele balabala ia tu rau sapu gua hiva nia goi. La mamu turana pule mae nia tani se Abusalamu sa tie vaqura."

²² Hoqa todoño pa kenuna e Devita se Zoabi pa pinamana, meke zama, "Tamasa mana nigo qua bañara. Kamahire gilania rau sapu qetu nau goi, sina va tabea goi sa qua tinepa atu." ²³ Ke taluarae si asa meke la gua pa Qesura, meke turana pule mae nia sa se Abusalamu pa Zerusalema. ²⁴ Ba zama sa bañara Devita, "Lopu kaqu mae koa koasa vetu bañara se Abusalamu, ba kaqu la pa nana vetu soti si asa," ke la koa pa nana vetu soti si asa, meke lopu hite va malaqaiti hokara la koe Devita.

Varibulei Koe Devita se Abusalamu

²⁵ Loke tie pa Izireli si hite nana kamo sa tinolava te Abusalamu, lopu hite ari kisakisana podalae pa batu kaluna meke gore kamo pa nenena. ²⁶ Moata valeana sa kaluna meke keke totoso pa vuaheni si hoke koto si asa totoso mamata sa kalu. Karua kilo qaramu mamatana totoso ta pada koasa padapadana tanisa butubutu bañara. ²⁷ Ari ka neta sari na tuna koreo e Abusalamu meke sa pozana sa tuna vineki si e Tama, keke vineki leleana si asa.

²⁸ Karua vuaheni si koa se Abusalamu pa Zerusalema meke lopu hite dogoro hokaria sa sa bañara. ²⁹ Ke va tatara nia sa se Zoabi, pude la zama ponía koasa bañara, ba lopu hiva mae se Zoabi. Vina rua totoso va tatara pule nia sa ba korona tugo si asa. ³⁰ "Dotu, sa inuma te Zoabi si pa kalina mo sa qua inuma meke toaia na bale si asa. La sulu pania." Ke la vala nia nika rini sa inuma. ³¹ La pa vetu te Abusalamu se Zoabi meke zama niñira laia, "Na venagua ke sulua rina mua nabulu sa qua inuma?" ³² Olaña se Abusalamu, "Sina koromu mae totoso va tatara nigo rau. Hiva nigo rau pude la koasa bañara meke la nanasa guahe, 'Na venagua ke taluarae pa Qesura si rau meke mae koa tani. Leana hola si pude koa vasina, hola nia si pude mae tani meke lopu dogoria sa bañara.'" Meke zama hoda la tu se Abusalamu, "Hiva nia rau pude la va toñotia goi pude la dogoria rau sa bañara, meke be sea si rau, si mani va mate pani au mo." ³³ Ke la koasa bañara Devita se Zoabi meke la tozi nia sa, gua sapu zama nia e Abusalamu, ke la si asa, meke la kokotuñu pa kenuna sa sa bañara. Umaia na va kamo sa bañara si asa.

Va Namanama se Abusalamu Pude Koa Bañara

15 Hola sapu gua asa, si va namanama ia Abusalamu si keke nana totopili varipera, sari na hose meke ka lima navulu tie pude haqala va kenue koa sa, gua. ² Hoke vañunu munumunu hokara se Abusalamu meke la turu pa kapa sirana koa sa sasada barana sa vasileana lavata. Pana be mae si keke tie

† 14:17 2 Samuela 19:27

vasina sapu koa pa vinaritokei meke hiva nia sa sa vinaritoto tanisa banara gua, si hoke tiokia Abusalamu meke nanasia sapu pavei mae guana si asa, gua. Meke pana tozi nia sa tie sa nana vasileana vasina sapu mae sa, ³ si hoke zama kokoha guahe se Abusalamu, "Dotu sa tinarae si ele koa mo pa kalimu goi sana, ba loka tie ta vizatana koa sa banara si koa, pude avosia meke va tonotia sa mua tinasuna." ⁴ Meke hoke zama gua tugo he si asa, "Be guana arau sa tie varipitui! Meke be arini saripu ari dia vinari nominomi babe kaiqa dia hiniva si boka mae mo koa rau, meke arau kaqu vizata ponio koa sa sa tinonoto." ⁵ Be guana la vura koe Abusalamu si keke tie pude todoño pa kenuna sa gua, si hoke qaqama la se Abusalamu, tuqe vagia sa, meke ahoa si asa. ⁶ Tavete guni e Abusalamu sari doduru tie Izireli saripu hoke mae pude dogoria sa banara pa vinaritoto, gua asa ke sari doduru tie Izireli si qetu nia se Abusalamu pude guana na dia banara, gua.

⁷ Sipu hola ka made vuaheni si zama se Abusalamu koe Devita sa banara, "Banara, mu va malumau pude la pa Heboroni, pude maqu la tavetia sa vina tatara sapu ele va egoa rau koe Tamasa. ⁸ Sipu korapa koa si rau pa Qesura pa popoa Siria, si va tatara nia rau koe Zihova sapu pana turaña pule nau Sa si arau pa Zerusalem si kaqu vahesia rau si Asa pa Heboroni gua."

⁹ "Ego, mu latu pa binule," gua sa banara. Ke tiqe la pa Heboroni se Abusalamu. ¹⁰ Ba garunu golomo lani inavoso sa sari doduru butubutu pa Izireli, meke zama guahe, "Pana avosi gamu sari na mamalainidi rina buki, si mi kukili guahe: 'Abusalamu si ele tava banara koari doduru tie Izireli pa Heboroni!' mi gua." ¹¹ Karua gogoto tie pu ruvati e Abusalamu sapu taluarae mae guadi pa Zerusalem si luli koasa, namu lopu hite gilania rini sa natina sa ginugua. ¹² Sipu tavetia sa sa vina vukivukihia, si garunu la tie tugo pa vasileana Qailo se Abusalamu pude hata ia se Ahitopeli, sapu keke rina tie totoli te Devita. Ba zuka ia sa se Abusalamu kamahire meke sa binalabala pude hobea se Devita sa banara gua si ninira lalanana; meke sari na tie te Abusalamu si sokudi hola.

Govete Luaria Devita si pa Zerusalem

¹³ Mae si keke tie koe Devita meke tozia sa sa inavoso, sapu sari na tie Izireli si podalae va lavatia se Abusalamu pude na dia banara, gua.

¹⁴ Ke zamai Devita sari doduru nana palabatu pu koa turaña sa pa Zerusalem, "Mada tuturei taluarae mo si gita kamahire, be hiva govete nia gita se Abusalamu! Tuturei! Sina gina kote lopu sana mae kamo mo tani si asa, meke va kilasa gita na va matei sari doduru pa vasileana lavata!"

¹⁵ "Uve, mami banara," olaña gua si arini. "Kaqu tavetia gami gua sapu hiva nia goi." ¹⁶ Ke taluarae sa banara lulia ri doduru nana tamatina meke sari nana koimata, ba ari ka manege puta barikaleqe nabulu mo, si koa hola pude kopu nia sa vetu banara gua.

¹⁷ Sipu taluarae sa banara meke sari doduru nana tie koasa vasileana lavata, si la noso si arini koasa vetu vina betobeto. ¹⁸ Turu turaña ri doduru nana koimata si asa tooso ene hola sari na tie kopu tanisa banara pa kenuna sa. Sari ka onomo gogoto tie varipera saripu luli koasa tooso taluarae pa Qati si asa, ba ene hola tugo. ¹⁹ Meke zama sa banara koe Itai, sa dia koimata, "Na vegua ke luli tu koa gami si goi? Pule, mamu la koa turaña sa mua banara vaqura. Na tie karovomu si goi, na tie govetemu pa mua popoa soti. ²⁰ Na koa vasinahite mo si goi tani, ke na vegua ke kaqu ene luli lamae koa rau si goi? Arau ba lopu gilana hokaria sa vasina pu korapa la ia rau, ke mamu pule, mamu turaña puleni sari na turañamu. Mani tataru va nono nigo e Zihova si goi."

²¹ Ba olaña se Itai, "Banara, tokotokoro atu koa goi si rau pa korapa pozana e Zihova sapu kaqu luli koa goi si rau doduru tooso vasina pu la goi, osolae kamo minate."

²² "Leana!" gua se Devita. "Ene atu!" Ke luli se Itai meke sari doduru nana tie meke sari dia tamatina tugo. ²³ Kabo va ululae sisigiti sari na tie sipu taluarae taloa sari na tie te Devita. Karovia sa banara sa lolomo Kidroni, lulia tugo ri nana tie meke tiqe ene varigara taloa si arini la gua tu pa soloso qega.

²⁴ Zedoki sa hiamia si koa nana, meke koa tugo koa sa sari na tie pa butubutu Livae, saripu palekia sa Bokese Vinariva Egoi. Va habotu gorea rini si asa, meke lopu ovulu sage pule nia rini, osolae taluarae beto tu pa vasileana lavata sari doduru tinoni. Sa hiamia Abiata ba koa nana tugo. ²⁵ Meke zama sa banara koe Zedoki. "Mu paleke pule la nia pa vasileana lavata sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova. Be qetu nau Zihova si rau si keke rane kote boka va malumau Sa pude pule mae, meke la dogoria sa vasina koa ia Sa. ²⁶ Ba be lopu qetu nau Sa si arau, si leana mo, mani evaña mo Sa koa rau gua sapu balabala ia Sa." ²⁷ Meke zama la tugo koe Zedoki si asa, "Ego, vagia sa mua koburu Ahimaza meke e Abiata meke sa tuna se Zonatani. Mamu pule la pa vasileana lavata pa binule. ²⁸ Kamahire si kaqu ene mo si rau koari na karokarovoana ovuku pa korapa soloso, osolae vagia rau sa inavoso koa goi." ²⁹ Ke palekia ri Zedoki e Abiata sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova, meke pule la pa Zerusalem meke koa vasina.

³⁰ Kabo meke ene sagea Devita sa Toqere Olive. Lopu va sage sadolo si asa, meke nobia tugo sa sa batuna pude va dogoro nia sa nana tinalotaña. Sari doduru pu luli koa sa si nobi betoi tugo rini sari batudia meke kabo. ³¹ Sipu tozi nia rini se Devita sapu somana tu koe Abusalamu se Ahitopeli gua, si varavara si asa, "Tepaigo rau, Zihova, mamu iliri la nia pa pinupuhu sa binalabala te Ahitopeli!"

³² Sipu kamo Devita sa batuna sa toqere, vasina sapu koa si keke vasina vahesihihiana te Tamasa, si mae tutuvia keke nana baere ta ronuna si asa, e Husai na tie Arakaiti, rikarikatana sa nana poko, meke tale pepesona batuna. ³³ Zama se Devita koa sa, "Lopu

kaqu boka ta tokae si rau be luli koa rau si goi, ³⁴ ba kaqu toka nau goi si rau be pule la pa vasileana nomana si goi meke tozi nia se Abusalamu sapu kaqu nabulu va gorevura nia goi si asa, kekeŋoŋo gua sapu nabulu nia goi sa tamana. Mamu podeke sisigitia pude va kari sari kaiqa binalabala pu va turui e Ahitopeli. ³⁵ Sa hiama Zedoki meke Abiata si korapa koadia vasina, tozi koarini sari doduru tiŋitoŋa pu avosi goi pa vetu tanisa baŋara. ³⁶ Koadia sari dia koburu ari Ahimaza meke Zonatani, meke kote boka garunu maeni goi si arini koa rau meke sari doduru inavoso pu vagi goi."

³⁷ Ke pule la koa koasa vasileana lavata se Husai sa baere te Devita, meke totošo kamo vasina si asa, si kamo tugo se Abusalamu.

Devita meke Ziba

16 Sipu ele ene hola hite la gua se Devita koa sa batu toqere si hinoqa tutuvia e Ziba si asa, sa nabulu te Mepiboseti. Va paleke ni sa koari kaiqa doŋ'ki, si karua gogoto bereti, keke gogoto kata qurepi tava popadi, keke gogoto kata vua huda piqi, meke keke baika kapu kurukuru siŋia na vaeni. ¹² Meke nanasia Devita si asa, "Na sa kote taveteni goi sari doduru sara?" Olaŋa se Ziba, "Sari na doŋ'ki si pude tadi na mua tatamana baŋara pude koi i koarini; sari na bereti meke na vua huda si pude tadi na tie pude henahena, meke sa vaeni si pude na napo tadirini pana mabo si arini pa soloso qega, gua."

³ "Avei se Mepiboseti sa tuna sa tuna e Saula sa mua palabatu?" gua sa baŋara koa sa. "Korapa koa nana pa Zerusalem," olaŋa gua se Ziba, "Sina ta hoqa nia sa sapu kaqu ta vala pule koa sa sa binaŋara tanisa tamana sa tamana e Saula, gua." ^{††}

⁴ Zama sa baŋara koe Ziba, "Sari doduru likakalae te Mepiboseti si tamugoi mo kamahire."

"Arau si na mua nabulu," olaŋa gua se Ziba, "Hiva va qetua rau doduru totošo sa qua baŋara."

Devita meke Simei

⁵ Sipu kamo pa Bahurimi se Devita, keke rina turaŋana Saula, e Simei sa tuna Qera, si vura mae meke tutuvia si asa; leve nia sa se Devita sipu korapa ene mae sa. ⁶ Koa varilikohae nia ri na nana tie meke sari nana tie kopu si asa, ba podalae gona nia patu Simei se Devita meke sari nana koimata. ⁷ Zama panipania Simei si asa, "Taloa! Tie va mate tie! Tie kaleamu na loke laemu! ⁸ Ele vagia goi sa binaŋara te Saula, meke kamahire si va kilasigo Zihova si goi pa vina matedi ri soku puku tatamana te Saula. Sa binaŋara si ta vala koasa tumu Abusalamu, meke namu loke laemu hokara si goi kamahire, agoi na tie va mate tie!"

⁹ Abisai, sapu sa tuna e Zerua, si zama koasa baŋara, "Baŋara na pude vegua ke va malumia goi sa siki sana

pude zama panipanigo? Atu, maqu kupa pania gana batuna vasina!"

¹⁰ "Namu loke mua ginugua hokara si goi koasa ginua hie" gua si zama nia sa baŋara koe Abisai meke sa tasina se Zoabi. "Be zama panipani au sa si rau sina e Zihova tu zama ia pude tavete gua asa, si loke tie si boka hukatia sa nana zinama." ¹¹ Meke zama se Devita koe Abisai meke koa ri doduru nana koimata, "Sa tuqu soti mo si korapa podekia pude va mateau si arau; ke na vegua ke kaqu magasa nia gamu sa tie Benisimane hie? E Zihova tu tozi nia si asa pude zama panipani au, ke vekoa tu. Mani tavetia, sapu gua asa. ¹² Gina kote doŋo gilania mo Zihova sa qua minalaŋa meke poni nau kaiqa minana pude hobea sa nana ninovaŋovala." ¹³ Ke ene hola la se Devita meke sari nana tie pa sirana. Luli tugo se Simei koa rini, ene pa kali toqere si asa. Zama panipani na gona ni patu na pepeso sa si arini sipu ene luli si asa. ¹⁴ Mabo sa baŋara meke sari nana tie sipu kamo rini si pa Zodani, ke magogoso si arini vasina.

Abusalamu pa Zerusalem

¹⁵ Kamo Abusalamu meke sari nana tie si pa Zerusalem, meke somana luli tugo koa rini se Ahitopeli. ¹⁶ Sipu tutuvia Husai, sa baere ta ronuna te Devita, se Abusalamu, si kukili si asa, "Mani toa va gelenae sa baŋara! Mani toa va gelenae sa baŋara!" gua.

¹⁷ "Na sa si ta evana koa sa mua binaere ŋoŋona koe Devita?" Nanasa gunia Abusalamu si asa, "Na vegua ke lopu lulia goi si asa?"

¹⁸ Olaŋa se Husai, "Ve kaqu gua si arau? Arau si tanisa tie sapu ele vizatia Zihova, koa rina tie hire, meke koari doduru tie Izireli. Kaqu koa turaŋigo rau si goi. ¹⁹ Meke gua pule he, esei pule si kaqu nabulu nia rau, lopu sa tuna koreo sa qua palabatu? Gua sapu ele nabulu nia rau sa tamamu, si kamahire si kaqu nabulu nigo rau si goi."

²⁰ Meke liŋana la se Abusalamu koe Ahitopeli meke zama, "Kamahire sipu koa si gita tani, na sa si kaqu vizata ponini gita goi pude tavetia?"

²¹ Olaŋa se Ahitopeli, "La mamu va sea i sari na nabulu barikaleqe tanisa tamamu saripu veko hola i sa pude kopu nia sa vetu baŋara. Meke kote tiqe ta gilana koari doduru tie Izireli sapu na nana kana sa tamamu si goi, meke sari na mua tie si kaqu tava ŋaliŋali sisigiti." ²² Ke va turua rini si keke ipi te Abusalamu pa batuna sa vetu baŋara, vasina sapu boka dogoro betoa ri doduru tie se Abusalamu sapu nuquru la meke va sea betoi sari doduru nabulu barikaleqe tanisa tamana. [‡]

²³ Sari vinari tokae pa binalabala sapu vala i e Ahitopeli koari na rane arini si gua puta tugo na zinama te Tamasa sapu luli betoi mo ari Devita e Abusalamu.

† 16:1 2 Samuela 9:9-10 †† 16:3 2 Samuela 19:26-27

‡ 16:22 2 Samuela 12:11-12

Turaña Va Sea ia Husai se Abusalamu

17 Lopu ele seunae sapu gua asa, si zama se Ahitopeli koe Abusalamu, “Maqu vizati ka manege rua tina tie varipera, meke kohite boñi si kaqu hadu lulia rau se Devita. ² Kaqu rapata nia rau si asa pa toতোসো mabo na malohoro si asa. Kote matagutu si asa, meke kote govete taloa sari nana tie, sa bañara mo telena si kaqu va matea rau, ³ Meke kote turaña pule maeni rau koa goi sari nana tie, gua puta tugo sa barikaleqe sapu pule la koa sa loana. Keke mo tie si hiva va matea goi; sari doduru si kaqu tava toa.” ⁴ Sa vinaritokae binalabala hie si guana leana koe Abusalamu meke koa ri doduru koimata Izireli.

⁵ Zama se Abusalamu, “Tiokia kamahire se Husai, mada avosia gua sapu kaqu zama nia sa.” ⁶ Sipu kamo se Husai si zama se Abusalamu koa sa, “Hie sa vinaturu sapu ponini gami Ahitopeli. Kaqu lulia gami sia? Be lopu gua, si mamu tozini gami gua sapu kaqu tavetia gami.”

⁷ Olaña se Husai, “Sa vinaturu sapu vatua Ahitopeli koa gamu kamahire hie si lopu leana. ⁸ Gilania mua goi sapu sa tamamu se Devita meke sari nana tie si na tie ñiniradi pa vinaripera meke variva matagutudi gua tugo na bea mamaqota sipu ta hiko sari na tuna. Sa tamamu si na tie tumatumaena pa vinaripera meke lopu hoke koa turañae koari nana tie pana boñi. ⁹ Kamahire si gina korapa tome pa keke bae si asa, babe kaiqa vasina. Pana be guana podalae rapatani Devita sari na mua tie, si kaqu avosia rina tie sapu gua asa meke kaqu zama sapu tava kilasa sari na mua tie gua. ¹⁰ Meke be keke tie varane sapu loke nana minatagutu gua rina laione, ba kote matagutu sina doduru tie pa Izireli si ele gilania sapu sa tamamu goi si keke tie varipera va ñinira meke sari nana tie si na tie varane pa vinaripera. ¹¹ Sa qua vinizata si pude varigara ni sari doduru tie Izireli pa doduru vasina, sapu soku gua tugo ri na onone pa masa, meke turaña lani goi si arini pa vinaripera. ¹² Kaqu hata ia gita se Devita be pavei vasina koa si asa, meke rapata nia toতোসো lopu ele gilania sa sapu na sa si ta evaña. Namu lopu keke arini si kaqu toa. ¹³ Be guana togolo pule la pa vasileana nomana si asa, si kaqu paleke mae iku sari nada tie meke daku va hoqa la nia pa lolomo panapeka sa vasileana lavata sana. Lopu kaqu keke patu si kaqu koa hola pa batuna sa toqere.”

¹⁴ Zama se Abusalamu meke sari doduru tie, “Sa vinizata te Husai si leana hola nia si te Ahitopeli.” Sa binalabala te Ahitopeli si leana hola pude ta luli, ba e Zihova tu si toka nia se Husai pude hukatia sa binalabala te Ahitopeli pude kaqu kamo koe Abusalamu sa vina kilasa nomana.

Tava Balau se Devita meke Govete

¹⁵ Meke tozini Husai sari Zedoki meke Abiata, guguana sa vinizata sapu vala ia sa koe Abusalamu meke sari na koimata Izireli, meke sa guguana sa

vinizata te Ahitopeli sapu ele vala nia sa. ¹⁶ Zama guahe se Husai, “Tuterei, kamahire tugo! Mamu garunu la nia sa inavoso koe Devita pude lopu puta koasa karovoana sa ovuku pa soloso qega, ba pude karovia sa Ovuku Zodani kamahire tugo, pude lopu ta vagi si asa meke sari nana tie.”

¹⁷ Sa tuna Abiata se Zonatani meke sa tuna e Zedoki se Ahimaza si korapa aqa dia mo pa bukaha pa Eniroqeli, pa hukihukirina Zerusalema sina lopu hiva ta dogoro si arini pude nuquru pa vasileana lavata. Keke nabulu vineki si hoke pilipule la meke tozini gua sapu ta evaña, meke hoke la tozi nia rini se Devita sa bañara. ¹⁸ Ba keke rane si dogoro pohoi keke koreo si arini, meke tozi nia sa se Abusalamu, ke tuterei sari kara meke la tome pa vetu tana keke tie pa vasileana Bahurimi. Keke nana berukehe si koa tata pa nana vetu, ke gore la vasina sarini pa korapana. ¹⁹ Vagia sa barikaleqe tanisa tie si keke tukutuku meke nobia sa sa beruna sa berukehe meke titisini sa sari na kiko koasa tukutukuna, pude loke tie doño gilania sapu koa vasina si keketoña. ²⁰ Sipu mae sari na palabatu te Abusalamu koasa vetu asa, meke nanasia sa barikaleqe “Avei sari Ahimaza e Zonatani” gua si arini? “Ele karovo la tu pa kali karovona sa ovuku,” gua si asa. Hatai rina tie sari kara ba lopu dogori rini, ke pule la dia mo pa Zerusalema. ²¹ Sipu ele taloa sari na tie hata, si vura pa berukehe sari Ahimaza e Zonatani meke la totozi koe Devita sa bañara. Tozi nia rini sapu guahe: “E Ahitopeli si ele taveti sari hiniva pa kinukitimu goi. Tuterei karovia sa ovuku,” gua. ²² Ke podalae karovia Devita meke sari nana tie sa Ovuku Zodani, meke pana munumunu hokara si ele karovo taloa beto si arini.

²³ Sipu gilania Ahitopeli sapu lopu ta luli sa nana hiniva, si koi pa nana doñ'ki si asa meke pule la pa nana vasileana soti. Sipu ele vatana valeani sa sari nana likakalae, si huqi pule nia telena si asa. Meke ta pomunae pa popomunuana tadi na tiatamana.

²⁴ Ele kamo tu Devita sa vasileana nomana pa Mahanaimi meke tiqe karovia Abusalamu meke sari na tie Izireli sa Ovuku Zodani. ²⁵ Va turua Abusalamu se Amasa pude na koimata pa qeto minate pude na hinobena e Zoabi. Sa tuna e Zeta se Amasa na tie pa butubutu Isimeli; sa tinana sa si e Abiqeli, sa tuna vineki e Nahasi sapu sa tasina sa tinana e Zoabi se Zeruia. ²⁶ Se Abusalamu meke sari na tie si koa pa popoa Qileadi.

²⁷ Sipu kamo pa Mahanaimi se Devita, si tutuvia ri Sobi, Makiri, meke Bazilai. E Sobi sina tuna e Nahasi, pa vasileana lavata pa Raba pa popoa Amoni. E Makiri si na tuna Amieli, na tie pa Lodeba, meke e Bazilai si na tie pa vasileana Roqelimi pa popoa Qileadi.

²⁸⁻²⁹ Paleke maeni rini sari na besini, na raro patu, na teqe, meke na ginani tugo pude te Devita meke tadi na nana tie gua: na huiti, bale, palava, kiko ta kinadi, bini †, zipale, sizi, meleke, meke kaiqa sipi tugo. Gilania

† Pa zinama vaka sa “lentil” si keke bini tugo.

rini sapu gina ovia, memeha, meke mabo se Devita meke sari nana tie pa soloso qega, gua.

Tava Kilasa meke Tava Mate se Abusalamu

18 Varigarani Devita sa baṅara sari doduru nana tie. Paqahi sa sarini pa hopeke pukuna, keke tina meke keke gogoto, meke vekoni koimata tugo sa si arini. ² Beto asa si garunu taloani sa si arini. Keke pukuna te Zoabi, keke te Abisai, meke keke te Itai sa tie pa Qati, hopeke arini si palabatu nia si keke puku minate. Meke zama sa baṅara koa ri nana tie, “Kaqu luli koa gamu si rau,” gua se Devita.

³ “Lokari, lopu kaqu luli koa gami si agoi. Lopu votikaena koasa kana, be doduru gami si kekere meke govete, babe kukuruna sa sinoku mami gami si tava mate. Ba agoi si ka manege puta tina tu arileamu holani gami. Garomu hola pude koa mo tani pa vasileana lavata si goi, mamu garunu mae tinokae mo,” gua si arini.

⁴ “Kaqu lulia mo rau gua sapu leana hola pa mia binalabala,” olaṅa gua sa baṅara. Meke turu kapae nana pa kali sasada bara si asa sipu va tokele ene vura sari na puku minate varipera pa hopeke dia pukuna pa keke tina meke keke gogoto tinoni. ⁵ Meke zama sa baṅara koari Zoabi e Abisai, meke Itai, “Tataru nau, mamu lopu va kaleania se Abusalamu sa tie vaqura,” gua si asa. Avoso betoa ri doduru tie varipera sapu zama nia Devita koari na koimata.

⁶ Meke taluarae la pa kali popoa sari na tie varipera te Devita, meke razai rini sari na tie Izireli pa korapa hiqohiqo pa Iparemi. ⁷ Tava kilasa sari na tie Izireli koa sa qeto minate te Devita, kaleana hola sa vina kilasa asa, sapu ari ka hiokona puta tina tie si mate pa rane asa. ⁸ Meke pa doduruna mo sa kali popoa si ta evaṅa sa vinaripera, meke soku hola sari na tie si mate pa korapa hiqohiqo holani saripu mate pa vinaripera.

⁹⁻¹⁰ Sipu korapa varipera rini si tutuvi mo Abusalamu sari kaiqa tie te Devita. Koi koa keke miulu si asa, meke sipu haqala kaurae koa keke huda oaku lavata si asa, si soqo pa lelaṅa huda sa batuna. Haqala hola taloa nana sa kurukuru, ba se Abusalamu si isu hola nana mo. Keke ri na tie te Devita si dogorona si asa meke la tozi nia sa se Zoabi. “Palabatu, dogoria rau se Abusalamu si isu hola nana pa lelaṅa huda oaku,” gua si asa.

¹¹ Zama se Zoabi, “Be dogoria goi, na vegua ke lopu va matea goi si asa vasina? Kote ponigo rau ka manege puta poata siliva meke keke belete varipera.”

¹² Ba olaṅa sa tie, “Be guana poni au goi keke tina poata siliva, ba lopu kaqu va mate nia limaqu rau sa tuna sa baṅara. Ele avoso betoa mo gita doduru sa zinama sapu zama atu nia sa koa goi, meke koe Abisai, meke Itai, ‘Tataru nau, mamu lopu va kaleania se Abusalamu sa tie vaqura,’ gua. ¹³ Ba be guana va karia rau sa baṅara meke va matea se Abusalamu si kote avoso nia sa baṅara sa guguana sa meke kote avosoni sa sari doduru tiṅitoṅa meke lopu kaqu boka lavelave hukata nau goi si rau.”

¹⁴ “Maqu lopu okipalae hoboro qua totošo koa goi si rau,” gua se Zoabi. Vagi sa si ka ṅeta hopere meke la hopereni sa pa raqaraqana Abusalamu sipu korapa toa nana meke isu hola nana pa huda oaku. ¹⁵ Meke ari ka manege puta tie te Zoabi si kamo mae meke va mate hokaria se Abusalamu.

¹⁶ Ivua Zoabi sa buki pude va nosoa sa vinaripera, meke pule mae sari nana tie varipera pu hadu lulidi sari na tie Izireli. ¹⁷ Vagia rini sa tinina Abusalamu, meke gona voi nia rini pa keke pou lohina pa korapa hiqohiqo, meke tamunu nia kobi patu rini si asa. Sari doduru tie Izireli si govete pule beto la koa ri hopeke dia vasileana.

¹⁸ Pa totošo sipu korapa toanana se Abusalamu si tavetia sa si keke nana vinatigono telena pa Lolomo Tanisa Baṅara, sina loke tuna koreo si asa pude va toaia sa pozana gua. Ke poza nia pozana mo sa si asa, ke pa rane ṅinoroi si ta gilana sapu na vina tigonona e Abusalamu † si asa.

Ta Tozi nia Devita sa Minate te Abusalamu

¹⁹ Meke zama se Ahimaza tuna Zedoki, “Maqu haqala la koasa baṅara, maqu la tozi nia sa inavoso sapu e Zihova si harupia si asa koari nana kana, gua.”

²⁰ “Lokari,” gua se Zoabi, “ṅinoroi si lopu kaqu paleke la nia goi si keke inavoso. Kaiqa votiki rane tu si kaqu la si goi, lopu kamahire, sina mate sa tuna sa baṅara.”

²¹ Beto asa, si zama la koasa nana nabulu tie pa Itiopia si asa, “La mamu tozia koa sa baṅara gua sapu ele dogoria goi.” Todoṅo sa nabulu meke haqala taloa.

²² Zama va ṅiṅira se Ahimaza, “Lopu talotaṅa nia rau sapu kaqu ta evaṅa. Va malumau mo, maqu paleke la nia tugo sa inavoso.” “Na vegua ke hiva tavetia goi sapu gua asa, ta tuqu?” nanasa gua se Zoabi. “Loke pinia kaqu vagi nia goi si asa.”

²³ “Be nasa sapu ta evaṅa,” zama pule gua tugo se Ahimaza, “Na hiva la tugo si rau.” “Ego la tu ba goi,” gua se Zoabi. Ke haqala taloa se Ahimaza luli gorea sa sa lolomo Zodani, meke lopu sana la hola nia sa sa nabulu Itiopia.

²⁴ Sa bara labena si koa koasa vasileana. Meke sari na sasada si koa pa vari kalina. Devita si korapa habotu nana pa varikorapadi ri karua sasada. Sa tie kopu si haele sage pa halehaleana panaulu, meke la turu pa batuna sa bara nomana. Doṅo gore si asa meke dogoria sa si keke tie korapa haqala eke mae.

²⁵ Velavela gore si asa meke tozi nia sa sa baṅara, meke zama sa baṅara, “Be telena eke sa tie sapu mae, si na inavoso leana si paleke mae nia sa.” Meke haqala tata kamo mae nana mo sa tie.

²⁶ Meke dogoria pule sa tie kopu si keke tie pule sapu korapa haqala luli mae, meke velavela gore pule la koa sa tie kopu sasada si asa. “Dotu, keke tie pule si korapa haqala mae he!” Olaṅa sa baṅara, “Asa ba paleke mae inavoso leana tugo,” gua si asa.

† Lopu ta gilana sa vasina sapu koa ia sa vina tigonon hie.

²⁷ Zama sa tie kopu, "Sa tie sapu haqala kekenu si doŋo gua tugo e Ahimaza." "Na tie leana si asa," gua sa baŋara, "Na paleke mae inavoso leana si asa."

²⁸ Sipu haqala tata mae si asa, si velavela vura nia Ahimaza sa inavoso variva qetu koasa baŋara, meke todoŋo gore pa pepeso pa kenuna sa, meke zama, "Vahesia se Zihova sa mua Tamasa, sapu ele poninigo sa minataqara koari na tie pu kukiti nia sa mua binaŋara!"

²⁹ "Vegua se Abusalamu sa tie vaqura, leana mo?" nanasa gua sa baŋara. Olaŋa se Ahimaza, "Baŋara, sipu garunau Zoabi sa mua koimata si rau si dogoria rau si keke tiŋitoŋa lavata sapu variva nunalana hola, ba lopu boka tozia rau sapu na sa si asa."

³⁰ "Turu pana hoi," gua sa baŋara, ke la turu si asa vasina.

³¹ Beto asa si kamo sa nabulu Itiopia meke zama koasa baŋara, "Paleke mae nia rau sa inavoso leana koa goi baŋara. Pa rane hie si poninigo Zihova sa minataqara koari doduru tie pu kana igo,"

³² "Vegua se Abusalamu sa koreo vaqura, leana mo?" nanasa gua sa baŋara. Olaŋa sa nabulu, "Baŋara, gua sapu ele ta evaŋa koa sa si kaqu ta evaŋa tugo koari doduru mua kana, meke koari doduru tugo pu kukiti nigo si goi."

³³ Talotaŋa hola sa baŋara, ke sage la si asa koa sa lose panaulu pa batuna sa bara nuqunuquruana pa vasileana meke kabo. Sipu korapa ene sage la si kabo meke zama si asa, "Kei tuqu! Tuqu Abusalamu! Abusalamu, tuqu! Be arau mo mate hobego. Tuqu Abusalamu, tuqu!"

Gegesia Zoabi se Devita

19 Tozi nia rini se Zoabi sapu se Devita sa baŋara si kabo na kulusu nia sa se Abusalamu gua. ² Ke sa qinetuqetuna sa minataqara si ta ilirae na tinalotaŋa tu tadi doduru tie varipera te Devita pa rane sana, sina avoso nia rini sapu kabo alilia Devita sa tuna. ³ Pule golomo la mo pa dia vasileana lavata sari doduru, gua tugo ri na tie varipera pu kurekure, sina govete taloa pa vinaripera si arini. ⁴ Nobi tamunia sa baŋara sa isumatana meke kabo va ululae, "Kei tuqu! Tuqu Abusalamu! Abusalamu, tuqu!"

⁵ La pa vetu tanisa baŋara se Zoabi meke zama, "Ninoroi si va kurekurei goi sari na mua tie pu harupia sa mua tinoa, meke na tinoa tadi na tumu koreo na vineki meke tadi na loamu meke sari na mua nabulu barikaleqe. ⁶ Va kari goi saripu tataru nigo meke tokani goi saripu kukiti nigo! Va bakala valeania goi sapu sari na mua koimata na mua tie si namu loke laedi koa agoi. Boka gilania rau sapu kote qetu si goi be guana toa se Abusalamu ninoroi meke mate beto si gami. ⁷ Ke la mamu valeana pulei dia binalabala sari mua tie. Zama hinokara si rau pa pozana Zihova sapu be lopu gua asa si goi, si lopu kaqu keke arini si kaqu koa somanae koa goi vugo munumunu. Meke asa sa tinasuna kaleana hola sapu kaqu ta sigiti nia goi pa doduruna sa mua tinoa." ⁸ Beto asa si turu sa baŋara

meke la habotu tata nana koa sa sasada barana sa vasileana lavata. Avoso nia ri nana tie sapu koa vasina si asa, ke la varigara koa sa sari doduru tie.

Pule La pa Zeruselema se Devita

Pa totoso sana si ele govete pule beto la tu pa hopeke dia vasileana soti sari doduru tie Izireli. ⁹ Meke pa doduruna sa popoa si podalae varinominomie la mo si arini, "Sa baŋara Devita mo si harupu gita si gita koari na nada kana," hopeke varigue si arini. "Ele harupu gita sa koari na tie Pilisitia ba kamahire si govete nia sa se Abusalamu meke veko pania sa sa popoa. ¹⁰ Ele va madia gita se Abusalamu pude na nada baŋara gua, ba ele tava mate si asa pa vinaripera. Ke vegua be kaiqa tie si la podekia pude turaŋa pule mae nia sa baŋara Devita?"

¹¹ Sa inavoso sapu gua vari zama nia ri na tie Izireli si ele kamo tu koe Devita sa baŋara. Ke garuni sa sari karua hiama ari Zedoki e Abiata pude zamai sari na koimata pa Ziuda, "Lopu hiva nia rau pude mae mumudi si gamu kasa pude varitokae meke turaŋa pulenau si arau koasa vetu baŋara. ¹² Gamu kasa si na turaŋa soti, na masaku meke na eharaqu soti. Na vegua ke kaqu gamu kasa tu sari na tie mumudi pude turaŋa pulenau si arau?" ¹³ Tozini tugo Devita si arini pude zama guahe koe Amasa, "Na turaŋa soti mo si goi. Kamahire si va turugo rau pude koimata nia sa qeto minate pude hinobena Zoabi. Mani va mate au Tamasa si rau be lopu tavetia rau sapu gua asa!" ¹⁴ Sa zinama te Devita si sovuti va kekere betoi sari doduru tie Ziuda, ke garunu la nia zinama rini si asa, pude pule turaŋae koari doduru nana koimata gua.

¹⁵ Koasa nana pinule si tutuvia rina tie Ziuda pa Ovuku Zodani sa baŋara, saripu mae pa Qiliqali pude turaŋa va karovia si asa pa ovuku, gua. ¹⁶ Pa totoso tugo asa se Simej sa tie Benisimane sa tuna e Qera pa vasileana Bahurimi si tuture la pa Zodani pude tutuvia se Devita sa baŋara, gua. ¹⁷ Somana luli koa sa si keke tina tie pa butubutu te Benisimane, meke se Ziba sa nabulu tanisa tatamana te Saula. Somana luli mae tugo koasa sari ka manege lima tuna koreo, meke sari ka hiokona puta nabulu. Meke kamo si arini pa Zodani, sipu lopu ele kamo sa baŋara. ¹⁸ Karovia rini sa ovuku pude turaŋa karovo nia sa puku minate tanisa baŋara, pude tavetia gua sapu hiva nia sa baŋara gua.

Vata Dogoro nia Devita sa Tataru koe Simej

Sipu va namanama sa baŋara pude karovo gua, si mae hoqa todoŋo se Simej pa kenuna sa ¹⁹ meke zama, "Baŋara, tepa igo rau mamu mulinini sari na sineu pu ele taveti rau koasa rane sipu taluarae pa Zeruselema si goi. Mu lopu va naqiti na puku vekoni si arini. ²⁰ Baŋara gilania rau, sapu ele sea si rau, gua asa ke arau mo sa tie kekenu koari na butubutu Izireli sapu mae pude tutuvigo si agoi baŋara pa rane hie."

²¹ Abisai sa tuna Zerua si zama nia sapu pada pude tava mate se Simei sina zama panipania sa sa tie sapu ele vizatia Zihova pude na banara, gua.

²² Ba zama la koe Abisai se Devita meke koa sa tasina se Zoabi, "Sa ginugua hie si lopu na mia ginugua gamu kara tuna e Zerua! Na lopu va ego au mo gamu kara pa rane ninoroi si rau! Kamahire arau mo sa banara pa Izireli meke loke tie Izireli si kaqu tava mate pa rane hie." ²³ Meke zama tokotokoro la koe Simei se Devita, "Tozi nigo rau sapu lopu kaqu tava mate si goi."

Va Dogoro nia Devita sa Nana Tataru Va Tukana koe Mepiboseti

²⁴ Meke gore mae se Mepiboseti sa tuna sa tuna Saula pude tutuvia sa banara gua. Lopu daloi sa sari nenena, meke sari na gumina ba lopu kotoi sa. Sari nana poko ba lopu va via i tugo sa, seunae gua taluarae pa Zerusalema sa banara osolae kamo pule mae pa minataqara si asa. ²⁵ Sipu kamo se Mepiboseti sapu mae guana pa Zerusalema pude tutuvia sa banara gua, si zama sa banara koa sa, "Mepiboseti, na vegua ke lopu luli si goi koa rau?"

²⁶ Olaña si asa, "Ele gilania mua mo, banara na ike ba rau, meke ele tozi nia tugo rau sa qua nabulu, pude va namanama ia sa qua don'ki pude boka surana luli si rau koa goi gua, ba zama qoraqora au sa. ²⁷ Kokoha au sa si arau koa sa gugumu agoi banara, ba agoi si kekeñoño gua na mateana te Tamasa, ke mamu tavetia mo sapu leana koa goi. ²⁸ Sari doduru tatamana tanisa tamaqu si garodi tugo pude tava mate koa goi banara ba va dogoro nau goi sa tinonoto sipu henahena pa tevolo, ke loke laena koa rau si pude tepa pulea si keketona arilaena koa goi banara," gua si asa.

²⁹ Meke olaña sa banara, "Mamu lopu zama pule nia goi si keketona. Ele vizatia tu rau sapu gamu karua Ziba kaqu varipaqhani sari na tinagotago te Saula."

³⁰ Ba olaña se Mepiboseti, "Mani vagi betoi mo e Ziba si arini. Pada mo koa rau sapu agoi sa qua banara si ele pule mae pa nana vetu soti."

Va Dogoro nia Devita sa Tataru Va Tukana koe Bazilai

³¹ E Bazilai sa tie Qileadi, si somana luli gore mae guana tugo pa Roqelimi pude turaña va karovo nia pa Ovuku Zodani sa banara, gua. ³² Na barogosona hola se Bazilai, ka vesu navulu puta vuahenina. Tagotagona hola si asa meke ponina ginani sa sa banara toroso sipu koa pa Mahanaimi si asa. ³³ Zama sa banara koa sa, "Mu luli mae koa rau pa Zerusalema, meke kote kopu nigo rau."

³⁴ Ba olaña se Bazilai, "Lopu kaqu toa va seunae si arau. Na vegua ke kaqu luli la tu koa goi banara si rau pa Zerusalema? ³⁵ Ele ka vesu navulu vuaheniqu si rau meke loketona qinetuqetu pule si garo koa rau kamahire, na ginani na kolo ba lopu boka va liqilini valeani mo rau, meke lopu boka avoso valeani rau sari

† 19:24 2 Samuela 9:1-13, 16:1-4 †† 19:31 2 Samuela 17:27-29

na mamalainidi ri na tie kerakera. Kote va tupitigo mo rau si goi banara. ³⁶ Lopu hite balabala ia tu rau pude vagia sa pinia lavata. Ke maqu ene luli vasinahite atu mo si rau koa goi pa kalina la koasa Ovuku Zodani. ³⁷ Beto tu asa, mamu tiqe va malumau pude maqu pule qua pa qua vetu. Maqu la mate tata pa popomunuana tadi na tiatamaqu. Hie sa tuqu se Kimihamu, sapu kaqu nabulu nigo. Mamu turaña si asa, banara; mamu va tavete ni koa sa gua sapu balabala ia goi."

³⁸ Olaña sa banara, "Kaqu turaña rau si asa meke kaqu evaña rau koasa gua sapu kaqu qetu nia goi meke gua sapu hiva nia goi si kaqu tavetia tugo rau."

³⁹ Meke karovia Devita meke sari doduru tie sa Ovuku Zodani. Ahoa sa se Bazilai, beto asa si vala nia sa sa nana minana. Meke pule nana mo pa nana vasileana soti se Bazilai.

Varitokei nia ri na Tie Izireli meke Ziuda sa Banara

⁴⁰ Sipu ele va karovia ri doduru tinoni Ziuda meke kaiqa rina tinoni Izireli sa banara si ene la pa Qiliqali si asa, meke luli tugo se Kimihamu koa sa. ⁴¹ Meke la koa sa banara sari doduru tie Izireli meke zama koa sa, "Banara na vegua ke balabala gua tu he sari kasa tie Ziuda sara, sapu arini mo si pada pude turaña taloa nigo meke va karovigo si goi meke sari mua tamatina meke sari na mua tie tugo pude karovia sa Zodani?" gua.

⁴² Zama sari na tie Ziuda, "Tavetia gami sapu gua hie sina sa banara si keke mo koa gami meke na vegua ke kaqu bugoro nia tugo gamu sapu gua asa? Lopu holu ponini gami ginani sa meke lopu ponini gami tinitonā tugo sa."

⁴³ Olaña sari na tie Izireli, "Gami si ele ka manege toroso holani gamu gami, koasa mami tinepa koe Devita sa banara, ego ba na turañamia gamu si asa. Na vegua ke dono va gore gami tu gamu si gami? Mi balabala ia sapu gami mo zama kekenu nia gugua pude turaña pule nia sa banara." Ba sari na tie Ziuda si ta naziri holani sari na tie Izireli.

Na Vinagugue te Siba Koe Devita

20 Koanana pa Qiliqali si keke tie kaleana, pozana sa si e Siba, na tuna koreo e Bikiri, pa butubutu te Benisimane. Ivua sa sa buki, meke zama vura, "Luara veko pania se Devita! Koroda lulia si asa! Tiena sa popoa Izireli, aria mada pule la pa nada popoa!" ² Ke luara veko pania rina tinoni Izireli se Devita meke lulia rini se Siba, ba sari na tinoni Ziuda si koa hola na luli va pepekae ia rini se Devita, podalae sipu taluarae tu pa Ovuku Zodani meke kamo la gua tu pa Zerusalema.

³ Sipu kamo se Devita, koasa nana vetu banara pa Zerusalema, si vagi sa sari ka manege puta nana nabulu barikaleqe saripu va koa hola i sa pude kopu nia sa vetu banara, meke vekoi sa pa kinopu tadi na tie

‡ 20:1 1 Ban 12:16; 2 Koron 10:16

kopu, meke kopuni sa si arini. Poniponi ginani e Devita ba lopu eko turañi sa si arini. Doduruna sa dia kinoa si koa ta kopue guana barikaleqe nabonabokodi mo vasina si arini. †

⁴ Zama la koe Amasa sa bañara, "Tioko varigarani sari na tinoni Ziuda, mamu kamo pule mae tani si gamu pa koivugona." ⁵ Topue la se Amasa pude la tioki, ba lopu kamo pule mae si asa koasa totošo gua sapu hiva nia sa bañara. ⁶ Ke zama la koe Abisai sa bañara "Kote noma hola nia sa tinasuna te Abusalamu va mae ia e Siba koa gita. Vagi sari qua tie, mamu hadu lulia. Kote gua meke tuqe vagi sa si kaiqa vasileana lavata pu ta baradi meke tasuna pude vagia gita." ⁷ Ke sari na tie te Zoabi, na tie kopu tanisa bañara, meke sari doduru koasa qeto minate si taluara somanae koe Abisai pa Zerusalemā pude hadu lulia se Siba. ⁸ Sipu kamo rini sa patu lavata pa Qibione, si tutuvi e Amasa si arini. Va sage poko varipera se Zoabi, voi nana pa nana vovoina sa nana magu varipera meke soto nana koasa nana belete. Sipu rizu vura sa si hoqa vura sa magu varipera. ⁹ Zama la koe Amasa se Zoabi, "Vegua si goi ta qua baere?" guni nia sa. Tuqe vagi nia lima mataona sa sa gumina pude aho ia. ¹⁰ Lopu kopu nia Amasa sa magu varipera sapu tuqea e Zoabi pa kali limana, meke hova ia Zoabi sa tiana si asa, ke titisae pa pepeso sari laguna. Lopu sana hinoqa mate, ke lopu seke pulea e Zoabi si asa.

Ke taluarae meke luli la ia e Zoabi meke Abisai sa tasina se Siba. ¹¹ Keke tie te Zoabi si turu kapae nana koasa tinina e Amasa meke velavela vura, "Doduru tie sapu te Zoabi meke e Devita si lulia se Zoabi!" ¹² Tale eharana meke eko nana pa kokorapa siraña sa tinina e Amasa. Dogoria sa tie te Zoabi sapu noso beto sari doduru tie, ke ririhi vura nia sa pa siraña meke la nobi nia baleqete sa pa kali hiqohiqoana. ¹³ Mudina tava rizu sa tinina pa siraña, si lulia ri doduru se Zoabi koasa hinaduna e Siba.

¹⁴ Nuquru hola gua koasa kali popoa tadi na tinoni Izireli se Siba, meke mae koasa vasileana lavata pa Ebolo Beti Ma'aka, meke varigara sa doduruna sa butubutu te Bikiri meke nuquru luli turañia rini koasa vasileana lavata. ¹⁵ Avoso nia rina tie te Zoabi sapu koa vasina se Siba gua, ke mae vari likohae nia rini sa vasileana lavata. Tavetia rini si keke buturu pa kali goba pude rapata na haele sage pa gobana sa vasileana lavata, pude boka ta huara meke boka nuquria rini sa vasileana asa, gua. ¹⁶ Koanana si keke barikaleqe tumatumaena koasa vasileana lavata sapu kukili vura gore mae koasa goba, "Va avoso mae! Va avoso mae! Tozi nia se Zoabi pude mae gua tani. Hiva vivinei koasa si rau." ¹⁷ La se Zoabi, meke nanasia sa, "Agoi se Zoabi?"

"Uve, arau," gua se Zoabi.

"Va avoso au qua bañara" gua sa barikaleqe, "Korapa va avoso atu si rau," olaña gua se Zoabi.

¹⁸ Meke tiqe zama sa barikaleqe, "Pukerane si zama si arini, 'La mamu vagia sa mua inolana koasa

vasileana lavata pa Ebolo,' gua hokara mo asa si hoke tavetia rini. ¹⁹ Nomana lavata sa vasileana tamigami; keke vasileana sapu bulebulena hola meke noñona pa Izireli si asa. Na venagua tu ke hiva huaria tu goi? Hiva novalia goi sa vasileana lavata te Zihova?"

²⁰ "Lokari hokara!" gua se Zoabi. "Lopu kaqu novalia babe huaria rau sa mia vasileana lavata! ²¹ Lopu asa sa mami binalabala. Keke tie pozana e Siba sa tuna koreo e Bikiri, sapu mae guana pa toqere pa Iparemi, si podalae nia sa vinagugue la koe Devita sa bañara. Tuqe mae nia sa tie asa, meke kote rizu taloa mo koasa vasileana lavata si rau."

"Kote oki karovo atunia gami sa batuna koa goi pa gobagoba," gua sa barikaleqe. ²² Meke la tozia sa barikaleqe koari tiena sa vasileana lavata sa nana binalabala, meke kupa ia rini sa batuna e Siba meke oki karovo la nia rini pa gobagoba koe Zoabi. Ivua sa sa buki na vina gilagila koari nana tie pude taluarae koasa vasileana lavata, meke pule pa dia popoa si arini, meke pule la koasa bañara pa Zerusalemā se Zoabi.

Sari na Palabatu Te Devita

²³ Koimata ni e Zoabi sari doduru koasa qeto minate pa Izireli. Benaee tuna koreo e Zehoiada si nati hiniva koari na tie kopu te Devita. ²⁴ Adoniramū si nati hiniva koari na tie ta zukuru tinavete niñiradi. Zehosapati tuna koreo e Ahiludi si nati hiniva koari na kinopudi rina kinubekubere. ²⁵ Seva si na tie kubekubere koasa vetu varipitui. Zedoki meke e Abiata sina hiama, ²⁶ meke e Ira pa vasileana nomana pa Zaea ba keke hiama soti tugo te Devita.

21 Totoso koa bañara se Devita si kamo si keke soñe nomana hola pa korapadi ri ka neta vuaheni. Varavara la nia e Devita sa ginugua asa koe Zihova, meke zama se Zihova, "Gilanā Rau sapu somana nia Saula meke sa nana tatamana sa vina matedi rina tinoni Qibione." ² Sari na tie Qibione si lopu na tie Izireli, ba keke puku tie Amoraiti sapu lopu sokudi si arini. Ele tava tatara vekodi koari na tinoni Izireli si arini pude lopu kaqu tava mate, ba hiva va mate betoi Saula, sina koa gua koasa nana binalabala pude va mate pani sari na votiki tie koasa popoa tadi na tinoni Izireli meke Ziuda. †³ Ke tioko vagi e Devita sari na tinoni Qibione meke zamai sa, "Nasa si hiva nia gamu pude tavete poni gamu rau? Hiva va murimuria rau sa tinasuna sapu ta evaña koa gamu pude boka manani gamu sari na tinoni te Zihova." ⁴ Olaña si arini, "Sa mami ninominomi koe Saula meke sa nana tatamana si lopu kaqu boka tava toñoto koasa siliva na qolo babe tava mate si keke koari na tie Izireli." "Na sa tu si balabala ia gamu sapu hiva ta tokae nia gamu koa rau?" ⁵ Olaña si arini, "Lopu keke gami si hiva nia e Saula pude va toa hola ia pa popoa Izireli. ⁶ Va malumu maeni sari ka zuapa tuna koreo pa tutina pude mami la huqi va matei pa kenuna e Zihova pa Qibea sa vasileana te Saula sa bañara ta vizatana koe Zihova."

† 20:3 2 Samuela 16:22

†† 21:2 Zos 9:3-15

“Kote turaņa atuni rau,” gua sa baņara.

⁷ Ba koa gua koasa vina tatara madina sapu tavetia ari Devita e Zonatani pa varikorapadia si va lesevia e Devita se Mepiboseti sa tuna koreo e Zonatani, sapu sa tuna e Saula. ¹⁸ Ba vagi sa sari Amoni meke e Mepiboseti sari karua tuna koreo e Rizipa sapu sa tuna barikaleqe e Aia. Va podo nia e Saula koe Aia se Rizipa. Vagi tugo e Devita sari ka lima tuna koreo e Merabi sa tuna barikaleqe e Saula, sapu va podoni e Adireli tuna koreo e Bazilai sapu mae guana pa popoa Mehola. ¹⁹ Turaņa lani e Devita koari na tinoni Qibione si arini, meke la huqi va matei pa toqere pa kenuna e Zihova. Meke mate varigara vasina sari ka zuapa. Tava mate si arini koasa rane kekenu koasa pinodalaena sa tooso pakepakete tadi ri na kiko bale.

¹⁰ Ke vagi poko baika se Rizipa sa tuna barikaleqe e Aia, meke tavete ipi pa patu, vasina koa sari tomatedi ri pu tava mate. Meke koa vasina si asa koasa pinodalaena sa tooso tana pakepakete, osolae kamo sa tooso tana rukuruku. Pana rane si hoke hakehakei ni sa koari na kurukuru tapuru meke pana boņi si toketoke ni sa sari na kurukuru pinomo.

¹¹ Sipu avoso nia e Devita gua sapu evaņa e Rizipa, ¹² si la vagi sa susuridi sari Saula meke e Zonatani sa tuna koreo koari na tinoni Zabesi pa Qileadi. Na hiko vagi rini koa ke vetu pa Beti Sani, la vasina va sigoto vekoi rina tinoni Pilisitia koasa ranena va matea rini se Saula pa toqere Qiliboa. ¹³ Vagi Devita sari susuridi ri Saula meke e Zonatani, meke varigarani tugo sa susuridi sari ka zuapa tie sapu ta huqi va mate. ¹⁴ Meke tiqe la pomuni rini susuridi sari Saula e Zonatani, koasa lovuna e Kisi sa tamana e Saula pa Zela koasa voloso popoa te Benisimane. Doduru gua pu garununi sa baņara si ta tavete. Meke mudina asa si olaņi Tamasa sari na dia vinaravara pa popoa.

Vinariperai La koari na Malivi Pilisitia

¹⁵ Keke vinaripera pule si ta evaņa pa varikorapadi ri na tie Pilisitia meke Izireli. La razai e Devita meke sari nana tie si arini. Meke koasa vinaripera asa si mabo hola se Devita. ¹⁶ Keke malivi pozana Isibi Benobi sapu palekia keke hopere boronizi sapu tata ņeta meke kukuru kilo qaramu mamatana, meke sigoto nana sa nana magu varipera vaqurana. Balabala ia sa sapu kote boka va matea sa se Devita gua. ¹⁷ Ba la Abisai tuna koreo e Zeruia toka nia se Devita; raza ia sa sa malivi, meke va matea. Zama tokotokoro sari na tie te Devita, “Lopu kaqu luli pule pa vinaripera si agoi, sina agoi sa Kalalasa [†] tadi na tinoni Izireli meke lopu hiva siana nigo gami,” gua si arini. ¹⁸ Mudina asa si la varipera pule si arini koari na tie Pilisitia pa Qobu. Koasa tooso asa si va matea e Sibekai tie pa Husa si keke malivi pozana e Sapa. ¹⁹ Koa keke vinaripera pule

[†] 21:7 1 Samuela 20:15-17; 2 Samuela 9:1-7 ^{††} 21:8 1 Samuela 18:19 [‡] 21:12 1 Samuela 31:8-13 ^{††} Sa Hiburu si zama “Agoi si na Zuke tadi na tie Izireli.” Sa ginuana si Tamasa si va turua se Devita pude kopuni, harupi, meke lavelave hukatani sari na tie Izireli koari na dia kana. ^{‡‡} 21:17 1 Baņ 11:36; Sam 132:17

koari tie Pilisitia pa Qobu, si la e Elehanana tuna koreo e Zaira pa Betilihema, va matea sa tasina e Qolaea pa popoa Qati, sapu sa nana hopere si moata gua tugo na hudana sa heta.

²⁰ Keke vinaripera pule pa Qati, vasina koa nana si keke malivi sapu qetu hola nia sa vinaripera. Hopeke onomo kakarutu limana na nenena. ²¹ Zama va kaleani sa sari na tinoni Izireli meke la e Zonatani sa tuna koreo e Simea, sa tasina e Devita meke va matea. ²² Sari ka made hire si tututi mae gua koari na malivi pa Qati meke tava mate koari na tie te Devita.

Sa Kinera Vinarane te Devita

(Sam 18)

22 Sipu harupia Zihova se Devita koe Saula meke koari doduru nana kana pule, si kera la nia Devita sa kinera hie koe Zihova.

² E Zihova sa qua patu aqoroana,
ke koa tome koa Sa si rau,
meke loke kana si boka ņoņovalau.

³ Sa qua Tamasa si na qua vinasare,
na qua patu heheda,
meke koa Sa si aqorae si rau.

Na qua lave;
lavelave hukata nau na kopu nau na harupau Sa.
Na ņiniraņira meke sa ņatina sa qua tinaharupu si

Asa;
kopu nau Sa meke harupau Sa koari na tie ņoņovala.

⁴ Tapa tinokae si rau koe Zihova,
sapu garona pude tava lavata
meke harupau Sa koari na qua kana.
Vahesia se Zihova!

⁵ Tata tava mate hokara si rau,
gugua rina bogusu variva mate sapu varidikue nau;
sari na bogusu tinahuara si nobi tamunau si arau.

⁶ Sari na tinasuna variva matedi si koa pa vari
likohaequ,
meke sa tinapusi tana minate si soqo au.

⁷ Pa korapa qua tinasuna si tepa la koe Zihova si rau;
tepa la tinokae si rau koa sa qua Tamasa.
Pa korapa Nana Zelepade si avosia Sa sa
mamalaiņiqu,
meke toka nau Sa sipu avosia Sa sa qua kinabo.

⁸ Meke ziziziri na niniu sa pepeso;
sa sinokiraedi rina toqere si niniu,
sina bugoro sa Tamasa!

⁹ Na tuņaha si vura pa isuna,
meke na nika huruņuna,
meke na motete leradi si vura pa ņuzuna.

¹⁰ Sira tukelia Sa sa maņauru meke gore mae,
na lei huporona si koa pa kauru nenena.

¹¹ Koi pa keke mateana tapuruna, meke gore mae si
Asa,
regege mae si Asa koasa givusu.

¹² Va poko pule nia si Asa koasa huporo;

meke sari na lei muhodi pu siŋia na kolo si koa pa vari likohaena Sa.

¹³ Sa malakapina sa kapi si huruŋu vura mae pa ŋinedalana Sa.

¹⁴ Beto asa si lulusu guana paka maŋauru se Zihova, meke ta avoso sa mamalaiŋina sa Tamasa Ululuna Hola.

¹⁵ Gona ni Sa sari Nana tupi meke ta hurakatae sari Nana kana;

sa malakapina sa kapi si va goveti Sa si arini.

¹⁶ Sari na lolomo pa hubi lamana si ta dogoro hokara mo,

meke sari na sinokiraedi rina pepeso si lopu tava paere,

sipu norei Zihova sari Nana kana, meke va bubugorae lai Sa.

¹⁷ Qaqama gore mae se Zihova panaulu, meke harupau Sa,

meke daku vura nau Sa pa lamana peava.

¹⁸ Harupau Sa si rau koari na qua kana ŋiŋiradi hola, meke koari doduru pu kukiti nau; ura ŋiŋira hola nau rini si arau.

¹⁹ Sipu korapa koa si rau pa tinasuna, si mae rapata nau rini, ba va sare au e Zihova.

²⁰ Toka nau Sa meke va seu au Sa pa tinasuna; harupau Sa sina qetu nau Sa.

²¹ Pia au Zihova si arau sina tavete va toŋoto si rau; mana nau Sa si rau sina viaqu, lopu sea si arau.

²² Ele va tabea rau sa tinarae te Zihova; meke lopu va mudia rau sa qua Tamasa.

²³ Kopu betoni rau sari doduru Nana tinarae; lopu hite sekei rau sari Nana ginarunu.

²⁴ Loke tinazutuqu si rau pa kenuna Sa, meke ele kopu pule nau si rau pude lopu tavete va sea.

²⁵ Meke gua asa ke pia au Sa si arau, sina tavete va toŋoto si rau, meke gilania Sa sapu loke qua sinea si arau.

²⁶ Kei Zihova, ta ronuemu si Goi koarini pu soto va nabu koa Goi, meke va dogoro nia Goi sa Mua tinoto koari na tie toŋoto.

²⁷ Via si Goi koarini pu via, ba koari na tie sekesekei si guana tie sekesekei guni Nigo rini.

²⁸ Harupi Goi saripu va pepekae, ba kanai Goi saripu vahesi puleni, osolae koa va pepekae si arini.

²⁹ Zihova, Agoi mo, sa qua kalalasa; ele va kalalasa ia Goi sa qua hinuporo.

³⁰ Ele poni nau Goi sa ŋiniraŋira pude rapati sari na qua kana meke sa vinarane pude boka va kilasia rau sa dia vasina varipera ŋiŋirana.

³¹ E Tamasa si tolene gua toŋotodi sari Nana tinavete; ta ronu hola sari Nana zinama! Guana lave si Asa koa ri doduru pu tome koa Sa.

³² E Zihova mo telena sina Tamasa; Asa mo telena sa nada Patu aqoroana.

³³ Asa mo sa Tamasa sapu va ŋiŋira au, toka nau Sa pa sirana gotogotona.

³⁴ Va boka au Sa pude ene koari na vasina tasunadi pa toqere, †

meke lopu kaqu hite ta tubarae si arau.

³⁵ Va tumatumae nau Sa pude varipera, ke boka ŋavea rau sa bokala ŋiŋirana hola.

³⁶ Kei Zihova, lavelave hukata nau Agoi meke toka nau pude va kilasi sari na qua kana; koasa Mua vinapepekae si tava lavata si rau.

³⁷ Ele va labe poni au Goi sa sirana, ke lopu vagi au ri na qua kana, meke lopu hite hoqa si arau.

³⁸ Hadu luli rau sari na qua kana meke va kilasi rau si arini;

lopu hite noso si rau osolae va mate betoi rau si arini.

³⁹ Seke va hoqai rau si arini, ke lopu boka turu pule; mate eko mo pa kenuqu rau si arini.

⁴⁰ Ele poni nau Goi sa ŋiniraŋira pa vinaripera, meke va todoŋi sari na qua kana pa kenuqu rau.

⁴¹ Ele va govete taloai Goi koa rau sari na qua kana; meke ele va matei rau saripu kukiti nau.

⁴² Tapa tinokae, ba loke tie harupi si arini; Tapa la koe Zihova si arini, ba lopu olaŋi Sa.

⁴³ Muzara va umumi rau si arini, meke ta evaŋae guana kavuru; neti va konekonei rau si arini guana kosiri pa sirana.

⁴⁴ Ele harupau Goi si rau koari na tie va karikaridi; meke ele va baŋara au Goi koari na butubutu; sari na tinoni pu lopu gilani rau ba nabulu nau rini.

⁴⁵ Sari na tie karovodi si mae todoŋo pa kenuqu rau; pana avosau rini si arau, si va tabe mo si arini.

⁴⁶ Matagutu hola meke neneqara vura mae gua tu koari na dia vetu varipera ta bara va ŋiŋiradi si arini.

⁴⁷ Toana se Zihova! Mani tava lavata sa qua patu aqoroana!

Maqu vahesia sa Tamasa, sa patu aqoroana, sa qua hinarupu!

⁴⁸ Poni nau Sa sa minataqara koari na qua kana; toka nau Sa pude va kilasi sari na votiki butubutu,

⁴⁹ meke harupau Sa si rau koari na qua kana.

Ke Zihova, Agoi ele va mataqarau si rau koari na qua kana.

Meke lavelave hukata nau Goi koari na tie ŋoŋovala.

† 22:34 Hbk 3:19

⁵⁰ Gua asa, ke kote vahesigo rau si Goi pa vari korapadi ri na butubutu huporodi;

meke kera vahesia rau sa Pozamu Zihova! †

⁵¹ Ponia Tamasa sa minataqara lavata koasa Nana banāra;

vata dogoro nia Sa sa Nana tataru nabuna koasa pu ele vizatia Sa.

Koe Devita meke koari na tutina ninae rane.

Sari na Zinama Vina Betobeto te Devita

23 Devita sa tuna Zese si na tie sapu va arilaena ia Tamasa, sapu ele ta vizatana koasa Tamasa Ululuna Hola te Zekopi pude na banāra, meke asa sapu tavetedi sari na kinera arileadi tadi pa Izireli. Hire sari na zinama vina betobeto te Devita:

² Sa Maqomaqona e Zihova si zama koa rau; sa nana inavoso si koa mo pa beruqu rau.

³ Ele zama sa Tamasa pa Izireli;

sa tie kopu pa Izireli si ele zama koa rau: “Sa banāra sapu koa totoli pa tinoṅoto sapu koa banāra pa vinatabena sa Tamasa,

⁴ si kekeṅoṅo gua tugo sa rimata sapu nedala vura mae koa sa vaqavaqasa bulebulena;

sa rimata sapu lovuru sagea duduli pa pepeso.”

⁵ Meke gua asa sapu kaqu mana guni sa Tamasa sari na tutiqu,

sina ele tavetia Sa si keke vinariva egoi koa holana koa rau,

na vinariva egoi sapu lopu kaqu boka ta kumata, na vina tatara sapu lopu kaqu ta hobe.

Asa mo sa doduruna sapu okoro nia rau;

sa qua vinarane,

sapu kaqu va maea Tamasa.

⁶ Ba sari na tie huporo si kekeṅoṅo gua tugo sari na huda rakihi saripu ta oki palae;

loke tie si boka taṅini si arini pa limadi soti.

⁷ Kaqu tavetavete nia Goi si keke aeana babe na hopere;

kaqu ta sulu palae beto si arini.

Sari na Tie Varane te Devita

(1 Koronikolo 11:10-41)

⁸ Hire pozadi sari na tie varipera bokabokadi te Devita: vina keke si e Zosepa Basebeti pa Takemoni, sapu sa koimata koari “Ka Neta”. Hiru nia sa sa nana hopere pa vinaripera koari ka vesu gogoto meke va mate betoi sa si arini. ⁹ Sa vina rua koari ka neta tie bokabokadi si e Eleaza tuna koreo e Dodo, pa butubutu te Aho. Keke rane si tepatepai ri kara Devita sari na tie Pilisitā sapu mae varipera. Togolo pule sari na tie Izireli, ¹⁰ ba turu va nabu si asa meke razai sa sari na tinoni Pilisitā, osolae gogomo sa limana meke lopu boka taluarā sa magu varipera. Sa minataqara lavata si ponini e Zihova koasa rane asa. Mudina sapu

† 22:50 Rom 15:9

hola sapu gua asa si pule la vasina koa se Eleaza sari na tinoni Izireli meke la va gore vagi rini sari na poko varipera koarini pu matedi.

¹¹ Sa vina neta koari ke neta tie bokabokadi si e Sama tuna koreo e Agi, pa Hara. Varigara pa Lehi sari na tinoni Pilisitā, vasina koa sa inuma lenitili. Goveteni rina tinoni Izireli sari na tie Pilisitā, ¹² ba turu va nabu se Sama koasa inuma, toketoke nia sa, meke va matei sa sari na tie Pilisitā. Sa minataqara lavata si poni nia Zihova koasa pa rane asa.

¹³ Tata koasa toso tana pakepakete, ka neta nati palabatu koari ka toloṅavulu puta tie varipera si gore la koasa bae pa Adulamu, vasina koa se Devita, sipu korapa koa pa lolomo Repaemi sari na tie Pilisitā.

¹⁴ Koasa toso asa si koa ia Devita sa toqere ta barana, meke koa ia ri puku tie Pilisitā si pa Betilihema. ¹⁵ Balabala pule se Devita meke zama, “Kei be keke tie mo la utuvu poniau kolo napo koasa berukehe pa kali sasada pa Betilihema.” ¹⁶ Varipera nuquru la sari ka neta tie varane koari na tinoni Pilisitā, meke la utuvu vagi kolo napo koasa berukehe, meke paleke pule la vala nia rini koe Devita. Ba korona napo ia sa; meke zoropo nia sa pude guana vinariponi la koe Zihova. ¹⁷ Meke zama si asa, “Zihova lopu boka napo rau si hie! Kote guana napoi mo rau eharadi sari na tie pu tasuna pa dia tinoal!” Ke korona napo sa. Arini sari na tinavete mataqaradi saripu taveti ri ka neta tie varane.

¹⁸ Abisai sa tasina e Zoabi (sa tinadia si e Zeruia) sina koimata koari ka Toloṅavulu Puta Tie Varane. Nana hopere si varipera nia sa meke va mate betoi sa sari ka neta gogoto tie, meke tava ululu pozana koari ka toloṅavulu puta tie varane sara. ¹⁹ Bokaboka holani sa sari ka Toloṅavulu Puta meke ta evaṅae na dia koimata, ba lopu bokaboka holani tugo sa sari ka neta.

²⁰ Benaēa tuna koreo e Zehoiada pa Kabuzili, si keke tie bokabokana pa vinaripera. Soku tinavete mataqaradi si taveti sa, kekeṅoṅo gua koasa vina matedi ri karua tie varane pa Moabi. Keke toso si nuquru gore la ia sa pa pou sapu koa ia laione koasa rane sipu sinou sa popoa meke va matea sa. ²¹ Keke tie Izipi tugo si va matea sa, na tie nomana hola si asa sapu tuqea nana hopere. Na kukuru huda moatana la seke nia sa, meke saputu vagia sa pa limana sa nana hopere, meke huma va matea nia sa koasa. ²² Arini sari na tinavete mataqaradi te Benaēa tuna e Zehoiada, sapu keke tugo koari ka toloṅavulu puta. ²³ Hola koari ka toloṅavulu puta sa vina lavata vagia sa, ba lopu bokaboka gua tugo ari ka neta. Vekoa Devita si asa, pude na tie matamata koari nana tie kopu. ²⁴⁻³⁹ Kaiqa tie pule koari ka toloṅavulu puta pu somana si:

Asahele, tasina Zoabi.

Elehanana sa tuna koreo e Dodo pa Betilihema,

Sama meke Elika pa Harodi,

Helezi pa Peleti,

Ira tuna koreo e Ikesi pa Tekoa,

Abieza pa Anatoti,

Mebunai pa Husa,

Zalamoni pa Aho,
 Maharai pa Netopa,
 Helebi tuna koreo e Bana pa Netopa,
 Itai tuna koreo e Ribai pa Qibea pa Benisimane,
 Benaeta pa Piratoni,
 Hidai pa lolomo tata pa Qasi,
 Abialaboni pa Araba,
 Azamaveti pa Bahurimi,
 Eliaba pa Salaboni,
 sari na tuna koreo e Zaseni, si ari Zonatani sa tuna
 Sama pa Hava,
 Ahiamata tuna koreo e Sara pa Hara,
 Elipeleti tuna koreo e Ahasibai pa popoa Ma'aka,
 Eliami tuna koreo Ahitopeli pa popoa Qilo,
 Hiziro pa Kameli,
 Pa'arai pa Araba,
 Iqala tuna koreo e Netani pa Zoba,
 Bani pa Qadi,
 Zeleki pa Amoni,
 Naharai pa Biaroti, tie paleke poko varipera te Zoabi,
 Ira meke Qarebi pa Zatiri,
 Uraea sa tie Hitaiti.
 Ka tolongavulu zuapa vinarigaraedi sari na tie
 varipera bokabokadi.

Nae Tie se Devita

(1 Koronikolo 21:1-27)

24 Hie si keke toতোসো pule sapu bugoroni e Zihova sari na tinoni Izireli, meke sovutia Sa se Devita pude va tutuvu ni tinasuna sarini. Zama la koasa se Zihova, "La mamu nae i sari na tinoni Izireli meke Ziuda." ² Ke vala zinama se Devita koe Zoabi sa palabatu koasa nana qeto minate, "Mamu ene luli sari mua tie nomadi, mamu enea sa doduruna sa butubutu Izireli, podalae pa kali hukihukirina meke duta kamo pa vinabetona sa popoa, meke naei sari na tinoni. Hiva gilania rau sapu ka visa si korapa koa."

³ Ba olaña Zoabi sa banara, "Mani va sokui e Zihova sari na tinoni Izireli, keke gogoto toতোসো hola nia sapu korapa koa hire, meke kaqu toa kamo na dogoria goi sapu gua evaña Sa." ⁴ Ba zama ia sa banara se Zoabi meke sari na nana tie pude lulia sa nana ginarunu. Taluarae si arini koasa meke vura la nae i rini sari na tinoni Izireli.

⁵ Gore karovia rini sa Ovuku Zodani meke puta pa kali mataona sa popoa Aroere, sa vasileana lavata pa vari korapana sa lolomo, koasa popoa Qadi. Topue gua vasina si arini meke ene sage la pa Zaza, ⁶ meke la gua pa Qileadi meke pa Kadesi koasa popoa tadi na tie Hitaiti, tiqe gore la gua pa Dani, meke taluarae pa Dani meke gore lulia rini sa lodu rimata la gua pa Saedoni. ⁷ Meke ene la gua si arini koasa vasileana lavata sapu ta barana pa Taea, kamo la gua tu koari doduru vasileana lavata tadi na tie Hivaiti meke na tie Kenani, mumudi hokara si pa vasileana Biasiba, pa popoa Neqevi pa kali matao † pa popoa Ziuda. ⁸ Ke hola ka sia sidara hiokona puta rane si kekere pule la pa

† Kali matao be tia la pa kali gasa rimata.

Zerusalemata si arini, ene va upatia rini sa doduru popoa. ⁹ La tozia rini koasa banara sa doduru ninaedi rina tie sapu garo pude somana koasa qeto minate: vesu gogoto tina tie pa Izireli meke lima gogoto tina si pa Ziuda.

¹⁰ Sipu ele beto naei e Devita sari na tie, si kurekure pule nia telena si asa, meke zama la si asa koe Zihova, "Sinea nomana si tavetia rau koasa ginugua hie! Taleoso nau, na dinuviduvili si tavetia rau." ¹¹⁻¹² Zama la koe Qadi se Zihova, "La mamu tozi nia se Devita sapu ka neta vina kilasa si koadia, mani vizatia si keke meke kote evaña Rau gua sapu vizatia sa." Pana munumunu sipu vanunu se Devita, ¹³ Qadi sa poropita sapu sa tie dodogorae te Devita, si la koasa meke tozi nia sapu gua tozi nia e Zihova, meke nanasia sa, "Avei koari ka neta vina kilasa si kaqu vizatia goi? Neta vuaheni soñe pa mua popoa, ba neta sidara govete koari mua kana, babe neta rane oza pa mua popoa? Ego, mamu balabala paki mamu tozi nau sapu na inolana sa si kaqu paleke pule la nia rau koe Zihova."

¹⁴ Olaña se Devita, "Tasuna hola sa qua vinizata! Ba lopus hiva tava kilasa pa keke tie si rau. Mani telena e Zihova va kilasa pa keke tie si rau. Mani telena e Zihova va kilasa gami, sina noma hola tugo sa Nana tataru."

¹⁵ Ke garunu la nia e Zihova sa oza pa Izireli, podalae pana munumunu meke kamo tu koasa toতোসো pu vizatia Sa pude noso. Podalae pa hukihukirina sa popoa meke kamo la koasa kali hukihukirina, ka zuapa navulu puta tina tie Izireli si mate. ¹⁶ Sipu podalae hiva va matei sa mateana te Zihova si pa Zerusalemata, si hobeata e Zihova sa Nana binalabala koasa vina kilasadi rina tie, meke zama ia Sa sa mateana sapu va matedi ri, "Beto! Pada mo!" Turu kapae nana sa mateana koasa vasina te Aruna, sa tie Zebusaiti, pa vasina vari paqaha kiko huiti koari na qaqaletodi.

¹⁷ Dogoria e Devita sa mateana sapu va matedi sari na tie, ke zama la koe Zihova si asa, "Arau mo si tavetia sa sineata, meke va naei sari na tie varipera. Ba sari na tie hire si kekeñoño gua rina sipi, nasa sa dia sineata? Arau meke sa qua kinoa tatamana si pada pude tava kilasa."

¹⁸ Ranena tugo asa si la se Qadi koe Devita meke tozi nia, "Sage la koasa vasina te Aruna sapu varipaqaha ni kiko huiti koari na qaqaletodi, mamu la tavetia si keke hope te Zihova."

¹⁹ Va tabea e Devita sa zinama te Zihova meke sage la, gua sapu tozi nia e Qadi koasa. ²⁰ Doño gore se Aruna meke dogoria sa sa banara meke sari nana palabatu nomadi korapa sage mae gua koasa. Todoño gore pa pepeso pa kenuna e Devita si asa, ²¹ meke nanasa, "Qua banara, nasa si mae nia goi tani?" Olaña se Devita, "Mae pude holu vagia sa mua vasina vari paqaha kiko huiti koari na qaqaletodi, meke tavetia keke hope te Zihova, pude boka va nosoa sa oza."

²² "Vagia, qua banara," gua se Aruna, "mamu poniat koe Zihova gua sapu balabala ia goi. Hire sari na bulumakao pude va vukivukihiguana vinariponi koasa hope; hire sari na dia ioki †† na labelabete hatara pude

suŋa ni nika.”²³ Vala betoni Aruna koasa baŋara meke zama ia sa, “Mani getu nia e Zihova sa mua Tamasa sa mua vina vukivukihi.”

²⁴ Ba olaŋa sa baŋara, “Lokari kote holui rau koa goi. Lopu kaqu valani rau koe Zihova sa qua Tamasa sari

†† *Sa ioki si na labete sapu hake pa ruadi rina bulumakao pude dakui sari na hudadi na hatara paqapaqaha kiko koari na qaqaloto.*

na vinukivukihi sapu vagi mokai rau.” Ke holua sa sa vasina varipaqaha ni kiko huiti koari na qaqalotodi meke sari na bulumakao koari ka lima ŋavulu puta poata siliva.²⁵ Meke tiqe kuria sa sa hope te Zihova meke veko vala nia sa sa vinukivukihi vina uququ meke sa vinukivukihi binaere. Olaŋia e Zihova sa nana vinaravara, meke tava noso sa oza pa Izireli.

1 Baṅara

Sa Vinabakala

Sa tinozina sa binaṅara tadi na tinoni Izireli, si vari tetei mae gua koari na binaṅara kekenu pu podalae koari na buka te Samuela, meke boka ta paqaha neta pukuna: (1) Sa vina habotuna e Solomone pude na baṅara tadi na tinoni Izireli meke Ziuda, meke sa minate tanisa tamana sapu se Devita. (2) Sa nana qinavuna meke sari nana tinavetavete e Solomone. Sapu gua noma hola pa binalabala tadi na tinoni si na kinurina sa Zelepade pa Zerusalem. (3) Sa pinaqahana sa popoa koari na butubutu Izireli pa keke binaṅara meke koasa binaṅara Ziuda, meke sa vivineidi ri na baṅara saripu kopudi rini osolae gore kamo sa vina sia gogoto vuaheni sipu lopu ele podo se Karisito.

Koari karua buka tadi na baṅara si ta tozi gua sapu leana babe kaleana gua sari na tinavete tadi na baṅara. Sa kinoa valeana koa gua tugo koari hopehopeke dia kinalavarae koe Tamasa. Ba sa vinahesi beku na vinakarikari si kamo tugo pa tinasuna. Sari na baṅara koasa butubutu Izireli si seke tinarae beto, meke lopu va qetua rini sa Tamasa. Meke kaiqa ri na baṅara pa Ziuda si hoqa pa sinea meke kaiqa si tavete valeana pa kenuna sa Tamasa. Sari na poropita te Zihova si ta dogoro koasa Buka Kekenu Tadi na Baṅara. Sari na tie hire si hoke tozi va mataqara nia sa zinama te Tamasa meke va balau sari na tinoni koari na vinahesi beku meke pude lopu va karia sa Tamasa. Se Ilaiza si arilaena koari na poropita meke ta dogoro vivineina meke sa nana vinari podepodeki koari na hiama te Beolo pa hinia manege vesu.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa Vinabetona sa binaṅara te Devita. Hinia 1:1 kamo hinia 2:12

Tava turu se Solomone pude na baṅara. Hinia 2:13-46

Sa binaṅara te Solomone. Hinia 3:1 kamo hinia 11:43

a. Sari na vuaheni kekenu. Hinia 3:1 kamo hinia 4:34

b. Sa kinurina sa Zelepade. Hinia 5:1 kamo hinia 8:66

c. Sari na vuaheni vina betobeto te Solomone. Hinia 9:1 kamo hinia 11:43

Ta paqaha rua sa binaṅara. Hinia 12:1 kamo hinia 22:53

a. Sa vinakarina sa binaṅara pa Ziuda tadi ka manege puta butubutu pa Izireli. Hinia 12:1 kamo hinia 14:20

b. Sari na baṅara pa Ziuda meke Izireli. Hinia 14:21 kamo hinia 16:34

c. Sa poropita Ilaiza. Hinia 17:1 kamo hinia 19:21

d. Sa baṅara Ehabi pa Izireli. Hinia 20:1 kamo hinia 22:40

e. Binaṅara tadi Zehosapati pa Ziuda meke Ahazaea pa Izireli. Hinia 22:41-53

Sa Baṅara Devita meke sa Nana Tinoa Binarogoso

¹ Se Devita sa baṅara si ele barogoso sisigiti, meke vea soku gua sa baleqete nobi nia ri nana nabulu si asa, ba lopu boka maṅini si asa. ² Ke zama sari nana nabulu koasa, "Baṅara, mami hata ia gami si keke vineki vaqura pude kaqu kopu nigo na koa turaṅigo. Kote eko kapae si asa koa goi pude va maṅinigo," gua si arini. ³ Ke hata ia rini si keke vineki tolavaena pa doduruna sa popoa Izireli, meke pa vasileana Sunemu dogoria rini sa vineki sapu gua asa. Pozana sa si e Abisaqa, meke turaṅa la nia rini koasa baṅara si asa. ⁴ Na tolavaena hola si asa, meke kopu totoko nia sa sa baṅara, ba lopu tavete nia keketona sa baṅara si asa.

Hiva nia Adonaeza sa Binaṅara

⁵⁻⁶ Ego, se Abusalamu *d* si ele mate, meke se Adonaeza sapu sa tudia ari Devita e Haqiti sapu podo lulina la koe Abusalamu si hiva nia sa pude asa si kaqu baṅara. Na tie leleana hola tugo si asa. Meke namu lopu hite ele gegese nia keketona Devita si asa. Vagi sa sari na totopili varipera na hose, meke sari ka lima ṅavulu puta tie kopu pude haqala pa kenuna toতোসা এনে পা totopili varipera si asa. ⁷ Meke zama i sa sari Zoabi, sapu sa tinana si e Zerua, meke e Abiata *d* sa hiama meke va ego ri karua pude toka nia koasa nana hiniva. ⁸ Ba e Zedoki sa hiama, se Benaesa sa tuna e Zehoiada, Netani sa poropita, e Simi, Rei, meke sari

† 1:5-6 2 Samuela 3:4

na ṅati varane te Devita si lopu toka nia rini se Adonaeza.

⁹ Ego, keke rane si tavetia Adonaeza si keke vinukivukihiki sipi, na bulumakao, na tuna bulumakao nobonobokodi koasa patu Zohéleti tata koasa kolo pa Eni Roqeli. Meke ruvati sa sari doduru tuna sa baṅara Devita meke sari nana nabulu koimata saripu mae guadi pa Ziuda pude mae koasa nana inevaṅa vina vukivukihiki. ¹⁰ Ba lopu ruvatia sa se Solomone sa tasina, meke se Netani sa poropita, meke se Benaëa, meke sari na tie turu kopu tanisa baṅara Devita.

Solomone si Tava Habotu Pude na Baṅara

¹¹ Meke la nanasia Netani se Batisiba sa tinana e Solomone, “Vegua lopu ele avoso nia goi sapu ele va habotu pule nia telena pude na baṅara se Adonaeza tuna e Haqiti? Meke se Devita sa baṅara ba lopu hite gilania sapu gua asa? ^{†12} Be hiva harupia goi sa mua tinoa meke tanisa tumu koreo se Solomone, si maqu tozi nigo pude ¹³ kaqu la koe Devita sa baṅara si goi kamahire, mamu la nanasa guahe: ‘Ke qua baṅara, vea lopu va tatara zoṅazona nia tu goi koa rau sapu sa tuqu koreo se Solomone si kaqu hobego pude na baṅara? Ba na vegua ke ele tava baṅara tu se Adonaeza?’ mamu gua.” ¹⁴ Meke zama se Netani, “Ego, pana korapa zama si goi koe Devita sa baṅara, si kote nuquru atu si rau meke va sosodei sari na mua vivinei,” gua si asa.

¹⁵ Ke topue la dogoria e Batisiba sa baṅara pa korapa nana lose putaputana. Na ele barogoso sisigiti si asa, meke se Abisaqa, sa barikaleqe pa vasileana Sunemu, si korapa kopu nia si asa. ¹⁶ Meke kokotuṅu pa kenuna sa baṅara se Batisiba, meke nanasia sa baṅara si asa, “Nasa si hiva nia goi?” gua si asa.

¹⁷ Meke olaṅa se Batisiba, “Ke qua baṅara, ele va tatara zoṅazona nau tu goi pa korapa pozana e Zihova, sa mua Tamasa sapu sa tuqu koreo se Solomone si kaqu baṅara pa mudimu agoi, gua. ¹⁸ Ba se Adonaeza si ele tava baṅara, meke lopu gilania tu goi sapu gua asa. ¹⁹ Ele vukivukihiki bulumakao, soku ṅavulu sipi, meke sari na bulumakao nobonobokodi, meke ruvata lani sa sari na tumu koreo, meke se Abiata sa hiama, meke se Zoabi sa ṅati palabatu tanisa mua qeto minate, meke la koasa inevaṅa, ba se Solomone sa tumu koreo si lopu ruvatia sa. ²⁰ Ke qua baṅara, sari doduru tie pa popoa Izireli si korapa doṅo atu mo koa goi, pude tozini sapu esei si kaqu hobego pude na baṅara, gua. ²¹ Be lopu tavetia goi sapu gua asa, pana mate goi, sa tuqu koreo se Solomone meke arau si kote guni gami mo rini na kana.”

²² Sipu korapa zama la se Batisiba koasa baṅara si kamo la mo se Netani. ²³ Meke tozi nia rini sa baṅara sapu sa poropita si ele kamo, ke nuquru la se Netani meke kokotuṅu gore pa kenuna sa baṅara. ²⁴ Meke zama si asa, “Qua baṅara, vegua ele tozi vura nia goi sapu se Adonaeza si kaqu hobego pude na baṅara? ²⁵ Pa rane ṅinoroi si la va vukivukihiki ni sa sari na

bulumakao sokudi, na sipi meke sari na tuna bulumakao nobonobokodi. Meke ruvati sa sari doduru tumu koreo, meke se Zoabi sa ṅati palabatu tanisa mua qeto minate, meke se Abiata sa hiama, meke kamahire si korapa henahena turaṅia rini si asa pa inevaṅa meke velavela guahe si arini, ‘Mani toa va gelenae sa Baṅara Adonaeza!’ gua. ²⁶ Ba lopu ruvata au sa si rau, babe sa hiama se Zedoki, babe se Benaëa tuna e Zehoiada, meke se Solomone. ²⁷ Vegua baṅara, va egoi mo goi sari doduru hire ba lopu hite va avoso ni goi sari mua nabulu sapu esei kote hobego pude koa baṅara?”

²⁸ Meke zama se Devita sa baṅara, “Tioko nuquru pule mae nia se Batisiba,” meke mae turu si asa pa kenuna sa baṅara. ²⁹ Meke tiqe zama la koasa si asa, “Maqu zama tokotokoro atu si rau koa goi pa pozana e Zihova sa Tamasa Toana pu ele va sare au koari doduru qua tinasuna, ³⁰ sapu pa rane ṅinoroi si kaqu kopu nia arau sa qua vina tatara sapu tavete atunia rau koa goi pa korapa pozana e Zihova sa Tamasa pa Izireli sapu sa tumu se Solomone si kaqu hobe au pude na baṅara,” gua si asa.

³¹ Meke kokotuṅu gore se Batisiba meke zama, “Mani toa hola ninæ rane sa qua baṅara!”

³² Meke tioko vagi i e Devita sa baṅara sari Zedoki, Netani meke se Benaëa tuna e Zehoiada, meke sipu nuquru la si arini, ³³ si zama la koa rini si asa, “Mi turaṅi sari na qua nabulu, mamu va habotua pa qua miulu ^{††} soti sa tuqu Solomone, mamu turaṅa la nia koasa kolo pa Qihoni. ³⁴ Meke vasina si kaqu zoropo nia oela ari Zedoki meke e Netani pa vina madina si asa pude na baṅara tadi na tinoni Izireli. Beto asa si mamu ivua sa buki na kukili irana, ‘Mani toa va gelenae se Solomone sa baṅara!’ gua. ³⁵ Mamu luli maea tani meke kaqu mae habotu si asa koasa qua habohabotuana baṅara. Kaqu hobe au sa pude na baṅara, ura asa tugo si ele vizatia rau pude kopu nia sa popoa Izireli, meke Ziuda.”

³⁶ Olaṅa se Benaëa, “Kaqu ta tavete si asa. Mani va nabua e Zihova sa mua Tamasa si asa! ³⁷ Gua sapu ele koa turaṅa igo se Zihova si goi, si kaqu gua tugo koe Solomone, meke kaqu va mamutia Sa sa nana kinopu hola nia sapu tamugoi.”

³⁸ Ke la ari Zedoki, Netani, e Benaëa, meke sari na tie kopu te Devita va habotia se Solomone koasa miulu te Devita sa baṅara, meke turaṅa gore la nia koasa kolo pa Qihoni. ³⁹ Meke vagia Zedoki sa vovoina oela olive sapu vagia sa koasa Ipi Hopena pa kenuna e Zihova meke zoropo la nia sa koe Solomone pa vina madina. Meke ivua rini sa buki. Meke kukili sari na tie, “Mani toa va gelenae se Solomone sa baṅara!” gua. ⁴⁰ Beto asa si luli pule ia rini si asa, qetuqetu meke kukili na irana, ivui rini sari na dia ivivu, meke vevehe sisigiti si arini ke niu sa pepeso.

⁴¹ Sipu beto tugo henahena pa inevaṅa se Adonaeza meke sari doduru nana tie pu somana koasa, si avosia mo rini sa vevehe. Totoso avosia Zoabi sa kabona sa

† 1:11 2 Samuela 12:24

†† Miulu si na tuna hose meke doṅ'ki.

buki si nanasa si asa, "Sa sa ginuana sa vinevehe sapu korapa ta evaṅa pa korapa vasileana lavata?" gua si asa. ⁴² Sipu korapa zama sa, si kamo mo se Zonatani tuna e Abiata sa hiama. Meke zama se Adonaeza, "Nuquru mae. Na tie leamu si goi, gina inavoso leana si paleke mae nia goi?" gua si asa.

⁴³ Olaṅa se Zonatani, "Lokari! Se Devita sa baṅara si ele va habotia sa se Solomone pude na baṅara.

⁴⁴ Garuni Devita sari Zedoki, e Netani, meke Benaee, meke sari na tie kopu tanisa baṅara, meke va hakea si asa koasa miulu tanisa baṅara, meke turanṅa rini si asa. ⁴⁵ Meke zoropo nia oela ri Zedoki e Netani si asa pa vina madina, meke va baṅaria pa kolo Qihoni. Meke tiqe la si arini koasa vasileana lavata, meke kukili getugetu si arini. Asa sa vevehe sapu avosia gamu.

⁴⁶ Meke kamahire si na baṅara se Solomone.

⁴⁷ Qetugetu sari na ṅati palabatu tavetavete tanisa baṅara meke la zama va leana ia se Devita sa baṅara meke zama guahe: 'Sa mua Tamasa agoi si mani va enea inavosona sa pozana e Solomone hola nia sa pozamu, meke sa nana binaṅara si mani hola nia sa mua binaṅara.' Meke kokotuṅu gore pa nana teqe se Devita sa baṅara meke vahesia sa sa Tamasa. ⁴⁸ Meke varavara guahe, 'Mada vahesia se Zihova sa Tamasa tadi pa Izireli, sapu ele vata evaṅia pa rane ṅinoroi si keke koasa tutiqu meke sogo hobe au pude baṅara, meke ele va dogoro nau Goi tooso toaqu si rau!' gua si asa.

⁴⁹ Matagutu beto sari doduru tinoni pu ruvati e Adonaeza, meke gasa turu si arini meke hopeke la pa dia vasina. ⁵⁰ Matagutu hola nia e Adonaeza se Solomone. Ke topue la koasa Ipi Hopena si asa pa kenuna e Zihova meke la tuqe va nabu nana koari na kikiho pa iiona sa hope. ⁵¹ Tozi nia rini se Solomone sa baṅara sapu matagutu sisigiti nia e Adonaeza si asa, meke korapa tuqe va nabu nana koa rina kikiho pa iiona sa hope, meke sapu guahe si zama nia sa, "Kekenu si hiva nia rau se Solomone sa baṅara pude mae zama tokotokoro koa rau sapu lopu kaqu va mate au sa si arau," gua. ⁵² Meke olaṅa se Solomone, "Be koa va pepekae si asa, si namu lopu keke lozi kalu pa batuna si kote ta tiqu; ba be lopu gua, si kaqu tava mate si asa," gua si asa. ⁵³ Meke garunu la nia tie sa baṅara Solomone, meke vagi gore mae nia rini koasa hope se Adonaeza. Meke la koasa baṅara se Adonaeza meke kokotuṅu gore pa kenuna sa, meke zama la koasa sa baṅara, "Boka pule la mua pa mua vetu," gunia sa.

Sari na Vina Tumatumae Vina Betobeto te Devita koe Solomone

2 Sipu tata kamo sa tooso te Devita pude mate, si tiokia sa se Solomone sa tuna, meke ponia sa koasa sari na vina tumatumae vina betobeto. ² "Sa qua tooso pude mate si ele kamo. Mu koa va ṅinira na varane; ³ mamu taveti saripu gua garunu nigo e Zihova sa mua Tamasa pude taveti. Mamu va tabei sari doduru Nana tinarae na ginarunu, gua saripu ta

kubere koasa buka tinarae te Mosese, pude mu tamanae koari doduru mua tinavete be pavei la koa si goi. ⁴ Be va tabea goi si Asa, si kaqu kopu nia e Zihova sa Nana vina tatara sapu tavetia Sa, tooso zama nia Sa koa rau, sapu sari na tutiqu si kaqu koa baṅara pa Izireli be guana kopu valeana ni arini meke va tabe va goevura i sari Nana tinarae pa doduru bulodia na maqomaqodia, gua.

⁵ Keke ginugua si hie. Va nonoga ia mua goi gua sapu tavete mae nia e Zoabi koa rau, sapu va matei sa sari karua palabatu tanisa qeto minate tadi pa Izireli, sapu ari Abana d tuna Neri meke Amasa tuna Zeta. Va matei sa si arini pa tooso bule, pude lipui sari tie va matei rini pa vinaripera. Sa ehara dia rini si ta dogoro pa belete dikuru nia sa pa tiana meke koasa sadolo pa nenena. ^{† ††6} Tavetia gua sapu goto pa mua ginilagilana ba va matea sipu lopu ele kamo sa nana tooso mate.

⁷ Ba mamu tataru ni sari na tuna e Bazilai pa popoa Qileadi, mu va toga i pa mua vetu, sina tataru nau rini toosona govete nia rau sa tasimu se Abusalamu. [‡]

⁸ Meke gua tugo se Simei tuna e Qera sapu mae guana koasa vasileana pa Bahurimi koa sa popoa te Benisimane. Na leveleve va kaleana au sa koasa rane sapu la si arau pa Mahanaimi, ba tooso tutuvu au sa pa Ovuku Zodani, si zama tokotokoro si rau koasa pa pozana e Zihova sapu lopu kaqu va matea arau si asa. ^{††9} Ba na lopu via limana si asa. Gilania mua sapu ta hivae pude tavetia goi. Ele barogoso si asa, ba kaqu tava mate si asa."

Sa Minate te Devita

¹⁰ Meke mate se Devita meke ta pomunu turanṅae koari na tamana pa vasileana lavata pa Zerusalem, sa Vasileana te Devita. ¹¹ Koa baṅara si asa pa Izireli ka made ṅavulu puta vuaheni, ka zuapa vuaheni pa Heboroni meke ka tolonavulu ṅeta vuaheni pa Zerusalem. ^{††12} Ke habotu hobe Solomone sa binaṅara tanisa tamana sapu se Devita, meke sa nana binaṅara si tava turu va nabu. ^{†††}

Tava Mate se Adonaeza

¹³ Ego, la se Adonaeza sa tuna Haqiti koe Batisiba, sa tinana e Solomone. Meke nanasia e Batisiba si asa, "Vegua mae pa binule si goi?" "Uve, pa binule," gua si asa. ¹⁴ Meke zama se Adonaeza, "Keketona mo si hiva tepa ia arau koa goi." "Na sa sia?" nanasa gua se Batisiba.

¹⁵ Olaṅa si asa, "Gilania mua mo goi sapu taqarau tu sa binaṅara, meke ele rove va hinokaria ri doduru tie Izireli sapu gua asa. Ba ta hobe pule meke sa tasiq si

[†] Kaiqa tie si balabala ia sa ginuana sa vesi hie si, "Mamu balabala pulea sapu va matei sa si arini pa tooso bule, na hinobena sa vina mate tie sapu evaṅia rini pa tooso varipera. Va mate hobori sa si arini pu loke dia ginugua, meke kamahire si kaqu hena va karovia rau sa ginugua sapu tavetia sa koa rini, sina ta sigiti nia rau sapu gua ta evaṅa." ^{††} 2:5 2 Samuela 3:27, 20:10 [‡] 2:7 2 Samuela 17:27-29 ^{††} 2:8 2 Samuela 16:5-13, 19:16-23 ^{††} 2:11 2 Samuela 5:4-5; 1 Koron 3:4 ^{†††} 2:12 1 Koron 29:23

tava baṅara, sina e Zihova si vizatia si asa. ¹⁶ Ba kamahire si hiva tepa ia rau si keketoṅa; tataru nau mamu lopu va kari au." "Na sa sia?" gua se Batisiba.

¹⁷ Olaṅa si asa, "Tataru nau, mamu la tepa mae nia si hie koe Solomone sa baṅara; gilania rau sapu lopu kaqu va karigo sa, pude va malumu mae nia sa se Abisaqa, sa barikaleqe pa Sunemu, pude na qua barikaleqe." †

¹⁸ Olaṅa se Batisiba, "Leana. Kote tepa ponigo rau koasa baṅara," gua si asa.

¹⁹ Ke la koasa baṅara se Batisiba pude la tepa ponía se Adonaeza. Turu sa baṅara, meke va kamoá sa sa tinana pa pinamaṅa, meke habotu pule pa nana habohabotuana baṅara, meke paleke mae nia rini si keke habohabotuana tanisa tinana meke habotu sa tinana pa kali mataona sa baṅara. ²⁰ Zama se Batisiba, "Keke tiṅitoṅa hite si hiva tepa ia rau koa goi; mu tataru nau mamu lopu va kari au." Meke olaṅa sa baṅara "Na sa sia ta tinaqu? Lopu kaqu va kari igo rau," gua si asa.

²¹ Olaṅa si asa, "Mu va malumia se Abisaqa pude vagia sa tasimu se Adonaeza pude nana barikaleqe."

²² "Na vegua ke tepa au goi pude vala nia se Abisaqa koasa? Pude gua asa si vala nia mo sa binaṅara koasa. Ura na tasiqu kenuna bisa meke koadia pa kalina tanisa sari Abiata sa hiamá meke se Zoabi sa tuna Zerua." ²³ Meke zama va tokotokoro se Solomone pa pozana e Zihova, "Mani va mate au e Zihova si rau, be lopu tava mate se Adonaeza koasa nana tinepa hie! ²⁴ E Zihova ele va habotu va ṅiṅira au koasa binaṅara tanisa tamaqu Devita; ele kopu nia Sa sa Nana vina tatara meke ele va mae ia Sa koa rau meke sari na tutiqu sa binaṅara. Zama va hinokara si rau koe Zihova toana sapu se Adonaeza si kaqu mate pa rane hie!"

²⁵ Ke garunia sa baṅara Solomone se Benaéa, meke la va matea sa se Adonaeza.

Sa Hinituna E Abiata meke sa Vina Matena e Zoabi

²⁶ Zama se Solomone sa baṅara, koe Abiata sa hiamá, "Pule mua pa mua popoa pa Anatoti, na padamu pude tava mate si goi, ba lopu kaqu va mate igo arau kamahire, sina palekia agoi sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova sipu koa turaṅia goi sa tamaqu Devita, meke somana ni agoi sari doduru nana tinasuna." ††²⁷ Ke va betoa Solomone se Abiata koasa nana tinavete hiamá koe Zihova, gua ke tava gorevura sapu zama veko nia e Zihova pa Saelo pa laena e Ilaí meke sari na tutina. ‡

²⁸ Totoso avoso nia Zoabi sapu ta evaṅa koe Abiata si govete la si asa koasa Ipi Hopena te Zihova meke la tuqe va nabu nana koari na kikiho pa iiona sa hope, sina toka nia sa se Adonaeza, ba lopu se Abusalamu.

²⁹ Sipu avoso nia Solomone sa baṅara, sapu govete la pa Ipi Hopena te Zihova se Zoabi, meke korapa koa kapae nana koasa hope, gua, si garunu la nia Solomone se Benaéa pude va matea se Zoabi. ³⁰ La pa

Ipi Hopena te Zihova se Benaéa meke zama la koe Zoabi, "Hiva nigo sa baṅara pude vura mae si goi."

Olaṅa se Zoabi, "Lokari, tani mo kaqu mate si rau." Pule la koasa baṅara se Benaéa, la tozia koasa, sapu gua zama nia e Zoabi.

³¹ Olaṅa se Solomone, "Tavetia gua sapu zama nia sa. Va matea, mamu pomunu nia. Meke lopu arau babe kaiqa tutina e Devita, si kaqu ta zutu nia gua sapu ele tavetia e Zoabi, sapu va mate tie loke dia sineá. ³² Kaqu va kilasa ia e Zihova se Zoabi koari na vina mate tie sapu lopu pa hiniva te Devita sa tamaqu. Karua tie si va matei Zoabi, saripu leadi hola nia si asa, se Abana, sa palabatu nomana tadi na qeto minate varipera pa Izireli, meke se Amasa, sa palabatu nomana tadi na qeto minate varipera pa Ziuda. ³³ Sa vina kilasa pa vina matedi si kaqu ta gore nia e Zoabi meke sari na tutina ninae rane ka rane. Ba sa binule te Zihova si kaqu koa koari na tutina e Devita pu habotu koasa nana binaṅara ninae rane ka rane."

³⁴ Ke topue la koasa Ipi Hopena te Zihova se Benaéa meke va matea sa se Zoabi, meke ta pomunae si asa pa nana vasileana soti pa qega. ³⁵ Meke va palabatu varipera ia sa baṅara se Benaéa hinobena e Zoabi, meke se Zedoki si na hiamá koasa tuturuana te Abiata.

Sa Vina Matena e Simeí

³⁶ Garunu la tie sa baṅara pude tioko mae nia se Simeí meke zama ia sa, "Kurí keke mua vetu pa Zerusalemá mamu koa vasina, mamu lopu taluaráe vasina meke la pule pa keke vasileana. ³⁷ Be guana rizu si agoi meke hola nia goi sa kolo Kidoroni, si kaqu tava mate si goi, meke sa sineá si mua mo agoi."

³⁸ Olaṅa se Simeí, "Leana hola qua baṅara. Kaqu lulia rau gua sapu zama nia goi." Ke koa seunae hola tugo si asa pa Zerusalemá.

³⁹ Ba hola ka ṅeta vuaheni, si govete sari karua pinausu te Simeí, la koa sa baṅara pa Qati, se Akisi sa tuna e Ma'aka. Sipu avoso nia Simeí sapu koa dia pa vasileana Qati ⁴⁰ gua, si va namanama ia sa sa nana doṅ'ki, meke la si asa koasa baṅara Akisi pa popoa Qati pude hatai sari nana pinausu. La se Simeí meke turaṅa puleni sa pa nana vetu sari nana pinausu.

⁴¹ Sipu avoso nia Solomone sapu gua tavetia e Simeí, ⁴² si tioko vagia sa meke zama ia, "Nake zama igo mo arau meke tokotokoro si agoi pa pozana e Zihova, pude lopu luara ia goi sa vasileana Zerusalemá. Meke va balau igo rau, sapu be sekea goi sa tinarae asa si kaqu tava mate si goi. Vegua, lopu va egoa goi si asa, meke zama si goi, sapu 'Kaqu va tabe igo rau,' gua?"

⁴³ Na vegua meke sekea goi sa mua vina tatara, meke lopu lulia goi sa qua zinama? ⁴⁴ Ele gilana valeana betoi goi sari doduru sineá saripu ele taveti goi koasa tamaqu se Devita. Kaqu va kilasigo e Zihova si goi koari na mua sineá. ⁴⁵ Ba kaqu mana nau e Zihova si rau, meke kaqu va ṅiṅira ia Sa sa binaṅara te Devita ninae rane ka rane."

† 2:17 1 Baṅ 1:3-4 †† 2:26 1 Samuela 22:20-23; 2 Samuela 15:24
‡ 2:27 1 Samuela 2:27-36

⁴⁶ Garunia sa baṅara se Benaēa meke va matea sa se Simeī. Beto sapu gua asa sa ṅiniraṅira tanisa binaṅara si koa mo koasa limana e Solomone.

Tepaia Solomone sa Ginilagilana Lohina pa Vinaravara (2 Koronikolo 1:3-12)

3 Meke tavetia Solomone si keke vinariva egoi koasa baṅara pa Izipi meke haba ia Solomone sa tuna vineki sa baṅara Izipi, meke turaṅa la nia sa si asa pude koa koasa vasileana lavata te Devita, osolae tavete va hokotia sa sa nana vetu baṅara, meke sa Zelepade, meke sa vari likohaena sa goba pa Zerusalemā. ² Sa Zelepade te Zihova si lopu ele ta kuri, ke sari na tie si hoke va vukivukihi koari soku votivotiki hope koari na toqere. ³ Ura tataru nia Solomone se Zihova meke luli sa sari na vina turu na tinarae tanisa tamana sapu se Devita. Ba va mate kurukuru made nene tugo si asa pude va vukivukihi va uququ koari na votivotiki hope pa toqere.

⁴ Keke totošo si la si asa pa Qibione pude va vukivukihi va uququ, sina asa sa ṅati vasina vahesihesiana pa toqere. Meke vasina si ele keke tina hola vina vukivukihi va uququ si ele taveti sa koasa hope vasina. ⁵ Pa Qibione si vura koasa se Zihova pana boṅi pa pinutagita, meke nanasia Tamasa si asa, "Nasa si hiva nia goi pude Maqu ponigo?" gua si Asa.

⁶ Meke olaṅa se Solomone, "Doduru totošo si va dogoro nia Agoi sa Mua tataru lavata koe Devita sa tamaqu, sa Mua nabulu, sina luli va hinokara igo sa pa tinoṅoto meke pa ṅinoṅo pa bulona. Meke lopu hite makudo sa Mua tataru lavata koasa, meke ele poni nia Goi koasa si keke tuna pude habotu koasa nana habohabotuana baṅara. ⁷ Ke Zihova qua Tamasa, ele va malumau Goi pude hobeā sa tamaqu pude na baṅara. Na tie vaqura sisigiti tugo si rau, meke lopu tumae nia rau sa tinavete tana baṅara. ⁸ Meke hiera si rau sapu koa pa korapadi rina tinoni, saripu ele vizati Goi pude na Mua tie soti; soku hola meke lopu boka ta nae si arini. ⁹ Gua asa, ke mamu poni au sa ginilagilana lohina d' sapu ta hivaē pude boka kopu valeana ni arau sari na Mua tinoni pa tinoṅoto, meke tumae gilania rau sa vinotikaena koasa sapu leana meke kaleana. Ura na esei kaqu boka baṅara valeana ni sari na Mua tinoni hire?" gua si asa.

¹⁰ Meke qetu nia e Zihova sapu gua tepa ia e Solomone koa Sa. ¹¹ Ke zama la sa Tamasa koasa, "Sina tepa ia goi sa ginilagilana lohina pude boka totoli va toṅoto, ba lopu sa tinoā va gelenae na tinagotago babe na vina matedi ri mua kana, ¹² ke kaqu tavetia Arau gua sapu tepa ia goi. Kaqu poni nigo ginilagilana lohina Arau, sapu namu loke tie pukerane ele tagoa, meke loke tie pule si kote gugua asa. ¹³ Ba kaqu ponigo tugo Arau sapu gua lopu tepa ia goi. Kaqu na tie tagotago na ta pamaṅaemu si goi pa doduruna sa mua tinoā, hola ni sari doduru baṅara pule. ¹⁴ Meke pana va tabe Au na kopuni goi sari na Qua tinolitolie na tinarae, kekeṅoṅo puta gua sapu tavetia sa

tamamu se Devita, si kaqu ponigo tinoā va gelenae tugo Arau si goi," gua si Asa.

¹⁵ Meke vaṅunu se Solomone meke gilania sa sapu e Tamasa si zama koasa pa pinutagita.

Beto asa si topue pule la pa Zerusalemā si asa, meke la turu pa kenuna sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova, meke taveti sa sari na vina vukivukihi va uququ meke sari na vina vukivukihi hinenahena binaere koe Zihova. Beto asa si tavetia sa si keke inevaṅa tadi doduru nana palabatu nomadi koasa nana qinavuna.

Pitua e Solomone si Keke Ginugua Tasunana

¹⁶ Keke rane si mae vura gedi si karua maqota koe Solomone sa baṅara. ¹⁷ Keke ri karua si zama, "Kei qua baṅara, sa barikaleqe hie meke arau si koa mo pa keke vetu, meke podoa rau si keke koburu koreo pa vetu sipu korapa koa nana si asa vasina. ¹⁸ Meke sipu karua ranena sa qua koburu, si podoa tugo sa si keke koburu koreo. Meke gami karua mo si koa pa vetu asa meke loke tie pule. ¹⁹ Ego, keke boṅi si topili sa barikaleqe meke naqoto va mate hola ia sa sa nana koburu. ²⁰ Korapa boṅi si tekulu si asa, meke ovulu vagia sa sa qua koburu koreo pa kaliqu sipu korapa puta si rau, meke paleke la nia sa pa nana teqe; beto asa si mae vekoa sa pa qua teqe sa koburu matena. ²¹ Meke pana munumunu sipu vaṅunu si rau pude ponā sa qua koburu gua, si dogoria rau sapu na mate tu si asa. Ba sipu doṅo viliti valeana rau si dogoro valeana arau sapu lopu asa sa koburu sapu podoa arau."

²² Ba zama sapu keke ri karua, "Lokari! Sa koburu toana si taqarau meke sapu matena si tamugoi!" gua si asa. Ba olaṅa pule la sa barikaleqe kekenu, "Lokari! Sapu matena si tamugoi, ba sapu toana si taqarau!" gua si asa. Gua meke varitokei gedi sari karua pa kenuna sa baṅara.

²³ Meke tiqe zama se Solomone sa baṅara, "Hopeke zama si gamu kara sapu sa koburu toana si nana, meke sapu matena si nana tu sapu keke, gua." ²⁴ Meke garunu sa baṅara pude vagi la nia si keke magu varipera meke sipu kamo la sa magu varipera, ²⁵ si zama si asa, "Ego, magu viqala rua ia sa koburu toana sana meke vala nia keke kukuruna koasa keke barikaleqe meke sa keke kukuruna koasa keke."

²⁶ Meke sa tinana soti sa koburu si tataru hola nia sa sa koburu, ke zama la koasa baṅara si asa, "Kei qua baṅara, vala nia mo koasa sa koburu toana sana, mu lopu va matea!" gua si asa. Ba sapu keke ri kara si zama, "Ego tu, viqala rua ia sa koburu, pude lopu keke gami karua kote tagoa," gua si asa.

²⁷ Meke olaṅa se Solomone, "Mu lopu va matea sa koburu! Mamu vala nia koasa barikaleqe kekenu; na asa sa tinana soti," gua si asa. ²⁸ Totoso avoso nia ri na tinoni Izireli sa vinilasa sapu tavetia e Solomone, si pamaṅa hola nia rini si asa, sina gilania rini sapu ele ponā Tamasa koasa sa ginilagilana lohina pude va toṅoto valeani sari na ninominomi pa butubutu.

Sari na N̄ati Palabatu Nomadi te Solomone

4 Solomone si na baṅara pa doduruna sa popoa Izireli, ² meke hire sari na n̄ati palabatu nomadi tanisa:

Se Azaraea sa tuna koreo Zedoki si na hiama si asa.

³ Se Elihorepi meke se Ahiza, sari karua tuna koreo e Sisa, arini sari na tie kubekubere tanisa baṅara.

Se Zehosapati, tuna koreo e Ahiludi, si kopudi sari na kinubekubere.

⁴ Se Banaea, tuna koreo e Zehoiada, si na palabatu nomana tadi na tie varipera.

Sari Zedoki meke Abiata, si na hiama.

⁵ Se Azaraea, tuna koreo e Netani, si kopudi sari na palabatu qavuna pa hopeke pinaqaha popoa.

Se Zabudi, tuna koreo e Netani, si na hiama pu hoke totohi toka nia sa baṅara.

⁶ Se Ahisa, si lalae nia sa vetu lavata tanisa baṅara.

Se Adoniram, tuna koreo e Abuda, si kopudi sari na kobi tie pu ta zukuru la pa tinavete n̄iniradi.

⁷ Vizati e Solomone si ka manege rua tie pude na qavuna koari na pinaqaha popoa pa Izireli. Arini dia tinavete si pude garunu la ginani koasa baṅara meke koari doduru nana tatamana. Na hopeke dia sidara pa vuaheni si arini. ⁸ Hire sari na pozadi ri ka manege rua qavuna, meke sari hopeke dia popoa pu kopu ni rini:

E Benihura si koari na toqetoqere pa Iparemi.

⁹ Benideka si koari na vasileana lavata pa Makazi, Sa'alibimi, Beti Semesi, Eloni, meke Beti Hanani.

¹⁰ Benihesedi si koari na vasileana lavata pa Aruboti, Soko, meke koasa kali popoa pa Hepa.

¹¹ Benabinadabi sa tie sapu habana se Tapati, tuna vineki e Solomone, asa kopu nia sa doduruna sa popoa pa Doro.

¹² Bana, tuna koreo e Ahiludi si kopu koari na vasileana lavata pa Tanaka, Meqido, meke doduruna sa popoa tata pa Beti Sani, kapae pa Zaretani, kali gore pa Zezireli, meke kamo la gua koasa vasileana lavata pa Abeli Mehola, meke sa vasileana lavata pa Zokomeami.

¹³ Beniḡeba kopu nia sa vasileana lavata pa Ramoti pa popoa Qileadi, meke sari na vasileana tadi na butubutu Zaira pa Qileadi, pu tuti gore mae koe Manase, meke sa popoa pa Aqobi pa popoa Basani sapu koa i ka onomo ṅavulu vasileana nomadi, sapu ta goba meke rorotoana roza boronizi koa i sari na sasadadi.

¹⁴ Ahinadabi, sa tuna koreo e Ido kopu nia sa popoa pa Mahanaimi.

¹⁵ Ahimaza kopu nia sa kali popoa pa Napitalai, asa haba ia se Basemati, keke tuna vineki e Solomone.

¹⁶ Bana, tuna koreo e Husai si kopu nia sa popoa pa butubutu Asa, meke sa vasileana nomana pa Bealoti.

¹⁷ Zehosapati, tuna koreo e Parua si kopu pa kali popoa pa butubutu Isaka.

¹⁸ Simej, tuna koreo Ela si kopu koasa kali popoa pa butubutu Benisimane.

¹⁹ Qeba, tuna koreo e Uri si kopu koasa popoa pa Qileadi, sapu ta kopue pukerane koari baṅara Sihoni, sa tie Amoritai, meke baṅara Oqo, pa popoa Basani.

Ba koa nana si keke qavuna sapu kopu nia sa doduruna sa popoa.

Sa Binaṅara Taguena te Solomone

²⁰ Sari na tinoni pa Ziuda meke Izireli si soku gua ri na onone pa masamasa; hena na napo si arini meke na koa qetuqetu dia. ²¹ Baṅara ni Solomone sari doduru butubutu podalae koasa Ovuku Iuparetisi, kamo la pa Pilisitai meke kamo koasa voloso pa Izipi. Tabari rini sari na dia takisi koe Solomone, meke na nabulu la koasa si arini pa doduruna sa tinoa tanisa. ²² Sa pada ginani sapu ta vala koe Solomone pa keke rane si ka karua gogoto hiokona baika palava nomadi ^{††} sapu memehedi valeana, meke made gogoto made ṅavulu baika nomadi sa palava sapu lopu memehedi. ²³ Ka manege puta bulumakao saripu ta poni pa vetu kurukuru, ka hiokona puta bulumakao sapu koadi pa pezara duduli, meke keke gogoto sipi na qoti, meke kaiqa votivotiki puku kurukuru made nenedi ta pozae dia [‡] na gua meke na kokorako lelead. ²⁴ Doduruna sa popoa pa kali lodu rimata koasa Ovuku Iuparetisi, si kopu beto ni e Solomone pa nana qinavuna. Asa sa popoa sapu podalae pa Tipisa, meke duta kamo la gua koasa vasileana lavata pa Qaza. Koa bule si asa koari doduru votivotiki binaṅara pa doduru popoa. ²⁵ Pa doduruna sa totohi te Solomone, sari na tinoni pa popoa Ziuda meke Izireli, podalae pa Dani meke duta kamo la gua pa Biasiba, si koa pa binule. Hopeke tatamana si tago dia inuma vaeni na huda piqi.

²⁶ Tagoi tugo e Solomone si ka made tina vasina kokoadi tadi na hopeke hose tana totopili varipera, meke ka manege rua tina hose. ^{††27} Sari ka manege rua qavuna pa hopeke dia sidara, si vala ginani koasa baṅara Solomone meke sari doduru pu somana henahena koasa nana vetu baṅara. Hoke vala i rini sari doduru gua pu ta hivae. ²⁸ Sari qavuna si hopeke vala bale, meke duduli popadi tugo, koari na vasidi pu ta hivae si arini, pude tadi na hose tana totopili varipera meke hose tavetavete.

²⁹ Meke ponai Tamasa koe Solomone sa ginilagilana lohina, na binokaboka meke tinumatumae sapu hola pa pada. ³⁰ Sa ginilagilana lohina te Solomone si hola ni sari na tie gilagilana pa kali gasa rimata, babe sarini pa popoa Izipi. ³¹ Gilagilana holani sa sari doduru tie. Gilagilana hola nia sa se Etani, sa tie Ezara, meke se Hemani, e Kalakoli, meke se Dada, sari na tuna koreo e Maholo, meke sa inavosona si kamo beto la pa doduru popoa pa vari kalina. ^{††32} Ka ṅeta tina zinama gilagilana si zama ni sa, meke keke tina hola kinera si taveti sa. ^{††33} Vivinei ni sa sari na huda na linetelete, sari na huda sida pa Lebanoni meke sari na hisope pu

† 4:21 Zen 15:18; 2 Koron 9:26 †† Baika nomana si hiokona lima kilo mamatana. ‡ Kaiqa kurukuru ṅame pule ta pozae gazelle meke roebuck si tata kekeṅoṅo sa kurukuru ṅame ta pozae dia. †† 4:26 1

toqolo koari na goba. Zamani sa sari na kurukuru made nene, na kurukuru tapuru, na noki, meke na igana pa kolo. ³⁴ Sari doduru baṅara pa ninae popoa si avoso nia sa nana ginilagilana lohina, meke garunu lani rini sari na dia tie pude avosia si asa.

Sa Vina Namanama pude Kuria sa Zelepade

(2 Koronikolo 2:1-18)

5 Se Hiram sa baṅara pa Taea si na baere te Devita doduru totošo. Ke sipu avoso nia sa sapu ele hobeia e Solomone se Devita pa binaṅara, si garunu la tie paleke inavoso si asa koe Solomone.

² Meke garunu pule la inavoso se Solomone koe Hiram:

³ “Gilania mua sapu sa tamaqu se Devita si ta raza ni sari na vinaripera koari na popoa pa vari likohaena pu kana la koasa. Gua ke lopu boka kuria sa sa Zelepade pude vahesia se Zihova sa nana Tamasa, osolae va kilasi tu e Zihova sari doduru nana kana. ⁴ Ba kamahire si ele poni nau e Zihova qua Tamasa sa binule koari doduru popoa pa vari kaliu. ⁵ Kamahire si balabala ia rau pude kuria sa Zelepade asa, pude vahesia se Zihova sa qua Tamasa, gua sapu ele va tatara veko nia e Zihova koasa tamaqu Devita sapu guahe: ‘Sa tumu koreo sapu kaqu va hobe nigo Rau pude baṅara pa mudimu goi, si kaqu kuria sa Zelepade Taqarau!’ gua. [†]

⁶ Ke mamu garunu lani pa Lebanoni sari na mua tie pude maho poni au sari na huda sida. Sari na qua tie si kote tavetavete somanae koa rini, meke arau kote tabari sari na mua tie gua mo sapu tozia goi. Na gilania mua goi sapu sari qua tie si lopu tumae maho huda gua rina tie tamugamu pa Taea.”

⁷ Qetu hola se Hiram totošo vagia sa sa inavoso hie koe Solomone meke zama si asa, “Mani tavahesi se Zihova pa rane ṅinoroi sapu boka ta poni koe Devita si keke tuna koreo gilagilana sapu hobeia si asa pude koa baṅara koasa butubutu nomana asa!” gua si asa.

⁸ Beto asa si garunu la nia e Hiram koe Solomone sa inavoso sapu guahe: “Ele vagia rau sa mua inavoso meke namanama si rau pude tavetia sapu gua tepa ia goi. Kaqu ponigo rau sari na huda sida meke sari na huda paeni. ⁹ Sari na qua tie kote va gore i sari na dekuru podalae pa Lebanoni meke kamo la pa masa kolo, meke kote pusi vari kapae ni, tavete ni bana, meke ale rarata la koasa vasina sapu vizatia goi. Meke vasina si kote rupahi ri na qua tie sari dekuru, meke sari mua tie kote lalae ni. Ego, koasa mua kalina, si hiva nigo rau pude va mae ginani mo si agoi koasa qua vetu baṅara,” gua si asa.

¹⁰ Ke doduru dekuru sida na paeni si poni la nia e Hiram koe Solomone, gua sapu hiva nia sa, ¹¹ meke pa hopeke vuaheni si ponia Solomone koe Hiram keke gogoto onomo ṅavulu tina baika hiokona lima

Baṅ 10:26; 2 Koron 1:14, 9:25 †† 4:31 Sam 89 ††† 4:32 ZT 1:1, 10:1, 25:1; KKK 1:1 † 5:5 2 Samuela 7:12-13; 1 Koron 17:11-12

kilo ^{††} padana sa huiti, meke ka made gogoto tina lita padana sa oela olive sapu via valeanana.

¹² Meke ponia e Zihova koe Solomone sa ginilagilana lohina gua sapu va tatara veko nia Sa. Meke sa binule si koa pa vari korapadi ri Hiram meke Solomone meke tavetia ri karua si keke vinariva egoi.

¹³ Meke vizata vagi e Solomone sa baṅara si ka toloṅavulu puta tina tie pa doduruna sa popoa Izireli pude nana tie sapu kote zukuru ni tinavete ṅiniradi sa.

¹⁴ Meke garunia sa se Adoniram pude kopu ni.

Paqaha lani sa koari ka ṅeta pukuna sari na tie, manege puta tina tie pa keke pukuna meke garunu lani sa pa Lebanoni pude la tavetavete vasina, keke sidara pa Lebanoni meke pule koa karua sidara pa dia popoa. ¹⁵ Tagoi tugo e Solomone si ka vesu ṅavulu puta tina tie pu koa koari na toqere pude peqo patu, meke ka zuapa ṅavulu puta tina tie pude paleki sari na patu, ¹⁶ meke vekoi sa si ka ṅeta tina ṅeta gogoto koimata pude totoi ni sari na dia tinavete. ¹⁷ Meke pa ginaranu te Solomone sa baṅara si peqo va memehi rini sari na patu nomadi lavata pude va habotu ia sa Zelepade. ¹⁸ Ke, sari na tie tavetavete te Solomone meke te Hiram, meke sari na tie koasa vasileana lavata pa Bibilos ^{††} si va nama i sari na patu meke sari na labete pude kuria sa Zelepade.

Kuria Solomone sa Zelepade

6 Pa vina made gogoto vesu ṅavulu puta vuaheni seunae gua sapu taluarae sari na tinoni Izireli pa popoa Izipi, pa vina made vuaheni koasa binaṅara te Solomone pa popoa Izireli, meke pa vina rua sidara sapu sa sidara Zivi, si podalae tavetia Solomone sa Zelepade te Zihova. ² Sa korapana si ka sia mita labena, meke hiokona zuapa mita gelena, meke manege ṅeta meke kukuru mita ululuna. ³ Sa lose koasa sasada nuquru si padana sia mita labena meke made meke kukuru mita lohina ^{††}, sa labena si kekeṅoṅo gua mo sa labena sa Zelepade. ⁴ Sari na gobana sa Zelepade si koa i na vuida sapu ṅizupu pa sadana meke noma la gua pa korapana. ⁵ Beto asa si hoda ia e Solomone sa Zelepade pa vari kalina meke pa mudina, pa gobana hoda gua, meke lolose ia sa. Sa hoda si ka ṅeta hatarana, hatara panapeka, kokorapa, meke hatara panaulu. ⁶ Pa hatara panapeka si karua mita hiokona sentimita labedi ^{†††} sari na hopeke lose, koasa hatara kokorapa si karua mita zuapa ṅavulu sentimita labedi [§] meke sari na lose panaulu si ṅeta mita manege puta sentimita labedi ^{§†}. Sa gobana sa Zelepade si moata hola pa hubina meke hiteke sage la panaulu, gua asa ke sari na koqadi rina lose si hake

^{††} Keke baika nomana padana hiokona lima kilo mamata. [†] 5:14 1 Baṅ 12:18 ^{††} Bibilos si ta pozae Qebala meke koa pa popoa raratana Lebanoni. ^{††} Ka toloṅavulu puta piti labena, meke ka sia ṅavulu puta piti gelena, meke ka made ṅavulu lima piti ululuna. ^{†††} Ka toloṅavulu puta piti labena meke manege lima piti lohina. ^{†††} Onomo mita onomo ṅavulu sentimita si ka zuapa kukuru piti labedi. [§] Ka sia piti labedi. ^{§†} Ka manege puta kukuru piti labedi.

lamo koasa goba ke loke dedegere vetu si ta veko la pa korapana sa gobagoba.

⁷ Sari na patu sapu kuri nia rini sa Zelepade si tava namanamadi koasa vasina tugo sapu vagi ni rini sari na patu, gua asa ke lopu ta avoso sari na sineke hama na maho, babe kaiqa aeana tavetaveteana sipu ta kuri sa Zelepade.

⁸ Sa nuqunuquruana la gua koari na lose pa hatara panapeka si koa pa kali mataona sa Zelepade, † meke na halehaleana si koa nana sapu haele sage la pa hatara kokorapa meke topue vasina si sage la pa hatara vina ņeta. ⁹ Ke tavetia Solomone sa Zelepade meke va hokotia sa, va hatara nia labete sida sa sa siliŋina. ¹⁰ Sari na lose pu taveti sa pa vari kalina sa Zelepade si karua mita hiokona sentimita ululudi †† meke na soto kapae lamo koasa gobana sa Zelepade, na labete sida va soto lana pa goba.

¹¹ Meke zama la koe Solomone se Zihova, ¹² "Be va tabei goi sari na Qua tinarae na ginarunu, si kaqu tavete poni nigo Rau gua sapu ele va tatara nia Rau koe Devita sa tamamua. ¹³ Meke kaqu koa somanae si Rau koari na Qua tinoni Izireli koasa Zelepade hie, meke lopu kaqu luara pani Rau si arini," gua si Asa.

Pa Korapana sa Zelepade

(2 Koronikolo 3:8-14)

¹⁴ Meke tavete va hokotia Solomone sa Zelepade. ¹⁵ Sari doduru goba pa korapana sa Zelepade si va gobadi labete sida labelabedi sa, meke sa hatara si opo la nia na labete paeni sa. ¹⁶ Meke goba vata kale ia sa si keke lose pa mudina sa Zelepade sapu ta pozae Lose Hopena pa Hopena, ka sia mita gelena ‡ sa lose asa, meke sa gobagoba si na labete sida tavete nia sa, sapu soto podalae koasa hatara meke kamo la koasa siliŋina. ††¹⁷ Sa lose pa kenuna sa Lose Hopena pa Hopena si ka manege vesu mita gelena ††. ¹⁸ Sa doduru korapana sa Zelepade si tavete ni labete sida rini, meke ta peqo koari na labete sida sari na kinehadi rina havoro na linetelete pamukeni, ke lopu boka ta dogoro sa gobagoba patu.

¹⁹ Pa mudina sa Zelepade si ta kuri pa korapana la si na lose Hopena pa Hopena, vasina si ta veko sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova. ²⁰ Sa lose pa korapana la asa si ka sia mita gelena, meke ka sia mita labena, meke ka sia mita ululuna ††† ta pokoe qolo viana sa doduruna. Meke sa hope sapu tavete nia rini pa huda sida, ba ta pokoe qolo tugo. ²¹ Sa doduruna sa lose nomana pa korapana sa Zelepade si ta pokoe qolo viana, meke na seni qolo si tava sigoto pa kenuna sa goba poko pa Lose Hopena pa Hopena sapu ta pokoe qolo tugo. ²² Ke sa doduruna sa korapana sa Zelepade si ta pokoe qolo beto meke gua tugo sa hope pa korapana sa Lose Hopena. †††

† Kali mataona be tia la pa kali gasa rimata. †† Ka zuapa kukuru piti ululudi. ‡ Ka toloŋavulu puta piti gelena. †† 6:16 Ekd 26:33-34 †† Ka onomo ņavulu puta piti gelena. ††† Ka toloŋavulu puta piti gelena, meke ka toloŋavulu puta piti labena, meke ka toloŋavulu puta piti ululuna. ††† 6:22 Ekd 30:1-3

²³ Meke karua kineha mateana, na Serubimi pozadi, si tavete ni huda olive rini § meke ta veko koasa Lose Hopena pa Hopena. Sa ululudi §† si hopeke ka made mita meke kukuru mita. §††²⁴⁻²⁶ Kekeŋoŋo puta kinehadi meke nomadi sari karua. Meke hopeke karua tatapurudi. Keke kali tatapurudi si ka karua mita hiokona sentimita gelena, ke sa vinari seuna pa keke hukihukiri tatapurudi meke kamo la gua koa sa keke pule si padana ka made mita made ņavulu sentimita. ²⁷ Ta veko varikali sari karua pa korapana sa Lose Hopena pa Hopena. Sari na tatapurudi si repaha. Keke kali tatapurudi si varitiqui pa vari korapana sa lose, meke karua tatapurudi pule si tiqula pa goba. ²⁸ Sari karua Serubimi si ta pokoe qolo beto.

²⁹ Koari doduru gobana sa korapa Zelepade, koasa lose nomana pa sada meke sa Lose Hopena pa Hopena, si ta va sari na pinego serubimi, huda pamu meke havoro pelaradi. ³⁰ Meke sa hatara ba ta pokoe qolo beto tugo.

³¹ Meke sa sasada sapu nuquru la gua koasa Lose Hopena pa Hopena si karua tukutukuna meke na huda olive tavete ni sa. Sa sasada si ta tavete pude ka lima kalina §†. ³² Sari karua tukutuku si va sari ni na pinego serubimi, huda pamu, meke na havoro pelaradi sa, meke ta pokoe qolo beto si arini. ³³ Sa sasada sapu nuquru la gua koasa lose nomana pa korapana sa Zelepade si ka made kalina, meke na huda olive na tavete nia rini. ³⁴ Meke karua tukutuku sasada sapu boka polopolo si tavete nia sa pa huda paeni sa. ³⁵ Meke peqoni kineha serubimi, na huda pamu, meke na havoro pelaradi sa meke doduru arini si ta pokoe valeana qolo beto.

³⁶ Meke koa nana si keke varivarigarana pa kenuna sa Zelepade sapu ta gobana koari na patu ta peqodi. Sa goba si na vinari hakei patu na huda tavete nia arini; hake la keke hatara huda sida pa hopeke ka ņeta vinari tomoi patu.

³⁷ Sa kinurina sa Zelepade si podalae pa vina rua sidara, ta pozae Zivi, koasa vina made vuaheni pa binaṅara te Solomone. ³⁸ Meke koasa sidara vina vesu, pa sidara Bulu, pa vina manege eke vuahenina sa binaṅara te Solomone, si tava hokoto beto sa Zelepade, ta kuri gua puta tugo sapu koa koasa palani. Meke zuapa vuaheni si tavetia e Solomone sa Zelepade meke hokoto.

Sa Vetu Baṅara te Solomone

7 Kuria tugo Solomone, sa baṅara, si keke vetu baṅara tanisa meke manege ņeta vuaheni si tavetia sa meke va hokotia. ²³ Keke vetu tanisa sapu kuria sa si ta pozae, sa Vetu Hudahuda pa Lebanoni, na tale huda pa Lebanoni mo tavete nia rini. Ka made ņavulu made mita gelena, hiokona rua mita labena, meke manege ņeta meke kukuru mita ululuna. §†† Ka

§ Serubimi si keke mateana hopena te Tamasa pa Maṅauru koai tatapurudi. §† Ka manege lima piti ululudi. §†† 6:23 Ekd 25:18-20 §† Sa zinama Hiburu koasa vesi hie si lopu bakala. §†† Ka 150 piti sa gelena, 75 piti sa labena, meke 45 piti sa ululuna.

made sari na tokele dedegere huda sida. Ka manege lima dedegere huda sida pa hopeke tokele, meke na huda sida tugo si hake pilivarata panaulu koari na dedegere. Siliṅina si tale huda sida tugo tavete nia arini. ⁴ Sari karua kali goba si koa i na vuida, ka ṅeta tokele vuida pa keke kali goba, sari vuida pa hopeke kali goba si vari tia i. ⁵ Sari na sasada meke sari na vuida si made iodi, meke sari hopehopeke ṅeta tokele vuida koari hopehopeke goba si vari tia i beto.

⁶ Kuria sa si keke vetu pule sapu ka hiokona rua meke kukuru mita gelena meke ka manege ṅeta meke kukuru mita labena. [†] Pozana sa si, sa Vetu Tokele Dedegere. Pa kenuna sa si na gogoe sapu koa ia rina dedegere pu tuḡena.

⁷ Meke kuria sa sa vetu tana habohabotuana baṅara, sapu ta pozae na Vetu Varipitui, vasina vilasi e Solomone sari na vinarigūe tadi na tinoni. Podalae koasa hatara meke kamo la gua koasa siliṅina si tavete nia huda sida sa. ⁸ Sa nana vetu baṅara vasina koa ia e Solomone, sapu pa mudina sa Vetu Varipitui si keha gua tugo asa. Kuria tugo sa si keke vetu arilaena tanisa nana barikaleqe, sa tuna vineki sa baṅara pa popoa Izipi, sapu gugua puta tugo asa sa kinehana. ^{††}

⁹ Sari doduru vetu arini meke sa pavasa nomana si na patu arilaedi tavete ni arini, podalae pa hubidi rina vetu kamo la panaulu. Sari patu si ta peḡo namadi mae tu koasa vasina ta vagidi; toṅoto, memehē varikalidi, meke na ṅoṅoto ni so arini. ¹⁰ Sari na patu pa hubidi rina vetu si ta tavete koari na patu lavata, na patu arilaedi; kaiḡa arini si ka made meke kukuru mita vari kalidi, meke kaiḡa pule si ka ṅeta meke kukuru mita vari kalidi [‡]. ¹¹ Panaulu la koa rini si ta hake la sari na patu arilaedi, sapu ta ṅoṅoto pa dia pada, meke na huda sida. ¹² Keke goba si koa vari likohae nia sa pavasa koa sa vetu baṅara. Goba gua tugo asa si pa sadana sa Zelepade te Zihova, meke gua tugo koasa lose pa sasada nuḡuru tanisa Zelepade. Sa goba asa si vari solasola i patu meke huda sida; keke hatara huda sida hake koari ka ṅeta vinari tomoi patu gua.

Sa Tinavete te Hurami

¹³ Garunu la tie sa baṅara Solomone pa vasileana Taea meke vagi mae nia sa se Hurami. Na matazoṅa si asa pa tinavete boronizi. ¹⁴ Sa tamana si ele mate, na tie pa Taea si asa, meke na matazoṅa tugo si asa pa tinavete boronizi. Sa tinana Hurami si mae guana pa butubutu te Napitalai. Hurami si na tie giligilana meke bokana meke ele seunaena koasa tinavete si asa. Va tabe ia sa sa tinepa te Solomone sa baṅara, pude palabatu ni sari doduru tinavete pa boronizi.

Sari Karua Dedegere Boronizi tanisa Zelepade

(2 Koronikolo 3:15-17)

¹⁵ Karua dedegere boronizi si taveti e Hurami, hopeke vesu mita ^{††} ululudi meke ka lima meke kukuru mita vari likohaena. ¹⁶ Karua toropae vina sari boronizi

[†] Vetu lavata si ka 75 piti gelena, meke ka 45 piti labedi. ^{††} 7:8 1 Baṅ 3:1 [‡] Kaiḡa si manege lima piti vari kalidi, kaiḡa pule si ka

tugo si taveti sa sapu hake la pa batudi rina dedegere boronizi, hopeke karua mita toloṅavulu sentimita [‡] ululudi. ¹⁷ Sari toropae vina sari pa batudi ri hopeke dedegere, si tava sari tinigisi seni, ¹⁸ meke karua tokele vua pomeqaraneti.

¹⁹ Sari na toropae vina sari pa batu dedegere boronizi si keha guana havoro lili, ka keke mita vesu ṅavulu sentimita ^{†††} ululudi, ²⁰ meke koadia tugo koasa toropae vina sari panaulu koari na tinigisi vina sari seni, si karua gogoto pomeqaraneti koari karua tokele pa vari likohaedi ri hopeke dedegere.

²¹ Va turu i Hurami sari karua dedegere boronizi hire, koasa nuḡunuḡuruana koasa sasadana sa Zelepade: Keke si pa kali mataona, pozana Zakini, meke sapu pa kali gede si ta pozae Boazi. ²² Pa batudi ri na dedegere si koadia sari na vinasari doṅo guari na havoro lili kinehadi. Pa kinehana gua asa si tava hokoto sari na tinavetedi rina dedegere ululudi.

Besini Boronizi Nomana

(2 Koronikolo 4:2-5)

²³ Tavetia Hurami si keke besini boronizi bobolokuhae lavata, sapu pada manege ṅeta mita lima ṅavulu sentimita ^{†††} padana sa bobolokuhaena, ka made mita meke lima ṅavulu sentimita padana sa labena sa bobolokuhaena, meke karua mita hiokona sentimita sa lohina. ²⁴ Pa kauruna sa beruna sa besini lavata, si koadia karua tokele vinasari vua huda pamukeni hitehitekedi. Ka manege eke pamukeni pa doduru lolomo sapu lima ṅavulu sentimita labena. Ta tavetae keke tini mo koasa besini sari na vina sari arini. ²⁵ Habetu nana sa besini lavata hie pa mudidi ri ka manege rua bulumakao kokoreo sapu tia vura beto, ka ṅeta si tia la pa kali gasa rimata, ka ṅeta si tia la pa lodu rimata, ka ṅeta si tia la pa kali gede, meke ka ṅeta si tia la pa kali matao. ²⁶ Sa tinina sa besini si keke pidoko [§] moatana. Sa beruna sa besini kolo hie si kekeṅoṅo guana beruna sa kapa sapu polo vura pule, kekeṅoṅo guana sa pelarana sa havoro lili. Sa besini si boka siṅia ka made ṅavulu tina lita kolo. ^{§†}

Sari ka Manege Puta Tuturuana Boronizi

²⁷ Ka manege puta tuturuana boronizi koa i na totopili si taveti tugo e Hurami. Hopeke keke mita meke vesu ṅavulu sentimita ^{§††} geledi na labedi, meke keke mita meke toloṅavulu sentimita ^{§†††} ululudi. ²⁸ Na koa i na goba bokese sapu vari ṅoṅoi beto labedi meke geledi. Sa goba bokese si tava garo la koasa susurina sa bokese. ²⁹ Kinehadi rina laione, bulumakao kokoreo, meke serubimi pu ari tatapurudi si koadia koari kalidi rina goba bokese. Koa rina susurina sa bokese panauludi meke pa kali goredi ri sina laione meke na bulumakao kokoreo si koa sari na vina sari

manege rua piti vari kalidi. †† 27 piti ululudi meke ka 18 piti bobolokuhaedi. †† 7 1/2 piti ululudi. ††† 6 piti. ††† 45 piti bobolokuhaena, 15 piti padana sa karovona, meke 7:5 piti sa lohina. § Ka ṅeta inisi. §† 11,500 qaloni kolo. §†† 6 piti. §† 4:5 piti ululudi.

kineha havoro ta vizoṅodi. ³⁰ Sari tuturuana si hopeke koa i ka made totopili boronizi meke roza boronizi. Hopeke koai tugo na besini sari na tuturuana. Koari ka made iiodi si koai na zuka boronizi vasina hake la sari na besini. Meke sari zuka si koa i na vinasari havoro ta vizoṅodi. ³¹ Vasina sapu kote habotu la ia sa besini si koa nana si keke lolomo bobolokuhaena. Sa lolomo si made ṅavulu lima sentimita ululuna vasina hake si asa koasa tuturuana, ba sapu lohi hola la pa korapana si manege vesu sentimita. Pa vari likohaena sa tinina si na minagumagu vinasari. ³² Sari ka made totopili si koa pa kauruna sa goba bokese meke sari na roza sapu tana totopili si soto la koasa tinina sa tuturuana. Sari totopili si ka zuapa ṅavulu puta sentimita ululudi. ^{†33} Sari na totopili si ta tavete gua tadi na totopili varipera; sari na roza, na totopili, voea pa korapa totopili, sari na hukata tadi na totopili la koasa roza si ta tavete pa boronizi beto. ³⁴ Hopeke tuturuana si koa i ka made hadolo, keke pa hopeke iio, soto la pa tinina sa tuturuana. ³⁵ Keke zuka bobolokuhae sapu hiokona rua sentimita ^{††} labena si ilupae vari likohae nia sa batuna sa tuturuana. Sari na hadolo meke na gobana sa bokese si ta tavete turaṅaedi koasa tuturuana. ³⁶ Tavete ni kineha mateana, laione, na huda pamu e Hurami sari doduru kali gobadi na barabara, koari na vasi lololomo meke na havoro ta vizoṅodi si pa vari likohaedi. ³⁷ Koa sa sirāṅa gugua asa, si tavete ni sa sari ka manege puta tuturuana. Pa keke kineha mo tavete ni sa, kekeṅoṅo mo nomadi meke na kinehadi. ³⁸ Meke taveti tugo e Hurami si ka manege puta besini, keke pa keke tuturuana. Hopeke besini si keke mita meke vesu gogoto sentimita labena meke vesu gogoto lita pada siṅia. [‡] ^{††39} Pa kali mataona sa Zelepade, si vekoi sa sari ka lima tuturuana. Ka lima pule si vekoi sa pa kali gede. Tata la pa kali mataona sa Zelepade koasa iiona pa kali gasa rimata si vekoa sa sa Besini Lavata ^{‡†}.

Sari Doduru Tinavetavete koasa Zelepade

(2 Koronikolo 4:11 kamo hinia 5:1)

⁴⁰⁻⁴⁵ Taveti tugo Hurami sari na raro boronizi, sevolo, sari na besini boronizi pude tana sisiruana ehara, meke sari na baolo zozoropoana. Tavete va hokoto betoi sa sari doduru tinavete te Solomone sa baṅara, koasa Zelepade te Zihova. Hire saripu taveti sa:

Karua dedegere boronizi nomadi.

Karua toropae vina sari pa batudi ri na dedegere boronizi.

Na tinigisi seni sapu koa koari karua toropae vina sari pa batudi ri na dedegere boronizi.

Karua tokele vua pomeqaraneti boronizi, sapu karua gogoto pa hopeke tokele pomeqaraneti va sari vari likohae koari karua toropae vina sari pa batudi ri na dedegere.

Ka manege puta tuturuana meke sari hopeke dia besini hitekedi.

Sa Besini boronizi nomana lavata sapu habotu koari ka manege rua bulumakao.

Sari na raro, sevolo, na baolo.

Doduru likakalae tanisa Zelepade hire, saripu tavete poni nia Hurami se Solomone sa baṅara, si na boronizi ṅedala va leanadi tavete ni sa. ⁴⁶ Pa hiniva tanisa baṅara si ta tavete sari na likakalae hire koari na tavetaveteana kineha pa korapa pepeso bupara tata pa Ovuku Zodani, pa vari korapana Sukoti meke Zaretani. ⁴⁷ Sa mamatadi ri na likakalae hire si lopu hata vura ni e Solomone sina soku hola, ke sa mamatadi rina boronizi si namu lopu ta tumae.

⁴⁸ Tavete ni qolo tugo Solomone sari na likakalae tana Zelepade: sa hope, sa tevolo tana bereti ta vala koe Tamasa, ^{‡†49} sari ka manege puta tuturuana zuke saripu turu pa kenuna sa Lose Hopena pa Hopena, ka lima pa kali matao, ka lima pule pa kali gede; sari na havoro vina sari, na zuke, meke sari na nepihi; ^{‡†50} sari na besini qolo viadi, sari na nepihi tana zuke, sari na besini boronizi pude tana sisiruana ehara, sari na baolo, sari na vovoina saripu veko ni oto huda humaṅa lea, tiṅitoṅa palepalekeana motete toana; na hini si tana sasada tanisa Lose Hopena pa Hopena, meke sari na tukutuku koasa sasada nomana pa nuqunuquruana koasa Zelepade. Sari doduru likakalae hire si na qolo beto tavete ni e Solomone.

⁵¹ Sipu beto va hokoti Solomone sa baṅara sari doduru tinavete koasa Zelepade, si paleke mae ni sa sari doduru tiṅitoṅa tanisa tamana, se Devita, sapu sari siliva, na qolo, meke sari na likakalae pule pu tava madidi koe Tamasa, meke vekoi sa pa Zelepade te Zihova, koari na lose vasina hoke ta kopue sari ginugua arilaedi. [§]

Sa Bokese Vinariva Egoi si Ta Paleke La koasa Zelepade

(2 Koronikolo 5:2 kamo hinia 6:2)

8 Meke tioko varigara ni e Solomone sari doduru koimata na palabatu pa hopeke butubutu na puku butubutu pa Izireli pude mae koa sa pa Zerusalem. Mae si arini pude vagia sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova pa Zaione, koasa Vasileana Lavata te Devita, meke paleke la nia koasa Zelepade. ^{§†2} Ke mae varigara koe Solomone sari doduru koasa Inevaṅa Vina Balabaladi rina Dia Ipi pa Qega koasa vina zuapa sidara ^{§††}, pa sidara Etanimi. ^{§†3} Sipu kamo beto sari doduru koimata pa Izireli, si ovulia rina hiamā sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova, ⁴ meke paleke la nia koasa Zelepade. Meke paleke la nia tugo ri na hiamā sapu sari na tie Livaeti sa Ipi Varivarigarana te Zihova meke sari doduru likakalae hopedi pu koadi pa korapana. ⁵ Sa baṅara Solomone meke sari doduru tie Izireli si varigara pa kenuna sa

† 25 inisi ululudi. †† Sia inisi. ‡ Ka onomo piti labena meke pada karua gogoto hiokona qaloni voia. ‡† 7:38 Ekd 30:17-21
‡† Sa Zelepade si tia la pa kali gasa rimata.

‡†† 7:48 Ekd 25:23-30, 30:1-3 ‡††† 7:49 Ekd 25:31-40 § 7:51 2 Samuela 8:11; 1 Koron 18:11 §† 8:1 2 Samuela 6:12-16; 1 Koron 15:25-29 §†† Sa toso pa vari korapana sa sidara Sepiteba pa rane ṅinoroi. §† 8:2 Liv 23:24

Bokese Vinariva Egoi, meke va vukivukihini ni rini sari na sipi na bulumakao saripu soku hola ke lopu boka ta nae. ⁶ Beto asa si paleke nuquru nia rina hiama sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova pa Zelepade meke la vekoa rini pa Lose Hopena pa Hopena, meke la vekoa rini pa kauru tatapurudi ri na mateana serubimi. ⁷ Sari na tatapurudi si repaha la panauluna sa Bokese meke va aqoria sa Bokese meke sari karua huda palepalekeana. ⁸ Sari na huda palepalekeana si gele hola, ke sari hubidi si boka ta dogoro mo koa rini pu turu pa karua kalina sa kenuna sa Lose Hopena pa Hopena, ba lopu koarini pa sadana sa Lose Hopena. Sari na palepalekeana si korapa koa dia vasina pa rane ṅinoroi. ⁹ Loketoṅa si koa pa korapana sa Bokese Vinariva Egoi ba sari karua patu labelabe mo sapu veko nuquru ni e Mosese vasina pa toqere Saenai, totoso tavetia Tamasa va Vinariva Egoi koa rina tie Izireli pa mudina sapu vura si arini pa Izipi. ¹⁰ Sipu taluarae tugo sari na hiama koasa Lose Hopena, si hinoqa siṅia mo na lei sa Zelepade te Zihova. ¹¹ Ke lopu boka va tana sari na hiama koa gua koasa lei, na keana vura mae sa kalalasangana e Zihova pu siṅia sa korapana sa Zelepade. ¹² Meke zama se Solomone, "Zihova, ele tozia Agoi sapu kote koa si Agoi pa keke lei huporona. ¹³ Ba, kamahire si ele kuri poni Igo rau si keke Zelepade tolavaena Tamugoi, na vasina pude kaqu koa ninae rane ka rane si Agoi."

Sa Zinama te Solomone koari na Tinoni Izireli

(2 Koronikolo 6:3-11)

¹⁴ Sipu korapa turu beto dia vasina sari doduru pa Izireli pu varigara si taliri la koa rini sa baṅara Solomone meke tepa ia sa sa Tamasa pude mana ni. ¹⁵ Meke zama guahe si asa, "Mani tavahe si se Zihova sa Tamasa tadi pa Izireli! Na pa limana soti si va gorevura ia Sa gua sapu va tatara nia Sa koe Devita sa tamaqu, sipu zama guahe si Asa: ¹⁶ 'Podalae totoso turaṅa vura ni Rau pa Izipi sari na Qua tinoni meke kamo pa rane ṅinoroi si lopu hite vizatia Rau si keke vasileana lavata pa Izireli pude ta kuri si keke Zelepade, vasina kote vahesia gamu sa Pozaqu Rau. Ba ele vizatia Arau se Devita, pude baṅara ni sari na Qua tinoni Izireli,' gua si Asa. ¹⁷

¹⁷ Koa pa bulona sa tamaqu, se Devita, pude kuria si keke Zelepade Tanisa Pozana Zihova sa Tamasa tadi na tinoni Izireli. ¹⁸ Ba zama se Zihova koasa, 'Toṅoto mua si goi koasa mua hiniva, sapu korapa hiva kuria goi sa Zelepade pude tavahe si sa Pozaqu, ¹⁹ ba lopu kaqu agoi kote kuria sa Zelepade, ba sa tumu tu; asa sa eharamu soti. Asa sa tie sapu kote kuria sa Zelepade tanisa Pozaqu Rau.' ²⁰

²⁰ Meke ele va gorevura ia e Zihova sa Nana vina tatara. Arau ele sogo hobea se Devita sa tamaqu, meke kamahire si habotu ia arau sa habohabotuana binanara pa Izireli, gua puta tugo sapu ele va tatara

† 8:9 Diut 10:5 †† 8:10 Ekd 40:34-35 ‡ 8:12 Sam 18:11, 97:2 †† 8:16 2 Samuela 7:4-11; 1 Koron 17:3-10 †† 8:17 2 Samuela 7:1-3; 1 Koron 17:1-2 ††† 8:19 2 Samuela 7:12-13; 1 Koron 17:11-12

nia e Zihova, meke kuria rau sa Zelepade pude va lavatia sa Pozana e Zihova sa Tamasa tadi na tinoni Izireli. ²¹ Meke va lolomo vekoa tugo rau si keke vasina tanisa Bokese Vinariva Egoi sapu koa i rina patu labelabe tana Vinariva Egoi sapu tavetia e Zihova koari na tiatamada totoso turaṅa vura ni Sa si arini pa popoa Izipi."

Sa Vinaravara te Solomone

(2 Koronikolo 6:12-42)

²² Meke turu la se Solomone pa kenuna sa hope te Zihova, pa kenuna sa vinarigara butubutu tie Izireli, meke repaha va sagei sa sari limana pa maṅauru, ²³ meke varavara guahe: "Zihova, Tamasa tadi pa Izireli, namu Agoi mo si na Tamasa pa Maṅauru panaulu meke pa popoa pepeso panapeka. Loke tamasa pule si gugua Agoi. Kopu nia Agoi sa Mua Vinariva Egoi pa tataru koari na mua nabulu totoso va tabe Igo rini pa doduru bulodia. ²⁴ Kopu nia tugo Agoi sa Mua vina tatara koe Devita sa tamaqu, meke ṅinoroi si gorevura beto sari doduru Mua zinama pa Mua ṅiniranira. ²⁵ Ego, kamahire Zihova, sa Tamasa tadi pa Izireli, Mamu kopu ni sari Mua vina tatara koa sa tamaqu Devita, totoso zama guahe si Goi koasa, 'Agoi si lopu kaqu makudo va habotu tie pa Kenuqu koasa binanara pa Izireli, be guana kopu mo sari tumu koari doduru ginugua sapu taveti arini pude ene pa Kenuqu gua sapu ele taveti agoi.' ²⁶ Ke kamahire, Tamasa pa Izireli, mamu va gorevura ia sa Mua zinama sapu va tatara nia Agoi koasa Mua nabulu Devita sa tamaqu.

²⁷ Ba vegua, hinokara boka tugo sa Tamasa pude mae koa pa popoa pepeso? Ura sa doduruna sa maṅauru lavata ba lopu noma pada pude va koa Igo mo. Ke vegua meke kote garomu Agoi sa Zelepade sapu ele kuri ia arau hie? ²⁸ Zihova na qua Tamasa, arau sa Mua nabulu. Mamu avosi sari qua vinaravara na tinepa tinaleosae, mamu va tabei sari na qua tinepa atu koa Agoi. ²⁹ Mamu kopu totoko nia sa Zelepade hie boṅi na rane. Ele va tatara nia Agoi sapu hierana sa vasina sapu kote ta vahesi sa Pozamu; ke mamu va avoso mae au pana tia mae si arau koasa Zelepade hie meke varavara. ³⁰ Mu avosi sari qua vinaravara, meke sari na vinaravara tadi na Mua tinoni Izireli pana tia mae si arini koasa vasina hie meke varavara. Mamu avoso gami pa maṅauru vasina sapu koa ia Goi, meke totoso avoso gami Agoi si Mamu taleosoni gami.

³¹ Pana ta zutu sapu tavete va sea la si keke tie koasa turaṅana meke ta hivae si asa pude mae zama tokotokoro sapu lopu sea si asa pa kenuna sa Mua hope pa korapa Zelepade, ³² si Mu avosia pa maṅauru meke vilasi. Mamu vilasi sari na Mua nabulu. Va kilasia si asa pu sea meke va gore la nia pa batuna telena gua sapu va evaṅia sa. Mamu tozi vura nia sapu sa tie loke nana ginugua si lopu sea meke kaqu ta rupaha si asa.

††† 8:25 1 Baṅ 2:4 § 8:27 2 Koron 2:6 §† 8:29 Diut 12:11

³³ Be guana tava kilasa sari na Mua tie koari na dia kana, sina ele tavete va sea atu si arini koa Goi, meke be kekere pule atu si arini koa Goi, meke varavara atu koa Goi pa korapana sa Zelepade hie, ³⁴ si Mamu avoso mae pa maṅauru, Mamu taleoso ni sari na sinea tadi na tie pa Izireli, Mamu turaṅa pule lani koasa popoa sapu ele poni ni Goi koari na tiatamadia.

³⁵ Be guana tuku sa maṅauru meke loke ruku si hoqa sina ele va sea atu sari na tie koa Goi, meke be guana varavara atu si arini koasa vasina hie meke vahesia arini sa Pozamu meke kekere koari na dia sinea sina ele va kilasi Agoi si arini, ³⁶ si Mamu va avoso pa maṅauru. Mamu taleoso ni sari na sinea tadi na Mua nabulu sapu sari Mua tie Izireli. Va tumatumae ni Goi si arini sa sirana pule koa toṅoto, Mamu garunu la nia sa ruku koasa pepeso sapu ele poni ni Goi koari na Mua tie pule na dia tinago.

³⁷ Be na soṅe babe na oza si kamo mae koasa pepeso, babe sa dada na givusu maṅini meke sari na mami linetelete si ta ṅovala beto, babe kamo na oza kupokupo, babe pana keke mami kana si raza ia si keke koari na mami vasileana lavata, be na tinasuna nomana babe na minoho sa si kamo koa gami, ³⁸ si Mamu avosi sari na dia vinaravara. Be kaiqa ri Mua tinoni pa Izireli, si va sage i na limadia mae koa sa Zelepade hie pa tinalotaṅa na tinasigiti pa bulodia, ³⁹ si Mamu avosi sari na dia vinaravara. Va avosi pa maṅauru, sa Mua kokoana, Mamu taleoso ni na tokani. Agoi mo telemu gilani sari na hiniva pa bulo tie. Mu pitui sari hopeke tie gua sapu garodi. ⁴⁰ Pude gua asa si kaqu pamaṅa nigo rini si Agoi, meke va tabego doduru toṅoto na dia kinoa pa pepeso pu ponini goi koari na tiatamamami.

⁴¹⁻⁴³ Pana keke votiki tie sapu lopu somanana koasa Mua butubutu tie Izireli ba na mae guana pa popoa seu koa sa inavosona sa Pozamu pana mae si asa meke varavara atu koa Goi koasa Zelepade hie, si Mamu avoso mae pa maṅauru sa Mua vasina kokoana. Ura sari na tie si kote avoso nia sa vina lavatana sa Pozamu meke sa lima ṅiṅirana Tamugoi, sapu gua nadoro vura nia Agoi sa limamu. Mamu tavetia gua sapu tepa ia sa votiki tie asa koa Goi, pude madi gilania ri doduru tiena sa kasia popoa sa Pozamu pude pamaṅa nigo, gugua ari na Mua tie Izireli, meke pude madi tumae nia sapu Agoi si koa koasa vetu sapu kuria arau hie. ⁴⁴ Pana la pa vinaripera sari mua tie meke la razai sari dia kana, be pavei garunu lani Agoi, meke pana varavara la koa Agoi Zihova si arini, atu koasa vasileana lavata sapu ele vizatia Goi, meke sa Zelepade sapu kuri ia rau pude tana Pozamu, ⁴⁵ si Mamu avosi pa maṅauru sari na dia vinaravara meke na dia tinepatepa, Mamu va tabe i Goi sari na dia hiniva.

⁴⁶ Be tavete va sea atu koa Goi si arini, ura loke tie sapu lopu tavete va sea, meke be bugoro ni Agoi meke vala ni Goi koari na dia kana, pude raovo vagi lani pa dia popoa be seuna babe tata, ⁴⁷ meke pana guana koa ta pusi si arini koasa popoa tadi na dia kana meke hobe sari bulodia meke kekere meke zama, 'Gami si

ele sea, ele taveti gami sapu lopu toṅoto, meke kaleadi hola si ele evaṅi gami,' gua; ⁴⁸ meke be kekere pule atu si arini koa Agoi pa doduruna sa bulodia meke sa maqomaqodia koasa popoa tadi na dia kana pu raovo vagidi, meke varavara atu si arini mae gua koasa popoa sapu ele poni nia Goi koari na tiatamadia, meke koasa vasileana lavata hie sapu ele vizatia Goi, meke sa Zelepade sapu ele kuri vatua rau pude tana Pozamu, ⁴⁹ si Mamu avoso mae pa maṅauru koasa Mua vasina kokoana; Mamu avosi sari na dia vinaravara meke na dia tinepatepa. Mamu va tabe i Goi sari na dia hiniva. ⁵⁰ Mamu taleosoni sari Mua tie pu ele va sea atu koa Goi; poni ni koari na dia kana sa hiniva pude tataru ni. ⁵¹ Ura arini mo sari Mua tie soti meke Mua tinago, saripu turaṅa vura ni Goi pa popoa Izipi, vura taloa koasa tina sigitina sa nika lerana sana. ⁵² Mamu doṅo la si Agoi, Mamu avosi sari na tinepatepa tadi na Mua nabulu na Mua tie Izireli, meke Mamu avoso la koarini pana varavara atu si arini koa Goi. ⁵³ Ura Agoi na vizata vura ni si arini koari doduru butubutu pa kasia popoa pude na Mua tinago soti, gua puta tugo sapu ele zama vura nia Agoi koasa Mua nabulu se Mosese, toṅoto turaṅa vura ni Agoi Zihova Baṅara sari na tiatamamami pa popoa Izipi," gua.

Sa Tukutuku Vinaravara

⁵⁴ Meke sipu beto zama ni Solomone sari na vinaravara na hiniva la koe Zihova, si turu si asa pa kenuna sa hope te Zihova, vasina sapu ele koa kokotuṅu meke va repaha sage i sa sari limana. ⁵⁵ Turu si asa meke mana nia sa sa doduruna sa vinarigara tie pa Izireli, meke velavela si asa meke zama guahe: ⁵⁶ "Mani tavahesi se Zihova sapu ele poni nia Sa koari Nana tie sa minagogoso gua tugo sapu ele va tatara veko nia Sa. Ura lopu keke zinama sapu lopu gorevura koari doduru Nana vina tatara leadi sapu poni lani sa koasa nana nabulu sapu se Mosese. ⁵⁷ Mani koa koa gita se Zihova sa nada Tamasa, gugua tugo sapu ele koa turaṅi Sa sari na tiatamada pukerane; mani lopu kaqu luara pani gita Sa babe hitu pani gita Sa si gita. ⁵⁸ Mani va kekere i Sa sari buloda pude soto la koa Sa, pude kaqu ene pa korapadi ri doduru Nana hiniva meke pude kopu ni sari Nana ginarunu, vina tumatumae, meke na tinarae. ⁵⁹ Meke sari na zinama taqarau hire, sapu ele varavara lani arau koe Zihova, si mani lopu muliṅi ni sa nada Tamasa boṅi na rane. Pude mani va tukana si Asa koari na hiniva tanisa Nana nabulu meke gua tugo sari na hiniva tadi Nana tinoni Izireli, luli gua koari doduru gua pu hiva ni rini pa hopehopeke rane, ⁶⁰ pude madi gilania ri doduru tiena sa kasia popoa sapu e Zihova mo si na Tamasa meke sapu lopu koa pule si keke gugua Asa. ⁶¹ Ba sari bulomia gamu si kaqu soto va nabu koe Zihova sa nada Tamasa, pude koa luli i sari Nana vina tumatumae meke va tabe sari Nana tinarae gua tugo sapu korapa evaṅia gamu pa rane ṅinoroi."

† 8:56 Diut 12:10; Zos 21:44-45; Hib 4:1-11

Sa Vina Madina sa Zelepade

(2 Koronikolo 7:4-10)

⁶² Beto asa si va vukivukihia la koe Zihova se Solomone sa baṅara meke sari doduru tinoni pa Izireli. ⁶³ Meke ka hiokona rua tina bulumakao meke keke gogoto hiokona puta tina sipi na qoti si va vukivukihia ni sa pa hinenahena binaere. Meke va madia sa baṅara meke sari doduru tinoni Izireli sa Zelepade te Zihova. ⁶⁴ Koasa rane tugo asa si va madia sa baṅara sa kokorapana sa varivarigarana pa kenuna sa Zelepade te Zihova. Meke vasina asa si va uqu i sa sari na vina vukivukihia va uququ, sari deanadi rina vina vukivukihia binaere, meke sari na vinariponi huiti. Tavetia sa sapu gua asa sina sa hope boronizi si lopu pada koari doduru vinukivukihia na vinariponi arini. ⁶⁵ Ke pa totošo tugo asa si kopu ni e Solomone sari na rane Inevaṅa Vina Balabaladi rina Dia Ipi pa Qega. E Solomone meke sari doduru tinoni Izireli, na vinarigara lavata, si kopu ni sari na rane arini. Sari na tie si topue mae guadi pa seu podalae koasa karovoana pa Hamati pa Lebanoni meke kamo la gua tu koasa volosona Izipi. Ka zuapa rane si koa henahena na qetu nia rini sa inevaṅa asa pa kenuna e Zihova sa dia Tamasa, meke ka zuapa rane pule si vagia rini, guana manege made rane sa doduruna. ⁶⁶ Meke pa rane vina vesu si garunu pule ni e Solomone sari doduru tie pa dia popoa. Mana nia rina tie sa dia baṅara meke tiqe pule pa dia popoa. Qetu hola ni rini pa bulodia sari doduru ginugua leadi sapu ele tavete poni nia e Zihova se Devita sa Nana nabulu meke sari doduru Nana tinoni Izireli.

Vura Pule koe Solomone se Zihova

9 Mudina sapu va hokotia Solomone sa kinurina sa Zelepade, meke sa vetu baṅara meke sari doduru vetu saripu hiva ni sa pude taveti, ² si vura la koasa se Zihova pa totošo vina rua, gua sapu pa Qibione tatasana. ¹³ Meke zama la koasa se Zihova, "Ele avosia Rau sa mua vinaravara meke tinepatepa sapu tavetia goi pa Kenuqu; ke ele va madia Rau sa Zelepade hie sapu kuria goi; sa vina madina si veko ia Arau sa Pozaqu pude koa vasina ninae rane ka rane. Kaqu kopu totoko nia Arau si asa doduru totošo. ⁴ Ba sapu la gua koa goi, be guana nabulu valeana Nau goi pa ṅinono pa bulomu meke pa tinonoto, gua tugo sapu tavetia e Devita sa tamamu, meke be taveti goi sari doduru sapu garunu nigo meke luli sari Qua tinozi na tinarae, ⁵ si kaqu va tana ia Rau sa Qua vina tatarana sa mua binaṅara pa Izireli pude koa hola ninae rane, gua sapu ele va tatara nia Rau koasa tamamu se Devita, totošo zama guahe si Rau, 'Agoi si kote lopu makudo va habotu tie pa tutimu koasa binaṅara pa Izireli,' gua. ¹⁶ Ba pude agoi babe sari na tumu si kekere taluarae koa Rau meke lopu luli i sari na Qua ginarunu na tinarae sapu ele vatu ni Rau, meke taloa

mia tu pude la nabulu mia meke vahesi gamu sari kaiqa votiki tamasa, ⁷ si kaqu va ilolae pania Rau sa butubutu Izireli koasa popoa sapu ele poni nia Rau koa rini, meke kaqu kilu pania tugo Rau sa Zelepade sapu ele va madia Rau pude vasina sapu kaqu ta vahesi sa Pozaqu. Meke Izireli si kaqu ta evaṅae na vina sisireina tadi na votiki butubutu meke na dia ṅoṅovalana. ⁸ Kamahire si hinokara tolavaena hola sa Zelepade hie, ba pa totošo asa si kote magasa nia ri doduru tie pu ene hola meke kote va sisire meke kote zama, 'Na vegua ke tavete guni nia tu e Zihova sa popoa hie meke sa Zelepade hie?' ⁹ Meke kote olaṅa sari na tinoni, 'Ura na luara pania rini se Zihova sa dia Tamasa sapu turaṅa vura ni sari tiatamadia pa popoa Izipi, meke ele raṅei rini sari votiki tamasa meke vahesi na nabulu ni, gua asa ke va kamo ni tinahuara e Zihova si arini,' kote gua."

Sa Vinariva Egoi te Solomone koe Hiram

(2 Koronikolo 8:1-2)

¹⁰ Kamo koasa vina hiokona puta vuaheni si ele beto sa tinavete te Solomone pude kuria sa Zelepade meke sa vetu baṅara, ¹¹ si variponi ni e Solomone si ka hiokona puta vasileana pa korapana sa popoa Qaleli koe Hiram sa baṅara pa popoa Taea. Na e Hiram vala ni koasa sari doduru huda sida na huda paeni, meke na qolo pu hiva ni sa. ¹² Ba totošo la dogori Hiram sari na vasileana arini, si lopu qetu ni sa. ¹³ Ke nanasa la koe Solomone se Hiram, "Tasiq, na vasileana veguguadi si poni nau goi hire?" Meke poza ni Na Popoa Kabulu ^{††} sa sari vasidi arini, asa si ta poza ni rini kamo pa rane ṅinoroi. ¹⁴ Ura sa qolo sapu vala ni e Hiram koe Solomone si hola nia ka made tina kilo mamatana.

Kaiqa Tinavete Pule te Solomone

(2 Koronikolo 8:3-18)

¹⁵ Hierana vivineina sa puku tie pu zukuru ni tinavete ṅiniradi sa baṅara Solomone pude kuria sa Zelepade te Zihova, sa nana vetu baṅara, sa vasina tava siṅi la pepeso sage pa kali toqere sapu pa kali gasa rimata Zerusalema, meke sa goba vari likohaena sa vasileana Zerusalema. Arini tugo kuri sari na vasileana pa Hazo, Meqido, meke Qeza. ¹⁶ La sa baṅara pa popoa Izipi meke la raza ia sa vasileana pa Qeza meke vagia nana. Meke na sulua tu sa sa vasileana lavata asa. Va mate betoi sa sari tie Kenani saripu koadi vasina, meke variponi nia sa, guana nana vinariponi vinarihaba, la koasa tuna vineki sipu haba ia sa se Solomone. ¹⁷ Meke la kuri pulea e Solomone sa vasileana pa Qeza. Sari na tie pu zukuru ni tinavete ṅiniradi e Solomone, na kuri i si pa Beti Horoni Panapeka, ¹⁸ Balati, Tamara pa soloso qega pa popoa Ziuda, ¹⁹ meke gua tugo sari na vasileana lavata vasina ta kopue sari na ginani na likakalae, meke sari na vasileana pu ta kopue sari na hose na totopili varipera. Tavete va gorevura betoi sa

† 9:2 1 Baṅ 3:5; 2 Koron 1:7 †† 9:5 1 Baṅ 2:4

‡ 9:8 2 Baṅ 25:9; 2 Koron 36:19 †† Sa mamalaiṅina sa zinama kabulu si guana "loke laedi" gua, pa zinama Hiburu.

sari doduru kinurikuri pu hiva taveti sa pa Zerusalema, Lebanoni, meke pa doduruna sa voloso popoa pu koa baṅara ni sa. ²⁰⁻²¹ Sari na tie pu koa hola koari na butubutu Amoraiti, Hitaiti, Perizaiti, Hivaiti, meke Zebusaiti, sari na tie arini si lopu na tie Izireli. Arini si va pinausu i e Solomone meke zukuru ni tinavete ṅiṅiradi sa kamo pa rane ṅinoroi. Tutidia rini sari na tie pu lopu boka va mate i ri na butubutu Izireli tatasana, meke koa hola dia pa pepeso. ²² Ba sari na tie Izireli si lopu va pinausu i e Solomone; ba arini sari nana tie varipera sa. Na palabatu koari na tuturuana pa nana qeto minate, na koimata tadi na totopili varipera meke ari na tie pu koi koari na hose si arini. ²³ Arini tugo sari na ṅati palabatu pu koimata ni sari na kinurikuri te Solomone; lima gogoto lima ṅavulu puta palabatu si kopudi sari na tie pu va tanadi sari na tinavete. ²⁴ Mudina sapu sage sa tuna vineki sa baṅara pa Izipi, koana pa vasileana lavata te Devita meke la koa pa nana vetu sapu kuri ponia e Solomone, si va siṅi nia pepeso e Solomone si pa kali gasa rimatana sa vasileana lavata. ²⁵ Ka ṅeta totošo pa vuaheni si taveti e Solomone sari na vina vukivukihī va uququ meke sari na vina vukivukihī binaere koasa hope sapu tavete ponia sa se Zihova. Tavete lani tugo sa sari na vina uququ humaṅa lea koe Zihova. Pa hahanana gua asa si va tabea sa sa tinarae pa vinahesi koasa Zelepade. †

²⁶ Taveti tugo sa baṅara Solomone sari na vaka pa Ezioqeba, tata pa vasileana Elati koasa raratana pa koqu lavata pa Aqaba, pa popoa Edomu. ²⁷ Meke garunu lani sa baṅara Hiramū sari nana tie, tie pa vaka pu tumae nia sa hebala pa lamana, pude koa koari na vaka meke tavetavete turaṅi sari na tie te Solomone. ²⁸ Tepe si arini la pa popoa pa Opira meke suraṅa pule mae qolo koe Solomone sapu ka manege made tina kilo mamatana.

Sa Vinarihopi Tanisa Baṅara Maqota pa Siba

(2 Koronikolo 9:1-12)

10 Sipu kamo la koasa baṅara maqota d pa Siba sa inavosona e Solomone koasa nana ginilagilana lohina sapu ele poni nia e Zihova, si topue mae si asa pude podekia koari soku nana ninanasa tasunadi. ††2 Meke turaṅa kamo nia sa pa Zerusalema si keke tokele nomana, na puku kameli pu paleki sari na oto huda humaṅa lea, na qolo sapu sokudi va leana, meke na patu ṅedala sapu noma hola laedi. Kamo la si asa koe Solomone meke zama lani sa sari doduru ginugua sapu koa pa nana binalabala. ³ Meke olaṅa betoi e Solomone sari doduru nana ninanasa. Loke ninanasa si tasuna koasa baṅara pude va bakala lania koasa. ⁴ Meke sipu dogoria sa baṅara maqota pa popoa Siba doduruna sa ginilagilana lohina te Solomone, meke sa vetu baṅara lavata sapu kuria sa, ⁵ meke sari na ginani pa nana tevolo, sa hinabotu tadi nana palabatu nomadi pa binaṅara, sari na nabulu pa dia poko leadi, sari nana nabulu pu tuqedī sari nana kapa napo, meke sari vina vukivukihī va uququ saripu taveti sa pa

Zelepade te Zihova, si magasa sisigiti si asa. ⁶ Meke zama la si asa koasa baṅara, “Sa inavoso sapu kamo mae koa rau pa qua popoa soti koasa gugumu goi meke sa mua ginilagilana lohina si hinokara tugo. ⁷ Tatasana si lopu va hinokari tugo rau sari inavoso hire, osolae mae telequ meke dogoro soti pa mataqu. Ura, na vasinahite tugo mo si ta tozi nia rau. Pa ginilagilana lohina, meke pa tinagotago si namu hola nia agoi sa inavoso sapu kamo mae koa rau. ⁸ Na gulea hola dia sari na mua tinoni! † Na gulea hola dia sari na mua koimata saripu koa turaṅigo doduru totošo pude avosi sari na mua zinama ginilagilana! ⁹ Mani tavahesi se Zihova sa mua Tamasa, sapu ele qetu nigo meke veko igo koasa habohabotuana baṅara pa popoa Izireli. Ura koasa tataru loke vina betona te Zihova koari na tinoni Izireli si va baṅara igo Sa si agoi, pude tavete vura nia sa vinaripitui toṅotona.”

¹⁰ Meke poni nia qolo sa baṅara maqota se Solomone sapu hola nia ka made tina kilo mamatadi, meke na kobi oto huda humaṅa lea, na patu ṅedala tolavaedi na gua. Mudina asa loke tie si ele hite variponi nia sa kobi oto huda humaṅa lea sapu soku hola gua sapu vari poni nia sa baṅara maqota pa Siba koe Solomone, sa baṅara.

¹¹ Sari na vaka te Hiramū si suraṅa mae ni sari na qolo pa Opira, suraṅa mae kobi huda zunipa tugo, meke sari na patu ṅedaladi na tolavaedi na gua. ¹² Sari na huda zunipa marilaedi si tavete ni na barabara e Solomone pa Zelepade te Zihova meke gua tugo pa vetu baṅara meke gua tugo sari na mike hapu na mikemike laera tadi na tie kerakera. Sa sinokuna gua sa huda zunipa sapu ta vagi mae pa popoa Izireli pa totošo asa si hola sisigiti meke lopu keke sinoku gugua asa si ele ta dogoro pule kamahire.

¹³ Meke poni nia sa baṅara Solomone koasa baṅara maqota pa Siba sari doduru gua pu okoro ni sa na tepai, meke gua tugo saripu va vura lani sa koari na nana tinagotago binaṅara. Beto asa si taluarae si asa, meke sari nana nabulu meke pule la pa dia popoa.

Tinagotago Tanisa Baṅara Solomone

(2 Koronikolo 9:13-28)

¹⁴ Doduru vuaheni si hoke vagi qolo se Solomone, sa baṅara, padana hiokona ṅeta tina kilo, ¹⁵ meke vagi poata tugo si asa koari na takisi saripu tabari ri na tie holuholu, na tina qolo pu mae guadi koari na tie holuholu pu mae guadi pa seu, meke pa vinariponi saripu mae guadi koari na baṅara pa popoa Arebia d, meke sari na qavuna koari na pinaqaha popoa Izireli.

¹⁶ Taveti sa baṅara Solomone si karua gogoto lave nomadi saripu ta pokoe qolo; hopeke zuapa kilo qolo mamatana si keke lave. ¹⁷ Taveti tugo sa si ka ṅeta gogoto lave hitekedi, meke karua kilo qolo si ta pokoe pa keke lave hitekena. Meke vekoi sa baṅara sari

† 9:25 Ekd 23:17, 34:23; Diut 16:16 †† 10:1 Mt 12:42; Lk 11:31

‡ Kaiqa iniliri koadi si zama, “mua barikaleqe”. Sa Hiburu si tozia “mua tinoni”.

doduru lave hire pa keke vetu, pozana sa si na Vetu Hudahuda pa Lebanoni.

¹⁸ Meke tavetia sa baṅara si keke habohabotuana baṅara lavata sapu kadakada nia livo elopaniti sa meke poko nia qolo viana sa sari na vasidi lomu ta kadakadadi. ¹⁹⁻²⁰ Sa habohabotuana baṅara si ka onomo nenetiana meke kote haele sage kamo la ia. Sa batuna sa mudina sa habotuana si keha guana bigobigo. Pa karua kalina sa habohabotuana si na hakehakeana lima sapu hopeke turu kapae i na beku laione. Ka manege rua beku laione si turu dia koari ka onomo nenetiana, keke pa hopeke hukihukiridi rina nenetiana. Loketoṅa sapu gugua asa si ele koa koari na votiki binaṅara.

²¹ Sari doduru kapa naponapoana te Solomone si na qolo beto tavete ni rini, meke sari doduru likakalae tanisa vetu tanisa Vetu Hudahuda pa Lebanoni, si na qolo beto mo tavete ni rini. Loketoṅa si tavete nia arini pa siliva, sina siliva si lomu noma sigiti laena guni nia arini pa toso te Solomone. ²² Soku vaka tepetepe tana ene meke holu varivari hobei likakalae arilaedi si tago i sa baṅara. Hoke hebala si arini, somanae koari na vaka te Hiram. Doduru vina ṅeta vuaheni si hoke pule mae sari nana vaka tepetepe, paleke qolo, siliva, na livo elopaniti, na qorila, meke na maqe.

²³ Ke sa baṅara Solomone si na tie tagotagona hola meke tago ginilagilana lohina, hola ni sa sari doduru baṅara pule pa kasia popoa. ²⁴ Gua asa ke sa doduruna sa kasia popoa si okoro hiva mae koe Solomone pude avosia sa ginilagilana lohina sapu veko Tamasa pa bulona. ²⁵ Hopeke vuaheni, doduru tie pu mae si paleke mae vinariponi: sari na siliva, na qolo, na poko doduru, na tiṅitoṅa varipera, na oto huda humaṅa lea, meke na hose meke na miulu. †

²⁶ Vagi varigara ni Solomone sari na totopili varipera na hose. Ka keke tina made gogoto totopili varipera, meke manege rua tina hose si tanisa. Kaiqa si kopu ni sa pa Zerusalema, meke kaiqa si hopeke va hia lani sa koari na vasileana tana kopu totopili varipera tugo.

††²⁷ Koasa toso koa baṅara si asa si va soku hobo ro guni mo na patu sa sa siliva pa Zerusalema, meke sa huda sida si soku hola guana huda sikamo sapu toqolo pa hubidi rina toqere pa Ziuda. ²⁸ Sari na tie holuholu te Solomone hoke holu vagi sari na hose pa popoa Izipi meke pa Kue. ‡ ††²⁹ Arini tugo si hoke la holu vagi totopili varipera pa Izipi. Ka onomo gogoto poata siliva hinoluna si keke, meke keke hose si keke gogoto lima ṅavulu puta poata siliva. Meke hoke holuholu taloa ni rini koari doduru baṅara pa butubutu Hitaiti meke pa popoa Siria.

Solomone si Somana pa Vinahesi koari na Votiki Tamasa

11 Ba tataru hola ni Solomone sari na barikaleqe mae guadi pa votivotiki popoa, gugua sa tuna vineki sa baṅara pa Izipi, sari na barikaleqe Hitaiti,

† Na miulu si keke kurukuru guana hose. †† 10:26 1 Baṅ 4:26
‡ Silisia. †† 10:28 Diut 17:16

Moabi, Amoni, Edomu meke Saedoni. ††² Arini si mae guadi koa rina butubutu sapu ele zama ni e Zihova koari na tinoni Izireli sapu guahe, “Lopu kaqu varihaba la si gamu koa rini, sina kote la arini meke va taliri i sari bulomia pude vahesi i sari dia votiki tamasa.” Gua ba nabu hokara sa tataru te Solomone koarini. ††³ Ka zuapa gogoto sari na barikaleqe pu habai e Solomone, meke ka ṅeta gogoto sari nana barikaleqe pinausu. La ari kasa barikaleqe mo hire meke turaṅa va ilolae ia si asa koasa vinahesina sa Tamasa hinokara. ⁴ Sipu kamo pa binarogoso se Solomone si la ari nana barikaleqe meke va kekeria sa bulona meke luli i sari na votiki tamasa. Ke sa bulona si lomu soto va nabu koasa vinahesina Zihova sa nana Tamasa, gugua sa bulona e Devita sa tamana. ⁵ Ba vahesia sa sa beku Asitoreti, sapu sa tamasa barikaleqe tadi pa Saedoni, meke Moleki sa tamasa kaleana hola tadi na tinoni pa Amoni. ⁶ Ke tavete va sea pa kenuna e Zihova se Solomone; lomu luli zoṅazoṅa ia sa se Zihova, gua sapu tavetia e Devita sa tamana.

⁷ Pa kali gasa rimata pa Zerusalema koasa keke batu toqere, si kuria e Solomone si keke vasina vahesihesiana te Kemosi, sa tamasa kaleana hola tadi pa Moabi, meke te Moleki, sa tamasa kaleana hola tadi pa Amoni. ⁸ Kuri poni vasina vahesihesiana sa sari doduru nana barikaleqe karovodi mae, pude la va uququ na va vukivukihi dia koari na dia tamasa huporodi.

⁹⁻¹⁰ E Zihova si ele vura karua toso koe Solomone pude hukatia pude lomu luli i sari kaiqa tamasa pule, ba lomu va tabea e Solomone sa Nana zinama. Ke bugoro nia e Zihova se Solomone sina sa bulona si ele kekere taloa koe Zihova, sa Tamasa tadi na tinoni Izireli. ¹¹ Ke zama ia e Zihova se Solomone, “Sina guahe sa mua hahanana agoi meke lomu kopu nia agoi sa Qua vinariva egoi meke Qua tinarae sapu zama ni Arau koa goi, ke tozi va hinokarigo Rau sapu kote kaqu vagi pania Arau koa goi sa binaṅara meke vala nia koa keke palabatu pa mua qinavuna. ¹² Gua ba, koa gua koasa qua tataru koe Devita sa tamamu, si lomu kaqu evaṅia Rau si hie sipu toa mua goi, ba kote vagi pania Arau pa toso tanisa tumu koreo. ¹³ Ba lomu kaqu vagi pania Rau koasa tumu koreo sa doduruna sa butubutu lavata, kote keke butubutu si veko hola ia Arau koasa, koa gua koasa Qua tataru koe Devita sa Qua nabulu, meke gua tugo koasa popoa Zerusalema, sapu ele vizata vagia Arau.”

Sari na Kana te Solomone

¹⁴ Mudina asa si va turu sage ia e Zihova si keke tie pude kana la ia se Solomone, e Hadadi pa tuti binaṅara pa popoa Edomu. ¹⁵⁻¹⁶ Visoroihe, toso varipera se Devita koari pa Edomu, si la se Zoabi sa palabatu tadi na tie varipera pude pomunu ni sari na tie Izireli matedi gua. Zoabi meke sari pa Izireli si koa onomo sidara, osolae va matei ri sari doduru koreo na palabatu pa popoa Edomu. ¹⁷ Ba se Hadadi si govete

†† 11:1 Diut 17:17 ††† 11:2 Ekd 34:16; Diut 7:3-4

turaṅi sa si kaiqa palabatu pa Edomu pu ele koa nabulu koa sa tamana, meke la pa Izipi. Na korapa koreo hitekena si asa pa totosona asa. ¹⁸ Taluarae si arini pa Midiani meke la pa Parani. Meke turaṅa vagi rini si kaiqa tie pa Parani meke la pa Izipi si arini koe Pero pa Izipi. Ponia vetu na pepeso meke na ginani e Pero se Hadadi. ¹⁹ Qetu hola nia e Pero se Hadadi, ke vala nia sa si keke tasina vineki e Tapanesi sa kalaho, pude haba ia e Hadadi. ²⁰ Meke podo ia sa tasina vineki e Tapanesi koe Hadadi si keke tuna koreo, pozana si e Qenubati sapu va noma sagea e Tapanesi pa vetu baṅara pa Izipi. Vasina si somana koa turaṅi e Qenubati sari na koburu te Pero.

²¹ Pa Izipi tu koa si asa meke avoso nia Hadadi sapu ele mate se Devita gua, meke se Zoabi, sa palabatu tadi na tie varipera ba ele mate tugo. Meke zama se Hadadi koe Pero, "Va malumau, maqu taloa, pude maqu pule la koasa qua popoa soti," gua si asa.

²² Ke nanasa se Pero, "Na sa si qaga nia goi tani, ke hiva pule la pa mua popoa soti?" Olaṅa se Hadadi, "Loketoṅa, ba va malumau mo pude maqu pule," gua si asa.

²³ Va bokaboka ia pule sa Tamasa se Rezoni, sa tuna koreo e Eliada, pude va kanakana la ia se Solomone. Na govetena se Rezoni koasa nana palabatu, sapu se Hadadeza sa baṅara pa Zoba. ²⁴ Varigara ni sa sari na tie pa vari likohaena meke turaṅia sa si keke puku tie kaleadi totosona sipu va kilasia e Devita sa qeto minate te Zoba. Sari tie hire si la pa Damasikasi meke la veko kinoa, meke ḡati hiniva nia arini sa popoa asa. ²⁵ Pa doduruna sa kinoa te Solomone si na kana te Izireli se Rezoni, meke hoda la mo koa ri na tinasuna pu evaṅa lani e Hadadi koa sa. Ke e Rezoni si baṅara nia si pa Siria meke kanakana la pa Izireli.

Sa Vina Tatara te Tamasa koe Zeroboami

²⁶ Se Zeroboami sa tuna koreo e Nebati ba kanakana la tugo koasa baṅara. Asa si keke koari na palabatu te Solomone, na tie Iparemi pa Zereda. Sa tinana sa si na naboko, e Zerua pozana. ²⁷ Hie sa vivinei gua meke kana la si asa koasa baṅara.

Korapa siṅisiṅi la pepeso se Solomone pa kali gasa rimata pa Zerusalema, na kuri pulea sa sa lolomo pa gobana sa vasileana lavata te Devita sa tamana. ²⁸ Ego se Zeroboami si keke tie bokabokana, meke totosogoria Solomone sapu tavetavete va leana sa tie vaqura hie si veko ia sa pude kopu ni sari doduru tie tavetavete koari na butubutu te Manase meke Iparemi. ²⁹ Pa totosogoria asa si topue vura pa Zerusalema se Zeroboami, meke tutuvia sa pa siraṅa se Ahiza sa poropita pa Saelo; sagea nana sa si keke poko hadehade vaqura. Teledia mo sari karua si vari tutuvi pa siraṅa, ³⁰ meke tuqe vagia e Ahiza sa poko hadehade vaqura sapu sage ia sa meke sira ia sa ka manege rua umumudi. ³¹ Meke zama si asa koe Zeroboami, "Vagi ka manege puta umumudi tamugoi, ura guahe si zama nia e Zihova, sa Tamasa pa Izireli, 'Isa, kote sira pania Arau sa butubutu baṅara pa

limana e Solomone, meke kote ponigo Arau ka manege puta butubutu. ³² Ba pa laena sa qua nabulu se Devita meke sa popoa Zerusalema sapu ele vizata vura nia Arau koari doduruna sa butubutu pa Izireli, si kote keke butubutu si koa hola koa sa. ³³ Kaqu tavetia Arau si hie sina ele luara pani au arini si Arau, meke vahesia arini sa beku Asitoreti sa tamasa barikaleqe tadi pa Saedoni, se Kemosi sa tamasa tadi pa Moabi, meke se Moleki, sa tamasa tadi pa Amoni. Meke lopu ene lulia arini sa Qua siraṅa, meke taveti gua sapu toṅoto pa Qua dinoṅo babe kopu ni sari Qua tinolitolie meke tinarae gua sapu ele taveti e Devita, sa tamana e Solomone. ³⁴ Ba lopu kote vagi vura nia Arau sa doduruna sa binaṅara pa limana Solomone; ele va baṅaria Rau si asa pa doduruna sa nana tinoa pa laena e Devita sa Qua nabulu, asa pu ele vizatia Arau meke kopu ni sari Qua ginarunu na tinolitolie. ³⁵ Kote vagi vura nia Arau sa binaṅara pa limana sa tuna koreo meke vatu ni koa goi si ka manege puta butubutu. ³⁶ Kote ponia Arau si keke butubutu koasa tuna koreo, pude se Devita sa qua nabulu si kaqu tagoa doduru totosogoria si keke zuke pa kenuqu Arau pa Zerusalema, sa vasileana lavata sapu ele vizatia Rau pude veko sa Pozaqu. ³⁷ Ba sapu koa agoi, kote vagigo Arau, meke kote baṅara ni agoi sari doduru gua sapu okoro nia sa bulomu; agoi kote baṅara nia sa popoa Izireli. ³⁸ Pana taveti goi gua sapu garunu nigo, meke ene pa Qua siraṅa meke taveti gua sapu toṅoto pa Qua dinoṅo, koari kinopudi ri na Qua tinolitolie na tinarae gua sapu ele taveti e Devita sa Qua nabulu, si kaqu koa koa goi si Arau. Kaqu kuria Arau sa mua binaṅara sapu nabuna, gua sapu ele kuri ponia Arau se Devita meke kote vatu nia Arau sa butubutu Izireli koa goi. ³⁹ Kaqu va kilasi Rau sari na tie pu tuti gore koe Devita koa gua koa sa ginugua hie, ba kote kokoi mo," gua si Asa.

⁴⁰ Ke podekia Solomone pude va matea se Zeroboami, ba govete la nana pa Izipi se Zeroboami, koe Sisaka sa baṅara, meke la koa nana vasina osolae kamo sa minate te Solomone.

Sa Minate te Solomone

(2 Koronikolo 9:29-31)

⁴¹ Sari doduru ginugua pule pu ta evaṅa pa totosogoria te Solomone, doduru pu taveti sa meke sa ginilagilana lohina pu va vura ia sa, si ta kubere beto koasa *Buka Tinozi te Solomone*. ⁴² Pa Zerusalema si koa se Solomone meke baṅara nia sa sa doduruna sa popoa Izireli koari ka made ḡavulu puta vuaheni. ⁴³ Meke magogoso si asa somanae koari na tamana meke ta pomunae koasa vasileana lavata te Devita sa tamana. Meke se Rehoboami sa tuna koreo si baṅara hobeia si asa pa binaṅara.

Rehoboami meke se Zeroboami

(2 Koronikolo 10:1-9)

12 Meke topue la pa Sekemi se Rehoboami, vasina si varigara sari doduru tinoni Izireli pude va

baṅaria si asa. ² Totoso avoso nia e Zeroboami sa tuna e Nebati sapu gua asa, si taluarae pa Izipi si asa meke pule. Pa Izipi tu si korapa koa si asa, totoso govete nia sa sa baṅara Solomone meke la vasina. ³ Ke tioko mae nia arini se Zeroboami, ke asa meke sari doduru tinoni pa butubutu Izireli si la koe Rehoboami meke la zama guahe koasa: ⁴ "Sa tamamu Solomone si va palekeni gami si keke minamata nomana hola, ba be kamahire si va mamahelo i goi sari na tinavete variva sigitidi meke sa ioki d mamatana sapu vekoa sa tamamu koa gami, pana gua asa si kote va nabulu atu koa goi si gami."

⁵ Meke olaṅa se Rehoboami, "Poni nau ka ḡeta rane pude vilitia sa ginugua hie, beto asa mamu pule mae." Ke taluarae sari na tinoni.

⁶ Ke kamo la i e Rehoboami sari na koimata pa Izireli pu nabulu nia sa tamana, se Solomone, pa korapana sa nana tinoa. Meke nanasi sa, "Kote vegugua toka guni nau gamu pude olaṅi sari tie hire?" gua si asa.

⁷ Olaṅa la ia rini si asa, "Be kamahire si na nabulu si agoi koa rina tie hire meke va tana i goi meke poni ni goi keke inolaṅa sapu leana la, si kote na mua nabulu si arini doduru totoso," gua si arini.

⁸ Ba kilua e Rehoboami sa zinama vinari tokae ponia rina koimata komihadi, meke la hata vinari tokae tu koari na tie vaqura pu noma sage turaṅi sa meke pu korapa koa nabulu koasa. ⁹ Nanasi sa si arini, "Nasa sa mia vinari tokae gamu? Kote vea olaṅa guni gita saripu zama guahe koa rau, 'Va mamahelo ia sa ioki sapu vekoa sa tamamu koa gami?'" gua si asa.

¹⁰ Sari tie vaqura pu toqolo sage turaṅia si olaṅa, "Tozi ni sari na tie hire pu ele zama koa goi, 'Sa tamamu si vekoa keke ioki mamatana koa gami, ba mamu va mamahelo ia sa mami ioki,' gua; tozini, 'Sa kakarutu guguqu hitekena si moata hola nia sa kopetena sa tamaqu. ¹¹ Sa tamaqu si va palekeni gamu keke ioki mamatana; ba arau si kote va mamata hola la ia tu. Sa tamaqu si hiliburuni gamu sekesekeana; ba sapu arau si kote hiliburuni gamu kukuasa rau.'" ¹² Hola ḡeta rane si pule la koe Rehoboami se Zeroboami meke sari doduru tinoni, gua sapu ele zama nia sa baṅara, "Pule mae koa rau pa rane vina ḡeta." ¹³ Lopu va avoso la i sa baṅara sari na zinama vinari tokae tadi na koimata komihadi, meke olaṅa va hidahidakae ni sa sari na tinoni. ¹⁴ Meke sari na zinama tu tadi na tie vaquradi si luli sa meke zama, "Sa tamaqu si va mamata ia sa mia ioki; arau na kote va mamata hola la ia tu. Sa tamaqu si hiliburuni gamu sekesekeana; ba arau kote hiliburuni gamu kukuasa."

¹⁵ Ke sa baṅara si lopu avosi sa sari na tie, ura sapu ta evaṅa hie si maena gua koe Zihova, pude va gorevura ia sa zinama sapu zama nia Sa koe Zeroboami sa tuna koreo e Nebati koasa poropita Ahiza sa tie pa Saelo.

¹⁶ Totoso dogoria ari doduru pa Izireli sapu korona avosi sa baṅara si arini, si olaṅia arini sa baṅara, "Nasa sa mami hinia koe Devita sa tuna Zese? Mada veko pania se Devita; mani kopu pule nia! Tie pa Izireli, mada pule pa nada vetu." †

Ke sari na tie Izireli si pule pa dia popoa soti. ¹⁷ Ba sarini pu koadi koari na vasileana pa Ziuda si korapa baṅara ni e Rehoboami.

¹⁸ Beto asa si garunu vura nia baṅara Rehoboami se Adoniram, sa tie pu palabatu ni sari na tie ta zukuru tinavete, ba gona va mate nia patu ari na tie pa Izireli si asa. Meke sa baṅara Rehoboami si boka suraṅa la pa nana totopili varipera meke govete la pa Zerusalema. ¹⁹ Podalae koasa totoso asa si lopu koa kaurae pa binaṅara te Devita sari pa Izireli kamo pa rane ḡinoroi.

²⁰ Sipu avoso nia ri doduru pa Izireli sapu ele pule mae se Zeroboami, si garunu tie paleke inavoso meke tioko la nia arini koasa vinarigara meke va baṅaria arini koasa doduruna sa Izireli. Telena mo sa butubutu te Ziuda si koa va nabu koasa binaṅara te Devita.

Sa Kinorokorotae te Semaeta sa Poropita

(2 Koronikolo 11:1-4)

²¹ Sipu hogoto kamo pa Zerusalema se Rehoboami, si tioko varigara ni sa sari doduru pa butubutu te Ziuda meke gua tugo sa butubutu te Benisimane, keke gogoto vesu ḡavulu puta tina tie varipera. Hiva la varipera si asa koa ri pa binaṅara Izireli pude vagi pule lani koasa binaṅara te Rehoboami sa tuna koreo e Solomone. ²² Ba sa zinama te Tamasa si mae koe Semaeta sa poropita te Tamasa: ²³ "Zama guahe koe Rehoboami sa tuna koreo e Solomone sa baṅara pa Ziuda, meke koasa doduruna sa butubutu te Ziuda meke Benisimane, meke koari doduru tie, ²⁴ 'Guahe si zama nia e Zihova: Mi lopu la raza i sari na turaṅamia sari na tinoni Izireli. Mi pule la pa mia popoa, gamu doduru, sina gua sapu ta evaṅa si na Qua hiniva.'" Ke va tabea rini sa zinama te Zihova meke topue pule la pa dia popoa soti, gua pu garunu ni e Zihova.

Lopu Lulia Zeroboami se Zihova

²⁵ Meke tavete va ḡinira ia Zeroboami sa gobana sa popoa pa Sekemi pa korapana sa popoa toqetoqere pa Iparemi meke koa vasina si asa. Beto asa si taluarae vasina si asa meke la kuria sa si keke goba pa Penuela. ²⁶⁻²⁷ Meke roverove guahe telena se Zeroboami, "Be guana la sari tie hire meke la vukivukihia pa Zelepade te Zihova pa Zerusalema si kote hiva karovo pule la mo sa dia vinatabe koasa dia palabatu, se Rehoboami sa baṅara pa Ziuda sa tuna Devita. Meke kote va mate au rini meke pule la dia koasa baṅara Rehoboami," gua si asa. ²⁸ Pa mudina sapu hata tinokae pa binalabala si asa, si taveti sa baṅara si karua beku qolo bulumakao. Meke zama la koari na tinoni si asa, "Na seu hola koa gamu sa inene la pa Zerusalema. Kei Izireli, hire mo sari mia tamasa, sapu turaṅa vurani gamu pa popoa Izipi!" ††²⁹ Keke si la vekoa sa pa Betolo, meke keke pule si pa Dani. ³⁰ Meke sa ginugua hie si evaṅae na sinea nomana, na seu tu si pa Dani ba hoke la sari na tie pude vahesia sa beku

† 12:16 2 Samuela 20:1 †† 12:28 Ekd 32:4

sapu koa vasina. ³¹ Kuri e Zeroboami sari na vasidi tana vahesi beku koari na toqere meke vizata hoboro tie mo si asa pude na hiamā, ba lopu na tie pa butubutu Livae.

Tava Turu sa Vinahesi pa Betolo

³² Meke va turua e Zeroboami si keke totošo vinarigara pa vina manege lima rane koasa vina vesu sidara, gua tugo sa inevaṅa vinarigara sapu hoke ta tavete pa Ziuda. Meke va vukivukihī pa hope si asa pa Betolo, vasina vukivukihī la koari na beku bulumakao pu taveti sa. Meke pa Betolo tugo si va turu i sa sari na hiamā koari na vasidi ululudi pu kuri sa. ^{†33} Ke pa rane vina manege lima koasa sidara vina vesu, sa sidara sapu vizatia mo telena, si la va vukivukihī si asa koasa hope sapu tavetia sa pa Betolo. Ke va turu ia sa sa totošo vinarigara asa tadi na tie Izireli meke sage la si asa koasa hope pude va vukivukihī.

Keke Poropita sapu Mae Gua pa Ziuda

13 Koasa ginarunu te Zihova si taluarāe mae gua pa Ziuda si keke poropita meke la pa Betolo, meke kamo vasina sipu korapa turu kapae nana pa hope se Zeroboami pude va vukivukihī, gua. ² Meke velavela si asa meke leve la ia sa sa hope pa zinama te Zihova sapu guahe, “Kei agoi na hope! Agoi na hope! Guahe si zama nia e Zihova: ‘Keke koburu koreo sapu kaqu ta pozae e Zosaea, si kaqu podo koasa tutina Devita. Kaqu va vukivukihī ni sa sari na hiamā pu tavetavete na va vukivukihī atu koa rina vasina vaheshesiana pa toqere, meke kaqu sulu atu ni sa sari na susuridi rina tie koa goi.’” ^{†3} Meke zama la nia sa poropita si keke vina gilagila, “Sa hope hie si kaqu ta viqala rua, meke sari na eba si kaqu titisae gore la pa pepeso. Meke kaqu gilania gamu sapu e Zihova si ele zama mae koa rau.” ⁴ Sipu avosia Zeroboami gua sapu velavela vura nia sa tie te Tamasa, si huhuku la si asa koasa meke zama, “Tuqe vagia sa tie sana!” Koasa totošo tugo asa si hinoqa mate sa limana sa baṅara meke lopu boka polo pule nia sa si asa. ⁵ Meke hinoqa viqala vari luari sa hope, meke titisae gore pa pepeso sari na eba, gua tugo sapu ele zama va kenue nia sa poropita koasa zinama te Zihova. ⁶ Zama la koasa poropita se Zeroboami sa baṅara, “Kei! Varavara la koe Zihova, sa mua Tamasa pude toka nau; mamu tepa ia pude salaṅia sa limaqu!” Ke varavara la koe Zihova sa poropita meke ta salaṅa sa limana. ⁷ Meke zama la koasa poropita sa baṅara, “Mae mada la pa qua vetu; mada la hena vasi ginani. Maqu poni igo keke vinariponi.” ⁸ Ba olaṅa sa poropita, “Be poni nau goi sa kukuruna sa mua tinagotago, ba lopu kaqu luli atu igo rau, babe hena bereti, babe napoa keke vasi kolo koasa vasina hie. ⁹ Ura e Zihova si ele zamau, sapu lopu kaqu hena bereti babe napoa rau si keke vasi kolo, meke lopu kaqu kekere pule la ia rau sa sirāṅa sapu luli mae gunia rau pa qua vetu.” ¹⁰ Ke lopu kekere

† 12:32 Liv 23:33-34 †† 13:2 2 Baṅ 23:15-16

pule la ia sa sa sirāṅa, sapu ele luli mae gua nia sa, ba keke votiki sirāṅa tu si lulia sa.

¹¹ Ba koasa totošo tugo asa, si koa nana si keke poropita barogosona pa Betolo. Mae sari na tuna koreo koasa meke tozi nia, gua sapu ele tavetia sa poropita mae guana pa Ziuda pa Betolo koasa rane sana, meke gua tugo sapu zama nia sa koe Zeroboami sa baṅara. ¹² Meke nanasa la koa rini sa poropita barogosona, “Sirāṅa savana si lulia sa sipu taluarāe si asa?” Va dogoro nia rini koasa sa sirāṅa, ¹³ meke tozi ni sa si arini, pude va nama ponia sa nana doṅ'ki. Ke tavete ponia rini si asa, meke topue ¹⁴ luli mudi la ia sa sa poropita pa sirāṅa meke la dogoria sa si asa korapa habotu nana pa kauruna keke huda oaku. Meke nanasa la ia sa poropita si asa, “Agoi tugo sa poropita sapu mae guana pa Ziuda?” gua si asa. Meke olaṅa sa tie, “Uve, arau tugo,” gua sa tie. ¹⁵ Meke zama sa poropita barogosona, “Mae pa qua vetu, mamu henahena koa rau,” gua si asa. ¹⁶ Ba olaṅa sa poropita sapu mae guana pa Ziuda, “Lopu kaqu boka atu si rau pa mua vetu. Meke lopu kaqu atu henahena babe napo vasi kolo koa goi tani si rau. ¹⁷ Ura ele zama au e Zihova sapu lopu kaqu henahena si rau, babe napoa rau si keke vasi kolo pa korapana sa qua inene, meke lopu kaqu kekere pule la ia rau sa sirāṅa sapu luli mae gunia rau pa qua vetu.” ¹⁸ Meke zama la sa poropita barogosona pa Betolo koasa, “Arau ba na poropita gua tugo agoi. Meke koasa ginarunu te Zihova, si mae tozi nau keke mateana pude turaṅa lanigo pa qua vetu pude mamu henahena meke napo.” Ba na kokoha mo si asa.

¹⁹ Ke lulia sa poropita pa Ziuda sa poropita barogosona meke la hena na napo turaṅa sa pa nana vetu. ²⁰ Sipu korapa habotu dia koasa tevolo, si zama mae se Zihova koasa poropita barogosona, ²¹ meke zama va ululae la koasa poropita pa Ziuda si asa, “Gua hie si zama nia e Zihova, ‘Agoi si va karia sa zinama te Zihova, meke lopu tavetia goi gua sapu garunu nia Sa. ²² Ba kekere pule si goi, meke henahena na napo koasa vasina sapu ele tozi nigo Sa pude lopu henahena na napo. Gua asa ke kaqu tava mate si goi, meke sa tinimu si lopu kaqu ta pomunae koari na lovu tadi na tamamū.”

²³ Beto henahena rini si va nama ia sa poropita barogosona sa doṅ'ki tanisa poropita mae guana pa Ziuda, ²⁴ meke taluarāe si asa. Koasa nana inene la pa sirāṅa si tutuvia si keke laione pa sirāṅa si asa meke va matea. ²⁵ Meke sipu ene hola sari na tie, si dogoria rini sa tinina sa tie matena pa sirāṅa. Sa laione meke sa doṅ'ki si korapa turu tata dia vasina. La pa Betolo si arini meke la tozia gua sapu dogoria rini.

²⁶ Sipu avoso nia sa poropita barogosona, sapu gua asa, si zama si asa, “Asa sa poropita sapu lopu va tabea sa zinama te Zihova!” Gua asa, ke garunia e Zihova sa laione pude garatia meke va matea si asa, gua sapu ele zama nia e Zihova sapu kaqu evaṅia Sa. ²⁷ Meke zama la koa ri na tuna koreo si asa, “Va nama ia sa qua doṅ'ki.” Beto tavetia rini, ²⁸ si topue si asa,

meke la dogoria sa sa tinina sa poropita sapu korapa eko nana pa sirana, meke korapa turu kapae dia pa kalina sa, sa don'ki meke sa laione. Ba lopu hite gania sa laione sa tinina babe garatia sa sa don'ki. ²⁹ La pudiki vagia sa poropita barogosona sa tinina, va hakea sa pa nana don'ki, meke paleke pule la nia pa Betolo, pude kabokaboa, meke pomunu nia, gua. ³⁰ Meke va ekoa sa sa tinina, pa korapana sa nana lovu soti. Kabokaboa sa meke ri na tuna koreo si asa, meke zama, "Kei, tasiq, tasiq!" gua si arini.

³¹ Sipu beto pomunu nia rini si asa, si zama la koari na tuna koreo si asa, "Pana mate rau, si mamu pomunu nau koasa lovu hie, mamu va eko kapae ia sa tiniq koasa susurina. ³² Ura sari na zinama te Zihova, sapu sa tina leveina sa hope pa Betolo meke doduru vasina tana vinalesi beku koari na batu toqere pa hopeke vasileana nomadi pa korapa popoa Sameria, si kaqu tava gorevura va hinokara."

Sa Sinea te Zeroboami

³³ Gua ba pa mudina sapu gua asa se Zeroboami sa baṅara pa Izireli si lopu pulepaho ni sa sari nana hahanana kaleadi, ba vizata hiamu tu koari na tatamana pu lopu pa butubutu Livae pude tavetavete koari na hope pu taveti sa. Va madi hoboria mo sa sa tie sapu hiva nia sa pude tavetavete pa tinavete hiamu koari na vasidi vahesihesiana beku koari na batu toqere. ³⁴ Asa sa nana sineu sapu va kamo nia mate sa meke sa vina betona sa nana binaṅara.

Sa Minate Tanisa Tuna Koreo e Zeroboami

14 Koasa totoaso asa si moho se Abaezad sa tuna koreo e Zeroboami, ² meke zama se Zeroboami koasa nana barikaleqe, "Mu poko va paere pule nigo pude loke tie doṅo gilaniqo sapu na barikaleqe te Zeroboami si agoi. Mamu la pa Saelo, e Ahiza sa poropita si vasina; asa na tozi nau sapu kote baṅara tadi na tie Izireli si arau. ³ Paleki ka manege puta bereti, kaiqa keki, meke keke zagi siṅia zipale; mamu la koasa. Asa kote tozi nigo sapu na sa si kote ta evaṅa koasa koreo," gua si asa. ⁴ Ke tavetia sa barikaleqe te Zeroboami gua sapu zama nia sa meke topue la pa vetu te Ahiza si asa pa Saelo.

Ego, se Ahiza si lopu dodogorae; ele behu koa gua sapu na barogoso si asa. ⁵ Ba ele tozi nia tu e Zihova se Ahiza, "Sa barikaleqe te Zeroboami si korapa mae pude nanasa nia sa tuna koreo, na moho si asa, meke kote olaṅa guni nia agoi gua sapu kote tozi nigo Rau. Pana kamo atu sa si kote doṅo guana votiki tie tu si asa." ⁶ Ke sipu avosia Ahiza sa inene tanisa pa sasada, si zama la si asa, "Nuquru mae, agoi na barikaleqe te Zeroboami. Na vegua ke guana votiki tie mua tu si agoi? Na inavoso kaleana si ta garunu atu koa agoi. ⁷ La, mamu tozi nia se Zeroboami, sapu guahe si zama nia e Zihova sa Tamasa tadi pa Izireli, 'Arau si vizata igo pa korapadi rina tie meke va koimata igo koari na qua tinoni Izireli. ⁸ Arau vagi pania sa butubutu baṅara

koasa binaṅara tanisa tuna Devita meke poni nia koa goi, ba agoi si lopu hite gugua e Devita sa qua nabulu, pu kopu ni sari Qua ginarunu meke luli Au pa doduruna sa bulona meke taveti mo sa gua sapu toṅoto pa Qua dinono. ⁹ Sa kinaleana tavetia agoi si noma hola ni tadi doduru pu koa va kenue koa goi. Agoi si ele tavete poni pule nigo votiki tamasa, na beku qolo pude vahesi i; va bugoro sisigiti Au meke va mudi Au goi. ¹⁰ Na gua asa, ke kote va kamo nia tinasuna nomana Arau sa puku butubutu te Zeroboami. Kote va mate pani Arau pa tutina e Zeroboami sari doduru koreo koa holadi pa tutina sa, be na haha babe na barogoso. Kote sulu pania Arau sa tuti te Zeroboami, guana sulu palae remoremo osolae beto hokara si asa.

¹¹ Na siki kote gani sari na tutina e Zeroboami sapu mate pa korapana sa vasileana lavata, meke sari na kurukuru tapuru kote deṅa ni sarini pu mate pa sadana sa vasileana. Arau Zihova si ele zama. ¹² Sapu agoi, si mamu pule pa mua vetu. Pana neti nuquru agoi pa korapana sa vasileana lavata, si kote mate sa koreo. ¹³ Doduru tinoni pa Izireli si kote kaboa si asa meke kote pomunu nia si asa. Asa eke mo telena koasa tatamana te Zeroboami si kote ta pomunae, sina asa eke mo telena pa tuti te Zeroboami si dogoro nia kaiqa lineana e Zihova sa Tamasa tadi pa Izireli. ¹⁴ Se Zihova si kote va turua si keke Nana baṅara pa Izireli, asa si kote va mate pania sa tatamana te Zeroboami. Hierana mo sa rane! Ele podalae mo. ¹⁵ Meke kote hiru ia e Zihova se Izireli, pude mani kote guana kuli sapu niniu pa korapa ovuku si asa. Kote rabutu vura pania Sa se Izireli koasa pepeso leanana hie sapu poni nia Sa koari na tiatamadia, meke kote va hurakatae lani Sa pa kalina la sa Ovuku Iuparetisi, sina va bugoro ia rini si Asa totoaso taveti rini sari na beku huda kinehana sa tamasa barikaleqe se Asera d. ¹⁶ Meke kote luara pania Sa se Izireli koa gua koari na sineu sapu evaṅi e Zeroboami meke saripu garunu ni sa koe Izireli pude taveti pa vinalesi beku." ¹⁷ Turu meke taluarae sa barikaleqe te Zeroboami meke pule la pa Tiriza. Sipu neti la tugo sa pa korapa vetu, si mate mo sa koburu. ¹⁸ Pomunu nia rini meke kabo ia ri doduru Izireli, gua tugo sapu zama nia e Zihova koasa nana nabulu Ahiza, sa poropita.

Sa Minate te Zeroboami

¹⁹ Sari kaiqa ginugua pule pu evaṅi sa baṅara Zeroboami, sari nana vinaripera, sari nana vinatana koasa nana binaṅara, si ta kubere pa korapa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Ziuda*. ²⁰ Ka hiokona rua vuaheni si koa baṅara se Zeroboami meke tiqe tava magogoso si asa turanae koari na tamana. Meke e Nadabi sa tuna koreo si baṅara hobena.

Sa Baṅara Rehoboami pa Ziuda

²¹ Rehoboami, sa tuna koreo e Solomone si baṅara pa Ziuda. Ka made ṅavulu eke vuahenina si asa totoaso

tava baṅara si asa, meke ka manege zuapa vuaheni si koa baṅara si asa pa Zerusalema, sa vasileana lavata sapu ele vizata vura nia e Zihova koari doduru butubutu pa Izireli pude koa ia sa Pozana. Sa pozana sa tinana e Rehoboami si e Neama, na barikaleqe pu mae gua pa popoa Amoni d. ²² Sari na tinoni pa butubutu Ziuda si tavete va kaleana pa dinogo te Zihova. Koari na sinea saripu evaṅi rini si va bugoria meke va kono ia rini si Asa koari na dia tamasa beku, hola ni sari na sinea pu taveti ri na tiatamadia. ²³ Kuri rini sari na dia vasidi vahesihsiana, va turu i sari na dedegere patu hopedi, meke na beku huda kinehana sa tamasa barikaleqe se Asera pa doduru toqere ululudi meke pa kaurudi ri na doduru huda aqaqoroana. ²⁴ Na koadia tugo koari na vasidi tana vahesi beku sari na palabatu pu taveti sari hahanana tadi na maqota pa korapa vinahesi; sari tie si tupiti pa doduru hahanana variva malederedi tadi na butubutu pu ele hitu pani e Zihova pa kenudia ri pa Izireli. ²⁵ Pa korapana sa vina lima vuahenina sa binaṅara te Rehoboami si mae raza ia e Sisaka sa baṅara pa Izipi si pa Zerusalema. ²⁶ Paleke taloa ni sa sari tinagotago arilaedi pa korapa Zelepade te Zihova, meke sari tinagotago arilaedi koasa vetu baṅara. Vagi betoi sa sari doduru likakalae arilaedi meke gua tugo sari na lave qolo saripu taveti e Solomone. ²⁷ Ke tavete lave boronizi sa baṅara Rehoboami pude hobe ni sapu arini, meke va kopu ni sa koari na ṅati palabatu tadi na tie kopu, saripu kopu ni sari na sasada barana sa vetu lavata tanisa baṅara. ²⁸ Pana la sa baṅara koasa Zelepade te Zihova si hoke paleki ri na tie kopu sari na lave meke mumudi si kote la veko pule lani rini koasa lose tadi na tie kopu. ²⁹ Doduru tinavete pule pu evaṅi Rehoboami si ta kubere koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Ziuda*. ³⁰ Koari na rane arini si varivariperai lamo sari Rehoboami meke Zeroboami. ³¹ Mate se Rehoboami meke magogoso si asa somanae koari na tamana meke ta pomunae si asa pa vasileana lavata te Devita. Sa pozana sa tinana si e Neama; na barikaleqe pa Amoni. Meke e Abaeza, sa tuna koreo si baṅara hobena si asa.

Abaeza sa Baṅara pa Ziuda

(2 Koronikolo 13:1 kamo hinia 14:1)

15 Pa vina manege vesu vuahenina sapu koa baṅara se Zeroboami pa Izireli, si tava baṅara se Abaeza pa Ziuda, ² meke ka ṅeta vuaheni si koa baṅara pa Zerusalema si asa. Sa tinana si e Ma'aka, sapu sa tuna vineki e Abusalamu. ³ Taveti sa sari doduru sinea saripu taveti sa tamana, meke lopu soto va leana sa bulona pa linulina e Zihova sa nana Tamasa, gugua sa bulona e Devita sa tamana sa tamana. ⁴ Ba sina koa gua sa laena e Devita, si lopu huara inetia e Zihova sa popoa Zerusalema meke lopu va matea Sa se Abaeza meke sari na tuna, ba va ṅinira ia Zihova sa Tamasa te Devita sa popoa Zerusalema meke ponua Sa koe Abaeza si keke tuna koreo, pude

baṅara nia si pa Zerusalema. ¹⁵ Ura tavetia e Devita gua sapu toṅoto pa dinogo te Zihova meke lopu hite sekea sa si keke vasi Nana tinarae pa doduruna sa nana tinoa, ba sa sinea si koasa gugua mo e Uraea, sa tie pa butubutu Hitaiti. ¹⁶ Sa vinariperai pa vari korapadia ri pa binaṅara te Rehoboami meke e Zeroboami si lopu hite makudo koasa doduruna sa tinoa te Abaeza. ⁷ Meke doduru ginugua pule saripu taveti e Abaeza, si ta kubere pa korapana sa *Buka Tinozi Tadi na Baṅara pa Ziuda*. ⁸ Mate se Abaeza, magogoso si asa somanae koari na tamana, meke ta pomunae koasa vasileana lavata te Devita, meke se Asa sa tuna koreo, si baṅara hobena si asa.

Asa sa Baṅara pa Ziuda

(2 Koronikolo 15:16 kamo hinia 16:6)

⁹ Koasa vina hiokona puta vuahenina sa binaṅara te Zeroboami sa baṅara pa Izireli, si tava baṅara se Asa pa Ziuda, ¹⁰ meke ka made ṅavulu eke vuaheni si koa baṅara si asa pa Zerusalema. Sa pozana sa tinana sa tinana si e Ma'aka, sapu sa tuna vineki e Abusalamu. ¹¹ Tavetia e Asa gua sapu toṅoto pa dinogo te Zihova kekeṅogo gua tugo sapu tavetia e Devita, sa tutina. ¹² Va rizu taloa betoi sa sari doduru tie pa popoa, saripu hoke taveti sari hahanana guana maqomaqota koari na vasidi vahesihsiana tadi na tamasa huporodi, meke va rizu taloa i sa sari doduru beku pu taveti rina tamana kenudi pukerane. ¹³ Va beto pania tugo sa sa tinana sa tinana sapu se Ma'aka, koasa nana tuturuana kalaho, sina tavetia sa si keke beku barikaleqe variva malederena, sapu se Asera, sapu boka va gavogavoro soku ginugua kaleadi. Maho gore nia e Asa sa beku meke sulu pania sa pa lolomo Kidroni. ¹⁴ Lopu huara beto i e Asa sari doduru vasidi vahesihsiana beku koari na toqere, ba soto va nabu sa bulona koe Zihova pa doduruna sa nana tinoa. ¹⁵ Va nuquri sa pa korapa Zelepade, sari doduru tiṅitoṅa arilaedi saripu va madi sa tamana koe Tamasa, sari na qolo na siliva, meke sari na tiṅitoṅa pu va madi sa telena.

¹⁶ Se Asa sa baṅara pa Ziuda, meke se Basa, sa baṅara pa Izireli, si hoke vari varipera la mo pa varikorapadia, doduru toṅoto koasa dia binaṅara. ¹⁷ Sage la se Basa meke raza ia si pa Ziuda, meke podalae kuri va ṅinira ia sa sa vasileana pa Rama pude hukati sari doduru tie pu rizu nuquru meke vura la gua pa Ziuda, gua. ¹⁸ Ke vagi varigara ni e Asa sa baṅara sari doduru siliva na qolo saripu koa hola koasa lose poata pa Zelepade meke koasa vetu lavata tanisa baṅara, meke va paleke ni koari nana ṅati palabatu pa qavuna, meke garunu lani pa Damasikasi koe Beni Hadadi, sa baṅara pa Siria, sapu sa tuna koreo e Tabarimoni, meke sa tuna sa tuna koreo e Hezioni. Meke zama guahe: ¹⁹ "Mada tavetia si keke vinariva egoi tadigita kara, gua sapu tavetia rina tiatamada. Sari na siliva na qolo hire si na qua vinariponi atu koa goi. Ego, mamu kumatia sa mua

† 14:26 1 Baṅ 10:16-17; 2 Koron 9:15-16

†† 15:4 1 Baṅ 11:36 ‡ 15:5 2 Samuela 11:1-27

vinariva egoi koe Basa sa baṅara pa Izireli, pude kaqu va rizu taloa i sa sari nana tie varipera koasa qua kali popoa," gua si asa.

²⁰ Va egoa e Beni Hadadi sa hiniva te Asa, meke garunu lani sa sari nana ṅati palabatu varipera meke sari na nana tie varipera, pude la razai sari na vasileana lavata pa Izireli. La vagi rini sari na popoa pa Izeni, Dani, Ebolo Beti Ma'aka, sari na popoa tata koa sa kopi Qaleli, meke sa doduruna sa kali popoa tanisa butubutu Napitalai. ²¹ Totoso avoso nia Basa sa baṅara gua sapu ta evaṅa, si noso si asa pa kinurina sa goba pa Rama meke la nana pa Tiriza.

²² Meke garunu lani e Asa sa baṅara sari doduru tie pa popoa Ziuda, pude la paleke taloa ni pa Rama sari na patu na labete. Sari na tiṅitona arini si tavetavete ni Asa pude kuri va ṅiṅira i sari na vasileana pa Mizipa meke pa Qeba, keke vasileana lavata pa kali popoa te Benisimane.

²³ Doduru ginugua pule saripu taveti e Asa sa baṅara, sari nana tinavete varane, meke sari na vasileana nomadi pu ta kuri va ṅiṅira, si ta kubere beto pa korapana sa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Ziuda*. Koasa nana tinoa binarogoso, si raza ia keke minoho pa nenena, ke lopu boka ene va leana si asa. ²⁴ Mate se Asa, meke ta pomunae si asa, koari na lovu tadi na baṅara, pa korapana sa vasileana lavata te Devita, meke sa tuna koreo, sapu se Zehosapati si baṅara hobe sa asa.

Nadabi sa Baṅara pa Izireli

²⁵ Koasa vuaheni vina rua sipu koa baṅara se Asa pa Ziuda, se Nadabi sa tuna koreo e Zeroboami sa baṅara, si tava baṅara pa Izireli. Meke karua vuaheni si koa baṅara si asa. ²⁶ Tavete va kaleana pa kenuna Zihova gua puta tugo sa tamana tatasana, meke turaṅa va sea i tugo sa sari na tinoni Izireli.

²⁷ Sa tuna koreo e Ahiza, sapu se Basa, koasa butubutu Isaka, si kuhana nia sa se Nadabi meke seke va matea sa si asa, sipu korapa raza ia Nadabi meke sari nana tie varipera sa vasileana lavata pa Qibetoni pa popoa Pilisitia. ²⁸ Ta evaṅa sapu gua asa, koasa vuaheni vina ṅeta sipu koa baṅara se Asa pa Ziuda. Ke hobe Basa se Nadabi meke koa baṅara pa Izireli si asa. ²⁹ Sipu tava baṅara tugo si asa, si va mate betoi sa sari doduru tiena sa puku tatamana te Zeroboami. Gua puta tugo asa sapu ele zama nia e Zihova koe Ahiza, sa poropita pa Saelo, sapu sa Nana nabulu. Sari doduru tatamana te Zeroboami si tava mate beto, loke tie si toa hola. ³⁰ Ta evaṅa sapu gua asa, sina va bugoro sisigitia e Zeroboami se Zihova, sa Tamasa pa Izireli, koari na sinea saripu taveti sa, meke turaṅa va sea i tugo sa sari na tinoni Izireli.

³¹ Doduru ginugua saripu taveti e Nadabi, si ta kubere beto pa korapana sa *Buka Tinozi tadi na Baṅara Izireli*. ³² Se Asa sa baṅara Ziuda, meke se Basa, sa baṅara pa Izireli, si lopu makudo variperai pa varikorapadia, pa doduruna sa dia tinoa binaṅara.

Basa sa Baṅara pa Izireli

³³ Koasa vina ṅeta vuaheni sipu koa baṅara se Asa pa Ziuda, se Basa sapu sa tuna e Ahiza si tava baṅara pa doduruna sa popoa Izireli. Ka hiokona made vuaheni si koa baṅara si asa pa vasileana Tiriza. ³⁴ Tavete va kaleana pa kenuna Zihova kekeṅoṅo gua puta tugo e Zeroboami tatasana, totoso turaṅa va sea i sa sari na tinoni Izireli.

16 Meke kamo mae sa zinama te Zihova koe Zehu, sa tuna koreo e Hanani, meke garunia Sa pude la tozi nia se Basa sapu guahe: ² "Arau ovulu sage nigo pa eba meke va koimata igo koari na qua tinoni Izireli, ba ene tu si agoi pa hahanana te Zeroboami pu turaṅa lani sari na Qua tinoni Izireli pa sinea meke va bugoro sisigiti Au. ³ Ke lopu sana kote va mate pania Arau se Basa meke sa nana tatamana, meke kote tavete guni ni Arau gua sapu tavetia Rau koe Zeroboami sa tuna koreo e Nebati. ⁴ Na siki kote gani sarini pu te Basa pu mate pa korapana sa vasileana lavata, meke arini pu mate pa sadana sa vasileana, si ari na kurukuru pa galeglearane kote gani."

⁵ Doduru ginugua pule pu taveti e Basa, meke sari nana tinavete varane sa, si ta kubere pa korapana Sa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Izireli*. ⁶ Mate se Basa meke magogoso turaṅae koari na tamana meke ta pomunae pa Tiriza. Meke se Ela sa tuna koreo si baṅara hobe sa asa.

⁷ Ke gua asa sa zinama te Zihova, sapu mae gua koasa poropita Zehu sa tuna koreo e Hanani, si la koe Basa meke sa nana tatamana, koa gua koari doduru kinaleana pu taveti sa pa dinogo te Zihova sapu va bugoro sisigitina Sa. Lopu koari nana tinavete kaleadi mo si bugoro sisigiti nia e Zihova meke sapu keha lulia sa sa hahanana te Zeroboami, ba koa gua tu sapu va mate betoi sa sari doduru puku tatamana te Zeroboami.

Ela sa Baṅara pa Izireli

⁸ Koasa vina hiokona onomo vuahenina sa binaṅara te Asa pa Ziuda, si tava baṅara pa Izireli se Ela, sa tuna koreo e Basa, meke karua vuaheni si koa baṅara pa Tiriza si asa. ⁹ E Zimiri sapu keke ri nana ṅati tie varipera meke na koimata koa sa kukuruna sa nana qeto totopili varipera, si kuhana nia sa se Ela. Pa totoso asa si koa nana pa Tiriza se Ela. Korapa napo va viviri pa vetu te Ariza, sa tie sapu kopu nia sa vetu baṅara pa Tiriza. ¹⁰ Nuquru mae mo se Zimiri pa vetu baṅara te Ela, meke seke va matea pa korapana sa vina hiokona zuapa vuahenina sa binaṅara te Asa pa Ziuda. Meke baṅara hobe sa si asa pa binaṅara.

¹¹ Sipu podalae tugo sa nana binaṅara, si va mate pani hokari sa sari doduru tiena sa tatamana te Basa. Namu lopu va toa ia sa si keke koreo, be na turaṅana babe na baere. ¹² Ke va mate pania e Zimiri sa doduru tiena sa tatamana te Basa, gua puta tugo sapu zama nia e Zihova meke tozia sa poropita Zehu la koe Basa.

¹³ Koa gua koari doduru sinea saripu evaṅi e Basa meke Ela sa tuna koreo meke sapu ta garunu ni e Izireli pude taveti, si va bugoro ia rini se Zihova, sa Tamasa tadi pa Izireli koari na dia beku. ¹⁴ Doduru ginugua pule saripu evaṅi e Ela, si ta kubere beto pa korapana sa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Izireli*.

Zimiri sa Baṅara pa Izireli

¹⁵ Koasa vina hiokona zuapa vuahenina sa binaṅara te Asa pa Ziuda, si koa baṅara pa Tiriza meke pa popoa Izireli ka zuapa rane se Zimiri. Meke guahe si ta evaṅa. Sa qeto minate varipera tadi pa Izireli si la koa vari likohae nia sa vasileana lavata pa Qibetoni pa popoa Pilisitia, ¹⁶ meke sipu avoso nia rini sapu kuhana nia Zimiri sa baṅara meke va matea sa si asa, si velavela vura nia rini vasina se Omiri sa dia koimata pa vinaripera pude na baṅara pa Izireli. ¹⁷ Ke taluarae pa Qibetoni se Omiri meke sa qeto minate Izireli pu luli koasa meke la koa vari likohae nia rini si pa Tiriza. ¹⁸ Sipu dogoria tugo Zimiri sapu ele ta vagi sa vasileana lavata, si govete nuquru la si asa pa korapana hokara sa vetu baṅara, meke va katu nia nika sa sa vetu baṅara, pa vari likohaena sa. Mate si asa, ¹⁹ koa gua koari na sinea pu evaṅi sa. Tavete va kaleana pa dinogo te Zihova meke luli tugo sa sa hahanana te Zeroboami sapu garunu ni sa koe Izireli pude tavete luli. ²⁰ Doduru ginugua saripu evaṅi e Zimiri meke sa tinavete sapu tava turu pule nia si asa pa binaṅara Izireli, si ta kubere beto pa korapana sa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Izireli*.

Omiri sa Baṅara pa Izireli

²¹ Meke paqaha la pa karua pukuna sa tinoni pa Izireli; kukuruna si toka nia pude baṅara se Tibini, sa tuna koreo e Qinata meke sa kali kukuruna si toka la koe Omiri. ²² Ba arini pu luli koe Omiri si ta dogoro sapu arini si ṅiṅira hola ni sarini te Tibini sa tuna koreo e Qinata. Ke mate se Tibini meke baṅara se Omiri. ²³ Koasa vina toloṅavulu eke vuahenina sa binaṅara te Asa pa Ziuda si tava baṅara se Omiri pa Izireli, meke ka manege rua vuaheni si koa baṅara si asa, ka onomo vuaheni si pa Tiriza si koa si asa. ²⁴ Meke holu ia sa sa toqere pa Sameria; ka onomo tina poata siliva holu nia sa koe Semera. Meke kuri ia sa si keke vasileana nomana pa toqere, meke poza nia Sameria sa si asa, poza luli nia sa koe Semera, sa tie pu tagona sa toqere tatasana.

²⁵ Ba se Omiri si tavete va kaleana pa dinogo te Zihova meke tavete sinea hola ni sari doduru pu baṅara kekenu koasa. ²⁶ Ene si asa pa doduru hahanana na sinea te Zeroboami sa tuna koreo e Nebati saripu tozi sa sari tie Izireli pude tavete luli, ke va bugoro ia rini se Zihova, sa Tamasa tadi pa Izireli koa gua koari na dia beku. ²⁷ Doduru ginugua pule saripu evaṅi e Omiri meke sari doduru nana tinavete nomadi, si ta kubere beto pa korapana *Sa Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Izireli*. ²⁸ Mate se Omiri meke

magogoso si asa turaṅae koari na tamana meke ta pomunae pa Sameria. Meke e Ehabi sa tuna koreo si baṅara hobe sa si asa.

Sa Baṅara Ehabi pa Popoa Izireli

²⁹ Koasa vina toloṅavulu vesu vuahenina sa binaṅara te Asa pa popoa Ziuda, si tava baṅara pa popoa Izireli se Ehabi sa tuna e Omiri. Pa Sameria si koa si asa meke baṅara nia sa si pa Izireli ka hiokona rua vuaheni. ³⁰ Se Ehabi sa tuna koreo e Omiri si taveti sapu kaleadi hola la tu pa dinogo te Zihova, hola ni sarini pu koa kenudi. ³¹ Lopu sapu na balabala va hiteki mo sa sari na sinea pu taveti e Zeroboami, sa tuna koreo e Nebati, ba na haba ia tugo sa se Zezibelo sa tuna vineki Etibeolo, baṅara pa popoa Saedoni, meke sapu podalae va nabulu nia sa sa beku Beolo meke vahesia sa si asa, ³² Meke tavetia sa si keke hope te Beolo pa korapana sa zelepade te Beolo sapu kuri ponia sa pa popoa Sameria. ³³ Va turua tugo e Ehabi sa beku huda pa kinehana sa tamasa barikaleqe se Asera meke kaleadi hola tu si taveti sa pude va bugoro ia se Zihova, sa Tamasa tadi Izireli, hola ni sari doduru baṅara pa Izireli pu koa va kenue koasa. ³⁴ Pa totosote Ehabi si kuri pulea e Hiele, sa tie pa Betolo, sa vasileana nomana pa Zeriko. Gua sapu ele tozi va kenue ia e Zihova koe Zosua tuna e Nani, si mate sa tuna kenuna se Abirami totosote podalae kuria e Hiele sa vasileana nomana pa Zeriko, meke sa tuna koreo mudina sapu se Segubi si mate totosote kuri i sa sari na tukutuku koasa sasada koasa gobana sa vasileana. †

Ilaiza meke sa Totoso Dada sa Popoa

17 Ego se Ilaiza si na poropita, sapu mae gua pa vasileana Tisibe pa popoa Qileadi, si mae zama koasa baṅara Ehabi, "Pa korapa pozana e Zihova, sa Tamasa toana pa Izireli, sapu nabulu nia arau, kaqu loke vasi puni babe na ruku si koa koari na vuaheni mae hiroi osolae Arau tozia." ††

² Meke mae sa zinama te Zihova la koe Ilaiza: ³ "Mu taluarae tani, la gua pa kali gasa rimata, mamu la tome pa Lolomo Keriti, pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani. ⁴ Kote napo si goi koasa tototolo vasina, meke ele garuni Arau sari na kurukuru tapuru ta pozae revini pude atu ponigo ginani vasina."

⁵ Ke tavetia sa gua sapu tozi nia e Zihova. La si asa koasa Lolomo Keriti, pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani, meke koa vasina si asa. ⁶ Ari na kurukuru si paleke ponia bereti na masa kurukuru pana munumunu meke bereti na masa kurukuru pana veluvelu meke napo si asa koasa tototolo. ⁷ Ba hola soku ṅavulu rane si popa mo sa tototolo, sina lopu hoqa sa ruku pa popoa.

Ilaiza meke sa Nabonaboko pa Zarepati

⁸ Meke mae sa zinama te Zihova koa sa, ⁹ "Kamahire tugo la pa Zarepati pa Saedoni, mamu koa vasina. Ele

† 16:34 Zos 6:26 †† 17:1 Zem 5:17

garunia rau si keke nabonaboko sapu koa vasina pude ponigo ginani.”¹⁰ Ke topue la pa Zarepati si asa. Sipu kamo la si asa koasa sasadana sa goba koasa vasileana, si keke barikaleqe nabonaboko si korapa pudiki rerequtu huda. Tioko la ia sa meke nanasia, “Vea koa vasi kolo pude maqu napo?”¹¹ Sipu korapa ene la pude vagi kolo gua sa naboko, si tioko luli la si asa, “Meke gua, vagi mae vasi bereti tugo.”

¹² Olaṅa la sa nabonaboko, “Hinokara gua sapu toana gua se Zihova mua Tamasa, loke qua vasi bereti si arau. Na palava pada keke siniovo lima mo si koa pa zagi meke na vasi kakamele oela mo si pa piga. Na korapa pudiki varigara rerequtu huda mo si arau pude paleke la pa vetu, meke tavete vasi ginani tanisa tuqu koreo meke arau, pude mami hena ia meke mate,” gua si asa.

¹³ Meke zama se Ilaiza koa sa, “Mu lopu matagutu. La pa vetu, mamu taveti gua sapu tozi goi. Ba kekenu si mamu tavete poni nau keke bereti hitekena koari na palava na oela koa holadi tamugoi, mamu paleke mae nia koa rau, meke tiqe mamu tavete pule ponigo meke gua tugo sa tumu koreo.”¹⁴ Ura gua hie si zama nia e Zihova sa Tamasa pa Izireli: “Sa palava pa zagi si lopu kaqu beto, meke sa oela pa piga si lopu kaqu paho osolae kamo sa rane sapu poni pule nia ruku e Zihova sa pepeso.”

¹⁵ Topue taloa sa naboko meke tavetia gua sapu tozi nia e Ilaiza koasa. Ke koa nana mo sa ginani doduru rane te Ilaiza meke tanisa barikaleqe meke nana koburu.¹⁶ Ura sa palava pa zagi si lopu tava beto meke sa oela pa piga si lopu paho taloa, gua puta mo sa zinama te Zihova sapu zama nia e Ilaiza.

¹⁷ Hola kaiqa totoo si kamo moho sa tuna koreo sa barikaleqe. Meke niṅira lalanana tu sa moho tanisa osolae lopu siṅo tu.¹⁸ Meke zama la koe Ilaiza sa nabonaboko, “Agoi na tie te Tamasa. Nasa koa rau si sea atu koa goi? Na mae nia agoi si pude tozi pule mae nau sari qua sinea meke va matea sa tuqu koreo, gua?”

¹⁹ Meke olaṅa se Ilaiza, “Va mae nia sa tumu koreo.” Meke ade vagia Ilaiza sa koburu pa limana sa barikaleqe meke paleke sage la nia sa pa lose kali sage vasina sapu koa si asa, meke va ekoa sa pa nana teqe.²⁰ Meke varavara va ululae la koe Zihova si asa, “Kei Zihova qua Tamasa, kaqu va kamo mae tinasuna tu si Goi koasa nabonaboko hie vasina koa si arau, meke va kamo nia mate tu sa tuna koreo?”²¹ Beto asa, ka ṅeta totoo si opo la si asa koasa koreo meke varavara la koe Zihova sapu gua hie, “Kei Zihova, qua Tamasa, sa tinoa tanisa koburu hie si Mu va pule mae ia koa sa!” gua si asa.²² Avosia e Zihova sa vinaravara te Ilaiza, meke pule la sa sinio tanisa koreo koasa meke toa pule si asa.

²³ Meke ovulu vagia Ilaiza sa koburu meke paleke gore nia, topue pa lose pa kali sage meke nuquru la pa vetu. Vala nia sa koasa tinana sa koreo meke zama, “Do, sa tumu koreo si ele toa pule!” gua si asa.

²⁴ Meke zama sa barikaleqe koe Ilaiza, “Kamahire tiqe gilania rau sapu agoi si na tie te Tamasa meke sapu sa zinama te Zihova sapu tozia goi si hinokara!” gua si asa.

Ilaiza meke sari na Poropita te Beolo

18 Meke koasa vuaheni vina ṅeta sipu hola soku ṅavulu rane sapu lopu ruku sa popoa, si zama la koe Ilaiza se Zihova, “La mamu tutuvia se Ehabi sa baṅara, meke kaqu va rukua Rau sa popoa,” gua si Asa.² Ke taluarae se Ilaiza pude la tutuvia se Ehabi. Koasa totoo hie si kaleana hola sa dada pa popoa Sameria.³ Ke tiokia Ehabi se Obadaea, sa tie sapu palabatu nia sa vetu baṅara. Obadaea si keke tie sapu pamaṅa nia meke vahesia se Zihova.⁴ Meke sipu ele va matei e Zezibelo sari na poropita te Zihova, si ari ka keke gogoto si vagi e Obadaea meke tomei sa koari karua bae, hopeke lima ṅavulu puta tie pa keke bae meke ponini ginani na kolo sa si arini.⁵ Meke zama la koe Obadaea se Ehabi, “Aria mada la hatai sari doduru bukaha na tototolo pa doduru vasina, mada la dogori be guana boka dogoro vasi duduli pude poni sari na hose na miulu na gua, pude lopu kaqu mate sari nada kurukuru,” gua si asa.⁶ Meke variva ego nia rini sari na vasidi pu kote hopeke la dogori ri karua, meke topue la koari hopeke vasidi si arini.

⁷ Meke sipu korapa ene la se Obadaea, si tutuvu va hodakia mo sa se Ilaiza pa siraṅa. Meke doṅo gilania sa si asa, meke kokotunu gore pa kenuna sa si asa, meke nanasa guahe, “Palabatu. Hinokara, agoi tugo se Ilaiza?”

⁸ “Uve, arau Ilaiza mo si hie,” olaṅa gua si asa. “Ego, la mamu tozi nia sa mua palabatu se Ehabi sa baṅara, sapu arau si korapa koa tani, mamu gunia.”

⁹ Meke olaṅa se Obadaea, “Nasa si tavetia rau meke hiva vala nau goi sa mua nabulu, pa tinasuna, meke kote va mate au sa baṅara Ehabi?”¹⁰ Gua sapu toana se Zihova sa mua Tamasa, si zama va hinokara atu si rau, se Ehabi si hata igo si agoi koari doduru popoa na butubutu, meke sipu tozi vura nia sa baṅara pa popoa sapu lopu koa si agoi pa nana popoa, si hoke hiva nia Ehabi si pude zama tokotokoro sa baṅara koasa popoa sana sapu lopu boka dogorigo sa si goi, gua.¹¹ Ego, kamahire si hiva nau goi pude la tozi nia si asa sapu korapa koa mua tani si goi.¹² Ba lopu gilania rau be guana mae paleke taloa nigo sa Maqomaqona e Zihova si goi pa keke vasina lopu ta gilana pa mudiqu, sipu taluarae si rau koa goi. Meke be la tozi nia rau se Ehabi sapu korapa koa mua tani si goi, meke be lopu mae dogorigo sa, si kote va mate au mo sa si arau. Mu balabala ia sapu arau si keke tie sapu vahesia se Zihova podalae sipu korapa koreo vaquraqu si rau.¹³ Vegua lopu ele avoso nia tu goi sapu totoo va matei Zezibelo sari na poropita te Zihova, si tomei rau sari ka keke gogoto koari na bae, hopeke lima ṅavulu puta tie pa keke bae meke poni ginani na kolo rau si arini?¹⁴ Ba na vegua, ke garunau tu goi pude la tozi nia sa baṅara sapu koa mua tani si

goi, gua? Na kote va mate au mo sa si rau!" gua si asa.

¹⁵ Meke olaṅa la koasa se Ilaiza, "Gua sapu turu pa kenuna e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa toana sapu nabulu nia arau, si tozi va hinokara igo rau sapu kaqu turu pa kenuna sa baṅara si rau pa rane ṅinoroi," gua si asa.

¹⁶ Ke topue la meke la tozi nia Obadaea se Ehabi sa baṅara, ke taluarae sa baṅara Ehabi pude la tutuvia se Ilaiza, gua ¹⁷ Meke totošo dogoria Ehabi si asa, si zama si asa, "Isa si goi, sa tie sapu tavete tinasuna lamo pa popoa Izireli?"

¹⁸ Meke olaṅa se Ilaiza, "Lokari, lopu arau sa tie sapu vata sunaia sa popoa Izireli, ba agoi tu, meke sa tamamū. Gamu tu va kari sari na tinarae te Zihova meke vahesi gamu sari na beku te Beolo. ¹⁹ Ego, mu la tozi ni sari doduru tie pa popoa Izireli pude atu tutuvau pa toqere Kameli. Mamu turaṅa mae ni sari ka made gogoto lima ṅavulu puta poropita te Beolo, meke sari ka made gogoto poropita te Asera, sa tamasa barikaleqe, saripu koa pa kinopu te Zezibelo sa kalaho," gua si asa.

²⁰ Ke tioki Ehabi sari doduru tinoni pa popoa Izireli meke sari na poropita te Beolo pude la varitutuvi pa toqere Kameli, gua. ²¹ Meke sipu varigara rini si turu pa kenudi rina tinoni se Ilaiza meke zama, "Vea seunae gua si kaqu koa rabeke ni gamu sari karua binalabala? Be e Zihova si na Tamasa hinokara, si mamu vahesia, ba be se Beolo si na Tamasa hinokara si mamu vahesia." Ba lopu va kulu sari na tinoni. ²² Beto asa si zama se Ilaiza, "Arau mo telequ sa poropita te Zihova sapu koa hola, ba sari na poropita te Beolo si ari ka made gogoto lima ṅavulu puta tie. ²³ Ego, mi turaṅa maeni karua bulumakao. Madi vizatia ri na poropita te Beolo si keke, madi va matea, magumagua, meke va hakei koari na huda, ba lopu va katu nia nika. Arau ba kaqu tavete gunia tugo si keke bulumakao. ²⁴ Beto asa madi varavara la koasa dia tamasa sari na poropita te Beolo, meke arau ba kaqu varavara la tugo koe Zihova. Meke asa sapu garunu ia sa nika meke sulu betoi sari na huda si asa tugo sa Tamasa hinokara." Meke va ego betoa ri doduru tie sapu gua asa.

²⁵ Meke zama la koari na poropita te Beolo se Ilaiza, "Gamu si soku hola, ke mamu vizatia keke bulumakao, mamu va nama kenua, mamu varavara la koasa mia tamasa, ba lopu va katuni nika sari na huda," gua si asa.

²⁶ Meke vagia rini sa bulumakao sapu ta poni nia rini, meke va tana ia rini si asa, meke zama va ululae na kukili la koe Beolo si arini podalae munumunu kamo pa korapa rane, "Kei Beolo, mu olaṅa gami," gua. Meke peka gasa si arini pa vari likohaena sa hope sapu tavetia rini, ba loke inolana si hite kamo mae.

²⁷ Kamo korapa rane si podalae va sisire ni e Ilaiza si arini, meke zama, "Mi varavara va ululae tu! Na tamasa bisa, gina korapa balabala sisigiti si Asa, babe tupiti sisigiti, babe korapa enene nana pa kaiqa vasina! Babe korapa puta gana; la mamu va vaṅunia!" ²⁸ Ke varavara va ululae latu sari na poropita te Beolo, meke va

bakora puleni magu na hopere rini sari na tinidia, sa dia hahanana si gua asa, osolae vura i tu ehara sari tinidia. ²⁹ Meke hola sa korapa rane, ba lopu noso sa vevehe tadi kasa osolae kamo sa totošo vina vukivukihi veluvelu. Ba namu loke inolana na mamalaiṅi si hite ta avoso.

³⁰ Meke zama la koari na tinoni se Ilaiza, "Mi tata mae gamu," meke mae varigara vari likohae nia rini si asa. Meke kuri pulea Ilaiza sa hope te Zihova sapu ele ta huara. ³¹ Meke vagi sa sari ka manege rua patu, hopeke keke koari ka manege rua butubutu saripu ta pozae luli koari tuna koreo e Zekopi, sa tie sapu poza nia Izireli e Zihova. ³² Koari na patu hire si kuri pule nia sa sa hope pude vahesia se Zihova. Meke geli vari likohae nia pou sa, sapu tata garona ka manege made lita kolo. ³³ Beto asa si vekoi sa sari na huda pana uluna pa batuna sa hope, meke magumagua sa sa bulumakao meke va hakei sa si arini koari na huda. Meke zama si asa, "Va siṅini kolo ka made zagi, meke zoropo lani pa korapa hope." Meke evaṅia tugo rini.

³⁴ Meke zama si asa, "Mi tavete pulea," meke tavetia tugo rini. Meke zama pule si asa, "Keke totošo pule," gua, ke tavetia rini pa vina ṅeta totošo. ³⁵ Meke gore la pa vari likohaena sa hope sa kolo meke va siṅia sa sa gineli pou koasa vari likohaena.

³⁶ Koasa totošo va vukivukihi pana veluvelu si tata la koasa hope sa poropita Ilaiza meke varavara guahe, "Ke Zihova, sa Tamasa te Ebarahami, Aisake, meke te Zekopi, mamu va dogoroni kamahire sapu Agoi sa Tamasa tadi pa Izireli, meke arau sa mua nabulu sapu taveti sari doduru tinavete hire pa Mua zinama.

³⁷ Mamu va tabe au, ke Zihova, Mu olaṅau, pude madi gilania rina tie hire, sapu Agoi, e Zihova sina Tamasa sapu korapa va kekere pule atu ni koa Goi sari bulodi," gua si asa.

³⁸ Meke garunu gore mae nia Zihova sa nika, meke sulua sa vina vukivukihi, sari na huda na patu, meke na pepeso, meke tava popa sa kolo koasa pou pa vari likohaena sa hope. ³⁹ Meke sipu dogoria ri na tinoni sapu gua asa si hoqa oporapaha pa pepeso si arini meke zama va ululae guahe: "E Zihova tugo sa Tamasa, e Zihova mo telena sa Tamasa!" gua si arini.

⁴⁰ Meke garuni e Ilaiza sari na tinoni, "Tuqe vagi sari na poropita te Beolo; meke lopu keke arini si kaqu govete taloa!" Ke tuqe varigarani ri doduru tie si arini, meke turaṅa gore lani Ilaiza koasa kolo pa Kisoni meke va mate betoi sa si arini vasina.

Sa Vinabetona sa Dada

⁴¹ Meke zama la koasa baṅara Ehabi se Ilaiza, "Ego, mu la henahena na napo kamahire. Ele avosia rau sa ovaṅana sa luturu sapu korapa tata mae." ⁴² Meke sipu topue la henahena se Ehabi, si haele sage la pa batuna sa toqere Kameli se Ilaiza, vasina si la kokotuṅu gore pa pepeso si asa, sa batuna si pa vari korapadi rina tuṅutuṅu nenena. ^{††43} Beto hoi si zama la koasa nana nabulu si asa, "Ego, la mamu doṅo la pa hubi lamana;"

† 18:31 Zen 32:28, 35:10 †† 18:42 Zem 5:18

gua si asa. Meke topue la sa nabulu meke pule mae meke tozia sapu lopu dogoria sa si keke lei, gua. Meke tozi nia Ilaiza si asa pude la hopikae ka zuapa totošo. ⁴⁴ Meke pa vina zuapa totošo si pule mae koe Ilaiza si asa meke zama, "Kamahire si tiqe dogoria rau si keke lei hitekena hite, sapu nomana gua limana keke tie, sapu vura sage mae pa hubi lamana," gua si asa. Meke garunia Ilaiza sa nana nabulu, "La tozi nia se Ehabi pude mani va nama nia sa nana totopili pude mani pule la pa nana vetu sipu lopu ele hoqa hukata ia na ruku si asa," gunia Ilaiza si asa.

⁴⁵ Meke lopu seunae si opoadumu sa popoa, meke podalae hiru sa givusu, meke podalae hoqa gore sa ruku nomana. Meke suraṅa pa nana totopili se Ehabi, meke topue pule la pa vasileana Zezireli. ⁴⁶ Meke kamo koe Ilaiza sa ṅiniraṅira te Zihova meke ilupu va nabu nia sa sa nana poko pa tinina, meke haqala va kenue koe Ehabi si asa koasa doduruna sa siraṅa la gua pa Zezireli.

Ilaiza pa Batuna sa Toqere Saenai

19 Ego, la vivinei ni e Ehabi koe Zezibelo sari gua pu evaṅi e Ilaiza meke va matei sa sari doduru poropita te Beolo pa vedara. ² Ke garunu tie se Zezibelo pude paleke la inavoso koe Ilaiza sapu zama gua he, "Mani tavete mae nia ri na tamasa koa rau sapu kaleana hola, be lopu va matego rau pana lopu ele kamo sa totošo hie pa rane vugo, gua sapu tavetia goi koari na poropita," gua si asa. ³ Matagutu sisigiti se Ilaiza meke govete turaṅia sa nana nabulu. Kamo la sa pa vasileana Biasiba pa popoa Ziuda si luara pania sa vasina sa nana nabulu, ⁴ meke enea sa si keke doduru rane la gua pa korapa popoa qega. Kamo la si asa pa keke huda meke la habotu pa kauruna, meke varavara sapu be mate mo si asa, gua meke zama, "Ele pada mo, Zihova," gua si asa. "Vagi pania mo sa qua tinoa; loke laequ si rau gua ri na tamaqu kenudi!" gua si asa.

† ⁵ Meke eko gore mo pa kauruna sa huda si asa, meke puta nana. Meke hinoqa mae si keke mateana meke tiqu la ia meke zama, "Tekulu, mamu henahena."

⁶ Doṅo vari likohae si asa, meke koa nana mo pa kali batuna sa si keke botubotu bereti hite korapa ta kina pa patu maṅinidi, meke keke zagi kolo. Hena meke napo si asa meke eko puta pule nana. ⁷ Pule mae vina rua totošo sa mateana te Zihova meke tiqu la ia sa meke zama, "Tekulu, mamu henahena, sina seu sa inene kote enea goi meke kote malohoro nia agoi," gua si asa. ⁸ Ke tekulu si asa meke hena na napo. ṅinira tugo sa koasa hinenahena asa si topue hebala si asa ka made ṅavulu puta rane meke made ṅavulu puta boṅi, osolae kamo si asa pa Horebi sa toqere te Tamasa. ⁹ Vasina si nuquru la si asa pa keke bae meke puta keke boṅi. Meke kamo mae koasa sa zinama te Zihova, "Nasa si tavetia goi tani, ta Ilaiza?"

¹⁰ Meke olaṅa si asa, "Arau si ele koa tataru sisigiti nia se Zihova, Tamasa Tadi na Qeto Minate. Sari tinoni

Izireli si ele etulia rini sa mua vinariva egoi, huara gore ni rini sari Mua hope, meke seke va matei rini sari Mua poropita. Arau mo telequ si koa hola, meke kamahire si korapa podekia rini pude va mate au tugo!" gua si asa.

¹¹ Zama se Zihova, "Vura mamu turu pa batuna sa toqere pa kenuqu Arau Zihova. Ura Arau se Zihova si lopu sana kote ene hola mo." Meke keke givusu nomana sapu ṅiburu toa si hiru ia sa toqere meke ilasa sari patu pa kenuna e Zihova, ba se Zihova si lopu koa koasa givusu. Hola sa givusu, si kamo mo sa niu, ba lopu koa pa niu se Zihova. ¹² Hola sa niu, si mae sa nika, ba se Zihova si lopu koa koasa nika. Meke pa mudina sa nika, si manamanasa si keke mamalaiṅi.

¹³ Meke sipu avosia Ilaiza sa mamalaiṅi hite, si vagia sa sa nana poko hade meke va paere ia sa sa kenuna meke vura si asa meke la turu pa sadana sa bae. Meke zama la sa mamalaiṅi koasa, "Nasa si tavetia goi tani, ta Ilaiza?" gua si Asa.

¹⁴ Olaṅa si asa, "Arau si ele koa tataru sisigiti nigo Zihova, sa Tamasa Tadi na Qeto Minate. Sari tinoni Izireli si ele etulia rini sa Mua vinariva egoi, huara gore ni rini sari Mua hope, meke seke va mate i rini sari Mua poropita. Arau mo telequ si koa hola, meke kamahire si korapa podekia rini pude va mate au tugo!" gua si asa.

¹⁵ Meke zama la koasa se Zihova, "Mu pule la koasa siraṅa pu luli mae ia goi meke la koasa Qega tata pa Damasikasi. Pana kamo goi vasina, si mamu zoropo nia oela pude va madia se Hazaelo pude na baṅara pa Siria. ^{††16} Gua tugo se Zehu, sa tuna koreo e Nimisi, va madia pude na baṅara pa Izireli. Mamu va madia se Ilaisa tuna koreo e Sapati, sapu mae guana pa Ebolo Mehola pude na hinobemu goi guana poropita. ^{†17} E Zehu kote va matei sarini pu govete nia sa vedara te Hazaelo, meke e Ilaisa kote va matei sarini pu govete nia sa vedara te Zehu. ¹⁸ Ba Arau si ele va naṅiti sari ka zuapa tina tie pa popoa Izireli, sari pu lopu kokotuṅu nia se Beolo meke vahesia sa beku," gua si asa.

Ta Tioko se Ilaisa

¹⁹ Ke taluarae vasina se Ilaiza meke la kamo sa se Ilaisa, sa tuna koreo e Sapati. Korapa geli pepeso pude lelete pa inuma, turaṅi sa si ka manege rua puku bulumakao, karua bulumakao si pa keke pukuna, ta pukue pa huda ioki. Meke asa si korapa geli iliri pepeso, turaṅia sa sa vina manege rua pukuna. Ene sage la se Ilaiza koa sa meke va sage nia sa koe Ilaisa sa nana poko hade, na vina gilagila sapu ta vizata si asa pude na hinobena. ²⁰ Meke luara pani Ilaisa sari nana bulumakao, meke haqala luli la si asa koe Ilaiza, meke zama, "Maqu la zama luluara paki sari na tiatamaqu, beto asa maqu tiqe luligo," gua si asa. "Pule la. Nasa si tavete nigo arau si agoi?" gua se Ilaiza.

²¹ Ke luaria Ilaisa si asa meke pule. Vagi sa sari na puku bulumakao meke va mate betoi sa. Sari na

† 19:4 Zna 4:3

†† 19:15 2 Baṅ 8:7-13 ‡ 19:16 2 Baṅ 9:1-6

likakalae tana geli pepeso si vala ni sa pa nika pude kina i sari na masa bulumakao, meke poni sa sari na tinoni meke hena si arini. Beto meke tiqe topue si asa pude lulia se Ilaiza meke ta evaṅae nana tie va tukana.

Variperai sari Beni Hadadi meke se Ehabi

20 Ego se Beni Hadadi sa baṅara pa popoa Siria si va namai sari doduru nana qeto minate.

Somana la koasa sari ka toloṅavulu rua baṅara meke sari na dia hose na totopili varipera. Sage la si asa pa Sameria meke koa vari likohae nia sa sa vasileana lavata meke raza ia. ² Va paleke inavoso pa tie si asa la koasa vasileana lavata, koe Ehabi sa baṅara pa Izireli, meke zama, "Gua hie si zama nia e Beni Hadadi: ³ 'Mua siliva na qolo si taqarau, meke sari mua barikaleqe arilaedi meke koburu si taqarau,'" gua.

⁴ Olaṅa la sa baṅara pa Izireli, "Gua mo sapu zama nia agoi, qua baṅara. Arau meke doduru sapu tagoi rau si tamugoi mo."

⁵ Pule mae sari tie paleke inavoso meke zama, "Gua he si zama nia e Beni Hadadi: 'Ele va atu zinama si arau pude va mae i agoi sari mua siliva na qolo, meke sari mua barikaleqe na koburu. ⁶ Ba pa totošo gugua he vugo si kote garunu atu ni rau sari na qua palabatu varipera pude atu hata pa mua vetu baṅara, meke sari na vetu tadi na mua palabatu varipera. Kote atu taṅini vagi rini sari doduru likakalae pu va arilaena i agoi meke kote paleke taloa ni.'"

⁷ Tioko vagi sa baṅara pa Izireli sari doduru koimata pa popoa meke zama i sa, "Dogoria gamu sa tie hie sapu korapa hata tinasuna! Totoso va garunu mae zinama si asa pude vala ni sari na qua barikaleqe, na koburu, qua siliva na qolo, si lopu va kari ia rau."

⁸ Olaṅa sari na koimata na tinoni, "Mu lopu avosia na va ego i sari nana hiniva."

⁹ Ke olaṅi Ehabi sari na tie paleke inavoso te Beni Hadadi, "La mamu tozi nia sa qua baṅara, 'Sa mua nabulu si boka taveti mo doduru pu tepa i goi pa totošo kekenu, ba sa tinepa hie si lopu boka va egoa rau.'" Taluarae si arini meke paleke pule nia sa inolana la koe Beni Hadadi.

¹⁰ Meke garunu pule nia e Beni Hadadi si keke inavoso la koe Ehabi: "Mani evaṅi ri na tamasa koa rau sapu kaleana hola la tu, be lopu huara inete pania rau sa popoa Sameria. Sari na qua tie varipera si kote soku hola ke sari na remoremona sa popoa si lopu kote soku padadi pude paleke puleni."

¹¹ Olaṅa sa baṅara pa Izireli, "La mamu tozi nia, 'Sa tie sapu va namanama varipera si lopu hoke vahesi pule nia ba pa mudina tu sa vinaripera.'"

¹² Avosia e Beni Hadadi sa inolana hie sipu korapa naponapo turaṅi sa sari na baṅara pa dia ipi poko, meke garuni sa sari nana tie: "Va namanama pude rapata." Ke va nama si arini pude rapatia sa vasileana lavata.

¹³ Koasa totošo tugo asa si mae si keke poropita koe Ehabi meke zama vura, "Guahe si zama nia e Zihova: 'Dogoria goi sa qeto minate varipera hie? Kote vatu nia

Rau pa limamu ṅinoroi, meke kaqu gilana Au goi sapu Arau se Zihova,' gua."

¹⁴ Nanasa se Ehabi, "Ba esei kote turaṅia sa rinapata?"

Olaṅa sa poropita, "Guahe si zama nia e Zihova: 'Ari na tie varipera vaquradi tadi na koimata varipera pa hopeke pinaqaha popoa, arini kote tavetia si hie.'"

"Meke esei kote podalae nia sa vinaripera?" nanasa gua se Ehabi.

Olaṅa sa poropita, "Agoi mo."

¹⁵ Ke tioki sa baṅara sari na tie varipera vaquradi tadi koimata varipera pa hopeke pinaqaha popoa, ka karua gogoto toloṅavulu rua tie. Meke varigara ni sa sari doduru tie koasa qeto minate varipera pa Izireli, si ka zuapa tina vinarigaraedi. ¹⁶ Pa korapa rane si topue vura si arini sipu korapa naponapo va viviri se Beni Hadadi meke sari ka toloṅavulu rua baṅara koari na dia ipi. ¹⁷ Sari na tie varipera vaquradi tadi na koimata pa hopeke pinaqaha popoa si vura kekenu la. Ba e Beni Hadadi si ele veko tie piko, ke arini la tozia koasa sapu, "Sari na tie si korapa vura mae guadi pa Sameria." ¹⁸ Ke zama si asa, "Be vura mae si arini pa binule, si tuqe vagi, lopu va matei; be vura mae si arini pude varipera, si tuqe vagi, lopu va matei."

¹⁹ Sari na tie varipera vaquradi tadi na koimata pa hopeke pinaqaha popoa si topue vura koasa vasileana lavata turaṅae la sa qeto minate pa mudi dia, ²⁰ meke hopeke seke gore ni rini sarini pu raza la. Tana tu guni ni rini, ke govete taloa sari pa Siria, meke hadu luli sari tie Izireli. Ba va kakalopuhia rini se Beni Hadadi meke govete koasa nana hose turaṅae koari kaiqa nana tie koi hose. ²¹ Zukuru nono la sa baṅara pa Izireli meke tuqe vagi sari na hose meke sari na totopili varipera, meke noma hola sa vina kilasa si ta tavete la koari na tie pa Siria.

²² Mudina asa, mae sa poropita koasa baṅara pa Izireli meke zama, "Va ṅiṅira ia sa mua qeto minate varipera meke mamu dogoria sa si kaqu ta tavete, ura pa totošo sipu lopu ele mae sa ibu si kote mae rapata pule igo sa baṅara pa Siria," gua.

Sa Rinapata Vina rua Tadi pa Siria

²³ Sipu hola sa vinaripera kekenu, sari na koimata varipera tanisa baṅara pa Siria si ponía binalabala se Beni Hadadi, "Dia tamasa si na tamasa pa toqere. Gua asa ke, ṅiṅira holani gita rini. Ba be guana razai gita si arini koari na pezara si hinokara kote gita ṅiṅira hola ni si arini. ²⁴ Ego, mu tavetia si gua he: Va rizui sari doduru baṅara koari na dia tuturuana meke hobe ni koari kaiqa koimata tadi na tie varipera. ²⁵ Meke mamu varigara mae nia agoi si keke qeto minate varipera sapu noma kekenoṅo gua sapu turaṅia agoi visoroihe, hose pa hose meke na totopili varipera pa totopili varipera, pude boka raza i gita sari pa Izireli koari na pezara. Meke hinokara gita kote ṅiṅira hola ni si arini." Va ego i sa meke tavete luli tugo sa. ²⁶ Sipu lopu ele kamo sa totošo maṅini si varigara ni e Beni Hadadi sari na tie pa Siria meke sage la pa Apeka pude la razai

sari pa Izireli gua. ²⁷ Meke sipu ele varigara sari pa Izireli meke tava nama si arini pa likakalae varipera, si topue vura la si arini pude tutuvi sari pa Siria. Va turu ipi sari pa Izireli pa kalikarovo mo koari pa Siria gua na karua puku qoti hite ba sari pa Siria si araha betoa mo arini sa doduruna sa kali popoa.

²⁸ Meke sage mae sa tie te Tamasa meke tozi nia sa sa baṅara pa Izireli, "Gua he si zama nia e Zihova: 'Sina balabala ia ari na tie pa Siria sapu se Zihova si na Tamasa pa toqere meke lopu na Tamasa pa pezara, ke kote va luara vatu nia Arau pa limamu agoi sa qeto minate varipera lavata hie, pude mu gilania agoi sapu Arau tugo se Zihova.'"

²⁹ Ka zuapa rane si koa vari tia i mo si arini, meke koasa rane vina zuapa si podalae vari kamoi si arini pa vinaripera. La ari pa Izireli meke va matei pa keke rane keke gogoto tina tie koari pa Siria, sari tie varipera sapu hoke ene. ³⁰ Saripu koa hola koa rini si govete la koasa vasileana lavata pa Apeka, vasina hoqai na gobagoba sari ka hiokona zuapa tina.

Se Beni Hadadi si govete la koasa vasileana lavata sana meke la tome koa keke lose sapu pa korapana keke vetu. ³¹ Sari nana palabatu si zama koasa, "Do, gami ele avoso nia sapu na tie tataru sari na baṅara pa Izireli. Aria mada la koasa baṅara pa Izireli, mada dikuru ni sari na poko baika meke ilupu ni iku sari ruada. Gina lopu kaqu va mate igo sa." ³² Ke va sagei rini sari na poko baika meke ilupu ni iku rini ruadia meke la gedi koasa baṅara pa Izireli meke zama, "Sa mua nabulu se Beni Hadadi si zama: 'Tepa si arau pude lopu va mate au,' gua."

Olaṅa sa baṅara, "Vea korapa toa nana sia? Na tasiq si asa."

³³ Na ginugua leana si hie gua si balabala ia rina tie meke hinoqa harupu vagia rini sari nana zinama. "Uve, sa tasimu se Beni Hadadi!" gua si arini.

"Mi la, mamu turaṅa mae nia," gua sa baṅara. Sipu vura mae se Beni Hadadi si va suraṅia e Ehabi si asa koasa nana totopili varipera. ³⁴ Meke zama se Beni Hadadi, "Kaqu va pulei rau sari na vasileana, saripu vagi sa tamaqu koasa tamamu. Meke agoi si boka tavete mua vasina tana maketi pa Damasikasi, gua tugo saripu taveti sa tamaqu pa Sameria," gua si asa.

Meke zama se Ehabi, "Pa ginuguana asa, si va egoa rau, meke vata rupaha igo arau si agoi." Ke tavetia Ehabi sa vinariva egoi koasa meke va taloa ia sa si asa.

Lopu Qetu nia sa Poropita se Ehabi

³⁵ Koasa ginarunu te Zihova, si zama si keke tudia rina poropita koasa nana baere, "Seke au koasa mua tiṅitoṅa varipera sana," ba sa tie si korona. ³⁶ Ke zama sa poropita koa sa, "Sina lopu va tabea agoi se Zihova, pana taluarae agoi koa rau si kote va mate igo mo keke laione si agoi," gua. Meke sipu taluarae tugo sa tie, si dogoro vagia mo keke laione meke va matea mo sa.

³⁷ Dogoria pule sa poropita si keke tie meke zama, "Meke gua, seke au." Ke la sa tie meke seke ia si asa,

meke va bakora ia si asa. ³⁸ Meke la sa poropita meke la turu aqa nia sa baṅara pa kali sirana. Pude lopu ta doṅo gilana gua si va gore hola ia sa poropita pa matana sa nana hadehade batu. ³⁹ Meke sipu hola tugo sa baṅara, si tioko vura lamo sa poropita koasa, "Mua nabulu si nuquru la koasa korapana sa vinaripera, meke turaṅa mae nia koa rau si keke boso meke zama, 'Mu kopu nia sa tie hie. Pana lopu koa si asa, sa mua tinoa si kaqu va lipu nia sa nana tinoa, babe kaqu tabari goi si ka ṅeta tina poata siliva,' gua. ⁴⁰ Ba sipu korapa tupiti sa mua nabulu, si lopu koa nana tu sa tie."

"Asa mo sa mua vina kilasa," gua sa baṅara pa Izireli. "Ele zama vura nia mo agoi telemu."

⁴¹ Meke tuturei va rizu ia sa poropita pa matana sa hadehade batu, meke tiqe doṅo gilania sa baṅara pa Izireli, sapu na keke mo koari na poropita si asa.

⁴² Meke zama la koasa baṅara si asa, "Guahe si zama nia e Zihova: 'Agoi si ele vata rupahia si keke tie sapu hiva nia Arau pude mate. Gua ke sa vina lipuna si na mua tinoa tana tinoa tanisa, mua tinoni tana tinoni tanisa.'"

⁴³ Talotaṅa meke ta ṅaziri sa baṅara pa Izireli meke pule la pa nana vetu baṅara pa Sameria.

Sa Inuma Vaeni te Neboti

21 Keke rane si ta evaṅa si keke ginugua koasa inuma vaeni te Neboti na tie pa Zezireli. Sa inuma vaeni si pa Zezireli, tata mo koasa vetu baṅara te Ehabi sa baṅara pa Sameria. ² La zama koe Neboti se Ehabi, "Mu va malumu mae nia koa rau sa mua inuma vaeni pude tavete nia na qua inuma kavisi, ura na koa tata mo pa qua vetu baṅara bisa. Sa hinobena si kote vatu nia arau keke inuma vaeni sapu leana hola nia si asa, babe pude hiva goi, si kote maqu holu ia mo koa goi, be sa sa hinolu sapu garona sa," gua si asa.

³ Ba olaṅa se Neboti, "Na hukatia e Zihova pude kaqu vatu nia arau sa tinago pepeso sapu vagia rau koari na tamaqu," gua si asa.

⁴ Ke pule la pa nana vetu se Ehabi, bugoro meke lopu qetu sina zama guahe se Neboti koasa, "Lopu kaqu vatu nia arau sa pepeso sapu vagia rau koari na tamaqu." Eko si asa pa nana teqe, lehu meke korona henahena. ⁵ Nuquru la sa loana, se Zezibelo, meke nanasia, "Na vea si agoi ke guana koa talotaṅa sisigiti mua? Vea ke lopu henahena si goi?"

⁶ Meke olaṅa sa si asa, "Sina zama guahe si rau koe Neboti sa tie Zezireli, 'Holuholu mae nia koa rau sa mua inuma vaeni; ba pude hiva agoi, si kote va hobe pule vatu nia arau si keke inuma vaeni.' Ba zama si asa, 'Lopu kaqu ponigo arau sa qua inuma vaeni,' gua."

⁷ Zama se Zezibelo, sa nana barikaleqe, "Ke gua hie sa hahanana kote tavetia agoi pu baṅara nia sa Izireli? Tekulu, mamu henahena! Mamu qetu. Kote vagi vatu nia arau sa inuma vaeni te Neboti, sa tie Zezireli," gua se Zezibelo.

⁸ Meke kuberi sa si kaiqa leta meke saena ni sa pa pozana Ehabi, meke va nabu ni na sitaba tanisa baṅara sa, meke garunu lani sa koari na ṅati palabatu nomadi, na koimata pu koa turaṅia se Neboti pa Zezireli. ⁹ Koari na leta si zama guahe se Zezibelo:

“Mi vizatia si keke rane tana va madi pa ginani meke va habotia se Neboti pa keke vasina arilaena pa korapa dia ari doduru tie. ¹⁰ Ba va habotu tia lani koasa si karua tie kaleadi, meke garuni sari karua pude zutua sapu asa si zama va kaleana la koasa Tamasa meke sa baṅara. Beto asa si vagi vura nia, mamu la gona va mate nia patu.”

¹¹ Ke tavete luli ri na palabatu na koimata pu koa pa vasileana lavata te Neboti sari pu garunu ni e Zezibelo koa rini pa leta. ¹² Vizatia rini si keke rane pude madi pa ginani, meke va habotia rini se Neboti pa keke vasina arileana pa korapa dia ari doduru tinoni. ¹³ Meke mae sari karua tie kaleadi meke habotu va tia ia si asa meke zutua si asa meke zama guahe: “E Neboti si zama va kaleana la koasa Tamasa meke sa baṅara,” gua. Ke vagi vura nia rini si asa pa sadana sa vasileana lavata meke gona va mate nia patu rini si asa. ¹⁴ Beto asa si garunu la inavoso si arini koe Zezibelo: “E Neboti si ele ta gona patu meke ele mate,” gua.

¹⁵ Sipu avoso nia tugo Zezibelo sapu ele mate se Neboti, gua asa si zama la koe Ehabi si asa, “Tekulu, mamu la vagia mua sa inuma vaeni te Neboti sa tie Zezireli, sapu lopu hiva vata holu nigo sa. Lopu tie toana si asa, na ele mate.” ¹⁶ Totoso avosia Ehabi sapu ele mate se Neboti, si tekulu si asa meke gore la pude vagia nana sa inuma vaeni te Neboti.

¹⁷ Meke mae sa zinama te Zihova koe Ilaiza sa tie pa Tisibe: ¹⁸ “Gore la, mamu la tutuvia se Ehabi sa baṅara pa Izireli pu koa baṅara pa Sameria. Kamahire si pa inuma vaeni te Neboti si asa, vasina la pude vagia nana sa inuma vaeni asa. ¹⁹ La tozi nia, ‘Guahe si zama nia e Zihova: Ve a lopu na va mate tie si agoi meke vagia nana tinago?’ Meke tozi nia, ‘Guahe si zama nia e Zihova: Koasa vasina sapu mea ia ri na siki sa eharana e Neboti si vasina tugo kaqu mea ia ri na siki sa eharamu. Uve, tamugoi tugo!’” †

²⁰ Zama la se Ehabi koe Ilaiza, “Ke kamahire dogoro vagi au goi, na qua kana!” Meke olaṅa se Ilaiza, “Kamahire dogoro vagi igo rau, sina ele holuholu pule nigo si agoi pude tavete va kaleana pa dinono te Zihova. ²¹ Ke zama se Zihova koa goi, ‘Kaqu va kamo nigo tinasuna kaleana hola Arau si agoi. Kaqu va eono i Arau sari na tutimu meke va mate pani koe Ehabi doduru tuna koreo kokoa holadi pa Izireli. ²² Kaqu kekeṅono guni nia Arau na binaṅara te Zeroboami tuna Neboti meke na binaṅara te Basa tuna e Ahiza, sa mua binaṅara, sina va ninira ia agoi Qua tinaṅaziri meke ele turaṅa la nia agoi pa sine a sa butubutu Izireli!’ ²³ Meke koe Zezibelo si zama guahe se Zihova, ‘Kaqu gania rina siki pa korapana sa vasileana lavata pa Zezireli sa tinina si asa,’ gua. †²⁴ Meke kaiqa pule

turaṅamu saripu mate pa korapana sa vasileana lavata si kaqu ta gani tugo koari na siki. Meke arini saripu mate pa ninae vasina pule si kaqu ta gani koari na kurukuru tapuru.”

²⁵ Namu lopu ele keke tie si gugua e Ehabi, sapu tavete va kaleana pa doduruna sa nana tinoa pa dinono te Zihova, sapu ta sovutu koe Zezibelo sa nana barikaleqe. ²⁶ Hahanana kaleadi hola si taveti sa koasa linulidi rina beku, gua rina tie Amoraiti pu hadu va rizu pani e Zihova pa popoa pa kenudi rina tie Izireli.

²⁷ Sipu avosi tugo e Ehabi sari zinama hire si daku rikati sa sari nana poko, meke va sage poko baika, meke koa madi pa ginani. Eko si asa pa poko baika meke ene lamae, va pepekae pule nia.

²⁸ Meke mae sa zinama te Zihova koe Ilaiza, sa tie pa Tisibe: ²⁹ “Dogoria tugo goi sapu vea va pepekae pule guni nia se Ehabi pa kenuqu Rau? Ura sina va pepekae pule nia si asa, ke lopu kaqu va kamo nia Rau sa tinahuara hie pa nana toso, ba kote va kamo Rau koasa nana binaṅara koari na rane tanisa tuna koreo.”

Va Balau ia sa Poropita Mikaea se Ehabi

(2 Koronikolo 18:2-27)

22 Koari ka ṅeta vuaheni si loke vinaripera si ta evaṅa pa vari korapadi ri pa Siria meke Izireli.

² Ba pa vina ṅeta vuaheni si gore la se Zehosapati sa baṅara pa Ziuda pude dogoria sa baṅara pa Izireli.

³ Sa baṅara pa Izireli si ele zamai sa sari nana palabatu nomadi, “Vea lopu gilania tu gamu sapu sa popoa Ramoti Qileadi si nada tu gita, ba sapu loketona mo si tavetia gita pude vagi pule nia koasa baṅara pa Siria?” ⁴ Ke nanasia Ehabi se Zehosapati, “Vegua kote boka luli au goi pude la raza ia si pa Ramoti Qileadi?” Olaṅa la ia Zehosapati sa baṅara pa Izireli, “Arau si guana agoi mo, qua tinoni si na mua tinoni, sari na qua hose si na mua hose mo.” ⁵ Ba zama tugo se Zehosapati koasa baṅara pa Izireli, “Kekenu si mada hata sa hiniva te Zihova.”

⁶ Ke la sa baṅara pa Izireli meke vagi varigara ni sari na poropita, ka made gogoto tie, meke nanasi sa, “Vegua, maqu la rapatia si pa popoa Ramoti Qileadi, ba lokari?”

Meke olaṅa si arini, “La, ura ele vatu nia e Zihova pa limamu, baṅara.”

⁷ Ba nanasa se Zehosapati, “Vegua lopu koa tani si keke poropita te Zihova sapu koasa kote boka nanasa gua si gita?”

⁸ Meke olaṅa sa baṅara pa Izireli se Zehosapati, “Koa nana tugo si keke tie, koasa kote boka nanasa gua si gita koe Zihova, ba kana hola ia rau si asa sina lopu hoke korotae ni sa si kaiqa ginugua leadi koa rau, ba koba kaleadi lamo. Asa se Mikaea sa tuna koreo e Imila.”

Ba olaṅa se Zehosapati, “Lopu zama gua asa si agoi.”

⁹ Ke tioko vagia sa baṅara pa Izireli si keke ri nana palabatu meke zama, “Kamahire tugo, mamu la turaṅa mae nia se Mikaea sa tuna koreo Imila.”

† 21:19 1 Baṅ 22:38 †† 21:23 2 Baṅ 9:36

¹⁰ Va sage poko baṅara sari karua baṅara, meke habotu dia koari na dia habohabotuana baṅara, pa keke vasina varipaqaḥa ni sari na kiko huiti koari na qaḡalotodi pa sadana sa goba pa Sameria meke korokorotae pa kenudia ri karua sari doduru poropita.

¹¹ Ego se Zedekaea sa tuna koreo e Kenana sapu tavete kikiho aeana, si zama vura, "Guahe si zama nia e Zihova: Koari kikiho hire si kote lobiti ni agoi sari na tinoni pa Siria osolae tava kilasa si arini," gua si asa.

¹² Sari doduru poropita pule si kekeḡoḡo gua tugo asa si korotae nia arini. "La rapatia si pa Ramoti Qileadi mamu vagia," gua si arini, "Ura, e Zihova kote vala nia pa limana sa baṅara."

¹³ Sa tie paleke inavoso pu la pude va mae ia se Mikaea si zama guahe koasa: "Do, guana keke tie mo sari kasa poropita pu korapa korokorotae nia sapu kote bokaboka sa baṅara. Sa mua zinama si mu va kekeḡoḡo guni nia koa rini, mamu zama va leana ponía," gua si asa koasa.

¹⁴ Ba olaṅa se Mikaea, "Pa korapa pozana e Zihova sa Tamasa toana si kaqu zama nia mo rau gua sapu tozi nau se Zihova!" gua si asa. ¹⁵ Meke sipu kamo la sa si nanasia sa baṅara si asa, "Mikaea, vegua, mami la raza ia sa popoa Ramoti Qileadi, ba maqu vekoa?"

Olaṅa guahe se Mikaea, "La rapatia mamu bokaboka. Ura kote vatu nia e Zihova pa limamu agoi, baṅara," gua.

¹⁶ Meke zama la sa baṅara koa sa, "Visa ḡavulu toḡoso kaqu zama igo arau pude tozi nau sapu loketoṅa ba sa hinokara mo pa korapa pozana e Zihova?"

¹⁷ Meke olaṅa se Mikaea, "Dogoria rau sapu sari doduru pa Izireli si ta hurakatae beto koari na toqere gua ri na sipi sapu loke dia sepati, meke zama se Zihova, 'Sari na tinoni hire si loke dia koimata. Mu va hopeke pulei pa dia popoa pa binule,'" gua si asa. †

¹⁸ Meke zama la koe Zehosapati sa baṅara pa Izireli, "Isa gua sa tie hie. Ele tozi nigo tu rau sapu namu lopu hoke korokorotae nia sa koa rau si keke tiḡitoṅa leana, ba koba kaleadi lamo!"

¹⁹ Ba hoda latu se Mikaea, "Gua ke mu avosia sa zinama te Zihova: Dogoria rau se Zihova korapa habotu Nana pa Nana habohabotuana baṅara meke sari doduru nana mateana pa maṅauru si turu vari likohae nia pa kali mataona meke pa kali gedena.

²⁰ Meke zama se Zihova, 'Esei kote sekesekei nia se Ehabi pude topue la rapatia si pa Ramoti Qileadi meke mani la mate vasina?'

Meke hopeke va vura dia binalabala sari kasa, keke si guahe gua, keke si sanu tu gua. ²¹ Osolae keke maqomaqo si turu vura la pa kenuna e Zihova meke zama, 'Arau kote sekesekei nia si asa!' gua. ²² Meke nanasa se Zihova, 'Pa siraṅa sa?' Olaṅa sa maqomaqo, 'Kote vura la si rau meke va kokoha betoi sari na poropita te Ehabi,' gua si asa. Meke zama se Zihova, 'Na kote boka sekesekei nia mo goi. La mamu tavetia.'

† 22:17 Nab 27:17; Mt 9:36; Mk 6:34

²³ Gua asa ke kamahire se Zihova si ele veko ni maqomaqo kokoha Sa sari na ḡuzudi ri doduru mua poropita hire. Meke ele zama veko nia Zihova sa tinasuna nomana sapu kote kamo igo."

²⁴ Meke ene la se Zedekaea sa tuna koreo e Kanana meke poharia isumatana se Mikaea. "Meke pavei la gua sa Maqomaqo te Zihova sipu taluarae si asa koarau meke atu zama koa goi?" nanasa gua si asa.

²⁵ Meke olaṅa se Mikaea, "Kote gilania mo goi koasa rane sapu la tome si goi pa korapana la keke lose pa keke vetu."

²⁶ Beto asa si garunu tie mo sa baṅara pa Izireli, "Vagia se Mikaea, mamu va pule la nia koe Amoni, sa qavuna koasa vasileana lavata meke koe Zoasi sa tuqu koreo. ²⁷ Mamu zama guahe, 'Guahe si zama nia sa baṅara: va nuquria sa tie hie pa vetu varipusi meke loketoṅa si kote poni nia gamu, ba bereti meke kolo mo, osolae kamo pule va leana si rau,'" gua si asa.

²⁸ Meke zama vura se Mikaea, "Be guana kamo pule va leana agoi si lopu hite zama koa rau se Zihova." Meke zama hoda la si asa, "Mi balabala i gamu doduru, sari na qua zinama!" gua si asa.

Sa Minate te Ehabi

(2 Koronikolo 18:28-34)

²⁹ Ke sage la pa Ramoti Qileadi sa baṅara pa Izireli meke Zehosapati sa baṅara pa Ziuda. ³⁰ Meke zama sa baṅara pa Izireli koe Zehosapati, "Totoso somana si gita kara pa vinaripera si kote lopu vata gilana pule nau si rau, ba agoi si kote va sagei goi sari na mua poko baṅara." Ke sa baṅara pa Izireli si lopu vata gilana pule nia meke nuquru la si asa pa vinaripera.

³¹ Ego sa baṅara pa Siria si ele tozi ni sa sari nana koimata koari ka toloṅavulu rua totopili varipera, "Raza ekea mo sa baṅara pa Izireli ba lopu raza votiki tie lamae be hiteke babe nomana." ³² Ke toḡoso dogoria ri na koimata pa totopili varipera se

Zehosapati, si balabala si arini, "Hinokara hie hokara mo sa baṅara pa Izireli," gua. Ke taliri si arini pude la raza ia, ba sipu velavela vura se Zehosapati, ³³ si tiqe dogoria rina koimata pa totopili varipera sapu lopu asa sa baṅara pa Izireli, ke noso, lopu hadu lulia rini.

³⁴ Ba gona va tapotapoe nia keke tie varipera pa Siria sa nana bokala meke la goto sa tupi koe Ehabi sa baṅara, pa vari korapana sa vinari hodana sa poko raqaraqa tanisa. Ke kukili vura la si asa koasa nana tie kalaha pa totopili varipera. "Kei bakora si rau! Kekere pule, mamu vagi vura nau koasa vinaripera!" gua.

³⁵ Doduruna sa rane si nono la mo sa vinaripera, meke sa baṅara si habotu ta zuka sage eko nana mo pa nana totopili varipera, tia la i sa sari na tie Siria. Sa ehara pa bakorana si zoloro gore la pa hatarana sa totopili varipera, meke pa veluveluna asa si mate si asa. ³⁶ Sipu tata lodu sa rimata, si ene si keke zinama pa korapana sa qeto minate, zama guahe, "Hopeke tie, pule pa mia vasileana; doduru tie, pule pa mia hopeke popoa!"

³⁷ Ke mate sa baṅara ke paleke la nia rini pa Sameria meke pomunu nia rini si asa vasina. ³⁸ Sa totopili varipera si nuzapia rini koa keke kopi pa Sameria vasina hoke huhuve sari na tuturue, meke vasina si mea ia ri na siki sa eharana, gua pu tozia sa zinama te Zihova.

³⁹ Sapu koari kaiqa ginugua pa binaṅara te Ehabi, somanae sari doduru sapu taveti sa, sa vetu baṅara sapu kuria sa meke va kadakada ni livo elopaniti, meke sari na vasileana lavata sapu kuri va niṅirai sa, si ta kubere pa korapana *Sa Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Izireli*. ⁴⁰ Mate meke magogoso se Ehabi turaṅae koari na tamana. Meke Ahazaea sa tuna koreo si hobena si asa koasa binaṅara.

Zehosapati sa Baṅara pa Ziuda

(2 Koronikolo 20:31 kamo hinia 21:1)

⁴¹ E Zehosapati, sa tuna koreo e Asa, si tava turu pude na baṅara pa Ziuda pa korapana sa vina made vuahenina e Ehabi sa baṅara pa Izireli. ⁴² E Zehosapati si toloṅavulu lima vuahenina meke tava baṅara si asa, meke ka hiokona lima vuaheni si koa baṅara pa Zerusalema si asa. Sa tinana si e Azuba, sa tuna vineki e Silihi. ⁴³ Pa doduru ginugua si lulia sa sa hahanana tanisa tamana meke lopu taluarae koarini si asa; meke taveti sa gua sapu toṅoto pa dinoṅo te Zihova. Ba sari na vasidi vahesihesiana beku koari na toqere si lopu ta huara, meke sari na tinoni si hoda lai tu sari vina vukivukihhi koari na beku meke va uququ oto huda humaṅa lea. ⁴⁴ E Zehosapati si koa bule tugo koasa baṅara pa Izireli.

⁴⁵ Sari doduru ginugua pule saripu evaṅi e Zehosapati, sari tiṅitoṅa pu va gorevura i sa, sari na

vinaripera taveti sa, si ta kubere beto pa korapana *Sa Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Ziuda*. ⁴⁶ Va taloa betoi sa saripu tavetavete va kaleana guana vinari riqihi koari na hope huporodi, saripu koa holadi koari na rane tanisa tamana sapu se Asa.

⁴⁷ Pa totoaso asa si loke baṅara si pa Edomu, ba keke tie ta vizatana mo koasa baṅara pa Ziuda si kopu vasina.

⁴⁸ Ego keke puku vaka si tavetia e Zehosapati tana la varivari hobei likakalae arilaedi, pude tepe la gua pa popoa Opira pude vagi qolo. Ba lopu hite tepe taloa si arini na hake tu meke poraka pa Ezioqeba. ⁴⁹ Pa totoaso asa si zama se Ahazaea tuna koreo e Ehabi koe Zehosapati, "Va malumi sari qua tie pude tepetepe turaṅi sari mua tie," gua, ba korona se Zehosapati.

⁵⁰ Mate se Zehosapati meke ta pomunae si asa koari na tamana pa popomunuana baṅara pa Vasileana te Devita meke sa tuna se Zehoramu si hobeia si asa koasa binaṅara.

Se Ahazaea sa Baṅara Tadi pa Izireli

⁵¹ Se Ahazaea sa tuna koreo e Ehabi si baṅara pa Izireli pa Sameria koasa vina manege zuapa vuaheni sipu koa baṅara se Zehosapati pa Ziuda, meke karua vuaheni si koa baṅara se Ahazaea pa Izireli. ⁵² Tavete va kaleana pa kenuna Zihova, sina ene si asa pa hahanana tanisa tamana meke tinana meke te Zeroboami sa tuna koreo e Nebati, pu va hoqai pa sinea sari na tinoni Izireli. ⁵³ Vahesia na nabulu nia sa se Beolo meke va bugoro sisigitia sa se Zihova, sa Tamasa tadi pa Izireli gua puta mo sapu taveti sa tamana.

2 Baṅara

Sa Vinabakala

Sa Buka Vina Rua Tadi na Baṅara sina hodana sa Buka Kekenu Tadi na Baṅara sapu sa vivineidi sari karua binaṅara tadi na tinoni Izireli meke Ziuda. Sa Buka hie si ta paqaha pa karua pukuna: (1) Sa Vivineidi sari karua butubutu baṅara si podalae pa vari korapana sa vuaheni vina sia gogoto meke keke tina vuaheni totosona lopu ele podo se Zisu meke kamo mae koasa totosona sapu ta huara sa vasileana Sameria koasa vina betona sa binaṅara Izireli pa vuaheni zuapa gogoto hiokona rua sipu lopu ele podo se Zisu; (2) Sa vivineina sa binaṅara pa butubutu Ziuda podalae koasa tinahuara pa binaṅara Izireli meke kamo gore la pa totosona ta raovo vagi meke ta huara sa vasileana Zerusalem koe Nebukaneza, sa baṅara pa Babiloni pa vuaheni lima gogoto vesu ṅavulu onomo sipu lopu ele podo se Zisu Karisito. Sa vina betona sa buka si na gugua Gedalia sa qavuna pa Ziuda pa kauruna sa binaṅara pa Babiloni, meke sa vivineina sa baṅara Zehoiakini pa popoa Ziuda pu ta rupaha pa tinapusi pa Babiloni.

Sari na tinasuna nomadi hire si ta evaṅa koa gua koari na tinoa vina gugue pa vinahesi beku tadi na baṅara meke na tinoni pa Izireli meke Ziuda. Sa hinuarana sa vasileana Zerusalem, meke sa tinaraovodi sari kobi tinoni pa Ziuda si keke totosona arilaena hola pa vivineina sapu kekere sari na tinoni Izireli pa vinahesi beku. Sa ṅati poropita sapu somana ta kubere koasa Buka Vina Rua si e Ilaiza sapu sa hinobena e Ilaiza.

Sari na Pinaqapaqahana sa Buka

Sari na binaṅara Izireli meke Ziuda. Hinia 1:1 kamo hinia 17:41

1. Sa poropita Ilaiza. Hinia 1:1 kamo hinia 8:15
2. Sari na baṅara pa Ziuda meke Izireli. Hinia 8:16 kamo hinia 17:4
3. Ta huara sa vasileana Sameria. Hinia 17:5-41

Sa binaṅara pa butubutu Ziuda. Hinia 18:1 kamo hinia 25:30

1. Podalae koe Hezikaea kamo koe Zosaea. Hinia 18:1 kamo hinia 21:26
2. Sa binaṅara te Zosaea. Hinia 22:1 kamo hinia 23:30
3. Sari na baṅara vina betobeto pa Ziuda. Hinia 23:31 kamo hinia 24:20
4. Sa tina huarana Zerusalem. Hinia 25:1-30

Ilaiza meke sa Baṅara Ahazaea

¹ Pa mudina sa minate te Ehabi sa baṅara pa Izireli, si va kari ia ari popoa pa Moabi sa binaṅara pa Izireli.

² Pa totosona asa si hoqa gore nia tu pa nana batu vetu koasa bara pa huhukirina sa vetu baṅara pa Sameria se Ahazaea, sa baṅara pa Izireli, meke bakora va kaleana. Ke garunu tie palepaleke inavoso si asa pude la nanasia sa beku Beolozibabi, sa tamasa tadi pa Ekoroni, sa vasileana lavata pa popoa Pilisitia, pude hata vura nia sapu kote leana mo si asa ba lokari. ³ Ba garunia sa mateana te Zihova se Ilaiza sa poropita pa Tisibe, pude la tutuvi sari na tie paleke inavoso tanisa baṅara Ahazaea meke nanasi, "Na vea ke hiva la si gamu pude nanasia se Beolozibabi, sa tamasa tadi pa Ekoroni? Gina loke Tamasa si koa pa Izireli gua si balabala ia gamu?" ⁴ Gua asa ke mi la tozi nia sa baṅara sapu zama gua hie se Zihova, "Lopu kaqu leamu pule si

goi koari na mua binakora; kote mate si goi!" Tavetia e Ilaiza gua sapu garunu nia e Zihova, ⁵ meke kekere pule la koasa baṅara sari na tie palepaleke inavoso. Meke nanasi sa baṅara si arini, "Vegua ke turei pule mae si gamu?" gua.

⁶ Olaṅa si arini, "Tutuvu gami keke tie si gami meke asa tozini gami pude pule mae tozi nigo sapu zama se Zihova koa goi, 'Vegua ke garunu la tie palepaleke inavoso si agoi pude nanasia se Beolozibabi, sa tamasa pa Ekoroni? Gina na balabala ia goi sapu loke Tamasa si koa pa Izireli? Lopu kaqu leamu pule si goi koari na mua binakora; kote mate si goi!"

⁷ Nanasa sa baṅara, "Doṅo vea gugua sa tie?"

⁸ Olaṅa si arini, "Na va sage poko kalu kurukuru si asa meke dokoho nia sa si keke kapu kurukuru popana tugo." Ke kukili sa baṅara, "Na e Ilaiza!" [†]

⁹ Ke garunu la nia sa si keke palabatu varipera meke ari ka lima ṅavulu puta nana tie, pude vagia se Ilaiza.

[†] 1:8 Mt 3:4; Mk 1:6

Dogoria sa palabatu se Ilaiza korapa habotu nana pa toqere meke zama la ia sa, "Tie te Tamasa, hiva nigo sa baṅara pude gore mae."

¹⁰ "Be na tie te Tamasa si rau, mani gore mae pa maṅauru sa nika meke va mate igo si goi, meke sari mua tie!" Olaṅa gua se Ilaiza. Meke hinoqa gore mae mo sa nika pa maṅauru meke va mate ia sa palabatu meke sari nana tie. †

¹¹ Ke garunu la nia pule sa baṅara si keke palabatu meke ka lima ṅavulu puta nana tie pule. La zama sa palabatu koe Ilaiza, "Tie te Tamasa, hiva nigo sa baṅara pude gore mae kamahire!"

¹² "Be na tie te Tamasa si rau, mani gore mae pa maṅauru sa nika meke va mate igo si agoi meke sari mua tie!" gua se Ilaiza. Hinoqa gore mae mo sa nika te Tamasa meke va matea sa palabatu meke sari nana tie.

¹³ Ke garunu pule la nia pule sa baṅara sa vina ṅeta palabatu varipera meke ari ka lima ṅavulu puta nana tie. Haele sage la pa toqere, meke hoqa kokotuṅu si asa pa kenuna e Ilaiza, meke tepa va pepekae, "Poropita te Tamasa, mu tataru nau si rau meke sari qua tie. Lopu va mate gami!" ¹⁴ Sari karua palabatu meke sari dia tie si tava mate pa nika mae guana pa maṅauru; ba meke gua hokara, tataru nau!"

¹⁵ Zama la sa mateana te Zihova koe Ilaiza, "Gore luli koasa, mu lopu matagutu." Ke luli koasa palabatu se Ilaiza la koasa baṅara. ¹⁶ Meke zama la ia sa, "Guahe si zama nia e Zihova, 'Sina garunu tie paleke inavoso si goi pude nanasia se Beolozibabi, sa tamasa pa Ekoroni, guana sapu loke Tamasa tu si koa pa Izireli pude nanasia, ke lopu kaqu leamu pule si goi; kote mate si goi!"

¹⁷ Ke mate se Ahazaea, gua tugo sapu zama nia e Zihova koe Ilaiza. Sina loke tuna koreo se Ahazaea, ke e Zoramau sa tasina koreo si baṅara hobe koasa vina rua vuaheni sipu koa baṅara se Zehoramau sa tuna koreo e Zehosapati, baṅara pa Ziuda.

¹⁸ Doduru pule gua pu taveti sa baṅara Ahazaea si ta kubere veko koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Izireli*.

Ta Hena Sage La pa Maṅauru se Ilaiza

2 Meke ele kamo sa totošo pude kaqu hena sage la nia e Zihova pa maṅauru se Ilaiza koa keke givusu lavata. Ke taluarae pa Qiliqali se Ilaiza meke Ilaisa.

² Meke koasa dia inene la si zama la koe Ilaisa se Ilaiza, "Ego, mu koa tani; ura ele garunau e Zihova si rau pude la pa Betolo." Ba olaṅa la ia Ilaisa si asa, "Zama hinokara atu si rau koasa Tamasa Toana meke koa goi sapu lopu kaqu taluarae koa goi si rau," gua si asa. Ke ene hola la pa Betolo si arini.

³ Meke la koe Ilaisa sa puku vinarigara poropita sapu koa pa Betolo meke la nanasia rini se Ilaisa, "Vegua, gilania tugo goi sapu kote hena taloa nia e Zihova koa goi sa mua baṅara ṅinoroi?"

"Uve, ele gilania rau," gua se Ilaisa. "Ba mada lopu vivinei nia," gua si asa.

⁴ Beto asa si zama la koe Ilaisa se Ilaiza, "Ego, mu koa tani; ura garunau e Zihova pude hola la pa Zeriko si rau," gua si asa. Ba olaṅa se Ilaisa, "Zama va hinokara koasa Tamasa Toana meke koa goi si rau, sapu lopu kaqu luara panigo rau si goi." Ke ene hola la pa Zeriko si arini.

⁵ Meke la nanasia sa puku vinarigara poropita sapu koa vasina se Ilaisa, "Vegua gilania tugo goi sapu kote hena taloa nia e Zihova koa goi sa mua baṅara ṅinoroi?"

Meke olaṅa se Ilaisa, "Uve, ele gilania rau. Ba mada lopu vivinei nia," gua si asa.

⁶ Beto asa, si zama la koe Ilaisa se Ilaiza, "Ego, kamahire mamu koa tani; ura ele garunau e Zihova si rau pude hola la pa Ovuku Zodani," gua si asa. Ba olaṅa la koasa se Ilaisa, "Zama hinokara koasa Tamasa Toana meke koa goi si rau sapu lopu kaqu taluarae koa goi si rau." Ke ene hola la si arini. ⁷ Meke luli koa rini meke la pa Ovuku Zodani sari ka lima ṅavulu puta poropita. Meke la noso tata koasa ovuku sari Ilaiza meke Ilaisa, meke sari ka lima ṅavulu puta poropita si turu va seu vasinahite koari kara. ⁸ Meke va gorea sa sa poko sapu hade nia sa, meke viqusu va gelegelea sa, meke seke nia sa pa kolo si asa; meke paqaha rua nana sa kolo, meke karovo la dia pa kalina la koasa pepeso popana sari Ilaiza meke se Ilaisa. ⁹ Meke vasina si zama la koe Ilaisa se Ilaiza, "Mamu tozi nau, nasa si hiva nia goi pude tavete ponigo rau, sipu lopu ele ta hena taloa si rau." Meke olaṅa la ia Ilaisa si asa, "Mu tomo ruaia koa rau sa ṅiniraṅira sapu tagoia goi, pude maqu sogo hobego" gua si asa. ††

¹⁰ Meke olaṅa se Ilaiza, "Tasunana sa tinepa sana pude poni nigo. Ba kote vagia mo goi si asa be dogorau goi ta hena taloa koa goi si rau; be guana lopu dogorau goi, si lopu kaqu boka vagia goi si asa," gua si asa.

¹¹ Meke sipu korapa vivinei na ene la si arini, si hinoqa mae mo sa totopili nika meke sari na hose nika pa vari korapa dia rini, meke ta hena sage la pa maṅauru koasa givusu lavata se Ilaiza. ¹² Meke dogoria Ilaisa sapu gua asa, meke velavela la koe Ilaiza si asa, "Ke tamaqu! Ke tamaqu! Dotu! Sari na hose na totopili varipera pa Izireli!" ‡ Meke lopu hite dogoro pulea sa se Ilaiza. Meke koasa nana tinalotaṅa si sira ruaia sa sa nana poko. ††

Hobea Ilaisa se Ilaiza

¹³ Beto asa si pudiki vagia sa sa poko te Ilaiza sapu va hoqa pania sa, meke ene pule la meke la turu nana pa taqelena sa Ovuku Zodani. ¹⁴ Meke vagia sa sa poko hade te Ilaiza meke seke la nia sa pa kolo meke zama, "Avei si goi Zihova sa Tamasa te Ilaiza?" gua. Meke sipu

†† 2:9 Diut 21:17 ‡ Sipu dogoria Ilaisa se Ilaiza totošo ta hena sage la pa maṅauru si dogori tugo sa sari na hose nika na totopili nika te Tamasa pu kopu nia sa popoa Izireli pa vinaripera, meke gilania sa sapu ele sogo hobea sa se Ilaiza. †† 2:12 2 Baṅ 13:14

† 1:10 Lk 9:54

sekea sa sa kolo si paqaha rua nana sa kolo, meke ene karovo la nana pa kalina la koasa pepeso popana.

¹⁵ Meke sipu dogoria ri ka lima ṅavulu puta poropita mae guadi pa Zeriko sapu gua asa si zama si arini, "Sa ṅiniraṅira te Ilaiza si ele koa koe Ilaisa." Meke la tutuvia rini si asa, meke la kokotuṅu pa kenuna sa si arini. ¹⁶ Meke zama, "Hire si gami ka lima ṅavulu puta tie ṅinira mami. Mu garunu gami pude la hata vatua sa mua baṅara. Hokara sa maqomaqona e Zihova si vagi taloa nia si asa meke la veko pania Sa si asa pa keke toqere babe koa keke lolomo," gua si arini. Ba olaṅa la koa rini se Ilaisa,

"Lokari, lopu kaqu la si gamu," gua si asa.

¹⁷ Ba ososo nia rini, osolae lopu boka si asa, ke va malumu lai mo sa si arini. Meke la sari ka lima ṅavulu puta tie hire, meke la hata ia rini si asa pa toqere na lolomo koari ka ṅeta rane, ba lopu boka dogoria rini si asa. ¹⁸ Beto asa si pule la koe Ilaisa sapu korapa aqa ni si arini pa Zeriko. Meke zama la koa rini si asa, "Vegua lopu tozini gamu tu rau pude lopu la?" gua si asa.

Sari na Tinavete Variva Magasadi te Ilaisa

¹⁹ Kaiqa rina tie pa Zeriko si la koe Ilaisa meke zama, "Gilania goi sa vasileana lavata hie si leana hola pude koa ia, ba lopu leana sa kolo, gua asa ke lopu boka toa va leana sari na linetelete pa pepeso," gua si arini.

²⁰ Ke garuni sa si arini, "Mi voi i kaiqa soloti d pa keke baolo vaqurana, mamu paleke mae koa rau," gua si asa. Ke paleke mae nia rini koasa si asa. ²¹ Meke paleke la nia Ilaisa koasa kolo si asa, meke taburu nia sa sa soloti pa korapa kolo, meke zama guahe si asa: "Guahe sa zinama te Zihova: 'Ele va via ia Rau sa kolo hie, meke lopu kaqu ta evaṅa pule sa minate babe va kaleani sari na linetelete na gua.'" ²² Meke tava via sa kolo sana, seunae gua sapu zama gunia Ilaisa si asa.

²³ Meke taluarae pa Zeriko se Ilaisa pude la pa Betolo gua, koasa nana inene la si vura mae koasa vasileana nomana sari kaiqa koreo, meke va sisire nia rini si asa meke zama, "La hoi, pakabatu! Ene sage la hoi, pakabatumu!" gua si arini.

²⁴ Taliri se Ilaisa meke doṅo toto la koa rini, meke leve ni sa pa pozana e Zihova si arini, meke haqala vura mae pa korapa hudahuda sari karua bea mamaqota meke garata lulura i sari ka made ṅavulu rua koreo.

²⁵ Meke ene hola la tu pa toqere Kameli se Ilaisa, beto asa si tiqe pule la pa Sameria si asa.

Vinaripera pa Varikorapadia ari pa Izireli meke Moabi

3 Koasa vina manege vesu vuahenina sa binaṅara te Zehosapati sa baṅara pa Ziuda, si tava baṅara pa Izireli se Zoramu sa tuna koreo e Ehabi, meke kopu nia sa binaṅara Izireli ka manege rua vuaheni pa vasileana Sameria. ² Tavete va kaleana pa kenuna Zihova si asa, ba lopu kaleana hola gugua sa tamana meke se Zezibelo sa tinana; huara gore nia sa sa beku sapu tavetia sa tamana tana vinahesina e Beolo. ³ Ba

kopu ni sa sari hahanana kaleadi te Zeroboami sa tuna koreo e Nebati, meke turaṅa lani sa pa sinea sari na tie Izireli meke lopu noso ni sa sari nana kinaleana.

⁴ Na tie kopu sipi se Mesa sa baṅara pa Moabi, meke ta hia nia sa pude kaqu veko guana vinariponi doduru vuaheni koasa baṅara pa Izireli, keke gogoto tina lami, meke na vulu koari ka keke gogoto tina sipi. ⁵ Ba sipu mate se baṅara Ehabi pa Izireli, si korona koa kaurae pa binaṅara tadi pa Izireli se Mesa. ⁶ Koasa totosona tugo asa si taluarae pa Sameria sa baṅara Zoramu meke varigara ni sa sari doduru nana qeto minate varipera. ⁷ Meke garunu la inavoso si asa koasa baṅara Zehosapati pa Ziuda meke zama, "Sa baṅara pa Moabi si hiva vura taloa pa qua kinopu; boka toka nau goi pude raza ia?"

"Uve, boka si rau," olaṅa gua sa baṅara Zehosapati.

"Arau si koa mo pa mua hiniva, meke gua tugo sari na qua tie meke sari na qua hose. ⁸ Siraṅa savana si kote lulia gita meke la rapata?" gua se Zehosapati.

"Koasa siraṅa gelena si kote lulia gita, nuquru gua koasa soloso qega pa Edomu," gua se Zoramu.

⁹ Ke taluarae sa baṅara pa Izireli, turaṅae koari na baṅara pa Ziuda meke sa baṅara pa Edomu. Na ene likoho si arini ke hola ka zuapa rane si paho ni na kolo, meke loketoṅa hokara si koa pude tadi na tie babe sari na puku kurukuru tadi kasa. ¹⁰ "Beto si gita!" zama gua sa baṅara Zoramu. "Veko varigara ni gita e Zihova si gita ka ṅeta baṅara pude variponi ni gita koasa baṅara pa Moabi!"

¹¹ Ba nanasa se baṅara Zehosapati, "Vegua koa nana keke poropita tani sapu boka nanasa poni gita koe Zihova?" Olaṅa si keke palabatu koasa qeto minate te baṅara Zoramu, "Koa nana hie se Ilaisa sa tuna koreo e Sapati. Na tie varitokae te Ilaiza si asa."

¹² "Na poropita hinokara si asa," gua sa baṅara Zehosapati. Ke la koe Ilaisa sari ka ṅeta baṅara.

¹³ Meke zama se Ilaisa koasa baṅara pa Izireli, "Nasa qua ginugua ke kote tokani gamu rau? La mamu nanasi sari na poropita saripu hoke nanasi ri na tiatamamu." "Lokari!" Olaṅa gua se Zoramu. "Na e Zihova tu na varigara ni gami si gami ka ṅeta baṅara pude variponi ni gami koasa baṅara pa Moabi."

¹⁴ Olaṅa se Ilaisa, "Gua sapu toana gua se Zihova Tadi na Qeto Minate sapu vahesia rau, si zama tokotokoro atu si arau, sapu na lopu kote doṅo atu igo babe liṅana atu igo arau si agoi be lopu pamaṅa nia arau se Zehosapati sa baṅara pa Ziuda. ¹⁵ Ego, va mae nia si keke tie mikemike," gua si asa.

Sipu lopi ia sa tie mikemike sa nana hapu, si kamo koe Ilaisa sa ṅiniraṅira te Zihova, ¹⁶ meke zama si asa, "Gua hie si zama nia e Zihova, 'Geli nia dereni sa doduruna sa lolomo popana hie. ¹⁷ Ura zama se Zihova: Lopu kote dogoro givusu babe na ruku si gamu, ba sa lolomo toqere popana hie si kote siṅia na kolo, meke gamu meke sari mia bulumakao, meke sari mia kurukuru palepaleke tiṅitoṅa si kote soku mia kolo tana napo.'" ¹⁸ Meke zama hoda la tu se Ilaisa, "Na mamahelona mo koe Zihova pude tavetia si hie; sari

pa Moabi ba kote ade vatu nia mo Sa pa limamia gamu. ¹⁹ Kote raza i gamu meke vagi i sari doduru dia vasileana lavalavata lelead i meke ta baradi. Kote maho va gore ni gamu sari doduru dia huda vuvua, tuku i doduru dia tototolo kolo, meke novali na tamunu ni patu sari doduru dia pepeso masurudi."

²⁰ Koivugona pana munumunu, koasa totošo sapu hoke va vukivukihi tugo, si totošo gore toṅoto mae gua pa Edomu sa kolo, meke va siṅi betoa sa sa popoa.

²¹ Sipu avoso nia rina tie pa Moabi, sapu ele mae sari ka ṅeta baṅara pude rapati, si ta tioko vura beto sari doduru tie saripu boka tuṅe tiṅitoṅa varipera, podalae pa tie koadi kamo koari na tie vaqura, meke la aqa si arini koasa volosona sa popoa Moabi. ²² Sipu vaṅunu si arini pana munumunu koivugona si gona ia na rimata sa kolo, meke va ziṅara guni nia sa na ehara. ²³ Meke zama si arini, "Na ehara si hie! Gina variperai sari ka ṅeta baṅara meke variva mate pule! Aria mada la paleke vagi sari doduru dia likakalae veko hola ni arini pa dia ipi!"

²⁴ Ba sipu kamo i rini sari dia ipi, si aqa rapati mo rina tie Izireli meke hadu pule ni meke seke va mate i rini sari na tie Moabi. ²⁵ Meke huari rini sari dia vasileana lavalavata. Pude kamo rini si keke pepeso masuruna, doduru ari na tie Izireli si oki la patu osolae tale patuna sa vasina; tukui tugo rini sari na tototolo meke maho gore ni rini sari na huda vuvua. Mumudi hokara si sa ṅati vasileana ta barana patu mo pa Kiri Hareseti si koa hola, meke vari likohae nia ri na tie gona kurukuru paqala meke rapata ia.

²⁶ Sipu gilania sa baṅara pa Moabi sapu lopu boka si asa, si vagi sa si ka zuapa gogoto tie varipera vedara meke podekia rini pude zukuru nuquru gua pa kalina tanisa baṅara pa Edomu ba lopu boka. ²⁷ Ke vagia sa sa tuna koreo kenuna, sapu kote hobena sa, koasa binaṅara, meke va vukivukihi nia pa kali gobana sa vasileana lavata. Sa tinaṅaziri la koa ri na tie Izireli si noma hola, ke togolo taloa pule koasa vasileana lavata si arini meke pule dia pa dia popoa. †

Toka nia Ilaisa sa Naboko Malaṅana

4 Keke rane sa naboko tana keke tie pu somana koasa keke puku poropita si la koe Ilaisa meke zama, "Palabatu, mate sa loaqu! Gilania mua goi sapu pamaṅa hola nia sa se Zihova, ba ṅinoroi si mae sa tie pu veko nia gale sa pude vagi taloa ni sari karua tuqu koreo pude nana pinausu guana tinabarana sa gale tanisa qua palabatu."

² Ke olaṅa se Ilaisa, "Sa si kote boka tavete ponigo rau? Tozi nau, na sa si koa pa mua vetu?"

"Lopu keketona, ba kekeke piga oela mo," gua sa naboko.

³ Zama se Ilaisa "La koa ri turaṅamu, mamu tepa vagi voivoina oela sokudi gua sapu boka vagi goi.

⁴ Mamu nuquru la pa vetu si agoi meke sari tumu

koreo, tukua sa sasada, meke podalae zoropo lani oela sari na voivoina. Pana siṅi si keke si veko vata kalea."

⁵ Ke nuquru pa nana vetu sa barikaleqe meke sari tuna koreo, tukua rini sa sasada, vagia rini sa piga oela hitekena, meke toṅo voi ni oela sa sari na voivoina totošo va tata valai ri tuna koreo koasa. ⁶ Sipu ele va siṅi betoi rini sari doduru voivoina, nanasa si asa be koadia pule kaiqa, meke olaṅa si arini, "Asa mo sa vina betobeto," gua. Meke noso mo zolorona sa oela. ⁷ Pule la si asa koe Ilaisa, sa poropita, meke zama se Ilaisa koasa, "Holuholu ni sari oela meke tabari sari doduru mua gale, meke kote koa hola tu si kaiqa poata garona pude toka nigo si goi meke sari tumu koreo," gua.

Se Ilaisa meke sa Barikaleqe Tagotagona pa Sunemu

⁸ Keke rane si ene la pa Sunemu se Ilaisa, vasina sapu koa si keke barikaleqe tagotagona. Meke ruvatia sa barikaleqe hie si asa pude la henahena koa sa, meke podalae koasa totošo asa meke koari doduru totošo pule sipu la pa Sunemu si asa, si hoke la henahena pa vetu tanisa si asa. ⁹ Meke zama la koasa nana palabatu sa barikaleqe, "Gilania rau sapu sa tie sapu hoke mae koa gita tani doduru totošo si na tie madina te Zihova. ¹⁰ Mada tavetia keke lose hite panaulu pa vetu, mada veko nia keke teqe, keke tevalo, keke sea habohabotwana, meke keke zuke pa korapana, meke kote boka mae koa si asa vasina, koari na totošo mae hopikini gita sa," gua si asa.

¹¹ Ego, keke rane si pule mae pa Sunemu se Ilaisa, meke ene sage la pa nana lose pude magogoso. ¹² Tozi nia sa se Qehazi sa nana nabulu pude la tioko mae nia sa barikaleqe Sunemu. Meke sipu mae kamo si asa, ¹³ si zama la koe Qehazi si asa, "Mamu nanasia ko, sapu nasa beka si kote hiva nia sa koa rau pude tavete ponisa si asa, koasa hinobena sa nana tinavete nomana koa gita. Ba be hokara kote hiva nia sa pude la si rau koasa baṅara, babe la koasa palabatu nomana tana qeto minate varipera, pude la zama ni sari na tinavete leadi koasa gugwana sa, beka?" gua si asa.

Ba olaṅa sa barikaleqe, "Namu, loketona si qaga nia rau pa qua vetu koari na turaṅaqu," gua si asa.

¹⁴ Ke nanasia se Ilaisa se Qehazi, "Nasa tu si kaqu tavete poni nia rau koasa?"

Meke olaṅa se Qehazi, "Na loke tuna sa barikaleqe hie meke sa loana si ele barogoso tugo," gua si asa.

¹⁵ "Mamu la tozi nia pude mae tani," gua se Ilaisa.

Meke ene mae turu si asa pa sasada. ¹⁶ Meke zama la koasa se Ilaisa, "Pa totošo hie, koasa vuaheni maehe si kote kukaia goi si keke tumu koreo," gua si asa.

"Ai, qua baṅara, arau si na mua nabulu mu lopu kokohau! Agoi si na tie te Tamasa!" gua si asa. ††

¹⁷ Ba gua puta tugo sapu ele zama nia Ilaisa, koasa totošo asa tu pa vuaheni maehe si podoa mo sa si keke koburu koreo.

¹⁸ Meke noma sage sa koburu, meke keke rane pana munumunu si la si asa koasa tamana, sapu korapa pakepakete turaṅae koari na tie pakepakete pa inuma.

† Matagutu nia rini sa tamasa pa Moabi babe se Zihova, sapu sa si kote tavetia sa koa rini. Lopu bakala si asa.

†† 4:16 Zen 18:14

¹⁹ Meke kabo va hodaka la koasa tamana si asa, “Kei sigiti batuqu! Sigiti batuqu!” gua si asa.

Meke tozi nia sa tamana si keke nabulu, “Paleke la nia koasa tinana sa koburu hie,” gua si asa. ²⁰ Meke paleke pule la nia sa nabulu sa koburu koasa tinana, meke va ekoa sa tinana si asa pa pudapudana osolae kamo korapa rane meke tiqe mate sa koburu.

²¹ Meke paleke sage la va ekoa sa pa teqe pa korapa lose te Ilaisa si asa, meke vura, tukua sa sa sasada meke taloa. ²² Beto asa si tiokia sa sa loana meke zama ia sa si asa, “Mu garunu mae nia tani keke koari na nabulu meke sa doṅ'ki, maqu la koe Ilaisa sa poropita si rau meke kote lopu sana pule mae,” gua sa barikaleqe.

²³ Meke nanasa la koasa sa nana palabatu, “Na vegua ke hiva latu koasa si goi ṅinoro? Na lopu na inevaṅa sidara vaqura, babe rane Sabati si kamahire,” gua si asa.

“Leana mo,” gua sa barikaleqe. ²⁴ Beto asa si va hake nia poko sa pude habotu koasa doṅ'ki meke tozi nia sa sa nabulu, “Turaṅa va haqala tuturei ia sa doṅ'ki, meke lopu hitehite, osolae tozi nigo tu rau,” gua. ²⁵ Meke topue la pa toqere Kameli vasina pu koa se Ilaisa si asa.

Meke sipu doṅo la ia Ilaisa sapu korapa mae pa seu si asa, si zama la koasa nana nabulu sapu se Qehazi si asa, “Dotu, sa barikaleqe pa Sunemu korapa maehē! ²⁶ Mu tuturei la tutuvia, mamu gilania sapu vegua beka sari doduru nana tatamana, sa nana palabatu, meke sa tuna,” gua si asa.

Ba tozi nia sa barikaleqe se Qehazi sapu leana beto sari doduru, gua. ²⁷ Ba sipu mae koe Ilaisa si asa, si kokotuṅu pa kenuna sa si asa meke harupu tuqea sa sa nenena; meke hiva tupele va seu nia Qehazi si asa, ba zama se Ilaisa, “Vekoa tu, vegua, lopu boka gilania tu goi sapu talotaṅa sisigiti si asa? Ba e Zihova si lopu tozi va kenue nau si keke ginugua koasa.”

²⁸ Meke zama la koe Ilaisa sa barikaleqe, “Baṅara, lopu hite tepa ia rau koa goi si keke tuqu koreo; meke zama nia tugo rau koa goi sapu guahe, ‘Mu lopu kokoha au, meke va qetu sea au, gua?’”

²⁹ Meke doṅo la koe Qehazi se Ilaisa meke zama, “Ego tuturei! Palekia sa qua kolu, mamu haqala la. Mu lopu nonoso tokele na vivinei koari na tie be tutuvi goi pa sirana, ba be hiva vivinei igo ri kaiqa tie pa sirana, si mu lopu kulu zama na vivinei la i. Mamu ene toṅoto lamo koasa vetu, mamu la vekoa sa qua kolu koasa tinana sa koreo pa isumatana sa.”

³⁰ Meke zama la koe Ilaisa sa barikaleqe, “Zama hinokara la koe Zihova sa Tamasa Toana meke koa agoi si rau, sapu lopu kaqu luara panigo rau si goi!” Ke keke gua mo ene pule la sari karua. ³¹ Ba se Qehazi si topue va kenue la meke va hakea sa sa kolu te Ilaisa pa isumatana sa koburu koreo, ba namu loke vasi vina gilagila si ta dogoro sapu toa sa koburu. Ke ene pule la tutuvia sa se Ilaisa meke zama, “Lopu toa pule sa koburu,” gua si asa.

³² Meke sipu kamo pa vetu se Ilaisa, si nuquru eke la telena pa korapa lose si asa, meke dogoria sa sa koburu matena eko nana pa teqe. ³³ Meke tukua sa sa sasada meke varavara la koe Zihova. ³⁴ Beto asa si eko oporapaha lulia sa sa tinina sa koburu koreo, ṅuzuna pa ṅuzuna, matana pa matana, limana pa limana. Meke koasa totoṅo sipu eko opo nadoro lulia sa sa koburu si podalae maṅini sa tinina. ³⁵ Meke turu sage se Ilaisa meke ene vilorae ia sa sa lose, meke pule la pule, meke eko opo nadoro luli pulea sa sa koburu. Meke tihe ka zuapa totoṅo sa koburu, beto asa si tiqe va vaṅuni sa sari na matana. ³⁶ Meke tiokia Ilaisa se Qehazi, meke tozi nia sa pude la tiokia sa tinana sa koburu. Meke sipu nuquru mae sa tinana, si zama la koasa se Ilaisa, “Hie sa tumu,” gua si asa. ³⁷ Meke hinoqa kokotuṅu gore pa nenena e Ilaisa sa barikaleqe, meke tiqu kamo latu pa pepeso sa isumatana, beto asa si vagia sa sa tuna meke vura taloa.

Karua Tinavete Variva Magasadi Pule

³⁸ Pule la pa Qiliqali se Ilaisa meke totoṅona asa si raza si keke soṅe koasa doduruna sa popoa. Sipu korapa va tumatumae sa koari keke puku poropita si tozi nia sa sa nana nabulu pude va hakea pa nika si keke raro sapu nomana pude poni sari na tie, gua. ³⁹ Meke keke rini si vura la pa hiqohiqo pude la hata ginani elelo pude tana supu gua. Meke dogoria sa si keke aroso arahana sapu pinomona, ke kupi va soku i sa lihodi, padana tugo pude paleki sa. Pule si asa meke magumagu va hitehiteki meke voi lani sa pa raro supu, ba lopu gilania sa sapu nasa si arini. ⁴⁰ Beto asa si siovia arini sa supu pude hena sari na tie, gua. Ba sipu va liṅiliṅia rina tie si velavela la koe Ilaisa si arini, “Poropita te Tamasa, na variva mate sa supu koa pa korapa raro!” gua si arini. Meke lopu hiva hena ia rini. ⁴¹ Zama se Ilaisa, “Va mae vasi palava.” Meke va vuvusu lani sa pa korapa raro supu meke zama, “Ego, siovo poni sari na tie pude henahena dia.” Meke loketoṅa si variva mate koasa ginani pa raro.

⁴² Keke totoṅo pule si mae guana pa Beolo Salisa si keke tie sapu paleke mae ni koe Ilaisa sari ka hiokona puta bereti pu ta tavete koari na vua kenudi rina bale pu ta pakete koasa vuaheni asa, meke kaiqa pule kiko bale saripu tiqe ta vagidi. Meke tozi nia Ilaisa sa nana nabulu pude va hena ni koasa puku vinarigara poropita. ⁴³ Ba olaṅa la ia sa se Ilaisa, “Balabala ia goi sapu kote pada koari ka keke gogoto tie si arini?”

Meke olaṅa la ia Ilaisa si asa, “Mamu poni mo sina zama nia e Zihova sapu kaqu henai rini, ba kote koa hola si kaiqa ginani,” gua. ⁴⁴ Ke va namai sa nabulu sari ginani pa kenudia rini meke henahena si arini, gua puta tugo sapu ele zama nia e Zihova koa rini. Meke kaiqa ginani tugo si koa hola.

Ta Salaṅa se Neamani

5 Se Neamani sina koimata lavata sapu ta pamaṅaena hola koari na qeto minate varipera pa Siria. Vata kikihi hola ia sa baṅara, sina koe Neamani mo meke boka vala nia e Zihova sa minataqara koari na tie varipera tadi pa Siria. Keke tie varipera arilaena hola si asa, ba kamo minoho popoqu sa tinina. †2 Pa keke dia rinapata va hodaka rina qeto minate tadi na tinoni pa Siria koari na butubutu Izireli, si vagi taloa nia rini si keke vineki hite, meke ta evaṅae keke nabulu tanisa barikaleqe te Neamani si asa. †3 Keke rane si zama sa vineki hite hie koasa barikaleqe te Neamani, "Leana hola be kote boka la sa qua baṅara koasa poropita sapu koa nana pa Sameria! Meke kote boka salaṅia sa sa nana minoho," gua si asa. †4 Meke sipu avosia Neamani sapu gua asa, si la koasa baṅara si asa, meke la tozia sa koasa sapu gua zama nia sa vineki. †5 Meke zama sa baṅara, "Mu la koasa baṅara pa Izireli, mamu paleke la nia koasa sa leta hie," gua si asa. Ke topue se Neamani, meke paleke la nia sa sa poata nomana hola, padana si ka toloṅavulu puta tina poata siliva, ka onomo tina poata qolo, †† meke ka manege puta poko vaqura tolavaedi tana tie. †6 Sa leta asa sapu paleke la nia sa meke la vala nia sa koasa baṅara pa Izireli si zama guahe: "Garunu atu nia rau koa goi sana sa leta hie, koasa qua nabulu sapu se Neamani pude mu salaṅia sa nana minoho popoqu," gua.

†7 Meke sipu tiroa tugo sa baṅara pa Izireli sa leta si daku rikati sa sari nana poko meke zama, "Vegua, na Tamasa si rau? Boka va mate tie meke va toa pule tie si rau? Na vegua ke garunu mae nia tu sa sa tie hie koa rau, pude salaṅia sa nana minoho popoqu? Ta gilana mo sapu hiva va gavogavoro binugoro mae mo koa rau si asa pude varipera," gua si asa.

†8 Meke sipu avoso nia sa poropita Ilaisa gua sapu ta evaṅa, si garunu la nia sa koasa baṅara pa Izireli sa zinama sapu guahe: "Na vegua ke balabala mamata si goi? Mu garunu mae nia koa rau sa tie sana, meke kaqu va gilana nia rau koasa sapu koa nana si keke poropita pa Izireli," gua si asa.

†9 Meke topue la koari nana hose na totopili se Neamani, meke la noso pa sasadana sa vetu te Ilaisa. †10 Meke garunu vura la nia e Ilaisa si keke nabulu, meke la tozi nia, pude la huve ka zuapa toso pa Ovuku Zodani, meke kote boka tava via beto sa nana minoho, gua si asa. †11 Ba bugoro sisigiti se Neamani meke topue taloa, meke zama, "Balabala ia rau sapu kote vura mae mo koa rau si asa, meke kote varavara la koe Zihova sa nana Tamasa, meke tavusu nia limana sa sa tinqi meke salaṅau" gua. †12 Meke kapuna zama si asa, "Vegua, lopu koadia tu sari na leana Abana meke Parapara saripu koa pa vasileana Damasikasi, saripu leana hola ni sari na leana pa Izireli? Kote boka

† 5:1 Lk 4:27 †† Keke gogoto lima ṅavulu paoni sapu tata zuapa ṅavulu kilo qolo, meke zuapa gogoto lima ṅavulu paoni siliva sapu tata ṅeta gogoto made ṅavulu kilo siliva.

la huhuve si rau koari na leana arini meke kote boka ta salaṅa mo si rau!" gua si asa. Ke bugoro toa meke taliri pude taluarae si asa.

†13 Ba rizu tata la koasa sa sari nana nabulu meke zama, "Baṅara, be guana ele tozi nigo sa poropita pude tavetia si keke tinavete tasunana, si gina kote tavetia gua mo goi sapu tozi nia sa. Ba na vegua ke lopu boka la tavetia mo goi gua sapu zama nia sa, meke kote ta salaṅa mo si goi?" †14 Ke la gore mo pa Ovuku Zodani, meke suvu ka zuapa toso si asa, gua tugo sapu tozi nia Ilaisa koasa, meke via beto. Via gua tugo na tini koburu haha hitekena si asa. †15 Meke kekere pule la koe Ilaisa si asa, meke sari doduru nana tie, meke la zama koasa, "Kamahire tu tiqe gilania rau sapu loke Tamasa si koa, ba sa Tamasa mo tadi pa Izireli; ke mamu vagi mo sari na vinariponi koa rau hire," gua si asa.

†16 Ba olaṅa se Ilaisa, "Pa pozana e Zihova sa Tamasa Toana, sapu nabulu nia rau, si zama hinokara atu si rau, sapu lopu kaqu vagia rau, si keketona koari na mua vinariponi sara." Ba ososo nia Neamani, pude vagi tugo gua, ba korona va nabu si asa. †17 Ke zama la koasa se Neamani, "Ego, be lopu va egoa goi pude vagia sa qua vinariponi, ke mamu poni au mo karua sinuraṅa pepeso siṅidi pude qu paleke lani pa qua popoa, ura podalae kamahire si lopu kaqu va vukivukihia la babe va uququ la pa keke tamasa si rau, ba koe Zihova mo. †18 Keke ginugua mo si tepa ia rau pude kaqu taleoso nau e Zihova si rau. Pana la si rau meke sa qua baṅara koasa zelepade te Rimoni sa tamasa beku, meke kalavarae sa baṅara pa limaqu meke somana todoṅo si rau, si mani taleoso nau e Zihova si rau!"

†19 "Mu pule la pa binule," gunia Ilaisa si asa.

Meke taluarae se Neamani. Meke sipu lopu ele seu si asa, †20 si balabala guahe pa korapa bulona se Qehazi, "Ele va taloa ia sa qua baṅara se Neamani, meke lopu hite vagia sa koasa si keketona! Ba lopu kaqu gua si asa. Pa pozana sa Tamasa Toana si kaqu haqala luli mudia rau si asa, maqu la vagi sari kaiqa toṅa koasa."

†21 Ke topue luli mudi la ia sa se Neamani. Meke sipu dogoria Neamani sapu korapa haqala luli mudi mae si keke tie koasa, si gore si asa koasa nana totopili pude tutuvia sa tie gua. Meke nanasa la ia sa si asa, "Vegua, keketona si sea?"

†22 "Lokari," olaṅa gua se Qehazi. "Ba garunau sa qua baṅara si rau pude tozi nigo sapu karua tie koasa puku vinarigara poropita sapu pa korapa popoa pa Iparemi si tiqe kamo, ke hiva nigo sa pude valani goi toloṅavulu made kilo siliva meke poko padana karua tie," gua.

†23 "Ego, mamu vagi si ka onomo ṅavulu vesu kilo siliva," gua se Neamani meke ososo nia sa se Qehazi pude vagi, meke pusi tuku i sa sari karua baika siliva meke gua tugo sari poko padana karua tie. Meke vala

‡ Balabala ia sa sapu somana luli se Zihova koasa pepeso. Ke ta hivae pude vagi pepeso pa Izireli pude boka vahesia sa se Zihova koasa toso pule la si asa pa nana popoa soti.

ni koari karua nana nabulu pude paleke ponía se Qehazi, gua. ²⁴ Meke sipu kamoá rini sa toqere vasina sapu koa se Ilaisa, si vagi Qehazi sari karua baika siliva meke sari poko meke paleke lani pa korapa nana vetu. Meke tiqe garunu pule ni sa sari na nabulu te Neamani. ²⁵ Meke pule la si asa pa vetu, meke nanasia Ilaisa si asa, "Pavei koa si goi?"

"Ai, loke vasina baṅara," gua si asa.

²⁶ Ba zama se Ilaisa, "Ele va gilagila ia tu rau pa maqomaqoqu, sapu gore si keke tie pa nana totopili meke tutuvigo. Kamahire si lopu na totosó pude vagi poata na poko; sari na inuma huda olive, na vaeni; babe na sipi, bulumakao, meke na nabulu! ²⁷ Ego, kamahire si kaqu karovigo sa minoho te Neamani si goi, meke agoi meke sari na tutimu si kaqu ta raza nia si asa ninæ rane!"

Meke sipu taluaræ se Qehazi koasa si karovia mo na minoho popoqu si asa, meke sari na kapu pa tinina si keoro gua tugo na sinou.

Ta Vagi Pule sa Livo Maho

6 Keke rane, sa puku vinarigara poropita sapu kopu nia Ilaisa si zama nominomi la koasa, "Sa vasina sapu koa ia gita he si hiteke hola! ² Va malumu gami pude la mahoi gami sari na huda tata pa Ovuku Zodani pude mami kuria si keke vetu vasina pude mada koa vasina," gua si arini.

Meke olaṅa se Ilaisa, "Leana," gua si asa.

³ Ba keke arini si ria ososo nia se Ilaisa pude luli koa rini; ke va egoi sa, ⁴ meke topue varigara la si arini. Meke sipu kamo rini pa Zodani, si podalæ tavetavete si arini. ⁵ Meke sipu korapa maho va hoqa ia keke koa rini si keke huda, si lobusu va hodaka meke hoqa lodu nana pa korapa kolo sa livona sa maho, meke velavela la gua koe Ilaisa si asa, "Kei, nasa si kote boka tavetia rau! Na vagi pakia mo rau pa keke tie sa maho hie!"

⁶ "Pavei hoqa si asa?" nanasa gua se Ilaisa, meke va dogoro nia sa tie sa vasina sapu hoqaia sa, meke seke vagia Ilaisa si keke huda hite, meke gona la nia sa pa kolo, meke va ale vura ia sa pa beru kolo sa livo maho. ⁷ "Taṅini vagia," gua si asa; meke kokopo gore sa tie, meke vagi sage nia.

Sa Qeto Minate Tadi pa Siria si Tava Kilasa

⁸ Meke varipera la koari na tinoni Izireli sa baṅara pa Siria. Meke zamai sa sari nana palabatu nomadi pa vinaripera pude vizatia si keke vasina pude la koa varigara si arini. ⁹ Ba garunu la zinama koasa baṅara pa Izireli se Ilaisa, meke va balau ia pude lopu tata la koasa vasina asa, sina korapa tome aqa vasina sari na tinoni Siria, gua. ¹⁰ Ke va balau i sa baṅara pa Izireli sari na tinoni pu koa koasa vasina asa, meke kopu totoko ni rini si arini. Kaiqa totosó si ta evaṅa sapu gua asa.

¹¹ Meke ta ṅaziri sisigiti nia sa baṅara tadi na tinoni Siria sapu gua asa, meke tioki sa sari nana palabatu

nomadi pa vinaripera meke nanasi sa si arini, "Ari sei gamu si koa pa kalina sa baṅara Izireli?" gua si asa.

¹² Meke olaṅa si keke arini, "Namu loke tie qua baṅara. Be guana zama si agoi pa korapa mua lose putana, ba e Ilaisa sa poropita si kote tozi nia sa baṅara pa Izireli sapu gua zama nia goi."

¹³ "La mamu hata ia vasina koa si asa, pude maqu tuqe vagia," gua sa baṅara.

Ba sipu tozi nia rini sapu pa Dotani tu se Ilaisa, gua, ¹⁴ si garunu la nia sa si keke qeto minate varipera lavata vasina, sari na hose na totopili na gua. Meke la kamoá rini pana boṅi sa vasileana nomana meke vari likohæ nia rini si asa. ¹⁵ Meke pana munumunu hokara koasa koivugona sipu vaṅunu sa nabulu te Ilaisa, meke vura koasa vetu si dogoria sa sa qeto minate lavata tadi pa Siria, meke sari na dia hose na totopili varipera sapu vari likohæ nia sa vasileana lavata. Meke zama la koe Ilaisa si asa, "Kei baṅara, nasa si kaqu tavetia gita?"

¹⁶ Meke olaṅa se Ilaisa, "Mu lopu matagutu, soku hola si koa pa nada kalina, hola nia koasa dia kalina," gua si asa. ¹⁷ Meke varavara si asa, "Kei Zihova, Mu va vaṅuni sari matana, mamu va dodogoræ ia si asa!" Meke va tabea e Zihova sa nana vinaravara, meke doṅo sage la sa nabulu te Ilaisa meke dogoria sa sa toqere sapu siṅia na hose na totopili nika meke koa vari likohæ nia rini se Ilaisa.

¹⁸ Meke sipu ene nono gore mæ sari na kana si varavara se Ilaisa, "Kei Zihova va behui sari na tie hire!" Meke va tabea e Zihova sa nana vinaravara meke va behui Sa si arini. ¹⁹ Meke ene la koa rini se Ilaisa, meke zama, "Ene sea nia gamu sa sirāṅa. Lopu hie sa vasileana nomana sapu hata ia gamu, mæ luli au, maqu turaṅa lani gamu koasa tie sapu hata lulia gamu." Meke turaṅa lani sa si arini pa Sameria.

²⁰ Meke koasa totosó sipu nuquru la ia tugo rini sa vasileana lavata, si varavara gua pule se Ilaisa, "Kei Zihova, Mu va vaṅuni matadi, pude madi dodogoræ si arini," gua. Meke va tabea Tamasa sa nana vinaravara, meke va vaṅuni Sa sari na matadi, meke gilania rini sapu ele pa korapa popoa Sameria si arini.

²¹ Meke sipu dogori sa baṅara pa Izireli sari na tinoni Siria, si nanasia sa se Ilaisa, "Tamaqu, kaqu va matei rau sari? Kaqu va matei rau sari?" gua si asa.

²² Meke olaṅa se Ilaisa, "Lokari, sarini mo pu pusi vagi goi pa vinaripera, ba lopu kaqu va matei goi. Meke lopu keke arini hire si kaqu tava mate. Poni ginani na napo mo goi si arini, beto mamu va pule lani koasa dia baṅara," gua si asa. ²³ Ke tavete poni inevaṅa lavata sa baṅara si arini, meke pa mudina sipu hena na napo si arini, si garunu pule lani sa koasa baṅara pa Siria si arini. Ke noso hite sa vinaripera la pa popoa Izireli tadirini.

Ovia sari pa Sameria

²⁴ Meke sipu hola kaiqa totosó si turaṅia sa baṅara Beni Hadadi sa doduruna sa nana qeto minate varipera lavata pude la raza ia sa popoa Izireli, meke la

vari likohae nia rini sa vasileana lavata pa Sameria.

²⁵ Ego koa gua sapu gua asa, si ta evaṅa sa inovia pa korapana sa vasileana lavata sapu namu kaleana hola, meke sa hinoluna keke batu doṅ'ki si ka vesu ṅavulu puta poata siliva †, meke sa kukuru kilo mamatana sa aenani pinomona si ka lima siliva hinoluna.

²⁶ Keke rane sipu ene hola gua koasa gobana sa vasileana lavata sa baṅara, si velavela la koasa si keke barikaleqe, "Kei toka nau qua baṅara," gua si asa.

²⁷ Meke olaṅa sa baṅara, "Be lopu toka nigo e Zihova si goi, si nasa si kote boka ponigo rau? Na ari gequ huiti na vaeni si rau?" ²⁸ Sa sa mua tinasuna?" Meke olaṅa sa barikaleqe, "Keke rane si zama koa rau sa barikaleqe hie sapu kote gania gami karua sa qua koburu, meke beto asa si kote gania gami sa nana koburu pa koivugona gua. ²⁹ Ke kina ia gami sa tuqu koreo meke hena ia. Meke pa koivugona si zama ia rau si asa, pude kina ia sa tuna koreo meke hena ia gua, ba tomea sa si asa." ††

³⁰ Sipu avosia sa baṅara sapu gua asa, si daku rikati sa sari nana poko, pude va dogoro nia sa nana tinalotaṅa, meke dogoria rina tie sapu koa tata koa sa gobana sa vasileana lavata, sapu poko korapae nia sa sa poko baika. ³¹ Meke zama si asa, "Kaqu ta kupa ruana se Ilaisa sa tuna e Sapati. Kaqu va kilasa zoṅazonau e Zihova si rau be lopu tavetia rau sapu gua asa, sipu lopu ele opokaputu, sa popoa!" gua si asa. ³² Meke garunia sa si keke tie pude turaṅa mae nia se Ilaisa. Koa sa totošo hie si koa turaṅi Ilaisa pa nana vetu sari kaiqa koimata pa vasileana saripu la vari hopikae koa sa. Sipu lopu ele la kamo sa tie paleke inavoso tanisa baṅara, si zama la koari na koimata se Ilaisa, "Sa tie variva mate si korapa garunu mae tie, pude va mate au si rau! gua. Ego, pana mae kamo sa tani, si mi tukua sa sasada pude lopu va nuquru mae ia si asa. Ura sa baṅara mo telena si korapa ene luli mae pa mudina." ³³ Meke sipu lopu ele va betoa sa sa nana zinama, si mae kamo mo sa baṅara meke zama, "E Zihova mo vata evaṅia sa tinasuna hie koa gita! Na vegua meke kaqu aqa seunae nia rau se Zihova?" gua si asa.

7 Meke olaṅa se Ilaisa, "Mu avosia sapu gua zama nia e Zihova! Koasa totošo hie, rane vugo si kote boka holua gamu sa huiti leanana hola, sapu ka ṅeta kilo mamatana, babe na bale, sapu ka onomo kilo mamatana pa Sameria, pa keke poata siliva hitekema mo," gua si asa.

² Meke zama la koe Ilaisa sa ṅati palabatu sapu koa tata koasa baṅara, "Be guana e Zihova telena si garunu toṅoto mae nia sa huiti, ba lopu kaqu boka ta evaṅa sapu gua asa!" Meke olaṅa se Ilaisa, "Leana, kote dogoria goi ta evaṅa si asa, ba namu lopu hite kaqu hena ia goi si keke vasi ginani," gua.

Taluarae Taloa sari na Qeto Minate Varipera tadi pa Siria

³ Sari ka made tie saripu razai na minoho popoqu meke koa ta sigiti pa sadana sa goba pa Sameria, si vari zamai, "Na vegua ke kaqu aqa si gita tani, osolae kaqu mate?" ⁴ Loke ginuana si pude la pa korapana sa vasileana lavata, sina kote agoso mate si gita vasina, ba be koa tani si gita, ba kote mate tugo. Ke aria, mada la vasina pu koa sari na qeto minate tadi pa Siria, ba sapu kaleana hola si pude va mate gita ri, ba gina kote boka va toa gita rini," gua si arini. ⁵ Ke sipu podalae huporo sa popoa, si topue ene la si arini vasina sapu koa rina tinoni Siria, ba sipu kamo rini sa vasina asa, si namu loke tie si koa vasina. ⁶ Meke va avavosae i e Zihova sari na tinoni Siria, meke avosia rini sa mamalaini guana keke qeto minate lavata, meke sari na hose na totopili varipera, meke balabala ia rini sapu sa baṅara tadi pa Izireli si ele valani poata sari karua baṅara tadi na tinoni Hitaiti meke tadi pa Izipi, pude mae razai si arini, gua ⁷ Ke koasa veluveluna tugo asa, si govete taloa dia sari na tinoni Siria. Veko pani rini sari na dia ipi, sari na hose na doṅ'ki, meke doduru likakalae si veko pani guni tugo rini koasa vasina sapu koa ia rini.

⁸ Meke sipu kamo ri ka made sa hukihukirina sa vasina sapu ele koa ia rina tie Siria, si nuquru la si arini koa keke ipi, meke henai na napoi rini saripu koa vasina, meke vagi rini sari na siliva, na qolo meke na poko saripu dogori rini, meke ene taloa meke la tomei rini; beto asa, si pule la pule meke la nuquru pa keke ipi, gua mo asa si tavetia rini. ⁹ Ba mumudi si vari zamai si arini, "Mada lopu tavetia sapu guahe! Na inavoso leana si koa koa gita, meke lopu kaqu kopu nia gita pude nada teleda. Meke be aqa nia gita, osolae kamo munumunu meke tozia, si namu kote tava kilasa si gita. Aria, mada la kamahire, mada la tozi ni sari na palabatu nomadi tanisa baṅara!" gua si arini. ¹⁰ Ke taluarae taloa si arini vasina sapu koa sari na tie Siria, meke pule la pa Sameria, meke la tioki rini sari na tie kopu pa sasada, "Ele la vasina pu koa sari na tinoni Siria si gami, meke lopu dogoria na avosia gami si keke tie, meke sari na hose na doṅ'ki si korapa sidolo eko dia mo, meke veko pani guni tugo rini sari na ipi," gua si arini.

¹¹ Meke zama vura nia ri na tie kopu sa inavoso, meke ta tozi vurae koasa vetu tanisa baṅara. ¹² Sipu lopu ele kalalasa sa popoa, si tekulu pa nana teqe sa baṅara meke zama i sa sari nana ṅati palabatu, "Maqu tozini gamu sa hiniva tadi na tinoni Siria! Gilania rini sapu ovia si gita, ke gua asa si sekesekei nia rini, meke veko pania sa vasina sapu koa ia rini, meke la tome koari na toqere. Meke balabala ia rini sapu kote luaria gita sa vasileana lavata, meke hata ginani, meke kote tuqe vagi gita rini, meke kote vagi karovia rini sa vasileana lavata pa dia kinopu," gua si asa.

¹³ Ba keke koari nana ṅati palabatu si zama, "Sari na tie hire pa vasileana si tata mate mo, gua mo rini pu

† Sa padana si karua paoni. †† 6:29 Diut 28:57; KTZ 4:10

ele ovia na mate. Aria mada garunu lani kaiqa tie turani sari ka lima hose saripu koa hola koasa vasileana lavata hie, mada la dogoria sapu nasa si ta evaṅa," gua si asa. ¹⁴ Meke vizati rini si kaiqa tie meke garunu lani sa baṅara koari karua totopili varipera meke tozi ni sa pude la dogoria sapu gua ta evaṅa, koari na qeto minate varipera tadi na tinoni Siria.

¹⁵ Meke ene luli mudi la i rini, meke kamo la gua tu pa Ovuku Zodani si arini. Meke pa doduru sirana la gua, si dogori rini sari na poko, meke sari na likakalae saripu veko pani rina tinoni Siria, sipu govete si arini. Beto asa, si pule mae koasa baṅara si arini, meke tozi nia. ¹⁶ Meke topue haqala vura sari na tinoni, meke la vagi rini sari na likakalae vasina pu koa rina tinoni Siria. Gua puta tugo sapu ele zama nia e Zihova, sapu sari na kiko huiti leanadi hola sapu ka neta kilo mamatadi meke na kiko bale sapu ka onomo kilo mamatadi si kote keke poata siliva mo hinoludi, gua.

¹⁷ Ego koasa tooso asa si vekoa sa baṅara pa Izireli si keke nati palabatu tadi na qeto minate varipera, sapu hoke koa tata koasa pude kopu nia sa gobana sa vasileana lavata, ba gua nia nenedi rina tie vasina meke mate si asa, gua puta tugo sapu zama nia e Ilaisa, toosona la dogoria sa baṅara si asa. ¹⁸ Pa tooso asa si tozi nia Ilaisa sa baṅara, sapu pa koivugona si kote ta holuholue pa Sameria sa huiti leanadi hola sapu ka neta kilo mamatadi babe bale sapu ka onomo kilo mamatadi pa keke poata siliva mo hinoludi, gua. ¹⁹ Meke olaṅa sa nati palabatu pa vinaripera, "Be guana e Zihova telena si garunu tonoto mae nia sa huiti, ba lopu kaqu boka ta evaṅa sapu gua asa!" meke olaṅa se Ilaisa, "Leana kote dogoria goi ta evaṅa si asa, ba namu lopu kote hite hena ia goi si keke vasi ginani," gua. ²⁰ Meke kekenoṅo puta gua tugo asa si ta evaṅa koasa, sapu puza va mate nia nenedia ri na tie koasa gobana sa vasileana lavata sana si asa, gua.

Kekere Pule sa Barikaleqe Kokoana pa Sunemu

8 Ego ele tozi nia Ilaisa sa barikaleqe pu kokoana pa Sunemu, sapu va toa pule ia sa sa tuna koreo, sapu na soṅe si korapa garunu mae nia e Zihova koasa popoa, pa korapana ka zuapa vuaheni, ke pude kaqu taluarae meke la koa pa kaiqa vasina pule si asa meke sa nana kinoa tatamana. ¹² Va tabea sa barikaleqe sa nana tinozi meke taluarae; turani sa sari nana tatamana meke la koa ka zuapa vuaheni pa Pilisitia.

³ Pa vina betona sa zuapa vuaheni si kekere pule la pa Izireli si asa, meke la koasa baṅara pude tepa vagi pulea sa nana vetu meke na pepeso. ⁴ Sipu kamo la sa, si korapa vivinei koe Qehazi, sa nabulu te Ilaisa sa baṅara; hiva gilani sa baṅara sari na tinavete variva magasadi te Ilaisa. ⁵ Na tooso korapa vivinei nia e Qehazi sa tooso sapu va toa pule ia e Ilaisa si keke tie, si zama vura mae mo koasa baṅara sa barikaleqe. Meke zama se Qehazi, "Qua baṅara, hie hokara mo sa barikaleqe meke hie mo sa tuna koreo sapu va toa

pulea e Ilaisa!" ⁶ Ke nanasa nia sa baṅara koa sa barikaleqe sa vivinei meke va sosode ia sa, ke tiokia sa baṅara si keke ri kasa nana palabatu, meke tozi nia sa pude va pule i sari doduru gua pu tagoi sa barikaleqe, somanae la sari doduru laedi gua ri doduru nana vuvua sapu vura koa ri nana inuma pa korapadi ri ka zuapa vuaheni pu taloa va seu si asa.

Sa Baṅara Beni Hadadi pa Siria meke se Ilaisa

⁷ La pa Damasikasi se Ilaisa koasa tooso sapu moho se Beni Hadadi sa baṅara pa Siria. Sipu avoso nia sa baṅara sapu koa nana vasina se Ilaisa, ⁸ si zama la koe Hazaelo, keke koari nana palabatu si asa, "Paleke la vinariponi koasa poropita, mamu tozi nia pude nanasia se Zihova pude gilania sapu vea kote magogoso tugo si rau koasa minoho hie ba vea?" ⁹ Ke surani e Hazaelo koari ka made navulu puta kameli sari doduru likakalae leleadi ta tavetedi pa Damasikasi meke la koe Ilaisa. Kamo la se Hazaelo meke zama, "Sa baṅara Beni Hadadi sa mua nabulu si garunu mae ni au pude nanasigo sapu kote magogoso koasa nana minoho si asa ba lokari?"

¹⁰ Olaṅa se Ilaisa, "Ele va dogoro nau e Zihova sapu kote mate si asa; ba la mamu la tozi nia sapu kote magogoso si asa." ¹¹ Meke doṅo totoa e Ilaisa si asa meke pelara nia mata osolae kurekure tu se Hazaelo, beto si podalae kabo nana mo sa tie te Tamasa. ¹² Ke nanasia e Hazaelo, "Palabatu, na venagua ke kabo si goi?" Meke olaṅa se Ilaisa, "Sina tumae ni qua sari doduru ginugua kaleadi saripu kote tavete lani goi koa rina tinoni Izireli. Kote sulu pani goi dia bara niniradi pa vasileana, seke va matei sari dia tie vaqura pa vedara, gona va mate ni sari dia koburu, meke kote hovai goi sari dia barikaleqe ari tiadi."

¹³ Meke zama se Hazaelo, "Vegua meke kote boka ninira gua asa si rau? Sina loke laequ si rau." Meke olaṅa se Ilaisa, "Ele vata dogoro nau e Zihova sapu kote na baṅara pa Siria si agoi," gua si asa. ††

¹⁴ Beto asa, pule la koe Beni Hadadi se Hazaelo, meke nanasia sa baṅara, "Sa gua si tozia Ilaisa?"

"Tozi nau sa sapu kote magogoso mo si goi," olaṅa gua se Hazaelo. ¹⁵ Ba pa koivugona si vagia e Hazaelo si keke nobi, poṅa va boboso nia kolo sa, meke nobi va ṅaṅaha mate pania sa sa baṅara. Meke e Hazaelo si baṅara hobe se Beni Hadadi pa Siria.

Zehoramu sa Baṅara pa Ziuda

(2 Koronikolo 21:1-20)

¹⁶ Pa vina lima vuaheni koasa binaṅara te Zoramu sa tuna koreo e Ehabi sa baṅara pa Izireli, si tava baṅara pa Ziuda se Zehoramu sa tuna koreo e Zehosapati.

¹⁷ Totoso tava baṅara si asa si toloṅavulu rua vuahenina, meke ka vesu vuaheni si koa baṅara si asa pa Zerusalem. ¹⁸ Lulia sa sa hahanana kaleana tanisa baṅara Ehabi, meke gua tugo sari na baṅara pule pa Izireli, sina haba ia sa sa tuna vineki e Ehabi. Tavete va

† 8:1 2 Baṅ 4:8-37

†† 8:13 1 Baṅ 19:15

kaleana si asa pa kenuna Zihova, ¹⁹ ba lopu hiva huaria e Zihova si pa Ziuda, sina va tatara nia Sa koasa Nana nabulu se Devita, sapu sa tutina sa si kaqu koa baṅara ninae rane ka rane. †

²⁰ Totosona koa baṅara se Zehoramū, si kana ia Edomu se Ziuda, meke etulu pania rini sa binaṅara Ziuda meke va turua rini sa dia baṅara. †²¹ Ke taluarāe se Zehoramū meke la pa Zaira, turāni sa sari doduru nana totopili varipera. Pa Zaira, si la ari pa Edomu meke vari dikue nia vasina si asa meke sari nana totopili varipera. Boṅina asa si podepodekae sisigiti meke boka govete vura si asa meke sari nana koimata koari na totopili varipera, meke hurakatae lamae sari nana qeto minate la pa hopeke dia vetuvetu.

²² Podalae tugo pa totoasa si turu eke se Edomu koari pa Ziuda. Koasa totoasa tugo asa si varipera la tugo sa vasileana lavata pa Libina pude lopu koa pa kauruna sa binaṅara Ziuda.

²³ Doduru ginugua pule saripu evāni e Zehoramū si ta kubere koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Ziuda*.

²⁴ Mate se Zehoramū meke ta pomunae koasa popomunuana baṅara koasa vasileana lavata te Devita, meke e Ahazaea sa tuna koreo si baṅara hobeā si asa.

Ahazaea sa Baṅara pa Ziuda

(2 Koronikolo 22:1-6)

²⁵ Pa vina manege rua vuahenina sa binaṅara te Zoramū sa tuna koreo e Ehabi sapu baṅara pa Izireli, si tava baṅara pa Ziuda se Ahazaea sa tuna koreo e Zehoramū. ²⁶ Hiokona rua vuahenina se Ahazaea totoasa tava baṅara si asa pa Ziuda, meke keke vuaheni si koa baṅara si asa pa Zerusalemā. Atalaea sa tinana sa, sina tuna vineki sa baṅara Ehabi meke e Ehabi si na tuna e Omiri, sa baṅara pa Izireli. ²⁷ Koa gua sapu haba ia sa si keke tuna vineki pa tutina Ehabi si lulia Ahazaea sa hahanana kaleana tanisa, meke tavete va kaleana pa kenuna e Zihova, gua tugo sapu tavetia rina tatamana te Ehabi.

²⁸ Somana se Ahazaea sa baṅara pa Ziuda koe Zoramū sa baṅara pa Izireli pude raza ia sa baṅara Hazaelo pa Siria. Sari qeto minate hire si kamo varipera pa Ramoti Qileadi meke bakora se Zoramū. ²⁹ Kekere pule la pa vasileana lavata pa Zezireli si asa pude va ibua sa bakorana, meke la hopiki nia e Ahazaea vasina.

Tava Madi se Zehu Pude na Baṅara pa Izireli

9 Koasa totoasa asa si tioko vagi ia e poropita Ilaisa si keke poropita vaqurana meke zama ia sa, “Va namanama mamū la pa Ramoti Qileadi. Palekia sa piga oela hie, ² meke pana kamo goi vasina doṅo hata ia se Zehu, sa tuna koreo e Zehosapati sa tuna e Nimisi. Vagi la nia pa keke lose ekeina seu koari nana baere, ³ mamū zoropo la nia pa batuna sa oela hie, mamū zama, ‘Gua hie si zama nia e Zihova: va madi

igo Arau, pude na baṅara pa Izireli.’ Beto asa si mamū tukelia sa sasada, mamū haqala taloa, lopu aqa.”

⁴ Ke la pa Ramoti Qileadi sa poropita vaqura. ⁵ Vasina dogori sa sari na palabatu tana qeto minate varipera, korapa vivinei dia si arini. Zama si asa, “Palabatu, hiva tozi nigo rau si keke inavoso tamugoi.”

Nanasa se Zehu, “Esei koa gami si gunia goi?”

“Koa goi palabatu,” olaṅa gua si asa. ⁶ Ke nuquru pa lose sari karua meke la sa poropita vaqurana meke zoropo nia oela sa batuna e Zehu meke zama ia sa, “Gua hie si zama nia e Zihova, sa Tamasa pa Izireli, ‘Va madigo Rau pude na baṅara tadi na Qua tinoni pa Izireli. ⁷ Kaqu huara pania agoi sa vetu te Ehabi, sa mua palabatu, pude Maqu va kilasia Rau se Zezibelo sapu va matedi sari na Qua poropita meke ari kaiqa Qua nabulu pule. ⁸ Sa doduruna sa vetu te Ehabi si kaqu puzulu. Kaqu vagi pani Arau koe Ehabi doduru koburu koreo pa nana tatamana, vaquradi babe koadi.

⁹ Sa tuti tanisa si kote tavete gunia Rau sa tuti tanisa baṅara Zeroboami pa Izireli meke Basa sa baṅara pa Izireli. ¹⁰ Lopu kaqu ta pomunae se Zezibelo; kote gania rina siki koasa popoa Zezireli sa tinina sa,” gua si asa. Beto asa si taluarāe pa lose meke govete taloa sa poropita vaqurana. †

¹¹ Pule la koari nana palabatu varipera se Zehu, meke nanasa ia arini, “Leana mo sari doduru ginugua? Na sa si hiva nia sa tie ilipuṅanana sana koa goi?”

“Gilania mia gamu sapu hiva nia sa,” olaṅa gua se Zehu.

¹² “Lokari, lopu gilania gami!” gua si arini. “Tozini gami na sa si zama nia sa!”

“Tozi nau sa sapu tozi vura nia e Zihova, ‘Va madi igo Rau na baṅara pa Izireli,’ gua.”

¹³ Lopu sana ivara ni rina palabatu sari na dia poko koari na halehaleana pude turu koari na poko se Zehu. Meke Ivui rini sari na buki, meke kukili, “Baṅara, se Zehu!” gua si arini.

Tava Mate se Zoramū sa Baṅara pa Izireli

¹⁴⁻¹⁵ Kuhana nia Zehu se Zoramū sa baṅara, sapu koa pa Zezireli vasina sapu la koa sa pude va ibui sari na bakorana saripu vagi sa koasa vinaripera pa Ramoti Qileadi koe Hazaelo sa baṅara pa Siria. Ke zamai Zehu sari nana palabatu pa vinaripera, “Be pa kalina taqarau si gamu, si kopu nia pude loke tie si lopoto vura taloa pude la totozi koarini pa Zezireli.” ¹⁶ Meke suraṅa si asa koasa nana totopili varipera meke topue la pa Zezireli. Se Zoramū si lopu ele tata magogoso, meke koa nana tugo vasina sa baṅara Ahazaea pa Ziuda pu la hopiki nia.

¹⁷ Dodogorāe sa tie kopu koasa vetu kopu pa Zezireli sipu korapa mae pa seu se Zehu meke sari nana tie, meke kukili vura si asa, “Kaiqa tie si dogori rau korapa mae pa hose!” gua.

Olaṅa hobe la se Zoramū, “Garunu la nia si keke tie pa hose pude gilania sapu mae pa binule sari, ba vegua?” gua. ¹⁸ Vura la sa tie koi hose meke la tutuvia

† 8:19 1 Baṅ 11:36 †† 8:20 Zen 27:40

‡ 9:6 1 Baṅ 19:16 †† 9:10 1 Baṅ 21:23

sa se Zehu meke zama, "Hiva gilania sa baṅara sapu mae pa binule si agoi, ba vegua?"

Olaṅa se Zehu, "Lopu mua ginugua goi si asa! Luli mae pa mudiqu."

Meke totozi sa tie kopu pa Zezireli sapu sa tie paleke inavoso ele kamo la ba lopu kekere pule. ¹⁹ Ke garunu la nia sa baṅara sa vina rua tie pule pa hose, sapu la nanasa pule tugo, "Zama sa baṅara, 'Mae pa binule si goi, ba vegua?'"

Olaṅa se Zehu, "Lopu mua ginugua goi si asa! Luli mae pa mudiqu."

²⁰ Meke totozi pule tugo sa tie kopu sapu sa tie paleke inavoso si la tutuvia sa puku tie ba lopu kekere pule tugo. Meke zama pule si asa, "Sa koimata tanisa puku tie si koi pa nana totopili varipera guana tie ilipunanana, namu gua puta e Zehu!"

²¹ "Va namanama ia sa qua totopili varipera," garunu gua sa baṅara Zoramu. Tavetia rini, meke hopeke koi vura sari karua baṅara Ahazaea, pa dia totopili varipera, pude tutuvia se Zehu. Tutuvia rini koasa boku pepeso te Neboti. ²² Meke sipu tutuvia Zoramu se Zehu, si zama se Zoramu, "Mae pa binule si agoi ba vegua?"

Meke olaṅa si asa, "Loke binule si kaqu ta evaṅa. Koa gua koasa vina hinokara pa tomate meke vinahesi beku sapu korapa ta evaṅa sapu podalae ni e Zezibelo sa tinamu."

²³ Kukili se Zoramu, "Ahazaea, na sinekesekei!" meke va kekere pulea sa sa nana totopili varipera meke govete. ²⁴ Vagia Zehu sa nana bokala, meke pa doduru nana ṅiniraṅira si gona nia sa sa tupi meke la soto pa mudina e Zoramu meke nuquru pa bulona. Hoqa mate pa nana totopili varipera se Zoramu. ²⁵ Meke zama la se Zehu koe Bidika sa nana palabatu varitokae, "Vagia sa tinina, mamu oki la nia koasa inuma vaeni sapu te Neboti. Mu balabala ia sipu koi lulia gita kara pa totopili se Ehabi sa tamana e Zoramu, meke zama lani e Zihova sari na zinama hire koe Ehabi: ²⁶ 'Norae dogoria Rau sa vina matena e Neboti meke sari na tuna koreo sa. Meke va tatara nigo Rau sapu pa nana inuma tugo tani si kote va kilasigo Rau.'" Tozi nia e Zehu sa nana palabatu varitokae, "Vagia sa tinina e Zoramu, mamu oki la nia pude va gorevura ia sa vina tatara te Zihova." †

Tava Mate se Ahazaea sa Baṅara pa Ziuda

²⁷ Dogoria Ahazaea sa baṅara gua sapu ta evaṅa ke govete pa nana totopili varipera si asa la gua koasa vasileana nomana pa Beti Haqani. Meke hadu lulia e Zehu, meke zama si asa, "Va matea tugo!" guni Zehu sari nana tie, meke va bakora ia rini sipu korapa koi sage la nia sa sa nana totopili varipera koasa sirana sage la gua pa Quru, tata koasa vasileana nomana pa Ibileami. Ba bokaboka meke hola la si asa osolae kamo sa sa vasileana lavata pa Meqido; vasina si mate sa. ²⁸ Paleke pule la nia ri nana palabatu pa Zerusalem sa tinina sa meke pomunu nia koasa

† 9:26 1 Baṅ 21:19

popomunuana baṅara koasa vasileana lavata te Devita.

²⁹ Tava baṅara pa Ziuda se Ahazaea pa vina manege eke vuahenina sa binaṅara te Zoramu pa Izireli sapu sa tuna Ehabi.

Tava Mate sa Kalaho Zezibelo

³⁰ Meke la kamo pa Zezireli se Zehu. Na ele avoso ni tu e Zezibelo gua sapu ta evaṅa ke va tana isumata meke suti sa sari kaluna, meke turu titiro gore pa sirana koasa vuidana sa vetu baṅara. ³¹ Sipu nuquru pa sasada se Zehu, si zama la si asa, "Agoi Zimiri! † Agoi pu va matea sa mua baṅara! Sa si mae nia goi tani?"

³² Doṅo sage la se Zehu meke kukili, "Esei si pa qua kalina?" Karua babe ka ṅeta palabatu koari na tie kopu koasa vetu baṅara si doṅo gore la koasa pa vuida, ³³ meke zama la i e Zehu, "Oki gore nia se Zezibelo!" Ke oki gore nia rini, meke kaiqa eharana sa si kasuru la pa goba meke koari na hose totošo netia rina totopili varipera te Zehu sa tinina. ³⁴ Meke nuquru se Zehu pa vetu baṅara meke la hena na napo nana. Beto si zama si asa, "Palekia sa barikaleqe ta leveina sana, mamu la pomunu nia; ura na tuna na baṅara si asa." ³⁵ Ba sari na tie pu vura la pude pomunia si lopu dogoria keke vasi tinina, ba na herahera batuna mo, meke sari na susuri kakarutu limana na susuri petapetala nenena. ³⁶ Pule la meke tozi nia rini sapu gua asa koe Zehu, meke zama si asa, "Hiera sa vina gorevurana sa zinama te Zihova, sapu zama nia Sa koe Ilaiza sa nana nabulu, 'Kaqu gania rina siki koasa popoa pa Zezireli sa tinina e Zezibelo,' gua. ³⁷ Sari na kukuru tinina sa pu koa hola si kote guana bonidi rina kurukuru ṅame, pude kaqu loke tie kote boka doṅo gilana ni," gua.

Tava Mate sari na Tutina e Ehabi

10 Ka zuapa ṅavulu puta sari tuna koreo e Ehabi sa baṅara saripu koa koasa vasileana lavata pa Sameria. Kuberi Zehu sari leta la koari doduru koimata koasa vasileana lavata, koa rina tie koadi, meke koa rini pu kopu ni sari na tuna e Ehabi. Gua hie sa kinubekubere: ² "Pana vagia gamu sa leta hie, gamu pu lalae ni sari na tuna sa baṅara, meke koa pa mia ṅiniraṅira sari na totopili varipera, sari na hose, tiṅitoṅa varipera, meke sari na vasileana lavata pu ta baradi, ³ si mamu vizatia sa tie pu garona koa rina tuna sa baṅara, mamu va baṅaria, mamu varipera pude lavelave nia."

⁴ Tarazuzu sari na koimata pa Sameria, "Ari baṅara Zoramu meke baṅara Ahazaea ba lopu boka ia se Zehu, si vea meke kote boka tu si gita?" gua si arini. ⁵ Ke sari na palabatu nomadi koasa vetu baṅara meke sari na koimata koasa vasileana lavata, turaṅae sari na tie koadi meke sari na tie pu kopu ni sari na tuna Zoramu, si garunu la nia koe Zehu sa inavoso hie, "Na

†† E Zimiri si keke palabatu varipera pa Izireli pu va matea sa nana baṅara pude hobea. Mi doṅo la pa 1 Baṅ 16:8. † 9:36 1 Baṅ 21:23

mua nabulu si gami meke namanama si gami pude tavetia gua sapu zama nia goi, ba lopu kaqu va baṅaria gami si keke tie. Mu tavetia goi gua sapu leana pa mua binalabala.”

⁶ Kuberia Zehu sa leta vina rua la koa rini, “Be pa kalina taqarau si gamu, meke kote luli gamu sari qua hiniva, si mi paleke mae ni koa rau pa Zezireli sari batudi rina tuna e Ehabi pa totošo gua tugo hie pa rane vugo.” Koa pa kinopu tadi na tie koadi pa Sameria, si ka zuapa ṅavulu puta tuna e Ehabi, pu va nomai rini. ⁷ Sipu vagia rini sa leta te Zehu, si va matei rina koimata sari ka zuapa ṅavulu puta tuna e Ehabi. Voi i rini sari batudi koari na huneke meke garunu lani koe Zehu pa Zezireli.

⁸ Sipu tozi nia rini se Zehu sapu ele ta paleke mae sari na batudi ri na tuna e Ehabi, si tozi ni sa pude veko paqaha ni pa karua kobi pa sasadana sa vasileana lavata meke pude ta veko vasina osolae kamoā munumunu koivugona. ⁹ Pana munumunu si vura la pa sasada si asa meke zama koa rina tie pu koadi vasina, “Arau sa tie pu kuhana nia meke va matea se Zoramū sa baṅara. Lopu kaqu ta zutu nia gamu sapu asa. Ba eseī va matei sari doduru hire? ¹⁰ Mi gilania sapu sari doduru zinama te Zihova, koari guguađi rina tuna e Ehabi si kote gorevura. Ele evaṅia e Zihova gua sapu va tatara nia sa koe Ilaiza sa Nana poropita.” ¹¹ Meke va mate i tugo e Zehu sari doduru turaṅana e Ehabi saripu koadi pa Zezireli, meke sari doduru nana palabatu, baere soti, meke sari na hiamā; lopu keke si tava toa. †

Tava Mate sari Turaṅana Ahazaea sa Baṅara

¹² Taluarāe pa Zezireli se Zehu pude la pa Sameria. Koasa inene la koasa vasina sapu ta pozae “Putaputana Tadi na Sepati,” ¹³ si tutuvi sa si kaiqa turaṅana Ahazaea sa baṅara pa Ziuda meke nanasi sa, “Ari sei si gamu?”

Meke olaṅa si arini, “Turaṅana e Ahazaea. Korapa la gua pa Zezireli si gami pude vata dogoro nia sa mami pinamaṅa koa ri na koburu te Zezibelo sa Kalaho meke koari doduru tatamana baṅara.” ¹⁴ Tozi ni Zehu sari nana tie, “Tuqe vagi!” Harupu vagi rini, meke va mate i rini tata koasa pou vasina. Ari ka made ṅavulu rua tie vinarigaraedi meke lopu keke si toa.

Sari Doduru Turaṅana Koa Holadi e Ehabi si Tava Mate

¹⁵ Topue pule se Zehu, meke pa nana inene la si tutuvu ia sa se Zonadabi sa tuna koreo e Rekabi. Hapahapa nia e Zehu si asa meke zama si asa, “Gita kara si keke nada binalabala, ba vegua kote zuka au goi?” gunia sa.

Olaṅa se Zonadabi, “Kote zuka igo rau,”
 “Mae nia limamu pude gua,” olaṅa la gua se Zehu. Vari tuqeī lima sari karua meke ovulu va suraṅia e Zehu si asa koasa nana totopili varipera, ¹⁶ meke zama, “Mae luli au, mamu dogoria telemu gua sapu pamaṅa

guni nia rau se Zihova.” Meke koi varigara la sari karua pa Sameria. ¹⁷ Sipu kamo ri kara vasina si va matei e Zehu sari doduru turaṅana e Ehabi, lopu keke si tava toa. Hiera gua sapu ele zama nia e Zihova koe Ilaiza sapu kote ta evaṅa.

Mate saripu Vahesihi La koasa Tamasa Beolo

¹⁸ Tioko varigara ni e Zehu sari na tinoni pa Sameria meke zama, “Sa baṅara Ehabi si vasina hite mo sa nana ninabulu la koasa tamasa Beolo, ba arau si kote hola la tu. ¹⁹ Tioko varigara ni sari doduru poropita te Beolo, sari doduru pu arona meke sari doduru nana hiamā. Loke tie si kaqu koa hola; kaqu tavetia arau si keke vinukivukihi nomana la koe Beolo, meke asa pu lopu somana si kaqu tava mate.” Ba hie sina sinekesekei te Zehu pa sirāṅa gua pude va matei sari doduru tie pu arona se Beolo. ²⁰ Meke zamai e Zehu, “Vizatia si keke rane tana vahesina e Beolo!” Meke ta tozi vura si hie, ²¹ meke va ene zinama se Zehu koari doduru popoa pa Izireli. Mae beto sari doduru pu vahesia se Beolo; lopu keke arini si va sasanae pude mae. Nuquru beto si arini koasa zelepade te Beolo, podalae pa keke hukihukirina duta la pa keke kalina. ²² Meke tozi ni e Zehu sari na hiamā pu kopudi rina poko hopedi pude paleke vura ni meke valani koa ri na tie vahesi. ²³ Beto asa, si nuquru la telena pa zelepade se Zehu turaṅia sa se Zonadabi, tuna koreo e Rekabi, meke zama koa ri na tie vasina, “Kopu nia pude sari na tie arona mo e Beolo si koa tani meke loke tie pu vahesina se Zihova si somana.” ²⁴ Meke nuquru la si ari karua Zonadabi pude la veko vina vukivukihi va uququ la koe Beolo. Ka vesu ṅavulu puta sari na tie kopu pu va turui sa pa sadana sa zelepade, meke ele zamai sa, “Kaqu va matei gamu sari doduru tie hire; be keke koa gamu si va taloa ia si keke si kote nana tinoā lipu nia sa!”

²⁵ Beto tugo va hokotia e Zehu sa nana vina vukivukihi, si zama la koa ri na tie kopu meke na palabatu si asa, “Nuquru la mamu va mate betoi; lopu va govete hokaria si keke!” Tuqeī ri dia magu varipera meke nuquru la meke va mate betoi rini, meke ririhi vura ni rini pa sada sari na tinidia. Meke tiqe nuquru hola la tu pa korapana hokara sa lose hopena tanisa zelepade, ²⁶ meke paleke vura nia sa vina tigonō hope sapu koa vasina, meke sulua. ²⁷ Ke huaria rini sa vina tigonō hope meke sa zelepade, meke ilirae nia na vetu eneneana rini sa zelepade kamo pa rane ṅinoroi.

²⁸ Ke va mate pania e Zehu sa vinahesina e Beolo pa Izireli. ²⁹ Ba sapu asa telena si keha lulia sa sa sineā te Zeroboami sa baṅara, sapu turaṅa nuquru nia pa sineā sa popoa Izireli pa vinahesina sa bulumakao qolo tunana sapu va turua sa pa Betolo meke pa Dani. ††³⁰ Zama se Zihova koe Zehu, “Ele tavete lani goi koari tuna e Ehabi sari doduru gua pu hiva nigo Rau pude taveti. Ke zama atu si Rau sapu sari na tutimu, kamo pa vina made sinage, si kote baṅara pa Izireli.” ³¹ Ba lopu va tabei e Zehu pa doduru bulona sari na tinarae

† 10:11 Hoz 1:4

†† 10:29 1 Baṅ 12:28-30

te Zihova, sa Tamasa pa Izireli; ba lulia tu sa sa kineha te Zeroboami, sapu turaṅa lani sari na tie pa popoa Izireli pa sinea.

Sa Minate te Zehu

³² Koasa totoaso asa si podalae va hiteke gorea e Zihova sa volosona sa popoa Izireli. E Hazaelo sa baṅara pa Siria si raza vagi sari doduru voloso popoa te Izireli, ³³ pa kali gasa rimatana sa Zodani, kamo la gua tu pa kali la gua koasa vasileana nomana pa Aroere pa Ovuku Anoni. Somana voi sari na popoa pa Qileadi meke Basani, vasina koa sari na butubutu te Qadi, Rubeni, meke Manase pa kali gasa rimata Zodani.

³⁴ Doduru pule gua pu taveti e Zehu, turaṅae la sari nana tinavete mataqaradi, si ta kubere pa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Izireli*. ³⁵ Mate meke ta pomunae pa Sameria si asa, meke se Zehoehazi baṅara hobeas si asa. ³⁶ Koa baṅara pa Sameria se Zehu pa popoa Izireli ka hiokona puta vuaheni.

Atalaea sa Baṅara Maqota pa Ziuda

(2 Koronikolo 22:10 kamo hinia 23:15)

11 Totoso gilania e Atalaea sapu ele mate sa tuna, si garuni sa sari nana tie pude va matei sari doduru tie koasa tatamana binaṅara pa Ziuda. ² Telena mo e Zoasi sa tuna e Ahazaea si lopu tava mate. Tata hokara tava mate turaṅae koari kaiqa, ba harupia e Zehosiba, sa vavenena, sapu na tuna barikaleqe sa baṅara Zehoram, meke na tasina karokarovo e Ahazaea. Vagia sa si asa meke sa nana tie kopu meke la va koa i pa lose putaputana pa Zelepade, vasina va tome ia sa se Zoasi koe Atalaea, pude mani lopu tava mate. ³ Kopu nia e Zehosiba sa koreo pa korapana ka onomo vuaheni meke tome ekoa mo sa pa korapa Zelepade, totoaso korapa tuturaṅa sa baṅara maqota d, se Atalaea, pa binaṅara Ziuda.

⁴ Ba pa vina zuapa vuaheni si tioki e Zehoiada, sa hiamasari na nati palabatu tanisa puku tie kopu tanisa baṅara meke na tie kopu tana vetu baṅara, meke tozi ni sa pude mae pa Zelepade, vasina variva ego nia rini meke tokotokoro koasa hiniva pu mizia sa pude tavetia. Beto asa si va dogoro ni sa se Zoasi sa tuna e Ahazaea sa baṅara, ⁵ meke poni ni sa sari vina turu hire: "Pana mae gamu pude kopu pa rane Sabati, keke pukuna gamu si kaqu kopu nia sa vetu baṅara; ⁶ keke pukuna si kote turu kopu koasa sasada Sure, meke keke pukuna pule si kote turu kopu koasa sasada pa mudina sa pukuna vina rua pu kopu pa Zelepade. ⁷ Sari karua pukuna saripu magogoso pa rane Sabati si kaqu turu kopu pa Zelepade pude va sareia sa baṅara. ⁸ Kaqu tuqe magu varipera si gamu meke koa kapae koe Zoasi sa baṅara be pavei si ene la sa. Asa pu tata atu koa gamu si kaqu tava mate."

⁹ Va tabea rina palabatu sa vina turu te Zehoiada meke turaṅa mae ni ri koasa sari dia tie, arini pu kote magogoso meke arini pu mae podalae tavetavete pa rane Sabati. ¹⁰ Vala ni Zehoiada koari na koimata sari

na hopere na lave te Devita saripu ta kopue koasa Zelepade, ¹¹ meke va koa ni tie tuqe vedara sa sa vari kalina meke pa kenuna sa Zelepade pude lavelave nia sa baṅara. ¹² Meke turaṅa vura nia e Zehoiada se Zoasi, va hake nia toropae baṅara sa si asa, meke vala nia sa sa buka kinubekubere tana tinarae te Zihova. Beto si tiqe tava madi meke ta velavela vurae sapu baṅara se Zoasi. Sari tie si popohara ni limadia meke velavela, "Mani toa va gelaenae sa baṅara!" gua.

¹³ Avosia Atalaea sa baṅara maqota sa vevehe pu tavetia rina tie kopu meke sari na tie, ke tuturei sigiti la si asa pa Zelepade te Zihova, vasina koa sa vinarigara. ¹⁴ Vasina dogoria sa sa baṅara vaqura, turu nana pa vari korapadi rina tie kopu koasa sasada nuquru pa Zelepade, lulia tugo sa hahanana pu hoke ta tavete. Vari likohae nia rina palabatu na tie ivu buki, meke kukili qetuqetu sari na tie, meke ivui rini sari na buki. Ta n̄aziri se Atalaea meke sira rikati sa sari nana poko meke kukili, "Sinekesekei! Sinekesekei!" gua. †

¹⁵ Lopu hiva nia e Zehoiada pude va matea se Atalaea pa korapana sa varivarigara pa Zelepade, ke tioko la i sa sari na koimata tie varipera meke zama, "Turaṅa vura nia pa vari korapadi ri na tokele tie kopu, meke sarini pu hiva toka nia si mamu va matei."

¹⁶ Tuqe vagia rini, meke turaṅa la nia rini koasa vetu baṅara, meke pa Sasada Hose, vasina si va matea rini si asa.

Vina Turu Vaqurana te Zehoiada

(2 Koronikolo 23:16-21)

¹⁷ Tavetia e Zehoiada sa hiamasari koa sa baṅara Zoasi meke sari na tinoni si keke vinariva egoi koe Zihova pude na tinoni te Zihova si arini; tavetia tugo sa sa vinariva egoi pa vari korapadi rina tinoni meke sa baṅara. ¹⁸ Meke tiqe la huara gore nia rina tinoni sa Zelepade te Beolo; seke va umumia rini sa hope meke sari na beku, meke va mate ia rini se Matani, sa hiamasari Beolo pa kenudi ri na hope.

Beto si vekoi e Zehoiada pa Zelepade te Zihova sari na tie kopu, ¹⁹ meke tiqe turaṅa sa, meke sari na palabatu nomadi, sari na tie kopu tanisa baṅara, meke sari na tie kopu koasa Zelepade, se Zoasi sa baṅara. Turaṅa la nia rini koasa vetu baṅara meke tokele luli sari doduru tinoni. Nuquru gua koasa Sasada Tie Kopu tanisa baṅara se Zoasi meke la vagia nana lolomo koasa habohabotuana baṅara. ²⁰ Qetuqetu hola sari doduru tinoni, meke noso sa vasileana, sina ele tava mate pa vetu baṅara se Atalaea.

²¹ Zuapa vuahenina se Zoasi totoaso tava baṅara si asa pa Ziuda.

Zoasi sa Baṅara pa Ziuda

(2 Koronikolo 24:1-16)

12 Pa vina zuapa vuaheni sa binaṅara te Zehu pa Izireli si tava baṅara pa Ziuda se Zoasi, meke koa tuturaṅa ka made n̄avulu puta vuaheni pa Zerusalema si asa. Sa tinana sa si e Zibia koasa

† 11:14 2 Baṅ 23:3

vasileana lavata pa Biasiba. ²Taveti sa gua sapu toṅoto pa dinono te Zihova pa doduruna sa nana tinoa, sina totoli nia e Zehoiada sa hiama. ³Ba lopu ta huara sari na vasidi tana vahesi tamasa huporodi koari na toqere, ke korapa la sari na tie pude va vukivukihi na va uququ oto huda humaṅa lea vasina.

⁴Tioki e Zoasi sari na hiama meke tozi ni sa pude va naqiti sari na vinariponi poata pu ta paleke mae pa Zelepade: sari na takisi tanisa Ipi Hopena tana hopeke tie, sa poata pude holu va gorevura ia gua sapu tokotokoro vekoa sa tie, meke gua tugo saripu ta veko pa hiniva soti tanisa tie. ⁵Sari hopeke hiama si kaqu va tanai sari doduru poata pu ta paleke mae koa rini pu va tana i sa, meke kote ta tavetavetae sari na poata pa tinuvaka pulena sa Zelepade.

⁶Ba koasa vina hiokona ṅeta vuahenina sa binaṅara te Zoasi si loke tinavete si tavetia rina hiama koasa Zelepade. ⁷Ke tioko vagia sa se Zehoiada meke sari kaiqa hiama pule meke nanasi sa, "Na vegua ke lopu tuvakia gamu sa Zelepade? Podalae kamahire si lopu kaqu vagi na kopuni gamu sari na poata pu vagi gamu koari na tie kopu vinariponi poata; kaqu va mae i gamu saripu ele ta vagidi, pude boka ta tavete sa tinuvakana sa Zelepade." ⁸Va egoa rina hiama sapu gua asa meke va egoa tugo rini sapu pude lopu kaqu tuvakia rini teledia sa Zelepade, ba va karovo la nia sa poata koari na tie tavetavete pude taveti sari na tinuvaka pa Zelepade.

⁹Meke vagia e Zehoiada si keke bokese nomana, tavete nia lopa sa sa tukutukuna, meke veko kapae nia sa pa hope sa bokese; pa kali matao pana ene nuquru sari na tie pa Zelepade. Sa hiama pu kopu pa totoaso asa si kote voi i pa bokese sari na vinariponi pu vekoi rina tie pu mae vahesi koasa Zelepade te Zihova.

¹⁰Pana be soku sari poata pa bokese, si kote mae vagi meke varigara ni na nae i sa tie kubekubere tanisa baṅara meke sa ṅati hiama, meke voi i pa bokese.

¹¹Mudina ta kubere gore sa padana sa poata, si kote vala ni rini koari na koimata pa tinavete koasa Zelepade sari na siliva. Sari na poata arini si kote tabara ni rini koari na kamada, na tie kurikuri, ¹²sari na tie va namanama patu, meke sari na tie peqopeqo patu na holu ni labelabete na patu tana tuvativaka, meke holu i sari doduru ginugua pule pu ta hivae.

¹³Loke poata arini si ta vala pude tabari sari na tinavete besini siliva, sari na besini boronizi pude tana sisiruana ehara, meke sari na buki, babe sari na nepihina sa zuke, babe kaiqa likakalae pule tanisa Zelepade pu ta tavete siliva babe na qolo. ¹⁴Doduru si ta vala beto pude tabari sari na tie tavetavete meke holu ni likakalae pu ta hivae pude tavetavete ni koasa tinuvatuvaka. ¹⁵Sari na koimata pa tinavete si ta ronuedi, ke lopu ta okorae si pude hata ia vea ene gua sa poata. ¹⁶Sari na poata ta vagi koa rina lipulipu meke vina vukivukihi tana sinea na hinerehere si lopu ta voi koasa bokese; na dia rina hiama. [‡]

¹⁷Pa totoaso asa si rapatia Hazaelo sa baṅara pa Siria sa vasileana lavata pa Qati meke vagia sa; beto si balabala ia sa pude rapatia si pa Zerusalema. ¹⁸Vagi e Zoasi sa baṅara pa Ziuda sari doduru vinariponi pu vekoi ari Zehosapati, Zehoram, meke e Ahazaea koe Zihova, gua tugo sari nana vinariponi telena meke sari doduru qolo koari na vekovekoana poata koasa Zelepade meke sa vetu baṅara, meke garunu vala betoi sa guana nana vinariponi koe baṅara Hazaelo, ke turaṅa taloa nia Hazaelo sa nana qeto minate varipera, taluarae pa Zerusalema.

¹⁹Doduru pule pu evaṅi e Zoasi sa baṅara si ta kubere veko pa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Ziuda*.

²⁰⁻²¹Kuhana nia ri na palabatu nomadi te Zoasi si asa, meke karua koari kasa, ari Zozaki sa tuna koreo e Simeati meke e Zehozabadi sa tuna koreo e Soma, si va matea si asa pa Betimilo koasa siraṅa gore la gua pa Sila. Ta pomunae se Zoasi koasa popomunuana baṅara koasa vasileana lavata te Devita, meke baṅara hobe se Amazaea sa tuna koreo.

Zehoehazi sa Baṅara pa Izireli

13 Pa vina hiokona ṅeta vuahenina sa binaṅara te Zoasi sa tuna koreo e Ahazaea sapu baṅara pa Ziuda, si tava baṅara pa Izireli se Zehoehazi sa tuna koreo e Zehu, meke ka manege zuapa vuaheni si koa si asa pa Sameria meke tuturana pa Izireli. ²Tavete va kaleana pa kenuna e Zihova si asa, gugua tugo e Zeroboami sa tuna Nebati pu turaṅa lani sari na tie Izireli pa sinea; lopu boka luara pani Zehoehazi sari nana hahanana kaleadi. ³Ke bugoro ni e Zihova sari na tie Izireli, meke va malumia Sa se Hazaelo sa baṅara pa Siria meke se Beni Hadadi sa tuna koreo pude va kilasa pilipule i. ⁴Meke tiqe varavara la koe Zihova se Zehoehazi, meke olaṅia e Zihova sa nana vinaravara na dogoria Sa sapu guana kaleana hola saripu tavete lani sa baṅara pa Siria koari na tie Izireli. ⁵Garunu la nia e Zihova si keke koimata pa Izireli, pu vata rupahi koari na tie Siria, meke koa va bulebulei sari na tie Izireli, gugua tatasana. ⁶Ba lopu hite luara pani tugo arini sari na tinavete kaleadi te Zeroboami sa baṅara pu turaṅa la nia sa butubutu Izireli pa sinea; ba tavete nono la i mo rini. Sa beku kinehana sa tamasa barikaleqe se Asera d ba koa eko nana mo pa Sameria.

⁷Se Zehoehazi si loke nana qeto minate si asa sapu koa hola, ba ari ka lima ṅavulu puta tie koi hose mo, manege puta totopili varipera meke ka manege puta tina tie varipera ene hokara, sina va mate betoi sa baṅara pa Siria sari doduru, neti gore ni sa guana kavuru.

⁸Doduru ginugua saripu taveti e Zehoehazi meke sari doduru nana vinarane si ta kubere koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara Izireli*. ⁹Mate meke ta pomunae pa vasileana Sameria si asa, meke baṅara hobe e Zehoasi sa tuna koreo si asa.

† 12:4 Ekd 30:11-16 †† 12:15 2 Baṅ 22:7 ‡ 12:16 Liv 7:7

Zehoasi sa Baṅara pa Izireli

¹⁰ Pa vina toloṅavulu zuapa vuahenina sa binaṅara te Zoasi baṅara pa Ziuda, si tava baṅara pa Izireli se Zehoasi sa tuna koreo e Zehoehazi, meke koa tuturana pa Sameria si asa ka manege onomo vuaheni.

¹¹ Tavete va kaleana pa kenuna e Zihova meke luli sa sari na tinavete kaleadi tanisa baṅara Zeroboami, sapu turana lani sa sari na tie Izireli pa vinalesi beku.

¹² Doduru ginugua pule saripu taveti e Zehoasi, turanae la tugo sari nana vinaripera la koe Amazaea sa baṅara pa Ziuda, si ta kubere pa *Buka Tinozi tadi na Baṅara Izireli*. ¹³ Mate meke ta pomunae se Zehoasi koasa popomunuana baṅara pa Sameria, meke baṅara hobe sa tuna koreo e Zeroboami vina rua si asa.

Sa Minate te Ilaisa

¹⁴ Meke kamo minoho nomana se Ilaisa, sa minoho sapu mate nia tugo sa. Sipu korapa moho sa si ene la hopiki nia sa baṅara Zehoasi pa Izireli si asa. Meke kabokabo sa asa, "Ke tamaqu! Ke tamaqu! Sari na totopili vinaripera na tie koi hose pa Izireli!" gua si asa.
†

¹⁵ Meke zama se Ilaisa, "La vagia si keke bokala meke kaiqa tupi," meke la vagi sa. ¹⁶ Meke tozi nia Ilaisa si asa pude va namanama gona, ke va namanama sa baṅara meke va hake lani e Ilaisa sari na limana pa limana sa. ¹⁷ Zama se Ilaisa, "Mu tukelia sa vuida," meke tukelia sa baṅara sa vuida sapu doṅo la gua pa popoa Siria. Meke garunia Ilaisa si asa, "Gona nia sa tupi," Meke sipu gona nia tugo sa baṅara sa tupi, si zama va ululae sa poropita, "Na tupi te Zihova si agoi sapu kaqu va kilasi sari na kana pa popoa Siria. Kaqu razai goi sari na tinoni Siria pa Apeka osolae kaqu va kilasi goi si arini."

¹⁸ Beto asa si tozi nia Ilaisa sa baṅara pude vagi sari tupi koa holadi meke seke ni pa pepeso. Meke seke ni sa baṅara pa pepeso ka ṅeta totošo, meke beto.

¹⁹ Bugoro sa poropita te Tamasa meke zama la koasa baṅara, "Na vegua ke lopu seke ni agoi pa pepeso ka lima babe ka onomo totošo, be gua be kote va hokotia agoi sa vina kilasana sa popoa Siria; ba kamahire kote ka ṅeta totošo mo va kilasia goi si asa," gua se Ilaisa.

²⁰ Meke mate se Ilaisa meke ta pomunae. Doduru vuaheni si hoke nuquru mae raparapata kumana sari na tie pa Moabi pa popoa Izireli meke vagi likakalae.

²¹ Keke totošo sipu korapa namanama vari pomunae gua sari na tinoni Izireli si ta dogoro va hodaka si keke puku tie Moabi, ke ipa veko nia mo rini koasa lovuna Ilaisa sa tie matena meke govete taloa dia. Sipu hoqa kamo la sa tinina sa tie matena koari na susurina e Ilaisa, si toa pule hokara nana sa tie meke turu sage nana.

Vinaripera pa Vari Korapadia rina tie Izireli meke Siria

²² Koasa doduruna sa tinurana te Zehoehazi, si koa ta nono gore eko mo sari na tie Izireli koe Hazaelo sa baṅara pa Siria, ²³ ba qetu ni na tataru ni e Zihova si arini. Lopu va malumi Sa pude ta huara taloa hokara ba toka ni sa, koa gua koasa nana vina tataru koe Ebarahami, Aisake, meke e Zekopi. Lopu hite muliṅi hokara ni Sa sari nana tie.

²⁴ Meke mate se Hazaelo sa baṅara pa Siria meke baṅara hobe se Beni Hadadi sa tuna koreo. ²⁵ Meke ka ṅeta totošo va kilasia sa baṅara Zehoasi pa Izireli se Beni Hadadi meke tuqe vagi pulei sa sari na vasileana lavalavata saripu ta vagi koe Beni Hadadi pa totošo pu koa baṅara se Zehoehazi, sa tamana e Zehoasi.

Amazaea sa Baṅara pa Ziuda

(2 Koronikolo 25:1-24)

14 Pa vina rua vuaheni koasa binaṅara te Zehoasi sa baṅara pa Izireli sapu sa tuna koreo e Zehoehazi, si tava baṅara pa Ziuda se Amazaea sa tuna koreo e Zoasi. ² Hiokona lima vuahenina totošo tava baṅara si asa, meke koa baṅara si asa pa Zerusalema ka hiokona sia vuaheni. Sa tinana sa si e Zehoadina, mae guana pa popoa Zerusalema. ³ Taveti sa gua sapu toṅoto pa dinogo te Zihova, ba lopu gugua e Devita, sa tamana kenuna; taveti tu sa saripu gua tavetaveti e Zoasi sa tamana. ⁴ Lopu huara gore ni sa sari na vasidi tana vinalesi tomate koari na toqere, ke sari na tie si lamo sa vina vukivukihi na va uququ oto huda humaṅa lea koa rina vasidi arini.

⁵ Sipu ele turu va nabu pa nana ṅiniraṅira se Amazaea koasa binaṅara, si va matei sa sari na koimata saripu va matena sa tamana, sapu sa baṅara, ⁶ ba lopu va matei sa sari na tudia. Lulia mo sa gua sapu zama nia e Zihova koasa Tinarae te Mosese, "Sari na tiatamadia rina koburu si lopu kaqu tava mate koari na sinea tadi na tudia meke sari na tudia ba lopu kaqu tava mate koari na sinea tadi na tiatamadia. Ba hopeke tie si kaqu tava mate koari nana sinea sapu tavete sotia sa telena." ††

⁷ Va matei e Amazaea si ka manege puta tina tie varipera pa Edomu koasa Lolomo Soloti; tuqe vagia sa pa vinaripera sa vasileana lavata pa Sela meke poza nia Zokohili, korapa asa tugo si ta pozae nia sa kamahire.

⁸ Meke garunu la tie palepaleke inavoso se Amazaea koe Zehoasi sa baṅara pa Izireli, tepatepa ia sa pude varipera. ⁹ Ba garunu pule la nia Zehoasi sa baṅara sa inolana hie: "Keke huda rakihi pa toqere Lebanoni si garunu la inavoso koa keke huda sida pa Lebanoni meke zama, 'Va haba nia sa tumu vineki koasa tuqu koreo,' gua. Meke ene hola si keke kurukuru pinomo meke neti va ṅozo gore nia sa huda rakihi asa. ¹⁰ Ego, Amazaea, ele va kilasi goi sari na tie pa Edomu, meke ta siṅie vinalesi pule si goi. Mamu qetu nia mo sa mua

† 13:14 2 Baṅ 2:12

†† 14:6 Diut 24:16

inavoso leana asa, mamu koa mo pa mua vetu. Na venagua ke hata tinasuna sapu kote va kaleana pule nigo si goi meke sari na mua tie pa Ziuda?"

¹¹ Ba korona va avosia Amazaea si asa, ke vura la raza ia e Zehoasi sa baṅara pa Izireli meke sari nana tie, meke pa Beti Semesi pa Ziuda si vari tia i sari karua. ¹² Tava kilasa sa qeto minate te Amazaea, meke govete pule pa dia vetu si arini. ¹³ Vagia meke pusia e Zehoasi se Amazaea. Beto asa si hola la pa Zerusalema, meke huara gore nia sa sa gobana sa vasileana lavata pa Zerusalema podalae pa sasada ta pozae Iparemi kamo koasa sasada bara ta pozae na Sasada iio, pada karua gogoto mita gelena si asa. ¹⁴ Vagi betoi sa sari na siliva na qolo saripu boka dogori sa, sari doduru likakalae tana Zelepade meke sari doduru lanagotago tanisa vetu baṅara, meke paleke pule lani sa pa Sameria. Turaṅi tugo sa si kaiqa tie ta pusidi.

¹⁵ Doduru pule saripu evaṅi e Zehoasi, somanae la sari nana vina rane pa vinaripera la koe baṅara Amazaea pa Ziuda, si ta kubere koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara Izireli*. ¹⁶ Mate meke ta pomunae koasa popomunuana baṅara pa Sameria se Zehoasi, meke e Zeroboami vina rua sa tuna koreo sa si baṅara hobe sa si asa.

Sa Minate te Amazaea sa Baṅara pa Ziuda

(2 Koronikolo 25:25-28)

¹⁷ Mudina sa minate te Zehoasi sa baṅara pa Izireli si toa hola la tu sa baṅara Amazaea ka manege lima vuaheni pa Ziuda. ¹⁸ Doduru ginugua pule saripu taveti e Amazaea si ta kubere koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Ziuda*.

¹⁹ Kuhana nia rina tie pa Zerusalema pude va matea se Amazaea, ke govete la si asa koasa vasileana lavata pa Lakisi, ba luli la ia tugo ri nana kana meke va matea vasina. ²⁰ Ta suraṅa pule pa hose sa tomatena meke ta pomunae koasa popomunuana baṅara koasa vasileana lavata te Devita. ²¹ Beto si va hake nia toropae baṅara rina tie pa Ziuda se Uzaea sa tuna koreo sapu manege onomo vuahenina pude na baṅara. ²² Mudina sa minate tanisa tamana si la raza ia e Uzaea meke vagi pulea si pa Elati meke kuri pulea sa sa vasileana asa.

Se Zeroboami Vina Rua sa Baṅara pa Izireli

²³ Pa vina manege lima vuahenina sa binaṅara te Amazaea sa tuna koreo e Zoasi sa baṅara pa Ziuda, si tava baṅara pa Izireli se Zeroboami vina rua sa tuna koreo e Zehoasi, meke koa baṅara ka made ṅavulu eke vuaheni pa Sameria si asa. ²⁴ Tavete va kaleana pa kenuna e Zihova si asa, lulia sa sa hahanana te Zeroboami sa tuna koreo e Nebati, sapu turaṅa lani sari na tie Izireli pa sinea koari na vinahesi beku. ²⁵ Asa la raza i meke vagi pule ni sari doduru popoa pu tagoi Izireli tatasana meke va toṅoto pule ia sa sa voloso te Izireli, podalae koasa karovoana pa toqere sapu ta poza Hamati kamo la gua koasa kolo matena. Hiera

gua sapu ele va tatara nia e Zihova, sa Tamasa pa Izireli, koasa poropita Zona sa nana nabulu, sapu sa tuna koreo e Amitai pa Qati Hepa. [†]

²⁶ Dogoria e Zihova sa tina sigiti lavata tadi doduru tie Izireli; loke tie hokara boka tokani. ²⁷ Ba lopu Nana hiniva e Zihova pude huara pani hokara nia sa popoa Izireli, ke tavetavete nia Sa se Zeroboami vina rua sa baṅara, pude harupi sari pa Izireli.

²⁸ Doduru pule saripu taveti e Zeroboami vina rua, sari nana vinarane pa vinaripera, meke sa vinagi puledi rina vasileana pa Damasikasi meke Hamati pule la pa Izireli, si ta kubere beto koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Izireli*. ²⁹ Mate meke ta pomunae koasa popomunuana baṅara se Zeroboami, meke baṅara hobe e Zakaraea sa tuna koreo si asa.

Se Uzaea sa Baṅara pa Ziuda

(2 Koronikolo 26:1-23)

15 Koasa vina hiokona zuapa vuahenina sa binaṅara te Zeroboami vina rua pa Izireli, si tava baṅara pa Ziuda se Uzaea ^{††} sa tuna koreo e Amazaea ² totosoto manege onomo vuahenina, meke tava baṅara pa Zerusalema si asa meke koa baṅara ka lima ṅavulu rua vuaheni. Sa tinana sa si e Zekolia na barikaleqe pu mae guana pa Zerusalema. ³ Lulia sa sa hahanana tanisa tamana, meke taveti sa gua sapu toṅoto pa dinono te Zihova. ⁴ Ba lopu huara pani sa sari na vasidi tana vahesi beku koari na toqere, ke sari na tie si lopu makudo koa rina dia vina vukivukihini na va uququ oto huda humaṅa lea koari na vasidi arini. ⁵ La e Zihova meke va kamo nia koe Uzaea sa minoho popoqu sapu koa hola koasa osolae mate si asa. Ta veko vata kale telena si asa pa keke vetu, meke sari doduru nana tinavete si ta vagi palae koa sa, meke e Zotamu, sa tuna koreo tu si kopuna sa doduru popoa.

⁶ Doduru ginugua pule saripu taveti e Uzaea si ta kubere koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Ziuda*. ⁷ Mate se Uzaea meke ta pomunae si asa koasa popomunuana baṅara koasa vasileana lavata te Devita, meke baṅara hobe e Zotamu sa tuna koreo si asa. [‡]

Se Zakaraea sa Baṅara pa Izireli

⁸ Koasa vina toloṅavulu vesu vuahenina sa binaṅara te Uzaea pa Ziuda, si tava baṅara pa Izireli se Zakaraea sa tuna koreo e Zeroboami vina rua, meke koa tuturana ka onomo sidara si asa pa Sameria. ⁹ Tavete va kaleana pa kenuna e Zihova gugua tugo ri kasa tamana si asa. Keha luli sa sari na hahanana kaleadi te Zeroboami sa tuna koreo e Nebati, sapu turaṅa lani pa sinea sari na tie Izireli pa vinahesi beku. ¹⁰ Kuhana nia e Salumu sa tuna koreo e Zabesi se Zakaraea, meke va matea sa pa Ibileami, meke baṅara hobe si asa.

¹¹ Doduru ginugua pule pu taveti e Zakaraea si ta kubere koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Izireli*.

[†] 14:25 Zna 1:1 ^{††} Keke pozana Uzaea si e Azaraea. [‡] 15:7 Ais 6:1

¹² Ke sa vina tatara te Zihova pu tavetia sa koe baṅara Zehu si tava gorevura: “Sari tutimu goi si kote baṅara pa Izireli, gore kamo koasa vina made sinage.”
†

Se Salumu sa Baṅara pa Izireli

¹³ Koasa vina toloṅavulu sia vuahenina sa binaṅara te Uzaea pa Ziuda, si tava baṅara pa Izireli se Salumu sa tuna koreo e Zabesi, meke keke sidara koa tuturāṅa si asa pa Sameria.

¹⁴ Topue pa Tiriza se Menahemu sa tuna koreo e Qadi, meke la va matea sa se Salumu pa Sameria, meke baṅara hobe sa. ¹⁵ Doduru ginugua pule pu taveti e Salumu, somanae la tugo sapu qoraqora si asa, si ta kubere gore koa sa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Izireli*. ¹⁶ Pa totoaso asa si topue mae na gua pa Tiriza se Menahemu meke huara inetia sa sa vasileana lavata pa Tapua ††, sari tiena, meke sari na popoa pa vari likohaena, sina lopu hiva tukeli rini sari na dia sasada bara. Pa vinaripera si magu tukeli tugo sa sari tiadi rina barikaleqe molumuludi.

Se Menahemu sa baṅara pa Izireli

¹⁷ Koasa vina toloṅavulu sia vuahenina sa binaṅara te Uzaea pa Ziuda, si baṅara pa Izireli se Menahemu sa tuna koreo e Qadi, meke koa baṅara manege puta vuaheni pa Sameria si asa. ¹⁸ Tavete va kaleana pa kenuna e Zihova si asa, pa doduruna sa nana tinoa. Lopu makudo si asa koari na hahanana kaleadi te baṅara Zeroboami sa tuna koreo e Nebati pu turāṅa lani sari na tie Izireli pa sinea. ¹⁹ Se Tiqalati Pilesa sa baṅara pa Asiria si nuquru la pa popoa Izireli, meke ponia e Menahemu si ka toloṅavulu made tina kilo siliva pude vagi tinokae koasa pa vina nabuna sa nana binaṅara. ²⁰ Vagi e Menahemu koari na tie tagotago pa Izireli sari na poata, tepa ososo ni sa pude hopeke veko lima ṅavulu puta poata siliva si arini. Ke pule nana pa nana popoa soti se Tiqalati Pilesa.

²¹ Doduru tiṅitona pule pu taveti e Menahemu si ta kubere koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Izireli*.

²² Mate si asa meke ta pomunae, meke baṅara hobe e Pekahaea sa tuna koreo si asa.

Se Pekahaea sa Baṅara pa Izireli

²³ Koasa vina lima ṅavulu puta vuahenina sa binaṅara te Uzaea pa Ziuda, si baṅara pa Izireli se Pekahaea sa tuna koreo e Menahemu, meke koa tuturāṅa pa Sameria karua vuaheni si asa. ²⁴ Tavete va sea si asa pa dinono te Zihova, luli sa sari na hahanana kaleadi tanisa baṅara Zeroboami sa tuna koreo e Nebati, sapu turāṅa lani sari na tie Izireli pa sinea koari na vinahesi beku. ²⁵ Peka, sa tuna koreo e Remalia si keke palabatu nomana koasa qeto minate varipera te Pekahaea si asa. Vagi varigara ni sa sari ka lima ṅavulu puta tie pa Qileadi, meke va matea rini se Pekahaea pa korapana sa vetu baṅara pa Sameria

† 15:12 2 Baṅ 10:30 †† Tapua si hoke ta pozae Tipisa.

meke baṅara hobe nana si asa. ²⁶ Doduru ginugua pule koasa binaṅara te Pekahaea si ta kubere koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Izireli*.

Se Peka sa Baṅara pa Izireli

²⁷ Koasa vina lima ṅavulu rua vuahenina sa binaṅara te Uzaea pa Ziuda, si turu baṅara nana pa Izireli se Peka sa tuna koreo e Remalia, meke koa tuturāṅa pa Sameria si asa ka hiokona puta vuaheni. ²⁸ Tavete va kaleana pa kenuna e Zihova si asa, meke luli sa sari na hahanana kaleadi te baṅara Zeroboami, sa tuna koreo e Nebati, pu turāṅa lani sari na tie Izireli pa sinea koari na vinahesi beku.

²⁹ Pa totoaso sipu korapa baṅara se Peka, si la tuqe vagi e Tiqalati Pilesa, sa baṅara pa Asiria, sari na vasileana lavalavata pa Izeni, Ebolo Beti Ma'aka, Zanoa, Kedesi, meke pa Hazo, meke sari doduru popoa pa Qileadi, Qaleli, meke Napitalai, meke raovo vagi lani sa pa popoa Asiria sari na tie Izireli.

³⁰ Koasa vina hiokona vuahenina sa binaṅara te Zotamu sa tuna koreo e Uzaea sapu sa baṅara pa Ziuda, si kuhana nia e Hosea sa tuna koreo e Ela se Peka sa baṅara pa Izireli, meke va matea sa meke baṅara hobe nana si asa. ³¹ Doduru ginugua pule saripu taveti e Peka si ta kubere koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Izireli*.

Se Zotamu sa Baṅara pa Ziuda

(2 Koronikolo 27:1-9)

³² Koasa vina rua vuahenina sa binaṅara te Peka pa Izireli sa tuna koreo e Remalia si tava baṅara pa Ziuda se Zotamu sa tuna koreo e Uzaea. ³³ Sipu hiokona lima vuahenina si asa, si koa tuturāṅa pa Zerusalema ka manege onomo vuaheni si asa. Sa tinana sa si e Zerusa, sa tuna e Zedoki. ³⁴ Luli sa sari na hahanana te Uzaea sa tamana, meke taveti e Zotamu gua saripu toṅoto pa dinono te Zihova. ³⁵ Ba lopu huara pani sa sari na vasidi tana vahesi beku koari na toqere, ke sari na tie si lopu makudo koa rina dia vina vukivukihini na va uququ oto huda humaṅa lea koari na vasidi arini. E Zotamu sa tie pu kuri pulena sa sasada pa kali sagena koasa Zelepade te Zihova.

³⁶ Doduru ginugua pule saripu taveti e Zotamu si ta kubere koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Ziuda*.

³⁷ Koasa nana totoaso baṅara sa si garunu kekenu la nia e Zihova sa baṅara Rezini pa Siria meke baṅara Peka pa Izireli pude rapata ia si pa Ziuda. ³⁸ Mate se Zotamu meke ta pomunae koasa popomunuana baṅara koasa vasileana lavata te Devita, meke baṅara hobe e Ehazi, sa tuna koreo si asa.

Ehazi sa Baṅara pa Ziuda

(2 Koronikolo 28:1-27)

16 Pa vina manege zuapa vuahenina sa binaṅara te Peka, sa tuna koreo e Remalia, sa baṅara pa Izireli, si tava baṅara pa Ziuda se Ehazi sa tuna koreo Zotamu. ² Totoso tava baṅara sa si hiokona puta

vuahenina si asa, meke koa baṅara pa Zerusalemā si asa ka manege onomo vuaheni. Lopu luli sa sari na hahanana leadi te Devita sa tutina, ba taveti sa sari tinavete sapu lopu toṅoto pa dinono te Zihova sa nana Tamasa. ³ Tavete luli sa sari na hahanana kaleadi tadi na baṅara pa Izireli. Sa tuna koreo soti mo ba va matea sa meke va vukivukihī va uququ la nia sa koari na beku, gugua puta rina tinavete variva malederedi tadi na tie saripu hadu vura ni e Zihova koari na popoa toṅoto nuquru la sari na tinoni Izireli. ¹⁴ Koari na hope tadi na beku, koari na batu toṅere meke pa kaurudi ri ninae huda aqaqoro si va vukivukihī meke va uququ oto huda humaṅa lea se Ehazi.

⁵ La rapata pa Zerusalemā sari Rezini, sa baṅara pa Siria, meke e Peka, sa baṅara pa Izireli, meke raza seunae ia rini, ba lopu boka va kilasia ari karua se Ehazi. ^{††6} Koasa toṅoto asa si vagi pule nia sa baṅara pa Edomu sa vasileana nomana pa Elati, meke hadu vura ni sa sari na tie pa Ziuda saripu koadi vasina, meke va koa nuquru lani sa sari na tie Edomu, arini si koa vasina kamo rane ṅinoroi. ⁷ Garunu tie paleke inavoso se Ehazi la koe Tiqalati Pilesa sa baṅara pa Asiria, meke zama si asa, “Na mua nabulu meke na tumu si rau. Mae mamu harupau koari na limadia rina baṅara pa Siria meke Izireli saripu korapa raza au.”

⁸ Garunu vala ni e Ehazi gua na vinari poni sari na qolo na siliva saripu vagi ni sa pa Zelepade meke pa lose kopu poata koasa vetu baṅara. ⁹ Koasa inolaṅana sa tinepa te Ehazi, si taluarāe vura la se Tiqalati Pilesa meke sari nana qeto minate varipera meke raza ia si pa Damasikasi meke tuqe vagia. Va mate ia sa se Rezini sa baṅara, meke sari tiedi si raovo lani sa pa popoa Kiri.

¹⁰ Sipu la pa Damasikasi sa baṅara Ehazi pude la tutuvia se Tiqalati Pilesa, si dogoria sa sa hope vasina meke garunu pule la nia sa koe Uraea, sa hiamā, si keke kinehana sa hope asa, sapu minaminaka gugua puta tugo asa. ¹¹ Gua puta tugo mo sapu kubere gorenī e Ehazi sa baṅara si tavete luli ia e Uraea, sa hiamā, koasa hope, meke va hokotia sa sipu lopu ele kamo pule la se Ehazi. ¹² Totoso taluarāe pa Damasikasi meke kamo pule sa baṅara Ehazi si dogoria sa sapu ele hokoto sa hope. ¹³ Ke la vala nana vina vukivukihī vina uququ, na palava huiti, meke zoropo nia nana vinariponi tana napo vaeni meke siburu ni sa sari na eharana sa kurukuru ta vukivukihī pa hinenahena binaere. ¹⁴ Sa hope boronizi sapu tava madi la koe Zihova sapu koa pa vari korapana sa hope vaqura meke sa Zelepade, si va rizu la nia e Ehazi pa kali gede ‡ koasa nana hope vaqurana. ^{††15} Meke garunia e Ehazi se Uraea sa hiamā, “Tavetia sa vina vukivukihī vina uququ kurukuru pana munumunu, meke sa vina uququ huiti pana veluvelu koasa qua hope vaqura, meke tavete guni ni tugo sari na vina vukivukihī va uququ kurukuru meke sa vina uququ huiti tanisa baṅara meke tadi na tie, meke gua tugo sa

† 16:3 Diut 12:31 †† 16:5 Ais 7:1 ‡ Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. †† 16:14 Ekd 27:1-2; 2 Koron 4:1

dia vinariponi napo vaeni. Zoropo lani sari na eharadi ri doduru kurukuru ṅame saripu tava vukivukihī koasa hope vaqura. Ba sa hope boronizi si veko mae nia pude na qua vasina pude hata ia sa hiniva te Tamasa,” gua si asa. ¹⁶ Tavetia Uraea gua sapu tozi nia sa baṅara.

¹⁷ Ruparupaha pani sa baṅara Ehazi sari na tuturuana boronizi saripu tavetetavete ni arini pa Zelepade meke va rizu pani sa sari na besini saripu hakedi koarini. Meke vagi gore nia tugo sa sa besini boronizi lavata sapu hake pa mudidi ri ka manege rua bulumakao boronizi meke va habotu ia sa pa keke hatara patu, ^{††18} pude va qetu ia sa baṅara pa Asiria, gua se Ehazi. Ke va rizua tugo sa koasa Zelepade sa hatarana sa habohabotuana baṅara, meke tuku pania sa sa siraṅa tanisa baṅara sapu ene nuquru la pa Zelepade.

¹⁹ Sari doduru ginugua saripu taveti sa baṅara Ehazi si ta kubere gore koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Ziuda*. ²⁰ Mate meke ta pomunae se Ehazi koasa popomunuana baṅara pa vasileana lavata te Devita, meke e Hezikaea, sa tuna koreo si baṅara hobe koasa. ^{†††}

Hosea sa Baṅara Vina Betobeto pa Binaṅara Izireli

17 Koasa vina manege rua vuaheni na sa binaṅara te Ehazi pa Ziuda, si tava baṅara se Hosea, sa tuna koreo e Ela, pa Izireli, meke tuturaṅa si asa pa Sameria ka sia vuaheni. ² Tavete va kaleana pa kenuna Zihova, ba lopu kaleana hola ni sa sari na baṅara kekenudi pa Izireli. ³ La se Salamanesa sa baṅara pa Asiria meke la rapata ia se Hosea meke doduru vuaheni si tabatabara la poata se Hosea koasa. ⁴ Ba keke vuaheni si garunu la zinama koe So, sa baṅara pa Izipi, se Hosea. Tapaia sa sa nana tinokae, pude va nosoa sa tinabara la poata pa Asiria koari hopeke vuaheni. Sipu gilania Salamanesa sapu gua asa, si la tuqe vagi ia sa se Hosea meke vekoa pa vetu varipusi.

Ta Huarāe sa Vasileana pa Sameria

⁵ La varipera meke va kilasia Salamanesa, sa baṅara pa Asiria, sa doduruna sa popoa Izireli meke kamo la pa Sameria meke ka ṅeta vuaheni si koa vari likohae nia sa sa popoa asa. ⁶ Pa vina sia vuahenina sa binaṅara te Hosea, si tuqe vagia sa baṅara pa Asiria sa popoa Sameria. Vagi sa sari na tie Izireli meke raovo lani sa pa Asiria, meke la vekoi sa si kaiqa koasa vasileana lavata pa Hala. Kaiqa si veko lani tata koasa ovuku Habora pa vasileana Qozani, meke kaiqa pule si koari na vasileana lavata pa Media.

⁷ Ta huara si pa Sameria, sina sari na tie Izireli si tavete va sea la koe Zihova sa dia Tamasa pu harupudi si arini koasa baṅara Izipi meke turaṅa vura ni pa popoa Izipi. Meke vahesi tu rini sari kaiqa votiki tamasa, ⁸ meke luli i rini sari na hahanana tadi na tie saripu ele hadu vura ni e Zihova sipu nuquru sa

†† 16:17 1 Baṅ 7:23-39; 2 Koron 4:2-6 ††† 16:20 Ais 14:28

butubutu Izireli pa Kenani. Meke pausu vagi rini sari tinavete kaleadi pu va vurai rina baṅara pa popoa Izireli. ⁹ Taveti rina tie Izireli sari na tiṅitoṅa saripu lopu toṅoto na lopu va egoi e Zihova sa dia Tamasa koa rini. Kuri rini koari doduru dia vasileana nomadi, sari na vasina vahesi tamasa kokohadi, podalae koari na vasileana hitekedi kamoā koari na vasileana lavata. ¹⁰ Pa batudi ri doduru toqere meke pa kaurudi rina aqaqoroana huda, si va turui rini sari na dedegere patu meke sari na beku kinehana sa tamasa barikaleqe sapu se Asera. ¹¹ Koari na hope hire si va vukivukihī va uququ oto huda humaṅa lea la si arini koari na tamasa kokohadi, meke luli rini sari na tinavete kaleadi tadi na tie saripu ele hadu vura ni e Zihova koasa popoa. Sari na tinavete kaleadi hire si va bugoro sisigitina se Zihova. ¹² Vahesi rini sari na beku meke seke tinarae se Zihova si arini.

¹³ Ele garunu la tie paleke inavoso na poropita se Zihova meke ele va balau Sa sari na tie Ziuda meke Izireli meke zama si Asa, “Veko pani sari na mia tinavete kaleadi, mamu va tabei mo sari na Qua zinama, sapu koa koasa tinarae, sapu poni ni Rau koari na tiatamamia, meke poni ni tugo Rau koa gamu, koari na Qua nabulu sari na poropita.” ¹⁴ Ba namu lopu hite avosia rini se Zihova, meke lululi dia hiniva gua tugo rina tiatamadia pukerane, pu loke dia kinalavarae koe Zihova sa dia Tamasa. ¹⁵ Korodia luli arini sari Nana vina tumatumae, meke lopu kopu nia rini sa vinariva egoi sapu tavetia Sa pa vari korapana sa Tamasa meke sari na tiatamadia, meke lopu va gunagunana ni rini sari na vina balau. Vahesi rini sari na beku loke laedi meke va loke laedi pule ni si arini. Luli rini sari na hahanana tadi na butubutu pa vari likohaedi, saripu lopu va egoi e Zihova pa Nana zinama pude tavete luli rini. ¹⁶ Ele sekei rini sari doduru tinarae te Zihova sa dia Tamasa meke taveti rini si karua bulumakao pu vahesi rini. Tavetia tugo rini sa beku pa kinehana sa tamasa barikaleqe, Asera pozana. Vahesi tugo rini sari na pinopino pa galeglearane meke nabulu nia rini sa tamasa Beolo. ^{††17} Va vukivukihī va uququ lani rini pa nika sari na tudia koreo na vineki koari na tamasa kokohadi, meke tavetavete potana, na vakuvakutae, meke hata hiniva tadi na tomate. Soto va nabui rini sari na tinavete seadi pa dinogo te Zihova. Gua asa ke va gevuria rini si Asa pude bugoro. ^{††18} Bugoro ni e Zihova sari na tinoni Izireli meke va rizu taloa va seu i Sa si arini pa kenuna, ba sa binaṅara pa Ziuda mo si veko hola ia Sa.

¹⁹ Ba sari na tie Ziuda ba lopu lulia tugo sa tinarae te Zihova sa dia Tamasa. Tavete luli i mo rini sari hahanana sapu va podoi ri na tie Izireli. ²⁰ Kilu pani e Zihova sari doduru tie Izireli; va kilasi Sa, meke poni lani Sa koari na tie kaleadi sarini pu vagi pani sari doduru dia likakalae, osolae hadu vura ni Sa si arini pa kenuna.

²¹ Sipu vari paqaha ni e Zihova sari pa Izireli koasa binaṅara te Devita, si va baṅaria ri na tie Izireli se

Zeroboami sa tuna koreo e Nebati. Turaṅa va sea i Zeroboami meke taveti rini sari na sinea kaleadi hola. ²² Luli va nabu i rini sari na sinea te Zeroboami meke lopu makudo taveti rini sari doduru sinea saripu taveti sa, ²³ osolae va vura taloa i e Zihova si arini pa kenuna, gua puta tugo sapu ele va balau ni Sa si arini koari Nana nabulu sapu sari na poropita. Gua asa ke ta raovo la pa Asiria sari na tinoni Izireli meke vasina si korapa koa rini.

Koa pa Izireli sari na Tie Asiria

²⁴ Vagi sa baṅara pa Asiria sari na tie koari na vasileana lavata pa Babiloni, Kuta, Ava, Hamati, meke Separaimi, meke la va koai sa si arini koari na vasileana lavata pa Sameria vasina pu koa sari na tie Izireli. Vagi rini sari na pepeso koari na vasileana lavata arini meke koa dia pa vasidi arini. ²⁵ Kekenu sipu koa rini vasina, si lopu vahesia rini se Zihova, ke garunu ni laione Sa si arini meke va matei Sa si kaiqa arini. ²⁶ Ta tozi nia sa baṅara pa Asiria, sapu sari na tie pu va koa i sa koari na vasileana lavata pa Sameria, si lopu gilania sa tinarae tanisa Tamasa koasa popoa sana, gua asa ke garunu ni laione sa Tamasa, meke va matei si arini. ²⁷ Ke zama sa baṅara, “Mi garunu pule la nia keke koari na hiama saripu koa ta pusi koa gita. Mamu va pule la ia vasina pude asa mani va tumatumae ni sari na tinarae tanisa Tamasa tadi na tie koasa popoa sana.” ²⁸ Ke keke hiama Izireli sapu ele ta garunu taloa pa popoa Sameria, si pule la meke koa pa Betolo, meke va tumatumae ni sari na tie gua pude vahesia se Zihova.

²⁹ Ba saripu koa pa Sameria si lopu makudo tavete tamasa beku sapu dia soti meke va turui rini koari na hope saripu kuri rina tie Izireli koari na toqere. Sari hopeke pukuna si tavete beku koari na vasileana lavata sapu koa i rini. ³⁰ Taveti ri pa Babiloni sari na beku tanisa tamasa Sukoti Benoti; ari na tie pa Kuta si taveti sari na beku tanisa tamasa Neqali; sari na tie pa Hamati si taveti sari na beku tanisa tamasa Asima; ³¹ sari na tie pa Ava, si taveti sari na beku tanisa tamasa Nibahazi meke Tataki; meke sari na tie pa Separaimi, si va vukivukihī va uququ lani rini sari na dia koburu koari na tamasa Adarameleki meke Anami Meleki. ³² Sari na tie hire si vahesia tugo rini se Zihova, meke vizati tugo rini pa korapa dia butubutu soti, sari doduru tie pu hiva ni rini pude taveti sari na tinavete hiama koari na vasidi tana vahesi pa toqere. ³³ Vahesia rini se Zihova, ba vahesi tugo rini sari na dia tamasa huporodi koari na hahanana koari na popoa vasina mae guadi.

³⁴ Lopu luari rini sari na dia hahanana koadi kamoā rane ṅinoroi. Lopu vahesi va hinokaria rini se Zihova meke lopu va tabei rini sari na tinarae na zinama, sapu ele poni nia Sa koari na tuna na tudia rina tuna Zekopi, sapu ele poza ni Izireli Sa. ^{††35} Totoso tavetia Zihova sa Nana vinariva egoi koarini, meke zamai Sa si arini, “Meke mi vahesi sari kaiqa tamasa pule, meke mi

† 17:10 1 Baṅ 14:23 †† 17:16 1 Baṅ 12:28 ‡ 17:17 Diut 18:10

†† 17:34 Zen 32:28, 35:10

todoṅo ni na vahesi si arini, babe va vukivukihi la koa rini. ¹³⁶ Mi vahesi Au si Arau Zihova, sapu turaṅa gamu koasa Qua ṅiniraṅira lavata pa popoa Izipi, kaqu todoṅo na va vukivukihi mae koa Rau si gamu.

^{†137} Kaqu va tabe i gamu doduru toṅoso sari na tinarae na zinama saripu kuberi Rau pude tamugamu. Lopu kaqu luli gamu sari kaiqa tamasa pule, ³⁸ meke lopu kaqu muliṅi nia gamu sa vinariva egoi sapu tavetia Rau koa gamu. ³⁹ Kaqu va tabe Au gamu si Arau Zihova sa mia Tamasa, meke kaqu harupu gamu Rau koari na mia kana." ⁴⁰ Ba lopu avosia rina tinoni, meke lopu hite makudo luli i rini sari na dia hahanana koadi.

⁴¹ Vahesia rini se Zihova, ba vahesi tugo rini sari na dia tamasa kokohadi; pa rane ṅinoroi ba sari na tudia rina tudia si tavete kekeṅoṅo gua tugo asa.

Hezikaea sa Baṅara pa Ziuda

(2 Koronikolo 29:1-2, 31:1)

18 Koasa vina ṅeta vuaheni, sapu koa baṅara se Hosea sa tuna koreo e Ela, sa baṅara pa Izireli, si tava baṅara se Hezikaea sa tuna koreo e Ehazi pa Ziuda. ² Ka hiokona lima vuahenina se Hezikaea koasa toṅoso asa. Ka hiokona sia vuaheni si koa baṅara si asa pa Zerusalem. Sa tinana si e Abaeza, sa tuna vineki e Zakaraea. ³ Taveti sa gua sapu toṅoto pa dinoṅo te Zihova gugua sa tutina se Devita sa baṅara. ⁴ Huari sa sari na vasidi tana vahesi tamasa kokohadi, va hoqa moku i sa sari na dedegere patu, maho va gore i sa sari na beku barikaleqe, Asera pozana. Huara va umumu inetia tugo sa sa noki boronizi, sapu tavetia e Mosese, sapu ta pozae Nehusitani. Podalae pukerane kamo koasa toṅoso asa, sari na tinoni Izireli si va uququ oto huda humaṅa lea la koasa. ⁴⁵ Kalavarae koe Zihova sa Tamasa tadi pa Izireli se Hezikaea. Namu lopu keke baṅara pule koari doduru baṅara pa Ziuda sapu kekeṅoṅo gua asa. ⁶ Soto va nabu pa rinaṅeraṅe koe Zihova si asa meke lopu hite va karia sa si Asa. Kopu ni sa sari doduru tinarae saripu poni nia e Zihova koe Mosese, ⁷ ke koa turaṅa e Zihova meke bokabokana si asa koari doduru ginugua saripu taveti sa. Hiva luara pania sa sa binaṅara pa Asiria meke lopu hiva koa va kaurae pa nana ṅiniraṅira si asa. ⁸ Va kilasi sa sari na tinoni Pilisitia pa vinaripera, podalae koari na vasileana hitekedi kamo koari na vasileana lavata, gua tugo sapu pa Qaza meke koari na vasileana pa vari likohaena.

Vagia Rina Tinoni Siria sa Popoa Sameria

⁹ Koasa vuaheni vina made sipu koa baṅara se Hezikaea, meke sa vina zuapa vuahenina sa binaṅara te Hosea pa popoa Izireli, si va kilasia baṅara Salamanesa pa Asiria si pa Izireli meke koa vari likohae nia sa si pa Sameria. ¹⁰ Meke koasa vina ṅeta vuaheni si vagia Salamanesa sa vasileana Sameria. Ta vagi si asa pa vina onomo vuahenina sa binaṅara te Hezikaea, koasa vina sia vuahenina sa binaṅara te

Hosea. ¹¹ Meke raovo lani sa baṅara pa Asiria sari na tinoni Izireli, guana tie ta pusidi, meke la va koai pa vasileana lavata pa Hala si kaiqa, kaiqa si tata koasa ovuku Habora pa korapa vasileana pa Gozana, meke kaiqa pule si koari kaiqa vasileana lavata pa popoa Media.

¹² Ta huara sa popoa Sameria, sina lopu va tabea rina tinoni Izireli se Zihova sa dia Tamasa. Sekea rini sa vinariva egoi, sapu ele tavetia Sa koa rini, meke va kari rini sari doduru tinarae saripu poni ni e Mosese, sa nabulu te Zihova. Lopu hiva avosi na va tabe i rini si arini.

Rapatia rina Tinoni Asiria sa Popoa Zerusalem

(2 Koronikolo 32:1-19; Aisea 36:1-22)

¹³ Pa vina manege made vuahenina sa binaṅara te Hezikaea pa Ziuda, si la rapati e Senakeribi, sa baṅara lavata pa Asiria, sari na vasileana ta gobadi pa Ziuda meke zau vagi sa. ¹⁴ Meke garunu la nia zinama Hezikaea se Senakeribi sapu koa pa vasileana Lakisi, meke zama guahe si asa, "Ele tavete va sea si rau, ke mamu beto varipera mae, maqu ponigo sapu gua tepa ia goi." Meke guahe sa inolaṅa tanisa baṅara sapu la koe Hezikaea, "Kaqu garunu mae ni agoi Hezikaea sari ka manege puta tina kilo poata siliva meke keke tina kilo poata qolo koa rau," gua si asa. ¹⁵ Meke garunu lani Hezikaea koasa sari doduru siliva sapu koa pa Zelepade, meke sapu pa lose kopu poata pa vetu tanisa baṅara. ¹⁶ Meke kapolo vagi tugo sa sari na qolo koari na sasadana sa Zelepade, meke sari na qolo sapu veko ni sa telena koari na dedegeredi rina sasada Zelepade, meke garunu beto lani sa si arini koe Senakeribi sa baṅara pa Asiria. ¹⁷ Meke garunu la nia sa baṅara pa Asiria koe baṅara Hezikaea pa Zerusalem si ka ṅeta nana ṅati palabatu varipera; turaṅia rini sa nana qeto minate lavata pa Lakisi. Kamo rini pa Zerusalem si la noso si arini kapae koasa kolo totolo, sapu va karovo vagi kolo pa kopi sapu Kopi Kali Sage pozana, koasa siraṅa la gua vasina hoke ṅuna poko sari na tinoni. ¹⁸ Totoso titioko si arini pude zama koasa sa baṅara Hezikaea, si vura la sari ka ṅeta palabatu te Hezikaea pude tutuvi si arini: Se Eliakimi sa tuna koreo e Hilikaea sapu kopu nia sa vetu tanisa baṅara; se Sebana, sa tie kubekubere; meke se Zoa sa tuna Asapa, sa tie kubekubere va karovo pa buka. ¹⁹ Zama sa palabatu varipera pa Asiria koa rini, "La tozi nia se Hezikaea:

Hie si zama nia sa baṅara lavata, sa baṅara pa Asiria: Koe sei si raṅe la si goi? ²⁰ Zama si agoi sapu tumaemu varipera meke na ṅiniramu si agoi, gua, ba na zinama kokohadi si arini. Koe sei si kalavarae la agoi, ke va kanakana mae koa rau si agoi? ²¹ Ego, agoi kamahire si kalavarae la pa Izipi, sa kuli, pude na mua kolu ene, gua. Ba pana kalavarae ia goi si kote moku sia meke va bakora ia sa limamu. Gua asa se Pero sa baṅara pa Izipi koa rini pu kalavarae la koasa.

²² Meke pude zama si agoi koa rau, 'Gami si kalavarae koe Zihova sa mami Tamasa,' gua, si vea, lopu tanisa tu sari hope na vasidi ululudi sapu rizu pani e Hezikaea meke zama koari pa Ziuda meke Zerusalem, 'Gamu si kaqu vahesi mo koasa hope hie, pa Zerusalem †,' gua? ²³ Ego, mae mamu variva ego ni si kaiqa binalabala koa sa qua baṅara pa Asiria: Arau kote poni gamu si ka karua tina hose sapu pude boka vekoni tie gamu pude koi il.

²⁴ Vea meke kote boka va kilasia gamu si keke qua palabatu sapu hitekena hola koari na qua palabatu varipera, be vea kalavarae la gua si gamu pa Izipi pude vagi totopili varipera meke na tie koi hose? ²⁵ Gua pule hie, lopu vagi zinama si arau koe Zihova pude mae rapatia meke huara ia sa vasina hie gua si gamu? Ura e Zihova mo telena na garunu au pude ene halabutu mae ia sa kali popoa hie meke huara ia."

²⁶ Ba zama la sari Eliakimi sa tuna Hilikaea, e Sebana, meke e Zoa koasa palabatu, "Palabatu, mu zama mae koa gami pa zinama Arameiki. Kote boka avoso igo mo gami. Ba lopu zama pa zinama Hiburu; ura korapa va avoso mae sari doduru tie pa batu goba hire," gua si arini.

²⁷ Meke olaṅa la koa rini si asa, "Balabala ia gamu sapu koa gamu meke sa mia baṅara mo si garunu nau sa qua baṅara pude zama ni sari doduru zinama hire? Lokari hokara! Na korapa zama la tugo si arau koari tie pu korapa habotu dia pa batu gobagoba, na gamu doduru, si kote gani sari na boni mia meke napoi sari na bilaṅa mia," gua si asa.

²⁸ Beto si turu sage sa palabatu meke velavela vura pa zinama Hiburu, "Mi va avosi sari zinama tanisa baṅara lavata, sa baṅara pa Asiria! ²⁹ Hiera gua si zama nia sa baṅara: Mi lopu va malumia se Hezikaea pude koha gamu. Na lopu kaqu boka harupu gamu sa! ³⁰ Mi lopu va malumia se Hezikaea pude ososoni gamu pude raṅea se Zihova pana zama guahe si asa, 'Hinokara kote harupu gita e Zihova si gita. Sa vasileana nomana hie si lopu kaqu ta vagi koasa qeto minate varipera tanisa baṅara pa Asiria,' gua. ³¹ Mi lopu va avosia se Hezikaea. Ura guahe si zama nia sa baṅara pa Asiria: Mi variva bulei mae koa rau. Mi vura mae koasa vasileana lavata. Pana gua asa si kote henahena mo si gamu doduru koari na mia qurepi koari na mia huda vaeni meke koari mia huda piqi soti, meke napo pa mia berukehe soti, ³² osolae pule mae si arau meke turaṅa lani gamu pa keke popoa gugua puta mo sapu tamugamu hie. Na popoa vuvua meke vaeni vaqura, na popoa koa ia na bereti meke inuma vaeni, na popoa koa ia na huda olive meke zipale si asa. Mi vizatia sa tinoa meke lopu na minate!

Mi lopu va avoso ia se Hezikaea pana zama guahe si asa, 'E Zihova kote harupu gami,' gua. ³³ Vea, hite harupi na dia tamasa sari butubutu koasa limana sa baṅara pa Asiria? ³⁴ Avei sari na tamasa tadi pa Hamati

meke Arapadi? Avei sari tamasa tadi pa Sepavaimi? Vea, harupia tugo rini pa limaqu si pa Sameria? ³⁵ Esei koari doduru tamasa tadi popoa hire si ele boka harupu ia sa nana popoa koa rau? Ke vea meke kote boka harupia Zihova sa popoa Zerusalem koasa limaqu?"

³⁶ Ba sari tie si koa lopu kulu meke lopu olaṅa hobe la, sina ele zama i sa baṅara, "Lopu olaṅa la ia," gua.

³⁷ Meke daku sira i ri Eliakimi sa tuna e Hilikaea, Sebana sa tie kubekubere, meke e Zoa sa tuna Asapa sa tie kubekubere va karovo pa buka, sari dia poko pa tinalotaṅa meke la koe Hezikaea, meke tozi nia rini sari doduru pu zama ni sa palabatu varipera tadi pa Asiria.

Tepaia sa Baṅara sa Tinolitolie te Aisea

(Aisea 37:1-7)

19 Sipu avosia tugo Hezikaea, sa baṅara, sa inavoso, si daku rikatia sa sa nana poko meke va sage poko baik, meke nuquru la pa Zelepade te Zihova si asa. ² Garunu lani sa sari Eliakimi sa palabatu kopu pa vetu baṅara, Sebana sa tie kubekubere, meke sari ṅati hiama pude la koe Aisea sa poropita tuna Emosi. Va sage poko baika beto sari doduru. ³ La tozi nia rini se Aisea, "Guahe si zama nia e Hezikaea: Sa rane hie si na rane tinasuna, vinakilasa meke na kinurekure, gua puta totozo va namanama podo sa koburu, ba loke ṅiniraṅira si koa pude podo si asa. ⁴ Hokara ele avosi tu e Zihova sa mua Tamasa sari doduru zinama pu zama ni sa palabatu varipera sapu garunu mae nia sa baṅara pa Asiria, pude mae va sisire nia sa Tamasa toana. Mani va kilasi Sa sarini pu zama ni sari zinama pu avosi e Zihova sa mua Tamasa. Mu varavara poni gami sapu gami ka visavisa mami pu korapa koa hola."

⁵ Totoso kamo la sari palabatu te Hezikaea sa baṅara koe Aisea, ⁶ si zama la i Aisea si arini, "Tozi nia sa mia baṅara, 'Hiera gua si zama nia e Zihova: Mu lopu matagutu nia sa inavoso sapu avoso nia goi, sari zinama pu zama ni sa nabulu tanisa baṅara pa Asiria sapu va paraparaṅa mae koa Rau. ⁷ Mu avoso mae! Kote vekoa Rau si keke binalabala koa sa pude totozo vagia sa si keke inavoso, si kote kekere pule mo si asa pa nana popoa soti, meke vasina kote vari poni nia Rau pude ta seke va mate si asa pa vedara."

Keke Inavoso Variva Matagutu Pule sapu Evaṅia sa Baṅara pa Asiria

(Aisea 37:8-20)

⁸ Totoso avoso nia sa palabatu varipera sapu ele taluarae pa Lakisi sa baṅara pa Asiria, si kekere pule si asa meke la dogoria sa sa nana baṅara korapa varipera pa Libina. ⁹ Ego, vagia Senakeribi si keke inavoso sapu sa qeto minate pa Izipi, sapu turaṅi sa baṅara Tirihaka pa Itiopia, si korapa mae pude raza ia si asa, gua. Totoso avosia sa sapu gua asa, si garunu la zinama si asa koe Hezikaea sapu zama guahe: ¹⁰ "La zama guahe koe Hezikaea sa baṅara pa Ziuda: Mu

† Ele huara pani e Hezikaea sari na vasidi vinahesi beku, meke lopu toṅoto pa tinarae te Zihova pude vahesia rini si Asa koa rina toqere ba pa Zerusalem mo. Tiro la pa 2 Baṅ 18:4; Diut 14:23:

lopu va malumia sa mua tamasa sapu rane ia goi pude koha igo pana zama si asa, 'Zerusalemia si lopu kaqu ta vala koasa baṅara pa Asiria,' gua. ¹¹ Ele avoso ni mo goi gua sapu taveti rina baṅara pa Asiria koari doduru popoa, sapu huara beto pani rini. Meke gamu si vea, kote ta harupu tu? ¹² Vea, harupi tugo ri na dia tamasa sari na butubutu sapu ta huara koari na tamaqu kenudi sapu sari tamasa tadi pa Qozani, Harani, Rezepi, meke sari tie pa Idini sapu koa pa Telasa? ¹³ Avei sa baṅara pa Hamati, sa baṅara pa Arapadi, sa baṅara koasa vasileana lavata pa Sepavaimi, babe pa Hena meke pa Iva?"

¹⁴ Meke vagia Hezikaea sa leta koari tie paleke inavoso meke tiro ia sa. Beto si sage la si asa pa Zelepade te Zihova, meke la repahia sa pa kenuna e Zihova, ¹⁵ Meke varavara la koe Zihova se Hezikaea: "Kei Zihova, Tamasa pa Izireli, habotu Mua koasa Mua habohabotuana Baṅara pa vari korapadi rina mateana serubimi. Agoi mo telemu sa Tamasa pa doduru butubutu pa popoa pepeso. Agoi tavetia sa maṅauru meke sa pepeso. ¹⁶ Mu va taliṅa mae, kei Zihova, Mamu va avoso mae: tukeli matamu, kei Zihova, Mamu dogoro gami; avosi sari doduru zinama pu garunu mae ni e Senakeribi pude zama ṅoṅovalala igo si Agoi sa Tamasa toana. ¹⁷ Kei Zihova, na hinokara tugo bisa, sapu sari baṅara pa Asiria si huara inete i sari doduru tie arini meke sari dia popoa. Zihova, gilania mami gami doduru sapu sokudi rina butubutu na popoa si va kilasi rina baṅara pa popoa Asiria. ¹⁸ Meke gona pani rini sari na tamasa tadi na butubutu arini pa nika meke sulu pani, sina lopu na tamasa si arini, ba na huda mo meke na patu, sapu peqoi mo ri na tie pa limadia. ¹⁹ Ke Zihova mami Tamasa, harupu gami pa limana sa, pude madi gilania ari doduru butubutu pa popoa pepeso sapu agoi Zihova eke mo, sa Tamasa."

Sa Inavoso te Aisea koasa Baṅara

(Aisea 37:21-38)

²⁰ Meke garunu la inavoso se Aisea, sa tuna Emosi, koe Hezikaea; "Hiera gua si zama nia e Zihova, sa Tamasa pa Izireli: Ele avosia Rau sa mua vinaravara mae koa Rau pa gugua e Senakeribi sa baṅara pa Asiria, ²¹ Hiera sa zinama sapu zama la nia e Zihova koasa:

'Sa Vasileana Zaione sapu guana vineki vaqura si doṅo gore nigo meke va sisire nigo sa.

Sa vasileana Zerusalemia, guana tuna vineki,

si hiruhiru nia sa batuna totoṅo govete taloa si agoi.

²² Esei si va karikari ia meke paraparana la ia agoi?

Na koe sei si kukukili va noma la si agoi

meke va eṅeṅa sage la matamu pa vina titie?

Na koa Sa pu Hopena pa Izireli mo!

²³ Koari na mua tie paleke inavoso

si soku zinama va karikari la koe Zihova si ipa ni goi.

Meke zama guahe si agoi,

"Koari na qua totopili varipera sokudi

si kamo rau sa vasina sapu ululu gua ri na toqere,

kamo pa batu toqere pa Lebanoni.

Sari na huda sida ululudi vasina si maho gore ni rau, gua tugo sari na huda paeni ta okoraedi.

Kamo rau sa vasina sapu seu hola la,

koari na hudahuda sapu leleadu hola.

²⁴ Ele geli berukehe si rau pa popoa seu

meke napoa sa kolo vasina.

Koari ola nenequ

si ene va popa pani rau sari doduru tototolo pa Izipi.

"

²⁵ Vea, lopu ele avosia tu goi?

Nake pukerane tu zama veko nia Rau.

Koari na rane ele hola la tu si balabala i Rau sari tinavete,

meke kamahire va gorevura i Rau,

pude agoi kote huari sari na vasileana ta gobadi

meke vata evanae ni na kobi remoremo patu. ²⁶ Gua

ke sari dia tinoni si loke dia ṅiniraṅira,

matagutu si arini meke kurekure.

Guana linetelete si arini pa inuma,

guana liho buma vaqura,

guana duduli sapu toa vura pa batu vetu,

sapu harahara mate sipu raza i na givusu maṅini.

²⁷ Ba tumae nia Qua sa vasina koa si agoi

meke totoṅo mae meke taloa si goi

meke gua sapu hoke ta ṅaziri guni Nau goi si Arau.

²⁸ Sina ta ṅaziri Nau goi si Arau

meke sina ele kamo mae pa taliṅaqu sari na mua vinalesi pule,

ke kote va rita nia Rau sa Qua vinetuṅu pa isumu

meke veko Rau pa ṅuzumu sa Qua aeana

kalakalahana hose,

meke kote va ene pule igo Rau

koasa sirana tugo sapu ene mae ia goi."

²⁹ Meke zama se Aisea koe Hezikaea, "Hezikaea, hie sa vina sosode tamugoi:

Vuaheni hie si kote henai gamu sari linetelete sapu toa sage teledia,

meke pa vuaheni vina rua si kote henai gamu sapu tuvulu sage koari na linetelete arini.

Ba pa vuaheni vina ṅeta si kote lelete meke

pakepakete si gamu,

kote lete inuma vaeni meke henai gamu sari vuadi.

³⁰ Ka visavisa tie pa butubutu Ziuda si keke totoṅo pule si kote va gore karoso pana gore meke vua katakata panaulu.

³¹ Ura kote koa hola pa Zerusalemia si ka visavisa tie, meke kote vura pa toqere Zaione sa puku tie saripu

lopu tava mate.

Sa inokoro ṅinirana te Zihova Tadi na Qeto Minate

si kote va gorevura ia si asa.

³² Hiera gua si zama nia e Zihova pa gugua sa

baṅara lavata pa Asiria:

'Lopu kote nuquru ia sa sa vasileana lavata hie

babe gona nia si keke tupi tani.

Lopu kote paleke kamo mae nia lave sa si tani

babe mae tavete buturu pa kali goba pude rapata na haele sage.

³³ Sa sirāna sapu ene mae ia sa si asa tugo si kote pule ia sa;
na lopu kote nuquru ia sa sa vasileana lavata hie,
zama vura gua si Arau Zihova.

³⁴ Arau kote lavelave nia sa vasileana lavata hie meke harupu ia,
pa laequ Arau meke pa laena e Devita sa Qua nabulu!"

³⁵ Meke vura la sa mateana te Zihova meke va matei sa si ka keke gogoto vesu ṅavulu lima tina tie koari na ipi tadi pa Asiria. Totoso tekulu sari na tie pa koivugona si na tie matedi mo si eko doduru vasina.

³⁶ Ke qaqiri mo se Senakeribi, sa baṅara lavata pa Asiria, meke haqi taloa. Pule la mo pa Ninive si asa meke koa vasina. ³⁷ Keke rane, totoso korapa vahesi si asa pa zelepade te Nisiroki sa nana tamasa, si la sari karua tuna koreo, sari Adarameleki meke Sareza meke seke va mate ia pa dia vedara beto meke govete la dia pa popoa pa Ararata. Meke sa tuna koreo pule, se Esarahadoni si hobena si asa koasa binaṅara.

Moho se Hezikaea sa Baṅara meke Magogoso Pule (Aisea 38:1-8,21-22; 2 Koronikolo 32:24-26)

20 Koari na totoso tugo arini si moho se Hezikaea meke tata mate. La vari hopikae koa sa sa poropita Aisea tuna Emosi, meke zama, "Hiera gua si zama nia e Zihova: Mu va toṅotia sa mua kinoa vetu, sina kote mate si goi; na lopu kote magogoso pule si agoi," gua si asa.

² Taliri la pa kapagoba se Hezikaea meke varavara la koe Zihova: ³ "Zihova, Mu balabala ia sapu vea raṅe guni Nigo arau meke soto va nabu pa qua inene pa kenumu Goi meke pa doduruna sa buloqu si vahesi Igo arau meke taveti rau gua sapu leana atu koa Goi," gua, meke kabo sisigiti si asa.

⁴ Ba sipu lopu ele ene hola nia Aisea sa pavasa kokorapa, si kamo la mo sa zinama te Zihova koa sa.: ⁵ "Pule la mamu la tozi nia se Hezikaea, sa koimata tadi na Qua tinoni sapu guahe, 'Hiera gua si zama nia e Zihova, sa Tamasa te Devita sa tamam: Ele avosia Rau sa mua vinaravara meke ele dogori Rau sari kolomatamu; ke kote salaṅa igo Rau. Pa vina ṅeta rane si kote sage la si agoi koasa Zelepade te Zihova. ⁶ Ke kote poni pule nigo Rau si ka manege lima vuaheni pa mua tinoa. Meke kote harupu igo Rau meke sa vasileana lavata hie koasa limana sa baṅara pa Asiria. Kote lavelave nia Rau sa vasileana lavata hie pa laequ Arau meke se Devita sa Qua nabulu."

⁷ Meke tozini Aisea si arini, "Munala ia sa vua piqi" gua. Tavetia rini sapu gua asa meke veko la nia koasa moqo, meke ta salaṅa si asa. ⁸ Nanasia e Hezikaea se Aisea, "Nasa sa vina gilagila pude va sosodea sapu kote salaṅau e Zihova si rau, meke kote la si rau pa Zelepade te Zihova koasa vina ṅeta raṅe?"

⁹ Olaṅa se Aisea, "Kote poni nigo Zihova sa vina gilagila sapu guahe pude va sosodea sapu kaqu hinokara sa Nana vina tatara koa goi. Vegua, hiva nia goi sa maqomaqo pa halehaleana pude rizu sage la ka

manege puta nenetiana koasa halehaleana, ba hiva nia goi pude rizu gore pule sa maqomaqo ka manege puta nenetiana koasa halehaleana?" gua.

¹⁰ Olaṅa se Hezikaea, "Lopu tasuna pude rizu sage sa maqomaqo ka manege puta nenetiana koasa halehaleana! Ba mani va rizu gore pule ia tu ka manege puta nenetiana koa sa."

¹¹ Varavara la koe Zihova se Aisea, meke va kekere gore pulea e Zihova sa maqomaqo, ka manege puta nenetiana koasa halehaleana sapu kuria e Ehazi sa baṅara.

Sari na Tie Paleke Inavoso Mae guadi pa Babiloni (Aisea 39:1-8)

¹² Tata koa sa totoso asa se Merodaka Baladani sa baṅara pa Babiloni, sa tuna koreo e Baladani, si avosia sapu moho se Hezikaea sa baṅara, ke garunu la nia sa si keke leta meke na vinariponi. ¹³ Va kamo va leani e Hezikaea sari tie paleke inavoso meke va dogoro ni sa sari doduru nana tinagotago, sari na siliva na qolo meke sari na oto huda humaṅa lea, na oela humaṅa lea, meke sari doduru tiṅitoṅa varipera. Lopu keketoṅa pa nana vetu baṅara, sari na lose vekovekoana likakalae pa binaṅara sapu lopu va dogoro ni sa koari kasa. ¹⁴ Beto sapu gua asa, si la se Aisea sa poropita koe Hezikaea sa baṅara meke nanasa guahe, "Pavei mae guadi sari na tie sara meke sa gua si zama nia rini koa goi?" Olaṅa se Hezikaea, "Mae guadi pa popoa seu si arini, pa Babiloni," gua si asa.

¹⁵ Nanasa sa poropita, "Na sa si dogoria rini pa mua vetu baṅara?"

Meke olaṅa si asa, "Dogoro betoi rini sari doduru tiṅitoṅa pa qua vetu baṅara. Lopu keke tiṅitoṅa pa qua tinagotago si lopu va dogoro ni rau koa rini," gua si asa.

¹⁶ Ke zama se Aisea koasa baṅara, "E Zihova si zama guahe: ¹⁷ 'Hinokara korapa mae sa totoso sapu sari doduru likakalae pa korapana sa mua vetu baṅara, doduru likakalae saripu va naqiti rina tiatamamia osolae kamo pa rane ṅinoroi, si kaqu ta paleke beto la pa Babiloni. Namu loketoṅa si kaqu koa hola.

¹⁸ Meke kaiqa rina tutimu, na masa na eharamu soti, pu podo gore koa goi, si kote ta zau taloa. Kote ta puzala si arini meke tavetavete pa vetu baṅara pa Babiloni,' gua se Zihova." ^{†† ‡}

¹⁹ Meke olaṅa se Hezikaea "Sa zinama te Zihova sapu zama nia goi si leanana," Ura balabala si asa, "Ba pa qua totoso si kote koa ia binule meke kinoa va leana," gua.

Sa Vina Betona sa Binaṅara te Hezikaea (2 Koronikolo 32:32-33)

²⁰ Doduru ginugua pule saripu taveti e Hezikaea, sari nana tinavete vinarane, meke sa vivineina gua meke gobaia sa sa kopi, meke sa kolona sa kopi si geli ene

† 20:17 2 Baṅ 24:13; 2 Koron 36:10 †† Na nabulu ta puzaladi si arini. ‡ 20:18 2 Baṅ 24:14-15; Dan 1:1-7

kaurae la nia sa pa kauru pepeso, meke va kamo la ia sa kolo koasa vasileana lavata, si ta kubere beto koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Ziuda*.²¹ Mate se Hezikaea, meke e Manase sa tuna koreo, si hobena si asa koasa binaṅara.

Manase sa Baṅara pa Ziuda

(2 Koronikolo 33:1-20)

21 Ka manege rua vuahenina se Manase totošo tava baṅara si asa pa popoa Ziuda, meke koa baṅara si asa pa Zerusalema ka lima ṅavulu lima vuaheni. Sa tinana sa si e Hepiziba.² Tavete va kaleana pa kenuna Zihova, luli sa sari hahanana lopu leadi tadi na butubutu saripu hadu taloa ni Zihova totošo nuquru sari tie Izireli.¹³ Tavete pule i sa sari na vasidi tana vahesi tamasa kokohadi koari na toqere saripu ele huara gore ni e Hezikaea. Kuri sa sari na hope vasina tavaheſi se Beolo, meke va turu ia sa sa beku barikaleqe, se Asera, gua tugo sapu tavetia e Ehabi sa baṅara pa Izireli. Sari na pinopino ba vahesi tugo e Manase.⁴ Kuri sa sari na hope tadi na tamasa kokohadi pa korapana sa Zelepade, sa vasina sapu zama nia e Zihova sapu kaqu tavaheſi si Asa.^{†15} Koari karua vasina varivarigarana pa Zelepade si kuri hope si asa pude vahesi sari na pinopino.⁶ Va vukivukihi va uququ nia sa sa tuna koreo. Tavetavete potana, na vakuvakutae, na nananasa koari na tomate na hata tinokae koari na tie tago potana. Kaleana hola sa sinea sapu tavetia sa pa dinoṅo te Zihova meke va gevuru ia sa sa Nana binugoro.⁷ Vekoa sa sa beku tanisa tamasa barikaleqe se Asera meke va turu ia sa pa korapana sa Zelepade, sa vasina sapu ele zama nia e Zihova koe Devita meke se Solomone sa tuna koreo sapu zama guahe: “Koasa Zelepade hie pa Zerusalema, sa vasina sapu ele ta vizata koari doduru popoa tadi ka manege rua butubutu pa popoa Izireli, si kaqu tavaheſi si Arau.^{‡8} Be lulia rina tinoni Izireli sari doduru Qua zinama meke kopu ni sari doduru Qua tinarae, saripu ele poni ni e Moseſe sa Qua nabulu si arini, si lopu kaqu va malumi Rau si arini pude tava rizu taloa koasa popoa sapu ele poni nia Rau koari na tiatamadia pukerane,” gua si Asa.⁹ Ba sari na tinoni pa Ziuda si lopu va tabea se Zihova, meke turaṅa va sea i e Manase si arini, ke taveti rini sari na sinea nomadi, hola ni saripu taveti rina butubutu saripu hadu vura ni e Zihova koasa popoa totošo nuquru sari Nana tie Izireli.

¹⁰ Zama i e Zihova sari nana nabulu, ari na poropita,
¹¹ “Taveti e Manase sa baṅara sari na ginugua sapu vari va maledere hola, kaleadi hola ni tu saripu gua ele taveti rina butubutu Amoraſi pu koa kekenu koasa pepeso, meke koari nana tamasa beku kokohadi si turaṅa va sea i sa sari na tinoni pa Ziuda.¹² Gua asa, ke Arau se Zihova, sa Tamasa tadi pa Izireli, si kaqu ponias tinasuna lavata si pa Zerusalema meke Ziuda, meke arini sapu avosia si kote hodahodaka.¹³ Kaqu va kilasia Rau sa popoa Zerusalema, gua puta tugo sapu

† 21:2 Zer 15:4 †† 21:4 2 Samuela 7:13 ‡ 21:7 1 Baṅ 9:3-5; 2 Koron 7:12-18

ele tavetia Rau pa Sameria, koe Ehabi sa baṅara pa Izireli, meke koari na tuna. Kaqu va via ia Rau sa vasileana Zerusalema meke sari nana tinoni, gua puta tugo sa peleta, sapu tava via meke tava opo gore.

¹⁴ Kaqu veko pani Rau sari na tinoni pu koa hola, meke kaqu poni vala ni Rau koari na dia kana, arini kote va kilasi si arini, meke hiko vagi sari doduru dia likakalae.
¹⁵ Kaqu tavetia Rau sapu gua asa koari na Qua tinoni, sina tavete va sea meke lopu luli Au rini, ke va bugoro sisigiti Au rini, podalae mae gua tu koari na tiatamadia saripu vura mae pa popoa Izipi kamo pa rane ṅinoroſi.”

¹⁶ Soku hola tie loke dia ginugua sea si va mate i e Manase meke sari na siraṅa pa Zerusalema si tale eharadi mo. Tomo la nia sa sa vinahesidi rina tamasa kokohadi koari na tie pa Ziuda meke turaṅa va sea i sa si arini pa dinoṅo te Zihova.

¹⁷ Doduru ginugua pule pu taveti e Manase, sari nana sineu pu taveti sa, si ta kubere beto koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Ziuda*.¹⁸ Mate se Manase meke ta pomunae pa inuma tana vetu baṅara sapu sa inuma te Uza. Meke se Amoni sa tuna koreo si baṅara hobe sa asa.

Amoni sa Baṅara pa Ziuda

(2 Koronikolo 33:21-25)

¹⁹ Ka hiokona rua vuahenina se Amoni totošo tava baṅara si asa pa popoa Ziuda, meke karua vuaheni si koa baṅara si asa pa Zerusalema. Sa tinana si e Mesulemeti, na tuna vineki e Haruzi, meke mae guana koasa vasileana nomana pa Zotiba sa tinana.²⁰ Gua puta e Manase sa tamana si asa. Tavete va kaleana pa kenuna e Zihova se Amoni.²¹ Tavete luli sa sari na tinavete tanisa tamana, meke vahesi sa sari na tamasa kokohadi saripu vahesi sa tamana.²² Korona lulia sa se Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamana pukerane, meke lopu va tabe i sa sari na tinarae te Zihova.

²³ Kuhana nia ri nana palabatu si asa, meke va mate ia rini si asa pa korapa nana vetu baṅara.²⁴ Meke la ari na tie pa Ziuda meke va mate betoi sarini pu va matena se Amoni, meke va baṅara hobe ia rini sa tuna koreo, se Zosaea.

²⁵ Doduru ginugua pule saripu taveti Amoni si ta kubere beto koa sa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Ziuda*.²⁶ Ta pomunae si asa koa sa lovu pa korapa inuma te Uza. Meke se Zosaea sa tuna koreo si baṅara hobe sa asa.

Zosaea sa Baṅara pa Popoa Ziuda

(2 Koronikolo 34:1-20)

22 Ka vesu vuahenina se Zosaea totošo tava baṅara si asa pa Ziuda, meke koa baṅara si asa pa Zerusalema ka toloṅavulu eke vuaheni. Sa pozana sa tinana si e Zedida, tuna e Adaia pa vasileana nomana pa Bozikati.^{†12} Meke taveti Zosaea saripu toṅoto pa kenuna e Zihova, meke tavete luli sa sari na

†† 22:1 Zer 3:6

tinavete leadi tanisa tamana se Devita, meke kopu totoko ni sa sari na tinarae te Tamasa.

Ta Dogoro sa Buka Tinarae te Tamasa

(2 Koronikolo 34:8-28)

³ Koasa vina manege vesu vuahenina sa nana binaṅara si garunu la nia sa baṅara Zosaea pa Zelepade te Tamasa sa tie kubekubere sapu se Sapani, sa tuna e Azalia, sapu sa tuna Mesulama, meke zama guahe si asa: ⁴ “Mu la koe Hilikaea sa ṅati hiamā, mamu la vagia sa doduruna sa poata, sapu vagia ri na hiamā koari na tie pa dia totošo tavetavete koasa sasadana sa Zelepade. ⁵ Tozi nia pude la vala ni sa sari na poata koa rina tie saripu koimata pa tinavete, meke arini kote tabari sari na tie pu korapa tuvatuva pa Zelepade, ⁶ sari na tie saripu kurikuri na peqopeqo patu, meke holu i sari na labelabete na patu, saripu tana tinavete koa sa Zelepade. ⁷ Na koimata ta ronuedi hola koari na tinavete sari na tie hire. Ke lopu ta hivae si pude hata luli vegua tavetavete guni ni rini sari poata,” gua. †

⁸ La tozi nia Hilikaea se Sapani sapu ele dogoria sa sa Buka Tinarae te Zihova pa korapa Zelepade, gua. Meke vala nia Hilikaea sa buka koasa meke tiroa Sapani si asa. ⁹ Beto asa, si kekere pule la koasa baṅara si asa meke zama, “Ele vagia rina mua nabulu sa poata, sapu koa pa korapa Zelepade, meke ele la vala nia rini koari na tie tavetavete, meke koari na koimata pa tinavete kurikuri na peqopeqo pa Zelepade.” ¹⁰ Beto asa si zama si asa, “Hiera sa buka sapu va mae ia e Hilikaea.” Meke tiro va ululae la nia sa si asa koasa baṅara.

¹¹ Meke sipu avosi sa baṅara sari zinama koasa buka, si daku rikati sa sari nana poko pa tinalotaṅa. ¹² Meke garuni sa sari Hilikaea sa ṅati hiamā, Ahikama tuna e Sapani, Akabora tuna Makaea, Sapani sa tie kubekubere, meke Asea sa nabulu tanisa baṅara: ¹³ “La mamu tepa poni au tinokae koe Zihova, meke gua tugo tadi doduru tie pa popoa Ziuda, koari na ginuadi rina vina tumatumaie na tinarae koasa buka hie. Na bugoro sisigiti gita e Zihova si gita, sina sari na tiatamada pukerane, si lopu taveti sapu gua zama ni sa buka hie,” gua si asa.

¹⁴ Meke la zama koasa barikaleqe e Huluda pozana sari Hilikaea, Ahikama, Akabora, Sapani, meke se Asea. Sa barikaleqe hie si keke poropita sapu koa pa vasina vaqurana pa Zerusalema. Sa nana palabatu si e Salumu, tuna e Tikiva, sapu sa tuna e Hahasi, sapu kopu ni sari na poko hopedi tadi na hiamā pa Zelepade. Meke vivinei si arini koasa poropita, ¹⁵ meke zama i sa si arini, pude pule la koasa baṅara, meke la tozi nia koasa ¹⁶ sa inavoso, sapu mae guana koe Zihova, sapu guahe: “Kaqu va kilasia Arau sa vasileana Zerusalema meke sari doduru tie pu koa vasina, gua putaputa tugo sapu ta kubere koa sa buka sapu ta tiro koasa baṅara. ¹⁷ Ele kilu pani Au rini si Arau, meke ele va vukivukihi la koari na votiki tamasa si arini, gua asa ke va bugoro sisigiti Au rini koari doduru beku saripu

taveti rini. Ele ta ṅaziri nia Arau sa popoa Zerusalema, meke lopu kaqu beto sa Qua binugoro. ¹⁸ La tozi nia sa baṅara pa Ziuda pu garunu maeni gamu pude nanasa la koe Zihova, ‘Guahe si zama nia e Zihova sa Tamasa pa Izireli pa guguadi sari zinama pu avosi goi: ¹⁹ Koa gua sapu talotaṅa sa bulomu, meke va pepekae pule nigo pa kenuqu Arau, meke daku rikatia agoi sa mua poko, meke kabo si agoi, totošo avosia agoi sa zinama sapu kote ta levei meke ta huara, sa popoa Zerusalema meke sari na nana tie, si avosia Rau sa mua vinaravara. ²⁰ Gua asa, ke lopu kaqu dogoria goi sa tina huara, sapu kaqu va raza nia Arau pa Zerusalema. Lopu kaqu ta evaṅa si asa osolae pa mudina tu sa mua minate. Kaqu mate pa binule si goi,’ gua.”

Meke paleke pule la nia ri na tie koe Zosaea sa baṅara, sa inavoso asa.

Sari na Tinarae Gotogotodi te Zosaea

(2 Koronikolo 34:3-7,29-33)

23 Meke tioko varigara ni e Zosaea sa baṅara sari doduru koimata pa Ziuda meke Zerusalema, ² meke keke gua ene la si arini pa Zelepade gua tugo sari na hiamā na poropita, meke sari doduru tinoni pule, tagotagodi na habahualadi, na gua. Meke tiro va ululae nia sa baṅara pa kenudia ri doduru sa doduruna sa Buka Vinariva Egoi, sapu ele ta vagi pa korapana sa Zelepade te Zihova. ³ Meke turu kapae koasa dedegere lavata si asa, meke tavetia sa si keke vina tatara pude kopu nia sa si keke vinariva egoi pa kenuna e Zihova, pude va tabea si Asa, meke pude kopu ni sari Nana tinarae, meke na ginarunu pa doduru bulona, meke maqomaqona, pude tavete va gorevura i sari na zinamana sa vinariva egoi, saripu ta kubere koasa buka tinarae te Zihova. Meke somana va ego beto sari doduru tie koasa vinariva egoi asa.

⁴ Beto asa, si garunia sa baṅara se Hilikaea sa ṅati hiamā, meke sari na hiamā varitokae, meke sari na tie kopu sasada pa Zelepade, pude va vura i koasa Zelepade te Zihova, sari doduru tiṅitoṅa, saripu tavetavete ni rini pa vinalesina e Beolo, meke sa beku kinehana sa tamasa barikaleqe se Asera, meke saripu tadi na pinopino pa maṅauru. Meke sulu betoi sa baṅara sari doduru tiṅitoṅa hire, pa sadana sa vasileana lavata pa Zerusalema, tata koasa lolomo pa Kidroni, meke tiqe paleke lani sa pa Betolo sari na ebadi. ^{††5} Meke va gore pani sa sari na hiamā pu vahesi beku, saripu va madi i rina baṅara pa Ziuda, pude va vukivukihi koari na hope tadi na tamasa huporodi koari na vasidi tana vahesi pa toqere pa popoa Ziuda, meke koari na vasidi tata koari na vasileana nomadi pa Zerusalema. Arini sari na hiamā pu va vukivukihi la koe Beolo, koasa rimata na sidara, meke sari na puku pinopino pa maṅauru, na gua. ⁶ Meke paleke vura nia tugo sa sa beku kinehana sa tamasa barikaleqe se Asera koasa Zelepade te Zihova, meke paleke la nia sa pa sadana Zerusalema, koasa lolomo Kidroni, meke

† 22:7 2 Baṅ 12:15

†† 23:4 2 Baṅ 21:3; 2 Koron 33:3

sulua sa vasina, meke vagia sa sa ebana meke taburu nia sa koasa vasina popomunuana tie matedi tadi doduru tie. ^{†7} Meke huara pani sa sari na vetu tadi na maqota na tuturue koreo vasina pu hoke koa si arini pa korapana sa Zelepade. Asa tugo sa vasina sapu hoke piti rina barikaleqe sari na poko meke hoke va sagei rini pude vahesia sa beku kinehana sa tamasa barikaleqe se Asera. ⁸ Meke turaṅa lani sa pa Zerusalema sari doduru hiama, saripu koa koari doduru vasileana lavata pa Ziuda, meke va boni i ^{††} sa sari na hope pa hopeke vasileana, saripu hoke tavete ni vina vukivukihi rini pa doduruna sa popoa. Meke huara gore ni tugo sa sari na hope, saripu tava madi lani koari na vnahesi beku tata koasa sasada, sapu kuria e Zosua, sa qavuna koasa vasileana lavata, sapu la gua pa kali gede koasa sasada nomana pana nuquru la koasa vasileana lavata. ⁹ Sari na hiama arini, si lopu tava malumu pude tavetavete pa korapa Zelepade te Zihova, ba kote boka henai rini sari na bereti, saripu lopu ta henie isiti saripu ta vala koari na hiama turanadia.

¹⁰ Beto asa si va boni ia tugo sa baṅara Zosaea sa vasina hopena pa Topeti, vasina hoke vahesi sari na tie huporo, koasa Lolomo Hinomu, pude loke tie si kaqu va vukivukihi va uququ ni sari na tudia koreo babe na vineki koasa tamasa Moleki. ^{††1} Meke va rizu pani tugo sa sari na hose saripu va madi lani rina baṅara Ziuda pa vnahesina sa rimata, meke sului sa sari na totopili varipera tanisa rimata. Sari na tinitoṅa hire si ta kopue koasa pavasa pa Zelepade, tata koasa sasada sapu kapae koasa lose te Netani Meleki, keke ṅati palabatu sapu koa vasina. ¹² Meke sari na hope koasa batu vetu lavata saripu koa koasa batuna sa lose panaulu tanisa baṅara Ehazi, saripu ele kuri ari na baṅara Ziuda, meke sari na hope pu ele kuri sa baṅara Manase koari karua pavasa pa korapana sa Zelepade te Zihova, si huara umumu inete gore beto ni sa, meke oki lani sa pa korapa lolomo Kidoroni. ^{††13} Meke va kaleani sa baṅara Zosaea sari na hope, saripu ele kuri sa baṅara Solomone pa kali gasa rimata pa Zerusalema, sapu koa pa kali mataona ^{††} sa toqere Olive, vasina ta vahesi sari na tamasa kaleadi sisigiti, se Asitoreti sa tamasa barikaleqe kaleana tadi na tie Saedoni, meke se Kemosi sa tomate kaleana tadi pa Moabi, meke se Moleki sa tomate kaleana pa Amoni. ^{†††14} Meke huara va umumi sa baṅara Zosaea sari na dedegere patu, meke maho gore ni sa sari na beku kinehana sa tamasa barikaleqe se Asera, meke sa vasina pu va turu i rini sari na beku arini, si tamunu ni susuri tie matedi sa si arini. ^{††}

¹⁵ Meke huara gore nia tugo Zosaea sa vasina vahesihsiana pa Betolo, sapu ele ta kuri koasa baṅara

[†] Tavete guni sa koasa beku pude vata dogoro nia sa vina kilasa na binugoro te Tamasa koasa meke koari na tie pu vahesia. ^{††} Mi tiroa sa vina bakala pa 23:14. [†] 23:10 Liv 18:21; Zer 7:31, 19:1-6, 32:35 ^{††} 23:12 2 Baṅ 21:5; 2 Koron 33:5 ^{††} Kali mataona sa toqere Olive be tia la pa kali gasa rimata. ^{†††} 23:13 1 Baṅ 11:7 ^{†††} Hopena pa hahanana tadirini pude na susuri tana tie si tiqqa sa vasina hopena, ke loke tie si boka vahesihsiana tamasa beku vasina.

Zeroboami tuna e Nebati; asa turaṅa lani pa sinea sari na tie Izireli. Huara gore nia sa sa hope te Beolo, meke muzara va umumu i sa sari na patu, gunia na eba; meke sulu betoa tugo sa se Asera sa beku vina roro.

¹⁶ Meke sipu liṅana se Zosaea meke doṅo sage la si asa, si dogori sa sari na lovu pa toqere asa. Meke garunu tie si asa meke paleke vura ni sa sari na susuri meke sului sa si arini koasa hope vasina pude boni sa hope. Meke va gorevura ia sa gua sapu ele korotae nia sa tie te Tamasa. ^{††17} Beto asa si nanasa si asa, "Tesei sa lovu isa?" gua si asa. Meke olaṅa sari na tie pa Betolo, "Na lovuna sa poropita sapu mae guana pa Ziuda, pu tozi vura ni saripu gua tavete lani goi koasa hope hie," gua si arini. ^{†††}

¹⁸ Meke zama se Zosaea, "Leana, vekoa nana si asa. Loke tie kaqu va rizu i sari na susurina," gua si asa.

Ke lopu va rizui rini sari na susurina, meke gua tugo sari na susurina sa poropita sapu mae guana pa popoa Sameria.

¹⁹ Meke sari doduru hope tadi na tamasa huporodi saripu koa koari doduru vasileana nomadi tadi pa popoa Izireli, saripu ele ta kuri koari na baṅara pa Izireli sapu bugoro ni e Zihova, si ta huara va gore koe Zosaea sa baṅara. Tavete guni ni sa sari doduru hope, gua puta tugo sapu ele tavetia sa pa Betolo. ²⁰ Meke va mate betoi sa sari doduru hiama huporodi saripu nabulu ni, na vahesi sari na beku koari na hope, meke sulu beto i sa sari doduru susuridi rina tie matedi koari doduru hope. Beto meke tiqe pule la pa Zerusalema si asa.

Tavetia Zosaea sa Inevaṅa Pasova

(2 Koronikolo 35:1-19)

²¹ Meke tozi ni sa baṅara Zosaea sari doduru tinoni, pude tavetia sa Inevaṅa Pasova *d*, pude va lavatia se Zihova sa dia Tamasa, gua sapu ta kubere koa sa Buka Vinariva Egoi te Tamasa. ²² Loke Inevaṅa Pasova gugua asa, sapu ele hoke ta tavete koari na baṅara tadi pa Izireli, babe tadi pa Ziuda, seunae gua tu koari na rane pu ta kopue koari na tie varipitui pukerane tadi na butubutu Izireli. ²³ Ba kamahire, koasa vina manege vesu vuahenina sa binaṅara te Zosaea, si ta tavete pa Zerusalema sa Inevaṅa Pasova la koe Zihova.

Kaiqa Hinobe pu Taveti e Zosaea

²⁴ Pude kopu ni sari na tinarae saripu ta kubere pa korapana sa Tinarae te Mosese, sapu dogoro vura nia e Hilikaea sa ṅati hiama pa korapa Zelepade te Zihova, si tava rizu taloa pa Zerusalema meke pa Ziuda sari doduru tie vakuvakutae, na tie matemateana, meke sari doduru tamasa beku pu va naqiti ri hopeke tatamana pa hopeke dia vetu, sari na beku meke sari doduru tinitoṅa tana vnahesi beku. ²⁵ Namu lopu keke baṅara sapu gugua asa pukerane, pu nabulu nia se Zihova pa doduru bulona, na maqomaqona meke pa doduru nana niniraṅa, pude va tabe i sari doduru

[§] 23:15 1 Baṅ 12:33 [†] 23:16 1 Baṅ 13:2 ^{††} 23:17 1 Baṅ 13:30-32

tinarae te Mosese, namu loke baṅara hokara sapu gugua asa koari na rane pa mudina asa.

²⁶ Ba sa tinaṅaziri te Zihova la koasa popoa Ziuda koasa tinavete kaleana, sapu tavetia sa baṅara Manase si lopu boka murimuri taloa si asa. ²⁷ Meke zama guahe se Zihova: "Kaqu tavete la nia Rau koe Ziuda, sapu gua ele tavete la nia Rau koasa popoa Izireli. Kaqu etulu pani Rau sari na tinoni pa popoa Ziuda, meke pa Zerusalema, sa vasileana lavata sapu ele vizatia Rau, meke sa Zelepade, sa vasina pu tavahesi si Rau," gua.

Sa Vina Betona sa Binaṅara te Zosaea sa Baṅara (2 Koronikolo 35:20 kamo hinia 36:1)

²⁸ Sari doduru ginugua saripu evaṅi sa baṅara Zosaea, si ele ta kubere beto koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Popoa Ziuda*. ²⁹ Pa totošo sipu koa baṅara se Zosaea, si turaṅia Neko sa baṅara pa popoa Izipi si keke qeto minate varipera lavata meke ene la gua koasa Ovuku Iuparetisi pude toka nia sa baṅara pa Asiria, gua. Meke podeke sisigitia Zosaea sa baṅara, pude hukatia sa qeto minate varipera tadi pa Izipi pa Meqido, meke tava mate si asa pa korapa vinaripera asa. ³⁰ Meke suraṅia ri nana palabatu nomadi sa tinina pa keke totopili varipera, meke paleke pule la nia pa Zerusalema, meke ta pomunae si asa, koari na popomunuana tadi na baṅara vasina. Meke vizatia rina tinoni pa Ziuda se Zehoehazi sa tuna Zosaea meke va madia, meke va baṅaria, pude na hinobena sa tamana.

Sa Baṅara Zehoehazi pa Ziuda (2 Koronikolo 36:2-4)

³¹ Tava baṅara se Zehoehazi, sipu ka hiokona ṅeta vuahenina si asa, meke koa baṅara si asa pa Zerusalema ka ṅeta sidara. Sa tinana si e Hamutali, na tuna vineki e Zeremaea koasa vasileana lavata pa Libina. ³² Tavete va kaleana pa kenuna e Zihova si asa meke keha luli i sa sari na hahanana kaleana tadi na tiatamana pukerane. ³³ Tuqe vagia Neko, sa baṅara pa popoa Izipi si asa pa Ribila koasa popoa pa Hamati pude va beto ia sa nana binaṅara. Meke tozi ni sa sari pa Ziuda pude tabara lani koasa si ka ṅeta tina made gogoto kilo mamatana sa siliva, meke ka toloṅavulu made kilo mamatana sa qolo, na vina bulena sa, gua. ³⁴ Va baṅaria Neko, sa baṅara pa popoa Izipi, se Eliakimi sa tuna koreo e Zosaea pude hobe sa asa, meke hobe nia Zehoiakimi sa sa pozana. Ta turaṅa koe Neko sa baṅara se Zehoehazi la pa popoa Izipi meke vasina mate si asa. †

Sa Baṅara Zehoiakimi pa Ziuda (2 Koronikolo 36:5-8)

³⁵ Vagi takisi se Zehoiakimi sa baṅara, koari na tie pa Izireli, pude vagia sa poata meke tabaria sa padana gua sapu hiva nia e Neko, sa baṅara pa popoa Izipi.

³⁶ Se Zehoiakimi si ka hiokona lima vuahenina totošo tava baṅara si asa pa Ziuda, meke koa baṅara si asa pa Zerusalema ka manege eke vuaheni. Pozana sa tinana si e Zebida, sa tuna vineki e Pedaia koasa vasileana nomana pa Ruma. †³⁷ Keha luli sa sari na tinavete kaleadi tadi na tiatamana pukerane, meke tavete va kaleana pa kenuna e Zihova si asa.

Sa Baṅara Zehoiakimi pa Ziuda

24 Sipu koa baṅara se Zehoiakimi, si rapata ia e Nebukaneza sa baṅara pa popoa Babiloni si pa Ziuda, meke ka ṅeta vuaheni si koa nabulu nia Zehoiakimi se Nebukaneza. Ba beto asa si korona pude tabara la takisi koasa. ⁴² Ke garuni e Zihova sari na qeto minate varipera tadi pa Babiloni, Siria, Moabi, meke Amoni pude varipera la koe Zehoiakimi meke pude huara pania si pa Ziuda. Asa tugo sapu zama nia e Zihova, koari na poropita, sari Nana nabulu gua sapu kaqu tavetia Sa. ³ Pa zinama te Zihova meke ta evaṅa sapu gua asa, pude va rizu taloa va seu i koa Sa sari na tinoni pa Ziuda koa gua sari na tinavete kaleadi pu tavete betoi Manase sa baṅara, sari doduru sinea saripu lopu hiva ni e Zihova, ⁴ meke gua tugo sapu va mate i sa sari soku tie loke dia ginugua sea. Lopu taleosae nia e Zihova gua sapu tavetia e Manase.

⁵ Doduru ginugua saripu taveti Zehoiakimi si ta kubere beto koasa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Ziuda*. ⁶ Mate se Zehoiakimi, meke se Zehoiakini sa tuna koreo si sogo hobe sa asa pa binaṅara.

⁷ Namu lopu hite ene vura pule sa baṅara pa popoa Izipi, meke sari nana qeto minate varipera, sina sa baṅarana sa popoa Babiloni si tuqe vagi betoi pa nana kinopu sari doduru popoa tanisa popoa Izipi tatasana, podalae koasa Ovuku Iuparetisi kamo koasa voloso pa popoa Izipi.

Se Zehoiakini sa Baṅara pa Ziuda (2 Koronikolo 36:5-8)

⁸ Se Zehoiakini si ka manege vesu vuahenina, totošo tava baṅara si asa pa popoa Ziuda, meke koa baṅara koari ka ṅeta sidara pa Zerusalema si asa. Sa pozana sa tinana si e Nehusita, tuna vineki e Elinetani pa Zerusalema. ⁹ Meke lulia sa sa hahanana kaleana tanisa tamana, meke tavete va kaleana pa kenuna Zihova.

¹⁰ Meke koasa totošo sipu koa baṅara si asa, si tozi ni sa baṅara Nebukaneza sari nana palabatu nomadi koasa nana qeto minate varipera, pude la koa vari likohae nia meke rapatia sa popoa Zerusalema, gua.

¹¹ Meke sipu korapa koa vari likohae nia pude varipera si arini, si mae pa Zerusalema se Nebukaneza, ¹² meke va malumia sa baṅara Zehoiakini meke gua tugo sa tinana, meke sari na tudia koreo, meke sari nana palabatu nomadi, na palabatu koasa vetu tanisa baṅara, pude vagia Nebukaneza sa popoa Ziuda meke va malumu puleni si arini koari na tinoni Babiloni.

† 23:34 Zer 22:11-12

†† 23:36 Zer 22:18-19, 26:1-6, 35:1-19 ‡ 24:1 Zer 25:1-38; Dan 1:1-2

Meke koasa vina vesu vuahenina sa binaṅara te Nebukaneza, si ta vagi taloa pa tinapusi se Zehoiakini. ^{†13} Meke paleke taloa ni Nebukaneza sari doduru tinagotago arilaedi koasa Zelepade te Zihova, meke gua tugo koasa vetu lavata tanisa baṅara, gua puta tugo sapu ele zama nia e Zihova. Vagi beto i Nebukaneza sari doduru tiṅitoṅa sapu koa i na qolo saripu taveti Solomone sa baṅara, sapu ta tavetavetae pa korapa Zelepade. ^{††14} Meke raovo vagi taloa ni Nebukaneza, sari doduru tinoni pu koa pa Zerusalema, sari doduru koimata tanisa binaṅara meke doduru tie varane, meke sari doduru tie bokabokadi pa tinavete, meke sarini pu boka tavete tiṅitoṅa arilaedi. Ari ka manege puta tina vinarigaraedi sari doduru tie ta pusidi; meke sari na tie malaṅadi hokara mo si koa hola pa popoa.

¹⁵ Meke vata pusi la nia Nebukaneza pa Babiloni se Zehoiakini, meke gua tugo sa tinana, sari nana barikaleqe, nana palabatu nomadi, meke sari na ṅiha na varane pa popoa Ziuda. ^{†16} Meke turaṅa lani sa baṅara Nebukaneza pa Babiloni sari ka zuapa tina tie varane saripu hoke varipera va ṅiṅira, meke lopu hoke balabala pule, meke keke tina tie bokabokadi pa tinavete, na tumae tavete tiṅitoṅa arileadi. Sari doduru tie hire si bokabokadi meke garogardi beto pa vinaripera.

¹⁷ Meke va turua sa baṅara Babiloni se Matanaea sa buhina e Zehoiakini, pude sogo hobe sa binaṅara pa Ziuda, meke hobe nia Zedekaea sa sa pozana. ^{††}

Sa Baṅara Zedekaea pa Popoa Ziuda

(2 Koronikolo 36:11-12; Zeremaea 52:1-3)

¹⁸ E Zedekaea si ka hiokona eke vuahenina, toতোসা tava baṅara si asa pa Ziuda, meke koa baṅara si asa pa Zerusalema ka manege eke vuaheni. Sa pozana sa tinana si e Hamutali sa tuna barikaleqe e Zeremaea sa tie pa vasileana Libina. ^{††19} Meke tavete va kaleana pa kenuna e Zihova se Zedekaea, gua tugo mo sapu tavetia sa baṅara Zehoiakimi. ²⁰ Meke bugoro sisigiti ni e Zihova sari na tinoni pa Zerusalema meke Ziuda meke hitu pani Sa si arini pa Kenuna. ^{†††}

Tava Huara Inete sa Kali Goba pa Zerusalema

(2 Koronikolo 36:13-21; Zeremaea 52:3-11)

Ego se Zedekaea si va gugue la koasa baṅara Nebukaneza pa Babiloni si asa.

25 Gua asa, ke turaṅa mae ni e Nebukaneza, sari doduru nana qeto minate varipera, meke pa rane vina manege puta, koasa sidara vina manege puta koasa vina sia vuahenina sa binaṅara te Zedekaea, si mae kamo se Nebukaneza pa Zerusalema pude raza ia. Meke koa varigara si arini pa sadana sa vasileana lavata pa Zerusalema, meke kuri rini sari na vasina vari variperana pa vari likohaena sa gobana sa vasileana lavata sana, pude raza ia gua. ^{†††2} Ke koa vari likohae nia rini sa vasileana pa Zerusalema osolae

kamo sa vina manege eke vuahenina sa binaṅara te Zedekaea. ³ Kamo pa vina sia rane koasa vina made sidara si namu lopu leana sa soṅe pa korapa Zerusalema; sari tie si loke gedi ginani hokara. ⁴ Pa toতোসা asa si huaria ari pa Babiloni si keke kali goba pude nuquru la gua pa korapana sa vasileana lavata, meke govete vura sari doduru tie varipera te Zedekaea. Pana boṅi si ta luarae si arini pa sasada sapu pa vari korapadi ri karua goba tata koasa inuma tanisa baṅara sipu korapa koa vari likohae nia mo ri tie Babiloni sa vasileana nomana. Govete la gua si arini pa lolomo Zodani, ⁵⁵ ba hadu lulia sa qeto minate pa Babiloni se Zedekaea, meke kamo rini si asa koasa pezara tata pa Zeriko. Govete veko pania ri doduru nana tie varipera se Zedekaea. ⁶ Ke tuqe vagia rini se Zedekaea meke turaṅa la nia koasa baṅara pa Babiloni pa vasileana Ribila koasa popoa pa Hamati. Vasina si ta pitu si asa koasa baṅara pa Babiloni. ⁷ Pa Ribila si va matei sa baṅara pa Babiloni sari tuna koreo e Zedekaea sipu korapa doṅo la mo se Zedekaea; beto si va behu i sa sari matana e Zedekaea, pusi nia seni boronizi sa meke turaṅa la nia sa pa Babiloni. ^{5†}

Ta Huara sa Popoa Zerusalema meke sa Zelepade

(Zeremaea 52:12-33)

⁸ Koasa vina zuapa rane pa vina lima sidara koa sa vina manege sia vuahenina sa binaṅara te Nebukaneza pa Babiloni, si mae pa Zerusalema se Nebuzaradani sa koimata koari tie kopu tanisa baṅara, meke na nabulu tanisa baṅara pa Babiloni. ⁹ Meke sulua Nebuzaradani sa Zelepade te Zihova, sa vetu baṅara, meke sari doduru vetu arilaedi pa Zerusalema. ¹⁰ Meke la ari doduru tie varipera pa Babiloni pu koa turaṅa sa koimata koari tie kopu tanisa baṅara meke huara goreni sari doduru goba pa vari kalina sa popoa Zerusalema. ¹¹ Meke raovo taloa ni e Nebuzaradani, sa koimata koari tie kopu tanisa baṅara, sarini pu koa hola pa Zerusalema, turaṅae sari na tie pu karovodi la koasa baṅara pa Babiloni. Turaṅa beto lani sa pa Babiloni si arini. ¹² Ba veko hola i e Nebuzaradani sari tie malaṅadi pude kopu ni sari na inuma vaeni meke sari kaiqa inuma linetelete pule.

¹³ La ari kasa pa Babiloni meke huara va umumu i sari karua dedegere boronizi pa kenuna sa Zelepade, meke sari tuturuana koa i na totopili meke sa besini boronizi lavata pa Zelepade te Zihova meke paleke taloa beto lani rini pa Babiloni sari na boronizi. ^{5††14} Paleke lani tugo rini pa Babiloni sari na raro, sevolo, puripuriana zuke, raro na besini pude tana sisiruana ehara, meke doduru likakalae boronizi sapu tavetavete ni rini pa tinavete vukivukihi pa Zelepade. ^{5††15} Meke paleke taloa ni tugo sa koimata koari na tie kopu tanisa baṅara sari doduru likakalae saripu ta tavetae qolo babe na siliva, meke gua tugo sari na vovoina saripu veko ni oto huda humaṅa lea, meke

† 24:12 Zer 22:24-30, 24:1-10, 29:1-2 †† 24:13 1 Baṅ 7:40-51, 6:15-38 ‡ 24:15 Izk 17:12 †† 24:17 Zer 37:1; Izk 17:13 †† 24:18

Zer 27:1-22, 28:1-17 ††† 24:20 Izk 17:15 ††† 25:1 Zer 21:1-10, 34:1-5; Izk 24:2 § 25:4 Izk 33:21 §† 25:7 Izk 12:13 §†† 25:13 1 Baṅ 7:15-26; 2 Koron 3:15-17 §§ 25:14 1 Baṅ 7:45; 2 Baṅ 4:16

sari na besini boronizi pude tana sisiruana ehara, ¹⁶ meke sari na tinitoṅa saripu tavete ni boronizi e Solomone sa baṅara koasa Zelepade te Zihova, gua tugo sari karua dedegere lavata, sari na tuturuanana besini boronizi sapu koai na totopili, meke sa besini boronizi lavata. Sari doduru hire si mamata hola meke lopus boka ta pada. ¹⁷ Sari karua dedegere lavata si kekeṅṅodi, meke hopeke ri kara si ka vesu mita ululudi †, meke sari hadehade boronizi sapu hake pa batudi ri karua dedegere si hopeke keke mita meke toloṅavulu sentimita †† sa ululudi. Meke sari doduru hopeke dedegere lavata si tava sarie hubehube seni meke na vua pomeqaraneti pu ta tavete vari likohae pa boronizi.

Ta Raovo La pa Babiloni sa Butubutu Ziuda (Zeremaea 52:24-27)

¹⁸ Meke turaṅa vagi tugo e Nebuzaradani, sa koimata koari na tie kopu tanisa baṅara, sari Seraea sa ṅati hiamu kenukenu, Zepanaea sa ṅati hiamu vana rua, meke sari ka ṅeta tie kopu sasada. ¹⁹ Meke vagia tugo sa koa rini pu koa hola pa korapana sa vasileana lavata sa palabatu, sapu sa koimata koari na qeto minate varipera, meke sari ka lima nabulu vari tokae tanisa baṅara, meke sa tie kubekubere sapu palabatu nia tugo sa kinubere vagidi sari na tie varipera, meke sari ka onomo ṅavulu puta tie arilaedi tugo. ²⁰ Vagi betoi e Nebuzaradani si arini meke turaṅa lani sa koasa baṅara pa Babiloni sapu koa nana pa Ribila, ²¹ sapu koa pa korapana sa popoa Hamati. Meke seke va matei sa baṅara vasina si arini. Gua asa ke, ta turaṅa taloa sari na tinoni pa Ziuda meke ta raovo la pa votiki popoa pa seu.

Se Qedalaea, sa Qavuna pa Ziuda (Zeremaea 40:7-9, 41:1-3)

²² Meke va turua e Nebukaneza sa baṅara Babiloni se Qedalaea tuna e Ahikama, sapu sa tuna e Sapani pa popoa Ziuda, meke va kopu ni sa koasa sari doduru tie pu lopus ta raovo va seu la pa Babiloni. ²³ Meke sipu avoso nia rina ṅati palabatu tadina tie varipera tadi na

† Hiokona zuapa piti ululuna. †† Ka made meke kukuru piti.

tinoni Ziuda, pu lopus va maluara puleni koasa baṅara pa Babiloni, si mae toka nia rini se Qedalaea pa Mizipa. Sari na ṅati palabatu hire si ari Isimeli tuna koreo e Netanaea, e Zohanana tuna e Karea, se Seraea tuna e Tanahumeti sapu mae guana koasa vasileana nomana pa Netopa, meke se Zezanaea sapu mae guana pa Ma'aka. ²⁴ Meke zama tokotokoro se Qedalaea pude va manoti sari dia binalabala, "Maqu tozini gamu, mi lopus matagutu hoboro ni gamu sari na ṅati palabatu pa Babiloni. Mamu koa mia mo pa popoa hie, mamu nabulu nia mo sa baṅara pa Babiloni, meke kote koa valeana mia mo si gamu doduru," gua si asa.

²⁵ Pa sidara vana zuapa koasa vuaneni asa, si turaṅi e Isimeli sa tuna e Netanaea sapu sa tuna Elisama, sapu keke tugo koasa pinodo baṅara, si ka manege puta tie meke la pa Mizipa, meke la raza ia se Qedalaea meke va matea. Meke va matei tugo sa sari na tinoni Izireli meke sari na tinoni Babiloni saripu koadi koasa vasina asa. ²⁶ Ke pa mudina sapu gua asa si govete beto la dia pa Izipi sari doduru tinoni Izireli, saripu tagotagodi na malamalaṅadi, hiteke na lavata. Somanae tugo sari na palabatu nomadi pa vinaripera, sina matagutu ni rini sari na tinoni pa popoa Babiloni. ‡

Ta Rupaha pa Tinapusi se Zehoiakini (Zeremaea 52:31-34)

²⁷ Pa vana toloṅavulu zuapa vuanenina sa tinaraovo te Zehoiakini sa baṅara pa Ziuda, koasa vuaneni sapu tava baṅara pa Babiloni se Ivolomerodaki, si rupahia e Ivolomerodaki se Zehoiakini sa baṅara pa Ziuda, meke va vura ia sa pa vetu varipusi si asa koasa vana hiokona zuapa rane pa vana manege rua sidara. ²⁸ Zama va leana la ia sa se Zehoiakini meke ponia sa si keke habohabotuana sapu koa ia vana lavata ululuna hola ni si tadi kaiqa baṅara pule sapu somana koa turaṅi sa pa Babiloni. ²⁹ Ke va gore pani e Zehoiakini sari na poko tadi tie ta pusidi meke habotu henahena si asa pa tevolo tanisa baṅara pa doduruna sa nana tinoa. ³⁰ Ninae rane si ponia vasi poata sa baṅara pa Babiloni si asa pa doduruna sa nana tinoa osolae mate si asa.

‡ 25:26 Zer 43:5-7

1 Koronikolo

Sa Vinabakala

Sari buka Keke meke Karua Koronikolo si vivinei pule ni mo sari ginugua pu ele ta kubere koari na buka te Samuela meke buka tadi na Baṅara pa kalina sa binalabala pude tokani sarini pu pule mae koasa tinaraovo pa Babiloni. Karua ṅati ginugua koasa kinokoa tadi na tie pa Izireli si ta kubere koari na Buka Koronikolo. Vina keke si sa tinahuara sapu ta evaṅa koari karua binaṅara pa Ziuda meke pa Izireli, ba kopu totoko ni Tamasa sari Nana vina tatara koarini, meke tavete vura nia tugo sa Tamasa sa Nana binalabala nomana koari na tie pu koa pa Ziuda. Sa vina sosode sapu va gorevura ia Tamasa koasa Nana hiniva nomana koari na tie si ta dogoro koari na guguadi ri na tinavete tadi Devita, e Solomone, koari na tinavete kinekere tadi Zehosapati, Hezikaea, meke Zosaea pude lulia sa hiniva te Zihova. Meke gua tugo koari doduru tie pu soto va nabu koasa linulina sa Tamasa.

Vina rua, si sa vina bakala koasa guguana sa pinodalaena sa hahanana vinahesina sa Tamasa koasa Zelepade pa Zerusalem. Ta dogoro si asa koa sa tinolitolie te Devita meke sa vinaturu pude paqahi sari na tinavete tadi na Hiama na tie Livaeti pude va tana ia sa vinahesi. E Devita si na tie sapu sa ṅatina meke pinodalaena sa vinahesi pa korapa Zelepade, ba e Solomone tu si kurina sa Zelepade.

Sari na ṅati Pinaqapaqahana sa Buka

Tututi meke sari na pozapoza. Hinia 1:1 kamo hinia 9:44

Minate te Saula. Hinia 10:1-14

Sa Binaṅara te Devita. Hinia 11:1 kamo hinia 29:30

a. Tinasuna meke tinavete arilaedi. Hinia 11:1 kamo hinia 22:1

b. Vina namanamana sa kinurina sa Zelepade. Hinia 22:2 kamo hinia 29:30

Podalae koe Adama Kamo koe Ebarahami

(Zenesesi 5:1-32, 10:1-32, 11:10-26)

1 Adama si na tamana e Seti, Seti si na tamana e Inosi, Inosi si na tamana Kenani. ² Kenani si na tamana e Mahalaleli, Mahalaleli si na tamana e Zaredi. ³ Zaredi si na tamana e Inoke, sapu sa tamana e Metusela; Metusela si na tamana e Lemeki, ⁴ sapu sa tamana e Noa. Ka ṅeta sari na tuna koreo e Noa: Semi, Hami, meke e Zapeti.

⁵ Sari na tuna koreo e Zapeti: Qoma, Maqoqi, Madai, Zavani, Tubala, Meseki, meke e Tirasi. Arini sari na tiatamadia ri na tinoni saripu ta pozae luli koari na pozadi. ⁶ Sari na tutina e Qoma si gore mae koari na tuna sapu e Asikenazi, Ripati, meke Toqarama. ⁷ Sari na tuna sapu gore mae gua koe Zavani si arini hire: Elisa, Tasisi, Kitimi, meke Rodanimi. †

⁸ Sari na tuna koreo e Hami: Itiopia, Izipi, Libia, meke Kenani. Sari tudia si poza luli tugo koa rini. ⁹ Sa tutina e Kusi si gore la koari na tie pa popoa Seaba, Havila, Sabita, Rama, meke Sabiteka. Sa tutina e Rama si gore la koari na tie pa popoa Siba meke pa Dedani. ¹⁰ Keke

koreo te Kusi si e Nimirodi, sapu ta evaṅae na tie varane kekenu sapu ṅinirana pude va kilasi sari na tinoni. ¹¹ Sa tutina e Izipi si gore la gua koari na tie pa popoa Lidia, Anami, Lehabi, Napituhi, ¹² Paturusi, Kasiluhi, meke Kiriti. Koasa si podo vura mae sari na tie Pilisitia. ¹³ Sari na tuna koreo e Kenani si ari Saedoni, sa kenuna, meke Hitaiti. Arini sari na tinoni saripu ta pozae luli koari na pozadi. ¹⁴ Tututi te Kenani si gore la gua koari na butubutu Zebusaiti, Amoraiti, Qeqasaiti, ¹⁵ Hivaiti, Arakaiti, Sinaiti, ¹⁶ Avadaiti, sari Zemaraiti, meke ari na Hamataiti.

¹⁷ Sari na tuna koreo e Semi si ari Elami, Asura, Apakisadi, Ludi, Arami, Uzi, Huli, Qetera, meke Meseki. Arini sari na tamadia ri na tinoni saripu ta pozae luli koari na pozadia. ¹⁸ Apakisadi sina tamana e Sela, sapu sa tamana e Ebera. ¹⁹ E Ebera podoi si karua koreo: keke si ta pozae Peleqi, sina pa nana totošo si ta paqaha sari na tinoni pa kasia popoa, meke sa tasina si ta pozae Zokitani. ²⁰ Sari na tututi sapu gore mae gua koe Zokitani si ari na butubutu tie hire: Alomodadi, Selepi, Hazamaveti, Zera, ²¹ Hadoramu, Uzali, Dikila, ²² Obali, Abimaele, Siba, ²³ Opira, Havila, meke e Zobabi.

²⁴ Sa tututi sapu podalae koe Semi meke gore kamo koe Ebarahami si gua hie: Semi, Apakisadi, Sela,

† Sari na popoa pu koai rini si ta pozae Elisa, Sipeini, nusa Saeparasi, meke nusa Rodesi pa rane ṅinoroi.

²⁵ Ebera, Peleqi, Reu, ²⁶ Seruqi, Nehoa, Tera, ²⁷ meke Ebarami sapu ta pozae Ebarahami.

Sa Ginore Tuti te Isimeli

²⁸ Ebarahami si podo i si karua koreo, Aisake meke e Isimeli. ²⁹ Koari na tuna koreo e Isimeli si vura ka manege rua butubutu: Nebaioti sa tuna kenuna e Isimeli, Kedara, Adibilu, Mibisami, ³⁰ Misima, Duma, Masa, Hadadi, Tema, ³¹ Zetura, Napisi, meke e Kedema.

³² Sari tuna koreo sa nabulu barikaleqe te Ebarahami, sapu e Ketura pozana si ari: Zimirani, Zokisani, Medani, Midiani, Isibaki meke Sua. E Zokisani si podoi si karua koreo: Siba meke e Dedani. ³³ Midiani podoi si ka lima koreo: Epaha, Epera, Hanoki, Abida, meke e Eleda.

Sa Ginore Tuti te Isoa

³⁴ E Ebarahami si na tamana e Aisake. Meke e Aisake podoi si karua koreo: Isoa meke Zekopi. ³⁵ Sari tuna koreo Isoa si Elipazi, Reueli, Zeusi, Zalama, meke Kora. ³⁶ Koe Elipazi vura mae sari na butubutu hire: Temani, Omara, Zepo, Qatami, Kenazi, Timina, meke se Amaleki. ³⁷ Koe Reueli vura mae sari butubutu tadi Nahati, Zera, Sama, meke e Miza.

Sari na Butubutu pa Edomu

³⁸⁻⁴² Sari na butubutu tie pa Edomu sina butubutu mae guadi koasa tuna koreo e Seira:
Lotani, Sobali, Zibeoni, Anaha, Disoni, Ezera, meke e Disani.
Sari tuna koreo Lotani si ari: Hori meke e Homami. Na tasina vineki e Lotani si e Timina pozana.
Sari tuna koreo e Sobali si ari: Alavani, Manahati, Eballi, Sepo, meke e Onami.
Sari tuna koreo e Zibeoni si ari Aia, meke e Anaha. Anaha sina tamana e Disoni, meke sari na tuna e Disoni si ari Hamarana, Esibani, Itirani, meke Kerani.
Sari na tuna e Ezera si ari Bilihani, Zavani, meke Zakana.
Sari na tuna koreo e Disani si ari Uzi meke e Arani.

Sari na Baṅara pa Edomu

(Zenesei 36:31-43)

⁴³⁻⁵⁰ Hire sari na baṅara pu kopu vari luli koasa butubutu pa Edomu sipu lopu ele tava habotu si keke baṅara pa Izireli:

E Bela, sa tuna koreo e Beoro, sapu mae guana pa vasileana nomana pa Dinihaba.
E Zobabi, sa tuna koreo e Zera, sapu mae guana pa vasileana nomana pa Bozira.
E Husami, sapu mae guana pa popoa Temani.
E Hadadi, sa tuna koreo e Bedadi, sapu mae guana pa Aviti. Sa tie hie si va kilasi sari na tinoni pa Midiani koasa vinaripera pa popoa Moabi.
E Samala, sa tie sapu mae guana pa vasileana nomana pa Masireka,

E Saulu, sapu mae guana koasa ovuku nomana pa Rehoboti.

E Beolo Hanani sa tuna koreo e Akabora.

E Hadadi, sapu mae guana pa vasileana nomana pa Pau. Sa pozana sa nana barikaleqe si e Mehetabeli, sa tuna vineki e Materedi, sapu sa tuna vineki e Mezahabi.

⁵¹ Sari na butubutu tie pa popoa pa Edomu si gua hire: Timina, Aliva, Zetehi, ⁵² Oholibama, Elaha, Pinoni, ⁵³ Kenazi, Temani, Mibiza, ⁵⁴ Maqadieli meke Airami.

Sa Ginore Tuti te Ziuda

2 Hire sari ka manege rua tuna koreo e Zekopi: Rubeni, Simione, Livae, Ziuda, Isaka, Zeboloni, ² Dani, Zosepa, Benisimane, Napitalai, Qadi, meke Asa. ³ Ka lima sari na tuna koreo e Ziuda. Ka ṅeta tuna koreo si koasa barikaleqe pozana si e Batisua, na barikaleqe Kenani: Era, Onani, meke Sela. Kaleana hola nana hahanana se Era pa dinogo te Zihova, sa tuna kenuna e Ziuda, ke la va matea e Zihova si asa. ⁴ Koasa nana roroto barikaleqe, sapu e Tama, si va podo nia e Ziuda si karua koreo pule, ari Perezi e Zera. ⁵ Podoi Perezi si karua koreo: Hezironi meke e Hamulu. ⁶ Sa tasina koreo sapu e Zera si podo i ka lima koreo: Zimiri, Etani, Hemani, Kalakoli, meke e Dada. ⁷ Se Ekani sa tuna koreo e Kami, si keke tie tuti gore maena koe Zera; asa sapu va kamo ni tinasuna sari pa Izireli totošo seke tinarae si asa meke tomei sari na tiṅitona sapu tava madidi la koe Tamasa. † ⁸ Etani si keke tuna koreo sapu se Azaraea.

Sa Tututi sapu Gore La koe Devita, sa Baṅara

⁹ E Hezironi podoi si ka ṅeta koreo: Zeramili, Rami, meke Kelebi.
¹⁰ Sa tuti gore, podalae koe Rami meke kamo koe Zese si guahe: Rami podoa se Aminadabi, Aminadabi podoa se Nahasoni sapu keke koimata pa butubutu te Ziuda, ¹¹ Nahasoni podoa se Salamoni, Salamoni podoa se Boazi, ¹² Boazi podoa se Opeti, meke Opeti podoa se Zese.
¹³ E Zese si ka zuapa sari tuna koreo; guahe sa dia vinariluli pa pinodo: Eliabi, Abinadabi, Simea, ¹⁴ Netanela, Radai, ¹⁵ Ozeme, meke Devita. ¹⁶ Ari karua sari na tuna vineki: Zeruia meke Abiqeli.

Sa tuna vineki e Zese se Zeruia si ka ṅeta tuna koreo: Abisai, Zoabi, meke Asahele. ¹⁷ Keke tuna vineki pule sapu, se Abiqeli, si haba ia sa se Zeta, pa butubutu te Isimeli, meke kekeke mo sa tudia koreo, e Amasa pozana.

Sa Ginore Tuti te Hezironi

¹⁸ Sa tuna koreo e Hezironi, sapu e Kelebi si haba ia sa se Azuba; keke tudia vineki si e Zerioti pozana. Zerioti podoi si ka ṅeta koreo: Zesa, Sobabu, meke Adoni. ¹⁹ Sipu mate se Azuba, si haba ia Kelebi se Eparata, meke keke sa tudia koreo sapu e Huri. ²⁰ Sa

† 2:7 Zos 7:1

tuna koreo e Huri si e Uri, meke sa tuna koreo e Uri si e Bezaleli.

²¹ Sipu onomo ḡavulu vuahenina se Hezironi, si haba ia sa sa tuna vineki e Makiri, sapu sa tasina vineki e Qileadi. Keke mo sa tudia koreo, e Segubi. ²² E Segubi si keke tuna koreo si tanisa, sapu e Zaira. Koa baḡarani e Zaira si ka hiokona ḡeta vasileana koasa volosona sa popoa Qileadi. ²³ Tava kilasa meke ta vagi koari na binaḡara pa Qesura meke pa Siria sari ka onomo ḡavulu vasileana nomadi, meke ta vagi turaḡae tugo sari na vasileana pa Zaira meke Kenati, meke sari na vasileana pu koa tata vasina. Sari doduru tinoni pu koa koari na vasileana arini sina butubutu te Makiri, sa tamana e Qileadi. ²⁴ Sipu mate se Hezironi, si haba vagi ia tu sa tuna koreo mo, sapu e Kelebi, se Eparata, na nabokona sa tamana. Meke podoa ri karua si keke koburu koreo, pozana sa si e Asura. Asa koa ia tatasana sa vasileana pa Tekoa.

Sa Ginore Tuti te Zeramili

²⁵ Zeramili, sa koreo kenuna te Hezironi si ka lima tuna koreo: Rami sa kenuna, Buna, Oreni, Ozemi, meke Ahiza. ²⁶⁻²⁷ Rami si ka ḡeta tuna koreo: Maza, Zamini, meke Ekerā. Haba pulea e Zeramili si keke barikaleqe, e Atara pozana, meke podoa ri karua si keke tudia koreo, e Onama pozana. ²⁸ Onama podoi si karua koreo: ari Samai meke Zada, meke Samai podoi si karua koreo pule, Nadabi meke Abisura.

²⁹ Haba ia e Abisura si keke barikaleqe, e Abihaili pozana, meke podoi ri karua si karua koburu koreo, Ahabana meke Molida. ³⁰ Tasina koreo e Abisura, sapu e Nadabi si podoi si karua koreo, ari Seleidi meke Apaimu, ba mate se Seleidi, meke loke tuna. ³¹ Apaimu si na tamana e Isi. Isi si na tamana e Sesana, meke Sesana si na tamana e Ahalai.

³² Zada, sa tasina e Samai, si podoi karua tuna koreo, e Zeta meke e Zonatani, ba mate se Zeta meke loke tuna. ³³ Zonatani si karua tuna koreo, ari Peleti e Zaza. Hire sari doduru pu tuti goredi gua koe Zeramili.

³⁴ Sesana si loke tuna koreo, ba na vineki mo si podoi sa. Ba keke nabulu tanisa si na tie Izipi, e Zaha pozana, ³⁵ meke vala nia sa si keke tuna vineki pude haba ia sa, meke podoa ri karua si keke koreo, pozana sa si e Atai. ³⁶ Sa pinodopodo sapu podalae koe Atai meke gore kamo la koe Elisama si gua hie: Atai podoa se Netani, Netani podoa se Zabada, ³⁷ Zabada podoa se Epalala, Epalala podoa se Opeti ³⁸ Opeti podoa se Zehu, Zehu podoa se Azaraea ³⁹ Azaraea podoa se Helezi, Helezi podoa se Eleasa, ⁴⁰ Eleasa podoa se Sisimai, Sisimai podoa se Salumu, ⁴¹ Salumu podoa se Zekamaea, meke Zekamaea podoa se Elisama.

Sari Kaiqa Ginore Tututi te Kelebi

⁴² Sa koburu kenuna te Kelebi, sa tasina koreo e Zeramili, si e Mesa pozana. Mesa sa tamana e Zipa, sapu sa tamana e Maresa, sapu sa tamana e Heboroni. ⁴³ Podoi Heboroni si ka made tuna koreo: ari Kora,

Tapua, Rekemi, meke Sema. ⁴⁴ Sema si na tamana e Rahama, meke sa tamana sa tamana e Zokeami. Rekemi, sa tasina koreo e Sema, sa tamana e Samai. ⁴⁵ Samai si na tamana e Maona, Maona sa tamana e Betizuru.

⁴⁶ Koa turaḡa e Kelebi sa nana barikaleqe nabulu, e Epaha pozana, meke va podo ni sa koasa sari ka ḡeta koreo: Harani, Moza, meke Qazezi. Harani si na tamana e Qazezi.

⁴⁷ Keke tie pozana e Zahadai si ka onomo tuna koreo: Regemu, Zotamu, Qesana, Peleti, Epaha, meke Sapa.

⁴⁸ Keke barikaleqe nabulu pule te Kelebi, e Ma'aka, si va podo nia koburu sa; ari Sibara meke Tihana sari karua koreo podoi sa. ⁴⁹ Mumudi si karua koburu koreo pule si podoi sa: e Sapa, sapu koa pa vasileana nomana pa Madamanaha, meke e Seva sapu koa koa rina vasileana pa Makabena, meke Qibea. Sa tuna vineki e Kelebi si e Akasa pozana.

⁵⁰ Hie sa pinodopodo te Kelebi.

Huri si na koburu kenuna tadi Kelebi meke Eparata sa nana barikaleqe. Sa tuna koreo e Huri, se Sobali, si koa ia sa vasileana pa Kiriati Zearimi. ⁵¹ Sa tuna koreo vina rua, se Salama, asa koa ia sa vasileana pa Betilihema, meke sa tuna koreo vina ḡeta, se Harepa, koa ia sa vasileana pa Betiqada.

⁵² Sobali, asa sapu koa ia sa vasileana pa Kiriati Zearimi, si na tamadia rina tie pa Haroe, meke sa kukuruna sa butubutu tie pu koa pa Menuhoti, ⁵³ meke gua tugo sari na butubutu tie hire, pu koa pa vasileana Kiriati Zearimi: ari Itiraeti, Putaeti, Sumataeti, meke Misiraeti. Turaḡadia soti rini sari tie pa popoa Zora meke Esitaolo.

⁵⁴ Salama, sapu koa pa popoa pa Betilihema, sina tamadia rina tie pa Netopata pa popoa Ataroti Beti Zoabi, meke sari na tie Zoraiti. Sa kukuruna sa butubutu tie pa Manahati si ari tie Zoraiti.

⁵⁵ Sari butubutu tie hire sapu bokabokadi hola pa kubekubere, si koa pa vasileana Zabezi: sari Tirataiti, Simeataiti, meke Sukataiti. Sari na tie hire, sina tie Kenaiti sapu varivarihaba la koari na tie Rekabaiti.

Sari na Tuna e Devita

3 ¹⁻³ Hire sari na vinarilulidi sari na tuna koreo e Devita saripu podo totošo koa si asa pa popoa Heboroni:

Amanoni, sa tinana si e Ahinoami pa popoa Zezireli. Daniela, sa tinana si e Abiqeli pa popoa Kameli. Abusalamu, sa tinana si e Ma'aka, na tuna e Talamai sa baḡara pa popoa Qesura. Adonaeza, sa tinana si e Haqiti. Sepatia, sa tinana si e Abitali, Itureami, sa tinana si e Eqala.

⁴ Sari ka onomo koburu arini si podo totošo koa baḡara se Devita pa Heboroni pa korapana ka zuapa vuaheni kukuruna. †

Pa Zerusalema si koa baḡara si asa ka toloḡavulu ḡeta vuaheni. ⁵ Soku tuna koreo si podo vasina.

Sa nana barikaleqe sapu se Batisiba, sa tuna e Amieli, si podoi sari ka made tuna koreo: Simea, Sobabu, Netani, meke Solomone. †

⁶ Ka sia tuna koreo pule si koa dia: Ibaha, Elisua, Elipeleti, ⁷ Noga, Nepeqi, Zapia ⁸ Elisama, Eliada meke Elipeleti. ⁹ Arini sari tuna koreo e Devita, ba koadia pule tu saripu va podoni sa koari nana barikaleqe nabulu, meke sa tasidia vineki arini si e Tama.

Sa Ginore Tuti te Solomone sa Baṅara

¹⁰ Hierana sa tokele pinodopodo sapu podalae koe Solomone sa baṅara, meke sari na tuna na tuna. Solomone, Rehoboami, Abaeza, Asa, Zehosapati.

¹¹ Zehoram, Ahazaea, Zoasi, ¹² Amazaea, Uzaea, Zotamu, ¹³ Ehazi, Hezikaea, Manase, ¹⁴ Amoni, meke Zosaea. ¹⁵ Podoi Zosaea si ka made tuna koreo: Zohanana, Zehoiakimi, Zedekaea, Zehoehazi. ¹⁶ Se Zehoiakimi si karua tuna koreo: Zehoiakini, meke Zedekaea.

Sa Ginore Tuti te Zehoiakini, sa Baṅara

¹⁷ Hire sari na ginore tututi sapu podalae koasa baṅara Zehoiakini, asa sapu ta pusi koari na tie pa Babiloni. Ari ka zuapa sari na tuna koreo e Zehoiakini: Silitili, ¹⁸ Malokiramu, Pedaia, Senaza, Zekamaea, Hosama, meke Nedabaea. ¹⁹ Pedaia si karua tuna koreo, Zerubabele, meke Simei. Zerubabele sina tamadia ri karua koreo, Mesulama, meke Hananaea, meke keke sa tuna vineki e Selomiti. ²⁰ Koadia tugo ka lima tuna koreo si asa: Hasuba, Ohele, Berekaea, Hasadaea, meke Zusabi Heseda.

²¹ Podoi e Hananaea si karua tuna koreo: Pelataea meke Zesaea. E Zesaea sina tamana e Repahaia, sa Tamana e Anana, sa tamana e Obadaea, sa tamana Sekanaea. ²² E Sekanaea si keke mo tuna koreo, e Semaia, meke ka lima sari tuna e Semaia: Hatusi, Iqala, Baria, Nearaea, meke Sepati. ²³ E Nearaea si podoi si ka ṅeta tuna koreo: Elionae, Hizikaea, Azirikama. ²⁴ Elionae si ka zuapa tuna koreo: Hodavaea, Eliasibi, Pelaea, Akubo, Zohanana, Delaea, meke Anani.

Sa Ginore Tuti te Ziuda

4 Sari na pinodopodo te Ziuda: Perezi, Hezironi, Kami, Huri, meke Sobali. ² Sobali si na tamana e Reaia, sapu sa tamana e Zahata, sa tamana e Ahumai, meke e Lahada; arini sari tamadia rina tie pu koadi pa Zora.

³⁻⁴ Huri si na koburu kenuna tanisa tamana koasa barikaleqe te Kelebi sapu e Eparata, meke sa nana butubutu sapu koa ia sa popoa lavata pa Betilihema. Ka ṅeta sari na koreo te Huri: Etama, Penuela, meke Ezera. Etama si ka ṅeta sari tuna koreo: Zezireli, Isima, meke Idibasi, meke keke tuna vineki, e Hazileloponi. Penuela si koa ia sa popoa lavata meke koa pa Qedor, meke e Ezera koa ia sa vasileana pa Husa.

† 3:5 2 Samuela 11:3

⁵ Se Asura, sapu koa ia sa popoa lavata pa Tekoa, si karua nana barikaleqe: e Hela meke Na'ara. ⁶ Va podo ni sa koe Na'ara si ka made koreo: Ahuzama, Hepera, Temeni, meke Hahasitari. ⁷ Asura meke e Hela si ka ṅeta dia koreo: Zereti, Izihara, meke Etinana.

⁸ Kozo si na tamadia ari Anubu, e Zobeba, meke sa pinodopodo tanisa butubutu tie sapu gore maena koe Ahahelo, sa tuna e Haruma.

⁹ Koa nana si keke tie pozana si e Zabeze. Tie ta pamaṅaena hola si asa, hola ni sari doduru tasina. Poza nia Zabeze sa tinana si asa, sina ta sigiti hola si asa totošo podoa sa si asa. ¹⁰ Varavara se Zabeze, la koasa Tamasa tadi pa Izireli, "Mana nau qua Tamasa, mamu poni va soku nau pepeso. Mamu somana koa koa rau; mamu hukati koa rau sari doduru tiṅitoṅa kaleadi sapu kote va sigiti au," gua. Meke va tabea sa Tamasa sa nana vinaravara.

Sari Votivotiki Tatamana

¹¹ Kelebi, sa tasina e Suhaha, si keke nana koreo, e Mehiri; e Mehiri si na tamana e Esitoni. ¹² Ka ṅeta tuna koreo si asa: Betirapa, Pasea, meke Tehina. Tehina si koa ia sa vasileana Nahasi. Sarini pu podoi ri kasa hire si koadi pa Reka.

¹³ Karua tuna koreo se Kenazi: Otinieli meke Seraea. Otinieli si karua koreo tugo si tanisa, ari Hatati meke Meonotai. ¹⁴ Meonotai si na tamana e Opara.

Seraea sina tamana e Zoabi, sa tie sapu koa ia sa vasileana pa lolomo sapu ta pozae Qe Harasimi. Doduru tie pu koa vasina sina tie matazona pa tinavete pa lima.

¹⁵ Se Kelebi, sa tuna koreo e Zepune si ka ṅeta nana koburu koreo: Iru, Ela, meke Na'ama. Ela si na tamana e Kenazi.

¹⁶ Ka made koburu koreo si te Zehalele: Zipi, Zipaha, Tiria, meke Asarele.

¹⁷⁻¹⁸ Ezara si ka made koburu koreo tanisa: Zeta, Meredi, Epera, meke Zalani. Meredi si haba ia se Bitia, sa tuna vineki sa baṅara pa Izipi, meke keke sa dia koburu vineki, se Miriami, meke karua tudia koreo: Samai meke e Isiba. Isiba podalae nia sa popoa lavata pa Esitemoa. Haba ia tugo Meredi si keke barikaleqe pa butubutu Ziuda, meke ka ṅeta sari dia koburu koreo: Zeredi, pu podalae nia sa popoa lavata pa Qedor. Hebere, pu koa ia sa popoa lavata pa Soko; meke e Zekutieli, pu koa ia sa popoa lavata pa Zanoa.

¹⁹ Hodaea si haba ia sa tasina vineki e Nahami. Sari tudia podalae nia sa butubutu tie pododi koe Qamu, pu koa pa vasileana Keila, meke sa butubutu tie pododi koe Ma'aka pu koa pa vasileana pa Esitemoa. ††

²⁰ Simoni si ka made nana koburu koreo: Amanoni, Rina, Benihana meke Tiloni.

Isi si karua nana koburu: Zoheti meke Benizoheti.

†† Sa zinama Hiburu pa vesi hie si lopu bakala. Kaiqa iniliri si zama, "Hodaea si haba ia sa tasina vineki e Nahami, meke podoi ri kara sari Qarami pu koa pa Keila meke se Esitemoa pu koa pa Ma'aka."

Sa Tutina e Sela

²¹ Sela si na tuna koreo e Ziuda. Sari na tie pu tuti gore koe Sela si ari Era, La'ada, Zokimi, Zoasi, meke Sarapa. Sela sina tamadia ri pu koa koasa vasileana pa Leka; La'ada si na tamadia ri pu koa koa sa vasileana pa Maresa, meke sa butubutu tie tigisi poko pu koa pa vasileana lavata pa Beti Asibea; ²² Zokimi meke sari na nana tinoni pu koa pa popoa nomana pa Kozeba, meke Zoasi meke Sarapa, arini si haba barikaleqe Moabi meke koa pa Betilihema. Sari na tututi hire si vagidi koari na kinubekubere sapu koadi hola. ²³ Arini si na tie tavetavete raro patu tanisa banara, meke koa mo pa vasileana nomana pa Netaimi meke Qedera.

Sa Ginore Tuti te Simione

²⁴ Simione si ka lima tuna koreo: Nemuela Zamini, Zaribi, Zera, meke Saulu. ²⁵ Sa tuna Saulu si e Salumu, sa tuna Salumu si e Mibisami, meke sa tuna Mibisami si Misima. ²⁶ Meke e Misima podoa se Hamuele, Hamuele podoa se Zakura, meke Zakura podoa se Simej. ²⁷ Podoi Simej si ka manege onomo koburu koreo, meke onomo vineki, ba sari na turaḡana soti si lopu podopodo va soku, meke sa butubutu te Simione si lopu guana toqolo valeana, gugua sa butubutu te Ziuda.

²⁸ Gore kamo koasa totošo te Devita sa banara, sa butubutu te Simione si koa betoi mo rini sari na vasileana nomadi hire: Biasiba, Molada, Haza Suala, ^{†29} Biliha, Ezemu, Tolade, ³⁰ Betueli, Homa, Zikilaqi. ³¹ Beti Makaboti, Hazasusimi, Betibiri, meke pa Saraimi. ³² Koa tugo rini sari ka lima vasileana hire: Etama, Aini, Rimoni, Tokeni meke pa Asani, ³³ meke sari na vasivasileana pa varikalidi, seu kamo la pa Balati. Arini sari na popoa koa i rini meke na kuberi rini sari na dia tututi meke kopu ni rini.

³⁴⁻³⁸ Hire sari na pozapozadi sari na koimata pa dia puku butubutu:

Mesahobaba, Zamuleki, Zosa sa tuna koreo e Amazaea, Zoili, Zehu sa tuna koreo e Zosibaea, sa tuna e Seraea, sa tuna e Asiele, Elionae, Zakoba. Zesohaea, Asaea, Adieli, Zesimieli, Benaee, Ziza sa tuna e Sipi, sa tuna e Aloni, pa tuti dia ri Zedaia, Simiri, meke Semaea.

Sina podopodo va soku sari na tatatamana, ³⁹ ke koa betoa mo rini sa doduruna sa kali lodu rimata tata pa Qera, meke kopu ni rini sari na dia sipi pa kali gasa rimata koasa lolomo vasina koa sa vasileana Qera. ⁴⁰ Masuru hola sa pepeso asa meke koa va leana ia na duduli, meke noso, loke ilipuḡana. Pukerane si na dia popoa ari tie pa butubutu Hami.

⁴¹ Pa totošo te Hezikaea sa banara pa Ziuda, sari na tie ta kubere pozadi hire pa tutina Simione si la pa popoa Qera meke huara pani sari na ipi na vetu tadi

† 4:28 Zos 19:2-8

na tie pa butubutu Hami pu koadi vasina. Hadu taloa ni rini sari na tie koadi vasina meke koa hokara dia vasina, sina masuru meke sokua duduli tadi na sipi. ⁴² Ari ka lima gogoto tie pa butubutu te Simione si la koa pa kali gasa rimata pa Edomu. Ari tuna koreo e Isi na turaḡi: Pelataea, Nearaea, Repahaia meke Uzieli. ⁴³ La va mate betoi rini vasina sari na tinoni Amaleki pu govetedi pukerane pa vinaripera, meke koa hobe dia vasina kamo pa rane ḡinoroi.

Sa Ginore Tuti te Rubeni

⁵ Hire sari na pinodopodo te Rubeni sa tuna kenuna e Zekopi. Koasa ginuguana sapu eko turaḡia sa sa barikaleqe nabulu tanisa tamana, si siana nia sa sa hinia sapu tadi na koburu koreo kenudi, meke sari doduru hinia arini si ta vala koe Zosepa. ^{†12} Sa butubutu te Ziuda si ḡinirana koari na tasina meke keke palabatu si vura mae koa sa, gua ba sa hinia tanisa koburu koreo kenuna si te Zosepa. ^{†3} E Rubeni sa koreo kenuna te Zekopi, si ka made sari tuna koreo: Ari Hanoki, Palu, Hezironi, meke Kami.

⁴⁶ Hire sari na pinodopodo te Zoili, koari na sinage na sage: Semaea, Qoqi, Simej, Maika, Reaia, Beolo, meke Bera. La sa banara pa Asiria, Tiqalati Pilesa, saputu vagia se Bera, sa koimata tanisa butubutu asa, meke raovo d taloa nia. ^{††}

⁷ Hire sari na pozadi rina koimata pa hopeke pinodopodo koasa butubutu te Rubeni: Zeieli, Zakaraea, ⁸ meke Bela sapu sa tuna koreo e Azaza, sa tuna koreo sa tuna e Sema, sapu sa tuna e Zoili. Sa puku butubutu hie si koa pa vasileana Aroere meke koasa solosona asa kamo la pa toqere Nebo meke Beolo Meoni. ⁹ Na soku hola sari na bulumakao tadirini pa popoa Qileadi, ke koa betoa mo rini sa pepeso seu latu pa qega sapu pa kali gasa rimata sapu la kamo gua pa Ovuku Iuparetisi.

¹⁰ Pa totošo sapu banara se Saula, la sa butubutu te Rubeni meke rapati sari pa butubutu Haqiraiti, meke va mate betoi rini si arini, meke koa hobei rini sa popoa pa kali gasa rimatana sa popoa Qileadi.

Sa Ginore Tuti te Qadi

¹¹ Sa butubutu te Qadi si koa kapae koe Rubeni koasa pepeso pa popoa Basani pa kali gasa rimata kamo la gua pa Saleka. ¹² Zoili sina ḡati palabatu koasa butubutu asa, meke e Sapama si vina rua la koasa. Ari Zanai meke Sapahati si na palabatu tugo pa butubutu Qadi pa Basani. ¹³ Sari kaiqa tie pule koasa butubutu si somanadi koari ka zuapa puku butubutu hire: Maekolo, Mesulama, Siba, Zorai, Zakana, Zia, meke Ebera. ¹⁴ Na goredi mae koasa tuti te Abihaili, sa tuna koreo e Huri sapu sa tutina si boka ta pitu pule la koari kasa hire: Abihaili, Huri, Zaroa, Qileadi, Maekolo, Zesisai, Zahado, Buzi. ¹⁵ Ahi, sapu sa tuna e Abidieli sapu sa tuna koreo e Guni, sina palabatu koari na

†† 5:1 Zen 35:22, 49:3-4 † 5:2 Zen 49:8-10 †† 5:4-6 2 Ban 15:29

puku butubutu hire. ¹⁶ Koa i rini sari na vasidi pa popoa Basani meke Qileadi koari na vasileana vasina meke koasa doduruna sa pezara duduli pa Saroni. ¹⁷ Sari na kinubekubere hire si ta tavete pa tooso te ban̄ara Zotamu pa Ziuda meke te ban̄ara Zeroboami vina rua pa Izireli.

Sari na Puku Tie Varipera tadi na Butubutu pu Koa pa Kali Gasa Rimata koasa Ovuku Zodani

¹⁸ Koari na butubutu te Rubeni, Qadi, meke sa kukuruna sa butubutu Manase pa kali gasa rimata si koadia si ka made navulu made tina zuapa gogoto onomo navulu puta tie varipera, sapu bokabokadi hola pa belan̄ana sa lave, sekena sa vedara, meke gonana sa bokala. ¹⁹ Razai rini sa butubutu Haqiraiti, sapu gore maedi koe Zetura, Napisi, meke Nodaba. ²⁰ Vekoa rini sa dia rinaṅerane koasa Tamasa, meke varavara si arini meke tepa ia rini sa tinokae koasa Tamasa. Olan̄i Tamasa meke va mataqara i Sa si arini koari na tie pa butubutu Haqiraiti meke koari na butubutu pu varitokae la koa rini. ²¹ Vagi rini koari na dia kana sari ka lima navulu tina kameli, karua gogoto lima navulu tina sipi, meke karua tina don̄'ki, meke vagi tugo rini sari ka keke gogoto tina tie ta pusidi pa vinaripera. ²² Soku hola sari na dia kana si va matei rini, sina ta tokae si arini koasa Tamasa. La koa ia rini sa popoa asa osolae kamo sa tooso tinaraovo.

Sari na Tie Koasa Kukuruna sa Butubutu Manase pa Kali Gasa Rimata Zodani

²³ Sari na tie pa kukuruna sa butubutu Manase pa kali gasa rimata si la koa i sari na vasidi pa popoa Basani kamo la gua tu pa Beolo Hemoni, meke pa Seni, sapu sa toqere Hemoni sina podopodo va soku hola si arini. ²⁴ Hire sari na palabatu koari na hopeke puku butubutu: Epera, Isi, Elieli, Azarieli, Zeremaea, Hodavaea, meke Zahadieli. Doduru arini sina tie bokabokadi pa vinaripera, meke na koimata ta gilnadi koari na dia puku butubutu.

Ta Raovo Taloa sari Butubutu pa Kali Gasa Rimata Zodani

²⁵ Sari na tie si lopu soto va nabu koasa Tamasa tadi na tiatamadia, ba etulia rini si Asa meke vahesi rini sari na tamasa tadi na butubutu tie huporo saripu hadu vura ni sa Tamasa koasa popoa asa. ²⁶ Ke vata evan̄ia Tamasa pude la sa ban̄ara Pulu pa Asiria sapu e Tiqalati Pilesa meke vagia sa dia popoa. Raovo vagi sa sari butubutu te Rubeni, Qadi, meke sa kukuruna sa butubutu Manase meke la va koa i sa si arini pa Hala, Habora, meke Hara, meke pa kapana sa Ovuku Gozana. †

Sa Ginore Tuti te Livae

6 Livae si ka neta tuna koreo: Ari Qerisoni, Kohati meke Merari.

† 5:26 2 Baṅ 15:19,29, 17:6

² Kohati si ka made tuna koreo: Ari Amaramu, e Izihara, Heboroni, meke Uzieli.

³ Amaramu si karua tuna koreo: Eroni meke Mosese, meke keke tuna vineki, Miriami.

Eroni si ka made tuna koreo: Nadabi, e Abihu, e Eleaza meke e Itamara.

⁴ Sa tuti gore te Eleaza si gua hie: Pinehasi podoa se Abisua, ⁵ Abisua podoa se Buki, Buki podoa se Uzi, ⁶ Uzi podoa se Zerahia, Zerahia podoa se Meraioti, ⁷ Meraioti podoa se Amaraea, Amaraea podoa se Ahitubi, ⁸ Ahitubi podoa se Zedoki, Zedoki podoa se Ahimaza, ⁹ Ahimaza podoa se Azaraea, Azaraea podoa se Zohanana, ¹⁰ Zohanana podoa se Azaraea, asa sapu tavetavete koasa Zelepade sapu kuria e Solomone pa Zerusalema, ¹¹ Azaraea podoa se Amaraea, Amaraea podoa se Ahitubi, ¹² Ahitubi podoa se Zedoki, Zedoki podoa se Salumu, ¹³ Salumu podoa se Hilikaea, Hilikaea podoa se Azaraea, ¹⁴ Azaraea podoa se Seraea, Seraea podoa se Zehozadaki. ¹⁵ Zehozadaki si ta raovo vagi koe Nebukaneza, turaṅae koari na tie Ziuda meke Zerusalema tooso garunu taloa ni e Zihova si arini la pa popoa seu.

Kaiqa Ginore Tuti te Livae

¹⁶ Livae si ka neta tuna koreo: Qerisoni, Kohati, meke Merari. ††¹⁷ Ari tudia koreo beto sari ka neta. Qerisoni sina tamadia ari Libini e Sime. ¹⁸ Kohati sina tamadia ri Amaramu, Izihara, Heboroni, meke Uzieli, ¹⁹ meke e Merari sina tamadia ri Mahili, meke Musi.

²⁰ Sa ginore tuti te Qerisoni si gua hie: Qerisoni podoa se Libini, Libini podoa se Zahata, Zahata podoa se Zima, ²¹ Zima podoa se Zoa, Zoa podoa se Ido, Ido podoa se Zera, Zera podoa se Zeaterai.

²² Sa ginore tuti te Kohati: Kohati podoa se Aminadabi, Aminadabi podoa se Kora, Kora podoa se Asire, ²³ Asire podoa se Elikana, Elikana podoa se Ebiasapa, Ebiasapa podoa se Asire, ²⁴ Asire podoa se Tahati, Tahati podoa se Urieli, Urieli podoa se Uzaea, meke Uzaea podoa se Saulu.

²⁵ Elikana si karua tuna koreo: Amasai, meke Ahimoti, ²⁶ Ahimoti podoa se Elikana, Elikana podoa se Zopai, Zopai podoa se Nahati, ²⁷ Nahati podoa se Eliabi, Eliabi podoa se Zerohamu, Zerohamu podoa se Elikana meke Elikana podoa se Samuela.

²⁸ Samuela si karua tuna koreo: Zoili sapu kenuna, meke Abaeza sapu mudina.

²⁹ Sa ginore tuti te Merari si gua hie: Merari podoa se Mahili, Mahili podoa se Libini, Libini podoa se Sime, Sime podoa se Uza, ³⁰ Uza podoa se Simea, Simea podoa se Hagia, meke Hagia podoa se Asaea.

Sari Tuti Tadi Tie Kerakera pa Zelepade

³¹ Hire sari na tie kerakera sapu vizati e Devita sa ban̄ara pude kopu nia sa vnahesi koasa Zelepade pa Zerusalema sipu la koa magogoso vasina sa Bokese Vinariva Egoi. ³² Hopeke dia tooso si arini pude la kera

†† 6:16 Ekd 6:16-19

vahesi koasa Ipi Hopena sipu lopu ele kuria banara Solomone sa Zelepade te Zihova. ³³ Hire sari na tudidia rina tie tuqedu rina tinavete kerakera:

Pa butubutu te Kohati: Hemani tuna Zoili si na tie tuturana koasa koea kekenu. Sa tutina sapu kamo pule la koe Zekopi si gua hie: Hemani si tuna Zoili, Zoili si tuna Samuela, ³⁴ Samuela si tuna Elikana, Elikana si tuna Zerohamu, Zerohamu si tuna Elieli, Elieli si tuna Toaha, ³⁵ Toaha si tuna Zupa, Zupa si tuna Elikana, Elikana si tuna Mahata, Mahata si tuna Amasai.

³⁶ Amasai si tuna Elikana, Elikana si tuna Zoili, Zoili si tuna Azaraea, Azaraea si tuna Zepanaea ³⁷ Zepanaea si tuna Tahati, Tahati si tuna Asire, Asire si tuna Ebiasapa, Ebiasapa si tuna Kora. ³⁸ Kora si tuna Izihara, Izihara si tuna Kohati, Kohati si tuna Livae, Livae si tuna Zekopi.

³⁹ Asapa si na tie tuturana koasa koea vina rua. Sa tutina sapu kamo pule la koe Livae si gua hie: Asapa si tuna Berekaea, Berekaea si tuna Simea, ⁴⁰ Simea si tuna Maekolo, Maekolo si tuna Basea, Basea si tuna Malikiza, ⁴¹ Malikiza si tuna Etini, Etini si tuna Zera, Zera si tuna Adaia, ⁴² Adaia si tuna Etani, Etani si tuna Zima, Zima si tuna Simeia. ⁴³ Simeia si tuna Zahata, Zahata si tuna Qerisoni, meke Qerisoni si tuna Livae.

⁴⁴ E Etani si na tie tuturana koasa koea vina neta. Sa tutina sapu kamo pule la koe Livae si gua hie: Etani si tuna Kisi, Kisi si tuna Abidi, Abidi si tuna Maluki, ⁴⁵ Maluki si tuna Hasabia, Hasabia si tuna Amazea, Amazea si tuna Hilikaea, ⁴⁶ Hilikaea si tuna Amazi, Amazi si tuna Bani, Bani si tuna Semera, ⁴⁷ Semera si tuna Mahili, Mahili si tuna Musi, Musi si tuna Merari, Merari si tuna Livae.

⁴⁸ Sari doduru tie pule pa butubutu te Livae si ta poni ni rini sari doduru tinavete koa holadi koasa Zelepade te Tamasa.

Sa Ginore Tuti te Eroni

⁴⁹ Ba Eroni meke sari na tutina si kopu ni sari na vina uququ oto huda humaŋa lea meke sari na vina vukivukihia koasa Lose Hopena pa Hopena. Meke sari na vina vukivukihia arini sina vina vukivukihia tana sinea pude taleosae koe Tamasa sari na sinea tadi na tie Izireli. Tavete luli rini gua sapu garunu ni e Mosese, sa nabulu te Tamasa. ⁵⁰ Hire sarini pu tuti goredi koe Eroni: Eroni podoa se Eleaza, Elieza podoa se Pinehasi, Pinehasi podoa se Abisua, ⁵¹ Abisua podoa se Buki, Buki podoa se Uzi, Uzi podoa se Zerahia ⁵² Zerahia podoa se Meraioti, Meraioti podoa se Amaraea, Amaraea podoa se Ahitubi, ⁵³ Ahitubi podoa se Zedoki, meke Zedoki podoa se Ahimaza.

Vasina Koa sari na Tie pa Butubutu te Livae

⁵⁴ Hire sari na vasidi pu ta hia ni ri na tie pa puku butubutu te Eroni: arini pu goredi koasa tutina e Kohati si vagia sa hinia kekenu koari na tuna Livae. ⁵⁵ Koa rini si ta vala si pa Heboroni pa popoa Ziuda meke sari pezara koa i na duduli tana bulumakao na sipi pa vari likohaena. ⁵⁶ Ba sari na pezara na vasileana

hitekedi pa Heboroni si tava hia la koe Kelebi tuna koreo e Zepune. ⁵⁷⁻⁵⁹ Sari na vasileana nomadi hire si tava hia la koasa tuti te Eroni: Heboroni, sapu keke vasileana ta vizata pude tadi na tie govetedu †, Zatiri meke sari na vasileana pa Libina, Esitemoa, Hileni, Debiri, Asani, meke Beti Semesi, meke turanae sari na dia pezara koa i duduli tana bulumakao na sipi. ⁶⁰ Pa voloso te Benisimane si tava hia la koari na tutina e Eroni sari na vasileana hire turanae sari na dia pezara koa i na duduli tana bulumakao na sipi: Qeba, Alemeti, meke Anatoti. Ka manege neta ninaedi sari na vasileana saripu tava hia la koari na hopeke tatamana pa tutina e Kohati pude koai. ⁶¹ Koari na puku tutina e Kohati sapu koa holadi si ta vala koari hopeke tatamana si ka manege puta vasileana nomadi pa korapana sa popoa tanisa butubutu te Manase pa kali lodu rimata pa Zodani. ⁶² Koari na puku tutina e Qerisoni,, si tava hia la pa hopeke tatamana sari ka manege neta vasileana nomadi pa popoa tadi na butubutu Isaka, Asa, Napitalai, meke sa kukuruna sa butubutu Manase pa popoa Basani pa kali gasa rimata Zodani. ⁶³ Gua tugo asa sari tutina e Merari, sapu tava hia la koari hopeke dia tatamana sari ka manege rua vasileana nomadi pa korapana sa popoa tadi na butubutu Rubeni, Qadi, meke Zeboloni. ⁶⁴ Ke la ri na tie Izireli meke poni lani koari na tie pa butubutu Livae sari na vasileana nomadi turanae koari na dia pezara pu koa i na duduli tana bulumakao na sipi. ⁶⁵ Sari na vasileana nomadi sapu ta poza meke ta hia la koari na tie Livae si koa pa korapadi rina voloso pa popoa Ziuda, Simione, meke Benisimane.

⁶⁶ Kaiqa tatamana pa tutina e Kohati si tava hia ni sari na vasileana nomadi meke turanae sari dia pezara koai na duduli tana bulumakao na sipi pa korapana sa voloso popoa te Iparemi. Hire sari vasileana nomadi arini: ⁶⁷ Sekemi, sa popoa pa toqetoqere pa Iparemi tadi na tie govetedu, Qeza, ⁶⁸ Zokomeami, Beti Horoni, ⁶⁹ Aizaloni meke Qati Rimoni. ⁷⁰ Pa korapana sa voloso popoa te Manase pa kali lodu rimata Zodani si ta hia poni ni rini sari na vasileana nomadi pa Anera meke Bileama turanae sari na dia pezara koa i na duduli tana bulumakao na sipi.

⁷¹ Koa rina tutina e Qerisoni si ta vala sari vasileana hire, turanae sari dia pezara koai na duduli tana bulumakao na sipi: pa korapa voloso popoa te Manase pa kali gasa rimata Zodani: Qolani pa Basani meke Asitaroti.

⁷² Pa korapa voloso popoa te Isaka: Kedesi, Daberati, ⁷³ Ramoti meke Aneme.

⁷⁴ Pa korapa voloso popoa te Asa: Masalo, Abidoni, ⁷⁵ Hukoku, meke Rehobi.

⁷⁶ Pa korapa voloso popoa te Napitalai: Kadesi pa Qaleli, Hamoni, meke Kiriataimi.

⁷⁷ Sari na tatamana koa holadi pa tutina e Merari si tava hia la koarini sari na vasileana hire, turanae sari na dia pezara pu koai na duduli tana bulumakao na

† Sarini pu va mate tie ba lopu pa nana hiniva soti, si boka govete la vasina meke tava sare.

sipi: pa korapa voloso popoa te Zeboloni: Rimoni, meke Tabora.

⁷⁸ Pa voloso popoa te Rubeni, pa kali gasa rimata pa Ovuku Zodani pa Zeriko: Bezere koasa pezara nomana panaulu, Zazaha, ⁷⁹ Kedemoti, meke Mepata.

⁸⁰ Pa voloso popoa te Qadi: Ramoti pa popoa Qileadi, meke Mahanaimi, ⁸¹ Hesiboni, meke Zazera.

Sa Ginore Tuti te Isaka

7 Isaka si ka made tuna koreo: Tola, Pua, Zasubi, meke Simironi.

² Tola si ka onomo tuna koreo: Uzi, Repahaia, Zerieli, Zamai, Ibisamu, meke Samuela. Sari kasa arini sina koimata koa rina tatamana pa puku butubutu te Tola, meke ta avosaedi sapu na tie varipera. Pa totošo te Devita, sa baŋara, sa ninae tanisa dia butubutu si hiokona rua tina onomo gogoto.

³ Keke mo tuna koreo se Uzi, e Izirahia, sapu ka made tuna koreo: Maekolo, Obadaea, Zoili, meke Isia, arini saripu palabatu ni sari na tutidia. ⁴ Soku dia barikaleqe meke dia koburu, meke pa dia tututi si boka kamoā rini toloŋavulu onomo tina pu somana nia sa tinavete vinaripera.

⁵ Sa ninaedi hinokara sapu ta kubere gore koasa butubutu te Isaka si ari ka vesu ŋavulu zuapa tina tie pu somanadi pa tinavete vinaripera.

Sa Ginore Tuti tadi Benisimane

⁶ Ari ka ŋeta sari tuna koreo e Benisimane: Bela, Bekera, meke Zediale.

⁷ Bela si ka lima tuna koreo: Eziboni, Uzi, Uzieli, Zerimoti, meke Iri. Sari kasa arini sina koimata koari na tatamana pa puku butubutu te Bela meke ta avosodi beto sapu na tie varipera bokabokadi. Somana ta nae pa ninaena sa dia butubutu sari ka hiokona rua tina, toloŋavulu made tie varipera.

⁸ Ari ka sia sari tuna koreo e Bekera: Zemira, Zoasi, Elieza, Elionae, Omiri, Zeremoti, Abaeza, Anatoti, meke Alemeti. ⁹ Koasa ninae hinokara tanisa tutidia pa tatatamana si somana ta nae sari ka hiokona puta tina karua gogoto tie saripu somanadi pude la pa vinaripera.

¹⁰ Zediale si keke tuna koreo: e Bilihani, meke Bilihani si ka zuapa tuna koreo: Zeusi, Benisimane, Ehudi, Seanana, Zetani, Tasisi, meke Ahisaha. ¹¹ Arini si na koimata koari na tatatamana pa dia puku butubutu, meke doduru si ta avosaedi sapu na tie bokabokadi pa varipera. Somana ta nae pa dia butubutu si ka manege zuapa tina karua gogoto tie tava namadi pude la pa vinaripera. ¹² Sari na tie Supimi meke Hupimi si somanadi tugo pa butubutu te Iri. Meke podo goredi pa tuti te Ahea sari kasa tie Husaeti.

Sa Ginore Tuti te Napitalai

¹³ Napitalai si ka made tuna koreo: Zahazieli, Guni, Zezera, meke Salumu. Na pinodopodo te Biliha koe Zekopi si arini.

Sa Ginore Tuti te Manase

¹⁴ Karua sari koreo te Manase koasa barikaleqe Aramea: ari Asirieli, meke e Makiri. Makiri sa tamana e Qileadi. ¹⁵ Makiri si vagi barikaleqe koasa butubutu Hupimi meke Supimi. † Sa tasina vineki Makiri si e Ma'aka. Sa tuna koreo vina rua e Makiri si e Zelopehadi; koba vineki mo si podo i sa.

¹⁶ Podoi e Ma'aka, sa barikaleqe te Makiri si karua koreo, meke la arini poza ni Peresi meke Seresi. Se Peresi si karua tuna koreo: ari Ulama meke e Rakeme. ¹⁷ Meke e Ulama si keke tuna koreo, e Bedana pozana. Arini sari na tutina e Qileadi sa tuna koreo e Makiri, sa tuna koreo e Manase.

¹⁸ Sa tasina vineki e Qileadi, se Hamoleketi si podoi si ka ŋeta koreo: Isodi, Abieza, meke Mahala. ¹⁹ Semida si ka made tuna koreo: Ahiani, Sekemi, Likehi meke Aniami.

Sa Ginore Tuti te Iparemi

²⁰ Hire sari na tie pa tuti te Iparemi pa hopeke sinage: Iparemi podoa se Sutela, Sutela podoa se Beredi, Beredi podoa se Tahati, Tahati podoa se Eleada, Eleada podoa se Tahati, ²¹ Tahati podoa se Zabada, Zabada podoa se Sutela. Koadia karua tuna koreo pule se Iparemi, ari Ezera meke Eleada. Tava mate koari na tie pa Qati sari karua totošo hiva la hiko bulumakao na sipi vasina. ²² Meke talotaŋa hola ni sa tamadia, se Iparemi, meke koa kuliusu si asa soku ŋavulu rane, ke la va manotia ri na tasina si asa. ²³ Beto asa si eko turaŋia e Iparemi sa nana barikaleqe meke aritiana si asa meke podoa sa si keke koburu koreo. Beria poza nia sa, sina ele kamoā tinasuna sa dia vetu.

²⁴ Keke tuna vineki se Iparemi, e Siara. Asa kuri i sari na vasileana pa Beti Horoni panaulu meke Beti Horoni panapeka, meke sa vasileana Uzeni Siara.

²⁵ Koa nana tugo si keke tuna koreo e Iparemi, e Repaha pozana, meke sa pinodopodo tanisa si gua hie: Repaha podoa se Resepa, Resepa podoa se Tela, Tela podoa se Tahana, ²⁶ Tahana podoa se Ladana, Ladana podoa se Amihudi, Amihudi podoa se Elisama, ²⁷ Elisama podoa se Nani, meke Nani podoa se Zosua.

²⁸ Meke sari na vasidi sapu vagi arini meke koa i si pa Betolo meke sari na vasileana hitekedi pa vari likohaena, kamo tata pa Narana pa kali gasa rimata meke pa Qeza pa kali lodu rimata meke sari na vasileana hitekedi pa vari likohaena. Vagi tugo rini sari na vasileana pa Sekemi meke Aia meke sari na vasileana hitekedi pa vari likohaedi.

²⁹ Sari na tutina e Manase tagoi sari na popoa lavata pa Beti Sani, Tanaka, Meqido, Doro, meke sari na vasileana hitekedi pa vari likohaedi.

Arini sari na popoa vasina koa sari tutina e Zosepa sa tuna Izireli.

† Koasa butubutu Hupimi meke Supimi, babe tadi Hupimi meke Supimi. Sa zinama Hiburu si lopu bakala.

Sa Ginore Tuti te Asa

³⁰ E Asa si ka made tuna koreo: Imina, Iseva, Isivi, meke Beria, meke keke tuna vineki, e Sera.

³¹ Meke sari tuna koreo e Beria si Hebere meke Malakiele. Malakiele podalae nia sa vasileana pa Birizaiti.

³² Meke ka ʔeta tuna koreo se Hebere: Zapeleti, Soma, meke Hotamu meke Sua sa tuna vineki.

³³ Ka ʔeta tugo sari tuna koreo e Zapeleti: e Pasako, Bimihala, meke Azavati.

³⁴ Sa tasina koreo e Zapeleti, se Soma si ka ʔeta tuna koreo: Roga, Zehuba, meke Arami.

³⁵ E Hotahamu sa tasina si ka made tuna koreo: Zopa, Imina, Selesi meke Amala.

³⁶ Sari na tuna koreo e Zopa si ari Sua, Harinepa, Suala, Beri, Imira, ³⁷ Bezere, Hodi, Sama, Silisa, Itirani, meke Bera.

³⁸ Sari na tuna koreo e Zeta si ari Zepune, Pisipa, meke Ara, ³⁹ meke sari na tuna koreo e Ula si ari Araha, Haniele, meke Rizia.

⁴⁰ Doduru arini si na tie pa butubutu te Asa, palabatudi pa hopeke puku tuti. Na koimata tava egodi, na ta avosaedi sapu na tie varane bokabokadi pa vinaripera. Sa ninaedi rina tie pa hopeke dia puku tuti pude somana pa vinaripera si ari ka hiokona onomo tina tie.

Sa Tuti te Saula pa Butubutu te Benisimane

8 Benisimane si ka lima tuna koreo: Sari na vinarilulidi pa pinodo si guahe: Bela, Asibeli, Ahara, ² Noha, meke Rapaha.

³ Tutina Bela sari Ada, Qera, Abihudi, ⁴ Abisua, Neamani, Ahoa, ⁵ Qera, Sepupana, meke Hurami.

⁶⁻⁷ Sa tuti te Ehudi si ari Neamani, Ahiza meke Qera: Arini si na koimata pa dia hopeke puku tatamana saripu koadi pa Qeba, ba tava raovo vura la pa Manahati si arini. Qera si na tamadia ari Uza meke Ahihudi.

⁸⁻⁹ Mudina tu sapu luara pani e Saharaimi sari karua nana barikaleqe, Husimi, meke e Ba'ara si tiqe podo koreo si asa pa popoa pa Moabi. Haba ia sa se Hodesi meke podoi sa si ka zuapa koreo: Zobabi, Zibia, Mesa, meke Malakamu, ¹⁰ Zeuzi, Sakia, meke Mirama. Sari tuna koreo arini sina palabatu pa hopeke dia puku tatamana.

¹¹ Podo koreo tugo si asa koe Husimi: ari Abitubu, meke e Elopala.

¹² Elopala si ka ʔeta tuna koreo: Ebera, Misihama meke Semedi. Semedi si kuri i sari vasileana nomadi pa Ono meke Lodi, meke gua tugo sari na popoa hitekedi pa vari kalidia.

Sari na Tie Benisimane pa Qati meke Aizaloni

¹³ Beria meke Sema si na koimata koari na puku tatamana saripu la veko kinoa pa popoa lavata pa Aizaloni, meke la va rizu taloa i rini sari tie koadi koasa

popoa lavata pa Qati. ¹⁴ Sari tuna koreo e Beria si ari Ahio, Sasaka, Zeremoti, ¹⁵ Zebadaea, Aradi, Edera, ¹⁶ Maekolo, Isipa, meke Zoha.

Sari na Tie Benisimane pa Zerusalema

¹⁷ Sari tuna koreo e Elopala si ari Zebadaea, Mesulama, Hiziki, Hebere, ¹⁸ Isimerai, Izilia, meke Zobabi.

¹⁹ Sari tuna koreo e Simei si ari Zakimi, Zikiri, Zabadi, ²⁰ Elienai, Ziletai, Elieli ²¹ Adaia, Beraia, Simarati.

²² Sari tuna koreo e Sasaka si ari Isipani, Ebera, Elieli ²³ Abidoni, Zikiri, Hanani ²⁴ Hananaea, Elami, Anatotiza ²⁵ Ipideia, meke Penuela.

²⁶ Sari tuna koreo e Zerohamu si ari Samaserai, Siharia, Atalaea, ²⁷ Zaresia, Ilaiza, meke Zikiri.

²⁸ Arini sari na koimata koari na tatamana, na palabatu koari dia tuti meke na koadi pa Zerusalema.

Sari na Tie Benisimane pa Qibione meke Zerusalema

²⁹ E Zeieli si koa pa vasileana pa Qibione. E Ma'aka sa nana barikaleqe. ³⁰ Sa tuna koreo kenuna si e Abidoni. Kaiqa koreo pule tanisa si ari Zuri, Kisi, Beolo, Neri, Nadabi, ³¹ Qedoro, Ahio, Zekera, ³² meke Mikiloti, sapu sa tamana e Simea. Sari na tutidia si pa Zerusalema mo koadi tata koari na tatamana sapu turaʔadia, pa dia puku butubutu.

Sa Tatamana te Saula sa Baʔara

³³ E Neri si na tamana e Kisi, meke Kisi si na tamana sa baʔara Saula. Saula si ka made tuna koreo: Zonatani, Malakisua, Abinadabi, meke Esibeolo.

³⁴ Zonatani si na tamana e Meribeolo, sa tamana e Maika.

³⁵ Ka made sari na tuna koreo Maika: Pitoni, Meleki, Tarea, meke Ehazi. ³⁶ Ehazi si na tamana e Zehoadi, sapu sa tamadia ri ka ʔeta koreo: Alemeti, Azamaveti, meke Zimiri. E Zimiri sina tamana e Moza. ³⁷ Moza sa tamana e Binea. Binea si na tamana Rapaha, Rapaha si na tamana Eleasa, meke e Eleasa si na tamana e Azelo.

³⁸ Azelo si ka onomo tuna koreo: Azirikama, Bokeru, Isimeli, Searia, Obadaea, meke Hanani. ³⁹ Tasina koreo e Azelo se Eseka si ka ʔeta tuna koreo: Ulama, Zeusi, meke Elipeleti.

⁴⁰ Sari na tuna koreo e Ulama, si na tie bokabokadi hola pa vinaripera meke pa gona tupi pa bokala. Sa ninaedi rina tuna meke tudia rina tuna si keke gogoto lima ʔavulu puta. Doduru hire si na butubutu te Benisimane.

Sari na Tinoni pu Pule Koasa Tinaraovo pa Babiloni

9 Doduru tinoni Izireli si ta kubere gore beto pozadi pa hopeke dia tatamana na tututi pa *Buka Tadi na Baʔara Izireli*.

Sari na tinoni pa butubutu Ziuda si ta raovo taloa la pa Babiloni sina sekea rini sa dia vinariva egoi pa rinaʔeraʔe koasa dia Tamasa.

² Ego, sarini pu pule la koa kekenu koari na dia tinago pa dia vasileana soti si ari kaiqa tie Izireli, meke ari na tie Livaeti, na hiama, meke sari na nabulu pa Zelepade. ^{†3} Kaiqa rina tinoni pa butubutu te Ziuda, Benisimane, Iparemi, meke Manase si la koa pa Zerusalema.

⁴⁶ Ari ka onomo gogoto sia navulu puta pa butubutu te Ziuda si koa pa Zerusalema.

Hire sari na tututi sapu goredi koari ka neta tuna koreo e Ziuda: ari Perezi, Sela, meke Zera. E Utai sa tuna koreo e Amihudi, Amihudi sa tuna koreo e Omiri, Omiri si na tuna koreo Imiri sapu sa tuna koreo e Bani sapu na tutina e Perezi sa tuna koreo e Ziuda.

E Asaea sa tuna koreo e Sela sapu sa tuna koreo e Ziuda, si na koimata pa nana tatamana.

E Zeuele sa tuna koreo e Zera, sa tuna koreo e Ziuda, si na koimata pa nana tatamana.

⁷⁸ Hire sari na tinoni pa butubutu te Benisimane sapu koa pa Zerusalema:

E Salu sa tuna koreo Mesulama, Mesulama sa tuna koreo e Hodavaea, Hodavaea sa tuna koreo e Hasenua;

E Ibeneia si na tuna koreo e Zerohamu.

E Ela si na tuna koreo e Uzi, Uzi sa tuna koreo e Mikiri.

E Mesulama si na tuna koreo e Sepatia, Sepatia sa tuna koreo e Reueli, Reueli sa tuna koreo e Ibiniza.

⁹ Ari ka sia gogoto lima navulu onomo koasa butubutu te Benisimane sapu pule mae meke koa vasina. Sari doduru tie pu ta poza hire si na koimatadi pa dia tatamana.

Sari na Hiama pu Koa pa Zerusalema

¹⁰⁻¹² Hire sari na Hiama sapu koadi pa Zerusalema:

E Zedaia, Zehoiaribi, meke e Zakini, e Azaraea, sa palabatu nomana pa Zelepade, si na tuna koreo e Hilikaea, Hilikaea si na tuna koreo e Mesulama, Mesulama si na tuna koreo e Zedoki, Zedoki si na tuna koreo e Meraioti, Meraioti si na tuna koreo e Ahitubi.

E Adaia si na tuna koreo e Zerohamu, Zerohamu si na tuna koreo e Pasahuru meke Pasahuru si na tuna koreo e Malikiza.

E Masae si na tuna koreo e Adieli, Adieli si na tuna koreo e Zazera, Zazera si na tuna koreo e Mesulama, Mesulama si na tuna koreo e Mesilemiti meke Mesilemiti si na tuna koreo e Ima.

¹³ Keke tina zuapa gogoto onomo navulu puta sari na hiama. Arini tugo si koimata ni sari na dia tatamana. Na tie bokabokadi hola koari na vinatana pa Zelepade sari na hiama hire.

Sari na Tie Livaeti pu Koa pa Zerusalema

¹⁴⁻¹⁶ Hire sari na tie Livaeti koadi pa Zerusalema.

E Semaea si na tuna koreo e Hasubu, Hasubu si na tuna koreo e Azirikama, Azirikama si na tuna koreo e Hasabia pa puku butubutu te Merari.

E Bakabaka, Heresi, Qalala, meke Matanaea sa tuna koreo e Maika, sapu sa tuna koreo e Zikiri, sapu sa tuna koreo e Asapa.

E Obadaea si na tuna koreo e Semaea, Semaea si na tuna koreo e Qalala, meke Qalala si na tuna koreo e Zedutuni.

E Berekaea, si na tuna koreo e Asa, Asa si na tuna koreo e Elikana, sapu koa koari na popoa tadi na tie pa Netopata.

Sari na Tie Kopu Zelepade pu Koa pa Zerusalema

¹⁷ Hire sari na tie kopu Zelepade pu koa pa Zerusalema: E Salumu, Akubo, Talamoni, meke e Ahimani meke sari na tasidia. E Salumu si sa dia koimata. ¹⁸ Podalae pa totosona asa meke kamo kamahire si kopu nia rini sa sasada pa kali gasa rimata koasa Zelepade sapu ta pozae Sasada Baṅara. Tatasana si hoke turu kopu si arini koasa sasada bara pa kalina koari na ipi tadi na tie Livaeti.

¹⁹ E Salumu sa tuna koreo e Kore, meke Kore sa tuna koreo e Ebiasapa, meke gua tugo sari na turaṅana sa tamana pa butubutu Kora si kopu pa Zelepade koasa sasada tanisa lose hopena te Zihova. Asa tugo mo sa tinavete tadi na tamadia totosona kopu nia rini sa Ipi Hopena. ²⁰ E Pinehasi sa tuna koreo e Eleaza si na tie tofoli koari na tie kopu pa Ipi Hopena pukerane meke koa koasa se Zihova.

²¹ Zakaraea tuna koreo e Meselemia si keke koari na tie kopu pa sasada koasa Ipi Hopena vasina koa se Zihova.

²² Vinarigaraedi ri na tie ta vizatadi pude kopu ni sari na sasada si karua gogoto manege rua tie. Sari na tie kopu si somana ta kubere pozadi pa dia hopeke tututi koari na vasileana pu koa i rini. E Devita, sa baṅara, meke Samuela sa poropita si ronui, ke vizati rini sari na tamadia koasa tuturuana asa. ²³ Ke arini meke sari na tutidia si na tie kopu koari na sasadana sa vetu hope te Zihova. ²⁴ Sari tie hire si kopu koari ka made kalina koasa vetu hope: pa kali gasa rimata, lodu rimata, kali gede meke kali mataona sa Ipi Hopena te Zihova. ²⁵ Ta tokae sari na tie kopu hire koari na turaṅadia saripu koa pa dia vasivasileana. Hoke kopu si arini zuapa rane pa hopeke totosona. ²⁶ Sari ka made nati palabatu tadi na tie kopu sasada, sapu tie Livaeti tugo, si ta poni tinavete pude kopu ni tugo sari na lose poata na lose likakalae arilaedi pa Zelepade. ²⁷ Koa tata mo si arini pa Zelepade, sina sa dia tinavete si pude kopu meke tukeli sari na sasada doduru munumunu.

Votiki Tinavete Tadi na Tie Livaeti

²⁸ Kaiqa ri na tie Livaeti si kopu ni sari na likakalae tana tinavete pa vina vukivukihiki. Doduru totosona si hoke nae i rini pa totosona tava vura, meke ta nae pule

† 9:2 Ezr 2:27; Nehe 7:73

totoso tava nuquru pule. ²⁹ Kaiqa arini si kopu ni sari na likakalae madidi, meke na palava, vaeni, oela olive, na oto huda humaņa lea tana vina uququ, meke sari na votiki oto huda oela na pauda humaņa lea. ³⁰ Kaiqa rina hiama si taveti sari henidi rina vina uququ oto huda humaņa lea.

³¹ Keke tie Livaeti, pozana si e Matitia, na tuna koreo kenuna e Salumu, pa butubutu Kora, si ta poni nia sa tinavete pude va nama i sari na bisikiti palava manivisidi tana vukivukihia la koe Tamasa. ³² Kaiqa turaņadia pa tutina Kohati si ta hia nia sa tinavete pude nama nia doduru rane Sabati sa bereti tava madina tanisa tevolo pa Zelepade.

³³ Ego kaiqa tatamana pa butubutu Livaeti si ta hia nia sa tinavete kerakera pa Zelepade. Sari na tie tuturaņa koa rina tatamana arini si koadi koari kaiqa lose pa Zelepade, pude kote boka kera si arini ninæ totošo ta hivæ rini, rane na boņi. Ke ta rupahadi si arini pa kaiqa tinavete pule.

³⁴ Sari na tie ta poza hire si na koimata pa dia tatamana, na palabatu pa dia tuti meke na koadi pa Zerusalemæ.

Sa Pinodopodo Tadi na Tamana Saula sa Baņara, meke sa Ginore Tuti Tanisa

(1 Koronikolo 8:29-38)

³⁵ E Zeieli si koa pa vasileana pa Qibione. E Ma'aka sa pozana sa nana barikaleqe. ³⁶ Sa tuna koreo kenuna e Zeieli si e Abidoni, meke sari kaiqa tuna koreo pule si ari Zuri, Kisi, Beolo, Neri, Nadabi, ³⁷ Qedoro, Ahio, Zakaraea, meke Mikiloti. ³⁸ E Mikiloti si na tamana e Simea. Sari na tutidi si koadi pa Zerusalemæ tata koari kaiqa tatamana pa dia puku butubutu.

³⁹ E Neri si na tamana e Kisi, meke Kisi si na tamana sa baņara Saula. Saula si ka made tuna koreo: Zonatani, Malakisua, Abinadabi, meke Esibeolo. ⁴⁰ E Zonatani si na tamana e Meribeolo, Meribeolo sa tamana e Maika. ⁴¹ E Maika si ka made tuna koreo: Pitoni, Meleki, Tarea, meke Ehazi. ⁴² E Ehazi sa tamana e Zaraha, sa tamadia ri ka ņeta koburu koreo: Alemeti, Azamaveti, meke Zimiri. Zimiri si na tamana e Moza. ⁴³ E Moza si na tamana e Binea, Binea si na tamana Repahaia, Repahaia si na tamana e Eleasa, meke Eleasa si na tamana e Azelo.

⁴⁴ E Azelo si ka onomo tuna koreo: Azirikama, Bokeru, Isimeli, Searia, Obadaea, meke e Hanani.

Sa Minate te Saula sa Baņara

(1 Samuela 31:1-13)

10 Razai ri na tie Pilisitia sari na tie Izireli pa toqere Qiliboa, meke govete ni ri na tie Izireli. Sokudi ri na tie Izireli si mate vasina. ² Zukuru sage luli la sari na tie Pilisitia meke va mate i rini sari ka ņeta tuna Saula: ari Zonatani, Abinadabi, meke e Malakisua. ³ ņiņira hola sa vinaripera pa vari kalina Saula, meke goto ia na tupi tadi na kana si asa meke bakora va kaleana. ⁴ Zama ia sa sa nana tie paleke tiņitoņa varipera, "Mu lobusu vagia sa mua magu varipera, mamu hova va

mate au, pude madi lopu va sisire nau ri na tie Pilisitia huporodi hire si rau." Ba matagutu hola nia sa koreo vaqura sapu gua asa. Ke vagia Saula sa nana magu varipera meke hoqa la ia sa meke va mate pule nia. ⁵ Dogoria sa koreo vaqura sapu ele mate se Saula, ke asa ba hoqa va mate pule nia tugo koasa nana magu varipera. ⁶ Ke e Saula, meke ka ņeta tuna koreo si mate keke gua koasa rane asa, meke loketoņa pule keke tututina si koa baņara. ⁷ Sipu avoso nia ri na tie Izireli pu koa pa lolomo pa Zeireli sapu govete sa qeto minate pa Izireli gua, meke sapu e Saula ba mate meke sari ka ņeta tuna tugo gua, si govete veko pani rini sari dia vasileana. Meke mæ sari na tie Pilisitia meke koai si arini.

⁸ Pa koivugona, mudina sa vinaripera, si la sari na tie Pilisitia pude taņini vagi sari tiņitoņa arilaedi koari na tomatedi rina tie Izireli, meke dogoria rini sa tinina e Saula meke sari na tuna, eko dia pa toqere Qiliboa. ⁹ Kupa ia rini sa batuna Saula, va gorei rini sari nana poko varipera meke garunu lani rini sari na tie paleke inavoso pa doduruna sa popoa Pilisitia, pude la tozia sa inavoso leana koari na dia beku meke koari na tinoni gua. ¹⁰ Vekoi rini sari na nana poko varipera pa korapana sa vetu tadi na dia tamasa, meke va sigotia rini sa batuna pa korapana sa zelepade tanisa tamasa Daqoni. ¹¹ Sipu avoso nia ri na tinoni pa Zabesi pa popoa Qileadi sari doduru gua pu evaņa ri na tie Pilisitia koe Saula, ¹² si topue la sari na tie varane meke kamo la pa Beti Sani. Va gore vagia rini sa tinina Saula meke sari na tuna, meke paleke pule lani rini pa Zabesi. Pomunu ni rini vasina pa kauruna keke huda nomana, meke madi pa ginani si arini ka zuapa rane.

¹³ Mate se Saula sina lopu koa va tabe si asa koe Zihova; lopu luli sa sari Nana tinarae. Hata tinokæ se Saula koari na maqomaqodi rina tie matedi, ¹⁴ meke lopu hata tinokæ koe Zihova. Ke va matea e Zihova si asa, meke vala nia Sa sa binaņara koe Devita sa tuna Zese.

Tava Baņara se Devita pa Popoa Izireli meke Ziuda

(2 Samuela 5:1-10)

11 Meke mæ koe Devita pa Heboroni sari doduru butubutu Izireli meke zama, "Gami si na masamu na eharamu soti. ² Pa totošo ele hola, sipu korapa koa baņara se Saula, ba agoi mo si turaņa lani pa vinaripera sari na tinoni Izireli, meke ele va tatara nia Zihova sa mua Tamasa sapu agoi kaqu turaņi na kopu ni sari Nana tinoni meke na dia baņara, gua." ³ Ke mæ pa Heboroni koe Devita, sa baņara, sari doduru koimata pa popoa Izireli. Ke tavetia sa si keke vinariva egoi madina koa rini pa kenuna e Zihova. Va madia rini meke ta evaņæ na baņara pa Izireli si asa gua sapu ele va tatara nia Zihova koe Samuela.

⁴ Beto sapu gua asa si topue la se Devita meke sari na tie Izireli pa Zerusalemæ; na Zebusi sa pozana pa totošona asa. ⁵ Tozi nia ri na tie pa Zebusi se Devita,

† 10:13 Liv 19:31, 20:6; 1 Samuela 13:8-14, 15:1-24, 28:7-8

†† 11:4 Zos 15:63; Zaz 1:21

“Lopu kaqu nuquru hokara mae si agoi tani,” gua. Ba zau vagia Devita sa vasileana asa pa korapana sa bara niñirana pa Zaione, meke podalae ta pozae na “Vasileana Lavata te Devita” si asa. ⁶ Sipu lopu ele ta vagi sa vasileana, si zama se Devita, “Sa tie pu rapata kekenu i sari tie Zebusaiti si kaqu na koimata koari na tie varipera.” E Zoabi, sa tuna e Zeruia, si turania sa vinaripera, ke asa tugo sa koimata koasa qeto minate varipera tadi Izireli. ⁷ Sina vasina si veko kinoa sa banara Devita, ke ta pozae na “Vasileana Lavata te Devita”. ⁸ Kuri hoda pulea e Devita sa popoa asa. Podalae pa gasa rimata panapeka kamo a panaulu si va siñi nia patu na pepeso sa pude va niñira ia sa goba vari likohaena sa vasileana lavata asa, meke e Zoabi si kuri va vaqura pule ia sa kukuruna sa vasileana. ⁹ Ke niñira nono latu se Devita, sina se Zihova Tadi na Qeto Minate si somana koa koasa.

Sari na Tie Varane pa Vinaripera te Devita

(2 Samuela 23:8-39)

¹⁰ Hire pozadi sari na tie varipera bokabokadi te Devita. Arini meke sari doduru tie pa Izireli na zuka ia meke va banaria, gua pu va tatara nia se Zihova pa guguana Izireli.

¹¹ Kekenu si e Zasobeami pa tutina e Hakemoni, na koimata koari “Ka Neta”. Hiru nia sa sa nana hopere pa vinaripera koari Ka Neta gogoto tie, meke va mate betoi sa pa keke rinapata. ¹² Vina rua koari Ka Neta tie bokabokadi si e Eleaza, tuna koreo e Dodo, pa puku butubutu te Aho. ¹³ Varipera turania sa se Devita pa Pasi Damimi meke razai sari na tinoni Pilisitia sapu varigaradi vasina pude varipera. Pa inuma linetelete bale si koa si asa toso govete sari na tinoni Izireli.

¹⁴ Ba se Elieza meke sari na nana tie si turu va nabu pa korapana sa inuma bale meke toketoke nia rini meke seke va mate i rini sari na tie Pilisitia. Vala nia Zihova koasa sa minataqara nomana.

¹⁵ Keke rane, Ka Neta koari ka toloñavulu puta nati koimata tie varipera si gore la koe Devita koasa patu tata pa bae pa Adulamu, sipu korapa koa pa lolomo Repaemi sari na tie Pilisitia. ¹⁶ Koasa toso asa si koa ia Devita sa toqere ta barana, meke ari keke puku tie Pilisitia ele vagia meke koa ia si pa Betilihema.

¹⁷ Balabala pule se Devita meke zama, “Kei be keke tie mo si la utuvu poniau kolo napo koasa berukehe pa kali sasada pa Betilihema.” ¹⁸ Varipera nuquru la sari Ka Neta tie varane koari na tinoni Pilisitia, meke la utuvu vagi kolo napo koasa berukehe, meke paleke pule la vala nia rini koe Devita. Ba korona napo ia sa; meke zoropo nia sa pude guana vinariponi la koe Zihova. ¹⁹ Meke zama si asa, “Zihova, lopu boka napo rau si hie! Kote guana napoi mo rau eharadi sari na tie pu tasuna pa dia tinoa toso la vagi kolo!” Ke korona napo sa. Arini sari na tinavete mataqaradi saripu taveti ri Ka Neta tie varane.

²⁰ E Abisai sa tasina e Zoabi sina koimata koari ka Toloñavulu Puta Tie Varane. Hiru nia sa sa nana hopere koari ka neta gogoto tie meke va mate betoi

sa, meke noma pozana si asa koari ka toloñavulu puta tie varane. ²¹ Asa si ta avosae hola koari ka Toloñavulu Puta meke evaṅae na dia koimata, ba lopu kamoi tugo sa sari “Ka Neta”.

²² E Benaia, sa tuna koreo e Zehoiada pa Kabuzili, si keke tie bokabokana pa vinaripera. Soku tinavete varane si taveti sa, kekenoṅo gua koasa vina matedi ri karua nati tie varane pa Moabi. Keke rane, toso sinou sa popoa, si nuquru gore la pa pou lohina si asa meke seke va matea sa si keke laione. ²³ Keke tie Izipi tugo si va matea sa, na tie nomana hola si asa sapu karua mita gelena. Sa nana hopere sapu tuqea sa si moata hola gua tugo na hudana sa heta. Na kukuru huda moatana si la seke nia e Benaia koasa, meke saputu vagia e Benaia pa limana sa nana hopere, meke huma va mate nia sa koasa. ²⁴ Arini sari na tinavete mataqaradi te Benaia tuna e Zehoiada, sapu keke tugo koari ka “Toloñavulu puta”. ²⁵ Ta avosaena si asa koari ka “Toloñavulu puta”, ba lopu hola ni sa sari “Ka Neta”. Meke vekoa Devita si asa, pude na koimata koari nana tie kopu.

²⁶⁻⁴⁷ Hire pule sari kaiqa tie varane:

Asahele, tasina e Zoabi,
Elehanana tuna koreo e Dodo pa Betilihema,
Samoti pa Harodi,
Helezi pa Peleti,
Ira tuna koreo Ikesi pa Tekoa,
Abieza pa Anatoti,
Sibekai tie pa Husa,
Ilai pa Aho,
Maharai pa Netopa,
Helebi tuna Bana pa Netopa,
Itai tuna koreo e Ribai pa Qibea pa Benisimane,
Benaia pa Piratoni,
Hurai koari na lolomo tata pa Qasi,
Abieli pa Araba,
Azamaveti pa Bahurimi,
Eliaba pa Salaboni,
Hasema † pa Qizoni,
Zonatani tuna e Sagi pa Hara,
Ahiama tuna koreo e Sakara pa Hara
Elipali tuna koreo e Uri,
Hepera pa Mekera,
Ahiza pa Peloni,
Heziro pa Kameli
Narai tuna koreo e Ezibai,
Zoili tasina Netani,
Mibiha tuna koreo Haqira,
Zelevi pa Amoni,
Naharai pa Biroti, tie paleke poko varipera te Zoabi,
Ira meke Qarebi pa Zatiri,
Uraea sa tie Hitaiti,
Zabada tuna koreo e Ahalai,
Adina tuna koreo e Siza, si keke tie tuturana pa butubutu te Rubeni; koimata ni sa si keke puku toloñavulu puta tie varipera,
Hanani tuna koreo Ma'aka,

† Hiburu “Sari na tuna koreo Hasema.”

Zosapati pa Mitana,
 Uzia pa Asitera,
 Sama meke Zeieli, karua koreo te Hotahamu pa
 Aroere,
 Zediale meke Zoha tuna Simiri pa Tizi,
 Elieli pa Mahava,
 Zeribai meke Zosavia, karua koreo te Elenamu,
 Itamara pa Moabi,
 Elieli, Opeti, meke Zasiele pa Zoba.

Sari na Tie Varipera pu Lulidi koe Devita pa Tututi te Benisimane

12 Koa pa popoa Zikilaqi se Devita, vasina sapu govete la si asa tooso kanaia e Saula si asa. La somana koasa vasina soku rina tie varipera bokabokadi pu toka nia si asa pa vinaripera. ² Sari na tie hire sina tie pa butubutu te Benisimane, na turaṅana Saula. Tie bokabokadi hola pa gona tupi, meke kurukuru paqala pa lima gede babe mataodi. ³⁻⁷ Sa dia palabatu si e Ahieza meke Zoasi tuna koreo e Semaha pa Qibea.

Hire sari na tie varipera:

E Zeieli meke Peleti tuna koreo e Azamaveti,
 e Beraka meke Zehu pa Anatoti,
 e Isimaea pa Qibione, keke tie varipera ta gilana
 meke na koimata koasa "Tolonavulu puta."
 E Zeremaea, Zahazieli, Zohanana, meke Zozabada
 pa Qedera,
 e Eluzai, Zerimoti, Bealia, Semaria, meke e Sepatia
 pa Haripi,
 e Elikana, Isia, Azareli, Zoeza meke e Zasobeami pa
 puku butubutu te Kora,
 e Zoela, meke e Zebadaea, karua koreo te
 Zerohamu pa Qedoru.

Sari na Tie Varipera pu Luli koe Devita pa Butubutu Qadi

⁸ Hire sari pozadi sari na tie varipera bokabokadi pa butubutu te Qadi saripu la somana koasa puku tie te Devita koasa nana vasina ṅinirana pa qega. Tumatumae hola pa lave na hopere, kinehadi si guana na laione isumatadi, meke reregedi hola guana kurukuru. ⁹⁻¹³ Sari na pozadi si guahe vinarilulidi: E Ezera, Obadaea, Eliabi. Misimana, Zeremaea, Atai, Elieli, Zohanana, Elozabada, Zeremaea, meke e Makabanai.

¹⁴ Kaiqa ari kasa tie arini pa butubutu Qadi si na keke tina tie si kopuni arini, meke kaiqa koarini si keke gogoto tie. ¹⁵ Pa sidara kekenu pa keke vuaheni, tooso siṅi vura sa naqe koasa Ovuku Zodani si karovo si arini, meke hadu va rizu pani rini sari na tie saripu koa pa lolomo pa kali gasa rimata meke kali lodu rimata koasa ovuku.

Sari na Tie Benisimane meke Ziuda

¹⁶ Kaiqa tie pa Benisimane meke Ziuda si mae tugo koe Devita koasa nana vasina ṅinirana pa qega. ¹⁷ La

tutuvi e Devita si arini meke zamai sa, "Be mae si gamu pa binule na binaere meke hiva toka nau gamu si leana hola. Va kamo gamu rau; mae somana koa rau. Ba be guana hiva mae sekesekei nau gamu meke la tozi au koari na qua kana, tooso loke qua tinavete sea atu koa gamu, si sa Tamasa tadi na tamada si kote gilania Nana meke kote va kilasa gamu Sa."

¹⁸ Keke koari kasa si ta kamoe nia sa Maqomaqona sa Tamasa, e Amasai, sa koimata koari ka Tolonavulu puta meke zama vura si asa,
 "Devita tuna Zese, gami si hiva somana koa goi meke toka nigo.

Mu koa pa binule! Mu koa mataqara!

Madi koa pa binule, madi koa mataqara si arini pa kalimu goi!

Ura sa Tamasa tamugoi si toka nigo."

Va kamoi Devita si arini meke evaṅae ni nana palabatu koari nana puku tie varipera.

Ari na Tie pa Manase

¹⁹ Kaiqa tie varipera pa butubutu te Manase, si karovo la pa kalina te Devita sipu korapa topue ene vura turaṅi sa sari na tinoni Pilisitia pude la raza ia sa baṅara Saula. Ba lopu tokani sa sari na tinoni Pilisitia, sina matagutu sari na baṅara, sapu meke gua meke sekesekei ni sa si arini meke karovo la pa kalina te Saula, ke garunu pule la nia rini si asa pa Zikilaqi.

²⁰ Hire sari na tie varipera mae guadi pa Manase saripu karovo la pa kalina koe Devita tooso pule si asa: E Adana, Zozabada, Zediale, Maekolo, Zozabada, Elihu, meke e Ziletai. Hopeke arini sina koimatadi pa keke tina tie varipera koasa dia butubutu Manase.

²¹ Toka nia rini se Devita koari na hopeke puku tie varipera pu mae hikohiko likakalae †, sina na tie varipera bokabokadi si arini. Hola soku rane si ta evaṅae na palabatu pa vinaripera si arini koari na tie Izireli. ²² Tata doduru rane mo si mae sari na tie pude somana koe Devita osolae nomana hola sa nana qeto minate varipera, guana qeto minate varipera te Tamasa.

Sari na Pozadi rina Tie Varipera te Devita

²³⁻³⁷ Totoso korapa koa se Devita pa popoa Heboroni, si soku hola sari na tie varipera sapu mae somana koasa nana puku tie varipera, pude toka nia pude vagi hobe sa binaṅara koe Saula, gua sapu ele va tatara veko nia e Zihova.

Ziuda: ka onomo tina vesu gogoto tie varipera nabudi, tuqe lave na hopere,
 Simione: zuapa tina keke gogoto tie namadi pude varipera.

Livae: made tina onomo gogoto tie varipera;
 Somana koarini si e Zehoiada, na tie tuturaṅa pa puku butubutu te Eroni, ṅeta tina zuapa gogoto tie;

† Gina zama nia sa vesi hie sari na tie Amaleki pu raza ia sa popoa Zikilaqi.

Somana tugo se Zedoki, na tie varane vaqurana, pu ari hiokona rua tie turaṅana saripu na koimata pa vinaripera;

Benisimane, sa butubutu soti te Saula: ṅeta tina tie. Soku ari na tie te Benisimane si korapa pamaṅa meke koa hola koe Saula.

Iparemi: Hiokona puta tina vesu gogoto tie varane pa vinaripera ta avosaedi pa dia puku tuti.

Kukuruna sa butubutu te Manase: Manege vesu tina tinoni ta vinizatadi pude la va baṅaria se Devita.

Isaka: Karua gogoto koimata, turaṅae sari dia puku tie varipera. Sari na koimata arini si tumae ni rini gua sapu goto pa butubutu Izireli meke sa totošo garona.

Zeboloni: Lima ṅavulu puta tina tie ta ronudi meke ta raṅedi pude varipera. Tava tumatumaedi pude tavetavete ni sari doduru likakalae tana varipera. Napitalai: Keke tina koimata turaṅae sari ka toloṅavulu zuapa tina tie varipera pu tuqe lave meke na hopere;

Dani: Hiokona vesu tina onomo gogoto tie tava namadi pude somana pa vinaripera.

Asa: Made ṅavulu puta tina tie namadi pude la varipera;

Sari na butubutu pa kali gasa rimata pa Zodani, ari pa Rubeni, Qadi, meke kukuruna Manase: Keke gogoto hiokona puta tina tie tava tumatumaedi pude tavetavete ni sari doduru likakalae tana varipera.

³⁸ Sari doduru tie varipera hire, sapu tava namadi pude varipera, si taluarae la pa Heboroni pude va turua se Devita pude na baṅara pa doduruna sa popoa Izireli. Sari doduru tinoni pa Izireli si koa keke hiniva beto pude va baṅaria. ³⁹ Koa turaṅia rini se Devita, ka ṅeta rane, hena na napo koari na ginani na kolo pu va namanama ni rina turaṅadia pa Izireli.

⁴⁰ Seu kamo la gua tu pa butubutu Isaka, Zeboloni, meke Napitalai, ba suraṅa mae ginani: palava, kata qurepi d na piqi tava popadi, vaeni, oela olive, koari na don'ki, kameli, na miulu meke na bulumakao, meke turaṅa maeni rina tinoni. Turaṅi tugo rini sari kaiqa bulumakao na sipi pude va matei pude henahena. Sari doduru ginugua arini si pude na dia qinetuqetu sapu vura mae koasa popoa lavata.

Tava Rizu La pa Zerusalema sa Bokese Vinariva Egoi (2 Samuela 6:1-11)

13 Vivinei i sa baṅara Devita sari doduru nana koimata pu kopu koari na pukuna keke tina, meke koarini pa pukuna keke gogoto pude avosi dia binalabala. ² Beto asa si tozi vura nia sa koari doduru tinoni Izireli, "Be va egoa gamu sa ginarunu hie, meke be asa sa Nana hiniva e Zihova sa nada Tamasa, si mada garuni sari na tie paleke inavoso la koari doduru turaṅada, meke gua tugo koari na hiam meke na tie Livaeti pu koa turaṅi, meke tozi ni pude varigara mae koa gita tani, ³ pude mada la paleke mae nia sa Bokese Vinariva Egoi te Tamasa, sina lopus hata tinokae si gita

koari na totošo te Saula." ⁴ Qetu nia rina tinoni sa hiniva asa, meke va egoa rini sina toṅoto si asa pa dinono tadirini.

⁵ Ke varigara ni Devita sari doduru tinoni pa Izireli, podalae pa volosona sa popoa Izipi kamo pa karovoana pa toqere sapu ta pozae Hamati, pude va rizua sa Bokese Vinariva Egoi pa Kiriati Zearimi, la pa Zerusalema. ¹⁶ Meke sage la pa vasileana Ba'ala pa popoa Ziuda, sapu ta pozae Kiriati Zearimi, se Devita meke sari na tinoni pude paleke vagia sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova, pu habotu pa uluna sage koa rina mateana Serubimi vasina sapu koa sa pozana se Zihova. ¹⁷ Paleke vagia rini si asa koasa vetu te Abinadabi, meke suraṅia rini koa keke totopili vaqurana. Ari Uza e Ahio si turaṅana sa totopili. ⁸ Meke se Devita meke sari doduru tie Izireli si vala i rini sari doduru dia ṅiniraṅira pa peka na kera pa qinetuqetu, pude va lavatia sa Tamasa gua. Kera meke mikei rini sari na hapu, na laera, lopi i rini sari na daramu, buki, meke na sibolo.

⁹ Sipu mae kamo si arini koasa vasina varipaqaaha ni kiko huiti koari na qaqlotodi te Kidoni, si ta tubarae sa bulumakao, ke qaqama la se Uza pude tuqea sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova. ¹⁰ Meke pa totošo tugo asa si bugoro nia e Zihova se Uza, meke seke va matea Sa, sina lopus pamaṅa nia sa sapu hopena sa bokese. Mate vasina se Uza pa kenuna Tamasa sina qaqama la meke tuqea sa sa Bokese Vinariva Egoi. ¹¹ Ta ṅaziri se Devita sina va kilasia Zihova se Uza pa binugoro. Ke ta pozae Perezi Uza sa vasina asa kamo kamahire, sapu sa ginuana sa "Tava kilasa se Uza."

¹² Meke koasa ranena asa si matagutu nia Devita sa Tamasa meke zama, "Vegua meke kaqu boka paleke mae nia rau sa Bokese Vinariva Egoi kamahire?" ¹³ Ke lopus paleke la nia sa pa Zerusalema si asa, ba kekere mokue mo pa siraṅa, meke la vekoa sa pa vetu te Opeti Edomu. Keke tie pa vasileana Qati si asa. ¹⁴ Koa mo vasina si asa ka ṅeta sidara, meke mana nia Zihova se Opeti Edomu, sa nana puku tatamana, meke doduru sapu tagoi sa. †

Sari na Tinavete te Devita pa Zerusalema (2 Samuela 5:11-16)

14 E Hiram sa baṅara pa Taea si garunu la tie paleke inavoso koe Devita; poni nia dekuru huda sida sa si asa meke sari na kamada na tie peqo patu sa pude tavetia sa vetu baṅara. ² Gua asa ke gilania Devita sapu ele va turu va nabua e Zihova si asa pude na baṅara pa Izireli, meke tava ululu sa nana butubutu baṅara pa laedi rina nana tinoni pa Izireli.

³ Vagi va soku barikaleqe pule se Devita pa Zerusalema, meke soku la tu sari tuna koreo meke tuna vineki. ⁴ Hire sari na pozadi rina tuna Devita pu podo pa Zerusalema: ari Samua, Sobabu, Netani, Solomone, ⁵ Ibaha, Elisua, Elipeleti, ⁶ Noga, Nepeqi, Zapia, ⁷ Elisama, Beliada, meke e Elipeleti.

† 13:5 1 Samuela 7:1-2 †† 13:6 Ekd 25:22 ‡ 13:14 1 Koron 26:4-5

Va Kilasi Devita sari na Tie Pilisitia

(2 Samuela 5:17-25)

⁸ Ta tozi nia ri na tie Pilisitia sapu tava banara se Devita pa Izireli gua, ke topue sari na tie varipera pude la saputu vagia si asa gua. Sipu avoso nia Devita sapu gua asa, si gore la si asa pude razai. ⁹ Ura sari tie Pilisitia si ele kamo la tu pa lolomo Repaemi meke zau vagi dia likakalae. ¹⁰ Ke nanasa la koe Tamasa se Devita, "Vea, kaqu la rapati rau sari na tie Pilisitia hire? Vegua kaqu poni nau Goi sa minataqara?" gua.

Meke olaña se Zihova, "Uve, la mamu rapati, sina kote ponini gamu Rau sa minataqara pude va kilasi sari na tinoni Pilisitia."

¹¹ Ke la pa Beolo Perazimi se Devita meke vasina si va kilasi sa sari na tie Pilisitia. Zama si asa, "E Zihova si ele huara nuquru la i sari na qua kana guana naqe." Gua asa ke ta pozae Beolo Perazimi † sa vasina asa. ¹² Sipu govete sari na tie Pilisitia si veko pani rini sari dia beku, meke garuni Devita sari na nana tie pude sulu pani sari na beku.

¹³ Lopu seunae si pule la tu pa lolomo Repaemi sari na tie Pilisitia meke zau pule vagi dia likakalae. ¹⁴ Ke nanasa pule la koasa Tamasa se Devita meke olaña si Asa, "Mu lopu ene toñoto la i, ba mamu ene likoho ni. Mamu rapata i pa mudidia, tata koari na hudahuda balasamu. ¹⁵ Pana avosia gamu sa ene halabutu pa batu huda, si mamu tiqe rapata ni, sina Arau si kaqu ene va kenue koa gamu pude va kilasia sa qeto minate Pilisitia." ¹⁶ Lulia Devita gua sapu garunu nia sa Tamasa, meke hadu pule ni sa sari na tie Pilisitia podalae pa Qibione meke kamo la tu pa Qeza. ¹⁷ Sa inavosona e Devita si ene beto koari doduru popoa, meke va matagutu betoi sa Tamasa sari doduru butubutu.

Vina Namanama pude Tava Rizu sa Bokese Vinariva Egoi

15 Totoso beto kuri Devita sari nana vetu soti pa Zerusalem, sa popoa te Devita, si va namanama nia tugo Devita si keke vasina tanisa Bokese Vinariva Egoi te Tamasa, meke va turu ponía sa si keke ipi pude ipi nia. ² Meke zama si asa, "Ari na tie Livaeti mo si garo pude palekia sa Bokese Vinariva Egoi te Tamasa sina arini mo si vizati e Zihova pude palekia meke nabulu nia pa tinavete vina vukivukihí si Asa doduru rane ka rane." †³ Meke garuni Devita sari na tinoni Izireli pude mae pa Zerusalem pude paleke mae nia sa Bokese Vinariva Egoi pa vasina sapu ele va namanama nia sa. ⁴ Beto si tioko varigara ni Devita sari na tutina e Eroni meke sari doduru tie Livaeti. ⁵ Pa tutina Kohati pa butubutu Livae si e Urieli; palabatu ni sa si ka keke gogoto hiokona puta ari na turañana soti. ⁶ Pa tutina e Merari si e Asaea; palabatu ni sa si ka karua gogoto hiokona puta turañana soti. ⁷ Pa tutina e Qerisoni si e Zoili; palabatu ni sa si ka keke gogoto

† Sa ginuana Beolo Perazimi si na "Banara tanisa Huara Nuquru."
†† 15:2 Diut 10:8

toloñavulu puta turañana soti. ⁸ Pa tutina e Elizapani si e Semaeta; palabatu ni sa si ka karua gogoto turañana soti. ⁹ Pa tutina e Heboroni, si e Elieli; palabatu ni sa sari ka vesu ñavulu puta turañana soti. ¹⁰ Meke pa tutina e Uzieli si e Aminadabi; palabatu ni sa sari ka keke gogoto manege rua turañana soti.

¹¹ Tioko varigara ni e Devita sari na hiamá, e Zedoki meke Abiata^d meke ka onomo tie pule pa butubutu Livae: Urieli, Asaea, Zoili, Semaeta, Elieli, meke Aminadabi. ¹² Zama si asa koarini, "Gamu sina palabatu koari na tuti mia pa butubutu Livae. Va madi puleni gamu meke gua tugo sari na tasimia, pude mi boka palekia gamu sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova, sa Tamasa pa Izireli, la koasa vasina sapu ele va nama nia rau. ¹³ Sina lopu gamu na palekia pa totošo kekenu ke va kilasa gita e Zihova, sa nada Tamasa, pa Nana binugoro. Na lopu nanasa la si gita koa Sa pude luli gua sapu garo pude paleke va rizu ia gita."

¹⁴ Ke sari na Hiamá na tie Livaeti si va madi pule ni pude boka paleke va rizu ia sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova, sa Tamasa pa Izireli. ¹⁵ Meke va hakea rina tie Livaeti pa avaradia sari na palepalekeana huda pa varikalina sa Bokese meke kokovaria rini, gua sapu ele ta tozi koasa zinama te Zihova koe Mosese. ‡

¹⁶ Garuni tugo e Devita sari na koimata tadi na tie Livaeti pude poni tinavete sari kaiqa tasidia pude kera qetuqetu na lopi va ululae ni sari na mike, hapu, meke na sibolo. ¹⁷⁻²¹ Koari na puku tie kerakera si ta vizata sari na tie hire pude lopi ni sari na sibolo boronizi: E Hemani tuna e Zoili, e Asapa tuna koreo e Berekaea, meke Etani tuna e Kusaia, pa tutina e Merari. Vizati pule rini si kaiqa tie Livaeti pude toka ni pude lopi ni sari na mike hapu tana mamalaiñi sage: E Zakaraea, Azieli, Semiramoti, Zehieli, Uni, Eliabi, Maseia, meke e Benaea.

Pude mike ni sari na hapu tana mamalaiñi gore, si vizati rini sari na tie Livaeti hire: E Matitia, Elipelehu, Mikineia, Azazia, meke sari karua tie kopu pa Zelepade, ari Opeti Edomu, meke e Zeieli.

²² Ta vizata si e Kenania pude palabatu nia sa kinerakera, sina bokabokana na tumatumaena pa kinera. ²³⁻²⁴ Ari Berekaea e Elikana, meke gua tugo sari Opeti Edomu, meke e Zehia si ta vizata pude na tie kopu koa sa Bokese Vinariva Egoi. Sari na hiamá si e Sebanaea, Zosapati, Netanela, Amasai, Zakaraea, Benaea, meke e Elieza si ta vizata pude ivui sari na buki pa kenuna sa Bokese Vinariva Egoi.

Tava Rizu La pa Zerusalem sa Bokese Vinariva Egoi

(2 Samuela 6:12-22)

²⁵ Ke topue qetuqetu la sari Devita sa banara meke sari na koimata tadi pa Izireli, meke gua tugo sari na koimata tadi na tie varipera, la pa vetu te Opeti Edomu pude vagia sa Bokese Vinariva Egoi. ²⁶ Va vukivukihí ni rini si ka zuapa bulumakao meke ka zuapa sipi pude va soti ia sapu kote toka ni e Zihova sari na tie Livaeti saripu kote palekena sa Bokese Vinariva Egoi. ²⁷ Va

‡ 15:15 Ekd 25:14

sagea Devita si keke poko doduru, na poko lini
arilaena, meke gua tugo sari doduru tie Livaeti saripu
palekena sa Bokese Vinariva Egoi, sarini pu kerakera
na mikemike, meke gua tugo sa koimata tadi na tie
kerakera, se Kenania. Va sagea tugo Devita si keke
poko hiamā. ²⁸ Ke ene turānia ri doduru tie Izireli sa
Bokese Vinariva Egoi te Zihova sage la kamo pa
Zerusalemā. Luli nia kukili na iraņa rini pa qinetuqetu,
ivui rini sari na ivivu na buki meke vari seke ni rini sari
na sibolo, meke lopi i rini sari na mike hapu.

²⁹ Totosona pu kamo la sa Bokese Vinariva Egoi
koasa vasileana te Devita, si hopiki vura pa vuida se
Maekolo, sa tuna vineki e Saula, meke dogoria sa se
Devita, sa baņara, korapa qetu peka na horu, si
hakohako nia mo sa se Devita pa bulona.

16 Palekia rini sa Bokese Vinariva Egoi meke la
vekoa pa korapa ipi sapu ele tavete va nama nia
e Devita. Beto asa si va vukivukihī va uququ la koe
Tamasa si arini, meke va vukivukihī binaere. ² Sipu
beto taveti sa sari na vina vukivukihī va uququ na vina
vukivukihī binaere si mana ni Devita sari na tie pa
korapa pozana e Zihova. ³ Meke va hia poni ni ginani
sa sari doduru. Hopeke poni ni bereti sa sari na
palabatu na barikaleqe pa Izireli, meke keke vasi
kukuru masa ta kinana meke kaiqa qurepi popadi
tugo.

⁴ Beto si vizati Devita si kaiqa tie Livaeti pude
tuturaņa pa kenuna sa Bokese Vinariva Egoi pa
vinahesina e Zihova, sa Tamasa tadi pa Izireli, pude
varavara tepa tinokae, na zama leana, meke vahesia.
⁵ E Asapa sa koimata, meke se Zakaraea si vina rua
tanisa, meke somana tugo sari Zeieli, Semiramoti,
Zehieli, Matitihia, Eliabi, Benaēa, Opeti Edomu, meke
Zeieli si pude mike ni sari hapu. Asapa si pude seke ni
sari na sibolo, ⁶ meke sari karua hiamā, e Benaēa
meke Zahazieli, si pude ivivui sari na buki pa kenuna
sa Bokese Vinariva Egoi pa hopeke toso garona.
⁷ Asa sa toso kekenu sapu vala nia Devita koe Asapa,
meke sari na tie Livaeti sa tinavete pude turānia sa
kinera vinahesi pude zama leana koe Zihova.

Kinera pude Zama Leana koe Zihova

(Sam 105:1-15, 96:1-13, 106:1,47-48)

⁸ Mi vahesia se Zihova, mi tozi vura nia sa Nana vina
lavata,

tozi koari doduru butubutu sari Nana tinavete.

⁹ Kera vahesi la koe Zihova;
tozi vura ni sari doduru Nana tinavete variva
magasadi!

¹⁰ Mada qetu nia sapu Tanisa si gita,
madi koa qetu sarini pu vahesia si Asa.

¹¹ La hata ia sa tinokae koe Zihova,
hata lamo ia sa minana Tanisa.

¹²⁻¹³ Mi balabala i sari na tinavete marilaedi pu taveti
Sa,

meke sari Nana tinavete variva magasadi, na
vinaripitui pu evaņi Sa.

Gamu na tutina e Izireli, sa Nana nabulu;

meke gamu na tuna e Zekopi, sapu ta vizata mia,

¹⁴ E Zihova si na nada Tamasa si Asa,
sari na Nana tinarae si tana doduru kasia popoa.

¹⁵ Lopu muliņi nia sa Nana vinariva egoi nabuna
ninae rane.

Sari na Nana vina tatara si tadi na tina sinage.

¹⁶ Kaqu kopu nia Sa sa Nana vinariva egoi koe
Ebarahami,

meke sa Nana vina tatara koe Aisake. †

¹⁷ Ele va tatara nia e Zihova koe Zekopi si keke
vinariva egoi,

sapu kaqu koa hola ninae rane. ††

¹⁸ Zama si Asa, "Kaqu ponigo Rau sa popoa Kenani,
kaqu na mua tinago soti si asa," gua sa Tamasa.

¹⁹ Lopu soku sari na tinoni te Tamasa,
meke na tie karovodi si arini pa popoa Kenani.

²⁰ Ene varikarovae popoa mo si arini,
taluarāe pa keke popoa, meke la pa keke popoa
pule, gua mo.

²¹ Ba lopu va malumi Tamasa sari na votiki butubutu
pude ņoņovalī si arini. ‡

Kopu ni Sa si arini, meke va balau i Sa sari na
baņara.

²² "Mu lopu tiqu la i sari na Qua nabulu ta vizatadi,
lopu taņini sari na Qua poropita!" gua si Asa.

²³ Mi kera la koe Zihova, gamu doduru pa kasia
popoa.

Mi tozi vura nia pa hopeke rane sa inavoso leana
sapu ele harupu gita Sa si gita.

²⁴ Tozi vura nia koari doduru butubutu sa Nana
linavata,

meke sari Nana tinavete marilaedi pu evaņi Sa.

²⁵ Ura nomana lavata se Zihova meke garona tugo
pude tavahesi,
kaqu ta pamaņae si Asa, hola ni sari na tamasa
huporodi.

²⁶ Ura sari doduru tamasa pu vahesi rina votiki
butubutu si na beku mo,

ba e Zihova tavetia sa doduruna sa maņauru.

²⁷ Sa ņinedala meke na vina lavata si koa koa Sa,
sa ņiniraņira na qinetuqetu si siņia sa vasina koa Sa.

²⁸ Mi vahesia se Zihova, gamu na tinoni pa kasia
popoa,

vahesia sa Nana linavata na ņiniraņira.

²⁹ Vahesia se Zihova koasa pozana marilaena,
paleke mae nia pa kenuna Sa sa mua vinariponi.

Vahesia se Zihova sa Tamasa Hopena, tolavaena si
Asa,

³⁰ mi koa mala pa kenuna Sa, gamu doduru pa kasia
popoa.

Sa kasia popoa si ele ta sokirae va nabu, meke lopu
kaqu tava rizu;

³¹ Madi koa qetuqetu sari na maņauru meke na
pepeso,

madi tozi ni sari na butubutu, "E Zihova si na Baṅara!"

³² Mani ovaṅa sa lamana, meke sari doduru tiṅitoṅa pu koa vasina.

Mi koa qetuqetu gamu na pepeso, meke doduru tiṅitoṅa pu koadi vasina.

³³ Meke kaqu kera qetuqetu sari na hudahuda pa soloso, pa kenuna e Zihova, ura na mae varipitui nia Sa sa kasia popoa.

³⁴ Mi zama leana la koe Zihova, ura leana si Asa, meke koa hola ninae rane sa Nana tataru nabuna. †

³⁵ Mada zama la gua hie koa Sa, "Ke Tamasa, mami Hinarupu, Mu harupu gami.

Varigara ni gami Mu vata rupaha gami koari na butubutu huporodi,

pude mami boka zama leana meke vahesia sa Pozamu hopena."

³⁶ Mani tavahesi se Zihova, sa Tamasa tadi na tie Izireli,

mada vahesia kamahire, meke gua tugo ninae rane ka rane.

Meke sari doduru tie si zama, "Emeni! Vahesia se Zihova!"

Vinahesi pa Zerusalem meke Qibione

³⁷ Va turui sa baṅara Devita se Asapa meke sari na turaṅana pa butubutu Livae pude kopu nia sa vinahesi pa kenuna sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova, gua sapu ta hivae koari na hopeke rane. ³⁸ Va turui tugo sa sari Opeti Edomu sa tuna e Zedutuni meke ari ka onomo ṅavulu vesu turaṅana pude toka nia si asa. Ari Hosa meke e Opeti Edomu si kopu koari na sasada.

³⁹ Meke vekoa Devita se Zedoki sa ṅati hiama kenukenu meke sari na turaṅana pa butubutu hiama pa Qibione pude kopu nia sa vinahesi koasa Ipi Hopena te Zihova koasa vasina vahesihesiana pa toqere. ⁴⁰ Doduru munumunu na veluvelu si vikivukihiva uququ si arini koa sa hope gua sapu ta kubere pa tinarae, sapu ele poni ni Zihova koari na tie Izireli.

⁴¹ Somanae koarini sari Hemani meke Zedutuni meke sari kaiqa pule saripu ta vizatadi pude kera vahesi meke zama leana la koe Zihova, ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane! ⁴² Koa koari Hemani meke Zedutuni sari na buki meke sibolo boronizi meke kaiqa tiṅitoṅa kerakera pule tana kinera vahesi. Sari na tuna Zedutuni si kopu ni sari na sasada.

⁴³ Meke pule beto sari doduru tie pa dia vetu soti, e Devita ba pule tugo pa nana vetu pude mana ni sari nana tamatina. ††

Inavoso te Netani koe Devita

(2 Samuela 7:1-17)

17 Sipu ele koa pa nana vetu baṅara se Devita, si zama si asa koe Netani sa poropita, "Hiera si arau korapa koa pa keke vetu sapu ta tavetae huda

sida, ba sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova si ta kopue pa keke ipi mo!"

² Olaṅa se Netani, "Mu tavetia gua sapu koa pa mua binalabala, sina sa Tamasa si koa Nana koa goi."

³ Ba pa boṅi tugo asa si zama koe Netani se Zihova,

⁴ "La mamu tozi nia sa qua nabulu Devita sapu Arau si zama guahe koa sa, 'Lopu agoi kaqu tavetia sa

Zelepade pude vasina koa si Rau. ⁵ Podalae tu pa tooso sipu harupi Rau sari na tinoni pa Izipi kamao kamahire, si lopu hite koa pa Zelepade si Rau, ba koa

mo pa ipi sapu rizu pa keke vasina la pa keke vasina.

⁶ Koari doduru Qua inene somanae koari na tinoni Izireli, si namu lopu hite tepa ia Arau si keke rina

koimata saripu ele huhuki Rau, sapu "Na vegua ke lopu tavete poni Nau gamu si keke Zelepade sapu ta tavetae huda sida?" ' gual

⁷ Ke tozi nia sa Qua nabulu Devita sapu Arau se Zihova Tadi na Qeto Minate si zama koa sa: 'Arau si vagi igo sipu korapa kopu sipi si goi pa pezara duduli

meke va palabatu igo Arau koari na qua tinoni Izireli.

⁸ Meke koa turaṅa igo Arau pa ninae vasina pu la agoi, meke va kilasi Arau sari na mua kana, sipu raza la i goi.

Kaqu va arilaemu igo Rau si goi gugua ari na koimata nomadi pa kasia popoa. ⁹⁻¹⁰ Ele vizatia Rau si keke

vasina tadi na Qua tie Izireli meke ele va koa i Rau vasina, vasina pu kaqu koa si arini meke lopu kaqu ta

ṅoṅovala pule. Podalae pa tooso sipu nuquria rini sa popoa hie, si ta raza lamo koari na tie kaleadi si arini,

ba lopu kaqu ta evaṅa pule sapu gua asa. Va tatara nia Rau sapu kaqu va sare igo Rau si goi koari doduru

mua kana meke kaqu kuri ponigo e Zihova si keke vetu. ¹¹ Pana mate si goi meke ta pomunu turaṅae

koari na tiatamamia, si kaqu va baṅaria Rau si keke rina tumu meke kaqu va koa hola ia Rau sa nana

binaṅara. ¹² Asa kaqu kuria sa Zelepade Taqarau, meke kaqu va koa hola ia Arau sa nana binaṅara ninae rane

ka rane. ¹³ Arau si kaqu na Tamana sa, meke kaqu na Tuqu koreo Rau si asa. Lopu kaqu vagi pania Rau

koasa sa Qua tataru gua sapu evaṅia Rau koasa pu va baṅara kekenu ia Rau koa goi. ¹⁴ Ba kaqu va baṅaria

Rau pude kopu nia sa Qua vetu meke sa Qua binaṅara ninae rane; meke sa nana binaṅara si loke

vinabetona."

¹⁵ Tozi beto lani Netani koe Devita sari doduru gua pu tozi nia Tamasa koa sa.

Vinaravara Zinama Leana te Devita

(2 Samuela 7:18-29)

¹⁶ Meke sipu avosia Devita sa zinama te Zihova koe Netani, si nuquru sa baṅara Devita pa korapa ipi pa kenuna e Zihova. Habotu si asa meke varavara: "Ke

Zihova, Tamasa, lopu garoqu rau gua sapu ele tavete mae ni Goi koa rau, gua tugo koari na qua tatamana.

¹⁷ Ba sapu tavetia Goi kamahire si noma hola latu Zihova Tamasa. Ke Zihova Baṅara, na va tatara nia Goi

sa tutiqu rau, sa Mua nabulu, koari na vuaheni na

† 16:34 2 Koron 5:13, 7:3; Ezr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 107:1, 118:1, 136:1; Zer 33:11 †† 16:43 2 Samuela 6:19-20

‡ Meke kaqu kuri ponigo Rau si keke vetu, sa ginuana si "kaqu ponia koari na tumu sa binaṅara." †† 17:13 2 Kor 6:18; Hib 1:5

sinage pu korapa mae tu! ¹⁸ Na sa si kote boka zama nia pule arau? Gilanau Mua mo, na Mua nabulu si rau, ba va lavata au tu Agoi. ¹⁹ Na Mua hiniva meke pa laena sa Mua nabulu Goi pude tavete mae nia si hie koa rau, meke pude vata gilana nia koa rau sari na Mua vina tatara nomadi hire. ²⁰ Loke tamasa pule si gugua Agoi, Zihova; meke pa taliņa mami avosi gami sapu Agoi mo telemu sa Tamasa. ²¹ Loke butubutu pule pa pepeso si gugua Izireli, sapu vata rupahi Goi pa tinoa pinausu, pude vata evaņae ni na Mua tinoni soti. Sari na tinavete arilaedi na variva magasadi pu tavete poni ni Goi si vata gilana nia sa inavosomu Goi pa kasia popoa. Harupi Goi pa Izipi sari Mua tie meke hadu pani Goi sari kaiqa butubutu sipu korapa ene la sari na Mua tinoni. ²² Meke vata evaņae ni na Mua tie soti Goi sari na tie Izireli ninae rane ka rane, meke Agoi Zihova, si ta evaņae na dia Tamasa soti.

²³ Meke kamahire, Zihova, va gorevura ia ninae rane ka rane sa Mua vina tatara sapu ele tavete mae nia Goi koa rau meke koasa tutiqu. Tavetia gua sapu ele zama nia Goi. ²⁴ Sa inavosomu Goi si kaqu arilaena hola, meke kaqu zama guahe sari na tie ninae rane, 'Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa, si na Tamasa tadi pa Izireli.' Meke sa tutiqu sa Mua nabulu, arau se Devita, si kaqu kopu nia Goi pa ninae totošo. ²⁵ Agoi qua Tamasa, va mataqara au si rau pude varavara atu koa Goi, sina ele va bakali tu Goi koa rau, na Mua nabulu, sapu kaqu na baņara sari na tutiqu. ²⁶ Zihova, Agoi mo sa Tamasa, meke ele va tatara nia Goi sa ginugua tolavaena hie koa rau. ²⁷ Ego, ele mana nia Goi sa tutina sa Mua nabulu pude lopu makudo sa binaņara tanisa tutiqu. Ura Agoi, Zihova, ele mana nia, ke ele koa ta manae si asa ninae rane ka rane."

Sari na Minataqara tadi na Tie Varipera te Devita (2 Samuela 8:1-18)

18 Hola kaiqa rane si rapati Devita sari na tinoni Pilisitia meke va kilasi sa. Vagi pania sa koarini sa popoa pa Qati meke sari na vasivasileana pa vari kalina. ² Va kilasi tugo sa sari na tinoni Moabi meke va evaņae ni nana nabulu sa ke tabara takisi la koe Devita si arini.

³ Sipu korapa la pa Ovuku Iuparetisi se Devita pude va turu pulea sa nana kinopu vasina, si va kilasia sa se Hadadeza, sa baņara pa Zoba kamo la pa Hamati.

⁴ Tuqe vagi Devita si ka keke tina totopili varipera meke zuapa tina tie koi hose tanisa meke ka hiokona puta tina sari nana tie varipera enedi. Kopuni sa sari na hose padadi keke gogoto totopili varipera meke sari doduru pule si seke va ike betoi sa.

⁵ Totoso garunu la tie varipera sari na tie Siria pa Damasikasi pude la toka nia se Hadadeza gua, si va matei Devita si ka hiokona rua tina tie. ⁶ Meke va koa nana puku tie varipera se Devita pude koimatani meke koa pa ipi varipera pa korapa dia voloso popoa, meke vata evaņae ni nana nabulu si arini, ke tabara takisi la koa sa si arini. Va mataqaria e Zihova se Devita pa doduru vasina sapu la si asa. ⁷ Tuqe vagi e Devita sari

na lave qolo saripu paleki rina palabatu varipera te Hadadeza meke paleke lani sa pa Zerusalema. ⁸ Soku hola boronizi si vagi tugo sa pa popoa Tibihati meke pa Kuni, koari na vasileana lavata pu kopu ni e Hadadeza. Arini sapu tavete ni besini boronizi lavata meke sari karua dedegere lavata e Solomone, meke sari na tiņitoņa boronizi pu tavetavete ni rina hiamā pa korapana sa Zelepade. †

⁹ Avoso nia sa baņara Tou pa vasileana Hamati, sapu va kilasia Devita sa doduruna sa qeto minate varipera te Hadadeza, ¹⁰ ke garunu la nia sa koe Devita sa tuna koreo sapu se Hadoramu pude la zama valeana koe baņara Devita koasa nana minataqara koe Hadadeza, sina soku totošo ele raza ia sa se Tou. Paleke ponia vinariponi ta tavetae qolo, siliva, na boronizi e Hadoramu se Devita. ¹¹ Va madi Devita sa baņara sari na vinariponi te Hadoramu pude tavetavete ni pa vinalesina e Zihova, turaņae sari na qolo, siliva pu vagi sa koari na butubutu pu razai sa pa Edomu, Moabi, Amoni, Pilisitia, meke Amaleki.

¹² E Abisai, sapu sa tinana si e Zerua, si va kilasi sa sari na tinoni pa Edomu koasa lolomo pa Soloti meke va matei rini sari ka manege vesu tina tie varipera vasina. ††¹³ Meke veko nana tie varipera si asa pude koimata ni meke koa pa ipi varipera pa doduruna sa popoa Edomu, meke ta evaņae na nana nabulu sari na tie vasina. Va mataqaria e Zihova se Devita pa doduru vasina pu la si asa.

¹⁴ Ke kopu nia e Devita sa doduruna sa popoa Izireli, meke tavetia sa gua sapu garo meke gotogoto koari na tie. ¹⁵ Zoabi, sapu sa tinana sa si e Zerua, si na koimata koasa qeto minate, meke se Zehosapati, tuna koreo e Ahiludi, si matamata nia sa kinopudi rina kinubekubere. ¹⁶ Karua sari na hiamā, ari Zedoki, sa tuna koreo e Ahitubi, meke se Ahimeleki sa tuna koreo e Abiata; Savasa ‡ si na tie kubekubere pa binaņara te Devita. ¹⁷ Benaēa, sa tuna koreo e Zehoiada si matamata ni sari na tie kopu tini te Devita, meke sari na tuna koreo e Devita si na ŋati palabatu koa sa nana binaņara.

Va Kilasi Devita sari na Tie Amoni meke sari na Tie Siria (2 Samuela 10:1-19)

19 Hola kaiqa totošo si mate sa baņara pa Amoni se Nahasi, meke sa tuna koreo si baņara hobea.

² Zama se Devita, sa baņara, "Kaqu va dogoro nia rau sa qua binaere nabuna koe Hanunu, kekeņoņo gua sapu evaņia e Nahasi sa tamana koa rau." Ke garunu la tie paleke inavoso se Devita pude la tozia sa nana tinalotaņa.

³ Sipu la kamo ri pa Amoni, si zama la ia rina koimata vasina sa baņara, "Balabala ia goi sapu pa pinamaņana sa tamamu si garunu mae nia tie e Devita pude mae tozia sa nana tinalotaņa? Namu lokari hokara! Na tie piko si garunu mae ni sa hire, pude

† 18:8 1 Baņ 7:40-47; 2 Koron 4:11-18 †† 18:12 Sam 60 ‡ Pa zinama Hiburu si ta kubere Savasa, ba 2 Samuela 8:17 si zama Seraea.

vilitia sa vasileana lavata pude boka va kilasa gita!"
gua.

⁴ Ke tuqe vagi Hanunu sari na tie paleke inavoso te Devita, neri pani gumidi, meke magu pani sa pa tooso kopetedi sari dia poko, meke garunu taloa ni sa.

⁵ Kurekure hola dia pude pule la pa dia popoa. Totoso avoso nia Devita sapu gua ta evana, si vala inavoso si asa koarini pude koa paki pa Zeriko osolae toqolo pule sari gumidi meke tiqe pule.

⁶ Sipu rovea sa banara Hanunu meke sari na tinoni Amoni sapu ele va sea la tu koe Devita si arini, si veko ni poata ka tolongavulu made tina kilo mamatadi sari na siliva, pude tabara vagi paki sari na totopili varipera meke sari na tie koidi. Vagi rini pa batuna sage sa popoa Mesopotemia meke koari na pinaqaha popoa Ma'aka meke Zoba pa Siria. ⁷ Sari ka tolongavulu rua tina totopili varipera sapu tabara ni rini meke sari na tie koidi, meke sari na tie varipera tanisa banara pa Ma'aka si mae koa pa ipi tata pa Medeba. Vura mae tugo sari na tie pa Amoni pa hopeke dia vasileana, mae va namanama pude varipera.

⁸ Avoso nia e Devita sapu gua asa, ke garunu la nia sa se Zoabi meke sa doduruna sa qeto minate. ⁹ Ene va tokele vura sari na tinoni Amoni meke hopeke la turu tokele pa dia tuturuana koasa sirana sapu la gua pa Raba, sa dia nati vasileana lavata. Meke sari banara pu mae guadi pa Siria pude vari tokae si va namanama pa kalina sa popoa koasa pavasa lavata.

¹⁰ Dogoria Zoabi sapu kote rapata mae gua pa kekenu meke pa mumudi sari na kana, ke vizata vagi sa sari na tie varipera bokabokadi pa Izireli, meke vekoi sa pa vasina kaqu mae gua sa qeto minate tadi pa Siria. ¹¹ Sari doduru pule si vekoi sa pa kinopu te Abisai sa tasina, pude razai sari na tinoni Amoni.

¹² Zama la koasa se Zoabi, "Pude dogoria goi sapu va kilasau rina tinoni Siria, si mae mamu toka nau, meke be va kilasigo rina tinoni Amoni si kote atu toka nigo rau. ¹³ Koa varane na mataqara! Mada varipera va ninqirae poni sari nada tie, meke gua tugo sari na vasileana lavata te Tamasa. Mani gorevura sa hiniva te Zihova."

¹⁴ Ke rizu la se Zoabi meke sari nana tie pude varipera gua, meke govete sari na tinoni Siria. ¹⁵ Sipu dogoria rina tinoni Amoni sapu govete taloa sari na tinoni Siria, si govete nia rini se Abisai sa tasina Zoabi, meke togolo nuquru pule la tu koasa vasileana lavata. Ke kekere pule la pa Zerusalem se Zoabi.

¹⁶ Totoso gilania rina tinoni Siria sapu tava kilasa si arini koari na tinoni Izireli, si garunu tie paleke inavoso si arini pude tioko la i sari na tinoni Siria saripu koa pa kali gasa rimata koasa Ovuku Iuparetisi. Koa si arini pa kinopu te Sopako, sa koimata koasa qeto minate varipera te banara Hadadeza pa Zoba. ¹⁷ Sipu avoso nia Devita sapu gua asa si varigara ni sa sari doduru qeto minate varipera pa Izireli. Karovia rini sa Ovuku Zodani, meke la turu va tia i rini sari na tinoni Siria, meke podalae sa vinaripera. ¹⁸ Meke hadu puleni rina tinoni Izireli sari na tinoni Siria. Va matei e Devita

meke sari nana tie si ka zuapa tina tie varipera pa totopili, made navulu puta tina tie varipera enedi, meke va matea tugo sa se Sopako sa koimata pa dia qeto minate varipera. ¹⁹ Sipu dogoria ri doduru banara pu toka nia se Hadadeza sa banara sapu tava kilasa si arini koari na tie Izireli, si la varibulei si arini koe Devita meke koa aqorae mo koasa. Ke korodia toka pule ni rina tinoni Siria sari na tinoni Amoni.

Va Kilasia Devita sa Vasileana Lavata pa Raba

(2 Samuela 12:26-31)

20 Koa sa tooso pa korapa vuaheni sapu noso sa ibu meke podalae pule sa manini, sa tooso sapu hoke la pa vinaripera sari na banara, si turana vura lani e Zoabi sa qeto minate varipera tadi Izireli meke la ilasia sa sa popoa tadi na butubutu Amoni, meke la vari likohae nia rini sa vasileana nomana pa Raba; ba koa hola pa Zerusalem se Devita. Meke raza ia Zoabi si pa Raba meke huara pania sa. ¹² Vagia e Devita pa batuna sa beku Moleki ^{††} sa toropae qolo sapu sa mamatana si tata tolongavulu lima kilo qaramu [‡] meke na koa ia na patu nedala si asa. Vagia e Devita sa patu nedala meke va sotoa sa koasa nana toropae banara. Nomana hola tugo sa vinagi koari na likakalae pu vagi vura ni e Devita koasa vasileana lavata. ³ Meke vagi vurani sa sari na tiena sa popoa asa meke va tavetaveti sa, va tuqe ni so na piki aeana na maho aeana sa. Tavete kekenono guni tugo sa sari na tie Amoni koari doduru vasileana nomadi. Beto si kekere pule si asa meke sari nana tie pa Zerusalem.

Vinaripera koari na Malivi pa Pilisitia

(2 Samuela 21:15-22)

⁴ Mudina asa si varipera pule si arini koari na tie Pilisitia pa Qeza. Koasa tooso asa si va matea e Sibekai, na tie pa Husa, si keke malivi pozana si e Sipai, meke tava kilasa sa popoa Pilisitia.

⁵ Pa keke vinaripera pule koari tie Pilisitia, si la e Elehanana, tuna koreo Zaira, meke seke va matea se Lahimi tasina e Qolaea pa popoa Qati, sapu sa nana hopere si moata gua tugo na hudana sa heta. ^{††}

⁶ Keke vinaripera pule si ta evana pa Qati, vasina koa nana si keke malivi sapu onomo sari kakarutu limana na nenena. Na tuti maena koari na malivi pukerane. ⁷ Zama va kaleani sa sari na tinoni Izireli meke la Zonatani, sa tuna koreo e Simea, sa tasina Devita, meke seke va matea.

⁸ Sari kasa tie arini sapu tava mate koe Devita meke sari na nana tie, si na tututi mae guadi koari na malivi pa Qati.

Nae i Devita sari Tie Varipera

(2 Samuela 24:1-25)

21 Hiva va kamo ni tinasuna e Setani sari na tinoni Izireli, ke poni nia binalabala sa se Devita pude

[†] 20:1 ² Samuela 11:1 ^{††} Sa batuna sa beku Moleki babe sa toropae tanisa banara Moabi. [‡] Zuapa navulu lima paoni. ^{††} 20:5 ¹ Samuela 17:4-7

nae i sari na tie pa Izireli. ² Ke zama ia Devita se Zoabi meke sari na koimata koari na tie varipera, "Mi la nae i sari na tie Izireli, podalae pa Biasiba kamo pa Dani, meke pule mae tozi nau pude boka gilania rau ka visa sinokudi sari na tie."

³ Olaña se Zoabi, "Mani va sokui e Zihova sari na tinoni Izireli, keke gogoto totošo hola nia sapu korapa koa kamahire! Qua bañara, vegua na lopu na mua nabulu tu sari doduru? Na vegua ke hiva tavetia agoi sa ginugua hie? Vegua, ke hiva va kamo ni sinea agoi sari na tie Izireli?" ⁴ Ba sa zinama tanisa bañara si turu hola ke taluarae se Zoabi meke vura la nae i sa sari na tie Izireli pa doduruna sa popoa Izireli meke kekere pule mae si asa pa Zerusalemā. ⁵ La tozia Zoabi koe Devita sa doduruna sa ninaedi rina tie sapu garo pude somana koasa qeto minate: keke vuro keke gogoto tina tie pa Izireli, somanadi koasa ninae asa si ka made gogoto zuapa ñavulu tina tie pa butubutu Ziuda. ⁶ Ba lopu vagi sa sari na ninaedi ri na butubutu te Benisimane meke Livae sina sea la koe Zoabi sa ginarunu tanisa bañara.

⁷ Lopu qetu nia sa Tamasa sapu gua ele ta tavete, ke va kilasia Sa sa butubutu Izireli. ⁸ Meke zama la se Devita koasa Tamasa, "Ele tavetia rau si keke sinea nomana hola! Mamu taleoso nau, na dinuviduvili si tavetia rau."

⁹ Ke zama se Zihova koe Qadi, sa poropita te Devita, ¹⁰ "La mamu tozi nia se Devita, sapu ka ñeta ginugua si poni nia Arau koasa, meke pude vizatia sa si keke. Asa sapu vizatia sa si kaqu tavetia Arau."

¹¹ La tozi nia Qadi se Devita, "Zama guahe sa Tamasa, 'Vizatia sapu hiva nia goi: ¹² Ka ñeta vuaheni soñe, babe ka ñeta sidara ta hadu luli koari na mua kana meke ta raza pilipule koari na dia tie varipera, babe ka ñeta rane koasa vedara te Zihova sapu na oza. Kote garunu atu nia Sa pa popoa Izireli turañae sa Nana mateana sapu kaqu vata evañia sa minate pa doduruna sa popoa Izireli.' Ego, mamu vizatia sa sa inolaña kaqu paleke pule la nia rau koe Zihova."

¹³ Olaña se Devita koe Qadi, "Tasuna hola si arau koasa ginugua hie! Ba lopu hiva tava kilasa pa keke tie si rau. Mani telena e Zihova va kilasa au, sina noma hola tugo sa Nana tataru."

¹⁴ Ke garunu la nia e Zihova sa oza pa Izireli, meke ka zuapa ñavulu puta tina tie Izireli si mate. ¹⁵ Sipu podalae hiva va matei sa mateana te Zihova si pa Zerusalemā, si hobea e Zihova sa nana binalabala koasa vina kilasadi rina tie, meke zama ia Sa sa mateana sapu va matedi ri, "Beto! Pada mo!" Turu kapae nana sa mateana koasa vasina te Aruna sa tie Zebusaiti vasina tana vari paqaha kiko huiti koari na qaqlotodi.

¹⁶ Meke eña sage se Devita meke dogoria sa sa mateana korapa turu nana pa galeglearane pa vari korapana sa kasia popoa meke mañauru, tañinia nana

† Sa tinarae te Tamasa pa Ekisidasi 30:12 si tozia sapu be ta nae sari na tie Izireli si ta hiva pude tabara poata pude holu hobe ni sari na dia tinoā.

sa vedara pude huhuara pa Zerusalemā. Ke hoqa oporapaha la pa pepeso se Devita meke sari na koimata pa Izireli, poko ni rini sari na poko baikā. ¹⁷ Meke varavara la koe Tamasa se Devita, "Kei Tamasa, arau mo si tavetia sa sinea. Arau mo tozi ni pude naei sari na tie varipera. Ba sari na tie hire si kekeñoño gua rina sipi. Nasa sa sinea tadi na tie hire? Kei Zihova qua Tamasa, Mu va kilasau mo meke sari qua tatamana. Mamu va rizu pania sa vina kilasa hie koari na Mua tinoni."

¹⁸ Meke tozi nia sa mateana te Tamasa se Qadi pude la tozi nia se Devita pude sage la meke kuria keke hope te Zihova koasa vasina te Aruna sa tie Zebusaiti vasina tana vari paqaha kiko huiti koari na qaqlotodi. ¹⁹ Va tabea Devita sa zinama te Tamasa meke sage la, gua sapu tozi nia Qadi koasa. ²⁰ Sipu korapa varipaqahi ni Aruna sari na kiko huiti koari na qaqlotodi si taliri si asa meke dogoria sa sa mateana; sari ka made tuna koreo pu koa turañia si govete meke la tome dia. ²¹ Totoso dogoria Aruna se Devita sa bañara korapa ene mae, si taluarae si asa koasa vasina tana vari paqaha kiko huiti koari na qaqlotodi, meke todoño gore pa kenuna e Devita, sa isumatana si tiqu la pa pepeso. ²² Zama la se Devita koasa, "Mu holuholu mae nia koa rau sa mua vasina tana vari paqaha kiko huiti koari na qaqlotodi, pude maqu kuria sa hope te Zihova, pude va nosoa sa oza sapu raza koari na tie. Kaqu vatu nia rau sa doduruna sa hinoluna sa."

²³ Olaña se Aruna, "Qua bañara, mamu vagia, mamu tavetavete nia gua sapu hiva tavetia goi. Hire sari na bulumakao pude va vukivukihī va uququ ni koasa hope, meke hire sari labelabetena sa munamunalana pude sa hudana sa nika meke na huiti, pude tana vinariponi huiti. Poni beto atu ni rau koa goi sari doduru hire."

²⁴ Ba olaña sa bañara Devita, "Lokari, na kaqu tabaria rau sa doduruna sa hinoluna. Lopu kaqu vagi moka ponia rau se Zihova koari na likakalae sapu tamugoi meke tavetia sa vinukivukihī." ²⁵ Ke tabaria Devita koe Aruna sa hinoluna sa vasina tana vari paqaha kiko huiti koari na qaqlotodi ka onomo gogoto poata qolo. ²⁶ Meke tiqe kuria Devita sa hope te Zihova meke veko vala nia sa sa vinukivukihī vina uququ meke sa vinukivukihī binaere. Varavara si asa meke olaña Zihova ke garunu gore la nia Sa sa nika mae gua pa mañauru pude sului sari na vinukivukihī koasa hope.

²⁷ Meke tozi nia Zihova sa mateana pude vekoa pa nana vovoina sa nana vedara, ke va tabea sa mateana. ²⁸ Dogoria Devita sapu olaña Zihova sa nana vinaravara, ke va vukivukihī si asa koasa hope pa vasina te Aruna, sa tie Zebusaiti. ²⁹ Pa totošo asa si sa Ipi Hopena te Zihova sapu kuria e Mosese pa soloso qega, meke sa hope vasina hoke ta tavete sari na vina vukivukihī va uququ si korapa koa dia tu koasa vasina vahesihesiana pa Qibione. ³⁰ Ba na lopu boka la se Devita vasina pude tepatepa koasa Tamasa, sina matagutu nia sa sa vedara tanisa mateana te Zihova.

22 Meke zama se Devita, “Tani sa vasina sapu kaqu koa sa Zelepade te Zihova sa Tamasa, meke gua tugo sa hope tadi pa Izireli pude vukivukihni va uququ.”

Vina Namanamana sa Kinurina sa Zelepade

² Ke tioko varigara ni Devita sari doduru tie karovodi pu koa somana koari na tie Izireli, meke koa rini si vizati sa si kaiqa pude na tie peqo patu meke nama ni sari na patu tana kinurina sa Zelepade. ³ Vala ni tugo sa sari kobi aeana pude tavete ni poka meke kaiqa tiñitoña aeana pude tadi tukutukudi rina sasada, meke na boronizi sapu lopu boka ta gilana sa mamatadi. ⁴ Vala ni tugo Devita sari huda sida pu lopu boka ta nae ura na ari na tie pa Taea meke pa Saedoni na paleke va soku mae ni sari na dekuru huda sida. ⁵ Sina zama se Devita, “Sa Zelepade te Zihova sapu kaqu kuria sa tuqu se Solomone si kaqu tolavaena hola si asa, meke leleana hola pude ta gilana valeana koari na tie pa kasia popoa. Ba na tie vaqura si asa, meke lopu ele boka taveti sa sari na tinavete gugua arini, ke arau kaqu taveti sari na vina namanama hire.” Ke na gerigeri veko nia e Devita sa Zelepade sipu lopu ele mate si asa.

⁶ Meke tiokia sa se Solomone sa tuna meke tozi nia sa pude kuria sa Zelepade te Zihova sa Tamasa pa Izireli. ⁷ Zama se Devita koe Solomone, “Tuqu, pa buloqu koa sa hiniva pude kuria rau sa Zelepade pa vina lavatana sa pozana e Zihova, sa qua Tamasa. ¹⁸ Ba tozi nau Zihova, ‘Somana pa soku vinaripera si goi meke va mate soku tie. Koa gua sapu soku ehara si ele va zolori goi gua ke lopu hiva nigo Arau pude kuria agoi sa Qua Zelepade. ⁹ Ba kaqu podoa goi si keke koburu koreo, meke sa koburu asa si kote na tie bule. Na binule pa vinaripera si kote ponía Arau. Ura sa pozana sa si kote e Solomone, meke kaqu ponía Arau sa binule pa Izireli pa nana toso binañara. ¹⁰ Asa kaqu kuria sa Zelepade pude va lavatia sa Pozaqu. Kaqu na tuqu si asa, meke Arau si kaqu na tamana sa, meke kaqu va turua Arau sa nana binañara pa Izireli ninae rane ka rane.”

¹¹ Meke zama hola la se Devita, “Tuqu, kaqu koa turañigo e Zihova si goi, meke kaqu gorevura sa Nana vina tatara pude va boka igo pude kuria sa Zelepade te Zihova. ¹² Mani poni igo e Zihova sa ginilae meke sa ginilagilana pude boka turañi goi sari pa Izireli pa kinopudi ri Nana tinarae. ¹³ Gua meke kote ta manae si goi pana kopu valeani goi sari doduru tinarae pu ele garunu ni e Zihova koe Mosese pude tadi pa Izireli. Mu koa va niñira meke varane. Mu lopu matagutu na malohoro si goi. ¹⁴ Ele noma hola sa vinoriti taqarau pude va namanama nia sa Zelepade te Zihova, hola nia ñeta vuro made gogoto tina kilo qolo, meke hola nia toloñavulu made vuro tina kilo siliva. Na boronizi meke aeana si soku hola lopu boka ta pada mamatadi, gua tugo sari na huda na patu. Ba kaqu vagi va tomo la tu si agoi. ¹⁵ Soku hola sari na mua tie tavetavete si agoi. Koadia sari na tie peqo patu, tavete biriki, meke

na kamada, meke gua tugo sari na tie, pu lopu boka ta nae, pu tumatumaedi na bokabokadi pa tinavete lima ¹⁶ pa qolo, siliva, boronizi, meke na aeana. Ego podalae nia sa tinavete, mani koa turañigo e Zihova.”

¹⁷ Meke garuni tugo e Devita sari na koimata pa Izireli pude toka nia se Solomone. ¹⁸ Zama si asa, “Se Zihova sa mia Tamasa si koana koa gamu meke ele poni gamu Sa sa binule pa doduru vari kali mia. Va boka au Sa si arau meke va kilasi rau sari doduru tie pu koadi kekenu koasa pepeso hie, meke kamahire si koa si arini pa kinopu te Zihova meke sari Nana tinoni Izireli. ¹⁹ Ke mamu nabulu nia se Zihova, sa mia Tamasa, pa doduru bulomia na maqomaqo mia. Mi podalae kuria sa Zelepade te Zihova sa mia Tamasa, pude boka veko ia gamu pa Zelepade sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova, meke gua tugo sari doduru likakalae tava madidi pu tavetavete ni ri na hiamata koasa vinahesina sa pozana Zihova.”

23 Sipu barogoso va gorevura se Devita si va bañaria sa pa doduruna Izireli se Solomone sa tuna. †

Sa Tinavete Tadi na Tie Livaeti

² Varigara ni sa bañara Devita sari doduru koimata pa Izireli, meke sari na hiamata meke ari tie Livaeti. ³ Nae betoi Devita sari doduru tie Livaeti, koreo na palabatu, sapu toloñavulu puta vuahenidi meke hola sage. Sa vinarigaradi si toloñavulu vesu tina. ⁴ Ka hiokona made tina tie si va hia i sa bañara pude kopu nia sa tinavete pa korapa Zelepade; onomo tina si pude kopu ni sari na vinaripitui. ⁵ Made tina tie si na tie kopu koari na sasadana sa Zelepade, made tina tie si kote vala vinahesi koe Zihova, kote tavetavete ni rini sari na likakalae tana va avoso lea kinera sapu va nama vekoi e Devita sa bañara pude tana vinahesi. ⁶ Meke va hia i Devita sari na tie Livaeti koari ka ñeta tuti, keke pa hopeke tuna e Livae: Qerisoni, Kohati, meke Merari.

⁷ Qerisoni si karua tuna koreo: Ladana, meke Simei. ⁸ Ladana si ka ñeta tuna koreo: Zehieli, Zetamu meke Zoili. ⁹ Arini sari ñatidi sari na tuti te Ladana. Simei si ka ñeta tuna koreo: Selomoti, Hazielo, meke Harani. ¹⁰⁻¹¹ Simei si ka made tuna koreo: Zahata si kenuna; Zina si luli la, Zeusi, meke Beria. Zeusi meke Beria si lopu podopodo va soku, ke ta nae guana keke puku tatamana mo.

¹² Kohati si ka made tuna koreo: Amaramu, Izihara, Heboroni, meke Uzieli. ¹³ Sa nana koreo kenuna, se Amaramu si na tamadia ari Eroni e Mosese. Eroni meke sari na tuna si ninae rane ta veko vata kale pude va madi ni sari na likakalae madidi, pude va vukivukihni pa kenuna e Zihova, pude nabulu nia, meke pude mana ni sari na tinoni pa pozana Sa. ¹⁴ Ba sari na tuna Mosese sa nabulu te Tamasa si somana ta nae mo pa butubutu Livae. ¹⁵ Mosese si karua tuna koreo: Qesomu meke Elieza. ¹⁶ Sa koimata koari na tuna e Qesomu si e Sebuele. ¹⁷ Elieza si keke mo sa tuna

† 22:7,2 Samuela 7:1-16; 1 Koron 17:1-14 †† 22:13 Zos 1:6-9

‡ 23:1 1 Bañ 1:1-40 †† 23:13 Ekd 28:1

koreo: e Rehabia, ba se Rehabia si podopodo va soku hola si asa.

¹⁸ Sa tuna koreo vina rua e Kohati sapu se Izihara si keke koreo mo si tanisa, e Selomiti; asa sa natina sa tuti Izihara. ¹⁹ Sa koreo vina neta te Kohati sapu se Heboroni si ka made sari tuna koreo: Zeria, Amaraea, Zahazieli, meke Zekameamu. ²⁰ Sa koreo vina made te Kohati si e Uzieli meke karua tuna koreo si asa: e Maika meke Isia.

²¹ Merari si karua tuna koreo: Ari Mahili, meke Musi. Mahili si karua tuna: Eleaza meke Kisi. ²² Ba e Eleaza si mate meke lopu podo tuna koreo si asa, ba na vineki mo si podoi sa; habai rini sari tasidia karokarovo; na tuna e Kisi sari na vineki arini. ²³ Sa tuna koreo vina rua e Merari, se Musi, si ka neta tuna koreo: Mahili, Edera, meke Zerimoti.

²⁴ Hire sari na pinodopodo pa butubutu Livae, pa hopeke puku tuti meke pa tatamana, doduru puku tuti si ta kubere beto pozadi, arini sapu hiokona puta vuahenidi meke sage pu tavetavetedi koasa Zelepade te Zihova.

²⁵ Ura na zama se Devita, "Se Zihova sa Tamasa tadi na tie Izireli si ele vekoa sa binule koari na Nana tie, meke koa pa Zerusalem si Asa ninae rane. ²⁶ Ke lopu ta hivae pude kaqu ta paleke pule koari na tie Livaeti sa Ipi Hopena te Zihova meke gua tugo sari na likakalae pu hoke tavetavete ni pa vinahesi." ^{†27} Koari na ginarunu vina betobeto te Devita si ta nae sari na tie Livaeti saripu podalae pa hiokona puta vuahenidi meke hola. ²⁸ Dia tinavete si pude tokani sarini pa tutina Eroni koa rina vinahesi pa Zelepade, kopu ni sari na vasina varivariganana pa Zelepade meke sari na lose vekovekoana, kinopudi rina vinavia koari na likakalae tava madidi pa vina vukivukihi na vinahesi, meke kaiqa tinavete pule pa korapa Zelepade. ^{†29} Dia tinavete tugo si pude va tana ia sa bereti pude vala nia pa tevolo, sari na palava na huiti tana vina vukivukihi va uququ, meke sari na bereti na bisikiti manivisidi loke isitidi, sa tinavete kinakina tadi na vinariponi, sa palava ta henie oela olive, meke pude kopu ni sari na tinavete pinada mamata meke ninae vinariponi pa kinopudi rina tinarae pa Zelepade. ³⁰ Arini tugo si kaqu turu doduru munumunu na veluvelu meke zama leana na vahesia se Zihova, ³¹ meke koari na toতোসো sapu vukivukihi va uququ la koe Zihova pa rane Sabati, meke pa Sidara Vaqura, meke sari na inevana koari na rane hopedi. Na tinarae si ta tavete sapu tozia visa tie si ta hivae pude taveti sari na tinavete hire pa hopeke toতোসো. ³² Gua ke ta poni koari na tie Livae sa tinavete pude kopu nia sa Ipi Hopena meke sa Lose Hopena, meke pa tinolitolie tadi na tuti te Eroni si kopu nia arini sa vinahesi koasa Zelepade te Zihova.

Sari na Tinavete pu Ta Poni koari na Hiamā

24 Hire sari na puku tuti sapu gore mae guadi koe Eroni. Ka made tuna koreo se Eroni: Nadabi, Abihu, Eleaza, meke Itamara. ² Nadabi, Abihu si mate

kekenu, sipu lopu ele mate sa tamadia, meke loke tudia, ke sari karua tasidia, e Eleaza meke Itamara si vagi hobena sa tinavete tana hiamā. ³³ Ke va tana i Devita saripu podo mae guadi koe Eroni, luli gua koari na dia hopeke tinavete pu ta hiani rini. E Zedoki meke Ahimeleki si toka nia se Devita; Zedoki pu tuti maena koe Eleaza, meke Ahimeleki pu tuti gore maena koe Itamara. ⁴ Sa butubutu te Eleaza si tava paqaha la pa manege onomo pukuna. Sa butubutu te Itamara tava hia pa ka vesu pukuna. Ta evana si hie sina soku hola palabatu pu koimata ni sari na tatamana pu gore mae guadi pa tututi te Eleaza. ⁵ Koa gua sapu soku beto mo pa kalina te Eleaza meke Itamara sari na palabatu na hiamā pu kopu nia sa tinavete pa Zelepade, si mudumudukeda ni rini meke vari paqaha ni sari na tie la pa hopeke dia tinavete koari na hopeke dia toতোসো. ⁶ Kubere gorenī Semaea sa tuna Netanela sari na pozadi. Na tie kubekubere pa butubutu Livae si asa. Ta vizata si arini pa hopeke dia toতোসো tavetavete; keke puku tatamana pa kalina te Eleaza beto si keke pa kalina te Itamara gua. Sa banara meke Zedoki sa hiamā, e Ahimeleki tuna e Abiata meke sari na palabatu pa butubutu hiamā si koa dia pa toতোসো asa pude va sosodea sa vina tana.

⁷ Hire sari na vina toতোসো ri ka hiokona made puku tatamana pude ta hia poni tinavete pa Zelepade.

Kekenu si sa puku tatamana te Zehoiaribi,

vina rua si te Zedaia,

⁸ vina neta si te Harimi,

vina made te Seorimi,

⁹ vina lima si te Malikiza,

vina onomo si te Mizamini,

¹⁰ vina zuapa si te Hakakozi,

vina vesu si te Abaeza,

¹¹ vina sia si te Zesua,

vina manege puta si te Sekanaea,

¹² vina manege eke si te Eliasibi,

vina manege rua si te Zakimi,

¹³ vina manege neta si te Hupa,

vina manege made si te Zesebiabi,

¹⁴ vina manege lima si te Biliqa,

vina manege onomo si te Ima,

¹⁵ vina manege zuapa si te Hezira,

vina manege vesu si te Hapizeze,

¹⁶ vina manege sia si te Petahia,

vina hiokona puta si te Zehesikeli,

¹⁷ vina hiokona eke si te Zakini,

vina hiokona rua si te Qamulu,

¹⁸ vina hiokona neta si te Delaea,

vina hiokona made si sa puku tatamana te Ma'azia.

¹⁹ Sari na tie arini si ta vizatadi luli gua koari na dia tinavete pu ta poni ni arini pude taveti pana nuquru arini pa Zelepade. Sari na hahananadi rina tinavete hire si ele va turu veko poni ni tu e Eroni sa tamadia pa vina tabena sa ginarunu te Zihova, sa Tamasa pa Izireli.

† 23:26 Diut 10:8†† 23:28 Nab 3:5-9

‡ 24:2 Liv 10:1-2

Pozadi rina Palabatu pa Butubutu Livae

²⁰ Hire si kaiqa palabatu pule pu tuti goredi koe Livae:

E Zehedeia, pa tutina Amaramu koe Subaele.

²¹ E Isia pa tutina e Rehabia;

²² e Zahata, pa tutina e Izihara koe Selomoti.

²³ Sari na tuna koreo e Heboroni: E Zeria si kenuna, Amaraea si vina rua, Zahazieli si luli la, meke e Zekameamu si mudina.

²⁴ E Samiri pa tutina e Uzieli koe Maika.

²⁵ E Zakaraea pa tutina e Uzieli koe Isia, tasina Maika.

²⁶ Mahili, Musi, meke Zazia pa tutina e Merari.

²⁷ E Zazia si ka neta tuna koreo: Sohama, Zakura, meke e Ibiri.

²⁸⁻²⁹ E Mahili si karua tuna: E Eleaza, meke e Kisi. E Eleaza si loketona tuna koreo, ba e Kisi si keke tuna koreo, e Zeramili.

³⁰ E Musi si ka neta tuna koreo: E Mahili, Edera, meke e Zeremoti.

Arini sari na tatamana pa butubutu Livae.

³¹ Ke mudumudukeda tugo si arini gua pu tavetia ari tasidia pa tutina Eroni. Sa banara Devita, Zedoki, Ahimeleki, meke sari na palabatu pa hopeke tuti hiamana na tie Livaeti si va sosodea sa tinavete. Sari na tatamana tadi na tamatasi kenudi meke mudidi si kekepono beto mo vina tanadi.

Sari Tie Kerakera pa Zelepade

25 Vizata vata kale i tugo sa banara Devita meke sari na koimata pa butubutu Livae si kaiqa tie pa puku tuti te Asapa, Hemani, meke Zedutuni pude kera nia rini sa inavoso te Tamasa, turaṅae na tiṅitona kerakera, na mikemike, hapu, meke na sibolo. Hire sari na pozadi rina tie sapu ta vizata pude turaṅia sa vinahesi.

² Sari ka made tuna koreo Asapa: E Zakura, Zosepa, Netanaea, meke e Asarela. Arini si ta turaṅa koe Asapa, asa sapu zama vura nia sa inavoso te Tamasa totošo ta garunu koasa banara.

³ Sari ka onomo tuna e Zedutuni: E Qedalaea, Zeri, Zesaea, Simej, Hasabia, meke e Matitia. Arini si ta turaṅa koasa tamadia, pu tozi vura nia sa inavoso te Tamasa pa kinerakera koari na hapu pa vinahesi, meke zama leana koe Zihova.

⁴ Sari ka manege made tuna koreo e Hemani: E Bukia, Matania, Uzieli, Subaele, Zerimoti, Hananaea, Hanani, Eliata, Qidalati, Romati Eza, Zosibekasa, Maloti, Hotira, meke e Mahazioti. ⁵ Doduru arini sari na tuna Hemani, sa tie dodogorae tanisa banara, gua pu ele va tatara nia sa Tamasa pude va lavatia meke va ṅinira ia sa pozana. Ponia Tamasa koasa si ka manege made koreo meke ka neta vineki. ⁶ Sari doduru koreo arini si ta tolotie beto koasa tamadia koari na kinerakera luli mikemike, sibolo, meke hapu pude turaṅia sa vinahesi pa Zelepade. Meke sari Asapa,

Zedutuni, meke Hemani si koa pa ginarunu tanisa banara.

⁷ Sari ka hiokona made tie hire meke sari na turaṅadia, sari tie Livaeti, sina tie bokabokadi beto, pu tava tumatumaedi pa kinerakera. Doduru arini si ari ka karua gogoto vesu ṅavulu vesu ninaedi.

⁸ Pude tumaeni sari dia hopeke hinia pa tinavete si tavetia rini sa mudumudukeda, tie vaqura babe tie koadi, bokabokadi babe tiqe podalaedi mo pa tinavete, si tava mudumudukeda beto mo si arini.

⁹⁻³¹ Sari karua gogoto vesu ṅavulu vesu tie hire si tava hia luli gua pa tatamana la pa ka hiokona made pukuna meke pa keke pukuna si ka manege rua tie; koa i na koimata sari hopeke pukuna. Meke hie sa vinarilulidi sari dia totošo tavetavete:

Kekenu si koe Zosepa, sari na tuna meke na turaṅana koasa butubutu te Asapa; manege rua tie.

Vina rua si koe Qedalaea, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina neta si koe Zakura, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina made si koe Zeri, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina lima si koe Netanaea, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina onomo si koe Bukia, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina zuapa si koe Asarela, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina vesu si koe Zesaea, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina sia si koe Matania, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina manege puta si koe Simej, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina manege eke si koe Uzieli, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina manege rua si koe Hasabia, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina manege neta si koe Subaele, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina manege made si koe Matitia, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina manege lima si koe Zerimoti, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina manege onomo si koe Hananaea, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina manege zuapa si koe Zosibekasa, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina manege vesu si koe Hanani, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina manege sia si koe Maloti, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina hiokona puta si koe Eliata, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina hiokona eke si koe Hotira, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Vina hiokona rua si koe Qidalati, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.
 Vina hiokona neta si koe Mahazioti, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.
 Vina hiokona made si koe Romati Eza, sari na tuna meke na turaṅana; manege rua tie.

Sari na Tie Kopu Tanisa Zelepade

26 Hire sari na pinaqahadi rina tie Livaeti pu turu kopu koari na sasadana sa Zelepade. Koasa puku butubutu te Kora, si e Meselemia tuna e Kore, pa pinodopodo te Asapa. ² Ka zuapa koreo si tanisa, ta kubere luli gua pa dia vuaheni: E Zakaraea, Zediale, Zebadaea, Zatinieli. ³ Elami, Zehohanani, meke e Eliehoenai.

⁴ Se Opeti Edomu ba podo koreo tugo, ura mana nia Tamasa si asa meke ka vesu sari tuna koreo, ta kubere luli gua pa dia vuaheni: E Semaesa, Zehozabadi, Zoa, Sakara, Netanela. ⁵ Amieli, Isaka, meke e Peuletai.

⁶⁻⁷ Sa koreo kenuna te Opeti Edomu, se Semaesa si ka onomo tuna koreo: E Oteni, Repaeli, Opeti, Elizabada, Elihu meke e Semakia. Tie arilaedi hola si hire pa dia puku butubutu koa gua pa dia binokaboka; sari karua mudidi si hinokara bokaboka hola.

⁸ Doduru arini si ta pododi koe Opeti Edomu, arini meke sari na tudia koreo meke sari turaṅadia; ka onomo ṅavulu rua tie bokabokadi hola pa dia tinavete.

⁹ Meke se Meselemia si koadia tuna koreo meke sari turaṅadia; ka manege vesu tie bokabokadi pa dia tinavete.

¹⁰ Koasa tatamana te Merari koa nana se Hosa, sapu ka made tuna koreo: Simiri, sapu vizatia sa tamana si asa pude tuturana, ba lopu na koburu kenuna si asa.

¹¹ E Hilikaea, Tebalia, meke e Zakaraea. Ka manege neta pa pinodopodo te Hosa sina tie turu kopu pa Zelepade.

¹² Sari na tie kopu pa Zelepade si tava hia luli gua pa hopeke puku tatamana meke ta poni tinavete si arini pa Zelepade, kekenoṅo gua mo ri kasa tasidia pule sari na tie Livaeti. ¹³ Meke hopeke tatamana, hiteke na lavata, si tavetavete nia sa mudumudukeda pude dogori sari na dia hopeke sasada kote kopu ni rini.

¹⁴ Se Selemaea vagia sa sasada pa kali gasa rimata, meke sa tuna koreo se Zakaraea, keke tie vari tokae hola pa binalabala leadi si kopu nia sa sasada pa kali gede ^{††}. ¹⁵ E Opeti Edomu ta hia nia sa sasada pa kali matao, meke sari na tuna si ta hia nia pude kopu ni sari na lose vekovekoana likakalae. ¹⁶ Ari Supimi meke Hosa si kopu nia sa sasada pa kali lodu rimata meke sa sasada Saleketi pa sirana kali sage. Sari na tie kopu hire si varivarihobei pa hopeke dia toso tavetavete.

¹⁷ Pa kali gasa rimata, si ari ka onomo tie kopu si tavetavete pa hopeke rane. Pa kali matao si ari ka made pa keke rane, meke pa kali gede si ari ka made si kopu pa keke rane. Ka made si kopuni sari na lose vekovekoana likakalae pa hopeke rane, hopeke karua

[†] 26:4-2 Samuela 6:11; 1 Koron 13:14 ^{††} Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.

pa keke lose. ¹⁸ Koasa gogoena pa kali lodu rimata si ka made si kopu pa kali sirana, meke karua si pa korapana sa zokozokoroana. ¹⁹ Arini sari na pinaqahadi sari na tie kopu sasada koari na puku tatamana te Kora meke puku tatamana te Merari.

Kaiqa Tinavete Pule pa Zelepade

²⁰ Kaiqa pule koari na turaṅadia rina tie Livaeti si palabatu ni sari na lose poata pa Zelepade, meke sari na lose vasina ta veko sari na vinariponi tava madidi la koe Tamasa. ²¹ Sarini pu podo gorede koe Ladana, keke tuna e Qerisoni, meke tuturana koari na tatamana te Ladana si ari: E Zehiele, ²² karua tuna koreo e Zehieli, ari Zetamu meke e Zoili sa tasina koreo. Arini kopu ni sari na lose tadi na qolo na siliva na poata na gua pa Zelepade.

²³ Ta poni tinavete tugo sarini pu podo gorede koari Amaramu, Izihara, Heboroni, meke Uzieli.

²⁴ Se Subaele sapu tututi mae guana koasa tuna e Mosese, sapu e Qerisoni, si na palabatu nomana pa kinopudi rina poata pa Zelepade. ²⁵⁻²⁶ Sari na turaṅana Subaele pa tuti te Elieza si guahe: e Selomiti sina tuna e Zikiri, sa tuna e Zoramu, sa tuna e Zesia, sa tuna e Rehabia, sa tuna e Elieza sa tasina e Qerisoni. E Selomiti meke sari turaṅana si na tie kopu koari doduru vinariponi sapu va madi lani Devita sa banara koe Tamasa. Arini tugo kopu ni sari na vinariponi tava madi la koe Tamasa tadi na palabatu koari na tatamana, meke sari na koimata pu kopu koari na pukuna keke tina, meke koari na pukuna keke gogoto, meke sari kaiqa koimata pule pa vinaripera. ²⁷ Kaiqa rina likakalae ta vagidi pa vinaripera si tava madi la koasa tinuvakana sa Zelepade. ²⁸ Na kopu ni e Selomiti meke sari na turaṅana sa sari doduru tinuṅona sapu tava madi pude tavetavete ni pa Zelepade, gua tugo sari na vinariponi sapu vekoi sa poropita Samuela, e Saula sa banara, e Abanad sa tuna e Neri, meke e Zoabi sa tuna e Zeruia.

Kaiqa Tinavete Pule tadi Kaiqa Tie Livaeti

²⁹ Koari na tie pa tuti te Izihara si ta vizata se Kenania meke sari na tuna pude taveti sari na kinubekubere, meke va toṅoti sari na vinari toketokei tadi na tie Izireli.

³⁰ Koari na tie pa tuti te Heboroni si e Hasabia meke ari ka keke tina zuapa gogoto turaṅana, si kopu pa Izireli pa kali lodu rimata pa Ovuku Zodani. Arini kopu ni sari doduru tinavete te Zihova pa vnahesi, meke gua tugo sari na tinavete tanisa binaṅara. ³¹ E Zeria sina koimata pa butubutu te Heboroni. Koasa vina made ṅavulu puta vuahenina sa binaṅara te Devita, si viliti hata tie se Devita pa butubutu te Heboroni, meke ta dogoro sari na tie varipera ṅiniradi na bokabokadi pa tatamana asa pu korapa koa pa Zazera, pa popoa Qileadi. ³² Vizati sa banara Devita si karua tina zuapa gogoto koimata pa tatamana koari na turaṅana e Zeria sapu bokabokadi hola meke vekoi sa pa kali lodu

rimata pa Ovuku Zodani koari na popoa te Rubeni, Qadi, meke sa kukuru butubutu te Manase pude kopu ni sari doduru vina tana sapu la gua koe Tamasa meke sapu la gua koasa vina tanana sa binaṅara.

Pinaqahadi rina Qeto Tie Varipera

27 Hire sari na pozadi rina tie pa Izireli sapu sari na palabatu pa tatamana, koimata koari ka keke tina meke na koimata koari pa ka keke gogoto tie varipera, meke sari dia palabatu. Arini si nabulu nia sa baṅara koari doduru ginugua sapu soto la koari na qeto minate varipera. Hopeke pukuna si taluarae koari hopeke sidara pa doduruna sa vuaheni. Ka hiokona made tina tie varipera si koa pa hopeke pukuna.

²⁻¹⁵ Hire sari na palabatu pa hopeke sidara:

Sidara kekenu: E Zasobeami tuna Zabudiele; tuti gore maena koe Perezi, meke turaṅia sa sa kukuruna sa butubutu te Ziuda.

Sidara vina rua: E Dodai; tuti gore maena koe Aho; E Mikiloti si nana vina rua pa tinavete.

Sidara vina ṅeta: E Benaeta tuna e Zehoiada sa hiamā. Keke tie varipera bokabokana meke na koimata koasa "Toloṅavulu Puta." Se Amizabada sa tuna koreo e Benaeta si kopuna sa nana puku tie.

Sidara vina made: E Asahele tasina Zoabi; E Zebadaea sa tuna Asahele hobena si asa.

Sidara vina lima: E Samahuti, pa tutina e Izihara.

Sidara vina onomo: E Ira tuna koreo e Ikesi pa Tekoa.

Sidara vina zuapa: E Helezi, na tie Iparemi pa Peloni.

Sidara vina vesu: E Sibekai na tie pa Husa; gorena koasa puku butubutu te Zera, pa butubutu Ziuda.

Sidara vina sia: E Abieza pa Anatoti pa pinaqaha popoa tanisa butubutu Benisimane.

Sidara vina manege puta: E Maharai pa Netopa; gorena koasa puku butubutu te Zera.

Sidara vina manege eke: E Benaeta pa Piratoni pa pinaqaha popoa tanisa butubutu Iparemi.

Sidara Vina Manege rua: E Heledai maena pa popoa Netopa; podo gorena koe Otinieli.

Sari na Koimata pa Hopeke Butubutu Izireli

¹⁶⁻²² Hire sari na pozadi sari na koimata pa butubutu Izireli.

Pa butubutu Rubeni: E Elieza tuna e Zikiri.

Pa butubutu Simione: E Sepatia tuna Ma'aka.

Pa butubutu Livae: E Hasabia tuna Kemueli.

Koari na tie pu tuti gore mae koe Eroni: e Zedoki.

Pa butubutu Ziuda: E Elihu, keke koari na tasina e Devita sa baṅara.

Pa butubutu Isaka: E Omiri tuna Maekolo.

Pa butubutu Zeboloni: E Isimaea tuna Obadaea.

Pa butubutu Napitalai: E Zeremoti tuna Azarieli.

Pa butubutu Iparemi: E Hosea tuna e Azasia.

Pa butubutu te Manase pa kali lodu rimata pa Zodani: E Zoili tuna Pedaia.

Pa butubutu te Manase pa kali gasa rimata pa Zodani pa popoa Qileadi: E Ido tuna Zakaraea. Pa butubutu Benisimane: E Zasiele tuna Abana. Pa butubutu Dani: E Azareli tuna Zerohamu.

²³ Lopu somana nae i e Devita sari na tie saripu lopu ele kamo hiokona puta vuahenidi totonona pu nae tie si asa, sina ele va tatara veko nia e Zihova pude va soku va omuni sari na tinoni Izireli pude gua rina pinopino pa maṅauru, gua. ^{†24} E Zoabi, sapu sa tinana si e Zeruia si podalae nae i sari na tie, ba lopu va hokotia sa. Va gore nia tinasuna sa Tamasa sa butubutu Izireli pa laena sa ninae tie ke sa ninae si lopu ta kubere gore pa Buka Tinozi Tanisa baṅara Devita. ^{††}

Sari na Palabatu Kopu Tinavete pa Binaṅara

²⁵⁻³¹ Hire sari na pozadi sari na tie pu kopu ni sari na likakalae tanisa baṅara.

Sari na lose kopu likakalae tanisa baṅara pa Zerusalema: Azamaveti tuna e Adieli.

Sari na lose kopu likakalae koari na vasileana pa sadana sa vasileana Zerusalema: Zonatani tuna e Uzaea.

Sari na tie tavetavete pa Inuma: E Eziri tuna Kelebi.

Sari na inuma vaeni: E Simeia pa popoa Rama.

Sari na lose vekovekoana vaeni: E Zabadi pa popoa Sepihama.

Sari na huda olive meke sikamoa pa hubidi rina toṅere pa kali lodu rimata: E Beolo Hanani pa Qeda.

Sari na vovoina oela olive: E Zoasi.

Sari na rovana bulumakao pa pezara pa Saroni: E Sitirai pa Saroni.

Sari na rovana bulumakao koari na lolomo: E Sapati tuna Adilai.

Sari na kameli: E Obili, na tie pa butubutu Isimeli.

Sari na doṅ'ki: E Zehedeia pa Meronoti.

Sari na rovana sipi meke qoti: E Zazizi, na tie pa butubutu Haqiraiti.

Sari na Tie Totoli te Devita

³² E Zonatani, sa buhina Devita si keke tie totoli sapu tumaena hola na tie vari tokae koari na binalabala meke na tie sikuluna. Asa meke Zehieli tuna Hakemoni si kopudi sari na sinikulu tadi na tuna baṅara.

³³ Ahitopeli sina tie vari tokae pa binalabala te Devita, meke Husai sa tie Arakaiti si na baere tanisa baṅara meke sa tie vari tokae pa binalabala. ³⁴ Mudina mate se Ahitopeli si ari Zehoiada tuna e Benaeta meke e Abiata si hobena sa. Zoabi sina palabatu koasa qeto minate varipera tanisa baṅara.

Sari na Tinarae te Devita pa Guguana sa Zelepade

28 Tioko varigara ni Devita, sa baṅara, sari doduru nana palabatu tinavete pa Izireli pude varigara pa Zerusalema. Ke sari doduru palabatu tinavete pa

† 27:23 Zen 15:5, 22:17, 26:4 †† 27:24 2 Samuela 24:1-15; 1 Koron 21:1-14

butubutu, koimata koari na tie varipera pa keke tina meke pa keke gogoto, meke sari palabatu pu kopu ni sari na likakalae na bulumakao na sipi tanisa banara, meke sari na likakalae na bulumakao na sipi tadi na tuna, meke sari na palabatu pa vetu banara, meke sari na tie varane si varigara mae koe Devita.

² Meke turu sage se Devita, sa banara, pa kenudia meke zama la koa rini si asa, "Gamu na turaṅaṅa, mu avoso mae koa rau. Koa pa buloqu rau pude kuria si keke vetu pude vasina koa noso sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova, pude na magomagogosoana nene te Zihova, sa nada Tamasa. Ele va namanama nia rau pude kuria. ³ Ba zama sa Tamasa koa rau, 'Lopu kaqu agoi kuri ia sa vetu pude tanisa Pozaqu, sina agoi si na tie varipera, meke ele va zoloro ehara,' gua si Asa. ⁴ Ba e Zihova, sa Tamasa pa Izireli, ele vizata au koa rini pa qua tatamana pude na banara pa Izireli ninae rane. Ura vizatia Sa se Ziuda pude tuturaṅa meke koasa butubutu te Ziuda si vizatia Sa sa tatamana tanisa tamaqu. Koasa doduruna sa tatamana tanisa tamaqu si qetu si Asa pude vagi au pude na banara pa doduruna sa Izireli. ⁵ Soku hola koburu koreo si poni nau Sa, meke koari na tuqu hire si vizatia Sa se Solomone pude banara nia sa binaṅara te Zihova pa Izireli.

⁶ Zama se Zihova koa rau, 'Sa tumu se Solomone, asa kaqu kuria sa Qua Zelepade. Ele vizatia Arau si asa pude na tuqu, meke Arau si na Tamana sa. ⁷ Kaqu va ṅinira ia Rau sa binaṅara tanisa ninae rane be va tabe Au sa koari doduru Qua tinarae meke ginarunu gua sapu evaṅi sa kamahire.'

⁸ Ke kamahire, gamu na qua tinoni, pa kenuna sa Tamasa meke koasa vinarigara tadi doduru tinoni Izireli, sa vinarigara te Zihova, si zama zukuru gamu rau, pude mi va tabe va minaminaki gamu sari doduru gua pu taraeni gita Sa, pude kaqu tagoa gamu sa pepeso leana hie, pude boka tagoa rina sinage na sage ninae rane."

⁹ Meke koe Solomone si zama se Devita, "Tuqu, zama zoṅazoṅa atu si rau koa goi, mamu va tabea sa Tamasa tanisa tamamu, mamu nabulu nia pa doduruna sa bulomu meke pa hiniva malumuna. Ura gilana betoi Sa sari doduru nada binalabala na hiniva. Pana agoi hata ia si Asa, si kote ta dogoro mo si Asa koa goi, ba pana luara pania goi si Asa, ba be taliri, liṅana va seu si goi koa Sa si kote veko pani igo Sa si agoi. ¹⁰ Mamu gilana valeania agoi sapu ele vizata igo Sa si agoi pude kuria sa Nana Zelepade hopena. Ego va ṅinirae si goi, mamu tavetavete."

¹¹ Beto asa si valani e Devita koe Solomone sa tuna sari doduru palani vetu tanisa Zelepade, sa tinina sa vetu, sa nuqunuquuruana koasa sasadana sa Zelepade, sari na lose vekovekoana, meke sari kaiqa lose panaulu, sari na lose pa korapana la meke sa lose Hopena pa Hopena, vasina sapu kote taleosae sari na sinea. ¹² Valani tugo sa sari na palani tadi doduru gua vekoa sa Maqomaqo Hope pa nana binalabala pude ta

kuri sari na vasina varivarigarana tana vinahesi pa korapa Zelepade, sari na lose pa vari likohaena, sari na lose vasina kote ta kopue sari na likakalae tanisa Zelepade, meke sari na vinariponi tava madidi koe Tamasa. ¹³ Meke ponía binalabala tugo e Devita se Solomone koari na vina hiadi sari na hiamá meke na tie Livaeti pude taveti sari na dia tinavete pa Zelepade te Zihova, meke pude kopu ni sari doduru likakalae tava madidi saripu tavetavete ni rina hiamá pa Zelepade. ¹⁴ Tozia tugo sa visa mamatadi sari na siliva na qolo sapu kote tavete ni likakalae tadi na votivotiki vinatana pa Zelepade, ¹⁵ sari mamatadi rina zuke qolo meke sari na dia tuturuana qolo, sari mamatadi rina zuke siliva meke sari dia tuturuana siliva, luli gua koari na hopeke dia tinavete. ¹⁶ Gua tugo sari pada mamatadi ri na siliva tadi na tevoló, meke sari hopeke tevoló qolo vasina hoke ta veko sari botubotu bereti sapu ta vala koe Tamasa. ¹⁷ Tozia tugo sa visa mamatadi sari na qolo viadi sapu kote tavete ni poka, sari na besini boronizi pude tana sisiruana ehara, meke na zagi, meke visa siliva na qolo kote tavete ni vovoina, ¹⁸ meke visa qolo viana kote tavete nia sa hope tana va uququ humaṅa lea. Ponía tugo sa sa palani tadi na serubimi qolo saripu repahi tatapurú dia panaulu koasa Bokese Vinariva Egoi te Tamasa.

¹⁹ Zama sa banara Devita, "Doduru hire si koa beto koasa palani sapu ta kubere gore gua puta tugo sapu garunu nau e Zihova pude taveti."

²⁰ Zama sa banara Devita koasa tuna sapu se Solomone, "Mu va ṅinirae na varane. Podalae nia sa tinavete, mamu lopu va malumia keke tiṅitoṅa pude va noso igo. Se Zihova sa Tamasa sapu nabulu nia rau, si kaqu koa somanae koa goi. Lopu kaqu luara igo na veko pani igo Sa, ba kote koa turaṅa igo Sa osolae va hokoto ia goi sari doduru tinavetena sa Zelepade te Zihova. ²¹ Sari doduru pinaqaha hiamá na tie Livaeti si ele tava namanamadi pude taveti sari doduru vina tana koasa Zelepade. Meke sari tie tavetavete pa soku ṅavulu binokaboka si nama pude toka nigo, meke sari doduru tie meke dia koimata si nama pude va tabei mo sari mua ginarunu."

Sari na Vinariponi pude Kuria sa Zelepade

29 Meke zama la se Devita, sa banara koasa doduruna sa vinarigara tinoni, "Sa tuqu, Solomone, asa sapu ele vizatia sa Tamasa, si na tie vaqura meke lopu ele gilagilana. Sa tinavete si noma hola, sina sa vetu hie si lopu na vetu banara tana tie, ba na Zelepade te Zihova sa Tamasa. ¹ Ura ele podeke sisigitia rau pude gerigeri veko nia sa Zelepade: qolo, siliva, boronizi, aeana, labete, patu tolavaedi meke na patu arilaedi sapu hoke varivari sotoni pude ta evaṅae votiki kineha na visoviso, meke sokudi pule sari patu mabolo. ² Arini sapu ele va nama ni arau pude tanisa Zelepade, ba koari na qua tinago soti si vala qolo na siliva tugo si arau koa qua koasa qua tataru koasa Zelepade te Tamasa: ³ keke gogoto tina kilo qolo viana,

† 28:2 2 Samuela 7:1-16; 1 Koron 17:1-14

†† 29:1 1 Koron 22:5

meke karua gogoto made *navulu* tina kilo siliva viadi pude va sari i sari gobana sa Zelepade, ⁵ meke kobi likakalae saripu kote taveti rina tie bokabokadi pa tinavete lima. Ke, esei pule koa gamu si hiva vala nana vinariponi koe Zihova?"

⁶ Qetuqetu sari na palabatu pa tatamana, sari na koimata pa butubutu, sari na koimata pa keke tina na keke gogoto tie varipera, sari na palabatu pu kopu nia sa tinavete tanisa banara, meke valani sari na dia vinariponi. ⁷ Vala ni rini pude tana tinavete pa Zelepade si ka keke gogoto zuapa *navulu* tina kilo qolo, manege puta tina qolo poata, *net*a gogoto made *navulu* lima tina kilo siliva, onomo gogoto manege puta tina kilo sa boronizi, meke hola nia *net*a vuro made gogoto lima *navulu* tina kilo sa aeana. ⁸ Arini sapu ari dia patu *nedaladi* na arilaedi si vala ni rini koasa lose vekovekoana vinariponi pa Zelepade, sapu e Zehieli na kopu nia, na tie pa tutina Qerisoni pa butubutu Livae. ⁹ Qetuqetu hola sari na tie sina malumu sari bulo dia pude variponi la koe Zihova, meke qetu sisigiti nia arini sapu soku hola si ta veko. Sa banara Devita ba qetu sisigiti tugo.

Vahesia Devita se Zihova

¹⁰ Meke vahesia sa banara Devita se Zihova pa kenuna sa vinarigara tinoni, meke zama, "Zihova Tamasa tadi na tamamami Zekopi, Mani tavahesi si Goi ninae rane ka rane! ¹¹ Tamugoi Zihova sa vina lavata, *ninir*anira, sa *ninedala*, tinolava meke binaⁿara. Ura sari doduru pa Maⁿauru meke pepeso si Tamugoi, meke Agoi si na Nati Baⁿara koari doduru. ¹² Sari doduru tinagotago na linavata si mae guadi koa Goi, na banara ni Goi sari doduru pa mua *ninir*anira, meke boka va *ninir*ai na va lavati Goi sari na tie. ¹³ Kamahire, mami Tamasa, vatua gami sa mami zinama leana, mami vinahesi koasa pozapoza tolavaena Tamugoi.

¹⁴ Ba arau meke sari na qua tie, si loke laemami si gami pude boka ponigo soku likakalae gua hire, sina doduru likakalae si mae guadi koa Goi; meke kamahire ba poni pule atu ni gami koa Goi sari na likakalae saripu ele ponigami Goi. ¹⁵ Gilania mua Goi, Zihova, guana keke tie karovo mami si gami sapu loke mami pepeso soti kekeⁿono gua sapu ele ta evaⁿa koari na tiatamamami. Sari na rane koa gami pa pepeso si papaka guana keke opoadumu tapuru holana mo meke lopu boka govete nia gami sa minate. ¹⁶ Kei, Zihova, mami Tamasa, paleke varigara ni gami sari doduru vinariponi hire pude na kinurina sa Zelepade pude pamaⁿa nia sa Pozamu hopena, ba doduru hire si mae guadi pa limamu Goi, meke mua Goi si arini. ¹⁷ Gilania rau sapu podeki Goi sari na bulo tie meke qetu nia Agoi sa *nino*no pana dogoria Goi. Koasa *nino*no pa buloqu si qetu si arau pude vatu ni rau koa Goi sari doduru hire. Meke kamahire dogori rau sari na Mua tie saripu varigara hire, si paleke

† 29:11 Mt 6:13

maeni sari na dia vinariponi koa Goi pa dia qinetuqetu. ¹⁸ Zihova, Tamasa tadi Ebarahami, Aisake, meke Zekopi ††, Mamu kopu nia pude sa vina tabe hie si kaqu koa *ninir*a pa bulodi rina tie, meke kopu ni pude kaqu rane Igo arini doduru toto. ¹⁹ Mu vala nia koasa tuqu, Solomone sa hiniva pa doduruna sa bulona pude va tabei sa sari doduru gua sapu garunu ni Goi meke pude kuria sa sa Zelepade sapu ele gerigeri veko nia arau hie."

²⁰ Beto si tozi ni Devita sari doduru tinoni, "Vahesia se Zihova sa mia Tamasa!" Ke vahesia sa vinarigara tinoni se Zihova sa Tamasa tadi na tamadia meke kokotuⁿu si arini meke va lavatia rini se Zihova meke gua tugo sa banara Devita.

²¹ Pa koivugona si va matei rini sari na kurukuru meke vukivukihiki va uququ la si arini koe Zihova: keke tina bulumakao, keke tina sipi kokoreo, meke keke tina tuna sipi kokoreo turanae na vinariponi napo vaeni meke soku vinukivukihiki pule tana doduruna sa Izireli. ²² Koasa rane asa si qetuqetu hola si arini meke henahena na napo si arini pa kenuna e Zihova. Meke pa vina rua toto. ²³ Ke hobe. ²⁴ Doduru palabatu pa butubutu, sari doduru tie varane pa vinaripera, meke sari doduru tuna koreo Devita si tokotokoro sapu kaqu vala nia arini sa dia vinatabe koe Solomone, sa banara. ²⁵ Meke va lavatia e Zihova se Solomone pa doduruna sa butubutu Izireli meke vala nia Sa koa sa sa binaⁿara sapu tagotago meke variva dogoro sapu loke banara pule pa Izireli si ele hite gua asa.

Sa Minate te Devita

²⁶ Ke banara nia Devita, sa tuna koreo e Zese, sa doduruna sa popoa Izireli. ²⁷ Koa banara si asa pa Izireli ka made *navulu* puta vuaheni, ka zuapa vuaheni pa Heboroni meke ka toloⁿavulu *net*a vuaheni pa Zerusalema. ††²⁸ Barogoso va gorevura si asa meke tiqe mate, na tie tagotagona meke ta pamaⁿaena, meke e Solomone sa tuna, si banara hobena si asa. ²⁹ Sari doduru tinavete nomadi pu ta evaⁿa pa binaⁿara te Devita pa podalaena meke kamo pa vina betona si ta kubere beto koari na kinubekubere te Samuela sa propita, meke sari na kinubekubere te Netani sa hiama, meke Qadi sa tie dodogorae. ³⁰ Koari na kinubekubere si ta tozi sari hahanana binaⁿara tanisa, meke sa nana *ninir*anira, meke sari doduru ginugua pu ta evaⁿa koa sa, koasa butubutu Izireli, meke koari doduru binaⁿara pa vari kalina Izireli.

†† Ta pozae Izireli pa Hiburu. ‡ 29:23 1 Baⁿ 2:12 †† 29:27 2 Samuela 5:4-5; 1 Koron 3:4

2 Koronikolo

Sa Vinabakala

si na hinodana sa Buka Koronikolo Vina Keke. Vivinei nia sa buka hie sa binaṅara te Solomone kamo pa nana minate meke sari na baṅara pa mudina sa pa binaṅara Ziuda kamo koasa tina huara pa Zerusalemata totoso ta raovo vagi la pa Babiloni sari na tinoni pa butubutu Ziuda sapu ta evaṅa pa vuaheni lima gogoto vesu ṅavulu onomo sipu lopu ele podo se Zisu Karisito. Tozia tugo sa buka sa vivineina sa vinari paqahi sari na butubutu totoso turaṅa taloa ni Zeroboami sari ka manege puta butubutu Izireli. Rehoboami sa tuna Solomone si kopu nia sa butubutu Ziuda.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa Binaṅara te Solomone. Hinia 1:1 kamo hinia 9:31

a. Sari na vuaheni kekenu pa binaṅara te Solomone. Hinia 1:1-17

b. Sa kinurina sa Zelepade. Hinia 2:1 kamo hinia 7:10

c. Sari na vuaheni mumudi pa binaṅara te Solomone. Hinia 7:11 kamo hinia 9:31

Turu eke sari na butubutu ta pozae Izireli. Hinia 10:1-19

Sari na baṅara pa butubutu Ziuda. Hinia 11:1 kamo hinia 36:12

Sa tinahuara pa Zerusalemata, Hinia 36:13-23

Tepaia Solomone sa Tinumatumae koe Zihova

(1 Baṅara 3:1-15)

1 Solomone sa tuna koreo e Devita, si va nabua sa sa nana tinuru koasa binaṅara pa Izireli, ura e Zihova sa nana Tamasa si mana nia na toka nia si asa, meke va ṅinira ia Sa si asa.

²Vala ni zinama sa baṅara Solomone sari na koimata tadi na tie varipera pu kopu pa hopeke puku tie, puku keke tina tie, keke gogoto tie, meke sari doduru nana tie varipitui, hopeke koimata pa tatamana, meke gua tugo koari doduru palabatu pule, ³pude luli koa sa meke la koasa vasina vahesihesiana pa toqere pa Qibione. La si arini vasina, sina vasina koa sa Ipi Hopena, sapu tavetia e Mosese sa nabulu te Zihova pa soloso qega. ⁴Sa Bokese Vinariva Egoi te Tamasa si ele vagi mae nia tu e Devita; taluarae mae gua pa Kiriati Zearimi meke kamo pa Zerusalemata meke vekoa sa pa keke ipi sapu ele va nama veko nia tu sa. ⁵Ba sa hope boronizi sapu tavetia e Bezaleli, sa tuna koreo e Uri, sa tuna e Huri, si koa tu pa Qibione pa kenuna sa Ipi Hopena te Zihova; ke hoke vahesi se Solomone meke sari na tinoni te Tamasa vasina. ⁶Ene la se Solomone koasa hope boronizi pa kenuna sa Ipi Hopena te Zihova meke vala ni koari na hiama si keke tina kurukuru ṅame pude va vukivukihia va uququ lani koasa hope.

⁷Koasa boṅi asa si vura la koa sa sa Tamasa, meke nanasia Sa si asa, "Nasa si hiva nia goi pude Maqu ponigo?" gua si Asa.

⁸Meke olaṅa se Solomone koe Tamasa, "Doduru totoso si hoke va dogoro nia Agoi sa Mua tataru lavata koe Devita sa tamaqu, meke ele va mae ia Agoi koa rau sa nana habohabotuana baṅara. ⁹Ke, Zihova Tamasa, Mu va gorevura ia sa Mua vina tataru koasa tamaqu. Ura ele vizatau Goi si arau pude na baṅara koari na tinoni sapu soku hola meke lopu boka ta nae. ¹⁰Mu poni nau sa tinumatumae na ginilagilana lohina d pude maqu boka kopu ni rau sari na tinoni hire. Be lopu gua si vegua meke kaqu boka baṅara ni rau sari na Mua tinoni."

¹¹Olaṅa Tamasa se Solomone, "Ele vizata va gotogoto si goi. Lopu tepa si goi pude tago poata, babe tago likakalae, na vina lavata pa tie, babe na minate tadi na mua kana, babe toa va gelenae, ba tepa ia goi sa tinumatumae na ginilagilana gua sapu kote boka kopu ni goi sari na tinoni pu va turu nigo Rau si goi pude baṅara ni. ¹²Gua ke sa tinumatumae meke na ginilagilana si kaqu poni nigo Rau, meke kaqu poni tomo nigo tugo Arau sa tinagotago pa poata, tinagotago pa likakalae, meke na vina lavata koari na tie, sapu gua lopu ele hite tagoi rina baṅara pukerane, meke lopu kaqu boka tagoi tugo rina baṅara vugo na repere."

† 1:4 2 Samuela 6:1-17; 1 Koron 13:5-14, 15:25 kamo hinia 16:1
†† 1:5 Ekd 38:1-7

‡ 1:9 Zen 13:16, 28:14

Sa Niniranjira meke sa Tinagotago te Solomone, sa Baṅara

(1 Baṅara 10:26-29)

¹³ Taluarae se Solomone, sa baṅara, koasa vasina vahesihesiana pa Qibione vasina sapu va vukivukihī sa koasa hope pa kenuna sa Ipi Hopena te Tamasa d, meke kekere pule la pa Zerusalemā si asa. Vasina si koa baṅara si asa pa doduruna sa Izireli. ¹⁴ Vagi varigara ni Solomone sari na totopili varipera na hose. Ka keke tina made gogoto totopili varipera, meke manege rua tina hose si tanisa. Kaiqa si kopu ni sa pa Zerusalemā, meke kaiqa si hopeke va hia lani sa koari na vasileana tana kopu totopili varipera tugo. ¹⁵ Koasa toতোসা baṅara si asa, si va soku hoboro guni mo na patu sa sa siliva na qolo pa Zerusalemā, meke sa huda sida si soku hola guana huda sikamoā sapu toqolo hoboro pa hubidi rina toqere pa Ziuda. ¹⁶ Sari na tie holuholu te Solomone hoke holu vagi sari na hose pa popoa Izipi meke pa Kue. ¹⁷ Meke holui rini sari na totopili varipera pa Izipi, ka onomo gogoto poata siliva hinoluna si keke † meke sari na hose si keke gogoto lima ṅavulu puta poata siliva, meke holuholu taloa ni rini koari doduru baṅara pa butubutu Hitaiti meke pa popoa Siria.

Vina Namanamana sa Kinurina sa Zelepade

(1 Baṅara 5:1-18)

2 Balabala se Solomone pude kuria si keke Zelepade pude vasina kote tavahesi sa Pozana e Zihova, meke keke vetu baṅara tugo tanisa telena. ² Vagi sa si ka zuapa ṅavulu puta tina tie pude paleki sari na ginerigeri, meke ari ka vesu ṅavulu puta tie si pude peqo patu koari na toqere. Ari ka ṅeta tina onomo gogoto tie si pude koimata ni sari tinavete. ³ Garunu la nia e Solomone koe baṅara Hiramū pa Taea sa inavoso hie,

“Mu tavete toka nau gua sapu toka guni nia goi sa tamaqu, e Devita, toতোসা holuholu ni goi koasa sari na huda sida pude tavetia sa nana vetu baṅara. ⁴ Va namanama pude kuria rau si keke Zelepade pude va lavatia sa Pozana e Zihova sa qua Tamasa. Sa vasina asa si kaqu na vasina madina sapu kote taveti gami sari na vina uququ oto huda humaṅa lea pa Kenuna, vasina kote veko ni gami sari na bereti hopedi, meke taveti sari na vina vukivukihī va uququ doduru munumunu na veluvelu, meke gua tugo koari na rane Sabati, koari na sidara vaqura, meke gua tugo sari na inevaṅa koari na rane sapu tava madi pude na vina lavatana e Zihova sa mami Tamasa. Na garunu nia Tamasa koa gami na tie Izireli pude taveti si hire ninae rane ka rane.

⁵ Sa Zelepade sapu kaqu kuria rau si kote tolavaena hola laena, sina sa mami Tamasa si lavata hola ni sari doduru tamasa pule. ⁶ Loke tie si boka kuria si keke Zelepade te Zihova, sina sa doduruna

sa maṅauru ba lopu kaqu boka garona Sa. Ke vegua meke kote boka kuria rau si keke Zelepade tanisa? Sapu kote na vasina tana va vukivukihī va uququ la mo koa sa Tamasa si asa. ††

⁷ Mamu garunu mae nia koa rau si keke tie sapu bokaboka pa tinavete qolo, siliva, boronizi, meke na aeana, meke tumaena tigisi lineni arilaedi pa kala buma, pepolo, meke ziṅara. Sa tie asa si kote tavetavete turaṅae koari na tie tavetavete pu kuria sa Zelepade pa Zerusalemā saripu ele vizati sa tamaqu, e Devita.

⁸ Gilania rau sapu bokabokadi hola pa maho huda sari na mua tie, ke mamu garunu poni nau huda sida, paeni, meke huda zunipa maedi pa Lebanoni. Ele va namanama si arau pude garuni sari na qua tie tavetavete pude tokani sari na mua tie. ⁹ Soku hola sari na labete si kote tava namanama, sina sa Zelepade sapu hiva kuria rau si kaqu nomana va leana meke tolavaena. ¹⁰ Kote tabara i rau sari na mua tie tavetavete padana keke gogoto made ṅavulu lima tina baika hui††, keke gogoto made ṅavulu lima tina baika bale, made gogoto made ṅavulu tina lita kolo vaeni, meke made gogoto made ṅavulu tina lita oela olive,” gua.

¹¹ Va garunu pule la nia Hiramū si keke leta koe Solomone sapu guahe,

“Sina tataru ni e Zihova sari na Nana tinoni ke va turu igo Sa si agoi pude na dia baṅara. ¹² Vahesia se Zihova sa Tamasa tadi pa Izireli, sapu kurina sa maṅauru meke sa pepeso! Ele vala nia sa Tamasa koe Devita si keke nana koburu tumatumaena, sapu siṅia na binokaboka meke na ginilagilana pude kuria sa Zelepade te Zihova meke sa nana vetu baṅara.

¹³ Va garunu atu nia rau si keke tie matazoṅa bokabokana, pozana si e Hurami. ¹⁴ Sa tinana sa si mae guana pa tututi te Dani meke sa tamana si na tie soti pa Taea. Bokabokana pa tinavete qolo, siliva, boronizi, aeana, patu, meke huda. Bokabokana si asa pude tigisi poko lineni kala buma, pepolo, meke ziṅara. Bokabokana pude va evaṅae ni vina sari leleadī sari na aeana na boronizi meke boka va tinoni i sa sari na binalabala pu koa pa pepa. Kote tavetavete turaṅae si asa koari na mua tie tavetavete meke gua tugo koari na tie tavetavete tanisa tamamu, se Devita, sa baṅara.

¹⁵ Ke mamu va garunu mae ni sari na hui††, bale, vaeni, meke oela olive, gua sapu ele va tataru nia goi. ¹⁶ Meke kote mahoi gami sari sida sapu hiva ni goi koari na toqere pa Lebanoni, meke tavete ni bana meke va ale rarata atuni gami pa kolo kamo atu pa Zopa vasina mamu vagi lani pa Zerusalemā.”

† 1:14 1 Baṅ 4:26 †† 1:16 Diut 17:16 ‡ 7 Kilo mamata.

†† 2:6 1 Baṅ 8:27; 2 Koron 6:18 †† Keke baika nomana padana hiokona lima kilo mamata.

Podalae sa Kinurikurina sa Zelepade

(1 Baṅara 6:1-38)

¹⁷ Tavetia sa baṅara, Solomone si keke ninae tie koari doduru tie karovodi pu koa pa Izireli, gua sapu tavetia e Devita, sa tamana. Sari na tie karovodi si ari ka keke gogoto lima ṅavulu ṅeta tina, onomo gogoto tie.

¹⁸ Vizati sa si ka zuapa ṅavulu tina tie pude va kamoi sari na patu, meke ari ka vesu ṅavulu tina tie si peqo patu pa toqere, meke ari ka ṅeta tina onomo gogoto palabatu pude na koimata pude kopu ni na va ene va leani sari na tinavete.

3 Podalae kuria Solomone sa Zelepade te Zihova pa Zerusalem koasa Toqere Moraia, vasina sapu la vura se Zihova koe Devita sa tamana. Asa tugo sa vasina sapu huhuku vekoa e Devita, sa vasina te Aruna, sa tie Zebusaiti vasina tana vari paqaha kiko huiti koari na qaṅalotodi. ¹² Pa rane vina rua koasa sidara vina rua pa vina made vuaheni sapu koa baṅara si asa si podalae kuria sa sa Zelepade. ³ Sa Zelepade te Tamasa sapu tavetia Solomone sa baṅara, si hiokona zuapa mita gelena meke sia mita labena. ⁴ Sa nuqunuquruana koasa sasada pa Zelepade si padana sia mita labena meke lima ṅavulu made mita ululuna. ^{††} Sari na goba pa korapana si ta pokoe qolo viana. ⁵ Sa lose nomana si goba nia huda sida sa, meke sa huda sida si poko nia qolo viana sa, meke tava sarie na kineha huda pamu na seni. ⁶ Va sari nia patu ṅedala noma laedi sa sa Zelepade. Sa qolo sapu tavetavete nia sa si maena gua pa popoa Pavaemi. ⁷ Poko ni qolo sa baṅara sari na koqa, sari tukutukuna, na barabarana sa sasada, meke sari gobana sa Zelepade. Meke peqo ni kineha mateana serubimi sa sari na gobana sa Zelepade. ⁸ Meke kuria sa sa Lose Hopena pa Hopena. Sa gelena sa si ka sia mita meke ka sia mita tugo labena. Padana hiokona eke tina kilo sa qolo sapu tavetavete nia rini pude pokoe nia sa Lose Hopena pa Hopena. ⁹ Sa mamatana sa qolo sapu tavete nia poka rini si kukuru kilo meke sari doduru goba panaulu si ta pokoe qolo beto.

¹⁰ Garuni tugo sa baṅara sari nana tie pude taveti karua mateana serubimi, meke pokoe ni qolo, meke vekoi koasa Lose Hopena pa Hopena. ^{†††11-13} Turu vari kali sari karua serubimi meke tia la ia sa nuqunuquruana. Sari tatapurudia si repaha meke keke kali tatapuru si padana 2 mita hiokona sentimita gelena. Pude repaha beto sari karua tatapuru dia meke vari tiqiu pa kokorapana sa lose meke la duta pa vari kali goba si repaha betoa mo rini sa lose sapu sia mita labena. ¹⁴ Sa pokoe sapu gobana sa Lose Hopena pa Hopena si na lozi arilaena tavete ni arini meke sari kaladi rina lozi si buma, pepolo, meke ziṅara, meke na kineha serubimi si ta tavete vura pa korapana. ^{‡‡}

† 3:1 Zen 22:2 †† Ka toloṅavulu puta piti labena meke keke gogoto vesu ṅavulu piti ululuna. ‡ 3:8 Ekd 26:33-34 †† 3:10 Ekd 25:18-20 ‡‡ 3:14 Ekd 26:31

Sari Karua Dedegere Boronizi tanisa Zelepade

(1 Baṅara 7:15-22)

¹⁵ Taveti sa baṅara si karua dedegere, sapu hopeke manege lima meke kukuru mita ululudi, meke tava turu pa kenuna sa Zelepade si arini. Sari na toropaedi ri na hopeke batu dedegere si karua mita meke karua gogoto sentimita ululudi. ¹⁶ Panaulu pa vari likohaedi rina toropaedi ri hopehopeke dedegere si na tinigisi seni pu va sari ni rini, meke keke gogoto vua pomeqaraneti si sigoto dia koari na seni. ¹⁷ Sari karua dedegere hire si tava turu pa vari kalina sa nuqunuquruana: keke sapu turu pa kali matao si ta pozae Zakini, meke asa sapu turu pa kali gede si Boazi pozana. ^{‡‡}

Sari na Ginerigerina sa Zelepade

(1 Baṅara 7:23-51)

4 Tavetia Solomone si keke hope boronizi sapu ka sia mita labena pa hopeke kalina meke padana made mita kukuruna sa ululuna. ^{‡‡2} Tavetia tugo sa si keke besini boronizi bobolokuhae lavata, sapu pada manege ṅeta mita lima ṅavulu sentimita [§] padana sa bobolokuhaena, ka made mita meke lima ṅavulu sentimita padana labena sa bobolokuhaena, meke karua mita hiokona sentimita sa lohina. ³ Pa vari likohaena sa besini lavata, pa kauruna sa beruna sa besini, si koadia si karua tokele vina sari. Sari vina sari arini si guana kineha bulumakao kokoreo. Ta tavetae keke tini mo koasa besini sari na vina sari arini. ⁴ Habotu nana sa besini lavata hie pa mudidi ri ka manege rua bulumakao kokoreo sapu tia vura beto, ka ṅeta si tia la pa kali gasa rimata, ka ṅeta si tia la pa lodu rimata, ka ṅeta si tia la pa kali gede, meke ka ṅeta si tia la pa kali matao. ⁵ Sa tinina sa besini si keke pidoko moatana, meke sa beruna sa besini kolo hie si kekeṅoṅo guana beruna sa kapa sapu polo vura pule, kekeṅoṅo guana pelarana sa havoro lili. Sa besini asa si padana onomo ṅavulu puta tina lita kolo boka voi la pa korapana. ⁶ Taveti tugo rini si ka manege puta besini hite, ka lima si ta veko pa kali gede, meke ka lima si ta veko pa kali mataona sa Zelepade. Koarini hoke ta ṅuzapa sari na tiṅitoṅa pu tavetavete ni koari na vinukivukihini. Sa besini nomana lavata si vasina kote vagi kolo sari na hiamu pude huve na pezaku pana beto sa vina uququ. ^{§†}

⁷⁻⁸ Taveti tugo sa si ka manege puta tuturuana zuke qolo lulia sa kineha sapu ta poni nia sa, meke ka manege puta tevolo, meke ta veko si hire koasa korapana sa lose hopena pa Zelepade, ka lima tuturuana zuke, meke ka lima tevolo pa hopeke vari kalina sa lose. Taveti tugo sa si ka keke gogoto besini boronizi pude tana sisiruana ehara. ^{§††}

††† Sa mamalaṅina Zakini meke Boazi si tata kekeṅoṅo pa zinama Hiburu ginuana, "Tamasa evaṅia pa Nana ṅiniraṅira." ^{‡‡‡} 4:1 Ekd 27:1-2 § 45 piti bobolokuhae, 15 piti padana sa karovona, meke 7 1/2 piti sa lohina. §† 4:6 Ekd 30:17-21 §†† 4:7-8 Ekd 25:23-30, 25:31-40

⁹ Kuria tugo sa si keke varivarigarana tadi na hiamā pa kenuna sa Zelepade meke keke varivarigarana nomana pa sadana sa varivarigarana tadi na hiamā. Sari na sasada pa varikorapadi ri na varivarigarana si tavete ni sa pa boronizi. ¹⁰ Tata la pa kali mataona sa Zelepade koasa iiona pa kali gasa rimata si vekoa sa sa besini lavata.

¹¹⁻¹⁶ Taveti tugo e Hurami si kaiqa raro boronizi, na sevolo, meke besini boronizi pude tana sisiruana ehara, meke sari na baolo zozoropoana. Tavete va hokoto betoi e Hurami sari doduru tiñitona sapu hiva ni e Solomone, sa baṅara, pude tavete poni nia koasa Zelepade:

Karua dedegere boronizi nomadi.

Karua toropae vina sari pa batudi ri na dedegere boronizi.

Na tinigisi seni sapu koa koari karua toropae pa batudi ri na dedegere boronizi.

Karua tokele vua pomeqaraneti boronizi, sapu karua gogoto pa hopeke tokele pomeqaraneti sapu va sari vari likohae koari karua toropae pa batudi ri na dedegere.

Ka manege puta tuturuana meke sari hopeke dia besini hitekedi.

Sa besini boronizi nomana lavata sapu habotu koari ka manege rua bulumakao.

Sari na raro, sevolo, na poka ililiriana masa.

Va nedala ni boronizi e Hurami sari doduru likakalae tanisa Zelepade te Tamasa gua sapu garunu ni e Solomone, sa baṅara, pude taveti.

¹⁷ Pa hiniva tanisa baṅara si ta tavete sari na likakalae hire koari na tavetaveteana kineha pa korapa pepeso bupara tata pa Ovuku Zodani, pa vari korapana Sukoti meke Zaretani. ¹⁸ Sa mamatadi ri na likakalae hire si lopu hata vura ni e Solomone sina soku hola, ke sa mamatadi rina boronizi si namu lopu ta tumae.

¹⁹ Tavete ni qolo tugo e Solomone, sa baṅara, sari na likakalae tana Zelepade: sa hope, meke sari na tevolo pude veko nia sa bereti sapu ta poni la koe Tamasa; ²⁰ sari na tuturuana zuke, meke na zuke qolo sapu hoke tava katu pa kenuna sa Lose Hopena pa Hopena. Doduru si ta tavete luli gua sapu ta tozi. ²¹ Sari na havoro vina sari, na zuke, meke sari na nepihi, ²² sari na nepihi tana zuke, na besini boronizi pude tana sisiruana ehara, sari na vovoina saripu veko ni oto huda humaṅa lea, sari na tiñitona palepalekeana motete toana. Doduru likakalae hire si ta tavetae pa qolo viana. Sari na tukutuku koasa sasada nomana pa nuqunuquruana koasa Zelepade meke sari na tukutuku sasada tanisa Lose Hopena pa Hopena si ta pokoe qolo si arini.

5 Sipu beto va hokoti Solomone sa baṅara sari doduru tinavete koasa Zelepade, si paleke mae ni sa sari doduru tiñitona tanisa tamana, se Devita, sapu sari siliva, na qolo, meke sari na likakalae sapu tava

madidi koe Tamasa, meke vekoi sa koari na lose vasina hoke ta kopue sari ginugua arilaedi. †

Ta Paleke La koasa Zelepade sa Bokese Vinariva Egoi (1 Baṅara 8:1-9)

² Tioko varigara ni e Solomone sari doduru koimata na palabatu pa hopeke butubutu na puku butubutu pa Izireli, pude mae koa sa pa Zerusalema. Mae si arini pude vagia sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova pa Zaione koasa Vasileana Lavata te Devita meke paleke la nia koasa Zelepade. †† Ke mae varigara sari doduru koasa inevaṅa vina balabaladi rina dia Ipi pa qega koasa vina zuapa sidara. ⁴ Sipu kamo beto sari doduru koimata si ovulia rina tie Livaeti sa Bokese Vinariva Egoi, ⁵ meke paleke la nia rini koasa Zelepade. Meke paleke la nia tugo ri na hiamā sapu sari na tie Livaeti sa Ipi Varivarigarana meke sari doduru likakalae hopedi pu koadi pa Zelepade. ⁶ Sa baṅara Solomone meke sari doduru tie Izireli si varigara pa kenuna sa Bokese Vinariva Egoi, meke va vukivukihini ni rini sari na sipi na bulumakao saripu soku hola ke lopu boka ta nae. ⁷ Beto asa si paleke nuquru nia rina hiamā sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova pa Zelepade meke la vekoa rini pa Lose Hopena pa Hopena pa kauru tatapurudi ri na mateana serubimi. ⁸ Sari na tatapurudi si repaha la panauluna sa Bokese meke va aqoria sa Bokese meke sari na karua huda palepalekeana. ⁹ Sari na huda palepalekeana si gele hola, ke sari hubidi si boka ta dogoro mo koa rini pu turu pa karua kalina sa kenuna sa Lose Hopena pa Hopena, ba lopu koarini pa sadana sa Lose Hopena. Sari na palepalekeana si korapa koa dia vasina pa rane ṅinoroi. ¹⁰ Loketona si koa pa korapana sa Bokese Vinariva Egoi ba sari karua patu labelabe mo sapu veko nuquru ni e Mosese vasina pa toqere Saenai, totoso tavetia Tamasa sa Vinariva Egoi koa rina tie Izireli pa mudina sapu vura si arini pa Izipi. ‡

Sa Tinolava te Zihova

¹¹⁻¹⁴ Sari doduru hiamā pa hopeke pukuna pu somana la si va madi pule ni. Sari na tie Livaeti sapu na tie kerakera: Asapa, Hemani, meke Zedutuni, meke sari na turaṅadia pa puku tutidia si va sagei rini sari na dia poko lineni arilaedi. Sari na tie Livaeti si turu pa kali gasa rimatana sa Hope meke tuqei rini sari na dia sibolo na hapu, meke na mike, meke somanae dia koarini sari ka keke gogoto hiokona hiamā pu ivui sari na dia buki. Sari na tie ivivu meke ari na tie kera si guana keke mamalaini mo totoso vahesia rini meke zama leana la koe Zihova. Somana la sari na sibolo na buki meke kaiqa tiñitona lopilopi totoso vahesia rini sa Tamasa, meke kera nia rini sa kinera vinahesi: "Vahesia se Zihova, ura na leana si Asa, meke sa Nana tataru nabuna si koa hola nināe rane." ‡†

† 5:1 2 Samuela 8:11; 1 Koron 18:11 †† 5:2 2 Samuela 6:12-15; 1 Koron 15:25-28 ‡ 5:10 Diut 10:5 †† 5:11-14 1 Koron 16:34; 2 Koron 7:3; Ezer 3:11; Sam 100:5, 106:1, 107:1, 116:1, 136:1; Zer 33:11

Meke siŋi va hodaka ia mo na lei sapu variva keana hola sa korapana sa Zelepade; na nedala vura mae se Zihova, ke lopu boka nuquru la sari na hiamu pude taveti sari dia tinavete pa korapana sa Zelepade. †

Zinama te Solomone koari na Tinoni

(1 Baŋara 8:12-21)

6 Meke varavara se Solomone, sa baŋara, “Zihova, ele tozia Agoi sapu kote koa pa keke lei huporona.

² Kamahire si ele kuri poni Igo rau si keke Zelepade tolavaena Tamugoi,

na vasina pude kaqu koa si Agoi ninae rane ka rane.”

³ Sipu korapa turu beto dia vasina sari doduru pa Izireli pu varigara si taliri la koa rini sa baŋara

Solomone meke tepa ia sa sa Tamasa pude mana ni.

⁴ Meke zama guahe si asa, “Mani tavahe si se Zihova, sa Tamasa tadi pa Izireli! Na pa limana soti si va gorevura ia Sa gua sapu va tatara nia Sa koe Devita sa tamaqu, sipu zama guahe si Asa, †⁵ Podalae totošo turana vura ni Rau pa Izipi sari na Qua tinoni meke kamo pa rane ŋinoroi si lopu hite vizatia Rau si keke vasileana lavata pa Izireli pude ta kuri si keke Zelepade, vasina kote vahesia gamu sa Pozaqu Rau, meke lopu hite vizatia tugo Arau si keke tie pude turani sari na tinoni pa Izireli. ⁶ Ba kamahire vizatia Rau sa popoa Zerusalem, pude vasina kote ta vahesi si Arau meke vizatia Arau se Devita pude baŋara ni sari na Qua tinoni pa Izireli, gua si Asa.

⁷ Koa pa bulona sa tamaqu, se Devita, pude kuria si keke Zelepade tanisa Pozana Zihova sa Tamasa tadi na tinoni Izireli. ⁸ Ba zama se Zihova koasa, ‘Toŋoto mua si goi koasa mua hiniva, sapu korapa hiva kuria goi sa Zelepade pude tavahe si Pozaqu. ⁹ Ba lopu kaqu agoi kote kuria sa Zelepade, ba sa tumu tu; asa sa eharamu soti. Asa sa tie sapu kote kuria sa Zelepade tanisa Pozaqu Rau.’

¹⁰ Meke ele va gorevura ia e Zihova sa Nana vina tatara. Arau ele sogo hobea se Devita sa tamaqu, meke kamahire si habotu ia arau sa habohabotuana binaŋara pa Izireli, gua puta tugo sapu ele va tatara nia e Zihova, meke kuria rau sa Zelepade pude va lavatia sa Pozana e Zihova sa Tamasa tadi na tinoni Izireli. ¹¹ Ele vekoa rau sa Bokese Vinariva Egoi pa korapana sa Zelepade, sapu koa i rina patu labelabe tana Vinariva Egoi te Zihova koari na tinoni Izireli.”

Vinaravara te Solomone

(1 Baŋara 8:22-53)

¹² Meke turu la se Solomone pa kenuna sa hope te Zihova pa kenuna sa vinarigara butubutu tie Izireli, meke repaha va sage ni sa sari limana pa vinaravara.

¹³ Na ele tavete vekoa e Solomone si keke hatara boronizi, meke vekoa sa pa vari korapana sa varivarigarana lavata pa sadana. Padana karua mita hiokona sentimita sa gelena meke labena, meke keke

† 5:11-14 Ekd 40:34-35 †† 6:4 2 Samuela 7:1-13; 1 Koron 17:1-12

mita meke neta gogoto sentimita ululuna. Totoso haele sage la si asa koa sa hatara si kokotunū si asa vasina boka dogoria ri doduru tie, meke repaha va sagei sa sari limana pa maŋauru, ¹⁴ meke varavara guahe, “Zihova, Tamasa tadi pa Izireli, namu Agoi mo si na Tamasa pa Maŋauru meke pa pepeso. Loke tamasa pule si gugua Agoi. Kopu nia Agoi sa Mua Vinariva Egoi pa tataru koari na Mua nabulu, totošo va tabe Igo rini pa doduru bulodia. ¹⁵ Kopu nia tugo Agoi sa Mua vina tatara koe Devita sa tamaqu, meke ŋinoroi si gorevura beto sari doduru Mua zinama pa Mua ŋiniraŋira. ¹⁶ Ego, kamahire Zihova, sa Tamasa tadi pa Izireli, Mamu kopu ni sari Mua vina tatara koa sa tamaqu Devita, totošo zama guahe si Goi koasa, ‘Agoi si lopu kaqu makudo va habotu tie pa Kenuqu koasa binaŋara pa Izireli, be guana va tabe va leani arini sari na Qua tinarae, gua sapu tavetia agoi.’ ¹⁷ Ke kamahire, Zihova, Tamasa pa Izireli, Mamu va gorevura ia sa Mua zinama sapu ele va tatara nia Goi koasa Mua nabulu Devita.

¹⁸ Ba vegua, hinokara boka tugo sa Tamasa pude mae koa pa popoa pepeso turani sari na palabatu na barikaleqe? Ura, sa doduruna sa maŋauru lavata ba lopu noma pada pude va koa Igo. Ke vegua meke kote garomu Agoi sa Zelepade sapu ele kuri ia arau hie? ¹⁹ Zihova na qua Tamasa, arau sa Mua nabulu. Mamu avosi sari qua vinaravara na tinepa tinaleosae, Mamu va tabei sari na qua tinepa atu koa Agoi. ²⁰ Mamu kopu totoko nia sa Zelepade hie boŋi na rane. Ele va tatara nia Agoi sapu hierana sa vasina sapu kote ta vahesi sa Pozamu; ke mamu va avoso mae au pana tia mae si arau koasa Zelepade hie meke varavara. ²¹ Mu avosi sari qua vinaravara, meke sari na vinaravara tadi na Mua tinoni Izireli pana tia mae si arini koasa vasina hie meke varavara. Mamu avoso gami pa Maŋauru vasina sapu koa ia Goi, meke totošo avoso gami Agoi mamu taleosoni gami.

²² Pana ta zutu sapu tavete va sea la si keke tie koasa turanana meke ta hivae si asa pude mae zama tokotokoro sapu lopu sea si asa pa kenuna sa Mua hope pa korapa Zelepade, ²³ si Mu avosia pa Maŋauru meke vilasi. Mamu vilasi sari na Mua nabulu. Va kilasia si asa pu sea meke mani ta gore nia telena gua sapu evania sa. Mamu tozi vura nia sapu sa tie loke nana ginugua si lopu sea meke kaqu ta rupaha si asa.

²⁴ Be guana tava kilasa sari na Mua tie koari na dia kana, sina ele tavete va sea atu si arini koa Goi, meke be kekere pule atu si arini koa Goi, meke varavara atu koa Goi pa korapana sa Zelepade hie, ²⁵ si Mamu avoso mae pa Maŋauru. Mamu taleoso ni sari na sinea tadi na tie pa Izireli, Mamu turana pule lani koasa popoa sapu poni ni Goi koarini meke koari na tiatamadia.

²⁶ Be guana tuku sa maŋauru meke loke ruku si hoqa sina ele va sea atu sari na tie koa Goi, meke be guana varavara atu si arini koasa vasina hie meke vahesia arini sa Pozamu meke kekere koari na dia sinea sina

‡ 6:16 1 Baŋ 2:4 †† 6:18 2 Koron 2:6 †† 6:20 Diut 12:11

ele va kilasi Agoi si arini, ²⁷ si Mamu va avoso pa Mañauru. Mamu taleoso ni sari na sinea tadi na Mua nabulu sapu sari Mua tie Izireli. Va tumatumae ni Goi si arini sa sirana pude koa toñoto, Mamu garunu la nia sa ruku koasa pepeso sapu ele poni ni Goi koari na Mua tie pude na dia tinago.

²⁸ Be na soñe babe na oza si kamo mae koasa pepeso, babe sa dada na givusu mañini meke sari na mami linetelete si ta ñovala beto, babe kamo na oza kupokupo, babe pana keke mami kana si raza ia si keke koari na mami vasileana lavata, be na tinasuna nomana babe na minoho sa si kamo koa gami, ²⁹ si avosi sari na dia vinaravara. Be kaiqa ri Mua tinoni pa Izireli, si va sage i na limadia mae koa sa Zelepade hie pa tinalotana na tinasigiti pa bulodia; ³⁰ si Mamu avosi sari na dia vinaravara. Va avosi pa Mañauru, sa Mua kokoana, Mamu taleoso ni. Agoi mo Telemu gilani sari na hiniva pa bulo tie. Mu pitui sari hopeke tie gua sapu garodi, ³¹ pude kaqu pamaña nigo rini si Agoi, meke va tabego doduru toto na dia kinoa pa pepeso pu ponini Goi koari na tiatamamami.

³²⁻³³ Pana keke votiki tie sapu lopu somanana koasa Mua butubutu tie Izireli ba na mae guana pa popoa seu koa sa inavosona sa Pozamu pana mae si asa meke varavara atu koa Goi koasa Zelepade hie, si Mamu avoso mae pa Mañauru sa Mua vasina kokoana. Ura sari na tie si kote avoso nia sa vina lavatana sa Pozamu meke sa lima ñinirana Tamugoi, sapu gua nadoro vura gunia Agoi sa limamu. Mamu tavetia gua sapu tepa ia sa votiki tie asa koa Goi, pude madi gilania ri doduru tiena sa kasia popoa sa Pozamu pude pamaña Nigo, gugua ari na Mua tie Izireli, meke pude madi tumae nia sapu Agoi si koa koasa vetu sapu kuria arau hie.

³⁴ Pana la pa vinaripera sari Mua tie meke la razai sari dia kana, be pavei garunu lani Agoi, meke pana varavara la koa Agoi si arini, atu koasa vasileana lavata sapu ele vizatia Goi, meke sa Zelepade sapu kuri ia rau pude tana Pozamu, ³⁵ si Mamu avosi pa Mañauru sari na dia vinaravara meke na dia tinepatepa. Mamu va tabe i Goi sari na dia hiniva.

³⁶ Be tavete va sea atu koa Goi si arini, ura loke tie sapu lopu tavete va sea, meke be bugoro ni Agoi meke vala ni Goi koari na dia kana, pude raovo vagi lani pa dia popoa be seuna babe tata, ³⁷ meke pana guana koa ta pusi si arini koasa popoa tadi na dia kana meke hobe sari bulodia meke kekere meke zama, 'Gami si ele sea, ele taveti gami sapu lopu toñoto, meke kaleadi hola si ele evañi gami,' gua; ³⁸ meke be kekere pule atu si arini koa Agoi pa doduruna sa bulodia meke sa maqomaqodia koasa popoa tadi na dia kana pu raovo vagidi, meke varavara atu si arini mae gua koasa popoa sapu ele poni nia Goi koari na tiatamadia, meke koasa vasileana lavata hie sapu ele vizatia Goi, meke sa Zelepade sapu ele kuri vatua rau pude tana Pozamu, ³⁹ si Mamu avoso mae pa Mañauru koasa Mua vasina kokoana; Mamu avosi sari na dia vinaravara meke na dia tinepatepa. Mamu va tabe i

Goi sari na dia hiniva. Mamu taleosoni sari Mua tie pu ele va sea atu koa Goi.

⁴⁰ Kamahire, qua Tamasa, doño mae gami, Mamu avosi sari doduru vinaravara pu va sage atu ni gami koasa vasina hie. ⁴¹ Ke Zihova Tamasa, Mamu mae kamahire, Mamu nuquru la koasa Mua Zelepade, Agoi meke sa Bokese Vinariva Egoi, sa vina gilagilana sa Mua ñinirana. Kei, Zihova Tamasa, Mu mana ni sari na Mua hiama pude vata dogoro nia sa Mua hinarupu, meke madi qetu sari doduru Mua tinoni koa gua koari na Mua lineana la koa rini. ⁴² Zihova Tamasa, Mu lopu etulia sa banara sapu ele vizatia Agoi. Mu balabala ia sa tataru tamugoi koasa Mua nabulu Devita."

Sa Vina Madina sa Zelepade

(1 Banara 8:62-66)

7 Sipu hokoto tugo sa vinaravara te Solomone, si gore mae gana mo sa nika pa mañauru meke sulu pania mo sa vinukivukihi sapu tava namanama, meke ta siña nia sa korapana sa Zelepade sa ñinedala te Zihova. ^{†2} Lopu boka nuquru la sari na hiama vasina sina siña nia sa kalasa variva keana sa korapana sa Zelepade. ³ Totoso dogoria ri doduru tinoni Izireli sa nika gore maena pa mañauru meke siña sa kalalasa variva keana sa Zelepade, si hoqa todoño gore pa pepeso si arini meke vahesia na zama leana si arini koe Zihova,

"Leana si Asa,

meke sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane." [‡]

⁴ Meke va vukivukihi se Solomone meke sari doduru tinoni la koe Zihova. ⁵ Va vukivukihi lani e Solomone sari ka hiokona rua tina bulumakao, meke keke gogoto hiokona puta tina sipi. Ke va madia Solomone meke sari na tinoni sa Zelepade. ⁶ Sari na hiama si turu vasina sapu ele ta hia nia rini pude turu, meke tia la koari na hiama si turu dia sari na tie Livaeti, tuqei dia sari na tiñitona kerakera sapu valani e Devita pude tana vnahesina sa Tamasa. Arini si hoke tavetavete ni totoso zama leana si asa koasa kina, "Sa tataru tanisa si turu hola ninae rane." Sari na hiama si ivui sari na dia buki meke sari doduru tinoni Izireli si turu.

⁷ Va madia Solomone sa kokorapana sa varivarigarana pa kenuna sa Zelepade te Zihova. Meke vasina asa si va uqu i sa sari na vina vukivukihi va uququ, sari deanadi rina vina vukivukihi binaere meke sari na vinariponi huiti. Tavetia sa sapu gua asa sina sa hope boronizi si lopu pada koari doduru vinukivukihi arini.

⁸ E Solomone meke sari doduru tinoni Izireli, si kopu nia sa Inevana Vina Balabaladi rina Dia Ipi pa Qega ka zuapa rane. Na vinarigara nomana meke sari na tinoni si topue mae guadi pa seu podalae koasa karovoana pa toqere sapu la gua pa Hamati pa Lebanoni meke kamo la gua tu koasa volosona Izipi. ⁹ Ka zuapa rane si koa si arini koasa vina madina sa hope meke ka zuapa

† 6:41 Sam 132:8-10 †† 7:1 Liv 9:23-24 ‡ 7:3 1 Koron 16:34; 2 Koron 5:13; Ezr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 107:1, 118:1, 136:1; Zer 33:11

rane pule koasa inevaṅa, meke pa vina betona sari na rane inevaṅa si tukua rini sa vinarigara. ¹⁰ Meke pa koivugona, koasa vina hiokona neta rane pa vina zuapa sidara si garunu pule ni Solomone pa dia hopeke popoa sari na tinoni. Qetu hola ni rini pa bulodia sari doduru ginugua leadi sapu ele tavete poni ni Tamasa koe Devita, koe Solomone, meke koari Nana tinoni Izireli.

Vina Rua Totoso Vura sa Tamasa koe Solomone

(1 Baṅara 9:1-9)

¹¹ Mudina sapu va hokotia Solomone sa Zelepade, meke sa vetu baṅara, meke va gorevura i sari doduru nana binalabala koarini, ¹² si vura se Zihova pana boṅi koasa, meke zama ia Sa "Ele avosia Arau sa mua vinaravara; meke ele va egoa Arau sa Zelepade hie pude na vasina sapu kote vukivukihi mae koa Rau si gamu. ¹³ Pana va nosoa Arau sa ruku, babe garuni Arau sari na kupokupo pude gani pani sari na linetelete, babe garunu la oza koari na Qua tinoni, ¹⁴ be pa toতো arini si varavara mae sari Qua tinoni, pu ta pozae na tie te Zihova si arini, meke pepekae puleni meke taliri va seu koari na tinavete kaleadi gua sapu ele evaṅi rini, meke hata Au rini, si kaqu avosi Arau pa Maṅauru, meke taleoso ni sari dia sinea, meke kaqu masuru pule sa dia pepeso. ¹⁵ Kaqu kopu totoko nia Rau sa Zelepade hie, meke sari doduru vinaravara sapu ta zamae koasa Zelepade hie si kaqu nama avosi Arau, ¹⁶ sina ele vizatia Arau sa vasina hie, meke ele va madia Arau pude na vasina sapu kote ta vahesi sa Pozaqu ninae rane. Sari na mataqu meke sa buloqu si kote kopu totoko nia doduru toতো. ¹⁷ Ba sapu koa goi Solomone, be nabulu valeana Nau goi gua sapu tavetia e Devita sa tamamu, meke be taveti goi sari doduru sapu garunu nigo meke luli sari Qua tinozi na tinarae, ¹⁸ si kaqu kopu nia Arau sa vina tatara sapu tavetia Arau koe Devita sa tamamu toতো tozi nia Rau, 'Agoi si kote lopu makudo va habotu tie pa tutimu koasa binaṅara pa Izireli,' gua. ¹⁹ Ba be lopu va tabei agoi meke sari na tie Izireli sari na Qua tinarae na Qua ginaranu sapu ele vatu ni Arau koa gamu, meke nabulu ni meke vahesi gamu sari kaiqa votiki tamasa, ²⁰ si kaqu va rizu taloa gamu Arau koasa popoa sapu ele ponini gamu Arau, meke kaqu kilu pania Arau sa Zelepade sapu ele va madia Arau pude na vasina sapu kaqu ta vahesi sa Pozaqu. Kaqu guni nia Rau na vina sisireana meke na pozapoza variva hegere tadi doduru tinoni.

²¹ Ke be vea tolavaena gua sa Zelepade hie kamahire, ba pa toতোsona asa si kote magasa nia ri doduru tie pu ene holadi meke kote nanasa si arini, 'Na vegua ke tavete guni nia tu e Zihova koasa popoa hie meke sa Zelepade hie?' ²² Kote olaṅa sari na tinoni, 'Ura na luara pania rini se Zihova sa Tamasa tadi na tamadia, Asa sapu turaṅa vura ni sari na tiatamadia pa Izipi, meke ele raṅei rini sari na votiki tamasa meke vahesi

na nabulu ni. Gua asa ke va kamo ni Sa sari doduru tinahuara hire koa rini,' kote gua."

Sari Kaiqa Tinavete te Solomone

(1 Baṅara 9:10-28)

⁸ Kamo koasa vina hiokona puta vuaheni si ele beto sa tinavete te Solomone pude kuria sa Zelepade meke sa vetu baṅara. ² Beto asa si kuri pule i sa sari popoa lavata pu ta poni ni sa koasa baṅara Hiram, meke veko ni tie Izireli Solomone pude koa i. ³ Meke la zau vagi sa pa vinaripera sari na popoa Hamati meke Zoba, ⁴ meke la kuri va niṅira ia sa sa gobana sa popoa pa Tamara pa soloso qega. Kuri pulei sa sari vasileana pa Hamati, sari vasidi sapu hoke ta kopue sari na ginani na likakalae. ⁵ Kuri pulei tugo e Solomone sari popoa lavata pa Beti Horoni Panaulu meke sa Beti Horoni Panapeka, veko ni bara na sasada sotoi na roza aeana sa. ⁶ Gua tugo sa vasileana pa Balati, meke sari doduru vasileana vasina ta kopue sari na ginani na likakalae, meke sari na vasileana pu ta kopue sari nana hose meke na totopili varipera. Tavete va gorevura betoi sa sari doduru kinurikuri pu hiva taveti sa pa Zerusalem, Lebanoni, meke pa doduruna sa voloso popoa pu koa baṅara ni sa. ⁷⁻⁸ Va zukuru ni tinavete niṅiradi e Solomone sari doduru tinoni tuti maedi koari na butubutu Hitaiti, Amoraiti, Perizaiti, Hivaiti, meke Zebusaiti, koari tie pu lopu tava mate koari pa Izireli toতোso vagia rini tatasana sa popoa Kenani. Koa hola si arini meke tava zukuru tinavete sari na tinoni hire kamo pa rane niṅoro. ⁹ Ba lopu va pinausu i e Solomone sari na tinoni Izireli pude zukuru ni pa tinavete, ba arini si nana tie varipera, na palabatu koari na tuturuana pa nana qeto minate, na koimata tadi na totopili varipera meke ari na tie pu koi koari na hose. ¹⁰ Arini tugo sari nati palabatu kopu tinavete te Solomone, ari ka karua gogoto lima ṅavulu puta palabatu pu kopu ni sari tie tavetavete koari na hopeke puku tinavete.

¹¹ Va rizua Solomone sa nana barikaleqe, sa tuna sa baṅara pa Izipi, sage mae gua koasa vasileana te Devita, koasa vetu sapu kuria sa pude tanisa nana barikaleqe Izipi. Zama si asa "Lopu kaqu koa ia sa sa vetu baṅara te Devita, sa baṅara pa Izireli, sina sari na vasina pu kamoi sa Bokese Vinariva Egoi sina madidi."

¹² Va vukivukihi va uququ la koe Zihova se Solomone koasa hope sapu kuria sa pa kenuna sa Zelepade.

¹³ Taveti sa sari vinukivukihi va uququ pa hopeke rane tava madidi, gua sapu va turu i e Mosese: rane Sabati, Inevaṅa Sidara Vaqura, meke sari ka neta inevaṅa sapu hoke ta tavete pa doduru vuaheni: Inevaṅa Bereti loke Isitina d, Inevaṅa Pakepakete, meke sa Inevaṅa Vina Balabaladi rina Dia Ipi pa Qega. ¹⁴ Luli sa sari na tinarae sapu vekoi sa tamana, se Devita, meke hia i sa pa hopehopeke rane sari na tinavete koari na hiam, meke gua tugo sari na tie Livaeti, sari na tie pu tokani sari na hiam pa kinera meke na tinavete vukivukihi. Va turui tugo sa, pa hopeke

† 7:18 1 Baṅ 2:4

†† 8:13 Ekd 23:14-17, 34:22-23; Nab 28:9, 29:39; Diut 16:16

pukuna, sari na tie kopu koari na hopeke sasada nuqunuquruana la koasa varivarigarana tie meke pa Zelepade, gua sapu ele va tatara nia e Devita sa tie te Tamasa. ¹⁵ Luli va hiteki rini sari na tinaraedi rina tinavete sapu zama veko ni e Devita koari na hiama na tie Livaeti, pa doduru ginugua mo meke gua tugo sari na vetu vasina ta kopue sari likakalae arilaedi.

¹⁶ Ke hokoto beto sari doduru tinavete te Solomone pu taveti sa. Podalae koari na patu qaedi pu va habotu i sa pa Zelepade te Zihova kamo la pa vina hokotona. Gore vura beto sari doduru tinavete sapu ta hivae.

¹⁷ Beto asa si taluarae la pa Ezioqeba meke Elati se Solomone, koasa raratana pa koqu lavata pa Aqaba, pa popoa Edomu. ¹⁸ Garunu la vaka se banara Hiram koe Solomone. Ari na nana palabatu matamata ni sari na vaka meke ari nana tie bokabokadi tugo si tavetavete pa vaka. Luli sari na tie te Solomone meke tepe la koasa popoa pa Opira meke va surana pule ni rini koe Solomone si ka manege lima tina kilo qolo.

La Tutuvia sa Banara Maqota pa Siba se Solomone (1 Banara 10:1-13)

9 Kamo la koasa banara maqota d pa Siba sa inavosona e Solomone koasa nana ginilagilana lohina sapu ele poni nia e Zihova, ke taluarae mae kamo pa Zerusalem si asa pude la podekia se Solomone koari na ninanasa tasunadi. Turaña nana tie si asa meke na keke tokele nomana; na puku kameli pu paleki sari na oto huda humaña lea, na qolo sapu sokudi va leana, meke na patu nedaladi sapu noma hola laedi. Totoso tutuvia sa se Solomone, si nanasa ni sa soku ninanasa gua sapu koa pa nana binalabala. ¹² Olaña betoi Solomone sari doduru nana ninanasa. Loke ninanasa si tasuna koa sa pude va bakala la nia koasa. ³ Avosia sa banara maqota pa popoa Siba sa ginilagilana lohina sapu ta poni nia Solomone, meke dogoria tugo sa sa vetu banara sapu kuria Solomone. ⁴ Dogori tugo sa banara maqota sari na ginani pa nana tevolo, sa hinabotu tadi nana palabatu nomadi pa binañara, sari na nabulu pa dia poko leadi, sari nana nabulu pu tuqedi sari nana kapa napo, meke sari vina vukivukihi va uququ saripu taveti sa pa Zelepade te Zihova, meke magasa sisigiti si asa.

⁵ Zama la si asa koasa banara, "Sa inavoso sapu kamo mae koa rau pa qua popoa soti koasa guguanu goi meke sa mua ginilagilana lohina si hinokara! ⁶ Ba lopu hite va hinokari rau sari na dia vivinei osolae mae telequ meke dogoro soti pa mataqu. Hinokara lopu doduruna tugo si avoso nia rau, kukuruna sa mua ginilagilana lohina si lopu ta tozi nia arau; hola ni goi sari na vivinei sapu kamo mae koa rau. ⁷ Na gulea hola dia sari na mua tinoni! Na gulea hola dia sari na mua koimata saripu koa turañigo doduru totoso pude avosi sari na mua zinama ginilagilana! ⁸ Mani tavahesi se Zihova sa mua Tamasa, asa sapu qetu nigo si agoi, meke va banara igo pude nabulu nia meke totoli ni sari na tinoni. Sina tataru ni Sa sari Nana tinoni pa

† 9:1 Mt 12:42; Lk 11:31

Izireli meke ninae rane si hiva kopu ni Sa, ke va banara igo Sa si agoi pude tavete vura nia sa vinaripitui toñotona."

⁹ Meke valani sa koe Solomone, sa banara, sari nana vinariponi sapu paleke mae ni sa: padana made tina kilo mamatadi sa qolo, meke na kobi oto huda humaña lea, na patu nedala na tolavaedi na gua. Mudina asa loke tie si ele hite variponi nia sa kobi oto huda humaña lea sapu soku hola gua sapu vari poni nia sa banara maqota pa Siba koe Solomone, sa banara.

¹⁰ Sari na tie tavetavete pa vaka tanisa banara Hiram, meke te Solomone si surana qolo mae gua pa Opira, meke vagi mae huda zunipa tugo si arini meke sari na patu nedaladi na tolavaedi. ¹¹ Sari na huda zunipa si tavete ni halehaleana e Solomone tanisa Zelepade te Zihova meke tanisa vetu banara. Meke tavete ni hapu na mikemike laera tugo sa tadi na tie kerakera. Lopu ele hoke ta dogoro pukerane sapu guagua arini pa popoa Ziuda.

¹² Poni nia sa banara Solomone koasa banara maqota pa Siba sari doduru likakalae gua sapu okoro ni na tepa i sa. Sapu poni lani Solomone si soku hola ni sari na vinariponi pu paleke mae ni sa banara maqota koasa. Beto asa si taluarae sa banara maqota meke sari nana nabulu, meke pule la pa dia popoa pa Siba.

Tinagotago te Solomone, sa Banara (1 Banara 10:14-25)

¹³ Doduru vuaheni si hoke vagi qolo se Solomone, sa banara, padana hiokona neta tina kilo, ¹⁴ meke lopu somana ta nae sari na poata pu ta vagi koari na takisi saripu tabari ri na tie holuholu, na tina qolo pu mae guadi koari na tie holuholu pu mae guadi pa seu, meke sa qolo na siliva saripu mae guadi koari na banara pa popoa Arebia d, meke sari na qavuna koari na pinaqaha popoa Izireli. ¹⁵ Taveti sa banara Solomone si karua gogoto lave nomadi saripu ta pokoe qolo; hopeke zuapa kilo qolo mamatana si pa hopeke lave. ¹⁶ Taveti tugo sa si ka neta gogoto lave hiteki, meke padana neta kilo qolo si ta pokoe pa keke lave hitekena. Meke vekoi sa banara sari doduru lave hire pa keke vetu, pozana sa si na Vetu Hudahuda pa Lebanoni.

¹⁷ Meke tavetia sa banara si keke habohabotuana banara lavata sapu kadakada nia livo elopaniti sa meke poko nia qolo viana sa sari na vasidi lopu ta kadakadadi. ¹⁸ Sa habohabotuana banara si ka onomo nenetiana meke kote haele sage kamo la ia, meke soto koasa si keke hakehakeana nene qolo. Pa karua kalina sa habohabotuana si na hakehakeana lima sapu hopeke turu kapae i na beku laione kalidia. ¹⁹ Ka manege rua beku laione si turu dia koari ka onomo nenetiana, keke pa hopeke hukihukiridi rina nenetiana. Loketona sapu gugua asa si ele koa koari na votiki binañara.

²⁰ Sari doduru kapa naponapoana te Solomone si na qolo beto tavete ni rini, meke sari doduru likakalae

tanisa Vetu Hudahuda pa Lebanoni, si na qolo beto mo tavete ni rini. Loketoŋa si tavete nia arini pa siliva, sina siliva si lopu noma sigiti laena guni nia arini pa toতোসো te Solomone. ²¹ Tago vaka tugo sa baŋara Solomone, sapu hebala va seu. Ari na tie te Hiramu na matamata ni. Doduru vina ŋeta vuaheni si hoke kekere pule sari na vaka paleke qolo, siliva, na livo elopaniti, na qorila, meke na maqe.

²² Ke sa baŋara Solomone si na tie tagotagona hola meke tago ginilagilana lohina, hola ni sa sari doduru baŋara pule pa kasia popoa. ²³ Gua asa ke sari doduru baŋara pa kasia popoa si okoro hiva mae koe Solomone pude avosia sa ginilagilana lohina sapu vekoa Tamasa pa bulona. ²⁴ Hopeke vuaheni, doduru tie pu mae si paleke mae vinariponi: sari na siliva, na qolo, na poko doduru, na tiŋitoŋa varipera, na oto huda humaŋa lea, meke na hose na miulu. †

²⁵ Tagoi Solomone, sa baŋara si ka made tina vetu vasina ta kopue sari na hose meke totopili varipera, meke ka manege rua tina hose varipera. Hire si ta kopue koari na popoa lavata tana kopu hose meke kaiqa si ta kopue tugo pa Zerusalem. ††²⁶ Koimata ni sa sari doduru vasidi podalae pa Ovuku Iuparetisi meke kamo pa Pilisitia meke koasa volosona sa popoa Izipi. ††²⁷ Koasa toতোসো koa baŋara si asa si va soku hoboro guni mo na patu sa sa siliva pa Zerusalem, meke sa huda sida si soku hola guana huda sikamoa sapu toqolo hoboro pa hubidi rina toqere pa Ziuda. ²⁸ E Solomone si holu vagi va karovo hose pa popoa Izipi meke pa kaiqa popoa pule. ††

Sa Minate te Solomone

(1 Baŋara 11:41-43)

²⁹ Doduru ginugua pule pu ta evaŋa pa toতোসো te Solomone, podalae pa pinodalaena meke kamo pa vina betona si ta kubere gore beto pa *Vivinei Tinozitozi te Netani* sa poropita, meke koasa *Kinorokorotae te Ahiza sa tie pa Saelo*, meke koari na *Dinogodogorae te Ido* sa tie dodogorae, vasina somana ta tozi sa guguana sa binaŋara te Zeroboami sa tuna koreo e Nebati. ³⁰ Pa Zerusalem si koa se Solomone meke baŋara nia sa sa doduruna sa popoa Izireli koari ka made ŋavulu puta vuaheni. ³¹ Meke magogoso si asa somanae koari na tamana meke ta pomunae koasa vasileana lavata te Devita sa tamana. Meke se Rehoboami sa tuna koreo si baŋara hobe sa si asa pa binaŋara.

Lopu Hiva nia Izireli se Rehoboami

(1 Baŋara 12:1-20)

10 Topue la pa Sekemi se Rehoboami, vasina si varigara sari doduru tinoni Izireli pude va baŋaria si asa. ² Totoso avoso nia e Zeroboami, sa tuna e Nebati, sapu gua asa si taluarae pa Izipi si asa meke pule. Pa Izipi tu si korapa koa si asa, sina ele govete nia sa se Solomone, sa baŋara, meke la vasina. ³ Ke

tioko mae nia rina tie Izireli se Zeroboami, meke topue la si asa meke sari butubutu Izireli koe Rehoboami meke la zama guahe koasa, ⁴ “Sa tamamu si va palekeni gami si keke minamata nomana hola. Ba be kamahire si va mamahelo i goi sari na tinavete variva sigitidi meke sa ioki mamatana sapu vekoa sa tamamu koa gami, pana gua asa si kote va nabulu atu koa goi si gami.”

⁵ Meke olaŋa se Rehoboami, “Poni nau ka ŋeta rane pude vilitia sa ginugua hie, beto asa mamu pule mae.” Ke taluarae sari na tinoni.

⁶ Ke kamo la i e Rehoboami sari na koimata pa Izireli pu nabulu nia sa tamana, se Solomone, pa korapana sa nana tinoa. Meke nanasi sa, “Kote vegugua toka guni nau gamu pude olaŋi rau sari tie hire?” gua si asa.

⁷ Olaŋa si arini, “Pana tataru ni goi sari na tinoni hire meke va qetui goi, meke poni ni goi si keke inolana sapu leana la koarini si kaqu koa nabulu si arini koa goi doduru toতোসো.”

⁸ Ba kilua sa sa zinama vinari tokae tadi na koimata komihadi, meke la hata vinari tokae tu koari na tie vaqura pu noma sage turaŋi sa, meke pu korapa koa nabulu koasa. ⁹ Nanasi sa si arini, “Nasa sa mia vinari tokae gamu? Kote vea olaŋa guni gita saripu zama guahe koa rau, ‘Va mamahelo ia sa ioki sapu vekoa sa tamamu koa gami?’” gua si asa.

¹⁰ Sari tie vaqura pu toqolo sage turaŋia si olaŋa, “Tozi ni sari na tie hire pu ele zama koa goi, ‘Sa tamamu si vekoa keke ioki mamatana koa gami, ba mamu va mamahelo ia sa mami ioki,’ gua; tozini, ‘Sa kakarutu guguqu hitekena si moata hola nia sa kopetena sa tamaqu. ¹¹ Sa tamaqu si va palekeni gamu keke ioki mamatana; ba arau si kote va mamata hola la ia tu. Sa tamaqu si hiliburuni gamu sekesekeana; ba sapu arau si kote hiliburuni gamu kukuasa rau.’”

¹² Hola ŋeta rane si pule la koe Rehoboami se Zeroboami meke sari doduru tinoni, gua sapu ele zama nia sa baŋara, “Pule mae koa rau pa rane vina ŋeta.” ¹³ Lopu va avoso la i sa baŋara sari na zinama vinari tokae tadi na koimata komihadi, meke olaŋa va hidahidakae ni sa sari na tinoni, ¹⁴ gua sapu ele tozi la nia rina tie vaquradi. Zama si asa, “Sa tamaqu si va mamata ia sa mia ioki; arau na kote va mamata hola la ia tu. Sa tamaqu si hiliburuni gamu sekesekeana; ba arau kote hiliburuni gamu kukuasa.” ¹⁵ Ke sa baŋara si lopu avosi sa sari na tie, ura sapu ta evaŋa hie si maena gua koe Tamasa, pude va gorevura ia sa zinama sapu zama nia Zihova koe Zeroboami sa tuna e Nebati, pu zama vura nia e Ahiza sa poropita pa popoa Saelo.

¹⁶ Sipu dogoria rina tinoni sapu lopu hiva va avosi sa baŋara sari na dia hiniva si olaŋa si arini, “Nasa sa mami hinia koe Devita sa tuna Zese? Mada veko pania se Devita; mani kopu pule nia! Tie pa Izireli, mada pule pa nada vetu!” ††

† Na miulu si keke kurukuru guana hose. †† 9:25 1 Baŋ 4:26
‡ 9:26 Zen 15:18; 1 Baŋ 4:21 †† 9:28 Diut 17:16

‡‡ 10:16 2 Samuela 20:1

Ke sari na tie Izireli si pule la koari hopeke dia popoa soti. ¹⁷ Ba sarini pu koadi koari na vasileana pa Ziuda si korapa baṅara ni e Rehoboami.

¹⁸ Beto asa si garunu vura nia baṅara Rehoboami se Adoniram, sa tie pu palabatu ni sari na tie ta zukuru tinavete, ba gona va mate nia patu ari na tie pa Izireli si asa. Meke sa baṅara Rehoboami si boka suraṅa pa nana totopili varipera meke govete la pa Zerusalem. ¹⁹ Podalae koasa totoaso asa si lopu koa kaurae pa binaṅara te Devita sari pa Izireli kamo pa rane ṅinoroi.

Sa Kinorokorotae te Semaesa

(1 Baṅara 12:21-24)

11 Totoso kamo sa baṅara, se Rehoboami, pa Zerusalem, si tioko varigara ni sa sari ka keke gogoto vesu ṅavulu puta tina tie varipera bokabokadi pa butubutu te Benisimane meke Ziuda. Hiva la varipera si asa koa ri pa binaṅara Izireli pude vagi pule lani koasa binaṅara te Rehoboami. ² Ba zama koe poropita Semaesa sa Tamasa ³ pude va kamo la nia sa inavoso koe Rehoboami, sa baṅara, meke koari na butubutu te Ziuda meke Benisimane: ⁴ "Mi lopu la raza i sari na turaṅamia. Mi pule la pa mia popoa, gamu doduru. Gua sapu ta evaṅa si na pa Qua hiniva." Ke va tabea rini sa zinama te Zihova, meke lopu la raza ia rini se Zeroboami.

Kuri Va Niṅira i Rehoboami sari na Vasileana Nomadi

⁵ Koa pa Zerusalem se Rehoboami meke kuri va niṅirai sa sari na vasileana pa Ziuda meke Benisimane: ⁶ Betilihema, Etama, Tekoa ⁷ Betizuru, Soko, Adulam ⁸ Qati, Maresa, Zipi ⁹ Adoraemi, Lakisi, Azeka ¹⁰ Zora, Aizaloni, meke Heboroni. ¹¹ Va nabu va leani sa sari gobagobadi meke vekoni hopeke koimata sa, meke va hia ponini ginani, na oela olive, meke vaeni sa, ¹² meke na hopere na lave tugo. Gua asa meke boka koa pa nana kinopu sari pa Ziuda meke Benisimane.

Mae pa Popoa Ziuda sari na Hiama na Tie Livaeti

¹³ Sari na hiama meke sari na tie Livaeti pa doduruna sa popoa Izireli si mae koa beto pa popoa Ziuda. ¹⁴ Luara pani ri na tie Livaeti sari na dia pepeso sapu koai na duduli tana dia sipi na bulumakao meke sari na dia vasileana meke rizu la pa Ziuda meke Zerusalem, sina lopu hivani sa baṅara Zeroboami, pa Izireli, meke sari na tuna, pude na hiama meke nabulu nia se Zihova. ¹⁵ Vizata nana hiama telena se Zeroboami pude tavetavete koari na hope pa toqere meke pude vahesi pa kenudia rina beku qoti na tuna bulumakao pu taveti sa. ¹⁶ Ari doduru butubutu pa Izireli pu okoro nia pude vahesia se Zihova, sa Tamasa pa Izireli, si luli rini sari na tie Livaeti meke la pa Zerusalem, pude boka va vukivukihia la koe Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamadia. ¹⁷ Va niṅira ia rini sa binaṅara pa Ziuda, meke pa korapana ṅeta vuaheni si zuka ia rini se Rehoboami sa tuna Solomone, meke

koa aqorae si arini koasa nana kinopu gugua pa totoaso tadi Devita meke Solomone.

Tatamana te Rehoboami

¹⁸ Haba ia e Rehoboami se Mahalata, sa tamana sa si e Zerimoti, tuna Devita, sa tinana sa si e Abihaili, na tuna vineki e Eliabi, sa tuna koreo e Zese. ¹⁹ Ka ṅeta tudia koreo; Zeusi, Semaria meke Zahama. ²⁰ Mumudi si haba ia pule sa se Ma'aka, na tuna vineki e Abusalamu, meke podoi ri si ka made koreo: Abaeza, Atai, Ziza, meke Selomiti. ²¹ Doduruna sa tatamana te Rehoboami, si ka manege vesu sari nana barikaleqe, ka onomo ṅavulu puta barikaleqe pinausu, meke ari ka hiokona vesu tuna koreo, meke onomo ṅavulu puta tuna vineki. Koari na nana barikaleqe meke sari na barikaleqe pinausu, si e Ma'aka si tataru hola nia sa. ²²⁻²³ Meke vizatia e Rehoboami se Abaeza d, sa tuna koreo e Ma'aka, pude nana ṅati koreo tavia, holani sari doduru nana koburu; meke asa si hiva va baṅaria sa. Tavete va gotogoto si asa meke poni tinavete sa sari na tuna koreo; vekoi sa koari na vasileana lavata ta gobadi pa Ziuda meke Benisimane. Poni valeani sa meke vagi va soku poni barikaleqe tugo sa.

Va Kilasia Keke Tie Izipi sa Popoa Ziuda

(1 Baṅara 14:25-28)

12 Pa mudina sapu turu va nabu sa binaṅara te Rehoboami, si luara pania sa meke sari kasa nana tie sa tinarae te Zihova. ² Gua asa ke pa korapana sa vina lima vuaheni sapu koa baṅara se Rehoboami, si la e Sisaka, sa baṅara pa Izipi meke rapatia sa popoa Zerusalem. ³ Sa qeto minate te Sisaka si ka keke tina karua gogoto totopili varipera meke onomo ṅavulu puta tina tie koi pa hose, meke kobi tie varipera, saripu soku hola ke lopu boka ta nae, somanae sari pu mae guadi pa Libia, pa Sukaiti, meke pa Itiopia. ⁴ La zau vagi sa sari na vasileana lavata ta gobadi pa Ziuda meke kamo latu pa Zerusalem.

⁵ La se Semaesa sa poropita koe baṅara Rehoboami, meke koari na koimata pa Ziuda, saripu ele varigara pa Zerusalem sina matagutu nia rini se Sisaka, meke zama si asa koa rini, "Hie si zama nia e Zihova koa gamu, 'Gamu si ele luara pani Au, ke kamahire si luara lani gamu Rau koe Sisaka.'"

⁶ Helahelae sa baṅara meke sari na koimata sapu ele sea si arini meke zama, "Toṅoto nana sapu tavetia e Zihova."

⁷ Sipu dogoria Zihova sapu gua asa, si zama pulea Sa se Semaesa, "Sina helahelae ni gamu sari na mia sinea, ke lopu kaqu ta huara beto taloa si gamu, ba kote harupu hite gamu Arau. Sa doduruna sa Qua tinagaziri si lopu kote va nonoga ia ari pa Zerusalem. ⁸ Ba kaqu na nabulu te Sisaka si gamu, pude gilania gamu sa vinotikaena koasa linuliqu Arau meke linulidi ri na binaṅara pa kasia popoa."

⁹ Kamo mae pa Zerusalem se Sisaka, sa baṅara pa Izipi, meke paleke taloa ni sa sari na tinagotago arilaedi pa korapa Zelepade te Zihova meke koasa

† 11:15 1 Baṅ 12:31

vetu baṅara. Vagi betoi sa sari doduru likakalae arilaedi meke sari na lave qolo tugo saripu taveti e Solomone, sa baṅara. ¹⁰ Ke tavete lave boronizi sa baṅara Rehoboami pude hobe ni sapu arini, meke va kopu ni sa koari na ṅati palabatu tadi na tie kopu, saripu kopu ni sari na sasada barana sa vetu lavata tanisa baṅara. ¹¹ Pana la sa baṅara koasa Zelepade te Zihova si hoke paleki ri na tie kopu sari na lave meke mumudi si kote la veko pule lani rini koasa lose tadi na tie kopu. ¹² Sina va pepekae pule nia se Rehoboami, ke sa tinaṅaziri te Zihova si rizu koasa ke lopu tava mate si asa. Meke leana tu sa tinoa pa Ziuda.

Sa Vivineina sa Binaṅara te Rehoboami

¹³ Koa baṅara pa Zerusalem se Rehoboami meke ṅinira nono latu sa binaṅara tanisa. Turu baṅara si asa totošo made ṅavulu eke vuahenina, meke ka manege zuapa vuaheni si koa baṅara si asa pa Zerusalem, sa popoa lavata sapu vizatia e Zihova koari doduru popoa pa Izireli pude vasina si kote ta vahesi si Asa. Sa pozana sa tinana e Rehoboami si e Neama, maena gua pa popoa Amoni. ¹⁴ Tavete va sesea tugo si asa sina lopu podekia sa pude lulia sa hiniva te Zihova.

¹⁵ Sari tinavete te Rehoboami podalae pa pinodalaena meke kamo pa vina betona sa nana binaṅara, si ta kubere koasa *Kinubekubere te Semaesa Poropita* meke sa *Kinubekubere te Ido sa Poropita*. Ari Rehoboami meke Zeroboami si varipera la dia mo sari karua. ¹⁶ Mate se Rehoboami meke magogoso si asa somanae koari na tamana meke ta pomunae koasa vasileana lavata te Devita sa tamana, meke se Abaeza, sa tuna, si hobena si asa koasa binaṅara.

Sa Vinaripera te Abaeza koe Zeroboami

13 Pa vina manege vesu vuahenina sa binaṅara te Zeroboami pa Izireli si tava baṅara se Abaeza pa Ziuda, ² meke ka ṅeta vuaheni si koa baṅara si asa pa Zerusalem. Sa tinana sa si e Ma'aka ^{††}, sa tuna e Urieli, tie pa vasileana Qibea. Meke ta evaṅa si keke vinaripera pa varikorapadi ari Abaeza meke Zeroboami. ³ Topue la pa vinaripera se Abaeza, turani sa si ka made gogoto tina tie varipera, meke va tia i e Zeroboami meke sa nana qeto minate sapu ka vesu gogoto tina tie varipera.

⁴ La vari tutuvi sari karua qeto minate hire pa popoa toqetoqere pa Iparemi. Sage la pa toqere Zemaraimi se Abaeza meke velavela la koe Zeroboami meke sari na tinoni Izireli: "Va avoso mae koa rau! ⁵ Lopu gilania tu gamu sapu se Zihova, sa mia Tamasa, pa Izireli, si tavetia sa vinariva egoi sapu lopu boka ta huara koe Devita meke koari na tutina, pude kaqu koa koarini sa binaṅara pa Izireli ninae rane? ⁶ Ba se Zeroboami, sa tuna koreo e Nebati, si kanakana la koe Solomone, sa nana baṅara. ⁷ Varigara ni sa si kaiqa tie sekeseke tinaraedi, meke la zukuru ni rini sari na dia hiniva koe

† 12:9 1 Baṅ 10:16-17; 2 Koron 9:15-16 †† Koasa *Kinubekubere Hope Koana pa Hiburu si ta kubere Mikaea ba pa kaiqa iniliri Quriki pa Kinubekubere Koana si ta kubere Ma'aka*.

Rehoboami, sa tuna Solomone, sipu korapa na tie vaqura hola si asa, meke lopu ele gilgilana va leana, ke lopu ele ṅinira pada pude tokei sa. ⁸ Meke kamahire si hiva mae raza ia gamu sa binaṅara te Zihova sapu ponía Sa koasa limana sa tutina e Devita. Sa Qeto minate varipera tamugamu si hinokara noma hola, meke koadia koa gamu sari na mia tuna bulumakao qolo, saripu taveti e Zeroboami pude na mia tamasa. ⁹ Ba ele hitu taloa ni gamu sari na hiamá te Zihova, sari tuna Eroni, meke hadui tugo gamu sari doduru tie Livaeti meke vizata mia hiamá gugua ari pa votiki popoa. Pana atu si keke tie meke turaṅa nana bulumakao, ba be ka zuapa sipi si boka va madi pule nia mo si asa pude na hiamá koarini pu poza ni na mia tamasa gamu.

¹⁰ Ba gami si kaqu nabulu nia se Zihova sa mami Tamasa, na lopu ele etulia gami si Asa. Sari na hiamá pu va tana koasa si tuti goredi mae koe Eroni meke ari na tie Livaeti tokani. ¹¹ Doduru munumunu na veluvelu si va vukivukihí va uququ meke va uqui rini sari na oto huda humaṅa lea koe Zihova. Vekoi rini sari na bereti koasa tevolo tava madina meke doduru veluvelu va katui rini sari na zuke koasa tuturuana zuke qolo. Gami si korapa kopu ni sari na tinarae tana vinahesi te Zihova ba gamu si ele luara panía si Asa. ¹² Telena e Zihova sa mami koimata na koa turaṅa gami, meke sari na Nana hiamá si hire, taṅini sari na dia buki, nama pude ivui meke tioko gami pude atu raza gamu. Gamu na tinoni pa Izireli, mi lopu raza ia se Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamamia! Na lopu kaqu boka si gamu!"

¹³ Ego, ele garuni Zeroboami sari kaiqa nana tie varipera pude likoho la pa mudidia rina tie varipera pa Ziuda, pude korapa koadia sari nana tie varipera pa kenudia gua, si kote rapata si arini pa mudidia. ¹⁴ Doṅo vari likohaedia gua sari na tie pa Ziuda, meke dogoria rini sapu ele koa vari likohaeni rini si arini. Kabo la si arini koe Zihova pude tokani, meke ivui rina hiamá sari na buki. ¹⁵ Keke gua irana va ululae sari na tie Ziuda meke turani e Abaeza meke rapata, meke va kilasia sa Tamasa se Zeroboami, meke sari na tie Izireli. ¹⁶ Sari na tie Izireli si govete ni rini sari na tie Ziuda, meke va mataqari Tamasa sari na tie pa Ziuda. ¹⁷ La Abaeza meke sari na nana tie varipera meke va kilasa va kaleana paní sari pa Izireli; lima gogoto tina tie varipera bokabokadi tadi pa Izireli si mate. ¹⁸ Ke pa totošo asa si va kilasi rina tie Ziuda sari pa Izireli sina kalavarae si arini koe Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamadia.

¹⁹ Hadu lulia Abaeza sa qeto minate te Zeroboami, meke vagi paní sa sari vasileana pa Betolo, Zesana, meke Eporoni, meke gua tugo sari na vasileana tata koari na popoa arini. ²⁰ Lopu boka vagi pule nia Zeroboami sa nana ṅiniraṅira pa totošo sapu koa baṅara se Abaeza, meke seke ia e Zihova, meke mate si asa.

²¹ Ba se Abaeza si ṅinira nono latu si asa. Ka manege made sari nana barikaleqe, meke sari koburu tanisa si

ka hiokona rua koreo, meke manege onomo sari vineki. ²² Sari kaiqa vivinei pa binaṅara te Abaeza, gua sapu taveti na zama ni sa, si ta kubere pa *Kinubekubere te Ido sa Poropita*.

Va Kilasi Baṅara Asa sari na Tinoni Itiopia

14 Mate sa Baṅara Abaeza, magogoso si asa somanae koari na tamana, meke ta pomunae koasa vasileana lavata te Devita sa tamana. Sa tuna koreo, se Asa, si hobena koasa binaṅara, meke pa nana totošo si koa pa binule ka manege puta vuaheni sa popoa. ² Tavetia e Asa gua sapu leana na toṅoto pa dinono te Zihova. ³ Huara pani sa sari na hope tadi na tamasa karovodi, meke sari na vasidi tana vinahesi pa toqere; huara umumu betoi sa sari na patu tana vinahesi beku, meke seke goreni tugo sa sari na beku huda tanisa tamasa barikaleqe se Asera. ⁴ Zamai sa sari na tie pa popoa Ziuda pude hata ia se Zihova sa Tamasa tadi na tiatamadia, meke va tabei sari na Nana vina tumatumae na tinarae. ⁵ Pa nana binaṅara si koa bule koari na kana sa butubutu, sina huara pani sa sari na hope tana vinahesi huporodi, meke sari hope va uququ humana lea pa doduruna sa popoa Ziuda. ⁶ Kuri sa sari na gobadi rina vasileana nomadi pa Ziuda pa nana totošo, meke pa korapana sa totošo asa si loke vinaripera si ta evaṅa, sina ponía binule e Zihova si asa. ⁷ Zamai sa sari pa Ziuda, "Mada kuri va niṅira i sari popoa hire, mada goba vari likohaeni, meke vekoni na vetu hakehakei ululudi, meke sari sasada bara sapu boka ta tuku meke ta roto. Korapa koa hola si gita koasa pepeso sapu tagoa gita sina hata ia gita gua sapu hiva nia se Zihova, sa nada Tamasa. Asa na kopuni gita, meke lavelave ni gita pa doduru varikalida." Ke kurikuri si arini meke mamutu sa popoa. ⁸ Sa qeto minate te Asa sa baṅara si ka neta gogoto tina tie varipera pa Ziuda, sapu ari dia lave nomadi na hopere, meke karua gogoto vesu ṅavulu tina tie pa Benisimane sapu taṅini bokala meke lave. Doduru hire si na tie varane.

⁹ Keke tie Itiopia, pozana e Zera, si topue pude la raza i gua, lopu na qeto minate hite si tanisa, keke vuro tie meke neta gogoto totopili varipera, meke kamo mae gedi koasa vasileana Maresa. ¹⁰ Topue la se Asa pude raza ia, meke hopeke vagi rini sari dia tuturuana varipera koasa lolomo pa Zepata, tata pa Maresa. ¹¹ Meke varavara la koe Zihova, sa nana Tamasa se Asa, "Ke Zihova, loke Tamasa pule si koa sapu boka tokani gami, na malohoro si gami meke Agoi mo boka va niṅira gami. Ke, Zihova mami Tamasa, tokani gami kamahire, sina koa Agoi mo si kalavarae si gami, meke pa Pozamu Agoi, si mae si gami pude raza ia sa qeto minate lavata hie. Zihova, Agoi sa mami Tamasa, mu lopu va malumia sa qeto minate hie pude boka va kilasigo si Agoi."

¹² Ke va kilasia Zihova sa qeto minate pa Itiopia, totošo la rapata se Asa meke sa qeto minate pa Ziuda. Govete si arini ¹³ meke hadu luli i e Asa meke sari nana puku tie varipera, seu kamo la tu pa Qera. Hola toa sa

tie Itiopia sapu mate, ke lopu boka varivarigara pule si arini pude raza hobei. Tava kilasa nia rini sa niṅiraṅira te Zihova, meke sa nana qeto minate, meke soku hola sari na likakalae koasa vinaripera sapu paleke pule ni rina tie varipera pa Ziuda. ¹⁴ Huari rini sari na vasileana pa vari kalina sa popoa Qera, sina sari na tie vasina si tarazuzu nia rini se Zihova. Soku likakalae si vagi rina tie varipera koari na popoa arini. ¹⁵ La rapati tugo rini sari na ipi tadi kaiqa sepati, meke kobi na sipi, kameli, na qoti si zau vagi rini meke pule la dia pa Zerusalem.

Tinavete Leadi te Asa

15 Sa Maqomaqona sa Tamasa si kamo la koe Azaraea, sa tuna Odedi, ² meke topue la tutuvia sa se Asa, meke zama si asa koasa, "Avoso mae koa rau, baṅara Asa, meke gamu doduru tiena sa popoa Ziuda meke Benisimane! Se Zihova si koa koa gamu, pana koa koa Sa si gamu. Pana hata ia gamu si Asa, si kote ta dogoro nana mo si Asa koa gamu, ba pana etulia gamu si Asa, si kaqu luara pani gamu Sa. ³ Seunae hola si lopu koa turaṅia Izireli sa Tamasa hinokara, loke hiama pude va tumatumaei, meke loketona tinarae Tanisa. ⁴ Ba pude kamoi na tinasuna, si taliri la si arini koe Zihova, sa Tamasa pa Izireli. Hata ia rini, meke va dogoro pule nia si Asa koa rini. ⁵ Koari na rane arini si loke tie si boka vura nuquru na ene lamae, sina tinasuna meke sa kinolura si koa pa doduru popoa. ⁶ Keke butubutu la huara ia si keke butubutu. Keke popoa koasa keke popoa, sina e Zihova va tasunai si arini koa ri doduru hahanana tinasuna. ⁷ Ba gamu si kaqu koa varane, meke lopu va malomalohorae, sina kote ta pia sari na mia tinavete."

⁸ Totoso avosia Asa sa kinorokorotae te Azaraea, sa tuna e Odedi, si tava niṅira si asa. Huara pani sa sari doduru beku pa popoa Ziuda meke Benisimane, meke koa rina vasileana pu zau vagi sa koa rina toqere pa Iparemi. Meke tuvaka pule ia tugo sa sa hope te Zihova sapu koa pa kenuna sa nuqunuquuruana koasa sasadana sa Zelepade te Zihova.

⁹ Soku hola tie si karovo la pa kalina te Asa, taluaraedi pa Iparemi, Manase, meke Simione, meke veke kinoa pa nana binaṅara, sina dogoria rini sapu se Zihova si somana koasa. Meke tioko varigara ni e Asa si arini meke sari na tiena sa popoa Ziuda meke Benisimane. ¹⁰ Varigara si arini pa popoa Zerusalem pa vina neta sidara, pa vina manege lima vuaheni sapu koa baṅara se Asa. ¹¹ Pa rane asa si va vukivukihia la koe Zihova si arini koari na kurukuru sapu vagi mae ni rini pa vinaripera, zuapa gogoto bulumakao meke zuapa tina sipi na qoti. ¹² Meke tavetia rini si keke vinariva egoi pude hata ia se Zihova sa Tamasa tadi na tiatamadia, pa doduru bulodia meke pa maqomaqodia. ¹³ Doduru pu lopu hiva hata ia, be tie vaqura ba be tie koadi, palabatu ba be barikaleqe, si kaqu tava mate. ¹⁴ Tokotokoro si arini pa pozana e Zihova pude kopu nia sa Nana vinariva egoi meke kukili na iraṅa meke ivui rini sari na buki. ¹⁵ Doduru tiena sa popoa pa Ziuda si qetu sina sa vinariva egoi si

tavetia rini pa doduru bulodia. Hataia rini sa Tamasa pa doduru bulodia meke va dogoro pule nia si Asa koa rini, ke va bule poni Sa sari doduru dia kana.

¹⁶ Va beto pania tugo sa sa tinana sa tinana sapu se Ma'aka, koasa nana tuturuana kalaho, sina tavetia sa si keke beku barikaleqe variva malederena, sapu se Asera, sapu boka va gavogavoro soku ginugua kaleadi. Maho gore nia e Asa sa beku, soko viqalia sa, meke sulu pania sa pa lolomo Kidoroni. ¹⁷ Lopu huara beto i e Asa sari doduru vasidi vahesihesiana beku koari na toqere pa popoa Izireli, ba soto va nabu sa bulona koe Zihova pa doduruna sa nana tinoa. ¹⁸ Va nuquri sa pa korapa Zelepade, sari doduru tinitonā arilaedi saripu va madi sa tamana Abaeza koe Tamasa, sari na qolo na siliva, meke sari na tinitonā pu va madi sa telena. ¹⁹ Meke loke vinaripera si ta evaṅa osolae kamo sa vina tolonavulu lima vuahenina sa binaṅara te Asa.

Tinasuna Koari pa Izireli

(1 Baṅara 15:17-22)

16 Koasa vina tolonavulu onomo vuahenina sa binaṅara te Asa, si sage la se Basa meke raza ia si pa Ziuda, meke podalae kuri va ṅiṅira ia sa sa vasileana pa Rama pude hukati sari doduru tie pu rizu nuquru meke vura la gua pa Ziuda, gua. ² Ke vagi e Asa sari na siliva meke na qolo koari na lose vekovekoana poata pa Zelepade te Zihova meke pa vetu baṅara meke va garunu lani sa pa Damasikasi, koe Beni Hadadi, sa baṅara pa Siria, meke zama la guahe si asa: ³ “Mada tavetia si keke vinariva egoi tadigita kara, gua sapu tavetia rina tiatamada. Sari na siliva na qolo hire si na qua vinariponi atu koa goi. Ego, mamu kumatia sa mua vinariva egoi koe Basa, sa baṅara pa Izireli, pude kaqu va rizu taloa i sa sari nana tie varipera koasa qua kali popoa,” gua si asa.

⁴ Va egoa e Beni Hadadi sa hiniva te Asa, meke garunu lani sa sari nana ṅati palabatu varipera meke sari na nana tie varipera pude la razai sari na vasileana pa Izireli. La vagi rini sari pa Izone, Dani, Ebolo Beti Ma'aka, sari doduru popoa pa butubutu Napitalai meke sari na vasileana lavata vasina si ta kopue sari na ginani na likakalae. ⁵ Totoso avoso nia e Basa sapu gua asa, si noso si asa pa kinurina sa goba pa Rama, meke noso tugo sa nana tinavete. ⁶ Meke tiqe varigara ni e Asa, sa baṅara, sari doduru tie pa doduruna sa popoa Ziuda, meke tozi ni sa pude paleke rizu taloa ni sari na patu meke na labete sapu tavetavete ni e Basa, pa Rama. Arini si tavetavete ni sa pude kuri sagei sari na vasileana pa Qeba meke Mizipa.

Sa Poropita Hanani

⁷ Pa totoso asa si la se Hanani, sa poropita, koe Asa, sa baṅara, meke zama gua hie koasa, “Sina kalavarae ia agoi sa baṅara pa Siria meke lopu kalavarae ia goi se Zihova, sa mua Tamasa, ke sa qeto minate tanisa baṅara pa Siria si govete taloa koa goi. ⁸ Vea sari pa Itiopia meke Libia, lopu nomana lavata tu sa dia qeto

minate, meke soku dia totopili varipera meke na tie koidi pa hose? Ba sipu kalavarae si goi koe Zihova, si poni nigo vinarane mo Sa, meke va kilasi goi si arini.

⁹ Sa Tamasa kopu totoko nia sa doduruna sa kasia popoa, pude va ṅiṅira i sarini pu soto va nabu bulodia koe Tamasa. Ele tavete va kaleana hola si agoi, ke podalae kamahire si kote koa varipera lamo si agoi.”

¹⁰ Koasa ginugua hie si bugoro nia Asa sa poropita, ke veko ia sa pa vetu varipusi. Podalae pa totosona asa si ṅoṅovali e Asa sari kaiqa tinoni.

Sa Vina Betona sa Binaṅara te Asa

(1 Baṅara 15:23-24)

¹¹ Sari doduru tinavete sapu evaṅi Asa totosona sapu baṅara si asa, podalae pa pinodalaena kamo pa vina betona si ta kubere beto pa korapana sa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Ziuda meke Izireli*. ¹² Pa vina tolonavulu sia vuaheni sipu koa baṅara si asa, si kamo keke minoho kaleana sa nenena. Gua asa ba lopu hite hata tinokae la tugo si asa koe Zihova, ba koari na dokita mo. ¹³ Meke pa vina made ṅavulu eke vuaheni pa nana binaṅara si mate si asa, ¹⁴ meke ta pomunae si asa pa lovu patu, sapu ta peqo nama vekona, pa vasileana te Devita. Na pauda humaṅa lea na oto huda humaṅa lea meke na oela humaṅa lea si vala i rini pude nama ia sa tinina pude ta pomunae, meke tavetia rini si keke nika nomana pude besu nia sa nana minate.

Tava Baṅara se Zehosapati

17 Sa tuna koreo, se Zehosapati si baṅara hobea si asa, meke va nabu ia sa sa nana ṅiniraṅira, meke va nama ni sari pa Izireli. ² Veko ni nana puku tie varipera sa koari na vasileana pa Ziuda sapu ta goba patu, meke koa ri kaiqa vasina ta vizatadi pule pa Ziuda, meke koari na popoa pa Iparemi saripu vagi e Asa sa tamana. ³ Koa turaṅia e Zihova se Zehosapati sina tatasana si lulia sa sa hahanana tanisa tamana sapu e Devita, meke lopu vahesia sa sa beku Beolo. ⁴ Hataia sa sa Tamasa tanisa tamana, meke va tabei sa sari tinarae te Tamasa, meke lopu taveti sa sari na hahanana tadi na baṅara pa Izireli. ⁵ Va nabua e Zihova sa ṅiniraṅira te Zehosapati koasa binaṅara pa Ziuda, meke doduru tie pa Ziuda si paleke la vinariponi koasa, ke tagotago sisigiti si asa meke tava lavata. ⁶ Sa hiniva tanisa si ṅiṅira hola pa linulina se Zihova, meke huara betoi sa sari doduru vasidi tana vahesi beku koari na toqere, meke sari na beku te Asera sa tamasa barikaleqe, pa Ziuda.

⁷ Pa vina ṅeta vuahenina sa nana binaṅara si garunu vura taloa ni sa sari na nana palabatu pude va tumatumae koari na vasileana pa Ziuda: Benihaili, Obadaea, Zakaraea, Netanela, meke Mikaea. ⁸ Somana luli turaṅae koa rini sari ka sia tie Livaeti meke karua hiama. Sari na tie Livae si ari Semaea, Nataniela, Zebadaea, Asahele, Semiramoti, Zehonatani, Adonaeza, Tobiza, meke Tobadonaeza; meke sari na hiama si ari Elisama, meke Zehoramū. ⁹ Palekia rini sa

buka tinarae te Zihova meke ene va tumatumae si arini pa doduruna sa popoa pa Ziuda.

Sa Vinarane te Zehosapati

¹⁰ Sa minatagutuna e Zihova si kamo koari doduru binañara pa vari likohaena Ziuda, ke lopu la raza ia rini sa bañara Zehosapati. ¹¹ Kaiqa ari na tie Pilisitia si paleke la dia vinariponi meke na siliva, guana dia vina lavata, koe Zehosapati, meke ari na tie Arebia si paleke lani koasa si ka zuapa tina zuapa gogoto sipi, meke zuapa tina zuapa gogoto qoti. ¹² Ke niñira nono latu se Zehosapati. Pa doduruna sa popoa pa Ziuda si kuri i sa sari popoa goba patu tana vinaripera, ¹³ meke sari na vasileana lavata vasina ta kopue sari na ginani na likakalae.

Meke vekoi sa pa Zerusalema sari na tie bokabokadi pa vinaripera. ¹⁴ Ta vagi si arini koari na hopeke puku butubutu. Adana sina koimata koari na tie varipera tadi na puku butubutu pa Ziuda, meke ka ñeta gogoto tina tie varipera si koa pa nana kinopu. ¹⁵ Sa koimata vina rua si e Zehohanani; karua gogoto vesu ñavulu puta tina tie varipera si kopu ni sa, ¹⁶ Sa koimata vina ñeta si e Amasia tuna e Zikiri; karua gogoto tina tie varipera si kopu ni sa. Tena vala pule nia se Amasia pude nabulu nia se Zihova. ¹⁷ Sa koimata tanisa puku tie varipera pa butubutu Benisimane si e Eliada; na keke tie varipera bokabokana si asa. Kopu ni sa si karua gogoto tina tie varipera pu paleke lave na bokala. ¹⁸ Sa koimata vina rua koasa butubutu Benisimane si e Zehozabadi meke kopu ni sa si ka keke gogoto vesu ñavulu tina tie; na tie namanamadi va leana koari na likakalae vinaripera. ¹⁹ Arini sari na tie pu nabulu nia sa bañara pa Zerusalema, meke veko va nama ni tie varipera tugo sa sari na popoa ta goba patu pa binañara Ziuda.

Va Balau ia sa Poropita Mikaea se Ehabi

(1 Bañara 22:1-28)

18 Totoso tagotago meke tava lavata sa pozana sa bañara pa Ziuda, se Zehosapati, si va toñotia sa sa tuna koreo pude haba ia sa tuna vineki e Ehabi, sa bañara pa Izireli, pude lopu vari kanai sari karua binañara arini. ² Hola kaiqa vuaheni si gore la se Zehosapati pa vasileana Sameria pude la varihopikae koe Ehabi. Koasa nana pinamaña Ehabi koe Zehosapati meke ari kasa pu luli koasa, si va mate soku ñavulu bulumakao na sipi se Ehabi meke tavete poni inevaña sa. Tapa sisigitia e Ehabi se Zehosapati pude lulia si asa pude la rapatia sa popoa pa Ramoti Qileadi. ³ Tapa si asa, "Vegua kote boka luli si goi koa rau pude la rapatia sa vasileana Ramoti Qileadi?"

Olaña se Zehosapati, "Uve boka mo, arau si guana agoi mo, qua tinoni si na mua tinoni. Kote somana si gami koa goi pa vinaripera." ⁴ Ba zama tugo se Zehosapati koasa bañara pa Izireli, "Kekenu si mada hata sa hiniva te Zihova."

⁵ Ke tioko varigara ni e Ehabi sari na poropita, ari ka made gogoto, meke nanasi sa, "Vegua, maqu la rapatia si pa Ramoti Qileadi, ba lokari?"

Meke olaña si arini, "La, ura ele vala nia e Zihova pa limamu, bañara."

⁶ Ba nanasa se Zehosapati, "Vegua lopu koa tani si keke poropita te Zihova sapu koasa kote boka nanasa gua si gita?"

⁷ Olaña se Ehabi, "Koa nana tugo si keke tie, e Mikaea tuna e Imila. Koasa si kote boka nanasa gua si gita koe Zihova, ba kana hola ia rau si asa sina lopu hoke korotae ni sa si kaiqa ginugua leadi koa rau, ba koba kaleadi lamo."

"Lopu zama gua asa si agoi!" gua se Zehosapati.

⁸ Ke tioko vagia bañara Ehabi si keke ri nana palabatu meke zama, "Kamahire tugo, mamu la turaña mae nia se Mikaea sa tuna koreo Imila."

⁹ Va sage poko bañara sari karua bañara, meke habotu dia koari na dia habohabotuana bañara, pa keke vasina tana vari paqaha kiko huiti koari na qaqlotodi pa sadana sa goba pa Sameria, meke korokorotae pa kenudia ri karua sari doduru poropita.

¹⁰ Ego se Zedekaea sa tuna koreo e Kenana pu tavete kikiho aeana, si zama vura, "Guahe si zama nia e Zihova: Koari kikiho hire si kote lobiti ni agoi sari na tinoni pa Siria osolae tava kilasa si arini," gua si asa.

¹¹ Sari doduru poropita pule si kekeñoño gua tugo asa si korotae nia arini. "La rapatia si pa Ramoti Qileadi; mamu vagia," gua si arini, "Ura, e Zihova si kote vala nia pa limana sa bañara."

¹² Ego, sa tie paleke inavoso pu la pude va mae ia se Mikaea si zama guahe koasa: "Do, guana keke tie mo sari kasa poropita pu korapa korokorotae nia sapu kote bokaboka sa bañara. Ke mamu zama va kekeñoño gua arini, mamu zama va leana ponia sa bañara," gua si asa koasa.

¹³ Ba olaña se Mikaea, "Pa korapa pozana e Zihova sa Tamasa toana si kaqu zama nia mo rau gua sapu tozi nau sa qua Tamasa!"

¹⁴ Meke sipu kamo la si asa koe Ehabi si nanasia sa bañara si asa, "Mikaea, vegua, mami la raza ia sa popoa Ramoti Qileadi, ba maqu vekoa?"

Olaña gua se Mikaea, "La rapatia, mamu bokaboka. Ura kote vatu nia e Zihova pa limamu agoi, bañara."

¹⁵ Meke zama la sa bañara koa sa, "Visa ñavulu totoso kaqu zama igo arau pude tozi nau sapu loketona ba sa hinokara mo pa korapa pozana e Zihova?"

¹⁶ Meke olaña se Mikaea, "Dogoria rau sapu sari doduru pa Izireli si ta hurakatae beto koari na toqere gua ri na sipi sapu loke dia sepati, meke zama se Zihova, 'Sari na tinoni hire si loke dia koimata. Mu va hopeke pulei pa dia popoa pa binule,'" gua si asa. †

¹⁷ Meke zama la koe Zehosapati sa bañara pa Izireli, "Isa gua sa tie hie. Ele tozi nigo tu rau sapu namu lopu hoke korokorotae nia sa koa rau si keke tiniona leana, ba koba kaleadi lamo!"

† 18:16 Nab 27:17; Izk 34:5; Mt 9:36; Mk 6:34

¹⁸ Ba hoda latu se Mikaea, "Gua ke mu avosia sa zinama te Zihova: Dogoria rau se Zihova korapa habotu Nana pa Nana habohabotuana Baṅara meke sari doduru nana mateana pa maṅauru si turu vari likohae nia pa kali mataona meke pa kali gedena.

¹⁹ Meke zama se Zihova, 'Esei kote sekesekei nia se Ehabi pude topue la rapatia si pa Ramoti Qileadi, meke mani la mate vasina?' Meke hopeke va vura dia binalabala sari kasa, keke si guahe gua, keke si sanu tu gua, ²⁰ osolae keke maqomaqo si turu vura la pa kenuna e Zihova meke zama, 'Arau kote sekesekei nia si asa!' gua.

Nanasa se Zihova, 'Pa sirana sa?' gua. ²¹ Olaṅa sa maqomaqo, 'Kote vura la si rau meke va kokoha betoi sari na poropita te Ehabi,' gua si asa. Meke zama se Zihova, 'Na kote boka sekesekei nia mo goi. La mamu tavetia.'

²² "Gua asa ke kamahire se Zihova si ele veko ni maqomaqo kokoha Sa sari na nuzudi ri doduru mua poropita hire. Meke ele zama veko nia Zihova sa tinasuna nomana sapu kote kamo igo."

²³ Meke ene la se Zedekaea sa tuna koreo e Kanana meke poharia isumatana se Mikaea. "Meke pavei la gua sa Maqomaqo te Zihova sipu taluarae si Asa koarau meke atu zama koa goi?" nanasa gua si asa.

²⁴ Meke olaṅa se Mikaea, "Kote gilania mo goi koasa rane sapu la tome si goi pa korapana la keke lose pa keke vetu."

²⁵ Beto asa si garunu tie mo sa baṅara pa Izireli, "Vagia se Mikaea, mamu va pule la nia koe Amoni, sa qavuna koasa vasileana lavata, meke koe Zoasi sa tuqu koreo. ²⁶ Mamu zama guahe, 'Guahe si zama nia sa baṅara: va nuquria sa tie hie pa vetu varipusi meke loketona si kote poni nia gamu, ba bereti meke kolo mo, osolae kamo pule mae va leana si rau,'" gua si asa.

²⁷ Meke zama vura se Mikaea, "Be guana kamo pule va leana agoi si lopu hite zama koa rau se Zihova." Meke zama hoda la si asa, "Mi balabala i gamu doduru, sari na qua zinama!" gua si asa.

Sa Minate te Ehabi

(1 Baṅara 22:29-35)

²⁸ Ke sage la rapatia ari baṅara Ehabi meke Zehosapati, sa baṅara pa Ziuda, sa popoa Ramoti Qileadi. ²⁹ Meke zama sa baṅara pa Izireli koe Zehosapati, "Totoso somana si gita kara pa vinaripera si kote lopu vata gilana pule nau si rau, ba agoi si kote va sagei goi sari na mua poko baṅara." Ke sa baṅara pa Izireli si lopu vata gilana pule nia meke nuquru la si asa pa vinaripera.

³⁰ Ego sa baṅara pa Siria si ele tozi ni sa sari nana koimata koari ka toloṅavulu rua totopili varipera, "Raza ekea mo sa baṅara pa Izireli ba lopu raza votiki tie lamae be hiteke babe nomana." ³¹ Ke totoso dogoria ri na koimata pa totopili varipera se Zehosapati, si balabala si arini, "Hinokara hie hokara mo sa baṅara pa Izireli," gua. Ke taliri si arini pude la

raza ia, ba sipu velavela vura se Zehosapati, si harupia e Zihova si asa meke rizu va seu i Sa koa sa. ³² Dogoria ri na koimata koari na totopili varipera, sapu lopu sa baṅara pa Izireli si asa, ke noso, lopu hadu lulia rini.

³³ Ba gona va tapotapoe nia keke tie varipera pa Siria sa nana bokala meke la goto sa tupi koe Ehabi sa baṅara, pa vari korapana sa vinari hodana sa poko raqaraqqa tanisa. Ke kukili vura la si asa koasa nana tie kalaha pa totopili varipera. "Kei bakora si rau! Kekere pule, vura taloa koasa vinaripera!" gua. ³⁴ Doduruna sa rane si nono la mo sa vinaripera, meke sa baṅara Ehabi si habotu ta zuka sage eko nana mo pa nana totopili varipera; tia la i sa sari na tie Siria. Meke sipu kamo sa veluvelu, si mate si asa totoso lodu gore sa rimata.

Zutu Va Kaleania sa Poropita se Zehosapati

19 Sa baṅara Zehosapati pa Ziuda si kamo pule va leana nana pa nana vetu baṅara pa Zerusalem.

² Ba si la tutuvia sa poropita, e Zehu, sa tuna Hanani, sa baṅara meke zama la ia sa, "Balabala ia agoi sapu toṅoto si pude tokani sari na tie kaleadi, meke tataru ni sarini pu kana ia se Zihova? Sa binugoro te Zihova si ele atu koa goi, koa gua koasa ginugua sapu ele evaṅia goi. ³ Gua ba, koadia kaiqa lineana koa goi. Ura agoi huara pani sari na beku huda barikaleqe, sapu se Asera, sapu vahesia rina tinoni, meke podepodekae si agoi pude lulia sa hiniva te Tamasa," gua.

Sari na Vinaturu Taveti e Zehosapati

⁴ Pa Zerusalem mo si koa sa baṅara Zehosapati, ba hoke ene hopiki ni sa sari na tinoni, podalae pa Biasiba kamo la koari na toqetoqere pa popoa Iparemi. La pude tozini pude kekere pule la koe Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamadia. ⁵ Vizata tie varipitui si asa koari hopeke popoa lavata pa Ziuda saripu ta goba patu, ⁶ meke tozi ni sa si arini, "Kopu valeana totoso varipitui ni gamu sari na tie; na lopu varipitui si gamu pa hiniva tana tie, ba pa hiniva te Zihova, meke somana si Asa totoso tozi vura ni gamu sapu esei si hinokara meke esei si sea. ⁷ Mamu va lavatia se Zihova, mamu va balau, sina e Zihova sa nada Tamasa si lopu qetuni sari na tinavete koha, na sekesekei, tokatoka kale, babe tabari sari na tie varipitui."

⁸ Pa Zerusalem si vizati e Zehosapati kaiqa ri na tie Livaeti, na hiamu, meke na koimata pa puku tatamana pude na tie varipitui koari na tie pa linulina sa tinarae te Tamasa, meke pude va toṅoti sari na ninominomi tadi na tie pa popoa. ⁹ Vala ni sa sari na tinarae hire koa rini: "Kaqu va tana i gamu sari na mia tinavete pa vina pepekae la koe Zihova pa doduru bulomia, va tabe va hinokaria si Asa pa doduru mia vinatana.

¹⁰ Pana atu si keke turaṅamu maena gua koari na vasileana lavata, meke vatu nia si keke vinari nominomi pa vina mate tie, babe seke tinarae, na seke ginarunu, si kaqu va balau i gamu si arini pude lopu tavete va sea la koe Zihova. Be lopu va balau i gamu si

arini, sa tinaṅaziri te Tamasa si kote raza koa gamu meke sari na tinoni. Va tanai saripu gua arini pude mi lopu ta zutu si gamu pa sinea. ¹¹ Se Amaraea, sa ṅati hiamā, si kote totoli koa gamu koari doduru ginugua la koe Zihova, meke se Zebadaea, tuna Isimeli, sa koimata pa Ziuda, si kote totoli koari doduru ginugua sapu la gua koasa binaṅara Ziuda. Meke sa tinavete tadi na tie Livaeti si pude dogoria sapu sari na vina turu koari na vinaripitui si tava gorevura. Mi koa varane, mamu tavete vura ni sari na ginarunu hire, meke Mani somana se Zihova koa rini pu toṅoto pa dia tinavete."

Vinaripera Koari pa Edomu

20 Mudina asa si mae sari pa Moabi meke Amoni, meke kaiṅa ri na Meunaiti, meke rapatia sa popoa Ziuda. ² Kaiṅa tie paleke inavoso si mae tozi nia se Zehosapati, sa baṅara, "Na qeto minate nomana, si korapa mae gua pa kali Edomu, mae guana pa kali karovo koasa Kolo Matena, pude raza igo. Ele zau vagia rini sa popoa Hazazoni Tama." Asa tugo si keke pozana sa popoa Eqedī. ³ Matagutu va kaleana se Zehosapati meke varavara la si asa koe Zihova pude ta tokae nana. Meke garunu la inavoso si asa pa doduruna sa popoa Ziuda pude koa madi pa ginani. ⁴ Doduru tie koari na popoa lavata pa Ziuda si tuturei varigara la pa Zerusalema pude tepatepa tinokae la koe Zihova, ⁵ meke arini pu la meke sari na tie pa Zerusalema si varigara koasa varivarigarana vaqurana pa Zelepade. La turu pa kenudia sa baṅara Zehosapati ⁶ meke varavara va ululae si asa, "Kei, Zihova, Tamasa tadi na tiatamamami; pa maṅauru si koa Agoi meke baṅara ni sari doduru butubutu pa kasia popoa. Niṅiramu hola si Agoi, meke loke tie kote boka va tia igo si Agoi. ⁷ Agoi sa mami Tamasa. Totoso rizu nuquru sari na Mua tie Izireli koasa popoa hie, si va rizu taloa i Goi sari na tie pu koadi koasa pepeso hie, meke poni nia goi sa pepeso hie koari na koburu te Ebarahami, sa Mua baere, pude tadirini ninae rane. ¹⁸ Meke ele koa si arini tani meke ele kuria rini si keke Zelepade pude va lavatia sa Pozamu, meke zama si arini, ⁹ 'Be guana kamo mae si kaiṅa tinasuna pude va kilasa gami, be na vinaripera, oza, na soṅe, babe keke vinaripitui pule Tamugoi, si kote boka mae turu si arini pa kenuna sa Zelepade vasina sapu hoke ta vahesi si Agoi. Kote boka varavara atu si arini koa Goi pa totoso tinasuna, meke kote avosi Agoi meke harupi.'

¹⁰ Sapu kamahire si dotu, ele mae raza gami rina tie pa Amoni, Moabi, meke Edomu si gami. Totosona taluarāe sari na tiatamamami gami pa Izipi, si lopu va malumi Goi pude nuquru koari popoa arini, ke sari na tiatamamami si ene likoho ni rini, ke lopu tava mate si arini. ^{††11} Mu dogoria sapu lipu nia arini sa mami tinavete leana koa rini, ke mae si arini pude hadu vura taloani gami koasa popoa sapu poni ni gami Agoi. ¹² Agoi sa mami Tamasa! Va kilasi gedi, sina loke mami niṅiranira si gami pa kenuna sa qeto minate lavata hie

sapu korapa mae raza gami. Lopu gilania gami sa si kote boka tavetia gami, ba doṅo atu si gami koa Goi pude tokani gami."

¹³ Doduru tiena sa popoa Ziuda meke sari na dia barikaleqe na koburu si turu pa kenuna sa Zelepade. ¹⁴ Meke kamo la koasa keke tie Livaeti koasa vinarigara sa Maqomaqona e Zihova, pozana sa si e Zahazieli sa tuna Zakaraea sapu sa tuna Benaē, sapu sa tuna Zeieli, sapu sa tuna Matania, sapu sa tie pa butubutu Livae pa tuti te Asapa. ¹⁵ Zama se Zahazieli, "Agoi na baṅara meke gamu na tie pa Ziuda meke Zerusalema, zama se Zihova, 'Mi lopu malohoro na matagutu nia gamu sa qeto minate lavata hie. Ura, sa vinaripera hie si lopu tamugamu, ba te Tamasa tu. ^{†16} Vugo, mi la rapati totoso sage mae si arini koasa sirāṅa pa Zizi. Kote la tutuvi gamu pa hukihukirina sa lolomo sapu la gua koasa popoa qega ivuluna pa Zeruele. ¹⁷ Lopu kaqu somana si gamu koasa vinaripera hie. Ba mi ene la turu va nama si gamu, mi aqa; mamu dogoria sa hinarupu sapu kote ta poni nia gamu koe Zihova. Gamu na tiena sa popoa Ziuda meke Zerusalema, mamu lopu holoqoru na matagutu. Vura la pude vinaripera, meke se Zihova si kaqu koa koa gamu!'" ^{††}

¹⁸ Kokotuṅu gore pa pepeso se Zehosapati, sa baṅara, kamo pa pepeso sa isumatana, meke sari doduru tie pule si kokotuṅu lulia rini si asa, meke vahesia se Zihova. ¹⁹ Sari kaiṅa tie Livaeti pa puku butubutu tadi Kohati meke Kora si turu sage meke velavela va ululae, vahesia rini se Zihova, sa Tamasa tadi pa Izireli.

²⁰ Pana munumunu hokara pa koivugona si vura la si arini koasa popoa qega pa Tekoa. Sipu podalae topue si arini si zama guahe se Zehosapati koarini, "Gamu na tiena sa popoa Ziuda meke Zerusalema! Mi raṅea se Zihova, sa mia Tamasa, meke kote turu va nabu si gamu. Va hinokaria gua sapu tozia sa Nana poropita, meke kote mataqara si gamu." ²¹ Beto vivinei turaṅi sa sari na tie si garuni sa baṅara sari kaiṅa tie kerakera pude ene va kenue koa rina tie varipera pude kerakera nia rini sa Nana tinoā ṅedalana na hopena, meke zama, "Mi Vahesia se Zihova! Sa Nana tataru si koa hola ninae rane!"

²² Totoso podalae kera si arini meke vahesi, si nama rapata se Zihova koari na tinoni pa Amoni, Moabi, meke pa toqere Seira. ²³ Razai rina tie Amoni meke na tie Moabi sari na tie Edomu, osolae va mate betoi rini, beto si vari taliri teledia meke variva matei dia.

²⁴ Totoso ene kamo la ia sa qeto minate varipera pa Ziuda sa vasina sapu tiro gore la pa qega, si doṅo la koari dia kana gua, si na tie matedi sapu ekodi pa pepeso mo si dogori rini. Lopu keke si hite govete taloa.

²⁵ Ke kamo la se Zehosapati meke sari nana tie varipera meke la pudiki vagi rini sari na likakalae arilaedi tadi na tie matedi, kobi sipi na bulumakao, kobi poko, meke kobi tiṅitoṅa arilaedi. Ka ṅeta rane si koa si arini pude pudiki sari na likakalae, ba lopu boka

† 20:7 Ais 41:8; Zem 2:23 †† 20:10 Diut 2:4-19

‡ 20:15 Diut 20:1-4 †† 20:17 Ekd 14:13-14

ta paleke taloa beto. ²⁶ Pa rane vina made si la varigara si arini pa Lolomo Beraka † meke vahesia rini se Zihova koari doduru ginugua pu evaṅi Sa. Gua asa ke ta pozae Lolomo Beraka sa vasina asa. ²⁷ Meke kapu na qetuqetu sari nana tie varipera sipu turaṅi e Zehosapati meke pule la pa Zerusalema, sina ele va kilasi e Zihova sari dia kana. ²⁸ Sipu kamo la si arini pa Zerusalema, si mikemike ni rini sari na hapu, na ivui rini sari na buki totošo ene toṅoto la si arini pa Zelepade. ²⁹ Doduru butubutu pu avoso nia gua meke va kilasa guni ni e Zihova sari na kana te Izireli si matagutu beto. ³⁰ Ke koa baṅara se Zehosapati pa binule sina va bule i sa Tamasa sari popoa pa vari likohaena.

Sa Vina Betona sa Binaṅara te Zehosapati

(1 Baṅara 22:41-50)

³¹ Toloṅavulu lima vuahenina se Zehosapati totošo tava turu pude na baṅara pa Ziuda meke pa Zerusalema; koa si asa meke baṅara nia si pa Ziuda ka hiokona lima vuaheni. Sa tinana sa si e Azuba, na tuna vineki e Silihi. ³² Pa doduru ginugua si lulia sa sa hahanana tanisa tamana se Asa meke lopu taluarae koarini si asa; meke taveti sa gua sapu toṅoto pa dinono te Zihova, ³³ ba sari na vasidi vahesihsiana beku koari na toqere si lopu ta huara. Sari na bulodi rina tie si lopu soto va nabu pa vinahesina sa Tamasa tadi na tiatamadia.

³⁴ Doduru ginugua pule saripu evaṅi e Zehosapati podalae pa pinodalaena sa nana binaṅara meke kamo pa vina betona si ta kubere gore beto pa Vivineina e Zehu, sa tuna e Hanani, sapu ta kubere koa sa *Buka Tadi na Baṅara Izireli*.

³⁵ Pa keke totošo si tavetia sa baṅara Zehosapati pa Ziuda si keke vinariva egoi koe Ahazaea sa baṅara pa Izireli, asa sapu taveti soku ginugua kaleanadi hola. ³⁶ Koasa hogotoana vaka pa Ezioqeba si tavete vaka si arini pude hebala va seu, meke la vari hobei likakalae. ³⁷ Ba la e Elieza sa tuna koreo e Dodavahu, na tie pa vasileana Maresa, meke korokorotae nia sa se Zehosapati, "Sina tavetia goi si keke vinariva egoi koe Ahazaea, ke kote huari e Zihova sari na vaka pu ele kuri i gamu kara." Ke sari na vaka si hake tu meke lopu hite boka ene hokara la pa seu.

21 Mate se Zehosapati meke ta pomunae si asa koari na tamana pa popomunuana baṅara pa Vasileana te Devita meke sa tuna se Zehoramumu si hobeia si asa koasa binaṅara.

Sa Baṅara Zehoramumu pa Ziuda

(2 Baṅara 8:7-24)

² Se Zehoramumu sa tuna sa baṅara Zehosapati pa Ziuda si ka onomo sari tasina koreo: Azaraea, Zehieli, Zakaraea, Azariahu, Maekolo, meke Sepatia. ³ Poni ni qolo, na siliva, sa tamadia si arini meke na likakalae arilaedi, meke hopeke va kopu ni sa koari na vasileana pa Ziuda sapu ta goba patu. Ba sina se Zehoramumu si

kenuna, ke vizatia e Zehosapati pude asa kote hobena pa tuturuana binaṅara. ⁴ Totosona koa niṅira se Zehoramumu koasa nana hinabotu binaṅara si va mate betoi sa sari doduru tasina koreo, meke gua tugo kaiqa palabatu Izireli.

⁵ Toloṅavulu rua vuahenina se Zehoramumu totošo tava baṅara si asa, meke koa baṅara si asa pa Zerusalema ka vesu vuaheni. ⁶ Lulia sa sa hahanana kaleana tanisa baṅara Ehabi, meke gua tugo sari na baṅara pule pa Izireli, sina haba ia sa sa tuna vineki e Ehabi. Tavete va kaleana si asa pa kenuna e Zihova, ⁷ ba lopu hiva huaria e Zihova sa tutina e Devita, sina ele tavetia Sa sa vina tatara koe Devita meke va tatara si Asa sapu sa tutina sa si lopu kaqu kokoi ba kaqu hoda la tu niniae rane. ††

⁸ Totosona koa baṅara se Zehoramumu, si kana ia Edomu se Ziuda, meke etulu pania rini sa binaṅara Ziuda meke va turua rini sa dia baṅara. ⁹ Ke se Zehoramumu meke sari na koimata pa nana geto minate si suraṅa pa dia totopili varipera meke la rapatia rini si pa Edomu. Koa vari dikue ni rina tie varipera pa Edomu sari Zehoramumu meke sari na koimata pa totopili varipera pa Ziuda, ba pana boṅi si podepodekae sisigiti si arini meke govete vura taloa.

¹⁰ Podalae tugo pa totošo asa si turu eke se Edomu koari pa Ziuda. Koasa totošo tugo asa sa vasileana Libina si varipera la tugo koasa binaṅara Ziuda, meke lopu koa pa kauruna sa, sina sea se Zehoramumu meke lopu lulia sa se Zihova sa Tamasa tadi na tiatamana. ¹¹ Kuri tugo sa sari na vasidi saripu ta veko sari na tamasa huporodi tana vahesihsiana pa batu toqere pa Ziuda, meke turaṅi sa sari na tie Ziuda meke Zerusalema pude vahesi beku, meke rizu seu koe Zihova.

¹² Garunu la nia sa poropita Ilaiza si keke leta koe Zehoramumu sapu zama guahe: "Zama se Zihova, sa Tamasa te Devita, sa tutimu, 'Lopu qetu nigo Rau sina lopu lulia goi sa hahanana leana tanisa tamamu, se Zehosapati sa baṅara, babe sa tamana sa tamamu, se Asa sa baṅara. ¹³ Ba lopu gua tu, luli i tu goi sari na hahanana kaleadi tadi na baṅara pa Izireli, meke turaṅi goi sari na tie Ziuda meke Zerusalema pa vinahesidi rina tamasa beku, gua sapu evaṅia e Ehabi meke sari na baṅara pa mudina sa, sapu turaṅi sari tie Izireli pude lopu raṅea sa Tamasa. Sari na tasimu ba va matei tu agoi, arini sapu tie leadi hola nigo si agoi.

¹⁴ Gua asa ke kote la e Zihova meke va kilasi sari na mua tie, sari mua koburu, na barikaleqe, meke kote huara pani Sa sari na mua tinagotago. ¹⁵ Kote kamo koa goi telemu si keke minoho pa lagumu sapu vari sigiti hola meke doduru rane si kote noma latu sa minoho osolae vura tu lagumu, 'gua."

¹⁶ Kaiqa tie Pilisitia meke Arebia si koa tata vasina koa sari kaiqa tie Itiopia. Va gevuri e Zihova si arini pude la raza ia se Zehoramumu. ¹⁷ La rapatia rini si pa Ziuda. Vagi taloa ni rini sari na likakalaena sa vetu

† Sa ginuana sa Lolomo Beraka sina "Lolomo tana Vinahesi."

†† 21:7 1 Baṅ 11:36 ‡ 21:8 Zen 27:40

baṅara, gua tugo sari nana barikaleqe na tuna koreo, ba veko hola ia rini se Ahazaea †, sa koreo mudina.

¹⁸ Mudina asa si va kamo nia e Zihova koasa baṅara sa minoho pa lagu sapu vari sigiti meke lopu boka magogoso. ¹⁹ Tata kamo karua vuaheni sa minoho, noma latu sa kinaleana osolae vura sa laguna meke mate si asa pa tinasigiti. Lopu tavetia ri nana tie si keke nika pude na vina lavatana sa gua sapu hoke ta tavete koari na minate tadi na tamana.

²⁰ Se Zehoram si toloṅavulu rua vuahenina totoo tava baṅara si asa, meke koa baṅara si asa pa popoa Zerusalem ka vesu vuaheni. Loke tie si hite talotaṅa totoo mate si asa. Pomunu nia rini pa Vasileana te Devita, ba lopu pa popomunuana tadi na baṅara.

Baṅara Ahazaea pa Ziuda

(2 Baṅara 8:25-29, 9:21-28)

22 Kaiqa tie pa Arebia si la rapata meke va matei sari doduru tuna koreo sa baṅara Zehoram, e Ahazaea sa tuna mudina mo si toa hola. Ke vizatia mo ari na tie pa Zerusalem se Ahazaea pude baṅara hobena sa tamana. ²³ Hiokona rua vuahenina se Ahazaea totoo tava baṅara si asa, meke keke vuaheni si koa baṅara si asa pa Zerusalem. Sa tinana si e Atalaea, sa tuna vineki e Ehabi, meke Ehabi si tuna koreo e Omiri sapu baṅara pa Izireli pukerane. Luli Ahazaea sari tinuraturana kaleadi tanisa tinana pa hahanana te Ehabi. ⁴ Tavete va kaleana pa kenuna e Zihova, sina mudina mate sa tamana si mae totoli ponía ari kaiqa turaṅana sa baṅara Ehabi si asa, gua meke hoqa si asa pa dia tinolitolie sea. ⁵ Pa dia tinolitolie si somana si asa koe Zoram, sa baṅara pa Izireli, pude raza ia sa baṅara Hazaelo pa Siria. Sari geto minate hire si kamo varipera pa Ramoti Qileadi, meke bakora se Zoram. ⁶ Ke kekere pule la si asa koasa vasileana lavata pa Zezireli pude va ibua sa bakorana, meke la hopiki nia e Ahazaea vasina.

⁷ Koasa vinari hopikae hie si va gorevura ia sa Tamasa sa hinoqa te Zoram. Sipu korapa koa nana se Ahazaea vasina, si tutuvia ri karua Zoram si keke tie, pozana si e Zehu, na tuna e Nimisi, asa sapu vizatia Tamasa pude va mate panía sa tuti te Ehabi. ⁸ Sipu korapa va gorevura ia e Zehu sa vina kilasa te Tamasa koe baṅara Ehabi, si tutuvi sa si kaiqa rina koimata pa Ziuda, meke sari buhina e Ahazaea pu somana lulidi koe Ahazaea koasa vinari hopikae. Va mate betoi Zehu si arini. ⁹ Beto si la hata ia sa se Ahazaea, meke saputu vagia rini si asa sipu korapa koa tome nana pa popoa Sameria. Vagia rini meke turaṅa la nia koe Zehu meke va mate ia sa. Ba pomunu nia rini sa tinina, sina pamaṅa nia rini se Zehosapati sa baṅara, sa tamana sa tamana, pu taveti sari doduru gua pu bokai sa pa linulina e Zihova. Ke loke koburu nomana si koa hola pa tatamana te Ahazaea sapu garo pude baṅara hobe pa butubutu.

Kalaho Atalaea pa Ziuda

(2 Baṅara 11:1-16)

¹⁰ Totoso gilania sa tinana sa baṅara Ahazaea sapu ele mate sa tuna, si garuni sa sari nana tie pude va matei sari doduru tie koasa tatamana binaṅara pa Ziuda. ¹¹ E Ahazaea si koa nana keke tuna vineki, e Zehosiba, sapu habana si keke hiama, pozana si e Zehoiada. Keke tuna koreo e Ahazaea si vagi tomea sa, e Zoasi pozana sapu votiki tinana. Vagi panía sa koari na tuna koreo sa baṅara saripu kote tava mate, meke tome ia sa meke keke nana vineki kopu, pa lose putaputana pa Zelepade. Ta tome koe Atalaea si asa ke lopu boka tava mate. ¹² Ka onomo vuaheni, si koa tome si asa vasina, sipu koa na baṅara maqota se Atalaea pa Ziuda.

Vina Matena Atalaea sa Baṅara Maqota pa Ziuda

(2 Baṅara 11:4-16)

23 Pa vina zuapa vuaheni si kamo sa totoo pa binalabala te Zehoiada, sa hiama, pude tavete vinariva egoi si asa koari ka lima koimata koari tie varipera: Azaraea tuna e Zerohamu, Isimeli tuna e Zehohanani, Azaraea tuna e Opeti, Maseia tuna Adaia, meke Elisapate tuna e Zikiri. ² Topue enea rini sa doduruna sa popoa Ziuda, meke varigara puleni rini sari na tie Livaeti meke sari doduru palabatu koari hopeke puku butubutu.

³ Varigara si arini pa Zelepade, meke vasina si tavetia rini si keke vinariva egoi koe Zoasi sa tuna sa baṅara. Zama se Zehoiada koa rini, "Hierana sa tuna koreo sa baṅara sapu ele mate! Asa si kote baṅara kamahire, gua sapu va tatara nia Zihova koe Devita pa ginuguadi rina tutina sa. ††4 Ego, gua hie si kote tavetia gita. Totoso mae gamu na hiama meke na tie Livaeti pa rane Sabati pude tavetavete, keke koari hopeke ka ṅeta koa gamu si kote kopu koari na sasadana sa Zelepade, ⁵ meke keke koari hopeke ka ṅeta si kote kopu koasa vetu baṅara, meke sari doduru pu koa hola si kote kopu nia sa Sasada pa Halehaleana Korapae. Doduru tie si kote varigara koasa varivarigarana pa Zelepade. ⁶ Loke tie si kote tava malumu pude nuquru koari na vasidi hopedi koasa Zelepade te Zihova ba ari na hiama na tie Livaeti mo sina arini si tava madidi, ba sari doduru tie pule si kaqu va tabei sari na tinarae te Zihova meke koa mo pa sadana sa vetu hopena. ⁷ Sari na tie Livaeti si kaqu turu kopu vari likohae nia sa baṅara, taṅini na dia vedara, meke kaqu koa kapae koasa baṅara pa doduru nana rinizu. Sari na tie pu podekia pude nuquru koasa varivarigarana pa Zelepade si kaqu tava mate."

⁸ Sari na tie Livaeti meke sari tiena sa popoa Ziuda si lulia mo rini gua sapu garunu ni e Zehoiada. Lopu tava magogoso sari na tie pu hokoto ni na tinavete pa rane Sabati, ke soku sari na tie si koa pude kopu meke luli i sari na koimata, sari kasa pu tiqe magogoso meke sari

† Ahazaea si ta pozae Zehoehazi tugo.

†† 23:3 2 Samuela 7:12

kasa pu tiqe nuquru maedi pude podalae tavetavete.

⁹Vala ni e Zehoiada koari na koimata sari na hopere na lave nomadi meke hitekedi te Devita sa baṅara saripu ta kopue koasa Zelepade. ¹⁰Va koa ni tie tuqe vedara sa sa vari kalina meke pa kenuna sa Zelepade pude lavelave nia sa baṅara. ¹¹Meke turaṅa vura nia e Zehoiada se Zoasi meke va hake nia toropae baṅara sa si asa, meke vala nia sa sa buka Tinarae te Zihova. Beto si tiqe tava madi pa oela si asa, meke doduru tie si kukili na velavela, "Mani toa va gelenae sa baṅara!" gua.

¹²Sipu avosia Atalaea sapu haqala meke kukili sari na tie, haro ia rini sa baṅara, si tuturei la si asa pa Zelepade vasina korapa varigara sari na tinoni. ¹³Doṅo la nana gua, meke hoi sa baṅara vaqura, turu kapae nana koasa dedegere tadi na baṅara pa sasada nuquru pa Zelepade. Turu kapae koasa baṅara sari na palabatu varipera meke sari na tie ivu buki. Doduru tie si qetuqetu meke ivui rini sari na buki. Sari na tie kerakera na mikemike si turaṅa sa vina lavata. Ta ṅaziri se Atalaea meke sira rikati sa sari nana poko meke kukili, "Sinekesekei! Sinekesekei!" gua.

¹⁴Lopu hiva nia e Zehoiada pude va matea se Atalaea pa korapana sa varivarigarana pa Zelepade, ke tioko la i sa sari na koimata tie varipera meke zama, "Turaṅa vura nia pa vari korapadi ri na tokele tie kopu, meke gua tugo sarini pu hiva toka nia si mamu va matei."

¹⁵Tuqe vagia rini, meke turaṅa la nia rini koasa vetu baṅara, meke pa Sasada Hose, vasina si va matea rini si asa.

Vina Turu Vaqurana te Zehoiada

(2 Baṅara 11:17-20)

¹⁶Tavetia e Zehoiada, sa hiama, si keke vinariva egoi, koe Zihova, sapu asa se Zehoiada, sari na tinoni, meke Zoasi si na tinoni te Zihova si arini. ¹⁷Ke la sari doduru tie koasa Zelepade te Beolo meke huara gore nia rini. Seke va umumi rini sari na beku meke na hope, meke va matea rini se Matani, sa hiama te Beolo pa kenudia rina hope. ¹⁸Vekoi e Zehoiada sari na hiama na tie Livaeti pude arini kopu ni sari na tinavete pa Zelepade. Arini kaqu va tana i sari na tinavete saripu ta garunu ni rini koe Devita meke pude vukivukihi va uququ la koe Zihova meke kerakera pa qinetuqetu gua sapu koa pa Tinarae te Mosese. ¹⁹Veko ni tie kopu tugo e Zehoiada sari na sasada pa Zelepade pude lopu tava malumu pude nuquru sari na tie saripu lopu viadi.

²⁰Sari na koimata pa vinaripera, sari na tie tuturaṅa pa butubutu, na koimata pa binaṅara, meke sari doduru tinoni si somana tokele koe Zehoiada pude turaṅa vura nia sa baṅara pa Zelepade meke kamo la ia pa vetu baṅara. Nuquru la si arini koasa Sasada Panaulu, meke va habotia rini sa baṅara pa nana habohabotuana baṅara. ²¹Qetuqetu hola sari doduru tinoni, meke noso sa vasileana, sina tava mate pa vedara se Atalaea.

Sa Baṅara Zoasi pa Ziuda

(2 Baṅara 12:1-16)

24 Zuapa vuahenina se Zoasi totošo tava baṅara si asa pa Ziuda, meke koa baṅara si asa pa Zerusalem ka made ṅavulu puta vuaheni. Sa tinana sa si e Zibia pa vasileana Biasiba. ²Taveti Zoasi gua sapu toṅoto pa dinono te Zihova koari na totošo sipu korapa toa nana se Zehoiada sa hiama. ³Karua barikaleqe si vizata ponia e Zehoiada se Zoasi, meke va podo ni na koburu koreo na vineki sa.

⁴Hola kaiqa totošo, si balabala se Zoasi pude tuvaka pulea sa Zelepade te Zihova. ⁵Garuni sa sari na hiama na tie Livaeti pude la koari na vasileana nomadi pa Ziuda meke vagi sari poata sapu hoke ta tabara doduru vuaheni koari na tie, pude boka tuvaka pule ia sa Zelepade. Tozi ni sa pude tuturei nia sa tinavete, ba va sasanae sari na tie Livaeti, ⁶ke tiokia sa baṅara se Zehoiada, sa ṅati hiama, meke zama ia sa, "Na vegua ke lopu kopu totošo nia goi meke garunu lani sari na tie Livaeti pude vagi sari vinarigara poata takisi koari pa Ziuda meke Zerusalem? Asa sa poata takisi garunu veko nia Mosese, sa nabulu te Zihova, koari doduru tie Izireli pude tabaria sa vina tanana sa Ipi Hopena." †

⁷Ura sari na tie pu lulina se Atalaea, sa barikaleqe kaleana, si kakele nuquru dia pa Zelepade te Zihova, meke vagi sari na tiṅitoṅa tava madidi pa vinahesi meke tavetavete ni pa vinahesina e Beolo.

⁸Tozi ni sa baṅara sari na tie Livae pude tavetia si keke bokese tana vinariponi pude ta veko pa sadana sa sasada Zelepade te Zihova. ⁹Meke garunu la zinama si asa pa doduruna sa popoa Ziuda meke Zerusalem pude ta paleke mae koe Zihova sari na poata takisi sapu tozi vekoi e Mosese, sa nabulu te Tamasa, totošo pukerane pa qega. ¹⁰Qetu nia rina tie meke sari na koimata sa hiniva, ke paleke lani rini sari na poata takisi meke voi lani pa bokese, osolae siṅi si asa. ¹¹Doduru rane si hoke palekia rina tie Livaeti sa bokese la koari na pinalabatu pu kopuna sa tinavete asa. Pude siṅi sa bokese si la sa tie kubekubere tanisa baṅara meke sa tie tavetavete tanisa ṅati hiama, meke vagi vurani sari na poata pa bokese, beto meke va pule la nia rini sa bokese pa nana kokoana. Gua ke soku hola sa poata sapu ta vagi.

¹²Valani sa baṅara meke se Zehoiada sari na poata koari na tie kopudi sari na tinavete tuvatuva koasa Zelepade te Zihova. Ke vagi rini meke tabari sari na tie tavetavete pa patu, na kamada, meke sari na tie tavete aeana na boronizi pude tuvatuva. ¹³Tavetavete va ṅiṅira si arini, meke va vaqura pulea rini sa Zelepade gugua pule tatasana, meke tava nabu va leana.

¹⁴Totošo hokoto sa tinavete tuvatuva si vala pulei rini koasa baṅara meke koe Zehoiada, sari na qolo na siliva sapu koa holadi pa tinavete. Arini si la ri karua meke taveteni na vovoina meke kaiqa likakalae tanisa Zelepade.

† 24:6 Ekd 30:11-16

Lopu Ta Luli sari na Tinarae te Zehoiada

Sipu korapa toanana se Zehoiada, si ta tavete lamo sari na vinukivukihhi va uququ pa Zelepade koari na hopeke dia toso. ¹⁵ Ba barogoso va gorevura si asa, kamo keke gogoto toloṅavulu puta vuahenina, meke mate si asa. ¹⁶ Pomunu nia rini pa popomunuana tadi baṅara, pa Vasileana te Devita, koa gua koa sa laena sa nana tinavete leana koari na tie Izireli, la koe Tamasa meke koasa Zelepade.

¹⁷ Mudina mate se Zehoiada, si la ari na koimata pa Ziuda zama va lomolomosa sa baṅara Zoasi pude kaqu va avoso la koarini si asa. ¹⁸ Ke noso si arini pa vinahesi pa Zelepade te Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamadia ri na tie, meke podalae vahesi i rini sari na beku, meke sa beku kinehana sa tamasa barikaleqe se Asera. Koa gua koari na dia tinavete kaleadi hire si bugoro ni sa Tamasa sari na tinoni pa Ziuda meke Zerusalem. ¹⁹ Va garunu la poropita se Zihova pude va balau i si arini pude madi kekere pule la koa Sa, ba korodia va avoso sari na tie. ²⁰ Meke kamo la sa Maqomaqona sa Tamasa koe Zakaraea, tuna e Zehoiada sa hiama. Turu la si asa pa keke vasina sapu kote boka dogoro betoa rina tie meke velavela vura si asa, "Sa Tamasa si nanasa nia sapu na vegua ke koromia va tabei sari na tinarae te Zihova meke kote va kamo i gamu sari na tinasuna! Kilua gamu si Asa, ke kilu gamu tugo Sa si gamu!" ^{†21} Ba kuhana nia arini si asa, meke pa ginarunu te baṅara Zoasi si la ri na tie meke gona va mate ia se Zakaraea pa korapana sa varivarigarana pa Zelepade. ²² Muliṅi ni sa baṅara sari na tinavete leadi sapu tavete lani e Zehoiada koasa, sa tamana Zakaraea, meke va matea sa se Zakaraea. Gua meke mate se Zakaraea si zama vura si asa, "Mani dogoria e Zihova gua sapu tavetia goi; Mani va kilasigo!"

Sa Vinabetona sa Binaṅara te Zoasi

²³ Pa vina betona sa vuaheni asa, si la rapata pa Ziuda meke pa Zerusalem sa qeto minate tadi pa Siria. Va mate betoi rini sari na koimata, meke kobi likakalae arilaedi si paleke pule lani rini koasa dia baṅara pa Damasikasi. ²⁴ Lopu sokudi sari na tie varipera tadi pa Siria, ba va malumi e Zihova pude va kilasia sa qeto minate lavata tadi pa Ziuda koa gua sapu kilua ari pa Ziuda se Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamadia. Koasa ginugua asa si tava kilasa se Zoasi, sa baṅara. ²⁵ Sipu taluarae pule sa qeto minate tadi pa Siria, si bakora malamalaṅa se Zoasi. Kuhana nia ri nana palabatu si asa koa gua koasa vina matena sa tuna e Zehoiada, sa hiama, meke va matea rini si asa pa nana teqe. Ta pomunae si asa pa Vasileana te Devita, ba lopu pa popomunuana tadi na baṅara. ²⁶ Arini pu kuhana nia si ari Zabada, sa tuna e Simeati na barikaleqe pa Amoni, meke e Zehozabadi sa tuna e Simiriti na barikaleqe pa Moabi. ²⁷ Koasa *Buka Vina*

Bakalana sa Buka tadi na Baṅara, vasina koa sari doduru vivineidi rina tuna koreo e Zoasi, sari na kinorokorotae sapu ta zamae la koasa, meke sa vivineina sa tinuvakana sa Zelepade te Tamasa sapu tavetia sa. Meke e Amazaea, sa tuna koreo, si hobena si asa koasa binaṅara.

Sa Baṅara Amazaea pa Ziuda

(2 Baṅara 14:2-6)

²⁵ Hiokona lima vuahenina se Amazaea toso tava baṅara si asa, meke koa baṅara si asa pa Zerusalem ka hiokona sia vuaheni. Sa tinana sa si e Zehoadina, mae guana pa popoa Zerusalem. ² Taveti sa gua sapu toṅoto pa dinogo te Zihova, ba lopu pa doduru bulona. ³ Mudina sapu turu va nabu pa nana ṅiniraṅira si asa pa nana binaṅara, si va matei sa sari na koimata saripu va matena sa tamana, ⁴ ba lopu va matei sa sari na tudia. Lulia mo sa gua sapu zama nia e Zihova koasa Tinarae te Mosese: "Sari na tiatamadia rina koburu si lopu kaqu tava mate koari na sinea tadi na tudia, meke sari na tudia si lopu kaqu tava mate koari na sinea tadi na tiatamadia. Ba hopeke tie si kaqu tava mate koari nana sinea sapu tavete sotia sa telena." ^{††}

Vinaripera La koari pa Edomu

(2 Baṅara 14:7)

⁵ Varigara ni e Amazaea, sa baṅara, sari na tiena sa butubutu Ziuda meke Benisimane pa hopeke puku tie varipera, luli gua koari na dia puku tatamana, meke veko ni koimata sa pude palabatu ni sari pukuna pa keke tina, meke pukuna pa keke gogoto tie. Tava somana sari doduru tie sapu hiokona puta vuahenidi meke sage, vinarigaraedi si ari ka ṅeta gogoto tina. Tie ta vizatadi sari na tie varipera hire, namanamadi pude varipera, meke bokabokadi pa hopere meke lave. ⁶ Varigara la pule sari ka keke gogoto tina tie varipera pa Izireli sapu ta tabaradi; sa tinabaradi si na siliva padana ṅeta tina made gogoto kilo mamatana. ⁷ Ba la si keke poropita meke la zama ia sa baṅara, "Lopu vagi sari na tie varipera pa Izireli hire. Se Zihova si lopu somana koari pa Izireli, lopu koari tie Iparemi hire. ⁸ Kote balabala si agoi sapu arini kote va ṅinira igo si agoi pa vinaripera, gua, ba e Tamasa mo tagoa sa ṅiniraṅira pude tava kilasa ba be tava mataqara, meke kote va malumia Sa sa mua kana pude va kilasa igo." ⁹ Nanasia Amazaea sa poropita, "Ba vegua sari doduru siliva sapu ele tabara ni arau?"

Olaṅa sa poropita, "E Zihova boka poni pule nigo hola ni tu sapu arini!" ¹⁰ Ke garunu taloa ni e Amazaea sari na tie varipera ta tabaradi meke tozi ni sa pude pule la pa dia popoa. Ta ṅaziri hola dia meke pule pa dia popoa; bugoro ni rini sari na tie pa Ziuda.

¹¹ Sipu kamo sa toso si qaṅiri se Amazaea pa nana binalabala meke turanṅa sa sa nana qeto minate la pa Lolomo Soloti. Vasina si varipera si arini, meke va matei rini si ka manege puta tina tie varipera tadi pa

† 24:20 Mt 23:35; Lk 11:51

†† 25:4 Diut 24:16

Edomu, ¹² meke tuqe vagi rini si ka manege puta tina tie varipera. Turaña sage lani rini sari na tie ta tuqe vagidi arini la pa keke toqere ululuna pa keke tabahoara meke vasina gona gore ni rini, ke hoqa mateni koari na patupatu pa hubi toqere.

¹³ Korapa gua asa, sari na tie varipera pa Izireli sapu lopu va malumi e Amazaea pude somana luli koasa pa vinaripera, si la rapati rini sari na vasileana pa Ziuda pa vari korapana Sameria meke Beti Horoni, meke va matei rini si ka ñeta tina tie, meke soku likakalae si paleke taloa ni rini.

¹⁴ Mudina va kilasi e Amazaea sari na tie Edomu, si paleke puleni sa sari na dia beku. Va turu i sa, na vahesihesi la i sa, meke va uququ oto huda humaña lea la si asa koa rini. ¹⁵ Gua asa ke ta ñaziri nia e Zihova se Amazaea, ke garunu la nia sa si keke poropita koasa. Meke zama sa poropita, "Na vegua ke vahesi goi sari na tamasa tadi na tie karovodi? Na lopu hite boka harupi tu rina tamasa hire sari mua kana koasa mua ñinirañira."

¹⁶ Ba sipu korapa zama sa poropita, si zama hukata la sa bañara, "Totoso sa, vizatigo gami si agoi pude na tie totoli tanisa bañara? Beto zama! Kote va mate igo rau pana lopu noso si goi!"

Ke noso sa poropita, ba zama hite pule tugo si asa, "Kamahire gilania rau sapu e Tamasa tu hiva nia pude va kilasa igo, sina vata evaņi goi si gua hire meke lopu hiva avosi sari na qua vinaritokae."

Vinaripera La koari pa Izireli

(2 Bañara 14:8-20)

¹⁷ Sa bañara Amazaea pa Ziuda meke sari nana tie totoli si kuhana ni arini sari pa Izireli. Meke garunu la inavoso si asa koe Zehoasi, sa bañara pa Izireli, sa tuna e Zehoehazi sapu sa tuna e Zehu, meke zama, "Mae mada varitutuvi pa vinaripera." ¹⁸ Ba garunu la nia e Zehoasi koe Amazaea sa inolaña sapu zama guahe: "Keke huda rakihhi pa toqere Lebanoni si garunu la inavoso koa keke huda sida pa Lebanoni meke zama, 'Va haba nia sa tumu vineki koasa tuqu koreo,' gua. Meke ene hola si keke kurukuru pinomo meke neti va ñozo gore nia sa huda rakihhi asa. ¹⁹ Ego Amazaea, ele va kilasi goi sari na tie pa Edomu, meke vahesi pule nigo, ba kamahire si mamu koa mo pa mua vetu. Na venagua ke hata tinasuna sapu kote va kaleana pule nigo si goi meke sari na mua tie pa Ziuda?"

²⁰ Ba korona va avosia Amazaea si asa. Ura na hiniva tanisa Tamasa bisa pude tava kilasa se Amazaea sina vahesi sa sari tamasa beku tadi pa Edomu. ²¹ Ke topue la sa bañara pa Izireli, se Zehoasi, la raza ia sa se Amazaea, sa bañara pa Ziuda. Vari tia i si arini pa vasileana Beti Semesi pa popoa Ziuda. ²² Tava kilasa sa qeto minate te Amazaea, meke govete pule pa dia vetu si arini. ²³ Tuqe vagia Zehoasi se Amazaea meke turaña la nia sa pa Zerusalema. Vasina si huara gore nia sa sa gobana sa vasileana podalae pa Sasada Iparemi kamo la pa Sasada iio, pada karua gogoto

mita gelena gua. ²⁴ Paleke pule lani sa pa Sameria sari doduru qolo, na siliva pa korapa Zelepade, gua tugo sari na likakalae pa korapa Zelepade saripu ta kopue koari na tutina e Opeti Edomu, meke sari na likakalae arilaedi koasa vetu bañara. Tuqe vagi tie tugo si asa meke pule.

²⁵ Mudina sa minate te Zehoasi sa bañara pa Izireli si toa hola la tu sa bañara Amazaea ka manege lima vuaheni pa Ziuda. ²⁶ Sari doduru tinavete pu taveti e Amazaea pa podalaena meke kamo pa vinabetona sa nana binañara si ta kubere gore beto koa *Sa Buka Tinozi Tadi na Bañara pa Ziuda meke Izireli*. ²⁷ Podalae pa totona sapu lopu lulia sa se Zihova, si kuhana nia rina tie pa Zerusalema pude va matea se Amazaea, ke govete la si asa koasa vasileana lavata pa Lakisi, ba luli la ia tugo ri nana kana meke va matea vasina. ²⁸ Sa tinina si ta paleke pule la pa Zerusalema pa keke hose, meke ta pomunae si asa pa popomunuana bañara pa Vasileana te Devita.

Sa Bañara Uzaea pa Ziuda

(2 Bañara 14:21-22, 15:1-7)

26 Sari doduru tiena sa popoa Ziuda si vizatia sa tuna e Amazaea, se Uzaea, sapu manege onomo vuahenina pude bañara, hobena sa tamana.

² Pa mudina sa minate te Amazaea, si zau vagi pule nia e Uzaea sa vasileana Elati meke kuri pulea sa sa popoa asa.

³ Uzaea si manege onomo vuahenina totona tava bañara si asa meke koa bañara si asa pa Zerusalema ka lima ñavulu rua vuaheni. Sa tinana sa si e Zekolia; na barikaleqe pu mae guana pa Zerusalema. ⁴ Lulia sa sa hahanana tanisa tamana, meke taveti sa gua sapu toñoto pa dinoño te Zihova. ⁵ Koari na totona sipu korapa toa nana se Zakaraea, si totoli nia e Zakaraea sa bañara pa pinamañana se Zihova, ke nabulu va leana la koe Zihova si asa, meke mana nia sa Tamasa si asa.

⁶ La raza i Uzaea sari pa Pilisitia meke huara gore nia sa sari na gobadi ri na vasileana lavata pa Qati, Zamunia, meke Asidodi. Meke kuri pule ia sa sa goba patu ululuna koari kaiqa vasileana vaqura tata pa Asidodi meke pa kaiqa vasina pule pa korapana sa popoa Pilisitia. ⁷ Toka nia sa Tamasa si asa pude va kilasi sari pa Pilisitia, sari na tie Arebia saripu koadi pa Qurabeolo, meke sari tie Meunaiti. ⁸ Sari na tie Amoni si hoke vala vinari poni koe Uzaea, meke podalae ta avoso sa ñinirañira tanisa, kamo latu pa Izipi.

⁹ Pude va nabu i sari na goba ululudi pa Zerusalema gua si taveti Uzaea sari na vetu hakehakei ululudi tadi na tie kopu pa Sasada iio, pa Sasada Lolomo meke pa vasina kekere sa goba. ¹⁰ Taveti tugo sa sari na vetu hakehakei ululudi tadi na tie kopu pa soloso qega, meke geli ni pou pude va naqiti kolo sa pa kauru pepeso, sina soku hola nana sipi na bulumakao pa popoa toqetoqere na pezara duduli. Tie pa lelete si asa, ke sovuti sa sari na tie pude tavetavete meke lete

inuma vaeni koari na toqere na inuma huiti na gua koari na pepeso masurudi.

¹¹ Koa nana sa qeto minate lavata te Uzaea, sapu namanama pude la pa vinaripera. Sari doduru vivineina si ta kopue koari karua nana tie kubekubere, e Zeieli meke Maseia pa kinopu te Hananaea, na keke nati tie tavetavete tanisa banara. ¹² Sa qeto minate si ta totolie koari ka karua tina onomo gogoto tie tuturana. ¹³ Pa dia kinopu si ari ka neta gogoto zuapa tina lima gogoto tie varipera, bokabokadi pa vinaripera pude varipera ponisa sa banara koari na nana kana. ¹⁴ Meke e Uzaea poni ni lave, hopere, toropae, poko varipera, bokala na tupi meke sari na patu pude tana kurukuru paqala. ¹⁵ Taveti rina tie matazona pa Zerusalema sari na tinizona tana gonagona tupi meke tana bulini patu nomadi. Hire si tava hake koari na vetu hakehakei ululudi meke pa iiodi na bara koasa popoa nomana. Sa inavosona si kamo pa doduru vasina, sina toka nia sa Tamasa si asa osolae na keke banara ninira hola si asa.

Tava Kilasa se Uzaea pa Nana Vinahesi Pule

¹⁶ Ba totosona sipu ninira se Uzaea, si podalae vahesi pule nia meke vasina si tutuvu tinasuna si asa. Seke tinarae si asa te Tamasa totosu nuquru la pa Zelepade pude la va uququ oto huda humana lea pa hope. ¹⁷ Ba luli mudi la ia e Azaraea sa hiama, meke sari ka vesu navulu puta hiama sapu varanedi ¹⁸ pude hukatia si asa. Zama si arini, "Uzaea! Lopu mua tinavete agoi si pude tavetia sa vina uququ humana lea la koe Zihova. Sari na hiama mo saripu na tutina e Eroni si tava madidi pude tavetia sa tinavete asa. Vura koasa vasina madina hie. Ele va sea la si agoi koe Zihova sa Tamasa meke kote noso sa Nana minana atu koa goi." †

¹⁹ Turu nana pa Zelepade se Uzaea pa kalina sa hope tana va uququ, taninia nana sa susuluana oto huda humana lea. Sipu ta naziri ni sa sari na hiama si vura va hodaka mo pa raena sa sa minoho popoqu. ²⁰ Se Azaraea meke sari kasa hiama si dono toto la ia arini sa raena sa banara sapu ele popoqu, ke sese vura nia arini si asa. Asa telena ba bebeno hiva vura taloa tugo, sina ele va kilasia e Zihova si asa.

²¹ Ke pa doduruna sa nana tinoa sa banara Uzaea si koa ia mo na minoho popoqu si asa. Lopu boka nuquru pule la si asa pa Zelepade, sina na popoqu ke koa vata kale si asa pa nana vetu. Ta rupaha pa doduru nana tinavete, ke kopu hobe nia sa tuna koreo, e Zotamu, sa popoa.

²² Sa poropita Aisea, sa tuna Emosi, si kubere gore betoni sari doduru vivinei gugua sa banara Uzaea totosu koa banara si asa. ²³ Mate se Uzaea, meke ta pomunae si asa koasa popomunuana banara, ba koa gua koasa nana minoho si lopu ta pomunae si asa koasa bae tadi na banara. Meke e Zotamu, sa tuna koreo, si hobena si asa koasa binanara. ††

Zotamu sa Banara pa Ziuda

(2 Banara 15:32-38)

27 Zotamu si hiokona lima vuahenina totosu tava banara si asa, meke manege onomo vuaheni si koa banara si asa pa Zerusalema. Sa tinana si e Zerusa, na tuna e Zedoki. ² Taveti sa gua sapu tonoto pa dinono te Zihova, gua sapu taveti sa tamana, ba lopu nuquru pa korapana sa Zelepade gua sa tamana. Ba sari na tie si korapa tavete la i mo sari dia tinavete kaleadi. ³ E Zotamu na kuria sa sasada kalina sage koasa Zelepade te Zihova, meke hodai sa sari na tinavete koasa goba pa Zerusalema pa toqere Opeli. ⁴ Kuri vasileana si asa koari na toqetoqere pa Ziuda, meke koari na soloso hudahuda si tavete vetu patu niniradi tadi na tie varipera meke na vetu hakehakei ululudi si asa. ⁵ La raza ia sa sa banara pa Amoni meke sa nana qeto minate, meke va kilasi sa. Meke garunu zukuri sa sari pa Amoni pude tabara lani koasa si ka neta tina made gogoto kilo siliva, zuapa navulu rua tina, lima gogoto baika huiti nomadi ‡, meke zuapa navulu rua tina, lima gogoto baika bale nomadi. Ka neta vuaheni si tabara lani ari pa Amoni si hire koasa. ⁶ Ninira nono la tu se Zotamu, sina va tabe zonzona ia sa se Zihova sa nana Tamasa. ⁷ Sari kaiqa vivinei koari na tinavete nomadi pa binanara te Zotamu, sari na vinaripera meke na tinavete sapu taveti sa, si ta kubere gore beto koa sa *Buka Tadi na Banara Izireli meke Ziuda*. ⁸ Zotamu si hiokona lima vuahenina totosu tava banara si asa, meke ka manege onomo vuaheni si koa banara si asa pa Zerusalema. ⁹ Mate si asa meke ta pomunae pa vasileana lavata te Devita, meke sa tuna koreo, sapu se Ehazi, si hobena si asa koasa binanara.

Sa Banara Ehazi pa Ziuda

(2 Banara 16:1-4)

28 E Ehazi si hiokona puta vuahenina totosu tava banara si asa, meke koa banara si asa pa Zerusalema ka manege onomo vuaheni. Lopu luli sa sari na hahanana leadi te Devita sa tutina; ba taveti sa sari na tinavete sapu lopu tonoto pa dinono te Zihova. ² Luli sa sari na hahanana kaleadi tadi na banara pa Izireli. Na taveti sa sari na bekuna e Beolo pa qolo. ³ Va uququ oto huda humana lea pa Lolomo Hinomu si asa, meke va vukivukihini ni sa sari na tuna koreo soti, pa vinukivukihini la koari na beku. Tavete luli sa sari na tinavete variva malederedi tadi na tie pu hadu vura ni e Zihova totosu nuquru sari na tinoni Izireli pa popoa Kenani. ⁴ Koari na hope tadi na beku koari na batu toqere, meke pa kaurudi ri niniae huda aqaro si va vukivukihini meke va uququ oto huda humana lea se Ehazi.

† 26:18 Ekd 30:7-8; Nab 3:10 †† 26:23 Ais 6:1

‡ Keke baika nomana si hiokona lima kilo mamatana.

Vinaripera pa Varikorapadi Ari pa Siria meke Izireli (2 Baṅara 16:5)

⁵⁶ Gua asa ke va malumia e Zihova sa Tamasa te Ehazi, sa baṅara pa Siria pude va kilasia se Ehazi. Meke soku tie Ziuda si zau vagi sa baṅara pa Siria meke turaṅa pule lani pa Damasikasi, na tie ta pusidi. Va malumia tugo e Zihova sa baṅara pa Izireli, se Peka, sa tuna e Remalia, pude va kilasia se Ehazi, ke va matei sa baṅara Izireli si ka keke gogoto hiokona puta tina tie varanedi pa Ziuda, pa kekeke rane mo. E Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamadia, si va malumia sa ginugua hie pude ta evaṅa, sina sari na tinoni pa Ziuda si kilu ia si Asa. ¹⁷ Keke tie varipera pa Izireli, pozana si e Zikiri, si va matedi sari Maseia sa tuna sa baṅara Ehazi, e Azirikama sa palabatu koasa vetu baṅara, meke e Elikana sa koimata vina rua tanisa baṅara. ⁸ Na turaṅadia tugo sari na tie Ziuda, ba la ari pa Izireli meke zau vagi si ka karua gogoto tina barikaleqe na koburu pude na dia tie ta pusidi meke turaṅa la ni pa popoa Sameria, meke paleke vagi dia soku likakalae tugo.

Sa Poropita Odedi

⁹ Ba keke poropita te Zihova, pozana si e Odedi, si koana pa Sameria. La tutuvi sa sari na tie varipera tadi pa Izireli sipu puledi la pa Sameria turaṅi rini sari na tie ta pusidi, meke zama la si asa, "Se Zihova sa Tamasa tadi na tiatamamia si bugoro ni sarini pa Ziuda ke va malumu gamu Sa pude va kilasi si arini, ba kamahire si avoso nia Sa, sapu toleṅe gua hola sa vina kilasa tavetia gamu. ¹⁰ Meke kamahire si hiva va pinausu i gamu sari na tie, na barikaleqe pa Zerusalem meke pa Ziuda. Ve a lopu giliania tu gamu, sapu gamu ba tavete va kaleana la koe Zihova sa mia Tamasa? ¹¹ Ego avoso mae koa rau! Sari na tie ta pusidi hire sina tasimia koreo na tasimia vineki si arini. Mamu va pule i, pude lopu gua asa si kote va kilasa gamu sa Tamasa pa Nana tinaṅaziri."

¹² Ka made tie tuturana koari pa butubutu Izireli, Azaria sa tuna e Zehohanani, e Berekaea sa tuna e Melesimoti, Zehizekia sa tuna e Salumu, meke e Amasa sa tuna e Hadalai, si lopu qetu nia tugo sa tinavete sapu tavetia ri na tie varipera. ¹³ Ke zama si arini, "Lopu turaṅa maeni tani sari na tie ta pusidi isara! Ele tavete va sea si gita koe Zihova, meke ele ta ṅaziri si Asa pada pude tava kilasa si gita. Kamahire si hiva taveti pule gamu si kaiqa tinavete saripu kote tomoi sari nada sinea." ¹⁴ Ke la ri na tie varipera meke va malumu lani koari na koimata sari na tie ta pusidi, meke sari na likakalae pu paleke maeni rini. ¹⁵ Ke sari ka made tie arini si ta vizata pude poni ni poko na sadolo sari na tie ta pusidi arini koari na likakalae saripu ta paleke maedi. Ke poni ni poko na sadolo rini pude va sagei, poni ni ginani na kolo napo tugo rini, meke ṅuzapa ni oela olive rini sari bakoradi. Saripu

malohoro sisigiti meke lopu boka ene, si va hakei rini pa don'ki, meke ta turaṅa pule sari doduru tie ta pusidi, kamo la pa Zeriko, sa popoa huda pamu. Meke vasina si tiqe kekere pule la pa dia popoa pa Vasileana Sameria sari na tie Izireli.

Tepa Tinokae se Ehazi koari pa Asiria (2 Baṅara 16:7-9)

¹⁶⁻¹⁷ Pa totoaso asa si podalae rapatia ari pa Edomu sa popoa Ziuda, meke soku hola sari na tie ta pusidi si vagi rini, ke tepa la tinokae sa baṅara Ehazi koe Tiqalati Pilesa, sa baṅara pa Asiria. ¹⁸ Korapa gua asa si la rapata tugo sari pa Pilisitia koari na popoa pa hubi toqetoqere pa kali lodu rimata, meke pa Neqevi d pa popoa Ziuda. Zau vagi rini sari na vasileana pa Beti Semesi, Aizaloni meke Qederoti, meke sari na popoa pa Soko, Timina, meke Gimizo turaṅae na dia vasileana hitekedi pa vari likohaedi tugo, meke la va soto kinoa si arini vasina. ¹⁹ Koa gua sapu turaṅa va sea i e Ehazi, sa baṅara pa Ziuda, sari na tinoni meke kilua rini se Zihova, ke poni ni tinasuna Sa sari pa Ziuda. ²⁰ Sa baṅara pa Asiria si mae, ba lopu toka nia sa se Ehazi; la poni nono nia tinasuna tu sa si asa. ²¹ Ke vagi qolo se Ehazi pa Zelepade, pa vetu baṅara, meke koari na koimata pa butubutu, meke vala ni koasa baṅara pa Asiria, ba lopu ta tokae nia tugo sa sapu gua asa.

Sa Sinea te Ehazi

²² Totosona sapu kaleana hola sa tinasuna tanisa, si tavete nono latu pa tinavete kaleadi si asa pa kenuna e Zihova. ²³ Va vukivukihia la si asa koari na tamasa tadi pa Siria, arini pu tiqe va kilasana si asa. Zama si asa, "Sari na tamasa beku tadi pa Siria si toka nia sa baṅara pa Siria, ke be va vukivukihia la si rau koa rini, si kote toka nau tugo rini," gua. Koa sa ginugua asa si va kamo tinasuna si asa meke sari pa nana popoa. ²⁴ Meke vagi tugo sa sari na tiṅitona tavetaveteana pa korapa Zelepade, meke seke poraka va umumi sa. Tukua sa sa Zelepade, meke taveti sa sari na hope pa ninae vasina mo pa Zerusalem. ²⁵ Pa doduru popoa, hiteke na lavata, pa Ziuda, si kuri i sa sari na hope vinahesihesi huporo, pude va uququ oto huda humaṅa lea la koari na tamasa tadi na tie karovodi. Pa ginugua hie si raza la koasa telena sa tinaṅaziri te Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamana.

²⁶ Sari kaiqa ginugua pule pu ta evaṅa pa nana binaṅara, podalae pa podalaena kamo pa vina betona, si ta kubere gore beto koa *Sa Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Ziuda meke Izireli*. ²⁷ Mate sa baṅara Ehazi meke ta pomunae si asa pa Zerusalem, ba lopu koasa popomunuana baṅara. Sa tuna koreo, se Hezikaea, si hobena si asa pa binaṅara. ††

† 28:5-6 Ais 7:1

†† 28:27 Ais 14:28

Sa Baṅara Hezikaea pa Ziuda

(2 Baṅara 18:1-3)

29 Hezikaea si hiokona lima vuahenina totošo tava baṅara si asa, meke koa baṅara si asa pa Zerusalemā ka hiokona sia vuaheni. Sa tinana si e Abaeza, sa tuna vineki e Zakaraea. ² Taveti sa gua sapu toṅoto pa dinōṅo te Zihova, gugua sa tutina se Devita sa baṅara.

Sa Vina Viana sa Zelepade

³ Koasa vuaheni kekenu sapu tava baṅara se Hezikaea, koasa sidara kekenu, si tukele pule i sa sari na tukutukuna sa sasadana pa Zelepade meke tuvaka pule i sa. ⁴ Varigara ni sa sari na puku hiama meke sari na tie Livaeti koasa varivarigarana pa kali gasa rimatana sa Zelepade, ⁵ meke zama i sa vasina, "Avoso mae, gamu na tie Livaeti; mamu va madi puleni gamu kamahire, mamu va via ia sa Zelepade te Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamamia. Va rizu taloai sari doduru likakalae pa korapana sa Zelepade sapu va bonina. ⁶ Sari na tiatamada si vahesi votiki tamasa, meke tavete va kaleana pa kenuna e Zihova sa nada Tamasa. Kilua rini si Asa, meke va mudi la ia arini sa vasina pu koa si Asa. ⁷ Tukui rini sari na sasadana sa Zelepade, meke va matei rini sari na zuke. Meke lopu la va uququ oto huda humaṅa lea babe va vukivukihi si arini koasa Zelepade te Tamasa pa Izireli. ⁸ Gua asa ke sa tinaṅaziri te Zihova si gore koari pa Ziuda meke Zerusalemā, meke gua sapu tavete la nia Sa koa rini si va hodahodaki meke va mataguti sa sari doduru tie. Gilana va leana ia gamu sapu gua asa. ⁹ Sari tamada si mate pa vinaripera, meke sari nada barikaleqe meke na koburu si ta vagi taloa, na tie ta pusidi.

¹⁰ Qua hiniva kamahire si pude tavetia si keke vinariva egoi koe Zihova, sa Tamasa pa Izireli, pude noso sa tinaṅaziri Tanisa koa gita. ¹¹ Gamu na tuqu, mamu lopu avoso pania si hie. Ele ta vizata si gamu koe Zihova pude turu pa kenuna meke va uququ oto huda humaṅa lea la koa Sa, taveti sari na vina vukivukihi, meke turaṅi sari na tie pa vinahesina."

¹²⁻¹⁴ Hire sari na tie pa butubutu Livaeti sapu podalae tavetavete:

Pa tuti te Kohati: Mahata tuna e Amasai meke Zoili tuna e Azaraea,

Pa tuti te Merari: Kisi tuna e Abidi meke Azaraea tuna e Zehalele.

Pa tuti te Qerisoni: Zoaha tuna e Zimanaha meke Idini tuna Zoaha,

Pa tuti te Elizapani: Simiri meke Zeieli,

Pa tuti te Asapa: Zakaraea meke Matanaea,

Pa tuti te Hemani: Zehieli meke Simej,

Pa tuti te Zedutuni: Semaea meke Uzieli.

¹⁵ Sari na puku tie hire si varigara ni rini sari na tie Livaeti turaṅadia meke huve va via meke va madi puleni si arini. Meke nuquru si arini pa Zelepade, gua sapu garunu ni sa dia baṅara, meke podalae va madia sa Zelepade, gua sapu koa pa tinarae te Zihova.

¹⁶ Nuquru la sari na hiama pa korapana la sa Zelepade pude va via ia, meke paleke vura lani arini pa varivarigarana pa Zelepade sari doduru tiṅitoṅa bonidi. Paleki ri na tie Livaeti si arini la pa sadana sa vasileana, koasa Lolomo pa Kidoroni.

¹⁷ Sa tinavete si podalae pa rane kekenu koasa sidara kekenu, meke pa vina vesu rane si kamoā arini si pa gogoe koasa sasada nuquru koasa Zelepade. Ka vesu rane pule si tavetavete si arini pude va madi ia sa Zelepade te Zihova meke pa vina manege onomo rane pa sidara asa, si tava madi sa Zelepade.

Tava Madi Pule sa Zelepade

¹⁸ Meke la sari na tie Livaeti koe Hezikaea sa baṅara meke totozi: "Ele va hokotia gami sa vina madina sa doduruna sa Zelepade te Zihova, kamo koasa hope tana vinukivukihi va uququ, sa tavolo tanisa bereti madina, meke sari doduru tiṅitoṅa madidi pu tavetavete ni pa Zelepade. ¹⁹ Paleke pule beto ni tugo gami sari na tiṅitoṅa madidi tanisa Zelepade saripu vagi taloa ni e Ehazi, sa baṅara, totošo sapu seke tinarae sa meke vahesi sa sari na beku. Ele va madi beto pulei gami si arini, meke kamahire si koa dia pa kenuna sa hope te Zihova."

²⁰ Munumunu hokara, pa koivugona, si varigara ni e Hezikaea sa baṅara sari na tie tuturana koasa vasileana Zerusalemā, meke la pa Zelepade si arini.

²¹ Meke turaṅa mae ni rini si ka zuapa bulumakao kokoreo, ka zuapa sipi, zuapa tuna sipi, meke zuapa qoti pude va vukivukihi vulasa pani sari na sineā tanisa tatamana baṅara, tadi na tinoni pa Ziuda, meke pude va madia tugo sa Zelepade. Tozi ni sa baṅara sari na hiama pa tutina e Eroni, pude va vukivukihi ni sari na kurukuru pa hope. ²² Ke va mate kekenu i rini sari na bulumakao, meke vagi ri na hiama sari eharadi meke siburu lani koasa hope; beto si va matei rini sari na sipi meke vagi ari na hiama sari eharadi meke siburu lani koasa hope; beto asa si va matei rini sari na tuna sipi, meke vagi ri na hiama sari eharadi meke siburu lani koasa hope. ²³ Vina betona si tiqe turaṅa lani rini sari na qoti koasa baṅara meke koari na tie sapu somana pa vinahesi, meke va opo ni limadia rini. ²⁴ Meke tava mate sari na qoti meke zoropo lani rini sari eharadi pa hope pude na vinukivukihi vinulasadi sari na sineā tadi na tinoni pa Izireli, sina ele garunu nia sa baṅara pude sa vinukivukihi va uququ meke sa vina vukivukihi vinulasa sineā si pude tadi na tinoni pa doduruna sa popoa Izireli.

²⁵ Meke vekoi sa baṅara sari na tie Livaeti pa Zelepade te Zihova pude tuqe sari na hapu, mike, meke na sibolo, gua sapu ele tozi veko ni e Zihova koe baṅara Devita, e Qadi sa tie dogogorae tanisa baṅara, meke koe poropita Netani. ²⁶ Ke sari na tie Livaeti si turu nama turaṅi sari na tiṅitoṅa mikemike te Devita sa baṅara meke sari na hiama si turu tugo, tuqe rini sari na buki. ²⁷ Vala Hezikaea sa zinama pude tavetia sa vinukivukihi vina uququ koasa hope; meke totošo podalae sa vinukivukihi, si podalae kera vahesia rini se

Zihova, meke podalae ivui rini sari na buki meke lopi rini sari na tiñitoña tana kerakera te Devita sa bañara pa Izireli. ²⁸ Doduruna sa vinarigara si somana pa vnahesi, meke lamo sari na kinerakera meke lopidi sari na tiñitoña kerakera osolae hokoto sa vinukivukihi vina uququ. ²⁹ Sipu ele beto sari na vinukivukihi si kokotuñu gore sa bañara Hezikaea meke sari doduru tie meke vahesia rini sa Tamasa. ³⁰ Sa bañara Hezikaea meke sari na koimata si tozi ni sari na tie Livaie pude kera lani koe Zihova sari na kinera vnahesi sapu kuberi e Devita, meke e Asapa sa poropita. Ke doduru tinoni si kera qetuqetu meke kokotuñu si arini meke vahesia rini sa Tamasa.

³¹ Meke zama la i e Hezikaea sari na tinoni, "Kamahire si ele va madi puleni gamu si gamu, ke paleke mae ni sari na vinukivukihi vinariponi na zinama leana la koasa Zelepade te Zihova." Ke paleke lani rina tinoni sari na vina vukivukihi meke sari vinukivukihi zinama leana meke arini sapu malumu bulodia si paleke la vinukivukihi va uququ. ³² Paleke lani rini si ka zuapa ñavulu puta bulumakao kokoreo, keke gogoto sipi kokoreo, meke karua gogoto tuna sipi kokoreo pude tana vukivukihi va uququ la koe Zihova. ³³ Paleki tugo rini si ka onomo gogoto bulumakao kokoreo meke ka ñeta tina sipi pude na vinukivukihi henahena tadi na tie. ³⁴ Sina lopusoku sari na hiamapude va matei sari doduru kurukuru, ke la toka ni ari na tie Livaeti si arini osolae hokoto sari na tinavete. Soku pule ari na hiamasi va via puleni pa toতোসা asa. Ari na tie Livaeti si kopu va leana nia arini sa hahanana vina via pule ni, holani sari na hiamap. ³⁵ Hola toa sari na vinukivukihi va uququ, gua tugo sa deana tanisa vinukivukihi binaere meke sari na vinariponi napo sapu ta vala turañae koasa vinukivukihi va uququ.

Pa sirañagua asa si podalae pule sa vnahesi pa Zelepade. ³⁶ Qetu sa bañara Hezikaea meke sari doduru tinoni, sina e Tamasa tokani pude tavete tuturei i sari na vina tana hire.

Sa Vina Namanamana sa Inevañapaso

30 ¹⁻³ Garunu taloa inavoso se Hezikaea la pa doduruna sa popoa Izireli meke Ziuda meke kubere leta la tugo si asa koari pa Iparemi meke Manase, ruvati sa pude mae pa Zerusalema pude tavetia sa Inevañapaso d te Zihova, sa Tamasa pa Izireli. Sa bañara meke sari nana koimata pa butubutu meke sa doduruna sa vinarigara pa Zerusalema si va egoa pude tavetia sa Inevañapaso pa vina rua sidara. Lopu boka tavetia arini sa Inevañapaso pa nana toতোসা garona sina sari na hiamapapu ele va via puleni si lopusoku, meke sari na tie si lopu ele varigara pa Zerusalema. ¹⁴ Qetu nia sa bañara meke sari na tie sa hiniva hie, ⁵ ke ruvati rini sari doduru tie Izireli podalae pa Dani kamo pa Biasiba, pude mae varigara pa Zerusalema meke somana koasa Inevañapaso gua sapu ta kubere pa tinarae te Tamasa. Lopu

ele ta evañapukerane sapu soku hola tie somana nia sa inevañapaso. ⁶ Koasa ginaronu tanisa bañara si taloa sari na tie paleke inavoso, la pa doduru vasina pa Ziuda meke Izireli, palekia rini sa rinuvata sapu guahe:

"Gamu na tinoni pa Izireli, gamu pu koa hola koasa rinapata tadi na bañara pa Asiria, mi kekere pule la koe Zihova, sa Tamasa te Ebarahami, Aisake, meke te Zekopi pude gua si kote somana pule atu si Asa koa gamu. ⁷ Mi lopu gua ari na tamamia na tasimia, saripu lopu hiva va tabea se Zihova, sa dia Tamasa, ke la si Asa meke huara ilasi, gua sapu dogoria mia gamu. ⁸ Mi lopu va ririunaegugua arini, ba mamu va tabea se Zihova. Mae pa Zelepade pa Zerusalema sapu ele va madia e Zihova, sa mia Tamasa koasa vina madi sapu koa hola ninare; mamu vahesia si Asa, pude lopu bugoro ni gamu Sa. ⁹ Pana kekere pule la si gamu koe Zihova, si sari kasa tasimia na tumia sapu ta raovo taloa si kote tataru ni arini pu vagidi meke va malumu i pude pule mae pa dia popoa. Ura e Zihova sa mia Tamasa si na Tamasa variva taleosae, na tataru, meke be kekere pule la si gamu si kaqu va kamo gamu Sa."

¹⁰ Sari na tie paleke inavoso si la pa doduru popoa na vasileana pa Iparemi meke Manase, meke seu kamo latu pa Zeboloni, ba va sisire ni rina tie, meke zama ñoñovala i rini. ¹¹ Gua ba kaiqa pa butubutu te Asa, Manase, meke Zeboloni si va pepekae puleni meke la pa Zerusalema. ¹² Sa Tamasa si tavetavete tugo pa Ziuda meke va keke hiniva i sa sari na tie koasa dia binalabala pude va gorevura ia sa ginaronu tanisa dia bañara meke sari nana koimata pa butubutu koasa zinama te Zihova.

Ta Tavete sa Inevañapaso

¹³ Soku hola tinoni si varigara pa Zerusalema pa sidara vina rua pude kopu nia sa Inevañapaso Bereti Loke Isitina. ¹⁴ Vagi rini sari doduru hope huporodi pa Zerusalema, meke va rizu i rini sari na hope tana vina uququ oto huda huamālea, meke la oki pani rini pa Lolomo Kidroni. ¹⁵ Meke pa vina manege made rane pa sidara vina rua si va matei rini sari na tuna sipi tanisa Vinukivukihi Pasova. Sari na hiamapapu meke na tie Livaeti saripu lopu va via puleni si kurekure meke va madi puleni si arini koe Zihova, pude boka somana va vukivukihi va uququ pa Zelepade si arini. ¹⁶ Meke la vagi pulei rini sari na dia tinavete pa Zelepade gua sapu ta garunu nia rini pa Tinarae te Mosese, sa tie te Tamasa. Vagi rina tie Livaeti sari na ehara vinukivukihi meke valani koari na hiamapapu meke arini la siburu lani pa hope. ¹⁷ Sina soku tie koasa vinarigara si lopu va madi puleni ke lopu boka va mate tuna sipi si arini tana Inevañapaso, ke ari na tie Livaeti na tavete poni ni, meke va madi i koe Zihova sari na tuna sipi. ¹⁸ Meke soku arini saripu mae guadi pa butubutu Iparemi, Manase, Isaka, meke Zeboloni si lopu va via puleni, ba somana henahena pa Inevañapaso. Na varavara poni e Hezikaea si arini, zama guahe si asa:

¹⁹ “Kei Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamamami, pa Mua lineana mamu taleosoni saripu vahesigo pa doduruna sa bulodia, lopu via si arini ba taleoso ni mo.” ²⁰ Olanja e Zihova sa vinaravara te Hezikaea; taleoso ni Sa meke lopu va kilasi Sa. ²¹ Sari na tie Izireli pu koa pa Zerusalemama si somana koasa Inevana Bereti Loke Isitina ka zuapa rane. Qetuqetu hola si arini, meke sari na tie Livaeti na hiamana si vahesia rini se Zihova pa hopeke rane; kera vala beto si arini. ²² Ta qetue hola koe Hezikaea sari na tie Livaeti, arini pu va hokotia sa dia tinavete koasa dia binokaboka pa vina enena sa vinahesina e Zihova.

Sa Inevana Vina Rua

Koari ka zuapa rane si henai rini sari dia hinia meke taveti rini sari na vinukivukihi binaere meke zama leana koe Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamadia. ²³ Beto si variva ego nia sa vinarigara pude hoda la ka zuapa rane pule sa inevana. Ke ka zuapa rane pule si inevana qetuqetu si arini. ²⁴ Sa Banara Hezikaea si varitokae nia keke tina bulumakao kokoreo meke ka zuapa tina sipi pude va matei pa vinukivukihi tadi na tie pude henai, meke sari na koimata pa butubutu si vala ni si ka keke tina bulumakao kokoreo meke ka manege puta tina sipi. Soku ari na hiamana si va madi puleni. ²⁵ Qetu beto sari doduru, sari na tie Ziuda, na hiamana, na tie Livaeti, ari na tie sapu mae guadi pa Izireli, meke sari na tie karovodi sapu mae koa pa Izireli meke Ziuda. ²⁶ Sijina na qinetuqetu sa popoa lavata pa Zerusalemama sina seunae gua tu pa totošo te Solomone sa banara, sa tuna Devita, si lopu ele evana si keke gugua asa pa Zerusalemama. ²⁷ Sari na hiamana na tie Livaeti si tepa ia se Zihova pude mana ni sari na tie. Pa Nana popoa pa Manauru si avosi sa Tamasa sari dia vinaravara meke va tabei Sa.

Va Toḡoti sa Banara Hezikaea sari na Hahanana Vinahesi

31 Sipu ele hokoto sa inevana, sari tie Izireli pu somana si la pa doduru popoa pa Ziuda meke seke huara pani sari na dedegere patu hopedi, meke maho gore ni sari na beku huda kinehana sa barikaleqe se Asera. Huari rini sari na hope koari na vasina pu vahesi tomate koari na toqere. Gua asa si tavetia rini koari doduru popoa pa Ziuda meke Benisimane meke Iparemi meke Manase; beto si tiqe kekere pule la pa hopeke dia popoa.

² Meke va turu pule i Hezikaea sa banara sari na tinavete tadi na hiamana meke na tie Livaeti, luli gua pa dia hopeke puku tinavete, pa vukivukihi va uququ, pa vukivukihi binaere, somana vahesi pa Zelepade, meke vala zinama leana na vina lavata pa hopeke vasidi pa Zelepade. ³ Koari nana tinago si variponi ni sa banara Hezikaea sari na kurukuru pude tana vukivukihi va uququ pana munumunu meke veluvelu, meke tana vukivukihi pa Sabati, pa Inevana sidara vaqura, meke

pa kaiqa inevana pule saripu koa pa tinarae te Zihova. †

⁴ Meke garuni tugo sa banara sari na tinoni pa Zerusalemama pude paleke valani koari na hiamana na tie Livaeti sari dia hinia, pude boka valani rini sari doduru dia totošo koari na tinavete tanisa tinarae te Zihova. †⁵ Sipu kamo la tugo sa ginarunu hie, si paleke lani ni mo rina tie Izireli sari dia vinariponi, vua kenudi ri na huiti, vaeni, oela olive, zipale, meke koari na vuvua maedi pa inuma, meke paleke lani tugo rini sari na dia keke pa manege koari na dia vinagi sapu tagoi rini. ⁶ Doduru tie koari na popoa pa Ziuda si paleke lani rini sari na dia keke pa manege koari na dia sipi na bulumakao, gua tugo sari na dia vinariponi saripu tava madidi la koe Zihova, sa dia Tamasa, meke vekoi rini pa hopeke kobi. ⁷ Sari na vinariponi hire si podalae kamo la pa vina neta sidara meke hokoto pa vina zuapa sidara. ⁸ Totoso dogori Hezikaea sa banara, meke sari nana tie tavetavete sapu vea noma gua sari na vinariponi si vahesia rini se Zihova, meke mana ni rini sari tie Izireli. ⁹ Meke la nanasi sa banara sari na hiamana na tie Livaeti gugua sari na vinariponi, ¹⁰ meke olana se Azaria sa nati hiamana, pa tutina e Zedoki, “Podalae totošo paleke mae ni rina tie sari na dia vinariponi pa Zelepade te Zihova, si henahena va leana hola si gami meke sokudi tu si koa hola. Doduru hire si koa hola sina mana ni Zihova sari Nana tinoni,” gua.

¹¹ Pa ginarunu tanisa banara si va nama ni rini sari na lose pa Zelepade te Zihova, ¹² meke vekoi rini sari doduru dia vinariponi meke sari na keke pa manege pude tava naqiti vasina. Vekoa rini si keke tie Livaeti pozana si e Konania pude kopu nia sa vasina asa, meke sa tasina e Simei sa nana tie vina rua. ¹³ Ari ka manege puta tie Livaeti si ta vizata pude zukai sari karua: Zehiele, Azazia, Nahati, Asahele, Zerimoti, Zozabada, Elieli, Isimakia, Mahata, meke Benaeta. Doduru hire si ta vizatadi koasa banara Hezikaea, meke Azaraeta sa nati hiamana kenukenue. ¹⁴ Kore, tuna e Imina, na tie Livaeti, sapu sa nati tie kopu pa sasada pa kali gasa rimata koasa Zelepade, asa kopu ni sari na vinariponi la koe Zihova meke sa vina hiadi la koari na hiamana na tie Livaeti. ¹⁵ Ari kasa tie Livaeti hire na toka nia si asa, koari na popoa tadi na hiamana, pude hia va toḡoti sari na ginani koari na tasidia, luli gua koari na dia tinavete: Idini, Miniamini, Zesua, Semaea, Amaraeta, meke Sekanaeta. ¹⁶ Lopu hia luli gua pa dia tatamana. Poni ni hinia arini sari doduru koreo na palabatu sapu tolonavulu puta vuahenidi meke sage, saripu ari dia tinavete pa Zelepade, luli gua pa dia tuturuana. ¹⁷ Sari na hiamana si ta hia tinavete luli gua koari na dia tuti, meke sari na tie Livaeti sapu hiokona puta vuahenidi meke sage si tavetavete luli gua pa dia tuturuana meke dia puku tinavete. ¹⁸ Ta kubere gore beto sari doduru, turaeta sari na dia barikaleqe, koburu, meke sarini pu kopu ni rini, sina ta hivaeta si arini pude koa va namanama doduru totošo pude

† 31:3 Nab 28:1 kamo hinia 29:39 †† 31:4 Nab 18:12-13, 21

taveti sari na tinavete hopedi. ¹⁹ Ego sari na hiama pu koa koari na vasileana meke sari na pezara duduli vari likohaedi koari na popoa tadi na hiama pa tutina Eroni, si koadia kaiqa tie ta vizatadi pude va hihia ginani la koari doduru koreo na palabatu, koari na tatamana tadi na hiama, meke koari doduru pu koa pozadi pa tuti te Livae.

²⁰ Pa doduruna sa popoa Ziuda si tavete va leana na va toŋoto se Hezikaea sa baŋara, pa kenuna e Zihova sa nana Tamasa. ²¹ Naliŋali meke bokaboka si asa pa doduru nana tinavete saripu taveti sa tanisa Zelepade te Tamasa meke sa vina tabena sa tinarae te Zihova, sina taveti sa pa doduruna sa bulona.

Va Mataguti rina Tie Asiria sari pa Zeruselema
(2 Baŋara 18:13-37, 19:14-19,35-37; Aisea 36:1-22, 37:8-38)

32 Mudidi ri doduru ginugua leadi hire saripu evaŋi Hezikaea sa baŋara koasa nana rinaŋeraŋe koe Zihova, si mae se Senakeribi, sa baŋara pa Asiria, meke rapatia si pa Ziuda. Vari likohaeni sa sari na vasileana ta gobadi pa Ziuda. Na hiva huara nuquri sa sari na goba. ² Totoso dogoria Hezikaea sapu hiva rapatia Senakeribi sa vasileana Zeruselema, ³⁻⁴ si vivinei si asa koari nana koimata pa butubutu pude va noso i sari kolo pa sadana sa vasileana Zeruselema pude lopu poni kolo sari tie Asiria pana kamo la sarini pa Zeruselema. Kobi tinoni si turaŋi rina koimata meke la tukui sari na bukaha kolo meke na tototolo, pude kaqu loke kolo si kaqu boka vagi arini. ⁵ Tuvaka pule ia sa baŋara sa gobana sa popoa pude hukati sari na kana, meke kuri sa sari na vetu ululu panaulu koasa goba asa. Meke tavete pule ia sa si keke goba pa sadana sa goba asa. Meke va ŋiŋira pulea sa si keke kalina sa goba pa Zeruselema sapu tava siŋie pepeso. Tavete va soku hopere na lave tugo si asa. ⁶ Vekoi sa sari doduru tie koasa popoa pa kinopu tadi na koimata varipera, meke tozi ni sa pude varigara pa varivarigarana koasa sasada pa Zeruselema. Zama si asa koa rini, ⁷ "Mi koa va ŋiŋira na varane. Lopu matagutu nia sa baŋara pa Asiria ba be sa qeto minate sapu turaŋa mae nia sa. Ura sa ŋiniraŋira sapu koa pa nada kalina si hola nia sapu koa pa nana kalina. ⁸ Na ŋiniraŋira tana tie si tago ia sa, ba Zihova sa nada Tamasa koa turaŋa gita, pude tokani gita meke varipera poni gita." Sari tie si tava ŋiŋira koari na zinama te Hezikaea.

⁹ Hola kaiqa rane, sipu korapa koa se Senakeribi meke sa nana qeto minate pa Lakisi, si va paleke zinama si asa la koe Hezikaea meke koari na tie pa Ziuda saripu koa turaŋia si asa pa Zeruselema:

¹⁰ "Arau, Senakeribi, baŋara pa Asiria, si nanasa gamu sapu nasa si kalavarae ia gamu na tie ke koa hola mia tu pa korapa Zeruselema totoaso koa vari likohaeni gamu ri na qeto minate taqarau. ¹¹ Totoso tozini gamu e Hezikaea sapu se Zihova sa mia Tamasa kote harupu gamu pa mami ŋiniraŋira, gua, si na koha gamu sa meke kote va ovia meke

memeha va mate gamu sa. ¹² Asa sa tie sapu huari sari na hope te Zihova koari na toqere meke tozini sari na tie pa Ziuda meke Zeruselema pude vahesi pa keke hope mo meke va uququ oto huda humaŋa lea koasa.

¹³ Lopu gilania tu gamu gua sapu ele evaŋi ari na tiatamaqu meke arau koari na tie pa votiki popoa? Vegua, harupi tugo rina tamasa tadi popoa arini sari na dia tie koasa baŋara pa Asiria? ¹⁴ Esei koari doduru tamasa tadi popoa hire sapu ele huari ari na tamaqu si ele boka harupu i sari nana tinoni koa rau? Ke vea meke kote boka harupu gamu sa mia tamasa koasa limaqu rau? ¹⁵ Ego, lopu va malumia se Hezikaea pude koha gamu ba be turaŋa va sea gamu. Mi lopu va hinokaria! Ura, loke tamasa pa niniae popoa si ele boka harupi sari dia tie koasa limana sa baŋara pa Asiria, babe pa lima dia ri tamana sa. Ke hinokara lopu kaqu boka harupu gamu sa mia tamasa si gamu pa limana sa!"

¹⁶ Meke sari na koimata pa vinaripera te Senakeribi si zama va kaleana hola latu koe Zihova sa Tamasa meke koe Hezikaea, sa Nana nabulu. ¹⁷ Sa leta sapu kuberia sa baŋara pa Asiria si zama va goregore ia se Zihova, sa Tamasa pa Izireli. Zama guahe si asa, "Sa tamasa tadi votiki popoa si lopu harupi sari na dia tie koasa qua ŋiniraŋira, meke sa tamasa te Hezikaea ba lopu kaqu boka harupi tugo sari nana tie koa rau." ¹⁸ Kukili nia ari na koimata varipera te Senakeribi si gua asa pa zinama Hiburu pude va holoqoru i sari na tie pa Zeruselema saripu korapa koa pa batu gobana sa vasileana, pude va malohoro i, meke boka vagia rini sa popoa lavata. ¹⁹ Zama nia rini sa Tamasa pa Zeruselema, gua sapu zama guni ni tugo arini sari na tamasa tadi votiki tie, sari beku sapu na lima tie mo na taveti.

²⁰ Sa Baŋara Hezikaea meke sa poropita Aisea, tuna koreo e Emosi, si varavara la koe Tamasa meke kabo hata tinokae koa Sa. ²¹ Meke garunu la nia e Zihova si keke mateana meke la va mate i sa sari na tie varipera na koimata na palabatu varipera koari na ipi tanisa baŋara pa Asiria. Ke kurekure sa baŋara pa Asiria meke kekere pule la pa nana popoa soti. Totoso la si asa koasa zelepade tanisa nana tamasa, si la sari kaiqa ri na tuna koreo meke seke va mate nia vedara.

²² Koasa ginugua asa si harupia e Zihova se Hezikaea meke sari na tie pa Zeruselema koasa ŋiniraŋira te Senakeribi, sa baŋara pa Asiria, meke koari kaiqa dia kana tugo. Va koai e Zihova sari na tie pa binule, turaŋae koari doduru popoa pa vari kalina. ²³ Soku tie si mae pa Zeruselema, paleke vinariponi la koe Zihova meke sari na vinariponi arilaedi koe Hezikaea. Podalae pa totoaso asa si va lavatia ri doduru popoa se Hezikaea.

Sa Minohe meke sa Vinahesi Pule te Hezikaea

(2 Baṅara 20:1-3,12-19; Aisea 38:1-3, 39:1-8)

²⁴ Koari na totošo tugo arini si moho se Hezikaea meke tata mate. Varavara la si asa koe Zihova meke olaṅia Sa meke ponía sa si keke vina gilagila variva magasa, sapu kote magogoso si asa, gua. ²⁵ Ba vahesi pule nía sa baṅara Hezikaea meke lopu va dogoro nía sa koa rina tie sapu ta tokae si asa koe Zihova, ke sa tinanaziri te Zihova si raza koasa meke koari na tie pa Zerusalemá meke Ziuda. ²⁶ Meke helahelae se Hezikaea sapu ele sea si asa koasa vinahesi pule, meke gua tugo sari na tie pa Ziuda meke Zerusalemá, ke lopu va kilasi e Zihova sari na tie koari na rane sapu toa nana se Hezikaea.

Sari na Tinagotago meke na Tinolava te Hezikaea

²⁷ Tagotago hola se Hezikaea sa baṅara, ke va lavatia ri doduru tie si asa. Kaiqa vetu si taveti sa pude vekoi sari nana qolo, siliva, patu arilaedi, oto huda humaṅa lea, lave, meke kaiqa likakalae arilaedi pule. ²⁸ Meke kaiqa vetu si pude kopu ni sari na huiti, vaeni, meke na oela olive, na vetu na bara tana sipi na bulumakao. ²⁹ Kuri vasileana tugo si asa sina tago va soku bulumakao, sipi, meke kaiqa tinago pule, sina va tagotago ia sa Tamasa si asa. ³⁰ Hezikaea si tukuna sa vasina totolo vura gua sa kolo pa Qihoni meke va ene kaurae ia pa goba meke va nuquru la nía pa korapa popoa Zerusalemá. Koba gorevura sari doduru nana tinavete e Hezikaea, ³¹ meke kamo latu sapu totošo mae sari palabatu pa Babiloni pude nanasa nía sa ginugua vari va magasana pu ta evaṅa pa Ziuda, si va malumia Tamasa se Hezikaea pude lulia nana hiniva soti meke podekia Sa pude vata dogoro nía sapu na sa si koa pa bulona.

Sa Vinabetona sa Binaṅara te Hezikaea

(2 Baṅara 20:20-21)

³² Doduru tinavete pule sapu evaṅi Hezikaea meke sa nana vina lavatana e Zihova si ta kubere gore beto pa *Dinogodogorae te Aisea sa Poropita sa tuna Emosi meke pa Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Ziuda meke Izireli*. ³³ Mate se Hezikaea meke ta pomunae pa kali sage koasa popomunuana baṅara. Doduru tiena sa popoa Ziuda meke Zerusalemá si va lavatia si asa koasa nana minate. Sa tuna koreo sapu se Manase, si hobena si asa koasa binaṅara.

Manase sa Baṅara pa Ziuda

(2 Baṅara 21:1-9)

33 Ka manege rua vuahenina se Manase totošo tava baṅara si asa pa popoa Ziuda, meke koa baṅara si asa pa Zerusalemá ka lima ṅavulu lima vuaheni. ² Tavete va kaleana pa kenuna e Zihova, luli sa sari hahanana lopu leadi tadi na butubutu saripu hadu taloa ni e Zihova totošo nuquru sari na tie Izireli. ^{†3} Kuri pulei sa sari vasidi tana vahesi beku pa toqere

saripu huari sa tamana, se Hezikaea. Taveti sa sari hope te Beolo meke va turu i sa sari na beku barikaleqe, se Asera, meke vahesi sa sari na pinopino. ⁴ Kuri sa sari na hope tadi na tamasa kokohadi pa korapana sa Zelepade te Zihova, sa vasina sapu zama nía e Zihova sapu pa vasina asa si kaqu ta vahesi si Asa ninae rane. ^{††5} Koari karua vasina varivarigarana pa Zelepade si kuri hope si asa pude vahesi sari na pinopino. ⁶ Va vukivukihi ni sa sari na tuna koreo soti pa Lolomo Hinomu, na vinukivukihi va uququ. Hoke tavetavete potana, meke hata tinokae koari na tomate, meke koari na tie vakuvakutae; na nanasa koari na liqomo na hata tinokae tugo koari na tie tago potana. Noma hola sa nana sineá; tavete va kaleana si asa pa kenuna e Zihova, ke va gevuria sa pude bugoro. ⁷ Vekoa sa si keke beku pa korapana sa Zelepade, sa vasina sapu zama nía Tamasa koari Devita meke Solomone sa tuna: "Koasa Zelepade hie pa Zerusalemá, sa vasina sapu ele ta vizata koari doduru popoa tadi ka manege rua butubutu pa popoa Izireli, si kaqu tavahehi si Arau. ^{†8} Be lulia rina tinoni Izireli sari doduru Qua zinama meke kopu ni sari doduru Qua tinarae, saripu ele poni ni e Mosese sa Qua nabulu, si lopu kaqu va malumi Rau si arini pude tava rizu taloa koasa popoa sapu ele poni nía Rau koari na tiatamadia pukerane," gua si Asa. ⁹ Turaṅa va kaleani e Manase sari na tie pa Ziuda meke taveti rini sari na sineá sapu kaleadi holani tu sari na sineá sapu taveti rina butubutu sapu hadu vura ni e Zihova koasa popoa totošo nuquru la sa butubutu Izireli.

Kekere se Manase

¹⁰ Zamai Zihova sari Manase meke sari nana tie ba lopu avoso si arini. ¹¹ Ke va malumia Zihova sari koimata pa vinaripera tadi pa Asiria pude rapatia sa popoa Ziuda. Saputu vagia rini se Manase, qahere nía vinetuṅu, pusi nía seni, meke turaṅa la nía rini pa Babiloni. ¹² Koasa nana tinasuna nomana si va pepekae pule nía si asa, meke kekere la koe Zihova sa Tamasa tadi na tiatamana si asa meke tepa la tinokae. ¹³ Va egoa sa Tamasa sa vinaravara te Manase, meke olaṅia Sa. Va malumia Sa pude pule la pa Zerusalemá meke la koa baṅara pule. Koasa ginugua asa si va sosodea e Manase sapu e Zihova si na Tamasa.

¹⁴ Mudina asa si tuvaka va ululu sage ia e Manase sa goba vina rua pa sadana sa vasileana, pa kali gasa rimata koasa vasileana te Devita, podalae pa mihona sa lolomo tata koasa tototolo pa Qihoni kamo la koasa Sasada Igana, meke pa sadana sa vasina pa vasileana sapu ta pozae Opeli. Veko ni hopeke koimata pa vinaripera sa, meke dia puku tie varipera, koari na hopeke vasileana pa Ziuda sapu ta bara patu vari likohaedi. ¹⁵ Va rizu pani sa sari na tamasa karovodi meke sari na dia beku, sapu asa tugo vekoi, pa korapa Zelepade meke sari na hope huporodi sapu koa koasa toqere vasina habotu sa Zelepade, meke pa kaiqa

† 33:2 Zer 15:4 †† 33:4 2 Koron 6:6 ‡ 33:7 1 Baṅ 9:3-5; 2 Koron 7:12-18

vasidi pa Zerusalema; vagi vura ni sa pa sadana sa vasileana meke gona pani. ¹⁶ Tuvaka pule ia tugo sa sa hope vasina tavahesi se Zihova, meke va vukivukihhi tana binaere meke tana zinama leana koa sa hope si asa. Zama i sa sari doduru tie pa Ziuda pude kaqu vahesia se Zihova, sa Tamasa pa Izireli. ¹⁷ Sari na tie si va vukivukihhi lamo koari na vasidi vahesihsiana pa toqere, ba vala i mo rini koe Zihova sa dia Tamasa sa vinahesi.

Sa Vina Betona sa Binaṅara te Manase (2 Baṅara 21:17-18)

¹⁸ Doduru tinavete pule saripu taveti e Manase, sa nana vinaravara la koa sa nana Tamasa, meke sari na zinama tadi na poropita la koa sa pa pozana e Zihova, sa Tamasa pa Izireli, si ta kubere gore beto pa *Buka Tinozi tadi na Baṅara pa Izireli*. ¹⁹ Sa vinaravara tanisa baṅara meke sa inolāna te Tamasa, meke sari na nana tinavete kaleadi pu taveti sa sipu lopu ele kekere si asa, gua sari na vasidi vinahesi beku koari na toqere, meke sari na beku huda kinehana sa barikaleqe se Asera pu taveti sa, meke sari na beku sapu vahesi sa, si ta kubere gore beto pa *Buka Vivineidi rina Poropita*. ²⁰ Mate se Manase meke ta pomunae pa nana vetu baṅara, meke sa tuna koreo se Amoni hobena si asa koasa binaṅara.

Amoni sa Baṅara pa Ziuda (2 Baṅara 21:19-26)

²¹ Ka hiokona rua vuahenina se Amoni totošo tava baṅara si asa pa popoa Ziuda, meke karua vuaheni si koa baṅara si asa pa Zerusalema. ²² Gua puta e Manase sa tamana si asa, si tavete va kaleana pa kenuna e Zihova, meke vahesi sa sari na beku, saripu vahesi sa tamana. ²³ Ba lopu gua sa tamana si asa pu va pepekae pule nia meke kekere pule la koe Zihova; sari kinaleana pu evaṅi sa si hola ni tu saripu taveti sa tamana.

²⁴ Kuhana nia ri nana koimata pa binaṅara se Amoni, meke va matea rini si asa pa nana vetu baṅara. ²⁵ Meke la ari na tie pa Ziuda meke va mate betoi sarini pu va matena se Amoni, meke va baṅara hobe ia rini sa tuna koreo, se Zosaea.

Zosaea sa Baṅara pa Ziuda (2 Baṅara 22:1-2)

34 Ka vesu vuahenina se Zosaea totošo tava baṅara si asa pa Ziuda meke koa baṅara si asa pa Zerusalema ka toloṅavulu eke vuaheni. ¹² Taveti sa saripu toṅoto pa kenuna e Zihova, tavete luli sa sari na tinavete leadi tanisa tamana se Devita, kopu totoko ni sa sari na tinarae te Tamasa.

Huara Pani e Zosaea sari na Vinahesi Huporodi

³ Pa vina vesu vuaheni sapu koa baṅara se Zosaea, sipu korapa tie vaqurana si asa, si podalae vahesia sa

sa Tamasa tanisa tutina sa baṅara Devita. Pa vina manege rua vuaheni si podalae huara pani sa sari na vasina vahesihsesi beku pa toqere, sari na beku huda kinehana sa barikaleqe, se Asera, meke sari doduru beku pule. ⁴ Pa nana ginarunu sa si ta huara umumu sari doduru hope vasina vahesia rini se Beolo meke sari na hope va uququ oto huda humaṅa lea si tava huara gore beto. Va umumu guni ni na kavuru arini sari na bekuna Asera meke gua tugo sari doduru beku pule, meke taburu lani arini koari na lovudi ari na tie pu hoke va vukivukihhi la koarini. ^{†5} Sului sa sari susuridi rina hiama huporodi koari na hope vasina hoke vahesi rini. Koasa tinavete sapu tavetia sa si tava via pule sa Ziuda meke Zerusalema. ^{†6} Tavete kekeṅoṅo gua tugo si asa koari popoa ta huaradi pa Manase, Iparemi, meke Simione, meke seu kamo la gua tu pa Napitalai. ⁷ Huara gorenii sa sari na hope, meke sari na beku huda kinehana sa barikaleqe se Asera, va umumu guni ni sa na kavuru pa pepeso sari na beku, meke seke seke va umumu i sa sari na hope va uququ oto huda humaṅa lea, pa doduruna sa popoa Izireli. Beto asa si tiqe kekere pule la pa Zerusalema si asa.

Ta Dogoro sa Buka Tinarae te Tamasa (2 Baṅara 22:3-20)

⁸ Pa vina manege vesu vuahenina sa nana binaṅara, mudina sipu va via ia sa pa vinahesi huporo sa popoa meke sa Zelepade, si garuni sa si ka ṅeta tie pude tuvakia sa Zelepade te Zihova sa nana Tamasa: Sapani sa tuna Azalia, Maseia sa qavuna pa Zerusalema, meke e Zoa tuna Zehoehazi, keke palabatu nomana. ⁹ Sari na poata sapu ari na tie Livaeti sapu kopu sasada na vagi pa Zelepade si la vala ni rini koe Hilikaea sa ṅati hiama kenukenue. Ta vagidi koari na tie pa Iparemi, Manase, meke sari kasa koa holadi pa Izireli, meke koari na tie pa Ziuda, Benisimane, meke Zerusalema. ¹⁰ Sari na poata si vala i rini koa rina tie saripu koimata pa tinavete, meke arini kote tabari sari na tie pu korapa tuvatuvaṅa pa Zelepade ¹¹ koari na kamada na tie tavetavete pude holui sari na patu na labete pude tuvaki sari na vetu saripu va malumi ari na baṅara pa Ziuda pude kaleadi palae. ¹² Saripu tavetedi sari na tinavete si tavetavete va leana hola. Ka made tie Livaeti na toṅoto ni si arini, ari Zahata meke Obadaea pa tuti te Merari, meke Zakaraea meke Mesulama pa tuti te Kohati. Sari na tie Livaeti hire sina tie bokabokadi pa kinerakera meke na mikemike. ¹³ Kaiqa tie Livaeti si kopudi sari vina suraṅa kamodi sari na likakalae, meke toṅoto ni sari na tie tavetavete pa hopeke dia tinavete, meke kaiqa si kubekubere babe na tie kopu sasada.

¹⁴ Sipu korapa vagi mae ni rini sari na poata pa keke lose pa Zelepade, si dogoria Hilikaea sa buka Tinarae te Zihova, sa Tinarae sapu vala nia sa Tamasa koe Mosese. ¹⁵ Zama si asa koe Sapani, "Dogoria rau sa Buka Tinarae pa korapana sa Zelepade te Zihova." Vala

† 34:1 Zer 3:6

†† 34:4 2 Baṅ 21:3; 2 Koron 33:3 † 34:5 1 Baṅ 13:2

nia sa koe Sapani sa buka. ¹⁶ Meke paleke la nia Sapani sa buka koasa baṅara, meke tozi nia sa si asa, "Ele taveti gami sari doduru tinavete gua pu garununi gami goi. ¹⁷ Ele vagi gami sari na poata sapu ta veko pa Zelepade meke ele vala ni gami koari na tie tuturaṅa pa tinavete meke sari na tie tavetavete."

¹⁸ Meke zama hoda la si asa, "Hie si keke buka, va mae ia e Hilikaea sapu dogoria sa pa Zelepade." Meke tiro vura la nia sa koasa baṅara.

¹⁹ Totoso avosi sa sa baṅara sari zinama koasa buka, si daku rikatia sa sa nana poko, ²⁰ meke garuni sa sari Hilikaea, Ahikama tuna Sapani, Abidoni tuna Maika, Sapani sa tie kubekubere koari na vinaripitui, meke Asea sa nabulu tanisa baṅara: ²¹ "La mamu nanasa poni au koe Zihova, meke nanasa poni tugo sari na tie pu koa hola pa Izireli meke Ziuda. Hata ia sa gua sa vina tumatumae na tinarae sapu koa koasa buka hie. Ele bugoro sisigitini gita e Zihova si gita sina sari na tiatamada si lopu va tabei sari na zinama Tanisa, meke lopu luli rini gua sapu zama ni sa buka hie."

²² Pa ginarunu tanisa baṅara, si topue se Hilikaea meke ari kasa pu ta poza meke la dogoria si keke barikaleqe poropita, e Huluda, koana pa keke vasina vaqura pa Zerusalema. Sa nana palabatu si e Salumu, na tuna e Tikiva, sa tuna e Harahasi. E Salumu si kopu ni sari na poko hopedi tadi na hiama pa Zelepade. Vivinei nia arini koe Huluda gua sapu ta evaṅa, ²³ meke zama i sa si arini, pude pule la koasa baṅara meke tozi nia ²⁴ sa zinama te Zihova sapu guahe: "Kaqu va kilasia Arau sa vasileana Zerusalema meke sari doduru nana tie koari na lineveleve saripu ta kubere koasa buka sapu ele ta tiro la koasa baṅara. ²⁵ Ele kilu pani Au rini si Arau meke ele va vukivukihī la koari na votiki tamasa si arini, gua asa ke va bugoro sisigiti Au rini koari doduru beku saripu taveti rini. Ele ta ṅaziri nia Arau sa popoa Zerusalema meke lopu kaqu beto sa Qua binugoro. ²⁶ La tozi nia sa baṅara pa Ziuda pu garunu maeni gamu pude nanasa la koe Zihova, 'Guahe si zama nia e Zihova sa Tamasa pa Izireli pa guguadi sari zinama pu avosi goi: ²⁷ Koa gua sapu talotaṅa sa bulomu, meke va pepekae pule nigo pa kenuqu Arau, meke daku rikatia agoi sa mua poko, meke kabo si agoi, totoso avosia agoi sa zinama sapu kote ta levei meke ta huara, sa popoa Zerusalema meke sari na nana tie, si avosia Rau sa mua vinaravara, ²⁸ meke lopu kaqu dogoria goi sa tina huara sapu kaqu va raza nia Arau pa Zerusalema. Lopu kaqu ta evaṅa si asa osolae pa mudina tu sa mua minate. Kaqu mate pa binule si goi, 'gua.'" Meke paleke pule la nia ri na tie sa inavoso koe Zosaea sa baṅara.

Tavetia Zosaea sa Vina Tatara pude Va Tabea se Zihova (2 Baṅara 23:1-20)

²⁹ Tioko varigara ni e Zosaea sa baṅara sari doduru koimata pa Ziuda meke Zerusalema, ³⁰ meke keke gua ene la si arini pa Zelepade, gua tugo sari na hiama meke na tie Livaeti meke sari doduru tinoni pule, tagotagodi na habahualadi. Meke tiro va ululae nia sa

baṅara pa kenudia ri doduru sa doduruna sa buka vinariva egoi, sapu ele ta vagi pa korapana sa Zelepade te Zihova. ³¹ Meke turu kapae si asa koasa dedegere lavata, meke tavetia sa si keke vina tatara pude kopu nia sa vinariva egoi pa kenuna e Zihova pude va tabea, na kopu nia sa Nana tinarae meke na ginarunu pa doduru bulona meke maqomaqona, meke pude tavete vura ni sari na hiniva pu koa koasa vinariva egoi sapu ta kubere pa buka. ³² Beto si tozi ni sa sari na tie Benisimane meke sari doduru tie pule pu koa pa Zerusalema pude zama tokotokoro pude kopu nia sa vinariva egoi asa. Ke sari doduru tie pa Zerusalema si va egoi sari na hiniva tanisa vinariva egoi sapu tiqe tavetia arini koasa Tamasa tadi na tiatamadia. ³³ Huara betoi Zosaea sa baṅara sari doduru beku variva malederedi tadi na tie pu koa pa korapana sa voloso tadi na tie pa Izireli. Koari na totona sapu toa si asa si lopu rizu si arini koasa linulina e Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamadia.

Tavetia Zosaea sa Inevaṅa Pasova (2 Baṅara 23:21-23)

³⁵ Tavetia Zosaea sa baṅara sa Pasova te Zihova pa Zerusalema pa vina manege made rane pa sidara kekenu meke va matei rini sari na lami tanisa inevaṅa asa. ² Va turu i sa sari na hiama koari na tinavete tadirini koasa Zelepade te Zihova, meke sovutu i tugo sa pude madi tavete va leana. ³ Zamai tugo sa sari na tie Livaeti, arini pu hoke va tumatumae pa Izireli, saripu ele va madi puleni koe Zihova: "Vekoa sa Bokese Vinariva Egoi pa korapa Zelepade sapu kuria Solomone sa baṅara, sa tuna Devita. Lopu pude paleke lamae nia gamu pa avara mia, ba kaqu nabulu nia gamu se Zihova sa mia Tamasa meke sari Nana tie pa Izireli. ⁴ La vagi sari mia tuturuana pa Zelepade, luli pa hopeke puku tuti, koari na tinavete pu ta poni ni gamu koe Devita sa baṅara, meke sa tuna se Solomone. ⁵ Mamu va tana pule ni gamu pude kaiqa gamu si kote boka va nama pude toka ni sari hopeke puku tatamana pa Izireli. ⁶ Gamu si kaqu va matei sari na tuna sipi na qoti tanisa Pasova. Ego, va via puleni gamu, mamu va nama ni sari na lami pude sari na tasimia pa Izireli si kote boka luli sari na tinarae sapu valani e Zihova koe Mosese."

⁷ Vala ni Zosaea sa baṅara si ka toloṅavulu puta tina sipi, na lami, meke qoti vaquradi, meke ka ṅeta tina bulumakao kokoreo pude tadi na tie koasa Inevaṅa Pasova. ⁸ Sari na nana koimata pa binaṅara ba varitokae la tugo koari na tie, hiama, meke koari na tie Livaeti pude tavetavete ni. Meke sari na ṅati tie pu kopu nia sa Zelepade, Hilikaea, sa ṅati hiama kenukenu, Zakaraea, meke Zehieli si vekoi karua tina onomo gogoto tuna sipi, na qoti vaquradi, meke ṅeta gogoto bulumakao kokoreo pude tanisa inevaṅa pa totoso vukivukihī. ⁹ Sari na koimata tadi na tie Livaeti: Konania, Semaea sa tasina Netanela, Hasabia, Zeieli, meke Zozabada, si varitokae nia ka lima tina lami, na

† 35:4 2 Baṅ 8:14

goti vaquradi, meke ka lima gogoto bulumakao kokoreo tadi na tie Livaeti pude vukivukihi ni.

¹⁰ Totoso hokoto sari doduru vina namanama tanisa Inevana Pasova, sari na hiama na tie Livaeti si la pa dia puku tuturuana, gua sapu garunu ni sa banara. ¹¹ Beto va matei rini sari na lami na qoti, si vagi rina tie Livaeti meke vagi pani kapudi, meke sari eharadi si vagi rina hiama meke siburu lani koasa hope. ¹² Meke vari hia ni rini pa vari korapa dia, pa puku tatamana, sari na kurukuru pude tana vukivukihi va uququ, pude boka va vukivukihi la koe Zihova lulia gua sa vina turu sapu koa pa Tinarae te Mosese. ¹³ Va kinai rina tie Livaeti sari na kurukuru tana vukivukihi pa nika, lulia sa tinarae, meke va qototi sari na vinariponi madidi pa raro hite, raro nomadi, meke raro labelabedi, meke tuturei va hia lani rini koari na tie sari masadi. ¹⁴ Beto asa si vagi masa sipi sari na tie Livaeti pude dia teledia, meke nama poni tugo sari na hiama sapu tuti goredi koe Eroni, sina sari hiama si tupiti osolae kamo lodu rimata, vukivukihi va uququ meke vukivukihi ni rini sari na deana. ¹⁵ Sari na tie kerakera pa butubutu Livaeti pa tuti te Asapa si koa pa dia vasidi sapu ta tozi ni arini koe Devita, Asapa, Hemani, meke Zedutuni sa poropita tanisa banara. Sari na tie kopu pa sasada si lopu kilu taluarae pa dia tinavete sina ari na tie Livaeti si va nama poni Pasova si arini. ¹⁶ Ke, gua sapu garunu nia Zosaea sa banara, sari doduru tinavete si ta tavete beto koasa rane asa pa vina gorevurana sa tinarae te Zihova pa kinopuna sa Inevana Pasova, meke sa vinukivukihi va uququ pa hope. ¹⁷ Ka zuapa rane si koa qetuqetu nia ari na tie Izireli pu koa pa totoso asa sa Pasova meke sa Inevana Bereti Loke Isitina. ¹⁸ Podalae tu totoso te poropita Samuela meke kamo koa sa totoso te Zosaea si lopu hite ta tavete si keke Inevana Pasova kekehoŋo gua sapu ta evana kamahire. Loke banara tugo ele tavetia sa Inevana Pasova gugua asa pu tavetia Zosaea sa banara, sari hiama, sari na tie Livaeti, meke sari na tie pa Ziuda, Izireli, meke Zerusalem. ¹⁹ Sa Pasova hie si ta evana pa vina manege vesu vuahenina sa binaŋara te Zosaea.

Sa Vina Betona sa Binaŋara te Zosaea

(2 Baŋara 23:28-30)

²⁰ Sipu beto taveti Zosaea sa banara sari na tinavete arini koasa Zelepade, si se Neko sa banara pa Izipi si turaŋia sa nana qeto minate pude la varipera pa Kasemisi pa Ovuku Iuparetisi. Topue vura la se Zosaea pude la raza i, ²¹ ba garunu la zinama se Neko koe Zosaea: "Sa vinaripera sapu korapa nia arau hie si lopu soto atu koa goi, na banara pa Ziuda. Lopu mae si arau pude raza igo, ba sari na qua kana tu, ura tozi nau sa Tamasa pude tuturei. Sa Tamasa si koa pa qua kalina, ke mamu lopu mae raza au, sina kote va kilasigo sa Tamasa." ²² Ba hiva varipera tugo se Zosaea. Ke korona avosia sa sa zinama te Tamasa sapu tozi vura nia banara Neko, meke poko va paere pule

nia si asa, meke la somana pa vinaripera pa pezara pa Meqido.

²³ Pa korapana sa vinaripera si gotoa na tupi se Zosaea, sa banara. Zamai sa sari nana nabulu, "Vagi taloa nau, bakora va kaleana si rau!" ²⁴ Ke ovulu vura nia rini pa nana totopili varipera, meke va suraŋa la nia pa keke totopili varipera pule tanisa meke suraŋa pule la nia rini pa Zerusalem. Vasina si la mate si asa, meke ta pomunae pa popomunuana tadi na banara. Meke besu nia ri doduru tie pa Ziuda meke Zerusalem sa nana minate.

²⁵ Taveti poropita Zeremaea si kaiqa kinera va lukalukana la koe Zosaea sa banara. Hoke ta kerae sari kinera lukalukana hire koari na tie kerakera pa Izireli, palabatu na barikaleqe totosona balabala ia rini si asa. Sari na kinera hire si ta kubere gore pa buka kera lukalukana.

²⁶ Doduru tinavete pule pu taveti e Zosaea meke sa nana vina tabena sa tinarae te Zihova, ²⁷ meke sari na tinavete pu taveti sa podalae pa pinodalaena meke kamo pa vinabetona sa nana binaŋara si ta kubere gore beto pa *Buka Tadi na Baŋara Izireli meke Ziuda*.

Zehoehazi sa Baŋara pa Ziuda

(2 Baŋara 23:30-35)

36 Vizatia ari tie pa Zerusalem se Zehoehazi sa tuna Zosaea meke va banaria rini pa Zerusalem. ² Zehoehazi si hiokona ŋeta vuahenina meke tava banara si asa pa Ziuda, meke koa banara si asa ka ŋeta sidara pa Zerusalem. ³ Mae se Neko sa banara pa Izipi meke pusi vagia si asa meke tozi ni sa sari pa Ziuda pude tabara lani koasa si ka ŋeta tina made gogoto kilo mamatana sa siliva, meke ka toloŋavulu made kilo mamatana sa qolo, na vina bulena sa, gua. ⁴ Meke va banaria e Neko pa Ziuda sa tasina Zehoehazi se Eliakimi, hobe ia sa sa pozana, meke poza nia Zehoiakimi sa. Se Zehoehazi si turaŋa taloa nia Neko la pa Izipi. ^{††}

Zehoiakimi sa Baŋara pa Ziuda

(2 Baŋara 23:36 kamo hinia 24:7)

⁵ Se Zehoiakimi si ka hiokona lima vuahenina totoso tava banara si asa pa Ziuda, meke koa banara si asa pa Zerusalem ka manege eke vuaheni. Tavete va kaleana pa kenuna e Zihova sa nana Tamasa. ^{††6} Rapatia e Nebukaneza, sa banara pa Babiloni si pa Ziuda, meke saputu vagia sa se Zehoiakimi, pusi nia seni sa meke turaŋa la nia sa pa Babiloni. ^{††7} Paleke taloa ni e Nebukaneza si kaiqa tinagotago arilaedi tanisa Zelepade te Zihova, meke la vekoi sa pa nana vetu banara pa Babiloni. ⁸ Doduru gua pu taveti e Zehoiakimi, sari tinavete kaleadi meke sari sineu pu evaŋi sa si ta kubere gore beto koasa *Buka Tadi na Baŋara Izireli meke Ziuda*. Sa tuna koreo, e Zehoiakini si sogo hobe sa si asa pa binaŋara.

†† 36:4 Zer 22:11-12 †† 36:5 Zer 22:18-19, 26:1-6, 35:1-19

††† 36:6 Zer 25:1-38, 36:1-32, 45:1-5; Dan 1:1-2

† 35:13 Ekd 12:8-9 †† 35:15 1 Koron 25:1 † 35:17 Ekd 12:1-20

Zehoiakini sa Baṅara pa Ziuda

(2 Baṅara 24:9-17)

⁹ Se Zehoiakini si ka manege vesu vuahenina totošo tava baṅara si asa pa Ziuda, meke koa baṅara si asa pa Zerusalemā ka ṅeta sidara meke manege puta rane. Asa ba tavete va kaleana pa kenuna e Zihova. ¹⁰ Sipu kamo sa totošo sapu elo pule sari na linetelete na huda, si tuqe vagia Nebukaneza sa baṅara se Zehoiakini meke turāna la nia pa Babiloni, meke paleke taloa ni sa sari na tinagotago tanisa Zelepade te Zihova. Meke va baṅaria e Nebukaneza sa buhina e Zehoiakini, se Zedekaea, pude na baṅara pa Ziuda meke pa Zerusalemā. †

Zedekaea sa Baṅara pa Ziuda

(2 Baṅara 24:18-20; Zeremaea 52:1-3)

¹¹ E Zedekaea si ka hiokona eke vuahenina totošo tava baṅara si asa pa Ziuda, meke koa baṅara si asa pa Zerusalemā ka manege eke vuaheni. ††¹² Tavete va kaleana pa kenuna e Zihova si asa, meke lopu va pepekae meke va avoso la koe poropita Zeremaea, sapu zama nia sa zinama te Zihova.

Sa Hinoqa Tanisa Popoa Zerusalemā

(2 Baṅara 25:1-21; Zeremaea 52:3-11)

¹³ Korona lulia tugo Zedekaea se Nebukaneza sa baṅara; na zukuria Nebukaneza si asa pude zama tokotokoro pa pozana sa Tamasa sapu pude koa va tabe si asa koa sa. Namu korona hokara si asa pude hobe meke kekere pule la koe Zihova, sa Tamasa pa Izireli. ††¹⁴ Meke sari na koimata pa Ziuda, na hiamā, meke sari na tie ba gua tugo, luli rini sari na hahanana kaleadi tadi na popoa pa vari likohaedi koasa vinahesidi rina beku. Ke va bonia rini sa Zelepade te Zihova, sapu ele va madia Sa pa Zerusalemā. ¹⁵ Se Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamadia, si garunu la poropita lamo si Asa pude va balau i, sina tataru ni Sa sari na tie meke sa Nana Zelepade. ¹⁶ Ba va sisire ni rini sari na tie paleke inavoso Tanisa; korodia va avosi

† 36:10 Zer 22:24-30, 24:1-10, 29:1-2, 37:1; Izk 17:12, 13
 †† 36:11 Zer 27:1-22, 28:1-17 ‡ 36:13 Izk 17:15

sari Nana zinama, meke hegere ni rini sari Nana poropita, osolae sa tināziri te Zihova koari Nana tie si noma hola meke loke tie boka govete nia.

¹⁷ Ke vagi mae nia Zihova sa baṅara pa Babiloni pude la raza i. Va matei sa baṅara pa Babiloni sari na tie vaqura pa Ziuda pa korapa Zelepade. Loke nana tataru koari na tie, vaqura babe koana, palabatu babe na barikaleqe, mohodi babe lopu mohodi. Luara beto lani sa Tamasa koa sa. ††¹⁸ Vagi betoi sa baṅara pa Babiloni sari doduru likakalae hopedi pa korapana sa Zelepade, koasa lose poata, meke sari na tinagotago tanisa baṅara meke sari nana tie tavetavete, vagi beto lani sa pa Babiloni. ¹⁹ Meke sulu pania sa sa Zelepade te Tamasa meke sa doduruna sa popoa lavata, sari na vetu baṅara, meke sari doduru likakalae arilaedi, meke ta huara sa gobana sa vasileana. ²⁰ Vagi lani sa pa Babiloni sari na tie pu lopu ta seke va mate, meke vasina si koa nabulu si arini koa sa meke koari na tuna osolae kamo sa binaṅara pa Pesia. ²¹ Ke gua sapu zama nia e Zihova koasa poropita Zeremaea si gorevura: "Sa pepeso si kaqu magogoso, lopu kaqu ta lete ka zuapa ṅavulu puta vuaheni, na hinobena sa minagogoso Sabati tanisa pepeso sapu lopu ta luli." ‡

Va Malumi e Saerasi sari na Tie Ziu pude Pule

(Ezara 1:1-4)

²² Pa vuaheni kekenu sipu koa baṅara se Saerasi pa Pesia, si va gorevura ia e Zihova gua sapu zama nia Sa koasa poropita Zeremaea. Va gevuru ia Sa sa bulona e Saerasi pude tozi vura nia si keke tinarae ṅiṅirana; kubere gore nia meke garunu vura nia sa pude ta tiro pa doduru vasina koasa nana binaṅara:

²³ "Hierana sa zinama te Saerasi, sa baṅara pa Pesia: 'E Zihova, sa Tamasa pa Maṅauru, si va baṅara au si arau pa doduruna sa kasia popoa, meke vizatau Sa si arau pude kuri ponā si keke Zelepade Tanisa pa Zerusalemā pa Ziuda. Ego, gamu doduru tie te Tamasa, si mi topue la, meke e Zihova sa mia Tamasa si mani koa koa gamu.'" ‡‡

†† 36:17 Zer 21:1-10, 34:1-5 ‡ 36:21 Zer 25:11, 29:10
 ‡‡ 36:23 Ais 44:28

Ezara

Sa Vinabakala

Sa buka te Ezara si na hinodadi ri karua buka Koronikolo, sapu tozia sa pinule tadi kaiqa rina tie Ziu ta raovodi pa Zerusalema. Sari na tiñitona saripu ta evaņa si ta veko variluli gua hire: (1) Sa puku tie Ziu kekenu ta raovodi saripu taluarae pa Pinaqaha popoa Babiloni pa ginarunu te Saerasi, sa baņara lavata pa Pesia. (2) Ta kuri pule sa Zelepade meke tava madi, meke tava leana pule sa vinalesina Tamasa pa Zerusalema. (3) Hola kaiqa vuaheni si keke puku tie Ziu si pule la pa Zerusalema pa tinuraņa te Ezara. Keke tie tumatumaena pa tinarae te Tamasa si asa, sapu toka ni sari na tie pude tavete pulea sa hahanana linotu meke sa kinokoa pa korapana sa butubutu pude kopu nia sa lotu pa linulina sa Tinarae te Tamasa.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa pinule kekenu pa tinaraovo. Hinia 1:1 kamo hinia 2:70

Ta kuri pule sa Zelepade meke tava madi. Hinia 3:1 kamo hinia 6:22

Pule turani Ezara sari kaiqa tie ta raovodi. Hinia 7:1 kamo hinia 10:44

Va Turua Saerasi sa Tinarae Pude Pule sari na Tie Ziu

1 Pa vuaheni kekenu sipu koa baņara se Saerasi pa Pesia, si va gorevura ia e Zihova gua sapu zama nia Sa koasa poropita Zeremaea. † Ke va gevuru ia Sa sa bulona e Saerasi pude tozi vura nia si keke tinarae niņirana; kubere gore nia meke garunu vura nia sa pude ta tiro pa doduru vasina pa nana binaņara, sapu guahe: ††

²“Hie sa tinarae te Saerasi, sa baņara lavata pa Pesia: ‘E Zihova sa Tamasa pa Maņauru, si va baņara au si arau pa doduruna sa kasia popoa, meke vizatau Sa pude kuri ponias si keke Zelepade Tanisa pa Zerusalema pa Ziuda. †‡ Mani koa koa gamu doduru na tinoni se Zihova. Mamu pule la pa Zerusalema pa Ziuda si gamu; mamu kuri pulea sa Zelepade te Zihova, sa Tamasa tadi na tie Izireli, sa Tamasa sapu tavahesi pa Zerusalema. ⁴ Be kaiqa rina tinoni Ziu ta raovodi si hiva pude pule gua, si kaqu poni ni rina turaņadia pu koa kapae sari na vinaritokae hire: arini pu koa hola pa kaiqa popoa, si kaqu va namanama poni siliva, na qolo, na vinabeo, meke na kurukuru made nenedi, meke na vinariponi si arini, pude tana Zelepade te Tamasa pa Zerusalema,’ gua si asa.”

⁵ Meke sari na palabatu pa butubutu Ziuda, meke Benisimane, sari na hiama, sari na tie Livaeti, meke sari doduru pu sovuti Tamasa bulodi, si va namanama pude pule meke kuri pulea sa Zelepade te Zihova pa Zerusalema. ⁶ Sari na turaņadia si toka ni si arini sapu

ponini soku tiñitona guahe: guana tiñitona saripu ta tavetae siliva na qolo, meke kaiqa tiñitona pule, na bulumakao na sipi, meke kaiqa tiñitona arilaedi tugo, meke na vinariponi saripu variponi moka lani rini koasa Zelepade.

⁷ Va pule la i e Saerasi sari na vovoina meke na kapa, saripu vagi sa baņara Nebukaneza koasa Zelepade pa Zerusalema, saripu vekoi sa koasa zelepade tadi nana tamasa. ⁸ Valani Saerasi si arini koe Mitiredati, sa palabatu kopu poata tanisa baņara sapu kubere goreni sa sari na vinarigaraedi rina tiñitona meke vala i sa koe Sesebaza sa qavuna pa Ziuda. ⁹⁻¹⁰ Sa ninaedi rini si hire: sari na vovoina saripu ta tavetae qolo koasa vinariponi si ka tolonavulu puta. Sari na vovoina saripu ta tavetae siliva koasa vinariponi si ka keke tina. Kaiqa pule vovoina si ka hiokona sia. Sari na vovoina qolo hitekedi si ka tolonavulu puta. Sari na vovoina siliva hitekedi si ka made gogoto manege puta. Kaiqa votiki vovoina pule si ka keke tina.

¹¹ Sa ninaedi ri doduru hire si ka lima tina made gogoto puta vovoina pu ta tavetae qolo na siliva meke kaiqa tiñitona pule saripu paleki e Sesebaza, sipu taluarae si asa meke sari kaiqa tie ta raovodi pa vasileana Babiloni pude pule la pa Zerusalema, gua.

Sari na Ninaedi rina Tututi Tie pu Kekere Pule koari na Dia Tinaraovo (Nehemaea 7:4-73)

2 Sokudi rina tie ta raovodi si taluarae koasa pinaqaha popoa pa Babiloni meke pule la pa Zerusalema pa popoa Ziuda, meke hopeke la koa koari dia vasileana soti. Sari na dia tatamana si na ta raovodi meke koa pa popoa Babiloni, sipu turaņa lani sa

† Zeremaea si tozia sapu kote pule maedi rina tie Izireli hola zuapa ņavulu vuaheni. †† 1:1 Zer 25:11, 29:10 ‡ 1:2 Ais 44:28

banara Nebukaneza si arini vasina, guana tie ta pusidi.

² Sari na dia koimata si ari Zerubabele, Zosua, Nehemaea, Seraea, Relai, Modekae, Bilisani, Misipa, Biqivai, Rehumi, meke Bana.

Hire sari na pozadi rina hopeke butubutu tie pa Izireli, meke na ninaedi rina hopeke tututi saripu kekere pule koa sa tinaravo:

³⁻²⁰ Sari na tuna e Parosi si karua tina keke gogoto zuapa navulu rua,
sari na tuna e Sepatia si neta gogoto zuapa navulu rua,
sari na tuna e Araha si zuapa gogoto zuapa navulu lima,
sari na tuna e Pahati Moabi (Sa butubutu te Zesua meke Zoabi) si karua tina vesu gogoto manege rua,
sari na tuna e Elami si keke tina karua gogoto lima navulu made,
sari na tuna e Zatu si sia gogoto made navulu lima,
sari na tuna e Zakai si zuapa gogoto onomo navulu puta,
sari na tuna e Bani si onomo gogoto made navulu rua,
sari na tuna e Bebai si onomo gogoto hiokona neta,
sari na tuna e Azaqadi si keke tina karua gogoto hiokona rua,
sari na tuna e Adonikami si onomo gogoto onomo navulu onomo,
sari na tuna e Biqivai si karua tina lima navulu onomo,
sari na tuna e Adini si made gogoto lima navulu made,
sari na tuna e Atera pa tututi te Hezikaea si sia navulu vesu,
sari na tuna e Bezai si neta gogoto hiokona neta,
sari na tuna e Zora si keke gogoto manege rua,
sari na tuna e Hasumi si karua gogoto hiokona neta,
sari na tuna e Qibara si sia navulu lima.

²¹⁻³⁵ Sari na tinoni pu ari tiatamadia koa koari na vasileana nomadi hire si pule tugo pa tina raovo pa Babiloni:

pa Betilihema si keke gogoto hiokona neta,
pa Netopa si lima navulu onomo,
pa Anatoti si keke gogoto hiokona vesu,
pa Azamaveti si made navulu rua,
pa Kiriati Zearimi, Kepira, meke Biaroti si zuapa gogoto made navulu neta,
pa Rama meke Qeba si onomo gogoto hiokona eke,
pa Mikimasi si keke gogoto hiokona rua,
pa Betolo meke Ai si karua gogoto hiokona neta,
pa Nebo si lima navulu rua,
pa Maqabisi si keke gogoto lima navulu onomo,
koasa keke votiki Elami pule si keke tina karua gogoto lima navulu made,
pa Harimi si neta gogoto hiokona puta,
pa Lodi, Hadidi, meke Ono si zuapa gogoto hiokona lima,
pa Zeriko si neta gogoto made navulu lima,
pa Sena si neta tina onomo gogoto tolongavulu puta.

³⁶⁻³⁹ Hire sari na pozadi rina tututi hiama saripu kekere puledi koa sa tinaravo:

sari na tuna Zedaia sa tututi te Zosua si sia gogoto zuapa navulu neta,
sari na tuna Ima si keke tina lima navulu rua,
sari na tuna Pasahuru si keke tina karua gogoto made navulu zuapa,
sari na tuna Harimi si keke tina manege zuapa,

⁴⁰⁻⁴² Sari na tututi pa butubutu Livae saripu vura pule koasa tinaravo:

Zesua meke Kedimieli pa tututi te Hodavaea si zuapa navulu made,
sari na tie kerakera pa Zelepade,
sarini pu tuti gore mae koe Asapa si keke gogoto hiokona vesu,
sari na tie kopu pa Zelepade saripu tuti gore mae koe Salumu, Atera, Talamoni, Akubo, Hatita, meke Sobai si keke gogoto tolongavulu sia.

⁴³ Sari na tie tavetavete pa Zelepade saripu kekere pule koasa tinaravo:

arini pu tuti gore mae koe Ziha, Hasupa, Tabaoti,
⁴⁴ Kerosi, Siaha, Padoni,
⁴⁵ Lebana, Haqaba, Akubo,
⁴⁶ Haqaba, Salamae, Hanani,
⁴⁷ Qideli, Qaha, Reaia,
⁴⁸ Rezini, Nekoda, Qazamu,
⁴⁹ Uza, Pasea, Besai,
⁵⁰ Asina, Meunimu, Nepusimi,
⁵¹ Bakubuki, Hakupa Harahura,
⁵² Baziluti, Mehida, Harasa,
⁵³ Barakosi, Sisera, Tema,
⁵⁴ Nezia meke e Hatipa.

⁵⁵ Sari na tie pu tuti gore mae koa rina nabulu te Solomone saripu pule koa sa tinaravo:

sari na tuna e Sotai, Hasopereti, Peruda,
⁵⁶ Zala, Darakoni, Qideli,
⁵⁷ Sepatia, Hatili, Pokereti Hazabaimi, meke Ami.

⁵⁸ Sa doduruna sa ninaedi rina tie pu tuti gore maedi koa rina tie tavetavete pa Zelepade meke sari na nabulu te Solomone, arini pu pule maedi koa sa tinaravo si ari ka neta gogoto sia navulu rua.

⁵⁹⁻⁶⁰ Koa dia si ka onomo gogoto lima navulu rua pu tuti gore mae koe Delaea, Tobaia, meke Nekoda saripu kekere pule koasa tinaravo, arini pu koa koari na vasileana nomadi pa Tele Mela, Tele Harasa, Kerubi, Adoni, meke Ima, ba lopu boka va sosodei rini sari na tuti dia koasa butubutu Izireli.

⁶¹⁻⁶² Kaiqa rina tie pa tututi hiama si lopu boka ta dogoro sari dia tututi ta kuberedi pude va sosodea sa dia ginore mae: Ari Hobaia, Hakozi, meke e Bazilai. Keke ri kasa koasa tututi hiama te Bazilai sa hiama si haba ia sa si keke barikaleqe pa tututi te Bazilai tie pa Qileadi meke vagia sa sa pozana sa tututi tanisa roana. Sina lopu boka va sosodei rini sapu pae soto gua si arini koasa dia tuti, ke lopu tava malumu si arini pude somana pa tinavete hiama. ⁶³ Tozi ni sa qavuna tadi na tie Ziu si arini sapu lopu kaqu somana koari na hiama pude henahena si arini koa rina ginani sapu

tava vukivukihi la koe Tamasa osolae pana koa nana tu si keke hiama sapu boka nanasia sa Tamasa koari na Urimi meke na Tumimi d. †

⁶⁴⁻⁶⁷ Sa ninaedi ri doduru tie ta raovodi pu ele pule mae si ari ka made ṅavulu rua tina, ṅeta gogoto onomo ṅavulu puta:

sari na nabulu koreo na vineki si ari ka zuapa tina ṅeta gogoto toloṅavulu zuapa,
sari na tie kerakera, tie na barikaleqe, si ari ka karua gogoto puta,
sari na hose si ka zuapa gogoto toloṅavulu onomo,
sari na miulu si karua gogoto made ṅavulu lima,
sari na kameli si made gogoto toloṅavulu lima,
meke sari na doṅ'ki si onomo tina zuapa gogoto hiokona puta.

⁶⁸ Meke sipu kamo sari na tie ta raovodi koasa vasina tanisa Zelepade te Zihova pa Zerusalema, si kaiqa rina koimata koari na butubutu, si vala moka ni sari na vinariponi, pude toka nia sa kinuri pulena sa Zelepade koasa vasina koana. ⁶⁹ Vala beto ni rini sapu gua boka ia rini koasa tinavete asa, meke sa vinarigarana sa vinariponi, si kamo ka lima gogoto kilo mamatana sa qolo, meke karua tina vesu gogoto kilo mamatana sa siliva, meke keke gogoto poko hiama. ⁷⁰ Sari na hiama, na tie Livaeti, meke kaiqa rina tie kerakera, na tie kopu Zelepade, meke sari na tie tavetavete pa Zelepade si koa koari na dia vasileana soti. Sari doduru tie Izireli pule si la koa koari na vasivasileana vasina pu mae guadi tatasana. ††

Podalae Pule sa Vinahesi

3 Koasa sidara vina zuapa si ele koa beto pa dia vasivasileana soti sari doduru tie Izireli saripu pule maedi koasa tinaraovo. Varigara pa Zerusalema sari doduru, ² meke se Zosua sa tuna e Zozadaki, meke sari hiama turaṅana, meke e Zerubabele sa tuna e Silitili, meke sari na turaṅana, meke tavete pulea rini sa hope tanisa Tamasa tadi na tie Izireli, pude boka va uququ pulei rini sari na vina vukivukihi pa korapa vina turu, sapu ta kubere koasa tinarae te Mosese, sa tie te Tamasa. ³³ Sari na tie ta raovodi pu kekere puledi si matagutu ni rini sari na tie pu koadi koasa popoa sana, ba tavete pulea tugo rini sa hope vasina pu koa kekenu sa. Meke tiqe podalae va uqu pule i rini sari na vina vukivukihi vasina, munumunu na veluvelu. ^{††4} Tavetia tugo rini sa Inevaṅa Vina Balabaladi rina Dia Ipi pa Qega pa guguana sa tinarae. Hopeke rane si taveti rini sari na vina vukivukihi saripu ta hivae koasa rane sana. ^{††5} Sipu ele hola sa Inevaṅa Vina Balabaladi rina Dia Ipi pa Qega si taveti tugo rini sari na vina vukivukihi doduru rane, meke taveti sari na vina vukivukihi va uququ pa hopeke Inevaṅa Sidara Vaqura, meke koari hopeke vinarigara koari na totošo tavahesi se Zihova koari na inevaṅa hopedi, gua tugo sari

† Sa hiama si tavetavete nia sa Urimi meke sa Tumimi pude vagia sa vinizavizata te Zihova. Mi tiroa Ekisidasi 28:30. †† 2:70 1 Koron 9:2; Nehe 11:3 ‡ 3:2 Ekd 27:1 †† 3:3 Nab 28:1-8 ‡ 3:4 Nab 29:12-38

doduru vinariponi na vina vukivukihi saripu ta vala moka koe Zihova. ^{††6} Lopu ele podalae kuri pulea rina tinoni sa Zelepade, ba ele podalae va vukivukihi la tu koe Zihova si arini pa rane kekenu koasa sidara vina zuapa.

Podalae Ta Kuri Pule sa Zelepade

⁷ Sari na tinoni si vala ni sari na poata pude tabari sari na tie peqo patu meke na kamada. Meke poni ginani na vaeni meke sari na oela olive pude ta garunu la koari na vasileana nomadi pa Taea meke Saedoni, pude varihobei huda sida pa Lebanoni gua, saripu kaqu ta babana mae pa kolo kamo pa vasileana Zopa. Sari doduru pu gua hire si ta tavete pa vina malumu te Saerasi, sa baṅara lavata pa Pesia.

⁸ Ke, koasa sidara vina rua, koasa vuaheni pa mudina sapu pule mae si arini koasa vasina tanisa Zelepade pa Zerusalema, si podalae tavetavete si arini. E Zerubabele sa tuna Silitili, Zosua na tuna Zozadaki, meke sari doduru turaṅadia, sari na hiama, meke sari na tie Livaeti, meke gua tugo sari doduru pu ta raovodi, saripu pule mae pa Zerusalema, si somana pa tinavete. Sari doduru tie Livaeti, saripu hiokona vuahenidi meke sage, si va palabatu i rini pa tinavete kinuri pulena sa Zelepade. ⁹ Hire sari na tie pa butubutu te Livae saripu kopu nia sa kinurina sa Zelepade te Tamasa: E Zesua meke sari na tuna meke turaṅana, meke e Kedimieli meke sari na tuna saripu mae guadi pa tutina e Hodavaea, meke sari na tuna e Henadadi, meke sari na turaṅadia. ¹⁰ Sipu podalae nia rina tinoni sa kinurina sa Zelepade, sari na hiama pu pokopoko ni sari na poko tana hiama, si turu taṅini dia sari na buki, meke sari na tie Livaeti, pu tuti gore maedi koe Asapa si turu tugo vasina, taṅini dia sari na sibolo. Vahesia rini se Zihova koasa guguana sa vinaturu sapu gore mae pa totošo tanisa baṅara Devita. ^{†††11} Kera nia rini sa vinahesina e Zihova, meke kera pilipule nia rini sa kinera sapu guahe: “Leana se Zihova, sa Nana tataru nabuna koe Izireli, si koa hola niniae rane.”

Meke kukili va ṅiṅirae sari na tinoni. Vahesia rini se Zihova, sina ele podalae veko ni rini sari na patu kekenu koasa Zelepade. ^{†††12} Sokudi sari na hiama barogosodi, na tie Livaeti, meke sari na palabatu koari hopehopeke butubutu saripu ele dogoria sa Zelepade kekenu, si kabo na talotaṅa. Ba sari kaiqa tie pu koadi vasina si kukili qetuqetu. ^{†††13} Loke tie si boka avoso paqahia sa kinukili qetuqetu meke sa kinabo, sina sa vinevehe sapu tavetia rini si ṅiṅira sisigiti meke ta avoso pa doduru vasina pa seu.

Naqui rina Kana sari na Tie koasa Kinurina sa Zelepade

4 Meke sipu avoso gilania rina kana tadi na tie pa butubutu Ziuda meke Benisimane sapu korapa kuria rina tie puledi pa tinaraovo sa Zelepade te

††† 3:5 Nab 28:11 kamo hinia 29:39 ††† 3:10 1 Koron 25:1 § 3:11 1 Koron 16:34; 2 Koron 5:13, 7:3; Sam 100:5, 106:1, 107:1, 118:1, 136:1; Zer 33:11

Zihova, sa Tamasa pa Izireli, ² si la si arini koari Zerubabele meke sari na palabatu tadi na hopeke tututi pa butubutu meke zama i rini, "Mami somana koa gamu pa kinurina sa Zelepade, ura vahesi ia tugo gami sa mia Tamasa gua tugo sapu tavetia gamu, meke ele hoke va vukivukihia la ia gami si Asa podalae koari na rane te Esarahadoni, sa baṅara Asiria sapu turana va kamo gami tani †," gua si arini. ††³ Ba olaṅa la i ari Zerubabele, e Zosua, meke sari doduru palabatu koari na hopeke tututi pa butubutu, "Loke mia tinavete koa gami si gamu koasa kinurina sa Zelepade tanisa mami Tamasa, ba gami mo telemami si kaqu kuri ponisa se Zihova, sa Tamasa pa Izireli, gua sapu garununi gami e Saerasi, sa ṅati baṅara pa Pesia."

⁴ Meke naqu i ri tiena sa popoa sari tinoni Ziuda, meke va mataguti rini koasa kinurina sa vetu. ⁵ Meke tabari rini sari na koimata pa qavuna pa Pesia pude hukatia sa tinavete koari doduru rane te Saerasi, sa baṅara pa Pesia, osolae kamo pa binaṅara te Dariasi.

Hukatia ri na Kana sa Kinuri Pulena sa Popoa Zerusalema

⁶ Meke mumudi koasa binaṅara te Zekisi, ‡ pa pinodalaena sa nana binaṅara, si kubere va hakehakei nia rini si keke tinazutu koari na tinoni pa Ziuda meke Zerusalema. ††⁷ Meke koari na rane te Zekisi ‡ sa baṅara pa Pesia, si kubere la sari Bisilamo, e Mitiredati, meke e Tabeli, meke sarini pu zukadi, la koe Atazekisesi sa baṅara pa Pesia; ta kubere pa zinama Arameiki, meke ta iliri sa leta asa. ⁸ Guahe sapu kuberia e Rehumi, sa qavuna, meke e Simisai sa tie kubekubere pa qinavuna, la koe Atazekisesi pude zutu la i sari tie pa Zerusalema:

⁹ "Arau Rehumi, sa qavuna pa pinaqaha popoa pa kali lodu rimata koasa Ovuku Iuparetisi, e Simisai sa tie kubekubere pa qinavuna, meke sari doduru koimata varitokae koa gami kara, sapu sari na tie varipitui meke na koimata na palabatu koari na tie ta raovo maedi pa Tiripolisi, Pesia, Ereke, Babiloni, meke na tie Susa saripu na tie pa Elami, ¹⁰ meke sari doduru butubutu pule pu raovo i sa ṅati baṅara lavata se Osibanipala, meke vekoi sa koasa vasileana pa Sameria meke Koari na pinaqaha vasivasileana pa kali lodu rimatana sa Ovuku Iuparetisi, gami kasa si kubere atu koa goi. ¹¹ ṅati baṅara Atazekisesi, zama valeana atu koa goi si gami na mua nabulu, gami na tie pa pinaqaha vasivasileana pa kali lodu rimatana sa Ovuku Iuparetisi.

¹² Mamu gilania kamahire, baṅara, sapu sari na tie Ziu pu ele luara igo meke mae koa gami pa Zerusalema, si korapa kuri pule ia sa vasileana sapu hoke va gugue la koa rina baṅara lavata. Korapa va hokoti rini sari na barana meke ele podalae kuri

† Hire si lopu na tie Ziu. Na tie karovodi si arini. Mi tiro la pa 2 Baṅ 18:11. †† 4:2 2 Baṅ 17:24-41 ‡ Keke inilirina pule koasa pozana Zekisi si Ahaserusi. †† 4:6 Est 1:1 ‡‡ Atazekisesi si keke kinuberena sa pozana. Keke pule si Zekisi.

pulei sari na vetu. ¹³ Ego, mamu gilania baṅara sapu be ta kuri pule sa vasileana hierana meke be tava hokoto sari na barana, si kote korodia tabari sari na takisi meke kaqu ta ṅovala sa vinagi poata tanisa baṅara. ¹⁴ Sina na nabulu tanisa baṅara si gami meke lopu leana si pude dogoro gilania gami sa vina kaleanana sa baṅara, ke totozi atunia gami sa baṅara, ¹⁵ pude boka tiro i goi sari na mua buka tinozi, vivineidi rina baṅara kekenu. Kaqu dogori goi koari na kinubekuberedi rina tinavete meke va nonoga ia sapu na vasileana va karikarina sa vasileana hie, tasunana hola koa rina binaṅara meke na qinavuna pukerane. Gua mo asa si ta raza va inete nia sa vasileana hie. ¹⁶ Tozi nigo gami sa baṅara sapu be ta kuri pule sa vasileana hie meke be tava hokoto sari na barana si kaqu loke mua kinopu si kaqu koa hola koasa popoa hie pa kali lodu rimata koasa Ovuku Iuparetisi si goi," gua.

¹⁷ Meke olaṅa la sa baṅara,

"Koe Rehumi, sa qavuna meke koe Simisai, sa tie kubekubere pa qinavuna, meke sari doduru koimata varitokae koa gamu kara, meke sari doduru koimata pule pu koa pa Sameria meke Pinaqaha Popoa pa Kali Lodu Rimata Koasa Ovuku Iuparetisi.

¹⁸ Ego, kamahire si ele ta tiro meke ta iliri va bakala pa kenuqu rau sa leta sapu garunu mae nia gamu koa gami. ¹⁹ Meke tavetia rau si keke tinarae pude hata ia sa gugua sa hahanana sekesekei tanisa popoa Zerusalema, meke ele tava nonoga sapu podalae pukerane si ele varipera koari na baṅara sa vasileana asa meke sapu ele ta evaṅa vasina sa vinaripera meke sa sineke tinarae. ²⁰ Meke pukerane si koa baṅara pa Zerusalema sari na baṅara ṅiniradi saripu totoli beto nia sa doduru popoa pa kali lodu rimata koasa Ovuku Iuparetisi, meke koarini si ta tabara sari na doduru votiki takisi, na gua. ²¹ Ego, mi tavetia si keke tinarae pude kaqu tava noso sa tinavete tadi na tie hire, meke pude lopu kaqu ta kuri pule sa vasileana hie osolae tozi vura nia rau si keke tinarae. ²² Mamu kopu pude lopu va mamamatae koasa ginugua hie! Pude vegua ke kaqu gigiri hoboro tu sa ṅinovaṅovalana sa baṅara?"

²³ Meke sipu ta tiro pa kenudia ri Rehumi meke e Simisai sa tie kubekubere meke sari na koimata varitokae sa leta tanisa ṅati baṅara Atazekisesi, si tuturei la i rini sari na tie Ziu pa Zerusalema meke koasa ṅiniraṅira na binokaboka si va nosoi rini si arini.

Noso sa Tinavete pa Zerusalema

²⁴ Gua asa, ke noso sa tinavete koa sa Zelepade te Tamasa sapu koa pa Zerusalema. Noso si asa osolae kamo sa vuaheni vina ruana sa binaṅara te Dariasi, sa baṅara pa Pesia. †††

Podalae Pule sa Kinurina sa Zelepade

5 Meke korokorotae koari na tie Ziu pu koadi pa Ziuda meke pa Zerusalem sari karua poropita, ari Haqai meke e Zakaraea, sa tuna e Ido. Korokorotae sari kara poropita pa korapa pozana sa Tamasa pa Izireli pu korapa kopu ni si arini. ² Meke sipu avosi ari Zerubabele, na tuna Silitili meke Zosua, sa tuna e Zozadaki sa inavoso tadi na poropita si podalae kuri pulea rini sa Zelepade te Tamasa sapu koa pa Zerusalem meke koa varitokae koarini sari na poropita te Tamasa. †

La Sosoara sa Qavuna Sameria

³ Pa totosona asa si la koarini se Tatenai, sa qavuna pa Pinaqaha Popoa pa Kali Lodu Rimatana sa Ovuku Iuparetisi meke e Setabozenai meke sari na dia koimata pa qinavuna meke zama gua hie koarini, "Esei ponini gamu sa vina malumu pude kuria sa Zelepade hie meke pude va hokotia sa vetu hie?" ⁴ Meke nanasa ni tugo rini si hire, "Ari sei sari na pozadi rina tie pu korapa totoli pa tinavete?" gua. ⁵ Ba korapa kopu totoko ni sa dia Tamasa sari na koimata tadi na tie Ziu, ke lopu va noso i rini osolae kamo koe Dariasi si keke tinozi meke pule koarini sa hinobena sa leta asa. ⁶ Hie tugo sa leta sapu garunu la nia e Tatenai, sa qavuna pa Pinaqaha Popoa pa Kali Lodu Rimata koasa Ovuku Iuparetisi meke se Setabozenai meke sari kaiqa nana koimata pa qinavuna, la koe Dariasi sa banara. ⁷ Garunu la nia rini koasa sa leta sapu ta kubere guahe:

"Koa goi Dariasi, sa banara, mu koa pa binule.

⁸ Mamu gilania banara sapu ele la si gami koasa pinaqaha popoa pa Ziuda, vasina koa sa Zelepade tanisa Tamasa lavata. Korapa ta kuri si asa koari na patu nomadi meke ele ta veko pa goba sari na labelabete. Korapa ene valeana sa tinavete pa dia tinolitolie. ⁹ Meke nanasi gami sari na koimata vasina meke zama guahe si gami, 'Esei na poni gamu vina malumu pude kuria sa Zelepade hie meke pude va hokotia?' ¹⁰ Nanasa ni tugo gami sari na pozadia pude boka gilani goi, pude boka kubere vagi gami sari na pozadi rina palabatu pu koimata nia sa tinavete.

¹¹ Meke gua mo hie sa dia inolana koa gami, 'Gami sina nabulu te Tamasa pa Manauru meke na pepeso, meke korapa kuri pulea gami sa vetu sapu ta kuri pukerane, sapu kuria na va betoa keke banara Izireli nomana. ¹² Ba sina va bugoria ri tamamami sa Tamasa lavata pa Manauru, ke veko vala i Sa sarini pa limana Nebukaneza, sa banara pa Babiloni, pa butubutu Kaladea pude huarua sa Zelepade hie meke raovo lani pa popoa Babiloni sari na tiena. ††¹³ Ba pa vuaheni kekenu te Saerasi, sa banara Babiloni, si va vuraia Saerasi sa banara si

keke tinarae pude kaqu ta kuri pule sa Zelepade te Tamasa hierana, gua. †¹⁴ Meke ele va vura pule mae ni tugo Saerasi sa banara pa Babiloni sari na tinatona tana vinahesi, qolo na siliva tanisa Zelepade te Tamasa saripu zau vagi Nebukaneza koasa Zelepade pu koa pa Zerusalem meke paleke veko mae ni koe Sesebaza sa tie sapu va turua sa pude na qavuna pa pinaqaha popoa Ziuda. ¹⁵ Meke garunu la nia sa si asa meke zama, "Mamu vagi sari na likakalae hopedi hire, mamu la veko pule ni pa Zelepade sapu kaqu kuri pulea goi pa Zerusalem koasa nana poni vetu pukerane," gua. ¹⁶ Ke mae se Sesebaza meke veko lani sari na patu nomadi pude podalae kuri pulea sa Zelepade te Tamasa. Meke kamo kamahire si korapa ta kuri si asa meke lopu ele beto! gua si arini.

¹⁷ Gua asa, be leana koasa banara si mani ta hata si asa koari na buka tinozi sapu tozia sa tinavete tanisa banara pa Babiloni pude dogoro va sosodea be tava vura si keke tinarae koe Saerasi sa banara. Sa tinarae asa si pude kuri pulea sa Zelepade hierana te Tamasa pa Zerusalem, meke sa banara si mani tozi mae nia sa nana hiniva koasa tinavete hie," gua si arini.

Ta Dogoro Pule sa Tinarae te Saerasi

6 Ke va turua Dariasi sa banara lavata si keke vina turu pude hata ia sa kinubekubere tadi na banara saripu ta kopue pa Babiloni gua. ² Meke koa tu pa vasileana nomana pa Ekebatana si asa pa pinaqaha popoa Media, vasina tu si ta dogoro sa pepa ta viquisuna, vasina koa sa kinubekubere sapu guahe:

³ "Koa vuaheni kekenu sipu koa banara se Saerasi sa banara lavata, si garunu nia sa si keke tinarae, sapu sa Zelepade pa Zerusalem si kaqu ta kuri pule, gua. Meke vasina tu kaqu ta tavete sari na vina vukivukihia va uququ. Sa Zelepade si kaqu ka hiokona zuapa mita labena, meke ululuna. ⁴ Sari na goba si pude ta tavetae huda pana uludi ri ka neta vinari hakehakei patu. Sari doduru hinoluholu si kaqu ta tabara koasa tie kopu poata tanisa banara. ⁵ Gua tugo sari na tinatona ta tavetae pa qolo na siliva saripu paleke lani sa banara Nebukaneza pa Babiloni, saripu ta vagidi koasa Zelepade pa Zerusalem, si pude tava pule la koasa vasina pu ele koadi rini, pa korapa Zelepade te Tamasa pa Zerusalem."

Ta Zamae koe Dariasi sa Tinavete pude Lopu Makudo

⁶ Meke garunu la nia Dariasi sa inolana guahe:

"Koe Tatenai, sa qavuna pa Kali Lodu Rimata pa Iuparetisi, Setabozenai, meke sari doduru mua palabatu pa qinavuna pa Kali Lodu Rimata pa Iuparetisi, mi rizu va seu koasa Zelepade pa Zerusalem.

† 5:2 Haq 1:12; Zak 4:6-9 †† 5:12 2 Ban 25:8-12; 2 Koron 36:17-20; Zer 52:12-15

‡ 5:13 Ezer 1:2-11

⁷ Mamu lopu la sosoaria sa tinavetena sa Zelepade, mani tavetia sa qavuna pa Ziuda, meke sari na koimata tadi na tie Ziu sa Zelepade te Tamasa, vasina tugo sapu ele turu si asa tatasana. ⁸ Garunu gamu rau si gamu, pude mamu tokani sarini pu kuri pulea si asa. Sari na dia lipulipu si kaqu tuturei ta tabara koasa poata tana baṅara, saripu ta vagidi pa takisi pa kali lodu rimata pa Iuparetisi. Ke lopu ta sosoara sa tinavete. ⁹ Doduru rane si lopu kaqu makudo vala ni gamu koari na hiamā pa Zerusalemā gua sapu hiva ni rini: sari na tuna bulumakao kokoreo, na sipi kokoreo babe na lami kokoreo pude na vina uququ la koe Tamasa pa Maṅauru; na huiti, soloti, vaeni, meke na oela olive tugo. ¹⁰ Guahe si kaqu ta tavete, pude boka vala i rini sari na vina vukivukihi saripu qetu ni Tamasa pa Maṅauru, meke tepa ia sa Nana minana, pude mana nau, meke gua tugo sari na tuqu koreo.

¹¹ Gua pule hie, be keke tie si sekea sa tinarae hie, si kaqu ta daku vura si keke huda pa nana vetu, meke kaqu tava ṅaru sa kukuruna, meke kaqu ta hopere nuquru pa tinina sa, meke sa nana vetu si kaqu ta evaṅae na vinarigarae remoremo. ¹² Sa Tamasa sapu ele vizatia sa vasina sapu kaqu tavahesi si Asa pa Zerusalemā, si mani va kilasi sari na baṅara, babe na butubutu saripu hobeā sa tinarae hie, mi lopu podekia pude huaria sa Zelepade vasina. Arau, Dariasi si kuberia sa tinarae hie. Kaqu tava tabe zoṅazona si asa.”

Hokoto meke Tava Madi sa Zelepade

¹³ Meke gua puta tugo sapu garunu nia sa baṅara lavata, si tavete lulia ri Tatenai sa qavuna, e Setabozenai meke sari dia palabatu pa qinavuna.

¹⁴ Sari na koimata tadi na tie Ziu si tavetavete ṅaliṅali koasa kinurina sa Zelepade. Va hokotia rini sa Zelepade, gua sapu garunu nia sa Tamasa pa Izireli meke ari Saerasi, e Dariasi, meke Atazekisesi, sari na baṅara lavata pa Pesia. Tava ṅaliṅali si arini koari na poropita Haqai meke Zakaraea. ¹⁵ Va hokotia rini sa Zelepade pa rane vina ṅeta pa sidara Ada ^{††} koasa vina onomo vuaheni sipu baṅara se Dariasi, sa baṅara lavata.

¹⁶ Ego, sari na tie Izireli: sari na hiamā, na tie Livaeti, meke sari doduru pu pule maedi pa tinaraovo, si va madi qetuqetu nia rini sa Zelepade. ¹⁷ Meke keke gogoto bulumakao, karua gogoto sipi, meke ka made gogoto tuna sipi kokoreo, si valani rini koasa vina madina sa Zelepade, pude tana vina vukivukihi, meke ka manege rua sari na qoti, pude sa vina vukivukihi tana tinaleosaedi rina sineā, hopeke eke koari ka manege rua butubutu Izireli. ¹⁸ Va madi i tugo rini sari na hiamā meke sari na tie Livaeti koa rina dia tinavete koasa Zelepade pa Zerusalemā, koasa guguana sa vina turu sapu koa pa buka te Mosese.

[†] 6:14 Haq 1:1; Zak 1:1 ^{††} Sa sidara vina beto pa vuaheni sipu lopu ele kamo Pasova.

Sa Inevaṅa Pasova

¹⁹ Sari na tinoni pu puledi pa tinaraovo si tavete qetuqetu nia rini sa Inevaṅa Pasova *d* koasa rane vina manege made pa sidara kekenu koasa vuaheni, sipu ele hola sa vina madina sa Zelepade. ²⁰ Sari doduru hiamā na tie Livaeti, si va via pule ni si arini, meke tava via beto koasa hahanana vina vukivukihi. Sari na tie Livaeti si va matei sari na kurukuru vina vukivukihi Inevaṅa Pasova, pude tadi doduru tie puledi, meke tadi na hiamā, meke tadirini tugo, gua. ²¹ Sa vina vukivukihi hie si hena ia ri doduru tie, pu pule maedi koasa tinaraovo, meke ari doduru pu mae vahesia se Zihova sa Tamasa pa Izireli, meke arini pu ele veko pani sari na hahanana huporodi tadi na tinoni pu koadi koasa popoa sana. ²² Ka zuapa rane tu si tavete qetuqetu nia rini sa Inevaṅa Bereti Loke Isitina *d*. Ta siṅie qinetuqetu si arini, sina sa baṅara lavata pa Asiria si tataru ni, ke zukai sa koasa dia tinavete kinuri pulena sa Zelepade te Tamasa pa popoa Izireli.

Kamo pa Zerusalemā se Ezara

⁷ Soku vuaheni hola gua, sipu baṅara lavata se Atazekisesi pa Pesia, si koa nana si keke tie pozana Ezara. Pitu luli pulea sa sa nana tututi sapu pule la koe Eroni, sa ṅati hiamā kenukenu sapu guahe: Se Ezara si na tuna e Seraea, sa tuna e Azaraea, sa tuna e Hilikaea, ² sa tuna e Salumu, sa tuna e Zedoki, sa tuna e Ahitubi, ³ sa tuna e Amaraea, sa tuna e Azaraea, sa tuna e Meraioti, ⁴ sa tuna e Zerahia, sa tuna e Uzi, sa tuna e Buki, ⁵ sa tuna e Abisua, sa tuna e Pinehasi, sa tuna e Eleaza, sa tuna e Eroni.

⁶⁻⁷ Se Ezara hie si keke tie sikulu valeanana meke tumae valeania sa ginuana sa tinarae sapu vala nia e Zihova, sa Tamasa pa Izireli koe Mosese. Meke ponina sa baṅara lavata se Atazekisesi koa sa sari doduru tiṅitoṅa saripu tepai sa, sina ele vagia Ezara sa minana te Zihova sa nana Tamasa. Meke koasa vina zuapa vuahenina sa hinabotu binaṅara te Atazekisesi, si taluarae pa Babiloni se Ezara meke la pa Zerusalemā. Meke luli koa sa si keke puku tie Izireli, sapu luli somania rina hiamā, na tie pa butubutu te Livae, na tie kerakera pa Zelepade, meke na tie kopu pa Zelepade, meke sari na tie tavetavete. ⁸⁻⁹ Taluarae si arini pa Babiloni koasa rane vina keke pa sidara kekenu, meke koasa tinokae te Tamasa, si kamo pa Zerusalemā si arini, koasa rane kekenu pa sidara vina lima. ¹⁰ Vala beto nia Ezara sa nana tinoā koasa vina nonogana meke na tinirona sa tinarae te Zihova, pude tavetavete nia, meke pude va tumatumaeni ni sari doduru tinarae meke na vina turu tanisa koari na tie Izireli.

Sa Leta sapu Vala nia Atazekisesi Koe Ezara

¹¹ Vala nia Atazekisesi sa leta hie koe Ezara, sa hiamā, meke na tie tumatumaena, sapu gilana valeani sari na vina turu saripu ele vala ni e Zihova koari na tie Izireli:

[‡] 6:19 Ekd 12:1-20

¹² "Sa leta hie si mae guana koa rau, Atazekisesi sa banara lavata, meke atu koa goi Ezara, sa hiama, meke na tie pu va tumatumae nia sa tinarae te Tamasa pa Manauru.

¹³ Hie sa qua zinama sapu zama nia rau koari doduru tinoni Izireli, na hiama, na tinoni pa butubutu te Livae, saripu koa pa doduruna sa qua binaṅara pu hiva pule, si kaqu tava malumu pude luli koa goi meke la pa Zerusalema. ¹⁴ Ta garunu si goi koa rau meke koari ka zuapa qua tie totoli varitokae, pude doṅo viliti sari na tinoa tadi na tinoni pa Zerusalema, meke Ziuda, pude dogori sapu vegugua luli valeana gunia rini sa tinarae tanisa mua Tamasa, sapu ele ronū atu nia Sa koa goi, si be korapa tava tabe valeana koa rini. ¹⁵ Kaqu paleki goi sari na vinariponi qolo, na siliva sapu arau meke sari na qua tie totoli varitokae okoro nia pude poni nia koasa Tamasa pa Izireli, sapu koa pa Nana Zelepade pa Zerusalema. ¹⁶ Kaqu paleki tugo goi, sari na siliva meke na qolo sapu vagi varigara ni goi pa doduruna sa pinaqaha popoa pa Babiloni, meke sari na vinariponi sapu sari na tie Izireli, meke sari na hiama pu vala moka ni koasa Zelepade tanisa dia Tamasa pa Zerusalema.

¹⁷ Kaqu kopu valeana nia goi sa mua hinoluholu koasa poata, pude holui sari na bulumakao kokoreo, na sipi kokoreo, na lami, meke na vaeni, mamu va vukivukihini ni koasa hope pa Zelepade tanisa mua Tamasa pa Zerusalema. ¹⁸ Kaqu tavetavete ni goi sari na qolo na siliva koa holadi pa tinavete gua sapu okoro nia goi, meke sari na turaṅamu pa korapa hiniva tanisa mia Tamasa. ¹⁹ Kaqu vala ni goi koe Tamasa pa Zerusalema sari doduru tiṅitoṅa saripu ele ta vatu koa goi pude tavetavete ni pa korapa Zelepade, koasa hahanana vinahesi. ²⁰ Meke kaiqa tiṅitoṅa pule pu hiva ni goi pude tana Zelepade, si boka vagi goi koasa tie kopu poata tanisa banara.

²¹ Arau Atazekisesi sa banara, si garunu atu nia sa zinama hie koari doduru palabatu kopu poata, saripu koa koari doduru Pinaqaha Popoa pa Kali Lodu Rimata pa Iuparetisi. Mamu tuturei vala ni koe Ezara sari na tiṅitoṅa sapu gua tepai sa. Sa tie hie, si na hiama, meke na tie sapu variva tumatumae nia sa tinarae te Tamasa pa Manauru. ²² Kaqu ponía gamu podalae ka ṅeta tina made gogoto kilo siliva ka manege puta tina kilo huiṅi, karua tina lita vaeni, karua tina lita oela olive, meke soloti sokudi gua sapu ta hivae. ²³ Kaqu kopu valeana si gamu, pude va hia i sari doduru tiṅitoṅa sapu hiva ni sa Tamasa pa Manauru pude tana Zelepade. Ke mamu kopu sisigiti nia, pude lopu kaqu bugoro nau Sa si arau, babe arini pu kaqu banara luli mae pa mudiqu rau. ²⁴ Lopu tava malumu hokara si gamu, pude vagia si keke vasi takisi koari na hiama, meke koari na tie Livaeti, na tie kerakera, na tie kopu pa Zelepade, na tie tavetavete pa Zelepade, babe keke tie sapu ari nana ginugua pu soto la gua koasa Zelepade hie.

²⁵ Agoi Ezara, si mamu tavetavete nia sa tinumatumae sapu ponigo sa mua Tamasa, pude vizati sari na palabatu va ene tinavete, na tie varipitui, pude totoli ni sari doduru tie pa tinogoto, saripu koa pa kali lodu rimata pa Iuparetisi saripu toa koasa Tinarae tanisa mua Tamasa. Kaqu va tumatumae nia goi sa Tinarae te Tamasa isa koari na tie, pu lopu ele tumae nia sa Tinarae. ²⁶ Be sekea keke tie sa Tinarae tanisa mua Tamasa babe sa tinarae tanisa binaṅara taqarau, si kaqu tuturei tava kilasa si asa pa minate, babe ta raovo la pa votiki popoa, babe ta zau vagi sari nana tinagotago, babe ta veko pa vetu varipusi si asa," gua sa leta.

Vahesia Ezara sa Tamasa

²⁷ Zama se Ezara, "Mani tavahesi se Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamada! Ele ponía se Zihova sa inokoro koasa banara lavata, pude va lavatia se Zihova koasa Zelepade pa Zerusalema. ²⁸ Koasa minana te Tamasa, si ele tataru nau sa banara lavata si arau, meke sari na nana tie totoli varitokae, meke sari doduru nana palabatu arilaedi. Se Zihova sa qua Tamasa si ele poni nau sa minataqara, meke boka zama ososo ni rau sari na palabatu koari hopeke butubutu pa Izireli, pude somana luli pule koa rau," gua.

Sari Puku Pozadi ri Nati Palabatu Ziu pu Luli La koe Ezara pa Zerusalema

8 Hire sari na palabatudi rina butubutu tadi na tamadia pu koa pa tinaraovo pa Babiloni pu pule mae turaṅae koe Ezara pa Zerusalema pa toṅoso sipu koa banara se Atazekisesi:

² Qesomu pu tuti gore mae koe Pinehasi, se Daniela pu tuti gore mae koe Itamara, Hatusi sa tuna Sekanaea pu tuti gore mae koe Devita,

³ Zakaraea pu tuti gore mae koe Parosi. Somana nia sari keke gogoto lima ṅavulu tie turaṅana pa tutina e Parosi.

⁴ Eliehoenai sa tuna e Zerahia pu tuti gore mae koe Pahati Moabi, meke koasa si luli sari karua gogoto tie;

⁵ Sekanaea sa tuna Zahazieli pu tuti gore mae koe Zatu. Somana nia ṅeta gogoto tie.

⁶ Ebedi sa tuna Zonatani pu tuti gore mae koe Aidini. Somana nia lima ṅavulu tie.

⁷ Zesaea tuna Atalaea pu tuti gore mae koe Elami. Somana nia vesu ṅavulu tie.

⁸ Zebadaea sa tuna Maekolo pu tuti gore mae koe Sepatia. Somana nia karua gogoto manege vesu tie.

⁹ Obadaea sa tuna Zehieli pu tuti gore mae koe Zoabi. Somana nia karua gogoto manege vesu tie;

¹⁰ Selomiti sa tuna Zosipia pu tuti gore mae koe Bani. Somana nia keke gogoto onomo ṅavulu puta tie.

¹¹ Zakaraea sa tuna Bebai pu tuti gore mae koe Bebai. Somana nia hiokona vesu tie.

¹² Zohanana sa tuna Hakatani pu tuti gore mae koe Azaqadi. Somana nia keke gogoto manege puta tie.

¹³ Elipeleti, e Zeueli, meke e Semaea pu tuti gore mae koe Adonikami. Somana koa arini si onomo ṅavulu tie.

¹⁴ Ari Utai, e Zakura, pu tuti gore mae koe Biqivai. Somana koarini si ka zuapa ṅavulu puta tie.

Hatai Ezara sari na Tie pa Butubutu Livae

¹⁵ Varigara ni rau si arini pa kalina sa kolo sapu la gua pa Ahava, meke vasina si koa ka ṅeta rane si gami pa ipi. Sipu hopiki ni rau sari na tinoni meke sari na hiama si lopu dogori rau koa rini sari na tie Livaeti.

¹⁶ Ke tioko va mae i rau sari Elieza, e Arieli, e Semaea, e Elinetani, e Zaribi, e Elinetani, e Netani, e Zakaraea, meke e Mesulama sapu sari na ṅati palabatu, meke sari Zoiaribi, e Elinetani saripu na tie gilagilana pa kinubekubere hope. ¹⁷ Garunu lani rau koe Ido sarini, pude tozi nia rini meke sari na turaṅana saripu tuti gore maedi koari na tie tavetavete pa Zelepade pu korapa koa pa Kasipia, pude garunu maeni koa gami sari kaiqa tie tavetavete tanisa Zelepade te Tamasa.

¹⁸ Meke pa korapa tataru varitokae tanisa Tamasa pu somana koa gami si ta garunu mae koa gami si keke tie gilagilana pa butubutu Livae pu tuti gore maena koe Mahili, sapu ta pozae Serebia meke ari ka manege vesu tuna na turaṅana. ¹⁹ Meke garunu mae nia tugo rini se Hasabia meke se Zesaea saripu tuti gore mae koe Merari, meke ka hiokona tasina na turaṅadia.

²⁰ Garunu maeni tugo arini si karua gogoto hiokona puta tie tavetavete pa Zelepade saripu vizata veko vata kalei e Devita meke sari nana koimata pude somanae varitokae koari na tie Livae. Ta kubere sari na pozadi sarini pude boka somana pa tinavete pa Zelepade.

Varavara Va Madia Rini sa Inene pude Ta Leseve pa Tinasuna

²¹ Meke tozi vura nia rau pa taqelena sa kolo Ahava si keke toroso vina madi, pude kaqu va pepekae puleni gami si gami pa kenuna sa mami Tamasa meke pude tepa koa Sa pude turaṅa gami meke tokani gami meke sari na tumami na mami likakalae koari na kana pa mami inene. ²² Sina variva kurekure si pude tepa ia koasa baṅara si keke qeto minate varipera meke na tie koi hose pude varipera ponini gami koasa kana pa mami inene, sina ele tozi nia gami sa baṅara sapu sa limana sa mami Tamasa si varitokae koari doduru pu hata ia si Asa, meke sa ṅiniraṅirana sa Nana binugoro si raza la koari doduru pu etulia si Asa. ²³ Ke koa va madi pa ginani si gami meke tepatepa nia gami sa tinokae te Tamasa meke ele avosia Sa sa mami tinepatepa.

Sari na Vinariponi tanisa Zelepade

²⁴ Meke vizata vata kalei rau si kaiqa koimata koari na hiama, ari Serebia, e Hasabia, meke ka manege puta turaṅadia. ²⁵ Meke pada ponini siliva na qolo rau sarini meke sari na tiṅitoṅa sapu na vinariponi tanisa Zelepade tanisa mami Tamasa, sapu variponi ni sa baṅara meke sari na nana nabulu varitokae, meke na koimata pa qinavuna, meke sari doduru tie Izireli.

²⁶ Pada vala i rau pa limadia rini si guahe:

Sa poata siliva si ka hiokona rua tina keke gogoto kilo.

Sari na tiṅitoṅa ta tavetae pa siliva si ṅeta tina made gogoto kilo.

Sa poata qolo si ṅeta tina made gogoto kilo mamatana.

²⁷ Ka hiokona besini qolo pu vesu kilo meke lima gogoto qarami.

Karua vovoina boronizi ṅedaladi saripu arilaedi guana qolo.

²⁸ Meke tozi ni rau sarini, "Madimia koe Zihova si gamu meke tava madidi tugo sari na likakalae guana vinariponi koe Zihova na Tamasa tadi na tiatamamia.

²⁹ Mi kopu ni na va naqiti gamu sarini osolae pana padai gamu sarini pa kenudia rina hiama meke na tie Livaeti meke sari na palabatudi rina butubutu Izireli pa Zerusalema, pa korapa lose tanisa Zelepade te Zihova," gua si rau. ³⁰ Ke vagia ri hiama na tie Livaeti sa kinopudi ri doduru siliva na qolo, meke sari na likakalae, pude paleke lani pa Zerusalema koasa Zelepade tanisa nada Tamasa.

Topue Taloa si Arini Pude Pule La pa Zerusalema

³¹ Meke taluarae si gami koasa kolo Ahava koasa rane vina manege rua pa sidara kekenu, pude la gua pa Zerusalema. Koa va tukana koa gami sa limana sa mami Tamasa meke va sare gami Sa si gami koari na kana meke koari na tie hikohiko pa siraṅa. ³² Sipu mae kamo pa Zerusalema si gami si koa ka ṅeta rane vasina. ³³ Koasa rane vina made, pa korapa Zelepade tanisa mami Tamasa si ta pada vala sari na siliva na qolo meke sari na likakalae pa korapa limana Meremoti sa hiama sapu sa tuna e Uraea. Koa turaṅae koasa se Eleaza sapu sa tuna Pinehasi, meke somana koa koarini tugo sari na tie Livaeti: ari Zozabada, sapu sa tuna e Zesua, meke e Noadia sapu sa tuna e Binui. ³⁴ Ta nae beto meke ta pada sari doduru meke ta kubere tugo sa mamatadi ri doduru.

³⁵ Pa totosona asa, arini pu pule maedi pa tinapusi pa Babiloni si vala i rini sari na dia vina vukivukihi vina uququ koasa Tamasa pa Izireli: Manege rua bulumakao keke pa hopeke butubutu Izireli, sia ṅavulu onomo sipi kokoreo, zuapa ṅavulu zuapa lami kokoreo vaquradi, meke ka manege rua qoti kokoreo pude na vina vukivukihi tana sinea. Sari doduru hirerana sina vina vukivukihi vina uququ pa kenuna e Zihova. ³⁶ Meke veko vala nia tugo rini sa leta vasina ta

kubere sari na ginarunu tanisa baṅara koari na gavuna meke sari na koimata pa Pinaqaha Popoa pa Kali Lodu Rimata pa Ovuku Iuparetisi. Meke toka ni rini sari na tinoni meke sa Zelepade te Tamasa.

Habai ri na Tie Ziu sari Tie Huporo

9 Sipu ele ta tavete sari na ginugua hire, si mae koa rau sari na koimata meke zama guahe, “Sari na tinoni Izireli meke gua tugo rina hiamā meke na tie Livaeti si lopu hite paqaha pule ni si arini koari na tiedi rina popoa pu ari dia hahanana kaleadi, sari tie Kenani, na tie Hitaiti, na tie Perizaiti, na tie Zebusaiti, na tie Amoni, na tie Moabi, na tie Izipi, meke na tie Amoraite. ² Sina ele haba vagi i rini sari dia vineki pude na dia barikaleqe meke va haba ni tugo rini sari tudia koreo. Ke ele varihenie sa butubutu hope koari na tiedi rina popoa pu koa vari likohae. Meke koasa sineke tinarae hierana si namu ele koa va kenue tugo sari na koimata meke na ṅati palabatu,” gua si arini. ³ Sipu avoso nia rau si hie si rikati rau sari na qua poko meke puki rau sari kalu pa batuqu meke sari na gumiqu meke habotu hodahodaka meke talotaṅa qua mo. ⁴ Meke sari doduru pu mala ni sari na zinama tanisa Tamasa pa Izireli koasa vina gugue tadi na tie ta raovodi sapu tiqe pule, si varigara vari likohae nau rini sipu habotu talotaṅa si rau, meke osolae kamoā tu sa totošo vukivukihi veluvelu. ⁵ Meke koasa vinukivukihi veluvelu si tiqe tekulu si rau koasa qua tinalotaṅa. Ele ta rikatadi tu sari na qua poko meke kokotuṅu gore si rau meke va sage lani rau sari na limaqu koe Zihova sa qua Tamasa.

Varavara Helahelae se Ezara sa Hiamā

⁶ Meke zama si rau, “Kei qua Tamasa, namu kurekure si rau, pamaṅa va eṅa ia rau sa isumataqu koa Goi na qua Tamasa, sina ele sage va ululae hola sari na mami kinaleana holani sari batu mami, meke ele kamo atu pa maṅauru sari mami sineā. ⁷ Podalae koari na rane tadi na tiatamamami meke kamoā sa rane hie si ele koa pa sineā nomana si gami, meke ele tava kilasa la pa limadi rina baṅara huporodi si gami, meke sari na mami baṅara, meke na mami hiamā, si ta sekei vedara, ta raovo vagi pa tinapusi, pa zinalozalo meke pa kinurekure, kamo gua tugo pa rane ṅinoroī. ⁸ Ba kamahire, pa keke totošo papakana, si ele tataru vasinahite ni gami Goi Zihova, na mami Tamasa, pude veko hola gami si gami kaiqa pu toa hola, pude tava sare si gami meke koa va leana si gami koasa Nana vasina hopena. Koa gua asa si va ṅedali Goi mami Tamasa sari na matamami meke va toa pule na vata rupaha gami Goi si gami pa mami tinapusi. ⁹ Na tie ta pusimami si gami! Ba lopu veko pani gami Goi mami Tamasa si gami pa mami tinapusi, ba ele va kamoā Goi koa gami sa Mua tataru nabuna pa kenudi rina baṅara Pesia, pude va toa vasinahite gami pude kuria sa Zelepade Tamugoi na mami Tamasa, pude tuvakia sapu zuzuluna meke pude koa pule sa bara pa

vasileana hie pude kopuni gami pa Ziuda meke pa Zerusalema.

¹⁰ Kei mami Tamasa, na sa pule si boka zama nia gami kamahire? Ura ele veko pani gami sari na Mua tinarae, ¹¹ saripu garunu vura ni Goi koari na mua nabulu na poropita totošo zama si Goi, ‘Sa popoa sapu nuquria gamu si koa ia rina tie huporo. Tava bonina koasa tinavete kaleadi hola tadi ninae butubutu huporo meke koari na dia hahanana pu siṅia na boni si asa! ¹² Koa gua asa si mi lopu vala i sari na tumia vineki koari na tudia koreo, meke lopu vagi sari na tudia vineki pude va haba ni sari na tumia koreo, meke lopu hata ia sa dia binule na binaere, pude boka koa ṅinira si gamu. Pude gua asa si kote hena ia gamu sa vuana sa popoa meke veko hola ia si asa koa rina mia koburu ninae rane ka rane.’ ¹³ Meke sari doduru pu ele ta evaṅa mae koa gami si pude lipui sari na mami tinavete kaleadi meke sa mami sineā nomana, sina Agoi, na mami Tamasa, si lopu nomana sa vina kilasa sapu poni gami Goi gua sapu garo koari na mami sineā, ba ponini gami Goi si kaiqa tie pude koa hola kamoā sa rane ṅinoroī. ¹⁴ Vegua, kaqu seke pulei gami sari na Mua ginarunu meke varivarihaba la koa rina tinoni pu hoke tavetaveti sari na hahanana kalekaleadi hirerana? Vegua, lopu kaqu bugoroni gami Goi, osolae ta huara si gami, osolae kote loke tie si hite koa hola? ¹⁵ Kei, Zihova, Tamasa pa Izireli, Toṅotomu si Agoi! Kaiqa gami si ta harupu, meke korapa koa kamo pa rane ṅinoroī. Dotu, ele koa pa kenumu Goi si gami koari na mami sineā, ba koasa ginugua hie si lopu hite keke sapu boka turu pa kenumu Goi.”

Helahelae nia Rini sa Vinarihaba Sea

10 Sipu korapa varavara se Ezara meke helahelae ni sari na sineā; kabo, meke kokotuṅu gore pule nia telena si asa pa kenuna sa Zelepade te Tamasa si varigara mae koa sa sari palabatu na barikaleqe meke na koburu pa Izireli, meke kabo sisigiti si arini. ² Meke zama la koe Ezara se Sekanaea, sa tuna koreo e Zehieli pa tutina e Elami, “Ele tavete va sea la koasa mami Tamasa si gami, na haba i gami sari barikaleqe huporodi tadi na butubutu pu koa varilikohae ni gami. Gua ba korapa koa nana si keke vasi sirana pude kote leana sa butubutu Izireli. ³ Gua asa ke mada tavetia si keke vina tatara koasa nada Tamasa, pude veko pani gami sari doduru barikaleqe hire meke sari na dia koburu. Kaqu tavetia gami gua sapu tozini gami agoi meke sari doduru pu pamaṅa ni sari na ginarunu te Tamasa. Kaqu lulia gami gua sapu ta kubere koa sa Tinarae te Tamasa. ⁴ Mu turu, ura na mua tinavete goi si hie! Meke gami si kote zuka igo, gua asa ke koa ṅinira, mamu tavetia!”

⁵ Meke gasa turu se Ezara, meke va tokotokori sa sari na koimata tadi na hiamā, na tie Livaeti, meke sari doduru koimata pa Izireli pude kaqu tavete va goevura ia rini gua sapu ta zamae. Ke somana tokotokoro si arini.

† 9:12 Ekd 34:11-16; Diut 7:1-5

⁶Vura pa kenuna sa Zelepade te Tamasa se Ezara meke la koa pa lose te Zehohanani, sa tuna Eliasibi vasina va hola ia sa sa boni, meke lopu hena ginani na napo kolo si asa, sina besu nia sa sa vina gugue tadi na tie pu pule maedi pa tinaraovo. ⁷Meke ta garunu vura si keke inavoso pa doduruna sa popoa Ziuda meke pa Zerusalem koari doduru tie ta raovodi pu ele pule, pude kaqu varigara pa Zerusalem si arini. ⁸Meke pa ginarunu tadi na koimata tadi na tinoni, be ari sei si lopu mae sipu ele hola ka neta rane, si kaqu ta vagi sari dia pepeso meke likakalae, meke arini si kaqu ta hitu taloa koasa vinarigaraedi rina tie pule maedi. ⁹Meke varigara beto pa Zerusalem, koari ka neta rane sari doduru tie pa butubutu Ziuda meke Benisimane. Na sidara vina sia si asa koasa rane vina hiokona puta. Meke habotu beto sari doduru tie koasa pavasa nomana pa kenuna sa Zelepade te Tamasa meke neneqara nia rini sa ginugua hie meke sina na lovua lavata tugo si korapa hoqa koasa toতোসা asa.

¹⁰Meke turu se Ezara sa hiama, meke gegesi sa si arini, "Ele seke tinarae si gamu meke habai sari na barikaleqe tadi na butubutu huporodi, meke gua asa ke va nomaia gamu sa sinea pa Izireli. ¹¹Ego, mi helahelae la koe Zihova sa Tamasa tadi na tiatamamia, mamu tavetia sa Nana hiniva. Mi paqaha puleni gamu si gamu koari na tinoni huporo tatadi meke koari na barikaleqe karovodi."

¹²Meke olaña va ululae sari doduru, "Leana, kaqu tavete lulia mo gami gua sapu zama nia goi. ¹³Ba soku si arini meke na toতোসা rukuruku bisa, ke lopu boka turu pa sada si gami. Meke lopu tana keke babe karua rane mo sa tinavete hie, ura ele tavete va sea hola si gami pa ginugua hierana. ¹⁴Madi turu habotu nia rina koimata sa butubutu lavata. Sarini pu haba barikaleqe karovodi si madi mae pa toতোসা ta mutina meke tutuvi sari na koimata na tie varipitui pa hopeke vasileana, osolae pana tava hola koa gami sa tinañaziri mañinina tanisa mami Tamasa." ¹⁵Tedia ari Zonatani sa tuna e Asahele meke e Zahazia sa tuna Tikiva si lopu hiva nia si hie meke tokani ari Mesulama, e Sabetai, sa tie Livaeti sari kara.

¹⁶Gua asa ke taveti sari na tie pule maedi gua sapu tava ego. Vizati Ezara, sa hiama, saripu koa palabatu ni sari na butubutu tadi na tamadia pa hopeke puku tututi tadi na tamadia meke hopeke ta poza si arini. Koasa rane kekenu pa sidara vina manege puta si habotu pude vilavilasa sari hopeke tamaloana pu haba tie karovodi. ¹⁷Meke koasa rane kekenu pa sidara kekenu si vilasa betoi rini sari doduru palabatu pu habai sari na barikaleqe karovodi.

Ta Veko Palae sari Barikaleqe Huporodi meke sari na Tudia

¹⁸Saripu haba barikaleqe karovodi koarini si gua hire:

Arini pu tuti gore mae koe Zosua sa tuna Zozadaki meke sari na tasina: Maseia, e Elieza, e Zaribi meke e Qedalaia. ¹⁹Va tatara si arini pude veko pani sari na dia barikaleqe meke sa dia vina vukivukihhi tana sinea si keke sipi kokoreo.

²⁰Arini pu tuti gore mae koe Ima, si ari Hanani, e Zebadaia.

²¹Arini pu tuti gore mae koe Harimi: Maseia, e Ilaiza, e Semaea, e Zehieli meke e Uzaia.

²²Arini pu tuti gore mae koe Pasahuru: Elionae, e Maseia, e Isimeli, e Netanela, e Zozabada, meke e Elasa.

²³Sari na tie Livaeti:

Ari Zozabada, e Simej, e Kelaia (asa sapu ta pozae Kelita tugo), e Petahia, e Ziuda, meke e Elieza.

²⁴Sari na tie kerakera na mikemike pa Zelepade: Eliasibi.

Sari na tie kopu pa Zelepade:

Salumu, e Telemi, meke e Uri.

²⁵Kaiqa pule:

Sarini pu tuti gore mae koe Parosi: Ramia, e Izia, e Malikiza, e Mizamini, e Eleaza, e Malikiza, meke e Benaia.

²⁶Sarini pu tuti gore mae koe Elami: Matania, e Zakaraia, e Zehieli, e Abidi, e Zeremoti, meke e Ilaiza.

²⁷Arini pu tuti gore mae koe Zatu: Elionae, e Eliasibi, e Matania, e Zeremoti, e Zabadi meke e Aziza.

²⁸Arini pu tuti gore mae koe Bebai: Zehohanani, e Hananaia, e Zabai, meke e Atalai.

²⁹Arini pu tuti gore mae koe Bani: Mesulama, e Maluki, e Adaia, e Zasubi, e Seali, meke e Zeremoti.

³⁰Arini pu tuti gore mae koe Pahati Moabi: Adina, e Kelali, e Benaia, e Maseia, e Matania, e Bezaleli, e Binui, meke e Manase.

³¹Arini pu tuti gore mae koe Harimi: Elieza, e Isiza, e Malikiza, e Semaea, e Simione, ³²e Benisimane, e Maluki, meke e Semaria.

³³Arini pu tuti gore mae koe Hasumi: Matenai, e Matata, e Zabadi, e Elipeleti, e Zeremai, e Manase, meke e Simej.

³⁴Arini pu tuti gore mae koe Bani: Madai, e Amaramu, e Ueli, ³⁵e Benaia, e Bedeia, e Keluhi, ³⁶e Vania, e Meremoti, e Eliasibi, ³⁷e Matania, e Matenai, meke e Zasu.

³⁸Arini pu tuti gore mae koe Binui: Simej, ³⁹e Selemaea, e Netani, e Adaia, ⁴⁰e Makenadebai, e Sasae, e Sarai, ⁴¹e Azareli, e Selemaea, e Semaria, ⁴²e Salumu, e Amaraia, meke e Zosepa.

⁴³Arini pu tuti gore mae koe Nebo: Zeieli, e Matitia, e Zabadi, e Zebina, e Zadai, e Zoili, meke e Benaia.

⁴⁴Sari doduru hire si haba barikaleqe karovodi meke kaiqa arini si ari dia barikaleqe pu ele podo koburu. Ke luara pani turañae ni rini sari na dia koburu.

Nehemaea

Sa Vinabakala

si ka made pinaqahana: (1) Sa pinule te Nehemaea pa Zerusalem, sapu garunia sa baṅara lavata pa Pesia pude la qavuna si asa pa Ziuda. (2) Sa kinuri puledi rina goba pa Zerusalem. (3) Tiro va nabua e Ezara sa Tinarae te Tamasa, meke na hinelahelae tadi na tinoni koari na dia sinea. (4) Meke kaiqa tinavete pule te Nehemaea sa qavuna pa Ziuda.

Keke ṅati ginugua arilaena sapu ta dogoro koasa buka, si na kinuberena sa kinalavarae lohina te Nehemaea koe Tamasa, meke sari nana vinaravara la koa Sa doduru totošo.

Sari na ṅati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa pinule te Nehemaea pa Zerusalem. Hinia 1:1 kamo Hinia 2:20

Ta kuri pule sari na goba pa Zerusalem. Hinia 3:1 kamo Hinia 7:73

Ta tiro sa Tinarae te Tamasa, meke tava vaqura pule sa vinariva egoi. Hinia 8:1 kamo Hinia 10:39

Kaiqa Tinavete Pule te Nehemaea. Hinia 11:1 kamo hinia 13:31

1 Hie sa vivinei te Nehemaea sa tuna Hakalaea.

Balabala Sigitia Nehemaea sa Popoa Zerusalem

Pa sidara Kesileve †, koasa vina hiokona puta vuaheni sipu koa baṅara lavata se Atazekisesi pa Pesia, si koa si arau Nehemaea pa Susa, sa ṅati vasileana lavata. ² Se Hanani sapu keke koari na tasiq, si kamo mae koa rau. Asa meke kaiqa tie pule si tiqe kamodi, mae guadi pa Ziuda. Meke nanasi rau si arini sapu vea gugua sari tie Ziu saripu koa pa tina raovo d meke tiqe pule ladi, meke vea gugua sa popoa Zerusalem.

³ Zama si arini koa rau sapu sarini pu tiqe pule la pa Ziuda si lopu koa va leana. Noma hola sa dia tinasuna meke doṅo va gorei dia kana. Sa goba pa Zerusalem si ta huara gore, meke sari na sasadana si ta sulu pa nika.

⁴ Totoso avosi rau si hire si hoqa habotu si rau meke kabo. Koari kaiqa rane si kulusu si rau, koa madi pa ginani meke varavara la koasa Tamasa pa Maṅauru. Zama si rau,

⁵ "Zihova Tamasa pa Maṅauru! Agoi si na Tamasa Lavata, meke matagutu nigo gami si Goi. Lopu hite sekea Goi sa Mua vinariva egoi nabuna pa Mua tataru, koa rini pu tataru nigo meke kopu ni sari na Mua tinarae. ⁶ Avoso mae koasa qua vinaravara, Mamu doṅo gore mae meke dogorau varavaraqu rane na boṅi, varavara poni sari na Mua nabulu, sari tie Izireli. Helahelae atu si rau, sapu gami na tie Izireli si ele va sea atu koa Goi. Uve, arau meke sa qua tatamana ba ele sea tugo. ⁷ Ele tavete kinaleana si gami koa Goi, na lopu va tabei gami sari Mua

† Sa sidara Kesileve si tata la pa sidara Ok'toba kamahire.

ginarunu, vina turu, na tinarae saripu ponini gami Goi koe Mosese sa Mua nabulu.

⁸ Mamu balabala ia gua sapu tozi nia Goi se Mosese, 'Be lopu soto va nabu si gamu na tie Izireli pa linuliqu Rau, si kaqu talahuaeni gamu Rau koari na votiki butubutu. ^{††9} Ba be kekere pule mae koa Rau si gamu, meke tavetia sapu gua garununi gamu Rau, si kaqu turana puleni gamu Rau. Be guana ele talahuae lamae si gamu pa ninae vasina seudi pa kasia popoa, ba kaqu va pule maeni gamu Rau koasa vasina sapu ele vizatia Rau pude vahesi Au gamu.' ‡

¹⁰ Kei Zihova, hire sari na Mua nabulu, sari na Mua tie soti. Agoi vata rupahi pa tinapusi si arini koasa Mua ṅiniraṅira lavata. ¹¹ Mamu avoso mae koasa qua vinaravara, meke koari na vinaravara tugo tadi kaiqa Mua nabulu pu hiva va lavatigo si Agoi. Mamu va mataqarau pa rane ṅinoroi, mamu sovutia sa baṅara lavata, pude tataru nau." Koari na rane arini si na tie tuqe na kopu kapa napo vaeni tanisa baṅara lavata si arau.

La pa Zerusalem se Nehemaea

² Pa sidara Nisani ‡ koasa vina hiokona vuahenina sa binaṅara te Atazekisesi, si kamo sa totošo pude napo vaeni sa baṅara lavata, ke paleke la nia rau koasa sa nana vaeni. Na lopu ele hite dogorau sa doṅo talotaṅaqu si rau. ² Ke nanasau sa baṅara, "Na vegua ke doṅo talotaṅa si goi? Na lopu mohomu si goi, gina kaiqa ginugua nomadi si tasuna ni goi," gua si asa.

†† 1:8 Liv 26:33 ‡ 1:9 Diut 30:1-5 †† Sa sidara Nisani si tata la koasa sidara Epirilli kamahire.

Matagutu sisigiti si rau, ³ meke olaña, “Mani toa hola sa mua binañara ninae rane! Ve a meke kote lopu talotaña si rau? Ura sa vasileana nomana vasina ta pomunae sari na tiatamaqu si korapa koa ta huara eko nana, meke sari na sasadana si sului na nika.” †

⁴ Meke nanasa sa bañara lavata, “Nasa si hiva nia goi?” Varavara golomo la si rau koasa Tamasa pa Mañauru, ⁵ meke tiqe zama la koasa bañara lavata, “Be guana qetu sa bañara, meke leana atu koa goi sa qua tinepa, si va malumu au maqu pule la pa popoa Ziuda, koasa vasileana tadi na lovudi rina tiatamaqu, pude maqu la kuri pulea sa vasileana lavata asa.”

⁶ Meke va egoa sa bañara lavata sa qua tinepa. Totoso habotu kapae nana koasa sa nana kalaho si nanasau sa bañara si arau sapu vea seunae gua si kaqu taloa si rau, meke panavisa si kote pule mae gua, meke tozi nia rau si asa.

⁷ Zama tugo si rau koasa bañara, “Be guana leana koasa bañara si mani va malumu maeni sari na leta la gua koari na qavuna pa kali lodu rimatana sa Ovuku Iuparetisi, pude tozi ni si arini pude va malumau pude ene hola la pa popoa Ziuda, meke lopu ta soara.

⁸ Meke va mae ia tugo sa si keke leta la koe Asapa, sa tie sapu kopu ni sari na hudahuda tanisa binañara, pude mani poni nau labete tana barabara tadi na sasadana sa vetu hakehakei ululuna tadi na tie varipera sapu tata pa Zelepade, tana gobana sa popoa Zerusalem, meke sa vetu sapu kote la koa ia rau.” Meke va malumu maeni sa bañara lavata sari doduru pu tepai rau koasa, sina sa limana Tamasa si toka nau.

⁹ Garunu luli ni sa bañara lavata koa rau si kaiqa palabatu varipera, meke keke qeto minate varipera koi hose, meke la gua koari na qavuna pa Pinaqaha Popoa pa Kali Lodu Rimata koasa Ovuku Iuparetisi si rau. Vasina si vala ni rau sari leta tanisa bañara lavata koari na qavuna. ¹⁰ Ba totoso avoso nia e Sanibalati, sa tie pa Beti Horoni, meke se Tobaia, keke koimata pa popoa Amoni d, sapu keke tie si mae pude tokani sari na tie Izireli gua, si lopu qetu hokara si sari karua.

¹¹ Ke kamo la pa Zerusalem si rau, meke hola ka ñeta rane, ¹² si topue vura si rau pana boñi; kaiqa tie si luli koa rau. Lopu tozi nia rau si keke tie koasa hiniva sapu poni nau Tamasa pude tavetia pa Zerusalem. Keke kurukuru koi mo si turaña gami; asa mo sapu koi ia rau. ¹³ La gua si rau koasa Sasada Lolomo, hola nia sa Bukaha Noki, meke kamo la koasa Sasada Remoremo pude viliti sari goba ta huaradi meke sasada ta suludi. ¹⁴ Meke la si rau koasa Sasada Berukehe, meke sa Kopi Tanisa Bañara. Vasina si lopu boka hola sa kurukuru sapu koi ia rau, ¹⁵ ke luli sagea rau sa Lolomo Kidroni meke vilitia sa goba. Beto si ene kekere pule si rau meke nuquru pule gua koasa Sasada Lolomo.

¹⁶ Sari palabatu koasa vasileana nomana si lopu gilania pavei si la gua arau ba be nasa si tavetia rau. Sina lopu ele tozia rau si keketona koari na tie Ziu turañaqu, ari na hiama, na koimata, sari palabatu,

babe sari kaiqa tie pule pu kote somana koasa tinavete. ¹⁷ Beto asa si zama koa rini si rau, “Gilana valeania mia gamu sa tinasuna sapu koa ia gita, sa popoa Zerusalem si ta huara meke koa eko gua mo asa, meke sari sasadana si sului na nika. Ke aria, mae mada kuri pulea sa gobana sa vasileana Zerusalem, pude va kokoi ia sa nada kinurekure.” ¹⁸ Meke vivinei nia rau koa rini sa tinuraña tanisa limana Tamasa koa rau, meke gua tugo sa zinama sapu zama mae nia sa bañara lavata koa rau.

Meke olaña si arini, “Aria mada podalae kurikuri pule!” Gua meke podalae si arini koasa tinavete leana.

¹⁹ Ba sipu avoso nia ri Sanibalati sa tie pa Beti Horoni, se Tobaia sa tie Amoni, meke se Qesemi sa tie Arabi, sa mami binalabala si va sisireni gami, na doño va gore gami rini, meke zama, “Na sa si korapa tavetia gamu? Hiva va gugue la si gamu koasa bañara lavata?” gua si arini.

²⁰ Olaña si arau, “Sa Tamasa pa Mañauru kote tokani gami pude boka va hokotia gami sa kinurina sa goba. Na gami si na nabulu Tanisa meke kote podalae kuri pulea gami sa goba hie. Ba gamu si loke mia hinia pa Zerusalem meke lopu boka zama nia tugo gamu podalae pukerane.”

Sa Kinuri Pulena sa Goba pa Zerusalem

3 Guahe sa kinuri pulena sa goba koasa vasileana lavata. Se Eliasibi, sa ñati hiama, meke sari hiama turañana, si kuri pulea sa Sasada Tana Sipi. Va madia rini si asa, meke tavete nia tukutukuana rini. Sa goba sapu tuvakia rini si kamo la gua koasa Vetu Hakehakei Ululuna Tadi Keke Gogoto meke sa Vetu Hakehakei Ululuna Te Hananelo.

² Sari tie pa Zeriko si hodana la sa tinavete, meke e Zakura, sa tuna koreo e Imiri, si tuvakia sa goba pa kali dia rini. ³ Sari na tinoni pa tutina e Hasena si kuri pulea sa Sasada Igana. Va garo lani rini sari na huda nomadi meke veko lani sari tukutukuna meke va soto i sari na roto koari na tukutuku.

⁴ Meremoti, sa tuna koreo e Uraea, sapu sa tuna sa tuna e Hakozi, si tuvakia sa kukuru goba pa kalidia. Hoda la si tuvakia e Mesulama, sa tuna koreo e Berekaea, sapu sa tuna koreo e Mesezabeli meke kalina sa si tuvakia e Zedoki, sa tuna koreo e Bana.

⁵ Meke ari tie pa Tekoa si tavetia sapu kukuruna la pule, ba sari dia palabatu koasa vasileana asa si korodia tavetavete kaurae koari na tie tuturaña.

⁶ Ari Zoiada, sa tuna koreo e Pasea, meke Mesulama, sa tuna koreo e Besodea, si kuri pulena sa Sasada Zesana. Va garo lani rini sari na huda nomadi meke veko lani sari tukutukuna meke va soto i sari na roto koasa tukutuku.

⁷ Pa kali dia rini si tuvakia ari Melatia sa tie pa Qibione, e Zadoni sa tie pa Meronoti, meke sari na tie pa Qibione meke Mizipa. Pa Mizipa koa sa vetu tanisa qavuna pa Pinaqaha Popoa pa Kali Lodu Rimata koasa Ovuku Iuparetisi.

† 2:3 2 Bañ 25:8-10; 2 Koron 36:19; Zer 52:12-14

⁸ Hoda la si tuvakia e Uzieli, sa tuna koreo e Haraea, asa sapu hoke tavete tiñitoña qolo. Meke hoda la koasa si tuvakia e Hananaea, sa tie tavetavete lumu humaña lea. Tadi rini tinavete si kamo la gua koasa Goba Marepaha.

⁹ Repaia, sa tuna koreo e Huri, sa koimata pa keke kukuruna sa popoa pa Zerusalema si tuvakana sa kukuruna la pule.

¹⁰ Hoda la si tuvakia e Zedaia sa tuna koreo e Harumapu, na tata koasa nana vetu, meke e Hatusi sa tuna koreo e Hasabinea si tuvakia sapu hoda koasa.

¹¹ Ari Malikiza sa tuna koreo e Harimi, meke e Hasubu sa tuna koreo e Pahati Moabi si tavetia si keke kukuruna pule meke arini tugo tavetia sa Vetu Hakehakei Ululuna tana Oputu.

¹² E Salumu sa tuna koreo e Halohesi, sa koimata pa keke kukuruna pule pa Zerusalema, si tuvakia si keke kukuruna sa goba. Ari na tuna vineki na toka nia koasa tinavete.

¹³ Hanunu meke sari tie pa Zanoa si kuria sa Sasada Lolomo. Tavete vaqura pule ia rini meke veko nia tukutuku meke va soto lani rini sari na rorotoana. Tuvaka pulea tugo rini sa goba sapu made gogoto made ñavulu mita gelena gua, kamo la gua koasa Sasada Remoremo.

¹⁴ Sa Sasada Remoremo si tuvakia e Malikiza sa tuna koreo e Rekabi, sa palabatu koasa vasileana pa Beti Hakeremi. Asa kuri pulea meke tavete nia tukutukuna meke soto lani sari na rorotoana.

¹⁵ Sa Sasada Bukaha si e Salumu na tuvaka pulea. Asa si tuna koreo e Kolohoze, sa palabatu koasa vasileana pa Mizipa. Va aqoro nia ipi sa sa sasada, veko lani sa sari na tukutukuna, meke va soto lani rorotoana sa. Asa tugo tuvakia sa gobana sa Kopi Sailomi, sapu tata koasa Inuma tanisa Bañara, kamo la gua koasa halehaleana sapu gore la koasa vasileana lavata te Devita.

¹⁶ E Nehemaea sa tuna koreo e Azubuki, sapu palabatu nia sa vasileana pa Betizuru, si kuri pulena sa kukuru goba sapu kamo la koasa lovu te Devita, sa kopi naqiti kolo, meke sa vetu tadi na tie varane.

Sari na Tie Livaeti saripu Tavetavete koasa Goba

¹⁷ Hoda la si ari na tie Livaeti si tuvatuva koasa goba pa tinuraña te Rehum, sa tuna koreo e Bani. Beto asa si e Hasabia sa palabatu pa vasileana pa Keila, si tavetavete poni sari kasa pa nana vasileana.

¹⁸ Hoda la koasa si tuvakia e Binui sa tuna koreo e Henadadi, sa palabatu pa kukuruna sa vasileana pa Keila.

¹⁹ Hoda la pule si e Ezera sa tuna koreo e Zesua, sa palabatu pa Mizipa, si tuvakia sapu podalae pa kenuna sa vetu kopu tiñitoña varipera, kamo la gua koasa iiona sa goba. ²⁰ Hoda la koasa si e Baruku sa tuna koreo e Zabai, si ñaliñali tuvakia sa kukuru goba podalae koasa polona meke kamo la gua pa sadana sa sasada vetu tanisa ñati hiama kenukenue se Eliasibi.

²¹ Hoda la koasa si e Meremoti, sa tuna koreo e Uraea

meke na tuna sa tuna koreo e Hakozi, si tuvakia sa kukuruna sa goba podalae pa sadana sa sasada vetu te Eliasibi kamo pa hukihukirina sa nana vetu.

Sari na Hiama pu Tavetavete koasa Goba

²² Hoda la pule si ari na hiama pu maedi gua koari na vasileana pa vari kalina Zerusalema na tuvakia sa kukuruna sa goba. ²³ Pa kali dia arini si ari Benisimane meke Hasubu si tuvakia sapu pa kenuna sa dia vetu. Meke e Azaraea sa tuna koreo e Maseia, sa tuna koreo e Ananaea, si tuvakia sapu pa kenuna sa nana vetu.

²⁴ Hoda la si e Binui sa tuna koreo e Henadadi, si tuvakia sapu podalae koasa vetu te Azaraea meke kamo la gua koa sa iiona sa goba. ²⁵⁻²⁶ Meke e Palalo sa tuna koreo e Uzai si tuvakia sapu podalae koasa iiona sa goba, meke kamo koasa vetu hakehakei ululuna pa kalina sage sa vetu bañara tata koasa vasina kokoana tadi na tie kopu.

E Pedaia sa tuna koreo e Parosi meke sari na nabulu pa Zelepade sapu koadi koasa toqere pa Opeli si tuvakia sapu kamo la pa keke vasina tata koasa Sasada Kolo pa kali gasa rimata meke sa vetu hakehakei ululuna sapu tata koa sa Zelepade.

Kaiqa Votiki Tie Tavetavete

²⁷ Hoda la koarini si ari na tie pa Tekoa tuvakia keke kukuru goba pule, sapu podalae koasa vetu hakehakei ululuna kamo koasa goba pa Opeli. ²⁸ Kali sage koasa Sasada Hose si ari na hiama si tuvatuva vasina, hopeke tuvakia rini sa goba sapu totošo pa kenudia vetu. ²⁹ Hoda la koarini si tuvakia e Zedoki sa tuna koreo Ima pa kenuna sa nana vetu. Pa kalina la koasa si e Semaea sa tuna koreo e Sekanaea, sa tie kopu pa Sasada Kali Gasa Rimata, si tuvakia sa goba. ³⁰ Hoda la si e Hananaea sa tuna koreo e Selemaea meke e Hanunu, sa tuna koreo vina onomo e Zalapa, si tuvatuva. Hoda la si tuvakia e Mesulama sa tuna koreo e Berekaea pa kenuna sa nana vetu.

³¹ Hoda la koasa si e Malikiza, sa tie hoke tavete tiñitoña qolo, si tuvaka kamo la gua koari na vetu tadi na tie tavetavete pa Zelepade, meke sari na tie holuholu, pa kali karovo koasa Sasada Viliviliti meke seu kamo la koasa lose pa kali sage koasa iio † tata koasa lose panauluna sa iiona sa goba.

³² Meke ari na tie hoke tavete tiñitoña qolo meke sari na tie holuholu likakalae si tuvakia sa kukuruna sa goba vina betobeto, podalae koasa lose pa iio meke kamo la gua koa sa Sasada Sipi.

Va Kilasi e Nehemaea saripu Va Karia sa Nana Tinavete

4 Sipu avoso nia Sanibalati sapu korapa kuri pulea gami na tie Ziu sa goba, si ta ñaziri hola si asa, meke podalae va sisireni gami na ñoñovala gami sa si gami. ² Pa kenudia ri nana baere, meke sari na tie varipera pa Sameria si zama si asa, "Nasa si korapa

† Sa Sasada Varigara lopu bakala, gina na vasina varigara sari na tie tavetavete.

hiva tavetia ri na tie Ziu malomalohorodi hire? Vegua, kote boka kuri pulea rini sa goba? Vegua, kote boka vukivukihiki sari? Boka va hokotia rini sia pa keke rane? Kaqu boka kurikuri pule ni rini sari patu sapu ele ta suludi meke ele koa koari na remoremo?"

³ Se Tobaia sapu turu kapaena pa kalina Sanibalati si zama guahe, "Na sa si korapa kuria rini? Be na pokese † ene lulia pana uluna ba kote huara mo sa goba."

⁴ Ke varavara si rau, "Kei mami Tamasa, Mu avoso mae gami. Va tia pule lani sari dia ninovaḡovala pa batudia teledia. Madi ta raovo si arini la pa votiki popoa. ⁵ Lopu va paere i sari kinaleana sapu taveti rini, lopu muliḡi ni sari dia sinea, ura ele zama ḡoḡovala gami rini si gami pu korapa tavetavete."

⁶ Ke kurikuri pule si gami koasa goba osolae kamo gami kukuruna sa ululuna sa goba, sina tavetavete ḡaliḡali hola sari na tinoni.

⁷ Ba sipu avoso nia ri Sanibalati, e Tobaia, sari na tinoni pa Arebia, na Amoni, meke Asidodi, sapu korapa latu sa kinurina sa goba pa Zerusalema, meke sari na lolomo pa goba si ta tuvaka tuku, si ta ḡaziri hola dia.

⁸ Vari vivinei sari kasa doduru meke kuhana nia arini pude mae raza ia sa popoa Zerusalema, pude va nunala gami, gua. ⁹ Ba varavara la si gami koasa mami Tamasa, meke veko tie pude kopu koari na kana, rane na boḡi.

¹⁰ Ba koa nana pa Ziuda si keke kinera kebokebo sapu zama gua hie,

"Ele malohoro luli sa niniraḡira tadi na tie tavetavete, meke soku sari na remoremo patu huaradi pude va rizu pani,

ke lopu kaqu boka kuri pulea gita sa goba," gua.

¹¹ Meke zama tugo sari mami kana, "Kote lopu nonoga ia rini si ele pa vari korapadia tu si gita meke seke va matei, meke va noso pania sa tinavete," gua.

¹² Meke sari na tie Ziu, saripu koa tatadi koari na mami kana si mae pilipule meke va balau gami, "Mi luara pania sa popoa Zerusalema, mamu pule mae pa vasileana," gua. ¹³ Ke veko tie si rau koari na vasidi pepekadi koasa goba pude ta dogoro si arini. Veko tie luli gua koari dia puku tatamana si arau, tuḡei na dia vedara, hopere na bokala.

¹⁴ Doḡo viliti si arau meke gasa turu meke zama koari na palabatu, koimata meke sari doduru tie, "Lopu matagutu ni sari tie hire. Mi balabala ia sa Baḡara lavata sapu variva holoḡoruna; mamu varipera poni sari na tasimia, mia koburu koreo na vineki, mia barikaleḡe, meke mia kinoa tatamana." ¹⁵ Totoso avoso nia rina mami kana sapu ele tumae nia gami sa dia kinuhana, meke sapu ele huara pani Tamasa sari na dia hiniva tomedi, si pule beto la koasa goba si gami, hopeke la koari na mami tinavete.

¹⁶ Podalae koa sa rane asa si kukuruna sa qua tie si tavetavete meke kukuruna si turu kopu, sagei na dia poko varipera meke tuḡe hopere, lave meke na bokala. Ari na koimata si zukai sari na tie Ziuda ¹⁷ pu korapa kurikuri pa goba. Arini pu palepaleke mae

† Sa pokese si noma guana pusi.

ginerigeri, si palepaleke pa kali lima, meke kali limadia si tuḡei rini sari na tiḡitoḡa varipera. ¹⁸ Doduru tie tavetavete si dikuru nia pa kali kopetedia sa magu varipera. Ba sa tie ivu buki si koa mo pa kaliḡu rau.

¹⁹ Zama rau sari na palabatu na koimata meke sari na tinoni, "Noma hola sa tinavete meke koa vari seui sisigiti si gita koasa goba. ²⁰ Ke pana avosia gamu vasina kabo sa buki, si mi varigara mae koa gami vasina. Sa nada Tamasa kote varipera poni gita." ²¹ Ke doduru rane, podalae munumunu vaḡavaḡasa kamo sapu vura sari pinopino pana boḡi, si kaiḡa ri na tinoni si tavetavete koasa goba, meke kaiḡa si taḡini hopere meke turu kopu.

²² Pa totoso asa si tozi ni rau sari na palabatu pa tinavete, sapu arini meke sari dia tie tavetavete si kaqu koa hola mo pa Zerusalema pana boḡi, pude boka kopu nia rini sa vasileana nomana pana boḡi, meke pana rane si kote tavetavete si arini. ²³ Arau si pana boḡi ba lopu hite va gorei rau sari qua poko, meke gua tugo sari na turaḡaḡu, qua nabulu, meke qua tie kopu tini. Meke doduru gami si taḡini beto tiḡitoḡa varipera doduru totoso.

Sa Ninivaladi ri na Tie Habahuala

5 Ego, sari na tie meke dia barikaleḡe, va vura ia si keke qinumiqumi nomana koa keke dia tinasigiti koari na tasidia, tie Ziu. ² Zama si kaiḡa, "Gami meke sari mami koburu koreo na vineki si soku hola, ke na ginani si kaqu vagia gami pude toa si gami," gua. ^{†3} Kaiḡa pule si zama, "Totoso kamo sa soḡe si lopu boka hobei gami sari mami lipulipu ke vagi gamu sari mami pepeso, na inuma vaeni meke mami vetu kinoa pude boka vagi ginani si gami," gua.

⁴ Ba zama pule sari kaiḡa, "Vagi paki poata si gami pude boka tabaria sa takisi tanisa baḡara pa Pesia, takisi koa ri na mami inuma huiti na inuma vaeni. ⁵ Gita si keke mo pa masa na ehara, meke pa keke butubutu mo, meke sari mami koburu si leadi kekeḡoḡo gugua mo tadi kasa. Ba va pinausu i tu gami sari na mami koburu. Kaiḡa ri na tumami vineki si ele ta holuholue pude na pinausu. Ba loke mami niniraḡira si gami, sina sari na mami pepeso, na mami inuma vaeni si ele ta vagi taloa koa gami." [‡]

⁶ Totoso avosi arau sari dia vinevehe si ta ḡaziri hola si arau. ⁷ Koa balabala paki si arau meke tiḡe la vura zinama koari na palabatu na koimata. Tozi ni arau, "Vagi tomo poata si gamu koari na lipulipu tadi na tasimia!" Ke tioko ia rau si keke vinarigara tadi doduru tie pude va toḡotia sa tinasuna hie, ^{†8} meke zama, "Gami si ele podeke sisigitia pude vagi pule ni gami sari tasida tie Ziu pu ta holuholue la koari na butubutu huporodi. Ba kamahire gamu si holuholu ni sari na tasimia meke koa gita mo teleda si tava holuholu sari

†† Tavetavete si arini pa Zerusalema meke lopu boka kopu valeani rini sari na dia inuma, ke papaka sa ginani babe ta evaḡa sa soḡe tugo. ‡ Sari na tie tagotago si vagi sari na koburu na inuma sina lopu boka tabari ri na habahuala sari na dia lipulipu koari na tie tagotago. †† 5:7 Ekd 22:25; Liv 25:35-37; Diut 23:19-20

tasida!" Lopu kulu sari na koimata meke loketona boka zama nia. ⁹ Ke zama hola la tu si arau, "Gua sapu tavetia gamu si lopu tonoto. Vegua, lopu kaqu ene tu si gamu koasa minatagutuna sa Tamasa? Lopu leana sisigiti pude poni lolomo sari nada kana, sari butubutu huporodi pude va kurekure gita. ¹⁰ Arau meke sari tasiqumeku sari qua tie ba poni lipulipu tugo sari tie pa poata meke ginani. Ba kamahire si mada veko pani sari na gale, mani lopu kilu ta lipu. ¹¹ Kamahire tugo va pulei sari dia pepeso na inuma vaeni, hudahuda olive na dia vetu meke loketona pule si kote ta tabara."

¹² Meke olaña sari na koimata, "Kote va pulei gami. Kote tavetia gami gua sapu tozia goi."

Meke tioko vagi rau sari na hiama, meke zama tokotokoro pa kenudia sari na palabatu na koimata pude tavetia rini gua sapu ele va egoa rini. ¹³ Meke siburu nia rau sa poko sapu dokoho nia arau meke zama, "Kaqu siburu gunia hie sa Tamasa sa vetu meke na tinago tanisa tie pu lopu kopu nia sa vina tatara hie. Ke mani ta siburae sa tie meke tava kokoba si asa." Sari doduru tie pu koa koasa totoasa si zama, "Emeni," meke vahesia rini se Zihova. Meke kopu nia ri na koimata sa dia vina tatara.

Sa Hahanana Leana te Nehemaea

¹⁴ Koari ka manege rua vuaheni sipu koa na qavuna si arau pa popoa Ziuda, podalae pa vina hiokona puta vuaheni sipu koa banara se Atazekisesi pa Pesia, kamo sa vina tolonavulu rua vuaheni tanisa, si lopu hite henai arau meke sari na turanaqu sari na ginani pu ta tozi ni pude tanisa qavuna. ¹⁵ Ba sari qavuna pu koa kekenu koa rau si va palekeni koari tie sari hiniva mamatadi hola meke vagi ginani na vaeni tugo koarini meke made navulu puta poata siliva pa hopeke rane si arini. Sari dia nabulu ba somana nonovalu tugo sari na tie. Ba arau si lopu gua asa sina pamaña nia rau sa Tamasa. ¹⁶ Ba veko pule nau si rau koasa kinurina sa goba. Sari doduru qua tie si varigara beto vasina pude tavetavete; lopu keke pepeso si vagia gami. ¹⁷ Doduru totoasa si poni rau pa qua tavolo si ka keke gogoto lima navulu puta tie Ziu meke sari na dia palabatu, gua tugo sari votiki butubutu tie pa vari likohaena sa popoa Ziuda pu mae koa rau. ¹⁸ Doduru rane si keke bulumakao, onomo sipi bonabonadi, meke kobi na kokorako si va nama poni rau si arini, meke pa doduru vina manege puta rane si hoke va hia vaeni vaquradi si rau. Gua ba lopu hoke hatai rau sari ginani sapu ta hia nia sa qavuna sina lopu boka sari na tie pude poni au.

¹⁹ Kei qua Tamasa, Mu balabala au koasa Mua tataru, koari doduru tinavete pu tavete poni ni rau sari na tinoni hire.

Kuhana nia Rini se Nehemaea

6 Ego, avoso nia ri Sanibalati, Tobaia, e Qesemi meke sari mami kana sapu ele va hokotia gami sa kinurina sa goba meke loke lolomo si koa hola, ba pa totoasa si lopu ele va sotoi gami sari na tukutuku

koa ri na sasada. ² Ke garunu mae nia ri Sanibalati e Qesemi si keke inavoso koa rau, pude la tutuvi sari kara pa keke vasileana koasa pezara pa Ono. Hie si na dia sinekeseki mo pude novalau si arau. ³ Garunu la inavoso si rau koa rini sapu zama guahe, "Korapa tavetia rau si keke tinavete nomana, ke lopu boka luaria rau meke atu vasina. Na vea ke kote noso veko pania tu arau sa tinavete meke gore atu tu koa gamu?" ⁴ Ka made totoasa garunu mae nia rini koa rau sa tinepa pude tutuvi gua, meke keke nono lamo sa qua inolaña la koa rini.

⁵ Ba pa vina lima totoasa si garunu mae nia Sanibalati koa rau sa nana nabulu meke sa inavoso si koa pa keke leta sapu tukele ekona mo. ⁶ Guahe si ta kubere,

"Na vivinei si ene koari na votiki butubutu pa vari likohaena sa popoa, meke tozia tugo e Qesemi sapu agoi meke sari na tie Ziu si korapa kuhana nia pude kilua sa qinavuna nomana, gua ke korapa kuri pule ia gamu sa goba. Meke zama tugo sa vivinei sapu agoi si korapa hiva banara gua, ⁷ ke ele vizata mua poropita si agoi pude tozi vura nia pa Zerusalemia sapu agoi si na banara pa popoa Ziuda, gua. Na kote avoso nia sa banara pa Pesia si hie. Gua ke mae mada vari vivinei nia gita kara si hie."

⁸ Olaña pule la gua he si arau koasa, "Loketona sapu gua zama nia goi sana si korapa ta evaña. Telemu mo va podoi pa mua binalabala sapu arini."

⁹ Podekia rini pude va matamatagutu gami. Balabala ia rini sapu kote malohoro si gami meke lopu boka va hokotia gami sa tinavete. Ba varavara guahe si rau: "Kamahire, Tamasa Mu va ninira au!"

¹⁰ Keke rane si la si rau pa vetu te Semaea, sa tuna koreo e Delaea, sa tuna koreo e Mehetabeli, sapu lopu boka vura pa nana vetu. Zama mae si asa koa rau, "Aria mada vari tutuvi pa vetu te Tamasa, pa korapa Zelepade, mada roto va nabui sari sasada, sina korapa mae sari pude va mate igo, pana boni kote mae si arini pude va mate igo."

¹¹ Ba olaña si arau, "Vea, sa tie gugua arau si garoqu pude govete meke tome? Meke sa tie gugua arau si boka nuquru pa Zelepade meke ta harupu? Koroqu, lopu kaqu la si arau."

¹² Vilitia rau pa qua binalabala meke dogoria rau sapu lopu ta garununa koe Tamasa si asa, ba ari Tobaia mo e Sanibalati tabaria se Semaea pude mae zama nia sa zinama te Tamasa pa guguaqu rau. ¹³ Tabaria mo rini si asa pude va matagutau meke tavete va sea, pude novalia sa pozaqu meke va kurekure au koari na tie. ¹⁴ Varavara si arau, "Tamasa Mu balabala ia gua sapu tavetia ri Tobaia e Sanibalati, Mamu va kilasi si arini. Mamu balabala ia tugo sa barikaleqe poropita se Nodia meke sari doduru poropita pule pu podekia pude va matagutau si arau."

Sa Vina Hokotona sa Tinavete koasa Goba

¹⁵ Hola lima navulu rua rane si hokoto sa tinavete koasa goba pa vina hiokona lima rane koasa sidara Eluli. ¹⁶ Sipu avoso nia ri na mami kana na votiki

butubutu pa vari likohae mami sapu gua asa, si matagutu meke kurekure si arini. Gilania rini sapu sa tinavete si tava hokoto pa tinokae tanisa mami Tamasa.

¹⁷ Koari na toতোসো arini si garugarunu la leta sari na koimata pa Ziuda koe Tobaia meke sari nana inolaña si kamokamo pule la tugo koarini. ¹⁸ Sokudi ari na tinoni pa Ziuda si koa pa kalina te Tobaia, sina na roroto si asa te Sekanaea, sa tuna koreo e Ara, na tie Ziu. Meke sa tuna koreo e Tobaia sapu se Zehohanani si haba ia sa tuna vineki e Mesulama, sapu sa tuna koreo e Berekaea. ¹⁹ Meke sari tie si hoke mae vivinei ni koa rau sari na tinavete leadi te Tobaia, meke hoke paleke pule lani rini koa sa sari na qua zinama. Meke kubere pilipule mae si asa koa rau pude va matagutu au gua.

7 Sipu ele ta kuri va hokoto sa goba, meke ele tava soto sari na tukutuku koari na sasada, si ta vizata vagi sari na tie kopu pa Zelepade, sari tie kerakera, meke sari kaiqa tie Livaeti pule. ² Vala nia rau sa kinopuna sa vasileana lavata pa Zerusalema koasa tasiq koreo se Hanani meke gua tugo se Hananaea sa tie sapu palabatudi ri na tie varipera pu kopu pa goba. Na tie toতোসো meke ta ronuna se Hananaea, meke sa Tamasa si pamaña hola nia sa. ³ Tozi ni rau sari karua sapu sari sasada pa Zerusalema, si lopu kaqu tava tukele osolae ele mañini sage sa rimata, meke sipu korapa koa na kopu dia sari tie kopu pa sasada toতোসো lodu sa rimata si tukui meke roto i sari sasada. Tozi ni tugo rau sari karua pude vizata tie kopu koa rini pu koadi pa Zerusalema, kaiqa pude kopu pa vasidi ta vizatadi meke kaiqa pude kopu tata koari na dia vetu.

Sari Pozadi ri na Tie pu Pule Maedi koasa Tinaraovo
(Ezara 2:1-70)

⁴ Zerusalema si na vasileana lavata ba lopu soku tie si koa vasina, meke lopu soku vetu tugo si ele ta kuri pule. ⁵ Poni au binalabala sa Tamasa pude varigara ni sari na palabatu, koimata, meke sari na tie pude ta kubere gore, luli gua pa dia tuti. Na dogoria rau sa buka vasina ta kubere sari pozadi meke tuti dia saripu pule kenu mae koasa tinaraovo, meke gua hire si ta kubere pa korapana:

⁶ Hire sari na tie ta raovodi sapu ta luraedi pa Babiloni meke pule mae pa Zerusalema meke pa popoa Ziuda, meke hopeke la pa dia vasileana soti.

⁷ Sari na dia koimata si ari Zerubabele, Zosua, Nehemaea, Azaraea, Ramaea, Nahamani, Modekae, Bilisani, Misipereti, Biqivai, Nehumu, meke e Bana.

⁸⁻²⁵ Hire sari pozadi, luli gua pa dia puku tuti meke sari ninaedi rini:

ari pa tuti te Parosi si ari karua tina keke gogoto hiokona rua,
te Sepatia, ñeta gogoto zuapa ñavulu rua,
te Araha, onomo gogoto lima ñavulu rua,
te Pahati Moabi (ari tuti te Zesua meke te Zoabi),
karua tina vesu gogoto manege vesu,
te Elami, keke tina karua gogoto lima ñavulu made,

te Zatu, vesu gogoto made ñavulu lima,
te Zakai, zuapa gogoto onomo ñavulu puta,
te Binui, onomo gogoto made ñavulu vesu,
te Bebai, onomo gogoto hiokona vesu,
te Azaqadi, karua tina ñeta gogoto hiokona rua,
te Adonikami, onomo gogoto onomo ñavulu zuapa,
te Biqivai, karua tina onomo ñavulu zuapa,
te Adini, onomo gogoto lima ñavulu lima,
te Atera (sapu ta pozae Hezikaea), sia ñavulu vesu,
te Hasumi, ñeta gogoto hiokona vesu,
te Bezai, ñeta gogoto hiokona made,
te Haripi, keke gogoto manege rua,
te Qibione, sia ñavulu lima.

²⁶⁻³⁸ Sari tie sapu tiatamadia koa i sari vasileana nomadi hire si pule mae tugo:

pa Betilihema meke Netopa, keke gogoto vesu ñavulu vesu,
pa Anatoti, keke gogoto hiokona vesu,
pa Beti Azamaveti, made ñavulu rua,
pa Kiriati Zearimi, Kepira, meke Biaroti, zuapa gogoto made ñavulu ñeta,
pa Rama meke Qeba, onomo gogoto hiokona eke,
pa Mikimasi, keke gogoto hiokona rua,
pa Betolo meke Ai, keke gogoto hiokona ñeta,
pa keke Nebo pule si ari ka lima ñavulu rua,
pa keke Ilami pule, keke tina karua gogoto lima ñavulu made,
pa Harimi, ñeta gogoto hiokona puta,
pa Zeriko, ñeta gogoto made ñavulu lima,
pa Lodi, Hadidi, meke Ono, zuapa gogoto hiokona eke,

meke pa Sena, ñeta tina sia gogoto tolonavulu puta.
³⁹⁻⁴² Hire sari na tuti hiama saripu pule mae guadi koa sa tinaraovo:

Sari na tuna Zedaia sa tututi te Zosua, sia gogoto zuapa ñavulu ñeta,
sari na tuna Ima, keke tina lima ñavulu rua,
sari na tuna Pasahuru, keke tina karua gogoto made ñavulu zuapa,
sari na tuna Harimi, keke tina manege zuapa.

⁴³⁻⁴⁵ Sa tututi pa butubutu Livae saripu kekere puledi mae koa sa tina raovo:

Sari na tuna Zosua meke Kedimieli (tututi te Hodavaea), zuapa ñavulu made,
sari na tie kerakera pa Zelepade (tututi te Asapa),
keke gogoto made ñavulu vesu,
sari na tie kopu sasada pa Zelepade (tuti tadi Salumu, Atera, Talamoni, Akubo, Hatita, meke Sobai), keke gogoto tolonavulu vesu.

⁴⁶⁻⁵⁶ Sari na tie tavetavete pa Zelepade pu puledi mae pa tinaraovo si ari na tie pu tuti gore mae:

koe Ziha, Hasupa, Tabaoti,
koe Kerosi, Sia, Padoni,
koe Lebana, Haqaba, Salamae,
koe Hanani, Qideli, Qahara,
koe Reaia, Rezini, Nekoda,
koe Qazamu, Uza, Pasea,
koe Besai, Meunimu, Nepusimi,

koe Bakubuki, Hakupa, Harahura,
koe Baziluti, Mehida, Harasa,
koe Barakosi, Sisera, Tema,
koe Nezia, meke e Hatipa.

⁵⁷⁻⁵⁹ Sari na tututi pu gore mae gua koari na nabulu te Solomone saripu pule maedi gua koa sa tinaraovo si ari:

Sotai, Sopereti, Perida,
Zala, Darakoni, Qideli,
Sepatia, Hatili, Pokereti Hazabaimi, meke e Amoni.

⁶⁰ Sa doduruna sa ninaedi ri na tie pu tuti gore maedi koa rina tie tavetavete pa Zelepade meke sari na nabulu te Solomone saripu pule maedi pa tinaraovo si ari ka ŋeta gogoto sia ŋavulu rua:

⁶¹⁻⁶² Koa dia si ari ka onomo gogoto made ŋavulu rua tinoni saripu tuti gore mae guadi koe Delaea, Tobaia, meke Nekoda saripu kekere pule maedi gua koa ri na vasileana nomadi pa Tele Mela, Tele Harasa, Kerubi, Adoni, meke Imera, ba lopu boka va sosodea rini sapu arini si tuti gore mae gua koe Izireli.

⁶³⁻⁶⁴ Sari na butubutu hiamu saripu loke dia kinubekubere pude va sosodei sari tuti dia si ari: Hobaia, Hakozi, meke Bazilai, sa tie sapu koa pa Qileadi, meke haba ia sa si keke barikaleqe pa tuti te Bazilai † ke ta poza luli mo koa sa. Sina lopu boka va sosodei rini sapu pae soto gua si arini koasa dia tuti, ke lopu tava malumu si arini pude somana pa tinavete hiamu. ⁶⁵ Tozi ni sa qavuna tadi na tie Ziu si arini sapu lopu kaqu henai rini sari na ginani saripu tava vukivukihi la koe Tamasa osolae koa nana si keke hiamu sapu boka nanasia sa Tamasa koari na Urimi meke na Tumimi. ††

⁶⁶⁻⁶⁹ Sa doduruna sa ninaedi ri na tie ta raovodi pu ele pule mae si ari ka made ŋavulu rua tina, ŋeta gogoto onomo ŋavulu:
Sari na dia nabulu, koreo na vineki si ari ka keke tina ŋeta gogoto toloŋavulu zuapa,
sari na tie mikemike, koreo na vineki si ari ka karua gogoto made ŋavulu lima,
sari na dia hose si ka zuapa gogoto toloŋavulu onomo,
sari na miulu si ka karua gogoto made ŋavulu lima,
sari na kameli si ka made gogoto toloŋavulu lima,
sari na don'ki si ka onomo tina zuapa gogoto hiokona puta.

⁷⁰⁻⁷² Kaiqa palabatu koari tatatamana si variponi la koasa tinavete kinurina sa Zelepade. Sa qavuna si variponi nia si vesu kilo qolo, lima ŋavulu baolo, lima gogoto toloŋavulu poko doduru tadi hiamu. Sari na palabatu koari na puku tuti si vari poni nia si keke gogoto onomo ŋavulu vesu kilo qolo, meke keke tina karua gogoto lima ŋavulu kilo siliva. Meke sari doduru tie pule si vala nia keke gogoto onomo ŋavulu vesu kilo qolo, keke gogoto made ŋavulu kilo siliva, meke onomo ŋavulu zuapa poko hiamu.

† Sa pozapoza Bazilai si lopu na pozapoza tadi pa butubutu hiamu. †† 7:65 Ekd 28:30; Diut 33:8

⁷³ Ke sari hiamu, sari na tie Livaeti, sari na tie kopu pa Zelepade, sari tie kerakera, sari na tie tavetavete pa Zelepade, meke sari tie Izireli si la koa pa dia vasileana soti pa popoa Ziuda. ‡

Tiroa Ezara sa Tinarae te Tamasa koari na Tie

8 Koasa sidara vina zuapa si koa koari dia vasileana sari doduru tie Izireli. Meke koasa rane kekenu pa sidara asa si varigara pa Zerusalema sari doduru koasa pavasa tata koasa Sasada Kolo. Meke tepa ia rini se Ezara sa hiamu, na tie va tumatumae pa Tinarae te Tamasa pude vagi vura nia sa buka Tinarae te Mosese sapu vala nia e Zihova pude lulia ari na tie Izireli.

² Ke paleke la nia Ezara sa buka koasa vasina sapu varigara rina palabatu, barikaleqe na koburu, arini pu boka va nonoga. ³ Tia la ia Ezara sa pavasa tata koasa Sasada Kolo, meke tiro va ululae ia sa sa Tinarae te Mosese podalae toতোসা gasa sa rimata, kamo pa korapa rane, la koari doduru pu boka va nonoga. Va avoso valeana sari doduru tie koasa Buka Tinarae.

⁴ Turu se Ezara pa keke tuturuana huda ululuna, sapu ta tavete va nama pude tana toতোসা asa. Meke pa kali mataona, si turu sari Matitia, Sema, Anaia, Uraea, Hilikaea, meke e Maseia, meke pa kali gedena si ari Pedaia, Misaelo, Malikiza, Hasumi, Hasabadana, Zakaraea, meke e Mesulama.

⁵ Totoso turu se Ezara koasa tuturuana ululuna si dogoro betoa mo ri doduru tie si asa. Meke toতোসা tukelia tugo sa sa buka, si turu beto sari doduru tinoni. ⁶ Zama se Ezara, "Vaheisia se Zihova, sa Tamasa lavata!"

Meke va sage betoi ri doduru tinoni sari na limadia meke olaŋa, "Emeni! Emeni!" Meke toতোসা vahesia rini si Asa, sa isumatadia si kamo pa pepeso.

⁷ Meke turu pule koari dia vasina si arini, meke va bakalia ri na tie Livaeti hire sa Tinarae te Tamasa: ari Zesua, Bani, Serebia, Zamini, Akubo, Sabetai, Hodaea, Maseia, Kelita, Azaraea, Zozabada, Hanani, meke Pelaea. ⁸ Meke iliri va bakala †† Iani rini pa dia zinama sari na tinarae te Tamasa, pude boka gilana valeania rina tie si asa.

⁹ Meke sipu avosia rina tinoni sapu gua hiva nia sa Tinarae te Tamasa, si ta tiqu nia arini pa bulodia, meke podalae kabo si arini. Ke tozi ni ri Nehemaea, sa qavuna, e Ezara sa hiamu meke na tie va tumatumae pa Tinarae te Tamasa, meke sari doduru tie Livaeti pu hoke va bakalia sa Tinarae te Tamasa koari na tie, "Sa rane hie si madina koe Zihova sa mia Tamasa, ke lopu kaqu talotaŋa babe kabo si gamu. ¹⁰ Mi pule la pa mia vetu kamahire si gamu, mamu la tavetia si keke inevaŋa, mamu la henahena na napo turani si arini pu qagani na ginani. Na madina koe Zihova sa nada Baŋara sa rane ŋinoroi. Ke mi lopu talotaŋa si gamu. Sa qinetuqetu sapu ponini gamu e Zihova si kaqu va

‡ 7:73 1 Koron 9:2; Nehe 11:3 †† Sa Tinarae te Tamasa si ta kubere pa zinama Hiburu, ba sari na tie Ziu si tale zama Arameiki podalae pa toতোসা sapu ta raovo vagi rini la pa Babiloni.

niñira gamu si gamu. Ke lopu kaqu talotaña babe kabo si gamu.”

¹¹ Meke va mokomokoi ri na tie Livaeti sari na tie, meke tozi ni pude lopu talotaña koasa rane madina gugua he. ¹² Ke pule la henahena na napo getugetu pa dia vetu sari na tie, meke va hia i rini koari na votiki tie sari gedi ginani, sina ele gilania rini sapu gua ele ta tiro vurae koa rini.

Sa Inevaña Vina Balabaladi rina Ipi pa Soloso Qega

¹³ Meke pa koivugona, sari doduru koimata koari na butubutu meke sari na hiamā, na tie Livaeti, si la koe Ezara, pude tava tumatumae dia koasa Tinarāe te Tamasa, gua. ¹⁴ Meke dogoro vura nia rini koasa Tinarāe sapu vala nia e Zihova koe Mosese sapu ta tozi sari na tinoni Izireli si pude va turu ipi meke koai, pa toতোসো Inevaña Vina Balabaladi rina Ipi pa Soloso Qega. ¹⁵ Ke vala ni rini sari na vina tumatumae gua hire koari doduru vasileana nomadi na hitekedi, “Mi la koari na toqere, mamu vagi lelañadi sari na huda paeni, na huda olive, na huda metolo, na huda pamu, meke kaiqa huda pule, pude tavete ni ipi, gua sa vina tumatumae sapu ta kubere koasa Tinarāe te Tamasa.”

¹⁶ Ke vagi lelaña huda sari na tinoni, meke taveti sari na ipi pa batudi ri na dia vetu, meke pa pavasa pa sada vetu, na varivarigarana pa Zelepade, meke koari na pavasa vasina varigara sari na tie tata koasa Sasada Kolo, meke koasa Sasada Iparemi. ¹⁷ Doduru tie saripu puledi koasa tinaraovo si tavete ipi beto, meke koa paki si arini koa rini. Hie tugo sa toতোসো kekenu sapu ta tavete si gua asa, seunae gua tu koari na rane te Zosua, sa tuna e Nani. ¹⁸ Podalae koasa sa rane kekenu koasa inevaña, meke kamo koasa rane vina betobeto, si ta tiro sa Tinarāe te Tamasa koari doduru rane. Tavetia rini sa inevaña koari ka zuapa rane, meke koasa rane vina vesu si tavetia rini sa vinarigara tinukuna, gugua tugo sapu ta hivae koasa Tinarāe te Tamasa.

9 ¹⁻² Koasa vina hiokona made rane pa sidara tugo asa, si varigara sari na tie Izireli, meke madi pa ginani, pude vata dogoro nia sa dia tinalotaña koari dia sineā, gua. Ele paqaha pule ni teledia si arini koari na tie pa votiki popoa. Va sage poko baika si arini, meke vekoni kavuru rini sari na batudi, pude vata dogoro ni sari na dia tinalotaña. Turu si arini meke podalae helahelae ni sari na dia sineā saripu ele evañi rini, meke sari na tiatamadia tatasana. ³ Padana ka ñeta aoa si ta tiro vala koa rini sa Tinarāe te Zihova, sa dia Tamasa. Meke padana ka ñeta aoa pule si helahelae ni rini sari na dia sineā, meke vahesia rini se Zihova sa dia Tamasa.

⁴ Koa nana si keke hatara ululu tadi na tie Livaeti, turu vasina sari Zesua, Bani, Kedimieli, Sebanaea, Buni, Serebia, Bani, meke Kenani, meke varavara va ululae la koe Zihova sa dia Tamasa si arini.

⁵ Hire sari na tie Livaeti pu podalae nia sa vinahesi: ari Zesua, Kedimieli, Bani, Hasabinea, Serebia, Hodaea, Sebanaea, meke e Petahia. Zama si arini, “Turu gamu, mamu vahesia se Zihova sa mia Tamasa, mi vahesia si Asa pu koa ninae rane ka rane! Madi vahesia ri doduru tie sa Pozana lavata, sapu loke vinahesi tana tie boka ñana kamoā.”

Sa Vinaravara Hinelahelae

⁶ Beto asa, si varavara sari na tie Izireli sapu guahe: “Agoi mo telemu se Zihova; Agoi mo tavetia sa Mañauru meke sari na pinopino. Agoi mo tavetia sa pepeso meke sa lamana, meke doduru likakalae pu koadi koarini; meke Agoi tugo poni ni tinoā sari doduru. Sari soku tinoni pa Mañauru si todoño gore meke vahesigo si Agoi.

⁷ Agoi, Zihova Tamasa mo, si vizatia se Ebarami, meke turaña vura ia pa vasileana Ura pa popoa Babiloni;

meke Agoi tugo hobe nia Ebarahami sa pozana. ††

⁸ Ele gilania Goi sapu rañe va hinokarigo sa si Agoi, † meke tavetia Goi si keke vinariva egoi koasa. Ele va tatara nia Goi sapu kaqu ponía koasa sa pepeso tadi na tie pa butubutu Kenani, Hitaiti, Amoraite,

Perizaiti, Zebusaiti, meke Qeqasaiti, koasa pepeso vasina kaqu koa sari na tutina.

Lopu hobeā Goi sa Mua vina tatara, sina toñoto si Agoi meke soto va nabu si Goi pa Mua binalabala.

⁹ Dogoria Goi sa tinasigiti tadi na tiatamami pa popoa Izipi; ††

meke olaña Goi sa dia tinepa tinokae pa Kolo Ziñara.

¹⁰ Meke taveti Goi sari na tinavete variva magasadi koasa bañara, ††

meke koari na nana palabatu, na tinoni pa popoa Izipi,

sina gilania Goi sapu ñoñovali rini sari na Mua tie. Sa inavosona sa pozamu Goi si koa hola kamoā pa rane ñinoroi.

¹¹ Vari paqaha nia Goi sa kolo pa kenudia pa korapa lamana, †††

meke turaña vura lani Goi pa pepeso popana si arini.

Arini pu hadu lulidi, si lodu mate pa lamana peava, gua puta tugo na patu loduna toতোসো nakili sa kolo.

¹² Turañi Goi si arini pa keke lei pana rane, †††

meke pana boñi si va kalalasa nia nika Goi sa dia sirāna.

¹³ Gore mae gua pa mañauru si Agoi, §

meke gore mae pa Toqere Saenai; zama koa rina Mua tie,

† 8:14 Liv 23:33-36,39-43; Diut 16:13-15

†† 9:7 Zen 11:31, 12:1, 17:5 † 9:8 Zen 15:18-21 †† 9:9 Ekd 3:7, 14:10-12 †† 9:10 Ekd 7:8 kamo hinia 12:32 ††† 9:11 Ekd 14:21-29, 15:4-5 ††† 9:12 Ekd 13:21-22 § 9:13 Ekd 19:18 kamo hinia 23:33

meke ponini tinarae leadi na vina tumatumae hinokara Goi si arini.

¹⁴ Va tumatumae nia Goi koa rini pude va madia sa Mua Rane Sabati,
meke koe Mosese sa Mua nabulu, si vala ni Goi sari na Mua Tinarae.

¹⁵ Sipu ovia rini, si poni ni bereti mae guana pa mañauru Goi si arini, †
meke sipu memeha rini, si va napo ni kolo mae guana koa keke patu Goi si arini.

Ele tozi ni Goi si arini pude la vagia sa pepeso,
sapu ele va tatara nia Goi.

¹⁶ Ba sari na tiatamamami si na tie tasunadi, meke luli dia hiniva, ††

meke korodia va tabei sari na Mua tinarae.

¹⁷ Korodia va tabe si arini, †
meke muliñi ni tugo rini, sari na tiñitoña pu taveti Goi;

muliñi ni tugo rini sari na tiñitoña variva magasadi pu evañi Goi.

Korodia va avoso meke vizatia rini si keke dia koimata,

pude turaña pule lani pa tinoa pinausu pa popoa Izipi, gua.

Ba Agoi si keke Tamasa, sapu variva taleosae;

harupu tie pa tataru si Goi,

meke lopu tuture bugoro;

kopu valeani Goi sari na Mua vina tatara na vinariva egoi nabuna,

ke lopu luara pani Goi sari na tie Izireli.

¹⁸ Meke tavetia rini si keke beku pa kinehana keke bulumakao, ††

meke zama si arini, sapu asa sa tamasa pu turaña vurani pa popoa Izipi si arini, gua.

Ñoñovala sisigitigo rini si Agoi Zihova.

¹⁹ Ba lopu veko pani Goi pa popoa qega si arini, ††

ura sa Mua tataru variva taleosae si noma hola.

Lopu hena pania Goi sa lei babe sa nika,

sapu vata dogoro nia koa rini sa siraña pana rane meke pana boñi.

²⁰ Pa korapana sa Mua Maqomaqo leana si tozia Goi koa rini sapu gua kaqu tavetia rini.

Poni ni mana meke na kolo Goi si arini pude napo.

²¹ Pa korapadi ri ka made ñavulu puta vuaheni pa popoa qega

si poni ni Goi sapu gua hiva nia rini;

lopu hite popozu sari dia poko,

meke lopu hite ozoño sari nenedi pa tinasigiti.

²² Ele va malumi Goi si arini pude va kilasi sari na butubutu na binanara, †††

meke sari na popoa pa vari likohaena sa popoa tadirini.

Va kilasia rini sa popoa Hesiboni, vasina banara se Sihoni,

meke sa popoa Basani, vasina banara se Oqo.

²³ Ele poni va soku ni koburu Goi si arini, saripu soku gua tugo rina pinopino pa mañauru, †††

saripu ele va malumi meke va kilasi rini,

meke koa koasa popoa, sapu ele va tatara nia Goi pude vala nia koari na tiatamadia.

²⁴ Vagi va karovia rini sa popoa Kenani; §

ba Agoi va kilasi sari na tie pu koadi vasina.

Poni nia Goi sa ñinirañira koari na Mua tie,

pude tavetia sapu gua qetu nia rina tinoni meke sari na banara pa Kenani.

²⁵ Meke zau vagi rina Mua tie varipera sari na

vasileana ñiniradi, na pepeso masurudi, §†

na vetu saripu siñi na tinagotago, na berukehe pu ele ta gelidi, na huda olive, vua huda, meke sari na inuma vaeni.

Meke henai rini sari doduru gua pu hiva ni rini,

meke noboko, na qetu ni rini sari doduru tiñitoña

leadi saripu poni ni Goi koa rini.

²⁶ Ba lopu hiva va avoso meke korodia va tabe Igo

rina Mua tie si Goi, §††

meke kilu pani rini sari na Mua tinarae.

Va matei rini sari Mua poropita pu va balau,

pu tozini pude kekere pule atu koa Goi.

Meke zama ñoñovala Igo rini ninae totozo,

²⁷ ke va malumi Goi sari na dia kana, pude va kilasi

na banara ni si arini.

Pa korapa dia tinasuna si tepa tinokae si arini koa

Goi,

meke olaña gore mae guni Goi pa Mañauru si arini.

Pa korapa Mua tataru variva taleosae lavata si

garunu lani Goi sari na koimata,

pude harupu pule ni si arini koari na dia kana.

²⁸ Sipu pule mae koa rini sa binule, si tavete va sea

pule tugo si arini,

meke va malumu pulei Goi sari na dia kana pude va

kilasi si arini.

Ba sipu kekere pule meke tepa Igo rini si Agoi pude

harupi si arini,

si avosi Goi pa Mañauru ninae totozo,

meke harupi Goi si arini pa korapa Mua tataru variva

taleosae lavata.

²⁹ Va balau Goi si arini pude va tabei sari na Mua vina

tumatumae, §†

ba koari na dia vinahesi pule si kilui rini sari na Mua

tinarae,

ba sa kinopuna sa tinarae te Tamasa si la gua koasa

siraña tinoa.

Ba korodia va nabu, luli dia hiniva, meke lopu hiva va

tabe si arini.

³⁰ Ninae vuaheni si va balau va ñoño ni Goi si arini. §††

Meke poni Goi sa Mua ñinirañira koari na Mua

poropita pude zamai,

ba nuli sari na Mua tinoni,

† 9:15 Ekd 16:4-15, 17:1-7; Diut 1:21 †† 9:16 Nab 14:1-4; Diut 1:26-33 † 9:17 Ekd 34:6; Nab 14:18 †† 9:18 Ekd 32:1-4 †† 9:19 Diut 8:2-4 ††† 9:22 Nab 21:21-35

††† 9:23 Zen 15:5, 22:17; Zos 3:14-17 § 9:24 Zos 11:23 §† 9:25 Diut 6:10-11 §†† 9:26 Zaz 2:11-16 §† 9:29 Liv 18:5 §†† 9:30 2 Ban 17:13-18; 2 Koron 36:15-16

ke va malumi mo Goi pude tava kilasa si arini koari votiki butubutu tie.

³¹ Ba sina sa Mua tataru variva taleosae si noma hola, ke lopu veko pani na va matei Goi pude tava kilasa si arini koari votiki butubutu tie.

³² Ke Tamasa, mami Tamasa, marilaemu hola si Goi! †
Variva holoqorumu hola na niqira hola si Goi!
Kopu zoṇazoṇa ni Goi sari na Mua vina tatara tava egodi,

koari na totoṣo sipu ṇoṇovalala gami rina baṇara pa Asiria si gami,

meke kamoā tugo kamahire, si ta ṇovalala ni tugo gami si arini!

Sari na mami baṇara, na mami koimata, na mami hiama, meke sari na mami poropita,

na tiatamamami, meke sari doduru mami tie, si tasuna hola dia.

Mu balabala pulea sa tina sigiti lavata sapu ta evaṇa koa gami!

³³ Toṇoto hola sa Mua tinavete sapu va kilasa gami; meke lopu sekea Goi sa Mua vina tatara, sipu tavete va sea si gami.

³⁴ Sari na tiatamamami, na mami baṇara, mami koimata, meke sari na hiama, si lopu kopu nia sa Mua Tinarae.

Lopu hite va avoso atui rini sari na Mua Tinarae meke sari na Mua vina balau.

³⁵ Koasa Mua minana, si toṭoli ni rina baṇara sari na Mua tinoni, sipu koa si arini koasa popoa lavata meke masuruna sapu poni nia Goi koa rini;

ba korodia kekere pule meke luara pani sari na dia sinea meke nabulu nigo si Agoi.

³⁶ Meke ponini gami ginani Goi si gami koasa pepeso masuruna hie.

Ba kamahire si na pinausu mo si gami koasa popoa sapu ponini gami Goi.

³⁷ Sari na ginani sapu paketi gami koasa pepeso, si ta vala mo koari na baṇara saripu baṇarani gami, sina ele tavete va sea si gami.

Tavete mae nia rini, meke koari na mami rovana bulumakao sapu gua qetu nia rini koa gami, meke kamahire si koa pa tinasuna nomana hola si gami."

Kuberi ri na Tie sari na Pozadi koa sa Vinariva Egoi.

³⁸ Ura koa gua koa ri doduru ginugua pu ta evaṇa, gami na tinoni pa popoa Izireli si tavetia si keke kinubere vinariva egoi nabuna pude lulia sa Tinarae te Tamasa. Sari na mami koimata, mami tie Livaeti, meke sari na mami hiama, si kuberi sari pozadi koasa vinariva egoi asa.

10 Sa tie kekenu sapu kuberia sa pozana si e Nehemaea sa qavuna, sa tuna koreo e Hakalaea, meke luli la si e Zedekaea. Sari tie hire si somana kuberi tugo pozadi:

Sari na Hiama:

²⁸ Seraea, Azaraea, Zeremaea, Pasahuru, Amaraea, Malikiza, Hatusi, Sebanaea, Maluku, Harimi, Meremoti, Obadaea, Daniela, Qinetoni, Baruki, Mesulama, Abaeza, Mizamini. Ma'azia, Biliqai, meke Semaea.

Sari na Tie Livaeti:

⁹⁻¹³ Zesua sa tuna koreo e Azanaea, Binui sa tie pa butubutu te Henadadi, Kedimieli, Sebanaea, Hodaea, Kelita, Pelaea, Hanani, Maika, Rehobi, Hasabia, Zakura, Serebia, Sebanaea, Hodaea, Bani, meke e Binui.

Sari na Koimata tadi na Tinoni:

¹⁴⁻²⁷ Parosi, Pahati Moabi, Elami, Zatu, Bani, Buni, Azaqadi, Bebai, Adonaeza, Biqivai, Adini, Atera, Hezikaea, Azura, Hodaea, Hasumi, Bezai, Haripi, Anatoti, Nebai, Maqapiasi, Mesulama, Hezira, Mesezabeli, Zedoki, Zadua, Pelataea, Hanani, Anaia, Hosea, Hananaea, Hasubu, Halohesi, Piliha, Sobeki, Rehumu, Hasabana, Maseia, Ahaea, Hanani, Anani, Maluku, Harimi, meke e Bana.

Sa Vinariva Egoi

²⁸ Meke gua tugo gami kasa tie hire: sari hiama, sari kasa tie Livae, tie kopu pa Zelepade, tie kerakera pa Zelepade, sari nabulu pa Zelepade meke sari doduru tie pu va paqaha pule ni koari na tie huporo pa vari kalidi, pude va tabea sa Tinarae te Tamasa, turanae koari na dia barikaleqe na koburu meke doduru pu ele boka va nonoga. ²⁹ Gami si somana kamahire koa ri na palabatu koa sa vina tatara, sapu koa ia na tinalevei, pude lulia sa tinarae te Tamasa sapu vala nia sa koasa Nana nabulu se Mosese, pude va tabe va hitehiteki sari doduru ginarunu, vina turu, meke hiniva te Zihova sa mami Baṇara.

³⁰ "Va tatara nia gami sapu lopu kaqu va malumi gami sari mami vineki pude habai sari tie huporo pa varikali mami, ba be vagi sari dia vineki pude valani koari na mami koreo. ^{††31} Va tatara tugo si gami pude paleke mae likakalae ba be ginani sari tie huporo pa varikali mami pude mae holuholu ni koa gami pa rane

† 9:32 2 Baṇ 15:19,29, 17:3-6; Ezr 4:2, 10

†† 10:30 Ekd 34:16; Diut 7:3

Sabati babe pa keke rane hopena, si kaqu koromami holui gami si arini. †

Doduru vina zuapa vuaheni si lopu kaqu lelete si gami koasa pepeso, meke kote va mate pani gami sari doduru gale.

³² Vagia tugo gami sa hiniva pude lulia sa ginarunu meke vekoa sa lima qaramu siliva doduru vuaheni pude toka nia sa kinopuna sa Zelepade te Tamasa. ††

³³ Gami kote zuka ia sa vinahesi pa Zelepade koari na tinõtona hire: bereti sapu tava hake pa tevolo; vinariponi huiti, na vinukivukihi koari hopeke rane; meke sari na vinukivukihi koari na Sabati, na Sidara Vaqura, meke kaiqa Inevana pule; vinariponi madidi; na vinukivukihi pude taleoso ni sari sinea tadi na tinoni pa Izireli; meke doduru vinatana pule koasa Zelepade.

³⁴ Gami na tinoni, hiamā, meke tie Livaeti, si ele mudumudukeda nia sa vinizatadi rina tatamana pude paleke la huda koasa Zelepade pude katua sa nika tana va vukivukihi la koe Zihova sa mami Tamasa. Sari huda si kaqu ta paleke la pa hopeke totošo doduru vuaheni, gua sapu ta kubere koasa Tinarae.

³⁵ Mami tugo gami sa tinavete pude paleke lani koasa Zelepade te Zihova, koā ri hopeke vuaheni, sari vua kekenu tana linetelete, meke sari na vua kekenu tadi doduru vua huda. ‡

³⁶ Meke kote turaṅa lani gami koasa hiamā pa Zelepade, sari mami koburu koreo kenudi, meke sari kenudi tadi na bulumakao, sipi, qoti pude holu pule ni koasa Tamasa babe na vinukivukihi. ††

³⁷ Kaqu paleke lani gami koā rina hiamā pa Zelepade sari na palava saripu ta tavete koā ri na huiti sapu ta pakete kenudi pa hopeke vuaheni, meke sari na mami vinariponi pa vaeni, oela olive, meke doduru hopehopeke vua huda pule. ††

Meke kaqu paleke lani gami koari na tie Livaeti, sari na vinagi keke pa manege koari mami inuma, ura arini kaqu vagi sari na keke pa manege koari na linetelete pu toqolo pa mami pepeso. ³⁸ Keke hiamā pa tuti te Eroni si kaqu somana koā sa totošo vagia ari na tie Livaeti sari keke pa manege. Meke keke pa manege koari na vinariponi arini si kaqu paleke lani ri na tie Livaeti koari na lose vekovekoana pa Zelepade pude tava naqiti. †††³⁹ Sari tie Izireli meke sari tie Livaeti si kaqu paleke lani sari dia hinia huiti, vaeni, meke oela olive koari na lose vekovekoana pa Zelepade, vasina ta kopue sari na tinõtona tavetaveteana tanisa Zelepade, meke vasina hoke koā sari na hiamā, na tie kopu, meke sari na tie kerakera pa Zelepade.

Lopu kaqu beto taveti gami gua sapu ta hivae koasa Zelepade tanisa mami Tamasa."

Sari na Tinoni pu Koa pa Zerusalema

11 Sari na koimata tadi na tie si koā pa Zerusalema. Sari doduruna sa tinoni si

† 10:31 Ekd 23:10-11; Liv 25:1-7; Diut 15:1-2 †† 10:32 Ekd 30:11-16 ‡ 10:35 Ekd 23:19, 34:26; Diut 26:2 †† 10:36 Ekd 13:2

†† 10:37 Nab 18:21 ††† 10:38 Nab 18:26

mudumudukeda si arini pude vizatia si keke tie koari hopeke manege puta puku tatamana, pude la koā pa Zerusalema, sa popoa hopena. Saripu koā hola si pude la koā pa dia vasileana soti. ² Qetu ni rina tie sari kasa pu qaqiri pa dia hiniva soti pude la koā pa Zerusalema. ³ Hire sari na palabatu koari na vasivasileana pa Izireli saripu la koā pa Zerusalema, ura kaiqa tie Izireli, hiamā, na tie Livaeti, sari nabulu pa Zelepade, meke sari tie pa tuti te Solomone si koā dia koari dia popoa soti pa Ziuda, hopeke la koā koari dia pepeso soti, ba kaiqa tie koari na butubutu Ziuda meke e Benisimane si rizu la koā dia pa Zerusalema. †††

Sari na tie hire pa butubutu Ziuda si koā pa Zerusalema:

⁴ Ataia, sa tuna koreo e Uzaea, sapu sa tuna koreo e Zakaraea, sapu sa tuna koreo e Amaraea, sa tuna koreo e Sepatia, sa tuna koreo e Mahalaleli, sapu tuti gore maena koe Perezi sa tuna koreo e Ziuda.

⁵ Maseia si tuna koreo e Baruki, sa tuna koreo e Kolohoze, sa tuna koreo e Hazaea, sa tuna koreo e Adaia, sa tuna koreo e Zoiaribi, sa tuna koreo e Zakaraea, sapu tuti gore maena koe Sela sa tuna koreo e Ziuda.

⁶ Sari na tie pa tutina e Perezi saripu koadi pa Zerusalema si ari ka made gogoto onomo ṅavulu vesu tie mataqaradi pu koā pa Zerusalema.

Sari na tie pa butubutu te Benisimane:

⁷ Salu si tuna koreo e Mesulama, sa tuna koreo e Zoedi, sa tuna koreo e Pedaia, sa tuna koreo e Kolaia, sa tuna koreo e Maseia, sa tuna koreo e Itieli, sa tuna koreo e Zesaea.

⁸ Qabai meke e Salai si na turaṅana e Salu. Sa ninaedi, si ari ka sia gogoto hiokona vesu tie pa butubutu te Benisimane si koā pa Zerusalema. ⁹ Zoili sa dia ṅati koimata si na tuna koreo e Zikiri, meke e Ziuda sa tuna koreo e Hasenua si na dia palabatu vina rua koasa vasileana lavata pa Zerusalema.

Sari na Hiamā pu Koa pa Zerusalema:

¹⁰ Zedaia sa tuna koreo e Zoiaribi, meke e Zakini, ¹¹ Seraea, sa tuna koreo Hilikaea, sa tuna koreo e Mesulama, sa tuna koreo Zedoki, sa tuna koreo Meraioti, sa tuna koreo e Ahitubi, sapu sa ṅati hiamā kenukenu. ¹² Sa ninaedi ri doduru turaṅana pa tutina sa saripu tavetavete pa Zelepade, si ka vesu gogoto hiokona rua tie.

Meke e Adaia, sa tuna koreo e Zerohamu, sa tuna koreo e Pelalia, sa tuna koreo e Amizi, sa tuna koreo e Zakaraea, sa tuna koreo e Pasahuru, sapu sa tutina e Malikiza. ¹³ Sa ninaedi ri doduru turaṅana pu palabatudi koari dia tatatamana, si ari ka karua gogoto made ṅavulu rua tie.

Meke e Amasai sa tuna koreo e Azareli, sa tuna koreo Ahazai, sa tuna koreo e Mesilemoti, sapu sa

††† 11:3 Nehe 7:73

tutina e Ima. ¹⁴ Sa ninaedi ri na turaṅana si ari ka keke gogoto hiokona vesu tie mataqaradi. Sa dia koimata si e Zabidieli, tuna koreo e Haqedolima.

Sari na Tie Livaeti pu Koa pa Zerusalema:

¹⁵ Semaea sa tuna koreo e Hasubu, sa tuna koreo e Azirikama, sa tuna koreo e Hasabia, sa tutina e Buni.

¹⁶ Ari Sabetai meke e Zozabada, si karua palabatu koari na tie Livaeti meke ari karua kopu nia sa tinavete pa sadana sa Zelepade te Tamasa.

¹⁷ Matanaea, sa tuna koreo e Maika, sa tuna koreo e Zabadi, si keke tutina tugo e Asapa. Matanaea si tuturana pa kinerakera zama leana meke vinaravara pa Zelepade.

Bakubukia sa nana vina rua e Matanaea

Meke Abida sa tuna koreo e Samua, sa tuna koreo e Qalala, si na tutina tugo e Zedutuni.

¹⁸ Sa ninaedi ri doduru tie Livaeti si ka karua gogoto vesu ṅavulu made tie si koa koasa vasileana hopena pa Zerusalema.

Sari na tie kopu pa Zelepade pu koa pa Zerusalema:

¹⁹ Akubo, Talamoni, meke sari na turaṅadia pu kopu ni sari na sasada, si ari ka keke gogoto zuapa ṅavulu rua tie.

²⁰ Sari doduru tinoni Izireli pule, na hiamā, meke tie Livaeti pule si koadia koari na dia vasileana soti pu tagoi rini pa tuti dia pa popoa Ziuda. ²¹ Ba sari na tie tavetavete pa Zelepade si koa pa Zerusalema pa popoa Opeli, meke ari Ziha e Qisipa si kopuni pa tinavete.

²² Sa tie nomana hokara tadi na tie Livaeti koarini pu koa pa Zerusalema si e Uzi, sa tuna koreo e Bani, sa tuna koreo e Hasabia, sa tuna koreo e Matanaea, sa tuna koreo e Maika, pa tuti te Asapa, sa puku butubutu sapu kopu nia sa kinerakera koasa vinahesi pa Zelepade te Tamasa. ²³ Sari tie kerakera hire si koa mo pa ginarunu tanisa baṅara, asa tozia sa dia vinari luli tinavete pa hopeke rane koasa Zelepade.

²⁴ Petahia sa tuna koreo e Mesezabeli, sapu tuti gorena koe Zera, sa tuna koreo e Ziuda, si hoke zama poni sari na tinoni pa Izireli koasa baṅara pa Pesia.

Sari na Tinoni koari Kaiqa Vasileana Nomadi na Hitekedi Pule

²⁵ Sokudi ari na tinoni si koa koari na vasileana tata koa ri na dia inuma. Sari tie pa butubutu te Ziuda si koa pa Kiriati Aba, Diboni, meke Zekabuzeli, meke koari na popoa hitekedi tata koari na vasileana nomadi arini. ²⁶ Koa tugo si arini koa ri na vasileana nomadi pa Zesua, Molada, Betipeleti, ²⁷ Haza Suala, Biasiba meke koari na popoa hitekedi pa vari kalina. ²⁸ Koa si arini pa Zikilaqi, Mekona, meke koari na popoa hitekedi vari kalina, ²⁹ pa Enirimoni, Zora, Zamuti, ³⁰ Zanoa, meke Adulamu meke koari na popoa hitekedi tata koa rina vasileana arini. Koa tugo si arini pa Lakisi meke koari na inuma tata vasina, meke pa

Azeka meke sari na popoa hitekedi tata koasa. Ke sari na tinoni pa popoa Ziuda si koa koa sa pinaqaha popoa podalae pa Biasiba meke kamo tu pa Lolomo Hinomu tata pa Zerusalema.

³¹ Sari tie pa butubutu te Benisimane pa Qeba si koa pa Mikimasi, Ai, Betolo, meke koa ri na popoa hitekedi pu koa tata koa rini, ³² pa Anatoti, Nobu, Ananaea, ³³ pa Hazo, Rama, Qitaimi, ³⁴ pa Hadidi, Zeboimi, Nabalati, ³⁵ pa Lodi, Ono, meke koasa Lolomo tadi na tie matazoṅa pa tinavete pa lima. ³⁶ Kaiqa tuti tie Livaeti pu koadi pa pinaqaha popoa tadi Ziuda si ta garunu pude la koa turaṅi sari na tie pa Benisimane.

Sari na Pozadi ri na Hiamā meke na Tie Livaeti pu Pule Maedi

12 Hire sari na hiamā meke na tie Livaeti saripu pule mae koasa tina raovo, turaṅae koe Zerubabele sa tuna koreo e Silitili, meke Zosua, sa ṅati hiamā kenukenue:

Sari na Hiamā:

²⁻⁷ Seraea, Zeremaea, Ezara, Amaraea, Maluki, Hatusi, Sekanaea, Rehumī, Meremoti, Ido, Qinetoni, Abaeza, Mizamini, Moadia, Biliqa, Semaea, Zoiaribi, Zedaia, Salu, Amoki, Hilikaea meke Zedaia.

Ari na koimata tadi na hiamā si arini meke sari na turaṅadia pa totošo te Zosua.

Sari na Tie Livaeti:

⁸ Hire sari na tie pu turaṅi sari na tie pude zama leana pa kinerakera: Zesua, Binui, Kedimieli, Serebia, Ziuda, meke e Matanaea meke ari kasa turaṅana. ⁹ Bakubukia, Uni, meke sari na turaṅadia pa butubutu Livae si turu tia i si arini pa keke kalina meke kera vari olaolaṅi pa totošo kera.

Tututi sapu Gore Mae koe Zosua sa ṅati Hiamā Kenukenue

¹⁰ Zosua si na tamana e Zoiakimi, e Zoiakimi si na tamana e Eliasibi, e Eliasibi si na tamana e Zoiada. ¹¹ E Zoiada si na tamana e Zonatani, meke e Zonatani si na tamana e Zadua.

Sari na Palabatu pa Butubutu Hiamā

¹²⁻²¹ Totoso Zoiakimi si na ṅati hiamā kenukenue, sari na hiamā sapu tuturana koari na puku butubutu hiamā si gua hire:

Meraia pa puku butubutu te Seraea.
Hananaea pa puku butubutu te Zeremaea.
Mesulama pa puku butubutu te Ezara.
Zehohanani pa puku butubutu te Amaraea.
Zonatani pa puku butubutu te Maluki.
Zosepa pa puku butubutu te Sebanaea.

Adana pa puku butubutu te Harimi.
 Helikai pa puku butubutu te Meraioti.
 Zakaraea pa puku butubutu te Ido.
 Mesulama pa puku butubutu te Qinetoni.
 Zikiri pa puku butubutu te Abaeza.
 Pilitai pa puku butubutu tadi Miniadini meke
 Moadia.
 Samua pa puku butubutu te Biliqa.
 Zehonatani pa puku butubutu te Semaea.
 Matenai pa puku butubutu te Zoiaribi.
 Uzi pa puku butubutu te Zedaia.
 Kalai pa puku butubutu te Salu.
 Ebera pa puku butubutu te Amoki.
 Hasabia pa puku butubutu te Hilikaea.
 Netanela pa puku butubutu te Zedaia.

Sa Kinuberedi rina Butubutu Hiama meke sari na Puku Tatamana Livaeti

²² Sari palabatu koari na tatamana hiama meke na tie Livaeti pa totošo tadi na ŋati hiama kenukenue si hire: ari Eliasibi, Zoiada, Zonatani, meke e Zadua. Ta kubere gore sari na pozadi arini pa totošo te Dariasi sa baŋara pa Pesia.

²³ Sari na palabatu koari na tatamana tadi na tie Livaeti si ta kubere gore koari na buka tututi, kamo pa totošo te Zohanana sa tuna sa tuna koreo e Eliasibi.

Sari na Pinaqaha Tie Livaeti pa Korapa Zelepade

²⁴ Sari na tie tuturaŋa koari na tie Livaeti si ari Hasabia, Serebia, Zesua, Binui, Kedimieli, meke sari turaŋadia. Arini hire si turu pa keke kalina, va tia i ri sari puku tie kerakera vahesi meke zama va leana, meke kera vari olaolaŋi sari karua pukuna hire, lulia rini sa vina turu te Devita sa baŋara, sa tie te Tamasa.

²⁵ Matanaea, Bakubukia, meke Obadaea, Mesulama, Talamoni, meke Akubo sari na tie kopu pu kopuni sari na lose vekovekoana likakalae tata koari na sasada pa Zelepade.

²⁶ Arini si tavetavete pa totošo te Zoiakimi, sa tuna koreo e Zosua, sa tuna koreo e Zozadaki, totošona sipu koa qavuna se Nehemaea, meke e Ezara si na hiama meke sa tie va tumatumae te Tamasa.

Vina Madina sa Goba pa Zerusalema

²⁷ Totoso tava madi sa goba pa Zerusalema, si ta hata vagi sari na tie Livaeti koari na vasidi pu koai rini meke ta turaŋa la pa Zerusalema pude somana ni rini sari kinerakera zinama leana meke vari seke ni rini sari na sibolo, meke lopi i rini sari na mike hapu. ²⁸⁻²⁹ Sari na tie Livaeti pu kerakera si ta vagi varigara mae tugo koari na dia popoa pa vari likohaena Zerusalema meke koari na popoa hitekedi pa vari likohaena Netopa, pa Betiqiliqali, Qeba, meke pa Azamaveti. ³⁰ Sari na hiama meke sari tie Livaeti si va via puleni, meke va via i tugo rini sari tinoni, sari na sasada, meke sa goba pa Zerusalema. ³¹ Turaŋa sage lani rau sari na koimata tadi pa Ziuda panaulu koasa goba, meke taveti rau si

karua puku koea pude zama leana. Keke puku koea si tokele ene gua pa kali matao, ene luli pa batuna sa goba, topue la gua pa Sasada Remoremo meke kera nia rini sa zinama leana la koe Tamasa. ³² Hosaea meke kukuruna sa pinalabatu pa Ziuda si ene luli pa mudidia ri na tie kerakera. ³³⁻³⁵ Luli la sari hiama sapu ivu buki meke ene luli sari Azaraea, Ezara, Mesulama, Ziuda, Benisimane, Semaea, meke e Zeremaea. Meke luli la se Zakaraea, sa tuna koreo e Zonatani, sa tuna koreo e Semaea, sa tuna koreo e Matanaea, sa tuna koreo e Mikaea, sa tuna koreo e Zakura, sa tuna koreo e Asapa. ³⁶ Luli koasa sari turaŋana sa, ari Semaea, Azareli, Milalai, Qilalai, Mai, Netanela, Ziuda, meke e Hanani; paleki rini sari na mike hapu, na sibolo sapu ta garunu ni rini pa tinarae te Devita, sa tie te Tamasa. Ezara sa tie va tumatumae te Tamasa si turaŋia sa tokele vinahesi hie. ³⁷ Koasa Sasada Bukaha si ene sagesa rini sa halehaleana koasa Vasileana te Devita, ene hola ia rini sa vetu baŋara te Devita, meke pule la gua panaulu pa goba koasa Sasada Kolo pa kali gasa rimata koasa vasileana lavata.

³⁸ Sa keke puku koea zama leana vina rua si ene la gua pa kali gede pa batuna sa goba. Arau meke sa keke kali tinoni pule si lulia sa tokele hie. Ene hola nia gami sa Vetu Hakehakei Ululuna Tana Oputu sapu la gua koasa Goba Marepahana, ³⁹ hola nia sa Sasada te Iparemi, Sasada Zesana, Sasada Igana, sa Vetu Hakehakei Ululuna te Hananelo, meke sa Vetu Kopu Ululuna tana Gogoto, meke kamo la koasa Sasada Sipi. Va hokotia gami sa mami inene koasa Sasada Tie Kopu.

⁴⁰ Ke sari karua puku koea zama leana si kamo la koasa varivarigarana pa Zelepade te Tamasa. Arau meke sari kasa palabatu saripu luli koa rau ba kamo la tugo, ⁴¹ gua tugo sari na hiama pu ivui sari na buki, ari Eliakimi, Maseia, Miniadini, Mikaea, Elionae, Zakaraea, meke e Hananaea; ⁴² meke luli koa rini sari Maseia, Semaea, Eleaza, Uzi, Zehohanani, Malikiza, Elami, meke e Ezera. Sari koea si kera pa tinuraŋa te Zezarahaea, meke kera va ululae sisigiti si arini.

⁴³ Koasa rane asa si hola toa sa vinukivukihi tavetia arini. Qetu hola si arini sina sa Tamasa ponini sa qinetuqetu. Sari koburu na barikaleqe ba somana qetuqetu tugo koasa inevaŋa. Sa vinevehe koasa qinetuqetu pa Zerusalema si boka ta avoso tu pa seu.

Tava Namanama sa Vinahesi pa Zelepade

⁴⁴ Koasa totošo asa si vizata tie si arini pude kopu ni sari na lose vekovekoana vinariponi tana Zelepade; sari na keke pa manege, na vua kekenu pa inuma, meke na vua huda. Sa tinavete tadi na tie hire si pude varigara mae ni pa Zelepade sari na vinariponi koari na inuma tata koa ri na vasileana tadi na tie Livaeti. Na vinariponi arini si tadi na hiama meke tadi na tie Livaeti gua sapu tava turu koasa tinarae te Tamasa. Ura na qetu ni rina tie pa popoa Ziuda sari na tinavete tadi na hiama meke sari na tie Livaeti, ⁴⁵ sina taveti rini sari na vina tana pa Zelepade meke sari vina via gua

sapu tozi vekoi sa Tamasa. Sari na tie kerakera meke sari na tie kopu pa Zelepade ba va gorevura i tugo sari dia tinavete gua sapu va turui sa banara Devita meke Solomone sa tuna. ^{†46} Ura pukerane, pa totosu tadi Devita sa banara meke e Asapa si sari na tie kerakera si turan̄a sa vinahesi meke na zinama leana la koe Tamasa. ⁴⁷ Ke koari na totosu tadi Zerubabele meke Nehemaea si doduru mo pa Izireli si vala vinariponi pa hopeke rane koari tie kerakera meke ari na tie kopu pa Zelepade. Veko vata kale tugo arini sari na vinariponi madidi tadi na tie Livaeti, meke sari kasa tie Livaeti arini si veko vata kale sa hinia tadi na hiama.

Sa Vinari Paqahi koari na Tie Karovodi

13 Koasa rane tugo asa si ta tiro vura meke ululae sa Tinarae te Mosese koa ri na tinoni, meke tiro kamo rini sa tinarae sapu zama sapu loka tie Amoni babe na tie Moabi si tava malumu pude somana koa koari na tie te Tamasa gua. ^{†12} Sina sari tie Amoni meke Moabi si korodia poni ni ginani na kolo sari na tie Izireli totosu taluarae mae gua pa Izipi si arini. Ba tabara nia poata tu rini se Belami *d* pude leveni sari na tie Izireli gua, ba ilirae nia minana tu nada Tamasa sa lineveleve. ^{‡3} Totosu avosia tugo ri na tinoni Izireli sa tinarae asa, si hitu pani rini koasa dia vinarigara sari na tie sapu karovo dia tuti.

Sa Kinopu Tinarae Va Turu Pulei e Nehemaea

⁴ Visoroihe, Eliasibi sa hiama, si palabatu ni sari na lose tana vinariponi koa sa Zelepade, meke na baere te Tobaia si asa, ⁵ ke malumu vala nia sa koe Tobaia sa tie Amoni, si keke lose nomana vasina hoke ta veko sari na vinariponi huiti meke na oto huda humaṅa lea, sari na tin̄itoṅa tavetaveteana pa Zelepade, sari na vinariponi tadi na hiama, sari keke pa manege koari na huiti, vaeni vaqura, meke oela olive tadi na tie Livaeti, na tie kerakera, meke ari tie kopu pa Zelepade. ⁶ Ba sipu korapa ta evaṅa sari ginugua arini, si lopu koa pa Zerusalema si arau. Koasa vuaheni vina toloṅavulu rua sapu koa banara se Atazekisesi pa Babiloni si pule la si rau koasa banara pude la vivinei ni gua sapu ta evaṅa pa Zerusalema. Hola kaiqa totosu si vagi vina malumu si rau koa sa pude pule ⁷ la pa Zerusalema. Gua, meke hodahodaka nia arau sa kinaleana sapu va malumia tu e Eliasibi koe Tobaia si keke lose koasa Zelepade pude tavetavete nia sa. ⁸ Ta ṅaziri sisigiti si arau meke gona vura ni rau koasa lose sari doduru likakalae te Tobaia. ⁹ Meke tozi ni rau sari na hiama pude va via i meke va madi i sari na lose, meke paleke nuquru pule ni rau sari na tin̄itoṅa tavetaveteana pa Zelepade, na vinariponi huiti, meke na oto huda humaṅa lea.

¹⁰ Meke ta tozi nia tugo rau sapu lopu ta poni ni ari na tie Livaeti sari dia hinia, meke sapu ele pule la pa dia inuma sari na tie Livaeti meke sari na tie kerakera

pa Zelepade. ^{†11} Ke gegesi rau sari na koimata sina lopu galagala nia rini sa Zelepade. Vagi pule mae ni rau pa Zelepade sari na tie Livaeti meke sari na tie kerakera, meke veko pule lani rau pa dia tinavete.

¹² Meke sari doduru tie pa Ziuda si podalae paleke pule mae ni rini sari na dia keke pa manege koa ri na huiti, vaeni, meke na oela olive. ^{‡13} Meke vekoi rau sari kasa tie hire pude kopu ni sari lose vekovekoana vinariponi: E Selemaea, na hiama; e Zedoki sa tie va tumatumae; meke Pedaia, na tie Livaeti. E Hanani sa tuna koreo e Zakura sapu tuna koreo e Matanaea, si pude varitokae koa rini. Gilania rau sapu ta ronudi sari tie hire. Dia tinavete si pude hia i sari na ginani la koari na turan̄adia.

¹⁴ Ke qua Tamasa, Mu balabala au koari na tinavete leadi hire, lopu huara pani saripu taveti rau tanisa Mua Zelepade meke sa vinahesi.

¹⁵ Koari na totosu arini si dogori rau sari na tie pa Ziuda sapu munala vagi kolo qurepi *d* pa rane Sabati meke suraṅa vagi huiti koari na don'ki, turan̄ae vaeni, qurepi, piqi, meke kaiqa pinaleke pule. Meke suraṅa nuquru mae ni rini pa Zerusalema pa rane Sabati. Ke va balau i rau pude lopu holuholu ginani pa rane Sabati. ^{†16} Kaiqa tie mae guadi koasa vasileana lavata pa Taea si koadi pa Zerusalema. Arini si hoke paleke nuquru mae igana meke doduru votiki likakalae meke holuholu ni pa Zerusalema pa korapa rane Sabati koari na tie Ziuda. ¹⁷ Gegesi rau sari na palabatu pa Ziuda meke zamai, "Nasa sa tinavete kaleana korapa tavetia gamu hie? Lopu va madia gamu sa rane Sabati. ¹⁸ Vea, lopu asa tu si tavetia ari na tiatamada, ke tava kilasa si gita meke sa nada popoa lavata hie? Meke kamahire si korapa va gevuru pule ia gamu sa tinan̄aziri te Tamasa pude raza mae ia sa popoa Izireli, sina lopu va madia gamu sa rane Sabati."

¹⁹ Ke garunu zinama si rau pude tukui sari sasada pa Zerusalema pana kamo sa huporo pa veluvelu rane Poraede meke lopu kaqu ta tukele osolae hola tu sa rane Sabati. Vekoi rau sari kaiqa qua tie kopu koari na sasada pude loka likakalae si ta suraṅa nuquru mae koasa vasileana lavata pa rane Sabati. ²⁰ Keke babe karua totosu si va hola boni sari tie vata holuholu likakalae pa sadana sa goba. ²¹ Ba la gegesi rau si arini, "Na vea ke va hola boni si gamu pa kalina sa goba? Pana tavete pule ia gamu si hie, si kote mae tuqe vagi gamu rau." Podalae pa totosu asa si lopu pule mae si arini pa rane Sabati. ²² Garuni rau sari na tie Livaeti pude va via meke va madi pule ni meke la kopu koari na sasada pude va sosodea sapu tava madi sa rane Sabati.

Ke qua Tamasa, Mu balabala au koasa ginugua hie, Mamu toka nau koa sa Mua tataru nabuna.

²³ Koa sa totosu tugo asa si dogoria rau sapu sari tie pa popoa Ziuda si haba i sari barikaleqe pa Asidodi, Amoni, meke Moabi. ^{‡24} Meke kukuruna ari dia koburu si zama pa zinama Asidodi, babe pa zinama

† 12:45 1 Koron 25:1-8, 26:12 †† 13:1 Diut 23:3-5 ‡ 13:2 Nab 22:1-6

†† 13:10 Diut 12:19 ‡† 13:12 Mal 3:10 ‡†† 13:15 Ekd 20:8-10; Diut 5:12-14; Zer 17:21-22 ‡‡† 13:23 Ekd 34:11-16; Diut 7:1-5

tadi kaiqa votiki tie, ba lopu tumae zama nia sa mami vinekala soti. ²⁵ La va tia i arau sari tie arini, leveni, komiti, meke puki rau kaludia. Zama nonoi rau pude tokotokoro pa pozana Tamasa sapu arini, babe sari tudia si lopu kaqu varihaba pule la koari na tie karovodi, gua! ²⁶ Zama si arau, "Sari na barikaleqe karovodi na turaṅa va seana se Solomone sa baṅara. Loke baṅara pa kasia popoa si tava lavata gugua asa. Na tataru nia Tamasa si asa meke va baṅaria Sa pa Izireli, ba hoqa si asa koa sa sinea hie. ²⁷ Vegua kaqu lulia gami sa siraṅa tamugamu meke va karia sa nada Tamasa pude habai sari na barikaleqe karovodi?"

²⁸ Keke tuna koreo e Zoiada, sa tuna koreo e Eliasibi sapu sa ṅati hiama kenukenue, si haba ia sa si keke tuna vineki e Sanibalati sa tie pa Beti Horoni, ke hitu pania rau si asa pa Zerusalem. ^{††}

²⁹ Kei Tamasa, Mu balabala i gua sapu va boni gunia ri na tinoni sara sa tinavete Tamugoi koari na tuturuana tadi na hiama, meke na vinariva egoi nabuna pu tavetia Goi koari na hiama meke na tie Livaeti.

³⁰ Ke va via i rau meke va madi sari na tinoni koari doduru ginugua karovodi. Taveti rau sari na tinarae tadi na hiama meke tadi na tie Livaeti pude kaqu hopeke gilani arini sari dia tinavete. ³¹ Meke va namai tugo rau sari vinariponi huda pude mae pa hopeke dia toso, gua tugo sari na vua kekenu rina huiti na vua huda.

Ke Tamasa, Mu balabala i sari doduru hire; Mamu mana nau.

---

† 13:26 2 Samuela 12:24-25; 1 Baṅ 11:1-8 †† 13:28 Nehe 4:1

Esita

Sa Vinabakala

Sa buka hie si na vivineina sa tinoa tanisa keke barikaleqe varane sapu ta pozae Esita. Esita si koa koasa totoso sapu koa baṅara se Zekisi, pa popoa Pesia podalae pa made gogoto vesu ṅavulu lima vuaheni meke kamo la gua pa made gogoto onomo ṅavulu lima vuaheni sipu lopu ele podo se Zisu Karisito.

Pa totoso asa si soku sari na kana tadi na tie Izireli sapu hiva va matei si arini. Esita si tataru ni sari na turaṅana pa Izireli, meke be guana tava mate si asa, ba podekia sa pude va sarei sari na tie Izireli koari na dia kana. Sa vivineina sa buka hie si na vina balabalana sa totoso sapu harupi Tamasa koari na dia kana meke ta pozae sa rane, "Sa Inevaṅa Purimi." Korapa kopu nia ri na tie Izireli sa totoso hie kamo tu pa rane ṅinoroi.

Sari na ṅati Pinaqapaqahana sa Buka

Tava kalaho se Esita. Hinia 1:1 kamo hinia 2:23

Binalabala te Hamani pude va matea se Modekae. Hinia 3:1 kamo hinia 5:14

Tava mate se Hamani. Hinia 6:1 kamo hinia 7:10

Tava kilasa sari na kana koari na tie Ziu. Hinia 8:1 kamo hinia 10:3

Va Gore Pania Zekisi sa Baṅara se Vasiti sa Kalaho

1 ¹⁻² Koa ṅati baṅara se Zekisi koasa popoa Pesia koari ka keke gogoto hiokona zuapa pinaqaha popoa, podalae tu pa Idia meke kamo la gua pa Itiopia. Sa nana ṅati vasileana lavata si ta pozae Susa, vasina tu si koa sa nana habotuana baṅara. †

³ Pa vuaheni vina ṅeta sipu koa baṅara si asa, si tavetia sa si keke inevaṅa nomana tadi na nana tie tavetavete. Sari na koimata na tie nomadi pa qinavuna, meke sari na koimata pa vinaripera pa Pesia meke pa Media si somana tugo koasa inevaṅa asa, meke gua tugo sari na palabatu pu kopu koari hopeke qinavuna koari na pinaqaha popoa. ⁴ Koari ka onomo sidara tanisa inevaṅa lavata hie si vata dogoro ni sa koari na tie sa baṅara sari na nana tinagotago arilaedi pa nana binaṅara, meke sa nana vina lavata soti pa tinoa binaṅara.

⁵ Sipu beto sari na nana vina dodogoro pa tie, meke va dogoro ni sa sari na nana tinagotago, si ruvati sa sari na tiena sa vasileana nomana pa Susa, sari na habahuala na tie tagotago. Padana keke vuiki si henahena si arini koasa inevaṅa pu ta tavete pa korapana sa pavasa pa sadana sa vetu baṅara. ⁶ Sa vasina varivarigarana, si tava sarie poko lineni buma meke keoro, meke ta pusie keke resi poko pepolo soto la koari na riṅi siliva koari na dedegere patu saripu ta tavete pa mabolo keoro. Sari na habohabotuana si ta tavetavetae qolo na siliva meke sa pavasa si ta tavetae patu mabolo keoro, meke sari na patu arilaedi sapu ta

pozae pelisipara, meke na kala tanisa si ziṅara. Meke na davi ṅedaladi na patu buma si somana tavetavete nia. †† Va hihia i rini sari na napo koari na sisiovona qolo. Sari na sisiovona hire si lopu vari kekeṅṅoi. Qetuqetu sisigiti sa baṅara sipu napoi rini sari na kolo vaeni tadi na baṅara. ⁸ Loke vinabetona sa ninaponapo tavetia rini pa totosona asa, sina ele tozi va bakala la nia sa baṅara koari nana nabulu, pude tozi va avoso ni sari doduru tie pude kaqu naponapo valeana si arini. Be hiva napo va soku, babe naponapo vasinahite si madi lulia gua sapu hiva nia rini.

⁹ Pa korapana sa vetu baṅara si tava namanama tugo si keke inevaṅa pu va namanama nia sa Kalaho Vasiti pude tadi na barikaleqe pu koa vasina.

¹⁰ Koasa rane vina zuapa ranena sa inevaṅa, qetuqetu sa baṅara meke naponapo sisigiti si asa. Ke tioko varigara ni sa sari ka zuapa nana koimata saripu nana nabulu soti: Mehumani, Bizata, Habona, Bikitana, Abagata, Zeta, meke Kakasa. ¹¹ Garuni sa baṅara sari kasa nana nabulu soti hire pude turaṅa mae nia koasa se Vasiti sa kalaho. Kaqu va sagea sa sari na nana poko vinasari meke sa nana toropae kalaho, meke tiqe mae koasa baṅara. Vasiti sa kalaho si keke barikaleqe tolavaena, gua asa ke hiva nia sa baṅara pude la vata dogoro pule nia si asa gua, meke gua tugo koari na nana baere meke koari na tie saripu ta ruvatadi koasa inevaṅa asa. ¹² Ba sipu la kamo koasa kalaho sa inavosona sa rinuvata, si korona se

† 1:1-2 Ezz 4:6

†† Patu turquoise pa zinama vaka. Turquoise si na kala tanisa kolo hokara vasina koa sa avasa tata pa nusa pa totoso ṅinira sa rimata.

Vasiti. Bugoro sisigiti sa baṅara, sapu lopu va tabea sa kalaho sa nana zinama.

¹³ Pa hahanana tanisa baṅara si hoke ta nanasa sari nana tie, na tie tumatumaedi pa tinarae pa qavuna, sapu nasa si kote boka tavetia sa koari na ginuguadi kaiqa hahanana sapu gua pu evaṅia sa kalaho koasa baṅara, gua. ¹⁴ Sari na tie saripu hoke nanasi sa baṅara sina nana tie tumatumaedi, sapu hoke boka olaṅi sari na ninanasa tadi na baṅara gua pu hiva ni sa koari na baṅara pa kalina sa tinarae. Ke hire sari na ṅati tie tanisa pu ululu hola ni sari na palabatu na tie tumatumaedi pu nanasi sa: Kasena, Seta, Adamata, Tasisi, Meresi, meke Memukana. Ka zuapa tie arilaedi hire si na tie pa popoa Pesia meke Media, meke arini tugo hire si tuqedi sari na tuturuana arilaedi tanisa baṅara, pa nana binaṅara. ¹⁵ Meke zama la i sa baṅara si arini, "Arau, baṅara Zekisi si garunudi sari na qua nabulu pude la tozi nia se Vasiti sa kalaho pude mae, ba korona sa kalaho; lopu hiva va tabea sa sa qua zinama. Ke na sa si kote tavete nia gita sa kalaho pa nada tinarae koasa ginugua sapu korona sa kalaho?"

¹⁶ Zama se Memukana koasa baṅara meke koari na nabulu tanisa, "Ta zutu se Vasiti sa kalaho sina tavete va kaleana si asa meke sea si asa, lopu koasa baṅara eke mo, ba koari na palabatu nomadi, meke koasa butubutu tinoni pa mua binaṅara. ¹⁷ Doduru barikaleqe koasa binaṅara hie si kaqu podalae doṅo va gorei rini sari na dia palabatu totošo avosia rini gua sapu tavetia sa kalaho. Kote zama sari doduru tie, 'Baṅara Zekisi si tiokia se Vasiti sa kalaho pude mae koasa, ba korona si asa,' gua. ¹⁸ Totoso avosia rina barikaleqe tadi na butubutu pu tavetavete koasa binaṅara pa Pesia meke Media gua sapu evaṅia sa kalaho, si kote zama nia tugo rini koari na dia palabatu sipu lopu ele boṅi sa popoa. Kaqu podalae sa hahanana pa kasia popoa sapu loke pinamaṅa koari na dia palabatu, meke sari na palabatu si kaqu bugoro ni sari na dia barikaleqe. ¹⁹ Baṅara ululumu, mamu tavetia keke tinarae arilaena pude va avoso ni sari doduru tie, sapu se Vasiti sa kalaho si lopu keke totošo pule si kaqu ta dogoro koasa baṅara. Sa mua tinarae pu ta kubere hie si kaqu ta kubere koasa tinarae pa Pesia meke pa Media pude lopu kaqu ta hobe pule. Mamu vala nia pa keke votiki barikaleqe sa tuturuana kalaho. ²⁰ Pana ta gilana sa mua kinubekubere pa doduruna sa mua binaṅara, pude sari doduru barikaleqe si kaqu tataru ni sari na dia palabatu, pa dia pinamaṅa, be tagotagodi babe habahualadi."

²¹ Va egoa sa baṅara meke sari na nana tie tumatumae pa kalina sa tinarae pa qavuna sa binalabala asa, gua sapu balabala ia e Memukana.

²² Va garunu la nia sa baṅara koari na hopeke qinavuna hitekedi pa pinaqaha popoa sa inavoso asa. Ta kubere pa hopeke vinekala, pude sari doduru palabatu si kaqu na batuna sa kinoa tatamana. Meke kaqu ta luli sari na dia zinama gua pu ta vizata koasa palabatu.

Esita si Ta Evaṅae na Kalaho

² Hola kaiqa rane sipu ele ibu sa nana binugoro sa baṅara koasa guguana sapu tavetia Vasiti sa kalaho, meke sa nana kinukiti la koa sa, ² si mae sari kaiqa nana tie tumatumaedi pu varitokae koe Zekisi sa baṅara, meke zama guahe si arini, "Leana be podekia agoi na baṅara pude hatai kaiqa vineki pu lopu koa turaṅa tie. ³ Mamu vala ni inavoso sari hopeke pinaqaha popoa pa mua binaṅara pa hopeke puku qinavuna pude kaqu turaṅa mae ni koa agoi sari hopeke vineki tolavaedi koa sa ṅati vasileana pa Susa. Pude mae sari na vineki vaqura hire kote ta kopue koe Heqai, sa koimata pu kopu ni sari na barikaleqe tanisa baṅara. Pana mae sari na vineki hire si kaqu ta kopue valeana si arini meke ta vala sari na meresena pude doṅo lea meke tolavaedi si arini. ⁴ Mamu vizatia si keke barikaleqe koari kasa hire, pude na kalaho vaqura hobe se Vasiti sa kalaho," gua si arini.

Va egoa sa baṅara sa binalabala asa, meke podalae tavete lulia sa.

⁵ Koasa ṅati popoa pa Susa koa nana si keke tie pozana sa si e Modekae, na tie Ziu si asa, tuna e Zaira, vura maena pa tututi te Benisimane, na vuluvuluna koasa butubutu Kisi meke Simei. ⁶ Totoso ta raovo taloa pa Zerusalem sa baṅara Ziuda, se Zehoiakini koe Nebukaneza sa baṅara pa Babiloni, si ta vagi turaṅae se Modekae koari kaiqa tie ta raovodi.

⁷ Koanana pa totošo asa si keke tasina karokarovo sapu e Esita, pozana sa si e Hadasa pa zinama Hiburu. Na vineki tolavaena meke noma vari ṅoṅoina tinina. Pausia Modekae sa vineki hie totošona mate sari tiatamana, ke poza nia tuna soti sa si asa.

⁸ Totosona tava ene la sa inavoso tanisa baṅara si ta turaṅa mae pa ṅati vasileana pa Susa sari na vineki, meke somanae koa ri na vineki hire se Esita. Ta kopue sari na vineki hire meke se Esita pa vetu baṅara pa kinopu te Heqai. ⁹ Qetu nia Heqai se Esita, koa gua koasa nana tinolava. Ta kopue sisigiti sa nana tinolava e Esita, ta poni oela si asa tana ṅuzapa tini, meke ta kopue gua tugo pa ginani arilaedi. Sa vasina pu koa se Esita si keke vasina leleana hola, na vasina sapu hoke veko ni rini sari na barikaleqe. Koasa vasina asa si koadia si ka zuapa vineki ta vizatadi pu kopu nia se Esita.

¹⁰ Koasa kinopu meke tinarae te Modekae sapu tozi nia sa se Esita, si kopu ni e Esita si hire, pude lopu ta gilana koa ri na tie, sapu tie Ziu si asa. ¹¹ Doduru rane si ene vilorae mo se Modekae pa sadana sa vetu vasina koa sari na barikaleqe, sina hiva gilania sa, sapu vegua sa tinoa te Esita.

¹² Padana keke vuheni si hoke ta tavete sari na tini tadi na barikaleqe pude ta kopue sa dia tinolava pa tinidia. Mono ni oela, henia kaiqa lumu humaṅa lea meke keke votiki oela humaṅa lea pule si hoke ta ṅuzapae pa tinidia pa korapana onomo sidara. Sipu beto sa tinavete gua asa, si ta garunu sari na vineki

pude hopeke la vata dogoro ni koe Zekisi sa baṅara.
¹³ Pude kamo sa totošo vata dogoro koasa baṅara sari na vineki hire, kaqu taluarae si arini pa vasina pu koa si arini, meke kaqu la koa pa vetu baṅara, va sagei rini sari na dia poko gua sapu okoro va sage i rini. ¹⁴ Kaqu la koasa baṅara sari na vineki hire pana veluvelu, meke pana munumunu koivugona si kote la turaṅa pule ni rini, meke la koa pule pa keke vasina pule vasina kote ta kopue koasa keke tie kopu sapu ta pozae Sasagazi na keke palabatu sapu hoke kopu ni sari na barikaleqe tana baṅara. Lopu kaqu ta dogoro pule la koasa baṅara sa barikaleqe, osolae qetu nia meke ta tioko sa pozana pude pule la koasa baṅara si asa.

¹⁵⁻¹⁶ E Esita hie si na tuna Abihaili na tasina karokarovo e Modekae sapu pausuna si asa, meke poza nia tuna sa si asa. Hoke qetuqetu sisigiti nia rina tie se Esita pude dogoria si asa. Kamo tugo sa totošo tanisa pude la vata dogoro si asa koasa baṅara pa korapana sa vina zuapa vuahenina sa binaṅara te Zekisi pa korapana vina manege puta sidara, na sidara Tebeti.

Ego, sipu kamo tugo sa totošo te Esita pude la vata dogoro si asa koasa baṅara, si va sagei Esita sari na nana poko gua sapu goto koasa, gua sapu ele tozi nia e Heqai pude taveti, meke ta turaṅa la se Esita koasa baṅara.

¹⁷ Okoro hola nia sa baṅara se Esita, hola ni sari kaiqa barikaleqe pule, meke va qetua sa sa baṅara meke tataru nia sa si asa hola ni sari doduru barikaleqe pule. Koasa ginugua asa si va hake nia toropae kalaho sa se Esita pude na hinobena se Vasiti sa kalaho. ¹⁸ Meke tavetia sa baṅara si keke inevaṅa lavata koasa nana vina lavatana e Esita, meke ruvati sa baṅara sari doduru nana tie tavetavete na palabatu pa qavuna. Koasa rane tugo asa si tava gilana koa rina tie sapu sa rane asa sina rane sapu kaqu magogoso sari doduru tie pa tinavete, meke gua tugo sari na baṅara. Pa totošona tugo asa si ta poni koari na tie sari na vinariponi mae guadi koe Zekisi sa baṅara.

Harupia Modekae sa Tinoa tanisa Baṅara

¹⁹ Koasa totošo asa si varigara pule sari na barikaleqe tanisa baṅara, meke se Modekae si habotu pa sadana sa vetu baṅara sina palabatu si asa koa ri na tinavete pa vetu baṅara. ²⁰ Korapa kopu nia e Esita sa zinama te Modekae, meke lopu vata gilana pule nia se Esita koari na tie, sapu na vineki Ziu si asa. Va tabea Esita sa zinama tanisa gua sapu hoke tavetia sa podalae tu totošo hitekena meke kamo kamahire. †

²¹ Totoso korapa habotu e Modekae pa sadana sa vetu baṅara, Bikitana meke e Teresi, karua tie varipera kopuna sa sasada sapu nuquru la gua koari na lose baṅara, si ta ṅaziri sisigiti nia ri karua sa baṅara pude va matea gana gua. ²² Avoso gilania Modekae sa tinasuna hie, ke tozi va avoso nia sa sa Kalaho Esita. Ke

† Poza nia tamana sa se Modekae, sina pausia sa podalae koburuna.

vata gilana nia tugo e Esita sa ginugua hie koasa baṅara, sina ele gilania meke dogoria e Modekae sa tinasuna hie. ²³ Ta viliti sa ginugua hie meke ta gilana sapu hinokara tugo si asa sapu hiva va matea ri karua sa baṅara, gua. Ke tava mate sari karua tie hire koasa vasina huqihuqiana. Ke va turua sa baṅara, sapu sa minate hie si kaqu ta kubere gore si asa pude ta kopue koari na buka vivineidi ri na baṅara.

Tavetia Hamani sa Nana Hiniva pude Noṅovali sari na Tie Ziu

3 Hola kaiqa rane si va turua Zekisi sa baṅara se Hamani pude na palabatu pa Qinavuna. Hamani sina tuna e Hamedata, vura mae pa butubutu baṅara te Aqaqa. †² Va vuraia sa baṅara si keke tinarae meke ta tozi vurae koa ri na ṅati palabatu pa tinavete pude kaqu va dogoro nia rini sa dia pinamaṅa meke kokotuṅu nia rini se Hamani. Ke sari doduru nana tie tavetavete sa baṅara si va lavatia rini meke vala nia rini sa dia pinamaṅa koasa. E Modekae mo si korona pude tavetia gua sapu va turua sa baṅara, korona kokotuṅu nia sa se Hamani. ³ Hopeke rane kaiqa ri na tie tavetavete pa vetu baṅara si nanasia rini se Modekae sapu na vegua ke lopu hiva lulia sa gua sapu zama nia sa baṅara. ⁴ Podeke sisigiti ri na tie tavetavete tanisa baṅara pude tozi nia se Modekae pude kaqu hobe sa nana binalabala pude kaqu todoṅo nia sa se Hamani. Korona va taliṅa la i Modekae si arini. Zama se Modekae, "Arau si na tie Ziu, meke lopu kaqu kokotuṅu nia rau se Hamani." Ke tozi nia rini se Hamani pude doṅo gilania gua sapu kaqu tavetia sa koasa gugua sapu tavetia e Modekae. ⁵ Bugoro sisigiti se Hamani totošo gilania sa sapu lopu hiva todoṅo nia na kokotuṅu nia e Modekae si asa. ⁶ Totoso gilania Hamani sapu na tie Ziu se Modekae, si hata ia pule e Hamani si keke sirana pude kaqu va kilasia sa se Modekae, meke gua tugo pude kaqu tava mate beto sari doduru tie Ziu pa korapana sa binaṅara pa Pesia.

⁷ Koa ri ka hiokona puta vuahenina sa binaṅara te Zekisi, pa korapana sa sidara kekenu, sapu ta pozae Nisani pude kaqu ta vizata si keke rane meke na sidara pude ta tavete sa binalabala gua sapu hiva nia e Hamani. Ke sa vinizata pa totošo vizavizata asa si pa rane vina manege ṅeta pa vina hiokona puta sidara, na sidara Ada. Na "purimi" si poza nia rini sa hahanana vizavizata sapu tavetavete nia Hamani.

⁸ Beto asa si zama se Hamani koe Zekisi sa baṅara, "Koadia si kaiqa tie pu korapa koa pa niniae ia ka ia pa mua binaṅara. Sari na dia hahanana si votivotikaedi, meke lopu luli rini sari na tinarae gua sapu va turui agoi. Ke gua asa, lopu leana koa goi pude va malumi pude gua asa, meke lopu va kilasi goi si arini koari na dia sineke tinarae," gua se Hamani. ⁹ "Be guana qetu nia sa baṅara si mamu vala nia pule si keke mua tinarae ṅinirana pude sari doduru tie hire si kaqu tava

†† Sa butubutu Amaleki sina kana tadi na tie Ziu. Mi tiroa Ekd 17:8-16; Diut 25:17-19.

mate beto. Be guana va egoa goi sa binalabala hie, kaqu vekoa rau hola nia neta gogoto made navulu tina kilo mamatana sa siliva koasa kinopuna sa poata pa mua binaṅara pude ta tavetavetae," gua se Hamani. †

¹⁰ Ego, totošo hiva va turua sa baṅara si keke tinarae vaqurana si hoke va noti la nia sa pa pepa sa nana riṅi sapu koa ia sa vina gilagilana tanisa pude bakala koari na tinoni sapu sa inavoso asa sina nana tinarae soti meke koa ia tugo nana ṅiniraṅira si asa.

Ke va gorea sa baṅara sa nana riṅi meke vala nia sa koe Hamani sa kana tadi na tie Ziu, Hamani sapu na tuna Hamedata sapu vura maena pa butubutu baṅara te Aqaqa.¹¹ Meke zama sa baṅara, "Sari doduru tie meke sari na dia poata si tamugoi, mamu tavetia gua sapu hiva tavetia agoi koa ri na tie sara," gua sa baṅara.

¹² Meke sipu kamo sa vina manege neta rane pa sidara kekenu si tioko varigara ni Hamani sari doduru tie kubekubere tanisa baṅara, meke tozi vura la nia sa koa rini si keke tinarae ṅinirana meke kuberia rini, meke ta iliri la sa tinarae asa pa doduru vinekala pa binaṅara, meke ta garunu la si asa koari doduru koimata pa vinaripera, qavuna, meke sari na palabatu pa qinavuna pa hopeke pinaqapaqaha popoa. Sa tinarae asa si koa ia na vina gilagilana sa riṅi tanisa baṅara. Tava turu meke tava ṅinira, koasa pozana Zekisi sa baṅara sa tinarae asa. ¹³ Ta paleke vari likohae pa ninae vasina sa tinarae hie koari na tie haqala. Haqala la nia rini koa ri na puku qinavuna pa hopeke pinaqaha popoa, pa korapana sa kinopu te Zekisi sa baṅara. Sa tinarae hie si koa ia zinama sapu pa vina manege neta rane koasa sidara Ada, sari doduru tie Ziu, sari na tie koadi na tie vaquradi, barikaleqe na koburu si kaqu tava mate beto pa totošo asa. Kaqu tava eoṅo, meke sari na dia tinagotago si kaqu ta vagi palae koa rini meke lopu kaqu koa sa tataru koa rini. ¹⁴ Sa tinarae hie si kaqu tava gilana koa ri hopeke puku qinavuna koari na pinaqaha popoa pa binaṅara pude kaqu va namanama beto si arini pude kamo sa totošo ta vizatana asa.

¹⁵ Sa ginarunu tanisa baṅara koasa nana tinarae hie si ta gilana koari na tinoni pa Susa, meke ta paleke la koari doduru pinaqaha popoa. Ke nunala meke lopu gilania ri na tie pa Susa gua meke ta kubere sa tinarae hie, ba habotu sari kara Hamani meke sa baṅara pude napo meke koa baere.

Tepaia Modekae sa Tinokae koe Esita

4 Meke sipu avosia Modekae gua sapu kote ta evaṅa si kuliusu nia sa sa ginugua asa, ke daku rikatia sa sa nana poko, binubinue eba pa batuna, na va sage poko baika si asa, pude vata dogoro nia sa nana tinalotaṅa na vina madi koe Tamasa, meke topue ene si asa pa kokorapana sa popoa; na kabokabo ululae sisigiti si asa. ² Ba sipu mae kamo si asa pa sasadana sa vetu baṅara, si lopu nuquru. Lopu tava

† Sa poata hie si kote vagia sa koari na tie matedi.

malumu si asa pude nuquru vasina be binubinue eba na va sage poko baika sa tie. ³ Meke koari doduru pinaqaha popoa pa korapana sa kinopu tanisa baṅara, vasina sapu kamo la meke ta avoso sa nana tinarae, si ta avoso sari na tinaruqoqo na kinabokabo tadi na tie Ziu. Madi pa ginani si arini, va sage poko baika meke binubinue eba si arini.

⁴ Totoso mae tozi nia ri na barikaleqe nabulu meke sa palabatu kopu tadi na barikaleqe tanisa baṅara se Esita gua sapu ta evaṅa koe Modekae si talotaṅa se Esita. Va garunu lani e Esita si kaiqa poko arilaedi koe Modekae pude kaqu va sagei sa, hinobedi sari na poko kaleadi, ba korona se Modekae. ⁵ Tiokia Esita se Hatasi, keke ari kasa na koimata pa nana tie kopu. Garunia e Esita si asa pude la nanasia se Modekae sapu sa si ta evaṅa koasa, meke na sa sa guguana. ⁶ La se Hatasi la kamo sa se Modekae pa sadana sa vetu baṅara. ⁷ Tozi va bakala beto nia Modekae koe Hatasi gua sapu ta evaṅa, meke sa guguana sa poata sapu ele va tataru nia e Hamani koasa baṅara pude kaqu tabara nia sa koasa qinavuna totošo tava mate beto sari na tie Ziu. ⁸ Vala nia e Modekae koe Hatasi si keke elo pepana sa tinarae sapu ta tavete pa doduruna pa nati popoa pa Susa, guguadi sari na tie Ziu sapu kote tava mate beto. Garunia Modekae sa tie paleke inavoso hie pude paleke vala nia koe Esita meke kaqu va kalalasia tugo sa koasa kalaho. Tozi nia tugo Modekae sa tie paleke inavoso pude tepa ia se Esita pude la koa sa baṅara pude tepa ia sa tinokae pude tataru ni sari na turaṅana e Esita. ⁹ Tavetia Hatasi gua sapu ta garunu nia sa. ¹⁰ Va garunu pule la nia Kalaho Esita sa inavoso koe Modekae sapu zama guahe, ¹¹ "Be keke tie babe barikaleqe si la nuquru pa korapana sa vasina tanisa baṅara meke hiva dogoria sa baṅara, be guana lopu ta tioko paki si asa koa sa baṅara, sa tie asa si kaqu tava mate. Asa sa tinarae, meke doduru tie podalae koa ri na tie varitokae tanisa baṅara kamo tu koa ri na tie pa hopeke puku qinavuna si gilania. Kekeke mo sa sirana gua meke boka ta harupu sa tie pu nuquru la. Be guana vagia sa baṅara sa nana kolu baṅara meke huhuku la nia sa koasa tie, si lopu kaqu tava mate si asa. Ele keke sidara hola gua kamahire sapu lopu ta tioko pude la koa sa baṅara si arau," gua se Esita.

¹² Sipu vagia Modekae sa inavoso mae guana koe Esita, ¹³ si va garunu la nia Modekae sa vina balau hie, "Mamu lopu balabala ia agoi sapu telemu pa korapana sa binaṅara si kote ta harupu, sina koa si goi pa vetu baṅara. ¹⁴ Be koa noso meke lopu hite kulu si agoi koa sa ginugua hie, sa tinokae te Tamasa koa ri na tie Ziu si kote mae koari na votiki tie. Arini si kote ta harupu, ba agoi meke sari na tuna sa tamamu si kote tava mate. Lopu gilania gita, hokara tava habotu si agoi pude na kalaho, pude harupi tugo sari na tie Ziu," gua se Modekae.

¹⁵ Meke sipu beto vagia sa meke tiroa sa sa inavoso mae gua koe Modekae, si va garunu pule la nia e Esita si keke hinobena sa inavoso, ¹⁶ "La pa Susa, mamu

varigara ni sari doduru tie Ziu, mi madi na varavara toka nau. Mi lopu hena keke ginani, na napoa vasi kolo pa neta rane meke boni. Sari na qua nabulu vineki meke arau ba kote tavete kekehoŋo gua tugo sapu kote tavetia gamu. Pana beto sapu gua asa si kote la si arau meke dogoria sa baŋara. Gilania qua rau sapu lopu tava malumu pa tinarae tanisa baŋara pude la, ba kaqu tavetia rau. Be tava mate si arau ba leana mo," gua se Esita.

¹⁷ Ke taluarae se Modekae, meke la tavetia sa gua sapu garunu nia Esita sa kalaho koa sa.

Ruvati Esita sa kalaho sari Hamani meke Zekisi sa Baŋara

5 Pa rane vina neta koasa nana kinoa madi, si va sagei e Esita sari nana poko kalaho, meke taluarae la si asa, meke turu pa pavasa pa korapana sa vetu baŋara. Turu tia la ia sa sa lose sapu koa ia sa habohabotuana baŋara. Habetu sa baŋara pa nana habotuana baŋara, tia la ia sa sa sasadana sa nuqunuquruana. ² Totoso dogoria sa se Esita sa kalaho turu pa pavasa, si qetu nia sa pude va malumia pude nuquru la koasa. Ke taŋinia sa pa limana sa kolu qolo meke huhuku la nia sa koasa. Meke ene sage la se Esita, meke tiqua sa sa batuna hokara sa kolu qolo tanisa baŋara. ³ "Kalaho Esita, na sa si guahe?" gua sa baŋara. "Tozi nau na sa si hiva nia goi pude kaqu poni igo rau, be sa kukuruna sa qua binaŋara ba kote poni nigo tugo rau."

⁴ Olaŋa se Esita sa kalaho, "Qua baŋara, be guana qetu nia agoi, hiva nigo rau si agoi meke se Hamani pude mae koasa qua inevaŋa. Kohite boni sa inevaŋa asa pu tava namanama pude somana nia gamu kara."

⁵ Tozi nia se Hamani sa baŋara pude tuturei mae pude somana koasa inevaŋa sapu tava namanama. Ke mae somana nia sa baŋara meke Hamani sa inevaŋa te Esita sa kalaho. ⁶ Totoso korapa napo vaeni sarini, si nanasia sa baŋara se Esita sa kalaho, "Tozi nau na sa si hiva nia agoi, meke gua sapu tepa ia goi koa arau si kaqu vagia goi. Be hiva nia goi sa kukuruna sa qua binaŋara ba kote poni nigo tugo arau koa agoi," gua sa baŋara.

⁷ Olaŋa sa kalaho, "Sa qua tinepa na inokoro si hie: ⁸ Be guana koa sa tataru koasa mua binaŋara si mamu olaŋia sa qua tinepa. Hiva nia rau, agoi meke se Hamani pude mae koasa qua inevaŋa vugo, meke pa totonona asa kaqu tozi vura nia rau gua sapu hiva nia rau."

Tavetia Hamani si Keke Siraŋa pude Va Matea se Modekae

⁹ Qetuqetu hola se Hamani sipu beto sa hinenahena pa inevaŋa. Ba sipu vura si asa meke dogoria sa se Modekae pa sasadana sa vetu baŋara, si bugoro sisigiti si asa sina lopu ta pamaŋae si asa koe Modekae. ¹⁰ Ba tuqe pule nia se Hamani koasa ginugua asa, meke la kamo si asa pa nana vetu. Sipu

la kamo si asa pa nana vetu si tioko vagi sa sari na nana baere, meke sa nana barikaleqe e Zeresi pude somana koasa binaere hie. ¹¹ Vahesi pule nia Hamani koa ri na nana baere, sapu na tie tagotagona sisigiti si asa, soku nana koburu koreo, meke gua tugo sapu ele ta vizata si asa koasa baŋara koasa tuturuana sapu koa ia sa, meke na tie arilaena si asa hola beto ni sa sari na tie tavetavete tanisa baŋara. ¹² Meke zama se Hamani, "Meke lopu arini mo, ba ele ruvata gami Esita sa kalaho si gami kara baŋara Zekisi, meke ele la somana nia gami sa nana inevaŋa, meke keke inevaŋa pule si kote la somana nia gami kara vugo. ¹³ Ba sari doduru tiŋitoŋa hire si guana loke guguadi koa rau, koa gua sapu dogoria rau se Modekae pa sasadana sa nuqunuquruana pa vetu baŋara."

¹⁴ Ke mae sa binalabala tanisa nana barikaleqe meke sari na nana baere meke tozia rini si guahe: "Vegua be tavetia goi si keke vasina tana huqihuqi tie? Sa vasina asa si padana manege rua ŋava † ululuna. Meke vugo mamu tepa ia sa baŋara pude kaqu tava huqi se Modekae koasa vasina huqihuqiana tie, meke tiqe kote boka qetuqetu si agoi totoso la si goi koasa inevaŋa." Balabala ia Hamani sa binalabala hie si leana hola, ke va turua sa sa vasina huqihuqiana tie.

Sa Baŋara si Va Lavatia se Modekae

6 Lopu boka puta doduru rane na boni sa baŋara, ke tiokia sa sa nana palabatu pa tinavete pude paleke beto mae ni koasa sari doduru kinubekubere tanisa vina balabala puledi sari na tinavete nomadi koasa nana binaŋara pude ta tiro pule pa kenuna. ² Tiro kamo tugo rini sa kinubekuberena sa guguana sa hiniva tadi Bikitana e Teresi, sari karua koimata pa vinaripera sapu kopu nia sa sasadana sa lose tanisa baŋara sapu hiva va matea ri karua sa baŋara. Ba se Modekae tu si dogoro gilania sa hiniva tadirini, meke la ta tozi koasa baŋara, gua. †³ Meke nanasa guahe sa baŋara, "Vegua meke kaqu boka vala nia gita sa vina lavata koe Modekae?"

Meke olaŋa sari na nana nabulu, "Loketoŋa si ele ta evaŋa."

⁴ Nanasa la sa baŋara koa ri na nabulu, "Kaiqa qua tie tavetavete si korapa koa pa pavasa pa sadana sa vetu baŋara kamahire?"

Pa totoso korapa nanasa sa baŋara si nuquru mae se Hamani koasa pavasa tanisa baŋara pude mae nanasia sa baŋara pude kaqu tava huqi ruana se Modekae pa vasina huqihuqiana pu tava namanama vekona. ⁵ "E Hamani mo si hie, na hiva dogorigo sa, meke vivinei si asa koa agoi."

Ke zama sa baŋara, "Va nuquru mae ia," gua si asa.

⁶ Meke sipu mae kamo koasa baŋara se Hamani, si zama sa baŋara koasa, "Koanana keke tie, pa korapa mia gamu sapu hiva ponia vina lavata arau. Na sa si boka tavete poni nia rau koa sa tie hie?"

† Hiokona rua mita. †† 6:2 Est 2:21-22

Balabala ia Hamani sapu asa telena si guni nia sa banara sapu guahe, "Esei si hiva nia sa banara pude vala nia sa vina lavata? Arau mo si pada," gua.

⁷8 Ke tozi nia Hamani sa banara, "Mamu va namanama nia keke poko banara pude tanisa tie sapu ta vizata. Sa poko banara asa si ele hoke va sagesagea goi banara, mamu va hake sagea pa mua hose soti, meke sa toropae banara si ta vala koasa batuna sa hose pude bakala sapu na hose tamugoi si asa. ⁹Vagia keke tie sapu ele ta ranena meke na koimata pude va pokopokoa sa tie sapu kote tava lavata, va hakea pa hose meke tiqe turaña ene nia pa korapana sa siraña nomana koasa vasileana. Sa koimata arilaena pu turañana sa tie hie, si kaqu velavela nia pa totoso korapa ene pa siraña, sapu gua he: 'Mamu dogoria kamahire sapu gua tavetia sa banara koasa tie pu hiva va lavatia sa!'"

¹⁰ Ke zama sa banara koe Hamani, "Ego, tuturei la kamahire, mamu va namanama nia sa poko banara meke sa hose, mamu vala nia sa vina lavata koe Modekae, sa tie Ziu. Mamu tavete vala ni koasa sari doduru binalabala gua sapu balabala ia goi. Kote dogoria goi si asa habotu nana pa sasada nuqunuquruana sa vetu banara."

¹¹ Ke vagia Hamani sa poko banara, sa hose, meke va sari nia poko banara sa se Modekae. Suraña pa hose si asa meke turaña ene nia sa pa siraña nomana pa vasileana banara, meke velavela nia sa koa ri na tie totoso korapa ene, "Mamu dogoria kamahire sapu gua tavetia sa banara koasa tie pu hiva va lavatia sa!"

¹² Beto asa si kekere pule la se Modekae meke la kamo koasa sasadana sa vetu banara, meke tuturei pule la pa nana vetu soti se Hamani, nobi va paeria sa sa isumatana sina kurekure si asa. ¹³ Meke tozi nia Hamani sa nana barikaleqe meke sari nana baere doduru gua sapu ta evaña koasa. Ke zama ia sa nana barikaleqe meke ari nana baere si asa, "Koa gua sapu Modekae sina tie Ziu, sari na mua ninirañira si ele podalae tava gore palae koe Modekae. Meke lopu kaqu boka koa mataqara hola nia goi si asa. Hinokara kote va kilasigo sa si goi." ¹⁴ Meke sipu korapa zama si arini, sari na tie kopu tanisa banara, si mae kamo meke hinoqa turaña la nia rini se Hamani la pa inevaña sapu va namanama nia e Esita.

Tava Mate se Hamani

7 Ke la henahena koe Esita sa banara meke se Hamani. ² Meke sipu korapa naponapo vaeni si arini pa vina rua rane, nanasia sa banara sa kalaho, "Kalaho Esita, na sa si hiva nia goi? Mu tozi nau gua sapu hiva nia goi, meke kaqu poni nigo rau. Kukuruna sa qua binañara ba kote va malumia rau pude vagia goi."

³ Olaña se Esita, sa kalaho, "Qua banara, be qetu nau, meke qetu nia goi pude poni au gua sapu tepa ia rau, mamu va malumau pude kaqu toa si arau meke gua tugo sari na qua butubutu tie. ⁴ Ura arau meke sari na qua tinoni si ele ta holuholue pude tava mate

beto si gami, be guana ele ta holu si gami pude koana pinausu, si lopu kaqu va vura ia rau sa ginugua hie. Ba tata kamo tugo sa totoso pude kaqu tava mate beto si gami."

⁵ Meke nanasia Zekisi sa banara se Esita sa kalaho, "Esei sa tie sapu lopu matagutu tavetia sa tinavete asa? Pavei koa si asa?"

⁶ Olaña se Esita, "Sa mami kana si na tie kaleana sapu se Hamani!" Neneqara na tarazuzu se Hamani pa kenuna sa banara meke koasa kalaho. ⁷ Naziri sisigiti meke gasa turu sa banara, meke vura koasa lose, meke la pa sada koasa inuma havoro tanisa banara. Ele gilania meke va nonoga ia e Hamani gua sapu kote tavetia sa banara koasa, ke koa hola si asa meke tepa ia sa sa nana tinoa koe Esita, sa kalaho. ⁸ Sipu korapa kokotuñu gore kapae koasa habohabotuana te Esita se Hamani, pude tepa ia sa tataru pude ta harupu si asa, si nuquru mae sa banara taluarae pule mae pa inuma havoro. Dogoria sa gua sapu ta evaña ke kukili vura sa banara, "Kasao! Sa tie hie si hiva tavetia sa kinaleana koasa kalaho pa kenuqu rau, meke gua tugo pa korapana sa qua vetu banara?" Sipu lopu ele va hokotia sa banara sa nana zinama si mae sari na koimata varipera meke nobi tamunia rini batuna se Hamani.

⁹ Keke ri kasa koimata pa vinaripera, pozana si e Habona, si zama, "Keke vasina huqihuqiana si tavete vekoa e Hamani manege rua nava ululuna, pude kaqu vasina kote tava huqi se Modekae, sa tie sapu harupia sa mua tinoa, qua banara!"

Olaña sa banara. "Huqia vasina se Hamani!" ¹⁰ Ke tava huqi va mate se Hamani koasa vasina huqihuqiana sapu tavetia telena pude te Modekae. Meke tiqe ibu sa binugoro tanisa banara.

Ta Tozi nia rina Tie Ziu pude Lavelave Puleni pa Tinasuna

8 Koasa rane tugo asa si luara vala beto ni e Zekisi, sa banara sari doduru tinagotago te Hamani sa kana tadi na tie Ziu koe Esita, sa kalaho. Vata gilana nia e Esita koasa banara sapu se Modekae sina turañana soti, ke podalae pa totoso asa si tava malumu se Modekae pude nuquru pa kenuna sa banara pa nana habotuana banara. ² Vagi vura nia sa banara sa nana riñi sapu koa ia sa vina gilagilana sa nana binañara na ninirañira sapu vagi pule nia sa koe Hamani, meke va sage nia sa koe Modekae pude tavetavete nia. Vala nia ninirañira Esita sa kalaho se Modekae pude kopu ni sari doduru tinagotago te Hamani.

³ Beto asa si hoqa todoño se Esita pa nenena sa banara meke kabo si asa, tepa ia sa koasa banara pude kaqu tava beto sa tinavete kaleana gua sapu tavetia Hamani sa tie pa butubutu banara Aqaqa pa guguadi sari na tie Ziu. ⁴ Huhuku la nia sa banara sa kolu qolo koe Esita, ke turu sage si asa meke zama, ⁵ "Qua banara, be qetu nia goi na tataru nau goi, meke toñoto koa goi, si mamu kubere pulea goi si keke

tinarae hinobena sa tinarae sapu tavetia e Hamani sapu ele tava ene pa doduru popoa. Sa tinavete asa sina tinarae mae gua koe Hamani na tuna e Hamedata pu podo mae koasa butubutu banara Aqaqa koasa guguana sa tina huaradi na vina matedi ri doduru tie Ziu pa mua binañara. ⁶ Ura lopu kaqu boka va manoto ni arau sari na tinasuna sapu kote mae nonoivali sari na qua tie, meke sari na turanaqu si kote tava mate.”

⁷ Zama la ia Zekisi sa banara, sari Esita, sa kalaho, meke se Modekae sapu na tie Ziu, “Ele ta huqi va mate se Hamani koasa guguana sa tinavete kaleana sapu tavetia Hamani pa guguadi sari na tie Ziu, meke ele poni ni rau sari na tinagotago tanisa koe Esita. ⁸ Ba sa tinarae sapu ta garunu la pa doduru vasina pa pozaqu rau sa banara, sapu koa ia sa vina gilagilana sa qua riñi si koa ia tugo sa qua ninirañira meke lopu boka ta hobe. Ba agoi kote boka kubere la koari doduru tie Ziu gua sapu hiva tozi lani goi. Boka kuberia goi pa korapana sa pozaqu sapu koa ia sa vina gilagila sa qua riñi meke sa qua ninirañira, doduru gua pu hiva nia gamu.”

⁹ Ta evaña si hie pa sidara vina ñeta pa vina rua rane koasa sidara Sivani. Tioki Modekae sari na tie kubekubere tanisa banara meke tiro vura la nia sa koa rini sapu kote ta kubere koasa leta, pude ta garunu la pa doduru tie Ziu, doduru koimata pa vinaripera, qavuna, meke sari na palabatu pa qinavuna tadi ka keke gogoto hiokona zuapa pinaqaha popoa podalae pa popoa Idia meke kamo pa Itiopia. Sa leta hie si ta kubere pa hopeke dia vinekala soti pa hopeke kinopu qinavuna, meke pa hopeke dia kinubekubere. ¹⁰ Vagi Modekae sari doduru leta hire saripu ta kubere pa pozana Zekisi sa banara, meke va soto ni sa na vina gilagila tanisa banara. Sari na leta hire si ta paleke koa rina tie paleke inavoso pu koi pa hose reregedi tanisa banara.

¹¹ Koari na leta hire si ta kubere sapu tava malumu koasa banara sari doduru tie Ziu pude madi kopu pule ni pa tinasuna. Be guana keke puku tie pa votiki butubutu si mae raza i sari na tie Ziu, sari dia koburu, babe dia barikaleqe si kaqu varipera hobe sari na tie Ziu meke podekia pude va mate i sari na kana. Kaqu tava mate beto sari na kana hire meke kaqu ta vagi sari na dia tinagotago. ¹² Sa tinarae hie si kaqu podalae ta luli pa korapana sa binañara pa Pesia pa rane sapu ta huhuku kekenu pude tava mate sari na tie Ziu, sa rane asa sina vina manege ñeta pa Ada sa vina manege rua sidara. ¹³ Kaqu podalae tava gilana pa doduru qinavuna koari hopeke pinaqaha popoa pude kaqu koa va namanama sari doduru tie Ziu koasa rane ta vizatana. ¹⁴ Pa ginarunu tanisa banara si ta suraña koa ri na hose reregedi tanisa banara meke haqala lani rini sa inavoso. Sa tinarae hie si ta tozi vura koari na tie pa ñati vasileana pa Susa.

¹⁵ Taluarae se Modekae pa vetu banara pokopoko nia sa sa poko banara, pu koa ia buma na keoro, meke va hakea tugo sa sa toropae banara ta tavetae pa qolo, meke keke poko pepolo arilaena pa avarana. Kukili na

iraña sari na tie pa siraña pa Susa. ¹⁶ Koa gua koasa vina lavatana e Modekae, si tava manoto na tava lavata, meke koa qetu sari na tie Ziu. ¹⁷ Meke koari doduru vasileana nomadi meke pinaqaha popoa koasa binañara, vasina pu ta tiro vura sa inavoso tanisa banara si koa qetuqetu meke magogoso pa tinavete, meke tavete inevaña na gua sari na tie Ziu. Koasa ginugua asa si soku sari na tie si poza pule ni tie Ziu si arini, sina matagutu ni rini sari na tie Ziu.

Va Kilasi ri na Tie Ziu sari na Dia Kana

9 Meke kamo sa vina manege ñeta rane koasa sidara Ada, sa rane sapu ta mutina koasa inavoso tanisa banara Zekisi pude kaqu tava kilasa sari na tie Ziu koari na dia kana, ba koasa totososo asa si va kilasi ri na tie Ziu sari na dia kana meke koa mataqara si arini. ² Pa hopehopeke vasina pu koa sari na tie Ziu si varigara meke koa va namanama beto sari na tie Ziu pude varipera koa rina kana pu hiva mae razai si arini. Ke matagutu beto sari doduru vasivasileana, meke lopu boka va kilasi rini sari na tie Ziu. ³ Ke sari doduru qavuna na koimata na palabatu pa qinavuna, pa hopeke pinaqapaqaha popoa, si somana toka ni rini sari na tie Ziu, sina matagutu nia rini se Modekae. ⁴ Ta gilana pa doduru vasina sapu se Modekae si ta evañae na koimata nomana pa binañara meke korapa noma sage tugo sa nana ninirañira. ⁵ Ke pa ginugua asa, ari na tie Ziu si boka luli dia hiniva mo gua sapu hiva tavete ni rini sari na dia kana. Seke va mate ni dia vedara rini sari na kana.

⁶ Koasa ñati vasileana nomana pa Susa si va matei ri na tie Ziu si ari ka lima gogoto tie. ⁷⁻¹⁰ Koari kasa pu tava mate hire si tava mate turanae sari ka manege puta tuna koreo e Hamani, sa tuna e Hamedata, sa kana tadi na tie Ziu sapu gua ari Pasadata, Daponi, Asipata, Porata, Adalia, Aridata, Pamasata, Arisae, Aridai, meke Vaizata. Ba lopu vagi ri na tie Ziu si keketona tadirini pu mate hire.

¹¹ Pa rane tugo asa si ta paleke la sa inavoso koasa banara sa guguadi sari na tie pu mate pa Susa. ¹² Ke zama si asa koe Esita, sa kalaho, “Koa ñati popoa pa Susa si ari ka lima gogoto si tava mate, meke gua tugo sari ka manege puta tuna koreo e Hamani. Na sa beka si ele ta evaña koa ri na hopeke pinaqaha popoa? Na sa pule si hiva nia goi kamahire? Kote vagia mo goi; kote poni nigo mo rau.”

¹³ Olaña se Esita, “Qua banara! Va malumi sari na tie Ziu pu koa pa Susa pude gua sapu ele tavetia ri pa rane ninoroi si madi tavetia tugo vugo. Meke mamu tozi ni si arini pude vagi sari ka manege puta tinidia ri kasa tuna koreo e Hamani pude va sigoti koasa vasina huqihuqiana,” gua. ¹⁴ Meke tozi vura nia sa banara sa inavoso koari na tie pa Susa, pude sari na tinidia ri ka manege puta tuna koreo e Hamani si kaqu tava sigoto pude na vina dodogoro koari na tie. ¹⁵ Pa vina manege made rane pa sidara Ada si varigara sari na tie Ziu, meke va matei ri sari ka ñeta gogoto tie pa Susa, ba lopu vagi ri na tie Ziu si keke tiniona tadirini.

¹⁶ Pa rane tugo asa sari na tie Ziu pu koa pa hopeke pinaqaha popoa pa binaṅara si varigara pule meke kopu pule ni tugo koari na dia kana. Ka zuapa ṅavulu lima tina tie pu kanai sari na tie Ziu si tava mate, ba lopu vagi rini sari na tiṅitoṅa tadirini pu mate. ¹⁷ Ta evaṅa sa ginugua asa koasa vina manege ṅeta rane pa sidara Ada. Pa koivugona sa vina manege made rane si loketoṅa vinari va matei si ta evaṅa, ke tavetia rini si keke inevaṅa meke qetuqetu si arini. ¹⁸ Sari na tie Ziu pa Susa, si va turua si keke rane magogoso koasa rane vina manege lima, sina pa rane vina manege ṅeta meke vina manege made si va matei rini sari na dia kana, ba pa vina manege lima rane si magogoso si arini. ¹⁹ Gua asa ke pa vina manege made rane pa sidara Ada si vizatia ri na tie Ziu pu koa koari na vasivasileana hitekedi, pude sa rane asa sina rane qetuqetu, na rane inevaṅa, meke na rane veko vinariponi pa korapa dia rini.

Sa Inevaṅa Qetuqetu sapu Ta Pozae Purimi

²⁰ Kubere gore ni Modekae sari doduru ginugua sapu ta evaṅa, meke va garunu taloa ni sa sari doduru leta koa ri doduru tie Ziu pu koa tatadi na koa va seudi koasa binaṅara pa Pesia. ²¹ Tozi ni Modekae sa rane vina manege made meke sa rane vina manege lima pa sidara Ada si kaqu ta kopue pude na rane tanisa inevaṅa variva qetu pa hopeke vuaheni. ²² Koari karua rane arini si tava kilasa sari na kana tadi na tie Ziu. Sa sidara asa sina sidara sapu hola taloa sa tinasuna nomana tadirini meke vagia rini sa qinetuqetu. Koasa rane hie pa hopeke vuaheni si kaqu na rane sapu ta tavete sa inevaṅa, sa vinarigara qetuqetu, varihobei vinariponi pa vari korapadi arini meke koa ri na tie habahuala. ²³ Ke lulia ri na tie Ziu sa tinarae gua sapu va turua Modekae, ke sa rane qetuqetu hie si ta tavete pa doduru vuaheni.

²⁴ Hamani tuna koreo e Hamedata pa butubutu baṅara te Aqaqa sapu na kana tadi na tie Ziu si tavetia sa sa mudumudukeda pude vizatia sa rane pude tava mate sari na tie Ziu, sapu ta pozae "Purimi", sa ginuana si pude mudumudukeda, meke lopu kaqu keke tie Ziu si koa hola. ²⁵ Ba la se Esita koasa baṅara, meke va garunia sa baṅara si keke tinarae pude kaqu va kekere pule la nia koe Hamani sa tina sigiti asa, qua

sapu hiva tavetia sa pude va matei sari doduru tie Ziu, ke ta huqi va mate sari ka manege puta tuna koreo pa vasina huqihuqiana. ²⁶ Gua asa ke ta pozae "Purimi" sa rane vina balabalana asa. Meke koa gua koasa guguana sa leta te Modekae meke gua sapu ta evaṅa pa totoaso asa koa rini, ²⁷ si va turua ri na tie Ziu sa tinarae asa, pude tadi na dia butubutu meke tadi na tie pu hiva lulia sa vinahesi tadirini. Sa rane asa si kaqu na rane vina balabalana pa hopeke vuaheni, meke lulia rini koa gua sapu kubere goren e Modekae koa rini. ²⁸ Tava ego si asa sapu doduru tatamana Ziu koa ri na sinage na sage pa doduru vasina, si kaqu kopu nia sa totoaso meke balabala ia sa rane Purimi sa rane inevaṅa doduru totoaso.

²⁹ Sa kalaho, se Esita, tuna vineki e Abihaili si va egoa sa sapu tavetia e Modekae, ke kuberia sa si keke leta vina rua pa guguana Purimi. Meke vekoa sa pa korapana sa leta sa nana ṅiniraṅira guguana sa inevaṅa gua sapu kuberia e Modekae. ³⁰ Sa leta hie si ta garunu la koa ri doduru tie Ziu pu koa koari ka keke gogoto hiokona zuapa pinaqaha popoa pa binaṅara Pesia. Meke garunia tugo rini pa korapana sa leta sa binule meke sa minana pude koa valeana. ³¹ Tozi va bakala ni sa pude kaqu ta balabala sari karua rane hire koa ri na sinage na sage koasa guguadi sari rane vina balabalana saripu ta pozae Purimi. Pana totoaso kamo sari na rane si kaqu madi pa ginani sari na tie, kabo si arini koari na rane sara, gua sapu ta garunu koarini koe Modekae meke Esita, sa kalaho. ³² Tinarae te Esita, sa kalaho, si va egoi sari na tinaraena sa rane inevaṅa sapu ta kubere gore koasa pepa viqusuna.

Sa Vina Lavatana e Zekisi meke Modekae

10 Tavetia e Zekisi sa baṅara si keke tinabara takisi pa doduruna sa nana binaṅara kamo tu koari na raratana pa popoa seu gua. ² Doduru nana tinavete arilaedi pu vata dogoro nia sa nana ṅiniraṅira sapu taveti sa, meke sari na vivinei gugua meke poni nia tuturuana sa se Modekae si ele ta kubere gore beto koari na buka vivinei tadi na baṅara pa Pesia meke pa Media. ³ Modekae sa tie Ziu si na tie vina rua pa binaṅara tanisa baṅara. Ta pamaṅaena si asa meke na ṅati hiniva tugo koari na tie Ziu. Tavetavete poni sa sari na nana tie soti pa tinavete leadi, pa kinopudi rini.

† 9:24 Est 3:7

Zobi

Sa Vinabakala

Sa si na vivineina keke tie, e Zobi pozana, sapu na tie leanana meke na tie tagotago tugo. Vahesia Zobi sa Tamasa meke kalavarae ia sa se Zihova. Ba tepa ia Setani sa Tamasa pude podekia sa rinaŋeraŋe te Zobi la koasa Tamasa, ke va malumia Tamasa se Setani pude podekia se Zobi. Vagi pani e Setani sari doduru tuna Zobi, sari nana tinagotago meke va raza nia minoho pa tini sa sapu variva maledere, na tale tubuna beto sa tinina e Zobi. Ba ronua Zobi sa nana Tamasa pa doduruna sa totoaso asa. Koasa totoaso sapu koa pa tinasigiti se Zobi si mae sari nana baere meke vari zama nia rini sa tinasuna te Zobi. Tozia ri nana baere sapu pa dia ginilagilana si e Tamasa hoke pia i sari tinavete leanadi meke va kilasi sarini pu tavete va kaleana, ke sa tinasigiti te Zobi si laena sapu e Zobi si tomei kaiqa nana hahanana kaleadi. Ba tumae nia Zobi sapu lopu garona pude tava kilasa si asa sina sari tinavete leadi pu taveti sa si leadi hola meke koa ŋoŋo hola si asa. Lopu boka va bakalia sa sapu na vea ke va kamo nia Tamasa koa sa sari tinasuna sapu raza koa sa, ke va mataqara si asa meke nananasa sisigiti la koe Tamasa. Tepa ia Zobi koasa Tamasa pude veko vari toŋoto pule ni sari doduru ginugua pude leana pule sa pozana sa. Lopu olaŋi Tamasa sari ninanasa te Zobi ba pa rinaŋeraŋe mo te Zobi si zama la si Asa. Sa Nana ŋiniraŋira meke ginilagilana lohina mo si va dogoro nia Sa koe Zobi. Gua ke va pepekae se Zobi koasa Tamasa sapu tagoi sari doduru ŋiniraŋira meke helahelae tugo sapu lopu garo tugo si asa pude zama ni sari soku zinama hoborodi pa kenuna sa Tamasa. Pa vina betona sa vivinei si vura bakala sapu qetu nia Tamasa se Zobi, meke mana nia Sa hola nia tu sapu tatasana, meke tagotago hola tu si asa. Ba sari baere te Zobi si hidaki Tamasa sina lopu boka va bakalia rini sa laena sa tinasuna sapu ta raza nia e Zobi. Telena mo e Zobi tumae nia sapu vea ululu gua sa ginilagilana te Tamasa hola nia sa hahanana vina lavata tadi na tie pa totoaso asa.

Sari na Ŋati Pinaqapaqahana sa Buka

Pinodalaena sa vivinei. Hinia 1:1 kamo hinia 2:13

Zobi meke sari na nana baere. Hinia 3:1 kamo hinia 31:40

a. Ninominomi te Zobi. Hinia 3:1-26

b. Sa vinari zamae kekenu. Hinia 4:1 kamo hinia 14:22

c. Sa vinari zamae vina rua. Hinia 15:1 kamo hinia 21:34

d. Sa vinari zamae vina ŋeta. Hinia 22:1 kamo hinia 27:23

e. Sa vinahesina sa ginilagilana lohina. Hinia 28:1-28

f. Sa zinama vina betobeto te Zobi. Hinia 29:1 kamo hinia 31:40

Sari na zinama te Elihu. Hinia 32:1 kamo hinia 37:24

Sa inolana te Tamasa koe Zobi. Hinia 38:1 kamo hinia 42:6

Sa vina betona sa vivinei. Hinia 42:7-17

Podekia Setani se Zobi

1 Koa nana si keke tie, pozana si e Zobi, sapu koa pa popoa Uzi. Na tie toŋoto si asa meke loke nana tinazutu; pamaŋa nia sa sa Tamasa meke kopu si asa pude lopu tavete va sea. ² Ka zuapa tuna koreo si asa meke ka ŋeta tuna vineki, ³ meke tagoi sa si ka zuapa tina sipi, ŋeta tina kameli, keke tina bulumakao, meke ka lima gogoto don'ki. Soku hola tugo nana nabulu si asa, meke na tie tagotago hola ni sa sari doduru tie pa kali gasa rimata.

⁴ Sari na tuna koreo Zobi si hoke varivari hobei nia rini sa tinavete inevaŋa pa hopeke dia vetu, vasina hoke la si arini, meke hoke ruvati rini sari ka ŋeta tasidia vineki pude la somana hena na napo turaŋi.

⁵ Pa vina betodi rina hopeke inevaŋa, si hoke vaŋunu munumunu hokara se Zobi meke vukivukihii va uququ poni sa sari hopeke nana koburu pude va via i, gua. Hoke tavete gua si asa sina balabala ia sa sapu meke gua, meke zama va kaleana hola si arini la koasa Tamasa pa bulodia, gua.

⁶ Sipu kamo sa rane pude kamo la pa kenuna e Zihova sari na mateana pa Maŋauru, si e Setani tugo si

somana la. ⁷ Nanasia Zihova si asa, "Pa totošo ele hola, pavei si koa mae gua agoi?"

Olaña se Setani, "Arau si ene la mae mo pa korapana mo sa kasia popoa," gua.

⁸ "Vegua dogoria tugo goi sa Qua nabulu se Zobi? Loke tie pa pepeso sapu toñošo na leana gua asa. Vahesi Au sa si Arau, meke sapu pamaña Nau sa meke kopu sisigiti nia sa pude lopu tavete va sea."

⁹ Olaña se Setani, "Vea, kote boka pamaña nigo Zobi si Agoi pana loke nana likakalae si asa? ^{†10} Na Agoi mo kopu nia doduru totošo si asa meke sari nana tamatina meke sari doduru tiñitoña pu tagoi sa. Agoi mo mana ni sari doduru tiñitoña pu taveti sa, meke Agoi poni va soku nia bulumakao pude va siñia rini sa pepeso, gua. ¹¹ Ba kamahire pana vagi pani beto ni Goi sari doduru tiñitoña pu tagoi sa si kote zama va kaleana Igo sa pa Kenumu!"

¹² Meke olaña se Zihova koe Setani, "Leana mo. Sari doduru pu tagoi sa si koa pa mua ñiniraña agoi, ba se Zobi mo telena si mu lopu tiqu la ia."

Ke taluarae taloa se Setani.

Sari na Tuna Zobi meke na Tinagotago si Ta Novala Beto

¹³ Keke rane sipu korapa henahena na napo vaeni sari na tuna Zobi pa vetu tanisa tasidia kenuna, ¹⁴ si kamo la si keke tie paleke inavoso koe Zobi meke zama, "Sipu korapa geli pepeso pude lelete sari na bulumakao pa inuma, meke sari na donki si korapa gani duduli pa vasina lopu seu koa rini, ¹⁵ si rapata va hodaka mo sari na tie Sabeani meke hiko taloa beto ni sari doduru. Va mate betoi rini sari doduru mua nabulu. Arau mo telequ si govete pude mae tozi nigo si agoi!"

¹⁶ Sipu lopu ele beto zama si asa, si mae gana pule si keke nabulu meke zama, "Na nika te Tamasa si hoqa gore mae pa mañauru meke sulu va matei sari na sipi meke sari na tie kopu sipi. Arau mo telequ si govete pude mae tozi nigo si agoi," gua.

¹⁷ Sipu lopu ele beto zama si asa, si mae gana pule si keke nabulu meke zama, "Ka ñeta puku tie Babiloni, pu ene la pude raza la i sari na kana meke hiko tiñitoña koarini, si mae rapata meke vagi taloa ni sari na kameli, meke va mate betoi sari mua nabulu. Arau mo telequ si govete pude mae tozi nigo si agoi," gua si asa.

¹⁸ Sipu lopu ele beto zama si asa, si mae gana pule si keke nabulu meke zama, "Sari na tumu si korapa henahena na napo vaeni pa vetu tanisa tumu koreo kenuna, ¹⁹ meke raza va hodaka mae si keke givusu ñinira, mae guana pa qega, meke hiru va hoqa ia sa sa vetu meke mate beto sari doduru. Arau mo telequ si govete pude mae tozi nigo si agoi," gua.

²⁰ Sipu avosi Zobi si arini si turu sage meke daku rikatia sa sa nana poko pa tinalotaña. Neri va golugolua sa sa batuna meke hoqa gore pa pepeso pa vinahesina sa Tamasa. ²¹ Zama si asa, "Dododohoqu

totošo podo si arau, meke kote dododohoqu totošo mate si rau. E Zihova mo poni au, meke kamahire si e Zihova tugo vagi pani. Mani tavaresi sa Pozana e Zihova!"

²² Pa korapadi ri doduru tinasuna pu raza koe Zobi, si lopu hite tavete va sea meke lopu zutua sa sa Tamasa.

Podeke Pulea Setani se Zobi

2 Sipu kamo sa rane pude vata dogoro pule ni pule pa kenuna Zihova sari na mateana pa Mañauru, si somanae nana tugo se Setani koa rini. ² Nanasia Zihova si asa, "Pavei si koa mae gua agoi?"

Meke olaña se Setani, "Arau si ene lamae mo, vilorae ia mo sa kasia popoa," gua si asa.

³ "Vegua dogoria tugo goi sa Qua nabulu, se Zobi?" nanasa gua se Zihova. "Loke tie pa pepeso sapu toñošo na leana gua asa. Vahesi Au sa si Arau, meke sapu pamaña Nau sa meke kopu sisigiti nia sa pude lopu tavete va sea. Sovutu Au goi pude va malumu igo pude la raza ia, pa ginugua hoboro, na loke nana sinea, ba e Zobi si koa va ñoño eko nana mo."

⁴ Olaña se Setani, "Boka veko pani na tie sari nana likakalae pude kopu nia sa nana tinoa soti. ⁵ Ba mu va sigitia tu sa tinina ba Goi, kote hinokara zama va kaleana Igo sa pa Kenumu si Goi!"

⁶ Ke zama se Zihova koe Setani "Leana, koa pa limamu si asa, ba mu lopu va matea mo."

⁷ Ke taluarae se Setani koe Zihova, meke la va raza nia minoho tubu sa sa doduru tinina e Zobi. ⁸ La habotu pa eba se Zobi meke vagia sa si keke kukuru vide raro patu meke repi nia sa koari na tubuna.

⁹ Zama la sa nana barikaleqe koa sa, "Na korapa koa va ñoño eko la mua tu si agoi? Vea ke lopu zama va kaleana ia mo goi sa Tamasa, mamu mate mua?"

¹⁰ Olaña se Zobi, "Zamazama gua tugo na barikaleqe duviduvili si agoi! Be garunu mae ni Tamasa sari ginugua leadi, si va kamo i gita. Vea ke kaqu qumiquimi tu si gita totošo garunu mae tinasuna si Asa?" Pa korapadi ri doduru tinasuna pu raza koe Zobi, si lopu hite zutua Zobi sa Tamasa.

Mae sari na Baere te Zobi

¹¹ Ka ñeta baere te Zobi si ari Elipazi na tie pa vasileana nomana pa Temani, e Bilidadi, sa tie mae guana pa popoa Sua, meke e Zopara sapu mae guana pa popoa Neama. Totoso avoso nia arini sari doduru tinasuna sapu raza koe Zobi, si variva ego nia rini pude topue la meke va manotia si asa. ¹² Sipu korapa ene mae tu pa seu si arini si dogoria rini se Zobi, ba lopu dono gilania tu rini si asa. Ba totošo gilania arini si podalae kabo va ululae si arini, daku rikati rini sari dia poko pa tinalotaña, meke va vuvusu la kavuru pa batudia. ¹³ Meke tiqe habotu turania rini si asa vasina pa pepeso koari ka zuapa rane meke zuapa boni. Loke tie hite zama la nia si keke zinama koasa, sina dogoria arini sapu noma hola sa tinasigiti tanisa.

Sa Kinebokebo te Zobi La koe Tamasa

3 Beto si zama vura se Zobi meke leve nia sa sa rane sapu podo si asa. ^{†2} Zama se Zobi,
³ "Kei Tamasa, Mu leve nia sa boŋi sapu tava gavoro si arau;
 Mamu leve nia sa rane sapu podo si rau.
⁴ Sa rane asa si Mamu va huporo ia, Tamasa;
 Mamu lopu balabala pule hokara ia sa rane asa,
 mani loke kalalasa kamo la ia.
⁵ Mani vagia na huporo dudukurumu sa rane asa,
 meke va moata nia hinuporo;
 va opoadumu nia lei,
 pude va muho tamunia sa rimata.
⁶ Va rizu ia sa boŋi asa koasa vuaheni,
 meke lopu va somana ia koari na sidara.
⁷ Va tige ia sa boŋi asa,
 mani loke vevehe qinetuqetu si ta avoso koasa.
⁸ Madi leve nia ri na matemateana sa rane asa,
 arini pu boka va tekulu pule mae ia sa kurukuru
 Leviatani. ^{††}
⁹ Mani lopu kalalasa mae sa pinopino habia;
 mani aqa nia sa rane,
 ba lopu va kamo nia vaqavaqasa.
¹⁰ Leve nia sa boŋi asa sapu va malumu au pude ta
 podo,
 sapu va dogoro nau sari tinasuna na tinalotaŋa.
¹¹ Leana si be mate qua mo pa tiana sa tinaqu,
 babe podo mate qua mo.
¹² Ve a ke kuka au tu sa tinaqu pa tuŋutuŋuna,
 meke va susu au tu sa?
¹³ Be mate si rau, si kote ele eko vata bulebulei qua,
 be ele puta meke magogoso qua tu.
¹⁴ Puta gua ari na baŋara na ŋati hiniva,
 arini pu kuridi sari na vetu baŋara koadi pukerane.
¹⁵ Be ele mate qua, be kamahire puta gua rina koburu
 tavia si rau,
 arini pu va siŋi ni qolo na siliva sari na dia vetu,
¹⁶ babe gua rina koburu pu mate mae pa tia meke
 podo,
 meke lopu dogoria sa kalalasa.
¹⁷ Pa lovu si noso sari na tie kaleadi,
 meke magogoso koari na dia tinalotaŋa.
¹⁸ Sari na tie ta pusidi ba qetu nia sa binule,
 ta rupaha koari na hidaka na ginegese.
¹⁹ Hiteke na lavata si koa vasina,
 tie arilaedi na tie loke guguaŋi,
 meke ari na pinausu si ta rupaha vasina.
²⁰ Na vea ke va kulusu eko mo sari na tie?
 Na vea ke poni kalalasa saripu koa talotaŋa?
²¹ Aqa nia rini sa minate, ba lopu kamo mae;
 na lovu si okoro nia rini, hola nia sa tinagotago. [‡]
²² Lopu qetu si arini osolae mate meke ta pomunae.
²³ Na vea ke ta poni pa tie sa tinoa,

[†] 3:1 Zer 20:14-18 ^{††} Lopu ta gilana sa kurukuru hie pa rane
 ŋinoroi. Gina zama nia Zobi keke vivinei malivi tadi na tie pukerane.

[‡] 3:21 Rev 9:6

beto si tomea tu Tamasa koasa sa siraŋa vugo
 repere,
 meke ta kopu totoko pule tu koe Tamasa?
²⁴ Na kinabo mo si guana hena ia rau,
 meke lopu boka beto hilala si rau.
²⁵ Sapu matagutu nia rau si raza mo koa rau,
 sapu mala nia rau si ta evaŋa nana mo koa rau.
²⁶ Loke qua binule, loke minagogoso,
 meke sari qua tinasuna si loke vina betodi."

Sa Vinari Zamai Kekenu

Zobi 1:1 kamo hinia Zobi 14:22

Elipazi

4 Zama se Elipazi,
² "Zobi, vegua kote bugoro si agoi, be zama si
 arau?
 Lopu boka koa kae kulu si rau, na kaqu zama.
³ Ele soku tie si va tumatumae i goi
 meke soku lima malohorodi si va ŋiŋira i goi.
⁴ Totoso ta tubarae si keke tie na malohoro meke
 mabo,
 si sari mua zinama hoke va ŋiŋira i pude turu.
⁵ Ba kamahire sipu kamo koa goi sa tinasuna,
 si ta duaŋa nia tu goi meke lopu boka va tia ia.
⁶ Vahesia goi sa Tamasa, meke loke tinazutuna sa
 mua tinoa;
 ke leana pude kalavarae si agoi meke raŋeraŋe.
⁷ Mu balabala pule paki.
 Vea, ese keke tie toŋoto sapu ele kamoa tinasuna
 kaleana hola?
 Pavei si ele ta ŋovala saripu koa va ŋoŋo?
⁸ Ele dogori arau sarini pu lelete pa kinaleana,
 meke poŋapoŋa pa tinasuna;
 si paketi tugo rini sari kinolura na tinasuna.
⁹ Pa siniŋo te Tamasa si ta huara inete si arini.
 Pa hiruna sa Nana tinaŋaziri si tava mate si arini.
¹⁰ Sa mamalaiŋidi rina tie kaleadi si guana
 kurukurumu laione!
 Ba Tamasa va noso i meke moku i Sa livodi.
¹¹ Guana laione pu loketoŋa gana ginani,
 mate si asa, meke sari tuna si ta hurakatae lamae.
¹² Na inavoso si kamo golomo mae,
 na manamanasa si avosia sa taliŋaŋu.
¹³ Pa korapa qua pinutagita pana boŋi,
 pa totoso hoke puta muliŋu sari tie, ^{‡†}
¹⁴ si matagutu meke neneqara si arau,
 meke niu beto doduru tiniqu.
¹⁵ Sipu givusu hola pa isumataqu si keke maqomaqo,
 si turu bukekequ pa minatagutu.
¹⁶ Boka dogoria rau si keke toŋa turu nana;
 doŋo toto la si rau ba lopu boka gilania rau.
 Meke tiqe avosia rau si keke mamalaiŋi:

^{‡†} 4:13 Zobi 33:15

17 'Ve, boka toŋoto sa tie, hola nia sa Tamasa,
babe ŋoŋo hola nia se Zihova pu tavetena si asa?[†]

18 Be e Tamasa lopu ronui sari nana nabulu pa
maŋauru,
meke pitui Sa sari na sinea tadi Nana mateana,
19 si vea, kote boka ronua Sa si keke tie ta tavetena pa
pepeso,
sapu ta kuri pa kavuru sapu boka ta munala guana
kikiti?

20 Kote boka toa pana munumunu si asa,
ba pana veluvelu si lopu nonoga matena.

21 Doduru sapu tagoi sa si ta vagi palae;
mate si asa, ba lopu tagoa sa sa ginilagilana
lohina d.

5 Zobi, titioko ko? Ba esei na kote olaŋa igo.
Na mateana savana kote boka toka nigo?[†]

2 Tinaŋaziri si mate nia rina tie duvili,
meke sa binugoro si ŋoŋovali sari na tie va gugue.

3 Ele dogoria rau sa tie duviduvili sapu doŋo guana
loke nana tinasuna,
ba hinoŋa ta levei sa nana vetu.

4 Sari tuna si lopu boka ta harupu,
sina loke tie hiva lavelave ni pa vinaripitui.

5 Sari na tie ovia kote hena betoi sari na linetelete
tanisa tie duvili,
koari na hilibubuku ba kote vagi luli rini,
meke sa tie memehana ba kote hata luli sari nana
tinagotago.

6 Na kinaleana si lopu mae guana pa kavuru,
meke na tinasuna ba lopu toqolo vurana pa pepeso.

7 Ba na tie si podo pude kamo ia tugo tinasuna,
gua sa pidalana sa nika sapu kaqu tapuru sage.

8 Be arau, ba kote tepa sisigiti si arau koa sa Tamasa,
meke kote vala nia rau sa qua hiniva koa Sa.

9 Asa hoke taveti sari na tinavete nomadi sapu lopu
boka ta balabala kamo,
sari na tinavete variva magasa sapu lopu boka ta
nae.

10 Ponia ruku Sa sa pepeso
meke poni kolo sari na inuma.

11 Sarini pu va pepekae si ovulu sage ni Tamasa
meke saripu kulusu si va qetui Sa.

12 Huari Sa sari hiniva tadi na tie sekesekeidi,
pude lopu gorevura sari dia tinavete.

13 Poho i Sa sari na sinekesekei tadi na tie pu vahesi
puleni sapu gilagilanadi,
meke va kokoi i Sa sari dia hiniva tomedi. †

14 Kamo i na hinuporo pana rane,
meke korapa rane si ene tapotapoe si arini guana
boŋi tu.

15 Ba harupi Tamasa saripu habahuala koari na dia
zinamazama variva mate;
harupi Sa pa limadi rina tie nomadi.

16 Ke saripu malaŋa si aqa nia sa Tamasa pude tokani,
meke va noso i Sa sari na tie kaleadi pu hiva
ŋoŋovali.

† 5:13 1 Kor 3:19

17 Tamanae sa tie pu va toŋotia Tamasa!
Gua asa ke mu lopu kilu ia sa ginegese tanisa
Tamasa pu tagoi sari doduru ŋiniraŋira. ††

18 Va bakora igo Sa, ba Asa tugo kote pusia,
va sigitigo Sa, ba sa Limana tugo Sa kote salaŋigo. ‡

19 Niniae totoŋo si kaqu harupigo Sa si goi pa tinasigiti
na tinasuna.

20 Pana raza sa soŋe, si kaqu kopu nia Sa sa mua
tinoa,
meke pa vinaripera si kaqu lavelave nigo Sa pude
lopu ta seke pa vedara.

21 Tamasa kote lavelave nigo koari na zinamazama
variva sigitidi;
meke lopu kaqu matagutu si goi pana kamo sa
tinahuara.

22 Kote hegere ni goi sari tinahuara na soŋe
meke lopu kote matagutu ni goi sari na kurukuru
variva mate.

23 Sa vasina tavete nia inuma goi si kote loke patuna,
meke lopu kaqu raza igo ri kurukuru pinomo.

24 Kaqu koa va bulei pa mua ipi si agoi;
pana nae i goi sari mua sipi,
si kote koa beto dia mo.

25 Kote gilania tugo goi sapu kote soku sari mua
koburu,
saripu podoi goi si kote guana dudulina sa popoa.

26 Kote barogoso va gorevura si goi meke kamo la pa
lovu,
guana huiti sapu sagana pa totoŋo pakepakete.

27 Zobi, gami si ele vilitia meke va hinokaria si hie,
ke mu avosi, mamu lopu kilui sari zinama hire.”

Zobi

6 Zama se Zobi,
2 “Be ta veko sari na qua tinasigiti koari na
padapadana mamata,
3 si kote mamata hola ni rini sari na onone pa masa,
gua ke bebeno sari qua zinama.

4 Sari na tupi tanisa Tamasa pu tagoi sari doduru
ŋiniraŋira si soto dia koa rau,
meke sari na pasapasa tadirini si herere pa doduru
tiniqu.

Va nama i Tamasa sari na ginugua variva matagutudi
pude va raza ni pa qua tinoa.

5 Ve, hoke kabo sa doŋ'ki pana gani duduli si asa,
babe kabo sa bulumakao totoŋo gani duduli si asa?

6 Ba esei boka hena sa ginani sapu lopu ta vala soloti
ke loke liŋiliŋina?

Ve, koa ia liŋiliŋi sa keorona sa vovoto?

7 Lopu equ henai sari ginani gua arini,
arini ginani si sea mae koa rau.

8 Kei, be vagia mo rau gua sapu tepa ia rau,
be poni au mo Tamasa gua sapu hiva nia rau,

9 be malumu sa Tamasa be va mate au mo,
be lopu aqa ba va mate au mo Sa kamahire pa
Limana.

†† 5:17 ZT 3:11; Hib 12:5-6 ‡ 5:18 Hoz 6:1

¹⁰ Be gua asa sa Tamasa, be kote qetu hola si rau pa korapana sa qua tinasigiti,
ba gilania rau sapu sa Tamasa si hopena.
Na lopu ele hoke toke i arau sari Nana zinama.

¹¹ Na ninirañira savana si tagoa rau, ke kote boka toa nono la tu?

Na sa sari kaiqa hiniva leadi sapu kote ta evaņa koa rau ke kaqu aqa tu si rau?

¹² Vea, ninira guana patu si rau?

Meke, na boronizi sa tiniqu?

¹³ Loke qua ninirañira si arau pude harupu pule nau; loke tie si koa pude toka nau.

¹⁴ Pa tooso tasuna gua hie, be guana veko pania rau sa vina tabena sa Tamasa pu tagoi sari doduru ninirañira babe lokari,

ba na tataru tadi qua baere si okoro nia rau.

¹⁵ Ba gamu na qua baere, si sekesekei nau gamu, guana tototolo sapu popa tooso dada sa popoa,

¹⁶ meke pa tooso ibu si siņi sage sari na ovuku na tukui na aesi na sinou.

¹⁷ Ba tooso mae sa maņini si murimuri taloa, meke popa sari na taqele.

¹⁸ Sari na tokele kameli pu paleke likakalae si ene karovo pa qega;
pa hinata kolo si hoke muliuņu si arini osolae mate pa soloso qega.

¹⁹ Sari na tokele kameli tadi na tie holuholu pu mae guadi pa Siba meke Tema si hata kolo,

²⁰ ba balabala mamata tooso kamo si rini koari na tototolo popadi.

²¹ Gamu si kekeņoņo gua tugo rina tototolo, dogoria gamu sa qua tinasuna meke matagutu si gamu.

²² Vea, ele tepa gamu rau pude poni au vinariponi, babe holu vagia sa qua tinoa,

²³ babe pude harupau koari na qua kana, babe holu vura nau pa limadi rina tie kaleadi?

²⁴ Leana, mi va tumatumae au, maqu noso; va dogoro nau pavei si sea si rau.

²⁵ Variva sigiti pana hinokara sari na zinama, ba gamu hire si zama hoboro sisigiti.

²⁶ Hiva va toņoti gamu sari na qua zinama, meke va guni ni na givusu sari na zinama tanisa tie talotaņana?

²⁷ Gamu boka mudumudukeda ni mo sari koburu loke tamadia,

meke holuholu pania sa mia baere soti.

²⁸ Ba kamahire, si mi doņo toto mae au, na lopu kote koha gamu rau.

²⁹ Noso si gamu. Mi lopu noņovalau; Lopu zutu au, sina korapa toņoto qua si rau.

³⁰ Ba balabala ia gamu sapu kokohaqu si rau.

Balabala ia gamu sapu lopu boka gilania tu rau sapu ta noņovala si rau?

7 Na tinoa tie si gua tugo na qeto tie pu ta zukuru tinavete tasunadi,

gua sa tie tavetavete pa limana doduru rane,
² gua sa pinausu pu aqa nia sa puluvelu, babe gua tugo sa tie tavetavete pu aqa nia sa nana tinabara.

³ Vari luli sidara ba loke laena si toa nia rau; vari luli boņi si koa talotaņa mo si rau.

⁴ Totoso eko rau pude puta si hitehite hola sa tooso: doduru boņi si taliri mo si rau, osolae kamo sa vaqavaqasa.

⁵ Sa tiniqu si siņia na nokinoki, meke tale tubuna, sapu puzaka meke vura i na muzi.

⁶ Sari qua rane si tuturei hola taloa dia, pa vina betodi si loketoņa sapu leadi si ta evaņa.

⁷ Mu balabala ia Tamasa, sapu sa qua tinoa si guana keke siņiņo mo;

sari qua qinetuqetu si ele murimuri palae.

⁸ Kamahire si dogorau sa tie, meke lopu kaqu dogoro pule au sa.

Totoso hatau sa si kote ele taloa tu si rau.

⁹⁻¹⁰ Kekeņoņo guana lei sapu murimuri taloa, sa tie sapu la pa lovu si lopu pule mae, meke ta muliņae koari pu gilania.

¹¹ Gua ke kaqu zama si rau, lopu va mokomoko au; kaqu zama vura si rau koasa tina sigiti pa maqomaqoqu.

¹² Na vegua ke kopu totoko nau tu Goi? Nasa guni nau Goi si rau, na kurukuru malivi pa lamana?

¹³ Eko si rau meke podekia pude magogoso, hata ia rau pude va mamaheloa sa tina sigiti.

¹⁴ Gua ba hoke la tu Goi meke va matagutau koari na pinutagita,

hoke puta dogori rau saripu variva matagutudi,

¹⁵ osolae equ hiva ta kunele si rau, maqu mate.

Koroqu koa ia rau sa tiniqu hie.

¹⁶ Beto nia rau sa tinoa hie; ele mabo nia rau. Veko pani au. Sa qua tinoa si loke guguana.

¹⁷ Mua sa sa tie ke va arilaena hola ia tu Goi? † Na vea ke kopu totoko nia tu Goi?

¹⁸ Ke vilitia tu Goi doduru munumunu, meke podekia Goi doduruna sa rane.

¹⁹ Vea, lopu kaqu hite doņo va seu paki Mua pude maqu hite onolo loro si rau?

²⁰ Agoi pu kopu tie, vea ta sigiti ni Mua sari na qua sinea?

Na vegua ke arau si guni nau Agoi na Mua gonagonana?

Vea, va tasuna Igo rau?

²¹ Vea ke lopu taleoso nau mo koari qua sinea? Ura, kote tata mate mo si arau,

meke kote hata au Goi ba lopu kote koa si arau."

† 7:17 Sam 8:4, 144:3

Bilidadi

8 Zama se Bilidadi, sa tie mae guana pa popoa Sua,
²“Vea seunae gua kote zama ni goi sari zinama
 gua arini,
 sapu hiru gua tugo na givusu?
³Sa ninonono si lopu hite va sire ia sa Tamasa pu tagoi
 sari doduru niniraira,
 meke sa tinonoto si lopu hite va koqi ia Sa.
⁴Sari na tumu si gina va sea la koe Tamasa,
 ke va kilasi Sa gua sapu garodi.
⁵Ba be dono la si goi koasa Tamasa,
 meke tepa zonazona la si agoi koa Sa pu tagoi sari
 doduru niniraira,
⁶be tonotomu meke viamu si goi,
 si kote mae sa Tamasa meke toka nigo
 meke va pule vatu ni Sa koa goi saripu tagoi goi
 tatasana.
⁷Doduru mua tinago pu ta vagi palae si hiteke,
 ba noma hola tu sapu kote poni pule nigo sa
 Tamasa.
⁸Hata ia sa ginilagilana tadi tie pukerane,
 mamu viliti gua sapu tumae nia ri tiatamada.
⁹Ura norae mo si podo gita, meke loketona gilania;
 meke sari rane toa ni gita pa kasia popoa si hola
 taloa gua tugo na maqomaqo.
¹⁰Ba va malumi goi sari na tie pukerane pude tozi
 nigo,
 va avoso la koari na dia zinama.
¹¹Na kuli si toa vasina koa sa kolo,
 lopu hoke ta dogoro vasina sapu loke kolona.
¹²Totoso popa sa kolo, lopu sana mate kekenu
 hokara,
 kote harahara tuturei hola si arini.
¹³Arini pu mulini nia sa Tamasa si gua tugo na kuli;
 sari dia hiniva si murimuri taloa, totosu mulini nia
 rini sa Tamasa.
¹⁴Sapu kalavarae ia rini si malohoro meke huara,
 guana aba tanisa kaqa.
¹⁵Pana kalavarae ia rini sa aba si vegua kote tuqe sia?
 Pana saputu la i rini sari na lozina si kote ta tokae
 pude turu si arini?
¹⁶Sari tie kaleadi si toqolo vura guana duduli pa
 rimata,
 guana duduli sapu araha pa inuma.
¹⁷Sari na karosodi si ilupae koari na patu,
 meke tuqe va nabu koari na patu.
¹⁸Ba totosu ta rabutu palae si arini,
 sari vasidi arini si kote zama, ‘Gami lopu gilana
 gamu.’
¹⁹Uve, gua mo arini sari qinetuqetu tadi na tie
 kaleadi;
 meke toqolo hobe mo si kaiqa koari dia vasidi.
²⁰Ba sa Tamasa si lopu kote kilu pania si keke tie
 tonoto
 babe tokani sari tie kaleadi.

²¹Kote va hegere igo Sa si goi,
 na va kukili pule igo Sa.
²²Ba kote va kurekure i Sa saripu kana igo,
 meke sari vetu tadi na tie kaleadi si kaqu tava
 murimuri palae.”

Zobi

9 Meke olaṅa se Zobi,
²“Hinokara, gilania qua rau si arini visoroihe.
 Ba vegua meke boka tonoto sa tie pa kenuna sa
 Tamasa? †
³Vea meke kote boka tokea keke tie si Asa?
 Kote nanasa ni Tamasa si ka tina ninanasa
 sapu lopu keke tie kaqu boka olaṅi.
⁴Sa Tamasa si tumatumaena meke ninirana hola;
 loke tie si boka kilu ia sa Nana hiniva meke koa bule
 eko nana.
⁵Va rizui Sa sari na toqere meke lopu va nonoga ia
 rini,
 meke pa Nana tinanaziri si huara pani Sa.
⁶Va niu ia Tamasa sa kasia popoa meke va rizua Sa pa
 nana kokoana,
 meke madidiri sari dedegerena sapu tuqena.
⁷Zama si Asa meke va nosoa Sa sa rimata pude loke
 kalalasa pana rane,
 meke sari na pinopino pude lopu kalalasa pana
 boni.
⁸Loke tie toka nia sa Tamasa pude repahia sa
 maṅauru,
 meke neti va nosoi sari na bogusu nomadi.
⁹Tamasa va podaki pa maṅauru sari na vinarigarae
 pinopino nomadi, guari na mola valusa, sagauru,
 habia, na toropae banara. ††
¹⁰Lopu kaqu boka tumaeni gita sari tinavete nomadi
 saripu taveti Sa,
 meke sari nana tinavete variva magasadi si loke vina
 betodi.
¹¹Ene hola sa Tamasa, ba lopu boka dogoria rau,
 hola mo si Asa, ba lopu gilania rau.
¹²Be taṅini vagi Sa gua sapu hivani Sa, esei boka heki
 nia?
 Esei kote boka nanasia, ‘Na sa si tavetia goi?’ gua.
¹³E Tamasa si lopu kaqu tuqe pule Nana binugoro.
 Se Rehabi sa noki variva mate pa lamana meke sari
 nana minate ba kokotuṅu pa nenena.
¹⁴Vea meke kote olaṅia rau sa Tamasa?
 Pae kote vagi ni rau sari zinama pude tokea?
¹⁵Be tonotoqu si rau ba lopu boka olaṅia arau,
 sapu boka ia arau si pude tepa ia mo sa tataru
 tanisa qua Tie Varipitui.
¹⁶Be tioko la ia arau meke olaṅau Sa,
 ba lopu rovea rau sapu kote va avoso au sa qua Tie
 Varipitui.
¹⁷Kote va kilasa nau raneboni Sa pa ginugua loke
 laedi,

† 9:2 Zobi 4:17 †† 9:9 Zobi 38:31; Em 5:8

meke va sokui sari tubuqu pa ginugua hoborodi.
¹⁸ Lopu kote poni au totošo Sa pude siño paki,
 ba kote va siñi nia tinasigiti Sa sa qua tinoa.
¹⁹ Pa ñinirañira, si Asa si ñinira hola.
 Pa vinari pitui, si esei kote boka pitu ia si Asa?
²⁰ Be toñoto qua si rau, ba sa ñuzuqu kote zutu au,
 be loke tinazutuqu, ba Tamasa kote va sosodea sapu
 tie kaleaqu si rau.

²¹⁻²² Loke tinazutuqu si rau, ba ele lopu kiluna.
 Ele mabo nia rau sa tinoa hie, loketoña si leana.
 Be sea babe toñoto, ba kote tava kilasa beto mo
 koasa Tamasa.
²³ Totoso raza sa oza meke mate va hodaka sari tie
 loke dia sinea,
 si va sisire ni tu sa Tamasa.
²⁴ Sa doduruna sa kasia popoa si ta vala pa limadia ari
 tie kaleadi.
 Meke va behu i sa Tamasa sari na tie varipitui.
 Pude lopu Asa si tavete gua hie, si esei pule tavetia?

²⁵ Sari na rane pa qua tinoa si rerege taloa,
 lopu keke si leadi pude qetu ni.
²⁶ Nipulu taloa guana vaka rerege,
 guana atata sapu sopata vagi dia kokorako.
²⁷⁻²⁸ Be balabala si arau pude muliñini sari qua
 qinumiquimi,
 meke komolo va paere pani sari tinalotaña;
 ba kote korapa mala ni rau sari qua tinasigiti.
 Na gilania rau sapu korapa zutu au Tamasa si arau.
²⁹ Sina ele ta zutu mo si rau,
 ke na tinokae sa pule si hiva hata ia rau?
³⁰ Be guana ñuzapa ni soppu rau sari na qua sinea,
 meke ñuzapi rau sari na limaqu,
³¹ ba kote voi lani au mo Tamasa pa pou nelaka
 meke qua poko ba kote maledere nau mo.
³² Be sa Tamasa si na tie si kote olaña rau si Asa,
 be kote boka la si gami karua pa vetu varipitui meke
 variva toñoti vasina.
³³ Leana hola be koa nana si keke tie pu boka mae pa
 vari korapa mami,
 na tie pu boka vari pitu ni gami.
³⁴ Be boka va rizu pania sa linipulipu te Tamasa koa
 rau,

pude qu beto koa matagutu ni sari na vina kilasa
 Tanisa.

³⁵ Be gua asa, si kote lopu matagutu si rau pude
 zama,
 ba pa qua ñinirañira soti telequ, si lopu boka si arau.
10 Ele hakohako nia rau sa qua tinoa,
 ke veko au maqu nominomi la qua mo,
 kaqu tozi vura ni arau sari qua tina sigiti pa
 maqomaqoqu.

² Kote tozi nia rau sa Tamasa: Mu lopu veko lani au pa
 kalina sinea,
 ba Mu tozi nau, nasa si tavete va sea atuni arau koa
 Goi?

³ Vea, leana hola koa Goi pude ñoñovala au,

pude etulu au, sa tie pu tavetia Agoi pa Limamu,
 totošo qetu ni Goi sari sinekesekei tadi na tie
 kaleadi?

⁴ Vegua, tago mata gua tugo tadi na tie si Agoi?
 Doño viliti gua tugo na tie si Goi?

⁵ Vegua, sa Mua totošo si gelenaena gua mo sa
 tinoa tamigami?

Ba be sa Mua tinoa si papakana mo,
⁶ ke doño hata i Agoi sari qua sinea,
 meke viliti luli sari qua tinavete sapu sea?

⁷ Gilania mua Agoi sapu loke qua sinea si arau,
 meke sapu loke tie kote boka harupu au pa Limamu.

⁸ Sari Limamu mo tavete au meke keha vura nau,
 ba kamahire sari lima tugo arini si ñoñovala au.

⁹ Mu kalabala ia sapu pa pepeso si tavete nau Agoi,
 ba kamahire hiva va mate au na pule lani au Agoi pa
 kavuru.

¹⁰ Agoi va boka ia sa tamaqu pude gavoro si rau,
 meke Agoi va toqolo au pa tiana sa tinaqu.

¹¹ Agoi va poko nia kapu sa tiniqu,
 meke piti vari kapae ni sari susuri na masa.

¹² Agoi poni nau sa tinoa meke va dogoro nau sa Mua
 tataru,
 meke sa Mua kinopu si va naqitina sa qua tinoa.

¹³ Ba kamahire tiqe gilania rau,
 sapu golomaena sa Mua hiniva pude va kilasa au.

¹⁴ Kopu totoko nau Goi, pana visa ene sea si rau gua,
 si kote va kilasau meke lopu taleoso nau.

¹⁵ Pana ene sea tugo arau, si tinasuna mo si rau koa
 Goi,

Lopu tavete va sea si rau, ba lopu qetu tugo si rau,
 sina ta siñie nia rau sa tinalotaña meke na
 kinurekure.

¹⁶ Be hite bokaboka si arau,
 si hukue vagi au tu Goi guana laione,
 meke vata dogoro Mua ñinirañira pude va kilasa au.

¹⁷ Koba turaña nau vina sosode vaquradi mo Agoi si
 arau,
 meke va gevuru nono ia sa Mua tinañaziri mae koa
 rau,
 koba hatai Goi kaiqa ginugua vaquradi pude va raza
 ni koa rau.

¹⁸ Tamasa, vegua ke va malumau Goi pude podo si
 rau?

Padaqu be mate sipu lopu ele ta dogoro si rau koari
 tie.

¹⁹ Pude topue koasa tinaqu meke toñoto la mo pa
 lovu,
 si kote leana be guana lopu hite podo mo si arau.

²⁰ Visavisa rane mo si koa hola pa qua tinoa. Veko au!
 Maqu qetuqetu hite qua koari totošo koa holadi,

²¹ sipu lopu ele la si rau pa lovu, meke lopu kaqu pule
 mae.

Kote la koasa popoa hupohuporona meke koa ia
 tinalotaña.

²² Popoa sapu huporo meke opoadumu ia na kinolura,
vasina sapu dudukurumu sa kalalasa.”

Zopara

11 Meke zama se Zopara sapu mae guana pa popoa Neama,
²“Vea, loke tie kote olaṅi sari zinama hoboro hire? Meke sa tie sapu zama va soku si hinokarana mo?
³ Kaqu va noso tie tu sari mua zinama loke guguadi? Sari mua zinama ṅoṅovala si lopu kaqu ta gegese ni tu agoi?
⁴ Gua pu zama ni agoi si hinokaradi, gua si agoi; meke via si agoi pa kenuna sa Tamasa, gua si agoi.
⁵ Kei, leana hola be olaṅigo mo sa Tamasa, meke zama vura atu igo mo Sa.
⁶ Be gua asa kote tozi nigo Sa sapu soku vari kali sa gilinagilana,
meke soku ginugua si lohi hola, sapu lopu kaqu boka tumae ni na tie.
Avoso mae: lopu va kilasigo sa Tamasa padana sa sinokudi ri na mua sinea.
⁷ Boka hata vura ni goi sari ginugua lohidi te Tamasa? Boka hata vura nia goi sa pada tanisa Tamasa pu tagodi sari doduru ṅiniraṅira?
⁸ Sa ginilagilana asa si ululu hola nia sa maṅauru; sa si boka evaṅia goi?
Meke lohi hola nia sa sa lovu;
sa si boka gilania goi?
⁹ Sa Tamasa si noma hola nia sa kasia popoa, meke labe hola nia sa lamana.
¹⁰ Pana mae sa Tamasa meke veko igo Sa pa vetu varipusi,
meke tavetia Sa sa vinaripitui, esei boka va noso ia si Asa?
¹¹ Ura, gilani Nana sa Tamasa sari tie sekesekeidi; dogoro betoi Nana Sa sari doduru dia tinavete kaleadi.
¹² Ba lopu kaqu gilae sa tie pekipeki,
osolae podo va manavasa tuna sa doṅ'ki pinomona.
¹³ Ba mu va totoanae la ia sa bulomu koasa Tamasa, mamu ovulu sage ni limamu la koa Sa.
¹⁴ Mu rizu pani sari doduru mua sinea,
mamu lopu va koa i pa mua vetu sari kinaleana.
¹⁵ Pude gua, kote mataqara si goi meke lopu kurekure,
kote varane si agoi meke lopu matagutu.
¹⁶ Meke kote murimuri pa mua binalabala sari mua tinasuna,
guana kolo sapu totolo taloa.
¹⁷ Sa mua tinoa si kote bakala guana rimata pana korapa rane;
na huporo ba kote kalalasa guana rimata pana munumunu.
¹⁸ Kote koa valeana si agoi meke siṅi igo na hiniva leana tana vugo repere.

Tamasa kote lavelave nigo, meke ponigo sa minagogoso.

¹⁹ Lopu kaqu matagutu ni goi sari mua kana, meke soku tie kote atu tepa tinokae koa goi.
²⁰ Ba sari tie kaleadi si kote nunala meke doliṅa lamae,
ba loke vasina kote boka govete gua.
Sa sirana sapu koa hola koarini si na minate mo.”

Zobi

12 Olaṅa se Zobi,
²“Hokara, gamu tu si tagoa sa ginilagilana lohina.
Doduru ginugua si tumae beto ni gamu.
Pana mate gamu si kote mate turaṅia gamu sa tinumatumae.
³ Arau ba koadia qua ginilagilana gugua tugo gamu, lopu na tumae hola nau gamu.
Esei na lopu gilani sapu zama ni gamu?
⁴ Ba va sisire nau ri qua baere,
ba pana varavara la si arau koe Tamasa visoroihe si hoke olaṅa au Sa.
Gua ke hegere nau rini, ba na tie ṅoṅo na toṅoto si rau.
⁵ Gamu si loke mia tinasuna, ba va sisire nau gamu; tupelia gamu sa tie sapu tata hoqana.
⁶ Ba sari tie hikohiko si koa va bulei dia,
meke arini pu va bugoro ia sa Tamasa si koa valeana dia,
ba paleki mo rini sari dia tamasa beku pa limadia.
⁷ Nanasi mo sari kurukuru made nenedi meke kote va tumatumae gamu rini,
babe sari kurukuru tapuru pa galegaleane meke kote tozini gamu rini,
⁸ babe sari linetelete pa pepeso meke kote va tumatumae gamu rini,
meke sari na igana pa kolo ba kote va gilana gamu mo rini.
⁹ Ari doduru ele gilana betoa,
sapu sa tinasuna taqarau si mae guana koasa limana e Zihova.
¹⁰ Ura sa tinoa tadi doduru kurukuru si koa mo pa limana Sa,
meke sa siniṅo tadi na tie si koa pa Nana ṅiniraṅira.
¹¹ Gua sa mea sapu hiva hola va liṅiliṅia sa ginani,
si sa taliṅa ba hiva avoso sigiti zinama tugo.
¹²⁻¹³ Sari tie koadi tagoa sa gilinagilana lohina,
ba Tamasa tagoi sari gilinagilana meke ṅiniraṅira.
Sari tie koadi boka dogoro va bakalia sa tinoa,
ba sa Tamasa si boka dogoro va bakalia sa tinoa meke tago ṅiniraṅira tugo.
¹⁴ Pude huhuara sa Tamasa si esei kote boka kurikuri pule,
meke pude va nuquru tie si Asa pa vetu varipusi si esei kote boka va rupaha pulei?.”

15 Pude va nosoa Tamasa sa ruku si kamo mo sa soṅe.
Pude va mae ia Sa sa ruku si naqe mo sa popoa.
16 Uve, sa Tamasa si ṅinira hola meke tagoa Sa minataqara,
sari tie sekesekei meke arini pu ta turaṅa va sea si koa beto pa limana Sa.
17 Vagi pani Sa sari ginilagilana tadi tie tuturana, meke guni ni Sa na tie pekipekidi sari tie varipitui.
18 Sari baṅara si va gore pani Sa,
ta pusi meke ta turaṅa taloa si arini. †
19 Sari na hiamā si ta vagi palae pa dia tuturuana meke ta turaṅa taloa pa kinurekure,
meke va gore pani Sa saripu koa seunae pa tuturuana pa Zelepade.
20 Va nosoi Sa pude lopu zama sari tie ta raṅedi, meke vagi pani Sa sari gilinagilana tadi tie koadi.
21 Va kurekure i Sa saripu tago ṅiniraṅira pa popoa, meke vagi pani Sa sari ṅiniraṅira tadi na koimata.
22 Va vura i Sa sari hiniva kaleadi sapu ta tome pa huporo;
meke sa huporo dudukurumu si turaṅa la nia Sa pa kalalasa.
23 Kuri Sa sari na butubutu, meke huara pani tugo Sa, va noma i Sa sari na butubutu, meke veko pani Sa.
24 Va pupuhi Sa sari na dia koimata,
meke va ene i Sa lamae, nunala meke muliṅṅu.
25 Ene tapotapoe si arini pa huporo, na loke zuke, meke va hoqa i Sa lamae guana tie naponapodi.
13 1-2 Doduru ginugua sapu zamani rau si ele dogori na avosi tu rau meke tumaeni.
Sapu gilani gamu, si gilani tugo arau.
Lopu hola nau gamu si arau, kekeṅoṅo mo si gita.
3 Ba hiva zama si arau koa sa Tamasa sapu tagoi sari doduru ṅiniraṅira, lopu koa gamu;
sa qua ginugua si hiva toke nia arau koa Sa.
4 Na koha mo si mae tozi gamu koa rau;
gua rina dokita sapu lopu tumae salaṅa tie.
5 Be lopu zama gamu,
si kote na tie gilae mia guni gamu ri na tie.
6 Va avoso totozo va bakali arau sari qua binalabala, avosi sari tinepatepa pa beruqu.
7 Na vegua ke kokoha si gamu?
Na koha ponia sa Tamasa, gua si gamu?
8 Na hiva lavelave nia gamu sa Tamasa?
Hiva zama ponia gamu si Asa pa vetu varipitui?
9 Be doṅo viliti gamu sa Tamasa, si vea, kote dogoro kaiqa lineana tugo si Asa?
Rovea gamu si kote boka sekesekei nia gamu sa Tamasa, gua sapu hoke tavete la nia gamu pa tie?
10 Lokari, na kote gegese gamu Sa,
be lopu hinokaradi sari mia zinama vinari tokae la koa Sa.
11 Vea, lopu kote matagutu nia mia sa ṅiniraṅira Tanisa?
Babe holoqoru nia sa minatagutuna Sa?.

† Sa vesi hie pa Zinama Hiburu si lopu bakala. Va gore pani Sa sari baṅara, babe rupahi Sa sari na tie pu vata pusi i rina baṅara, meke va guni ni Sa sari na baṅara gua ri na pinausu.

12 Sari mia zinama tumatumae si loke laedi gua tugo na eba;
meke sari mia zinamazama si malohorodi mo gua na nelaka.

13 Mi noso paki, poni paki nau totozo pude zama, meke kote va tia ia rau nasa si kote ta evaṅa.
14 Uve, va nama si rau, be sa si raza mae, sa qua tinoa si va nama nia arau.
15 Be va mate au sa Tamasa,
ba kaqu lavelave nia rau sa qua tinoa koa Sa, sina raṅea rau si Asa.
16 Hokara sa qua minataqara si kote ta harupu nia rau,
sina loke tie kaleana si kote balabala sapu boka turu pa kenuna sa Tamasa.
17 Ego avoso va leana mae koari qua zinama, sari qua vina bakala, mamu avosi.
18 Ele va namanama si rau pude tozi nia rau sa Tamasa sa qua ginugua,
sina gilania qua rau sapu toṅoto si rau pa kenuna Sa.
19 Esei hiva toke au koasa ginugua hie?
Pude gua sa Tamasa, si nama si rau pude noso meke mate.

20 Ba karua tiṅitoṅa mo si hiva ni rau Tamasa, va malumu mae ni koa rau,
meke lopu kote tome nigo rau si Agoi:
21 Va noso ia sa Mua vina kilasa,
meke beto, Mu lopu va matagutu au.
22 Mu zama mae Tamasa, maqu olaṅa si rau:
babe maqu zama si rau meke Agoi kote olaṅau.
23 Sa sari qua sineā? Sa si tavete va sea i arau?
Na tinavete kaleadi sa si ta pitu ni arau?
24 Na vea ke liṅana va seu Mua,
meke etulu guni nau na Mua kana?
25 Hiva va matagutu au Goi? Ba na elelo mo si rau.
Guana raza duduli popana si Agoi.
26 Ura kubere i Goi sari na tinavete pasadi pude va pitu nau,
na sineā totozo vaquraqu tu ba vagi mae ni Goi.
27 Guana pusi nau seni Goi nenequ; ††
kopu tototoko ni Goi sari qua rinizu,
viliti Goi sari doduru qua tinavete na inene.
28 Gua asa ke, vuvusu palae guana popozu huda mo si rau,
guana poko sapu gania na kikiti.

14 Gita doduru si podo pa barikaleqe,
nada tinoa si papakana mo, meke siṅia tinasuna.

2 Noma sage si gita meke tuturei harahara guana havoro;
meke murimuri palae guana maqomaqo ene holana.

3 Vea kaqu kopu totoko ni tu Agoi sari tie gugua arini, babe turaṅa vagi i pude Agoi na pitu i?

†† 13:27 Zobi 33:11

⁴ Esei boka vagi vura nia si keke tinitoṅa viana koasa tinitoṅa sapu lopu viana?

Loke tie!

⁵ Agoi ele pada vekoi sari rane tana tie,
Agoi gilania visa sidara si kote toa si asa.
Ele pada i Goi meke lopu boka ta hobe.

⁶ Ke Mu doṅo va seu koa gami; Mamu veko gami;
mami qetuqetu be boka si gami koasa tinoa
tasunana hie.

⁷ Na huda ba rovea gita sapu kote toa si asa;
be ta maho gore, ba kote tuvulu sage pule nana.

⁸ Sari karosona si kote podalae mate luli,
meke sari dadagana si kote popozu,

⁹ ba pana tiḡu la ia na kolo si kote liho vura nana mo,
meke tuvulu sage guana linete vaqura.

¹⁰ Ba gita na tie pude mate,
si asa mo sa vina betobeto tadigita;
mate si gita meke beto mo.

¹¹ Guana ovuku sapu beto totolo,
meke na kopi sapu popa,

¹² sari tie sapu mate si lopu tekulu sage pule.
Lopu kaqu vaṅunu pule si arini sipu korapa koa
nana sa maṅauru;
lopu kaqu hite niu si arini pa dia pinuta.

¹³ Leana be tome paki au mo Agoi pa lovu;
tome paki au mo vasina, osolae hola sa Mua
tinaṅaziri.

Leana be va nonoga vekoa Agoi sa totoṣo
pude balabala pule au.

¹⁴ Be mate sa tie, si vegua, boka toa pule mae si asa?
Be gua asa, ba kote aqa qua si rau,
aqa, osolae hokoto sa tinasuna hie.

¹⁵ Meke kote titioko si Goi meke kote olaṅa si rau,
na kote qetu nau Goi, arau pu tavetau Goi pa
Limamu.

¹⁶ Meke kote kopu luli ni Goi sari qua inene,
ba lopu kote kopu luli ni Goi sari qua sinea.

¹⁷ Sari qua sinea si kote voi tomei Goi pa huneke;
kote nobi tamunu i Goi sari qua tinavete kaleadi.

¹⁸ Ba lopu gua tu, sari na toqere si kote zuzulu,
meke sari na toa si kote tava rizu taloa,

¹⁹ Guana kolo sapu va murimuri pani sari na patu,
meke na ruku sapu paleke taloa ni sari pepeso;
si Agoi Tamasa sipu huara pani Goi sari lolomo
tamigami pude koa va leana.

²⁰ Niṅira holani gami Goi ke lopu boka si gami meke
mate;
pa minate hobei Goi kineha mami meke garunu
taloani gami.

²¹ Sari tumami si vagi vina lavata ba lopu gilania
gami,
meke lopu ta tozini gami totoṣo variva kurekure si
arini.

²² Va nonoga i mo gami sari tinasigiti pa tini mami,
meke talotaṅa ni gami sari tinasuna pa mami tinoa.”

Vinari Zamai Vina rua

Zobi 15:1 kamo hinia 21:34

Elipazi

15 Zama se Elipazi na tie pa vasileana nomana pa
Temani,

² “Be na tie gilagilana si goi si lopu kote olaṅa ni sari
zinama kokobadi;
agoi si siṅi igo mo na givusu.

³ Na tie gilagilana si lopu kote zama hoboro gugua
agoi,
babe lavelave pule nia koari na zinama loke ginuadi.

⁴ Be ta luli si agoi, si loke tie kote pamaṅa nia sa
Tamasa,

meke loke tie si kote varavara la koa Sa.

⁵ Sa mua sinea si bakala nana koari na mua zinama,
podekia goi pude tome koari na sinekesekeidi ri na
zinama.

⁶ Arau lopu kilu zutu igo si agoi,
sari berumu telemu na zutu igo.

⁷ Ve, agoi sa tie kekenu pude podo?
Ele koa mua tu totoṣo taveti Tamasa sari na toqere?

⁸ Ve, avosi mua sari na vivinei te Tamasa?
Meke sari ginilagilana si mua eke mo?

⁹ Na sa si tumae nia goi, sapu gami lopu tumae nia?
Na sa si gilania goi, sapu gami lopu gilania?

¹⁰ Gami si vagi ginilagilana koari na tie koadi meke na
tie ele keodi,
ari tie sapu kenudi hola nia sa tamam.

¹¹ Sari na vina manoto te Tamasa si zama atu ni gami,
vea ke koromu ni tu?

Zama ponía gami si Asa, zinama sapu bule meke
ṅoṅo.

¹² Na sa si turaṅa va seu ia sa mua binalabala,
ke doṅo va bubugoro mae gami goi?

¹³ Na vegua ke bugoro nia goi sa Tamasa,
meke zama lani goi soku zinama sapu lopu leadi?

¹⁴ Ve, boka koa via sa tie? †

Boka sa tie pude koa toṅoto gugua sa Tamasa?

¹⁵ Ura, sari Nana mateana ba lopu raṅei mo sa
Tamasa;

arini ba lopu via mo pa Nana dinono.

¹⁶ Napoa gita sa kinaleana, guana kolo.
Uve, kaleada si gita meke loke laeda.

¹⁷ Avoso mae, maqu va bakalia koa goi,
maqu tozi nigo sapu gilania rau.

¹⁸ Saripu gilagilana ele tozi nau sari hinokara,
saripu ta totozi ni rini koari na tamadia,
meke loketoṅa si tomea rini.

¹⁹ Loke tie karovodi si koa pa dia popoa;

† 15:14 Zobi 25:4-6

loke votiki tie si koa pude turaṅa va seu i koe Tamasa.

²⁰ Sari tie kaleadi si kote koa ta sigiti doduruna sa dia tinoa,
doduru vuaheni pa dia tinoa si kote kamo tinasuna si arini.

²¹ Mamalaini variva holoqorudi si gagaemana pa talinadi;
balabala sapu koa valeana si arini, ba raza i mo rina tie hikohiko.

²² Lopu rovea arini sapu kote boka govete nia rini sa hinuporo,
ura, gilania dia sapu korapa aqani rini pude seke va matei.

²³ Sari kurukuru gani tomate si korapa aqa pude gani sari tomatedi;
gilania dia sapu sa rane tasunana si tata kamo.

²⁴ Sa rane huporona asa si matagutu hola nia rini,
tarazuzu si arini, guana keke banara ninirana si namanama pude la rapata i.

²⁵ Asa sa vina betodi rina tie pu nadoro lani limadia koasa Tamasa pu tagoi sari doduru niniranira,
arini pu hiva raza ia meke kana ia sa Tamasa.

²⁶⁻²⁷ Vahesi puleni sari tie arini meke va kanakana la koasa Tamasa,
tanini sage ni rini dia lave,
korodia matagutu meke haqala la pude raza ia sa Tamasa.

²⁸ Ba sari na tie arini si kote koa koari na popoa lavata,

saripu lopu sana kote ta huara pa vinaripera,
sari na vetu pu ta veko palaedi si kote koa i rini.

²⁹ Kote kokoi mo sari dia tinagotago,
meke doduru pu tagoi rini si lopu kote koa hola;
sari dia likakalae ba kote murimuri palae.

³⁰ Lopu kaqu boka govete nia rini sa hinuporo pa minate.

Kote guana huda si arini,
sapu ta sulu lelanadi pa nika,
meke ta givusu palae pa siniṅo te Tamasa.

³¹ Pana pupuhu sisigiti si arini si kote ranea rini sa kinaleana,

meke sa kinaleana si kote na dia pinia.

³² Sipu lopu ele kamo sari dia totoṅo si kote mate vata kenue si arini,

kote harahara guana lelaṅa huda,
meke lopu kaqu buma pule.

³³ Guana huda vaeni sapu udo va kenue vuana, sipu lopu ele komiha,
guana huda olive sapu hoqa havorona ke lopu boka vua.

³⁴ Kote tige saripu lopu vahesia sa Tamasa;
na nika kote sului sari dia vetu saripu ta kuri pa poata tinabara golomo.

³⁵ Hire sari na tie saripu balabala hata tinasuna meke tavete va kaleana,

sari bulodi si siṅi i na binalabala sekesekei."

Zobi

¹⁶ Olaṅa se Zobi,
² "Ele avosi qua sari zinama gugua arini;
sari minanoto tamugamu si vari sigiti hola i.

³ Vea, kote loke vina betona sa zinama tamugamu?
Na sa kamo gamu ke toke la au mo gamu?

⁴ Be guana gamu si tasuna meke arau si atu va manoto,
si kote zama va gelenae gugua tugo gamu si arau.
Kote nuke ia rau sa batuqu koari na qua zinama leleadi.

⁵ Kote va ninira gamu rau koari na qua zinama variva manoto,
meke vagi pani sari mia tinalotaṅa.

⁶ Ba pana zama rau kamahire si lopu beto sa sigiti,
meke pude lopu zama gua si koa eko nana tugo sa sigiti.

⁷ Kei Tamasa, ele va mabo au Goi,
Qua tatamana si huara pania Agoi.

⁸ Guana hiva va sosode ia Agoi sapu arau tugo si sea,
ke va viviqe au Goi; na kapu meke susuriqu mo si koa.

Ari tie si doṅo la ia mo sa tiniqu meke zutu au mo.

⁹ Gina ta naziri nau sa Tamasa si arau,
ke daku lulura pani au Sa,
garata livo meke doṅo va bubugorae mae au Sa.

¹⁰ Va sisire meke hegere nau ri tie,
vari likohae nau rini meke poharau rini isumataqu.

¹¹ Luara vala nau sa Tamasa koari tie pu lopu vahesina si Asa,

oki vala nau Sa pa limadia rina tie kaleadi.

¹² Korapa koa va leanaqu meke mae huara pania Sa qua tinoa,

kunele vagi au Sa meke seke va munala pani au Sa,
meke va turu veko au Sa pude Nana gonagonana tupi.

¹³ Gona nau tupi rini pa doduru vari kaliqu,
gona goto i Sa sari na leleqataqu, namu loke Nana tataru;

sa pepeso si boboso mo pa eharaqu.

¹⁴ Va bakora pilipule au Sa,
komitau Sa guana keke varane sapu hiva va mate tie hola.

¹⁵ Kulusu si rau ke va sage poko baika,
meke habotu qua pa kavuru.

¹⁶ Ziṅara nia mataqu sa kinabo,
meke moqo sari mataqu guana huporo vari likohaedi.

¹⁷ Ba loketona si tavete va sea ia arau,
meke toṅotona sa qua vinaravara la koasa Tamasa.

¹⁸ Kei pepeso, mu lopu tomea sa sinea sapu ta evaṅa mae koa rau,

mu lopu va nosoa sa qua tinepa pude harupau pa tinonoto.

¹⁹ Koanana pa Mañauru sa tie sapu kote zama poni au, †

asa kote toketoke hukata nau pa Mañauru.

²⁰ Zama poni au sa qua baere,

sipu korapa zoloro la koe Tamasa sa kolo mataqu.

²¹ Na hiva nia rau si keke tie pude tepatepa poni au koe Tamasa,

gua sa tie sapu tepa sisigiti koari nana baere.

²² Sari qua vuaheni si korapa hola taloa, meke kote ene taloa si rau meke lopu kekere pule mae.

17 Sa vina betona sa qua tinoa si tata kamo, na lopu boka siño va leana si rau.

Loketoña pule si koa ba sa lovu mo.

² Vari likohae nau ri tie ñoñovala si rau, meke dogoria rau sapu kana hola au rini si rau.

³ Kei Tamasa, mu lavelave nau, na viaqu si rau.

Na loke tie pule kote zuka i sari qua zinama.

⁴ Ele va nosoi Goi dia binalabala pude lopu gilgilana si arini,

mu lopu va malumi pude va kilasa au rini.

⁵ Be keke tie si ta tabara poata pude ñovalu sari nana baere,

si kote ari nana koburu vagia sa vina kilasa.

⁶ E Tamasa ele va sisire nia pozaqu koari na tie, meke mae loroa rini sa isumataqu.

⁷ Moqo sari mataqu pa kinabo, meke sa tiniqu si viviqe guana maqomaqo mo.

⁸ Sari na tie tonoto si hodahodaka nau rini, meke zutu au rini kekenoño gua sapu lopu vahesia rau sa Tamasa, gua.

⁹ Ba sari tie tonoto si kote tuqe va nabu koari na dia hahanana, meke sarini pu via limadia si kaqu koa ñinira hola la tu.

¹⁰ Be doduru arini si mae turu pa kenuqu, si lopu keke si kaqu dogoria rau sapu kote gilgilana.

¹¹ Sari qua rane si ele hola, sari qua hiniva si lopu ta evaña,

meke gua tugo sapu okoro ni sa buloqu.

¹² Ba sari qua baere si rane guni nia rini sa boñi, meke sa huporo si kalalasa guni nia rini.

¹³ Be guana sa qua siraña sapu koa hola si sa popoa mo tadi tie matedi, si vasina kote eko si rau meke puta pa hinuporo.

¹⁴ Kote na tamaqu guni nia rau sa lovu, meke sari uloso si na tinaqu meke na tasiqu vineki.

¹⁵ Pavei pule kaiqa siraña sapu koa hola koa rau?

Esei boka va dogoro poni au keke lolomo?

¹⁶ Lokari, sa lineana te Tamasa sapu gua rovea rau si kote gore turaña mo rau la pa lovu, kote magogoso varigara pa pepeso."

Bilidadi

18 Meke olaña se Bilidadi, sa tie mae guana pa popoa Sua,

² "Zobi, toতোসা sa kote beto zama si goi?

Be va avoso goi si kote boka vivinei igo gami si goi.

³ Na vegua ke balabala guni ni gami goi na bulumakao?

Na pekipeki mami si gami gua si goi?

⁴ Na korapa va sigiti pule nigo si goi koasa mua binugoro.

Vegua, kaqu taluarae si gami pa kasia popoa sina bugoro si goi?

Vegua, kote va rizui Tamasa sari na toqere pude va qetu igo?

⁵ Uve, sa zuke tadi na tie kaleadi si kote tava mate, meke lopu kaqu tava huruñu pule. ††

⁶ Sa kalalasa pa dia ipi si kaqu evañae huporo, meke sa zuke pa kali dia si kote mate.

⁷ Sari dia inene bebena si kote malohoro gore, kote hoqa puleni teledia koari na dia binalabala kaleadi.

⁸ Sari nenedia kote turaña lani pa korapa vaqara, meke kote ta tuqe vagi si arini.

⁹ Na sipata kote saputi nenedia, meke kote tuqe vekoi.

¹⁰ Na aroso si tava nadoro pa siraña, meke na sipata si tava tome pa pepeso.

¹¹ Doduru varikali dia si variva matagutu beto mo, meke tasuna ni rini pa doduru inene.

¹² Na ovia si malohoro nia rini, meke na tinasuna aqani pana hoqa rini.

¹³ Na minoho variva mate si gani luli kapudia, meke va muzi i limadia na nenedia.

¹⁴ Ke ta daku palae koari na dia kinoa va leana pa dia ipi,

meke ta ririhi la pa minate variva holoqoruna.

¹⁵ Kamahire sa tie hiva la koa pa nana ipi si boka mo, ba na ebana sa nai si kaqu tava vuvusu paki pa korapana pude va via ia.

¹⁶ Sari karosodi pa kauru pepeso si popa meke sari lelañadi panaulu si harahara.

¹⁷ Sari inavosodi si hokoto mo pa kasia popoa, meke loke tie balabala pule i pozadi.

¹⁸ Kaqu ta hadu vura taloa koasa popoa tadi na tie toadi,

hadu vura ni pa kalalasa, la pa hinuporo.

¹⁹ Kaqu loke tuti dia si koa,

loke tie sapu podoi rini si kaqu koa hola koari dia vasidi.

²⁰ Ari tie pa kali lodu rimata si magasa nia sa minate tadirini,

meke ari pa gasa rimata si matagutu mate dia.

²¹ Gugua asa sa tinoa tadi na tie kaleadi, sa tinoa tadi na tie pu lopu gilania sa Tamasa."

† 16:19 Zobi 19:25

†† 18:5 Zobi 21:17

Zobi

19 Meke olaña se Zobi,
 2 "Vea seunae gua kote vata sigiti au gamu si arau,
 meke va soku nau zinama?
 3 Ninae toতোসো si zama va kaleanau mo gamu si arau,
 meke lopu kurekure nia gamu sa ñinovañovalaqu
 rau.
 4 Be hinokara tavete va sea si arau,
 sari sinea si qua ginugua eke mo telequ.
 5 Balabala ia gamu sapu leana hola nau gamu si arau,
 gua,
 meke sari qua tinasuna va sosodena sapu sea si rau,
 gua?
 6 Lopu boka dogoria tu gamu sapu e Tamasa tavetia
 si hie?
 Sa Nana sipata si vekoa Sa pude saputu vagi au.
 7 Velavela vura si arau, 'Toka nau, ta sigiti hoboro
 qua!' Ba loke tie si olaña;
 tioko hata tinokae si rau, ba loke tie si mae pude va
 toñotia sa qua tinasuna.
 8 E Tamasa hukatia sa siraña, ke lopu boka hola si
 arau,
 na tomea Sa sa qua siraña pa korapa hinuporo.
 9 Ele vagi pani Sa sari doduru vina lavataqu,
 meke sa qua pozapoza leanana si huara pania Sa.
 10 Seke va sisigiti au Sa pa doduru vari kaliqu,
 Sari na qua hiniva leadi si rabutu pani Sa guana
 huda hoqana.
 11 Sa binugoro te Tamasa si ñada mae koa rau;
 nae turaña nau Sa koari Nana kana.
 12 Garuni Sa sari Nana varane pude mae raza au;
 koa vari likohae nia rini sa qua ipi, meke varipera
 mae au rini.
 13 Qua tatamana ba va seu i Tamasa koa rau;
 sari na tie pu gilani rau ba lopu hiva gilana tu.
 14 Sari qua tatamana si ele taloa beto,
 meke sari qua baere si ele muliñi nau rini.
 15 Sari nabulu vineki tavetavete pa qua vetu ba muliñi
 nau tugo;
 na tie karovoqu guni nau rini si arau.
 16 Tiokia rau si keke qua nabulu ba lopu olañau sa,
 tepa sisigiti ia rau pude toka nau ba korona.
 17 Lopu leana koasa qua barikaleqe sa humañana sa
 ñuzuqu,
 meke sari tasiqú koreo ba lopu boka tata mae au.
 18 Sari koburu ba hakohako nau rini,
 pude turu zama rau si taliri taloa dia.
 19 Sari qua baere soti si korodia nau;
 meke sarini pu tataru hola ni rau ba ele kana mae
 au.
 20 Loketoña si rau ba na kapu meke susuri mo;
 boka mo ke toa si rau.
 21 Gamu si na qua baere! Mi tataru nau!
 Ura ele seke au Tamasa si arau koasa limana.
 22 Vea ke kaqu ñovalala au tu gamu gua sapu evañia
 Tamasa?

Vegua lopu ele ñovalala va kaleana au tu gamu si rau?
 23 Kei, be kaiqa tie boka va nonoga i sari qua zinama,
 mani ta kubere gore ni pa buka!
 24 Uve, be ta peqo sari na qua zinama pa patu,
 meke kuberi pude madi koa hola,
 25 ba gilania rau sapu toana sa qua Tie pu kote
 valeana pule au,
 meke pa vina betona, Asa kote mae lavelave nau.
 26 Pa mudina ta gani beto sa kapuqu koasa minoho,
 sipu korapa koa qua koasa tini hie, si kaqu dogoria
 rau sa Tamasa.
 27 Kaqu dogoria rau si Asa pa mataqu soti;
 kei, okoro sigiti sa buloqu!
 28 Be zama si gamu, 'Vegua meke kote va sigitia gita
 sia?'
 Hata kaiqa siraña si gamu pude raza au.
 29 Ba kamahire, si mi matagutu nia sa vedara,
 sa vedara sapu turaña sa tinañaziri te Tamasa koa
 sa sinea,
 pude mi tumae nia sapu koa Nana si Asa pu pitui
 sari doduru tie."

Zopara

20 Meke olaña se Zopara sapu mae guana pa
 popoa Neama,
 2 "Zobi, va talotaña au goi.
 Gua asa ke kaqu olaña igo rau.
 3 Zama ñoñovalala au goi si rau,
 ba tumae nia qua gua sapu kote olaña guni nigo.
 4 Vegua lopu gilania tu goi sapu pa pinodalaena sa
 kasia popoa,
 sipu podalae ta veko sa tie pa popoa pepeso,
 5 si papaka mo sa toতোসো sapu hegere na komolo sari
 tie kaleadi,
 meke pa toতোসো hite mo si koa qetu sari na tie
 huporo?
 6 Be ululu kamo la pa mañauru sa vinahesi pule
 tanisa,
 meke tiqu la koari na lei sa batuna,
 7 ba kote ta givusu palae guana kavuru si asa,
 meke arini pu gilania, si kote nanasa, 'Avei si asa?'
 gua.
 8 Kote murimuri guana pinutagita meke lopu ta
 dogoro pule,
 kote ta hadu taloa si asa guana keke dinogodogorae
 pana boñi.
 9 Arini pu dogoria ba lopu kote dogoro pulea,
 sa nana vasina ba lopu kote va kamo pulea si asa.
 10 Sari nana koburu si kote va pule la i sari na
 likakalae koari na tie malaña,
 meke kaqu va pulei rini sari na tinagotago hinikodi.
 11 Be korapa vaqurana sa,
 ba sa susurina si kaqu eko pa kavuru.
 12-13 Sari na kinaleadi si lomoso koasa,
 ke veko seunae i sa pa ñuzuna pude koa hola sari
 liñiliñidi.

¹⁴ Ba hoke iliri pasa sari na ginani,
 guana poizini noki pa tiana.
¹⁵ Kote lua vurani sa sari tinagotago pu onoli sa,
 e Tamasa kote vagi vura puleni pa tiana.
¹⁶ Kote onolo vagia sa tie kaleana sa poizini tanisa
 noki;
 sari livona sa noki si kote va matena sa.
¹⁷ Lopu kaqu dogoro pulea sa sari oela olive sapu
 totolo guana ovuku,
 ba be na zipale na meleke sapu totolo guana leana.
¹⁸ Kaqu va pule i sa sari doduru likakalae pu mabo ni
 sa,
 lopu kaqu ta poni lolomo pude qetu si asa koari na
 nana tinagotago.
¹⁹ Sina ṅoṅovalu sa sari na tie malaṅa meke va
 habahuala i sa,
 meke vagi sa sari na vetu sapu votiki tie taveti.
²⁰ Sa puhi tanisa si loke kokoina;
 doduru nana tinagotago si lopu boka va sarea pa
 minate.
²¹ Lopu hoke koa hola sa ginani pana henahena si
 asa,
 ke sa nana tinagotago si lopu kaqu koa hola.
²² Pana tagotago va hola si asa si kote kamo na
 tinasuna,
 na tinalotaṅa nomana si kote raza la koasa.
²³ Vekoa, mani henai doduru gua sapu hiva ni sa!
 Kote va kilasia Tamasa si asa pa Nana tinaṅaziri na
 binugoro.
²⁴ Be boka govete nia sa sa vinaripera,
 ba na tupi boronizi si kote nuṅuru karovo pa tinina.
²⁵ Kote daku vura nia sa sa tupi pa mudina,
 meke va vura ia pa berona sa batu tupi ṅedalana,
 meke sa minatagutuna sa minate si kote kamo la
 koa sa.
²⁶ Doduru tinagotago tanisa si ta huara palae beto,
 kote sulu pani na nika, sapu lopu na tie va katua,
 kote ta sulu tugo si asa meke sari na nana
 tatamana.
²⁷ Gua na tie va sosode, sa maṅauru
 meke sa pepeso si kote tozi vura ni sari nana sinea.
²⁸ Na naqe kote paleke taloa nia sa nana vetu,
 guana totolo ṅiṅira pana raza sa tinaṅaziri te
 Tamasa.
²⁹ Asa sa hinia poni ni Tamasa sari na tie kaleadi,
 sa pinia sapu va nama ni Tamasa koa rini."

Zobi

21 Olaṅa se Zobi,
² "Avoso va leana mae koari na qua zinama;
 asa sa vina manoto sapu tepa ia rau koa gamu.
³ Va malumau; maqu zama,
 meke pana beto zama rau, mamu va sisire nono la.
⁴ Sa qua ninominomi si lopu koari na tie;
 koa nana tu, gua ke solini si rau.
⁵ Mu doṅo vilitia sa qua ginugua, mamu magasa nia;

kumuhia sa ṅuzumu, mamu hodahodaka.
⁶ Pana balabala ia rau sapu guahe, si matagutu qua
 tu;
 neneqara tu sa tiniqu.

⁷ Na vegua sari na tie kaleadi ke toa va gelenae tu,
 barogoso gorevura meke bokaboka nono latu?
⁸ Sari tudia si dogori rini noma sage meke toa va
 leana,
 sari na koburu tadi na tudia ba dogori rini.
⁹ Koa va leana si arini pa dia vetu, meke lopu
 matagutu,
 sa kolu sekesekeana te Tamasa si lopu raza koa rini.
¹⁰ Sari dia bulumakao si lopu makudo hira;
 hoke podopodo va leana meke loke tinasuna kamoi.
¹¹ Sari dia koburu si haqala na horu guana lami;
 sari tudia hitekedi si peka lamae.
¹² Kera turaṅae koari na mike si arini,
 meke peka qetuqetu koasa mamalaiṅina sa ivivu.
¹³ Tiatamadia sapu kaleadi, ba koa va leana na
 tagotago dia,
 meke mate va bulebulei dia.

¹⁴ Zama ia rini sa Tamasa, 'Lopu sosoara gami;
 gami lopu emami hiva gilani sari Mua tinarae.'
¹⁵ Esei sa Tamasa pu tagoi sari doduru ṅiniraṅira?
 Na vea ke kote nabulu nia tu gami?
 Na loke lineana kote vagi nia gami pana varavara la
 ia.
¹⁶ Turua rini sapu sa dia tinagotago si vurana pa dia
 binokaboka soti,
 ba arau si koroqu tagoa sa binalabala gua asa.
¹⁷ Ba sa zuke † tanisa tie kaleana si lopu hoke tava
 mate?
 Vegua, hoke kamoi tugo tinasuna sari?
 Totoso sa, hite bugoro ni Tamasa sari meke va kilasi?
¹⁸ Hoke ta givusu palae tugo sari, guana duduli?
 Babe ta paleke taloa guana kavuru pa totošo hiru?

¹⁹ Sa vina kilasadi si kote vala Tamasa koari na dia
 koburu, gua si goi;
 ba lokari, leana be va kilasi tugo Sa sarini pu tavete
 va sea, pude madi gilania;
²⁰ madi dogoria sa tina huara pa matadia soti;
 madi va nonoga ia sa tinaṅaziri tanisa Tamasa pu
 tagoi sari doduru ṅiniraṅira.
²¹ Lopu kote hiva gilania rini sa si ta evaṅa koari na
 dia koburu,
 ura pa mudidia mate si lopu kote ari dia binalabala.
²² Ba esei boka va tumatumae ia sa Tamasa,
 sina sa Tamasa ba pitui mo sari tie arilaedi?

²³⁻²⁴ Keke tie si lopu momoho meke kamo sa totošo
 mate;
 mate va leana pa binule,
 noboko meke toa va leana sa tinina.
²⁵ Keke pule si mate pa minalaṅa,

† Sa zuke si na tinoā tanisa tie.

lopu hite va linilinia sa sa kinoa va leana.
²⁶ Karua arini si ta pomunae beto mo pa kavuru, meke gani na uloso tinidia.
²⁷ Ele tumae nia tu rau sa mia binalabala, sapu vegua kote ŋovalu guni nau gamu.
²⁸ Kote nanasa si gamu, 'Avei sa vetu tanisa palabatu lavata kamahire?
 Avei sari ipi tadi na tie kaleadi?'
²⁹⁻³⁰ Na vegua ke lopu hoke nanasi gamu sarini pu ene sage gorea sa sirana?
 Lopu hoke tozini gamu tu rini sa hinokara?
 Sapu pana raza sari tinasuna si lopu hoke kamoi sari tie kaleadi.
³¹ Loke tie boka la zutui sari tie kaleadi, babe tavete hobe lani gua sapu evaŋi rini.
³² Totoso ta paleke la rini pa popomunuana, si na tie kopu tu si koa kopu ni sari lovu.
³³ Noma hola sa tokele tie pu la koasa popomunuana, soku si vata dogoro ni sari dia pinamaŋa, sa pepeso ba noso meke va kamo valeani sari tinidia.
³⁴ Ke sari mia zinama vina manoto si loke namudi! Doduru mia vina bakala si kokohadi beto!"

Sa Vina Neta Vinari Vivinei

Zobi 22:1 kamo hinia 27:23

Elipazi

22 Meke zama se Elipazi na tie pa vasileana nomana pa Temani,
² "Sa si boka tavetia sa tie pude toka nia sa Tamasa? Vegua, boka arilaena koe Tamasa sa tie tumatumaena? †
³ Ve a pude na tie toŋoto si agoi, kote boka va qetua goi sa Tamasa pu tagoi sari doduru ŋiniraŋira?
 Be na tie leamu si agoi, sa si kote ta tokae nia Tamasa?
⁴ Ve a, na pamaŋa nia goi si Asa, ke zutu igo Sa, meke turana lani igo Sa pa vinaripitui?
⁵ Lokari! Na tie kaleamu hola si agoi; na loke kokoina sa hahanana kaleana tamugoi.
⁶ Vagi paki poata sari tasimu koa goi, si vagi pani tu goi dia poko, osolae hobei rini sari dia gale, meke dododohodi mo meke koa.
⁷ Saripu memehadi si gina lopu va napoi goi, meke saripu oviadi si koromu poni ginani.
⁸ Gina balabala ia goi sapu sa pepeso si dia rina tie ŋiniradi, meke ari na tie bokabokadi mo boka koa ia.

⁹ Ba koromu poni goi sari nabonaboko, totosu tepa tinokae sarini.
 Hiko si goi koari na koburu eapadi, meke hitu pani.
¹⁰ Gua ke vari likohae nigo na sipata si goi, meke matagutu totosu raza va hodaka sari tinasuna.
¹¹ Gua ke lopu boka dodogorae si agoi pa huporo, meke lodu taloa totosu kamo sa naqe.
¹² Ura koa panaulu sa Tamasa, ululu hola pa Maŋauru, ululu hola ni sari na pinopino saripu nipuludi hola la tu.
¹³ Ba nanasa si goi, 'Sa si gilania sa Tamasa? Na paeria na lei si Asa, ke vea meke kote pitu gita Sa?
¹⁴ Opo adumia na lei huporona, ke lopu boka dogoro gita Sa, hoi tu si Asa, enene Nana panaulu pa maŋauru,' gua si goi.
¹⁵ Vegua, kaqu luli tu goi sari sirana pukeramedi, vasina ene sari na tie kaleadi?
¹⁶ Arini si ta paleke taloa, sipu lopu ele kamo dia totosu mate, guana vetu sapu paleke taloa nia na naqe.
¹⁷ Zama si arini koe Tamasa, 'Veko gami! Nasa kote boka taveteni gami sa Tamasa pu tagoi sari doduru ŋiniraŋira?'
¹⁸ Gua asa, ba va siŋi ni likakalae arilaedi Sa sari dia vetu, gua ke lopu hiva ni arau sari binalabala gugua arini.
¹⁹ Sari tie ŋoŋo si kote qetu pana va kilasi Tamasa sari na tie kaleadi, meke sari tie toŋoto si kote hegere meke va sisire ni.
²⁰ Doduru pu tagoi ri tie kaleadi si ta huara ilasa, meke saripu koa hola si kote ta sulu palae pa nika.
²¹ Ke mu va pepekae la koe Tamasa, pude tagoa goi sa binule, meke kote mana nigo Sa si agoi.
²² Va avosi sari Nana vina turu, mamu va naqiti pa bulomu.
²³ Pana kekere pule la si goi koasa Tamasa pu tagoi sari doduru ŋiniraŋira, si kote leamu pule si goi gugua tatasana; pana va rizu pani goi sari kinaleana pa mua vetu;
²⁴ pana luara pani goi sari mua inokoro poata, meke gona pani goi sari mua qolo arilaedi pa lolomo popana,
²⁵ si na Tamasa pu tagoi sari doduru ŋiniraŋira telena si kote na mua qolo, Asa si kote na mua siliva arilaena.
²⁶ Gua meke kote rane a goi doduru totosu sa Tamasa pu tagoi sari doduru ŋiniraŋira, meke kote dogoria goi sapu Asa sa mua qinetuqetu, meke lopu kote kurekure si goi pa kenuna.
²⁷ Kote varavara la si goi koa Sa meke kote olaŋigo Sa, meke kaqu kopu ni goi sari na mua vina tatara la koa Sa.

† 22:2 Zobi 35:6-8

²⁸ Kaqu gorevura sari doduru pu hiva taveti goi, ura na zuke si kote kalalasa koasa sirana pa kenumu.

²⁹ Be kamoi na tinasuna sari na tie meke zama si goi, 'Toka ni,'

si kote harupi sa Tamasa.

³⁰ Sari na tie kaleadi pu kekere,

ba kote harupi mo Sa;

kote ta harupu si arini sina via sari na limamu goi."

Zobi

23 Olaña se Zobi,

² "Korapa ta sigiti nia mo rau sa qua ninominomi kamo ninoroi,

hilala si rau ba sa lima Tanisa si mamata eko mo.

³ Be gilania mo rau pavei kote boka dogoria rau si Asa;

be boka rau, maqu kamo la vasina koa si Asa!

⁴ Kote tozia rau sa qua ginugua pa kenuna Sa.

Kaqu va bakalia rau gugua sa qua tinoa.

⁵ Kaqu vagi vura nia rau sa Nana inolana, meke boka gilani sari Nana zinama mae koa rau.

⁶ Be toke au Sa si kote tavetavete nia Sa sa Nana ninirana nomanaka beka?

Lokari, kote va avoso si Asa totosozama si rau, meke lopu zutu au.

⁷ Arau na tie nono si boka va vura binalabala koa Sa, meke kote koa ta rupaha ninae rane si rau koasa tie varipitui.

⁸ Ba pude la hata ia rau pa kali gasa rimata, si lopu koa si Asa vasina, meke pude la arau pa kali lodu rimata si lopu dogoria tugo rau.

⁹ Hata ia rau pa kali gede meke kali matao vasina sapu tavetavete si Asa, ba lopu boka ta dogoro si Asa.

¹⁰ Ba gilania Sa sa sirana korapa enea rau, meke pana ele podekau Sa si kote vura mae guana golo viana si rau.

¹¹ Sari nenequ si ene luli valeani sapu tanisa;

kopu nia rau sa Nana sirana meke lopu paza.

¹² Lopu hite rizu taloa si rau koari Nana ginarunu; va naqiti rau sari Nana zinama, hola nia sa qua hinia ginani.

¹³ Asanana mo si Asa;

esei boka hobea Nana hiniva?

Tavetia Sa gua sapu hiva tavetia Sa.

¹⁴ Korapa va hokotia Sa gua sapu vizata poni nau Sa, meke soku sari Nana hiniva mae gua koa rau.

¹⁵ Gua asa ke matagutu nia rau si Asa, totosozabalabala ia rau si holoqoru si rau.

¹⁶⁻¹⁷ Sa Tamasa pu tagoi sari doduru ninirana si va malohoro ia Sa sa buloqu.

E Tamasa, lopu sa huporo, si va matagutuqu rau, ba sa hinuporo si moata hola, meke lopu boka dodogorae si arau.

24 Vegua ke lopu va nama vekoi Tamasa pu tagoi sari doduru ninirana sari totosozaripitui?

Vegua ke aqa ni saripu gilania si Asa ba lopu kamoi tu sari rane arini?

² Va rizui rini sari na voloso pepeso pude boka vagi va noma dia,

pausi rini sari na rovana sipi sapu hikoi rini.

³ Vagi pani rini sari na don'ki tadi na koburu eapadi, meke kopu ni sari bulumakao tadi na barikaleqe nabokodi, osolae ta hobe sari na dia gale.

⁴ Sari na tie malana si tupele pani rini pa sirana, meke zukuri sari na habahuala pude la tome.

⁵ Ke guana don'ki pinomodi pa soloso, pudiki hata ginani pa ninae vasina sari na malana; pa qega ba hata poni ginani rini sari dia koburu.

⁶ La vagi gedi ginani tana kurukuru pa inuma sapu lopu dia,

meke varigara querepi pa inuma vaeni tadi na tie kaleadi.

⁷ Doduruna sa bohi si dododohodi meke puta, na loke poko,

loke nobi pude hukatia sa ibu.

⁸ Teteroko nia rini sa ruku gorena pa soloso, ke la nuziki kapae koari na patu nomadi pude aqoro.

⁹ Sari koburu loke tamadia si ta vagi palae koari tinadia;

vagi ri na tie kaleadi sari koburu tadi pu malana pude hobe gale.

¹⁰ Ba sari na malana si ene vura dodohodi na loke dia poko;

oviadi mo totosozapaleke huiti tadi na tie.

¹¹ La munala olive pude va vura oela, na querepi pude vagi vaeni;

ba arini teledia si koa memeha eko mo.

¹² Sagesage nana koasa popoa lavata sa kabo alili; saripu bakora na tata mate si kabo hata tinokae, meke lopu ta harupu;

ba lopu zutui Tamasa saripu nonovalisarini.

¹³ Sari tie kaleadi si kana ia sa kalalasa;

korodia gilania sa nana sirana,

ba be pude ene luli valeania.

¹⁴ Sipi tata rane sa popoa si gasa turu sa tie variva mate,

meke va matei saripu habahuala,

meke panabohi si hiko si asa.

¹⁵ Sa matana sa tie barabarata si aqa nia sa opokaputu;

zama si asa, 'Loke mata kote dogorau,' gua.

Va paeria sa isumatana pude loke tie gilania.

¹⁶ Totosozahuporo si haele nuquru pa vetu sari tie hiko, pana rane si puta si arini.

Lopu manavasa nia rini sa kalalasa.

¹⁷ Sa huporo dudukurumu si guana munumunu koa rini;

na baeri rini saripu variva matagutu pa huporo.

¹⁸ Guana elelo pa beru kolo si ta paleke taloa si arini,

sari dia kukuru pepeso si ta levei koe Tamasa;
ke loke tie si la pude kopu ni sari na dia inuma vaeni.

¹⁹ Sa mañinina sa dada si nono vagia sa kolona sa
sinou;

si gua tugo sa lovu sapu saputu vagidi sari tie
kaleadi.

²⁰ Ari tinadia ba kote muliñi ni,
ke hena va kamoi rina uloso;

sari tie kaleadi si loke tie kote balabala pulei,
ba guana huda ta maho goredi si arini.

²¹ Na ñoñovali rini sari barikaleqe sapu tige meke loke
dia koburu,

meke lopu tataru ni rini sari na naboko.

²² Sa Tamasa pa Nana ñinirañira si daku pani Sa
saripu ñiñiradi;

be ele sokirae, ba sa tinoa si lopu dia pude lalae nia.

²³ Boka va malumi Tamasa pude koa manoto pa dia
tinoa,

ba sari matana si korapa kopu totoko eko lamo
koarini.

²⁴ Pa toতোso hite si kote ta ovulu sage si arini, meke
kote lopu koa,

kote tava pepekae meke ta vagi varigara gua ari
kasa doduru,

kote guana kiko huiti sapu ta seke palae.

²⁵ Pude lopu hinokara si hire, si esei kote boka va
sosodea sapu kohaqu si rau?

Esei kote boka tozia sapu sea si rau?"

Bilidadi

25 Olaña se Bilidadi, sa tie mae guana pa popoa
Sua,

² "Doduru ñinirañira tana binañara si Nana sa
Tamasa,

doduru si kaqu magasa na pamaña nia si Asa;
tavetia Sa sa binule pa Mañauru.

³ Esei boka nae i sari Nana qeto minate varipera?
Sa kalalasa te Tamasa si kamo koari doduru vasina.

⁴ Vea, kote boka toñoto sa tie pa kenuna sa Tamasa?
Boka via sa tie pu podo pa barikaleqe?

⁵ Pude sa sidara ba lopu ñiñira sa kalalasangana,
meke sari pinopino si lopu via pa Nana

dinogodogorae,

⁶ si vegua sa tie, sa uloso sana, sa nikuniku?
Na tie mo bisa, sapu gua mo na uloso!"

Zobi

26 Olaña se Zobi,

² "Tolavaena hola sa tinokae tamugoi koa rau,
na tie malaña meke malohoro gua arau!

³ Leleadi hola sari mua vina balau koa rau pu
loketoña gilania,

noma hola sa tinumatumae va dogoro nau goi.

⁴ Esei toka nigo pude balabala i sari zinama hire?
Maqomaqo savana si zama vura koa goi?"

Kera se Zobi

⁵ "Sari maqomaqodi ri pu mate si matagutu;

sarini pa kauru kolo meke doduru pu koa vasina.

⁶ Sa minate si lopu boka paere koe Tamasa,
sa tinahuara si loke nobi boka va paere ia koa Sa.

⁷ Repahia Sa sa mañauru pa kali togarauru pa vasina
sapu loketoña koa ia,

meke sa kasia popoa si vekoa Sa pa vasina sapu
loketoña zuka ia.

⁸ Va siñi ni kolo Sa sari na lei,

ba lopu puzaka sari na lei koasa mamatana sa kolo
ruku.

⁹ Va paere ia Sa sa sidara,
na lei nobi nia Sa.

¹⁰ Tavetia Sa sa hubi lamana pude vari paqaha nia sa
kalalasa meke sa huporo,

meke gasia Sa sa voloso pa vari korapadi ri na rane
meke na boñi.

¹¹ Niu sari tokele dedegere pu tuqena sa mañauru,
neneqara toতোso gegese si Asa.

¹² Pa Nana ñinirañira si va kilasia Sa sa kolo lamana,
pa Nana tinumatumae si va matea Sa sa kurukuru
Rehabi pa lamana. †

¹³ Pa siñiño te Tamasa si bule learane sa mañauru,
meke sa limana Sa suti va matena sa noki gotolo.

¹⁴ Ba vasi puritina mo sari Nana tinavete si hire,
guana manamanasa mo si avosi gita.

Ke, esei kote tumae hinokara nia sapu vea ñiñira
gua sa Tamasa?" beto sa kinaera.

27 Sa hinodana sa vivinei te Zobi. Zama si asa,
² "Zama hinokara si rau koasa Tamasa toana,
sa Tamasa pu tagoi sari doduru ñinirañira, pu vata
lotaña au pa tinasigiti. Asa va kilasa au si rau pu loke
qua ginugua sea.

³ Sa beruqu si lopu kaqu zama nia si keke tiñitoña
kaleana,

meke sa meaqu si lopu kaqu kokoha,
sipu korapa toa qua si arau,

meke sa siñiño te Tamasa si koa nana pa isuqu,

⁵ Lopu kaqu zama nia rau, sapu toñoto sa vivinei
tamugamu;

kaqu toketoke nia rau sa qua tinoñoto osolae mate
si rau.

⁶ Sa qua tinoñoto si kaqu kopu eko nia rau meke lopu
kote beto nia rau,

loketoña kaiqa ginugua sea si gilania rau sapu kote
pada pude zutu pule nau si rau.

⁷ Sari qua kana si madi gua ari na tie kaleadi,
saripu raza au si madi gua arini pu lopu tavetia sa
tinoñoto.

⁸ Na sa si boka tavetia sa tie sapu lopu raña sa
Tamasa,

be vagi pania Tamasa sa nana tinoa?

⁹ Lopu kaqu avosia Tamasa sa kinabo tanisa,
pana raza sa tinasuna koasa.

¹⁰ Lopu kote dogoria tugo sa sa qinetuqetu pa
vinahesina sa Tamasa pu tagoi sari doduru ñinirañira.

† 26:12 Sam 89:10

Lopu kote varavara la tugo si asa koasa Tamasa doduru totozo.

¹¹ Maqu va tumatumaeni gamu sa ninira te Tamasa;

sari na tinavete te Tamasa pu tagoi sari doduru ninira si maqu va bakali koa gamu.

¹² Ba lokari, gamu ele dogori mia si hire,

na vea ke zama hoboro mae si gamu koa rau?

¹³ Hie sa hinia tadi tie kaleadi kote poni ni sa Tamasa, sa tinago kote vala nia Tamasa pu tagoi sari doduru ninira koasa tie sapu loke nana tataru.

¹⁴ Vea soku gua sari nana koburu ba kote mate beto mo pa vinaripera,

sari tuna si kote mate mo pa inovia.

¹⁵ Arini pu boka toa hola si kote mate pa oza, meke sari dia naboko ba lopu kaqu kaboi.

¹⁶ Sari tie kaleadi si kote tago poata soku guana onone,

meke kobi poko sapu soku hola nia sapu ta hivae,

¹⁷ ba sari tie tooto kote va sagei sari poko arini, meke sari tie leadi kote variva hia ni sari poata.

¹⁸ Sa vetu kuria sa si guana aba tanisa kaqa, guana ipi pa soloso tadi tie hukue.

¹⁹ Na tie tagotagona totozo la puta si asa, ba totozo tukeli sa matana si loketona tu si koa.

²⁰ Tarazuzu paleke vagina si asa guana naqe, na vivirua ovulu taloa nia pana boni.

²¹ Sa givusu pa gasa rimata si paleke taloa nia si asa meke lopu koa,

la sa meke saputu pania pa nana vetu.

²² Hiru la raza koasa; loke nana tataru, sipu korapa hiva govete nia sa sa niburuna sa givusu.

²³ Sa givusu ninira si guana popohara lima meke va sisire,

meke pavei govete gua sa ba hihiovo luli la tugo.

28 Na koa nana sa pou hoke ta geli vagi sa siliva, meke sa vasina hoke tava via sa qolo.

² Aeana si ta vagi vurana pa pepeso, meke kopa si ta vagi vurana pa patu niniradi.

³ Sa tie si zukea sa vasina hupohuporona; hata si asa pa korapana sa pepeso koari na pou lohidi,

hata ia sa sa patu sapu koa ia kopa pa korapa huporo.

⁴ Gelia sa sa pou pa vasina sapu seu pa kinoa tie, vasina sapu lopu hoke ene kamo tie;

na iku si tuqea sa meke isu gore pa pou.

⁵ Na ginani si toqolo vura koari linetelete panaulu, ba pa kauruna si tava umum sari pepeso pa gineli.

⁶ Vura koari na patu vasina si ari na patu buma nedaladi,

meke pa kavurudi koa sa qolo.

⁷ Loke kurukuru tapuru va ululu ele poho ia sa sirana la vasina,

na atata ba lopu ele dogoria.

⁸ Na kurukuru name nomadi ba lopu ele neti kamo,

na laione ba lopu ene luli i sari sirana arini.

⁹ Seke pani rina tie sari patu niniradi, pa hubi toqere si geli veko palae si arini.

¹⁰ Geli nuquri rini sari patu niniradi, meke kamo sari na patu arilaedi.

¹¹ Hata vura nia sa vasina bukaha vura sa kolo, meke va vurai pa kalalasa sari tinona tomedi.

¹² Ba pavei kote boka ta vagi sa ginilagilana lohina? Pavei koa sa ginilagilana?

¹³ Lopu tumae nia rina tie sa laena hinokara, sina loke tie boka dogoria koasa popoa pepeso.

¹⁴ Sa kolo pa hebalana si zama, 'Lopu koa koa rau si asa.'

Sa lamana peava si zama, 'Lopu koa koa rau si asa.'

¹⁵ Na qolo viana lopu kote boka holu vagi nia, na siliva si lopu tata kamo pa hinoluna.

¹⁶ Sa qolo pa Opira ba lopu tata kamo sa laena sa, lopu tata tugo sari na patu arilaedi pu zinara na buma leleadi. †

¹⁷ Lopu boka vari pada la nia koari na qolo babe na qelasi nedaladi,

meke lopu boka kapae la nia tugo koari na vinasari nedaladi sapu na qolo tavete ni rini.

¹⁸ Arilaena hola nia sa tugo sari na patu binu na patu zinara;

sa laena sa ginilagilana lohina si lopu boka ta kamo.

¹⁹ Sa patu topazi memehena †† meke sa qolo viana, ba lopu kaqu boka vari pada la nia koasa laena sa.

²⁰ Ke pavei mae guana sa ginilagilana lohina? Pavei kokoana sa ginilagilana?

²¹ Na ta tome sia pa matadi rina tie, koari na kurukuru pa galegearane ba paere si asa.

²² Sa minate meke lovu si zama, 'Na inavoso hoborodi mo si kamo pa taliqa mami.'

²³ E Tamasa mo telena tumae nia sa sirana pude kamo la koa sa;

Asa mo gilania pavei koana si asa.

²⁴ Ura Asa boka dogoro kamo sa vina betona sa kasia popoa;

doduru pa kauruna sa manauru ba dogori Sa.

²⁵ Totoso ponina ninira sa Tamasa sa givusu, meke tavete vura nia Sa sa padana sa kolo koari na lei,

²⁶ meke totozo vizatia Sa pavei kote hoqa sa ruku, meke sa sirana tanisa lei tana paka manauru,

²⁷ si tiqe dono la si Asa koasa ginilagilana lohina meke vilitia Sa,

meke va sosodea Sa meke podekia Sa.

²⁸ Meke zama sa Tamasa koari na tie, ‡

'Sa pinamana sa Tamasa, asa tu si na ginilagilana lohina,

meke pude luara pania sa hahanana kaleana si na ginilae.'"

29 Zama hoda la se Zobi,

† Sari na patu ta pozae onikisi babe sapaera. †† Topazi si na patu sapu meava guana hakua saganana. ‡ 28:28 Sam 111:10; ZT 1:7, 9:10

2 "Va gulea i rau sari na sidara visoroihe,
 sari na rane na totošo pu kopu nau sa Tamasa,
 3 totošo zuke va bakalia sa Tamasa sa qua tinoā,
 meke pa Nana kalalasa si enea rau sa huporo.
 4 Arini sari na rane leadi pa qua tinoā,
 totošo baere au sa Tamasa meke mana nia Sa sa
 qua vetu,
 5 totošo koa turaŋau sa Tamasa pu tagoi sari doduru
 ŋiniraŋira,
 meke koa vari likohae nau ri qua koburu,
 6 totošo tamanae sari qua qoti meke bulumakao
 meke poni va soku nau meleke pa qua siraŋa,
 meke bukaha vura koari na patupatu sa oela olive,
 7 totošo la si rau pa sasada koasa vasileana,
 meke vagia qua habohabotuana pa vasina
 varivarigarana,
 8 sari na tie vaqura si hoke va talevara totošo dogorau
 rini,
 sari tie komihadi si hoke turu pa pinamaŋa pana
 kamo rau.
 9 Sari na koimata si hoke noso paki zama,
 vekoi ri limadia pa ŋuzudia pude lopu zama.
 10 Sari ŋati palabatu si turu noso;
 lopu kulu na pamaŋa dia.
 11 Be esei avosia zamaqu ba hoke qetu hola nau rini,
 arini pu dogorau si hoke zama valeana mae,
 12 sina harupi rau sari na malaŋa pu kabo hata
 tinokae,
 meke saripu loke tamadia.
 13 Sari na habahuala ba hoke mana nau,
 sari naboko si va qetu pulei rau.
 14 Sa tinoŋoto si va sage ia rau guana qua poko;
 ŋinoŋo si hadehade nia rau pa tiniqu meke na qua
 toropae.
 15 Sari pu behu si turaŋi rau,
 meke tokani rau saripu ike.
 16 Na tamadia ri na tie malaŋa si rau,
 meke toka ni rau sari na tie karovodi pa vinaripitui.
 17 Huari rau sari ŋiniraŋira tadi tie kaleadi,
 meke harupi rau sari tie koa rini pu ŋoŋovali si arini.
 18 Meke balabala si arau, 'Kote mate si rau pa qua
 vetu soti,
 sari qua rane si kote sokudi guana onone.
 19 Guana huda si rau sapu sari karosoqu si kamo la pa
 kolo,
 meke sari lelaŋaqu si bobosi na puni pana boŋi.
 20 Doduru tie si hoke vahesi au rini si arau,
 meke hoke tava ŋinira lamo si rau.'
 21 Sari tie si edi hiva va avosau rini,
 aqa va avosia rini sa si kote zama nia rau.
 22 Mudina zama arau si loke dia zinama pule,
 sari qua zinama si va manoti si arini.
 23 Aqa nau rini pude zama guana aqa dia ruku,
 qua zinama si napoi rini guana inuma sapu va kamo
 ruku.
 24 Totoso komolo la i rau si lopu va hinokara si arini,

sa dinono va bakala pa isumataqu si arilaena hola
 koa rini.
 25 Arau vizata poni sari binalabala meke habotu
 guana dia palabatu,
 turaŋi rau guana baŋara sapu turaŋa nana qeto
 minate,
 meke totošo talotaŋa si arini si va manoti rau.
 30 Ba kamahire si va sisire nau rini, sari tie mudidi
 koa rau,
 ba sari tamadia si lopu pada pude haqala turaŋi sari
 qua siki pude varitokae kopu sipi.
 2 Na sa laedi koa rau sari tie gua arini?
 Ele malohoro meke loke tinavete boka tavetia rini
 3 Doŋo ovia meke malaŋa si arini,
 ene lamae ia rini sa pepeso popana,
 pana boŋi enea rini sa pepeso vasina loketoŋa boka
 toa ia.
 4 Pa qega si hata ginani na kupi vagi elo huda,
 meke hena karoso sapu pasa hola koasa huda ta
 pozae huda sasara.
 5 Hitu taloa ni rina turaŋadia pa kinoā tie,
 kukili ni rini guana tie hikohiko.
 6 Hata vasina pude puta koari na taqeŋe ovuku
 popadi,
 koari na bae pa kali toqere, na pou pa pepeso.
 7 Kabokabo guana kurukuru pinomo,
 meke nunuzikae pa korapa hiqohiqo raqoraqona.
 8 Sari na tie arini si gua sapu loke pozadi meke lopu
 ta gilnadi!
 Na tie ta hitu vuradi si arini pa popoa.
 9 Ba kamahire si kera va sisire nau ari tudia,
 meke arau si na dia ŋoŋovalana mo.
 10 Maledere nau rini meke lopu boka tata mae,
 meke lopu matagutu loroā rini sa isumataqu.
 11 Kamahire sapu vagi pania Tamasa sa qua ŋiniraŋira
 meke va malohorau Sa,
 si kana au meke ŋoŋovala au, lopu pamaŋa nau rini.
 12 Pa kali mataoqu si raza mae sari tie vaqura;
 veko sipata si arini pa siraŋa sapu enea rau,
 meke edi hiva va mate hola au rini.
 13 Tukua rini sa qua siraŋa ke lopu boka govete si rau,
 loke tie si tokani totošo podekia rini pude ŋovalau,
 na gilania dia sapu loke tie kote hiva toka nau.
 14 Raza koa rau guana qeto minate nuquru gua pa
 goba ta huarana pa vasileana,
 meke hoqa mae au rina patu pa goba totošo haqala
 mae gua si arini koa rau.
 15 Koa mo pa minatagutu si rau,
 sa laequ rau si paleke taloa nia na givusu,
 meke sari qua tinagotago si murimuri guana lei.
 16 Kamahire si goregore hikare sa qua tinoā,
 loke sinalaŋana sa qua minoho.
 17 Pana boŋi si sigiti beto susuriqu,
 meke loke kokoina sa tinasigiti pa tiniqu.
 18 Pa lima ŋinirana te Tamasa si tuqe vagia sa ruaqu,
 meke liloho vagia Sa sa kolana sa qua poko.

¹⁹ Gona gore lani au sa Tamasa pa nelaka,
 meke guana kavuru na eba mo si rau.
²⁰ Kabo atu si rau koa goi Tamasa, ba lopu olaña si
 Goi,
 turu atu pa Kenumu si rau ba lopu liñana mae au
 Goi.
²¹ Kamahire vata sigitau tu Goi si arau,
 sa lima niñirana Tamugoi si va raza nau Goi.
²² Saputu vagi au Goi meke va paleke nau pa givusu,
 meke hiru lamae nau Goi koari na raneboñi.
²³ Gilania rau sapu pa minate paleke lani au Goi,
 vasina ta huhuku nia ari na tie toadi.
²⁴ Hokara, loke tie hoke raza ia sa tie pu ele koa pa
 tinasuna,
 sipu korapa kabo hata tinokae si asa.
²⁵ Vea, lopu hoke kabo turañi tu rau sarini pu tasuna?
 meke tataru ni sarini pu habahuala?
²⁶ Ba toতোso hata ia rau sa lineana si kinaleana tu si
 mae,
 toতোso hata ia rau sa kalalasa si hinuporo tu si kamo
 mae.
²⁷ Sa buloqu si tasuna meke lopu boka magogoso,
 doduru rane si tasigiti mo si rau.
²⁸ Koa pa hinuporo si rau, loke rimata pude hite
 kalalasa;
 turu si rau pa vinarigara meke tepa tinokae.
²⁹ Sa mamalainiqu si kulusu meke talotaña,
 guana kabodi ri na kurukuru nae na omehe.
³⁰ Sa kapuqu si ta iliri muho, na kore palae,
 sa tiniqu si mañini, na moho.
³¹ Sa qua mike si koba kera talotañadi mo si lopi ni sa,
 meke sa qua ivivu si turañi sa sarini pu taruqoqo.
31 Tavetia rau si keke vinariva egoi koe Tamasa,
 pude lopu doño roro la koa sa keke vineki.
² Nasa sa hinia tana tie koa sa Tamasa panaulu?
 Sa sa nana tinago koe Tamasa pu tagoi sari doduru
 niñiraniñira?
³ Na tinahuara si tadi na tie kaleadi tu,
 meke sa tinasuna si tadi pu tavete va sea.
⁴ Gilani Tamasa sari doduru pu taveti rau;
 dogori Nana sari doduru qua rinizu.
⁵ Be ele ene si rau pa kinohakoha,
 babe hoke bebeno sa nenequ pude la sekesekei,
⁶ si mani pada au Tamasa pa Nana padapadana
 mamata,
 mani gilania sapu arau si loke tinazutuqu.
⁷ Be sari qua inene si ele taluarae koa sa Mua siraña,
 meke okoro nia rau gua sapu dogoria rau pa
 mataqu,
 babe sa limaqu si ele boni pa sinea,
⁸ si madi henai ri na votiki tie sari ginani pu letei rau,
 meke madi ta rabutu palae sari doduru qua
 linetelete.
⁹ Be sa buloqu si roro karovo pa keke barikaleqe,
 ba be ogolo si rau koasa barikaleqe pa kali vetu,

¹⁰ si mani la raro ginani sa qua barikaleqe koasa vetu
 raro tana votiki tie,
 mani la puta pa teqe tana votiki tie.
¹¹ Ura sa sinea asa si variva kurekurena hola,
 na kinaleana sapu kaqu ta pitu nia.
¹² Guana nika si asa sapu sulu va inete,
 meke kote vagi pani sa doduru pu tagoi arau.
¹³ Be guana koroqu poni lolomo pude ta avoso sari
 qua nabulu,
 toতোso sea la koa rini sari kaiqa qua hahanana,
¹⁴ sa kote gua si arau be kamo mae au sa Tamasa?
 Sa kote gua sa qua inolaña pana ta nanasa si rau?
¹⁵ Ura sa keke Tamasa mo asa tavete au si rau meke
 sari qua nabulu,
 tavete au Sa pa tiana sa tinaqu, arini pa tinadia.
¹⁶ Be koroqu va tana ia rau sa hiniva tanisa tie
 malaña;
 babe lopu va egoa rau sa tinepa tanisa barikaleqe
 naboko,
¹⁷ babe heki nia rau sa bereti pude gequ eke mo,
 meke lopu hia poni ia rau sa koburu loke tamana, si
 mani ta daku palae pa avaraqu sari limaqu.
¹⁸ Sa koburu asa si pausu ia rau podalae hitekena
 guana tamana soti,
 meke sari barikaleqe nabokodi ba hoke kopu ni rau.
¹⁹ Ba be dogoria rau si keke tie sapu malaña meke
 loke nana poko,
 sapu hiva tinokae meke loke nana nobi,
²⁰ be guana lopu qetu sa bulona meke mana nau sa
 sina ponia poko vulu rau si asa,
 vulu sipi sapu vagi rau koari na qua rovana sipi,
²¹ be noñovali rau sari na koburu loke tamadia,
 toতোso habotu turañi rau sari na palabatu pa vinari
 pitui, gua,
²² si madi ta daku palae pa avaraqu sari limaqu,
 madi ta dopasa pa vinari hodae si arini.
²³ Ura, na matagutu nia rau sa tinahuara mae guana
 koe Tamasa,
 na pamaña nia rau ke lopu boka taveti rau saripu
 gua hire.
²⁴ Be guana vekoa rau sa qua rinañerane koasa qolo,
 babe zama si rau koasa qolo, 'Koa goi si kalavarae si
 rau,' gua, ²⁵ babe qetuqetu hola ni rau sari qua
 tinagotago,
 sari tinago pu va gavori telequ pa limaqu,
²⁶ ba be doño la ia sa kalalasa sa rimata,
 babe sa tinolava tanisa sidara,
²⁷ meke pa buloqu si vahesi golomi rau,
 meke va sage la i rau limaqu koa rini pa vinahesi,
²⁸ si kote arini tugo si kaiqa sinea pude ta pitu ni;
 sina lopu luli valeania rau sa Tamasa panaulu pa
 Mañauru.
²⁹ Lopu hoke qetu si rau koari na kinaleana pu ta
 evaña koasa qua kana,
 ba be komolo sina kamo tinasuna si asa.

³⁰ Lopu va malumia rau sa n̄uzuqu pude leve nia si asa,

babe pahukia sa kinaleana pu tavete mae nia sa.

³¹ Doduru rina tie pu tavetavete poni au si gilania, sapu hoke va kamo rau sari doduru tie pude henahena turaᅇa au.

³² Loke tie karovodi mae si pada puta pa sisiraᅇa, sina sa sasada vetu taqarau si tukelena eko mo koa rini.

³³ Lopu tomei rau sari qua sinea gua ri kaiqa tie; lopu tomei rau pa buloqu,

³⁴ sina matagutu ni rau sari na tie; lopu koa noso si rau, lopu vura pa sada, koa gua sari na zinamazama tadi na puku butubutu,

³⁵ Kei, be keke tie mo mae va avoso au!

Tokotokoro si rau sapu doduru qua zinama si hinokaradi.

Mani olaᅇau sa Tamasa pu tagoi sari doduru n̄iniraᅇira;

meke Asa pu zutu au si mani kubere gore ni sari qua sinea pude maqu dogori.

³⁶ Maqu va sagei si arini pa avaraqu, meke va hakei pa batuqu guana toropae baᅇara, pude dogori na tie.

³⁷ Maqu tozi la ni koa Sa sari doduru ginugua pu taveti rau,

kaqu kamo la si rau koa Sa guana koburu tavia.

³⁸⁻³⁹ Be ta zutu totozo pakepakete si rau koari na vuvua ba lopu tabari rau sari na tie tavetavete,

babe n̄ovalu rau maqomaqodi sari na tie pu tavetavete,

meke be guana boboso sa pepeso koari na kolomata tadi na qua nabulu pu ta n̄on̄ovala pa qua sinea,

meke totozo kabo nia rini sa qua sinea,

⁴⁰ si mani toqolo vura sari na hiqohiqo rakirakihi meke lopu na huiti,

na duduli meke lopu na bale."

Hokoto sari zinama te Zobi.

Elihu si Gegesi sari ka N̄eta Baere te Zobi

Zobi 32:1 kamo hinia 37:24

32 Ke sari ka n̄eta hire, Elipazi, Bilidadi, meke Zopara, si noso; lopu olaᅇa pule la koe Zobi, sina toᅇoto nana si asa pa nana binalabala soti. ² Ba se Elihu, sa tuna Barakele na tie pa tuti te Buzi pa tatamana te Rami, si bugoro sisigiti nia sa se Zobi, sina toᅇoto nana si asa gua, meke zutua sa sa Tamasa.

³ Bugoro ni tugo e Elihu sari ka n̄eta baere te Zobi, sina zutu ia rini ba lopu boka va sosodea rini sapu sea se Zobi, ke guana somana zutua rini sapu sea sa Tamasa.

⁴ Sipu korapa zama si arini si aqa se Elihu, sina na tie vaqura si asa. ⁵ Ba totozo dogoria sa sapu hokoto ni zinama si arini si bugoro mo si asa.

Elihu

⁶ Ke olaᅇa se Elihu sa tuna Barakele na tie pa tuti te Buzi,

"Arau si na tie vaqura meke gamu si na barogoso mia,

ke matagutu si rau pude tozini gamu gua sapu gilania rau.

⁷ Balabala si rau, 'Ari kasa tie koadi si pada zama, sina sa ginilagilana lohina si luli gua pa vuaheni.'

⁸ Ba sa hinokarana si sa Maqomaqona tu Tamasa pa tie,

meke sa siniᅇo tanisa Tamasa pu tagoi sari doduru n̄iniraᅇira

sapu ponia ginilagilana lohina si asa.

⁹ Lopu ari na barogoso mo si gilagilana, lopu arini pu kokoadi mo gilania na sa si toᅇoto.

¹⁰ Gua asa ke zama si arau: 'Mi avoso mae; arau ba hiva tozini gamu sapu balabala ia rau.'

¹¹ Aqa si rau totozo zama si gamu, avosi rau sari mia zinama tumatumae; totozo hatai gamu sari na zinama pu gotogoto.

¹² Va avoso atu si arau,

ba loke tie boka va dogoro nia koe Zobi sapu sea si asa,

lopu keke gamu olaᅇi sari nana vina vura binalabala.

¹³ Mi lopu zama, 'Gami ele dogoria sa ginilagilana hinokara;

Tamasa mani tozi nia sapu sea si asa, ba lopu gami na tie,' gua.

¹⁴ Lopu koa rau gonagona mae ni Zobi sari nana zinama,

meke lopu kaqu olaᅇia rau koa rina mia zinama.

¹⁵ Zobi, ele nunala sari ka n̄eta, loke dia inolaᅇa, meke loke zinama pule si koa.

¹⁶ Ba vea, na lopu kulu si arini ke kaqu aqa tu si rau, sipu korapa loke dia inolaᅇa?

¹⁷ Lokari, sari qua inolaᅇa si kote zama ni rau; arau ba kote tozi vura ni sapu gilani rau.

¹⁸ Ura siᅇi au na zinama si arau, meke sa maqomaqo pa korapaqu si lopu boka tuᅇe pule.

¹⁹ Guana siᅇi au na vaeni sapu hata siraᅇa pude vura, guana vovoina vaeni vaqura sapu ona hiva puzaka.

²⁰ Kaqu zama si rau na lopu boka tuᅇe pule ia rau, uve, kaqu zama vura si rau.

²¹ Lopu kote va kalekale si rau, babe va lomolomoso ia si keke tie.

²² Sina be bokabokaqu pa va lomolomoso tie, si kote la sa Tamasa meke va kilasa au.

33 Ba kamahire Zobi, mamu avosi sari qua zinama, avoso valeani doduru pu kote zama ni arau.

² Namanama si rau pude zama; ele pa meaqu rau sari zinama.

³ Sa buloqu tozi nau sapu zama si rau pa tinon̄oto, meke sa beruqu si zama pa hinokara.

4 Sa Maqomaqona sa Tamasa tavete au,
sa Tamasa pu tagoi sari doduru ninirañira, meke Asa
siño mae nia sa qua tinoa.

5 Olanau, be boka goi;
va namanama pule nigo, mamu toke au.

6 Na pa kenuna sa Tamasa si na tie gugua mo agoi si
arau;

arau ba ta tavetequ pa pepeso.

7 Gua ke, mu lopu matagutu nau;
sa limaqu si lopu kaqu osonigo.

8 Ba ele zama pa taliñaqu si agoi,
avoso valeani rau sari mua zinama.

9 Zama guahe si agoi, 'Loke tina zutuqu si rau meke
loke qua sinea. Na viaqu.

10 Ba sa Tamasa si hatahata siraña pude bugoro nau,
meke balabala nau guana keke Nana kana Sa si
arau.

11 Pusi nia seni sa sari nenequ;
meke kopu totoko ni Sa sari doduru qua inene.†

12 Ba maqu tozi nigo, Zobi, lopu toñoto sari na mua
zinama,

ura sa Tamasa si noma hola nia sa tie.

13 Na vegua ke nominomi la ia goi sa Tamasa
sapu lopu olañi Sa sari mua ninanasa?

14 Ura, sa Tamasa si zama lamo, ba pa soku siraña,
na tie mo si lopu va avoso la pude vagi.

15-16 Pa pinutagita meke dinogodogorae pana boni, ††
totoso puta muliñu sa tie pa nana teqe,

si boka zama sa Tamasa koari na tie,
meke va mataguti koari na vina balau,

17 pude va kekeria sa tie koari nana tinavete kaleadi,
meke hukatia pa vinahesi pule,

18 pude harupia sa nana tinoa koasa lovu,
pude lopu mate pa vinaripera.

19 Boka va toñoti Tamasa sari na tie pa tinasigiti koasa
minoho,

na tinasigiti pa susuri sapu lopu boka beto,

20 ke sa ginani ba kilu ia mo sa,
sari ginani hoke okoro ni sa si hakohako ni sa.

21 Meke goregore nana sa tini osolae viviqe va
kaleana tu,

sari na susuri sapu tomedi, si boka ta dogoro beto.

22 Sa maqomaqona si rizu tata la mo koasa lovu,
meke sa nana tinoa si aqa nia rini pu mae pude va
matea.

23 Ba be koa nana si keke mateana pa nana kalina
guana tie vari karovae,

keke koari tina mateana te Tamasa,
pude tozia sa tinonoto tana tie,

24 pude toka nia sa tie meke zama:

'Vata rupahia, lopu va gore vala nia pa lovu;
ele koa nana sa hinolu pulena sa.'

25-26 Pana varavara la si asa koasa Tamasa meke va
tabea Sa,

si kaqu dogoria sa sa Isumatana Tamasa meke kukili
na qetu,

meke doduru nana ginugua si va toñoto pulei
Tamasa gua tatasana,

meke kaqu tava vaqura pule sa tinina guana tini
koburu,

toa va leana meke ninira guana tie vaqura.

27 Meke pa totosoa asa si mae si asa koari tie meke
zama,

'Ele sea si rau, lopu tavetia rau gua sapu toñoto,
ba harupau sa Tamasa.

28 Vagi pule nau Sa pa minate,
ke kamahire toa si rau pude qetu nia rau sa
kalalasa.'

29 Uve, gua asa si hoke tavetia sa Tamasa koasa tie.
Tavete pilipule ponía Sa sa tie,

30 pude vagi pule nia sa maqomaqona koasa lovu,
meke pude sa zuke tanisa tinoa si boka kalalasa la
koasa.

31 Kopu nia si hie, Zobi, mamu avoso mae,
mokomoko, sina kote zama si rau.

32 Ba be guana hiva zama si agoi, si mu olanau;
zama vura, sina hiva dogoria arau sapu toñoto si
agoi.

33 Ba pude lopu gua, si mamu avoso mae koa rau;
koa noso, maqu va tumatumae nigo sa ginilagilana
lohina."

34¹⁻² Zama pule se Elihu,
"Gamua na tie gilagilana, mi avosi sari qua
zinama;

avoso mae koa rau gamu na tie tumatumae.

3 Ura sa taliña podeki sari na zinama, ‡
gua sa mea sapu va linilini sari ginani.

4 Ke mada viliti vagia sapu toñotona.
Mada tumae varigara nia sapu leanana.

5 Zama se Zobi, 'Arau si loke tinazutuqu,
ba lopu poni nau lolomo sa Tamasa pude avosau.

6 Na toñotoqu guahe ba ta nae turañae koari tie
kokoha;

loke qua sinea, ba sari tupi Tanisa si va bakorau
meke lopu boka ibu.'

7 Na tie vea guguana se Zobi,
ke qetu nia sa sa tinazutu guana tie memehana hiva
napo kolo?

8 Ene turañi sa sari tie tavete va kaleana,
meke taveti sa sari hahanana tadi tie kaleadi.

9 Ura zama tugo si asa, 'Sa sa laena sa linulina sa
Tamasa?'

10 Ke mi avoso mae koa rau, gamu na tie pu
gilagilana.

Na kinaleana si lopu kaqu balabala tavetia sa
Tamasa!

Sa Tamasa pu tagoi sari doduru ninirañira si lopu
boka tavetia Sa sapu sea.

† 33:11 Zobi 13:27 †† 33:15-16 Zobi 4:13

‡ 34:3 Zobi 12:11

¹¹ Kote tabara pule lani Sa pa tie gua sapu tavetia sa. †
Nana hahanana la pa tie si kote gua sapu garona sa tie.

¹² Sa hinokara si, sa Tamasa pu tagoi sari doduru
ninirañira si lopu kaqu ñovalia sa tie toñoto,
na lopu kaqu tavetia Sa sapu sea si Asa.

¹³ Esei poni nia ninirañira si Asa koa sa popoa
pepeso?

Esei vekoa si Asa pude kopu nia sa kasia popoa?

¹⁴⁻¹⁵ Be hiva vagi pule nia Sa sa maqomaqona pa tie,
meke sa siniño tinoa,
si kote mate mo sari doduru pu siño,
meke pule la pa pepeso.

¹⁶ Pude gilagilana agoi si mu avosia si hie,
mamu avoso valeana mae koari qua zinama.

¹⁷ Boka kopu butubutu sa tie sapu kana ia sa
tinoñoto?

Boka zutua goi sa Tamasa ninira meke ñoño?

¹⁸⁻¹⁹ E Tamasa mo hoke zamai sari bañara, 'Loke
laemia si gamu,'

meke koari na koimata, 'Tie kaleamia si gamu,' gua.
Lopu va kalekale si Asa koari na tie tagotago hola ni
sari na habahuala,

sina tavete betoi Sa pa limana.

²⁰ Mate va hodaka si arini pana boñi,
sari na tie si kamo dia tooso meke mate;
lopu tasuna koa Sa sa vina matedi rina tie niniradi.

²¹ Kopu totoko ni Sa sari hahanana tadi na tie,
meke dogoro betoi Sa sari doduru inene tadirini.

²² Loke vasina sapu huporo dudukurumu si koa,
vasina sapu boka tome sari tie kaleadi.

²³ Lopu ta hivae si keke tooso pude pule la si gita koa
Sa pude ta pitu,

ele gilania Sa sa Nana vinilasa.

²⁴ Sipu lopu ele ta viliti koasa Tamasa sa tie ninira pu
tavete va sea si va gorea Sa,

meke hobe la nia Sa si keke tie pa nana tuturuana.

²⁵ Pana boñi si va mate pani Sa si arini,
sina gilania Sa doduru gua sapu taveti rini.

²⁶⁻²⁷ Va kilasi Sa koari na dia tinavete kaleadi,
pa vasina sapu doduru tie boka dogori,
sina kekere si arini meke lopu hiva lulia rini si Asa,
meke korodia luli rini sari Nana siraña.

²⁸ Va kaboi rini sari na tie malaña meke avosi Tamasa,
ke kamo la koa Sa sari dia tinepatepa hata tinokae.

²⁹⁻³⁰ Ba pude lopu kulu sa Tamasa, esei kote zutu ia?
Pude tomea Sa sa isumatana, esei kote boka
dogoria?

Loketoña si kote boka tavetia rina tie babe na
butubutu,

pude hukatia sa tie kaleana pude kopu butubutu
babe veko sipata meke ñoñovala koari na tie.

³¹⁻³² Be zama sa tie koe Tamasa.

'Arau si ele sea ba lopu kote va sea pule si arau,
Sari sinea taveti rau meke lopu gilani rau si tozi nau,
pude lopu kote tavete pulei arau.'

³³ Vegua, kaqu pia igo Tamasa si goi pa mua hiniva,
sipu koromu kekere koari na mua sinea?

Vizavizata agoi, lopu arau;
ego mamu tozi nau sapu gilania agoi.

³⁴⁻³⁵ Sari tie gilagilana tozi nau,
ari tie pu gilagilana va lohi pu avosau si zama koa
rau,

'Zobi si zama hoboro, zama ni sa saripu lopu gilani
sa,

sari zinama tanisa si lopu koai na ginilagilana.'

³⁶ Sa qua binalabala si leana be kaqu ta podeke se
Zobi,

sina olaolana guana keke tie kaleana si asa.

³⁷ Sea si asa meke va gugue tugo,
pa kenuda si va ekeki hola si asa,
meke zama va soku la koe Tamasa."

35 Meke zama pule se Elihu,

² "Balabala ia goi sapu toñoto si guahe?

Zama si agoi, 'Kote tava kalalasa qua koe Tamasa.'

³ Ba nanasa tu si goi, 'Nasa sa lineana vagi nia rau,
meke nasa si kote vagi nia rau koasa kinoa toñoto?'

⁴ Hiva olaña atu gamu rau, agoi,
meke sari na mua baere.

⁵ Eña sage la pa mañauru, mamu dogoria,
doño la koari na lei panaulu.

⁶ Be guana sea si goi, si lopu kote ta sigiti nia Tamasa;
††

be soku sari mua sinea, si lopu kote ta ene ni Sa.

⁷ Ba be na tie toñoto si goi, na sa kote poni nia goi si
Asa?

Na sa si kote vagia Sa pa limamu goi?

⁸ Sari mua kinaleana si kote raza koari tie gugua agoi,
meke sari mua lineana si kote kamo mo koari tie.

⁹ Ari na tie si hoke kabo vura tooso noma sa
ninovañovala,

tioko hata tinokae si arini pude harupi koa ri na tie
niniradi.

¹⁰ Ba loke tie si nanasa, 'Avei sa Tamasa pu tavetequ,
pu boka va kera i sari tie pa tooso tinasuna,

¹¹ pu va tumatumae gita hola ni sari na kurukuru
pinomo,

meke va gilae gita hola ni sari na kurukuru tapuru?'

¹² Gua ke lopu olaña si Asa pana kabo vura sari tie,
sina tie kaleadi si arini meke vahesi puleni.

¹³ Ura, loke ginugua pude avosi Tamasa sari dia
kinabo;

sa Tamasa pu tagoi sari doduru ninirañira si lopu
kote hite liñana lai.

¹⁴ Pude gua asa si kote vegua meke avoso igo Tamasa
totoso zama si goi sapu lopu boka dogoria goi si

Asa?

Ba kote ponigo lolomo Sa pude avosigo pana aqa
hite si agoi.

¹⁵⁻¹⁶ Meke zama si goi sapu sa Tamasa si lopu hoke va
kilakilasa tie,

† 34:11 Sam 62:12

†† 35:6 Zobi 22:2-3

meke lopu va gunagunana nia Sa sa sinea, gua.
 Ke e Zobi si zama hoboro sisigiti,
 zama va soku si asa ba lopu koa ia ginilagilana.”
36 Hoda la sa zinama te Elihu:
²“Va avoso hite mae, maqu va bakalani gamu
 sari zinama pa kalina te Tamasa sapu kote zama ni
 rau.
³ Pa seu vagi mae nia rau sa qua ginilagilana;
 maqu va sosodea sapu Asa pu tavete au si toṅoto.
⁴ Ura hinokara sapu sari qua zinama si lopu koha;
 na keke tie lohina pa ginilagilana si zama gua hie.
⁵ Niṅira sa Tamasa meke lopu etulu tie si Asa,
 Niṅira hola si Asa meke nabu koari Nana hiniva.
⁶ Lopu va toa seunae i Sa sari na tie kaleadi,
 meke lopu ṅoṅovalu Sa sari na tie pu koa tasuna, ba
 harupi Sa.
⁷ Sari matana si kopu totoko ni mo sari tie toṅoto,
 va habotu turaṅa ni Sa koari na baṅara,
 meke ninae rane si va lavati Sa.
⁸ Ba pude sari tie si ta pusi pa seni,
 meke ta sipata vagi koasa kinoa va kaleana,
⁹ si tozi ni Sa sari na dia tinavete kaleadi pu evaṅi rini.
¹⁰ Tozi ni Sa pude avosi sari nana vina balau,
 meke zama i pude hobe meke kekere koari
 hahanana kaleadi.
¹¹⁻¹² Be va tabea meke nabulu nia rini sa Tamasa,
 si kote koa valeana si arini doduru rane pa dia tinoa,
 meke doduru vuaheni si kote koa qetu si arini.
¹³ Arini pu lopu raṅea sa Tamasa si bugoro golomo pa
 bulodia,
 toṅoto pusi Sa nenedi ba lopu kabo hata tinokae si
 arini.
¹⁴ Tie vaquradi si lopu toa gelenae meke mate,
 mate turaṅae koari na tie pu variva kurekure dia
 hahanana.
¹⁵ Ba arini pu ta sigiti si harupi Sa koari dia tinasigiti;
 zama i Sa sipu korapa koa pa dia tinasuna.
¹⁶ Tioko vura nigo Sa pa korapana sa mua tinasuna;
 la pa vasina seu koari na ṅinoveoro,
 la pa mua tavolo sapu siṅia ginani arilaedi.
¹⁷ Ba kamahire si ta mamata nia goi sa vinari pitui
 sapu kote kamo koari tie kaleadi;
 na vinari pitui meke vina kilasa padana koari na mua
 tinavete si ele kamo atu koa goi.
¹⁸ Mu kopu pude mu lopu ta poni golomo pa poata;
 babe ta tabara golomo pude tavetavete va sea.
¹⁹ Vegua boka sa mua tinagotago
 babe doduruna sa mua binokaboka
 pude toka nigo pude lopu tutuvu tinasuna si agoi?
²⁰ Mu lopu okoro nia sa boṅi pude kamo,
 na asa sa toṅoto hoke mate va hodaka sari tie.
²¹ Mu kopu pude lopu kekere la koari tinavete kaleadi,
 ura qetu si goi pude zutua sa Tamasa hola nia pude
 helahela ni sari na mua sinea.
²² Na Tamasa si ululu hola koasa Nana ṅiniraṅira.

Esei boka va tumatumae gugua Asa?
²³ Esei tozi lani koa Sa sari Nana sirana?
 Babe zama koa Sa, ‘Sea si tavetia Agoi.’
²⁴ Lopu muliṅi nia pude va lavati sari Nana tinavete,
 pu kera ni sari kinera vinalahi.
²⁵ Doduru tinoni ele dogoria si hie,
 pa seu tu dogoro mae nia ri na tie.
²⁶ Marilaena hola sa Tamasa, hola nia sapu gua gilana
 gunia gita!
 Sari vuahenina si lopu pada ta hata vura.
²⁷⁻²⁸ Na vuga sarena sa kolo pa pepeso si vagi Sa,
 meke va kolo i Sa pude va gavoro mae ruku koari na
 lei,
 meke va ruku gore pule lani koari doduru tinoni.
²⁹ Esei boka gilania sa sirana gua sapu repaha guni ni
 Sa sari na lei,
 meke sa paka sapu lulusu gore gua pa maṅauru.
³⁰ Variva dogoro sa kapi pa vari likohaena Sa,
 va kalalasia Sa sa kolo lamana.
³¹ Gua asa poni guni ni Sa sari na butubutu,
 meke va gavoro soku poni ni ginani Sa.
³² Va siṅi ni kapi Sa sari limana
 meke taburu lani koari na vasidi pu garunu lani Sa.
³³ Sa paka maṅauru tozia sapu raneboṅi si tata kamo,
 sari na bulumakao ba tumae nia sapu gua asa.
37 Mamata sa buloqu,
 meke ta duaṅa.
² Avoso la! Avosia sa tubilina sa mamalaiṅi te Tamasa,
 koasa dugalana sa paka sapu vura koe Zihova.
³ Rupahi Sa sari Nana kapi pa kauruna sa maṅauru,
 meke garunu lani Sa koari na hukihukirina sa kasia
 popoa.
⁴ Mudina asa si mae sa tubilina sa paka maṅauru,
 sa kurumuna sa mamalaiṅi te Tamasa,
 toṅoto zama si Asa,
 si lopu tuqe pule sa mamalaiṅina.
⁵ Variva avoso sa dugaladi rina paka maṅauru te
 Tamasa,
 variva magasa sari na tinavete te Tamasa, hola nia
 sapu gua gilana gunia gita!
⁶ Zama ia Tamasa sa sinou, ‘Hoqa gore la pa pepeso,’
 meke koasa ruku, ‘Hoqa goi na luturu.’
⁷ Pude gilania doduru tie sa tinavete te Tamasa,
 si va magogosi Sa sari doduru tie koari dia tinupiti,
⁸ meke sari na kurukuru si hata aqoro;
 la koa si arini koari na dia bae.
⁹ Sa raneboṅi si mae gua pa kolo lamana,
 meke ibu hola sari na tie pa givusu ṅinirana.
¹⁰ Sa siniṅo te Tamasa si tavete aesi,
 meke sa beru kolo si evaṅae aesi ṅirana.
¹¹⁻¹² Va mamata ni kolo Sa sari na lei;
 meke vura vasina sari malakapi.
 Pa ginarunu te Tamasa si viloro lamae sari lei
 meke ale beto ia rini sa doduruna sa kasia popoa,
¹³ Garunu gore nia Tamasa sa ruku pude va kilasi sari
 na tie,
 babe va bobosia sa pepeso koasa Nana tataru.

¹⁴ Va avosia si hie, Zobi;
 noso mamu balabala i sari tinolava te Tamasa.
¹⁵ Tumae nia tugo goi vea kopu gunia Tamasa sa raneboŋi,
 meke va kalalasa va hodakia Sa sa kapi?
¹⁶ Tumae nia goi vea meke ale sari lei,
 sari tinavete variva magasa Tanisa pu gotogoto pa ginilagilana?
¹⁷ Agoi pu gorego na natanata koasa maŋini,
 totozo raza pa popoa sa givusu maŋinina meke rimata hola;
¹⁸ boka somania goi sa Tamasa pude repahia sa maŋauru,
 meke tavete va nira ia guana aeana nedalana?
¹⁹ Tozini gami sapu gua kote zama la nia gami koa Sa,
 lopu boka tavete vura ni gami sari mami zinama na nunala si gami.
²⁰ Kaqu ta tozi paki sa Tamasa, sapu hiva zama si rau?
 Esei hiva tepa mate koe Tamasa?
²¹ Kamahire si loke tie boka doŋo la koasa rimata,
 na keana hola si asa pa maŋauru,
 mudina sapu va rizu pani givusu sari na lei.
²² Pa kali gede † si vura mae si Asa pa tinolava qolo,
 sa Tamasa pa korapa Nana ninedala variva magasana.
²³ Sa Tamasa pu tagoi sari doduru niniraŋira si lopu boka ta nana kamo, na ululu pa Nana niniraŋira,
 pa nana ninono meke tinoŋoto
 si lopu hoke noŋovala si Asa koari na tie.
²⁴ Gua asa ke turu pamaŋa nia ri doduru tinoni,
 meke lopu galagala ni Sa si arini pu gilagilana gua,
 pa dia binalabala.”

Olaŋa Zihova se Zobi

38 Meke pa korapa raneboŋi si olaŋa mae koe Zobi se Zihova. Zama si Asa:
² “Esei si agoi pude zama sapu lopu toŋoto sari na Qua tinavete,
 koari na mua zinama sapu hoborodi?
³ Turu va nama guana tie;
 Maqu nanasa atu ni kaiqa ninanasa,
 meke kaqu olaŋa Au agoi.
⁴ Pavei koa goi totozo podalae kuria Rau sa kasia popoa?
 Tozi Nau be guana ele gilania goi.
⁵ Esei pada vura nia sa ululuna, labena, meke gelena?
 Esei va nadoro karovo nia sa iku koa sa?
 Tumae ni goi sari doduru inolana?
⁶ Pavei turu sari dedegerena?
 Esei va hokotia sa vasina sapu podalae hake sa,
⁷ sipu korapa kera sari na pinopino pana munumunu,
 meke sari na mateana si kukili qetuqetu?
⁸ Esei kopu nia sa kolo hokara pa nana voloso, ††
 totozo puzaka vura si asa pa pinodalaena,

† Kali gede be tia la pa kali lodu rimata. †† 38:8 Zer 5:22

⁹ totozo va pokoa Rau sa kolo koari na lei
 meke hade nia hinuporo moatana,
¹⁰ totozo vekoi Rau sari voloso tanisa,
 gua sa goba ululuna pa vasileana sapu soto ni
 tukutuku meke rorotoana rini?
¹¹ Totoso zama si Rau, ‘Tani si kote kamo goi meke
 lopu hola;
 tani kaqu noso sari na mua bogusu niniradi.’
¹² Vegua, ele hoke garunia goi sa munumunu pude
 mae,
 babe tozi nia sa vaqavaqasa sa nana totozo,
¹³ pude va kalalasa i sari hukihukirina sa kasia popoa
 meke va govete i sari na tie kaleadi koasa kalalasa?
¹⁴ Sa kalalasa si va vura maei sari na toqere na
 lolomo,
 va bakala ia sa kinehana sa kasia popoa;
 guana polodi rina poko si asa.
¹⁵ Sa minate si hukatia sa kalalasa koari na tie kaleadi,
 sa limadia sapu avaŋa ni pude seke si noso.
¹⁶ Ele hebala kamo goi sa vasina totolo vura mae sa
 kolo hokara pa lamana?
 babe vilitia goi sa lohina gua sa lamana peava?
¹⁷ Vea ele tava dogoro nia goi sa sasada la pa minate?
 Ele dogoria goi sa sasada la pa hinuporo?
¹⁸ Ele balabala kamo goi vea noma gua sa kasia
 popoa?
 Tozi Nau be guana ele gilani goi sari doduru hire.
¹⁹ Vegua gilania goi sa sirana la pa vasina koa sa
 kalalasa,
 meke sa vasina koana sa huporo?
²⁰ Boka turana vura ni goi pude la pa dia vasina,
 meke va dogoro ni sa sirana pule la pa dia vetu?
²¹ Hokara ele gilania goi, sina ele podo si agoi totozo
 asa!
 Ele koa seunae mua tu si goi soku vuaheni
 kamahire!
²² Vegua ele kamoi goi sari vasidi hoke tava naqiti sa
 sinou
 babe dogori sari losedi rina ruku aesi?
²³ Ele va nama vekoi Rau si arini tana totozo tasuna,
 pude tadi na totozo vinaripera.
²⁴ Avei sa sirana la koasa vasina hoke garunu taloa ni
 Arau sari na kapi,
 babe sa vasina tanisa givusu mae gua pa kali gasa
 rimata?
²⁵ Esei gelia sa lolomo pude nama nia sa ruku lovua,
 meke sa sirana tanisa ruku nomana meke na paka
 maŋauru,
²⁶ pude va bobosia sa pepeso vasina loke tie koa ia,
 na popoa qega sapu loke tiena,
²⁷ pude poniala kolo sa pepeso popana meke
 kaleanana,
 meke va toqolo nia duduli?
²⁸ Vea koa nana si Asa pu va hoqana sa ruku?
 Vea koa nana tu si Asa pu va boboso nia puni sa
 pepeso?

²⁹ Esei tavetia sa aesi, gua sa barikaleqe sapu podo koburu?

Esei podoa sa ibu sapu mae guana pa mañauru,
³⁰ totoso ñira guana patu sa kolo,
meke totoso ñira sa beru kolo pa lamana?

³¹ Boka pusi varigara ni goi sari ka zuapa pinopino ta pozae Peliadesi, †

babe rupahi sari iku pu pusidi sari na pinopino ta pozae Orioni?

³² Boka turani goi sari pinopino pa dia siraña pude vura,

babe turani sari pinopino Bea Nomana ††meke Bea Hitekena?

³³ Vea boka kopu nia goi sa popoa pepeso
gua sapu kopu nia Tamasa sa galegalearane?

³⁴ Boka kukili meke garunu la i goi sari na lei,
pude ruku va boboso igo?

³⁵ Vea, garuni agoi sari na kapi pude malakapi,
meke hoke pule mae koa goi sarini pude nanasa,
'Pavei pule, ta palabatu,' gua?

³⁶ Esei taveti sari na lei, ke gilania rini sa totoso pude va hoqa sa ruku,

meke esei va tumatumae i sari rovu pude sage? ‡

³⁷ Esei tagoa sa ginilagilana pude naei sari na lei,
meke esei boka zoropo ni pude va hoqa ia sa ruku;

³⁸ totoso popa na ñira sa kosiri,
meke va kabukabue ia sa pepeso?

³⁹ Agoi boka hukue ponia ginani sa laione mamaqota,
meke va denai sari na tuna laione,

⁴⁰ totoso koa tome sari pa bae,
babe opo aqa koari na duduli nomadi?

⁴¹ Esei ponia ginani sa kurukuru tapuru pozana Raveni,

totoso ene lamae ari tuna pa inovia meke kabo vura mae koa Rau?

39 Gilania tugo goi totoso hoke hira sari na qoti pinomodi?

Ele dogoria goi totoso sa kote podoi sa kurukuru ta pozae 'dia' sari tudia?

² Gilania goi visa sidara meke tiqe hira si arini?

Gilania tugo goi sa totoso pu kaqu podopodo rini?

³ Gilania tugo goi sa totoso sapu kaqu horodidi si arini
meke hira vura ni sari tudia pa kasia popoa?

⁴ Toqolo sari tudia, ñinira meke toa va leana;
taluarae si arini meke lopu hite pule mae.

⁵ Esei va taloai sari na don'ki pinomodi?

Esei na rupahi sari ikudi?

⁶ Ele ponini Rau sa qega koa rini pude na dia popoa,

sa lolomo koa ia na soloti meke loke duduli boka toa ia pude dia kokoana.

⁷ Hegere ni rini sari ñoveoro pa vasileana nomadi;
lopu avosi rini sari kukili tadi na tie kopu.

⁸ Pa toqere si ene hata nia ginani rini,
meke henai mo rini sari vasi elo buma.

⁹ Kote malumu tavetavete ponigo sa bulumakao pinomona si agoi?

Kote hiva va hola boni si asa pa mua vetu hose?

¹⁰ Boka tuqe nia iku goi sia meke va tavetavetia pa inuma?

Boka geli iliri pepeso sia pa mua inuma?

¹¹ Boka kalavarae ia goi sa nana ñinirañira lavata?

Boka vala nia goi sa doduruna sa mua tinavete pude tavete ponigo sa?

¹² Boka ronu ia goi si asa pude pakepakete meke paleke ponigo,

meke la vekoi koasa vasina tana vari paqaha kiko huiti koari na qaqalotodi?

¹³ Sari tatapuruna sa ositiriki, sa kurukuru nomana si qetu meke nebe!

Ba lopu boka ta padapada la koasa kurukuru sitoko. ††

¹⁴ Hira ni sa ositiriki pa pepeso sari vovoto,
pude sa pepeso kote va mañini, gua.

¹⁵ Lopu balabala ia sa sapu kote boka ta neti poraka sari,

koari kaiqa kurukuru pinomo.

¹⁶ Kopu va kaleani sa sari tuna, guana lopu tanisa tu,
lopu tupiti balabala i sa sapu mate sari ba vea,

¹⁷ sina lopu ponia ginilagilana sa Tamasa
babe poni vala nana hinia koasa binalabala leadi.

¹⁸ Ba pana repahi sa sari tatapuruna meke haqala,
si hegere nia sa sa hose meke sa tie koina.

¹⁹ Vea, agoi Zobi vala ni sari ñinirañira koari na hose
meke poni ni sari na kalu gele pa kizudi?

²⁰ Agoi va boka i pude horu gua rina kupokupo
meke va mataguti sari na tie koa ri na sitoñodi?

²¹ Nenedi si puza pa pepeso, qetu na ñiniradi;
meke qeto taloa dia mo pa vinaripera.

²² Hegere nia rini sa minatagutu, na loketona dia minatagutu;

na vedara si lopu govete nia rini.

²³ Sa vovoina tupi si hake pa kalidia
meke gua tugo sari na hopere.

²⁴ Kamoi na malagigiri meke rerege taloa si arini;
lopu boka koa noso si arini totoso kabo sa buki.

²⁵ Koasa kabona sa buki,
si siño vagia rini sa hibina sa vinaripera pa seu.
Meke avosi rini sari kukili tadi na koimata.

²⁶ Vegua agoi va tumatumae ni tapuru sari nae,
tia la pa kali matao meke repahi rini tatapurudia?

²⁷ Vegua agoi tozi ni sari atata pude tapuru sage,

† 38:31 *Zob 9:9; Em 5:8* †† *Bea d nomana si ta pozae "Ursa Major" meke Bea hitekena si ta pozae, "Ursa Minor."* ‡ *Sa Hiburu koasa vesi hie si tasuna. Kaiqa iniliri pule si zama, "Esei si ponia sa ginilagilana lohina koasa bulo? Esei si ponia ginilagilana pa binalabala."*

†† *Keke kurukuru pule sapu noma tatapuruna meke kopu va leana tuna.*

pude taveti pana uluna sage sari dia vori?
 28 Pa kali toqere koadi, vasina va hola bonji;
 koari na popoa pa kali toqere patupatu, vasina sa
 dia nati kokoana.

29 Vasina koa meke kote doño hata ginani;
 pa seu tu, ba kote poho vagi rini.

30 Sari tuna atata si hoke inevaña ni sari ehara,
 meke vari likohae ni rini sari tomatodi rina tie
 matedi." †

40 Meke zama pule se Zihova koe Zobi:
 2 "Vea, korapa hiva toke Au goi si Arau, sa
 Tamasa pu tagoi sari doduru ninirañira?

Mani olaña sa tie pu hiva toke sa Tamasa!"

3 Meke olaña Zobi se Zihova:

4 "Na lopu garoqu. Vea meke kote boka olaña atu si
 arau koa Goi?

Maqu va opo nia limaqu sa nuzuqu, maqu lopu kulu.

5 Ele zama va soku hola si arau,
 Ke sapu loketona pule si boka zama nia arau."

6 Meke zama vura pa raneboni la koe Zobi se Zihova:

7 "Mu turu va namanama guana tie.

Kote nanasa igo Arau si agoi,
 meke kaqu olaña Au goi si Arau.

8 Vea, Lopu toñoto sari na Qua tinavete, gua si goi?
 Ke sea si Arau meke agoi si toñoto, gua?

9 Vegua, sa limamu si ninira gua te Tamasa,
 meke sa mamalaiñimu si boka kurumu gua tugo
 Tanisa?

10 Pude gua, si mamu va sari nia sa ninedala meke na
 tinolava,

mamu poko nia sa vina lavata na vinahesi pule tana
 binanara.

11 Mamu va puzaka vura nia sa mua tinañaziri,
 zoropo la nia koa rini pu vahesi puleni.

12 Uve, doño la i sarini pu va ari laedi puleni,
 mamu va pepekae i,
 neti gore ni sari na tie kaleadi pa vasina pu koa rini.

13 Mamu pomunu varigara ni pa lovu;
 pusi vekoi pa popoa tadi na tie matedi.

14 Pude gua si tiqe kote helahelae si Arau koa goi,
 sapu sa lima mataomu si boka harupigo si agoi.

15 Mu balabala ia sa kurukuru nomana variva
 matagutuna;
 sapu tavetia Rau gua tugo sapu tavete igo Arau si
 agoi,

meke sapu hena duduli gua tugo na bulumakao.

16 Sa ninirañira pa tinina si hola toa,
 gua tugo sa masa pa tiana!

17 Sa pikutuna si ninira gua tugo na huda sida
 meke sari masa pa pudapudana si ninira tugo.

18 Sari susurina sa si ninira gua tugo na boronizi
 meke sari nenena si gua tugo na aeana,

19 Asa si keke koa rini pu ta tavete kekenu!
 Arau pu tavetena mo boka va kilasia si asa.

20 Pa toqetoqere vagi ni sa sari gana ginani
 vasina koadi sari na kurukuru pinomodi.

21 Pa kauru hiqohiqo rakirakihina si eko sa,
 na duduli nobi tomea pa zemizemi.

22 Va paere ia sa maqomaqona sa huda rakirakih;
 vari likohae nia na tukituki pa kali tototolo.

23 Totoso naqe sa ovuku loketona si va nonoga ia sa;
 koa va leana nana mo si asa totoso ololobagea sa
 kolo Zodani meke raza lamae pa isumatana.

24 Vegua, boka harupu vagia goi meke va behu ia
 matana?

Boka sipata vagia goi meke va lopa ia isuna si asa?

41 Boka riqihi nia vinetuñu goi sa leviatani, ††
 babe pusi nia iku goi meana si asa?

2 Boka va nuquru nia iku goi sa isuna
 babe rita nia vinetuñu sa asena?

3 Vea, kote tepa sisigiti igo sa pude tataru nia, gua?
 Kote zama va memeha atu igo sa si agoi?

4 Vea kote hiva tavete vinariva egoi si asa koa goi,
 pude na nabulu tamugoi si asa ninae rane, gua?

5 Boka pausia goi si asa guana kurukuru tapuru,
 babe pusia nenena pude na lopilopiana tadi na mua
 nabulu vineki?

6 Kote hiva vari hobe nia tugo ri na tie habu sia?
 Kote hiva magumagua ri na tie holuholu sia meke

vari hia nia?

7 Boka gona nia soloro goi sa tinina
 babe goto va soku nia hopere sa batuna?

8 Pana tiqu la nia lima goi,
 si lopu kaqu muliñi nia goi sa vinariperai pa mudina
 asa.

9 Sa binalabala pude saputu vagia si kokoha;
 na dinogorona mo sa ba mabubulu mo sa tie.

10 Pude loke tie boka soara ia si asa,
 si esei kote hiva turu va tia Au si Arau?

11 Koe sei si kaiqa Qua gale pude kaqu lipui Arau?
 Nake, doduru likakalae pa kauruna sa mañauru si
 Qua beto mo Arau.

12 Arau boka vivinei nia mo sa tinina sa leviatani ‡,
 sa nana ninirañira meke sa rinizu tanisa.

13 Esei boka daku pania sa kapuna sapu ninira guana
 aeana,

Esei kote boka gona nia tupi sa kapu moatana?

14 Esei kote boka kakele tukelia sa nuzuna sapu gua ri
 na sasada niniradi,

ura, sari livona si variva matagutu pa vari kalina?

15 Sa mudina si na tokele vinari hakei lave,
 saripu napiti varigara meke ninira gua tugo na patu.

16 Sari lave si vari kapae sisigiti
 ke sa givusu si lopu boka ene pa vari korapadi.

17 Nabu toa sari vinari hodai tadirini;
 na vari sotoi si arini meke lopu boka ta paqaha.

18 Totoso tihe sa si vura ia na kapi si asa,
 meke sari matana si guana gonana sa kalalasa pana
 vaqavaqasa.

19 Na vura ia na nika sa nuzuna,

† 39:30 Mt 24:28; Lk 17:37

†† 41:1 Sam 74:14, 104:26; Ais 27:1 ‡ Mi tiro ta pa hubina ele
 pepa sa vina bakala pa Zobi hinia neta vesi vesu.

meke pidaladi na kapi si tapuru vura.
²⁰ Vura i na tunaha sari qoqoro isuna
 guana duduli huruṅudi pa kauru raro qototona.
²¹ Sa siniṅo tanisa si va huruṅu motete,
 sa nika si huruṅu vura pa ṅuzuna.
²² Pa ruana koa sa nana ṅiniraṅira,
 meke minatagutu mo si koa pa doduru vasina pu la
 sa.
²³ Sa masana si ṅinira meke nabu;
 loketoṅa boka nuquru la ia.
²⁴ Sa raqaraqana si ṅinira guana patu,
 ṅinira guana patu tana munamunala kiko huiti.
²⁵ Pana tekulu sage sa si matagutu mo sarini pu
 ṅiniradi;
 togolo mo si arini na lopu boka.
²⁶ Sari na vedara pu kamo la si loketoṅa evaṅia;
 meke gua tugo sari na hopere, tupi, na dive.
²⁷ Na aeana si na duduli guni nia sa,
 meke sa boronizi si guana huda popozuna.
²⁸ Na tupi si lopu boka va rizuna sa;
 patu pa kurukuru paqala si guana elelo sapu palekia
 givusu.
²⁹ Na vedara si guana elo duduli koasa, meke hegere
 si asa pana hopere nia soloro ari tie.
³⁰ Sa tiana sa si guana vinarigara umumu qelasi
 ṅarudi,
 gelia sa sa pepeso totoṅo ṅame karovia sa sa nelaka.
³¹ Evulu ia sa sa kolo lamana guana raro qototona,
 meke nikinakili sa kolo guana raro oela ṅohara.
³² Pana hola sa si vosusu sa kolo,
 meke keoro kaluna sa lamana kote gua si arini.
³³ Loketoṅa pa kasia popoa si boka tava padapada la
 koasa;
 na kurukuru sapu lopu matagutu nia keketoṅa.
³⁴ Doṅo va gore betoi sa sari doduru pu vahesi puleni;
 na baṅara ni sa sari doduru kurukuru pinomo.”

Zobi

42 Olanṅa Zobi se Zihova,
² “Gilania rau, sapu Agoi tagoa sa ṅiniraṅira;
 Agoi boka taveti doduru sapu koa pa Mua hiniva.
³ Nanasa si Agoi, ‘Esei si agoi pude zama sapu lopu
 toṅoto sari na Qua tinavete?’ †
 Hinokara sapu zama ni rau sari ginugua sapu lopu
 gilani arau,
 sari ginugua sapu tolava hola ke lopu boka tumae ni
 rau.
⁴ Zama si Agoi, ‘Kamahire mamu va avoso, pude
 Maqu zama si Arau: ††
 Maqu nanasa igo si agoi,
 meke agoi kaqu olanṅa si Arau.’
⁵ Na avoso nigo mo arau pa vivinei tadi na tie,

† 42:3 Zobi 38:2 †† 42:4 Zobi 38:3

ba kamahire si dogoro soti Nigo mataqu rau si Agoi.
⁶ Ke kurekure ni rau sari qua zinama, equ hiva vagi
 pule ni;
 gua ke maqu habotu pa korapa eba na kavuru pude
 qu vata dogoro nia sa qua tinalotaṅa sapu sea si arau.”

Vina betona

⁷ Mudina sapu zama se Zihova koe Zobi, si zama la si
 Asa koe Elipazi na tie pa vasileana nomana pa Temani,
 “Bugoro hola nigo Rau si agoi meke sari karua mua
 baere, sina lopu zama nia gamu sa hinokara pa
 guguaqu Rau, gua sa hinokara sapu zama ni e Zobi sa
 Qua nabulu. ⁸ Ke kamahire si mamu vagi lani koe Zobi
 ka zuapa bulumakao meke ka zuapa sipi kokoreo,
 mamu la va vukivukihi ni pude na mia vinukivukihi. E
 Zobi, sa Qua nabulu, kote varavarani gamu, meke kote
 va tabea Rau sa nana vinaravara meke lopu kaqu
 tavete atu ni Rau gua sapu garodi ri na mia zinama
 hoboro. Sina lopu hinokara si zama ni gamu pa
 guguaqu Arau, gua sa hinokara sapu zama ni e Zobi,
 sa qua nabulu.”

⁹ Ke Lulia ari Elipazi sa tie pa vasileana nomana pa
 Temani, e Bilidadi, sa tie mae guana pa popoa Sua,
 meke e Zopara sapu mae guana pa popoa Neama gua
 sapu zama nia e Zihova, meke va tabea e Zihova sa
 vinaravara te Zobi.

¹⁰ Sipu beto varavara ni Zobi sari ka ṅeta nana baere,
 si mana pule nia e Zihova si asa, meke poni pule nia
 tinagotago Tamasa si asa karua totoṅo hola nia sapu
 tagoi sa tatasana. ¹¹ Sari doduru tasina koreo, vineki,
 meke sari nana baere meke sari doduru pu gilania si
 asa si mae pa vetu te Zobi meke henahena turanṅa si
 asa. Va manotia rini si asa meke tozi dia tinalotaṅa
 koari na kinaleana pu vata raza ni e Zihova koasa.
 Meke hopeke ponina poata meke keke riṅi qolo arini si
 asa.

¹² Mana nia e Zihova sa kukuru tinoa te Zobi hola nia
 sa minana pa totoṅo kekenu. Tagoi Zobi si ka manege
 made tina sipi, ka onomo tina kameli, karua tina
 bulumakao, meke keke tina doṅ'ki. ¹³ Meke ka zuapa
 tuna koreo meke ka ṅeta tuna vineki si asa. ¹⁴ Sa tuna
 vineki kenuna si e Zimaema pozana, sa vina rua si e
 Kezaia, meke sa mudina hokara si e Kerani Hapuku
 pozana. ¹⁵ Lopu ta dogoro pa ninae popoa pule sari
 vineki sapu tolavaedi hola gugua sari vineki te Zobi.
 Meke poni ni hinia tinagotago tugo sa si arini turanṅa
 koa ri na tasidia koreo.

¹⁶ Mudina asa si ka keke gogoto made ṅavulu puta
 vuaheni pule si toa se Zobi; dogori sa sari tuna meke
 sari tudia rina tuna kamo ka made sinage si toa kamoi
 sa. ¹⁷ Toa seunae meke barogoso va goevura meke
 tiqe mate si asa.

‡ 42:10 Zobi 1:1-3

Sam

Sari na Kinera tadi na Tie Ziu Pukerane

Sa Vinabakala

Sa Buka Sam sina Buka Kinerakera, meke na Buka varavara tanisa Buka Hope. Ta kubere na ta iliridi koari na hopeke tie kubekubere koari soku vuaheni sapu ele holadi, sari na kinera na vinaravara hire si ta tavetavetae koari na tie Izireli pa dia vinahesi, meke gua tugo sapu sari na kinubekubere hire si somanadi rini pa buka hope.

Sari na kinerakera sapu ta varigara pa Buka Sam si hoke kerani rini pa vinahesi, na vina lavatana e Tamasa, vinaravara tinokae, kinopu, meke tinaharupu, na tinepa tinaleosae, kinera vinariponi na minana la koe Tamasa, meke na tinepatepa vina kilasadi sari na kana. Sari na vinaravara hire si ta tavete pa tinoa soti pa tie, meke la gua tugo koari na tinoni pa kasia popoa, kaiqa si helahelae nia sa tinoa pa korapa maqomaqo tie, kaiqa si va nonoga ia sa tinoa maqomaqo tadi na tie te Tamasa pa binalabala golomona. Sa Buka Sam si tavetavete nia Zisu, sapu hoke ta dogoro tugo koasa Buka Kinubekubere Hope Vaqura sapu kuberi rina tie kubekubere, meke ta kopue hola sa buka na tinagotago arilaena hola pa vinahesi koasa ekelesia tadi na tie te Karisito pa pinodalaena.

Sari Nati Pinaqapaqahana sa Buka
 Sa Buka Kekenu. Hinia 1-41
 Sa Buka Vina Rua. Hinia 42-72
 Sa Buka Vina Neta. Hinia 73-89
 Sa Buka Vina Made. Hinia 90-106
 Sa Buka Vina Lima. Hinia 107-150

Buka Kekenu

Sam 1 kamo Sam 41

Sa Qinetu Hinokara

- 1 Tamanae tugo sa tie pu lopu lulia sa tinolie tadi na tie kaleadi, meke lopu tavete lulia sa hahanana tadi na tie seadi, meke lopu koa somanae koari na tie va gugue.
- 2 Ba qetu nia sa sa tinarae te Zihova, meke balabala va lohi la ia sa si asa rane na boŋi.
- 3 Kekeŋoŋo gua tugo na huda pu ta lete pa taqeale ovuku si arini, † sapu vua valeana pa dia totoŋo, na buma valeana sari na elelona. Na tie ravutudi si arini koari doduru dia tinavete.
- 4 Lopu gua asa sari na tie kaleadi, ba gua tugo na hikahika huiti sapu ta givusu palae si arini.
- 5 Sari na tie kaleadi si kaqu ta zutu

na tava kilasa koe Tamasa, meke kaqu tava ilolo taloa koari na vinarigarae tadi na tie soti tanisa.

⁶ Ura lavelaveni na kopuni e Zihova sari na tie toŋoto, ba sari na tie kaleadi si kaqu tava mate palae.

Sa Baŋara Ta Vizatana koe Zihova

- 2 Na vegua ke hiva veko pania rina butubutu huporodi sa binaŋara te Zihova? †† Meke vegua ke balabala vekoa rini si pude luara pania sa Nana tinolitolie?
- ² Sari na baŋara pa popoa pepeso si ele varigara, meke va namanama pude varipera la koasa Tamasa meke sa Nana Baŋara sapu vizatia Sa.
- ³ Meke zama guahe si arini, "Aria mada va kari gedi sari na dia tinarae, mada vata rupaha puleni gita koari na dia vinaturu pu pusi gita," gua.
- ⁴ Ba sa Baŋara Lavata sapu koa pa Maŋauru, si hegere ni na va sisire ni si arini.
- ⁵ Beto asa si zama va bubugorae la i Sa si arini, meke va tarazuzu i Sa pa Nana ginegese sapu guahe:

† 1:3 Zer 17:8

†† 2:1 TTA 4:25-26

6 “Ba Arau, si ele va turua sa Qua Baṅara,
pa Qua toqere hope sapu pa Zaione.”
7 Zama sa Baṅara, “Kaqu tozi vura nia rau
gua sapu zama nia e Zihova, † sapu guahe:
‘Na Tuqu soti si Agoi,
ṅinoroi si ta evaṅae
na Tamamu Goi si Arau.
8 Mu tepa mae koa Arau,
meke kaqu ponigo Rau sa ṅiniraṅira,
pude tofolini sari na butubutu,
meke doduruna sa kasia popoa
si pude koa pa Mua kinopu, na Mua vinagi Goi!
9 Kaqu tagoa Goi sa ṅiniraṅira lavata pude va kilasi,
meke kaqu huara va ineti Goi si arini.’” ††
10 Ego, mi koa gilae kamahire ba gamu na baṅara,
mi koa tava balau gamu na tie tofoli pa pepeso.
11 Mi nabulu nia se Zihova pa korapa mia pinamaṅana
Sa,
mamu qetu na pamaṅa nia.
12 Mi todoṅo pa kenuna sa Baṅara, pude mi lopu ta
bugorae koa Sa,
meke tava mate palae si gamu,
ura lopu sana kaqu huruṅu sa Nana binugoro.
Ba tamanae zoṅazoṅa tugo sari doduru
pu aqorae koa Sa. ‡

Vinaravara Tinepa Tinokae pana Munumunu

(Kina te Devita sipu govete nia sa se Abusalamud, sa
tuna koreo)

3 Ke Zihova, soku lala dia tu saripu kukiti nau,
sokudi tugo saripu varipera mae koa rau.
2 Sokudi rina tie pu zamazama nau si zama,
“Lopu kaqu toka nia Tamasa si asa,” gua!
3 Ba Agoi Zihova, si na qua lave doduru tofoso pa
tinasuna;
meke poni nau sa minataqara na vina lavata.
4 Tepa va ululae la ia rau sa tinokae koe Zihova,
meke va avosau Sa pa Nana toqere hope pa Zaione.
5 Eko si rau meke puta, meke vaṅunu si rau,
ba korapa kopu nau e Zihova!
6 Lopu kaqu matagutu ni rau sari na tina na tina qua
kana
pu koa pa vari likohaequ.
7 Ke Zihova qua Tamasa, tuturei mae, mamu harupau!
Mu sekei isumatadi sari na qua kana,
Mu pako pani livodi sari na tie kaleadi.
8 Sa vinasare si Tamugoi Zihova tugo,
sa tinamanae Tamugoi si mani koa koari na Mua tie!

Vinaravara Tinepa Tinokae pana Veluvelu

(Keke kina te Devita)

4 Va tabeau pana varavara atu si rau,
ke, Tamasa pu harupau pa tinoto.
Sipu koa pa tinasuna na tinalotaṅa si rau, si mae va
sare au Goi,
tataru nau, mamu avosia sa qua vinaravara.
2 Ke gamu na tinoni, ve seunae gua si kaqu koromia
pamaṅa nau gamu?
Ve seunae gua si kaqu okoroni gamu sari na ginugua
hoborodi,
meke sari na tamasa kokohadi?
3 Ba mi gilania sapu ele vizata paqaha vagi e Zihova
sari na tie toṅoto pude na Nana tie soti;
kaqu va avosau e Zihova pana tepa la koa Sa si rau.
4 Mu lopu va malumia sa mua binugoro pude turaṅa
la nigo pa sinea. ††
Mamu balabala va lohi pa bulomu tofoso eko
magogoso pa mua teqe,
mamu koa noso!
5 Va vukivukihi ni sari na vina vukivukihi gotogotodi
pa bulomia.
Mi va sotoa sa mia kinalavarae koe Zihova!
6 Sokudi tugo saripu nanasa guahe,
“Esei beka si boka va dogoro ni gami sa tinoa leana?
Ke Zihova, Mu ponini gami sa minana lavata!” gua.
7 Sa qinetuqetu sapu poni nau Goi
si noma hola nia gua sapu tagoi rini pa dia vuvua
huiti na vaeni.
8 Maqu eko va bulebulei qua,
maqu puta gequ,
ura telemu Agoi Zihova si kaqu toketoke hukata nau.

Vinaravara Tinepa Vina Sare

(Keke kina te Devita pude kera nia pa ivivu)

5 Kei Zihova, mu avoso maei sari na qua zinama,
mamu balabala i sari na qua tinaduṅa.
2 Mu avoso mae ia sa mamalainina sa qua kinabo,
qua Baṅara, meke qua Tamasa.
Ura Zihova, koa Goi mo si varavara atu si rau.
3 Zihova, avosia Goi sa mamalainiqu pana
munumunu hokara.
Totoso gasa sa rimata si varavara atu si rau,
meke aqania rau sa Mua inolaṅa.
4 Agoi si na Tamasa sapu lopu qetu nia sa kinaleana,
meke lopu boka koa turaṅigo rina tie kaleadi.
5 Sarini pu vahesi puleni si lopu kaqu vata dogoro pa
kenumu Agoi,
ura etuli Goi sari doduru pu tavetavete va kaleana.
6 Kaqu va puzulu ṅaepe Goi sari doduru pu zama
kokoha,
meke kukiti ni Goi sari na tie sekesekei na variva
mate.

7 Ba arau si kaqu mae pa Mua Zelepade,

† 2:7 TTA 13:33; Hib 1:5, 5:5 †† 2:9 Rev 2:26-27, 12:5, 19:15
‡ 2:12 2 Samuela 15:13 kamo hinia 17:22

†† 4:4 Epi 4:26

koa gua koasa Mua tataru nabuna.
 Kaqu vahesigo rau pa korapana sa Mua Zelepade,
 kaqu todoño si rau pa korapa pinamaña Mu.
⁸ Kei Zihova, Mu turañau pa korapa Mua tinonoto,
 sina sokudi saripu kukiti nau;
 va bakalia koa rau sa Mua hiniva, pude maqu lulia.
⁹ Ura loke vasi hinokara si zama vura nia rini; †
 ta siñie kinaleadi mo sari na bulodi.
 Sari na leodi si ta siñie sinekesekei pu variva mate.
 Zamazama va mememehe kokoha pa meadi si arini.
¹⁰ Kei Tamasa, va kilasi gedi si arini,
 va hoqai gedi si arini koari na dia zinama soti
 teledia.

Mu hitu pani gedi si arini pa kenumu Agoi,
 ura soku hola sari na dia sinea meke kana Igo rini.

¹¹ Ba madi qetuqetu sarini pu kalavarae koa Goi;
 madi kera pa qinetuqetu,
 sina lavelave hukatani Goi si arini.

Madi koa qetuqetu sarini pu tataru nigo.
¹² Ura mana zonzozona ni Goi sarini pu koa va tonoto.
 Kei Zihova, bara vari likohae ni na Mua tataru Goi si
 arini, guana lave!

Vinaravara Tinepa Tinokae te Devita pa Totoso Tasuna

6 Kei Zihova, Mu lopu noreau pa Mua binugoro, ††
 Mu lopu tubehau pa Mua ginegese.

² Mu tataru nau Zihova,
 ura malohoro si rau.

Kei Zihova, Mu tataru nau, Mamu salañau na va
 niñira au,
 sina malohoro meke ta sigiti sari na susuriqu.

³ Talotaña hola si rau!
 Kei Zihova! Vegua ke aqa seunae si Goi?

⁴ Ke mae Mu tataru nau doduru toতোসো.
 Kei Zihova, harupau!
 Va sare au pa minate.

⁵ Ura pa popoa tadi na tie matedi si loke tie boka
 balabala pule Igo.
 Meke loke tie si boka poni Nigo vinahesi vasina.

⁶ Mabo qua kabo si rau pa kinuliusu,
 doduru boni si kabo pa tinalotaña si rau,
 meke bobosia kolomata sa qua teqe.

⁷ Pa korapa qua kinabo pa tina lovoho
 si tava rida sari na mataqu,
 sina koa gua koari na qua kana.

⁸ Mi taloa koa rau gamu doduru pu tavetavete va
 kaleana, ‡
 ura ele avosia e Zihova mamalainina sa qua kinabo.

⁹ Avosia e Zihova sa qua kinabo alili la koa Sa,
 meke kaqu olaña Sa sa qua vinaravara.

¹⁰ Sari doduru qua kana si kaqu kurekure nia sa vina
 kilasadi,
 kaqu hinoqa kekere pule taloa pa kinurekure si arini.

Kerania Devita se Saula sapu pa Butubutu Benisimane

7 Ke Zihova, qua Tamasa,
 koa Agoi mo si kalavarae si arau.

Mu harupau koari doduru qua kana pu hata au na
 rapata nau,
 mamu va sare au.

² Pudedi lopu va mate au rini,
 gua sapu hoke garata luraia na laione sa tie,
 meke hoke ririhi taloa nia sa vasina loke tie pude va
 sare au.

³ Ke Zihova, qua Tamasa,
 be ele evañia rau si keke kinaleana koa keke tie,
 be ele tavete va sea si rau,

⁴ ba be ele tavete va kaleana la si rau koasa pu koa
 baere koa rau,
 meke be ele hobe la nia kinaleana sapu lopu tonoto
 koasa pu kukiti nau,

⁵ be guana arini si evañi rau,
 si ego, leana, maqu govete ni sari na qua kana,
 madi tuqe vagi au meke neti va konekone au rina
 qua kana si rau.

Madi va mate au rini meke pomunu nia sa tiniqu pa
 pepeso.

⁶ Ke Zihova, tuturei mae, mamu toka nau pa Mua
 tinañaziri;

Mamu toketoke hukata nau koari na binugoro tadi
 na qua kana.

Ke Zihova, tuturei mae, mamu toka nau,
 Mu va vura nia Goi gua sapu tonoto.

⁷ Mu varigara ni sari doduru tinoni pa vari likohaemu,
 Mamu koa bañara ululu hola koa rini si Agoi.

⁸ E Zihova, Mu varipitui ni sari na tinoni.
 Mu varipitui nau Zihova, koasa qua tinonoto,
 ura gilania Mua Goi sapu loke qua kinaleana si rau.
 Agoi sina Tamasa Ululumu Hola koari doduru.

⁹ Na Tamasa tonoto si Goi, ††
 meke varipitui ni Goi sari na mami binalabala na
 hiniva,

Mu va betoi Goi sari na kinaleadi tadi na tie kaleadi,
 ba Mamu piái Goi sari na tie tonoto.

¹⁰ Sa Tamasa Ululuna Hola si na qua lave,
 harupi Sa saripu tonoto pa bulodi.

¹¹ Varipitui va tonoto sa Tamasa,
 doduru toতোসো si va kilasi Sa sari na tie kaleadi.

¹² Be lopu kekere si arini,
 si kaqu vilu va ñarua Tamasa sa Nana magu
 varipera,

meke va namanama malosia meke ñavea Sa sa
 Nana bokala.

¹³ Ele va namanama i Sa sari Nana tinitoña varipera
 variva matedi;
 ele va ñarui Sa sari Nana tupi huruñudi.

† 5:9 Rom 3:13 †† 6:1 Sam 38:1 ‡ 6:8 Mt 7:23; Lk 13:27

†† 7:9 Rev 2:23

¹⁴ Dotu! Sari na tie kaleadi si va podoi rini sari na kinaleadi;

va namanama i rini sari na tinavete pude ŋoŋovali na sekeseke ni sari na tie.

¹⁵ Taveti rini sari na pou lohidi pude va hoqani votiki tie gua,

ba teledia tugo hoqa pulei si arini.

¹⁶ Sari na dia kinaleadi si hoqa pule pa batudia; meke sa dia ŋinovaŋovala pa tie si kaqu vata sigiti pulei teledia.

¹⁷ Zama leana si rau koe Zihova koasa Nana tinoŋoto, meke kaqu kera vahesia rau se Zihova, sapu Ululuna Hola koari doduru.

Sa Tamasa si Ululu Hola nia sa Tie

(Keke kinera te Devita)

8 Ke Zihova, mami Baŋara, sa Mua vina lavata si ta dogoro pa doduruna sa kasia popoa, meke tavahesi si Goi koari na Maŋauru.

² Ele kera vahesi Igo rina koburu na haha koasa Mua ŋiniraŋira. †

Koa gua koari na Mua kana si hukati na va nosoi Goi si arini pu hiva va kilasa hobe Igo.

³ Sipu doŋo la i na balabala i rau sari na Mua maŋauru pu kuri Goi pa limamu, meke sari na sidara na pinopino pu ele va turui Goi,

⁴ nasa sa tie ke balabala sisigitia Goi, ††

meke na tie hokara ba kopu nia Goi?

⁵ Ura ele tavetia Goi sa tie pa kinehamu Goi, pude koa pa kauruna sa Mua ŋiniraŋira, pa kaurudi sari na mateana.

Meke ele ponia ŋiniraŋira na vina lavata Goi koa rina tie pude koa totoli.

⁶ Ele vekoa Goi pa kinopudi rini sari doduru Mua vina podaka pu kuri Goi pa limamu. ‡

Ele vekoa Goi pa kinopudi sari doduru likakalae,

⁷ doduru sipi, na bulumakao, meke doduru kurukuru ŋame pa pepeso,

⁸ sari na kurukuru tapuru, meke na igana pa kolo, meke sari doduru tiŋitoŋa pule pu koa koari na lamana peava.

⁹ Ke Zihova, mami Baŋara, sa Mua linavata si ta dogoro pa doduruna sa kasia popoa.

Sa Zinama Leana koe Tamasa koasa Nana Vinilasa Va Toŋoto

(Keke kinera te Devita)

† 8:2 Mt 21:16 †† 8:4 Zob 7:17-18; Sam 144:3; Hib 2:6-8 ‡ 8:6 1 Kor 15:27; Epi 1:22; Hib 2:8

9 *(Aleph)*†† Kaqu vahesi zoŋazoŋa Igo rau si Agoi Zihova pa doduru buloqu.

Kaqu tozi vurani rau sari doduru Mua tinavete variva magasadi.

² Kaqu qetuqetu si rau meke va lavata Igo, kaqu kera vahesia rau sa Pozamu, ke Zihova Ululumu Hola!

³ *(Bet)* Sipu vura mae si Agoi si govete pule taloa sari na qua kana,

meke hoqa mate pa kenumu Goi si arini.

⁴ Vilavilasa va toŋoto si Agoi koa rina Mua vinaripitui, meke sipu korapa koa pa Mua habohabotuana Baŋara si ele varipitui toka nau Goi koasa Mua vinizata toŋotona.

⁵ *(Gimel)* Ele norei Goi sari na butubutu huporodi, meke ele va mate pani Goi sari na tie kaleadi. Loke tutidia si koa ninae rane ka rane.

⁶ Ele tava mate palae pa tinahuara sari na kana ninae rane.

Ele huara pani Goi sari na dia vasivasileana, meke ele ta muliŋae hokara sa binalabaladi rini.

⁷ *(He)* Ba se Zihova si koa Baŋara ninae rane ka rane, ele va turua Sa sa Nana habohabotuana varipituina.

⁸ Meke varipitui va toŋoto nia Sa sa kasia popoa.

Kaqu vilavilasa va toŋoto si Asa koari doduru tie.

⁹ *(Vav)* E Zihova si na aqoroana tadi doduru pu koa ta ŋoŋovala, meke na bara patu ululuna pa vasileana pa toŋoto tasuna.

¹⁰ Meke sarini pu gilania sa Pozamu si kaqu kalavarae zoŋazoŋa koa Agoi, ura Agoi Zihova si lopu kilui sarini pu hata Igo.

¹¹ *(Zain)* Mi kera vahesia se Zihova sapu koa Baŋara pa Zaione;

tozi vurani koari doduru tie sari Nana tinavete.

¹² Ura balabala i sa Tamasa sarini pu koa ta sigiti meke mate,

meke lopu muliŋi nia Sa sa dia kinabo.

Meke va kilasi Sa sarini pu ŋoŋovala la koarini.

¹³ *(Het)* Ke, Zihova, Mu tataru nau,

dogoria Goi sa qua tinasigiti pu evaŋa nau rina qua kana.

Mu va sare au pa minate,

¹⁴ pude maqu tozi vurani rau pa vinarigara tie pa Zerusalema sari doduru vinahesimu Goi, meke kaqu qetuqetu nia rau sa Mua hinarupu.

¹⁵ *(Tet)* Sari na butubutu si gelia rini si keke pou pude va hoqa au, gua,

meke novala puleni teledia,

tavetia rini si keke sipata pude vagi au,

ke koari na dia binalabala kaleadi pu tavete tomei rini si ta vagi tugo si arini.

†† Hopeke pukudi koari na Sam 9 meke 10 si podalae koa keke leta pa "A Ba Da" pa Vinekala Hiburu.

¹⁶ Ele vata gilana pule nia telena koa gita se Zihova pa Nana vinaripitui toṅotona.

Ele ṅovala puleni teledia sari na tie kaleadi koari na dia tinavete kaleadi pu va pada ni rini pa votiki tie.

¹⁷ (*Yod*) Kaqu kekere la pa minate sari na tie kaleadi, meke sari na tie huporo pu hoke muliṅi nia sa Tamasa.

¹⁸ (*Kaph*) Sari na habahuala si lopu kaqu ta muliṅae koe Zihova,

meke sa inokoro nabuna tadi na habahuala pude tava sare,

si kaqu koa hola nināe rane ka rane.

¹⁹ Kei Zihova, mae toka nau pude madi lopu koa va mataqara sari na tie.

Madi ta pitu gedi pa kenumu Goi sari na butubutu huporodi.

²⁰ Kei Zihova, va mataguti gedi si arini, pude madi gilania sapu na tie mo si arini.

Vinaravara pude Tepa ia sa Tinoṅoto

10 (*Lamed*) Kei Zihova, na vegua ke koa va seu si Goi?

Na vegua ke tome Mua si Goi pa toṅoto tasuna si gami?

² Pa dia vinahesi pule si ṅoṅovali rina tie kaleadi sari na habahuala.

Padadi pude va kilasa puleni koari na kinaleadi pu kuhana vekoni rini.

³ (*Mem*) Sa tie kaleana si vahesi pule nia koari nana inokoro kaleadi pa bulona, meke va lavatia sa sa tie puhina ba va karia sa se Zihova.

⁴ (*Nun*) Sa tie kaleana si lopu hite hata ia sa minana te Tamasa.

Pa nana vinahesi pule si balabala ia sa sapu loke Tamasa si koa, gua.

⁵ Ravutu sa nana kinoa doduru toṅoto, gua si asa. Lopu hite tata pa nana ginilagilana sa gugua sa

Mua vinaripitui.

Doṅo va kari sa saripu norena sa.

⁶ Balabala ia sa sapu lopu kaqu hite tava rizu si asa, meke lopu kaqu hite tutuvu tinasuna koari doduru sinage na sage, gua.

⁷ Koba zama leveleve na sekesekei na ṅoṅovala si asa koari na tie. †

(*Pe*) Bebeno zamani sa sari na zinama pu vari sigiti, na kaleadi pa tie.

⁸ Opo tomeni sa pa vasivasileana pude va matei sari na tie leadi,

meke seke tomei sa si arini.

(*Ain*) Doṅo hatahatai sa saripu malamalaṅadi.

⁹ Tome aqani sa sarini guana laione pa nana qoqoro, meke saputu vagi sa saripu malamalaṅadi,

meke ta ṅoṅovala si arini koari nana tinavete sekesekeidi.

¹⁰ (*Zade*) Va kilasi sa si arini pa nana ṅiniraṅira, meke naqoto gorenī sa si arini pu loke dia tinokae.

¹¹ Balabala ia sa sapu “Muliṅi nia Tamasa,” gua, “Lopu doṅo mae au Tamasa, ke lopu dogorau Sa,” gua si asa.

¹² (*Qoph*) Kei Zihova, qua Tamasa,

Mu mae va sarei pa Limamu sari na tie ta ṅoṅovaladi.

Mu lopu muliṅi ni Goi sari kinabo tadirini pu koa malaṅa.

¹³ Na venagua ke doṅo va karia sa tie va gugue sa Tamasa?

Meke zama golomo pa bulona, sapu “Lopu kaqu tubeḥau Sa,” gua?

¹⁴ (*Resh*) Ba ele dogori Mua Goi sari na tinasuna na tinasigiti gua hire,

meke kaqu tubeḥi Goi si arini.

Kalavarae koa Goi sari na tie ta ṅoṅovaladi, sina Agoi mo sa tinokae tadi na tie eapa.

¹⁵ (*Shin*) Mu va beto pania Goi sa ṅiniraṅira tanisa tie kaleana.

Mu va kilasia Goi si asa koari nana tinavete kaleadi, pude lopu kaqu tavete pulea sa si asa.

¹⁶ Zihova tugo si na Baṅara, nināe rane ka rane!

Sari na butubutu huporodi si kaqu tava mate palae koasa pepeso.

¹⁷ (*Tav*) Kei Zihova, avosi Goi sari na vinaravara tadi pu ta ṅoṅovala,

meke kaqu va ṅiṅirai Goi si arini.

¹⁸ Kaqu tavetia Goi sa Mua vina sare va toṅoto koari pu ta ṅoṅovala na eapa,

pude lopu kaqu tava matagutu pule si arini koari na tie pa pepeso.

Sa Rinaṅeraṅe Hinokara koe Zihova

(*Keke kina te Devita*)

11 Koe Zihova si aqorae si rau.

Na vegua ke zama si gamu, “Mu govete guana kurukuru tapuru la koari na toqere,

² ura dotu, malosī rina tie kaleadi sari na dia bokala, meke ṅave va totoanae ni rini sari na dia tupi, pude gona golomi pa hupohuporona saripu toṅoto pa bulodia.

³ Be ta huara palae sari na sinokirae nabudi pa tinoa, si loketoṅa si kaqu boka evaṅia rina tie toṅoto,” gua?

⁴ Ba se Zihova si koa Nana pa Nana Zelepade Hope, meke pa Nana habohabotuana baṅara pa Maṅauru.

Hakehakei ni Sa sari na tinoni pa doduru vasina meke gilani Sa gua sapu korapa taveti rini pa

pepeso.

⁵ Podeki e Zihova sari na tie toṅoto na tie kaleadi, meke etuli Sa sari na tie kaleadi pu hoke seke

tinarae.

† 10:7 Rom 3:14

⁶ Kaqu va rukuni motete na patu leradi Sa sari na tinoni kaleadi,
meke kaqu va kilasa ni givusu mañinina Sa si arini.

⁷ Ura na toñoto se Zihova,
meke qetu ni Sa sari na tinavete toñoto,
ke tale saripu toñoto mo si kaqu dogoria sa Isumatana Sa!

Vinaravara Tinepa Tinokae

(Keke kina te Devita)

12 Ke Zihova, mae Mamu tokani gami,
sina ele murimuri palae sari na tie toñoto,
meke lopu ta dogoro sari na tie ta ronuedi pa pepeso.

² Hoke varikokohai sari doduru tinoni,
zama vura ni rini sari na zinama lomosodi,
pude sekesekei ni sari na turañadia.

³ Ke Zihova, Mamu va mate pani sarini pu zama va lomolomoso,

Mamu va betoi sarini pu vahesihesi puleni,
⁴ saripu zama guahe:
"Kaqu vagi gami sapu gua hiva ni gami koari na mami zinama lomosodi,
kaqu mataqara sari na mami zinama.
Loke tie si kaqu boka va noso gami," gua.

⁵ "Ba kaqu mae si Rau kamahire
pude tokani saripu habahuala na ta ñoñovala,
meke sarini pu silava na ta sigiti pa tinoketoke.
Kaqu kopu ni Rau si arini koari na tie ñoñovala," gua se Zihova.

⁶ Sari na vina tatara te Zihova si hinokara tugo,
guana siliva sapu ta kina va via ka zuapa toso koasa nika.

^{7,8} Koa vari likohaeni gami ri na tie kaleadi,
ari doduru si okoro nia sa kinaleana.
Kei Zihova, mu kopuni gami,
Mamu va sare gami koasa sinage kaleana hie!

Vinaravara Tinepa Tinokae

(Keke kina te Devita)

13 Kei Zihova, ve seunae gua si kaqu muliñi nau
Goi si arau? Ninae rane?
Ve seunae gua si kaqu va paere pule Nigo koa rau si Goi?

² Ve seunae gua si kaqu koa ta sigiti si rau pa maqomaqoqu,
meke koa talotaña pa buloqu doduru rane?
Ve seunae gua si kaqu koa mataqara hola koa rau sari na qua kana?

³ Kei Zihova, qua Tamasa, Mu balabala au, Mamu toka nau.

Mamu turañau pa Mua kalalasa,

pude qu lopu puta pa minate.

⁴ Madi lopu zama sari na qua kana, "Ele va kilasia gami si asa," gua.
Madi lopu qetu nia rini sa qua tinasuna.

⁵ Ba rañea rau sa Mua tataru nabuna,
meke qetuqetu sa buloqu sina kaqu harupau Goi.

⁶ Kaqu kera vahesi Igo rau si Goi Zihova,
sina tavete valeana mae koa rau si Goi.

Sa Kinaleana tadi na Tie

(Keke kina te Devita)

14 Sa tie divili si na tie pu zama guahe pa bulona, †
"Loke Tamasa si koa," gua.

Sari na tie gugua arini si kaleadi pa dia tino; tavete va kaleana sisigiti si arini,
meke lopu keke arini si lulia sa tinoto.

² Doño gore mae pa Mañauru koari na tinoni pa pepeso se Zihova,
pude hatai be koadia kaiqa tie saripu tumatumae na gilae,

pu hata ia sa Tamasa meke va lavatia si Asa.

³ Lopu keke koa rini sapu soto va nabu koe Tamasa,
ba sea beto sari doduru,
kaleadi beto mo si arini.

Lopu keke arini si tavetia gua sapu leana,
namu loketona hokara.

⁴ Loke dia ginilagilana sari na tie kaleadi hire pu ñoñovali sari na tie taqarau, kekeñoño gua sapu hena va murimuri rini sari gedi ginani,
meke lopu hite varavara la si arini koe Zihova!

⁵ Ba lopu sana matagutu sisigiti si arini,
sina sa Tamasa si koa koari na vinarigara tadi na tie toñoto.

⁶ Hiva va nunali rina tie kaleadi sari na hiniva tadi pu malaña,
ba e Zihova tugo sa aqoroana tadirini.

⁷ Kei, mani vura mae mo pa Zaione sa tinaharupu tadi na butubutu Izireli,
pana va mamutu pulei Tamasa sari na Nana tie Izireli
si kaqu qetuqetu hola si arini.

Gua sapu Hiva nia sa Tamasa

(Keke kina te Devita)

15 Kei Zihova, esei si boka nuquru pa Mua Zelepade hopena?
Esei si boka vahesigo koasa Mua toqere hope sapu pa Zaione?

² Asa mo sapu va tabea sa zinama te Tamasa koari doduru ginugua,

† 14:1 Rom 3:10-12

meke eva³ia gua sapu to³oto doduru to³oso,
meke zama nia sa hinokara mae gua pa bulona.
³ Asa mo sapu lopu nanae pa zinama,
meke lopu tavete va kaleana la koari na nana baere,
na lopu zuzutu la koari na tura³ana!
⁴ Etuli sa saripu kilua sa Tamasa,
ba va lavati sa saripu pama³na nia se Zihova!
Be tasuna pa nana kinokoa,
ba va gorevura i sa sari nana vina tatara doduru
totoso.

⁵ Va malumia sa sa nana poata, pude toka ni saripu
hiva nia,
ba lopu tomo la nia sa sa tinoqolona to³oso hobe
pulea rini sa nana poata,
meke lopu hite ade vagia sa sa tinabara sekesekeina
pude ³no³ovalu sari na tie loke dia sinea.

Asa sapu eva³ni sari na hahanana arini,
si lopu boka tava rizu ba turu hola.

Sa Vinaravara pa Rina³erane Nabuna

(Keke kina³ra te Devita)

16 Kei Tamasa, Mu kopu nau pude lopu ta
³no³ovalu,
ura koa Agoi mo si aqorae rau.
² Ele zama la koe Zihova si rau,
“Agoi mo sa qua Ba³ara,
Doduru ti³ito³na pu tagoi rau
si mae guadi mo koa Goi.”
³ Sari na tie to³oto pa popoa pepeso
si na tie ta ronuedi koe Zihova,
ke qetu hola ni rau si arini.
⁴ Sarini pu vizata pulea si keke votiki tamasa,
si va soku lala i rini sari na dia tinalota³na.
Lopu kaqu hiva somana zoropo ni rau sari na dia
ehara tana vina vukivukihia,
meke lopu kaqu pozai rau pa vinahesi pozadi sari na
dia tamasa.

⁵ Kei Zihova, Agoi mo sa qua hinia pu vizatigo rau,
meke na qua tinagotago.
Sa qua tinoa vugo na repere
si koa mo pa Limamu Goi.

⁶ Ele pada valeana poni nau Goi sari na Mua
vinariponi koa rau,
meke taguedi hola si arini.

⁷ Vahesia rau se Zihova,
sina to³oli nau Sa, na tura³au Sa.
Pana bo³ni ba va balau pule nau tugo si rau pa qua
binalabala.

⁸ Doduru to³oso si balabala ia rau se Zihova, [†]
sina koa tata si Asa koa rau,
ke lopu kaqu matagutu si rau.

⁹ Gua asa ke qetu sa buloqu,
meke qetuqetu tugo sa qua tinoa,
ke koa tava sare si rau,
¹⁰ sina lopu kaqu veko hola au Goi si rau pa lovu, ^{††}
meke lopu kaqu va malumia Goi sa mua Nabulu
Hopena pude muzi tinina.
¹¹ Va dogoro nau Goi sa sira³ana sa tinoa,
meke va si³ni nau qinetuqetu Goi pa kenumu,
meke pa kali mataomu Goi si vagia rau sa
qinetuqetu sapu loke vinabetona.

Keke Vinaravara tanisa Tie To³oto

(Keke vinaravara te Devita)

17 Kei Zihova, mu avoso mae ia sa qua tinepa koa
Goi pude harupau pa Mua tino³oto.
Mu va avosia sa qua tinepa tinokae.
Mu va tali³na mae ia sa qua vinaravara hinokara.
² Mu vilasa poni nau sa tino³oto;
sina Agoi gilania gua sapu to³oto.
³ Gilania Goi sa buloqu,
ele mae koa rau si Goi pana bo³ni,
meke ele viliti betoa Goi sa doduruna sa qua tinoa,
ba loke inokoro kaleadi si ta dogoro koa rau.
Loke zinama kaleadi si ta zamae pa beruqu gua,
⁴ sapu hoke eva³ia ri kaiqa.
Ele va tabei rau sari na Mua tinarae,
meke lopu luli rau sari na hahanana tadi na tie
variva mate.
⁵ Ele ene luli valeania rau sa Mua sira³na,
meke lopu hite va karia rau si keketo³na.
⁶ Kei Tamasa, varavara atu si rau,
sina avosau Goi.
Mu va tali³na mae au,
Mamu avosi sari na qua zinama.
⁷ Mamu vata dogoro nia sa Mua tataru nabuna,
Mamu harupau.
Koa Goi si tava sare si rau koari na qua kana,
sina kalavarae si rau koa Goi.
⁸ Mamu kopu totoko nau gua sapu kopu totoko pule
Nigo,
Mamu tomeau pa kaurudi ri na tatapurumu,
⁹ pude qu tava sare koari na tie kaleadi pu
³no³ovalu,
na tie variva mate pu koa vari likohae nau.
¹⁰ Loke dia tataru si arini,
meke vahesi puleni pa dia zinama.
¹¹ Pitu lulia rini sa qua inene,
meke mae kamo au rini.
Hatahata luliau rini,
pude va mateau, gua.
¹² Keke³ono³o gua na laione si arini,
sapu tome aqa pude garata va mate au, gua.

[†] 16:8 TTA 2:25-28

^{††} 16:10 TTA 13:35

¹³ Kei Zihova, mae toka nau!
 Mu turu varipera koari na qua kana,
 Mamu harupau koari na tie kaleadi koasa Mua
 magu varipera.
¹⁴ Kei Zihova, harupau koari na tie kaleadi.
 Ele vagi rini doduru gua pu kaqu vagi rini koasa
 kasia popoa hie.
 Mu va kilasi gedi pa tinasigiti sapu ele va nama veko
 poni Goi pude tadirini.
 Va hia i tugo sari na tinasigiti koari na tudia meke
 rina tudia rina tudia.
¹⁵ Ba arau si kaqu dogoro Igo pa tinonoto,
 sina loke kinaleana si evan̄ia rau.
 Pana vanunu rau si maqu qetu qua,
 sina toa koa Goi si rau.

Sa Kinera Minataqara te Devita

(2 Samuela 22:1-51)

*(Devita sa nabulu te Zihova si kera nia sa kinera hie
 koasa rane sapu harupia e Zihova se Devita koe Saula
 meke sari doduru nana kana.)*

18 Kei Zihova, tataru nigo rau si Goi,
 Agoi mo sa qua ninirañira.
² Zihova tugo si na qua patu aqoroana.
 Koa tome koa Sa si rau,
 ke loke kana si boka honovalau.
 Asa si na qua vinasare,
 na qua Tamasa, na qua patu heheda.
 Koa Sa si aqorae si rau, na qua lave,
 na ninirañira meke sa natina sa qua tinaharupu!
³ Tepa tinokae si rau koe Zihova,
 sapu garona pude tava lavata,
 meke harupau Sa koari na qua kana.
⁴ Sa tinasuna tana minate si koa pa vari likohaequ,
 sari na bogusu tinahuara si nobi tamunau si arau.
⁵ Sari na tinasuna variva matedi si koa pa vari
 likohaequ,
 meke sa tinapusi tana minate si soqo au.
⁶ Pa korapa qua tinasuna si tepa la si rau koe Zihova.
 Tepaia rau sa tinokae koa sa qua Tamasa,
 pa korapana sa Nana Zelepade si avosia Sa sa
 mamalainiqu,
 meke sa qua kinabo si ele avosia Sa.
⁷ Ke ziziziri sa pepeso meke niniu,
 meke madidiri hubidi sari na toqere,
 sina ta naziri sa Tamasa.
⁸ Na tunaha si vura pa isuna
 meke na nika hurununa
 meke na motete leradi si vura pa nuzuna.
⁹ Sira tukelia Sa sa manauru,
 meke gore mae,
 na lei huporona si koa pa kauru Nenena.
¹⁰ Koi pa keke mateana tapuruna meke gore mae si
 Asa,
 rerege mae si Asa koasa givusu.

¹¹ Va poko pule nia si Asa koasa huporo,
 meke sari na lei muhodi pu sin̄ia na kolo si koa pa
 vari likohaena.
¹² Sari na ruku kabukabue aesi
 meke na malara nika,
 si vura mae pa ninedalana Sa.
¹³ Meke lulusu guana paka manauru se Zihova,
 meke ta avoso sa mamalainina sa Tamasa Ululuna
 Hola.
¹⁴ Gonani Sa sari Nana tupi
 pude va talahuaraei sari Nana kana.
 Sa malakapina sa kapi,
 si va goveti Sa si arini.
¹⁵ Kei Zihova, sipu ta naziri ni na norei Goi sari na Mua
 kana,
 sari na lolomo pa hubi lamana,
 meke sari na sinokiraena sa pepeso si ta dogoro,
 koasa givusuna sa sininom̄u Goi.
¹⁶ Qaqama gore mae pa Manauru sa Tamasa meke
 harupau Sa,
 meke daku vura nau Sa pa lamana peava.
¹⁷ Harupau Sa si rau koari na qua kana niniradi,
 meke koari doduru pu kukiti nau,
 ura ninira hola nau rini si rau.
¹⁸ Sipu korapa koa si rau pa tinasuna, si mae rapata
 nau rini,
 ba va sare au e Zihova.
¹⁹ Toka nau Sa meke va seu au Sa pa tinasuna,
 harupau Sa sina qetu nau Sa.
²⁰ Pia au e Zihova si arau,
 sina tavete va tonoto si rau.
 Mana nau Sa, sina viaqu,
 lopu sea si rau.
²¹ Ele va tabei rau sari na tinarae te Zihova,
 meke lopu va mudia rau sa qua Tamasa.
²² Kopu beto ni rau sari doduru Nana tinarae,
 meke lopu hite va kari rau sari na Nana ginarunu.
²³ Loke tinazutuqu si rau pa kenuna Sa,
 meke ele kopu pulenau si rau pude lopu tavete va
 sea.
²⁴ Gua asa ke pia au Sa si arau,
 sina tavete va tonoto si rau,
 meke gilania Sa sapu loke qua sinea si rau.
²⁵ Kei Zihova, ta ronuemu si Goi koarini pu soto va
 nabu koa Goi,
 meke va dogoro nia Goi sa Mua tinonoto koari na tie
 tonoto.
²⁶ Via si Goi koarini pu via,
 ba koari na tie sekesekei si guana tie sekesekei guni
 Nigo rini.
²⁷ Ura harupi Goi saripu va pepekae,
 ba va hoqai Goi sarini pu vahesi puleni.
²⁸ Kei Zihova, va toa ekoa Goi sa qua kalalasa,
 ke Tamasa, va kalalasa ia Goi sa qua hinuporo.

²⁹ Poni nau Goi sa ñinirañira pude rapati sari na qua kana,
meke sa vinarane pude boka va kilasia rau sa dia vasina varipera ñinirana.

³⁰ E Tamasa si toleñe gua toñotodi sari Nana tinavete;
ta ronuhola sari Nana zinama!
Guana lave si Asa koa ri doduru
pu tome koa Sa.

³¹ E Zihova mo telena si na Tamasa,
Asa mo telena sa nada Patu aqoroana.

³² Asa mo sa Tamasa sapu va ñinira au,
toka nau Sa pa siraña gotogotona.

³³ Va boka au Sa pude ene koari na vasina tasunadi
pa toqere, †

meke lopu kaqu hite ta tubarae si arau.

³⁴ Va tumatumae nau Sa pude varipera,
ke boka ñavea rau sa bokala ñinirana hola.

³⁵ Kei Zihova, lavelave hukata nau Agoi.
Pa Mua ñinirañira si kopu nau Agoi,
meke koasa Mua vina pepekae si tava lavata si rau.

³⁶ Ele va labe poni au Goi sa siraña,
ke lopu vagi au ri na qua kana,
meke lopu hite hoqa si arau.

³⁷ Hadu luli rau sari na qua kana meke va kilasi rau si
arini,

lopu hite noso si rau osolae va mate betoi rau si
arini.

³⁸ Seke va hoqai rau si arini,
ke lopu boka turu pule.
Mate eko mo pa kenuqu rau si arini.

³⁹ Ele poni nau Goi sa ñinirañira pa vinaripera,
meke va todoñi sari na qua kana pa kenuqu rau.

⁴⁰ Ele va govete taloai Goi koa rau sari na qua kana,
meke ele va matei rau saripu kukiti nau.

⁴¹ Tapa tinokae,
ba loke tie harupi si arini.

Tapa la si arini koe Zihova,
ba lopu olañi Sa.

⁴² Muzara va umumi rau si arini,
guana kavuru pu givusu pani.

Neti va konekonei rau si arini
guana kosiri pa siraña.

⁴³ Ele harupau Goi si rau koari na tie va karikaridi;
meke ele va bañara au Goi koari na butubutu,
sari na tinoni pu lopu gilani rau,
ba nabulu nau rini.

⁴⁴ Sipu avoso nau rini si va tabe au rini.
Sari na tie karovodi ba mae hoqa todoño pa kenuqu
rau.

⁴⁵ Matagutu hola meke neneqara mae si arini pa
kenuqu rau.

Tarazuzu meke vura mae si arini koari na dia vasina
varipera ta bara va ñiniradi.

⁴⁶ Toana se Zihova!

Mani tava lavata sa qua patu aqoroana!
Maqu vahesia sa Tamasa,
sa qua hinarupu!

⁴⁷ Poni nau Sa sa minataqara koari na qua kana,
toka nau Sa pude va kilasi sari na votiki butubutu.

⁴⁸ Meke harupau Sa si rau koari na qua kana.
Ke Zihova, Agoi va mataqarau si rau koari na qua
kana.

Meke lavelave hukata nau Goi koari na tie ñoñovala.

⁴⁹ Gua asa ke kote vahesigo rau si Goi pa vari
korapadi ri na butubutu huporodi; ††

meke kera vahesia rau sa Pozamu Zihova!

⁵⁰ Ponia Tamasa sa minataqara lavata koasa Nana
bañara.

Va dogoro nia Sa sa Nana tataru nabuna koasa pu
ele vizatia Sa,

Koa rau Devita meke koari na tutiqu ninae rane ka
rane.

Sa Ñinirañira Lavata te Tamasa koari Nana Vinapodaka

(Keke kina te Devita)

19 Sa mañauru si va dogoroni gita sa ñinirañira
tanisa Tamasa,
meke va dogoro va bakalani gita sari na tinavete
tana limana.

² Hopeke rane si tozi vura nia sa vina lavatana Sa,
meke hopeke boñi si tozi vura nia sa tinumatumae
Tanisa.

³ Lopu vivinei na zama vura si Asa,
meke lopu ta avoso sa mamalaiñina Sa,

⁴ ba sa Nana inavoso si vura la pa doduruna sa kasia
popoa, ‡

meke sa vevehena Sa si ta avoso pa doduru vasina
pa popoa pepeso.

Ele kuria e Zihova pa mañauru sa vasina tanisa
rimata.

⁵ Vasina gasa mae gua si asa,
gua na tie qetuqetu pu la pude varihaba,
meke guana tie lopilopi pu va qaqiri la pa vinarivose
haqala.

⁶ Gasa mae pa keke hukihukirina sa mañauru si asa,
meke ene karovo la gua pa keke kalina pule.
Loketoña si boka tome pa minañini tanisa.

Sa Tinarae te Zihova

⁷ Sari na tinarae te Zihova si gotogoto,
pude va ñinira ia sa tinoa.

Sari na ginarunu te Zihova si ta ronuedi tugo,
pude va tumatumaei saripu pupuhu.

⁸ Sari na tinarae te Zihova si toñoto,
pude va qetui sari na bulo tie.

Sari na ginarunu te Zihova si hinokara,
va kalalasia sa binalabala.

⁹ Sa pinamañana e Zihova si via,
ninae rane ka rane.

† 18:33 Hbk 3:19

†† 18:49 Rom 15:9 ‡ 19:4 Rom 10:18

Sa vinilasa te Zihova si gotogoto,
meke toṅoto doduru toṅoto!
¹⁰ Sa inokorodi rini si noma hola nia sa inokorona sa
golo taguena,
lomoso hola nia rini sa zipale sapu viana hola!
¹¹ Va tumatumae au rini si arau, sa Mua nabulu,
meke koasa vinatabedi rini si vagia rau sa pinia
nomana.

¹² Esei si boka gilana puleni sari nana sinea tomedi
soti telena?

Kei Zihova, Mu taleoso nau koari na qua sinea,
pu lopu va nonogai rau!

¹³ Mu va sare au koari na qua sinea pu evaṅi rau pa
qua hiniva soti.

Toka nau pude madi lopu va pinausu au rini,
ba pude maqu koa va gilae si arau,
meke tava leseve pa sinea.

¹⁴ Sari na zinama pa ṅuzuqu,
meke sari na binalabala pa buloqu,
si madi va qetu Igo.

Kei Zihova, qua Patu aqoroana,
meke na qua tie kopu!

Vinaravara pude Koa Mataqara

(Keke kinera te Devita)

20 Mani olaṅia e Zihova sa mua tinepa koa Sa pa
totoso tasuna.

Mani va aqorigo sa Tamasa te Zekopi.

² Mani garunu la nia Sa sa tinokae,
mae guana koasa Nana Zelepade hope.
Mani garunu atunia Sa sa tinokae mae guana pa
toqere Zaione.

³ Mani lopu muliṅi ni Sa sari doduru mua vinariponi,
meke kaqu qetu ni Sa sari doduru mua viana
vukivukihia uququ.

⁴ Mani ponigo Sa sari doduru gua pu hivani goi,
meke kaqu va gorevura i Sa sari doduru mua
minizimizi

⁵ Meke kaqu velavela qetuqetu nia gami sa Mua
minataqara,
meke varigara qetuqetu pa vinahesina sa nada
Tamasa.

Mani olaṅi e Zihova sari doduru mua tinepatapa.

⁶ Kamahire tu gilania rau,
sapu e Zihova si va mataqara ia sa Nana baṅara ta
vizatana.

Olaṅa gore mae ia Sa si asa pa Nana Maṅauru
hopena,
meke pa korapa Nana ṅiniraṅira si tava mataqara
hola si asa.

⁷ Kaiqa si raṅei sari na dia totopili na hose varipera,
ba gita si kalavarae koa sa Pozana e Zihova sa nada
Tamasa.

⁸ Kaqu tava kilasa si arini,
ba gita si kaqu koa mataqara.

⁹ Kei Zihova, Mu va mataqaria sa baṅara,
Mu olaṅa mae gami,
pana varavara atu si gami.

Vinahesi pa Minataqara

(Keke kinera te Devita)

21 Ke Zihova, qetuqetu nia sa baṅara
sa Mua ṅiniraṅira,
sina ele va mataqaria goi
meke tava lavata si asa.

² Ele ponia Goi sa nana hiniva pa korapa bulona.
Ke lopu heki nia Goi gua sapu tepa ia sa.

³ Ele mae vekoi Goi koasa sari na minana taguedi,
meke ele va hake nia toropae qolo Goi sa batuna.

⁴ Tapaia sa koa Goi sa tinoa,
ke poni nia Agoi koasa,
sa tinoa gelenaena sapu
koa hola ninae rane ka rane.

⁵ Mataqara hola si asa koari nana kana,
sina va sarea goi.

Ele ponia goi koasa sa viana lavata na tinolava.

⁶ Ele ponini Goi koasa sari na Mua minana ninae rane,
meke va qetuqetua Goi si asa pa kenumu Goi.

⁷ Kalavarae sa baṅara koe Zihova
sapu Ululu Hola koari doduru,
sina koa gua koasa Nana tataru nabuna
si koa tava sare si asa doduru toṅoto.

⁸ Kaqu tuqe vagi Goi pa Mua ṅiniraṅira sari doduru
Mua kana,

kaqu tuqe vagi Goi sari doduru pu kukiti Nigo.

⁹ Pana vura mae si Asa si kaqu huruṅu guana nika;
meke pa Nana binugoro si sulu va ineti Sa,
guana nika sapu gani va upati si arini.

¹⁰ Lopu keke koari na tutidi rini si kaqu toa hola;
kaqu va mate beto pani Sa sarini.

¹¹ Be mizi vekoi rini sari na dia tinavete kaleadi na
sinekesekei,

ba lopu kaqu boka mataqara si arini.

¹² Pana va totoanae ni Goi sari na Mua tupi,
si kaqu tarazuzu meke govete taloa si arini.

¹³ Vahesi Igo gami si Agoi Zihova koasa Mua
ṅiniraṅira lavata.

Kaqu kera vahesia gami sa Mua ṅiniraṅira!

Kinabo pa Tinasigiti meke na Vinahesi

(Keke kinera te Devita)

22 Qua Tamasa, qua Tamasa, †
na vegua ke veko pani au tu Goi?

Tepa hata sisigitia rau sa tinokae,
ba lopu vagia rau.

² Qua Tamasa, pana rane si varavara atu si rau,
ba lopu olaṅau Goi.

Tepatepa atu si rau pana boṅi,
ba loke minanoto si vagia rau.

† 22:1 Mt 27:46; Mk 15:34

³ Ba na Baṅara Hopemu si Goi,
 pu tavahesi koari na tinoni Izireli.
⁴ Sari na tamamami pukerane si kalavarae koa Goi;
 raṅe Igo rini si Goi, ke ele harupi Goi si arini.
⁵ Tēpa atu koa Goi si arini, meke tava sare pa
 tinasuna,
 kalavarae koa Goi si arini, ke lopu tava kurekure.
⁶ Na loke laequ hokara guana uloso mo si rau,
 ta ṅoṅovala meke ta hakohakoe si rau koari na qua
 kana.
⁷ Sari doduru pu dogorau si va sisire nau, †
 na pesipesi va kaleanau rini na qenoqeno batudi.
⁸ “Dotu, kalavarae si asa koe Zihova,” gua si arini. ††
 “Ba venagua ke lopu harupia tu e Zihova si asa?
 Be guana qetuqetu nia e Zihova si asa si mani va
 sare tu,” gua si arini!
⁹ Ba Agoi tugo si va podo vura au pa tiana sa tinaqu,
 meke Agoi tugo kopu nau na va sare au totošo haha
 si rau.
¹⁰ Podalae guatu podo rau si kalavarae atu mo koa
 Goi,
 meke Agoi mo sa qua Tamasa doduru totošo.
¹¹ Mu lopu koa va seu koa rau,
 ura tata mae sa tinasuna koa rau,
 meke loke tie si koa pude toka nau.
¹² Soku sari na kana pu koa varidikue nau,
 guana bulumakao kokoreo,
 kekeṅoṅo gua na bulumakao variva matedi pa
 popoa Basani.
¹³ Zama ṅoṅovala au rini guana laione pu va ṅaṅari
 rini sari na ṅuzudi,
 pu kurumu aqa pude garatau.
¹⁴ Malohoro sa tiniqu, ta zoropo palae sa qua
 ṅiniraṅira guana kolo,
 sari doduru vinari hodaē susuriqu si zokezoke beto,
 lodu mate pa tinalotaṅa sa buloqu.
¹⁵ Loke qua ṅiniraṅira guana keke bele raro patu
 popana,
 sa meaqu si napiti pa damaqu;
 veko pani au Goi pa vasina tana minate.
¹⁶ Mae vari likohae nau na puku tie kaleadi;
 kekeṅoṅo guana rovana siki variva matedi si arini.
 Pokai rini sari na limaqu meke nenequ.
¹⁷ Boka naei mo rau sari doduru susuriqu;
 doṅo toto mae au rina qua kana.
¹⁸ Vari hiani meke vari mudumudukeda ni rini sari
 qua poko. ‡
¹⁹ Kei, Zihova, Mu lopu koa va seu koa rau;
 Mu tuturei mae va sareau.
²⁰ Kei, Zihova, Mu va sareau koasa magu varipera,
 Mu harupia sa qua tinoa koasa ṅiniraṅira tadi na tie
 kaleadi,

† 22:7 Mt 27:39; Mk 15:29; Lk 23:35 †† 22:8 Mt 27:43 ‡ 22:18
 Mt 27:35; Mk 15:24; Lk 23:34; Zn 19:24

pu guana siki variva matedi.
²¹ Mu va sareau koasa ṅiniraṅira tadi na qua kana pu
 guana laione,
 meke gua ri na kikhodi rina bulumakao kokoreo.
²² Kaqu tozi vura nia rau sa Pozamu koari na
 turaṅaqu, ‡†
 kaqu vahesigo rau pa vari korapana sa vinarigara
 tadi na tinoni.
²³ Mi vahesia si Asa, gamu pu pamaṅa nia se Zihova.
 Mi va lavatia si Asa, gamu na tutina e Zekopi.
 Mi va ululia sa pozana Sa, gamu na tutina Izireli!
²⁴ Lopu etuli Sa sari na habahuala,
 babe muliṅini sari na dia tinasigiti.
 Meke lopu va mudi pani Sa,
 ba olaṅi Sa sari na dia tinepatepa la koa Sa.

²⁵ Pa korapana sa vinarigara vinahesi tadi doduru tie
 te Tamasa si kaqu vahesigo rau koa gua rina Mua
 tinavete.

Pa kenudi rina tinoni pu va tabe igo si kaqu taveti
 rau sari doduru pu ele va tatara nigo rau.

²⁶ Sari na habahuala si kaqu tava deṅa valeana,
 arini pu hata ia se Zihova si madi vahesi zoṅazoṅa
 ia,

madi toa hola ninae rane ka rane.

²⁷ Doduru butubutu si kaqu balabala ia se Zihova,
 arini pa hopeke kukuruna sa kasia popoa si kaqu
 kekere la koa Sa,
 meke sari doduru votivotiki butubutu tie si kaqu
 vahesia si Asa.

²⁸ Sa ṅiniraṅira tana binaṅara si te Zihova tugo.
 Baṅara ni Sa sari doduru butubutu.

²⁹ Sari doduru tie ravutudi pa kasia popoa si kaqu
 todoṅo meke vahesia si Asa.

Sari doduru pu gore la pa minate si kaqu hoqa
 todoṅo pa kenuna Sa,
 sari doduru pu lopu boka toa hola pa pepeso.

³⁰ Sari na sinage vugo repere si kaqu nabulu nia se
 Zihova.

Meke kaqu totozia rina tie gugwana sa Baṅara koasa
 sinage pu luli mae.

³¹ Sarini pu lopu ele podo ba kaqu ta totozi nia tugo
 pana podo rini

sapu e Zihova sina tinaharupu tadi na tie!

Zihova tugo sa Qua Sepati

(Keke kina te Devita)

23 Zihova tugo sa qua Sepati,
 lopu kaqu ehaka nia rau si keketoṅa.

² Va eko au Sa pa duduli buma, ‡†
 meke turaṅau Sa pa kolo bulebulena.

³ Va ṅiṅira ia Sa sa maqomaqoqu,
 turaṅau Sa koari na sirana tana tinoṅoto
 pa vina lavatana sa Pozana Sa.

‡† 22:22 Hib 2:12 ‡‡ 23:2 Rev 7:17

⁴ Be ene si rau pa korapa lolomo hupohuporona vasina tata sa minate,
ba lopu kaqu matagutu si rau sina koa turaṅau Goi.
Sa Mua hodū meke na tinokae si va manotau koari na totoṣo tasuna.

⁵ Va nama poni nau Goi sa gequ ginani pa kenudi rina qua kana.
Lumulumua Goi sa batuqu,
siṅi ta luluapae sa qua kapa.

⁶ Gilania rau sapu sa Mua lineana na tinokae mo si kaqu luli au ninae rane pa qua tinoā,
meke kaqu koa si rau pa vetu te Zihova ninae rane ka rane.

Sa Baṅara Lavata

(Keke kinera te Devita)

24 Sa popoa pepeso meke sari doduru likakalae vasina si te Zihova,
sa kasia popoa meke sari doduru pu koa vasina si Tanisa tugo.

² Ura ele sokirae nia Sa si asa koasa kolo lamana,
meke ele kuria sa si asa koasa lamana peava.

³ Esei si garo pude sage la koasa toṅere te Zihova?
Esei si kaqu nuquru pa Nana Zelepade hope?

⁴ Asa mo sapu lopu tavete va sea pa limana meke via bulona, †
lopu vahesi beku sa meke lopu sekea sa sa nana vina tatara.

⁵ Kaqu mana nia e Zihova si asa meke harupia,
meke sa Tamasa kaqu poza nia, tie pu lopu tavete va sea.

⁶ Gua asa si arini pu hata ia si Asa,
arini pu hiva nia sa minana ke mae si arini pa kenuna sa Tamasa te Zekopi.

⁷ Mi tukele gamu na sasada,
mi tukele va noma gamu na tukutuku koamia pukerane,
pude Mani nuquru mae sa Baṅara lavata ṅiṅirana.

⁸ Esei sa Baṅara lavata ṅiṅirana?
E Zihova tu sa Baṅara lavata ṅiṅirana,
E Zihova sapu mataqara pa vinaripera!

⁹ Mi tukele gamu na sasadana sa bara pa vasileana,
mi tukele va noma gamu na sasada koa mia pukerane,
pude mani nuquru mae sa Baṅara lavata ṅiṅirana.

¹⁰ Esei sa Baṅara Lavata Asa?
E Zihova Tadi na Qeto Minate si Asa,
Asa sa Baṅara Lavata ṅiṅirana!

Tinepa Tinokae na Vinasare

(Keke kinera te Devita)

25 (Aleph)^{††} Ke Zihova, koa Agoi mo si varavara atu si rau;

† 24:4 Mt 5:8 †† Hopeke pukuna sa Sam 25 si podalae koa keke leta pa "A Ba Da" pa Vinekala Hiburu.

² (Bet) kei qua Tamasa, koa Agoi mo si kalavarae si rau.

Maqu lopu koa tava kurekure pa vina kilasa,
Mu lopu va malumi sari na qua kana pude koa mataqara hola nau.

³ (Gimel) Sarini pu kalavarae koa Goi si lopu kaqu tava kurekure,
ba sari na tie va guguedi pa dia rinaṅeraṅe koa Goi si madi tava kurekure tugo.

⁴ (Dalet) Ke Zihova, Mu va gilana nau sari na Mua hiniva,

Mamu va tumatumae nau sari na Mua sirana.

⁵ (He) Mu va tumatumae nau sa Mua hinokara,
ura Agoi mo sa Tamasa, sa qua Hinarupu.

(Vav) Koa Agoi mo si kalavarae si rau doduru totoṣo.

⁶ (Zain) Kei Zihova, Mu balabala ia sa Mua tataru variva tukana,

meke sa Mua tataru nabuna sapu ele vata dogoro nia Goi podalae mae gua pukerane.

⁷ (Het) Mu taleoso nau koari na qua sinea na kinaleadi,

pu evaṅi rau totoṣo tie vaqura si rau.
Kei Zihova, Mu balabala au pa Mua tataru nabuna,
sina leana si Goi koari na tie.

⁸ (Tet) Toṅoto na ṅoṅo se Zihova,
gua asa ke va tumatumae ni Sa koari na tie sea sari Nana sirana vasina kaqu ene si arini.

⁹ (Yod) Turaṅi Sa si arini pu va pepekae koasa sirana toṅotona;
va tumatumae nia Sa koa rini sa Nana hiniva pude lulia rini.

¹⁰ (Kaph) Doduru totoṣo si turaṅi Zihova sari na tie koari Nana tataru nabuna meke na hinokara;
ta ronuenta si Asa koarini pu kopuni sari Nana vinariva egoi na tinarae.

¹¹ (Lamed) Kei Zihova, Mu taleoso nau koari na qua sinea,
koa gua koasa laena sa Pozamu, ‡
sina soku hola tugo sari na qua sinea.

¹² (Mem) Sarini pu pamaṅa nia se Zihova,
si kaqu va tumatumaeni Sa sa Nana hiniva pude lulia rini.

¹³ (Nun) Kaqu marevutu si arini doduru totoṣo,
meke sari na tudia rina tudia si kaqu tagoa sa popoa pepeso.

¹⁴ (Samek) E Zihova sina baere tadirini pu va tabea si Asa,
meke vata dogoro nia Sa sa nana vinariva egoi nabuna koa rini.

¹⁵ (Ain) Kalavarae si rau koe Zihova doduru totoṣo,
meke va sare au Sa pa tinasuna.

¹⁶ (Pe) Mu doṅo mae au, ba Zihova, Mamu tataru nau,

‡ Ene kenuna e Zihova se Mosese meke zama nia Sa sa guguaṅa sa Pozana sapu guahe: "Arau se Zihova, sa Tamasa sapu ta siṅie na tataru meke tokani na taleosoni Rau sari na tie. Meke lopu hoke tuturei bugoro. Meke sa Qua tataru lavata si koa hola doduru totoṣo, meke kopu ni Rau sari na Qua zinama." Mi tiroa Ekd 34:6-7:

sina loke tie si toka nau, meke koa pa tinasuna si rau.

¹⁷ (Zade) Mu va maluarau koari doduru qua tinalotaŋa,

Mamu harupau koari doduru qua tinasuna.

¹⁸ (Qoph) Mu balabala ia sa qua tinasigiti, Mu taleosoni sari na qua sinea.

¹⁹ (Resh) Mu doŋo la ia sa sinokudi rina qua kana; Mamu dogoria sa ŋinirana gua sa dia kinukiti koa rau.

²⁰ (Shin) Toketoke hukata nau, Mamu harupau; kopu nau pude qu lopu tava kurekure si rau, sina koa Agoi mo si aqorae si rau.

²¹ (Tav) Sa qua tinoŋoto meke sa hinokara si madi kopu hukata nau pa kinaleana, sina kalavarae zoŋazoŋa koa Goi si rau.

²² Ke Tamasa, Mu harupi sari na Mua butubutu Izireli, koari doduru tinasuna.

Sa Vinaravara tanisa Keke Tie Leana

(Keke kinera te Devita)

26 Kei Zihova, Mu tozia sapu loke qua sinea, gua, sina evaŋia rau gua sapu toŋoto, meke raŋe zoŋazoŋa Igo rau si Goi.

² Podeke au, Mamu gilana ba Zihova, Mamu viliti sari na qua inokoro na qua binalabala golomodi.

³ Ura doduru totoŋo si gilania rau sa Mua tataru nabuna, meke kopu ni Goi sari na Mua zinama, ke koa soto koa Goi si rau.

⁴ Lopu somana si rau koari na tie kokohadi, meke namu loke qua ginugua hokara koari na tie sekesekeidi si rau.

⁵ Hakohako hola ni rau sari na tie va sesea, meke va ilolo pule nau koarini si rau.

⁶ Kei Zihova, ŋuzapi rau sari limaqu pude vata dogoro nia sapu lopu tavete va sea si rau.

Meke kera vari likohae nia rau sa Mua hope pa vinahesimu Goi!

⁷ Kera zama leana atu koa Goi si rau, meke tozi vura ni rau sari doduru Mua tinavete variva magasadi.

⁸ Kei Zihova, qetu nia rau sa Mua Zelepade hope, vasina pu koa sa Mua ŋinedala.

⁹ Mu lopu va mate turaŋa nau koari na tie kaleadi, ba va sare ia sa qua tinoa koasa ŋinovaŋovala tadi na tie variva mate,

¹⁰ pu tavete va kaleana doduru totoŋo, meke hoke ade vagi rini sari na tinabaradi ri na dia tinavete kaleadi.

¹¹ Ba arau he si evaŋia gua sapu toŋoto, ke Mu tataru nau, Mamu harupau.

¹² Tava sare si rau koari doduru tinasuna,

ke maqu vahesia rau se Zihova pa vinarigaraedi ri Nana tinoni!

Keke Vinaravara Vinahesi te Devita

27 Zihova tugo sa qua kalalasa meke na qua hinarupu,

esei si kaqu matagutu nia rau?

Lavelave hukata nau e Zihova koari doduru tinasuna;

lopu kaqu hite matagutu si rau.

² Pana mae raza au na hiva va mate au rina tie kaleadi,

si kaqu tava kilasa meke hoqa mate si arini.

³ Pana mae varidikue nau rina qua kana ba lopu matagutu si rau;

be mae rapata nau sa qeto minate varipera, ba kaqu raŋea rau sa Tamasa.

⁴ Keketoŋa mo si tepa ia rau koe Zihova, asa tugo si kaqu hata zoŋazoŋa ia rau; pude maqu somana koa si rau pa Zelepade te Zihova ninae rane pa qua tinoa, pude maqu dogoria, na magasa nia sa Nana tinolava meke lulia sa nana hiniva.

⁵ Ura pa korapa totoŋo tasuna si kaqu va aqorau Sa, kaqu tome au Sa pa korapa Nana Zelepade, meke kaqu va hake au Sa pa patu hihiu.

⁶ Gua asa, ke kaqu koa mataqara holani rau sari na qua kana pa vari likohaequ.

Meke kaqu va vukivukihini nia rau sa vinukivukihini vinahesi meke kaqu velavela pa qinetuqetu pa Nana Zelepade hope,

Kaqu kera vahesia rau se Zihova!

⁷ Mu avoso mae au, Zihova, pana varavara atu rau! Tataru nau, Mamu olaŋia sa qua tinepatepa!

⁸ Sipu zama si Agoi, "Mu hata Au," si olaŋa atu sa buloqu, "Korapa hata Igo rau, Zihova."

⁹ Mu lopu va paere pule nigo koa rau! Lopu bugoro nau!

Mu lopu gala pani au sa Mua nabulu. Visoroihe si ele toka nau tugo Goi, ke Mu lopu kilu au na luara pani au, Mu lopu koa va seu koa rau, ke Tamasa, qua Hinarupu!

¹⁰ Be veko pani au rina tiatamaqu, ba Agoi Zihova mo si kaqu kopu nau si rau!

¹¹ Zihova, va tumatumae nau sa Mua hiniva koa rau, Mamu turaŋau pa sirana toŋoto, sina sokudi sari na qua kana!

¹² Mu lopu vala au koari na qua kana, ura na tie sekesekei si arini pu zutu kokoha au pa dia ŋinovaŋovala.

¹³ Gilania rau sapu kaqu dogoro sotia rau sa learane te Zihova koasa popoa tadi na tie toadi.

¹⁴ Mu raŋea se Zihova, koa varane,

mu lopu koa malohoro pa rinaṅeraṅe.
Mu kalavarae koe Zihova!

Vinaravara Tinepa Tinokae te Devita

- 28** Kei Zihova, qua patu aqorae na qua lave,
koa Goi mo si varavara atu rau.
Mu avoso mae au;
be lopu va tabe mae au Goi,
si kote somana gore la si rau pa vasina tadi na tie
matedi.
² Mu avoso mae au pana tepa atu tinokae si rau,
totoso va sagei rau sari na limaqu koasa Mua
Zelepade hope pa korapa vinaravara.
³ Mu lopu va kilasa turaṅae nau koari na tie kaleadi,
na tie sekesekeidi.
Arini pu baere pa berudi mo ba bulodi si ta siṅie na
kinukiti.
⁴ Va kilasi koari na tinavete pu taveti rini,
koari na dia tinavete kaleadi;
Mu tabara ni koari na tinavete pu evaṅa ni rini pa
limadia,
poni pule lani gua sapu garodi.
⁵ Lopu hite doṅo la ia rini gua sapu evaṅia e Zihova,
babe gua saripu ele va podaki Sa;
ke kaqu va kilasi Sa si arini,
meke va eoṅo hokari Sa.
⁶ Vahesia se Zihova,
ura ele avosia Sa sa qua tinepatepa tinokae.
⁷ E Zihova si na qua ṅiniraṅira,
lavelave hukata nau na harupau Sa,
Kalavarae koa Sa sa buloqu,
toka nau Sa, ke qetu nia rau.
Ke vahesia rau si Asa pa kinera.
⁸ E Zihova si na ṅiniraṅira tadi na tinoni Tanisa,
meke lavelave hukata nia sa sa baṅara sapu vizatia
Sa.
⁹ Zihova, Mu harupi sari na Mua tie,
Mu mana ni sari na Mua butubutu.
Mamu koa na dia Sepati si Agoi,
Mamu kopu ni si arini ninae rane ka rane.

Mamalaiṅina sa Baṅara pa Korapa Raneboṅi

- 29** Mi vahesia se Zihova gamu pa maṅauru, †
vahesia sa Nana ṅiniraṅira na linavata.
² Mi vahesia se Zihova gua sapu padana sa pozana
marilaena.
Hoqa todoṅo pa kenuna Sa pu vura mae pa tinoa
ṅedalana meke hopena.
³ Sa mamalaiṅina e Zihova si avoloṅana la koari na
lamana,
meke lulusu gua na paka maṅauru lavata pa
hebalana.
⁴ Sa mamalaiṅina e Zihova si koa ia sa ṅiniraṅira;
sa mamalaiṅina si koa ia na binaṅara lavata.

- ⁵ Sa mamalaiṅina e Zihova koasa raneboṅi,
si va mokui sari na huda sida,
gua tugo sari na huda sida pa Lebanoni.
⁶ Va horuhoru guni na tuna bulumakao pinomodi Sa
sari na toqere pa Lebanoni,
meke horuhoru gunia na tuna bulumakao kokoreo
Sa sa toqere pa Hemoni.
⁷ Sa mamalaiṅina e Zihova si ta avoso
meke ta dogoro koasa malarana sa kapi.
⁸ Sa mamalaiṅina e Zihova si va niu ia sa qega;
niu ia Sa sa soloso qega pa Kadesi.
⁹ Pa mamalaiṅina e Zihova si niu sari na huda oaku,
meke rabuti tugo sari na hiqohiqo na muqe,
ba pa Nana Zelepade si velavela sari na tie,
“Vahesia, vahesia se Zihova!” gua.
¹⁰ E Zihova si ṅati hiniva ni sari na kolo na naqe,
meke koa Baṅara ninae rane ka rane.
¹¹ Va ṅinirai e Zihova sari Nana tie,
meke mana ni Sa si arini pa binule.

Vinaravara Zama Leana

(Keke kinera te Devita pude va madia sa Zelepade)

- 30** Zihova, va lavatigo rau si Goi,
sina ele va sare au Goi
meke lopu va kilasau rina qua kana.
² Kei Zihova, qua Tamasa,
ele varavara atu si rau koa Agoi,
meke ele salaṅau Goi.
³ Zihova, ele harupu pule nau Goi koa sa lovu,
ele va sare au Goi koa rini pu hiva va mate au.
⁴ Mi kera vahesia se Zihova, ke gamu na tie raṅeraṅe;
mi va lavatia sa pozana hopena.
⁵ Ura sa Nana binugoro si pa tooso papakana mo,
ba sa Nana minana koa rini pu qetu ni Sa si koa hola
ninae rane.
Sa kinabokabo si pa keke boṅi holana mo,
ba pana munumunu si na qinetuqetu marilaena.
⁶ Meke zama si rau, “Ba lopu kaqu tava kilasa si rau,”
gua,
ura sokirae nia rau koe Zihova sa qua rinaṅeraṅe.
⁷ Ele toka nau Goi Zihova pa Mua tataru,
ke lopu tava rizu sa qua tinoa guana toqere,
ba pana lopu olaṅau Goi pa tinasuna si tarazuzu pa
minatagutu si rau.
⁸ Koa Goi Zihova mo si varavara atu rau,
koa Goi Baṅara si tepa atua rau sa tinokae.
⁹ Nasa sa laequ rau be mate sa tiniqu?
Nasa laena sa tina pomunaequ pa lovu?
Kaqu boka vahesigo rina tie matedi si goi?
Kaqu boka tarae vura nia rini sa Mua tina ronuemu?
¹⁰ Kei Zihova, Mu avoso mae au pa Mua tataru,
Kei Zihova, Mamu toka nau.

† 29:1 Sam 96:7-9

¹¹ Ele hobe nia pinekapeka pa qinetuqetu Goi sa qua tinalotaṅa;

Ele va murimuri pania Goi sa qua kinuliusu, meke poni nau Goi sa qinetu guana qua poko.

¹² Gua asa ke, lopu kaqu makudo si rau pude kera vahesigo si Agoi,

kei Zihova, qua Tamasa, maqu zama leana koa Goi, ninae rane ka rane.

Na Vinaravara Kinalavarae koe Tamasa

(Keke kinera te Devita)

31 Kei Zihova, koa Goi mo si kalavarae si rau; Mu lopu vala pani au koari na qua kana pude tava kilasa.

Ba Mu harupau, ura na Tamasa toṅoto si Goi.

² Mu avoso mae au, Mamu tuturei va sare au!

Na qua patu aqoroana si Goi, na qua bara heheda meke na qua hinarupu.

³ Uve, Agoi sina qua patu, na bara heheda.

Mu turaṅau gua sapu ele va tatara nau Goi.

⁴ Mu va sare au koasa sinekesekei tadi na qua kana pu hiva sipata vagi au.

Mu va leseve au pa tinasuna.

⁵ Pa limamu Goi si luara vatu nia rau sa qua tinoa. †

Kei Zihova, Mu harupau Goi si rau, Tamasa ta ronuemu.

⁶ Kukiti ni Goi saripu vahesi tamasa beku, ba arau si kalavarae koa Agoi.

⁷ Kaqu qetu zoṅazoṅa nia rau sa Mua tataru nabuna, sina ele dogori Goi sari na qua tinasigiti, meke ele gilani Goi sari na qua tinasuna.

⁸ Meke lopu luara pani au Goi pa limadia rina qua kana;

ba poni nau Goi sa tinarupaha pude la vasina pu hiva la rau.

⁹ Mu tataru nau, kei Zihova,

ura koa pa tinasuna si rau.

Sari na mataqu si ele mabo hola kabo, meke gua tugo sa doduruna sa qua tinoa.

¹⁰ Sa qua tinoa si koa mo pa tinalotaṅa, meke sari na vuaheniqu si korapa hola taloa pa

kinuliusu.

Malohoro sa tiniqu pa qua tinasuna, kamo koari na susuriqu.

¹¹ Sari doduru qua kana meke saripu koa tata koa rau si va loke laequ au si arau.

Sarini pu gilana ba etulu pani au, meke pana dogorau rini pa siraṅa si govete nau rini.

¹² Ele ta muliṅae si rau guana tie ele matequ.

Ele ta kilu palae guana raro lopaqu si rau.

¹³ Avosia rau sa vevehedi rina qua kana; na tinasuna variva matagutuna si koa pa vari

likohaequ.

Mizi vekoa rini sa kinuhanaqu pude va mate au gua.

¹⁴ Ba kalavarae si rau koa Goi Zihova, Agoi mo sa qua Tamasa.

¹⁵ Sari na qua totoṅo si koa pa Limamu Agoi.

Mu va sare au pa limadi rina qua kana, meke koarini pu hadu luli au pude va mate au.

¹⁶ Mu kopu nia sa Mua nabulu pa Mua tataru variva tukana.

Mu harupau pa Mua tataru nabuna.

¹⁷ Kei Zihova, maqu lopu tava kurekure si rau, ura koa Goi si kalavarae atu rau.

Madi tava kilasa sari na tie kaleadi, madi lopu zama pule, ba mate palae gedi.

¹⁸ Madi tava mokomoko sari na tie kokoha, ura vahesi puleni meke zutui rini sari na tie toṅotodi.

¹⁹ Kei, nake sokudi hola sari na Mua lineana, saripu va nama veko ni Goi koarini pu pamaṅa Nigo! Gilana betoa ri doduru tie sa Mua tataru, meke gua sapu ele kopu guni ni Goi sarini pu kalavarae koa Goi.

²⁰ Tomei Goi si arini pude tava sare pa kenumu Goi, koari na ṅinovaṅovala tadi na tie.

Va aqori Goi si arini pa keke vasina tometomeana kapae koa Goi,

meke tava ilolo koari na zinama ṅoṅovala tadi na kana.

²¹ Mani tava lavata se Zihova, ura ele va sare au Sa sipu mae rapata vari likohae nau rina qua kana.

²² Pa qua minatagutu si balabala si rau, sapu ele tava seu si rau pa kenumu Goi, gua.

Ba ele avosi tu Goi sari na qua tinepatepa, totoṅo tepa atu tinokae si rau koa Goi.

²³ Mi tataru nia se Zihova, gamu doduru Nana tie raṅeraṅe!

Ura va sarei e Zihova sarini pu raṅe zoṅazoṅa ia, ba va kilasi Sa saripu vahesi puleni.

²⁴ Mi koa va ṅinira na varane, gamu doduru pu raṅea se Zihova.

Hinelahelae meke na Tinaleosae

(Keke kinera te Devita)

32 Tamanae tugo si asa sapu taleosae sari nana hahanana kaleadi, ††

meke tava murimuri koe Zihova sari nana sinea.

² Tamanae tugo sa tie sapu lopu ta zutu koe Zihova koari nana kinaleadi,

meke loke sinekesekei pa maqomaqona.

³ Sipu tomei rau sari na qua sinea, si malohoro sa tiniqu pa qua kinabokabo doduru rane.

⁴ Kei Zihova, rane na boṅi si va kilasau Goi si rau.

Gore taloa sa qua ṅiniraṅira,

guana ṅataṅata sapu vura taloa pa totoṅo rimata.

† 31:5 Lk 23:46

†† 32:1 Rom 4:7-8

⁵ Ke tiqe helahelae atu ni rau koa Goi sari na qua sinea,
meke lopu tomei rau koa Goi sari na qua tinavete kaleadi.

Vizatia rau si pude helahelae atu ni koa Goi si arini, meke ele taleoso ni Goi sari doduru qua sinea.

⁶ Gua asa ke sari na Mua tie madidi
si madi varavara atu koa Goi pa totošo tasuna.
Ke pana be raza mae sa tinasuna pu guana naqe,
ba lopu kamo koarini.

⁷ Agoi si na qua aqoroana,
kaqu va sare au Goi pa tinasuna.
Kera va ululae nia rau sa Mua tinaharupu,
sina aqoro si rau koa Goi!

⁸ Zama se Zihova, "Kaqu totoši nigo na va tumatumae nigo Rau sa siraṅa sapu leana pude lulia goi,
kaqu kopu totošo nigo Rau.

⁹ Mu lopu lulia mua hiniva soti guana hose,
babe na miulu sapu loke nana binalabala,
ba ta totošie mo koa keke iku sapu ta pusie pa ṅuzuna!

Be guana koromu pude luliau si lopu kaqu luli seunae koa Rau si goi."

¹⁰ Sa tie kaleana si kaqu koa ta sigiti,
ba sarini pu kalavarae koe Zihova si kaqu ta kopue pa Nana tataru nabuna.

¹¹ Gamu na tie toṅoto, mi koa qetuqetu koe Zihova.
Mi velavela pa qinetuqetu, gamu doduru tie toṅoto!

Kinera Vinahesi

33 Gamu doduru tie toṅoto,
mi velavela vahesia se Zihova pa qinetuqetu.
Sa vinahesi si garo koari pu va tabea si Asa.

² Mi mikemike vahesia se Zihova,
mi kera va lobere la koa Sa koari na mike soku madorodi!

³ Mi kera la nia koa Sa si keke kinera vaqura,
mikemike pa mia binokaboka,
mamu velavela va ululae la koa Sa pa qinetuqetu!

⁴ Ura sa zinama te Zihova si hinokara na toṅoto,
meke ta ronuenta si Asa koari doduru Nana tinavete.

⁵ Qetu nia e Zihova sa tinoṅoto meke sa vinilasa va toṅoto.
Sa nana tataru nabuna si koa pa doduruna sa kasia popoa.

⁶ Pa zinama te Zihova si tava podaka sari na maṅauru,
sa rimata, na sidara, na pinopino, meke doduru likakalae pu koa vasina.

⁷ Varigara ni Sa sari na kolo lamana pa keke vasina,
va naqiti Sa si arini pa vasina lohidi, guana kopu ni Sa pa keke lose.

⁸ Sari doduru pa kasia popoa si madi pamaṅa nia se Zihova;

madi va lavatia ri doduru tinoni pa kasia popoa si Asa.

⁹ Ura zama si Asa meke ta kuri sa kasia popoa,
pa Nana zinama si podaka vura mae sari doduru likakalae.

¹⁰ Huara pani e Zihova sari na hiniva kaleadi tadi na butubutu

meke hukati Sa si arini,
pude di lopu gorevura gua saripu kuhana veko ni rini!

¹¹ Ba sari Nana minimizi na Nana ṅati hiniva si turu hola ninae rane ka rane.

¹² Tamanae tugo sa butubutu sapu e Zihova sa dia Tamasa,
meke sari na tinoni pu vizati Sa pude Nana telena soti.

¹³ Doṅo gore mae gua pa Maṅauru sa Tamasa,
meke dogoro betoi Sa sari doduru tinoni pa kasia popoa.

¹⁴ Na Baṅara lavata si Asa,
meke doṅo gore mae koari doduru tinoni pu koa pa pepeso.

¹⁵ Va podaki Sa sari bulodi rina tie,
meke tumae valeana beto ni Sa sari na dia tinavete.

¹⁶ Lopu tava sare koari na kana sa baṅara koari na sinokudi gua rina tie pa nana qeto minate varipera,
meke na tie varipera si lopu mataqara pa nana ṅiniraṅira soti telena.

¹⁷ Sari na hose varipera si lopu boka mataqara ni goi pa vinaripera,

sari na dia ṅiniraṅira si lopu boka harupigo.

¹⁸ Kopu totošo ni e Zihova sarini pu pamaṅa nia si Asa,
meke sarini pu kalavarae koasa Nana tataru nabuna.

¹⁹ Harupi Sa si arini pa minate.
Kopu ni Sa si arini pude lopu mate pa totošo soṅe.

²⁰ Raṅea gita se Zihova,
Asa sa nada lave, meke nada tinokae.

²¹ Qetuqetu nia gita se Zihova,
ura raṅea gita sa Pozana hopena Sa.

²² Koa Goi mo si raṅe atu gami,
kei Zihova Mu tataru ni gami koasa Mua tataru nabuna.

Tavahesi sari na Tinavete Leadi te Tamasa †

(Keke kinera te Devita totošo pekipeki si asa meke tavasare si asa koasa baṅara Abimeleki.)

34 Kaqu va lavatia rau se Zihova doduru totošo.
Lopu kaqu makudo sa qua vinahesi la koa Sa.

² Kaqu va lavatia rau se Zihova, koari doduru Nana tinavete,
sarini pu ta ṅoṅovala si kaqu avosia meke koa qetu.

³ Aria mada tozi vura nia sa vina lavatana e Zihova;

mada keke gua vahesia sa pozana Sa!

⁴ Tapa la ia rau se Zihova meke olaña Sa sa qua vinaravara;

vata rupahau Sa koari doduru qua minatagutu.

⁵ Sarini pu ta noñovala si kalavarae koa Sa meke koa getu,

lopu kaqu hite tava kurekure si arini.

⁶ Koa pa tinasuna nomana si rau meke tepa la koe Zihova,

meke avosau Sa si rau.

Harupau Sa si rau koari doduru qua tinasuna.

⁷ Sa mateana te Zihova si koa kapae meke kopu ni sarini pu pamaña nia si Asa, meke harupi Sa pa dia tinasuna.

⁸ Podekia mamu tumae nia, sapu leana sa hahanana te Zihova. †

Qetu tugo si asa sapu kalavarae koa Sa.

⁹ Mi pamaña nia se Zihova, gamu na tie toñoto, ura sa tie sapu va tabea se Zihova si lopu kaqu ehaka nia keke tiñitona.

¹⁰ Sari na laione si hoke malohoro na ovia, ba arini pu va tabea se Zihova si lopu ehaka nia si keketona leana.

¹¹ Ke gamu kasa na koburu, mi avoso mae au, maqu va tumatumaeni gamu sa pinamañana e Zihova.

¹² Esei gamu si okoro nia sa tinoa gelenaena meke sa kinoa learane, ††

pude toa va gelenaena nana pa qinetuqetu?

¹³ Mamu kopu nia sa meamu, meke sa berumu, pude lopu zama va kaleana na zama kokoha.

¹⁴ Luaria sa kinaleana, mamu tavetia gua sapu leana, mamu lopu makudo hata sisigitia sa binule koari na tie.

¹⁵ Kopu ni e Zihova sari na tie toñoto, meke va avosi Sa sari na dia tinepatepa.

¹⁶ Ba kana i e Zihova sarini pu tavete va sea, pude va mate pani si arini meke lopu sana ta muliñae palae si arini.

¹⁷ Sari na tie toñoto si tepa la koe Zihova, meke avosi Sa.

Va sarei Sa koari doduru dia tinasuna.

¹⁸ Koa tata se Zihova koarini pu koa talotaña sisigiti nia sa dia sinea, meke harupi Sa sarini pu lopu kalavarae pa dia binokaboka soti.

¹⁹ Sa tie toñoto si koa ta sigiti koari soku tinasuna, ba tava leseve koe Zihova si asa koari doduru.

²⁰ Kopu nia e Zihova si asa, meke lopu keke ri na susurina si ta moku. ‡

²¹ Kaqu tava mate koari na dia kinaleadi sari na tie va gugue,

meke sarini pu kukiti ni sari na tie toñoto si kaqu tava kilasa.

²² Harupi e Zihova sari Nana nabulu, meke sarini pu aqorae koa Sa si kaqu tava sare tugo!

Tinepa Tinokae koe Tamasa

(Keke kinera te Devita)

35 Kei Zihova, Mu kanai gedi saripu kanaqu rau, Mamu varipera koari pu varipera mae koa rau.

² Mu palekia sa Mua lave na tiñitona varipera, Mamu mae va sare au.

³ Mamu hoperi, na seke ni, karamaho gedi sarini pu korapa hadu luli au. Mu tozi nau sapu kaqu va sare au Goi si rau.

⁴ Madi tava kilasa gedi sarini pa kinurekure, sarini pu hatau pude va mate au gua.

Madi tava kekere pule pa ninunala si arini pu kukiti nau.

⁵ Madi ta givusu palae gua na hikahika hui, sipu hadu taloa ni sa mateana te Zihova si arini.

⁶ Mani tava huporo na gulazoro sa dia siraña sipu hadui sa mateana te Zihova si arini.

⁷ Ura tavete hobori rini sari na binalabala kaleadi meke va padapada mae ni koa rau. Kekeñoño guana gelia rini sa pou pude va hoqau gua.

⁸ Mani raza pule koarini sa tinahuara toতোসো lopu hite rovea rini.

Sari na binalabala kaleadi pu va pada ni rini koa rau si madi raza pule tugo koarini, madi ta huarae gedi vasina.

⁹ Meke kaqu qetuqetu nia sa buloqu se Zihova, sina ele harupau Sa koari na qua kana.

¹⁰ Pa doduruna sa qua tinoa si kaqu zama la si rau koe Zihova,

“Kei Zihova, loke tie si kekeñoño gua Agoi. Va sarei Goi saripu malohoro koari pu niñira, meke saripu malaña si harupi Goi koarini pu noñovali si arini.”

¹¹ Sari na tie va sosode kokohadi si turu mae meke zutu au,

koari na tinavete pu lopu hite gilani rau.

¹² Hobe nia kinaleana rini sa qua tinavete leana, ke lodu mate sa maqomaqoqu pa tinalotaña.

¹³ Ba toতোসো moho rini si hoke va sagei rau sari na poko baika,

meke koa madi pa ginani si rau pa tinalotaña.

Todoño si rau pa vinaravara,

¹⁴ guana varavara nia rau si keke qua baere, babe keke tasiq.

Ene totodoño si rau pa tinalotaña nomana kekeñoño gua sapu talotaña nia sa tie sa tinana matena.

† 34:8 1 Pit 2:3 †† 34:12 1 Pit 3:10-12 ‡ 34:20 Zn 19:36

15 Ba sipu koa tasuna rau si qetu si arini,
meke habotu varivarigarae na va sisire nau rini.
Sarini pu lopu hite gilana u ba lopu makudo nanae nau.

16 Pesipesi hoborau rini sipu loke dia ginugua koarau.
Garata livodi si arini sipu doño mae au rini.

17 Kei Bañara, vea seunae gua si kote dodogoro Mua mo koa rau pa tinasuna si Goi?
Mu va sare au koari pu ñoñovalau.
Harupau koari na qua kana pu ñinira guana laione.

18 Meke kaqu zama leana koa Goi si rau pa varikorapadi ri na Mua puku tie.
Kaqu vahesigo rau pa kenudi ri doduru.

19 Mu lopu va malumi sari kasa tie kokohadi pu kanau †
pude qetu nia sa qua kinilasa.
Madi lopu vari matamatapuri nau rini pu kukiti hoboro nau.

20 Ura lopu koa baere si arini koari na tie,
ba va podopodoe ni koha tu rini sarini pu koa bule.

21 Velavela nau rini meke zama,
“Ele pohoa gami gua sapu tavetia goi!” gua si arini.

22 Kei Zihova, ele dogoria tu Goi gua sapu ta evaņa.
Ke Mu norei gedi sari na qua kana.
Mu lopu koa va seu koa rau.

23 Kei Zihova,
Mu tuturei mae, Mamu lavelave hukata nau.
Mu tuturei mae, Mamu toka nau Tamasa, qua Bañara.

24 Mu tozi vura nia sapu viaqu si rau, kei Zihova, qua Tamasa;
madi lopu qetu nia rina qua kana sa qua tinasuna.

25 Madi lopu zama si arini, “Ele gorevura sapu gua hiva nia gita.”
Madi lopu zama “Ele voi pa nada sipata gita si asa,” gua.

26 Madi tava kilasa na tava nunala sarini pu qetu nia sa qua tinasuna.
Madi koa kurekure na talotaņa si arini pu va lavata puleni.

27 Madi velavela pa qinetuqetu sarini pu okoro dogoria sapu lopu sea si rau.
Madi zama pilipule nia sapu guahe, “Marilaena se Zihova,
qetu nia Sa sa vinasare tanisa Nana nabulu,” gua.

28 Meke kaqu tozi vura nia rau sa Mua tinoñoto,
meke sa vinahesimu doduru rane.

Kaleana sari na Tie Ba Leana sa Tamasa

(Keke kinera te Devita)

36 Na sineke tinarae si solere pa bulodia rina tie va gogue, ††
gua asa ke etulia meke loke dia pinamaņa koe Zihova.

† 35:19 Sam 69:4; Zn 15:25 †† 36:1 Rom 3:18

2 Ura va lavata pule nia si asa,
meke balabala ia sa sapu lopu kaqu pohoi e Zihova sari na kinaleadi meke va kilasia, gua.

3 Tale kaleadi na kokoha mo sari na nana zinama,
lopu boka vilavilasa valeana na tavete valeana si asa.

4 Pana eko magogoso sa si kuhana nia mo sa si pude ñoñovala.
Loke nana tinavete si hite leadi,
meke lopu hite hakohako nia sa sa kinaleana.

5 Kei Zihova, sa Mua tataru nabuna si lopu boka ta pada,
meke sa kinopudi rina Mua vina tatara si loke kokoina.

6 Sa Mua tinoñoto si turu va nabu na ululu gua rina toqere,
meke lopu boka ta pada sa Mua vinilasa guana lamana peava.
Kei Zihova, na tie meke na kurukuru ba koa pa Mua kinopu.

7 Kei Tamasa, nake arilaena tu sa Mua tataru nabuna.
Va aqoro gami Goi si gami,
guana kurukuru pu va aqori sari na tuna pa kauru tatapuruna.

8 Henahena valeana si gami sina soku sari na ginani pu ponini gami Goi.
Va napo gami Goi koari na Mua lineana guana ovuku.

9 Agoi mo sa ñatina sa tinoa,
sina na kalalasa si Goi,
ke boka dogoria gami sa kalalasa.

10 Mu lopu va makudoa sa Mua tataru nabuna koarini pu gilanigo,
meke sa Mua tinaharupu koarini pu va tabei sari na Mua tinarae.

11 Madi lopu rapata nau rini pu vahesi pule ni,
madi lopu hadu pani au rina tie kaleadi si rau.

12 Dotu sari na tie kaleadi pu tava kilasa.
Hoqa mate ni meke lopu kaqu boka turu pule si arini.

Kalavarae koe Zihova

(Keke kinera te Devita)

37 Mu lopu va talotaņa pule nigo pa tinoa leana tadi na tie kaleadi.

Mu lopu okoro ni sari na tinoa tadi pu tavete va kaleana.

2 Lopu seunae meke kote mate gua mo na duduli si arini,
meke harahara gua rina hiqohiqo hitehite.

3 Kalavarae koe Zihova, mamu tavete valeana,
pude mu koa tava sare koasa popoa sapu ponigo Sa.

4 Mu koa qetu nia se Zihova meke kaqu poni nigo Sa,
gua sapu okoro nia sa bulomu.

5 Mu ponia sa mua tinoa koe Zihova,
mu kalavarae koa Sa, meke kaqu toka nigo Sa.
6 Kaqu malara vura sa mua tinonoto
guana kalalasangana sa rimata pana korapa rane.
7 Mu aqa va nono pa kenuna e Zihova,
mamu nabulu va nono nia si Asa.
Mu lopu okoro ni na va talotana pule nigo pa
binalabaladi ri pu koa ravutu pa dia tinoa,
meke sarini pu vagi tinagotago koari na dia tinavete
na hahanana sea.

8 Mu lopu puku hola nia sa binugoro,
meke talotana nia goi sa dia tinavete kaleadi
sina kote va kamo nigo sa pa kinaleana.
9 Ura sari na tie kaleadi si kaqu tava mate palae,
ba arini pu kalavarae koe Zihova si kaqu tago hola ia
rini sa popoa sapu poni ni Sa.

10 Lopu sana kaqu tava murimuri palae sari na tie
kaleadi,
meke be hatai goi ba lopu kaqu ta dogoro pule.
11 Ba saripu va pepekae pule ni
si kaqu tago hola ia rini sa popoa sapu poni ni e
Zihova. †
Meke kaqu koa va learane sa dia kinoa.

12 Sa tie kaleana si balabala ia sa sirana pude
nonovalia sa tie tonoto.
Sipu dono la ia mo sa ba garata livona na ta naziri
nia sa.

13 Ba hegere nia e Zihova sa tie kaleana,
sina gilania Sa sapu lopu sana kaqu tava kilasa mo si
asa koe Tamasa.

14 Lobusu vagi rina tie va gugue sari na dia magu
varipera,
meke navei rini sari na dia bokala pude va matei sari
na tie malaana na habahualadi,
meke va matei sarini pu tonoto sari na dia tinavete.
15 Kaqu tava mate pule pa dia magu varipera soti
teledia si arini,
meke kaqu ta moku va umumu sari na dia bokala.

16 Sa vasi tinago hitekena tanisa tie tonoto,
si arilaena hola nia sa tinagotago nomana tadi na tie
kaleadi.

17 Kaqu va murimuria e Zihova sa ninirana tadi na tie
kaleadi,
ba kaqu va sarei Sa sari na tie tonoto.

18 Tataru ni e Zihova sarini pu va tabea si Asa,
meke kaqu tagoa rina tudia sa popoa sapu ele poni
ni Sa ninae rane ka rane.

19 Koari toতোসো kaleadi si lopu kaqu koa tasuna si
arini,
meke pa toতোসো soṅe ba kaqu ari gedi ginani.

20 Sari na tie kaleadi si kaqu mate palae,

† 37:11 Mt 5:5

meke saripu kanaia se Zihova si kaqu guana havoro
pu harahara meke mate,
kaqu kekeṅṅo guana tuṅaha sapu murimuri si
arini.

21 Sa tie kaleana si vagivagi paki meke lopu boka
hobehobe pule.

Ba sa tie tonoto si na tie variponi,
meke na ari gana ke variponi moka va soku.

22 Sarini pu tamanae koe Zihova si kaqu tagoa sa
pepeso pu poni ni Sa,
ba arini pu leve ni Sa si kaqu ta hadu taloa.

23 Turaṅi e Zihova sari tie vasina pu kaqu ene la ia sa,
meke va sarei Sa sarini pu va qetua si Asa.

24 Be ta tubarae si arini, ba lopu kaqu hoqa,
sina tuṅei e Zihova sari na limadia.

25 Ele gelenaena sa qua tinoa, meke kamahire na
barogoso si rau,

ba lopu ele dogoria rau sapu muliṅi nia e Zihova si
keke tie tonoto,

babe tepa lamae ginani pa tie sari na tuna.

26 Doduru toতোসো si variponi pa nana hiniva soti si asa,
meke kaqu mana ni e Tamasa sari na tuna.

27 Luaria sa kinaleana, mamu tavetia gua sapu leana,
pude kaqu koa hola ninae rane koasa popoa sari na
tutimu.

28 Ura qetu nia e Zihova gua sapu tonoto,
meke lopu hite muliṅi ni Sa sari Nana tinoni pu soto
va nabu koa Sa pa rinaṅeraṅe,
aquni Sa si arini ninae rane,
ba sari na tutidi rina tie kaleadi si kaqu ta hadu
palae koasa pepeso.

29 Sari na tie tonoto si kaqu tagoa sa popoa pu poni ni
sa Tamasa,
meke kaqu koa vasina sarini ninae rane ka rane.

30 Sa tie tonoto si zama ni sari na zinama tumatuma,
meke tozia sa sapu gua leana meke nono.

31 Va naqiti sa pa bulona sari na tinarae te Tamasa,
meke lopu hite luari sa si arini.

32 Sa tie kaleana si pequ nia sa sa tie tonoto pude va
matea gana gua.

33 Ba lopu kaqu veko pania e Zihova si asa pa limadia
ri nana kana,
babe va malumia pude tava kilasa pa minate pana
ta pitu si asa.

34 Kalavarae koe Zihova mamu kopu ni sari Nana
tinarae,
meke kaqu va lavatigo Sa si goi meke ponigo Sa sa
popoa!

Meke kaqu dogoro sotia goi sa minate tadi na tie
kaleadi.

35 Ele dogoria rau si keke tie kaleana sapu toa va
mataqara,

ululu hola ni sa sari na tie, gua tugo na nati ivili lavata.

³⁶ Ba hola kaiqa vuaheni meke ene hola gua vasina si rau,
hata ia rau si asa ba lopu ta dogoro si asa.

³⁷ Mamu doño gilania sa tie toñoto,
ura kaqu koa valeana sari na tutina sa tie bule koasa pepeso.

³⁸ Sari na tie kaleadi si tava puzulu,
meke sari na tutidia si tava murimuri palae.

³⁹ Harupi e Zihova sari na tie toñoto,
meke va sarei Sa pa tinasuna.

⁴⁰ Toka ni e Zihova sarini,
meke lavelave ni na harupi Sa koari na tie kaleadi,
sina koa aqorae koa Sa si arini.

Vinaravara Tanisa Tie sapu Koa Ta Sigit

(Keke kina te Devita)

38 Ke Zihova, Mu lopu nore au pa Mua binugoro,
Mu lopu va kilasau pa Mua tinañaziri.

² Ele tava bakora si rau koari na Mua tupi,
meke ele seke nau limamu Goi.

³ Ta sigiti hola si rau, sina koa gua koasa Mua binugoro,
moho sa doduru tiniqu koari na qua sinea.

⁴ Lodu mate si rau koari na qua sinea,
guana keke pinaleke mamatana hola si arini koa rau,

sapu lopu boka paleki rau.

⁵ Muzi meke humaña hikare sari na bakoraqu,
ura kaleana hola sa qua dinuviduvili.

⁶ Ene koqoho si rau sina gigiri sa qua tinasigiti,
kabo alili si rau doduru rane.

⁷ Mañini hola sa tiniqu meke tata mate qua.

⁸ Ta naqoto gore si rau meke loke qua ñinirañira hokara;

silava si rau sina koa pa tinasuna sa maqomaqoqu.

⁹ Ke Bañara, sa qua inokoro nomana
pude ta salaña si gilania Goi.

Bakala koa Goi sa qua tinasigiti.

¹⁰ Duñaduñana sa buloqu, na malohoro si rau,
meke rida tugo sari na mataqu.

¹¹ Sari na qua baere na turañaqu si lopu hiva tata mae au,

sina koa gua koari na tubuqu,
meke sari na turañaqu soti ba turu va seu dia koa rau.

¹² Arini pu hata au pude va mate au si sekesekei nau rini.

Arini pu hiva vata sigitau si sekesekei nau pude ñoñovalau,
meke lopu makudo hatihati au rini pude raza au gua.

¹³ Ba guana tie nuliqu si rau, sapu lopu boka avavosae,

meke guana tie pokaqu si rau sapu lopu boka zama.

¹⁴ Uve, guana tie nuliqu si rau,

ke lopu boka olaña sina lopu avavosaequ.

¹⁵ Ba koa Goi Zihova mo si kalavarae si rau;

ke Bañara, qua Tamasa, Agoi mo si kaqu harupau pa qua tinasuna.

¹⁶ Tapa atu si rau, mu lopu va malumi Goi sari na qua kana

pude eri nia sa qua tinasuna,

madi lopu qetu nia rini sa qua hinoqa.

¹⁷ Ura tata mate si rau,

meke koa ta sigiti doduru rane.

¹⁸ Helahelae ni rau sari na qua tinavete kaleadi;

meke pulepaho ni rau sari na qua sinea.

¹⁹ Ba ñiñira sarini pu kana hoboro nau;

meke sokudi sarini pu kukiti sea nau.

²⁰ Sarini pu hobe nia kinaleana sa qua tinavete leana,
si kukiti nau rini sina tavete valeana si rau.

²¹ Ke Zihova, Mu lopu veko pani au;

Mu lopu koa va seu koa rau, ke qua Tamasa.

²² Tuturei mae toka nau,

ke Bañara, qua Hinarupu!

Hinelahelae tanisa Tie Ta Sigitina

(Keke kina te Devita pude te Zedutuni na koimata pa puku tie kerakera)

39 Kaqu kopu pulenau si rau pa qua hahanana,
pude qu lopu zamani sari na zinama pu boka va hoqa au pa sinea.

Lopu kaqu kulu si rau pana koa tata koa rau sari na tie kaleadi.

² Guana poka meke lopu kulu si rau;

tiñitoña leadi ba lopu zama ni tugo rau,

ba noma lala nana tu sa qua tinalotaña.

³ Mamata hola sa buloqu koari na qua tinalotaña,
totoso balabala sisigiti i rau si noma lala nana tu sa qua tinasuna,

ke zama vura si rau,

⁴ “Zihova, Mu va gilana nau sa rane pana mate si rau.

Vea gele gua sa qua tinoa?

Mu va gilana nau Goi sa vinabetona sa qua tinoa.

⁵ Tavete va visavisa hola i Goi sari na qua rane,

sa ginelena sa qua tinoa si guana loketoña mo koa Goi,

meke sari hopeke tinoa tadi na tie si guana padana keke siniño mo koa Goi,

⁶ guana maqomaqo pa rimata mo doduru nana tinoa.

Loke laedi sari nana tinavete.

Omunu varigara ni sa sari na tinagotago,

ba lopu gilania sa sapu esei kote tago hobei.

⁷ Ego, Bañara, na sa pule si kote aqa nia rau?

Koa Agoi mo si raŋe atu rau.
⁸ Mu va sare au koa ri doduru qua sineke tinarae, madi lopu va sisire nau rina tie duviduvilidi.
⁹ Maqu lopu kulu si rau guana tie pokaqu, ura Agoi tu vata evaŋia sa qua tinasigiti hie.
¹⁰ Mu lopu va kilasa pule au, ura tata mabubulu ni rau sari na Mua kinomiti.
¹¹ Pana tubehia Goi sa tie pa Mua ginegese koari nana sinea, si guana kikiti pu gani pani saripu gua qetu hola ni na tie.
 Hinokara, sa tinoa tana tie si guana keke siniŋo mo.
¹² Zihova, Mu avosia sa qua vinaravara, mamu mae toka nau pana tepa atu Igo rau; mamu avosia sa qua kinabo.
 Ura guana tie karovoqu mo si rau kekeŋoŋo gua rina tiatamaqu,
 sapu va toga au Goi pa keke totoŋo papakana mo.
¹³ Mu lopu doŋo mae au pa Mua ginegese, pude qu boka qetu si rau totoŋo lopu ele muliŋu si rau pa minate."

Keke Kinera Vinahesi

(Keke kinera te Devita)

40 Aqa va ŋoŋo nia rau se Zihova, meke toka nau Sa.
 Doŋo mae au Sa meke avosia Sa sa qua tinepatepa.
² Va vura pule au Sa koasa pou gulazorona, meke koasa kopi kosikosirina.
 Va turu au Sa si rau pa keke vasina ŋiŋirana, ke lopu matagutu si rau pude hoqa pa tinasuna.
³ Va tumatumaŋe nau Sa si keke kinera vaqurana, na kinera vinahesina sa nada Tamasa.
 Pana avosia na dogoria rina tie si matagutu meke kekere,
 meke kalavarae koe Zihova.
⁴ Tamanae tugo sa tie pu kalavarae koe Zihova, meke lopu luli rini saripu vahesi pule ni, meke sarini pu vahesi sari na tamasa kokohadi.
⁵ Ke Zihova, mami Tamasa, soku hola sari na Mua tinavete pu tavete ponini gami Goi.
 Agoi mo sina Tamasa hinokara.
 Be hiva tozi rau sari na Mua tinavete koa gami, ba lopu boka tozi betoi rau,
 sina lopu boka ta nae si arini.

⁶ Ba poni nau Goi sa taliŋaqu pude va avosigo, ke kamahire si gilania rau,
 sapu lopu hiva nia Goi sa vina vukivukihina vinariponi pa hope,
 sa vina vukivukihina vina uququ
 babe na vina vukivukihina vinulasa sinea si lopu qetu nia Goi. †

⁷ Meke tiqe zama si rau, "Hiera si rau Qua Tamasa,

† 40:6 Hib 10:5-9

gua sapu ta kubere sa guguaqu rau koasa buka ta viqusuna. ††
⁸ Kei, qetu nia rau pude tavetia sapu gua hiva nia Goi.
 Gilana valeania na va naqitia rau sa Mua tinarae pa buloqu!"

⁹ Ke Zihova, ele tozia rau pa vinarigara tinoni, sa inavoso leana sapu harupu gami Goi, meke gilania Goi sapu lopu makudo tozia rau si asa.
¹⁰ Lopu tomea rau pa buloqu sa Mua tataru variharupi,
 ba tozi helahelae nia rau sa Mua tataru nabuna meke sa Mua hinarupu.
 Lopu tomea rau koari na tie pa vinarigara nomana sa Mua tataru nabuna na tinaharupu!

¹¹ Zihova, hiva nia rau sapu lopu hite makudo sa Mua tataru variva taleosae koa rau.

Mamu kopu nau na va sare au koasa Mua tataru nabuna ninae rane.

¹² Sari na tinasuna si varidikue nau, soku hola si arini meke lopu boka ta nae.
 Ta pusi si rau koari na qua sinea,
 ke lopu boka gilania rau sapu pavei si kote govete la gua rau.
 Soku hola ni rini sari na kalu pa batuqu,
 meke tava malohoro si rau.

¹³ Ke Zihova, Mu harupau, Mamu va sare au, Mu tuturei toka nau, ba Zihova.

¹⁴ Madi tava kilasa na tava nunala gedi sarini pu korapa podekia pude va mate au.
 Madi tava kekere pule taloa na talotaŋa gedi sarini pu hiva vata sigitau.

¹⁵ Zama sarini, "Dotu, isara, sari na mua sinea!" gua, si madi tava nunala gedi pa dia kinurekure.

¹⁶ Ba sari doduru pu hata igo si kaqu koa qetu koa Goi,

Meke sarini pu qetu nia sa Mua tinaharupu, si madi zama, "Tava lavata sa Tamasa!" gua.

¹⁷ Habahuala na malaŋa si rau, ba lopu muliŋi nau Goi.

Agoi si na qua tinokae na qua vinasare, ke, qua Tamasa Mu tuturei mae toka nau.

Vinaravara Tana Keke Tie Mohona

(Keke vinaravara te Devita)

41 Tamanae tugo saripu galagala ni sari na habahuala,
 ura kaqu va sarei e Zihova si arini pa totoŋo tasuna.
² Kaqu va aqori sa Tamasa si arini, meke va sarei Sa pa dia tinoa.
 Kaqu va qetui e Zihova si arini pa dia popoa soti, meke lopu kaqu vata luari Sa si arini koari na dia kana.

³ Kaqu kopu ni e Zihova si arini pana mohoro rini,

†† 40:7 Ais 10:5

meke kaqu salaŋi Sa si arini.

⁴ Ba arau si maqu zama guahe,
“Kei Zihova, Mu tataru nau, na taleoso nau, Mamu salaŋau,
sina ele sekei rau sari na Mua tinarae.”

⁵ Sari na qua kana si zama ŋoŋovalau.
Hiva nia rini pude turei mate si rau meke ta muliŋae palae.

⁶ Totoso mae si arini koa rau si zama qetuqetu kokoha,
ba pa bulodi si varigara ni rini sari na inavoso ŋoŋovala koasa guguaqu rau,
beto meke la tozi urahae ni rini pa doduru vasina.

⁷ Sari doduru pu kukiti nau si vari manamanasa nau rini,
balabala hata ia rini vegugua sapu kaleana hola pude tavete nau gua.

⁸ Zama si arini, “Tata mate si asa,
ke lopu kaqu boka magogoso pa nana minoho,”
gua.

⁹ Sa qua baere soti sapu raŋe hola ia rau, †
asa sapu somana henahena pa qua tevolo,
ba kukiti nau tugo.

¹⁰ Mu tataru nau na taleoso nau ba Zihova.
Salaŋau, Mamu va mataqara pule au,
pude maqu hobea sa dia kinaleana koa rau.

¹¹ Lopu boka va kilasau rina qua kana si rau,
vasina gilana gunia rau sapu qetuqetu nau Goi si rau.

¹² Kaqu toka nau Goi si rau,
sina tavetia rau gua sapu toŋoto,
meke kaqu koa tata pa kenumu Goi ninae rane ka rane.

¹³ Mi vahesia se Zihova, sa Tamasa tadi na tie Izireli, ††
mada vahesia si Asa kamahire,
meke ninae rane ka rane, Emeni! Emeni!

Buka Vina Karua

Sam 42 kamo Sam 72

Sa Vinaravara Tana Keke Tie Ta Raovona ‡

(Keke kinaera tadi na Livaeti pa tutina Kora)

42 Kei qua Tamasa, guana “dia” †† sapu memeha nia sa kolo pa leana,
si gua tugo si arau sapu hata sisigitigo.
² Okoro hola nia rau sa Tamasa, sa Tamasa toana.
Panavisa kaqu mae si rau pa kenuna Sa pude vahesia si Asa!

† 41:9 Mt 26:23; Mk 14:18; Lk 22:21; Zn 13:18 †† 41:13 Sam 106:48 ‡ Sari Sam 42 meke 43 pa zinama Hiburu si kekeke Sam mo.
‡† Keke kurukuru made nene si ta pozae “dia” si asa.

³ Lopu hite va manotau rini si rau,
sipu va sisire nau rina qua kana doduru totošo,
“Sa mua Tamasa, ba lopu kaqu toka nigo!” gua.

⁴ Talotaŋa hola sa buloqu sipu balabala pulei rau sari na totošo
pu hoke luli si rau koari na tinoni,
meke turaŋa nuquru ni rau pa Zelepade te Zihova,
meke kera na velavela pa qinetuqetu si arini,
pa vinahesina sa Tamasa.

⁵ Na vegua ke talotaŋa na balabala mamata si rau?
Kaqu raŋea rau se Zihova,
meke kaqu vahesi pulea rau sa qua Hinarupu meke sa qua Tamasa.

⁶⁻⁷ Lodu mate sa buloqu pa tinaraoovo,
gua asa ke balabala ia rau sa Tamasa.
Va maei Sa sari na tinalotaŋa pu vari tomotomoi guana bogusu pa qua tinoa.

Sa tinahuara si totolo mae guana naqe koarau.
Guana titisi pa toqere Hemoni meke pa toqere Miza,
sapu zoloro gore la pa Ovuku Zodani.

⁸ Pana rane si tataru nau Sa pa Nana tataru nabuna,
gua asa ke kera vahesia rau se Zihova pana boŋi.
Asa sa qua vinaravara la koe Tamasa pu poni nau sa tinoa.

⁹ Zama la si rau koe Tamasa sa qua Patu Aqoroana,
“Na vegua ke veko pani au Goi?
Na venagua, ke kaqu koa ta sigiti lani mo rau sari na ŋinovaŋovala tadi na qua kana?”

¹⁰ Guana ta muzara va umumu sa tiniqu sipu lopu makudo,
zama au rini, “Avei tu sa mua Tamasa,” gua.

¹¹ Na vegua ke talotaŋa na balabala mamata si rau?
Kaqu raŋea rau sa Tamasa,
sina kaqu vahesi pulea rau sa qua Hinarupu meke sa qua Tamasa.

Sa Vinaravara tana Keke Tie Ta Raovona

(Sa vinari hodaena Sam 42)

43 Kei Tamasa, Mu tozi vura nia sa qua tinoŋoto,
mamu lavelave hukata nau koari na tie huporo.
Va sare au koari na tie sekesekeidi na tie kaleadi.
² Agoi mo sa qua Aqoroana, na vegua ke veko pani au Goi?
Na venagua ke lopu makudo koa tasigiti si rau pa ŋinovaŋovala tadi na qua kana?

³ Va dogoro nau sa Mua kalalasa meke na hinokara pude di turaŋau!
Madi turaŋa pule lani au koasa Mua toqere hope pa Zaione,
meke koasa Mua Zelepade, vasina koa si Goi.
⁴ Meke kaqu nuquru la si rau koasa Zelepade hopena te Zihova,

ura Agoi si na natina sa qua qinetuqetu.
Kaqu mikemike si rau pude kera vahesigo, Ke Zihova,
qua Tamasa!

⁵ Na vegua ke talotana na balabala mamata si rau?
Kaqu ranea rau sa Tamasa,
meke kaqu vahesi pulea rau sa qua Hinarupu meke
sa qua Tamasa.

Tinepa Tinokae Koe Tamasa

(Keke kinaeri tadi na Livaeti pa tutina Kora)

44 Kei Tamasa, ele avoso soti gami pa taliņa mami
koari na tiatamamami,

sari na ginugua nomadi pu evaņi Goi koari na dia
totoso pukerane.

² Pa Mua niniraņira soti si hadu pani Goi sari na
butubutu huporo,

ba sari na Mua tinoni si kopu ni Goi pude di koa
valeana.

Sari na votiki butubutu si va kilasi Goi,
ba sari na Mua tie si vata rupahi Goi.

³ Lopu koari na dia magu varipera
si boka vagia rini sa popoa pu koa ia rini,
meke lopu pa dia niniraņira soti teledia,
ba pa Mua niniraņira si koa va mataqara si arini,
sina vata dogoro nia Goi sa Mua tataru lavata, sipu
toka ni Goi si arini.

⁴ Agoi sina qua Baņara meke na qua Tamasa.
Meke Agoi si va mataqari sari na Mua tie,

⁵ Pa Mua niniraņira Goi si va kilasi gami sari na mami
kana,

meke huara va ineti gami sarini pu noņovalala gami.

⁶ Lopu ranea rau sa qua bokala,
meke lopu boka harupau sa qua magu varipera si
rau.

⁷ Ba Agoi mo si harupu gami koari na mami kana,
meke va kilasi Goi sarini pu kukitini gami.

⁸ Ke kaqu vahesigo gami si Goi doduru totoso,
meke kaqu zama leana si gami koa Goi ninae rane.

⁹ Ba ele etulu pani gami tu Goi si gami,
ke tava kilasa si gami koari mami kana,
meke lopu somana ene luli si Goi koari na mami tie
varipera.

¹⁰ Ele va tarazuzu gami Goi,
ke goveteni gami sari na mami kana,
meke la rini meke zau vagi sari na mami likakalae.

¹¹ Ele valani gami Goi si gami koari na mami kana,
guana sipi pu ele ta vizata pude tava mate meke ta
hena.

Ele vata hurakatae lani gami Goi si gami pa seu
koari na votiki butubutu.

¹² Ele holuholu ni Goi sari na Mua tie soti pa hinolu
gorena

sapu guana loke laemami si gami.

¹³ Sari na tie pa votiki butubutu pu koa tata koa gami,

si dogori rini gua sapu taveti Goi koa gami,
meke va sisireni gami.

¹⁴ Ele va evaņaeni gami na vina sisireana Goi si gami
koari na tie pa votiki butubutu.

Hoke hiruhirue batudi si arini pana noņovalala gami
rini.

¹⁵ Doduru rane si koa variva taru, na kurekure si rau,
¹⁶ sipu avosi rau sari na zinama noņovalalaqu koari na
qua kana,

meke koarini pu hiva tube au.

¹⁷ Sari doduru tinasuna hire si ta evaņa koa gami,
ba lopu luara panigo gami si Goi,
meke lopu va kari pania gami sa Mua vinariva egoi
koa gami.

¹⁸ Lopu hite etuligo gami si Goi,
meke lopu hite sekea gami sa Mua tinarae.

¹⁹ Ba ele veko pani gami tu Goi pa varikorapadi rina
kurukuru pinomo,
meke va opo tamununi gami Goi sa adumuna sa
minate!

²⁰ Be muliņi nia gami, sapu Agoi Zihova sina mami
Tamasa,

babe vahesi gami si kaiqa tamasa votikaedi pule,

²¹ ba kote ta gilana mo koa Goi.

Ura na gilani Goi sari na binalabala tomedi pa
bulomami.

²² Koasa laemu Goi, si tata tava mate nia gami doduru
totoso,

gua tugo rina sipi si gami pu ta turaņa va
namanama, pude tava mate. †

²³ Baņara, Mu tuturei mae harupau!

Na vegua ke aqa si Goi?

Mu tuturei mae, Mu lopu veko pani gami ninae rane.

²⁴ Na vegua ke tome Mua si Goi?

Mu lopu muliņini gami koari mami tinasuna.

²⁵ Ele tava hoqa si gami pa pepeso,

meke lopu boka turu pule,

ele tava kilasa si gami.

²⁶ Mu tuturei mae harupu gami,

Mu va sare gami koa gua koasa Mua tataru lopu ta
ņana kamona.

Keke Kinaeri Varihaba Tanisa Baņara

*(Keke kinaeri tadi na tie pa butubutu Livae pa tutina e
Kora: Na Kinaeri Vinarihaba)*

45 Sa buloqu si siņia na zinama leleadi,
sipu tavetia rau sa kinaeri hie pude tanisa
Baņara.

Sa meaqu si gua tugo na peni kubekubereana
tanisa tie bokabokana kubekubere.

² Agoi mo si tolavaemu hola koari doduru tie,
sari na Mua zinama si siņi i na tataru,

† 44:22 Rom 8:36

gua asa ke mana nigo Tamasa si goi ninae rane ka rane.

³ Mu palekia sa mua magu varipera, ke agoi na tie varane pa vinaripera. Agoi si na baṅara lavata ṅiniramu, meke poko nia goi sa tinolava variva magasana.

⁴ Mamu ene la pa mua tinolava, mamu lavelave hukata nia sa hinokara meke na tinonoto.

Mamu mataqara koasa mua ṅiniraṅira koari doduru Mua tinavete pa lima mataomu.

⁵ Ṇarudi sari na mua tupi, ke qaha nuquru si arini pa bulodi ri na mua kana. Hoqa todoṅo pa kenumu Goi sari na butubutu pa kasia popoa.

⁶ Ke Tamasa, sa Mua habohabotuana Baṅara si koa hola ninae rane ka rane. Koa totoli ni Goi sari na Mua tinoni pa tinonoto. †

⁷ Tataru nia goi sa tinonoto, ba kukiti nia goi sa kinaleana. Gua asa ke vizatigo, meke va madigo sa mua Tamasa si goi, pude poni nigo sa qinetuqetu nomana, hola ni sari doduru turaṅamu.

⁸ Tava humaṅa lea sari na mua poko koa sa moa, na aloesi, meke na kasia, sari na tie mikemike si va qetuqetu igo koasa mua vetu baṅara

sapu tava sarie kadakada livo elopaniti.

⁹ Sari na tudia vineki rina baṅara si koa somanae koari na barikaleqe pu ta pamaṅaedi, meke pa kali mataomu si turu nana sa kalaho sapu tava sarie qolo ṅedala.

¹⁰ Tuqu vineki, mu avoso valeana mae koa rau. Mamu veko pani sari na mua butubutu soti, meke sa mua tatamana soti.

¹¹ Okoro nia sa baṅara sa mua tinolava, asa tu sa mua baṅara, ke mamu va lavatia.

¹² Sari na tie koasa vasileana nomana pa Taera, si kaqu paleke ponigo vinariponi, sari na tie tagotagodi hola ba kaqu paleke ponigo soku votivotiki vinariponi arilaedi.

¹³ Tolavaena hola sa vineki tavia sapu sa kalaho tanisa baṅara. Ta piti turaṅae qolo sari nana poko sipu koa si asa koasa vetu baṅara.

¹⁴ Visoviso va leleana sari nana poko totoso turaṅa la nia rini si asa koasa baṅara, meke luli la koasa sari kasa vineki pu turu turaṅia sa kalaho, meke turaṅa lani tugo rini si arini koasa baṅara.

¹⁵ Pa qinetuqetu si ta turaṅa nuquru la sarini koasa vetu baṅara.

¹⁶ Agoi na qua baṅara, kaqu soku sari na tumu koreo pude hodaia sa binaṅara tadi kasa tiatamamia pukerane, meke kaqu va evaṅae ni na tie totoli goi si arini pa doduruna sa popoa!

¹⁷ Kaqu vata evaṅia rau sa vina balabalana sa pozamu pa doduru sinage na sage.

Gua asa ke kaqu vahesigo rina tinoni si agoi ninae rane ka rane.

Sa Tamasa si Koa Somana Koa Gita

(Keke kinaera tadi na tie pa butubutu Livae pa tutina e Kora)

46 Tamasa sa nada aqoroana, meke sa nada ṅiniraṅira, sa nada tinokae pa totoso tasuna.

² Gua asa ke be tava niu sa pepeso, meke soru sari na toqere, meke lodu pa lamana peava,

³ meke be puzaka sari na tovovo na ovaṅa sa lamana, meke tava rizu sari na toqere pa tinaṅaziri tanisa lamana, ba lopu kaqu matagutu si gita.

⁴ Koanana si keke ovuku sapu sa totolona sa kolona si va qetui sari na tiena sa vasileana nomana tanisa Tamasa lavata, sa vasina hopena sapu koa ia sa Tamasa Ululuna Hola.

⁵ Tamasa si koa koasa vasileana nomana sana, ke lopu kaqu boka ta ṅovala si asa. Kaqu tuturei mae pana munumunu vaqasa sa Tamasa

pude toka nia sa vasileana lavata sana.

⁶ Ṇoveoro pa minatagutu sari na butubutu. Zama si Asa, ke tarazuzu sari na tie koa sa kasia popoa. ††

⁷ E Zihova Tadi na Qeto Minate si somana koa gita. Sa Tamasa te Zekopi sa nada Aqoroana.

⁸ Mae mamu dogori sari na tinavete variva matagutudi, pu evaṅi e Zihova pa kasia popoa.

⁹ Va nosoi Sa sari na vinaripera pa kasia popoa, moku pani Sa sari na bokala tadi na tie varane, moku va umumi Sa sari na dia hopere, meke sulu pani Sa sari na dia lave varipera.

¹⁰ "Beto varipera, mamu gilania sapu Arau sa Tamasa. Arau si koa tava lavata koa ri doduru butubutu.

† 45:6 Hib 1:8,9

†† Sa ginuana si "tarazuzu sari na tie" babe "noloro guana oto huda sa kasia popoa."

Tava lavata si Rau pa kasia popoa," zama gua asa se Zihova!

¹¹ E Zihova Tadi na Qeto Minate
si somana koa gita.
Sa Tamasa te Zekopi, sa nada Aqoroana niqirana.

Zihova sa Nati Baṅara Lavata

(Keke kinaera tadi na tie pa butubutu Livae pa tutina e Kora)

47 Mi popohara ni limamia gamu doduru tinoni!
Mi kera velavela va ululae pa qinetuqetu koasa Tamasa.

² Mani ta pamaṅae se Zihova, sa Tamasa Ululuna
Hola,
na Baṅara Lavata si Asa,
nati hiniva nia Sa sa doduru kasia popoa.

³ Pa Nana tinokae si koa mataqara holani gita sari na
votiki butubutu,
meke va boka gita Sa pude koa totoli ni si arini.

⁴ Vizata poni ni gita Sa sa nada popoa soti,
sa qinetuqetu tadigita na butubutu te Zekopi,
sapu tataru hola nia sa Tamasa.

⁵ Sipu korapa sage la pa Nana habohabotuana
Baṅara se Zihova,
si irana pa qinetuqetu sari na tinoni,
meke ivui rini sari na buki.

⁶ Mada kera vahesia sa Tamasa!
Mada kera vahesia!
Kera vahesia sa nada Baṅara!
Kera vahesia!

⁷ Ura Tamasa si na Baṅarana sa doduru kasia popoa.
Mada kera vahesia!

⁸ Habetu sa Tamasa pa Nana habohabotuana Baṅara
madina,
meke totoli ni Sa sari na butubutu.

⁹ Sari doduru nati hiniva pa kasia popoa
si somana varigara koari na butubutu tanisa Tamasa
te Ebarahami.

Niqira hola ni sa Tamasa sari doduru qeto minate
varipera.
Asa sa Nati hiniva lavata,
niqira hola sa Nana tinolie!

Zaione sa Vasileana Lavata te Tamasa

(Keke kinaera tadi na tie pa butubutu Livae pa tutina e Kora)

48 Nomana lavata se Zihova,
meke garona tugo si pude tavahehi va ululae
koasa vasileana lavata tanisa nada Tamasa,
koasa Nana toqere hopena.

² Na tolavaena meke ululuna sa toqere Zaione, †
sa vasileana lavata tanisa Baṅara Lavata.

Variva qetu si asa pa doduru kasia popoa,
sa toqere Zaione te Tamasa.

³ Ele vata dogoro nia Tamasa
sapu Asa tu sa vinasare
sapu koa pa korapana sa Nana vasileana lavata.

⁴ Ura dotu, ele varigara sari na baṅara,
pude rapatia sa toqere Zaione, gua.

⁵ Ba sipu dogoria rini si magasa,
meke tarazuzu na govete taloa si arini.

⁶ Matagutu na neneqara si arini,
gua tugo na barikaleqe pu ta sigiti koburu.

⁷ Gua tugo na vaka si arini
pu hena lamae ni na raneboni.

⁸ Ele avoso nia gami gua sapu ele evania e Zihova,
meke kamahire si dogoro sotia gami koasa
vasileana lavata tanisa nada Tamasa,
sapu e Zihova Tadi na Qeto Minate,
meke kaqu kopu nia na va sare ia Sa sa Nana
vasileana lavata ninae rane ka rane.

⁹ Kei Tamasa, balabala va lohi la ia gami sa Mua
tataru nabuna
pa korapana sa Mua Zelepade.

¹⁰ Kei Tamasa, tavahehi si Goi koari na tie pa
doduruna sa kasia popoa,
meke avoso gilania rini sa Pozamu.
Baṅara ni Goi sari na tie pa tinogoto;

¹¹ madi koa qetu sari na tie pa Toqere Zaione!
Madi koa qetuqetu sari na tinoni pa Ziuda,
sina koa gua koasa Mua vinaripitui toṅotona.

¹² Mi ene vari likohae nia si pa Zaione,
mamu naei sari na vasina varipera ululudi koasa
barana.

¹³ Doṅo va nonogai sari na gobana,
mamu viliti valeani sari na vasina niqiradi koasa
sasada,

pude mu boka vivinei nia koasa sinage vaqura sapu
korapa ta podo mae,

¹⁴ sapu e Zihova tugo sa nada Tamasa ninae rane ka
rane.
Asa si kaqu na nada koimata koari na rane mae
hiroi.

Mu Lopu Kalavarae pa Mua Tinagotago

(Keke kinaera tadi na tie pa butubutu Livae pa tutina e Kora)

49 Mi avoso mae ia si hie gamu doduru tinoni!
Mi va taliṅa mae gamu doduru pa kasia popoa,
² gamu na tie hiteke na lavata, tagotago na habahuala!
³ Kaqu zama vura nia rau sa tinumatumae pa buloqu,
meke kaqu koa ia na ginilae sa qua binalabala.

⁴ Kaqu va taliṅa la i rau sari na zinama tumatumae,
kaqu va bakali rau ginuadi si arini,
totoso mikemike si rau.

† 48:2 Mt 5:35

⁵ Lopu kaqu matagutu si rau pa totošo tinasuna,
 pana vari dikue nau rina qua kana,
⁶ sapu sari na tie kaleadi pu kalavarae puleni koari
 na dia tinagotago,
 meke va lavata puleni koari na dia likakalae sokudi.
⁷ Lopu boka holu pule nia telena sa tie,
 lopu boka tabaria sa koe Tamasa sa hinoluna sa
 nana tinoa.
^{8,9} Ura sa hinoluna sa tinoa tana tie si noma sisigiti,
 meke gua sapu boka tabaria sa pude boka toa hola
 si asa pa pepeso si lopu garogaro.
¹⁰ Gilania gita sapu sari na tie tumatumaedi ba mate
 tu,
 kekeṅoṅo gua tugo mo ari na tie duviduvilidi na tie
 pekipekidi.
 Mate luara vekoi mo rini koari na turaṅadia sari na
 dia tinagotago.
¹¹ Be guana ari dia pepeso soti si arini pa kasia popoa
 hie, gua si arini,
 ba sari na lovudi mo si na dia vasina soti,
 vasina si kaqu koa rini osolae kamoā na kamoā.
¹² Lopu boka govete nia keke tie sa minate,
 ura kaqu mate gua tugo ri na kurukuru si asa.
¹³ Ba be va lavati ri kaiqa si arini koari na dia zinama
 vinahesi puleni,
 ba sa lovū tu sa vinabetona sa tinoa tadirini pu
 kalavarae puleni pa dia tinagotago.
¹⁴ Guana sipi tava nama pude mate sa dia tinoa,
 meke na minate tugo sa dia sepati kaqu gore toṅoto
 la pa lovū sarini,
 meke lopu sana kaqu muzi palae sa tinidia.
 Kote koa si arini pa popoa tadi na tie matedi seu
 koari na dia vetu,
 ba sari na tie toṅoto si kaqu koa mataqara hola koa
 rini.
¹⁵ Ba kaqu harupu pule nia Tamasa sa qua tinoa
 koasa ṅiniraṅira tanisa minate.
¹⁶ Mu lopu talotaṅa nia be ta evaṅae tagotago si keke
 tie,
 meke be noma hola lala nana sa nana tinagotago!
¹⁷ Ura pana mate sa loketoṅa si kaqu paleke taloa nia
 sa pa lovū.
 Loke tinagotago si kaqu paleke la nia sa pa lovū.
¹⁸ Be guana qetuqetu sa tie pa nana tinoa soti,
 meke tava lavata si asa sina koa valeana,
¹⁹ ba kaqu luli la i tugo sa sari kasa tiatamana
 pukerane pa minate.
 Vasina lopu hite ta dogoro sa kalalasa.
²⁰ Lopu boka govete nia keke tie sa minate,
 ura kaqu mate gua tugo ri na kurukuru si asa!

Sa Vinahesi Hinokara Koe Tamasa

(Keke kinera te Asapa d)

50 Sa Tamasa ṅinira hola,

e Zihova si tioki sari na tie pa popoa pepeso,
 podalae pa gasa rimata meke kamo pa lodu rimata!
² Sa Tamasa si ṅedala vura mae pa Zaione,
 sa vasileana lavata sapu gotogoto mate pa Nana
 tinolava!
³ Korapa mae sa nada Tamasa,
 ba lopu mae golomo,
 keke nika huruṅuna si koa pa kenuna Sa,
 meke na raneboṅi ṅiburuna si koa pa vari likohaena
 Sa.
⁴ Tiokia Tamasa sa Maṅauru panaulu meke sa
 pepeso,
 pude kekeṅoṅo Nana tie va sosode pana varipitui ni
 Sa sari Nana tie.
⁵ “Mi varigara mae koa Rau,
 gamu doduru qua tie tava madimia.
 Gamu sapu somana tavetia sa vinariva egoi koa Rau
 pa vina vukivukihī.”
⁶ Sa maṅauru si tozi vura nia sa Nana tinoṅoto,
 ura telena e Zihova sina tie varipitui.
⁷ “Kei Izireli, gamu na Qua tinoni,
 Mi avoso mae, meke kaqu zama si Rau,
 kaqu tozi vura ni Rau sari na mia sinea.
 Arau se Zihova, sa mia Tamasa.
⁸ Lopu nore gamu Rau pa ḡinuadi rina mia vina
 vukivukihī,
 meke koari na mia vinariponi vina uququ pu paleke
 mae ni gamu doduru totošo!
⁹ Ba lopu okoro nia Rau si pude paleke mae nia gamu
 si keke bulumakao kokoreo,
 babe keke qoti pa mia bara.
¹⁰ Ura sari doduru kurukuru pa hiqohiqo si Taqarau,
 meke sari na rovana bulumakao koari na tina
 toqere.
¹¹ Sari doduru kurukuru tapuru pa galegaleane,
 meke sari doduru kurukuru ṅame pu koa pa pepeso
 si Taqarau!
¹² Be ovia si Rau,
 lopu kaqu tepa koa gamu!
 Ura sa kasia popoa meke sari doduru pu koa vasina
 si Taqarau!
¹³ Vegua, hoke hena masa bulumakao na napo ehara
 qoti si Rau?
 Lokari!
¹⁴ Mu ponია koe Zihova sa vina vukivukihī zinama
 leana,
 mu va gorevura i sari na mua vina tatara koasa
 Tamasa Ululuna Hola!
¹⁵ Mu tepa mae koa Rau pa rane tinasuna,
 meke kaqu va sare igo Rau,
 pude boka va lavatau,” gua se Zihova.
¹⁶ Ba koari na tie kaleadi si zama guahe sa Tamasa,
 “Lopu garo si pude zama ni gamu sari na Qua
 tinarae,
 babe vivinei nia sa Qua vinariva egoi.

17 Ura lopu hiva tava tumatumae si gamu,
meke kilui gamu sari na Qua tinarae.
18 Pana dogoria gamu si keke tie hikohiko si baeria
gamu si asa,
meke koa somanae si gamu koari na tie
barabaratadi.
19 Doduru toতোসো si tupiti nia mo gamu si pude zama
ni sari na zinama kaleadi,
meke lopu hite pamaña nia gamu si pude zama
kokoha.
20 Tupiti nia mo gamu si pude zutui sari kasa tasimia,
meke pude hata vura ni sari na dia sinea.
21 Evani mo gamu sari doduru pu gua sara,
ba lopu kulu si Rau.
Gua asa ke balabala ia gamu,
sapu gugua mo gamu si Rau, gua.
Ba kamahire tu si Maqu gegesi gamu,
Maqu va bakala atuni gamu sari na mia sinea.
22 Mu avoso mae ia si hie,
agoi pu muliñi Nau,
be lopu avoso goi si kote va kilasigo Rau,
meke loke tie kaqu harupigo.
23 Asa sapu ponia sa vina vukivukihi zinama leana koa
Rau,
si va lavata Au;
ke kaqu vata dogoro nia Rau sa qua hinarupu koari
doduru pu va tabe Au!"

Tinepa Tinaleosae te Devita Koe Tamasa

*(Sa vinaravara te Devita sipu barabarata si asa koe
Batisiba meke zutua sa Poropita Netani si asa koasa
nana sinea.) †*

51 Ke Tamasa, Mu tataru nau pa korapa Mua tataru
nabuna.
Pa korapana sa Mua tataru variva taleosae
si Mu va via au koari doduru qua sineke tinarae.
2 Mu va mate pani sari doduru qua kinaleadi,
Mamu va via au koari doduru qua sinea.
3 Ura gilani rau sari na qua sineke tinarae,
meke sari na qua sinea si ta dogoro va bakala koa
rau.
4 Koa Agoi mo, uve, koa Agoi mo
si ele tavete va sea si rau, ††
meke ele tavete va kaleana si rau pa kenumu Agoi.
Ke toñoto sa Mua zinutu koa arau,
meke lopu sea sa Mua vinilasa.
5 Sipu podo rau si ele koa nana koarau sa kinaleana.
Pa tiana sa tinaqu ba koa nana koa rau sa sinea.
6 Na hinokara mo si hiva nia Goi pa bulo tie,
ke Mamu va dogoro nau sa Mua tinumatumae pa
korapa buloqu.
7 Mu va mate pani sari na qua sinea,

meke kaqu koa via si rau.
Mu va via au, meke kaqu keoro hola nia rau sa
sinou.
8 Mu va siñi nau qinetuqetu;
pa mudina sa qua tinahuara
sapu ele evaña nau Goi
pude maqu koa qetuqetu pule qua.
9 Mu lopu doño la i sari na qua sinea,
ba Mu va mate pani sari doduru qua kinaleadi.
10 Kei Tamasa, Mu poni nau sa bulo viana,
Mamu vekoa koa rau sa maqomaqo ñoño sapu soto
va nabu koa Agoi.
11 Mu lopu hitu pani au koa Goi,
Mamu lopu vagi pania sa Mua Maqomaqo Hope koa
rau.
12 Mu poni pule nau sa qinetuqetuna sa Mua
tinaharupu,
Mamu toka nau pude qu okoro va tabe hinokarigo.
13 Meke kaqu tiqe va tumatumae ni rau koari na tie
sea sari na Mua tinarae,
pude madi kekere pule atu koa Goi si arini.
14 Kei Tamasa, Mu harupau koasa sinea vina mate tie;
sina Agoi sa Tamasa tana qua hinarupu.
Meke kaqu kera vura nia rau sa Mua tinoñoto.
15 Ke Bañara, Mu toka nau
pude maqu zama vura nia sa vinahesimu Goi!

16 Lopu okoro nia Goi sa vina vukivukihi meke na
vinukivukihi vina uququ,
ba be hiva nia Goi ba ele tavete vatu nia tu rau,
ba lopu kaqu qetu nia Goi.
17 Sa qua vina vukivukihi sapu variva qetu koe Zihova,
si na maqomaqo va pepekae.
Lopu kaqu kilua Goi sa bulo
sapu kekere na va pulepaho.
18 Kei Tamasa,
Mu tataru nia na toka nia sa popoa Zaione.
Mu kuri pulei sari na bara na gobana sa vasileana
Zerusalem.
19 Meke kaqu tiqe qetu ni Goi sari na vina vukivukihi
tana tinoñoto,
meke sari na vina vukivukihi vina uququ vasina.
Meke kaqu tava vukivukihi sari na bulumakao
kokoreo koasa Mua hope.

Vinaripitui meke sa Tataru Variharupi te Tamasa

*(Keke kinaera te Devita si hie sipu la koe Saula se Doeqi
sa tie Edomu meke tozi nia sa sapu e Devita si la koe
Ahimeleki sa hiama pa Ipi Hopena.) ‡*

(1 Samuela 22:9,10)

52 Kei, agoi na tie varane,
na vegua ke vahesi pule nigo si goi koari na
mua tinavete kaleadi,

† 51:0 2 Samuela 12:1-15 †† 51:4 Rom 3:4

‡ 52:0 1 Samuela 22:9-10

Sa tataru nabuna te Tamasa si koa hola ninae rane.
² Doduru rane si balabala ia goi si pude nõnovala la koari kaiqa.
 Sa meamu si naru guana reza,
 va podopodoe koha si goi doduru rane.
³ Qetu nia goi sa kinaleana hola nia sa lineana,
 sa kinohakoha hola nia sa hinokara.
⁴ Agoi na tie marikokohamu,
 qetu nia goi si pude va sigiti i bulodi sari na tie koari na mua zinama.

⁵ Ba kaqu huara ilasigo e Zihova si goi ninae rane.
 Kaqu vagi panigo sa Tamasa si goi koasa mua popoa soti,
 meke kaqu vala nigo Sa koasa vasina tadi na maqomaqodi rina tie matedi.
⁶ Kaqu dogoria rina tie toõoto sapu gua asa,
 meke matagutu dia,
 meke kaqu hegere nigo rini si goi, meke zama,
⁷ "Ai, dotu sa tie sapu lopu hiva kalavarae koe Tamasa pude tava sare,
 ba ran̄ei sa sari nana tinagotago sokudi.
 Sa nana ninirañira si mae guana koasa nana ninovañovalā pa tie," gua si arini.

⁸ Ba arau si toa valeana pa vetu te Zihova,
 guana huda olive sapu buma valeana.
 Kalavarae si rau koasa tataru nabuna te Tamasa ninae rane.
⁹ Kaqu zama leana koa Goi ninae rane si rau,
 koari na tinavete saripu ele taveti Goi.
 Koa Goi mo Zihova si kaqu kalavarae si rau sina Agoi mo si leana.
 Kaqu tozi vura nia rau koari na tie nõnodi sa Mua lineana Goi.

Sa Kinaleana tana Tie

(Keke kinera te Devita)

53 Na tie duvili si zama guahe pa bulona, †
 "Loke Tamasa si koa," gua.
 Sarini pu zama gua asa si na tie kaleadi.
 Tavete va sea sisigiti si arini,
 meke lopu keke arini si evañia gua sapu leana.

² Doño gore mae pa Mañauru koari na tie pa pepeso sa Tamasa,
 pude doño hata ia keke sapu gilae meke hata ia sa Tamasa.

³ Ba ele ene sea meke bureñe beto sari doduru,
 meke lopu hite keke arini si tavetia gua sapu leana,
 namu loketona hokara! ††

⁴ Zama sa Tamasa, "Loke dia ginilagilana sari kasa tie kaleadi hire,
 pu va murimuri pani sari na tie Taqarau,

Kekeñoño gua sapu gani va murimuri rini sari gedi ginani,
 meke lopu hite varavara la si arini koa Rau," gua si asa.

⁵ Ba kaqu tava tarazuzu va kaleana si arini,
 sapu lopu ele hoke gugua visoroihe.
 Kaqu va hurakataei Sa sari na susuridi rina kana tadi nana tie.
 Kaqu va kurekurei goi si arini,
 ura ele etulu pani Tamasa si arini.

⁶ Mani vura mae mo pa Zaione sa tinaharupu tadi na butubutu Izireli.
 Pana va mamutu pulei e Zihova sari na Nana tinoni Izireli,
 si kaqu qetuqetu hola si arini.

Vinaravara pude Ta Harupu koari na Kana

(Vinaravara te Devita sipu qoraia rina tie pa Zipi totošo koa tome si asa pa dia popoa.) ‡

54 Ke Tamasa, Mu harupau,
 Zihova, Mamu vata rupahau pa korapa Mua ninirañira.

² Ke Tamasa, Mu avosia sa qua vinaravara,
 Mu va taliña maei sari na qua zinama.

³ Sari na tie karovodi si korapa mae pude rapata au;
 sari na tie variva mate pu lopu korapa pamaña nia sa Tamasa si korapa podekia pude va mate au.

⁴ Ba sa Tamasa si na qua tinokae,
 Asa si na qua Bañara meke na qua lave.

⁵ Mani tavetavete ni Tamasa sari na dia kinaleana soti teledia pude va kilasi sari na qua kana.
 Kaqu va huara ineti Sa si arini, sina ta ronuenta si Asa.

⁶ Ke Zihova, kaqu poni moka nigo rau si keke vina vukivukihi.

Kaqu vahesigo rau, sina na Tamasa leamu si Goi.

⁷ Ura ele va sare au Goi si rau koari doduru qua tinasuna,
 meke dogori rau sapu ele tava kilasa sari na qua kana.

Vinaravara te Devita pu Ta Nõnovala Koa Keke Nana Baere

55 Ke Tamasa, Mu avosia sa qua vinaravara,
 Mu lopu kiluia sa qua tinepatepa.

² Mu va avoso mae au. Mamu olaña mae au,
 sina ele tava malaña si rau pa qua tinasuna,
³ koasa halabutudi ri na qua kana.

Ura na ta nõnovala si rau koari na tie kaleadi.
 Meke bugoro nau na kukiti nau rini.

⁴ Matagutu na tarazuzu sa buloqu,

† 53:1 Rom 3:10-12 †† 53:3 Rom 3:10-12

‡ 54:0 1 Samuela 23:19, 26:1

meke sa tinasuna tanisa minate si naqotau.
⁵ Minatagutu na ziziziri si rau,
 tava kilasa pa tinaduana sa tiniqu.
⁶ Kei, be ari tatapuruqu gua mo na kukuva,
 maqu tapuru taloa qua pa seu,
 maqu la koa magogoso qua.
⁷ Uve, maqu tapuru va seu la qua pa soloso qega,
 maqu la koa qua vasina.
⁸ Maqu tuturei la hata ia si keke qua aqoroana
 pude qu tome koari na qua kana,
 arini pu guana givusu pa raneboŋi.
⁹ Kei Baŋara, Mu huara pani gedi sari na dia
 minizimizi,
 sina dogoria rau sa vinari kakatorae na
 ŋinovaŋovala pa korapana sa vasileana lavata.
¹⁰ Rane na boŋi si ene vari likohae si arini panaulu
 koari na gobana sa vasileana,
 evaŋi rini pa korapana sa vasileana sari na tinasuna
 na ŋinovaŋovala.
¹¹ Na tinahuara si koa pa korapana sa vasileana;
 soku hola sari na ŋinovaŋovala na sinekesekei koari
 na sirana koa sa vasileana.
¹² Be guana qua kana si ŋoŋovalau na va sisire nau,
 si boka va kamoi rau.
 Be na kana sapu kukiti nau meke varipera koa rau,
 si kaqu tome nia rau si asa.
¹³ Ba agoi mo, na qua baere soti,
 na turaŋaqu, meke na tie gua mo arau.
¹⁴ Gita mo sapu hoke baere valeana,
 meke hoke ene varigara la pa vnahesi pa vetu te
 Tamasa.
¹⁵ Madi mate makamakata gedi sari na qua kana,
 madi gore la gedi pa vasina tadi na tie matedi sipu
 lopu ele mate rini.
 Na kinaleana si koa koa ri na dia vetu soti meke pa
 bulodi.
¹⁶ Ba tepa la si rau koe Zihova sa Tamasa,
 meke kaqu harupau Sa.
¹⁷ Sari na qua tinalotaŋa si va sage la i rau koa Sa,
 pana munumunu, korapa rane, na veluvelu;
 meke kaqu avosia Sa sa mamalainiqu.
¹⁸ Rapata varikali nau rina qua kana si rau,
 ba kaqu va sare au Sa, meke lopu kaqu ari
 bakoraqu.
¹⁹ Sa Tamasa sapu koa totoli ninae rane ka rane,
 si kaqu avosau si rau meke kaqu va kilasi Sa sari na
 qua kana;
 sina korodia hobei rini sari na dia tinoa
 meke korodia pamaŋa nia rini si Asa.
²⁰ Sa qua baere koana mo si rapata ni sari nana
 baere,
 ke kumatia sa sa nana vina tatara.
²¹ Sa nana vivinei si memehe hola nia sa bata,
 ba sa bulona si siŋia na kinukiti,

sari nana zinama si lomoso guana oela olive,
 ba variva bakora guari na magu ta avana si arini.

²² Mu vala i koe Zihova sari na mua tinasuna,
 meke kaqu toka nigo Sa;
 lopu kaqu va malumia Sa pude tava kilasa sa tie
 toŋoto.

²³ Ba kaqu va mate makati Agoi Tamasa sari na tie
 variva mate na kokohadi sara,
 pude gore la pa vasina tadi na tie matedi,
 sipu korapa tie vaquradi si arini.
 Ba arau si kaqu kalavarae koa Agoi.

Sa Vinaravara Kinalavarae Koe Tamasa †

*(Totoso tuqea rina tie Pilisitia se Devita pa vasileana
 Qati)*

(1 Samuela 21:13-15)

56 Kei Tamasa, Mu tataru nau, ura rapata nau rini;
 ta ŋoŋovala si rau koari na qua kana doduru
 toso.

² Doduru rane si rapata nau rini si rau.
 Sokudi arini si varipera mae koa rau.

³ Kei Tamasa, pana matagutu rau,
 si kalavarae si rau koa Agoi.

⁴ Koe Tamasa mo si kalavarae rau, ke lopu kaqu
 matagutu si rau.

Vahesi Igo meke raŋei rau sari na Mua zinama;
 loketoŋa si kaqu boka tavete nau keke tie pa
 pepeso,

⁵ Sari na qua kana si va tasunau ri doduru toso,
 doduru toso balabala hatai rini si kaiqa sirana
 pude va sigitau.

⁶ Varigara si arini meke tome nau rini koari na vasidi
 tometomeana.

Kopukopu nau rini koari doduru qua tinavete.
 Hiva nia rini pude va mate au.

⁷ Kei Tamasa, va kilasi gedi koari na dia kinaleadi,
 va gore pani sari na tie sara pa Mua tinanaziri.

⁸ Gilani Goi sari na qua tinasuna,
 balabala i Goi sari na kolomataqu.
 Kuberi Goi si arini pa mua buka.

⁹ Koasa rane pu tioko atugo rau,
 si kaqu kekere pule sari na qua kana.

Gilania rau si hie,
 ura na somana koarau sa Tamasa.

¹⁰ E Zihova sa Tamasa si vahesia rau
 koari Nana vina tatara.

¹¹ Koa Sa si kalavarae rau ke lopu hite matagutu.
 Nasa si kote boka tavete nau rina tie?

¹² Kei Tamasa, maqu evaŋa vura ni sari na qua
 tinokotokoro.

Maqu ponigo sari na qua vina vukivukihi zinama leana koa Goi.

¹³ Ura ele va sare au Goi si rau pa minate, meke kopu ni Goi sari na nenequ pude lopu hoqa, pude qu ene pa kenumu Goi Tamasa pa korapa kalalasa.

Tinepa Tinokae Koe Tamasa †

(Keke vinaravara te Devita sipu govete nia sa se Saula koasa bae.)

(1 Samuela 22:1, 24:3)

57 Mu taleoso nau pa Mua tataru, Kei Tamasa, Mu taleoso nau.

Ura koa Goi mo si aqorae si rau kekehoḡo guana kurukuru

pu va aqori sari na tuna pa kauru tatapuruna si gua tugo sapu aqorae si rau koa Goi, osolae hola sa tinasuna pa tinoa.

² Tēpa la si rau koasa Tamasa pu Ululu Hola koari doduru, koasa Tamasa pu va gorevura i sari doduru qua hiniva.

³ Kaqu olaḡa mae si Asa pa Maḡauru pude harupau. Kaqu va kilasi Sa sarini pu kukiti nau. Kaqu va dogoro nau Sa sa Nana tataru nabuna, meke kopu ni Sa sari Nana zinama.

⁴ Koa si rau pa varikorapadi ri na kana, pu guana laione variva matedi, sari na livodi si ḡaru guana tupi na hopere, sari na meadi si ḡaru guana magu varipera.

⁵ Kei Tamasa, Mu koa tavalavata si Goi panaulu pa Maḡauru! Sa Mua minataqara si mani ta dogoro pa doduru kasia popoa.

⁶ Sari na qua kana si tavetia si keke sipata pude vagi au, talotaḡa hola si rau.

Gelia rini si keke pou pude va hoqa au, gua, ba hoqa pule tugo teledia koasa pou asa.

⁷ Kei Tamasa, raḡeraḡe valeana qua si rau, ke kaqu kera vahesi Igo rau si Goi.

⁸ Maqu vaḡunu meke kera, maqu kera vahesia pa mike, maqu kera vahesia sa Tamasa pana munumunu vaqavaqasa.

⁹ Kei Baḡara, kaqu zama leana si rau koa Goi pa varikorapadi rina butubutu, ke maqu kera vahesi Igo rau si Goi pa vasina koa sari na tinoni.

¹⁰ Ura sa Mua tataru nabuna si kamo la koari na Maḡauru,

meke sa tina ronuemu si kamo la koari na lei.

¹¹ Kei Tamasa, Mu vata dogoro nia sa Mua linavata koa sa Maḡauru, meke sa Mua ḡiniraḡira pa doduru kasia popoa.

Tinepatepa te Devita koe Tamasa pude Va Kilasi sari na Tie Kaleadi

58 Vegua, vilavilasa valeana tugo si gamu na tie varipitui?

Varipitui va toḡoto ni tugo gamu sari na tie?

² Lokari! Tale na kinaleadi mo pu boka taveti gamu si balabala i gamu, meke variva mate si gamu pa popoa pu koa ia gamu.

³ Sari na tie kaleadi si tale tavete va sea mo doduru toḡoto pa dia tinoa,

sipu podo rini si podalae kokoha dia mo.

⁴ Gua tugo na noki poizini si arini.

Lopu va tabea rini sa Tamasa

gua tugo sari na noki pu tukui sari na taliḡadia,

⁵ pude lopu va avosia sa kinera tanisa tie pu kopu ni.

⁶ Kei Tamasa, Mu pako pani livodi sari na tie kaleadi sara, saripu guana laione.

Zihova, Mu unusu pani sari na livo nomadi pa ḡuzudi sarini pu guana laione vaqura.

⁷ Madi totolo palae guana kolo pu murimuri palae si arini.

Madi ta neti va munala umumu gedi si arini guana duduli pa sirana.

⁸ Madi popa meke murimuri taloa gua tugo na suloko si arini,

madi mate va kenue gua tugo na koburu haha pu podo mate sapu lopu hite dogoria sa kalalasa sa rimata.

⁹ Totoso lopu ele hite gilania keke toḡa rini, si ta seke palae guana duduli si arini.

Kaqu ivu pani Tamasa si arini pa Nana tinaḡaziri, sipu korapa toadi rini!

¹⁰ Sari na tie toḡoto si kaqu qetuqetu

pana dogori rini sapu tava kilasa sari na tie kaleadi.

Kaqu la neti si arini koari na eharadi rina tie kaleadi.

¹¹ Kaqu zama sari na tie, "Uve, hinokara, na koa nana tugo sa pinia tadi na tie toḡoto,

meke hinokara sapu koa nana tugo si keke Tamasa sapu varipitui nia sa kasia popoa," gua.

Vinaravara Vinasare koari na Kana ††

(Totoso garunu lani e Saula sari nana tie pana boḡi pude kopukopu nia koasa nana vetu se Devita pude tuqe vagia meke va matea.)

(1 Samuela 19:11)

59 Kei qua Tamasa, Mu va sare au koari na qua kana,

† 57:0 1 Samuela 22:1, 24:3

†† 59:0 1 Samuela 19:11

Mu toketoke hukata nau koarini pu varipera mae koa rau.

² Va sare au koarini pu tavete va kaleana,
Mu harupu va seu au koari na tie variva mate sara.

³ Ura dotu, korapa pequ aqa nau rini si rau,
sari na tie kaleadi si varigara pude varipera mae koa rau.

Kei Zihova, lopu tavete gua asa sina lopu seke tinarae na sea si rau.

⁴ Loke qua sinea si rau sapu pada pude varigara mae pequ nau rini.

Mu tuturei mae dogorau, Mamu toka nau!

⁵ Zihova Tadi na Qeto Minate,
Agoi mo sa Tamasa tadi na tie Izireli.
Mu tuturei mae, Mamu va kilasi sari na butubutu huporodi;

lopu veko hola ia keke koari na tie kaleadi pu tavetavete va kaleana.

⁶ Doduru veluvelu si pule mae si arini,
kurumu variva nuli guana siki,
meke ene vari likohae nia rini sa vasileana nomana.

⁷ Avoso latu sari na dia zinama ʻŋoʻŋovalā, na vina matagutu.

Sari na dia zinama pa ʻnuzudi si ʻnaru guana magu varipera.

Balabala ia rini sapu lopu kaqu ta avoso pa tie, gua.

⁸ Ba hegere ni Goi Zihova si arini,
meke va sisire ni Goi sari doduru butubutu huporo.

⁹ Kei Tamasa, raŋea rau sa Mua ʻnirinara, Agoi mo sa qua Aqoroana.

¹⁰ Koasa Nana tataru nabuna si kaqu mae harupau sa qua Tamasa,
meke kaqu va dogoro nau Sa sapu va kilasi Sa sari na qua kana.

¹¹ Kei Baŋara, mami lave,
Mu lopu tuturei va matei sari na kana hire,
ba Mamu vata hurakatae i gedi pa doduru vasina pude di kilasa,
pude madi lopu muliŋi nia rina qua tinoni sa Mua ʻnirinara.

¹² Tale kaleadi mo si zama vura ni rini pa ʻnuzudi na berudi.

Madi ta sipata gedi koari na dia vinahesi pule teledia,

sina leveleve na kokoha si arini!

¹³ Mu va puzuli pa Mua binugoro,
Mu va puzulu hokari gedi
pude madi gilania ri doduru tie
sapu Tamasa si koa totoli pa Izireli,
meke sa Nana tinolie si repaha la pa doduru kasia popoa.

¹⁴ Hopeke veluvelu si pule mae si arini,
mae variva nuli guana siki si arini.

Ene viŋohae ia rini sa vasileana nomana,
¹⁵ guana siki sapu hata ginani,
hohou si arini be lopu deŋa.

¹⁶ Ba arau si kaqu kera nia sa Mua ʻnirinara,
pana munumunu kaqu kera va ululae nia rau sa Mua tataru nabuna.

Ura Agoi mo sa qua Aqoroana,
meke na qua tinokae pa totošo tasuna.

¹⁷ Kei Tamasa, vahesi Igo rau si Goi,
raŋea rau sa Mua ʻnirinara.

Agoi mo sa qua Aqoroana,
sapu va dogoro nau sa tataru nabuna.

Tinepa La Vinasare Koe Tamasa †

(Sa kintera te Devita totošo la razai sa sari na tie varipera pa Siria pu mae pa popoa Mesopotemia meke Zoba, meke va matei Zoabi sari ka manege rua tina tie Edomu pa Lolomo Solo.)

(2 Samuela 8:13; 1 Koronikolo 18:12)

60 Kei Tamasa, ele etulu gami Goi,
meke ele va kilasa gami Goi si gami.

Ele bugoroni gami Goi
ba Mamu poni puleni gami sa ʻnirinara.

² Agoi, si va niu ia sa pepeso,
meke ta viqala si asa.

Mu salaŋi Goi sari na Mua tie
pu ele ta huara guana pepeso.

³ Ele vata sigiti i Goi sari na Mua tie koari na tiŋitoŋa tasunadi,

ele guana va naponi gami vaeni Goi,
ke viviri si gami meke ene tedeve lamae.

⁴ Ele va balau i Goi sarini pu pamaŋa nigo,
pude di va talevara koasa tinahuara.

⁵ Mu harupu gami pa Mua ʻnirinara,
Mamu olaŋia sa mami vinaravara, gami pu tataru nigo,
pude tava mataqara si gami pa Mua ʻnirinara.

⁶ Ele zama sa Tamasa pa Nana vasina hopena,
"Pa korapa minataqara si kaqu paqapaqaha si pa vasileana Sekemi,
meke kaqu paqahia rau sa Lolomo pa Sukoti koari na Qua tie.

⁷ Taqarau sa popoa Qileadi,
Taqarau tugo sa butubutu Manase.
Sa butubutu Iparemi si na butubutu tadi na tie varipera,
meke sa butubutu Ziuda si tadi na baŋara.

⁸ Moabi si kote guni nia Rau Qua besini pezapakuana koasa popoa.
Pa Edomu si kaqu gona la nia Rau sa Qua sadolo,
pude na vina gilagilana sapu Taqarau si asa.
Koari na tie Pilisitia si kaqu velavela la nia Rau sa Qua minataqara."

† 60:0 2 Samuela 8:13; 1 Koron 18:12

⁹ Kei Tamasa, esei si kaqu turaṅa gami pude la nuquria gami sa vasileana lavata ta barana?

Esei si kaqu turaṅa lani gami pa Edomu?

¹⁰ Kei Tamasa, kilu gami mo Goi si gami? Lopu kaqu luli somanae tu si Goi koasa mami qeto minate?

¹¹ Kei Tamasa, mae tokani gami pude razai sari na kana, ura sa tinokae tana tie si loke gugua.

¹² Pude somana si Goi koa gami si kaqu mataqara si gami,

Agoi mo si boka va kilasi sari na mami kana.

Vinaravara pude Ta Kopue

(Kina te Devita pude mikemike nia)

61 Ke Tamasa, mu avosia sa qua kinabo, mamu va avoso mae ia sa qua vinaravara.

² Koa va seu si rau pa qua popoa soti, ke malohoro sa buloqu, Tepatepa atu koa Goi si rau, turaṅau la koasa patu hihiu.

³ Mu turaṅa lani au pa Mua aqoroana, ura Agoi sina qua vetu ṅinirana, sa qua lave pu hukati sari na qua kana.

⁴ Va malumau, maqu koa pa Mua vetu hopena ninae rane!

Va malumau, maqu koa aqoro koa Goi, guana kurukuru pu va aqori sari na tuna pa kauru tatapuruna.

⁵ Ura Agoi Tamasa, ele avosi sari na qua vina tatara, meke ele poni nau Goi sa minana gua sapu tagoa rini pu pamaṅa nia sa Pozamu.

⁶ Mu tomo lani sari na vuaheni sokudi koasa tinoa tanisa baṅara.

Mu va toa va gelenae ia si asa.

⁷ Mani koa baṅara va gelenae si asa pa kenumu Goi Tamasa.

Mu va aqoria si asa koasa Mua tataru nabuna, meke kopu nia gua sapu ele tozi nia Goi koari na Mua zinama.

⁸ Gua asa ke kaqu kera vahesi Igo rau si Goi doduru toto, toto ponigo rau hopeke rane gua saripu va tatara ni rau.

Raṅea sa Kinopu te Tamasa

62 Ura e Tamasa mo telena si aqa va ṅoṅo nia rau mae guana koa Sa sa qua tinaharupu.

² Asa mo telena sa qua patu aqoroana meke na qua tinaharupu.

Lopu kaqu hite tava kilasa si rau.

³ Ve a seunae gua si kaqu rapata nia gamu sa tie

sapu malohoro gua na bara ta huarana?

⁴ Hiva va gore pania mo gamu si asa pa nana tuturuana ta pamaṅaena, qetu nia gamu sa kinohakoha.

Zama ni gamu sari na zinama tamanaedi, ba pa korapa bulomia si leve nia gamu si asa.

⁵ Koe Tamasa mo telena si kalavarae rau va sotoa rau koa Sa sa qua rinoverove.

⁶ Asa mo sa qua patu aqoroana meke na qua tinaharupu.

Asa si na qua bara heheda, ke lopu kaqu tava kilasa si rau.

⁷ Sa qua tinaharupu meke na qua vina lavata si koa mo koasa Tamasa.

⁸ Ke gamu na qua tinoni, Mi kalavarae koe Tamasa doduru toto. Mi tozi lani koa Sa sari doduru mia tinasuna, Ura Asa mo sa nada aqoroana.

⁹ Doduru tie si guana keke siniṅo mo, hiteke na lavata si loke laedi, Veko lani koasa padapadana mamata, mamu dogoria sapu namu loke hite vasi mamatadi si arini,

mamahelo hola nia rini sa siniṅo.

¹⁰ Mi lopu kalavarae koasa ṅinovaṅovaladi; mi lopu rovea sapu kaqu vagi nia keketona gamu sa hinikohiko na huhuara.

Be guana soku sari mia tinagotago, ba mi lopu va sotoa sa mia kinalavarae koa rini.

¹¹ Ele avoso pilipulea rau zama nia Tamasa si hie, sapu sa ṅiniraṅira si Tanisa tugo,

¹² meke Tamugoi Baṅara tugo sa tataru nabuna, gua. †

Meke Agoi tugo telemu piai sari hopeke tie koa gua koari hopeke dia tinavete.

Saivi Hataia Sa sa Tamasa ††

(Keke vinaravara te Devita sipu koa si asa pa soloso qega pa Ziuda.)

63 Ke Tamasa, Agoi mo sa qua Tamasa; saivi hataigo rau si Goi.

Doduruna sa qua tinoa si okoro pude dogorigo; kekeṅoṅo gua sapu memeha nia rau sa kolo pa popoa popana

si gua tugo sa maqomaqoqu si memeha nigo.

² Mu vata dogoro koa rau pa Mua vasina hopena, Mu va dogoro nau sa Mua ṅiniraṅira meke sa Mua tinolava soti.

³ Sina sa Mua tataru nabuna si leana hola nia sa tinoa;

ke maqu vahesi Igo.

† 62:12 Zob 34:11; Zer 17:10; Mt 16:27; Rom 2:6; Rev 2:23

†† 63:0 1 Samuela 23:14

⁴ Kaqu zama leana si rau koa Goi pa doduruna sa qua tinoa,
kaqu va sagei rau sari na limaqu na vinaravara pude vahesi Igo.

⁵ Sa maqomaqoqu si kaqu qetu na qetu guana tie sapu deña pa ginani,
kaqu vahesi Igo rau si Goi koari na kinera qetuqetu.

⁶ Sipu eko si rau pa qua teqe,
si balabala pulei rau sari na Mua tinokae koa rau;
doduru boñi si va nonoga Igo rau si Goi pa buloqu.

⁷ Ura Agoi mo sa qua tinokae doduru totoso.
Ke kaqu kera qetuqetu Nigo rau koasa Mua kinopu koa rau pa kauru tatapurumu Goi ta kopue si rau.

⁸ Koa soto va nabu koa Goi si rau,
sa Mua ñinirañira si tuqe au na va sare au.

⁹ Ba arini pu hata au pude va mate au gua,
si kaqu gore la pa vasina tadi na tie matedi.

¹⁰ Kaqu tava mate si arini pa vinaripera,
Meke kaqu gani rina kurukuru pinomo sari na tinidia.

¹¹ Ba sa bañara si kaqu koa qetuqetu koe Tamasa pu va mataqaria si asa.

Sari doduru pu veko vina tatara koa sa pozana e Zihova si kaqu vahesia si Asa,
ba sari na tie kokoha si kaqu tava noso.

Vinaravara pude Ta Kopue

(Keke vinaravara te Devita)

64 Tamasa, koa pa tinasuna si rau,
Mu avosia sa qua vinaravara.

Matagutu ni rau sari na qua kana,
Mu harupia sa qua tinoa!

² Mu kopu nau, mamu va seu pani au koari hiniva kaleadi tadi na tie,

koa sa kobi tinoni variva matedi.

³ Va ñarui rini sari na meadi guana magu varipera,
meke va totoanae ni rini sari na zinama ñoñovalala,
guana tupi.

⁴ Tuturei hola si arini pude tozi va enei,
sari na dia sinekesekei na zinama kohakoha variva kurekuredi.

Lopu matagutu si arini pude ñoñovali sari na tie leadi.

⁵ Varizuka va ñinirai si arini koari na dia ñati binalabala seadi.

Varivivinei nia rini vasina kaqu vekoi rini sari na dia sipata.

“Loke tie kote dogoro gita,” gua si arini.

⁶ “Esei si boka hata vura ni sari na nada tinavete kaleadi?”

Ele pada tome valeani gita sari nada binalabala,”
gua si arini.

Ura sari na binalabala pa bulona tie si tava paere.

⁷ Ba kaqu gona ni tupi Tamasa si arini,
meke kaqu hinoqa mate si arini.

⁸ Kaqu tava kilasa si arini pa guguardi sari na dia zinama,

meke ari doduru pu dogorodi si kote va qenoqeno batudi meke zama va sisire ni;

⁹ Kaqu matagutu sari doduru tie,
meke kaqu balabala ia rini gua sapu evañia sa

Tamasa,
meke kaqu totozia rini koari na tie sari nana tinavete.

¹⁰ Sari na tie toñoto si madi koa qetuqetu koe Zihova,
Madi koa aqorae koa Sa.

Madi vahesia rina tie toñoto si Asa.

Vinahesi meke na Zinama Leana

(Keke kinera te Devita)

65 Kei Tamasa, garo tugo pude vahesi Igo gami si Goi pa Zaione,

meke kopu ni sari mami vina tatara koa Goi,

² sina hoke olañi Goi sari na vinaravara.

Ke sari doduru tinoni pa kasia popoa si kaqu mae koa Goi,

³ koa gua koari na dia sinea.

Tava kilasa si gami koa gua koari na mami sineke tinarae,

ba taleosaeni gami Goi.

⁴ Tamanae tugo sa tie pu vizatia Goi pude koa tata koa Goi pa Mua vasina hopena.

Kaqu qetu nia gami sa lineana koasa Mua vetu hopena sapu sa Mua Zelepade hope.

⁵ Pa Mua inolana si poni gami Goi sa minataqara,
meke variva magasa sari na Mua tinavete pude harupu gami.

Sari doduru tie pa kasia popoa meke pa kali karovodi rina kolo si kalavarae Igo si Goi.

⁶ Agoi sapu va turui sari na toqere pa Mua ñinirañira,
meke vata dogoro nia Goi sapu na patutokaemu si Agoi.

⁷ Va bulei Goi sari na ovañadi rina kolo lamana,
meke sa puzakadi rina tovovo,
va nosoa Goi sa vinari kakatorai tadi na tinoni.

⁸ Sa doduruna sa kasia popoa
si magasa hola ni sari na tiñitoña pu evañi Goi,
meke velavela nia rini pa kinera vinahesi na qinetuqetu.

⁹ Va hoqa ia Goi sa ruku pude kopu nia sa kasia popoa meke va masuria.

Va siñi ni kolo Goi sari na ovuku.

Ponia linetelete Goi sa pepeso.

Gua asa kopu gunia Goi sa pepeso.

¹⁰ Va gorea Goi sa luturu † koari na ilaka pepeso pu ta gelidi pude va bobosi.

Va malohori Goi sari na pepeso koasa ruku remiremisi,

meke va toqoli Goi sari na linetelete.

† Na ruku ñinirana.

11 Va masuria Goi sa vuaheni,
ke soku sa pinakepakete pa inuma.
Vasina la Goi si koa tugo sa minamutu.
12 Sari na ilaka duduli si siṅi na rovana sipi,
meke doduru tiṅitoṅa si guana tie pu kera qetuqetu
pa dia zinama leana koe Tamasa.
13 Sari doduru vasidi si siṅi na rovana sipi.
Sari na lolomo si siṅi na huiti.
Kekeṅoṅo gua na tie sapu kera pa qinetuqetu si
arini.

Kinera Vinaravara meke Zama Leana Koe Tamasa

66 Mi velavela vahesia sa Tamasa pa qinetuqetu,
gamu doduru tinoni pa kasia popoa.
2 Mi kera vahesia se Zihova.
Mi vala sa vinahesi na vina lavata koa Sa.
3 Mi zama la guahe koe Tamasa,
“Variva magasa hola sari na Mua tinavete!
Nomana hola sa Mua ṅiniraṅira,
ke matagutu sari Mua kana meke todoṅo pa
kenumu Goi.
4 Sari doduru tinoni pa kasia popoa si vahesigo.
Kera atu ni rini sari na kinera vinahesi,
meke kera va lavatigo rini si Agoi Zihova.”
5 Mae mamu dogori gua sapu taveti sa Tamasa.
Variva magasa sari na Nana tinavete pu poni ni Sa
koari na tie.
6 Va popa ia Sa sa kolo, meke ene karovo koa sa
ovuku popana sari na tie. †
Qetuqetu si gita, sina koa gua koari Nana tinavete Sa.
7 Koa Baṅara si Asa ninae rane ka rane;
meke kopu totoko ni Sa sari doduru butubutu.
Sari na tie va guguedi si madi lopu koa ululu hola
koa Sa.
8 Vahesia sa Tamasa, gamu na tinoni;
mani ta avoso sari mamalaiṅi vinahesina Sa.
9 Kopu ni gita Sa si gita pude toa,
meke lopu va malumu gita Sa pude gulazoro hoqani
gita.
10 Tamasa, ele podeke gami Goi si gami,
kekeṅoṅo sa siliva sapu ta kina pude tava via pa
nika.
11 Ele guana voi gami Goi si gami pa korapana sa Mua
vaqara,
meke veko gami Goi pa tinasigiti.
12 Ele va malumi Goi sari na mami kana pude neti
kasopi sari na tinimami,
ene nuquru hola i gami sari na nika, na naqe,
ba ele turaṅa va kamo gami Goi pa keke vasina pu
koa tavasare si gami.

13 Kaqu paleke mae ni rau sari na vina vukivukihi va
uququ pa korapana sa Mua Zelepade;
kaqu poni Igo rau gua saripu ele va tatara Nigo rau.
14 Kaqu ponigo rau kamahire gua saripu ele tozi Nigo
rau

† 66:6 Ekd 14:21; Zos 3:14-17

totoso koa si rau pa tinasuna.
15 Kaqu vukivukihi atu ni rau pa hope sari na
kurukuru nobonobokodi,
sari na sipi kokoreo, na bulumakao kokoreo, meke
na qoti,
meke kaqu vuga sage pa galegaleane sari na
tuṅahadi rini.

16 Mi mae, mamu va avoso,
gamu doduru pu pamaṅa nia sa Tamasa;
Maqu tozini gamu gua saripu ele evaṅi Sa koa rau.
17 Velavela va ululae la si rau koa Sa pa qua
tinepatepa tinokae,
vahesia rau si Asa koari na kinera.
18 Be tomei rau sari na qua sinea pa buloqu,
si lopu kaqu avosau sa Baṅara.
19 Ba ele va avoso hinokarau sa Tamasa si rau;
ele avosia Sa sa qua vinaravara.
20 Vahesia rau sa Tamasa,
sina lopu kilu ia Sa sa qua vinaravara,
meke lopu heki nia Sa sa Nana tataru nabuna koa
rau.

Kinera Zama Leana Koe Tamasa

(Sa kinera pude mikemike nia)

67 Tamasa, Mamu tataruni gami na manani gami si
gami.
Mu doṅo mae gami pa Mua tataru,
2 pude madi gilania rina tiena sa kasia popoa sa Mua
hiniva;
meke pude di gilania ri doduru butubutu
sapu harupu gami Goi pa Mua ṅiniraṅira.
3 Kei Tamasa, madi vahesigo rina tinoni si Agoi,
madi vahesigo ri doduru tinoni.
4 Madi kera qetuqetu sari doduru butubutu,
ura varipitui ni Goi pa tinoṅoto,
meke turaṅi sari na butubutu pa pepeso.
5 Kei Tamasa, madi vahesigo rina tinoni si Agoi.
Madi vahesigo ri doduru tinoni,
6 meke kaqu masuru sa pepeso, meke vua katakata
sari na vuvua,
meke kaqu manani gita sa nada Tamasa si gita.
7 Uve kaqu manani gita sa Tamasa si gita,
kaqu va lavatia rina tinoni pa doduru kasia popoa si
Asa.

Kinera Minataqara Tanisa Butubutu Izireli

(Keke kinera te Devita)

68 Mani mae va talahuarae i e Tamasa sari Nana
kana;
madi govete taloa pa kenuna Sa saripu kukiti nia si
Asa!
2 gua sapu ta givusu palae sa tuṅaha,
si mani hadu taloa ni Sa,
guana deana sapu tava kolo pa nika,

si mani va matei Sa si arini pa kenuna.
³ Ba sari na tie toṅoto si koa qetuqetu pa kenumu
 Goi;
 madi koa qetuqetu sisigiti tugo si arini.

⁴ Mi kera la koe Tamasa,
 kera vahesia sa pozana Sa.
 Mi kera va ululae la koa Sa pu mae habotu koari na
 lei.
 Sa Pozana Sa si e Zihova;
 mi koa qetu pa kenuna Sa.

⁵ Sa Tamasa pu koana pa Nana vetu hopena,
 sina tinokae tadi na eapa meke na naboko.

⁶ Poni ni vasina kokoana Sa saripu eapa na naboko,
 meke vata rupahi Sa saripu ta pusidi;
 ba sari na tie va guguedi si kaqu koa koasa rimata
 ṅiṅirana pa vasina ivuluna.

⁷ Kei Tamasa, toṅoto turaṅi Goi sari na Mua tie,
 sipu ene hola nia rini sa soloso qega,
⁸ si niu sa pepeso,
 meke gore sa luturu pa kenuna sa Tamasa tadi na
 tie Izireli, †
 pa kenuna sa Tamasa pa toqere Saenai.

⁹ Kei Tamasa, na luturu lavata si va gorea Goi,
 pude va masuru pulea sa pepeso tava tatarana.

¹⁰ Sari na Mua tie si kuri sari dia vetu koasa popoa
 sana;
 pa korapa Mua lineana si poni Goi sari na
 habahuala.

¹¹ Tozia Tamasa sa Nana zinama,
 meke soku hola barikaleqe si palekia sa inavosona.

¹² Sari na baṅara meke sa qeto minate si govete,
 ke vagi rina barikaleqe pa popoa sari na dia
 likakalae pu ta ṅovalā,
 meke va hihia i rini sari na tiṅitoṅa ta vagidi,
¹³ sari na tatapurudi rina kukuva si ta tavetae siliva,
 meke sari na kaludi si ṅedala
 meke ta tavetae qolo tolavaena.
 Arini tugo sari na vinagi tadi pu koa hola tata pa nika
 koa sa vasina pu koa ia rini.

¹⁴ Sipu va hurakatae i sa Tamasa pu tagoi sari doduru
 ṅiniraṅira sari na baṅara,
 si va gorea Sa sa sinou pa toqere Zalamoni.

¹⁵ Kei Basani! Toqere lavata,
 sapu soku batu minominona!

¹⁶ Na vegua ke doṅodoṅo ta ṅaziri nia tu goi sa
 toqere
 sapu vizatia Tamasa pude koa ia Sa?
 Kaqu koa Baṅara vasina sa Tamasa ninae rane ka
 rane.

¹⁷ Sa Baṅara si gore mae guana pa toqere Saenai
 koari vurotina na tina toṅopili varipera,
 meke nuquru la pa vasina hopena.

¹⁸ Totoso sage la pa vasina ululuna hola si Asa, ††
 si turaṅi Sa sari kobi tie ta raovodi,

† 68:8 Ekd 19:18 †† 68:18 Epi 4:8

meke vagi vinariponi si asa koari na tie,
 kamo koarini pu varipera la koa Sa,
 pude kaqu koa vasina se Zihova sa Tamasa.

¹⁹ Mani tavahesi sa Tamasa sa nada Baṅara,
 sapu palekedi sari na nada pinaleke doduru rane.
 Asa sa nada Hinarupu.

²⁰ Sa nada Tamasa si na Tamasa variharupi.
 Asa tugo se Zihova sa nada Baṅara sapu va sare gita
 pa minate.

²¹ Ba kaqu va puzulu ṅaepi Tamasa sari Nana kana,
 saripu lulidi sari na hahanana seadi.

²² Zama sa Baṅara, "Kaqu turaṅa pule maeni Rau
 sarini pu koadi pa Basani;
 kaqu va pule maei Rau saripu koadi pa hubi lamana,
²³ pude mu ovovae ni sari na eharadi;
 pude sari na mia siki ba kaqu vagi gedi hinia tugo
 pude meai sari na eharadi rini," gua si Asa.

²⁴ Ke Tamasa, sa Mua inene va mataqara si ta dogoro
 koari doduru tie,
 sa puku vinarigara tie te Tamasa sa qua Baṅara sapu
 ene nuquru pa Nana vasina hopena.

²⁵ Sari na tie kerakera si luli pa mudimu Goi,
 meke sari na vineki pu kizai sari na tabarini si pa
 kokorapana,
 meke sari na tie mikemike si luli mumudi mae.

²⁶ Mi Vahesia sa Tamasa koari Nana vinarigarae
 tinoni,
 gamu na tutina e Zekopi,
 mi vahesia se Zihova.

²⁷ Sa butubutu Benisimane sapu hitekena koari
 doduru si kekenu,
 meke luli la sari na koimata pa butubutu Ziuda
 koasa dia pukuna,
 meke luli mudi la sari na koimata pa Zeboloni meke
 Napitalai.

²⁸ Ke Tamasa, Mu vata dogoro nia sa Mua ṅiniraṅira;
 sa Mua ṅiniraṅira gua sapu tavetavete nia Goi koa
 gami toṅoto lahe,

²⁹ koasa Mua Zelepade pa Zerusalema,
 vasina atu luari rina baṅara sari na dia vinariponi
 koa Goi.

³⁰ Mu norea sa baṅara pa Izipi
 sapu gua tugo na basioto pa korapa ovuku,
 Mu norei sari na butubutu huporo,
 saripu gua tugo na bulumakao kokoreo pu turaṅa
 tudia
 osolae kaqu todoṅo Nigo rini,
 meke ponigo sari na dia siliva.
 Mu va talahuarāe i sarini pu okoro nia sa vinaripera.

³¹ Kaqu vura mae pa Izipi sari na turuhabotu,
 meke sari na tiena sa Itiopia
 si kaqu va sagei rini sari na limadia pa vinaravara la
 koe Tamasa.

³² Mi kera la koe Tamasa,
 ke gamu na butubutu pa kasia popoa;
 mi kera vahesia sa Baṅara;

³³ vahesia si Asa sapu ene mae pa korapa mañauru pukeramedi hola.

Dotu, va vuraia sa sa mamalainina koari na paka mañauru.

³⁴ Mi tozi vura nia sa ñinirañira tanisa Tamasa; Asa sa bañara tolavaena pa Izireli, sa Nana ñinirañira si koa koari vina podaka pa Mañauru.

³⁵ Variva matagutuna sa Tamasa koasa Nana vasina hopena;

Asa sa Tamasa pa Izireli!
Ponia Sa koari Nana tie sa ñinirañira.

Mi vahesia sa Tamasa!

Tinepa Tinokae Koe Tamasa

(Keke kinera te Devita)

69 Kei Tamasa, Mu harupau, ura ele sage kamo pa ruaqu sa kolo.

² Lodu si rau pa zemizemi, vasina loke pepeso ñirana. Kamo la si rau pa kolo lamana, meke palekau na naqe si rau.

³ Mabo qua kabo si rau, meke ele popa sisigiti sa leoqu.

Podalae rida sari na mataqu pa inaana sa qua Tamasa.

⁴ Sari pu kukiti hoboro nau si soku hola, † hola ni sari na kalu pa batuqu.

Sari na qua kana si zutu au koari na dia zinama kokoha, ñinira hola sari pu hiva va mate au.

Loketoña si hiko rau, ba ososo nau rini pude vala pulei sari dia tinitoña pu hikoi rau, gua si arini.

⁵ Kei Tamasa, gilana betoi Goi sari na qua kinaleadi, meke sari na qua dinuviduvili si lopu hite paere koa Goi.

⁶ Kei Bañara, Zihova Tadi na Qeto Minate, madi lopu tava kurekure pa ginuaqu rau sarini pu rañe igo.

Agoi Tamasa tadi pa Izireli, maqu lopu va kurekurei sarini pu va lavatigo.

⁷ Koa gua pa vinahesimu Goi si ta zama ñoñovala na tava kurekure si rau.

⁸ Guana tie karovoqu si rau koari na turanaqu soti, meke guana votiki tie si rau koari na qua tatamana soti.

⁹ Tataru sisigiti nia rau sa Mua Zelepade, ta ñaziri nia rau gua na nika pa buloqu; meke sipu zama va kaleanigo rini si zama kaleanau tugo rini si arau. ††

¹⁰ Sipu koa va pepekae si rau pa minadi pa ginani, si ta ñoñovala si rau koari na tie.

¹¹ Pana va sagei rau sari na poko tinalotana sapu luluradi,

si va sisire nau tu rini.

¹² Arau mo sa batu vivinei tadi pu habotu pa kapa sirana,

sarini pu napo va viviri si tavete nau kera vina sisire rini.

¹³ Ba arau si kaqu varavara atu koa Goi, kei Zihova. Kei Tamasa, pa tooso garona si mamu va tabe au koasa moatana gua sa Mua tataru nabuna, si Mu va gorevura ia sa Mua vina tataru meke harupau.

¹⁴ Mu va sare au koasa pepeso kosirina, pude qu lopu mate.

Mu va sare au koari na qua kana, meke koasa minate pa lamana.

¹⁵ Mu lopu va malumi sari na tinasuna pude mae kuzu tamunau guana naqe;

Mu lopu va malumau Goi pude lodu pa lamana, babe sa minate pude mae onolau, guana lovu.

¹⁶ Kei Zihova, Mu olañau pa Mua tataru nabuna, pa korapa Mua tataru variva taleosae si Mamu mae toka nau.

¹⁷ Mu lopu va paere pule Nigo koa sa Mua nabulu; Ura koa pa tinasuna si rau, ke Mu tuturei olaña mae au mo kamahire.

¹⁸ Mu tuturei mae harupau, Mamu va sare au koari na qua kana.

¹⁹ Gilani Goi sari na ñinovañovala, meke sa qua kinurekure na vina goregorequ, sari na qua kana si gilana betoi Goi.

²⁰ Sari na ñinovañovala si va talotoña sa buloqu, ke lopu toa valeana si rau.

Ronua rau sa Mua tataru, ba loketoña.

Hataia rau sa minanoto, ba loketoña tugo.

²¹ Poni nau rini na ginani variva mate pude hena ia, meke sipu memeha rau si poni nau rini sa vaeni pasana. ‡

²² Madi ñovala pule ni teledia koari na gedi ginani, madi ta sekesekei pule ni teledia koari na dia inevana vina vukivukihhi. ††

²³ Madi tava behu sari na matadi, pude di lopu dodogorae.

Madi tavasigiti sari na mudidi!

²⁴ Mu titisi la nia sa Mua binugoro koa rini,

Mamu hadui gedi koasa Mua binugoro mañinina osolae kamo Goi si arini.

²⁵ Madi tava ivulu sa dia vasina pu koa ia rini; ‡

madi mate eoño beto sarini pu koa koari na dia ipi.

²⁶ Ñoñovali rini sarini pu va kilasi Goi, meke zama pesipesi rini sari na tinasigiti tadirini pu va bakorai Goi.

²⁷ Mu varitomotomoi ni Goi sari na vina kilasadi, madi lopu somana vagia rini si keke hinia koasa Mua tinaharupu.

† 69:4 Sam 35:19; Zn 15:25 †† 69:9 Zn 2:17; Rom 15:3

‡ 69:21 Mt 27:48; Mk 15:36; Lk 23:36; Zn 19:28-29 †† 69:22 Rom 11:9-10 †† 69:25 TTA 1:20

²⁸ Madi ta huara palae pozadi si arini koasa buka tinoa;
madi lopu ta kubere somana pozadi si arini koari na tie toṅoto. †

²⁹ Ba arau si koa ta sigiti, meke balabala mamata, kei Tamasa, Mu toka nau, Mamu harupau.

³⁰ Kaqu kera la nia rau si keke kinera vinahesi koasa pozana sa Tamasa.

Kaqu va lavatia rau si Asa pa qua zinama leana koa Sa.

³¹ Gua asa si variva qetu koasa Tamasa, hola nia sa vina vukivukihi bulumakao babe keke bulumakao kokoreo nomana valeana.

³² Sarini pu ta ṅoṅovala si kaqu dogoria sapu gua asa, meke kaqu koa qetu;

gamu pu hata ia sa Tamasa si kaqu ta sovutu va ṅinira.

³³ Ura avosi e Zihova sarini pu koa pa tinasuna, meke lopu muliṅi ni Sa sari nana tie pu ta pusidi.

³⁴ Madi vahesia rina maṅauru na pepeso sa Tamasa, meke gua tugo sari na kolo lamana, meke sari doduru tinitoṅa toadi pu koa koarini.

³⁵ Ura kaqu harupia Tamasa se Zaione, meke kaqu kuri pulei Sa sari na vasileana nomadi pa Ziuda.

Kaqu koa vasina sari na Nana tie pude tagoa sa pepeso vasina.

³⁶ Sari na tutidi ri Nana nabulu si kaqu tagoa sa vasina asa, meke sarini pu tataru nia sa Tamasa si kaqu koa vasina.

Vinaravara Tinepa Tinokae

(Keke vinaravara te Devita)

70 Kei Tamasa, Mu harupau, Mamu va sare au.

Mu tuturei toka nau, kei Zihova.

² Madi tava kilasa na tava nunala gedi sarini pu korapa podekia pude va mate au.

Madi tava kekere pule taloa na talotaṅa gedi saripu hiva va tasuna au.

³ Sarini pu zama mae au, "Dotu, isara, sari na mua sineal!" gua,

si madi tava nunala gedi pa dia kinurekure.

⁴ Ba sari doduru pu hata Igo si kaqu koa qetu koa Goi,

Meke sarini pu qetu nia sa Mua tinaharupu, si madi zama, "Tava lavata sa Tamasa!" gua.

⁵ Habahuala na malaṅa si rau; tuturei mae koa rau qua Tamasa,

Agoi si na qua Hinarupu;

kei Zihova, Mu tuturei mae toka nau.

Vinaravara Tana Keke Barogoso

71 Kei Zihova, koa Goi mo aqorae si rau. Mu lopu vala nau koa ri na qua kana pude tava kilasa.

² Mu harupau, ura na Tamasa toṅoto si Goi. Mu avoso mae au, Mamu tuturei va sare au.

³ Tamasa hiva Nigo rau, pude na qua patu aqoroana si Goi

na qua bara ṅinira pude harupau.

Mu zama mae meke harupau, ura Agoi mo sa qua patu na bara aqoroana.

⁴ Kei qua Tamasa, mu va sare au koasa ṅiniraṅira tadi na tie ṅoṅovala na tie kaleadi.

⁵ Kei Baṅara, Agoi mo si aqa Nigo rau, Podalae sipu tie vaquraqu rau, si raṅe Igo rau Zihova.

⁶ Kalavarae si rau koa Goi pa doduruna sa qua tinoa; podalae totoṅo podo rau, si koa Goi mo si ta kopue rau,

kaqu vahesigo rau doduru totoṅo.

⁷ Sa qua tinoa si na vina titila koari sokudi, sina Agoi tugo sa qua aqoroana.

⁸ Doduru totoṅo si vahesigo rau, meke tozi vura nia rau sa Mua tinolava.

⁹ Mu lopu etulu pani au, totoṅo barogoso si rau. Mu lopu veko pani au, totoṅo malohoro si rau.

¹⁰ Sari na qua kana si vari vivinei nau, na hiva va mate au rini

¹¹ Zama si arini "Lopu koa turaṅia Tamasa si asa kamahire,

ke aria, mada hadu lulia, mada la tuqe vagia gana; loke tie si koa pude toka nia," gua si arini.

¹² Kei Tamasa, Mu lopu koa va seu koa rau. Mu tuturei mae toka nau. Kei qua Tamasa!

¹³ Madi tava kilasa, na tava nunala gedi sarini pu korapa podekia pude va mate au;

madi tava kurekure, na talotaṅa gedi sarini pu korapa podekia pude va sigitau.

¹⁴ Ba arau si lopu kaqu makudo sa qua rinoverove koa Goi,

meke kaqu gigiri lala nana tu sa qua vinahesimu Goi.

¹⁵ Kaqu tozi vura ni rau pa ṅuzuqu sari na Mua tinavete toṅotodi,

ura na soku hola si arini, hola ni gua saripu boka gilani rau,

ba kaqu zama vura ni rau doduru totoṅo sari na Mua tinavete variharupi.

¹⁶ Zihova Tamasa; kaqu mae si rau pa Mua Zelepade pude vahesigo koari na Mua tinavete ṅiniradi.

Kaqu vahesigo rau koasa Mua tinotoṅo soti telemu.

¹⁷ Kei Tamasa, ele va tumatumae au Goi podalae sipu kobukoburuqu si rau.

Ke lopu kaqu makudo tozi vura ni rau sari na Mua tinavete marilaedi na variva magasadi.

¹⁸ Kei Tamasa, Mu lopu muliṅi nau sipu kamo rau sa binarogoso meke keo sari na kaluqu.

Mu koa koa rau osolae tozi vura nia rau sa Mua ṅiniraṅira koari na sinage na sage mae hiroi.

¹⁹ Tamasa, sa Mua tinoṅoto si kamo la koari doduru vina podaka pa Maṅauru,
ele taveti Goi sari na tinavete nomadi hola.

Loke tie si hite pada kamo Igo si Agoi.

²⁰ Agoi va maei sari doduru tinasuna na tinasigiti pu raza koa rau,

ba Agoi si kaqu toka nau pude koa valeana pule,
ba Agoi tugo kaqu va sare au pa minate.

²¹ Agoi tugo si kaqu va noma ia sa vina lavataqu,
meke va manoto pule au.

²² Kei qua Tamasa, kaqu vahesi zoṅazoṅa Igo rau koasa qua mike,

kaqu vahesigo rau si Agoi pu kopu ni sari na Mua zinama.

Kaqu kera vahesigo rau pa qua mike;

kei Agoi sapu na Tamasa Hopemu pa Izireli.

²³ Kaqu kera va ululae pa qinetuqetu si rau sipu vahesigo rau pa qua mike;

Kaqu kera vahesigo rau pa doduruna sa qua tinoa,
sina ele harupau Goi si rau.

²⁴ Kaqu tozi vura nia rau sa Mua tinoṅoto doduru toto,

sina ele tava kilasa na kurekure sarini pu podekia pude va mate au.

Keke Vinaravara pude Toka nia sa Baṅara

(Keke vinaravara te Solomone)

72 Kei Tamasa, Mu va tumatumae nia koasa baṅara,
gua pude varipitui ni sari na tie pa Mua tinoṅoto.
Mu ponia sa mua tinoṅoto koasa baṅara.

² Mani baṅara ni sa sari na Mua tinoni pa tinoṅoto,
meke toka ni sari na habahuala pa Mua vinilasa va toṅoto.

³ Mani ravutu sa popoa,
meke mani gilania rina tie sa tinoṅoto.

⁴ Mani varipitui va toṅoto ni sa baṅara sari na habahuala,
mani toka ni sarini pu malaṅa,
meke mani va kilasi sa sarini pu ṅoṅovalu si arini.

⁵ Mani koa hola sa mia baṅara ninae rane,
osolae lopu koa sa rimata meke sa sidara.

⁶ Sa tinolitolie tanisa baṅara si mani kekeṅoṅo na ruku pu va toai sari na duduli.

Guana ruku remiremisi pu hoqa pude va bobosia sa pepeso

⁷ Mani lovuru valeana la pa doduru vasina sa tinoṅoto tadi na tie koasa nana binaṅara;

madi koa tie mamutu si arini ninae rane ka rane koa sa binule.

⁸ Sa nana binaṅara si mani kamo la pa doduru popoa pa kalidi rina lamana, †

meke podalae pa Ovuku Iuparetisi meke kamo la koari na hukihukirina sa kasia popoa.

⁹ Madi hoqa todoṅo pa kenuna Sa sari nana kana,
meke madi tava kilasa gedi sarini pu kukiti nia.

¹⁰ Sari na baṅara pa Sipeini meke koari na nunusa pa seu si kaqu la veko dia vinariponi koa sa,
meke sari na baṅara pa Siba meke pa Seaba †† si kaqu paleke la dia vinariponi koa sa.

¹¹ Madi todoṅo pa kenuna sa sari doduru baṅara,
madi nabulu nia ri doduru butubutu si asa.

¹² Ura ele harupi sa saripu malaṅa meke tepa la tinokae koasa,

meke sari na habahuala pu loke dia tinokae.

¹³ Tataru ni sa saripu malohoro na habahuala,
meke harupi sa sari na tinoa tadi pu koa pa tinasuna.

¹⁴ Va sarei sa si arini pu ta naqoto gore meke ta ṅoṅovalu pa dia tinoa;

sari na dia tinoa si marilaedi hola koa sa.

¹⁵ Mani toa va gelenae sa baṅara,
mani ta poni koa sa sari na qolo pa Siba.
Madi lopu makudo la varavara nia rini si asa,
meke mani ta manae si asa koe Tamasa doduru toto.

¹⁶ Madi soku palapalae vuadi sari na linetelete pu toa pa pepeso,

kamo koari na toqere ba madi opotamuni na linetelete,

madi vua katakata si arini, gua tugo pa Lebanoni.
Madi koa va soku koari na vasivasileana nomadi sari na tinoni,

gua tugo rina ilaka pu opotamuni na duduli.

¹⁷ Mani lopu ta muliṅae sa pozana sa baṅara,
mani koa hola ninae rane sa pozana sa, gua tugo sa seuenaena gua sa rimata.

Madi tamanae tugo sari doduru butubutu pa kasia popoa koasa,
meke sari doduru butubutu si kaqu poza ia rini, "Na tie tamanaena si asa," gua.

¹⁸ Vahesia se Zihova, sa Tamasa tadi pa Izireli,
telena sa taveti sari doduru tiṅitoṅa variva magasadi.

¹⁹ Mada vahesia sa pozana; marilaena sa Tamasa ninae rane.

Mani siṅia Nana ṅiniraṅira na ṅinedalana sa doduru kasia popoa.

Hinokara, Emeni. ‡

²⁰ Hie sa vinabetodi rina vinaravara te Devita, sa tuna Zese.

† 72:8 Zak 9:10 †† Sari na popoa Siba meke Seaba si ta pozae Yemen meke Ituraea pa rane ṅinoroi. ‡ Keke zinama pukerane si koroto mana.

Buka Vina Neta

Sam 73 kamo Sam 89

(Kinerja te Asapa)

Sa Hahanana Toŋoto te Tamasa

73 Leana hola sa Tamasa koari na tie Izireli,
meke koa rini pu via pa bulodi meke lulia sa
hiniva te Tamasa pa doduru bulodia.

²³ Totoso kono ni rau saripu vahesi pule ni,
meke dogoria rau sa rinavutu tadi na tie kaleadi,
si tata hokara malohoro taloa sa qua sinoto koe
Tamasa.

Sa qua rinaŋerane si tata mate taloa hokara.

⁴ Ura na lopu hoke koa ta sigiti si arini,
ba toa valeana, meke ŋiŋira pa tinidia.

⁵ Lopu koa ta sigiti gua ri kaiqa tie si arini.
Lopu tutuvi rini sari na tinasuna sapu gua tutuvi ari
kaiqa tie.

⁶ Ke sa vinahesi pule si guana dia pakupaku vinasari
pa ruadia,
meke sa ŋinovaŋovala si guana dia poko doduru.

⁷ Sari na bulodia si ta siŋie kinaleadi,
meke sa kinaleana koari na dia binalabala si loke
kokoina.

⁸ Hegehegere ni rini sari na votiki tie, meke zama ni
rini sari na zinama kaleadi;
vahesi pule ni meke va namanama pude balabala
vekoa rini pude ŋoŋovali sari na votiki tie.

⁹ Zama va kaleana nia rini sa Tamasa pa Maŋauru,
ke pa dia zinama si hiva koimata ni rini sari na tie pa
kasia popoa.

¹⁰ Gua asa, ke luli i rina tie te Tamasa sari na dia
hahanana,
meke okoro va hinokari rini gua saripu zama ni rini.

¹¹ "Uve, lopu kaqu gilania Tamasa gua sapu ta evaŋa.
Sa Tamasa Ululuna Hola si lopu kaqu gilania gua
sapu evaŋia gita," gua si arini.

¹² Gugua asa sari na tie kaleadi.
Soku hola dia likakalae si arini, meke vagi va soku
hola doduru totoso.

¹³ Ke loke qua pinia mo si pude kopu pule nau si rau
meke koa via pa buloqu,
meke pezaku i rau sari na limaqu, pude lopu tavete
va kaleana pa tie.

¹⁴ Ura doduru totoso si vata sigitau Goi,
meke doduru munumunu si va kilasau Goi si arau.

¹⁵ Be zama ni rau saripu gua sara si va ilolo pule nau
si rau koari na hahanana leadi tadi na Mua tinoni.

¹⁶ Podekia rau balabala ia sa tinasuna hie,
ba tasuna hola koa rau,

¹⁷ osolae nuquru la si rau koasa vasina hopena te
Tamasa,
meke tiqe gilania rau gua sapu kaqu ta evaŋa koa ri
na tie kaleadi.

¹⁸ Kaqu va turui Goi si arini pa vasina gulazorona,
meke va hoqa huara ineti Goi si arini.

¹⁹ Hinoqa ta huarae si arini pa keke totoso papakana
mo.

Tava mate si arini pa keke minate kalekaleana hola.

²⁰ Guana pinutagita mo si arini sapu tapuru taloa
pana munumunu,

kei Baŋara, sipu vaŋunu Goi, si murimuri taloa si
arini.

²¹ Sipu ta ŋaziri sari na qua binalabala,

meke va gilagila ia rau sa tinasigiti,

²² si duviduvili guana kurukuru ŋame si rau,
ke lopu gilanigo rau si Goi.

²³ Gugua asa, ba koa tata koa Goi si rau doduru
totoso,

meke tuqe au Goi si rau pa kali lima mataoqu.

²⁴ Turaŋau Goi si rau koari na Mua vina tumatumae,
meke pa vinabetona si va kamo au Goi pa vina
lavataqu.

²⁵ Loketona pule si tagoa rau pa Maŋauru, ba Agoi
mo;

meke koa gua sapu tago igo rau si Goi,
si loketona pule si kaqu ehaka nia rau pa pepeso.

²⁶ Be goregore hikare sa qua binalabala meke sa
tiniqu,

ba sa Tamasa si na qua ŋiniraŋira.

Asa mo si ta hivae koa rau, meke loketona pule.

²⁷ Arini pu koa va seu koa Goi, si kaqu mate palae pa
vina kilasa,

kaqu huara pani Goi sarini pu lopu soto va nabu pa
dia linuli koa Goi.

²⁸ Ba sapu koa rau, si leana hola pude qu koa tata koa
Goi Tamasa,

vizatia rau pude koa aqorae koe Zihova sa Baŋara
Lavata,

meke pude tozi vura ni sari doduru Mua tinavete.

Vinaravara pude Harupi sari na Tinoni te Tamasa

(Keke vinaravara te Asapa)

74 Kei Tamasa, na vegua ke kilu pani gami tu Goi?
Kote bugoro ni gami Goi si gami na Mua tie
ninae rane?

² Mu balabala i sari na Mua tinoni saripu ele vizati Goi
pukerane pude na Mua tie,
saripu ele vata rupahi Goi pa tinoa pinausu, pude na
Mua butubutu soti.

Mu balabala ia sa Toqere Zaione, vasina pu ele koa ia
Goi.

³ Mu ene la hopiki ni sari na tinahuara
pu evaŋi rina kana koa sa Mua Zelepade.

4 Sari na Mua kana si kukukili pa minataqara pa vari korapana sa Mua Zelepade;

va turui rini sari na dia pitipiti vasina,
pude na vina gilagilana sa dia minataqara.

5 Gua tugo na tie mamaho si arini pu hoke maho va hoqai sari na huda.

6 Seke huhuara ni maho na hama rini sari doduru labete ta peqodi koari na goba pa korapana.

7 Huara ilasia rini sa Zelepade meke sulu pania rini;
va bonia rini sa vetu hopena vasina tava lavata sa Pozamu.

8 Varizamai teledia sarini, "Kaqu huara ilasa hokari gita sarini," gua.

Ke sulu beto pani rini sari doduru vasina hopedi te Tamasa pa popoa.

9 Sari doduru tinavete variva magasa si tava taloa beto;

loke poropita si hite koa hola,
meke loke tie tugo gilania sapu kote vea seunae gua sa tinasuna hie.

10 Kei Tamasa, ve seunae gua si kaqu hegere Nigo rina Mua kana si Goi?

Kote ninae rane mo si zama *noṅovalala* Igo rini si Goi?

11 Na vegua ke koromu tokani gami tu Goi?

Na vegua ke poloi tu Goi sari na limamu totoso hiva ta tokae si gami?

12 Ba Agoi Tamasa mo sa mami Baṅara podalae pa pinodalaena,

meke soku totoso si ele harupu gami Goi.

13 Pa Mua *ṅiniraṅira* nomana si ele paqahia Goi sa kolo, †

meke ele muzara pani Goi batudi sari kurukuru variva mate koari na kolo lamana.

14 Ele muzara pani Goi sari na batuna sa kurukuru variva mate pozana Leviatani sapu koa pa lamana. ††

Meke ele ponia Goi koari na kurukuru pinomo pa soloso qega sa tinina, pude madi gania.

15 Va totolo vurai Goi sari na kolo lomoso koari na vasidi popadi,

meke va popai Goi sari na ovuku pu totolo ninae rane.

16 Tamugoi sa rane meke na boṅi,

Agoi vekoi pa dia vasina sari na rimata na sidara.

17 Agoi pada vekoa sa pepeso popana,

meke Agoi tugo tavetia sa totoso maṅini na totoso ibu.

18 Kei Zihova, Mu balabala ia sapu hegere nigo rina Mua kana si Goi,

na tie huporo pu loke dia Tamasa si arini, meke zama *noṅovaligo* rini.

19 Mu lopu luara lani koari na kana pu variva mate sari na Mua tie,

Mu lopu muliṅini gami pu koa tasuna meke tasigiti.

20 Mu balabala ia sa Mua vinariva egoi nabuna pu ele tavetia Goi koa gami;

ura na vinariva mate si koa pa doduru hukihukirina sa popoa.

21 Mu lopu va kurekurei sarini pu ta naqoto va gore na ta *noṅovalala*;

madi vahesi Igo rina habahuala meke sarini pu ta *noṅovalala*.

22 Kei Tamasa, meke va malumi Goi sari na kana pude *noṅovalala* Igo!

Mu balabala ia sapu sari na tie huporo pu loke dia Tamasa si hegehegere Nigo doduru totoso.

23 Mu lopu muliṅi nia sapu sari na tie pu kukiti nigo si velavela pa dia tinanaziri,

meke lopu makudo sa vinevehe tadi na Mua kana.

Tamasa sa Tie Varipitui

(Keke kinera te Asapa)

75 Zama leana koa Goi si gami,
kei Tamasa, zama leana koa Goi si gami,
sina koa tata si Goi koa gami,
meke tozi vura nia gami sari na Mua tinavete variva magasadi.

2 "Ele pada vekoa Rau sa totoso varipitui," gua sa Tamasa,

"Meke kaqu varipitui va toṅoto ni Rau sari na tie.

3 Be tava holoqoru sari *tiṅitoṅa* toadi pa pepeso,
meke tava niniu sa popoa pepeso,
ba Arau sina vina nabuna sa sinokirae.

4 Tozi ni Rau saripu vahesi pule ni, 'Mu lopu vahesi pule ni gamu,'

meke koari na tie kaleadi si zama si Rau,

5 'Mu lopu vahesi puleni gamu koari na mia *ṅiniraṅira*.'"

6 Sa vinaripitui si lopu mae guana pa kali gasa rimata ba be pa lodu rimata;

lopu pa kali gede ba be pa kali matao.

7 E Tamasa tu si varipitui ni sari na tie,
meke Asa tu vizatia sapu esei si tava lavata, meke esei si tava gore palae,

8 Taṅinia e Zihova pa Limana si keke kapa sapu siṅia vaeni *ṅinirana* sapu sa Nana binugoro.

Zoropo nia Sa si asa, meke napoa rina tie kaleadi, meke va paho hokaria rini si asa.

9 Ba arau si lopu kaqu makudo kera vahesia sa Tamasa te Zekopi

qetuqetu nia si Asa ninae rane.

10 Kaqu huaria Sa sa *ṅiniraṅira* tadi na tie kaleadi,
ba sa *ṅiniraṅira* tadi na tie toṅoto si kaqu ta ovulu sage.

Sa Tamasa si Koa Mataqara

(Keke kinera te Asapa)

† 74:13 Ekd 14:21 †† 74:14 Zob 41:1; Sam 104:26; Ais 27:1

76 Sa Tamasa si ta gilana pa Ziuda,
meke sa Pozana si tava lavata pa Izireli.
² Sa Nana vasina soti si pa Zerusalem,
meke koa si Asa pa Toqere Zaione.
³ Vasina si moku panipani Sa sari na tupi, na lave,
meke na magu varipera tadi na Nana kana.
Uve, moku panipani Sa sari doduru dia tiñitoña
varipera.
⁴ Sa Mua ñinedala si marilaena hola Tamasa,
variva magasa si Goi Bañara sipu pule va mataqara
mae koari na toqere,
sipu ele va kilasi Goi sari na Mua kana.
⁵ Ele va mate betoi Goi sari na tie varipera ñiñiradi,
meke vagi betoi sari na dia tiñitoña.
Meke kamahire si mate beto si arini guana puta pa
mimate,
lopu boka ovuli rini sari na limadia.
⁶ Kei Tamasa te Zekopi, sipu norei Goi si arini,
si hoqa mate beto sari na dia hose, na tie varipera
pu koi koari na hose.
⁷ Ba Agoi Zihova si variva matagutu,
pana bugoro si Goi, si loke tie si boka turu pa
kenumu Goi.
⁸ Sa Mua vinaripitui si ta gilana mae gua tu pa
Mañauru;
matagutu sari na tinoni pa pepeso,
ke lopu hite ñudu va ñada,
⁹ totoso vura mae sa Tamasa meke tavetia Sa sa
vinaripitui,
pude harupi saripu ta ñoñovala pa popoa pepeso.
¹⁰ Sa binugoro tana tie si va ñiñira ia tu sa vinahesimu
Goi;
meke sari na Mua tie pu tava sare koasa qeto
mimate varipera si kaqu kopuni sari na Mua rane
hopedi.
¹¹ Mu poni koe Zihova sa Mua Tamasa gua sapu ele va
tataru ni goi koa Sa;
mi paleke lani koa Sa sari na mia vinariponi gamu
kasa na votiki butubutu pu koa tata pa varikalina sa
popoa Izireli,
ta hivae tugo pude pamaña nia gamu si Asa.
¹² Va mataguti Sa sari na tie nomadi,
meke va tarazuzui Sa sari na bañara.

Na Minanoto koe Tamasa pa Totoso Tasuna

*(Keke kinera te Asapa sapu va nama ponía sa se
Zedutuni sa palabatu kerakera)*

77 Kabo va ululae la si rau koe Tamasa;
kabo va ululae si rau, meke avosau Sa.
² Koari na totoso tasuna, si tepa la si rau koasa
Bañara;
doduru boñi si lopu hite mabo ovulu sage ni rau sari
limaqu pa vinaravara,
ba lopu hite boka koa manoto si rau.

³ Totoso balabala ia rau sa Tamasa, ba lopu manoto si
rau;
totoso koa noso meke balabala si rau, si malohoro
sari na qua binalabala.

⁴ Peqa si rau doduru boñi, talotaña hola si rau,
pa qua tinalotaña si lopu gilania rau sapu sa si kaqu
zama nia rau.

⁵ Balabala i rau sari na rane pu ele hola,
meke sari na vuaheni pukerane.

⁶ Pana boñi si balabala sisigiti pa buloqu si rau;
noso meke balabala si rau, meke guahe si balabala
ia rau:

⁷ “Vea, kaqu etulu pani gami sa Bañara si gami?

Vea, lopu kaqu qetu pule hokara ni gami Sa si gami?

⁸ Vea kokoi mo Sa Nana tataru nabuna koa gami?

Vea sari nana vina tataru koa gami doduru totoso si
beto mo?

⁹ Vegua, ele muliñi nia tu Tamasa si pude koa tataru
na taleosae?

Vegua, ele hobe nia tinañaziri tu Sa sa ñinoño?”

¹⁰ Meke zama si rau pa qua binalabala soti,

“Sa ta sigiti hola nia rau si hie mo,

sapu doño guana sa Tamasa Ululuna Hola si lopu
tokani gami kamahire.”

¹¹ Kei Zihova, kaqu balabala i rau sari na Mua tinavete
marilaedi,

kaqu balabala pule la i rau sari na tinavete variva
magasadi pu ele evañi Goi pukerane.

¹² Kaqu koa noso meke balabala va lohi la i rau sari
doduru Mua tinavete,

meke kaqu balabala i rau sari na Mua tinavete
ñiñiradi variva magasadi.

¹³ Kei Tamasa, hopedi meke viadi sari doduru Mua
tinavete;

loke tamasa pule si koa sapu noma hola kekeñoño
gua Agoi.

¹⁴ Agoi mo sa Tamasa sapu taveti sari doduru tinavete
variva magasadi,

sapu vata dogoro nia sa Mua ñinirañira koari na
butubutu.

¹⁵ Pa Mua ñinirañira si harupi Goi sari na Mua tie,
sari na tie te Zekopi meke na tutina e Zosepa.

¹⁶ Kei Tamasa, sipu dogoro Igo rina kolo lamana si
Goi, si guana tie matagutudi si arini.

Uve sa lamana peava si holoqoru na neneqara.

¹⁷ Va hoqa ruku sari na lei,

meke ta avoso sa paka mañauru pa galegaleane;
meke malakapi varikali.

¹⁸ Totoso lulusu sa paka mañauru,

meke malakapi pa kasia popoa,
si neneqara na niniu sa popoa, guana tie

tarazuzuna.

¹⁹ Ene gua pa kolo si Goi koari na bogusu,
karovia Goi sa lamana,

ba lopu ta dogoro sari na pou Nenemu.
²⁰ Turaŋi Goi sari na Mua tie guana dia sepati pa limadia ari Mosese meke Eroni.

Sa Tamasa meke sari Nana Tinoni

(Keke kinera te Asapa)

78 Mi avoso maei sari na qua vina tumatumae, ke gamu na qua tinoni,
 mi va taliŋa maei sari na qua zinama pu zama vura ni rau.
² Kaqu zama vura ni rau koari na vivinei vina tumatumae, †
 pude va bakali ginuadi sari na tiŋitoŋa pu ele hola;
³ Sari na tiŋitoŋa pu ele avosi gita, meke ele gilani gita,
 saripu ele totozini gita rina tamada.
⁴ Lopu kaqu tomei gita si arini koari na nada koburu,
 ba kaqu totozi gita koari na sinage mae hire meke koari na tudia sari na tiŋitoŋa marilaedi,
 pu evaŋi e Zihova koasa Nana ŋiniraŋira lavata,
 meke sari na tiŋitoŋa variva magasadi pu evaŋi Sa.
⁵ Poni ni Sa sari Nana tinarae koari na tie Izireli,
 meke sari na Nana Zinama koari na tutina e Zekopi.
 Totozi ni Sa sari kasa tiatamada
 pude di va tumatumae i sari na tudia,
⁶ pude sa sinage luli mae sapu sari na koburu pu lopu podo si pude madi va nonogai,
 meke pude di totozi ni sari na tudia,
⁷ pude madi boka va sotoa ri koe Tamasa sa dia rinaŋeraŋe,
 meke madi lopu muliŋi ni sari na tinavete te Tamasa,
 ba pude madi kopu ni sari na Nana tinarae,
⁸ pude madi lopu gugua rina tamadia,
 na sinage va gugue na va karikari,
 sapu lopu soto va nabu sari na bulodia koe Tamasa,
 ke lopu ta ronu koe Tamasa sari na maqomaqodia.
⁹ Sari na tie pa butubutu Iparemi sapu va namanamadi pude varipera meke paleke dia bokala na tupi
 si govete taloa pa vinaripera.
¹⁰ Lopu kopu nia rini sa vinariva egoi te Tamasa;
 korodia va tabea rini sa Nana tinarae.
¹¹ Muliŋi nia rini sapu gua tavetia sa Tamasa,
 meke sari na tinavete variva magasadi pu ele va dogoro ni Sa koa rini.
¹² Dogori ri na tiatamadia sari na tinavete variva magasadi
 pu evaŋi Sa pa popoa Izipi, pa pezara pozana Zoani.
 †
¹³ Varipaqaha nia Sa sa kolo, meke va ene karovi Sa si arini, ‡
 meke va goba vekoa Sa sa kolo pa varikalidi.
¹⁴ Pana rane si turaŋi Sa si arini koasa lei, ††
 meke pana boŋi si turaŋi Sa koasa nika huruŋuna.

¹⁵ Viqali Sa sari na patu pa soloso qega, ††
 meke va totolo vura poni Sa sa kolo pa korapa pepeso.

¹⁶ Va vura maei Sa pa patu sari na bukaha,
 meke va totolo gorei Sa guana ovuku.

¹⁷ Gua asa, ba tavete nono la i tu rini sari na dia sinea koa Sa,
 meke pa soloso qega si bugoro nia rini si Asa sapu Ululuna Hola.

¹⁸ Vizatia rini pa bulodia pude podekia sa Tamasa, †††
 koari na dia inokorodi rina ginani pu hiva ni rini.

¹⁹ Zama ŋoŋovalia rini sa Tamasa, meke zama guahe si arini,

“Vegua, boka ponini gita ginani sa Tamasa si gita pa korapa soloso qegana hie?

²⁰ Gilania gami sapu ele sekea Sa sa patu meke puzaka vura mae sa kolo, meke totolo palapalae.
 Ba vegua, boka ponini ginani na masa kurukuru tugo Sa sari Nana tie?” gua si arini.

²¹ Gua asa ke sipu avosia e Zihova sapu gua asa, si ta ŋaziri si Asa,
 ke huruŋu vura sa nikana sa Nana binugoro koari na tutina e Zekopi,
 meke sa Nana tinaŋaziri koe Izireli.

²² Sina lopu raŋea rini sa Tamasa,
 meke lopu kalavarae si arini koasa Nana ŋiniraŋira variharupi.

²³ Ba zama ia Sa sa maŋauru meke ta tukele sari na sasadana,
 meke va gore maei Sa sari na ginani.

²⁴ Meke va titisi gore la nia sa koa rini sa mana pude di henahena si arini. †††

²⁵ Gua asa ke henai rini sari na ginani tana mateana.

²⁶ Vata evaŋia Sa sa givusu pa kali gasa rimata pude hiru mae gua pa galegalearane,
 meke pa Nana ŋiniraŋira si va mae ia Sa sa givusu pa kali mae gua pa Izipi.

²⁷ Va hoqa mae ni Sa pa maŋauru sari na kurukuru tapuru, gua tugo na kavuru,
 meke sari na kurukuru tapuru pu soku gua tugo na onone pa masa.

²⁸ Va hoqa gorei Sa si arini pa varikorapadi rina dia ipi koasa vasina pu koa ia rini.

²⁹ Henahena si arini meke deŋa utoŋo;
 ura poni ni Sa gua sapu okoro nia rini.

³⁰ Ba sipu korapa henahena rini,
 meke lopu ele henahena beto ri,

³¹ si ta ŋaziri ni sa Tamasa si arini,
 ke va mate pani Sa sari na dia tie ŋiniradi,
 meke va gore pani Sa sari na tie vaqura ta vizatadi pa Izireli.

³² Gua arini si ta evaŋa, ba tavete va sea nono latu si rini,
 dogori rini sari Nana tinavete variva magasadi,

† 78:2 Mt 13:35 †† 78:12 Ekd 7:8 kamo hinia 12:32 ‡ 78:13 Ekd 14:21-22 †† 78:14 Ekd 13:21-22

†† 78:15 Ekd 17:1-7; Nab 20:2-13 ††† 78:18 Ekd 16:2-15; Nab 11:4-23,31-35 ††† 78:24 Zn 6:31

ba lopu hite raṅea rini si Asa.
³³ Gua asa, ke va kokoi i mo Sa sari na ranedi, guana keke siniṅo mo,
 meke va raza va hodaka ni Sa sari na dia tinoa pa minate.
³⁴ Totoso va matei sa Tamasa sari kaiqa,
 si tiqe kekere saripu koa hola,
 meke hata sisigitia rini si Asa.
³⁵ Tiqe balabala ia rini sapu Asa sa dia Patutokaena,
 meke sa Tamasa Ululuna Hola, sa dia tinokae pude koa valeana pule.
³⁶ Ba sari na dia zinama si tale kokohadi mo,
 meke loke hite vasi hinokara si koa koari na dia zinama.
³⁷ Lopu hite koa soto koa Sa si arini,
 lopu hite va tabea rini sa Nana vinariva egoi sapu ele tavetia Sa koa rini.
³⁸ Ba tataru ni na taleoso ni Tamasa sari Nana tinoni.
 Taleoso ni Sa sari na dia sinea,
 meke lopu va mate pani Sa si arini.
 Soku totoso si tuqe pulea Sa sa Nana binugoro,
 meke lopu va ṅiṅira ia Sa sa Nana tinaṅaziri,
³⁹ sina balabala pulea Sa sapu na tie mo si arini,
 sapu gua mo na givusu sapu raza meke hola taloa.
⁴⁰ Soku totoso si lopu va egoa rini sa Tamasa pa soloso qega
 meke va talotaṅa rini si Asa pa qega.
⁴¹ Podeke pilipulea rini si Asa,
 meke vata sigitia rini sa Tamasa Hopena tadi na tie Izireli.
⁴² Muliṅi nia rini sa Nana ṅiniraṅira lavata,
 meke sa totoso pu rupahi Sa si arini koa rina dia kana,
⁴³ sipu tavetia Sa sari Nana vina gilagila pa Izipi
 meke sari Nana tinavete variva magasadi pa pezara pa Zoani.
⁴⁴ Va iliri ni ehara Sa sari na dia ovuku,
 pude di lopu boka napoi rini sari na kolodi. †
⁴⁵ Garunu lani Sa koari na tie Izipi sari na dodoa vari sigiti, ††
 meke sari na bakarao pu ṅovalia sa popoa.
⁴⁶ Va ganini kupokupo Sa sari na dia linetelete, ‡
 meke sari na vuvua si va gani ni kupokupo Sa.
⁴⁷ ṅovala ni ruku aesi Sa sari na dia huda vaeni,
 meke sari na dia huda sikamoa si va tamunu ṅovala ni aesi Sa.
⁴⁸ Va hoqa mate ni ruku aesi Sa sari na dia bulumakao,
 meke va mate ni kapi Sa sari na dia rovana sipi. ††
⁴⁹ Vata dogoro nia Sa koa rini sa Nana tinaṅaziri ṅinirana,
 sa Nana binugoro na tinahuara si va raza lani Sa,
 sipu garunu lani Sa sari na mateana variva mate.
⁵⁰ Lopu tuqe pulea Sa sa Nana binugoro,

† 78:44 Ekd 7:17-21 †† 78:45 Ekd 8:1-6,20-24 ‡ 78:46 Ekd 10:12-15 †† 78:48 Ekd 9:22-25

meke lopu hite ruriti Sa sari na dia tinoa,
 ba va matei Sa si arini koasa oza.
⁵¹ Va mate pani Sa sari doduru koburu koreo kenudi tadi doduru tatamana pa Izipi. ††
⁵² Beto asa, si turana vura ni Sa pa Izipi sari Nana tie guana sepati, †††
 meke turana ene guni ni na rovana sipi Sa pa qega si arini.
⁵³ Turana va sarei Sa si arini, ke lopu matagutu si arini, ††
 ba sari na dia kana si va lodu matei Sa pa kolo.
⁵⁴ Turana va kamoī Sa si arini koasa Nana popoa madina, §
 koasa toqere sapu ele vagia Sa pa vinaripera.
⁵⁵ Hadu pani Sa sari na butubutu huporodi pa kenudi rina tie varipera Izireli, §†
 meke paqaha va hia poni Sa koari na butubutu tie sa popoa,
 meke sari na dia vetuvetu si poni ni Sa koari na Nana tie.
⁵⁶ Ba bugoro nia ri Nana tie sa Tamasa Ululuna Hola, §††
 meke podepodekia rini si Asa.
 Lopu va tabei rini sari Nana tinarae,
⁵⁷ ba bugoro nia rini meke lopu koa soto koa Sa si arini,
 gua tugo rina tamadia pukerane,
 lopu ta raṅe si arini kekenoṅo gua tugo na tupi kokoṅina.
⁵⁸ Va bugoria rini si Asa koari na dia vasina hopena pa toqere,
 meke vata ṅaziria rini si Asa koari na dia beku.
⁵⁹ Sipu dogoria Tamasa sa dia tamasa huporona si ta ṅaziri si Asa,
 meke kilu pani hokari Sa sari Nana tie Izireli.
⁶⁰ Muliṅi pani hokaria Sa sa dia vasina vina vukivukihi sapu pozana Saelo, §†
 sapu sa vasina pu koa ia Sa pa Ipi Hopena pa varikorapadi ri Nana tinoni.
⁶¹ Va malumi Sa sari nada kana pude raovo vagia sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi, §††
 sapu sa vina gilagilana sa Nana ṅiniraṅira na tinolava.
⁶² Bugoro ni Sa sari nana tie soti,
 meke va malumi Sa si arini pude tava mate koari na dia kana.
⁶³ Sari na tie vaqura si tava mate pa vinaripera,
 ke lopu boka varihaba sari na tudia vineki.
⁶⁴ Sari na hiamā si tava mate,
 meke lopu tava malumu sari na nabokodi rini pude kabo pa tinalotaṅa.

‡† 78:51 Ekd 12:29 ††† 78:52 Ekd 13:17-22 ††† 78:53 Ekd 14:26-28 § 78:54 Ekd 15:17; Zos 3:14-17 §† 78:55 Zos 11:16-23 §†† 78:56 Zaz 2:11-15 §† 78:60 Zos 18:1; Zer 7:12-14, 26:6 §†† 78:61 1 Samuela 4:4-22

⁶⁵ Mumudi si turu mae gana sa Baṅara, guana tie vaṅununa,
meke guana tie ṅiṅira sapu va ṅaliṅali ia pa ninapo vaeni.

⁶⁶ Zukuru pule ni Sa sari Nana kana,
meke va kilasa hokari Sa pa kinurekure loke vinabetona.

⁶⁷ Ba etulu pani Sa sari na tutina e Zosepa;
meke lopu vizati Sa sari na butubutu te Iparemi.

⁶⁸ Ba vizatia tu Sa sa butubutu te Ziuda
meke sa Toqere Zaione sapu qetu hola nia Sa.

⁶⁹ Vasina si kuria Sa sa Nana Zelepade Hopena,
kekeṅoṅo sa Nana vasina kokoana pa Maṅauru;
sokirae va nabu nia Sa si asa,
gua tugo na kasia popoa sapu koa hola ninae rane.

⁷⁰ Vizatia Sa sa Nana nabulu Devita; †
vagi pania Sa si asa pa kinopudi rina sipi.

⁷¹ Va betoa Sa si asa pa tinavete kopu sipi,
pude Mani baṅara ni Sa sari Nana tinoni,
pude Mani koa na Sepati si Asa koari na tie Izireli.

⁷² Kopu ni Devita sari na tinoni pa tinoṅoto,
meke turaṅi Sa si arini pa nana binokaboka.

Vinaravara pude Va Sarea sa Butubutu Izireli

(Keke vinaravara te Asapa)

79 Kei Tamasa, sari na butubutu huporo si mae
pude vagi pania sa Mua pepeso pu ponía Goi
koari na Mua tie. ††

Ele va bonia rini sa Mua Zelepade hope,
meke ele huara ilasia rini sa popoa Zerusalemá.

² Ele veko pani rini sari na tinidi rina Mua tinoni pu
mate, pude gani rina kurukuru tapuru;
meke veko pani tugo rini sari na tinidi rina Mua
nabulu pu tava mate, pude gani rina kurukuru ṅame
pinomodi.

³ Ele va matei rini sari na Mua tie,
meke zoloro guana kolo sari na eharadi rini pa
korapana sa popoa Zerusalemá;
meke loke tie si koa hola vasina pude pomunu ni
sari na tinidi.

⁴ Ele ta evaṅae na vina sisireana si gami koari
butubutu huporo,
zama ṅoṅovalá gami na hegehegere ni gami rini.

⁵ Kei Zihova; vea seunae gua si kaqu koa hola sa Mua
tinaṅaziri?

Kaqu bugoro seunae ni gami Goi guana nika
huruṅuna ninae rane?

⁶ Mu bugoro ni, Mamu ta ṅaziri ni sari na butubutu
huporo pu lopu vahesi Igo,
meke sari na butubutu pu lopu varavara na raṅego
rini si Goi.

⁷ Ura ele va matei rini sari na tutina e Zekopi,
meke huaria rini sa popoa pu poni ni Goi.

⁸ Mu lopu vata goregore ni koa gami sari na sineá
tadi na tiatamamami pukerane.

Mu tuturei tataru ni gami;
ura ele malohoro si gami pa rinaṅerane.

⁹ Kei Tamasa, Mu tokani gami, Mamu harupu gami,
Mu va sare gami, Mamu taleosoni gami,
pude boka tava lavata si Goi koari na tinoni.

¹⁰ Na vegua ke zama sari na butubutu tie huporo,
“Avei tu sa Mua Tamasa,” gua.

Mani ta dogoro koa gami pa matamami sa vina
kilasadi rina butubutu huporo
pu va matedi sari na Mua nabulu.

¹¹ Mani ta avoso koa Goi sa sinilava tadi na Mua tie pu
ta pusidi pa vinaripera,

Pa Mua ṅiniraṅira nomana si Mu vata rupahi saripu
ta pitu pude tava mate.

¹² Kei Baṅara, Mu hobe la nia padana zuapa totošo
koari na butubutu huporo
sa ṅinovaṅovalá gua sapu tavete atu nia rini koa Goi.

¹³ Meke gami na Mua tinoni, gami na Mua rovana
sipi,
si kaqu zama leana atu koa Goi,
meke lopu kaqu hite makudo vahesi igo ninae rane
ka rane.

Keke Vinaravara pude Valeana Pulea sa Butubutu
Izireli

(Keke vinaravara te Asapa)

80 Kei Agoi na Sepati tana butubutu Izireli, Mu
avoso mae gami, ‡

Mu turaṅa gami Goi, Agoi na koimata tadi na Mua
tinoni pu guana rovana sipi.

Habotu si Goi pana uludi ri na mateana serubimi,
² Mu vata dogoro pule Nigo koari butubutu Iparemi,
Benisimane, meke Manase!

Vata dogoro vura nia Goi sa Mua ṅiniraṅira,
mae pude harupu gami!

³ Mu valeana pule gami Tamasa,
Mu va dogoro ni gami sa Mua tataru variva taleosae,
meke kaqu ta harupu si gami.

⁴ Kei Zihova Tamasa, sa koimata pa vinaripera.
Vea seunae gua si kaqu bugoro nia Goi sa
vinaravara tadi na Mua tinoni?

⁵ Ele va ganini gami Goi sari na tinalotaṅa,
meke va napo va sokuni gami Goi Sa kapa kolomata
mami.

⁶ Ele va malumi Goi sari na votiki butubutu pude mae
varipera nia sa mami popoa;
sari na mami kana si hegehegere ni gami.

⁷ Kei Tamasa tanisa Qeto Minate, Mu valeana pule
gami,
mu va dogoroni gami sa Mua tataru variva taleosae,

† 78:70 1 Samuela 16:11-12; 2 Samuela 7:8; 1 Koron 17:7 †† 79:1
2 Baṅ 25:8-10; 2 Koron 36:17-19; Zer 52:12-14

‡ 80:1 Ekd 25:22

meke kaqu ta harupu si gami!

⁸ Ele turaña vura nia Goi sa butubutu Izireli pa Izipi, meke hadu pani Goi sari na votiki butubutu meke veko hobe lani gami Goi.

⁹ Guana huda qurepi ta letena si gami koasa pepeso sapu ele va kalalasia Goi.

Meke toqolo sage si gami osolae siña gami sa doduruna sa popoa.

¹⁰ Guana huda nomana hola si gami sapu va aqori sari na toqere,

meke aqoro pa kaurudi sari na lelañana sa huda vaeni sari na huda sida ululudi koari na toqere pa Lebanoni.

¹¹ Sari na lelañana sa huda si repaha la pa volosodi rina popoa, podalae pa kolo Meditareniani meke kamo latu pa Ovuku Iuparetisi.

¹² Na vegua ke vata huari Goi sari na gobana sa popoa,

ke sari na tie karovodi pu ene gua vasina si hikoi sari na vua qurepi.

¹³ Kekeñoño guana boko pinomo sapu neti va konekonea,

meke guana kurukuru pinomo si arini sapu ñoñovala koasa linetelete asa.

¹⁴ Kei Tamasa, Patutokaemu, Mu pule mae koa gami! Mu doño gore mae pa Mañauru,

Mamu mae harupi sari na Mua tie!

¹⁵ Mae harupia sa Mua butubutu tie;

harupu gami na huda qurepi sapu ele letea Goi, gami na tumu sapu ele va toqolo gami Goi pa Mua ñinirañira.

¹⁶ Ele mae maho pania rina kana sa Mua huda, na sulu pania rini.

Mu doño va bubugorae la i sari na kana sara, Mamu va mate pani gedi.

¹⁷ Mu kopu valeana ni na va aqori sari na Mua tinoni pu ele vizati Goi,

sa Mua butubutu tie sapu va ñinira ia Goi.

¹⁸ Lopu kaqu taluarae si gami koa Goi,

Mu kopu ni gami meke kaqu vahesigo gami si Goi.

¹⁹ Kei Zihova, Tamasa Patutokaemu, Mu valeana pule gami,

vata dogoro nia koa gami sa Mua tataru lopu ta ñana kamona pude mami ta harupu.

Kinerana sa Inevaña

(Keke kinerana te Asapa)

81 Mada kera va ululae la koa sa Tamasa, sa nada ñinirañira.

Mada velavela qetuqetu la koasa Tamasa te Zekopi!

² Podalae nia sa kinerana, kizai sari na belo, ivui sari na ivivu, na miki sari na miki.

³ Ivui sari na buki pa totosoto tada sa sidara, †

meke pa totosoto hobe rimata koasa rane inevaña.

⁴ Na vinaturu tadi na tie Izireli si hie,

meke na ginarunu tanisa Tamasa te Zekopi.

⁵ Ponia Tamasa sa tinarae hie koari na tie Izireli totosoto va kilasia Sa sa popoa Izipi.

Avosia rau si keke mamalañi sapu lopu bakala koa rau sapu zama guahe:

⁶ "Va gore pani Rau sari na pinaleke pa avaramu, meke vata rupahi Rau sari na limamu koari na pinaleke patu mamatadi.

⁷ Totoso koa tasuna si gamu, si hata Au gamu, ke harupu gamu Rau. ††

Pa Qua vasina tomena pa korapa raneboñi si olaña atu gamu Rau.

Podeke gamu Rau si gamu pa Meriba, vasina loketoña kolo.

⁸ Gamu na Qua tinoni, mi avoso mae ia sa Qua vina balau.

Kei Izireli, okoro hola nigo rau pude va avoso mae Au.

⁹ Mu lopu vahesia si keke tamasa votikaena pa korapa mia gamu. ‡

¹⁰ Arau se Zihova sa mia Tamasa,

sapu turaña vura ni gamu pa popoa Izipi.

Tukeli sari na ñuzumia, meke kaqu poni gamu Rau.

¹¹ Ba sari na Qua tinoni si lopu hiva va avosau rini, lopu hiva va tabe au rina Qua tie Izireli si Rau.

¹² Gua asa ke va maluara lani mo Rau pude luli rini sari na bulodi pu tasunadi,

pude madi luli sari na dia hiniva soti.

¹³ Okoro hola ni Rau pude va avoso Au rini,

meke okoro hola ni Rau pude va tabe Au rini!

¹⁴ Meke kaqu tuturei va kilasi Rau sari na dia kana, meke kote seke la nia Rau sa Limaqu koarini.

¹⁵ Arini pu kukiti Nau, si kaqu hoqa todoño pa minatagutu pa kenuqu Rau,

meke sa dia vina kilasa si kaqu koa hola niniae rane ka rane.

¹⁶ Ba kaqu poni gamu Rau sa huiti sapu tava

memehena valeana,

meke kaqu poni va deña ni gamu zipale pinomo Rau si gamu."

Tamasa sa Ñati Hiniva pu Ululu Holani sari Doduru Tamasa

(Keke kinerana te Asapa)

82 Tamasa si vata evañae nia si keke vinaripitui hopena,

meke gegesi Sa sari na bañara pu varigara vasina. ††

† 81:3 Nab 10:10 †† 81:7 Ekd 17:7; Nab 20:13 ‡ 81:9 Ekd 20:2-3; Diut 5:6-7 ‡† Sa ginuana sa zinama pa Hiburu sapu ta iliri "bañara" si lopu bakala. Kaiqa tie si balabala ia sapu zama ni sa sari na mateana, babe sari na tie pu tavahesi gua rina tamasa koarini pu lopu na tie Ziu. Kaiqa pule si balabala ia sapu zama ni sa sari na bañara pa kasia popoa.

²“Vea seunae gua sapu kaqu lopu toṅoto sari na mia vinaripitui,
meke toka kale ni gamu sari na tie kaleadi?
³Mi toka ni sari pu malohoro, na eapa;
mi tavete valeana la koari pu malaṅa meke saripu ta doṅo palaedi.

⁴Mi va sarei saripu malohoro na malaṅa,
mi harupi koasa ṅiniraṅira tadi na tie kaleadi.

⁵Na tie pupuhu mia,
meke kaleamia hola si gamu,
meke sa tinoto si ele murimuri taloa hokara pa kasia popoa.

⁶Zama si Rau, ‘Sapu na tamasa si gamu, †
gamu doduru si na tuna sa Tamasa sapu Ululuna Hola.’

⁷Ba kaqu mate guana tie mo si gamu;
sari na mia tinoa si kaqu mate kekeṅoṅo gua mo ari na tie nomadi.”

⁸Kei Tamasa, Mu mae, Mamu koa baṅara nia sa kasia popoa,
Ura Tamugoi sari na butubutu!

Tinepatepa pude Va kilasi sari na Kana te Izireli

(Keke kina te Asapa)

83 Kei Tamasa, Mu lopu makudo zama, meke lopu kulu;

Mu lopu koa noso si Goi!

²Ura dotu, korapa ṅoveoro pa tinaṅaziri sari na Mua kana,
meke sarini pu kukiti Nigo si korapa varipera atu koa Goi.

³Korapa tavete tomei rini sari na dia minizimizi golomodi pude va kilasi sari na Mua tinoni.

Korapa kuhana ni rini sari na Mua tie pu lavelave hukata ni Goi.

⁴Zama si arini, “Mae, aria mada va puzulu ia gana sa dia butubutu,
pude kaqu ta muliṅae palae hokara gana sa butubutu Izireli ninae rane ka rane,” gua si arini.

⁵Ele variva egoi si arini koasa dia binalabala kineke hie,
meke tavetia rini si keke vinariva egoi tadi na kana pude varipera atu koa Goi;

⁶sari na butubutu Edomu na Isimeli;

sari na butubutu Moabi meke Haqiraiti,

⁷sari na tie Qebala, Amoni, meke Amaleki,
meke ari na Pilisitia, meke Taea.

⁸Ari na tie pa Asiria ba somana la tugo koa rini.
Na tie varipera ṅiniradi si arini
pude koa turani sari na butubutu Moabi meke Amoni pa tutina e Loti.

⁹Mu va kilasa guni ni gedi ari na tie Midiani pu va kilasi e Qitione, ††

meke gua tugo ari Sisera e Zabini pa Ovuku Kisoni.

¹⁰Ele va kilasi Goi sarini pa popoa Edora,
meke muzi ta huara vasina sari na tinidia.

¹¹Mu evaṅia koari na dia koimata gua sapu tavete ni Goi sari Orebi meke Zebi. ‡

Mu va kilasi sari doduru dia tie koimata gua sapu va kilasa guni ni Goi sari Zeba meke Zalamuna

¹²saripu zama guahe: “Kaqu zau vagia pude na nada, sa pepeso te Tamasa,” gua.

¹³Kei qua Tamasa, Mu va talahuarae guni gedi na kavuru pa givusu,

Mu guni gedi na hikahika huiti pu givusu pani.

¹⁴Kekeṅoṅo guana nika sapu sulu betoa sa hiqohiqo,
meke sa halalana sa nika pu sului sari na toqere,

¹⁵si Mamu hadu va tarazuzui gedi si arini guana raneboṅi.

Va holoqoru i gedi si arini guana givusu ṅiburuna.

¹⁶Mu va kurekurei gedi si arini,
pude madi gilania rini sa Mua ṅiniraṅira.

¹⁷Madi tava kilasa, na matagutu si arini ninae rane.
Madi mate palae gedi si arini pa kinurekure kaleadi hola.

¹⁸Madi gilania rini sapu Agoi mo telemu se Zihova,
sapu Ululuna Hola koari doduru pa kasia popoa.

Okoro Hola nia sa Vetu Hopena te Tamasa

(Keke kina tanisa butubutu te Kora)

84 Nake tolavaena hola sa Mua Zelepade, kei Zihova Tadi na Qeto Minate!

²Okoro la somana hola si rau vasina!

Balabala hola ia rau si pude la nuquru somana pa Zelepade te Zihova.

Pa doduru buloqu si kera vahesia pa qinetuqetu,
koasa Tamasa Toana.

³Kamo tu koari na pitikole, ba tavete dia vori,
meke sari na hiuheze ba ari dia kokoana tugo.
Vasina kopu ni rini sari na tunadi tata pa Mua hope,
kei Zihova Tadi na Qeto Minate; qua Baṅara meke na qua Tamasa.

⁴Tamanae tugo sarini pu koa koasa Mua Zelepade,
meke kera vahesi Igo doduru toতোসো!

⁵Tamanae tugo sarini pu tava ṅinira koa Goi,
sapu okoro ene sagea sa siraṅa la pa toqere Zaione.

⁶Totoso ene hola gua rini koasa lolomo pa Baka,
si ta evaṅae na vasina koa ia na bukaha kolo lomosodi,

meke kamo sa toতোসো ruku si siṅi sari na kopi koasa vasina asa.

⁷ṅinira lala dia si arini pa dia inene,
osolae ta dogoro sa Tamasa tadi na tamasa koa rini pa Zaione.

† 82:6 Zn 10:34

†† 83:9 Zaz 4:6-22, 7:1-23 ‡ 83:11 Zaz 7:25, 8:12

8 Kei Zihova, Tamasa Tanisa Qeto Minate,
Mu avoso mae au,
kei Tamasa te Zekopi.

9 Mu mana nia sa mami baṅara
pu ele vizatia Goi, kei Tamasa.

10 Kekeke rane pa Mua Zelepade
si leana hola ni sari na tina rane pa votiki vasidi.
Leana hola koa rau si pude turu mo pa sasadana sa
vetu Tanisa qua Tamasa;
hola nia si pude nuquru pa vetu tadi na tie kaleadi.

11 E Zihova Tamasa sa nada kalalasa, meke na nada
lave niṅirana,
manani gita Sa pa Nana tataru na vina lavata.
Lopu korona poni ni tiṅitoṅa leadi Sa sari na tie
toṅoto.

12 Kei Zihova Tadi na Qeto Minate,
ta manae tugo sarini pu kalavarae koa Goi.

Vinaravarana sa Minamutu tanisa Butubutu

(Keke kinera tanisa butubutu Kora)

85 Zihova, ele tataru ni na taleoso ni Goi sari na
Mua tie pa Mua popoa;
ele va mamutu pulea Goi sa butubutu Zekopi.

2 Ele va mate pani Goi sari na kinaleadi tadi na Mua
tinoni,
meke ele taleoso ni Goi sari na dia sinea.

3 Ele beto bugoro ni Goi sarini,
meke veko pania sa Mua tinaṅaziri koa rini.

4 Kei Tamasa mami Hinarupu,
Mu valeana puleni gami;
Mu lopu bugoro ni gami.

5 Kaqu bugoro lani gami mo Goi si gami ninae rane?
Lopu kaqu hite beto tu sa Mua binugoro?

6 Mu va niṅira pule gami,
meke kaqu vahesigo gami na Mua tinoni si Goi.

7 Kei Zihova, Mu tataruni gami pa Mua tataru nabuna,
Mamu harupu gami.

8 Maqu va avosia kamahire gua sapu kaqu zama nia e
Zihova sa Tamasa.
Ele va tatarani gita na Nana tie pude koa pa binule,
be lopu pule la tavete pulei gita sari na nada sinea.

9 Hinokara hola sapu kaqu harupi Sa sarini pu va
lavatia si Asa,
meke kaqu koa turaṅi Sa sari Nana tie pa Nana
popoa.

10 Sa tataru nabuna meke sa kinopuna sa zinama te
Tamasa si kaqu varigotoi,
meke sa tinoṅoto na binule si kaqu vari hapahapai
guana tie.

11 Kaqu noma sage sa kinopuna sa zinama te Tamasa
koari na tie pa pepeso,
meke sa Tamasa toṅotona si kaqu doṅo gore mae
pa maṅauru.

12 Kaqu va mamutu gita e Zihova si gita,

meke kaqu masuru sari na nada inuma.
13 Sa tinoṅoto si kaqu mae va kenue koe Zihova
meke va nama nia Sa sa Nana siraṅa.

Vinaravara Tinepa Tinokae

(Keke kinera te Devita)

86 Kei Zihova, Mu avoso mae, Mamu olaṅa mae au,
ura na malaṅa na malohoro si rau.

2 Mu harupau pa minate,
sina koa soto koa Goi si rau.
Mu harupau, ura na Mua nabulu si rau,
meke kalavarae si rau koa Goi.

3 Kei Baṅara, Mu tataru nau na taleoso nau,
ura koa Goi mo si varavara atu rau doduru totošo.

4 Mu va qetua sa buloqu, na Mua nabulu si rau,
sina koa Goi mo si varavara atu rau pa doduruna sa
buloqu.

5 Kei Baṅara leamu hola si Goi koa gami, meke ele
taleosoni gami Goi.
Va siṅi ni tataru nabuna Goi sarini pu varavara atu.

6 Kei Zihova, Mu va avosia sa qua vinaravara,
Mu toka nau pa qua tinepa atu koa Goi.

7 Pa totošo tasuna si tepa atu Igo rau,
sina hoke olaṅi Goi sari na qua vinaravara.

8 Loketoṅa tamasa pule si kekeṅoṅo gua Agoi,
kei Baṅara, loke tinavete pule si kekeṅoṅo gua rina
Mua tinavete.

9 Sari doduru butubutu pu taveti Goi, †
si kaqu mae hoqa todoṅo meke vahesi Igo si Goi,
Baṅara,
meke kaqu va lavatia sa Pozamu Goi.

10 Ura na Tamasa lavata si Goi, meke variva magasa
sari na Mua tinavete,
Agoi mo Telemu sa Tamasa.

11 Kei Zihova, va tumatumae nau sa Mua siraṅa,
maqu lulia sa Mua hinokara;
va tumatumae nau gua pude nabulu Nigo pa
doduruna sa buloqu.

12 Kei Baṅara qua Tamasa, kaqu vahesi Igo rau pa
doduruna sa buloqu,
kaqu va lavatia rau sa Pozamu ninae rane ka rane.

13 Nomana lavata sa Mua tataru nabuna koa rau!
Ele harupu au Goi si rau koasa lovū.

14 Kei Tamasa, sari na tie vahesi pule ni si korapa
varipera mae koa rau;
keke puku minate kaleana si korapa hiva va mate
au,
sari na tie pu lopu pamaṅa nia sa Tamasa.

15 Ba Agoi Baṅara si ta siṅie tataru meke tokani na
taleosoni sari na tie,
meke lopu hoke tuturei bugoro.
Meke sa Mua tataru lavata si koa hola doduru totošo,

† 86:9 Rev 15:4

meke kopu ni Goi sari na Mua zinama.
¹⁶ Mu doŋo mae au, Mamu tataru nau,
 Mu va ŋiŋira au, Mamu harupau,
 sina nabulu Nigo rau, gua sapu tavetia sa tinaqu.
¹⁷ Zihova, Mu va dogoro nau sa vina sosodena sa Mua
 lineana;
 pude saripu kukiti nau si madi dogoria meke kaqu
 kurekure,
 sina Agoi Zihova si ele toka nau meke va manotau si
 rau.

Vinahesina sa Popoa Zerusalema

(Keke kinera tanisa butubutu Kora)

87 Kuria e Zihova sa Nana vasileana nomana koasa
 toqere hopena.
² Tataru sisigiti nia Sa sa popoa Zerusalema,
 hola ni sari kaiqa vasidi pule pa Izireli.
³ Gamu na tiena sa vasileana te Tamasa;
 mi va avosi sari na tiŋitoŋa variva magasadi pu
 zama ni Sa koa sa ginugua mia gamu.
⁴ “Kaqu nae turaŋae ni rau sari pa Izipi meke Babiloni,
 koari na butubutu pu va tabei sari na Qua zinama;
 meke sari na tiedi rina popoa Pilisitia, Taea, meke
 Itiopia
 si kaqu nae somana ni Rau koari na tiena sa popoa
 Zerusalema,” gua si Asa.
⁵ Koasa guguana sa popoa Zaione, si kote ta zamae si
 asa,
 “Tanisa sari doduru butubutu,
 meke Asa sapu Ululuna Hola si kaqu va ŋiŋira ia si
 asa.”
⁶ Kaqu kubere gore ni e Zihova sari na tinoni meke
 zama,
 “Sa tie hie si ta podo pa Zaione tugo,” gua.
⁷ Peka, na kera si arini.
 “Koa pa Zaione sa ŋati di ri doduru minana,” gua si
 arini.

Kinabo Hata Tinokae

*(Keke kinera tanisa butubutu Kora. Hemani sa tie pa
 tutina e Ezara si kuberia.)*

88 Kei Zihova qua Tamasa pu va sare au,
 pana rane si tepa atu si arau,
 meke pana boŋi si kabo atu si rau pa kenumu Goi.
² Mu avosia sa qua vinaravara,
 Mu va taliŋa mae au pa qua kinabo.
³ Ura soku hola sari na qua tinasuna,
 meke ele tata pa minate si rau.
⁴ Gua ari doduru si rau sapu tata pa minate,
 ele beto mo sa qua ŋiniraŋira.
⁵ Somanae tava muliŋu si rau koari na tie matedi,
 kekeŋoŋo gua ri pu ta seke va mate, sapu eko pa dia
 lovu.

Kekeŋoŋo gua arini pu ele muliŋi ni Goi,
 ura ele taluarae pa Mua kinopu si arini.
⁶ Ele vala nau Goi pa minate si rau,
 pa korapana sa lovu hupohuporona,
 vasina sapu huporo dudukurumu.
⁷ Sa Mua binugoro si guana bogusu
 sapu opo tamunau meke kuzu au rini.
⁸ Sari na qua baere si va taliri Goi pude hakohako nau
 si rau;
 ele vata evaŋae nau Goi na keke tiŋitoŋa bonina si
 rau koarini;
 guana ta tuku veko si rau, ke lopu boka govete.
⁹ Tava rida sari na mataqu koari na tinasigiti.
 Kei Zihova, doduru rane si va sagei rau
 sari na limaqu koa Goi pa vinaravara.
¹⁰ Lopu hoke tavete tinavete variva magasadi si Goi
 koari na tie matedi,
 meke lopu hoke toa pule sarini pude vahesi Igo.
¹¹ Lopu boka ta tarae pa lovu sa Mua tataru nabuna
 koari na tie matedi,
 babe ta tozi koarini, sapu kopu ni Goi sari na Mua
 vina tatara.
¹² Lopu ta dogoro tugo pa korapa hinuporo sari na
 Mua tinavete variva magasadi,
 babe sari na Mua lineana pa vasina pu ele ta
 muliŋae palae.
¹³ Kei Zihova, arau si kabo atu koa Goi;
 pana munumunu si varavara atu si rau.
¹⁴ Kei Zihova, na vegua ke veko pani au Goi?
 Na vegua ke va paere pule Nigo koa rau si Goi?
¹⁵ Podalae sipu tie vaquraqu rau si koa ta sigiti ni rau
 sari na Mua vina kilasa koa rau.
 Ele ŋazulau si rau meke loke tie toka nau.
¹⁶ Sa Mua tinaŋaziri si naqotau,
 meke sa Mua ginegese si va mate hokarau Goi.
¹⁷ Sari na Mua vina kilasa si guana naqe pa vari
 likohaequ doduru rane,
 mae vari kali nau rini.
¹⁸ Sari na qua baere sapu tata sisigiti koa rau, si va
 seui Goi koa rau,
 sa hinuporo mo si luli koa rau.

Sa Vina Tatara te Tamasa koe Devita

(Keke kinera te Etani keke tie pa tutina e Ezara)

89 Kei Zihova, kaqu kera nia rau doduru toso sa
 Mua tataru nabuna;
 kaqu tozi vura nia rau koari doduru sinage na sage
 sapu ta ronuemu si Goi.
² Gilania rau sapu sa Mua tataru si koa hola niniae
 rane,
 meke sa tina ronuemu Goi si koa va nabu hola
 guana maŋauru.
³ Ele zama si Goi, “Ele tavetia Rau si keke vinariva egoi
 koasa tie pu vizatia Rau,

ele va tatara nia Rau se Devita,
⁴ Sari na tutimu goi si kaqu koa banara doduru totosu. †
 Kaqu kuria Rau sa mua habohabotuana banara koari doduru sinage.”
⁵ Kei Zihova madi kera vahesi Igo ri doduru pa Mañauru,
 kera nia rini pa dia vinarigara rina tie madidi sapu va gorevura i Goi sari na Mua Zinama,
⁶ Ura esei koari na Mañauru si boka nana kamo se Zihova?
 Esei koari na tinoni pa Mañauru si kekeñoño gua e Zihova?
⁷ Ta pamañae Mu si Goi koari na vinarigara tadi na maqomaqo madidi pa Mañauru
 meke turu matagutu hola sarini pa kenumu Goi.
⁸ Kei Zihova, na Tamasa Patutokaemu,
 Esei si ninira kekeñoño gua Agoi Zihova,
 ta ronue mu si Goi koari doduru Mua tinavete.
⁹ Koa nati hiniva nia Goi sa kolo raneboñi ninirana,
 meke va bulei Goi sari na ololobagea lavalavata.
¹⁰ Ele muzara va mate pania Goi se Rehabi sa noki variva mate pa lamana;
 ele va kilasi Goi sari na Mua kana.
¹¹ Tamugoi sari na mañauru, meke sa pepeso.
 Va podakia Goi sa kasia popoa, meke sari doduru likakalae pu koa vasina.
¹² Sari doduru popoa pa kali gede meke pa kali matao, si na Mua tinavetedi Goi.
 Sa toqere Tabora meke sa toqere Hemoni si kera vahesi Igo pa dia qinetuqetu, gua tugo ri na tinoni.
¹³ Na Tamasa ninira hola si Goi,
 patuarana †† sa lima mataomu.
¹⁴ Sa Mua binañara si ta sokirae pa tinonoto na vinilavilasa va tonoto.
 Sa tataru na tinaronue si ta dogoro koari doduru Mua tinavete.
¹⁵ Ta manae tugo sari na tie pu kera vahesi Igo,
 saripu toa pa korapa kalalaksana sa Mua tataru vatukana!
¹⁶ Pa guguamu Agoi si koa qetuqetu doduru rane si arini,
 meke vahesi Igo rini koari na Mua tinonoto.
¹⁷ Agoi poni gami sa ninirañira pude va kilasi sari mami kana,
 pa korapa Mua tataru si va mataqara gami Goi.
¹⁸ Kei Zihova, Agoi tugo vizatia sa mami tie kopu;
 Agoi tugo sa Tamasa Hopemu pa Izireli,
 sapu vizata poni gami sa mami banara.

Sa Vina Tatara Koe Devita

¹⁹ Ele vata dogoro pule nigo, meke ele zama guae si Goi koari na Mua nabulu ta ronuedi pukerane,
 “Ele va banaria Rau sa tie varane pa vinaripera,

† 89:4 2 Samuela 7:12-16; 1 Koron 17:11-14; Sam 132:11; TTA 2:30
 †† Ninira hola.

Ele ponía Rau sa binañara koa sa sapu ele vizata vagia Rau koari nana tinoni.
²⁰ Ele va banaria Rau se Devita sa Qua nabulu; ‡
 ele zoropo nia oela Rau si asa pa vina madina.
²¹ Sa Qua ninirañira nabuna si kaqu koa koasa niniae rane
 sa Qua ninirañira si kaqu va ninira ia si asa.
²² Sari na nana kana si lopu kaqu boka koa mataqara hola nia,
 lopu boka va kilasia rina tie kaleadi si asa.
²³ Kaqu va huara ineti Rau sari nana kana,
 meke kaqu va mate pani Rau sarini pu kukiti nia si asa.
²⁴ Kaqu tataru nia Rau meke koa turañia Rau,
 meke pa pozaqu Rau si kaqu koa mataqara si asa.
²⁵ Kaqu va noma la ia Rau sa nana binañara,
 kamo pa kolo Meditareniani
 meke sa nana ninirañira si kaqu kamo la pa Ovuku Iuparetisi.
²⁶ Kaqu poza Nau, ‘Qua Tamasa, Tamaqu,
 na qua Patu aqoroana, na qua Hinarupu,’ gua.
²⁷ Kaqu va evañae nia na tuqu koreo kenuna Rau si asa; ††
 meke na banara pu noma hola ni sari doduru banara pa pepeso.
²⁸ Kaqu kopu nia Rau sa Qua tataru nabuna koa sa doduru totosu.
 Sa Qua vinariva egoi koasa si kaqu koa hola niniae rane.
²⁹ Sa nana habotuana banara si kaqu koa hola gua tugo sa mamaña lavata,
 meke sari na tutina sa si kaqu koa banara doduru totosu.
³⁰ Ba pude sekei ri na tutina sa sari na Qua tinarae,
 meke lopu luli sari na Qua zinama,
³¹ meke be lopu luli rini sari na Qua vina tumatumae,
 meke lopu taveti rini gua saripu garunu ni Rau,
³² si kaqu va kilasi Rau sarini koari na dia sinea;
 kaqu va sigiti Rau si arini koari na dia tinavete seadi.
³³ Ba lopu kaqu beto sa Qua tataru koe Devita,
 meke lopu kaqu va karia Rau sa Qua vina tatara koasa.
³⁴ Lopu kaqu hite kumatia Rau sa Qua vinariva egoi koasa,
 babe vagi pania si keke Qua vina tatara koasa.
³⁵ Kekeke totosu mo tavetia Rau pa Pozaqu Hopena sa Qua vina tatara koe Devita.
 Lopu kaqu kokoha si Rau koe Devita.
³⁶ Lopu kaqu tava murimuri palae sa tutina sa,
 kaqu koa banara niniae rane ka rane.
 Gua sapu koa hola niniae rane sa rimata,
 si kaqu koa hola gua tugo asa sa nana binañara.
³⁷ Kaqu ta sokirae va nabu gua tugo sa sidara sapu koa niniae rane si asa.

‡ 89:20 1 Samuela 13:14; TTA 13:22; 1 Samuela 16:12 †† 89:27
 Rev 1:5

Ka qu turu va niñira gua tugo sa mamaña lavata si asa, sapu koa hola ninae rane," gua si Goi.

Kabo nia sa sa Vina Kilasana sa Bañara

³⁸ Ba kamahire si bugoro nia tu Goi sa bañara pu ele vizatia Goi;

ele etulu pania, na veko pania tugo Goi si asa,

³⁹ ele kumatia Goi sa Mua vina tatara koasa Mua nabulu,

ele va gore pania Goi sa nana binañara, guana gona la nia Goi pa kosiri sa nana toropae bañara.

⁴⁰ Ele huari Goi sari na gobana sa nana vasileana nomana,

meke huara pani Goi sari na dia vasina varipera niñiradi.

⁴¹ Sari doduru tie ene holadi vasina si hiko vagi sari nana likakalae,

sari doduru butubutu pu koa tata koa sa si hegehegere nia si asa.

⁴² Ele va mataqari Goi sari nana kana, meke va qetuqetu i Goi si arini.

⁴³ Sari nana tiñitona varipera si va lokelaedi i Goi, meke ele va kilasia Goi si asa pa vinaripera.

⁴⁴ Ele vagi pania Goi sa nana niñirañira, meke va gore pania Goi si asa pa nana binañara.

⁴⁵ Lopu sana va kamo ia Goi sa nana binarogoso, meke va kurekurea Goi si asa.

Vinaravara pude Ta Harupu pa Tinasuna

⁴⁶ Kei Zihova, ve seunae gua si kaqu va paere pule Nigo si Goi, ninae rane?

Ve seunae gua si kaqu huruñu gua na nika sa Mua binugoro?

⁴⁷ Kei Zihova, Mu balabala ia sapu papakana mo sa qua tinoa;

Mu balabala ia sapu Agoi tu tavete gami si gami pude lopu kaqu toa hola pa tinoa hie.

⁴⁸ Doduru tie si kaqu kamo pa minate, loke tie si boka va sare pule nia sa nana tinoa koasa lovu.

⁴⁹ Bañara, avei sa Mua tataru nabuna sapu na Mua vina tatara pu tozia Goi koe Devita?

⁵⁰ Kei Bañara, Mu balabala i sari na zinama noñovala pu evaña ni rini koa rau,

meke sa qua tinuru va nabu koari na lineveleve tadi na tie huporo koa rau.

⁵¹ Kei Zihova, sari na Mua kana si noñovalia sa Mua bañara pu ele vizatia Goi, pa doduru nana inene si ta noñovala si asa.

⁵² Mani tavahesi se Zihova ninae rane ka rane!

Emeni. Emeni.

Buka Vina Made

Sam 90 kamo Sam 106

(Keke vinaravara te Mosese sa tie madina te Tamasa)

Sa Tamasa Koa Hola meke sa Tie pu Lopu Koa Hola

90 Kei Bañara, Agoi si na mami Aqoroana koari na sinage na sage.

² Totoso lopu ele koa sari na toqere, babe lopu ele va podakia Goi sa pepeso meke sa kasia popoa,

si Agoi mo sa Tamasa ninae rane ka rane.

³ Ele zama ia Goi sa tie pude pule la vasina koana, meke tozi nia Goi si asa pude pule la pa pepeso.

⁴ Sa keke tina vuaheni si guana keke rane mo koa Goi,

† guana norae mo si arini totoso hola rini, babe guana keke totoso papakana mo pana boni.

⁵ Lopu sana vagi pani Goi sari na mami tinoa; guana pinutagita mo sa mami tinoa,

na duduli mo sapu lovuru pana munumunu,

⁶ toa valeana meke havoro valeana, ba mate harahara pana veluvelu.

⁷ Tava mate palae si gami pa Mua binugoro, meke va tarazuzu gami Goi pa Mua tinañaziri.

⁸ Ele vata dogoro vura ni Goi pa kenumu sari na mami sinea, meke sari na mami sinea tomedi si va vurai Goi pa kalalasa.

⁹ Sa mami tinoa si tava papaka pa Mua binugoro, meke sari na vuaheni mami si tava hola taloa guana keke siniño mo.

¹⁰ Pada zuapa ñavulu vuaheni mo sari na mami tinoa, ba be niñira si gami, si kamo vesa ñavulu,

ba koai na niñarezo, na tinasuna si arini, lopu sana murimuri taloa si gami.

¹¹ Loke tie si boka va nonoga ia sa doduruna sa niñirañirana sa Mua binugoro,

loke tie boka gilania sa minatagutu sapu padana sa Mua tinañaziri.

¹² Mu va tumatumaeni gami sapu papakadi gua rina mami tinoa,

pude mami tumatumaeni pa bulomami.

¹³ Ve seunae gua kaqu koa hola sa Mua binugoro? Kei Zihova, Mu tataru ni na va manoti sari na Mua nabulu.

¹⁴ Mu va siñini gami sa Mua tataru nabuna doduru munumunu,

pude mami kera qetuqetu pa doduru mami tinoa.

† 90:4 2 Pit 3:8

¹⁵ Mu va qetuqetu gami, koari na totošo geledi gua tugo sapu va talotaŋa gami Goi koari na mami vuaheni tasunadi.

¹⁶ Mu vata dogoro ni koa gami sari na Mua tinavete ŋiŋiradi,

va dogoro ni koari na tumami vugo na repere sa Mua ŋiniraŋira.

¹⁷ Zihova mami Tamasa, Mu manani gami,

Mamu va bokaboka gami koari doduru mami tinavete!

Tamasa sa Nada Aqoroana

91 Asa sapu koa aqoro koe Zihova Ululuna Hola, sapu koa hola pa kinopu tanisa sapu tagoi sari doduru ŋiniraŋira

² si boka zama guahe koa Sa:

“Agoi si na qua tinokae meke na qua Aqoroana.

Agoi si na qua Tamasa, koa Goi mo si kalavarae si rau,” gua.

³ Kaqu va sare igo Sa koari na sipata tomedi, meke koari doduru minoho variva mate.

⁴ Kaqu va aqorigo Sa, guana kurukuru pu va aqori sari na tuna pa kauru tatapuruna,

meke kaqu tava sare si goi pa Nana kinopu; meke kaqu kopu ni Sa sari Nana vina tatara pude va aqorigo meke va sare igo.

⁵ Ke lopu kaqu matagutu nia goi sa tinasuna pana boŋi,

meke sa rinapata mu pana rane,

⁶ babe sari na oza pu raza pana boŋi,

babe sari na kinaleadi variva mate pana rane.

⁷ Be guana ka keke tina si hoqa mate pa kapamu, meke ari ka manege puta tina si pa vari likohaemu, ba lopu kaqu hite tava sigiti si goi.

⁸ Kaqu dogoroni matamu goi sa vina kilasadi rina tie kaleadi.

⁹ Sina va evaŋae nia mua aqoroana goi se Zihova, meke Asa sapu Ululuna Hola sina mua vasina kokoana si Asa sapu tagoi sari doduru ŋiniraŋira,

¹⁰ ke loke tinahuara si kaqu raza koa goi, meke loke ŋinovaŋovalala si kaqu kamo pa mua vetu soti.

¹¹ Kaqu garuni Tamasa sari Nana mateana pude kopu nigo, † pude va aqorigo vasina la si goi.

¹² Kaqu ovuligo rini pa limadia †† pude lopu kaqu hite raza nia sa nenemu pa patu.

¹³ Kaqu neti goi sari na laione na noki; ‡ sari na laione variva matagutudi meke na noki variva mate.

¹⁴ Zama sa Tamasa, “Kaqu harupi Rau sarini pu tataru Nau,

† 91:11 Mt 4:6; Lk 4:10 †† 91:12 Mt 4:6; Lk 4:11 ‡ 91:13 Lk 10:19

meke kaqu va aqori Rau sarini pu gilanaŋu sapu Arau se Zihova.

¹⁵ Pana tepa mae sarini, si kaqu olaŋi Rau, kaqu koa turaŋi Rau si arini pa tinasuna, kaqu va sarei na va lavati Rau si arini.

¹⁶ Kaqu pia ni Rau koarini sa tinoa gelenaena, meke kaqu harupi Rau si arini.”

Keke Kinera Vinahesi

(Keke kinera pude kera nia pa rane Sabati)

92 Kei Zihova, leana hola si pude zama leana atu koa Goi, pude kera va lavata Igo, kei Tamasa pu Ululuna Hola.

² Pude tozi vura nia sa Mua tataru nabuna doduru munumunu, meke sapu kopu ni Goi sari na Mua vina tatara pa doduru boŋi.

³ Kaqu ta kerae koari na mike, meke pa loberena sa hapu.

⁴ Kei Zihova, Agoi si va qetu au koari na Mua tinavete, kera qetuqetu si rau koari na tinavete pa Limamu Goi.

⁵ Kei Zihova, nomadi hola sari na Mua tinavete, meke lohidi hola sari na Mua binalabala!

⁶ Sa ginugua hie si lopu boka gilania rina tie duvili, meke ari na tie pu lopu gilania sa Tamasa si lopu boka tumae nia,

⁷ sapu sari na tie kaleadi si gina kote toa valeana guana duduli,

meke sarini pu va kalekaleana si boka mamutu, ba kote ta huarae beto taloa hokara si arini,

⁸ sina Agoi Zihova si koa na ŋati hiniva ninae rane.

⁹ Gilania gami sapu kaqu tava mate sari na Mua kana, meke sari doduru tie kaleadi si kaqu tava kilasa.

¹⁰ Ba ele va ŋiŋira au Goi si rau, kekeŋoŋo na bulumakao kokoreo pinomona;

ele mana nau Goi si rau pa qinetuqetu.

¹¹ Ele dogoroni mataqu rau sa vina kilasadi rina qua kana, meke ele avosia rau sa kinabo tadi na tie kaleadi.

¹² Sari na tie toŋoto si kaqu toa na vua valeana guana huda pamu,

meke kaqu toqolo guana huda sida pa Lebanoni.

¹³ Kaqu koa hola pa vetu hopena te Zihova si arini, meke koa valeana pa Zelepade te Tamasa.

¹⁴ Pana ele koadi, ba vua valeana, meke buma valeana na toqolo valeana doduru totošo.

¹⁵ Sa dia tinoa valeana si vata dogoro nia sapu toŋoto se Zihova,

meke loke sinea si ta dogoro koasa Tamasa sa qua Patu aqoroana.

Tamasa sa Baṅara

- 93** E Zihova si koa Baṅara,
meke tagoa Sa sa tinolava variva magasana
meke sa ṅiniraṅira.
Ele tava turu va nabu sa pepeso,
meke lopu kaqu tava rizu si asa.
² Kei Zihova, sa Mua habohabotuana Baṅara si tava
tana va ṅinira mae tu pa pinodalaena,
meke Agoi si ele koa tu, sipu ta evaṅa sa totošo.
- ³ Kei Zihova, ṅinira sa ovaṅadi rina kolo lamana
pa totošo nakili na bogusu sa kolo.
⁴ E Zihova si koa Baṅara panaulu pa Maṅauru,
meke ṅinira hola ni Sa sari na kolo ololobagea
ṅiniradi,
meke na podaladi rina tovovo.
- ⁵ Kei Zihova, sari na Mua tinarae si koa hola ninae
rane,
meke sa Mua Zelepade si hopena ninae rane.

Tamasa sa Tie Varipitui Koari Doduru Tie

- 94** Kei Zihova, Agoi sa Tamasa sapu tubehe †,
Mu vata dogoro vura nia sa Mua binugoro.
² Agoi sa Tie Varipitui koari doduru tie,
Mu poni koari pu vahesi pule ni gua sapu garodi rini.
³ Kei Zihova, vea seunae gua
si kaqu koa tava lavata sari na tie kaleadi?
⁴ Vea seunae gua si kaqu vahesi pule ni sari na tie
variva mate,
meke vahesi pule ni koari na dia tinavete kaleadi?
- ⁵ Kei Zihova, ele ṅovala pani hokari rini sari na Mua
tie.
⁶ Va matei rini sari na naboko, na koburu eapadi,
meke va mate pani tugo rini sari na tie karovodi pu
koadi pa mami popoa.
⁷ Zama si arini, "Lopu dogoro gita e Zihova,
meke sa Tamasa te Zekopi si lopu gilania gua sapu
evaṅia gita," gua.
- ⁸ Kei, gamu pu tutaka, mi gilagilana tu ba gamu.
Gamu na tie duvili, panavisa kote tumatumae si
gamu?
⁹ Sa Tamasa pu taveti sari na taliṅada si vegua, lopu
avavosae si Asa?
Asa sapu taveti sari na matada si vegua, lopu
dodogorae tu?
¹⁰ Asa sapu norei sari na butubutu huporodi, si vegua,
lopu kaqu va kilasi tugo Sa sari kasa nada tie
kaleadi?
Asa si na Tie Va Tumatumae pa doduru tie; ke
vegua, lopu tumatumae si Asa?
¹¹ Gilani e Zihova sari na dia binalabala; ††
gilania Sa sapu loke laedi si arini.

† Lipua sa tinavete sea sapu tavete atu nia sari na tie. †† 94:11 1 Kor 3:20

- ¹² Kei Zihova, tamanae tugo sa tie pu nore va toṅotia
Goi,
meke sa tie pu va tumatumae nia Goi sa Mua
tinarae.
¹³ Kopu nia Goi si asa koari na rane tinasuna,
osolae ta pomunae sari na tie kaleadi.
¹⁴ Ura e Zihova si lopu kaqu muliṅi ni sari Nana tie,
meke lopu kaqu veko pani Sa sarini pu Tanisa.
¹⁵ Sa tinoṅoto si kaqu ta dogoro pule koa rina
vinaripitui,
meke sari na tie toṅoto si kaqu zuka ia si asa.
- ¹⁶ Esei si turu toka nau koari na tie kaleadi?
Esei si turu turaṅau pude varipera koari na tie pu
tavetavete va sea?
¹⁷ Be lopu toka nau e Zihova si rau,
si be lopu sana ele mate tu si rau.
¹⁸ Totoso zama si rau, "Hoqa nau," gua,
si ovulu sage nau Goi Zihova si rau koasa Mua tataru
nabuna.
¹⁹ Totoso ta duaṅa na talotaṅa si rau,
si va manotau na va qetu au Goi.

- ²⁰ Lopu boka somanae koa Goi sari na tie varipitui
kaleadi,
sapu va evaṅae nia guana hinokara sa vinilasa
seana.
²¹ Sapu vari aria ni pude razai sari na tie toṅotodi,
meke zutui pude va matei sari na tie viadi.
²² Ba e Zihova si varipera poni au;
meke sa qua Tamasa sina qua Patu vasina va aqorau
Sa.
²³ Kaqu va kilasa i Sa si arini koari na dia kinaleadi,
meke va mate pani koari na dia sinea.
E Zihova sa nada Tamasa si kaqu va mate pani si
arini.

Keke Kinera Vinahesi

- 95** Mae mada kera vahesia se Zihova!
Mada velavela vahesia pa qinetuqetu sa Patu
hihiu tana nada Hinarupu!
² Mada nuquru mae pa kenuna Sa pa kinera vinahesi,
mada kera qetuqetu Nia koari na kinera vinahesi.
³ Ura e Zihova sina Tamasa lavata,
Asa si na Baṅara lavata sapu ṅati hiniva ni sari
doduru tamasa.
⁴ ṅati hiniva nia Sa sa doduruna sa kasia popoa,
podalae koari na vasidi lohidi meke kamo koari na
toqere ululudi hola.
⁵ ṅati hiniva nia Sa sa kolo lamana sapu ele tavetia
Sa;
meke gua tugo sa pepeso sapu ele kuria Sa.
- ⁶ Mae todoṅo mada vahesia,
mada kokotuṅu pa kenuna e Zihova sapu tavete
gita.
⁷ Ura Asa sa nada Tamasa, ‡

‡ 95:7 Hib 3:15, 4:7

gita si na Nana tie pu ta kopue koa Sa,
meke guana Nana rovana sipi pu kopu ni gita Sa.

Mi va avosia kamahire gua sapu zama nia Sa.
⁸“Mi lopu va ñinirai sari na bulomia, gua sapu tavetia rina tiatamamia pa Meriba, †
 sapu va ñinirai rini sari na bulodia toতোসো koa rini pa qega pa Ma’asa.
⁹Podepodekau rini si Arau vasina,
 ba ele dogori dia mo gua saripu evaṅi Rau koa rini.
¹⁰Ura ka made ṅavulu vuaheni si lopu qetu ni Rau sari na tinoni sara,
 zama si Rau sapu na tie va gugue si arini!
 Lopu hiva va tabei rini sari na Qua tinarae!
¹¹Bugoro si Rau, ke tavetia Rau si keke vina tatara sapu guahe: ††
 ‘Lopu kaqu kamo ia rini sa Qua vasina magomagogosoana.’”

Tamasa sa Baṅara Lavata

(1 Koronikolo 16:23-33)

96 Mi kera la nia si keke kinera vaqura koe Zihova,
mi kera la koe Zihova, gamu doduru pa kasia popoa.
²Mi kera la koe Zihova, mi vahesia!
 Mi tozi vura nia hopeke rane sa inavoso leana sapu ele harupu gita Sa si gita.
³Tozi vura nia koari doduru butubutu sa Nana linavata,
 meke sari Nana tinavete marilaedi pu evaṅi Sa.
⁴Ura nomana lavata se Zihova meke garona tugo pude tavahesi,
 pude pamaṅa nia, hola ni sari na tamasa huporodi.
⁵Ura sari doduru tamasa pu vahesi rina votiki butubutu si na beku mo,
 ba e Zihova si tavetia sa doduruna sa maṅauru.
⁶Sa ṅinedala variva magasana si koa koa Sa,
 sa ñiniraṅira na tinolava si koa koasa Nana vasina hopena.
⁷Mi vahesia se Zihova, gamu na tinoni pa kasia popoa, ‡
 vahesia sa Nana linavata na ñiniraṅira.
⁸Vahesia se Zihova koasa Pozana marilaena,
 paleke mae ni pa Nana Zelepade sari na vinariponi.
⁹Vahesia se Zihova sa Tamasa Hopena, tolavaena si Asa,
 mi koa mala pa kenuna Sa, gamu doduru pa kasia popoa.
¹⁰Mi zama guahe koari doduru butubutu, “E Zihova si na Baṅara!”
 Sa kasia popoa si ele ta sokirae va nabu, meke lopu kaqu tava rizuz;
 kaqu varipitui va toṅoto ni Sa sari na tinoni.

† 95:8 Ekd 17:1-7; Nab 20:2-13 †† 95:11 Nab 14:20-23; Diut 1:34-36, 12:9-10; Hib 4:3-5 ‡ 96:7 Sam 29:1-2

¹¹Madi koa qetuqetu sari na maṅauru meke na pepeso,
 Mani ovaṅa sa lamana, meke sari doduru tiṅitoṅa pu koa vasina.
¹²Gamu na pepeso, meke doduru tiṅitoṅa pu koadi vasina, mi qetuqetu.
 Madi velavela pa qinetuqetu sari na hudahuda, gua tugo ri na tinoni.
¹³Ura na mae varipitui nia e Zihova sa kasia popoa,
 meke kaqu varipitu ni Sa sari na tinoni pa korapa tinoṅoto,
 meke lopu kaqu toka kale si Asa.

Tamasa sa ṅati Baṅara tadi na Baṅara

97 E Zihova si koa Baṅara, madi koa qetu sari na tinoni pa kasia popoa,
 mi koa qetu gamu pu koa koa rina nunusa koari na lamana.
²Na lei muho si koa pa vari likohaena,
 koa Baṅara si Asa pa tinoṅoto meke pa vinilasa toṅotona.
³Garunu va kenue la nia Sa sa nika,
 pude sulu pani sari Nana kana pa vari likohaena.
⁴Sari na Nana kapi si malara pa kasia popoa,
 dogoria rina tinoni pa pepeso si asa meke neneqara pa minatagutu.
⁵Sari na toqere si noloro guana oto huda pa kenuna e Zihova,
 pa kenuna sa Baṅara tana doduruna sa popoa pepeso.
⁶Sari na maṅauru si tozi vura nia sa Nana tinoṅoto,
 meke sari doduru butubutu si dogoria sa Nana ṅinedala.
⁷Sari doduru pu vahesi beku si tava kurekure,
 sari doduru tamasa si hoqa todoṅo pa kenuna e Zihova.
⁸Qetu sari na tinoni pa Zaione,
 meke qetuqetu sari na vasivasileana pa Ziuda,
 sina koa gua koari na Mua vinilasa Goi Zihova.
⁹Zihova, Tamasa Ululuna Hola, Agoi mo sa ṅati Baṅara pa doduruna sa kasia popoa.
 Agoi mo si noma hola koari doduru tamasa.
¹⁰Tataru ni e Zihova sarini pu lopu qetu nia sa kinaleana,
 kopu ni Sa sari na tinoa tadi na Nana tie pu soto va nabu koa Sa,
 meke va sarei Sa si arini koari na tie kaleadi.
¹¹Sa lineana te Tamasa si guana kalalasa pu malara la koari na tie toṅoto,
 meke na qinetuqetu koari pu Iulia sa Nana hiniva doduru toতোসো.
¹²Mi koa qetu nia gamu se Zihova!
 Gamu na tie toṅoto,
 mi vahesia se Zihova sa Tamasa Hopena.

Tamasa sa Tie Totoli pa Kasia Popoa

- 98** Mi kera vahesia se Zihova pa keke kinera vaqurana,
ura ele taveti Sa sari na tinavete variva magasadi.
Ele koa mataqara si Asa
koasa Nana ninirañira meke koa sa lima madina Tanisa.
² Ele tozi vura nia e Zihova sa Nana minataqara,
ele vata gilana nia Sa koari doduru butubutu sa Nana tinavete variharupi.
³ Ele kopu nia Sa sa Nana vina tatara koari na tie Izireli,
pa Nana tataru nabuna koasa Nana vinariva egoi.
Sari na tinoni pa doduru ia ka ia si kaqu dogoria sa Nana tinaharupu.
- ⁴ Mi kera qetuqetu hola koe Zihova, gamu doduru pa popoa pepeso;
mi vahesia si Asa koari na kinera, mi velavela pa qinetuqetu!
⁵ Kera vahesia se Zihova,
mi vahesia koari na mike.
⁶ Mi ivui sari na ivivu meke na buki,
mi velavela pa qinetuqetu pa kenuna e Zihova sa nada Bañara.
- ⁷ Mani ovaña sa kolo lamana meke kera sari doduru tiñitoña pu koadi vasina,
sa pepeso, meke sari doduru pu koadi vasina.
⁸ Gamu na ovuku, mi koa qetuqetu gua rina tinoni pu popohara ni limadia,
sari na toqere si madi keke gua kera qetuqetu pa kenuna.
⁹ Madi kera pa kenuna e Zihova,
ura Asa si mae varipitui nia sa kasia popoa pa tinoñoto,
meke lopu toka kale si Asa.

E Tamasa sa Bañara Lavata

- 99** E Zihova si koa Bañara, †
madi tarazuzu sari na tinoni!
Habotu si Asa pa Nana habohabotuana Bañara pa varikorapadi rina mateana serubimi,
ke niniu sa popoa pepeso.
² Nomana lavata se Zihova sapu koana pa Zaione;
Asa si koa na nati Bañara koari doduru butubutu.
³ Madi vahesia sa Pozana e Zihova, sapu marilaena hola!
Variva matagutuna meke Hopena si Asa!
- ⁴ Bañara heheda, qetu nia Goi gua sapu toñoto;
ele va tana va toñotia Goi gua sapu garo koari na tie Izireli.
Ele evañia Goi sa tinoñoto meke sa lineana koarini.
⁵ Vahesia se Zihova sa nada Tamasa;

mi hoqa vahesia pa kenuna Sa Nana habohabotuana bañara!
Na hopena si Asa.

- ⁶ Ari Mosese, e Eroni, meke sari tudia si na hiama te Tamasa,
meke e Samuela si na tie pu varavara la koa Sa;
sari kasa hire si hoke tepatepa la koa Sa, meke avosi Sa si arini.
⁷ Zama la koa rini sa Tamasa pa korapana sa lei sapu turu sage guana dedegere lavata, ††
va tabeli rini sari na tinarae na ginarunu pu poni ni na tozi ni Sa.

- ⁸ Kei Zihova mami Tamasa, ele olañi Goi sari na dia tinepatepa;
na Tamasa taleosae si Goi koa rini,
ba va kilasi tu Goi sarini koari na dia sinea.
⁹ Mada va lavatia se Zihova sa nada Tamasa,
mada vahesia si Asa pa Nana toqere hopena.
Ura na hopena na viana se Zihova sa nada Tamasa.

Keke Kinera Zama Leana

- 100** Mi kera qetuqetu la koe Zihova gamu doduru tinoni pa kasia popoa!
² Vahesia se Zihova pa qinetuqetu,
mae kera qetuqetu pa kenuna Sa.
- ³ Mi gilania sapu se Zihova si na Tamasa.
Asa tavete gita si gita, ke tanisa tu si gita.
Gita si na Nana tie, meke na sipi pu ta kopue koa Sa.
- ⁴ Nuquru mae pa sasadana sa Nana Zelepade pa vinahesina,
mi zama leana koa Sa, mi vahesia.
- ⁵ Ura na leana se Zihova, †
sa Nana tataru nabuna si loke kokoina,
meke kopuni Sa sari Nana zinama ninae rane ka rane.

Vina Tatara tana Keke Bañara

(Keke kinera te Devita)

- 101** Kei Zihova, kaqu kera atu nia rau koa Goi sa qua sinoto va nabu koa Goi,
meke sa qua vinilasa va toñoto koari na tie.
Zihova maqu kera vahesi Igo.
² Sari na qua tinavete na hahanana si kaqu loke tinazutudi.
Kei, panavisa kaqu mae koa rau si Goi?
- Kaqu toa nia rau sa tinoa viana vasina koa si rau.
³ Sa kinaleana si lopu kaqu hite qetu nia rau.
Kukiti ni rau sari na tinavete tadirini pu luara pania sa Tamasa;
lopu kaqu hite galagala ni rau si arini.

† 99:1 Ekd 25:22

†† 99:7 Ekd 33:9‡ 100:5 1 Koron 16:34; 2 Koron 5:13, 7:3; Ezer 3:11; Sam 106:1, 107:1, 118:1, 136:1; Zer 33:11

⁴ Kaqu tozia rau sa hinokara pa qua tinoa;
lopu kaqu somana nia rau si keke kinaleana tadi na tie.

⁵ Kaqu va nosoi rau sarini pu nanae na ŋoŋovali sari na turaŋana.
Lopu kaqu hite qetu nia rau sa tie pu vahesihesi pule nia, na doŋo va goregore tie.

⁶ Kaqu qetu ni rau sarini pu kalavarae zoŋazoŋa koe Tamasa,
meke kaqu mae tavetavete pa qua vetu baŋara.
Arini pu hinokara pa dia tinoa,
si kaqu va malumi rau pude nabulu nau.

⁷ Loke tie kokoha si kaqu koa pa qua vetu baŋara;
loke tie sekesekei si kaqu koa hola pa kenuqu rau.

⁸ Lopu kaqu makudo va mate pani rau
sari na tie kaleadi pu koa pa popoa.
Kaqu va vura pani rau sari na tie kaleadi
koa sa vasileana nomana te Zihova.

Vinaravara tana Keke Tie pu Koa Ta sigiti

102 Kei Zihova, Mu avosia sa qua vinaravara,
Mu avoso mae ia sa qua kinabo na tinepa atu
koa Goi.

² Mu lopu koa va seu koa rau pana tasuna rau!
Mu va taliŋa mae au,
Mamu tuturei olaŋau pana tepa atu si rau.
³ Ura korapa hola taloa guana tuŋaha sari na qua rane,
meke sari na susuriqu si guana ta sulu palae pa nika.

⁴ Ta seke va gore palae si rau, meke guana duduli
sapu harahara,
na hinenahena ba muliŋi nia tu rau.

⁵ Silava sisigiti si rau,
goregore hikare sa tiniqu.

⁶ Gua tugo na kurukuru tapuru pinomodi pa qega si
rau,
gua tugo na duduru pa vasileana ta huarana.

⁷ Peqa si rau,
guana kurukuru pu koa eke pa batu vetu.

⁸ Doduru totooso si ta zama ŋoŋovala si rau koari na
qua kana,
sarini pu va sisire nau si leve nau rini pana poza ia
rini sa pozaqu.

⁹⁻¹⁰ Pa Mua binugoro na tinanaziri si gania rau sa eba,
napo heni nia kolomataqu mo rau sa gequ kolo
napo.
Ta kilu palae koa Goi si rau, meke ta veko palae
hokara.

¹¹ Sa qua tinoa si guana veluvelu huporo,
meke harahara guana duduli si rau.

¹² Ba Agoi Zihova si koa Baŋara ninæ rane,
meke sari doduru sinage si kaqu balabala Igo.

¹³ Kaqu mae si Goi pude qetu nia na talotaŋa nia sa
popoa Zaione,
ele kamoā sa totooso pude taleoso nia si asa,
hie tugo sa totooso garona.

¹⁴ Ta huara si asa,
ba tataru nia rina Mua nabulu sa popoa Zaione.
Ta huara va inete si asa,
ba talotaŋa nia rini si asa.

¹⁵ Kaqu pamaŋa nia rina butubutu se Zihova,
meke sari doduru baŋara pa pepeso si kaqu
matagutu nia sa Mua ŋiniraŋira.

¹⁶ Ura kaqu kuria e Zihova sa popoa Zaione,
meke kaqu vata dogoro si Asa pa Nana ŋinedalana.

¹⁷ Kaqu avosi Sa sari na Nana tie malaŋadi,
meke kaqu va avosi Sa sari na dia vinaravara.

¹⁸ Mamu kubere gore ni gua sapu evaŋi e Zihova
pude tadi na sinage mae hire,
pude saripu lopu ele podo ba kaqu vahesia se
Zihova pana podo si arini meke tiroi.

¹⁹ Doŋo gore mae se Zihova pa Nana vasina hopena
panaulu;
koa pa Maŋauru si Asa meke doŋo gore mae pa
pepeso,

²⁰ pude avosia sa sinilava tadi na tie ta pusidi,
pude vata rupahi saripu ta pitu pude mate.

²¹ Meke sa Pozana e Zihova si kaqu ta tozi vura pa
Zaione;

meke kaqu tavaheŋi si Asa pa Zerusalema,
²² pana varigara sari na binaŋara na butubutu
meke vahesia se Zihova.

²³ Tava malohoro si rau koe Zihova totoosona korapa
na tie vaqura si rau;
va papakia Sa sa qua tinoa.

²⁴ Gua asa ke zama si rau, "Kei Zihova, Mu lopu vagi
pania sa qua tinoa sipu korapa ŋiŋira si rau.

Kei Zihova, Agoi si toa hola ninæ rane.

²⁵ Pukerane hola tu ele kuria Goi sa kasia popoa, †
meke pa Limamu soti si ele kuria Goi sa maŋauru.

²⁶ Kote murimuri palae si arini, ba Agoi si koa hola
ninæ rane;

kaqu ŋoreŋore guana poko si arini.

Kaqu hobei Goi guana hobe poko,
meke kaqu murimuri palae si arini.

²⁷ Ba Agoi si koa kekeŋoŋo mo ninæ rane,
meke loke kokoina sa Mua tinoa.

²⁸ Sari na tumami si kaqu koa tava sare,
meke sari na tudia si kaqu koa tava sare pa kauruna
sa Mua kinopu pa kenumu Goi."

Sa Tataru te Tamasa

(Keke kina te Devita)

103 Maqu vahesia se Zihova!

† 102:25 Hib 1:10-12

Pa doduruna sa qua tinoa si maqu vahesia sa Pozana hopena!
² Maqu vahesia se Zihova pa doduruna sa buloqu!
 Meke maqu lopu muliṅi nia sa ninomana sa Nana tataru vatukana.
³ Asa taleosoni sari doduru mia tinavete kaleadi, meke salaṅi Sa sari doduru mia minoho.
⁴ Harupau Sa si rau pa minate, meke mana nau Sa pa Nana tataru, na tataru variva taleosae.
⁵ Poni va soku nau Sa sari na tiṅitoṅa leadi totošo toaṅu si rau, pude qu koa vaqura na ṅiṅira guana atata si rau.
⁶ E Zihova si vilavilasa va toṅoto poni saripu ta ṅoṅovala, meke poni Sa gua sapu goto koa rini.
⁷ Vata dogoro ni Sa koe Mosese sari Nana hiniva, meke vata dogoro ni Sa koari na tie Izireli sari Nana tinavete.
⁸ E Zihova, si ta siṅie na tataru meke tokani na taleoso ni Sa sari na tie, meke lopu hoke tuturei bugoro si Asa, meke sa tataru lavata tanisa si koa hola doduru totošo. †
⁹ Lopu hoke zuzutu sisigiti si Asa, meke lopu kopu nia Sa sa Nana binugoro ninae rane ka rane.
¹⁰ Lopu poni gita Sa sa vina kilasa sapu gua garodi ri nada sinea, babe hobe ni sari na tinavete kaleadi pu taveti gita.
¹¹ Gua sapu ululu hola nia sa Maṅauru sa kasia popoa, si gua tugo asa nomana gua sa Nana tataru koa rini pu pamaṅa nia si Asa.
¹² Nomana gua sa vinari seuna sa kali gasa rimata pa kali lodu rimata, si seu gua tugo asa nomana gua vasina vekoni Sa sari na nada sinea.
¹³ Gua sapu tataru ni na va tuka ni sa tamana sari nana koburu, si gua tugo tataru guni na va tukana guni e Zihova sarini pu pamaṅa si Asa.
¹⁴ Ura gilania Sa sa kinurida gita, lopu muliṅi nia Sa sapu ta tavetae pa pepeso mo si gita.
¹⁵ Ura sa tinoa tadi na tie si guana duduli mo; toa meke pelara valeana guana havoro,
¹⁶ ba sipu givusia si nolo taloa si asa, meke lopu ta dogoro pule vasina sotona.
¹⁷ Ba sarini pu pamaṅa nia se Zihova, si tataru ni Sa ninae rane, meke sa Nana tinoṅoto si koa koari na sinage na sage,
¹⁸ koa rini pu kopu nia sa Nana vinariva egoi nabuna, meke lopu muliṅi ni na va tabei sari Nana tinarae.

† 103:8 Zem 5:11

¹⁹ E Zihova si va turua sa Nana habohabotuana Baṅara pa Maṅauru, meke Baṅara ni Sa sari doduru Nana vina podaka.
²⁰ Mi vahesia se Zihova, gamu doduru mateana ṅiṅiramia, pu va tabei sari Nana tinarae, meke va avosi sari Nana zinama.
²¹ Mi vahesia se Zihova, gamu doduru pu tago ṅiniraṅira pa Maṅauru; gamu na Nana nabulu pu evaṅi sari Nana hiniva!
²² Mi vahesia se Zihova, gamu doduru Nana tiṅitoṅa toadi pa doduru vasina pu baṅara ni Sa. Maqu vahesia rau se Zihova pa doduruna sa buloqu.

Vinahesina sa Tamasa Kurikuri

104 Kei, maqu vahesia se Zihova pa doduruna sa buloqu!
 Kei Zihova qua Tamasa, lavatamu hola si Agoi; guana poko nia Goi sa tinolava variva magasana.
² Sa kalalasa si guana Mua poko Goi, repahia Goi sa maṅauru lavata, guana ipi.
³ Kuria Goi sa Mua vasina kokoana koari na kolo panaulu; sari na lei si guana Mua totopili si arini. Meke suraṅa si Goi pa givusu, meke paleke Igo sa pa tatapuruna.
⁴ Evaṅa guni na Mua tie paleke inavoso Goi sari na givusu, †† meke sari na Mua nabulu si guari na hinuruṅu nika.
⁵ Ele va sotoa Goi sa kasia popoa koari na sinokirae nabudi, gua asa ke lopu kaqu hite boka tava rizu si asa.
⁶ Ele va nobi tamunu nia kolo lamana Goi si asa, guana poko, meke sa kolo si ululu hola ni sari na toqere.
⁷ Totoso zamai Goi sari na kolo, rizu taloa si arini; totolo taloa si arini totošo avosia rini sa Mua zinama ṅiṅira.
⁸ Ululu hola ni rini sari na toqere, meke totolo gore la koari na pezara, vasina sapu ta vizata poni nia rini.
⁹ Ele pada vekoa Goi sa voloso sapu lopu kaqu hola nia rini, pude di lopu kaqu nobi tamunu pulea rini sa kasia popoa.
¹⁰ Va totolo gorei Goi koari na pezara sari na bukaha kolo, meke sari na ovuku si totolo gore pa varikorapadi rina toqere.
¹¹ Va napoi rini sari na kurukuru pinomo, tava beto sa memeha tadi na doṅ'ki pinomodi.
¹² Sari na kurukuru si tavete dia vori, meke kerakera dia koari na hudahuda vasina.

†† 104:4 Hib 1:7

¹³ Va gore mae ia Goi koari na toqere sa ruku pa mañauru,
meke siñia na Mua minana Goi sa kasia popoa.
¹⁴ Va toqolo poni ni duduli Goi sari na bulumakao,
meke ponini linetelete Goi sari na tie,
pude boka lelete si arini.
¹⁵ Meke pude boka tavete napo vaeni si arini meke getugetu.
Tavete oela olive si arini pude lumu va ñedali sari kenudia,
meke na bereti, pude boka henahena meke ñiñira.
¹⁶ Sari na huda sida pa Lebanoni si vagi valeana kolo ruku;
arini sari na huda pu va toqoli e Zihova telena.
¹⁷ Vasina si tavete dia vori sari na kurukuru,
meke sari na hidoko si tavete dia vori pa huda nomadi.
¹⁸ Sari na toqere si na vasina tadi na qoti pinomodi,
meke sari na vasina patupatu si na vasina tometomeana tadi na kurukuru pu hoke hore qoqoro.
¹⁹ Tavetia Goi sa sidara pude padai sari na totošo pa hopeke sidara,
meke sa rimata si lulia sa sa nana totošo pude lodu.
²⁰ Ele tavetia Goi sa boñi,
meke sari na kurukuru pinomodi si vura mae pana huporo sa popoa.
²¹ Sari na laione si kurumu hata gedi ginani,
hata ia rini sa ginani pu va nama veko poni sa Tamasa.
²² Sipu gasa sa rimata, si pule la eko pa dia bae si arini.
²³ Sari na tie si la koari na dia tinavete pana rane,
osolae kamo sa veluvelu.
²⁴ Kei Zihova, soku hola sari na tiñitoña pu taveti Goi,
tumatumae hola si Goi pa kinuridi ri doduru.
Sa kasia popoa si ta siñie kurukuru toadi pu taveti Goi.
²⁵ Dotu sa hebalana lavata, nomana hola, meke labena,
vasina si koa sari na tiñitoña pu lopu boka ta nae,
hitekedi na nomadi.
²⁶ Meke vasina tugo si ene lamae sari na vaka,
meke vasina tugo si lopilopi sa kurukuru variva matagutuna pozana Leviatani, †
asa sa kurukuru variva mate pa kolo pu tavetia Goi.
²⁷ Sari doduru sara si kalavarae mo koa Goi
pude poni ni sari gedi ginani pana ovia rini.
²⁸ Poni Goi sari gedi ginani, ke ganigani si arini.
Va nago ni Goi sari gedi ginani, ke deña si arini.
²⁹ Pana taluarae Goi koa rini, si matagutu si arini,
totošo vagi pania Goi sa dia siniño, si mate si arini,
meke pule la pa pepeso vasina mae guadi.
³⁰ Ba sipu siño la nia Goi sa Maqomaqomu, si toa si arini,

† 104:26 *Zob* 41:1; *Sam* 74:14; *Ais* 27:1

meke va toa pulea Goi sa popoa pepeso.

³¹ Mani koa hola ninae rane sa Nana ñinirañira na vina lavata e Zihova.

Mani qetu ni e Zihova sari Nana tinavete.

³² Totoso doño la ia mo Sa sa kasia popoa, ba tarazuzu sa pepeso,
tiqúi mo Sa sari na toqere ba puzaka sari na nai!

³³ Kaqu kera vahesia rau se Zihova pa doduruna sa qua tinoa;
pana korapa toaqu rau, si kaqu kera vahesia rau sa Tamasa.

³⁴ Sari na qua binalabala si madi va qetua si Asa,
ura qetugetu nia rau se Zihova.

³⁵ Sari na tie sea si madi tava mate palae pa kasia popoa,
meke sari na tie kaleadi si madi tava murimuri palae gedi.

Maqu vahesia rau se Zihova pa doduruna sa buloqu.
Mi vahesia se Zihova.

Sa Tamasa meke Nana Tie

(1 Koronikolo 16:8-22)

105 Mi vahesia se Zihova, mi tozi vura nia sa Nana vina lavata,

tozi koari doduru butubutu sari Nana tinavete.

² Kera la koe Zihova, mi kera vahesia si Asa;
tozi vura ni sari doduru Nana tinavete variva magasadi!

³ Mada qetu nia sapu Tanisa si gita,
madi koa qetu sarini pu vahesia si Asa.

⁴ La hata ia sa tinokae koe Zihova,
hata lamo ia sa minana Tanisa.

⁵ Mi balabala i sari na tinavete marilaedi pu taveti Sa,
meke sari Nana tinavete variva magasadi, na vinaripitui pu evañi Sa.

⁶ Gamu na tutina e Ebarahami, sa Nana nabulu;
meke gamu na tuna e Zekopi, sapu ta vizata mia,

⁷ e Zihova sa nada Tamasa si Asa,
sari na Nana tinarae si tana doduru kasia popoa.

⁸ Kaqu kopu nia Sa sa Nana vinariva egoi nabuna ninae rane.

Sari na Nana vina tatara si tadi na tina sinage.

⁹ Kaqu kopu nia Sa sa Nana vinariva egoi koe Ebarahami, ††

meke sa Nana vina tatara koe Aisake.

¹⁰ Ele va tatara nia Zihova si keke vinariva egoi koe Zekopi, ‡

sapu kaqu koa hola ninae rane.

¹¹ Zama si Asa, "Kaqu ponigo Rau sa popoa Kenani,
kaqu na mua tinago soti si asa," gua sa Tamasa.

¹² Lopu soku sari na tinoni te Tamasa,
meke na tie karovodi si arini pa popoa Kenani.

¹³ Ene varikarovae popoa mo si arini,

†† 105:9 *Zen* 12:7, 17:8, 26:3 ‡ 105:10 *Zen* 28:13

taluarae pa keke popoa, meke la pa keke popoa pule, gua mo.

¹⁴ Ba lopu va malumi Tamasa sari na votiki butubutu pude *noṅovalu* si arini. †

Kopu ni Sa si arini, meke va balau i Sa sari na baṅara.

¹⁵ “Mu lopu tiḡu la i sari na Qua nabulu ta vizatadi, lopu taṅini sari na Qua poropita!” gua si Asa.

¹⁶ Va mae ia e Zihova sa soṅe pa popoa, †† meke va papakia Sa sa ginani.

¹⁷ Ba ele garunu va kenuē la nia Sa si keke tie, ‡ se Zosepa, sapu ta holuholue pude na pinausu.

¹⁸ Ta pusie seni sari na nenena, ‡† meke ta paku aeana sa ruana,

¹⁹ osolae tava gorevura sapu gua koroto nia sa, tava sosode pa Nana zinama e Zihova sapu toṅoto se Zosepa.

²⁰ Ke va vuraia sa baṅara pa Izipi si asa pa vetu varipusi, ‡†

meke vata rupahia sa.

²¹ Vata evaṅae nia koimata sa si asa pa nana qinavuna, ‡††

meke ponia sa sa *ṅiniraṅira* pude koa totoli nia sa doduruna sa popoa Izipi,

²² meke sari nana *ṅati* tie tavetavete, meke pude va tumatumaēi sari nana tie totoli.

²³ Meke rizu la pa Izipi se Zekopi, ‡†† meke koa vasina.

²⁴ Meke va sokui lala nana e Zihova sari Nana tie, § meke va *ṅinirai* Sa, hola ni sari na dia kana.

²⁵ Hobei e Zihova bulodi sari na tie Izipi, pude kukiti ni sari Nana tie pu nabulu nia si Asa, ke *noṅovalu* rini sari na tie Izireli.

²⁶ Beto asa si garunu la nia Sa se Mosese sa Nana nabulu, §†

meke se Eroni sapu ele vizatia Sa.

²⁷ Tavete vura ni rini sari na vina gilagila pa varikorapadi rina tinoni,

meke sari na tinavete variva magasadi pa popoa Izipi.

²⁸ Va huporo dudukukuru mia Tamasa sa popoa, §†† ba korodia va tabea tugo rina tie Izipi sa Nana zinama.

²⁹ Iliri ni ehara Sa sari na dia ovuku, §† meke va mate betoi Sa sari na dia igana.

³⁰ Va *siṅi* nia bakarao Sa sa doduruna sa dia popoa, §†† kamo tu pa korapana sa vetu baṅara ba koa ia tugo bakarao.

³¹ Zama mo sa Tamasa meke omunu la mo sari doduru dodoa §†

† 105:14 Zen 20:3-7 †† 105:16 Zen 41:53-57 ‡ 105:17 Zen 37:28, 45:5 †† 105:18 Zen 39:20 kamo hinia 40:23 ‡† 105:20 Zen 41:14 ‡†† 105:21 Zen 41:39-41 ‡†† 105:23 Zen 46:6, 47:11 § 105:24 Ekd 1:7-14 §† 105:26 Ekd 3:1 kamo hinia 4:17 §†† 105:28 Ekd 10:21-23 §† 105:29 Ekd 7:17-21 §†† 105:30 Ekd 8:1-6 §† 105:31 Ekd 8:16-17,20-24

na nikuniku pa doduruna sa popoa Izipi.

³² Va raza la i tugo Sa sari na ruku aesi, §† meke na kapi si malara la pa doduruna sa popoa.

³³ Va mate pani Sa sari na dia *ṅati* vaeni meke sari na vuadi,

meke sari na dia huda piqi, meke va kaleana betoi Sa sari doduru dia hudahuda.

³⁴ Zamai Sa sari na kupokupo, ke omunu la si arini, §†† soku vuro tina meke lopu boka ta nae.

³⁵ Gani rini sari doduru linetelete pa pepeso; gani rini vuadi sari doduru vuvua pa inuma.

³⁶ Va mate pani Sa sari na tudia koreo kenudi §†† rina tatamana pa popoa Izipi, saripu podo kekenudi koarini.

³⁷ Beto asa si turaṅa vura ni Sa pa Izipi sari na tie Izireli; §§§

paleki rini sari na dia siliva na qolo, toa valeana na *ṅinira* si arini.

³⁸ Matagutu ni rina tinoni pa Izipi sari na tie Izireli, ke totoso taluarae taloa rini, si qetu sari na tie Izipi.

³⁹ Va aqori Sa si arini pa opo adumuna keke lei, ¹⁸ meke turaṅi Sa si arini panaboṅi pa kalalasangana keke nika.

⁴⁰ Tapa ginani si arini, ke ponini Sa sari na kurukuru tapuru, pozana kueli, ¹⁹

meke na ginani pu hoqa gore mae pa maṅauru ke deṅa si arini.

⁴¹ Va puzaka vura ia Sa pa patu sa kolo, ²⁰ meke totolo guana leana pa qega.

⁴² Balabala pulea Sa sa Nana vina tatara madina koe Ebarahami, sa Nana nabulu.

⁴³ Gua asa ke turaṅa vura ni Sa pa Izipi sari Nana tie ta vizatadi,

meke kera na kukili si arini pa dia qinetuqetu.

⁴⁴ Poni Sa koarini sari na pepeso tadi na votiki butubutu, ²¹

meke vala i Sa koa rini sari na inuma na vuvua tadi na votiki tie,

⁴⁵ pude madi va tabei ri Nana tie sari Nana tinarae, meke sari doduru Nana ginarunu.

Mi vahesia se Zihova!

Sa Lineana te Zihova koari Nana Tie

106 Mi vahesia se Zihova! ²²

Mi zama leana la koa Sa, ura leana si Asa,

meke koa hola ninae rane sa Nana tataru nabuna.

² Loke tie boka tozi vura betoni sari doduru tinavete *ṅiniradi*,

loke tie boka vala nia sa vinahesi sapu garona.

§† 105:32 Ekd 9:22-25 §§† 105:34 Ekd 10:12-15 §§† 105:36 Ekd 12:29 §§§ 105:37 Ekd 12:33-36 18 105:39 Ekd 13:21-22 19 105:40 Ekd 16:2-15 20 105:41 Ekd 17:1-7; Nab 20:2-13 21 105:44 Zos 11:16-23 22 106:1 1 Koron 16:34; 2 Koron 5:13, 7:3; Ezer 3:11; Sam 100:5, 118:1, 136:1; Zer 33:11

³ Tamanae si arini pu kopu nia sa lineana pa doduru tie,
meke sarini pu evaṅia sa tinonoto doduru totoſo.

⁴ Kei Zihova, Mu balabala au pana qetu ni Goi sari na Mua tie;

Mu va sare au pana harupi Goi sarini.

⁵ Mu va malumau pude qu dogoria sa minamutu tadi na Mua tie ta vizatadi,
meke maqu somana nia sa qinetuqetu tadi na Mua tinoni,
pude qu somana qetu nia sapu Tanisa si gita.

⁶ Gita si na tie sea gua tugo ri na tiatamada pukerane,
meke na tie kaleada si gita.

⁷ Sari na tiatamada pukerane sapu koa pa Izipi si lopu gilani rini sari na tinavete variva magasadi pu evaṅi sa Tamasa, †

meke muliṅi ni tugo rini sari na totoſo sokudi pu vata dogoro ni sa Tamasa koa rini sa Nana tataru;
ba matagutu na lopu raṅea rini sa Tamasa pu tagoi sari doduru ṅiniraṅira pa Kolo Ziṅara.

⁸ Gua asa sarini, ba harupi Sa si arini koasa laena sa Pozana Sa,
pude kaqu vata dogoro vura sa Nana ṅiniraṅira lavata.

⁹ Zama ia Sa sa Kolo Ziṅara, ††
meke popa si asa,
meke turaṅa guni Sa vasina sarini, guana enedia pa qega.

¹⁰ Ke harupi Sa si arini pa limadi rina kana,
meke vata rupahi Sa si arini koa sa ṅiniraṅira tadi na tie varikanai.

¹¹ Meke kuzu va matei na kolo sari na dia kana;
lopu keke arini si toa.

¹² Ke tiqe va hinokaria rini sari Nana zinama, ‡
meke kera vahesia rini si Asa.

¹³ Ba lopu sana muliṅi ni rini sari Nana tinavete,
tuturei taveti rini gua sapu hiva ni rini totoſo lopu ele tozi ni Sa.

¹⁴ Okoro ginani lelead si arini pa qega, ††
meke podepodekia rini sa Tamasa.

¹⁵ Poni Sa gua sapu tepa ia rini,
ba va raza ni Sa koa rini si keke minoho kaleana.

¹⁶ Konokono ni rina tinoni pa qega sari Mosese ††
e Eroni, sari nabulu madidi te Zihova.

¹⁷ Ke ta viqala rua sa pepeso,
meke hoqa lodu beto vasina sari Datani e Abirami meke sari na dia butubutu.

¹⁸ Meke gore mae sa nika pa maṅauru,
meke sulu pani sari na tie kaleadi pu lulidi sari kara.

¹⁹ Tavetia rini si keke beku bulumakao pa Saenai †††
meke vahesia rini si asa.

²⁰ Lopu vahesia rini sa Tamasa tolavaena na ṅedalana,

ba vahesia tu rini sa bekuna sa bulumakao sapu gani duduli.

²¹ Muliṅi nia rini sa Tamasa pu harupudi si arini,
sapu ele taveti sari na tinavete nomadi hola pa Izipi.

²² Ba variva magasadi tu sari Nana tinavete vasina,
meke variva matagutudi tu gua saripu evaṅi Sa pa Kolo Ziṅara.

²³ Gua asa, ke zama sa Tamasa, sapu kote va mate pani Sa si arini, gua.

Ba sipu gilania Mosese sapu gua asa, si toketoke hukata ni sa koe Tamasa si arini,
pude lopu va matei Sa si arini pa Nana binugoro.

²⁴ Beto asa si kilua rini sa popoa leleana, †††
sina lopu va hinokaria rini sa vina tatara te Tamasa.

²⁵ Qumiqumi si arini koari na dia ipi,
meke lopu va tabea rini sa zinama te Zihova.

²⁶ Gua asa ke poni Sa sa vina balau
sapu kaqu va mate pani Sa si arini pa qega.

²⁷ Kaqu va talahuarae i Sa sari na tudia pa korapadi rina butubutu huporodi, §
pude di la mate palae koari na votiki popoa.

²⁸ Meke beto asa pa toqere Peoro, si la somana nia rini sa vinahesina e Beolo †††
meke henai rini sari na ginani pu tava vukivukihi la koari na tamasa pu loke dia tinoa.

²⁹ Va bugoria rini se Zihova koari na dia tinavete kaleadi,

ke puzaka vura koa rini si keke oza.

³⁰ Ke turu vura se Pinehasi meke va matei sa sari karua tie seadi, ††

ke tiqe noso sa minoho.

³¹ Podalae pa totoſo asa si ta balabala sapu na tie tonoto si asa,
meke kaqu ta balabala tugo ninae rane si asa.

³² Koasa kolo pa Meriba si va bugoria rini se Zihova, †††
ke pa ginugua tadirini si va tasuna ia rini se Mosese.

³³ Ura vata ṅaziria arini si asa,
ke lopu balabala paki se Mosese meke zama.

³⁴ Lopu va matei rini sari na tie huporo ††
saripu garunu ni e Zihova pude va matei.

³⁵ Ba varihaba la tu koa rini sarini,
meke luli tu rini sari na dia hahanana huporodi.

³⁶ Sari na tie te Tamasa si vahesi beku,
gua asa ke ta evaṅa sa dia vina kilasa.

³⁷ Va vukivukihi lani rini koari na tomate kaleadi sari na tudia †† koreo na tudia vineki.

³⁸ Va matei rini sari na koburu pu loke dia ginugua seadi, †††

† 106:7 Ekd 14:10-12 †† 106:9 Ekd 14:21-31 ‡ 106:12 Ekd 15:1-21 †† 106:14 Nab 11:4-34 †† 106:16 Nab 16:1-35 ††† 106:19 Ekd 32:1-14

††† 106:24 Nab 14:1-35 § 106:27 Liv 26:33 †† Beolo sina tamasa beku. ††† 106:28 Nab 25:1-13 †† Pa vinatabena sa tinarae te Zihova pude va mate sari na tie vahesi beku si va matei Sa sari karua pu somana pa vinahesi beku meke vinari riqih pa kenudi ri doduru tie te Tamasa. ††† 106:32 Nab 20:2-13 †† 106:34 Zaz 2:1-3, 3:5-6 †† 106:37 2 Baṅ 17:17 ††† 106:38 Nab 35:33

meke va bonia rini sa popoa pa dia vina mate tie.
³⁹ Va boni puleni teledia si arini koari na dia tinavete seadi,
 meke lopu soto va nabu si arini koe Tamasa.

⁴⁰ Ke ta naziri hola ni e Zihova sari Nana tinoni, †
 ke etulu pani Sa sari Nana tinoni soti.

⁴¹ Luara lani Sa si arini pa limadi rina butubutu huporodi,
 pude madi koa totoli ni rina dia kana.

⁴² Ta nonoala si arini koari na dia kana,
 meke koa pa dia ninira si arini.

⁴³ Soku toto si va sarei e Zihova sari Nana tie,
 ba vizatia rini si pude lopu va avoso la koa Sa,
 meke lodu mate pa dia sine a si arini.

⁴⁴ Ba avosi e Zihova si arini pana kabo la koa Sa sarini,
 meke balabala i Sa pa dia tinasuna.

⁴⁵ Pa ginuadi rini si balabala ia Sa Nana vinariva egoi nabuna koa rini,
 meke pa Nana tataru lavata si toka ni Sa si arini.

⁴⁶ Va kekeri sa bulodi sari na dia kana
 pude tataru ni si arini.

⁴⁷ Kei Zihova, mami Tamasa, Mu harupu gami,
 Mamu turaña vata luarae pule mae gami koari na butubutu huporodi, ††

pude boka zama leana hola si gami koa Goi,
 meke boka vahesia gami sa Pozamu Goi.

⁴⁸ Mani tavaresi se Zihova, sa Tamasa tadi na tie Izireli,
 mada vahesia kamahire, meke ninae rane.
 Madi zama "Emeni!" sari doduru tie!

Mi vahesia se Zihova.

Buka Vina Lima

Sam 107 kamo Sam 150

Vinahesina sa Lineana te Tamasa

107 Mi zama leana la koe Zihova, ura leana si Asa,
 na koa hola ninae rane † sa Nana tataru nabuna.

² Madi zama leana pule la koe Tamasa sarini pu vata rupahi Sa pa tinasuna,
 gamu doduru pu ele harupu gamu Sa.
 Ele harupu gamu Sa si gamu koari na mia kana,

³ meke turaña puleni gamu Sa koari popoa huporodi pa kali gasa rimata,
 lodu rimata, pa kali gede meke kali matao.

⁴ Kaiqa si muliunū koari na vasidi kalekaleadi pa qega,
 meke lopu boka dogoria rini sa sirāna la pa popoa pude la koa.

† 106:40 Zaz 2:14-18 †† 106:47 1 Koron 16:35-36 ‡ 107:1 1 Koron 16:34; 2 Koron 5:13, 7:3; Ezr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 118:1, 136:1; Zer 33:11

⁵ Ovia na memeha, ke malohoro sari na dia binalabala

pude koa valeana pule si arini.

⁶ Ke tepa la koe Zihova si arini,
 meke va sarei Sa si arini pa dia tinasuna.

⁷ Turañi Sa si arini pa keke sirāna toñoto,
 osolae kamo rini si keke vasileana nomana pude la koa vasina.

⁸ Madi zama leana koe Tamasa sarini, koasa Nana tataru nabuna koa rini,
 meke koari na tinātoña arileadi pu tavete poni ni Sa koa rini.

⁹ Ura va napoi Sa saripu memeha,
 meke va deña ni ginani leadi Sa saripu ovia.

¹⁰ Kaiqa arini si koa pa hinuporo sapu dudukurumu,
 ta pusi meke koa ta sigiti ni rini sari na seni.

¹¹ Koa gugua asa sina va kari rini sari na tinarae tanisa Tamasa pu Ululuna Hola,
 meke kilui rini sari Nana vina tumatumae.

¹² Ele va maboi Sa sarini koari na tinavete niniradi;
 hoqa si arini meke loke tie toka ni.

¹³ Ke tiqe tepa la si arini koe Zihova koari na dia tinasuna,
 meke va sarei Sa si arini.

¹⁴ Turaña vura pule ni Sa si arini pa hinuporo sapu dudukurumuna,
 meke vata rupahi Sa pa dia tinapusi.

¹⁵ Madi zama leana koe Zihova koasa Nana tataru nabuna,
 meke koari na tinātoña marilaedi pu tavete poni ni Sa koa rini.

¹⁶ Ura ele huari Sa sari na sasada boronizi,
 meke ele mokui Sa sari na roza aeana.

¹⁷ Kaiqa rini si duvili, sina koa gua koari na dia sine a na tinavete kaleadi.

¹⁸ Lopu boka henai rini sari na ginani,
 meke tata mo pa minate si arini.

¹⁹ Ke pa korapa dia tinasuna si tepa la koe Zihova si arini,
 meke harupi Sa pa dia tinasigiti.

²⁰ Salāni Sa si arini koari Nana zinama,
 meke va sare i Sa pa minate.

²¹ Madi zama leana koe Tamasa si arini koasa Nana tataru nabuna koa rini,
 meke koari na tinātoña marilaedi pu tavete poni ni Sa koa rini.

²² Madi zama leana la koa Sa koari na dia vina vukivukihī;
 madi tozi vura ni sari Nana tinavete pa kinera getugetu.

²³ Kaiqa arini pu tavetavete koari na vaka pa kolo,
 pa tinavete holuholu pa seu,

²⁴ si dogori rini sari na tinavete te Zihova,
 sari Nana tinavete variva magasadi koari na lamana peava.

²⁵ Ura zama mo si Asa meke ta evāna sa raneboni,

sapu va puzaki sari na ololobagea pa lamana.
²⁶ Sage na gore sari na vaka koari na bogusu,
 gua asa ke hoke malohoro sari na dia binalabala.
²⁷ Duta ni lamae, guana tie naponapodi si arini,
 meke lopu hite gilania rini sa si boka tavetia rini.
²⁸ Ke tepa la koe Zihova si arini pa dia tinasuna,
 meke harupi Sa si arini.
²⁹ Va bulea Sa sa raneboni,
 meke va memehia sa sa kolo nakili.
³⁰ Qetu si arini, sina bule sa popoa,
 meke turaña va kamo ni Sa si arini pa hogotoana pu
 hiva nia rini.
³¹ Madi zama leana koe Tamasa sarini, koasa Nana
 tataru nabuna koa rini,
 meke koari na tiñitona marilaedi pu tavete poni ni
 Sa koa rini.
³² Madi tozi vura nia koari na kobi tinoni Sa Nana vina
 lavata,
 meke madi vahesia si Asa pa vinarigara tadi na
 koimata.
³³ Va popai Sa sari na ovuku,
 meke va matei Sa sari na bukaha.
³⁴ Sa popoa masuruna si iliri nia pepeso matena Sa,
 sina koa gua koari na kinaleadi tadi na tie pu koa
 vasina.
³⁵ Sa pepeso qegana si iliri nia kopi kolo Sa,
 meke sa pepeso popana si va vura ni bukaha.
³⁶ Vasina si veko ni Sa sari na tie oviadi,
 meke kuria rini sa dia vasileana.
³⁷ Lelete sarini koari na pepeso na huda vaeni,
 meke vua katakata si arini.
³⁸ Mana ni Sa sari Nana tie, ke podopodo va soku si
 arini,
 meke lopu hite va goregore hikare i Sa sari na dia
 bulumakao.
³⁹ Totoso tava kilasa, na tava kurekure sari na tie te
 Tamasa koarini pu ñoñovalu,
 na va tasuna i, na va talotani,
⁴⁰ si vata dogoro nia sa Tamasa sapu lopu qetu ni Sa
 sarini pu ñoñovaladi si arini,
 ke va muliñu pani Sa si arini pa qega loka sirañana,
⁴¹ ba ovulu sage ni Sa sarini pu ta ñoñovala,
 meke va toqolo va sokui Sa sari na dia tatamana
 guana rovana sipi.
⁴² Dogoria rina tie toñoto sapu gua asa meke qetu nia
 rini,
 ba sari doduru tie kaleadi si lopu hite boka zama.
⁴³ Sarini pu tumatumae si madi balabala i sari na
 ginugua arini,
 meke sa tataru nabuna te Zihova.

Vinaravara Tinepa Tinokae pa Vina Kilasadi rina Kana

(Keke kinaera te Devita)

108 Kei Tamasa, turu va nabu si rau;

kaqu kera vahesigo rau si Goi pa doduru buloqu!
² Kaqu vañunu vaqavaqasa si rau,
 meke va namanama i sari na qua mike.
³ Kei Zihova, kaqu kera vahesigo rau si Goi
 pa varikorapadi rina votiki butubutu.
⁴ Ura sa Mua tataru nabuna si noma hola nia sa sa
 mañauru;
 meke sa Mua tinaronue, loke tie si pada kamo;
 sage ululu hola nia sa sa mañauru.
⁵ Kei Tamasa, Mu vata dogoro vura nia sa Mua
 linavata pa mañauru,
 meke sa Mua ñinirañira pa kasia popoa.
⁶ Mu va sare gami pa Mua ñinirañira, Mamu olaña sa
 qua vinaravara,
 pude di tava sare sari na Mua tie pu tataru ni Goi.
⁷ Ele zama sa Tamasa pa Nana vasina hopena,
 "Pa Qua minataqara si kote va hia ia Rau sa
 vasileana Sekemi koari na Qua tinoni,
 kaqu paqaha va hia ia Rau sa pezara Sukoti koari na
 Qua tie.
⁸ Taqarau se Qileadi, Taqarau tugo se Manase,
 sa butubutu Iparemi si na Qua tie varane pa
 vinaripera.
 Sa butubutu Ziuda si kaqu bañara ni sari na
 butubutu.
⁹ Moabi si kaqu guni nia Rau na Qua besini
 ñuñuzapana,
 koa sa popoa Edomu si kaqu gona la nia Rau sari na
 Qua sadolo,
 pude na vina gilagilana sapu Taqarau si asa.
 Kaqu velavela la nia Rau sa Qua minataqara koari na
 tie Pilisitia."

¹⁰ Kei Tamasa, esei si kaqu turaña gami pude la
 nuquria sa vasileana ta barana?
 Esei si kaqu turaña lani gami pa Edomu?
¹¹ Kei Tamasa, etulu pani gami mo Goi si gami?
 Lopu kaqu koa turaña tu si Goi koari mami qeto
 minate varipera?
¹² Kei, mae tokani gami pude razai sari na kana;
 ura sa tinokae tana tie si loke guguana.
¹³ Be koa turaña gami Goi si kaqu koa mataqara si
 gami,
 Agoi mo si boka va kilasi sari na mami kana.

Qinumiqumi tana Keke Tie pu Koa pa Tinasuna

(Keke kinaera te Devita)

109 Kei Tamasa, vahesi Igo rau si Agoi,
 Mu lopu koromu pude kulu au.
² Sari na tie kaleadi, na tie kokohadi si ele rapata nau,
 tozi rini sari na zinama kokohadi koasa guguagu rau.
³ Soku ginugua kaleadi si tozi rini koasa guguagu
 rau,
 meke rapata hoboro nau rini si rau pa loke ginugua.
⁴ Tataru ni na varavara toka ni rau si arini,
 ba kanau tu rini.
⁵ Sa qua lineana koa rini si hobe nia kinaleana tu rini,

meke sa qua tataru si hobe nia kinukiti tu rini.

- ⁶ Mu vizatia keke tie varipitui kaleanana pude varipitui nia,
 Mu vizatia keke nana kana telena pude zutua gana.
- ⁷ Pana ta pitu sa, si mani sea gana;
 sa nana vinaravara ba mani ta balabalae sinea tugo.
- ⁸ Mani papaka gana sa nana tinoa, †
 meke mani vagi hobe gana keke votiki tie sa nana tinavete!
- ⁹ Madi eapa gedi sari nana koburu,
 mani naboko gana sa nana barikaleqe!
- ¹⁰ Madi loke dia vasina, meke madi koa malaṅa gedi sari na tuna.
 Madi ta hadu taloa gedi koari na vetu huhuaradi pu koai rini!
- ¹¹ Koarini pu vagi paki sa sa dia poata meke lopu boka hobe pulei sa,
 si madi la vagi beto pani sari doduru nana likakalae.
 Madi la vagi beto pani rina tie karovodi sari doduru nana vinagi koari nana tinavete!
- ¹² Mani loke tie va tukania si asa,
 meke mani loke tie tataru ni na kopuni sari na tuna pu eapadi!
- ¹³ Madi puzulu sari doduru tutina,
 mani ta muliṅae palae sa pozana koasa sinage pu luli mae koa sa.
- ¹⁴ Mani balabala vekoi e Zihova sari na kinaleadi tadi na tiatamana pukerane,
 meke mani lopu taleosae ni Tamasa sari na sinea tanisa tinana.
- ¹⁵ Mani lopu muliṅi ni e Zihova sari na dia sinea,
 ba sari na tiedi si madi ta muliṅi palae hokara.
- ¹⁶ Ura lopu hite koa pa nana binalabala sa tinavete tataru na vinatukana,
 ba ṅoṅovali sa sari na habahuala,
 na malaṅa, meke saripu lopu ta galagalaedi.
- ¹⁷ Hiva hola nia sa sa lineveleve, ke mani ta levei gana tugo si asa!
 Lopu hiva mana ni sa sari na tie, ke mani lopu ta manae tugo si asa.
- ¹⁸ Sa nana hahanana lineveleve si guana nana pinokopoko sa.
 Mani guana kolo sa lineveleve sapu nuquru pa tinina,
 meke guana oela sapu nuquru pa susurina!
- ¹⁹ Mani nobia na lineveleve si asa guana poko pu va sagea sa,
 meke guana belete sapu dokoho nia sa hopeke rane.
- ²⁰ Madi gua arini sari na linipulipu kaleadi pu poni ni e Zihova koarini pu va kaleanau,
 koarini pu zutu nau koari na zinama kaleadi.
- ²¹ Ba Zihova qua Baṅara lavata, Mu toka nau gua sapu ele va tatara nau Goi,

† 109:8 TTA 1:20

Mamu va sare au, sina koa gua koasa Mua lineana na tataru.

- ²² Ura habahuala na malaṅa si rau,
 meke koa ta sigiti pa korapa buloqu si rau.
- ²³ Tata mate taloa mo si rau, guana opoadumu pana veluvelu;
 ta givusu palae guana kupokupo hakena pa elelo si rau.
- ²⁴ Malohoro sari na tuṅutuṅu nenequ, sina lopu henahena si rau;
 tale susuriqu mo si rau.
- ²⁵ Na dia sisireana rina tie si rau pana dogorau rini; ††
 meke hiruhirue batudi si arini.
- ²⁶ Mu toka nau, kei Zihova qua Tamasa;
 Mu harupau pa Mua tataru nabuna!
- ²⁷ Va gilana nia koari na qua kana,
 sapu Agoi sa Tamasa sapu harupuqu rau.
- ²⁸ Arini si leve nau, ba Agoi si mana nau tu.
 Madi tava kilasa sarini pu ṅoṅovalau,
 ba arau na Mua nabulu si maqu qetuqetu qua.
- ²⁹ Madi tava malamalaṅa gedi sari na qua kana,
 meke madi guana pokopoko nia rini sa kinurekure.

³⁰ Kaqu velavela nia rau sa qua zinama leana koe Zihova.

Kaqu vahesia rau koari na vinarigarae tinoni,

- ³¹ sina lavelave nia Sa sa tie habahuala,
 meke va sare Sa si asa koarini pu zutuna pude va matea gua.

Zihova meke sa Nana Baṅara Ta Vizatana

(Keke Kinorokorotae te Devita)

110 Zama se Zihova koasa qua Baṅara, †
 “Mu habotu pa kali Mataoqu,
 osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,”
 gua. ††

² Kaqu va repaha la ia e Zihova sa Mua ṅiniraṅira,
 podalae pa Zaione.

Mu koa totoli ni sari na Mua kana.

³ Pana razai Goi sari na Mua kana,
 kaqu somana qetuqetu koari na tie varipera
 Tamugoi sari na Mua tie vaqura.

Kaqu somana mae koa Goi guana puni munumunu
 koari na toqere hopedi. ††

⁴ Keke vina tatara nabuna si tavetia e Zihova, meke
 lopu kaqu hobe Sa si asa, sapu guahe: †††

“Agoi si na hiamana ninae rane ka rane,
 pa kinehana e Melekizadeki d,” gua.

†† 109:25 Mt 27:39; Mk 15:29 † 110:1 Mt 22:44; Mk 12:36; Lk 20:42-43; TTA 2:34-35; 1 Kor 15:25; Epi 1:20-22; Kol 3:1; Hib 1:13, 8:1, 10:12-13 †† Sa ginuana “pa kauru Nenemu” si osolae tava kilasa sari na mua kana. †† Sa zinama Hiburu pa vesi hie si tasuna. Gina keke iniliri pule si guahe: “Na baṅara tolavaemu si goi podalae pa mua pinodo, tava lavata meke madimu podalae pa tiana sa tinamu meke sipu na tie vaqura si goi.” ††† 110:4 Hib 5:6, 6:20, 7:17,21

⁵ Kaqu somana pa Mua ninirañira sa Tamasa.
 Pana bugoro Sa, si kaqu va kilasi Sa sari na bañara.
⁶ Kaqu pitui Sa sari na butubutu.
 Kaqu va siñi ni tie matedi Sa sari doduru vasidi
 varipera.
 Kaqu va kilasi Sa sari na bañara pa kasia popoa.
⁷ Kaqu napoa sa bañara sa berukehe pa kapa siraña
 meke ninira,
 meke kaqu turu va mataqara si asa.

Vinahesina e Zihova

111 Maqu vahesia se Zihova!

(Aleph)† Kaqu zama leana la si rau koe Zihova pa
 doduru buloqu,
(Bet) somanae koasa vinarigarae tie toñoto te
 Tamasa.
² *(Gimel)* Variva magasa sari na tinavete te Zihova,
(Dalet) ari doduru pu qetu ni si odi tumani si arini.
³ *(He)* Siñi na vina lavata, na ninirañira sari Nana
 tinavete,
(Vav) meke sa Nana tinoñoto si koa hola ninae rane.
⁴ *(Zain)* Va balabala ni Sa pa tie sari Nana tinavete
 variva magasadi;
(Het) tataru na taleosae se Zihova.
⁵ *(Tet)* Poni ginani Sa sari pu pamaña nia si Asa.
(Yod) Lopu hite muliñi nia Sa sa Nana vinariva egoi
 nabuna.
⁶ *(Kaph)* Vata dogoro nia Sa koari na tie sa Nana
 ninirañira,
(Lamed) sipu poni Sa koarini sari na pepeso tadi na
 votiki butubutu.
⁷ *(Mem)* Ta ronuedi na toñoto sari na tinavete tana
 Limana;
(Nun) sari doduru Nana zinama si boka ta rañedi.
⁸ *(Samek)* Koa hola ninae rane si arini,
(Ain) meke ta poni nia rini sa hinokara na tinoñoto.
⁹ *(Pe)* Vata rupahi Sa sari Nana tie,
(Zade) meke tavetia Sa si keke vinariva egoi koa rini
 sapu koa hola ninae rane.
(Qoph) Hopena na ninira si Asa.
¹⁰ *(Resh)* Na pinamañana e Zihova si na natina sa
 tinumatumae. ††
(Shin) Koa va gilae si arini pu va evañia si asa.
(Tav) Mani tavahesi si Asa ninae rane ka rane.

Sa Qinetuqetu tanisa Tie Leana

112 Mi vahesia se Zihova!

(Aleph) Tamanae tugo sa tie pu pamaña nia se
 Zihova,
(Bet) meke qetu sisigiti pude va tabei sari na tinarae
 Tanisa!

† Hopeke laini koari na Sam 111 meke 112 si podalae koa keke
 leta pa "A Ba Da" pa Vinekala Hiburu. †† 111:10 Zob 28:28; ZT 1:7,
 9:10

² *(Gimel)* Kaqu tago ninirañira sari na tuna koasa
 popoa sapu ponía sa Tamasa koarini,
(Dalet) meke sari na tutina sa tie toñoto si kaqu koa
 tamanae.

³ *(He)* Kaqu koa mamutu sa nana kinoa,
(Vav) meke sa nana tinoñoto si kaqu koa hola ninae
 rane ka rane.

⁴ *(Zain)* Kaqu nedala vura pa hinuporo, sa kalalasa
 koari na tie toñoto,
(Het) koarini pu tataruni na tokani na va tukani sari
 na tie.

⁵ *(Tet)* Kaqu koa valeana tugo sa tie sapu vala poata
 koarini pu vagi paki poata koasa,
(Yod) meke tavete valeana pa doduru tie koasa nana
 tinavete holuholu.

⁶ *(Kaph)* Sa tie leana si lopu kaqu boka tava kilasa;
(Lamed) kaqu ta balabala si asa ninae rane.

⁷ *(Mem)* Lopu kaqu matagutu ni sa sari na inavoso
 kaleadi.

(Nun) Turu va nabu si asa pa bulona pa nana
 kinalavarae koe Zihova.

⁸ *(Samek)* Soto va nabu si asa pa bulona, ke lopu kaqu
 matagutu,

(Ain) osolae kaqu dogoro sotia sa vina kilasadi ri na
 nana kana.

⁹ *(Pe)* Variponi va soku si asa koari pu malaña, ‡
(Zade) kaqu koa hola ninae rane sa nana tinoñoto,
(Qoph) kaqu koa ninira si asa, meke ta pamañae pa
 tie.

¹⁰ *(Resh)* Sari na tie kaleadi si kaqu dogoria sapu gua
 asa, meke ta naziri,

(Shin) kaqu garata livodi si arini meke mate palae,
(Tav) sa inokoro tadirini si kaqu murimuri palae.

Vinahesina e Zihova pa Nana Lineana

113 Mi vahesia se Zihova!

Kei gamu na nabulu te Zihova,
 mi vahesia si Asa.

Mi vahesia sa Pozana e Zihova!

² Tamanae sa Pozana e Zihova,
 podalae kamahire meke kamoá na kamoá.

³ Mani tavahesi se Zihova, podalae pa gasa rimata,
 meke kamoá pa lodu rimata;

mani tava lavata sa Pozana e Zihova!

⁴ Koa bañara ni e Zihova sari doduru butubutu,
 meke sa vina lavatana Sa si hola ni sari na mañauru!

⁵ Loketoña pule keke sapu gugua e Zihova sa nada
 Tamasa!

Koa Bañara si Asa panaulu pa mañauru.

⁶ Doño gore si Asa
 meke dogoria Sa sa mañauru meke sa pepeso.

⁷ Va rizu sage i Sa sari na tie malaña pu koa pa eba na
 kavuru pepeso;

‡ 112:9 2 Kor 9:9

ovuli Sa sari na habahuala pa dia minalaṅa,
⁸ pude somana koari na koburu tavia,
 koari na koimata tadi na tie.
⁹ Va lavatia Sa sa barikaleqe tigena pa nana vetu,
 va qetua Sa si asa, sina va bokaia Sa pude ari Nana
 koburu.

Mi vahesia se Zihova!

Keke Kinera pa Totoso Pasova †

114 Totoso taluarae pa Izipi sari na tie Izireli,
 sari na tutina e Zekopi koasa popoa tadi na
 votiki tie,
² si ta evaṅae na tie madidi tanisa Baṅara sa
 butubutu Ziuda,
 meke ta evaṅae na Binaṅara te Tamasa sari na
 butubutu Izireli hire.

³ Dogoria sa Kolo Ziṅara sa minae te Zihova, ke ta
 paqaha rua nana, ††
 meke sa Ovuku Zodani si noso paki sa totolona sa.

⁴ Kapikapidolo guana qoti sari na toqere pa
 minataqara,
 meke sari na toa si horuhoru guana tuna sipi.

⁵ Na sa si ta evaṅa ke ta paqaha rua tu si agoi na Kolo
 Ziṅara?

Meke na vegua ke noso tu totolomu si agoi na
 Ovuku Zodani?

⁶ Gamu na toqere, na vegua ke kapikapidolo guana
 qoti si gamu?

Meke na vegua ke horuhoru guana tuna sipi tu si
 gamu na toa?

⁷ Mamu tarazuzu si agoi na kasia popoa pana mae se
 Zihova,

meke pa kenuna sa Tamasa te Zekopi,
⁸ sapu vata evaṅae nia kopi kolo sa patu; ‡
 meke koasa patu hihui si va vura nia bukaha kolo
 ibu Sa.

Sa Kekeke Tamasa Hinokara

115 Kei Zihova, koa Goi mo si kaqu ta vatu sa vina
 lavata na vinahesi;
 koa Goi mo, ba lopu koa gami,
 sina koa gua koasa Mua tataru meke kopu ni Goi
 sari na Mua zinama.

² Na vegua ke zama sari na butubutu huporo,
 "Avei sa mia Tamasa?" gua.

³ Sa nada Tamasa si koa pa maṅauru,
 meke taveti Sa gua saripu hiva ni Sa.

⁴ Sari na tamasa tadi na butubutu huporo si ta
 tavetae siliva na qolo, ††
 sapu ta tavete pa limadi rina tie mo.

⁵ Ari nuzudi si arini, ba lopu boka zama,
 ari matadi, ba lopu dodogorae.

⁶ Koa dia taliṅadi, ba lopu boka avavosae,
 koa dia isudi, ba lopu boka va humaṅa.

⁷ Ari limadi, ba lopu boka taṅitaṅini,
 koadia nenedi, ba lopu boka ene,
 meke lopu boka va vura mamalaini si arini.

⁸ Madi koa gua tugo asa sarini pu tavetedi sarini,
 meke sari doduru pu kalavarae koa rini.

⁹ Kei, gamu na tie Izireli, mi kalavarae koe Zihova!
 Asa sa mia lave meke na mia tinokae.

¹⁰ Gamu na hiama na butubutu te Eroni, mi kalavarae
 koe Zihova!

Asa sa mia lave meke na mia tinokae.

¹¹ Gamu pu pamaṅa nia se Zihova, mi kalavarae koa
 Sa!

Asa sa mia lave meke na mia tinokae.

¹² Lopu kaqu hite muliṅi ni gita e Zihova si gita na tie
 Izireli,

meke kaqu manani gita Sa,
 meke sari doduru hiama te Tamasa.

¹³ Kaqu mana ni Sa sari doduru pu pamaṅa nia si Asa,
 ††
 hiteke na lavata.

¹⁴ Kaqu va soku lala i Nana E Zihova sari na tumia,
 gamu meke sari na tutimia.

¹⁵ Mani manani gamu e Zihova,
 Asa sapu tavetena sa Maṅauru meke sa pepeso.

¹⁶ Sa Maṅauru si te Zihova,
 ba sa kasia popoa si ele vala nia Sa pa tie.

¹⁷ Sari na tie matedi si lopu boka vahesia se Zihova,
 meke sarini pu ta pomunae.

¹⁸ Ba gita na tie toada si mada vahesia se Zihova,
 podalae kamahire meke lopu makudo ninae rane ka
 rane!

Vahesia se Zihova!

Vinahesi Tana Keke Tie pu Harupia Tamasa pa Minate

116 Tataru nia rau se Zihova, sina avosia Sa sa
 mamalainiqu,
 meke olaṅia Sa sa qua tinepatepa.

² Ura ele avosau Sa si rau tooso tepa la koa Sa si rau,
 gua asa ke kaqu tepatepa la mo koa Sa pa doduruna
 sa qua tinoa.

³ Sari na tinasuna tanisa minate si koa pa vari
 likohaequ,

meke sa minatagutuna sa lovu si koa tata koa rau.
 Ele holoqoru na talotaṅa si rau.

⁴ Ke tiqe tepa la guahe si rau koasa Pozana e Zihova,
 "Ke Zihova, tepa Igo rau si Goi, Mu harupia sa qua
 tinoa,"

⁵ Tataru meke toṅoto se Zihova,
 meke siṅia na tataru variva taleosae si Asa.

⁶ Kopu ni e Zihova sari pu malohoro;

† 114:0 Ekd 12:51 †† 114:3 Ekd 14:21; Zos 3:16 ‡ 114:8 Ekd
 17:1-7; Nab 20:2-13 †† 115:4 Sam 135:15-18; Rev 9:20

†† 115:13 Rev 11:18, 19:5

totoso tasuna rau, si harupau Sa.

⁷ Maqu ran̄e va hinokaria se Zihova,
sina tavete valeana mae koa rau si Asa.

⁸ Ele harupau e Zihova si rau pa minate,
va moko au Sa pa qua kinabo,
meke harupau Sa pa vina kilasa koari na qua kana.

⁹ Ke kaqu ene si rau pa kenuna e Zihova,
pa popoa tadi na tie toadi.

¹⁰ Va hinokara si rau, ke maqu zama, †
“Ta novala hokara si rau,” gua.

¹¹ Meke koasa qua tinalotaña si zama si rau,
“Lopu boka ran̄ea gita si keke tie,” gua.

¹² Na sa si kaqu boka ponía rau koe Zihova
koari doduru Nana lineana koa rau?

¹³ Gua sapu ponía rau sa vaeni koe Zihova, si kaqu va
lavatia rau koasa tinaharupu,
pude zama leana nia koa Sa sapu harupau Sa si rau.

¹⁴ Pa korapadi ri kobi tinoni
si kaqu ponía rau koa Sa gua sapu ele va tatara nia
rau pude vala ia koa Sa.

¹⁵ Talotaña hola se Zihova
pude dogoria sa minate tadi Nana tie toñoto.

¹⁶ Kei Zihova, hinokara na Mua nabulu si rau;
kaqu nabulu nigo rau, gua tugo sa tinaqu.
Ele rupahau Goi si rau pa minate.

¹⁷ Kaqu ponigo rau sa vina vukivukihi zama leana,
meke varavara atu koa Goi Zihova.

¹⁸ Pa korapadi ri kobi tinoni si kaqu ponía rau koa Sa
gua sapu ele va tatara nia rau pude vala ia koa Sa,

¹⁹ pa korapadi rina pavasa koasa Zelepade te Zihova,
sapu koa pa kokorapana sa vasileana Zerusalemá.

Mi vahesia se Zihova!

Vinahesina e Zihova

117 † Mi vahesia se Zihova, gamu doduru butubutu!

Mi vahesia si Asa, gamu doduru tinoni.

² Ura nomana hola sa Nana tataru nabuna koa gita,
meke kopu ni Sa sari Nana zinama ninae rane ka
rane.

Mi vahesia se Zihova!

Vinaravara Zama Leana koasa Minataqara

118 Aria mada zama leana la koe Zihova, ura na
leana si Asa; ‡

meke sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane!

² Madi zama guahe sari na tie Izireli,
“Sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.”

³ Madi zama guahe sa butubutu te Eroni,
“Sa Nana tataru si koa hola ninae rane.”

⁴ Sarini pu pamaña nia se Zihova si madi zama guahe,

† 116:10 2 Kor 4:13 †† 117:1 Rom 15:11 ‡ 118:1 1 Koron 16:34;
2 Koron 5:13, 7:3; Ezer 3:11; Sam 110:5, 106:1, 107:1, 136:1; Zer 33:11

“Sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.”

⁵ Pa korapa qua tinasuna si tepa la si rau koe Zihova;
olaña Sa sa qua tinepatepa meke vata rupahau Sa.

⁶ Koa somana koa rau se Zihova, ke lopu matagutu si
rau, ‡

gua asa, ke loke tie si boka va tasuna au.

⁷ Koa tata koa rau se Zihova pude toka nau,
ke kaqu koa mataqara si rau koa rini pu kukiti nau.

⁸ Leana hola si pude koa aqorae koe Zihova,
ba lopu pude ran̄erane la pa tie mo.

⁹ Leana hola si pude koa aqorae koe Zihova,
ba lopu pude ran̄erane la koari na koimata mo pa
pepeso.

¹⁰ Soku koari na qua kana pa votiki butubutu si mae
varidikue nau,

ba pa korapa ninirañira te Zihova si ele va mate
betoi rau si arini.

¹¹ Koa pa vari likohaequ rau si arini,
ba pa korapa ninirañira te Zihova si ele va mate
betoi rau si arini!

¹² Rovana mae au rini si rau, guana zipale,
guana nika huruñuna sapu sulu pani sari na duduli
popadi,

ba pa korapa ninirañira te Zihova si ele va mate
betoi rau si arini!

¹³ Ele ta zukuru va kaleana si rau meke tata tava
kilasa,
ba toka nau e Zihova.

¹⁴ E Zihova si poni nau sa ninirañira, ke kerakera si
rau, ‡
ele harupau Sa si rau.

¹⁵ Avoso la tu pa ipi tadi na tie te Tamasa, korapa
iraña qetuqetu guahe:

“Sa lima heheda te Zihova si va mataqara gita.

¹⁶ Tava ovulu sage sa lima mataona e Zihova,
sa Nana ninirañira lavata pa vinaripera!”

¹⁷ Lopu kaqu mate si rau, ba kaqu toa
meke tozi vura nia gua sapu evañia e Zihova.

¹⁸ Ele va kilasau e Zihova si rau,
ba lopu va mate au Sa.

¹⁹ Tukele poni nau sari na sasadana sa Zelepade,
pude qu nuquru la, maqu zama leana koe Zihova.

²⁰ Hiera tugo sa sasada te Zihova;
ari na tie toñoto mo si boka nuquria si asa.

²¹ Zama leana si rau koa Goi Zihova, sina ele avosau
Goi,
sina ele harupau Goi.

²² Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu, ‡‡ ‡‡
si asa tugo si arileana hola koari doduru patu.

‡† 118:6 Hib 13:6 ‡† 118:14 Ekd 15:2; Ais 12:2 ‡‡† 118:22 Lk
20:17; TTA 4:11; 1 Pit 2:7 ‡‡‡ 118:22 Mt 21:42; Mk 12:10-11

23 Sa tinavete te Zihova hie
si variva magasa hola tugo koa gita!
24 Hie tugo sa rane mataqara te Zihova,
aria mada varigara qetuqetu nia.
25 Mu harupu gami Zihova, Mu harupu gami! †
Kei Zihova, Mu va boka gami pa mami tinavete!

26 Mani mana nia Tamasa si asa pu nuquru mae pa
korapa pozana e Zihova! ††
Gami pu koa pa Zelepade te Zihova si manani gamu
si gamu.
27 E Zihova sa Tamasa,
ele tavete valeana mae koa gita si Asa.
Tanini pa limamia sari na lelaṅa huda,
mamu ene va tokele sage la koasa hope pa
Zelepade.

28 Agoi sa qua Tamasa, ke maqu zama leana atu koa
Goi.
Agoi sa qua Tamasa, ke maqu va lavatigo.
29 Aria mada zama leana la koe Zihova, ura na leana si
Asa,
meke sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane
ka rane!

(Aleph)‡ Sa Tinarae Te Zihova

119 Tamanae tugo si arini pu lopu hite ta zutu pa
dia tinoa,
meke luli i sari na tinarae te Zihova.
2 Tamanae tugo sarini pu kopu ni sari Nana vina
totolie,
meke va tabea si Asa pa doduru bulodia;
3 sapu lopu tavete va sea,
ba lulia rini sa hiniva te Tamasa.
4 Zihova, ele ponini gami Goi sari na Mua vina
tumatumae,
meke ele tozi ni Goi pude va tabe valeani.
5 Okoro nia rau
sapu kaqu kopu valeana ni rau sari na Mua
ginarunu!
6 Be kopu totoko ni rau sari na Mua tinarae
si lopu kaqu tava kurekure si rau.
7 Pana va nonoga i rau sari na mua vinilasa toṅotodi,
si kaqu vahesi Igo rau pa bulo viana.
8 Kaqu va tabei rau sari na Mua ginarunu,
ke Mu lopu luara pani au!

(Bet) Vina Tabena sa Tinarae te Zihova

9 Vegua meke kote boka koa via pa nana tinoa si keke
tie vaqura?
Pa kinopudi mo sari na Mua zinama.
10 Pa doduru buloqu si hata Igo rau si Goi,
ke Mu kopu nau pude lopu luara pani rau sari na
Mua tinarae.

† 118:25 Mt 21:9; Mk 11:9; Zn 12:13 †† 118:26 Mt 21:9, 23:39;
Mk 11:9; Lk 13:35, 19:38; Zn 12:13 ‡ Hopeke pukuna sa Sam 119 si
podalae koa keke leta pa "A Ba Da" pa Vinekala Hiburu.

11 Ele va nonogai na kopu ni rau pa buloqu sari na
Mua zinama,
pude qu lopu tavete va sea atu koa Goi si rau.
12 Kei Zihova, vahesigo rau si Goi,
Mu va tumatumae nau sari na Mua ginarunu.
13 Kaqu tozi vura ni rau
sari doduru Mua tinarae pu tozi nau Goi.
14 Qetu nia rau si pude va tabei sari na Mua vina
totolie,
hola nia si pude soku qua likakalae.
15 Balabala va lohi i rau sari na Mua vina tumatumae,
meke kaqu kopu totoko ni rau sari na Mua hiniva.
16 Kaqu qetu ni rau sari na Mua ginarunu,
meke lopu kaqu muliṅi ni rau sari na Mua zinama.

(Gimel) Qinetuqetuna sa Tinarae Te Zihova

17 Mamu va leana au si rau na Mua nabulu,
pude qu toa si rau meke va tabei sari na Mua
zinama.
18 Mu toka nau pude doṅo gilani na tumae ni
sari na hinokara tolavaedi koari na Mua tinarae.
19 Lopu koa seunae si rau pa kasia popoa hie,
Mu va bakali koa rau sari na Mua tinarae.
20 Okoro sigiti nia rau pa buloqu
pude tumae ni sari na Mua tinarae doduru totoṅo.
21 Norei Goi saripu vahesi pule ni,
madi ta levei gedi sarini pu sekei sari na Mua
tinarae.
22 Mu lopu va malumi si arini pude zama ṅoṅovala au
na va sisire nau,
sina ele kopu ni rau sari na Mua vina totolie.
23 Be kuhana nau rina koimata si rau,
ba arau sa Mua nabulu si kaqu balabala va lohi i sari
na Mua ginarunu.
24 Sari na Mua vina tumatumae si na qua qinetuqetu;
arini si totoli nau.

**(Dalet) Inokoro Nabuna pude Va Tabea sa Tinarae te
Zihova**

25 Namu ele tata pa minate si rau,
Mu va toa pule au gua sapu ele va tatara nia Goi!
26 Sipu tozi helahelae ni rau gua saripu evaṅi rau, si
olaṅau Goi;
Mu va tumatumae nau sari na Mua tinarae!
27 Toka nau pude tumae ni sari na Mua tinarae,
meke kaqu balabala va lohi la i rau sari na Mua vina
tumatumae tolavaedi.
28 Lodu mate si rau pa tinalotaṅa,
Mu va ṅiṅira au, gua sapu ele va tatara nia Goi!
29 Mu va leseve au koari na hahanana sekesekeidi,
Mamu va tumatumae nau sa Mua tinarae.
30 Ele vizatia rau si pude koa na tie ta ronuequ,
meke ele va avosi rau sari na Mua vinilasa.
31 Kei Zihova, ele luli i rau sari na Mua vina totolie,
ke Mu lopu va malumi sari na tie pude va kurekure
au.
32 Kaqu va tabe qetuqetu ni rau sari na Mua tinarae,

sina kaqu va noma ia Goi sa qua ginalagilana rini.

(He) Tinepatepana sa Ginilagilana

³³ Kei Zihova, Mu va tumatumae nau sari na ginuadi rina Mua ginarunu,
meke kaqu va tabei rau si arini doduru totošo.
³⁴ Mu va bakalia koa rau sa Mua tinarae meke kaqu va tabea rau si asa;
kaqu kopu nia rau si asa pa doduru buloqu.
³⁵ Mu kopu nau pude va tabei sari na Mua tinarae,
sina koarini si vagia rau sa qinetuqetu.
³⁶ Mu va okorau pude va tabei sari na Mua vina totolie,
ba lopu pude koa tagotago.
³⁷ Kopu nau pude qu lopu va sotoa sa qua binalabala koari na tinitonā pu lokelaedi;
Mu valeana au, gua sapu ele zama nia Goi.
³⁸ Mu kopu nia sa Mua vina tatara koa rau sa Mua nabulu,
gua sapu ele va tatara nia Goi koarini pu va tabe Igo.
³⁹ Mu harupau koari na zinama ŋoŋovalau pu matagutu ni rau,
nake tolavaedi sari na Mua vinilasa.
⁴⁰ Okoro va tabei rau sari na Mua vina tumatumae;
Mu poni nau sa tinoā vaqura, ura na toŋoto si Goi.

(Vav) Kinalavarae koasa Tinarae te Zihova

⁴¹ Kei Zihova, Mu tataru nau pa Mua tataru nabuna,
Mu va sare au koari na qua kana gua sapu ele va tatara nia Goi.
⁴² Pude qu boka olaŋi rau sarini pu zama ŋoŋovalau,
sina kalavarae si rau koari na Mua Zinama.
⁴³ Va boka au pude tozi vura nia sa hinokara doduru totošo,
sina raŋei rau sari na Mua vinilasa.
⁴⁴ Kaqu va tabei rau sari na Mua tinarae
ninae rane ka rane,
⁴⁵ meke kaqu koa ta rupaha si rau,
sina podekia rau pude va tabei sari na Mua vina tumatumae.
⁴⁶ Kaqu tozi vura ni rau sari na Mua vina totolie koari na baŋara,
meke lopu kaqu tava kurekure si rau.
⁴⁷ Na vagi nia qinetuqetu rau sa vina tabedi rina Mua tinarae,
sina tataru ni rau si arini.
⁴⁸ Pamaŋa ni na tataru ni rau sari na Mua tinarae,
kaqu balabala va lohi la i rau sari na Mua ginarunu.

(Zain) Rinaŋena sa Tinarae te Zihova

⁴⁹ Mu lopu muliŋi nia sa Mua vina tatara koa rau sa Mua nabulu,
ura raŋego rau pude poni nau gua sapu va tatara nia Goi.
⁵⁰ Sa Mua vina tatara asa si va manotau pa qua totošo tasuna,
sina ele va tatara nau Goi sa tinoā.

⁵¹ Saripu vahesi pule ni si pesipesi au doduru totošo, ba arau si lopu hite luaria sa Mua tinarae.

⁵² Kei Zihova, sipu balabala i rau sari na Mua vinilasa pukeraneŋi,
si koa manoto si rau.
⁵³ Ta ŋaziri hola ni rau sari na tie huporo pu sekei sari na Mua tinarae.
⁵⁴ Pa qua tinoā papakana pa pepeso si kerakera ni rau sari na Mua ginarunu.
⁵⁵ Pana boŋi si balabala Igo rau Zihova,
meke hoke balabala i tugo rau sari na Mua tinarae.
⁵⁶ Vagi nia qinetuqetu rau
sa vinatabedi rina Mua vina tumatumae.

(Het) Vala Pule nia koasa Tinarae te Zihova

⁵⁷ Zihova, Agoi mo si okoro nigo rau pa doduruna sa qua tinoā;
va tatara nia rau si pude va tabei sari na Mua zinama.
⁵⁸ Pa doduruna sa buloqu si hata ia rau sa Mua tinamanae,
gua sapu ele va tatara nia Goi.
⁵⁹ Sipu balabala i rau sari na qua hahanana na tinavete,
kekere la si rau pude kaqu luli i sari na Mua vina totolie.
⁶⁰ Lopu aqa si rau,
ba va tabe i mo rau sari na Mua tinarae.
⁶¹ Sekesekei nau rina tie kaleadi si rau pude tavete va sea,
ba lopu muliŋi ni rau sari na Mua tinarae.
⁶² Pana korapa boni si vaŋunu si rau meke vahesigo, sina toŋoto sari na Mua tinarae.
⁶³ Arau si na dia baere arini pu pamaŋa nigo,
meke luli i sari na Mua vina tumatumae.
⁶⁴ Kei Zihova, sa kasia popoa si siŋia na Mua tataru nabuna,
Mu va tumatumae nau sari na Mua ginarunu.

(Tet) Sa Laena sa Tinarae te Zihova

⁶⁵ Kei Zihova, ele kopu nia Goi sa Mua vina tatara,
meke ele tavete va leana si Goi koa rau sa Mua nabulu.
⁶⁶ Mu poni nau sa vinilavilasa va toŋoto meke sa tinumatumaē.
Ura va hinokari rau sari na Mua tinarae.
⁶⁷ Sipu lopu ele va kilasa au Goi si hoke ene sea si rau,
ba kamahire si va tabe i rau sari na Mua zinama.
⁶⁸ Tavete valeana, meke tataru na vatukana si Goi,
Mu va tumatumae nau sari na Mua ginarunu.
⁶⁹ Saripu vahesi pule ni si totozi va hakehakei nau si rau,
ba pa doduruna sa buloqu si va tabe i rau sari na Mua vina tumatumae.
⁷⁰ Sari kasa tie sara si loke dia ginilagilana;
ba arau si qetuqetu ni sari na Mua tinarae.
⁷¹ Leana koa rau sa vina kilasaqu,

sina gua asa meke boka va nonoga i rau sari na Mua ginarunu.

⁷² Leana hola koa rau sari na Mua tinarae, hola ni sari na tina qolo na siliva.

(Yod) Sa Tinogotona sa Tinarae te Zihova

⁷³ Agoi tavete au si rau, meke kopu nau Goi; Mu va tumatumae au pude qu tumae ni sari na Mua tinarae.

⁷⁴ Sarini pu pamaña Nigo si kaqu qetu pana dogorau ri,

sina kalavarae si rau koari na Mua zinama.

⁷⁵ Kei Zihova, gilania rau sapu toḡoto sari na Mua vinilavilasa.

Meke ta ronuenta sa Mua vina kilasa koa rau.

⁷⁶ Maqu koa manoto si rau koasa Mua tataru nabuna, gua sapu ele va tatara nia Goi koa rau sa Mua nabulu.

⁷⁷ Mu tataru nau na taleoso nau, meke kaqu toa si rau,

sina qetu ni rau sari na Mua tinarae.

⁷⁸ Saripu vahesi pule ni si madi koa kurekure ni sari na dia zinutu kokoha koa rau;

ba arau si kaqu balabala va lohi la i rau sari na Mua vina tumatumae.

⁷⁹ Sarini pu pamaña Nigo si madi mae koa rau, pude madi gilani sari na Mua vina totolie.

⁸⁰ Maqu va tabe valeana i sari na Mua ginarunu, pude qu lopu tava kurekure si rau!

(Kaph) Tinepana sa Vinasare

⁸¹ Kei Zihova ele mabo sa qua tinoa pa inaqamu Goi pude harupau;

ba raḡea rau sa Mua zinama.

⁸² Ele mabo sari na mataqu na hakehakei Nigo rau koasa Mua vina tatara;

nanasa guahe si rau, "Panavisa kaqu va manoto au e Zihova," gua si rau.

⁸³ Ele loke laequ mo si rau, gua tugo na ututuvuana kolo lulurana,

ba lopu hite muliḡi ni rau sari na Mua ginarunu.

⁸⁴ Ve seunae gua si kaqu aqa si rau?

Panavisa kaqu va kilasi Goi saripu ḡoḡovalau?

⁸⁵ Sari na tie vahesi puleni pu sekei sari na Mua tinarae si sekesekei nau,

pude va hoqa au, gua.

⁸⁶ Sari na Mua tinarae si ta ronuedi;

sari na tie kaleadi si ḡoḡovala au pa kinohakoha, ke Mamu toka nau!

⁸⁷ Tata hokara va mate au rini si rau,

ba soto va nabu si rau koari na Mua vina tumatumae.

⁸⁸ Koa sa Mua tataru nabuna si Mu va sare au pa qua tinoa,

pude maqu va tabei sari na Mua vina totolie.

(Lamed) Rinaḡena sa Tinarae te Zihova

⁸⁹ Kei Zihova sa Mua zinama si koa hola ninae rane; koa hola si asa pa maḡauru.

⁹⁰ Kopu ni Goi sari na Mua zinama koari doduru sinage na sage,

ele sokirae nia Goi sa pepeso meke koa hola si asa.

⁹¹ Sari doduru tiḡitoḡa si koa hola kamoā pa rane ḡinoroi,

sina koa gua koasa Mua zinama, meke sina na Mua nabulu sari doduru.

⁹² Be guana lopu sa Mua tinarae si na ḡatina sa qua qinetuqetu,

si ele mate tu si rau koari na qua tinasigiti.

⁹³ Lopu kaqu hite muliḡi ni rau sari na Mua vina tumatumae,

ura koarini mo si poni nau Goi sa tinoa.

⁹⁴ Tamugoi mo si rau, ke Mu harupau!

Ura podekia rau pude kopu ni sari na Mua vina tumatumae.

⁹⁵ Sari na tie kaleadi si korapa opo aqa nau pude va mate au,

ba arau si korapa balabala va lohi la i rau sari na Mua vina totolie.

⁹⁶ Ele gilania rau sapu sari doduru tiḡitoḡa si koa dia kokoidi,

ba sa Mua tinarae si gotogoto puta.

(Mem) Tataru nia Rau sa Tinarae te Zihova

⁹⁷ Kei, tataru hola nia rau sa Mua tinarae!

Balabala va lohi la ia rau si asa doduru toḡoso.

⁹⁸ Sa Mua tinarae si koa koa rau doduru toḡoso, meke toka nau sa pude tumatumae hola ni sari na qua kana.

⁹⁹ Gilagilana hola ni rau sari doduru qua tie va tumatumae,

sina balabala va lohi la i rau sari na Mua vina tumatumae.

¹⁰⁰ Tumatumae hola ni rau sari na tie koadi,

sina va tabei rau sari na Mua tinarae.

¹⁰¹ Va talevara ni rau sari doduru hahanana kaleadi, pude maqu boka kopu ni sari na Mua zinama.

¹⁰² Lopu hite kilu i rau sari na Mua tinarae.

Ura na Agoi mo telemu sa qua tie va tumatumae.

¹⁰³ Avoso lea koa rau sari na Mua zinama,

lomoso hola nia sa sa namu zipale.

¹⁰⁴ Vagi ni tinumatumae rau sari na Mua tinarae,

gua asa ke hakohako ni rau sari doduru hahanana seadi.

(Nun) Kalalasa koasa Tinarae te Zihova

¹⁰⁵ Sa Mua zinama si na zuke pa nenequ, meke na kalalasa pa qua siraḡa.

¹⁰⁶ Ele tokotokoro nia rau sa qua vina tatara, pude va tabe i sari na Mua tinarae toḡotodi.

¹⁰⁷ Kei Zihova, ta sigiti hola si rau,

Mu va sare au pa minate, gua sapu ele va tatara nia Goi.

¹⁰⁸ Mu va egoa sa qua vinalesi pu poni Igo rau, kei Zihova,

Mamu va tumatumae nau sari na Mua tinarae.

¹⁰⁹ Vala ia rau pa tinasuna sa qua tinoa doduru toto,

ba lopu muli ni rau sa Mua tinarae.

¹¹⁰ Sekesekei nau rina tie kaleadi pude va mate au, gua;

ba lopu hite sekei rau sari na Mua vina tumatumae.

¹¹¹ Sari na Mua vina tototalie si na qua vinagi ninae rane ka rane,

arini tugo si na qua qinetugetu pa buloqu.

¹¹² Ele vizatia rau si pude va tabei sari na Mua ginharunu osolae beto sa qua tinoa.

(Samek) Koa Valeana pa Kinopudi rina Tinarae te Zihova

¹¹³ Kukiti ni rau sarini pu ruarabeke pa dia sinoto koa Goi,

ba tataru nia rau sa Mua tinarae.

¹¹⁴ Agoi si na qua tinokae meke na qua lave.

Raŋei rau sari na Mua zinama.

¹¹⁵ Mi taloa koa rau gamu doduru pu tavete va kaleana.

Arau si kaqu va tabe i sari na tinarae tanisa qua Tamasa.

¹¹⁶ Mu poni nau sa niniraŋira, gua sapu ele va tatara nia Goi, pude maqu toa;

Mu lopu va kurekure au pa qua rinaŋeraŋe!

¹¹⁷ Mu tuqe au, pude maqu koa tava sare, pude maqu koa va avosi sari na Mua ginharunu doduru toto.

¹¹⁸ Kilu pani Goi sari doduru pu sekei sari na Mua vina tototalie;

sari na dia tinavete sekesekeidi si loke laedi.

¹¹⁹ Tavete guni na remoremo Goi sari na tie kaleadi, gua asa ke tataru ni rau sari na Mua vina tototalie.

¹²⁰ Matagutu Nigo rau si Goi;

matagutu sisigiti si rau, sina koa gua koari na Mua vinaripitui.

(Ain) Vina Tabena sa Tinarae te Zihova

¹²¹ Ele evaŋia rau gua sapu toŋoto meke leana,

Mu lopu luara vala au koarini pu ŋoŋovalau.

¹²² Mu va tatara nau sapu kaqu toka nau Goi si rau sa Mua nabulu;

Mu lopu va malumi sari na tie huporo pude ŋoŋovalau.

¹²³ Mabo sari na mataqu na hakehakei nia sa Mua tinaharupu,

meke sa vina gorevurana sa Mua vina tatara toŋotona.

¹²⁴ Mu toka nau, arau sa Mua nabulu koasa Mua tataru nabuna,

Mu va tumatumae nau sari na Mua ginharunu.

¹²⁵ Arau si na Mua nabulu, Mu poni nau sa ginilagilana,

pude maqu tumani sari na Mua vina tototalie.

¹²⁶ Kei Zihova, hie sa Mua toto sa pude va kilakilasa, sina korapa sekei rina tie sa Mua tinarae.

¹²⁷ Tataru ni rau sari na Mua tinarae hola nia sa qolo, meke sa qolo sapu ele tava viana.

¹²⁸ Gua asa ke luli i rau sari doduru Mua vina tumatumae.

Hakohako ni rau sari doduru hahanana seadi.

(Pe) Inokoro pude Va Tabea sa Tinarae te Zihova

¹²⁹ Marilaedi hola sari na Mua vina tototalie, gua asa ke kopu ni rau si arini.

¹³⁰ Sa vina bakaladi rina Mua vina tumatumae si va mae ia sa kalalasa.

Meke ponia sa sa ginilagilana koari pu pupuhu.

¹³¹ Popa leo si rau,

ura memeha ni rau sari na Mua tinarae.

¹³² Mu mae koa rau, Mamu tataru nau, Mamu taleoso nau,

gua sapu tavete ni Goi saripu tataru nia sa Pozamu.

¹³³ Kopu nau pude maqu lopu hoqa pa sinekedi sari na Mua tinarae,

Mu lopu va malumau pude tava kilasa koa sa kinaleana.

¹³⁴ Mu va sare au koari pu ŋoŋovalau,

pude maqu va tabei sari na Mua tinarae.

¹³⁵ Mu mana nau pa Mua sinomana koa rau,

Mamu va tumatumae nau sari na Mua vina tototalie.

¹³⁶ Guana titisi sari na kolomataqu, sina kilui rina tie sari na Mua tinarae.

(Zade) Sa Tinotona sa Tinarae te Zihova

¹³⁷ Kei Zihova, toŋoto si Goi,

meke sari na Mua tinarae si toŋoto tugo.

¹³⁸ Sari na Mua vina tototalie pu taveti Goi, si leadi hola pa doduru tie.

¹³⁹ Sa qua binugoro si maŋini pa buloqu guana nika, sina kilu i rina qua kana sari na Mua zinama.

¹⁴⁰ Hinokara hola sa Mua vina tatara, meke qetu hola nia rau na Mua nabulu si asa.

¹⁴¹ Lopu arilaequ, meke ta kiluqu si rau, ba lopu hite muli ni rau sari na Mua tinarae.

¹⁴² Sa Mua tinotona si toŋoto ninae rane, meke sa Mua tinarae si hinokara doduru toto.

¹⁴³ Tinasuna na tinalotana si raza koa rau, ba sari na Mua tinarae si variva qetu koa rau.

¹⁴⁴ Sari na Mua vina tototalie si toŋoto ninae rane.

Mu poni au sa ginilagilana pude maqu toa si rau.

(Qoph) Sa Tinepa Vinasare koe Zihova

¹⁴⁵ Kei Zihova, tepa atu si rau koa Goi pa doduruna sa buloqu!

Mu va tabe au, meke kaqu kopu ni rau sari na Mua ginharunu.

¹⁴⁶ Tepa atu si rau, Mu harupau,

meke kaqu va tabei rau sari na Mua vina totolie.
¹⁴⁷ Pana vaqavaqasa si vaununu si rau, meke tepa atua sa tinokae;
 rane i rau sari na Mua zinama.
¹⁴⁸ Peqa nia rau doduru boni
 hoke balabala va lohi la i rau sari na Mua vina tatara.
¹⁴⁹ Kei Zihova, sa Mua tataru si nabuna, ke Mu avoso mae au,
 Mu kopu nia sa qua tinoa, pa Mua tinoŋoto
¹⁵⁰ Korapa nono mae sarini pu ŋoŋovalau,
 sarini pu lopu kopukopu ni sari na Mua tinarae.
¹⁵¹ Ba korapa koa tata si Goi koa rau, Kei Zihova,
 sari doduru Mua tinarae si hinokara.
¹⁵² Pukerane tu si ele va nonoga i rau sari na Mua vina totolie,
 meke gilania rau sapu ele va turu i Goi ninae rane.

(Resh) Keke Tinepa Tinokae

¹⁵³ Mu doŋo mae au koasa qua tinasigiti, Mamu va sare au,
 ura na lopu kilu pani rau sari na Mua tinarae.
¹⁵⁴ Mu lavelave hukata nau pa qua tinoa, Mamu vata rupahau pa tinasuna,
 na harupau gua sapu ele va tatara nia Goi.
¹⁵⁵ Sari na tie kaleadi si lopu kaqu ta harupu,
 sina lopu kopu ni rini sari na Mua ginarunu.
¹⁵⁶ Ba noma hola sa Mua tataru va tukana Goi Zihova,
 Mu harupau pa Mua vinilasa toŋotona.
¹⁵⁷ Soku hola sari na qua kana pu ŋoŋovala au,
 ba lopu hite malohoro si rau pa kinopudi rina Mua tinarae.
¹⁵⁸ Etulu pani rau sari kasa tie ŋoŋovala sara,
 sina lopu kopu ni rini sari na Mua tinarae.
¹⁵⁹ Mu balabala ia sapu gua qetu guni rau sari na Mua vina totolie!
 Mu kopu nia sa qua tinoa koasa Mua tataru nabuna.
¹⁶⁰ Sari doduru zinama Tamugoi si hinokara,
 meke sari doduru mua tinarae toŋotodi si koa hola ninae rane.

(Sin meke Shin) Kinopuna sa Tinarae te Zihova

¹⁶¹ Sari na koimata si ŋoŋovala hoborau rini,
 ba pamaŋa nia rau sa Mua zinama.
¹⁶² Qetuqetu hola qua tu, sina koa gua koari na Mua vina tatara.
 Sa qua qinetuqetu si gua tugo tadi pu vagia si keke tinago leleana.
¹⁶³ Hakohako hola ni rau sari na kinohakoha,
 ba qetu nia rau sa Mua tinarae.
¹⁶⁴ Ka zuapa toso pa keke rane si vahesigo rau,
 koari na Mua tinarae toŋotodi.
¹⁶⁵ Sarini pu qetu nia sa Mua tinarae si koa va bulebulei;
 meke loketona si kaqu boka va hoqai si arini.
¹⁶⁶ Kei Zihova, rane rau sa Mua tinaharupu,
 meke va tabe i rau sari na Mua tinarae.
¹⁶⁷ Va tabe i rau sari na Mua vina totolie,

sina qetu ni rau si arini pa doduru buloqu.
¹⁶⁸ Va tabe i rau sari na Mua tinarae na vina totolie,
 ura gilani Mua Goi sari doduru qua hahanana na tinavete.

(Tav) Keke Tinepa Tinokae

¹⁶⁹ Kei Zihova, mani kamo atu koa Goi sa qua tinepa tinokae;
 Mu va tumatumae au, gua sapu ele va tatara nia Goi.
¹⁷⁰ Mamu va avosia sa qua vinaravara,
 gua sapu ele va tatara nia Goi.
¹⁷¹ Kaqu vahesigo rau si Goi doduru toso,
 sina va tumatumae nau Goi sari na Mua ginarunu.
¹⁷² Kaqu kera ni rau sari na Mua zinama,
 sina toŋoto sari na Mua tinarae.
¹⁷³ Mu koa va namanama doduru toso pude toka nau,
 ura ele vizatia rau pude luli sari na Mua vina tumatumae.
¹⁷⁴ Kei Zihova, hakehakei nia rau sa tinaharupu,
 meke qetuqetu nia rau sa Mua tinarae.
¹⁷⁵ Mu va toa au, pude maqu vahesi Igo,
 madi toka nau rina Mua tinarae si arau.
¹⁷⁶ Ene hoboro lamae si rau, guana sipi muliuŋu,
 gua asa ke mae, Mamu hata pule nau si arau sa Mua nabulu,
 ura na lopu kilu i rau sari na Mua tinarae.

Keke Tinepa Tinokae

(Sari na Sam 120-134 si hoke kerani rini toso sage la pa Zeruselema si arini pude somana pa vinahesi.)

120 Pa qua tinasuna si tepa la tinokae si rau koe Zihova,
 ke toka nau Sa.
² Mu harupau Zihova,
 koari na tie marikokohadi, na sekesekeidi.
³ Gamu kasa na tie marikokoha mia,
 na sa si kaqu taveteni gamu Sa si gamu?
⁴ Kaqu ta gonae tupi ŋarudi tadi na tie varipera,
 meke ta kina motete leradi si gamu!
⁵ Pude koa somanae koa gami, si kaleana hola nia pude koa turaŋae koari na tie pa Meseki †,
 babe koari na tie pa Kedara.
⁶ Ele seunae hola koa somanae si rau koari na tie pu kukiti nia sa binule.
⁷ Sipu tozi ni rau sari na tie pude koa bule,
 sa vinaripera tu si hiva nia rini.

E Zihova mo sa Nada Tie Kopu

121 Eŋa sage la koari na toqere si rau meke balabala,
 "Pavei si kaqu mae gua sa qua tinokae?"

† Sari na tie huporo kaleadi si koa pa seu pa Meseki meke Kedara.

- ² Sa qua tinokae si kaqu mae gua koe Zihova
sapu tavetena sa mañauru meke na pepeso.
- ³ Kaqu kopu nigo Sa si goi pude lopu gulazoro hoqa
nigo.
Asa sapu kopu nigo si kote koa vañunu la mo.
- ⁴ Dotu, Asa sapu kopu nia se Izireli
si lopu kaqu rorodoko, na puta.
- ⁵ E Zihova si na mua Tie Kopu;
koa tata koa goi si Asa pude kopu nigo.
- ⁶ Sa rimata si lopu kaqu va sigitigo pana rane,
meke gua tugo sa sidara pana boñi.
- ⁷ E Zihova si kaqu kopu nigo pa doduru tinasuna;
kaqu va sare igo Sa si goi.
- ⁸ Kaqu kopu nigo e Zihova si goi koari doduru mua
inene,
kamahire meke ninae rane ka rane.

Vina Lavatana sa Popoa Zerusalema

(Keke kinera te Devita)

- 122** Qetu si rau sipu zamau rina qua baere,
“Aria mada la pa vetu hope te Zihova.”
- ² Kei Zerusalema,
kamahire si turu si gami pa sasadana sa mua bara.
- ³ Zerusalema si keke vasileana nomana
sapu ta kuri valeana na varitata sisigiti sari na vetu
pa vari korapana.
- ⁴ Vasina si la sari na butubutu Izireli,
meke sari na tinoni te Zihova,
pude la vahesia si Asa,
gua sapu ta zamae pa Nana tinarae.
- ⁵ Vasina si koa sari na habohabotuana varipitui tadi
na bañara Izireli,
pude varipitui ni sari na dia tie.
- ⁶ Mi varavara nia sa binule pa Zerusalema, mi zama
guahe:
“Madi koa valeana sarini pu tataru nigo si goi.
⁷ Sa binule si mani koa pa korapana sa mua bara,
meke na vinasare koari na tie nomadi pa dia vetu!”
- ⁸ Pa ginuadi ri kasa turañaqu na qua butubutu pu koa
vasina,
si zama si rau koasa popoa Zerusalema, “Na binule
si mani koa koa goi!”
- ⁹ Pa ginuana sa vetu hope te Zihova sa nada Tamasa,
si varavara nia rau sa kinoa valeana tamugamu pu
koa vasina.

Keke Vinaravarana sa Tataru Variva Taleosae

- 123** Kei Zihova, koa Goi mo si doño atu si rau,
Agoi sapu koa ñati hiniva pa Mañauru.
- ² Gua sapu sa nabulu si kalavarae mo koasa tie pu
ñati hiniva nia,

meke sa nabulu vineki si kalavarae mo koasa
barikaleqe pu ñati hiniva nia,
si gua tugo asa si gami koa Goi Zihova sa mami
Tamasa,
osolae tataru ni gami na tokani gami Goi.

- ³ Kei Zihova, Mu tataruni gami na harupu gami,
ura lopu makudo doño va gore gami rini.
- ⁴ Ele seunae hola sapu ta ñoñovala si gami koari na
tie tagotago,
meke tava sisirei koari pu ñoñovala gami si gami,
arini pu vahesi puleni.

Tamasa si na Tie Kopu tadi Nana Tie

(Keke kinera te Devita)

- 124** Vegua, be lopu tokani gita e Zihova?
Mada olaña guahe,

- ² “Be lopu tokani gita e Zihova si gita,
totoso rapatani gita rina nada kana,
³ si gina kote ele va mate beto gita tu rini
pa dia tinañazirida,
⁴ meke sa tinahuara pu guana totolo sapu taveteni
gita rina nada kana, si be ele paleke taloani gita tu,
meke nobi tamunu gita, guana kolo,
⁵ be ele lodu mate tu si gita pa tinasuna guana
naqe.”
- ⁶ Mada vahesia se Zihova sapu kopuni gita,
pude lopu ta ñoñovala koari na nada kana.
- ⁷ Tava sare si gita, guana kurukuru tava vura taloana
koasa sipata tadi na tie hata kurukuru,
ta rupaha si gita koasa sipata ta huarana.
- ⁸ Sa nada tinokae si mae guana koe Zihova
sapu tavetena sa mañauru na pepeso.

Sa Vinasare tadi na Tie te Tamasa

- 125** Sarini pu kalavarae koe Zihova si gua tugo sa
toqere Zaione,
sapu lopu kaqu boka tava rizu, ba turu hola ninae
rane.
- ² Gua sapu koa vari likohae nia rina toqere sa popoa
Zerusalema,
si gua tugo sapu koa vari likohae ni e Zihova sari
Nana tie,
podalae kamahire meke kamoana kamoana.
- ³ Sari na tie kaleadi si lopu kaqu koa ñati hiniva hola
la pa popoa tadi na tie toñoto;
pude gua asa, si kote tavete va sea tugo sari na tie
toñoto.
- ⁴ Kei Zihova, Mu valeana la koari na tie leadi,
sarini pu va tabei sari na Mua tinarae.
- ⁵ Ba pana va kilasi Goi sari na tie kaleadi,
si Mu va kilasa i tugo sarini pu luara pani sari na
Mua hahanana leadi.

Gamu na tinoni Izireli mi koa bule!

Keke Tinepatepa Vinasare

- 126** Sipu turaña pule lani gita e Zihova si gita pa Zerusalema,
si guana putagita si gita.
² Hegere na kera qetuqetu si gita,
meke vari zamae sari na votiki butubutu,
“E Zihova si evaņi sari na tiņitoņa variva magasadi
koarini,” gua.
³ Meke hinokara tugo, evaņi tugo e Zihova sari na
tiņitoņa nomanomadi koa gita,
ke ele qetuqetu hola si gita!

⁴ Kei Zihova, Mu va koa valeana pule gami,
guana ruku pu vala puleni kolo sari na ovuku
popadi.
⁵ Sarini pu lelete pa kolomata,
si madi pakepakete pa qinetuqetu!

⁶ Sarini pu paleki sari na kiko pa kinabokabo pude la
lelete,
si kaqu kera qetuqetu pa dia pinule mae;
totoso paleki rini sari na vuadi.

Vinahesina sa Lineana te Tamasa

(Keke kina te Solomone)

- 127** Be lopu kuria e Zihova sa vetu,
si kote loke laena sa tinavete tadi na tie kuri
vetu.
Be lopu kopu nia e Zihova sa vasileana,
si loke laena pude kopu nia ari na tie varane si asa.
² Loke laena pude vaņunu munumunu hokara,
meke pule boņi pa tinavete niņirana pude hata ia sa
kinoa valeana.
Ura e Zihova tu poni sarini pu tataru ni Sa,
meke poni tooso puta Sa si arini.

³ Sari na koburu si na vinariponi te Zihova,
na minana hinokara si arini.
⁴ Sari na tuna koreo sa tie tooso vaqurana sa,
si kekeņoņo guana tupi pa limana sa tie varane.
⁵ Qetu tugo sa tie pu soku tuna guana tie pu siņi sa
nana voivoina tupi,
sina lopu kaqu boka tava kilasa si asa,
pana tutuvi sa sari nana kana pude varitokei pa
sasadana sa vasileana.

Piniana sa Vina Tabe Koe Zihova

- 128** Tamanae tugo sarini pu pamaņa nia se Zihova,
meke luli sari Nana hiniva!

² Kaqu henai gamu vuadi sari na tinavete pa limamia;
kaqu qetuqetu si gamu, meke learane sa mia kinoa.
³ Kaqu podopodo va soku sa mua barikaleqe,
guana huda vaeni pu vua katakata pa mua kali vetu,

meke sari na tumu si kaqu guana huda olive vaqura
pu toa vari likohae nia sa mua vasina henahenana.
⁴ Kaqu tamanae gua asa sa tie pu pamaņa nia se
Zihova.

- ⁵ Kaqu mana nigo e Zihova pa Zaione!
meke kaqu dogoria goi sa learane pa Zerusalema
doduru rane pa mua kinoa!
⁶ Kaqu dogori goi sari na tudia rina tumu!

Mani koa pa Izireli sa binule!

Tinepatepa Vina Kilasadi Ri pu Kana La pa Izireli

- 129** Gamu na tie Izireli, mi tozi vura nia sa
niņovaņovala sapu taveteni gamu rina mia
kana,
podalae sipu ta evaņae na keke butubutu vaqura si
gamu,

² “Podalae sipu na butubutu vaqura si gami
si noņovala va kaleana gami rina mami kana,
ba lopu hite va kilasa gami rini.
³ Sari na dia hilihiliburuana si va bakorai sari na mudi
mami.
Lohi sari na bakora guana geligeliana pa inuma pu
geli va lohi pa pepeso.
⁴ Ba se Zihova sapu toņoto si vata rupaha gami pa
tinoa pinausu,” gua.

⁵ Sarini pu kukiti nia sa popoa Zaione
si madi tava kilasa meke govete pule.
⁶ Madi guana duduli pu toa pa batu vetu si arini,
sapu lopu ele ta rabutu palae ba ele harahara kenu
tu;
⁷ meke loke tie pakepakete kote pudiki vagi,
na iqoso varigara ni si arini.
⁸ Mani loke tie ene holadi si kote zama guahe koarini,
“Mani manani gamu Tamasa!
Manani gamu gami si gamu pa korapa Pozana e
Zihova,” gua.

Keke Vinaravara Tinepa Tinokae

- 130** Kei Zihova, pa korapadi rina qua tinasuna si
kabo atu koa Goi si rau!
² Kei Zihova, Mu avosia sa qua kinabo,
Mu va avoso mae ia sa qua tinepatepa!
³ Kei Zihova, be lopu muliņi pani Goi sari na mami
sinea,
si esei si kaqu boka govete nia sa tinazutu?
⁴ Ba taleosoni gami Goi,
pude mami pamaņa Nigo gami si Goi.

⁵ Aqa zoņazona nia rau sa tinokae koe Zihova,
meke raņea rau sa Nana zinama.
⁶ Aqa zoņazona nia rau se Zihova,
hola ni sari na tie kopu pana boņi pu okoro turei
kamo sa munumunu;

Uve hinokara, hola ni sari na tie kopu pana boŋi pu okoro turei kamoā sa munumunu.

⁷ Kei gamu na butubutu Izireli, mi kalavarae koe Zihova!

Ura koa koa Sa sa tataru nabuna, meke doduru totošo si hiva si Asa pude harupu gita.

⁸ Kaqu harupi Sa sari Nana tie Izireli † koari doduru dia sineā.

Vinaravara Vina Pepekae na Kinalavarae

(Keke kinera te Devita)

131 Kei Zihova, va pepekae pule nau si rau, meke lopu balabala va arilaequ pule nau si rau koari na tiŋitoŋa nomadi hola ba be sapu variva magasa hola koa rau.

² Ba koa bule na noso si rau, guana koburu haha pu eko noso pa limana sa tinana, si gua tugo sa buloqu sapu noso pa korapaqu rau.

³ Kei Izireli, mu kalavarae koe Zihova, kamahire, meke ninae rane ka rane!

Vinahesina sa Zelepade

132 Kei Zihova, Mu balabala ia se Devita meke sapu koa si asa koari soku nana tinasuna kaleadi.

² Mu balabala ia Zihova, sa nana vina tataru koa Goi, pu tokotokoro nia sa koasa Tamasa Patutokaena te Zekopi,

³ "Lopu kaqu pule la pa qua vetu si rau, babe la eko pa qua teqe.

⁴ Lopu kaqu magogoso babe la puta si rau, ⁵ osolae kaqu ponia rau si keke Nana vasina pude koa se Zihova;

sapu keke Nana vetu soti sa Tamasa Patutokaena te Zekopi."

⁶ Ele avoso nia gami pa Betilihema sa Bokese Vinariva Egoi Tanisa, ††

meke ele dogoria gami si asa pa keke vasina pa Kiriati Ziarimi. †

⁷ "Aria mada la koasa vetu te Zihova, mada la kokotuŋu pa nenena meke vahesia."

⁸ Kei Zihova, Mu mae koa pa Mua vasina hopena koasa Mua Bokese Vinariva Egoi, sapu sa vina gilagilana sa Mua ŋiniraŋira, Mamu koa vasina ninae rane.

⁹ Sari na Mua hiama si madi evaŋia ninae rane gua sapu toŋoto.

Madi kera qetuqetu sari na Mua tinoni.

¹⁰ Ele vekoa Goi sa Mua vina tataru koe Devita, sa Mua nabulu;

ke Mu lopu kilu ia sa baŋara pu ele vizatia na va madia Goi.

¹¹ Ele vekoa Goi Zihova sa Mua vina tataru hinokara koe Devita; ††

sa vina tataru sapu lopu kaqu hobeā Goi. Zama si Goi, "Keke koari na tumu koreo si kaqu va baŋaria Rau,

meke kaqu koa totoli pa mudimu goi.

¹² Be kopu ni ri kasa tumu koreo goi sari na qua vinariva egoi nabuna

meke kopu ni rini sari na Qua tinarae pu va tumatumae ni Rau,

si kaqu koa baŋara tugo sari na tudia ninae rane," gua.

¹³ Ura ele vizatia e Zihova sa popoa Zaione, hiva nia Sa si asa pude na Nana vasina kokoana, meke zama si Asa,

¹⁴ "Hie si na Qua vasina kokoana ninae rane ka rane. Tani si kaqu koa Baŋara si Rau. Ura asa tugo si hiva nia Rau.

¹⁵ Kaqu poni Rau koari na tinoni pa Zaione sa kinoā valeana.

Kaqu poni va deŋa ni ginani Rau saripu malaŋadi vasina.

¹⁶ Kaqu mana ni Rau sari doduru dia hiama koari doduru dia tinavete, meke kaqu kera velavela pa qinetuqetu sari na tiena sa popoa Zaione.

¹⁷ Vasina si kaqu va baŋaria Rau si keke ri na tutina e Devita. ††

Vasina si ele va namanama ia Rau pude toa hola sa binaŋara tanisa qua baŋara ta vizatana.

¹⁸ Kaqu koa kurekure sari nana kana, ba sa nana binaŋara si kaqu toa valeana meke koa valeana."

Kineke Koe Tamasa

133 Nake tolava tu, meke variva qetu pude koa keke sari na tie te Tamasa.

² Gua tugo na oela marilaena si asa, sapu ta zoropae pa batu pa vina madi gua sapu koe Eroni,

zoloro gore pa kaluna na gumina koasa kolana sa nana poko doduru!

³ Guana puni sapu hoqa pa toqere Hemoni, si gua tugo sapu hoqa gore koari na toqere pa Zaione!

Ura vasina si garunu la nia Tamasa sa Nana minana, sa tinoa sapu loke kokoina.

Tinioko pa Vinahesina Tamasa

134 Mae mamu vahesia se Zihova, gamu doduru Nana nabulu, sapu nabulu nia si Asa pa Nana Zelepade pana boŋi. ² Mi va sagei limamia pa korapana sa Nana Zelepade,

† 130:8 Mt 1:21; Ta 2:14 †† 132:6 2 Koron 6:41-42 ‡ 132:6 1 Samuela 7:2

†† 132:11 2 Samuela 7:12-16; 1 Koron 17:11-14; Sam 89:3-4; TTA 2:30 †† 132:17 1 Baŋ 11:35

mamu vahesia se Zihova pa vinaravara.

³ Mani manani gamu e Zihova pa Zaione!
Asa sapu tavetena sa Mañauru meke sa pepeso.

Kinera Vinahesi

135 Mi vahesia se Zihova!

Gamu na Nana nabulu. Vahesia sa Pozana e Zihova.

² Gamu pu turu vahesia se Zihova pa korapa Nana Zelepade,

koari na vasina hopedi pa korapa Nana vetu.

³ Vahesia se Zihova, ura na leana si Asa,
kera vahesia sa Pozana, ura na tataru na vatukana si Asa.

⁴ Ura ele vizatia e Zihova se Zekopi pude Nana telena,
meke sa butubutu Izireli si pude na Nana tinago.

⁵ Ura gilania rau sapu nomana lavata se Zihova,
meke ululu hola ni Sa sari kaiqa tamasa pule.

⁶ Gua sapu qetu nia e Zihova si tavetia Sa,
pa mañauru meke pa pepeso;
pa lamana, meke pa hubina sa lamana.

⁷ Va vura mae i Sa sari na lei raneboñi pa hukihukirina
sa pepeso,
vata evañi Sa sari na kapi pa raneboñi,
va vura mae ia Sa sa givusu pa keke lose vasina
kopu nia Sa.

⁸ Asa tugo va matei sari na koburu kenudi
meke na tudia kenudi rina kurukuru ñame pa Izipi.

⁹ Vasina si evañi Sa sari na tinavete variva magasadi,
na variva nunaladi koe Pero meke ri nana nabulu.

¹⁰ Asa tugo va matei sari soku butubutu huporodi,
meke sari na dia bañara ñiniradi,

¹¹ sapu ari Sihoni, sa bañara tanisa butubutu
Amoraiti,

meke Oqo sa bañara pa Basani,
meke sari doduru bañara pa popoa Kenani.

¹² Poni Sa koari na tie Izireli sa dia popoa
pude na dia tinago.

¹³ Kei Zihova, kaqu ta tozi vurae doduru totošo sapu
Agoi mo sa Tamasa,

sari doduru sinage si kaqu balabala Igo si Goi.

¹⁴ Kaqu lavelave hukata ni e Zihova sari Nana tie;
kaqu tataru ni na toka ni Sa sari Nana nabulu.

¹⁵ Sari na beku tadi na butubutu huporodi si na siliva
na qolo; †

ta tavete mo pa limadi rina tie.

¹⁶ Koadia ñuzudi, ba lopu boka zama,
koadia matadi, ba lopu boka dodogorae.

¹⁷ Koa dia taliñadi ba lopu boka avavosae,
meke lopu boka siño si arini.

¹⁸ Madi koa gua tugo arini saripu tavetedi sarini,
meke sari doduru pu kalavarae koa rini.

¹⁹ Ke gamu na butubutu Izireli, mi vahesia se Zihova.
Ke gamu na butubutu te Eroni, mi vahesia se Zihova.

²⁰ Ke gamu na butubutu te Livae, mi vahesia se
Zihova.

Gamu pu pamaña nia se Zihova, mi vahesia si Asa.

²¹ Mi vahesia se Zihova pa Zaione,

Koanana si Asa pa Zerusalema, mi vahesia se
Zihova!

Kinerana sa Vinariponi Zama Leana

136 Mi vahesia se Zihova, ura na leana si Asa, ††
meke sa Nana tataru nabuna si koa hola
ninae rane.

² Mi vahesia sa Tamasa tadi na tamasa,
ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

³ Mi vahesia sa Bañara tadi na bañara,
ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

⁴ Asa mo telena si taveti sari na tinavete variva
magasadi,
ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

⁵ Pa Nana tinumatumae si taveti Sa sari doduru
tiñitoña pa mañauru, ‡

ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

⁶ Kuria Sa sa kasia popoa koasa kolo lamana ††
ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

⁷ Taveti Sa sari na rimata na sidara, ††
ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

⁸ Sa rimata si va kalalasia sa rane,
ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

⁹ Sari na sidara na pinopino si va kalalasia sa boñi,
ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

¹⁰ Asa tugo sapu va matedi sari na tudia koreo kenudi
ri pa Izipi, †††

ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

¹¹ Turaña vura ni Sa pa Izipi sari na tie Izireli,
ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

¹² Koari na lima heheda Tanisa si qaqama lani sa pude
harupi,

ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

¹³ Asa tugo vari paqaha nia sa Kolo Ziñara, †††
ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

¹⁴ Meke turaña va karovi Sa sari Nana tie,
ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

¹⁵ Va lodu matea Sa pa kolo se Pero meke sari nana
tie varipera,

ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

¹⁶ Turañi Sa pa korapa qega sari Nana tie,
ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

¹⁷ Va matei Sa sari na bañara ñiniradi,
ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

¹⁸ Seke va matei Sa sari na bañara ta gilnadi pa
doduru tie,

†† 136:1 1 Koron 16:34; 2 Koron 5:13, 7:3; Ezr 3:11; Sam 100:5,
106:1, 107:1, 118:1; Zer 33:11 ‡ 136:5 Zen 1:1 †† 136:6 Zen 1:2
††† 136:7 Zen 1:16 ††† 136:10 Ekd 12:29 ††† 136:13 Ekd 14:21-29

† 135:15 Sam 115:4-8; Rev 9:20

ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
¹⁹ Sihoni, sa banara tanisa butubutu Amoraiti si keke koa rini, †

ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane,
²⁰ meke e Oqo tugo, sa banara pa Basani; ††
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

²¹ Poni sa koari Nana tie sari na dia popoa,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

²² Vala ni Sa si arini koari na tie Izireli sari Nana nabulu,

ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

²³ Lopu mulinini gita Sa toতোসা tava kilasa si gita,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

²⁴ Vata rupaha gita Sa si gita koari na nada kana,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

²⁵ Asa poni ni sari doduru tinitonā toadi,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.

²⁶ Kei, mi zama leana koasa Tamasa pa Mañauru,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane ka rane.

Kinabokabo tadi na Tie Izireli pa Korapa Tinaraovo

137 Pa tafeledi rina ovuku pa Babiloni si habotu kabokabo si gami,
 sipu balabala ia gami sa popoa Zaione.

² Va sigoto veko ni gami koari na huda vasina sari na mami mike,
 meke kabokabo si gami.

³ Sarini pu raovo vagi gami si tepa gami pude kera,
 meke sarini pu va sisireni gami si hivani gami pude kerakera poni pa qinetuqetu,
 meke zama, “Kera poni gami kaiqa kinerana sa popoa Zaione!” gua.

⁴ Ba vegua meke boka kera ni gami pa votiki popoa sari na kinerana e Zihova?

⁵ Kei Zihova, be mulini Nigo rau, si lea gequ mani mate sa lima mataoqu,
 pude maqu lopu boka mike vahesi Igo rau.

⁶ Mani napiti sage pa damaqu sa meaqu, pude maqu lopu boka kera pule,
 be mulini nigo rau si goi Zerusalema,
 meke be lopu balabala ia rau sapu agoi sa qua qinetuqetu nomana hola.

⁷ Kei Zihova, Mu balabala ia gua sapu evanjia ri na tie Edomu,
 toতোসা vagia ri na kana sa popoa Zerusalema.
 Balabala ia sapu gua zama pilipule nia rini, sapu guahe:

“Huaria! Huaria! Huara va kamoā koari na sinokiraena! gua.”

⁸ Kei, gamu na tiena sa popoa Babiloni, gamu na tie zazalo, ‡

qetu tugo si arini pu seke hobeā sa mia ninovañovala koa gami.

⁹ Mani qetu si asa pu oki gore lani pa patu sari na mia koburu haha!

Vinaravara Zama Leana

(Keke kinerā te Devita)

138 Kei Zihova, zama leana si rau koa Goi pa doduruna sa buloqu,

kera vahesi Igo rau si Goi pa kenudi ri doduru tamasa pule.

² Tia la ia rau sa Mua Zelepade hopena meke hoqa todoño si rau, meke vahesia rau sa Pozamu,

sina koa gua koasa Mua tataru nabuna, meke sa Mua kinopudi rina Mua zinama,

ura ele vata dogoro nia Goi sapu sa Pozamu meke sari na Mua zinama si nati hiniva ni sari doduru.

³ Totoso tepa atua rau sa tinokae, si va tabe au Goi, meke pa Mua ninirañira si va ninira au Goi.

⁴ Sari doduru banara pa kasia popoa si kaqu vahesi Igo, ke Zihova,

sina ele avosi rini sari na Mua vina tataa.

⁵ Kaqu kera vura ni rini sari doduru gua pu evani Goi, meke sa gugua sa Mua ninirañira lavata.

⁶ Ululumu hola si Goi Zihova,
 ba kopu ni Goi saripu koa va pepekae,
 meke saripu vahesi pule ni
 si lopu boka paere pa Mua dinono Goi.

⁷ Sipu koa varidikue nau ri na tinasuna,
 ba va sare au Goi.

Raza la i Goi sari na qua kana pu bugoro nau,
 meke va sare au Goi pa Mua ninirañira.

⁸ Kaqu taveti e Zihova sari doduru gua pu va tataa ni Sa,

kei Zihova, koa hola ninae rane sa Mua tataru.
 Mu va gorevura ia sa tinavete pu ele podalae nia Goi.

Sa Tamasa Kopu na Tumatumaena

(Keke kinerā te Devita)

139 Kei Zihova, ele podekau Goi si rau,
 meke gilana valeana au Goi!

² Gilanau Goi toতোসা habotu, meke toতোসা turu si rau;
 pa seu tu koa Goi ba gilani Goi sari na qua binalabala.

³ Be tavetavete, ba be zokoro si rau, ba dogoro au Goi,

meke gilana betoi Goi sari doduru qua rinizu.

⁴ Sipu lopu ele zama rau,
 ba ele gilania tu Goi gua sapu kote zama nia rau.

⁵ Koa pa vari likohaequ rau si Goi,
 meke lavelave hukata nau Goi pa Mua ninirañira.

† 136:19 Nab 21:21-30 †† 136:20 Nab 21:31-35

‡ 137:8 Rev 18:6

6 Sa Mua ginilanaqu rau, si lohi sisigiti,
 lopu boka tumae nia rau si asa.

7 Pavei si kaqu la rau pude govete Nigo si Goi?
 Pavei si kaqu va ilolo la si rau pude paere koa Goi?

8 Be sage la si rau pa mañauru, ba koa Mua vasina si
 Goi!
 Be eko puta si rau pa popoa tadi na tie matedi koa
 Mua tugo vasina si Goi.

9 Be tapuru la si rau pa kalina la sa gasa rimata,
 babe koa si rau pa kalina la sa lodu rimata,

10 ba koa Mua vasina si Goi pude turañau,
 meke koa Mua vasina si Goi pude toka nau.

11 Be zama si rau, "Kaqu va paere au sa hinuporo,
 meke mani ta evaṅae huporo sa kalalasa pa vari
 likohaequ," gua.

12 Ba sa hinuporo si lopu huporo koa Goi.
 Meke sa boñi meke sa rane si kalalasa beto mo koa
 Goi.

13 Ele va tana va toñoti Goi sari doduru kukuru tiniqu,
 ele varihodae valeana au Goi pa korapa tiana sa
 tinaqu.

14 Vahesi Igo rau, sina garo pude ta pamañae si Goi.
 Sari doduru Mua tinavete si votikaedi hola, meke
 variva magasa.
 Gilana valeana au Goi si rau pa doduruna sa qua
 tinoa.

15 Sipu ta varihodae valeana sari na susuriqu pa tiana
 sa tinaqu,
 meke sipu noma sage si rau pa vasina tomena,
 si ele gilana tu Goi sapu koa si rau vasina.

16 Sipu lopu ele podo rau, si ele dogorau tu Goi.
 Sari na ranena sa qua tinoa sapu poni nau Goi,
 si ele kubere betoi tu Goi pa Mua buka
 sipu lopu ele kamo si keke arini.

17 Kei Tamasa, lopu boka tuma ni rau sari na Mua
 binalabala arilaedi,
 soku hola, lopu boka ta nae si arini.

18 Be naei rau si arini, si soku hola ni rini sari na
 onone.
 Sipu vañunu rau, si korapa koa koa Goi si rau.

19 Kei Tamasa, hiva hola nia rau si pude va mate pani
 Goi sari na tie kaleadi,
 meke sari na tie variva mate si madi taloa koa rau!

20 Soku tiñitoña kaleadi si zama ni rini koasa
 guguamu Agoi;
 zama va kleania rini sa Pozamu Goi.

21 Kei Zihova, kukiti hola ni rau saripu kukiti Nigo!
 Etulu pani rau saripu varipera atu koa Goi!

22 Doduruna sa qua kinukiti si vala rau koa rini;
 balabala guni na qua kana rau si arini.

23 Kei Tamasa, Mu hata vura nia, Mamu gilana betoa
 sa buloqu!
 Mu podekau, Mamu gilani sari na qua binalabala!

24 Dogoria, be koa nana koa rau si keke kinaleana,
 Mamu turañau pa sirañana sa tinoa hola.

Tinepatepa pude Ta Toketoke Hukata

(Keke kinera te Devita)

140 Kei Zihova, Mu harupau koari na tie kaleadi,
 Mamu va sare au koari na tie variva mate.

2 Doduru totošo si pada vekoi rini sari na kinaleana
 pu hiva taveti rini,
 meke lopu makudo sovuti rini sari na vinari
 kakatorae.

3 Sari na meadi si ṅaru, guana noki variva mate, †
 sari na dia zinama si variva mate guana noki
 varigarati.

4 Kei Zihova, Mu kopu nau pa limadia rina tie kaleadi,
 va sare au koari na tie variva mate pu hata luli au.

5 Sari na tie vahesi pule ni si sekesekei nau,
 taveti rini sari na siraña sinekesekei
 na dia sipata pude boka va hoqau gua.

6 Zama si rau koe Zihova, "Agoi si na qua Tamasa,"
 Kei Zihova, Mu avosia sa qua tinepatepa tinokae!

7 Kei Zihova qua Bañara, meke na qua hinarupu,
 ele va sare au Goi si rau pa korapa vinaripera.

8 Kei Zihova, Mu lopu poni ni koari na tie kaleadi gua
 saripu hiva ni rini,
 Mu lopu va malumi pude va gorevura i gua saripu
 mizi veko i rini!

9 Mu lopu va mataqari sari na qua kana,
 va hoqa pule lani koarini gua saripu hiva taveti rini
 koa rau.

10 Madi hoqa gore koa rini sari na motete leradi!
 madi ta gonagona la si arini koasa pou meke lopu
 vura pule mae.

11 Madi lopu koa mataqara saripu zutu kokoha i sari
 kaiqa,
 Sa kinaleana si mani hoqa pule la meke va mate
 pani gedi sari na tie kaleadi sara.

12 Zihova, gilania rau sapu toka ni Goi sari na
 habahuala pa dia tinasuna,
 meke sa vina sare tadi pu malaña.

13 Kaqu vahesi zoñazona Igo rina tie toñoto si Goi,
 meke kaqu koa pa kenumu Goi sarini.

Keke Vinaravara Veluvelu

(Keke kinera te Devita)

141 Kei Zihova, tepa atu si rau, Mu tuturei toka
 nau!
 Mu avoso mae au pana tepa atu rau!

2 Mu balabala gunia na vina vukivukihī humaña lea sa
 qua vinaravara, ††
 meke sari na limaqu pu ovulu sage ni rau si Mu guni
 na vina vukivukihī veluvelu.

³ Kei Zihova, Mu kopu nia sa nuzuqu,
 Mu guana tie kopu sasada pa beruqu,
 pude lopu tozi vura nia rau sa sinea,
⁴ Mu va ilolo au koari na inokorodi rina tinavete
 kaleadi,
 meke pa sinomana koa rina tie kaleadi pa dia
 tinavete kaleadi,
 maqu lopu hite somana nia si keke dia inevaṅa.

⁵ Keke tie leana si mani va toṅoto au pa tataru,
 ba sa vina lavataqu koari na tie kaleadi si namu lopu
 kaqu va ego hokaria rau,
 sina hoke varavara va kari i rau sari na dia tinavete
 kaleadi.

⁶ Pana ta vala sari na dia koimata pude ta zutu pa
 minate koari pu zutudi,
 si kaqu gilania rina tie sapu hinokara sari na qua
 zinama.

⁷ Kekeṅoṅo guana huda sapu ta viqala meke ta soko
 va umumu,
 si kaqu gua tugo sari na susuridi pa hukihukiridi rina
 lovudi.

⁸ Kei Zihova Tamasa, koa Goi mo si doṅo atu rau,
 koa Goi mo si hata ia rau sa aqoroana,
 Mu lopu luarau pa minate.

⁹ Mu va sare au koari na sinekesekei tadi na qua
 kana,
 meke koari na sipata tadi na tie kaledi.

¹⁰ Madi hoqa pule pa dia sinekesekei teledia sari na
 tie kaleadi pana tava sare si rau.

Tinepa Tinokae Koe Tamasa

*(Keke vinaravara te Devita toṅoto sapu koa tome pa
 bae si asa)*

142 Tepa va ululae la si rau koe Zihova,
 koasa mamalainiqu si tepatepa la si rau koa
 Sa.

² Tozi beto la nia rau koa Sa sari doduru gua pu lopu
 getu ni rau.

Tozi beto lani rau koa Sa sari doduru qua tinasuna.

³ Pana malohoro si rau,
 si gilania Sa gua sapu garo koa rau pude tavetia.
 Vasina ene gua rau,
 si vekoa rina qua kana si keke sipata pude va mate
 au.

⁴ Totoso liṅana varikali si rau,
 si loke tie si koa pude toka nau,
 na lavelave nau,
 meke loke tie si hite tataru nau.

⁵ Kei Zihova, tepa va ululae atu si rau pude toka nau,
 Agoi Zihova mo sa qua lave,
 Agoi mo si hiva Nigo rau pa doduruna sa qua tinoa
 hiera.

⁶ Mu va avosia sa qua tinepatepa,
 ura na lodu mate si rau pa tinalotṅa.

Mu harupu au koari na qua kana,
 ura na ṅinira hola nau rini si arau.

⁷ Mu rupaha au pa qua tinasuna,
 meke kaqu vahesigo rau pa varikorapadi Mua kobi
 tinoni,
 sina koa gua koasa Mua lineana koa rau.

Tinepa Tinokae Koe Tamasa

(Keke kinera te Devita)

143 Kei Zihova, Mu avoso mae ia sa qua
 tinepatepa!

Gua sapu ele tozia Goi pa Mua Zinama,
 Mu olaṅau pa Mua tinoṅoto!

² Mu lopu turaṅau pa vinaripitui si arau na Mua
 nabulu, †
 ura loke tie si toṅoto pa Mua dinogo Goi.

³ Ura korapa hadu luli au sa qua kana si arau,
 meke va kilasa hokarau sa.

Namu ele va gore hokarau sa si rau pa hinuporo,
 gua ri pu ele matedi pukerane tu.

⁴ Gua asa ke mabubulu sa maqomaqoqu;
 namu ele nunala sa maqomaqoqu.

⁵ Lopu muliṅi ni rau sari na toṅoto pukerane.
 Balabala sisigiti i rau sari doduru gua pu ele evaṅi
 Goi.

Balabala la i rau sari doduru Mua tinavete.

⁶ Va sage i rau koa Goi sari na limaqu pa korapa
 vinaravara.

Ta hivae hola si Goi koa rau.

Kekeṅoṅo gua sa pepeso popana si hiva hola nia sa
 ruku,

si na memeha Nigo sa maqomaqoqu.

⁷ Kei Zihova, Mu tuturei olaṅa mae au,
 ura ele nunala hola si rau!

Mu lopu va paere pule Nigo koa rau;
 be lopu gua si kote mate palae si rau pa popa tadi
 na tie matedi.

⁸ Maqu va avosia pana munumunu sa Mua tataru
 nabuna,

ura koa Goi mo si kalavarae rau.

Mu va dogoro nau sa sirāṅa sapu garo pude la ia rau,
 ura koa Goi mo si varavara atu rau pa doduru qua
 tinoa.

⁹ Kei Zihova, Mu va sare au koari na qua kana,
 ura koa Goi mo si govete atu rau pude aqorae.

¹⁰ Mu va tumatumae nau gua pude evaṅia sa Mua
 hiniva,

ura Agoi mo sa qua Tamasa!

Sa Maqomaqo leana Tamugoi si mani turaṅau pa
 sirāṅa vasina kaqu tava sare nia rau.

¹¹ Koa gua sa gugumu Goi, Kei Zihova, Mu va sare au
 gua sapu ele va tatara nia Goi.

† 143:2 Rom 3:20; Qal 2:16

Pa korapa Mua tinoḡoto si Mu va sare au pa tinasuna.

¹² Koasa Mua tataru nabuna koa rau, si Mu va mate pani sari na qua kana;

Mu va mate beto pani sari doduru pu ḡoḡovala au, ura na Mua nabulu si rau.

Keke Baḡara si Zama Leana koe Tamasa koasa Minataqara

(Keke vinaravara te Devita)

144 Mani tava lavata se Zihova sa qua Patu aqoroana,

Ura va tumatumae nau Sa sa binokaboka pude rapata na varipera.

² Asa sapu ta ronuenta pa Nana tataru koarau, na qua bara patu ḡiḡirana.

Qua tinaharupu ḡiḡirana meke na qua tuturuana nabuna.

Koa Sa si kalavarae si rau pude tava sare.

Va kilasi Sa sari na votiki butubutu pude koa kaurae pa qua ḡiniraḡira.

³ Kei Zihova, na sa sa tie ke balabala va arileana ia Goi, †

meke sa tuna na tie pu emu va taliḡa la ia Goi?

⁴ Sa tie si guana keke siniḡo mo.

Sari na rane pu toa sa, si guana keke opoadumu tapuru holana mo.

⁵ Kei Zihova, Mu tukelia sa maḡauru, Mamu gore mae!

Mu tuqei sari na toqere pude di puzaka vura tuḡaha.

⁶ Mu va malara la ia sa kapi, pude di ta hurakatae.

Mu gona ni tupi, pude di govete!

⁷ Mu qaḡama gore mae pa Maḡauru,

Mamu harupau pa korapa qua tinasuna pu guana lamana peava.

Mu harupau pa limadi ri na tie karovodi,

⁸ saripu mari kokohadi,

meke gua saripu ele tokotokoro ni rini,

⁹ Kei Tamasa, kaqu kera atu nia rau si keke kinera vaqura,

kaqu mike na kera atu nia rau koa Goi si keke mike hapu sapu ka manege puta madorona,

¹⁰ Agoi pu va mataqari sari na baḡara,

meke sapu va sare se Devita sa Mua nabulu pa vinaripera.

¹¹ Mu harupau koari na qua kana ḡoḡovaladi,

Mamu va sare au pa ḡiniraḡira tadi na votiki tie

pu hola mari kokohadi,

meke gua saripu ele tokotokoro ni rini, ba kokoha ni tugo rini.

¹² Sari na tuda koreo vaqura,

si madi koa guana linetelete pu toqolo va noma,

† 144:3 *Zob* 7:17-18; *Sam* 8:4

meke sari na tuda vineki si madi koa guana sinokirae tolavaedi,

sapu ta tavete pude na vinasari na sa vetu baḡara.

¹³ Sari nada lose vekovekoana ginani,

si madi siḡi na vuadi ri votivotiki linetelete.

Sari na nada sipi si madi podopodo va soku,

kamoa tina na tina, meke kamoa manege puta tina koari na dia bara.

¹⁴ Sari na nada bulumakao si madi podopodo va soku,

sari gobagoba si madi lopu ta huara koari na kana.

Mani lopu ta avoso si keke kinabo tinalotaḡa koari na kinaleadi pu taveti rina kana pa korapana sa nada vasileana nomana.

¹⁵ Madi koa qetu sarini vasina ta evaḡa saripu gua sara!

Madi koa qetu sari na tie pu na dia Tamasa se Zihova.

Keke Kinera Vinahesi

(Keke kinera te Devita)

145 *(Aleph)*^{††} Qua Baḡara meke qua Tamasa, kaqu tozi helahelae nia rau koari doduru tie sa Mua Linavata.

Zihova kaqu vahesigo rau ninae rane ka rane.

² *(Bet)* Koari hopeke rane si kaqu zama leana atu si rau koa Goi,

meke kaqu vahesigo rau si Goi ninae rane.

³ *(Gimel)* Nomana lavata se Zihova, meke garona tugo pude tava lavata va ululae,

meke sa Nana linavata si lopu boka ta gilana beto.

⁴ *(Dalet)* Madi tozi vari tetei nia rina sinage na sage sari na Mua tinavete,

meke kaqu tozi vura ni rini sari na Mua tinavete marilaedi.

⁵ *(He)* Kaqu tozi vura nia rini sa Mua tinolava variva magasana,

meke arau kaqu balabala va lohi sari na Mua tinavete marilaedi.

⁶ *(Vav)* Sari na tinoni si kaqu tozi vura ni sari na Mua tinavete ḡiḡiradi,

meke arau si kaqu tozi vura nia sa Mua linavata.

⁷ *(Zain)* Kaqu zama vura ni rini sari doduru Mua lineana,

meke kera vura nia sa Mua tataru vatukana.

⁸ *(Het)* Tataru na variva taleosae se Zihova, lopu tuturei bugoro si Asa, meke nomana sa Nana tataru nabuna.

⁹ *(Tet)* Leana se Zihova koari doduru tie,

meke sa Nana tataru ḡoḡona si la koari doduru Nana vina podaka.

†† *Hopeke vesi koasa Sam 145 si podalae koa keke leta pa "A Ba Da" pa Vinekala Hiburu.*

¹⁰ (Yod) Kei Zihova, sari doduru Mua vina podaka toadi si kaqu vahesigo si Agoi,
meke sari doduru mua tie toṅoto si zama leana koa Goi.

¹¹ (Kaph) Kaqu tozi vura nia rini sa vina lavatana sa Mua Binaṅara,

meke kaqu tozi vura nia rini sa Mua ṅiniraṅira,
¹² (Lamed) pude doduru tie si madi gilani sari na Mua tinavete ṅiniradi,

meke sari na rinavutuna gua sa Mua Binaṅara.

¹³ (Mem) Koa hola ninae rane sa Mua tinolitolie,
meke koa Baṅara si Goi ninae rane.

(Nun) Zihova si kopu ni sari doduru Nana zinama,
meke tataru koari doduru Nana tinavete.

¹⁴ (Samek) Toka ni Sa sarini pu koa pa tinasuna,
ovulu sage ni Sa saripu hoqa.

¹⁵ (Ain) Sari doduru tiṅitoṅa toadi si doṅo atu mo koa Goi,
pude poni ni Goi sari na gedi ginani pa dia toṅoso garodi.

¹⁶ (Pe) Pada saripu gua poni Goi koa rini,
meke va garogaroi Goi sari na dia inokoro ri doduru.

¹⁷ (Zade) Toṅoto se Zihova koari doduru Nana sirāṅa,
meke tataru na vatukana koari doduru Nana tinavete.

¹⁸ (Qoph) Koa tata si Asa koarini pu tepa la koa Sa,
sarini pu tepa va hinokara la koa Sa.

¹⁹ (Resh) Poni Sa gua sapu ta hivae koarini pu va lavatia si Asa.

Avosi Sa sari na dia kinabo, meke harupi Sa sarini.

²⁰ (Shin) Va aqori Sa sarini pu tataru nia si Asa,
ba kaqu va mate pani Sa sari na tie kaleadi.

²¹ (Tav) Kaqu zama vura nia rau pa ṅuzuqu sa vinahesina e Zihova.

Madi va lavatia ri doduru kurukuru sa Pozapoza Madina sapu e Zihova ninae rane ka rane.

Vinahesina e Tamasa sa Hinarupu

146 Vahesia se Zihova!
Kei maqu vahesia se Zihova pa maqomaqoqu!

² Kaqu kera vahesia rau se Zihova pa doduruna sa qua tinoa.

Kaqu kera vahesia rau sa qua Tamasa sipu korapa toaqu rau.

³ Mu lopu kalavarae koari na koimata pa pepeso,
loke tie pa pepeso si boka harupigo.

⁴ Pana mate rini si pule la mo pa pepeso si arini,
meke pa rane tugo asa si ta huarae sari doduru dia minizimizi veko.

⁵ Tamanae tugo si asa pu ta tokae koasa Tamasa te Zekopi,

sapu kalavarae koe Zihova sa nana Tamasa,

⁶ Sapu tavetena sa maṅauru, na pepeso, †
na kolo lamana, meke sari doduru tiṅitoṅa pu koadi vasina,

Asa sapu kopu ni sari Nana zinama ninae rane ka rane.

⁷ Vilasa va toṅoto si Asa pude tokani saripu ta ṅoṅovala,

meke poni ni ginani Sa saripu oviadi.

Vata rupahi e Zihova saripu ta pusidi,

⁸ meke va dodogorae i Sa saripu behu.

Ovulu sage ni Sa saripu hoqa.

Tataru ni e Zihova sari na tie toṅoto.

⁹ Va aqori e Zihova sari na tie karovodi pu koa pa nada popoa;

toka ni Sa sari na nabonaboko na eapadi;

ba va tasuna ia Sa sa sirāṅa tadi na tie kaleadi.

¹⁰ Kei Zaione, kaqu koa Baṅara ninae rane
se Zihova sa mua Tamasa, koari na sinage na sage.

Mi vahesia se Zihova!

Vinahesina sa Tamasa ṅinira Hola

147 Mi vahesia se Zihova!

Ura leana si pude kera vahesia sa nada Tamasa,
ura na variva qetu meke toṅoto si pude vahesia si Asa.

² Kuri pulea e Zihova sa popoa Zerusalem.

Turaṅa pule ni Sa saripu ta raovodi.

³ Salaṅi Sa saripu talotaṅa pa bulodia,
meke pusi i sa sari na bakoradi.

⁴ Padai Sa sinokudi sari na pinopino,
meke hopeke vala ni pozadi Sa si arini.

⁵ Ululuna lavata na ṅinira hola se Zihova,
meke loke tie boka pada ia sa Nana tinumatumae.

⁶ Ovulu sage ni Sa saripu koa va pepekae puleni,
ba va gore pani Sa sari na tie kaleadi.

⁷ Mada kera vahesia se Zihova,
vahesia sa nada Tamasa koari na kina pa mike.

⁸ Va neve i Sa pa maṅauru sari na lei,
meke ponua ruku Sa sa pepeso,

meke va toqoli Sa sari na duduli koari na toqere.

⁹ Poni ni gedi ginani Sa sari na kurukuru ṅame,
meke sari na tuna kurukuru tapuru toṅoso kabo ovia si arini.

¹⁰ Sa Nana qinetuqetu si lopu koa koari na hose ṅiniradi,

meke lopu variva qetu koa Sa sari na tie varipera varanedi,

¹¹ ba qetu ni e Zihova sarini pu pamaṅa nia si Asa,
meke sarini pu raṅea sa Nana tataru nabuna.

† 146:6 TTA 4:24, 14:15

¹² Mi vahesia se Zihova, ke gamu na tinoni pa Zerusalema,
mi vahesia sa mia Tamasa, ke gamu kasa pa Zaione.
¹³ Va ʻnīnira i Sa sari na rorotoana koari na mia sasada bara,
meke mana ni Sa sari na mia tinoni.
¹⁴ Kopu nia Sa sa volosona sa mia popoa,
meke poni va deʻna ni gamu huiti leadi hola Sa.
¹⁵ Zama si Asa koa sa popoa pepeso,
meke lopu sana ta evaʻna gua saripu zama ni Sa.
¹⁶ Taburu nia sinou Sa sa pepeso guana poko,
guana kavuru pu paleki na givusu.
¹⁷ Va gorea Sa sa ruku aesi, guana zalekoro,
meke lopu boka ta koa sa ibuna sa.
¹⁸ Sipu zama Sa si murimuri sa aesi,
va hirua Sa sa givusu, ke totolo sa kolo.

¹⁹ Tozia sa sa Nana inavoso koari Nana vina tumatumae
na tinarae koari na tie Izireli.
²⁰ Lopu evaʻnia Sa sapu gua asa koari na votiki butubutu,
sina lopu gilani rini sari Nana tinarae.

Mi vahesia se Zihova!

Tinioko koasa Doduruna sa Vinapodaka pude Vahesia sa Tamasa

148 Mi vahesia se Zihova!
Mi vahesia se Zihova, gamu na maʻnau. Vahesia si Asa koari na vasidi ululudi.
² Mi vahesia si Asa, gamu doduru Nana mateana.
Mi vahesia si Asa, Gamu doduru Nana qeto minate varipera pa maʻnau!
³ Mi vahesia si Asa gamu na rimata na sidara.
Mi vahesia si Asa, gamu doduru pinopino ʻnedala mia!
⁴ Mi vahesia si Asa, gamu na maʻnau ululu mia.
Meke gamu na kolo panaulu pa maʻnau.
⁵ Mi vahesi gamu sa Pozana e Zihova!
Ura zama mo Sa meke ta evaʻna sari doduru.
⁶ Pa Nana zinama mo si ta veko si arini pa dia vasina ninae rane ka rane,
meke lopu boka va karia rini si Asa.
⁷ Gamu pa pepeso, mi vahesia se Zihova!
Gamu na kurukuru nomanoma mia pa lamana,
meke koari na lamana peava;
⁸ gamu na kapi, na ruku aesi, na sinou, na lei,
na givusu raneboʻni pu va tabei sari na Nana zinama!
⁹ Gamu na toa, na toqere;
gamu na vuvua, na huda pa hiqohiqo!
¹⁰ Gamu na kurukuru pinomo, na bulumakao;
doduru kurukuru ʻname, na kurukuru tapuru!

¹¹ Gamu na baʻnara pa pepeso, meke sari doduru tinoni,
sari na koimata, na tie totoli pa pepeso;
¹² Gamu na koreo vaqura, na vineki vaqura,
barogoso, na koburu hitehite!
¹³ Mi vahesia gamu sa Pozana e Zihova,
ura sa Pozana mo Sa si tava lavata koari doduru pozapoza.
Sa Nana tinolava si ululu hola nia sa maʻnau na pepeso.
¹⁴ Va ʻnīnirai Sa sari na Nana tinoni,
pude sari doduru Nana tinoni si kaqu vahesia si Asa.
Tataru ni Sa sari Nana tie Izireli.

Mi vahesia se Zihova!

Keke Kinera Vinahesi

149 Mi vahesia se Zihova!

Mi kera la nia koe Zihova si keke kinera vaqura.
Vahesia si Asa pa korapa vinarigarae tie raʻneraʻne!
² Mi koa qetuqetu nia gamu na tie Izireli si Asa pu tavete gamu.
Mi koa qetuqetu nia sa mia Baʻnara, gamu pu koa pa popoa Zaione!
³ Mi peka pa vinahesina sa Pozana,
mi kera vahesia koari na mike na kizakizana.
⁴ Ura qetu ni e Zihova sari na Nana tie,
va lavati Sa sari na tie va pepekae pa tinaharupu.
⁵ Madi koa qetuqetu pa minataqara sari na tie te Tamasa,
madi kera qetuqetu doduru boʻni.
⁶ Madi kera va ululae si arini pa vinahesina sa Tamasa,
meke taʻnini sari na vedara pa limadia,
⁷ pude va kilasi sari na votiki butubutu,
meke sari na dia tinoni.
⁸ Pude pusi vagi sari na dia baʻnara,
meke sari na dia koimata pa seni aeana.
⁹ Pude va kilasi sari na votiki butubutu, gua sapu ele garunu nia sa Tamasa.
Gua asa sa minataqara tadi na tie te Tamasa.

Mi vahesia se Zihova.

Vinahesina e Zihova

150 Mi vahesia se Zihova!

Mi vahesia sa Tamasa pa Nana Zelepade,
vahesia si Asa koasa Nana ʻnīniraʻnira pa maʻnau!
² Vahesia si Asa koari Nana tinavete ʻnīniradi.
Vahesia si Asa, si na arilaena hola ni Sa sari doduru.
³ Vahesia si Asa koari na ivivu,
vahesia si Asa koari na mike!
⁴ Vahesia si Asa koari na kizakizana, meke pa pinekapeka,

vahesia si Asa koari na ivivu, na mike.
⁵Vahesia si Asa koari na kabodi rina kizakizana,
pu ta kiza va ululae.

⁶Madi vahesia se Zihova ri doduru pu siṅo!
Mi vahesia se Zihova.

Zinama Tinumatumae

Sa Vinabakala

Sa buka hie si koa ia na zinama tumatumae sapu variva tumatumae ni ri na tie te Tamasa pa Izireli pude tumae nia sa hahanana gua pude koa va leana. Soku ri na zinama si mae guadi koe Solomone sa banara; kaiqa si koari Aqura meke Lemueli (hinia 30 meke 31). Na pude vagi valeania sa lohina gua sa tinumatumae, ke papakadi mo meke bakala meke niiradi sari zinama, meke lopu tasuna pude va nonoga i. Sari zinama hire si ta poni ni gita koasa Tamasa pude tokani gita pa nada tinoa pa pepeso, tinoa tatamana, pa sikulu, pa tinavete, pa qavuna, pa butubutu, meke pa linotu. Sapu toŋoto pa kenuna sa Tamasa si kaqu toŋoto tugo koa gita na tie. Na papakadi mo sari zinama hire meke paqapaqaha sari na binalabala, ke sari na hopeke pinaqaha si hopeke dia binalabala tugo. Ba kaiqa pinaqaha si vari luli sari dia vina tumatumae, gugua pa hinia 26:1-12 sapu vivinei nia sa tie duviduvilina meke pa hinia 31 sapu vivinei nia sa barikaleqe bokabokana.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa tinioko tanisa ginilagilana lohina. Hinia 1:1 kamo hinia 9:18

Sari na zinama tumatumae te Solomone. Hinia 10:1 kamo hinia 29:27

Sari zinama te Aqura. Hinia 30:1-33

Sari hopehepeke zinama tumatumae. Hinia 31:1-31

Sari Laedi ri na Zinama Tumatumae

1 Hire sari na zinama tumatumae te Solomone sa banara pa Izireli, sa tuna koreo Devita, †
² pude toka nigo pude dogoro vagia sa ginilagilana lohina d meke lulia sa tinarae pa mua tinoa; pude va bakali sari na zinama gilaedi.
³ Pude boka lulia sa tinarae te Tamasa pa hahanana tinoa meke sa kinoa va leana, pude taveti gua sapu toŋoto, ŋoŋo, meke sapu leana la pa tie.
⁴ Pude va tumatumae ia sa tie sapu pupuhu, meke ponia ginilagilana na tinumatumae koasa tie vaqura.
⁵ Mani va avoso sa tie gilagilana pude mani gilagilana nono latu, meke mani ta turaŋa sa tie tumaena.
⁶ Pude boka ta rupaha koa rini sari na zinama tumatumae na vina padapadae, sari zinama tadi na tie gilagilana sapu tome ginuadi.
⁷ Sa pinamaŋana e Zihova si na pinodalaena sa tinumatumae hinokara, ba sa tie duduvilina si kilua sa ginilagilana lohina meke sa linulina sa tinarae pa hahanana tinoa. ††
⁸ Tuqu, mu va avosia sa vina tumatumae tanisa tamamu, mu lopu kilu pania gua sapu totozi nigo sa tinamu.

† 1:1 1 Ban 4:32 †† 1:7 Zob 28:28; Sam 111:10; ZT 9:10

⁹ Na havoro si arini pude va sari ia sa batumu, na pakupaku pude va leleana ia sa ruamu.

¹⁰ Tuqu, pude toketoke igo ri na tie kaleadi, si koromu va tabei si arini.

¹¹ Pana zama si arini, "Mae luli gami; mada tome, mada seke va mate ia si keke tie, mada va mate hoboria keke sapu loke nana ginugua.

¹² Sipu korapa toadi meke leadi, si mada garunu lani pa lovu, mada onolo toa i, guari pu gore la pa popoa tadi tie matedi!

¹³ Kote vagi gita soku likakalae arilaedi, meke va siŋi ni tiŋitona hinikodi sari nada vetu.

¹⁴ Mae, somana koa gami, mada variva hia ni sari tinago kote hikoi gita!"

¹⁵ Tuqu, mu lopu ene luli sari tie arini; lopu neti nia nenemu koari na dia siraŋa.

¹⁶ Ura sari nenedia si bebeno la pa sinea; hiva tuturei variva mate.

¹⁷ Namu loke laena pude vekoa sa sipata sipu korapa doŋo toto atu dia mo sari na kurukuru tapuru!

¹⁸ Sari tie arini si tome sipata meke ta saputu ni teledia;

vekoi rini pude va mate pule ni.

¹⁹ Gua asa sa vina betodi ri na tie hikohiko; sa dia tinavete sea si hoke hiko pani sari dia tinoa.

Titioko sa Ginilagilana Lohina

²⁰ Sa ginilagilana lohina si titioko ululae koari na siraŋa;
korapa kukili vura pa vasina varivarigarana meke pa maketi, †

²¹ koa rini pa siraŋa nomana si velavela vala beto sa, meke pa sasada nuquru pa vasileana si zama si asa:

²² “Gamu pu pupuhu,
vea seunae gua si hiva koa pupuhu si gamu?
Vea seunae gua si kote koa va sisire nia gamu sa ginilagilana?

Gamu na tie duviduvili, vegua ke kana ia gamu sa tinumatumae?

²³ Be va avosi gamu sari qua ginegese atu,
si kote tozi va bakala ia rau sa buloqu koa gamu,
meke vata gilana ni gamu sari qua binalabala.

²⁴ Ba sipu etulau gamu totososi titioko si rau,
meke loke tie si va avoso totososi sipusipu gamu rau,

²⁵ sipu kilui gamu sari qua vinari tokae pa binalabala,
meke lopu va tabei sari qua ginegese atu,

²⁶ si kote hobequ meke hegere totososi kamo gamu tinasuna,

kote va sisire si rau totososi holoqoru si gamu,

²⁷ totososi tarazuzu sa popoa guana totososi raneboŋi,
totososi raza sa kinolura guana vivirua,
totososi opoadumu gamu na tinasigiti na sinoliŋi.

²⁸ Totososi asa si tiqe kote tioko mae au gamu ba kote koroqu olaŋa;

kote hata sisigiti au gamu, ba lopu kaqu dogoro au gamu.

²⁹ Sipu kana ia gamu sa ginilagilana,
meke lopu vizatia gamu pude pamana nia se Zihova,

³⁰ sipu lopu hiva va tabei gamu sari qua vinari tokae pa binalabala,

lopu liŋana la i gamu sari qua ginegese,

³¹ si kaqu henai gamu sari na vuadi rina mia tinavete;
sari vuadi sari mia sinekesekei si kaqu deŋani gamu.

³² Sa hinakohako tadi pu lopu goto si kote mate nia rini,

meke pana lopu galagala ri na tie duviduvili si kote ta gore nia rini.

³³ Ba asa pu va avoso mae koa rau si kote toa va bulebulei,

kaqu koa va leana si asa meke loketona kote matagutu nia,” gua sa ginilagilana lohina.

Sa Laena sa Ginilagilana Lohina

2 Tuqu, be va tabei goi sari qua zinama
meke va naqiti sari qua ginarunu,

² meke va taliŋa la koasa ginilagilana lohina si goi,
podekia pude vagia sa ginilagilana lohina,

³ meke be tioko la si goi pude vagia sa binokaboka
pude tumae nia

meke kaboa agoi sa ginilagilana,

⁴ meke be hata ia goi guana hata siliva
meke pitu lulia guana tinagotago tomena,

⁵ si kote gilania goi sa pinamaŋana e Zihova
meke kote boka tumae nia sa Tamasa.

⁶ Ura e Zihova si vari poni nia sa ginilagilana lohina,
meke koa Sa vura mae sa tinumatumae meke ginilagilana.

⁷ Na minataqara si poni ni Sa koarini pu koa va ŋoŋo,
na lave si Asa koarini pu ene pa tinoŋoto,

⁸ ura toketoke ni Sa sarini pu tavete va leana
meke kopu totoko ni sa sarini pu luli va leana ia si Asa.

⁹ Meke kote gilania goi gua sapu toŋoto meke
gotogoto,

meke kote dogoria goi sa siraŋa toŋotona pude lulia.

¹⁰ Ura sa ginilagilana lohina si kote nuquru pa bulomu,

meke sa tinumatumae si kote lomoso pa maqomaqomu.

¹¹ Sa binalabala leanadi kote kopu nigo si agoi,
meke ginilagilana kote lavelave nigo.

¹² Ginilagilana lohina kote harupu igo koari na hahanana tadi na tie kaleadi,

meke koari tie sapu boni dia zinama,

¹³ saripu veko pani sari na siraŋa toŋotodi,
meke ene pa hahanana huporodi,

¹⁴ sarini pu hapahapa nia sa tinavete kaleana,
meke qetu nia sa boni pa korapana sa kinaleana,

¹⁵ saripu koqi dia siraŋa,
meke dia hahanana sekesekei si lopu toŋoto.

¹⁶ Kote harupu igo tugo sa pa binarabarata,
koari na zinama variva hoqadi tanisa barikaleqe maqota,

¹⁷ pu veko pania sa loana,

meke muliŋi nia sa vinariva egoi ta tavete koe Tamasa.

¹⁸ Ura sa vetu tanisa si turaŋa tie la pa minate,
meke sa siraŋa tanisa si la koari na maqomaqodi ri na tie matedi.

¹⁹ Loke tie pu la koa sa si hoke pule mae,
babe vagi pulea sa siraŋa tanisa tinoa.

²⁰ Gua ke kaqu lulia goi sa hahanana tadi tie leadi,
meke enea sa siraŋa tadi tie toŋoto.

²¹ Ura saripu toŋoto si kote koa ia sa pepeso,
meke sarini pu loke tinazutudi si kote koa hola vasina.

²² Ba sari tie kaleadi si kote ta vagi palae koasa pepeso,

meke saripu lopu va tabe si kaqu ta rabutu taloa guana linetelete pa pepeso.

Tinarae koari na Tie Vaqura

3 Tuqu, mu lopu muliŋi ni sari qua vina tumatumae,
ba kopu ni sari qua tinarae pa bulomu.

2 Ura kote toa soku vuaheni meke gelena sa mua tinoa,
meke kote toa va leana si goi meke bokaboka.

3 Mani lopu ta luarae koa goi sa tataru nabuna meke rinaŋeraŋe;
paku i pa ruamu,
mamu kuberi pa bulomu.

4 Gua asa si kote leana sa pozamu meke ta qetuqetue koasa Tamasa meke koari na tie si goi. †

5 Raŋea se Zihova pa doduruna sa bulomu,
mu lopu kalavarae ia sa mua ginilagilana soti telemu,

6 pa doduru vinizata pa mua tinoa si mu balabala ia sa Tamasa,
meke kote turaŋigo Sa pa siraŋa toŋotona.

7 Mu balabala ia telemu sapu tie gilagilana si agoi;
ba mu va tabea se Zihova mamu kilu pania sa kinaleana. ††

8 Be gua asa si kote ta salaŋa sa tinimu,
meke ŋiŋira sari susurimu.

9 Va lavatia se Zihova koari mua tinagotago,
meke koari na vua kenudi ri na mua linetelete;

10 kaqu siŋi ta luluapae sari mua vetu kopu ginani,
meke sari mua vovoina vaeni si kote siŋi hola.

11 Tuqu, mu lopu hakohako totoŋo va toŋotigo e Zihova
meke lopu kilua sa Nana ginegese, ‡ ‡†

12 sina e Zihova si va toŋoti mo sarini pu tataru ni Sa,
gua sa tamana sapu gegesia sa tuna sina qetu nia sa. ‡

13 Ta manae sa tie sapu vagia sa ginilagilana lohina,
asa sapu ta poni ginilagilana.

14 Ura sa vinagi asa si hola nia sa siliva
meke vua katakata, hola nia sa qolo.

15 Sa ginilagilana lohina si arilaena hola ni sari na patu ŋedala;
loketona pu okoro nia goi si boka ta padapada la koa sa.

16 Na tinoa va gelenaena si koa pa kali mataona,
meke pa kali gedena si na tinagotago meke vina lavata.

17 Sari siraŋa tanisa si na siraŋa variva qetu,
meke bule sari doduru nana inene.

18 Guana huda tinoa si asa koa rini pu hapahapa nia;
arini pu harupu vagia si kote ta manae.

19 Kuria e Zihova sa pepeso koasa Nana tinumatumae;
koasa nana ginilagilana si vekoa Sa sa maŋauru pa nana vasina.

20 Pa Nana ginilagilana si va hoqa kolo sari na lei,
meke varipaqaaha ni Sa sari na kolo pa lamana na ovuku.

† 3:4 Lk 2:52 †† 3:7 Rom 12:16 ‡ 3:11 Zob 5:17 ‡† 3:11 Hib 12:5-6 ‡‡ 3:12 Rev 3:19

21 Tuqu, mu va naqitia sa ginilae meke sa binokaboka pude mu balabala valeana,
lopu va seu i pa matamu.

22 Kote toa ni agoi si arini,
na vina sari pude va doŋo lea ia sa ruamu.

23 Gua si kote tiqe topue ene va bulei si agoi pa mua inene,
meke lopu kaqu ta tubarae sa nenemu.

24 Pana eko goi si lopu kote matagutu;
pa mua teqe si kote lomoso sa mua pinuta.

25 Mu lopu matagutu pana raza va hodaka sa tinasuna
babe sa tinahuara pu kamo koari na tie kaleadi.

26 Ura kote raŋea agoi se Zihova,
meke kote kopu nia Sa sa nenemu pude lopu neti pa sipata.

27 Tavete valeana la koa rini pu garo pude ta tokae,
pana koa koa goi sa ŋiniraŋira pude tavete va leana.

28 Mamu lopu zama koasa turaŋamu,
“Pule mae vugo; meke kote ponigo,”
totoso koa nana mo kamahire koa goi.

29 Mu lopu kuhana nia sa turaŋamu,
pu raŋego meke koa kapae mo koa goi.

30 Lopu zutu hoboria si keke tie
totoso loke sinea si tavete atu nia sa.

31 Lopu okoro nia sa hahanana tanisa tie ŋinira,
babe hiva tavete luli sari ginugua tanisa.

32 Ura sea hola koe Zihova sa tie sapu boni nana hahanana,
ba raŋea Sa sa tie sapu toŋoto.

33 Sa lineveleve te Zihova si koa koasa vetu tanisa tie kaleana,
ba mana nia Sa sa vetu tanisa tie toŋoto.

34 Va sisire ni Sa sari na tie va sisire pu vahesi pule ni,
ba va mae ia Sa sa tataru lopu ta ŋana kamona koa rini pu va pepekae pule ni. ‡‡

35 Sa tie gilae si kote tava lavata,
ba sari tie pekipeki si kote tava kurekure.

Sa Vuana sa Ginilagilana Lohina

4 Tuqu, mu va avosi sari tinarae tanisa tamamu,
va taliŋa pude mu vagia sa ginilagilana.

2 Na vina tumatumae leanana si ponigo rau,
ke lopu veko pani sari qua zinama.

3 Totosona koburu si arau pa vetu tanisa tamaqu,
hitekequ si rau meke na koburu ekei tanisa tinaqu,

4 si va tumatumae au sa meke zama,
“Mu tuqe va nabu i sari qua zinama pa doduruna sa bulomu;
kopu ni sapu tozi nigo rau pude mu toa.

5 Vagia sa ginilagilana lohina pude balabala valeana;
mu lopu muliŋi ni sari qua zinama babe kilui.

‡‡† 3:34 Zem 4:6; 1 Pit 5:5

6 Mu lopu veko pania sa ginilagilana lohina, na kote lavelave nigo sa,
tataru nia meke kote kopu nigo sa.

7 Sa ginilagilana lohina si arilaena hola ni sari doduru, ke mu vagia sa ginilagilana lohina.
Be sage hola hinoluna sa ba holu vagia.

8 Tataru nia, meke kaqu ovulu igo sa;
hapahapa nia, meke kote va lavata igo sa.

9 Kote ta tatarue koe Tamasa si goi, guana va sage nigo havoro sa pude va leleana ia sa batumu;
meke ponigo na toropae tolavaena sa si agoi.”

10 Tuqu, avoso mae koa rau, va tabei sapu zama ni rau,
meke sari vuaheni pa mua tinoa si kote sokudi.

11 Maqu tozi nigo sa sirana tanisa ginilagilana lohina, meke turanigo koasa sirana tonotona.

12 Pana ene goi, si lopu kaqu soqo sari nenemu;
totoso haqala goi si lopu kaqu ta tubarae si agoi.

13 Tuqe va nabua sa tinarae, lopu luara pania;
kopu nia, na asa mo sa mua tinoa.

14 Lopu neti la vasina hoke ene gua sari tie kaleadi babe ene luli koa rini.

15 Veko pania, lopu ene hokara la ia;
mu taliri va seu koasa, mamu ene taloa mua.

16 Ura lopu kaqu puta si isara laelae pu kaiqa tinavete kaleadi si taveti rini;
lopu boka magogoso osolae kaiqa tie si va hoqai rini.

17 Na kinaleana sa gedi ginani
meke na vinaripera variva mate si na dia napo vaeni.

18 Sa sirana tadi tie tonoto si guana kalalasa pana vaqavaqasa,
sapu bakala hitehite vura osolae kamo sa rane.

19 Sa sirana tadi tie kaleadi si huporo dudukurumu;
lopu gilania rini sa si ta tubarae nia rini.

20 Tuqu, va avosi sapu zama ni rau,
va avoso va leana koari na qua zinama.

21 Mu lopu va rizui pa matamu,
kopu ni pa korapa bulomu.

22 Ura na tinoa si arini koari tie pu va bakali,
meke na minagogoso pa tini tie.

23 Lavelave nia sa bulomu;
ura vasina bukaha vura sa mua tinoa.

24 Veko pani sari zinama sapu lopu hinokara,
va seu i sari zinama sinekesekeidi.

25 Sari matamu si madi doño tonoto la pa kekenu,
mu doño la vasina pu korapa ene la ia goi.

26 Mu vilitia sa sirana, mamu tiqe ene la,
mu vagia sa sirana sapu tonotona.

27 Lopu taliri la pa kali matao babe kali gede,
kopu nia sa nenemu pude lopu neti vura koasa sirana tonotona.

Vina Balau koasa Binarabarata

5 Tuqu, va avoso mae koasa qua ginilagilana lohina, avoso va leana mae koari qua zinama sapu lohidi meke arilaedi,

2 pude mu boka kopu pule nigo pa binalabala leadi, meke boka naqitia sa tinumatumae.

3 Sina sa mamalainina sa barikaleqe barabaratana si lomoso guana zipale,
meke sa zinama tanisa si memehe guana oela.

4 Ba pa vina betona si pasa guana sile,
meke naru guana magu sapu naru vari kali.

5 Sa nenena si neti gore la pa minate,
meke sari inene tanisa si tuturana tonoto la pa lovu.

6 Asa lopu balabala hokaria sa hahanana tinoa,
sari sirana tanisa si koqi, ba lopu gilania sa.

7 Ego tuqu, mu avoso mae koa rau;
mu lopu mulini ni gua sapu zama ni rau.

8 Mu enea sa sirana sapu seu koa sa barikaleqe asa,
lopu ene tata la ia sa sasada vetu tanisa,

9 Kote gua meke vari poni nia goi sa mua niniraira arilaena koari kaiqa,
meke mate mokue pa limana sa palabatu tanisa barikaleqe barabaratana.

10 Uve, sari votiki tie kote deña ni sari mua tinagotago,
meke sa mua minabo si kote votiki tie tu na tagoi.

11 Pa vina betona sa mua tinoa si kote solini si agoi,
totoso hokoto ni na tinoa sari tini, masa, na ehara.

12 Kote zama si agoi, “Vegua ke hako ta totoli si arau pa votiki tie?
Vegua ke kilua tu rau sa sirana tonotona?”

13 Na vea ke lopu va tabei rau sari tie va tumatumae babe va avosi sari qua tie tarae?

14 Ele kamo rau sa vina betona sa kinaleana;
meke doño hikare si rau pa kenudia ri na butubutu.”

15 Mu napo mo pa mua vovoina kolo soti,
mu lopu zoropo hoboro nia mo pa sisirana sa kolo pa mua berukehe. †

16 Sari mua bukaha si kaqu zoropo la tu pa sisirana?
Meke sari mua tototolo si kamo latu koari na varivarigarana?

17 Na kaqu na mia eke mo sapu asa,
lopu pude somana nia ari votiki barikaleqe.

18 Mani na bukaha minana sa mua barikaleqe koa goi;
mamu qetu nia sa barikaleqe haba ia goi totosu vaquramu,

19 sapu leleana meke tolavaena guana kurukuru dia.
Mamu qetu nia doduru totosu sa nana tinolava;
mamu qetuqetu nia doduru totosu sa nana tataru.

20 Tuqu, vea ke kote ta turana va sea tu koasa barikaleqe barabaratana?
Vea ke kote hiva naza ia tu goi sa barikaleqe tana votiki tie?

21 Ura sari na tinavete tana tie si dogoro betoi mo e Zihova,
meke tumae ni Sa sari doduru nana inene.

† Sa Hiburu pa vesi hie si zama, “Vea ke zoropo hoboro nia mo pa sisirana sa kolo pa mua berukehe,” ba sa ginuana si mu puta turana sa mua barikaleqe eke mo, mu lopu puta turana hoboro votiki barikaleqe.

²² Sa tie kaleana si sipata pule nia mo koari nana sinea;

ta pusi ni sa sari iku tadi na tinavete kaleadi pu taveti sa.

²³ Kote mate nia sa sapu loke tinarae boka lulia; ta turaña va seu koari nana dinuviduvili.

Kaiqa Vina Balau

6 Tuqu, be va tatara si goi pude hobea sa gale tana keke votiki tie pana lopu boka si asa, be va egoa goi pude lipu ponia si asa, ² meke veko pule nigo pa sipata si goi koari mua zinama,

tasuna ni goi sapu ele zama veko ni goi pa nuzumu, ³ si mu tavete gua hie, tuqu, pude va rupaha pule nigo, ura ele veko pule nigo pa ninirañira tanisa keke tie sana.

Va pepekae pule nigo, mamu la koasa tie asa; mamu tepa sisigiti pude vata rupahigo koasa gale.

⁴ Mu lopu puta, lopu la va opo paki mata si agoi.

⁵ Vata rupaha pule nigo, guana igana koasa vaqara tana tie habu; guana kurukuru tapuru koasa sipata.

⁶ Mu doño la koari na menemene, agoi na tie hakohako;

mu tumae ni sari dia hahanana, mamu gilael

⁷ Loke dia koimata, loke tie tuturana babe na palabatu,

⁸ ba hata varigara ginani si arini totošo mañini sa popoa,

meke qireqire nia arini sa totošo ibu.

⁹ Agoi na tie hakohako, vea seunae gua si kote puta goi?

Totošo sa si kote tekulu goi?

¹⁰ Na puta hite, opo hite mata, polo hitei sari lima pude magogoso, †

¹¹ gua hoi si raza mo sa hinabahuala, guana tie hikohikona,

minalaña si rapata guana keke kana.

¹² Keke tie loke laena meke na tie kaleana si ene vilorae lamae meke zama hoboro nia nuzuna,

¹³ meke putaputa kale mata pude turaña va sea igo, zozoti nene na sipusipu lamae,

¹⁴ pa dia binalabala si pude taveti kaiqa ginugua sinekesekei gua,

doduru totošo si na tinasuna mo si hiva evañi rini.

¹⁵ Gua asa ke kote hinoqa kamoi na kinolura si arini; hodahodaki si raza mo sa tinahuara sapu loke hinarupu koa ia.

¹⁶ Koa dia si ka onomo ginugua sapu kana hola i e Zihova, ka zuapa tinñitona sapu lopu qetu sisigiti ni Sa:

¹⁷ sa dinonño vahesi pule,

† 6:10 ZT 24:33-34

na mea sapu kokoha,

na lima sapu va mate tie loke nana sinea,

¹⁸ na bulo sapu hatahata ginugua kaleadi,

sa nene sapu tuturei haqala la pa kinaleana,

¹⁹ sa tie va sosode sapu kokohana,

meke sa tie sapu sovutu tinasuna koari tasina.

Na Vina Balau koasa Binarabarata

²⁰ Tuqu, mu kopu ni gua sapu tozi nigo sa tamamu, lopu kilui sari vina tumatumae tanisa tinamu.

²¹ Pusi ni ninae rane pa bulomu;

mamu pakui pa ruamu.

²² Totoso ene goi si kote turañigo rini;

totoso puta goi, si kote kopu nigo rini;

totoso vañunu goi si kote zama igo rini.

²³ Ura sari tinozi hire si na zuke,

sa vina tumatumae hie si na kalalasa,

sari na ginegese pa tinarae te Tamasa

si na sirana la pa tinoa,

²⁴ sapu va balau igo koa rina barikaleqe barabarata,

koari na zinama lomosodi tadi na votiki barikaleqe.

²⁵ Mu lopu roro ia sa dinonño lea tanisa

babe ta sipata vagi koari na matana,

²⁶ ura na tinabarana sa maqota si pada keke

botubotu bereti;

ba sa pinuta turañana sa barikaleqe tana votiki tie si na mua tinoa mo si holuholu nia goi.

²⁷ Boka paleke kapae nia goi pa raqaraqamu sa nika meke lopu ta sulu mua poko?

²⁸ Boka enei goi sari patu leradi,

meke lopu ta kina sari ola nenemu?

²⁹ Gua asa sa tie pu puta turaña sa barikaleqe tana votiki tie;

asa pu tiqu la ia sa barikaleqe asa si kaqu tava kilasa.

³⁰ Na tie hikohiko si lopu ta hakohakoe

pana hiko si asa sina na ovia nana.

³¹ Ba pana ta poho sa, si kaqu lipulipu zuapa totošo

laena sapu hikoa sa,

kote padana doduru likakalae pa nana vetu.

³² Ba sa tie sapu barabarata si loke nana binalabala leadi,

asa sapu tavete gua asa si novala pule nia mo.

³³ Kaqu ta seke va bakora meke ta hakohakoe si asa, sa kinurekure tanisa si loke kokoina.

³⁴ Ura na kono va gevuruna sa tinañaziri tanisa nana palabatu,

ke kote lopu balabala pule si asa pana la varipera si asa koasa.

³⁵ Lopu kaqu vagia sa sa hinerehere;

na vinariponi, vea soku gua, ba lopu kote va ibua sa binugoro tanisa.

7 Tuqu, mu kopu ni sari qua zinama meke va naqiti pa bulomu saripu ele tozi nigo.

² Kopu ni sapu ele tozi nigo pude mu toa;

lavelave ni sari qua vina tumatumae guana keke tinagotago arilaena.

³ Pusi ni pa kakarutu limamu;
 kuberi pa bulomu.
⁴ Mamu guni nia na tasimu vineki, sa ginilagilana
 lohina,
 meke poza nia turaṅamu sa ginilae.
⁵ Arini kote kopu va seu igo koasa barikaleqe
 barabaratana,
 koari na zinama lomolomosodi tanisa votiki
 barikaleqe.

Sa Barikaleqe Kaneanana

⁶ Koasa vuida pa qua vetu
 si hopiki vura si rau.
⁷ Dogoria rau koari na tie pu lopu ele gilagilana,
 va nonoga ia rau koari na tie tiqe toqolo sagedi,
 si keke tie vaqura sapu lopu tumae balabala
 valeana.
⁸ Ene lulia sa sa siraṅa, tata la koasa vasina koa sa
 barikaleqe asa,
 ene la gua pa siraṅa la koasa vetu tanisa,
⁹ pana veluvelu sipu podalae ibu sa rane,
 totošo podalae huporo sa popoa.
¹⁰ Totoso asa si vura si keke barikaleqe pude tutuvia,
 pokopoko guana keke maqota meke koa ia na
 hiniva pude vorivoriti.
¹¹ Na mataqarana si asa meke loke nana kinurekure,
 meke lopu nosona pa vetu si asa;
¹² ele koa aqa pa sisiraṅa, ele pa maketi tu,
 ele pa kaiqa hukihukiridi, gua mo si asa.
¹³ Naza vagia sa sa koreo meke aho ia,
 meke doṅo toṅoto la ia sa isumatana meke zama:
¹⁴ "Vukivukihi binaere si tavetia rau ṅinoroi,
 meke sari masa kurukuru koasa vinukivukihi si koa
 dia pa vetu;
 ele va hokoti rau sari qua tinokotokoro nabudi koe
 Tamasa!
¹⁵ Ke vura mae si arau pude tutuvu igo;
 hata igo rau meke kamahire dogoro vagi igo!
¹⁶ Ele ivaria rau sa qua teqe
 pa poko visoviso mae guana pa Izipi.
¹⁷ Va humaṅa lea ia rau sa qua teqe
 koari na oto huda moa, na huda humaṅa lea na
 sinamoni na aloesi na gua.
¹⁸ Aria mada hata ia sa tataru kamo munumunu;
 mada vari qetuqetue nada mo.
¹⁹ Sa qua palabatu si lopu koa pa vetu;
 taloa si asa pa keke inene gelena.
²⁰ Paleke va soku poata si asa
 meke totošo hobe rimata tu si kote pule mae si asa."
²¹ Zama va malohoria sa barikaleqe meke turaṅa
 vagia;
 koari nana zinama vina lomolomoso si saputu vagia
 sa.
²² Meke hinoqa lulia mo sa sa barikaleqe
 guana bulumakao sapu ta turaṅa pude la tava mate,

guana dia sapu netia sa iku tana sipata;
²³ aqa nia sa tupi pude goto pa bulona,
 guana kurukuru sapu tapuru nuquru pa sipata,
 sapu lopu rovea sa kote voi pule nia pa minate si
 asa.

²⁴ Ego gamu na tuqu, va avoso mae koa rau,
 mi kopu va leana ni sari zinama pu zama ni rau.
²⁵ Lopu va malumi bulomia pude kekere la pa siraṅa
 tanisa barikaleqe sana
 babe muliṅu meke ene la gua pa nana siraṅa.
²⁶ Na soku sari nana boso pu ele va hoqai sa;
 saripu ele va matei sa si lopu boka ta nae.
²⁷ Labena sa siraṅa pa vetu tanisa sapu la gua pa
 lovu;
 nuquru la pa vasina tadi na tie matedi.

Sa Tinioko Tanisa Ginilagilana Lohina

8 Va avoso! Sa ginilagilana lohina si korapa titioko!
 Korapa hiva ta avoso sa ginilae. †
² Koari na siraṅa pa batu toqere,
 meke turu nana koari na vari pazadi.
³ Tata pa sasada nuquru koari na vasileana nomadi;
 koari na siraṅa la pa vasileana si kukili vura si asa:
⁴ "Koa gamu doduru tie si titioko vura si rau;
 zama va ululae si arau koa gamu doduru tinoni,
⁵ Gamu pu pupuhu, mi vagia sa ginilae;
 gamu na pekipeki si mi vagia sa ginilagilana.
⁶ Avoso mae, ura na ginugua arilaedi si kote zama ni
 rau;
 na toṅotodi si kote zama ni sa beruqu.
⁷ Sa ṅuzuqu si zama va hinokara,
 meke na kokoha si kaleana pude tozia pa beruqu.
⁸ Doduru zinama pa ṅuzuqu si toṅoto,
 lopu keke si kaleana babe turaṅa va sea tie.
⁹ Koa rini pu vizavizata va toṅoto si toṅotodi mo sari
 qua zinama,
 meke kalalasa koarini pu gilagilana.
¹⁰ Sa qua tinarae si mamu vizata vagia lopu sa siliva;
 na tinumatumae lopu sa qolo arilaena.
¹¹ Ura sa ginilagilana lohina si arilaena hola nia sa
 patu ṅedala,
 meke loketoṅa sapu okoro nia goi si boka va
 padapada la nia goi koa sa.

¹² Arau, sa ginilagilana lohina si koa turaṅa sa ginilae
 pude vizata valeana;
 arau tagoa sa tinumatumae meke sa vinilasa
 toṅotona.
¹³ Pude pamaṅa nia se Zihova si na hinakohakona sa
 kinaleana;
 arau kana ia sa vinalesi pule meke sa vina titie,
 gua tugo sa hahanana kaleana meke sa kokoha.
¹⁴ Sa variponi binalabala meke sa vinizata toṅoto si
 taqarau;
 arau tagoa sa ginilagilana meke sa ṅiniraṅira.
¹⁵ Koa rau si tuturana sari na banara

† 8:1 ZT 1:20-21

meke sari koimata si tavete tinarae sapu nono;
¹⁶ koa rau si totoli sari palabatu,
 meke sari doduru koimata pu kopu nia sa kasia
 popoa.

¹⁷ Tataru ni rau sarini pu tataru nau,
 meke arini pu hata au si dogoro au tugo.
¹⁸ Koa rau koa sari tinagotago meke vina lavata,
 sa tinago sapu koa hola meke sa kinoa valeana.
¹⁹ Sa vuaqu rau si leana hola nia sa qolo viana,
 sapu podaka vura koa rau si hola nia sa siliva
 arilaena.
²⁰ Arau si lulia sa hahanana sapu nono,
 meke ene pa siraña sapu toñoto,
²¹ va tago i sarini pu tataru nau,
 meke va siñi ni likakalae arilaedi rau sari dia vetu.

²² Se Zihova va podaka kekenu au si rau koari Nana
 tinavete,

sipu lopu ele sari doduru pule. †
²³ Arau si ta vizata pukerane latu,
 pa pinodalaena sipu lopu ele podaka sa kasia
 popoa.

²⁴ Sipu lopu ele koa sari na kolo lamana,
 meke lopu ele koa sari bukaha sapu gavoro va soku
 kolo si podo si rau.

²⁵ Sipu lopu ele tava garo la pa dia vasidi sari na toa,
 meke lopu ele koa sari na toqere, si podo si rau.

²⁶ Sipu lopu ele tavetia Sa sa kasia popoa meke sa
 pepesona,

babe sa kavuruna sa kasia popoa si podo si rau.

²⁷ Arau si koa qua totošo va garo la nia Sa sa
 mañauru pa nana vasina,

totošo gasi vura nia Sa sa hubi lamana,
²⁸ totošo vekoa Sa sa galegaleane meke sari na lei
 panaulu

meke tukeli sari bukaha pa lamana peava,
²⁹ totošo vekoa Sa vasina kote kokoi sa kolo hokara,
 meke volosi Sa sari na kolo pude kopu ni dia boku,
 meke totošo podalae kuria Sa sa kasia popoa.

³⁰ Arau mo sa Nana tie tavetavete pu koa pa kalina
 Sa.

Siñi au na qinetuqetu ninae rane,
 qetuqetu lamo si rau pa kenuna Sa.

³¹ Qetuqetu nia rau sa kasia popoa Tanisa
 meke qetu ni rau sari tiena sa kasia popoa.

³² Ego gamu na tuqu, mi avoso mae koa rau;
 ta manae si arini pu kopu ni sari qua tinarae.

³³ Va avoso mae koasa qua vina tumatumae pude mu
 gilae;
 mi lopu kilu ia.

³⁴ Ta manae sa tie pu va avoso mae koa rau,
 pu kopu totoko nia sa qua sasada,
 pu koa aqa pa qua sasada vetu.

³⁵ Ura asa pu dogoro vagi au si vagia tugo sa sa tinoa,
 meke kaqu qetu nia tugo e Zihova si asa.

³⁶ Ba asa pu lopu boka dogoro vagi au si novala pule
 nia;
 meke doduru pu kana au si tataru nia rini sa
 minate."

Sa Ginilagilana Lohina meke sa Dinuviduvili

9 Sa ginilagilana lohina si ele kuri ia sa nana vetu;
 meke ka zuapa dedegerena.

² Na inevaña si nama nia sa meke heni nia kolo sa sa
 vaeni;

meke sa tevolo si va nama ia sa.

³ Sari nana nabulu vineki si ele garuni sa pude
 ruvaruvata,

meke titioko si asa pa vasina ululuna koasa
 vasileana,

⁴ meke zama, "Mi mae gamu doduru pu lopu goto,
 nuquru mae tani!"

gua si asa koarini pu lopu tumae balabala.

⁵ "Mae mamu henai sari ginani hire
 mamu napoa sa vaeni sapu ele heni vekoa rau.

⁶ Veko pani sari mia hahanana pupuhudi pude mi toa;
 pude mi ene pa siraña tadi tie gilaedi.

⁷ Asa pu norea sa tie pesipesi hoboro si aqa ta ruba
 mo;

asa pu la tokea sa tie kaleana si aqa ta novala mo.

⁸ Mu lopu norea sa tie pesipesi hoboro, na kote kana
 igo sa;

ba tokea sa tie gilagilana, meke kote tataru nigo sa.

⁹ Tarae nia sa tie gilaena, mani gilae nono latu si asa;
 va tumatumae ia sa tie toñoto meke kote tumae lala
 nana si asa.

¹⁰ Sa pinamañana e Zihova si na pinodalaena sa
 ginilagilana lohina,

meke pude tumae nia sa Tamasa Hopena si na
 ginilae. ††

¹¹ Ura mi ene gua koa rau, pude soku sari mia rane,
 meke soku vuaheni si kaqu ta tomo atu pa mia
 tinoa.

¹² Be gilae si goi, sa mua ginilagilana lohina kote pia
 igo;

ba pana kilu au goi, si telemu mo kote novala pule
 nigo."

¹³ Sa barikaleqe, sapu e Duvili pozana si vevehe hola;
 na lopu tumae balabala si asa meke loketona
 gilania.

¹⁴ Habotu si asa pa sasada koasa nana vetu,
 babe pa keke vasina ululuna koasa vasileana,

¹⁵ meke kukili vura la koa rini pu ene hola;
 pu korapa ene pa dia siraña.

¹⁶ "Gamu pu pupuhu si mi nuquru mae tani!"
 gua si asa koarini pu lopu tumae balabala.

¹⁷ "Na kolo ta hikona si lomoso;
 meke na ginani ta hena tomena si hena lea hola!"

† 8:22 Rev 3:14

†† 9:10 Zob 28:28; Sam 111:10; ZT 1:7

¹⁸ Ba lopu gilania rini sapu koa ia minate sa vasina asa;
na popoa tadi tie matedi sa vetu tanisa.

Sari na Zinama Tumatumae te Solomone

10 Hire sari na zinama tumatumae te Solomone:
Na koreo gilaena si qetu nia sa tamana si asa;
ba sa koreo pekipekina si na tinalotaŋa tanisa tinana.

² Na tinagotago ta hikodi si loke laedi,
ba sa tinoŋoto si kote harupigo pa minate.

³ Zihova si lopu kaqu va malumi sarini pu toŋoto pude ovia,

ba korona nia Sa sa inokoro tadi na tie kaleadi.

⁴ Na lima hakohakona si va kamo minalaŋa,
ba sa lima sapu ŋaliŋali pa tinavete si va tagotago tie.

⁵ Asa pu vagi ginani pa inuma pa totošo komiha si na koreo gilaena,
ba asa pu puta pa totošo pakepakete si na koreo variva kurekurena.

⁶ Na minana si toropae nia sa tie toŋoto,
ba sari tie kaleadi si na ŋoŋovala mo si zama ni rini.

⁷ Pude balabala pule la i sari tie toŋoto si na minana,
ba sari pozadi ari tie kaleadi si kote popozu taloa.

⁸ Sa tie sapu gilae pa bulona si va tabei sari na tinarae,

ba sa tie memeakala si pekipeki meke kote kamoas tinasuna.

⁹ Sa tie ŋoŋona si kote ene vata bulei si asa,
ba asa pu lulia sa sirana koŋina si kote ta poho vura.

¹⁰ Asa pu putaputa kale mata si va gavoro tinalotaŋa,
ba asa pu tozia sa hinokara si okoro nia sa binule.

¹¹ Sari na zinama tanisa tie toŋoto si na bukaha tanisa tinoas,

ba sari tie kaleadi si na ŋoŋovala mo si zama ni rini.

¹² Na vinari kanai si va gevuru vinaripera,
ba sa tataru si taleoso ni sari doduru sineas. †

¹³ Sa ginilagilana lohina si ta dogoro koa ri na zinama tadi pu bakaladi,

ba sa kolu si pude sekea mudina sa tie sapu lopu gilae.

¹⁴ Sari tie gilagilana si hata ia sa tinumatumae,
ba sari na zinama tanisa tie duvili si hata tinasuna.

¹⁵ Na tinago si na ŋiha na varane pa totošo tinasuna tadi na tie tagotago,

ba na hinabahuala si ŋovaladi sari tie malaŋa.

¹⁶ Sa tinabara tadi tie toŋoto si na tinoas,
ba sa hinia tadi tie kaleadi si na vina kilasa.

¹⁷ Asa pu va taliŋa la ia sa tinarae si dogoria sa sirana la pa tinoas,

ba arini pu lopu hiva tava toŋoto si turana va sea tie.

¹⁸ Asa pu tomea sa kinukiti si na tie kokoha,
meke asa pu zama va kaleana ia si keke tie si na tie duvili.

¹⁹ Pana soku sari zinama, si kamo mo sa kinaleana,
ba gilae sa tie pu kopu nia sa meana.

²⁰ Sa meana sa tie toŋoto si guana siliva viana,
ba sa bulona sa tie kaleana si loke laena.

²¹ Sa beruna sa tie toŋoto si na minana koari soku tie,
ba sa tie duvili si loke nana binalabala leadi.

²² Sa minana te Zihova si va tagotago tie,
meke lopu va somana nia tinasuna Sa.

²³ Na tie duvili mo si qetu ni sari na tinavete kaleadi,
ba sa tie sapu gilae si qetu nia sa ginilagilana lohina.

²⁴ Sapu matagutu nia sa tie kaleana si kote raza nana mo koasa;

ba sapu okoro nia sa tie toŋoto si kote ta poni nia sa.

²⁵ Totoso hola taloa sa raneboŋi, si taloa tugo sari tie kaleadi,

ba sari pu toŋoto dia si turu va nabu ninae rane.

²⁶ Sa tie hakohakona koa rini pu garunia,
si guana sile pa livo meke tunaha pa mata tie.

²⁷ Sa pinamaŋana e Zihova si va gele tinoas,
ba sari na tie kaleadi si tuturei mate.

²⁸ Sa tie toŋoto si koa qetuqetu nana sina ronua sa sapu kote evana,

ba sa inokoro tadi na tie kaleadi si lopu kaqu tava gorevura.

²⁹ Koa bule sari na tie toŋoto pa sirana te Zihova,
ba sa sirana asa si na tinasuna koari na tie kaleadi.

³⁰ Sari tie toŋoto si lopu kaqu ta rabutu palae,
ba sari tie kaleadi si lopu kaqu koa hola koasa

popoa.

³¹ Na zinama tanisa tie toŋoto si vura ia ginilagilana lohina,

ba sa mea sapu zama va kaleana si kaqu ta magu palae.

³² Sari na beru tadi tie toŋoto si gilania sa si leana pude zama nia,

ba sari na tie kaleadi si tale zinama bonidi mo si zama ni rini.

11 E Zihova lopu hiva hokara ni sari na sikele sapu hikohiko,

ba qetu nia Sa sa padapadana mamata sapu toŋoto.

² Pana vahesi pule ni sari na tie, si lopu sana mae sa kinurekure,

na vina pepekae si lulia na ginilagilana lohina.

³ Sa tie toŋoto si ta turana koasa nana kinoas va ŋoŋo,
ba na sinekesekei si ŋovalana sa tie kokoha.

⁴ Na tinagotago si loke laena totošo tia ia goi sa minate,

ba kinoas va leana kote harupigo pa minate.

⁵ Sa tinoŋoto tanisa tie sapu loke tinazutuna si turana va leanana si asa,

ba sa tie kaleana si tasuna ni sari nana kinaleana.

⁶ Sa tinoŋoto tanisa tie ŋoŋona si harupia si asa,
ba sa tie lopu ta ranena si ta sipata koari nana pinuhi.

⁷ Pana mate sa tie kaleana, si beto tugo sari doduru nana inoko'okoro;

doduru pu hiva ni sa pa nana ŋiniraŋira si loketoŋa mo.

⁸ Sa tie toŋoto si ta harupu koari na tinasuna,

† 10:12 Zem 5:20; 1 Pit 4:8

ta kasie meke raza la tu koari na tie kaleadi.
⁹ Koari nana zinama sa tie sapu lopu gilania sa
 Tamasa si boka novalia sa sa turaṅana,
 ba pa ginilagilana si boka ta harupu sa tie toṅoto.
¹⁰ Totoso koa va leana sari tie toṅoto, si qetu sari pa
 vasileana,
 totoso mate sari tie kaleadi si kukili qetuqetu si arini.
¹¹ Koari na minana tanisa tie noṅo si ta ovulu sa
 vasileana,
 ba koari na zinama tanisa tie kaleana si ta huara sa
 popoa.
¹² Sa tie pu lopu tumae balabala si zama va gore
 turaṅana,
 ba sa tie gilagilana si kopu nia sa sa meana.
¹³ Na nanae si hoke tozi vura ginugua tomedi,
 ba sa tie ta ronuna si kopu ni sari vivinei tadi votiki
 tie.
¹⁴ Pude lopu ta turaṅa, si hoqa tugo sa butubutu,
 ba pana soku tie si vari tokae pa binalabala si koa sa
 minataqara.
¹⁵ Asa pu va egoa pude hobea sa gale tana keke tie si
 kaqu kaleana nia tugo sa,
 ba asa pu korona tabaria sa lipulipu tana votiki tie si
 gulea nana.
¹⁶ Sa barikaleqe pu koa ia tataru bulona si ta
 pamaṅae,
 ba sari na tie noṅovala si na tinagotago mo si vagia
 sa.
¹⁷ Sa tie tataru si na lineana si vagia sa,
 ba sa tie noṅovala si va tinasuna pule nia.
¹⁸ Sa tie kaleana si hoke vagi tinabara sapu kokohadi,
 ba asa pu letea sa tinoṅoto si kaqu paketia sa vua
 hinokarana.
¹⁹ Sa tie sapu turu va nabu pa tinoṅoto si kaqu vagia
 sa tinoa,
 ba sa tie sapu luli sari tinavete kaleadi si hata mate.
²⁰ E Zihova si etuli na va kari saripu boni bulodi,
 ba qetu hola ni Sa saripu tavete va leana.
²¹ Mi gilana valeania sapu hie: Sari tie kaleadi si kaqu
 tava kilasa,
 ba arini pu toṅoto si kaqu ta rupaha.
²² Guana riṅi qolo pa isuna sa boko,
 sa barikaleqe leleana sapu lopu tumae balabala.
²³ Sari inokoro tadi tie toṅoto si hoke gorevura va
 leana,
 ba sari rinoverove tadi tie kaleadi si va bugori sari
 doduru tie.
²⁴ Keke tie si tataru meke vari poni, ba va gavoro soku
 si asa,
 keke si korokorona poni, si kamo tu minalaṅa.
²⁵ Sa tie sapu variponi, si kote toa va leana meke
 bokaboka,
 meke asa pu toka ni sari tie si kote ta tokae tugo.
²⁶ Hoke ta levei sa tie pu puhi ni sari ginani,
 ba ta manae si asa pu va malumu pude holuholu ni.
²⁷ Asa pu hata ia pude leana si vagia tugo sa lineana,
 ba sa tinasuna si kote raza koasa pu hata ia.

²⁸ Asa pu raṅei sari nana tinagotago si kaqu hoqa
 guana elelo matena,
 ba sari tie toṅoto si kote toa va leana gua na
 linetelete vaqura.
²⁹ Asa pu vata tasuna i sari nana tatamana, si na
 givusu mo si kote tagoa sa,
 meke sa tie duvili si kote nabulu koasa tie gilae.
³⁰ Sa vua tanisa tie toṅoto, si na huda tinoa,
 meke asa pu harupi sari maqomaqo tie si na tie
 gilae.
³¹ Pude ta pia pa popoa pepeso sari tie toṅoto,
 si nasa si kote kamo i sarini pu kaleadi? †
12 Asa pu tataru nia sa tinarae pa tinoa si tataru nia
 sa tinumatumae,
 ba asa pu hako ta gegese si pekipeki.
² Sa tie leana si ta tokae koe Zihova,
 ba va kilasi Sa sari tie sekesekei.
³ Sa tie si tasuna pude turu va nabu koari na
 hahanana kaleadi,
 ba sa tie toṅoto si lopu kaqu ta rabutu palae.
⁴ Sa barikaleqe sapu taguena nana hahanana si na
 toropae binaṅara tanisa nana palabatu ††,
 ba sa barikaleqe sapu va kamo kinurekure si guana
 popozu pa susurina sa palabatu.
⁵ Sari hiniva tadi tie toṅoto si gotogoto,
 ba sari binalabala vari tokae tadi tie kaleadi si na
 sinekesekei.
⁶ Sari zinama tadi na tie kaleadi si variva mate,
 ba sari na zinama tadi tie toṅoto si variharupi.
⁷ Sari tie kaleadi si kamo tinasuna meke lopu ta
 dogoro pule,
 ba sa vetu tadi tie toṅoto si turu va nabu.
⁸ Na tie si ta vahesi, luli gua koari nana ginilagilana
 lohidi,
 ba sarini pu kaleana dia binalabala si ta hakohakoe.
⁹ Leana hola si pude lopu ta gilana ba tago mua
 nabulu,
 hola nia pude va sagesage pule nia ba loke gana
 ginani.
¹⁰ Sa tie toṅoto si kopu va leana ni sari nana
 kurukuru,
 ba sari tataru tadi tie kaleadi si na ninovaṅovala.
¹¹ Asa pu tavetavete nia sa nana pepeso si kote soku
 gana ginani,
 ba asa pu koa va gulegulea si lopu tumae balabala.
¹² Sari tie kaleadi si okoro ni sari tiṅitoṅa tadi na tie
 hikohiko,
 ba sa karoso tadi tie toṅoto si toa va leana.
¹³ Sa tie kaleana si sipata pule nia koari nana zinama,
 ba sa tie toṅoto si ilolae taloa nana koa sa tinasuna.
¹⁴ Na vua tadi nana zinama leadi si kamo koa sa,
 gua tugo sari tinavete leadi pa limana si ta pia ni sa.
¹⁵ Sa hahanana tanisa tie duvili si toṅoto pa nana
 binalabala,
 ba sa tie gilae si va avoso la pa vina balau.
¹⁶ Sa tie duvili si tuturei bugoro,

† 11:31 1 Pit 4:18 †† Sa barikaleqe taguena si na vinahesi
 tanisa nana palabatu.

ba sa tie gilae si avoso pani sari zinama noḥovala.
¹⁷ Sa tie va sosode hinokarana si tozi sa gua sapu hinokara,
 ba sa tie va sosode sekesekeina si koha tugo si tozi sa.
¹⁸ Na zinama haluhalue si suvulu guana hopere,
 ba sa mea tanisa tie gilae si ibu nia sa bakora.
¹⁹ Zinama hinokaradi si koa hola,
 ba sa mea kokohana si pa tozoso papakana mo.
²⁰ Na koai sinekesekei bulodi saripu balabala pude tavete va kaleana,
 ba na qinetuqetu si tadirini pu zama nia sa binule.
²¹ Loke ginugua kaleadi si kote ta evaḥa koa rini pu toḥoto,
 ba sari tie kaleadi si kote siḥi i na tinasuna.
²² Zihova si kilu hola i sari beru sapu kokoha,
 ba qetuqetu ni Sa sari na tie pu zama pa hinokara.
²³ Sa tie gilae si lopu tozi lamae ni sari nana tinumatumae,
 ba sa tie duvili si va titie ni sari nana pinupuhu.
²⁴ Sa lima sapu tavetavete va ḥiḥira si kote na tie tuturaha,
 ba sa vina betona sa hinakohako si kote ta garunu zuzuku tinavete mo.
²⁵ Na tinalotaḥa si hoke ta mamata nia na tie,
 ba na zinama koa ia tataru si hoke va mataqara tie.
²⁶ Sa tie toḥoto si hoke va balau koari nana baere,
 ba sa siraḥa tadi na tie kaleadi si turaḥa va sea tie.
²⁷ Sa tie hakohako si lopu va kinai tugo sari gana hinabu,
 ba sa tie ḥaliḥali si va ari laena i sari nana vinagi.
²⁸ Pa hahanana tinoḥoto koa sa tinoa,
 pa siraḥa asa sa tinoa hola.
13 Na koburu gilaena va avosia sa tinarae tanisa tamana,
 ba sa tie va sisire lulia ḥoḥovala si lopu hiva avoso ginegese.
² Koari vuadi ri nana zinama si qetuqetu sa tie leanana,
 ba sari tie sekesekei si odi hiva huhuara.
³ Asa pu lavelave nia sa beruna si kopu nia sa nana tinoa,
 ba asa pu memeakala si ḥovala pule nia.
⁴ Sa tie udapelu si ovia ba lopu ta poni,
 ba sari hiniva tadi tie ḥaliḥali si gorevura beto.
⁵ Sa tie toḥoto kana hola ia sa kokoha;
 ba sa tie kaleana si taveti sapu variva kurekure hola.
⁶ Na tinoḥoto lavelave nia sa tie sapu loke nana tinazutu,
 ba na kinaleana si na hinoqa tadi na tie seadi.
⁷ Keke tie si va gulegulea sapu tagotagona gua, ba si loketona tu tagoa;
 keke pule si habahualana gua, ba si tagotagona tu.
⁸ Na tie tagotagona si boka tabaria sa kana pude harupu pule nia,
 ba sa tie malaḥa si loke tie okoro hiva ḥovalia.
⁹ Sa zuke tanisa tie toḥoto si kalalasa va leana hola,
 ba tanisa tie kaleana si lamo pa mate.

¹⁰ Na vinahesi pule si va gavogavoro vinari tokei,
 ba sa ginilagilana lohina si ta dogoro koarini pu vagi vina balau.
¹¹ Poata sapu tuturei ta vagi, si lopu sana murimuri palae tugo,
 ba asa pu va naqiti tatasa poata si va toqoli sa.
¹² Pude seunae aqa nia si keketona leanana si hoke lehu sa tie,
 ba pana gorevura gua sapu ta hivae si na qinetuqetu lavata.
¹³ Asa pu lopu va ari laena ia sa tinarae si vata tasuna pule nia,
 ba asa pu pamaḥa nia sa ginarunu si kote ta pia.
¹⁴ Sa vina tumatumae tanisa tie gilagilana si na bukaha pa tinoa,
 va kekeria sa sa tie koasa sipata tanisa minate.
¹⁵ Na ginilagilana sapu bakala si ta pamaḥae,
 ba sa tie sekesekei si ene la pa tinasuna.
¹⁶ Sari tie gilaedi si balabala paki meke tiqe tavetavete,
 ba sa tie duvili si va dogoro nia sa nana pinupuhu.
¹⁷ Pana paleke inavoso sa tie kaleana si na tinasuna si kote vura,
 ba sa tie ta ronuna si kote turaḥa sinalaha.
¹⁸ Asa pu lopu luli tinarae si kote kamoā na minalaha meke kinurekure,
 ba asa pu va taliḥa ia sa ginegese si kote ta pamaḥae.
¹⁹ Sa hiniva sapu gorevura si lomosō pa maqomaqo,
 ba sa tie duvili si korona kekere koari na hahanana kaleadi.
²⁰ Asa pu ene turaḥi saripu gilagilana si kote gilagilana tugo,
 ba asa pu baeri sari na tie duvili si ḥovala pule nia.
²¹ Na tinasuna luli i sarini pu tavete va sea,
 ba kinoa va leana si na pinia tadi pu toḥoto.
²² Na tie leana si veko hola tinago tadi nana koburu pu podoi na tuna,
 ba sari tinagotago tadi na tie kaleadi si dia ri na tie toḥoto.
²³ Na inuma tanisa tie habahuala si kote boka namu va leana,
 ba sari hahanana kaleadi tadi na tie kaleadi si kote sara pani.
²⁴ Asa pu lopu sekeseke nia sa kolu si lopu tataru nia sa tuna,
 ba asa pu tataru nia sa tuna si kote gegesia sa si asa.
²⁵ Sari tie toḥoto si henahena pude deḥa sari bulodia,
 ba sa tiadi rina tie kaleadi si koba ovia mo.
14 Sa barikaleqe gilaena si kuria sa nana vetu,
 ba sa barikaleqe pupuhuna si pa limana soti mo huara gore nia sapu tanisa.
² Asa pu toḥoto nana inene si pamaḥa nia sa se Zihova,
 ba asa pu kaleana nana hahanana si korona nia sa si Asa.

³ Sa zinama tanisa tie pekipeki si ta seke nia sa mudina,
 ba sa beruna sa tie gilae si hukatana si asa.
⁴ Pana loke bulumakao pude dakua sa geligeliana pepeso si kokoba sa mua vetu vekovekoana ginani, ba pa niniraŋira tanisa bulumakao si soku sa vua.
⁵ Sa tie va sosode hinokarana si tozia sa hinokara, ba asa pu kokohana si sekesekei tugo.
⁶ Sa tie ŋoŋovala si hata ia sa ginilagilana lohina ba lopu dogoria sa,
 ba sa tinumatumae si kamo tuturei koasa tie pu gilagilana.
⁷ Mu koa va seu koa sa tie pekipekina,
 na loke ginilagilana si kote vagia goi koari nana zinama.
⁸ Sa ginilagilana tanisa tie gilae si pude tumae nia sa nana sirana,
 ba sari hahanana kaleadi tadi na tie pekipeki si tuturana va sea.
⁹ Va sisire nia ari tie pekipeki sa hinerehere tana sinea,
 ba sari tie leadi si qetu nia meke hata vinariva taleosae.
¹⁰ Hopeke bulo si tumae ni sari hopeke dia tinalotaŋa,
 meke votiki tie lopu kote boka tumae ni sari dia hopeke qinetuqetu.
¹¹ Sa vetu tanisa tie kaleana si kote ta huara,
 ba sa ipi tanisa tie ŋoŋo si kote turu hola.
¹² Koa nana sa sirana sapu doŋo guana toŋoto pa tie,
 ba pa vina betona si kamo la tu pa minate. †
¹³ Na hinegere si boka tomea sa tinasigiti pa bulo,
 meke sipu hola sa qinetuqetu si koa hola sa tinalotaŋa.
¹⁴ Sari tie kaleadi si kaqu vagi vuadi sari dia hahanana,
 meke sa tie leanana si kaqu ta pia.
¹⁵ Sa tie sapu lopu goto si hoke va hinokara hoboro mo,
 ba sa tie gilae si kote vizata va leana koari nana inene.
¹⁶ Sa tie gilagilana si pamaŋa nia se Zihova meke kilua sa kinaleana,
 ba sa tie pekipeki si pupuhu meke sasurae hoboro lamae.
¹⁷ Sa tie bubugoro haru si tavete hoboro,
 meke sa tie sekesekei si ta hakohakoe.
¹⁸ Sari pu lopu goto si hoke va kamo pupuhu tugo,
 ba sa tie gilae si toropae nia sa tinumatumae.
¹⁹ Sari tie kaleadi si hoke todoŋo ni sari tie leadi,
 meke sari tie koluradi si tepatepa tinokae koari tie toŋoto.
²⁰ Sari tie malaŋa si ta hakohakoe tugo koari turaŋadia,
 ba sari tie tagotago si soku sari na dia baere.
²¹ Asa pu hakohako nia sa turaŋana si sea,
 ba tamanae si asa pu tataru ni saripu loke gedi.

† 14:12 ZT 16:25

²² Sarini pu kuhana ni si kaiqa hiniva kaleadi si hoke muliŋu taloa tugo,
 ba arini pu balabala pude tavete va leana si kote vagia sa tataru nabuna meke sa sinoto va nabu koe Tamasa.
²³ Doduru tinavete mamatadi si koai na lineana,
 ba sa zama palae si na minalaŋa kamo.
²⁴ Sari na tinagotago tadi na tie gilaedi si na dia toropae baŋara,
 ba sa dinuviduvili si na pakupaku tadi tie pekipeki.
²⁵ Na tie va sosode hinokara si harupu tie,
 ba sa tie va sosode kokoha si sekesekei.
²⁶ Asa pu pamaŋa nia se Zihova, si ta kopue koa Sa,
 meke sari nana koburu kote boka la tome vasina.
²⁷ Na pinamaŋana e Zihova si na bukaha tanisa tino, va kekere taloa ia sa tie koasa sipata tanisa minate.
²⁸ Na butubutu nomana si na niniraŋira tanisa baŋara,
 ba pana loketoŋa tie si loke laena mo sa koburu tavia.
²⁹ Sa tie sapu lopu bugoro si tagoa sa ginilagilana,
 ba asa pu bubugoro haru si va vura ia sa nana pinekipeki.
³⁰ Na bulo sapu koa bule si ponía tino sa tini,
 ba sa kinonokono si va popozu susuri.
³¹ Asa pu ŋoŋovali saripu malaŋa si va sisire nia sa sa Tamasa pu tavetedi,
 ba asa pu tataru nia sa tie loke gana si pamaŋa nia sa Tamasa.
³² Totoso kamo sa tinasuna si hoqa gore sari tie kaleadi,
 ba totoso kamo sa minate si ta rupaha dia sari tie toŋoto.
³³ Na ginilagilana lohina si koa pa bulona sa tie gilaena,
 meke koari pu pekipeki ba vata gilana pule nia si asa.
³⁴ Na tinoto si ovulia sa butubutu,
 ba na sinea si variva kurekure koari na tie.
³⁵ Na baŋara si qetu nia sa nabulu gilaena,
 ba sa nabulu variva kurekurena si ta ŋaziri nia sa.

15 Na inolaŋa va mamamana si va noso binugoro,
 ba sa zinama vari sigiti si variva bugoro.
² Pa mea tanisa tie gilae si avoso lea sa tinumatumae,
 ba totolo vura pa ŋuzu tanisa tie pekipeki si na zinama loke laedi.
³ Sari matana e Zihova si pa doduru vasina,
 dogori Nana sari tie kaleadi meke leanadi.
⁴ Sa mea sapu va kamo sinalaŋa si na huda tino,
 ba sa mea sapu sekesekei si va mate maqomaqo.
⁵ Na duviduvili si asa pu etulia sa tinarae tanisa tamana,
 ba asa pu va egoi sari na ginegese si kote gilae.
⁶ Sa vetu tanisa tie toŋoto si koa ia na tinagotago ari laedi,
 ba sari tinago tadi tie kaleadi si va kamo tinasuna.
⁷ Sari na beru tadi na tie gilae si va enea sa tinumatumae,

ba sari na bulo tadi na tie pekipeki si loketona boka vari poni nia.

⁸ Zihova lopu qetu hokara ni sari vinukivukihhi tadi tie kaleadi,

ba sa vinaravara tanisa tie nono si qetu nia Sa.

⁹ Zihova kana i sari hahanana tadi tie kaleadi, ba tataru ni Sa saripu lulia sa tinoḡoto.

¹⁰ Na zinama ninirana si kote ta vala koasa tie pu taluarae koasa tinoḡoto, asa pu hako ta gegese si kote mate.

¹¹ Minate meke sa popoa tadi na tie matedi si lopu paere koe Zihova,

ke sari doduru bulo tie si dogoro betoi mo Sa.

¹² Na tie va karikari si lopu hiva nia sa ginegese, lopu kote tata la i rini sari tie giligilana.

¹³ Pude qetuqetu sa bulo si komolo sa isumata, ba sa bulo ta sigitina si va mate maqomaqo.

¹⁴ Sa bulo sapu dodogorae si hata tinumatumae, ba sa nuzu tanisa duviduvili si henai sari zinama pekipeki.

¹⁵ Sari doduru rane tadi pu malaḡa si voriti pude boka,

ba sa bulo sapu qetuqetu si inevaḡa lamo.

¹⁶ Leana be tago vasina hite pa korapa pinamaḡana e Zihova,

hola nia sa tinagotago sapu koa ia kinolura.

¹⁷ Leana sa hena neka pa vasina koa ia tataru, hola nia sa inevaḡa bulumakao pa korapa vinari kanai.

¹⁸ Na tie bubugoro haru si va gevugevuru vinari zamai,

ba sa tie nosona si va bule vinari tokei.

¹⁹ Sa sirana tanisa tie hakohako si tukua na hiqohiqo rakihhi,

ba sa tie nono si ene pa sirana kalalasana.

²⁰ Na koburu gilaena si na qinetuqetu tanisa tamana, ba sa tie pekipeki si hakohako nia sa tinana.

²¹ Na pinekipeki si na qinetuqetu tanisa tie pu lopu tumae balabala,

ba sa tie gilagilana si kopu nia sa sirana toḡotona,

²² Sari hiniva si lopu gorevura sina loke vinari tokae pa binalabala,

ba pana soku tie si roverove vari tokae si kote leana mo.

²³ Leana pa tie sa olaḡa va gotogoto, na arilaena sa zinama sapu goto pa nana toḡoso.

²⁴ Sa sirana enea sa tie gilae si sage la pa tinoa, pude kopu nia meke lopu gore la pa lovu si asa.

²⁵ E Zihova huara gore nia sa vetu tanisa tie vahesi pule nia,

ba kopu nia Sa sa voloso tanisa nabonaboko.

²⁶ E Zihova kana hola i sari binalabala tadi tie kaleadi, ba sarini pu via bulodi si qetu ni Sa.

²⁷ Na tie puhi si va kamo tinasuna koari nana tatamana,

ba asa pu kana ia sa tabara golomo si kote toa.

²⁸ Sa bulona sa tie toḡoto si hoke balabala paki meke tiqe olaḡa,

ba sa meana sa tie kaleana si totolo vura ia na zinama hoboro.

²⁹ E Zihova si seu hola koari tie kaleadi, ba avosi Sa sari vinaravara tadi tie leadi.

³⁰ Na dinoḡo sapu komokomolo si na qinetu pa bulo, meke na inavoso leana si masiqara nia sa tini.

³¹ Asa pu va avoso koasa ginegese sapu variva toa, si kote koa turani sari na tie gilae.

³² Asa pu korona tava toḡoto si kilua sa nana tinoa, ba asa pu va tabei sari na ginegese si vagi ginilagilana.

³³ Sa pinamaḡana e Zihova si va tumatumae nia sa ginilagilana lohina koasa tie, meke na vina pepekae si kekenu, mumudi sa vina lavata.

16 Sari hiniva pa bulona si tanisa tie, ba koe Zihova si mae sa inolaḡa hinokarana.

² Doduru tinavete tanisa tie si toḡoto pa matana, ba e Zihova si viliti sari nana hiniva.

³ Veko lani koe Zihova sari doduru tinavete tamugoi, meke kote gorevura sari mua hiniva.

⁴ Doduru pu va podaki Sa si pude Tanisa sari laedi rini,

sari tie kaleadi ba koa nana dia rane tinahuara.

⁵ Zihova si hakohako ni sari bulo pu vahesi puleni, mi tumae nia si hie: ura kaqu tava kilasa si arini.

⁶ Pa tataru nabuna meke rinaḡeraḡe si ta leosae sa sinea;

pa pinamaḡana e Zihova si lopu ene sea sa tie.

⁷ Pana leana sa hahanana tanisa tie koe Zihova, si sari nana kana ba va bulei Sa.

⁸ Leana sa tie toḡoto sapu tagotago vasinahite, hola nia sa tago va soku pa sinekesekei.

⁹ Pa bulona si tavetia sa tie sa nana inene, ba e Zihova si vizatia sa sirana pude enea sa.

¹⁰ Sa beruna sa baḡara si zama ni sari inavoso hopedi, nana vinilasa si toḡoto pana vari pitui sa.

¹¹ Na sikele toḡotona si mae guana koe Zihova, va pada vekoi Sa sari mamamata pude gotogoto.

¹² Sari baḡara si etuli sari tinavete kaleadi, sina sari binaḡara si tava turu pa tinoḡoto.

¹³ Sari baḡara qetuni sari na beru sapu lopu kokoha, va arilaena i rini saripu zama pa hinokara.

¹⁴ Na binugoro tanisa baḡara si na inavoso mate, ba na tie gilaena boka va ibu ia mo.

¹⁵ Koasa kinomolo pa isumatana sa baḡara si toa sari na tie,

pana qetuqetu si asa si guana lei paleke ruku toḡoso dada.

¹⁶ Pude vagi ginilagilana lohina si leana hola nia sa qolo,

pude vizatia sa ginilagilana si hola nia sa siliva.

¹⁷ Sa hinebala tanisa tie nono si seu pa kinaleana; asa pu kopu nia sa nana inene si lavelave nia sa nana tinoa.

¹⁸ Na vinalesi pule si va kamo sa tinahuara, na maqomaqo va titie si lopu sana hoqa.

¹⁹ Leana si pude va pepekae pa maqomaqo meke koa turaṅi saripu ta ṅovala,
hola nia pude somana vagi tiṅitoṅa ta hikodi koa rini pu vahesi puleni.

²⁰ Asa pu va tabei sari ginarunu si kote toa va leana, meke ta manae tugo sarini pu raṅea se Zihova.

²¹ Saripu gilae pa bulodia si ta pozae na tie gilaedi, zinama avoso lea si va lomosia sa tinarae.

²² Ginilagilana si na bukaha tana tinoa koa rini pu tagoa,

ba na dinuviduvili si na linipulipu tadi na tie pekipeki.

²³ Sa bulona sa tie gilae si turaṅi sari nana zinama, meke sa beruna sa si va arilaena ia sa tinarae.

²⁴ Zinama qetuqetu si guana namu zipale, lomosio pa maqomaqo meke salaṅia sa sa tini.

²⁵ Koa nana sa siraṅa sapu doṅo guana toṅoto pa tie, ba pa vina betona si kamo la pa minate. †

²⁶ Na tie si tavetavete pude boka henahena; sa inovia garunu la nia pude tavetavete.

²⁷ Sa tie loke laena si tavete binalabala pude ṅoṅovala,

meke sari nana zinama si huhuara guana huruṅu nika.

²⁸ Sa tie kaleana si va gevugevuru vinari tokei, meke na ninanae si vari luara ni sari baere soti.

²⁹ Sa tie varipera si toketoke ia sa turaṅana, meke turaṅa gore nia sa pa siraṅa sapu lopu leana.

³⁰ Asa pu matamata puri nia matana si korapa balabala hatai kaiqa kinaleana,

meke asa pu garata beruna si korapa la tavete kinaleana.

³¹ Na kalu keo si na toropae tolavaena, ta vagi si asa koa rini pu koa va toṅoto.

³² Na tie lopu tuturei bugoro si leana hola nia sa tie varane,

asa sapu boka tuqe pule nia si leana hola nia si asa pu rapata vagia sa popoa.

³³ Boka mudumudukeda si gita, ba e Zihova tozia sa inolaṅa.

17 Na leana tu sa hena bereti popana pa binule, hola nia sa vetu sapu inevaṅa lamo, turaṅae ninominomi.

² Na nabulu gilaena kote kopu nia sa koburu tavia sapu variva kurekurena, meke kote vagi nana hinia guana keke mo koari kasa tamatasi koreo.

³ Na nika va kolo i sari siliva na qolo pude va via i, ba e Zihova podeki sari na bulo.

⁴ Na tie kaleana si va avoso la koarini pu kaleana berudi;

na tie kokoha va taliṅa la i sarini pu sekesekei meadi.

⁵ Asa pu va sisire nia sa tie malaṅa si zama va gore si Asa pu tavetena,

meke asa pu qetu totošo kamo sa tinasuna koari kaiqa si kaqu tava kilasa.

⁶ Sari tudia ri na tuna si na qinetuqetu tanisa barogoso,

meke sari na kaleqe na barogoso si na vinahesi tadi koburu.

⁷ Na tie bokaboka pa zama si lopu goto la koasa pu pekipeki,

gua tugo sa beru kokoha koasa baṅara.

⁸ Na tinabara golomo si na tiṅitoṅa arilaena koasa pu tavetia;

be pavei si la gua sa ba bokaboka nana.

⁹ Asa pu taleoso nia sa sinea si tozi vura nia sa tataru, ba asa pu tavete pulea sa sinea si vari paqaha ni sari na baere soti.

¹⁰ Na ginegese si leana la koasa tie pu balabala valeana,

hola nia sa sineke keke gogoto totošo pa mudina sa tie pekipeki.

¹¹ Sa tie va gugue si hata ia pude va gore ia sa binaṅara;

ba na tie variva mate si kote ta garunu la pude va kilasia.

¹² Leana hola si pude tutuvia sa tinadia rina tuna bea, hola nia sa tie duviduvili totošo ilipuṅana sa.

¹³ Be lipu nia kinaleana sa tie sa lineana, si sa kinaleana si lopu kaqu taluarae pa nana vetu.

¹⁴ Pude podalae varitokei si guana pinodalaena sa naqe,

ke va nosoa sa vivinei sipu lopu ele kamo sa vinari velavelai.

¹⁵ Pude rupahia sa tie sea meke pusia sa tie toṅoto si lopu leana beto mo koe Zihova.

¹⁶ Nasa sa laena sa poata pa limana sa tie pupuhu, sipu loke nana hiniva pude tava tumatumae.

¹⁷ Na baere si koa ia tataru doduru totošo, meke sa tasimu si podo pude toka nigo pa totošo tasuna.

¹⁸ Na tie lopu tumae balabala mo si va egoa pude tabaria sa gale pana lopu boka si keke,

meke vekoa sa si keke nana tinago pude zuka ia sa gale tanisa turaṅana.

¹⁹ Asa pu qetu nia sa vinari tokei si qetu nia sa sinea; asa pu zama ni sari nana tinago doduru totošo si tepa tinasuna.

²⁰ Sa tie pu boni bulona si lopu koa va leana; asa pu sekesekei meana si hoqa pa tinasuna.

²¹ Pude na tie pekipeki sa tumu si variva talotaṅa; loke nana qinetuqetu sa tamana sa koburu duviduvilina.

²² Na bulo qetuqetu si na meresena leana, ba sa maqomaqo talotaṅana si va popa i sari susuri.

²³ Na tie kaleana si ade vagi tinabara golomo, pude va sea ia sa hahanana sapu toṅoto.

²⁴ Sa tie bakabakala si kopu nia sa ginilagilana pa kenuna,

ba sari matana sa tie pekipeki si ene betoa sa kasia popoa pa ninunala.

²⁵ Na koburu pekipekina si va kamo tinalotaṅa koasa tamana,

† 16:25 ZT 14:12

meke tinasigiti koasa pu podona.
²⁶ Lopu leana si pude va kilasia sa tie toṅoto,
 babe sekei sari koimata koari na dia tinoṅoto.
²⁷ Na tie gilagilana si hoke visavisa nana zinama,
 meke sa tie gilae si kopu pule nia.
²⁸ Ura na tie pekipeki si guana tie gilaena pana noso
 si asa,
 meke guana tie balabala va leanana pana lopu kulu
 si asa.
18 Sa tie sapu lopu hoke baere si hata ia mo sa
 sapu leana koasa telena,
 meke lopu va egoi sa sari doduru binalabala leadi.
² Na tie duviduvili si lopu galagala ni sari ginilagilana,
 tale nana binalabala mo si okoro hiva tozi sa.
³ Pana kamo sa kinaleana si kamo tugo sa
 kinurekure,
 meke koasa kinurekure si kamo sapu tava sisirei.
⁴ Sari zinama pa nuzuna sa tie gilae si guana lamana
 peava,
 ba sa bukahana sa ginilagilana si guana tototolo.
⁵ Lopu leana pude va kalekale la koasa tie kaleana
 babe ponia vinilasa seana sa tie toṅotona.
⁶ Na beru tanisa tie duviduvili si va kamo pule nia
 tinasuna sa,
 meke sa nuzuna si ta seke nia sa.
⁷ Sa nuzuna sa tie pekipeki va kamo sa nana
 tinahuara,
 meke sa beruna sa si na sipata tanisa.
⁸ Sari zinama nanae si guana ginani lomosodi,
 ta onolo gore kamo la pa korapa tinina sa tie.
⁹ Asa pu malohoro pa nana tinavete
 si na tasina sa tie huhuara.
¹⁰ Sa pozana e Zihova si na vetu ululuna na ninirana,
 saripu toṅoto si haqala la vasina pude tome koari
 kana.
¹¹ Sa tie tagotago si hiva ta harupu koari nana
 tinagotago;
 balabala guni nia sa na goba sapu lopu boka ta
 haele.
¹² Sipu lopu ele hoqa sa si vahesi pule nia pa bulona,
 ba vina pepekae si kekenu meke tiqe sa vina lavata.
¹³ Pude olaṅa va kenue sipu lopu ele va avoso
 si na dinuviduvili meke variva kurekure.
¹⁴ Sa maqomaqona sa tie si toka nia si asa totošo
 moho,
 ba esei kote boka ia sa maqomaqo sapu malohoro
 gore?
¹⁵ Sa bulona sa tie balabala valeana si kote vagi vina
 tumatumae;
 sari talinana sa tie gilaena si hata vura nia sa
 ginilagilana.
¹⁶ Na vinariponi tukelia sa sirana tanisa tie variponi,
 meke turaṅa la nia si asa pa kenudi ri na tie nomadi.
¹⁷ Sa tie kekenu pude zama nia sa ginugua si doṅo
 guana toṅotona,
 osolae kamo tu si keke pule meke nananasia si asa.
¹⁸ Na mudumudukeda boka va nosoa sa vinari tokei,
 meke vari seu ni sari karua kalina.

¹⁹ Na tasimu koreo sapu bugorona si kote korona
 variva ta leosae guana vasileana ta gobana,
 meke na vinari tokei si guana sasada sapu ta roto
 tukuna.
²⁰ Sari vua pa nuzuna sa tie si va deṅana sa tiana,
 saripu paketi sa beruna si leana ni sa.
²¹ Sa mea si koa ia ninirana pude ponia sa tinoa
 meke minate,
 meke arini pu kopu nia si kote hena ia sa vuana.
²² Asa pu dogoro vagia sa nana barikaleqe si vagia si
 keke ginugua arilaena,
 meke vagia tugo sa sa minana te Zihova.
²³ Na tie malaṅa si tepa ia sa tataru,
 ba sa tie tagotago si olaṅa va bubugorae.
²⁴ Koa dia kaiqa baere sapu baere kokoha,
 ba koa dia kaiqa baere sapu koa kapae sisigiti hola
 nia sa tasimu.
19 Leana tu sa tie malaṅa sapu loke tinazutu pa
 nana tinoa,
 hola nia sa tie pekipeki sapu boni beruna.
² Lopu leana si be nalinali hoboro sa tie ba loketona
 gilania,
 babe bebena si asa meke sea nia sa sa sirana.
³ Sa pinekipeki tanisa telena si novalia sa nana tinoa,
 gua ke pa bulona si ta naziri nia sa se Zihova.
⁴ Na tinagotago si va kamo soku baere,
 ba sa tie malaṅa si veko pania ri nana baere.
⁵ Sa tie va sosode kokoha si kaqu tava kilasa,
 meke asa pu va vura koha si lopu kaqu govete.
⁶ Soku tie si hiva baeri sari na nati hiniva,
 meke doduru tie si na baere tadirini pu varivariponi.
⁷ Sa tie malaṅa si ta doṅo palae koari doduru
 turaṅana,
 meke gua tugo sari doduru nana baere!
 Hata luli tugo sa pude zamai,
 ba lopu ta dogoro sari nana baere.
⁸ Asa pu vagi tinumatumae si toka nia sa
 maqomaqona;
 asa pu qetu nia sa ginilagilana si koa va leana.
⁹ Sa tie va sosode kokoha si kaqu tava kilasa,
 meke asa pu va vura koha si kote mate.
¹⁰ Lopu doṅo pada pude sa tie pekipeki si koa guana
 tie tagotago,
 babe pude sa pinausu si banara nia sa koburu tavia.
¹¹ Na tie gilae si lopu bubugoro;
 na nana vina lavata sa si pude doṅo pania sa sinea.
¹² Sa tinanaziri tanisa banara si guana kurumu tanisa
 laione,
 ba sa lineana tanisa si guana puni pa duduli.
¹³ Sa koburu pekipekina si na tinasuna tanisa tamana,
 meke sa barikaleqe nominomi si guana honi ruku
 loke betona pa vetu.
¹⁴ Vetu meke poata si na tinago maedi koari
 tiatamadia ri koburu,
 ba sa barikaleqe gilaena si mae guana koe Zihova.
¹⁵ Na hinakohako si variva puta muliununa,
 meke sa tie sapu udapelu si va kamo ovia.

16 Asa pu va tabei sari tinarae te Tamasa si lavelave nia sa nana tinoa,
 ba asa pu kilui si kote mate.
 17 Asa pu toka ni sari tie malaṅa si variponi koe Zihova,
 meke kote pia ia Sa koasa lineana tavetia sa.
 18 Tarae nia na va toṅotia sa tumu koreo, vasina mo koa sa hinarupu,
 be lopu gua si kote vari tokae si goi koasa nana minate.
 19 Sa tie bubugoro haru si kaqu vagia sa laena,
 pana harupia goi, si kaqu harupu pilipule ia tugo goi.
 20 Avosi sari na vina balau mamu va tabei sari na tinarae,
 meke pa vina betona si kote gilae si goi.
 21 Soku sari na hiniva pa bulona sa tie,
 ba sa hiniva te Zihova si kote gorevura.
 22 Sapu okoro nia sa tie si na tataru nabuna,
 leana si be malaṅa ba lopu na tie kokoha.
 23 Sa pinamaṅana e Zihova si variva toa;
 kote koa va leana sa tie, meke tava leseve pa tinasuna.
 24 Sa tie sapu udapelu si taṅini la pa ginani,
 ba hakohako si asa pude vala nia sa ginani pa ṅuzuna.
 25 Seke sa tie va sisire va kaleana pude gilae sa tie pupuhu,
 gegesia sa tie bokana balabala ba kote leana mo koasa.
 26 Asa pu hiko koasa tamana meke hadu vura nia sa tinana
 si variva kurekurena meke doṅo hikare.
 27 Tuqu, pana noso va avosi goi sari na tinarae,
 si kote va seu pule nigo koari na zinama va tumatumae.
 28 Na tie va sosode kokohana si va sisire nia sa tinoṅoto,
 meke sa ṅuzu tanisa tie kaleana si onolo kinaleana.
 29 Sa vina kilasa pa vinari pitui si aqa ni sari na tie va gugue,
 meke sari mudi dia rina tie pekipeki si aqa ta seke.
20 Na vaeni si hoke ṅoṅovala meke na bia si varivaripera;
 asa pu ta turaṅa koa rini si lopu na tie gilaena.
 2 Sa tinaṅaziri tanisa baṅara si guana kurumuna sa laione;
 asa pu va bugoria si ene la pa minate.
 3 Na vina lavata pa tie sapu pude lopu somana koari na vinaripera,
 ba doduru tie duviduvili si lopu sana vari tokei.
 4 Na tie hakohako sapu lopu tavete inuma pa toṅoso,
 ke pa toṅoso pakepakete si loketoṅa dogoria.
 5 Sari hiniva tanisa bulo tie si guana lamana peava,
 ba sa tie gilagilana mo boka siovo vurani.
 6 Soku rina tie va rutia sa tataru loke kokoina;
 ba avei sa tie sapu boka ta ronu?
 7 Sa tie toṅoto si koa ia sa tinoa sapu loke tinazutuna;

mani tamanae sari tuna meke sari dia koburu.
 8 Totoso habotu sa baṅara pude varipitui,
 si pa matana mo doṅo gilania sa sa kinaleana.
 9 Esei si boka zama guahe, "Ele kopu nia rau sa buloqu pude loke tinazutuqu;
 ke via si rau meke loke qua sinea?"
 10 Sari padapada mamata meke pada ginele kokohadi si hakohako beto ni e Zihova.
 11 Ura boka tumae nia goi sa koburu koari nana tinavete,
 be sari nana hahanana si toṅoto meke leadi.
 12 Taliṅa sapu avavosae meke mata sapu dodogorae,
 si tavete betoi e Zihova.
 13 Kakala puta, na kote malaṅa nia goi;
 tavetavete ṅaliṅali, meke kote soku nigo ginani.
 14 "Lopu leanadi, lopu leanadi!" gua sa tie hiva holu vagidi;
 meke la vivinei nia sa sapu leanadi sapu holu vagi sa.
 15 Qolo si koa mo, meke patu ṅedala si soku hola,
 ba sa beru pude zama nia sa tinumatumae si arilaena hola ni.
 16 Vagia sa poko tanisa tie pu va egoa pude lipua sa gale tanisa votiki tie;
 tuqe vekoa osolae lipua sa sa gale tanisa tie karovona.
 17 Na ginani ta hikona si lomosoma pa tie,
 ba pa vina betona si kote guana siṅia onone sa ṅuzuna.
 18 Taveti sari na hiniva koari na binalabala ta tokae ni goi;
 pana la pa vinaripera goi si hata paki tinokae.
 19 Pa nanae hoke ta tozi vura sari vivinei ta tomedi,
 ke lopu va tata i saripu zamazama sisigiti.
 20 Be leve nia keke tie sa tamana babe sa tinana;
 si sa zuke tanisa si kote mate pa korapa huporo dudukurumu.
 21 Sa tinago sapu tuturei ta vagi tatasana,
 si lopu na minana pa vina betona.
 22 Mu lopu zama guahe, "Kote hobea rau sa sinea hie!"
 Mu aqa nia se Zihova meke Asa kote harupigo.
 23 Zihova si hakohako ni sari padapada mamata seadi,
 meke na sikele kokohadi si lopu qetu ni Sa.
 24 Sari inene tana tie si ta turaṅa koe Zihova,
 ke loke tie gilania pavei kote la gua sa sirana Tanisa.
 25 Lopu leana si pude bebeno va madi la nia koe Tamasa si keke toṅa;
 meke mumudi si talotoṅa ni.
 26 Na baṅara gilaena kote paqaha pani sari tie kaleadi;
 meke kote va kilasa hokari sa.
 27 Sa zuke te Zihova si kalalasa nuquru la pa maqomaqo tie;
 la hatahata vura ni Sa pa korapa tinoa tanisa tie.
 28 Tataru meke sinoto va nabu koe Tamasa si lavelave nia sa baṅara;
 pa tataru si tava nabu sa hinabotu binaṅara tanisa.

²⁹ Sa ninirañira si na vina lavata tadi tie vaqura; meke na kalu keo si na vina sari tadi tie koadi.
³⁰ Na sineke va bakora si va via kinaleana; na tinasigiti si va via kamo pa korapa bulona sa tie.
21 Sa bulona sa bañara si pa limana e Zihova; totoli nia pavei kote va ene la nia Sa, guana inene tanisa ovuku.
² Doduru hahanana tanisa tie si toñoto dia koasa, ba e Zihova si pitua sa bulona.
³ Pude tavetia sapu toñoto meke ñoño si leana koe Zihova hola nia sa vinukivukihi.
⁴ Na mata va titie meke sa bulo vahesi pule si na sinea, na tinoa tadi na tie kaleadi.
⁵ Sari hiniva leadi pu ta tavete valeana si vurai na lineana, ba asa pu bebeno pude va hokoti si kamo tugo pa minalaña.
⁶ Sa tinago sapu ta vagina pa mea kokohana, si tuturei vuga palae meke na sipata variva mate si asa.
⁷ Sa tinavete variva mate tadi tie kaleadi kote turaña va seu ni, ura korodia tavetia gua sapu toñoto.
⁸ Sa siraña tadi pu ele sea si koqi, ba sa hahanana tadi pu lopu tavete sea si toñoto.
⁹ Leana hola si pude koa pa keke hukihukirina sa batu vetu, hola nia pude koa turaña pa keke vetu sa barikaleqe nominomina.
¹⁰ Sa tie kaleana si ovia nia sa kinaleana; lopu hite tataru nia sa sa turañana.
¹¹ Totoso tava kilasa sa tie va gugue, si vagi ginilagilana sa tie pupuhu; ba pana ta tarae sa tie gilae, si tumatumae si asa.
¹² Sa Tamasa eke mo si toñotona meke dogoro vagi sari na vetu tadi na tie kaleadi; meke va kamo ni tinasuna Sa.
¹³ Pana tuku taliña sa tie koasa kinabo tana tie malaña, si asa ba kote kabo vura meke loke tie kote avosia.
¹⁴ Na vinariponi tomena si va ibu binugoro, na poata ta vala golomona si va bule tinañaziri.
¹⁵ Pana ta evaña sa tinoñoto si qetu sari tie toñoto, ba sari tie kaleadi si matagutu.
¹⁶ Sa tie sapu rizu koasa siraña tanisa ginilagilana, si kote kamo la koa sa vinarigara tadi tie matedi.
¹⁷ Asa pu okoro nia sa kinoa leana si kote malaña; asa pu okoro nia sa vaeni meke sa ginani arilaedi si lopu kaqu tagotago.
¹⁸ Sa kinaleana si ta kasie koasa tie leanana meke la koasa tie kaleana, meke sapu koasa tie toñotona si la koasa tie lopu ta rañena.
¹⁹ Leana si be koa pa popoa qega, hola nia si be koa turaña barikaleqe nominomi meke bubugorona.

²⁰ Pa vetu tanisa tie gilae si kobi ginani na oela leanadi, ba sa tie pekipeki si va betoi sa sari doduru pu tagoi sa.
²¹ Asa pu hata lulia sa tinoñoto meke tataru, kaqu dogoria sa tinoa, kinoa va leana, meke vina lavata.
²² Na tie gilagilana boka raza ia sa vasileana lavata tadi tie ninira, meke huara gore nia sa goba sapu rañeraña rini.
²³ Asa pu lavelave nia sa ñuzuna meke meana, si kopu pule nia pa tinasuna.
²⁴ "Tie va gugue" pozana sa tie vahesi pule nia meke va titie; balabala va gore tie si asa koari nana tinavete.
²⁵ Sa inoko'okoro tanisa tie hakohako si kote va matena sa, sina lopu hiva tavetavete sari limana.
²⁶ Doduruna sa rane si soku hola pule si koa okoro ni sa, ba sa tie toñoto si variponi meke lopu tuqe pule.
²⁷ Sa vinukivukihi tanisa tie kaleana si variva maledere, meke pana lulia pule kaiqa hiniva kaleadi si kote vea beka?
²⁸ Sa tie va sosode kokoha si kaqu mate, ba sa zinama tanisa pu ta ronui si kote ta avoso.
²⁹ Sa tie kaleana si kote va matamataqarae kokoha, ba sa tie toñoto si kote balabala paki meke tiqe zama pa hinokara.
³⁰ Loke ginilagilana lohina, loke tinumatumae, loke hiniva, si kote bokaboka hola nia se Zihova.
³¹ Sa hose si tava namanama nia sa rane pude varipera, ba sa minataqara si mae guana koe Zihova.
22 Na pozapoza leana si ta okoraena hola, hola nia sa tinagotago nomana; meke pude ta pamaña si leana hola nia sa siliva na qolo.
² Sa tie tagotago meke tie malaña si kekeñoño nia rini sapu guahe: Zihova mo si tavete beto i sari karua.
³ Sa tie balabala valeana si dogoria sa tinasuna meke tome; ba sa tie pupuhuna si totoro la meke ta raza nia sa.
⁴ Na vina pepekae meke pinamaña la koe Zihova si va kamo tinago, vina lavata, meke na tinoa gelenae.
⁵ Sari siraña tadi tie kaleadi si koa i na duduli rakihi meke na sipata; ba asa pu lavelave nia sa nana tinoa si koa va seu koarini.
⁶ Va tumatumae ia sa koburu pa siraña sapu kote enea sa, pana noma sa si lopu kaqu kekere lamae si asa;
⁷ Sari tie tagotago si bañara ni sari pu malaña,

sa tie lipulipu si na nabulu tanisa pu veko nia gale sa.

⁸ Asa pu letea sa kinaleana si kaqu paketia sa tinasuna, meke sa nana ninovaŋovala la pa tie si kote noso.

⁹ Sa tie tataru si kote tamanae tugo si asa, ura sari gana ginani si hia lani sa koari na tie malaŋa.

¹⁰ Hitu taloa nia sa tie va sisire ŋovaŋovala meke kote vura taloa sa vinaripera;

vinari tokei meke vinari kukili si kote noso.

¹¹ Asa pu tataru nia sa bulo viana meke memehe nana zinama

si kote hiva baere ia sa baŋara si asa.

¹² E Zihova si kopu totoko nia sa tinumatumae, ba soara i Sa sari zinama tadi pu kokoha.

¹³ Sa tie hakohako si zama, "Na laione si koa pa sada!" ba be, "Kote tava mate si rau pa sisiraŋa!" gua.

¹⁴ Sa barikaleqe barabaratana si na pou lohina; asa pu koa pa tinaŋaziri te Zihova si kote hoqa voi vasina.

¹⁵ Na koana pa koburu sa pinekipekie,

ba sa kolu tinarae boka seke va seu pania mo koasa.

¹⁶ Asa pu ŋoŋovali sari na malaŋadi pude vagi va soku nana, gua;

meke asa pu vala vinariponi koari na tie tagotagodi si kote habahuala beto mo.

Sari ka Toloŋavulu Zinama Tumatumae

¹⁷ Mu va avosi sari na zinama tadi na tie gilagilana; vekoi pa bulomu sari na qua vina tumatumae.

¹⁸ Ura kote qetu si goi pana kopu ni goi pa bulomu, meke va namanama ni goi pa berumu.

¹⁹ Pude sa mua rinaŋerane si koa koe Zihova, ke va tumatumae igo arau ninoroi, si agoi.

²⁰ Na ka toloŋavulu puta zinama tumatumae si kubere ponigo rau,

zinama sapu koa i na binalabala leadi na varitokae,

²¹ pude va tumatumae nigo sa hinokara meke sa rinaŋerane,

pude boka olaŋa pa hinokara si goi koa rini pu garunigo.

Sa Zinama Kekenu

²² Mu lopu hikoi saripu malaŋa sina niniramu, sapu gua;

babe ŋoŋovali sari tie habahuala pa totoŋo vari pitui,

²³ sina kote turu turaŋi Zihova si arini, meke kote saputu vagi pule ni Sa sari likakalae koarini pu ŋoŋovali saripu habahuala.

Sa Zinama Vina Rua

²⁴ Mu lopu la baeria sa tie bubugoro haruna,

lopu koa turaŋia sa tie sapu lopu sana hoke bugoro,

²⁵ na kote gua meke gugua asa si agoi meke ta hebae nia goi.

Sa Zinama Vina Ŋeta

²⁶ Mu lopu va egoa pude tabaria sa gale tana votiki tie,

babe vekoa si keke mua tinago pude zuka ia sa lipulipu.

²⁷ Sina be lopu boka tabaria goi sa gale, si sa mua teqe si kote atu saputu vagia rini sipu korapa eko ia goi.

Sa Zinama Vina Made

²⁸ Mu lopu va rizua sa patu tana voloso, sapu vekoa ri na tie pukerane.

Sa Zinama Vina Lima

²⁹ Dogoria goi sa tie bokabokana pa nana tinavete? Kote tavetavete poni sa sari na baŋara; na lopu kote tavetavete poni sa sari tie hoborodi.

Sa Zinama Vina Onomo

23 Pana habotu si goi pude henahena turaŋia sa baŋara,

si mu viliti sari ginani pa kenumu;

² mamu vekoa sa magu pa leomu pana keke tie ŋanaŋaluta si agoi.

³ Lopu okoro ni sari gana ginani lelead, ura na sinekesekei koai sari ginani arini.

Sa Zinama Vina Zuapa

⁴ Lopu va sigiti pule nigo koasa hinatana sa tinagotago;

gilae mamu noso.

⁵ Mata puri mo goi si taloa dia mo sari tinagotago, na kote ari tatapurudi meke tapuru la dia pa galegaleane guana atata.

Sa Zinama Vina Vesu

⁶ Mu lopu hena sa ginani tanisa tie puhi, mu lopu okoro ni sari gana ginani lelead;

⁷ Ura arini sari tie sapu balabala sisigiti pa poata. "Hena mamu napo," kote guni nigo sa, ba sa bulona si lopu gua tu asa.

⁸ Kote lua vura ni goi sari vasina hite pu ele henai goi, meke loke laedi mo sari mua zinama leadi.

Sa Zinama Vina Sia

⁹ Lopu norea sa tie pekipeki, na kote va sisire ni sa sari zinama ginilagilana tamugoi.

Sa Zinama Vina Manege Puta

¹⁰ Mu lopu va rizua sa patu voloso pukeranena

babe vagi pania sa pepeso tanisa pu loke tamana.

¹¹ Ura Asa pu lavelave ni si ninirana; meke Asa kote turaŋa la nigo pa vinaripitui.

Sa Zinama Vina Manege Eke

¹² Va naqiti pa bulomu sari na tinarae
mamu va taliņa la koari na zinama tumatumae.

Sa Zinama Vina Manege Rua

¹³ Mu lopu tuqe pule nia sa ginegese koasa koburu;
pana seke nia kolu goi, si lopu kaqu mate nia sa.
¹⁴ Mu seke nia kolu,
mamu harupia sa nana tinoa pa minate.

Sa Zinama Vina Manege Neta

¹⁵ Tuqu, be gilae sa bulomu,
si kote qetu hola sa buloqu;
¹⁶ sa maqomaqoqu si kote qetu
pana zama va gotogoto sari na berumu.

Sa Zinama Vina Manege Made

¹⁷ Lopu va malumia sa bulomu pude va gulea i sari tie
tavete va sea,
ba mu pamaņa nia doduru totošo se Zihova.
¹⁸ Hinokara, koa nana sa lineana tamugoi vugo
repere,
meke sa mua lineana asa si lopu kaqu ta kumata
palae.

Sa Zinama Vina Manege Lima

¹⁹ Tuqu, va avoso mae, mamu koa gilae,
mamu kopu nia sa bulomu koasa siraņa toņotona.
²⁰ Mu lopu somana ni si arini pu napo sisigiti vaeni,
babe inevaņa turaņi sari na tie mari henahenadi,
²¹ ura sari tie naponapo meke saripu mari
henahenadi si kote kamo malaņa,
meke sa puta si kote sage ni poko rikarikatadi rini.

Sa Zinama Vina Manege Onomo

²² Mu avosia sa tamamu pu ponigo sa tinoa,
meke lopu hakohako nia sa tinamu pana kaleqe si
asa.
²³ Mu holu vagia sa hinokara meke lopu holuholu
pania;
vagia sa ginilagilana lohina, vina tumatumae, meke
ginilae.
²⁴ Sa tamana sa tie toņoto si kote qetu hola;
qetu si asa pu tagoa si keke koburu gilaena.
²⁵ Mani qetu sari tiatamamu;
mani qetu sa barikaleqe pu podo igo.

Sa Zinama Vina Manege Zuapa

²⁶ Tuqu va mae ia sa bulomu,
meke sari matamu si mani doņo luli sari qua
hahanana.
²⁷ Ura na maqota si na pou lohina,
meke na barikaleqe barabaratana si na berukehe
variva mate.
²⁸ Tome aqa guana tie hikohiko si asa,

meke va soku i sa sari na tie pu loke dia rinaņerane.

Sa Zinama Vina Manege Vesu

²⁹ Esei si ta sigiti? Esei si talotaņa?
Esei si tasuna? Esei si nominomi?
Esei si bakora hoboro? Esei si ziņara matana?
³⁰ Arini pu qetuqetu nia sa napo vaeni,
pu la podeki sari soku votivotiki vaeni.
³¹ Mu lopu doņo totoa sa vaeni pana ziņara si asa,
totoso pinoro sa pa korapa kapa,
meke totošo onolo gore sa.
³² Pa vina betona si kote garata guana noki
meke hilili guana kukuasa si asa.
³³ Sari matamu si kote dogoro hoboro tiņitoņa variva
pupuhudi,
meke kote zama ni ginugua bonidi pa bulomu.
³⁴ Kote guana keke tie putamu pa lamana si goi,
puta panaulu koari na iku pa dedegere vaka
tepetepe.
³⁵ "Tupa au rini," kote gua si goi; "ba lopu sigitau!
Komitau rini, ba lopu va nonoga ia rau!
Totoso sa si kote vaņunu rau
pude qu hata pule napo?" kote gua.

Sa Zinama Vina Manege Sia

24 Mu lopu va gulea i sari tie kaleadi,
lopu okoro la baere i;
² ura sari bulodi si balabala hata vinaripera mo,
meke sari berudia si vivinei hata tinasuna.

Sa Zinama Vina Hiokona

³ Pa ginilagilana lohina si ta kuri sa vetu,
meke pa ginilae si tava nabu si asa;
⁴ pa tinumatumae si tava siņi sari losena,
koari na tinago leleadu meke arilaedi.

Sa Zinama Vina Hiokona Eke

⁵ Na tie gilae si nomana nana niniraņa,
meke sa tie tumatumae si ninira hola la tu;
⁶ pude la pa vinaripera si kaqu ta tototalie si agoi,
ba pana soku tie si vari tokae pa binalabala si koa sa
minataqara.

Sa Zinama Vina Hiokona Rua

⁷ Sa ginilagilana lohina si ululu hola koasa tie
pekipeki;
ke pa vinarigara palabatu si loke nana zinama si asa.

Sa Zinama Vina Hiokona Neta

⁸ Asa pu balabala hata kinaleana
si kote ta pozae na tie sekesekei.
⁹ Sari hiniva tomedi pude tavete va kaleana si na
sinea,
meke na tie va gugue si ta hakohakoedi pa tie.

Sa Zinama Vina Hiokona Made

¹⁰ Pana malohoro si goi pa totošo tasuna,
si hitekena mo sa mua ninira.

Sa Zinama Vina Hiokona Lima

¹¹ Harupi si arini pu korapa ta turaña la pa minate;
tuqe pule vagi sarini pu korapa tedeve la pude ta
seke va mate.

¹² Pana zama si goi, "Ba lopu na qua ginugua si hie,"
gua.

Ba Tamasa tumae ni sari bulo tie meke dogorigo
Nana.

Asa pu kopu nia sa mua tinoā si gilanigo tugo Nana.
Kote pia igo Sa luli gua koari na mua tinavete.

Sa Zinama Vina Hiokona Onomo

¹³ Tuqu, mu hena zipale sina leana si asa;
na namu zipale si lomošo pa mea.

¹⁴ Mamu gilania tugo sapu sa ginilagilana lohina si
lomošo pa maqomaqomu;
pana dogoria goi, si na mua lineana vugo repere si
asa,
meke sa mua lineana asa si lopu kaqu ta kumata
palae.

Sa Zinama Vina Hiokona Zuapa

¹⁵ Mu lopu la opo tome pa kali vetu tanisa tie toņoto,
lopu la hiko ia sa vasina tanisa;

¹⁶ ura be ka zuapa totošo si hoqa sa tie toņoto, ba
kote turu sage pule nana,
ba sa tie kaleana si lopu kote tekulu pule mudina sa
tinasuna.

Sa Zinama Vina Hiokona Vesu

¹⁷ Mu lopu qetu pana hoqa sa mua kana;
pana ta tubarae si asa, si mu lopu va qetua sa
bulomu,

¹⁸ na kote dogoria e Zihova meke lopu va egoa
meke kote rizua Sa sa Nana tinañaziri koasa.

Sa Zinama Vina Hiokona Sia

¹⁹ Mu lopu balabala mamata ni sari na tie pu tavete
va kaleana

babe okoro ni sari dia tinago,

²⁰ ura sari tie kaleadi si loke dia lineana pa vugo na
repere,
meke sa zuke tadirini si kote tava mate.

Sa Zinama Vina Toloñavulu Puta

²¹ Tuqu, mu pamaña nia se Zihova meke sa bañara,
meke lopu somana ni saripu lopu hiva va tabe la koa
rini,

²² ura ari karua boka garunu va hodaka la tinahuara
koari kasa.

Na esei kote boka gilania sa tinasuna kote va kamo
la nia ri karua koa rini?

Kaiqa Zinama Ginilae Pule

²³ Hire tugo si kaiqa zinama ginilae:

Pude tokatoka kale pa totošo vari pitui si lopu leana.

²⁴ Asa pu zama koasa tie koa ia sineā, "Agoi si toņoto
mua"

si kote leve nia rina tie si asa meke kilua rina
butubutu.

²⁵ Ba kote ta qetue si arini pu va kilasi sarini pu tavete
sea,

meke na minana si kote kamo la koa rini.

²⁶ Na inolaña hinokarana
si variva qetu hola.

²⁷ Va hokotia sa mua tinavete pa sada,
meke va nama ni sari na mua inuma;
beto asa si mu kuria sa mua vetu.

²⁸ Mu lopu va sosode hoboro la koasa turañamu,
babe kokoha nia sa berumu.

²⁹ Mu lopu zama, "Kaqu tavete la nia rau koasa gua
sapu tavete mae nia sa koa rau;
kaqu hobequ si arau."

³⁰ Ene hola nia rau sa inuma tanisa udapelu,
hola nia sa inuma vaeni tanisa tie sapu lopu tumae
balabala;

³¹ na hiqohiqo rakihi si sage doduru vasina,
sa pepeso si ele arahia na hilibubuku,
meke sari gobana si ele huara gore.

³² Doño la si rau meke vilitia,
si keke tinumatumae si dogoria rau:

³³ Na puta hola hite mo, opo hite mata mo,
va polo hitei mo sari lima pude magogoso, †

³⁴ gua si raza mo sa hinabahuala, guana tie
hikohikona,
meke sa minalaña si rapata guana keke kana.

Kaiqa Zinama Tumatumae Pule te Solomone

25 Hire pule sari kaiqa zinama tumatumae te
Solomone,

ta kubere vagi koari na tie te Hezikaea sa bañara pa
Ziuda:

² Na vina lavata te Tamasa si pude va paere i si kaiqa
ginugua;

ba pude hata vura ni sari ginugua si na vina lavata
tadi na bañara.

³ Gua sapu ululu gua sa mañauru meke lohi sa
lamana,

sari bulodia rina bañara si lopu boka ta hata vura.

⁴ Via pani pakia sapu rida koasa siliva,
pude vura sapu boka tavete vura nia tiñitoña
tolavaena;

⁵ gua tugo sa tie tołoli kaleana koasa bañara si va rizu
taloa ia sa,

pude sa hinabotu bañara tanisa si kote nabu meke
toņoto.

† 24:33 ZT 6:10-11

6 Mu lopu va ululu pule nigo si goi pa kenuna sa banara,
 lopu zukuru pule la nigo koari na tie nomadi. †
 7 Leana hola si pude zama igo sa, "Sage mae tani,"
 hola nia sapu pude ta gegese pa kenudia rina palabatu.
 8 Sapu dogoro nia agoi pa matamu
 si lopu tuturei paleke la nia pa vetu varipitui,
 ura sa si kote boka tavetia goi pa vina betona
 be va sosodea sa turaṅamu sapu sea si goi, meke va kurekure igo?
 9 Be tokea goi sa turaṅamu pa keke ginugua,
 si lopu va vura ia si keketoṅa ta tomena tana votiki tie,
 10 ba be kote avoso nia sa tie meke kote va kurekure igo,
 meke sa pozapoza kaleana tamugoi si kote koa hola.
 11 Na zinama pa tooso gotona si tolava
 guana vinasari qolo pa peleta siliva.
 12 Guana vikuvikulu qolo babe na pakupaku qolo
 sa ginegese tanisa tie gilae la koasa taliṅa sapu okoro va avoso.
 13 Guana ibuna sa tototolo tooso pakepakete
 si sa tie ta ronuna sapu paleke inavoso, koa rini pu garununa.
 14 Guana givusu meke lei loke rukuna,
 si sa tie sapu vevehe nia sa vinariponi sapu lopu vala nia sa.
 15 Pana hitehite agoi si kote boka va hinokara igo mo sa banara,
 na zinama va mamamana si boka va moku susuri.
 16 Pana dogoro zipale goi, si hena vasinahite mo,
 lopu hena va hola, na kote lua mo si goi.
 17 Kaiqa tooso mo mamu neti pa vetu tanisa turaṅamu
 pana soku tooso, si kote hakohako nigo mo sa.
 18 Guana vedara, na magu, babe na tupi ṅaruna
 sa tie sapu va sosode kokoha la koasa turaṅana.
 19 Guana sigiti livo babe na nene ikena
 sa kinalavarae la koasa tie lopu ta ronuna pa tooso tasuna.
 20 Guana ta vagi palae sa nobi tooso ibu,
 babe na sile ta veko la pa bakora,
 sa tie pu kera qetuqetu la koasa pu korapa talotaṅa.
 21 Pana ovia sa mua kana, si mu ponia ginani;
 be memeha si asa, si mu ponia kolo pude napo. ††
 22 Pana gua asa goi, si kote va kurekure ia goi si asa,
 meke kote pia igo e Zihova si agoi.
 23 Gua sa givusu togarauru sapu paleke mae ruku,
 si gua tugo sa mea nanaena sapu va gevuru binugoro.
 24 Leana hola si pude koa pa keke hukihukirina sa batu vetu,
 hola nia pude koa turaṅa pa keke vetu sa barikaleqe nominomina.
 25 Guana kolo ibu koasa tie memehana,
 sa inavoso leana sapu mae guana pa seu.

† 25:6 Lk 14:8-10 †† 25:21 Rom 12:20

26 Guana ovuku mulakana babe na berukehe bonina
 sa tie toṅoto pu va tabe la koasa tie kaleana.
 27 Pude hena sigiti zipale si lopu leana,
 babe hata vina lavata si lopu doṅo lea.
 28 Gua sa vasileana lavata pu huara gore gobana
 sa tie sapu lopu boka tuṅea sa binugoro.
 26 Guana sinou pa tooso maṅini meke ruku pa tooso pakepakete,
 sa vina lavata si lopu garona sa tie pekipeki.
 2 Guana omehe na kakia sapu tapuru holadi
 sa lineveleve hoborona si kote hola taloa nana.
 3 Guana sekesekeana hose meke kalakalahana doṅ'ki,
 sa kolu pa mudina sa tie pekipekina!
 4 Mu lopu olaṅia sa tie pekipekina koasa nana zinama hobo,
 na kote meke gugua mo asa si agoi.
 5 Olaṅia sa tie pekipeki gua sapu garona sa zinama hobo tanisa,
 pude lopu kote balabala ia sa sapu gilaena si asa, gua.
 6 Guana gomu palae kali nene babe napo nelaka,
 si pude va garunu inavoso pa limana sa tie pekipeki.
 7 Guana nenena sa tie mate nene,
 sa zinama tumatumae pa ṅuzuna sa tie pekipeki.
 8 Guana patu sapu ta pusi koasa kurukuru paṅala,
 sa vina lavata sapu ta vala koasa tie pekipeki.
 9 Guana duduli rakihi pa limana sa tie vivirina
 sa zinama tumatumae pa ṅuzuna sa tie pekipeki.
 10 Guana tie gona tupi sapu gona hobo mo,
 sa tie pu tabara hobo tie pekipeki babe tie ene holadi.
 11 Gua sa siki sapu taliri pule la ia sa luana,
 sa tie pekipeki sapu tavete pulei sari nana pinekipeki.
 12 Dogoria goi keke tie sapu gilaena, gua telena?
 Na tie pekipeki si boka tava tumatumae hola nia sapu asa.
 13 Na tie hakohako si zama, "Na laione si pa siraṅa,
 na laione variva matagutuna si ene pa siraṅa nomana!"
 14 Guana tukutuku sasada sapu sigoto koari na hinisi,
 sa tie hakohako sapu taliri pa nana teqe.
 15 Sa tie hakohako si taṅini la pa ginani,
 ba hakohako si asa pude vala nia sa ginani pa ṅuzuna.
 16 Sa tie hakohako si gilaena, gua si asa telena
 hola ni ka zuapa tie bokabokadi balabala.
 17 Guana tie sapu saputu vagia sa siki pa taliṅana
 sa tie sapu la somana pa vinari tokei sapu lopu nana.
 18 Guana tie duviduvilina sapu gona tupi variva mate
 19 sa tie pu sekesekei nia sa turaṅana meke zama,
 "Na va sisire qua mo!"
 20 Pude loke huda si kote mate sa nika;
 pude lopu nanae si loke vinari tokei.
 21 Guana motete sapu la pa eba, meke na huda pa nika,
 sa tie bubugorona sapu podalae varitokei.

22 Sari zinama nanae si guana ginani lomosodi;
ta onolo gore kamo la pa korapa tinina sa tie.

23 Guana raro patu sapu tavasari na
sa beru avoso lea koasa bulo kaleana.

24 Sa tie noŋovalasi si tome pule nia koasa beruna,
ba pa bulona si nobi sa sari hiniva kaleadi.

25 Ve avoso lea gua sari nana zinama, ba lopu va
hinokaria,
ura sa bulona si siŋia na kinukiti.

26 Sa kinuhana si va paere ia sa koari nana
kinohakoha,
ba sari nana hiniva kaleadi si kote ta poho mo koari
na tie.

27 Asa pu gelia sa pou, si kote hoqa voi ia mo sa;
sa patu sapu topili sage nia sa tie, si kote topili gore
pule la mo koasa.

28 Sa mea kokohana si kanai saripu va sigiti sa,
meke sa nuzu sapu zama va lomolomoso si va kamo
vinari huari.

27 Mu lopu haro ia sa rane vugo,
sina lopu gilania goi sa si kote ta evaŋa pa
rane asa. †

2 Mani votiki tie vahesi igo, lopu sa nuzumu telemu;
votiki tie tu, lopu sa berumu telemu.

3 Na patu si mamata, meke na onone si gua tugo,
ba sa vina karikari tanisa tie pekipeki si mamata hola
ni sari karua.

4 Binugoro si noŋovalasi meke tinanaziri si huhuara,
ba esei boka va tia ia sa kono?

5 Leana hola sa vari gegese vurai,
hola nia sa tataru tomena.

6 Na bakora koasa mua baere si leanana,
ba balau ni sari hinapahapa sokudi tanisa mua kana.

7 Asa pu ele deŋa si lopu kote hiva hena zipale,
ba koasa tie oviana si sa pasana ba kote lomoso
gunia sa.

8 Guana kurukuru sapu koa va seu koasa nana vori
sa tie sapu ene va seu pa nana vetu.

9 Na lumu meke na oela humaŋa lea si va qetuna sa
bulo,
meke sa lineana tanisa mua baere si guana ginani
lomosona.

10 Mu lopu luara pania sa mua baere meke sa baere
tanisa tamamu,
meke lopu la pa vetu tanisa tasimu pana raza igo
tinasuna,
sa turaŋamu pa kalimu si leana hola nia sa tasimu
pa seu.

11 Tuqu, mu gilae, mamu va qetua sa buloqu;
pude qu olaŋi sarini pu zama va gore au.

12 Sa tie balabala valeana si dogoria sa tinasuna meke
tome;
ba sa tie pupuhu si totoro la meke ta raza nia sa.

13 Vagia sa poko tanisa tie pu va egoa pude lipua sa
gale tanisa votiki tie;
tuqe vekoa osolae lipua sa sa gale tanisa tie
karovona. ††

† 27:1 Zem 4:13-16

14 Be pana munumunu hokara si mana nia sa tie si
keke turaŋana, meke velavela nia sa,
si kote ta avoso guana lineveleve mo.

15 Na barikaleqe nominomi si guana
honihoni pa vetu totoŋo rukuruku.

16 Sa vina nosona si guana vina nosona sa givusu,
babe guana taŋini vagi oela pa lima.

17 Gua sapu sa aeana va narua sa aeana,
sa tie va tumatumae ia sa si keke tie pule.

18 Asa pu kopu nia sa huda piqi si kote hena ia tugo
sa vuana,
meke sa nabulu pu kopu nia sa nana palabatu si
kaqu tava lavata.

19 Gua sapu dogoria goi sa isumatamu pa kolo,
sa bulona sa tie si ta dogoro koasa tie.

20 Na minate meke na tinahuara si lopu boka deŋa,
meke gua tugo sa matana sa tie.

21 Na siliva meke qolo si tava via pa nika,
ba sa tie si ta podeke koari na vinahesi pu vagi sa.

22 Be nuqaria goi sa tie pekipeki pa hao,
guana talo sapu nuqara nia tutu goi,
ba lopu kote boka vari paqaha nia goi si asa koasa
nana dinuviduvili.

23 Kaqu tumae nia goi vegua sari mua sipi na qoti,
mamu kopu valeanani sari mua bulumakao;

24 ura sa tinagotago si lopu koa hola ninae rane,
meke sa binaŋara si lopu koa hola koari na sinage
na sage.

25 Mudina sapu ta koto vagi sa duduli bulumakao,
meke toqolo vura sari vaquradi,
meke ta koto vagi tugo sari duduli koari na toqere,
26 si sari na lami kote boka ponigo poko,
meke sari na qoti boka holu pule ponigo pepeso.

27 Kote soku nigo na meleke qoti
pude tamugoi meke sa mua tatamana,
gua tugo sari mua nabulu vineki.

28 Govete sa tie kaleana ba loke tie hadua,
ba sari tie toŋoto si koa mataqara guana
laione.

2 Pana va gugue sa butubutu la koasa Tamasa, kote
soku sari na koimata,
ba sa tie gilagilana meke tumatumaena si kote kopu
nia sa binaŋara pa binule.

3 Sa baŋara sapu noŋovalasi sari tie malaŋa
si guana ruku kokoreo sapu huari sari na linetelete.

4 Arini pu kilua sa tinarae si qetuni sari tie kaleadi,
ba sarini pu kopu nia sa tinarae si lopu ta qetue koa
rini.

5 Sari tie kaleadi si lopu tumae nia sa tinotoŋo,
ba arini pu lulia sa hiniva te Zihova si gilana
valeania.

6 Leana be na tie malaŋa, sapu lopu ta zutu nana
tinoa,
hola nia sa tie tagotago sapu kaleana nana
hahanana.

7 Asa pu kopu nia sa tinarae si na koburu gilaena,

†† Sa tie karovona babe sa barikaleqe barabaratana.

ba na baere tadi na n̄an̄aluta si na kinurekure tanisa tamana.

⁸ Asa pu va tomotomo la koa sa lipulipu pude tagotago,

si va naqiti ponia si keke pu kote tataru ni sari tie malaña.

⁹ Be keke tie si va taliña va seu koasa tinarae, sari nana vinaravara ba kote avoso hikare koe Zihova.

¹⁰ Asa pu turana sa tie toñoto pa sirana kaleana si kote hoqa la pa nana sipata telena, ba sa tie loke tina zutuna si kote ta pia va leana.

¹¹ Sa tie tagotago si gilaena, gua si asa, ba sa tie malaña pu gilagilana boka dogoro vagia mo gua sapu hinokara.

¹² Totoso bokaboka sa tie toñoto si qetuqetu sari na tie;

ba totoso vagi n̄inirañira sari na tie kaleadi, si la tome sari tie.

¹³ Asa pu tomei sari nana sinea si lopu koa va leana, ba asa pu helahelae ni meke veko pani si ta taleosae koe Tamasa.

¹⁴ Mani tamanae sa tie pu pamaña nia doduru totoso se Zihova,

ba asa pu korona pa bulona si kamo la pa tinasuna.

¹⁵ Guana laione kurumuna babe na totorona sa bea sa tie kaleana pu bañara ni sari tie si ñoñovala.

¹⁶ Na bañara sapu ñoñovala si loke nana ginilagilana, ba asa pu kilui sari tinago hinikodi si kote toa va seunae.

¹⁷ Asa pu va mate tie si ta sigiti nia sa sinea pa nana binalabala

meke kote koa gua lamo asa osolae mate;

mani loke tie la toka nia.

¹⁸ Asa pu ene pa tinonoto si kote ta kopue, ba asa pu lopu leana sa nana hahanana si kote lopu sana hoqa.

¹⁹ Asa pu tavetavete nia sa nana pepeso si kote soku gana ginani,

ba asa pu koa va gulegulea si kote kamo habahuala.

²⁰ Sa tie ranerana si kote soku nia minana, ba asa pu hiva tuturei tagotago si kote kamo tinasuna.

²¹ Pude va kalekale pa totoso varipitui si lopu leana, ba pa vasi bereti mo si boka tavete va sea sa tie.

²² Sa tie puhi si bebena hiva tagotago ba paere koasa sapu aqa nia na hinabahuala si asa.

²³ Asa pu gegesia sa tie si pa vina betona ta qetue hola,

hola nia sapu asa pu zama va lomolomoso.

²⁴ Asa pu hiko koasa tamana babe tinana meke zama, "Loketona si tavete va sea ia rau" si na baere tanisa pu va huhuara.

²⁵ Sa tie puhina si va gevugevuru vinari zamai, ba asa pu ran̄ea se Zihova si kote koa valeana.

²⁶ Asa pu ran̄e pule nia si na tie pekipeki, ba asa pu ene pa ginilagilana si lopu kote kamo tinasuna.

²⁷ Asa pu vari poni la koari na malaña si lopu kote qaga nia keketona,

ba asa pu korona liñana la i si arini si kote ta levei.

²⁸ Totoso vagi n̄inirañira sa tie kaleana, si la tome sari tie;

ba totoso mate sari tie kaleadi si bokaboka pule sari tie toñoto.

29 Asa pu ta gegese pilipule ba korona va avoso si kote kamo va hodakia na tinahuara sapu loke tinaleosaena.

² Totoso tuqe n̄inirañira sari tie toñoto, si qetu sari tie; totoso kopu binañara sari tie kaleadi, si qumiqumi sari tie.

³ Sa tie pu tataru nia sa ginilagilana lohina si qetu nia sa tamana;

ba sa baere tadi na maqota si va murimuria sa nana poata.

⁴ Pa tinavete toñoto si va turu va nabu ia sa bañara sa butubutu,

ba sa puhi sapu vagi tinabara golomodi si huara gorenana sa.

⁵ Asa pu zama va lomolomosa sa turana si ivara veko pule nia sipata telena.

⁶ Sa tie kaleana si sipata pule nia koari nana sinea, ba sa tie toñoto si boka kera meke qetuqetu.

⁷ Sa tie toñoto si hiva tavete va leana la koari pu malaña,

ba sa tie kaleana si korona galagala.

⁸ Sari tie va karikaridi si va gevuru vinevehe pa vasileana,

ba sari tie gilae si va bulea sa ñinoveoro.

⁹ Be turana la nia sa tie gilaena sa tie pekipeki pa vinaripitui,

sa tie pekipeki si kote turu meke zama hoboro meke loketona si boka toñoto.

¹⁰ Sari tie va matemate tiedi si kana hola i rini sari tie toñoto,

meke hata ginugua pude va matei sari tie ñoño.

¹¹ Sa tie pekipeki si zama vura ni sari nana tinañaziri, ba sa tie gilagilana si kopu pule nia meke lopu bugoro.

¹² Be sa bañara si va avoso la koari na koha, si sari nana tie tavetave varitokae si na tie kaleadi mo.

¹³ Guahe si vari kekeñoño nia ri tie malaña meke ri tie ñoñovala,

sapu e Zihova va dodogorae i matadi.

¹⁴ Be pitui sa bañara sari tie malaña pa tinonoto, sa nana binañara si kote habotu va nabu doduru totoso.

¹⁵ Sa kolu ginegese si va karovo ginilagilana, ba totoso lopu hoke ta gegese sa koburu si va kurekure ia sa sa tinana.

¹⁶ Totoso vagi n̄inirañira sari tie kaleadi, si gigiri sa sinea,

ba sari tie toñoto si kopu aqa nia sa dia hinoqa.

¹⁷ Pana tarae nia goi sa tumu, si kote ponigo binule sa;

kote va qetua sa sa maqomaqomu.
¹⁸ Vasina lopu koa sari zinama te Tamasa si luara pania rina tie sa tinarae;
 ba tamanae si asa pu kopu nia.
¹⁹ Na zinama moka si lopu kaqu va toŋotia sa nabulu; kote tumae nia nana ba lopu kote va tabe si asa.
²⁰ Dogoria goi sa tie sapu lopu balabala paki meke tuturei zama?
 Na tie pekipeki ba boka tava tumatumae, hola nia sa tie asa.
²¹ Pana ta tatarue va hola sa nabulu podalae hitekena,
 pa vina betona si kote va talotaŋigo sa.
²² Sa tie bubugorona si va gevugevuru vinari zamai, meke sa tie tuturei ta ŋaziri si vata evaŋi soku sinea.
²³ Sa tie vahesi pule nia si kamo kurekure,
 ba sa tie tago maqomaqo vina pepekae si tava lavata.
²⁴ Sa baere tanisa tie hikohiko si kana pule nia sa nana tinoa soti;
 pa vinaripitui si lopu boka tozia sa sa hinokara, ba koe Tamasa si ta levei si asa.
²⁵ Na pude matagutu nia sa tie si guana sipata,
 ba asa pu raŋea se Zihova si ta kopue.
²⁶ Soku tie si hiva tepatepa tinokae koa sa baŋara,
 ba koe Zihova mo boka ta vagi sa tinoŋoto.
²⁷ Sari tie toŋoto si korodi ni sari tie kokohadi,
 meke sari tie kaleadi hakohako ni sari tie toŋotodi.

Sari Zinama te Aqura

30 Na zinama tumatumae te Aqura sa tuna koreo e Zake si guahe:
 Kei Tamasa, mabo si rau!
 Kei Tamasa, mabo meke malohoro si rau! †
² Arau si na tie pekipekiq hola koari doduru tinoni; sa ginilagilana tana tie si lopu tagoa rau.
³ Lopu ele va nonoga ia rau sa ginilagilana lohina, babe tumae nia sa Tamasa Hopena.
⁴ Esei si ele sage la pa maŋauru meke gore pule mae? Esei ele boka varigara ni pa ola limana sa givusu? Esei ele hadeni pa keke kukuru poko sari na kolo? Esei ele taveti sari doduru hukihukirina sa kasia popoa?
 Esei sa pozana, meke sa pozana sa tuna koreo? Tozi nau be gilania goi!
⁵ Doduru zinama te Tamasa si tava sosodedi sapu hinokara;
 na lave si Asa koari pu la koa aqorae koa Sa.
⁶ Mu lopu hodai sari Nana zinama,
 na kote gegese igo Sa meke va sosodea sapu koha si goi.
⁷ Kei Zihova, karua ginugua mo si tepai rau koa Goi:
 lopu heki ni koa rau sipu lopu ele mate si rau:

† Sa vesi hie si tasuna meke lopu bakala pa zinama Hiburu. Keke iniliri pule si guahe: Na zinama tumatumae te Aqura sa tuna Zake si guahe: Ta tozi koe Itieli, meke Itieli si tozia koe Ukali:

⁸ Va seu i koa rau sari zinama lopu hinokara meke kokohadi;
 lopu va malaŋa au ba lopu va tagotago au tugo, ba poni au sa gequ ginani doduru rane.
⁹ Na be soku gequ si kote lopu raŋe Igo rau, meke kote zama, "Esei se Zihova?"
 Ba be pana malaŋa si rau meke hikohiko, si kote ŋoŋovalia ia rau sa pozana e Zihova sa qua Tamasa.
¹⁰ Mu lopu nanae na zutu ŋoŋovalia sa nabulu koasa nana palabatu;
 na kote leve nigo sa meke kote tinasuna si goi.
¹¹ Koadia sarini pu leve ni sari tamadia meke lopu mana ni sari tinadia;
¹² sarini pu via, gua pa dia binalabala ba sari na kinaleadi si lopu ele tava via;
¹³ sari matadia si doŋo va gore tie, meke liŋaliŋana va titie;
¹⁴ sari livodia si guana vedara meke sari asedi si guana sotoi kobi magu pude ŋovalia saripu malaŋa pa popoa pepeso, meke saripu loke gedi pa vari korapadi rina tinoni.
¹⁵ Sa tie puhi si karua tuna vineki,
 "Poni au! Poni au!" gua sari karua.
 Koadia sari ka ŋeta tiŋitoŋa sapu lopu boka dena, ka made sapu lopu hoke zama, "Pada mo!"
¹⁶ Sa lovu,
 sa barikaleqe sapu tige,
 sa pepeso qega, sapu lopu boka beto napo kolo, meke sa nika, sapu lopu hoke zama, "Pada mo!"
¹⁷ Sa tie sapu va sisire nia sa tamana, sapu kilua sa vina tabe la koasa tinana, si kote gani i rina kurukuru pu hoke gani tie matedi, meke sari matadi si kote ta lobiti vagi koarini.
¹⁸ Koadia sari ka ŋeta tiŋitoŋa sapu lopu boka beto magasa ni rau,
 ka made sapu lopu boka va bakali arau:
¹⁹ sapu vea tedoro gua sa atata pa galegaleane, sapu vea gotolo gua sa noki koari na patu nomadi, sapu vea kalaha gua sa vaka koari na ololobagea, meke vea tataru gunia sa koreo sa vineki.
²⁰ Gua hie sa hahanana tanisa barikaleqe barabaratana:
 Ganigani si asa meke ŋuzapia sa ŋuzuna meke zama, "Arau si loketoŋa sinea tavetia."
²¹ Ka ŋeta tiŋitoŋa hire si hoke niu nia sa popoa pepeso,
 ka made sapu lopu boka va tana i sa:
²² sa nabulu sapu evaŋae na baŋara,
 sa tie pekipeki sapu soku nia ginani,
²³ sa barikaleqe variva hakohakona sapu varihaba,

meke sa nabulu vineki sapu hobe sa barikaleqe nati hiniva.

- ²⁴ Ka made tiñitona pa popoa pepeso sapu hiteke, ba tumatumaedi hola:
²⁵ Sari menemene sapu hiteke hola dia ñinirañira, ba hata vekoi rini sari gedi ginani pa tooso mañini;
²⁶ Sa horakisi sapu guana kurezu si lopu ñinirana, ba tavete nana qoqoro koari na patupatu †
²⁷ na kupokupo sapu loke dia bañara ba ene pa hopeku dia tokele;
²⁸ na varilazu sapu boka saputu vagia mo pa lima, ba koa nana pa vetu tadi na bañara.
²⁹ Koadia si ka ñeta tiñitona sapu ene va bañabañarae, ka made sapu rizu guana tie arilaedi:
³⁰ na laione, sapu ñinirana koari doduru kurukuru ñame, sapu lopu keke si togolo nia sa;
³¹ sa enena sa kokorako kokoreo, sa qoti kokoreo, meke sa bañara pa kenuna sa nana qeto minate.
³² Be ele tie pekipekimu si goi meke vahesi pule nigo babe ele balabala si goi pude tavete kaiqa sinea, si va opo nia lima sa ñuzumu, mamu balabala!
³³ Ura gua sapu sa qalirina sa meleke si va vura bata, meke pude sekea sa isu si va vura ehara, pude va gevuru tinañaziri si va gavoro tinasuna tugo.

Na Tinokae La koe Bañara Lemueli

- 31** Na zinama tumatumaedi te bañara Lemueli sapu tarae nia sa tinana koa sa:
² Kei tuqu, kei tuqu koreo sapu podo soti igo rau, kei tuqu, sa inolaña pa qua vinaravara.
³ Mu lopu oki pania koari na barikaleqe sa mua ñinirañira, na mua tooso arilaedi koarini pu ñoñovalari na bañara.
⁴ Lemueli, na lopu tadi bañara sapu hire: lopu tadi na bañara si pude napo vaeni, lopu tadi tie tuturaña si pude ehaka nia sa bia,
⁵ ura, be guana naponapo si kote muliñi nia rini sapu sa gua sa tinarae, meke sekei sari vina toñoto koari tie ta ñoñovaladi.
⁶ Poni bia sarini pu korapa tata mate, na vaeni koarini pu kulusu;
⁷ Madi napo pude muliñi ni rini sari dia hinabahuala meke lopu balabala i sari dia tinasigiti.
⁸ Zama poni sari habahuala pu lopu boka zama puleni, zama ni sari tinoñoto tadi kasa pu loke dia poata.
⁹ Zama vura, mamu lopu va kalekale pa vinaripitui;

† Sa kurukuru sapu ta pozae Hyrax pa zinama English si donjo guana keke kurezu nomana.

toketoke nia sa tinoñoto tadi pu malaña meke saripu loke gedi.

Sa Barikaleqe Bokabokana

- ¹⁰ Esei boka dogoria sa barikaleqe sapu gotogoto nana hahanana?
 Na arilaena si asa, holani sari na patu ñedala.
¹¹ Sa nana palabatu si rañe hola ia si asa meke loketona si papaka nia sa.
¹² Na lineana si va kamo lani sa barikaleqe koasa, loke tina sigiti, pa doduruna sa nana tino.
¹³ Sa barikaleqe si vizata vulu meke lineni meke tupiti sari lima ñaliñalidi tanisa.
¹⁴ Guana vaka sapu la holuholu si asa, meke pa seu suraña pule mae ginani.
¹⁵ Tekulu si asa sipu korapa huporo; meke tavete ginani si asa tadi nana tatamana meke hia tinavete si asa koari nana nabulu vineki.
¹⁶ La vilitia sa si keke pepeso meke holua sa; koari poata va gavori sa si letea sa sa inuma vaeni.
¹⁷ Na barikaleqe tavetavetena hola si asa; sari limana si ñinira gua tugo sari nana hiniva.
¹⁸ Dogoria sa sapu va vura poata sari nana hinoluholu, meke sa nana zuke si lopu hoke mate pana boni.
¹⁹ Pa limana soti si tavete vura lozi si asa, meke koari kakarutuna si tigisi vura nia sa sa poko.
²⁰ Tukeli sa sari limana koari pu malaña, meke huhuki sa saripu loke gedi.
²¹ Totoso kamo sa ibu, si lopu talotaña ni sa sari nana tatamana; ura doduru si ele va sage poko arilaedi tu.
²² Taveti sa sari poko ivara tana nana teqe; meke asa si va sage poko lineni meke pepolo.
²³ Sa nana palabatu si ta pamañaena pa vasina varivarigarana koasa vasileana; hoke la habotu si asa pa varikorapadi rina palabatu koasa popoa.
²⁴ Tavete poko lineni sa barikaleqe bokabokana meke holuholu ni sa, na belete si la holuholu ni sa pa sitoa.
²⁵ Na ñinirañira meke pinamaña si pokopoko ni sa; boka hegere ni sa sari na rane pa kenuna.
²⁶ Zama si asa pa ginilagilana lohina, meke na vina tumatumaedi si hoke tozi sa pa meana.
²⁷ Doduru ginugua pa nana kinoa tatamana si kopu ni sa meke lopu hoke hakohako si asa.
²⁸ Tekulu sari nana koburu meke poza nia, "Tamanaena," rini; sa nana palabatu ba va lavatia tugo:
²⁹ "Soku barikaleqe si taveti tugo sari ginugua sapu arilaedi, ba hola beto ni agoi."
³⁰ Dinoño lea si kokoha meke tinolava si tuturei hola taloa;

ba sa barikaleqe sapu pamaņa nia se Zihova si kote ta vahesi.

³¹ Pia ia si asa koari doduru pu taveti sa. Sari nana tinavete va lavatia si asa koari na tie.

Ekeleziasiti

Sa Vinabakala

si koa ia na binalabala tanisa “tie va tumatumae.” La sa tie asa meke viliti va hitekia vea papaka gua meke vea hadu luli givusu gua sa tinoa tana tie. “Loke laena sa tinoa,” gua si kamo ia sa, sina lopu toŋoto meke variva nunala sari soku ginugua pa tinoa. Lopu va bakalia sa sari hahanana te Tamasa, asa pu lalae nia sa tinoa tana tie. Be vea gugua ba tozi ni sa sari pude tavetavete va ŋiŋira meke koa qetu ni rini sari na vinariponi te Tamasa pa dia tinoa.

Soku ri na binalabala tanisa si guana ene kale tugo, meke variva malohorodi. Ba koasa laena sapu somana pa Buka Hope sa buka hie, si vata dogoro nia sapu sa rinaŋeraŋe tadi kasa pukerane si repaha ke boka ta tokae si gita koari na binalabala variva rabekedi. Kaiqa tie si manoto nia sapu guana dia tinoa si vivinei nia sa buka hie, gua. Dogoria tugo rini sapu sari binalabala hire si koa koasa Buka Hope sapu tagoi tugo sari binalabala variharupi te Tamasa.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka
Vegua koa nana tu sa ŋatina sa tinoa tie pa pepeso?
Kaiqa zinama tumatumaedi.
Sari na binalabala varitokae pa tinoa.
Sari na zinama vina betobeto.

Sa Tinoa si Loke Laena

1 Hire sari na zinama tanisa tie va tumatumae, sa baŋara pa Zerusalema, sa tuna koreo e Devita:

² “Loke laena! Loke laena!” gua si rau, sa tie va tumatumae.

“Namu loke laena hokara!
Doduru ginugua si loke laedi.”

³ Na sa si vagia sa tie koari doduru nana minabo sapu ŋataŋata nia sa pa kauruna sa rimata?

⁴ Na sinage si mae meke taloa, ba sa kasia popoa si asa nana eko mo.

⁵ Sa rimata si gasa sage meke lodu gore pule, meke bebena pule la vasina kote gasa pule si asa.

⁶ Sa givusu si mae gua pa kali gevasa, meke taliri mae gua pa kali togarauru;

viloro meke vilorae si asa, meke pule mae gua mo vasina mae guana tatasana.

⁷ Doduru tototolo si gore beto la pa kolo hokara, ba sa lamana si lopu boka siŋi.

Pa vasina mae guadi sari na tototolo si vasina tugo pule la sa kolo.

⁸ Doduru ginugua si na loke vina betodi, variva mabodi,

lopu boka zama ni na tie.

Sa mata si doŋo lamo ba lopu boka deŋa, meke sa taliŋa si lopu boka beto avavoso.

⁹ Sapu ele ta evaŋa si kote ta evaŋa pule, sapu ele ta tavete si kote ta tavete pule tugo; namu loketoŋa si vaqura pa kauruna sa rimata.

¹⁰ Koa nana beka keke toŋa sapu boka zama guni nia keke tie, “Dotu! Hie keke toŋa si vaqura?”

Lokari, na pukerane hola tu ele koa nana; ele koa nana tu sipu lopu ele podo si gita.

¹¹ Loke tie si kote balabala i saripu ele mate, meke arini pu lopu ele podo si lopu kote balabala i arini pu korapa mumudi mae koa rini.

Sa Vina Nonoga Tanisa Tie Va Tumatumae

¹² Arau sa tie va tumatumae, si koa pa Zerusalema meke baŋara nia sa binaŋara Izireli. ¹³ Voriti nia rau telequ pude vilitia meke hata ia pa ginilagilana sari doduru ginugua pu ta tavete pa kauruna sa maŋauru. Hinokara mamatana sa pinaleke sapu vala nia Tamasa koari na tie! ¹⁴ Arau ele dogori sari doduru ginugua pu ta evaŋa pa kauruna sa rimata; doduru si loke laedi beto, na guana hadu luli givusu mo.

¹⁵ Sapu koŋi si lopu kote boka tava toŋoto; meke sapu loketoŋa si lopu kote boka ta nae.

¹⁶ Balabala si arau, “Dotu, arau si ele tie nomaqu meke ele soku nau ginilagilana lohidi, hola ni sari doduru pu ele koa baŋara pa Zerusalema; ele soku totoŋo nonoga ia rau sa ginilagilana meke tinumatumaedi.” ^{†17} Meke voriti nia rau pude va bakalia

† 1:16 1 Baŋ 4:29-31

sa ginilagilana lohina d, meke sa dinuviduvili meke pinekipeki, ba doño gilania rau sapu na hinata hie si guana hadu luli givusu mo.

¹⁸ Ura pa ginilagilana sokudi si mae sa tinalotaña mamatadi;

meke pa tinumatumae sokudi si na tinasigiti nomadi.

2 Balabala si arau, "Ego, maqu podekia sa qinetuqetu pa kasia popoa pude tumae nia nasa si leana koasa." Ba va sosodea rau sapu asa ba loke laena tugo. ² Meke zama si rau, "Hegehegere si na pinekipeki. Ke nasa si ta vagi koasa qinetuqetu pa kasia popoa?" ³ Podekia rau pude qetuqetu pa kali napo vaeni, ke va kapae ia rau sa pinekipeki, ba sa qua binalabala si korapa ta turaña koasa ginilagilana. Hiva hata vagia rau nasa si leana koari na tie pude tavetia pa kauruna sa mañauru koari na visavisa rane pa dia tinoa.

⁴ Va tupiti pule nau koari na tinavete nomadi. Taveti rau sari qua vetu meke sari na inuma vaeni nomadi.

¹⁵ Tavete inuma meke na linetelete huda si rau, na kobi votivotiki huda vuvua si lete i rau. ⁶ Taveti rau si kaiqa kopi pude poni kolo sari na kobi hudahuda. ⁷ Holu va soku pinausu si rau meke koadia sari pinausu sapu pododi pa qua vetu. Tagoi rau sari bulumakao na sipi sapu soku hola, hola ni tadi doduru bañara pukerane pa Zerusalem. ¹⁸ Va omunu vekoi rau sari siliva na qolo, meke vagi si rau koari na bañara pa votiki butubutu na popoa. Vagi tie kerakera si rau, koreo na vineki, meke soku qua barikaleqe pinausu leleadu gua sapu hoke qetu ni ri na hiniva tadi tie. ¹⁹ Meke noma hola tu sa laequ hola ni doduru pu ele koadi pa Zerusalem pukerane. Ba doduru totošo si koa turañau mo sa qua ginilagilana lohina. ²⁰

¹⁰ Lopu hukata pule nau si rau koari doduru pu okoro ni sa mataqu.

Lopu koroqu ni rau sari na hahanana qinetuqetu.

Qetu beto ni rau sari doduru qua tinavete, meke asa sa qua pinia koari doduru qua ñinatana.

¹¹ Gua, ba totošo viliti rau sari doduru pu taveti sari limaqu

meke saripu voriti ni rau pude va evaņi, si doduru si loke laedi beto mo, na hadu luli givusu mo;

loketona si gavoria rau pa kauruna sa rimata.

¹² Meke podalae vilitia rau sa ginilagilana, meke gua tugo sa dinuviduvili meke sa pinekipeki. Ura sa si boka tavetia sa tuna sa bañara?

Loketona ba arini mo sapu ele taveti ari na bañara pa kenuna.

¹³ Dogoria rau sapu sa ginilagilana si leana hola nia sa pinekipeki,

gua sapu leana hola nia kalalasa sa huporo.

¹⁴ Sa tie gilagilana si koa ia mata batuna,

ba sa tie pekipeki si ene pa huporo;

ba vagia rau sa binalabala

sapu kamo beto mo pa keke ginugua sari karua.

¹⁵ Meke balabala pa buloqu si rau,

"Sa ginugua sapu kamo koari tie pekipeki si kote kamo la ia tugo rau.

Ke sa si va gavoria rau koasa qua ginilae?"

Zama si rau pa buloqu,

"Hie ba loketona tugo laena."

¹⁶ Ura sari tie gilagilana si kote gua mo ari tie pekipekidi,

sapu loke tie kote balabala va nonoga vekoi;

koari na rane pu korapa mae si kote ta mulinae beto mo sari karua.

Sa tie gilagilana ba kaqu mate gua tugo sa tie pekipeki!

¹⁷ Ke hakohako hola nia rau sa tinoa, sina sa tinavete pa kauruna sa rimata si kamo la mo pa tinasuna.

Doduru si loketona laedi, na hadu luli givusu mo.

¹⁸ Kamo sapu hakohako ni mo rau sari doduru ginugua sapu tavetaveti rau pa kauruna sa rimata, sina kote veko hola lani mo rau koa sa pu luli mudi mae koa rau.

¹⁹ Meke kote vea beka, kote tie gilaena sia ba na pekipekina? Gua, ba kote asa na kopu ni sari doduru pu tavetaveti na va evaņi rau pa qua binokaboka pa kauruna sa rimata. Hie tugo ba loke laena.

²⁰ Ke podalae balabala mamata ni arau sari doduru qua tinavete sapu ñatana ni arau pa kauruna sa rimata.

²¹ Ura sa tie si kote tavetavete pa nana ginilagilana, tinumatumae, meke binokaboka, meke kote luara beto lani sa koasa pu lopu hite ñatana ni. Hie tugo si loketona laena meke na tinasuna nomana.

²² Na sa si vagia sa tie koari doduru nana minabo, meke balabala mamata ni sapu taveti sa pa kauruna sa rimata?

²³ Doduruna sa nana tinoa si ta sigiti meke voriti hola si asa koari nana tinavete; pana boņi ba lopu magogoso sa nana binalabala. Hie ba loketona laena tugo. ²⁴

Loketona si boka tavete valeania sa tie, ba na hena meke napo meke qetuni mo sari nana tinavete. Ba hie dogoria rau si maena pa limana sa Tamasa, ²⁵ ura pude lopu tavetavete pude va qetua si Asa, si esei si boka hena na napo meke qetuqetu?

²⁶ Asa pu va qetuna, si ponía ginilagilana, tinumatumae, meke qinetuqetu sa Tamasa, ba koasa tie pu tavete va sea si ponía Sa sa tinavete pude varivarigara meke naqiti tinagotago pude vala ni koarini pu va qetuna sa Tamasa. Hie tugo si loke laena, na hadu luli givusu mo. ²⁷

Hopeke Totoso tadi Hopeke Ginugua

3 Sari doduru ginugua si koadia hopeke dia totošo, na totošo tadi hopeke tinavete pa kauruna sa mañauru:

† 2:4 1 Bañ 10:23-27; 2 Koron 9:22-27 †† 2:7 1 Bañ 4:23 † 2:8 1 Bañ 10:10,14-22 †† 2:9 1 Koron 29:25

†† 2:23 Zob 5:7, 14:1 ††† 2:24 Ekl 3:13, 5:18, 9:7; Lk 12:19; 1 Kor 15:32 ††† 2:26 Zob 32:8; ZT 2:6

² Na toso pude podo meke na toso pude mate, na toso pude lelete meke na toso pude pakepakete,
³ na toso pude variva matei meke na toso pude sasala, na toso pude huhuara meke na toso pude kurikuri,
⁴ na toso pude kabo meke na toso pude hegere, na toso pude talota meke na toso pude peka,
⁵ na toso pude taburu palae patu meke na toso pude varigara ni, na toso pude vari kapae meke na toso pude vari seu i,
⁶ na toso pude hata meke na toso pude muliunu, na toso pude va naqiti meke na toso pude okipalae,
⁷ na toso pude rikata meke na toso pude tuvaka, na toso pude lopu kulu meke na toso pude zama,
⁸ na toso pude vari tatarue meke na toso pude vari kanai, na toso pude varipera meke na toso pude varibulei.
⁹ Na sa si vagia sa tie tavetavete koari nana minabo?
¹⁰ Ele dogoria rau sa minamata vekoa sa Tamasa koari na tie. ¹¹ Tavete va leleani Sa sari doduru ginugua pa dia toso. Meke padai Sa sari gineledi rina toso pa bulo tie; gua, ba lopu boka dogoria na tie sa doduruna sa tinavete te Tamasa pa pinodalaena kamo vina betona. ¹² Gilania rau sapu loketona si leana la koasa tie, ba pude qetuqetu mo meke tavete va leana sipu korapa toa nana. ¹³ Pude mani qetu ni sari nana minabo pa tinavete, arini si na vinariponi te Tamasa. ¹⁴ Gilania rau sapu doduru ginugua pu taveti sa Tamasa si kote koa hola; loketona si boka ta hoda la, meke loketona si boka ta vagi palae koasa. Tavetia sa Tamasa pude va lavatia ri na tie si Asa.
¹⁵ Doduru sapu ta evana kamahire si ele ta evana tu pukerane, meke sapu kote ta evana si ele ta evana tu; meke sapu ele ta evana tugo asa si kote va evana pilipule i sa Tamasa.
¹⁶ Meke dogoria rau si keketona pule pa kauruna sa rimata: Pa vasina varipitui, si na kinaleana si ele koa nana, pa vasina vari tonoti, si na kinaleana si ele koa nana.
¹⁷ Balabala si rau pa buloqu,
 "Kote turana lani Tamasa pa vinaripitui saripu tonoto meke arini pu kaleadi, ura kote koa dia sari hopeke toso tana doduru vina tana, hopeke dia toso sari doduru tinavete."
¹⁸ Meke balabala tugo si rau, "Sari tie si podeki sa Tamasa pude di gilania sapu arini si keketona gua mo rina kurukuru name. ¹⁹ Sa vina betona sa tinoa tana tie, si gua mo tadi na kurukuru; keketona mo sari

karua; pana mate si keke si mate tugo si keke. Sa tinoa tanisa tie si lopu hola nia sapu tanisa kurukuru. Doduru ginugua si loke laedi beto. ²⁰ Doduru si la mo pa keke vasina; pa kavuru vura maedi, meke pa kavuru mo pule la. ²¹ Lopu ta gilana, be sa maqomaqona sa tie si sage taloa meke sa maqomaqona sa kurukuru name si gore la pa korapa pepeso."

²² Ke dogoria rau sapu loketona si leana koasa tie, ba pude qetu nia mo sa sa nana tinavete, sina asa sa nana hinia. Ura, esei kote boka va dogoro nia koasa sapu gua kote ta evana pa mudina sa?

4 Meke donu pule la si rau meke dogori rau sari doduru ninovanovala saripu korapa ta evana pa kauruna sa rimata:

Dogori rau sari na kolomata tadi na tie ta novaladi, meke loke tie va manoti.

Loke tie va manoti sina sa niniranira si pa kalina tadi na tie novala.

² Meke zama si rau sapu arini pu ele mate, si qetu hola ni sarini pu toadi.

³ Ba sapu leana holani sari karua si asa pu lopu ele podo,

asa pu lopu ele dogoria sa kinaleana sapu ta tavete pa kauruna sa rimata.

⁴ Meke dogoria rau sapu doduru minabo pa tinavete meke doduru binokaboka si vuradi koasa inokoro tanisa tie pude tagoa gua sapu tagoa sa turana. Meke hie tugo si loketona laena, na hadu luli givusu mo.

⁵ Sa tie pekipeki si poloi sari limana, ovia si asa, meke novala pule nia, sina korona tavetavete.

⁶ Leana si be tagoa goi si keke sinara lima pa binule hola nia sapu be karua sinara lima ba pa minabo meke hadu lulia sa givusu.

⁷ Dogoria pule rau si keketona sapu loke laena pa kauruna sa rimata:

⁸ Koa nana si keke tie koa ekeina; loke tuna koreo babe tasina koreo si asa.

Loke vina betona sa tinavetavete tanisa, ba sari na matana si lopu manoto ni sari nana tinagotago.

"Ura, esei si korapa tavetavete ponina rau," gua si asa, "meke na vea ke hukata pule nau pude qetuqetu qua?"

Hie tugo ba loketona laena, keke ginugua sapu variva hakohakona.

⁹ Karua si leana hola nia sapu keke, sina kote noma laena sa dia tinavete.

¹⁰ Be hoqa si keke, ba sa nana baere kote ovulu sage pule nia!

¹¹ Meke be karua si eko varigara, si kote vari manini. Ba vea meke kote boka koa manini si keke tie telena?

¹² Ura keke tie si kote boka ta komiti, ba karua si kote boka lavelave pule ni.

Na iku sapu ta tavete koari ka neta aroso

si lopu kote boka tuturei kumata.

¹³ Leana be sa tie vaqura si malaṅana ba gilaena hola nia sa baṅara sapu barogoso meke pekipeki sapu lopu boka vagi vina balau. ¹⁴ Sa tie vaqura si gina koa maena pa vetu varipusi meke evaṅae baṅara nana, babe podo maena pa minalaṅa koasa nana butubutu. ¹⁵ Dogoria rau sapu doduru pu toa meke ene pa kauruna sa rimata si lulia sa tie vaqura, sa hinobe tanisa baṅara. ¹⁶ Soku hola saripu totoli ni sa baṅara, ba sa sinage pu sage luli mae si kilua sa hinobena sa baṅara. Hie tugo si loketoṅa laena, na hadu luli givusu mo.

Lopu Bebeno Tavete Vina Tatara

5 Mu kopu pule nigo totošo la si agoi pa Zelepade te Tamasa. Leana pude mu tata la pude va avoso meke va tabe, hola nia si be vukivukihi gua tadi tie pekipeki. Lopu gilania rini sapu tavete va sea si arini.

² Mu lopu tuturei zama nia sa ṅuzumu, lopu bebeno zama ni sapu pa bulomu pude va tatara pa kenuna sa Tamasa. Ura sa Tamasa si pa maṅauru, meke agoi si pa pepeso ke va pada i sari mua zinama pa kenuna Sa.

³ Na putagita si kamo pana soku sari na tinasuna na tinalotaṅa, meke sa zinama pekipeki si ta tozi vura be guana zama va soku sa tie.

⁴ Pana zama va tokotokoro goi koe Tamasa, si mu tuturei va gorevura ia. Tamasa lopu qetu ni sari tie pekipeki; va gorevura ia sapu tokotokoro nia agoi. ⁵ Leana hola si be lopu va tokotokoro, hola nia si pude tokotokoro meke lopu tava gorevura. ⁶ Lopu va malumia sa ṅuzumu pude turaṅa va sea igo. Lopu la koasa hiamā meke tozi nia sapu lopu boka gorevura i goi sari mua zinama. Na velelaso si gua asa. Lopu leana be kote bugoro ni Tamasa sari mua zinama meke huara pani Sa sari doduru pu taveti goi pa limamu. ⁷ Soku pinutagita meke soku zinama si loke laedi. Gua ke mu noso mamu koa pamaṅa nia sa Tamasa.

Tinoa si Loke Laena

⁸ Pana dogoria goi sapu ta ṅoṅovala sa tie malaṅa, sapu sa ṅinoṅo meke tinotošo si lopu ta poni nia sa, si mu lopu magasa nia. Ura sa tie qavuna si ta kopue koasa pu kali sage koasa, meke ari karua si ta kopu koasa pu ululuna sage la tu. ⁹ Sapu ta gavoro koasa pepeso si hia betoa mo ri doduru, meke sa baṅara ba vagi tugo koari na inuma.

¹⁰ Asa pu tataru nia sa poata si lopu qetu nia gua sapu gavoro va soku si asa; asa pu okoro hiva tagotago si lopu boka qetuni sapu ele tagoi sa. Hie tugo si loke laena.

¹¹ Pana soku sari likakalae pu tagoi goi, si kote soku tugo sarini pu kote vagi pani. Ke sa sa laedi koa goi pu tagodi? Na pude doṅo lani mata meke beto mo?

¹² Sa pinuta tanisa tie tavetavete si lomoso hola, lopu kiluna be hena va soku si asa ba vasinahite mo, ba sa tago va soku tanisa tie tagotago, si lopu boka puta va leana nia sa.

¹³ Dogoria rau si keke tiṅitoṅa kaleana hola pa kauruna sa rimata: Sa tinagotago sapu ta naṅiti meke tinasuna nia sa, ¹⁴ meke sa tinagotago sapu ta ṅovala pa kaiqa tinasuna,

meke totošo vagi tuna koreo sa, si loketoṅa boka veko hola ponā.

¹⁵ Dodohona sa koburu totošo vura si asa pa tiana sa tinana;

mae gua asa si asa, ke mani pule gua tugo asa.

Loketoṅa koasa nana minabo sapu ele vagia sa si kote boka paleke taloa nia sa pa limana. ††

¹⁶ Hie tugo si keke ginugua kaleana hola:

Limalimana sa tie totošo mae, si gua tugo pana taloa si asa,

ke sa mo si va gavoria sa?

Na guana tavetavete ponā mo sa sa givusu.

¹⁷ Doduruna sa nana tinoa si henahena mo si asa pa huporo,

pa korapa tinasuna, tinasigiti, meke binugoro.

¹⁸ Meke tiqe tumae nia rau sapu na leana tu meke gotogoto pude hena na napo sa tie, meke pude vagi kaiqa lineana koari na tinavete pu mabo ni sa pa kauruna sa rimata koari ka visavisa rane pu ponā sa Tamasa koasa. Ura asa mo sa nana hinā. ¹⁹ Ura, pana ponā tinagotago sa Tamasa si keke tie, meke va boka ia Sa pude qetu ni sari nana vinagi pa tinavete, si leana pude va egoa sa sa nana hinā, meke tavetavete qetuqetu si asa pa nana tinavete. Ura arini mo sari na vinariponi te Tamasa.

²⁰ Lopu hoke balabala sisigitia sa sapu vea papakana gua sa nana tinoa, sina va tupitia Tamasa si asa koasa qinetuqetu pa bulona.

6 Keke kinaleana pule si dogoria rau pa kauruna sa rimata, meke lopu goto la pa tinoa tana tie:

² Ponā tinagotago Tamasa si keke tie, meke na likakalae meke vina lavata tugo, pude saripu okoro ni sa bulona si koa betodia, ba lopu ponā lolomo Sa pude liṅiliṅi i sa pa maqomaqona sari nana tinago, ba na votiki tie tu mae qetu ni. Hie si namu loketoṅa laena, na kinaleana nomana.

³ Be tagoa sa tie si keke gogoto koburu meke toa soku ṅavulu vuaheni; be vea seunae gua sa nana tinoa ba lopu liṅiliṅi sa nana tinago meke lopu ta pomunae va leana si asa, si na koburu sapu mate pa tiana sa tinana si leana hola nia si asa.

⁴ Na loke laena sa pinodo tanisa koburu; pa hinuporo si mate si asa, meke loke pozana. ⁵ Be lopu

† 5:4 Sam 66:13-14

†† 5:15 Zob 1:21; Sam 49:17; 1 Tim 6:7

dogoria sa sa rimata meke loketona gilania, ba magogoso nana si asa, hola nia sa sa tie asa; ⁶ na kote boka toa karua tina vuaheni tugo sa tie, ba sina lopu linilini i sa pa maqomaqona sari nana tinagotago, si sa koburu si leana hola nia. Vea, lopu mate beto mo sari karua? Ke sa mo sa laena?

⁷ Doduru tinavete tanisa tie si pude henahena na napo mo,

ba sa tiana si lopu boka dena.

⁸ Na sa si leana koasa tie gilae, hola nia sa tie pekipeki?

Na sa sa laena koa sa tie malaña pude gilagilana, meke pude pamaña pa tie?

⁹ Pude qetu nia sapu dogoro soti matana, si leana hola nia si pude okoro tago va soku.

Hie tugo si loketona laena, na hadu luli givusu mo.

¹⁰ Doduru pu ele va podaki Tamasa si ele koa beto pozadi,

meke sa gugua sa tie si ele ta tumaena; loke tie kote hiva toke ia sa tie sapu ninira hola nia si asa.

¹¹ Pana soku sari zinama si visavisa mo laedi, ke nasa laena koari na tie pude gua asa?

¹² Ura esei gilania sapu leana pa tinoa tanisa tie koari na visavisa rane sapu loke laedi, meke sapu ene hola guana maqomaqo? Esei kote boka tozi nia si asa, sapu sa si kote ta evana pa kauruna sa rimata pa mudina sapu mate si asa?

Binalabala koasa Tinoa

7 Na pozapoza leana si hola nia sa lumu humaña lea,

meke na rane mate si leana hola nia sa rane podo. †

² Leana si pude la pa vetu haqohaqoana hola nia si pude la inevana pa keke vetu, ura na mate si na dudutana tadi doduru tie; arini pu korapa toa si pada pude kopu nia si hie pa bulodia.

³ Talotana si leana hola nia sa hegere, sina na isumata kulusuna si leana koasa bulo.

⁴ Sa bulona sa tie gilgilana si la koasa haqohaqoana, ba sa bulona sa tie pekipeki si hatai sari na tiniona getugetu.

⁵ Leana si be avosia sa ginegese tanisa tie gilae hola nia si be avosi sari kinera tadi na tie pekipeki.

⁶ Gua sa pidaladi rina rerequtu huda rakihi pa kauru raro,

sa hegerena sa tie pekipeki.

Hie tugo si loketona laena.

⁷ Sa hiniko poata si boka pekipeki nia sa tie gilae, meke sa tabara golomo poata si novalia sa bulo.

⁸ Sa vina betona sa ginugua si leana hola nia sa pinodalaena,

meke sa aqa va nono si leana hola nia sa vinahesi pule.

⁹ Lopu tuturei ta naziri pa maqomaqomu, ura sa binugoro si koa ekona mo pa bulona sa tie pekipeki. ††

¹⁰ Mu lopu zama, "Vea ke pukerane si leana hola nia sapu kamahire?"

Na lopu na ninanasa gilae sapu asa.

¹¹ Ginilagilana lohina, si na tiniona leana, guana tinago

meke vagi nia lineana arini pu dogoria sa rimata.

¹² Ginilagilana lohina si guana vetu, gua tugo sa poata si guana vetu, ba sapu leana nia sa ginilagilana si hie: sa ginilagilana si kopu nia sa tinoa tanisa tie pu tagona.

¹³ Mu vilitia gua sapu tavetia sa Tamasa:

Esei boka va tonotia

sapu ele va koqi ia Sa?

¹⁴ Pana leadi sari na toto, si mu qetu; ba pana kaleadi sari na toto, si balabala ia si hie: E Tamasa tu si tavete betoi sari karua.

Gua ke sa tie si lopu boka tumae nia nasa si kote ta evana pa kenuna sa.

¹⁵ Koasa qua tinoa sapu loke laena hie si dogoro betoi rau sari karua ginugua hire:

sa tie tonoto sapu mate pa nana tinonoto, meke sa tie kaleana sapu toa va gelenae pa nana kinaleana.

¹⁶ Ke lopu koa va tonotonotae sisigiti,

babe va gilagilae va hola;

vea ke kote novala pule nigo tu?

¹⁷ Lopu va hola ia sa mua hahanana kaleana, meke lopu va pekipekie;

vea ke kote mate tu sipu lopu ele kamo mua toto?

¹⁸ Leana si pude tuqe vagia si keke

meke lopu va taloa ia sapu vina rua.

Sina sa tie pu pamaña nia sa Tamasa si kote va seu koari karua beto.

¹⁹ Sa ginilagilana lohina si va ninira ia si asa pu gilae hola ni sari ka manege puta tie tuturana pa keke popoa.

²⁰ Lopu keke tie tonoto pa popoa pepeso si tavete va tonoto meke loke nana sinea.

²¹ Mu lopu va taliña la i sari doduru zinama pu zama ni rina tie,

na kote avoso hola ia goi sa mua nabulu pana leve nigo sa;

²² ura gilania mua pa bulomu

sapu soku toto si leve ni goi sari kaiqa.

²³ Doduru hire si podeki rau pa ginilagilana, meke zama si arau,

"Na ninirana sa qua hiniva pude gilgilana," ba hie si hola sisigiti, lopu boka ia rau.

† 7:1 ZT 22:1

†† 7:9 Zem 1:19

²⁴ Be vea guguana sa ginilagilana lohina,
ba seu hola si asa meke lopu boka ta vagi;
esei boka dogoria?

²⁵ Ke va sotoa rau sa qua binalabala pude tumae nia,
pude vilitia meke hata va hitekia sa ginilagilana
lohina meke sari ginugua tanisa
meke pude tumae nia sa dinuviduvili tanisa kinaleana
meke sa pinupuhu tanisa pinekipeki.

²⁶ Ba sapu variva sigiti, hola nia sa minate si
sa barikaleqe sekesekeina,
sapu sa bulona si na sipata
meke sari limana si guana seni.
Sa tie pu va qetua sa Tamasa si boka govete nia si
asa,
ba sari tie seadi si kote saputu vagi sa.
²⁷ "Dotu," gua si rau, sa tie va tumatunae, "Hie si
dogoro vagia rau totošo varigara ni rau sari doduru
ginugua:
²⁸ Sipu korapa hatahata si rau meke lopu vagia
keketona,
si dogoria rau si keke tie toŋoto koari ka keke tina,
ba lopu keke barikaleqe si toŋotona koarini!
²⁹ Hie mo si dogoria rau:
Taveti Tamasa sari na tie pude toŋoto
ba sari na tie si la hata va soku dia ginugua."

8 Esei si guana tie gilagilana?
Esei tumae va bakali sari ginugua?
Na ginilagilana va komolo ia tugo sa isumatana sa tie
meke va komolia sa kenuna.

Va Tabea sa Baŋara

² Mu va tabea sa ginarunu tanisa baŋara, gua si rau,
sina va tokotokoro si goi pa kenuna sa Tamasa. ³ Lopu
bebeno vura taloa pa kenuna sa baŋara. Lopu turu
turaŋi sarini pu tavete va kaleana, ura sa baŋara boka
tavetia mo gua sapu hiva nia sa. ⁴ Sina sa zinama
tanisa baŋara si koa ia ŋiniraŋira,
esei boka tozi nia si asa, "Na sa si tavetia goi?" gua.
⁵ Asa pu va tabei sari nana ginarunu si lopu kaqu tava
kilasa,
meke saripu gilae pa bulodia si kote tumae nia sa
totošo gotona meke sa hahanana.
⁶ Ura koa dia sari totošo gotodi meke hahanana tadi
doduru ginugua,
be vea mamata gua sari tinasuna tana tie.
⁷ Sina loke tie si tumae nia sa totošo vugo na repere,
esei boka tozia sa si korapa mae?
⁸ Loke tie tagoa sa ŋiniraŋira pude lalae nia sa givusu;
ke loke tie tugo tagoa sa ŋiniraŋira pude va nosoa
sa nana rane mate.
Gua sapu loke tie si tava malumu pude pule pa
totošo varipera,
sa kinaleana tugo ba lopu vata rupahi sarini pu
tavetavete koasa.

Na Tie Duviduvili meke na Tie Toŋoto

⁹ Doduru hire si dogori rau totošo balabala la i rau
sari doduru ginugua pu evaŋa pa kauruna sa rimata.
Koa nana sa totošo sapu lalae ni sa tie sari kaiqa,
meke ta sigiti ni sa. ¹⁰ Meke dogori tugo rau sari tie
kaleadi ta pomunae, arini pu pilipule koasa Zelepade
meke vagi vinahesi pa vasileana vasina hoke ŋoŋovali
arini sari na tie. Hie tugo si loketona laena.
¹¹ Totošo lopu tuturei ta kilasa sa tie koasa kinaleana
tavetia sa, si sari bulodi rina tie si siŋi na hiniva pude
tavete va kaleana. ¹² Na tie kaleana si kote boka tavete
va sea keke gogoto totošo meke toa va gelenae nana,
ba gilania rau sapu sarini pu pamaŋa nia sa Tamasa si
kote bokaboka hola la tu. ¹³ Ba sina sa tie kaleana si
lopu pamaŋa nia sa Tamasa, ke lopu kote bokaboka si
asa, meke sari nana rane si lopu kote gele.
¹⁴ Koa nana pule sapu loke laena pa popoa pepeso:
Sari na tie toŋoto sapu vagia sa vina kilasa tadi na tie
kaleadi, meke sari na tie kaleadi sapu vagi sari na
lineana tadi na tie toŋoto. Hie tugo si loke laena, guni
nia arau.
¹⁵ Ke arau va egoa sa kinoa qetuqetu, sina loketona
si leana pa tie pa kauruna sa rimata ba sapu hena,
napo meke koa qetuqetu mo. Meke kote lulia qinetu si
asa koari nana tinavete koari doduru rane pa nana
tinoa pu ponia sa Tamasa pa kauruna sa rimata.
¹⁶ Totošo hiva tumae nia rau sa ginilagilana meke
dogori rau sari na tinavete na minabo tanisa tie pa
popoa pepeso, sapu lopu va puta i sari matana boŋi
na rane, ¹⁷ si tiqe dogori rau sari doduru pu evaŋi sa
Tamasa. Loke tie kote boka tumae nia sa si korapa ta
evaŋa pa kauruna sa rimata. Ve a voriti gua sa tie pude
hata vura nia, ba lopu kote boka dogoro vagi ia tugo
sa sa laena. Sa tie gilagilana kote tozia sapu tumae nia
sa gua, ba lokari, lopu dogoria tugo sa sa laena.

9 Ke balabala i rau sari doduru hire meke kamo
rau sapu sari tie toŋoto meke tie gilae meke sari
dia tinavete, arini si pa limana sa Tamasa, ba loke tie
gilania nasa si kote ta kamo nia rini, be na tataru sia
babe na vinari kanai. ² Doduru si kote kamo la pa keke
vasina mo, sari tie toŋoto meke tie seadi, saripu leana
meke kaleana, saripu viadi meke bonidi, arini pu la
vukivukihhi meke arini pu lopu la.
Gua sapu ta evaŋa koari tie leadi
si asa tugo si koari na tie seadi;
gua sapu ta evaŋa koari tie pu tokotokoro pa Pozana
sa Tamasa
si gua tugo saripu korodia.
³ Hie tugo sa kinaleana koari doduru pu ta evaŋa pa
kauruna sa rimata: Keke vasina mo kote kamo la sari
doduru. Gua ke sari bulodi rina tie si siŋi na kinaleana,
meke koai na dinuviduvili sari bulodia sipu korapa toa
rini, meke mumudi si la somani mo sarini pu matedi.
⁴ Arini pu toadi si boka hata ia sa lineana koe Tamasa,
ura na siki toana si leana hola nia sa laione matena!
⁵ Ura sarini pu toadi gilania sapu kote mate si arini,
ba sarini pu matedi si loketona pule gilania;

loketona dia pinia,
meke ta mulini palae tu si arini.
⁶ Dia tataru, dia kinukiti, dia kinonokono si pukerane tu murimuri taloa;
 lopu kaqu somana pulei rini
 sari ginugua pu ta evana pa kauruna sa rimata.
⁷ Ke qetuqetu mu la henai gemu ginani, meke napo gemu vaeni mamu qetu mua, ura va malumu igo Tamasa pude taveti. ⁸ Mu pokopoko keoro doduru toতোসো, meke doduru toতোসো mu lumu nia oela sa batumu. ⁹ Mu koa qetu turana sa mua barikaleqe, asa pu tataru nia goi, koari doduru rane koasa tinoa sapu loke gugua. Asa tugo sa tinoa sapu ponigo e Tamasa pa kauruna sa rimata, koari doduru mua rane sapu loke laedi. Ura asa sa laena sa mua tinoa meke sa mua ninatana sapu mabo nia goi pa kauruna sa rimata. ¹⁰ Be sa si tavetia ri na limamu, si mu tavetia pa doduruna sa mua binokaboka, ura pa lovu, vasina pu korapa la ia goi, si loke tinavete, loke binalabala, loke tinumatumae, na loke ginilagilana koa ia.
¹¹ Keke tiniona pule si dogoria rau pa kauruna sa rimata:
 Sa hinaqala si lopu tadirini pu rerege
 sa vinaripera si lopu tadirini pu ninira,
 meke sa ginani si lopu la koari pu gilae,
 sa tinagotago si lopu la koari pu bokaboka,
 meke na vina lavata si lopu la koarini pu tumatumae;
 ba evana goto mo pa dia toতোসো meke lolomo sari doduru arini.
¹² Beto meke, loke tie si tumae nia panavisa kote kamo sa nana toতোসো.
 Gua sa igana sapu ta vagi pa vaqara,
 babe na kurukuru tapuru sapu ta sipata vagi,
 si sari na tie si ta saputu vagi koari na toতোসো kaleadi sapu kamo va hodaka koa rini.

Na Binalabala pa Ginilagilana meke Dinuviduvili

¹³ Dogoria tugo rau pa kauruna sa rimata sa vina padapada koasa ginilagilana sapu goto mae koa rau:
¹⁴ Koa nana si keke vasileana hite sapu visavisa tie koa ia. Meke mae si keke banara ninirana meke mae raza ia, koa vari likohae nia rini meke nama pude huari sari gobana. ¹⁵ Ego koa nana pa popoa asa si keke tie sapu malaña ba gilagilana, meke asa harupia sa popoa koasa nana ginilagilana. Ba loke tie si balabala ia sa tie malañana asa. ¹⁶ Ke zama si rau, "Ginilagilana si leana hola nia sa niniranira." Ba loke tie si hiva avosia sa ginilagilana tanisa tie malaña, meke loke tie kote va tabea.

¹⁷ Sari zinama hitehite tadi na tie gilagilana si mu avosi
 hola ni sari na kinukili tadi na banara koari na tie pekipekidi.
¹⁸ Ginilagilana si leana hola ni sari na tiniona varipera,
 ba keke tie kaleana boka huari soku ginugua sapu leanadi.

10 Sari na dodoa matedi boka va humana hikare ia sa lumu,
 gua sapu sa pinekipeki hitekena boka huara pania sa ginilagilana meke sa vina lavata.
² Sa bulona sa tie gilae si vizatia sa sirana toতোসো,
 ba sa bulona sa tie pekipeki si vizatia sa sirana sapu seana.
³ Nonoga hola pana ene pa sirana sa tie pekipeki,
 na kote dogoria mo ri na tie sapu na pekipekina si asa.
⁴ Be guana bugoro nigo sa banara si goi,
 si lopu veko pania sa mua tuturuana;
 na binule boka va noso i mo sari na sinea nomadi.
⁵ Koa nana si keke kinaleana sapu dogoria rau pa kauruna sa rimata,
 sa sinea gua sapu hoke vura koari na koimata.
⁶ Sari na tie pekipeki si ta veko pa tuturuana nomadi,
 meke sari tie tagotago si koa pa vasina pepekadi.
⁷ Ele dogori rau sari na pinausu sapu habotu pa hose,
 meke sari koburu tavia si ene guana pinausu.

⁸ Asa pu gelia sa pou si kote hoqa pule nia mo sa;
 asa pu lopoto nuquru pa goba si kote ta garata noki.

†
⁹ Asa pu la geli patu si kote ta bakora patu;
 asa pu soko huda si kote boka bakora maho.
¹⁰ Pude tutu sa maho meke pako sa livona,
 si na niniranira si kote ta hivae,
 ba na ginilagilana si va kamo binokaboka.

¹¹ Be guana garata sa noki sipu lopu ele va mamania sa tie kopu,
 si loke laena mo sa tie kopu.

¹² Sari zinama pa nuzuna sa tie gilagilana si avoso lea,
 ba sa tie pekipeki si novala pule nia koari nana zinama.

¹³ Pa pinodalaena si avoso hikare sari nana zinama;
 ba pa vina betona si duviduvili va kaleana sari nana binalabala,

¹⁴ meke sa tie pekipeki si zama hoboro lamo.

Loke tie si tumae nia nasa si korapa mae pa kenuna,
 meke esei boka tozia na sa si kote evana pa mudina sa?

¹⁵ Sa tie pekipeki si mabo nia sa sa nana tinavete;
 ke lopu gilania sa sa sirana pule la pa nana vetu.
¹⁶ Tasuna sa butubutu sapu na koburu mo si banara nia,

meke sari koburu tavia si inevana pana munumunu.
¹⁷ Tamanae sa butubutu sapu sa nana banara si pa tuti binañara,
 meke sari koburu tavia si henahena luli pa toতোসো,
 pude ninira, lopu pude viviri.

¹⁸ Pana hakohako sa tie, sa ropoto vetu si kote hoqa;
 pana lopu boka tavetavete sa limana, si kote honi sa vetu.

¹⁹ Pa inešana si hegere sari na tie,
meke sa napo vaeni si variva qetu koa rini,
ba na poata mo sa inolana koari doduru.

²⁰ Lopu nanae nia sa banara, lopu zama golomo nia tugo,
babe leve nia pa mua lose sa tie tagotago,
sina sa kurukuru pa galeglearane kote paleki sari
mua zinama,
meke na kurukuru tapuru kote la tozi sapu zama ni
goi.

Sa Tinavete Tanisa Tie Gilaena

11 Sari mua vuvua si mu holuholu ni pa popoa seu,
meke pa tooso si kote vagia goi laena.
² Mu lelete veko pa zuapa babe vesu vasidi,
ura lopu ta gilana tooso sa kote raza sa tinasuna.
³ Pana sihi na kolo sari na lei,
si zoropo la pa pepeso sa ruku.
Be hoqa la pa kali mataona sa huda baba pa kali
gedena,
si pa vasina pu hoqa la sa, si vasina tugo si kote eko
si sa.
⁴ Asa pu kopu eko nia sa givusu si lopu kote lelete,
meke asa pu donjo viliti sari na lei si lopu kote
pakepakete.
⁵ Gua mo sapu lopu tumae nia goi sa sirana tanisa
givusu,
babe vea meke podaka sa koburu pa tiana sa tinana,
si lopu tumae nia tugo goi sa tinavete te Tamasa,
Asa pu taveti sari doduru likakalae.
⁶ Mu lelete pana munumunu,
meke pana veluvelu si mu lopu noso,
ura lopu gilania goi sapu kiko veguguana si kote toa,
babe doduru mo si kote leadi beto.
⁷ Kalalasa si variva qetu,
meke valeana ia sa mata pude dogoria sa rimata.
⁸ Be soku sari vuaheni toani sa tie,
si mani koa qetuqetu nana koari doduru.
Ba mani gilania sapu sari rane huporodi si koadia,
ura na kote sokudi.
Doduru pu korapa mae si loke laedi.

Tinarae Tadi na Tie Vaqura

⁹ Mu qetu, agoi na tie vaqura, sipu korapa vaqura
mua,
meke mani va qetu igo sa bulomu koari na mua
totoso vaqura.
Lulia sa hiniva tanisa bulomu
meke be sa si dogori sari matamu,
ba mu gilania sapu doduru hire si kote ta pitu ni goi
koe Tamasa.
¹⁰ Gua ke, saripu talotana sisigiti ni goi si mu rizui pa
bulomu
meke sari tinasuna pa tinimu si mu oki pani,

ura sa tie vaqura meke sa ninirana si lopu kote koa
hola.

12 Mu balabala ia si Asa pu tavetigo,
koari na rane pu korapa vaquramu,
sipu lopu ele kamo sari na rane tasunadi
meke sipu lopu ele barogoso si goi, meke kote
zama,
“Namu loke qinetu si vagi nia rau koasa qua tinoa,”
² sipu lopu ele huporo sari na kalalasa rimata,
meke sari sidara na pinopino,
meke sipu lopu ele pule sari lei mudi ruku;
³ tooso neneqara sari tie kopu vetu,
meke koqoho sari tie ninira,
totoso visavisa sari na livo
meke sari mata si rida.
⁴ Mu balabala ia si Asa pu tavetigo tooso nuli sari
talinamu,
meke lopu ta avoso sari vevehe pa sirana,
totoso vanunu sari tie koari na kabodi rina kurukuru
tapuru,
ba sari na vevehe hire ba guana seu tu;
⁵ tooso matagutu ni rina tie sari vasidi ululudi
meke sari tinasuna pa sirana;
totoso keo beto sari kalu
meke rizu mamata sari na inene
meke soku hiniva si lopu ta boka mo,
meke la pa nana popoa pa lovu sa tie,
totoso taruqoqo si arini pa sirana.
⁶ Mu balabala ia sa Tamasa, sipu lopu ele mate si goi,
guana ta kumata sa seni siliva,
babe poraka sa baolo qolo;
sipu lopu ele ilasa sa palepalekeana kolo pa tototolo,
babe kaleana sa iku pa berukehe,
⁷ meke sipu lopu ele pule la pa pepeso sa tini,
meke sa maqomaqo si pule la koe Tamasa pu poni
vatua.
⁸ “Loke laena, loke laena!” gua si rau, sa tie va
tumatumae.
“Doduru tinotona si loke laedi!”

Zinama Hokohokoto Binalabala

⁹ Arau sa tie va tumatumae si gilaena, meke va
karovo tinumatumae si rau la pa tie. Balabala, viliviliti,
meke va tonotonoti rau sari na zinama tumatumae.
¹⁰ Hatai rau, sa tie va tumatumae, sari zinama sapu
gotogoto, meke sapu kuberi rau si tonoto meke
hinokara.
¹¹ Sari zinama tumatumae si guana kolu sekeseke,
sari vinarigara zinama ginilagilana si guana poka pa
hubina sa kolu pude kalaha sipi sa Sepati tadigita, sa
nada Tamasa.
¹² Tuqu, keke ginugua pule si maqu va balau nigo. Sa
kubere va soku buka si loke vina betona, meke sa
voriti pude va nonoga si variva mabona.
¹³ Ego, doduru si ele ta avoso;
sapu hiera mo sa vina betona sa ginugua:

Pamaña nia sa Tamasa, mamu kopu ni sari Nana
tinarae,
ura asa sa ŋati tinavete ta hia nia sa tie.

¹⁴ Ura kote pitui Tamasa sari doduru ginugua pu
taveti gita,
doduru pu ta tomedi ba gua tugo,
be kaleadi sari ba leanadi.

Kinera Koari na Kinerakera

Sa Vinabakala

si na vivinei sapu ta kerae meke kera vari olaolaña nia rini. Ta vivinei la si asa koari karua tie pa dia totošo varihaba. Sari tie varihaba hire si tava toñotodi ba lopu vari gilnadi. Ke hiva la sa kinera meke tokani pude lopu vari kurekurei, pude vari hivae meke vari tatarue podalae koasa vinarihaba. Ke na hahanana babaere si kera vari olaolaña nia rini, gua ke ta tozi la koari karua sari tinidia.

Ta kera pilipule tugo sa vina balau sapu pude lopu bebena sari vineki na koreo pude vari koa turañi ba pude aqa va ñoño nia sa totošo, sa totošo varihaba.

Sari puku tie kera si sa koreo, sa vineki, sari barikaleqe pa Zerusalema, sari tasina koreo sa vineki, meke sa tie kopu vasileana. Arini pu lopu somana kera ba ta poza koasa vivinei si sa tinana meke sa tamana sa vineki, ari vineki vaqura pa Zerusalema meke sa bañara pa vasileana. Kaiqa tie balabala ia sapu ta kerae si hie pa totošo varihaba se Solomone.

Sari na kinera gugua hire si hoke ta kerae pa totošo varihaba meke na dia hahanana ari na butubutu pa Izireli si hie, gua tugo sari soku butubutu pa vari likohaena sa.

Sari Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Kinera kekenu. Hinia 1:1-23

Kinera vina rua. Hinia 2:8 kamo hinia 3:5

Kinera vina ñeta. Hinia 3:6 kamo hinia 5:1

Kinera vina made. Hinia 5:2 kamo hinia 6:3

Kinera vina lima. Hinia 6:4 kamo hinia 8:4

Kinera vina onomo. Hinia 8:5-14

Sa Kinera Kekenu

1 Sa Kinera te Solomone sapu leleana hola koari na kinerakera. †

Sa Vineki

2 Mani aho au sa si arau, sari beruna madi aho au, ura sa mua tataru si lomoso hola nia sa vaeni.

3 Sa humaña lea sapu dalo nia goi si lomoso; sa pozamu si guana lumu humaña lea sapu ta zoropaena.

Garó gua ke roro igo rina vineki vaqura si agoi!

4 Mae mamu turaña taloa nau; aria mada tuturei! Mani turaña nuquru nau sa bañara koari nana lose.

Sari Barikaleqe pa Zerusalema

Qetu hola nigo gami si goi.

Meke qetu nia gami sa mua tataru hola nia sa vaeni.

Sa Vineki

Zoña gua ke roro igo rina barikaleqe si agoi!

5 Gamu na vineki pa Zerusalema,

muho si rau, ba na leleaqu, sapu muho gua rina ipi mumuhodi tadi na tie pa Kedara,

ba leleana gua rina poko pu sigoto pa Zelepade te Solomone.

6 Mu lopu doño toto au sina muho si rau, ura na rimata au ke muho.

Bugoro nau ri kasa tasiqú koreo, meke va tavetave au rini pa inuma vaeni, ke sa qua inuma vaeni si lopu boka va tana valeania rau.

7 Tozi nau, agoi pu roro igo rau, pae korapa turaña lani goi sari mua sipi?

Pavei kote va aqori goi sari mua sipi koasa rimata korapa rane hie?

Na vegua ke kote va paere ia tu rau sa isumataqu koari na mua baere meke sari dia sipi?

Sa Koreo

8 Agoi pu tolavaemu hola koari na barikaleqe, be lopu gilania goi sa vasina,

si mamu luli sari na pou nenedi rina sipi, mamu va hena ni duduli sari mua qoti pa kali ipi tadi na sepati.

9 Qua babaere, guana hose mamaqota koari na hose kokoreo tadi na totopili varipera te Pero, guni nigo rau.

10 Sari paparamu si doño lea, sapu tava saridi koa rina vikulu,

† 1:1 1 Bañ 4:32

gua tugo sa ruamu koa rina pakupaku patu nedala.

¹¹ Kote tavete ponigo vikulu qolo gami, meke na pakupaku sapu siliva.

Sa Vineki

¹² Sipu korapa eko pa nana teqe sa banara, si kamo la sa tivusuna sa qua lumu humaņa lea.

¹³ Sa qua babaere si guana kuru hite, siņi ia na lumu humaņa lea,

sapu eko pa vari korapadi rina susuqu.

¹⁴ Guana vinarigara havoro humaņa lea si asa koa rau,

sapu havoro pa korapa inuma vaeni pa Eqedi.

Sa Koreo

¹⁵ Kei! Nake tolava hola si agoi, qua babaere!

Na leleamu hola tugo!

Sari matamu si qua rina kukuva.

Sa Vineki

¹⁶ Doņo lea hola si agoi na qua babaere!

Va qetu hola au goi!

Meke sa duduli mo sa nada teqe.

¹⁷ Sari na labete pa nada vetu si na huda sida, meke sari koqana si na huda paeni.

Sa Vineki

2 Arau si na havoro pinomona pa pezara pa Saroni, na havoro lili koari na lolomo.

Sa Koreo

² Guana havoro lili pa korapa hiqohiqo rakihi sa qua babaere pa korapa puku vineki.

Sa Vineki

³ Guana huda apolo pa vari korapa hudahuda pa hiqohiqo

sa qua babaere pa vari korapadi rina koreo vaqura.

Leana hola koa rau si pude habotu aqoro pa maqomaqona sa,

meke liņiliņia sa lomosona sa vuana sa.

⁴ Turaņa lani au sa koasa nana vetu lavata tana inevaņa varihaba,

meke va tokoro nau pitipiti sa pa nana tataru.

⁵ Mu va niņira au koari na vua qurepi tava popadi, mu va masiqara au koari na vua apolo,

ura na ele malohoro nia rau sa qua tataru koa goi.

⁶ Sa kali lima gedena si pa kauru batuqu, meke sa lima mataona si naza nau sa.

⁷ Gamu na tudia vineki ri pa Zerusalema, tepa gamu rau:

Mi zama tokotokoro pa pozadi rina kurukuru made nene, na qazele meke na dia pa soloso, †

pude lopu okoro nia sa puta turaņa koreo osolae kamo atu sa mia toতোso varihaba.

Sa Kinera Vina Rua

Sa Vineki

† Sa mamalaiņina sa zinama Hiburu, "Mi zama tokotokoro pa pozana sa qazele," si tata kekeņono sa mamalaiņi, "Mi zama tokotokoro pa pozana Zihova Tadi na Qeto Minate." Meke sa zinama, "mi zama tokotokoro pa pozadi rina kurukuru dia" si mamalaiņi kekeņono, "Mi zama tokotokoro pa pozana Tamasa pu tagoi sari doduru niņiranira," gua.

⁸ Va avoso! Sa mamalaiņina sa qua babaere!

Doņo la! Isa, mae sana!

Horu kasopo ni sa sari na toa, haqala karovi sa sari na toqere.

⁹ Qua babaere si haqala tuturei guana kurukuru qazele,

meke doņo lea qua rina kurukuru dia kokoreo vaquradi.

Dotu! Turu nana sana pa mudina sa goba, doņo nuquru mae nana pa vuida, hopiki nuquru nana pa lose.

¹⁰ Sa qua babaere si zama mae koa rau,

Sa Koreo

"Tekulu, agoi na qua babaere, qua vineki leleamu, mae luli au.

¹¹ Do! Sa toতোso ibu si ele hola; sari ruku ba ele noso.

¹² Ele pelara sari havoro pa pepeso; na toতোso kerakera si ele kamo, na vinari titioki tadi na kukuva si avoso lea koari na hudahuda.

¹³ Sari huda piqi d si ele va sagana kenu vuadi; meke sa humaņa lea tanisa havoro vaeni si ele kamo.

Tekulu mae, qua babaere; qua vineki leleamu, mae luli au!"

¹⁴ Sa qua kukuva si pa korapa qoqoro patupatu, koari na tometomeana pa kali toqere.

Va dogoro nau sa isumatamu, maqu avosia sa mamalaiņimu.

Ura sa mamalaiņimu si lomoso, meke tolavaena sa isumatamu.

¹⁵ Tuqe vagi sari na pokese hitekedi, pu mae novali sari na inuma vaeni, sari nada inuma vaeni pu korapa va vura havoro.

Sa Vineki

¹⁶ Sa qua babaere si taqarau meke arau si tanisa; asa eke mo si henahena koari na havoro lili ††

¹⁷ osolae kamo sa rane, meke murimuri taloa sa huporo.

Mu taliri, qua babaere, mu haqala guana kurukuru made nene qazele, babe na kurukuru ta pozae dia vaqurana koari na batu toqere patupatu.

Sa Vineki

3 Pa qua teqe pana boņi vari luli, si doņo hata ia rau si asa sapu tataru nia sa buloqu;

doņo hata ia rau, ba lopu boka dogoria rau.

² Maqu vura pude qu ene ia sa vasileana lavata, koari na sirana na pavasa; maqu doņo hata ia si asa sapu tataru nia sa buloqu. Ke la hata ia rau, ba lopu boka dogoria rau.

³ Sari tie kopu pana boņi si dogoro au sipu korapa ene pa dia tinavete.

†† Sari na zinama henahena koari na havoro lili, si lopu bakala, kaiqa tie si balabala ia sapu zama nia sa sapu sa koreo si eko pa vari korapadi ri karua susuna.

Ke nanasi rau, "Vea, dogoria gamu si asa sapu tataru nia sa buloqu?"

⁴ Hola ni tugo rau sari kasa
si dogoria mo rau si asa sapu tataru nia sa buloqu.
Tuqe vagia mo rau meke koroqu vata luara pule ia
osolae turana kamo la nia rau koasa vetu tanisa
tinaqu,

koasa teqe sapu ta gavoro si rau koasa tinaqu.
⁵ Gamu na tudia vineki ri pa Zerusalem, tepa gamu
rau:

Mi zama tokotokoro pa pozadi rina kurukuru made
nene na qazele meke na dia pa soloso.

Mi lopu okoro nia sa puta turana koreo osolae kamo
atu sa mia toতোসো varihaba.

Sa Kinera Vina Neta

Sa Vineki

⁶ Esei si korapa mae gua pa soloso qega sana,
sa kavuruna si vura sage meke doño guana tunaha
nika,

lumumu humana lea si asa koari na oto huda ta pozae
moa na pauda na gua
sapu ta holu mae guadi pa seu?

⁷ Dotu! E Solomone tu bisa, ta paleke pa nana
habohabotuaana sana,

ka onomo navulu puta tie varane si ene turanana,
sari na nati varane pa doduruna sa popoa Izireli.

⁸ Doduru si tago vedara;
na varane ravutudi beto pa vinaripera.

Hopeke dia vedara pa kali dia,
va nama ni sari tinasuna pu hoke raza pana bonji.

⁹ E Solomone, sa banara, telena tavetia sa nana
ekekoana;

na huda pa Lebanoni tavete nia sa.

¹⁰ Sari dedegerena si ta pokoe siliva,
meke sa poko sapu ipi nia sa si tava sarie qolo.

Sari tarabatu si na poko pepolo
sapu ta tigisi va leleana koari na vineki Zerusalem.

¹¹ Gamu na vineki pa Zaione, mi vura mae,
mi dogoria sa banara Solomone; va sagea sa sa
nana toropae banara.

Asa sa toropae sapu va banara nia sa tinana,
koasa rane sapu varihaba se Solomone,
sa rane sapu qetuqetu hola nia sa bulona sa.

Sa Koreo

4 Kei! Nake tolava si agoi, qua babaere!
Na leleamu hola tugo!

Sari matamu si gua rina kukuva koasa mua poko
paere isumata.

Sari kalumu si niu gua rina rovana qoti mumuhodi
pu gotolo gore koasa kali toqere pa Qileadi.

² Sari livomu si keoro guana rovana sipi tiqe ta kotodi,
meke tiqe beto ta huve va via.

Sari kali vivi di si koa dia,
lopu keke sapu lopu koa.

³ Sari berumu si zifara va leleana;
sa nuzumu si doño lea pana zama si agoi.

Sari paparamu si zifara guana pomeqaraneti, pa
mudi poko paere isumata.

⁴ Sa ruamu si doño lea gua tugo sa vetu hakehakei te
Devita,

pakui nana sari tina na tina lave,
doduru si na lave tadi na varane.

⁵ Sari karua susumu si guana karua tuna qazele,
na karua vivi tanisa kurukuru name qazele
sapu korapa henahena dia koari na havoro lili.

⁶ Sipu lopu ele kamo sa rane,
meke murimuri taloa sa huporo,
si maqu sage la i sari karua botu toqere pu humana
lea guana oto huda moa,
meke na vina uququ oto huda.

⁷ Na lua nigo kusui si agoi, qua babaere,
loke vasi kisakisamu si goi!

⁸ Loaqu, luli taloa koa rau koari na toqere Lebanoni,
mae, luli taloa koa rau pa Lebanoni.

Gore mae gua pa batu toqere Amana,
panaulu pa Seni, sapu sa toqere Hemoni,
koari na bae tadi na laione
meke na toqetoqere tadi na leopardi.

⁹ Ele hikoa goi sa buloqu, agoi na qua babaere, na
loaqu;

ele hikoa goi sa buloqu
koasa vasi kevena sa matamu,
meke sa patu nedala pa mua pakupaku.

¹⁰ Agoi na loaqu na qua babaere, variva qetu hola sa
mua tataru;

sa mua tataru si liñilini lea hola nia sa vaeni,
sa lumumu humana lea koa goi si hola ni sari doduru
pule!

¹¹ Sari berumu, loaqu, si lomosoma guana namu zipale;
sa meamu si guana koa ia meleke na kolo zipale.
Sari mua poko si humana lea guana huda sida pa
Lebanoni.

¹² Loaqu, na qua babaere, agoi si guana inuma ta
bara tukuna;

na inuma tomena, meke na bukaha ta hukatana.

¹³ Sari mua linetelete si na inuma pomeqaraneti
sinia na vuvua lomosodi,

meke na havoro naqarita meke na oela nadi †;
¹⁴ na humana lea tadi na havoro saparoni, na oela
kalamusu, meke na huda sinamoni.

Na oto huda moa si toqolo vasina meke na aloesi
meke doduru lumumu humana lea pule.

¹⁵ Agoi si na bukaha sapu va bobosia sa inuma,
meke na tototolo kolo lomosoma,
sapu zoloro maena pa toqere Lebanoni.

Sa Vineki

¹⁶ Vanunu, agoi givusu togarauru,
mu mae, agoi givusu pa kali gevasa!

Mi givusu mae ia sa qua inuma,
pude paleke vura nia sa humana lea tanisa.
Va malumu mae ia sa qua babaere koasa nana
inuma,

† Sa oela nadi hie si kekeñoño sa oela humana lea sapu ta
zoropo pa nenena Zisu. Mi doño la pa Maka 14:3.

mani va liñiliñi i sari na vuvua lomosodi.

Sa Koreo

5 Qua babaere, qua lomosodi, atu koa goi si rau koasa qua inuma; sari qua oto huda na lumu humaña lea si ele vagi rau.

Meke ele henai rau sari qua namu zipale meke na kolo zipale; ele napoi rau sari qua vaeni meke meleke.

Sari na Barikaleqe pa Zerusalema

Mi hena, gamu mami baere, mi napo mia; uve, napo va siñi nia sa tataru!

Sa Kinera Vina Made

Sa Vineki

² Puta si arau ba sa buloqu si vañunu eko mo. Avoso la! Sa qua babaere si korapa kikia; zama si asa, "Loaqu, tukele mae koa rau, qua kukuva leleamu hola.

Sa batuqu si va boboso ia na puni, meke sa kaluqu si teteroko koasa rovu," gua si asa.

³ Ba ele va gore poko si arau; vea, kaqu va sage pulei tu rau? Ele ñuzapi rau sari nenequ; vea, kaqu va boni pulei tu rau?

⁴ Sa qua babaere si va nuquru mae ia sa limana koasa sasada;

meke qetu hola si rau ke ta duaña buloqu. ⁵ Gasa turu si rau pude tukele poni ia sa qua babaere, na lumu humaña lea si honi pa limaqu, pa kakarutu limaqu si zoloro si asa, totošo tuqea rau sa roto koasa sasada.

⁶ Tukele ponia rau sa qua babaere, ba sa qua babaere si ele taloa tu; ele ta luarae nana tu.

Ta lotaña sa buloqu sapu taloa si asa! Doño hata ia rau, ba lopu boka dogoria rau. Titioko si rau, ba lopu olaña si asa.

⁷ Sari tie kopu pana boni si dogoro au sipu korapa ene pa dia tinavete. Seke au meke va bakora au rini; vagi pani ia rini sa qua hade batu, gua asa sari tie kopu pana boni.

⁸ Gamu na tudia vineki ri pa Zerusalema, si tepa gamu rau, pana dogoria gamu sa qua babaere: Tozi nia sapu kulusu nia rau sa binalabalana sa.

Sari Barikaleqe pa Zerusalema

⁹ Agoi sapu leleamu hola ni sari doduru vineki, vea meke votikaena sa mua babaere koari doduru pule?

Vea meke votikaena hola ni sa sari doduru, ke kaqu garunu guni gami tu goi? Na sa si ari laena nia sa?

Sa Vineki

¹⁰ Sa qua babaere si leleamu hola meke toa va leana tinina;

be manege puta tina tie koa ba kote bakala vura nana.

¹¹ Sa isumatana si doño lea guana qolo; sa kaluna si bogusu toa meke muho guana pitikole.

¹² Sari matana si gua rina kukuva pa kali tototolo, ta huve va keoro pa meleke, meke tava garo gua rina patu ñedala.

¹³ Sari paparana si leleadi guana inuma havoro sapu va tivusu humaña lea.

Sari beruna si guana havoro lili sapu boboso ia na lumu humaña lea.

¹⁴ Sari limana si ta tavetedi valeana guana qolo, meke tava sarie patu buma ñedaladi.

Sa tinina si memehe guana livo elopaniti sapu kadakada patu ñedala.

¹⁵ Sari nenena si gua rina dedegere patu mabolo, na petapetala nenena si na qolo.

Sa kinehana sa si variva dogoro gua ri na toqere pa Lebanoni, na ululu gua rina huda sida.

¹⁶ Sa ñuzuna si lomosodi; sari doduru ginuana sa si hiva betoni mo arau. Gamu na barikaleqe pa Zerusalema, gua asa sa qua babaere.

Sari Barikaleqe pa Zerusalema

6 Agoi sapu leleamu hola koari doduru vineki, pavei la gua sa mua babaere? Pavei ene la gua sa mua babaere, pude mami hata toka nigo?

Sa Vineki

² Sa qua babaere si gore la koasa nana inuma, vasina toqolo sari na naqarita humaña lea pude ene dogori sari linetelete meke pudiki vagi havoro lili vasina.

³ Arau si tanisa qua babaere meke sa qua babaere si taqarau; asa si la dogori sari na havoro lili.

Sa Kinera Vina Lima

Sa Koreo

⁴ Qua babaere, agoi si leleamu hola, gugua sa popoa banara pa Tiriza, tolavaemu hola, gugua sa vasileana pa Zerusalema, variva dogoro, gua rina varane meke sari dia pitipiti.

⁵ Sari matamu si va keve va seu i koa rau; na va kaleana ia rini qua binalabala.

Sari kalumu si niu gua rina rovana qoti mumuhodi pu gotolo gore koasa kali toqere pa Qileadi.

⁶ Sari livomu si keoro guana rovana sipi, sapu tiqe beto ta huve va via.

Sari kali vivi si koa beto dia; lopu keke sapu lopu koa.

⁷ Sari paparamu pa mudi poko paere isumata si guana kukuru vua pomeqaraneti.

⁸ Kote koa dia si ka onomo ñavulu puta kalaho, meke ka vesu ñavulu puta barikaleqe nabulu, meke na vineki vaquradi sapu lopu boka ta nae;

⁹ ba sa qua kukuva si votikaena hola, loke vasi kisakisana si asa,
 sa tuna vineki ekei tanisa tinana,
 sa katakikihi tanisa pu podona.
 Dogoria rina vineki si asa meke poza nia tamanaena si asa;

sari na kalaho na barikaleqe nabulu ba va lavatia.

¹⁰ Esei si hie, sapu malara mae guana munumunu vaqasa,

bulebule guana sidara, nedala guana rimata,
 meke variva dogoro gua rina tokele pinopino?

¹¹ Gore la si arau koasa qua hudahuda okete,
 pude dogoria sa tinoqolo vaqura koasa lolomo,
 be ele liho sa vaeni,
 babe ele havoro sa pomeqaraneti.

¹² Sipu korapa gua si rau, si turaṅau sa qua hiniva roro,

meke veko au gua rina totopili varipera sapu bebeno la pa vinaripera. †

Sari Barikaleqe pa Zerusalem

¹³ Pule mae, pule mae, agoi na vineki pa Sulami;
 pule mae, pude maqu dogoro igo.

Sa Koreo

Na vea ke hiva doṅo toto ia gamu sa vineki pa Sulami,
 kekeṅoṅo gugua sa toṅoso pekapeka sari na vineki
 pa kenudi rina qeto minate varipera?

Sa Koreo

7 Tolavaena hola sari na nenemu koari na sadolo,
 agoi na tuna vineki sa baṅara!

Sari pudapuda labedi tamugoi si gua rina patu nedala,

guana tinavete tadi na tie matazoṅa.

² Sa dokemu pa tiamu si ta tavetena va leana,
 guana kapa sapu siṅia na vaeni ta henina.

Pa hubi tiamu si guana botu bereti
 sapu vari kali nia na havoro lili.

³ Sari karua susumu si guari na karua tuna dia,
 na karua vivi tanisa kurukuru qazele.

⁴ Sa ruamu si guana vetu ululu keorona sapu ta tavetena pa livo elopaniti.

Sari matamu si gua rina kopi pa Hesiboni,
 pa kali sasadana sa goba pa Bati Rabimi.

Sa isumu si guana vetu ululu pa Lebanoni,
 vasina koa sari tie kopu meke tiro karovo la pa Damasikasi.

⁵ Sa batumu si na mua toropae baṅara,
 ululu gugua sa toqere Kameli.

Sari kalu gele tamugoi si muho meke nedala;
 na baṅara ba boka saputu vagia sa.

⁶ Kei! Nake bulebule meke leleamu hola si agoi!
 Agoi qua tataru, agoi poni nau qinetuqetu si arau!

⁷ Sa tinimu si guana huda manioko,
 meke sari susumu si guana karua vua manioko.

⁸ Zama si rau, "Maqu haele ia sa manioko;
 maqu taṅini vagi sari na vuana."

Sari susumu si madi gua rina katakata qurepi.
 Sa sinino tamugoi si humaṅa lea guana apolo,

† Sa vesi hie si lopu bakala pa zinama Hiburu.

⁹ meke sa nuzumu si guana vaeni ta tavete va leanana.

Sa Vineki

Mani totolo la sa vaeni koasa qua babaere,
 gotolo hola ni sa sari beruna na livona.

¹⁰ Arau si tanisa qua babaere,
 meke sa nana hiniva si arau mo.

¹¹ Mae, qua babaere, mada la pa kali popoa,
 mada la va hola boṅi koari na vasileana hitekedo.

¹² Mada topue vaqavaqasa la koasa inuma vaeni
 pude mada dogoria be ele liho sari na vaeni,
 babe ele pelara sari havorodi,

meke be ele havoro sa pomeqaraneti.

Vasina kote vatu nia rau sa qua tataru koa goi.

¹³ Sari karoso madariki †† si tivusu humaṅa lea,
 meke sari vuvua lomosodi si pa nada sasada,
 sari vua vaquradi meke vua koadi,
 sapu va naqiti ponigo rau si agoi, qua babaere.

Sa Vineki

8 Kei! Be na tasiqo koreo mo si agoi,
 sapu susu koasa tinaqu!

Si, be dogorigo rau pa sada,
 si kote atu ṅaza igo rau,
 meke loke tie kote zamani gita.

² Kote turaṅa igo rau,
 meke la pa vetu tanisa tinaqu,
 asa pu va tumatumae au.

Kote ponigo vaeni rau, sapu tava lomosona, pude napoa;

napoa sa kolo lomosodi tadi na qua pomeqaraneti.

³ Sa kali lima gedena si pa kauru batuqu,
 meke sa lima mataona si va ṅaza nau sa.

⁴ Gamu na tudia vineki ri pa Zerusalem, si tepa gamu rau:

Mi zama tokotokoro

pude lopu okoro nia sa puta turaṅa koreo osolae
 kamo atu sa mia toṅoso varihaba. ‡

Sa Kinera Vina Onomo

Sari Barikaleqe pa Zerusalem

⁵ Esei si mae gua pa qega sana,
 sapu kalavarae la koasa nana babaere?

Sa Vineki

Va vaṅunu igo rau pa kauruna sa huda apolo;
 vasina pu podo igo sa tinamu,
 pa tinasigiti nomana meke podo igo sa.

⁶ Mu kuberia pozaqu koasa bulomu,
 guana vinagilagila pa limamu sapu tamugoi si rau;
 ura sa tataru si ṅiṅira hola guana minate,
 meke sa kono tanisa si nabu guana lovu.

Boka sulu guana nika huruṅuna,
 guana keke nika lavata.

⁷ Na kolo lopu kote boka va matea sa tataru;
 sari na ovuku lopu kote boka kuzu ia.

Be keke tie hiva holua sa tataru,

†† Sa karoso madariki si va ṅiṅira ia sa binalabala tanisa barikaleqe, pude va gavoro koburu. Mi tiro la pa Zen 30:14. ‡ Mi tiroa sa vina bakala pa vesi 2:7 pa hubina elo pepa.

pa doduruna sa tinagotago pa nana vetu
ba kote ta kilu mo sa nana tinepa.

Sari Tasina Koreo sa Vineki

⁸ Gita si koa nana si keke tasida vineki mudina,
meke sari susuna si tiqe totu mo.

Na sa kote tavete ponía gita sa tasida vineki
pana mae tepa ia rini pude varihaba?

⁹ Be guana na gobagoba si asa,
si na vetu hakehakei ululuna, sapu tale tava sarie
siliva, si kote tavete ponía gita pude va leleania.

Ba be na sasada si asa,
si kote bara nia gita koari na huda sida pude kopu
totoko nia.

Sa Vineki

¹⁰ Arau si na gobagoba,
meke sari susuqu si gua rina vetu hakehakei.
Gua asa ke pa matana sa qua babaere
si paleke mae inavoso leana si arau koasa.

¹¹ E Solomone si koa nana keke nana inuma vaeni pa
Beolo Hamoni,
sapu va kopu nia tie sa pude va vura nia poata.
Hopeke tie si kote tabaria keke tina poata siliva,
koari na laedi rina vuvua koasa vaeni.

¹² Ba sa qua inuma vaeni si qua telequ, qua pude
lalae eke nia;
kei Solomone, tamugoi sari keke tina poata siliva,
meke karua gogoto si tadi na tie kopu inuma.

Sa Koreo

¹³ Agoi pu koa koari na inuma,
turaṅae koari na mua baere pu kopu nigo,
oqu avoso hola ia sa mamalaiṅimu.

Sa Vineki

¹⁴ Aria, mae, qua babaere,
mu haqala mae guana kurukuru qazele,
babe na kurukuru dia vaqurana
koari na toqetoqere koa i na havoro humaṅa lea.

Aisea

Sa Vinabakala

Sa si ta pozae luli koasa n̄ati poropita sapu koa pa Zerusalema pa vina betona sa vesu gogoto vuaheni sipu lope ele podo se Zisu. Ta paqaha n̄eta sa buka hie.

1. Sari na hinia 1-39 si mae pa totošo sipu sa butubutu Ziuda, si tava matagutu koa keke butubutu n̄inirana; pozana si Asiria. Dogoria Aisea sapu sa minatagutu hinokara koasa tinoā tadi na tie Ziuda si lope sa butubutu n̄inirana tadi na tie Asiria, ba na sineā soti mo tanisa butubutu Ziuda meke na vina karina mo sa Tamasa, meke loke dia kinalavarae koa Sa. Koari na zinama na tinavete bakaladi si tioki sa poropita hie sari na tinoni meke sari dia koimata koa keke tinoā pa tinoḡoto meke na n̄inoḡo meke va balau i pude asa sapu korona va avosia sa Tamasa si kaqu ta levei meke ta huarae. Tozi va kenuē ia tugo Aisea sa binule pa kasia popoa pana mae si keke tie pa tutina Devita sapu kaqu koa baḡara.

2. Sari na hinia 40-55 si na kinorokorotae te Aisea pa totošo sipu soku ari na tinoni pa Ziuda si ta raovo la pa Babiloni, meke ta naqoto meke loke dia rinoverove. Tarae vura nia sa poropita koa rini sapu kaqu vata rupahi Tamasa sari Nana tinoni meke turaḡa pule lani pa dia popoa pa Zerusalema, pude podalae nia si keke tinoā vaqura. Keke n̄ati binalabala arilaena koari na hinia hire si e Tamasa si na n̄atidi ri doduru tinozi koari na sinage sapu ele hola meke saripu kote mae, meke sa Nana hiniva koari Nana tinoni si pude turaḡa mae ni sari doduru butubutu pude somana vahesia sa Tamasa meke kaqu ta manae koari pa Izireli si arini. Sari na pinaqaha koa sa guguana sa “Nabulu te Tamasa” si koa somanae mo koa ri na vivinei ta gilana voleanadi koari na Kinubekubere Hope Koadi.

3. Sari na hinia 56-66 si na zinama arilaedi saripu ta tozi vurae koari na tinoni pu ele pule mae pa Zerusalema, meke saripu okoro hola nia sa binule te Tamasa sapu va goevura i Sa sari Nana vina tatara koa sa butubutu Izireli. Pa nana kinorokorotae si ta hivae sa tinoḡoto na n̄inoḡo pa tie, gua tugo sa kinopuna sa Rane Sabati, sari na vina vukivukihi meke na vinaravara. Keke vivinei arilaena si 61:1-2, sapu zama ni Zisu sari zinama hire pa pinodalaena sa Nana tinavete tarae pude tozi va vuraia sa Nana tinioko.

Sari na N̄ati Pinaqapaqahana sa Buka

Vina balau meke na vina tatara. Hinia

Vina kilasadi rina butubutu. Hinia

Sa vinaripitui te Tamasa pa kasia popoa. Hinia

Kaiqa vina balau pule meke sari na vina tatara. Hinia

Baḡara Hezikaea pa Ziuda meke sari tie Asiria. Hinia

Sari na inavosodi rina vina tatara meke na rinoverove. Hinia

Sari na vina balau meke na vina tatara. Hinia

Zinama Tuketukele

¹ Sa dinogodogorae te Aisea sa tuna koreo e Emosi pa guguana butubutu Ziuda meke sa popoa Zerusalema sapu va dogoro nia sa Tamasa koa sa pa totošo sipu koa baḡara pa Ziuda sari Uzaea, Zotamu, Ehazi, meke Hezikaea. †

Gegesi Tamasa sari Nana Tinoni

² Ke gamu na maḡauru, mi va avoso mae!
Ke agoi na pepeso, mamu avavoso!

† 1:1 2 Baḡ 15:1-7, 15:32 kamo hinia 16:20, 18:1 kamo hinia 20:21; 2 Koron 26:1 kamo hinia 32:33

Ura e Zihova si ele zama:

“Arau si kopu koburu meke va noma sage i Rau, ba kamahire si korodia va tabe Au rini si Arau.

³ Sa bulumakao si gilania sa tie pu tagona sa, meke sa doḡ'ki tumae nia sa vasina pu hoke ganigani si asa pa vetu tanisa nana palabatu, ba sa butubutu Izireli lope tumae nia, meke sari Qua tinoni lope hite gilana Au.”

⁴ Kei, na butubutu kaleana, na tinoni siḡi i na sineā, na kobi tie tavetavete va kaleana, kobi koburu sekesekeidi!

Ele kilua arini se Zihova;

veko pania rini sa Tamasa Hopena pa Izireli

meke va mudi ia rini si Asa.

⁵ Na vea ke kaqu ta seke nono la tu si gamu?
Na vea ke va karikari nono la tu?

Sa doduruna sa batumia si ele bakora,
meke sa doduruna sa bulomia si ele ta sigiti.

⁶ Podalae pa ola nenemia meke kamo pa batumia
si tale bakoradi beto mo.

Na bakora hite meke na tubu
meke bakora nomadi si koa;
lopu tava viadi babe ta hade
babe tava magogoso pa oela.

⁷ Sa mia popoa si ele ta huara va kaleana
sari mia vasileana si ta sulu pa nika;
sari mia pepeso si vagi pani rina tie pa votiki popoa
sipu korapa doño toto mia mo,
meke doduru likakalae si ta huara palae koa rini.

⁸ E Zerusalemaleleana mo telena si turu hola,
guana keke ipi pa inuma vaeni,
na ipikale pa inuma deri,
guana keke vasileana nomana sapu vari likohae nia
na kana.

⁹ Be lopu va toa hola i e Zihova Tadi na Qeto Minate si
ka visavisa tie pa butubutu Izireli, si kote ele ta huara
gua tu Sodomu meke Qomora si gita, †

¹⁰ Mi avosia sa zinama te Zihova,
gamu na tie tuturana pa Sodomu;
va taliña la koari na tinarae tanisa Tamasa,
gamu na tinoni pa Qomora!

¹¹ Zama guahe se Zihova, "Sari soku ñavulu
vinukivukihi tamugamu,
si nasa si arini koa Rau?

Ele pada mo sari mia vinukivukihi va uququ,
sari vinukivukihi sipi kokoreo na deana kurukuru
nobokodi; ††

Arau lopu qetu ni sari na vinukivukihi
ehara bulumakao, lami, na qoti.

¹² Totoso mae si gamu pa kenuqu pude vahesi Au,
esei garunu gamu pude taveti saripu gua arini,
pude va enei pa korapa Qua Zelepade sari
kurukuru?

¹³ Beto, mamu lopu paleke mae ni sari na vinariponi
loke laedi!

Sari mia vina uququ oto huda si humaña hikare hola
Au.

Meke sari mia Inevana Sidara Vaqura, Sabati, meke
sari na mia vinarigara koari na rane arilaedi,
si koroqu ni Rau sari mia vinarigara kaleanadi arini.

¹⁴ Kana hola i Arau sari mia Inevana Sidara Vaqura
meke sari na rane hopedi.

Guana keke pinaleke mamatana si arini koa Rau;
ele mabo ni Rau.

¹⁵ Totoso repaha sage ni gamu sari limamia pa
vinaravara,

si va paere i Rau sari mataqu koa gamu;

be vea varavara va soku gua si gamu,
ba lopu kote va avoso si Rau.

Ura sari limamia si tale eharadi.

¹⁶ La huve, mi va via puleni gamu.

Paleke taloa ni pa kenuqu sari mia tinavete kaleadi!
Mamu beto, lopu tavete va kaleana pule.

¹⁷ Podalae tumae nia pude tavetavete va leana!
Hata ia sa vinilasa toñotona,

mamu tokani saripu ta ñoñovala.

Mi lavelave ni sarini pu eapa

meke toketoke ni sari na hiniva tadi na naboko.

¹⁸ Kamahire mae, mada vari vivinei nia sa binalabala.
Vea ziñara gua sari mia sinea,
ba kote tava via guana sinou.

Vea ziñara sisigiti gua si arini,
ba kaqu tava keoro guana vulu.

¹⁹ Be kekere si gamu meke va tabe Au,
si kaqu hena i gamu sari ginani leadi koasa pepeso;

²⁰ ba be koromia pude va tabe Au gamu,
si kaqu tava mate si gamu koasa vedara tanisa mia
kana,"

zama gua se Zihova.

Lopu Va Tabe sari Tie pa Zerusalemale

²¹ Dotu, sa vasileana nomana sapu ta ronuna
si ta evañae na maqota!

Tatasana si na popoa omunia na vinilasa toñotona;
tie toñotodi mo si koa vasina,

ba kamahire si na tie va mate tie mo si koa.

²² Zerusalemale, mua siliva si evañae remoremo mo,
sa mua vaeni ñiñirana si henia na kolo.

²³ Sari mua koimata si na tie va guguedi la koe
Zihova,

na baere tadi na tie hikohiko;

doduru arini si vagi golomo poata koari tie kaleadi,
meke hoke tepa vinariponi,

ba korodia lavelave ni sari koburu pu eapa,
meke lopu hiva va avosi rini pa vinaripitui sari

ginugua tadi na naboko.

²⁴ Gua ke, zama se Zihova, sa Tamasa tadi na Qeto
Minate pa Mañauru,

sa Tamasa Niñirana tadi pa Izireli,

"Ego, kaqu hobequ si Rau koari na Qua kana,
meke kaqu noso sari tinasuna evañi ri na tie va

gugue mae koa Rau.

²⁵ Sa Limaqu si kaqu va taliri atu nia Rau koa gamu;
kaqu va via pani Rau sari na remoremo,

kaqu va via gamu Rau guana va via siliva pa nika.

²⁶ Kaqu veko pule i Rau sari mia koimata gugua
pukerane,

mia tie totoli gilaedi gua tatasana.

Mudina asa si kote ta pozae
na vasileana toñotona sa Zerusalemale,

na vasileana ta ronuna."

²⁷ Zaione si kote ta harupu pa vinilasa toñotona;

† 1:9 Zen 19:24; Rom 9:29 †† 1:11 Em 5:21-22

arini pu kekere pule si kaqu siño va gorevura pa tinonoto.

²⁸ Ba arini pu korodia va tabea si Asa meke tavete va kaleana si kaqu tava huara inete;

meke arini pu kilua se Zihova si kaqu tava mate.

²⁹ Kote kurekure ni gamu sari mia vinahesi beku sapu ele qetuqetu ni gamu;

kote talotaña ni gamu sari na inuma tava madidi koari na beku.

³⁰ Kote gua keke huda nomana sapu harahara elona si gamu,

guana inuma sapu loke kolona.

³¹ Sa tie niñira koa gamu si guana remoremo huda popadi,

meke sari nana tinavete si guana pidala nika;

sari karua beto si kote sulu varigara,

meke loke tie kote boka va matea sa nika.

Sa Binule Loke Vina Betona

(Maika 4:1-3)

2 Hie si va dogoro nia sa Tamasa koe Aisea sa tuna Emosi pa guguana sa butubutu Ziuda meke sa popoa Zerusalemā:

² Koari na rane mumudi, sa toqere vasina turu sa Zelepade te Zihova si kote ta evañae,

na nati toqere si asa koari doduru;

na kote ululu holani sa sari na toqere.

Soku butubutu si kote totolo la vasina, pude la vahesi.

³ Soku tie si kote la vasina meke zama, "Aria, mae mada sage la koasa toqere te Zihova, koasa vetu tanisa Tamasa te Zekopi.

Kote va tumatumaeni gita Sa sari Nana hiniva, pude mada ene luli sari Nana siraña."

Sa tinarae si kaqu vura gua pa Zaione, meke sa zinama te Zihova si kaqu mae gua pa Zerusalemā.

⁴ Kaqu varipitui ni Sa sari na butubutu lavata, meke kaqu variva tonoto ni Sa sari na ninominomi tadi soku navulu tie. †

Kote tavetavete ni rini sari dia vedara pude geli ni pepeso rini pude lelete,

meke sari dia hopere si pude evañae na magu kotokotoana lelaña huda vaeni.

Na butubutu si lopu kaqu varipera la koasa keke butubutu,

babe padaraku aqa nia sa vinaripera.

⁵ Mae, gamu na tutina e Zekopi, mada ene pa korapana sa kalalasa te Zihova!

Saripu Vahesi Puleni si Kaqu Tava Kilasa

⁶ Ura e Zihova si ele veko pani sari Nana tinoni, sari na tie pa tutina Zekopi!

Na siñi i na vina hinokara tadi pa kali gasa rimata;

† 2:4 Zol 3:10

hoke tavetavete potana, babe hata tinokae koari na tomate gugua ari pa Pilisitia, meke baere i rini sari tie vahesi beku.

⁷ Sa dia popoa pa Izireli si siñia na siliva meke qolo, loke vina betona sa dia tinagotago.

Sa dia popoa si siñia na hose, meke loke vinabetodi sari na dia totopili varipera.

⁸ Sa dia popoa si siñia na beku; vahesi rini sari tiñitona taveti rini pa limadia, pa kakarutudi tavete ni rini.

⁹ Ke sa tie si kaqu tava pepekae meke sari tinoni si kaqu kurekure;

Mu lopu taleosoni.

¹⁰ Kote name nuquru la pa bae koari na toqere, la tome pa korapa pepeso si arini, pude tome nia sa tinañaziri te Zihova

meke sa ninedala variva magasana tanisa Bañara. ††

¹¹ Sari matana sa tie doño pule nia si kote tava kurekure

meke sa vinahesi pule tanisa si kote tava pepekae; e Zihova eke mo si kaqu tava lavata pa rane asa.

¹² Koa nana sa rane te Tamasa Tadi na Qeto Minate pude va kilasi sarini pu vahesi puleni meke doño va sage puleni,

meke va pepekae i sarini pu va ululu puleni.

¹³ Kote maho goreni Sa sari doduru huda sida ululudi pa Lebanoni,

meke sari doduru huda oaku nomadi pa Basani.

¹⁴ Kote va memehi Sa sari doduru toqere, meke sari na toa ululudi.

¹⁵ Kote daku goreni Sa sari doduru vetu hakehakeina ululudi

meke sari doduru goba vari likohae pa vasileana.

¹⁶ Kote va lodu pani Sa sari doduru vaka ene holuholu,

meke doduru vaka leleadi.

¹⁷ Sa vina titie tana tie si kote tava gore palae, meke sa vinahesi pule tana tie si kote tava pepekae.

E Zihova eke mo si kote tava ovulu sage koasa rane asa,

¹⁸ meke sari doduru beku si kote lopu koa beto.

¹⁹ Pana kamo se Zihova pude niu ia sa popoa pepeso, si kote name nuquru pa pou pa korapa pepeso sari Nana kana.

Kote tome nia rini sa tinañaziri te Zihova pa korapa bae pa kali toqere,

pa minatagutu si kote tome nia rini sa ninedala variva magasana tanisa Bañara.

²⁰ Koasa rane vinaripitui asa si kote gona pani rini la koari na kurezu na veke

sari dia beku siliva na qolo

saripu taveti rini teledia pude vahesi i.

²¹ Kote govete nuquru la pa korapa bae si arini, la tome koari na patupatu pa kali toqere.

†† 2:10 Rev 6:15; 2 Tes 1:9

Kote podekia rini pude tome nia sa tinaḡaziri te Zihova
meke sa ḡinedala variva magasana tanisa Baḡara
pana gasa si Asa pude niu ia sa popoa pepeso.

²² Noso, lopu veko la nia sa mua rinaḡeraḡe pa tie,
ura na tie mo si asa pu siḡo nia mo isuna.
Na sa sa laena sa tie?

Sa Tinahuara pa Zerusalema

3 Kamahire doḡo la, se Zihova,
sa Tamasa Tadi na Qeto Minate,
si nama pude vagi pania koe Zerusalema meke Ziuda
sari vinari tokae meke vinari poni tadi na tie,
doduru vasina pu mae guadi sari ginani meke kolo,
² sari dia varane meke dia tie varipera,
dia tie varipitui meke dia poropita,
dia tie matemateana meke dia tie totoli,
³ dia palabatu koasa qeto minate meke palabatu
vasileana,
dia palabatu qavuna, matazoḡa pa tinavete lima,
meke tie vakuvakutae.

⁴ Zama se Zihova, "Na koburu kote poni ni Arau pude
na dia koimata;

na koburu mo pude qavuna ni."

⁵ Sari tinoni si kote vari ḡoḡovali teledia,
keke tie kote ḡovalia si keke tie, na turaḡana kote
ḡovalia si keke turaḡana.

Sari tie vaqura kote razai sari tie koadi,
sari tie kaleadi kote korodia luli sari dia palabatu.

⁶ Keke tie si kote harupu vagia si keke ari tasina
pa vetu tanisa tamadia, meke zama,
"Agoi si ari mua poko hade, agoi mamu tuturana koa
gita;

mamu kopu nia sa vasileana ta huarana hie!"

⁷ Ba koasa rane asa si kote olaḡa si asa,
"Arau lopu boka salaḡa sa ginugua hie.
Arau loke qua poko na ginani pa qua vetu.
Lopu va koimata au koari na tie hire."

⁸ Ura, Zerusalema si tubarae nia,
meke Ziuda si hoqa nia.
Sari dia zinama si va karikari la koe Zihova,
va ekeki si arini pa Kenuna.

⁹ Sa dinoḡo mo pa isumatadia si va sosode puleni;
va dodogoro ni rini sari dia sinea gua ari tie pa
Sodomu;

lopu podekia rini pude tomei.
Ke kote kamoi tinasuna si arini!
Teledia mo va tutuvu puleni sa tinasuna.

¹⁰ Tozi ni sarini pu toḡoto sapu kote leana mo si arini,
ura, kote hena valeani rini sari vuadi ri dia tinavete.

¹¹ Ba sari tie kaleadi si kote kamoi tinasuna!
Kaqu vagia rini vuana sapu tavete lani rini koari votiki
tie.

¹² Ari na tie vaqura ḡovalia sari Qua tie,

meke ari barikaleqe na koimata ni si arini.
Gamu na qua tinoni, ari mia tie tuturana, si ta turaḡa
va seu gamu;
garunu gamu rini pude lulia sa sirana seana.

¹³ Zihova si habotu pa Nana habohabotuana pa vetu
varipitui;

gasa turu si Asa pude pitui sari Nana tinoni.

¹⁴ Zihova si podalae pitui
sari na palabatu na koimata koari Nana tinoni;
"Gamu na ḡovalia sa Qua inuma vaeni;
na likakalae tadi na habahuala si siḡi pa mia vetu.

¹⁵ Na sa gua ke ḡoḡovali gamu sari Qua tinoni
meke luli mia hiniva koa rini pu habahuala?" isana
gua si zama vura nia sa Baḡara, Zihova Tadi na Qeto
Minate.

¹⁶ Zama se Zihova,
"Va titie hola sari na barikaleqe pa Zaione,
va gelelele rua pana ene lamae si arini,
sari mata dia si liḡana hata tie pude roro gua,
sari inene si vari tatai meke va doḡodoḡo lea gua,
meke sari na hokata vinasari pa tuḡutuḡu nene si
vevevehe kumana.

¹⁷ Gua ke kote la se Zihova meke va kamo ni tubu sari
batudi rina barikaleqe pa Zaione;

kote la se Zihova meke va golu beo i sari batu dia."

¹⁸ Koasa rane vinari pitui asa si kaqu saputu pani e
Zihova sari doduru tiḡitoḡa vina titie tadirini: sari
hokata pa tuḡutuḡu, pusi batu, paku sivara; ¹⁹ sari
vikulu taliḡa, hokata pa lima, meke poko paere
isumata; ²⁰ sari poko vinasari pa batu meke seni pa
nene, poko pusi pa kopete, lumu humaḡa lea, na dia
vina roro; ²¹ sari na riḡi pa kakarutudi meke pa isudi;
²² doduru poko tolavaedi, poko gele, poko korapae,
poko hake ulue, meke huneke vovoina poata; ²³ meke
sari qelasi tiroana, poko maramara, haqese, toropae
patu ḡedala, meke sari hadehade batu.

²⁴ Kote humaḡa hikare si arini, meke lopu humaḡa
lea;

na iku si pusi pa kopete meke lopu na poko;
na golu batu meke lopu na kalu doḡo lea;
na poko baika meke lopu na poko tolavaedi;
na kinurekure meke lopu na dinoḡo lea.

²⁵ Sari mua tie si kote mate pa vedara,
sari mua varane si kote mate pa vinaripera.

²⁶ Sari na sasada koasa goba pa Zaione si kote
lukalukana meke kulusu;
kote guana barikaleqe dododohona meke habotu
pa pepeso sa vasileana.

4 Koasa rane asa,
ka zuapa barikaleqe kote tuqe vagia si keke tie
meke zama, "Haba gami!
Telemami kote hata ginani meke poko;
malumu gami mo pude ta poza nia sa pozamu.
Mu vagi pania sa mami kinurekure!"

Kaqu Tava Vaqura Pule sa Popoa Zerusalem

² Koasa rane asa, sa Lelaḡana e Zihova si kote tolavaena meke marilaena; meke sa vuana sa pepeso si kote na qinetuqetu meke tinolava tadi pu koa hola pa Izireli. ³ Arini pu koa hola pa Zaione, pu lopu taluarae pa Zerusalem, si kote ta pozae hopedi, arini pu ta kubere pozadi meke korapa koa pa Zerusalem. ⁴ Meke kote vulasa pani e Zihova sari na sinea tadi na barikaleqe pa Zaione, kote va via pani Sa sari ehara pa Zerusalem pa korapa Maqomaqona Sa pa vinaripitui meke pa nika. ⁵ Meke kote tavetia e Zihova koarini pa toqere Zaione, meke koari doduru pu varigara vasina, si keke lei pana rane meke na huruḡu nika pana boḡi, meke sa ḡinedala te Tamasa si kaqu nobia sa doduruna sa vasileana nomana. ¹⁶ Kote na ipi si asa pude aqoro koasa ḡada pana rane meke na vasina pude tome koari na ruku na raneboḡi.

Sa Kinerana sa Inuma Vaeni

5 Maqu kera ponia si asa pu tataru nia rau, †† na kerana sa nana inuma vaeni: Asa pu tataru nia rau si tagoa si keke nana inuma vaeni pa keke kali toqere masuruna. ² Gelia sa sa pepeso meke okipani sa sari patu, meke letei sa sari vaeni ta vizatadi. Kuria sa si keke vetu hakehakei ululuna pa korapana meke tavetia sa sa patu munamunala vaeni. Beto si aqa ni sari qurepi d pude sagana, ba sari doduru qurepi si pasa beto. ³ Ke zama sa qua baere, “Kamahire gamu pu koa pa Zerusalem meke pa Ziuda, mi varipitui ni gami, sa Qua inuma vaeni meke Arau. ⁴ Sa beka si lopu tavete ponia Rau sa Qua inuma vaeni? Na doduru si ele tavete ponia mo Rau. Ba totoḡo hata qurepi leanadi Rau, si na vea ke poni Au qurepi kaleanadi tu sa? ⁵ Ke Maqu tozini gamu sapu kote tavetia Rau koasa Qua inuma vaeni: kote vagi pania Rau sa bara pa vari likohaena sa, pude mani ta ḡovala palae; meke kote huara pani Rau sari gobana sa, pude mae sari kurukuru meke neti va gore pania. ⁶ Kote va emata pania Rau si asa, lopu kaqu va tana pulei Rau sari na vaeni babe geli pulea sa pepeso; ba na hiqohiqo rakihi si kote toqolo vasina. Meke kote tozini Rau sari na lei pude lopu kaqu va hoqa nia ruku.” ⁷ Sa inuma vaeni te Zihova Tadi na Qeto Minate, asa sa butubutu Izireli meke sari tiena sa popoa Ziuda, arini sa inuma sapu qetuqetu nia Sa.

Ke na vinilasa toḡotoḡo si doḡo hata ia Sa, ba na ehara tu si dogoria Sa; hata tinoḡoto gua, ba na kabodi ri na tie sigitidi mo si avosi Sa.

Sa Kinaleana Tavetia ri na Tie

⁸ Mi talotaḡa gemi si gamu pu holu va sokua sa vetu meke vari hoda lamo sa vinagi pepeso, osolae loke lolomo si koa meke telemia mo si koa pa pepeso. ⁹ Zihova Tadi na Qeto Minate si zama vura nia meke avosia rau sapu guahe: “Hinokara sapu sari vetu nomadi si kote kokoba, sari vetu lelead si kote loke tie koai. ¹⁰ Sa inuma vaeni sapu pa pepeso manege puta eka nomana si kote vesu lita vaeni mo va vura ia. Ka manege puta tela kiko huiti si kote va vura keke tela vua kiko huiti mo.” ¹¹ Mi talotaḡa gamu pu tekulu vaqavaqasa pude hata vaeni meke naponapo pu koa kamo korapa boḡi osolae va viviri i na vaeni. ¹² Tago mike, na likakalae kerakera si arini tana totoḡo pa dia inevaḡa, na tabarini, ivivu, meke na vaeni, ba loke dia binalabala la koari na vina tana te Zihova, loke pinamaḡa koari Nana tinavete. ¹³ Gua ke sari na Qua tinoni si kaqu ta raovo vagi la pa votiki popoa, sina lopu tumae Nau rini; sari dia ḡiha si kote mate pa inovia meke sari na tie hoborodi si kote mate pa memeha. ¹⁴ Gua ke sa lovu si kote ena hiva gani hola, meke kote va ḡaḡara va labea sa sa ḡuzuna; vasina kote gore beto la sari hiteke na lavata meke saripu viviri na ḡoveorodi tugo. ¹⁵ Ke sari tie si kote tava kurekure meke sari na tinoni si kote tava pepekae, meke sari matadi ri pu vahesi pule ni si kote tava kurekure. ¹⁶ Ba e Zihova Tadi na Qeto Minate si kaqu tava lavata koasa Nana vinilasa toḡotoḡo, meke sa Tamasa Hopena si kote va bakalia sa Nana minadi koasa Nana tinoḡoto. ¹⁷ Sari na sipi si kote ganigani pa dia pepeso duduli; meke sari na lami si kote deḡa koari na vasidi ta huaradi tadi na tie tagotago. ¹⁸ Madi talotaḡa si arini pu ririhia sa dia sinea koari na iku kokoha, sari kinaleana koari na aroso nomadi. ¹⁹ Madi talotaḡa sarini pu zama, “Va bebena ia sa Tamasa, va tuturei ia sa Nana tinavete pude mada dogoria. Va kamo mae ia, va kamo mae ia sa hiniva tanisa Tamasa Hopena pa Izireli,

† 4:5 Ekd 13:21, 24:16 †† 5:1 Mt 21:33; Mk 12:1; Lk 20:9

pude mada tumae nia.”

²⁰ Madi talotaña sarini pu poza nia leana sapu kaleana

meke va kaleana ia sapu leana,
sarini pu va huporo ia sapu kalalasa
meke va kalalasa ia sapu huporo,
sarini pu va lomoso ia sapu pasa
meke va pasa ia sapu lomoso.

²¹ Madi talotaña sarini pu gilae pa matadia teledia
meke tumatumae gua pa dia binalabala teledia.

²² Madi talotaña sarini pu varane pa napo vaeni
meke bokaboka hola pa heni napo niñiradi,

²³ sarini pu vagi tinabara golomo meke rupahi sari pu sea,

meke korodia poni tinoñoto sari pu hinokaradi.

²⁴ Ke gua sapu gani na nika sari rerequtu popadi
meke sari duduli popadi si ta onolo toa pa nika,
si kaqu gugua rina huda sapu popozu karosodi si arini,

meke ta givusu taloa havorodi guana kavuru;
sina ele kilua rini sa tinarae te Zihova Tadi na Qeto Minate,

meke korodia nia rini sa zinama tanisa Tamasa Hopena pa Izireli.

²⁵ Gua ke sa tinañaziri te Zihova la koari Nana tinoni si halala;

sa Limana si ovulu sage meke nama pude seke goreni.

Sari toqere si niu,
meke sari tini tie matedi si guana remoremo pa sisiraña.

Gua ba sa tinañaziri te Zihova si lopu rizu taloa,
sa Limana si ovulu sage eko mo, nama pude seke.

²⁶ Ovulu sage nia Sa sa pitipiti varipera pude titioko va mae i sari na popoa pa seu,
meke hiovo la i Sa sarini pa vina betona sa popoa pepeso.

Ke taluarae mae gedi hire,
rerege meke tuturei hola!

²⁷ Lopu keke arini si mabo babe ta tubarae,
lopu keke si rodoko babe puta;
lopu keke iku sapu dokoho nia pa kopete si lozoko,
lopu keke aroso sadolo si kumata.

²⁸ Sari dia tupi si ñaru,
meke sari dia bokala si nama pude gona;
sari ola nenedi ri dia hose si niñira guana patu,
meke sari totopilidi ri na dia totopili varipera si viloro gua na vivirua.

²⁹ Kurumu guana laione si arini,
guana kurumu tadi na laione vaquradi;
kurumu si arini toso va matea rini si keke kurukuru
meke paleke taloa nia, ura loke tie kote harupia.

³⁰ Koasa rane asa si kote kurumu nia rini sa dia boso,
guana ovañana sa lamana.

Meke be doño karovo la pa Izireli sari tie,
kote dogoria rini sa huporo meke tinasuna;
sa kalalasa ba kote opo adumia na lei huporona.

Tiokia Tamasa se Aisea Pude na Poropita

6 Koasa vuaheni sapu mate se Uzaea sa bañara, si dogoria rau sa Bañara habotu pa Nana habohabotuana bañara, ululu meke tolavaena, meke sa poko gele tanisa si siñia sa sa Zelepade. ^{†2} Pa kali sage koa Sa si koa dia sari mateana serapimi, sapu hopeke onomo tatapurudi: karua si nobi ni isumata rini, karua si nobi ni tinidia, meke karua si tapuru ni rini. ^{‡3} Meke vari titioki si arini, ^{††}

“Hopena, hopena, hopena se Zihova Tadi na Qeto Minate!

Sa Nana tinolava madina si siñi koasa popoa pepeso.”

⁴ Pa mamalainidi si niu sari dedegere sasada meke sa nuqunuquruana meke siñia tuñaha sa Zelepade. [‡]

⁵ Meke zama si rau, “Tinalotaña si kamo koa rau! Kote mate mo si rau! Ura na tie mo si rau, sapu boni beruqu, meke koa turañi rau sari tie sapu boni berudi, ba dogoro nia mataqu tu arau sa Bañara, e Zihova Tadi na Qeto Minate.”

⁶ Meke tapuru mae koa rau si keke mateana serapimi, na motete lerana koasa hope si nepihi vagia sa meke paleke mae nia. ⁷ Mae noti nia sa koari beruqu sa motete lerana meke zama, “Isana, ele tiqui sa motete lerana hie sari berumu; ke sari mua sinea si ele ta vagi palae, meke ele ta leosae si agoi koari na mua tinavete kaleadi.”

⁸ Meke avosia rau sa mamalaini tanisa Bañara sapu nanasa guahe: “Esei si kote garunia Rau? Meke esei si kote na mami tie paleke inavoso?”

Meke olaña si arau, “Hiera si arau! Garunu lani au!”

⁹ Zama si Asa, “La mamu tozi ni sari tie hire: ‘Kaqu avosia na avosia mo gamu ba lopu kaqu gilania,

kaqu dogoria na dogoria mo gamu ba lopu kaqu va hinokara,’ ^{††}

¹⁰ Sari bulodia ri tie hire si mu va nabui;
va nuli sari taliñadi,
meke va behui matadi.

Be lopu gua si kote dodogorae ni matadia,
avavosae ni na taliñadia,
gilagilana ni na bulodia,

meke kekere pule mae meke ta salaña,” gua si Asa.

¹¹ Meke nanasa si rau, “Vea seunae gua, ta Bañara?”
Olaña si Asa:

“Osolae huara palae sari vasileana nomadi
meke loke tie koa i,
osolae ivulu sari na vetu

meke sa popoa si kaleana meke ta ñovala,

¹² osolae garunu taloa ni e Zihova Tadi na Qeto Minate pa seu sari doduru tie,

meke sa pepeso pa Izireli si namu loke tie si koa ia.

† 6:1 2 Bañ 15:7; 2 Koron 26:23 †† 6:3 Rev 4:8 ‡ 6:4 Rev 15:8
†† 6:9 Mt 13:14-15; Mk 4:12; Lk 8:10; Zn 12:40; TTA 28:26-27

¹³ Meke be keke pa manege koari tie si koa hola koasa pepeso,
ba kaqu ta rapata meke ta sulu.
Ba gugua ari na huda terebiniti meke oaku
sapu koa hola dadagadi mudidi ta maho gore,
si sa kiko hopena si kote guana dadaga te Izireli
koasa pepeso," gua.

Sa Inavoso te Ehazi sa Baṅara pa Ziuda

7 Sipu koa baṅara pa Ziuda se Ehazi sa tuna e Zotamu sapu sa tuna e Uzaea, si topue la pude raza ia sa sa vasileana Zerusalem se Rezini sa baṅara pa Siria, meke e Peka sa tuna e Remalia, sa baṅara pa Izireli, ba lopu boka va kilasia rini si asa. †

² Ego sa baṅara pa Ziuda si ta tozi sapu, "Sa qeto minate te Siria si ele variva egoi la koari pa Iparemi," gua. Ke sa bulona e Ehazi meke tadi kasa nana tinoni si neneqara, na matagutu, gua ri na huda sapu niniu toতোসো গিবুসি.

³ Ke zama se Zihova koe Aisea, "Mu la, agoi meke sa tumu koreo se Seara Zasubi ††, mamu tutuvia se Ehazi pa siraṅa la pa vasina nuzapa va popa poko vulu vaquradi sari tie, tata koasa gineli kolo sapu vagi kolo koasa Kopi Kali Sage. ⁴ Mamu tozi nia si asa, 'Mu kopu, mamu lopu matagutu. Lopu talotaṅa nia sa tinanaziri tadi Rezini meke Peka, sari karua huda itito matedi arini. ⁵ Uve, sari baṅara pa Siria meke Izireli si ele kuhana nigo rini, meke zama, ⁶ "Aria mada la rapatia si pa Ziuda; mada la teuru pania meke vari paqaha rua nia pude na nada, meke mada va baṅaria sa tuna e Tabili vasina," gua.' ⁷ Ba gua hie si zama nia e Zihova Baṅara:

'Sa rinapata si lopu kaqu gorevura,
lopu kaqu ta evaṅa si asa.

⁸ Ura sa niniraṅira te Siria si pa Damasikasi mo, sa nana vasileana nomana,
meke sa niniraṅira te Damasikasi si koe Rezini, sa nana baṅara.

Meke pa korapana onomo ṅavulu lima vuaheni,
si kote ta huara inete se Izireli, meke lopu kote koa hola guana butubutu tinoni.

⁹ Sa niniraṅira te Izireli si koe Sameria, sa nana vasileana nomana,

meke sa niniraṅira te Sameria si koasa nana baṅara, se Peka sa tuna koreo e Remalia.

Be lopu turu va ṅiṅira si agoi koasa mua rinaṅeraṅe,
si lopu kaqu boka va turu va nabu igo Arau,' gua si Asa."

Sa Vina Gilagilana sa Pozana Imanuela

¹⁰ Meke zama pule se Zihova koe Ehazi, ¹¹ "Mu tepa la nia koe Zihova si keke vina gilagila, be lohi hola nia sa sa popoa tadi tie matedi, babe ululu hola nia sa maṅauru."

† 7:1 2 Baṅ 16:5; 2 Koron 28:5-6 †† Sa ginuana sa pozana Seara Zasubi si "Sari tie koa holadi si kaqu pule mae."

¹² Ba olaṅa se Ehazi, "Lopu kaqu tepa si rau; na koroqu podekia rau se Zihova."

¹³ Ke zama se Aisea: Va avoso, agoi sa tuna Devita! Vegua, lopu ele pada mo sapu hoke va maboi goi sari tie? Vegua kaqu va maboa tugo goi sa Tamasa? ¹⁴ Ego, e Zihova telena kote poni igo si keke vina gilagila: Keke vineki vaqura ‡ si kote aritiana meke kote podoa sa si keke tuna koreo, meke kote poza nia Imanuela †† sa si Asa. ††¹⁵ Kote napo meleke meke hena zipale ††† si asa pana ele tumae nia sa pude veko pania sapu seana meke vizatia sapu toṅoto. ¹⁶ Ba sipu lopu ele tumae nia sa koreo pude veko pania sapu seana meke vizatia sapu toṅoto, si sari pepeso tadi karua baṅara saripu matagutu ni goi si kote ta huara ilasa. ¹⁷ "Meke kote va kamo nia e Zihova koa goi, mua butubutu, meke koasa mua tatamana, si keke toতোসো sapu lopu ele gua, seunae gua paqaha se Iparemi koe Ziuda. Kote garunu mae nia Sa sa baṅara pa Asiria."

¹⁸ Koasa rane asa si kote hiovo la se Zihova, meke tioki sari dodoa pa kali tototolo pa Izipi meke sari na zipale pa popoa Asiria. ¹⁹ Kote rovana mae si arini meke koa koari na tabahoara, na bae patu, na hiqohiqo rakihi, meke tata koari na kopi. ²⁰ Koasa rane asa si kote tabaria e Zihova si keke tie kotokoto kalu pa kali la pa Ovuku Iuparetisi, sa baṅara pa Asiria, pude neri ia sa batumu meke sari kalu pa nenemu, meke pude pana pania sa gumimu tugo. ²¹ Koasa rane asa si pude bokaboka keke tie, meke kote boka kopu nia na va toa hola ia si keke bulumakao meke karua qoti. ²² Gua ba kote soku pada mo sa meleke ta vagi koa rini, meke kote hena meleke nadina si asa. Arini pu koa hola pa pepeso si kote hena meleke nadina meke zipale. ²³ Koasa rane asa, koari na inuma vaeni taguedi, sapu koa i na tina vaeni sapu pada keke tina siliva hinoludi, si kote toqolo siṅi na hiqohiqo rakihi. ²⁴ Na tie hukue si kote la vasina, taṅini na dia bokala na tupi, ura sa pepeso si kote tale hiqohiqo rakihina. ²⁵ Sari na toqere sapu masurudi meke hoke koa i na inuma si kote koa i na hiqohiqo rakihi; kote na vasina tadi na bulumakao, sipi, meke qoti pude koa gani duduli.

Sa Tuna Aisea si na Vina Gilagila koari na Tie

8 Zama se Zihova koa rau, "Mu vagia keke pepa tana kubekubere ta viqusuna, nomana, mamu kubere va bakalia vasina sa pozapoza hie: 'Mahea-Salala-Hasi-Bazi,' gua. ² Meke kote tioki Rau sari Uraea sa hiamae meke Zakaraea sa tuna e Zeberekaea, karua tie ta ronudi, pude va sosode poni Au."

³ Meke la puta turanṅa rau sa qua barikaleqe, meke aritiana si asa meke podoa sa si keke tuna koreo.

‡ Sa zinama Hiburu sapu ta ilirae vineki vaqura sa ginuana sa si boka la gua pa barikaleqe vaqura meke vineki vaqura tugo. Sa ginuana vineki tavilolosona si mae gua pa zinama Quriki koari na Kinubekubere Hope Vaqura. †† Sa ginuana sa pozana Imanuela si, "Tamasa si koa koa gita." †† 7:14 Mt 1:23 ††† Zama nia Aisea sapu lopu sana kote podalae si keke toতোসো tasuna. Pa binalabala tadirini meleke meke zipale sina ginani leadi pu kote henai sa koburu sina lopu soku tie koa holadi koasa popoa.

Meke zama se Zihova koa rau, "Mu poza nia 'Mahea-Salala-Hasi-Bazi. † 4 Sipu lopu ele tumae nia sa koburu pude zama 'Papa' meke 'Mama', si sari tinagotago pa Damasikasi meke sari tiñitona ta hikodi pa Sameria si kote ta paleke taloa beto koasa bañara pa Asiria," gua.

Sa Bañara pa Asiria si Korapa Mae

5 Zama pule mae koa rau se Zihova:
 6 "Sina kilua ri na tie pa Ziuda
 sa tototolo bulebulena pa Saelo, ††
 meke qetuqetu nia rini sa bañara Rezini
 meke sa bañara Peka.
 7 Ke kote la se Zihova meke va raza ni koa rini sa
 bañara pa Asiria, meke sa nana qeto minate,
 sapu kekenoño guana na naqe ñinirana pa ovuku.
 Kote sage sa naqe
 meke holani sari taqelena,
 8 meke kote totolo ñinira meke nuquru la pa Ziuda,
 kote siñi sage vasina osolae kamo pa asedi rina tie.
 Kote repahi sa naqe sari tatapuruna meke nobi betoa
 mo sa sa doduruna sa popoa Ziuda.
 Kei Imanuela! Tamasa, Mu koa turaña gami."
 9 Mi matagutu, gamu pa votiki butubutu!
 Mi va avoso, gamu pa popoa seu.
 Mi va qaqiri pude varipera, ba mi matagutu!
 Uve, qaqiri pude varipera, ba mi matagutu,
 sina kaqu tava kilasa si gamu.
 10 Mi rove valeania kote vegua sa rinapata, ba kote
 loke laena;
 mi tavete vura nia sa hiniva pude varipera, ba lopu
 kote boka tugo;
 ura sa Tamasa si koa turaña gami.

Va Balau ia e Zihova sa Poropita

11 Meke zama se Zihova koa rau, meke sa limana
 ñinirana si va hake mae nia Sa koa rau; va balau au Sa
 si arau pude lopu lulia sa hahanana tadi na tinoni.
 Zama si Asa:
 12 "Lopu poza nia vinariva egoi koari na kana pude
 huaria sa binañara
 sari doduru ginugua sapu ta pozae vinariva egoi
 koari na kana;
 mu lopu matagutu ni gua sapu matagutu ni ari kasa,
 meke lopu holoqoru ni si arini. ‡
 13 E Zihova Tadi na Qeto Minate eke mo si kote va
 hope ia goi,
 Asa eke mo si kote pamaña nia goi,
 Asa eke mo si kote matagutu nia goi,
 14 meke Asa si kote na tometomeana;
 ba koari na tie Izireli meke Ziuda si kote na
 patu si Asa sapu kote va tubarae i sari na tie,
 meke na patu sapu va hoqai sari na tie,
 meke koari tie pa Zerusalem si kote
 na sipata meke na sipele si Asa. ††
 15 Soku arini si kote ta tubarae;

† Sa ginuana sa pozapoza Mahaea-Salala-Hasi-Bazi si "Aria-Hihohiko-Tuturei-Zau-Vagi." †† Saelo si na popoa koa ia sa Ipi

kote hoqani meke lopu boka gasa turu pule
 kote ta sipata vagi meke ta raovo taloa."

Na Vina Balau koasa Tinepa Tinokae koari na Tie Matemateana

16 Kopu nia sa Inavoso te Tamasa,
 meke va naqitia sa Qua kinorokorotae, gamu na qua
 disaepeli.
 17 Arau kaqu aqa nia se Zihova,
 sapu taliri va seu koari na tuna Zekopi.
 Koa Sa si kaqu vekoa rau sa qua rinañerane. ††
 18 Hiera si arau, meke sari na koburu pu poni au e
 Zihova. Gami sari na vina gilagila meke na vina
 nonoga pa Izireli ta garunu mae gua koe Zihova Tadi
 na Qeto Minate, Asa pu koa pa toqere Zaione. †††
 19 Pana tozi nigo ri tie pude nanasi sari na tie
 matemateana na tie sabusabukae, saripu hoke
 manamanasa na qimuqimutu sapu vea, lopu kote
 nanasa la tu sari tie koasa dia Tamasa? Na vegua ke
 kaqu nanasa poni tu sari tie toadi koari tie matedi?
 20 Mu doño la koasa tinarae meke inavoso te Tamasa!
 Pana lopu luli rini sari Nana zinama, si na loke dia
 kalalasa si arini.

Na Totoso Tasuna si Kamo

21 Nunala meke ovia, ke kote ene vilorae ia rini sa
 popoa; totosu ovia mate, si kote bugoro si arini meke
 ta ñaziri, meke kote doño sage si arini meke leve nia
 rini sa dia bañara meke sa dia Tamasa. 22 Meke kote
 tiro gore ia rini sa pepeso, meke na tinasuna, na
 hinuporo variva matagutu mo si kote dogoria rini.
 Meke kote ta oki la si arini koasa vasina sapu huporo
 dudukurumuna,
 9 ba sa totosu huporo meke talotaña si lopu kaqu
 koa hola.

Sa Bañara sapu Korapa Mae

Pukerane si va kurekure i Tamasa sari butubutu
 Zeboloni meke Napitalai, ba koari na rane vugo repere
 si kote va lavatia Sa sa popoa Qaleli tadi na tie
 Zenitailo d. Sa popoa sapu koa ia sa siraña mae gua
 koasa kolo Meditareniani karovo la pa kali Ovuku
 Zodani. †††
 2 Saripu ene pa hinuporo §
 si dogoria si keke kalalasa nomana;
 sarini pa popoa hupohuporona vasina tata sa minate
 si pelara vura i na kalalasa.
 3 Agoi va noma ia sa butubutu Izireli
 meke hoda ia Agoi sa dia qinetuqetu;
 qetuqetu si arini pa Kenumu
 qetu gua ari tie totosu pakepakete pa inuma,
 qetu gua ari na varane totosu vari hia ni ri sari vinagi
 pa mudi vinaripera.

hopena meke e Zihova pukerane. ‡ 8:12 1 Pit 3:14-15 †† 8:14 1
 Pit 2:8 †† 8:17 Hib 2:13 ††† 8:18 Hib 2:13 ††† 9:1 Mt 4:15 § 9:2
 Mt 4:16; Lk 1:79

⁴ Gua sapu tavetia Goi koasa totošo va kilasia Goi sa geto minate tadi pa Midiani,
 si huara pania Goi sa ioki d' sapu ta mamata nia arini,
 sa huda sapu pilivarata pa avaradi,
 meke sa kolu sekesekeana tanisa tie noŋovalā.

⁵ Sari buti tadi na varane sapu ene lani rini pa vinaripera,
 meke sari doduru dia poko sapu tale eharadi
 si kaqu ta sulu palae,
 kaqu ta sutuŋu la pa nika.

⁶ Ura, koa gita si podo si keke koburu,
 keke koburu koreo si ta poni koa gita!
 Meke sa qinavuna si kote koa pa avarana Sa,
 meke kaqu ta pozae,

Tie Varitokae Valeana pa Binalabala, Tamasa
 Heheda,
 Tamada Koa Hola, Koburu Tavia tana Binule.

⁷ Sa tinoqolona sa Nana qinavuna meke sa Nana
 binule si loke kokoina. †

Kaqu koa baŋara si Asa pa habohabotuana baŋara te
 Devita

meke koasa nana binaŋara,
 kaqu kuria Sa meke zuka ia Sa pa ŋinoŋo meke
 tinoŋoto

podalae pa totošo asa meke kamoā na kamoā.
 Sa hiniva ŋiŋirana te Zihova Tadi na Qeto Minate
 kote va gorevura ia si asa.

Kote Va Kilasia e Zihova sa Binaŋara Izireli

⁸ E Zihova si zama vura la koe Zekopi;
 sa vinilasa hie tanisa si hoqa la koa sa popoa Izireli.

⁹ Doduru tie Izireli kote tumae nia,
 sa butubutu Iparemi meke arini pu koa pa Sameria,
 arini pu vahesi puleni meke doŋo gore tie
 si zama,

¹⁰ "Sari biriki si ele hoqa gore,
 ba kote kurikuri pule si gami koari na patu ta
 peqodi;

sari huda piqi si ele ta maho beto,
 ba kote hobeni huda sida gami."

¹¹ Ba ele la e Zihova meke turaŋi sari kana te Rezini
 pude la rapata pa Izireli,
 meke garunu nono lani Sa sari doduru kana te Izireli
 koa rini.

¹² Ari pa Siria pa kali gasa rimata meke ari pa Pilisitia
 pa kali lodu rimata,
 si ele va puzulu pania sa popoa Izireli;
 gua ba sa tinaŋaziri te Zihova si lopu rizu taloa,
 sa Limana si ovulu sage eko mo, nama pude seke.

¹³ Ba sari tie pa Izireli si lopu kekere pule la koa Sa pu
 va kilasadi,
 meke lopu hata ia tugo rini se Zihova Tadi na Qeto
 Minate.

¹⁴ Ke kote la e Zihova meke seke kumatia koe Izireli sa
 batuna meke sa pikutuna,

sari na kava ŋohara meke sa kuli pa kolo, pa keke
 rane mo;

¹⁵ Sa batu si ari kasa palabatu na koimata,
 meke sa pikutu si ari na poropita sapu hoke kokoha
 pa dia zinama.

¹⁶ Sarini pu totoli ni sari tie hire si turaŋa va sea i,
 meke sarini pu ta totoli si ta turaŋa va seu.

¹⁷ Gua asa ke e Zihova si lopu kaqu qetu ni sari tie
 vaqura,

meke lopu kaqu tataru ni Sa sari pu eapa na
 naboko,
 sina doduru si lopu gilania sa Tamasa meke kaleadi
 beto si arini,

tale zinama bonidi si tozi rini pa ŋuzudia;
 gua ba, sa tinaŋaziri te Zihova si lopu rizu taloa,
 sa Limana si ovulu sage eko mo, nama pude seke.

¹⁸ Hinokara huruŋu gua tugo na nika sa kinaleana;
 gani sa sari na hiqohiqo rakihi,
 sulu pania sa sa hiqohiqo pa soloso,
 meke sa tuŋahana sa si ale va toketokele sage.

¹⁹ Koasa tinaŋaziri te Zihova Tadi na Qeto Minate,
 si sa popoa si kaqu ta sulu,
 meke sari tie mo si na hudana sa nika;
 meke loke tie kote toka nia sa tasina.

²⁰ Kote raza ia rini sa turaŋa dia pa kali matao,
 ba kote korapa ovia tugo;
 kote vagi koasa turaŋadia pa kali gede,
 ba kote lopu deŋa tugo.

Sari tudia soti ba kote kamo henai mo rini!

²¹ Sari tie pa Manase kote henai sari pa Iparemi,
 ari pa Iparemi kote henai sari pa Manase;
 meke kote taliri sari karua meke raza ia si pa Ziuda;
 gua ba, sa tinaŋaziri te Zihova si lopu hite rizu taloa,
 sa Limana si ovulu sage eko mo, nama pude seke.

10 Madi talotaŋa sarini pu tavete tinarāe ba lopu pa
 tinoŋoto,
 sarini pu vilavilasa toka kale meke noŋovalā sari tie
 pa vinaripitui.

² Korodia tokani pa vinilasa toŋotodi sari na malaŋa
 meke sa tinokae si lopu ta vala koari na Qua tinoni.
 Hiko vagi rini sari na tinago tadi na naboko,
 meke gua tugo koari koburu eapadi.

³ Na sa si kote tavetia gamu koasa rane va kilasa
 gamu sa Tamasa,
 sipu korapa mae gua pa seu sa tinahuara?
 Koe sei si kote haqala la hata tinokae gamu?
 Pavei kote la va naqiti gamu sari mia tinagotago?

⁴ Loketoŋa pule ba kote mate si gamu pa vinaripera
 babe matagutu turaŋi sari pu ta tuqe vagi.
 Gua ba, sa tinaŋaziri te Zihova si lopu hite rizu taloa,
 sa limana si ovulu sage eko mo, nama pude seke.

⁵ Zama se Zihova, "Mi talotaŋa gamu pa Asiria,
 Gamu pu tavetavete ni gamu Rau pa Qua tinaŋaziri
 guana na Qua vedara! ††

⁶ Garunu la nia Rau se Asiria pude rapatia sa
 butubutu sapu loke dia tamasa,

† 9:7 Lk 1:32-33

†† 10:5 Ais 14:24-27; Nehu 1:1 kamo hinia 3:19; Zepa 2:13-15

va tia la nia Rau si asa koari na tinoni pu ta n̄aziri ni Rau,
pude saputu meke hiko vagi dia tinagotago,
pude neti goren̄i si arini guana nelaka pa sisiraṅa.

⁷ Ba lopu gua asa si hiva tavetia Asiria,
lopu gua asa si koa pa nana binalabala,
sa nana hiniva si pude huhuara,
pude seke va mate betoi soku butubutu.

⁸ Zama si asa, 'Veā lopu na baṅara tu sari doduru qua n̄iha?

⁹ Huara pania gami sa popoa Kalono gugua mo pa Kasemisi.

Hamati si hoṅa pa kenu mami gua mo pa Arapadi.

Meke Sameria si huara gunia tugo gami pa Damasikasi.

¹⁰ Tuṅe vagi sa Limaqu sari butubutu pu vahesi sari na beku,

sari binaṅara sapu tago beku sapu ari laedi hola ni saripu tadi pa Zerusalema meke Sameria.

¹¹ Ke kote va kilasia gami sa popoa Zerusalema meke sari nana beku pa patu na huda,
gua mo sapu tavete nia gami si pa Sameria meke sari nana beku."

¹² Pana va hokoti e Zihova sari doduru Nana tinavete la koasa toṅere Zaione meke Zerusalema, si kote tiṅe zama si Asa, "Kamahire kote va kilasia Rau sa baṅara pa Asiria koasa nana vinahesi pule meke sa vina titie pa matana. ¹³ Ura zama si Asa,

'Pa n̄iniraṅira tanisa Limaqu si vata evaṅi Arau si hire, meke pa Qua ginilagilana si va rizui Rau sari na voloso tadi na butubutu, meke la tuṅe vagi Rau sari dia tinagotago; guana tie n̄iṅira si Rau toṅoso seke goren̄i rau sari dia baṅara.

¹⁴ Guana tie sapu qaṅama la pa vori, sa Limaqu sapu qaṅama la koari na tinagotago tadi na butubutu;

guana tie sapu vagi varigara vovoto ta veko palaedi si Arau,

totoṅo varigara ni Rau sari na popoa nomadi; loke tie hite nebe nia sa tatapuruna babe tukelia n̄uzuna pude kabo vura."

¹⁵ Boka ovulu sage pule nia sa maho, ululu hola nia si asa pu korapa sokosoko?

Babe boka vahesi pule nia sa so, hola nia si asa pu korapa tuṅena?

Boka sekea sa kolu si asa pu taṅinina, babe na vedara boka ovulia sa tie tuṅena?

¹⁶ Gua ke, sa Baṅara, Zihova Tadi na Qeto Minate, si kote garunu la nia si keke minoho koari nana varane sapu toa valeana tinidi;

pa korapana sa nana tinolava si kote pidala vura sa nika

meke kote huruṅu si asa.

¹⁷ Tamasa sa zuke pa Izireli si kote ta evaṅae na nika, Asa pu hopena si kote huruṅu;

pa korapana keke rane si kote sulu

meke gani pani Sa sari nana hiqohiqo rakihi.

¹⁸ Sa tinolava tadi nana hiqohiqo na pepeso masurudi si kote ta huara palae, guana tie mohona sapu gore hiteke tinina.

¹⁹ Meke sari na huda koa holadi pa nana soloso si kote visavisa,

meke na koburu hite ba kote boka kubere goren̄i mo.

Ka Visavisa Tie Izireli si Kote Pule Mae

²⁰ Koasa rane asa sari ka visavisa tinoni pa Izireli, sarini pa butubutu te Zekopi pu lopu mate, si lopu kote kalavarae la koe Asiria pu seke goren̄i ba kote hinokara kalavarae la si arini koe Zihova, Asa sapu Hopena pa Izireli.

²¹ Ari ka visavisa tinoni si kote kekere pule, arini pu koa hola pa butubutu te Zekopi si kote pule la koasa dia Tamasa N̄iṅirana.

²² Kei Izireli, ve soku guana onone pa masa sari mua tinoni,

ba kote ari ka visavisa mo si kote pule.

Na tinahuara si ele ta zamae vura, sapu garogaro meke toṅoto. †

²³ Uve, sa Baṅara, Zihova Tadi na Qeto Minate kote va gorevura ia, sa tinahuara sapu ta zama vura la koasa doduruna sa pepeso.

Kaqu Va Kilasia Zihova se Asiria

²⁴ Gua ke, hie si zama nia sa Baṅara, e Zihova Tadi na Qeto Minate:

"Kei gamu na Qua tinoni pu koa pa Zaione, mi lopu matagutu ni sari pa Asiria, pu sekeni gamu kolu

meke avaṅani gamu vedara, gua ari pa Izipi.

²⁵ Lopu seunae si kote ibu mo sa Qua binugoro atu koa gamu,

meke sa Qua tinaṅaziri si kote taliri la pa tinahuara tadi pa Asiria."

²⁶ Kote hiliburu ni iku sekesekeana e Zihova Tadi na Qeto Minate si arini,

gua pa toṅoso seke goren̄i Sa sari pa Midiani pa patu pa Orebi;

meke kote huhuku nia kolu Sa sa kolo

gua toṅoso va kilasi Sa sari pa Izipi.

²⁷ Koasa rane asa si kaqu vagi pani Rau pa avara mia sa minamata tadi kasa,

gua tugo sa ioki pa rua mia;

sa ioki si kaqu tava moku

sina ele noboko si gamu.

²⁸ La nuquru koasa vasileana lavata pa Aiata sari kana;

meke hola gua pa Miqoroni;

veko paki dia pinaleke pa Mikimasi.

²⁹ Ene gua koasa karokarovoana pa toṅere si arini, meke zama,

"Kote hola boṅi si gita pa Qeba."

† 10:22 Rom 9:27

Neneqara sari pa Rama;
 meke govete sari pa Qibea, sa popoa te Saula.
³⁰ Kabo vura, gamu tudia vineki ri pa Qalimi!
 Va avoso, gamu pa Laisa!
 Olaña, gamu tie pa Anatoti!
³¹ Sari tie pa Madimena si govete beto;
 sari pa Qebimi si tome.
³² Pa rane ñinoroi si kote noso sari Asiria pa Nob; kote hiru ni limadia la koasa toqere pa Zaione, koasa toqere pa Zerusalem.
³³ Doño la, sa Bañara, e Zihova Tadi na Qeto Minate, pa Nana ñinirañira si kote koku pani Sa sari lelaña huda nomadi.
 Sari huda ululudi si kote ta maho gore,
 saripu gele hola si kote tava pepeka.
³⁴ Kote maho goren; Sa sari hiqohiqo muqe;
 sari huda pa Lebanoni si kote hoqa pa kenuna Asa pa Ñinira Hola.

Sa Binañara Bulebulena

11 Na lelaña si kote tuvulu vura koasa dadagana e Zese;
 koasa karosona si kote ari vuana si keke Lelañana sa. †
² Sa Maqomaqona e Zihova si kote kamo koasa, sa Maqomaqo ginilagilana meke binokaboka, sa Maqomaqo vinari tokae pa binalabala meke ñinirañira,
 sa Maqomaqo tinumatumae meke pinamañana e Zihova,
³ meke kote qetu nia Sa sa vina tabena e Zihova. Lopu kote vilavilasa si Asa luli gua pa dinogoro pa mata,
 babe varipitui pa inavoso pa taliñana,
⁴ ba pa tinoñoto si kote pitui Sa saripu loke dia, †† pa vinilasa toñotona si kote tavete valeana la si Asa koari pu malaña pa popoa pepeso.
 Sa kolu pa ñuzuna si kote seke nia Sa koasa popoa pepeso,
 koasa siniño pa beruna kote seke va mateni Sa sari tie kaleadi.
⁵ Sa tinoñoto si kote dokoho nia Sa meke sa ñinoño si kote ilupu nia Sa pa kopetena. †
⁶ Sari siki variva mate kote koa turani sari tuna sipi, sari leopardi kote eko turani sari na qoti.
 Sari na tuna bulumakao, tuna laione, si kote koa varigara meke ganigani; ††
 meke na koburu hite kote kopuni si arini.
⁷ Na bulumakao kote ganigani turania sa bea, sari tudia si kote eko varigara,
 meke sa laione si kote gani duduli gua na bulumakao.
⁸ Na koburu si kote lopilopi tata meke qaqama la pa pou tanisa noki variva mate.
⁹ Lopu kote variva mate babe vari komiti si arini koasa doduruna sa Qua toqere hopena,

† 11:1 Rev 5:5, 22:16 †† 11:4 2 Tes 2:8 † 11:5 Epi 6:14
 †† 11:6 Ais 65:25

ura sa popoa pepeso si kote siña na ginilagilana e Zihova
 gua sapu siña kolo sa lamana. †

Kote Pule saripu Ta Raovo Taloa

¹⁰ Koasa rane asa sa Karoso te Zese †† si kote turu guana pitipiti tadi na tinoni;
 sari butubutu si kote varigara la koa Sa meke sa vasina koa si Asa si kote tolavaena.
¹¹ Koasa rane asa si kote qaqama vura nia e Zihova sa Limana vina rua totoso
 pude vagi pule ni sari ka visavisa tie pu koa holadi koari Nana tinoni:
 pa Asiria, pa Izipi Peka, pa Izipi Ulu, pa Itiopia, pa Elami, pa Babiloni, pa Hamati, meke koari na nunusa pa kolo lamana.
¹² Kote kave sage pitipiti si Asa pude dogoria ri kaiqa butubutu,
 meke varigara ni sari tie Izireli saripu ta raovo taloa; kote vagi puleni Sa sari tie Ziuda saripu hurakatae lamae koari na hopeke vasidi koasa kasia popoa.
¹³ Sa kinonokono te Iparemi si kote murimuri meke sa kinuhana te Ziuda si kote noso;
 Iparemi si lopu kote kono nia se Ziuda,
 meke se Ziuda si lopu kote kana ia se Iparemi.
¹⁴ Kote varigara sari karua meke rapatia si pa Pilisitia pa kali lodu rimata;
 meke zau vagi koari tie pa kali gasa rimata.
 Kote la va kilasi rini sari pa Edomu meke Moabi,
 meke sari tie Amoni si kote va tabe la koa rini.
¹⁵ E Zihova si kote va popa ia
 sa koqu pa Izipi;
 pa limana kote nebe la nia Sa sa givusu mañinina koasa Ovuku pa Iuparetisi.
 Kote paqaha nia zuapa tototolo hitekedi Sa sa ovuku nomana
 pude boka ene karovo vasina pa nenedia sari na tie. †††

Na Kinera Vinahesi

12 Koasa rane asa si kote zama si agoi:
 "Zihova, maqu vahesi Igo.
 Na bugoro nau Goi si arau,
 ba ele rizu taloa sa Mua tinañaziri
 meke kamahire si va manotau Goi si arau.
² Hinokara na qua hinarupu sa Tamasa; §
 Kote rañea arau meke lopu kote koa matagutu.
 E Zihova, e Zihova, sa qua ñinirañira meke sa qua kinera;
 Asa si na qua hinarupu."
³ Pa qinetuqetu si kote kave vagi kolo napo si goi

†† 11:9 Hbk 2:14 ††† Sa Karoso te Zese si e Zisu. Mi tiro la i Rom 15:12, Rev 5:5, 22:16. ††† 11:15 Rev 16:12 § 12:2 Ekd 15:2; Sam 118:14

koasa berukehe tinaharupu!
⁴ Koasa rane asa si kote zama si agoi:
 “Zama leana la koe Zihova, tepa tinokae koasa
 Pozana;
 tozi va avoso lani koari na butubutu sari Nana
 tinavete,
 mamu va lavatia sa Pozana.
⁵ Mi kera la koe Zihova, sina sari na tinavete variva
 magasadi si taveti Sa;
 vata gilana nia koasa doduruna sa kasia popoa sa
 inavoso hie.
⁶ Mi kukili vala beto na kera qetuqetu, gamu tie pa
 Zaione,
 ura tava lavata si Asa pu Hopena pa Izireli pu koa pa
 vari korapa mia.”

Sa Vina Kilasa te Babiloni

13 Hie sa kinorokorotae pa guguaana Babiloni sapu
 vagia Aisea tuna Emosi koe Tamasa: †
² Zama vura guahe se Zihova, “Va sagea sa pitipiti pa
 batu toqere sapu loke hudana,
 mi kukili la i; tioko la i
 pude nuquru pa sasada tadi na palabatu.
³ Arau ele garuni sari qua tie hopedi;
 ele tioki Rau sari Qua varane pude va gorevura ia sa
 Qua tinaḡaziri,
 arini pu kote qetu nia sa vina lavataqu Rau,” gua.
⁴ Va avoso, na vevehe si koari na toqere,
 guana tadi na kobi tinoni!
 Va avoso, na ḡoveoro si koari na butubutu,
 guana kobi butubutu si vari kamo!
 E Zihova Tadi na Qeto Minate
 si va nama i sari Nana tie varipera.
⁵ Na maedi pa popoa seu si arini,
 pa vina betona sa kasia popoa,
 e Zihova meke sari likakalae varipera pude gorevura
 ia sa Nana tinaḡaziri,
 pude huara ia sa doduruna sa popoa.
⁶ Mi kabo gamu, ura sa rane te Zihova si tata kamo;
 kote kamo guana tinahuara tanisa Tamasa pu tagoi
 sari doduru ḡiniraḡira. ††
⁷ Koasa ginugua hie, si kote mate beto sari doduru
 lima,
 sari bulodia ri doduru tie si kote malohoro gore.
⁸ Na holoqoru si kote kamo koa rini,
 tinasigiti meke tinalotaḡa si kote koa koa rini;
 kote ta sigiti guana barikaleqe podopodona.
 Kote vari doḡoi pa ninunala si arini,
 sari isumatadia si kote kurekure sisigiti.
⁹ Doḡo la, sa rane te Zihova si korapa mae,
 na rane kaleana sapu koa ia sa tinaḡaziri na
 binugoro ḡinirana,
 pude huara pania sa popoa meke va mate pani sari
 na tie kaleadi.
¹⁰ Sari pinopino pa maḡauru,
 si lopu kaqu va vura i sari dia kalalasa.
 Sa rimata sapu gasa si kote tava huporo

† 13:1 Ais 47:1-15; Zer 50:1 kamo hinia 51:64 †† 13:6 Zol 1:15

meke sa sidara si lopu kalalasa. ‡
¹¹ Kaqu va kilasia Rau sa kasia popoa koasa nana
 kinaleana,
 sari na tie kaleadi koari na dia tinavete sea.
 Kaqu va kokoi ia Rau sa vinahesi pule tadi na tie va
 titiedi,
 meke kote va kurekure i Rau sari tie loke dia tataru.
¹² Sari tie koa holadi si kote visavisa guana qolo viana,
 kote lopu ta dodogoro sigiti si arini, hola nia sa qolo
 pa Opira.
¹³ Gua ke, kote niu ia Rau sa maḡauru,
 meke kote matagutu si asa gua na tie,
 meke sa kasia popoa si kote niu na rizu pa nana
 vasina;
 koasa tinaḡaziri te Zihova Tadi na Qeto Minate,
 koasa rane sapu huruḡu vura sa Nana binugoro.
¹⁴ Kote guana kurukuru dia ta hukuena,
 guana sipi sapu loke nana sepati,
 kote hopeke hatai rini sari dia butubutu,
 hopeke govete pule pa dia popoa.
¹⁵ Asa pu ta saputu vagi si kaqu ta hova va mate;
 doduru pu ta raovo vagi si kote mate pa vedara.
¹⁶ Sari dia koburu si kote seke muzari rini sipu korapa
 doḡo dia mo;
 kote ta vagi palae sari dia tinago pa vetu meke
 tavete va sea koari na dia barikaleqe.
¹⁷ Doḡo la, kote turaḡa mae ni Rau sari pa Media,
 sarini pu lopu galagala nia sa laena sa siliva
 meke lopu boka qetu nia sa qolo.
¹⁸ Pa dia bokala kote seke goreni rini sari tie vaqura;
 kote loke dia tataru koari na haha
 meke lopu kaqu balabala pule pana sekei rini sari
 koburu.
¹⁹ Babiloni, sa patu ḡedala koari na binaḡara,
 sa tinolava meke vinahesi pule tadi tie Babiloni,
 kote gona gore nia sa Tamasa si asa,
 gua ri pa Sodomu meke Qomora. ††
²⁰ Babiloni si lopu kote ta koa pule hokara
 babe ta veko kinoa koari na sinage na sage;
 loke tie Arebia d si kote la turu ipi vasina,
 loke sepati kote la va magogoso sipi vasina.
²¹ Ba sari kurukuru pa qega si kote la koa vasina,
 sari na siki kote la siḡi sari vetu;
 vasina kote koa sari duduru,
 meke vasina kote horu lamae sari na qoti pinomodi.
 ††
²² Na siki ene boḡi si kote kabo koari na vetu ḡiniradi,
 na siki si kote koa koari na vetu baḡara.
 Sa toroso te Babiloni si ele kamo,
 meke sari nana rane si tata hola dia mo.

Sa Pinule Tadi pu Ta Raovo

14 Kote tataru nia Zihova se Zekopi;
 kote vizata pule ia Sa se Izireli,
 meke la va koa pule i koasa dia pepeso.
 Sari tie karovodi si kote la somana koa rini,

‡ 13:10 Izk 32:7; Mt 24:29; Mk 13:24-25; Lk 21:25; Rev 6:12-13

†† 13:19 Zen 19:24 †† 13:21 Ais 34:14; Zepa 2:14; Rev 18:2

meke koa keke turani sari pa tutina e Zekopi.
² Soku butubutu kote tokani
 pude turana pule lani sari tie Izireli pa dia popoa.
 Meke sari votiki butubutu si kote nabulu la koari na
 tie Izireli, pa pepeso te Zihova.
 Sarini pu raovo vagia se Izireli si kote ta raovo vagi,
 meke kote banara ni ri na tie Izireli sarini pu
 nonoala i.

Sa Banara pa Babiloni pa Popoa Tadi Tie Matedi

³ Koasa rane pu harupu gamu e Zihova
 pa tinasigiti, tinalotana, meke minatagutu,
⁴ si kote va sisire nia gamu sa banara pa Babiloni
 meke zama:
 "Sa tie nonoala si ele beto!
 Sa tinavete kaleana sapu hurununa tanisa si beto!
⁵ E Zihova ele moku pania sa kolu niniranira tadi na
 tie kaleadi,
 sa kolu pinalabatu tadi na banara,
⁶ sapu pa tinanaziri si ele seke gore tie
 sapu loke vinabetona,
 meke pa binugoro si ele huari sari na butubutu
 meke nonoala va kaleana.
⁷ Kamahire si magogoso sa kasia popoa pa binule;
 meke podalae kerakera.
⁸ Sari huda sida meke huda paeni pa Lebanoni
 ba qetu meke zama,
 'Kamahire sapu hoqa gore si agoi,
 si loke tie mamaho huda kote mae maho goren
 gami.'
⁹ Sa lovu si ele va namanama
 pude va kamo igo pa mua inene la;
 va vanuni sa sari na maqomaqo vasina pude va kamo
 igo,
 doduru ari kasa koimata pa kasia popoa pu ele
 mate;
 va tekuli sa koari na dia habohabotuana banara,
 sari doduru banara koari na butubutu pu koa pa
 lovu kamahire.
¹⁰ Kote olana sari doduru,
 kote zama si arini koa goi,
 'Agoi si ele malohoro gua mo gami;
 ele gua mo gami si agoi.'
¹¹ Doduru vina lavatamu si ele gore beto la pa lovu,
 turanae koari na vevehedi ri na mike;
 na uloso si ele ivara pa kaurumu
 meke na uloso kote nobi igo.
¹² Nomana sa hinoqa gore tamugoi pa Manauru,
 agoi na pinopino habia, tuna koreo sa vaqavaqasa!
 Ele ta gona gore la pa pepeso si agoi,
 agoi pu ele va goredi pa pepeso sari na butubutu! †
¹³ Zama si agoi pa bulomu,
 'Kote sage la pa Manauru si arau;
 kote va ululu ia rau sa qua habohabotuana banara
 holani sari na pinopino te Tamasa;
 kote habotu tava banara si rau pa kenudia rina
 vinarigara tamasa,

† 14:12 Rev 8:10, 9:1

koasa toqere hopena sapu ululuna hola. ††
¹⁴ Kote sage ululu holani rau sari batudi rina lei;
 kote guni pule nau sa Tamasa Ululuna Hola.'
¹⁵ Ba ta vagi gore la pa lovu si agoi,
 la pa pou sapu lohi hola. ¹⁶ Sarini pu dogorigo si
 dono toto sisigiti igo rini,
 meke nanasa:
 'Asa tugo sa tie pu niu ia sa popoa pepeso
 meke va matagutu neneqarai sari na butubutu?
¹⁷ Asa tugo sa tie sapu iliri nia qega sa kasia popoa,
 pu huara goren sari vasileana lavata
 meke lopu va malumi sari pu ta raovo vagidi pude
 pule pa dia popoa?'
¹⁸ Doduru banara matedi koari na butubutu si eko
 noso,
 hopeke koa pa dia lovu tolavaedi.
¹⁹ Ba agoi si ta gona vura pa mua lovu
 guana keke lelana ta kiluna;
 opo tamunu igo rina tie ta seke va matedi,
 koari na tie ta hova va matedi,
 koarini pu tava gore la koari na patu pa pou.
 Tava neti gore pa nene si agoi,
²⁰ ke lopu ta pomunu va leana si agoi,
 sina huaria goi sa mua popoa soti,
 meke va matei goi sari turanamu.

Sari tuti dia ri na tie kaleadi gugua arini
 si lopu hoke ta avoso pule.
²¹ Va nama ia si keke vasina pude va matei sari tuna
 koreo
 koasa sinea tanisa tamadia;
 lopu kaqu banara nia rini sa kasia popoa
 babe va sokui sari dia vasileana lavata koasa
 pepeso."

Kaqu Huaria Tamasa sa Popoa Babiloni

²² Zama se Zihova Tadi na Qeto Minate,
 "Kaqu raza i Rau si arini.
 Kaqu seke pania Rau koe Babiloni sa pozana meke
 sarini pu koa vasina,
 sari tuna meke tutina," gua se Zihova.
²³ "Kote iliria Rau pude na vasina tadi na duduru
 meke kote tale zemizemina;
 kote sara nia sasara tinahuara Rau,"
 gua se Zihova Tadi na Qeto Minate.

Kote Huaria Tamasa si pa Asiria

²⁴ Se Zihova Tadi na Qeto Minate si va tokotokoro,
 "Hinokara, gua sapu ele balabala ia Rau, asa tugo si
 kaqu gorevura,
 meke gua sapu hiva tavetia Rau, asa si kaqu ta
 evana. †
²⁵ Kaqu va kilasi Rau sari na tie Asiria pa Qua pepeso
 pa Izireli;
 koari na Qua toqere kote neti gore ni Rau.
 Kote vagi pania Rau sa ioki te Asiria koari Qua tinoni,

†† 14:13 Mt 11:23; Lk 10:15 ‡ 14:24 Ais 10:5-34; Nehu 1:1 kamo
 hinia 3:19; Zepa 2:13-15

meke sari nana pinaleke mamata si kote va rizui Rau pa avara dia," gua.

²⁶ Sa Nana hiniva asa si tana doduruna sa kasia popoa;

sa Limana si ele nadoro vura pude va kilasi sari na butubutu.

²⁷ Ura se Zihova Tadi na Qeto Minate si ele zama, ke esei kote boka va kari ia?

Sa Limana si ele nadoro vura, ke esei boka va noso ia?

Sa Kinorokorotae te Tamasa sapu Kote Ta Huara sa Popoa Pilisitia

²⁸ Inavoso hie si kamo pa vuaheni sapu mate sa banara Ehazi: †

²⁹ Mi lopu koa qetuqetu, gamu doduru pa Pilisitia, sina moku sa kolu tanisa banara sapu ta seke nia gamu;

ura koasa karosona †† sa noki matena asa si kote vura mae si keke noki variva mate, pude va mate gamu! ‡

³⁰ Saripu malaṅa sisigiti si kote poni Rau gua rina Qua sipi,

meke kote koa va bulebulei dia.

Ba sapu gamu pa Pilisitia si kaqu huara pani gamu Rau pa soṅe;

lopu keke si kote toa hola.

³¹ Kabo gamu pa sasada! Gagaemana gamu pa vasileana nomana!

Mi holoqoru, gamu doduru pa Pilisitia!

Ta dogoro pa seu sari tuṅahadi rina vasileana ta suludi.

Na qeto minate niṅirana si mae gua pa kali gede †.

Tale tie varane si arini, bebeno mae, na variva mate hola.

³² Na sa sa inolaṅa kaqu poni ni gita saripu paleke inavoso tadi pa Pilisitia?

"E Zihova si ele kuria sa popoa Zaione, meke vasina si kaqu tava sare sari Nana tinoni pu ele tava ṅoṅovala."

Kote Huaria Tamasa si pa Moabi

15 Hie sa kinorokorotae pa guguana Moabi: ††

Sa vasileana Ara pa Moabi si ta huara;

ta huara pa keke boṅi mo!

Sa vasileana Kira pa Moabi si ta huara;

ta huara pa keke boṅi mo!

² Sari tie pa Diboni si sage la pa dia zelepade, pude la kabo koari na dia vasina hopedi.

Kote kaboi rini sari pa Nebo meke Medeba.

Neri va golu sari batu dia pa tinalotaṅa meke koto palae sari gumi dia.

³ Pa sisiraṅa si va sage poko baika si arini;

pa batu vetu meke koari na varivarigarana pa vasileana si kabo si arini, meke lukalukana si arini.

⁴ Sari tie pa Hesiboni meke Eleale si kabo vura, sa mamalaṅidi si ta avoso kamo latu pa Zahazi. Sari na varane pa Moabi ba kabo vura, na matagutu sari bulodia.

⁵ Kabo buloqu si pa Moabi; sari tiena si govete kamo latu pa Zoara ††, seu kamo latu pa Eqalati Selisia.

Ene sagea rini sa sirāṅa la pa Luhiti, kabokaboi meke ene la;

meke pa sirāṅa la pa Horonaimi, si lukalukana nia rini sa tinasuna tadirini.

⁶ Sari kolo pa Nimirimi si popa taloa, meke harahara sari duduli, sari linetelete si lopu koa,

meke loketoṅa sapu buma si koa hola.

⁷ Ke sari tinagotago sapu vagi rini meke veko va naṅiti

si paleke karovoni rini koasa lolomo tadi na huda Popola.

⁸ Sa dia kinabo si kokodala lulia sa sa voloso pa Moabi;

sa uui tadirini si kamo latu pa Eqilaimi, sa dia lukalukana si kamo latu pa Bia Elimi.

⁹ Sari kolo pa Diboni si siṅi na ehara, ba lopu ele beto nia Arau sa tinasuna pa Diboni. Na laione kote hata vagi sari tie pa Moabi sapu govete

meke gua tugo sarini pu koa hola pa popoa.

Nunala sari pa Moabi

16 Mi garunu la ni sari na tuna lami guana vinariponi la koasa banara pa popoa, gamu pa vasileana pa Sela pa kali qega, mi garunu lani sari na lami koasa toqere pa Zaione.

² Guana kurukuru sapu taputapuru sage na ta zuzu vura pa vori,

sari barikaleqe pa Moabi koasa ovuku Anoni.

³ Zama sari barikaleqe Moabi, "Poni gami binalabala, tozini gami, na sa si kote tavetia gami.

Lavelaveni gami koari mami kana.

Va paere gami na tie govete mami si gami,

meke lopu tozi vurani sari vasidi pu korapa tome gami.

⁴ Va koa gami mo na tie Moabi pu govete atu koa gamu;

lopu va dogoroni gami koari mami kana."

Na kote kokoi mo sa tie ṅoṅovala,

meke sa tinahuara si kote noso;

sarini pu mae raraza si kote murimuri taloa.

⁵ Pa tataru si kote ta tavete si keke habohabotuana banara;

sa tie pu va gorevura i sari nana zinama si kote habotu vasina,

† 14:28 2 Baṅ 16:20; 2 Koron 28:27 †† Sa karoso hie si na popoa Babiloni sapu hobena sa binanara Asiria. ‡ 14:29 Zer 47:1-7; Izk 25:15-17; Zol 3:4-8; Em 1:6-8; Zepa 2:4-7; Zak 9:5-7 †† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. †† 15:1 Ais 25:10-12; Zer 48:1-47; Izk 25:8-11; Em 2:1-3; Zepa 2:8-11

††† Loti si govete la pa Zoara pukerane.

keke pa tutina e Devita
 keke sapu varipitui pa ninono
 meke tuturei taveti sa sari na tinavete pa tinonoto.
⁶ Ele avoso nia gami sa vinahesi pule te Moabi,
 sa nana vina lavata pule meke sapu dono pule nia,
 loke nana pinamaña pa tie meke dono va gore tie si
 asa,
 ba sari nana zinamazama vinahesi pule si kokobadi.
⁷ Gua ke sari tie pa Moabi si kaqu lukalukana,
 doduru si kaqu lukalukana nia rini sa popoa pa
 Moabi.
 Kaqu talotaña meke kaboi rini
 sari tie pa Kiri Hareseti.
⁸ Sari na inuma pa Hesiboni si harahara,
 meke sari na inuma vaeni pa Sibima si kaleadi.
 Sari na koimata koari na butubutu
 si neti novali sari vaeni arilaedi,
 saripu hoke kamo la pa Zazera
 meke araha la gua koasa soloso qega.
 Sari liho dia si repaha vura,
 meke kamo la gua tu koasa Kolo Matena.
⁹ Ke kabo si rau, kabo gua ari pa Zazera;
 kaboi rau sari na vaeni pa Sibima.
 Agoi Hesiboni, agoi Eleale,
 totolo sa kolo mataqu na kabo gamu rau!
 Sa kukili qetuqetu totošo sagana sari vua huda,
 meke totošo pakepakete si noso.
¹⁰ Na qinetuqetu si ta vagi palae koari na inuma;
 loke tie si kera na kukili koari na inuma vaeni;
 loke tie si munamunala qurepi pude vagi napo vaeni,
 ura na va nosoa Zihova sa kinukili qetuqetu.
¹¹ Pa buloqu si kaboa rau sa popoa Moabi guana
 mike,
 meke talotaña nia maqomaqoqu si pa Kiri Haresi.
¹² Totoso la vahesi ri na tie Moabi koari dia vasina
 hopedi pa toqere,
 si na va mabo pule ni mo si arini;
 totošo la si arini koari dia beku pude varavara,
 si na tinavete hoboro si arini.
¹³ Arini sari na zinama sapu zama va kenuie nia e
 Zihova pa guguana Moabi.
¹⁴ Ba kamahire si zama guahe se Zihova,
 "Kamo sa vina betona sa vina neta vuaheni,
 ta nae gua sapu hoke nae gunia sa tie ta pusina pa
 vinariva egoi,
 si sa tinolava te Moabi meke sari doduru nana tinoni
 si kote murimuri.
 Ka visavisa tie mo si kote koa hola meke kaqu
 malohorodi mo."

Kaqu Va Kilasi Tamasa sari pa Siria meke Izireli

17 Hie sa kinorokorotae te Zihova pa guguana
 Damasikasi:
 "Dono la, Damasikasi si lopu kote na vasileana
 nomana pule
 ba kote ta evaņae na vinarigarae remoremo. †
² Sari vasileana nomadi pa Siria si kote ivulu

kote ari na sipi si eko muliunu dia vasina,
 loke tie kote va mataguti.
³ Sari goba koari na vasileana nomadi pa Izireli si kote
 ta huara,
 meke sa niniraņira tanisa binaņara pa Damasikasi si
 kote murimuri;
 sari visavisa tie pu lopu mate pa Siria si kote kurekure
 kekeņono gua ari pa Izireli,"
gua se Zihova Tadi na Qeto Minate.
⁴ "Koasa rane asa si sa tinolava te Izireli si kote beto;
 sari tinagotago tanisa si kote ta vagi palae.
⁵ Kote guana totošo ele pakepakete sa tie pa inuma
 meke pakete vagi betoi sa sari vuvua pa limana,
 kote ta huara gua sa totošo ta vagi palae sari na kiko
 huiti
 koari na inuma pa lolomo Repaemi.
⁶ Ba kaiqa huiti si kote koa hola dia,
 gua sa huda olive totošo ta zoru,
 si karua babe neta vua olive si koa hola dia koari na
 lelaņa panaulu,
 made babe lima si koari na lelaņa pepekad,"
gua se Zihova Tadi na Qeto Minate.
⁷ Koasa rane asa si kote dono la si arini koa Sa pu va
 podakadi,
 meke kote liņana sari matadia la koa Sa pu Hopena
 pa Izireli.
⁸ Lopu kote dono la i rini sari na hope,
 saripu taveti rini pa limadia,
 meke lopu kote vahesi rini sari na beku barikaleqe,
 pozana Asera d,
 babe la vahesi koari na hope tana vina uququ oto
 huda huana lea pu taveti rini pa kakarutu dia.
⁹ Koasa rane asa, sari na vasileana nomadi pu niniradi
 si kote guana soloso hudahuda sapu ivulu palae,
 guari na vasileana nomadi tadi na tie Hivaiti na
 Amoraiti sapu luara pani rini totošo rapata i ari pa
 Izireli meke govete si arini.
¹⁰ Ura Izireli, muliņi nia gamu sa Tamasa, mia
 Hinarupu;
 lopu balabala ia gamu sa Patu ninirana, sa mia vetu
 ninira pude lave ni sari na kana.
 Gua ke be va namai gamu sari linetelete ta vizatadi
 meke letei gamu sari vaeni sapu ta paleke maedi,
¹¹ meke be va toqoli gamu koasa rane ta lete rini,
 meke be koasa munumunu letei gamu si liho dia,
 gua ba loketona si kote paketia gamu.
 Na minoho meke na tinasigiti loke vina betona mo si
 kote ta pakete.
¹² Kei, sa tinaņaziri tadi na butubutu
 si guana ololobagea ta nazirina!
 Kei, sa noveoro tadi na tie
 si vevehe guana puzakana sa tovovo pa lamana!
¹³ Vea vevehe guana puzakadi rina kolo pa lamana
 sari na tie,
 ba pana gegesi sa Tamasa si govete dia mo,
 paleki na givusu guana elelo pa toqere,
 guana kavuru pa vivirua.
¹⁴ Pana veluvelu si holoqoru sari pa Izireli

† 17:1 Zer 49:23-27; Em 1:3-5; Zak 9:1

ba pana munumunu si loke kana si koa!
Asa sa hinia tadi kasa pu mae hiko vagi likakalae koa gita,
Asa si kote ta evaṅa koa rini pu mae varipera pude vagi va soku koa gita.

Kaḡu Va Kilasia Tamasa si pa Itiopia

18 Mani talotaṅa sa popoa soku ia na vaka tepe koari na ovuku pa Itiopia, †
² sapu garunu la tie pa votiki popoa gore lulia sa ovuku pa vaka sapu taveteni kuli rini. La, gamu pu hoke tuturei paleke inavoso, la koari tie geledi meke mememehe kapudi, koari tie ta matagutaedi koarini pa seu na tata, na butubutu ṅiṅiradi sapu lopu ta tumae dia zinama, meke dia pepeso si ta paqapaqaha koari na ovuku.
³ Gamu doduru tinoni pa kasia popoa, gamu pu koa koasa popoa pepeso, pana tava sage sa pitipiti koari na toqere, si kote dogoria mo gamu, meke pana ta ivu sa buki, si kote avosia mo gamu.
⁴ Hiera gua si zama nia e Zihova koa rau: “Kote koa lopu kulu si Arau pa Qua vasina pa Maṅauru meke dodogoro Qua, guana maṅini sapu vuga pa totoṣo rimata dada, babe na puni pana munumunu pa totoṣo pakepakete.”
⁵ Ura, sipu lopu ele pakepakete, totoṣo nolo sari havoro meke podalae sagana sari qurepi, si kote seke pani rina kana sari liho vaqura koasa magu kotokotoana, kote seke pani meke vagi pani rini sari lelana sapu araha va seu.
⁶ Sari tomatedi ri na mia varane si kote ta veko la koari na kurukuru tapuru meke koari na kurukuru pinomo; sari kurukuru tapuru kote henai pa totoṣo dada, meke sari kurukuru pinomo kote henai pa totoṣo ibu.
⁷ Pa totoṣo asa sari na vinariponi si kote ta paleke la koe Zihova Tadi na Qeto Minate koari na tie sapu geledi meke mememehe kapudi, koari tie ta matagutaedi koarini pa seu na tata, na butubutu ṅiṅiradi meke lopu ta tumae dia zinama, meke dia pepeso si ta paqapaqaha koari na ovuku, sari vinariponi si kote ta paleke la pa toqere Zaione, sa vasina tavahesi Pozana e Zihova Tadi na Qeto Minate.

Kaḡu Va Kilasia Tamasa si pa Izipi

19 Hie sa kinorokorotae pa gugua Izipi: ††
Doṅo la, se Zihova si koi koari na lei reregedi meke korapa la pa Izipi.
Sari beku pa Izipi si neneqara pa kenuna Sa,

† 18:1 Zepa 2:12 †† 19:1 Zer 4:2-26; Izk 29:1 kamo hinia 32:32

meke sari bulodia ri na tie Izipi si matagutu.
² “Kote vari kana ni Rau sari na tie Izipi, sari koreo kote razai sari tasidia koreo, sari tie si kote razai sari turaṅadia vasileana nomadi kote razai sari vasileana nomadi, meke butubutu kote razai sari na butubutu
³ Kote va malohoro i Rau sari bulodi ri pa Izipi, meke kote va nosoi Rau sari dia hiniva; kote la tepa tinokae si arini koari dia beku, meke koari na maqomaqodi rina tie matedi, koari na tie vakuvakutae na tie matemateana.
⁴ Kote vala ni Rau sari pa Izipi, koa keke baṅara ṅoṅovalala, meke na baṅara kaleana pude ṅati hiniva ni,” isana gua si zama vura nia sa Baṅara, Zihova Tadi na Qeto Minate.
⁵ Sari kolo koasa ovuku si kote popa taloa, meke sa pepeso pa kauruna sa ovuku si kote kaqi meke popa.
⁶ Sari na gineli kolo koasa ovuku la koari na inuma si kote popa meke humaṅa hikare; sari tototolo si kote hitehite gore meke popa taloa. Sari kuli na kinahe si kote harahara,
⁷ gua tugo sari linetelete pa taqeḡe Ovuku Naelo, meke pa sadana sa ovuku. Doduru inuma pa taqelena sa Ovuku Naelo si kote kaqi sa pepeso meke na linetelete si kote ta givusu taloa.
⁸ Sari na tie habu si kote qumiqumi meke talotaṅa, doduru pu tutusa pa Ovuku Naelo; arini pu ipa vaqara koasa kolo si kote talotaṅa na nunala.
⁹ Arini pu va tana lozi si kote kuliusu, sari tie tigisi poko memelesina si kote nunala.
¹⁰ Sari tie tavetavete pa kali poko si kote malohoro mate dia, meke doduru tie ta tabaradi si kote balabala mamata.
¹¹ Sari na koimata pa vasileana Zoani si na pekipekidi! Sari tie gilagilana te Pero si vala binalabala seadi koasa. Veke boka zama si agoi koe Pero, “Arau si keke koari na tie gilagilana, na tava tumatumae si rau koari na baṅara pukerane,” gua?
¹² Avei sari mua tie gilagilana kamahire? Madi va dogoroni gamu arini meke tozini gamu gua sapu korapa tozia e Zihova Tadi na Qeto Minate sapu va namanama vekoa Sa kote kamo la koasa popoa Izipi.
¹³ Sari na palabatu tadi pa Zoani si ele pekipeki, sari koimata pa Memipisi si kokoha; arini sari ṅati tie tuturana pa Izipi meke turaṅa va sea i sari tie.
¹⁴ Va kamo ni viviri e Zihova sari maqomaqodi; meke la sarini meke va tedeve i sari pa Izipi pa doduru dia tinavete,

guana tie vivirina sapu tedeve likoho nia sa sa nana lua telena.

¹⁵ Loketona si boka tavetia Izipi, sa batu babe sa pikutu, sari koimata babe sari tie kumakumana.

Kote Vahesia Izipi se Zihova

¹⁶ Koasa rane tugo asa si sari tie Izipi si kote guana barikaleqe.

Kote neneqara meke matagutu nia rini sa Limana e Zihova Tadi na Qeto Minate

sapu ta ovulu sage pude seke la koa rini.

¹⁷ Meke sa popoa Ziuda si kote matagutu nia ari pa Izipi,

meke sa pozana mo Ziuda ba kote holoqoru nia mo arini

koa gua koasa ginugua sapu kote tavete la nia e Zihova Tadi na Qeto Minate koa rini.

¹⁸ Koasa rane asa si ka lima vasileana pa Izipi si kote zama pa vinekala tadi pa popoa Kenani,

meke kote tokotokoro pa Pozana e Zihova Tadi na Qeto Minate.

Keke arini si kote ta pozae,

“Vasileana nomana tana Rimata.”

¹⁹ Koasa rane asa, keke hope te Zihova si kote koana pa kokorapana Izipi,

meke keke vina tigonon te Zihova si kote pa voloso te Izipi.

²⁰ Asa si kote na vina nonoga meke na vina sosode sapu tavahesi se Zihova Tadi na Qeto Minate koasa pepeso Izipi.

Pana kabo la si arini koe Zihova sina razai ri na tie kaleadi,

si kote garunu la nia Sa si keke hinarupu,

meke asa kote la lavelave ni na harupi.

²¹ Ke se Zihova kote vata gilana pule nia koa rini pa Izipi,

meke koasa rane asa si kote gilania rini se Zihova. Kote vahesia rini meke paleke la vina vukivukihina vinariponi la koa Sa;

kote va tatara si arini koe Zihova

meke kote kopu nia rini sa dia vina tatara.

²² Kote va raza nia oza e Zihova si pa Izipi;

betu va raza ni Sa, meke kote salaŋi Sa.

Kote kekere la koe Zihova si arini,

meke kote olaŋi Sa sari dia tinepa meke salaŋi.

²³ Koasa rane asa si kote koa nana si keke sirana nomana podalae pa Izipi meke kamo pa Asiria.

Sari pa Asiria si kote ene la pa Izipi meke ari pa Izipi si kote la pa Asiria.

Sari pa Izipi meke sari pa Asiria si kote vahesi varigara.

²⁴ Koasa rane asa si se Izireli si kote vina neta koari karua,

sari Izireli, Izipi, meke Asiria si kote na minana koasa popoa pepeso.

²⁵ Kote mana ni e Zihova Tadi na Qeto Minate,

meke zama, “Mani ta manae se Izipi na Qua tinoni, se Asiria na Qua tinavetena, meke Izireli sa Qua tinago.”

Sa Vina Gilagila Tanisa Poropita Dodohona

20 Koasa vuaheni sapu garunu la nia e Saqoni, sa banara pa Asiria, sa nana nati palabatu pa vinaripera meke rapatia meke zau vagia sa sa vasileana Asidodi pa Pilisitia, ² si zama ia Zihova se Aisea tuna e Emosi, “Va gore pania sa poko baika pa tinimu meke sari sadolo pa nenemu.” Meke va tabea sa se Zihova meke ene lamae dodohona meke nene moka.

³ Meke zama se Zihova, “Sa qua nabulu se Aisea si ene dododohona meke nene moka padana ka neta vuaheni. Na vina gilagila si asa gua sapu ta evana koa rini pa Izipi meke Itiopia, ⁴ sapu kote la sa banara pa Asiria meke turana taloani, dododohodi meke nene moka, sari pa Izipi meke Itiopia. ⁵ Arini pu ranea se Itiopia meke vahesihesia se Izipi si kote matagutu meke kurekure. ⁶ Koasa rane asa si ari kasa pu koa pa raratana Pilisitia si kote zama, ‘Doŋo la, dogoria gua sapu ta evana koari tie pu ranei gita, arini pu la tepani tinokae gita pude harupu gita koasa banara pa Asiria, gua! Kote vea meke leada si gita?’”

Sa Kinorokorotae pa Guguana Babiloni

21 Hie sa kinorokorotae pa guguana Babiloni, sa popoa qega tata pa raratana masa: Gua ri na vivirua pu sara mae gua pa kali gevasa, na qeto minate si mae gua pa qega, mae gua pa popoa variva matagutuna.

² Keke dinogodogorae variva matagutuna si tava dogoro nia arau:

Na tie qoraqora si qoraqora, tie huhuara si huhuara. Gamu pa Elami, la rapata! Gamu pa Media, la koa vari likohae nia sa vasileana lavata meke raza ia!

Kote va kokoi i Rau sari doduru tinasigiti sapu evani Babiloni.

³ Sipu dogoria rau sapu gua asa, si sigiti tu sa tiniqu, keke sigiti kaleana hola kamo au, guana sinigiti podopodo tadi barikaleqe;

na viviri nia rau sa inavoso sapu kamo mae, matagutu nia rau sapu vaquru dogoria rau.

⁴ Duanā sa buloqu,

sa minatagutu si neneqara nia rau; hiva nia rau pude tuturei boŋi sa popoa ba sa huporo pule tu si matagutu nia rau.

⁵ Va nama ni rini sari na tevolo,

ivara ni rini sari na habohabotuana, hena si arini, meke napo si arini!

Sipu korapa gua si kamo sa zinama! “Tuturei gamu na koimata,

va namai mia lave!”

⁶ Hie sa zinama te Zihova koa rau:

“La va turu vekoa sa tie hakehakei

tozi nia pude kukili pana dogoria sa si keke toŋa.

7 Pana dogoro totopili varipera si asa
ta turaña koari na hose,
kaiqa tie si koi doņ'ki
babe tie koi kameli,
si kaqu turu nama si asa,
turu nama eko mo."

8 Meke kukili vura gana sa tie hakehakei,
"Qua palabatu, hopeke rane si turu hakehakei si rau;
doduru boņi si koa si rau koasa qua tuturuana.

9 Doņo la, hiera si keke tie pa totopili varipera,
ta turaña koari na hose."

Tozia mo sa tie kopu sa inavoso:

"Babiloni si hoqa, hoqa si asa!

Doduru beku te Babiloni
si hoqa ilasa pa pepeso!" †

10 Kei, gamu na qua tie pa Izireli, ele munala si gamu
pa vasina vari paqaha kiko huiti koari na qaqlotodi,
na tozini gamu rau gua sapu avosia rau
koe Zihova Tadi na Qeto Minate
koasa Tamasa pa Izireli.

Sa Kinorokorotae pa Guguana Edomu

11 Hie sa kinorokorotae pa guguana Edomu d.
Keke tie pa Edomu si titioko mae koa rau,
"Tie kopu, vea seunae gua meke kote hola sa boņi?
Tie kopu, vea seunae gua meke kote hola sa boņi?"

12 Olaña sa tie kopu,
"Korapa mae sa munumunu, ba sa boņi si kote pule
mae tugo.

Be hiva nanasa si agoi, si mu nanasa;
mamu pule mae; mamu nanasa pule tugo."

Keke Kinorokorotae pa Guguana Arebia

13 Hie sa kinorokorotae pa guguana Arebia:
Gamu kasa na tinoni pa Dedani,
pu ene koari na tokele kameli tadi na tie holuholu
meke turu ipi koasa popoa qega pa Arebia,

14 mamu paleke poni kolo saripu memeha;
gamu tie pa vasileana Tema,
paleke poni ginani saripu govete mae tome.

15 Ura, na govete nia rini sa vedara,
sa vedara ta lobusu vekona,
govete nia rini sa bokala ta nave vekona,
koasa maņinina sa vinaripera.

16 Hie si zama nia e Zihova koa rau:
"Sipu lopu ele hola keke vuaheni,
gua puta pa toso gua sapu hoke va nae ia sa
nabulu sapu ta pusi pa vinariva agoi pa tinavete,
doduru tinolava pa butubutu Kedara si kote beto.

17 Sari tie varane te Keda si kote visavisa,
arini mo pu hoke navei sari bokala."
E Zihova, sa Tamasa pa Izireli si ele zama.

Sa Kinorokorotae pa Guguana Zerusalema

22 Hiera sa kinorokorotae pa guguana
Zerusalema, sa Lolomo Tanisa Dinogodogorae.

† 21:9 Rev 14:8, 18:2

Na sa si korapa ta evaņa?

Na vegua ke haqala la pa batu vetu sari doduru tie?

2 Agoi na vasileana sapu sokua na vevehe,
agoi na vasileana nomana sapu siņia na noveoro.
Sari na mua tie matedi si eko doduru vasina,
ba lopu mate pa vedara babe pa vinaripera si arini.

3 Doduru mia koimata si govete pa keke toso;
ta zau vagi si arini sipu lopu ele ta gonae pa keke
tupi.

Doduru si ta vagi varigara, na dia boso,
na govetedi sipu korapa mae tu pa seu sari kana.

4 Gua ke zama si rau, "Mi taliri va seu koa rau;
pude maqu kabo na kulusu ni.

Lopu podekia pude va manotau
koasa tinasuna tadi na qua tinoni."

5 Sa Baņara, se Zihova Tadi na Qeto Minate,
si koa keke Nana rane sapu variva matagutu, variva
nunala meke variva holoqoruna

koasa Lolomo Tanisa Dinogodogorae,
na rane pude ta huara gore sari goba
meke pude kabo va ululae koari na toqetoqere.

6 Sari tie pa Elami si vagi sari dia vovoina tupi,
meke sari dia totopili varipera na hose;
sari tie pa Kiri si namai sari dia lave.

7 Sari na lolomo masurudi pa Ziuda si siņi na totopili
varipera,

meke sari tie koi pa hose si turu nama koari na
sasada koasa goba pa Zerusalema.

8 Sa niniraņira te Ziuda pude toketoke nia sa popoa
si ta vagi palae.

Koasa rane asa si doņo hata si gamu
hata tiņitona varipera pa vetu baņara ta pozae na
Vetu Hudahuda pa Lebanoni;

9 dogoria gamu sapu sa vasileana nomana te Devita
si ta hivae pude ta tuvaka sa goba pa soku vasidi;
meke va naqiti kolo koasa Kopi Kali Gore si gamu.

10 Ele nae i gamu sari na vetuvetu pa Zerusalema
meke huara pani gamu si kaiqa vetu pude tuvakia sa
goba koari na patu arini.

11 Tavetia gamu sa kopi pude va naqiti kolo pa vari
korapadi ri karua goba
pude tanisa kolo sapu mae guana koasa kopi koana,
ba gamu si lopu hite doņo la koasa Tamasa pu
tavetena,

babe tepa tinokae koa Sa pu balabala va namai si
hire pukerane la tu.

12 Sa Baņara, se Zihova Tadi na Qeto Minate,
si tioko gamu koasa rane asa
pude mi kabo na lukalukana,
pude neri sari batu mia meke va sage poko baika.

13 Ba doņo la, na hegehegere meke qetuqetu tu si
arini,

va mate bulumakao na sipi,
meke korapa henahena meke napo vaeni!
Zama si gamu, "Mada henahena meke napo,
ura na kote mate mo si gita vugo!" ††

†† 22:13 1 Kor 15:32

¹⁴ E Zihova Tadi na Qeto Minate telena va avoso nau si hie pa taliŋaqu: "Sa sinea hie si lopu kaqu ta leoso nia gamu osolae kamo sa rane sapu mate si gamu," gua sa Baŋara, se Zihova Tadi na Qeto Minate.

Na Vina Balau te Sevana

¹⁵ Hie si zama nia sa Baŋara, se Zihova Tadi na Qeto Minate:

"La, mamu tozi nia sa tie kopu,
se Sevana, pu kopu nia sa vetu baŋara:

¹⁶ Na sa si tavetia goi tani meke esei poni nigo vina malumu

pude gelia sa mua lovu,
meke tavetia sa mua magomagogosoana koasa patu pa kali toqere hie?

¹⁷ Mu va balau, na tie arilaemu si goi, ba nama saputu vagi igo e Zihova si agoi
meke buli taloa nigo.

¹⁸ Kote molomoloe nigo Sa guana bolo
meke gona la nigo Sa pa keke popoa lavata.

Vasina kote la mate si goi
meke vasina kote la koa sari mua totopili varipera arilaedi,
na variva kurekuremu si goi koari na nabulu tanisa baŋara.

¹⁹ Kaqu va rizu igo Arau koasa mua tuturuana,
meke kote tava beto si agoi koasa mua tinavete.

²⁰ Koasa rane asa si kote tiokia Rau sa Qua nabulu, se Eliakimi sa tuna koreo e Hilikaea. ²¹ Kote va poko nia Rau sa mua poko tinavete

meke vala nia koasa sa mua tinavete meke ŋiniraŋira.

Kote na tamadia rini si asa, arini pu koa pa Zerusalem meke koasa binaŋara pa Ziuda.

²² Kote va hakea Rau pa avarana sa vidulu † pa binaŋara te Devita;

sapu tukelia sa si loke tie kote boka tuku pule ia,
meke sapu tukua sa si loke tie kote boka tukelia.

²³ Kote va soto la nia Rau pa keke vasina nabuna si asa, guana poka pa gobagoba,

kote na habohabotuana variva pamaŋana pa vetu tanisa tamana.

²⁴ Doduru inarilaena tanisa nana tatamana si kote ta dogoro koasa;

kote sigoto koa sa, guana raro na besini sapu sigoto koasa poka."

²⁵ Zama se Zihova Tadi na Qeto Minate,

"Koasa rane asa, sa poka sapu tava soto va nabu koasa goba si kote ta lobusu vura;

si kote ta daku vura si asa meke kote hoqa,
meke doduru pu sigoto koasa si kote hoqa ilasa ni,"
gua se Zihova.

Sa Kinorokorotae pa Guguana Taea

23 Hie sa kinorokorotae pa guguana Taea: ††

Mi taruqoqo gamu na tie pu koa pa vaka pa Tasisi!

Ura ta huara sa vasileana pa Taea
meke sa popoa tana vaka si ta huara meke lopu keke vetu si koa hola,
meke loke sigotoana si koa hola.

Totoso kekere pule maedi pa nusa Saeparasi sari vaka si kamo sa inavoso.

² Mi lopu kulu, gamu pu koa pa nusa
meke gamu tie holuholu pa Saedoni,
pu va tagotago gamu ari na tie ene holuholu pa vaka.

³ Koari na kolo lamana
mae gua sari kiko huiti pa Izipi;
saripu ta pakete vagi pa tagele Ovuku Naelo si na poata tadi pa Taea,

meke ta evaŋae na vasina holuholuana si asa tadi soku butubutu.

⁴ Kei Saedoni, mu kurekure.

Sa kolo lamana sapu poza luli koasa tamasa ŋinira tamugamu

sapu rane gamu guana tamamia meke tinamia,
si hakohakoni gamu sa,

ura sa kolo lamana asa si ele zama:

"Arau si loke tuqu,
loke tuqu koreo babe vineki."

⁵ Pana kamo sa inavoso pa Izipi pa guguana Taea,
si kote hodahodaka si arini meke talotaŋa.

⁶ Mi karovo la pa Tasisi;
mi taruqoqo gamu na tinoni pa nusa.

⁷ Vea, Taea tugo sa vasileana nomana sapu koa qetuqetu lamo,

sa vasileana pukeranena hola,
sapu garunu taloa tie pa seu,

meke la veko kinoa pa popoa seudi?

⁸ Tesei sa hiniva hie si pude huarua si pa Taea,
sa popoa sapu va turui sari soku butubutu binaŋara,
sapu sari nana tie holuholu pa popoa seu si guana koburu tavia,

ta gilanadi koari na popoa pa pepeso?

⁹ E Zihova Tadi na Qeto Minate va nama nia si hie,
pude va kokoi ia sa tinolava tanisa vinahesi pule,
meke pude va pepekae i sarini pu ta gilanadi pa

popoa pepeso.

¹⁰ Gamu pa Tasisi, la mamu tavete inuma nomadi gua ari inuma pa Izipi,

sina sari na vaka si lopu kaqu suraŋa mae ni sari ginani koa gamu.

Ura ele ta huara si pa Taea.

¹¹ E Zihova si nadoro vura la nia Sa sa limana koasa kolo lamana

meke va matagutu neneqara i Sa sari na butubutu koasa popoa pepeso.

Ele vala nia Sa sa zinama pa guguana Ponisia,
sapu sari nana vasileana ta gobadi na ŋiniradi si

kote ta huara beto!

¹² Zama si Asa, "Kokoi mo sa mia qinetuqetu,

† Sa vidulu hie si na ŋiniraŋira sapu vagi sa koasa Baŋara pude vilavilasa, viliviliti, na pitui pa tinavete tanisa baŋara. Mi tiro la i sari

vesi Rev 3:7; 1:18; MT 16:19. †† 23:1 Izk 26:1 kamo hinia 28:19; Zol 3:4-8; Em 1:9-10; Zak 9:1-4; Mt 11:21-22; Lk 10:13-14

kei, na vasileana lavata pa Saedoni, kamahire si hoqa huara inete nigo!
 Tekulu sage, mi karovo la pa Saeparasi,
 ba vasina ba loke binule si kote vagia gamu.”
¹³ Mi doño la koasa popoa tadi na tie pa Babiloni,
 sari tie sapu kamahire lopu koa beto!
 Ari pa Asiria tavete guni nia asa,
 na vasina tadi na kurukuru pa qega;
 va turu i rini sari dia rogaroga ululudi tana rapata
 karovo goba,
 meke huari sari dia goba ñiñiradi,
 meke iliri nia remoremo rini sa vasileana lavata.
¹⁴ Mi taruqoqo gamu pa vaka pa Tasisi;
 sa mia vasileana ta gobana si ele huara!
¹⁵ Pa totosoa asa si sa popoa Taea si kote ta muliñae
 ka zuapa ñavulu puta vuaheni. Padana sa doduru
 tinoo tanisa keke bañara si asa. Ba pa vina betona ka
 zuapa ñavulu puta vuaheni, si kote ta evaña koe Taea,
 gua sapu pa kinera tanisa barikaleqe tuturie:
¹⁶ “Mu tanini vagia sa mike, mamu ene nuquria sa
 vasileana lavata,
 agoi sa maqota ta muliñaemu;
 mu lopilopi valeana nia sa mike, mamu kerani soku
 kinera,
 pude ta balabala vagi pule si agoi.”
¹⁷ Pa vina betona ka zuapa ñavulu puta vuaheni, si
 kote va tana va leana pule ia Zihova sa Taea. Kote la
 holuholu pule nia si asa koasa nana tinavete holuholu
 likakalae sapu doño guana tinavete tana maqota
 meke kote na tuturie si asa koari doduru butubutu pa
 popoa pepeso. ¹⁸ Gua ba, sari poata vagi sa meke sari
 nana tinabara si kote ta veko vata kale pude te Zihova.
 Lopu kaqu tava naqiti si arini babe ta tome. Sari poata
 taveti sa si kote ta vala koarini pu koa pa kenuna e
 Zihova, pude holuni ginani rini meke poko arilaedi.

Kote Va Kilasia Zihova sa Popoa Pepeso

24 Dotu, kote huara pania e Zihova sa popoa
 pepeso
 meke va kaleana pania Sa;
 kote hobea Sa sa dinonona sa popoa pepeso,
 meke kote va hurakatae lamae i Sa sari tie.
² Kote kekenoño mo sa tinasuna tutuvia ri doduru:
 sari na hiama meke sari tinoni,
 sari na pinausu meke sari palabatu,
 sari na tie holu vagi meke arini pu vata holu,
 saripu va malumu lipulipu meke sarini pu ari dia
 lipulipu,
 sari na tie tagotago meke sari tie habahuala.
³ Sa popoa pepeso si kote ta huara palae hokara
 meke kote ta hiko vagi sari na likakalae, kote
 loketoña hokara si koa hola.
E Zihova si ele zama ni sari zinama arini.
⁴ Sa popoa pepeso si popa meke harahara,
 sa kasia popoa si mate gore meke harahara,
 sari tie nomadi ba lopu goto meke mate palapalae.
⁵ Sa popoa pepeso si tava boni koari na tie;
 na lopu lulia rini sa tinarae,

lopu luli rini sari na vina turu
 meke sekea rini sa vinariva egoi sapu koa ninae rane
⁶ Gua ke na lineveleve onolo toa ia sa popoa pepeso:
 sari tiena kaqu ta sigiti ni sari dia sinea.
 Gua ke saripu koa ia sa popoa pepeso si ta sulu
 palae,
 meke visavisa hokara mo si koa hola.
⁷ Sari vaeni vaqura si beto meke sari huda vaeni si
 popa meke harahara;
 sarini pu qetuqetu visoroihe si nominomi sina loke
 napo vaeni.
⁸ Sa mamalaiñi avoso lea tanisa tabarini si noso,
 meke sa vevehe qetuqetu tadi tie si lopu ta avoso,
 sa mike si lopu ta seke pule.
⁹ Lopu napo vaeni meke kera pule sari tie;
 meke sa bia si pasa koarini pu naponā.
¹⁰ Sa vasileana nomana si kaleana beto sari doduru
 tñitotña;
 sari sasada koari na vetu si bara tuku beto.
¹¹ Kukili hata vaeni si arini pa sisiraña;
 sari doduru qinetuqetu si iliri la pa tinalotaña,
 doduru vevehe qetu si ta hitu taloa pa popoa
 pepeso.
¹² Sa vasileana nomana si ta huara va kaleana,
 meke sari sasada koasa goba si ta seke va umumu
 beto.
¹³ Ke kote gua asa sa doduruna sa popoa pepeso
 meke koari doduru butubutu,
 ka visavisa mo si kote koa hola,
 gua totosoa ta zoru sa huda olive,
 meke totosoa koa hola si kaiqa qurepi mudina sa
 totosoa pudiki.
¹⁴ Va ululi rini sari mamalaiñi dia meke kukili
 qetuqetu;
 pa kali lodu rimata si va lavatia rini se Zihova, sa
 Bañara tolavaena.
¹⁵ Gua ke pa kali gasa rimata si vahesia rini se Zihova;
 gamu pu koa koari na nunusa pa lamana,
 mi va ululia sa pozana e Zihova, sa Tamasa tadi pa
 Izireli.
¹⁶ Koari pa vina betona sa popoa pepeso si avosia gita
 sa kera:
 “Vahesia si Asa pu Tonotona.”
 Ba zama si rau, “Arau si gore hiteke, gore hiteke sa
 tñiqu!
 Na tinalotaña si taqarau!
 Na tie qoraqora si korapa koa!
 Na vinari qoraqorai si doduru vasina!”
¹⁷ Na kinoa matagutu, na pou meke na sipata si aqani
 gamu,
 kei gamu na tiena sa popoa pepeso.
¹⁸ Asa sapu matagutu meke govete
 si kote hoqa nuquru pa pou;
 asa sapu haele vura pa pou
 si kote ta saputu vagi pa sipata.
 Sa naqe pa mañauru si nama pude titisae,

meke sa vasina pu ta sokirae sa popoa pepeso si niu.

¹⁹ Sa popoa pepeso si viqala,
sa popoa pepeso si tukele,
sa popoa pepeso si ta niu va kaleana.
²⁰ Sa popoa pepeso si tedeve guana tie vivirina,
niu guana vetu pa givusu raneboŋi;
ta mamata ni sa sari nana sinea sapu korona luli zinama,
ke kote hoqa si asa meke lopu boka tekulu pule.
²¹ Koasa rane asa si kote va kilasi e Zihova
sari ŋiniraŋira tadi tomate pa galegaleane panaulu †,
meke sari na baŋara pa popoa pepeso panapeka.
²² Kote ta veko varigara si arini
guari na boso sapu ta veko pa pou;
kote ta tuku tamunu pa vetu varipusi
meke aqa nia sa dia rane pude tava kilasa.
²³ Sa sidara si kote tava paere, sa rimata ba lopu kaqu bakala;
ura se Zihova Tadi na Qeto Minate si kote koa baŋara pa Nana tinolava
koasa Toqere Zaione meke pa Zerusalema,
pa kenu dia ri na koimata tadi Nana tinoni.

Na Kinera Vinahesi

25 Zihova, Agoi sa qua Tamasa;
kote va lavata Igo rau meke vahesia sa Pozamu,
ura tavete vura ni Goi sari doduru tinavete variva magasadi,
sari ginugua sapu pukerane tu ta balabala pude va gorevura i Goi.
² Sari na vasileana nomana si ta evaŋae na remoremo,
sari vasileana ta gobana si huara i Goi,
sari vasileana ŋiniradi sapu koai na vetu baŋara tadi na kana si lopu koa;
meke lopu kaqu boka ta kuri pule.
³ Gua ke sari butubutu ŋiniradi kote pamaŋa Nigo;
sari vasileana nomadi tadi na butubutu kaleadi kote matagutu Nigo.
⁴ Koa Goi si govete atu sari na habahuala meke koa valeana,
na hinarupu tadi na tie sapu loke dia meke tasuna,
na tometomeana pa toroso raneboŋi
meke na aqoroana koasa rimata si Goi.
Ura sari hiniva tadi tie kaleadi
si guana raneboŋi sapu raza la pa gobagoba,
⁵ meke guana maŋini pa popoa qega.
Agoi va noso i sari ŋinoveoro tadi na butubutu karovodi;
gua sa opoadumuna sa lei sapu va ibuna sa maŋini,
ke sari kinera va kinakinai tadi tie ŋoŋovala si lopu koa.

Va Namanama ia Tamasa si Keke Inevaŋa

⁶ Koasa toqere Zaione si kote va nama ia e Zihova
Tadi na Qeto Minate
sa inevaŋa sapu tale ginani arilaedi mo si koa pude tadi doduru tiena sa kasia popoa,
na inevaŋa vaeni taguena,
na inevaŋa masa kurukuru ta vizatadi.
⁷ Koasa toqere asa si kote va rizu pania Sa
sa opoadumu tanisa minate sapu gore koari doduru tie,
sa poko sapu nobidi sari doduru butubutu;
⁸ meke sa minate si kote onolo pania Sa pude kaqu beto hokara.
E Zihova Tadi na Qeto Minate si kote puha pani sari kolomata
koari doduru isumata;
kote va rizu pania Sa sari na kinurekure tadi Nana tinoni
koasa doduruna sa popoa pepeso,
gua si zama vura nia e Zihova. ††
⁹ Koasa rane asa si kote zama si arini,
“Hinokara, Asa tu sa nada Tamasa;
raŋea gita si Asa, meke harupu gita Sa.
E Zihova tu si raŋea gita;
mada qetu nia sa Nana tinaharupu.”

Kaqui Va Kilasia Tamasa si pa Moabi

¹⁰ Sa Limana e Zihova si kote lavelave nia sa toqere Zaione;
ba sari tie pa Moabi si kote ta neti gore.
Kote guana duduli sapu ta neti gore pa ebasadi rina kurukuru. †
¹¹ Kote repaha sagei rini limadia
guana tie huhuvena sapu repahi sari limana pude tunuru.
Kaqu vagi pania sa Tamasa sa dia vinahesi pule
be vea tumatumae gua si arini pa limadia.
¹² Kote va gore pania Sa sari goba ululudi te Moabi,
kote va eko gorenii Sa;
kote va gore lani sa pa pepeso,
gore kamo hokara la pa kavuru.

Na Kinera Vina Lavata

26 Koasa rane asa si kote kera nia ari pa Ziuda sa kinera hie:
Gami si ŋinirana mami vasileana nomana;
sa tinaharupu te Tamasa asa si na gobana sa.
² Mi tukeli sari sasadana sa goba
pude nuquru sa butubutu toŋotona,
sa butubutu sapu soto va nabu pa rinaŋerane.
³ Kote kopu nia Goi pa binule ŋoŋona
si asa sapu nabu nana binalabala koa Goi,
sina raŋe Igo sa si Agoi Zihova.
⁴ Mi raŋea se Zihova ninae rane,

† 24:21 Epi 6:12; Kol 2:15

†† 25:8 1 Kor 15:54; Rev 7:17, 21:4 † 25:10 Ais 15:1 kamo hinia 16:14; Zer 48:1-47; Izk 25:8-11; Em 2:1-3; Zepa 2:8-11

ura e Zihova sa Patu toa holana.
⁵ Va pepekae i Sa sarini pu va ululae,
 va eko gore ia Sa sa vasileana nomana sapu va sage
 pule nia;
 va gore la nia Sa koasa pepeso
 meke va kamo la nia pa kavuru.
⁶ Ta neti gore si asa;
 pa nenedia ri na tie ta noŋovaladi meke na tie
 malaŋadi.
⁷ Sa sirana tadi na tie toŋoto si memehe;
 Agoi pu toŋotomu, Agoi tavetia sa inene tanisa tie
 toŋoto pude bule nodolo.
⁸ Uve, Zihova, gami si ene pa sirana tanisa Mua
 tinarae,
 meke koa aqa koa Goi;
 sa Pozamu ta avosaena
 si sa inokoro pa bulo mami.
⁹ Sa buloqu si ehaka Nigo pana boŋi;
 pana munumunu si aqa Nigo sa maqomaqoqu si
 Agoi.
 Totoso mae pitua Goi sa popoa pepeso,
 si tiqe tumae nia ri tie pa kasia popoa sa tinoŋoto.
¹⁰ Vea ta tatarue koa Goi sari tie kaleadi,
 ba lopu kaqu tumae nia rini sa tinoŋoto;
 ura pa popoa tadi tie toŋoto ba tavete va kaleana
 lamo sari kasa,
 meke korodia gilaniŋo rini si Agoi Zihova sa Baŋara
 Tolavaemu.
¹¹ Zihova, sa Limamu si ta ovulu sage pude seke,
 ba lopu hite dogoria rini. †
 Mu va dogoro ni sa tataru Tamugoi koari Mua tinoni
 pude va kurekure i;
 Mu va sulu i koasa nika pu va nama nia Agoi pude
 tadi Mua kana.
¹² Zihova, Agoi tavete poni gami sa binule;
 doduru pu vata evaŋi gami si Agoi tavete poni gami.
¹³ Zihova, mami Tamasa, ari kaiqa tie baŋarani gami si
 gami
 ba sa Pozamu mo si va lavatia gami.
¹⁴ Kamahire si ele mate si arini, na lopu kaqu toa pule;
 sari maqomaqodi sapu ele taloa si lopu kaqu pule
 mae.
 Agoi raza i meke va kilasi,
 meke va murimuri pani Goi sari doduru
 binalabaladi.
¹⁵ Zihova, Agoi ele va toqolia sa butubutu;
 Agoi ele va toqolia sa binaŋara.
 Sa vina lavata si ele vagia Goi telemu;
 Agoi hoda ia sa volosona sa pepeso pa doduru vari
 kalina.
¹⁶ Zihova, mae si arini koa Goi pa dia tinalotaŋa;
 totoso va kilasi Agoi si arini
 si varavara atu si arini pa korapana sa dia tinasigiti.
¹⁷ Kei Zihova, guana barikaleqe aritiana sapu nama
 pude vagi koburu,
 sapu kabo vura pa nana tinasigiti,
 si gua asa si gami pa kenumu Goi.

† 26:11 Hib 10:27

¹⁸ Gami si aritiamami, gami si ta sigiti meke hani
 lamae,
 ba na givusu mo si podo vura nia gami.
 Lopu hite paleke mae nia gami sa tinaharupu pa
 popoa pepeso;
 lopu hite va podo tie si gami koasa kasia popoa.

¹⁹ Ba sari na Mua tie pu mate si kote toa pule; ††
 sari tinidia si kote tekulu sage pule.
 Gamu pu koa koasa kavuru pa lovu,
 mu vaŋunu, mamu kukili qetuqetu.
 Sa Mua puni kote va masiqara ia sa popoa pepeso;
 meke kote va toa pulei Agoi sarini pu ele mate.

Vinaripitui meke Va Vaqura Pulea sa Tinoa

²⁰ Mi nuquru la pa mia lose, gamu na qua tinoni,
 mamu rotoi sari mia sasada!
 Mi tome pule ni gamu pa totoŋo hite mo
 osolae hola sa tinaŋaziri te Zihova.
²¹ Doŋo la, se Zihova si vura pa Nana vasina pa
 Maŋauru
 pude mae va kilasi sari na tie pa popoa pepeso koari
 na dia sinea.
 Sa popoa pepeso, si kaqu vata gilana vurani saripu
 tava mate;
 kote vata gilana nia sa ehara sapu ele zoloro pa
 pepeso.

27 Koasa rane asa,
 kote va kilasa nia Zihova pa Nana vedara,
 sa Nana vedara variva mate, nomana meke,
 ŋiŋirana,
 se Leviatani, sa noki gotolo,
 Leviatani sapu ene va nokinokie;
 kote seke va matea e Zihova sa noki asa pa lamana. ‡

² Koasa rane asa kote zama se Zihova,
 “Maqu kera nia sa inuma vaeni sapu vuvua hola:

³ Arau, e Zihova na kopu totoko nia;
 Arau na zoropo lamo nia kolo.
 Arau lavelave nia, boŋi na rane
 pude loke tie mae ŋovalia.
⁴ Arau si lopu bugoro.

Be koa dia mo kaiqa hiqohiqo rakihi pa kenuqu,
 pude Qu topue la raza i,
 si kote la sulu beto pani mo Rau pa nika si arini.

⁵ Be lopu gua si va mae i koa Rau pude madi koa
 aqorae;

madi variva bulei koa Rau,
 uve, madi variva bulei koa Rau.”

⁶ Koari na rane mae arini si kote va gore karoso se
 Zekopi,

Kote liho se Izireli meke havohavoro
 meke sari vuana si kote va siŋi ia sa kasia popoa.

⁷ Vea, ele hite komitia e Zihova se Izireli
 gua sapu komiti guni ni Sa sari na kana tanisa?
 Vea, ele va matea Sa se Izireli
 gua va mate guni ni Sa sari nana kana?

†† 26:19 Dan 12:2 ‡ 27:1 Zob 41:1; Sam 74:14, 104:26

⁸ Lokari, garunu taloa nia mo Sa se Izireli pa popoa seu pude va kilasia,
na vivirua garunu la nia Sa meke raovo taloa nia, guana givusu niburuna pu mae gua pa kali gasa rimata.

⁹ Ba koasa ginugua hie si kote ta leosae se Zekopi koari nana tinavete kaleadi,
meke kote ta vulasa palae sa doduruna sa nana sinea:

pana tava umumu guana motete sari doduru patu koari na hope,
meke sari na beku barikaleqe pozana Asera meke sari na hope vina uququ oto huda humaņa lea si tava huara palae beto.

¹⁰ Sa vasileana nomana ta gobana si ta huara meke koa ivulu,
na kinoa ta veko palaena, ivuluna guana qega; vasina si hena duduli sari tuna bulumakao, vasina si eko magogoso si arini;
hamu pani rini sari na elelo koari na lelaņa.

¹¹ Sari lelaņa matedi si ta moku palae,
meke mae pudiki vagi rina barikaleqe pude sutuņu ni pa nika.

Ura sa puku tie hie si lopu gilagilana;
ke Asa pu tavetedi si lopu talotaņa ni Sa si arini,
meke Asa pu va podakadi si lopu tataru hokara ni.

¹² Koasa rane asa, si kote pudiki vizavizata vagi puleni e Zihova sari Nana tinoni podalae pa Ovuku Iuparetisi meke kamo koasa voloso pa Izipi, ¹³ meke koasa rane asa, sa buki nomana si kote ta ivu. Sarini pu korapa tasuna pa Asiria meke sarini pu korapa koa pinausu pa Izipi si kote mae meke vahesia se Zihova koasa toqere hopena pa Zerusalema.

Na Vina Balau koasa Butubutu Iparemi

28 Mani talotaņa sa vina sari havoro isa, sa vina lavata pule tadi na tie viviridi sara pa butubutu Iparemi,

koasa havoro sapu ele pureke nana tinolava isa,
sapu hake pa batuna sa lolomo masuruna,
koasa vasileana nomana asa, sa dia vina lavata ari kasa pu eko puta pa vaeni!

² Doņo la, se Zihova si tagoa si keke tie mataqarana meke ninirana.

Sa tie asa si guana ruku kabukabue aesi meke na givusu vivirua,
guana ruku sapu lulia na givusu meke zoropae guana naqe,

sapu kote buli gore la pa pepeso sa vasileana nomana.

³ Sa vina sari havoro isa, sa vina lavata pule tadi na butubutu Iparemi, sari tie viviridi sara,
si kote ta neti gore la pa pepeso.

⁴ Sa havoro sapu ele pureke nana tinolava isa,
sapu hake pa batuna sa lolomo masuruna
si kote guana vua piqi sapu sagana kekenu,
totoso dogoria ri na tie si kote saputu vagia,
meke hena ia.

⁵ Koasa rane asa si se Zihova Tadi na Qeto Minate si kote guana toropae banara tolavaena,
na piribatu leleana tadi kasa Nana visavisa tinoni pu koa hola.

⁶ Kote na Maqomaqo pude viliviliti va toņoto si Asa koa sa pu habotu tavetena sa vinari pitui,
na niniraņa si Asa koa rini
pu va tia ia sa vinaripera pa sasadana sa goba pa vasileana.

Aisea meke sari na Poropita Viviridi pa Ziuda

⁷ Meke arini tugo si tedeve pa vaeni
meke viviri pa napo bia:
Sari hiamu meke poropita si tedeve pa bia
meke va pupuhi na vaeni;
viviri pa napo bia,
tedeve toťoso va dogoroni Tamasa sari kaiqa dinogodogorae,

ta tubarae ni toťoso vilavilasa pa vinaripitui.

⁸ Sari na tavolo pu haboti rini si tale luadi mo,
meke loke vasina si hite via.

⁹ "Ke esei si podekia sa pude va tumatumae ia?
Koe sei si korapa va bakabakala la inavoso sa?
Koari na haha pu tiqe podalae hena ginani,
koa rini pu tiqe luara susu?"

¹⁰ Keke noņodi mo sari vina tumatumae zama pilipuleni sa:

Hie si keke, isana si keke,
beto keke tokele zinama si keke pule,
vasinahite tani, vasinahite tana."

¹¹ Ba leana, pa beru karovodi meke pa votiki vinekala si kote zama la sa Tamasa koari Nana tinoni, †

¹² koa rini sapu ele zama la guahe si Asa,
"Hie sa vasina magomagogosoana,
madi mae magogoso tani sarini pu mabo," meke,
"Tani sa vasina pude koa noso,"

ba lopu hiva avoso si arini.

¹³ Gua asa ke sa zinama te Zihova la koa rini si kote:

Hie si keke, isana si keke,
beto keke tokele zinama si keke pule,
vasinahite tani, vasinahite tana;
pude madi ene la meke ta tubarae ni,
madi bakora meke ta sipata vagi meke ta zau taloa.

Na Inavoso tadi pa Zaione

¹⁴ Ke mi avosia sa zinama te Zihova, gamu pu lopu raņe ia si Asa,

meke gamu pu banara ni sari na tie pa Zerusalema.
¹⁵ Zama va titie guahe si gamu, "Gami si ele tavetia sa vinariva egoi koasa minate,

koasa lovu si ele variva egoi gami.
Pana kamo mae si keke vinaripera nomana,
si lopu kaqu tiqu gami sa si gami,
ura ele vekoa gami sa koha pude koa sa kote la aqoro,

meke na sinekeseki sa mami tometomeana."

† 28:11 1 Kor 14:21

¹⁶ Ke guahe sa zinama te Zihova sa Baṅara:
 “Doṅo la, va ekoa Rau si keke patu pa Zaione,
 na patu sapu ele ta podekena,
 na patu arilaena pude va sokirae nia vetu.
 Asa pu raṅea si lopu kaqu bebeno hiva govete. †
¹⁷ Sa vinilasa toṅotona si kote tavetavete nia Rau
 pude ṅava ia sa vetu,
 meke sa tinoṅoto guana aroso sapu koa ia
 mamamata;
 na ruku kabukabue aesi kote paleke taloa nia sa mia
 aqoro, sapu sa kokoha,
 meke na naqe kote huara pania sa mia
 tometomeana.
¹⁸ Sa mia vinariva egoi koasa minate si kote tava
 noso;
 sa mia vinariva egoi koasa lovu si kote kokoi.
 Pana raza atu sa vinaripera nomana
 si kaqu ta ene nia gamu.
¹⁹ Meke doduru totoṅo sapu kamo atu sa si kote
 paleke taloa ni gamu sa;
 kamo keke munumunu, hola keke munumunu, pana
 rane meke pana boṅi,
 kote paleke taloani gamu sa.”
 Sa ginilagilanana sa inavoso asa
 si kote variva tarazuzuna!
²⁰ Sa teqe si papaka hola pude eko nadoro sa tie,
 sa nobi si lopu labe pude hade nia.
²¹ Se Zihova si kote varipera, gua sapu tavetia Sa pa
 toqere Perazimi,
 meke gua sapu tavetia Sa pa Lolomo Qibione,
 pude tavetia sa Nana tinavete, sa Nana tinavete
 variva magasa,
 meke evaṅia sa Nana hiniva, na tinavete karovona. ††
²² Ego, noso gamu! Lopu va sisire,
 be lopu gua si kote mamata nono la sa mia
 tinasuna;
 e Zihova Tadi na Qeto Minate si ele tozi nau
 sa tinahuara sapu ele ta korotae koasa doduruna sa
 popoa.

Sa Ginilagilana Maena Koe Tamasa

²³ Va avoso, mamu avosia sa mamalaiṅiqu;
 noso, mamu avosi sari qua zinama.
²⁴ Pana la piki sa tie pude lelete, si vea kote piki lamo
 si asa?
 Vea, kote geli lamo ia sa sa pepeso meke lopu
 lelete?
²⁵ Pana va nama ia sa sa pepeso,
 si vea, lopu lete ia sa sa kiko dili meke taburu nia sa
 sa kiko kumini?
 Vea, lopu lete ia sa sa huiti pa nana ilaka,
 na bale pa nana lolomo,
 meke kaiqa kiko pule si pa hukihukiri inuma?
²⁶ Sa nana Tamasa na va tumatumae ia si asa
 meke tozi nia Sa sa hahanana tavetavete.

† 28:16 Sam 118:22-23; Rom 9:33, 10:11; 1 Pit 2:6 †† 28:21 Zos
 10:10-12; 2 Samuela 5:20; 1 Koron 14:11

²⁷ Sa dili si lopu kote ta paqaha kiko koari na
 qaqaṅotodi pa hatara huda nomana,
 meke sa totopili munamunalana si lopu kote topili
 va munala nia koasa kumini;
 na dili si kote seke nia pa huda hite pude paqahia,
 meke na kumini si pa kolu.
²⁸ Na kiko huiti si tana bereti meke kote muzara lea
 mo;
 ke lopu paqapaqaha lamo kiko si arini koari na
 qaqaṅotodi.
 Tumae nia sa pude lopu neti va muzari na hose meke
 na totopili sari na kiko,
 ba koa dia sari patu muzamuzarana.
²⁹ Doduru hire si mae guadi koe Zihova Tadi na Qeto
 Minate,
 na titisa leana hola meke tolavaedi sari Nana
 ginilagilana.

Sa Kinorokorotae Tadi pa Zerusalem

29 Mamu talotaṅa si agoi, Arieli, Arieli,
 sa vasileana nomana te Devita!
 Vuaheni na vuaheni
 si tavete pilipulei agoi sari na totoṅo inevaṅa.
² Ba kote la Arau meke va kamo nia tinasuna sa
 popoa Zerusalem;
 kote kabo si asa meke lukalukana,
 kote na hope si asa sapu tale eharana.
³ Meke Arau si kote na mua kana,
 kote vari likohae nigo Arau meke raza igo,
 meke huari sari mua goba.
⁴ Na ta huara gore, ke pa pepeso kote koa meke
 zama mae;
 sari mua zinama si kote qumiqumi mae gua pa
 kavuru.
 Sa mamalaiṅimu si kote vura guana tomate pa
 pepeso;
 pa kavuru mae gua sari mua zinama sapu
 manamanasa toa.
⁵ Ba sari mua kana si kote ta evaṅae na kavuru,
 sari dia tie varipera variva matagutudi si kote paleke
 taloani na givusu.
 Kote hodahodaka mo, pa totoṅo hite,
⁶ si kote kamo mae se Zihova Tadi na Qeto Minate,
 turaṅae paka maṅauru, niu, meke na mamalaiṅi
 lavata,
 turaṅae givusu, raneboṅi meke na nika halalana.
⁷ Ke sari doduru qeto minate tadi hopeke butubutu
 pu razana se Arieli,
 pu rapatana si asa meke sari nana popoa ta gobadi,
 si kote guana pinutagita mo,
 guana keke dinogodogorae pana boṅi.
⁸ Gua na tie oviana sapu putagita nia sapu henahena
 si asa gua,
 ba sipu vaṅunu sa si ovia eko mo si asa;
 gua na tie memehana sapu putagita nia sapu napo si
 asa gua,
 ba malohoro tu totoṅo vaṅunu sa, sina memeha eko
 mo si asa.

Ke kote gua asa sari na qeto minate,
pu mae raza ia sa Toqere Zaione.

Lopu Ta Galagalae sari na Vina Balau

⁹ Mi magasa mate si gamu, mi duvili mia,
koromia va hinokaria, mi behu mia;
mi viviri, ba lopu pa napo vaeni,
mi tedeve, ba lopu pa napo bia.

¹⁰ E Zihova si va rorodoko gamu pude mi puta
muliunu:

Ele va opoi Sa sari mata mia, sapu sari poropita.
Ele hadei Sa sari batu mia, sapu sari na tie
dodogorae. †

¹¹ Sapu koa gamu si sari ginuadi ri na
dinogodogorae si loketona ba na zinama mo sapu ta
tokoro va nabudi pa pepa ta viqusuna. Meke be vala
nia gamu sa pepa pa keke tie tumaena tiro meke zama
si gamu koasa, "Tiro ia si hie," si kote olaña si asa,
"Lopu boka si rau sina ta tokoro va nabuna." ¹² Babe
vala nia gamu sa pepa ta viqusuna koa sa pu lopu
tumaena tiro, meke zama, "Tiro ia si hie," si kote olaña
si asa, "Na lopu tumae tiro si rau."

¹³ Zama se Zihova,
"Sari tie hire si mae tata koa Rau pa nuzu dia mo,
va lavata Au rini pa beru dia,
ba sari bulo dia si seu hola koa Rau.
Sa dia vinahesiqu Arau
si luli gua mo koari na vina turu sapu taveti na tie. ††
¹⁴ Gua ke kaqu va hodahodaka pulei Rau sari tie hire
koari na vinari va magasa, pude madi magasa;
sa ginilagilana tadi tie gilae si kote ta huara,
meke sa tinumatumae tadi tie tumatumae si kote
murimuri." ‡

Rinoverove sapu Kote Leana Vugo Repere

¹⁵ Mani talotona sarini pu va tasuna puleni
pude tomei sari dia hiniva koe Zihova,
sarini pu tavetavete pa toতো হুপоро meke balabala
guahe,

"Esei dogoro gita? Esei gilania?"

¹⁶ Gamu pu va iliri enai sari ginugua,
sapu sa raro patu si gua tugo sa tie tavetena!
Vea, pada pude zama sa tie koasa pu va podakana,
"Lopu asa tavete au," gua?

Vea, boka zama sa raro patu koasa pu tavetena,
"Loketona si tumae nia sa," gua? ††

¹⁷ Pa vasi toতো হিতে mo sa soloso hiqohiqo pa
Lebanoni si kote ta evanae na pepeso masuruna tana
inuma,
meke sari inuma masurudi si kote hiqohiqo soloso
pule.

¹⁸ Koasa rane asa si sari tie nuli si kote avosi sari
zinama koasa buka,
meke sari tie behu pu koa koasa opoadumu meke
hinuporo si kote dodogorae.

¹⁹ Saripu va pepekae si kote qetu pule koe Zihova;
Saripu loke dia si kote qetu pule nia si Asa pu
Hopena pa Izireli.

²⁰ Sari tie nonoala si kote lopu koa,
sari tie va sisire si kote murimuri,
meke doduru pu dono hata ia sa kinaleana si kote
tava mate.

²¹ Sarini pu vekoa pa sinea sa tie tonoto pa dia
zinama,

pu va sosode kokoha pa vinari pitui,
meke sarini pu tavete sinekeseki pude sosoara ia
sa hinokara pa vinaripitui.

²² Gua asa ke, se Zihova pu harupu vagia se
Ebarahami, si zama guahe koasa tutina e Zekopi,
"Se Zekopi si lopu kote koa kurekure kamahire;
sari isumata dia si lopu kote dono matagutu
kamahire.

²³ Pana dogori rini sari na dia koburu,
sarini pu taveti Rau pa Limaqu,
si kote vahesia rini sa Pozaqu Hopena;
kote vahesia rini si Asa pu Hopena pa Izireli,
meke pamaña nia sa Tamasa te Zekopi.

²⁴ Sari tie duviduvili pa maqomaqo dia si kote vagia
rini sa ginilagilana;
sarini pu nominomi si kote va tabea sa vina
tumatumae."

Sa Vinariva Egoi Loke Laena koari pa Izipi

30 Zama vura guahe se Zihova,
"Madi talotona sari koburu tasunadi,
koa rini pu tavete vurani sari dia binalabala pu lopu
Taqarau,

pu tavete vinariva egoi sapu lopu goto pa
Maqomaqoqu,
meke vari totomoe ni sari dia sinea;

² pu gore la pa Izipi
meke lopu nanasa nia rini sa Qua hiniva;
pu hata tinokae koe Pero pude lavelave ni,
la aqorae koe Izipi pude ta tokae.

³ Ba sa lave te Pero si na kinurekure tamugamu,
sa aqoro te Izipi si na vina goremia gamu.

⁴ Ele la koa dia pa Zoani sari mia palabatu paleke
inavoso

meke tiqe hogoto la pa Hanesi si keke puku tie
vivinei tamugamu,

⁵ ba doduru tie Ziuda si kote tava kurekure beto
sina loke laedi sari na tie Izipi koa gamu
loketona si kote paleke mae nia rini pude tokani
gamu.

Ke kote tava kurekure meke va gore puleni gamu si
gamu."

⁶ Hie sa kinorokorotae te Tamasa pa guguadi rina
kurukuru name pa Neqevi: ††

"Ene nuquru gua pa popoa tasunana meke koa ia
tinasuna,
sini ia na laione,

† 29:10 Rom 11:8 †† 29:13 Mt 15:8-9; Mk 7:6-7 ‡ 29:14 1 Kor
1:19 †† 29:16 Ais 45:9

†† Sa Neqevi si pa vari korapana sa soloso qega meke sa popoa
toqetoqere pa Ziuda.

vasina koa ia soku votivotiki noki variva mate,
 si keke puku tie, paleke tinagotago pa mudi don'ki,
 dia tinagotago vinariponi si pa podu mudidi rina
 kameli,
 la koasa butubutu sapu lopu kote ta tokae nia rini,
⁷ la pa Izipi, sapu loke laena sa nana tinokae.
 Gua ke poza nia,
 'Rehabi Udapelu' Arau si asa.

Na Tinoni Seke Tinarae

⁸ Mu la, mamu kubere goreni sari zinama hire,
 gasi goreni pa pepa ta viqusuna,
 pude koari na rane pu korapa mae
 si kote na vina sosode loke vina betona si asa.
⁹ Hire sari tie lopu luli zinamadi, na koburu
 sekesekeidi,
 koburu sapu korodia va avoso la koari na vina turu
 te Zihova.
¹⁰ Zama i arini sari na tie dodogorae,
 'Mi lopu dodogoro pule!'
 meke koari na poropita si,
 'Mi lopu mae totoli va toŋoto puleni gami!
 Tozini gami mo sari tiŋitona leanadi,
 mi tozini gami mo sari sinekesekei gua pu hiva avosi
 gami.
¹¹ Rizu taloa,
 vura taloa koasa sirana hie,
 meke lopu mae zama nia koa gami
 si Asa sapu Hopena pa Izireli!'"
¹² Gua asa ke, hie si zama nia sa Tamasa Hopena pa
 Izireli:
 "Sina kilua gamu sa inavoso hie,
 meke na ŋinovaŋovala si kalavarae ia gamu,
 na kinohakoha si ronua gamu,
¹³ ke sa sinea hie
 si kote guana goba ululuna, sapu viqala meke
 potele,
 meke ilasa gore va hodaka, pa totoŋo hite mo.
¹⁴ Kote poraka umumu guana raro patu,
 sapu ta inete lopu ta tatarue hokara,
 meke sari na videvidena si lopu noma
 pude boka paleke ni motete pa nika
 babe pude siovo ni kolo pa berukehe."
¹⁵ Ke hie si zama nia sa Baŋara Zihova, sa Tamasa
 Hopena pa Izireli:
 "Pana kekere pule mae mo gamu koa Rau, meke
 magogoso koa Rau si kote ta harupu si gamu,
 sa mia ŋiniraŋira si pa kinoa noso mo meke pa
 rinaŋeraŋe,
 ba lopu hiva tagoi gamu si arini.
¹⁶ Zama si gamu, 'Lokari, kote koi mami pa hose meke
 govete mami.'
 Ke kote govete mia tu!
 Zama si gamu, 'Kote koi taloa mami pa hose
 reregedi.'
 Ba sari tie hadu luli si kote rerege hola la tu!
¹⁷ Keke tina si kote govete
 sapu keke tie mo hadu i;

pana ka lima tie hadu gamu
 si kote doduru mo si govete,
 osolae sapu koa hola koa gamu si
 guana keke pitipiti pa batu toqere,
 guana poko koa ia kubekubere pa toqere."
¹⁸ Gua ba okoro sisigiti nia e Zihova pude vata
 dogoro nia sa Nana tataru koa gamu;
 ke gasa turu si Asa pude va dogoro ni gamu sa Nana
 tataru variva tukana.
 Ura se Zihova si na Tamasa vilavilasa pa tinotoŋo.
 Tamanae sari doduru pu koa aqa koa Sa!

Kaqu Mana ni Tamasa sari Nana Tinoni

¹⁹ Gamu na tiena sa popoa Zaione, pu koa pa
 Zerusalema, kote noso kabo si gamu. Na kote tataru
 hola si Asa pana kabo hata tinokae si gamu! Pana
 avoso gamu Sa si kote olaŋa mo si Asa. ²⁰ Na bereti
 tinasuna tugo si vatu nia e Zihova meke na kolo
 tinasigiti, gua ba kamahire si lopu kote ta tome sari na
 mia tie va tumatumae; kote dogoroni mata mia soti
 gamu si arini.
²¹ Be taliri la si gamu pa kali matao babe pa kali gede
 ba sari taliŋa mia si kote avosia mo si keke mamalaiŋi
 pa mudimia sapu zama guahe, "Hie tu sa sirana; mae
 ene gua tani."
²² Totoso asa si kote huara pani gamu sari na mia
 beku sapu ta pokoe siliva meke sari mia kineha ta
 peqodi sapu ta pokoe qolo; kote gona pani gamu,
 guana oki palae poko variva malederedi, meke kote
 zama, "Taloa koa rau!"
²³ Kote garunu poni gamu ruku Sa pude tadi na kiko
 pu letei gamu pa pepeso, meke sari ginani pu vura pa
 pepeso si kote tolavaedi meke soku. Koasa rane asa si
 kote nomana sa pavasa duduli tadi na bulumakao.
²⁴ Sari na bulumakao meke na don'ki pu geli pepeso
 pa inuma si kote hena va leana duduli sapu tava
 tanadi va leana. ²⁵ Koasa rane sapu tava mate sari na
 mia kana, totoŋo ta huara gore sari dia vetu hakehakei
 ululudi, si kote totolo gore sari na kolo koari doduru
 toa na doduru toqere ululudi. ²⁶ Sa sidara si kote
 keana guana rimata, meke sa rimata si kote zuapa
 totoŋo bakala, gua tugo sa kalalasi ka zuapa rane
 dodurudi. Hie si kote evaŋa totoŋo pusi e Zihova sari
 bakora tadi Nana tinoni, meke salaŋi Sa sari dia
 tinasigiti.

Kaqu Va Kilasia Tamasa sa Popoa Asiria

²⁷ Doŋo la, sa pozana e Zihova si mae gua pa seu,
 turaŋae tinaŋaziri maŋinina meke moatana sa
 tuŋaha korapa sage;
 sari beruna si siŋi na binugoro,
 meke sa meana si na nika halalana.
²⁸ Sa siniŋo Tanisa si guana naqe sapu ŋinira sigiti
 gorena,
 meke odu sage kamo pa rua.
 Niu i Sa sari na butubutu meke vizata vagi Sa sarini
 pu kote tava kilasa;

va soto ni Sa pa ʻnuzudi rina tie
 sari iku meke turaʻa taloa ni la pa tina huara.
²⁹ Meke kote kera si gamu
 gua koasa boʻni sapu qetuqetu nia gamu si keke
 inevaʻa hopena;
 kote qetu sari bulomia
 gua totošo ivivu meke sage sari na tie
 la koasa toqere te Zihova,
 koasa Patu heheda te Izireli.
³⁰ E Zihova kote va avosoni koari na tie sa Nana
 mamalaiʻi pa paka maʻauru,
 meke kote va dogoro ni Sa sa sekana sa Limana
 turaʻae tinaʻaziri meke na nika halalana,
 turaʻae na paka maʻauru, na lovua meke na ruku
 kokoreo.
³¹ Sa mamalaiʻi te Zihova kote va matagutu ia sa
 popoa Asiria;
 koasa Nana kolu binaʻara kote seke goreni Sa.
³² Pana ta seke va bakora sari pa Asiria
 koasa Nana kolu vari kilasi
 si kote peka sari Nana tinoni koari na dia tabarini
 meke na mike,
 totošo raza i Sa meke seke ni Limana Sa.
³³ Pukerane si ele tava nama sa vasina, sapu halala ia
 na nika,
 pude sulu ia sa baʻara tadi pa Asiria;
 sa pou sapu koa ia nika si labe meke lohi,
 na katu va leana hola sina soku sa hudana;
 sa siniʻo te Zihova,
 sapu guana zoloro gorena sa patu lera pa nai,
 kote va huruʻuna.

Tamasa Kaqu Lavelave nia sa Popoa Zerusalema

31 Madi talotaʻa sarini pu la hata tinokae koari pa
 Izipi,
 pu kalavarae koari na hose pa vinaripera,
 pu raʻei sari soku tina totopili varipera tadi kasa
 meke sa ʻnirinaraʻa tadi na dia tie koi hose,
 meke lopu doʻno la koasa Tamasa Hopena pa Izireli,
 babe hata ia sa tinokae te Zihova.
² Ba na gilae tugo si Asa meke boka va kamo tinasuna
 tugo si Asa;
 meke lopu hite va pulei Sa sari Nana zinama.
 Kote gasa turu varipera ni Sa sari tie kaleadi,
 sarini pu zukai sari tie tavete va kaleana.
³ Ba sari pa Izipi si na tie mo meke lopu Tamasa;
 sari dia hose si na masa mo meke lopu maqomaqo.
 Pana repaha vura ni e Zihova sari limana,
 si asa pu vari tokae si kote ta tubarae nia,
 meke asa pu ta tokae si kote hoqa;
 ari karua beto si kote kaleadi varigara.
⁴ Hiera gua si zama nia e Zihova koa rau,
 “Pana kurumu sa laione,
 sa laione nomana, totošo va matea sa sa gana
 ginani,
 meke be vea soku gua sari sepati
 pu varigara pude va govete ia,
 ba lopu kote matagutu ni sa sari na kukili

babe ta sosoara ni sari na vevehe.
 Kote gua tugo se Zihova Tadi na Qeto Minate pu kote
 gore mae
 pude mae varipera pa Toqere Zaione.
⁵ Kekeʻono gua rina kurukuru tapuru sapu alale dia
 panaulu,
 se Zihova Tadi na Qeto Minate si kote lavelave nia sa
 popoa Zerusalema;
 kote lavelave nia Sa meke va sare ia Sa,
 kote ene hola nia Sa meke harupia Sa.”
⁶ Izireli, mi kekere pule la koa Sa,
 ele sea tugo si gamu meke va karikari la koa Sa.
⁷ Ura koasa rane asa
 si kote kilui gamu doduru sari mia beku siliva meke
 qolo,
 sari pu taveti gamu pa lima mia, sari lima kaleadi
 sara.
⁸ “Sa popoa Asiria si kote hoqa mate pa vedara sapu
 lopu tana tie;
 na vedara te Tamasa kote va mate i.
⁹ Sa dia ʻnati vasileana ʻnirinana si kote hoqa pa
 minatagutu;
 totošo dogoria mo rina koimata tadi pa Asiria sa
 ʻnirinaraʻa tanisa qeto minate varipera tadi kana si kote
 ta duaʻa si arini,”
 gua si zama vura nia e Zihova,
 Asa pu koa Nana nika pa Zaione,
 Asa pu halala Nana nika lerana pa Zerusalema. †

Sa Baʻara pa Nana Tinonoto

32 Doʻno la, na baʻara si kote baʻara ni sari na tie
 pa tinonoto
 meke sari na palabatu si kote tuturaʻa pa ʻninoʻo.
² Hopeke tie si kote guana keke vasina pude paere pa
 givusu
 meke na tometomeana pa raneboʻni,
 guana kolo tototolo pa popoa qega
 meke na maqomaqo tanisa patu lavata pa popoa
 loke kolona.
³ Meke sari matadi ri na tinoni pu dodogorae si kaqu
 dodogoro,
 meke sari taliʻa dia rini pu avavosae si kaqu
 avavoso.
⁴ Sa binalabala sapu haluhalue si kote tumae meke
 gilagilana,
 meke sa mea sapu zama ʻnira si kote zama va leana
 pule meke bakala.
⁵ Sarini pu duviduvili si lopu kaqu ta pozae palabatu,
 meke sari tie sekesekei si lopu kaqu ta pamaʻae
 pule.
⁶ Ura sa tie duviduvili si zama va pekipekie tugo,
 meke nana binalabala si tupiti mo pa ginugua
 kanaanadi.
 Na hahanana kaleadi seu pa kinehana sa Tamasa si
 tavetaveti sa,
 meke na binalabala seadi si tozi sa pa gugua e
 Zihova;

† 31:9 Ais 30:27-30

saripu ovia si lopu poni sa
 saripu memeha si hekini kolo sa.
⁷ Sari hahanana tadi tie pekipeki si kaleanadi,
 meke taveti rini sari tinavete sekesekeidi;
 pude novali sari tie malaŋa pa koha,
 be vea leanadi gua sari dia tinepa.
⁸ Ba sa tie toŋotona si taveti sari na binalabala
 toŋotodi
 meke pa binalabala toŋotodi si turu si asa.

Vinaripitui meke na Vinaleana Pule

⁹ Gamu barikaleqe pu koa valeana mia,
 tekulu, mamu va avoso mae koa Rau;
 gamu na tudia vineki pu koa loketona matagutu nia,
 mi avosia sapu kote zama nia Rau!
¹⁰ Pa vasi totoso hite mo, hola nia mo keke vuaheni,
 gamu pu kokoa va leana si kote neneqara;
 sari vua huda qurepi si lopu kote vua,
 meke sa totoso pakepakete si lopu kote ta evaŋa.
¹¹ Mi matagutu sisigiti na neneqara, gamu na
 barikaleqe pu koa valeana mia;
 mi matagutu, gamu na tudia vineki pu lopu
 matagutu!
 Gore pani sari mia poko lelead, i,
 mamu va sagei pa kopete mia sari poko baika.
¹² Mi pohari raqaraqa mia pa tinalotana,
 balabala i sari inuma vaeni sapu vua katakata,
¹³ meke sari na pepeso tadi Qua tinoni,
 pepeso sapu ele toqolo sagea na hudahuda rakihi,
 uve lukalukana ni sari doduru vetuvetu sapu hoke
 vevehe qetuqetu,
 meke koasa vasileana lavata hie sapu hoke siŋia na
 qinetuqetu.
¹⁴ Sari vasidi sapu ta gobadi si kote ta veko palae,
 sa vasileana lavata sapu vevevehena si kote ivulu;
 sari goba vari likohae meke na vetu hakehakei
 ululudi si kote ta evaŋae na pepeso kaleanadi ninae
 rane,
 vasina kote horu qetu sari doŋ'ki meke toa ia duduli
 tadi na sipi,
¹⁵ osolae ta zoropae mae panaulu koa gita sa
 Maqomaqo te Tamasa,
 meke sa qega si ta evaŋae na inuma masuruna,
 meke sa inuma masuruna si ta evaŋae na hiqohiqo.
¹⁶ Sa ŋinoŋo si kote veko kinoa pa qega
 meke sa tinoŋoto si kote koa la koasa inuma
 masuruna.
¹⁷ Sa vuana sa tinoŋoto si na binule;
 sa laena sa tinoŋoto si na kinoa noso meke na
 kinalavarae koe Tamasa ninae rane.
¹⁸ Sari Qua tinoni si kote koa pa vasidi sapu koa ia
 binule,
 pa vetu sapu lopu boka ta raza kamo la,
 pa vasina sapu kote magogoso meke lopu ta
 sosoara.
¹⁹ Be la sa ruku kabukabue aesi meke hoqa gore betoi
 sari hudahuda pa soloso,
 meke sa vasileana lavata si ta huara inete taloa,

²⁰ ba mi koa tamanae si gamu,
 totoso letei gamu sari mia kiko pa kalidi rina
 tototolo,
 meke sari bulumakao na doŋ'ki si va henahena i
 gamu koasa pezara duduli lavata.

Vinaravara Tapa Tinokae

33 Mi talotana si gamu pa Asiria, na tie huhuara si
 gamu;
 gamu pu lopu ele ta huara!
 Mi talotana si gamu, na tie qoraqora si gamu;
 gamu pu lopu ele ta qoraqora!
 Pana noso huhuara si gamu,
 si kote ta huara si gamu;
 pana noso qoraqora si gamu,
 si kote ta qoraqora si gamu.
² Zihova, Mu tataruni gami;
 Agoi mo si aqa Nigo gami.
 Na ŋiniraŋira tamigami si Agoi doduru munumunu,
 na mami hinarupu pa totoso tasuna.
³ Pana avosia rini sa mamalainimu Goi si govete sari
 na kana;
 totoso gasa turu Goi, si talahuarae sari na butubutu.
⁴ Sari na vinagi tadina kana si ta pudiki vagi guana
 hinenahena tadi na kupokupo;
 ta saputu vagi rini gua ri na rovana kupokupo.
⁵ Tava lavata se Zihova, na pa Maŋauru si koa si Asa;
 kote va siŋi nia ŋinoŋo meke tinoŋoto Sa sa popoa
 Zaione.
⁶ Koa Sa si kote sokirae si agoi koari na mua totoso,
 tagotago si Asa pa hinarupu meke ginilagilana
 lohina meke tinumatumae;
 na pinamaŋana e Zihova si na vidulu pude vagia sa
 tinagotago asa.
⁷ Doŋo la, sari dia tie varane si korapa kabo va ululae
 koari na sirana;
 sari palabatu ta garunu la koari na kana pu hiva vari
 bulei si kabo sisigiti.
⁸ Sari sirana vari karovae popoa si ivulu,
 loke tie si ene koari na sirana.
 Sa vinariva egoi si ta kumata,
 saripu va sosodena si ta etulu,
 loke tie si ta pamaŋae.
⁹ Sa pepeso si kulusu meke gore hiteke,
 Lebanoni si kurekure meke harahara;
 sa pezara duduli pa Saroni si na qega gua,
 meke Basani meke Kameli si hoqa elodi.

Va Balau e Zihova sari Nana Kana

¹⁰ Ba zama se Zihova koa rina kana, "Kamahire si kote
 gasa turu si Arau.
 Kamahire si kote tava lavata si Arau;
 kamahire si kote ta ovulu sage si Arau.
¹¹ Gamu pa Asiria si na duduli popadi si hira vura ni
 gamu;
 sa mia siniŋo mo si guana nika sapu kote sulu pani
 gamu.

¹² Sari tie huporo si kote ta sulu palae hokara;
gua sapu halalia sa nika sa hiqohiqo rakihi.
¹³ Gamu pu koa va seu, mi avosi gua sapu ele evaŋi
Rau;
gamu pu koa tata, mi gilania sa Qua ŋiniraŋira!"
¹⁴ Sari tie kaleadi pa Zaione si matagutu sisigiti;
kamo na neneqara sari tie sapu loke dia tamasa
meke zama si arini:
"Esei koa gita si kote boka koa turaŋia sa nika susulu?
Esei koa gita si kote boka koa turaŋia sa nika sapu
halala ninae rane?"
¹⁵ Sa tie sapu ene pa tinoŋoto
meke zama ni sapu gotogoto,
asa sapu lopu tavetavete nia sa nana ŋiniraŋira pude
hiko poata,
meke kopu ni sari limana pude lopu vagi sari
tinabara golomodi,
asa sapu tukui taliŋana koari na hiniva pude va mate
tie
meke tukui matana koari na binalabala kaleadi,
¹⁶ asa tugo sa tie sapu kote koa pa vasidi ululudi,
sa nana tometomeana si panaulu pa toa.
Nana bereti si kote ta poni nia sa,
meke na kolo napo si lopu kote qaga nia sa.

Sa Popoa Tolavaena Vugo Repere

¹⁷ Kote dogoria gamu pa matamia sa tinolava tanisa
Baŋara
meke kote tiro gorea gamu sa popoa sapu nipulu la
tu pa seu.
¹⁸ Pa mia binalabala si kote balabala pulei gamu sari
tinasuna holadi:
"Avei sa tie pu tavete vura takisi?
Avei sa tie vagivagi takisi?
Avei sa tie pu naei sari vetu hakehakei ululudi?"
¹⁹ Lopu kote dogoro pulei gamu sari tie kaleadi arini,
sari tie sapu votikaena dia zinama,
meke dia vinekala si tasuna pude tumae nia.
²⁰ Mi doŋo la pa Zaione, sa vasileana lavata vasina
hoke ta tavete sari nada inevaŋa qetuqetu;
sari matamia kote dogoria sa popoa Zerusalem,
na kinoa bulebulena, na ipi sapu lopu kote tava rizu;
sari doduru tupili tanisa si lopu kaqu ta daku vura,
sari ikuna si lopu kote tava kumata.
²¹ Vasina si kote koa sa nada Tie ŋinirana se Zihova.
Kote guana vasina sapu koa ia na ovuku labedi
meke na tototolo.
Loke vaka sapu koa i na qelu si kote ale koa rini,
loke vaka nomadi si kote tepe sage koa rini.
²² Ura e Zihova sa nada tie varipitui,
e Zihova sa nada tie tavete tinarae,
e Zihova sa nada Baŋara,
meke Asa tu kote harupu gita.
²³ Sari ikudi rina tepe si sigoto hoboro dia:
Sa dedegerena sa tepe si lopu soto va nabu,
meke sa tepe si lopu repaha.
Sari vinagi sokudi pa mudi vinaripera si kote tava hia
koari na tie te Tamasa

meke ari na ike ba kote paleke dia hinia.
²⁴ Lopu keke koa rini pu koa pa Zaione si kote zama,
"Kei, moho qua," gua;
ura, arini pu koa vasina si kote ta leosae koari na dia
sinea.

Kaqu Va Kilasi Zihova sari Nana Kana

34 Rizu tata mae, gamu doduru butubutu, mamu
va avoso mae;
Nosu mamu va taliŋa mae, gamu na tinoni!
Mani avoso mae sa popoa pepeso, meke doduru pu
koa koasa,
sa kasia popoa meke doduru tie pu koa koasa!
² Ura bugoro ni e Zihova sari doduru butubutu,
sa tinaŋaziri Tanisa si kamo la koari doduru dia qeto
minate.
Na kote va kilasa beto pani Sa,
kote vala ni Sa pude ta seke va mate.
³ Sari tinidia si kote ta gona palae,
meke kote humaŋa hikare sa muzi pa tinidia;
sari toqere si kote tale eharadi.
⁴ Doduru pinopino pa maŋauru si kote murimuri,
kote huporo podalae pa keke kali hukihukirina kamo
la pa keke kalina;
gua sa pepa sapu hitehite ta viqusu sage,
doduru pinopino si kote hoqa
guana elelo haraharadi pa huda vaeni,
guana vua piqi saganana koasa huda piqi. †
⁵ Sa Qua vedara si va kilasi sari na pinopino pa
maŋauru. ††
Dotu, kamahire si kote gore la va kilasi Rau sari pa
Edomu,
sa butubutu pu ele ta vizata pude va kilasa beto
pania Arau. ‡
⁶ Sa vedara te Zihova si ta poŋa pa ehara,
meke tale deanana,
pa eharadi rina lami na qoti,
meke pa deanadi rina leleqata bulumakao.
Ura se Zihova si vukivukihi pa Bozira
meke na eoŋo si pa Edomu.
⁷ Meke kote mate turaŋi na bulumakao pinomodi,
sari tuna bulumakao meke bulumakao ŋiniradi.
Sari dia popoa si kote bobosi na ehara,
meke sa kavuru si kote heni pa deana.
⁸ Ura koa nana si keke rane te Zihova sapu kote
tubehe hobena si Asa,
na vuaheni vinariva kilasi koa ri na kana te Zaione.
⁹ Sari na patu lera si kote totolo gore pa Edomu,
sari kavuru si kote lera
meke sa pepeso si kote tale nikana mo!
¹⁰ Lopu kaqu tava mate si asa boŋi na rane;
sa tuŋahana si kote sage ninae rane.
Koari na sinage na sage si kote koa ivulu eko mo si
asa;

† 34:4 Mt 24:29; Mk 13:25; Lk 21:26; Rev 6:13-14 †† Sa vedara
te Tamasa si va kilasi sari na pinopino pu vahesi ri na tie Moabi gua
ri na dia Tamasa. ‡ 34:5 Ais 63:1-6; Zer 49:7-22; Izk 25:12-14,
35:1-15; Em 1:11-12; Obd 1-14; Mal 1:2-5

loke tie kote ene nuquru pule gua vasina. †
¹¹ Sari na duduru pa qega meke na nao kote koa hobe; sari na duduru nomadi meke na raveni si kote tavete vori vasina. Kote nava ia Tamasa sa popoa Edomu, na aroso padapadana meke sa aroso koa ia na mamamata, pude pada vura nia sa kinolura meke sa tinahuara tanisa popoa asa.
¹² Sari nana palabatu si kote loke butubutu pude totoli nia meke sari nana koburu tavia si kote murimuri beto.
¹³ Na huda rakihi si kote toqolia sa doduru korapana sa goba vasileana, na hilibubuku si kote koa pa korapa vetu banara. Na tometomeana tadi siki pinomo, na popoa tadi na duduru si asa.
¹⁴ Sari kurukuru pa qega si kote ene lamae vasina turani sari siki pinomo, sari qoti pinomodi si kote vari tioki; sari kurukuru ene bohi si kote hiva magogoso meke la hata lolomo vasina.
¹⁵ Sa duduru si kote tavete vori meke opo nana, kote hira vovoto meke kopuni sa sari tuna, va aqori sa pa kauru tatapuruna; vasina tugo kote varigara sari na atata, kote na tamatamaloana si vari kamoi.
¹⁶ Doño la koasa buka te Zihova mamu tiro ia: kote koa beto sari na kurukuru hire, lopu keke si kote loke loana. Ura Telena zama nia sa tinozi hie, meke pa Maqomaqona Sa kote varigara ni Sa.
¹⁷ Sari dia hinia koasa popoa si poni ni Sa; sa limana hihia poni gua sapu garodi. Kote tagoa rini sa popoa niniae rane, meke kote koa si arini vasina pa sinage na sage.

Sa Siraña sapu Madina

35 Sa qega meke sa pepeso popana si kote qetu; sa soloso qega si kote komokomolia meke pelaria na havoro.
² Kote toa vura si asa meke havohavoro toa; kote kera meke kukili si asa pa qinetu. Sa tinolava pa Lebanoni si kote ta poni nia sa, meke kote doño lea gua sa pezara pa Saroni meke sa toqere Kameli. Kote dogoria sa qega sa ninedala te Zihova, sa tinolava tanisa nada Tamasa.
³ Va niñira i sari na lima malohorodi, †† meke va nabu i sari tuñutuñu sapu zokezoke;
⁴ zama guahe koa rini pu malohoro bulodi, “Mi niñira, mi lopu matagutu; sa mia Tamasa si kote mae, na tinañaziri pude hobena si paleke mae nia Sa; turañae Nana hiniva pude kilasi sari kana meke kote harupu gamu Sa si gamu.”

† 34:10 Rev 14:11, 19:3 †† 35:3 Hib 12:12

⁵ Meke kote tukeli Sa sari matadi rini pu behu meke sari taliñadi pu nuli si kote avavosae. ‡
⁶ Meke kote horu na peka sarini pu ike, meke saripu poka na meadi si kote kukili qetu. Na kolo si kote puzaka vura pa soloso popadi meke na tototolo si kote ene pa qega.
⁷ Sa onone vari kinai si kote ta evañae na kopi, meke sa pepeso memehana si kote bukahia na kolo. Sari vasidi pu hoke eko magogoso sari na siki pinomodi, si kote toqoli na duduli meke na kuli.
⁸ Meke na siraña vari karovae popoa si kote koa nana, kote ta pozae na Siraña Madina si asa. Sari tie bonidi si lopu kote ene gua vasina. Ari na tie madidi koe Tamasa kote ene ia; ari tie pekipekidi na kaleadi si lopu kote ene gua vasina.
⁹ Loke laione si kote koa vasina, kurukuru variva matena lopu kote enea; lopu kote ta dogoro vasina si arini. Ba arini mo pu ta harupu si kote ta dogoro vasina.
¹⁰ Sarini pu holu vagi puleni e Zihova si kote pule. Kote kerakera si arini meke nuquru pa Zaione; na qinetuqetu loke kokoina si kote toropae nia rini pa batudia. Kote siñi i na qinetuqetu meke na kinomolo, meke sa tinalotaña na tinaruqoqo si kote murimuri taloa.

Va Matamataguti Asiria sari pa Zerusalem

(2 Banara 18:13-27; 2 Koronikolo 32:1-19)

36 Pa vina manege made vuahenina sa binañara te Hezikaea pa Ziuda, si la rapati e Senakeribi, sa banara lavata pa Asiria, sari na vasileana ta gobadi pa Ziuda meke zau vagi sa. ² Meke garunu la nia sa banara pa Asiria sa nana nati palabatu varipera la koe Hezikaea, sa banara pa Zerusalem; taluarae si asa pa Lakisi turanja sa qeto minate lavata. Sipu la noso sa palabatu Asiria kapae koasa kolo totolo sapu va karovo vagi kolo pa kopi sapu Kopi Kali Sage pozana koasa siraña la gua vasina hoke nuna poko ri na tinoni, ³ si vura la sari ka neta palabatu te Hezikaea pude tutuvi si arini: Se Eliakimi sa tuna koreo e Hilikaea sapu kopu nia sa vetu tanisa banara; se Sebana, sa tie kubekubere; meke se Zoa sa tuna Asapa, sa tie kubekubere va karovo pa buka.
⁴ Zama sa palabatu varipera pa Asiria koa rini, “La tozi nia se Hezikaea,

‘Hie si zama nia sa banara lavata, sa banara pa Asiria: Koe sei si rañe la si goi? ⁵ Zama si agoi sapu tumaemu varipera meke na niñiramu si agoi, gua, ba na zinama kokohadi si arini. Koe sei si kalavarae la agoi, ke va kanakana mae koa rau si agoi?
⁶ Hokara, agoi kamahire si kalavarae la pa Izipi, sa kuli, pude na mua kolu ene, gua. Ba pana kalavarae ia goi si kote moku sia meke va bakora ia sa limamu. Gua asa se Pero sa banara pa Izipi koa rini

‡ 35:5 Mt 11:5; Lk 7:22

pu kalavarae la koasa. ^{†7} Meke pude zama si agoi koa rau, "Gami si kalavarae koe Zihova sa mami Tamasa," gua, si vea, lopu tanisa tu sari hope na vasidi ululudi sapu rizu pani e Hezikaea meke zama koari pa Ziuda meke Zerusalema, "Gamu si kaqu vahesi mo koasa hope hie, pa Zerusalema," gua?

⁸ Ego mae mamu variva ego ni si kaiqa binalabala koa sa qua baṅara pa Asiria. Arau kote poni gamu si karua tina hose, be guana boka vekoni tie gamu pude koi! ⁹ Vea meke kote boka va kilasia gamu si keke qua palabatu sapu hitekena hola koari na qua palabatu varipera, be vea kalavarae la gua si gamu pa Izipi pude vagi totopili varipera meke na tie koi hose? ¹⁰ Gua pule hie, balabala ia gamu sapu lopu toka nau e Zihova pude mae rapatia meke huara ia sa vasina hie? Ura e Zihova mo telena na garunu au pude ene halabutu mae ia sa kali popoa hie meke huara ia."

¹¹ Ba zama la sari Eliakimi, e Sebana, meke e Zoa koasa palabatu, "Palabatu, mu zama mae koa gami pa zinama Arameiki. Kote boka avoso igo mo gami. Ba lopu zama pa zinama Hiburu; ura korapa va avoso mae sari doduru tie pa batu goba hire," gua si arini.

¹² Meke olaṅa la koa rini si asa, "Balabala ia gamu sapu koa gamu meke sa mia baṅara mo si garunu nau sa qua baṅara pude zama ni sari doduru zinama hire? Lokari hokara! Na korapa zama la tugo si arau koari tie pu korapa habotu dia pa batu gobagoba. Na gamu doduru, si kote gani sari na boni mia meke napoi sari na bilaṅa mia," gua si asa.

¹³ Beto si turu sage sa palabatu meke velavela vura pa zinama Hiburu, "Mi va avosi sari zinama tanisa baṅara lavata, sa baṅara pa Asiria! ¹⁴ Hiera gua si zama nia sa baṅara: Mi lopu va malumia se Hezikaea pude koha gamu. Na lopu kaqu boka harupu gamu sa! ¹⁵ Mi lopu va malumia se Hezikaea pude ososoni gamu pude raṅea se Zihova pana zama guahe si asa, 'Hinokara kote harupu gita e Zihova si gita; sa vasileana nomana hie si lopu kaqu ta vagi koasa qeto minate varipera tanisa baṅara pa Asiria, gua.'

¹⁶ Mi lopu va avosia se Hezikaea! Ura guahe si zama nia sa baṅara pa Asiria: Mi variva bulei mae koa rau; mi vura mae koasa vasileana lavata. Pana gua asa si kote henahena mo si gamu doduru koari na mia qurepi koari na mia huda vaeni meke koari na mia huda piqi soti, meke napo pa mia berukehe soti, ¹⁷ osolae pule mae si arau meke turaṅa lani gamu pa keke popoa gugua puta mo sapu tamugamu hie, na popoa vuvua meke vaeni vaqura, na popoa koa ia na bereti meke inuma vaeni.

¹⁸ Lopu va malumia se Hezikaea pude turaṅa va sea gamu pana zama guahe si asa, 'E Zihova kote harupu gita.' Vea, hite harupi na dia tamasa sari butubutu koasa limana sa baṅara pa Asiria? ¹⁹ Avei sari na tamasa tadi pa Hamati meke Arapadi? Avei sari tamasa tadi pa Sepavaimi? Vea, harupia tugo rini pa limaqu si pa Sameria? ²⁰ Esei koari doduru tamasa tadi

popoa arini ele boka harupu ia sa nana popoa koa rau? Ke vea meke kote boka harupia e Zihova sa popoa Zerusalema koasa limaqu?"

²¹ Ba sari tie si koa lopu kulu meke lopu olaṅa hobe la, sina ele zama i sa baṅara, "Lopu olaṅa la ia," gua.

²² Meke daku sira i ri Eliakimi sa tuna e Hilikaea, Sebana sa tie kubekubere, meke e Zoa sa tuna Asapa sa tie kubekubere va karovo pa buka, sari dia poko pa tinalotaṅa meke la koe Hezikaea, meke tozi nia rini sari doduru pu zama ni sa palabatu varipera tadi pa Asiria.

Tepaia sa Baṅara sa Tinokae te Aisea

(2 Baṅara 19:1-7)

37 Sipu avosia tugo Hezikaea, sa baṅara, sa inavoso, si daku rikatia sa sa nana poko meke va sage poko baika, meke nuquru la pa Zelepade te Zihova si asa. ² Garunu lani sa sari Eliakimi sa palabatu kopu pa vetu baṅara, Sebana sa tie kubekubere, meke sari ṅati hiama pude la koe Aisea sa poropita tuna Emosi. Va sage poko baika beto sari doduru. ³ La tozi nia rini se Aisea, "Guahe si zama nia e Hezikaea: Sa rane hie si na rane tinasuna, vinakilasa meke na kinurekure, gua puta totozo va namanama podo sa koburu, ba loke ṅiniraṅira si koa pude podo si asa. ⁴ Hokara ele avosi tu e Zihova sa mua Tamasa sari doduru zinama pu zama ni sa palabatu varipera sapu garunu mae nia sa baṅara pa Asiria, pude mae va sisire nia sa Tamasa toana. Mani va kilasi Sa sarini pu zama ni sari zinama pu avosi e Zihova sa mua Tamasa. Mu varavara poni gami sapu gami ka visavisa mami pu korapa koa hola."

⁵ Totoso kamo la sari palabatu te Hezikaea sa baṅara koe Aisea, ⁶ si zama la i Aisea si arini, "Tozi nia sa mia baṅara, 'Hiera gua si zama nia e Zihova: Mu lopu matagutu nia sa inavoso sapu avoso nia goi. Sari zinama pu zama ni sa nabulu tanisa baṅara pa Asiria sapu va paraparaṅa mae koa Rau. ⁷ Mu avoso mae! Kote vekoa Rau si keke binalabala koa sa pude totozo vagia sa si keke inavoso, si kote kekere pule mo si asa pa nana popoa soti, meke vasina kote vari poni nia rau pude ta seke va mate si asa pa vedara."

Va Balau Pule La sari pa Asiria koe Hezikaea

⁸ Totoso avoso nia sa palabatu varipera sapu ele taluarae pa Lakisi sa baṅara pa Asiria, si kekere pule si asa meke la dogoria sa sa nana baṅara korapa varipera pa Libina. ⁹ Ego, vagia Senakeribi si keke inavoso sapu sa qeto minate pa Izipi, sapu turaṅi sa baṅara Tirihaka pa Itiopia, si korapa mae pude raza ia si asa, gua. Totoso avosia sa sapu gua asa, si garunu la zinama si asa koe Hezikaea sapu zama guahe: ¹⁰ "La zama guahe koe Hezikaea sa baṅara pa Ziuda: Mu lopu va malumia sa mua tamasa sapu raṅe ia goi pude koha igo pana zama si asa, 'Zerusalema si lopu kaqu ta vala koasa baṅara pa Asiria,' gua. ¹¹ Ele avoso ni mo goi gua sapu taveti rina baṅara pa Asiria koari doduru popoa, sapu huara beto pani rini. Meke gamu si vea,

† 36:6 Izk 29:6-7

kote ta harupu tugo? ¹² Vea, harupi tugo ri na dia tamasa sari na butubutu sapu ta huara koari na tamaqu kenudi, sapu sari tamasa tadi pa Qozani, Harani, Rezepi, meke sari tie pa Idini sapu koa pa Telasa? ¹³ Avei sa banara pa Hamati, sa banara pa Arapadi, sa banara koasa vasileana lavata pa Sepavaimi, babe pa Hena meke pa Iva?"

¹⁴ Meke vagia Hezikaea sa leta koari tie paleke inavoso meke tiro ia sa. Beto si sage la si asa pa Zelepade te Zihova, meke la repahia sa pa kenuna e Zihova, ¹⁵ Meke varavara la koe Zihova se Hezikaea: ¹⁶ "Kei, Zihova Tadi na Qeto Minate, Tamasa pa Izireli, habotu Mua koasa Mua habohabotuana Banara pa vari korapadi rina mateana serubimi. Agoi mo telemu sa Tamasa pa doduru butubutu pa popoa pepeso. Agoi mo tavetia sa manauru meke sa pepeso. ¹⁷ Mu va taliņa mae, Zihova, Mamu va avoso mae: tukeli Matamu, kei Zihova, Mamu dogoro gami; avosi sari doduru zinama pu garunu mae ni e Senakeribi pude zama nonoala Igo si Agoi sa Tamasa toana. ¹⁸ Kei Zihova, na hinokara tugo bisa, sapu sari banara pa Asiria si huara inete i sari doduru tie arini meke sari dia popoa. ¹⁹ Meke gona pani rini sari na tamasa tadi na butubutu arini pa nika meke sulu pani, sina lopu na tamasa si arini, ba na huda mo meke na patu, sapu peqoi mo ri na tie pa limadia. ²⁰ Zihova mami Tamasa, harupu gami pa limana sa, pude madi gilania ari doduru butubutu pa popoa pepeso sapu Agoi Zihova eke mo, sa Tamasa," gua si asa.

Sa Inavoso te Aisea La koa sa Banara
(2 Banara 19:20-37)

²¹ Meke garunu la inavoso se Aisea, sa tuna Emosi, koe Hezikaea, "Hiera gua si zama nia e Zihova, sa Tamasa pa Izireli: Ele avosia Rau sa mua vinaravara mae koa Rau pa gugua e Senakeribi, sa banara pa Asiria, ²² hiera sa zinama sapu zama la nia e Zihova koasa:

'Zaione sapu guana vineki vaqura,
si dono gore nigo meke va sisire nigo sa.
Sa vasileana Zerusalema, guana tuna vineki,
si hiruhiru nia sa batuna totošo govete taloa si agoi.
²³ Esei si va karikari ia meke paraparana la ia agoi?
Na koe sei si kukukili va noma la si agoi
meke va enena sage la matamu pa vina titie?
Na koa Sa pu Hopena pa Izireli mo!
²⁴ Koari na mua tie paleke inavoso
si soku zinama va karikari la koe Zihova si ipa ni goi.
Meke zama guahe si agoi,
"Koari na qua totopili varipera sokudi
si kamo rau sa vasina sapu ululu gua ri na toqere,
kamo pa batu toqere pa Lebanoni.
Sari na huda sida ululudi vasina si maho gore ni rau,
gua tugo sari na huda paeni ta okoraedi.
Kamoi rau sari vasidi sapu ululu pa ululu,
koari na hudahuda sapu lelead hola.
²⁵ Ele geli berukehe si rau pa popoa seu

meke napoa sa kolo vasina.
Koari ola nenequ
si ene va popa pani rau sari doduru tototalo pa
Izipi," gua.

²⁶ Vea, lopu ele avosia tu goi?
Nake pukerane tu zama veko nia Rau.
Koari na rane ele hola la tu si balabala i Rau sari na
tinavete,

meke kamahire va gorevura i Rau,
pude agoi kote huari sari na vasileana ta gobadi
meke vata evanae ni na kobi remoremo patu.
²⁷ Gua ke sari dia tinoni si loke dia niniranira,
matagutu si arini meke kurekure.
Guana linetelete si arini pa inuma,
guana liho buma vaqura,
guana duduli sapu toa vura pa batu vetu,
sapu harahara mate sipu raza i na givusu manini.

²⁸ Ba tumae nia Qua sa vasina koa si agoi,
meke totošo mae meke taloa si goi,
meke gua sapu hoke ta naziri guni nau goi si Arau.

²⁹ Sina ta naziri nau goi si Arau
meke sina ele kamo mae pa taliņaqu sari na mua
vinahesi pule,

ke kote va rita nia Rau sa Qua vinetuņa pa isumu
meke kote veko Rau pa nuzumu sa Qua aeana
kalakalahana hose,
meke kote va ene pule igo Rau
koasa sirana tugo sapu ene mae ia goi."

³⁰ Meke zama se Aisea koe Hezikaea, "Hezikaea, hie
sa vina sosode tamugoi:

Vuaheni hie si kote henai gamu sari linetelete sapu
toa sage teledia,
meke pa vuaheni vina rua si kote henai sapu tuvulu
sage koari na linetelete arini.

Ba pa vuaheni vina neta si kote lelete meke
pakepakete si gamu,
kote lete inuma vaeni meke henai gamu sari vuadi.

³¹ Keke totošo pule ka visavisa tie pa butubutu Ziuda
si
kote va gore karoso pana gore meke vua katakata
panaulu.

³² Ura kote koa hola pa Zerusalema si ka visavisa tie,
meke kote vura pa toqere Zaione sa puku tie saripu
lopu tava mate.

Sa inokoro ninirana te Zihova Tadi na Qeto Minate si
kote va gorevura ia si asa.

³³ Gua ke hiera gua si zama nia e Zihova pa gugua
sa banara lavata pa Asiria:

'Lopu kote nuquru ia sa sa vasileana lavata hie
babe gona nia si keke tupi tani.
Lopu kote paleke kamo mae nia lave sa si tani,
babe mae tavete buturu pa kali goba pude rapata
na haele sage.

³⁴ Sa sirana sapu ene mae ia sa si asa tugo si kote
pule ia sa;
na lopu kote nuquru ia sa sa vasileana lavata hie,
Arau Zihova si zama vura gua.

³⁵ Arau kote lavelave nia sa vasileana lavata hie meke harupu ia,
pa laequ Arau meke pa laena e Devita sa Qua nabulu!"

³⁶ Meke vura la sa mateana te Zihova meke va matei sa si ka keke gogoto vesu navulu lima tina tie koari na ipi tadi pa Asiria. Totoso tekulu sari na tie pa koivugona si na tie matedi mo si eko doduru vasina.
³⁷ Ke qaqiri mo se Senakeribi, sa banara lavata pa Asiria, meke haqi taloa. Pule la mo pa Ninive si asa meke koa vasina. ³⁸ Keke rane, totoso korapa vahesi si asa pa zelepade te Nisiroki sa nana tamasa, si la sari karua tuna koreo, sari Adarameleki meke Sareza meke seke va mate ia pa dia vedara, beto meke govete la dia pa popoa pa Ararata. Meke sa tuna koreo pule, se Esarahadoni, si hobena si asa koasa binanara.

Moho meke Magogoso Pule se Hezikaea

(2 Banara 20:1-11; 2 Koronikolo 32:24-26)

38 Koari na totoso tugo arini si moho se Hezikaea meke tata mate. La vari hopikae koa sa sa poropita Aisea tuna Emosi, meke zama, "Hiera gua si zama nia e Zihova: Mu va tonotia sa mua kinoa vetu, sina kote mate si goi; na lopu kote magogoso pule si agoi," gua si asa.

² Taliri la pa kapagoba se Hezikaea meke varavara la koe Zihova:

³ "Zihova, Mu balabala ia sapu vea rane guni Nigo arau, meke soto va nabu pa qua inene pa kenumu Goi, meke pa doduruna sa buloqu si vahesi Igo arau, meke taveti rau gua sapu leana atu koa Goi," gua, meke kabo sisigiti si asa.

⁴ Beto sapu gua asa si kamo la mo sa zinama te Zihova koe Aisea:

⁵ "La mamu tozi nia se Hezikaea, sapu guahe, 'Hiera gua si zama nia e Zihova, sa Tamasa te Devita sa tamamu: Ele avosia Rau sa mua vinaravara meke ele dogori Rau sari kolomatamu. Ke kote poni pule nigo Rau si ka manege lima vuaheni pa mua tinoa.

⁶ Meke kote harupu igo Rau meke sa vasileana lavata hie koasa limana sa banara pa Asiria. Na kote lavelave nia Rau sa vasileana lavata hie.

⁷ Meke hie sa vina gilagila te Zihova atu koa goi sapu kote hinokara taveti Sa gua sapu va tataru ni Sa: ⁸ Kote va togolo pulea Rau sa maqomaqona sa rimata ka manege puta nenetiana koasa halehaleana te banara Ehazi.'" Ke sa maqomaqona sa rimata si togolo pule ka manege puta nenetiana koasa halehaleana.

⁹ Totoso magogoso se Hezikaea pa nana minoho si kuberia sa sa kinera vinahesi hie:

¹⁰ Zama si rau, "Koari totoso sapu ninira si rau pa qua tinoa,
si kaqu nuquru la ia tu rau sa vasina tadi tie matedi? Kaqu ta vagi palae tu koa rau sari kaiqa qua vuaheni?"

¹¹ Zama si rau, "Lopu kaqu dogoro pulea rau se Zihova,

se Zihova pa popoa tadi tie toadi;

lopu kote dogoro pulei rau sari na tie,
babe koa turani sarini pu korapa koa koasa kasia popoa hie.

¹² Gua tugo na ipi tadi na sepati sa qua vetu, sapu ta daku gore meke ta paleke taloa koa rau. Gua ari tie tavete poko, si polo sage ia rau sa qua tinoa,

meke ta paqaha palae si rau koari na lozi;
meke taloa va hodaka mo sa qua tinoa.

¹³ Aqa va nono si rau osolae kamo sa vaqavaqasa, ba guana laione sapu moku betoi tu Sa sari doduru susuriqu;

meke taloa va hodaka mo sa qua tinoa.

¹⁴ Kabo si rau guana pitikole babe na kitikete, meke kunikunisi si rau guana kukuva.

Sari mataqu si mabo dono sage pa manauru, hata tinokae.

Tasuna si rau; kei Zihova, mae toka nau!"

¹⁵ Ba sa si boka zama nia rau?

Na ele zama mo si Asa koa rau, meke Asa telena evania sapu gua hie.

Maqu ene va pepekae mo si rau koari doduru vuaheni taqarau koa gua koari na tinasigiti pa maqomaqoqu.

¹⁶ "Banara, koa gua pa Mua vina tatara si toa sari na tie;

meke koasa tugo si vagi tinoa sa maqomaqoqu rau.

Agoi salanau koasa qua minoho

meke va malumau pude toa.

¹⁷ Hinokara pa qua lineana mo si kamo rau sari tinasigiti arini.

Pa Mua tataru si kopu nau Goi

pude lopu la koasa pou tinahuara;

meke ele vekoi Goi sari doduru qua sinea

la pa mudimu.

¹⁸ Ura sa lovu si lopu kote boka vahesi Igo, sa minate lopu kote kera vahesi atu koa Goi;

arini pu gore la koasa pou

lopu kote ranea sapu kote va evani Goi sari Mua vina tatara.

¹⁹ Saripu toa, arini tu kote vahesi Igo,

gua sapu tavetia arau ninoroi hie;

ari na tamadia si kote tozini sari dia koburu,

sapu kopu ni Tamasa sari Nana zinama."

²⁰ E Zihova kote harupu au si arau,

meke kote kera si gami meke mikemike

doduru rane pa mami tinoa

pa korapa Zelepade te Zihova.

²¹ Na ele zama veko nia e Aisea pude "Munala ia sa vua piqi, mamu veko la nia koasa moqo, meke kote ta salana si asa," gua.

²² Na ele nanasia e Hezikaea se Aisea, "Nasa sa vina gilagila pude va sosodea sapu kote boka la vahesi si rau pa Zelepade te Zihova?" gua.

Tie Paleke Inavoso pa Babiloni

(2 Baṅara 20:12-19)

39 Tata koa sa totoaso asa, se Merodaka Baladani, sa tuna koreo e Baladani sa baṅara pa Babiloni si avosia sapu mohu se Hezikaea sa baṅara meke ele magogoso pule, gua, ke garunu la nia sa si keke leta meke na vinariponi koe Hezikaea. ² Va kamo va leani e Hezikaea sari tie paleke inavoso meke va dogoro ni sa sari doduru nana tinagotago, sari na siliva na qolo meke sari na oto huda humaṅa lea, na oela humaṅa lea, meke sari doduru tiṅitona varipera. Lopu keketona pa nana vetu baṅara, sari na lose vekovekoana likakalae pa binaṅara sapu lopu va dogoro ni sa koari kasa.

³ Beto sapu gua asa si la se Aisea sa poropita koe Hezikaea, sa baṅara, meke nanasa guahe, "Pavei mae guadi sari na tie sara meke sa gua si zama nia rini koa goi?"

Olaṅa se Hezikaea, "Mae guadi pa popoa seu si arini, pa Babiloni," gua si asa.

⁴ Nanasa sa poropita, "Na sa si dogoria rini pa mua vetu baṅara?"

Meke olaṅa si asa, "Dogoro betoi rini sari doduru tiṅitona pa qua vetu baṅara. Lopu keke tiṅitona pa qua tinagotago si lopu va dogoro ni rau koa rini," gua si asa.

⁵ Meke zama se Aisea koe Hezikaea, "Mu avosia sa zinama te Zihova Tadi na Qeto Minate: ⁶ Hinokara korapa mae sa totoaso sapu sari doduru likakalae pa korapana sa mua vetu baṅara, doduru likakalae saripu va naqiti rina tiatamamia osolae kamo pa rane ṅinoroi, si kaqu ta paleke beto la pa Babiloni. Namu loketona si kaqu koa hola. ⁷ Meke kaiqa rina tutimu, na masa na eharamu soti, pu podo gore koa goi, si kote ta zau taloa. Kote ta puzala si arini meke tavetavete pa vetu baṅara pa Babiloni," gua se Zihova."

⁸ Meke olaṅa se Hezikaea, "Sa zinama te Zihova sapu zama nia goi si leanana," Ura balabala si asa, "Ba pa qua totoaso si kote koa ia binule meke kinoa va leana," gua.

Na Vina Manoto tadi na Tie te Tamasa

40 "Manoto, manoto gamu na Qua tinoni," gua sa mia Tamasa.

² "Zama va manoto la i sari pa Zerusalema, mamu zama vura la nia koarini sapu sari totoaso tasunadi tadirini si ele hola sapu sari dia sinea si ele ta leosoni Sa, sapu sari vina kilasa pu vagi sari pa Zerusalema pa limana e Zihova si karua totoaso hola ni sari dia sinea."

³ Na mamalaiṅina keke tie si korapa titioko: † ††

"Mi va namanama nia pa qega sa sirana te Zihova; mi va toṅotia pa korapa soloso qega

sa sirana tanisa nada Tamasa.

⁴ Doduru lolomo si kote tava siṅi sage, doduru toqere na toa si kote tava pepeka; meke sari na lolora si kote tava pezara, sapu koluradi si kaqu tava memehe.

⁵ Keana vura mae sa kalalasa e Zihova, meke doduru butubutu kaqu dogoria si Asa.

Ura Arau se Zihova si ele zama!"

⁶ Keke mamalaiṅi si zama, "Velavela vura." ‡ Ke nanasa si rau, "Sa si kote velavela vura nia rau?" gua si rau.

"Sari doduru tie si guana duduli; meke doduru dia tinolava si guana havoro pa pezarana.

⁷ Harahara sari duduli meke hoqa sari havoro, sina givusu kamo la koa rini sa siṅi te Zihova. Hinokara sari tie si gua mo na duduli.

⁸ Uve, harahara sari duduli meke hoqa sari havoro, ba sa zinama te Tamasa si turu hola ninae rane."

⁹ Agoi pu paleke inavoso leana la pa Zaione, mu sage la pa keke toqere ululuna.

Agoi pu paleke inavoso leana la pa Zerusalema, mu kukili va ululae,

mu lopu matagutu, kukili vala beto;

zama koari na vasileana pa Ziuda,

"Hierana sa mia Tamasa!" gua.

¹⁰ Doṅo la, se Zihova Baṅara si mae sana pa korapa Nana ṅiniraṅira,

meke koasa lima ṅinirana Tanisa si kote baṅara ni Sa. ††

Doṅo la, sari Nana pinia si turaṅi Sa, meke luli koa Sa sari Nana tinoni ta harupudi.

¹¹ Kopu ni Sa sari nana sipi guana sepati:

varigara ni Sa sari na lami pa limana

meke paleki Sa tata la pa bulona;

turaṅa hitehite ni Sa saripu ari tudia. ††

Sa Tamasa Lopu Ta Nana Kamona tadi pa Izireli

¹² Ve, esei ele pada ia sa kolo lamana pa ola limana, babe ṅava ia sa maṅauru pa limana?

Ve, esei ele tuqea sa kavuruna sa popoa pepeso pa keke huneke,

babe pada i sari na toqere pa sikele,

meke sari na toa pa padapadana mamata?

¹³ Ve, esei ele tumae nia sa binalabala te Zihova, †††

babe totoli nia si Asa guana Nana tie va tumatumae?

¹⁴ Koe sei si la nananasa se Zihova pude va bakabakala ponia si Asa,

meke esei totozi nia si Asa koasa sirana toṅotona?

Esei sia sapu va tumatumae ia si Asa

babe va dogoro nia si Asa koasa sirana gilagilana?

¹⁵ Hinokara sari na butubutu si guana keke honi kolo hite mo pa bakete;

doṅo guni ni Sa na kavuru mo pa sikele;

Asa pada i pa padapadana mamata sari na nunusa

meke guana kavuru memehedi mo.

† 40:3 Mt 3:3; Mk 1:3; Zn 1:23 †† 40:3 Lk 3:4-6

‡ 40:6 Zem 1:10-11; 1 Pit 1:24-25 †† 40:10 Ais 62:11; Rev 22:12

††† 40:11 Izk 34:15; Zn 10:11 ††† 40:13 Rom 11:34; 1 Kor 2:16

¹⁶ Doduru hudahuda pa Lebanoni si soku, ba lopu pada pude suṇani pa hope,
meke sari doduru kurukuru ṇame vasina si soku, ba lopu pada pude vukivukihi ni.

¹⁷ Pa kenuna Sa si sari doduru butubutu si loke guguadi;

doṇo guni ni Sa sapu loke laedi mo
meke na kali gore la tu pa loketoṇa.

¹⁸ Gua ke, koe sei mo kote boka padapada la nia goi sa Tamasa?

Pa kineha sa beka kote boka padapada la nia goi si Asa? †

¹⁹ Ura sa beku si na tie peqopeqo mo tavetia,
meke sa tie tavetavete pa qolo mo va poko nia qolo meke va sari nia seni siliva sa.

²⁰ Ba sa tie sapu malaṇa sisigiti meke lopu boka i sa sapu gua arini,
si vizatia mo sa si keke huda sapu lopu kote popozu,
meke hata ia sa si keke tie bokana peqopeqo
pude peqo va turu ponia si keke beku sapu lopu kote boka hoqa.

²¹ Veā, lopu gilania tu gamu?
Lopu hite avoso nia tu gamu?
Lopu hite ta tozi nia tu gamu pa pinodalaena sia?
Lopu hite gilania tu gamu sia, podalae sipu ta kuri sa popoa pepeso?

²² Habotu si Asa pa Nana habohabotuana baṇara pa kali sage koasa bobolokuhaena sa popoa pepeso,
meke sari tinoni pa pepeso si doṇo guana kupokupo mo.

Repahia Sa sa maṇauru guana ṇava poko,
meke ivara vura nia Sa guana ipi pude koa ia.

²³ Sari na koburu tavia si va loke laedi i Sa,
meke sari na baṇara pa kasia popoa si va loketoṇa i mo Sa.

²⁴ Lopu seunae ta lete rini,
lopu seunae ta poṇa rini,
lopu seunae va gore karoso rini pa korapa pepeso,
si garunu lani givusu Sa meke harahara dia mo,
meke mae mo sa vivirua meke sara pani mo guana duduli popana.

²⁵ “Ke koe sei va padapada nau gamu si Arau?
Babe esei si kekeṇoṇo gua Arau?” gua si Asa pu Hopena.

²⁶ Eṇa sageni mata mia, mamu doṇo la pa maṇauru:
Esei va podaki sari doduru pinopino vasina?
Asa sapu turaṇa tatasa vura ni sari na pinopino,
meke hopeke poni ni pozapoza.
Koa gua koasa Nana ṇiniraṇira lavata,
ke doduru arini si koa. Lopu keke si muliuṇu.

²⁷ Agoi Zekopi, na vea ke zama si goi,
Agoi Izireli, na vea ke nominomi si goi,
“Sa qua sirana si tome koe Zihova;
koari na qua tinasuna si lopu tataru nau na toka nau sa qua Tamasa,” gua?

²⁸ Veā, lopu gilania tu gamu?
Veā, lopu hite avoso nia tu gamu?

Se Zihova, asa sa Tamasa koa hola,
sapu kuri ia sa doduruna sa popoa pepeso.
Lopu kote mabo si Asa babe malohoro,
meke sa Nana ginilagilana si loke tie kote boka ṇana kamao.

²⁹ Poni ni ṇiniraṇira Sa sarini pu mabo
meke va ṇiṇira i Sa sarini pu malohoro.

³⁰ Sari tie vaqura ba mabo mo meke malohoro,
meke sari palabatu vaqura si tubaraeni meke hoqa;

³¹ ba arini pu raṇe la koe Zihova
si kote tava vaqura pule sa dia ṇiniraṇira.

Kote tedoro si arini guana atata;
kote haqala si arini ba lopu mabo,
kote ene si arini ba lopu malohoro.

Sa Hinarupu te Tamasa koari na Tie Izireli

41 “Mi lopu kulu pa Kenuqu, gamu na tie pa nunusa!

Va malumi sari na butubutu pude va vaqura pulei sari dia ṇiniraṇira!

Va sage mae i pude madi zama;
mada vari tutuvi pa vasina tana vinaripitui.

² Esei na va gevuria sa tie mae guana pa kali gasa rimata,

sapu pa tinono si ta tioko mae si asa pude tavetavete ponia sa Tamasa?

Koa sa vala ni Tamasa sari na butubutu
meke va malumia Sa pude va kilasi sari na baṇara.
Pa nana vedara si iliri lani sa pa kavuru,
meke pa nana bokala va givusu taloa ni sa guana duduli popana.

³ Hadu luli sa, loke vasi kisakisana meke rizu nono la,
koasa sirana sapu asa ba lopu ele enea pukerane.

⁴ Esei taveti si gua arini, meke va gorevura i?

Esei tioko vagi sari hopeke sinage vaquradi pa pinodalaena?

Arau, e Zihova, si koa Qua pa pinodalaena,
meke kote koa Qua pa vinabetona. Arau si Asa.”

⁵ Sari nunusa ele dogoria meke matagutu;
sari hukihukirina sa popoa pepeso si neneqara.

Varigara si arini meke ene sage mae;

⁶ hopeke vari zukai teledia
meke vari zamai, “Koa va ṇiṇirae!”

⁷ Sa tie peqopeqo si zuka ia sa tie tavetavete pa qolo,
meke asa pu seke va memehia sa beku
si toka nia si asa pu poka vari hodana.

Zama si asa koasa tie va kolo aeana, “Asa si leana,”
gua,

meke poka gore nia sa sa beku pude lopu hoqa.

⁸ Ba agoi, Izireli, sa Qua nabulu,

Zekopi, sapu Arau vizata igo,
gamu na tutina Ebarahami, sa Qua baere, ††

⁹ Arau vagi gamu koari hukihukirina sa popoa pepeso,

koari iiona sapu seu latu si tioko vagi gamu Arau.
Zama si Rau, “Agoi si na Qua nabulu,”

Arau ele vizata igo meke lopu ele kilu igo Arau.

† 40:18 TTA 17:29

†† 41:8 2 Koron 20:7; Zem 2:23

10 Ke mu lopu matagutu, na korapa koa turanigo Rau;
mu lopu talotona, ura Arau sa mua Tamasa.
Kote va ninira igo Arau meke toka nigo;
pa Lima mataoqu kote va ninira igo Rau.
11 "Doduru pu bugoro nigo
si hinokara kote kurekure;
arini pu kana igo,
si kote guana loketona meke mate.
12 Be hata i goi sari mua kana,
si kote lopu dogori goi.
Arini pu atu rapata igo
si kote ta evanae loketona dia mo.
13 Ura Arau e Zihova, sa mua Tamasa,
si tuqe vagi igo pa lima mataomu
meke zama koa goi, mu lopu matagutu;
Arau kote toka nigo.
14 Agoi Zekopi, mu lopu matagutu, agoi na nokinoki
tunamu,
agoi Izireli hitekemu,
ura Arau telequ kote harupu igo," zama vura gua se
Zihova,
sa mua Hinarupu, si Asa pu Hopena pa Izireli.
15 "Doño la, kote tavetaveteni gamu Rau guana
tinotona va muzara umumu qaçaloto huiti si gamu,
sapu vaqura, naru, meke soku livona.
Kote seke pani gamu sari na toqere meke huara gore
ni,
meke ilasa gunini na qaçaloto huiti sari na toa.
16 Kote gona sage ni meke na givusu kote mae paleke
taloani;
na givusu gevasa kote talahuara ni.
Ba gamu si kote koa qetu koe Zihova
meke vahesia si Asa pu Hopena pa Izireli.
17 Saripu malaña meke loke gedi si hata kolo,
ba loketona si koa;
sari meadi si popa, na memeha.
Ba Arau se Zihova kote olañi si arini;
Arau, sa Tamasa pa Izireli, lopu kote veko pani.
18 Kote va tukele poni ovuku Rau koari na batu toqere
vasina loke hudana,
meke sari na bukaha koari na lolomo.
Kote iliria Rau sa qega pude koa i na kopi kolo,
meke sari pepeso popadi si kote vura i na bukaha.
19 Kote letei Rau pa qega
sari huda sida, akesia, olive, meke metolo.
Kote lete huda paeni si Rau koari na pepeso
kaleanadi,
meke na huda zunipa na saeparasi,
20 pude dogoria ri na tie meke tumae nia,
pude balabala ia meke gilania,
sapu sa limana e Zihova na tavetedi si hire,
sapu Asa pu Hopena pa Izireli si va podaki."

Va Tia i Zihova sari Tamasa Kokohadi

21 "Ego, vurai sari mia binalabala," gua se Zihova.
"Zama toketoke ni," gua sa Bañara te Zekopi.
22 "Paleke maeni sari doduru mia beku pude tozini
gita

sapu sa si kote ta evana.
Pude tozini gita sari ginugua sapu ta evana pukerane,
pude mada viliti
meke tumae nia pae kote kamo la sari.
Babe tozi vura ni koa gita sari ginugua sapu kote
kamo mae pule.
23 Tozini gami sa si kote ta evana vugo repere,
pude boka gilania gita sapu hinokara na tamasa si
gamu ba vea.
Taveti si kaiqa ginugua, be leana babe kaleana,
pude kote magasa si gami meke matagutu.
24 Ba hola nia loketona si gamu na beku,
meke sari mia tinavete si loke laedi hokara;
asa pu vizata gamu si variva malederena.
25 Ele va gevuria Rau si keke tie pa kali gede †, meke
mae hie sia.
Keke pa kali gasa rimata pu tepa tinokae koa sa
Pozaqu.
Neti nana sari na bañara, guana neti Nana pa onone,
guana tie pegopego sapu neti koari na kesikesi
huda.
26 Esei tozia si hie pa pinodalaena, pude mada tumae
nia,
babe tozi va kenue nia, pude boka zama si gita, 'Uve,
na hinokarana?
Loke tie tozia si hie,
loke tie tozi va kenue nia,
loke tie avosia keke zinama koa gamu.
27 Arau mo la tozi kenue nia pa Zaione, 'Doño mae,
hire si arini!
Garunu la nia Rau pa Zerusalem sa tie sapu
palekena sa inavoso leana.
28 Doño la si Arau ba loke beku tu si koa,
lopu keke koari kasa si boka zama,
lopu keke si boka olaña totosona nanasa si Rau.
29 Isa, na kokohadi beto, na beku bari!
Sari dia tinavete si lopu hite evania keke toña;
doduru dia kineha si kokohadi guana givusu meke
variva pupuhu," gua se Zihova.

Sa Nabulu te Zihova

42 Zama vura pule se Zihova. "Hie sa Qua nabulu,
sapu Arau toka nia, † ‡
na Qua vinizatana sapu qetu nia Rau;
kote vekoa Rau sa Maqomaqoqu koa Sa
meke Asa kote va vura ia sa vinilasa toñotona koari
doduru butubutu.
2 Lopu kote kukili si Asa babe velavela vura,
babe va sage ia mamalainina koari na sirana.
3 Na kuli sapu ta sirana ba lopu kote moku ia sa,
na zuke matamata purina, ba lopu kote va mate ia
sa.
Kote va gorevura ia sa sa vinilasa toñotona doduru
totoso;
4 lopu kaqu mala si Asa babe ta dokoe,
osolae va turu ia Sa sa tinotona pa popoa pepeso.

† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. †† 42:1 Mt 3:17, 17:5;
Mk 1:11; Lk 3:22, 9:35 ‡ 42:1 Mt 12:18-21

Pa korapa Nana tinarae si kote vekoa ri na nunusa sa dia rinaṅeraṅe.”

⁵ Hie si zama nia sa Tamasa se Zihova,
Asa pu tavetena sa maṅauru meke repaha vura nia,
Asa pu va podakia sa popoa pepeso meke doduru
pu vura koasa,

pu poni ni sa siniṅo koari na tiena,
meke sa tinoa koa rini pu ene vasina: †

⁶ “Arau se Zihova, si tioko Igo pa Qua tinoṅoto; ††
Arau kote tuṅea sa limamu Agoi.

Arau kote kopu nigo meke evaṅa Nigo
na vinariva egoi koari na tie
meke na zuke koari na tie Zenitailo,
⁷ pude tukeli matadi sarini pu behu,
pude rupahi saripu ta pusi pa vetu vari pusi
meke pude va vurai pa tinapusi sarini pu habotu pa
hupohuporona.

⁸ Arau se Zihova; asa sa Pozaqu!
Lopu kote vala nia Rau sa Qua vina lavata pa keke
tie pule

babe Qua vinahesi koari na beku.
⁹ Doṅo la, doduru pu koroto ni Rau si gorevura beto,
meke vaquradi si kote tozi vurani pule Rau;
sipu lopu ele evaṅa rini
si Maqu zama atuni koa gamu.”

Na Kinera Vinahesi koe Zihova

¹⁰ Mi kera la nia koe Zihova si keke kinera vaqura;
mi kera vahesia, gamu doduru pa popoa pepeso,
gamu pu tepe pa lamana, meke doduru pa korapa
kolo,

gamu na nunusa, meke doduru pu koa i.
¹¹ Madi kera va ululae sa qega meke sari nana
vasileana nomadi,

madi qetu sari popoa pa Kedara.
Sari tie pa Sela si madi kera qetuqetu;
madi kukili koari na batu toqere.

¹² Madi va lavatia se Zihova
madi tozi vura nia sa Nana vinahesi koari na nunusa.

¹³ Se Zihova si kote ene mataqara vura guana keke tie
niṅirana;

guana varane sapu hiva hola pude la pa vinaripera;
kote irana si Asa meke topue la varipera
meke la va kilasi sari Nana kana.

Va Tatara nia Tamasa Pude Tokani sari Nana Tie

¹⁴ “Seunae hola si koa lopu kulu si Rau,
tuṅe pule nau mo si Rau meke noso Qua mo.
Ba kamahire, guana barikaleqe nama podopodo.
Kote kabo vura si Rau, siṅo kukuru, meke ṅaṅaha

¹⁵ totoso huara goren Rau sari na toqere meke na toa
meke va popai sari na duduli na hudahuda;
sari ovuku si kote va popai Rau,
meke va popai sari na kopi.

¹⁶ Kote turaṅi Rau sari na behu koari na sirana sapu
lopu ele enei rini,

koari na vasidi sapu lopu ta gilanadi kote kalaha lani
Rau;

sa huporo si kote va kalalasia Rau pa kenudia
meke va memehi sari vasidi sapu lolora.

Arini sari tiṅitoṅa sapu kote taveti Rau;
na lopu kaqu veko pani Rau si arini.

¹⁷ Ba arini pu raṅei sari na beku,
meke zama, ‘Gamu sari mami tamasa,’ gua,
si kote tava kekere pule pa kinurekure lavata.”

Nuli meke Behu sari pa Izireli

¹⁸ “Va avoso, gamu na tie nuli!
Doṅo, gamu na behu, mamu dodogorae!

¹⁹ Esei si behu, ba sari Qua nabulu mo,
meke esei si nuli gua ari na tie paleke inavoso sapu
garuni Arau?

Esei si behu gua asa pu soto va nabu pa vinariva egoi
koa Rau,

behu gua sa nabulu te Zihova?
²⁰ Gamu ele dogori soku hola ginugua, ba lopu hite
gilania gua sapu korapa ta evaṅa;

taliṅa mia si tukele, ba lopu hite avosia ke toṅa.”
²¹ Qetu se Zihova pa laena sa Nana tinoṅoto
pude va lavatia meke va arilaena ia sa Nana Tinarae.

²² Ba sari Nana tinoni Izireli hire si ta hiko meke ta
vagi palae dia likakalae,

doduru si ta kolo vagi meke ta veko pa pou
babe ta tome la pa vetu varipusi.
Ele guana likakalae ta vagi palaedi,
sapu loke tie kote la saputu vagi puleni;
ele ta hiko vagi,
sapu loke tie pude zama, “Garunu puleni,” gua.

²³ Esei koa gamu kote va avoso mae ia si hie
babe kopu totoko nia koari na totoso pu korapa
mae?

²⁴ Esei si vari poni nia se Zekopi pude ta hiko,
meke se Izireli pude ta vagi palae?

Vea lopu e Zihova tu Sia,
sapu koa Sa si tavete va sea la si gita?
Ura lopu hiva luli rini sari Nana vina tumatumae;
lopu va tabei rini sari Nana tinarae.

²⁵ Ke va nonoga nia Sa koa rini sa Nana tinaṅaziri
maṅinina;

sapu sa tinasigiti tanisa vinaripera nomadi.
Tava mate si arini pa Nana binugoro guana ta voi pa
nika ba lopu boka gilae;

ta sulu palae pa nika ba lopu va nonoga ia rini sa dia
tinasuna sapu maena koe Tamasa koa gua koari na dia
sinea.

Va Tatara nia Tamasa pude Harupu Puleni sari Nana Tie

43 Agoi Zekopi, e Zihova pu tavete igo si agoi si
zama vura,
agoi Izireli, Asa pu va podaka igo si agoi si kamahire
zama vura guahe:

† 42:5 TTA 17:24-25 †† 42:6 Ais 49:6; Lk 2:32; TTA 13:47, 26:23

“Mi lopu matagutu, ura Arau harupu vagi pule nigo si agoi;

Arau na tioko vagi igo pa pozamu, na Taqarau si agoi.

² Pana ene nuquru gua si goi koari na kolo lamana, si kote koa turaṅa igo Arau; meke pana ene nuquru gua si goi koari na ovuku, si lopu kaqu lodu si agoi.

Pana ene nuquru gua si goi pa nika, si lopu kote kina si agoi; sa halalana si lopu kote huruṅu koa goi.

³ Ura Arau se Zihova, sa mua Tamasa, Arau si Asa sapu Hopena pa Izireli, sa mua Hinarupu;

variponi nia Rau si pa Izipi pude holu vagi pule nigo, gua tugo sari Kusi meke Siba pude vagi pule nigo.

⁴ Sina arilaemu si goi koa Rau, meke sina tataru nigo meke va lavatigo Rau, ke kote variponi ni Arau sari pude harupia sa mua tinoa.

⁵ Ke mi lopu matagutu, ura Arau korapa koa turaṅigo; kote turaṅa maeni Rau sari mua koburu pa kali gasa rimata

meke varigara pule ni pa kali lodu rimata.

⁶ Kote zama si Rau koari pa kali gede, ‘Va vura mae i!’ meke koari pa kali matao, ‘Lopu tuqe puleni,’ gua.

Turaṅa mae ni sari tuqu koreo pa seu, meke sari tuqu vineki pa vina betona sa popoa pepeso,

⁷ doduru pu ta pozae na tie te Zihova si arini, arini pu taveti Arau pude na vinahesiqu, arini pu va podaki Arau meke va evaṅi.”

⁸ Turaṅa vurani sarini pu koa matadia ba behu, pu koa taliṅadia ba nuli.

⁹ Varigara mae ni sari doduru butubutu, meke madi koa pa keke vasina sari tie.

Esei koari dia beku na korotae ni si hire meke tozi va kenue nia gua sapu kote ta evaṅa vugo?

Va mae i sari dia tie va sosode pude tozia sapu toṅoto dia, sapu gua,

pude boka avosia ri kaiqa meke zama, “Uve, hinokara dia.”

¹⁰ Zama vura se Zihova, “Gamusari Qua tie va sosode, Gua na qua nabulu si gamu sapu vizatia Rau, pude mi gilana Au meke va hinokara Au, pude mi gilania sapu Arau mo telequ sa Tamasa.

Pa kenuqu si loke Tamasa si koa, meke lopu kote koa tugo si keke pa mudiqu.

¹¹ Arau, uve Arau, mo se Zihova, meke loketona pule sa Hinarupu ba Arau mo.

¹² Arau korotae nia sapu kote ta evaṅa, meke atu harupu igo meke helahelae vura nia,

Arau, meke lopu kaiqa tamasa karovodi pule pa vari korapa mia.”

Zama vura guahe se Zihova, “Gamusari Qua tie va sosode, sapu Arau eke mo sa Tamasa.

¹³ Uve, podalae koari na totošo pukerane si Arau mo sa Tamasa.

Loke tie si kote boka harupu pania si keke tie pa limaqu.

Sapu tavetia Rau, si loke tie kaqu boka hobe ia,” gua.

Ta Rupaha pa Babiloni sari Tie Izireli

¹⁴ Hiera si zama nia e Zihova,

sa mia Hinarupu, Asa mo sapu Hopena pa Izireli: “Pa laemia gamu, si kote na qeto minate si garunu la nia Rau pa Babiloni,

meke turaṅa gorenisari doduru tie pa Babiloni guana tie govetedi,

koari na vaka sapu va titie hola ni rini.

¹⁵ Arau se Zihova, sa mia Tamasa Hopena, sapu va podakana sa Izireli, Arau sa mia Baṅara.”

¹⁶ Hiera gua si zama nia e Zihova,

Asa pu tavetena sa sirana sapu karovo, ene lulia gamu gua pa kolo lamana,

sapu ene gua pa korapadi rina kolo nomadi,

¹⁷ pu turaṅa vurani sari na totopili varipera tadi pa Izipi,

sa qeto minate meke sari doduru nana tie varipera, meke la eko dia vasina, lopu pude tekulu pule

hokara,

ta ivu va mate guana zuke vaka.

¹⁸ “Ba mi muliṅini sari vivinei koadi;

mamu lopu vivinei lamo ni sari ginugua ele holadi.

¹⁹ Doṅo la, na tiṅitona vaqurana si tavetia Rau kamahire!

Isa, ele podalae sia; vea, lopu dogoria gamu?

Na sirana si tavetia Rau pa qega

meke na tototolo koari na pepeso kaleanadi.

²⁰ Ari na kurukuru pinomo pa soloso va lavata Au, sari siki pinomo meke na duduru si kote va lavata

Au,

sina va vura poni kolo Rau pa qega

meke na tototolo koasa pepeso kaleanana,

pude poni napo sari Qua tinoni ta vizatadi,

²¹ saripu taveti Rau pude Qua telequ

pude arini kote zama vura nia sa vinahesiqu.

Sa Tinavete Sea Tadi na Tie Izireli

²² Agoi Zekopi, ba lopu hite tioko hata tinokae si agoi koa Rau,

agoi Izireli, lopu hite mabo hokara si gamu pa laequ Rau.

²³ Lopu paleke mae ni gamu sari na mia vinukivukihi uququ sipi

babe va lavata Au gamu koa ri kaiqa vinukivukihi pule.

Lopu va mamata ni gamu vinariponi huiti Rau

babe va mabo gamu koari na tinepa oto huda humahumaṅa lea Rau.

²⁴ Lopu hite holu poni Nau oela humaṅa lea gamu si Arau

babe va qetu Au koa ri na vina uququ deanadi rina mia kurukuru sapu ta vukivukihiki.
 Ba va mamata Au gamu koari na mia sinea; meke va malohoro Au koari na mia tinavete kaleadi.
²⁵ Arau, uve Arau eke si Asa pu vulasa pani sari mia sinea, koasa laequ mo Telequ, meke lopu balabala pule hokari Arau sari mia sinea.
²⁶ Aria mada viliti varigara nia sa ginugua hie, mada varipitu nia; ego va sosodea sapu toḡoto mia si gamu.
²⁷ Sa tamamia kenuna tavetena sa sinea; sari na mia tie tuturaḡa si hoḡa pa sinea tugo.
²⁸ Ke kote va kurekure i Rau sari mia hiama koasa Zelepade,
 meke kote vala nia Rau se Zekopi pa tinahuara meke se Izireli si kote tava sisirei.

Telena Zihova mo sa Tamasa

44 Ba kamahire si mu avoso mae, Zekopi, Qua nabulu,
 agoi Izireli, sapu vizata igo Arau.
² Hiera gua si zama nia Arau e Zihova, pu tavete igo si agoi, pu va podakigo pa tiana sa tinamu, meke Arau kote toka nigo si agoi:
 Mu lopu matagutu, Zekopi, Qua nabulu, agoi Izireli sapu vizata igo Arau.
³ Ura kote zoropo nia kolo Rau sa pepeso memehana, meke sari tototolo si kote ene pa pepeso popana; kote zoropo vura nia Rau sa Maqomaqoqu koari na mua koburu,
 meke sa Qua minana si kote koari na tutimu.
⁴ Kote toa va leana si arini guana duduli pa pepeso masuruna,
 guana huda pa taqeḡe leana.
⁵ Keke tie si kote zama, 'Arau si te Zihova'; keke pule si na tutina e Zekopi si asa kote guni pule nia;
 meke keke pule si kote kuberia pa limana, 'Te Zihova', meke vagia sa pozana e Izireli.
⁶ Hiera gua si zama nia Arau Zihova,
 sa Baḡara pa Izireli meke sa Tie Vata Rupaha Tie, se Zihova Tadi na Qeto Minate:
 Arau sa kekenu meke sa mumudi;
 loketoḡa pule Tamasa si koa ba Arau mo. †
⁷ Ke esei pule si gugua Arau? Mani tozi vura nia. Mani zama vura nia meke va dogoro nia pa Kenuqu sa si ta evaḡa seunaḡe gua vizati Rau sari na Qua tie pa pukerane la,
 meke na sa si kote mae pule,
 uve, mani tozi vura nia sa si kote ta evaḡa vugo repere.
⁸ Mi lopu neneqara; mi lopu matagutu.
 Vea lopu Arau tu na tozi vura nia si hie meke zama va kenuḡe nia pukerane sia?
 Gamu sari Qua tie va sosode. Vea, koa nana pule keke Tamasa gugua Arau?

Lokari, loketoḡa pule si keke Patu Hihui; lopu gilania pule Arau si keke."

Tava Sisire sa Vinahesi Beku

⁹ Doduru pu tavete beku si loke laedi beto, meke sari tiḡitoḡa va arilaena i rini si loke laedi. Arini pu hoke zama poni si behu; loketoḡa gilania si arini, na variva kurekuredi.
¹⁰ Esei ponía kineha sa tamasa huporona meke tavetia sa beku,
 sapu loketoḡa vagi nia sa?
¹¹ Asa meke sari tie gugua asa si kote tava kurekure; saripu peqopeqo si loketoḡa ba na tie mo. Vekoi madi mae varigara beto madi tozia sa dia vina hinokara;
 na kote kamo matagutu meke kurekure mo.
¹² Sa tie tavetavete pa aeana si vagia sa si keke kukuru aeana
 meke vala nia sa koari na patu leradi;
 meke podalae sekea sa meke va vura nia kineha sa, lilohia sa lamae pa doduru nana ḡiniraḡira. Sa tinavete si kamo nia ovia tu sa meke malohoro; lopu napo kolo si asa meke podalae mabo.
¹³ Sa kamada si pada ia sa sa huda. Kuberia sa koasa huda sa kineha; beto si peqo ia sa meke rausu ia meke va vura ia sa sa kineha tie. Va tolavaena ia sa sa kineha tie pude mani ta veko pa nana hope.
¹⁴ Maho gore nia sa sa huda sida, babe vizata vagia sa huda saeparasi na oaku. Va toa ia sa koari na huda pa hiqohiqo, babe letea sa sa huda paeni meke sa ruku va toqolia.
¹⁵ Na huda si sutuḡu nia nika na tie: kukuruna si pude maliha nana, meke pude kina nana bereti tugo. Ba kukuruna si peqo nia tamasa tu sa, meke vahesi ia;
 tavetia sa si keke beku meke kokotuḡu la tu koa sa.
¹⁶ Kukuruna sa huda si halala pa korapa nika; vasina si tavete gana ginani si asa, kina ia sa sa gana masa kurukuru meke hena va deḡa.
 Meke maliha nana tugo si asa meke zama, "Kei, maḡini va leana; toa va leana hola sa nika."
¹⁷ Koasa huda koa holana si peqoa sa sa tamasa, sa nana beku;
 kokotuḡu gore si asa koa sa meke vahesi ia. Varavara la si asa koasa meke zama, "Harupu au, agoi sa qua tamasa."
¹⁸ Loketoḡa si tumae nia rini, loketoḡa si gilania rini; sari mata dia si tuku, ke lopu boka dodogorae, sari monana dia si tuku ke lopu boka gilagilana.
¹⁹ Loke tie si noso paki meke balabala, loke tie si tumatumae meke gilagilana pude zama, "Kukuruna si suḡa nia nika rau; sapu tavete nia bereti arau,

† 44:6 Ais 48:12; Rev 1:17, 22:13

meke kina nia masa kurukuru sapu hena ia rau.
Vea, kaqu tavete nia keke tinitoŋa kaleana hola tu
arau koasa kukuru huda sapu koa holana?

Kaqu kokotuŋu gore la ia tu rau si keke kukuru
huda?"

²⁰ Deŋa pa ginani sapu ta kina pa eba sa tie, na bulo
kokohana si turaŋa va sea ia;

lopu boka harupu pule nia, babe zama,
"Vea, lopu na koha mo sa beku pa limaqu hie?"

Zihova, sa Tie Kurikuri, meke sa Hinarupu

²¹ "Mu balabala i si hire, agoi Zekopi,
ura, agoi Izireli sa Qua nabulu.

Arau tavete igo, meke agoi sa Qua nabulu;
agoi Izireli, si lopu kaqu muliŋi nigo Rau.

²² Ele givusu pani Rau sari mia sinea guana lei,
sari mia sinea sapu murimuri guana kovele pana
munumunu.

Mi kekere pule mae koa Rau,
ura Arau harupu vagi gamu."

²³ Agoi na maŋauru, mu kera qetuqetu,
mi kukili vala beto gamu na pepeso, sina rupahi e
Zihova sari pa Izireli.

Mi poraka vura mae pa kinera, gamu na toqere,
gamu na hiqohiqo meke doduru mia hudahuda,
ura e Zihova ele harupia se Zekopi,
meke nedala vura mae si Asa pa Izireli.

²⁴ Hiera gua si zama nia e Zihova,
sa mua hinarupu, pu va podaka igo koasa tiana sa
tinamu:

"Arau se Zihova,
Arau tavetedi sari doduru tinitoŋa,
Arau nadoro vura nia sa maŋauru,
Arau repaha vura eke nia sa popoa pepeso.

²⁵ Arau va kokoha i sari na vina gilagila tadi na
poropita kokohadi, pude lopu gorevura vugo na
repere,

meke va doŋo guni ni na tie pekipekidi sari tie
matemateana.

Arau huari sari na vina nonoga tadi na tie gilagilana,
meke iliri lani pa dinuviduvili. †

²⁶ Arau tavete vura ni sari zinama tadi na Qua nabulu,
meke va gorevura i sari na kinorokorotae tadi na
Qua tie paleke inavoso,
pu zama nia sa popoa Zerusalem, 'Kote koa pule ia
tie,'

koari na vasileana pa Ziuda si, 'Kote ta kuri pule,'
meke sari na vasina ta huaradi si, 'Arau kote tavete
pulei,'

²⁷ pu zama koari na kolo lamana, 'Mi popa,
meke kote va popa i Arau sari mia tototolo.'

²⁸ Arau zama nia se Saerasi, 'Asa sa Qua sepati,
asa kote va gorevura i sari doduru pu hiva ni Arau,
kote zama guni nia sa sa vasileana pa Zerusalem,

"Mani ta kuri pule si asa," kote gua,
meke koasa Zelepade, "Mani ta kuri pule sa
Zelepade," "" gua se Zihova.

† 44:25 1 Kor 1:20

Vizatia Zihova se Saerasi

45 "Hiera gua si zama nia Arau Zihova koa sa pu ele
vizatia Rau,

koe Saerasi, sapu tuqe vagia Arau lima mataona
pude va kilasi sari na baŋara koari na butubutu pa
kenuna sa,

meke pude va gorei koari na baŋara sari dia poko
varipera,

pude tukeli sari sasada pa kenuna sa
pude sari sasada si lopu tuku:

² Arau si kote ene pa kenumu
meke va pezara i sari toqere;

kote huara gorenii Rau sari sasada boronizi
meke seke huari sari na rorotoana aeana.

³ Kote poni igo Rau sari na tinagotago koadi pa vasidi
huporodi,

tinagotago sapu ta kopu pa vasidi tomedi,
pude mamu gilania sapu Arau se Zihova,

sa Tamasa pa Izireli, pu tioko vagi igo pa pozamu.

⁴ Pa laena e Zekopi sa Qua nabulu,
e Izireli sa Qua vinizatana,

si tioko vagi igo Rau pa pozamu

meke va hake nia koa goi si keke pozapoza nomana
hola,

gua ba Arau si lopu gilana Au goi.

⁵ Arau se Zihova, meke loketona pule si kekeŋoŋo
gugua Arau;

Arau mo sa Tamasa, lopu keke tamasa pule si koa.
Arau kote va ŋiŋira igo si agoi,

gua ba lopu gilana Au goi,

⁶ pude podalae pa vasina gasa sa rimata
meke kamo pa vasina lodu sa,

si boka tumae nia ari tie sapu Arau mo sa Tamasa.

Arau se Zihova, meke lopu keke pule si koa.

⁷ Arau va podakia sa kalalasa meke sa huporo;
Arau si turaŋa kamo minana meke tinahuara;

Arau, se Zihova, pu taveti sari doduru arini.

⁸ Agoi na galegaleane panaulu, mu zoropo mae nia
sa tinoŋoto;

vekoii sari na lei pude zoropo gore mae nia.

Vekoa sa popoa pepeso pude tukele va ŋaŋara veko,

vekoa sa hinarupu pude tuvulu sage,

vekoa sa tinoŋoto pude toqolo turaŋa;

Arau, se Zihova, ele va podaki si arini.

⁹ Mani ta lotaŋa sa tie pu tokea si Asa pu tavetena,
sa tie sapu na keke koari na bele raro patu pa
pepeso.

Vea boka zama sa pepeso bupara koasa tie tavete
raro patu,

'Na sa si korapa tavetia goi,' gua?

Boka zama sa raro patu koasa tie tavetena,

'Lopu tumaemu,' gua? ††

¹⁰ Mani talotaŋa sa tie pu zama koasa tamana,

'Na sa si podoa goi hie?'

babe koasa tinana,

'Na sa si podo vura nia goi hie?'

†† 45:9 Rom 9:20

11 Hiera gua si zama nia Arau Zihova,
Asa mo sapu Hopena pa Izireli, asa pu Tavetena:
Guguadi ri na ginugua pu kote kamo mae,
si vea, kaqu nanasa ni tu goi koa Rau sari Qua
koburu
babe totozi Nau koari na Qua tinavete?
12 Nake Arau mo tavetia sa popoa pepeso
meke podaki saripu koa vasina.
Pa limaqu telequ repaha vura nia Rau sa mañauru;
meke vekoi pa dia vasidi sari na pinopino.
13 Kote va ovulu sagea Rau se Saerasi pa korapa Qua
tinoñoto:
Arau kote taveti sari doduru nana inene pude
toñoto.
Kote kuri pule ia sa sa Qua vasileana nomana pa
Zerusalema,
meke rupahi sa sari na Qua tie pu ta zau vagi,
ba lopu pude ta tabara babe ta pia,"
zama gua se Zihova Tadi na Qeto Minate.
14 Hiera gua si zama nia e Zihova:
"Sari tinagotago tadi pa Izipi meke hinoluholu tadi pa
Sudani,
meke sari tie geledi pa Sabeani,
si kote karovo atu koa goi
meke kote tamugoi si arini;
kote ene luli si arini pa mudimu agoi,
ta pusi seni meke kote luli atu koa goi.
Kote kokotuñu si arini pa kenumu
meke kote helahelae atu, meke zama guahe,
'Hinokara koa turaña igo tugo sa Tamasa si agoi,
meke loke Tamasa pule si koa, ba Asa mo Telena;
ura loketoña pule sa Tamasa,'"
15 Hinokara Agoi sa Tamasa sapu tome pule Nigo,
kei Tamasa sa Hinarupu pa Izireli.
16 Doduru tie tavete beku si kote tava kurekure meke
doño guana tie pekipekidi;
kote topue taloa varigara guana tie pekipekidi.
17 Ba sa Izireli si kote ta harupu koe Zihova,
pa hinarupu loke vina betona;
agoi si lopu kote tava kurekure kamo na kamo.
18 Ura hiera gua si zama nia e Zihova,
Asa pu tavetena sa mañauru,
Asa sa Tamasa;
Asa pu tavetia sa popoa pepeso,
Asa va podakana bisa;
lopu tavetia Sa pude kokoba,
ba kuria Sa pude koa ia tie.
Zama si Asa:
"Arau se Zihova,
meke loketoña pule gugua Arau si koa.
19 Lopu tome si Arau meke zama,
lopu tome pa kaiqa vasina hupohuporona;
lopu ele hite zama si Rau koari tutina Zekopi,
'Hata Au be boka dogoro Au tu gamu,'
Arau, e Zihova, si zama pa hinokara;
Arau zama vura nia mo gua sapu toñoto.
20 Varigara, mamu mae;
varigara gamu na votiki tie pu govete koari na kana.

Na pupuhudi si arini pu paleke viloraeni sari dia beku
huda,
pu varavara la koari na tamasa pu lopu variharupi.
21 Zama vura nia sapu koa koa gamu, mamu toketoke
geso nia,
vekoi, madi vari vivinei dia.
Esei tozi va kenu nia si hie pukerane la,
esei zama vura nia pa tooso latu hoi?
Vea, lopu Arau e Zihova tu sia?
Meke Arau mo meke loketoña pule sa Tamasa,
sa Tamasa toñotona meke sa Hinarupu;
loketoña pule si koa ba Arau mo.
22 Kekere mae koa Rau mamu ta harupu,
gamu doduru pa vina betona sa popoa pepeso;
ura Arau mo sa Tamasa meke loketoña pule si koa.
23 Koa Rau telequ ele va tata nia Rau,
sa nuzuqu ele zama nia pa ñinoño
sa zinama sapu lopu kaqu ta hobe:
Pa kenuqu si kote kokotuñu sari doduru tie,
meke doduru mea si kote helahelae vura Nau. †
24 Guahe kote zama nau rini, 'Koe Zihova eke mo
sa tinoñoto meke ñinirañira.'"
Doduru pu kana la koa Sa
si kote mae koa Sa meke tava kurekure.
25 Ba koe Zihova, sa doduru tutina Izireli
si kaqu tava toñoto meke kote vahesia rini si Asa.

Sari Tamasa Kokohadi tadi pa Babiloni

46 Belo si kokotuñu, Nebo si todoño gore;
sari tamasa arini tadi pa Babiloni si ta paleke
koari na kurukuru.
Sari na beku sapu ta paleke lamae si mamata,
na mamata koa rini pu mabo.
2 Todoño meke kokotuñu gore varigara sari karua;
lopu boka harupu puleni koasa tinasuna,
ke somana ta paleke taloa pa tinaraovo.
3 Zama se Zihova, "Va avoso mae koa Rau, gamu pa
tutina e Zekopi,
gamu doduru pu koa hola koari na butubutu Izireli,
gamu pu kopuni gamu Rau podalae tooso podo
gamu,
meke paleke gamu Rau podalae tu haha mia.
4 Kaqu kopuni gamu Rau osolae barogoso na keo tu
kalu mia.
Arau mo si Asa, Arau si asa pu kote kopu ni gamu.
Arau tavete gamu meke Arau kote paleke gamu;
Arau kote kopuni gamu meke Arau kote harupu
gamu.
5 Koe sei kote vari padapada Nau gamu sapu
kekeñoño gua Arau?
Koe sei kote va tata lani Au gamu pude vari
padapadani gami?
6 Kaiqa si va vura qolo pa dia huneke
meke padai sari dia siliva pa sikele;
tabaria rini si keke tie tavetavete pa qolo meke
tavetia sa si keke dia tamasa,
meke todoño si arini meke vahesia rini si asa.

† 45:23 Rom 14:11; Pil 2:10-11

⁷ Ovulu sage nia rini pa avaradia meke paleke ia; veko rini si asa pa nana vasina, meke vasina tugo turu eko nana.

Meke lopu boka rizu si asa koasa vasina asa. Be kabo la si keke tie koa sa, ba lopu kaqu olaña si asa;

lopu kaqu boka harupia sa si asa koari nana tinasuna.

⁸ Mi balabala ia si hie, veko va nabu ia pa mia binalabala;

va naqitia pa bulomia, gamu na tie kaleamia.

⁹ Mi balabala i sari ginugua koadi, sapu taveti Rau pukerane la;

Arau sa Tamasa, meke loketoña pule si koa;

Arau sa Tamasa, meke loketoña pule si gugua Arau.

¹⁰ Pa pinodalaena tu si vata gilana nia Rau sa vina betona,

totoso pukerane tu tozia Rau sapu kote mae.

Zama si Rau: Sa Qua hiniva si kaqu turu hola, meke kaqu taveti Rau doduru gua sapu hiva ni Rau.

¹¹ Pa kali gasa rimata si tioko mae nia Rau si keke kurukuru variva mate;

pa keke popoa seu si kote mae si keke tie pude va gorevura i sari Qua hiniva.

Sapu zama ni Rau, arini tugo si kote taveti Rau;

Gua sapu tozi ni Rau, si kote va gorevura i tugo Rau.

¹² Avoso mae koa Rau, gamu pu nabu bulomia, gamu pu seu hola koasa tinoñoto.

¹³ Arau korapa turaña va tata mae ia sa Qua tinoñoto;

namu lopu seu hokara sia,

meke sa Qua hinarupu si lopu kaqu va sasanae.

Arau kote harupi si arini pa Zaione,

sa Qua tinolava si kote vata dogoro nia Rau koe Izireli.

Sa Tinahuara pa Vasileana Babiloni

47 Gore, mamu habotu pa kavuru, agoi Babiloni pu guana vineki vaqura; habotu pa pepeso koa sa vasina sapu lopu koa ia na habotuana bañara,

agoi tuna vineki ari pa Babiloni.

Lopu kote ta pozae pule na vineki vaqura leleamu si goi. †

² Vagi sari karua patu munamunalana palava; va gorea sa mua poko paere isumata.

Daku sage nia sa mua poko, va dodoho ia sa nenemu mamu ene karovi sari na tototolo.

³ Kaqu dogoria ri tie sapu dodohomu si goi; meke sa kinurekure tamugoi si kaqu tava vura.

Kaqu hobequ si Rau;

lopu keke tie si kote va hola ia Rau.”

⁴ Sa nada Hinarupu, se Zihova Tadi na Qeto Minate, asa sa pozana Sa,

Asa mo pu Hopena pa Izireli.

⁵ Zama pule si Asa, “Habotu mamu lopu kulu, nuquru la koasa vasina hupohuporona,

agoi sapu guana vineki vaqura tadi na tinoni pa Babiloni;

beto, lopu kote ta pozae pule na kalaho tadi na binañara si goi.

⁶ Na bugoro ni Rau sari Qua tinoni, ke kilua Rau sa Qua tinago;

vatu ni Arau si arini pa limamu, ba lopu hite va dogoroni tataru goi.

Koari na barogoso na kaleqe ba va hake ni pinaleke mamatadi goi.

⁷ Zama si goi, ‘Arau si kote na kalaho lamo, kamo na kamo.’

Ba lopu hite rove vagi goi sari ginugua hire babe balabala ia sapu sa beka si kote ta evaña.

⁸ Ego kamahire, va avoso mae, agoi pu okoro nia sa kinokoa qetuqetu tana kasia popoa,

koa va leana meke loketoña matagutu nia meke zama eke telemu.

‘Arau mo si asa, loke tie pule si kekeñoño gua arau. Lopu kaqu na naboko si rau

babe talotaña nia sa matedi ri na koburu.’ ††

⁹ Karua beto hire kote kamo atu koa goi, pa vasi totoso hite mo, pa keke rane mo;

sapu lopu koa sari mua koburu meke sapu kote naboko si goi.

Uve, kote kamo va leana atu si arini koa goi, be vea soku gua sari mua tie sabusabukae

meke vea soku gua sari na mua lineveleve.

¹⁰ Agoi si ele rañei sari mua hahanana kaleadi meke zama, ‘Loke tie na dogoro au,’ gua.

Sari mua ginilagilana na tinumatumae na turaña va sea igo

totoso zama eke gua hie si goi telemu,

‘Arau mo si asa, meke loke tie pule si kekeñoño gua arau.’

¹¹ Na tinasuna si kaqu raza koa goi, meke lopu kaqu tumae nia goi vegua

meke kote kasi pania mua potana si asa.

Na tinahuara si kote hoqa kamo atu koa goi

sapu lopu kote boka tabaria goi meke va hola ia.

Na tinasuna sapu lopu boka dogoro va kenue ia goi si kote kamo va hodaka koa goi.

¹² Mamu nono latu, pude gua, koari mua potana meke sari soku mua tie sabusabukae,

sari pu voriti taveti goi seunae gua tu kobukoburumu.

Gina kote bokaboka mua,

gina kote boka va mataguti goi si kaiqa tie.

¹³ Sari doduru vinari tokae pa binalabala va mabomu si goi!

Va mae i sari mua tie viliti pinopino,

saripu tiro pinopino, pu boka tozia sa si kote ta evaña pa hopeke sidara,

vekoi madi harupu igo koari ginugua pu kote kamo atu koa goi.

¹⁴ Hinokara guana duduli popadi si arini; sapu kote sulu pani na nika.

† 47:1 Ais 13:1 kamo hinia 14:23; Zer 50:1, 51:64

†† 47:8 Rev 18:7-8

Na lopu kote boka harupu pule ni
 koasa niniraŋira tanisa nika.
 Sa nika sapu loke patu lerana pude maliha sari tie;
 vasina loke nika pude habotu kapae ia.
¹⁵ Asa mo sa tinokae boka tavete poni igo rini,
 sarini pu ele tavetavete turani agoi
 meke hata tinokae si goi koarini seunae gua tu
 kobukoburumu.
 Kote hopeke ene nono la si arini pa dia tinavete
 seadi;
 meke lopu keke arini kote harupu igo.”

Sa Tamasa Baŋara nia sa Vugo Repere

48 Ego, avoso mae gamu na tutina e Zekopi,
 gamu pu ta tioko pa pozana e Izireli
 meke mae gua pa tuti te Ziuda,
 gamu pu hoke tokotokoro pa pozana e Zihova
 meke hoke poza ia sa Tamasa pa Izireli,
 ba lopu pa hinokara babe pa tinonoto.
² Avoso mae gamu pu poza puleni gamu na tiena sa
 vasileana hopena,
 meke kalavarae koasa Tamasa pa Izireli,
 e Zihova Tadi na Qeto Minate, asa sa Pozana Sa.
³ Zama vura guahe se Zihova, “Pukerane tu koroto
 veko ni Rau sari ginugua pu kote ta evaŋa,
 sa ŋuzuqu tozi vura ni meke Arau vata gilana ni sari
 tie;
 meke tavetavete si Rau, meke va gorevura i si arini.
⁴ Ura gilania Qua sapu na tie tasuna mia si gamu,
 sari ruamia si heheda guana aeana,
 meke sari raemia si guana boronizi.
⁵ Gua asa ke tozini gamu Rau si hire pukerane la tu,
 sipu lopu ele ta evaŋa rini si tozi va kenuie ni gamu
 Arau
 pude lopu kote boka zama guahe si gamu,
 ‘Qua beku taveti si hire;
 qua kineha huda meke tamasa aeana na va evaŋi,’
 gua.
⁶ Gamu ele avoso ni si hire; mi doŋo la i.
 Lopu kaqu helahelae nia tu gamu sia, sapu
 hinokaradi sari kinorokorotae pu ele zama vurani Rau
 pukerane?
 Podalae kamahire si kote Maqu tozini gamu sari
 tiŋitoŋa vaquradi,
 sari tiŋitoŋa ta tomedi meke lopu ta gilana koa
 gamu.
⁷ Vaquradi si arini, meke lopu tiŋitoŋa pukerane;
 lopu ele avoso ni gamu, tiqe ŋinoroi mo.
 Ke lopu boka zama si gamu,
 ‘Uve, tumae ni gami,’ gua.
⁸ Lopu ele avoso ni gamu meke lopu ele gilani;
 pukerane tu lopu tukele sari taliŋa mia.
 Ura tumae nia Qua sapu na tie sekesekei mia si
 gamu;
 na podo mae gua mia tu sapu na tie va karikari mia.
⁹ Koasa laena sa Pozaqu Arau telequ si va sasanae si
 Rau koasa Qua tinaŋaziri;

koasa laena sa vinahesiqu Rau si tuqe pule ia Rau si
 asa koa gamu,
 pude lopu va mate pani gamu.
¹⁰ Doŋo la, ele va via gamu Rau, ba lopu via sigiti
 guana siliva sapu via hola pa nika;
 ele podeke gamu Rau koasa nika halalana tana
 tinasigiti.
¹¹ Pa laequ tugo Arau, si tavetia Rau si hie.
 Ve, kaqu va malumu pule Nau tu si Arau pude ta
 zama va kaleana?
 Arau lopu kaqu va malumu la nia sa vinahesiqu pa
 keke tie babe pa beku.

Vizatia Zihova se Saerasi

¹² Kei Zekopi, avoso mae koa Rau,
 Izireli pu tioko igo Arau:
 Arau si Asa;
 Arau mo sa kekenu meke Arau sa mumudi. †
¹³ Pa Limaqu telequ si kuria Rau sa popoa pepeso pa
 pinodalaena pukerane,
 meke pa Lima mataoqu si repahia Rau sa maŋauru;
 totoŋo tiokia Rau sa maŋauru meke sa pepeso si va
 tabe tugo sari karua.
¹⁴ Mae varigara, gamu doduru, mamu va avoso:
 Na beku savana ele tozi vata kenuie i sari tiŋitoŋa
 hire?
 Arau Zihova ele vizatia sa Qua tie
 pude tavetia sa Qua hiniva koasa popoa Babiloni;
 sa Lima mataoqu si kote raza la koari pa Babiloni.
¹⁵ Arau, sapu Arau mo hie, si zama;
 uve Arau ele tiokia si asa.
 Arau kote turani si asa,
 meke kote bokaboka si asa koasa tinavete pu ta
 garunu nia sa.
¹⁶ Tata mae koa Rau pude mi avosia si hie:
 Podalae pa pinodalaena si lopu zama golomo si Arau;
 meke totoŋo ta evaŋa si asa, si Arau si koa Qua
 vasina,” gua se Zihova.

Meke kamahire si garunu au e Zihova sa Baŋara
 meke sa Maqomaqona.

Sa Hiniva te Zihova Koari Nana Tinoni

¹⁷ Hiera gua si zama nia e Zihova,
 sa mia Hinarupu, si Asa pu Hopena pa Izireli:
 “Arau se Zihova sa mia Tamasa,
 pu va tumatumaeni gamu koasa sapu leana koa
 gamu,
 pu totolini gamu koasa sirana sapu kaqu enea
 gamu.
¹⁸ Be guana avosi gamu sari Qua zinama,
 si kote guana ovuku sa mia binule,
 sa mia tinonoto si kote guana bogusu pa lamana.
¹⁹ Sari tutimia si kote guana onone pa masa,
 sari mia koburu si kote guana onone sapu lopu boka
 ta nae;

† 48:12 Ais 44:6; Rev 1:17, 22:13

Sari pozadia si lopu kote ta kumata palae
babe ta huara taloa pa kenuqu Arau.”
20 Mi taluarae pa Babiloni,
mi govete taloa mia koari tie Babiloni!
Kukili vura nia si hie pa qinetuqetu,
mamu zama vura nia.
Garunu vura la nia koari pa vinabetona sa popoa
pepeso;

mi zama guahe, “Se Zihova ele harupia sa Nana
nabulu se Zekopi,” mi gua.

21 Lopu hite memeha si arini totošo turani Sa pa
soloso qega;

na kolo si va vura poni Sa pa patu;
viqalia Sa sa patu
meke zoropo vura sa kolo.

22 Zama vura se Zihova, “Loke binule si koa tadi na tie
kaleadi,” gua. †

Sa Nabulu te Zihova

49 Sa Nabulu te Zihova †† si zama, “Avoso mae koa
Rau, gamu pa nunusa ‡

mi avosia si hie, gamu na butubutu pa seu:
Sipu lopu ele podo Arau si tioko Au e Zihova si Arau;
pa tiana sa tinaqu si tioko Au sa Pozaqu.

2 Sa Nuzuqu si tavete guni nia Sa na vedara naruna,
meke tome Au Sa pa maqomaqona sa Limana;
tavete Au Sa guana tupi naruna

meke tome Au Sa pa Nana vovoina tupi. ††

3 Zama si Asa koa Rau, ‘Agoi si na Qua nabulu,
se Izireli, sapu koa Goi kote ta vahesi si Arau.’

4 Ba zama si Arau: Arau si guana tavetavete hoboro
mo;

sa Qua niniranira si guana ta okipalae hoboro mo
meke loketona va gavoria.

Ba sapu kote vagi nia Rau si pa Limana e Zihova,
meke sa Qua pinia si koa koasa Qua Tamasa.

5 Asa pu tavete Au pa tiana sa tinaqu pude Nana
nabulu

pude turaña pule lani sari na butubutu te Zekopi koa
Sa

meke varigara pule lani sari na butubutu Izireli koa
Sa,

ura Arau si tava lavata koe Zihova

meke sa Qua Tamasa si na Qua niniranira.

6 Kamahire si zama se Zihova: ††

‘Na tinitoña hitekena mo sapu pude Agoi si na Qua
nabulu

pude va ninira pulei sari na butubutu te Zekopi
meke pude turaña pule mae i sari na tie Izireli saripu
koa holadi.

Ba kote tavetavete Nigo tugo Rau pude na kalalasa
koari na tie Zenitailo,

pude agoi boka paleke la nia sa Qua hinarupu koari
na tie pa vina betona sa popoa pepeso.’

7 Hiera gua si zama nia e Zihova,

sa Hinarupu meke Asa pu Hopena pa Izireli,
koa Sa pu ta hakohakoe meke lopu ta hivae koari na
butubutu,

koa Sa pu nabulu ni sari na banara:

‘Sari banara kote dogorigo meke gasa turu,
sari koburu tavia kote dodogorae meke todoño,
koa gua koe Zihova, sapu kopu ni sari Nana zinama,
Asa pu Hopena pa Izireli, Asa pu vizata Igo.’”

Sa Vinaleana Pulena sa Popoa Zerusalem

8 Hiera gua si zama nia e Zihova: †††

“Pa totošo tanisa Qua tataru variharupi si kote
olanigo Rau,

meke koasa rane tanisa Qua hinarupu si kote toka
Nigo Rau;

Arau kote kopu Nigo meke tavete Igo

pude na vinariva egoi si agoi tadi na tinoni,
pude valeana pule ia sa popoa

meke pude veko pulei sari tie koari na dia pepeso,
sa pepeso ta huarana,

9 pude zama koari na tie ta pusidi, ‘Mi ta rupaha,’
meke koa rini pa hupohuporona, ‘Vura mae pa

kalalasa!’

Kote henahena va dena dia pa kali sirana

meke kote gua ri na sipi pu gani duduli koari na
toqere.

10 Lopu kote hite ovia babe memeha si arini, †††

babe raza i na manini pa qega babe koasa rimata.

Asa pu tataru ni kote totoli ni

meke turaña lani koari na kolo tototolo.

11 Na sirana vari karovae popoa si kote tavetia Rau
koari na toqere,

meke na sirana tadi na tie pude enea.

12 Doño la, kote mae gua pa seu si arini,

kaiqa kote mae gua pa kali gede, kaiqa pa lodu
rimata,

kaiqa si pa kali mae gua pa Izipi.”

13 Agoi na manauru, mu kukili qetuqetu;

agoi na popoa pepeso, mu koa qetu;

gamu na toqere, mi poraka vura pa kinera!

Ura e Zihova si korapa va manoti sari Nana tinoni

meke kote tataru ni Sa sari Nana tie pu korapa koa
pa tinasigiti.

14 Ba Zaione § si zama, “E Zihova ele kilu au si arau,
sa Banara ele muliñi nau.”

15 Zama vura se Zihova, “Vegua boka muliñi nia sa
barikaleqe sa tuna soti

meke lopu tataru nia sa sa koburu sapu podo sotia
sa?

Gina kote boka muliñi nia sa,

ba Arau lopu kaqu muliñini gamu Rau!

16 Doño la, Arau ele kuberia pozamu koari na ola

Limaqu,

sari goba pa vari likohaemu si korapa balabala i Rau
doduru totošo.

17 Sari mua koburu koreo si bebeno pule mae,

meke sarini pu huara gore nigo si taluarae koa goi.

† 48:22 Ais 57:21 †† Pa korapana sa hinia hie sari zinama “Sa
nabulu te Zihova” si korotae nia se Zisu. ‡ 49:1 Zer 1:5 †† 49:2 Hib
4:12; Rev 1:16 †† 49:6 Ais 42:6; Lk 2:32; TTA 13:47, 26:23

††† 49:8 2 Kor 6:2 ††† 49:10 Rev 7:16-17 § Zerusalem

¹⁸ Mu ena sage ni matamu, mamu dono vari likohae; sari doduru tumu koreo si varigara meke mae koa goi.

Hinokara gua sapu toaqu si Rau si kote va sagei goi si arini guana vinasari. Kote pokopoko ni goi, guana vineki nama varihaba," zama vura gua se Zihova.

¹⁹ Zama pule si Asa, "Na ta huara tugo si goi meke ivulu

meke ta huara inete sa popoa, ba kamahire si kote hiteke tugo na kote soku sari na mua tie

meke sarini pu novala igo si kote koa latu pa seu.

²⁰ Sari na koburu pu podo pa tinaraovo si kote zama koa goi,

'Sa popoa hie si hiteke hola koa gami; poni va sokuni gami lolomo pude koa mami.'

²¹ Totoso asa kote zama si goi pa bulomu, 'Esei podoi sari koburu hire?

Arau si koa talotaṅa meke tige;

Ta raovo taloa si arau meke ta kiluqu.

Esei va noma sagei sari koburu hire?

Arau si koa eke telequ,

ba sapu hire si pae mae guadi?"

²² Hie si zama nia e Zihova sa Baṅara:

"Dono la, kote tioki Arau sari tie Zenitailo, kote ovulu sage nia Rau sa Qua pitipiti koari na butubutu;

meke kote turaṅa pule mae ni rini sari tumu koreo pa limadia

meke kote paleki rini sari tumu vineki pa avara dia.

²³ Sari baṅara si kote guana tamamu agoi, meke sari dia kalaho si kote guana tinamu agoi.

Kote todoṅo si arini pa kenumu, sari isumata dia si kote kamo la pa pepeso;

sa kavuru pa nenemu si kote mea ia rini.

Gua meke tiqe kote gilania goi sapu Arau se Zihova; arini pu raṅe Au si lopu kaqu talotaṅa."

²⁴ Esei boka saputu vagi sari na vinagi pa vinaripera koari na tie varane,

babe harupi sari na boso koasa qeto minate?

²⁵ Ba hiera gua si zama nia e Zihova:

"Uve, sari na boso si kote ta vagi pule koari na varane,

meke sari na vinagi pa vinaripera si kote ta saputu vagi koari na qeto minate;

Arau kote razai sarini pu raza igo si goi, meke sari mua koburu si kote harupi Rau.

²⁶ Arau kote vari taliri ni sari mua kana meke kote hena pulei rini sari masa dia teledia;

kote napoi rini ehara dia meke viviri ni guana napo vaeni.

Gua meke tiqe kote gilania ri doduru tie sapu Arau, se Zihova, Arau sa mua Hinarupu, mua Tinarupaha, sa Tamasa niṅirana te Zekopi."

Sa Minae Tanisa Nabulu

50 Hiera gua si zama nia e Zihova:
"Avei sa pepa vari luari tanisa tinamu,

sapu vala nia Rau meke garunu taloa nia?

Babe pa Qua linipulipu savana si holuholu la nigo Rau si agoi?

Lokari, koari na mua sinea mo si ta holuholue taloa si agoi;

koari na mua tinavete kaleadi mo si ta garunu taloa sa tinamu.

² Totoso mae Arau, si vegua ke loke tie tu si va avoso?

Totoso titioko Arau, si vegua ke loke tie tu si olaṅa?

Ve, papaka hola sa Limaqu pude holu vagi pule igo?

Ve, loke Qua niṅirani si Arau pude harupu igo?

Pa ginegese hite mo si va popa ia Rau sa kolo lamana.

Sari ovuku si iliri lani Rau pa qega;

sari dia igana si muzi sina loke kolo

meke mate sina memeha.

³ Arau va poko nia hinuporo sa maṅauru meke na poko baika sa nana nobi."

Sa Vinatabe Tanisa Nabulu te Zihova

⁴ Zama sa Nabulu te Zihova, "Se Zihova Baṅara ele va tumatumae Nau zama,

pude tumae nia sa zinama sapu kote toka nia sa tie sapu malohoro.

Asa va vaṅunu Au doduru munumunu,

va vaṅunia sa Taliṅaqu pude va avoso guana tie sapu tava tumatumae.

⁵ E Zihova Baṅara ele tukeli sari Taliṅaqu,

meke lopu hite seke tinarae si Arau;

lopu hite taliri taloa si Rau.

⁶ Va malumia Rau sa Mudiqu koa rini pu seke Au,

sari paparaqu koa rini pu dakui sari gumiqu;

lopu tomea Rau sa Isumataqu

koa rini pu va sisire Nau meke loro Au. †

⁷ Ura toka Nau e Zihova Baṅara si Arau

ke lopu kote kurekure si Arau.

Gua ke ele va nabua Rau sa isumataqu guana patu, na gilania Rau sapu lopu kote tava kurekure si Arau.

⁸ Asa pu poni Au tinonoto si koa tata mo. ††

Na esei boka zutu Au si Arau?

Mae mada vari tia !!

Esei sa tie sapu zutuqu Rau?

Vekoa mani mae zama pa Kenuqu!

⁹ E Zihova Baṅara na toka Nau si Arau.

Esei koa ri na tie sapu hiva zutu Au si Arau?

Kote noṅoreṅore guana poko si arini;

kote gani pani na kikitii," gua si Asa.

¹⁰ Esei koa gamu na pamaṅa nia se Zihova

meke va tabei sari zinama tanisa Nana nabulu?

Vekoa si asa pu ene pa huporo,

pu loke nana zuke,

mani raṅea sa Pozana e Zihova

meke kalavarae koasa nana Tamasa.

¹¹ Ba kamahire, doduru gamu pu katu mia nika

pu poni pule ni gamu zuke halaladi,

mi la, ene pa korapana sa kalalasa sa mia nika

meke koari na zuke sapu huruṅi gamu.

† 50:6 Mt 26:67; Mk 14:65 †† 50:8 Rom 8:33-34

Hie sa pinia sapu kote vagia gamu pa limaqu:
Kote hoqa eko si gamu pa tinasigiti nomana.

Sa Zinama Vina Manoto koe Zerusalem

51 Zama pule se Zihova, "Va avoso mae koa Rau gamu pu okoro nia sa tinoḡoto meke gamu pu hata Au si Arau. Doḡo la koasa patu sapu vasina ta bele vagi si gamu meke koasa pepeso vasina ta geli vagi si gamu, ² doḡo la koe Ebarahami, sa tamamia; meke koe Sera, pu podo gamu. Totoso tioko ia Rau se Ebarahami si kekekena mo si asa, ba mana nia Rau meke va soku ia. ³ Arau Zihova kote va manotia sa vasileana Zaione, meke kote tataru ni Rau sari doduru nana vetu ta huaradi; sari qega pa popoa Zaione si kote iliri Rau pude guana inuma pa Idini, sari pepeso kaleanadi pa korapana si kote guana inuma te Zihova. Na qinetuqetu si kote ta dogoro vasina, na kinera zama leana meke na vinalesi si kote ta avoso vasina. ⁴ Mi va avoso mae koa Rau, gamu na Qua tinoni, va avoso Au, gamu Qua butubutu: Sa Qua tinarae si kote vura koa Rau; sa Qua ḡinoḡo si kote na kalalasa koari na butubutu. ⁵ Sa Qua tinoḡoto si tuturei tata mae mo sana, sa Qua tinaharupu si korapa mae, meke sa limaqu kote va kamo sa ḡinoḡo koari na butubutu. Sari na nunusa si kote doḡo mae koa Rau meke aqa va ḡoḡo nia sa Limaqu pude tokani. ⁶ Va eḡa sage i mata mia la pa maḡauru, doḡo gore la pule koasa pepeso; sa maḡauru si kote murimuri guana tuḡaha, sa popoa pepeso si kote ḡoreḡore guana poko meke sari tiena si kote mate guana dodoa. Ba sa Qua hinarupu si kote koa hola, sa Qua tinoḡoto si loke vina betona! ⁷ Mi avoso Au, gamu pu tumae nia sa si toḡoto, gamu na tie pu tagoa sa Qua tinarae pa bulomia: Mi lopu matagutu nia sa ḡinovaḡovala tadi tie babe holoqoru ni sari dia zinama kaleadi. ⁸ Ura kote gani na kikiti si arini guana poko; na nokinoki kote henai guana poko vulu. Ba sa Qua tinoḡoto si kaqu koa hola niniae rane, meke sa Qua hinarupu si kote kamo koari na sinage na sage." ⁹ Zihova, Mu vaḡunu, Mu vaḡunu! Mamu poko nia pa limamu sa ḡiniraḡira; vaḡunu, gua koari na rane ele hola, gua sapu tavetia Agoi koari na totoso pukerane. Ve a lopu Agoi tu seke va umumu ia se Rehabi, pu hova matea sa noki lavata †?

† Sa noki lavata si na vina titilana sa ovuku naelo babe sa popoa Izipi.

¹⁰ Lopu Agoi tu va popa ia sa lamana, sari kolo pa lamana peava, pu tavetena sa sirana pa korapa lamana peava pude karovo saripu ta rupahadi? ¹¹ Sarini pu ta holu vagi pule koe Zihova si kote kekere pule. Kote kerakeradi meke nuquru la pa Zaione; sa qinetu loke vina betona si kote toropae nia rini pa batudia. Na kinomolo na qinetu si kote koa eko mo koa rini, meke sa tinalotaḡa na siniḡo mamata si kote taloa koa rini. ¹² Zama se Zihova, "Arau, uve Arau tugo si Asa pu va manoto gamu. Esei si gamu ke matagutu nia gamu sa tie, sa tuna na tie, sapu kote mate gua mo na duduli? ¹³ Gua ke muliḡi nia tu gamu se Zihova, sapu tavete gamu si gamu, pu repaha vura nia sa maḡauru meke va sokirae ia sa popoa pepeso. Ve a, kote koa mala eko lamo si gamu doduru rane koasa tinaḡaziri tadi na mia kana, arini pu hiva raza gamu? Ke avei sa tinaḡaziri tadi na mia kana kamahire? ¹⁴ Sari tie ta pusidi si tata kote ta rupaha; lopu kaqu mate si arini pa vetu varipusi, babe papaka ni na ginani. ¹⁵ Ura Arau se Zihova, mia Tamasa, sapu va nakili ia sa lamana pude ovaḡa sa ololobagea, se Zihova Tadi na Qeto Minate, asa sa Pozaqu Rau. ¹⁶ Arau ele vekoa sa Qua zinama pa ḡuzumia, meke nobi gamu Rau koasa maḡomaḡona sa Limaqu. Arau veko valeania pa nana vasina sa maḡauru, meke va sokirae ia sa popoa pepeso, meke zama koa rina tie pa Zaione, 'Gamu sari na Qua tinoni,' gua."

Sa Vina Betona sa Tinasuna te Zerusalem

¹⁷ Kei agoi Zerusalem, mu vaḡunu! Mu vaḡunu! Gasa turu, agoi pu napo pa Limana e Zihova koasa kapa tanisa Nana tinaḡaziri, agoi pu napo va pahoa meke va tedeve igo sa. †† ¹⁸ Koari doduru koburu koreo pu podoi Zerusalem, lopu keke si koa pude totoli nia sa tinadia; koari doduru koburu koreo pu va nomai sa lopu keke si koa pude tuḡea sa limana sa tinadia. ¹⁹ Karua tinasuna hire si kamo koa goi. Esei boka va manoto igo si agoi? Ta huara meke ivulu sa popoa meke mate pa soḡe meke pa vedara sari tie, esei kote boka va manoto igo Zerusalem? ²⁰ Sari tumu si ele mabubulu; eko dia pa vina betodi rina sirana, gua rina kurukuru sapu voi pa sipata.

†† 51:17 Rev 14:10, 16:19

Na siŋi i na tinaŋaziri te Zihova si arini
meke sa ginegese tanisa mua Tamasa.
21 Ke mu avoso mae, agoi pu koa pa tinasigiti,
agoi sapu napo viviri ba lopu pa napo vaeni.
22 Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baŋara,
sa mua Tamasa pu lavelave ni sari Nana tinoni:
“Doŋo la ele vagi pania Rau pa limamu
sa kapa sapu va tedevemu si agoi;
lopu kote napo pule si agoi koasa kapa asa,
sa naponapoana tanisa Qua tinaŋaziri.
23 Kote vekoa Rau si asa pa limadia ri na mua kana,
arini pu zama guahe koa goi,
‘Hoqa oporapaha pude mami neti igo.’
Ke sa mudimu si guni nia goi na pepeso,
guana siraŋa pude enea.”

Kaqu Harupia Tamasa sa Popoa Zerusalema

52 Kei Zaione, mu vaŋunu, mu vaŋunu, †
mu pokopoko nia sa ŋiniraŋira.
Va sagei sari poko leleadi,
agoi Zerusalema, sa vasileana hopena.
Sari tie huporodi meke bonidi
si lopu kaqu nuquru pule koa goi.
2 Tavusu pani sari kavuru;
kei Zerusalema, tekulu sage, mamu habotu koasa
habohabotuana baŋara.
Vata rupaha pule nigo koasa seni pa ruamu,
agoi Zaione ta raovomu.
3 Ura hiera gua si zama nia e Zihova:
“Agoi si ta holuholu palae moka mo,
meke loke poata si kote tabaria Rau pana ta vagi
pule si agoi.”
4 Ura hiera gua si zama nia e Zihova sa Baŋara:
“Totoso kekenu si gore la koa pa Izipi sari Qua tinoni;
hola soku vuaheni si ari pa Asiria si mae raovo vagi
dia tie.
5 Meke kamahire si nasa si hire?
Ura sari Qua tie si ta vagi taloa meke lopu ta holu,
meke sarini pu baŋara ni si va sisire ni rini.
Meke doduruna sa rane
si ta zama va kaleana sa Pozaqu Arau,” zama vura
gua se Zihova. ††
6 Zama pule si Asa, “Gua asa ke kote tumae nia ri na
Qua tinoni sa Pozaqu;
ke koasa rane asa si kote tumae nia rini
sapu Arau tozi va kenue nia sa tinarupaha.
Uve, na Arau tugo tozia.”
7 Nake tolavaedi koari na toqetoqere
sari nenedi ri na tie pu palekia sa inavoso leana,
pu zama vura nia sa binule,
pu paleke mae nia sa inavoso leanana
pu zama vura nia sa hinarupu,
pu zama koe Zaione,
“Sa mia Tamasa si na Baŋara!” †
8 Va avoso! Sari mua tie kopu si velavela;

korapa kukili qetuqetu varigara hiroi.
Totoso pule la pa Zaione se Zihova,
si kote dogoro soti nia matadia rini.
9 Mi keke gua poraka vura pa kinera qetuqetu,
gamu na vetu ta huaradi pa Zerusalema,
ura ele va manoti e Zihova sari Nana tie,
na ele vata rupahia Sa sa popoa Zerusalema.
10 E Zihova kote tavetavete nia sa Limana hopena
pa kenu dia ri doduru butubutu,
meke doduru hukihukirina sa popoa pepeso kote
dogoria
sa hinarupu tanisa nada Tamasa.
11 Mi rizu vura, rizu vura, vura taloa vasina! ††
Lopu tiqa keke tiŋitoŋa bonina!
Vura vasina mamu koa via,
gamu pu paleki sari likakalae hopedi te Zihova.
12 Ba lopu kote bebeno vura si gamu
babe govete tome;
ura se Zihova si kote ene pa kenu mia,
sa Tamasa pa Izireli si kote kopu pa mudi mia.

Sa Nabulu Ta Sigitina

13 Doŋo la, sa Qua nabulu si kote tavete va gilae;
kote ta ovulu sage si Asa meke ululu sage tu meke
nomana la tu sa vinahesina Sa,
14 gua ba soku si doŋo la meke hodahodaka,
na ta huara meke doŋo hikare sa isumatana na
tinina Sa, hola nia sapu boka ta tavete la pa tie
meke sa kinehana Sa si ta ŋovalala hola nia sa kineha
tana tie.
15 Ke kote va via i Sa sari soku butubutu, ††
meke sari baŋara si kote tukui nuzudia pa laena Sa.
Ura sapu lopu ta tozi nia rini, si kote dogoria rini,
meke sapu lopu ele avoso nia rini, si kote gilania
rini.
53 Esei ele va hinokaria sa nada inavoso
meke koe sei ele tava dogoro sa limana e
Zihova? †††
2 Sa Qua nabulu si toqolo sage pa kenuna e Zihova
guana liho vaqura,
meke guana karoso pa pepeso popana.
Loke Nana tinolava pude va okoro gita pude la koasa,
loketona Nana poko baŋara sapu kote hiva nia gita.
3 Ta doŋo va gore si Asa meke lopu ta hivae koari na
tie,
na tie talotaŋana meke sari tinasigiti si va kamoi mo
Sa.
Gua sa tie sapu tome nia isumata rini
si ta kilu si Asa, meke gita lopu va arilaena ia.
4 Hinokara salaŋi Sa sari nada minoho,
meke paleki Sa sari nada tinalotaŋa,
ba rovea gita sapu tava kilasa si Asa koe Tamasa,
ta seke meke ta ŋovalala si Asa koa Sa, gua. †††
5 Ba ta hova si Asa koari na nada tinavete kaleadi,
tava bakora si Asa koari na nada sine;

† 52:1 Rev 21:2,27 †† 52:5 Rom 2:24 † 52:7 Nehu 1:5; Rom
10:15; Epi 6:15

†† 52:11 2 Kor 6:17 †† 52:15 Rom 15:21 ††† 53:1 Zn 12:38;
Rom 10:16 ††† 53:4 Mt 8:17

sa vina kilasa sapu vagi nia binule gita si ta paleke nia Sa,

meke koari na bakora Tanisa si ta salaṅa si gita. †

⁶ Gita doduru, si guana sipi sapu hopeke ene taloa, gita si hopeke taliri la pa nada sirana teleda; ba e Zihova va paleke ni koa Sa sari na sinea tadigita doduru. ††

⁷ Ta ṅoṅovala si Asa, meke tava sigiti, † ††

ba lo pu zama si Asa; guana lami ta turaṅa pude tava mate si Asa, meke gua tugo na sipi pa kenudi rina tie kotokoto, si lo pu kulu si Asa,

lo pu hite zama nia Sa si keke zinama.

⁸ Pa ṅinovaṅovala si tuqe vagia rini meke pitu ia meke ta vagi taloa.

Meke esei boka zama nia sa ginore tuti tanisa?

Ura na ta kumata taloa si Asa koari na tie toadi; koa gua koa ri na sinea tadi Qua tinoni si tava mate si Asa.

⁹ Ta veko si Asa pa keke lovu, turaṅae koari na tie kaleadi, ††

meke ta pomunae turaṅae koari na tie tagotagodi si Asa,

ba loke Nana ṅinovaṅovala pa tie,

meke loke zinama kokoha si zama nia Sa.

¹⁰ Ba na hiniva mo te Zihova si hie pude kaqu tava bakora si Asa meke tava sigiti,

meke sa Nana tinoa si na vinukivukihi tana sinea guni nia e Zihova,

meke kote dogori Sa sari tutina meke ta poni tinoa gelenaena,

meke sa hiniva te Zihova si kote gorevura pa Limana Sa.

¹¹ Pa mudina sapu ta sigiti si Asa pa maqomaqona si kote dogoro pulea Sa sa kalalasa, meke kote qetu nia sa laena sa Nana tinasigiti;

koasa Nana tinumatumae asa,

si kote la sa Qua nabulu toṅotona meke va toṅoti Sa sari soku tie,

meke kote Asa paleke hobei sari doduru dia sinea.

¹² Gua ke kaqu poni la nia Rau koa Sa sa hinia tadi na varane,

meke kaqu somana vagi hinia si Asa koari na vinagi turaṅae koa rini sapu ṅiṅira,

sina sa Nana tinoa si vala nia sa pa minate,

meke guana somana ta nae turaṅae koari na tie kaleadi.

Ura paleke hobei Sa sari sinea tadi soku tie,

meke varavara tepatepa si Asa pude taleoso ni saripu hoqa pa sinea. †††

Zerusalem sa Barikaleqe Tigena

54 "Mu kera, agoi sa barikaleqe sapu tige, †††

agoi pu lo pu ele podoa si keke koburu; poraka vura pa kinera, mamu kukili pa qinetuqetu,

† 53:5 1 Pit 2:24 †† 53:6 1 Pit 2:25 † 53:7 Rev 5:6 †† 53:7 TTA 8:32-33 †† 53:9 1 Pit 2:22 ††† 53:12 Mk 15:28; Lk 22:37 ††† 54:1 Qal 4:27

agoi pu lo pu ele hite ta sigiti pa pinodopodo; ura kaqu soku sari koburu tanisa barikaleqe sapu ta luarana

hola nia sa barikaleqe pu koa turaṅa loana," gua se Zihova.

² Va noma ia sa mua ipi, repahi sari na gobana, mu lo pu tuqe pule, ba va gelei sari mua iku, mamu va nabui sari tupili.

³ Ura na kote repaha la pa kali matao meke pa kali gede si agoi;

na sari tutimu si kote va rizu palae i sari votiki butubutu,

meke koa hobei sari dia vasileana lavata.

⁴ "Ke mu lo pu matagutu; lo pu kaqu tava kurekure si goi.

Lopu kote doṅo va gore gamu arini.

Kote muliṅi nia goi sa kinurekure pa tooso vinekimu pu lo pu koa noso pa vetu,

mu lo pu balabala pulea sa tinalotaṅa pa mua kinoa naboko.

⁵ Ura sa mua Tie Kurikuri, Asa sa mua palabatu, e Zihova Tadi na Qeto Minate sa Pozana, Asa pu Hopena pa Izireli sa mua Hinarupu; sapu ta pozae Tamasa pa doduruna sa popoa pepeso.

⁶ E Zihova kote tioko pule nigo guana barikaleqe ta luarana meke talotaṅa pa maqomaqona,

guana barikaleqe sapu vaqura meke varihaba, beto asa si ta kilu mo," zama gua sa mua Tamasa.

⁷ "Pa tooso papakana mo, si luara pani igo Rau, ba pa korapa tataru lohina si kote turaṅa pule nigo Rau.

⁸ Pa binugoro va hodaka ke tomea Rau, pa tooso hite, sa isumataqu koa goi,

ba pa tataru loke vina betona si kote tataru nigo Rau si agoi,"

zama gua se Zihova sa mua Hinarupu.

⁹ "Koa Rau, sa tooso hie si gua rina rane te Noa, tooso va tatara nia Rau sapu sa naqe te Noa si lo pu kaqu sage pule pa popoa pepeso. §

Ke kamahire si va tatara si Rau sapu lo pu kaqu bugoro pule nigo Arau si agoi,

lo pu kaqu hokara va kilasa pule igo Arau.

¹⁰ Be kamoi niu sari na toqere

meke tava rizu sari na toa,

ba sa Qua tataru nabuna si lo pu kaqu niu

meke sa Qua vinariva egoi pa binule si lo pu kaqu tava rizu,"

gua se Zihova, sapu tataru nigo si agoi.

Sa Vugo Repere te Zerusalem

¹¹ "Agoi na vasileana ta sigitimu, ta huara koari na raneboṅi meke lo pu tava manoto, §†

kote kuri pule igo Rau pa patu buma arilaedi,

§ 54:9 Zen 9:8-17 §† 54:11 Rev 21:18-21

meke kote podalae pule nigo Rau koari na patu buma guana lamana peava sapu ta pozae sapira.

¹² Sari mua vetu hakehakei ululudi si kote na patu zinara tavete ni Rau,

sari mua sasada si koari na patu pinopinoro nedaladi,

meke doduru mua gobagoba si kote na patu arilaedi.

¹³ Doduru tumu koreo si kote tava tumatuae koe Zihova,

meke kote noma hola sa binule tadi na mua koburu.

†

¹⁴ Pa tinogoto si kote tava ninira si goi:

Sari na ninovaḡovala tadi na mua kana si kote koa va seu koa goi; ke lopu kaqu matagutu si goi.

Kote koa si goi pa binule;
sari tinasuna si lopu kote tata mae koa goi.

¹⁵ Be atu rapata sari kaiqa, si lopu Arau tavetia si asa;
ba asa pu rapata igo si kote tava kilasa mo koa goi.

¹⁶ Doḡo la, Arau na kuri ia sa tie tavetavete pa aeana,
pu nebe va toa ia sa nika koari na patu leradi
meke tavetia sa sa nana tiḡitoḡa varipera.

Meke Arau tugo na kuri ia sa tie huhuara pude huhuara va ilasa,

¹⁷ ba loke tiḡitoḡa varipera sapu taliri atu koa goi si kote bokaboka,

meke doduru zinama sapu zutu igo, si kote va mokomoko i goi.

Asa sa minataqara tadi na nabulu te Zihova,
sapu mae guana koa Rau,"

zama vura gua se Zihova.

Tinioko te Tamasa koari na Tie Memehadi na Oviadi

55 "Mae, gamu doduru pu memeha,
mae koari na kolo;

meke agoi pu loke mua poata,
mae, holu mamu henahena!

Mae, holu vaeni meke meleke
lopu pa poata meke loke hinoluna, vagi moka i mo.

††

² Pude vea ke okipalae poata koa sa pu lopu na bereti,

meke sa mua tinabara si la koari ginani sapu lopu variva deḡa?

Va avoso, avoso mae koa Rau, mamu hena ia sa ginani sapu kote leana nia goi,

meke sa maqomaqomu si kote qetu nia sa ginani sapu leanana.

³ Tukeli taliḡamu, mamu mae koa Rau; †
avoso Au, pude toa sa maqomaqomu.

Kote tavetia Rau koa goi si keke vinariva egoi sapu koa hola ninae rane,

asa sa Qua tataru nabuna sapu va tatara nia Rau koe Devita.

⁴ Doḡo la, ele va turua Rau si asa pude na Qua tie va sosode koa ri na tinoni,
na tie tuturana, na koimata koari na tie.

† 54:13 Zn 6:45 †† 55:1 Rev 21:6, 22:17 ‡ 55:3 TTA 13:34

⁵ Hinokara kote tioko vagi goi sari na butubutu sapu lopu gilani goi,

meke sari na butubutu sapu lopu gilana igo si kote bebeno atu koa goi,

sina koa gua koe Zihova sa mua Tamasa,
Asa pu Hopena pa Izireli,

ura na ele va sari nigo Sa sa tinolava."

⁶ Mi hata ia se Zihova sipu korapa boka ta dogoro si Asa,

mi tioko la ia sipu korapa koa tata si Asa.

⁷ Sari tie kaleadi si madi veko pani sari dia hahanana meke gua tugo sari binalabala seadi.

Madi kekere la koe Zihova si arini, pude madi ta tatarue koa Sa,

meke koasa nada Tamasa, sina kote taleoso ni Sa si arini.

⁸ "Ura sari na Qua binalabala si lopu na mia binalabala,

meke sari na mia hahanana si lopu na Qua hahanana,"

zama vura gua se Zihova.

⁹ "Gua sapu sa maḡauru si ululu hola nia sa popoa pepeso,

gua tugo asa sari Qua hahanana si ululu hola nia sa mia hahanana,

meke sari Qua binalabala si lopu na mia binalabala.

¹⁰ Gua sa ruku meke na sinou
sapu hoqa gore mae gua pa galegaleane,

meke lopu sage pule la vasina
osolae ponua kolo rini sa popoa pepeso,

meke va vura liho na va toqoli sari linetelete,
pude ponua kiko sa tie uma meke na bereti tanisa tie hiva henahena, ††

¹¹ ke gua tugo sa zinama sapu vura pa Nuzuqu. Lopu kaqu paponua meke pule mae koa Rau si asa,

ba kaqu va gorevura ia sa sa Qua hiniva
meke kaqu vagi ia sa sa laena gua sapu ta garunu la nia sa.

¹² Kote vura taloa si gamu pa qinetuqetu
meke ta turaḡa vura pa binule;

sari na toqere na toa
si kote poraka vura pa kinerakera pa kenumu,

meke doduru huda koari na pezara
si kote popoharani lima dia.

¹³ Na huda leana si kote toqolo vasina meke lopu na huda rakirakihia,

meke na huda arilaedi lopu na hilibubuku.
Sari na ginugua arini si pude ovulu sage nia sa

Pozana e Zihova,
pude na vina gilagila sapu loke vina betona,

meke sapu lopu kaqu ta huara."

Kaqu Somana Tugo sari Doduru Butubutu koari na Tie te Zihova

56 Hiera gua si zama nia e Zihova:

"Kopu nia sa ninogoto

meke tavetia sapu toḡoto,

†† 55:10 2 Kor 9:10

ura sa Qua hinarupu si tata kamo mae
meke sa Qua tinonoto si tata ta dogoro.
² Ta manae si asa pu taveti si arini,
sa tie pu kopu ni,
asa pu va madia na kopu nia sa Rane Sabati,
meke kopu nia sa limana pude lopu tavete va sea.”
³ Sa tie karovona pu somana vahesia se Zihova, si
mani lopu zama guahe,
“Hinokara kote va vura au e Zihova koari Nana
tinoni,” gua.
Meke sari tie ta puzaladi si madi lopu nominomi
guahe,
“Arau si na huda popana,” gua.
⁴ Ura hiera gua si zama nia e Zihova:
“Koa gamu na tie ta puzala mia pu kopu ni sari Qua
Sabati,
pu vizati sapu qetuni Rau
meke tuqe va nabu koasa Qua vinariva egoi,
⁵ koa rini si kote poni Rau, pa korapana sa Qua
Zelepade meke sari gobana sa,
si keke vina tigonon meke na pozapoza
sapu leana hola ni sari soku koburu koreo meke na
vineki;
kote poni Rau si keke pozapoza sapu koa hola niniae
rane,
sapu lopu kaqu ta kumata palae.
⁶ Meke sari tie karovodi pu soto va nabu koe Zihova,
pude nabulu nia si Asa,
pude tataru nia sa Pozana e Zihova,
meke pude vahesia si Asa,
doduru pu va madia na kopu nia sa Rane Sabati,
meke saripu soto va nabu koasa Qua vinariva egoi,
⁷ arini tu si kote turana lani Rau koasa Qua toqere
hopena
meke poni qinetu koasa Qua vetu varavara.
Sari dia vinukivukihini na vinariponi
si kote qetu ni Rau koasa Qua hope;
ura sa Qua vetu si kote ta pozae
na vetu varavara tadi doduru butubutu.” †
⁸ E Zihova sa Baṅara si zama vura,
Asa pu varigara ni sari tie ta raovodi pa Izireli:
“Kote varigara pule ni Rau si kaiqa koa rini pu
ele somana ta varigara la koari na tie Izireli.”

Ta Zutu sari na Koimata Izireli

⁹ Mae, gamu doduru kurukuru ṅame koari na
pezarana,
doduru gamu na kurukuru ṅame pa hiqohiqo,
mae mamu gani sari Qua tie!
¹⁰ Sari tie kopu tadi pa Izireli si behu,
na ginilagilana si lopu tagoa rini;
guana siki kae kulu si arini,
lopu boka hohou;
eko lamae meke putagita mo,
na puta si hiva hola nia rini.
¹¹ Na siki si arini sapu noma hola bogudi;
lopu hoke boka deṅa.

Na sepati si arini sapu loketona gilania;
doduru si hopeke taliri la pa dia sirana soti,
pavei boka vagi meke va boka pule ni.
¹² Hopeke zama, “Mae, mada vagi vaeni!
Mada naponapo gada!
Meke vugo si kote gua mo ṅinoroi,
babe kote leana hola la tu.”

Ta Zutu sa Vinahesi Beku Tadi pa Izireli

57 Sari tie tonoto si mate,
meke loke tie si balabala i si arini pa bulona;
saripu va madi pule ni koe Tamasa si ta vagi taloa,
meke loke tie si va bakalia
sapu sari tie tonoto si ta vagi taloa
pude madi lopu ta kamo ni rini sari tinasuna pu
korapa mae.
² Sarini pu ene pa tinonoto
si kote kamo pa binule;
magogoso dia toতোসো eko si arini pa minate.
³ Zama se Zihova, “Ba gamu isara; mae tani, gamu na
tudia koreo ari na barikaleqe vakuvakutae,
gamu pu ta podo pa binarabarata meke koari na
maqota!
⁴ Esei si va sisire nia gamu?
Koe sei si vikoviko la
meke va vuravura mea la gamu?
Ve, lopu na puku tie va karikari
na tudia ri na tie kokohadi si gamu?
⁵ Koari na mia vinahesi beku si tavete va kaleana
koari na maqota pa kauru huda oaku
meke pa doduru kauru huda aqaqoro si gamu;
vukivukihini ni gamu sari mia koburu koari na lololomo
meke koari na bae pa kauru taba.
⁶ Sari na beku koari na patu memehedi koari na
lololomo si na mia hinia gamu;
uve arini, arini si na hinia tamugamu.
Koa rini si la vahesi si gamu meke zoropo vaeni
meke variponi la kiko huiti.
Koari na mia tinavete arini si vea, balabala ia gamu
sapu qetu si Rau?
⁷ Mia teqe si taveti gamu koari na batu toqere,
vasina si la gamu meke la vukivukihini.
⁸ Pa mudi sasada meke koari na mia dedegere sasada
si vekoi gamu sari mia beku huporodi.
Kilu Au gamu, meke va nama i sari mia teqe pa
vasina vahesihesi beku,
haele sage la si gamu meke eko turani sari na
maqota;
meke taveti gamu sari vinari va tonoti koa ri na beku,
meke okoro hiva dogori gamu sari tini dodohodi
tadi na maqota.
⁹ La si gamu koasa beku Moleki, paleke mia oela olive
meke soku votivotiki oela humahumana lea.
Ene va seu si gamu,
koari na lovu ba hata kamo la tugo,
koasa hinata tamasa pude vahesi mia.
¹⁰ Mabo sisigiti si gamu koari mia hinata beku,
ba koromia zama, ‘Na loke laena sa hinata hie,’ gua.

† 56:7 Mt 21:13; Mk 11:17; Lk 19:46

Sa inokoro si va niñira pule gamu,
ke lopu mabubulu si gamu.
¹¹ Savadi sari beku hire ke matagutu ni gamu
ke va kokoha mae si gamu koa Rau,
meke lopu balabala Au
babe viliti gamu si hire pa bulomia?
Hokara na seunae lopu kulu si Rau
ke lopu matagutu Nau gamu?
¹² Kote tozi vurani Rau sapu lopu toñoto meke sari na
mia tinavete kaleadi,
na loketoña si kote vagi gamu koa rini.
¹³ Pana hata tinokae gamu meke kabo vura,
si mani harupu gamu ri na mia vinarigarae beku!
Sa givusu kote paleke taloa beto ni,
na siño mañini mo ba kote ta paleke taloa dia mo.
Ba sa tie pu mae koa Rau pude nana tometomeana
si kote tagoa sa pepeso
meke vahesi Au sa pa Qua toqere hopena.”

Va Tatara nia sa Tamasa sa Tinokae meke Sinalaņa

¹⁴ Meke kote ta zamae si hie:
“Kuri ia, kuri ia, kuria sa sirañã
Rizu pani sari na patu koasa sirañã tadi na Qua
tinoni.”
¹⁵ Ura gua hie si zama nia si Asa pu koa panaulu sage,
Asa pu koa hola ninãe rane, sapu hopena pozana:
“Arau si koa pa vasina sapu ululu meke hopena,
ba koa turañia Rau sa tie sapu va pepekae pule nia
meke kekere meke okoro nia pude taleosoni Rau sari
nana sineã,
pude va niñira pule ia sa maqomaqona sa tie sapu va
pepekae pule nia
meke pude taleosoni sari nana sineã meke va niñira
pule ia sa bulona.
¹⁶ Lopu kaqu zutu lamo gamu Rau,
babe bugoro lamo si Rau,
ura kote malohoro mo pa kenuqu sa maqomaqona
sa tie
sa siniño tanisa tie sapu Arau tugo mo va podakia.
¹⁷ Namu ta ñaziri sisigiti nia Rau sa pinuhi tanisa,
ke va kilasia Rau meke tomea Rau sa isumataqu,
ba korona kekere meke nono lamo koari nana
hahanana kaleadi.
¹⁸ Arau ele dogori sari nana hahanana, ba kote
salañia Rau;
kote turañia Rau meke va manoto pule ia Rau si asa.
¹⁹ Kote poni vinalesi Arau sari berudi rina tie
talotañadi pa Izireli.
Bule, bule koa gamu pu koa va seu na tata.
Kote salaña gamu Rau,” gua se Zihova. †
²⁰ Ba sari tie kaleadi si guana kolo nakili pa lamana,
sapu lopu boka bule,
meke sari bogusuna si oki sage boni meke
remoremo.
²¹ “Loke binule si koa koari na tie kaleadi,” gua sa
Tamasa. ††

Madi va Hinokara

⁵⁸ “Mi kukili va ululae nia, lopu tuqe pule.
Mi velavela guana buki.
Zama vura nia koari Qua tinoni sapu na tie va karikari
si arini
meke koasa tutina e Zekopi si tozini sari dia sineã!
² Doduru rane si hata Au rini pa vinalesi;
guana hiva tumãe sisigiti nia rini sa Qua hiniva,
edi hiva guana butubutu sapu tavete va toñoto
meke lopu hite etuli sari tinarae tanisa dia Tamasa,
gua.
Tepa Nau vinilasa toñotodi arini,
meke edi hiva Nau pude tata la koa rini.
³ Zama si arini, ‘Na vea ke madi si gami pa ginani,
ba lopu guana gilania tu Goi?
Na vea ke koa va pepekae pule ni gami,
ba lopu va gunagunana si Agoi?’
Ura koasa rane sapu madi si gamu pa ginani si
korapa taveti tu gamu gua sapu hivani gamu
meke ñoñovalu gamu sari mia tie tavetavete.
⁴ Vina betodi ri na mia vina madi pa ginani si na vinari
tokei na vinaripera tu,
meke vari tupai koari na lima kaneanadi.
Lopu kote madi pa ginani gua asa si gamu
meke hiva nia pude ta avoso mia panaulu.
⁵ Na gua asa sa madi pa ginani sapu hiva nia Rau?
Sapu pa keke rane mo va pepekae pule nia sa tie?
Na pude va todoño ia mo sa tie sa batuna guana kuli
sia,
meke pude sage poko baika na eko pa eba, gua?
Asa si poza nia va madi pa ginani gamu,
na rane sapu kote qetu nia Arau Zihova, gua?
⁶ Lopu na gua tu hie sa vina madi pa ginani sapu
vizatia Rau:
pude tavete va toñoto meke lopu ñoñovalu sari na
tinoni,
pude rupahia sa iku koa rini pu paleke va mamata,
pude rupahi sari tie ta ñoñovaladi
meke kumati sari doduru iku sapu ilupi sari tinavete
mamatadi?
⁷ Vea, lopu pude hia ia sa mia ginani koari pu ovia
meke pude va koa i pa mia vetu sari tie loke dia vetu
tu sia?
Vea, lopu pude dogori gamu sari tie dodohodi meke
la va pokopoko i tu si arini,
meke pude lopu koromia pude tokani sari na
turañamia? †
⁸ Pude gua asa si kote malara vura sa mia kalalasa
guana vaqavaqasa,
meke sa mia sinalaņa si kote tuturei kamo atu;
kote ene vata kenue koa gamu sa mia tinonoto,
meke Arau Zihova si kaqu keana vura mae pa
mudimia pude lavelave ni gamu.
⁹ Kote titioko si gamu, meke Arau Zihova si kote
olaña;

† 57:19 Epi 2:17 †† 57:21 Ais 48:22

‡ 58:7 Mt 25:35

kote kabo hata tinokae si gamu, meke kote zama si Rau: Hiera si Rau.

Pana va betoi gamu sari na ninovaḡovala koari na pinaleke mamata,

meke va noso ia sa vari huhuku lima meke vari nanae i,

¹⁰ meke be poni gamu sari pu ovia

meke tokani sari pu koa pa tinasuna,
si kote vura sage mae sa mia kalalasa pa korapa huporo,

meke sa huporo koa ia gamu si kote guana korapa rane toa.

¹¹ Arau Zihova kote turaḡa gamu doduru totošo;

kote poni gamu Rau gua sapu hiva nia gamu koasa pepeso sapu rimata va popa ia,

meke kote va ninira i Rau sari tinimia.

Gamu si kote guana inuma sapu ta poni va leana kolo,

guana tototolo sapu lopu makudo totolo.

¹² Sari mia tie kote kuri pulei sari vetu ta huaradi,

meke kote va turu pule vetu koari na poni vetu koadi;

kote ta pozae 'Sari Tie Tuvatuvaka Goba Huaradi' si gamu,

kote ta pozae, 'Na Tie Kuri Pule Vetu na Siraḡa' si gamu," gua.

Qinetuqetu koa Rini pu Kopu nia sa Rane Sabati

¹³ Zama se Zihova, "Be va madia gamu sa Rane Sabati

meke lopu luli gamu sari na mia hiniva soti koasa rane hopena asa;

be qetu nia na va arilaena ia gamu sa Qua rane hopena

meke va madia si asa pude lopu ene na tavetavete babe vivinei hoboro mo koasa rane asa,

¹⁴ si kote tiqe vagia gamu sa qinetuqetu sapu mae gua koe Zihova.

Kaqu va lavata gamu Rau pa doduruna sa kasia popoa,

meke kote qetu nia gamu sa popoa sapu poni nia Rau koasa tamamia, se Zekopi.

Arau, Zihova, ele zama nia si hie."

Zutu i sa Propopita sari Sinea Tadi na Tinoni

59 Hinokara lopu papaka sisigiti sa Limana e Zihova pude harupu gamu,

meke lopu nuli sa Taliḡana pude avoso gamu pana titioko hata tinokae si gamu.

² Ba sari na mia tinavete kaleadi si va paqaha gamu koasa mia Tamasa;

koa gua koari na mia sinea si tomea Sa sa Isumatana Sa koa gamu,

ke korona avoso gamu Sa.

³ Ura sari na limamia si napiti i na ehara,

sari kakarutu limamia si koa i na sinea.

Sari berumia si tozi koha,

meke sari meamia si zama va kaleana.

⁴ Loke tie si hata ia sa tinonoto pa vinaripitui;

loke tie si vivinei ni sari nana ginugua pa hinokara.

Kalavarae si arini pa vinari tokei aledi meke pa koha;
hata tinasuna si arini meke va podopodoe

kinaleana.

⁵ Na vovoto noki variva mate si poraki rini

meke na aba tana kaqa si tigisia rini.

Asa pu henai sari vovoto arini si kote mate mo,

meke pana poraka si keke vovoto si na noki variva matena mo si kote vura.

⁶ Sari dia aba si lopu leana pude tavete ni poko;

lopu boka nobi ni rini sapu taveti rini.

Sari dia tinavete si na tinavete kaleadi,

meke na ninovaḡovala koari na tie mo si koa pa limadia.

⁷ Sari nenedia si edi hiva haqala la pa sinea;

tuturei hola pude va mate tie sapu loke dia sinea.

Sari dia binalabala si na binalabala kaleadi mo;

na huhuara mo sa dia hahanana. †

⁸ Sa siraḡa tana binule si lopu tumae nia rini;

sa vinilasa va tonoto si lopu koa pa vasina enea rini.

Na ele va koqi i rini sari na siraḡa;

ke loke tie pu ene vasina kote tumae nia sa binule.

Sari Tie si Helahelae ni sari na Dia Sinea

⁹ Sa vinilasa va tonoto si seu hola koa gita,

ke sa tinonoto si lopu kamo mae koa gita.

Doḡo hata kalalasa si gita ba sa hinuporo mo si koa doduru vasina;

hata galegalearane bakaladi, ba pa opoadumu mo si ene gita.

¹⁰ Gua ari tie behudi sapu ene zazapa luli gobagoba, si tapotapoe si gita guana tie loke matadi.

Pa korapa rane toa si tubarae ni gita guana pa hupohuporona tu;

be koa koari na tie niniradi, ba guana tie mateda si gita.

¹¹ Gita doduru si kurumu gua tugo na bea;

talotaḡa meke kunikunisi kumana guana kukuva.

Hata vinilasa va tonoto si gita, ba lopu boka dogoro vagi;

pude ta rupaha pa tinasuna gua, ba seu hola sapu asa.

¹² Ura sari mami tinavete kaleadi si soku hola pa

kenumu Agoi,

meke va sosode puleni gami koari mami sinea.

Sari mami tinavete kaleadi si koa hola turaḡi mo gami,

meke gilani gami sari mami sinea:

¹³ va karikari meke va qoraqora la koe Zihova,

va mudia gami sa Tamasa,

nonoḡala i gami sari tie meke kana ia gami sa

Tamasa,

zama ni gami sari kinokoha sapu podakadi pa bulo mami.

¹⁴ Ke sa ninonono si rizu taloa

meke sa tinonoto si turu va seu,

† 59:7 Rom 3:15-17

sa hinokara si tubarae nia pa sisirana,
meke sa hinelahelae si lopu boka nuquru.
¹⁵ Sa hinokara si lopu boka ta dogoro,
meke arini pu kilua sa kinaleana si ta noḡoḡoala koari
na tie meke ta hiko dia likakalae.
Doḡo la se Zihova meke lopu qetu
sina loketoḡa sa tinoḡoto.
¹⁶ Dogoria Sa sapu loka tie si koa pude harupi saripu
ta noḡoḡovaladi,
ke ta lotaḡa si Asa.
Ke sa limana mo Sa si la meke variharupi,
meke Nana tinoḡoto mo na kopu nia si Asa. †
¹⁷ Va sage ia Sa sa tinoḡoto guana poko raqaraqa pa
vinaripera,
meke pa batuna si na toropae tana hinarupu;
pokopoko ni Sa sari pinokopoko tinubehe
meke hade pule nia si Asa koasa Nana inokoro
ḡinḡirana pude va kilasi sari Nana kana. ††
¹⁸ Luli gua sapu tavetia rini,
asa tugo si kote tavete hobeā Sa,
na tinaḡaziri la koari Nana kana
meke na vina kilasa koari tie va gugue;
kote tubehe i Sa sari na nunusa gua sapu garodi.
¹⁹ Koari pa lodu rimata, si kote matagutu nia ri tie sa
Pozana e Zihova,
meke pa kali gasa rimata, si kote pamaḡa nia rini sa
Nana ḡiniraḡira.
Ura kote mae si Asa guana naqe ḡinḡirana
sapu sa siniḡo te Zihova mo va rizu ia.
²⁰ "Sa Hinarupu si kote mae gua pa Zaione,
koari na tie te Zekopi pu kekere koari na dia sineā,"
zama vura gua se Zihova. ‡
²¹ Zama pule si Asa, "Ba sapu Arau, hie sa Qua
vinariva egoi koa rini. Sa Maqomaqoqu, sapu koa koa
gamu, meke sari Qua zinama sapu ele vekoi Rau pa
ḡuzu mia si lopu kaqu vura taloa pa ḡuzumia babe pa
ḡuzudi ri mia koburu, ba be pa ḡuzudi ri na tuti dia
podalae kamahire meke kamoā na kamoā," zama gua
se Zihova.

Sa Tinolava te Zerusalema Vugo Repere

60 Gasa turu Zerusalema, mamu ḡedala vura, ura
sa mua kalalasa si ele kamo,
ke ḡedala vura se Zihova koa goi.
² Doḡo la, sa hinuporo si nobia sa popoa pepeso
meke moatana sa huporo sapu opo la koari na tie,
ba sa kalalasa te Zihova si kamo atu koa goi
meke sa Nana ḡinedala si vura koa goi.
³ Sari butubutu si kote mae koasa mua kalalasa,
meke sari baḡara si kote mae koasa maraqatana sa
mua rane vaqura.
⁴ Va eḡa sagei sari matamu, mamu doḡo varikali:
Doduru si varigara meke atu koa goi;
sari tumu koreo si mae pa seu,

meke sari tumu vineki si paleki rini guana koburu
hitekedi.
⁵ Meke kote doḡo la si agoi meke kote bakala sa mua
qinetuqetu,
kote magasa sa bulomu meke siḡi ia na qinetuqetu;
sari tinagotago sapu karovo kolo lamana si kote ta
paleke atu koa goi,
koa goi kote atu sari tinagotago tadi na butubutu.
⁶ Rovana kameli si kote siḡi pa mua popoa
sari kameli vaquradi pa Midiani meke pa Epaha.
Meke doduru pa Siba si kote mae,
paleke qolo meke oto huda humaḡa lea
meke kote zama nia rini sa vinahesina e Zihova.
⁷ Doduru sipi te Kedara si kote varigara atu koa goi,
sari sipi kokoreo te Nebaioti si kote ta turaḡa atu
koa goi;
Kote qetu ni Rau sari na vinukivukihi arini pa Qua
hope,
meke kote va sari ia Rau sa Qua Zelepade tolavaena.

⁸ Esei si hire sapu taputapuru mae guana lei,
guana kukuva pule la pa dia vori?
⁹ Hinokara doḡo mae koa Rau sari na nunusa;
pa kekenu si sari na vaka tadi pa Tasisi,
turaḡa mae ni rini sari tumu koreo pa seu,
turaḡae dia siliva na qolo,
pude va lavatia se Zihova sa mia Tamasa,
Asa pu Hopena pa Izireli,
ura ele va siḡi nigo Sa sa tinolava.
¹⁰ "Sari tie karovodi kote kuri pule i sari mua goba,
meke sari dia baḡara si kote nabulu nigo.
Pa Qua binugoro si seke igo tugo Rau si agoi,
ba kamahire kote va dogoro nigo Rau sa Qua tataru.
¹¹ Sari sasada tamugoi si kote koa tukele eko lamo,
lopu kaqu tava tuku si arini, boḡi na rane,
pude sari tie si kote boka paleke mae ni koa goi sari
tinagotago tadi na butubutu,
sari dia baḡara si kote ta turaḡa guana tie ta
raovodi. ††
¹² Ura sa butubutu na binaḡara sapu lopu hiva nabulu
nigo si kaqu ta huara;
kote ta huara inete hokara si arini.
¹³ Sa tinolava te Lebanoni si kote kamo atu koa goi,
sari huda paeni, zunipa, meke saeparasi,
si pude va sari ia sa vasina tanisa Qua Zelepade;
meke kote va tolavaena ia Rau sa vasina tana
nenequ Rau.
¹⁴ Sari tudia koreo rina mua kana si kote mae todoḡo
pa kenumu; ††
doduru pu hakohako nigo si kote mae todoḡo pa
nenemu,
meke kote poza nigo rini sa Vasileana Lavata te
Zihova,
Zaione sa vasileana Tanisa pu Hopena pa Izireli.

† 59:16 Ais 63:5 †† 59:17 Epi 6:14,17; 1 Tes 5:8 ‡ 59:20 Rom 11:26

‡† 60:11 Rev 21:25-26 †† 60:14 Rev 3:9

¹⁵ Luara panigo Rau meke bugoro nigo, meke ta huara meke ivulu si goi,
 ba kamahire si kote tavete igo Arau pude na vina lavata loke vina betona si agoi,
 meke na qinetuqetu koari doduru sinage na sage.
¹⁶ Kote napoi goi sari na meleke tadi na butubutu meke ari kalaho kote kopu nigo.
 Gua meke kote gilania goi sapu Arau, se Zihova, Arau sa mua Hinarupu,
 pu vata rupaha igo, na Tamasa Niñirana te Zekopi si Arau.
¹⁷ Lopu na boronizi ba na qolo si kote paleke poni igo Rau,
 meke na siliva lopu na aeana.
 Meke lopu huda ba na boronizi,
 meke na aeana lopu na patu si kote paleke mae nia Arau.
 Na binule si kote vekoa Rau pude na mua koimata meke sa tinonoto si kote mua banara.
¹⁸ Lopu kote ta avoso pule sa vinaripera pa mua pepeso,
 babe na kinolura babe tinahuara pa korapana sa mua voloso,
 ba sa hinarupu te Zihova si gua rina mua goba,
 meke sa vinahesina Sa si koa koa rini pu nuquru koari mua sasada.
¹⁹ Sa rimata si lopu kote na mua kalalasa pana rane, †
 babe sa sidara si pude nedala atu pana boni,
 ura e Zihova sa mua kalalasa ninae rane ka rane,
 meke sa mua Tamasa asa sa mua tinolava agoi.
²⁰ Sa mua rimata si lopu kote lodu pule,
 meke sa mua sidara si lopu kote nae tada pule;
 ura e Zihova sa mua kalalasa ninae rane ka rane
 meke sari mua rane talotaña si kote beto mo.
²¹ Gua meke kote koa tonoto sari mua tinoni
 meke tagoa rini sa pepeso ninae rane ka rane.
 Arini sari na linetelete sapu letei Rau,
 na tinavete pa Limaqu soti
 pude na vinahesiqu Rau.
²² Sa tatamana sapu visavisa hola si kote ta evañae na tina tie,
 sa puku tatamana si kote na butubutu niñirana.
 Arau se Zihova;
 pa nana totosoto kote tuturei taveti Arau si gua arini."

Sa Vuaheni Tanisa Tinarupaha te Zihova

61 Sa nabulu te Zihova si zama, "Sa Maqomaqona e Zihova sa Banara si koa koa Rau,
 sina e Zihova ele vizata Au si Arau
 pude tarae nia sa Inavoso Leana koa rini pu habahuala.
 Asa garunu Au pude va manoti saripu kulusu,
 pude tozi vura nia sa tinarupaha koa rini pu ta raovo,
 meke pude rupahi pa hinuporo sarini pu ta pusi. † ‡

† 60:19 Rev 21:23, 22:5 †† 61:1 Mt 11:5; Lk 7:22 ‡ 61:1 Lk 4:18-19

² Pude tozi vura nia sa vuaheni tanisa tataru na minana te Tamasa, ††
 meke sa rane tinubehe tanisa nada Tamasa,
 pude va manoti sarini pu kulusu,
³ meke variponi la koa rini pu kulusu pa Zaione,
 pude va hakeni koa rini sa toropae doño lea
 meke lopu na eba,
 na oela qinetuqetu
 lopu na kinulusu,
 meke na poko vinahesi
 lopu na tinalotaña.
 Kote ta pozae na hudahuda oaku tana tinonoto si arini,
 sapu e Zihova na letei
 pude va dogoro vura nia sa tinolava te Zihova.
⁴ Kote kuri pule i rini sari na vasina ta huara pukerane
 meke tavete pule i sari vasidi sapu seunae ta huara;
 kote va vaqura pule i rini sari vasileana lavata sapu ta huaradi,
 sapu pa soku sinage si koa ivulu eko mo.
⁵ Sari tie karovodi kote kopu ni sari mia sipi;
 votiki tie si kote tavetavete koari mia linetelete meke na inuma vaeni.
⁶ Meke gamu si kote ta pozae na hiamata te Zihova,
 kote ta pozae na nabulu tanisa nada Tamasa.
 Kote vagi si gamu pa tinagotago tadi na butubutu,
 meke pa dia tinagotago si kote vahesi puleni gamu.
⁷ Lopu kote kurekure sari Qua tinoni
 ba kote vagia tu rini koa Rau sa hinia tanisa koburu kenuna,
 meke lopu kote talotaña si arini
 ba kote qetuqetu nia rini sa dia tinago;
 ke kote tagoi rini si karua dia hinia koasa pepeso,
 meke na qinetuqetu sapu loke vina betona si kote koa koa rini."
⁸ Zama se Zihova, "Ura Arau, Zihova si tataru nia sa niñonño;
 kana ia Rau sa hinikohiko meke sa kinaleana.
 Pa Qua niñonño si kote pia i Arau si arini
 meke kote tavetia Rau koa rini si keke vinariva egoi
 sapu kaqu koa hola ninae rane.
⁹ Sari tuti dia si kote ta gilana koari na butubutu
 meke sari tudia si kote ta gilana koari na tinoni,
 pude doduru pu dogori si kote gilania
 sapu arini sari na tie ta manaedi koe Zihova."

¹⁰ Qetu hola si rau koe Zihova;
 sa maqomaqoqu si qetuqetu koasa qua Tamasa. ††
 Ura na poko nau Sa sa poko hinarupu
 meke va hake nau Sa sa poko doduru sapu sa tinonoto,
 gua sa koreo sapu va nama varihaba si va saria sa batuna guana hiamata,
 meke sa vineki va nama varihaba sapu va sari pule
 nia koari na patu nedala.
¹¹ Ura gua sapu sa pepeso sapu va liho sage linetelete
 meke sa inuma sapu va toqoli sari na kiko,

†† 61:2 Mt 5:4 ††† 61:10 Rev 21:2

si e Zihova sa Baṅara si kote tavete guni ni Sa sari na tinonoto meke na vinalesi
pude vura sage meke ta dogoro koari doduru butubutu.

Pozapoza Vaqura te Zaione

62 Pa laena Zerusalemā si lopu kote koa noso lopu zama si rau,
osolae sa nana tinonoto si bakala vura guana vaqavaqasa,

meke sa nana hinarupu si guana zuke halalana.

² Sari butubutu kote dogoria sa mua tinonoto, meke doduru baṅara kote dogoria sa mua tinolava; kote ta pozae pa keke pozapoza vaqura si agoi sapu sa ḡuzuna e Zihova kote tozia.

³ Agoi si kote na toropae leleana pa Limana e Zihova, na toropae baṅara pa Limana sa mua Tamasa.

⁴ Lopu kote ta pozae pule "Ta Veko Palaemu" si agoi, babe poza nigo "Ivulumu".

Ba kote ta pozae "Hepiziba" † si agoi, meke sa mua popoa si kote e "Biula" ††;

ura e Zihova kote qetu nigo si agoi, meke sa mua popoa si kote ta pozae Varihabana.

⁵ Gua sa koreo vaqura sapu haba ia si keke vineki vaqurana,

kote gua haba gunigo ri tumu koreo si agoi; gua sa koreo sapu qetu nia sa vineki kote haba ia sa, si kote qetu hola nigo tugo sa Tamasa si agoi.

⁶ Zerusalemā, Arau si ele va turu veko tie kopu koari na mua goba vasileana;

lopu kaqu koa kae kulu si arini boṅi na rane. Agoi pu tepatepa la koe Zihova si mu lopu makudo pude lopu muliṅi ni Sa sari Nana vina tatara.

⁷ Lopu va magogoso ia osolae kuri ia Sa sa popoa Zerusalemā,

osolae na vinalesi si asa tadi pa popoa pepeso.

⁸ Se Zihova si ele va tatara pa Nana ḡiniraṅira meke koasa Lima hehedana Tanisa, la koe Zerusalemā:

"Lopu kote poni pule nigo huiti Rau pude na ginani tadi na mua kana, meke sari tie karovodi si lopu kaqu napo pule ia rini sa vaeni vaqurana

sapu agoi tavetavete nia;
⁹ ba arini pu paketia kote hena ia meke vahesia rini se Zihova, meke arini pu varigara ni sari qurepi kote napo ia sa vaeni koari na vasina varivarigarana koasa Qua Zelepade."

¹⁰ Mi ene vura mia, vura gua koari na sasada!

Va nama ia sa sirāṅa tadi na tinoni. Kuri va sagea, kuri va sage ia sa sirāṅa vari karovae popoa!

Va rizu pani sari na patu. Ovulu va sage ia sa pitipiti pude dogoria ri na butubutu.

† Sa ginuana Hepiziba si "Qetu hola nia Rau si asa." †† Sa ginuana Biula si, "Vari haba si asa."

¹¹ E Zihova ele zama vura nia si hie kamo la pa vina betona sa popoa pepeso: "Zama la koasa Vasileana Zaione, 'Doṅo la, sa mua Hinarupu si mae sana! Doṅo la, sa Nana pinia si koa koa Sa, meke somana luli koa Sa sari Nana tinoni pu harupi Sa.'" ‡

¹² Kote ta pozae na Tinoni Hopedi si arini, sari na Tie Ta Harupudi te Zihova; meke agoi Zerusalemā si kote ta pozae "Ta Hatamu", sa "Vasileana Beto Ta Kiluna".

Sa Rane Va Kilasia Zihova si pa Edomu

63 Esei si hie sapu mae guana pa popoa Edomu, mae gua pa Bozira, meke tale eharana Nana poko?

Esei si hie, sapu va sage poko tadi na baṅara, sapu ene va mataqara pa Nana ḡiniraṅira nomana? "Arau mo, na zamazama pa tinonoto si Rau, meke ḡinira pude harupu tie." ††

² Na vegua ke ziṅara sari Mua poko, gua ari tie munala qurepi pude tavete vaeni?

³ "Telequ neti va munala vaeni si Arau; loke tie koa turaṅa Au koari na butubutu.

Zopu i Rau pa Qua binugoro meke neti i Rau pa Qua tināṅaziri; sari ehara dia si kasuru mae pa Qua poko, gua meke ziṅara sari Qua poko. ††

⁴ Ura sa rane pude tubehe si koa pa Buluqu, meke sa vuaheni tana Qua tina rupaha si ele kamo

⁵ Doṅo la si Arau, ba loke tie si koa pude vari tokae, magasa si Arau sapu loke tie si zuka Au; ke sa Limaqu telequ si la variharupi, meke sa Qua tināṅaziri na toka Nau. †††

⁶ Neti Rau sari butubutu pa Qua binugoro; pa Qua tināṅaziri si va viviri Rau meke zoropo pani Rau ehara dia pa pepeso."

Zinama Leana La koe Zihova

⁷ Kote vivinei ni rau sari tataru nabuna te Zihova, sari tinavete sapu kaqu tavaresi ni Sa, luli gua koari doduru pu tavete poni gita e Zihova. Uve, sari soku ginugua leadi pu tavete ponia Sa koari na tie Izireli, koa gua koari Nana tataru vari tokae meke sari soku Nana tataru variva tukana.

⁸ Zama si Asa, "Hinokara na Qua tinoni si arini, na koburu koreo sapu lopu kote koha mae koa Rau"; ke va evāṅae na dia Hinarupu si Asa.

⁹ Koari doduru dia tina sigiti si somana ta sigiti tugo si Asa, meke sa mateana tana Nana sinomana asa si harupi.

Koasa Nana tataru variharupi si holu vagi puleni Sa; ovulu vagi Sa meke paleki Sa

‡ 62:11 Ais 40:10; Rev 22:12 †† 63:1 Ais 34:5-17; Zer 49:7-22; Izk 25:12-14, 35:1-15; Em 1:11-12; Obd 1-14; Mal 1:2-5 ††† 63:3 Rev 14:20, 19:13, 15 ††† 63:5 Ais 59:16

koari na totošo pukerane.
¹⁰ Gua ba va karikari la ia rini si Asa,
 meke va talotaña ia rini sa Maqomaqo Hope Tanisa.
 Ke taliri si Asa meke evaņae na dia kana
 meke Asa telena si varipera la koa rini.
¹¹ Ba balabala pulei ri Nana tinoni sari totošo
 pukerane,
 sari rane te Mosese meke sari nana tinoni.
 Avei si Asa sapu koa turaña sa butubutu Izireli meke
 nuquru gua pa kolo lamana,
 meke se Mosese sa dia sepati?
 Avei si Asa pu va koa ia sa Nana Maqomaqo Hope pa
 korapa dia?
¹² Avei si Asa pu garunu la nia sa Lima ñinirana Tanisa
 pude koa pa kali mataona e Mosese,
 pu vari paqaha nia sa kolo pa kenu dia,
 pude vata gilana pule nia si Asa nināe rane ka rane?
 †
¹³ Avei si Asa pu turaña va karovo ni pa kolo lamana si
 arini?
 Guana hose pa popoa pezarana,
 si lopu hite ta tubaraeni si arini;
¹⁴ gua ri na bulumakao pu ta turaña la pa lolomo
 masuruna,
 si tava magogoso si arini koasa Maqomaqo te
 Zihova.
 Gua asa turaña guni ni Agoi sari Mua tinoni
 pude boka vahesi ia rini sa Pozamu.

Na Vinaravara Tepa Tinokae

¹⁵ Zihova, Mu doņo gore mae pa Maņauru,
 koasa Mua habohabotuana baņara ululuna, hopena,
 meke tolavaena.
 Avei sa Mua ñinirañira meke sa Mua hiniva pude
 tokani gami?
 Lopu dogoria gami sa Mua tataru sapu tuqe pule nia
 Goi koa gami.
¹⁶ Lopu gilana gami Ebarahami
 ba Agoi Zihova sa Tamamami;
 e Izireli si lopu hivani gami,
 ba Agoi, Zihova sa Tamamami,
 na mami Hinarupu, sa Pozamu sapu podalae pa
 totošo pukerane latu.
¹⁷ Zihova, na vea, ke va taliri va seu gami Goi koasa
 Mua siraña
 meke va ñirai Goi sari bulo mami pude lopu pamaña
 Nigo?
 Pule mae, pa laedi ri na Mua nabulu,
 sari puku butubutu sapu tago soti Agoi.
¹⁸ Pa totošo hite mo, si tagoa ri Mua tinoni sa Mua
 popoa hopena,
 ba kamahire si ari mami kana si mae meke puza
 gore nia sa Mua vasina hopena.
¹⁹ Na gami si Tamugoi podalae mae tu pukerane;
 ba guana sapu lopu hite na Baņara tamigami si
 Agoi,
 guana lopu hite ta pozae na tie Tamugoi si gami.

† 63:12 Ekd 14:21

64 Kei, be teuru pania mo Goi sa maņauru meke
 gore mae,
 pude madi niu pa minatagutu pa kenumu Agoi sari
 na toqere!
² Kekeņoņo gua sa totošo huruņu pa nika sari
 rerequtu
 meke va qototo ia sa sa kolo,
 Mu gore mae pude vata gilana nia sa Pozamu koari
 na Mua kana
 meke pude neneqara sari na butubutu pa kenumu
 Agoi.
³ Ura totošo taveti Goi sari na ginugua variva
 magasadi
 sapu lopu balabala kamo i gami,
 si gore mae si Goi, meke niu sari toqere pa kenumu.
⁴ Podalae pukerane si loke tie hite avoso nia,
 loke taliña hite avoso gilania,
 loke mata ele dogoria si keke Tamasa pule ba Agoi
 mo,
 sapu tavetavete toka ni saripu aqa nia si Asa. ††
⁵ Mae si Agoi pude tokani sarini pu malumu tavete va
 leana,
 sarini pu korapa balabala i sari Mua tinarae.
 Ba totošo seani gami si arini si bugoro ni gami Goi.
 Vea meke kote boka ta harupu si gami?
⁶ Doduru gami si kekeņoņo gua asa pu lopu via,
 meke doduru mami tinavete leadi si gua rina kukuru
 poko bureņedi;
 harahara guana elelo si gami doduru,
 meke sari mami sineā mo sara pani gami guana
 givusu.
⁷ Loke tie si tepatepa atu pa Pozamu
 babe voriti hata pude vagi Igo si Agoi;
 ura na tome ia Agoi koa gami sa Isumatamu
 meke va mate tatasa pani gami Goi koa gua koari
 mami sineā.
⁸ Zihova, gua ba Agoi tugo mo sa Tamamami.
 Gami si na pepeso bupara meke Agoi sa tie tavete
 raro patu;
 gami sari doduru tinavete pa Limamu Agoi.
⁹ Zihova, Mu lopu bugoro va hola;
 Mu lopu balabala veko i nināe rane sari mami sineā.
 Ke tepa si gami pude Mu doņo mae koa gami,
 ura gami doduru sari na Mua tinoni.
¹⁰ Sari Mua vasileana hopedi si evaņae qega;
 sa vasileana Zaione ba qega tugo, se Zerusalemā si
 ivulu toa.
¹¹ Sa mami Zelepade hopena meke tolavaena, vasina
 vahesi Igo ari tamamami si Agoi,
 si ta sulu pa nika,
 meke doduru pu va arilaena i gami si ta huara beto.
¹² Zihova, pa mudidi doduru hire, si vea, kaqu koromu
 hiva tokani gami tu Goi?
 Kaqu lopu kulu meke va kilasa nono gami tu Agoi?

†† 64:4 1 Kor 2:9

Vinari Pitui meke na Tinaharupu

65 "Arau si va dogoro pule Nau koa rini pu lopu nanasa Nau;
meke ta dogoro si Rau koa rini pu lopu hata Au. Koasa butubutu sapu lopu varavara tepa pa Pozaqu, si zama si Rau, 'Hiera si Arau! Hiera si Arau!' gua. †
2 Doduruna sa rane si repaha lani Rau sari Limaqu pude tioko puleni sari tie va karikaridi, pu ene koari na tinavete pu lopu leadi pu hata luli sari dia binalabala teledia. ††
3 Doduruna sa rane si mae va ekeki pa Kenuqu si arini pude va bugoro Au.
Arini si la vahesi dia beku tu koari na inuma.
La sulu dia oto huda humaņa lea tu koari na hope huporodi.
4 La habotu si arini koari na lovu meke pana boni si nananasa la koari na tomate. Hena masa boko si arini, meke tavete supu koari na ginani ta hukatadi.
5 Meke zama, 'Mu koa va seu koa rau, lopu tata mae, na madi hola si rau, kote va boni au goi!' Sari tie gugua arini si na tuņaha pa Isuqu, na nika sapu toa doduruna sa rane.
6 Doņo la, sa dia sinea si koa ta kubere eko mo pa Kenuqu:
lopu kaqu koa kae kulu si Arau; ba doduruna sa dia sinea si kaqu tubehi Rau;
uve, kaqu tubehi Rau pa Kenudia,
7 sari dia sinea meke sari sinea tadi na tamadia," gua se Zihova.
"Sina va uququ oto huda humaņa lea si arini koari na toqetoqere
meke va karikari mae Au rini koari na batu toqere. Kaqu va garo pule lani Rau pa kenudia sa doduruna sa vina kilasa koari na dia sinea."
8 Hiera gua si zama nia e Zihova:
"Gua sapu sa kolona sa vua qurepi si korapa koa hola koari na kata qurepi
meke zama sari tie, 'Lopu okipani, korapa koa dia kaiqa lineana pa korapana,' ke gua tugo asa si kote tavetia Rau koari na Qua nabulu;
lopu kaqu va mate beto pani Arau sari doduru arini.
9 Pa tutina e Zekopi si kote vagi vura tie si Arau, meke vura pa Ziuda si arini pu kote tagoi sari Qua toqere;
sari Qua tinoni ta vizatadi kote tagoi si arini, meke vasina kote koa sari Qua nabulu.
10 Sa pezara pa Saroni si kote siņi pule ia na sipi, meke sa Lolomo Tinasuna si kote na vasina tadi na bulumakao, pude tadi na Qua tinoni pu hata Au. ‡
11 Ba gamu pu kilu Au si Arau Zihova meke muliņi nia sa vasileana Zaione, sa Qua toqere hopena,

pu vahesia na tavete poni inevaņa sari beku ta pozae Gadi meke Meni
pu balabala i gamu pu kote poni gamu sapu gua si leana na kaleana pa tinoa,
12 si kote va nama ni gamu vedara Rau pude va mate beto gamu,
meke doduru gamu si kote kokopo gore ni batu mia pude ta kupa;
ura titioko si Rau ba lopu olaņa si gamu, zama si Rau ba lopu va avoso si gamu. Tavetia gamu sapu kaleana pa Kenuqu meke vizatia gamu pude lopu va qetu Au."
13 Ke hiera gua si zama nia e Zihova Baņara: "Sari Qua nabulu si kote henahena, ba gamu si kote ovia;
sari Qua nabulu si kote napo, ba gamu si kote memeha;
sari Qua nabulu si kote qetuqetu, ba gamu si kote ta lotaņa pa kinurekure.
14 Sari Qua nabulu si kote kera koasa qinetuqetu pa bulodia;
ba gamu si kote kabo vura koasa tinasigiti pa bulomia
meke kabo uui koasa maqomaqo sapu talotaņa.
15 Kote veko la nia gamu sa pozamia koari na Qua tinoni ta vizatadi pude na dia zinama pude leveleve nia;
Arau Zihova sa Baņara kote va mate gamu, ba sari Qua nabulu si kote poni Rau si keke pozapoza vaqurana.
16 Asa pu tepa ia sa minana si kote tepa pa Pozana sa Tamasa pu tozia sa hinokara;
asa pu zama tokotokoro si kote tokotokoro pa Pozana sa Tamasa pu tozia sa hinokara.
Ura sari na tinasuna pu ele hola si kote ta muliņae meke ta tome pa mataqu Rau."

Sa Vina Podaka Vaqura

17 "Doņo mae, kaqu va podakia Rau si keke maņauru vaqurana meke keke popoa pepeso vaqura.
Sari tiņitoņa koadi si lopu kaqu ta balabala vagi pule. ††
18 Ba mi koa qetuqetu lamo ninae rane koasa Qua vina podaka, ura kote kuri pulea Rau sa popoa Zerusalema pude na vasina qetuqetu, meke sari na tiena si kote siņi i na qinetuqetu.
19 Kote qetu nia Rau sa popoa Zerusalema meke vagi qinetuqetu koari na Qua tinoni; sa mamalaiņi kabo na taruqoqo si lopu kaqu ta avoso pule hokara. ††
20 Lopu kaqu ta evaņa pule vasina sapu keke haha si toa ka visavisa rane mo, babe na barogoso pu lopu toa va gorevura i sari nana vuaheni;

† 65:1 Rom 10:21 †† 65:2 Rom 10:21 ‡ 65:10 Zos 7:24-26

†† 65:17 Ais 66:22; 2 Pit 3:13; Rev 21:1 †† 65:19 Rev 21:4

asa pu mate pa keke gogoto vuaheni
 si na tie vaqura meke mate, kote ta gue;
 asa pu lopu kamo la pa keke gogoto vuaheni
 si na ta leveina, kote guni nia rini.
²¹ Kote kuri vetu si arini meke koa i;
 kote tavete inuma vaeni si arini meke hena i vuadi.
²² Lopu kaqu tavete vetu pule si arini meke votiki tie
 tu na koa i,
 babe lelete meke votiki tie hena i.
 Ura gua tugo sa tinoa tana keke huda
 si kaqu gua tugo sari na rane tadi na Qua tinoni;
 sari Qua tie ta vizatadi si kaqu qetuqetu va gelenae
 koari na tinavete pu vura pa lima dia.
²³ Lopu kaqu tavetavete hoboro mo si arini
 babe podo koburu sapu kote tava mate dia mo;
 ura kote na tinoni ta manaedi koe Zihova si arini,
 meke gua tugo sari na tutidia.
²⁴ Sipu lopu ele titioko arini si kote ele olaña tu si
 Arau;
 totosu korapa zama arini si kote ele avosi tu Arau.
²⁵ Sari siki pinomo variva mate meke na lami si kote
 henahena varigara,
 meke na laione si kote hena duduli guana
 bulumakao,
 ba sa kavuru si gana ginani sa noki.
 Lopu kote variva sigiti babe va mate tie
 koasa doduruna sa Qua toqere hopena,"
gua se Zihova. †

Pitui Zihova sari na Butubutu

66 Hiera gua si zama nia e Zihova,
 "Mañauru si na Qua habohabotuana bañara,
 meke sa popoa pepeso si na Qua hakehakeana
 nene.
 Avei sa vetu kote kuri poni Au gamu?
 Pavei si kote la magogoso si Arau? †† ‡
² Ve a lopu sari Limaqu tu tavetia sa mañauru meke sa
 pepeso
 meke sari doduru pu koa pa varikorapadi si
 Taqarau?"
zama vura gua se Zihova.
 "Guahe sa tie sapu qetu nia Rau:
 Asa pu va pepekae pule nia meke kekere koa ri nana
 sinea,
 meke pamaña nia sa sa Qua zinama.
³ Ba asa pu va vukivukihhi nia sa bulumakao
 si kekeñoño gua sa tie pu va mate tie,
 meke asa pu va vukivukihhi nia sa lami
 si kekeñoño gua mo sa tie pu lilo ho mokua sa ruana
 sa siki;
 asa pu la variponi kiko huiti pa hope
 si kekeñoño gua si asa pu va vukivukihhi ehara boko
 pa hope,
 meke asa pu va uququ oto huda humaña lea,
 si gua mo sa tie pu vahesi beku.
 Ele vizati rini sari hopeke dia siraña,

meke sari maqomaqodia si ele hapahapa ni sari dia
 vinahesi variva malederedi.
⁴ Gua ke Arau ba kaqu vizata poni tinasuna nomadi
 tugo,
 meke sapu matagutu hola nia arini si kote tava
 kamo la koa rini.
 Ura totosu titioko Arau, loke tie si olaña,
 totosu zama Rau, si loke tie si va avoso.
 Kaneanadi si taveti rini pa Kenuqu
 meke vizati rini sapu lopu qetu ni Arau."
⁵ Va avoso la koasa zinama te Zihova,
 gamu pu neneqara pana avosia sa Nana zinama:
 "Sari tasimia koreo si kana gamu si gamu,
 meke va ilolae gamu koa gua koa sa Pozaqu, meke
 zama va sisirei guahe,
 'Mani tavahe si se Zihova,
 pude dogoria gami sa mia qinetuqetu!
 Ba kote tava kurekure si arini.
⁶ Mi avoso la koa sa ñoveoro pa vasileana lavata,
 mi avoso la koa sa vevehe pa Zelepade!
 Asa sa mamalaiñi te Zihova
 korapa tubehi Sa sari Nana kana.
⁷ Sipu lopu ele ta sigiti se Zerusalema,
 si podopodo mo si asa;
 sipu lopu kamo sa nana totosu
 si podoa mo sa si keke koburu koreo. ††
⁸ Esei ele avoso nia sapu gugua asa?
 Esei ele dogori sari ginugua gugua arini?
 Boka podo si keke popoa pa keke rane
 babe na binañara pa keke totosu hite mo?
 Ba lopu seunae ta sigiti se Zaione
 si podoi mo sa sari nana koburu.
⁹ Kaqu va kamo la nia Rau si asa pa totosu ta sigiti
 meke lopu va podopodo ia tu?" nanasa gua se
 Zihova.
 "Kaqu tukua tu Arau sa kokoana koburu
 pana kamo sa totosu pude podopodo?" nanasa gua
 sa mia Tamasa.
¹⁰ "Mi qetu somanae koe Zerusalema;
 gamu doduru pu tataru nia sa vasileana lavata asa!
 Mi qetu sisigiti nia sa popoa Zerusalema,
 doduru gamu pu talotaña nia si asa.
¹¹ Ura kote napo si gamu meke deña
 guana koburu sapu susu koasa tinana;
 kote napo va leana hola si gamu
 meke qetu nia sa sokuna gua sa minana tanisa."
¹² Ura hiera gua si zama nia e Zihova:
 "Kaqu hoda ia Rau koa sa sa binule, guana ovuku,
 meke sari tinagotago tadi na butubutu si kote totolo
 la koa sa, guana naqe;
 kote kopu ni gamu sa meke paleke gamu guana
 koburu,
 meke kuka gamu pa nana tataru.
¹³ Gua sa koburu sapu va mamana sa tinana,
 si kaqu va mamana gamu Arau si gamu;
 meke kaqu tava mamana si gamu pa laena
 Zerusalema."

† 65:25 Ais 11:6-9 †† 66:1 Mt 5:34-35, 23:22 ‡ 66:1 TTA 7:49-50

†† 66:7 Rev 12:5

¹⁴ Pana dogoria gamu si asa, si kote qetu sari bulomia meke kote toa va leana si gamu guana duduli; sa ninira te Zihova si kote tava gilana la koari Nana nabulu,
ba sa Nana tinaaziri si kote tava dogoro la koari Nana kana.

¹⁵ Doño la, se Zihova si korapa mae, lulia na nika, meke sari Nana totopili varipera si guana vivirua; kote va gore mae ia Sa sa Nana binugoro sapu lulia tinaaziri,

meke Nana ginegese sapu lulia nika halalana.

¹⁶ Ura pa nika meke pa Nana vedara si kote va kilasi e Zihova sari doduru tie, meke kote soku arini si kote va mate i e Zihova.

¹⁷ "Arini pu koa vata kale meke va madi puleni pude nuquru la pa inuma,
lulia sa beku sapu pa vari korapadi ri kasa pu hena boko na kurezu meke kaiqa masa kurukuru bonidi, arini si kote mate keke gua," gua se Zihova.

¹⁸ "Koa gua koari dia tinavete meke dia binalabala, si kote atu si Rau meke varigara ni sari doduru butubutu na vinekala, meke kote mae dogoria rini sa keanana sa Qua kalalasa.

¹⁹ Kote vekoa Rau si keke Qua vina gilagila pa vari korapa dia, meke kote garunu taloa ni Arau si ari kaiqa pu lopu mate pude la koari na butubutu, koari pa Sipeini, pa Libia, pa Lidia vasina ta avosaedi pa kali gona tupi na bokala, pa Tubala, Qurisi, meke koari na nunusa pa seu pu lopu ele avoso nia sa Pozaqu babe

dogoria sa Qua ninira. Ari kasa vasina si kote tozi vura nia sa Qua vina lavata koari na butubutu. ²⁰ Meke kote turaña pule mae ni rini sari doduru tasimia koreo, koari ninae popoa, pule mae koasa Qua toqere hopena pa Zerusalem. Kote ta turaña pa hose, totopili varipera, totopili susurana, meke koari na kameli na miulu. Kote guana keke vinariponi la koe Zihova si arini," gua se Zihova. "Kote vagi pule mae ni rini, kekeña gua totošo susurana mae ni ari tie Izireli sari dia vinari poni huiti pa Zelepade koari na vovoina viadi sapu tava madidi. ²¹ Meke kote vizati Rau si kaiqa arini pude na hiama meke na tie Livaeti," gua se Zihova.

²² Zama pule si Asa, "Gua sapu sa mañauru vaqurana meke sa popoa pepeso vaqurana si kote koa hola ninae rane pa Kenuqu, si sa pozamia meke sari tutimia si kaqu koa hola tugo. ²³ Pa keke inevaña Sidara Vaqura meke kamo la pule pa keke Sidara Vaqura, meke pa keke Sabati meke kamo la pule pa keke Sabati, doduru tie si kote kamo mae meke todoño pa Kenuqu," gua se Zihova. ²⁴ "Meke totošo pule si arini si kote dogori rini sari na tini matedi tadi na tie pu va karikari mae koa Rau; sari na ulosodi rini si lopu mate, gua tugo sa nika sapu sulu i sari tinidia si kote toa ninae rane ka rane, meke kote doño hikare hola pa tie si arini." ††

---

† 66:22 Ais 65:17; 2 Pit 3:13; Rev 21:1 †† 66:24 Mk 9:48

Zeremaea

Sa Vinabakala

Sa buka hie si e Zeremaea sa poropita kuberia. Sa zinama te Zihova si kamo koe Zeremaea pa totošo sapu baṅara pa Ziuda sari Zosaea, Zehoiakimi, Zehoiakini, meke kamo la koe Zedekaea. Pa doduruna sa nana totošo si korotae nia Zeremaea sa vina balau te Tamasa sapu keke tinasuna nomana hola si kote kamo koari na tie te Tamasa koa gua koasa dia vinahesi beku meke sari na sinea sapu okoro taveti rini. Meke toa kamo tugo Zeremaea sa totošo sapu mae sa baṅara pa Babiloni, se Nebukaneza, meke rapatia si pa Zerusalem, meke huaria sa sa vasileana nomana asa. Sa Zelepade si huara ia tugo sa meke turaṅa lani sa pa Babiloni sari na tiena meke sa dia baṅara pa totošo asa, sapu se Zedekaea. Ba korotae nia tugo Zeremaea sapu kote pule mae si arini koasa tinaraovo meke kuri pule ia sa dia popoa sina tataru ni sa Tamasa si arini. Meke tozia sa sapu kote tavetia Tamasa koa rini si keke vinariva egoi vaqurana.

Tataru hola ni Zeremaea sari turaṅana pa Izireli meke hoke ta sigiti nia sa pude korotae ni sari tinasuna sapu kote kamo la koa rini meke pude zama vura ni sari inavoso sapu ta garunu ni sa koe Tamasa. Ba sa zinama te Tamasa si guana nika pa bulona ke lopu boka tuṅe pule nia sa, kaqu zama vura nia sa.

Soku ri na zinama si huhuku la pa kenuna e Zeremaea pa totošo sapu kote kuberia sa Tamasa si keke vinariva egoi vaqurana pa bulodi ri na tie meke lopu pa patu. (Hinia 31:31-34)

Sari Nati Pinaqapaqahana sa Buka

(1) Sa tinioko te Zeremaea. Hinia

(2) Sari inavoso te Tamasa la koari na tie meke sari na baṅara pa Ziuda. Hinia

(3) Sari kinubekubere te Baruku sa tie kubekubere te Zeremaea. Hinia

(4) Sari na kinorokorotae te Zihova pa gugudi ri na votiki butubutu pu kana ia sa butubutu Ziuda. Hinia

(5) Sa tina huara pa Zerusalem meke sapu ta raovo taloa la pa Babiloni sari tiena. Hinia

Totošo sapu Poropita se Zeremaea

1 Hire sari zinama te Zeremaea sa tuna koreo e Hilikaea, sapu keke ri na hiama pa vasileana Anatoti koasa pinaqaha popoa te Benisimane. ² Sa zinama te Zihova si kamo koe Zeremaea podalae pa vina manege ṅeta vuaheni sipu koa baṅara se Zosaea, sa tuna Amoni, pa butubutu Ziuda, ^{†3} meke kamo la pa totošo baṅara se Zehoiakimi, sa tuna e Zosaea, meke hola la pa vina manege eke vuahenina sa binaṅara te Zedekaea, keke tuna koreo tugo e Zosaea, pa popoa Ziuda. Koasa vina lima sidara pa vina manege eke vuahenina sa binaṅara te Zedekaea si ta raovo taloa sari tinoni pa Zerusalem. ^{††}

Ta Tioko se Zeremaea

⁴ Sa zinama te Zihova si kamo mae koa rau, sapu zama guahe,

⁵ "Ele gilanigo tu Rau si agoi sipu lopu ele tavetigo Rau pa tiana sa tinamu,

sipu lopu ele podo tu agoi si ele vizata vata kale igo tu Rau;

na ele vizatigo Rau pude na poropita koari na butubutu," gua.

⁶ Olaṅa si rau, "Kei, Zihova Baṅara, ba lopu tumae zama si rau; na koburu mo si rau."

⁷ Ba zama se Zihova koa rau, "Mu lopu zama sapu 'Na koburu mo si rau,' gua. Na kaqu la si agoi koari doduru pu garunu lani igo Arau meke zama lani koa rini gua sapu tozi nigo Rau. ⁸ Mu lopu matagutu ni sari tie, ura Arau korapa koa turaṅa igo si agoi meke kote harupu igo," zama vura gua se Zihova.

⁹ Meke qaqama mae nia e Zihova sa Limana meke tiqqa Sa sa ṅuzuqu meke zama si Asa koa rau, "Isa, ele vekoi Arau pa korapa ṅuzumu sari na Qua zinama.

¹⁰ Dotu, pa rane ṅinoroi si ponigo Rau sa ṅiniraṅira pude turu va tia i sari na butubutu na binaṅara, pude rabuti meke pude va hoqai, pude huari meke va kilasi, pude kurikuri meke pude lelete."

† 1:2 2 Baṅ 22:3 kamo hinia 23:27; 2 Koron 34:8 kamo hinia 35:19 †† 1:3 2 Baṅ 23:36 kamo hinia 24:7, 24:18 kamo hinia 25:21; 2 Koron 36:5-8, 11:21

Karua Dinogodogorae

¹¹ Sa zinama te Zihova si kamo mae koa rau:
"Zeremaea, na sa si dogoria goi?"

"Na lelaṅa huda alamoni si dogoria rau," olaṅa gua si rau.

¹² Zama se Zihova koa rau, "Goto tugo sapu dogoria goi, ura korapa kopu † si Arau pude dogoria sapu gorevura sari Qua zinama."

¹³ Sa zinama te Zihova si kamo pule mae koa rau: "Na sa si dogoria goi?"

"Na raro qototona si dogoria rau, sapu habotu kale mae gua pa kali gede meke tata zoropae mae gua tani," olaṅa gua si rau.

¹⁴ Zama se Zihova koa rau, "Pa kali gede kote mae gua sa tinahuara meke kote zoropae vura koari doduru tinoni pu koa tani, pa popoa Ziuda meke Zerusalemā. ¹⁵ Na lopu seunae kote tioki Rau sari tiedi ri na butubutu baṅara pa kali gede," zama vura gua se Zihova.

Zama pule si Asa, "Sari dia baṅara si kote mae meke va turu i sari dia habohabotuana baṅara

koari na sasadana sa vasileana Zerusalemā;
kote huari rini sari doduru gobana sa
meke gua tugo sari doduru vasivasileana pa Ziuda.

¹⁶ Kote zama vura atuni Arau sari Qua vinilavilasa koari na Qua tinoni

sina kilu Au rini koari na dia hahanana kaleadi pu taveti rini,

koari na vina uququ oto huda humaṅa lea pa vīnahesidi ri votiki tamasa

meke koari na dia vīnahesidi ri na beku pu taveti rini pa limadia.

¹⁷ Mu va namanama si agoi! Gasa turu, mamu la zama ni koa rini, sari doduru gua pu garunu nigo Rau. Mu lopu matagutu hokara ni, pude lopu gua si kote va matagutu igo Rau pa kenudia rini. ¹⁸ Koasa rane ṅinoroi si ele tavetigo Arau si agoi pude guana keke vasileana sapu ta goba vari likohaena, na dedegere aeana, meke na gobagoba boronizi pude turu va tia ia sa doduruna sa popoa. Kote va tia i goi sari na baṅara pa Ziuda, sari nana koimata, sari nana hīama meke sari tīana sa popoa asa. ¹⁹ Kote raza igo arini si agoi, ba lopu kaqu boka igo rini, ura Arau kote koa turaṅa igo meke kote harupu igo si agoi," zama vura gua se Zihova.

Sa Kinopu te Zihova Koari pa Izireli

2 Sa zinama te Zihova si kamo mae koa rau: ² "La mamu tozi vura nīa pa taliṅa dia ri pa Zerusalemā: 'Arau va nonoga ia Qua sapu vea tata gua si agoi koa Rau totoso vaquramu,

vea tataru guni Nau agoi guana barikaleqe vaquramu si agoi

meke luli Au agoi pa korapana sa soloso qegana,

† Sa zinama hiburu sapu ta iliri, "korapa kopu" sa mamalainina si gua na pozapoza huda Alamoni.

koasa pepeso sapu loke linetelete boka toa ia.

³ Izireli si tava madina koe Zihova,
guana vua kekenu koari Nana linetelete pa inuma;
doduru pu la raza ia si tavete va sea beto
meke va kamo betoni tinasuna Arau si arini,"
zama vura gua se Zihova.

Sa Sinea Tadi Tiatamadia Ri pa Izireli

⁴ Mi avosia sa zinama te Zihova, gamu pa tutina e Zekopi,

gamu doduru koa rina puku butubutu tie Izireli.

⁵ Hiera gua si zama nīa e Zihova:

"Na sa sa sinea sapu dogoria ri na tiatamamia koa Rau,

ke rizu va seu si arini koa Rau?

Luli rini sari na beku sapu loke laedi

meke sapu ta evaṅae loke laedi tugo teledia si arini.

⁶ Lopu hite nanasa nīa arini sapu, 'Avei se Zihova,
Asa pu vagi vura ni gita pa Izipi

meke turaṅa karovo ni gita Sa koasa soloso popana,
karovia sa popoa qegana meke onone mo koa ia,
na popoa popana, loke kolona meke koa ia minate,
na popoa sapu loke tie ene ia meke loke tie koa ia?"

⁷ Arau turaṅa nuquruni gamu koasa popoa masuruna pude henai sari vuvua meke pakepakete va soku vasina.

Ba mae si gamu meke va bonia sa pepeso
meke vata evaṅa nīa gamu sa Qua tinago pude
variva maledere koa Rau.

⁸ Sari na hīama si lopu hite nanasa,
'Avei se Zihova?' gua.

Arini pu va bakali sari tinarae si lopu hite gilana Au;
sari koimata si va karikari mae koa Rau.

Sari poropita si korokorotae pa pozana Beolo,
luli rini sari na beku sapu loke laedi.

⁹ Gua ke turaṅa pule lani gamu Arau si gamu pa vinaripitui,"

zama vura gua se Zihova.

Zama pule si Asa, "Meke kote va vura atuni Arau sari tinazutudi ri na koburu tadi na mia koburu.

¹⁰ Mi la pa kali lodu rimata, mamu dogoria sa nusa Saeparasi,

la pa kali gasa rimata, mamu doṅo hata pa popoa pa Kedara.

Mamu dogoria be ele ta evaṅa si keke gugua hie pukerane.

¹¹ Vea, ele hite ta evaṅa sapu keke butubutu si hobe i sa sari nana tamasa?

Ba lopu na tamasa tugo sarini.

Sari Qua tinoni si ele vari hobe nīa sa dia Tamasa Tolavaena,

hobe la koari na beku sapu loke laedi.

¹² Agoi na maṅauru, mu hodahodaka na magasa,
mu neneqara na matagutu,"

zama vura gua se Zihova.

¹³ Zama pule si Asa, "Ura karua sari sinea pu taveti ri na Qua tinoni:

Arini si ele veko pani Au si Arau,
Arau, sa bukahana sa kolo tinoa,
meke geli pou tu pude va naqiti dia kolo pa ruku,
na pou sapu lopu boka tuqe kolo.

¹⁴ Vea, na nabulu se Izireli, na pinausu sia pa nana podo?

Na vea ke guana ta zau vagi tu pa vinaripera sia?

¹⁵ Sari laione si kurumu;
kurumu la ia rini si asa.

La arini meke huara va kaleana pania sa nana popoa;
sari nana vasileana si ta sulu meke ta veko palae.

¹⁶ Uve, sari na tie Izipi pa Memipisi meke Tapanesi
si kote mae koto pani sari kalu pa batuna.

¹⁷ Izireli, vea lopu telemu tu hatai sari tinasuna hire?

Na veko pania goi bisa se Zihova mua Tamasa
sipu korapa turana igo Sa pa Nana siraana.

¹⁸ Ego, na vea ke kote la tu pa Izipi
pude kote la napo tu koasa Ovuku Naelo?

Meke vea ke kote la tu pa Asiria
pude kote la napo tu koasa kolo pa Iuparetisi?

¹⁹ Sari mua kinaleana mo kote va kilasa igo si agoi;
sa tinaliri taloa tamugoi koa sa Tamasa kote
gegesemu si agoi.

Ke mamu gilania meke dogoria sapu
vea kaleana gua meke vea vari sigiti gua koa goi sia
pana veko pania goi se Zihova sa mua Tamasa
meke pana loke mua pinamana si agoi koa Rau,"

*isana gua si zama vura nia Zihova Tadi na Qeto
Minate.*

Kordia Vahesia rina Tie Ziuda se Zihova

²⁰ Zama pule se Zihova, "Ura pukerane tu moku pania
goi sa ioki d

meke huara pania goi sa mua vina tabe koa Rau;
zama si agoi, 'Arau koroqu va nabulu atu koa Goi!'

gua.

Hinokaramu, sina pa doduru toqere ululudi
meke pa kaurudi ri doduru huda aqaqoro
si eko si goi pa hahanana maqota pa vinalesi beku.

²¹ Arau lete igo, na Qua vaeni ta vizatamu,
ta vagi si goi koasa vaeni sapu arilaena hola.

Na vea meke boka va karikari mae Au pule tu agoi,
meke boka ta iliri pude na tinoni kaleamia guana
vaeni pinomona?

²² Be nuzapa pule nigo pa sopusu ninirana
babe soku sari sopusu si huhuve ni goi

ba sa boni koari na mua sinea si kote koa eko mo pa
Kenuqu Rau,"

zama vura gua se Zihova sa Banara.

²³ "Vegua meke kote boka zama si agoi, 'Arau si
korapa viaqu;

lopu hite la vahesi i rau sari beku Beolo,' gua?

Mu dono la mo koasa mua hahanana koasa lolomo
toqere;

mu tumae nia sa si tavetia goi vasina.

Agoi si guana kameli mamaqota reregena

sapu haqala hoboro lamae,

²⁴ guana don'ki pinomona sapu manavasa koa pa
qega,

sapu humahumana sage nia isuna pa givusu pana
hiva papa si asa.

Totoso neneke sa si esei kote boka va nosoa?

Sari don'ki kokoreo si lopu kote mabo hata vagina.

²⁵ Mu lopu va gulata i sari ola nenemu pa hinaqala
lamae

meke lopu va popa ia leomu pana hinata vahesi
beku tadi na tie pa popa seudi.

Ba zama tu si goi, 'Lopu boka kekere pule si rau!

Ele tataru ni rau sari tamasa karovodi,
meke kaqu vahesi na va lavati arau si arini.'

²⁶ Guana tie hikohiko sapu kurekure totosu ta poho,
si kurekure gua tugo asa sa butubutu Izireli,

arini, sari dia banara, dia koimata,
dia hiama meke dia poropita.

²⁷ Zama la ia rini sa huda, 'Agoi sa tamamami,'
meke koasa patu si, 'Agoi na podo gami,' gua.

Mudi mae Au rini si Arau

meke lopu hiva tia mae Au;

ba pana kamo i na tinasuna, si zama tu,

'Mae Mamu harupu gami!' gua tu.

²⁸ Ke avei mo sari tamasa pu telemia na taveti?

Mi tioko mae ni, be boka harupu gamu rini
totoso kamo gamu na tinasuna!

Ura soku hola sari mia tamasa

soku gua ri na mia vasileana pa Ziuda.

²⁹ Na vea ke zutu Au tu gamu sapu Arau si sea, gua?

Nake gamu tu si va karikari mae koa Rau,"

zama vura gua se Zihova.

³⁰ "Va lipulipu i Rau sari mua tinoni ba lopu avoso tu,
ta va kilasa ba lopu boka gilae si arini.

Mia vedara telemia va matei sari mia poropita
guana laione oviana.

³¹ Gamu kasa koasa sinage hie, mi va avosi sari na
Qua zinama.

Vea, hokara guana qega si Rau koari pa Izireli
babe na popoa huporo dudukurumuna?

Na vea ke zama sari Qua tinoni, 'Gami si ta rupaha
mami pude ene la mae;

lopu kote pule mae si gami koa Goi?' gua.

³² Vea boka mulini nia sa vineki vaqura sa nana
pakupaku arilaena,

babe sa vineki ta pinirovetuna sa nana poko
varihaba?

Ba sari Qua tinoni si mulini Nau si Arau
pa soku navulu rane, sapu lopu boka ta nae.

³³ Boka mia hola pude hata vagi tie pude puta turani!
Sari barikaleqe sapu kaleanadi hola gua ba boka

tava tumatumae koa gamu.

³⁴ Ta dogoro koari mia poko

sari eharadi ri na tie malaana meke saripu loke dia
ginugua sea;

lopu na eharadi ri na tie hikohiko.

Ta evana tugo si hire,

³⁵ ba zama si agoi, 'Arau si loke qua sinea;

lopu arau si bugoro nau Sa.
 Ba kote vilasa igo Arau pa vinari pitui
 sina zama si agoi, 'Arau si lopu hite tavete va sea,'
³⁶ Na vea ke hobehobe lamo si agoi,
 hobe lamo sari mua binaere?
 Kote va talotana igo Izipi si agoi,
 gua mo sapu tavete atu nia Asiria.
³⁷ Kote ta luarae tugo si goi pa Izipi
 na tie kurekuremu meke nunala,
 sina kilui e Zihova sarini pu ronui agoi;
 na lopu kote ta tokae si agoi koa rini.

Barabarata se Izireli

3 Be veko pania keke tie sa nana barikaleqe
 meke keke votiki tie haba hobe sa barikaleqe
 asa,
 vea, boka vagi pule nia sa palabatu kekenu si asa?
 Lopu kote va kaleana toa ia gamu sa mia pepeso?
 Ba agoi, Izireli, si koa guana maqota sapu puta
 turaña soku tie,
 vea, kote kamahire kekere pule mae tu koa Rau si
 agoi?"

zama vura gua se Zihova.

² Zama pule si Asa, "Mu ena sage la koari na toqere
 loke duduli na hudadi, mamu dogoria.
 Vea, koa nana tugo keke vasina sapu lopu ele ekoa
 goi guana maqota?"

Pa vale sirana si habotu si agoi, aqani sari mua
 babaere,
 guana tie Arebia d sapu habotu pa qega.
 Agoi ele va kaleana ia sa pepeso
 koari mua hahanana maqota meke mua kinaleana.
³ Gua asa ke ta tuqe pule sari kolo pa lei,
 meke sa ruku si lopu hoqa.
 Ba agoi si loke mua kinurekure hokara
 na ele vagia sa kineha tadi na maqota.
⁴ Ba vaquru tioko mae Au mo goi:
 'Qua Papa, Qua baere sapu podalae totošo
 vaquraqu,
⁵ vea kote bugoro eko nau mo Goi si arau?'
 Gua asa sari mua zinama,
 ba kaleadi lamo sari tinavete taveti agoi."

Tavete Luli Ziuda sari Tinavete Kaleadi te Izireli

⁶ Pa totošona sapu banara se Zosaea si zama se
 Zihova koa rau, "Vea dogoria goi sapu tavetia Izireli,
 guana barikaleqe kaleanana? Sage la si asa koari
 doduru toqere ululudi meke pa kaurudi ri doduru
 huda aqaqoro meke barabarata pa vasidi arini.
⁷ Rovea Rau sapu hokara kote pule mae si asa koa
 Rau mudina sapu taveti sa sari doduru arini gua, ba
 lopu hite tu, meke dogoria nana sa tasina vineki lopu
 ta ronuna, se Ziuda, sari doduru pu taveti sa. ⁸ Arau
 ponia pepa vinari luari se Izireli, lopu kopu nia sa sa
 vinariva egoi, meke garunu taloa nia Rau sina

barabarata lamo si asa. Ba dogoria tugo Rau sa tasina
 vineki, sapu lopu ta ranena, se Ziuda si loke nana
 minatagutu; asa ba vura la barabarata nana tugo. ⁹ Na
 lopu hite va noma nia binalabala Izireli sari tinavete va
 kaleana tanisa, ke va boni ia sa sa pepeso meke
 barabarata si asa koari vinahesidi ri na patu na huda.
¹⁰ Vea gugua, ba sa tasina vineki kaleanana, se Ziuda si
 lopu hinokara kekere pule mae si asa koa Rau pa
 doduruna sa bulona, na kokohana mo," zama vura
 gua se Zihova.

¹¹ Zama se Zihova koa rau, "Se Izireli sapu loke nana
 rinañerane si toñoto hola nia se Ziuda sapu korona
 vahesi Au. ¹² La, mamu zama vura nia sa inavoso hie
 koari pa kali gede:

'Mu kekere pule mae, agoi Izireli pu loke mua
 rinañerane,' zama vura gua se Zihova,

'Lopu kote bugoro nigo Rau,
 ura na koa Au na tataru variva taleosae si Rau,' zama
 vura gua se Zihova,

'Lopu kaqu bugoro lamo si Rau.

¹³ Ba mu helahelae nia mo sa mua sinea,
 na va karikari mae si agoi koa Arau Zihova sa mua
 Tamasa,
 sa mua tataru si ele poni la nia goi koari tamasa
 karovodi,

pa kaurudi ri na huda aqaqoro,
 meke koromu vahesi Au agoi,"

zama vura gua se Zihova.

¹⁴ Zama vura pule se Zihova, "Mi kekere pule mae,
 gamu na tinoni pu loke mia rinañerane, ura Arau mo
 sa loamia. Arau kote vizata gamu, keke pa hopeke
 vasileana, karua pa hopeke puku butubutu, meke kote
 turaña puleni gamu Rau pa Zaione. ¹⁵ Meke kote poni
 gamu Rau sari sepati pu luli sari hiniva pa Buloqu Rau,
 arini pu kote turaña gamu pa tinumatumae meke
 ginilagilana. ¹⁶ Koari rane arini totošo soku hola meke
 toqolo si gamu koasa pepeso si sari tie si lopu kote
 zama, 'Sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova,' gua. Na lopu
 kote koa pa dia binalabala babe balabala pulea rini; na
 lopu kaqu saivi ia tu rini babe tavete pule ia si keke
 vaqurana. ¹⁷ Pa totošo asa si sa popoa Zerusalemia si
 kote poza nia 'Na habohabotuana banara te Zihova,'
 arini, meke doduru butubutu si kote varigara pa
 Zerusalemia pude va lavatia sa Pozana e Zihova. Lopu
 kote luli arini sari bulo kaleanadi sapu tasunadi hola.
¹⁸ Koari rane arini, sa butubutu te Ziuda si kote koa
 keke turaña sa butubutu Izireli, meke kote pule
 varigara si arini koasa tinaraovo pa popoa pa kali
 gede, meke pule la koasa popoa sapu poni nia Rau
 koari tiatamamia pude na dia tinago.

Sa Vinahesi Beku Tadi na Tie te Tamasa

¹⁹ Zama si Rau telequ:

'Hiva hola si Arau pude kopuni gamu guana tuqu soti
 meke poni gamu sa pepeso ta okoraena,
 na tinago tolavaena, holani sapu tadi votiki
 butubutu.'

Hokara kote poza Nau 'Tamaqu' gamu si Rau

† 3:6 2 Bañ 22:1 kamo hinia 23:30; 2 Koron 34:1 kamo hinia
 35:27

meke lopu taliri taloa ba luli eko mo koa Rau, gua.
²⁰ Ba gamu na butubutu Izireli si gua tugo na
 barikaleqe sapu lopu hinokara koasa nana palabatu,
 totošo lopu soto va nabu pa vinalesiqu Rau,”
zama vura gua se Zihova.

²¹ Na kabo si ta avoso pa toqere loke dudulidi na
 hudadi,
 na taruqoqo meke kebokebo sari tie pa Izireli,
 sina ta muliḡae hokara sa tinoḡoto
 meke ele muliḡi nia arini se Zihova sa dia Tamasa.
²² Zama pule se Zihova, “Kekere pule mae, gamu na
 tinoni pu loke mia rinaḡeraḡe koa Rau.
 Kote salaḡa gamu Rau koari na mia tinavete kaleadi
 meke turaḡa pule maeni gamu koa Rau.”

Meke olaḡa sari pa Izireli, “Uve, mami pule atu koa
 Goi,
 ura Agoi Zihova sa mami Tamasa.

²³ Hinokara sapu sari na vinevehe pa vinalesi beku
 koari na toqere
 meke koari na toa si kokohadi mo;
 hinokara sapu koe Zihova mo, sa nada Tamasa,
 si boka ta harupu sari pa Izireli.

²⁴ Podalae totošo koburu si gami si la sa vinalesina
 sa tamasa variva kurekurena, se Beolo,
 meke vagi pani sari vuadi rina tinavete tadi
 tiatamamami,
 sapu sari dia koburu vineki na koreo
 meke sari bulumakao na sipi.

²⁵ Mami eko gore pa kinurekure,
 mami nobi nia sa vina goremami.
 Ele tavete va sea si gami koe Zihova sa mami Tamasa,
 gami meke sari tiatamamami;
 podalae totošo koburu si gami kamo pa rane ḡinoroi
 si lopu va tabea gami se Zihova sa mami Tamasa,”
 gua.

Tioko Pule Ni Zihova sari pa Izireli

4 Zama vura se Zihova, “Izireli, be hiva pule mae mo
 si gamu,
 mi pule mae koa Rau.
 Be veko pani mo gamu sari beku variva malederedi,
 va seu i pa kenuqu Rau,
 meke be lopu ruarabeke si gamu pa linuliqu Rau,
² meke be pa siraḡa hinokara, ḡoḡo, meke toḡoto
 si tokotokoro guahe si gamu, ‘Hinokara gua sapu
 toana se Zihova,’ gua,
 si kote ta manae sari soku butubutu koe Zihova,
 meke kote mae sari tie meke vahesia sa Pozaqu
 Rau.”

³ Hiera gua si zama nia e Zihova koari na tinoni pa
 Ziuda meke Zerusalema,
 “Mi gelia sa pepeso sapu lopu ele ta pikina,
 mi lopu lelete koari na hiqohiqo rakihi. †

⁴ Mi va keke puleni gamu koe Zihova,
 sari bulo mia si poni lani koa Sa pa vina tabena,
 gamu na tie pa popoa Ziuda meke na tinoni pa
 Zerusalema,

pude lopu gua si sa Qua tinaḡaziri si kote poraka vura
 meke sulu guana nika
 koa gua koasa kinaleana sapu tavetia gamu,
 kote sulu meke loke tie kote boka va mate ia.

Sa Popoa Ziuda si Kote Ta Rapata

⁵ Mi tozi vura nia pa Ziuda meke zama nia pa
 Zerusalema sapu guahe:

‘Ivua sa buki pa doduruna sa popoa!’
 Kukili va ululae mamu zama:

‘Mae varigara!
 Mada govete la koari na vasileana ta gobadi!’

⁶ Va sage ia sa pitipiti pude la pa Zaione!

Mi govete, lopu va sasanae!
 Ura na tinasuna si turaḡa mae nia Rau pa kali gede,
 na tinahuara kaleana hola.”

⁷ Na laione si ene vura pa nana bae;
 na tie huhuara butubutu si ele topue vura.

Ele topue vura pa nana vasina
 pude ilasia sa mia popoa.
 Sari mia vasileana si kote na popoa ta huaradi
 sapu loke tie si koa i.

⁸ Ke mi va sagei sari poko baika,
 mi kabo mamu uui,
 ura sa binugoro ḡinirana te Zihova
 si lopu rizu taloa koa gita.

⁹ Zama vura guahe se Zihova, “Pa rane asa, sa baḡara
 meke sari nana koimata
 si kote malohoro bulodia,
 sari hiama si kote tarazuzu,
 meke sari poropita si kote holoqoru,” zama vura gua
 se Zihova.

¹⁰ Meke zama si rau, “Kei, Baḡara Zihova, namu koha
 va leana i Goi sari na tinoni hire meke sa popoa
 Zerusalema totošo zama guahe si Agoi, ‘Kote koa bule
 si gamu,’ gua, sina sa vedara tu si vekoa Goi pa
 leodia.”

¹¹ Pa totošo asa sari tie hire meke sa popoa
 Zerusalema si kote tozi ni e Zihova, “Na givusu
 maḡinina si kote mae gua koari na toqere pa qega,
 lopu pude vari paqahani sari tie babe va vivia i, ¹² ba
 kote ḡiburuna sa givusu asa, sapu Arau kote garunu
 atu nia. Maqu tozi vura nia sapu gua pitu guni ni Arau
 si arini.”

Koa Vari Likohae nia ri Kana se Ziuda

¹³ Dotu! Korapa zozoro mae gua ri na lei,
 sari nana totopili varipera si mae guana vivirua
 sari Nana hose si rerege hola ni sari atata.

Tasuna si gita! Gita si kaleada mo!

¹⁴ Agoi Zerusalema, ḡuzapa pani sari kinaleana pa
 bulomu, mamu ta harupu.

Ve seuna e gua kote pausi goi sari binalabala
 kaleadi?

¹⁵ Keke mamalaiḡi si zama vura pa vasileana lavata pa
 Dani,

† 4:3 Hoz 10:12

koari na toqere pa Iparemi si tozi vura nia sa sa tinasuna.

¹⁶ Zama vura se Zihova, "Mi tozi va ene ia si hie koari na butubutu,

la helahelae nia koari pa Zerusalem:

'Na qeto minate mataqarana si korapa mae gua pa popoa seu,

na irana va ululae si arini meke rapata la koari na vasileana pa Ziuda.

¹⁷ Koa vari likohae nia rini si asa gua rina tie kopu pa inuma,

sina va karikari mae Au Ziuda si Arau,'

¹⁸ Sari mua hahanana na tinavete

si va kamo nigo sa ginugua hie.

Na mua vina kilasa si hie!

Kei, na vari sigiti hola!

Kei, na suvulu kamo pa bulo si hie!"

zama vura gua se Zihova.

Talotaṅa ni Zeremaea sari Nana Tinoni

¹⁹ Kei, sa buloqu, sa buloqu!

Pekutu lamae si rau pa tinasigiti.

Kei, sa sigiti pa buloqu!

Dunadunana sa buloqu,

lopu boka koa noso si rau.

Ura ele avosia rau sa kabona sa buki;

ele avosia rau sa irana tana varipera.

²⁰ Vari luli mo sari tinahuara,

ke sa doduruna sa popoa si koa ta huara eko mo.

Pa totošo papakana mo si ta huara sa qua ipi,

sa qua aqoroana si lopu sana ele lopu koa tu.

²¹ Vea seunae gua si kaqu dogoria rau sa pitipiti vinaripera

meke avosia sa kabona sa buki?

²² Zama pule se Zihova, "Sari Qua tie si pekipekidi;

lopu gilana Au rini si Arau.

Na koburu loke dia binalabala si arini;

loke dia ginilagilana.

Na bokabokadi hola pa tinavete kaleana;

na tinavete leadi si lopu tumae ni arini," gua.

Dogoria Zeremaea pa Pinutagita sa Tinahuara sapu Korapa Mae

²³ Doṅo la si rau koa sa popoa pepeso,

loke kinehana meke loketoṅa si koa;

meke pa maṅauru,

si loketoṅa kalalaksana.

²⁴ Doṅo la si rau koari na toqere,

meke korapa niu si arini;

doduru toa si korapa qeno.

²⁵ Doṅo la si rau ba loke tie si koa;

doduru kurukuru tapuru si ele tapuru taloa dia.

²⁶ Doṅo la si rau ba sa pepeso masuruna si na qega mo,

doduru nana vasileana si koa ta huara eko mo

pa kenuna e Zihova, kenuna sa Nana tinanaziri.

²⁷ Hiera gua si zama nia e Zihova:

"Sa doduruna sa popoa si kote ta huara, gua ba lopu kote ta huara beto palae.

²⁸ Gua ke sa popoa pepeso si kote taruqoqo

meke sa maṅauru pana ulu si kote tava huporo,

sina ele zama si Rau meke lopu kote hobeia Rau,

ele vizata si Rau meke lopu kote kekere pulea Rau,"

zama vura gua se Zihova.

²⁹ Pa mamalainidi ri na tie koi hose meke tie gona tupi

si govete taloa sari doduru vasileana.

Kaiqa si la tome pa hiqohiqo;

kaiqa si govete sage koari na toqere patupatu.

Doduru vasileana si ivulu beto;

loke tie na koa i.

³⁰ Agoi Zerusalem, na sa si tavetia goi, agoi pu ta huaramu?

Na vea ke va sage poko zinara tu si agoi

meke va sari patu qolo?

Vea ke pedi tu goi sari matamu?

Na tinavete hoboro sari vinasari tamugoi.

Ele kilu igo rina mua babaere si agoi

meke korapa hata igo pude va mate igo gua.

³¹ Na kinabo si avosia rau tana barikaleqe podopodo,

na silava nia sa sa nana koburu kekenu,

na kabo tadina tinoni pa Zerusalem pu siṅo

mamata, nadoro vurai sari limadia meke zama,

"Tokani gami! Malohoro mami! Sari mami tinoa si vagi hobei ri na tie va mate tie."

Sa Sinea Tadi pa Zerusalem

5 Zama vura se Zihova, "La mamu ene koa ri na sirana pa Zerusalem,

mamu doṅo vari likohae mamu hata,

la hata koari na vasina varivarigara sari na tie.

Be boka dogoria goi keke tie

pu vilavilasa va toṅoto meke hata ia sa hinokara,

si kote taleoso nia Rau sa vasileana nomana hie.

² Hoke zama gua tugo hie si arini, 'Hinokara gua tugo

sapu toana se Zihova,' gua,

ba korapa lamo sa tokotokoro kokoha tadi kasa."

³ Zihova, lopu na hinokara tu si doṅo hata ia Goi?

Ura seke i Goi, ba lopu va nonoga ia tu rini sa

tinasigiti;

va huara pani tu Goi, ba korodia gilae tugo.

Sari isumata dia si ele va nabui rini pude niṅira guana patu

meke korodia kekere koari na dia sinea.

⁴ Ke balabala si rau, "Arini si na tie habahuala.

Na tie pupuhu si arini,

ura lopu tumae nia rini sa sirana te Zihova,

meke gua pu hiva nia sa Tamasa pude tavete ponua.

⁵ Ke kote maqu la koari na koimata

maqu zama koarini;

hokara kote tumae nia rini sa sirana te Zihova,

meke gua pu hiva nia sa Tamasa pude tavete ponua."

Ba keke hiniva si arini meke moku panua sa ioki

meke korodia va tabe ia si Asa.

⁶ Gua ke na laione pa hiqohiqo kote mae raza i,

meke na siki pinomo variva mate mae gua pa qega kote garatadi,

na leopadi kote opo aqani pa sada dia vasileana pude garata teuru va umumi pana ene vura rini, ura sa dia vina gugue si noma hola meke sari dia tinavete va kaleana si soku hola.

⁷ Zama vura pule se Zihova, "Vea ke kaqu taleosoni gamu tu Arau?"

Sari mia koburu ele etulu Au si Arau meke tokotokoro la koari na tamasa sapu lopu na tamasa.

Poni ni Rau doduru gua sapu hiva ni rini ba la barabarata dia tu meke tokele va siñi la dia koari na vetu maqota.

⁸ Guana hose ta poni va leanadi si arini, sapu edi papapa hola,

hopeke hiva ni rini sari barikaleqe tadi turaña dia. ⁹ Vegua, lopu kaqu va kilasi tu Arau si arini koari dia sinea hire?"

zama vura gua se Zihova. "Vegua, lopu kaqu Arau tu telequ tubehi koasa tinavete kaleana tanisa butubutu gugua hie?"

¹⁰ Nuquru la i sari dia inuma vaeni mamu huari, ba lopu huara pani beto i.

Daku dopasa pani sari na lelaña ura sari tinoni hire si lopu na tie te Zihova.

¹¹ Sari pa Izireli meke Ziuda si ele veko pani hokara Au rini si Arau," *zama vura gua se Zihova.*

Kilu Pania Zihova se Izireli

¹² Kokoha si arini pa gugua e Zihova, zama guahe si arini: "Loketoña si kote tavetia Sa; loke tinasuna kote kamo gita; lopu kote dogoro vinaripera si gita babe kamo gita na soñe.

¹³ Sari poropita si poteli na givusu meke sa zinama te Tamasa si lopu koa koa rini; ke sari dia zinama si madi gorevura mo koa rini."

¹⁴ Gua ke hiera gua sa zinama te Zihova Tamasa Tadi na Qeto Minate:

"Sina gua isara sari zinama tadi na tie, ke sari Qua zinama si kote huruñu vura pa ñuzumu meke kote sului rini sari tie hire guana huda.

¹⁵ Kei, gamu na tie Izireli," zama vura gua se Zihova, "Keke butubutu pa seu si turaña mae nia Rau pude raza gamu, na butubutu ñinirana meke na butubutu pukeranena, puku tie sapu lopu tumaeni gamu sari dia zinama, dia vinekala si lopu gilania gamu. ¹⁶ Sari dia tupi si va mate soku tie, na varane beto si arini.

¹⁷ Kote henai rini sari mia ginani na vuvua pa inuma, meke va matei rini sari mia koburu vineki na koreo; kote va eoño i rini sari mia bulumakao na sipi, meke huari sari mia inuma vaeni na huda piqi. Na vedara kote huara ni rini sari na vasileana ta gobadi sapu rañei gamu."

¹⁸ Zama vura guahe se Zihova, "Gua ba koari na rane arini, si lopu kaqu huara pani beto gamu Rau. ¹⁹ Meke pana nanasa guahe sari tie, 'Na vea ke tavete mae ni e Zihova sa nada Tamasa si hire koa gita?' gua, si kote olañi goi, Zeremaea, 'Gua sapu etulu Au gamu si Arau meke va nabulu la mia koari tamasa karovodi pa korapa mia popoa, si kamahire kote la nabulu si gamu koari votiki tie pa popoa sapu lopu mia soti,'" gua.

Va Balau i Zihova sari Nana Tinoni

²⁰ Zama vura pule se Zihova, "Zama vura nia si hie koari na butubutu te Zekopi, meke tozi la nia koari pa Ziuda:

²¹ Mi avosia si hie, gamu na tinoni pekipeki meke loke mia binalabala,

pu ari matamia ba lopu dodogorae, pu ari taliñamia ba lopu avavosae." †

²² Zama vura guahe se Zihova, "Vegua, lopu kaqu pamaña Nau tu gamu si Arau?"

Lopu kaqu neneqara tu si gamu pa kenuqu Arau? Arau tavetia sa masamasa pude na boku tanisa kolo lamana,

na hukata sapu koa hola meke lopu kote boka ta karovo.

Na bogusu si kote boka toa, ba lopu kote boka hola, kote boka puzaka si asa, ba lopu kote boka karovo. ††

²³ Ba sari na tinoni hire si tasuna hola meke va karikari hola bulodi;

ele taliri va seu meke ene taloa dia.

²⁴ Lopu hite zama guahe pa bulodia si arini, 'Mada pamaña nia se Zihova sa nada Tamasa, pu va mae ruku koari hopeke sidara, meke poni hinokarani gita Sa sari totoso pakepakete.'

²⁵ Ba sari mia tinavete va sea na va noso i si hire pude lopu kamo atu; sari mia sinea si hukata gamu koari na lineana.

²⁶ Somana turaña e koari Qua tinoni sari na tie kaleadi pu opo aqani sari tie guana sipata dia kurukuru meke va nadoro vaqara pude saputu vagi tie.

²⁷ Gua na barabara sapu siñi i na kurukuru tapuru, sari dia vetu sapu siñi i na binalabala sekesekeidi; ba tagotagodi si arini meke tie ñiniradi tu pa popoa, ²⁸ meke nobokodi tugo sina henahena va leana.

Sari dia tinavete va kaleana si loke kokoidi; korodia vilasa va toñoto poni saripu eapa koari na dia tinago hinokaradi,

meke lopu lavelaveni rini koari dia tinoñoto saripu malaña.

²⁹ Vegua, lopu kaqu va kilasi tu Arau si arini koari dia sinea hire?"

zama vura gua se Zihova.

"Vegua, lopu kaqu Arau tu telequ na tubehia sa butubutu kaleana gugua hie?"

³⁰ Keke tiñitoña kaleanana hola meke variva malederena

† 5:21 Ais 6:9-10; Izk 12:2; Mk 8:18 †† 5:22 Zob 38:8-11

si ta evaṅa koasa popoa hie:
³¹ Sari poropita si korokorotae kokoha,
 meke sari hiama si tuturaṅa luli gua mo pa dia
 binalabala soti,
 meke sari Qua tinoni si qetu hola nia tu sapu gua asa.
 Ba nasa si kote tavetia gamu pana kamo sa toso
 tana vina kilasa sinea?" gua si Asa.

Vari Likohae nia rina Kana sa Popoa Zerusalem

6 Zama vura pule se Zihova, "Govete pude ta
 harupu mia, gamu na tinoni pa Benisimane!
 Mi govete luaria sa popoa Zerusalem!
 Mi ivua sa buki pa Tekoa!
 Mi ovulu sagea sa vina gilagila pa Beti Hakeremi!
 Ura mae gua pa kali gede sa tinasuna,
 na tinahuara nomana hola.
² Kaqu huara pania Rau sa vasileana pa Zaione,
 sa popoa Zerusalem leleana.
³ Ari na baṅara tadi na kana si kote mae pude razaia
 sa popoa
 kote va turu ipi pa vari likohaena sa gua ri na sepati
 pu koa turaṅi sari rovana sipi,
 hopeke koa pa hopeke dia vasidi ta vizatadi."

⁴ "Kote zama si arini, 'Va namanama pude rapatia si
 pa Zerusalem!

Gasa turu, mada rapata pa kali korapa rane!
 Ba vea, sa rane si tata hola nana mo,
 meke kote huporo nana mo sa popoa.

⁵ Ke gasa turu, mada rapata pana boṅi
 mada huari sari vasidi ta gobadi na ṅiṅiradi tanisa!
 kote zama gua."

⁶ Hiera gua si zama pule nia e Zihova Tadi na Qeto
 Minate:

"Maho goreni sari na huda
 meke tomotomo lania sa pepeso pa kali goba pude
 haele nuquru pa korapana Zerusalem.

Sa vasileana lavata hie si kaqu tava kilasa;
 ura na siṅia na hahanana ṅoṅovalala tie.

⁷ Gua sa berukehe sapu zoropo vura nia sa nana kolo,
 si zoropo vura nia Zerusalem sa nana kinaleana.

Varipera meke huhuara si ta avoso lamo pa korapana
 sa;

sari nana minoho meke binakora si koa eko mo pa
 kenuqu Rau.

⁸ Zerusalem, mu balau si agoi,
 be lopu gua si kote taliri taloa Qua si Arau
 meke iliri nia na qega sa mua pepeso
 pude loke tie kote koa ia."

Va Karikari sari pa Izireli

⁹ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate:
 "Madi ta vagi beto taloa sari na tie Izireli,

gua sa inuma vaeni sapu ta vagi beto sari qurepi.
 Ke mu la harupi si arini pu boka ta vagi sipu korapa
 koa nana sa toso."

¹⁰ Koe sei si boka zama la arau pude vala nia sa vina
 balau?

Esei si kote va avoso pana zama si arau?

Na taliṅa dia si tuku

ke lopu boka avavosae.

Doṅo va gorea rini sa zinama te Tamasa;

lopu qetu sisigiti nia rini.

¹¹ Ba arau si siṅi au na tinaṅaziri te Zihova,
 meke lopu boka kopu eko nia arau pa korapaqu.

Zama pule se Zihova, "Mu zoropo vura la nia koari na
 koburu pa siraṅa

meke koari na vinarigara tie vaqura;
 ari na palabatu meke loadia ba kote ta saputu vagi
 koa sa,

meke ari barogoso pu sokuni na vuaheni ba kaqu
 somana tugo.

¹² Dia vetu si kote ta poni la koari votiki tie,
 turaṅae dia inuma meke dia barikaleqe,
 pana repaha vura nia Arau sa Limaqu
 koarini pu koa koasa popoa,"

zama vura gua se Zihova. †

¹³ Zama pule si Asa, "Podalae koa rina tie hitekedo
 kamo koari tie nomadi,

si okoro sisigiti nia pude vagi poata;
 ari poropita meke hiama ba kekeṅoṅo mo,
 doduru si sekesekei na kokoha.

¹⁴ Sari bakora tadi Qua tinoni si ta salaṅa hake ulue i
 mo rini,

lopu va noma nia binalabala rini.

'Bule, bule,' gua si arini
 toso loke binule si koa. ††

¹⁵ Vea kurekure tugo si arini koari na dia hahanana
 variva malederedi?

Namu lokari, loke dia kinurekure hokara;
 lopu tumae nia tugo rini sa kurekure.

Ke kote madi eko turaṅi sarini pu mate pa vinaripera;
 kote mate pana va kilasi Arau si arini,"

gua se Zihova.

Kilua Izireli sa Siraṅa te Tamasa

¹⁶ Hiera gua si zama nia e Zihova:

"Mi turu pa vari pazana sa siraṅa mamu doṅo
 lamae;

nanasa ni sari siraṅa koadi,
 nanasa nia sa siraṅa sapu leana, mi ene vasina,
 meke kote vagia gamu sa minagogoso pa
 maqomaqo mia.

Ba zama si gamu, 'Lopu kote enea gami sa siraṅa
 asa.'

¹⁷ Veko tie si Arau pude kopuni gamu meke zama,
 'Va avosia sa mamalaiṅi tanisa buki!' gua.

Ba zama si gamu, 'Lopu kote va avoso si gami.'

¹⁸ Gua ke va avoso, gamu na butubutu;
 doṅo viliti, gamu tie va sosode,
 sa si kote ta evaṅa koari kasa.

¹⁹ Agoi popoa pepeso, mu va avoso mae!
 Na vina kilasa si korapa va kamo ni Rau sari Qua
 tinoni,

na vuana sa dia hahanana kaleadi,
 sina korodia avosi sari Qua zinama
 meke kilua rini sa Qua tinarae.
²⁰ Na pude sa koa Rau sa oto huda humaņa lea pa
 Siba
 babe sa oela humaņa lea koari pa popoa seu?
 Sari mia vinukivukihhi va uququ si lopu qetuni Rau;
 sari kurukuru ņame pu va vukivukihhi mae ni gamu si
 humaņa hikare koa Rau.”
²¹ Gua ke hiera gua si zama nia e Zihova:
 “Kote va tubarae i Rau sari tinoni hire pa dia inene,
 sari koburu meke tiatamadia si kote hoqani;
 sari turaņa dia meke dia baere si kote mate
 varigara.”

Na Rinapata Mae Gua pa Kali Gede

²² Hiera gua si zama nia e Zihova:
 “Dotu, na qeto minate si korapa mae,
 mae gua pa popoa pa kali gede †;
 na butubutu nomana si korapa tava gevuru sage,
 mae gua koari na popoa seudi pa kasia popoa.
²³ Na paleke bokala na hopere si arini;
 na tie kaleadi meke loke dia tataru.
 Vevehe gua ri na ovaņadi rina kolo lamana,
 meke sa puzakadi rina tovovo,
 toতোসো koi rini pa dia hose;
 mae pa tokele tie varipera si arini
 pude rapatia sa popoa Zerusalemā,” gua se Zihova.
²⁴ Gamu si kote zama, “Ele avoso ni gami sari
 vivineidi,
 meke isu hoboro mo sari limamami.
 Kamo va hodaka gami na sigiti,
 sigiti gua na barikaleqe podopodona,” gua.
²⁵ Mi lopu vura la koari na inuma
 babe ene koari na siraņa,
 ura sa kana si ari nana vedara,
 meke variva matagutu sari doduru vari kali popoa.
²⁶ Gamu na qua tinoni, mi va sagei sari poko baika
 mamu la topili pa eba;
 mamu taruqoqo meke uui va ululae
 gua sapu na koburu koreo titekena tu si mate,
 ura sa tie huhuara si kote hodahodaka
 sa kamona koa gita.

²⁷ Zama pule koa rau se Zihova, “Zeremaea, Arau veko
 igo pude podeki sari Qua tinoni,
 gua sapu podekia ri na tie sa aeana pa nika pude va
 via ia.
 Meke agoi kote viliti sari Qua tinoni
 meke podeki sapu vegua sari.
²⁸ Doduru arini si na tie nabudi pa vina karikari,
 ene la mae pude zama ņoņovali sari tie.
 Na boronizi meke na aeana si arini;
 na tie kaleanadi beto si arini.
²⁹ Sa nika pude va kolo siliva si huruņu va kaleana,

pude va via ia sa siliva, meke paqahia sa boni koasa
 siliva,
 ba sa nika si lopu boka va via ia,
 ke lopu leana pude nono la sa vina via.
 Sari na tie kaleadi si lopu boka ta vagi palae pa
 Zerusalemā.
³⁰ Arini si ta pozae na siliva ta kiludi,
 sina e Zihova ele kilu i si arini.”

Tarae pa Zelepade se Zeremaea

7 Hiera sa zinama te Zihova sapu kamo la koe
 Zeremaea: ² “Mu la koasa sasadana sa Zelepade
 te Zihova, mamu zama vura nia sa inavoso hie: ‘Mi
 avosia sa zinama te Zihova, gamu doduru tie pa Ziuda
 pu nuquru gua koari na sasada hire pude vahesia se
 Zihova.
³ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate,
 sa Tamasa pa Izireli: Kamahire be veko pani gamu sari
 mia hahanana kaleadi si kote va malumu gamu Rau
 pude koa koasa vasina hie. ⁴ Mi lopu ronui sari zinama
 vari va lomosodi sapu zama guahe: Hie sa Zelepade te
 Zihova, hie sa Zelepade te Zihova, hie sa Zelepade te
 Zihova! gugua. ⁵ Pana hobe va hinokara si gamu koari
 mia tinavete kaleadi meke pa mia hahanana, meke
 pana podalae vari ņoņoi la si gamu koari turaņa mia,
⁶ pana beto ņoņovali gamu sari tie karovodi, sari
 koburu loke tamadia, meke sari na nabonaboko, meke
 pana beto va mate hobori gamu sari tie loke dia
 ginugua sea koasa popoa hie, meke pana noso si
 gamu pude luli sari votiki tamasa, ura koari hahanana
 arini si kote ta ņovala si gamu, ⁷ si tiqe kote va
 malumu gamu Rau pude koa koasa popoa hie, koasa
 pepeso pu poni vala nia Rau koari tiatamamia pude na
 dia tinago ninae rane. ⁸ Ba dotu, korapa kalavarae i tu
 gamu sari na zinama kokohadi saripu loke laedi.
⁹ Hoke hiko si gamu meke va mate tie, barabarata,
 kokoha pa toতোসো tokotokoro pa Pozaqu Rau, va
 uququ oto huda humaņa lea la koe Beolo, meke koari
 kaiqa tamasa lopu ta gilnadi koa gamu, ¹⁰ meke mae
 tani meke turu pa kenuqu Rau koasa vetu hie, sapu
 koa ia sa Pozaqu, meke zama, “Kote ta harupu si gita.”
 Beto zama si gamu, “Leana mada pule la tavete pulei
 mo sari hahanana variva malederedi sara.” ¹¹ Vegua,
 sa vetu hie, sapu sa Zelepade te Zihova, si ele evaņa
 nia na tometomeana gamu tadi na tie hikohiko? Ba
 Arau si korapa kopu totoko mo! zama vura gua se
 Zihova. ††
¹² Mi la koasa vasina pa Saelo, sa vasina sapu tavete
 kekenu ia Rau pude koa ia sa Pozaqu, mamu dogoria
 nasa tavete nia Rau sia, koa gua koasa kinaleana sapu
 tavetia ri na Qua tinoni pa Izireli. ††¹³ Sipu korapa taveti
 gamu sari doduru hahanana kaleadi arini, si Arau
 Zihova si zama pilipule gamu mo Arau, ba koromia va
 avoso; titioko atu si Rau koa gamu, ba lopu olaņa si
 gamu. ¹⁴ Gua asa ke, gua sapu tavetia Rau pa Saelo si
 kote tavete la nia Rau kamahire koasa Zelepade sa

† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.

†† 7:11 Mt 21:13; Mk 11:17; Lk 19:46 ‡ 7:12 Zos 18:1; Sam
 78:60; Zer 26:6

vasina tavahesi sa Pozaqu, sa Zelepade sapu rane ia gamu, sa vasina sapu vatu nia Rau koa gamu meke koari na tiatamamia. ¹⁵ Kote hadu pani gamu Rau pa kenuqu, gua sapu ele hadu pani Rau sari tasimia, koasa binanara Izireli.”

¹⁶ Zama vura pule la se Zihova, “Ke mu lopu varavara poni sari na tie hire babe tepatepa poni babe kaboi, ura na lopu kaqu avoso igo Rau. ¹⁷ Lopu dogori tu goi gua sapu korapa taveti rini koari na vasileana pa Ziuda meke koari na sirana pa Zerusalem? ¹⁸ Sari koburu si pudiki rerequtu huda, sari tamadia si va katu nika, meke sari barikaleqe si mono palava pude tavete bereti ponia sa banara maqota pa Manauru. Meke zoropo vaeni, na vinari poni la koari na votiki tamasa pude va gevuru Au pude bugoro, gua. ¹⁹ Ba Arau tugo sia, sapu korapa va sigiti Au rini?” nanasa gua se Zihova. “Lokari, teledia tu si korapa va sigiti puleni, pude na dia kinurekure!”

²⁰ Gua asa ke hiera gua si zama nia e Zihova Banara: “Sa Qua binugoro meke tinaaziri si kote ta zoropae la koasa vasina hie, koari na tie meke kurukuru name, koari na huda pa hiqohiqo meke na vuvua pa pepeso, meke kote huruqu sia meke lopu kote boka tava mate.”

²¹ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: “Mi tavete latu, va somana lani sari mia vinukivukihi va uququ koari kaiqa mia vinukivukihi pule, mamu henai telemia sari doduru masadi! ²² Ura totošo turaña vurani Arau pa Izipi sari tiatamamia si lopu tale zama ni Rau koa rini sari ginugua la pa vinukivukihi meke na vinariponi va uququ, ²³ ba poni ni Arau sa tinarae hie: Va tabe Au, meke kote na mia Tamasa si Arau, meke gamu si kote na Qua tinoni. Ene pa doduru tinavete pu tozini gamu Rau, pude kote koa valeana mia si gamu. ²⁴ Ba lopu hite va avoso mae si arini koa Rau. Luli tu rini sari kinaleana pu okoroni ri bulodia. Na togolo pule tu sa dia tinoa lopu ene la pa lineana. ²⁵ Podalae pa rane sapu ta luarae sari tiatamamia pa Izipi kamo pa rane ninoroi, vari luli rane mo, si garugarunu kumana la ni Rau sari Qua nabulu poropita koarini. ²⁶ Ba lopu va avoso mae si arini koa Rau, babe hite podekia pude va taliña mae; korodia va avoso. Tavete va kaleana holani rini sari tiatamadia.

²⁷ Ke, Zeremaea, kote zama lani goi sari doduru zinama hire ba kote korodia va avosigo. Kote titioko la si agoi koa rini, ba lopu kote olañigo rini. ²⁸ Gua asa ke kote zama si agoi koa rini, ‘Hie sa butubutu sapu lopu va tabea sa mamalaini te Zihova sa dia Tamasa, meke korodia luli sari tinarae; sa hinokara si ele murimuri; na va kumata pania rini pa beru dia. ²⁹ Mu koto pani kalumu, mamu gona pani; la mamu tavetia si keke tinaruqoqo nomana koari na toqere, ura ele kilua e Zihova meke etulu pania Sa sa sinage hie koa gua koasa Nana tinaaziri.”

³⁰ Zama pule se Zihova, “Ura sari tuna koreo e Ziuda si ele tavete va kaleana pa kenuqu Rau. Sari dia beku

† 7:18 Zer 44:7-19

variva malederedi si ele va turu i rini pa korapa vetu sapu ta poza nia sa Pozaqu, meke va boni ia rini.

³¹ Meke ele kuri rini sari vasina ululuna ta pozae Topeti ††, sapu koa pa korapa Lolomo Hinomu, pude sului sari tudia koreo na vineki pa nika. Lopu hite garunu nia Rau meke namu lopu hite koa pa Qua binalabala si asa.” ³² Zama vura pule se Zihova, “Gua ke, isana, sa rane si korapa mae, totošo kote lopu ta pozae pule Topeti, babe na Lolomo Hinomu sa vasina asa, ba sa Lolomo Eoño tu: ura kote vari pomunae tie si arini vasina osolae siñi beto koari na tie matedi, meke loke vasina pule si koa. ³³ Meke sari tini dia ari tie matedi si kote na ginani tadi na kurukuru tapuru, meke tadi na kurukuru name pa soloso; meke loke tie si kote koa pude hadu pani. ³⁴ Meke kote va nosoi Rau koari na vasileana lavata pa Ziuda meke koari na sirana pa Zerusalem sa mamalaini qetuqetu meke sa mamalaini tadi na inevana varihaba, ura sa popoa si kote ta huara ilasa meke koa ivulu.” ††

8 Zama vura pule se Zihova, “Koasa totošo asa, sari susuridi ri na banara pa Ziuda, sari susuridi rina koimata, sari susuridi rina hiamata, sari susuridi rina propopita, meke sari susuridi rina tie pu koadi pa Zerusalem si kote ta vagi vura koari na dia lovu. ² Kote ta iapiapanae si arini pa pepeso pude vata dogoro ni koari na rimata na sidara meke pinopino, arini sari na tamasa kokohadi pu vahesi na tataru ni rina Qua tinoni. Lopu kaqu ta varigarae si arini ba kote koa gua na ebaso pa pepeso. ³ Meke sari visavisa tiena sa butubutu kaleana hie pu boka toa holadi koari na vasidi pu vekoni Rau pa tinaraovo, si kote na minate si okoro nia rini meke lopu na tinoa, Arau Zihova Tadi na Qeto Minate si zama vura ni sari na zinama hire.”

Na Sinea meke na Vina Kilasa

⁴ Zama vura pule guahe se Zihova koe Zeremaea, “Kote zama si agoi koa rini:

Totošo hoqa sa tie, si vegua, lopu kote turu pule nana mo sia?

Totošo paza sea taloa sa, si lopu kote kekere pule mae mo sia?

⁵ Na vegua ke paza taloa sari tie hire meke lopu kekere pule hokara mae tu?

Ba tuqe va nabu dia tu pa sinekesekei tadina dia beku,

meke korodia kekere pule mae koa Rau.

⁶ Ele va avosi Rau sari dia vivinei, meke lopu hinokaradi sari dia zinama; lopu keke tie si talotaña ni sari nana sinea, meke zama, ‘Kei, na kinaleana tugo si taveti arau,’ gua.

Doduru si kekere la pa hopeke dia sirana, guana hose sapu haqala totoro la pa vinaripera.

†† “Topeti” si keke vasina koasa lolomo pa sadana sa vasileana Zerusalem, vasina ta pozae Lolomo Hinomu. Kaiqa rina tie Ziu si vukivukihi ni rini sari na dia koburu vasina, la koa sa tamasa Moleki. ‡ 7:31 Liv 18:21; 2 Ban 23:10; Zer 32:35 †† 7:34 Zer 16:9, 25:10; Rev 18:23

⁷ Sari na kurukuru tapuru ba gilania mo sa totošo pude kekere pule si arini,
sari na omehe, na kakia meke na kara,
ba gilania tugo sa totošo pude kekere pule pa vori si arini.

Ba lopu gua tu sari Qua tinoni!

Namu lopu tumae nia tu rini sari tinarae te Zihova.

⁸ Vegua meke boka zama guahe si gamu, 'Gilae mami si gami,

meke sa Tinarae te Zihova si koa nana koa gami,'
gua?

Ba dotu, sari tinarae si ta hobe koari mia tie
kubekubere

meke ta iliri la tu pa kinohakoha.

⁹ Sari mia tie gilae si kote tava kurekure,
kote nunala si arini meke hoqa la pa dia sipata
teledia.

Ura dotu, ele kilua rini sa zinama te Zihova,

meke na ginilagilana lohina d savana si koa koa rini?

¹⁰ Gua ke, kote valani Rau sari dia barikaleqe koari
kaiqa

meke sari dia inuma si kote tagoi rina votiki tie.

Podalae koari tie hitekedi meke kamo koari tie
nomadi

si hata sisigiti ia sa poata pa hahanana sinekesekei;
podalae koari poropita meke kamo koari na hiama,
doduru si tavete kokoha mo koari na tie. †

¹¹ Salaña hake ulue i mo rini sari bakora tadi Qua
tinoni,

lopu va noma nia binalabala rini,

meke zama, 'Bule, bule,' gua si arini,

totoso loke binule si koa. ††

¹² Vegua, kurekure tugo si arini koa ri na totošo sapu
taveti rini sari hahanana variva malederedi?

Lokari, namu lopu hite kurekure hokara si arini;

lopu tumae nia rini na sa sa kurekure.

Gua ke kaqu hoqa turani rini saripu ele ta seke va
matedi;

pana va kilasa i Arau, si kote asa tugo sa vina
betodi,"

zama vura gua se Zihova.

¹³ Zama guahe pule se Zihova, "Totoso hiva la si Arau
pude vagi varigara ni sari Qua tinoni,

si sari na tie si guana huda piqi d na huda vaeni sapu
loke vuadi;

sari elelo ba harahara tu.

Gua ke sa pepeso poni ni Rau

si ele vala nia Rau koari votiki tinoni."

¹⁴ Sari tinoni te Tamasa si zama guahe: "Na vegua ke
habotu noso eko mo si gita?

Aria mada varigara!

Mada nuquru la koari na vasileana sapu ta gobadi,

mada la mate vasina!

Ura e Zihova sa nada Tamasa si ele tozi vura nia sa
minate tadigita,

meke ponini gita napo Sa sapu koa ia poizini pude
napoa,

sina ele tavete va sea si gita koe Zihova.

¹⁵ Hata binule si gita,

ba loke lineana si mae,

hata ia sa totošo pude ta salaña gua,

ba dotu sapu variva matagutu mo si koa.

¹⁶ Na baronodi ri dia hose si ta avoso mae gua pa
Dani;

koasa vevehena sa kabodi rina dia hose varipera

si neneqara beto sa doduru popoa.

Mae si arini pude huara ia sa popoa

meke doduru pa korapana sa,

sa vasileana lavata meke sari tiena."

¹⁷ Zama vura se Zihova, "Dono mae, sari na noki
variva matedi si garunu atu ni Arau koa gamu,

noki saripu lopu boka tava manavasa,

meke na kote garata gamu rini,"

zama gua se Zihova.

Talotaña ni Zeremaea sari Turanaña

¹⁸ Zama se Zeremaea, "Kei sa qua tinalotaña si lopu
boka ta salaña,

ta sigiti hola sa buloqu.

¹⁹ Va avoso! Kabo vura sari na qua tinoni,

ta avoso mae gua pa popoa seu:

'Vegua, lopu koa tu pa Zaione se Zihova?

Vegua, ke sa nana Bañara si lopu koa tu vasina?'"

Zama se Zihova koe Zeremaea, "Na vegua ke va

gevuru Au rini pude bugoro ni sari dia beku,

meke sari dia tamasa karovodi na loke laedi?"

²⁰ Zama pule sari tinoni, "Sa totošo pakepakete si ele
hola,

sa totošo mañini si beto mo,

meke lopu ta harupu mo si gita," gua sari tie.

²¹ Zama pule sa poropita, "Bakora sa buloqu sina

bakora sari na qua tinoni;

kabo si rau pa tinalotaña, na kulusu hola si arau.

²² Vegua, loke meresena si koa pa Qileadi?

Vegua, loke tie salaña si koa vasina?

Na vegua ke sa bakora tadi qua tinoni

si lopu ta salaña?

9 Leana hola be na berukehe kolo mo sa batuqu

meke na bukaha si koari na mataqu,

pude qu kabu mo boni na rane,

kaboi sari na turanaqu pu ele ta seke va mate!

² Kei, be koa qua pa qega

pa keke putaputana tadi na tie enene,

pude qu ta luarae koari na qua tinoni

meke rizu va seu qua koa rini!

Ura na doduru arini si na tie barabaratadi beto,

na puku tie qoraqoradi.

³ Va nama ni rini sari meadi;

guana bokala, pude gona ni sari koha;

lopu pa hinokara

si bokaboka si arini pa popoa," gua se Zeremaea.

Zama se Zihova, "La pa keke tinavete va kaleana, beto

si la pule pa keke, gua mo;

meke na lopu gilana Au tu rini.

⁴ Mu balau ni sari mua baere;

† 8:10 Zer 6:12-15 †† 8:11 Izk 13:10

meke lopu rane'i sari tasimu.
 Ura doduru tamatasi si na tie sekesekeidi
 meke sari na baere si vari zama nonoivali mo.
⁵ Keke baere si koha ia sa si keke nana baere
 meke loke tie si zama nia sa hinokara.
 Va tumatumae ni rini sari meadi pude kokoha;
 va mabo puleni pa tinavete va kaleana.
⁶ Zeremaea, agoi si korapa koa pa korapa vinari
 kohai;
 koari dia kinohakoha si korodia tumae Nau rini si
 Arau,"

zama vura gua se Zihova.

⁷ Gua ke, hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto
 Minate:

"Dono la, kote va via i Rau pa nika sari tinoni pude
 podeki si arini,

ura sa pule si boka tavetia Rau
 koa gua koasa sinea tadi na Qua tinoni?

⁸ Sari meadi rini si guana tupi variva mate;
 na zama pa kinohakoha na sinekesekei si arini.

Pa nuzudia si zama va memeha si arini koasa
 turañadia;

ba pa bulodia si va nama ponia sipata mo rini si asa.

⁹ Vegua lopu kaqu va kilasi tu Arau sari?
 Vegua lopu kaqu tubehe hobequ tu si Arau,
 koa sa butubutu sapu gugua asa?" zama vura gua se
 Zihova.

¹⁰ Kote kaboi meke besu ni rau sari na toqere
 meke kote tavetia rau si keke tinaruqoqo pa
 gugua sari na vasidi pa qega.

Na vasidi popadi si arini, meke loke tie na enei,
 meke sa kabodi ri na bulumakao ba lopu ta avoso.
 Sari na kurukuru pa galegaleane si ele govete
 meke sari kurukuru ñame si ele taloa dia.

¹¹ Zama se Zihova, "Kote tavete guni nia Arau na kobi
 remoremo sa popoa Zerusalem, na tometomeana tadi na siki pinomo;
 meke kote va evañae ni qega Rau sari na vasileana pa
 Ziuda,

pude loke tie kote boka koa i," gua.
¹² Na tie gilae veguguana si kote boka va bakalia si
 hie? Esei koa rini pu tava tumatumae koe Zihova kote
 boka tozi ni gita? Na vegua ke tava huara sa popoa
 meke tava eko palae guana qega sapu loke tie boka
 karovia?

¹³ Zama se Zihova, "Gua hire sari ginugua sina kilua
 rini sa Qua tinarae, sapu vekoa Rau pa kenudia; na
 lopu va tabe Au babe luli rini sari na Qua tinarae. ¹⁴ Ba
 lopu gua tu, luli tu rini sari bulodia sapu tasunadi; luli
 rini sari beku Beolo, gua sapu va tumatumae ni rina
 tiatamadia." ¹⁵ Gua ke, hiera gua si zama nia e Zihova
 Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa tadi pa Izireli: "Dono
 la, kote la Arau meke va hena ni ginani pasadi sari tie
 hire meke va napo ni kolo variva mate. ¹⁶ Kote va
 hurakatae i Arau la koa ri na butubutu sapu lopu gilani
 arini babe ari tiatamadia, meke kote hadu luli ni
 vedara Rau osolae va mate betoi Rau."

¹⁷ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto
 Minate:

"Mi kopu! Tioko mae ni sari barikaleqe pu hoke
 kabokabo pa haqohaqoana;
 garunu maeni saripu tumaedi hola."

¹⁸ Zama sari tinoni, "Va tuturei mae i
 pude di mae kabo osolae honi kolo matamami
 meke sari kolo si totolo pa opopo matamami."

¹⁹ Na tinaruqoqo si ta avoso la pa Zaione:
 "Ta huara si gita!

Noma hola sa kinurekure hie!
 Kaqu rizu taloa si gita koasa nada popoa
 sina sari nada vetu si ta huara gore," gua.

²⁰ Ego, gamu barikaleqe, avosia sa zinama te Zihova;
 tukele lani talinamia koari Nana zinama.

Mi va tumatumae ni kabo sari tumia vineki;
 vari totozi nia sa tinaruqoqo.

²¹ Na minate si ele haele nuquru gua koari nada vuida
 meke ele nuquru koari nada vasileana ta gobadi;
 ele va visavisa i sa sari na koburu koari na sirana
 meke sari na tie vaqura koari na varivarigarana.

²² Mu zama guahe, "Hiera gua si zama vura nia e
 Zihova: 'Sari tinidia rina tie matedi si kote eko lamae
 gua rina ebasa pa inuma duduli,
 guana huiti koa holadi mudina sa tie pakepakete,
 meke loke tie pude pudiki vagi,'" "

²³ Hiera gua si zama nia e Zihova:

"Sa tie gilae si mani lopu zama nia sa nana
 ginilagilana lohina,

babe sa tie ñinira si mani lopu vahesi pule nia koasa
 nana ñinirañira,

babe sa tie tagotago si mani lopu vahesi pule nia
 koasa nana tinagotago,

²⁴ ba asa pu hiva vahesi pule nia †

si mani vahesi pule nia mo pa ginugua hie eke mo;
 sapu asa gilana Au meke tumae Nau,
 sapu Arau e Zihova, si tataru va nabu ni na tokani sari
 na tie toñoto,
 meke vilavilasa va toñoti pa ñinonon koasa popoa
 pepeso.

Ura koa rina tinavete hire si qetuqetu si Arau,"

zama vura gua se Zihova.

²⁵ "Sari rane si korapa mae, toতোসো kote va kilasi Arau
 sarini pu ta magu pa masa dia ba lopu pa maqomaqo
 dia: ²⁶ sari pa Izipi, Ziuda, Edomu, Amoni, Moabi meke
 doduru pu koa koari na qega pa popoa seu. Ura sari
 doduru butubutu hire si hinokara lopu ta magudi,
 meke sa doduruna sa butubutu Izireli ba lopu ta magu
 pa bulodia si arini." †† ‡

Sa Tamasa meke sari na Beku

10 Gamu pa butubutu Izireli, mi avosia sapu zama
 nia e Zihova koa gamu. ² Hiera gua si zama nia e
 Zihova:

"Mi lopu tavete luli sari hahanana tadi na votiki
 butubutu

† 9:24 1 Kor 1:31; 2 Kor 10:17 †† Sa tie ta magu si lulia sa
 vinariva egoi te Ebarahami, koe Zihova. ‡ 9:26 TTA 7:51

babe matagutu ni sari na vina gilagila pa galegalearane,
be vea ta matagutae gua si arini koa ri na votiki butubutu.

³ Ura sari na hahanana tadi kasa si loke laedi; na mahoia rini si keke huda pa hiqohiqo, meke na tie mo peqo va vura nia kineha pa sesala.

⁴ Beto si va sari nia siliva na qolo rini; va nabu nia poka pude loqu niu lamae.

⁵ Sari dia tamasa arini si guana beku sapu vekoi rini pa inuma pude va matamatagutu kurukuru, na loqu boka zama bari;

kaqu ta paleke tu sari sina loqu boka ene.

Mi loqu matagutu ni; na loqu kaqu boka va sigiti gamu rini, babe va leana gamu."

⁶ Loke tie si gugua Agoi, Zihova, na Tamasa lavata si Agoi, meke sa Pozamu si ta gilana koasa Mua ninirañira.

⁷ Esei kote loqu todoño nigo si Agoi, ura Agoi mo sa Bañara tadi doduru butubutu? Mua Goi sari doduru vina lavata.

Koari doduru tie gilagilana pa ninae butubutu meke koari doduru dia binañara, si loqu keke si gugua Agoi. †

⁸ Doduru arini si na tie pupuhudi, loke dia ginilagilana; na tava tumatumae si arini koari na beku huda sapu loke laedi.

⁹ Na siliva si mae guadi pa Sipeini meke na qolo si pa Upazi.

Sapu tavetia sa tie peqopeqo meke sa tie tavetavete pa qolo,

si tava pokopoko pa poko buma meke pepolo, doduru si ta tavete koari na tie pitipiti bokabokadi.

¹⁰ Ba e Zihova si na Tamasa hinokarana; Asa sa Tamasa toana, meke sa Bañara sapu loke vina betona.

Totoso bugoro Sa, si niu sa kasia popoa; meke sari na butubutu si loqu boka turu va tia ia sa Nana tinañaziri.

¹¹ Tozini sapu guahe: "Sari tamasa hire, sapu loqu tavetia sa mañauru meke sa popoa pepeso, si kote murimuri koasa popoa pepeso meke pa kauruna sa mañauru."

Na Kina Vinahesi La Koe Tamasa

¹² Ba Tamasa tavetia sa popoa pepeso koasa Nana ninirañira; va podakia Sa sa kasia popoa pa Nana ginilagilana lohina

meke repaha vura nia Sa sa mañauru pa Nana ginilae.

† 10:7 Rev 15:4

¹³ Pana zama Sa pa paka mañauru, sari kolo pa galegalearane si kurumu; va ale sagei Sa pa hukihukiri popoa pepeso sari na lei.

Garuni Sa sari na kapi turañae na ruku meke garunia Sa sa givusu guana maena pa Nana lose naqinaqitiana givusu.

¹⁴ Doduru tie si pupuhu meke loketona tumae nia; doduru tie tavetavete pa qolo si kurekure ni sari dia beku.

Sari nana kineha si na kokohadi; na loqu boka siño si arini.

¹⁵ Na loke laedi si arini, na tiñitona variva hegeredi; pana kamo sa dia totoño vinaripitui, doduru arini si kote ta huara palae.

¹⁶ Ba sa Tamasa tadigita pa tutina e Zekopi si loqu gugua arini, ura Asa taveti sari doduru tiñitona, turañae tugo se Izireli, sa butubutu sapu tago ia Sa, e Zihova Tadi na Qeto Minate sa Pozana Sa.

Sa Tinaraovo sapu Kote Kamo

¹⁷ Va nama i sari mia vina qaqiri pude taluarae, sari mia kana si ele koa vari likohae nia sa popoa Zeruselema.

¹⁸ Ura, hiera gua si zama nia e Zihova: "Kamahire si kote buli vura ni Arau si arini pu koa koasa popoa hie; kote na tinasuna nomana si va kamo ni Rau si arini pude sa dia tinasigiti si nomana hola."

¹⁹ Zeruselema si kabo vura, "Tasuna si rau, na koa ta sigiti!

loqu boka ibu sa bakora! Ba zama si rau telequ, 'Hie si na qua minoho meke kaqu va hola ia mo arau,' gua.

²⁰ Ta huara sa qua ipi; doduru ikuna si kumata.

Sari tuqu koreo si ta luarae koa rau meke loqu koa; ke loke tie si koa pude va turu ia sa qua ipi babe pude tavetia sa vasina kote aqoro si rau."

²¹ Sari sepati si pupuhu meke loqu nanasa la koe Zihova; ke loqu bokaboka si arini meke sari dia sipi si talahuarae.

²² Va avoso! Na inavoso si korapa mae, na vevehe nomana si mae gua koari popoa pa kali gedel

Na kote huara pani sa qeto minate sari na vasileana pa Ziuda, va evaña ni na tometomeana tadi na siki pinomo.

Sa Vinaravara te Zeremaea

²³ Zihova, gilania rau sapu sa tinoa tanisa tie si loqu nana sa;

loqu nana sa tie pude totoli nia sa nana inene.

²⁴ Mu nore au, Zihova, ba pa ninono mo,

lopu pa Mua binugoro,
ura kote va mate au Goi.
²⁵ Zoropo vura nia sa Mua tinañaziri koari na
butubutu pu lopu gilana Igo si Agoi,
koari na tinoni pu lopu vahesi ia sa Pozamu.
Ura arini si ele va matei sari koburu te Zekopi;
ele va mate beto pani rini meke va ivulu pania rini sa
nana popoa.

Se Zeremaea meke sa Vinariva Egoi

11 Hie sa zinama sapu vala nia e Zihova koe
Zeremaea: ²“Mu avosi sari vina toñoto pa
korapana sa vinariva egoi. Mu tozini sari na tinoni pa
Ziuda meke sarini pu koa pa Zerusalem. ³Tozini sapu
hiera gua si zama nia e Zihova, sa Tamasa pa Izireli:
‘Mani ta levei sa tie pu lopu va tabei sari vina toñoto
koasa vinariva egoi hie, ⁴sari vina toñoto pu garunu ni
Arau koari na tiatamamia totošo turaña vurani Arau si
arini pa Izipi, vura taloa koasa tina sigitina sa nika
lerana sana.’ Zama si Rau, ‘Va tabe Au meke taveti sari
doduru gua pu garunu ni Rau koa gamu, meke gamu
si kote na Qua tinoni, meke Arau si kote mia Tamasa.
⁵ Gua meke kote tiqe va gorevura i Arau sari na vina
tatara pu tokotokoro ni Arau koari na tiatamamia,
sapu pude poni gamu sa pepeso masuruna sapu
sokua na ginani na zipale,’ gua. Asa sa popoa sapu
tagoa gamu ñinoroi.”

Olaña si rau, “Mani gua tugo, Zihova.”

⁶ Zama se Zihova koa Rau, “Mu zama vura ni sari
zinama hire koari na vasileana pa Ziuda meke koari na
siraña pa Zerusalem: ‘Mi avosi sari na vina toñoto
koasa vinariva egoi hie; mamu luli i. ⁷ Podalae pa
totošo sapu turaña vurani Rau sari na tiatamamia pa
Izipi kamo ñinoroi, si va balau pilipule i Arau si arini,
“Mi va tabe Au,” guni ni Arau. ⁸ Ba lopu hite va avoso
babe va taliña mae si arini; na luli tu arini sari bulo
kaleanadi sapu tasunadi hola. Ke va kamoni Rau
koarini sari lineveleve pu koa koasa vinariva egoi sapu
garunu nia Rau koarini pude lulia gua ba lopu lulia tu
arini.”

⁹ Ke zama guahe se Zihova koa rau, “Kaiqa tie si va
gugue pa vari korapadi ri na tinoni pa Ziuda meke
koarini pu koa pa Zerusalem. ¹⁰ Ele pule la si arini
koari na sinea tadi na tiatamadia; arini pu korodia
avosi sari Qua zinama. Ele luli rini sari votiki tamasa.
Sa butubutu pa Izireli meke sa butubutu pa Ziuda si
ele sekea rini sa vinariva egoi pu tavetia Rau koari na
tiatamadia. ¹¹ Gua ke hiera gua si zama nia e Zihova:
‘Kote va kamo ni Rau si keke tinasuna sapu lopu kote
boka govete nia rini. Be kabo mae si arini koa Rau ba
lopu kote avosi Rau. ¹² Sari vasileana pa Ziuda meke
sari na tinoni pa Zerusalem si kote kabo la koari na
tamasa pu va uququ ni oto huda humaña lea rini, ba
lopu kote boka ta tokae hokara ni rini pana kamo sa
dia totošo tasuna. ¹³ Agoi Ziuda, sari tamasa tamugoi
si soku gua tugo sari mua vasileana agoi; meke sari na
hope pu taveti goi pude va uququ oto huda humaña

lea la koe Beolo sa tamasa variva kurekurena sana, si
soku gua tugo sari na siraña pa Zerusalem.’

¹⁴ Mu lopu varavara poni sari tie hire babe kabo i
babe tepatepa poni si arini, sina lopu kote va taliña la
si Arau pana kabo mae si arini koa Rau pa dia totošo
tasuna.

¹⁵ Na sa si tavetia rina tinoni Izireli pu tataru ni Rau pa
Qua Zelepade
sipu korapa taveti tugo rini sari soku dia tinavete
kaleadi?

Vegua boka tava leseve pa tinasuna si gamu sina va
vukivukihia si gamu?

Ura totošo taveti tu gamu sari mia tinavete kaleadi
si tiqe qetuqetu hola si gamu.”

¹⁶ Izireli, na huda olive masiqarana poza nigo e Zihova
si goi,

sapu variva dogoro meke vua va leana.

Ba koasa kurumuna sa raneboñi nomana
si kote va katu nia nika Sa,
meke va moku pani sari lelañana.

¹⁷ Se Zihova Tadi na Qeto Minate, pu letemu si goi, si
ele garunu atu nia sa tinasuna koa goi, sina sa
butubutu Izireli meke sa butubutu Ziuda si ele taveti
sari hahanana kaleadi meke va gevuru Au pude
bugoroni sari na vina uququ oto huda humaña lea la
koe Beolo.

Sa Kinuhana pude Va Matea se Zeremaea

¹⁸ Va dogoro nau e Zihova sapu kuhana nau rini si
rau ke gilania rau, meke dogoria tugo rau sapu nasa si
korapa tavetia rini. ¹⁹ Na guana lami mo si arau sapu
ta turaña la pude tava mate; lopu rovea rau sapu ele
kuhana nau rini si arau, ba sa dia zinama si guahe,
“Mada huaria sa huda meke sari vuana;

mada seke pania gana koasa popoa tadi tie toadi,
pude mani lopu tava nonoga sa pozana sa,” gua.

²⁰ Ba, Zihova Tadi na Qeto Minate, Agoi pu pitu pa
tinoñoto meke podeki sari bulo na binalabala tadi na
tie, maqu dogoro Igo tubehi Agoi sari tie hire, sina koa
Goi mo si veko atu nia rau sa qua ginugua hie.

²¹ Gua ke, hiera gua si zama nia e Zihova pa gugua
ari tie pa Anatoti pu hata ia pude vagi pania sa mua
tinoa meke zama guahe, “Beto, mu lopu korokorotae
pa Pozana e Zihova, pude lopu gua si kote mate si agoi
pa lima mami,” gua. ²² Ke hiera gua si zama nia Arau
Zihova Tadi na Qeto Minate: “Kaqu va kilasi Arau si
arini. Sari dia tie vaqura si kote mate pa vedara meke
sari dia koreo na vineki si kote mate pa soñe. ²³ Lopu
kaqu keke arini si kote koa hola, ura na tinahuara si
kote va kamo ni Arau sari tie pa Anatoti pana kamo sa
dia totošo pude tava kilasa.”

Nanasia Zeremaea se Zihova

12 Zihova, Agoi si toñotomu lamo,
pana vari tokei nia arau si keke ginugua koa
Goi.

Ba maqu zama nia koa Goi sa Mua vinilasa toñotona.

Na vegua ke tagotago sari tie kaleadi?
 Na vegua ke bokaboka sarini pu lopu rañe Igo si
 Agoi?
² Agoi mo letei, meke va gore karoso si arini.
 Toqolo si arini meke vua si arini,
 meke Agoi mo si koba koa pa berudia
 ba seu pa bulodia.
³ Zihova, ba Agoi gilanaui si arau;
 dogoro au Goi meke podeki Goi sari qua binalabala
 pa guguamu Agoi.
 Mu ririhiti taloani si arini pude hovai guana sipi!
 Veko vata kale i pude aqa nia sa rane pude tava
 mate!
⁴ Ve seunae gua kaqu koa popa eko sa popoa,
 meke sari na duduli koari na doduru vasidi si
 harahara?
 Sina kaleadi sari na tie pu koadi pa korapana,
 ke mate sari na kurukuru name na kurukuru tapuru.
 Ba sari tie si korapa zama guahe,
 "Lopu kote dogoria na tie sapu sa si kote ta evaņa
 koa gita," gua.
⁵ Olaņa se Zihova, "Be haqala varivose turani agoi sari
 tie
 meke va mabo igo rini si agoi,
 si vegua meke kote varivose turani goi sari na hose?
 Be tubarae nigo si goi pa pezara kalalaksana,
 si vegua meke kote boka ia goi sa raqo pa Zodani?"
⁶ Sari tasimu koreo pa mua tatamana soti,
 arini mo qoraqora nigo si agoi;
 arini si vevehe va noma, zamazama nigo si agoi.
 Mu lopu raņei,
 be vegua zama va leana gua si arini koa goi," gua.

Talotana ni Zihova sari Nana Tinoni

⁷ Zama pule guahe se Zihova, "Kote veko pania Rau sa
 qua butubutu,
 sa Qua tinago si kote etulu pania Rau;
 kote variponi nia Rau si asa pu tataru nia Rau
 la koari na limadi ri nana kana.
⁸ Sa Qua tinago si ele taliri pule mae Au
 guana laione pa soloso.
 Kurumu mae Au sa,
 ke kana ia Rau.
⁹ Sa Qua tinago si guana kurukuru tapuru,
 sapu vari likoho nia ri kurukuru hena tie matedi.
 La mamu varigara mae ni sari doduru kurukuru
 name nomadi;
 va mae i pude madi gani va beto pani.
¹⁰ Soku votiki sepati kote novalia sa Qua inuma vaeni,
 meke neti va novalia sa Qua inuma;
 kote iliri ia rini sa Qua inuma
 la pa pepeso popana meke ta huarana.
¹¹ Kote na pepeso ta huarana meke ta kiluna,
 popa meke ivulu pa kenuqu Rau;
 sa doduruna sa popoa si kote ta evaņae qega
 sina loke tie si tataru nia.
¹² Kote mae gua sari tie huhuara koari doduru toqere
 loke hudadi pa qega,

ura sa vedara te Zihova si kote va mate tie
 podalae pa keke kalina sa popoa kamo la pa keke
 kalina;
 loke tie si kote boka govete.
¹³ Kote lete huiti si arini ba kote pakete hilibubuku;
 kote tavetavete ninira ba loke lineana si gorevura.
 Ke mi paketia sa kinurekure
 koa gua koasa tinaņaziri te Zihova."

Sa Vina Tataru La koari na Butubutu pa Vari Kalina Izireli

¹⁴ Hiera gua si zama nia e Zihova: "Ari butubutu
 kaleanadi pu tuqe vagia sa pepeso sapu vala nia Rau
 koari Qua tinoni pa Izireli, si kote rabutu pani Rau
 koari dia pepeso si arini kekeņoņo gua sapu kote
 saputu vagi pule nia Rau sa butubutu Ziuda pa vari
 korapa dia. ¹⁵ Ba mudina sapu rabutu pani Rau si arini
 si kote tataru pule ni Rau, meke turana pule lani pa dia
 hopeke pepeso pu tagoi rini, pule la pa hopeke dia
 popoa. ¹⁶ Meke be tumae va leana nia rini sa
 vinalesiqu meke tokotokoro pa Pozaqu meke zama
 guahe, 'Gua sapu toana gua se Zihova,' kekeņoņo gua
 mo sapu va tumatumae i rini sari Qua tinoni pude
 tokotokoro pa pozana Beolo, si kote tava poni lolomo
 si arini pude koa somana koari Qua tinoni. ¹⁷ Ba be
 keke butubutu si lopu hiva va avoso, si kaqu la Rau
 meke rabutu pani hokara nia, meke huara pania,"
 zama vura gua se Zihova.

Na Belete Lineni

13 Hiera gua si zama nia e Zihova koa rau: "La
 mamu holua si keke belete lineni, mamu dikuru
 nia pa kopetemu, ba lopu va tiqu nia pa kolo." ² Ke
 holua rau si keke belete, gua sapu garunu nia e
 Zihova, meke dikuru nia rau pa kopetequ.
³ Meke vina rua totošo si kamo mae sa zinama te
 Zihova: ⁴ "Vagia sa belete sapu holua goi meke sapu
 korapa va sage ia goi pa kopetemu, mamu la
 kamahire pa Ovuku Iuparetisi; mamu tomea vasina pa
 qoqoro patu sa belete." ⁵ Ke la si rau pa Iuparetisi
 meke tomea, gua sapu tozi nau e Zihova.
⁶ Hola soku rane si zama au e Zihova si rau, "La
 kamahire pa Iuparetisi; mamu vagia sa belete sapu
 tozi nigo Arau pude tomea vasina." ⁷ Ke la si rau pa
 Iuparetisi meke geli vagi pule nia sa belete meke vagi
 pania vasina pu tome nia rau, ba kamahire si popozu
 tu meke sapu kaleana hokara tu sia.
⁸ Beto asa si kamo mae sa zinama te Zihova koa rau:
⁹ "Hiera gua si zama nia e Zihova: 'Gua tugo asa kote
 huara guni nia Rau sa vinalesi pule te Ziuda meke sa
 vinalesi pule lavata te Zerusalem. ¹⁰ Sari tie kaleadi
 arini pu korodia avosi sari Qua zinama, pu luli sari
 bulo tasunadi tadi kasa meke hata luli sari kaiqa
 tamasa pude nabulu ni meke vahesi, si kote gua sa
 belete hie, sapu loke laena hokara!' ¹¹ Zama vura
 guahe se Zihova, 'Gua sa belete sapu ilupae pa kopete
 tie, si pusi vagi Rau sa doduruna sa butubutu Izireli

meke sa doduruna sa butubutu Ziuda, pude na Qua tinoni pu kote vahesi meke va lavata Au meke va ululia sa Pozaqu. Ba lopu hite va avoso mae Au rini.'

Sa Bogu Vaeni

¹² Mamu zama la guahe koari kasa: Hiera gua si zama nia e Zihova, sa Tamasa pa Izireli: 'Doduru bogu vaeni si kaqu siṅi i na vaeni.' Meke be zama si arini koa goi, 'Na ta gilana mo sapu asa, sapu doduru bogu vaeni si kaqu siṅi i na vaeni!' gua, ¹³ si mamu tozini si arini sapu, 'Hiera gua si zama nia e Zihova: Arau kote va siṅi ni vaeni sari doduru pu koa koasa popoa hie, podalae koari na baṅara pu habotu pa habohabotuana baṅara te Devita, sari na hiamā, sari poropita meke doduru pu koa pa Zerusalemā. ¹⁴ Kote vari huara ni Rau, koreo koasa tamana na gua, zama vura gua si Arau Zihova. Lopu kote va malumu ia Rau sa tataru babe tinalotaṅa babe tataru variva taleosae pude hukata Au pude va mate pani.'"

Va Balau nia Zeremaea sa Vinahesi Pule

¹⁵ Va avoso mamu va taliṅa mae, mi lopu vahesi puleni gamu, ura se Zihova si ele zama.
¹⁶ Mi ponia sa vina lavata koe Zihova sa mia Tamasa, sipu lopu ele va mae ia Sa sa hinuporo, sipu lopu ele ta tubarae sari nenemia koari na toṅere sapu opoadumi. Korapa doṅo hata ia gamu sa kalalasa, ba kote iliri la nia Sa pa huporo dudukurumu meke hobe la nia pa hinuporo nomana.
¹⁷ Ba pana lopu va avoso si gamu, si kote tome si arau meke kabo koa gua koasa vinahesi pule tamugamu; kote kabo sisigiti sari mataqu, kote zoloro vurai na kolomata, sina sari sipi te Zihova si kote ta raovo taloa.
¹⁸ Zama se Zihova, "Zeremaea, mu zama la ia sa baṅara meke sa tinana, 'Mi gore mae koari na mia habohabotuana baṅara, ura sari mia toropae baṅara leleadi si kote hoṅa gore pa batumia.'
¹⁹ Sari vasileana nomadi pa popoa Neqevi d si kote ta tuku, meke loke tie si kote boka kamo la koa rini koa gua koari na kana. Doduru pa Ziuda si kote ta raovo taloa, ta paleke taloa beto pude koa nabulu pa votiki popoa," gua se Zihova.
²⁰ Eṅa sagei matamia mamu doṅo la, sari na kana si korapa mae gua pa kali gede. Avei sari mia rovana sipi sapu kopu ni gamu, sari sipi sapu zama va titie ni gamu?
²¹ Sa kote gua si gamu pana sarini pu baere i gamu, si arini tugo si vekoi e Zihova pude va kilasa meke baṅara ni gamu? Veā, lopu kote ta sigiti nia gamu

guana barikaleqe podopodona?

²² Meke pana nanasa puleni gamu, sapu "Na vegua ke ta evaṅa si hie koa gami?" gua. Ta evaṅa si asa koa gua koari na mia soku sineā; gua ke ta sira palae sari mia tivitivi meke sari tinimia si ta ṅoṅovala.
²³ Vegua, boka hobe sa tie Itiopia sa kapuna babe sa leopardi koasa kidakida pa tinina? Ke lopu kote boka tavete va leana tugo si gamu pu ele manavasa tavete va kaleana.
²⁴ Hiera gua si zama nia e Zihova, "Kote va hurakatae gamu Rau guana duduli popana sapu palekia na givusu mae guana pa qega.
²⁵ Asa si paqaha poni gamu Rau, sa mia hinia va toṅotia Rau pude tamugamu, sina muliṅi Nau gamu si Arau meke raṅe la koari na tamasa kokohadi.
²⁶ Kote la Rau daku sage lani pa isumata mia sari mia tivitivi pude ta dogoro sa mia kinurekure, ²⁷ sari mia binarabarata na nenere hata pude ta puta turaṅa gua, meke sa mia hahanana maqota variva kurekuredi! Ele dogori Rau sari mia vinahesi beku variva malederedi koari na toṅere na pezara. Na tinalevei si koa koa goi, Zerusalemā! Veā seunae gua si kote koa boni eko si goi?" zama vura gua se Zihova.

Sa Dada sapu Kaleana Hola

14 Hiera sa zinama te Zihova la koe Zeremaea pa gugua sa dada:
² "Ziuda si besu, sari na tie koari na vasileana si kulusu na tata mate, kaboa rini sa pepeso, na tinaruqoqo si sagesage nana pa Zerusalemā.
³ Sari koimata si garuni sari dia nabulu pude vagi kolo; la si arini koari na pou ta gelidi vasina tava naṅiti sa kolo, ba loke kolo si koa. Ke paleke pule ni rini sari na zagi kokobadi; kurekure meke nunala si arini, meke nobi rini sari batudia.
⁴ Sa pepeso si pokata sina loke rukuna sa popoa; nunala sari tie lelete pa inuma meke nobi rini sari batudia.
⁵ Sa kurukuru dia mamaqota pa pezarana si veko pania sa sa tuna sapu tiqe podoa sa sina loke duduli si koa.
⁶ Doṅ'ki pinomodi si turu koari toṅere loke hudadi meke siṅo guana siki pinomo ṅaṅahadi; sari matadi si lopu dodogorae valeana sina loke ginani si koa."
⁷ "Sari Qua tinoni si kabo vura mae koa Rau: 'Sari mami sineā si zutu puleni gami si gami, ba pa laena sa Pozamu, Zihova, si mamu tokani gami.

Ura ele taliri va seu hola taloa si gami koa Goi meke ele tavete va sea si gami koa Goi soku totošo.

⁸ Agoi mo si raŋe Igo Izireli, sa Hinarupu pa totošo tasuna, ba vea ke guana tie karovomu si Goi koasa popoa, guana tie ene maena meke puta keke boŋi? ⁹ Vea ke guana tie hodahodakana tu si Goi, guana varane sapu loke nana ŋiniraŋira pude variharupi? Zihova, Agoi si koa Mua pa vari korapa mami, meke gami si na tie tamugoi mo; mu lopu etulu gami!"

¹⁰ Hiera gua si zama nia e Zihova pa guguadi sari Nana tinoni:

"Na ene va seu si okoro hola nia rini; lopu boka tuŋe puleni rini sari nenedia. Ke lopu qetu ni e Zihova; kamahire si kote balabala pulei Sa sari dia kinaleana meke va kilasi koari dia sinea."

¹¹ Meke zama se Zihova koa rau, "Lopu varavara pude va bulei dia kinoa sari tie hire. ¹² Na be madi pa ginani sari tie hire, ba lopu kote avosi Rau sari dia kinabo; be vukivukihi va uququ na vinariponi huiti si arini, ba lopu kaqu qetuni Rau si arini. Na kote latu Rau meke huari tu pa vedara, na soŋe, meke pa oza."

¹³ Ba zama si rau, "Baŋara Zihova, sari poropita si tozini sari tie sapu, 'Lopu kote dogoria gamu sa vedara babe tasuna pa soŋe. Hinokara kote poni gamu Rau sa binule koa holana koasa popoa hie,' gua."

¹⁴ Ke zama se Zihova koa rau, "Sari poropita si korokorotae kokoha pa Pozaqu Rau. Na lopu Arau garuni, babe vizati babe zama la i si arini. Na korokorotae si arini koa gamu pa dinogodogorae kokohadi, na tepa tinokae koari tomate, vinalesi beku meke zinama hoboro pa dia binalabala soti mo. ¹⁵ Gua ke, hiera gua si zama nia Arau Zihova pa guguadi sari na poropita pu korokorotae pa pozaqu Rau: Arau lopu garuni si arini, ba zama si arini, 'Loke vedara babe soŋe kote tiqua sa popoa hie,' gua. Sari poropita tugo hire si kote mate pa vedara meke pa soŋe. ¹⁶ Meke saripu korokorotae la i rini si kote ta gona vura la koari na siraŋa pa Zerusalemata totošo kamo sa vedara meke soŋe. Kote loke tie si koa pude pomunu ni si arini babe sari dia barikaleqe, sari tudia koreo babe vineki. Kote va kamo ni Arau sa tinasuna sapu garo koari na dia tinavete.

¹⁷ Ke garunau e Zihova si rau pude tozia sa qua tinalotaŋa koa rini:

'Mani sa mataqu si zoloria na kolomata boŋi na rane meke lopu noso; sina sari qua tinoni, si ta seke meke bakora va kaleana.

¹⁸ Be vura la si arau pa pezara, si kote dogori mo rau sari tie ta sekedi pa vedara; be nuquru la si rau koasa vasileana nomana, si kote dogori rau sari tie matedi pa soŋe. Sari poropita meke hiamā

si ele ta vagi taloa la koasa popoa sapu lopu gilania rini."

Tepa Sisigiti sari Tie Koe Zihova

¹⁹ Vegua, ele kilu pani hinokaria Goi se Ziuda? Vegua, etulia mo Goi si pa Zaione? Na vegua ke va bakora gami Goi meke lopu boka ta salaŋa? Hata ia gami sa binule ba loke lineana si kamo mae, na totošo pude salaŋa ba si holoqoru tu. ²⁰ Zihova, sari mami kinaleana si tumaeni gami meke sari na sinea tadi na tamamami; gami si hinokara ele sekea gami sari na Mua tinarae. ²¹ Ba pa laena sa Pozamu si Mu lopu veko pani gami; Mu lopu va kamo nia kinurekure sa Mua habohabotuana tolavaena, Mu balabala ia sa Mua vinariva egoi koa gami; Mamu lopu kumatia. ²² Vegua, ele keke rina beku koari na butubutu huporo garunu mae nia sa ruku? Vegua, boka sa galegaleane telena pude hoqa gore mae nia sia? Lokari, Zihova mami Tamasa, na Agoi tu bisa. Gua asa ke koa Goi mo si raŋe atu gami, ura na Agoi mo vata evaŋi sari doduru hire.

Ta Levei sari Tie Ziuda

15 Meke zama se Zihova koa rau, "Be e Mosese babe e Samuela si turu pa Kenuqu, ba lopu kaqu taleoso ni Rau sari tie hire. Na lopu kote tokani Rau, garunu taloa ni! ¹² Meke pana nanasa igo rini, 'Pavei kote la si gami?' gua, si mu tozini, 'Hiera gua si zama nia e Zihova: ††

Sarini pu ta hia nia pude mate, si la pa minate; sarini pu tana vedara, si la pa vedara; sarini pu tana soŋe, si la pa soŋe; sarini pu tana ta turaŋa taloa, si la pa tinaraovo."

³ Hiera gua si zama vura nia e Zihova, "Ka made tiŋitoŋa huhuara si kote garunu atu ni Arau koa rini: na vedara pude seke va mate, sari siki pude ririhi taloa ni sari tinidia, sari kurukuru pa galegaleane meke kurukuru ŋame pude gani sari tomatēdi. ⁴ Kote va doŋo hikare i Arau koari na butubutu pa popoa pepeso si arini, koa gua koari tinavete kaleadi pu taveti Manase, sa tuna koreo Hezikaea sa baŋara pa Ziuda, pa popoa Zerusalemata. ‡

⁵ Esei kote tataru nigo, Zerusalemata? Esei kote besu nigo?

Esei kote noso meke nanasa sapu vegua si goi?"

⁶ Zama pule se Zihova, "Gamu ele kilu Au si Arau, meke va mudi mae Au gamu.

Ke kote tuŋe vagi gamu Rau meke ilasa gamu; kamahire lopu boka va vura tataru si Rau koa gamu.

† 15:1 Ekd 32:11-14; Nab 14:13-19; 1 Samuela 7:5-9 †† 15:2 Rev 13:10 ‡ 15:4 2 Baŋ 21:1-16; 2 Koron 33:1-9

⁷ Kote oki sage ni Arau pa givusu guana duduli popana pa hopeke dia vasileana pude mani ta paleke taloa la pa ninae popoa.
Kote va kamo ni tinalotaña Rau meke tinahuara sari Qua tinoni,
ura lopu ele hobei rini sari dia hahanana kaleadi.
⁸ Kote va sokui Arau sari dia naboko hola ni sari na onone pa masamasa.
Sari mia tie vaqura si kote va matei Rau meke va tasuna i sari tinadia.
Kote va kamo va hodakia Rau koa rini sa tinasigiti meke minatagutu.
⁹ Sa tinadia ri ka zuapa si mabubulu, meke siño mamata sina loke tuna kamahire, guana lodu sa rimata tanisa sipu korapa rane sa popoa.
Sari pu koa hola si kote va matei Arau pa vinaripera pa kenudi rina dia kana," zama vura gua se Zihova.

Nominomi se Zeremaea

¹⁰ Tinaqu, talotaña si rau, vea ke podo au goi si rau? Na koa vari tokei qua mo koasa doduruna sa popoa! Lopu hite tepa babe variponi poata si rau, ba leve beto au doduru tie.
¹¹ Zama se Zihova,
"Hinokara kote va maluara igo Arau koari na mua kana;
hinokara kote tepa tinokae si arini koa goi koari toতোso tasuna meke talotaña.
¹² Vea, boka moku aeana sa tie, aeana mae guadi pa kali gede, babe na boronizi?
¹³ Sari mia poata na tinagotago si kote variponi ni Rau koari mia kana, koa gua koari mia sinea pa doduruna sa mia popoa.
¹⁴ Kote va pinausu gamu Rau koari mia kana pa popoa sapu lopu gilania gamu, ura sa Qua tinañaziri si huruñu guana nika sapu kote sulu eko la mo."
¹⁵ Meke zama si arau:
"Zihova, gilania Mua mo; balabala au; Mamu toka nau.
Tubehe poni au koari kasa pu hiva va mate au.
Mu lopu tataru ni sari qua kana, lala si kote mate mo si rau;
balabala ia sapu pa ginuguamu Agoi si kurekure si rau.
¹⁶ Totoso kamo mae sari Mua zinama si henai rau; na qua qinetuqetu si arini pa buloqu, ura ta pozae na poropita te Zihova si arau, sa Tamasa Tadi na Qeto Minate.
¹⁷ Lopu hite habotu turañi rau saripu zokoro meke hegehegere,
lopu hite qetuqetu turañi arau;
koa eke si rau koa gua sapu vizata au Goi si arau, meke va siñi nau binugoro Goi koari na dia sinea.
¹⁸ Na vegua ke sa qua tina sigiti hie si lopu boka beto meke sa bakora si lopu boka ibu?"

Hiva va talotañau Goi guana bukaha sapu noso, na tototolo sapu popa?"

¹⁹ Gua ke, hiera gua si zama nia e Zihova:
"Be kekere pule goi si kote vagi pule nigo Rau pude mu nabulu Nau;
be sari mua zinama si arilaedi meke lopu hoborodi, si kote zamazama poni Au goi si Arau.
Sari tie hire si madi kekere pule atu koa goi, ba agoi si mu lopu kekere la koa rini.
²⁰⁻²¹ Kote guni nigo Arau na goba koari na tie hire, na goba sapu tava ñiñira pa boronizi;
kote raza igo rini ba lopu kote bokaboka si arini, ura Arau koa turañigo si agoi
pude harupu igo meke lavelave nigo.
Kote harupu igo Rau pa limadia ri na tie kaleadi meke rupaha vagi pule nigo pa dia ñinirañira,"
zama vura gua se Zihova.

Ta Hukata se Zeremaea pude Vari Haba

16 Meke kamo mae sa zinama te Zihova koa rau:
² "Lopu kaqu varihaba si agoi meke vagi koburu koasa popoa hie." ³ Ura hiera gua si zama nia e Zihova pa guguadi ri na koreo na vineki pu podo koasa popoa hie meke gua tugo sari na barikaleqe sapu tinadia rini meke sari palabatu sapu tamadia rini: ⁴ "Kote mate si arini pa minoho sapu kaleadi hola. Loke tie kote kaboi babe pomunu ni, ba kote guana remoremo si arini pa pepeso. Kote mate si arini pa vedara meke soñe, meke sari tinidia si kote na ginani tadi na kurukuru pa galegaleane meke na kurukuru ñame pa popoa pepeso," gua.
⁵ Ura hiera gua si zama nia e Zihova: "Mu lopu nuquru pa vetu haqohaqaana; lopu la besu babe va sare, sina ele vagi pania Rau sa Qua minana, Qua tataru nabuna, meke Qua tataru variva taleosae koari tie hire. ⁶ Tie nomadi meke hitekedi si kote mate koasa popoa hie. Lopu kote ta pomunae babe ta kaboe, meke loke tie kote va bakora pule nia babe neri va golugolu pa tinalotaña. ⁷ Loke tie kote poni ginani pude va manoti sarini pu kaboi sari pu mate, be tamadia sia babe tinadia, meke loke tie kote poni napo pude tokani.
⁸ Mu lopu nuquria sa vetu vasina korapa inevaña si arini meke la habotu pude hena na napo. ⁹ Ura hiera gua si zama nia Arau Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: Pa mia toতোso meke pa matamia si kote va noso ia Rau sa hegere na qetu meke sa mamalaiñi tadirini pu varihaba koasa popoa hie. †
¹⁰ Pana tozi ni goi koa rini sari doduru pu gua hire meke nanasa igo arini sapu, 'Na vegua ke kaqu va raza ni gami tinasuna noma hola tu e Zihova si gami? Na sa si tavete va kaleania gami? Na sinea sa si tavete va sea ia gami koe Zihova mami Tamasa?' ¹¹ si mamu tozi ni sapu zama vura guahe se Zihova, 'Ura na kilu Au ri na tamamia, meke luli rini sari votiki tamasa meke vahesi rini. Kilu Au rini meke lopu kopu ni rini sari Qua tinarae. ¹² Ba sari mia hahanana gamu si kaleadi hola

† 16:9 Zer 7:34, 25:10; Rev 18:23

ni sari tamamia. Doño la sapu ve tasuna gua sari bulomia sapu luli gamu, meke lopu va tabe Au si Arau. ¹³ Ke kote gona vurani gamu Rau koasa popoa hie meke la pa keke popoa sapu lopu gilania gamu babe sari tamamia, meke vasina kote nabulu ni gamu sari kaiqa votiki tamasa boñi na rane, meke lopu kote tataru hokarani gamu Rau.”

Sa Pinule pa Tinaraovo

¹⁴ Zama pule se Zihova, “Gua ba, sari rane si korapa mae, totosu sari tie si kote beto tokotokoro pa pozaqu Arau sa Tamasa toana, pu turaña vura ni pa Izipi sari tie Izireli. ¹⁵ Na kote tokotokoro si arini koa Rau sa Tamasa toana, sapu turaña pule ni sari na tie Izireli koa sa popoa pa kali gede meke koari doduru votiki popoa pule vasina pu hurakatae lani Rau si arini. Ura kote vagi puleni Rau meke veko pule lani koasa pepeso pu poni nia Arau koari na tiatamadia.”

¹⁶ Zama pule se Zihova, “Ba kamahire si kote tioko vagi tie habu si Arau, meke kote la habu vagi si arini. Beto asa si kote hata vagi tie hukue si Arau, meke kote la hukue vagi pa doduru toqere na toa meke koari na bae patu. ¹⁷ Na dogoro betoi Rau sari doduru dia hahanana; lopu tome si arini koa Rau, meke sari dia sinea si lopu paere pa Kenuqu Rau. ¹⁸ Kote va kilasi Rau karua totosu hola ni sari na kinaleana taveti rini meke sari dia sinea, sina ele va bonia rini sa Qua popoa koari na kineha variva malederedi sapu lopu siñodi meke va siñi nia beku kaleanadi rini sa Qua tinago.”

Na Vinaravara Rinañerane te Zeremaea

¹⁹ Zihova, Agoi sa qua ñinirañira meke qua vasina sapu ta gobana, qua tometomeana pa totosu tinasuna, sari butubutu si kote mae koa Goi koari vina betobeto popoa pepeso meke kote zama, “Loketoña si tagoa ri tamamami ba kobi tamasa kokohadi mo, beku loke laedi meke loke ginugua leadi si vagi rini koa arini.

²⁰ Boka tavete dia tamasa teledia sari tie? Uve, ba lopu na tamasa si arini!”

²¹ “Gua ke kote va tumatumae i Arau, kamahire kote va tumatumae ni Arau sa Qua ñinirañira meke binokaboka.

Meke tiqe kote tumae nia rini sapu sa Pozaqu Arau si e Zihova.”

Sa Sinea meke Vina Kilasa te Ziuda

17 Zama se Zihova, “Na sesala aeana kubere ni rini sari sinea te Ziuda, sa livona sa sesala si koa ia daemani, ta kubere si arini pa ola bulodia ri na tie meke pa kikihodi ri na dia hope.

² Ari dia koburu ba tumae ni

sari dia hope meke sari beku huda kinehana sa barikaleqe se Asera pa kaurudi rina huda aqoro meke koa ri na batu toqere.

³ Sa Qua toqere koasa popoa meke sari mia likakalae na tinagotago

meke sari na vasina vahesi beku koa rina toqere si kote vala ni Rau koari na kana, pude na dia vinagi pa vinaripera,

koa gua koari mia sinea pa doduruna sa popoa.

⁴ Koari mia sinea telemia si kote ta vagi palae sa mia tinago sapu ele ponini gamu Rau.

Kote va pinausu gamu Rau si gamu koari mia kana pa popoa sapu lopu tumae nia gamu, sina ele va huruñu ia gamu sa Qua tinañaziri, sapu kote sulu eko ninae rane.”

Kaiqa Votivotiki Zinamazama

⁵ Hiera gua si zama nia e Zihova:

“Mani ta levei si asa pu rañe la pa tie, asa pu kalavarae pa masa pude ñiñira, meke sa bulona si taliri va seu koe Zihova.

⁶ Kote guana keke huda hitekena si asa pa qega sapu loke lineana dogoria.

Kote koa si asa koari na patupatu pa qega, pa vasina siñia soloti meke loke tie si koa ia.

⁷ Tamanae sa tie pu rañea se Zihova pu kalavarae pa doduru bulona koa Sa.

⁸ Kote guana huda si asa sapu ta lete kapa pa kolo † sapu va karoso tata pa tototolo.

Lopu kote matagutu si asa pana kamo sa mañini; kote buma eko lamo sari elona.

Pa totosu dada si lopu kote balabala mamata si asa meke kote lopu makudo vua si asa.

⁹ Sa bulo si sekesekei hola ni doduru pule meke tasuna salañana. Esei boka tumae nia sia?

¹⁰ Arau, Zihova, si hata la pa korapana sa bulo meke viliti sari binalabala, ††

pude pia ia sa tie koari nana hahanana, luli gua pa nana tinavete.”

¹¹ Guana kokorako sapu opo va puzaka vovoto sapu lopu asa hira ni,

si sa tie sapu tagotago pa poata hinikodi.

Pana lopu ele komiha sari vuahenina si kote murimuri palae sari poata,

meke pa vinabetona si kote na tie pekipekina mo si asa.

Tepa Tinokae se Zeremaea Koe Zihova

¹² Zama se Zeremaea, “Na habohabotuana bañara tolavaena, vasina tavañesi si Goi pa pinodalaena, si sa vasina hopena pa nada Zelepade.

¹³ Zihova koa Agoi mo si rañe atu Izireli, ba doduru pu kilu Igo si kote tava kurekure.

† 17:8 Sam 1:3 †† 17:10 Sam 62:12; Rev 2:23

Arini pu taliri va seu koa Goi si kote guana kinubekubere sapu ta kubere pa kavuru meke murimuri palae,

sina ele kilu Igo rini si Agoi Zihova,
sa bukahana sa kolo tinoa.

¹⁴ Zihova, Mu salanau pude maqu ta salana qua;
Mu harupau pude maqu ta harupu qua,
ura Agoi mo sapu vahesi Igo arau.

¹⁵ Na zama au rina tie si rau,
'Avei sa zinama te Zihova?

Mani tava gorevura kamahire!' gua.

¹⁶ Zihova, arau si na Mua sepati koari na tinoni meke lopus hiva beto nia rau sa tinavete asa;
gilania Mua sapu lopus okoro nia rau pude va kamo ni tinasuna sari tie hire.

Doduru pu zama ni sa beruqu si tumae beto ni Goi.

¹⁷ Lopus kote mae va holoqoru au Agoi;
na Agoi sa qua tometomeana pa rane tinasuna.

¹⁸ Mu vekoi sarini pu hiva va mate au pude madi kurekure,

ba kopu nau pude lopus kurekure;

Mu vekoi si arini pude madi matagutu,
ba kopu nau pude lopus holoqoru.

Va kamo ni koa rini sa rane tinasuna;
va tomo rua ni tinahuara."

Sa Kinopuna sa Sabati

¹⁹ Hiera gua si zama nia e Zihova koa rau: "La mamu turu pa sasada tadi na tinoni, vasina nuquru vura sari banara pa Ziuda; la turu tugo koari doduru sasadana sa popoa Zerusalema. ²⁰ Zama guahe koarini, 'Avosia sa zinama te Zihova, gamu na banara pa Ziuda meke gamu doduru tiena sa popoa Ziuda meke doduru pu koa pa Zerusalema pu nuquru gua koari sasada hire.

²¹ Hiera gua si zama nia e Zihova: Mi balau pude lopus palepaleke mamata pa rane Sabati, babe palepaleke nuquru gua koari sasadana sa popoa Zerusalema.

²² Lopus va vura pinaleke koari mia vetu babe tavetavete pa rane Sabati, kopu nia sa rane Sabati pude na rane madina si asa, gua sapu garunu ni Arau koari tiatamamia. ²³ Gua ba lopus hite va avoso si arini babe va taliua mae meke korodia va avoso babe va tabei sari Qua tinarae.

²⁴ Ba Arau Zihova si zama vura, mi kopu valeana si gamu meke va tabe Au, mi lopus palepaleke nuquru gua koari sasadana sa vasileana nomana pa rane Sabati, ba kopu nia gamu sa rane Sabati pude madina si asa meke lopus tavetavete koasa rane asa. ²⁵ Be gua asa, si sari na banara pu habotu koasa habohabotuana banara te Devita si kote nuquru gua koari na sasadana sa vasileana lavata turanae koari na dia koimata. Arini meke sari dia koimata si kote koi pa dia totopili varipera meke pa hose, turanae sari na tie pa Ziuda meke arini pu koa pa Zerusalema, meke sa vasileana lavata hie si kote koa ia tie ninae rane. ²⁶ Sari tinoni si kote mae gua koa rina vasileana pa Ziuda meke koari na vasileana hitekedi pa vari likohaena

Zerusalema, pa pinaqaha popoa te Benisimane meke sari hubidi ri na toqere pa kali lodu rimata, koasa popoa toqetoqere pa Ziuda meke pa popoa Neqevi, meke kote paleke vinukivukihi va uququ, vinariponi huiti, na oto huda humana lea, meke va vukivukihi zama leana la koasa Zelepade te Zihova. ²⁷ Ba be lopus va tabe Au gamu pude va madia sa rane Sabati, meke palepaleke totoso nuquru gua koari na sasadana sa popoa Zerusalema pa rane Sabati, si kote katua Rau sa nika sapu tasuna vina matena koari na sasada pa Zerusalema meke kote kamo la koari na vasidi ta gobadi na niqiradi tanisa.'"

Sa Tie Tavetavete Raro

18 Hiera sa zinama te Zihova sapu kamo la koe Zeremaea: ² "Gore la koa sa vetu tanisa tie tavetavete raro, meke vasina kote vatu nia Arau sa Qua inavoso." ³ Ke gore la si arau koasa vetu tanisa tie tavetavete raro, meke dogoria rau sapu korapa tavetavete si asa koasa nana totopili tavete raro. ⁴ Ba sa raro sapu korapa va vura nia kineha sa si keha sea pa limana; ke huara ia sa sa pepeso bupara meke tavete pule ia sa si keke kineha raro pule, keha pule guni nia sa sapu goto pa nana binalabala.

⁵ Meke kamo mae sa zinama te Zihova koa rau meke ⁶ zama vura gua se Zihova: "Gamu pa butubutu Izireli, vegua lopus pada tavete guni ni gamu Rau gua sapu tavetia sa tie tavete raro hie? Gua sa pepeso bupara pa limana sa tie tavete raro, si gua tugo asa si gamu na butubutu Izireli pa Limaqu Arau. ⁷ Be tozi vura nia Rau, pa totoso sapu hiva nia Rau, sapu kote keke butubutu babe na binaara si kote tava rabutu, tava gore palae, babe ta huara, ⁸ ba be sa butubutu sapu va balau ia Rau si kekere pa nana hahanana, si kote hobe binalabala si Rau meke lopus va kamo la nia sa tinahuara sapu ele hiva tavete la nia Rau koa sa. ⁹ Meke be pa keke totoso pule si tozi vura nia Rau sapu keke butubutu babe na binaara si kote kuri ia babe podalae nia Rau, ¹⁰ ba pana tavete va sea si asa pa Kenuqu Rau meke lopus va tabe Au sa, si lopus kaqu va gorevura ia Rau sa hiniva leanana sapu hiva tavete la nia Rau koa sa.

¹¹ Ego kamahire mamu la zama i sari na tinoni pa Ziuda meke arini pu koa pa Zerusalema sapu, 'Hiera gua si zama nia e Zihova: Dotu! Arau korapa va nama ni gamu si keke tinasuna meke korapa balabala ia si keke hiniva kaleana pude va razani gamu. Ke mi kekere koari mia hahanana kaleadi, mi hobei sari mia hahanana meke tinavetavete. Hopeke gamu si kaqu luara pani sari na mia sinea.' ¹² Ba kote olana si arini, 'Lopus boka si gami. Kote luli mo gami sari mami binalabala; kote hopeke luli gami sari bulo tasunadi meke kaleanadi tamigami.'"

¹³ Gua ke, hiera gua si zama nia e Zihova:

"La nanasi sari na butubutu:

Esei ele avoso nia keke tona gugua hie pukerane?"

Keke tiñitoña kanaanana sapu variva magasa si tavetia sa Tuqu vineki ta pinirovetuna, se Izireli. La vahesi votiki tamasa tu si asa.

¹⁴ Vegua, sa sinou pa toqere Lebanoni si hite murimuri palae koari na patu pa batu toqere? Vegua hoke noso sari leana ibudi sapu mae guadi pa toqere seuna asa?

¹⁵ Lokari, ba sari Qua tinoni si ele muliñi Nau rini si Arau;

va uququ oto huda humaña lea la si arini koari na beku loke laedi,

sapu va tubarae ni koari na dia hahanana meke lopu ene luli sari sirañã koadi.

Va ene i rini pa vale sirañã meke koari na sirañã lopu ta gilnadi.

¹⁶ Sa dia popoa si kote ta huara meke kote ivulu, kote doño goreã ri na tie pu dogoria; doduru pu ene hola si kote magasa meke kote hiruhiru batu.

¹⁷ Guana givusu pa kali gasa rimata, si kote talahuarã ni Rau pana govete ni rini sari na dia kana;

kote sa Mudiqu si kote va dogoro ni Rau meke lopu sa Isumataqu

koasa rane pana kamo sa tinasuna nomana koarini."

Sa Kinuhanana e Zeremaea

¹⁸ Zama si arini, "Mae mada va hoqa ia se Zeremaea; ura sari vina tumatumãe koasa tinarãe te Tamasa tadi na hiamã si lopu kaqu noso, babe sari vinari tokãe tadi tie gilãe, babe sari zinama tadi na poropita. Ke mae, mada la rapatia pa zinama meke koroda va taliña i sapu tozi sa."

¹⁹ Zihova va avoso mae au;

Avosi saripu zama ni ri qua kana!

²⁰ Vegua, kaqu ta pia kinaleana tu sa lineana?

Ura korapa geli nau pou arini si arau.

Mu balabala ia sapu arau si turu pa kenumu Agoi meke zama poni si arini

pude va taliri va seu ia koarini sa Mua tinañaziri.

²¹ Ke va kamo ni soñe sari dia koburu;

va kamo lani koasa ñinirañira tanisa vedara.

Sari dia barikaleqe si lopu va tago ni koburu, Mu va naboko i;

sari dia palabatu si madi tava mate,

meke dia tie vaqura si madi mate pa vedara pa vinaripera.

²² Mani ta avoso sa kinabo koari dia vetu totozo va kamo va hodaka ni tie varane Agoi si arini, ura ele geli nau pou rini si arau meke tome nia sipata rini sari nenequ.

²³ Zihova, ura Agoi ele gilani Mua,

sari doduru dia kinuhana pude va mate au.

Mu lopu taleoso ni sari dia tinavete sea babe vulasa pani sari dia sineã pa Mua dinogodogorãe.

Madi tava mate pa Kenumu Goi si arini; va kilasi sipu korapa bugoro si Agoi.

Sa Zagi Porakana

¹⁹ Hiera gua si zama nia e Zihova: "La mamu holu vagia si keke zagi koasa tie tavete raro. Mamu turani sari kaiqa tie tuturaña tadi na tinoni meke kaiqa hiamã. ² Mamu vura la koasa Lolomo Hinomu, tata koasa Sasada tana Videvide Raro Patu. Vasina si mamu zama vurani sari zinama sapu tozi nigo Arau sapu gua hie: ^{†3} Kei gamu na bañara pa Ziuda meke na tiena sa popoa Zerusalemã mi avosia sa zinama te Zihova. Hiera Gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: Va avoso! Kaqu va kamo nia tinasuna Rau sa vasina hie, sapu kote ta kiqili nia na taliña tie pana avosia. ⁴ Ura ele kilu Au rini meke sa vasina hie si tavetavete guni nia rini tadi na tamasa karovodi; vukivukihã va uququ dia pa korapana la koari na tamasa sapu arini babe sari tamadia babe sari na bañara pa Ziuda lopu gilani, meke va siñi nia rini sa vasina hie koari na eharadi ri na tie loke dia ginugua sea. ⁵ Taveti rini sari hope te Beolo pa batu toqere meke vasina sului rini sari dia koburu koreo, na vinukivukihã la koe Beolo; keke ginugua sapu lopu hite garunu nia Rau babe zama nia babe lopu hite balabala ia. ^{††6} Ke mi balau, sari rane si korapa mae, totozo kote lopu poza pule nia Topeti babe Lolomo Hinomu ri na tie sa vasina hie, ba na Lolomo Va Mate Tie tu," zama vura gua se Zihova.

⁷ Zama pule se Zihova, "Koasa vasina hie si kote huara pani Arau sari binalabala tadi pa Ziuda meke Zerusalemã. Kote va hoqa i Rau koasa vedara tadi dia kana, koari tie pu mae hata i pude va mate i, meke kote valã ni Rau sari tinidia koari na kurukuru pa galegalearãe meke na kurukuru pa soloso. ⁸ Kote huara ilasa ia Rau sa vasileana lavata hie meke tavete nia na vina sisireana; doduru pu ene hola si kote magasa meke kote va sisire sina ta huara va kaleana sa vasina. ⁹ Kote henai rini sari masadi ri na dia koburu koreo na vineki meke tadi dia baere. Arau kote tavete guni ni arini, na kote mae sari dia kana meke koã vari likohãe nia sa popoa Zerusalemã meke sarini pu koã pa korapana si kote tasuna.

¹⁰ Beto asa si mu porakia sa zagi sipu korapa doño dia si arini, ¹¹ mamu zama guahe koarini, 'Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: Gua sapu huara ilasa sa zagi si kote huara ilasa guni nia tugo Arau sa butubutu hie meke sa vasileana lavata hie meke kote lopu boka ta tuvaka pule. Kote pomunu ni rini sari tie matedi pa Topeti osolãe loke lolomo si koã. ¹² Gua hie kote tavete nia Rau sa vasina hie meke koarini pu koã vasina, Arau Zihova si zama vura gua: Kote tavete guni nia Arau pa Topeti sa vasileana lavata hie. ¹³ Sari vetu pa Zerusalemã meke tadi na bañara pa Ziuda si kote tava boni gua sa vasina pa Topeti. Sari doduru vetuvetu vasina va uququ oto huda humaña lea rini pa batu vetu, si kote boni beto gua tugo Topeti. Vasina sapu hoke vahesi la rini koari na pinopino, meke zoropo poni vaeni rini koari dia tamasa beku.'"

† 19:2 2 Bañ 23:10; Zer 7:30-32, 32:34-35 †† 19:5 Liv 18:21

¹⁴ Ta luarae se Zeremaea pa Topeti, vasina garunu la nia e Zihova pude zama vura nia sa inavoso, meke la turu si asa koasa vasina varivarigarana pa Zelepade te Zihova meke zama la koari doduru tinoni, ¹⁵ "Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: 'Va avoso! Kote va kamo nia Arau koasa vasileana lavata hie meke sari vasileana hitekedi pa vari kalina sari doduru tinasuna pu ele tozi vura ni Arau koarini, sina tukui rini sari taliñadia meke korodia va avosi sari Qua zinama.'"

Se Zeremaea meke se Pasahuru sa Hiamā

20 Avoso ni e Pasahuru gua sapu tozi e Zeremaea. Asa si na hiamā meke na ñati palabatu pa Zelepade, meke sa tamana si e Ima. ² Vagia sa se Zeremaea sa poropita meke komitia sa meke pusi sa sari nene na limana koari na lolomo pa labelabete tata koasa Sasada Panaulu tanisa butubutu Benisimane pa Zelepade te Zihova. ³ Pa koivugona sipu rupahia e Pasahuru koasa labete, si zama ia e Zeremaea si asa, "Sa pozapoza sapu poza nigo e Zihova si lopu e Pasahuru ba e Koa Holoqoru. ⁴ Ura hiera gua si zama nia e Zihova: 'Koa goi si kote vura mae sapu variva holoqoru, koa goi telemu meke koari doduru mua baere; pa matamu telemu kote dogori goi pana mate si arini pa vedara tadi dia kana. Kote vala nia Rau sa doduruna sa popoa Ziuda la koasa bañara pa Babiloni. Asa kote raovo taloa betoni gamu la pa Babiloni babe va mate gamu pa vedara. ⁵ Kote va karovo lani Rau koari dia kana sari doduru tinagotago tanisa vasileana lavata hie, doduru pu vagi ri na tie pa tinavete, doduru nana likakalae arilaedi meke doduru qolo na siliva na patu arilaedi tadi na bañara pa Ziuda. Kote vagi taloa ni rini guana vinagi pa vinaripera meke paleke lani pa Babiloni. ⁶ Ba sapu agoi Pasahuru, meke doduru pu koa pa mua vetu si kote ta raovo la pa Babiloni. Vasina kote mate si agoi meke ta pomunae, agoi meke sari doduru mua baere sapu koarini hoke korokorotae kokoha si agoi.'"

Qumiqumi se Zeremaea

⁷ Zihova, na sekesekei nau Goi, meke ta turaña va sea qua;

Agoi ñiñira hola nau meke luli nau Mua hiniva.
Va sisire nau rini doduru rane;
meke hegere nau ri doduru tie.

⁸ Pana zama vura gua, si velavela tu si arau,
korokorotae ni rau sari na vinaripera na tinahuara.
Ke sa zinama Tamugoi Zihova si va kamo nau
na ñinovañovala na kinurekure doduruna sa rane.

⁹ Ba pana zama guahe si rau, "Maqu lopu poza ia si Asa,
babe lopu zama pule pa Pozana," gua,
si ñada guana nika sa zinama Tanisa pa korapa buloqu,
na nika sapu ta tuku tamunu pa susuriqu.
Mabo nia rau sa tuqe pulena;

na hinokara lopu boka si arau.

¹⁰ Na manamanasa si avosia rau
"Variva holoqoru sa doduru vari kalina!
Mada la hakehakei nia si asa!"

Doduru qua baere si korapa aqa pude zama va sea hola si rau, meke zama guahe si arini,
"Gina boka ta sekesekei mo si asa;
meke kote va kilasia mo gita
meke kote tubehe hobeda," gua.

¹¹ Ba e Zihova koa turañau si rau, guana keke tie varane ñiñirana hola;
ke sarini pu hiva va mate au si kote tubarae ni meke kote lopu boka va kilasau rini.

Kote lopu boka si arini meke kote doño hikare;
sa dia kinurekure si lopu kote ta muliñae.

¹² Zihova Tadi na Qeto Minate, Agoi pu viliti sarini pu tavete va toñoto

meke podekia sa bulo meke sa maqomaqo tie.
Maqu dogoria vea kote va kilasa gunini Goi,
ura koa Goi mo si veko atu nia rau sa qua ginugua.

¹³ Mi kera la koe Zihova!

Vala nia sa vinalahi koe Zihova!
Asa harupi sari tinoa tadi pu loke gedi
koari limadi ri tie kaleadi.

¹⁴ Mani ta levei sa rane sapu podo si arau! †

Mani lopu tamanae sa rane sapu podo au sa tinaqu!

¹⁵ Mani ta levei sa tie pu paleke la nia koasa tamaqu sa inavoso,

pu va qetu ia si asa, totoso zama guahe,
"Keke koburu tamugoi si ele podo, na koreo!" gua.

¹⁶ Sa tie asa si mani koa gua rina vasileana
sapu lopu tataruni e Zihova meke va kilasi.

Mani avoso kabo si asa pana munumunu,
na kukili varipera pa korapa rane.

¹⁷ Ura na lopu va mate au Sa si arau pa tiana sa tinaqu,

pude sa tinaqu si guana qua lovu,
sa tiana si koa molu eko lamo.

¹⁸ Na vegua ke vura tu pa tiana sa tinaqu si arau
meke dogori sari tinasuna na tinalotaña
meke va hokoti sari na qua rane pa kinurekure?

Ta Korotae sa Tinahuara te Zerusalema

21 Sa zinama te Zihova si kamo koe Zeremaea totoso garunu la nia Zedekaea, sa bañara, koe Zeremaea se Pasahuru, sa tuna koreo Malikiza meke se Zepanaea sa hiamā, tuna koreo e Maseia. Zama si arini: ² "Mu nanasa poni gami, kamahire, koe Zihova sina se Nebukaneza sa bañara pa Babiloni si rapata gami. Hokara kote tavetia Zihova si keke tinavete vinariva magasa gugua pukerane meke taluarae pule se Nebukaneza koa gita," gua. ††

³ Ba olaña se Zeremaea koa rini, "Tozi nia se Zedekaea, ⁴ 'Hiera gua si zama nia e Zihova, sa Tamasa pa Izireli: Korapa varipera si agoi koasa bañara pa Babiloni meke sa nana qeto minate pu korapa rapata pa sada goba vasileana. Kote va pule mae i Rau si arini

† 20:14 Zob 3:1-19 †† 21:2 2 Bañ 25:1-11; 2 Koron 36:17-21

meke sari tinitoŋa varipera pa limadia pa kokorapana sa vasileana lavata. ⁵ Arau mo Telequ kote raza igo koasa Limaqu repahana meke ninirana, pa binugoro meke tinaŋaziri maŋinina meke nomana. ⁶ Kote seke goreni Rau sarini pu koa koasa vasileana lavata hie, tie meke kurukuru; na kote mate pa keke oza kaleanana hola si arini. ⁷ Zama vura gua si Arau Zihova sapu pa mudina asa, se Zedekaea sa baŋara pa Ziuda, sari nana koimata, meke sari tiena sa vasileana lavata hie pu lopu mate koari na oza, vedara, meke soŋe, si kote valani Rau si arini koe Nebukaneza sa baŋara pa Babiloni meke sa nana geto minate pu kana i meke hiva seke va mate i. Asa kote vala ni pa vedara; lopu kote tataru ni sa, babe talotaŋa ni sa babe hiva toka ni sa.'

⁸ Gua pule hie si mu tozini sari tie, 'Hiera gua si zama nia e Zihova: Dotu, vekoa Rau pa kenunia sa sirana la pa tinoa meke sa sirana la pa minate. ⁹ Asa pu koa hola koasa vasileana lavata hie si kote mate pa vedara, soŋe babe oza. Ba asa pu vura meke vala pule nia koari pa Babiloni pu korapa rapata gamu si kote toa; kote govete nia sa tinasuna, na harupu pule nia sa nana tinoa soti. ¹⁰ Zama vura gua si Rau Zihova, ele va nabu ia Rau sa Qua hiniva pude va kaleana ia meke lopu va leana ia sa vasileana lavata hie. Kote ta vala koasa limana sa baŋara pa Babiloni si asa meke asa kote sulu ia pa nika.'"

Ta Pitu sa Butubutu Baŋara pa Ziuda

¹¹ "Beto si, mu zama la ia sa butubutu baŋara pa Ziuda, 'Mi avosia sa zinama te Zihova; ¹² Gamu pa tutina e Devita, hiera gua si zama nia e Zihova:

Doduru munumunu si vilavilasa va toŋoto; harupia pa limana sa tie ŋoŋovala si asa pu ta hiko, pude lopu gua si kote puzaka vura sa Qua tinaŋaziri guana nika

koa gua koasa kinaleana sapu tavetia gamu, kote sulu meke loko tie kote boka va mate ia.

¹³ Zerusalem, Arau kote varipera atu igo si agoi, agoi pu koa ululu sage hola ni sari na lolomo koasa toa sapu hake pa pezara ululuna,

Arau Zihova si zama vura gua.

Zama si goi, "Esei kote boka mae raza gami?

Esei kote boka huara nuquru ia sa goba ululuna?"

¹⁴ Arau kote va lipulipu igo gua sapu garodi sari mua tinavete kaleadi.

Kote va katua Rau sa nika pa mua soloso hiqohiqo sapu kote sulu pani betoi sari doduru tinitoŋa pa vari likohaemu,'

zama vura gua se Zihova."

Sa Inavoso La Koari na Baŋara pa Ziuda

22 Hiera gua si zama nia e Zihova: "Gore la koasa vetu baŋara tanisa baŋara pa Ziuda; mamu tozi vura nia sa inavoso hie:

² 'Agoi na baŋara pa Ziuda, mu avosia sa zinama te Zihova, agoi pu habotu koasa habohabotuana baŋara

te Devita, sari mua koimata, meke sari mua tinoni pu nuquru koari na sasada hire. ³ Hiera gua si zama nia e Zihova: Tavetia gua sapu toŋoto meke ŋoŋo. Harupu vagia pa limana sa tie ŋoŋovala si asa pu ta hiko. Lopu tavete va kaleana la babe raza ia sa tie karovona, asa sapu loko tamana, babe sa naboko, meke lopu va matei saripu loko dia ginugua sea koasa vasina hie.

⁴ Ura be kopu si agoi pude luli sari ginarunu hire si sari na baŋara pu habotu koasa habohabotuana baŋara te Devita si kote nuquru gua koari na sasada sa vetu baŋara hie, koi koari dia totopili varipera meke koari dia hose, turaŋae koari dia koimata meke sari dia tinoni. ⁵ Ba zama vura gua si Arau Zihova, pana lopu va tabei goi sari ginarunu hire, si tokotokoro si Arau koasa Pozaqu Telequ sapu sa vetu baŋara hie si kote evaŋae na kobi remoremo.'"

⁶ Ura hiera gua si zama nia e Zihova pa gugua sa vetu baŋara tadi na baŋara pa Ziuda:

"Be leleamu gua sa popoa pa Qileadi si agoi koa Rau, gua sa batu toqere pa Lebanoni, ba hinokara kote la Arau meke guni nigo na qega, guana vasileana ivuluna.

⁷ Sari tie huhuara si kote garunu atuni Arau koa goi sapu hopeke paleke dia tinitoŋa varipera, meke kote seke pani rini sari mia dedegere huda sida leanadi meke gona lani pa nika.

⁸ Na kobi tie mae guadi pa ninae butubutu si kote ene hola gua koasa vasileana lavata hie meke kote vari nanasi, 'Na vegua ke tavete guni nia tu Zihova sa vasileana lavata hie?' gua. ⁹ Meke sa inolana si kote: 'Sina kilu pania rini sa vinariva egoi te Zihova sa dia Tamasa, meke vahesi meke nabulu dia votiki tamasa tu,' kote gua."

Sa Inavoso pa Gugua Zoahazi

¹⁰ Mi lopu kaboa sa baŋara matena babe besu nia sa nana minate;

ba mi kabo sisigiti nia si asa pu ta raovo taloa, sina lopu kote pule mae si asa

babe dogoro pule ia sa sa nana popoa.

¹¹ Ura hiera gua si zama nia e Zihova pa gugua e Zoahazi, sa tuna koreo e Zosaea, sapu hobena sa tamana koasa binaŋara pa Ziuda ba sapu ele taluarae koasa vasina hie: "Lopu kote pule hokara mae si asa.

^{††12} Kote mate si asa koasa vasina pu ta raovo la si asa; na lopu kote dogoro pule ia sa sa nana popoa."

Sa Inavoso pa Gugua Zehoiakimi

¹³ "Mani ta levei sa tie sapu kuria sa nana vetu baŋara pa sinekesekei,

meke sari nana lose panaulu pa hahanana ŋoŋovala,

va tavetavete mokai sa sari turaŋana, lopu tabari sa koari dia minabo.

† 22:5 Mt 23:38; Lk 13:35 †† 22:11 2 Baŋ 23:31-34; 2 Koron 36:1-4

¹⁴ Zama guahe si asa, 'Kote kuria rau si keke qua vetu baṅara nomana
sapu soku losena panaulu,' gua.

Ke tavete nia vuida nomadi sa,
meke goba nia huda sida sa
meke pedi ziṅara ia sa.

¹⁵ Vegua, la sa tinavete asa meke va baṅara igo si agoi

totoso tago va soku huda sida si goi?
Vegua, lopu tago va soku ginani na napo tu sa tamamu?

Toṅoto meke ṅoṅo sapu taveti sa,
ke mana nia Tamasa si asa.

¹⁶ Lavelave ni sa sari pu malaṅa meke loke gedi,
ke learane sa tinoa tanisa.

Vegua, lopu asa tu laena sapu pude gilana Au si Arau?"

zama vura gua se Zihova.

¹⁷ "Ba sari matamu meke sa bulomu
si okoro tinagotago ta hikodi,
va mate tie loke dia ginugua sea
meke tavetavete nia goi sa mua ṅiniraṅira pude
ṅovali saripu malaṅa na malohorodi."

¹⁸ Gua ke hiera gua si zama nia e Zihova pa guguana Zehoiakimi, sa tuna koreo Zosaea, sa baṅara pa Ziuda:
†

"Loke tie kote kuliusu nia si asa, babe zama guahe:
'Talotaṅa qua. Mate sa tasiqu!
Kuliusu qua. Mate sa tasiqu!"

Lopu kote kaboa rini meke zama:
'Talotaṅa qua na mate sa qua baṅara! Beto mo sa tinolava tanisa!' gua.

¹⁹ Kote ta gona palae guana doṅ'ki matena si asa,
sapu ta ririhit taloa
meke ta gona vura koari na sasadana sa popoa Zeruselema."

Sa Inavoso pa Guguana Zeruselema

²⁰ "Sage la pa Lebanoni, mamu kabo vura,
mani ta avoso pa popoa Basani sa tinaruqoqo,
kabo vura mae gua pa toqere Abarimi pa Moabi,
ura doduru butubutu pu kalavarae i goi si ele mate beto.

²¹ Ele va balau igo tu Arau toteso tagotago si goi
ba balabala si goi sapu loke kana kote raza igo, gua.
Ke zama si goi, 'Lopu kote avoso Igo arau!
Na asa mo sa mua hahanana podalae tu koburumu;
sapu lopu hite va tabe Au goi.

²² Kote ta givusu palae sari doduru mua sepati,
meke sari na butubutu pu tavete ni vinariva egoi agoi si kote ta raovo taloa.

Totoso asa si kote kurekure si agoi meke todoṅo sa batumu

koa gua koari doduru mua kinaleana.

²³ Agoi pu koa valeana koari na vetu ta tavete pa huda sida,

guana sapu koa mu tu pa Lebanoni si goi,

† 22:18 2 Baṅ 23:36 kamo hinia 24:6; 2 Koron 36:5-7

kote variva taru si goi pana kamo ta sigiti si goi,
na kote kabo vura gua sa barikaleqe podopodona!"

Sa Inavoso pa Guguana Zehoiakini

²⁴ Zama vura pule se Zihova pa guguana Zehoiakini,
"Hinokara gua sapu toaqu si Arau, be agoi Zehoiakini,
tuna koreo e Zehoiakimi sa baṅara pa Ziuda, si na riṅi
binaṅara †† pa lima mataoqu Rau, ba kote daku lobusu
pani igo Arau. †‡ Kote vala nigo Arau koarini pu hata
hiva va mate igo, sarini pu matagutu ni agoi, sapu se
Nebukaneza, sa baṅara pa Babiloni meke sari tie
Babiloni. †‡ Kote buli nigo Rau, agoi meke sa tinamu pu
podo igo, la pa keke votiki popoa, sapu lopu keke
gamu kara si podo vasina, meke vasina kote mate
beto si gamu kara. †‡ Lopu kote kekere pule mae ia goi
sa popoa sapu hiva pule sisigiti mae ia goi," gua se
Zihova.

²⁸ Lopu e Zehoiakini si hie, sa tie ta hakohakoena, sa raro huarana,

sa tiṅitona loke tie hiva nia?

Na vea ke ta buli vura tu si asa meke sari nana koburu,

ta gona la pa keke popoa sapu lopu tumae nia rini?

²⁹ Kei agoi na popoa pepeso, talotaṅa nigo qua!

Mu avosia sa zinama te Zihova!

³⁰ Hiera gua si zama nia e Zihova:

"Kubere gore nia sapu sa tie hie si loke tuna,
sa tie sapu lopu kote bokaboka pa nana tinoa koa holadi,

ura lopu keke ari tuna si kote bokaboka,

lopu keke si kote habotu koasa habohabotuana baṅara te Devita

babe kote baṅara nia si pa Ziuda."

Sa Lelaṅa Toṅotona

23 "Madi talotaṅa sari sepati pu va huarakatae i meke talahuara i sari na sipi pa Qua inuma duduli!" zama vura gua se Zihova. ² Gua ke hiera gua si zama nia e Zihova, sa Tamasa pa Izireli koari na sepati pu kopu ni sari Nana tinoni: "Sina va talahuarae i gamu sari Qua sipi meke hadu pani gamu meke lopu kopu va leana i gamu, ke kote va kilasa gamu Rau koa gua sa kinaleana sapu ele tavetia gamu," zama vura gua se Zihova. ³ "Arau telequ kote varigara ni sari visavisa sipi koa holadi koari doduru popoa pu ele hadu lani Rau meke kote turana pule mae ni pa dia popoa, vasina kote gavoro pule si arini meke soku sa dia ninae. ⁴ Kote vekoni sepati Arau pude kopu ni meke lopu kote matagutu pule si arini meke lopu keke si kote muliṅu," zama vura gua se Zihova.

⁵ Zama pule si Asa, "Sari rane si korapa mae,
totoso kote vizatia Rau sa Lelaṅa toṅotona pa tuti te Devita,

keke Baṅara si Asa sapu kote kopu pa ginilae

†† Pana sitaba lania sa baṅara sa nana riṅi binaṅara koari na tinarae si kaqu ta luli si arini. †‡ 22:24 2 Baṅ 24:8-15; 2 Koron 36:9-10

meke taveti sapu toṅoto meke ṅoṅo pa korapana sa popoa. †

⁶ Koari Nana rane si kote ta harupu sa popoa Ziuda meke popoa Izireli si kote koa pa binule.

Hiera sa pozapoza sapu kote ta poza nia Sa:
Se Zihova sa Nada Tinoṅoto."

⁷ Zama pule se Zihova, "Gua ke, sari rane si korapa mae, toroso sari tie si lopu kote zama pule guahe, 'Hinokara gua sapu toana se Zihova, pu turaṅa vurani sari tie Izireli pa Izipi,' gua, ⁸ ba kote zama guahe si arini, 'Hinokara gua sapu toana se Zihova, sapu turaṅa vurani sari tutina Izireli koasa popoa pa kali gede meke vura mae koari doduru popoa pu hadu lani Sa,' gua. Gua meke kote koa si arini pa dia popoa soti."

Sa Inavoso pa Guguadi rina Poropita

⁹ Sapu la gua koari na poropita:

Ta lotaṅa sisigiti si rau pa qua binalabala meke holoqoru si rau.

Guana tie viviriqū si rau,
guana tie sapu napo soku vaeni koa gua koe Zihova meke sari Nana zinama hopedi.

¹⁰ Sa popoa si siṅia na tie barabaratadi;
koa gua koasa lineveleve si pokata sa pepeso meke sari duduli pa soloso si popa.

Sari poropita si luli rini sari dia inene kaleadi meke tavetavete ni sari dia ṅiniraṅira pa kinaleana.

¹¹ "Sari poropita meke hiamā si loke dia tamasa;
pa korapa Qua Zelepade ba dogori mo Arau sari dia kinaleana,"

zama vura gua se Zihova.

¹² "Gua ke sari dia siraṅa si kote gulazoro;
kote ta hitu la pa hupohuporona si arini meke vasina kote hoqa ni.

Kote va kamo ni tinasuna Arau
koasa vuaheni sapu tava kilasa si arini,"

zama vura gua se Zihova.

¹³ "Koari na poropita pa Sameria
si dogoria Rau si keke tiṅitoṅa sapu sea hola:
Korokorotae si arini koe Beolo
meke turaṅa va seu i rini koa Rau sari Qua tinoni pa Izireli.

¹⁴ Meke koari na poropita pa Zerusalema
si dogoria Rau si keke tiṅitoṅa kaleana hola:
Barabarata si arini meke na kokoha si toa nia rini.
Zukai rini sari tie tavete va kaleana,
pude lopu keke si kote noso pa hahanana kaleadi.
Doduru arini si guana Sodomu mo koa Rau;
sari tiena sa popoa Zerusalema si guana Qomora." ††

¹⁵ Gua ke hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto
Minate pa guguadi ri na poropita:

"Kaqu va hena ni ginani pasadi Rau
meke va napo ni kolo poizini,
sina koari na poropita pa Zerusalema
si ene vura sa hinuporo pa doduruna sa popoa."

¹⁶ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto
Minate:

"Mi lopu va avosi saripu korokorotae atu ni ri poropita koa gamu;

na kote turaṅa gamu rini pude raṅei sari na kinokorotae kokohadi.

Na dinogodogorae sapu pa dia binalabala mo si zama ni rini,

lopu mae guadi koe Zihova.

¹⁷ Zama i rini sarini pu korodia Nau,

'Zama se Zihova: Kote koa pa binule si gamu,' gua.

Meke koari doduru pu luli sari bulo tasunadi tadi kasa si zama i rini,

'Loke tinasuna kote kamo gamu,' gua.

¹⁸ Ba ese arini si ele gilani sari na binalabala te Zihova pude dogoria babe avosia sa Nana zinama?

Esei ele va taliṅa la meke avosia sa Nana zinama?

¹⁹ Dotu, sa raneboṅi te Zihova si kote puzaka vura pa tinaṅaziri,

na vivirua si viloro gore la pa batudi ri na tie kaleadi.

²⁰ Sa binugoro te Zihova si lopu kote kekere pule osolae tavete va hokoti Sa sari hiniva pa Bulona.

Koari rane pu korapa mae si kote bakala koa gamu sari doduru hire.

²¹ Arau lopu garuni sari poropita hire,

ba ele va enei rini sari dia inavoso;

lopu hite zama i Rau ba ele korokorotae tu si arini.

²² Ba be ele gilani rini sari na Qua binalabala,
si kote ele zama vurani rini sari Qua zinama koari
Qua tinoni

meke kote ele kekere si arini pa dia hahanana kaleadi meke koari dia tinavete sea.

²³ Vegua, na Tamasa koa tataqu mo si Arau,
meke lopu na Tamasa koa va seu?"

zama vura gua se Zihova,

²⁴ zama pule se Zihova, "Vegua, boka tome sa tie pa vasidi golomodi pude lopu dogoria Rau?

Lopu Maqomaqoqu tu Arau siṅia sa maṅauru meke pepeso?"

zama vura gua se Zihova.

²⁵ "Avosi Qua sari na poropita pu korokorotae kokoha pa Pozaqu. Zama si arini, 'Putagita si rau! Putagita si rau!' gua. ²⁶ Kote ve seunae gua si hie pa bulodi ri na poropita kokohadi, pu korokorotae ni sapu vuradi pa dia binalabala teledia? ²⁷ Balabala ia rini sapu kote muliṅi nia ri na tie sa Pozaqu koari na pinutagita sapu vari tozi ni rini, gua sapu muliṅi nia ri na tamadia sa Pozaqu pa vinahesina e Beolo. ²⁸ Sa poropita pu putagita si mani tozia sa nana pinutagita, ba asa pu tagoa sa Qua zinama si mani zama nia doduru toroso koari na tinoni. Ura sa qua zinama si votikaena hola koari na pinutagita, gua sapu sari kiko huiti si leana pude tavete bereti ba sari duduli popadi si padadi pude ta sulu palae," zama vura gua se Zihova. ²⁹ Zama pule se Zihova, "Vea lopu gua tu na nika sa Qua zinama, meke guana hama sapu seke va umumu patu?"

³⁰ Zama vura pule se Zihova, "Gua ke, lopu qetu ni Rau sari poropita pu vari hikoi zinama meke zama sapu mae guadi koa Rau si arini, gua." ³¹ Zama vura

† 23:5 Zer 33:14-16 †† 23:14 Zen 18:20; Izk 16:49

guahe se Zihova, "Uve, Arau lopu qetu ni sari poropita pu tozi vura ni sari dia binalabala, beto si zama tu sapu, 'Zama vura gua se Zihova,' gua. ³² Hinokara koroquni Arau sarini pu korokorotae ni sari pinutagita kokohadi," zama vura gua se Zihova. "Tozi ni rini meke turaña va sea i sari Qua tinoni koari dia zinama haluhalue na kokohadi, ba lopu hite garuni Rau babe vizati. Loke vinari tokae si vagi ni ri na tie koa rini," zama vura gua se Zihova.

Na Kinorokorotae Kokoha meke sari na Poropita Kokohadi

³³ "Pana nanasa igo ri na tie hire, babe keke poropita, babe keke hiama, 'Nasa sa Inavoso na pinaleke mamata † te Zihova?' gua, si mu zama la i, 'Na inavoso savana? Kote kilu pani gamu Rau, zama vura gua se Zihova,' mu gua. ³⁴ Be na poropita babe na hiama babe esei pule si zama kokoha guahe, 'Hiera sa inavoso te Zihova,' gua, si kote va kilasa toñotia Arau sa tie asa meke sa nana tatamana. ³⁵ Sari na zinama hire si hoke vari zama ni gamu koari mia baere na turaña mia: 'Nasa sa inolaña te Zihova?' babe 'Nasa si ele zama vura nia e Zihova?' gua. ³⁶ Ba lopu kaqu zama pule nia gamu, 'Sa inavoso na pinaleke mamata te Zihova,' gua, ura doduru zinama pu tozi vura ni rina tie si na dia pinaleke mamata teledia. Sari dia zinama mo si hobei rini meke poza ni rini na inavoso te Zihova tadi na Qeto Minate sa nada Tamasa toana. ³⁷ Zeremaea, hie si kote nanasa lamo nia goi koa ri na poropita: 'Nasa sa inolaña te Zihova koa goi?' babe 'Nasa si ele zama nia e Zihova?' mu gua. ³⁸ Kote zama guahe si arini, 'Hiera sa inavoso te Zihova,' gua, ba hiera gua sa pinaleke mamata sapu zama nia e Zihova: Tavetavete nia gamu sa zinama, 'Hiera gua sa inavoso te Zihova,' gua, ba ele zama gamu tu Rau pude lopu zama pule nia sa zinama asa, sapu 'Hiera sa inavoso te Zihova,' sapu gua. ³⁹ Gua ke hinokara kote muliñini gamu Arau meke kote gona vura va seuni gamu Rau, gamu meke sa popoa lavata pu poni gamu Rau meke koari tamamia. ⁴⁰ Kote va kamoni gamu Rau sa kinurekure loke vina betona, na kinurekure sapu koa hola meke lopu boka ta muliñae."

Karua Huneke Piqi

24 Mudina sapu ta raovo taloa nia e Nebukaneza sa bañara pa Babiloni se Zehoiakimi sa tuna e Zehoiakimi sa bañara pa Ziuda, meke sari nana koimata, na tie tavetavete pa lima meke sapu bokabokadi pa tavete vetu na gua, si va dogoro nau e Zihova si karua huneke piqi pa kenuna sa Zelepade te Zihova. †² Keke huneke si koa ia na piqi leanadi, sapu gugua hoke tuturei sagana; meke keke huneke pule si koa ia na piqi kaleanadi, kaleana sapu lopu kote boka ta hena.

† "Sa Inavoso" pa zinama Hiburu pa vesi hie si karua ginuana. Keke si "Inavoso" meke keke pule si "pinaleke mamata," gua.

†† 24:1 2 Bañ 24:12-16; 2 Koron 36:10

³ Meke nanasa au e Zihova si arau, "Zeremaea nasa si dogoria goi?" gua.

Olaña guahe si rau, "Na piqi, sapu leanadi si leana hola tu, ba sapu kaleanadi si lopu boka ta hena."

⁴ Meke kamo mae sa zinama te Zihova koa rau:

⁵ "Hiera gua si zama nia Arau Zihova, sa Tamasa pa Izireli: Gua sari piqi hire, si na leanadi guni ni Arau sari pa Ziuda pu vata raovo taloa i Arau la pa popoa pa Babiloni. ⁶ Sari mataqu kote kopu ni pude leana si arini, meke kote turaña pule mae ni Arau koasa popoa hie. Kote kuri sage ni Arau meke lopu daku gore ni; kote lete i Arau meke lopu rabutu pani. ⁷ Kote poni Rau sa bulo pude gilanao rini, sapu Arau tugo se Zihova. Arini si kote Qua tinoni, meke Arau si kote dia Tamasa, ura pa doduru bulodia si kote pule mae si arini koa Rau."

⁸ Zama pule se Zihova, "Ba sapu gua sari piqi kaleanadi sapu lopu boka ta hena, si kote va kilasia Arau se Zedekaea sa bañara pa Ziuda, sari nana koimata, meke saripu koa hola pa Zerusalemia, be koa pa popoa hie si arini babe pa Izipi. ⁹ Kote va doño hikare i Rau si arini, na kineha variva hakohako koari doduru butubutu pa popoa pepeso, na vina sisireana koari na vasidi pu hadu la ni Rau. ¹⁰ Kote garunu la nia Rau sa vedara, na soñe, meke na oza koa rini osolae mate beto si arini koasa popoa sapu Arau poni la nia koarini meke sari tiatamadia."

Sa Kana Mae gua pa Kali Gede

25 Pa vina made vuahenina sa binañara te Zehoiakimi, sa tuna Zosaea sa bañara pa Ziuda, asa sa vuaheni kekenu tanisa binañara te Nebukaneza pa Babiloni, si kamo sa zinama te Zihova koe Zeremaea pa guguadi ri doduru tiena sa popoa Ziuda. ² Ke zama i Zeremaea, sa poropita, sari doduru tinoni pa Ziuda meke koari doduru pu koa pa Zerusalemia: ³ Ele ka hiokona ñeta vuaheni kamahire, podalae pa vina manege ñeta vuahenina sa binañara te Zosaea tuna Amoni sa bañara pa Ziuda kamo pa rane ñinoroi, si hoke kamo mae koa rau sa zinama te Zihova meke hoke tozi pilipulea rau koa gamu, ba lopu hite va avoso si gamu.

⁴ Meke garunu pilipule mae ni e Zihova sari Nana nabulu, sari poropita, koa gamu, ba lopu hite va avoso si gamu babe va taliña la i. ⁵ Zama guahe si arini, "Mi kekere kamahire, hopeke gamu, koari mia hahanana kaleadi meke koari na mia tinavete kaleadi, pude mi boka koa koasa pepeso sapu poni gamu e Zihova meke koari tiatamamia ninae rane. ⁶ Mi lopu luli sari kaiqa votiki tamasa pude nabulu ni meke vahesi; lopu va gevuru Au pude bugoro ni sari na beku pu taveti gamu pa limamia. Pude gua si lopu kote va kilasa gamu Rau," gua si arini.

⁷ Zama vura pule se Zihova, "Lopu hite va avoso mae Au gamu si Arau, ba vata ñaziri Au gamu koari na beku sapu taveti gamu pa limamia, ke va kamoi gamu telemia sari Qua vina kilasa."

‡ 25:1 2 Bañ 24:1; 2 Koron 36:5-7; Dan 1:1-2

⁸ Gua ke hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: "Sina lopu va avosi gamu sari Qua zinama, ⁹ kote tioko vagi Arau sari doduru tinoni pa kali gede meke sa Qua nabulu se Nebukaneza, sa banara pa Babiloni," zama vura gua se Zihova, "meke kote turana maeni Rau meke raza ia sa popoa hie meke sari tiena meke razai sari doduru butubutu pa vari kalina. Kote huara pani Rau si arini meke tavete guni na tiniona variva matagutu meke variva hegere, na tinahuara sapu koa hola ninae rane. ¹⁰ Kote va rizu pani Rau koa rini sa mamalaini qetu na hegere meke sa mamalainidi ri na tie varihaba. Kote loke tie si tavete bereti babe va toa zuke veluvelu. ¹¹ Sa doduruna sa popoa hie si kote ta evanae popoa ta huarana, meke doho hikare, meke sari butubutu hire si kote koa nabulu koasa banara pa Babiloni ka zuapa navulu puta vuaheni. ^{††}

¹² Ba pana hokoto sari ka zuapa navulu puta vuaheni, si kote va kilasia Rau sa banara pa Babiloni meke sa nana butubutu meke sa popoa pa Babiloni, koasa dia sinea, meke va evanae nia na popoa ta huarana ninae rane si asa," zama vura gua se Zihova. ¹³ "Kote va kamo la nia Rau koasa popoa asa sari doduru tiniona pu zama lani Arau koasa, meke doduru pu ta kubere koasa buka hie meke ta korotae koe Zeremaea la koari doduru butubutu. ¹⁴ Arini teledia si kote tava pinausu koari soku butubutu na banara lavata; kote tubehi Rau sari doduru gua sapu taveti rini pa limadia koari Qua tinoni."

Pitui Zihova sari na Butubutu

¹⁵ Hiera gua si zama nia e Zihova, sa Tamasa pa Izireli koa rau: "Vagia sa kapa pa Limaqu sapu sinia na vaeni tanisa Qua tinanziri, mamu va napoi sari doduru butubutu pu kote garunu la nigo Rau. ¹⁶ Pana napoa rini si kote tedeve si arini meke pekipeki koa gua koasa vedara sapu kote garunu la nia Arau koa rini."

¹⁷ Ke vagia rau sa kapa pa limana e Zihova meke va napoi rau sari doduru butubutu vasina pu garunu lani au Sa: ¹⁸ Pa Zerusalema meke sari vasileana pa Ziuda meke sari na dia banara, na koimata, pude vata evana ni na tinahuara meke na tiniona variva matagutu meke variva hegere meke na lineveleve, gua sapu kamo koa rini kamahire. ¹⁹⁻²⁶ Va napoi tugo rau sari doduru hire:

se Pero, banara pa Izipi, nana nabulu, nana koimata meke doduru nana tinoni meke sari doduru tie karovodi vasina;

sari doduru banara pa Uzi;

sari doduru banara pa Pilisitia koari na vasileana pa Asikeloni, Qaza, Ekoroni, meke sari tie koa holadi pa Asidodi;

sari pa Edomu, Moabi, meke Amoni;

sari doduru banara pa Taea meke Saedoni. Va napoi tugo rau sari banara pa raratana kali karovo kolo lamana;

sari vasileana pa Dedani, Tema, Buzi meke doduru pa popoa seu;

sari doduru banara pa Arebia meke doduru banara tadi tie karovodi pu koa pa qega;

sari doduru banara pa Zimiri, Elami meke Media; gua tugo sari doduru banara pa kali gede ‡, seu meke tata, vari luli, doduru binañara pa popoa pepeso.

Meke beto ari kasa doduru si kote napo tugo sa banara pa Babiloni.

²⁷ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: "Mamu tozini: 'Napoa, mamu viviri meke lua, mamu hoqa meke lopu tekulu pule koa gua koasa vedara sapu kote garunu atu nia Rau koa gamu.' ²⁸ Ba pude korodia vagia sa kapa pa limamu meke napoa, si tozini, 'Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: Kaqu napoa gamu!

²⁹ Dotu, ele podalae va kamo tinahuara si Arau koasa vasileana lavata, sa vasileana lavata vasina koa sa Qua Zelepade, meke vegua si gamu si lopu kaqu tava kilasa tu? Kaqu tava kilasa si gamu, ura ele tioko gore nia Rau sa vedara pude la koari doduru pu koa koasa popoa pepeso, zama vura gua si Arau Zihova Tadi na Qeto Minate.'

³⁰ Ego, mu kokorotae vurani sari doduru zinama hire koari kasa, mamu tozini si arini sapu guahe:

'Se Zihova si kote kurumu guana laione mae gua panaulu;

kote lulusu mae gua pa Nana vasina hopena meke kurumu ninira la koasa Nana popoa.

Kote kukili si Asa gua ari tie neti va munalala qurepi, meke kote avosia ri doduru pa popoa pepeso.

³¹ Sa vevehe si kote ta kokodala kamo la pa vina betona sa popoa pepeso,

sina e Zihova si kote turana lani pa vinaripitui sari na butubutu;

kote pitui Sa sari doduru puku tinoni

meke vala ni pa vedara sari na tie kaleadi,"

zama vura gua se Zihova.

³² Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate:

"Dotu! Na tinasuna si korapa vari luli mae pa butubutu la pa butubutu;

na raneboni nomana si korapa varivarigara mae gua koari vinabetona sa popoa pepeso."

³³ Koasa totoso asa si sari pu ta seke va mate koe Zihova si kote pa ninae vasina mo, pa keke kalina sa popoa pepeso la pa keke kalina. Lopu kote ta kabo, babe ta veko varigara, babe ta pomunae, ba kote eko lamae mo pa pepeso guana remoremo.

³⁴ Mi kabo na lukalukana, gamu na sepati; topili pa kavuru, gamu na tie tuturana tadi na sipi.

Ura mia totoso pude tava mate si ele kamo;

kote hoqa si gamu meke ilasa guana raro patu.

³⁵ Sari sepati si kote loke vasina pude govete la, sari tie tuturana tadi na sipi si lopu kote boka tome.

³⁶ Avosia sa kinabo tadi na sepati,

† 25:10 Zer 7:34, 16:9; Rev 18:22-23 †† 25:11 2 Koron 36:21; Zer 29:10; Dan 9:2

‡ Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.

sa lukalukana tadi tie tuturana koari na sipi, ura se Zihova si korapa huari sari dia inuma duduli.
³⁷ Sari popoa bulebuledi si kote eko ta huaradi koa gua koasa tinaḡaziri te Zihova.
³⁸ Guana laione si Asa sapu ta luarae pa Nana kokoana,
 meke sari dia popoa si ta huara mo koasa vedara tadi na kana
 meke koasa tinaḡaziri nomana te Zihova.

Hiva Va Matea Rini se Zeremaea

26 Tatasana podalae baḡara se Zehoiakimi, tuna koreo Zosaea sa baḡara pa Ziuda, si kamo koe Zeremaea sa zinama te Zihova: ¹² “Hiera gua si zama nia Arau Zihova: La turu koasa varivarigarana pa vetu te Zihova, mamu zama koari doduru tie koari na vasileana pa Ziuda pu mae pude vahesi koasa vetu te Zihova. Tozini sari doduru pu garunu nigo Rau; lopus keke zinama si kaqu ta veko palae. ³ Hokara kote va avoso si arini meke hopeke kekere koari dia hahanana kaleadi. Pude gua si kote hobe binalabala si Rau meke lopus va kamo ni koa rini sa tinasuna sapu korapa va nama nia Rau, koa gua koari na kinaleana pu taveti rini. ⁴ Mamu tozini, ‘Hiera gua si zama nia e Zihova: Pana lopus va avoso mae Au gamu meke luli sari Qua tinarae, sapu ele poni gamu Rau, ⁵ meke pana lopus avosi gamu sari zinama tadi Qua nabulu sari poropita, pu ele garunu pilipule atu ni Rau, arini pu lopus hite va taliḡa la i tugo gamu, ⁶ si kote tavete la nia Rau koasa vetu hie gua sapu tavetia Rau pa Saelo, meke doduru butubutu pa popoa pepeso kote poza ia rini sa vasileana hie guana vina padapadae tana lineveleve arini,‘ gua si asa.” ^{††}

⁷ Sari hiama, na poropita, meke doduru tinoni avosia se Zeremaea zamani sari zinama hire pa vetu te Zihova. ⁸ Ba sipu beto tugo tozi ni e Zeremaea sari doduru tinoni doduru gua saripu garunu ni e Zihova koasa si harupu vagia mo ari na hiama, na poropita meke sari doduru tie si asa meke zama, “Agoi si kaqu mate! ⁹ Na vegua ke korokorotae si agoi pa Pozana e Zihova sapu sa vetu hie si kote gua sa popoa Saelo meke sa vasileana lavata hie si kote ta huara meke ivulu?” Meke doduru tinoni si vari likohae nia rini se Zeremaea pa vetu te Zihova.

¹⁰ Totoso avoso nia ri na koimata pa Ziuda sari ginugua hire si taluarae si arini koasa vetu baḡara meke sage la koasa vetu te Zihova meke la turu si arini koari dia vasina koasa Sasada Vaqura pa vetu te Zihova. ¹¹ Meke zama sari hiama meke na poropita koari na koimata meke sari na tinoni, “Sa tie hie si pada pude tava mate sina korokorotae va kaleana mae ia sa sa vasileana lavata hie. Doduru gamu si ele avosia mia pa taliḡa mia!” gua si arini.

¹² Ke olaḡa la se Zeremaea koari na koimata meke sari doduru tinoni: “E Zihova tozi nau pude korokorotae pa guguana sa vetu hie meke sa

vasileana lavata gua sapu ele avoso betoi gamu. ¹³ Ke mi hobei sari mia hahanana meke sari mia tinavetavete kaleadi, mamu va tabea se Zihova sa mia Tamasa. Pude gua asa si kote hobeia Sa sa Nana binalabala meke lopus va kamo mae ia Sa sa tinasuna sapu ele zama vura nia Sa koa gamu. ¹⁴ Sapu arau hie, si pa lima mia mo koa si rau; tavete nau gua sapu leana meke toḡoto koa gamu.

¹⁵ Ba mi gilania sapu guahe, pana va mate au gamu, si sa tinazutu si kote palekia gamu meke sa vasileana lavata hie meke doduru pu koa pa korapana, sapu na tie loke nana ginugua si va matea gamu. Sa hinokara si e Zihova garunu au pude zamani sari doduru zinama hire pa taliḡa mia,” gua si asa.

¹⁶ Meke zama sari koimata meke sari tinoni koari na hiama na poropita. “Sa tie hie si lopus pada pude tava mate! Ura na zama si asa koa gita pa Pozana e Zihova nada Tamasa,” gua.

¹⁷ Kaiḡa ri na palabatu koasa vasileana si turu sage meke zama la koasa vinarigara tie, ¹⁸ “Se Maika pa popoa Moreseti si korokorotae pa totošo te Hezikaea sa baḡara pa Ziuda. Tozini sa sari doduru tie pa Ziuda sapu guahe, ‘Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: †

Zaione si kote ta geli guana inuma,

Zerusalema si kote ta evaḡae na kobi remoremo,
 sa toḡere koasa Zelepade si kote sageamuḡe.’

¹⁹ Lopus va matea e Hezikaea, sa baḡara pa Ziuda, babe sari tie pa Ziuda, se Maika? Matagutu se Hezikaea meke tepa tinaleosae koe Zihova. Meke hobe binalabala tu se Zihova; ke lopus va kamo ni tinasuna Sa, gua sapu ele tozi vura nia Sa. Na tinasuna nomana si korapa kote va kamo puleni gita si gita!” gua si arini.

²⁰ Ego, se Uraea tuna koreo e Semaea pa Kiriati Ziarimi si keke tie tugo sapu korokorotae pa pozana e Zihova; kekeḡoḡo mo si korokorotae ni sa koasa vasileana lavata hie meke sa popoa hie gua mo sapu tozi e Zeremaea. ²¹ Totoso avoso ni e Zehoiakimi sa baḡara meke sari nana koimata sari nana zinama, si hata ia sa baḡara si asa pude va matea. Ba avoso nia Uraea meke govete la nana pa Izipi, na matagutu nana. ²² Ba garunu luli la nia sa Baḡara Zehoiakimi se Elinetani tuna Akabora, la pa Izipi turaḡae kaiḡa tie. ²³ La turaḡa vura nia rini se Uraea pa Izipi meke vagi pule mae nia koe Zehoiakimi sa baḡara meke seke mate nia vedara sa meke gona la nia sa sa tinina pa popomunuana tadi na tie kumakumana.

²⁴ La pule tu, e Ahikama tuna koreo e Sapani meke toka nia se Zeremaea, ke lopus ta vala koari na tinoni si asa pude tava mate.

Va Sage Ioki se Zeremaea

27 Tatasana podalae baḡara se Zedekaea tuna koreo e Zosaea baḡara pa Ziuda, si kamo la koe Zeremaea sa zinama te Zihova: ^{††2} Hiera gua si zama nia e Zihova koa rau: “Tavetia si keke ioki koari na aroso kapu kurukuru meke na huda pilivarata, mamu

† 26:1 2 Baḡ 23:36 kamo hinia 24:6; 2 Koron 36:5-7 †† 26:6 Zos 18:1; Sam 78:60; Zer 7:12-14

‡ 26:18 Mka 3:12 †† 27:1 2 Baḡ 24:18-20; 2 Koron 36:1-13

va hakea pa ruamu. ³ Beto asa mamu garunu la zinama koari na banara pa Edomu, Moabi, Amoni, Taea, meke pa Saedoni. Va palekeni koari na puku tie sapu ene mae pa Zerusalema koe Zedekaea sa banara pa Ziuda. ⁴ Poni sa inavoso tadi dia palabatu; mamu zama guahe: Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: 'La tozia si hie koari mia palabatu: ⁵ Pa Qua niniranira nomana meke pa Limaqu repahana si tavetia Rau sa popoa pepeso meke sari tiena meke sari na kurukuru name pu koa vasina, meke Arau vala nia koa rini pu hiva vala nia Rau. ⁶ Ke kamahire si kote vala betoni Rau sari doduru mia popoa la koasa Qua nabulu se Nebukaneza sa banara pa Babiloni; ari na kurukuru pinomo ba kote la Rau meke va nabulu lani koasa. ⁷ Doduru butubutu si kote nabulu la koa sa, sa tuna, meke sapu podoa sa tuna, osolae kamo sa totoso sapu kaqu ta vagi sa nana pepeso; totoso asa kote soku butubutu na binañara kote va kilasia meke banara nia sa popoa Babiloni.

⁸ Ba be keke butubutu na binañara si korona nabulu la koe Nebukaneza sa banara pa Babiloni babe todoño nia ruana koasa ioki tanisa, si kote va kilasia Rau sa butubutu asa pa vedara, soñe, na oza, zama vura gua si Arau Zihova, osolae va huara ia Rau pa limana Nebukaneza si asa, gua. ⁹ Ke mi lopu va avosi sari mia poropita, mia tie dodogorae, mia tie ililiri pinutagita, mia matemateana na tie sabusabukae pu zama guahe koa gamu, "Lopu kaqu nabulu la si gamu koasa banara pa Babiloni," gua. ¹⁰ Na koha si korokorotae ni rini koa gamu; sa koha sapu kote ta turaña nia gamu meke la seu pa mia popoa; kote hadu pani gamu Rau meke la mate pa seu. ¹¹ Ba be todoño nia ruana si keke butubutu pa kauruna sa ioki tanisa banara pa Babiloni meke nabulu la koasa si asa, si kote va malumu ia Rau pude koa pa nana popoa soti meke lelete vasina, zama vura gua si Arau Zihova."

¹² Asa tugo sa inavoso vala nia rau koe Zedekaea sa banara pa Ziuda. Zama guahe si rau, "Va todoñi ruamia pa kauru ioki tanisa banara pa Babiloni; mi nabulu la koa sa meke sari nana tinoni, meke kote toa si gamu. ¹³ Na vegua ke kaqu mate tu si gamu meke sari mia tinoni pa vedara, soñe, meke pa oza sapu tozi vura ni e Zihova koari butubutu pu lopu hiva nabulu la koasa banara pa Babiloni? ¹⁴ Mi lopu avoso la i sari zinama tadi na poropita pu zama guahe koa gamu, 'Mi lopu kote nabulu si gamu koasa banara pa Babiloni,' gua, sina na koha si korokorotae atuni rini koa gamu. ¹⁵ 'Arau lopu hite garuni si arini,' zama vura gua se Zihova. 'Na korokorotae kokoha si arini pa Pozaqu. Gua ke kote hadu taloani gamu Rau meke kote la mate si gamu, gamu meke sari poropita pu korokorotae kokoha atu koa gamu.'"

¹⁶ Beto si zamai rau sari hiamae meke sari doduru tinoni, "Hiera gua si zama nia e Zihova: Lopu avosi sari poropita pu zama guahe, 'Tata kote ta paleke pule mae gua mo pa Babiloni sari na likakalae tanisa vetu te Zihova,' gua. Sari na koha mo si korokorotae atu ni rini. ¹⁷ Mi lopu va avoso la i si arini. Mamu koa nabulu

la koasa banara pa Babiloni meke kote toa si gamu.

Vegua ke kaqu ta huara tu sa vasileana lavata hie?

¹⁸ Be na poropita si arini meke tagoa rini sa zinama te Zihova, vekoi mani tepatepa la koe Zihova Tadi na Qeto Minate pude sari likakalae koa holadi koasa vetu te Zihova meke pa vetu banara tanisa banara pa Ziuda meke pa Zerusalema si lopu kaqu ta vagi taloa la pa Babiloni. ¹⁹ Ura hiera gua si zama nia e Zihova pa guguadi ri karua dedegere, sa besini boronizi, sari na tuturuana meke sari kaiqa likakalae saripu koa hola koasa vasileana lavata hie, ²⁰ saripu lopu ta vagi taloa koe Nebukaneza sa banara pa Babiloni totoso raovo taloa nia sa se Zehoiakini sa tuna koreo e Zehoiakimi sa banara pa Ziuda meke la pa Babiloni turañae sari doduru nati palabatu pa Ziuda meke Zerusalema.

²¹ Uve, hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli pa guguadi sari na likakalae saripu koa hola pa vetu te Zihova meke vetu banara tanisa banara pa Ziuda meke Zerusalema: ²² 'Kote ta vagi taloa si arini pa Babiloni meke vasina si kote koa si arini osolae kamo sa rane sapu kote mae hata puleni Rau. Meke kote paleke pule mae ni Rau meke veko pule ni koasa vasina hie,' zama vura gua se Zihova."

Hananaea sa Poropita Kokohana

28 Pa vina lima sidara koasa vuaheni tugo asa, koasa vina made vuahenina sa binañara te Zedekaea sa banara pa Ziuda, si zama au sa poropita Hananaea sa tuna koreo Azura, tie pa Qibione. Zama guahe si asa koa rau pa vetu te Zihova pa kenu dia ri na hiamae meke sari doduru tie: ¹² "Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: 'Kote moku ia Rau sa ioki tanisa banara pa Babiloni. ³ Pa korapana sa karua vuaheni mae hire si kote paleke pule maeni Rau koa sa vasina hie sari doduru likakalae tanisa Zelepade te Zihova saripu vagi pani e Nebukaneza sa banara pa Babiloni meke paleke lani pa Babiloni. ⁴ Kote turaña pule mae nia tugo Arau tani se Zehoiakini sa tuna koreo e Zehoiakimi sa banara pa Ziuda meke sari doduru tinoni pa Ziuda saripu ta raovo la pa Babiloni, ura na kote moku ia Rau sa ioki tanisa banara pa Babiloni,' zama vura gua se Zihova," gua se Hananaea.

⁵ Meke olaña poropita Zeremaea sa poropita Hananaea pa kenudi ri na hiamae meke doduru tinoni pu korapa turu dia pa vetu te Zihova. ⁶ Zama si asa, "Gua tugo! Mani eva ni e Zihova si arini! Mani va goevura i e Zihova sari zinama sapu korotae ni goi, meke paleke pule mae ni sari likakalae tanisa Zelepade te Zihova, meke va pule mae i tugo tani saripu ta raovo la pa Babiloni. ⁷ Mani gua tugo, ba mu va avoso mae koari na zinama pu kote zama atuni arau koa goi meke koari doduru tie pu korapa turu dia hire: ⁸ Koari na totoso pukerane, sari na poropita pu mae kekenu koa gita kara si korokorotae nia sa vinaripera, na tinasuna, meke oza koari soku popoa

meke binañara nomadi. ⁹ Ba sa poropita sapu korotae nia sa binule si kote ta dogoro sapu asa si hinokara ta garununa koe Zihova pana gorevura saripu dogoro vata kenu e sa."

¹⁰ Meke va gore pania Hananaea sa ioki pa ruana Zeremaea meke moku va umumia sa, ¹¹ meke zama si asa pa kenudia ri doduru tinoni: "Hiera gua si zama nia e Zihova: 'Kote gua asa moku guni nia Arau sa ioki te Nebukaneza sa bañara pa Babiloni pa ruadi ri doduru butubutu pa korapana sa karua vuaheni hire,'" gua se Hananaea. Beto asa si ene taloa nana se Zeremaea.

¹² Hola kaiqa totošo, pa mudina sapu moku ia poropita Hananaea sa ioki pa ruana poropita Zeremaea, si kamo la sa zinama te Zihova koe Zeremaea: ¹³ "La mamu la tozi nia se Hananaea, 'Hiera gua si zama nia e Zihova: Na ioki huda si moku ia agoi ba sapu kote hobe vagia goi si na ioki aeana.' ¹⁴ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: 'Kote veko ni ioki aeana Rau sari ruadi ri doduru butubutu hire pude koa nabulu si arini koe Nebukaneza sa bañara pa Babiloni, meke kote nabulu la si arini koasa. Na kurukuru pinomo ba kote vala ni Arau koasa pude kopu ni.'"

¹⁵ Meke zama ia poropita Zeremaea sa poropita Hananaea, "Va avoso Hananaea! E Zihova lopu hite garunu igo si agoi, ba ele zama ia goi sa butubutu hie pude va hinokari sari mua kinohakoha. ¹⁶ Gua ke, hiera gua si zama nia e Zihova: 'Kote va rizu pani igo Rau koasa popoa pepeso. Pa vuaheni tugo hie si kote mate si goi, sina tarae va gugue la si agoi koe Zihova.'"

¹⁷ Pa vina zuapa sidara koasa vuaheni tugo asa si mate se Hananaea sa poropita.

Leta te Zeremaea La koari na Tie Ziu pa Babiloni

29 Gua hire sari zinamana sa leta sapu kuberia e Zeremaea pa Zerusalema la koari na palabatu, na hiama, na poropita, meke sari doduru tinoni pu ta raovo la pa Babiloni koe Nebukaneza sa bañara pa Babiloni. ¹² Sa leta hie si mudina sapu ta raovo taloa se Zehoiakini sa bañara pa Ziuda, meke sa tinana, sari na palabatu na tie tuturaña pa Ziuda meke Zerusalema, meke sari tie tavetavete pa lima meke tie tavete vetu na gua, pu la koa pinausu pa Babiloni. ³ Vala nia Zeremaea sa leta koe Elasa sa tuna koreo e Sapani meke koe Qemaraea sa tuna koreo e Hilikaea, sapu garunu lani e Zedekaea sa bañara pa Ziuda koe Nebukaneza sa bañara pa Babiloni. Zama guahe sa leta:

⁴ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli, la koari doduru pa Zerusalema pu ta raovo la pa Babiloni: ⁵ "Mi kuri vetu, mamu veko kinoa vasina; lete inuma, mamu henai sari vuadi. ⁶ Mi varihaba, mamu podo koburu koreo na vineki; hata poni barikaleqe sari tumia koreo meke varihaba ni sari tumia vineki, pude arini ba kote podo dia koburu koreo na vineki. Mi podo va sokusoku tie vasina meke lopu va visavisa ia. ⁷ Mamu hata ia sa binule meke sa

vina bokabokana sa vasileana lavata, vasina pu raovo lani gamu Rau. Varavara la nia koe Zihova, ura pana bokaboka sa vasileana si kote bokaboka tugo si gamu." ⁸ Uve, hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: "Mi lopu va malumi sari na poropita na matemateana pa vari korapa mia pude koha gamu. Lopu va avoso la i sari dia pinutagita. ⁹ Na korokorotae kokoha atu si arini koa gamu pa Pozaqu Rau. Arau na lopu garuni si arini," zama vura gua se Zihova.

¹⁰ Hiera gua si zama nia e Zihova: "Pana hokoto sari ka zuapa ñavulu puta vuaheni kinoa tina raovo pa Babiloni, si kote mae koa gamu si Arau meke va gorevura ia sa Qua vina tatara variva tataruna sapu pude turaña pule maeni gamu koasa vasina hie. ¹¹ Ura zama guahe si Arau Zihova: ele gilani Arau sari hiniva Taqarau koa gamu, sari hiniva pude va boka gamu meke lopu pude ñovala gamu, hiniva pude va leana gamu vugo repere. ¹² Kote titioko mae si gamu koa Rau meke mae meke varavara mae koa Rau, meke kote olaña gamu Rau. ¹³ Kote hata Au gamu meke kote dogoro Au gamu, pana hata Au gamu pa doduru bulomia. ¹⁴ Uve, kote ta dogoro si Rau koa gamu, meke kote vagi puleni gamu Rau koasa tinaraovo. Kote vagi puleni gamu Rau koari doduru butubutu na vasidi pu hadu lani gamu Rau, meke kote turaña pule maeni gamu koasa vasina sapu vagi taloa ni gamu Rau pa tinaraovo.

¹⁵ Kote boka zama guahe si gamu, 'Se Zihova poni gami poropita si gami pa Babiloni,' gua," ¹⁶ ba hiera gua si zama nia e Zihova pa guguaana sa bañara sapu habotu koasa habohabotuana bañara te Devita meke sari doduru tinoni pu koa hola koasa vasileana lavata hie, sari turaña mia saripu lopu somana luli gamu koasa tinaraovo, ¹⁷ uve, hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: "Kote garunu la nia Rau koarini sa vedara, soñe, meke sa oza, meke kote tavete gunini Arau na piqi kaleanadi si arini sapu kaleana hola meke lopu boka ta hena. ¹⁸ Kote hadu lulini vedara, soñe, meke na oza Arau si arini meke kote va doño hikare i Rau koari doduru butubutu pa popoa pepeso. Sa pozadia si kote ta evaño na dia lineveleveina arini, na pozapoza variva holoqoruna, kote ta zutu meke ta ñoñovala koari doduru butubutu vasina pu hadu lani Rau." ¹⁹ Zama vura pule guahe se Zihova, "Ura na korodia avosi rini sari Qua zinama, zinama sapu garunu pilipule lani Rau koa rini koari na Qua nabulu, sari na poropita. Meke gamu pu ta raovo mia ba lopu hite va avoso mae tugo.

²⁰ Gua ke, mi avosia sa zinama te Zihova gamu pu garunu taloani gamu Rau pa Zerusalema meke la pa Babiloni," gua si Asa. ²¹ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli, pa guguaadi ari Ehabi sa tuna koreo e Kolaea meke se Zedekaea sa tuna koreo e Maseia, pu korapa korokorotae kokoha pa Pozaqu Rau: "Kote valani Rau koe Nebukaneza sa bañara pa Babiloni, meke kote va mate i sa sipu

† 29:1 2 Bañ 24:12-16; 2 Koron 36:10

†† 29:10 2 Koron 36:21; Zer 25:11; Dan 9:2 ‡ 29:13 Diut 4:29

korapa dodogoro mia. ²² Koa gua koari karua si kote ta zamae koari doduru pa Ziuda pu ta raovo meke koa dia pa Babiloni sa lineveleve hie: 'Mani guni nigo e Zihova si agoi gua ari Zedekaea meke Ehabi, arini pu sulu i sa banara pa Babiloni pa nika.' ²³ Ura na tinavete kaleadi hola si taveti rini pa Izireli; barati rini sari barikaleqe tadi na turana dia meke pa Pozaqu Rau si tozi rini sari na koha, sapu lopu hite zama lani Rau koa rini. Gilania Rau si hie meke Arau mo va sosode ia," zama vura gua se Zihova.

Sa Leta te Semaea

²⁴ Tozi nia se Semaea sa tie pa Nehelamu, ²⁵ "Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: Agoi si garunu la leta, pa pozamu telemu, la koari doduru tie pa Zerusalem, koe Zepanaea sa tuna koreo Maseia sa hiam, meke koari doduru hiam pule. Zama si goi koe Zepanaea, ²⁶ 'E Zihova ele va turu igo pude na hiam si agoi, hinobena e Zehoiada, pude kopu nia sa Zelepade te Zihova; padamu agoi pude pusi nenedi na ruadi pa labete sari tie pekipekidi sapu poza pule ni na poropita. ²⁷ Ke vegua ke lopu gegesia goi se Zeremaea pa Anatoti, sapu zamazama guana poropita pa vari korapa mia? ²⁸ Garunu mae nia sa sa inavoso hie pa Babiloni: "Na kote seunae hola. Ke mi tavete vetu, mamu veko kinoa vasina; lete inuma, mamu henai sari vuadi," gua."

²⁹ Ba la tiro vura nia e Zepanaea sa hiam sa leta koe Zeremaea sa poropita.

³⁰ Meke kamo la sa zinama te Zihova koe Zeremaea: ³¹ "Garunu taloa nia sa inavoso hie koari doduru pu ta raovo taloa: 'Hiera gua si zama nia e Zihova pa guguana e Semaea sa tie pa Nehelamu: Sina lopu garunia Rau se Semaea ba korokorotae si asa koa gamu, meke ele va hinokaria gamu sa koha tanisa, ³² ke hiera gua si zama nia e Zihova: Kaqu va kilasia Arau se Semaea sa tie pa Nehelamu meke sari tutina. Lopu keke koari nana tatamana si kote toa, meke lopu kote dogori tugo sa sari lineana sapu kote tavete poni Rau sari Qua tinoni, zama vura gua si Arau Zihova, sina zamazama va gugue mae si asa koa Rau."

Sa Vina Tataru Tina Rupaha

30 Hiera sa zinama te Zihova sapu kamo la koe Zeremaea: ² "Hiera gua si zama nia e Zihova, sa Tamasa pa Izireli: 'Mu kuberia pa buka sari doduru zinama pu ele tozi nigo Arau. ³ Ura zama vura gua si Arau Zihova: Sari rane si korapa mae tozoso kote turana puleni Rau sari Qua tinoni pa Izireli meke Ziuda pule mae koasa tinaraovo meke veko puleni koasa pepeso sapu ponini Rau koari tiatamadia pude tagoa,' zama gua se Zihova."

⁴ Hire gua sari zinama pu zamani e Zihova pa guguana Izireli meke Ziuda: ⁵ "Hiera gua si zama nia e Zihova:

'Na kabo na tinaruqoqo si ta avoso, na minatagutu, lopu binule.

⁶ Nanasa paki, mamu dogoria:
Vea, boka podo koburu sa tie?
Na vegua ke dogori Arau sari tie niniradi
si va hake lima la tu pa tiadi guana barikaleqe podopodona,

meke sari isumatadi si malohoro mate tu?

⁷ Kote kaleana hola sa rane asa!

Loke rane pule si kote gugua asa.

Kote na tozoso tinasuna nomana te Zekopi,
ba sapu kote ta harupu nia sa."

⁸ Zama vura gua pule se Zihova Tadi na Qeto Minate,
"Koasa rane asa,

kote moku pani Rau sari ioki pa rua dia
meke kumata pani sari aroso ta pusini rini;
lopu kaqu tava pinausu pule si arini koari tie karovodi.

⁹ Ba, kote nabulu nia rini se Zihova dia Tamasa,
meke sa tie pa tutina e Devita
si kaqu va habotu ia Rau pude dia banara.

¹⁰ Ke mu lopu matagutu, agoi Zekopi Qua nabulu; †
mu lopu talotana, Izireli,"

zama vura gua se Zihova.

"Hinokara kote harupu vura nigo Arau koasa vasina pa seu,

sari tutimu koasa vasina ta raovo la rini.

E Zekopi si kote koa pule pa binule,

meke loke tie kote va matagutia.

¹¹ Arau koa turanigo si agoi meke kote harupu igo,"
zama vura gua se Zihova.

"Pana huara pani tugo Arau sari doduru butubutu,
sari vasidi pu hadu lani igo Arau,
ba lopu kote huara pani beto igo Arau si agoi.
Kaqu va kilasa igo tugo Arau, ba pa vinari nonoi;
na lopu sapu, kote lopu tava kilasa hokara, sapu
gua."

¹² Hiera gua si zama nia e Zihova:

"Sari bakora tamugoi si lopu boka ta salana,
sari tubu si ele lopu boka ibu.

¹³ Loke tie si koa pude toka nigo koasa mua minoho,
loke meresena tanisa tubu,
loke sinalana si koa.

¹⁴ Ele mulini nigo ri doduru mua baere si agoi;
korodia galagala nigo.

Arau ele seke igo gua sapu kote tavetia rina kana
meke ele va kilasa igo gua sapu kote tavetia keke tie
kaleana,

ura na noma hola sari mua sinea

meke sari mua tinavete kaleadi si soku hola.

¹⁵ Na vea ke kabo vura tu si goi koasa tubumu,
koasa sigiti sapu loke sinalanana?

Sina noma hola nigo na sinea meke soku nigo na
tinavete kaleadi,

ke tavete atu ni Arau si hire koa goi.

¹⁶ Ba doduru pu zalo igo si kote ta zalo;

doduru mua kana si kote ta raovo taloa.

Arini pu atu vagi taloa ni sari na mua likakalae si kote
ta vagi taloa tugo sari na dia likakalae,

† 30:10 Zer 46:27-28

meke arini pu atu ʻnoʻnovala igo si kote Arau la novali.”

¹⁷ Zama vura guahe se Zihova, “Ba Arau kote va tavulalaʻa igo koasa mua tinoa, meke salaʻnia sa bakora tamugoi, sina agoi si ta pozae tie ta hitumu, e Zaione sapu loke tie galagala nia.”

¹⁸ Hiera gua si zama nia e Zihova: “Kote veko pulei Rau sari tinagotago koari na ipi te Zekopi

meke va leana pule ia sa nana kinoa tatamana; sa popoa Zerusalemia si kote ta kuri pule koasa nana toqere koana, meke sa vetu baʻnara si kote koa pule pa nana vasina.

¹⁹ Koa rini kote vura mae sari kinera zinama leana meke mamalaiʻni qinetuqetu.

Kote va soku i Rau sari dia ninae, meke lopu kaqu visavisa si arini; na vina lavata si kote va kamo la nia Rau koa rini, meke lopu kaqu ta hakohakoe hokara.

²⁰ Sari dia koburu si kote bokaboka gua pukerane, meke sa dia vasileana si kote sokirae pa Kenuqu Rau;

kote va kilasi Rau sari doduru pu ʻnoʻnovali si arini.

²¹ Sa dia tie tuturaʻna si kote keke mo koa rini; sa dia koimata si kote vura mae koari kasa teledia. Kote turaʻna va tata ia Rau meke kote kapa mae si asa koa Rau, ura loke tie si kote mae koa Rau be lopu ta ruvata,”

zama vura gua se Zihova.

²² “Ke kote na Qua tinoni si gamu, meke Arau si kote na mia Tamasa.”

²³ Zama pule sa poropita: Dotu, sa raneboʻni te Zihova si kote puzaka vura pa tinaʻnaziri, na vivirua si viloro gore la pa batudi ri tie kaleadi.

²⁴ Sa binugoro te Zihova si lopu kote kekere pule osolae tavete va hokoti Sa sari hiniva Tanisa pa Bulona. Koari rane pu korapa mae si kote bakala koa goi sari doduru hire.

Izireli si Pule pa Popoa

31 Zama pule se Zihova, “Pa totoso asa, Arau si kote sa Tamasa tadi doduru puku butubutu pa Izireli, meke arini si kote na Qua tinoni.”

² Hiera gua si zama nia e Zihova:

“Saripu lopu mate koasa vedara si kote dogoro ia rini sa Qua tataru pa qega; na minagogoso si kote vala nia Rau koe Izireli.”

³ E Zihova si vura koa gita pukerane meke zama: “Arau tataru ni gamu koasa tataru sapu koa hola; Arau vagi va tata gamu koasa tataru nabuna.

⁴ Kote kuri pule gamu Arau, uve, kote ta kuri pule sa popoa Izireli. Kote tuqe vagi pulei sari mia tabarini,

kote vura la peka pa qinetuqetu si gamu guana vineki vaqura.

⁵ Na inuma vaeni si kote lete pulei gamu koari na toqere pa Sameria; sari tie uma kote lete i meke kote qetu totoso napo vaeni si arini.

⁶ Koa nana sa rane totoso kote kukili vura sa tie kopu koari na toqere pa Iparemi, ‘Mae, mada sage la pa Zaione, koe Zihova sa nada Tamasa,’ gua.”

⁷ Hiera gua si zama nia e Zihova:

“Mi kera qetu nia se Zekopi; kukili nia sa butubutu sapu arilaena hola koari doduru.

Va avoso ni sari mia vinahesi, mamu zama guahe, ‘Zihova, Mu harupi sari Mua tinoni, sari ka visavisa koa holadi pa Izireli.’

⁸ Doʻno la, kote turaʻna pule mae ni Arau pa popoa pa kali gede meke varigara ni koari na hukihukirina sa popoa pepeso.

Kote somanae koarini sari na behu na ike, na molumolu meke barikaleqe aqa podopodo; na vinarigara tinoni lavata si kote pule mae.

⁹ Kote kabokabodi meke mae, kote varavaradi totoso turaʻna kamo puleni Arau. Kote turaʻna guni ni Rau pa taqele kolo tototolodi, pa sirana pezarana vasina lopu kote ta tubaraeni, sina Arau sa tamana Izireli, meke Iparemi sa tuqu koreo kenuna.

¹⁰ Gamu na butubutu, mi avosia sa zinama Taqarau Zihova;

mi la tozi vura nia pa raratana seudi: ‘Asa pu talahuara nia se Izireli kote varigara puleni meke kote kopuni sari Nana sipi guana sepati.’

¹¹ Ura Arau Zihova kote holu vagi pule nia se Zekopi meke vagi puleni koasa Limaqu sapu ʻniʻnira holani si arini.

¹² Kote mae si arini meke irana qetuqetu koasa toqere pa Zaione;

kote qetu ni rini sari soku vinariponi te Zihova, sari huiti, na vaeni vaquradi meke na oela olive, sari tuna sipi na bulumakao. Kote guana inuma sapu kapa la pa kolo si arini, meke kote beto sa tinalotaʻna.

¹³ Sari vineki vaqura si kote peka qetuqetu, sari tie vaqura meke tie koadi ba gua tugo. Sa dia tinalotaʻna si kote iliri la nia Arau pa qinetuqetu;

na kinoa va leana si kote poni Rau, lopu na kinuliusu.

¹⁴ Kote va qetu ni soku ginani Rau sari hiamia, meke sari Qua tinoni si kote va soku ni na vinariponi,”

zama vura gua se Zihova.

¹⁵ Hiera gua si zama nia e Zihova: †
“Na mamalaiʻni si ta avoso pa Rama,

na kinuliusu meke kinabokabo nomana,
 kaboi Reseli sari nana koburu
 meke korona tava manoto,
 sina sari nana koburu si lopu koa."
¹⁶ Ba kamahire si hiera gua si zama nia e Zihova:
 "Va nosoa sa mamalainimu pude lopu kabo
 meke sari kolomatamu pude lopu honi,
 ura sari mua tinavete si kote ta pia,"

zama vura gua se Zihova.

"Na kote pule mae si arini, mae gua koasa popoa
 tanisa kana.

¹⁷ Ura koa nana sa mua lineana pa vugo na repere,"

zama vura gua se Zihova.

"Sari mua koburu si kote pule mae pa dia popoa.
¹⁸ Hinokara ele avosia Rau sa kinabo te Iparemi sapu
 guahe:

'Seke va sisigiti au Goi guana bulumakao lopu ele
 manavasana,

pude va tumatumae nau va tabe.
 Vagi pule nau meke kote pule atu mo si rau,
 sina Agoi se Zihova sa qua Tamasa.

¹⁹ Mudina sapu ene muliuṅu taloa si rau,
 si kekere pule mae qua;
 mudina sapu kamo mae sa ginilae
 si pohara ia rau sa raqaraqaqu
 sina kurekureni rau
 saripu evaṅi rau totošo vaquraqu.'

²⁰ Ve, lopu e Iparemi tu sia, sa qua koreo katakikihi,
 sa koburu sapu qetu hola nia rau?
 Vegua gegese guni nia Rau,
 ba korapa balabala ia Rau.
 Gua ke sa buloqu Rau si hata ia si asa;
 meke noma hola sa Qua tataru koasa,"

zama vura gua se Zihova.

²¹ "Mi va turu vina gilagila pa siraṅa,
 la veko kubekubere sapu huhuku la koari na vasidi.
 Va nonoga i sari na siraṅa vari karovo popoa,
 vagi pulea sa siraṅa ene vura ia goi.
 Mamu pule mae, gamu pa Izireli, Qua vineki
 vaquramu,
 pule mae koari na mua vasileana.

²² Ve seunae gua si kote ene lamae si agoi,
 kei, Qua vineki pu loke mua rinaṅeraṅe?
 Keke ginugua vaqura si kote tavetia Arau e Zihova pa
 popoa pepeso.

Sa barikaleqe si pule la pa nana palabatu;
 Iparemi si pule la koe Zihova, gua."

²³ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto
 Minate: "Pana turaṅa pule maeni Arau koasa
 tinaraovo, si kote zama puleni rini sari na zinama hire
 koasa popoa pa Ziuda meke koari na vasivasileana:
 'Mani mana nigo e Zihova, agoi na popoa toṅotomu,
 agoi na toṅere hopemu!' kote gua. ²⁴ Sari tie si kote
 koa varigara pa Ziuda meke sari nana vasivasileana,
 sari tie lelete meke arini pu ririzu turaṅi sari dia
 bulumakao na sipi. ²⁵ Kote va magogosi Rau sarini pu
 mabo meke poni sarini pu ovia."

²⁶ Beto asa si vaṅunu si arau meke doṅo vari likohae.
 Sa qua pinuta si lomoso hola.

²⁷ Zama vura pule se Zihova, "Sari na rane si korapa
 mae, totošo kote va sokui Rau sari na butubutu pa
 Izireli meke Ziuda meke kote va sokui Rau sari na
 kurukuru. ²⁸ Gua sapu kopu gunini Rau saripu rabutu
 na teuru, gona gore meke huhuara meke va kamo
 tinasuna, si kote kopuni tugo Rau totošo kurikuri si
 arini meke lelete," zama vura gua se Zihova. ²⁹ "Koari
 rane arini si sari tie si lopu kote zama pule guahe, †
 'Sari tamadia si hena vua huda kubolodi,
 meke sari koburu si gagarikana livodi,'
³⁰ ba kamahire, doduru tie si kote mate pa dia sinea
 teledia;

asa sapu hena vua huda kubolona, si sari livona mo
 telena si kote gagarikana."

³¹ Zama vura pule se Zihova,

"Na totošo si korapa mae,
 pana kote tavetia Rau si keke vinariva egoi vaqura
 pa varikorapaqu Rau

meke sari na tie Izireli meke Ziuda. † ‡

³² Lopu kote gugua sa vinariva egoi
 sapu tavetia Rau koari tiatamadia
 totošo tuṅei Rau limadi
 meke turaṅa vurani pa Izipi,
 sina sekea rini sa Qua vinariva egoi,
 totošo guana loaqu Arau mo si arini,"

zama vura gua se Zihova.

³³ "Hiera sa vinariva egoi sapu kote tavetia Rau koasa
 butubutu Izireli
 mudina sa totošo asa," zama vura gua se Zihova.
 "Kaqu va gilana nia Rau sa Qua tinarae pa dia
 binalabala

meke kaqu va nonoga nia pa bulodia.

Arau si kote dia Tamasa
 meke arini si kote na Qua tinoni. † ‡

³⁴ Totoso asa si kote beto sa tie va tumatumae ia sa
 turaṅana,

babe keke tie pude va tumatumae ia sa tasina, meke
 zama guahe, 'Mu tumae nia se Zihova,' gua,
 sina kote tumae beto Nau rini si Arau,
 podalae pa koburu hitekena kamo pa tie nomana,"

zama vura gua se Zihova.

"Ura kote taleoso ni Rau sari dia kinaleana
 meke lopu kote balabala pule i Rau sari dia sinea." † ‡

³⁵ Hiera gua si zama nia e Zihova,

Asa pu tozi nia sa rimata
 pude nedala pana rane,
 pu garuni sari sidara na pinopino
 pude va kalalasa pana boni
 pu va gevuru ia sa kolo lamana
 pude ovaṅa sari bogusu,
 se Zihova Tadi na Qeto Minate sa Pozana Sa:

³⁶ "Pana murimuri mo pa Kenuqu Rau sari vina turu
 hire,"

† 31:29 Izk 18:2 †† 31:31 Mt 26:28; Mk 14:24; Lk 22:20; 1 Kor
 11:25; 2 Kor 3:6 ‡ 31:31 Hib 8:8-12 †† 31:33 Hib 10:16 ††† 31:34
 Hib 10:17

zama vura gua se Zihova,
 “si kote noso sari tutina Izireli
 pude na butubutu pa Kenuqu Rau.”
³⁷ Hiera gua si zama nia e Zihova:
 “Pana be boka ta pada mo sa mañauru
 meke boka ta hata vagi sa vasina sokirae sa popoa
 pepeso
 si kote boka kilu i Rau sari tutina Izireli
 koari doduru pu evaṅi rini,”
zama vura gua se Zihova.

³⁸ “Sari na rane si korapa mae, toতোসো kote ta kuri
 pule, pude Taqarau, sa vasileana lavata hie, podalae
 pa Vetu Hakehakei Ululuna Te Hananelo kamo pa
 Sasada Iio. ³⁹ Sa volosona sa vasileana si kote kamo la
 pa kali lodu rimata pa toqere Qarebi meke kekere la
 pa Qoa. ⁴⁰ Sa doduruna sa lolomo vasina ta gona la
 sari tini tie matedi meke sari hikahika meke sari
 doduru kali toqere koasa Lolomo Kidoroni pa kali gasa
 rimata, kamo la pa iio koasa Sasada Hose, si kote
 hopena koe Zihova. Sa vasileana lavata si lopu kaqu ta
 rabutu palae babe ta huara pule hokara,” gua se
 Zihova.

Holu Pepeso se Zeremaea

32 Hiera sa zinama te Zihova sapu kamo la koe
 Zeremaea pa vina manege puta vuahenina sa
 binaṅara te Zedekaea pa Ziuda, sapu sa vina manege
 vesu vuahenina sa binaṅara te Nebukaneza pa
 Babiloni. ¹² Sa qeto minate tanisa baṅara pa Babiloni si
 korapa koa vari likohae nia sa popoa pa Zerusalem,
 meke se Zeremaea si ta tuku tamunu pa pavasa tadi
 na tie kopu koasa vetu baṅara.

³ E Zedekaea sa baṅara pa Ziuda na pusi ia vasina.
 Zama se Zedekaea, “Na vegua ke korokorotae gugua
 asa si agoi? Zama guahe si goi, ‘Hiera gua si zama nia
 e Zihova: Arau kote vala nia sa popoa lavata hie koasa
 baṅara pa Babiloni, meke kote vagi ia sa. ⁴ Se
 Zedekaea sa baṅara pa Ziuda si lopu kote boka govete
 koari limadia ri na tie Babiloni, ba kote hinokara ta
 vala si asa koasa baṅara pa Babiloni, meke kote zama
 ia sa pa isumatana si asa meke dogoria sa pa matana
 soti. ⁵ Kote vagi la nia sa se Zedekaea pa Babiloni,
 meke kote koa vasina osolae pitua Arau si asa, zama
 vura gua se Zihova. Pana varipera ni goi sari pa
 Babiloni ba lopu kote bokaboka si agoi.”

⁶ Zama se Zeremaea, “Sa zinama te Zihova si kamo
 mae koa rau: ⁷ Se Hanameli tuna koreo e Salumu sa
 buhimu si kote kamo atu koa goi meke zama guahe,
 ‘Holu vagia sa qua pepeso pa Anatoti, sina agoi mo sa
 turaṅaṅa sapu tata hola koa rau meke agoi tagoa sa
 ṅiniraṅira pude holu ia.’

⁸ Meke gua sapu tozia e Zihova si kamo mae mo se
 Hanameli koa rau pa pavasa pa vetu baṅara meke
 zama guahe, ‘Holu ia sa qua pepeso pa Anatoti pa
 pinaqaha popoa pa Benisimane. Ura mua agoi sa
 ṅiniraṅira pude holu vagia meke tago ia, ke holu vagia
 mua.’ Ke tumae nia rau sapu hie si na zinama te

Zihova. ⁹ Ke holu vagi ia rau sa pepeso tanisa tasiq
 puzakadara pa Anatoti meke pada vura ni rau pa
 sikele si ka karua gogoto qarami siliva. ¹⁰ Kubere la nia
 rau sa pozaqu koasa pepa meke veko nia tokoro
 vinariva egoi koasa hinoluholu, ari tie va sosode ba
 kubere pozadia tugo meke tava veko pa sikele sari na
 siliva. ¹¹ Vagia rau sa pepa vinariva egoi sapu ta tukuna
 meke koa ia tokoro, meke keke pule sapu lopu ta
 tukuna, ¹² meke vala ni rau koe Baruku, sa tuna koreo
 e Neria, sapu sa tuna koreo e Mahasea pa kenudia ari
 Hanameli sa tasiq puzakadara, sari tie va sosode
 meke sari doduru tie Ziu pu habotu dia koasa pavasa
 pa vetu baṅara.

¹³ Pa kenudia arini si zama ni arau koe Baruku sari na
 zinama hire: ¹⁴ ‘Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na
 Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: Vagi sari pepa
 hinoluholu hire, sapu koa ia na tokoro meke sapu lopu
 koa ia na tokoro, mamu la veko nuquruni pa keke zagi
 patu pude madi koa va seunae. ¹⁵ Ura hiera gua si
 zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa
 Izireli: Sari vetu, na pepeso, na inuma si kote ta
 holuholue pule koasa popoa hie.’

¹⁶ Mudina sapu valani rau sari pepa vinariva egoi
 hinoluholu koe Baruku sa tuna koreo Neria, si
 varavara la si rau koe Zihova:

¹⁷ Kei, Zihova Baṅara, tavetia Goi sa mañauru meke
 sa popoa pepeso koasa Lima ṅinirana sapu qaṅama la
 nia Goi. Loketoṅa si tasuna koa Goi. ¹⁸ Sa Mua tataru si
 ele vata dogoro nia Goi koari tina tie ba sa vina
 kilasadi rina sinea tadi tamadia si va kamo lani Goi
 koari na dia koburu. Tamasa lavata meke ṅiniram,
 sapu e Zihova Tadi na Qeto Minate sa Pozamu,
¹⁹ nomadi lavata sari Mua hiniva meke ṅiniradi sari
 Mua tinavete. Doduru hahanana tadi tie si dogoro
 betoi Goi; meke pia i Agoi sari doduru tie gua sapu
 goto pa nana hahanana meke garo koari nana
 vinatana. ²⁰ Na tinavete variva magasa si evaṅi Goi pa
 Izipi meke korapa mo kamo pa rane ṅinoroi koari pa
 Izireli meke koari doduru kinoa tie, meke sa Pozamu si
 ta gilana pa doduruna sa popoa pepeso. ²¹ Agoi turaṅa
 vura ni pa Izipi sari na Mua tinoni Izireli pa korapa
 tinavete vinari va magasadi sapu variva matagutu,
 koasa Lima ṅinirana sapu qaṅama la nia Goi. ²² Agoi
 ponini koa rini sa pepeso hie sapu ele va tatara nia Goi
 koari tiatamadia, sa pepeso masuruna sapu sokua na
 ginani na zipale. ²³ Mae si arini meke tago vagia, ba
 lopu va tabei babe luli rini sari Mua tinarae; lopu taveti
 rini gua sapu garunu ni Agoi koarini pude taveti. Ke va
 kamo ni Goi koarini sari doduru tinasuna hire.

²⁴ Dotu, korapa va tomotomo lania pepeso ri na kana
 sa kali goba pude haele nuquru ia sa korapana sa
 vasileana pude vagia sa vasileana lavata hie. Koa gua
 koasa vedara, na soṅe, na oza, si kote ta vala mo koari
 pa Babiloni sa vasileana lavata hie, koarini pu korapa
 rapata. Sapu zamani Goi si korapa gorevura, asa sapu
 korapa dogoria Mua Goi. ²⁵ Meke kote ta vala mo sa
 vasileana lavata hie koari pa Babiloni, ba Agoi Zihova
 Baṅara, si zama gua tu hie koa rau, ‘Holu ia sa pepeso

pa siliva meke vagi tie pude va sosode ia sa hinoluholu,' gua."

²⁶ Meke kamo mae koe Zeremaea sa zinama te Zihova: ²⁷ "Arau e Zihova, sa Tamasa tadi doduru butubutu tinoni. Vegua, koa dia kaiqa ginugua sapu tasuna hola koa Rau? ²⁸ Gua ke, hiera gua si zama nia e Zihova: Arau si nama pude vala nia sa vasileana lavata hie koari pa Babiloni meke koe Nebukaneza sa banara pa Babiloni, asa pu kote rapata meke zau vagia. ²⁹ Sari pa Babiloni pu korapa rapatia sa vasileana lavata hie si kote nuquru meke va katu nia nika; kote sulu pania rini meke gua tugo sari na vetuvetu, vasina sapu va gevuru ia rina tinoni sa Qua tinañaziri koasa vina uququ humaña lea la koe Beolo; koari na batu vetu si va uququ rini, meke zoropo kolo vaeni la koari votiki tamasa.

³⁰ Sari tinoni pa Izireli meke Ziuda si loketona ba kinaleana mo si tavetia rini pa Kenuqu, podalae pa toতো tie vaquradi; hinokara loketona si tavetia rini ba va gevuru Au mo koari beku sapu taveti rini pa lima dia, zama vura gua si Arau Zihova. ³¹ Podalae pa rane sapu ta kuri osolae kamo kamahire, sa vasileana lavata hie si va geurgia mo sa sa Qua binugoro meke tinañaziri ke kaqu va rizu pani ia mo Arau pa Kenuqu. ³² Sari tinoni pa Izireli meke Ziuda si va kinikinae mae koa Rau koari doduru kinaleadi pu taveti rini: arini meke sari dia banara, dia koimata, dia hiamata, dia poropita, sari tie pa Ziuda, meke sari tinoni pa Zerusalema. ³³ Mudi mae Au rini si Arau meke lopu tia mae; meke be vea va tumatumae pilipule gunini Rau, ba korodia va avoso babe va tabe Au rini. ³⁴ La va turui rini sari dia beku variva malederedi pa korapana sa Zelepade sapu ta poza nia Rau meke va bonia rini. ³⁵ Taveti rini sari na hope te Beolo koasa Lolomo Hinomu pude vukivukihi ni sari dia koreo na vineki la koe Moleki. Asa sapu lopu hite garunu nia Rau, babe kamo mae pa Qua binalabala, pude arini kote tavetia sa ginugua variva malederena hola asa. Gua ke ta turaña pa sinea sari kasa tie pa Ziuda." †

Vina Tatara sapu Kote Pule Mae sari Tie Izireli

³⁶ "Zama si gamu pa guguana sa vasileana lavata hie sapu, 'Koa gua pa vedara, soñe, na oza, ke kote ta vala koasa banara pa Babiloni si asa,' gua; ba hiera gua si zama nia e Zihova, sa Tamasa pa Izireli: ³⁷ Hinokara kote vagi varigara ni Arau si arini koari na vasidi pu hadu lani Rau koasa Qua binugoro na tinañaziri lavata; kote turaña maeni Rau koasa vasina hie meke va koa i pa binule. ³⁸ Arini si kote na Qua tinoni, meke Arau si kote na dia Tamasa. ³⁹ Kote ponini Arau sa kineke pa bulo meke pa hiniva pude kaqu vahesi Au rini si Arau doduru toতো pude leadi si arini meke sari dia koburu pu podoi rini. ⁴⁰ Kote tavetia Rau koa rini si keke vinariva egoi sapu kote koa hola: Arau si lopu kote noso tavete va leana la koa rini, meke kote sovutu i Rau pude vahesi Au, pude lopu kaqu taliri taloa si arini

† 32:28 2 Bañ 25:1-11; 2 Koron 36:17-21 †† 32:34 2 Bañ 23:10; Zer 7:30-31, 19:1-6 ‡ 32:35 Liv 18:21; 2 Bañ 23:10; Zer 7:31

koa Rau. ⁴¹ Kote qetuqetu hola si Arau koari na Qua tinavete va leana la koa rini meke hinokara pa doduru Buluqu meke Maqomaqoqu si kote turaña pule mae ni Rau meke veko pulei pa popoa hie.

⁴² Hiera gua si zama nia Arau Zihova: Gua sapu va kamoni Arau sari doduru tinasuna hire koa rini, si kote ponini tugo Arau koa rini sari doduru tinagotago gua sapu ele va tatara nia Rau koa rini. ⁴³ Kote ta holuholue pule sari na pepeso koasa popoa hie, asa sapu zama guni nia he gamu, 'Na pepeso kaleanana, na ivuluna, loke kurukuruna, sina ele ta poni vala koari pa Babiloni,' gua. ⁴⁴ Sari pepeso si kote ta holu vagi pa siliva, na vinariva egoi si kote ta kubere pozadia, ta veko tokoro, meke tava sosode, koasa kali pinaqaha popoa te Benisimane. Kote tavete gua tugo asa koari na vasileana hitehite pa vari kalina Zerusalema, koari na vasileana pa Ziuda, meke sari vasileana koari na popoa toqetoqere, pa hubi toqere pa kali gasa rimata, meke pa popoa Neqevi, sina Arau kote poni vala puleni sari dia tinago, zama vura gua si Arau Zihova."

Vina Tatara Koasa Pinule Mae pa Zerusalema

33 Sipu korapa koa ta pusi pa pavasa tadi na tie kopu koasa vetu banara se Zeremaea, si kamo pule la vina rua toতো sa zinama te Zihova: ² "Hiera gua si zama nia e Zihova, Asa pu kuri ia sa popoa pepeso, se Zihova pu va podaka ia meke va sokirae ia, e Zihova sa Pozana Sa: ³ 'Titioko mae koa Rau meke kote olana igo Rau meke kote tozi nigo Rau sari tinañaziri variva magasadi pu lopu ele gilani gamu, meke lopu boka hata vagi telemia.' ⁴ Ura hiera gua si zama nia e Zihova, sa Tamasa pa Izireli, pa guguadi rina vetu pa vasileana lavata hie meke sari vetu banara pa Ziuda sapu ele tava huara gore pude tavetavete ni pude va ninira i sari goba toতো korapa totomoto lania pepeso ri na kana si pa kali goba. ⁵ Ari kaiqa pu varipera la koari pa Babiloni si kote va mate i Rau, meke sari tinidi ri na tie matedi si kote va siñi i ri na vetu arini. Arau kote va mate i koasa Qua tinañaziri meke binugoro. Kote tome ia Rau sa isumataqu koasa vasileana lavata hie koa gua koari doduru kinaleadi tanisa.

⁶ Ba gua tu he, vugo repere kote turaña mae sinalana si Rau koa sa; kote salani Rau sari Qua tinoni meke poni soku navulu binule meke lopu koa matagutu. ⁷ Kote turaña pule mae ni Rau sari Ziuda meke Izireli koasa tinaraovo meke kote va koa valeanana i Rau si arini gugua pukerane. ⁸ Kote va via i Rau si arini koari dia sinea sapu tavete mae nia rini koa Rau meke kote taleoso ni Rau koari dia vina gugue mae koa Rau. ⁹ Meke sa vasileana lavata hie si kote poni Nau qinetuqetu sa, na vina lavata, vnahesi, meke kote ta gilana si Arau koari doduru butubutu koasa popoa pepeso. Kote avoso ni rini sari doduru tinavete leadi sapu tavete poni Rau sari tie pa Zerusalema; meke kote magasa meke holoqoru nia rini sa binule meke tinagotago sapu ponini Rau koa rini."

¹⁰ Hiera gua si zama nia e Zihova: "Zama guahe si gamu pa guguana sa vasina hie: 'Na popoa qega, sapu loke tie na kurukuru koa ia,' gua. Uve ba koari na vasileana pa Ziuda meke sari na sirana pa Zerusalem sapu ta veko palae, meke loke tie na kurukuru koa i, si kote ta avoso pule ¹¹ sari mamalaini kukili qetuqetu, na hegere, sari mamalaini ri na tie varihaba. Kote ta avoso pule si arini pu paleke vinari poni zama leana la pa Zelepade te Zihova. Kote kera guahe si arini, †

'Mada ponia sa zinama leana koe Zihova Tadi na Qeto Minate, ura e Zihova si leana; sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.' Ura kote veko pule lani Rau sari tinagotago tanisa popoa gugua pukerane," zama gua se Zihova.

¹² Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: "Koasa vasina hie sapu qega meke loke tie na kurukuru koa ia, si kote toqolo pule i na duduli koari doduru vasileana, pude turana lani ri sepati sari dia sipi. ¹³ Koari na vasileana pa popoa toqetoqere, koari hubi toqere pa kali lodu rimata, meke pa popoa Neqevi, pa pinaqaha popoa te Benisimane, pa korapa vasileana hitekedi pa vari likohaena Zerusalem, meke pa korapadi ri vasileana pa Ziuda, si kote nae pulei rina sepati sari dia sipi," zama gua se Zihova.

¹⁴ Zama vura pule se Zihova, "Sari rane si korapa mae, totoso sapu kote va gorevura ia Rau sa vina tataru tolavaena sapu tavetia Rau koasa butubutu Izireli meke Ziuda. ††

¹⁵ Koari na rane arini meke koasa totoso asa si kote va tuvulu vura ia Rau koasa tuti te Devita sa Lelana tinonoto;

Asa kote tavetia gua sapu tonoto meke nono koasa popoa.

¹⁶ Koari rane arini si e Ziuda si kote ta harupu meke Zerusalem si kote lopu koa matagutu. Hierana sa pozapoza sapu kote ta poza nia sa: E Zihova sa Nada Tinonoto."

¹⁷ Ura hiera gua si zama nia e Zihova: "Lopu kaqu makudo habotu koasa habohabotuana banara pa Izireli si keke tie pa tutina Devita, ¹⁸ babe sari hiama, pa tuti te Livae, si lopu kaqu makudo pa tinavete hiama pa Kenuqu pude poni Au vinukivukihi va uququ, va uqu vinariponi kiko huiti, meke kaiqa vinukivukihi pule." ††

¹⁹ Hiera gua si zama nia e Zihova sapu kamo la koe Zeremaea: ²⁰ "Hiera gua si zama nia Arau Zihova: 'Pana boka kumatia goi sa Qua vinariva egoi koasa rane meke sa Qua vinariva egoi koasa boni, pude sa rane meke sa boni si lopu mae pa dia totoso sapu ta tozi ni rini, ²¹ si sa Qua vinariva egoi koe Devita sa Qua nabulu, meke sa Qua vinariva egoi koari na tutina Livae pu turu va tana pa Kenuqu, si kote boka ta kumata meke lopu kaqu habotu ia si keke tie pa tutina e Devita sa nana habohabotuana banara. ²² Kote

gunini Arau na pinopino pa galeglearane sapu lopu boka ta nae meke guari onone pa masamasa sapu lopu boka ta pada sari tutina e Devita sa Qua nabulu meke sari tie Livae pu turu va tana pa Kenuqu."

²³ Sa zinama te Zihova si kamo la koe Zeremaea: ²⁴ "Vea, ele gilania tugo goi, sapu zamazama guahe sari tie, 'Ele kilui Zihova sari karua banara sapu vizati Sa,' gua? Gua ke hakohako ni rini sari Qua tinoni meke lopu na banara gunini rini. ²⁵ Hiera gua si zama nia Arau Zihova: 'Be guana lopu ele tavetia Rau sa Qua vinariva egoi koari rane na boni meke va turui sari tinarae koari manauru meke pepeso, ²⁶ si kote kilui Rau sari tutina e Zekopi meke Devita sa Qua nabulu meke kote lopu vizatia Rau si keke ri tuna koreo e Devita pude banarani sari tuti dia ri Ebarahami, Aisake, meke Zekopi. Ura Arau kote poni puleni sari dia tinagotago meke kote tataruni Rau si arini."

Sa Inavoso La koe Zedekaea

34 Kamo mae koe Zeremaea sa zinama te Zihova, sipu korapa raza ia Nebukaneza sa banara pa Babiloni meke sa nana qeto minate varipera lavata, sari na vasileana pa Ziuda meke Zerusalem, meke sari vasileana hitekedi pa vari kalina. Somana pa nana qeto minate sari votivotiki butubutu tie pa nana banara: ¹ "Hiera gua si zama nia Arau Zihova, sa Tamasa pa Izireli: Mu la koe Zedekaea sa banara pa Ziuda mamu tozi nia, 'Hiera gua si zama nia e Zihova: Arau si nama pude vala nia sa vasileana lavata hie koasa banara pa Babiloni, meke kote sulu gore pania sa. ² Lopu kote boka govete nia goi sa limana sa, ba kote ta saputu vagi si goi meke ta turana la koa sa. Kote dogoro nia matamu goi si asa meke kote zama pa kenumu. Meke kote la pa Babiloni si goi.

³ Ba Zedekaea banara pa Ziuda, mu avosia sa vina tataru te Zihova. Hiera gua si zama nia e Zihova pa guguamu agoi: Lopu kote mate pa vedara si agoi; ⁴ ba kote mate va bulebulei si agoi. Gua sapu hoke va uququ humaña lea si arini pa dia vina lavata koari na tamamu kenudi, sari na banara pu ele hola, si kote va uququ humaña lea tugo sari tie pa dia pinamaña meke kote taruqoqo meke zama guahe, "Kei, mami banara si mate!" kote gua. Arau telequ tavetia sa vina tataru hie," zama vura gua se Zihova.

⁵ Meke pa Zerusalem tozi beto valani e Zeremaea sa propita sari doduru zinama hire koe Zedekaea sa banara pa Ziuda, ⁶ sipu korapa raza ia sa qeto minate tanisa banara pa Babiloni sa popoa Zerusalem meke sari kaiqa vasileana pule pa Ziuda sapu lopu ele ta vagi, ari pa Lakisi meke pa Azeka. Arini mo sari vasileana lavata ta gobadi sapu korapa koa hola pa Ziuda.

Lopu Ta Rupaha sari na Pinausu

⁸ Hiera gua sa zinama te Zihova sapu kamo mae koe Zeremaea mudina sapu tavetia e Zedekaea sa banara

† 33:11 1 Koron 16:34; 2 Koron 5:13, 7:3; Ezr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 107:1, 118:1, 136:1 †† 33:14 Zer 23:5-6 ‡ 33:17 2 Samuella 7:12-16; 1 Ban 2:4; 1 Koron 17:11-14 †† 33:18 Nab 3:5-10

‡ 34:1 2 Ban 25:1-11; 2 Koron 36:17-21

sa vinariva egoi koari na tie pa Zerusalemade pude tozi urahae nia sa tinarupaha tadi na pinausu. ⁹ Doduru tie si kaqu rupahi sari dia pinausu sapu na tie Hiburu, koreo babe vineki, barikaleqe babe palabatu; loke tie si kaqu vata pusi eko ia si keke tie Ziu. ¹⁰ Ke doduru koimata na tinoni pu somana koasa vinariva egoi hie si va egoa pude vata rupahi sari dia pinausu meke lopu va pusi ekoi. Va egoa rini meke va rupaha taloa ni rini. ¹¹ Ba mudina asa si la tuqe vagi puleni rini meke vata pusi pule i.

¹² Meke kamo mae sa zinama te Zihova koe Zeremaea: ¹³ "Hiera gua si zama nia Arau Zihova, sa Tamasa te Izireli: 'Keke vinariva egoi si tavetia Rau koari na tiatamamia totošo turaŋa vurani Rau pa Izipi, totošo ta turaŋa vura si arini koasa popoa tinapusi asa. Zama si Rau: ¹⁴ Doduru vina zuapa vuaheni si kaqu vata rupahi gamu sari hopeke mia pinausu sapu na tie Hiburu pu vata holuholu pule nia koa gamu. Mudina sapu nabulu si asa koa goi ka onomo vuaheni si kaqu vata rupahia goi meke va taloa ia. Ba sari tamamia si lopu va avoso mae koa Rau babe va taliŋa mae Au. ¹⁵ Vaqurana si hobe si gamu meke lulia gamu gua sapu toŋoto pa Kenuqu: Hopeke meke si tozi urahae nia sa tinarupaha tadi na turaŋamia. Latu si gamu pa Zelepade sapu ta poza nia Rau meke la tavetia si keke vinariva egoi vasina. ¹⁶ Ba kamahire si taliri pule si gamu meke ŋovalia sa Pozaqu Rau; hopeke la si gamu meke tuqe vagi puleni sari mia pinausu sapu ele vata rupahi gamu, meke zuzuki gamu pude na pinausu pule.'

¹⁷ Gua ke hiera gua si zama nia Arau Zihova: 'Lopu hite va tabe Au gamu si Arau; lopu vata rupahi gamu sari turaŋa mia. Ke kamahire si zama vura nia Rau sa "tinarupaha" tamugamu. Zama vura gua si Arau Zihova, Na "tinarupaha" pude hoŋa pa vedara, pa soŋe, meke oza. Kote va doŋo hikare gamu Rau koari doduru butubutu pa popoa pepeso. ¹⁸ Saripu sekea sa Qua vinariva egoi meke lopu va gorevura i sari vina turu koasa vinariva egoi sapu tavetia rini pa Kenuqu Rau, si kote tavete gunini Rau guana tuna bulumakao sapu kubolo rua ia rini meke enea rini vari korapadi. ¹⁹ Sari koimata pa Ziuda meke Zerusalemade, sari tie tavetavete pa vetu baŋara, sari hiama meke doduru tiena sa popoa pu enea sa vari korapadi sari karua kubolona sa bulumakao, ²⁰ si kote valani Arau koari dia kana pu korapa hatai pude va matei. Sari tinidia si kote na ginani tadi na kurukuru pa galegaleane meke na kurukuru ŋame pa soloso.

²¹ Se Zedekaea sa baŋara pa Ziuda meke sari nana koimata si kote valani Arau koari dia kana pu korapa hata i pude va matei, koasa qeto minate tanisa baŋara pa Babiloni, sapu ele ta luarae koa gamu. ²² Zama vura guahe si Arau Zihova, kote vala nia Rau sa ginarunu, meke kote turaŋa pule maeni Arau koasa vasileana lavata hie. Kote rapatia rini, kote vagia rini meke sulu

gore nia. Meke kote huara pani Rau sari vasileana pa Ziuda pude loke tie kaqu koa i sari vasidi arini."

Zeremaea meke sa Tatamana te Rekabi

35 Hiera sa zinama te Zihova sapu kamo mae koe Zeremaea sipu korapa koa baŋara se Zehoiakimi sa tuna koreo e Zosaea sa baŋara pa Ziuda: ¹² "La koasa tatamana te Rekabi, mamu ruvati pude mae pa keke ri na lose pa kali Zelepade te Zihova; mamu poni vaeni pude napo si arini."

³ Ke topue la si arau pude la vagia se Zazanaea sa tuna koreo e Zeremaea, sapu sa tuna koreo e Habazinaea, meke vagi tugo rau sari tasina koreo meke sari doduru tuna koreo, sapu sa doduruna mo sa tatamana te Rekabi. ⁴ Ke turaŋa vagi rau meke nuquru pa vetu te Zihova pa lose tadi na tuna koreo e Hanani, sapu sa tuna koreo e Iqidalaea sa tie te Tamasa. Hie si pa kali lose mo tadi na koimata pa vetu te Zihova, sapu kali sage koasa lose te Maseia sa tuna koreo e Salumu sa tie kopu sasada pa Zelepade. ⁵ Meke va nama kapa na zagi si arau pa kenudia rina tie pa tatamana te Rekabi meke zama si rau koarini, "Napo vasi vaeni."

⁶ Ba olaŋa si arini, "Gami si lopu napo vaeni sina zama gami e Zonadabi sa tuna koreo e Rekabi sapu tuti gorea gami: 'Gamu meke sari tutimia si lopu kaqu hokara napo vaeni. ⁷ Meke lopu kaqu kuri vetu si gamu, lelete kiko babe tavete inuma vaeni; lopu kaqu tagoi gamu sari tinitoŋa hire, ba kaqu koa lamo pa ipi si gamu. Pude gua asa si kote koa seunae si gamu koasa popoa sapu karovo mae koa ia gamu.' ⁸ Va tabei gami sari doduru pu tozini gami e Zonadabi sa tuna koreo e Rekabi sapu tuti gorea gami. Gami, mami barikaleqe, sari tumami koreo meke vineki si lopu napo hokaria gami sa vaeni ⁹ babe kuri vetu pude koa i babe tago inuma vaeni, tago pezara duduli babe lelete kiko. ¹⁰ Gami si koa pa ipi meke va tabe va leani gami sari doduru pu tozini gami e Zonadabi si gami, asa pu tuti gorea gami. ¹¹ Ba totošo rapatia e Nebukaneza sa baŋara pa Babiloni sa popoa hie, si zama si gami, 'Aria, mada la pa Zerusalemade, mada govete ni sari qeto minate tadi pa Babiloni meke pa Siria.' Ke mae koa si gami pa Zerusalemade."

¹² Meke kamo mae sa zinama te Zihova koe Zeremaea, sapu zama guahe: ¹³ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: "La mamu tozini sari tie pa Ziuda meke sari tinoni pa Zerusalemade, 'Vegua, lopu kote va avoso si gamu meke va tabei sari Qua zinama?' zama vura gua se Zihova. ¹⁴ 'Tozini e Zonadabi sa tuna koreo e Rekabi, sari tutina pude lopu napo ia sa vaeni meke kopu nia arini si asa. Kamo pa rane ŋinoroi si lopu napoa rini sa vaeni, sina va tabea rini sa vina turu tanisa tamadia. Ba Arau si ele zama pilipule koa gamu ba lopu hite va tabe Au tu gamu si Arau. ¹⁵ Garunu pilipule atuni Arau koa gamu sari doduru Qua nabulu, sari na poropita. Zama si arini, "Gamu si kaqu hopeke kekere koari mia

† 34:14 Ekd 21:2; Diut 15:12 †† Mi doŋo la pa vinariva egoi te Ebarahami meke Tamasa pa Zenesesi 15:9-21.

‡ 35:1 2 Baŋ 23:36 kamo hinia 24:6; 2 Koron 36:5-7

hahanana kaleadi mamu hobei sari mia tinavetavete. Mi lopu luli sari kaiqa tamasa kokohadi pude va nabulu la koarini. Pude gua si kote koa si gamu koasa popoa sapu poni nia Rau koa gamu meke sari tiatamamia." Ba gamu si lopu hite va avoso mae koa Rau babe va taliņa mae Au. ¹⁶ Sa tutina e Zonadabi sa tuna koreo e Rekabi si tavete va gorevura ia sa vina turu sapu ponini sa tamadia, ba sari tie hire si lopu hite va tabe Au rini.'

¹⁷ Gua ke hiera gua si zama nia Arau Zihova, sa Tamasa pa Izireli: 'Va avoso mae! Arau kote va kamo la nia pa Ziuda meke koari doduru pu koa pa Zerusalemia sari doduru tinasuna gua sapu ele zama lani Arau koarini. Zama la i Rau ba lopu va avoso si arini; tioko la i Rau ba lopu olaņa si arini.'"

¹⁸ Meke zama la se Zeremaea koasa tatamana te Rekabi, "Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: 'Gamu si ele va tabea sa tamamia kenuna se Zonadabi meke ele luli gamu sari doduru nana ginarunu meke ele taveti sari doduru pu tozi sa.' ¹⁹ Gua ke, hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: 'Sa butubutu te Zonadabi sa tuna koreo e Rekabi si lopu kaqu makudo koa ia tie pude koa nabulu koa Rau.'"

Tiroi Baruku sari Zinama te Tamasa

36 Pa vina made vuahenina sa binaņara te Zehoiakimi sa tuna e Zosaea sa baņara pa Ziuda si kamo mae koe Zeremaea sa zinama te Zihova: ^{†2} "Vagia si keke pepa ta viqusuna, mamu kuberi vasina sari doduru zinama pu ele zama atuni Arau koa goi pa gugua sa butubutu Izireli, Ziuda meke sari kaiqa butubutu pule, podalae pa toso sapu podalae zama igo Rau toso baņara se Zosaea meke kamo kamahire.

³ Hokara pana avosi rina tie pa Ziuda sari doduru tinasuna pu va namanama i Arau pude va raza ni, si kote hopeke kekere si arini koari dia hahanana kaleadi; pude gua si kote taleosoni Rau sari dia kinaleana meke sari dia sinea." ⁴ Ke tiokia Zeremaea se Baruku sa tuna koreo e Neria, meke zama lani e Zeremaea sari doduru pu ele tozi lani Zihova koasa, meke kubere gore betoni e Baruku koasa pepa.⁵ Meke zama se Zeremaea koe Baruku, "Arau si ta hukataqu; lopu boka la koasa Zelepade te Zihova si rau. ⁶ Ke agoi mamu la koasa vasina varivarigarana pa Zelepade te Zihova koasa rane sapu madi pa ginani si arini. Mamu tiro lani koari tie sari zinama te Zihova sapu zama atuni arau meke kuberi goi koasa pepa. Tiro lani koari doduru tie pa Ziuda pu mae guadi koari dia vasileana meke nuquru atu vasina. ⁷ Hokara kote tepatepa la si arini koe Zihova, meke hopeke kekere si arini koari hopeke dia hahanana kaleadi, sina sa binugoro meke tinaņaziri sapu zama vura nia e Zihova koari tinoni hire si noma hola."

⁸ Ke tavete betoi Baruku sa tuna koreo e Neria sari doduru pu tozi ni e Zeremaea sa poropita pude taveti;

koasa Zelepade te Zihova si tiro i sa sari zinama te Zihova sapu koa koasa pepa ta viqusuna. ⁹ Pa vina sia sidara koasa vina lima vuahenina sa binaņara te Zehoiakimi sa tuna koreo e Zosaea sa baņara pa Ziuda si na toso madi pa ginani la koe Zihova si asa, tadi na tinoni pa Zerusalemia meke arini pu mae guadi koari na vasileana hitekedi pa Ziuda. ¹⁰ Koasa lose te Qemaraea sa tuna koreo e Sapani sa tie kubekubere, sapu pa varivarigarana kalina sage, tata koasa Sasada Vaqura pa Zelepade, si tiro vura la nia e Baruku koari doduru tie koasa Zelepade te Zihova sari zinama te Zeremaea koasa pepa.

¹¹ Totoso avosia e Mikaea, sa tuna koreo e Qemaraea sapu sa tuna koreo e Sapani sari doduru zinama te Zihova koasa pepa, ¹² si gore la si asa koasa lose tanisa tie kubekubere pa vetu baņara, vasina habotu dia sari koimata: Elisama sa tie kubekubere, Delaea sa tuna koreo e Semaea, Elinetani sa tuna koreo e Akabora, Qemaraea sa tuna koreo e Sapani, Zedekaea tuna koreo e Hananaea, meke doduru ari kaiqa koimata pule. ¹³ Sipu beto tugo tozini e Mikaea sari doduru pu avosi sa sapu tiro vurani e Baruku la koari na tie koasa pepa, ¹⁴ si garunia mo ri doduru koimata se Zehudi tuna koreo e Netanaea, sapu sa tuna koreo e Selemaea, sapu sa tuna koreo e Kusi, pude la tozi nia se Baruku sapu guahe, "Palekia sa pepa sapu tiro vura la nia goi koari na tinoni, mamu mae," gua. Ke la koa rini se Baruku sa tuna koreo e Neria, palekia nana sa pepa ta viqusuna pa limana. ¹⁵ Zama si arini koasa, "Habotu, mamu tiro mae nia koa gami."

Ke tiro la nia e Baruku koa rini. ¹⁶ Sipu avosi rini sari doduru zinama hire, si matagutu si arini meke vari doņoi meke zama ia rini se Baruku, "Kaqu la tozi nia gami sa baņara sari na zinama hire," gua. ¹⁷ Meke nanasia rini se Baruku, "Tozini gami, vegua meke boka kuberi goi sari doduru hire? Vegua, e Zeremaea na zama atuni?"

¹⁸ "Uve," olaņa gua se Baruku, "asa zama maeni sari doduru zinama hire koa rau, meke arau kubere goreni koasa pepa."

¹⁹ Meke zama sari na koimata koe Baruku, "Agoi meke Zeremaea, la mamu la tome. Lopu va malumia keke tie pude tumae nia pavei si tome gamu kara."

²⁰ Beto si vekoa rini sa pepa pa lose te Elisama sa tie kubekubere, meke topue la si arini koasa baņara pa vasina varivarigarana meke la tozi beto nia rini koasa. ²¹ Meke garunia sa baņara se Zehudi pude la vagia sa pepa, ke la vagi mae nia Zehudi pa lose te Elisama sa tie kubekubere sa pepa meke tiro la nia sa koasa baņara meke koari doduru koimata pu turu kapae dia koasa. ²² Na vina sia sidara bisa, toso ibu, meke sa baņara si habotu nana pa lose sapu maņini, meke na nika si toa nana pa kenuna. ²³ Doduru toso sipu tiro va hokotia e Zehudi si ka neta babe made kukuru vivinei si vagi magu sa baņara meke magu rikata vagi sa meke oki lani pa nika, osolae ta sulu palae beto sa pepa ta viqusuna pa nika. ²⁴ Namu loke minatagutu si ta dogoro koasa baņara meke sari nana tie tavetavete,

† 36:1 2 Baņ 24:1; 2 Koron 36:5-7; Dan 1:1-2

meke lopu hite daku sira i rini sari dia poko. ²⁵ Zama ia tugo ari Elinetani, e Delaea, meke Qemaraea sa banara pude lopu sulu ia sa pepa, gua, ba lopu hiva avosi sa. ²⁶ Ba garunia tu sa banara se Zeremilia sa tuna sa banara, se Seraea tuna koreo Azarieli, meke Selemaea tuna koreo Abideli pude la pusi maeni sari Baruku sa tie kubekubere meke se Zeremaea sa poropita. Ba ele tomei tu e Zihova sari karua.

Kubere Pulea e Zeremaea si Keke Pepa Kinorokorotae

²⁷ Mudina sapu sulu ia sa banara sa pepa sapu koa ia na zinama sapu zama lani e Zeremaea meke kuberi e Baruku, si kamo mae sa zinama te Zihova koe Zeremaea: ²⁸ "Vagi pule ia si keke pepa ta viqusuna, mamu kubere pule i vasina sari doduru zinama gua sapu koa koasa pepa kekenu, sapu sulu pania e Zehoiakimi sa banara pa Ziuda. ²⁹ Mamu tozi nia tugo se Zehoiakimi sapu guahe, 'Hiera gua si zama nia e Zihova: Sulu pania goi sa pepa asa meke zama si goi, "Vea ke kuberia goi koasa pepa sapu sa banara pa Babiloni si hinokara kote mae meke kote huarua sa popoa hie meke va mate betoi sari na tiena meke sari na kurukuru name?" ³⁰ Gua ke, hiera gua si zama nia e Zihova pa gugua e Zehoiakimi sa banara pa Ziuda: Loke tutina si kote habotu koasa habohabotuana banara te Devita; sa tini tomatena sa si kote ta gona vura la vasina sapu kote nada ia sa rimata pana rane meke ibu ia pana boni. ³¹ Kote va kilasa ia Rau meke sari tuna meke sari nana tie tavetavete koari dia tinavete kaleadi. Kote va kamo lani Rau koarini meke koari pu koa pa Zerusalem meke sari tinoni pa Ziuda sari doduru tinasuna pu zama lani Arau koarini, sina lopu hite avoso si arini."

³² Ke vagi pulea Zeremaea si keke pepa meke vala nia koasa tie kubekubere se Baruku sa tuna koreo e Neria, meke zama la se Zeremaea meke kubere gore puleni sa sari doduru zinama gua sapu koa koasa pepa sapu sulu pania e Zehoiakimi sa banara pa Ziuda. Meke soku zinama gugua tugo arini si tava somana la.

Sa Tinepa te Zedekaea koe Zeremaea

37 E Nebukaneza sa banara pa Babiloni va turu ia se Zedekaea pude banara pa Ziuda; na banara hinobena e Zehoiakini si asa, sa tuna e Zehoiakimi. ^{†2} Na asa meke sari nana tie tavetavete meke sari tiena sa popoa si lopu hite va talina la koari na zinama te Zihova sapu zama ni e Zeremaea sa poropita.

³ Ba garuni Zedekaea sa banara sari Zehukali sa tuna e Selemaea meke se Zepanaea sa hama sa tuna Maseia, pude la koe Zeremaea sa poropita meke zama guahe: "Mu, varavara la poni gami koe Zihova sa nada Tamasa," gua.

⁴ Ego se Zeremaea si boka somana ene lamae nana koari na tie sina lopu ele ta veko pa vetu varipusi si asa. ⁵ Sa qeto minate te Pero si ele topue vura pa Izipi,

meke sipu avoso nia ri pa Babiloni pu korapa rapatia sa popoa Zerusalem sa inavoso asa si ta luarae si arini pa Zerusalem.

⁶ Pa tooso asa si kamo la sa zinama te Zihova koe Zeremaea sa poropita: ⁷ "Hiera gua si zama nia e Zihova sa Tamasa pa Izireli: Tozi nia sa banara pa Ziuda pu garunu gamu pude nanasa mae koa Rau, 'Sa qeto minate te Pero sapu topue vura mae pude toka nigo, si kote kekere pule la pa dia popoa, pa Izipi. ⁸ Meke sari pa Babiloni si kote kekere pule mae meke rapatia sa vasileana lavata hie; kote vagia rini meke sulu gore pania.'

⁹ Hiera gua si zama nia e Zihova: Lopu va koha puleni gamu koasa binalabala guahe, 'Sari pa Babiloni si hinokara ta luarae koa gita,' gua. Lokari! ¹⁰ Be va kilasia gamu sa doduruna sa qeto minate pa Babiloni pu rapata gamu meke ka visavisa tie bakoradi mo si koa hola pa dia ipi, ba kote vura mae si arini meke sulu gore pania sa vasileana lavata hie."

Ta Pusi se Zeremaea

¹¹ Mudina sapu ta luarae sa qeto minate pa Babiloni pa Zerusalem koa gua koasa qeto minate te Pero, ¹² si hiva vura koasa vasileana lavata se Zeremaea pude la nana pa kali puku popoa tadi pa Benisimane pude la vagia sa nana hinia pa tinago koari na tie vasina. ¹³ Ba tooso kamo la si asa pa Sasada te Benisimane si tuqe vagia sa palabatu koari na tie kopu si asa. Pozana sa si e Iriza sa tuna koreo e Selemaea, sapu sa tuna Hananaea, meke zama ia sa, "Agoi si hiva govete la somana koari pa Babiloni!" gua.

¹⁴ "Lopu hinokara sapu asa!" gua se Zeremaea. "Lopu na govete la koari pa Babiloni si arau." Ba lopu hiva avosia e Iriza si asa; ba tuqe vagia sa meke turana la nia koari na koimata si asa. ¹⁵ Bugoro nia rini si asa meke sekea rini meke la veko rini pa vetu te Zonatani sa tie kubekubere, sapu iliri nia vetu varipusi rini.

¹⁶ Vekoa rini pa keke lose pa kauru pepeso meke vasina si koa va seunae hola si asa. ¹⁷ Meke hata ia Zedekaea sa banara si asa, ke ta turana la pa vetu banara si asa, vasina nanasa golomia sa banara, "Vegua, koa dia kaiqa inavoso koe Zihova?" gua si asa. "Uve," olana gua se Zeremaea, "agoi si kote ta vala koari na tie Babiloni," gua si asa.

¹⁸ Meke nanasa la se Zeremaea koe Zedekaea sa banara, "Na sinea savana si tavetia rau sapu sea atu koa goi babe sari mua koimata babe sari tie, ke ta veko pa vetu varipusi si arau? ¹⁹ Avei sari mua poropita sapu korokorotae atu koa goi sapu, 'Sa banara pa Babiloni si lopu kote mae rapata igo babe sa popoa hie,' gua? ²⁰ Ba kamahire, agoi na palabatu qua banara, meke gua, avoso au. Maqu vatu nia sa qua tinepa koa goi: Mu lopu garunu pule lani au koasa vetu te Zonatani, na kote mate si arau vasina," gua si asa.

²¹ Ke vala zinama se Zedekaea sa banara pude ta veko pa vasina varivarigarana tadi na tie kopu pa vetu banara se Zeremaea meke kote ta poni bereti koari na

† 37:1 2 Ban 24:17; 2 Koron 36:10

tie tavete bereti doduru rane osolae beto sari doduru bereti koasa vasileana lavata. Ke koa se Zeremaea koasa varivarigarana pa vetu baṅara.

Zeremaea si Ta Voi pa Pou Tana Va Naqiti Kolo Ruku

38 Avosia ri Sepatia sa tuna koreo e Matani, e Qedalaea sa tuna koreo Pasahuru, Zehukali sa tuna koreo e Selemaea, meke e Pasahuru sa tuna koreo e Malokiza se Zeremaea totošo zama sa sari tie meke zama guahe, ² "Hiera gua si zama nia e Zihova: 'Asa pu koa hola koa sa vasileana lavata hie si kote mate pa vedara, soṅe, meke oza, ba asa pu vura la koari qeto Babiloni si kote toa. Kote govete si asa meke kote toa.' ³ Meke hiera gua si zama nia e Zihova: 'Sa vasileana hie si hinokara kote ta vala koasa qeto minate tanisa baṅara pa Babiloni meke kote tuqe vagia sa.'"

⁴ Meke la sari koimata hire koasa baṅara meke zama, "Sa tie hie si garona pude tava mate. Korapa naqunaqui sa sari na tie varipera koa holadi koasa vasileana lavata hie, meke gua tugo sari na tie koari nana zinama sapu zama lani sa koa rini. Na lopu va leani gua si hata ia sa ba pude ḡovali tu gua," gua si arini.

⁵ "Leana, vekoa rau pa limamia si asa," olaṅa gua se Zedekaea sa baṅara. "Loketoṅa si boka tavetia sa baṅara pude va kari gamu," gua si asa.

⁶ Ke vagi ia rini se Zeremaea meke veko nuquru nia pa pou tana va naqiti kolo te Malokiza, sa tuna koreo sa baṅara sapu pa korapa vasina varivarigarana pa vetu baṅara. Va gore la nia rini pa keke pou tana va naqiti kolo ruku se Zeremaea; sa pou asa si loke kolona ba tale nelakana mo, ke lodu gore la pa nelaka se Zeremaea.

⁷ Ba avoso nia Ebedimeleki keke tie pa Itiopia, na koimata pa vetu baṅara, sapu veko nuquru nia rini pa pou, gua. Ke sipu korapa habotu nana pa Sasada te Benisimane sa baṅara, ⁸ si vura se Ebedimeleki koa sa vetu baṅara meke la zama guahe koasa,

⁹ "Qua palabatu qua baṅara, sari tie hire si tavete va kaleana hola koari doduru ginugua sapu tavete la nia rini koe Zeremaea sa poropita. La oki gore nia rini si asa pa pou tana va naqiti kolo ruku. Na kote mate hokara mo si asa vasina, ura na bereti ba loketoṅa hokara pa doduruna sa vasileana lavata," gua si asa.

¹⁰ Ke tozi nia sa baṅara se Ebedimeleki sa tie Itiopia, "Vagi ka toloṅavulu puta tie tani; mamu la daku vura nia se Zeremaea sa poropita pa pou sipu lopu ele mate si asa," gua.

¹¹ Ke vagi Ebedimeleki sari tie meke la koasa lose pa kauruna sa lose poata pa vetu baṅara. Vagi sa si kaiqa poko rikarikatadi meke poko koadi vasina meke va gore luli lani sa koasa aroso koe Zeremaea pa pou.

¹² Zama se Ebedimeleki sa tie Itiopia koe Zeremaea, "Vekoi sari poko rikarikatadi meke poko koadi isara pa kauru ababemu pude lopu ta sigiti nia goi sa aroso." Ke tavetia Zeremaea sapu gua asa, ¹³ meke kave vura nia rini si asa pa aroso meke ovulu vura nia koasa pou.

Meke koa se Zeremaea koasa vasina varivarigarana pa vetu baṅara.

Tepa Binalabala Vinaritokae se Zedekaea koe Zeremaea

¹⁴ Keke totošo si tioko vagia e Zedekaea se Zeremaea meke turaṅa la nia rini si asa pa vina ṅeta sasada koasa Zelepade te Zihova, "Kote nanasa nia rau si keke toṅa koa goi," zama gua sa baṅara koe Zeremaea. "Mu lopu tomea koa rau si keke toṅa," gua sa baṅara.

¹⁵ Zama se Zeremaea koe Zedekaea, "Pana olaṅa igo rau, si vea, lopu kote va mate au goi? Na pude poni nigo binalabala mo ba lopu kote avoso au mo agoi."

¹⁶ Ba tokotokoro golomo se Zedekaea sa baṅara koe Zeremaea: "Sapu gua hinokara toana gua se Zihova, asa pu ponini gita sa siniṅo, si lopu kote va mate igo rau babe vala nigo koarini pu hiva va mate igo," gua sa baṅara.

¹⁷ Meke zama se Zeremaea koe Zedekaea, "Hiera gua si zama nia e Zihova sa Tamasa Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: 'Be vala pule nigo koari na koimata tanisa baṅara pa Babiloni si agoi, si sa mua tinoa si kote ta harupu meke sa vasileana lavata hie si lopu kote ta sulu gore palae; agoi meke sa mua tatamana si kote toa. ¹⁸ Ba pude lopu vala pule nigo si agoi koari na koimata tanisa baṅara pa Babiloni, si sa vasileana lavata hie si kote ta vala koari pa Babiloni meke kote sulu gore pania rini; meke agoi ba lopu kote boka govete ni sari limadia.'"

¹⁹ Zama se Zedekaea sa baṅara koe Zeremaea, "Matagutu ni rau sari tie Ziu sapu ele karovo la koari pa Babiloni, meke gua meke vala nau ri tie Babiloni koa rini meke kote la arini meke ḡoṅovala au."

²⁰ "Lopu kote vala nigo rini koa rini," olaṅa gua se Zeremaea. "Va tabea se Zihova, mamu taveti gua sapu tozi nigo rau, meke kote leamu si agoi, sa mua tinoa si kote ta harupu. ²¹ Ba pana koromu vala pule nigo, si hierana si va dogoro nau e Zihova koa rau: ²² Doduru barikaleqe pu koa hola pa vetu baṅara si kote ta turaṅa vura la koari na koimata tanisa baṅara pa Babiloni. Kote zama guahe sari barikaleqe koa goi: 'Turaṅa va sea igo rini meke va kilasa igo rini, sari mua baere pu raṅe i goi.

Sari nenemu si lodu pa nelaka;

meke ele veko pani igo ri mua baere.'

²³ Doduru mua barikaleqe meke koburu si kote ta turaṅa vura la koari na tie Babiloni. Agoi si lopu kote govete pa lima dia ba kote ta tuqe vagi koasa baṅara pa Babiloni; meke sa vasileana lavata hie si kote ta sulu gore palae."

²⁴ Zama se Zedekaea koe Zeremaea, "Lopu vata gilana nia pa keke tie sa nada vivinei, pude lopu gua si kote mate si goi. ²⁵ Pana avoso nia ri koimata sapu vivinei si arau koa goi si kote atu si arini koa goi meke zama guahe, 'Tozini gami na sa si zama nia goi koasa baṅara meke na sa si zama nia sa koa goi; lopu tomea koa gami, pude lopu gua si kote va mate igo gami,' gua. ²⁶ Pana gua asa mu tozini, 'Na tepa sisigiti si arau

koasa baṅara pude lopu va pule lani au koasa vetu te Zonatani; na kote mate vasina si rau,' mamu gua."

²⁷ Meke la tugo sari doduru koimata koe Zeremaea meke sipu nanasia rini, si tozini sa doduru pu garunu nia sa baṅara pude zamani. Ke lopu zama pule la ia rini si asa, ura loke tie avosia sa nana vivinei koasa baṅara.

²⁸ Meke koa mo se Zeremaea koasa varivarigarana pa vetu baṅara osolae ta tuqe vagi sa popoa Zeruselema. †

Ta Vagi sa Popoa Zeruselema

39 Hiera sa vivineina sa vinagina sa popoa Zeruselema: Pa vina manege puta sidara koasa vina sia vuahenina sa binaṅara te Zedekaea pa Ziuda, si la raza ia e Nebukaneza sa baṅara pa Babiloni sa popoa Zeruselema meke vari likohae nia sa nana qeto minate lavata si asa. ² Meke pa vina sia rane koasa vina made sidara pa vina manege eke vuahenina sa binaṅara te Zedekaea, si ta huara nuquru sa gobana sa vasileana lavata. ³ Meke la sari doduru koimata tanisa baṅara pa Babiloni meke vagi dia habohabotuana pa Sasada Kokorapa: ari Neqala Sareza pa Samuqa, Nebo Sasekimi sa ṅati koimata meke Neqala Sareza sa palabatu nomana meke sari doduru koimata pule tanisa baṅara pa Babiloni. ⁴ Totoso dogori e Zedekaea sa baṅara meke sari doduru nana tie varipera sarini, si govete gedi; pana boṅi si ta luarae si arini koasa vasileana lavata, govete gua koasa inuma tanisa baṅara, vura gua koasa sasada pa varikorapadi ri karua goba meke govete la gua pa lolomo Zodani, si arini.

⁵ Ba hadu lulia sa qeto minate pa Babiloni meke kamo rini se Zedekaea pa pezara tata pa Zeriko. Tuqe vagia rini meke turaṅa la nia rini koe Nebukaneza sa baṅara pa Babiloni pa Ribila pa popoa Hamati, vasina ta pitu si asa koasa baṅara pa Babiloni. ⁶ Pa Ribila va matei sa baṅara sari tuna koreo e Zedekaea sipu korapa doṅo la mo si asa, meke va matei tugo rini sari doduru palabatu nomadi pa Ziuda. ⁷ Meke va behu i sa sari matana e Zedekaea meke pusi nia seni boronizi sa meke turaṅa la nia sa pa Babiloni.

⁸ Meke sulua ri na tie Babiloni sa vetu baṅara meke gua tugo sari vetuvetu tadi na tie meke huara gore ni rini sari gobana sa popoa Zeruselema. ⁹ Paleke taloa betoni e Nebuzaradani, sa tie tuturana koari tie kopu tanisa baṅara pa Babiloni, saripu koa hola koasa vasileana lavata meke gua tugo sarini pu govete karovo la koa sa meke sari doduru tie pule. ¹⁰ Ba veko hola i pa popoa Ziuda e Nebuzaradani, sa tie tuturana koari tie kopu tanisa baṅara pa Babiloni, sari kaiqa tie malaṅadi, pu loketona tagoa; poni inuma vaeni sa meke na pepeso pude lelete.

Ta Rupaha se Zeremaea

¹¹ Ego vala zinama se Nebukaneza sa baṅara pa Babiloni koe Nebuzaradani, sa tie tuturana koari tie kopu tanisa baṅara, pa guguana e Zeremaea: ¹² "La vagia, mamu kopu nia; lopu komitia ba mu tavetia gua sapu hiva nia sa," gua. ¹³ Ke se Nebuzaradani, sa tie tuturana koari tie kopu tanisa baṅara, se Neqala Sareza sa palabatu nomana meke sari doduru koimata pule tanisa baṅara pa Babiloni ¹⁴ si garunu tie meke ta vagi vura koasa varivarigarana pa vetu baṅara se Zeremaea. Vala nia rini koe Qedalaea sa tuna koreo e Ahikama, sa tuna koreo e Sapani, pude turaṅa pule la nia pa nana vetu. Ke koa turaṅi sa sari nana tie soti.

Na Tinaharupu te Ebedimeleki

¹⁵ Sipu korapa koa se Zeremaea pa varivarigarana pa vetu baṅara, si kamo la koasa sa zinama te Zihova: ¹⁶ "La mamu tozi nia se Ebedimeleki sa tie Itiopia, 'Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: Arau si va nama pude va gorevura i sari Qua zinama sapu la gua koasa vasileana lavata hie pa tinasuna, lopu pa lineana. Pa totoso arini si kote dogori mua agoi pana gorevura si arini. ¹⁷ Ba kote harupu igo Arau si agoi koasa rane asa, zama vura gua si Arau Zihova; lopu kote ta vala si agoi koarini pu matagutu ni agoi. ¹⁸ Arau kote harupu igo; lopu kote mate si goi pa vedara ba kote toa mua si agoi, sina raṅe Au goi si Arau,' zama vura gua se Zihova."

Koa koe Qedalaea se Zeremaea

40 Totoso korapa koa ta pusi seni se Zeremaea somanae koari na tie pa Zeruselema meke Ziuda pu korapa ta raovo la pa Babiloni meke sipu dogoro vagia meke rupahia e Nebuzaradani sa tie tuturana koari na tie kopu tanisa baṅara si asa pude la pa Rama, si kamo la sa zinama te Zihova koa sa. ² Totoso dogoro vagia e Nebuzaradani se Zeremaea si zama si asa koasa, "E Zihova sa mua Tamasa ele zama nia sa tinahuara tanisa popoa hie. ³ Meke kamahire si va gorevura ia Sa; ele tavetia Sa gua sapu tozia Sa sapu kote ta evaṅa. Doduru hire si ta evaṅa sina gamu na tinoni si tavete va sea la koa Sa meke lopu va tabea gamu si Asa. ⁴ Ba ṅinoroi hie si vata rupaha igo rau koari na seni pa limamu. Pude hiva agoi si luli au, mada la pa Babiloni, meke kote arau kopu nigo; ba pude lopu hiva agoi si koa mua. Doṅo la, sa doduru popoa lavata hie si koa pa kenumu; la pavei hiva la agoi." ⁵ Ba sipu lopu ele taliri taloa se Zeremaea si zama pule la se Nebuzaradani, "Pule la koe Qedalaea sa tuna koreo e Ahikama, sapu sa tuna koreo e Sapani. Na asa si huhuku ia sa baṅara pa Babiloni pude kopuni sari vasileana pa Ziuda. Mamu la koa koa sa, turaṅae koari na tie pu kopu ni sa babe la mua pavei hiva la agoi," gua si asa.

Meke ponía ginani na poata sa se Zeremaea meke tiqe va taloa ia sa. ⁶ Ke la se Zeremaea koe Qedalaea

† 38:28 Izk 33:21

sa tuna koreo e Ahikama pa Mizipa meke koa turanġa sa somanae koa rina tinoni pu koa holadi pa popoa.

Qedalaea, Sa Qavuna pa Ziuda

(2 Baġara 25:22-24)

⁷ Totoso avoso nia ri kaiqa koimata tadi tie varipera pu govete la koa pa sada vasileana sapu va qavuna ia sa baġara pa Babiloni se Qedalaea sa tuna koreo e Ahikama pude kopuni sari tie, barikaleqe na koburu pu malaġadi hola koasa popoa meke lopu ta raovo taloa la pa Babiloni, ⁸ si kamo la si arini koe Qedalaea pa Mizipa. Ari Isimeli sa tuna koreo e Netanaea, ari Zohanana meke e Zonatani sari karua koreo te Karea, Seraea sa tuna koreo e Tanahumeti, sari tuna koreo e Epai na tie Netopa meke Zazanaea tuna koreo Ma'aka meke sari dia tie si mae koa sa. ⁹ Tokotokoro se Qedalaea sa tuna Ahikama, sa tuna koreo Sapani koa rini pude va manoti sari dia binalabala, "Mi lopu matagutu pude va nabulu la koari pa Babiloni," gua si asa. "Koa va leana pa mia popoa, mamu va nabulu la koasa baġara pa Babiloni, meke kote leana sa mia kinoa. ¹⁰ Arau hie si kote koa mo pa Mizipa pude zama poni gita koari pa Babiloni pana ene mae gua si arini koa gita. Ba gamu si la pakete mia vaeni, na vuvua pa totoso maġini meke oela olive, meke va naqiti koari mia zagi, mamu koa i sari na vasileana pu vagi hobei gamu."

¹¹ Sipu avoso nia ri doduru tie Ziu pa Moabi, Amoni, Edomu, meke doduru popoa pule sapu ka visavisa tie pa Ziuda si veko hola i sa baġara pa Babiloni meke sapu va turu ia sa se Qedalaea pude na dia qavuna, gua, ¹² si pule beto mae pa popoa Ziuda sari doduru, koari doduru popoa pu govete la i rini, meke mae koe Qedalaea pa Mizipa. Meke pakepakete va soku si arini, hola toa sa kolo vaeni, gua tugo sari na vuvua piqi meke olive.

Ta Seke Va Mate se Qedalaea

(2 Baġara 25:25-26)

¹³ Mae koe Qedalaea pa Mizipa se Zohanana sa tuna koreo e Karea meke sari doduru palabatu varipera pu govete vuradi koasa vasileana lavata, ¹⁴ meke la zama koa sa, "Vegua lopu gilania goi sapu se Balisi sa baġara pa Amoni si ele garunia sa se Isimeli sa tuna koreo e Netanaea pude va mate igo?" gua si asa. Ba lopu va hinokaria e Qedalaea sa tuna koreo e Ahikama.

¹⁵ Meke zama golomo la se Zohanana sa tuna koreo e Karea koe Qedalaea pa Mizipa, "Va malumau, maqu la va matea se Isimeli sa tuna koreo e Netanaea; na loke tie kote gilania. Na vegua ke kaqu va mate igo tu sa meke va govete pulei sari tie Ziu pu korapa koa vari likohae dia koa goi, meke va matei tu sari ka visavisa tie koa holadi pa Ziuda?"

¹⁶ Ba zama se Qedalaea sa tuna koreo Ahikama koe Zohanana sa tuna koreo e Karea, "Lopu tavete gua asa! Sa vivineina Isimeli sapu tozia goi si lopu hinokara," gua si asa.

41 Pa sidara vina zuapa koasa vuaheni asa, si turanġi e Isimeli sa tuna e Netanaea, sapu sa tuna e Elisama sapu koa koasa tuti baġara pa Ziuda meke na keke koimata tanisa baġara, sari ka manege puta tie meke mae koe Qedalaea sa tuna koreo e Ahikama pa Mizipa. Totoso korapa henahena varigara dia vasina, ¹² si gasa turu mo se Isimeli sa tuna koreo e Netanaea meke sari ka manege puta tie meke seke va mate nia vedara mo rini se Qedalaea sa tuna koreo e Ahikama, sapu sa tuna koreo e Sapani. Va mate ia mo rini si asa pu ta vizatana koasa baġara pa Babiloni pude qavuna, meke kopu nia sa popoa. ³ Va matei tugo Isimeli sari doduru tie Ziu sapu koadi koe Qedalaea pa Mizipa, meke gua tugo sari na tie varipera pa Babiloni sapu koadi vasina.

⁴ Pa koivugona sipu lopu ele gilania ri tie sa vina matena e Qedalaea, ⁵ si kamo mae gedi sari ka vesu ġavulu puta tie, mae guadi pa Sekemi, Saelo, meke Sameria. Neri pani rini sari na gumidi, rikati rini sari dia poko, meke va bakora puleni. Paleke mae vinariponi huiti na oto huda humaġa lea pude la vukivukihi dia pa Zelepade te Zihova gua. ⁶ Vura pa Mizipa se Isimeli, kabokaboa meke la tutuvi sa. Kamo la sa si zamai sa, "Mae koe Qedalaea sa tuna koreo e Ahikama," guni sa. ⁷ Totoso nuquru la rini koasa vasileana lavata si seke va matei ri Isimeli meke sari nana tie si arini meke gona lani pa keke pou popana tana naqiti kolo ruku. ⁸ Ba ka manege puta tie koa rini si zama guahe koe Isimeli, "Lopu va mate gami! Gami si ari mami huiti, bale, oela, meke zipale, tomei gami pa inuma," gua. Ke vekoi rini meke lopu va mate luli ni rini koari kasa. ⁹ Ego sa pou tana naqiti kolo ruku sapu gona nuquru nia tini tie matedi e Isimeli, somanae tugo sapu te Qedalaea, si na pou sapu e Asa sa baġara tavetia. Na kukuruna sa nana tinuru va nabu totoso rapatia e Basa sa baġara pa Izireli si asa. Va siġi nia tini tie matedi e Isimeli.

¹⁰ Meke vagi betoi e Isimeli sari doduru pu koadi pa Mizipa pude nana boso, sari tuna vineki sa baġara meke sari doduru pu koa hola pa Mizipa, saripu veko lani e Nebuzaradani, sa tie tuturana koari tie kopu tanisa baġara, koe Qedalaea sa tuna koreo e Ahikama pude kopuni. Vagi e Isimeli sa tuna koreo e Netanaea, si arini meke topue karovo la gua pa popoa Amoni.

¹¹ Totoso avoso ni e Zohanana sa tuna koreo e Karea meke sari doduru koimata varipera pu koa turanġa, sari tinavete kaleadi pu evaġi e Isimeli sa tuna koreo e Netanaea, ¹² si vagi rini sari doduru dia tie meke vura la raza ia rini se Isimeli sa tuna koreo e Netanaea. La kamo rini si asa tata koasa kopi nomana pa Qibione. ¹³ Totoso dogoria ri doduru tie ta pusidi te Isimeli se Zohanana sa tuna koreo e Karea meke sari na koimata varipera pu somana lulidi koa sa, si qetu hola si arini. ¹⁴ Meke sari doduru tie pu vagi e Isimeli pa Mizipa pude nana boso gua si kekere meke karovo la dia koe Zohanana sa tuna koreo e Karea. ¹⁵ Ba se Isimeli sa tuna koreo e Netanaea meke ka vesu nana tie si

govete nia rini se Zohanana meke la dia pa popoa Amoni.

¹⁶ Ke turaña taloani e Zohanana meke sari na koimata pa vinaripera saripu harupi rini pa Qibione; sari tie koa holadi pa Mizipa pu turaña vagi e Isimeli sa tuna koreo e Netanaea mudina sapu va mate ia sa se Qedalaea sa tuna koreo Ahikama. Turaña taloa ni sa sari tie varipera, sari barikaleqe, na koburu, meke sari tie tavetavete pa vetu bañara. ¹⁷ La si arini meke la noso pa Qeruti Kimihamu, tata pa Betilihema, korapa ene hola la dia pa Izipi gua. ¹⁸ Na govete ni rini sari pa Babiloni. Na matagutu ni rini sina va mate ia Isimeli sa tuna koreo e Netanaea se Qedalaea sa tuna koreo e Ahikama, pu vizatia sa bañara pa Babiloni pude na qavuna koasa doduruna sa popoa.

Sa Vina Balau Pude Kaqu Koa pa Ziuda

42 Meke la sari doduru koimata pa vinaripera, gua tugo sari Zohanana sa tuna koreo e Karea meke se Zezanaea sa tuna koreo e Hosaea, meke sari doduru tie podalae pa hitekena meke kamo koari pu nomadi meke la dogoria ² se Zeremaea sa poropita meke la zama guahe koasa, "Mu lopu gua, mu avosia sa mami tinepatepa, mamu varavara la poni gami si gami ka visavisa hire koe Zihova sa mua Tamasa. Ura gua mo sapu dogoria goi, sapu visoroihe si na soku mami si gami ba kamahire si visavisa mo si koa hola. ³ Mu varavara la pude tozini gami e Zihova sa mua Tamasa sapu pavei si kote la gami meke nasa si garo pude tavetia gami," gua si arini.

⁴ Olaña guahe se Zeremaea sa poropita, "Ele avoso gamu rau. Hinokara kote varavara la si arau koe Zihova sa mia Tamasa gua sapu tepa ia gamu; meke kote tozini gamu rau doduru gua pu zama nia e Zihova meke loketoña si kote tomea rau koa gamu," gua si asa.

⁵ Meke zama si arini koe Zeremaea, "Mani tava hinokara se Zihova doduru toroso koari Nana vina sosode mae koa gami be lopu tavete va leana si gami koari ginugua pu garunu nigo e Zihova pude mae tozini gami. ⁶ Be va qetu gami Sa si gami babe lokari, ba kote va tabea gami se Zihova sa mami Tamasa, koa Sa pu garunu lani igo gami si agoi; pude kaqu leamami si gami, ura kote va tabea gami se Zihova sa mami Tamasa," gua si arini.

⁷ Hola ka manege puta rane si kamo la koe Zeremaea sa zinama te Zihova. ⁸ Ke tioko varigara ni sa sari Zohanana sa tuna koreo e Karea meke sari doduru koimata varipera pu koa koa sa meke sari doduru tie hiteke na lavata. ⁹ Zama si asa koa rini, "Hiera gua si zama nia e Zihova, sa Tamasa pa Izireli, koa Sa pu garunu lani au gamu pude vala nia sa mia tinepatepa: ¹⁰ 'Be guana koa nono la si gamu koasa popoa hie si kote kuri pule gamu Rau meke lopu huara gore ni gamu; kote lete puleni gamu Rau meke lopu rabutu gamu, ura Arau talotaña nia sa tinasuna sapu va kamoni gamu Rau. ¹¹ Mi lopu matagutu nia sa bañara pa Babiloni, asa pu korapa matagutu nia

gamu. Lopu matagutu nia si asa, zama vura gua si Arau Zihova. Ura Arau korapa koa turaña gamu meke kote harupu gamu meke kote vagi puleni gamu pa limana sa. ¹² Kote tataruni gamu Rau pude sa bañara pa Babiloni ba kote tataruni gamu meke va koa pule gamu pa mia popoa.'

¹³ Babe guana zama si gamu, 'Gami si lopu kote koa koasa popoa hie,' gua, meke koromia va tabea se Zihova sa mia Tamasa, ¹⁴ meke be zama si gamu, 'Lokari, kote la si gami meke koa mami pa Izipi, vasina sapu lopu kote dogoro vinaripera babe avoso buki nama varipera babe ovia hata bereti,' ¹⁵ si mi avosia sa zinama te Zihova, gamu ka visavisa mia pa Ziuda. Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: 'Be kaqu la mia tugo pa Izipi gua meke la si gamu meke la koa vasina, ¹⁶ si sa vedara sapu matagutu nia gamu si kote kamo atu keke gua mo koa gamu vasina, meke sa soñe sapu mala nia gamu si kote luli mudi atu gamu sa pa Izipi, meke vasina si kote tava mate si gamu. ¹⁷ Uve, doduru pu hiva sisigiti pude la koa pa Izipi si kote mate pa vedara, soñe, meke oza; lopu keke koa rini si kote boka toa nia babe govete nia sa tinasuna sapu kote va kamo la nia Rau koa rini.' ¹⁸ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: 'Gua sapu ta zoropo vura sa Qua binugoro meke tinañaziri koarini pu koa pa Zerusalem, si kote zoropae gua tugo asa sa Qua tinañaziri koa gamu pana la si gamu pa Izipi. Sa pozamia si kote ta evañe na dia lineveleveina arini, na pozapoza variva holoqoruna, kote ta zutu mia meke ta ñoñovalala; meke kote lopu dogoro pule ia gamu sa mia popoa hie.'

¹⁹ Kei gamu ka visavisa mia pa Ziuda, ele zama gua mo hie se Zihova koa gamu, 'Mi lopu la pa Izipi,' gua. Mamu tumae nia si hie: Kamahire maqu va balau gamu ²⁰ sapu na sinea variva mate si tavetia gamu toroso garunau gamu pude la koe Zihova sa mia Tamasa, meke zama guahe, 'Mu varavara poni gami koe Zihova sa mami Tamasa; mamu tozini gami doduru gua sapu zama ni Sa meke kote tavete luli gami,' gua si gamu. ²¹ Meke ñinoroi hie si ele tozini gamu rau doduru gua pu garunu nau Sa pude tozini gamu, ba lopu hiva lulia tugo gamu se Zihova sa mia Tamasa. ²² Ke kamahire, si mi tumae nia si hie; kote mate si gamu pa vedara, soñe, meke oza koasa vasina pu hiva la meke veko kinoa si gamu," guni ni e Zeremaea.

Ta Turaña La pa Izipi se Zeremaea

43 Totoso beto tozi Zeremaea koari tie sari doduru zinama te Zihova sa dia Tamasa, doduru pu garunu ni e Zihova pude tozi lani koarini, ² si zama la koe Zeremaea se Azaraea sa tuna koreo e Hosaea, meke Zohanana sa tuna koreo e Karea, meke sari doduru tie pu vahesi puleni, "Kokohamu si agoi! Lopu hite garunu igo e Zihova sa mami Tamasa si agoi pude mae zama guahe, 'Lopu kaqu la pa Izipi si gamu meke la veko kinoa vasina,' gua. ³ Ba e Baruku sa tuna koreo

e Neria mo na sovusovutu igo pude va gugue mae koa gami meke valani gami koari na tie Babiloni, pude va mate gami sia babe raovo lani gami pa Babiloni," gua si arini.

⁴ Ke se Zohanana sa tuna koreo e Karea, meke sari doduru koimata pa vinaripera, meke sari doduru tie si korodia va tabea sa zinama te Zihova pude koa pa popoa Ziuda. ⁵ Ba turaña taloa beto ni e Zohanana sa tuna koreo e Karea meke sari koimata pa vinaripera sari ka visavisa tinoni pu koa hola pa Ziuda, meke sarini pu mae guadi pa soku butubutu vasina ta hurakatae la si arini meke tiqe pule mae koa dia pa Ziuda. ⁶ Turaña taloani tugo rini sari doduru tie, barikaleqe, koburu, meke sari tuna vineki sa bañara, saripu vekoi e Nebuzaradani sa tie tuturaña tadi na tie kopu tanisa bañara pa Babiloni, koe Qedalea sa tuna koreo Ahikama, sa tuna koreo e Sapani. Ta turaña tugo se Zeremaea sa poropita meke e Baruku tuna koreo e Neria. ⁷ Ke seke tinarae mo te Zihova si arini meke la dia pa Izipi meke nuquru seu kamo latu pa Tapanesi si arini.

⁸ Pa Tapanesi si kamo mae sa zinama te Zihova koe Zeremaea: ⁹ "Sipu korapa doño toto atu dia sari tie Ziu, si mu vagi kaiqa patu nomadi, mamu la geli tamuni pa pepeso koasa siraña nuquru pa vetu bañara te Pero pa Tapanesi. ¹⁰ Mamu zama guahe koarini, 'Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: Kote tioko vagia Rau sa Qua nabulu, se Nebukaneza sa bañara pa Babiloni meke kote va hakea Rau tani koari na patu pu tamuni Rau hire sa nana habohabotuana bañara; kote repahia sa koarini sa nana ipi binañara. ¹¹ Kote mae si asa meke rapatia sa Izipi, na minate si turaña mae nia sa koarini pu ta hia nia sa minate, na tinaraovo koarini pu kaqu ta raovo, na vedara koarini pu ta hia nia sa vedara. ¹² Kote va katuni nika sa sari na zelepade tadi na tamasa pa Izipi; kote sului sa sari dia zelepade meke kote paleke taloani sa sari dia tamasa beku. Gua sa sepati sapu vagi beto pani sari gutu pa nana poko, si kote la e Nebukaneza meke vagi beto pani sari doduru tinagotago pa Izipi. Meke kote loke vasi bakorana meke taluarae vasina si asa. ¹³ Vasina, kote sului sa sari na zelepade tadi na tamasa huporodi, meke kote huara i sa sari na vina tigonon hopedi koasa zelepade tanisa tamasa rimata pa Izipi.'"

Sa Tinasuna Koasa Vinahesi Beku

44 Hiera sa zinama sapu kamo mae koe Zeremaea pa guguadi ri doduru tie Ziu pu koa pa Izipi Peka, Miqidoli, Tapanesi, meke pa Memipisi, meke pa Izipi Ulu: ² "Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: 'Dogoria mia gamu sa tinasuna nomana sapu va kamo nia Rau koasa popoa pa Zerusalema meke koari na vasileana pa Ziuda. Rane ninoroi si ivulu meke ta huara ³ koa gua koari na kinaleana pu taveti rini. Sari dia tinavete va uququ oto huda humaña lea meke vinahesi tamasa

karovodi si va gevuria sa Qua tinañaziri. Sari tamasa arini ba lopu gilani gamu babe ari tiatamamia.

⁴ Garunu pilipule maeni Rau sari Qua nabulu, sari na poropita, arini si zama guahe, "Mi lopu tavetia sa tiñitoña kaleana hie sapu kana hola ia Rau!" gua. ⁵ Ba lopu hite va avoso babe va taliña mae si arini; lopu hiva noso si arini koari dia hahanana kaleadi babe noso pa vina uququ humaña lea la koari na tamasa karovodi. ⁶ Gua ke, ta zoropae vura sa Qua tinañaziri ninirana la koari na vasileana pa Ziuda meke koari na sisiraña pa Zerusalema, meke kamo pa rane ninoroi si korapa na popoa ta huaradi si arini.'

⁷ Ego, hiera gua si zama nia e Zihova Tamasa Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: 'Na vegua ke kote va kamo puleni gamu tinasuna nomadi tu? Ura lopu keke gamu pu mae gua mia pa Ziuda si kote toa: sari tie na barikaleqe meke sari koburu na haha. ⁸ Na vegua ke va gevuru Au tu gamu pude bugoroni saripu taveti gamu pa lima mia meke koari na vina uququ oto huda humaña lea la koari na votiki tamasa pa Izipi, vasina pu mae si gamu pude koa? Na kote va huara puleni gamu meke tavete puleni gamu na vina sisireina meke na pozapoza tana lineveleve koari doduru butubutu pa popoa pepeso. ⁹ Vegua, ele mulinini tu gamu sari tinavete kaleadi pu taveti rina tiatamamia meke sari na bañara meke sari dia kalaho pa Ziuda meke sari kinaleana pu taveti gamu meke sari mia barikaleqe pa popoa Ziuda meke koari na sisiraña pa Zerusalema?

¹⁰ Kamo pa rane ninoroi si lopu hite va pepekae puleni gamu si gamu babe talotaña, lopu pamaña Nau, meke lopu hite luli i gamu sari Qua tinarae meke na tinozi pu vekoi Rau pa kenu mia meke koari tiatamamia.'

¹¹ Gua ke, hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: 'Arau ele hiva sisigiti pude va kamoni gamu tinasuna meke pude huara ia sa doduruna sa Ziuda. ¹² Kote vagi pani Rau sari ka visavisa tie pa Ziuda sapu odi hiva la sisigiti pa Izipi meke koa vasina. Ari doduru si kote mate beto pa Izipi; kote mate si arini pa vedara babe pa soñe. Podalae koari pu hitekedi kamo koari pu nomadi si kote mate beto pa vedara babe pa soñe. Sa pozadia si kote ta evañae na dia lineveleveina arini, na pozapoza variva holoqoruna, kote ta zutu meke ta nonoala.

¹³ Kote va kilasi Rau sarini pu la koa pa Izipi pa vedara, pa soñe, meke pa oza, gua sapu va kilasi Rau sarini pa Zerusalema. ¹⁴ Lopu keke ari kasa visavisa tie koa holadi pa Ziuda pu la koa pa Izipi si kote govete babe toa pude kekere pule la pa popoa pa Ziuda, sa vasina pu hiva pule sisigiti la ia rini pude koa; loketona si kote pule ba kaiqa tie govetedo mo.'"

¹⁵ Meke sari doduru tie pu gilania sapu sari na dia barikaleqe si va uququ oto huda humaña lea la koa rina votiki tamasa, meke sari doduru barikaleqe pu turu dia vasina, sa doduruna sa vinarigara, meke sari tie koadi pa Izipi Peka meke Izipi Ulu, si zama koe Zeremaea, ¹⁶ "Gami si lopu kaqu hiva avosia sa inavoso pu zama mae nia goi koa gami pa Pozana e Zihova!

¹⁷ Gami kote tavete hinokara i sari doduru gua pu hiva

taveti gami: Kote va uququ oto huda humaņa lea la mami koasa baņara maqota pa Maņauru meke kote zoropo napo vinariponi la koa sa, gua mo sapu taveti ri tiatamamami, sari mami baņara, mami koimata, meke gami tugo, koari na vasileana pa Ziuda meke koari na sisiraņa pa Zerusalemā. Koari totoso arini si soku gemami ginani meke leadi sari mami kinoa meke loke tinasuna na kamo gami. ¹⁸ Ba sipu noso gami va uququ oto huda humaņa lea la koasa baņara maqota pa Maņauru meke zoropo napo vinariponi la koa sa, si loketoņa tugo si tagoa gami meke mate lamo si gami pa vedara meke pa soņe," gua.

¹⁹ Zama toka la sari barikaleqe, "Totoso va uququ oto huda humaņa lea la si gami koasa baņara maqota pa Maņauru meke zoropo napo vinariponi la koa sa, si na tumae nia dia ri mami palabatu sapu tavete beku palava pa kinehana sa barikaleqe si gami meke zoropo napo vinariponi la koa sa si gami."

²⁰ Meke zamai Zeremaea sari doduru tie, sari barikaleqe meke palabatu, arini pu olaolaņa la koa sa. ²¹ "Balabala ia gamu sapu lopu tumaeni e Zihova sari vina uququ oto huda humaņa lea koari na vasileana pa Ziuda meke koari na sisiraņa pa Zerusalemā tamugamu meke tadi na tiatamamia, mia baņara, mia koimata meke sari tiena sa popoa hie, gua? ²² Totoso lopu boka tuqe pule nia e Zihova koari mia hahanana kaleadi meke sari tinavete variva maledere pu taveti gamu, si ta evaņae nia na pozapoza lineveleveve rini sa mia popoa; sa popoa ta huarana, ivuluna, meke guana qega si asa pa rane nīnoroi. ²³ Sina va uququ humaņa lea la koari na beku si gamu meke taveti gamu sapu sea la koe Zihova meke lopu va tabea gamu babe luli sari Nana tinarae, na vina turu, na ginarunu, ke kamo atu sa tinasuna hie, gua sapu dogoria mia gamu kamahire."

²⁴ Meke zamai Zeremaea sari na tinoni meke gua tugo sari na barikaleqe, "Mi avosia sa zinama te Zihova, doduru gamu tinoni pa Ziuda pu koa pa Izipi. ²⁵ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli: Gamu meke sari mia barikaleqe si ele ta dogoro koari mia tinavete gua sapu va tatara nia gamu totoso zama guahe si gamu, 'Gami kote taveti gua sapu tokotokoro nia gami pude va uququ oto huda humaņa lea meke zoropo napo vinariponi la koasa baņara maqota pa Maņauru,' gua si gamu. Ke mi tavete la mia tu, taveti gua sapu va tatara nia gamu! Kopuni gua sapu zama tokotokoro nia gamu!

²⁶ Ba mi avosia sa zinama te Zihova, doduru gamu pu koa pa Izipi: Zama vura guahe se Zihova, 'Tokotokoro si Arau koasa Pozaqu lavata sapu lopu keke koari pa Ziuda sapu koa pa Izipi kaqu varavara pule pa Pozaqu babe tokotokoro guahe, "Hinokara gua sapu toana se Zihova sa Baņara," gua. ²⁷ Ura korapa kopuni Arau, pude va kaleani lopu pa lineana; sari tie Ziu pa Izipi si kote mate pa vedara, meke pa soņe, osolae mate beto si arini. ²⁸ Sarini pu boka govete nia sa vedara meke ta luarae pa Izipi meke pule la pa popoa Ziuda si kote ka visavisa hola. Sari ka visavisadi pa Ziuda pu mae koa

pa Izipi kote tumae nia, tesei zinama si kote gorevura, Taqarau ba tadirini.'

²⁹ Zama vura guahe se Zihova, 'Hiera sa vina nonoga koa gamu sapu kote va kilasa gamu Rau si gamu koa sa vasina hie, pude mi tumae nia sapu sari Qua zinama pude va kaleana gamu si kote ta evaņa.'

³⁰ Hiera gua si zama nia Arau Zihova: 'Arau kote vala nia se Pero Hopira, sa baņara pa Izipi, la koari nana kana pu hata hiva va mate ia si asa, gua sapu ele vala nia Arau se Zedekaea sa baņara pa Ziuda koe Nebukaneza sa baņara pa Babiloni, sa nana kana pu hata pude va mate ia si asa,' gua." †

Sa Vina Tatara te Tamasa Koe Baruku

45 Hiera gua si tozi nia e Zeremaea sa poropita se Baruku, sa tuna koreo e Neria, pa vina made vuahenina sa binaņara te Zehoiakimi sa tuna koreo e Zosaea sa baņara pa Ziuda, mudina sapu kuberia e Baruku pa pepa ta viqusuna sari zinama sapu zama lani e Zeremaea koa sa: †² "Hiera gua si zama nia e Zihova, sa Tamasa pa Izireli koa goi, Baruku: ³ Zama si goi, 'Ta levei si rau! E Zihova si va tomo nau tinalotaņa koari qua tinasigiti; mabo nia rau sa silava meke loke minagogoso si boka vagia rau,' gua si goi."

⁴ Zama guahe se Zihova, "Zama la nia si hie koasa: 'Hiera gua si zama nia e Zihova: Kote huara gore nia Rau sapu Arau kuri ia meke kote rabutu pania sapu Arau tugo lete ia, pa doduruna sa popoa. ⁵ Vegua, kaqu hatai tu goi sari tiņitoņa pude koa valeana si agoi? Muliņi nia, lopu hatai! Ura na tinasuna si kote va kamo ni Rau sari doduru tinoni, zama vura gua se Zihova, be pavei si govete la agoi ba sa mua tinoā si kote va malumia Arau pude toa si goi,'" zama gua se Zihova.

Sa Kinorokorotae pa Guguana Izipi

46 Hiera sa zinama te Zihova sapu kamo mae koe Zeremaea pa guguadi ri na votiki butubutu:

² Pa guguana Izipi:

Hiera sa inavoso sapu la gua koasa qeto minate te Pero Neko sa baņara pa Izipi, sapu va kilasia e Nebukaneza sa baņara pa Babiloni pa Kasemisi koasa Ovuku Iuparetisi pa vina made vuahenina sa binaņara te Zehoiakimi sa tuna koreo e Zosaea sa baņara pa Ziuda: †

³ "Va nama i sari mia lave, hiteke na lavata, mamu topue vura la pa vinaripera!

⁴ Va nama i sari na hose

mamu suraņa koari na totopili varipera!

La turu pa mia tuturuana

mia toropae varipera va sagei!

Va naru i sari mia hopere,

mia poko varipera va sagei!

⁵ Ba na sa si dogoria Rau?

Na matagutu tu sarini,

† 44:30 2 Baņ 25:1-7 †† 45:1 2 Baņ 24:1; 2 Koron 36:5-7; Dan 1:1-2 ‡ 46:2 Ais 19:1-25; Izk 29:1 kamo hinia 32:32

meke togolo pule tu,
 sari na varane si ta seke gore.
 Govete tuturei hola,
 lopu liḡana pule hokara,
 meke tarazuzu si arini pa doduru vari kalina,"
zama vura gua se Zihova.

⁶ "Sari pu rerege si lopu boka haqala taloa
 sari pu niḡira si lopu boka govete.
 Pa kali gede tata koasa Ovuku Iuparetisi
 si tubaraeni meke hoqa.

⁷ Esei si hie sapu odu sage gua sa Ovuku Naelo,
 guari na ovuku sapu naqe sage pa taqe!e?

⁸ E Izipi si odu sage gua sa Ovuku Naelo
 guari na ovuku sapu naqe sage pa taqe!e.
 Zama si asa, 'Kote odu sage si rau meke kamo la pa
 doduruna sa popoa pepeso;

kote huari rau sari vasileana meke sari tiedi,' gua.
⁹ Haqala totoro la, gamu na hose!
 Tuturei la razai sari na kana gamu na totopili
 varipera!

Mi ene la, gamu na varane,
 gamu na tie pa Itiopia meke Libia pu paleke lave,
 gamu na tie pa Lidia pu ḡavea sa bokala.
¹⁰ Ba sa rane asa si nana sa Baḡara, Zihova Tadi na
 Qeto Minate,
 na rane pude tubehe, pude tubehi sari Nana kana.
 Sa vedara si kote gani osolae deḡa si asa,
 osolae beto sa memeha tanisa pa napo ehara.
 Ura sa Baḡara, Zihova Tadi na Qeto Minate si kote va
 vukivukihi
 koasa popoa pa kali gede, pa taqe!e Ovuku
 Iuparetisi.

¹¹ Sage la pa Qileadi, mamu la vagi meresena,
 agoi vinekimu pa Izipi.
 Sari soku mua meresena si lopu boka;
 lopu salaḡa igo rini.

¹² Sari butubutu kote avoso nia sapu tava kurekure si
 gamu;
 sa uui tamugamu si kote siḡia sa popoa pepeso.
 Sari varane si kote vari tupele va hoqai;
 meke kote hoqa gore varigara dia."

¹³ Hiera sa inavoso sapu zama la nia e Zihova koe
 Zeremaea sa poropita pa guguana sa minae te
 Nebukaneza sa baḡara pa Babiloni pude rapatia sa
 popoa Izipi: †

¹⁴ "Mu tozi vura nia si hie pa Izipi, meke urahae nia pa
 Miqidoli;
 mamu urahae nia tugo pa Memipisi meke pa
 Tapanesi:
 'La vagi mia tuturuana, mamu va namanama,
 ura sa vedara si kote variva mate mo pa varikali
 mia.'

¹⁵ Na vegua ke hoqa gore tu sari mia varane?
 Lopu boka turu tu sari, ura kote tupele va hoqai e
 Zihova.

¹⁶ Kote ta tubarae pilipuleni sarini;
 meke hoqa vari hakei teledia.

Kote zama sari, 'Gasa turu, mada pule la
 koari nada tinoni meke nada popoa soti,
 seu koasa vedara tanisa kana.'

¹⁷ Vasina kote zama vura si arini,
 'Se Pero, sa baḡara pa Izipi si vevehe hola
 meke hola taloa dia sari lolomo lelead.''

¹⁸ Gua sapu hinokara toaqu si Rau, sa Baḡara,
 sapu sa Pozaqu si e Zihova Tadi na Qeto Minate,
 keke si korapa mae sapu ululu gua sa toqere Tabora
 hola ni sari na toqere,

gugua sa toqere Kameli sapu tata la gua pa masa.

¹⁹ Va namai sari mia pinaleke pude ta raovo,
 gamu pu koa pa Izipi,

ura sa vasileana nomana pa Memipisi si kote ta huara
 meke koa doḡo hikare meke ivulu.

²⁰ Izipi si leleana guana bulumakao vaqurana,
 ba na dodoa si korapa mae pude garatia,
 mae gua pa kali gede pude rapatia si asa.

²¹ Sari tie varipera ta tabaradi te Izipi
 si noboko gua tugo na bulumakao.

Arini ba kote taliri meke govete varigara,
 lopu kote turu meke aqa varipera,
 ura sa rane tinasuna si korapa mae pude raza i,
 sa totošo tadirini pude tava kilasa.

²² Sa mamalaiḡi te Izipi si guana noki gotolo taloana
 totošo qeto nuquru sa kana;
 kote kamo mae si arini koa sa, paleki na dia maho,
 guana tie mae maho dia huda."

²³ Zama vura pule se Zihova, "Kote maho goreni rini
 sari nana huda,
 be vea moata gua sa hiqohiqo.
 Na soku hola ni rini sari kupokupo,
 pu lopu boka ta nae.

²⁴ Sari tinoni pa Izipi si kote tava kurekure,
 meke tava vala koari na tinoni pa kali gede."

²⁵ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto
 Minate: "Arau si nama pude va kamo ni vina kilasa sari
 Amoni sa tamasa pa Tibisi, koe Pero, koe Izipi, meke
 sari nana tamasa meke sari nana baḡara, meke arini
 pu kalavarae koe Pero. ²⁶ Kote valani Arau koa rini pu
 hiva va matedi, koe Nebukaneza sa baḡara pa Babiloni
 meke sari nana koimata. Mumudi si kote koa pule ia
 na tie sa popoa Izipi, gugua pa totošo pukerane,"
 zama vura gua se Zihova.

Kote Harupi Zihova sari Nana Tinoni

²⁷ "Kei Zekopi Qua nabulu, mu lopu matagutu; ††
 mu lopu nunala, Izireli.
 Hinokara kote harupu vura nigo Arau koari na vasidi
 pa seu,
 sari tutimu koari na vasidi ta raovo la rini.
 E Zekopi si kote koa pule pa binule,
 meke loke tie kote va matagutia.

²⁸ Ke mu lopu matagutu, Zekopi Qua nabulu;
 ura Arau korapa koa turaḡo," zama vura gua se
 Zihova.

"Na huara pani tugo Arau sari doduru butubutu,

† 46:13 Zer 43:10-13

†† 46:27 Zer 30:10-11

sari vasidi pu hadu lani igo Arau,
ba lopu kote huara pani beto igo Arau si agoi.
Kaqu va kilasa igo tugo Arau, ba koari na vinilasa
toŋotodi;
na lopu sapu, lopu kote tava kilasa hokara, sapu
gua.”

Sa Kinorokorotae pa Guguana Pilisitia

47 Hiera sa zinama te Zihova sapu kamo mae koe
Zeremaea sa poropita pa guguadi ari pa Pilisitia
sipu lopu ele rapatia Pero si pa Qaza: †

² Hiera gua si zama nia e Zihova:
“Doŋo la, na kolo si korapa mae gua pa kali gede;
kote meke ta evaŋae na naqe ŋiŋirana sia.
Kote ene betoa sa sa popoa meke sari doduru
tiŋitona vasina,
sari vasileana meke sarini pu koai.
Sari tie si kote kabo vura;
doduru pa popoa si kote uui,
³ koasa mamalaiŋi nene hose haqaladi,
sa vevehedi rina totopili varipera
meke sa qaleŋana tadi na totopili.
Sari tiatamadia si lopu kote taliri pude tokani sari dia
koburu;
na kote malohoro sari limadia pa minatagutu.
⁴ Ura sa rane si ele kamo
pude kote ta huara sari doduru pa Pilisitia
meke va mate pani saripu lopu ele mate
saripu kote hiva la tokani sari pa Taea meke
Saedoni.

E Zihova si va nama pude huara pani sari pa Pilisitia,
sari ka visavisa koa holadi koasa raratana pa nusa
Kiriti.

⁵ Qaza si kote neri va golu pa tinalotaŋa;
Asikeloni si kote lopu vevehe.
Kei, gamu ka visavisa pu koa hola mia pa pezara,
vea seunae gua si kote kulusu si gamu?
⁶ Kei, na vedara te Zihova, kabo gua si gamu,
‘Totoso sa si kote magogoso si goi?
Pule la koasa mua vovoina;
mamu noso.’

⁷ Ba vegua meke kote magogoso sia
totoso e Zihova tu na garunia,
totoso Asa tu na tozi nia
pude rapatia si pa Asikeloni meke arini pu koa pa
raratana?”

Sa Kinorokorotae pa Guguana Moabi

48 Pa guguana Moabi:
Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto
Minate, sa Tamasa pa Izireli: ††
“Mani ta levei sa vasileana Nebo, ura kote ta huara si
asa.

Kiriataimi si kote tava kurekure meke kote ta vagi pa
vinaripera;

† 47:1 Ais 14:29-31; Izk 25:15-17; Zol 3:4-8; Em 1:6-8; Zepa 2:4-7;
Zak 9:5-7 †† 48:1 Ais 15:1 kamo hinia 16:14, 25:10-12; Izk 25:8-11;
Em 2:1-3; Zepa 2:8-11

sa vasina ta gobana si kote tava kurekure meke ta
huara.

² Kote noso sa vinahesina Moabi;
pa Hesiboni kote kuhana nia ri na tie pude huaria si
asa meke zama:

‘Mae, mada va beto pania sa butubutu sana,’ gua.
Agoi tugo, tie duviduvilimu, si kote tava mokomoko;
sa vedara kote hadu luli igo.

³ Mi va avoso la koari na kinabo tadi pa Horonaimi,
kabo, na kamoi tinasuna.

⁴ Moabi si kote tava kilasa;
sari nana koburu hitekedi si kote kabo vura.

⁵ Lulia rini sa siraŋa sage la pa Luhiti,
kabokabodi meke ene la gua;
pa siraŋa gore la pa Horonaimi
si ta avoso sari na kinabo matagutu tana tinahuara.

⁶ Tuturei! Haqala taloa pude mi toa;
la tome pa soloso qega.

⁷ Sina raŋei goi sari mua tinavete meke tinagotago,
ke agoi ba kote ta paleke taloa,
meke sa beku Kemosi ba kote ta raovo vagi,
turaŋae sari nana hiamae meke koimata.

⁸ Sa tie huhuara si kote kamo la pa doduru vasileana,
lopu keke vasileana sapu lopu kote ta huara.

Sa lolomo si kote ta ŋovalala
meke sa pezara ululuna si kote ta huara,
sina e Zihova si ele zama.

⁹ Kei be tago tatapuru se Moabi,
pude mani tapuru taloa; ‡
sari nana vasileana si kote ivulu,
meke loke tie koa i.

¹⁰ Mani ta levei si asa pu lopu ŋaliŋali pa tinavete te
Zihova!

Mani ta levei si asa pu tuqe pule nia sa vedara pa
vinaripera!

Ta Huara sari Vasileana pa Moabi

¹¹ Moabi si magogoso podalae tie vaqurana,
guana vaeni sapu tava naqiti eko mo,
lopu ta zoropo la koari na hopeke zagi,
lopu ele tava raovo taloa si asa.

Gua asa ke liŋiliŋi lea eko mo si asa
sa nana lomososi si lopu hobe.”

¹² Ba zama vura guahe se Zihova, “Sari rane si korapa
mae,
totoso kote garunu tie si Rau pude zozoropo vura pa
zagi

meke kote zoropo vura nia rini se Moabi pa zagi;
kote va kokoba i rini sari nana zagi
beto meke poraka pani rini sari zagi arini.

¹³ Meke kote kurekure nia Moabi sa beku Kemosi,
gua sapu kurekure sa binaŋara Izireli
totoso raŋea rini sa beku pa Betolo.

¹⁴ Vegua meke kote boka zama guahe si gamu,
‘Gami sina varane, na tie ŋiŋira pa vinaripera, gua?’

‡ Kaiqa iniliri si zama, “Veko nia soloti koasa pepeso pa Moabi,
ura kote na remoremo mo si asa.”

¹⁵ Moabi si kote ta huara meke sari nana vasileana si kote ta vagi;

sari nana tie vaqura ta ronudi si kote mate beto," zama vura gua sa Baṅara, e Zihova Tadi na Qeto Minate sa Pozana Sa.

¹⁶ "Sa tinahuara te Moabi si tata mo; sa tinasuna tanisa si kote tuturei kamo mae nana.

¹⁷ Mi kabo ia, gamu pu koa pa vari likohaena sa, doduru pu tumae nia sa vinalavata tanisa; mi zama guahe, 'Namu moku va kaleana sa kolu binanara,

namu ilasa sa hodu leleana!' mi gua.

¹⁸ Gore mae koasa mua vinalavata, mamu habotu gore pa pepeso popana.

Kei, gamu pu koa mia pa Diboni, ura Asa pu huaria si pa Moabi

si kote kamo atu koa gamu meke kote daku gorenī Sa sari mia vasileana ta gobadi.

¹⁹ Turu pa vale siraṅa mamu kopu, gamu pu koa pa Aroere.

Nanasia sa tie haqala meke sa barikaleqe govetena, nanasa guahe, 'Nasa sia sapu korapa ta evaṅa?'

²⁰ Kote olaṅa si arini, 'Moabi si ele hoqa.'

Mi kabo ia na variva kurekurena.

Mi tozi vura nia pa taqele Ovuku Anoni sapu ta huara palae sa popoa Moabi!

²¹ Na vinaripitui si ele kamo koasa pezara ululuna, koari na vasileana pa Holoni, Zaza, meke Mepata,

²² pa Diboni, Nebo, Beti Dibilataimi,

²³ pa Kiriataimi, Beti Qamulu, meke Betimeoni,

²⁴ pa Kerioti, meke Bozira, kamo la koari doduru vasileana te Moabi seu na tata.

²⁵ Sa ṅiniraṅira te Moabi si ta ilasa; sa limana si moku,"

zama vura gua se Zihova.

²⁶ "Va viviri ia,

sina va gugue la si asa koe Zihova.

Vekoa se Moabi mani eko koasa luana telena; vekoa mani tava sisirei.

²⁷ Vegua, lopu e Izireli tu sapu va sisure nia gamu?

Vegua, somana ta tuqe vagi sia koari tie hikohiko, ke hiruhiru batu si gamu meke hegere pana poza ia gamu sa pozana?

²⁸ Luara pani sari mia vasileana, mamu la koari na kauru patu haqihaqiri,

gamu pu koa pa Moabi.

Mi guana kukuva sapu tavete nana vori pa batu huda.

²⁹ Doduru tie si ele avoso nia sa vinalesi pule te Moabi,

na noma hola sa vinalesi pule tanisa meke sa vina titie,

sa vinalesi pule meke sapu doṅo va gore tie, meke sa bulona sapu va sisireni sari tie.

³⁰ Arau tumae nia Qua sa nana hahanana vinalesi pule,

meke sapu loketoṅa va gorevura i sari nana vinalesi pule.

³¹ Gua ke kaboi Rau sari pa Moabi, kuliusu ni Qua sari doduru pa Moabi, kuliusu ni Qua sari tie pa Kiri Hareseti.

³² Kabo igo Arau, gua sapu kabo sari na tie pa Zazera, kei, na vaeni pa Sibima.

Sari lelaṅamu si araha kamo latu pa Kolo Matena; kamo latu si arini koasa kolo pa Zazera.

Sa tie huhuara si ele huari sari mua vuvua saganadi meke mua qurepi.

³³ Sa qinetuqetu si ele taloa

koari na inuma pa Moabi.

Arau ele va nosoa sa totolona sa vaeni koasa munamunalana;

loke tie ene pulei pa kinukili qinetuqetu.

Na kukili tugo sari kaiqa,

ba lopu pa qinetuqetu.

³⁴ Na mamalaiṅi kabo tadirini si sagesage nana pa Hesiboni kamo pa Eleale meke Zahazi,

pa Zoara kamo la pa Horonaimi meke Eqlati Selisia, ura sa tototolo pa Nimirimi ba popa taloa mo.

³⁵ Pa Moabi si kote va noso i Rau

sari vinariponi tadi kasa koari na vasidi ululudi meke sari vina uququ humaṅa lea la koari dia tamasa,"

zama vura gua se Zihova.

³⁶ "Ke sa buloqu si kaboa sa se Moabi guana ivivu; guana ivivu tooso taruqoqo sari tie pa Kiri Hareseti.

Sari na tinagotago va gavori rini si taloa beto.

³⁷ Doduru batu si ta neri herodalo beto

meke sari gumi si ta koto palae;

sari lima si ta magu va bakora

meke va sage poko baika beto si arini.

³⁸⁻³⁹ Pa doduru batu vetu pa Moabi

meke koari na varivarigarana

si loketoṅa ba na kabo mo,

ura ele porakia Rau se Moabi

guana zagi sapu loke tie hiva nia.

Kei, na ilasa sa sia ta kasa! Ke avoso la sa kinabo!

Na kurekure ke mudi mae bisa!

Moabi si ta evaṅae na tiṅitoṅa ṅoṅovalana,

na tiṅitoṅa variva matagutu koarini pu koa vari likohae nia,"

zama vura gua se Zihova.

Lopu Boka Govete se Moabi

⁴⁰ Hiera gua si zama nia e Zihova:

"Dotu! Na atata † si tedoro gore sana,

repahi sa tatapuruna panaulu koe Moabi.

⁴¹ Sa vasileana pa Kerioti si kote ta tuqe vagi

sari vasileana ta gobadi ba kote gua tugo.

Pa rane asa si sari bulodi rina varane te Moabi

si kote gua sa bulona sa barikaleqe podopodona.

⁴² Moabi si kote ta huara koasa nana butubutu

baṅara

sina va gugue la si asa koe Zihova.

† Sa atata sapu guni nia sa vesi hie si e Babiloni.

⁴³ Na hinoloqoru, na pou, meke sipata si aqani gamu, gamu na tinoni pa Moabi,"
zama vura gua se Zihova.

⁴⁴ "Asa pu govete pa minatagutu si kote hoqa nuquru pa pou, asa pu haele vura pa pou si kote ta sipata vagi; ura kote va kamo la nia Rau pa Moabi sa vuaheni tana vina kilasa tanisa,"
zama vura gua se Zihova.

⁴⁵ "Pa Hesiboni si aqoro sari tie govetedi si turu hoboro mo, ura sa nika pa Hesiboni si araha, halala vura pa vari korapana Sihoni; sulu ia sa sa raena Moabi, meke sari herahera batudi ri na tie vahesi puleni.

⁴⁶ Mani ta levei si agoi, Moabi! Sari tie vahesina sa beku Kemosi si ta huara; sari tumu koreo si ta raovo meke sari tumu vineki si ta turaṅa taloa.

⁴⁷ Ba kote veko pulei Rau sari tinagotago te Moabi koari na rane pu korapa mae,"
zama vura gua se Zihova.

Tani beto sa kinorokorotaena sa vinaripitui sapu tozia e Zihova koasa guguaana Moabi.

Sa Kinorokorotae pa Guguaana Amoni

49 Pa guguaana Amoni:
Hiera gua si zama nia e Zihova:
"Vea, loke tuna koreo se Izireli?
Loke koburu tu pude tagoi sari nana likakalae?
Na vegua, ke sa beku Moleki tu vagia sa popoa pa Qadi?
Vea ke gamu pu vahesia se Moleki si koa pa Qadi?" †
² Ba zama vura gua se Zihova, "Sari rane si korapa mae,
totoso kote ivua Rau sa buki va nama varipera pude raza ia sa vasileana Raba pa Amoni; meke kote ta evaṅae na kobi remoremo, meke sari vasileana pa vari likohaena si kote ta sulu. Meke kote hadu vurani Izireli sarini pu hadu vura nia si asa,"
zama vura gua se Zihova.

³ "Kabo, agoi Hesiboni, ura Ai si ta huara! Kabo vura, gamu pu koa pa Raba! Va sage poko baika, mamu koa talotaṅa; mamu bebena la tani, la tana, gua pa korapa vasileana ta gobadi, ura se Moleki si kote ta raovo taloa, turaṅae sari nana hiama meke sari koimata.
⁴ Na vegua ke va titieni goi sari mua lolomo toqere, va titie nia goi sapu vuvua hola sari linetelete? Agoi tuqu vineki sapu lopu ta ranemu, ranēi goi sari mua tinagotago meke zama guahe, 'Esei kote mae rapata au?' gua.
⁵ Kote holoqoru ni gamu

sari soku kana pu koa vari likohaeni gamu, sapu kote va gevuri Rau pa vari kali mia,"
zama vura gua se Zihova tadi na Qeto Minate.

"Doduru gamu si kote ta hadu taloa, meke loke tie kote vagi varigara ni sari tie govetedi.
⁶ Ba mumudi, si kote veko pulei Rau sari tinagotago te Amoni,"
zama vura gua se Zihova.

Sa Kinorokorotae pa Guguaana Edomu

⁷ Pa guguaana Edomu d:
Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate:
"Vegua, loketona sa ginilagilana lohina pa Temani? Ele mate sari tie vari tokae pa binalabala, pa Edomu? Ke ele murimuri palae sa ginilagilana? ††
⁸ Taliri, mamu govete taloa, la tome koari na bae lohidi,
gamu pu koa pa Dedani,
ura kote va kamo nia tinasuna Rau sa tutina Isoa pa totošo sapu kote va kilasia Rau.
⁹ Be guana mae pakete qurepi sari tie koa goi, si kote visavisa qurepi si veko hola i rini. Be mae sari tie hikohiko pana boṅi, si lopu kote doduru tiṅitona si paleke taloani rini.
¹⁰ Ba Arau kote vagi pani betoi koe Isoa sari doduru; sapu tomei sa ba kote hata vagi Rau, asa ba kote lopu boka va paere pule nia. Sari nana koburu, tasina, meke turaṅana si kote mate beto,
meke kote loke tie kote toa hola.
¹¹ Vekoi sari mua koburu eapadi; Arau kote kopu ni. Sari mua naboko ba boka rane Au tugo rini."
¹² Hiera gua si zama nia e Zihova: "Be guana arini pu lopu garodi pude napo koasa kapa vinakilasa, si napo tu koasa kapa, si vegua ke agoi sapu garomu pude napo si lopu kaqu napo tu? ¹³ Ura tokotokoro si Arau pa Pozaqu telequ," zama vura gua se Zihova, "sapu sa vasileana Bozira si kote ta evaṅae na popoa ta huarana, meke guana keke tiṅitona variva matagutuna, na vina sisireina, na pozapoza tana lineveleve, meke sari doduru nana vasileana si kote kaleadi eko mo ninae rane."
¹⁴ Kamo mae si keke inavoso te Zihova koa rau: Keke tie paleke inavoso si ta garunu la koari na butubutu pude zama guahe, "Varigara gamu kasa pude rapatia! Gasa turu pude varipera!"
¹⁵ "Kamahire kote la Rau meke va hiteke gore igo koari na butubutu meke ta hakohakoe koari na tie.
¹⁶ Saripu variva matagutu sapu taveti goi meke sa vina titie pa bulomu va kokoha igo si agoi, agoi pu koa koari na lolomo n̄izupudi koari na patu, pu koa i sari na vasidi ululudi pa toqere. Vea be tavete va ululu vori si agoi gua tadi na atata, ba vasina kote atu daku gore guni nigo Rau si agoi,"

† 49:1 Izk 21:28-32, 25:1-7; Em 1:13-15; Zepa 2:8-11

†† 49:7 Ais 34:5-17, 63:1-6; Izk 25:12-14, 35:1-15; Em 1:11-12; Obd 1-14; Mal 1:2-5

zama vura gua se Zihova.

¹⁷ “Edomu si kote ta evaṅae keke tiṅitoṅa variva matagutu;

doduru pu ene hola si kote magasa meke kote va sisire

sina doṅo hikare hola sa vasina.”

¹⁸ Zama vura se Zihova, “Gua sapu ta huara sari pa Sodomu meke Qomora,

meke sari na vasileana pa vari kalina,

si kote loke tie si koa vasina;

loke tie si kote veko kinoa vasina. †

¹⁹ Gua keke laione sapu vura mae pa hiqohiqo Zodani meke la koasa pezara duduli tana sipi,

si kote hadua Rau se Edomu pa nana pepeso pa vasi totoso hite mo.

Esei si ta vizatana sapu kote tozi nia Arau pude tavetia si hie?

Esei si gugua Arau meke esei kote boka raza Au?

Meke na sepati savana kote toke mae Au?

²⁰ Gua ke avosia, sa si kote hiva balabala tavetia e Zihova koe Edomu,

sa si va egoa Sa pude tavete la nia koarini pu koa pa Temani:

Sari koburu hite si kote ta ririhi taloa guana sipi;

meke sari dia vetu si kote ta huara palae hokara.

²¹ Pa mamalaṅina sa dia hinoqa si kote niu sa popoa pepeso;

sa kabo tadirini si kote ta avoso kamo la pa Kolo Ziṅara.

²² Dotu! Na atata si tedoro gore sana,

sari tatapuruna si repaha hola nia sa sa popoa

Bozira.

Pa rane asa si sari bulodi rina varane pa Edomu

si kote gua sa bulona sa barikaleqe podopodona.

Sa Kinorokorotae pa Guguana Damasikasi

²³ Pa guguana Damasikasi:

Sari vasileana pa Hamati meke Arapadi si matagutu, ura ele avoso nia rini sa inavoso kaleana.

Holoqoru si arini,

meke nunala guana qeo pa lamana. ††

²⁴ Sari pa Damasikasi si ele malohoro,

ele taliri sarini pude govete

na kamoi na minatagutu;

talotaṅa meke ta sigiti si arini

guana barikaleqe podopodona.

²⁵ Na vegua ke sa vasileana lavata sapu ta avosaena pa seu si lopu ta luara palae,

sa vasileana sapu qetu nia Rau?

²⁶ Ura na kote hoqa mate pa sisiraṅa sari nana tie vaqura;

meke sari doduru nana tie varipera si kote tava noso pa rane asa,”

zama vura gua se Zihova.

²⁷ “Kote va katu ni nika Rau sari gobana sa Damasikasi;

meke kote ta sulu palae sari vasina ta gobadi na ṅiniradi te Beni Hadadi.”

Sa Kinorokorotae pa Guguana Kedara meke Hazo

²⁸ Pa guguana sa popoa Kedara meke sari butubutu baṅara pa Hazo, sapu la rapati e Nebukaneza sa baṅara pa Babiloni:

Hiera gua si zama nia e Zihova:

“Gasa turu, mamu rapatia si pa Kedara

mamu huara pani sari tie pa kali gasa rimata.

²⁹ Sari dia ipi meke dia sipi si kote ta vagi taloa;

dia aqoroana si kote ta paleke taloa

turaṅae dia likakalae meke dia kameli tugo.

Sari tie si kote kukili la guahe koarini,

‘Variva matagutu sari doduru vari kali popoa,’ gua.

³⁰ Tuturei govete taloa!

La tome pa bae lohidi, gamu pu koa pa Hazo,”

zama vura gua se Zihova.

“E Nebukaneza sa baṅara pa Babiloni si ele kuhanani gamu si gamu;

ele tavete binalabala si asa pude mae huara gamu.

³¹ Gasa turu, mamu rapatia sa butubutu koa muliuṅuna sana,

sapu koa loke gobana,”

zama vura gua se Zihova,

“keke butubutu sapu loke sasadana babe na rorotoana;

meke sari nana tinoni si kokoa eke dia.

³² Sari dia kameli si kote na vinagi pa vinaripera,

meke sari rovana bulumakao si kote ta hia guana

pinudiki likakalae mudi vinaripera.

Arau kote talahuarae ni pa givusu sarini pu koa pa seu,

meke kote va kamo ni tinasuna Rau pa doduru vari

kalina,”

zama vura gua se Zihova.

³³ “Hazo si kote na tometomeana tadi na siki pinomo, meke kote na popoa ta huarana ninae rane.

Loke tie si kote koa vasina;

loke tie si kote veko kinoa vasina.”

Sa Kinorokorotae pa Guguana Elami

³⁴ Hiera sa zinama te Zihova sapu mae koe Zeremaea pa guguana Elami, tatasana sapu koa baṅara pa Ziuda se Zedekaea:

³⁵ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate:

“Doṅo la, Arau kote moku ia sa bokala te Elami,

vasina koa sa dia ṅiniraṅira.

³⁶ Kote va kamo la nia Rau koe Elami sari ka made givusu

mae guadi koari ka made iiona sa popoa pepeso;

kote va talahuarae ni Rau koari ka made givusu,

kote koa betoi ri na tie Elami govetedi sari doduru

butubutu pa kasia popoa.

³⁷ Arau kote va matagutu i sari pa Elami pa kenudia ri nana kana pu mae pude va matei.

† 49:18 Zen 19:24-25 †† 49:23 Ais 17:1-3; Em 1:3-5; Zak 9:1

Kote va kamo ni tinasuna noma hola Arau si arini,
koasa Qua tinaṅaziri nomana hola,"
zama vura gua se Zihova.

"Kote hadu lulini vedara Rau
osolae va mate betoi Rau si arini.
³⁸ Kote vekoa Rau sa Qua habohabotuana baṅara pa
Elami
meke kote va matei Rau sari dia baṅara meke
koimata,"
zama vura gua se Zihova.

³⁹ "Ba kote veko puleni Rau sari tinagotago te Elami
koari na rane pu korapa mae,"
zama vura gua se Zihova.

Sa Kinorokorotae pa Guguana Babiloni

50 Hiera sa inavoso sapu zama nia e Zihova koe
Zeremaea sa poropita pa guguana sa vasileana
pa Babiloni meke sa popoa tadirini. †
² "Tozi vura nia meke zama vura nia koari na
butubutu,
ovulu sage nia sa pitipiti, mamu tozi vura nia;
mu lopu tomea si keke ginugua, ba mu zama guahe,
'Babiloni si kote ta vagi;
se tamasa Belo si kote tava kurekure,
se tamasa Maraduku si kote matagutu;
sari nana beku si kote kurekure
meke sari nana kineha si kote matagutu.'
³ Keke butubutu pa kali gede si kote rapatia si asa
meke huara pania si asa.
Na loke tie si kote koa vasina;
sari tie na kurukuru ṅame si kote govete taloa beto."

Sa Pinule Tadi na Tie Izireli

⁴ Zama vura se Zihova, "Koari rane arini, pa toতোসা
asa,
sari na tinoni pa Izireli meke pa Ziuda
si kote kabokaboi meke hata ia se Zihova sa dia
Tamasa.
⁵ Kote nanasa hata nia rini sa sirāna la pa Zaione
meke kote taliri meke ene la vasina.
Kote mae si arini meke va soto puleni koe Zihova
pa keke vinariva egoi sapu koa hola
sapu lopu kote boka ta muliṅae.
⁶ Sari Qua tinoni si na sipi muliṅudi;
na turaṅa va seu i ri dia sepati
meke va talahuarāe ni koari na toqetoqere.
Ene muliṅu si arini koari na toqere na toa
meke muliṅi nia rini sa dia magomagogosoana soti.
⁷ Arini pu dogori si va matei mo rini;
sari dia kana si zama, 'Gami si lopu sea,
sina arini si tavete va sea la koe Zihova, sa dia
magomagogosoana hinokara,
se Zihova, sapu raṅea ri tiatamadia,' gua.
⁸ Mi govete vura pa Babiloni;
mi luaria sa popoa tadi na tie Babiloni,

† 50:1 Ais 13:1 kamo hinia 14:23, 47:1-15

guana qoti kokoreo sapu ene kekenu meke turaṅa
sa rovana. ††
⁹ Ura na kote sovutu ia Rau meke turaṅa la nia pa
Babiloni
si keke vinarigarae butubutu pa kali gede.
Arini kote mae rapatia sa vasileana pa Babiloni,
meke kote vagia rini si asa.
Sari dia tupi si kote guana varane bokabokana
sapu lopu hoke pule moka.
¹⁰ Sa popoa Babiloni si kote ta zalo;
sarini pu zaloa si kote vagi soku dia likakalae,"
zama vura gua se Zihova.

Sa Hinoqa te Babiloni

¹¹ "Sina qetu si gamu meke hegehegere kumana,
gamu pu zalo vagia sa Qua tinago,
sina horuhoru si gamu guana bulumakao vaqurana
meke vevehe guana hose,
¹² sa tinamu si kote kurekure hola;
asa pu podo igo si kote doṅo gore eko mo.
Kote guana hitekena mo si asa koari na butubutu;
kote ta evaṅae na soloso, na popoa popana, na
qega.
¹³ Koa gua koasa tinaṅaziri te Zihova si kote loke tie
koa ia si asa
na kote ta huara va kaleana.
Doduru pu ene hola pa Babiloni si kote matagutu
meke va sisire nia
sina ta huara meke doṅo hikare si asa.
¹⁴ Vagi sari mia tuturuana pa vari likohaena Babiloni,
doduru gamu pu ṅavea sa bokala.
Gona la ia! Lopu veko holaia keke tupi,
ura ele tavete va sea la si asa koe Zihova.
¹⁵ Mi kukili pa doduru vari kalina koasa!
Isana! Ele hoqa sari vetu hakehakei ululuna tanisa!
Isa, va malumu pule nia si asa pude lopu varipera!
Ta huara gore sari gobana sa.
Koa gua sapu hiera sa vina tubehe te Zihova,
si mi hobe mia koasa;
tavete la nia koasa gua sapu tavete lani sa koari
kaiqa.
¹⁶ Noso i koe Babiloni sari tie lelete,
meke sari tie pakepakete si va taloa i.
Koa gua koasa vedara tanisa kana
si va pulei sari tie la koari dia butubutu soti,
va pulei sari doduru tie la pa hopeke dia popoa."

Pule sari Tie Izireli

¹⁷ Zama vura pule se Zihova, "Izireli si na sipi
talahuaeredi
sapu hadu pani rina laione.
Sa tie kekenu pude ṅoṅovalia
si sa baṅara pa Asiria;
sa tie mumudi pude muzari susurina
si e Nebukaneza sa baṅara pa Babiloni."

†† 50:8 Rev 18:4

18 Gua ke, hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate:
 “Kote va kilasia Rau sa baṅara pa Babiloni meke sa nana popoa
 gua sapu va kilasa guni nia Rau sa baṅara pa Asiria.
 19 Ba kote turaṅa pule mae nia Rau se Izireli pa nana popoa
 meke kote henahena si asa pa toḡere Kameli meke pa Basani;
 kote deṅa pule si asa
 koari na toḡere pa Iparemi meke Qileadi.”
 20 Zama vura pule se Zihova, “Pa toḡoso asa, kote hata ia rini sa sinea te Izireli,
 ba loketoṅa si kote ta dogoro,
 meke sa sinea te Ziuda,
 ba loketoṅa si kote ta dogoro,
 ura na kote taleoso ni Arau sari ka visavisa tie pu va toa hola i Rau.
 21 Rapatia sa popoa pa Merataimi
 meke sarini pu koa pa Pekodi.
 Hadu luli, va matei meke huara pani,”
zama vura gua se Zihova.
 “Taveti sari doduru gua pu garununi gamu Arau.
 22 Sa vevehena sa vinaripera si ele kamo,
 sa vevehena sa tinahuara nomana hola si podalae!
 23 Moku meke ta huara inete sa hama
 sapu seke va kaleani sari doduru butubutu pa kasia popoa!
 Kamahire Babiloni si koa ta huarana mo koari na butubutu!
 24 Agoi Babiloni, na sipata si va nama veko ponigo Rau,
 meke toḡoso lopu gilania goi si kote ta saputu vagi mua mo;
 dogorigo rini meke vagi igo sina va gugue la si agoi koe Zihova.
 25 Tukelia e Zihova sa lose veko nia tiṅitoṅa varipera Sa
 meke vagi vura ni Sa koasa Nana tinaṅaziri,
 ura koa dia Nana tinavete sa Baṅara se Zihova Tadi na Qeto Minate koasa popoa pa Babiloni.
 26 Topue mae pa seu, mamu mae raza ia.
 Tukeli sari nana vetu ginani;
 mamu va kobi vekoi sari tinagotago guana huiti.
 Huara ilasa toḡotia gana
 meke lopu veko hola ia keke tie.
 27 Va mate betoi sari na tie varipera,
 va mate guni ni na tuna bulumakao;
 turaṅa lani vasina kote va eoṅo i gamu!
 Mani ta levei gedi! Ura sa dia rane si ele kamo,
 sa dia toḡoso pude tava kilasa.
 28 Avoso la i sari tie govetedi pa Babiloni
 korapa helahelae pa Zaione
 korapa tozia sapu tubehe se Zihova nada Tamasa,
 hobena koasa Zelepade Tanisa sapu huararia rini.
 29 Sari tie gona tupi si tioko lani pa Babiloni,
 doduru pu ṅavea sa bokala.
 Mi va turu ipi pa vari likohaena sa;

lopu va malumia si keke tie pude govete.
 Hobe mia koari nana tinavete;
 tavete lani gua sapu tavete atuni sa koa gamu.
 Ura na ele va gugue la si asa koe Zihova,
 Asa sapu Hopena pa Izireli. †
 30 Gua ke sari nana tie vaquradi si kote hoḡani pa sisiraṅa;
 meke sari nana tie varipera si kote mate koasa rane asa,”
zama vura gua se Zihova.
 31 Zama vura pule sa Baṅara, e Zihova Tadi na qeto minate: “Isa, Arau kamahire si kana igo, sapu agoi tie va titiemu,
 ura sa mua rane si ele kamo,
 sa toḡoso pude tava kilasa si agoi.
 32 Sa tie vahesi pule nia si kote tubarae nia meke hoḡa
 meke loke tie kote toka nia pude va turu pulea;
 kote va katuni nika Rau sari nana vasileana
 sapu kote sului sari doduru pa vari likohaena sa.”
 33 Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate:
 “Sari tie pa Izireli si ta ṅoṅovalala,
 meke sari tie pa Ziuda ba gua tugo.
 Sari votiki butubutu pu zau vagidi si kopu eko ni mo rini si arini,
 meke korodia pude vata rupahi.
 34 Gua ba sa dia Hinarupu si ṅiṅira;
 e Zihova Tadi na Qeto Minate sa Pozana Sa.
 Na kote lavelave hinokara ni Sa
 meke turaṅa puleni pude la magogoso pa dia popoa,
 ba sari tie Babiloni si lopu kote magogoso.”
 35 Zama vura pule se Zihova, “Na vedara pude sekei sari tie Babiloni!
 Na vedara pude sekei sarini pu koa pa Babiloni
 meke sari nana koimata meke tie tumatumaedi!
 36 Na vedara pude sekei sari nana poropita kokohadi!
 Madi ta evaṅae na tie pekipekidi.
 Na vedara pude sekei sari nana varane!
 Madi koa holoḡoru.
 37 Na vedara pude sekei sari nana hose meke toḡopili varipera
 meke sari tie varipera karovodi pu ta holudi,
 sapu kote matagutu guana barikaleqe.
 Na vedara pude sekei sari nana tinagotago!
 Kote ta zau vagi si arini.
 38 Na soṅe si kote kamo!
 Sari kolo si kote popa.
 Ura na popoa tadi na beku,
 beku sapu kote pupuhu meke matagutu.
 39 Ke sari kurukuru pa qega meke siki pinomo si kote koa vasina,
 meke vasina si kote veko kinoa sa duduru.
 Na lopu kote koa pule ia na tie
 babe ta koa pule koari na sinage na sage.” ††

⁴⁰ Zama vura se Zihova, "Gua sapu ta huara sari pa Sodomu meke Qomora, meke sari na vasileana pa vari kalidia, si kote loke tie si koa vasina; loke tie si kote veko kinoa vasina. †

⁴¹ Dotu, na qeto minate si korapa mae gua pa kali gede; na butubutu nomana meke somana ni ri na banara, ta gevuru mae guadi koari na popoa pa seu.

⁴² Na paleke bokala na hopere si arini; na tie kaleadi meke loke dia tataru. Vevehe guana bogusu puzakadi si arini totosu koi rini pa dia hose; mae va namanama si arini pude varipera pude rapata igo si agoi, agoi na vasileana pa Babiloni.

⁴³ Sa banara pa Babiloni si ele avosi sari vivineidi rini, meke isu hoboro mo sari limana sa. Kamo va hodaka ia na sigiti, sigiti gua sa barikaleqe podopodona.

⁴⁴ Gua sa laione sapu vura mae pa hiqohiqo Zodani meke la koasa pezara duduli tana sipi, si kote hadua Rau se Babiloni pa nana pepeso pa vasi totosu hite mo.

Esei si ta vizatana sapu kote tozi nia Arau pude tavetia si hie?

Esei si gugua Arau meke esei kote boka raza Au? Meke na sepati savana kote toke mae Au?"

⁴⁵ Gua ke, avosia sa si kote hiva balabala tavetia e Zihova koe Babiloni, sa si va egoa Sa pude tavete la nia koasa pepeso tadi na tie Babiloni:

Sari koburu hite si kote ta ririhi taloa guana sipi; meke sari dia vetu si kote ta huara palae hokara.

⁴⁶ Pa mamalaḡina sa hinoqa te Babiloni si kote madidiri sa popoa pepeso; sa kinabo tanisa si kote ta avoso kamo la koari na butubutu pa seu.

Ta Pitu Nono La se Babiloni

51 Hiera gua si zama nia e Zihova: "Dotu, kote va gevuria Rau sa maqomaqona keke tie huhuara

pude huara ia si pa Babiloni meke sari tiena.

² Na tie karovodi si kote garunu lani Rau pa Babiloni pude givusu pania si asa guana duduli popana; kote mae raza ia rini pa doduru vari kalina koasa nana rane tinasuna.

³ Sa tie gona tupi si mani lopu navea sa nana bokala, babe va malumia pude va sagei sari nana poko varipera.

Lopu va toa hola ia si keke nana tie varipera; va eoḡo ia sa nana qeto minate.

⁴ Kote ta seke gore si arini pa Babiloni, bakora tata mate koari nana siraḡa.

⁵ Ura sari Izireli meke Ziuda si lopu ta kiludi koasa dia Banara, e Zihova Tadi na Qeto Minate,

be vea siḡi gua sari sinea pa dia popoa pa kenuna sa Hopena pa Izireli.

⁶ Mi govete vura pa Babiloni! Haqala taloa pude mi toa! Mi lopu somana tava kilasa koari nana sinea.

Na totosu tubehe te Zihova si hie; kote poni la nia Sa gua sapu garona sa.

⁷ Se Babiloni si na kapa qolo pa Limana e Zihova; sa kapa sapu va napo va viviri ni Sa sari doduruna sa popoa pepeso.

Sari butubutu si napoa sa vaeni Tanisa; gua ke duviduvili beto si arini. ††

⁸ Babiloni si kote hoqa va hodaka nia meke ta huara. Mi kabo ia gamu sia!

Vagi nia meresena sa sigiti tanisa; hokara kote boka ta salaḡa nana.

⁹ Sari tie karovodi si zama, 'Na podekia gami pude salaḡia se Babiloni,

ba lopu boka ta salaḡa si asa;

ke mada veko pania, mada hopeke la pa nada popoa, sa vina kilasa tanisa si ululu kamo pa galegalearane, sage holani sa sari na lei.' ‡

¹⁰ Sari pa Izireli si zama, 'E Zihova ele harupu gita meke va kilasi Sa sari nada kana; mae, mada la tozia pa Zaione sapu tavetia e Zihova sa nada Tamasa,'" gua se Zihova.

¹¹ "Va narui sari mia tupi, saputu vagi sari mia lave!

Ele va gevuri e Zihova sari na banara pa Media, sina sa Nana hiniva si pude huaria si pa Babiloni. Kote tubehe hobena se Zihova, koarini pu mae huaria sa Nana Zelepade.

¹² Va sage ia sa pitipiti pa kapagoba pa Babiloni!

Va ḡiḡira i sari tie kopu, meke va turu i sari tie varipera, mamu va nama pude rapata!"

E Zihova kote va gorevura ia sa Nana hiniva, sa Nana vina turu pude va kilasi sari tie Babiloni.

¹³ Agoi pu soku nigo na ovuku, meke gavoro va soku tinagotago, sa vina betona sa mua totosu si ele kamo, sa mua totosu pude ta kumata palae. ††

¹⁴ E Zihova Tadi na Qeto Minate si ele tokotokoro pa Pozana telena:

"Kote va siḡi nigo tie Arau, guana rovana kupokupo, meke kote iraḡa nigo rini totosu tava kilasa si goi."

¹⁵ Sa popoa pepeso si tavetia Sa pa Nana ḡiniraḡira; va podakia Sa sa kasia popoa pa Nana ḡinilaḡilana lohina

meke repahia Sa sa galegalearane pa Nana binokaboka.

¹⁶ Pana zama Sa pa paka maḡauru, sari kolo pa galegalearane si kurumu;

va ale sagei Sa pa hukihukiri popoa pepeso sari na lei.

Garuni Sa sari na kapi turaḡae na ruku

† 50:40 Zen 19:24-25

†† 51:7 Rev 17:2-4, 18:3 ‡ 51:9 Rev 18:5 †† 51:13 Rev 17:1

meke garunia Sa sa givusu guana maena pa Nana lose va naqinaqiti givusu.

¹⁷ Doduru tie si pupuhu meke loketona tumae nia; doduru tie tavetavete pa qolo si kurekure ni sari dia beku.

Sari nana kineha si na kokohadi; na lopu boka sino si arini.

¹⁸ Na loke laedi si arini, na tinitona variva hegeredi; pana kamo sa dia toso vinaripitui, doduru arini si kote ta huara palae.

¹⁹ Ba sa Tamasa tadigita pa tutina e Zekopi si lopu gugua arini, ura Asa taveti sari doduru tinitona, turanae tugo se Izireli, sa butubutu sapu tago ia Sa, e Zihova Tadi na Qeto Minate sa Pozana Sa.
²⁰ "Agoi Babiloni sa Qua karamaho meke vedara, sari Qua tinitona varipera, tavetavete nigo Rau pude huari sari na butubutu, tavetavete nigo Rau pude huari sari na binanara,
²¹ tavetavete nigo Rau pude ilasi sari hose meke sa tie koina, tavetavete nigo Rau pude ilasi sari totopili varipera meke tie kalaha,
²² tavetavete nigo Rau pude ilasi sari tie meke barikaleqe, tavetavete nigo Rau pude ilasi sari barogoso meke tie vaqura, tavetavete nigo Rau pude ilasi sari koreo vaqura meke vineki vaqura,
²³ tavetavete nigo Rau pude ilasi sari sepati meke sipi, tavetavete nigo Rau pude ilasi sari tie uma meke tie kopu bulumakao, tavetavete nigo Rau pude ilasi sari qavuna meke sari koimata."

Sa Vina Kilasa te Babiloni

²⁴ "Pa kenumia gamu na tie Izireli si kote tubehia Rau se Babiloni meke sari doduru pu koa pa Babiloni koari doduru sinea sapu taveti rini pa Zaione," zama vura gua se Zihova.

²⁵ "Arau kana igo si agoi, na toqere huhuaramu, agoi pu huaria sa doduruna sa kasia popoa,"
zama vura gua se Zihova.

"Kote va sage atu nia Arau sa Limaqu koa goi, pude topili gore nigo pa tabahoara, meke va evanae nigo na toqere ta suluna.

²⁶ Loke patu si kote ta vagi koa goi pude tavete vetu, loke patu pude sokirae nia sa vetu, ura agoi si kote koa ta huaramu ninae rane ka rane,"
zama vura gua se Zihova.

²⁷ "Va sagea sa pitipiti koasa popoa!

Ivu ia sa buki koari na butubutu!
 Va namai sari na butubutu pude la rapatia si asa; tioko mae ni sari binanara hire: pa Ararati, Mini, meke pa Asikenazi. Vizatia si keke koimata pude turani, va kamo maei sari hose sapu soku guana kupokupo.
²⁸ Va namai sari na butubutu pude la raza ia si asa,

sari banara pa Media, sari nana qavuna meke doduru nana koimata, meke sari doduru dia popoa pu banara ni rini.

²⁹ Sa pepeso si niu meke ziziziri lamae, ura sa Nana hiniva e Zihova koe Babiloni si kote va gorevura ia Sa,

pude huara inete ia Sa sa popoa Babiloni pude loke tie si kaqu koa vasina.

³⁰ Sari na varane te Babiloni si ele noso varipera; koa eko dia mo pa korapa popoa ta gobadi.

Ele loke dia niniranira si koa; ele guana barikaleqe mo si arini kamahire.

Sari nana vetuvetu si ta sulu; meke sari roto pa sasada si ta huara.

³¹ Paleke vari karovo nia mo rini sa inavoso, keke tie paleke inavoso karovo la pa keke pule, gua pude tozi kamo la nia koasa banara pa Babiloni sapu sa nana vasileana lavata si ele ta vagi.

³² Sari karokarovoana koari na ovuku si ta tuqe vagi, sari zemizemi si ta sulu meke sari tie varipera si holoqoru."

³³ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate, sa Tamasa pa Izireli:

"Sa vasileana Babiloni si guana vasina pude neti vari paqaha kiko hui koari na qaqlotodi; sa toso pude ta pakete vagi si asa si tata kamo."

³⁴ Ele sekea sa banara pa Babiloni sa popoa Zeruselema meke zalo ia sa si asa,

va nunala pania sa, va paho ia sa sa vasileana lavata guana zagi. Kekenono gua na noki lavata sapu onolo toaia sa si asa,

meke vagi sa gua sapu hivani sa meke gona pani sa sari doduru pule.

³⁵ Madi zama guahe sari na tinoni pa Zaione, "Mani ta evana koa ri pa Babiloni sari doduru kinaleadi gua pu tavete maeni rini koa gita!"

Madi zama guahe sari na tinoni pa Zeruselema, "Mani ta tubehe nia Babiloni sari kinaleadi saripu tavete mae ni rini koa gita," gua.

Kaqu Toka nia Zihova se Izireli

³⁶ Meke hiera gua si zama nia e Zihova koa ri na tinoni pa Zeruselema,

"Dotu, Arau kaqu tuqe vagia sa mia tinasuna meke kaqu tavete la nia koa rina mia kana gua sapu tavete atu nia rini koa gamu.

Kaqu va popa ia Rau sa bukaha kolo tadi pa Babiloni meke va popai sari na nana ovuku.

³⁷ Sa popoa sana si kaqu ta evanae keke vinarigarae remoremo mo,

vasina kaqu koa sari na kurukuru name pinomodi. Kaqu ta evanae keke vasina variva hodahodakana si asa,

meke loke tie si kaqu koa vasina, meke arini pu dogoria si asa si kaqu gagaemana nia.

³⁸ Sari doduru tie Babiloni si kurumu guana laione

meke kabo guana tuna laione.
³⁹ Vegua, puhi si arini? Kaqu va namanama poni ni Rau si keke inevaṅa
 meke va naponapoi meke va qetuqetui si arini.
 Kaqu puta si arini meke lopu kaqu vaṅunu pule hokara.
⁴⁰ Kaqu turaṅa vagi Rau si arini pude tava mate, guana lami, qoti, meke na sipi kokoreo," Arau, Zihova, ele zama nia si hie.

Sa Tinasuna te Babiloni

⁴¹ Zama nia e Zihova sa gugua Babiloni, "Sa vasileana lavata sapu vahesia sa doduruna sa kasia popoa si ele ta tuqe vagi! Ve toleṅe gua variva matamatagutuna gua sa dinonona Babiloni koa rina butubutu pa kasia popoa! ⁴² Puzaka tamunia na bogusu si pa Babiloni meke nobi tamunia na tovovo ovaṅana. ⁴³ Variva matamatagutu dinonodi sari na vasileana nomadi meke kekeṅono guana qega loke kolona, vasina pu loke tie koa ia babe ene la ia. ⁴⁴ Kaqu va kilasia Rau se Belo, sa tamasa pa Babiloni, meke vata evaṅae nia koa sa pude lua vura ni sari na tiṅitoṅa pu onoli sa, meke lopu kaqu vahesi pulea ri na butubutu si asa.

Ele hoqa sa gobana Babiloni. ⁴⁵ Gamu na tinoni Izireli, mi govete taloa vasina! Mi tuturei govete taloa nia sa Qua tinaṅaziri. ⁴⁶ Mi lopu malohoro babe matagutu sina koa gua koa sa inavoso sapu avosia gamu. Hopeke vuaheni si keke votiki inavoso si ta urahae na inavoso vinaripera koa sa popoa meke keke baṅara si raza ia si keke votiki baṅara. ⁴⁷ Gua asa ke korapa mae sa totošo pana kaqu va kilasi Rau sari na beku pa Babiloni. Kaqu tava kurekure sa doduruna sa popoa, meke kaqu tava mate sari doduru nana tinoni. ⁴⁸ Sari doduru tie pa pepeso meke pa maṅauru si kote kukili qetuqetu pana hoqa se Babiloni. Ura sari na tinoni pu mae guadi pa kali gede si mae pude razaia na huaria si asa. ⁴⁹ Babiloni evaṅia sa minate tadi na tie pa doduruna sa kasia popoa, meke kamahire Babiloni si kaqu hoqa sina evaṅia sa sa minate tadi soku tie Izireli. Arau, Zihova, ele zama nia si hie." ††

Sa Inavoso te Tamasa koari na Tie Izireli pa Babiloni

⁵⁰ Zama la se Zihova koa rina Nana tinoni Izireli pa Babiloni, "Ele govete nia gamu sa minate! Ego mi taloa kamahire! Lopu aqa! Koa va seu pa mia popoa si gamu, ba mi balabala Au si Arau, sa mia Tamasa, mamu balabala ia tugo si pa Zerusalem. ⁵¹ Zama si gamu, 'Ele tava gore hokara si gami, meke tava kurekure; va nonoga ia gami sapu lopu ta tokae hokara si gami sina sari na tie karovodi si ele nuquru lai sari vasina hopena koa sa Zelepade,' gua. ⁵² Ke gua asa, zama si Arau sapu korapa mae sa totošo pana kaqu va kilasi Rau sari na beku Babiloni, meke sari na tie bakoradi si kaqu hilala pa doduruna sa popoa. ⁵³ Be guana boka kamo sage la pa galegaleane se

† 51:48 Rev 18:20 †† 51:49 Rev 18:24

Babiloni meke tavetia si keke goba ṅiṅirana vasina, ba kaqu garuni tugo Rau sari na tinoni pude huaria si asa. Arau, Zihova, ele zama nia si hie."

Kaiqa Tinahuara Pule pa Babiloni

⁵⁴ Zama se Zihova,
 "Mi va avosia sa mamalaiṅi kinabo pa Babiloni, kulusu nia sa sa tina huara nomana koasa popoa.
⁵⁵ Arau huaria si pa Babiloni meke va mokomoko sa asa.
 Sari na qeto minate varipera si nuquru zukuru nono la

guana puzaka tovovo meke rapata pa vinevehe kinukili.

⁵⁶ Mae si arini pude zaloo si pa Babiloni gua; ta saputu vagi sari nana tie varipera, meke ele ta moku sari nana bokala.

Arau si keke Tamasa sapu va kilasia sa kinaleana meke kaqu va kilasia Rau si pa Babiloni gua sapu pada koari dia tinavete kaleadi.

⁵⁷ Kaqu va naponapoi Rau sari na dia palabatu arileadi sari na dia tie tumatumaedi, sari na koimata, meke sari na tie varipera.

Kaqu puta si arini meke lopu kaqu vaṅunu pule hokara.

Arau sa Baṅara si ele zama, sapu Arau, se Zihova Tadi na Qeto Minate si ele zama."

⁵⁸ Hiera gua pule si zama nia e Zihova tadi na Qeto Minate,

"Sa goba ṅiṅirana pa Babiloni si kaqu ta gona gorei pa pepeso,

meke kaqu ta sulu sari na sasada ululudi tanisa. Sa tinavete tadi na butubutu si namu loke laedi hokara,

ta sulu palae sari dia tinavete ṅiṅiradi," gua si Asa.

Sa Inavoso te Zeremaea si Ta Garunu La pa Babiloni

⁵⁹ Sa tie sapu luli meke kopu nia sa inene tanisa baṅara Zedekaea si e Seraea, sa tuna koreo e Neraea meke na tuna sa tuna koreo e Maseia. Koa sa vina made vuaheni sipu koa baṅara pa Ziuda se Zedekaea, si la pa Babiloni se Seraea luli koa sa baṅara, meke vala i rau koa sa si kaiqa vina balau. ⁶⁰ Kuberia rau pa keke pepa ta viqusuna sa guguaṅi ri doduru tina huara saripu kaqu ta evaṅa pa Babiloni, gua tugo sari doduru tiṅitoṅa gua hire pa guguaṅi Babiloni. ⁶¹ Tozi nia rau se Seraea, "Pana la kamo si goi pa Babiloni si mamu tiro va ululae lani koa rina tinoni sari doduru tiṅitoṅa pu ta kubere pa korapana. ⁶² Mamu varavara guahe, 'Zihova, ele zama nia Goi sapu kaqu huaria Goi sa vasina hie, gua sapu loke tie babe na kurukuru ṅame, si kaqu koa vasina. Kote koa gua mo na qega ninae rane.' ⁶³ Seraea, pana ele beto tiroa goi sa pepa hie koa rina tinoni, si mamu pusi nia patu, mamu gona lania pa korapa Ovuku Iuparetisi. ⁶⁴ Mamu zama, 'Gua hie si kaqu ta evaṅa pa Babiloni. Kaqu lodu si asa

‡ 51:63 Rev 18:21

meke lopu kaqu vura pule hokara, sina koa gua koa sa tinahuara sapu kaqu va mae ia e Zihova koa sa.”

Sari na zinama te Zeremaea si hokoto tani.

Sa Hinoqa Tanisa Vasileana pa Zerusalema

52 E Zedekaea si ka hiokona eke vuahenina toতোসা tava baņara si asa pa Ziuda, meke koa baņara si asa pa Zerusalema ka manege eke vuaheni. Sa pozana sa tinana si e Hamutali, na tuna barikaleqe e Zeremaea sa tie pa vasileana Libina. ² Tavete va kaleana pa Kenuna Zihova si asa, gua tugo mo sapu tavetia sa baņara Zehoiakimi. ³ Meke bugoro sisigiti ni e Zihova sari na tinoni pa Zerusalema meke Ziuda meke hitu pani Sa si arini pa Kenuna.

Ego se Zedekaea si va gugue la koasa baņara pa Babiloni.

⁴ Ke koasa vina sia vuahenina sa binaņara te Zedekaea, pa vina manege puta sidara, koasa vina manege puta rane si la pa Zerusalema se Nebukaneza sa baņara pa Babiloni, meke sa doduruna sa qeto minate tanisa, meke kuri rini sari na vasina vari variperana pa vari likohaena sa gobana sa Zerusalema, pude raza ia gua. ⁵ Ke koa vari likohae nia rini sa vasileana pa Zerusalema osolae kamo sa vina manege eke vuahenina sa binaņara te Zedekaea.

⁶ Kamo pa vina sia rane koasa vina made sidara si namu lopu leana sa soņe pa korapa Zerusalema; sari tie si loke gedi ginani hokara. ⁷ Pa toতোসা asa si huaria ari pa Babiloni si keke kali goba pude nuquru la gua pa korapana sa vasileana lavata, meke govete vura sari doduru tie varipera te Zedekaea. Pana boņi si ta luarae si arini pa sasada sapu pa vari korapadi ri karua goba tata koasa inuma tanisa baņara sipu korapa koa vari likohae nia mo ri tie Babiloni sa vasileana nomana. Govete la gua si arini pa lolomo Zodani, ⁸ ba hadu lulia sa qeto minate pa Babiloni se Zedekaea meke kamo rini si asa koasa pezara tata pa Zeriko. Govete veko pania ri doduru tie varipera te Zedekaea si asa. ⁹ Ke tuqe vagia rini se Zedekaea meke turaņa la nia koasa baņara pa Babiloni pa vasileana Ribila koasa popoa pa Hamati. Vasina si ta pitu si asa koasa baņara pa Babiloni. ¹⁰ Pa Ribila si va matei sa baņara pa Babiloni sari tuna koreo e Zedekaea sipu korapa doņo la mo se Zedekaea; va matei tugo sa sari doduru koimata pa Ziuda. ¹¹ Beto si va behu i sa sari matana e Zedekaea, pusi nia seni boronizi sa meke turaņa la nia sa pa Babiloni, vasina si la koa si asa pa vetu varipusi osolae mate si asa. †

Ta Huara sa Zelepade

¹² Koasa vina manege puta rane pa vina lima sidara koa sa vina manege sia vuahenina sa binaņara te Nebukaneza pa Babiloni, si mae pa Zerusalema se Nebuzaradani sa koimata koari tie kopu tanisa baņara, meke na nabulu tanisa baņara pa Babiloni. ¹³ Meke sulua sa sa Zelepade te Zihova, sa vetu baņara, meke

sari doduru vetu arilaedi si sulu gore betoni sa.

¹⁴ Meke la ari doduru tie varipera pa Babiloni pu koa turaņa sa koimata koari tie kopu tanisa baņara meke huara goreni sari doduru goba pa vari kalina sa popoa Zerusalema. ¹⁵ Meke raovo taloa ni e Nebuzaradani, sa koimata koari tie kopu tanisa baņara, sari kaiqa tie habahualadi, sarini pu koa hola pa Zerusalema, turaņae sari na tie bokabokadi pa tinavete pa lima, meke arini pu ele karovodi la koasa baņara pa Babiloni. ¹⁶ Ba veko hola i e Nebuzaradani sari tie malaņadi pude kopu ni sari na inuma vaeni meke sari kaiqa inuma linetelete pule.

¹⁷ La ari kasa pa Babiloni meke huara va umumu i sari karua dedegere boronizi pa kenuna sa Zelepade, meke sari tuturuana koa i na totopili meke sa besini boronizi lavata pa Zelepade te Zihova meke paleke taloa beto lani rini pa Babiloni sari na boronizi.

¹⁸ Paleke lani tugo rini pa Babiloni sari na raro, sevolo, puripuriana zuke, raro na besini pude tana sisiruana ehara, meke doduru likakalae boronizi sapu tavetavete ni rini pa tinavete vukivukihi pa Zelepade. ¹⁹ Meke paleke taloa ni tugo sa koimata koari na tie kopu tanisa baņara sari na besini, sari na vovoina saripu veko ni oto huda humaņa lea, sari na besini boronizi pude tana sisiruana ehara, na tiņitoņa palepalekeana motete toana, na tuturuana zuke, na baolo pude zoropo vinariponi napo vaeni, doduru sapu ta tavete pa qolo meke siliva.

²⁰ Sa boronizi koari karua dedegere lavata, sa besini lavata, meke sari ka manege rua bulumakao boronizi vasina habotu sa besini lavata, meke sari tuturuana sapu koai na totopili saripu taveti e Solomone tanisa Zelepade te Zihova si lopu boka ta pada sari mamatadi. ²¹ Sari karua dedegere lavata si kekeņoņodi, meke hopeke ri kara si ka vesu mita ululudi meke lima mita toloņavulu puta sentimita bobolokuhaedi. Na qoqoro korapae bari ke sa moatadi si ka zuapa meke kukuru sentimita. ²² Sari hadehade boronizi sapu hake pa batudi ri karua dedegere si hopeke karua mita meke hiokona sentimita ululudi meke tava sarie vuvua pomeqaraneti boronizi doduru vari likohaedi sari karua beto. ²³ Pa vari kalidi si koadia si ka sia ņavulu onomo vina sari pomeqaraneti; sa doduruna sa pomeqaraneti kali sage koari na vina sari si ka keke gogoto.

Sari Tie pu Ta Raovo La pa Babiloni

²⁴ Meke turaņa vagi tugo e Nebuzaradani, sa koimata koari na tie kopu tanisa baņara, sari Seraea sa ņati hiama kenukenue, Zepanaea sa ņati hiama vina rua, meke sari ka ņeta tie kopu sasada. ²⁵ Koa rini pu koa hola pa Zerusalema si turaņa vagia sa sa palabatu koari na tie varipera, meke sari ka zuapa tie totoi tanisa baņara. Vagia tugo sa sa tie kubekubere sapu palabatu nia tugo sa kinubere vagidi sari tie varipera, meke ka onomo ņavulu puta tie pule koasa vasileana nomana. ²⁶ Vagi betoi e Nebuzaradani si arini meke

† 52:4 Izk 24:2 †† 52:7 Izk 33:21 ‡ 52:11 Izk 12:13

†† 52:13 1 Baņ 9:8 †† 52:17 1 Baņ 7:15-47

turaṅa lani sa koasa baṅara pa Babiloni sapu koa nana pa Ribila, ²⁷ sapu koa pa korapana sa popoa Hamati. Meke seke va matei sa baṅara vasina si arini. Gua asa ke, ta turaṅa taloa sari na tinoni pa Ziuda meke ta raovo la pa votiki popoa pa seu. ²⁸ Hire sari na ninaedi ri na tinoni pu raovo taloani e Nebukaneza: pa vina zuapa vuahenina sa binaṅara te Nebukaneza, si ari ka ṅeta tina meke hiokona ṅeta tie Ziu; ²⁹ pa vina manege vesu vuahenina sa binaṅara te Nebukaneza, si ari ka vesu gogoto toloṅavulu rua tie pa Zeruselema; ³⁰ meke pa vina hiokona ṅeta vuahenina sa nana binaṅara, si ka zuapa gogoto made ṅavulu lima tie Ziu si raovo taloa ni e Nebuzaradani sa koimata tadi tie kopu tanisa baṅara. Sa doduruna si ari ka made tina onomo gogoto tie si ta raovo taloa.

Ta Rupaha pa Vetu Varipusi se Zehoiakini

³¹ Pa vina toloṅavulu zuapa vuahenina sa tinaraovo te Zehoiakini sa baṅara pa Ziuda, koasa vuaheni sapu tava baṅara pa Babiloni se Ivolomerodaki pa vina hiokona lima rane pa vina manege rua sidara, si rupahia e Ivolomerodaki se Zehoiakini sa baṅara pa Ziuda, meke va vura ia sa pa vetu varipusi si asa. ³² Zama va leana la ia sa se Zehoiakini meke ponina sa si keke habohabotuana sapu koa ia vina lavata ululuna hola ni si tadi kaiqa baṅara pule sapu somana koa turaṅi sa pa Babiloni. ³³ Ke va gore pani e Zehoiakini sari na poko tadi tie ta pusidi meke habotu henahena si asa pa tevolo tanisa baṅara pa doduruna sa nana tinoa. ³⁴ Niniae rane si ponina vasi poata sa baṅara pa Babiloni si asa pa doduruna sa nana tinoa osolae mate si asa.

Kinabo te Zeremaea

Sa Vinabakala

Sa Buka hie si na vivineidi rina kinaleana sapu kamo koasa vasileana nomana pa Zerusalema meke koari tiena totošo ta rapata si asa koari pa Babiloni pa vuaheni lima gogoto vesu ŋavulu zuapa sipu lopu ele podo se Zisu Karisito. La sa qeto minate pa Babiloni meke huara ia meke sulu pania sa vasileana nomana. Kabokabo ia meke vari padapada nia Zeremaea sa tinolava meke kinoa arilaena pukerane koasa tinasuna meke tinasigiti kamahire. Ba sa Kinabo te Zeremaea si na hinelahelae tugo. Va tabea sa sapu ele zama nia tu Tamasa bisa sapu kote huara pania Sa sa butubutu meke va kilasi sari tiena koa gua koari na kinaleadi sapu taveti rini meke sapu korodia va tabei sari Nana vina balau. Na hodahodaki sari pa Izireli sapu kote boka gua tu asa sa Tamasa, sapu ari tie karovodi si tavetavete ni e Tamasa pude va gorevura ia sa Nana zinama, meke vata dogoro nia sa Nana binugoro. Kamahire si loketoŋa sa butubutu baŋara, lopu koa sa binaŋara meke sa habohabotuana baŋara. Sa vina tatara te Tamasa koe Devita sapu kote turu hola ninae rane sa tuti binaŋara tanisa (2 Samuela 7:16) si lopu koa kamahire. Gua ba la sa Kinabo te Zeremaea meke zamai sari pude va manoto puleni koasa dia tinolava pukerane babe doŋo vata kenue la ia sa vugo repere totošo kote leana pule sa kinoa. Be vea toleŋe gua sa tinasigiti ba mani va nonoga ia sapu sa tataru nabuna te Zihova si loke vina betona, ba sapu vaqura sa tataru nabuna Tanisa doduru munumunu. Gua ke kote aqa mo si asa. Na vegua ke kaqu nominomi tu sa tie pana tava kilasa si asa koari nana sineas? gua si asa. Pa doduru vuaheni si hoke kerani rini sari na kinera hire koari na rane nomadi pa totošo hoke madi si arini pa ginanigani, meke balabala pule la i rini sari na tinasuna gua sapu ta evaŋa pa Izireli pa totošo arini.

Sari Ŋati Pinaqapaqahana sa Buka
 Tinalotaŋa te Zerusalema. Hinia 1:1-22
 Vina kilasana Zerusalema. Hinia 2:1-22
 Linipulipu meke rinaŋeraŋe. Hinia 3:1-66
 Ta huara sa popoa Zerusalema. Hinia 4:1-22
 Sa vinaravara tinepa tinokae. Hinia 5:1-22

Sa Tinalotaŋa te Zerusalema

1 Kei, ivulu sa popoa Zerusalema,
 sapu hoke siŋi ia na tie!
 Namu gua tugo na naboko si asa,
 sapu tatasana arilaena koari na butubutu baŋara!
 Sa kalaho koari na vasileana nomadi
 si na pinausu mo kamahire.

2 Pana boŋi si kabo sisigiti si asa,
 sari kolomatana si koa mo pa paparana.
 Koari doduru nana babaere
 lopu keke si koa pude va manotia.
 Qoraqora nia ri doduru nana baere si asa;
 ura na kana ia tu rini kamahire.

3 Pa tinasigiti meke tinavete mamata,
 vasina si ta raovo la se Ziuda.
 La koa turaŋi sa sari butubutu karovodi;
 loke nana vasina pude magogoso.
 La kamo ri doduru pu kana ia

na ta pusi ke lopu boka siba.

4 Sari siraŋa la pa Zaione si guari tie talotaŋadi,
 ura loke tie si mae koari nana rane inevaŋa hopedi.
 Doduru nana sasada nuquru si ivulu,
 talotaŋa sari na hiama,
 kabo sari na vineki,
 meke Zaione si kulusu.

5 Sarini pu kukiti nia si ta evaŋae na nana palabatu;
 na bokabokadi sari nana kana.
 E Zihova mo va kilasia si asa
 koa gua koari soku sineas tanisa.
 Sari nana koburu si ta raovo taloa,
 la pinausu koari pa popoa seu.

6 Taloa beto sari tinolava
 tanisa vasileana pa Zaione.
 Sari tuna koreo sa baŋara si guana kurukuru dia
 sapu lopu dogoro duduli;
 pa inovia si govete si arini

koari na tie pu hukue ni.

7 Koari nana rane tinalotana meke tinasigiti
si balabala pulei Zeruselema sari doduru nana
tinagotago sapu tagoi sa pukerane.
Kamahire si pa limadia ri nana kana si asa,
loke tie si koa pude toka nia.
Doño la ia ri nana kana
meke hegere nia sa nana hinoqa na tinahuara.

8 Ele noma hola sa sinea te Zeruselema
meke boni si asa koari nana sinea.
Kamahire kilu ia ri doduru pu hoke va lavatia,
ura ele dogoria rini dodohona;
asa telena ba kurekure
ke tomea sa sa isumatana.

9 Sari nana sinea si guana boni sapu napiti pa nana
poko;
sapu vugo repere si lopu balabala ia sa.
Sa hinoqa tanisa si kaleana hola,
meke loke tie si koa pude va manotia.
Zama se Zeruselema, "Kei Zihova, doño mae ia sa qua
tinasigiti,
ura ele va kilasau sa qua kana."

10 Sari limana sa nana kana si saputu vagi
sari doduru nana tinagotago;
dogori sa sari butubutu huporodi
sapu nuquru pa nana Zelepade hopena,
sarini pu hukati Agoi
pude somana pa Mua vinarigara hopena.

11 Doduru nana tinoni si kabokaboi
meke hata bereti;
vari hobeni ginani rini sari dia tinagotago pude toa
dia.
Ke zama se Zeruselema, "Kei Zihova, doño mae.
Mamu balabala au,
ura ta etulu si rau."

12 "Vegua, loke ginuguana koa gamu sia, doduru
gamu pu ene hola?
Doño vari likohae, mamu dogoria.
Vea, koa dia kaiqa vina kilasa sapu gugua taqarau,
sapu ta raza nia rau,
sapu e Zihova va kamo nau,
koasa rane sapu ta naziri si Asa?

13 Panaulu tu garunu gore mae gunia Sa sa nika;
pa susuriqu garunu nuquru la nia Sa.
Ivara nama nia vaqara Sa sari nenequ
meke va taliri pule au Sa.
Doloviviriqu meke veko pani au Sa,
mabubulu doduruna sa rane.

14 Sari na qua sinea si ta pusi varigara meke mamata
guana ioki;
pa Limana Sa ta tigisi varigara.

Mae hake si arini pa ruaqu
meke vagi pania e Zihova sa qua niniranira.
Vala nau Sa koa rini pu ninira hola nau si arau.

15 Kilui e Zihova
sari doduru qua varane;
tioko va mae ia Sa si keke qeto minate pude mae raza
au
pude va matei sari qua tie vaqura.
Pa Nana munamunalana vaeni si neti munalia Sa
sa popoa Zeruselema sapu tataru hola nia Sa.

16 Gua asa ke kabo si rau
meke titisi sa kolomata pa mataqu.
Loke tie si koa tata pude va manoto au,
loke tie pude va ninira pule ia sa maqomaqoqu.
Sari qua koburu si doloviviri
sina sa kana si ninira hola."

17 Qaqama vurani Zaione sari limana,
ba loke tie si koa pude va manotia;
na ele tozia e Zihova koe Zekopi
sapu sari nana baere mo kote kana ia si asa;
na Zeruselema si ele ta evanae
keke tinotona bonina koari nana kana.

18 Zama se Zeruselema, "Se Zihova si tonotona,
ba arau mo sekei sari Nana tinarae.
Avoso mae, gamu doduru tinoni;
doño mae koari qua tinasigiti.
Sari qua koreo vaqura meke vineki vaqura
si ele ta raovo taloa.

19 Tioko la i rau sari butubutu pu tavete ni vinariva
ego rau
ba qoraqora nau rini.
Sari qua hiamu meke qua koimata
si mate pa korapa vasileana nomana
totoso hata ginani rini
pude harupi sari dia tinoa.

20 Kei Zihova, doño mae ia sa tinasuna koa ia rau!
Ta sigiti hola qua,
meke ta duana sa buloqu
ura na va gugue hola si arau.
Pa sirana si va mate tie sa vedara;
pa korapa vetu si na minate mo si koa.

21 Avosia mo ri na tie sa qua tinalotana,
ba loke tie si koa pude va manoto au.
Doduru qua kana si ele avoso nia sa qua kinuliusu;
qetu nia rini gua sapu tavete mae nia Goi koa rau.
Mu va kamo mae ia sa rane tadirini sapu tozia Goi
pude madi tasuna gugua arau si arini.

22 Mamu dogori sari doduru dia kinaleana;
Mamu va kilasi gua sapu va kilasa guni nau Goi si
arau
koa gua koari doduru qua sinea.

Sa qua kinuliusu si noma hola
meke mabubulu sa buloqu.”

Va Kilasia Zihova si pa Zerusalem

2 Kei, latu e Zihova meke va opoadumu
nia Nana tinañaziri se Zerusalem pa Zaione!
Nomana sa hinoqa gore tanisa,
ta huara va kaleana sa vasileana tolavaena pa Izireli;
lopu balabala ia Sa sa Nana hakehakeana nene
pa rane sapu ta ñaziri si Asa.

² Loke Nana tataru se Zihova totošo huari Sa
sari doduru vetuvetu te Zekopi;
pa Nana tinañaziri si huara pani Sa
sari gobana sa vasileana Zerusalem pa Ziuda.
Sa butubutu bañara meke sari koburu tavia
si kurekure totošo va gore i Sa pa pepeso.

³ Pa korapa tinañaziri si kumati Sa
sari doduru ñinirañira pa Izireli.
Vagi pule nia Sa sa Lima mataona
totošo kamo mae sa kana.
Katu ia Sa koe Zekopi sa nika huruñuna
sapu halala koari doduru tinago te Izireli.

⁴ Guana kana si Asa sapu ñavea sa Nana bokala,
si va nama sa Lima mataona.
Guana kana si va matei Sa
sari doduru pu goto la pa matana,
va arahia Sa guana nika sa Nana tinañaziri
koasa vasileana Zerusalem pa Zaione.

⁵ Se Zihova si guana keke kana;
huara pania Sa si pa Izireli.
Huari Sa sari doduru nana vetu bañara
meke sari nana vasileana ta gobadi.
Sa tinalotaña meke tinaruqoqo si va soku ponía Sa
sa vasileana Zerusalem pa Ziuda.

⁶ Seke ilasia Sa sa Nana Zelepade;
huaria Sa sa Nana vasina varivarigarana.
Va murimuri taloa ni e Zihova sari binalabala te
Zaione
koari na totošo inevaña meke sari rane Sabati;
pa Nana tinañaziri si kilui Sa
sari bañara na hiama.

⁷ Korona nia e Zihova sa Nana hope
meke veko pania Sa sa Nana Zelepade.
Vala ni Sa koari na kana
sari gobadi ri na vetu bañara te Zerusalem;
iraña si arini pa korapa vetu te Zihova
kekeñoño gua sapu tavetia rini pa rane inevaña.

⁸ Vizatia e Zihova pude huara gore nia
sa goba pa vari likohaena Zerusalem pa Zaione.
Ñava pakia Sa sa vasina kote huaria Sa
meke lopu va noso ia Sa sa Limana pude huhuara.
Va kabo i Sa sari na goba patu na vetu hakehakeina;

keke gua mo murimuri taloa dia.

⁹ Sari na sasadana si lodu gore la pa pepeso;
huari Sa sari na rotodi.
Sari bañara na koburu tavia si ta raovo taloa la pa
votiki popoa,
sa tinarae si loketoña,
meke sari nana poropita si noso,
na lopu vagi dinogodogorae koe Zihova.

¹⁰ Sari koimata te Zerusalem pa Zaione
si habotu pa pepeso meke lopu kulu;
na kavuru si veko lani rini pa batu dia
meke va sage poko baika.
Sari barikaleqe vaqura pa Zerusalem
si todoño eko mo sari batu dia.

¹¹ Ele mabo kabo sari mataqu,
na pa korapaqu tu ta sigiti si rau,
sa buloqu si ta zoropo la pa pepeso
sina ta huara sari qua tinoni,
sina sari koburu na haha si mabubulu
koari sirañana sa vasileana nomana.

¹² Zama si arini koari tinadia,
“Avei sa bereti meke vaeni?”
sipu korapa mabubulu guana tie ta sekedi si arini
koari na sirañana sa vasileana nomana,
meke sipu korapa goregore mo sari dia tinoa
pa limadia rina tinadia.

¹³ Sa kote gua si arau pude zama poni igo?
Na sa kote boka va padapada nigo arau,
kei, agoi Zerusalem?
Na sa kote boka va padapada nigo arau,
pude maqu va manoto igo,
kei, Zerusalem pa Zaione?
Sa bakoramu si lohi gua tugo na lamana peava.
Esei kote boka salaña igo?

¹⁴ Sari dinogodogorae tadi mua poropita
si kokoha meke loke laedi;
lopu tozi rini sari mua sinea
pude va balau igo koasa tinaraovo.
Sari zinama vatu ni rini koa goi
si kokoha meke turaña va sea igo rini.

¹⁵ Doduru pu ene hola koa goi
si popohara atuni lima dia koa goi;
hegere si arini meke hiruhiruni batudia
koasa popoa Zerusalem meke zama:
“Hie tugo sa vasileana nomana sapu ta pozae
sa vasileana tolavaena hola,
sa qinetuqetu tanisa kasia popoa?” gua.

¹⁶ Doduru mua kana si tukeli rini ñuzudia
meke ñañara atu koa goi;
hegere meke garata livo
meke zama, “Kamahire va eoño ia gita.

Hie sa rane sapu aqa nia gita;
namu toa kamo a gita pude dogoria," varigüe.

¹⁷ Ele tavetia e Zihova gua sapu balabala ia Sa;
ele va gorevura ia Sa sa Nana zinama
sapu tozi vura nia Sa pukerane.
Loke Nana tataru totošo huara gore nigo Sa;
va malumu ia Sa sa kana pude eri nigo,
meke sovutu ia Sa sa ninirañira tadi na mua kana.

¹⁸ Sari bulodi ri na tinoni
si kabo vura la koe Zihova.
Kei, sa gobana sa vasileana nomana pa Zaione,
sari kolomatamu si va totolo guni na ovuku
rane na boñi;
mu lopu makudo,
sari matamu si lopu va magogosi.

¹⁹ Tekulu, mamu kabo vura pana boñi,
sipu podalae kopu sari na tie kopu pana boñi;
mu va totolo vura nia sa bulomu guana kolo
pa kenuna e Zihova.
Ovulu sage lani koa Sa sari limamu
mu tepatepa poni sari mua koburu,
arini pu malohoro pa inovia
koa ri na varipaza siranã.

²⁰ Zama se Zerusalemã, "Kei Zihova, doño mae, Mamu
balabala au:

Esei si ele tavete guni nia Agoi hie?
Kaqu hena i tu rina barikaleqe sari tudia soti,
sari koburu sapu kopu sisigiti ni rini?
Kaqu tava mate tu sari na hiana na poropita
pa korapa Zelepade te Zihova?

²¹ Sari tie vaqura na barogoso si eko varigara
koasa kavuru pa siranã;
sari qua koreo vaqura na vineki vaqura
si mate pa vedara.
Agoi va matei koasa rane sapu bugoro Agoi;
loke Mua tataru meke seke matei Agoi.

²² Gua sapu tioki Agoi sari na tie mae pude somana
pa rane inevãã,
si tioki Agoi saripu rapata pa doduru vari kaliqu.
Koasa rane sapu ta ñaziri se Zihova
si loke tie si boka govete babe boka toa;
sarini pu kopu ni meke va noma i
si va matei ri na kana."

Vina Kilasa, Pinulepaho, meke na Rinoverove

3 Arau sa tie sapu dogoro soti ia sa vina kilasa
koasa kolu tinãaziri te Zihova.
² Hadu taloa nau Sa meke va ene au Sa
pa hinuporo, lopu pa kalalasa.
³ Hinokara, na seke lamo au Sa
pa limana, doduruna mo sa rane.
⁴ Sari kapuqu meke masaqu si va barogoso i Sa
meke moku i Sa sari susuriqu.

⁵ Mae raza au Sa meke vari likohae nau Sa
turañae tinasigiti na minamata.

⁶ Va koa au Sa pa hinuporo
gua ari kasa pu matedi pukerane.

⁷ Goba vari likohae nau Sa pude lopu boka govete;
va mamata nau seni Sa.

⁸ Pana titioko vura babe kabo hata tinokae rau,
si korona avosi Sa sari qua vinaravara.

⁹ Bara hukata nia patu nomadi Sa sa qua siranã;
vasina hoke ene gua rau si va koqi ia Sa.

¹⁰ Guana kurukuru bea sapu kopu aqa,
na laione sapu tome aqa,

¹¹ si ririhi pani au Sa koasa siranã meke garata va
kaleana au Sa

beto si veko pani au mo Sa.

¹² Navea Sa sa nana bokala
meke veko au Sa pude Nana gonagonana tupi.

¹³ Suvulu pa buloqu
sari tupi koadi pa Nana vovoinã tupi.

¹⁴ Na dia hegehegereana mo ari na tie si arau;
pa dia kina si va sisire nau rini doduruna sa rane.

¹⁵ Koari na qua tinasigiti si va napo nau elelo pasadi
Sa.

¹⁶ Va hena nau zalekoro Sa meke va pakoi livoqu;
beto si neti va gore au sa pa pepeso.

¹⁷ Sa binule si heki nia Sa koa rau;
ele mulinã nia rau vea gugua sa tinagotago.

¹⁸ Ke zama si rau, "Sa qua tinolava si ele taloa
meke gua tugo sapu rovea rau kote vagia koe
Zihova."

¹⁹ Balabala i arau sari qua tinasigiti meke kinoa eapa,
sapu pasa meke lopu bakala.

²⁰ Na lopu kote mulinã nia rau,
meke balabala mamata sa maqomaqoqu.

²¹ Ba hierã si koa pa qua binalabala
gua ke tumae nia rau sa lineana si kote kamo.

²² Koa gua sa tataru nabuna te Zihova si lopu
makudo;

sa Nana tataru variva taleosaena si loke kokoinã.

²³ Na vaqura si arini doduru munumunu;
lohina sa kinopu Tanisa.

²⁴ Tozi pule nau si arau, "E Zihova sa qua hinia;
gua ke kote aqa nia rau si Asa."

²⁵ Se Zihova si leana la koa rini pu rañe ia si Asa,
koa rini pu hata ia si Asa;

²⁶ na leana tu si pude aqa va ñoño
nia sa hinarupu te Zihova.

²⁷ Na leana tugo si pude koa nabulu guana paleke
ioki
sipu korapa vaqura si asa.

²⁸ Vekoa mani habotu lopu kulu,
ura e Zihova tu va paleke nia koasa bisa.

²⁹ Vekoa mani todoño gore nia isumatana pa kavuru,

ura hokara korapa mae sa lineana.
³⁰ Mani va malumia sa paparana pude ta pohara, mani koa kurekure.
³¹ Ura sa tie si lopu kote ta veko palae ninae rane koe Zihova.
³² Be va kamo tinalotaña Sa, ba kote tataru si Asa, na noma hola sa Nana tataru nabuna.
³³ Ura lopu qetu nia Sa pude va kamo ni tinasigiti babe na tinalotaña sari koburu tadi na tie.
³⁴ Pude neti goren pa kauru nene sari doduru tie ta pusidi pa popoa,
³⁵ pude lopu ponía koasa tie gua sapu toñoto pa kenuna sa Tamasa Ululuna Hola,
³⁶ pude heki nia koasa tie sa vinilasa va toñoto, si vea lopu kote dogoria e Zihova sapu gugua arini?
³⁷ Esei si boka zama meke vata evañia be lopu ele tozi kenu nia e Zihova?
³⁸ Lopu koasa ñuzuna tu sa Tamasa Ululuna Hola si mae gua sari tinasuna meke sari lineana?
³⁹ Vea ke kaqu nominomi tu sa tie totošo tava kilasa si asa koari nana sinea?
⁴⁰ Mada viliti sari nada hahanana, mada dogori, mada pule la koe Zihova.
⁴¹ Mada ovulu sageni sari buloda meke limada la koasa Tamasa pa Mañauru, mada zama guahe:
⁴² "Gami si ele sea meke va gugue atu koa Goi meke Agoi lopu taleosoni gami.
⁴³ Nobi pule nigo si Agoi pa tinañaziri meke hadu luli gami;
 loke Mua tataru koa gami meke seke va mate gami Agoi.
⁴⁴ Nobi pule nigo si Agoi pa lei pude lopu kamo atu sari mami vinaravara.
⁴⁵ Na boni meke na remoremo taveteni gami Goi pa korapadi rina butubutu.
⁴⁶ Doduru mami kana si ele tukele ñañara maeni ñuzudia koa gami.
⁴⁷ Ta ene nia gami sa minatagutu meke sari na sipata, sa kinaleana meke tinahuara."
⁴⁸ Totolo gore guana ovuku sa kolomata pa mataqu sina ta huara sari qua tinoni.
⁴⁹ Sa zoloro pa mataqu si kote loke vina betona, lopu kote magogoso,
⁵⁰ osolae tiro gore se Zihova pa mañauru meke dodogorae.
⁵¹ Talotaña sa maqomaqoqu sipu dogoria rau sa tinoa tadi na barikaleqe pa qua vasileana.
⁵² Sarini pu kana hoboro au si hukue guni nau na kurukuru tapuru.
⁵³ Podekia rini pude va mate au pa pou meke gona nau patu rini;
⁵⁴ sa kolo si sage ululu hola nia sa batuqu,

meke balabala si rau sapu mate mo si rau, gua.
⁵⁵ Kei Zihova, kukili vura nia rau sa Pozamu, pa korapana sa pou lohina.
⁵⁶ Avosia Mua sa qua kinabo: "Mu lopu tukui sari Taliñamu koasa qua tinepa pude harupau."
⁵⁷ Tata mae si Agoi totošo tioko hata Igo arau, meke zama si Goi, "Mu lopu matagutu," gua.
⁵⁸ Ke Zihova, ele va sare au Agoi pa tinasuna, harupia Agoi sa qua tinoa.
⁵⁹ Zihova, ele dogoria Mua sa sinea ta tavete koa rau. Mu poni au sa vinaripitui toñotona.
⁶⁰ Ele dogori Mua sari doduru dia tinubehe, meke sari dia kinuhana mae koa rau.
⁶¹ Kei Zihova, avosi Mua sari dia zinama kaleadi, meke sari doduru dia kinuhana mae koa rau,
⁶² saripu manamanasa nau na qumiqumi nau ri na qua kana doduruna sa rane.
⁶³ Doño la i! Habotu babe turudi, ba arau mo si va sisire nau rini koari na dia kinera.
⁶⁴ Kei Zihova, Mu tavete lani koa rini gua sapu garodi, gua sapu taveti rini pa limadia.
⁶⁵ Va paere nia poko sari bulodia, Mamu va paleke ni lineveleve gedi!
⁶⁶ Pa tinañaziri Mamu hadu luli, Mamu va mate pani gedi pa kauruna sa Mua mañauru Agoi Zihova.

Doño Hikare sa Popoa Zerusalema

4 Sa qolo si beto ñedalana, sa qolo viana si rida.
 Sari patu arilaedi pa Zelepade si ta hurakatae pa ninae sisiraña.
² Kei, sari koreo arilaedi pa Zaione sapu noma laedi guana soku tina qolo ba kamahire si guni ni rini na raro patu, pa limana mo sa tie tavete raro patu vuradi.
³ Sari siki pinomo ba va susu i mo sari tunadi, ba sari qua tinoni si ele lopu va avoso kabo tadi koburu, guana kurukuru tapuru pa qega pu hira vovoto ba lopu kopu tudia.
⁴ Pa memeha si napiti meadi sari haha napiti pa kali sage ñuzudi; tepa bereti sari koburu, ba loke tie boka poni.
⁵ Sarini pu hoke hena ginani arilaedi si loke gedi pa sisiraña. Sarini pu manavasa sage poko pepolo si kamahire hata ginani koari na tela hika.

6 Sa vina kilasa tadi qua tinoni
si hola nia sa popoa Sodomu,
sapu ta huara pa totošo hite
meke loke lima si taliri pude toka nia. †

7 Visoroihe sari dia koburu tavia si via hola nia sa
sinou
meke keoro hola nia sa meleke,
sari tinidia si ziṅara guana patu rubi
meke sa dinoṅodi si doṅo lea guana patu sapaea.

8 Ba kamahire si muho gua tugo na motete;
lopu ta doṅo gilana pa sisiraṅa,
sari kapu dia si napiti la pa susuri dia;
na popa gua tugo na rerequtu huda.

9 Sarini pu mate pa vedara si hite leana dia
hola ni sari kasa pu mate pa soṅe;
hilili na ovia meke hitehite mate dia,
ura loke ginani si mae pa inuma.

10 Pa limadia soti ari barikaleqe koa i tataru
si raroi mo rini sari tudia soti,
pude na gedi ginani
totošo kamo sari qua tinoni pa tinasuna. ††

11 Ele vala beto lania e Zihova sa Nana tinaṅaziri;
ele zoropo vura nia sa Sa Nana binugoro ṅiṅirana.
Asa katua sa nika pa Zaione
sapu sulu pani beto nia sa sinokirae te Zerusalemā.

12 Lopu va hinokaria ri na baṅara pa popoa pepeso,
babe sari tiena sa kasia popoa,
sapu boka nuquru sari kana
koari na sasada pa Zerusalemā.

13 Ba ta evaṅa sapu asa, koa gua koari na sineā tadi
nana poropita
meke sari tinavete kaleadi tadi nana hiama,
sarini pu va zoloria pa vasileana
sa ehara tadi na tie toṅotodi.

14 Kamahire si ene tapotapoe si arini pa sisiraṅa
gua ari na tie bebehudi.
Na tale bonidi pa ehara tadi tie matedi si arini,
ke loke tie hiva tiqu la i dia poko.

15 “Taloa va seu! Boni si gamu!” Kukili guni ri na tie.
“Taloa! Taloa! Lopu tiqu gami!”
Totošo govete taloa rini meke ene lamae,
si zama sari na tie koari na butubutu,
“Mi taloa. Lopu koa turaṅa gami,” gua.

16 E Zihova telena va talahuara i;
na beto kopu totokoni Sa.
Sari na hiama si lopu ta pamaṅae,
meke sari palabatu si lopu ta galagalae.

17 Beto meke ele mabo sari mata mami,

evaṅa lamae, hata tinokae;
koari mami vetu ululu hakehakei si kopu si gami
be mae si keke butubutu pude harupu gami.

18 Luli gami ri na tie koari mami inene,
ke lopu boka ene si gami pa siraṅa.
Tata sa mami totošo, visavisa rane mo si koa hola,
ura kamo mo sa mami minate.

19 Sari kana pu hadu luli gami si rerege hola,
holani sari atata pa galegalea rane;
hadu karovoni gami rini koari na toqere
meke opo aqani gami pa qega.

20 Sa mami baṅara sapu tava madina koe Zihova, sa
mami tinoā,
si ta saputu vagi koari dia sipata.
Rovea gami sapu pa maqomaqona sa
si kote ta lavelave si gami koari na butubutu.

21 Mi koa qetuqetu, komolo, gamu na tinoni pa
Edomu,
gamu pu koa pa popoa pa Uzi.
Ba koa gamu ba kote tava hola atu tugo sa kapa
tinasigiti;
kote tava napo va viviri meke tava dodoho si gamu.

22 Kei, agoi na vasileana pa Zaione, sa mua vina kilasa
si kote hokoto;
kote tava kokoi koe Zihova sa mua tinaraovo.
Ba, gamu na tinoni pa Edomu si kote tava kilasa si
gamu koari na mia sineā,
meke kote tozi vurani Sa sari mia kinaleana.

Na Vinaravara Tinepa Tinaleosae

5 Kei Zihova, Mu balabala ia sapu ta evaṅa koa
gami;
doṅo mae, Mamu dogoria sa kinurekure tamigami.

2 Sapu tagoa gami si ta vala koari votiki tie,
sari mami vetu si koa i ri na tie karovodi.

3 Gami si eapa meke loke tamamami,
sari tinamami si guana naboko tu.

4 Na kolo sapu napoa gami si kaqu holua tu gami;
sari mami huda rararo si koa i na hinolu.

5 Sarini pu hadu gami si pa mudi mami mo;
mabo si gami ba lopu boka magogoso.

6 La todoṅo si gami koari pa Izipi meke Asiria pude
vagi vasi bereti.

7 Ari tamamami si va sea, ba ele mate beto si arini;
meke gami palekia sa vina kilasa tadi kasa.

8 Sari mami pinausu si kamahire si na mami palabatu,
meke loke tie si koa pude rupaha gami pa limadia.

9 Tata mate si gami totošo hata bereti gami
sina sa vedara si koa mo pa qega.

10 Sa kapu mami si ṅada guana motu,
maṅini pa inovia.

11 Sari barikaleqe Zaione si ta tuqe vagi meke ta eko
turaṅa,
gua tugo sari vineki vaqura pa vasileana Ziuda.

† 4:6 Zen 19:24 †† 4:10 Diut 28:57; Izk 5:10

¹² Sari koburu koreo tavia si ta huqi pa limadia;
 sari palabatu si lopu ta pamaṅae.
¹³ Sari tie vaqura si mabo pa munamunalana palava;
 sari koreo vaqura si sigiti mudidi pa paleke huda.
¹⁴ Sari palabatu si lopu vura binalabala pa
 varivarigarana pa vasileana;
 sari tie vaqura si lopu kerakera pule.
¹⁵ Sa qinetuqetu si rizu taloa pa bulomami;
 sari mami pinekapeka si iliri la pa tinalotaṅa.
¹⁶ Sa binaṅara si loke mami.
 Mami talotaṅa si gami, ura na ele sea si gami.
¹⁷ Gua asa ke malohoro sari bulomami,
 gua asa ke rida sari matamami,

¹⁸ ura sa toqere Zaione si ta huara meke ivulu,
 na vasina tadi na siki pinomo.
¹⁹ Kei Zihova, sa Mua binaṅara si koa hola;
 sa Mua habohabotuana baṅara si kamo pa doduru
 sinage.
²⁰ Na vea ke koba muliṅini gami Goi?
 Na vea ke seunae hola tu veko pani gami Goi?
²¹ Kei Zihova, harupu vagi pule ni gami, pude mami
 pule atu koa Goi;
 va vaqura pulei sari mami rane gugua pukerane,
²² be guana lopu kilu pani gami Goi si gami,
 be lopu sapu loke kokoina sa Mua tinaṅaziri koa
 gami.

Izikeli

Sa Vinabakala

Sa poropita Izikeli si somana ta raovo la pa Babiloni pa vuaheni lima gogoto sia navulu zuapa, meke toa pa kinoa tinaraovo si asa pa popoa Babiloni pa korapana sa tooso sipu lopu ele ta huara sa popoa Zerusalemameke mudina sa tooso sapu ta huara sa pa korapana sa vuaheni lima gogoto vesu navulu onomo sipu lopu ele podo se Zisu Karisito. Sari nana kinorokorotae meke tinarae si ta garunu la koari na tie Izireli, arini pu ta raovo la pa Babiloni meke koari na tie pa Zerusalemame. Sa buka te Izikeli si koa ia ka onomo kukuru pinaqahana: (1) Tinioko te Tamasa la koe Izikeli pude na poropita. (2) Sari na vina balau la koari na tinoni koasa vinaripitui te Tamasa meke pa guguana sa hinoqa tina huarae te Zerusalemame sapu kaqu mae ta evana koasa. (3) Sari na kinorokorotae maedi koasa Banara pa guguana sa Nana vinaripitui sapu goto la koari kaiqa popoa sapu naqoto va kilasi meke turana va sea sari nana tie. (4) Va manotia sa se Izireli pa mudina sa tinahuarae te Zerusalemame meke sa vina tatara pa kinoa learane pa tooso sapu mae pa kenudia. (5) Kinorokorotae ta soto nia sa butubutu Qoqi. (6) Sa dinogodogorae te Izikeli gua sapu dogoria sa koasa kinuri pulena sa Zelepade meke sa popoa Izireli.

Izikeli si keke tie lohina pa rinaqerane. Sokudi ri nana dinogodogorae si mae gua pa hahanana sapu dogori sa pa pinutagita, meke soku sari nana vivinei si tozi sa pa vina titila sapu bakala valeana. Izikeli zama sisigiti nia sa inarilaena gua pude va vaqura pulea sa korapa bulo meke sa maqomaqo tie, meke sapu hopeke tie kote mate nia sa nana sinea soti telena, ba lopu tana votiki tie. Tozi helahelae nia tugo sa sa nana inokoro na rinonu pa vina vaqura pule koasa tinoa tanisa popoa. Keke hiamameke poropita tugo si asa ke vivinei nia sa sa Zelepade meke sa vina via pa sineameke sa tinoa madina koe Zihova.

Sari Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Tinioko te Izikeli. Hinia 1:1 kamo hinia 3:27

Tinozi tanisa tina huarae pa Zerusalemame. Hinia 4:1 kamo hinia 24:27

Sa vinari pitui te Tamasa koari na votiki butubutu. Hinia 25:1 kamo hinia 32:32

Sa vina tatara te Tamasa koari Nana tie. Hinia 33:1 kamo hinia 37:28

Sa kinorokorotae ta soto nia sa butubutu te Qoqi. Hinia 38:1 kamo hinia 39:29

Sa dinogodogorae koasa Zelepade meke sa popoa pa tooso mae hiroi. Hinia 40:1 kamo hinia 48:35

Dinogodogorae Kekenu te Izikeli koasa Tamasa

1:1, 7:27

Izikeli pa Babiloni

1 Pa vina tolonavulu puta vuaheni, koasa vina made sidara, pa vina lima rane, tooso korapa koa turani arau sari tie ta raovodi pa kali taqele Ovuku Keba pa Babiloni si tukele sa manauru meke dogori rau sari dinogodogorae te Tamasa. †

² Koasa vina lima sidara, pa vina lima vuahenina sa tinaraovo te Zehoiakini sa banara, †³ si kamo mae sa zinama te Zihova koe Izikeli sa hiamame, sa tuna koreo e

Buzi, pa taqelena sa Ovuku Keba pa popoa Babiloni. Vasina si kamo la koe Izikeli sa Limana e Zihova.

⁴ Ena sage si rau meke dogoria si keke givusu raneboni vura mae gua pa kali gede †, na lei moatana sapu lulia na malakapi meke vari likohae nia na kalalasa ninirana. Pa kokorapana sa nika si guana boronizi lerana, ⁵ meke pa korapana sa nika si keke sapu dono guana ka made kurukuru toadi. Sa kinehadi si gua tugo na tie, †⁶ ba hopeke ka made isumatadi si arini meke ka made tatapurudi. ⁷ Sari nenedi si tonoto; sari petapetala nene dia si gua tana bulumakao meke pelara guana boronizi nedalana. ⁸ Pa kaurudi rina tatapurudi, koari ka made kalidia si koa sari limadia sapu tana tie. Ari ka made arini si tago isumata meke tatapuru beto, ⁹ meke sari tatapuru dia si vari tiqui. Rizu keke gua si arini pa doduru dia inene, lopu taliri pana rizu si arini.

† 1:1 Rev 19:11 †† 1:2 2 Ban 24:10-16; 2 Koron 36:9-10

‡ Sa kali gede hie si be tia la sa tie pa kali gasa rimata. †† 1:5 Rev 4:6

¹⁰ Doño gua hie sari isumatadia: Hopeke ari ka made si tago isumata tie, meke pa kali matao si hopeke tago isumata laione si arini, meke pa kali gede si na isumata bulumakao; hopeke tago isumata atata tugo si arini. ¹¹ Gua asa sari isumatadia. Sari tatapuru dia si repaha sage; hopeke karua tatapuru dia si tiqu la pa tatapurudi ri na kurukuru pa vari kalidi, meke hopeke karua tatapuru dia si nobi la pa tinidia. ¹² Rizu keke gua si arini toñoto la pa kekenu. Vasina la gua sa maqomaqo si vasina tugo si la gua si arini, ba lopu taliri si arini toso rizu rini. ¹³ Sa dinoñodi ri na kurukuru hire si guana patu leradi pa nika babe na zuke huruñudi. Na nika si rizu la meke pule pa vari korapadi rina kurukuru; bakala hola meke na kapi si vura mae koa sa. ¹⁴ Sari kurukuru si rerege la meke pule guana kapi.

¹⁵ Sipu korapa doño la i arau sari ka made kurukuru si dogori rau sari ka made totopili pa pepeso, keke totopili pa keke kurukuru, koa pa hopeke kali dia ri ka made kurukuru sapu hopeke made isumatadi. ¹⁶ Guahe sa dinoñodi meke kinehadi sari na totopili: Pinoro si arini guana patu ñedala, meke doño kekeñono beto sari ka made. Hopeke doño guana keke totopili sapu viloro pa korapana keke totopili vilorona pule. ¹⁷ Totoso rizu rini si la gua si arini koa keke ri ka made kalina sapu vasina tia la sari na kurukuru, pa doduru vasina sapu hiva laia rini. ¹⁸ Ululudi sari totopili meke variva matagutudi; doduru bobolokuhaedi ri ka made totopili si siñi beto i na mata. †

¹⁹ Totoso rizu sari kurukuru si rizu tugo sari totopili pa kali dia; meke toso ovulu sage pa pepeso sari kurukuru si ovulu sage tugo pa pepeso sari totopili. ²⁰ Be pavei la gua sa maqomaqo, si la tugo si arini, meke sari totopili si sage luli gua tugo koa rini, sina sa maqomaqodi ri na kurukuru si koa koari na totopili. ²¹ Totoso rizu sari na kurukuru, si rizu tugo si arini, toso noso si arini si noso tugo sari na totopili, meke toso ovulae sage pa pepeso sari kurukuru, si sage luli tugo koa rini sari totopili, sina sa maqomaqodi ri na kurukuru si koa koari na totopili.

²² Ivara pa kali sage batudia ri na kurukuru si guana keke galegalearane, sapu ñedala guana aesi, meke variva matagutuna. ²³ Pa kauruna sa galegalearane si repahi rini sari tatapurudi sapu repaha la koari karua pa hopeke vari kalina, meke karua tatapurudi si nobini rini pa tinidia. ²⁴ Avosia rau sa vevehedi ri na tatapurudi toso tapuru rini; avoso guana ovaña pa ovuku, guana halabutu tadi na qeto minate, guana mamalaiñina sa Tamasa pu tagoi sari doduru ñinirañira. Totoso turu noso rini si va gorei rini sari tatapuru dia. †

²⁵ Meke kamo mae si keke mamalaiñi, pa kali sage koasa galegalearane sapu kali sage pa batu dia, sipu turu rini meke va gorei sari tatapuru dia. ²⁶ Pa kali sage koasa galegalearane sapu kali sage koa rini si

doño guana keke habohabotuana bañara sapu ñedala guari na patu buma ñedaladi, ñedala guana lamana peava, meke habotu nana panaulu koasa habohabotuana bañara si keke kineha guana tie.

²⁷ Dogoria rau sapu podalae koasa kopetena meke sage si guana kineha boronizi ñedalana pa korapa nika si asa, meke pa kopetena meke gore si na kineha guana nika si asa; meke vari likohae nia si na kalalasa ñinirana. ²⁸ Sa malara pa varilikohaena Sa si guana kineha tanisa bigobigo koari na lei pa rane rukuruku.

Asa sa kinehana sa tinolava ñedalana te Zihova. Totoso dogoria rau, si hoqa oporapaha pa pepeso, meke avosia rau sa mamalaiñina si Asa sapu korapa zama.

Tiokia Tamasa se Izikeli pude na Poropita

2 Meke zama mae si Asa koa rau: "Tuna na tie, turu sage pa nenemu pude Maqu zama igo." ² Sipu korapa zama si Asa, si nuquru sa Maqomaqona Tamasa koa rau meke va gasa turu au sa pa nenequ, meke avoso pule ia rau si Asa.

³ Zama si Asa, "Tuna na tie, Arau si korapa garunu la nigo koari na tie pa Izireli, koasa butubutu va karikarina, sapu va karikari mae koa Rau; arini meke sari tiatamadia si va karikari kumana mae Au rini si Arau kamo pa rane ñinoroi. ⁴ Sari tinoni vasina sapu korapa garunu la nigo Arau si korodia va tabe meke tasunadi hola. Mu zama guahe koa rini, 'Hiera gua si zama nia e Zihova Bañara.' ⁵ Be avosigo rini babe korodia va avoso, ba kote tumae nia rini sapu keke poropita si koa nana pa vari korapa dia. ⁶ Ba agoi, sa tuna na tie, mu lopu matagutu ni si arini babe sari dia zinamazama. Mu lopu matagutu be koa vari likohae nigo rini guana hiqohiqo rakihi na pelo babe guana koa turaña kukuasa si goi. Gua ba, mu lopu matagutu ni sari dia zinama babe holoqoru ni si arini, ura na butubutu va guguedi tugo bari. ⁷ Kaqu zama lani goi sari Qua zinama koa rini, be va avoso si arini babe korodia va avoso, ura na tie va guguedi bari. ⁸ Ba agoi, sa tuna na tie, mu avosi sapu zama atuni Arau koa goi. Mu lopu va karikari gua sa butubutu va karikarina sana; mu tukelia sa ñuzumu, mamu hena ia sapu kote vatu nia Arau koa goi."

⁹ Doño la si arau, meke dogoria rau si keke lima sapu nadoro vura mae koa rau. Pa korapa limana si na pepa ta viqusuna, ¹⁰ sapu repaha mae nia Sa pa kenuqu. Pa vari kalina sa pepa si na kinubekubere zinama talotaña, kinabokabo, meke na kinuliusu.

3 Meke zama si Asa koa rau, "Tuna na tie, hena ia sapu koa pa kenumu, mu hena ia sa pepa ta viqusuna hie; mamu la zama koasa butubutu Izireli" ¹² Ke tukelia rau sa ñuzuqu, meke va mae ia Sa sa pepa ta viqusuna pude hena ia rau.

³ Meke zama si asa koa rau, "Tuna na tie, hena ia sa pepa ta viqusuna sapu vatu nia Rau hie; mamu va

† 1:10 Izk 10:14; Rev 4:7 †† 1:15 Izk 10:9-13 † 1:18 Rev 4:8
†† 1:22 Rev 4:6 †† 1:24 Rev 1:15, 19:6

††† 1:26 Izk 10:1; Rev 4:2-3 ††† 1:27 Izk 8:2 § 2:9 Rev 5:1
§† 3:1 Rev 10:9-10

deña ia sa tiamu koa sa.” Ke hena ia rau si asa, meke liñilini gua puta na zipale si asa pa nuzuqu.

⁴ Meke zama si Asa koa rau: “Tuna na tie, mu la kamahire koasa butubutu Izireli mamu zama lani koa rini sari Qua zinama. ⁵ Lopu ta garunu la si goi pa keke puku tie sapu tasuna dia vinekala meke votikaena dia zinama, ba koasa butubutu Izireli mo, ⁶ lopu koari soku navulu tinoni sapu tasuna beto dia vinekala meke votikaedi dia zinama meke lopu boka ta gilana. Hinokara pude garunu la nigo Rau koa rini si kote avoso igo mo arini. ⁷ Ba sa butubutu Izireli si korodia pude va avoso atu koa goi sina koa Rau ba korodia tugo pude va avoso mae, ura sa doduruna sa butubutu Izireli si tasunadi hola meke va karikaridi. ⁸ Ba kote tavetigo Arau pude tasunamu tugo meke kote niñira hola sari mua binalabala gugua tugo arini. ⁹ Kote tavetia Rau sa raemu pude niñira hola guana patu niñirana, niñira hola nia sa patu daemani. Ke mu lopu matagutu ni babe holoqoru ni, be vea va karikari gua sa butubutu sana.”

¹⁰ Meke zama mae si Asa koa rau, “Tuna na tie, va avoso va leana, mamu vekoi pa bulomu sari doduru zinama pu zama atuni Arau koa goi. ¹¹ Mu la kamahire koari na turañamu pu ta raovodi, mamu la zamai. Mu la zama guahe koa rini, ‘Hiera gua si zama nia e Zihova Bañara,’ mu gua, be va avoso si arini babe lopu va avoso.”

¹² Meke ovulu sage nau sa Maqomaqona Tamasa si arau, meke avosia rau pa mudiqu si keke mamalaini nomana guana lulusu pa hebalana sapu zama, “Mani tavahesi sa tinolava te Zihova pa Nana vasina pa mañauru!” gua. ¹³ Avosi rau sari tatapurudi rina kurukuru totošo vari nebei rini meke sa buruñudi rina totopili pa kali dia, gua tugo na buruñu niu nomana. ¹⁴ Ovulu sage nau sa Maqomaqona Tamasa si arau meke vagi taloa nau Sa. Sa maqomaqoqu si ta naziri meke bugoro meke la si arau, ura sa lima niñirana te Zihova si koa koa rau. ¹⁵ Ke kamo la si arau koari tie ta raovodi pu koa pa Tele Abibi sapu pa taqele Ovuku Keba. Meke vasina pu koa ia arini, si habotu turañi arau si arini ka zuapa rane. Hodahodaka meke malohoro ni qua sapu dogori na avosi rau.

Vizatia Zihova se Izikeli Pude na Tie Kopu

¹⁶ Pa vina betona ka zuapa rane si kamo mae sa zinama te Zihova koa rau: ¹⁷ Zama si Asa, “Tuna na tie, ele tavete igo Arau si agoi pude na tie kopu tanisa butubutu pa Izireli; ke mu avosi sari zinama sapu zama atu ni Rau; mamu la tozi ni koa rini sari Qua vina balau. ¹⁸ Pana zama la guahe si Rau koasa keke tie, ‘Hinokara kote mate si agoi,’ gua, meke lopu la va balau ia agoi si asa, babe zama la ia pude luara pani sa sari nana hahanana kaleadi pude ta harupu sa nana tinoa, si kote mate si asa koari nana sinea, ba kote zutu nia Rau koa goi sa nana minate. ¹⁹ Ba pana va balau ia goi sa tie kaleana asa meke lopu kekere si asa koari nana tinavete kaleadi babe koari nana hahanana

seadi, si kote mate si asa koari nana sinea; ba agoi si kote harupu pule nigo.

²⁰ Ego, be keke tie toñotona si kekere koari nana tinoto meke sari tinavete kaleadi si taveti sa, meke tutuvia sa si keke tinasuna sapu vekoa Arau pa nana sirana, si kote mate si asa. Ke kote mate si asa koari nana sinea sina lopu va balau ia goi. Sari lineana sapu taveti sa si lopu kote ta balabala, meke kote zutu nia Rau koa goi sa nana minate. ²¹ Ba be va balau ia goi sa tie toñotona pude lopu tavete va sea meke avoso igo sa, meke lopu tavete va sea si asa, si hinokara kote toa si asa sina va tabe ia sa sa vina balau, meke agoi si kote harupu pule nigo.”

Kote Lopu Boka Zama se Izikeli

²² Sa limana e Zihova si koa vasina koa arau, meke zama si Asa koa rau, “Gasa turu, mamu vura la pa vasina pezarana, meke vasina kote zama atu si Arau koa goi.”

²³ Ke gasa turu si rau meke vura la pa pezarana. Meke turu nana vasina sa tinolava nedalana te Zihova, gua puta sa tinolava sapu dogoria rau pa taqele Ovuku Keba. Hoqa oporapaha mo si rau pa pepeso. ²⁴ Ba nuquru koa rau sa Maqomaqona Tamasa meke va gasa turu au Sa pa nenequ. Meke zama mae si Asa koa rau: “La mamu la tuku tamunu pule nigo pa mua vetu. ²⁵ Meke agoi, na tuna na tie, si kote pusi nigo aroso arini; ke kote tasuna si goi pude vura la koari na tie pa sada. ²⁶ Kote va napiti ia Arau sa meamu pa nuzumu pude lopu kulu si agoi meke lopu kote boka gegesi agoi si arini; ura na butubutu va karikaridi tugo bari. ²⁷ Ba totošo va zama pule igo Arau, si kote tukelia Rau sa nuzumu meke kote zama la guahe si agoi koa rini, ‘Hiera gua si zama nia e Zihova Bañara,’ gua. Asa pu va avoso si vekoa mani va avoso, meke asa pu korona si vekoa mani korona; ura na butubutu va karikaridi tugo bari.

Na Vina Titila koasa Rinapata pa Zerusalema

4 Ego, tuna na tie, vagia si keke patu labelabe, vekoa pa kenumu mamu gasi vura nia vasina sa vasileana pa Zerusalema. ² Beto mamu koa vari likohae nia pude namanama la rapatia: Tomotomo la nia pepeso sa kali goba pude boka haele nuquru pa korapana, mamu tavete ipi pa varilikohaena, meke veko ni dekuru nomadi pa varilikohaena pude huari sari sasadana sa goba. ³ Mamu vagia si keke peleta aeana, mamu vekoa guana gobagoba pa vari korapa mia, sapu agoi meke sa vasileana pa Zerusalema. Mamu tia la nia sa isumatamu koasa vasileana. Guana vina namanama rinapata si hie meke agoi si kote nama rapata ia. Na vina titila si hie koasa butubutu Izireli.

⁴ Beto asa, mamu eko gore pa kali gedemu, meke kote va hake atu ni Arau koa goi sari sinea tanisa butubutu Izireli. Kaqu ta mamatani agoi sari dia sinea koari na rane sapu eko si agoi pa kali tinimu. ⁵ Ta hivae

si agoi pude ta mamatani sari sinea tadi pa Izireli koari ka neta gogoto sia n̄avulu puta rane, keke rane si tana keke vuaheni sapu tavete va sea si arini. ⁶ Pana va hokotia agoi sapu asa, si kote eko pule si agoi, ba kamahire si kote pa kali mataomu. Mamu kote ta mamatani agoi sari sinea tanisa butubutu Ziuda. Ta poni nia agoi si ka made n̄avulu puta rane, keke rane tana hopeke eke vuaheni. ⁷ Tia la nia sa isumatamu koasa vina namanama pude rapatia sa popoa Zerusalemama, mamu vata dogoro nia sapu nama varipera si agoi, mamu korokorotae nia sa tinahuara tanisa. ⁸ Kote pusi nigo aroso Arau pude lopu kaqu boka taliri si agoi la pa keke kalina osolae hokoti agoi sari rane vina namanama rapata.

⁹ Ego, vagi si kaiqa kiko huiti leanadi meke sapu lopu leanadi, na bale, bini, lenitili, meke mileti, mamu va naqiti varigara ni pa keke zagi nomana pude tavete ni bereti. Arini si kote hena i goi koari ka neta gogoto sia n̄avulu puta rane sapu kote eko si goi pa kali gedemu. ¹⁰ Sa padana sa ginani sapu kote hena ia goi pa hopeke rane si karua gogoto tolon̄avulu puta qaramu meke kote henahena pa tooso si agoi. ¹¹ Meke kote pada ia goi sa kolo, pude kote karua kapa kolo si napo ia goi, meke kote pa tooso tugo si napo si goi. ¹² Hena ia sa ginani, guana hena gemu keki bale; va kina ia sipu korapa don̄o atu dia sari tie. Na tae popana tadi tie si kote katu nia nika goi meke kinakina nia.”

¹³ Zama se Zihova, “Gua asa kote boni gua sa bereti sapu kote hena ia ri na tie Izireli koari na votiki butubutu sapu vasina kote hadu lani Rau.” ¹⁴ Ba olaña si rau, “Zihova Bañara, lopu guni nau asa! Lopu hite ele va boni pule nau si arau. Podalae koburuqu kamo kamahire si lopu ele hite hena ia rau si keke kurukuru made nene sapu ele matena babe ta garata va mate koari na kurukuru pinomo. Loke masa bonina si ele nuquru pa n̄uzuqu.”

¹⁵ “Ego, Maqu va malumu igo pude kina ia sa mua bereti pa nika sapu ta katu pa tae bulumakao meke lopu pa tae tie,” gua si Asa.

¹⁶ Meke zama pule mae si Asa koa rau: “Tuna na tie, kote va noso ia Rau sa nuquru maena sa ginani pa Zerusalemama. Kote ta pada sari ginani sapu kote hena ia ri na tie pa minatagutu meke sa kolo sapu kote napo rini pa tinalotaña, ¹⁷ sina kote papaka sa ginani meke paho sa kolo. Kaqu papaka ni bereti meke na kolo. Kote dogoro puleni si arini meke matagutu, meke kote mate tatasa si arini koa gua koari na dia sinea,” gua si Asa,

Kotoi Izikeli sari Kaluna

5 Zama pule si Asa, “Tuna na tie, vagia keke vedara naruna; mamu neri pania sa kalumu pa batumu meke sa gumimu. Beto mamu vagi sikele si goi; mamu pada sa mamatadi sari kalu; mamu paqaha neta i. ² Totoso hokoto sari rane koasa vina namanama pude rapata si mu vagia si keke pinaqaha kalu, mamu sulu ia pa korapana sa vasileana. Magu va hitehiteke ia sa vina rua pinaqaha kalu; mamu vuvusu la nia pa vari

likohaena sa vasileana. Sa vina neta si mamu gona sage nia pude palekia givusu meke na vedara kote hadu lulini Arau si arini. ³ Ba ka visavisa kalu si mamu polo vagi pa mua poko. ⁴ Mamu vagi si kaiqa kalu arini, mamu gona lani koasa nika pude madi sulu palae. Kote podalae halala vasina sa nika meke araha meke sulu pania sa doduruna sa butubutu Izireli.

⁵ Hiera gua si zama nia e Zihova sa Bañara: Hie sa Zerusalemama sapu vekoa Rau pa vari korapadi ri na butubutu, meke vari likohae nia ri doduru popoa lavata. ⁶ Ba pa nana kinaleana si va kari Zerusalemama sari Qua ginarunu meke vina turu, holani sari na butubutu na popoa lavata pa vari likohaena sa. Kilui sa sari Qua tinarae meke lopu luli sa sari Qua vina turu.

⁷ Gua ke hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Bañara: Agoi si ele kaleana hola mua hahanana, holani sari butubutu pa vari kalimu meke lopu luli goi sari Qua vina turu ba be sari Qua tinarae. Lopu hite kamoi tugo goi sari dia kinoa leadi ari na butubutu pa vari kalimu.

⁸ Gua ke, hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Bañara: Arau telequ, ba korapa kana igo si agoi Zerusalemama, meke kote va kamo nigo vina kilasa Arau si agoi pa kenudia ari na butubutu. ⁹ Koa gua koari doduru mua beku variva malederedi si kote tavete atu nia Arau koa goi gua sapu lopu ele tavete ia Arau pukerane meke sapu lopu kote tavete pule hokara ia Arau. ¹⁰ Gua ke pa vari korapa mia gamu si kote gani i ri tamadia sari koburu, meke kote gani i ri koburu sari tamadia. Kote va kamo nigo vina kilasa Arau si agoi meke va hurakatae i saripu lopu mate la koasa givusu.

¹¹ Gua sapu toaqu gua si Arau, zama vura gua si Arau Zihova sa Bañara, sina va boni ia goi sa Qua Zelepade hopena koari doduru mua kineha kaleadi meke sari mua tinavete variva malederedi, si Arau telequ kote vagi pule nia sa Qua tataru; lopu kote don̄o atu igo Arau pa tataru babe harupu igo pa minate. ¹² Keke pa neta koari na mua tinoni si kote mate pa oza babe pa soñe pa korapa vasileana; keke pa neta si kote hoqa pa vedara pa sadana sa mua goba; meke keke pa neta si kote hurakatae ia Arau koasa givusu meke kote hadu lulini vedara Arau.

¹³ Beto asa si kote kokoi sa Qua binugoro, meke sa Qua tinanziri la koa rini si kote hokoto, meke kote hokoto ele hobequ si Arau. Meke pana vala betoa Rau sa doduruna sa Qua tinanziri koa rini si kote tumae nia rini sapu Arau e Zihova si ele zama vura pa Qua kinonokono n̄inirana.

¹⁴ Kote tavete guni nigo Rau na popoa ta huarana meke na vina sisireana tadi na butubutu pa vari likohaemu meke tadi na tie ene holadi.

¹⁵ Agoi si kote na vina sisireana, na non̄ovalana, na vina balau meke na tin̄itona variva matagutu koari na butubutu pa vari kalimu pana va kamo nigo vina kilasa Arau pa Qua binugoro na tinanziri meke pa vinari gegesi n̄inirana. Arau e Zihova si ele zama. ¹⁶ Pana gona igo Arau koari na Qua tupi si kote va kamo nigo

soṅe Arau sapu huhuara meke variva mate. Kote vari tomo nigo soṅe variva mate Arau meke kote loke mua vasina pude vagi ginani. ¹⁷ Kote garunu atu nigo soṅe meke na kurukuru pinomo Arau si agoi meke arini kote va matei sari mua koburu. Na oza meke na vinaripera koari na kana si kote raza koa goi, meke kote kamo atu igo na vedara. Arau e Zihova si ele zama hie.” †

Korokorotae nia Izikeli sa Vinahesi Beku pa Toqere

6 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ²“Tuna na tie, va tia la ia sa isumatamu koari na toqere pa Izireli; mamu korokorotae la i. ³ Tozi lani sari na toqere pa Izireli pude madi avosia sa zinama te Zihova Baṅara, pude madi avosia gua sapu Arau, Zihova sa Baṅara korapa tozini sari na toqere, na toa, na tabahoara meke na lolomo: kote garunu la nia Arau sa vedara pude huari sari na vasidi pa toqere vasina sapu vahesi beku sari na tie. ⁴ Sari mia hope si kote ta seke gore meke sari mia hope va uququ humaṅa lea si kote ta huara; meke kote seke va matei Arau sari mia tie pa kenudi ri mia beku. ⁵ Kote va eko lamae i Arau sari na tomatodi ri na tie pa Izireli pa kenudi rina dia beku; kote va eko lamae i Arau sari susuridi pa vari likohaedi ri na hope. ⁶ Be pavei koa si gamu, ba sari na vasileana arini si kote ta huara gore meke sari na hope koari na vasidi vahesi beku pa toqere si kote ta huara gore, pude sari mia hope si kaqu ta seke gore meke ta huara, sari mia beku si kote ta seke umumu meke ta ṅovala, mia hope tana uququ humaṅa lea si kote ta seke gore, meke doduru pu taveti gamu si kote ta vagi palae. ⁷ Sari tie si kote tava mate mo pa doduru vasina, meke sarini pu lopu mate si kote va nonoga ia sapu Arau se Zihova.

⁸ Ba kaiqa si kote va toa i Arau, ura kaiqa si kote lopu gotoi na vedara pana va hurakatae i Arau si arini koari na popoa na butubutu. ⁹ Meke koari na butubutu sapu ta raovo la si arini si kote va nonoga ia rini sapu Arau si va kilasi si arini meke va kurekure i, sina sari bulodia si loketona rinaṅeraṅe koa i. Na ele kilu Au rini meke roro i rini sari na beku, meke kote hakohako puleni koa gua koari na dia tinavete kaleadi na variva malederedi pu taveti rini. ¹⁰ Meke kaqu tumae nia rini sapu Arau se Zihova; na lopu va matagutu hoboro si Rau ba kote va kamo va hinokaria Rau sa tinasuna hie.

¹¹ Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Poharani limamu, mamu puza ia sa pepeso, mamu kabo vura, ‘Akeio!’ koa gua koari doduru kinaleana meke hahanana variva malederedi sapu taveti sa butubutu Izireli, ura na kote hoqa mate si arini koasa vedara, soṅe, meke oza. ¹² Asa sapu koa pa seu si kote mate pa oza, meke asa sapu koa tata si kote hoqa pa vedara, meke asa sapu lopu mateni si hire si kote mate pa soṅe. Gua asa meke kote va vura beto ia Arau sa Qua tinaṅaziri la koa rini. ¹³ Meke kote tumae nia arini sapu Arau se Zihova, toতোসো eko mate sari dia tie koari na dia beku pa vari kalidi ri dia hope, koari

† 5:17 Rev 6:8

doduru toqere ululudi meke koari na toa, pa kaurudi rina huda aqaqoro meke pa doduru huda sapu lelaṅa va soku; vasina sapu vukivukihi oto huda humaṅa lea la koari doduru dia beku si arini. ¹⁴ Uve, kote nadoro la nia Rau sa Limaqu koa rini meke huara pania sa popoa podalae koasa qega kamo pa Dibila, be pavei si la koa si arini. Gua meke kote tumae nia rini sapu Arau se Zihova.”

Tata Kamo sa Vina Betona Izireli

7 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ²“Tuna na tie, hiera gua si zama la nia e Zihova Baṅara koasa popoa pa Izireli: Sa vina betona! Sa vina betona si kamo koa sa doduruna sa popoa. ³ Sa vina betona si kamo atu koa goi Izireli meke kote luara atu nia Rau sa Qua binugoro koa goi. Kote pitu igo Arau si goi luli gua koari na mua hahanana meke tubehi sari doduru mua tinavete variva malederedi. ⁴ Lopu kote tataru nigo Arau babe doṅo va hola igo; kaqu tubehi Arau sari mua hahanana meke sari tinavete variva malederedi pa vari korapana sa mua popoa. Pude mu tumae nia sapu Arau se Zihova.

⁵ Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Na tinasuna! Na tinasuna sapu lopu ele ta avosaena si korapa mae. ⁶ Sa vina betona si kamo! Sa vina betona si kamo! Va vaṅunu pule nia si asa pude mae raza igo. Meke kamo kamahire sia. ⁷ Na tinahuara si kamo koa gamu, gamu na tinoni pu koa koasa popoa. Sa toতোসো si ele mae, sa rane si tata; holoqoru, lopu na qinetu, si kamo koari na toqere. ⁸ Arau si tata zoropo vura atu nia mo koa gamu sa Qua tinaṅaziri meke va beto pania sa Qua binugoro koa gamu; kote pitu gamu Rau koari na mia hahanana meke tubehi sari mia tinavete variva malederedi. ⁹ Lopu kote tataruni gamu Arau babe doṅo va hola gamu; kaqu tubehi Arau sari mia hahanana meke sari tinavete variva malederedi pa vari korapa mia. Pude mi tumae nia sapu Arau se Zihova na hiru nia sa sineke.

¹⁰ Sa rane si hie! Ele kamo si asa! Sa tinahuara si ele puzaka vura, sa kolu si ele liho, sa vinahesi pule si ele havoro! ¹¹ Vinari komiti si toqolo sage la pa kolu sapu kote va kilasia sa kinaleana; lopu keke tie sara si kote toa, lopu keke ri dia tinagotago na dia tinolava si kote koa. ¹² Sa toতোসো si ele mae, sa rane si ele kamo. Mani lopu qetu sa tie pu holu vagi meke sa tie vata holu taloa si mani talotana, ura sa tinaṅaziri si ele kamo koasa butubutu. ¹³ Sa tie sapu vata holu taloa si lopu kote vagi pule nia sa sa pepeso holuholu nia sa, sipu korapa toa dia sari karua beto, ura sa dinogodogorae pa guguana sa butubutu Izireli si lopu kote ta hobe. †† Koa gua koari dia sinea si lopu keke koari karua si kote toa. ¹⁴ Be vea ivu gunia rini sa buki pude namanama ba loke tie si kote la pa vinaripera, ura sa Qua tinaṅaziri si koa koasa doduruna sa butubutu Izireli.

†† Kote ta huara sa popoa meke mate beto babe taloa beto pa tinaraovo sari karua.

Vina Kilasa te Izireli

¹⁵ Pa sada si na vedara, pa korapana si na oza meke na soṅe; asa pu koa pa sada koa rina vasileana si kote mate pa vinaripera, asa pu koa pa korapa vasileana si kote mate pa soṅe meke oza. ¹⁶ Doduru pu boka toa meke govete si kote koa dia koari na toqere, silava guana kukuva koari na lolomo, koa gua koari na dia hopeke sinea. ¹⁷ Doduru lima si kote sigoto na mate, meke sari tuṅutuṅu si kote mozo. ¹⁸ Kote va sagei rini sari dia poko baika meke poko nia sa minatagutu. Kote kurekure sari isumatadia meke ta neri sari batudia. ¹⁹ Kote oki pani lani rini pa sisiraṅa sari dia siliva, meke dia qolo si kote guana keke tiṅitona bonina. Ura lopu boka ta harupu ni rini sari siliva na qolo koasa rane sapu ta ṅaziri se Zihova. Na lopu kote boka hena i rini babe deṅa ni, ura arini mo hoqa ni rini pa sinea. ²⁰ Va titie ni rini sari dia patu ṅedala meke arini si tavete ni beku variva malederedi na kineha doṅo hikaredi rini. Gua ke kote iliri Arau sari beku hire pude guana tiṅitona bonidi tugo. ²¹ Kote poni lani Arau guana dia vinaṅi ari na tie karovodi meke na hiniko tadi na tie kaleadi pa popoa pepeso, meke kote va boni i rini. ²² Kote taliri va seu si Arau, meke kote va boni ia rini sa Qua Zelepade arilaena, ari na tie hikohiko si kote nuquru la meke va boni ia.

²³ Va namai sari seni pude pusi i sari tie, sina sa popoa si soku hola ia na vinari seke va matei meke vinaripera. ²⁴ Kote turaṅa mae nia Rau sa butubutu sapu hola pa kaleana pude mae vagi na koa i sari dia vetu; kote va kokoi ia Rau sa vina titie tadi pu ṅiṅira, meke sari dia vasina madidi si kote tava boni. ²⁵ Totoso kamo sa tinarazuzu si kote hata ia rini sa binule ba kote lopu boka vagia rini. ²⁶ Na tinasuna vari luli si kote kamo, meke na vari lulidi rina inavoso kaleadi si kote evaṅa. Kote podekia rini pude vagi dinogodogorae koari na poropita; na vina tumatumae koari na hiama ba kote murimuri, gua tugo sari vinaritokae pa binalabala totoso varigara sari na palabatu pa vasileana. ²⁷ Sa baṅara si kote kabo, sa koburu tavia si kote pokopoko nia sa minatagutu, sari limadia rina tinoni pa popoa si kote neneqara. Arau kote va tana i luli gua pa dia hahanana, meke pa dia vinilasa pa vinaripitui kote pitu gunini Arau. Pude madi tumae nia sapu Arau se Zihova."

Vinahesi Beku pa Korapa Zelepade

8 Pa vina onomo vuaheni, koasa vina onomo sidara pa rane vina lima, sipu korapa habotu qua pa qua vetu meke sari palabatu pa Ziuda si habotu dia pa kenuqu, si kamo mae sa Limana e Zihova sa Baṅara koa rau vasina. ² Doṅo la si arau, meke dogoria rau si keke kineha sapu doṅo guana tie. Podalae pa kopetena meke gore si doṅo guana nika si asa, meke podalae vasina meke sage si sa kineha si ṅedala guana boronizi lerana. ¹³ Nadoro vura nia sa sapu

† 8:2 Izk 1:27

doṅo guana lima meke saputu vagi au sa koasa kalu pa batuqu. Ovulu sage nau sa Maqomaqona Tamasa pa vari korapadi ri na popoa pepeso meke sa maṅauru meke pa dinogodogorae te Tamasa si vagi lani au sa pa Zerusalema, koasa nuqunuquruana pa sasada kali gede ^{††} koasa varivarigarana pa kenuna sa Zelepade, vasina turu nana sa beku sapu va gevuruna sa kono te Tamasa. ⁴ Meke vasina, pa kenuqu dogoria rau sa tinolava ṅedalana te Tamasa pa Izireli, gua sa dinogodogorae sapu dogoria rau pa taqelena sa Ovuku Keba. [‡]

⁵ Meke zama si Asa koa rau, "Tuna na tie, doṅo la pa kali gede ^{††}." Ke doṅo la si arau, meke pa nuqunuquruana kali gede koasa hope si dogoria rau sa beku sapu kono nia sa Tamasa.

⁶ Meke zama si Asa koa rau, "Tuna na tie, dogoria goi sapu tavetia arini, sari tiṅitona variva malederedi sapu tavetia sa butubutu Izireli tani, sari tiṅitona sapu hitu va seu Au koasa Qua Zelepade hopena? Ba koa dia tu sapu kote dogori goi sapu variva malederedi hola la tu."

⁷ Meke turaṅa lani au Sa koasa nuqunuquruana koasa varivarigarana. Doṅo la si rau meke dogoria rau si keke lopa koasa goba. ⁸ Meke zama si Asa koa rau, "Tuna na tie, geli nuquru la koasa goba." Ke geli nuquru la si arau koasa goba meke dogoria rau si keke sasada vasina.

⁹ Meke zama si Asa koa rau, "Nuquru la, mamu dogori sari kinaleana meke sari tiṅitona variva malederedi sapu taveti rini tani." ¹⁰ Ke nuquru la si rau meke doṅo lamae, meke dogori rau ta gasi koari na goba sari doduru kineha tiṅitona ṅame meke sari kurukuru variva malederedi meke doduru beku tanisa butubutu Izireli. ¹¹ Pa kenudia si turu dia sari ka zuapa ṅavulu puta palabatu koasa butubutu Izireli, meke somana turu nana koa rini se Zazanaea sa tuna koreo e Sapani. Doduru si hopeke taṅini vovoina vasina tava uqu sa vina uququ humaṅa lea, meke sa tuṅahadi si korapa tuṅaha sage dia.

¹² Meke zama si Asa koa rau, "Tuna na tie, dogoria goi sapu korapa tavetia ri na palabatu koasa butubutu Izireli pa hupohuporona, sapu hopeke turu pa hope tadi na dia hopeke beku? Zama si arini, 'Lopu dogoro gita Zihova si gita; ele kilu ia e Zihova sa popoa,' gua." ¹³ Meke zama pule si Asa, "Kote dogori goi taveti rini sapu variva malederedi hola la tu."

¹⁴ Meke turaṅa lani au Sa koasa nuqunuquruana pa sasada kali gede ^{††} koasa Zelepade te Zihova, meke dogori rau sari barikaleqe habotu dia vasina, korapa kaboa rini sa tamasa Tamuzi. ¹⁵ Zama si Asa koa rau, "Tuna na tie, dogoria goi si hie? kote dogoria tu goi sapu variva maledere hola la tu," gua si Asa.

¹⁶ Meke turaṅa nuquru lani au Sa koasa varivarigarana pa kenuna sa Zelepade te Zihova, meke vasina koasa nuqunuquruana la pa Zelepade, pa vari

†† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata sa tie. ‡ 8:4 Izk 1:28

††† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. ‡‡ Kali gede koasa Zelepade sapu tia la pa kali gasa rimata.

korapana sa gogoe koasa sasada nuquru meke sa hope boronizi, si koa dia si ka hiokona lima tie. Mudi la si arini koasa Zelepade te Zihova meke tia la pa kali gasa rimata, meke korapa kokotunu la koasa rimata.

¹⁷ Zama si Asa koa rau, "Tuna na tie, ele dogoria goi si hie? Na tinotona hite koasa butubutu Ziuda sapu pude taveti sari tinotona variva malederedi sapu gua taveti rini tani? Na ele va siqi nia tinavete variva matedi rini sa popoa meke lopu asa mo ba va gevuru eko la Au rini pude bugoro si Arau, gua! Doño la tu, korapa veko la lelaña huda sari pa isudia. ¹⁸ Gua ke pa tinañaziri kote va tana i Arau si arini; lopu kote doño turañani tataru Arau babe doño va hola i. Be kukili si arini pa Taliñaqu ba lopu kote avosi Rau."

Tava Kilasa sa Popoa Zerusalema

9 Meke avosia rau sa mamalaiñi te Zihova sapu kukili vura, "Turaña maeni sari tie kopu koasa vasileana nomana, hopeke ni vedara pa lima dia."

² Meke dogori rau sari ka onomo tie mae gua pa kalina koasa sasada pa kali sage, sapu tia la pa kali gede ^{††}, hopeke paleke dia vedara variva mate pa lima dia. Somana luli koa rini si keke tie sage poko lineni meke palekia nana si keke tinotona pude kubekubere nia. Nuquru mae si arini meke turu dia pa kapana sa hope boronizi.

³ Ego, sa tinolava nedalana te Tamasa pa Izireli si sage mae gua pa panaulu koari na mateana serubimi, vasina koana gua, meke rizu la koasa nuqunuquruana pa Zelepade. Meke tioko vagia sa Tamasa sa tie pokopoko lineni meke paleke kubekubereana ⁴ meke zama la si Asa koa sa, "La pa doduruna sa vasileana nomana pa Zerusalema, mamu la busa i sari raedi ri na tie sapu talotana meke kabo sina lopu qetu ni rini sari tinotona variva malederedi sapu ta tavete pa vasileana." [‡]

⁵ Sipu korapa va avoso si rau, si zama la si Asa koari kasa tie kopu, "Luli ia si asa, la pa doduruna sa vasileana; mamu seke va mate. Lopu tataruni babe talotañani. ⁶ Va matei sari barogoso, tie vaqura meke barikaleqe vaqura, tinadia meke sari koburu, ba lopu tiqu la i sarini pu ta busa. Mi podalae koasa Qua vasina hopena." Ke podalae si arini koari na palabatu pa kenuna sa Zelepade.

⁷ Meke zama la si Asa koa rini, "Va bonia sa Zelepade meke va siqi nia tie ta seke va matedi sari varivarigarana. Topue taloa!" Ke vura taloa si arini meke podalae seke va mate pa doduruna sa vasileana nomana. ⁸ Sipu korapa seke va mate si arini meke koa eke telequ si arau, si hoqa oporapaha gore si arau meke kabo vura, "Kei, Zihova Bañara! Ve a kote va mate pani mo Agoi sari doduru tinoni koa holadi pa Izireli koasa vina vura tinañaziri Tamugoi koasa popoa Zerusalema?"

[†] Sa lelaña hie si lopu bakala. Kaiqa tie si balabala ia sapu keke hahanana vinahesi beku tugo si asa sapu variva maledere hola koe Zihova. ^{††} Kali gede be tia la pa kali gasa rimata sa tie. [‡] 9:4 Rev 7:3, 9:4, 14:1

⁹ Olanau Sa si arau, "Sa sinea tanisa butubutu Izireli meke Ziuda si noma hola; sa popoa si siñia na vinariva matei meke sa vasileana si siñia na sinekesekei. Zama guahe si arini, 'Ele veko pania e Zihova sa popoa; lopu dogoro gita Sa,' gua. ¹⁰ Ke lopu kote doño turañani tataru Arau babe doño pani, ba kote va kamo lani Arau pa batudi gua sapu ele taveti arini."

¹¹ Meke paleke pule mae zinama sa tie sapu pokopoko lineni meke paleke kubekubereana, meke zama, "Ele tavetia arau gua sapu garunu nia Agoi," gua.

Taluarae sa Ninedala te Zihova

10 Doño la si rau meke dogoria rau sa kineha habohabotuana bañara sapu ta tavetae pa patu nedala sapaea ^{††}, pana uluna sage sa galegaleane sapu kali sage pa batudi rina mateana serubimi.

^{‡‡} Zama la sa Tamasa koasa tie sage poko lineni, "La koari vari korapadi ri na totopili pa kaurudi ri na kurukuru. Mamu va siqi ni sari limamu koari na motete leradi pa vari korapadi rina serubimi, mamu la vuvusu ni pa doduruna sa vasileana Zerusalema." Totoso korapa doño la si rau si nuquru la si asa. ^{†††}

³ Ego sari serubimi si turu dia pa kali matao ^{†††} koasa Zelepade totoso nuquru sa tie pa varikorapadi ri na mateana, meke siñia na lei sa varivarigarana pa kenuna sa Zelepade. ⁴ Meke ale sage sa tinolava nedalana te Zihova pa kali sage koari na serubimi meke rizu la pa nuqunuquruana koasa Zelepade. Siñia na lei sa Zelepade meke sa varivarigarana si siñia na ninedalana e Zihova. ⁵ Sa mamalaiñidi ri na tatapurudi ri na serubimi si boka ta avoso la tu pa varivarigarana lavata pa sadana la tu, guana mamalaiñina sa Tamasa pu tagoi sari doduru ninirañira pana zama si Asa.

⁶ Totoso garunu ia e Zihova sa tie pu poko lineni, "Vagia sa nika pa vari korapadi ri na totopili, sapu pa varikorapadi ri na serubimi," gua, si nuquru la sa tie meke la turu pa kalina keke totopili. ⁷ Totoso asa si qaqama vura nia keke ari serubimi sa limana la koasa nika sapu koana koa rini. Vagi i sa si kaiqa meke la vekoi sa pa limana sa tie pokopoko lineni, meke vagi sa meke vura taloa. ⁸ Pa kauru tatapurudi ri na serubimi si boka ta dogoro sapu doño gua na kinehadi rina lima tie.

⁹ Doño la si rau, meke dogori rau si ka made totopili, keke totopili pa kali dia ri hopeke serubimi; sari totopili si pinoro guana patu nedala. ^{§10} Sa dinonodi si doño kekenoño mo si arini; hopeke doño guana keke totopili sapu viloro pa korapana keke totopili vilorona pule. ¹¹ Totoso rizu rini si la gua si arini pa keke koa ri ka made kalina sapu vasina tia la sari na kurukuru pa doduru vasina sapu hiva la si rini. Sari serubimi si rizu la mo pa vasina sapu tia la sa batuna, ba lopu taliri si arini totoso rizu si arini. ¹² Sa doduruna sa tinidia, sari mudidia, limadia meke tatapurudia, si koa betoi mo na

^{††} Sapaea si kala buma guana lamana peava. ^{†††} 10:1 Izk 1:26; Rev 4:2 ^{†††} 10:2 Rev 8:5 ^{†††} Kali matao, be tia la pa kali gasa rimata sa tie, sa kali matao si pa kali saoti. [§] 10:9 Izk 1:15-21

mata, sari ka made totopili ba gua tugo. ¹³ Avosia rau sapu sari na totopili si pozani, "Sari totopili viloviloru," arini. ¹⁴ Sari serubimi si hopeke ka made isumatadi: Keke isumata si tana serubimi, vina rua isumata si tana tie, vina neta si na isumata laione meke sa vina made isumata si tana atata. ^{††}

¹⁵ Meke ale sage sari serubimi. Hire mo sari na kurukuru toadi sapu dogori arau pa taqele Ovuku Keba. ¹⁶ Totoso rizu sari serubimi si rizu tugo sari totopili pa kali dia; meke totoso repahi ri serubimi sari tatapuru dia pude sage ta luarae pa pepeso, si lopu ta luarae pa kali dia sari totopili. ¹⁷ Totoso turu noso sari serubimi, si noso tugo sari totopili; meke totoso tapuru sage sari serubimi si somana sage turani tugo arini, sina sa maqomaqodi ri na kurukuru toadi hire si koa koarini.

¹⁸ Meke ta luarae sa tinolava nedalana te Zihova pa nuqunuquruana pa Zelepade meke la noso panaulu, kali sage koari na serubimi. ¹⁹ Sipu korapa doño la rau si repahi ri serubimi sari tatapuru dia meke nebe sage, ta luarae pa pepeso meke sipu ta luarae rini si somana luli sari totopili. La noso si arini pa nuqunuquruana koasa sasadana sa goba pa kali gasa rimata koasa Zelepade te Zihova, meke sa tinolava nedalana te Tamasa pa Izireli si pa kali sage koa rini.

²⁰ Hire mo sari kurukuru toadi sapu dogori rau pa kauruna sa Tamasa pa Izireli pa taqele Ovuku Keba, meke tiqe tumae nia rau sapu na serubimi si arini.

²¹ Hopeke ka made isumatadi meke ka made tatapurudi, meke pa kauru tatapurudi si doño guana kinehadi rina lima tie. ²² Sari isumatadia si kekenoño gua tugo sari kineha sapu dogori rau pa taqele Ovuku Keba. Hopeke arini si tapuru toñoto la pa kenu dia.

Ta Pitu sari Palabatu pa Zeruselema

11 Meke ovulu sage nau sa Maqomaqona Tamasa si arau meke turana lani au sa koasa sasadana sa goba pa Zelepade te Zihova sapu tia la gua pa kali gasa rimata. Vasina, koa sa nuqunuquruana la koasa sasada si koa dia si ka hiokona lima tie, meke dogori rau sari karua tie tuturana, e Zazanaea sa tuna koreo e Azura meke se Pelataea sa tuna koreo e Benaea si somana koa rini. ² Zama se Zihova koa rau, "Tuna na tie, hire sari tie sapu va vuravura binalabala pude tavete va kaleana meke vari poni binalabala seadi koari tiena sa vasileana lavata hie. ³ Zama si arini, 'Vea, hokara tata kamo sa totoso pude tavete vetu si gita? Na vasileana lavata hie si manini guana raro pa nika, meke gita mo sa masa pa korapana,' gua. ⁴ Gua ke mu korokorotae la koa rini; tuna na tie, mu korokorotae."

⁵ Meke kamo mae koa rau sa Maqomaqo te Zihova meke tozi nau Sa pude zama guahe: "Hiera gua si zama nia e Zihova: Kei gamu na butubutu te Izireli, guahe si zama nia gamu, ba tumae nia Qua sapu korapa koa pa mia binalabala. ⁶ Soku tie si ele va matei gamu koasa vasileana lavata hie meke ele va siñi ni tie matedi gamu sari na siranana.

⁷ Gua ke hiera gua si zama nia e Zihova Bañara: Sari tini sapu gona lani gamu vasina, arini sari na masa meke sa vasileana lavata hie sa raro, ba gamu si kote hadu vurani gamu Rau koasa vasileana lavata. ⁸ Gamu matagutu nia sa vedara, ke sa vedara mo si kote va razani gamu Rau, zama vura gua si Arau Zihova sa Bañara. ⁹ Kote hadu vurani gamu Rau koasa vasileana lavata meke poni ni gamu Rau koari tie pa votiki popoa meke va lipulipu pani gamu. ¹⁰ Pa vedara si kote hoqa si gamu, meke pa vari korapana sa voloso popoa te Izireli kote tavete vura nia Rau sa Qua linipulipu koa gamu. Totoso asa kote tumae nia gamu sapu Arau se Zihova. ¹¹ Sa vasileana lavata hie si lopu kote na raro tamugamu, meke lopu gamu si kote na masa pa korapana; Arau kote tavete atu nia koa gamu sa linipulipu mia pa varikorapana sa voloso popoa Izireli. ¹² Meke kote tumae nia gamu sapu Arau tugo se Zihova, ura na lopu luli gamu sari Qua vina turu babe kopuni sari Qua tinarae ba vagi karovi tu gamu sari hahanana tadi na butubutu pa vari likohae mia."

¹³ Sipu korapa korokorotae arau si mate mo se Pelataea sa tuna koreo e Benaea. Ke hoqa oporapaha gore si rau meke kukili vura, "Kei, Zihova Bañara! Kaqu va mate betoi mo Goi sari ka visavisa tie Izireli koa holadi?"

Vina Tatara te Tamasa Koari Tie Ta Raovodi

¹⁴ Zama se Zihova koa rau: ¹⁵ "Tuna na tie, sari tasimu koreo, sari tasimu koreo sapu eharamu soti meke sa doduruna sa butubutu Izireli, arini si zama ni ari tie pa Zeruselema, 'Arini si seu hola koe Zihova; ke sa pepeso hie si ta poni nia gita pude na nada tinago gita,' gua.

¹⁶ Gua ke mu zama guahe: 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Bañara: Arau garunu va seu lani koari na butubutu meke va hurakatae lani koari na popoa, ba pa vasi totoso papakana [‡] si kote na dia vahesihesiana si Arau koari na vasidi pu la koa arini.'

¹⁷ Gua ke mu zama guahe: 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Bañara: Kote vagi varigara puleni gamu Rau koari na butubutu meke turana puleni gamu koari na popoa vasina ta hurakatae la si gamu, meke kote vatu pule nia Arau sa popoa Izireli koa gamu.'

¹⁸ Kote pule mae si arini koa sa dia popoa meke va rizu pani sari doduru kineha kaleanadi meke na beku variva malederedi. ¹⁹ Kote poni ni Arau sa maqomaqo vaqurana pude lopu rabeke si arini pa vinahesi, ba Arau eke mo si kote tavahesi koa rini. Kote va rizua Rau koa rini sa bulo sapu kekenoño guana patu meke keke bulo va avoso na va tabe si kote ponini Arau.

^{‡20} Gua asa ke kote kopu ni rini sari Qua vina turu meke luli va hiteki sari Qua tinarae. Kote Qua tinoni si arini meke Arau si kote na dia Tamasa. ²¹ Ba sapu la gua koa rini pu ele vahesi i pa bulodia sari na kineha kaleanadi meke sari beku variva malederedi, si kote va kamoni Arau pa batudia teledia sa vina kilasa gua sapu garodi, zama vura gua si Arau Zihova sa Bañara."

[‡] Sa totoso papakana hie si zama nia zuapa navulu vuaheni sapu koa pa seu si arini pa tinaraovo. ^{††} 11:19 Izk 36:26-28

Taluarae pa Zerusalem sa Tinolava Nedalana te Tamasa

²² Meke repahi ri na serubimi sari tatapuru dia, sari totopili si pa kali dia tugo, meke sa tinolava nedalana te Tamasa pa Izireli si pa kali sage koa rini. ^{†23} Sa tinolava nedalana te Zihova si ale sage vura pa korapana sa vasileana lavata meke noso pa kali sage koasa toqere pa kali gasa rimata. ²⁴ Ovulu au sa Maqomaqona Tamasa si arau meke turaña lani au koari tie ta raovodi pa Babiloni pa korapana sa dinogodogorae sapu ta poni nia rau koasa Maqomaqona Tamasa.

Meke ta luarae koa rau sa dinogodogorae sapu dogoria rau, ²⁵ meke tozini rau sari tie ta raovodi sari doduru ginugua sapu vata dogoroni e Zihova koa rau.

Vina Titilana sa Tinaraovo

12 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ² "Tuna na tie, na tinoni va karikaridi si koa turañi agoi. Koa dia matadi pude dodogorae ba lopu dodogorae meke koa dia taliñadi pude avavosae ba lopu avavosae tu, ura na tinoni va karikaridi bari. ^{††}

³ Gua ke, tuna na tie, mu va qaqiri i sari mua likakalae gua pa toroso ta raovo, meke pana rane toa sipu korapa doño atu dia, si mamu topue vura pa vasina koa agoi mamu la pa keke votiki vasina. Na butubutu va karikaridi tugo sari tie hire ba hokara kote bakala mo koa rini si asa. ⁴ Pana rane, sipu korapa doño atu dia, si paleke vurani sari mua qinaqiri nama ta raovo. Meke pana veluvelu, sipu korapa doño toto rini, si mu vura taloa gua arini pu ta raovo. ⁵ Sipu korapa doño atu dia, si mamu geli vura gua pa goba, mamu vagi sari mua qinaqiri, mamu vura gua vasina. ⁶ Kokovari pa avaramu, meke sipu korapa doño atu dia si mu paleke vurani pana puluvelu sa popoa. Va paere ia sa isumatamu pude mu lopu dogoria sa popoa, ura na vina titila si agoi koa sa butubutu Izireli."

⁷ Ke tavetia rau gua sapu ta garunu nia rau. Pana rane si va vura i rau sari qua qinaqiri nama ta raovo. Meke pana veluvelu si geli nia limaqu rau sa goba meke vura pa kalina. Totoso puluvelu si vagi rau sari qua qinaqiri meke paleki pa avaraqu sipu korapa doño mae dia si arini.

⁸ Pana munumunu si kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ⁹ "Tuna na tie, vea lopu nanasa igo sa butubutu va karikarina pa Izireli sapu, 'Na sa si tavetia agoi?' gua?

¹⁰ Zama la guahe koa rini, 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Bañara: Sa inavoso hie si tanisa koburu koreo tavia pa Zerusalem meke tanisa doduruna sa butubutu pa Izireli pu korapa koa vasina.'

¹¹ Zama la guahe koa rini: 'Arau si na vina titila koa gamu.'

Gua sapu tavetia goi, asa tugo si kote ta evaña koari kasa. Kote ta raovo vagi si arini guana boso.

† 11:22 Izk 43:2-5 †† 12:2 Ais 6:9-10; Zer 5:21; Mk 8:18

¹² Sa koburu koreo tavia koari kasa si kote vekoi pa avarana sari nana likakalae pa toroso puluvelu meke kote ta luarae, kote ta geli poni nia sa si keke lopa pa goba pude vura gua si asa vasina. Kote va paere ia sa sa isumatana pude lopu dogoria sa sa popoa. ¹³ Kote ivara veko ponía vaqara Arau si asa, meke kote ta saputu vagi si asa koasa Qua sipata; kote turaña la nia Arau pa Babiloni si asa, koasa popoa tanisa butubutu Kaladea, ba lopu kote dogoria sa, meke vasina si kote mate si asa. ^{†14} Kote va hurakatae lani Rau pa doduru vasina sarini pu koa turaña si asa, nana tie tavetavete meke doduru nana tie varipera, meke kote hadu lulini vedara Arau.

¹⁵ Pana va hurakatae lani Rau koari na butubutu meke votiki popoa, si kote tiqe tumae nia rini sapu Arau tugo se Zihova. ¹⁶ Ba kote va malumi Arau si ka visavisa pude lopu mate pa vedara, na oza, meke na soñe, pude koari na butubutu sapu la koa rini si kote helahelae ni rini sari doduru dia tinavete variva malederedi. Gua asa meke kote tumae nia rini sapu Arau tugo se Zihova."

Sa Poropita Neneqarana

¹⁷ Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova, ¹⁸ "Tuna na tie, mu neneqara toroso henahena si agoi, mamu holoqoru toroso napo kolo agoi. ¹⁹ Mu zama la i sari tiena sa popoa: 'Hiera gua si zama nia e Zihova Bañara pa guguadi arini pu koa pa Zerusalem meke pa popoa Izireli: Kote henai rini sari gedi ginani pa minatagutu meke kote napo kolo si arini pa ninunala na tinalotaña, ura doduru dia tinago pa korapana sa dia popoa si kote ta vagi palae koa gua koari na tinavete kaleadi pu taveti ri kasa pu koa vasina. ²⁰ Sari vasileana pu koai na tie si kote ta huara palae meke sa popoa si kote ivulu. Gua asa pude tumae nia gamu sapu Arau se Zihova.'"

Sa Zinama Tumatumae sapu Lopu Ta Okoraena

²¹ Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ²² "Tuna na tie, vea gua sa zinama tumatumae sapu hoke zama nia gamu pa popoa Izireli: 'Sari rane si hola taloa meke sari dinogodogorae si lopu ta evaña?' ²³ Zama guahe koa rini: 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Bañara: Kote va kokoi ia Rau sa zinama tumatumae hie meke lopu kote zama pule nia rini pa Izireli.' Mu zama guahe koa rini, 'Sari rane si tata kamo toroso doduru dinogodogorae si kote gorevura! ²⁴ Ura na loke dinogodogorae kokohadi babe na kinorokorotae avoso lea si kote koa pa Izireli. ²⁵ Ba Arau e Zihova si kote zamani sapu hivani Arau, meke kote gorevura si arini meke lopu kote va sasanae. Ura koari na mia rane, gamu pa butubutu va karikari mia, si kote va gorevura i Arau gua sapu zama ni Arau, zama vura gua se Zihova Bañara.'"

²⁶ Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ²⁷ "Tuna na tie, sa butubutu Izireli si zama guahe, 'Sa

‡ 12:13 2 Bañ 25:7; Zer 52:11

dinogodogorae sapu dogoria sa si tana soku vuaheni tu pu korapa mae, meke sapu korokorotae nia sa si tana vuaheni pa kenuda sapu seu hola la tu,' gua.

²⁸ Gua ke mu zama guahe koa rini, 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Lopu keke ri na Qua zinama si kote va sasanae pule; doduru gua sapu zama ni Rau si kote gorevura, zama vura gua se Zihova.'"

Kinorokorotae La Koari na Poropita Kokohadi

13 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ² "Tuna na tie, mu korokorotae la i sari na poropita pa Izireli sapu korapa korokorotae. Zama la guahe koa rini pu korapa korokorotae pa dia binalabala soti teledia: 'Mi avosia sa zinama te Zihova! ³ Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Madi ta lotaṅa sari na poropita kokohadi pu luli sari maqomaqo dia teledia meke lopu dogoria keketona! ⁴ Kei Izireli, sari mua poropita si guana siki pinomo koari na vasidi ta huaradi. ⁵ Lopu hite la si arini koari na goba ta huaradi pude tuvaka ponia sa vetu te Izireli pude turu va nabu sa butubutu Izireli pa vinaripera koasa rane te Zihova. ⁶ Sari dia dinogodogorae si kokoha meke dia vinakuvakutae si na sinekesekei. Zama guahe si arini, "E Zihova si zama vura," gua, tooso lopu hite garuni e Zihova; gua ba rovea rini sapu kote gorevura sari dia zinama. ⁷ Vea lopu ele dogori gamu sari na dinogodogorae kokohadi meke na zinama vakuvakutae sekesekeidi tooso zama guahe si gamu, "E Zihova si zama vura," gua, tooso lopu hite zama si Rau?

⁸ Gua ke hiera gua si zama nia e Zihova: Koa gua koari na mia zinama sekesekeidi meke na dinogodogorae kokohadi, si kote kana gamu Arau si gamu, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara. ⁹ Sa Limaqu si kote kana la koari na poropita pu dodogorae kokoha meke vakuvakutae sekesekei. Lopu kote somana si arini koasa Qua vinarigara tinoni babe somana ta kubere koasa vivinei tanisa butubutu tadi na tie Izireli, meke lopu kote kamo pule la si arini pa popoa Izireli. Gua asa meke kote tumae nia gamu sapu Arau tugo se Zihova sa Baṅara.

¹⁰ Koa gua sapu turaṅa va sea i rini sari Qua tinoni koari dia zinama sapu, "Binule si koa," gua, tooso loke binule si koa, meke sina tooso tavete goba lopu ṅiṅiradi sari tie si la tita va keoro nia binu rini, ¹¹ gua ke mu la tozini sarini pu la va tita keoro nia binu sa goba sapu na kote hoqa sia. Na ruku si kote hoqa va ṅiṅira, meke kote garunu mae ruku kabukabue aesi si Arau, meke na givusu ṅiburuna si kote raza va hodaka. ¹² Pana hoqa sa goba si vea lopu kote nanasa guahe sari tie koa gamu, "Vea, avei sari binu keoro sapu tita valani gamu?" gua?

¹³ Gua ke hiera gua si zama nia e Zihova Baṅara: Pa Qua tinaṅaziri si kote rupaha mae nia Rau sa givusu ṅiburuna, meke pa Qua binugoro si kote ruku mae nia na ruku kabukabue aesi Arau, meke na lovua si kote mae meke hoqa va huara pania sa goba. ¹⁴ Arau kote

mae huara gore la nia pa pepeso sa goba sapu tita va keoro nia binu gamu meke kote ta huara kamo koari na patu pa hubidi rina goba. Totoso hoqa sa, si gamu ba kote somana ta huara turaṅae koasa; meke kote tumae nia gamu sapu Arau tugo se Zihova. ¹⁵ Ke kote va gore la nia Rau sa Qua tinaṅaziri koasa goba meke koa rini pu tita va keoro nia binu. Meke kote zama si Arau koa gamu, "Sa goba si lopu koa meke gua tugo si arini pu tita va keoro nia binu, ¹⁶ arini sari poropita pa Izireli sapu korokorotae nia sa Zerusalema meke pa dinogodogorae si dogoria rini sapu binule si kote kamo pa Zerusalema, gua, tooso loke binule si kamo, zama vura gua si Arau Zihova.'"

Sari Poropita Barikaleqe Kokohadi

¹⁷ Ego, tuna na tie, liṅana la nia sa isumatamu koari na vineki na barikaleqe tadi na turaṅamu pu korokorotae vura pa dia binalabala teledia. Korokorotae la koa rini, ¹⁸ mamu zama guahe, 'Guahe si zama vura nia e Zihova Baṅara: Madi ta levei sari na vineki na barikaleqe pu tavete pizopizo lima poni sari tie meke na hadehade batu sapu koa i na potana pude va lomolomoso vagi sari tie. Vea gua, kote sipata vagi gamu sarini pude mi koa valeana mia gua? ¹⁹ Gamu si ṅoṅovala ia sa Pozaqu koari na Qua tinoni koa ri karua siniovo lima kiko bale na vide bereti sapu ta tabara ni gamu, tooso koha i gamu sari Qua tinoni. Ura na okoro avoso koha tugo bari, ke va matei gamu sarini pu lopu pada pude mate meke va toa i gamu sarini pu lopu garodi pude toa.

²⁰ Gua ke hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Arau kana i sari na pizopizo lima sapu hatihati nia tie gamu meke sipata vagi guana kurukuru tapuru, ke kote saputu vagi Arau pa lima mia si arini; kote rupahi Arau saripu sipata vagi gamu guana kurukuru tapuru. ²¹ Kote sira panipani Rau sari poko hadehade pa batu mia meke harupi sari Qua tinoni pa lima mia, meke lopu kote hoqa pule si arini koa ri na mia sinekesekei. Gua asa meke kote tumae nia gamu sapu Arau tugo se Zihova. ²² Koa gua sapu va talotaṅi gamu sari tie toṅotodi koari mia koha, tooso lopu hite va talotaṅi Arau, meke sina sovuti gamu sari tie kaleadi pude lopu kekere koari dia hahanana kaleadi pude harupu puleni dia tinoa, ²³ ke lopu kaqu dogoro pule dinogodogorae kokohadi babe vakuvakutae si gamu. Na kote harupi Arau sari Qua tinoni pa lima mia, meke kote tumae nia gamu sapu Arau tugo se Zihova.'"

Sa Vinahesi Beku pa Izireli

14 Kaiqa koimata pa Izireli si mae koa rau meke habotu pa kenuqu. ² Meke kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ³ "Tuna na tie, sari tie hire si va turu beku pa bulo dia meke veko vina soqo kaleadi pa kenudia. Vea, kaqu va malumi Arau pude tepatepa mae koa Rau si arini? ⁴ Gua ke zama la i, mamu tozini, 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Pana va turu beku si keke tie Izireli pa bulona meke veko vina

soqo kaleanadi pa kenuna, beto si la dogoro poropita si asa, si Arau e Zihova mo telequ kote olaña si asa, na inolana sapu garodi ri soku beku pu tagoi sa. ⁵ Kote tavetia Arau si hie pude vagi puleni sari bulo dia ri na tie Izireli, arini pu veko pani Au meke vahesi dia beku.'

⁶ Gua ke zama la ia sa butubutu Izireli, 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Mi kekere! Luara pani sari mia beku, mamu noso ni sari mia tinavete variva malederedi!

⁷ Pana keke tie Izireli babe na tie karovona sapu koana pa Izireli si va paqaha pule nia koa Rau meke va turu beku pa bulona meke veko vina soqo kaleanadi pa kenuna si asa, beto si la dogoro poropita, si Arau e Zihova mo Telequ kote olaña si asa. ⁸ Arau mo kote kana ia sa tie asa meke kote tavete guni nia na vina titila kaleanana si asa sapu ta gilana valeana koa rina tie. Kote va mate pania Rau si asa koari na Qua tinoni. Gua asa meke kote tumae nia gamu sapu Arau tugo se Zihova.

⁹ Pana ta sovutu pude korokorotae sa poropita, si na Arau mo na sovutu ia sa poropita asa, meke kote repaha vura lania Arau sa Limaqu koasa meke va rizu pania koari na Qua tinoni pa Izireli. ¹⁰ Kote vagia rini sa dia vina kilasa; sa poropita si kote pada pude tava kilasa gugua tugo sa tie sapu la dogorona si asa.

¹¹ Meke lopu kote rizu taloa pule koa Rau sari tie pa Izireli, meke lopu kote va boni puleni koari doduru dia sinea. Kote Qua tinoni si arini meke Arau si kote na dia Tamasa, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara.'"

Se Noa, Daniela, meke Zobi

¹² Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ¹³ "Tuna na tie, be keke popoa si tavete va sea mae koa Rau, sapu na vahesi votiki tamasa, si kote nadoro atu nia Arau sa Limaqu la koasa meke noso i sari vasidi sapu mae gua sari ginani meke garunu la soṅe koa sa meke va matei sari nana tie na kurukuru made nene, ¹⁴ si be ari ka ṅeta tie hire, ari Noa, Daniela, meke Zobi, si koa dia vasina, ba kote harupu puleni mo si arini koari dia tinoṅoto, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara.

¹⁵ Ba be garunu la nia kurukuru pinomodi Arau sa popoa asa meke va matei rini sari na koburu meke ivulu sa popoa meke loke tie si boka ene nuquru ia sina koa sari kurukuru pinomodi vasina, ¹⁶ si hinokara gua sapu toaqu si Rau, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara, be koa dia sari ka ṅeta tie hire vasina, ba lopu kote boka harupi rini sari tudia koreo na vineki. Arini mo teledia si kote ta harupu, ba sa popoa si kote ivulu.

¹⁷ Ba be turaña mae nia Arau sa vedara koasa popoa asa meke zama guahe, 'Va malumia sa vedara pude ene ia sa sa doduruna sa popoa,' gua, meke va matei Arau sari tie meke sari dia kurukuru made nene, ¹⁸ si hinokara gua sapu toaqu si Rau, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara, sapu be sari ka ṅeta tie hire si koa dia vasina, ba lopu kote boka harupi rini sari tudia koreo na vineki. Arini mo teledia si kote ta harupu.

¹⁹ Ba be garunu la nia Rau koasa popoa asa si keke minoho meke pa Qua tinaṅaziri si mate sari soku tie meke sari na dia kurukuru ṅame, ²⁰ si hinokara gua sapu toaqu si Rau, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara, sapu be koa dia vasina sari Noa, Daniela, meke Zobi, ba lopu kote boka harupi rini sari tudia koreo na vineki. Kote harupu puleni mo si arini pa dia tinoṅoto.

²¹ Ura hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Kote vea kaleana gua si be garunu lani Arau koa sa popoa Zerusalema sari ka made Qua vina kilasa kaleanadi hola, sa vedara, soṅe, kurukuru pinomo, meke sa oza, pude va matei sari tie meke sari dia kurukuru made nene! ²² Gua ba kote toa hola dia si ka visavisa tie, sari koreo na vineki si kote ta vagi vura vasina. Kote atu si arini koa gamu meke totoso dogori gamu dia hahanana na tinavete si kote va sosode ia gamu sapu sa tinasuna sapu va kamo la nia Arau pa Zerusalema, doduru tinasuna sapu va kamo lani Arau si garodi tugo. ²³ Kote va sosode ia gamu pana dogori gamu sari dia hahanana na tinavete, meke tumae nia gamu sapu doduru pu tavete la ni Arau si gotogoto la koa ri dia tinavete kaleadi pu taveti rini."

Sa Parabolona d' sa Huda Vaeni

15 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ² "Tuna na tie, na vea gua meke leana hola nia sa hudana sa vaeni sari lelaṅadi ri na huda pa soloso? ³ Sa hudana sa vaeni si vea, boka tavete nia pa kaiqa ginugua arilaedi? Boka tavete nia pini poko sia pude va sigoto likakalae? Lokari! ⁴ Meke mudina sapu ta suṅa la pa nika meke la sa nika meke sulu betoi sari karua hubina meke muho te motete mo si pa kokorapana, si vea, boka va arilaena ia pule pa kaiqa ginugua? Lokari! ⁵ Pude lopu boka tava arilaena pa kaiqa ginugua totoso lopu ele ta sulu sa, si vea meke kote boka tava arilaena totoso ele gania nika meke muho motete?

⁶ Gua ke hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Gua sa huda vaeni sapu ta vagi koari na huda pa soloso meke ta sulu, si kote tavete gunini Arau sari tie sapu korapa koa pa Zerusalema. ⁷ Arau mo kote kana i si arini meke kote va taliri la nia Arau koa rini sa Isumataqu pude va kilasi, meke kote tumae nia rini sapu Arau tugo se Zihova. ⁸ Kote va kilasia Arau sa popoa meke huara pania sina ele veko pani Au rini si Arau, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara."

Zerusalema sa Barikaleqe Kaleanana

16 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ² "Tuna na tie, mu la tozi ni sari pa Zerusalema sari dia tinavete variva malederedi, ³ mamu zama guahe, 'Hiera gua si zama la nia Arau Zihova Baṅara koe Zerusalema: Sa tutimu meke sa mua pinodo si pa popoa tadi na butubutu Kenani; sa tamamu si na tie Amoraiti meke sa tinamu si na barikaleqe Hitaiti.

⁴ Totoso podo agoi si lopu ta kumata sa titomu meke lopu ta huve si agoi meke lopu ta tavusu soloti babe ta hade pa poko. ⁵ Loke tie doño atu igo na tataru nigo babe hite tavete atuni sari kaiqa vina tana hire. Lopu gua tu, agoi si ta gona vura la pa sada, ura koasa rane tu sapu podo agoi si lopu ta hivaemu si agoi.

⁶ Meke ene hola si arau koa goi meke dogorigo eko eñamu meke zopuzopu ni nenemu meke tale eharamu, meke sipu korapa eko tale eharamu si zama atu si Arau koa goi, "Mu toa!" guni nigo Arau. ⁷ Va noma sage igo Arau guana linetelete pa inuma. Noma sage si agoi meke toqolo sa tinimu meke evañae keke tinolava koari na patu nedala. Totu sari susumu meke gele sari kalumu, ba korapa dodoho eko mo si goi.

⁸ Mudina asa si ene hola pule si Arau meke dogoria Rau sapu ele kamo goi sa vuaheni pada varihaba, ke vagia Rau sa Qua poko hade meke va hade nigo pude paere ia sa tinimu dodohona. Meke va tatara si Arau meke tavetia sa vinariva egoi koa goi, zama vura gua si Arau Zihova sa Bañara, meke evañae na loaqu Arau si agoi.

⁹ Beto si huve igo Arau pa kolo meke nuzapa pani koa goi sari ehara meke va lumulumu igo Arau. ¹⁰ Va sage nigo poko sapu ta piti va sari koari na lozi leleadi Arau meke na sadolo pa nenemu. Va poko nigo poko lineni memelesina Arau meke na poko hadehade noma hinoluna. ¹¹ Va sari nigo patu nedala Arau: na pizopizo pa limamu meke na pakupaku pa ruamu, ¹² meke veko riñi si Arau pa isumu, na vikulu pa taliñamu meke na toropae bañara leleana pa batumu. ¹³ Ke tava sarie qolo si agoi meke na siliva; sari mua poko si na lineni memelesidi meke na poko noma hinoludi meke na poko sapu ta piti va sari koari na lozi leleadi. Na palava memehena, na zipale, meke na oela olive sari mua ginani. Noma sage ke tolavaemu hola si agoi meke evañae na kalaho tu. ¹⁴ Sa inavosomu si ene koari na butubutu pa gugua sa tinolava tamugoi, sina sa lineana sapu tavete atu nia Rau si va gotogoto ia sa mua tinolava, zama vura gua si Arau Zihova sa Bañara.

¹⁵ Ba rañea goi sa mua tinolava meke tavetavete nia goi sa inavosomu pude evañae na maqota. Poni pule nigo si agoi koari doduru pu ene hola meke sa mua tinolava si ta evañae tanisa tugo.

¹⁶ Vagi goi sari kaiqa mua poko meke va sari i sari na hope vasidi tana vahesi beku koari na toqere, koari na vasina sapu taveti goi sari vinari va riqihi. Sari tinitonã gugua arini si lopu pada pude ta evañã ba be ta avoso. ¹⁷ Vagi tugo goi sari vina sari ta tavetedi pa qolo na siliva na patu arilaedi pu poni nigo Arau meke va evañae ni beku kokoreo agoi beto si taveteni hahanana tadi na maqota agoi. ¹⁸ Meke vagi goi sari mua poko sapu ta piti va sari koari lozi leleadi meke va sageni, meke vari poni lani agoi koa rini sari Qua oela meke oto huda humahumaña lea koa rini. ¹⁹ Meke Arau tugo poni nigo ginani: palava memehedi, oela olive, meke na zipale si pude henai, ba agoi poni lani

koari na mua beku. Gua asa si evañã goi, zama vura gua si Arau Zihova sa Bañara.

²⁰ Meke vagi goi sari tumu koreo na vineki pu Arau va podoni koa goi meke vukivukihl lani guana ginani la koari mua beku. Veã, lopu pada mo sapu ele na maqota si agoi? ²¹ Va matei goi sari Qua koburu meke vukivukihl lani koari na beku. ²² Koari doduru mua tinavete variva malederedi meke mua hahanana maqota si lopu balabala i goi sari rane totosõ vaquramu si goi, totosõ dodohomu si agoi, tale eharamu, meke eko eñamu meke zopuzopu ni nenemu.

²³ Mamu talotãña si goi! Mamu talotãña si agoi, zama vura gua si Arau Zihova sa Bañara. Lopu arini mo sari na mua tinavete kaleadi, ²⁴ ba pa kali sirãña meke koari na batu vetu si kuri vahesihesiana beku si agoi. ²⁵ Pa doduru varipaza sirãña si va turui goi sari mua hope meke novalia sa mua tinolava. Poni la nia goi sa tinimu pa tie, nenere sapu koe sei mo sapu ene hola. ²⁶ Taveti goi sari hahanana maqota la koari pa Izipi, sari turañamu sapu edi hagele hola, meke va gevuru Au pude bugoro nia sapu gigiri tu sa mua hahanana maqota. ²⁷ Ke nadoro vura atu nia Rau sa Limaqu koa goi pude va kilasigo meke va hiteke gore ia sa volosona sa mua popoa; na vari poni la nigo Arau koari mua kana, sari pa Pilisitã, sarini pu hodahodaka nia sa mua hahanana variva kurekurena. ²⁸ Na maqota tugo tadi pa Asiria si goi, sina voriti hata ia goi; mudina asa ba lopu nazulu igo. ²⁹ Meke hoda ia tu agoi sa mua hahanana maqota meke va somana i sari pa Babiloni, sa popoa tadi na tie holuholu, gua ba lopu nazulu igo tugo.

³⁰ Ta naziri hola nigo Qua! †, zama vura gua si Arau Zihova sa Bañara, na taveti agoi sari doduru tinavete hire, guana maqota sapu loke nana kinurekure hokara! ³¹ Totosõ taveti agoi sari mua vasidi vahesi beku pa vari paza sirãña meke koari na batu vetu, si ele hola nia goi sa hahanana maqota sina lopu hiva ta tabara si agoi.

³² Agoi na barikaleqe barabaratamu! Ari na tie karovodi tu si hivani goi, lopu sa mua palabatu!

³³ Doduru maqota si ta tabara, ba agoi si valã vinari poni tu koari tie pu vagi goi. Tabari goi pude mae si arini pa doduru vasina pude mae puta turaña igo.

³⁴ Ke koasa mua tinavete maqota si votikaemu si agoi koari kaiqa pule. Loke tie haqala hata igo si agoi koari mua tinavete. Na votikaemu, agoi tabari si arini, lopu arini tabara igo si agoi.

Pitua Tamasa sa Popoa Zerusalemã

³⁵ Gua ke agoi na maqota, mu avosia sa zinama te Zihova! ³⁶ Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Bañara: Sina zoropo vura ni goi sari mua tinagotago meke va dodoho pule nigo koari na mua babaere, meke koa gua koari doduru mua beku variva malederedi meke sina va matei goi sari mua koburu pude vukivukihl lani

† Sa vesi hie si lopu bakala pa Hiburu. Sa iniliri si luli sa binalabala gina ta vagi pa vinekala tata pa zinama Hiburu.

koari na mua beku, ³⁷ gua ke kote varigarani Arau sari doduru mua babaere sapu puta turani agoi, sapu tataru ni meke sapu kana i agoi. Kote vagi varigara ni Arau pa doduru vasina meke kote va dodoho igo Arau pa kenudia, meke kote dogoria rini dodoremu. ³⁸ Kote pitu igo Arau meke va kilasa igo gugua ari barikaleqe sapu barabarata meke va mate tie, meke pa Qua binugoro meke tinaaziri si kote na minate va kilasa guni nigo Arau. ³⁹ Meke kote vala nigo Arau koari mua babaere, meke arini kote huara gorenari sari mua vahesihesiana beku koari na batu vetu na batu toqere. Kote vagi pani rini koa goi sari mua poko meke sari mua patu nedala meke va dodoho pani igo. ⁴⁰ Keke puku tie si kote va raza nigo rini. Arini kote gona nigo patu meke kubolo nigo vedara. ⁴¹ Kote sulu gorenari rini sari mua vetu meke va kilasa igo pa kenu dia ri soku barikaleqe. Arau kote va noso ia sa mua tinavete maqota, meke lopu kote tabara pulei goi sari mua babaere. ⁴² Meke kote malohoro gore sa Qua tinaaziri, meke sa Qua binugoro sapu lulia kono si kote taliri va seu koa goi; kote bule si Arau meke lopu bugoro.

⁴³ Sina lopu balabala i goi sari rane totozo vaquramu, ba va bugoro Au tu goi koari na tinitona hire, ke kote va raza ni Arau pa batumu gua sapu taveti agoi, zama vura gua si Arau Zihova sa Banara. Na vegua ke sa tinavete maqota tu si va somana la nia goi koari na mua tinavete variva malederedi?

Sa Tuna Vineki si Gua Tugo sa Tinana

⁴⁴ Doduru tie pu hoke zamani sari zinama tumatumae si kote zama nia sapu guahe: "Sa tuna vineki si gua tugo sa tinana," gua. ⁴⁵ Na hinokara na tuna vineki tugo sa tinamu si agoi, asa pu kilu ia sa nana palabatu meke sari nana koburu; meke agoi si hinokara na tasidia tugo ri na tasimu vineki, arini pu veko pani sari dia palabatu meke dia koburu. Sa tinamu agoi sina barikaleqe Hitaiti meke sa tamamu si na tie Amoraiti. ⁴⁶ Sameria si na tasimu vineki kenuna, asa pu koa turani sari tuna vineki la gua pa kali gedemu. Meke sa tasimu vineki mudina pu koa turani sari tuna vineki pa kali mataomu † si e Sodomu. ⁴⁷ Ene gua pa dia sirana si agoi meke dono luli goi sari dia tinavete variva malederedi, ba koari doduru mua hahanana si kaleana holani tu goi si arini. ⁴⁸ Hinokara gua sapu toaqu si Arau, zama vura gua si Arau Zihova sa Banara, sa tasimu vineki, se Sodomu meke sari na tuna vineki si lopu taveti gua sapu taveti agoi meke sari tumu vineki.

⁴⁹ Ego hierana sa sinea tanisa tasimu vineki Sodomu: Asa meke sari tuna vineki si va titie hola, henahena va hola meke lopu galagala; lopu tokani rini sari pu malaqa meke loke gedi. ⁵⁰ Vahesi puleni si arini meke taveti rini sari tinavete variva malederedi pa Kenuqu. Gua ke huara pani Arau, gua mo sapu dogoria goi. ⁵¹ Sari sinea te Sameria si nomana hola; ba kukuruna tamugoi si lopu kamo sa. Sari tinitona kaleadi sapu

† Kali mataomu be tia la pa kali gasa rimata.

taveti goi si hola nia sapu tadirini, meke sari tinitona variva malederedi sapu taveti goi si hola nia sapu tadirini, meke sari tasimu vineki si guana tonotodi mo totozo va padapada lani sapu taveti goi. ⁵² Ke mamu kurekure si agoi, ura ele va sosode ia goi sapu sa vinakilasa tanisa tasimu vineki si pada pude hiteke gore; sina sari mua sinea si kaleana holani sapu tadi kasa, ke dono guana leana hola nigo rini si agoi. Ke mu kurekure si agoi, mamu palekia sa mua kinurekure, ura la agoi meke va leana pani sari tasimu vineki.

Sodomu meke Sameria si Kote Tava Kuri Pule

⁵³ Gua ba, kote veko pulei Arau sari tinagotago te Sodomu meke tadi tuna vineki meke te Sameria meke tadi tuna vineki, meke gua tugo sari tinagotago tamugoi Zerusalema, ⁵⁴ pude mu kurekure ni sari doduru kinaleana pu taveti goi sapu guana dono va hiteki sari kinaleana tadi kasa. ⁵⁵ Ke sari tasimu vineki, Sodomu meke sari tuna vineki, meke Sameria meke sari tuna vineki, si kote bokaboka gua pule pukerane si arini; meke agoi meke sari tumu vineki ba kote bokaboka gua pule tugo pukerane. ⁵⁶ Koari na rane sapu tava lavata agoi si lopu hite hoke poza ia goi se Sodomu, sa tasimu vineki, ⁵⁷ sipu lopu ele ta poho sari mua hahanana kaleadi. Gua ba, korapa va sisire nigo ari na tie pa Edomu meke sari doduru turana meke sari tie pa Pilisitia meke doduru ari kasa pa varikalimu pu hakohako nigo. ⁵⁸ Kote vagia goi sa vinakilasadi ri na mua kinaleana meke sari mua tinavete variva malederedi, zama vura gua si Arau Zihova.

Sa Vinariva Egoi sapu Koa Hola

⁵⁹ Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Banara: Arau kote va tana igo gua sapu garomu, sina agoi ele kilu ia sa Qua vina tatara totozo seke ia goi sa vinariva egoi. ⁶⁰ Gua ba kote balabala ia Rau sa vinariva egoi sapu tavete ia Rau koa goi koari na rane sapu vaquramu si agoi, meke kote tavete ia Rau si keke vinariva egoi koa goi sapu koa hola. ⁶¹ Meke kote balabala i goi sari mua hahanana meke kurekure ni totozo va kamoi goi sari tasimu vineki, sarini pu kenudi koa goi meke sapu mudidi koa goi. Kote vatu ni Rau koa goi si arini guana tumu vineki, ba lopu koasa laena sa Qua vinariva egoi koa goi. ⁶² Gua ke kote tavetia Rau sa Qua vinariva egoi koa goi, meke kote tumae nia goi sapu Arau se Zihova. ⁶³ Meke totozo taleoso nigo Arau si agoi koari doduru pu taveti goi, si kote balabala si goi meke kurekure meke lopu kote tukele pule ia goi sa nuzumu sina kote pamaqa hola mua si goi, zama vura gua si Arau Zihova sa Banara."

Sa Parabolona sa Huda Vaeni meke Karua Atata

17 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ² "Tuna na tie, mu tavetia si keke vivinei mamu la tozi nia sa butubutu Izireli sa parabolona hie. ³ Mamu zama guahe koa rini, 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa

Baṅara: Keke atata nomana sapu ṅiṅira hola tatapuruna, meke gele meke doṅo lea kaluna si kamo la pa Lebanoni. La moku vagia sa si keke lihona sa huda sida pa batuna; ⁴ moku vagia sa meke paleke taloa nia sa, la koasa popoa tadi tie holuholu, vasina lete ia sa koasa vasileana tadi na tie hata likakalae pa votiki popoa pude holuholuni.

⁵ Vagi sa si kaiqa kiko pa mua popoa meke vekoi sa pa pepeso masuruna. Meke lete ia sa vasina sapu koa va leana ia kolo guana huda pa taqele ovuku. ⁶ Meke toqolo si asa meke evaṅae na huda vaeni. Sari lelaṅana si araha pepeka meke taliri pule la koasa, ba sari karosona si pa kauru pepeso. Ke evaṅae na huda vaeni si asa meke sari lelaṅana si elo va leana.

⁷ Ba koa nana pule si keke atata nomana sapu ṅiṅira tatapuruna meke doṅo lea kaluna. Ego sa huda vaeni hie si koa si asa koasa vasina ta lete sa meke garunu lani sa sari karosona koasa atata hie meke nadoro lani sari lelaṅa koasa pude vagi kolo. ⁸ Ba ele ta lete mo si asa pa pepeso masuruna vasina sapu koa va leana ia na kolo pude boka toqolo, lelaṅa, ari vuana si asa, meke evaṅae na huda vaeni tolavaena.'

⁹ Mu zama la guahe koa rini, 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Vea, kote boka toa valeana sia? Lopu kote ta rabutu palae sia meke ta vagi palae vuana pude mani harahara? Doduru sapu tuvulu vaqura si kote harahara. Lopu kilu na tie ṅiṅirana babe soku tie pude rabutu pania. ¹⁰ Pude ta lete rizu sa, si kote toa tugo sia? Lopu kote harahara taloa pana raza ia sa givusu pa kali gasa rimata? Lopu kote harahara mo pa vasina noma sage sia?''

Tava Bakala sa Parabolo

¹¹ Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ¹² "Mu zama la guahe koasa butubutu va karikarina hie, 'Vea, lopu tumae nia gamu sapu zama nia sa parabolo hie?' Mu tozini: 'Sa baṅara pa Babiloni si la pa Zerusalemame meke paleke taloa nia sa sa baṅara meke sari koimata pa Ziuda, meke turaṅa pule lani sa pa Babiloni. ¹³ Vagi ia sa si keke ri kasa koasa tuti baṅara meke tavete ia si keke vinariva egoi koa sa, meke va tokotokoro ia sa. Vagi taloani tugo sa sari na palabatu koasa popoa, ¹⁴ ke sa butubutu baṅara si malohoro gore, lopu boka tekulu sage pule, sina toa mo si arini koasa kinopuna sa vinariva egoi tanisa. ¹⁵ Ba sa baṅara si va gugue la koasa meke garunu la nia si keke puku tie pa Izipi pude la vagi hose meke na qeto minate. Vea kote boka si asa? Asa pu tavete gugua asa si vea, boka ta harupu nia sa? Boka seke ia sa sa vinariva egoi meke boka ta harupu nana?

¹⁶ Hinokara gua sapu toaqu si Arau, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara, sapu kote mate si asa pa Babiloni, koasa popoa tanisa baṅara sapu vekona si asa koasa habohabotuana baṅara. Asa sa baṅara sapu sa nana tinokotokoro sapu ta veko palae meke sa nana vinariva egoi sapu ta seke. ¹⁷ Pana la sa baṅara pa Babiloni meke la rapata pa Zerusalemame si lopu kote

boka la toka nia Pero meke sa nana qeto minate lavata si asa, totoso va tomotomo lania pepeso ri na kana sa kali goba pude haele nuquru meke totoso taveti rini sari na vasina vari variperana pa vari likohaena sa goba pude va mate soku tie. ¹⁸ Na sekea sa sapu tokotokoro nia sa meke gua tugo sa vinariva egoi sapu tavetia sa. Taveti sa sari doduru tiṅitoṅa hire meke kamahire lopu kote boka govete si asa.

¹⁹ Gua ke hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Hinokara gua sapu toaqu si Arau, kote va gore la nia Arau pa batuna sa tinokotokoro pa Pozaqu sapu kilua sa meke sa Qua vinariva egoi sapu sekea sa.

²⁰ Kote ivara nia Rau sa Qua vaqara meke saputu vagia si asa koasa Qua sipata. Kote turaṅa la nia Rau pa Babiloni meke vasina kote pitu ia Rau si asa sina lopu kopu nia sa sa nana vina tatara koa Rau. ²¹ Doduru nana tie varipera si kote govete na hoqa koasa vedara meke sarini pu toa si kote ta hurakatae koasa givusu. Gua, meke kote tumae nia gamu sapu Arau Zihova si ele zama.'''

Sa Vina Tatara te Tamasa

²² "Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Arau telequ kote la vagia pa batu uluna sa huda sida si keke lihona meke la lete ia; kote moku vagia Rau sa liho vaqura pa batu uluna meke la lete ia koa keke toqere sapu ululu hola koari doduru. ²³ Koari na toqere ululudi pa Izireli kote la lete ia Rau; kote ari lelaṅana meke ari vuana meke evaṅae na huda sida leleana hola. Soku votivotiki kurukuru si kote la tavete vori vasina; kote koa aqoro dia koari na lelaṅana. ²⁴ Doduru hudahuda pa popoa kote tumae nia sapu Arau va gore ia sa huda ululuna meke sa huda pepekana si va ululu ia Rau. Sa huda sapu buma va leana si va popa ia Rau meke sapu popana si va toa va leana ia Rau.

Arau Zihova si ele zama, meke na kote tavetia Rau.'''

Hopeke Lalaeni Nada Tinavete

18 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ² "Nasa si guni nia gamu na tinoni totoso zama nia gamu sa zinama tumatumae hie pa gugua sa popoa Izireli: ††

'Sari tamadia si hena vua huda kubolodi, meke sari koburu si gagarikana livodi,' gua?

³ Gua sapu hinokara toaqu si Arau, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara, si lopu kote zama pule nia gamu sa zinama tumatumae hie pa Izireli. ⁴ Ura sari doduru tinoni sapu toadi si na taqaraudi beto, sari tamadia meke gua tugo sari koburu, karua beto si Taqaraudi. Sa tie sapu tavete va sea, si asa tugo si kote mate.

⁵ Be guana koa nana si keke tie toṅotona sapu tavetia sapu leana meke toṅoto.

⁶ Lopu somana henahena si asa koari na hope pa toqere babe vahesi sari na beku tadi pa Izireli.

† 17:12 2 Baṅ 24:15-20; 2 Koron 36:10-13

†† 18:2 Zer 31:29

Lopu barabarata si asa koa sa barikaleqe tanisa turaṅana

babe puta turaṅa barikaleqe dogoro sidarana.

⁷ Lopu sekesekei nia sa sa likakalae tanisa keke tie, ba va pulei sa sari tiṅitoṅa tadi tie sapu tuqei sa totošo va malumu ni lipulipu sa.

Lopu hiko si asa

ba ponini ginani sa sarini pu ovia meke va pokoi sa sarini pu dodoho.

⁸ Va malumu lipulipu la pa tie si asa ba lopu pude tavete poata

babe tepa vagi vina tomo la koari na linipulipu.

Kopu pule nia si asa pude lopu tavete va sea sa limana

meke gotogoto si asa totošo pitu i sa sari tie.

⁹ Luli sa sari Qua vina turu

meke kopu va leana i sa sari Qua tinarae.

Sa tie asa si na tie toṅotona;

hinokara kote toa si asa,

zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara. †

¹⁰ Be guana koa nana si keke nana koburu sapu vari variperana, sapu va mate tie babe taveti sari hahanana kaleadi, ¹¹ ba sari hahanana kaleadi si lopu taveti sa tamana;

somana henahena sa tuna koari na beku pa toqere, baratia sa sa barikaleqe tanisa turaṅana.

¹² Noṅovali sa sari pu malaṅa meke loke gedi, meke hoke hiko si asa.

Sa tinago sapu vagia sa tana votiki tie sapu lipulipu koasa si lopu va pule ia sa.

Vahesi sa sari na beku

meke taveti sa sari tiṅitoṅa variva malederedi.

¹³ Lipulipu la pa tie si asa pude vagi va tomo poata meke tepa va noma poata koari na linipulipu.

Vegua, kote toa sa tie gugua asa? Lopu kaqu! Sina taveti sa sari tiṅitoṅa variva malederedi hire ke hinokara kote tava mate si asa meke kote telena ta zutu pule nia sa nana minate.

¹⁴ Ba be sa koburu hie si tagoa si keke koburu pule sapu dogori sari na kinaleana sapu taveti sa tamana, meke vea dogoro gunini sa ba lopu tavete luli sa:

¹⁵ Lopu somana henahena si asa koari na beku pa toqere

babe vahesi sa sari na beku pa Izireli.

Asa lopu baratia sa barikaleqe tanisa turaṅana.

¹⁶ Lopu ṅoṅovala ia sa si keke tie

ba be tepa ia si keke tinago tanisa tie pu tepa pude lipulipu koa sa.

Lopu hiko si asa

ba poni ginani sa sari pu ovia meke va pokoi i sa sari pu dodoho.

¹⁷ Kopu pule nia si asa pude lopu tavete va sea sa limana

Va malumu lipulipu la pa tie si asa ba lopu pude tavete poata

babe tepa vagi vina tomo la koari na linipulipu.

Kopu ni sa sari Qua tinarae meke luli sa sari Qua vina turu.

Asa lopu kote mateni sari sinea tanisa tamana; na hinokara kote toa si asa. ¹⁸ Ba sa tamana si kote mate ni sari nana sinea telena, sina vagi likakalae tanisa turaṅana, hiko si asa koasa tasina, meke taveti sa sapu sea la koari na tie.

¹⁹ Be nanasa guahe si agoi, 'Na vegua ke lopu somana ta gore nia sa tuna sari sinea tanisa tamana?' Ura taveti sa tuna sapu leana meke toṅoto meke kopu si asa pude kopuni sari doduru Qua vina turu, ke hinokara kote toa si asa. ²⁰ Sa tie sapu tavete va sea si asa tugo si kote mate. Sa sinea tanisa tamana si lopu kote somana ta gore nia sa tuna, meke sa tamana lopu kote somana ta gore nia sa sinea tanisa tuna. Sa laena sa tinoto si kote ta poni nia sa tie pu koa va toṅoto, meke sa kinaleana si kote ta gore nia tugo sa tie kaleana. ††

²¹ Ba be sa tie kaleana si kekere koari doduru kinaleana sapu taveti sa meke kopu ni sa sari Qua vina turu meke taveti sa sapu leana meke toṅoto si hinokara kote toa si asa; na lopu kote mate si asa.

²² Lopu keke ri na kinaleana sapu taveti sa si kote ta zutu nia sa. Sina tavete va leana si asa ke kote toa si asa. ²³ Vea, qetu nia Rau sapu mate sari tie kaleadi? zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara. Lokari, ba qetu hola si Arau totošo kekere si arini koari na dia tinoa na hahanana kaleadi.

²⁴ Ba pana kekere sa tie toṅotona koari nana hahanana toṅotodi meke podalae taveti sa sapu variva malederedi, sapu hoke taveti sa tie kaleana, si vea kote toa sia? Lokari! Lopu keke ri nana tinavete leadi si kote ta balabala. Koa gua sapu lopu kopu ni sa gua sapu leana ke ta zutu si asa, meke koa gua koari na tinavete kaleadi sapu taveti sa, si kote mate mo si asa.

²⁵ Ba zama guahe si gamu, 'Sa sirāṅa te Zihova si lopu leana.' Mi va avoso, gamu na butubutu Izireli: Vea, lopu leana sa Qua sirāṅa? Vea, lopu sari mia sirāṅa tu si lopu leana? ²⁶ Pude kekere sa tie toṅotona koari nana tinoto meke podalae tavete va kaleana, si kote mateni tugo sa; sina tavete va kaleana si asa ke kote mate tugo si asa. ²⁷ Ba pana kekere si keke tie kaleana koari nana tinavete kaleadi meke taveti sa sapu leana meke toṅoto, si kote harupia sa sa nana tinoa. ²⁸ Sina gilae si asa koari na kinaleana sapu taveti sa meke kekere taloa si asa koa rini, si hinokara kote toa si asa. ²⁹ Gua ba zama sa butubutu Izireli, 'Sa hahanana vinari pitui te Zihova si lopu toṅoto.' Hinokara sapu sari Qua hahanana si lopu toṅoto, ta butubutu Izireli? Vea, lopu sa mua hahanana tu si lopu toṅoto?

³⁰ Kei, gamu pa butubutu Izireli, gua ke Arau kote pitu gamu, kote hopeke ta viliti sari mia hahanana, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara. Mi hobe! Kekere taloa koari doduru mia tinavete kaleadi; meke kote lopu hoqa si gamu koari mia sinea. ³¹ Mi veko pani sari doduru kinaleana sapu taveti gamu, mi vagia

† 18:9 Liv 18:5

†† 18:20 Diut 24:16

si keke bulo vaqurana meke keke maqomaqo vaqurana. Na vegua ke kote mate tu si gamu pa butubutu Izireli? ³² Ura Arau lopu qetu nia sapu pude mate si keke tie, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara. Kekere pude mamu toa!”

Sa Kinera pa Totoso Talotaṅa

19 “Tavetia keke kinera tana taruqoqo pa guguadi ri na koburu koreo tavia pa Izireli, ² mamu zama guahe:

‘Sa tinamu si guana keke laione marilaena koari na rovana laione!

Eko turaṅi sa sari tuna laione meke va noma i sa sari na tuna.

³ Keke ri na tuna laione si va noma sage ia sa, meke evaṅae na laione ṅiṅirana si asa.

Va tumatumae nia hukue meke pude va mate tie sa.

⁴ Avoso nia rina butubutu si asa, meke sipata vagi ia rini pa dia pou.

Rita nia vinetuṅu rini meke turaṅa vagia meke la pa popoa Izipi.

⁵ Totoso dogoria sa sapu lopu ta evaṅa sapu rovea sa, si vagia pule sa si keke ri na tuna laione meke va tumatumae ia sa pude na laione ṅiṅirana.

⁶ Ene turaṅi sa sari na laione, ura na laione ṅiṅirana bisa kamahire.

Tumatumaena pa hukue si asa meke pude va mate tie tugo.

⁷ Huara goreni sa sari dia vasidi ṅiṅiradi meke ilasi sa sari dia vasileana.

Sa popoa meke sari doduru pu koa pa korapana si matagutu nia rini sa kurumuna.

⁸ Meke mae sari na butubutu meke raza ia rini, sarini pa pinaqaha popoa pa vari likohaena.

Ivara aqa nia rini sa dia vaqara, meke sipata vagi ia rini pa dia pou.

⁹ Rita nia vinetuṅu rini meke kave nuquru nia pa bara meke vagi la nia koasa baṅara pa Babiloni.

Veko la nia rini pa vetu varipusi, ke lopu ta avoso pule sa kurumuna koari na toqere pa Izireli.

¹⁰ Sa tinamu si guana huda vaeni pa mua inuma vaeni sapu ta lete pa taqele ovuku;

vua katakata si asa meke soku lelaṅana sina koa pa vasina sapu sokua kolo.

¹¹ ṅiṅiradi sari lelaṅana, garodi pude na kolu tanisa baṅara.

Toqolo ululu hola si asa holani sari doduru lelaṅa vaeni.

Ta gilana valeana koari doduru sapu ululu hola si asa, meke sapu soku hola sari lelaṅana.

¹² Ba pa tinaṅaziri si ta rabutu si asa meke ta gona gore la pa pepeso.

Sa givusu maṅinina pa gasa rimata va popa ia, meke va hoqa panipani vuana; sari lelaṅa ṅiṅiradi tanisa si harahara meke gani na nika.

¹³ Kamahire si ta lete pa qega si asa, pa pepeso popana meke memehana.

¹⁴ Gania nika si keke ṅati lelaṅa, meke ta sulu sari na vuana.

Lopu keke ri lelaṅa ṅiṅiradi si koa hola koasa, sari lelaṅa sapu garodi pude na kolu tanisa baṅara.’ Hie si na kinera tana taruqoqo pude kote kera nia pa haqohaqaana.”

Sa Hiniva te Tamasa meke sa Vina Kari tadi Tie

20 Pa vina manege puta rane koasa vina lima sidara pa vina zuapa vuahenina sa tinaraovo mami gami, si kamo mae koa rau sari kaiqa koimata tadi tie pa Izireli. Hiva mae dogoro au rini koasa hiniva te Zihova, ke mae habotu si arini pa kenuqu.

² Meke kamo mae koa rau sa zinama te Zihova:

³ “Tuna na tie, zama la i sari koimata pa Izireli, mamu tozini, ‘Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Vea, hiva mae nanasa nia gamu sa Qua hiniva? Hinokara gua sapu toaqu si Arau, lopu kote va malumu gamu Arau pude nanasa nia sa Qua hiniva, Zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara.’

⁴ Vea, agoi boka pitu i? Tuna na tie, agoi boka pitu i? Gua ke mu tozi pule lani koa rini sari tinavete variva malederedi tadi na tiatamadia, ⁵ mamu zama guahe koa rini: ‘Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Koasa rane sapu vizatia Arau se Izireli, si ovulu sage nia Rau sa Limaqu meke tokotokoro la koari na tutina e Zekopi meke va vura pule nau si Arau koa rini pa Izipi. Ovulu sage nia Rau sa Limaqu meke zama guahe si Arau koa rini, “Arau se Zihova sa mia Tamasa.”

⁶ Koasa rane asa si tokotokoro si Arau koa rini sapu kote vagi vurani Arau si arini pa Izipi meke la pa keke popoa sapu hata vura nia Rau pude tadirini, na pepeso masuruna sapu sokua na ginani na zipale, na leleana holani sa sari doduru popoa. ⁷ Meke zama si Arau koa rini, “Gamu, mamu hopeke veko pani sari mia kineha variva malederedi sapu emi hiva doṅo la i, mamu lopu va boni puleni gamu koari na beku tadi pa Izipi. Arau se Zihova sa mia Tamasa.”

⁸ Ba va gugue mae si arini koa Rau meke korodia va avoso mae koa Rau. Lopu veko pani rini sari dia beku variva malederedi meke lopu luara pani rini sari na tamasa tadi pa Izipi. Ke zama si Rau sapu kote zoropo vura la nia Arau koa rini sa Qua tinaṅaziri meke va vura la nia sa Qua binugoro koa rini pa Izipi. ⁹ Ba pa laena sa Pozaqu si lopu gua asa si tavetia Rau, ura lopu hiva tava kurekure si Arau pa mata dia ri na butubutu huporo vasina pu koa arini meke pa kenudia ri kasa pu ele va dogoro pule Nau totoso turaṅa vurani Arau sari butubutu Izireli pa Izipi. ¹⁰ Gua ke turaṅa vurani Arau pa Izipi meke vagi lani pa qega. ¹¹ Ponini Arau sari Qua vina turu meke vata gilana ni Arau koa rini sari Qua tinarae, ura sa tie pu va tabei sari na Qua tinarae si kaqu toa. ¹² Meke poni lani tugo Arau koa rini sari Qua rane Sabati pude na vina gilagila pa vari

korapa mami, pude tumae nia rini sapu Arau Zihova va madi i si arini. †

¹³ Gua ba va karikari mae koa Rau pa qega sari tinoni pa Izireli. Lopu luli rini sari Qua vina turu meke kilu i rini sari Qua tinarae, sapu pana va tabei sa tie si kote toani tugo sa si arini. Va boni pani rini sari Qua rane Sabati, ke zama si Rau sapu kote zoropo vura la nia Arau koa rini sa Qua tinañaziri meke va huara pani gedi pa qega. ¹⁴ Ba pa laena sa Pozaqu si lopu tavetia Rau sapu gua asa, sina kote tava kurekure sa Pozaqu pa mata dia rina butubutu pu dogoria toso turaña vurani Arau si arini pa Izipi. ¹⁵ Gua ke ovulu sage nia Arau sa Limaqu meke tokotokoro pa qega sapu lopu kote turaña lani Arau koasa popoa sapu ele poni la nia Arau koa rini, na pepeso masuruna sapu sokua na ginani na zipale, sa popoa sapu leleana hola pa popoa pepeso, ††¹⁶ sina lopu hivani rini sari Qua tinarae meke korodia luli rini sari Qua vina turu meke va boni rini sari Qua Sabati. Ura sari bulo dia si ele soto va nabu koari na vinahesidi ri na dia beku. ¹⁷ Gua ba doño la i Arau meke tataruni meke lopu huara pani babe va mate beto pani pa qega. ¹⁸ Zama i Rau sari dia koburu pa qega, “Lopu luli sari tinarae tadi na tamamia babe kopu ni sari dia vina turu babe va boni puleni gamu koari dia beku. ¹⁹ Arau se Zihova mia Tamasa; mi kopu ni sari Qua vina turu mi luli va hiteki sari Qua tinarae. ²⁰ Va hope i sari na rane Sabati, pude na vina gilagila si arini pa vari korapada. Pude gua si tiqe kote tumae nia gamu sapu Arau tugo se Zihova mia Tamasa.”

²¹ Ba sari na koburu si va karikari mae koa Rau. Lopu kopuni rini sari Qua vina turu, lopu kopu si arini pude luli va hiteki sari Qua tinarae, na sa tie pu va tabe i si kote toani tugo sa, meke va boni rini sari Qua Sabati. Ke zama si Arau sapu kote zoropo vura nia Arau sa Qua tinañaziri koa rini meke va vura beto lani koa rini sa Qua binugoro pa qega. ²² Ba tuqe pule nia Rau sa Limaqu, pa laena sa Pozaqu si tavetia Rau gua sapu kote lopu tava kurekure si asa pa mata dia ri na butubutu pu dogoria toso turaña vurani Arau si arini. ²³ Meke ovulu sage nia Arau sa Limaqu pa qega meke tokotokoro sapu kote talahuarae i Arau si arini koari na butubutu meke hurakatae i koari na popoa, †²⁴ sina lopu va tabei rini sari Qua tinarae meke kilui rini sari Qua vina turu meke va boni rini sari Qua rane Sabati. Sari mata dia si roro mate i sari na beku tadi na tamadia. ²⁵ Ke valani Arau koari na dia vina turu sapu lopu leanadi meke na tinarae sapu lopu boka toa ni rini; ²⁶ va malumi Rau pude va boni puleni koari dia vinahesi beku, sapu vukivukihini rini sari dia koburu kenudi, pude va matagutu i, madi tumae nia sapu Arau tugo se Zihova.’

²⁷ Gua ke, tuna na tie, tozini sari tinoni pa Izireli, mamu zama guahe koa rini, ‘Hiera gua si zama nia e Zihova sa Bañara: Pa ginugua tugo hie si paraparaña sari tamamia toso veko pani Au rini si Arau: ²⁸ Totoso turaña nuquru ni Arau koasa popoa sapu tokoro nia Arau pude poni koa rini meke sipu dogori rini sari

toqere ululudi meke huda sapu tale elodi si vasina tugo si vukivukihini rini sari dia vinariponi; sari vinukivukihi sapu va gevuruqu si Arau pude bugoro. Va uququ oto huda humaña lea si arini meke zoroponi tugo rini sari dia vinariponi napo vaeni. ²⁹ Meke zama si Arau koa rini: Nasa sa vasina ululuna pa toqere hie sapu vasina la gamu?’ Ke sari vasidi ululudi pa toqere si ta pozae Bama † kamo pa rane ñinoroi. ³⁰ Gua ke zama la ia sa butubutu Izireli: ‘Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Bañara: Vea kote va boni puleni gamu gua sapu tavetia ri tamamia meke hata luli rini sari na kineha variva malederedi? ³¹ Totoso valani gamu sari mia vinariponi, sapu vukivukihini gamu sari mia koburu koreo pa nika, si na va boni puleni gamu si gamu koari doduru mia beku kamo pa rane ñinoroi. Ke kaqu va malumu gamu Rau pude mae nanasa nia sa Qua hiniva, gamu na butubutu Izireli? Hinokara gua sapu toaqu si Arau, zama vura gua Arau Zihova Bañara, lopu kaqu va malumu gamu Arau pude mae nanasa nia sa Qua hiniva.

³² Zama si gamu, “Gami si hiva gugua ari kaiqa tinoni pa kasia popoa, sapu va nabulu la koari na huda na patu.” Ba gua sapu koa pa mia binalabala si lopu kaqu ta evaña.

Va Kilasa meke Variva Taleosae sa Tamasa

³³ Hinokara gua sapu toaqu si Arau, zama vura gua si Arau Zihova Bañara, si kote bañarani gamu Rau koasa Limaqu ñinirana meke nadorona meke sa Qua tinañaziri nomana. ³⁴ Koasa Limaqu ñinirana meke nadorona meke sa Qua tinañaziri nomana, si kote turaña vurani gamu Arau koari na butubutu huporodi meke varigara puleni gamu koari na popoa vasina sapu ta hurakatae la si gamu. ³⁵ Kote turaña lani gamu Rau koasa qega sapu koa varilikohae nia ri na butubutu meke vasina kote tavete atu nia Arau sa Qua vinari pitui koa gamu. ³⁶ Gua sapu pitu gunini Arau sari tamamia koasa qega pa popoa Izipi, si gua tugo asa kote pitu gunini gamu Arau si gamu, zama vura gua si Arau Zihova sa Bañara. ³⁷ Kote kopu totokoni gamu Rau koasa Qua kolu sepati pude pitu va paqahi sari pu leadi koari na tie pu kaleadi, meke kote turaña lani gamu Rau pude va tabea sa Qua vinariva egoi koa gamu. ³⁸ Kote va rizu pani Rau koa gamu sarini pu va karikari na va gugue mae koa Rau. Na kote turaña vurani tugo Arau si arini koari na popoa sapu koa i rini ba lopu kote nuquru la si arini pa popoa Izireli. Pude mi tumae nia sapu Arau tugo se Zihova.

³⁹ Sapu la gua koa gamu, na butubutu Izireli, si hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Bañara: Hopeke la gamu, mamu nabulu la koari na mia beku, gamu doduru! Ba mudina asa si kote va avoso mae si gamu koa Rau meke lopu kote paraña pule ia gamu sa Pozaqu Hopena koari na mia vinariponi meke na mia beku. ⁴⁰ Zama vura gua si Arau Zihova Bañara: Koasa

†† Sari vasina vahesihesiana beku pa toqere tadi na tie huporo si ta pozae Bama pa zinama Hiburu. Sa mamalaiñina sa zinama Bama pa Hiburu ginuana si “Vasina la gamu.”

Qua toqere hopena, sa toqere ululuna pa Izireli, koasa popoa vasina, si kote nabulu Nau sa doduruna sa butubutu Izireli, meke kote qetuni Arau vasina. Vasina kote qetuni Arau sari mia vinariponi arilaedi, gua tugo sari mia vinukuvukihi hopedi. ⁴¹ Kote vagi puleni gamu Arau, guana vina uququ oto huda humaņa lea totoso turaņa vurani gamu Rau koari na butubutu meke varigarani gamu Rau koari na popoa vasina pu ta hurakatae la si gamu, meke kote hopequ si Arau totoso va dogoro pule Nau si Arau koa gamu pa mata dia ri na butubutu huporo. ⁴² Meke kote tumae nia gamu sapu Arau tugo se Zihova, totoso turaņa lani gamu Arau pa popoa Izireli, sa popoa sapu tokotokoro nia Arau meke ovulu sage nia sa Limaqu pude vala nia koari na tamamia. ⁴³ Vasina kote balabala pulei gamu sari mia hahanana meke doduru sapu taveti gamu sapu va boni gamu si gamu, meke kote hakohako puleni gamu sari doduru kinaleana sapu taveti gamu. ⁴⁴ Kote tumae nia gamu sapu Arau tugo se Zihova, totoso va tana valeana gamu Arau pa laena sa Pozaqu meke lopu koari na mia hahanana kaleadi meke tinavete seadi, kei gamu na butubutu Izireli, zama vura gua si Arau Zihova sa Baņara.”

Sa Nika pa Kali Matao

⁴⁵ Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ⁴⁶ “Tuna na tie, taliri, mamu tia la pa kali matao. †

Tarae la koari pa kali matao, mamu korokorotae la koari na hudahuda pa soloso koari popoa pa kali matao. ⁴⁷ Zama guahe koari na hudahuda pa kali matao: ‘Mi Avosia sa zinama te Zihova. Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baņara: Arau si nama pude va katu nigo nika si agoi, meke kote sului Arau sari doduru mua huda, be popadi babe toadi. Sa huruņuna sa nika si lopu kote boka tava mate, meke doduru vasina pa kali gede meke matao si kote va nonoga ia sa ņadana sa. ⁴⁸ Doduru tie kote dogoria sapu Arau Zihova si va katua; na lopu kote boka tava mate.”

⁴⁹ Meke zama si rau, “Ba Zihova Baņara! Vari zama nau rini si arau, ‘Vea, lopu vivinei pa parabolo sia?’ gua.”

Sa Vedara te Zihova

21 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ² “Tuna na tie, taliri, mamu tia la pa Zerusalem, mamu korokorotae nia sa Zelepade. Mu va balau ia sa popoa Izireli, ³ mamu zama la guahe koasa: ‘Hiera gua si zama nia e Zihova: Arau kana gamu si gamu. Kote lobusu vagia Rau sa Qua vedara koasa nana vovoina meke seke pani koa gamu saripu leanadi meke kaleanadi, sari karua beto. ⁴ Sina kote va matei Arau saripu leanadi meke kaleanadi, ke sa Qua vedara si kote ta vagi vura pa nana vovoina meke ta seke la koari doduru pa kali gede kamo koari pa kali matao. ⁵ Meke kote gilana betoi ri doduru tie sapu Arau

† Kali Saoti.

Zihova si ele vagi vura nia pa nana vovoina sa Qua vedara; na lopu kote ta veko pule la vasina si asa.’

⁶ Gua ke mu silava, tuna na tie! Silava pa kenu dia, na sigiti bulomu meke noma hola sa tinalotaņa. ⁷ Pana nanasa igo rini, ‘Na vea ke silava si agoi?’ gua, si mu olaņa guahe, ‘Sina korapa mae sa inavoso. Doduru bulo si kote kolo palae pa minatagutu meke doduru lima si kote malohoro mate; doduru maqomaqo si kote malohoro meke doduru tuņutuņu si kote neneqara.’ Na korapa mae sia! Meke na hinokara kote ta evaņa si hie, zama vura gua si Arau Zihova sa Baņara.”

⁸ Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ⁹ “Tuna na tie, korokorotae, mamu zama guahe, ‘Hiera gua si zama nia e Zihova:

Na vedara, na vedara,
tava ņaru meke tava ņedala.

¹⁰ Tava ņaru nama pude seke,
tava ņedala, meke malakapi toa!

Vea, mada qetuqetu nia sa kolu binaņara tanisa tuqu, se Ziuda? Sa vedara kote sekei sari doduru kolu gugua asa.

¹¹ Sa vedara si kamo nana totoso pude tava ņedala,
pude ta tuqe vagi pa lima;

ele tava ņaru si asa meke tava ņedala,
tava nama ponja sa lima tanisa tie seke.

¹² Tuna na tie, mu kabo vura, mamu uui,
ura na huhuku la koari na Qua tinoni sia;
na huhuku la koari na koburu tavia pa Izireli.

Ta gona la koasa vedara si arini
somana la koari na Qua tinoni.

Ke mu pohari raqaraqamu pa tinalotaņa.

¹³ Na pinodepodeke si hinokara kote kamo mae. Ke vegua kote hoda la sa kolu binaņara te Ziuda, be ta seke si asa pa vedara? zama vura gua si Arau Zihova sa Baņara.’

¹⁴ Ke tuna na tie, mu korokorotae,
mu popoharani sari limamu.

Mani seke karua totoso sa vedara,
babe ņeta totoso tu.

Na vedara tana seke bisa,
na vedara tana seke va eoņo,
si kote raza mae pa doduru vari kalina.

¹⁵ Pude kote malohoro gore pa minatagutu sari bulodia,

meke kote soku si hoqa,
ke va nama ia Arau sa vedara pude seke
koari doduru sasada.

Ura na ta tavete pude malakapi guana kapi,
meke ta tuqe si asa pude seke va mate.

¹⁶ Agoi na vedara, mu seke la pa kali matao,
beto si la pa kali gede,

pavei mo sapu tia la sa livo vedara.

¹⁷ Arau ba kote popohara ni Limaqu,
pude va betoa sa Qua tinaņaziri.

Arau Zihova si ele zama.”

Sa Vedara Tanisa Baṅara pa Babiloni

¹⁸ Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ¹⁹ "Tuna na tie, gasi vura ni si karua siraṅa tana vedara tanisa baṅara pa Babiloni pude ene i. Karua beto si kote topue vura pa keke popoa. Tavetia si keke gila koa ia kubekubere pozapoza koasa vari pazana la koasa vasileana lavata. ²⁰ Va turu ia si keke gila koa ia pozapoza koasa siraṅa tanisa vedara tanisa baṅara pa Babiloni pude la raza pa Raba sapu tadi na tie Amoni meke keke pule si pude la raza pa Ziuda meke sa vasileana Zerusalemata sapu ta gobana.

²¹ Na kote noso sa baṅara pa Babiloni koasa vari pazana sa siraṅa, koasa vasina sapu paqaha rua sa siraṅa, pude hata ia pavei kote kekere la: Kote mudumudukeda si asa, kote nanasi sa sari nana beku, kote viliti sa sari berodi ri na kurukuru sapu tava vukivukihini. ²² Pa lima mataona kote goto sa mudumudukeda pude kekere la pa Zerusalemata si asa. Vasina kote va nama ni sa sari na dekuru nomadi pude raza va huara nuquru i sari sasada pa goba, pude tozia sa zinama pude seke, pude va kabo ia sa kinukili pude varipera, pude koa vari likohae nia pude rapatia, meke tomotomo lania sa pepeso pa kali goba pude haele nuquru pa korapana. ²³ Kote guana inavoso kokoha koarini pu tavete vinariva egoi koasa baṅara pa Babiloni, ba asa kote tozini sari dia sinea meke raovo taloani.

²⁴ Gua ke hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: 'Koa gua sapu gamu telemia balabala vagi sari mia sinea koari na mia vina gugue, ke va vura i gamu sari mia tinavete va kaleana koari doduru pu taveti gamu, sina gamu taveti si hire ke kote ta raovo taloa si gamu.

²⁵ Kei, agoi na koburu tavia koleanamu pa Izireli, sa mua rane si ele kamo, sa mua toso pude tava kilasa si ele kamo, ²⁶ hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Vagi pania sa hade batu, va rizu ia sa toropae baṅara. Na lopu kote gugua pukerane sia: Sarini pu koa va pepekae si kote ta ovulu sage meke sarini pu ta ovulu sage si kote tava gore. ²⁷ Tinahuara! Tinahuara! Kote vata evaṅae nia na tinahuara Arau! Meke lopu kote ta kuri pule osolae kamo si asa pu kote huara ia; koa sa kote vala nia Arau si asa.'

Sa Vedara meke sari Tie Amoni

²⁸ Tuna na tie, agoi si mamu korokorotae, mamu zama guahe, 'Hiera gua si zama nia e Zihova Baṅara pa gugua ari tie Amoni meke sari dia zinama noṅovalala koari na tie Izireli: †

Na vedara, na vedara,
ta lobusu vagi pude seke,
tava nedala pude va eoṅo
meke pude malakapi guana kapi!

²⁹ Vealeadi gua sari dinogodogorae kokohadi meke sari vinakuvakutae kokohadi pa gugua mia,

ba sa vedara si kote goto pa rua dia
ari tie kaleadi pu kote ta seke,
pu kamo sa dia rane
pu kamo sa dia toso pude tava kilasa.

³⁰ Veko pule la nia sa vedara pa nana vovoina.
Pa vasina sapu ta kuri si agoi,
koasa popoa tadi na tiatamamu,
vasina kote pitu igo Arau si agoi.

³¹ Kote zoropo vura nia Arau sa Qua tinaṅaziri koa goi meke kote siṅo vura nia Rau sa Qua binugoro maṅinina koa goi;

kote vala nigo Arau koari tie bubugorodi,
tie tumaedi pa huhuara.

³² Agoi si kote na huda tana nika,
kote tava zoloro sa eharamu pa mua popoa soti,
meke loke tie kote balabala pule igo;
ura Arau Zihova si ele zama.'"

Sari Sinea te Zerusalemata

22 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ² "Tuna na tie, boka pitu ia goi sa popoa Zerusalemata? Boka pitu ia goi sa vasileana lavata sapu va zoloro ehara hie? Beto mamu tozi nia pa kenuna sari doduru nana tinavete variva malederedi, ³ mamu zama guahe: 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Kei, agoi na vasileana lavata sapu va kamo pule nigo tinasuna koari na vina mate tie pa vari korapamu meke va boni pule nigo koari na vinahesi beku, ⁴ agoi si ele zutu pule nigo koari na tie sapu va mate i goi, meke va boni pule nigo koari na beku sapu taveti goi. La agoi meke va tata mae ia sa mua rane vinakilasa, meke sa vina betodi ri mua vuaheni si kamo mo. Gua ke kote la Arau meke tavete guni nigo na keke tinatona variva hegere koari na butubutu meke na vina sisireana koari doduru popoa. ⁵ Sarini pu koa tata meke sari pu koa pa seu si kote hegehegere nigo. Agoi na vasileana lavata sapu ta gilana sa pozamu meke sari mua tinavete kaleana, agoi pu siṅi igo na kinaleana.

⁶ Doṅo la sari koburu tavia pa Izireli pu koa koa goi, sa dia niniraṅira si tavetavete nia rini pude va mate tie.

⁷ Koa koa goi si arini meke lopu pamaṅani rini sari tamadia meke tinadia; koa goi si hikoī rini sari tie karovodi meke ta noṅovalala saripu loke tamadia meke sari naboko. †⁸ Lopu pamaṅa ni goi sari Qua likakalae hopedi meke va boni goi sari Qua rane Sabati. ⁹ Koa koa goi sari tie kokohadi sapu edi va mate tie; koa koa goi sarini pu hoke la henahena koa ri na hope pa toqere meke taveti sari hahanana variva malederedi. ¹⁰ Koa dia koa goi si arini pu puta turaṅi sari loadi ri tamadia; koa koa goi saripu puta turaṅi sari barikaleq sapu dogoro sidaradi, toso sapu lopu via si arini.

†¹¹ Koa koa goi saripu barati sari barikaleq tadi na turaṅadia, meke sari tie sapu eko turaṅi sari barikaleq tadi na tudia koreo, meke sari tie pu eko turaṅi sari tasidi vineki, sapu podo soti rina tamadia.

¹² Koa koa goi saripu va tabei sari tinabara golomodi

† 21:28 Zer 49:1-6; Izk 25:1-7; Em 1:13-15; Zepa 2:8-11

†† 22:7 Ekd 20:12, 22:21-22; Diut 5:16, 24:17 ‡ 22:8 Liv 19:30, 26:2 †† 22:10 Liv 18:7-20

pude va mate tie; sari tie sapu poni lipulipu meke vagi va hola meke tagotago ni sari poata arini tadi turañadia. Na muliñi Nau agoi si Arau, zama vura gua si Arau Zihova sa Bañara. †

¹³ Hinokara kote pohara ni Arau sari Limaqu pa tinañaziri koari na vinagi poata lopu toñotodi sapu taveti goi meke sari ehara sapu zoloro pa vari korapamia. ¹⁴ Ve, kote varane mua babe ñiñira sari limamu koasa rane sapu atu va tana igo Arau? Arau Zihova si ele zama meke na kote tavetia Rau. ¹⁵ Arau kote vari paqahani gamu la koari na butubutu meke va hurakatae lani gamu koari na popoa; meke kote va kokoi i Rau sari mia hahanana bonidi. ¹⁶ Pana kamo ta zama va gore si gamu koari na butubutu, si kote tumae nia gamu sapu Arau tugo se Zihova.”

Sa Nika Va Vivia te Tamasa

¹⁷ Meke kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ¹⁸ “Tuna na tie, sa butubutu Izireli si guana remoremo koa Rau; doduru arini si guana teni, ledi, meke na kopa pa nika lerana; guana bonina sa siliva si arini totošo ta via si asa pa nika lerana. ¹⁹ Gua ke hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Bañara: ‘Sina ta evañae na remoremo si gamu doduru, ke kote varigara lani gamu Arau pa Zerusalema. ²⁰ Pa Qua binugoro meke tinañaziri si kote varigarani gamu Arau meke veko gamu pa korapana Zerusalema meke va katu ni gamu nika, gugua ari tie sapu varigara ni sari siliva, kopa, aeana, ledi, meke teni pa korapa nika lerana pude va kolo i. ²¹ Uve, pa Qua binugoro si kote varigara lani gamu Rau pa Zerusalema meke va katuni gamu nika meke va kolo gamu. ²² Kote tava kolo si gamu pa Zerusalema gugua na siliva sapu tava kolo pa nika lerana, pude mi tumae nia gamu sapu sa binugoro te Zihova si korapa va nonoga ia gamu.”

Sari Sinea Tadi Koimata pa Izireli

²³ Meke kamo pule mae koa rau sa zinama te Zihova: ²⁴ “Tuna na tie, mu zama la ia sa pepeso, ‘Agoi sa pepeso sapu lopu hoqa igo na ruku babe vasi boboso koasa rane sapu bugoro si Arau.’ ²⁵ Sari koburu tavia si tavete binalabala kalekaleadi pa korapana sa vasileana lavata, guana laione sapu kurumuna totošo teuru ia sa sa masa kurukuru; va mate tie si arini, vagi dia tinagotago meke likakalae arilaedi meke va soku i rini sari na nabonaboko pa popoa. ²⁶ Sekei ri hiamasari Qua tinarae meke va boni rini sari Qua likakalae hopedi. Loke vinotikaena koa rini sapu hopena meke sapu hoborona. Vari totozi nia rini sapu loke vinotikaena sapu via meke sapu lopu via, meke tukui rini sari mata dia koasa kinopudi ri na rane Sabati, ke guana tozini rini sari na tie pude lopu pamaña Nau, guana lopu Hopequ si Rau, guana gua asa tavete guni Nau rini. ^{††27} Sari palabatu vasileana si guana siki pinomo sapu teuru i sari masadi ri kurukuru. Va zoloro

ehara si arini meke va mate tie pude tagotago dia. ²⁸ Sari sinea hire si va paeri ri nana poropita koari dia dinogodogorae na vinakuvakutae kokohadi. Zama si arini, ‘Hiera gua si zama nia e Zihova sa Bañara’ gua, totošo lopu hite zama gua si Arau Zihova. ²⁹ Sari tiena sa popoa si ñoñovala meke hikohiko; naqoti rini sari tie malaña meke sapu loke gedi meke lopu va malumu ni tinoñoto rini sari tie karovodi.

³⁰ Doño hata ia Rau si keke tie koa rini sapu kote boka kuri pule ia sa goba meke boka turu pa Kenuqu meke toketoke ponia sa popoa pude Maqu lopu huara ia, gua ba lopu keke si dogoria Rau. ³¹ Ke kote zoropo vura la nia Rau sa Qua tinañaziri koa rini meke huara pani koasa Qua binugoro huruñuna, va gore pule lani pa batu dia sari doduru pu taveti rini, zama vura gua si Arau Zihova sa Bañara.”

Karua Tamatasi Vineki Barabaratadi

23 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ² “Tuna na tie, koa dia si karua barikaleqe sapu keke mo tinadia. ³ Ta evañae na maqota sari karua pa popoa Izipi, meke sa tinavete tana maqota si tavetia ri karua podalae tu vineki vaquradi. Pa popoa asa si tañitañini rini susudi meke podalae vagi tie sari karua. ⁴ Sa kenuna si e Oholiba pozana, meke sa tasina vineki si e Oholiba pozana. Na Taqaraudi sari karua meke podo koreo na vineki sari karua. Ohola si na popoa Sameria meke se Oholiba si na popoa Zerusalema.

⁵ Podalae nia Ohola sa tinavete maqota totošo korapa Taqarauna tu si asa, meke siñia hiniva pude vagi babaere si asa, sari varane pa Asiria ⁶ sapu pokopoko buma, sari qavuna, na koimata, sari doduru tie vaqura arini sapu doño leadi meke kokoi pa hose. ⁷ Va malumu pule nia si asa guana maqota koari doduru tie nomadi pa Asiria meke va boni pule nia koari na beku tadi doduru sapu ehaka hatai sa. ⁸ Lopu noso nia sa sa tinavete maqota sapu podalae nia sa pa Izipi. Podalae totošo vaqurana si puta turaña tie si asa meke tañitañinia rini guni nia tugo na maqota.

⁹ Gua ke va malumu vala nia mo Rau koari nana babaere, sari tie Asiria, sapu ehaka hata luli sa. ¹⁰ Va dodore ia rini, vagi pani rini koasa sari tuna koreo na vineki meke na vedara seke va mate nia rini. Ta evañae na pozapoza maqota sapu ta gilana koari na barikaleqe si asa meke na vina kilasa si ta poni nia sa.

¹¹ Dogoria sa tasina vineki, se Oholiba, si gua arini, ba koasa nana tinavete maqota si ehaka hiva hegele meke kaleana hola nia sa sa tasina. ¹² Asa ba ehaka ni sari tie Asiria, sari qavuna, na koimata, sari varane koari dia pinokopoko, kobi tie vaqura sapu kokoi pa hose meke doño leadi. ¹³ Meke dogoria Rau sapu asa tugo ba ele va boni pule nia; sapu keke siraña mo si Lulia ri karua.

¹⁴ Ba asa si va hola ia sa sa nana tinavete maqota. Dogori sa sari pikisadi ri na tie pa gobagoba, kinehadi ri na tie Babiloni sapu busabusa ziñara, ¹⁵ na belete si dikuru pa kopete dia meke hadehade batu leledi; doduru si guana tie koi pa totopili varipera, na kineha

† 22:12 Ekd 22:25, 23:8; Liv 25:36-37; Diut 16:19, 23:19 †† 22:26 Liv 10:10

tie pa Babiloni tugo. ¹⁶ Totoso dogori sa, si ena hiva hageli sa meke garunu la tie paleke inavoso koa rini pa Babiloni. ¹⁷ Ke mae sari pa Babiloni koa sa, koasa nana teqe, puta turaña rini meke va bonia rini. Mudina sapu ta ñoñovala si asa si taliri va seu si asa koa rini meke hakohako ni sa. ¹⁸ Totoso hoda la ia sa sa nana tinavete maqota koari ninae tie meke va dodogoro nia sa sa tini dodorena koari tie, si taliri va seu si Arau koa sa pa kinurekure, gua mo sapu taliri va seu si Arau koa sa tasina vineki. ¹⁹ Gua ba nono latu sa vinagi hoboro tie tanisa; na balabala pule i sa sari rane totoso vaqurana si asa, totoso sapu na maqota si asa pa Izipi. ²⁰ Vasina si hata luli sa sari nana babaere, meke ehaka pude hegele gugua ari na doñ'ki meke na hose, ²¹ Okoro hiva tavete pulei goi, Oholiba, sari mua tinavete kaleadi totoso vaquramu pa Izipi, totoso tatasana monimoni rini sari susu vaqura tamugoi meke tañitañinia rini sa tinimu.”

Sa Vinari Pitui te Tamasa koasa Vineki Mudina

²² “Ego, hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Bañara: Kote va gevuri Rau sari mua babaere pude kana igo, sarini pu lopu qetuni goi meke kilu pani, na kote turaña maeni Arau koa goi pa doduru vari kalimu, ²³ sari pa Babiloni meke doduru tie pa butubutu Kaladea, sari tie pa Pekodi, meke pa Soa meke pa Koa, meke doduru tie Asiria, sari tie vaqura sapu doño leadi. Sari doduru arini si na tie koi pa hose, sari na qavuna, na koimata pa vinaripera, tie koi pa totopili varipera, meke sari tie nomadi. ²⁴ Koari na tiñitoña varipera si kote atu raza nigo rini, na totopili varipera meke na totopili susurañana meke na kobi tie; kote vagi dia tuturuana pa doduru vari kalimu turaña na lave meke toropae varipera. Kote vala nigo Arau koa rini pude va kilasa igo, meke kote luli gua pa dia tinarae sa vina kilasa. ²⁵ Sa Qua tinañaziri sapu lulia kono si kote va tia atu nia Arau koa goi, meke kote va kilasa va kaleana igo rini pa binugoro. Kote magu pania rini isumu meke sari taliñamu, meke sarini pu koa hola si kote mate pa vedara. Kote vagi pani rini sari mua koburu koreo na vineki, meke sarini pu koa hola si kote eoño pa nika. ²⁶ Kote va gore pani rini koa goi sari mua poko meke vagi pani sari mua vinasari patu ñedala. ²⁷ Ke kote va noso ia Rau koa goi sari mua hahanana lopu kurekure va dodore la pa tie meke tinavete maqota sapu podalae ni agoi pa Izipi. Lopu kote doño la i agoi sari tiñitoña hire meke okoro puleni babe balabala pule la ia si pa Izipi.

²⁸ Ura hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Bañara: Arau si nama pude vala nigo koa rini pu kana i goi, koa rini pu hakohako ni goi meke koromu liñana la i. ²⁹ Pa vinari kanai kote va tana guni nigo rini meke kote vagi pani rini sari doduru mua tinagotago. Kote va dodore igo rini sapu loketoña si paere meke veko pani igo, meke sa kinurekure tanisa mua tinavete maqota si kote ta dogoro. Sa dodoho lamae meke vagi hoboro tie lamae ³⁰ va kamo ni goi si gua hire, sina ehaka hiva hageli goi sari butubutu hire meke va boni pule nigo

koari na dia beku. ³¹ Na ele lulia agoi sa siraña tanisa tasimu vineki; ke kote veko atu nia Rau pa limamu sa nana kapa vinakilasa.”

³² “Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Bañara: Kote napo pa kapa tanisa tasimu vineki si agoi, sa kapa sapu labe meke lohi; kote koa ia na vina sisire meke ta hegehegerae, na boka siñi va leana sa kapa.

³³ Kote siñi igo na ninaponapo meke na tinalotaña, koasa kapa tinahuara, sa kapa tanisa tasimu vineki, se Sameria.

³⁴ Kote napo ia goi meke va paho toñoto ia; kote gona poraka nia goi meke seke va bakora i sari susumu.

Arau, Zihova sa Bañara si ele zama.

³⁵ Ego, hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Bañara: Koa gua sapu muliñi Nau goi meke sapu va mudi Au goi, si kaqu vagi ia goi laena sa mua hahanana tuturue meke sa mua tinavete maqota.”

Pitui Tamasa sari Karua Tamatasi Vineki

³⁶ Zama mae koa rau se Zihova: “Tuna na tie, agoi boka pitui sari Ohola meke Oholiba? Ego, mamu tozi lani koa rini sari dia tinavete variva malederedi, ³⁷ ura na barabarata si arini meke na ehara si koa pa lima dia. Barabarata si arini koari na dia beku; dia koburu si vukivukihi ni rini, guana ginani tadi na beku sari koburu sapu va podo ni rini koa Rau. ³⁸ Meke hie pule si tavete mae nia rini koa Rau: Pa totoso tugo arini si va bonia rini sa Qua Zelepade meke sekei rini sari Qua rane Sabati. ³⁹ Koasa rane tugo sapu vukivukihi lani rini sari dia koburu koari na dia beku si nuquru la si arini koasa Qua Zelepade meke va bonia rini. Asa sapu tavetia rini pa Qua Zelepade.

⁴⁰ Garunu la tie paleke inavoso tugo si arini koari tie pu mae guadi pa seu, meke totoso kamo rini si huhuve nama sari karua, busai rini sari matadia meke va sagei rini sari dia vinasari patu ñedala. ⁴¹ Habetu si arini pa habohabotuana leleana meke na tavolo si pa kenudia sapu veko nia oto huda humaña lea arini meke na oela sapu Taqaraudi.

⁴² Na vevehedi rina vinarigara tie si koa turañani rini; sari tie Sabeani si ta vagi mae pa qega meke sari tie kumakumana, meke va sageni hokata rini sari karua tamatasi vineki meke va sageni toropae maqota leleadi rini sari batudia. ⁴³ Ke zama si Arau pa guguana si asa pu ele kaleqe nia sa barabarata, ‘Vekoa madi guni nia na maqota si asa, sina na maqota bisa.’

⁴⁴ Meke puta turañi arini sari karua. Gua sapu puta turaña maqota sari tie, si puta turañi arini sari karua barikaleqe kaleadi, sari Ohola e Oholiba. ⁴⁵ Ba ari tie toñoto kote va hia lani koasa vina kilasa tadi na barikaleqe barabaratadi meke va mate tiedi, sina na barabaratadi si isara meke na ehara si koa pa limadia.

⁴⁶ Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Bañara: Turaña mae nia si keke geto minate pude mae raza i meke mani holoqoru meke ta hiko gedi. ⁴⁷ Sa geto kote gonani patu meke seke goreni pa vedara; kote la

rini meke va matei sari tudia koreo na vineki meke sulu goreni dia vetu.

⁴⁸ Ke kote va noso ia Rau sa hahanana maqota koasa popoa, pude madi va balau sari barikaleqe pude lopu totozi luli gamu. ⁴⁹ Gamu si kote ta ene nia sa vina kilasa tamugamu koasa mia hahanana maqota meke kaqu vagia gamu laena sari mia sinea pa vinalesi beku. Pude gua si kote tumae nia gamu sapu Arau tugo se Zihova Baṅara."

Sa Raro Nanarana

24 Koasa vina manege puta rane, koasa vina manege puta sidara pa vina sia vuaheni, si kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ² "Tuna na tie, kubere gore nia sa rane ṅinoroi, sa rane hokara mo hie, sina koasa rane hie si rapatia sa baṅara pa Babiloni sa vasileana pa Zerusalem. ¹³ La vivinei nia sa parabololo hie koasa butubutu va karikarina hie: 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara:

Va hake ia sa raro; va hake la nia pa nika mamu va siṅi nia vasi kolo.

⁴ Voi la nia pa korapana sari minagumagu masa, doduru masa ta vizatadi, pa nene meke avara.

Va siṅi nia susuri arilaedi tugo;

⁵ vagia sa sipi nobokona.

Sutuṅu va leana nia huda sa raro;

va qototo ia,

mamu raro i sari na susuri.

⁶ Ura hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Mani talotaṅa sa vasileana lavata sapu va mate tie, sa raro sapu nanara ia,

lopu boka ta kapolo palae sari narana!

Va vura tatasa i sari masa na susuri

va vura beto i, lopu vizavizata.

⁷ Ura sari ehara sapu va zoloro i sa si koa turaṅi mo sa:

na zoloro lani sa pa patu;

lopu zoropo lani sa pa pepeso,

vasina sapu kote boka ta paere koasa kavuru.

⁸ Pude va gevuru tinaṅaziri meke va tubehe

gua ke vekoi Rau sari eharana sa pa batu patu,

pude mani lopu tava paere.

⁹ Gua ke hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara:

Mani ta lotaṅa sa vasileana lavata sapu va mate tie!

Arau ba kote sutuṅu va soku ia tugo sa huda.

¹⁰ Ke sutuṅu va soku ia sa huda

mamu katua sa nika.

Raro va leana ia sa masa,

heni vala nia pasapasa;

beto mamu va uqui sari susuri.

¹¹ Beto mamu va hakea sa raro kokobana pa nika

osolae maṅini meke lera sa tinina

pude mani kapolo palae sari narana

meke hoqa palae sari bonina.

¹² Ba lopu boka tu, vea voriti gua;

sari bonina si lopu boka ta vagi palae,

na nika ba lopu boka ia.

¹³ Ura sari boni tamugoi si na mua hahanana maqota. Podekia Rau pude va via pani koa goi sari boni, ba lopu hiva tava via pule si agoi osolae hokoto sa Qua tinaṅaziri atu koa goi.

¹⁴ Arau Zihova si ele zama. Ele kamo sa Qua totozo pude pitu gamu Rau. Lopu kote aqa si Arau; lopu kote tataru, babe hobe binalabala. Kote ta pitu si agoi koari mua hahanana meke mua tinavete, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara."

Mate sa Barikaleqe te Izikeli

¹⁵ Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ¹⁶ "Tuna na tie, pa keke sineke mo si kote vagi pania Rau si asa sapu tataru hola nia goi. Gua ba lopu kaqu kabo na talotaṅa babe va honi kolomata si agoi. ¹⁷ Mamu kuliusu golomo mo; lopu talotaṅa nia sa tie matena. Va hakea sa mua pusi batu, mamu va sagei sari mua sadolo pa nenemu; lopu va paere ia sa isumatamu babe hena i sari ginani tana variva buroi."

¹⁸ Ke tozi ni arau sari tie pana munumunu, meke pana veluvelu si mate mo sa qua barikaleqe.

Munumunu pa koivugona si tavetia rau gua sapu ta tozi nia rau. ¹⁹ Meke nanasau ri tie, "Boka tozini gami goi na sa laedi sari ginugua hire? Na sa si hiva tozini gami goi?"

²⁰ Meke zama guahe si arau koa rini, "Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ²¹ Tozi nia sa butubutu Izireli, 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Arau si nama pude va boni ia sa Qua Zelepade, vasina sapu balabala ia gamu loke kana si boka huaria, asa sapu qetu nia gamu pude dogoria meke tataru hola nia. Sari tumia koreo na vineki sapu veko hola i gamu si kote mate pa vedara, ²² meke kote tavetia gamu gua sapu ele tavetia Arau. Lopu va paere i sari isumata mia meke lopu henai sari ginani tadi tie pu koa pa tinalotaṅa. ²³ Lopu va gore pani sari pusi batu pa batu mia meke lopu va gore pani sari sadolo pa nene mia. Lopu kaqu kabo na talotaṅa si gamu ba kote gore hiteke mo sari tinimia koa gua koari mia sinea meke kote kabo golomo mo si gamu. ²⁴ E Izikeli si sa mia vina gilagila; mi tavete lulia gua sapu tavetia sa. Pana ta evaṅa si hie si kote mi tumae nia sapu Arau tugo se Zihova Baṅara.'

²⁵ Meke agoi, sa tuna na tie, koasa rane sapu kote huara pania Rau, sa vasina hopena sapu balabala ia rina tie loke kana si boka huaria, sa vasina hopena sapu qetu nia rini, sa tinolava sapu hiva dogoria na tataru hola nia rini, sari tudia koreo na vineki sapu koa hola si kote mate pa vedara. ²⁶ Koasa rane asa si kote kamo mae si keke tie govete maena vasina meke tozini gamu sa inavoso. ²⁷ Pa totozo asa si kote tukelia goi sa ṅuzumu; kote vivinei si agoi koasa tie asa meke kote podalae zamazama si agoi. Ke kote na vina gilagila si agoi koa rini, meke kote tumae nia rini sapu Arau tugo se Zihova."

Sa Kinorokorotae pa Guguana sa Butubutu Amoni

25 Kamo koa rau sa zinama te Zihova: ^{†2} "Tuna na tie, taliri, mamu tia la pa Amoni, mamu korokorotae la i. ³ Zama la guahe koa rini: 'Mi avosia sa zinama te Zihova Baṅara. Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Sina qetu si goi totošo tava boni sa Qua Zelepade, meke totošo ta huara gore sa popoa pa Izireli, meke totošo dogori gamu ta raovo sari tie pa Ziuda, ⁴ gua ke kote valani gamu Rau pude na tinago tadi na butubutu pa kali gasa rimata. Kote mae si arini meke tavete dia kinoa meke va turu ipi pa vari korapa mia; kote henai rini sari mia vuvua meke napoi sari mia meleke. ⁵ Sa vasileana lavata pa Raba, si kote evaṅae na popoa duduli tadi kameli meke sa popoa Amoni si kote na magomagogosoana tadi na sipi. Pa totošo asa kote tumae nia gamu sapu Arau tugo se Zihova. ⁶ Ura hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Sina popohara ni goi sari limamu meke puza nia nenemu pa pepeso, na qetu sisigiti si goi sina kana ia goi sa popoa Izireli, ⁷ ke kote nadoro atu nia Rau sa Limaqu koa goi meke variponi nigo guana vinagi pa vinaripera koari na butubutu. Kote kumata pani igo Arau koari na butubutu meke va murimuri pani igo koari na pinaqaha popoa. Kote huara pani igo Rau, pude mamu tumae nia sapu Arau tugo se Zihova.'"

Sa Kinorokorotae pa Guguana sa Butubutu Moabi

⁸ "Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: 'Sina zama guahe sari pa Moabi meke pa Seira, "Doṅo la, sa butubutu baṅara tadi pa Ziuda si kamahire si ta evaṅae gugua mo sari doduru butubutu," gua. ^{††9} Ke kote ta rapata sari vasileana te Moabi pu koa pa voloso, sari popoa tolavaedi, sari Beti Zesimoti, Beolo Meoni, meke Kiriataimi. ¹⁰ Kote variponi nia Rau sa popoa Moabi turaṅae nia sa popoa Amoni, la koari pa kali gasa rimata pude na dia tinago, pude lopu kaqu ta balabala pule sa popoa Amoni koari na butubutu baṅara, ¹¹ meke kote tava kilasa koa Rau sa popoa Moabi. Pude madi tumae nia sapu Arau tugo se Zihova.'"

Sa Kinorokorotae pa Guguana sa Butubutu Edomu

¹² "Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: 'Sina tubehe se Edomu koa sa butubutu Ziuda meke sina sea si asa totošo tavete gua asa si asa, ^{††13} gua ke hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Kote va nadoro la nia Arau sa limaqu koa sa popoa Edomu meke va matei sari nana tie meke na kurukuru made nene. Kote huara ia Rau, meke podalae pa Temani kamo pa Dedani si kote mate pa vedara si arini. ¹⁴ Kote tubehe ia Rau si pa Edomu pa limadi ri na qua tinoni pa Izireli. Arini kote tavete la nia koa sa popoa Edomu gua sapu

† 25:1 Zer 49:1-6; Izk 21:28-32; Em 1:13-15; Zepa 2:8-11 †† 25:8 Ais 15:1 kamo hinia 16:14, 25:10-12; Zer 48:1-47; Em 2:1-3; Zepa 2:8-11 † 25:12 Ais 34:5-17, 63:1-6; Zer 49:7-22; Izk 35:1-15; Em 1:11-12; Obd 1-14; Mal 1:2-5

goto pa Qua binugoro meke tinaṅaziri; madi tumae nia arini sapu Arau si tubehe, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara.'"

Sa Kinorokorotae pa Guguana sa Butubutu Pilisitia

¹⁵ "Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: 'Sina sari pa Pilisitia si va kanakana la koe Ziuda meke va tubehe la pa tinaṅaziri, meke na seunaena sa dia hiniva pude va huara pania si pa Ziuda, ^{††16} gua ke hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Nama si Arau pude nadoro la nia sa limaqu koari pa Pilisitia. Kote va matei Rau meke huara pani sari pu koa hola koasa raratana. ¹⁷ Kote tavete vura nia Rau sa vina tubehe nomana koa rini meke va kilasi koasa Qua tinaṅaziri. Pude madi tumae nia totošo tubehe si Arau koa rini, sapu Arau tugo se Zihova.'"

Sa Kinorokorotae pa Guguana Taea

26 Pa rane kekenu koasa sidara, koasa vina manege eke vuahenina sa mami tinaraovo, si zama mae koa rau se Zihova: ^{††2} "Tuna na tie, sina zama guahe sari pa Taea pa guguana Zerusalema, 'Ego, kamahire sapu eko ta huara sa popoa Zerusalema ke arau si kote tagotago, sa sasada la koari na butubutu si ta huara, meke sari tukutukuna si ele tukele mae koa rau. ³ Gua ke hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Kei Taea, Arau kana igo si goi, meke kote turaṅa va soku mae butubutu si Rau koa goi, kote kekeṅoṅo gua sa kolo lamana sapu turaṅa va kamo soku bogusu. ⁴ Kote huari rini sari gobana sa vasileana pa Taea meke daku goreni sari nana vetu hakehakei ululudi; kote sara pani Arau sari na remoremo pude na patu mo sa doduruna sa popoa. ⁵ Kote na nusa patu si asa vasina, pude va neve vaqara habu si asa, ura Arau si ele zama, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara. Kote na dia vinagi ari tie varipera tadi na butubutu si asa. ⁶ Meke sari vasina veko kinoa rini pa raratana popoa si kote na vedara la raza i. Gua pude tumae nia rini sapu Arau tugo se Zihova.

⁷ Ura hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Pa kali gede kote turaṅa mae nia Rau koe Taea se Nebukaneza, sa baṅara pa Babiloni, sa baṅara tadi na baṅara, meke sari nana hose na totopili varipera, sari tie koi pa hose meke na qeto minate nomana. ⁸ Arini si kote tuqe vedara meke atu huari sari vasileana pa raratana pu koa i gamu; tinavete nama rapata si kote tavete atuni rini, tomotomo la pepeso pa kali goba pude haele nuquru pa korapana, meke ovulu sage dia lave pude raza atu gamu. ⁹ Asa kote totolini sari na dekuru nomadi pude huara i sari sasada pa goba meke turaṅae dia tiṅitoṅa varipera si kote va hoqai rini sari na vetu hakehakei ululudi na ṅiṅiradi. ¹⁰ Sari nana hose si kote soku hola ke kote tale kavurumu si goi. Sari mia goba si kote madidiri koari vevehedi ri hose

†† 25:15 Ais 14:29-31; Zer 47:1-7; Zol 3:4-8; Em 1:6-8; Zepa 2:4-7; Zak 9:5-7 †† 26:1 Ais 23:1-18; Zol 3:4-8; Em 1:9-10; Zak 9:1-4; Mt 11:21-22; Lk 10:13-14

varipera, totopili susurana meke totopili varipera toতোসো নুতুৰু সি অসা কোসা মীয়া সাসাদা, গুৱা ৰি তিে সপু নুতুৰু গুৱা কোৱাৰি না লোপা পা গোৱা. ¹¹ সৰি নেনেদি ৰিনা হোসে কতে হাণ্ডালা বৈতৌ সৰি দৌতুৰু মূয়া সীৰাণা; কতে বা মাই সা সৰি মূয়া তিে মেকে সৰি মূয়া দেদেগে ৰুণীৰাদি সি কতে বা হোণ্ডা গৌৰে ৰিনি পা পেপেচো. ¹² কতে বাগি পানি ৰিনি সৰি মূয়া তিনাগোতগো মেকে পালেকে তালোনি সৰি মূয়া লিকাকালৈ অৰিলাই; কতে বা হোণ্ডা গৌৰে ৰিনি সৰি মূয়া গোৱা মেকে হুৱাৰি সৰি মূয়া বৈতৌ লৈলাই মেকে গুনা লানি পা কলো হোকাৰা সৰি না পাতু, না লাবে, মেকে সৰি ৰেমেৰে. ¹³ কতে বা নোসো ৰাৱ সা কেৰা বা বেবেহে তামুগৌ, মেকে সা লোপি হাপু সি লোপু কতে তা অবোসো পূলে. ¹⁴ কতে তাবে igo Arau পূলে না পাতু মো সি অগৌ, বাসিনা পূলে তা নেবে বাণ্ডাৰা সৰি তিে হাবু. লোপু কতে তা কুৰি পূলে সি অগৌ, ৱা Arau Zihova সি ইলৈ মূয়া, মূয়া বূৰা গুৱা সে Zihova সা Baṅara.”

¹⁵ Hiera gwa si zama la nia e Zihova sa Baṅara koa sa vasileana pa Taea: “Vea lopu kote neneqara na holoqoru sari popoa pa raratana koasa vevehena sa hinoqa tamugoi, toতোসো সীলাবা সৰি তিে বাকৌৰাদি মেকে না ইওনো সি তা ইবাণ্ডা কো গৌ? ¹⁶ কতে গৌ কোৱাৰি দীয়া হাবোহাবোতুৱানা বাণ্ডাৰা সৰি না কোবুৰু তাবীয়া পা ৰাৰাতানা, বেকো পানি দীয়া পোকো হাদে তৌলাই মেকে বা গৌৰে সৰি দীয়া পোকো সপু তা পিতি বা সৰি কোৱাৰি লৌ লৈলাই. কতে পোকোপোকো নীয়া ৰিনি সা মীনাতগুতু মেকে হাবোতু পা পেপেচো, নেনেগাৰা ইকো মো মেকে কতে হোলৌৰু নীয়া ৰিনি সা হীনাগা তামুগৌ. ¹⁷ Meke kote kabo si arini pa guguanu agoi meke zama atu guahe koa goi:

‘Namu ta huara si agoi, kei na vasileana pu ta gilana pa popoa pepeso,
na butubutu tie ene pa lamana!

Agoi sa ṅiniraṅira koari na lamana,
agoi meke sari tiena sa mua vasileana lavata;
agoi va mataguti sari doduru pu koa vasina.

¹⁸ Kamahire si neneqara sari popoa pa raratana pa rane sapu hoqa si agoi;
sari na nunusa pa lamana si matagutu toতোসো তা হুৱা সি অগৌ.’

¹⁹ Hiera gwa si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Totoso guni nigo Arau na vasileana lavata ta huarana, gugua ari na vasileana lavata sapu loke tie koa i, meke toতোসো বা কামো অতীয়া Arau সৰি না বোগুচু পা লামানা মেকে পুজাকা অতীয়া কো গৌ সৰি কলোনা, ²⁰ সি কতে তুৰাণা গৌৰে লা নীয়া Arau সি অগৌ কো ৰিনি পু ইলৈ গৌৰে লা পা মীনাত, লা সোমানানি সৰিনি পু পুকোনী. কতে বা কো igo Arau পা কাৰুনা সা পোপো পেপেচো, কোৱাৰি পোপো তা হুৱাদি পুকোৰা, কো ৰিনি পু ইলৈ গৌৰে লা পা বাসিনা তাদি তিে মাতী, মেকে লোপু কতে পূলে মাই সি অগৌ বাবে বাগীয়া মূয়া লৌলোমো কোৱাৰি তিে তৌ. ²¹ কতে বা কামো নীয়া Arau পা কেকে মীনাত কালোনানা হোলা মেকে লোপু কতে কো সি অগৌ. কতে হাতা igo ৰিনি বা লোপু কতে দৌগৌৰো পূলে igo, zama vura gwa si Arau Zihova sa Baṅara.” †

Na Kinera Vari Pomunae te Taea

27 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ² “Tuna na tie, kera nia keke kinera taruqoqo te Taea.

³ Zama la ia sa popoa Taea, sapu koana pa sasada vura

† 26:13 Rev 18:22 †† 26:16 Rev 18:9-10 ‡ 26:21 Rev 18:21

la pa lamana, na tie holuholu si asa koari soku tie koari na raratana pa seu, ‘Hiera gwa si zama nia e Zihova sa Baṅara:

Agoi Taea, si zama guahe,
“Gotogoto sa qua tinolava,” gua.

⁴ Mua tinoa si koari na kolo bogusu;
sari pu kuri igo na tavete va gotogoto igo.

⁵ Arini taveti sari doduru mua labete koari na huda pa Toqere Hemoni;
vagi huda sida si arini pa Lebanoni pūde tavete poni igo dedegere tepe.

⁶ Na huda oaku pa popoa Basani si tavete nia qelu rini tamugoi;
na huda saeparasi pa raratana Saeparasi si tavete nia hatara rini, kadakada nia livo elopaniti.

⁷ Mua tepe si na poko lineni sapu ta piti va sari koari lozi leleadī, mae guana pa Izipi meke asa tugo sa mua pitipiti.

Sari mua ipi kadesi si buma meke pepolo mae guadi pa raratana pa Nusa Saeparasi.

⁸ Sari mua tie qelu si mae guadi pa Saedoni meke Avadi.

Kei Taea sari mua tie matazoṅa si tavetavetedi mo pa vaka.

⁹ Sari kamada mae guadi pa Bibilosi † si koa dia pa vaka aqa tuvatuva.

Doduru vaka pa hebalana meke sari dia tie tavetavete

si hoke atu kapae pa kalimu pūde atu vari hobe tinagotago koa goi.

¹⁰ Sari tie pa Pesia, Lidia, meke Libia, si na tie varipera pa mua qeto minate.

Va sigoti rini sari dia lave na toropae koari na mua goba,

arini poni igo sa mua tinolava.

¹¹ Ari tie pa Avadi meke Heleki si kopu koari mua goba pa vari kalimu; ari tie pa Qamadi

si koa koari na mua vetu hakehakei ululudi.

Va sigoti rini sari dia lave koari mua goba, somana vata dogoro nia rini sa mua tinolava sapu gotogoto.

¹² Ari pa Tasisi si atu holuholu koa goi sina soku nigo na tinagotago; atu vari hobei ni rini sari dia siliva, aeana, teni, meke ledi pūde vagi dia likakalae arilaedi koa goi.

¹³ Ari pa Qurisi, Tubala, meke Meseki si holuholu koa goi; vari hobe ni rini sari dia pinausu, tiṅitoṅa boronizi pūde vagi dia likakalae arilaedi koa goi.

¹⁴ Ari tie pa Beti Toqama si atu vari hobe hose tavetavete, hose varipera, meke miulu pūde vagi dia likakalae arilaedi.

¹⁵ Ari pa nusa Rodesi si holuholu tugo koa goi, meke gua tugo sari kasa pa soku raratana; na livo elopaniti meke huda eboni si vari hobeni rini koa goi.

†† Bibilosi si ta pozae Qebala meke koa pa popoa raratana Lebanoni.

¹⁶ Ari pa Siria si holuholu koa goi, na soku mua likakalae; poko pepolo, meke turakoisi, †, poko ta piti va sari koari lozi leleadi, poko lineni, patu binu meke patu ziṅara rubi si vari hobeni rini koa goi.

¹⁷ Ari pa Ziuda meke Izireli si holuholu koa goi; na huiti mae guana pa vasileana Miniti, palava memehena, zipale, oela olive, meke na meresena oto huda si vari hobeni rini koa goi.

¹⁸ Na soku nigo na tinagotago meke likakalae ari laedi, ke holuholu kolo vaeni se Damasikasi koa goi mae guana pa Heliboni meke na vulu mae guana pa Zaha.

¹⁹ Ari tie pa Dani meke Qurisi koadi pa Uzali si holui sari mua likakalae arilaedi; na aeana malohorona pude tana vina sari, na pasapasa tana ginani si vari hobe ni rini.

²⁰ Ari pa Dedani si holuholu baleqete koa goi tana habotu pa hose.

²¹ Ari pa Arebia d meke doduru koburu tavia pa Kedara si atu holuholu koa goi; na tuna sipi, sipi kokoreo nomadi meke na qoti si vari hobe ni rini koa goi.

²² Sari tie holuholu pa Siba meke Rama si holuholu koa goi; na pasapasa sapu leanadi hola meke na soku votivotiki patu nedala meke na qolo si vari hobeni rini koa goi pude vagi sari mua likakalae arilaedi.

²³ Sari pa Harani, Kane, Idini, meke sari tie holuholu pa Siba, Asura, meke Kilimadi si holuholu koa goi. ²⁴ Pa mua maketi si holu vagi dia poko leleadi koa goi si arini, na poko buma, na poko piti tava sari koari na lozi leleadi, meke poko tana hatara sapu visoviso meke koa i na iku sapu ta vuzala va nabu.

²⁵ Sari vaka pa Tasisi ††
na paleke poni igo sari mua likakalae leleadi.
Na siṅi igo na sinuraṅa mamatadi
pa korapana sa lamana labena.

²⁶ Sari mua tie qelu na turaṅigo
koasa kolo bogusu.
Ba sa givusu pa gasa rimata kote va inete igo
pa korapana sa lamana labena.

²⁷ Sari mua tinagotago, likakalae arilaedi tana holuholu,
mua tie tavetavete pa vaka, tie turaṅa vaka, meke tie tuvaka vaka

mua tie holuholu meke tie varipera,
meke doduru sapu koa pa korapa vaka
si kote lodu pa korapana sa lamana labena
koasa rane sapu lodu sa mua vaka.

²⁸ Sari na popoa pa masa si kote hodahodaka
pana gagaemana sari mua tie tavetavete pa vaka.

²⁹ Doduru pu taṅini qelu
si kote luara palae vaka;
sari tie turaṅa vaka meke sapu tavetavete pa vaka
si kote turu dia pa masamasa.

³⁰ Kote va ululu i rini sari mamalaiṅi dia
meke kabo igo rini;

kote vuvusu ni kavuru rini sari batudia
meke topili pa eba.

³¹ Kote neri batu si arini pa guguamu agoi
meke va sage poko baika.

Kote kabo igo rini na ta sigiti maqomaqo dia
meke kote koa talotaṅa meke taruqoqo.

³² Meke totošo kabo meke talotaṅa nigo rini,
si kote kabo zamazama si arini pa guguamu agoi;
“Esei si ele lopu kulu gugua sa popoa Taea,
pa korapana sa kolo lamana?”

³³ Totoso karovo lamana sari mua likakalae
holuholuana,

si va qetui goi sari soku butubutu;
koari mua tinagotago nomadi meke likakalae
si va tagoi agoi sari binaṅara pa popoa pepeso.

³⁴ Ba kamahire si ta huara nigo pa kolo,
pa korapa lamana peava koasa hebalana;
sari mua likakalae holuholu meke mua tie holuholu
si ele lodu turaṅigo rini pa lamana.

³⁵ Sari doduru tie koadi koasa raratana,
si hodahodaka nia sa mua tinasuna;
sari dia baṅara si matagutu hola,
sari isumatadia si doṅo duta.

³⁶ Sari butubutu holuholu si magasa nigo dia;
variva matagutu hola sapu va kamo ia goi
meke lopu kote ta dogoro pule.”

Sa Kinorokorotae pa Guguana sa Baṅara pa Taea

28 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ² “Tuna na tie, la tozi nia sa baṅara pa Taea, ‘Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara:

Pa vinahesi pule pa bulomu
si zama guahe si agoi, “Na tamasa si arau;
na habotu pa habohabotuana tamasa si arau
pa korapana sa lamana labena,” gua.
Balabala ia mo agoi sapu gilagilana guana tamasa si agoi,

ba na tie mo si agoi meke lopu na tamasa.

³ Vegua, gilagilana hola nia goi se Daniela?
Loke ginilagilana tomedi si boka paere koa goi?

⁴ Pa mua ginilagilana meke binokaboka
si va gavori goi sari tinagotago pude mua telemu,
meke va soku i goi sari qolo meke siliva
koari na mua vasina naqiti poata.

⁵ Pa mua binokaboka pa vinari hobei hinoluholu
si vari tomoni goi sari mua tinagotago,
meke koa gua koasa mua tinagotago
si vahesi pule nia sa bulomu.

⁶ Gua ke hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara:

Sina balabala ia goi sapu gilagilana si agoi,
gilagilana gua na tamasa,

⁷ ke kote turaṅa maeni Arau sari na tie karovodi koa goi,

sapu kaleanadi hola koari doduru butubutu;
kote lobusu vurani rini sari dia vedara meke huaria sa
mua tinolava meke mua ginilagilana
meke kote hova ia rini sa mua ṅinedala tolavaena.

† Turakoisi si buma gua sa kopi pa sagauru pa rane sapu gona rimata. †† 27:25 Rev 18:11-19

⁸ Kote turana gore la nigo rini pa minate,
meke kote mate va kaleana panigo
pa korapa bulona sa kolo bogusu.
⁹ Vegua, pa toতোসা asa si kote boka zama guahe si
goi, "Arau si na tamasa," gua,
pa kenuna sa tie pu kote va mate igo?
Agoi si na tie mo, lopu na tamasa
pa limadi ri kasa pu kote va mate igo.
¹⁰ Kote mate guana tie huporomu
pa limadi ri tie karovodi.
Arau si ele zama, zama vura gua se Zihova sa Baṅara."

Sa Hinoqa Tanisa Baṅara pa Taea

¹¹ Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ¹² "Tuna na tie, mu taruqoqo pa guguana sa baṅara pa Taea, mamu zama la guahe koasa: 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara:

Agoi sa kineha tanisa ṅinoṅo,
siṅi igo na ginilagilana meke gotogoto sa mua tinolava.

¹³ Koamu pa Idini si agoi,
pa inuma te Tamasa;
doduru patu arilaedi si va sari igo si agoi:
patu rubi, topazi, meke na patu emerolo †,
kirisolaiti, onikisi, meke zasipa,
sapaea, turakoisi, meke beriolo.
Sari mua vinasari si ta tavete tugo pa qolo;
va nama ni rini koasa rane sapu ta kuri si agoi.

¹⁴ Ta vizatamu si agoi pude na mateana kopu,
gua ke va madi igo Arau.
Koamu pa toqere hopena te Tamasa;
meke ene si goi koari na patu sapu ṅedala guana nika.

¹⁵ Loke tinazutumu si goi pa doduru mua tinavete
podalae koasa rane sapu ta tavete si agoi
kamo toতোসা sapu ta dogoro sa kinaleana koa goi.

¹⁶ Sari mua tinavete holuholu pa soku vasina
si turana lani igo pa hiniva va mate tie,
meke tavete va sea si agoi.
Ke kurekure si agoi meke hadu vura nigo Rau koasa
toqere te Tamasa,

kei agoi na mateana kopu, hitu vura nigo Rau,
koari na patu sapu ṅedala guana nika.

¹⁷ Podalae vahesi pule nia sa bulomu agoi
pa guguana sa mua tinolava,
meke va kaleania goi sa mua ginilagilana
koa gua koasa mua ṅinedala tolavaena.
Ke gona gore la nigo Arau pa popoa pepeso;
meke va guni nigo Rau na kineha kaleana pa kenudi
rina baṅara pude lopu ta keha luli.

¹⁸ Koari mua soku sinea meke mua hinoluholu
sekesekeidi

† Sa patu rubi si zihara, topazi si meava guana hakua, emerolo si buma guana karamahi, kirisolaiti si na patu meava, onikisi si na patu gasigasi keoro meke bupara zihara, zasipa si ṅedala guana qelasi viana, sapaea si na patu sapu bulu guana lamana peava, turakoisi si buma gua sa kopi pa sagauru pa rane sapu gona rimata, beriolo si buma guana elo kinu.

si va kaleani goi sari mua vasidi vahesihesiana.
Ke va vura ia Rau si keke nika pa korapamu agoi
meke asa mo gani igo,
meke va evanae nigo eba Arau pa pepeso
pa kenudia rini pu doṅo toto atu.
¹⁹ Doduru butubutu pu gilana igo
si matagutu nia rini gua sapu ta evana koa goi;
variva matagutu hola sapu kamo ia goi
meke lopu kote ta dogoro pule."

Sa Kinorokorotae pa Guguana sa Popoa Saedoni

²⁰ Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: †²¹ "Tuna na tie, taliri, mamu tia la ia si pa Saedoni; mu korokorotae la koasa, ²² mamu zama guahe: 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara:

Kei Saedoni, Arau kana igo si agoi,
meke kote vagi nia vinahesi Rau sa guguamu agoi.
Kote tumae nia arini sapu Arau tugo se Zihova,
totoso va raza nigo tinasuna Arau si agoi
meke vata dogoro nia sapu Hopequ si Arau pa
korapamu agoi.

²³ Kote garunu la nia Rau si keke oza koa goi
meke va zoloro nia ehara sari mua sirana.
Saripu ta seke va mate si kote hoqa,
koasa vedara sapu koa pa doduru vari kalina sa.
Gua pude tumae nia rini sapu Arau tugo se Zihova.

Kote Ta Mana sa Popoa Izireli

²⁴ Sari na butubutu pu koa pa vari kalina sa popoa
Izireli, si lopu kote vari sigiti guana hiqohiqo rakihi na
pelo. Ura na kote tumae nia rini sapu Arau tugo se
Zihova sa Baṅara.

²⁵ Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Pana
varigara puleni Arau sari tinoni pa Izireli koari na
butubutu vasina pu ta hurakatae la si arini, si kote va
dogoro pule Nau si Arau koa rini sapu na Hopequ si
Arau, gua, pa mata dia rina butubutu. Pude madi koa
pa dia popoa soti, sa vasina sapu poni vala nia Rau koe
Zekopi sa Qua nabulu. ²⁶ Kote koa va bulebulei si arini
vasina meke kote kuri dia vetu meke lete dia inuma
vaeni; totoso va kilasi Arau sari butubutu pa vari
kalidia pu zama ṅoṅovalu, si arini si kote koa va
bulebulei dia. Pude madi tumae nia sapu Arau tugo se
Zihova sa dia Tamasa."

Sa Kinorokorotae pa Guguadi ri na Tie pa Izipi

²⁹ Pa vina manege puta vuaheni, pa vina manege
puta sidara koasa vina manege rua rane, si
kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: †² "Tuna na tie,
taliri, mamu tia la ia se Pero sa baṅara pa Izipi, mamu
korokorotae la ia si asa meke sari doduru pa Izipi.

³ Mamu zama la guahe koasa: 'Hiera gua si zama nia e
Zihova sa Baṅara:

Arau kana igo si agoi Pero, sa baṅara pa Izipi,

†† 28:20 Zol 3:4-8; Zak 9:1-2; Mt 11:21-22; Lk 10:13-14 † 29:1 Ais 19:1-25; Zer 46:2-26

agoi si na malivi nomana sapu eko mua pa korapana sa mua ovuku.

Zama guahe si agoi, "Sa Ovuku Naelo si taqarau; arau telequ tavetia pude na qua."

⁴ Ba kote rita nigo vinetuṅu Rau asemu meke va napiti lani pa kapumu sari igana pa mua ovuku.

Kote kave vura nigo Rau koasa ovuku, turaṅae sari na igana sapu napiti pa kapumu.

⁵ Kote la veko pani igo Arau pa qega, agoi meke sari doduru igana.

Kote hoqa la si agoi pa pezarana meke loke tie kote atu vagi igo babe pudiki igo.

Kote variponi nigo Rau guana ginani koari na kurukuru pinomo pa pepeso meke kurukuru tapuru pa galeglearane.

⁶ Meke doduru pu koa pa Izipi si kote tumae nia sapu Arau tugo se Zihova. †

Agoi si na kuli sapu na kolu hodu tanisa butubutu Izireli. ⁷ Totoso saputu vagi igo rini pa lima dia si viqala tu si agoi meke sopele pa ababe dia; totoso kalavarae si arini koa goi, si moku si agoi meke vari sea i mudi dia. ††

⁸ Gua ke hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Na vedara si kote paleke mae nia Rau koa goi pude va matei sari mua tie na kurukuru made nene.

⁹ Kote ta evaṅae na popoa ta huarana sa popoa Izipi. Gua pude tumae nia rini sapu Arau se Zihova.

Sina zama guahe si agoi, "Sa Ovuku Naelo si taqarau; na arau tavetia," gua, ¹⁰ Gua ke kana igo Arau si agoi meke sa mua Ovuku Naelo, ke kote iliri ia Arau sa popoa Izipi pude na popoa ta huarana meke loke ginugua leana koa ia, podalae pa Miqidoli kamo pa Asavani, meke seu kamo la pa voloso pa popoa Kusi.

¹¹ Koari ka made ṅavulu puta vuaheni si loke tie babe kurukuru kote ene nuquru ia; meke loke tie tugo kote koa ia. ¹² Kote huaria Rau sa popoa Izipi pude mani gua ari na popoa ta huaradi, meke sari nana vasileana lavata si kote koa ta huara meke ivulu ka made ṅavulu puta vuaheni. Meke kote va talahuarae i Arau sari pa Izipi koari na butubutu meke va hurakatae i koari na pinaqaha popoa.

¹³ Gua ba hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Pa vina betona sa made ṅavulu puta vuaheni si kote varigara puleni Arau sari tie Izipi koari butubutu sapu ta hurakatae la si arini. ¹⁴ Kote turaṅa pule maeni Arau pa tinaraovo meke va pule lani pa Izipi Ulu, pa popoa tadi tiatamadia. Kote na butubutu baṅara hite mo si asa vasina. ¹⁵ Kote asa sa butubutu baṅara hitekena koari doduru meke lopu kaqu va sage pule nia si asa koari kaiqa butubutu pule. Kote va malohoro pani ia Arau si asa meke lopu kaqu nati hiniva puleni sa sari kaiqa butubutu pule. ¹⁶ Izipi si lopu kaqu raṅe pule ia ari tinoni pa Izireli ba kote va nonoga pule ia Izireli sa dia sinea sapu taliri la si arini koa sa pude hata tinokae koa sa. Meke kote tumae nia rini sapu Arau tugo se Zihova Baṅara."

† 29:6 Ais 36:6 †† 29:7 2 Baṅ 18:21

¹⁷ Pa vina hiokona zuapa vuaheni, pa sidara kekenu koasa rane kekenu, si kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ¹⁸ "Tuna na tie, turaṅa la nia e Nebukaneza, sa baṅara pa Babiloni, sa nana qeto minate pa keke vinaripera mamatana pa Taea; doduru batu si golu meke sari avara dia si gulata beto. Ba lopu ta pia si asa meke sa nana qeto minate totozo razaia sa sa popoa Taea. ¹⁹ Gua ba hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Sa popoa Izipi si kote variponi la nia Rau koe Nebukaneza, sa baṅara pa Babiloni, meke asa kote paleke taloani sari nana tinagotago. Asa kote pudiki meke zalo pania sa popoa, guana tinabara tanisa nana qeto minate. ²⁰ Poni la nia Rau sa popoa Izipi koasa, guana nana pinia koari nana minabo sina tavetavete poni Au sa meke sa nana qeto minate, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara.

²¹ Koasa rane asa si kote va ṅinira pule ia Rau sa butubutu tie Izireli, meke kote tukelia Rau sa ṅuzumu agoi Izikeli pude ta avoso si agoi koa rini. Pude madi tumae nia sapu Arau tugo se Zihova."

Kote Va Kilasia Zihova sa Popoa Izipi

30 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ² "Tuna na tie, mu korokorotae, mamu zama guahe:

"Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara:

Kabo, mamu zama guahe,
"Kei, kote kamo mo sa rane."

³ Ura sa rane si tata,
sa rane te Zihova si tata,
na rane opoadumu ia na lei,
na totozo tasuna tadi na butubutu.

⁴ Na vedara si kote mae raza pa Izipi,
meke na tinasigiti si kote kamo koe Itiopia.

Totoso hoqa pa Izipi saripu ta seke,
si kote ta paleke taloa sari tinagotago tanisa
meke sa sinokirae tanisa si kote ta huara palae.

⁵ Sari pa Itiopia meke Libia, Lidia, meke doduruna sa popoa Arebia, meke sari doduru Qua tinoni pu somana koasa popoa vinariva egoi si kote hoqa turaṅae koe Izipi koasa vedara.

⁶ Hiera gua si zama nia Arau Zihova:
Sari baere te Izipi si kote hoqa,
sa nana ṅiniraṅira sapu vahesia sa si kote noso.
Podalae pa Miqidoli kamo pa Asavani
si kote hoqa koasa vedara,

zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara.

⁷ Kote ta huara si arini,
somanae koari popoa ele ta huaradi,
meke sari dia vasileana lavata si kote koa
somanae koari vasileana lavata sapu ivuludi.

⁸ Pude madi tumae nia sapu Arau tugo se Zihova
totoso sulu ia Rau si pa Izipi
meke doduru pu toka nia si tava mate.

⁹ Koasa rane asa si kote garunu taloa tie paleke inavoso si Arau pa vaka, la pa Itiopia pude va matagutu ia koasa nana kinoa va leana. Na tinalotaṅa na tinasigiti si kote kamo koa rini pa rane tinahuara te Izipi, ura na kote hinokara kamo sia.

¹⁰ Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara:
Kote va kokoi i Rau sari qeto minate te Izipi
koasa limana e Nebukaneza, sa baṅara pa Babiloni.
¹¹ Asa meke sa nana qeto minate, sapu kaleanana
hola koari doduru butubutu,
si kote ta turana mae pude huara ia sa popoa.
Kote lobusu vagi rini sari dia vedara pude raza ia si pa
Izipi
meke va siṅi nia tie ta sekedi sa popoa.
¹² Kote va popai Rau sari na tototolo pa Ovuku Naelo
meke holuholu la nia koari na tie kaleadi sa popoa;
pa lima dia ri na tie pa votiki popoa
si kote huara ia Rau sa popoa meke sari doduru
tiṅitoṅa pa korapana.
Arau Zihova si ele zama.
¹³ Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara,
kote huari Arau sari na beku
meke va noso i sari na kineha pa Memipisi.
Lopu kote koa pule ia na koburu tavia si pa Izipi,
meke kote va matagutu ia Rau sa doduruna sa
popoa.
¹⁴ Kote huaria Rau si pa Izipi Ulu,
sulu pania si pa Zoani,
meke va kilasia si pa Tibesi.
¹⁵ Sa Qua tinaṅaziri si kote zoropo la nia Rau pa
Pelusimu,
sa popoa ṅiṅirana pa Izipi;
meke va betoa sa tinagotago pa Tibesi.
¹⁶ Kote va katu nia nika Rau sa popoa Izipi;
Pelusimu si kote pekutu lamae pa tinasigiti,
Tibesi si kote ta raza meke hoqa pa vinaripera;
meke Memipisi si kote koa matagutu doduru rane.
¹⁷ Ari tie vaqura pa Heliopolisi meke Bubasiti
si kote hoqa pa vedara,
meke sari vasileana lavata si kote ta raovo.
¹⁸ Kote huporo sa rane pa Tapanesi
totoso moku ia Rau sa ioki d pa Izipi;
vasina kote noso sa nana ṅiniraṅira sapu vahesia sa.
Kote opoadumu ia na lei si asa,
meke sari nana vasileana hitekedi si kote ta raovo.
¹⁹ Ke kote va kilasia Rau sa popoa Izipi,
pude madi tumae nia sapu Arau tugo se Zihova.”

Sa ṅiniraṅira Tanisa Baṅara pa Izipi si Ta Kumata

²⁰ Pa vina manege eke vuaheni, pa sidara kekenu,
koasa vina zuapa rane, si kamo mae koa rau sa zinama
te Zihova: ²¹ “Tuna na tie, ele moku ia Rau sa limana e
Pero sa baṅara pa Izipi. Lopu ta pusi sa limana pude
salaṅa babe ta hade va sigoto pude tuturei ṅiṅira
pude taṅini pule vedara. ²² Gua ke hiera gua si zama
nia Arau Zihova sa Baṅara: Kana ia Rau se Pero, sa
baṅara pa Izipi. Na kote moku betoi Arau sari karua
limana, sapu leanana meke sapu ele mokuna, meke va
hoqa ia sa vedara pa limana. ²³ Kote va talahuarae i
Arau sari tie Izipi koari na butubutu meke hurakatae
lani koari na pinaqaha popoa. ²⁴ Kote va ṅiṅira i Arau
sari limana sa baṅara pa Babiloni meke vekoa sa Qua
vedara pa limana sa, ba kote mokui Rau sari limana e

Pero, meke kote silava si asa pa kenuna sa nana kana,
guana tie bakorana meke tata mate. ²⁵ Na kote va
ṅiṅira i Arau sari limana sa baṅara pa Babiloni, ba sari
limana e Pero si kote sigoto pa kalina sa. Totoso vekoa
Rau sa Qua vedara pa limana sa baṅara pa Babiloni
meke seke nia sa pa popoa Izipi, si kote madi tumae
nia sapu Arau tugo se Zihova. ²⁶ Kote va talahuarae i
Arau sari tie Izipi koari na butubutu meke hurakatae
lani koari na pinaqaha popoa. Pude madi tumae nia
sapu Arau tugo se Zihova.”

Ta Padapada La koasa Huda Sida sa Popoa Izipi

31 Pa vina manege eke vuaheni, pa vina ṅeta
sidara koasa rane kekenu, si kamo mae koa rau
sa zinama te Zihova: ² “Tuna na tie, mamu la zama
guahe koe Pero sa baṅara pa Izipi meke sari nana
tinoni:
‘Koe sei boka ta padapada la sa mua binaṅara
tolavaena?
³ Doṅo la koe Asiria, na huda sida pa Lebanoni
pukerane,
leleadi lelaṅana sapu va maqomaqo gore la koari na
hudahuda pa soloso;
ululu hola si asa,
sage kamo la tu koari na lei.
⁴ Ta poni va leana kolo si asa,
sari bukaha pa kauru pepeso va toqolo ululu ia;
sari tototolo si koa dia
pa vari likohaena sa
meke garunu taloa kolo
koari doduru huda pa soloso.
⁵ Ke toqolo ululu hola la tu si asa
holani sari doduru huda pa soloso;
vaze va soku si asa
meke gele la tu sari lelaṅana,
araha sina ta poni va leana kolo si asa.
⁶ Doduru kurukuru tapuru pa galegaleane
si tavete dia vori koari na lelaṅana,
doduru kurukuru pinomo pa soloso
si hira pa kauru lelaṅana sa;
doduru butubutu nomadi
si koa aqoro dia koa sa.
⁷ Na doṅo lea sa tinolava tanisa,
repaha valeana sari lelaṅa,
ura sari karosona si gore pa pepeso
kamo la vasina sapu soku ia na kolo.
⁸ Sari huda sida pa inuma te Tamasa †
lopu boka ṅana kamo,
sari huda paeni
si loke lelaṅadi si gugua tanisa,
sari huda hoborodi
ba lopu kamo sari lelaṅana sa,
loke huda pa inuma te Tamasa
boka ṅana kamo sa tinolava tanisa.
⁹ Arau tavete va leana ia pude doṅo lea
meke va soku i sari lelaṅana.
Asa sa inokoro tadi doduru huda pa Idini,

† 31:8 Zen 2:9

sa inuma te Tamasa.

¹⁰ Gua ke hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Sina nomana meke ululu holani sa sari kaiqa, kamo la gua tu koari na lei, meke sina vahesi pule nia sapu ululu hola si asa gua, ¹¹ ke vala nia Rau si asa koasa baṅara koari na butubutu, pude asa kote va kilasia, luli gua koasa nana tinavete kaleana. Ke veko vata kale ia Rau. ¹² Sari tie karovodi sapu kaleadi hola na maho gore nia meke veko pania. Sari vazena si hoqa koari na toqere pa doduru lolomo; sari lelaṅana si hoqa mokuni koari na tabahoara koasa popoa. Doduru butubutu pa popoa pepeso si vura koasa nana aqoro meke veko pania rini. ¹³ Doduru kurukuru tapuru pa galegaleane si la habotu dia koasa huda hoqana, meke doduru kurukuru pinomo pa soloso si koa dia koari na lelaṅana. ¹⁴ Gua ke loke huda pule, kapae pa kolo, si kote ululu va titie pule gua asa, sapu ovulu va kamoni batu dia koari na lei. Loke huda pule sapu kamo va leana i na kolo si kote ululu kamo pule gua asa; doduru arini si kote kamo pa minate, la pa kauruna sa pepeso, koari na tiena sa pepeso, arini pu gore la pa lovu.

¹⁵ Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Koasa rane sapu tava lodu gore la si asa pa minate si tamuni Rau sari na bukaha pa kauru pepeso pa tinalotaṅana sa; noso i Rau sari na tototolo meke va popa i Rau sari na ovuku. Koa gua koa sa si opoadumu ia Rau si pa Lebanoni, meke doduru huda pa soloso si harahara palae. ¹⁶ Va neneqara i Arau sari na butubutu koasa dugalana sa hinoqa tanisa, totoso va gore ia Rau si asa pa lovu, turaṅae ari kasa pu gore la pa minate. Totosona asa si sari doduru huda pa Idini, pu ele kamo pa minate, si kote tava manoto beto, sari huda ta vizatadi meke leanadi pa Lebanoni, doduru huda sapu koa va leana i na kolo pa kauru pepeso si kote tava manoto. ¹⁷ Doduru pu koa aqoro koa sa, sari nana baere koari na butubutu, si somana luli la koasa pa lovu, somana tugo sari kasa pu mate pa vedara.

¹⁸ Huda savana pa Idini si boka vari pada atu nia Rau koa goi pa tinolava na linavata? Gua ba agoi tugo ba kote ta turaṅa gore la pa kauru pepeso turaṅae koari na huda pa Idini; kote koa turaṅi gamu sari tie huporo meke arini pu tava mate pa vedara.

Kote gugua asa, se Pero meke sari doduru nana qeto minate, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara.’

Kinera Taruqoqo pa Gugua Pero

32 Pa vina manege rua vuaheni, pa vina manege rua sidara koasa rane kekenu, si kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ² “Tuna na tie, kera nia si keke kinera taruqoqo pa gugua e Pero, sa baṅara pa Izipi, mamu zama guahe koa sa:

‘Agoi si guana laione koari na butubutu;
agoi si guana malivi koari na kolo bogusu
tuara lamae koari na mua ovuku hitekedi,
va mulaki goi sari na tototolo.

³ Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara:

Sari na qeto minate si kote varigara,
kote tavetavete ni Rau pude ipa nigo vaqara si agoi,
meke arini kote kave sage nigo pa korapana sa Qua vaqara.

⁴ Kote gona la nigo Arau pa pepeso
meke buli la nigo pa pezarana.

Kote va malumi Arau sari na kurukuru tapuru pa galegaleane pude hake dia koa goi
meke doduru kurukuru pinomo pa popoa pepeso
pude deṅa nigo rini.

⁵ Kote va hoqa lani Rau sari masa mia koari na toqere
meke va siṅi ni sari na lolomo na toqere koari na tomato mia.

⁶ Sa zolorona sa eharamu si kote va boboso nia Rau sa popoa pepeso
sage kamo la koari na toqere,
meke sari na tabahoara si kote siṅi na tomato mia.

⁷ Totoso va mate panigo Arau, si kote va paere ia Rau sa galegaleane, †

meke va hupori sari na pinopino;
kote va paeria Rau sa rimata koari na lei
meke sa sidara si lopu kote kalalasa.

⁸ Doduru kalalasa sapu va bakalia sa galegaleane
si kote va hupori Rau pa gugua agoi;
meke kote va huporia Rau sa mua popoa,

zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara.

⁹ Soku butubutu si kote va tasuna i Rau bulodi
pana va gorevura ia Rau sa tina huaramu koari na butubutu,
meke koari na popoa pu lopu ele tumaeni goi.

¹⁰ Kote va magasa i Arau sari soku butubutu pa gugua agoi,
meke sari baṅara si kote hodahodaka turaṅae matagutu pa laemu agoi

pana hiru nia Rau sa Qua vedara pa kenudia.

Koasa rane sapu hoqa agoi

si kote hopeke neneqara si arini,
doduru si kote hopeke koa matagutu pa dia tinoa.

¹¹ Ura hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara:
Sa vedara tanisa baṅara pa Babiloni
si kote mae raza koa goi.

¹² Asa kote vata evaṅia sa minate tadi mua butubutu
koari na vedara tadi na tie niṅiradi,
arini sapu kaleadi hola koari doduru butubutu.

Arini kote va betoa sa vnahesi pule te Pero,
meke doduru nana butubutu si kote tava kilasa.

¹³ Kote va mate i Rau sari doduru nana bulumakao
koari na taqeale ovuku

sapu lopu kote tava naṅaili pule pa nene tie
babe ta neti va mulaka koari na bulumakao.

¹⁴ Kote va malumi Rau sari nana kolo pude koa bule
sari nana tototolo pude totolo guana oela,

zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara.

¹⁵ Totoso huara pani ia Rau sa popoa Izipi
meke vagi pani sari doduru tinitoṅa pa korapana,
totoso seke goreni Rau sari doduru pu koa vasina,

† 32:7 Ais 13:10; Mt 24:29; Mk 13:24-25; Lk 21:25; Rev 6:12-13, 8:12

si tiqe kote tumae nia rini sapu Arau tugo se Zihova.’
 16 Asa sa kina taruqoqo sapu kote kera ponía rini si asa. Ari tudia vineki rina butubutu kote kera nia; kote kera ponía sa popoa Izipi meke sari doduru nana butubutu, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara.”

Sa Popoa Tadi na Tie Matedi

17 Pa vina manege rua vuaheni, pa sidara kekenu koasa rane vina manege lima, si kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: 18 “Tuna na tie, mu kaboi sari na butubutu pa Izipi, mamu garunu lani pa kauru pepeso si arini, pude koa turaṅi sari tudia vineki rina butubutu ṅiṅiradi, luli sari kasa pu gore la pa minate. 19 Mamu zama la guahe koa rini, ‘Vegua, gamu si ta tatarue mia hola ni sari kaiqa? Gore la, mamu eko turaṅi sari tie huporodi vasina.’ 20 Kote hoqa turaṅi arini sari kasa pu tava mate pa vedara. Sa vedara si ele ta lobusu vagi; mu ririhi taloa nia si asa meke sari nana butubutu tie. 21 Pa korapa lovu si kote zama sari koimata ṅiṅiradi pa gugwana Izipi meke sari nana baere, ‘Gore mae hire sari kasa meke kote eko turaṅi rini sari tie huporodi, turaṅi sari tie ta seke va matedi pa vedara.’

22 Asiria meke sa nana qeto minate si koa dia vasina; koa vari likohae nia ri doduru nana baere pu ele hoqadi pa vedara. 23 Sari dia lovu si lohi latu pa korapana sa popoa tadi na tie matedi, meke sa nana qeto minate si eko vari likohae nia sa lovu tanisa. Ari doduru pu va mataguti sarini pa popoa tadi tie toadi si ta seke va mate, hoqa koasa vedara.

24 Sa butubutu Elami si koa nana vasina. Sari doduru nana qeto minate si koa vari likohae nia rini sa lovu tanisa. Doduru arini si ta seke, hoqa koasa vedara. Ari doduru pu va mataguti sarini pa popoa tadi tie toadi si na tie huporodi meke gore beto la pa popoa tadina tie matedi. Paleki rini sari dia kinurekure gua arini pu gore la pa minate. 25 Na teqe si ta tavete poni nia e Elami pude koa turaṅi sarini pu ta seke, meke sari doduru nana butubutu si koa vari likohae nia rini sa lovu tanisa. Doduru arini si na tie huporodi, ta seke va mate koasa vedara. Sina va mataguti rini sarini pa popoa tadi tie toadi, ke paleki rini sari dia kinurekure gua arini pu gore la pa minate; la eko turaṅi rini sari tie ta seke.

26 Ari butubutu Meseki meke Tubala si koa dia vasina, meke sari dia qeto minate si koa vari likohae pa dia lovu. Doduru arini si na tie huporodi, na ta seke va mate koasa vedara sina va mataguti rini sarini pa popoa tadi tie toadi. 27 Na vea ke lopu eko turaṅi rini sari na tie varane huporodi sapu ele matedi, sarini pu gore la pa lovu turaṅae dia tiṅitona varipera, meke sapu tarabatuni sari dia vedara? Totoso ṅiṅiradi rini si va mataguti rini sarini pa popoa tadi tie toadi, ba sa vina kilasa koari na sinea tadi pa Meseki meke Tubala si pa susuri dia.

28 Kei Pero, agoi tugo si kote ta seke gore meke somana eko koari na tie huporodi, turaṅae koa rini pu tava mate koasa vedara.

29 Edomu si koa tugo vasina, sari nana baṅara meke doduru nana koburu tavia; vea noma gua sa dia ṅiniraṅira, ba eko turaṅi mo rini sari tie ta seke koasa vedara. Eko turaṅi rini sari tie huporodi, gua arini pu gore la pa popoa tadina tie matedi.

30 Doduru koburu tavia pa kali gede † meke doduru tie Saedoni si koa tugo vasina; vea va matamatagutu tie gua si arini koasa dia ṅiniraṅira pukerane, ba kamahire kote kurekure meke gore turaṅi rini sari tie ta seke. Na tie huporodi si arini meke la eko turaṅi rini sarini pu ta seke koasa vedara, meke paleki rini sari dia kinurekure meke gore turaṅi sari kasa pu la pa minate.

31 Pero meke doduruna sa nana qeto minate si kote tava manoto pana dogori rini sapu gua hire, sina lopu nana butubutu eke si ta seke koasa vedara, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara. 32 Na Arau tugo garuni pude va mataguti sarini pu koa pa popoa tadi tie toadi, ba Pero meke sari nana qeto minate si kote eko turaṅi sari tie huporodi, turaṅi sarini pu ta seke koasa vedara, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara.”

Vizatia Tamasa se Izikeli pude na Tie Kopu

33 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: 2 “Tuna na tie, zama la i sari turaṅamu, mamu zama guahe koa rini: ‘Pana turaṅa mae nia Rau sa vedara koasa popoa meke vizatia sa tiena sa popoa si keke tie koa rini pude na dia tie kopu, 3 meke dogoria sa tie kopu sa vedara sapu mae gua koasa popoa meke ivu ia sa sa buki pude va balau i sari tie, 4 meke pana avosia keke tie sa buki ba lopu va balau si asa meke kamo sa vedara meke vagia sa sa nana tinoa, si telena kote ta zutu nia sa nana minate sa tie asa. 5 Sina avosia nana sa kabona sa buki ba lopu va balau si asa, ke telena kote ta zutu nia sa nana minate. Be luli ia sa sa vina balau si kote harupu pule nia si asa. 6 Ba, be dogoria mo sa tie kopu sa maena sa vedara ba lopu ivu ia sa sa buki pude va balau i sari tie meke kamo sa vedara meke sekea sa si keke tie koa rini, si sa tie asa si kote mate pa nana sinea, ba kote zutu ia Rau sa tie kopu koasa eharana sa.’

7 Tuna na tie, veko igo Arau si agoi pude na tie kopu koasa butubutu Izireli; ke mamu avosi sari zinama sapu zamani Rau mamu poni vina balau si arini. 8 Be zama guahe si Arau koasa keke tie kaleana, ‘Kei, agoi tie kaleamu, na kote hinokara mate si agoi,’ gua, meke lopu hite ososo nia goi si asa pude hobei sa sari nana hahanana, si kote mate sa tie asa koari nana sinea, ba kote zutu igo Arau si agoi koasa eharana sa. 9 Ba be guana va balau ia goi si asa pude kekere si asa koari nana hahanana kaleadi meke lopu luli igo sa, si kote mate si asa koari nana sinea, ba agoi si kote ta harupu mua.”

† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.

Hopeke Lalaeni sari Nada Tinoa

¹⁰ "Tuna na tie, zama la guahe koasa butubutu Izireli, 'Gua hie si zama nia gamu: "Sari mami tinavete sea meke sinea si ta goren gami, meke koa gua koa rini si mate tatasa si gami. Kote vea gua meke toa si gami?"'
¹¹ Mu zama guahe koa rini, 'Hinokara gua sapu toaqu si Arau, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara, Arau lopu qetu nia sapu pude mate sari tie kaleadi, ba leana si be kekere si arini pa dia hahanana pude madi toa. Mi kekere! Kekere koasa mia sirāṅa kaleanana! Na vea ke kaqu mate tu si gamu, kei gamu na butubutu Izireli?"

¹² Gua ke, tuna na tie, mu zama la guahe koari turaṅamu, 'Sa tinoṅoto tanisa tie toṅoto si lopu kaqu harupia si asa pana seke tinarae si asa, sa kinaleana tanisa tie kaleana si lopu kote tava kilasani sa pana kekere koa rini si asa. Pana tavete va sea sa tie toṅoto, si lopu kote tava malumu pude toani sa sari nana tinavete toṅoto koadi.' ¹³ Pana tozi nia Rau si keke tie toṅoto sapu hinokara kote toa si asa, beto si raṅea sa sa nana tinoṅoto meke podalae tavete va kaleana, si lopu kote ta balabala sari tinoṅoto sapu ele taveti sa; kote mateni sa sari kinaleana sapu taveti sa. ¹⁴ Meke be zama si Rau koasa tie kaleana, 'Hinokara kote mate si agoi,' gua, beto si kekere tu si asa koari nana sinea meke taveti sa sapu toṅoto meke ṅoṅo, ¹⁵ meke be va pulei sa sari tiṅitoṅa tadi tie sapu tuṅei sa toso va malumu ni lipulipu sa, va pulei sa sapu hikoi sa, luli sa sari vina turu sapu variva toa, meke lopu taveti sa sapu kaleadi, si hinokara kote toa si asa; lopu kote mate si asa. ¹⁶ Lopu keke rina sinea sapu taveti sa si kote ta balabala pule la koa sa. Ele taveti sa sapu ṅoṅo meke toṅoto; ke hinokara kote toa nana si asa.

¹⁷ Gua ba zama guahe sari turaṅamu, 'Sa sirāṅa te Tamasa si lopu toṅoto,' gua. Ba na dia sirāṅa tu si lopu toṅoto. ¹⁸ Pana kekere sa tie toṅoto koari nana tinoṅoto meke tavete va kaleana, si kote mate nia sa si asa.

¹⁹ Meke be sa tie kaleana si kekere koari nana kinaleana meke taveti sa sapu ṅoṅo meke toṅoto, si asa si kote toa nia sa. ²⁰ Kei gamu na butubutu Izireli, gua ba zama gua tu hie si gamu, 'Sa sirāṅa te Zihova si lopu toṅoto,' gua. Ba na kote hopeke pitu gamu Rau si gamu koari mia hopeke hahanana."

Inavosona sa Hinoqa te Zerusalemā

²¹ Pa vina manege rua vuhēnina sa tinaraovo mami, pa vina manege puta sidara, koasa vina lima rane, si kamo mae koa rau si keke tie sapu govete mae guana pa Zerusalemā, meke zama, "Sa vasileana lavata si ele hoqa!" gua. ²² Pana veluvelu koasa rane sipu lopu ele mae sa tie, si hake mae koa rau sa Limana e Zihova. Pana munumunu pa koivugona gua meke kamo mae sa tie si tukelia Sa sa ṅuzuqu, ke boka zama pule si rau.

Sari Sinea Tadi na Tinoni

²³ Meke kamo mae koa rau sa zinama te Zihova:
²⁴ "Tuna na tie, saripu korapa koa koasa popoa ta huarana pa Izireli si zama gua he, 'Se Ebarahami si keke tie mo, ba asa mo tagoa sa popoa. Ba gita si soku hola, na hinokara ta poni nia gita sa popoa hie pude na nada tinago.' ²⁵ Gua ke mu zama la guahe koa rini, 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Hena ia gamu sa masa sapu koa ia ehara, meke vahesi gamu sari mia beku, meke va zoloro ehara si gamu, si vegua balabala ia gamu sapu garo mia pude tago ia sa popoa gua? ²⁶ Raṅei gamu sari mia vedara ke kaleadi sari tinavete sapu taveti gamu, meke hopeke gamu si eko turaṅia sa barikaleqe tanisa turaṅamia. Vea, garo mia pude tagoa tugo sa popoa?"

²⁷ Mu zama la guahe koa rini: 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Hinokara gua sapu toaqu si Arau, arini sapu koa hola koasa popoa ta huarana si kote mate pa vedara, arini pu vura la pa soloso si kote poni lani Rau koari na kurukuru pinomo pude hena i, meke arini pa popoa ta gobadi meke pa bae si kote mate pa oza. ²⁸ Kote la Arau meke huara va kaleana pania sa popoa, meke sa ṅiniraṅira sapu vahesia sa si kote kokoi, meke sari toqere pa Izireli si kote pinomo ke loke tie kote hiva karovi. ²⁹ Meke kote tumae nia rini sapu Arau tugo se Zihova, pana ele huara pania Rau sa popoa koa gua koari doduru kinaleana sapu taveti rini."

Kote Gorevura sa Inavoso te Izikeli

³⁰ "Sapu agoi, tuna na tie, si korapa zamazama nigo ari turaṅamu kapae koari na gobagoba na sasada vetu, vari zamai guahe si arini, 'Mae mada la avosia sa zinama sapu mae guana koe Zihova,' gua. ³¹ Sari Qua tinoni si atu koa goi, gua mo sapu hoke tavetia rini, atu habotu pa kenumu pude avosi sari mua zinama, ba lopu tavete luli rini. Pa ṅuzu dia si guana okoro va tabe si arini, ba pa bulo dia si puhi poata hinikodi.

³² Na guana tie kera kinera babaere mo si agoi koa rini, sapu avoso lea mamalaṅina meke tumaena mikemike. Avoso lea mamalaṅina, sina avosi rini sari mua zinama ba lopu tavete luli rini.

³³ Pana gorevura sari doduru hire, si tiqe kote tumae nia rini sapu keke poropita si koa turaṅia rini, meke hinokara kote gorevura sari."

Sari Sepati pa Izireli

34 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ² "Tuna na tie, korokorotae la i sari na sepati pa Izireli; korokorotae mamu zama la guahe koa rini: 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Madi talotaṅa sari sepati pa Izireli pu kopu puleni teledia! Vea, lopu sa rovana sipi tu si kote kopuni ari na sepati? ³ Gamu si napo meleke, pokoni gamu sari poko vulu, meke va mate mia sari sipi ta vizatadi, ba sa rovana sipi si lopu kopuni gamu. ⁴ Lopu va ṅinira i gamu saripu malohoro

babe salaṅi saripu moho babe hadei saripu bakora. Kopuni gamu meke poni tinavete mamatadi meke vari sigiti. Lopu la vagi puleni gamu saripu kekere sea babe hatai saripu muliṅṅu. ⁵ Ke ta hurakatae si arini sina loke dia sepati, meke totošo ta hurakatae rini si ta evaṅae na ginani tadi doduru kurukuru pinomo si arini. ¹⁶ Ke enea ri na Qua sipi sari na toa meke doduru toqere ululudi. Ta hurakatae la si arini pa doduruna sa popoa pepeso, meke loke tie hata vagi pule ni.

⁷ Gua ke, gamu na sepati, mi avosia sa zinama te Zihova: ⁸ Hinokara gua sapu toaqu si Arau, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara, sina sa Qua rovana sipi si loke sepatina gua ke ta vagi taloa meke ta evaṅae na ginani tadi na kurukuru pinomo, meke sina lopu hata vagi pule ni ri na sepati sa Qua rovana sipi ba kopu puleni si arini meke lopu sa Qua rovana sipi, ⁹ gua ke, gamu na sepati, mi avosia sa zinama te Zihova. ¹⁰ Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Arau kana i sari na sepati meke kote pitu i Rau si arini koari na dia tinavete pa laedi ri na Qua sipi. Kote va rizu pani Arau si arini pude lopu kaqu kopu nia rini sa Qua rovana sipi, pude lopu kote boka vagi pule ginani ri na sepati koa rini. Kote harupia Rau sa Qua rovana sipi pa ṅuzu dia.

Sa Sepati Leana

¹¹ Ura hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Arau telequ kote hatai sari Qua sipi meke kote kopuni. ¹² Gua sa sepati sapu kopuni sari nana sipi ta hurakataedi meke koa turaṅi sa, si kote kopu gunini Arau asa sari Qua sipi. Kote harupu vagi Rau koari doduru vasina sapu ta hurakatae la si arini koasa rane sapu hupohuporona meke opoadumu ia na lei. ¹³ Kote turaṅa vurani Rau koari na butubutu meke varigarani koari na pinaqaha popoa, meke kote turaṅa lani Rau koasa dia popoa soti. Kote poni duduli Rau koari na toqere pa Izireli, pa tabahoara, meke koari doduru vasina sapu veko kinoa sari tie koasa popoa. ¹⁴ Kote kopuni Rau koari na duduli leanadi, sari na toqere ululudi pa Izireli si kote na dia vasina henahenana. Vasina si kote eko si arini koari na duduli leanadi, koari na toqere pa Izireli si kote henai rini sari duduli toa va leanadi. ¹⁵ Arau telequ kote kopu ni sari Qua sipi meke va eko magogosi, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara. ¹⁶ Kote hata vagi Rau sapu muliṅṅudi meke turaṅa puleni sapu ene va seu. Kote hade i Rau sapu bakora meke va ṅiṅira i sapu malohoro, ba sapu noboko meke ṅiṅira si kote va mate pani Arau. Pa ṅinoṅo kote kopu ni Arau sari Qua rovana sipi. ¹⁷ Sapu koa gamu Qua rovana sipi, si hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Kote pitui Rau sari hopeke sipi, keke sipi la koasa keke, meke vari paqaha ni sari sipi koari na qoti. ¹⁸ Kaiqa gamu si deṅa nia sa hena duduli leanadi meke sapu lopu henai gamu si neti va kaleana pani tu gamu pa nene mia. Napoi gamu sari kolo viadi, ba neti va mulaki sapu koa holadi. ¹⁹ Lopu leana sisigiti pude henai ri na Qua

† 34:5 Nab 27:17; 1 Baṅ 22:17; Mt 9:36; Mk 6:34

rovana sipi sapu neti gamu meke napoi sapu va mulaki gamu pa nene mia.

²⁰ Gua ke hiera gua si zama la nia Arau Zihova sa Baṅara koa rini: Doṅo mae, Arau telequ kote vari pitui ni sari sipi nobokodi meke sipi viviqedi. ²¹ Sina hodui gamu meke tupele ni avara mia, dutani kikiho mia sari na sipi malohorodi osolae hadu pani tu gamu si arini. ²² Arau kote harupia sa Qua rovana sipi, meke lopu kote ta saputu vagi pule si arini. Vinari pituidi ri keke sipi la pa keke si Arau kote tavetia. ²³ Kote vekoa Rau si keke sepati, sa Qua nabulu Devita, pude kopuni, meke asa kote kopuni meke kote asa sa dia Sepati. ^{†24} Arau Zihova si kote na dia Tamasa, meke se Devita si kote na koburu tavia pa korapa dia. Arau Zihova si ele zama. †

²⁵ Kote tavetia Rau si keke vinariva egoi pa binule koa rini meke va rizu pani sari na kurukuru pinomo, pude boka koa va bulebulei dia si arini pa soloso qega meke puta muliṅṅu pa hiqohiqo. ²⁶ Kote mana ni Rau si arini meke sari vasidi pa vari likohaena sa Qua toqere. Na ruku si kote garunu gore nia Rau pa dia totošo; na ruku sapu koa ia minana si asa. ²⁷ Sari inuma vua huda si kote ari vuadi, meke sari linetelete pa pepeso si kote komiha vuadi; sari tie si kote nabu sa dia kinoa pa dia popoa soti. Pana mokui Rau sari hudadi ri dia ioki meke harupi koari na lima pu va pinausu i, si kote tumae nia rini sapu Arau tugo se Zihova. ²⁸ Lopu kote ta saputu vagi pule si arini koari na butubutu, babe ta hena koari na kurukuru pinomo. Kote koa va bulei si arini meke loke tie kote va mataguti. ²⁹ Kote poni ni Rau sa dia popoa sapu koa ia linetelete sapu ta avosaedi meke lelead; lopu kote mate pule si arini pa soṅe koasa popoa, babe tava sisire pule koari na butubutu. ³⁰ Pude madi tumae nia sapu Arau, se Zihova sa dia Tamasa, si korapa koa turaṅi si arini meke sapu arini sa butubutu Izireli, si na Qua tinoni, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara. ³¹ Gamu, sa Qua rovana sipi, sa rovana sipi pa Qua inuma duduli, si na Qua tinoni, meke Arau tugo sa mia Tamasa, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara.”

Sa Kinorokorotae pa Guguana Edomu

35 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ^{†2} “Tuna na tie, taliri, mamu tia la pa popoa Edomu; mamu korokorotae la ia, ³ mamu zama guahe: ‘Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Arau kana igo si agoi Edomu, na kote nadoro atu nia Rau koa goi sa Limaqu meke huara panigo. ⁴ Kote huari Rau sari mua vasileana meke kote ivulu si agoi. Pude mamu tumae nia sapu Arau tugo se Zihova.

⁵ Sina pukerane tu kana guni goi sari pa Izireli meke va matei goi totošo tasuna si arini, sa totošo sapu tava kilasa si arini. ⁶ Gua ke, hinokara gua sapu toaqu si Arau, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara, kote vari poni lani gamu Rau pa minate, meke sa zolorona sa eharamia si kote hadu luli gamu, sina lopu kilua

†† 34:23 Rev 7:17 † 34:24 Izk 37:24 †† 35:1 Ais 34:5-17, 63:1-6; Zer 49:7-22; Izk 25:12-14; Em 1:11-12; Obd 1-14; Mal 1:2-5

gamu sa zolorona sa ehara, ke sa zolorona sa ehara kote hadu luli gamu. ⁷ Kote tavete guni nia Rau na popoa huarana na ivuluna sa popoa Edomu meke doduru pu ene nuquru meke vura koa sa si kote tava mate. ⁸ Sari mua toqere si kote va siqi ni tie matedi Rau; sarini pu tava mate koasa vedara si kote hoqa koari mua toqere, meke koari mua lolomo meke koari doduru mua tabahoara. ⁹ Arau kote va ivulu igo si agoi ninae rane; loke tie kote koa i sari mua vasileana hitekedi. Pude tumae nia goi sapu Arau tugo se Zihova.

¹⁰ Ura na zama guahe si goi, "Sari karua butubutu hire meke sari dia pinaqaha popoa si kote vagi gita nada, meke kote tagoi gita si arini," gua; ba zama gua asa si gamu tofoso koa Qua mo vasina si Arau, se Zihova. ¹¹ Gua ke hinokara gua sapu toaqu si Arau, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara, sa mia binugoro meke kinonokono sapu tavete vura la nia gamu koa rini si kote gua tugo asa si tavete atu nia Arau koa gamu. Kote vata gilana pule Nau si Arau koa rini tofoso pitu gamu Arau si gamu. ¹² Meke kote tumae nia gamu sapu Arau Zihova si avosi Qua sari binalabala kaleadi sapu zama lani gamu koari na toqere pa Izireli. Totoso zama guahe si gamu, "Ele ta huaeadi si arini meke na gada ginani si arini pude henai," gua. ¹³ Arau avosi Qua sari vinahesi pule tamugamu meke sari zinama ṅoṅovalala mae koa Rau. ¹⁴ Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Sipu korapa qetuqetu sa doduruna sa popoa pepeso, si kote huara pani gamu Rau si gamu. ¹⁵ Totoso ta huara sa popoa sapu tagoa sa butubutu Izireli si qetuqetu si gamu, ke kote gua asa tavete gunini gamu Arau. Kote ta huara si agoi toqere pa Seira, agoi meke doduru gamu pa Edomu. Pude mamu tumae nia sapu Arau tugo se Zihova."

Sa Minana te Tamasa koari pa Izireli

36 "Tuna na tie, korokorotae la i sari na toqere pa Izireli, mamu zama guahe, 'Kei gamu na toqere pa Izireli, mi avosia sa zinama te Zihova. ² Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Sa kana si zama atu guahe koa gamu, 'Isa, sari toqere ululudi sapu pukerantedi, si na nada tinago gita kamahire.'" ³ Gua ke mamu korokorotae, mamu zama guahe: "Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Sina rapata gamu rini pa doduru vari kalimia meke huara pani gamu rini meke tago gamu rina ninae butubutu meke na dia vina sisireina na ṅoṅovalana si gamu, ⁴ ke gamu na toqere pa Izireli, mi avosia sa zinama Taqarau Zihova sa Baṅara: Hiera gua si zama la nia Arau Zihova sa Baṅara koari na toa na toqere, na tabahoara, na lolomo, koari na vasidi ta huaradi meke vasileana ivuludi sapu ta hiko palae likakalaedi, meke tava sisire koari na butubutu pa vari likohae mia, ⁵ hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Koasa Qua tinaṅaziri maṅinina si ele zama i Arau sari butubutu pa vari kali mia, meke koari doduru pa Edomu, sina tofoso vagia rini sa Qua pepeso pude na dia tinago, sari na pezara

duduli, gua, si qetuqetu hola si arini, na kukiti nia rini bisa." ⁶ Gua ke mamu korokorotae nia sa popoa pa Izireli, mamu zama la i sari na toa na toqere, na tabahoara, na lolomo: Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Arau si zama koasa Qua tinaṅaziri maṅinina sina ele kurekure nia gamu sa ṅinovaṅovalala tadi kaiqa butubutu. ⁷ Gua ke, hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Ovulia Rau sa Limaqu meke tokotokoro si Rau sapu sari na butubutu pa vari likohaemia si kaqu ta ene nia tugo rini sa kinurekure.

⁸ Ba gamu na toqere pa Izireli, si kote va vura lelaṅa si gamu sapu vua katakata pude poni sari Qua tinoni pa Izireli, ura na tata pule mae si arini.

⁹ Na galagala nigo Rau meke tataru nigo; kote ta geli pule si agoi meke ta lete, ¹⁰ meke kote va soku i Rau sari na tie koa goi, sa doduruna sa butubutu Izireli ba kote gua tugo. Sari vasileana si kote koa i tie, meke kote ta kuri pule sari vasidi sapu ta huaradi. ¹¹ Kote va sokui Rau koa goi sari na tie meke na kurukuru made nene manavasadi, meke kote podopodo va soku, meke hira va soku si arini. Kote va koa tie si Arau koa goi gugua pukerane meke kote tagotago si agoi, hola nia sapu pukerane. Pude mu gilania sapu Arau tugo se Zihova. ¹² Kote turana tie si Arau, sari Qua tinoni pa Izireli pude ene karovo igo si agoi. Kote na dia si agoi meke agoi si kote na tinago tadirini; meke lopu kote mate pule sari koburu koasa soṅe sapu koa koa goi.

¹³ Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Sina zama guahe sari tie koa goi, "Agoi si va mate tie meke lopu va tago nia koburu goi sa butubutu," ¹⁴ Gua ke lopu kote va mate tie pule si agoi babe vagi pani sari koburu tanisa butubutu, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara. ¹⁵ Lopu kote va avoso puleni gamu Rau sa ṅinovaṅovalala tadi na butubutu, lopu kote kurekure pule ni gamu sari vina sisire tadi na tie, babe va hoqa pule ia sa butubutu, zama vura gua se Zihova sa Baṅara."

Tinoa Vaqura Tadi pa Izireli

¹⁶ Meke kamo pule mae koa rau sa zinama te Zihova: ¹⁷ "Tuna na tie, tofoso koa pa dia popoa soti sari tie pa Izireli, si va bonia rini sa popoa koari na dia hahanana meke tinavete. Sari dia hahanana pa Kenuqu si boni guana poko dogoro sidara tadi barikaleqe. ¹⁸ Ke va gore lani Rau koa rini sa Qua tinaṅaziri sina va zoloro ehara si arini koasa popoa meke va bonia koasa vinahesi beku. ¹⁹ Ke vari paqaha ni Rau koari na butubutu meke talahuarae ni koari na pinaqaha popoa si arini; pitu i Rau si arini luli gua koari dia hahanana meke tinavete. ²⁰ Meke koari na butubutu sapu vasina la arini si ṅoṅovalalaia rini sa Pozaqu Hopena. Ura na zama ni rina votiki tie sapu guahe, 'Hire sari tinoni te Zihova, ba tava vura si arini koasa Nana pepeso,' gua. ²¹ Balabala sisigitia Rau sa Pozaqu Hopena, sapu ṅoṅovalala sa butubutu Izireli koari na butubutu vasina pu la arini.

²² Gua ke, mu zama la guahe koasa butubutu Izireli: 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Kei, gamu

na butubutu Izireli, lopu pa mia ginugua si tavetia Arau si hie, ba pa laena tu sa Pozaqu Hopena, sapu zama ḡoḡovalia ari na tie koari na butubutu na vasidi pu la i gamu. ²³ Kote va dogoro ni Arau sari na butubutu vasina pu la koa si gamu sapu vea hopena gua meke arilaena gua sa Pozaqu Rau, sa Pozaqu Rau sapu zama ḡoḡovalaia rina tie pa laemia gamu. Pana va dogoro pule nau si Arau pa mata dia sapu Hopequ si Arau koa gamu si kote tumae nia ari na butubutu sapu Arau tugo se Zihova, zama vura gua si Arau Zihova sa Baḡara.

²⁴ Ura na kote vagi vurani gamu Rau koari na butubutu; kote varigarani gamu Rau koari doduru pinaqaha popoa meke turaḡa pule lani gamu koasa mia popoa soti. ²⁵ Kote siruni gamu kolo viana Rau pude mi via; kote va via gamu Rau koari doduru mia sinea meke koari doduru mia beku. ²⁶ Na bulo vaqurana si kote poni gamu Rau meke keke maqomaqo vaqurana si kote veko ia Rau pa korapa mia; kote vagi pania Rau koa gamu sa mia bulo patu meke poni gamu sa bulo masa. ²⁷ Sa Qua Maqomaqo si kote veko ia Rau pa korapa mia pude va boka gamu pude luli sari Qua vina turu meke kote kopu totoko ni gamu sari Qua tinarae. ²⁸ Kote koa si gamu pa popoa sapu Arau poni la nia koari tiatamamia; meke kote na Qua tinoni si gamu meke Arau si kote na mia Tamasa. ²⁹ Sari mia sinea si kote va via i Rau. Kote manani Rau sari kiko pude va soku i, meke lopu kote va kamo puleni gamu soḡe Rau. ³⁰ Arau kote va katakata i sari na vuvua koari na hudahuda meke va namu va leana i sari na linetelete pa inuma, pude mi lopu kurekure pule pa kenudia ri na butubutu koa gua sapu kamo soḡe sa popoa. ³¹ Totoso asa kote tiqe balabala pule i gamu sari siraḡa seadi sapu luli gamu meke sari mia tinavete kaleadi, meke kote hakohakoni gamu sari mia sinea meke sari mia tinavete variva malederedi. ³² Ba hiva nia Rau pude tumae nia gamu sapu lopu taveti Arau si hire pa laemia gamu, zama vura gua si Arau Zihova sa Baḡara. Kei, gamu na butubutu te Zekopi, kaqu kurekure ni gamu na talotaḡa ni sari mia hahanana.

³³ Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baḡara: Koasa rane sapu va via gamu Rau koari mia sinea, si kote va koa pule gamu Rau koari na mia vasileana, meke sari vasidi sapu ta huaradi si kote ta kuri pule. ³⁴ Sa popoa ta huarana si kote ta lelete pule meke lopu kote koa ta huarana eko mo pa mata dia ri tie pu ene hola koasa. ³⁵ Kote zama guahe si arini, "Sa popoa hie sapu loke laena si ta evaḡae gua na inuma Idini tu; sari vasileana lavata sapu eko ta huaradi meke ivulu si koa i tu na tie meke ta goba vari likohae tu," kote gua. ³⁶ Meke kote tumae nia ri na butubutu sapu koa hola pa vari likohaemu sapu Arau Zihova si kurikuri pule pa vasidi sapu ta huaradi meke lelete pule pa vasidi sapu loke laedi. Arau Zihova si zama hie, meke na kote tavetia Arau.'

³⁷ Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baḡara: Kote va malumu si Arau pude tavetia gua sapu tepa ia sa butubutu Izireli meke kote tavete ponini Arau sapu hierana: Kote va soku pule i Arau sari nana tinoni, soku hola gugua na rovana sipi, ³⁸ soku hola gugua na rovana sipi totoso va namanama vukivukihi pa Zerusalema koari nana rane inevaḡa. Ke sari na vasileana lavata ta huaradi si kote siḡi i na rovana tinoni. Gua, pude madi tumae nia sapu Arau tugo se Zihova."

Sa Lolomo Toqere sapu Koa ia na Susuri Tie

37 Sa Limana Zihova si hake mae koa rau, meke turaḡa vura nau sa Maqomaqo te Zihova meke la veko au Sa pa kokorapana sa lolomo toqere; meke na siḡi ia na susuri tie sa vasina asa. ² Turaḡa ene sage gore nau Sa koari na susuri, meke dogoria rau sapu soku hola sari na susuri koasa lolomo, meke na popa hola sari susuri arini. ³ Meke nanasa au Sa si arau, "Tuna na tie, vea boka toa sari susuri hire?"

"Zihova Baḡara, Agoi eke mo tumae nia sapu asa," olaḡa gua si rau.

⁴ Meke zama mae si Asa koa rau, "Mu korokorotae la koari na susuri hire, mamu zama la guahe koa rini, 'Susuri popa mia, mi avosia sa zinama te Zihova!'"

⁵ Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baḡara koari na susuri hire: Na siniḡo si kote va nuquru atu nia Rau koa gamu, meke kote toa pule si gamu. ⁶ Kote va soto ni gamu masa na ruruata Arau meke va poko ni gamu kapu; kote va nuquru atu nia Rau sa siniḡo koa gamu meke kote toa pule si gamu. Pude mi tumae nia sapu Arau tugo se Zihova."

⁷ Ke korokorotae si arau gua sapu ta garunu nia rau. Meke totoso korokorotae arau si avosia rau sa vevehe, na qaletoro, na rizu sari na susuri meke vari hodae, susuri la pa susuri. ⁸ Doḡo la si arau meke vura la mo koari na susuri sari na masa na ruruata meke ta pokoe kapu, ba lopu koa i na siniḡo sari tini.

⁹ Meke zama mae si Asa koa rau, "Korokorotae la koasa siniḡo; tuna na tie, korokorotae, mamu zama la guahe koasa, 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baḡara: Agoi na siniḡo, mu mae gua koari ka made givusu, mamu siḡo la i sari tie matedi hire pude madi toa.'" ¹⁰ Ke korokorotae si arau gua sapu garunu nau Sa, meke nuquri mo na siniḡo sari kasa; toa gedi meke turu sage pa nene dia, na qeto minate lavata. ^{††}

¹¹ Meke zama mae si Asa koa rau: "Tuna na tie, sari susuri hire si arini mo sa doduruna sa butubutu Izireli. Zama si arini, 'Sari susuri mami si popa meke gua sapu rovea gami si lopu ta evaḡa, ke ta kumata palae mo si gami,' gua. ¹² Gua ke mamu korokorotae, mamu zama la guahe koa rini: Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baḡara: 'Kei Qua tinoni, kote tukeli Rau sari lovu mia meke va vura gamu; meke kote turaḡa pule lani gamu Rau pa popoa Izireli. ¹³ Meke pana tukeli Rau sari lovu mia meke va vura gamu Rau koa rini si kote tumae nia gamu, na Qua tinoni, sapu Arau tugo se Zihova. ¹⁴ Kote

† 36:26 Izk 11:19-20

†† 37:10 Rev 11:11

vekoa Rau sa Maqomaqoqu pa korapa mia meke kote toa pule si gamu, meke kote va koa gamu Rau pa mia popoa soti. Mamu tumae nia sapu Arau Zihova si ele zama, meke ele taveti Rau si hire, zama vura gua si Arau Zihova.”

Keke Butubutu Pule sari Ziuda meke Izireli

¹⁵ Kamo pule mae koa rau sa zinama te Zihova:
¹⁶ “Tuna na tie, vagia keke kolu huda, mamu kuberia koasa sapu guahe, ‘Nana e Ziuda meke sari pa Izireli sapu somana koasa.’ Mamu vagi pulea si keke kolu huda, mamu kuberia koasa sapu guahe, ‘Kolu te Iparemi, nana e Zosepa meke sa doduruna sa butubutu Izireli sapu somana koa sa,’ gua. ¹⁷ Vari hoda ni pude keke mo sa kolu meke pude keke si arini pa limamu agoi.

¹⁸ Pana nanasa guahe sari turaṅamu koa goi, ‘Tozini gami, na sa laena sapu tavetia goi sana?’ gua, ¹⁹ si mu tozini, ‘Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Kote vagia Rau sa kolu pa limana e Zosepa, sa kolu sapu pa limana e Iparemi, meke sari puku butubutu sapu somana koa sa, meke soto la nia koasa kolu te Ziuda, pude keke mo sa kolu huda meke pude ta evaṅae na keke mo si arini pa Limaqu Rau.’ ²⁰ Taṅini pa limamu, pa kenu dia rini, sari kolu sapu ele kubekubere ni agoi, ²¹ mamu zama la guahe koa rini, ‘Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Kote vagi vurani Rau sari tie Izireli koari na butubutu vasina pu la koa rini. Arau kote varigara puleni pa doduru vasidi pu koa i rini, meke turaṅa pule lani pa dia popoa soti. ²² Kote va keke butubutu pulei arau si arini pa popoa Izireli meke koari na toqere pa Izireli. Kote keke baṅara mo si tadi kasa doduru meke lopu kote karua butubutu pule si arini babe ta paqaha la pa karua butubutu baṅara. ²³ Lopu kote va boni puleni si arini koari dia beku na kineha variva malederedi babe koari na dia vina karikari, ura Arau kote harupi koari doduru dia sinea variva hoqadi meke na kote va via i Arau. Kote Qua tinoni si arini meke Arau si kote na dia Tamasa.

²⁴ Kote baṅara ni sa Qua nabulu Devita si arini meke doduru ari kasa si kote keke mo sa dia sepati. Kote luli rini sari Qua tinarae meke kote kopu totoko ni rini sari Qua vina turu. ²⁵ Kote koa si arini koasa pepeso sapu poni nia Rau koasa Qua nabulu Zekopi, koasa popoa vasina pu koa sari tamamia. Arini meke sari tudia, meke sari koburu pu podoi ri tudia si kote koa hola ninae rane vasina, meke keke pa tutina sa Qua nabulu Devita si kote baṅara ni ninae rane ka rane. ²⁶ Kote tavetia Rau koa rini si keke vinariva egoi pa binule; na vinariva egoi sapu kote koa hola ninae rane si hie. Kote va sokirae i Arau si arini meke va soku ia sa dia butubutu, meke koa rini kote vekoa Rau sa Qua vasina hopena sapu koa hola ninae rane ka rane. ²⁷ Sa Qua vasina kokoana si kote koa koa rini; Arau si kote dia Tamasa meke arini si kote na Qua tinoni. ²⁸ Meke kote tumae nia ri na butubutu sapu Arau Zihova va

madi ia sa popoa Izireli, pana koa hola koa rini sa Qua vasina hopena ninae rane ka rane.”

Sa Kinorokorotae pa Guguana Qoqi

38 Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova: ² “Tuna na tie, taliri, mamu tia la ia se Qoqi koasa popoa pa Maqoqi, sa ṅati koburu tavia pa Meseki meke Tubala; korokorotae la ia si asa, ³ mamu zama guahe: ‘Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Kei Qoqi, Arau kana igo si agoi, sa ṅati koburu tavia pa Meseki meke Tubala. ⁴ Kote va taliri pule igo Arau, va rita nigo vinetuṅu asemu meke turaṅa vura nigo, agoi meke doduruna sa mua qeto minate, sari mua hose, sari tie koi hose sapu tava saridi valeana koari na tiṅitoṅa varipera, meke sari doduru mua vinarigara tie sapu taṅini lave hitekedi na lavata, doduru arini pu va namanama vedara. ⁵ Sari pa Pesia, Itiopia, meke Libia si somanadi koa goi; doduru si sage toropae varipera meke tuqe lave. ⁶ Qoma meke sari nana tie varipera, meke Beti Toqama sapu koa seu la gua tu pa kali gede [†] meke sari doduru nana tie varipera, sari butubutu sapu sokudi hola si somanadi koa goi.

⁷ Qaqiri, mamu va namanama, agoi meke sari doduru qeto minate pu varigara koa goi, mamu turaṅi goi si arini. ⁸ Koari na rane pu korapa mae si kote ta tioko si gamu pude varipera. Pa vuaheni mae hiroi si kote rapatia gamu si keke popoa sapu tiqe magogoso nana koari na vinaripera. Sari nana tinoni si ta varigara vagidi koari na soku butubutu meke pule la koari na toqere pa Izireli sapu ele seunae koa ivulu. Ta turaṅa vuradi koari na butubutu si arini, meke kamahire doduru arini si korapa koa vata bulebulei dia. ⁹ Agoi meke sari doduru mua qeto minate meke sari butubutu sokudi sapu somana koa goi, si kote sage la, ene halabutu guana keke raneboni; kote guana lei si agoi sapu opoadumu ia sa popoa.

¹⁰ Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Koasa rane asa si kote kamo atu koa goi si kaiqa hiniva meke kote tavetia goi si keke binalabala kaneanana.

¹¹ Kote zama guahe si agoi, “Kote nuquru la si arau pa keke popoa sapu lopu ta gobadi sari vasileana; kote la rapati rau sari tie sapu korapa koa va bulebulei dia meke lopu rovea sapu kote ta rapata. Doduru arini si koa koari vasina sapu lopu ta gobadi, pude lavelave ni sari kana. ¹² Kote zalo si rau, hiko, meke raza i sari tie sapu tiqe ta varigara pule maedi koari ninae butubutu, meke ta veko la koari na vasileana ta huaradi. Koa si arini pa vari korapadia rina soku butubutu pa kasia popoa ke kamahire si tago dia soku bulumakao meke na likakalae.” ¹³ Ari pa Siba meke Dedani meke sari tie holuholu pa Tasisi meke doduru nana vasileana hitekedi si kote zama atu guahe koa goi, “Vea, mae si goi pude zalo? Turaṅa va soku tie si agoi pude hiko, pude paleke taloa ni soku siliva meke qolo, pude vagi pani sari bulumakao na likakalae meke pude zalo va soku, gua?”

† 37:24 Izk 34:24 †† 37:27 2 Kor 6:16; Rev 21:3

‡ 38:2 Rev 20:8 †† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.

¹⁴ Gua ke, tuna na tie, korokorotae, mamu zama la guahe koe Qoqi: 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Koasa rane asa totošo korapa koa va bulebulei dia sari Qua tinoni pa Izireli si kote doṅo gilania agoi.

¹⁵ Kote topue vura gua si agoi pa mua vasina sapu seu la gua tu pa kali gede †, agoi meke sari soku butubutu sapu somanadi koa goi, kote koi beto pa hose si gamu, na vinarigara tinoni meke na qeto minate lavata. ¹⁶ Kote ene halabutu mae si gamu koari na Qua tinoni pa Izireli, guana lei sapu opoadumu ia sa popoa. Kei Qoqi, koari na rane pu kote mae si kote turaṅa igo Arau si agoi pude mae raza ia sa Qua popoa, pude madi dogoro soti matadia sari na butubutu koari tinavete sapu taveti goi sapu na Hopequ si Arau, meke pude madi tumae Nau rini.

¹⁷ Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Vea, lopu agoi tu si zama nigo Arau koa ri na Qua nabulu sari na poropita pa Izireli pukerane? Pa totošo asa si korokorotae si arini koari na soku vuaheni ele hola sapu kote turaṅa mae nigo Arau si agoi pude raza ia si pa Izireli, gua."

Va Kilasia Tamasa se Qoqi

¹⁸ "Hiera gua si kote ta evaṅa koasa rane asa: Totoso rapatia Qoqi sa popoa pa Izireli si kote ta gevuru sa Qua binugoro maṅinina, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara. ¹⁹ Pa Qua kinonokono meke tinaṅaziri halalana si zama vura nia Arau sapu koasa totošo asa si na niu nomana si kote kamo pa popoa Izireli. ²⁰ Sari na igana pa kolo, sari kurukuru tapuru pa galegalearane, na kurukuru pinomo pa soloso, doduru kurukuru ṅame, meke doduru tiena sa popoa pepeso si kote neneqara pa minatagutuqu Arau. Sari na toqere si kote hoqa gore, sari tabahoara si kote zuzulu, meke doduru goba si kote hoqa la pa pepeso. ²¹ Na vedara si kote tioko mae nia Rau pude mae raza ia se Qoqi koari na Qua toqere, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara. Doduru vedara tadi nana tie si kote seke la koasa tasina. ²² Pa vinari sekei meke oza kote va kilasa guni nia Arau si asa; kote zoropo gore nia Arau sa ruku kokoreo, na pepeso lerana meke na ruku kabukabue aesi koari nana tie varipera meke sari soku butubutu sapu somana luli koasa. ²³ Meke kote tumae nia ri soku butubutu vea Hopequ gua si Arau meke kote dogoria rini sa Qua ṅiniraṅira lavata. Pude madi tumae nia sapu Arau tugo se Zihova."

Ta Komiti se Qoqi

39 "Tuna na tie, korokorotae la ia se Qoqi, mamu zama guahe: 'Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Kei Qoqi, Arau kana igo si agoi, na koburu tavia pa Meseki meke Tubala. ² Kote va taliri pule igo Arau meke ririhi igo. Kote turaṅa vagi mae nigo Rau pa seu pa kali gede †† meke garunu la nigo koari na toqere pa Izireli. ³ Meke kote seke pania Rau sa bokala

pa lima gedemu meke va hoqai sari tupi pa lima mataomu. ⁴ Kote hoqa si agoi koari na toqere pa Izireli, agoi meke sari doduru mua tie varipera meke sari butubutu pu somana koa goi. Kote poni la nigo Arau koari doduru kineha kurukuru tapuru meke koari na kurukuru pinomo pude na gedi ginani. ⁵ Kote hoqa si agoi pa pezarana, ura ele zama si Arau, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara. ⁶ Na nika si kote garunu la nia Arau pa Maqoqi meke koa rini pu koa va bulebulei koasa raratana, pude tumae nia rini sapu Arau tugo se Zihova.

⁷ Kote vata gilana nia Arau sa Pozaqu Hopena koari na Qua tinoni pa Izireli. Lopu kaqu va malumia Rau pude zama ṅoṅovala ia sa Pozaqu Hopena, meke kote tumae nia ri na butubutu sapu Arau se Zihova sapu Hopena pa Izireli. ⁸ Na korapa mae sia! Na hinokara kote ta evaṅa si asa, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara. Asa sa rane sapu ele zama nia Rau.

⁹ Meke arini pu koa koari na vasileana pa Izireli si kote vura meke vagi sari tiṅitoṅa varipera meke katuni nika meke sulu pani, sari lave hitekedi na lavata, sari bokala na tupi, sari kubao na hopere. Ka zuapa vuaheni si kote suṅa ni nika rini si arini. ¹⁰ Lopu kilu la hata huda si arini koari na pezara babe maho huda pa hiqohiqo, sina kote rararo ni rini sari tiṅitoṅa varipera. Meke kote zalo i rini sari kasa pu hiva mae zalo meke kote hiko koarini pu hiva mae hiko, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara."

Ta Pomunae se Qoqi

¹¹ "Koasa totošo asa si keke popomunuana pa Izireli si kote vala nia Arau koe Qoqi, koasa lolomo pa kali gasa rimata koasa kolo hokara ‡. Na kote ta pomunu vasina se Qoqi meke sari qeto minate tanisa, ke kote hukatia rini sa siraṅa tadi na tie ene. Ke sa vasina asa si kote ta pozae sa Lolomo Tadi na Qetu Minate Te Qoqi.

¹² Ka zuapa sidara si kote vari pomunae mo sa butubutu Izireli pude va via ia sa popoa. ¹³ Doduru tie pa Izireli si kote vari tokae pude pomunu ni si arini, meke sa rane sapu tava lavata Arau si kote na rane vina balabalana sa totošo tadi kasa, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara.

¹⁴ Kote tavetavete si kaiqa tie pude va via ia sa popoa. Kaiqa kote ene doṅo hata pa doduruna sa popoa meke kaiqa kote pomunu ni sarini pu ta dogoro pa pepeso. Pa vina betona sa zuapa sidara si kote podalae ene hata si arini. ¹⁵ Totoso enea rini sa popoa meke dogoria keke arini si keke susuri tie, si kote va turu nia vina gilagila sa pude mae sari tie vari pomunae meke mae vagi pania meke la pomunu nia pa Lolomo Tadi na Qeto Minate Te Qoqi. ¹⁶ Na vasileana ta pozae Hamona †† si kote koa nana tugo vasina. Ke kote va via ia rini sa popoa.'

¹⁷ Tuna na tie, hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Tioko la i sari doduru kineha kurukuru tapuru

† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. †† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.

‡ Sa kolo hie si lopu bakala. †† Sa ginuana Hamona si "Sa Qeto Minate."

pa galeglearane meke doduru kurukuru pinomo: 'Mae gamu doduru pa vari likohae, mamu varigara koasa vinukivukihhi sapu va nama poni gamu Rau, na vinukivukihhi nomana koari na toqere pa Izireli. Vasina si kote hena masa si gamu meke napo ehara. ^{†18} Kote henai gamu sari masadi ri na tie *ñiniradi* meke napoi sari eharadi ri koburu tavia pa popoa pepeso, guana hena gemi sipi kokoreo nomadi meke sipi hitekedi, na goti meke bulumakao. Doduru arini si na kurukuru nobokodi va leana pa Basani. ^{†19} Koasa vinukivukihhi sapu va nama poni gamu Rau si kote hena deana si gamu osolae deña pata si gamu, meke kote napo ehara osolae viviri si gamu. ^{†20} Pa Qua tevolo si kote deña ni gamu sari na hose meke sari tie koi hose, tie *ñiniradi*, meke sari doduru kineha tie varipera, zama vura gua se Zihova sa Bañara."

Ta Kuri Pule sa Popoa Izireli

^{†21} "Kote va dogoro nia Rau sa Qua *ñinirañira* koari na butubutu meke sa doduru butubutu kote va sosode ia sa vina kilasa sapu ponini Rau meke sa Limaqu sapu hake la nia Arau koa rini. ^{†22} Podalae koasa rane asa si kote tumae nia sa butubutu Izireli sapu Arau tugo se Zihova sa dia Tamasa. ^{†23} Meke kote tumae nia ri na butubutu sapu sari tie pa Izireli si ta raovo taloa sina tavete va sea si arini, meke sina lopu luli rini sari Qua tinarae. Ke tomea Rau koa rini sa Isumataqu, meke vari poni lani Arau si arini koari na dia kana, meke mate beto si arini pa vedara. ^{†24} Gua sapu tavete lani Rau koa rini si luli gua koasa dia tinoa bonina meke dia vina karikari mae koa Rau, meke tomea Rau koa rini sa Isumataqu.

^{†25} Gua ke, hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Bañara: Kote turaña pule nia Rau se Zekopi pa tinaraovo meke kote tataru ni Rau sari doduru tie Izireli, meke kote kopu totoko nia Rau sa Pozaqu Hopena. ^{†26} Kote muliñini rini sari dia kinurekure meke sari doduru dia vina gugue mae koa Rau pana la koa va bulebulei pa dia popoa soti si arini meke loko tie va matamataguti. ^{†27} Totoso turaña puleni Rau koari na butubutu meke varigarani Rau koari na pinaqaha popoa tadi na dia kana, si kote va dogoro pule Nau sapu Hopequ si Arau koa rini pa mata dia ri na soku butubutu. ^{†28} Gua, pude madi tumae nia sapu Arau tugo se Zihova sa dia Tamasa, ura hinokara Arau va raovo lani koari na butubutu ba kote varigara pule mae ni Rau pa dia popoa soti, meke lopu keke si kote koa muliñu. ^{†29} Lopu kote tome pule ia Rau sa isumataqu koa rini, ura na kote zoropo vura nia Rau sa Maqomaqoqu koasa butubutu Izireli, zama vura gua si Arau Zihova sa Bañara."

Ta Vagi La pa Zerusalema se Izikeli

40 Koasa vina hiokona lima vuahenina sa mami tinaraovo, koasa pinodalaena sa vuaheni, pa vina manege puta rane koasa sidara, manege made

vuaheni mudina sapu ta huara si pa Zerusalema, koasa rane asa si hake mae koa rau sa Limana e Zihova meke vagi taloa nau Sa. ^{†2} Koasa dinogodogorae sapu poni au sa Tamasa si vagi lani au Sa si arau pa popoa Izireli meke veko gore nau sa pa keke toqere ululuna hola. Pa kali mataona ^{††} sa toqere si guana keke vasileana lavata, na kaiqa vetuvetu si koa vasina. ^{†3} Vagi lani au Sa vasina, meke dogoria rau si keke tie sapu sa kinehana sa si guana boronizi, meke turu si asa koasa nuqunuquruana koa keke sasada, tañinia nana pa limana si keke aroso padapadana meke keke kolu padapadana. ^{†4} Zama sa tie asa koa rau, "Tuna na tie, dodogoro ni sari matamu meke avavoso ni sari taliñamu, mamu vagi valeana i sari doduru pu kote va dogoro nigo arau, ura gua asa ke ta turaña mae tani si agoi. Mamu tozi lani koasa butubutu Izireli sari doduru pu kote dogori agoi."

Sa Lolomo Nuquru pa Kali Gasa Rimata

^{†5} Dogoria rau sa goba sapu vari likohae nia sa Zelepade meke sa vasina varivarigarana. Sa kolu padapadana pa limana sa tie si *ñeta* mita gelena. La pada ia sa sa goba; sa moatana sa si padana keke kolu meke sa ululuna sa si keke kolu doduruna tugo. ^{†#}

^{†6} Meke la si asa koasa sasada sapu tia la pa gasa rimata. Ene sage ia sa sa halehaleana meke kamo panaulu sa si pada ia sa sa nuqunuquruana, si keke kolu gelena podalae pa sadana meke kamo pa korapana la. ^{†7} Pa vari kalina sa lolomo nuquru la pa korapana si koa dia sari lose hitekedi tadi tie kopu sapu keke kolu geledi meke keke kolu labedi meke sari gobagoba pa vari korapadi ri na lose si karua mita lima *ñavulu* sentimita geledi. Meke sa nuqunuquruana koasa sasada sapu tia la pa Zelepade tata koasa lose nuqunuquruana si keke kolu gelena.

^{†8} Meke pada ia sa sa lose nuqunuquruana koasa sasada sapu tia la pa Zelepade, ^{†9} meke made mita labena si asa. Sa goba koasa sasada sapu tia la pa Zelepade si keke mita moatana.

^{†10} Pa vari kalina sa lolomo nuquru si koa dia sari ka *ñeta* lose hitekedi. Sari doduru si keke mo padadi meke sari goba pa varikorapadi si kekeñono geledi.

^{†11} Beto si pada ia sa sa labena sa lolomo nuquru koa sa sasada meke ka lima mita labena si asa, meke pa vari korapadi ri hopeke lose tadi tie kopu pa vari kalina si onomo mita meke lima *ñavulu* sentimita labena si asa.

^{†12} Pa kenudi ri na hopeke lose hitekedi si na gobagoba sapu lima *ñavulu* sentimita ululuna meke moatana, meke hopeke lose si ka *ñeta* mita vari kalina. ^{†13} Beto si pada ia pule sa sa labena sa lolomo nuquru, podalae koasa gobagoba sapu koaia vuida tanisa keke lose hite kamo la koasa gobagoba koaia vuida tanisa lose hite pa kali karovo koasa siraña; asa si manege rua mita meke lima *ñavulu* sentimita labena. ^{†14} Pada ia sa sa ululuna sa sasada sapu tia la pa varivarigarana meke kamo toloñavulu mita si asa. Pada kamo sa sa

† 39:17 Rev 19:17-18

†† Kali mataona be tia la pa kali gasa rimata. ‡ 40:2 Rev 21:10
 †† 40:3 Rev 11:1, 21:15 †† 40:5 1 Bañ 6:1-38; 2 Koron 3:1-9

lose sapu tia la koasa vasina varivarigarana. ¹⁵ Podalae koasa sasada nuquru kamo la gua koasa sasada tia la pa varivarigarana si hiokona lima mita gelena gua. ¹⁶ Sari doduru lose si koa i na vuida hitekedi koari na gobagoba sapu tia la gua pa sada; na goba vari paqaha ni sari lose. Sa lose nuqunuquruana ba koa ia na vuida hitekedi. Sari hukihukiridi ri na gobagoba pa vari korapadi rina lose koasa lolomo nuquru si tava sarie huda pamu.

Sa Varivarigarana Lavata pa Sadana

¹⁷ Meke vagi lani au sa koasa varivarigarana lavata pa sada Zelepade. Vasina dogori rau sari kaiqa lose hitekedi koasa goba varilikohae; ka tolongavulu puta sari lose. Na sirana ene si koa pa sadadi ri na lose. ¹⁸ Sa sirana ene si lulia mo sa kali varivarigarana pa kalidi ri na lolomo nuquru. Sa varivarigarana hie si kali gore hite koasa varivarigarana sapu pa kenuna sa Zelepade. ¹⁹ Meke pada ia sa sapu podalae pa lolomo nuquru pa kali gore meke kamo koasa sadana sa varivarigarana sapu pa kenuna sa Zelepade; asa si lima navulu mita seu gua pa kali gasa rimata, meke gua tugo pa kali gede si kekenoŋo mo sa pada.

Sa Sasadana sa Goba pa Kali Gede

²⁰ Meke pada ia sa sa labena meke gelena sa sasada sapu tia la pa kali gede sapu nuquru kamo la koasa varivarigarana lavata pa sadana sa Zelepade. ²¹ Sari lose hitekedi, sapu ka neta pa hopeke kalina koasa lolomo nuquru, sari gobadi, meke sa lose nuqunuquruana si kekenoŋo gua mo sa sasada sapu tia la pa gasa rimata padadi. Sa pada si hiokona lima mita gelena meke manege rua mita lima navulu sentimita labena. ²² Sa lose nuqunuquruana, sari vuida hitekedi, meke sari pineqopeqo huda pamu si kekenoŋo gua mo sa sasada pa kali gasa rimata padadi. Ka zuapa nenetiana si koa koasa halehaleana tanisa, sapu pa kenuna sa lose nuqunuquruana. ²³ Koanana si keke sasada sapu nuquru la koasa varivarigarana pa korapa bara vasina koa sa Zelepade; sa sasada hie si tia la koasa sasada pa goba sapu koa pa kali gede † meke lima navulu mita seuna koasa. Kekenoŋo tugo si asa gugua sa sasada pa kali gasa rimata sapu nuquru la tugo pa varivarigarana vasina koa sa Zelepade.

Sa Sasadana sa Goba pa Kali Matao ††

²⁴ Meke turana lani au sa pa kali matao meke dogoria rau sa sasada sapu tia la pa kali matao. Pada ia sa sa gelena meke labena, meke sa lose nuqunuquruana tanisa meke kekenoŋo gua mo sari sasada sapu vaquru ta pada. ²⁵ Sa lolomo nuquru meke sa lose nuqunuquruana si koa i na vuida hitekedi gua mo sapu koari kaiqa sasada. Sa pada si hiokona lima mita gelena meke manege rua mita meke lima navulu sentimita labena. ²⁶ Ka zuapa

† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. †† Kali saoti.

nenetiana si koa koasa halehaleana tanisa, sapu pa kenuna sa lose nuqunuquruana. Sari goba pa vari kalina sa lolomo nuquru si tava sarie pineqopeqo huda pamu. ²⁷ Sa varivarigarana pa korapa bara vasina koa sa Zelepade si koa ia tugo na sasada sapu tia la pa kali matao, meke pada ia sa si hie meke kamo koasa sasada pa kali matao sapu pa varivarigarana lavata pa sadana; sa pada si lima navulu mita.

Sari Sasada pa Varivarigarana pa Kenuna sa Zelepade

²⁸ Meke turana lani au sa koasa varivarigarana sapu koa pa korapana sa goba vasina koa sa Zelepade. Turana guni nau sa pa korapana sa lolomo sasada pa kali matao meke pada ia sa sa sasada pa kali matao meke kekenoŋo gua mo sari kaiqa si asa. ²⁹ Sari lose hitekedi, sari goba pa varikorapadi rina lose hitekedi, meke sa lose nuqunuquruana si kekenoŋo gua mo sari kaiqa saripu ele ta padadi. Sa lolomo nuquru meke sa lose nuqunuquruana si koa i na vuida hitekedi. Sa pada si hiokona lima mita gelena meke manege rua mita lima navulu sentimita labena. ³⁰ Sari lose nuqunuquruana si manege rua mita meke lima navulu sentimita geledi meke karua mita lima navulu sentimita sapu nuqurudi la gua. ³¹ Sa lose nuqunuquruana tanisa si tia la koasa varivarigarana lavata pa sadana; sari na huda pamu si tava sarie koari hukihukiri gobana, meke ka vesu nenetiana si koa koasa halehaleana sage la koasa.

Sa Varivarigarana pa Kenuna sa Zelepade: Sa Sasada pa Kali Gasa rimata

³² Meke turana lani au sa koasa varivarigarana pa kenuna sa Zelepade pa kali gasa rimata, meke pada ia sa sa lolomo nuquru; sa pada si kekenoŋo gua mo sapu sari pu ele ta padadi. ³³ Sari lose hitekedi, sari goba pa varikorapadi rina lose hitekedi, meke sa lose nuqunuquruana si kekenoŋo gua mo sari pu ta padadi. Sa lolomo nuquru meke sa lose nuqunuquruana si koa i na vuida hitekedi. Sa pada si hiokona lima mita gelena meke manege rua mita lima navulu sentimita labena. ³⁴ Sa lose nuqunuquruana tanisa si tia la koasa varivarigarana lavata pa sadana; tava sarie huda pamu sari goba vari kalina sa nuqunuquruana, meke ka vesu nenetiana si koa koasa halehaleana sage la koasa.

Sa Varivarigarana pa Kenuna sa Zelepade: Sa Sasada pa Kali Gede ‡

³⁵ Meke turana lani au sa koasa varivarigarana pa kenuna sa Zelepade pa kali gede, meke pada ia sa sa lolomo nuquru; sa pada si kekenoŋo gua mo sapu ele ta padadi, ³⁶ gua tugo sari na lose hitekedi, sari hukihukiridi rina gobana, sa lose nuqunuquruana meke sari vuida hitekedi. Sa pada si hiokona lima mita gelena meke manege rua mita lima navulu sentimita labena. ³⁷ Sa lose nuqunuquruana tanisa si tia la koasa

‡ Kali noti.

varivarigarana lavata pa sadana; sari na huda pamu si tava sarie koari na goba pa vari kalina sa nuqunuquruana, meke ka vesu nenetiana si koa koasa halehaleana sage la koasa.

Sari Lose Tata koasa Sasada pa Kali Gede

³⁸ Na lose sapu koa ia na sasada, si koa tata koari na lose nuqunuquruana koari hopeke lolomo nuquru pu la koasa varivarigarana pa kenuna sa Zelepade, vasina hoke ta nuzapa va via sari na vinukivukihi va uququ.

³⁹ Koa dia koasa lose nuqunuquruana koari na lolomo nuquru si ka made tevolo, karua pa hopeke kalina, vasina hoke tava mate sari na kurukuru tana vukivukihi va uququ, vukivukihi tana sinea, meke vukivukihi vina toŋoto gale. ⁴⁰ Pa sadana sa lose nuqunuquruana, tata koasa halehaleana koasa sasada pa kali gede si koa dia si ka made tevolo, hopeke karua pa vari kalina sa halehaleana. ⁴¹ Ke ka made tevolo si pa korapana sa lose nuqunuquruana meke ka made tevolo si pa sada kapae koasa halehaleana, sa doduruna si ka vesu tevolo, vasina hoke tava mate sari na kurukuru. ⁴² Koa dia tugo si ka made tevolo tana va vukivukihi va uququ sapu ta peqo vuradi pa patu; sa padadi si zuapa n̄avulu lima sentimita geledi meke labedi, meke kukuru mita ululudi. Koa rini hoke tava hake sari likakalae sapu tavetavete ni rini pude va matei sari na kurukuru pude va vukivukihi va uququ meke sari kaiqa vinukivukihi pule. ⁴³ Na riritana sapu karua qaqaherena, hopeke keke pidoko geledi si soto vari likohae nia sa gobagobana sa lose. Sari tevolo si pude vasina hake sari masa pude vukivukihi.

⁴⁴ Koasa varivarigarana pa kenuna sa Zelepade si koa dia si karua lose, keke si pa kalina sa sasada pa kali gede meke tia la pa kali matao, meke keke si pa kalina sa sasada pa kali matao meke tia la pa kali gede.

⁴⁵ Zama mae sa tie padapada koa rau, "Sa lose sapu tia la pa kali matao si tadi hiama pu kopu nia sa Zelepade, ⁴⁶ meke sa lose sapu tia la pa kali gede si tadi hiama pu kopu nia sa hope. Arini sari tuna koreo e Zedoki; arini eke mo koari hiama sapu kote boka tata la ia se Zihova pude va tana pa Kenuna Sa," gua si asa.

Sa Zelepade meke sa Varivarigarana pa Kenuna

⁴⁷ Meke pada ia sa sa pavasana sa varivarigarana: na kekeŋoŋo beto varikalidi, lima n̄avulu mita gelena meke lima n̄avulu mita labena. Sa hope si pa kenuna sa Zelepade. ⁴⁸ Meke turaŋa lani au sa koasa lose nuqunuquruana koasa Zelepade meke pada i sa sari gobana si karua mita lima n̄avulu sentimita moatadi. Sa labena sa sasada si ka zuapa mita. Sari karua goba papakadi pa vari kalina pa kenuna sa sasada si keke mita lima n̄avulu sentimita moatadi na geledi. ⁴⁹ Sa lose nuqunuquruana koasa Zelepade si manege puta mita gelena meke onomo mita labena podalae koasa sasada nuquru meke kamo la koasa sasadana sa lose hopena. Na halehaleana si koa nana pa kenuna sa

sasada nuquru meke karua dedegere lavata si turu dia pa vari kalina sa sasada asa.

41 Meke turaŋa lani au sa pa sadana sa Lose Hopena pa Zelepade meke pada ia sa sa moatadi sari goba pa vari kalina meke sa pada si lima mita. ² Sa nuqunuquruana si lima mita gelena meke sa labena. Sa geledi sari karua goba pa varikalina sa sasada nuquru si hopeke karua mita meke lima n̄avulu sentimita. Pada ia tugo sa sa Lose Hopena meke hiokona mita gelena meke manege puta mita labena.

³ Meke nuquru la si asa koasa Lose Hopena pa Hopena. Pada i sa sari moatadi ri karua kalina sa sasada meke hopeke keke mita moatadi, meke sa labena sa sasada si neta mita. Sari gobagoba pa vari kalina sa sasada si neta meke lima n̄avulu sentimita labedi. ⁴ Meke pada ia sa sa Lose Hopena pa Hopena meke sa gelena si manege puta mita meke sa labena si manege puta mita tugo. Hie sa lose pa korapana la. Meke zama mae si asa koa rau, "Hie sa Lose Hopena pa Hopena."

Sari na Lose sapu Ta Kuri Kapae koari na Gobana sa Zelepade

⁵ Meke pada ia sa sa gobana sa Zelepade meke neta mita sa moatana sa gobagoba, meke sari hopeke lose pa kali gobana sa Zelepade sapu vari likohae nia sa doduruna sa Zelepade si karua mita labedi. ⁶ Ka neta sari hatara lose pa kali gobana sa Zelepade. Hatara pa pepeso, hatara kokorapa, meke hatara panaulu, meke ka tolon̄avulu lose si koa pa keke hatara. Na koa ia na vaŋavaŋa sa gobana sa Zelepade vasina hake sari palakolidi rina hataradi rina lose pa kokorapa meke panaulu. Ke sari na palakoli koari na lose si lopu soto nuquru la koasa gobana sa Zelepade. ⁷ Sari lose pa hatara panaulu si labe holani sari lose koari karua hatara panapeka koasa, meke sa hatara pa kokorapa si labe hola nia sa hatara pa pepeso; sina sa gobana sa Zelepade si moata pa pepeso meke hiteke sage kamo panaulu. Na halehaleana si podalae pa hatara pa pepeso kamo panaulu, ene gua koasa hatara pa kokorapa. ⁸ Meke dogoria rau sapu pa vari likohaena sa Zelepade si na tinamunu pepeso sapu neta mita ululuna. Vasina si habotu sari na lose pa kali gobana sa Zelepade. ⁹⁻¹¹ Sa goba pa sadadi ri na lose pa vari kalina sa Zelepade si karua mita lima n̄avulu sentimita moatadi. Sa siraŋa ene pa sada sapu varilikohae ni sari na lose pa kali gobana sa Zelepade si karua mita lima n̄avulu sentimita labena. Sa pada podalae koasa goba tia vura tadi na lose meke kamo koasa hukihukirina sa buturu sapu hake ia sa Zelepade si manege puta mita. Sa siraŋa eneneana si kamo koari na sasada nuquru koari na lose, keke si pa kali gede meke keke si pa kali matao.

Sa Vetu pa Kali Lodu Rimata

¹² Sa vetu sapu tia la pa varivarigarana tata koasa Zelepade pa kali lodu rimata si tolon̄avulu lima mita

labena. Sari gobana sa vetu asa si karua mita lima navulu sentimita moatadi pa vari likohaena meke sa gelena si made navulu lima mita.

Sa Pada pa Doduruna sa Zelepade

¹³ Pada ia sa tie sa Zelepade meke kamo lima navulu mita gelena, meke sa varivarigarana podalae pa mudina sa Zelepade meke turaṅae sa vetu pa kali lodu rimata meke sa gobana sa si lima navulu mita tugo geledi. ¹⁴ Sa labena sa varivarigarana pa kali gasa rimata koasa Zelepade podalae koasa kenuna sa Zelepade si lima navulu mita. ¹⁵ Meke pada ia sa sa gelena sa vetu sapu tia la koasa varivarigarana pa mudina sa Zelepade, kamo lai sari lose pa vari kalina sa si kamo pa lima navulu mita tugo.

Kaiqa Ginuguana Pule koasa Zelepade

Sari gobana sa Lose Hopena, sa Lose Hopena pa Hopena meke sa lose nuqunuquruanana, ¹⁶ sari dedegere koasa sasada, sa hatara, sari vuida nizupudi si tava opo paere labete beto. Sa hatara, sa goba sapu kamo la koari na vuida meke sari vuida si ta tava paere beto. ¹⁷ Pa kali sage koasa sasada nuquru la koasa Lose Hopena pa Hopena, meke sari gobana pa korapana sa Lose Hopena pa Hopena meke koasa Lose Hopena si ta peqo koari na kineha ¹⁸ mateana serubimi meke na huda pamu. Vari solasola i, huda pamu meke na serubimi gua. Sari serubimi si hopeke karua isumatadi. ¹⁹ Sa isumata tie si tia la koasa huda pamu pa keke kalina meke sa isumata laione si tia la koasa huda pamu pa keke kalina. Ta peqo si hire pa doduru gobana sa Zelepade. ²⁰ Podalae pa hatara meke kamo la panaulu koari doduru goba koasa Lose Hopena si tava peqo la sari na serubimi meke na huda pamu. ²¹ Sa sasada koasa Lose Hopena si vari nonoi ululuna meke labena meke gua tugo sa sasada tanisa Lose Hopena pa Hopena.

Sa Hope Huda

²² Koa nana si keke tevolo huda hopena sapu keke mita lima navulu sentimita ululuna meke sa labena si keke mita meke keke mita gelena; sari iiona, hubina meke vari kalina si na huda beto mo. Zama sa tie koa rau, "Hie sa tevolo sapu koa pa Kenuna e Zihova," gua.

Sari na Sasada pa Zelepade

²³ Sari sasada koari na Lose Hopena meke sa Lose Hopena pa Hopena si hopeke karua tukutukudi. ²⁴ Sari tukutuku koari hopeke sasada si sigoto pa hinisi ke tukele gua pa kokorapana. ²⁵ Koari na tukutuku koasa sasada pa Lose Hopena si ta peqo la sari na serubimi meke na huda pamu gugua sapu ta peqo la koari na goba, meke na kekepi sapu na huda tavete nia rini si koa pa kenuna sa lose nuqunuquruana. ²⁶ Koari na goba pa kalina sa lose nuqunuquruana si koa dia sari vuida nizupudi sapu ta peqo la sari na serubimi meke

huda pamu pa hopeke vari kalidi. Sari lose pa vari kalina sa Zelepade si koai tugo na kekepi.

Karua Vetu Tata koasa Zelepade

42 Beto si turaṅa lani au sa tie pa kali gede † pa korapa varivarigarana lavata pa sadana la meke la koari na lose pa kali karovo koasa varivarigarana lavata pa Zelepade. Sari na lose si koa kapae koasa vetu pa kali lodu rimata koasa Zelepade. ² Sa vetu nomana sapu sa sasada si tia la pa kali gede si lima navulu mita gelena meke hiokona lima mita labena. ³ Keke kalina sa vetu nomana si tia la koasa varivarigarana pu vari likohae nia sa Zelepade sapu manege puta mita labena pa vari korapadi ri karua vetu. Keke kalina pule si tia la koasa varivarigarana lavata pa sadana sapu koa ia na sirāna eneneana sapu va sari nia patu rini. Sa vetu si ka neta hatarana. ⁴ Pa kenu dia ri na lose koasa vetu hie, si keke lolomo sirāna, sapu lima navulu mita gelena, meke lima mita labena. Sari sasada ri na lose si tia la pa kali gede. ⁵ Sari na lose koasa hatara panaulu koasa vetu, si niri hola ni sari lose koari karua hatara pa kauruna, meke sapu pa kokorapana si niri hola ni sari lose pa hatara pepeso, sina ta poni lolomo sari sirāna pa kenu lose koari na hopeke hatara. ⁶ Sari na lose pa hatara vina neta si loke dedegeredi pude zuka i, gugua ri na vetu koasa varivarigarana; ke hiteke si arini holani sari pa hatara kokorapa; meke sari lose pa hatara kokorapa si hiteke holani sapu koasa hatara pa pepeso. ⁷ Koa nana si keke goba pa sadana sa vetu sapu lima navulu mita gelena ene totošo gua koari na lose meke sa varivarigarana lavata pa sadana. ⁸ Sa tokele lose koasa vetu pa kalina koasa varivarigarana lavata pa sadana si hiokona lima mita gelena, meke sa tokele lose pa kalina sapu tata la koasa Zelepade si lima navulu mita gelena. ⁹ Sa sasada nuquru koari na lose pa hatara pepeso si koa pa kali gasa rimata pana nuquru gua sa tie pa kalina koasa varivarigarana lavata pa sadana. ¹⁰ Pa kali matao, si koanana si keke vetu gugua tugo sapu pa kali gede, kapae koasa vetu pa mudina sa Zelepade, ¹¹ sapu koa ia na goba meke na lolomo sirāna pa varikorapa dia. Sari lose hire si kekeṅoṅo gua sari lose koasa vetu nomana pa kali gede; kekeṅoṅo mo geledi, labedi, meke sari sasada nuquru meke kinehadi ba kekeṅoṅo tugo. ¹² Sa sasada nuquru koari na lose si pa pinodalaena sa lolomo sirāna sapu koa pa kenudi rina lose.

¹³ Meke zama si asa koa rau, "Sari lose pa kali gede meke matao sapu tia la koasa varivarigarana pa Zelepade si tadi na hiama, vasina kote la sari hiama, sapu ele la vukivukihhi pa Kenuna e Zihova, meke kote hena i sari ginani hopedi. Vasina kote la vekoi rini sari vinukivukihhi hopedi, sari na vinariponi kiko huiti, vina vukivukihhi tana sinea meke vina vukivukihhi vina toṅoto gale, sina sa vasina asa si hopena. ¹⁴ Pana ele kamo la sari na hiama koasa varivarigarana hopena pa kenuna sa Zelepade si lopu kaqu vura la si arini koasa

† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.

varivarigarana hopena pa sadana osolae va gorei rini sari na poko hiama, sapu va sagei rini pa tinavete hiama, sina ele hopena sari poko arini. Kaqu va sage votiki poko si arini meke tiqe vura la koari na vasidi sapu tadi na tie," gua si asa.

Sari Pinada pa Vari Likohaena sa Zelepade

¹⁵ Sipu beto pada ia sa tie sa doduru korapana sa Zelepade, si turaṅa vura nau sa koasa sasada bara pa kali gasa rimata meke pada ia sa sa goba pa doduru vari likohaena sa. ¹⁶ Meke pada ia sa sa kali gasa rimata koasa kolu padapadana; meke karua gogoto lima ṅavulu mita sa padana sa. ¹⁷ Pada ia sa si pa kali gede meke kamo karua gogoto lima ṅavulu mita sa padana. ¹⁸ Pada ia sa si pa kali matao meke kamo karua gogoto lima ṅavulu mita sa padana. ¹⁹ Meke pada ia sa si pa kali lodu rimata meke kamo karua gogoto lima ṅavulu mita koasa kolu padapadana. ²⁰ Ke pada i sa sari ka made kalina. Keke goba si koa vari likohae nia sa doduruna sa vasina lavata tanisa Zelepade, karua gogoto lima ṅavulu mita gelena meke karua gogoto lima ṅavulu mita labena, pude vari paqaha ni sapu hopena meke sapu lopu hopena.

Pule La pa Zelepade se Zihova

43 Meke turaṅa lani au sa tie koasa sasada sapu tia la pa kali gasa rimata, ² meke dogoria rau vasina sa tinolava ṅedalana te Tamasa pa Izireli, gore mae gua pa kali gasa rimata. Sa mamalainina si ovaṅa gua sa totolo ṅinirana, meke sa popoa si ṅedala koasa tinolava Tanisa. ³ Sa dinogodogorae sapu dogoria rau si gugua sa dinogodogorae sapu dogoria rau totošo gore mae si Asa meke huara ia sa si pa Zerusalem meke sapu keke dogoria rau pa taqele Ovuku Keba, ke hoqa oporapaha gore si rau. ⁴ Meke koasa sasada pa kali gasa rimata si nuquru gua sa tinolava ṅedalana te Zihova meke la pa Zelepade. ⁵ Meke ovulu sage nau sa Maqomaqona Tamasa si rau, meke vagi lani au Sa pa varivarigarana pa kenuna sa Zelepade, meke la sa tinolava ṅedalana te Zihova meke siṅia sa Zelepade.

⁶ Sipu korapa turu nana sa tie si avosia rau zama mae koa rau si keke tie pa korapana sa Zelepade. ⁷ Zama si asa koa rau, "Tuna na tie, hie sa vasina tanisa Qua habohabotuana baṅara meke sa vasina pude va hakei sari Nenequ. Tani kote koa turaṅi Arau sari Qua tinoni pa Izireli ninae rane. Lopu kote va boni pule ia sa butubutu te Izireli sa Pozaqu Hopena, be arini sia ba be sari dia baṅara, koari vinahesidi ri beku tadi na dia baṅara koari dia vasidi ululudi. ⁸ Totoso turu ia rini sa dia gogoe vetu baṅara kapae pa Qua gogoe vetu, dia dedegere sasada kapae pa Qua dedegere sasada, meke na goba mo si pa vari korapa mami, si va boni ia rini sa Pozaqu Hopena koari na dia hahanana variva malederedi. Ke huara pani Arau si arini pa Qua tinaṅaziri. ⁹ Ke madi veko pani sari vinahesi votiki

tamasa meke sari na beku tadi na baṅara, meke kote koa turaṅi Arau si arini ninae rane.

¹⁰ Tuna na tie, vivinei la nia koari na tie sa Zelepade, pude madi kurekure ni sari dia sinea. Va viliti ni sa palanina, ¹¹ meke pana kurekure ni rini sari doduru pu taveti rini, si vata gilana nia koa rini sa kinehana sa, doduru vivineina, sasada nuquru meke vura, doduru kinehana meke doduru tinaraena meke vina turu. Kubere gore ni si hire pa kenu dia pude madi tumae nia sa kinehana sa meke luli saripu ta garunu ni.

¹² Hie sa tinarae tanisa Zelepade: Doduru vasidi pa vari likohaena sa batu toqere si kote hopena hola. Asa sa tinarae tanisa Zelepade.

Sa Hope

¹³ Hire sari padana sa hope pa padapadana sapu kekeṅoṅo gua sapu ta padapada nia sa Zelepade: Sa pou sapu vari likohae nia sa hope si lima ṅavulu sentimita lohina meke lima ṅavulu sentimita labena, meke sa labena sa beruna si keke pidoko. Meke hie sa ululuna sa hope: ^{††14} Koasa pou vari likohae pa pepeso sage kamo koasa hatara kekenu si keke mita ululuna, meke topue koasa hatara kekenu kamo koasa hatara vina rua si karua mita ululuna. ¹⁵ Topue koasa hatara vina rua meke kamo koasa hatara vina betobeto vasina hake sari na vina vukivukihini si karua mita ululuna. Koa dia si ka made kikiho, keke pa hopeke ka made iiona sa hatara vina betobeto. ¹⁶ Ka onomo mita gelena meke onomo mita labena sa hatara vina betobeto asa. ¹⁷ Sa hatara vina rua si vari ṅoṅoi vari kalina, sapu zuapa mita gelena meke zuapa mita labena, meke sa beruna si hiokona lima sentimita ululuna meke sa lolomo tuqe ehara si lima ṅavulu sentimita labena pa doduru vari likohaena. Sa halehaleana tanisa hope si tia la pa kali gasa rimata."

Sa Vina Madina sa Hope

¹⁸ Meke zama pule mae koa rau si asa, "Tuna na tie, hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Hire sari na vina turu tana vukivukihini uququ meke sa siburuna sa ehara koasa hope pana ta kuri si asa: ¹⁹ Na bulumakao kokoreo vaqurana si kote vala nia goi guana mua vinukivukihini va vulasa palae sinea koari na hiama, sapu na tie Livaeti mo bari, pa tatamana te Zedoki, arini mo si ta vizatadi pude mae va vukivukihini pa Kenuqu, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara.

²⁰ Kaiqa eharana si kote vagia goi meke busa lani koari ka made kikihona sa hope meke koari ka made iiona sa hatara vina rua meke pa vari likohaena sa beruna sa lolomo tuqe ehara. Ke kote tava madi sa hope meke kote tava via pa sinea. ²¹ Kaqu vagia goi sa bulumakao kokoreo vaqura tana va vulasa palae sinea meke sulu ia koari na vasidi ta vizatadi pa sadana sa varivarigarana lavata tanisa Zelepade.

²² Pa rane vina rua si kaqu vukivukihini nia goi si keke goti kokoreo sapu loke vasi kisakisana pude tana va

† 43:2 Izk 10:3-4,18,19, 11:22-23; Rev 1:15

†† 43:13 Ekd 27:1-2; 2 Koron 4:1

vulasa palae sinea, meke sa hope si kaqu tava madi gua sapu tava madi si asa koasa eharana sa bulumakao kokoreo. ²³ Pana beto va madi ia goi, si kaqu vukivukihi nia goi si keke bulumakao kokoreo vaqura meke keke sipi kokoreo vaqura koasa rovana; karua beto si kaqu loke ari kisakisadi. ²⁴ Kaqu turana lani goi pa Kenuqu Arau Zihova, meke kaqu vuvusuni soloti ari hama si arini meke vukivukihi va uququ lani rini koa Arau Zihova.

²⁵ Doduru rane koari ka zuapa rane si kaqu veko nama nia goi si keke qoti kokoreo pude tana vina vukivukihi vinulasa sinea, meke kaqu veko nama nia tugo goi si keke bulumakao kokoreo vaqura meke keke sipi kokoreo vaqura koasa rovana; doduru arini si kaqu loke ari kisakisadi. ²⁶ Ka zuapa rane si kaqu va madi ia rini sa hope meke va via ia pude va nama nia koari nana tinavete hopedi. ²⁷ Pa vina betodi ri na rane hire, podalae pa vina vesu rane, si kaqu valani ri na hama sari na vina vukivukihi va uququ meke vina vukivukihi binaere tadi na tinoni koasa hope. Meke tiqe kote qetu ni gamu Arau, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara.” †

Sa Koburu Tavia, sari Tie Livaeti meke Hياما

44 Meke turana pule lani au sa tie koasa sasada pa sadana la koasa Zelepade, asa sapu tia la pa kali gasa rimata, ba si tuku tu si asa. ² Zama se Zihova koa rau, “Sa sasada hie si kote koa tuku eko lamo. Lopu kaqu tava tukele; lopu keke tie si kote ene nuquru gua vasina. Kaqu tuku eko mo, sina se Zihova, sa Tamasa pa Izireli si ele nuquru gua vasina. ³ Sa Koburu Tavia eke mo telena si boka la habotu pa korapana sa sasada nuquru vasina, meke somana henahena pa Kenuna e Zihova. Boka nuquru gua si Asa meke vura gua koasa sasada pa lose nuqunuquruana sapu tia la pa varivarigarana lavata.”

Sari Tinarae Pude Nuquru La pa Zelepade

⁴ Meke turana guni nau sa tie koasa sasada pa kali gede sapu nuquru la pa varivarigara pa kenuna sa Zelepade. Doṅo la si arau meke dogoria rau sa tinolava ṅedalana te Zihova, si korapa siṅi ia sa Zelepade te Zihova, ke hoqa oporapaha si arau pa pepeso.

⁵ Meke zama mae koa rau se Zihova, “Tuna na tie, doṅo va leana, va avoso, mamu avoso va leana i sari doduru pu kote tozi nigo Arau pa guguadi ri doduru vinaturu koasa Zelepade te Zihova. Kopu va leana koasa nuqunuquruana la koasa Zelepade meke koari doduru sasada nuquru meke vura koasa varivarigarana pa kenuna sa Zelepade. ⁶ Zama la guahe koe Izireli, sa butubutu va karikarina sana, ‘Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara: Kei gamu na butubutu Izireli ele pada mo sari mia tinavete kaleadi! ⁷ Va boni ia gamu sa Qua vasina hopena totošo turana nuquru ni pule tu gamu sari tie karovodi

sapu lopu ta magu pa bulodia † ‡ meke lopu ta magu tinidi, sipu korapa va vukivukihi mae ginani, deana, meke ehara si gamu. Sa Qua Vinariva Egoi si ele sekea gamu. ⁸ Lopu tavete va gorevura i gamu sari tinavete hopedi ta ponini gamu ba veko tie karovodi tu pude kopu nia sa Qua vasina hopena. ⁹ Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Loke tie karovodi sapu lopu via bulodi meke lopu ta magudi si kaqu nuquru koasa Qua vasina hopena, ari tie karovodi sapu koa turani sari tie Izireli ba lopu kaqu tugo.’

Kaiqa Tie Livaeti si Tava Noso pa Tinavete Hياما

¹⁰ Zama mae koa rau se Zihova, ‘Sari tie Livaeti pu somana rizu va seu koa Rau totošo veko pani Au ri tie Izireli si Arau meke ene luli la i rini sari dia beku, si kaqu vagia rini laena sa dia sinea. ¹¹ Kote boka nabulu Nau rini pa Vinahesiqu, meke kopuni sari sasadana sa Zelepade meke va tana vasina; boka va matei rini sari na kurukuru pude tana vinukivukihi va uququ meke votiki vina vukivukihi tadi na tinoni. ¹² Ba sina sari tie Livaeti si nabulu la koa rina beku koasa vinahesidi meke va hoqa ia pa sinea sa butubutu Izireli, ke ovulu sage nia Rau sa Limaqu meke zama tokotokoro, sapu kaqu vagia rini laena sa dia sinea, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara. ¹³ Lopu kaqu tata mae si arini koa Rau meke va nabulu mae koa Rau pa tinavete hياما babe tata la koari na Qua tiṅitona hopedi babe sari vinukivukihi sapu hopedi hola; kaqu tava kilasa nia rini sa kinurekuredi ri na dia tinavete kaleadi. ¹⁴ Gua ba kote veko i Rau si arini pude kopu ni sari doduru tinavete hoborodi koasa vinahesi pa Zelepade.’

Sari na Hياما

¹⁵ Zama se Zihova, ‘Ba sari na hياما, pa butubutu Livae pu tuti gore maedi koe Zedoki, pu va gorevura i rini sari doduru tinavete hياما pa Qua Zelepade, sipu korapa ene va seu koa Rau sari tie Izireli, arini si kaqu mae turu pa Kenuqu meke va vukivukihi ni sari deana meke ehara, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara. ¹⁶ Arini eke mo si kaqu nuquru pa Zelepade; arini eke mo si kote tata mae pa Qua tavolo pa Kenuqu pude taveti sari Qua tinavete.

¹⁷ Pana nuquru arini koasa sasada koasa varivarigarana pa kenuna sa Zelepade, si kaqu va sage poko lineni si arini; lopu kaqu va sage poko vulu si arini totošo korapa va tana koari na sasada koasa varivarigarana pa kenuna sa Zelepade babe pa korapa Zelepade. †¹⁸ Na poko lineni si kaqu pusi nia rini pa batu dia meke na poko nene si kaqu na lineni tugo. Sari poko sapu variva ṅataṅata si lopu kaqu va sagei rini. ¹⁹ Pana vura la si arini koasa varivarigarana lavata pa sadana, vasina koa sari na tie, si kaqu va gorei rini sari poko sapu tavetavete ni rini pa Zelepade meke kaqu vekoi rini koari na lose hopedi, meke va sage

† 43:27 Ekd 29:35-37

†† Sa tie ta magu si lulia sa vinariva egoi te Ebarahami, koe Zihova. ‡ 44:7 TTA 7:51 †† 44:17 Ekd 28:39-43; Liv 16:4

votiki poko, pude madi lopu tiqiri ri na tie sari poko sapu hopena. †

²⁰ Lopu kaqu neri rini sari batu dia babe va toqolo va gele i, ba kaqu ḡḡoto va pepeka i rini sari kalu pa batu dia. ††²¹ Loke hiama si kaqu napo vaeni pana nuquru si asa koasa varivarigarana pa kenuna sa Zelepade. ††²² Lopu kaqu haba nabonaboko babe barikaleqe ta lularadi si arini; na vineki vaquradi mo si boka haba i rini, sapu tutidi si pa Izireli babe na nabonaboko tanisa keke hiama. ††

²³ Kaqu va tumatumae nia rini koari na Qua tinoni sa vinotikaena koasa sapu hopena meke sapu hoborona meke va dogoro ni vea meke kote boka tumae nia rini sapu via meke bonina. ††

²⁴ Koari na vinaritokei, si kaqu na tie vari pitui sari hiama meke vilavilasa luli i sari na Qua vina turu. Na kaqu kopu ni rini sari Qua tinarae meke luli sari Qua ginarunu koari doduru Qua inevaḡa sapu ta vizatadi, meke kaqu kopu ni tugo rini, pude va hope i, sari Qua Rane Sabati. ²⁵ Na hiama si lopu kaqu la tata koasa tie matena, na kote va boni pule nia si asa; ba boka va boni pule nia mo si asa pana sa tie matena si na tamana babe tinana, tuna koreo babe tuna vineki, tasina koreo babe na tasina vineki si asa. †††²⁶ Mudina sapu tava via si asa si kaqu aqa ka zuapa rane si asa. ²⁷ Koasa rane asa sipu nuquru la si asa koasa varivarigarana pa kenuna sa Zelepade pude tavetavete koasa vasina hopena, si kaqu va vukivukihhi si asa pude vulasa pule nia, zama vura gua si Arau Zihova sa Baḡara.

²⁸ Kaqu Arau eke mo sa tinago tadi na hiama. Lopu kote ta poni ni rini koasa popoa Izireli si kaiqa tinago pule; kote Arau mo sa dia tinago. †††²⁹ Dia ginani rini sari na vinariponi kiko huiti, sari vinukivukihhi va vulasa sinea meke na vinariponi tana here meke vinatoḡoto gale; meke doduru pule pa Izireli sapu tava madi la koe Zihova si kote tadirini. ³⁰ Saripu leanadi hola koari doduru vua kekenu meke doduru mia vinariponi arilaedi si dia ri na hiama. Kaqu valani gamu koa rini sari mia tinavete palava kekenu pude ta manae sari mia kinoa tatamana. ³¹ Lopu kaqu hena i ari hiama sari doduru kurukuru tapuru babe ḡame, sapu ele matedi babe ta garatadi koari na kurukuru pinomo. † ††

Tava Hia sa Pepeso

45 †Totoso va hia ia gamu sa pepeso pude hopeke tago sari hopeke butubutu, si kaqu vala nia gamu koe Zihova si keke kukuru pepeso, na hinia hopena, sapu manege rua meke kukuru kilomita gelena meke sa labena si manege puta kilomita; sa doduruna sa pepeso si kote hopena. ² Koasa doduruna sa pepeso asa si keke vasina hite, sapu pada karua gogoto lima ḡavulu mita labena meke gelena, si kote tanisa Zelepade, meke keke vasi pepeso ḡirisina sapu hiokona lima mita labena si kote

† 44:19 Liv 16:23 †† 44:20 Liv 21:5 † 44:21 Liv 10:9 †† 44:22 Liv 21:7,13-14 †† 44:23 Liv 10:10 ††† 44:25 Liv 21:1-4 ††† 44:28 Nab 18:20 † 44:29 Nab 18:8-19 †† 44:31 Liv 22:8

vari likohae nia sa pepeso asa. ³ Koasa hinia hopena si pada vura nia si ka manege rua meke kukuru kilomita gelena meke lima kilomita labena. Vasina kote koa ia Rau, sa vasina Hopena pa Hopena. ⁴ Asa si kote na hinia hopena koasa doduruna sa pepeso, pude tadi na hiama, arini pu kote tavetavete pa korapana sa vasina hopena meke kote tata la pude vahesi pa Kenuna e Zihova. Vasina si kote koa sari dia vetu meke gua tugo sa vasina hopena tanisa Zelepade. ⁵ Keke pinaqaha sapu manege rua meke kukuru kilomita gelena meke lima kilomita labena si kote dia rina tie Livaeti, arini pu koa nabulu pa korapa Zelepade; asa si kote na dia tinago pude kuri dia vasileana meke koa ia.

⁶ Keke pinaqaha pule sapu manege rua meke kukuru kilomita gelena meke karua meke kukuru kilomita labena, pa kalina sa hinia hopena, si kaqu ta tavete pude na vasileana lavata tadi doduru tie pa Izireli.'

Sa Pepeso Tanisa Koburu Tavia

⁷ 'Sa koburu tavia kote tagoa sa pepeso sapu pa vari kalina sa hinia hopena tadi na tie Livaeti meke sa pepeso tanisa vasileana lavata. Sa kalina pa lodu rimata si podalae koasa popoa hopena meke la gua pa kali lodu rimata kamo pa Kolo Meditareniani meke sa kalina pa kali gasa rimata si podalae kapae koasa popoa hopena tadi na tie Livae meke la gua tugo koasa volosona sa popoa Izireli pa kali gasa rimata.

⁸ Sa pepeso hie si kote na tinago tanisa koburu tavia pa Izireli. Pude sari koburu tavia si lopu kote hiko vagi pepeso tadi na Qua tinoni ba kote va malumia rini sa butubutu Izireli pude tagoi sari pepeso ta hia la koarini pude na dia tinago.'

Sari na Tinarae Tanisa Koburu Tavia

⁹ 'Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baḡara: Ele pada mo sapu kamo la ia gamu, gamu na koburu tavia pa Izireli! Luara pania sa ḡinovaḡovala la pa tie, mamu taveti gua sapu leana meke toḡoto. Lopu va rizu pani sari Qua tinoni pa dia pepeso, zama vura gua si Arau Zihova sa Baḡara. ¹⁰ Kaqu tavetavete ni gamu sari sikele toḡotodi meke sari sisiovona toḡotodi, sari pinadapada sinoku toḡotodi meke na pada kolo toḡotodi. †††¹¹ Sa pinadapada sinoku kolo meke kiko si kote kekeḡoḡo, be guana ta pada manege rua toḡoto sa sisiovona pa kolo babe pa kiko ba kaqu kekeḡoḡo sa ninomana sa vinagi koasa vovoina. ¹² Sa mia padapadana mamata si kaqu toḡoto tugo. Lopu kote sekesekei nia gamu sa padapadana mamata pa sikele.'

Sari Vinariponi meke Rane Hopedi

¹³ 'Hie sa vinariponi arilaena sapu kaqu poni la nia gamu: koari ka onomo ḡavulu puta kobi huiti si keke kobi si kote variponi nia meke koari ka onomo ḡavulu puta kobi bale si keke kobi si kote variponi nia.

¹⁴ Koasa oela olive si koari hopeke keke gogoto lita oela si kote variponi nia si keke lita. ¹⁵ Koari doduru

††† 45:10 Liv 19:36

karua gogoto sipi sapu henahenadi koari na duduli sapu toa va leanadi, si kote variponi nia si keke sipi. Doduru hire si kote tavetavete ni rini pa vinariponi huiti, vinukivukihhi va uququ meke vinukivukihhi binaere pude vulasa pani sari sinea tadi tie, zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara. ¹⁶ Doduru tie koasa popoa kote vala nia sa vinariponi arilaena hie koasa koburu tavia pa Izireli. ¹⁷ Kote nana kalina sa koburu tavia pude namani sari vina vukivukihhi va uququ, vinariponi huiti, meke vinariponi napo vaeni koari na inevaṅa, sari inevaṅa sidara vaqura, meke sari rane Sabati, koari doduru inevaṅa ta vizatadi koasa butubutu Izireli. Asa kote va namani sari vinukivukihhi tana sinea, sari vinariponi huiti, sari vinukivukihhi va uququ meke sari vinukivukihhi binaere pude vulasa pani sari sinea tadi tie pa butubutu Izireli.'

Sari na Vinarigara pa Inevaṅa

(Ekisidasi 12:1-20; Livitikasi 23:33-43)

¹⁸ 'Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Pa sidara kekenu koasa rane kekenu si kote vagia goi si keke bulumakao vaqurana sapu loke vasi kisakisana pude va madi ia sa Zelepade. ¹⁹ Kote vagia sa hiama si kaiqa ehara tana vukivukihhi va vulasa sinea meke la busani koari na dedegere sasadana sa Zelepade, koari ka made iiona sa hope koasa hatara vina rua meke koari dedegere sasada koasa varivarigarana pa kenuna sa Zelepade. ²⁰ Kote tavete pule gua asa si gamu koasa rane vina zuapa koasa sidara. Tavete poni si arini pu lopu gilania, meke tavete va sea hola babe na lopu gilagilana; ke gamu kote va via ia sa Zelepade koari na sinea.

²¹ Pa sidara kekenu koasa vina manege made rane si kaqu kopu nia gamu sa Pasova, na inevaṅa sapu kote kamo zuapa rane, meke kote hena bereti loke isitina si gamu pa totoaso asa. ²² Pa rane asa si kote va nama nia sa koburu tavia si keke bulumakao pude vulasa pani sari nana sinea meke tadi doduru tiena sa popoa. ²³ Hopeke rane koari ka zuapa rane sapu inevaṅa gamu si kote sa koburu tavia variponi atuni si ka zuapa bulumakao meke zuapa sipi sapu loke ari kisakisadi pude tana vukivukihhi va uququ la koe Zihova, meke keke qoti kokoreo pude tana vukivukihhi va vulasa sinea. ²⁴ Asa tugo kote va nama ni sari vinariponi huiti babe bale, manege vesu kilo pa keke bulumakao meke pa keke sipi, turaṅae ka ṅeta lita oela olive pa hopeke vinariponi huiti na bale.

²⁵ Koasa inevaṅa koari hopeke ka zuapa rane sapu podalae pa vina zuapa sidara koasa vina manege lima rane, sa koburu tavia kote va namani sari vina namanama sapu gua tugo arini tana vukivukihhi va vulasa sinea, vukivukihhi va uququ, meke vinariponi huiti meke oela.' ††

Sa Koburu Tavia meke sari Inevaṅa

46 'Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Baṅara: Sa sasada koasa varivarigarana pa kenuna sa Zelepade sapu tia la pa kali gasa rimata si kaqu tuku si asa koari ka onomo rane tavetavete, ba kote tukele si asa koari na rane Sabati meke sa rane Sidara Vaqura. ² Sa koburu tavia si kote nuquru gua koasa sasada pa lose nuqunuquuruana meke la turu pa kalina sa dedegere pa sasada. Ari na hiama kote vukivukihhi ni sari nana vukivukihhi va uququ meke nana vukivukihhi binaere. Koasa lose nuqunuquuruana pa sasada nuquru si kote vahesi si asa meke kote vura pule, ba sa sasada si lopu kaqu tuku osolae veluvelu sa popoa. ³ Koari na Sabati meke Sidara Vaqura si sari tiena sa popoa si kote somana pa vnahesi pa Kenuna e Zihova koasa sasada nuquru koasa lose nuqunuquuruana asa. ⁴ Sari na vinukivukihhi va uququ sapu kote va mae i sa koburu tavia koe Zihova pa rane Sabati si kaqu ka onomo lami kokoreo meke keke sipi kokoreo nomana, doduru arini si kaqu loke ari kisakisadi. ⁵ Turaṅae koasa sipi si na vinariponi huiti sapu manege vesu kilo mamatana, meke turaṅae koari na lami si na vinariponi huiti sapu soku gua mo sapu hiva vekoa sa, turaṅae na oela olive sapu ṅeta lita sokuna gua. ⁶ Koasa rane Sidara Vaqura si kaqu variponi nia sa si keke bulumakao vaqura, ka onomo lami meke keke sipi kokoreo nomana, ari doduru si lopu kaqu ari vasi kisakisadi. ⁷ Turaṅae koasa bulumakao vaqura si na vinariponi huiti sapu manege vesu kilo mamatana, meke manege vesu kilo huiti si somana luli koasa sipi nomana, meke koari na lami si soku gua mo sapu hiva vekoa sa, turaṅae na oela olive sapu ṅeta lita sokuna gua pa hopeke manege vesu kilo huiti. ⁸ Pana nuquru sa koburu tavia si kote nuquru gua si asa koasa sasada pa lose nuqunuquuruana meke vura pule gua tugo vasina.

⁹ Pana mae sari tiena sa popoa pa Kenuna e Zihova koari na inevaṅa ta vizatadi, si asa pu nuquru gua koasa sasada pa kali gede pude vahesi si kaqu vura gua si asa koasa sasada pa kali mataona sa Zelepade ‡; meke asa pu nuquru gua koasa sasada pa kali mataona si kaqu vura gua koasa sasada pa kali mataona. Loke tie si kaqu vura gua koasa sasada vasina pu nuquru gua si asa, ba kaqu vura gua si asa pa sasada sapu pa kali karovona. ¹⁰ Sa koburu tavia si kaqu somanae nana koa rini, nuquru totoaso nuquru si arini meke vura totoaso vura si arini.

¹¹ Koari na vinarigara meke na inevaṅa ta vizatadi, si na vinariponi huiti sapu turaṅae koasa bulumakao si kote manege vesu kilo mamatana, meke sapu turaṅae koasa sipi nomana si manege vesu kilo mamatana, meke sapu koari na lami si soku gua mo sapu hiva vekoa sa tie, turaṅae oela olive sapu ṅeta lita pa hopeke manege vesu kilo huiti. ¹² Pana hiva veko moka vinariponi sa koburu tavia, la koe Zihova, be na vukivukihhi va uququ sia babe na vukivukihhi binaere sia,

† 45:21 Ekd 12:1-20; Nab 28:16-25 †† 45:25 Liv 23:33-36; Nab 29:12-38

‡ Saoti.

si sa sasada sapu tia la pa kali gasa rimata si kaqu tava tukele vala koa sa. Kote vekoi sa sari nana vinukivukihi va uququ meke vinukivukihi binaere gua mo sapu hoke tavetia sa koari na rane Sabati. Meke kote vura taloa si asa, meke mudina sapu vura sa, si kote ta tuku sa sasada.'

Sa Vinariponi pa Doduru Rane

¹³ 'Doduru rane si kote va nama nia goi si keke lami sapu keke vuahenina meke loke vasi kisakisana pude na vina vukivukihi va uququ la koe Zihova. Doduru munumunu si kaqu va nama nia goi si asa. ¹⁴ Hopeke munumunu si kaqu va nama nia tugo goi sa vinariponi huiti, sapu neta kilo mamatana meke keke lita oela olive pude va boboso la nia koasa palava. Sa vinariponi huiti la koe Zihova si na vina turu sapu kaqu koa hola. ¹⁵ Ke sa lami meke sa vinariponi huiti meke sa oela olive si kaqu tava nama ninae munumunu pude na vinariponi va uququ doduru totoso.'

Sa Koburu Tavia meke sa Pepeso

¹⁶ 'Hiera gua si zama nia Arau Zihova sa Banara: Be tavetia sa koburu tavia si keke vinariponi koari nana tinago la koa sa keke ri na tuna koreo, si kote dia tugo ri pu podo gore koasa koreo asa; kote na dia tinago pa tuti dia. ¹⁷ Ba be tavetia sa si keke vinariponi, koari nana tinago, la koasa keke nana nabulu, si kote kopu nia sa nabulu asa sa vinariponi osolae kamo sa vuaheni Tinarupaha †; meke kote tava pule la koasa koburu tavia si asa. Sari tinago tanisa koburu tavia si dia mo ri na tuna koreo; dia eke mo. ^{††18} Lopu kaqu vagi sa koburu tavia sari tinago tadi na tie; lopu kaqu hadu vurani sa koari na pepeso pu na dia tinago. Sari tinago sapu va hola lani sa koari na tuna koreo si kaqu ta vagi koari nana tinago soti telena, pude lopu keke ari Qua tinoni si kaqu ta paqaha koari dia tinago,'" gua se Zihova.

Sari na Rararoana pa Zelepade

¹⁹ Meke turaña la guni nau sa tie koasa sasada nuquru la koari na lose hopedi sapu tia la pa kali gede ‡, sapu dia ri na hiama, meke va dogoro nau sa sa vasina pa kali lodu rimata koari na lose. ²⁰ Meke zama si asa koa rau, "Tani sa vasina sapu kote raro ri na hiama sari masa tadi na vinukivukihi tana here meke na vina toḡoto gale meke vinukivukihi tana sinea meke kina i sari na vinariponi huiti. Na hinia tadi na hiama si arini meke hopena pude va paleke la tiḡitoḡa hopedi pa varivarigarana lavata pa sadana, na kote meke tiḡi ri na tie sari tiḡitoḡa hopedi hire meke va tasuna i."

²¹ Meke turaña lani au sa koasa varivarigarana lavata pa sadana la meke kamo la i sari ka made iiona, meke

† Sa vuaheni Tinarupaha si pa hopeke vina lima ḡavulu vuaheni totoso ta rupaha sari na pinausu meke sa pepeso si pule la koari na butubutu tie sapu dia tu pa tinago. Mu tiro la pa Livitikasi 25:8-55.
†† 46:17 Liv 25:10 ‡ Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.

dogori rau sari varivarigarana hitekedi pa hopeke iio. ²² Koari ka made iiona sa varivarigarana lavata pa sadana la si ta voloso sari ka made varivarigarana hitekedi sapu hiokona puta mita geledi meke manege lima mita labedi; kekeḡoḡo puta nomadi sari ka made varivarigarana hitekedi arini. ²³ Pa kokorapadi ri na varivarigarana hitekedi si na goba patu pepeke, vasina taveti rini sari na rararoana. ²⁴ Zama si asa koa rau, "Hire sari na rararoana, vasina kote raro ri na nabulu pu tavetavete pa Zelepade sari na masadi rina vinukivukihi pu tadi na tie pude henai."

Sa Ovuku sapu Vura Mae koasa Zelepade

47 Turaña pule nau sa tie koasa nuqunuquruana pa Zelepade, meke dogoria rau sa kolo sapu vura mae pa kauruna sa sasada koasa Zelepade meke totolo la gua pa kali gasa rimata. Ura sa Zelepade si tia la pa kali gasa rimata. Sa kolo si vura mae gua pa kauruna, pa kali matao †† koasa Zelepade, meke totolo gore pa kali matao koasa hope. ††2 Meke turaña vura nau sa koasa sasada pa kali gede ††† meke turaña likoho nau sa pa sadana meke la koasa sasada pa sadana sapu tia la pa kali gasa rimata meke sa kolo si totolo vura gua pa kali matao koasa sasada pa kali gasa rimata.

³ Totoso ene la gua pa kali gasa rimata sa tie, palekia nana sa kolu padapadana pa limana, si pada vura nia sa si ka lima gogoto mita meke turaña nuquru nau sa koasa kolo sapu ele sage kamo pa kikikorerekequ.

⁴ Pada vura nia pule sa si ka lima gogoto mita meke turaña nuquru nau sa koasa kolo sapu ele sage kamo pa tuḡutuḡuqu. ⁵ Pada vura nia pule sa si ka lima gogoto mita, ba kamahire si lopu boka karovia rau sa kolo, sina ele sage meke na lamana tu pada pude tunuru ia mo, na ovuku sapu loke tie boka karovia.

⁶ Nanasa au sa tie, "Tuna na tie, dogoria goi sapu hie?" gua.

Meke turaña pule lani au sa pa taqelena sa ovuku. ⁷ Totoso kamo arau vasina si soku hola sari na huda dogori rau pa karua kalina sa ovuku. ⁸ Zama si asa koa rau, "Sa kolo hie si totolo la gua koasa pinaqaha popoa pa kali gasa rimata meke gore la pa Ovuku Zodani, vasina si kamo la si asa koasa Kolo Matena. Totoso nuquru si asa pa Kolo Matena si sa kolo vasina si evaḡae lomoso nana. ⁹ Vasina pu totolo la gua sa kolo, si koa dia tugo sari rovana tiḡitoḡa toadi. Na igana si kote soku hola sina totolo la vasina sa kolo meke va lomoso ia sa sa soloti pa kolo; ke vasina totolo la sa kolo si toa tugo sari doduru tiḡitoḡa. ¹⁰ Sari tie habu si kote turu lulia rini sa masa; podalae pa Eqedi kamo pa Eni Eqalami si kote ivara dia sari na vaqara. Soku hola igana votivotikaedi si kote koa, guari na igana pa Kolo Meditareniani. ¹¹ Ba sari na zemizemi meke sari na kosiri si lopu kaqu tava lomoso. Kote koa soloti eko dia mo. ¹² Soku hopehopeke kineha vua huda si kote

†† Kali mataona si kali saoti. Be tia la pa kali gasa rimata sa kali matao si pa kali saoti. †† 47:1 Zak 14:8; Zn 7:38; Rev 22:1 ††† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.

toqolo sage koari karua taqelena sa ovuku. Sari elodi si lopu kaqu harahara, meke lopu kaqu noso vua si arini. Doduru sidara mo si kote vua si arini, sina sa kolo mae guana koasa Zelepade si kote totolo kamo la koa rini. Sari na vuadi si kote tana ginani meke sari elodi si kote tana salasalana.” †

Sari Volosodi ri na Pepeso

¹³ Hiera gua si zama nia e Zihova Baṅara, “Hire sari na voloso pude va hia ia sa pepeso pude hopeke tago sari ka manege rua butubutu pa Izireli. Sa tutina mo e Zosepa si kote tago karua hinia. ¹⁴ Kaqu hia vari ṅoṅo lani agoi koa rini sa pepeso. Sina ele ovulia Rau sa Limaqu meke tokotokoro pude vala nia sa pepeso hie koari na tiatamamia, sa pepeso hie si pude tana mia tinago.

¹⁵ Hierana sa volosona sa pepeso:

Pa kali gede †† si kote topue gua si asa koasa kolo Meditareniani meke la gua pa Hetiloni, hola gua pa karovoana pa toqere la gua pa Hamati kamo pa Zedadi, ¹⁶ Berotahi meke Sibaraimi sapu koa koasa voloso pa vari kalina Damasikasi meke Hamati, meke seu kamo la pa Haza Hatikoni, sapu koa pa voloso pa Haurani. ¹⁷ Ke sa voloso si kote topue koasa kolo Meditareniani meke la pa Haza Enani, lulia sa voloso pa kali gede koasa popoa Damasikasi meke koasa voloso pa Hamati pa kali gede ‡. Hie sa voloso pa kali gede.

¹⁸ Pa kali gasa rimata si ene gua sa voloso pa vari korapadi ri popoa Haurani meke Damasikasi, lulia sa Ovuku Zodani pa vari korapadi Qileadi meke sa pepeso Izireli, la gua koasa Kolo Matena meke seu la kamo pa Tama. Hie sa voloso pa kali gasa rimata.

¹⁹ Pa kali matao †† si topue si asa pa Tama seu la koari na kolo pa Meriba Kadesi, meke lulia sa voloso pa Izipi meke kamo la pa Kolo Meditareniani, . Hie sa voloso pa kali matao.

²⁰ Pa kali lodu rimata, si sa raratana Kolo Meditareniani, sa voloso meke la pa keke vasina sapu sa karovoana pa toqere sapu la gua pa Hamati. Hie sa voloso pa kali lodu rimata.

²¹ Kote vari paqaha nia gamu sa pepeso hie pa vari korapa mia luli gua koari ka manege rua butubutu pa Izireli. ²² Kaqu vari va hia puleni gamu, meke gua tugo sari na tie karovodi pu atu koa koa gamu meke sari tudia. Kaqu gunini gamu na tie Izireli sapu pododi pa Izireli si arini; meke kaqu ta hia poni tinago si arini gugua gamu pa butubutu Izireli. ²³ Be pa butubutu sa si somana koa sari tie karovodi, si vasina tugo si kaqu ta hia poni tinago si arini,” zama vura gua se Zihova sa Baṅara.

Sa Vina Hiana sa Pepeso

48 Zama pule se Zihova, “Hire pozadi sari na butubutu: Pa korapana la pa kali gede †† si e

† 47:12 Rev 22:2 †† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.
‡ Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. †† Kali saoti. †† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.

Dani kote vagia si keke hinia; sapu pa sirana pa Hetiloni meke la gua pa karovoana pa toqere sapu la gua pa Hamati. Sa vasileana Haza Enani meke sa kali gede koasa voloso pa Damasikasi sapu kalina Hamati si kote keke kalina sa voloso sapu podalae pa kali gasa rimata meke kamo pa kali lodu rimata.

² Sa butubutu Asa kote vagia si keke hinia; kote hoda pa kali voloso te Dani si asa podalae pa kali gasa rimata meke kamo pa kali lodu rimata.

³ Sa butubutu Napitalai kote vagia si keke hinia; kote hoda pa kali voloso te Asa podalae pa kali gasa rimata kamo pa kali lodu rimata.

⁴ Sa butubutu Manase kote vagia si keke hinia; kote hoda pa kali voloso te Napitalai podalae pa kali gasa rimata kamo pa kali lodu rimata.

⁵ Sa butubutu Iparemi kote vagia si keke hinia; kote hoda si asa pa kali voloso te Manase podalae pa kali gasa rimata meke kamo pa lodu rimata.

⁶ Sa butubutu Rubeni kote vagia si keke hinia; kote hoda si asa pa kali voloso te Iparemi podalae pa gasa rimata meke kamo pa lodu rimata.

⁷ Sa butubutu Ziuda kote vagia si keke hinia; kote hoda si asa pa kali voloso te Rubeni podalae pa gasa rimata meke kamo pa kali lodu rimata.”

Sa Pinaqaha Marilaena pa Vari Kokorapana sa Pepeso

⁸ “Sa pinaqaha sapu hoda la koasa pepeso te Ziuda podalae pa kali gasa rimata kamo pa kali lodu rimata si kaqu ta veko vata kale pude na voloso marilaena. Kote ka manege rua kilomita lima gogoto mita labena si asa meke sa gelena si kote gugua tugo sari hinia tadi kasa butubutu sapu podalae pa kali gasa rimata meke kamo pa lodu rimata. Sa Zelepade si kote koa pa kokorapana sa pepeso asa.

⁹ Sa pinaqaha marilaena sapu kote variponi la nia gamu koe Zihova si kote ka manege rua kilomita lima gogoto mita gelena meke manege puta kilomita labena. ¹⁰ Sari hiama si kote vagia kukuruna sa hinia madina hie. Kote ka manege rua kilomita lima gogoto mita gelena pa kali gede †††, meke ka lima kilomita labena pa kali lodu rimata, meke ka lima kilomita labena pa kali gasa rimata meke ka manege rua kilomita lima gogoto mita gelena pa kali matao. Pa kokorapana si kote koa sa Zelepade te Zihova. ¹¹ Sa pepeso asa si kote tadi na hiama tava madidi, sari na tie pa tutina e Zedoki, sarini pu soto va nabu koa rau pa tinavete hiama meke lopu muliṅṅu taloa gugua ari na tie Livae toso talevara taloa dia sari na tie Izireli. ¹² Kote na vinariponi marilaena si asa la koa rini koasa pepeso hopena, na hinia sapu hopena hola, pa kalina sa hinia tadi na tie pa butubutu Livae.

¹³ Pa kalina sa hinia tadi na hiama, si kote ta paqaha la koari na tie Livae si keke hinia sapu ka manege rua kilomita meke lima gogoto mita gelena meke lima kilomita labena. ¹⁴ Lopu kaqu holuholu nia babe vari hobe nia rini si keke vasi pepeso vasina. Na asa mo

††† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.

sapu marilaena hola koari na pepeso, sina hopena si asa koe Zihova.

¹⁵ Sa kukuru pepeso koasa pepeso madina sapu koa hola, sapu karua meke kukuru kilomita labena meke manege rua kilomita meke lima gogoto mita gelena, si kote tavetavete nia rina tie pude na vetuvetu tadi na tie kumakumana. Na vasileana lavata si kote koa pa kokorapana sa, ¹⁶ meke kote gua hire sari pinadana sa: pa kali gede si kote karua kilomita, pa kali matao si kote karua kilomita, pa kali lodu rimata si kote karua kilomita meke karua gogoto lima *navulu* mita meke pa kali gasa rimata si karua kilomita meke karua gogoto lima *navulu* mita. ¹⁷ Sa pepeso duduli tanisa vasileana lavata si kote ka keke gogoto hiokona lima mita pa sadana pa vari kalina. ¹⁸ Sa pepeso sapu koa hola koasa, sapu kalina sa pepeso madina si kote gele Lulia tugo sa sa pepeso madina, meke kote ka lima kilomita labena si pa kali gasa rimata, lima kilomita labena pa kali lodu rimata. Kote karua kilomita meke lima gogoto mita labena sari karua. Sari vuvua pa dia inuma kote poni sari tie tavetavete koasa vasileana lavata. ¹⁹ Sari tie tavetavete koasa vasileana lavata pu lelete koasa si kote mae guadi koari doduru butubutu pa Izireli. ²⁰ Sa doduruna sa hinia asa si kote keke^o sari padadi ri ka made varikalina; ka manege rua kilomita meke lima gogoto mita si pa hopeke kalina. Sa popoa hie si gua tugo na vinariponi marilaena sapu tava veko vata kale sa hinia hopena, turanae sari na tinago tanisa vasileana lavata.

²¹ Sa pepeso sapu koa hola pa varikalina sa hinia madina meke sari tinago tanisa vasileana lavata, si kote tanisa koburu tavia. Kote hoda kamo la gua pa kali gasa rimata koasa pepeso madina meke la kamo pa voloso pa kali gasa rimata, meke sa kukuruna vina rua si kote hoda la gua koasa voloso pa kali lodu rimata. Karua puku pepeso hire sapu gele luli sari hinia tadi na butubutu si kote tanisa koburu tavia, meke sa hinia madina sapu koa ia sa Zelepade hopena si kote koa pa vari kokorapa dia. ²² Ke sari tinago tadi na tie Livaeti meke sari tinago tanisa vasileana lavata si kote koa pa kokorapana sa tinago tanisa koburu tavia. Sa pepeso tanisa koburu tavia si kote koa pa vari korapana sa voloso te Ziuda meke sa voloso te Benisimane.”

Sari Pepeso Tadi Kaiqa Butubutu Pule

²³ “Sari hinia tadi kaiqa butubutu pule si kote hoda koasa pepeso hopena pa kali matao meke kote guahe: Sa butubutu Benisimane kote vagia si keke hinia; kote

mae gua pa kali gasa rimata meke kamo la gua pa kali lodu rimata.

²⁴ Sa butubutu Simione kote vagia si keke hinia; kote hoda pa kali voloso te Benisimane podalae pa kali gasa rimata meke kamo la pa kali lodu rimata.

²⁵ Sa butubutu Isaka kote vagia si keke hinia; kote hoda pa kali voloso te Simione podalae pa kali gasa rimata kamo pa kali lodu rimata.

²⁶ Sa butubutu Zeboloni kote vagia si keke hinia; kote hoda pa kali voloso te Isaka podalae pa kali gasa rimata kamo la pa kali lodu rimata.

²⁷ Sa butubutu Qadi kote vagia si keke hinia; kote hoda pa kali voloso te Zeboloni podalae pa kali gasa rimata kamo pa kali lodu rimata.

²⁸ Sa voloso te Qadi pa kali matao † si kote ene gua podalae pa Tama la gua koasa kolo pa Meriba Kadesi, meke Lulia sa sa voloso pa Izipi meke la kamo koasa Kolo Meditareniani.

²⁹ Asa sa pepeso sapu kaqu hia ia goi pude na tinago tadi na butubutu pa Izireli, meke arini sari dia hinia,” zama vura gua se Zihova sa Baṅara.

Sari Sasada pa Zerusalem

³⁰ Zama pule se Zihova, “Kote hire sari na sasada nuquru koasa vasileana lavata pa Zerusalem: Podalae pa kali gede ††, sapu karua kilomita karua gogoto lima *navulu* mita gelena. ³¹ Sari na sasada koasa vasileana lavata si kote ta poza luli koari na butubutu pa Izireli. Sari sasada pa kali gede ‡ si kote ta pozae sasada Rubeni, sasada Ziuda, meke sasada Livae.

³² Pa kali gasa rimata, sapu karua kilomita karua gogoto lima *navulu* mita gelena, si kote koa dia si ka *ṅeta* sasada: sasada Zosepa, sasada Benisimane meke sasada Dani.

³³ Pa kali mataona ††, sapu karua kilomita meke karua gogoto lima *navulu* mita gelena, si kote koa dia si ka *ṅeta* sasada: sasada Simione, sasada Isaka, meke sasada Zeboloni.

³⁴ Pa kali lodu rimata, sapu karua kilomita meke karua gogoto lima *navulu* mita gelena, si kote koa dia si ka *ṅeta* sasada: sasada Qadi, sasada Asa, meke sasada Napitalai. ††

³⁵ Sa gelena sa goba pa vari likohaena sa vasileana lavata si kote ka sia tina mita.

Meke sa pozana sa vasileana lavata podalae pa toতো tugo asa si kote:

Se Zihova si koa Nana tani.”

---

† Kali saoti. †† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. ‡ Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. †† Kali saoti. †† Rev 21:12-13

Daniela

Sa Vinabakala

Sa buka te Daniela si ta kubere si asa pa korapana sa tooso sapu ta raovo na koa tasuna sari na tie Ziu koasa baṅara huporona. Va ene gunia sa tie kubekubere hie pa nana vivinei meke pa tinozidi sari na dinogodogorae sa nana tinokae meke na sinovutu koari na tie pa nana tooso koasa ṅati rinoverove sapu sa Tamasa kaqu va hoqa gore sa sa baṅara sapu na koimata kaleana meke va vura sage pulea meke va naqitia sa binaṅara tadi na tie te Tamasa.

Sa buka si koa ia karua ṅati pinaqaha: (1) Sa vivineina soti e Daniela meke sari kaiqa tie sapu ta raovodi meke koa va seu pa dia popoa, meke ari na tie hire pa korapa dia kinalavarae la koe Tamasa meke pa dia rinaṅeraṅe na vinapepekae si koa mataqara valeana si arini koari na dia kana. Sari na vivinei hire si ta evaṅa meke goto pa tooso sapu soto la koasa binaṅara pa Babiloni meke Pesia. (2) Kaiqa vinari luli vivinei pa dinogodogorae te Daniela si ta tozi pa vina padapadae la koari tiṅitoṅa sapu na vina gilagila tadi hopeke popoa na butubutu baṅara. Sari butubutu baṅara meke sari dia ṅiniraṅira si kote turu sage mae meke hoqa gore pule, podalae koasa butubutu baṅara huporona pa popoa Babiloni sapu ta tozi va kenue sa nana hinoqa gore pule na vina kilasa, meke tozia tugo sa sa minataqara, binokaboka, meke sa ṅiniraṅira tanisa butubutu baṅara te Tamasa.

Sari na ṅati Pinaqapaqahana sa Buka

Daniela meke sari nana baere. Hinia 1:1 kamo hinia 6:28

Sari na dinogodogorae te Daniela. Hinia 7:1 kamo hinia 12:13

a. Sari ka made kurukuru ṅame. Hinia 7:1-28

b. Sa sipi kokoreo meke sa qoti. Hinia 8:1 kamo hinia 9:27

c. Sa mateana maṅauru pu tozi inavoso. Hinia 10:1 kamo hinia 11:45

d. Sa tooso pa vina betona sa kasia popoa. Hinia 12:1-13

Daniela meke sari Nana Baere

1:1, 6:28

Sari Koreo Vaqura pa Vetu Baṅara te Nebukaneza

1 Pa vina ṅeta vuaheni sapu koa baṅara se Zehoiakimi pa Ziuda, si la rapata pa Zerusalema se Nebukaneza, sa baṅara pa Babiloni. ^{†2} Meke va malumu vala nia Zihova se Zehoiakimi, sa baṅara pa Ziuda, pa limana e Nebukaneza, turanae kaiqa likakalae hopedi pa Zelepade te Tamasa. Hire si paleke lani sa koasa zelepade tanisa nana tamasa pa Babiloni meke la vekoi sa koasa lose poata pa vetu tanisa nana tamasa. ^{††}

³ Meke garunia sa baṅara Nebukaneza se Asapenazi, sa nana ṅati palabatu tinavete, pude vizata vagi kaiqa tie vaqura pa Izireli koari kasa pa tuti baṅara meke koari pa pinodo pinalabatu. ⁴ Ari na tie vaqura sapu

loke vasi kisakisadi, arini pu doṅo lea, tumaedi va nonoga, gilagilanadi, meke tuturei vagi vina tumatumae, meke padadi pude nabulu pa vetu baṅara. Kaqu va tumatumae ni sa sa vinekala pa Babiloni meke pude tiro meke kubere pa zinama Babiloni. ⁵ Doduru rane si keke pada ginani meke vaeni si hia poni sa baṅara pude henai rini sari ginani mae gua pa tavolo tanisa baṅara. Ka ṅeta vuaheni si kote tava tumatumae si arini, meke mudina asa si kote tava nuquru si arini pude nabulu nia sa baṅara.

⁶ Pa vari korapa dia arini si kaiqa sapu mae guadi pa Ziuda: ari Daniela, Hananaea, Misaelo, meke Azaraea.

⁷ La sa ṅati palabatu tinavete meke poni ni pozapoza vaqura; e Daniela si e Belotesaza; Hananaea [‡] si e Sedareki; Misaelo si e Misake; meke e Azaraea si e Abedeniko.

⁸ Ba se Daniela si va ṅinira binalabala pude lopu va boni pule nia si asa koari na ginani na vaeni tanisa baṅara, meke tepa vina malumu si asa koasa ṅati palabatu tinavete pude lopu va boni pule nia si asa

[‡] Sa ginuana sa pozana Hananaea si "Zihova si Tataru ni gita", Misaelo sa ginuana si "Zihova sa Tamasa", Azaraea si "Zihova si va tukana", meke sa ginuana Daniela si "sa Tamasa si na qua tie varipitui".

[†] 1:1 2 Baṅ 24:1; 2 Koron 36:5-7 ^{††} 1:2 2 Baṅ 20:17-18, 24:10-16; 2 Koron 36:10; Ais 39:7-8

koari na ginani sapu tava madi koari na tamasa huporodi. ⁹ Ele la sa Tamasa meke ponía binalabala sa palabatu pude tataru nia se Daniela, ¹⁰ ba zama sa palabatu koe Daniela, "Arau ba na matagutu nia sa baṅara, sina asa tu hia poni gamu sari mia ginani na napo. Na kote dogoro gamu sa baṅara viviqe mia, holani sari kaiqa tie vaqura. Meke kote la sa baṅara meke kupa panía sa batuqu pa ginugua mia."

¹¹ Meke zama laia Daniela sa tie kopu sapu vekoa Asipenazi pude kopu ni sari Daniela, Hananaea, Misaelo, meke Azaraea, ¹² "Mamu podeki sari mua nabulu koari ka manege puta rane: Poni gami ginani elelo na vua huda † pude henai meke kolo pude napo meke loketoṅa pule. ¹³ Beto mamu vari padapada ni kineha mami koari kasa tie vaqura pu henai sari ginani tanisa baṅara, mamu tavete lulia gua sapu dogoria goi koari mua nabulu."

¹⁴ Va egoa sa tie kopu meke podeki sa koari ka manege puta rane. ¹⁵ Sipu ele hola sa toso ta mutina, si sari ka made koreo pa Izireli hire si toa valeana hola, meke ṅiṅira, hola ni rini saripu henai sari ginani tana baṅara. ¹⁶ Ke podalae koasa toso asa va malumia sa tie kopu pude madi henai mo sari na vua huda na linetelete, meke ginani elelo ba lopu sari na ginani arilaedi meke sa napo vaeni sapu va namanama ni sa baṅara pude tadirini.

¹⁷ Ponini Tamasa koari ka made koreo vaqura pa Izireli sa tinumatumae meke na ginilagilana koari doduru kinubekubere meke vina tumatumae. Meke ponía tugo Sa koe Daniela sa binokaboka pude rupahi meke iliri va bakali sari na dinogodogorae meke na pinutagita.

¹⁸ Pa vina betona sa toso sapu pada vekoa sa baṅara, si turaṅa lani sa ṅati palabatu tinavete sari koreo vaqura koe Nebukaneza. ¹⁹ Vivinei i sa baṅara sari kasa meke dogoria sa sapu lopu keke arini si tata kamo laia sa binokaboka tadi Daniela, Hananaea, Misaelo meke Azaraea; ke podalae nabulu nia rini sa baṅara. ²⁰ Pa doduru ginugua pa ginilagilana lohidi meke pa vinabakala sapu nanasa ni sa baṅara, si manege puta toso holani rini sari doduru tie vakuvakutae na kokorotae pa doduruna sa nana binaṅara. ²¹ Meke koa se Daniela vasina osolae kamo sa vuaheni kekenu tanisa baṅara Saerasi.

Pinutagita te Nebukaneza

2 Pa vina rua vuahenina sa binaṅara te Nebukaneza si putagita si asa; meke matagutu meke lopu boka puta pule. ² Ke tioko vagi sa sari na tie korokorotae, tie vakuvakutae, na matemateana meke ari tie tiro pinopino pude va bakalia sa nana pinutagita. Totoso nuquru mae si arini meke turu pa kenuna sa baṅara, ††³ si zama si asa koa rini, "Arau si putagita meke va tasuna au sa; meke hiva tumae nia rau sa ginuana sa."

⁴ Meke olaṅa la ia ri na tie sa baṅara pa zinama Arameiki ‡, "Kei baṅara, mu toa hola ninae rane! Tozi mae nia koari mua nabulu sa pinutagita, pude mami rupaha vatu nia."

⁵ Olaṅi sa baṅara sari na tie, "Hiera gua sa qua hiniva sapu ele va nabu vekoa rau: Be lopu tozi nau gamu sa qua pinutagita meke lopu rupaha mae nia gamu, si kote ta magu va umumu si gamu meke sari mia vetu si kote ta evaṅae na kobi remoremo. ⁶ Ba be pana tozi nau gamu sa pinutagita meke rupaha mae nia sa laena, si kote vagi vinariponi meke vina lavata nomana si gamu koa rau. Ke tozi nau sa pinutagita, mamu rupaha poni au."

⁷ Ke olaṅa pule si arini, "Mani tozi nia sa baṅara koari nana nabulu sa pinutagita, pude mami rupaha vatu nia."

⁸ Meke olaṅa sa baṅara, "Tumae nia rau sapu korapa hiva va sasanae si gamu, sina gilania gamu sapu ele va nabu ia rau sa qua binalabala, ⁹ sapu pana lopu tozi nau gamu sa qua pinutagita si keke mo sa mia vinakilasa. Ele kuhana nia gamu pude tozi nau sari vivinei kokohadi meke sekesekeidi; na hokara kote hobe sari ginugua, gua si gamu. Ego kamahire tozi nau sa pinutagita, pude gua si kote tumae nia qua sapu kote boka rupaha mae nia mo gamu koa rau si asa."

¹⁰ Olaṅa la ia ri na tie sa baṅara, "Loke tie pa popoa pepeso kote boka tavetia gua sapu tepa ia sa baṅara! Loke baṅara, vea nomana gua ba be ṅiṅirana gua, ele nanasa nia sa tiṅitoṅa gugua asa koari na tie korokorotae, tie vakuvakutae, meke ari tie tiro pinopino. ¹¹ Sapu gua nanasa nia sa baṅara si tasuna hola. Loke tie kote boka va dogoro nia koasa baṅara, ba sari na tamasa mo si kote boka, ba lopu koa turaṅi arini sari na tie."

¹² Gua si bugoro sisigiti meke ta ṅaziri hola sa baṅara, meke garunu nia sa pude va mate betoi sari tie totoli tanisa baṅara pa Babiloni. ¹³ Ke na ginarunu si ta tavete pude va mate betoi sari tie totoli tanisa baṅara pa Babiloni, meke la sari pude hata vagi sari Daniela meke sari nana baere pude va matei, gua.

Va Dogoro nia Tamasa Koe Daniela sa Pinutagita meke sa Rinupahana

¹⁴ Totoso la se Arioko, sa palabatu koari tie kopu tanisa baṅara, pude va matei sari tie totoli tanisa baṅara pa Babiloni, si vizata va leana i Daniela sari nana zinama pude gotogoto meke zama si asa, ¹⁵ nanasia sa sa palabatu tanisa baṅara, "Na vegua ke ṅiṅira hola sa ginarunu tanisa baṅara?" Meke va bakala la nia e Arioko sa ginugua koa sa.

¹⁶ Gua, ke topue la se Daniela koasa baṅara meke tepa pude ponía toso, pude kote boka rupaha vala nia Daniela sa pinutagita koa sa. ¹⁷ Meke pule se Daniela pa nana vetu meke va bakala la nia sa koari nana baere, sari Hananaea, Misaelo, meke Azaraea,

† Lopu hiva nia rini sa ginani ta madi koari na tamasa huporo.
†† 2:2 Zen 41:8

‡ Podalae pa vesi made meke kamo pa vinabetona hinia zuapa sa kinubekuberena sa buka hie pukerane si pa zinama Arameiki.

sapu ele ta evaṇa. ¹⁸ Meke garuni sa pude varavara tepatepa la koe Tamasa pa Maṇauru, tepa ia sa Nana tataru variharupi pude harupi koasa ginuguana sa pinutagita sapu lopu ta tumaena, pude lopu tava mate si asa meke sari nana baere, turaṇae koari na tie totoi tanisa baṇara pa Babiloni. ¹⁹ Pana boṇi si vura mo koe Daniela sa pinutagita sapu lopu ta tumaena pa dinogodogorae. Meke vahesia Daniela sa Tamasa pa Maṇauru.

²⁰ Zama si asa: "Vahesia sa Pozana sa Tamasa ninae rane ka rane;

Tanisa sa ginilagilana lohina *d* meke sa ṇiniraṇira.

²¹ Asa hobei sari na totošo meke na sidara;

sari na binaṇara si va turui Sa meke va gorei Sa.

Sa ginilagilana lohina meke sa tinumatumae si poni lani Sa koa rini pu gilae.

²² Sari tiṇitoṇa sapu lohidi meke tomedi si va vurai Sa; sapu koa pa huporo ba tumae ni Nana, na koa koa Sa sa kalalasa.

²³ Zama leana si arau meke vahesi Igo rau, Agoi Tamasa tadi na tamaqu:

Agoi poni nau ginilagilana meke ṇiniraṇira, sapu tepa ia gami koa Goi si ele vata gilana nia Goi koa rau,

ele vata gilana nia Goi koa gami sa pinutagita tanisa baṇara."

Tozia Daniela Koasa Baṇara sa Pinutagita meke Rupahia Sa

²⁴ Meke la se Daniela koe Arioko, sa tie sapu garunia sa baṇara pude va matei sari tie gilagilana pa Babiloni, meke zama si asa koa sa, "Lopu va matei sari tie gilagilana pa Babiloni. Turaṇa lani au koasa baṇara pude maqu rupaha vala nia koa sa sa nana pinutagita."

²⁵ Ke hinoqa turaṇa la nia Arioko se Daniela koasa baṇara meke zama, "Ele dogoria rau si keke tie koari na tie ta raovodi pa Ziuda sapu kote boka tozi nia sa baṇara sa ginuana sa nana pinutagita."

²⁶ Meke nanasia sa baṇara se Daniela sapu ta pozae e Belotesaza si asa, "Vea, boka tozi nau goi gua sapu dogoria rau pa qua pinutagita meke va rupaha mae nia tugo goi?" gua si asa.

²⁷ Olaṇa se Daniela, "Loke tie gilagilana, tie vakuvakutae, na tie kokorotae, babe na matemateana kote boka tozi nia sa baṇara sa pinutagita sapu nanasa nia sa, ²⁸ ba koa nana sa Tamasa pa Maṇauru sapu boka dogoro vura ni sari tiṇitoṇa sapu tasuna pude tumaeni. Asa ele vata dogoro nia koe baṇara Nebukaneza sapu na sa si kote ta evaṇa koari na rane sapu kote mae. Sa mua pinutagita meke sa dinogodogorae sapu kamo pa mua binalabala sipu korapa eko mua pa mua teqe si gua hie:

²⁹ Kei baṇara, sipu korapa eko puta goi si sa mua binalabala si kamo la koari tiṇitoṇa sapu kote kamo mae, meke sa Tamasa pu vata dogoro tiṇitoṇa tomedi si vata dogoro nia koa goi sapu na sa si kote ta evaṇa. ³⁰ Ego, koa rau, si tava vura mae sa tiṇitoṇa tomena

hie, lopu sina tagoa rau sa ginilagilana lohina sapu hola ni pule sari kaiqa tie toadi, ba pude agoi, baṇara, si tumae nia sa rinupahana sa meke pude va bakalia koa goi sapu na sa si ele kamo pa mua binalabala.

³¹ Baṇara, doṇo la si agoi, meke pa kenumu agoi si turu nana si keke tigonu lavata; noma hola si asa, ṇedalana meke variva matagutu sa dinoṇona. ³² Sa batuna sa tigonu si ta tavetae qolo viana, sa raqaraqana meke sari limana si na siliva, sa tiana meke sari pudapudana si boronizi, ³³ sari nenena si aeana, sari pepetala nenena si ta tavete pa vinarihenie aeana meke pepeso ta kinadi pa nika. ³⁴ Sipu korapa doṇo la agoi, si ta magu vura si keke patu, lopu pa lima tie. Topili gore mae meke goto ia sa sa tigonu koari pepetala nenena, sapu na vinarihenie aeana meke pepeso, meke huara i sa. ³⁵ Meke sari aeana, pepeso, siliva, meke sari qolo si moku umumu pa totošo tugo asa meke ta evaṇae guana kavuru sapu koa hola pa vasina ta paqaha sari na kiko huiti koari na qaqlotodi pa totošo pakepakete. Mae sa givusu meke paleke taloani meke lopu nonoga dia mo. Ba sa patu sapu mae goto koasa tigonu si ta evaṇae na toqere lavata meke siṇi ia sa sa kasia popoa.

³⁶ Asa sa pinutagita, meke kamahire kote rupaha vatu nia rau koasa baṇara. ³⁷ Agoi, baṇara, si na baṇara tadi na baṇara. Sa Tamasa pa Maṇauru na poni nigo sa binaṇara, meke ṇiniraṇira, meke binokaboka meke vina lavata. ³⁸ Pa limamu vekoi Sa sari tinoni meke kurukuru ṇame meke sari kurukuru pa galeglearane. Be pavei koa si arini ba Asa ele veko igo pude baṇara ni. Agoi sa batu qolo. ³⁹ Pa mudimu agoi, si keke butubutu baṇara pule si kote sage mae, sapu kali gore hite koa goi pa ṇiniraṇira. Beto si, vina ṇeta butubutu baṇara, asa sa boronizi, sapu kote baṇara nia sa doduruna sa kasia popoa. ⁴⁰ Mumudi, kote mae sa vina made butubutu baṇara, sapu ṇinira guana aeana, ura na aeana moku va umumi sari likakalae, ke kote huari sa meke mokui sa sari doduru pu koa kekenu koa sa. ⁴¹ Gua sapu dogoria goi, sapu sari pepetala nene meke kakarutu nene si na vinari henie aeana meke pepeso, ke sa butubutu baṇara hie si kote ta paqaha; gua ba kote ṇinira vasinahite guana aeana si asa, sina koa ia aeana sapu henia na pepeso. ⁴² Sina sari pepetala nene si na vinarihenie aeana meke pepeso, ke sa butubutu baṇara hie si kote ṇinira guana aeana keke kalina, meke malohoro guana pepeso keke kalina. ⁴³ Meke gua mo sapu dogoria goi, sapu sa aeana si heni pepeso, ke sari tie si kote na vinari henie meke lopu kote koa keke, gua mo sa aeana sapu lopu heni valeana pa pepeso. ⁴⁴ Koasa totošo tadi na baṇara arini, si kote va turu ia sa Tamasa pa Maṇauru si keke butubutu baṇara sapu kote loke vina betona, meke lopu kote boka ta huara. Kote la sa meke huara pani sari doduru butubutu baṇara arini, ba asa telena si kote turu hola ninae rane. ⁴⁵ Hie sa rinupahana sa dinogodogorae koasa patu sapu ta viqala vurana koasa toqere, ba lopu pa

lima tie, sa patu sapu huara umumi sari aeana, boronizi, pepeso, siliva, meke na qolo.

Sa Tamasa lavata ele va dogoro nia koasa baṅara sapu na sa si kote ta evaṅa vugo repere. Sa pinutagita si hinokara meke sa rinupaha si ta raṅena.”

Pia ia sa Baṅara se Daniela

⁴⁶ Meke hoqa kokotuṅu pa kenuna e Daniela se baṅara Nebukaneza meke va lavatia sa meke garuni sa pude va vukivukihi va uququ oto huda la koe Daniela. ⁴⁷ Zama sa baṅara koe Daniela, “Hinokara sa mua Tamasa sina Tamasa tadi na tamasa meke sa Baṅara tadi na baṅara, meke sari tiṅitoṅa tomedi ba va vura i Sa, ura na agoi mo si boka va vura ia sapu tomena hie.”

⁴⁸ Meke vekoa sa baṅara se Daniela pa keke tuturuana ululuna meke ponía soku vinariponi sa. Va kopu nia sa sa doduruna sa pinaqaha popoa pa Babiloni meke asa tugo si palabatu ni sa sari doduru tie gilagilana vasina. ⁴⁹ Pa tinepa te Daniela si vekoi sa baṅara sari Sedareki, Misake, meke Abedeniko pude na palabatu tinavete koasa pinaqaha popoa pa Babiloni, ba e Daniela si koa na tie totoli tanisa baṅara.

3 Tavetia e Nebukaneza sa baṅara si keke beku qolo sapu ka hiokona zuapa mita ululuna meke tata ṅeta mita labena, † meke va turu ia sa koasa pezara pa Dura koasa pinaqaha popoa pa Babiloni. ² Meke tioko vagi sa sari na koburu tavia, palabatu tinavete, qavuna, tie roverove, palabatu poata, tie varipitui, tie totoli meke sari doduru palabatu tuturaṅa koari na hopeke pinaqaha popoa pule, pude mae koasa vina madina sa beku sapu va turu ia sa. ³ Ke varigara beto sari na koburu tavia, palabatu tinavete, qavuna, tie roverove, palabatu poata, tie varipitui, tie totoli meke sari doduru palabatu tuturaṅa koari na hopeke pinaqaha popoa, pude va madi ia sa beku sapu va turu ia e baṅara Nebukaneza. Meke la turu si arini pa kenuna sa beku. ⁴ Meke velavela vura sa palabatu tinavete, “Gamu na tiedi ri doduru butubutu meke tiedi ri doduru vinekala, hiera gua si ta garunu nia gamu pude tavetia: ⁵ Pana avosi tugo gamu sari kabodi ri na buki, ivivu, mike, lohe, meke doduru kineha miuziki, si kaqu hoqa todoṅo si gamu meke vahesia sa beku qolo sapu va turu ia e baṅara Nebukaneza. ⁶ Asa sapu lopu hoqa todoṅo meke vahesi, pa toso tugo asa, kaqu ta gona la pa nika huruṅuna.” ⁷ Gua ke, toso avosi tugo rini sari kabodi ri na buki, ivivu, mike, lohe, meke doduru kineha miuziki, si hoqa todoṅo sari doduru tinoni, butubutu meke tiedi ri doduru vinekala, meke vahesia rini sa beku qolo sapu va turu ia e Nebukaneza sa baṅara.

Seke Tinarae sari ka ṅeta Baere te Daniela

⁸ Pa toso asa si mae sari kaiqa tie soti pa Babiloni meke zutui sari tie Ziu. ⁹ La zama si arini koe

† Sa ululuna si manege lima ṅava, meke sa labena si keke ṅava kali lima.

Nebukaneza sa baṅara, “Kei baṅara, mu toa hola ninae rane! ¹⁰ Baṅara, ele va turu ia goi sa tinarae, sapu sari doduru pu avosi sari kabodi ri na buki, ivivu, mike, lohe, meke doduru kineha miuziki, si kaqu hoqa todoṅo meke vahesia sa beku qolo, ¹¹ meke asa pu lopu hoqa todoṅo meke vahesia si kaqu ta gona la pa korapa nika huruṅuna. ¹² Ba koa dia sari kaiqa tie Ziu sapu ele va palabatu tinavete i goi koa sa pinaqaha popoa pa Babiloni, sari Sedareki, Misake, meke Abedeniko, arini sapu lopu hiva va avoso atu koa goi. Kei baṅara, lopu hiva va nabulu atu si arini koari na tamasa tamugoi meke lopu hiva vahesia rini sa beku qolo sapu va turu ia goi.”

¹³ Ta ṅaziri hola se Nebukaneza meke va garunu la tie si asa pude va mae i sari Sedareki, Misake, meke Abedeniko. Ke ta turaṅa mae si arini pa kenuna sa baṅara, ¹⁴ meke zama la i Nebukaneza si arini, “Vea, hinokara sia, ta Sedareki, Misake, meke Abedeniko, sapu gamu si koromia va nabulu la koari na qua tamasa meke lopu hiva vahesia gamu sa beku qolo sapu va turu ia rau? ¹⁵ Ego, pana avosi gamu sari mamalaṅidi sari na buki, ivivu, mike, lohe, meke sari doduru kineha miuziki, be va nama pude hoqa todoṅo si gamu pude vahesia sa beku qolo sapu tavetia rau, si kote leana hola mo. Ba be pana lopu vahesia gamu si kote hinoqa ta gona nuquru la si gamu pa korapa nika huruṅuna. Pana gua si, na tamasa savana kote boka harupu gamu koasa limaqu?”

¹⁶ Olaṅa la sari Sedareki, Misake, meke Abedeniko koasa baṅara, “Kei baṅara Nebukaneza, lopu kote va lavelave puleni gami si gami pa kenumu koasa ginugua hie. ¹⁷ Kei baṅara, be ta oki nuquru la si gami koasa nika halalana, si sa Tamasa sapu nabulu nia gami si boka harupu gami koasa nika, meke kote harupu gami Sa pa limamu goi. ¹⁸ Ba be guana lopu harupu gami Sa, ba hiva nia gami pude tumae nia goi, baṅara, sapu lopu kaqu va nabulu la tugo si gami koari mua tamasa babe vahesia sa beku qolo sapu va turu ia goi.”

Hiva Va Matei Rini sari ka ṅeta Baere te Daniela

¹⁹ Ta dogoro pa isumatana sapu ta ṅaziri hola ni e Nebukaneza sari Sedareki, Misake, meke Abedeniko. Ke garuni sa pude va ṅiṅira ia sa nika ka zuapa toso pule, hola nia sapu hoke gugua, ²⁰ meke tozi ni sa sari kaiqa tie ṅiṅiradi koasa nana qeto minate pude pusi sari Sedareki, Misake, meke Abedeniko meke gona nuquru lani koasa nika halalana. ²¹ Ke sari ka ṅeta tie hire pu pokoni sari na dia poko gele, pokonene, pusi batu, meke kaiqa poko pule, si ta pusi meke ta gona nuquru la pa korapa nika halalana. ²² Sina sa ginarunu tanisa baṅara si ṅiṅira hola meke sa nika si maṅini hola ke la sa huruṅuna sa nika meke va matei sari varane toso la gonani rini sari Sedareki, Misake, meke Abedeniko pa nika, ²³ meke hoqa nuquru la sari ka ṅeta tie hire, sapu ta pusidi va leana, pa korapa nika huruṅuna.

²⁴ Meke hodahodaka se Nebukaneza meke gasa turu meke nanasi sa sari nana tie totoli, "Ve, lopu ka neta tie tu si pusi gita meke gona nuquru ni pa nika?"

Meke olaña si arini, "Uve, gua tugo, bañara."

²⁵ Zama si asa, "Doño la! Ka made tie tu si dogori rau ene lamae dia pa korapa nika, lopu ta pusidi meke lopu ta sigiti dia, meke sa vina made si guana tudia rina tamasa," gua si asa.

Sari Ka Neta Tie si Ta Rupaha meke Tava Ululu Sage pa Dia Tinavete

²⁶ Ke ene tata la se Nebukaneza pa sadana sa nika meke kukili la, "Sedareki, Misake, meke Abedeniko, gamu na nabulu tanisa Tamasa Ululuna Hola, vura mae! Mae tani!"

Ke vura koasa nika sari Sedareki, Misake, meke Abedeniko, ²⁷ meke la sari koburu tavia, palabatu tinavete, qavuna, tie roverove, palabatu poata, tie varipitui, tie totoli, meke vari likohae ni rini sari ka neta. Dogori rini sapu lopu tiqiu sa nika sari tinidia, meke sari kaludia ba lopu uqu; sari dia poko ba lopu nadai, meke lopu hite humaña maratuñaha si arini.

²⁸ Zama sa bañara, "Mani tavahesi sa Tamasa tadi Sedareki, Misake, meke Abedeniko, sapu garunu mae nia sa Nana mateana pude harupi sari Nana nabulu! Raña rini si Asa meke va karia rini sa vina turu tanisa bañara. Malumu si arini pude mate, pude lopu va nabulu la babe vahesi sari kaiqa tamasa pule; ba dia Tamasa eke mo si kaqu vahesia rini.

²⁹ Gua ke va turu ia rau kamahire sapu be esei sari tie, nasa sa dia butubutu na vinekala, sapu zama ñoñovalia sa Tamasa tadi Sedareki, Misake, meke Abedeniko, si kaqu ta magu va umumu, meke sari dia vetu si kote ta evañae na kobi remoremo; ura na loke tamasa pule si kote boka variharupi gugua hie."

³⁰ Meke va rizu sage lani sa bañara Nebukaneza sari Sedareki, Misake, meke Abedeniko pa tuturuana ululudi, koasa pinaqaha popoa pa Babiloni.

Vina Rua Pinutagita te Nebukaneza

4 Na zinama tanisa Bañara Nebukaneza la koari na tinoni, butubutu, meke sari tiedi ri doduru vinekala, pu koa pa doduruna sa kasia popoa:

Mi koa tagotago nono la tu si gamu!

² Qetu si arau pude tozi koa gamu sari vina gilagila meke na tinavete variva magasa sapu tavete mae ni sa Tamasa Ululuna Hola koa rau.

³ Nake noma hola sari Nana vina gilagila, nomadi hola sari Nana tinavete variva magasadi! Sa Nana butubutu bañara si na butubutu bañara sapu koa hola ninae rane;

sa Nana binañara si turu hola pa doduru sinage na sage.

⁴ Arau, Nebukaneza, si koa qua pa qua vetu bañara; qetuqetu qua meke tagotago qua. ⁵ Ba kamo si keke pinutagita sapu va matagutu au. Sipu

korapa eko puta rau pa qua teqe, si dogori rau sari kineha na dinogodogorae sapu va matagutuqu. ⁶ Ke garuni rau sari doduru qua tie totoli pa Babiloni pude mae pa kenuqu pude rupaha mae nia koa rau sa pinutagita asa. ⁷ Totoso mae sari na tie korokorotae, na matemateana, na tie tiro pinopino, si tozini rau koa rini sa pinutagita, ba lopu boka rupaha mae nia tu rini koa rau. ⁸ Vina betona si mae se Daniela koa rau meke tozi nia rau sa pinutagita. Keke pozana si e Belotesaza, ta poza luli koasa qua tamasa, meke sa maqomaqo tadi na tamasa hopedi si koa pa korapana sa. ⁹ Zama si arau, "Belotesaza, palabatu tadi na tie korokorotae, gilania rau sapu sa maqomaqo tadi na tamasa hopedi si koa pa korapamu agoi, meke loketoña sapu tomedi si tasuna koa goi. Hie sa qua pinutagita. Mu va rupaha mae nia koa rau sa ginuana.

¹⁰ Hire sari dinogodogorae sapu dogori rau sipu korapa eko puta rau pa qua teqe: Doño la si arau, meke koa nana pa kenuqu si keke huda pa kokorapana sa popoa. Sa ululuna si hola sisigiti.

¹¹ Toqolo va noma hola sa huda meke ñiñira meke sa batuna si tiqiu sage la pa galegalearane; meke dogoro betoa mo ri doduru hukihukirina sa kasia popoa si asa. ¹² Sari elona sa si leleadhi hola meke sari vuana si soku hola, meke doduru tie si boka hena mo koa sa. Pa kauruna si aqoro sari kurukuru pinomo meke koari lelañana si tavete vori sari kurukuru tapuru; doduruna sa kasia popoa si hena mo koasa.

¹³ Koasa pinutagita sapu dogoria rau sipu korapa eko puta rau pa qua teqe, si doño la si arau, meke koa nana pa kenuqu si keke tie paleke inavoso, na tie hopena, gore mae guana pa mañauru.

¹⁴ Velavela va ululae sisigiti si asa, 'Maho gore nia sa huda, mamu rakoti sari lelañana; vagi pani sari elona, mamu va hurakatae i sari vuana. Va goveti sari kurukuru pinomo pa kauruna sa meke gua tugo sari kurukuru tapuru pa lelañana. ¹⁵ Ba vekoi sari karosona meke dadagana; pusi ni aeana meke boronizi, vekoi mani koa pa pepeso, koari na duduli pa pezara.

Vekoa si asa, mani bobosia na puni pa mañauru; vekoa mani koa turañi sari kurukuru pinomo meke sari linetelete pa popoa pepeso. ¹⁶ Vekoa mani ta hobe sa binalabala tanisa, mani ta poni nia sa sa binalabala tadi na kurukuru pinomo, osolae hola koasa sari ka zuapa vuaheni. ¹⁷ Sa binalabala tava egona si ta tozi vura koari na tie paleke inavoso, sari tie hopedi tozi vura nia sa vinizata hie, pude tumae nia ri na tie toadi sapu sa Tamasa Ululuna Hola si bañarani sari na butubutu bañara tadi na tie meke poni Sa si arini pu hiva poni Sa meke va palabatu i Sa koa rini sari pu lopu hite arilaedi pa tie.'

¹⁸ Hierana sa pinutagita taqarau, arau bañara Nebukaneza. Ego, Belotesaza tozi nau, na sa si guni nia sa, ura lopu keke koari na tie gilagilana pa qua butubutu bañara boka rupaha poni nau. Ba agoi

kote boka mo, sina sa maqomaqo tadi na tamasa hopedi si koa pa korapamu agoi.”

Rupahia Daniela sa Pinutagita

¹⁹ Ba nunala se Daniela sapu Belotesaza keke pozana pa toতোসা asa, sari nana binalabala va matagutu ia. Ke zama sa baṅara, “Belotesaza, mu lopu va malumia sa pinutagita babe sa laena sa pude va matagutu igo.”

Olaṅa se Belotesaza, “Qua baṅara, be tadi na mua kana sa pinutagita hie babe tadi na tie pu kukiti nigo, be leana! ²⁰ Sa huda sapu dogoria goi, sapu toqolo va noma meke ṅiṅira, meke sa batuna si tiqula pa galegalearane, meke ta dogoro pa doduruna sa popoa pepeso, ²¹ sari elona si leleadi meke katakata sari vuana; poni ginani sa sari doduru, va aqori sa sari na kurukuru pinomo pa pezara, meke sari lelaṅana si tavete ni vori ri na kurukuru tapuru, ²² baṅara, agoi mo sa huda asa! Agoi si na baṅara lavata meke ṅiṅira; sa mua vinalavata si kamo la pa galegalearane, meke baṅara ni goi sari doduru kamo la koari na vasidi pa seu koasa kasia popoa. ²³ Kei baṅara, agoi dogoria sa tie paleke inavoso, sa tie hopena, gore maena pa maṅauru meke zama, ‘Maho gore nia sa huda mamu huara pania, ba vekoa mani koa ta pusi pa aeana meke boronizi sari dadagana, koari na duduli pa pezara, ba sari karosona si kaqu koa hola pa pepeso. Vekoa si asa mani bobosia na puni pa maṅauru; mani koa guana kurukuru pinomona si asa, osolae hola si ka zuapa vuaheni.’

²⁴ Kei baṅara, ego, hiera gua sa rinupahana sa, meke hie sa inavoso sapu va vura ia sa Tamasa Ululuna Hola, la koasa qua palabatu sa baṅara. ²⁵ Kote ta hadu vura si agoi koari na tie meke kote koa turaṅi goi sari na kurukuru pinomo; kote hena duduli si agoi guana bulumakao meke kote bobosigo na puni pa maṅauru. Ka zuapa vuaheni si kote hola gua osolae tumae nia goi sapu Sa Tamasa Ululuna Hola si Baṅara holani sari na butubutu baṅara tadi na tie meke vari poni lani Sa koarini pu hiva poni Sa. ²⁶ Sa laena sa ginarunu pude vekoa sa dadagana sa huda turaṅae sari karosona, si sa mua butubutu baṅara si kote ta poni pule nia goi pana guana helahelae nia goi sapu sa Tamasa si Baṅara nia sa kasia popoa. ²⁷ Kei baṅara, gua ke mu va tabei sari qua vinari tokae pa binalabala: Veko pani sari mua sinea, mamu taveti gua sapu toṅoto; veko pani sari mua hahanana kaleadi, mamu tataruni saripu ta ṅoṅovala. Hokara pude gua asa si kote hoda la sa mua tinoa ravutuna.”

Gorevura sa Pinutagita

²⁸ Sari doduru hire si ta evaṅa beto koe baṅara Nebukaneza. ²⁹ Ka manege rua vuaheni mudina asa, si enene sa baṅara pa batu vetu koasa vetu baṅara pa Babiloni, ³⁰ meke zama si asa, “Vea, lopu hie tu sa

Babiloni nomana sapu kuria rau pa qua ṅiniraṅira nomana pude na popoa tanisa baṅara, meke pude na tinolava tanisa qua binaṅara?”

³¹ Sari zinama si korapa koa pa beruna toতোসা kamo mae mo si keke mamalaiṅi pa maṅauru, “Hiera gua sa zinama pa guguamu agoi, baṅara Nebukaneza: Sa mua binaṅara si kamahire ta vagi palae koa goi. ³² Kote ta hadu vura koari na tie si agoi meke kote koa turaṅi goi sari na kurukuru pinomo; kote hena duduli gua ri na bulumakao si agoi. Ka zuapa vuaheni si kote hola gua meke tiqe kote tozi vura nia goi sapu sa Tamasa Ululuna Hola si baṅara ni sari doduru butubutu baṅara tadi na tie meke Asa poni lani koarini pu hiva poni Sa.”

³³ Meke pa toতোসা tugo asa si tava gorevura gua sapu ta zamae pa guguana Nebukaneza. Ta hadu taloa si asa koari na tie meke hena duduli guana bulumakao si asa. Sa tinina si boboso koasa puni pa maṅauru osolae sari kaluna si toqolo guana kalu atata meke sari visuvisuna si guana kakarutu nenedi ri na kurukuru tapuru.

Vahesia Nebukaneza sa Tamasa

³⁴ Pa vina betona sa toতোসা asa, si arau, Nebukaneza, si va eṅa sagei sari mataqu pa maṅauru, meke pule mae sa ginilae koa rau. Meke vahesia rau sa Tamasa Ululuna Hola. Va lavatia rau meke vahesia rau si Asa sapu toa hola niniae rane. Sa Nana binaṅara si na binaṅara sapu koa hola; sa Nana butubutu baṅara si koa ṅiṅira pa sinage na sage.

³⁵ Doduru tiena sa popoa pepeso si loketoṅa mo guni ni Sa. Tavetia Sa gua sapu hiva nia Sa koari na mateana pa maṅauru meke koari na tiena sa popoa pepeso. Loke tie kote boka tuqe pule nia sa limana babe zama la koa Sa: “Na sa si tavetia Goi?”

³⁶ Pa toতোসা tugo asa si pule mae sa qua ginilae, sa qua vina lavata meke tinolava si tava pule mae koa rau koasa vina lavatana sa qua butubutu baṅara. Hata vagi pule nau ri na qua tie totoli na palabatu meke tava habotu pule si arau koasa qua habohabotuana baṅara meke tava ṅiṅira hola la tu si arau, hola nia sapu tatasana. ³⁷ Ego arau, Nebukaneza, si vahesia meke va lavatia meke va ululia sa Baṅara pa Maṅauru, sina doduru tiṅitoṅa sapu taveti Sa si toṅoto, meke viliviliti va toṅoto si Asa doduru toতোসা. Meke arini pu ene pa vinahesi pule si boka va pepekae i Sa.

Sa Inevaṅa te Belosaza

5 Keke toতোসা, sipu koa baṅara se Belosaza, si tavetia sa si keke inevaṅa nomana meke ruvati sa si keke tina koimata meke napo vaeni turaṅi sa si arini. ² Sipu korapa napo vaeni se Belosaza si garuni sa si arini pude paleke maeni sari na kapa qolo meke siliva

sapu vagi e Nebukaneza, sa tamana, koasa Zelepade pa Zerusalem, pude napo ni sa baṅara meke sari nana koimata, sari na loana, meke sari nana barikaleqe pinausu. ³ Ke paleke mae ni rini sari kapa qolo sapu ta vagidi koasa Zelepade te Tamasa pa Zerusalem, meke napo ni sa baṅara meke sari nana koimata, sari loana, meke sari nana barikaleqe pinausu. ⁴ Totoso napo rini si vahesi rini sari na tamasa ta tavetaedi pa qolo, siliva, boronizi, aeana, huda, meke na patu.

⁵ Meke vura va hodaka mae sari kakarutu lima tie meke podalae kubekubere si asa koasa gobagoba, tata koasa tuturuana zuke pa vetu baṅara. Doṅo toto mo sa baṅara totoso kubekubere si asa. ⁶ Hobe sa isumata tanisa meke matagutu hola nana, ziziziri sari tuṅutuṅu nenena meke lopu boka turu si asa. ⁷ Kukili vura sa baṅara pude va mae i sari na tie vakuvakutae, na matemateana, na tie tiro pinopino †, meke zama i sa sari tie gilagilana hire pa Babiloni. "Asa pu tiro ia sa kinubekubere hie meke rupaha mae nia koa rau sa laena, si kaqu tava poko pepolo si asa, tava paku sa seni qolo pa ruana, meke kote na vina ṅeta si asa pude koimata nia sa butubutu binaṅara." ⁸ Meke nuquru beto sari doduru tie gilagilana tanisa baṅara, ba lopu boka tiro ia rini sa kinubekubere babe rupahia sa ginuana. ⁹ Ke matagutu nono la se baṅara Belosaza meke hobe va kaleana sa isumatana na matagutu va hola. Sari nana koimata ba nunala.

¹⁰ Avosi sa tinana sa baṅara sari mamalainina sa baṅara meke sari koimata meke nuquru la si asa koasa lose inevaṅa, meke zama, "Baṅara, mu toa hola ninae rane! Mu lopu matagutu babe nunala si goi! ¹¹ Koa nana si keke tie pa mua butubutu baṅara sapu koa ia sa maqomaqo tadi na tamasa hopedi. Pa totoso tanisa tamamu si ta gilana sapu sa tie hie si dodogorae, tumatumaena meke tago ginilagilana lohina gugua tadi na tamasa. Se Nebukaneza sa tamamu sa baṅara si vizatia si asa pude tuturaṅa koari na tie korokorotae, na matemateana, na tie tiro pinopino, na tie vakuvakutae. ¹² Sa tie hie, se Daniela, sapu poza nia Belotesaza sa baṅara, si ta gilana sapu gilaena, tumatumaena, bakabakala, meke boka rupaha pinutagita, va bakali sari binalabala voridi, meke olaṅi sari ninanasa tasunadi. Tioko ia se Daniela, meke kote tozini gamu sa sa ginuana sa kinubekubere isa."

Rupahia Daniela sa Kinubekubere

¹³ Ke ta turaṅa la se Daniela pa kenuna sa baṅara, meke zama sa baṅara, "Agoi se Daniela, keke koari na tie ta raovodi pa Ziuda sapu sa tamaqu sa baṅara na turaṅa maeni? ¹⁴ Ele avoso nia rau sapu sa maqomaqo tadi na tamasa hopedi si koa pa korapamu agoi meke sapu tago ia goi sa dinogodogorae, tinumatumae meke na ginilagilana lohina. ¹⁵ Sari tie gilagilana meke vakuvakutae si ele ta vagi mae pa kenuqu pude tiro ia sa kinubekubere hie meke pude tozi nau sa ginuana,

† Tiro pinopino pude tozia gua sapu kote ta evaṅa vugo repere.

ba lopu boka tozi nau rini. ¹⁶ Ego, ele avoso nia rau sapu agoi si boka rupahi meke toṅoto pule i sari tinasuna sapu soku voridi. Be boka tiro ia goi sa kinubekubere hie meke tozi nau goi sa ginuana, si kote tava sage poko pepolo si agoi meke tava sigoto seni qolo pa ruamu, meke kote tava veko si agoi pude na vina ṅeta koasa tuturuana ululuna koasa butubutu baṅara."

¹⁷ Meke olaṅia Daniela sa baṅara, "Mamu kopuni sari mua vinariponi pude mua telemu, mamu poni lani koari kaiqa pule sari mua pinia. Ba kote tiro la nia rau koasa baṅara sa kinubekubere meke tozi nia sa ginuana.

¹⁸ Baṅara, sa Tamasa Ululuna Hola poni la nia koasa tamamu, se Nebukaneza, sa binaṅara meke linavata, sa tinolava meke pinamaṅa. ¹⁹ Koa gua koasa tuturuana ululuna sapu ponina Sa koa sa, si matagutu nia ri doduru tie na butubutu si asa, meke sari tie pa doduru vinekala si neneqara pa kenuna. Arini pu hiva va matei sa si va matei sa; arini pu hiva va toa i sa si va toa i sa; arini pu hiva va sage i sa pa dia tuturuana si va sage i sa; meke arini pu hiva va pepekae i sa si va pepekae i sa. ²⁰ Ba totoso podalae vahesi pule nia, meke nabu sa bulona si tava rizu si asa koasa nana habohabotuana baṅara meke ta vagi palae sa nana tinolava. ²¹ Ta hadu taloa si asa koari na tie meke ta poni nia sa sa binalabala tadi na kurukuru pinomo; koa turaṅi sa sari na doṅ'ki pinomo meke hena duduli guana bulumakao; meke sa tinina si tava boboso koari na puni pa maṅauru, osolae helahelae nia sa sapu sa Tamasa Ululuna Hola si baṅara ni sari na butubutu tadi na tie meke va baṅaria Sa koa rini si asa pu hiva vizatia Sa.

²² Tumaeni mua sari doduru vivinei hire, ba agoi Belosaza, sa tuna, si lopu va pepekae pule nigo. ²³ Va turu pule nigo si agoi pude va karia sa Baṅara pa Maṅauru. Vagi goi sari na kapa qolo pa Nana Zelepade pude napo ni vaeni agoi meke sari mua koimata, sari loamu, meke sari mua barikaleqe pinausu. Vahesi goi sari na tamasa ta tavetedi pa qolo, siliva, boronizi, aeana, huda, meke patu, sapu lopu boka dodogorae, avavosae, meke balabala. Ba lopu hite va lavatia goi sa Tamasa pu tagoi sari doduru niniraṅira meke kopu nia Sa sa mua tinoa meke sari doduru mua tinavete.

²⁴ Gua asa ke garunu mae nia Sa sa lima sapu kuberena sa kinubekubere hie.

²⁵ Hiera gua si ta kubere:

'NAE, NAE, PADA, PAQAHA.'

²⁶ Hie ginuadi sari zinama hire:

Nae: Ele nae i Tamasa sari rane sapu kote baṅara si agoi meke ele va beto ia Sa. ²⁷ Pada: agoi si ele ta pada koari na sikele meke sapu lopu kamoaga goi sa pada.

²⁸ Paqaha: Sa mua butubutu si ele ta paqaha meke ta poni la koari pa Media meke koari pa Pesia."

²⁹ Meke pa ginarunu te Belosaza si tava poko pepolo se Daniela, meke tava paku seni qolo sa ruana, meke tava poni nia sa sa vina ṅeta tuturuana ululuna koasa butubutu baṅara. ††

³⁰ Koasa boni tugo asa, si ta seke va mate se Belosaza sa banara pa Babiloni, ³¹ meke e Dariasi sa tie Media, si vagi hobena sa binañara koasa butubutu; onomo ñavulu rua vuahenina si asa pa tooso asa.

Daniela pa Korapa Pou Laione

6 Dariasi si vizatia pude va turu i si ka keke gogoto hiokona puta tie pude qavuna nia sa doduruna sa nana butubutu banara, ² meke ka ñeta koimata pude totoli ni sari kasa arini si vizati sa. Keke koari ka ñeta si e Daniela. Sari na qavuna si kote olaña la koari ka ñeta tie totoli pude va gorevura i sari na hiniva tanisa banara. ³ Ego, se Daniela si tavetavete va leana holani sari kasa koimata totoli meke sari na qavuna, koa gua koari nana binokaboka sapu noma hola, ke balabala sa banara pude va kopu nia koasa sa doduruna sa butubutu banara. ⁴ Ke podekia ri na qavuna meke ari koimata totoli pude hata nia siraña pude zutu ia. Ba pa nana tinavete si lopu boka ta zutu si asa, sina sa nana hahanana si toñoto meke ta rañena si asa; loke nana sinea babe kaiqa vasina si loposo nia sa. ⁵ Vina betona si zama si arini, "Lopu kote boka vagia gita si keke ginugua pude zutu ia se Daniela osolae vagia pa kaiqa ginugua la gua tu koasa tinarae tanisa nana Tamasa."

⁶ Ke topue varigara la sari na qavuna na koimata totoli pude dogoria sa banara, meke zama, "Banara Dariasi, mu toa hola ninae rane!" ⁷ Gami na tie totoli, na qavuna meke sari na dia tie varitokae, si ele va ego ia pude garunu nia agoi sa banara si keke tinarae sapu va ñiñira ia sa binalabala sapu loke tie kote varavara la pa kaiqa tamasa pule koari ka toloñavulu puta rane sapu mae hire, ba koa agoi banara mo. Asa pu varavara la pa kaiqa tamasa si kote ta gona nuquru la pa pou lohina tadi na laione. ⁸ Ego, banara, mu garunia sa vina turu asa, mamu kubere gore nia pude lopu kote boka ta hobe gua sapu hoke ta tavete koari na tinarae tadi pa Media meke Pesia, sapu lopu boka ta hobe." ⁹ Ke kubere gore nia e Dariasi sa banara sa tinarae.

¹⁰ Totoso tumae nia Daniela sapu ele ta tavete sa vina turu asa, si pule la pa nana vetu si asa meke sage la pa nana lose pa kali sage, vasina koa sari vuida sapu tukele la pa Zerusalema. Ñeta tooso pa hopeke rane si kokotuñu si asa meke varavara, zama leana la koasa nana Tamasa, gua mo sapu ele hoke tavetia sa doduru rane.

¹¹ Meke topue varigara la si ari kasa tie hire meke dogoria se Daniela korapa varavara meke tepa tinokae la koasa nana Tamasa. ¹² Ke la si arini koasa banara meke la nanasa nia sa nana vina turu: "Vea, lopu kuberia tu goi sa tinarae sapu koa ri ka toloñavulu puta rane sapu korapa mae si doduru tie kote varavara la koa goi mo, gua? Loke tie si kote varavara la pa kaiqa votiki tamasa babe na tie. Ura asa sapu lopu lulia sa tinarae, si kaqu ta gona nuquru la pa korapana sa pou lohina tadi na laione."

Olaña sa banara, "Uve, sa vina turu si asa tugo gua sapu ta tavete pa tinarae tadi Media meke Pesia, sapu lopu kaqu ta hobe."

¹³ Meke zama si arini koasa banara, "E Daniela, sapu keke arini pu ta raovo mae pa Ziuda, si lopu hite hiva va tabe igo sa si agoi banara, babe koasa vina turu sapu kubere gore nia goi. Korapa varavara ñeta tooso pa hopeke rane si asa." ¹⁴ Totoso avosia sa banara sapu guahe, si talotaña hola si asa; meke sipu lopu ele lodu sa rimata si podeke sisigitia sa pude harupia se Daniela.

¹⁵ Meke ene varigara la sari kasa tie koasa banara meke zama la koa sa, "Mu va nonoga ia banara sapu koasa tinarae tadi pa Media meke Pesia si loke vina turu sapu tavetia sa banara si boka ta hobe."

¹⁶ Ke vala nia sa banara sa zinama, meke turaña vagia rini se Daniela meke gona la nia pa pou lohina tadi na laione. Meke zama sa banara koe Daniela, "Mani harupu igo sa mua Tamasa si agoi, Asa sapu nabulu nia goi doduru tooso!" ¹⁷ Keke patu si tava veko la pa ñuzuna sa pou, meke tokoro la nia sa banara sa nana riñi meke gua tugo sari riñi tadi nana koimata, pude lopu kaqu boka ta harupu tugo se Daniela. ¹⁸ Meke pule sa banara koasa nana vetu banara, meke lopu henahena si asa koasa boni asa; loketoña linopilopi va qetuqetu tie si ta evaña tugo. Meke lopu boka puta si asa.

¹⁹ Koasa kalalasa kekenu pana vaqavaqasa, si tekulu sa banara meke bebeno la koasa pou tadi na laione.

²⁰ Totoso tata la tugo sa koasa pou tadi na laione, si kuliusuna meke titioko la si asa koe Daniela, "Daniela, nabulu tanisa Tamasa toana, vea, boka harupu igo sa mua Tamasa sapu vahesia goi doduru tooso, koari na laione?"

²¹ Olaña se Daniela, "Banara, mamu toa hola ninae rane!" ²² Garunu mae nia sa qua Tamasa sa Nana mateana meke kumuhi ñuzudi sari na laione. Lopu hite garatau rini sina loke qua sinea si arau pa Kenuna Sa. Meke koa goi, banara, ba loke kinaleana si ele tavetia rau pa kenumu."

²³ Qetu hola sa banara meke vala zinama pude ovulu vura nia se Daniela koasa pou. Meke tooso ta ovulu vura se Daniela si loke bakora si ta dogoro koa sa, sina rañea sa sa nana Tamasa. ²⁴ Pa ginarunu tanisa banara si ta vagi saripu zutuna se Daniela meke ta gona nuquru la pa korapa pou tadina laione, turaña dia barikaleqe meke koburu. Sipu lopu ele kamo pa hatara si arini si horu vagi mo ari laione meke garata moku pani susuridi.

²⁵ Meke kubere la se Dariasi sa banara koari doduru tie, na butubutu meke tie pa doduru vinekala pa doduruna sa popoa pepeso:

"Mi tagotago va noma!

²⁶ Na vina turu si vatu nia rau sapu pa doduru pinaqaha popoa pa qua butubutu banara, doduru tie si kaqu matagutu nia meke pamaña nia sa Tamasa te Daniela.

Ura na Tamasa toana si Asa
meke koa hola ninae rane ka rane;
sa Nana butubutu banara si lopu boka ta huara,
sa Nana binañara si lopu kaqu kokoi.
²⁷Vari harupi si Asa meke vari tokae,
na vina gilagila si taveti Sa meke na tinavete variva
magasa pa mañauru meke pa pepeso.
Asa harupia se Daniela
koari na ninirañira tadi na laione.”
²⁸Ke ravutu se Daniela koari na binañara tadi Dariasi
meke Saerasi sa tie Pesia.

Tozi Vura ni Daniela sari Nana Dinogodogorae

7:1, 12:13

Pinutagita Kekenu te Daniela: Ka Made Kurukuru

7 Koasa vuaheni kekenu sapu koa banara se
Belosaza pa Babiloni, si kamo si keke pinutagita
koe Daniela, meke dogoria sa si keke dinogodogorae
sipu korapa eko puta si asa pa nana teqe. Sa vivinei
koasa nana pinutagita si kubere gore nia sa. ²Zama se
Daniela: “Koasa qua pinutagita pa boni asa si doño la
si arau, meke isara pa kenuqu rau sari ka made givusu
pa mañauru korapa hiru ia rini sa kolo lamana. ³Meke
vura mae koasa kolo lamana si ka made kurukuru
lavata, hopeke votivotikaedi. ⁴Sapu kekenu si doño
guana laione meke sari tatapuruna si gua tadi na
atata. Kopu doño la si arau osolae ta daku palae sari
tatapuruna meke ta ovulu sage si asa koasa pepeso
pude turu koari karua nenena guana tie, meke na bulo
tie si ta poni nia sa.

⁵Meke isana pa kenuqu sa kurukuru vina rua, sapu
doño guana bea. Turu ni sa sari nenena pa keke kali
tinina si asa meke ka ñeta susuri raqaraqqa si koa dia
pa ñuzuna, pa vari korapadi ri livona. Ta tozi si asa
pude, ‘Gasa turu mamu hena va soku masa gua sapu
hiva nia goi!’ gua.

⁶Mudina asa, si doño la si arau, meke isana pa
kenuqu si keke kurukuru pule sapu doño guana
leopadi. Meke koa dia pa mudina sa si ka made
tatapuru gugua tadi na kurukuru tapuru. Sa kurukuru
hie si ka made batuna, meke ta poni nia sa sa
ninirañira pude koa banara.

⁷Beto asa, koasa qua dinogodogorae pa boni asa si
doño la si arau, meke isana pa kenuqu, si sa kurukuru
vina made sapu doño hikare meke variva matagutuna
meke ninirana hola. Na livo aeana nomadi si tanisa
sapu huarani sa meke henani sa sarini pu va matei sa
meke neti sa pa kauru nenena sarini pu koa hola. Na
votikaena hola koari na kurukuru pu ele vura, meke
koa dia koasa si ka manege puta kikiho. ⁸Sipu korapa
balabala i arau sari na kikiho hire, si vura nana pa

kenuqu koasa kurukuru, si keke kikiho pule, na kikiho
hitekena, sapu vura mae pa vari korapadi; meke ka
ñeta ari na kikiho si ta rabutu vura pa kenuna sa. Sa
kikiho hie si tago mata gugua tadi na tie meke na ñuzu
sapu vahesi pule.

Dogoria Daniela si Asa sapu Toa Hola Ninae Rane

⁹Sipu korapa doño la si rau,
si sari na habohabotuana banara si ta veko dia mo
pa dia vasidi,
meke Asa Pu Koa Pukerane meke Ninae Rane si
vagia sa Nana habohabotuana.
Sari Nana poko si keoro guana sinou
meke sa kalu pa batuna si keoro gua tugo na kalu
sipi.

Sa Nana habohabotuana si halalia na nika,
meke doduru totopilina si huruñu beto.

¹⁰Meke keke ovuku nika si totolo vura,
vura mae gua pa Kenuna Sa.

Tina na tina si koa nabulu koa Sa;
soku vuro tina va tata ia soku vuro tina si turu pa
Kenuna Sa.

Habotu beto si arini koasa vinaripitui asa,
meke ta tukele sari na buka.

¹¹Na zama va titie lamo sa kikiho hitekena. Doño
toto la mo si arau osolae tava mate sa kurukuru meke
sa tinina si ta gona nuquru la pa korapa nika halalana.

¹²Sari ka ñeta kurukuru pule si tava malumu pude toa
ba pa keke kukuru toto mo, ba sari dia ninirañira si
ta vagi palae.

¹³Pa korapana sa qua dinogodogorae pana boni si
doño la si arau, meke turu nana pa kenuqu si keke
sapu doño guana keke tuna na tie, pu luli mae koari
na lei pa Mañauru. Ene la si Asa koa Sa pu koa
pukerane meke ninae rane meke ta turaña la si Asa pa
kenuna Sa. ¹⁴Na ta poni nia Sa, sa tinolava, meke
ninirañira tanisa binañara meke vahesia ri doduru tie
na butubutu na tiedi ri doduru vinekala si Asa. Sa
Nana binañara si koa hola ninae rane meke loke
kokoina. Sa butubutu banara Tanisa si lopu kaqu ta
huara.”

Ta Rupaha sa Pinutagita

¹⁵“Arau, Daniela si tasuna pa maqomaqoqu, na
matagutu nia rau sa pinutagita sapu dogoria rau. ¹⁶La
si arau koasa keke ri pu turudi vasina meke nanasa nia
sa ginuadi ri doduru hire.

Ke tozi nau sa meke rupaha mae nia sa: ¹⁷zama si
asa, ‘Sari ka made kurukuru lavata hire si ka made
butubutu banara sapu kote turu vura pa popoa
pepeso. ¹⁸Ba sari pu tava madidi koa Sa pu Ululuna
Hola si kote ta poni nia sa butubutu banara meke kote
tagoa rini ninae rane ka rane.’

¹⁹Meke hiva tumae nia rau sa ginuana hinokara sa
vina made kurukuru lavata, sapu votikaena hola koari
doduru meke variva matagutuna hola koari nana livo
aeana meke kakarutu boronizi. Sa kurukuru lavata asa

si huari meke gani sari tie, meke neti naperi sari pu koa hola. ²⁰ Meke hiva tumae nia tugo rau sa guguari ri ka manege puta kikiho pa batuna, meke sa keke kikiho sapu vura sage mumudi, sapu va hoqa pani sari ka neta kikiho, sa kikiho sapu turu vura koari kasa meke tago mata meke nuzu sapu vahesi pulenia.

²¹ Sipu korapa doño toto la arau, si varipera la koari na tie madidi te Tamasa sa kikiho asa meke va kilasi sa, ²² osolae kamo mae si Asa pu Koa Pukerane meke Ninae Rane meke vari pitui ni meke toka ni Sa sari tie madidi Tanisa sapu Ululuna Hola, meke tagoa ri tie madidi Tanisa sa butubutu banara.

²³ Va mae ia sa koa rau sa vina bakala hie: 'Sa kurukuru vina made si na vina made butubutu banara sapu kote turu vura pa popoa pepeso. Kote votikaena si asa koari doduru butubutu banara meke kote va kilasia sa sa doduruna sa popoa pepeso; kote neti gore va kaleana ia sa. ²⁴ Sari ka manege puta kikiho si ka manege puta banara sapu kote vura mae koasa butubutu banara hie. Mudi dia rini si kote keke banara pule si kote vura mae, kote votikaena si asa koa rini pu mae kekenu; kote va gore pani sa si ka neta banara.

²⁵ Kote va karikari la ia sa sa Tamasa Ululuna Hola meke noñovali sari tie madidi Tanisa meke podekia sa pude hobei sari na toroso na tinarae sapu ele tava turudi. Sari na tie madidi si kote tava ade la koa sa, koari ka neta vuaheni kukuruna.

²⁶ Ba sa vinari pitui si kote ta evaņa meke sa nana niniraņa si kote ta vagi palae meke ta huara palae.

²⁷ Meke sa binaņara, niniraņa, meke linavata koari na butubutu banara pa kauruna sa doduruna sa maņauru si kote ta ade karovo la koa ri na tie ta madidi, sari tie Tanisa sapu Ululuna Hola. Sa Nana butubutu banara si kote na butubutu banara sapu kote koa hola ninae rane, meke doduru banara si kote vahesia meke va tabe ia.'

²⁸ Tani beto sa vivinei. Arau, Daniela si tasuna sisigiti koari qua binalabala, meke hobe va kaleana sa isumataqu na matagutu va hola, ba kopuni mo arau si hire meke lopu tozi rau lamae."

Dogoro Sipi Kokoreo meke na Qoti se Daniela pa Nana Dinogodogorae

8 Pa vina neta vuahenina sa binaņara te Belosaza si dogoria arau, Daniela, si keke dinogodogorae mudina sapu keke sapu ele dogoria rau. ² Koasa qua dinogodogorae si dogoro pule nau si arau pa korapana sa vasileana ta gobana pa Susa, pa pinaqaha popoa pa Elami; pa korapana sa dinogodogorae si koa qua si arau pa taqelena sa Tototolo Ulai, na kolo ta paza vagina pa ovuku. ³ Doño sage si arau meke koa nana pa kenuqu si keke sipi kokoreo sapu karua kikhona, turu nana pa taqelena sa tototolo, meke sari kikhona si gele. Keke ri kikhona si gele hola nia si keke ba toqolo mumudi maena mo. ⁴ Kopu doño la si arau toroso haqala totoro la si asa pa kali lodu rimata, meke la pa kali matao meke pa kali gede. Loke kurukuru neme boka turu va tia ia, meke lopu keke si

boka la variharupi koasa niniraņa tanisa sipi kokoreo. Gua sapu hiva tavetia sa si tavetia mo sa meke ta evaņa noma ninira hola si asa.

⁵ Sipu korapa balabala va gele ia rau si hie, si vura va hodaka pa kali lodu rimata si keke qoti sapu noma va leana kikhona pa vari kokorapadi ri matana. Tuturei hola karovia sa sa popoa pepeso ba lopu hite tiqu laia sa sa popoa pepeso. ⁶ Tia mae ia sa sa sipi kokoreo, karua kikhona hie, sapu dogoria rau turu nana pa kali taqele meke ta nazirina toa meke totoro mae ia sa.

⁷ Dogoria rau sapu raza va kaleana ia sa sa sipi kokoreo, seke ia sa meke huara pani sa sari karua kikhona. Lopu garo sa sipi kokoreo, lopu boka raza hobena; la sa qoti meke seke gore nia pa pepeso meke neti ia sa, meke lopu keke si boka la harupu ia sa sipi kokoreo pa niniraņa tanisa qoti.

⁸ Nomana sa niniraņa tanisa qoti ba pa korapana sa toroso sapu ninira hola si asa si moku palae sa nana kikiho nomana, meke pa nana lolomo si vura mae si ka made kikiho nomadi sapu toqolo sage la koari ka made givusuna sa maņauru. ⁹ Vura mae koasa keke ari na kikiho si keke kikiho pule, sapu podalae va hiteke ba toqolo pa niniraņa, la gua pa kali matao meke hola la pa kali gasa rimata meke la gua koasa Popoa Leleana †. ¹⁰ Noma la tu si asa osolae kamo la ia sa sa qeto minate pa maņauru, meke gona gore ni sa pa pepeso sari kaiqa ri qeto pinopino meke neti gore ni sa. ††¹¹ Va turu pule nia si asa pude noma gugua sa Koburu Tavia tanisa qeto minate pa maņauru; vagi pani sa sari na vinukivukihi sapu ta tavete doduru rane la koa Sa, meke sa Nana Zelepade si tava boni. ¹² Koa gua koasa vinaripera tanisa kikiho hitekena ‡, si sa puku tie madidi meke sa vinukivukihi sapu ta tavete doduru rane si ta hukata. Bokaboka si asa pa doduru tinitoņa sapu tavetia sa, meke sa hinokara si ta gona la pa pepeso.

¹³ Meke avosia rau zamana si keke tie hopena, meke keke pule si zama la guahe koa sa, "Vea seunae gua meke kote tava gorevura sa dinogodogorae hie, sapu sa dinogodogorae tanisa vinukivukihi doduru rane, sa tinavete sea sapu va bonina sa vasina hopena meke sa puku tie madidi sapu kote ta neti pa kauru nene?"

¹⁴ Zama si asa koa rau, "Kote vagi karua tina neta gogoto veluvelu meke munumunu toroso sapu lopu kote ta tavete sari na vinukivukihi; hola sapu asa si kote tava madi pule sa Zelepade," gua si asa.

Rupahia e Qebireli, sa Mateana, sa Pinutagita

¹⁵ Sipu korapa doño la si rau koasa dinogodogorae meke korapa podekia pude tumae nia, si turu nana pa kenuqu si keke sapu doño guana tie. ¹⁶ Meke avosia rau si keke mamalaini tie, korapa titioko mae gua pa Tototolo Ulai sapu zama, "Qebireli, tozi nia sa gugua sa dinogodogorae koasa tie hie," gua. ††

† Sa Popoa Leleana si sa Popoa Izireli. †† 8:10 Rev 12:4 ‡ Sa vinaripera tanisa kikiho hitekena babe sari sinea tadi na tie madidi. ††† 8:16 Lk 1:19,26

¹⁷ Totoso ene mae si asa koasa vasina sapu turu arau, si matagutu si arau meke hoqa oporapaha gore pa pepeso. "Tuna na tie," gua si asa koa rau, "mamu tumae nia sapu sa dinogodogorae si guguana sa vina hokotodi rina totoso kaleadi arini," gua.

¹⁸ Sipu korapa zama mae si asa koa rau, si ele mabubulu tu si arau, sa isumataqu si pa pepeso. Tiqu mae au sa meke ovulu sage nau sa pa nenequ.

¹⁹ Zama si asa, "Kote tozi nigo rau sapu nasa si kote ta evaᅇa pa korapana sa totoso sapu ta ᅇaziri sa Tamasa, sina sa dinogodogorae si guguana sa totoso ta vizatana pa vina betona sa totoso. ²⁰ Sa sipi kokoreo sapu karua kikhona sapu dogoria goi, si arini sari karua baᅇara pa Media meke pa Pesia. ²¹ Sa qoti sapu puki kaluna, si asa sa baᅇara pa Qurisi, meke sa kikiho nomana pa vari korapadi ri matana, si asa sa baᅇara kekenu. ²² Sari ka made kikiho sapu hobena sa keke sapu ele moku taloa si sari ka made butubutu baᅇara sapu kote vura sage koasa keke butubutu kekenu, ba lopu kote ᅇiᅇira gua sa butubutu asa si arini.

²³ Koasa totoso pa vina betona sa dia binaᅇara, totoso sapu ele kaleadi hola si arini, si kote vura mae si keke baᅇara sapu doᅇo va bubugorae isumatana, meke bokabokana hola pa sekesekei. ²⁴ Kote ta evaᅇa na baᅇara ᅇiᅇirana hola si asa, ba lopu pa nana ᅇiniraᅇira soti. Kote huhuara va noma hola si asa meke bokaboka pa doduru tiᅇitona sapu taveti sa. Sari tie ᅇiᅇiradi meke tie madidi te Tamasa si kote va kilasa betoi sa. ²⁵ Na sinekesekei si kote tavetavete nia sa pude bokaboka, meke kote vahesi pulenia pa bulona si asa. Totoso koa va leana sari tie si kote huara pani sa, meke kote turu va tia ia sa sa Baᅇara tadi na baᅇara. Ba kote ta seke huara si asa, ba lopu pa ᅇiniraᅇira tana tie. ²⁶ Sa dinogodogoraedi rina vinukivukihina pana munumunu meke veluvelu sapu ta poni nia goi si hinokara, ba tome ia, lopu vivinei nia, ura kote seunae hola meke kote gorevura sa ginuguana sa."

²⁷ Arau, Daniela, si malohoro meke koa moho si rau ka visavisa rane. Beto si tekulu sage si arau meke va tana qua koari na tinavete tanisa baᅇara. Pupuhu sisigiti nia rau sa dinogodogorae; na tasuna hola pude gilania sa guguana.

Varavara Tokani Daniela sari na Tie Ziu

9 Pa vuaheni kekenu te Darias, tuna koreo e Zekisi, sa tie pa Media, sapu tava baᅇara koasa butubutu baᅇara pa Babiloni, ² si arau, Daniela, si gilania koasa tinirona sa Kinubekubere Hope sapu zama nia Tamasa koe Zeremaea sa poropita, sapu kote koa ta huara eko mo sa popoa Zerusalema ka zuapa ᅇavulu puta vuaheni. ³ Ke varavara va ᅇiᅇira la si rau koe Zihova sa Baᅇara, tepa sisigiti la koa Sa pa vinaravara, madi pa ginani, meke va sage poko baika meke habotu pa eba si rau. ⁴ Varavara la si rau koe Zihova sa qua Tamasa meke helahelae:

"Kei Zihova, Agoi sa Tamasa lavata sapu variva magasana, sapu kopu nia sa Mua vinariva egoi pude tataruni sarini pu va tabei sari Mua ginarunu, ⁵ gami si ele sea meke tavete va kaleana. Ele va karikari atu koa Goi; ele taliri taloa si gami koari na Mua ginarunu meke tinarae. ⁶ Lopu hite va avoso la si gami koari na Mua nabulu, sari na poropita, sapu zama pa Pozamu koari mami baᅇara, mami koburu tavia, sari tamamami, meke koari doduru tiena sa pepeso.

⁷ Baᅇara, Agoi si toᅇoto, ba koasa rane hie si nobi gami na kinurekure si gami na tie pa Ziuda meke tiena sa vasileana Zerusalema meke pa doduruna sa butubutu Izireli, ari pa seu na tata, meke koari doduru popoa pu ta hurakatae lani gami Goi sina lopu luli Igo gami si Agoi. ⁸ Zihova, gami meke sari mami baᅇara, mami koburu tavia meke sari tamamami si nobi gami na kinurekure sina ele va sea atu si gami koa Goi. ⁹ Agoi mami Baᅇara mami Tamasa si tataru meke variva taleosae, be vegua va karikari atu gua koa Goi si gami; ¹⁰ lopu hite va tabe igo gami si Agoi Zihova mami Tamasa, babe kopuni sari na Mua tinarae sapu va mae i ri Mua nabulu, na poropita. ¹¹ Doduru pa Izireli si ele sekei sari Mua tinarae, meke taliri taloa, korodia va tabe Igo.

Gua ke sari lineveleve meke sari vinilasa ta tokorodi koari na vinari pitui meke ta kuberedi koasa tinarae te Mosese, sa nabulu te Tamasa, si ele ta zoropo vura mae koa gami sina ele va sea atu si gami koa Goi. ¹² Ele va gorevura i Agoi sari zinama sapu ta zamani gami meke sari mami baᅇara koari na tinasuna nomadi sapu va razani gami Goi. Pa kauruna sa doduruna sa maᅇauru si loketona gugua sapu ta tavete la pa Zerusalema si ele ta evaᅇa. ¹³ Gua mo sapu ta kubere pa Tinarae te Mosese, sari doduru vina kilasa si ele kamo koa gami, ba lopu hite taliri tu si gami koari mami sinea meke hata ia sa tataru na tinaleosae te Zihova mami Tamasa meke kopuni sari Mua zinama hinokaradi. ¹⁴ Lopu aqa hokara si Agoi Zihova pude va razani gami sari na tinasuna, sina Agoi Zihova mami Tamasa si toᅇoto pa doduru tiᅇitona sapu taveti Goi; gua ba lopu hite va tabe igo gami si Goi.

¹⁵ Kamahire, Tamasa mami Baᅇara, Agoi pu turana vurani sari Mua tie pa Izipi koasa Mua ᅇiniraᅇira meke Agoi pu vata dogoro nia sa Pozamu telemu sapu koa hola kamo pa rane ᅇinoroi, gami si ele sea, gami si ele tavete va kaleana. ¹⁶ Kei Baᅇara, gua sapu taveti Agoi koari doduru Mua tinavete toᅇotodi, si Mu va taliri taloa ia sa Mua binugoro meke tinaziri pa Zerusalema, sa Mua vasileana lavata, sa Mua toqere hopena. Sa Zerusalema meke sari Mua tinoni si na vina sisireina kamahire tadi na tie pu koa vari likohaeni gami koa gua koari mami sinea meke sari mami tinavete kaleadi meke tadi na tamamami.

¹⁷ Ego, mami Tamasa, Mu avosi sari vinaravara na tinepatepa tanisa Mua nabulu. Pa laemu Goi,

Baṅara, si Mu doṅo la pa tataru koasa Mua Zelepade ta huarana. ¹⁸ Va taliṅa mae, Tamasa. Mamu va avoso; tukeli Matamu, Mamu dogoria sa tinahuara tanisa vasileana lavata vasina sapu tavahesi sa Pozamu visoroihe. Lopu tepatepa atu si gami koa Goi sina toṅoto mami, ba na koa gua tu koasa Mua tataru variva taleosae. ¹⁹ Kei Baṅara, va avoso! Baṅara taleosoni gami! Baṅara va taliṅa mae, Mamu tavetavete! Pa laemu Goi, qua Tamasa, si Mu lopu va sasanae, sina sa Mua vasileana lavata meke Mua tinoni si ta poza nia sa Pozamu.”

Va Bakalia Qebireli sa Kinorokorotae

²⁰ Sipu korapa zamazama si arau meke varavara, helahelae ni sari qua sinea meke gua tugo tadi na tinoni pa Izireli meke tepatepa la koe Zihova sa qua Tamasa pude kuri pulea sa Zelepade pa Zerusalema, ²¹ si tuturei tapuru kamo mae koa rau se Qebireli, sa tie sapu dogoria rau pa keke qua dinogodogorae visoroihe. Na totošo vukivukihi veluvelu sa totošo asa. ^{†22} Zama si asa koa rau, “Daniela, mae si arau pude poni igo ginilagilana meke va dodogorae igo. ²³ Sipu podalae varavara tugo agoi, si ta poni nia mo goi sa inolana, asa sapu mae nia arau pude tozi nigo, ura na agoi si ta pamaṅaemu hola koe Tamasa. Gua ke mu vilitia sa inavoso, mamu va bakalia sa dinogodogorae:

²⁴ Keke totošo gelena sapu zuapa totošo ka zuapa ṅavulu puta vuaheni si tava ego pude ta leosae sari na sinea meke ta vulasa palae sari kinaleana tadi mua tinoni meke tanisa vasileana pa Zerusalema pude va kamo ia sa tinotošo sapu koa hola, pude va gorevura i sari dinogodogorae meke kinorokorotae meke pude va madi ia sa Zelepade Hopena.

²⁵ Mu tumae nia mamu va bakalia si hie: Podalae pa totošo sapu tozi vura nia sa poropita pude kuri pule ia sa popoa Zerusalema, osolae kamo pa totošo sapu mae sa Baṅara ta pozae Mesaea ††, si kote pa ka zuapa totošo pa zuapa vuaheni (asa sa made ṅavulu sia vuaheni) meke kote hoda la kamo pa ka onomo ṅavulu rua totošo pa zuapa vuaheni pule, (asa si made gogoto toloṅavulu made vuaheni). Kote kuri pulea rini sa popoa Zerusalema, meke sari na sirana pa korapana meke sari na vetu hakehakei ṅiniradi, ba kote na totošo tasunadi si arini. ²⁶ Mudina sa onomo ṅavulu rua totošo pa zuapa vuaheni sana, sa Baṅara ta pozae Mesaea si kote tava mate meke kote gua sapu loketoṅa tu kote tagoa si Asa. Sa qeto minate tana keke ṅati baṅara si kote mae huara ia sa vasileana lavata meke sa Zelepade. Sa vina betobeto si kote kamo guana naqe: Na vinaripera si kote nono lamo osolae kamo sa vina betobeto, ura sa tinahuara si ele ta korotaena. ²⁷ Sa baṅara hie si kote tavetia si keke vinariva egoi koari soku tie pa zuapa vuaheni. Pa korapana sa zuapa vuaheni asa si kote va noso pani sa sari na vinukivukihi na vinariponi la koe Tamasa. Meke

† 9:21 Lk 1:19,26 †† Sa Baṅara ta pozae Mesaea si ta pozae Karisito koa ri na Kinubekubere Hope Vaqura. Sa Hiburu si zama “asa sapu ta zoropae oela” meke ta vizatana koe Tamasa.

pa keke vasina ululuna pa Zelepade si kote va turu ia sa si keke beku variva malederena sapu vata kamo tinahuara pa popoa, meke kote koa vasina si asa osolae kokoto sa vina gorevurana sapu ta korotae sapu kote tava kamo la koa sa tie ‡ pu va turu ia sa beku.” ††

Sa Dinogodogorae te Daniela pa Ovuku Taeqarisi

10 Pa vuahenina vina ṅeta koasa binanara te Saerasi pa Pesia, si ta poni nia e Daniela sapu ta pozae Belotesaza si keke dinogodogorae. Sa inavoso tanisa si hinokara meke keke vinaripera nomana hola si guni nia sa. Sa vina bakala koasa inavoso si kamo la koa sa pa keke dinogodogorae.

² Koari ka ṅeta vuiki si koa kulusu si arau, Daniela.

³ Lopu hena ginani arileadi si arau; sari beruqu si lopu tiqu la pa masa kurukuru babe pa vaeni; meke lopu lumulumu si arau osolae hola sari ka ṅeta vuiki.

⁴ Koasa rane vina hiokona made pa sidara kekenu pa vuaheni asa, sipu korapa turu qua pa taqelena sa ovuku lavata pa Taeqarisi d, ⁵ si doṅo sage si arau meke turu nana pa kenuqu si keke tie sapu pokopoko lineni, sapu va sagea nana pa kopetena si keke belete sapu ta tavetena pa qolo viana. ††6 Sa tinina si guana patu ṅedala, sa isumatana si guana kapi, sari matana si gua rina zuke huruṅudi, sari limana meke nenena si guana boronizi ṅedalana, meke sa mamalaiṅina si guana mamalaiṅi tadi na kobi tinoni.

⁷ Arau, Daniela eke mo telequ dogoria sa dinogodogorae; saripu koa turanau lopu dogoria si asa, ba kamo va hodaki na minatagutu ke govete meke la tome si arini. ⁸ Ke koa eke telequ si arau, meke doṅo toto eko ia mo arau sa dinogodogorae variva magasana; loke ṅiniranira si koa koa rau, sa isumataqu si iliri guana tie matena meke malohoro va kaleana si arau. ⁹ Meke avosia rau sa zamana sa, meke sipu va avoso la si arau koa sa, si hoqa gore si arau meke puta, sa isumataqu si tia gore la pa pepeso.

¹⁰ Tiqu mae au keke lima si arau meke podalae neneqara sari limaqu meke tuṅutuṅuqu. ¹¹ Zama si asa, “Daniela, agoi sapu arilaemu hola koe Tamasa, avoso va leana mae i sari zinama sapu kote zama atuni arau koa goi, mamu turu sage sina koa goi si ta garunu mae si arau.” Meke sipu zama mae gua si asa koa rau si neneqaraq meke turu sage si arau.

¹² Meke zama pule si asa, “Daniela, mu lopu matagutu. Podalae koasa rane kekenu sapu balabala vekoa goi pude vagi ginilagilana meke va pepekae pule nigo pa Kenuna sa Tamasa, si ta avoso sari mua vinaravara, meke pa inolanaṅadi rini si mae si arau. ¹³ Ba sa mateana kaleana sapu ṅati hiniva nia sa butubutu baṅara pa Pesia si hukatau koari ka hiokona eke rane. Meke mae se Maekolo, keke ri ṅati mateana, meke toka nau, sina arau eke mo si koa vasina pude varipera koasa mateana kopu pa Pesia. ††14 Ego, mae si arau

‡ Sa tie pu va turu ia babe sa vasileana. †† 9:27 Dan 11:31, 12:11; Mt 24:15; Mk 13:14 †† 10:5 Rev 1:13-15, 2:18, 19:12 ††† 10:13 Rev 12:7

pude va bakalia koa goi sapu kote ta evaṅa koari mua tinoni pa vugo na repere, sina sa dinogodogorae si pa gugwana sa tooso sapu kote mae vugo repere.”

¹⁵ Sipu korapa zama mae ni sa mateana si gua hire koa rau, si va todoṅo ia rau sa isumataqu la pa pepeso meke lopu boka zama. ¹⁶ Meke qaṅama mae si asa sapu doṅo guana tie meke tiṅui sa beruqu, meke tukele ia rau sa ṅuzuqu meke podalae zama. Zama si arau koa sa sapu turu pa kenuqu, “Qua baṅara, malohoro nia rau sa dinogodogorae hie, meke lopu boka beto neneqara. ¹⁷ Qua baṅara, vea meke kote boka zama si arau, sa mua nabulu, koa goi? Loke qua ṅiniraṅira si arau meke lopu boka siṅo va leana.”

¹⁸ Meke tiṅu pule au sa sapu doṅo guana tie meke ṅinira pule si rau. ¹⁹ Zama si asa, “Agoi sa tie sapu arilaemu koe Tamasa, mu lopu matagutu,” gua si asa. “Bule! Mu mataqara. Mu va ṅinirae,” gua si asa.

Totoso zama mae gua si asa koa rau si ṅinira pule si arau meke zama, “Qua Baṅara, zama mae, sina agoi poni nau sa ṅiniraṅira.”

²⁰ Ke zama si asa, “Tumae nia goi vea ke mae si arau koa goi? Lopu seunae meke kote pule la si arau pude raza ia sa mateana pu kopu nia sa binaṅara pa Pesia, meke pana taloa arau vasina si kote mae sa mateana pu kopu nia sa binaṅara pa Qurisi; ²¹ ba kekenu si maqu tozi nigo sapu nasa si ta kubere pa korapana sa Buka tanisa Hinokara. Loke tie zuka au si arau koa ri na mateana kopu ba e Maekolo mo, sa mua mateana kopu.

11 Meke koasa vuaheni kekenu sapu koa baṅara se Dariasi, sa tie pa Media, si turu pa kalina Maekolo si arau meke zuka ia meke lavelave nia rau si asa.

Sari Baṅara pa Kali Matao meke pa Kali Gede

² Ego, kamahire maqu tozi va hinokara nigo: Ka ṅeta baṅara si kote vura mae gua pa Pesia, meke sa vina made si kote vura mae sapu tagotago holani sari doduru. Totoso vagia sa sa ṅiniraṅira koasa nana tinagotago, si kote va gevuru i sa sari doduru pude kana ia sa binaṅara pa Qurisi. ³ Meke kote vura mae si keke baṅara ṅinirana sapu kote baṅara ni sa pa ṅiniraṅira nomana meke tavetia gua sapu hiva nia mo sa. ⁴ Mudina sapu vura mae si asa, si sa nana butubutu baṅara si kote vari paqahi meke ta hia made la koari ka made givusu. Lopu kote la koari na tutina, babe kote tago ia rini pu hobena sa ṅiniraṅira sapu tanisa, sina sa nana binaṅara si kote ta rabutu sage meke ta poni la koari kaiqa tu.

⁵ Sa baṅara pa kali matao si kote ṅinirana, ba keke ari nana palabatu varipera si kote ṅinirana hola la tu meke kote baṅara nia sa sa nana butubutu baṅara telena pa ṅiniraṅira lavata. ⁶ Hola kaiqa vuaheni si kote baere si arini. Sa tuna vineki sa baṅara pa kali matao si kote la koasa baṅara pa kali gede pude haba ia meke tavetia si keke vinariva egoi, ba sa ṅiniraṅira tanisa vinariva egoi hie si lopu kote koa seunae meke sa ṅiniraṅira tanisa baṅara pa kali gede ba lopu kote koa hola. Koari rane arini si kote va matea ri na kana sa

vineki, sa tamana, sari na nabulu pu luli koa sa, meke arini pu zukana sa.

⁷ Ba keke arini pa tuti tanisa vineki si kote turu sage meke vagi hobe ia sa nana tuturuana binaṅara. Asa kote raza ia sa qeto minate tanisa baṅara pa kali gede † meke nuquru koasa nana vasileana ta gobana; kote raza ia sa meke va kilasia sa. ⁸ Kote zau vagi tugo sa sari dia tamasa, dia beku ta tavetedi pa aeana meke sari dia likakalae arilaedi sapu ta tavetedi pa qolo meke siliva meke paleke taloa lani pa Izipi. Meke pa kaiqa vuaheni si kote lopu voriti pule la ia sa sa baṅara pa kali gede. ⁹ Beto si kote la rapata pa Izipi sa baṅara pa kali gede ba si kote pule la nana pa nana popoa soti.

¹⁰ Ba sari tuna sa baṅara pa kali gede si kote varigara nia si keke qeto minate lavata, sapu kote qeto la guana keke naqe meke la rapata kamo latu koari na vasileana ta gobadi tadi dia kana. ¹¹ Meke kote ta ṅaziri sa baṅara pa kali matao meke qeto vura la meke raza ia sa baṅara pa kali gede, sapu kote varigara nia si keke qeto minate lavata, ba sapu kote tava kilasa mo si asa. ¹² Totoso ta vagi taloa sa qeto minate asa, si kote siṅi ia na vinahesi pule sa baṅara pa kali matao meke kote va mate i sa sari soku tina ari nana kana, ba lopu kote koa va mataqara seunae si asa. ¹³ Sina sa baṅara pa kali gede si kote varigara pule nia si keke qeto minate lavata pule, hola nia sapu kekenuna; meke hola kaiqa vuaheni si kote topue vura si asa meke sa qeto minate lavata, hopeke paleke va leana tiṅitoṅa varipera.

¹⁴ Koari na tooso arini, soku tie si kote kana la ia sa baṅara pa kali matao. Sari tie varipera koari na mua butubutu Izireli si kote la raza ia tugo si asa, pude va gorevura ia tugo sa dinogodogorae, ba kote lopu boka si arini. ¹⁵ Meke kote qeto mae sa baṅara pa kali gede †† meke tomotomo lania sa pepeso pa kali goba pude haele nuquru pa korapana sa vasileana lavata ta gobana meke tuṅe vagia. Sari qeto minate tadi pa kali matao si lopu kote garo pude va noso ia; sari dia puku tie varipera bokabokadi ba kote lopu boka turu va tia ia si asa. ¹⁶ Sa baṅara pa kali gede si kote tavetia gua sapu hiva tavetia sa; loke tie kote boka raza ia. Kote sokirae pule nia si asa koasa Popoa Tolavaena meke kote tagoa sa sa ṅiniraṅira pude huara ia.

¹⁷ Kote podekia sa pude turaṅa mae nia sa doduruna sa ṅiniraṅira tanisa nana butubutu baṅara meke kote tavetia sa si keke vinariva egoi koasa baṅara pa kali matao. Meke kote vala nia sa sa tuna vineki pude haba ia sa baṅara pa kali matao pude va hoqa ia sa nana butubutu baṅara, gua, ba sa binalabala tomena asa si lopu boka gorevura. ¹⁸ Beto si kote taliri si asa meke rapati sa sari na popoa koasa raratana meke kote soku si vagi sa, ba keke koimata pa keke popoa seuna kote va noso ia sa nana vinahesi pule meke tavetavete nia sa nana vinahesi pule pude va kilasia ia. ¹⁹ Mudina asa si kote kekere pule la si asa koari nana vasileana ta

† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. †† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata.

gobadi pa nana popoa, ba kote ta tubarae nia meke hoqa, meke lopu ta dogoro pule hokara.

²⁰ Sa tie sapu baṅara hobena si kote garunu la tie pude vagi takisi koari na tiena sa butubutu pude va ṅiṅira ia sa tinolava tanisa binaṅara. Ba hola kaiqa vuaheni si kote tava mate si asa, lopu pa kinukiti babe pa vinaripera.

Sa Baṅara Kaleana pa Kali Gede

²¹ Kote ta hobe si asa pa binaṅara koasa keke tie kaleana sapu lopu podo maena pa tuti baṅara. Kote saputu vagi ia sa sa binaṅara totoo lopu va nonoga sari tie, meke kote vagi ia sa pa sinekeseki. ²² Keke qeto minate lavata si kote va kilasa ia sa; meke kote tava mate tugo si keke ṅati hiama kenukenue. ²³ Beto tavetia sa si keke vinariva egoi koari votiki butubutu, si hoke kokoha i pule sa. Gua meke ṅiṅira nono la si asa, ba hitekena mo sa nana butubutu baṅara. ²⁴ Totoso koa muliṅu sari na pinaqaha popoa tagotagodi si kote rapati sa si arini meke kote bokaboka si asa, holani gua sapu ele boka i ri tamana meke tamadia ri na tamana. Sari na vinagi pa vinaripera meke sari na likakalae sapu hikoi sa, meke tinagotago sapu zau vagi sa si kote hia lani sa koa rini pu zukana si asa. Kote taveti sa sari binalabala pude rapati sari na vasileana ta gobadi, ba sa nana totoo si kote tata kamo.

²⁵ Na qeto minate lavata si varigara nia sa, ke kote kepoto si asa pude raza ia sa baṅara pa kali matao. Sa baṅara pa kali matao si kote vura la tugo pude varipera sina nomana meke ṅiṅirana hola sa nana qeto minate, ba lopu kote boka si asa, na ari kaiqa na kote qoraqora nia si asa. ²⁶ Arini mo sapu henahena pa tevolo tanisa baṅara si kote va hoqana si asa; sa nana qeto minate si kote eoṅo, na soku si kote mate pa vinaripera. ²⁷ Sari karua baṅara si kote habotu pa keke tevolo meke vari kohai; na sari dia hiniva tomedi si kaleanadi. Loketoṅa si kote boka variva egoi nia ri karua sina sa vina betona si kote kamo pa nana totoo. ²⁸ Sa baṅara pa kali gede si kote palekia sa sa nana tinagotago nomana meke pule pa nana popoa, ba sa hiniva ṅiṅirana pa bulona si pude huara ia sa Vinariva Egoi Hopena te Tamasa. Kote tavete la nia sa gua sapu hiva tavetia sa, beto si kote pule la nana pa nana popoa.

²⁹ Pa totoo ta mutina si kote la rapata pule si asa koasa butubutu baṅara pa kali matao, ba kamahire si lopu kote gugua totoo la he si kote ta evaṅa. ³⁰ Sari vaka pa kali lodu rimata koasa raratana si kote raza ia si asa, meke kote matagutu si asa. Ke kote kekere si asa meke va gore la nia sa sa nana tinaṅaziri koa sa Vinariva Egoi Hopena te Tamasa. Kote pule la vasina meke tokani sa si arini pu luara pania sa Vinariva Egoi te Tamasa.

³¹ Sa nana qeto minate si kote la va boni ia sa Zelepade meke va noso i sari vinukivukihi ta tavete pa hopeke rane. Kote va turu ia sa si keke beku variva malederena sapu vata kamo sa tinahuara nomana.

³² Koari na zinama lomolomosodi si kote vagi karovi

sa sari tie Ziu sapu ele sekea sa Vinariva Egoi, ba arini pu gilania sa dia Tamasa si kote soto va nabu koa sa vinalesina Sa. ³³ Sarini pu gilae si kote va tumatumae i sari sokudi, ba pa totoo hite si kote hoqa si arini koasa vedara, babe ta sulu pa nika, babe ta veko pa vetu varipusi, babe ta hiko sari dia likakalae. ³⁴ Pa totoo sapu tava kilasa si arini si lopu kote kamo la sari tinokae, ba soku sapu somana koarini si lopu kote pa hinokara. ³⁵ Kaiqa ari tie gilaedi si kote ta tubarae ni, pude di tava via, ṅoṅo, meke loke bonidi osolae kamo sa totoo tava gorevura sa kinorokorotae, ura na kote kamo mae sia pa nana totoo ta mutina.

³⁶ Kote taveti sa baṅara gua sapu hiva taveti sa. Kote va ululu meke va lavata pule nia si asa, ululu holani sari doduru tamasa, meke kote zamani sa sari kaiqa zinama, sapu lopu hoke ta avosodi, la koasa Tamasa tadi na tamasa. Kote bokaboka si asa osolae tava kilasa si asa koasa binugoro te Tamasa, ura sari ginugua pu tava egodi si kaqu tava gorevura. ³⁷ Lopu kote galagala ni sa sari tamasa tadi na tamana babe gua sapu hiva nia ari na barikaleqe, babe sari kaiqa tamasa pule, na telena mo va lavata pule nia si asa, hola ni sari doduru pule. ³⁸ Ba, kote va lavatia sa sa tamasa tadi na goba vasileana; keke tamasa sapu lopu ta gilana koari na tamana. Kote va lavata nia qolo, siliva, meke na patu arilaedi sa meke na vinariponi sapu noma laedi. ³⁹ Kote rapati sa sari na vasileana ta gobadi sapu ṅiṅiradi hola koasa tinokae tanisa keke tamasa karovona, meke kote va arilaena i sa sarini pu va tabe ia si asa. Kote poni tuturuana sa pa butubutu pude kopu soku ṅavulu tie meke hia poni pepeso sa guana dia pinia.

⁴⁰ Totoso tava gorevura sa kinorokorotae si kote la rapata ia sa baṅara pa kali matao si asa, meke kote qeto vura la sa baṅara pa kali gede pude raza ia, turaṅi sari nana totopili varipera, tie koi hose, meke soku vaka. Soku popoa si kote la raza i sa meke vagi i, na kote ene nuquri sa meke hola taloa guana naqe. ⁴¹ Sa Popoa Tolavaena ba kote raza ia sa. Soku popoa si kote hoqa, ba sari popoa pa Moabi, Edomu, meke sari koimata pa Amoni si kote ta harupu dia pa limana sa. ⁴² Sa nana binaṅara si kote hoda kamo la koari soku popoa pu rapati sa; Izipi si keke. ⁴³ Kote vagi sa sari na qolo, siliva, meke doduru tinagotago pa Izipi, meke sari pa Libia meke pa Itiopia si kote nabulu la koa sa. ⁴⁴ Ba sari inavoso mae guadi pa kali gasa rimata meke pa kali gede si kote va matagutuna si asa, meke kote ta ṅazirina meke topue vura pude huari pule sari soku popoa. ⁴⁵ Kote va turu i sa sari ipi tana baṅara pa vari kokorapana sa kolo Meditareniani meke sa toqere hopena meke tolavaena. Ba kote kokoi sa nana tinoa, meke loke tie kote toka nia.

Sa Vina Gorevurana sa Kinorokorotae

12 Koasa totoo asa, si kote turu kopu se Maekolo, sa ṅati mateana sapu lavelaveni sari mua tinoni.

† 11:31 Dan 9:27, 12:11; Mt 24:15; Mk 13:14 †† 11:36 2 Tes 2:3-4; Rev 13:5-6

Kote na toতোসা কোা ই়া তিনাসিগিতি, গু়া স়াপু লোপু এলে তা এবাণা পা পিনোদালােনা স়াপু বুরা ম়াে স়ারি না বুতুবুতু বাণারা কামো কামাহি্রে. বা কোসা তোতোসা অসা, স়ারি মূা তিনোনি, দুদুরু পু তা কুবেরে পোজাদি কোসা বুকা, সি কоте তা হ়ারুপু. ¹² Soku tina tie pu ele mate meke ta pomunae pa pepeso si kote vaṅunu pule: kaiqa si kote la pa tinoā hola, meke kaiqa si kote la pa kinurekure loke vinabetona. ¹³ Sarini pu gilaedi si kote ṅedala guana kalalasa pa maṅauru, meke arini pu turaṅa soku tie la pa tinoṅoto si kote ṅedala gua rina pinopino ninae rane ka rane.

⁴ Ba agoi Daniela, si mu tuku ia sa buka hie mamu veko nia tokoro, pude lōpu kaqu ta tiro pule osolae kamo sa toতোসা তাবা গ়েবুরা সা কিনোরকোতাে. Soku si kote ene la meke mae, hata ia pude hoda ia sa dia tinumatumae," gua sa tie sapu pokopoko lineni. [‡]

⁵ Meke arau, Daniela, si doṅo la, meke isa pa kenuqu si turu dia sari karua tie, keke pa kali taqeḷe mae gua koasa ovuku, meke keke pa kali taqeḷe la gua. ⁶ Keke ari karua si zama la koasa tie pokopoko lineni, sapu turu nana pa kali sage koasa beru kolo pa ovuku, "Vea kote seunae gua meke kote tava gōrevura sari tiṅitoṅa variva magasadi hire?" gua si asa.

⁷ Sa tie sapu pokopoko lineni, sapu turu nana pa kali sage koasa beru kolo pa ovuku, si ovulu sage nia sa lima mataona meke sa lima gedena la pa maṅauru, meke avosia rau zama tokotokoro pa pozana si Asa

† 12:1 Mt 24:21; Mk 13:19; Rev 7:14, 12:7 †† 12:2 Ais 26:19; Mt 25:46; Zn 5:29 ‡ 12:4 Rev 22:10

sapu toa hola ninae rane ka rane. Zama guahe si asa, "Kote ta evaṅa si arini pa keke toতোসা, karua toতোসা, meke pa kukuru toতোসা ^{‡†}. Totosa tava kilasa va kaleana sa ṅiniraṅira tadi na tie madidi te Tamasa si kote hokoto sari doduru tiṅitoṅa hire." ^{‡‡}

⁸ Avosia rau, ba lōpu va bakalia rau. Ke nanasa si rau, "Qua baṅara, kote vegugua vina hokotodi sari doduru hire?"

⁹ Olaṅa si asa, "Daniela, topue taloa mua, sina sari zinama si ele ta tuku meke ta veko tokoro osolae kamo sa toতোসা তাবা গ়েবুরা সা কিনোরকোতাে.

¹⁰ Soku si kote tava vulasa, loke kisakisadi meke tava via, ba sari tie kaleadi si kote tavete va kaleana eko lamo. Lōpu keke ari tie kaleadi kote va bakalia, ba arini sapu gilaedi si kote va bakalia mo. ^{‡‡†}

¹¹ Podalae koasa toতোসা স়াপু তাবা নোসা সা বিনুকিবুকিহি পা হ়োপেке রানে মেке কоте বা তুরু ই়া সা সি কেке বেকু বারিবা ম়ালেডেরেনা স়াপু বাতা এবাণিয়া সা তিনাহুারা নোমানা, সি কоте কোা নানা সি কা কেке তিনা কারুা গ়োগото সিয়া ṅavulu puta rane. ^{‡‡††} Tamanae sa tie sapu aqa nia meke kamo ia sa vina betona sa keke tina ṅeta gogoto toloṅavulu lima rane.

¹³ Ba sapu agoi, si mu topue taloa mua osolae kamo sa toতোসা তাবা গ়েবুরা সা কিনোরকোতাে. Kote mate si agoi meke pa vina betodi rina rane si kote turu pule si agoi pude vagia sa pinia sapu ta hia nia agoi."

†† Sa vesi hie si zama nia, keke vuaheni, karua vuaheni meke kukuru vuaheni. ‡‡ 12:7 Rev 10:5, 12:14 ‡‡† 12:10 Rev 22:11 ‡‡‡ 12:11 Dan 9:27, 11:31; Mt 24:15; Mk 13:14

Hozea

Sa Vinabakala

Hozea si tozi vura nia sa zinama te Zihova pa Izireli, pa mudina e poropita Emosi. Podalae si asa pa tooso sapu koa banara se Zeroboami vina rua, keke gua koari poropita Aisea meke Maika pu tozi vura nia sa Zinama te Zihova pa Ziuda. Hozea dogoria sa tinaraovo te Izireli la pa Asiria meke koa kamo ia sa kukuruna sa tooso sapu gorevura sa. Asa sa poropita vina betobeto sapu garunu ia Tamasa pude va balau i sari pa Izireli pude kekere pa dia hahanana kaleadi.

Variva talotaña sa tinavete te poropita Hozea, sina garunu ia Tamasa si asa pude vagi ia si keke barikaleqe barabaratana. Lopu hite soto va nabu sa barikaleqe koe Hozea, sa nana palabatu, gua sapu sa butubutu Izireli sapu lopu soto va nabu koa sa dia Tamasa meke vahesi dia votivotiki tamasa tu. Ka neta koburu si podo meke keke mo si te Hozea. Veko pania e Qoma, sa barikaleqe, se Hozea meke vagi nana votivotiki tie, ba tooso kamo ia tinasuna si hiva pule la si asa koe Hozea. Pa tataru variva taleosae si holu vagi pule nia Hozea si asa. Doduru hire si na vina titila la koe Izireli si asa sapu gua mo asa sa hahanana te Izireli la koe Tamasa.

Sa tataru te Tamasa si vata dogoro nia Hozea sapu okoro hola nia sa pude tago ia si keke barikaleqe sapu kote tataru nia si asa. Izireli si lopu okoro hokara nia sapu gua asa ke kaqu tava kilasa.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Vinarihaba te Hozea meke sa nana tatamana. Hinia 1:1 kamo hinia 3:5

Inavoso tinazutuna Izireli. Hinia 4:1 kamo hinia 13:16

Sa inavoso pinodo pule meke sa vina tatara. Hinia 14:1-9

Sari Zinama Tuketukele

1 Sa zinama te Zihova si kamo la koe Hozea, sa tuna koreo e Beri, koari tooso sapu koa banara pa Ziuda sari Uzaea, Zotamu, Ehazi, meke Hezikaea, meke koa banara pa Izireli se Zeroboami sa tuna koreo e Zehoasi. †

Sa Barikaleqe te Hozea meke sari Koburu

2 Totoso podalae zama gua koe Hozea se Zihova, si zama se Zihova koa sa, "La, mamu vagia si keke barikaleqe barabaratana, mamu haba ia, pude sari koburu si ta vagi pa binarabarata tugo, sina sa popoa si ele tavetia si keke binarabarata nomana sapu rizu va seu si arini koe Zihova."

3 Ke haba ia sa se Qoma sa tuna e Dibalaimi, meke molu si asa meke podo ia si keke koburu koreo.

4 Zama se Zihova koe Hozea, "Poza nia Zezireli, sina kote va kilasia Rau sa tutina Zehu koasa eoño sapu tavetia sa pa Zezireli, meke sa butubutu banara pa Izireli si kote va mate pania Rau. †⁵ Koasa rane asa si kote va moku pania Rau sa bokala te Izireli koasa lolomo pa Zezireli."

† 1:1 2 Bañ 14:23 kamo hinia 15:7, 15:32 kamo hinia 16:20, 18:1 kamo hinia 20:21; 2 Koron 26:1 kamo hinia 27:8, 28:1 kamo hinia 32:33 †† 1:4 2 Bañ 10:11

6 Molu pule se Qoma meke podoa sa si keke vineki. Zama se Zihova koe Hozea, "Poza nia 'Lopu Ta Tataruena', ura na lopu kote vata dogoro nia Rau sa Qua tataru koasa butubutu Izireli, pude taleoso nia.

7 Ba kote vata dogoro nia Rau sa Qua tataru koasa Butubutu Ziuda; meke kote harupi Rau. Lopu kote ta harupu pa bokala, vedara, babe pa vinaripera babe koari na hose na tie koi hose, ba koa Arau Zihova sa dia Tamasa mo."

8 Mudina sapu va luara nia susu Qoma se Lopu Ta Tataruena, si vagi pule ia sa si keke koburu koreo.

9 Meke zama se Zihova, "Poza nia 'Lopu na Qua Tinoni', ura na lopu Qua tinoni si gamu, meke Arau si lopu mia Tamasa."

Izireli si Kaqu Ta Kuri Pule

10 Zama sa poropita, "Gua ba sari tie Izireli si kote guana onone pa masamasa, sapu lopu boka ta pada babe ta nae. Koari na vasidi sapu ta zama guahe si arini, 'Lopu Qua tinoni si gamu' gua, si kote ta pozae, 'Na koburu tanisa Tamasa toana,' si arini. †¹¹ Sari tie pa Izireli meke sari tie pa Ziuda si kote koa keke pule, meke kote vizatia rini si keke koimata meke kote ta lete pule meke toqolo sage si arini, ura kote noma hola sa rane te Zezireli ††.

‡ 1:10 Rom 9:26 †† Sa ginuana Zezireli si "Zihova si letea."

2 Zama la guahe koari tasimu koreo, 'Qua tinoni,' meke koari tasimu vineki, 'Sarini pu tataru ni Rau.'"

Izireli si gua sa Barikaleqe sapu Luara Palabatuna

2 Zama se Zihova koa sa butubutu Izireli, "Gegesia sa tinamia, uve gegesia, ura lopu Qua barikaleqe si asa, meke Arau si lopu nana palabatu.

Tozi nia pude va via pania pa isumatana sa dinogo barabarata

meke pa varikorapadi ri susuna sa, sa ene hoboro.

3 Pude lopu gua si kote la Arau meke va dodore ia meke va dodoho ia, gugua pa rane sapu podo si asa; kote tavete guni nia Arau sa popoa Izireli gua na qega,

va iliri la nia pa keke pepeso popana, pude madi mate pa memeha.

4 Lopu kote vata dogoro nia Arau sa Qua tataru koari nana koburu,

sina na koburu pododi pa binarabarata.

5 Sa tinadia si ene hoboro meke podo i sa pa hahanana variva kurekuredi. Zama si asa, 'Kote luli la i rau sari qua babaere, arini pu poni au sa gequ ginani meke kolo, qua poko vulu, qua lineni, qua oela, meke qua napo.'

6 Gua ke kote hukata nia hilibubuku Rau sa nana sirana;

kote bara vari likohae nia rau pude lopu gilania sa pae kote ene gua.

7 Kote hadu luli sa sari nana babaere ba lopu boka kamoj;

kote hata i sa ba lopu dogori.

Meke kote zama si asa, 'Kote pule la qua koasa qua palabatu kekenuna, ura leanagu tu totosona asa hola nia sapu kamahire.'

8 Na lopu hite tumae nia sa sapu Arau mo sapu asa sapu poniahuiti, vaeni vaqura, meke oela, sapu poni va soku nia siliva na qolo sapu tavetavete ni arini pa vinahesi Beolo.

9 Gua ke kote vagi pania Rau sa Qua huiti pana sagana sa,

meke Qua vaeni vaqura pana bogisi sa meke nama pude napoa.

Kote vagi pule nia Rau sa Qua poko vulu meke lineni, sapu pokopoko ni sa pude lopu dodore.

10 Ke kamahire kote vata dogoro nia Rau sa tini dodohona tanisa pa mata dia ri nana babaere; loke tie kote vagi pania si asa pa Limaqu Rau.

11 Kote va noso pani Rau sari doduru nana inevana; sari nana nati inevana varigara nomadi, gua tugo sari nana Sidara Vaqura, na Rane Sabati.

12 Kote huari Rau sari nana huda vaeni meke nana huda piqi,

sapu ari nana babaere tabarani koa sa, guni ni sa; kote va hiqohiqo pani Rau, na kurukuru pinomo mo kote gani i.

13 Kote va lipulipu ia Rau si asa koari na rane

sapu hoke va uququ va humana lea la koe Beolo si asa;

koari na rane sapu va sari pule nia si asa koari na vikulu na patu nedala,

meke hata luli sa sari nana babaere, ba Arau si mulini Nau sa,"

zama vura gua se Zihova.

Sa Tataru te Zihova La koari Nana Tinoni

14 "Gua ke kote la Arau meke hatihati vura nia; kote turana la nia Rau si asa pa qega meke kote zama va lomolomoso ia.

15 Vasina kote vala pule ni Arau sari nana inuma vaeni,

meke sa Lolomo pa Akora † si kote guni nia Rau na sasada la pa tinoa leana.

Vasina si kote kera si asa gugua koari na rane totosovaqurana sa,

gugua koari na rane sapu vura taloa si asa pa Izipi. ††

16 Zama vura si Arau Zihova, pa rane asa,

kote poza Nau goi na 'qua palabatu';

lopu kote poza pule Nau 'qua Beolo ‡ agoi.

17 Kote va rizu pani Rau pa beruna sari pozana e Beolo;

lopu kaqu ta poza pule sari pozapoza arini.

18 Koasa rane asa si kote tavetia Rau si keke vinariva egoi tadirini

koari na kurukuru pinomo pa pezara meke sari kurukuru pa galegaleane

meke sari na kurukuru pu gotolo pa pepeso.

Na bokala meke na vedara meke na vinaripera si kote va noso ia Rau koasa popoa, pude doduru si kote koa pa binule.

19 Kote haba igo Rau pude na Qua ninae rane ka rane; kote haba igo Rau pa tinonoto meke pa ninono, pa tataru loke kokoina meke pa tataru variharupi.

20 Kote haba igo Rau meke lopu kote luara pani pule Au goi,

meke kote tumae nia goi sapu Arau se Zihova.

21 Kote olaŋi Rau sari na vinaravara meke tozia sa galegaleane pude ruku,

kote ruku sari na lei meke va bobosia sa popoa pepeso;

22 meke sa popoa pepeso si kote va toqolia sa huiti, na vaeni vaqura meke sa oela koa sa popoa Zezireli ††.

23 Kote lete ia Rau si asa koasa popoa; ‡ kote vata dogoro nia Rau sa Qua tataru koa sa sapu Arau poza nia

'Lopu Ta Tataruena' koa Rau, sapu pozani, 'Lopu na Qua Tinoni', kote zama si Arau, 'Gamu si na Qua tinoni'; meke kote zama si arini, 'Agoi sa mami Tamasa,' gua."

† Sa ginuana sa Lolomo Akora si na Lolomo Tinasuna. Mi tiro la pa Zosua 7:24. †† 2:15 Zos 7:24-26 ‡ Sa ginuana Beolo si Baŋara. †† Sa ginuana Zezireli si sa Tamasa si lelete. †† 2:23 Rom 9:25; 1 Pit 2:10

Taleoso nia Hozea sa Nana Barikaleqe

3 Zama se Zihova koa rau, “La mamu va dogoro pule nia sa mua tataru koasa mua barikaleqe, be vea ta tatarue gua si asa pa votiki tie meke na barikaleqe barabarata na gua. Tataru nia gua sapu tataru guni nia e Zihova si pa Izireli, be vea vahesi guni ni arini sari votiki tamasa meke variponi lani sari resini vua qurepi koa rini, gua si arini.”

² Ke holu vagi pule nia rau si asa pa manege lima poata siliva meke keke gogoto lima navulu puta kilo mamatana sa kiko bale. ³ Meke tozi nia rau si asa, “Soku rane si kote koa turaṅau agoi si arau; lopu kaqu na maqota si agoi babe puta turaṅa ia agoi si keke tie, na arau kote koa turaṅigo si agoi.” ⁴ Ura soku rane si kote koa loke dia baṅara sari pa Izireli; kote loke dia koimata, loke vinukivukihi, babe na vina tigonon hopedi pude tana vahesi, loke poko hopedi babe beku pude vakuvakutae la koari tomate. ⁵ Mudina asa si kote pule mae sari tie Izireli meke hata ia se Zihova sa dia Tamasa meke se Devita sa dia baṅara. Kote neneqaradi meke mae koe Zihova meke mae koari Nana minana koari na rane mumudi.

Zutui Zihova sari pa Izireli

4 Mi avosia sa zinama te Zihova, gamu pa Izireli, sina na zinutu si tozi mae nia e Zihova atu koa gamu pu koa koasa popoa: “Loke tie si soto va nabu pa vinahesina sa Tamasa loke tie si tataru Nia, loke tie si pamaṅa Nia. ² Na tale lineveleve si tozi rina tie, kokoha, meke vari seke matei, na hiko meke barabarata; doduru tinarae si ta seke beto, meke lamo sa seke variva matei. ³ Koa sa ginugua hie si kulusu sa popoa, meke doduru pu koa vasina si matemate palae; sari kurukuru pinomo pa pezara, meke sari kurukuru pa galegaleane meke sari igana pa kolo si korapa matemate palae.”

Zutui sa Baṅara sari na Hياما

⁴ “Madi lopu paleke mae zinutu sari tie, lopu kote zutu ia keke tie si keke tie pule, ura sari mua tinoni si gugua arini pu zutu i sari na hياما. ⁵ Ta tubarae si gamu boṅi na rane, meke sari poropita si somana ta tubarae luli koa gamu. Ke kote huara ia Rau sa tinamia, sa popoa Izireli. ⁶ Sari na Qua tinoni si mate sina lopu tava tumatumae si arini koasa Tinarae te Tamasa.

Sina kilu ia gamu sa tinumatumae, ke kilu gamu tugo Arau pude na Qua hياما; sina doṅo pania gamu sa tinarae tanisa mia Tamasa,

ke kote doṅo pani tugo Arau sari mia koburu.

⁷ Totoso soku sari na hياما, si soku nono la sari sinea tavete maeni arini koa Rau;

hobe la nia rini sa Qua tinolava ṅedalana pa beku variva kurekuredi.

⁸ Deṅa si arini koari na sinea tadi Qua tinoni meke qetu ni rini sari dia kinaleana.

⁹ Meke kote guahe: sapu taveti ri na hياما, si kote taveti ri na tinoni.

Kote tava kilasa beto sari karua koari dia hahanana meke tava lipulipu koari dia tinavete kaleadi.

¹⁰ Kote henahena si arini ba lopu deṅa;

kote somana koari na maqota pude va masuru, ba loke koburu kote podoa,

sina veko pania rini se Zihova meke vala pule ni ¹¹ koari na hahanana maqota.

Naponapo si arini pa vaeni koana meke vaqurana, sapu vagi pani sari ginilagilana tadi na Qua tinoni.

Hakohako ni sa Tamasa sari na Vinahesi Huporodi

¹² Kote nanasia rini sa beku huda meke ta olaṅa koasa kolu huda.

Na lulia rini sa hahanana tana maqota na ta turaṅa va seu;

meke sekea rini sa vinariva egoi koasa dia Tamasa.

¹³ Vukivukihi si arini koari na batu toqere meke va uququ humaṅa lea koari na toa, pa kauru huda oaku, huda popola meke terebiniti, vasina sapu aqoro va ibibu lea.

Ke sari tumia vineki si evaṅae na maqota meke sari barikaleqe roroto maedi si barabarata.

¹⁴ Lopu kote va kilasi Arau sari tumia vineki pana kekere si arini pude na maqota, gua tugo sari barikaleqe roroto maedi pana barabarata si arini, sina sari tie mo teledia ba hata i sari na tuturue meke va vukivukihi turaṅi sari na maqota koari na beku.

Na tinoni sapu loketoṅa gilania si kote kamo ta huara!

¹⁵ Agoi Izireli si hinokara barabarata tugo ba e Ziuda mani lopu keha lulia si asa pude lopu ta zutu.

Gamu pa Ziuda, lopu la pa Qiliqali;

lopu sage la pa Beti Aveni †.

Meke lopu tokotokoro guahe, ‘Gua sapu toana se Zihova!’ gua.

¹⁶ Sari tie Izireli si tasuna hola, korodia rizu, gua tugo na bulumakao toso korona rizu.

Vea meke kote boka pausu i e Zihova sarini pude guana lami pa inuma duduli?

¹⁷ E Iparemi si ele va pupuhia na vinahesi beku ke mada vekoa nana!

¹⁸ Totoso paho sari napo, ba hoda lamo sa tinavete maqota tadi kasa;

† *Beti Aveni ginuana si vetu tana tinavete kaleadi. Na keke pozapoza pule te Betolo.*

leana hola koari na koimata sari hahanana variva kurekuredi.

¹⁹ Na vivirua kote sara pani,
meke kote kurekure ni rini sari dia vinukivukihi la pa beku.

Ta Pitu se Izireli koe Tamasa

5 Avosia si hie, gamu na hiama!
Va talina mae, gamu pa Izireli!
Va avoso, gamu pa tututi tanisa banara!
Sa vinaripitui hie si atu koa gamu;
na sipata si gamu pa Mizipa,
na vaqara ta nadorona pa Toqere Tabora.
² Sari tie va gugue si ele lohi la sa va mate tie tadirini.
Kote va lipulipu i Arau sari doduru arini.
³ Arau tumae va leana nia se Iparemi;
Izireli si lopu tome koa Rau.
Agoi Iparemi si ele taliri la pa tinavete maqota;
meke Agoi Izireli si kaleadi tu mua tinavete.

Vina Balau pa Vinahesi Beku

⁴ Sari dia tinavete kaleadi lopu va malumi
pude pule la koasa dia Tamasa.
Na lulia rini sa hahanana maqota sapu koa pa korapa bulo dia;
meke lopu pamaña nia rini se Zihova.
⁵ Sa vinahesi pule tadi pa Izireli si va sosode pule ni;
sari pa Izireli, gua tugo sari pa Iparemi, si tubarae ni koari dia sinea,
Ziuda ba ta tubarae luli koa rini.
⁶ Pana turana lani rini sari dia sipi meke bulumakao
pude vukivukihi lani koe Zihova,
si lopu dogoria rini si Asa;
na ele va rizu va seu si Asa koa rini.
⁷ Arini ele sekea sa vinariva egoi te Zihova;
podo koburu pa vale sirana si arini.
Kamahire pa dia vinahesi beku pa Inevana Sidara Vaqura
kote mate si arini meke sa dia inuma si kote ta huara.

Vinaripera pa Varikorapadi Ziuda meke Izireli

⁸ Ivua sa buki pa Qibea,
sa buki kikiho pa Rama.
Ivu va ululae ia sa buki varipera pa Beti Aveni, †;
ego tu gamu na varane pa Benisimane, ene kekenu atu.
⁹ Iparemi si kote ta huara koasa rane vinari kilasi.
Koari na butubutu pa Izireli si kote tozi vura nia Arau nasa si kote ta evana.
¹⁰ Sari koimata te Ziuda si gua arini pu va rizu patu voloso.
Kote va titisi gore la nia Rau sa Qua tinañaziri koa rini guana keke naqe.
¹¹ Iparemi si ta nonovalala,
ta neti gore koasa vinaripitui,

sina niñira sa dia hiniva pude vahesi beku.

¹² Arau si guana kaqa koe Iparemi,
guana popozu huda koari pa Ziuda.
¹³ Totoso dogoria Iparemi sa nana minoho,
meke Ziuda sari tubuna,
si taliri la koe Asiria se Iparemi,
meke tioko hata tinokae koasa banara lavata vasina.
Ba lopu kote boka salana igo sa,
lopu kote boka va ibu i sa sari tubumu.
¹⁴ Ura kote guana laione si Arau koari pa Iparemi,
guana keke laione nomana koe Ziuda.
Kote teuru va umumi Arau meke taloa Qua;
kote paleke taloani Rau, meke loke tie si koa pude harupi.
¹⁵ Meke kote pule la si Arau pa Qua vasina
osolae helahelae ni rini sari dia sinea.
Meke kote hata ia rini sa Isumataqu;
pa korapana sa dia tinasuna si kote hata zohazona Au rini si Arau.”

Lopu Hinokara sa Kinekere Tadi pa Izireli

6 Zama sari na tinoni, “Mae, aria mada pule la koe Zihova.
Ele daku rikata va umumu gita Sa
ba kote salana gita Sa;
ele va bakora gita Sa
ba kote hade i Sa sari tubuda.
² Hola karua rane si kote va magogoso gita Sa;
koasa vina neta rane si kote va sino pule gita Sa
pude boka koa si gita pa vasina sapu koa si Asa.
³ Aria mada lulia na pamaña nia se Zihova;
mada zukuru nono la pude mada tumae nia si Asa.
Gua sapu hinokara kote gasa pule sa rimata,
si kote kamo mae mo si Asa;
kote mae si Asa koa gita gua sa ruku pa totoso ibu,
guana ruku sapu mae pude va bobosia sa pepeso.”
⁴ Ba zama se Zihova, “Nasa kote boka tavete nigo Arau si agoi, Iparemi?
Nasa kote boka tavete nigo Arau si agoi, Ziuda?
Sa mia tataru si guana rovu pana munumunu,
guana puni sapu murimuri kekenu taloa.
⁵ Gua ke magu va umumu gamu Rau koari na Qua poropita,
va mate gamu Rau koari na zinama pa Nuzuqu;
sari Qua vinilasa si malakapi guana kapi koa gamu.
⁶ Ura na tataru si okoro nia Rau, lopu na vinukivukihi,
meke pude lulia na pamaña nia gamu sa Tamasa,
gua, lopu na vinukivukihi vina uququ. ††
⁷ Gua e Adama, si ele sekea rini sa vinariva egoi,
sekea rini sa Qua vinariva egoi koa rini.
⁸ Qileadi si na vasileana lavata tadi tie kaleadi,
na tie variva mate si koadi vasina.
⁹ Gua sari tie hikohiko sapu opo aqa nia sa tie,
si gua tugo sari puku hiama;
va mate tie si arini koasa sirana la pa Sekemi;
taveti rini sari tinavete kaleadi sapu variva kurekuredi.

† Mu tiro vinabakala pa vesi Hoz 4:15.

†† 6:6 Mt 9:13, 12:7

¹⁰ Ele dogoria Rau si keke tĩtĩtoŋa sapu kaleana hola pa korapana sa butubutu Izireli.

Se Izireli si vala pulenia pa tinavete maqota, meke tava boni si asa.

¹¹ Gua tugo koa agoi Ziuda, na vinari pitui korapa aqa nigo.

7 Totoso hiva va pule la ni Rau sari tinagotago tadi na Qua tinoni, meke totoso hiva salaŋia Rau se Izireli, si sari sinea te Iparemi si vura bakala tu meke sari tinavete kaleadi te Sameria si ta dogoro mo.

Na sekesekei si tavetia rini, tie hikohiko si nuquru vetuvetu, meke sari puku tie si hiko pa sisiraŋa;

² ba lopu boka tumae nia rini sapu Arau va nonoga i Qua sari doduru dia tinavete kaleadi.

Vari likohae ni mo dia sinea si arini; dogoro betoi mo Arau.

Na Sinekesekei si pa Vetu Baŋara

³ Va qetuqetu ia rini sa baŋara koari dia kinaleana, meke va hegeri rini sari koburu tavia koari dia kinohakoha.

⁴ Ari doduru si barabarata beto mo, ŋada gua tugo na oputu sapu lopu kilu ta sutuŋu pule koasa tie kinakina palava

podalae totoso ta mono sa palava osolae sage si asa.

⁵ Pa rane inevaŋa tanisa baŋara si viviri pa napo vaeni sari na koburu tavia, meke somana naponapo sa baŋara koari kasa pu va sisire nia sa zinama te Tamasa.

⁶ Sari bulo dia si gua tugo na oputu; halala sa dia kinukiti totoso la vivinei ia rini. Sari dia inokoro si lera doduruna sa boŋi; meke katu halala pana munumunu.

⁷ Doduru arini si ŋada gua tugo na oputu; va matei rini sari dia baŋara.

Doduru dia baŋara si hoqa, ba lopu keke si tioko hata tinokae koa Rau.

Izireli meke sari Kaiqa Butubutu

⁸ Se Iparemi si vari henie koari kaiqa butubutu huporo;

se Iparemi si guana keki naperena sapu lopu ta iliri meke kina kale.

⁹ Sari tie karovodi la va murimuri pania sa nana ŋiniraŋira,

ba lopu boka tumae nia sa.

Podalae keo sa kaluna, ba lopu va nonoga ia sa.

¹⁰ Sa vinahesi pule te Izireli va sosode pule nia koa sa, be vea bakala gua sari doduru hire

ba lopu kekere pule la koe Zihova sa nana Tamasa si asa

babe hata ia sa si Asa.

¹¹ Se Iparemi si guana duduru, sapu boka ta koha mo meke loke nana binalabala. Kekenu si tioko hata tinokae koe Izipi, beto si taliri la pule koe Asiria.

¹² Totoso la si arini, si kote ipa ni vaqara Arau si arini; kote daku gorenı Rau gua ari na kurukuru tapuru.

Pana avosi Rau varigaradi, si kote saputu vagi mo Rau.

¹³ Madi ta talotaŋa si arini, sina ene va seu si arini koa Rau!

Kote kamoi tinahuara sina va karikari mae koa Rau si arini!

Hiva hola nia Rau pude harupu puleni si arini ba vivinei kokoha Nau rini si Arau pa tie.

¹⁴ Lopu kabo mae si arini koa Rau pa bulodia ba koari dia teqe mo si kabo arini.

Varigara si arini † pude tepa huiti meke vaeni vaqura ba taliri va seu tu koa Rau si arini.

¹⁵ Arau va tumatumae i meke va ŋiŋira i, ba qoraqora nau rini koari dia tinavete kaleadi.

¹⁶ Lopu taliri la si arini koa sa Tamasa sapu Ululuna Hola;

guana bokala lopu toŋotona si arini.

Sari dia koimata si kote hoqa pa vedara koa gua koari dia zinama vinahesi pule.

Koasa ginugua hie si kote tava sisire si arini pa popoa Izipi.

Zutua e Zihova se Izireli pa Vinahesi Beku

8 Veko la nia sa buki pa berumu! Keke atata †† si pa kali sage koasa butubutu Izireli te Zihova

sina sari tie si seke ia rini sa Qua vinariva egoi meke lopu luli rini sari Qua tinarae.

² Kabo vura se Izireli koa Rau, 'Kei Tamasa, na mami Tamasa tugo si Agoi'

³ Ba se Izireli si ele kilu ia sapu leana; gua ke keke kana kote hadu luli ia si asa.

⁴ Va turu dia baŋara pa dia hiniva soti lopu Taqarau; vizata dia koimata ba lopu pa Qua vina malumu.

Koari dia siliva na qolo si tavete dia beku si arini

meke va kamo nia dia tinahuara teledia.

⁵ Kei Sameria, gona vura nia sa mua beku bulumakao!

Sa Qua binugoro si guana nika la koa rini. Vea seunae gua si kote koa boni eko mo si arini?

⁶ Na mae guadi pa Izireli! Sa tuna bulumakao hie sapu na tie peqopeqo tavetia

si lopu na Tamasa. Kote ta moku umumu mo si asa,

† Kaiqa kinubekubere koadi si zama, "Va bakora puleni magu si arini." Tiro pa 1 Baŋ 18:28. †† Sa atata si na vinagilagilana sa butubutu baŋara te Asiria.

sa tuna bulumakao tadi pa Sameria sana.
⁷ Lete ia rini sa givusu
 meke paketia rini sa vivirua.
 Sa qaqaloto si koa ba loke kikona;
 ke loke palava si kote va gavoria sa.
 Pana va vura huiti sa,
 ba ari tie karovodi na kote onolo pania.
⁸ Ta onolo taloa se Izireli;
 kamahire si koa turaña votiki butubutu si asa
 guana keke tiñitoña sapu loke laena.
⁹ Ura ele ene seu latu pa Asiria si arini
 guana don'ki pinomo sapu ene ekena.
 Ele holuholu pule nia se Iparemi la koari nana
 babaere.
¹⁰ Na ele holuholu puleni tu koari kaiqa butubutu,
 ba kote varigara puleni Arau.
 Kote podalae matemate palae si arini
 pa kauruna sa vina kilasa tanisa keke bañara
 niñirana.
¹¹ Taveti tugo Iparemi sari soku hope tana va vulasa
 sinea,
 ba ta evañae na hope tana tavete va sea mo si arini.
¹² Kubere poni Rau sari soku ginugua koari Qua
 tinarae,
 ba guni ni arini na tiñitoña karovodi tu.
¹³ Va vukivukihi mae si arini koa Rau
 meke henai rini sari masa,
 ba lopu qetu ni Arau Zihova si arini.
 Kamahire kote balabala pulei Rau sari dia kinaleana
 meke va kilasi koari dia sinea:
 Kote pule la mo si arini pa Izipi.
¹⁴ Ele muliñi nia Izireli si Asa pu va podakana,
 meke kuri dia vetu bañara;
 meke gobai Ziuda sari soku nana vasileana.
 Ba kote garunu gore la nia Arau sa nika koari dia
 vasileana lavata
 sapu kote sulu pani sari dia vasileana ta gobadi.”

Tozi Vura nia Zihova sa Vina Kilasa te Izireli

9 Kei Izireli, mi noso koari mia qinetuqetu;
 mi lopu qetuqetu koari na inevaña gugua ari na
 butubutu huporo.
 Ura ele sekea gamu sa vinariva egoi koasa mia
 Tamasa;
 okoro nia gamu sa tinabara tana maqota
 koari na vasina paqapaqahana huiti.
² Koari na vasina ta paqaha sari na kiko huiti koari na
 qaqalotodi si lopu kote vagi ni ginani ri na tie,
 meke koari na vasina munala vagi kolo qurepi si
 lopu kote ta vagi sari dia vaeni vaqura.
³ Lopu kote koa hola si arini pa popoa te Zihova;
 se Iparemi si kote pule la pa Izipi
 meke kote la hena ginani bonidi pa Asiria.
⁴ Lopu kote variponi vaeni la koe Zihova si arini,
 sari dia vinukivukihi ba lopu kote qetu ni Sa.
 Kote guana bereti tadi pa haqohaqaana sari
 vinukivukihi arini;
 doduru pu hena i si kote boni beto mo.

Kote teledia mo hena ia;
 lopu kote variponi nia rini pa Zelepade te Zihova.
⁵ Koari mia rane na vizatadi pude inevaña si nasa si
 kote tavetia gamu,
 koari na rane inevaña te Zihova?
⁶ Be govete nia gamu sa tinahuara,
 ba kote varigara ni mo e Izipi,
 meke Memipisi kote pomununi gamu.
 Sari mia tinagotago pa siliva si kote vagi hobei na
 hilibubuku,
 meke na hiqohiqo rakihi kote siñi sari mia ipi.
⁷ Sari na rane vina lipulipu si korapa mae,
 sari rane pude variva kilasi si ele kamo.
 Mani tumae nia Izireli si hie.
 Koa gua sapu soku hola sari mia sinea
 meke mia kinukiti koe Zihova si noma hola,
 si balabala ia gamu sapu sari poropita meke sarini pu
 ta garunudi pa Maqomaqo te Tamasa
 si guana tie pekipekidi. †
⁸ Sa poropita meke sa qua Tamasa,
 si na tie kopu pa Iparemi,
 ba na sipata aqa nia si asa koari doduru nana siraña,
 meke pa Zelepade te Zihova tugo ba kana ia rina
 tinoni sa poropita.
⁹ Ele lodu lohi la sa dia kinaleana,
 gugua koari na rane pa Qibea.
 Kote balabala pule vagi Tamasa sari dia kinaleana
 meke va kilasi koari dia sinea. ††

Sinea Tadi na Tie Izireli meke sa Vuana

¹⁰ Zama se Zihova, “Totoso dogoro vagia Rau se Izireli,
 si guana hata vua qurepi pa qega;
 totoso dogori Rau sari tiatamamia,
 si guana totoso ta dogoro sari vua kekenu pa huda
 piqi.
 Ba sipu kamo la rini pa toqere Peoro vasina tavahesi
 se Beolo,
 si poni puleni koasa beku variva kurekurena asa
 meke variva malederedi gua tugo sa tiñitoña sapu
 vahesia rini. ‡
¹¹ Sa tinolava te Izireli si kote tapuru taloa guana
 kurukuru,
 lopu kote gavoro pa tia, lopu kote molu, lopu kote
 podopodo.
¹² Be guana podo koburu si arini,
 ba kote mate pani Arau sari doduru.
 Madi talotaña si arini
 pana taliri taloa si Arau koa rini!
¹³ Ele dogoria Rau se Iparemi, leleana gua pa Taea,
 ta lete pa vasina leleana.
 Ba kote turaña vurani Iparemi
 sari nana koburu pude tava mate.”
¹⁴ Ego Zihova, poni lani,
 na sa kote poni lani Goi?
 Poni ni kokoana koburu sapu huara molu
 meke sari susu sapu loketona.

† 9:7 Lk 21:22 †† 9:9 Zaz 19:1-30 ‡ 9:10 Nab 25:1-5

Leve nia Zihova se Izireli

¹⁵ Zama se Zihova, “Koa gua koari doduru kinaleana sapu taveti rini pa Qiliqali, si kana i Rau si arini vasina. Koa gua koa ri na dia tinavete kaleadi, ke kote hadu vura ni Arau koasa Qua popoa Izireli. Lopu kote tataru pule ni Arau; doduru dia koimata si seke tinarae beto.
¹⁶ Se Iparemi si ta seke gore, sari karoso dia si harahara, lopu vua si arini. Be podo koburu ta tataruedi rini ba kote va mate i Arau.”

Zama nia sa Poropita sa Guguana sa Butubutu Izireli

¹⁷ Sa qua Tamasa kote kilu i si arini sina lopu va tabe ia rini si Asa; kote ene la mae si arini koari na butubutu huporo.
10 Izireli si na huda vaeni sapu repaha va labe lelaṅana; vua va soku si asa pude gana telena. Totoso soku nono la sari nana vuvua, si kuri va soku hope tugo si asa; totoso tagotago sari tie pa dia pepeso, si va sari i rini sari dia patu hopedi koari na vinahesi beku.
² Sari bulo dia si sekesekei, ke kamahire si kaqu vagia rini sa laena sa dia sinea. Kote seke goren Zihova sari dia hope meke huari sari dia patu hopedi.
³ Totoso asa kote zama si arini, “Gami si loke mami baṅara sina lopu va lavata ia gami se Zihova; gua ba pude tago ia gami si keke baṅara si nasa si kote boka tavete poni gami sa?”
⁴ Soku vina tatara si tozi rini, zama tokotokoro kokoha tugo meke tavete vinariva egoi; gua ke sa vari turana la pa koti si ari gana guana duduli poizini pa inuma sapu lopu ele ta letena.
⁵ Saripu koa pa Sameria si matagutu, vea beka sa dia beku bulumakao pa Beti Aveni †, gua. Na kote kabo ia ri nana tie si asa, meke gua tugo sari hiama sapu vahesi beku di, arini pu qetuqetu nia sa tinolava tanisa, sina ta vagi palae si asa koa rini pu la pa tina raovo.
⁶ Kote ta paleke la si asa pa Asiria guana dia vinariponi koasa baṅara lavata vasina. Se Iparemi si kote va sisure nia rini; se Izireli si kote kurekure ni sari nana beku.
⁷ Se Sameria meke sa nana baṅara si kote ale taloa guana keke umumu huda pa beru kolo.
⁸ Sari vasidi ululudi sapu kaleanadi †† si kote ta huara.

† Mu tiro vinabakala pa vesi Hoz 4:15.

Asa sa sinea nomana tadi pa Izireli. Sari hilibubuku na hiqohiqo rakihi si kote toqolo vasina meke nobi sari dia hope. Totoso asa kote zama si arini koari na toa, “Tamunu gami!” kote gua, meke koari na toqere si, “Hoqa mae gami!” gua. ‡

Vilasa ia e Zihova se Izireli

⁹ “Podalae pa totoso pa Qibea, si tavete va sea si agoi Izireli, meke vasina mo si koa agoi. Vea, lopu kamo la i tu na vinaripera saripu tavete va kaleana pa Qibea? ††
¹⁰ Totoso hiva, kote va kilasi Arau si arini; kobi butubutu si kote varigara pude raza i pude va kilasi koari dia soku ṅavulu sinea.
¹¹ Izireli si na bulumakao manavasana sapu malumu sisigiti pude varipaqaḥa ni sari huiti; ke kote vekoa Rau sa ioki d koasa rua leleana tanisa. Kote garunu zuzuku ia Rau se Iparemi, meke Ziuda kote daku ia sa geligeliana, meke Izireli kote geli va malohoro ia sa pepeso.
¹² Lete ia sa tinonoto, pude mua si asa, mamu paketia sa vuana, sa tataru sapu loke kokoina, mamu geli ia sa pepeso sapu lopu ele ta umana; ura na kamo he sa totoso pude mu hata ia se Zihova, pude mani mae meke titisi atu nia sa tinonoto koa goi. ††
¹³ Ba ele lete ia tu goi sa kinaleana, ele paketia tu goi sapu kaleana, ele hena ia tu goi sa vuana sa sinekesekei, sina ele kalavarae si agoi koasa mua ṅiniraṅira telemu meke koari mua soku tie varipera.
¹⁴ Ke sa vevehena sa vinaripera si kote sage la raza koari mua tinoni, pude sari doduru mua vasileana ta gobadi si kote ta huara, gua sapu huara ia Salamanu si pa Beti Arabeli koasa rane varipera, totoso sapu ta hiru pa pepeso sari koburu meke sari tinadia.
¹⁵ Gua asa si kote ta evaṅa koa goi, Betolo, sina sa kinaleana tamugoi si noma hola. Pana maraqata mae sa rane asa, si kote ta huara taloa hokara sa baṅara pa Izireli.

Sa Tataru te Tamasa koari pa Izireli

11 Totoso koburuna se Izireli, si tataru nia Rau si asa, ke tioko vura nia Arau pa Izipi sa Tuqu koreo. ††

†† Sa vasina ululu sapu kaleana hola si Betolo. ‡ 10:8 Lk 23:30; Rev 6:16 †† Sa butubutu te Benisimane si tava mate pa Qibea koari na dia sinea. †† 10:9 Zaz 19:1-30 ††† 10:12 Zer 4:3 ††† 11:1 Ekd 4:22; Mt 2:15

² Ba toতোসো titioko nono la si Arau koe Izireli, si rizu va seu nono la tu si arini koa Rau. Va vukivukihi la koe Beolo si arini meke va uququ humaᅇa lea la si arini koari na beku.

³ Arau mo va tumatumae nia ene se Iparemi, turaᅇi Arau pa lima dia; ba lopu boka tumae nia rini sapu Arau mo salaᅇi.

⁴ Arau turaᅇi koasa iku tataru koari na aroso tataru kopuni Rau. Ovulu pania Rau sa ioki pa ruadia meke kokopo gore si Arau pude poni i.

⁵ Hokara kote pule la mo pa Izipi sari meke hokara kote Asiria mo baᅇara ni sina korodia pule mae koa Rau?

⁶ Na vedara si malakapi pa korapa dia vasileana, kote ta huara sari roto koari dia sasada meke va mate pani sari dia hiniva.

⁷ Sari Qua tinoni si ᅇiᅇira sa dia hiniva pude taliri va seu koa Rau.

Be titioko mae si arini koa Arau sa Tamasa Ululuna Hola

ba lopu kote la si Arau meke ovulu sageni.

⁸ Iparemi, vea meke kote veko pani igo Arau? † Izireli, vea meke kote vala nigo Arau koari na kana? Vea meke kote huara igo Arau gugua ari pa Adima? Vea meke kote guni nigo Arau sapu gua ari pa Zeboimi ††?

Sa Buluqu si hobe pa korapaqu Arau; siᅇia na tataru sa Buluqu.

⁹ Lopu kote va gorevura ia Arau sa Qua tinanaᅇaziri, meke lopu kote taliri si Arau meke huara ia se Iparemi.

Ura na Tamasa si Arau meke lopu na tie, sa Tamasa Hopena si pa vari korapa mia. Lopu kote mae si Arau pa binugoro.

¹⁰ Kote luli Au rini si Arau Zihova kote kurumu guana laione si Rau.

Meke pana kurumu si Arau si kote neneqara sari Qua koburu meke pule mae gua pa kali lodu rimata.

¹¹ Kote neneqaradi meke kamo mae guana kurukuru, mae guadi pa Izipi, guana kukuva pa Asiria.

Kote va koa i Arau pa dia popoa," zama vura gua se Zihova.

Ta Zutu sari pa Izireli meke Ziuda

¹² Zama se Zihova, "E Iparemi si ele vari likohae Nau koha, sa butubutu Izireli si vari likohae Nau sinekesekei. Meke Ziuda si lopu pamaᅇa nia sa Tamasa, lopu vahesi Au rini, Arau sa Tamasa Hopena sapu kopu ni sari Nana zinama.

† 11:8 Diut 29:23 †† Sari vasileana Adima meke Zeboimi si ta huara turaᅇae koari Sodomu meke Qomora.

¹² Sari tinavete te Iparemi si loke laedi doduru rane, gua sapu deᅇa nana mo pa givusu; doduruna sa rane si hadu lulia sa sa givusu pa kali gasa rimata

meke va soku ia mo sa sa koha meke sa tinahuara tavetia sa sa vinariva egoi koe Asiria meke garunu la oela olive pa Izipi."

² Na tinazutuna e Ziuda si paleke mae nia e Zihova; E Zekopi si kote va kilasa ia Sa koari hahanana tadi nana tinoni,

meke kote lipu i Sa gua sapu taveti sa.

³ Pa tiana sa tinana si tuᅇea sa sa huhubakulu nenena sa tasina koreo;

totoso tie sa, si toketokea sa sa Tamasa. † ††

⁴ Uve, variᅇaza si asa koa sa mateana te Tamasa meke bokaboka si asa.

Kabo si asa meke tepa minana koa sa.

Pa Betolo si dogoria Tamasa si asa meke zama ia Sa vasina.

⁵ E Zihova Tamasa Tadi na Qeto Minate, e Zihova sa pozapoza sapu kaqu tavaᅇesi nia Sa!

⁶ Ba kaqu pule la si goi Izireli koasa mua Tamasa; mamu kopu nia sa tataru meke sa tinoᅇoto, mamu koa aqa nia sa mua Tamasa doduru toতোসো.

Hinodana La sa Zinama Vinari Pitui

⁷ Zama se Zihova, "Sa tie holuholu si tavetavete nia sa sikele kokohana;

leana hola koa sa sapu pude hiko.

⁸ Se Iparemi si zama va titie,

'Arau si tagotago hola; ele evaᅇae na tie tagotago si arau.

Koari doduru qua tinagotago si lopu boka dogoria rini koa rau si keke sinea babe tinavete kaleana.'

⁹ Arau se Zihova sa mia Tamasa,

pu vagi vura ni gamu pa Izipi;

kote va koa pule gamu Arau pa ipi,

gua koari na rane madidi tamugamu pude somana pa inevaᅇa. †

¹⁰ Zama koari na poropita si Arau,

soku dinogodogorae si poni lani Rau koa rini

meke tozini Rau koa rini sari na parabolo d."

¹¹ Vea, kaleana hola si pa Qileadi?

Sari tiena si loke laedi mo?

Vea, va vukivukihi bulumakao tugo sari pa Qiliqali?

Sari dia hope si kote guana vinarigara patu pa pepeso sapu nama pude ta lete.

¹² Se Zekopi si ele govete la koasa pinaqaha popoa tanisa butubutu Arami;

se Izireli si nabulu pude vagi barikaleᅇe

meke pude boka holu ia gua si kopu sipi si asa. †††

¹³ Tavetavete nia e Zihova si keke poropita pude turaᅇa vura nia se Izireli pa Izipi,

koasa poropita si kopu nia Tamasa si asa. ††

¹⁴ Ba va geᅇuria Iparemi sa tinanaᅇaziri Tanisa;

† 12:3 Zen 25:26 †† 12:3 Zen 32:24-26 ††† 12:9 Liv 23:42-43 ††† 12:12 Zen 29:1-20 ††† 12:13 Ekd 12:50-51

ke sa nana Baṅara kote va kilasia si asa koari na tinavete variva mate tanisa, meke lipui sari nana sinea variva kurekuredi.

Bugoro ni e Zihova sari pa Izireli

13 Pana zama se Iparemi, si neneqara sari tie; pa Izireli si ta pamaṅae si asa.
 Ba ta zutu nia sa sa vinalesina e Beolo meke mate.
² Kamahire si kaleana nono la tu si arini; koari dia siliva si taveti rini sari na beku meke vahesi i,
 sari kineha si tavete va leleana i rini, doduru arini si na tinavete tadi na matazoṅa.
 Zama ni arini sari na tie hire, sapu, “Vukivukihi ni rini sari na tie meke uma i rini sari na beku bulumakao,” gua.
³ Gua ke kote guana rovu pana munumunu si arini, guana puni sapu murimuri kekenu taloa, guana duduli popadi sapu ta givusu taloa koasa vasina ta paqaha sari na kiko huiti koari na qaqaḷotodi, guana tuṅaha sapu govete vura gua pa vuida.
⁴ Zama se Zihova, “Ba Arau se Zihova sa mia Tamasa, pu turaṅa vurani gamu pa Izipi. Loke Tamasa si kote tumae nia gamu ba Arau mo, loke Hinarupu ba Arau mo.
⁵ Kopuni gamu Arau pa korapa qega, pa korapa popoa sapu vasina ṅada sa maṅini. †
⁶ Totoso poni Rau, si deṅa si arini; totoso deṅa rini, si podalae va titie dia mo; beto si muliṅi Nau mo arini si Arau.
⁷ Ke kote kamo la i Arau guana laione, guana leopadi si kote eko aqa Qua pa kali sirāṅa.
⁸ Guana bea d sapu ta hiko sari tuna bea, si kote la rapati Rau meke teuru pani. Guana laione oviana si kote hena beto pani i Arau; guana kurukuru pinomo si kote garata umumi Arau.
⁹ Kei Izireli, ta huara si agoi, sina kana mae Au agoi si Arau, Arau sapu toka nigo.
¹⁰ Avei sa mua baṅara, pude mani harupu igo? Avei sari mua koimata koari doduru mua vasileana, pu zama ni goi, ‘Poni au keke baṅara meke na koburu tavia,’ gua? ††
¹¹ Ke pa Qua binugoro si poni igo Arau si keke baṅara, meke pa Qua tinaṅaziri si vagi pania Arau si asa. ‡
¹² Sa tinazutu te Iparemi si tava naqiti eko mo, sari nana sinea si ta kubere veko.
¹³ Sari tinasigiti tana barikaleqe nama podopodo si kamo la koa sa, ba na koburu si asa meke loke nana ginilagilana; ke pana kamo sa totoso, ba koa eko mo si asa pa tiana sa barikaleqe, lopu vura.
¹⁴ Kote holu vagi puleni Arau koasa ṅiniraṅira tanisa lovu; uve, kote vagi puleni Arau koasa minate.

† 13:5 Diut 8:11-17 †† 13:10 1 Samuela 8:5-6 ‡ 13:11 1 Samuela 10:17-24, 15:26

Agoi na minate, avei sari mua minoho variva mate? Agoi na lovu, avei sa mua tinahuara? ††

Kote loke Qua tataru si Arau koa goi,
¹⁵ be vea gugua bokaboka gua si asa koari na tasina. Na givusu pa gasa rimata sapu mae guana koe Zihova si kote mae,
 givusu nuquru mae gua pa qega; sa nana tototolo si kote noso meke sa nana berukehe si kote popa. Nana lose vekovekoana ginani si kote ta hiko, sari doduru nana tinagotago si kote ta vagi palae.
¹⁶ Sari tie pa Sameria si kaqu tava lipulipu koari ginugua sapu ta zutu ni arini, sina va karikari la ia rini sa dia Tamasa. Kote hoqa si arini koasa vedara; sari dia koburu hite si kote ta hiru la pa pepeso, sari dia barikaleqe molumoludi si kote hova tukeli rini tiadi.”

Tinioko koe Izireli Pude Kekere Pule La koe Zihova

14 Kei Izireli, mu kekere pule la koe Zihova sa mua Tamasa.
 Sari mua sinea mo va hoqa igo si agoi!
² Vagi sari mua zinama mamu kekere pule la koe Zihova. Mamu zama la guahe koa Sa: “Mu taleoso ni sari doduru mami sinea Mamu vagi puleni gami pa korapana sa Mua tataru, pude boka vukivukihini gami sari vua pa beru mami.
³ Lopu boka harupu gami Asiria si gami; lopu kote koi hose varipera si gami, lopu kote zama pule guahe si gami, ‘Mami tamasa,’ gua, koa sa pu ta tavete pa lima mami telemami, ura koa Goi si ta tatarue sa koburu eapana.”

Va Tataru nia Tamasa sa Tinoa Vaqura te Izireli

⁴ Zama se Zihova, “Kote salaṅia Rau sa dia hahanana sineke tinarae meke tataru mokani, ura sa Qua binugoro si ele taliri va seu koa rini.
⁵ Kote guana puni si Arau koe Izireli; kote toa va leana guana havoro lili si asa. Guana huda sida pa Lebanoni si kote va nabu gore i sa sari karosona; ⁶ sari liho vaqura tanisa si kote toqolo. Sa tinolava tanisa si kote guana huda olive, sa humaṅa lea tanisa si kote guana huda sida pa Lebanoni.
⁷ Sari tie si kote la koa pule pa kauruna sa nana aqoro. Kote toa va leana guana kiko ta letena. Kote vuvua guana huda vaeni, meke kote ta avosae hola si asa guana napo vaeni pa Lebanoni.

†† 13:14 1 Kor 15:55

⁸ Kei Iparemi, lokeṭoṇa Qua ginugua si Arau koari na beku.
 Kote olaṇigo Rau si agoi meke kopu nigo.
 Arau si guana huda paeni sapu koa buma eko mo;
 sari doduru mua vuvua si mae guadi koa Rau.”

Esei si dodogorae? Kote va bakali sa.
 Sari sirāṇa te Zihova si toṇotodi;
 sari tie toṇoto si ene luli koa rini,
 ba sari pu seke tinarae si ta tubarae meke hoqani
 vasina.

Vina Betobeto

⁹ Esei si gilagilana? Kote tumae ni sa sari tiṇitoṇa hire.

Zoili

Sa Vinabakala

Vasinahite mo si ta gilana guguana sa poropita Zoili, meke lopu bakala tugo sapu tooso sa si koa ia sa. Ba gina ta kubere sa buka hie pa kalina mae sia gogoto babe gore kamo vuaheni made gogoto sipu lopu ele podo se Zisu Karisito, tooso koa banara sari tie Pesia. Vivinei nia Zoili sa guguana sa ninuquru mae tadi na kupokupo kaleadi hola meke sa dada lavata pa Palesitaeni. Koari na ginugua hire si dogoria sa si keke vina gilagila koasa Rane Tanisa Banara; tooso sapu kaqu va kilasi e Zihova sarini pu kilua sa Nana hiniva tonotona. Tozi vura nia sa poropita sa tinioko te Zihova koari na tie pude kekere, meke sa vina tatarana sa Nana vinealeana pule meke sa Nana minana koari na Nana tie. Bakala valeana sa vina tatara sapu kaqu garunu gore mae nia Tamasa sa maqomaqona koari doduru tinoni, palabatu na barikaleqe, tie vaqura meke na barogoso na kaleqe.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa oza tana kupokupo. Hinia 1:1 kamo hinia 2:17

Sa vina tatarana sa vina leana pule. Hinia 2:18-27

Sa Rane Tanisa Banara. Hinia 2:28 kamo hinia 3:21

1 Hie sa inavoso te Zihova koe Zoili sa tuna e Petueli.

Kuliusu nia ri na Tinoni sa Tinahuara tadi na Linetelete

² Mi va avoso mae gamu na tie komiha mia, meke gamu doduru pa Ziuda.

Vegua ele hoke ta evana tugo si keketona pa tooso tamugamu

babe pa tooso tadi na tiatamamia pukerane sapu guahe?

³ Vivinei nia koari na mia koburu sa guguana sa; meke arini kaqu tozini sari na tudia, meke arini pule kaqu tozini sari kasa tumia vugo repere.

⁴ Rovana na rovana kupokupo si hake koari na linetelete;

meke be kaiqa elelo si koa hola saripu lopu ta gani koa keke rovana, si kaqu ta gani va mate koa keke rovana votikaena si asa.

⁵ Vanunu, mamu kabo gamu na tie mari naponapo mia;

mi kabo gamu na tie pu hoke napo vaeni; sari na qurepi pu hoke taveteni vaeni vaqura si ta novala palae beto.

⁶ Keke puku minate kupokupo si raza ia sa popoa; † niqira hola si arini meke lopu boka ta nae sina soku hola;

sari na livodi rini si naru gua tugo na livo laione.

⁷ Novala betoi rini sari nada huda vaeni meke gani va matei rini sari na nada huda piqi,

nurihi rini sari na kapudi rina huda osolae keoro beto sari na lelanadi.

⁸ Mi kabo gamu na tinoni, gua puta tugo keke vineki sapu kuliusu nia sa sa minate tanisa koreo sapu hiva haba ia sa.

⁹ Namu loketona huiti babe na vaeni si kaqu ta vala pa Zelepade;

sari na hiama ba kuliusu tugo sina loketona sa dia vinariponi la koe Zihova.

¹⁰ Qega sari na inuma; kuliusu sa pepeso, sina ta novala sari na huiti, popa sari na qurepi

meke harahara sari na huda olive.

¹¹ Mi kuliusu gemi si gamu na tie uma; mi kabo gamu pu hoke kopuni sari na inuma vaeni, sina sari na huiti, na bale, uve meke sari doduru linetelete si ele ta novala beto.

¹² Sari na huda vaeni meke na huda piqi si harahara; sari doduru huda vuvua si egoro meke mate beto.

Sa qinetuqetu tadi na tie ba ele beto tugo.

¹³ Gamu na hiama pu tavetavete koasa hope, mi va sagei sari mia poko tinalotona mamu kabo! Mi nuquru la pa Zelepade, mamu kabo doduru boni vasina!

Loke huiti na vaeni pude vukivukihini lani koe Tamasa.

¹⁴ Tozini sari na tinoni pude madi pa hinenahena; mamu tiokia si keke vinarigara!

Varigarani sari na koimata meke sari doduru tinoni pa Ziuda,

† 1:6 Rev 9:8

mamu nuquru la pa Zelepade te Zihova sa mia Tamasa,
 mamu kabo na varavara tepatepa la koa Sa.
¹⁵ Ele tata mae sa rane te Zihova; †
 na rane sapu kaqu va maea sa Tamasa pu tagoi sari doduru ninirañira
 sapu sa rane tana tinahuara.
 Variva holoqoruna hola sa rane asa.
¹⁶ Malaña si gita sina ta novala sari nada linetelete.
 Loke qinetuqetu tugo si koa pa korapana sa Zelepade tanisa nada Tamasa.
¹⁷ Mate sari na kiko koasa pepeso popana.
 Loke vasi kiko si boka tava naqiti,
 ke sari na vetu vekovekoana kiko si kokobadi,
 ke ta huara palae.
¹⁸ Kabo pa tinalotaña sari na bulumakao,
 sina loketoña hokara sa duduli tadirini pu koa;
 malaña tugo sari na rovana sipi.
¹⁹ Kabo atu koa Goi si rau, ke Zihova,
 sina sari na duduli na huda si mate beto,
 gua na sului nika si arini.
²⁰ Sari na kurukuru pinomo ba kabo atu tugo koa Goi,
 sina popa beto sari na leana.

Sari na Kupokupo si guana Vinabalau koasa Rane te Zihova

2 Mi ivua sa buki, sa vina balau pa Zaione,
 sa toqere hopena te Tamasa.
 Mi holoqoru gamu na tinoni pa Ziuda!
 Sina sa rane te Zihova si tata hokara mae.
² Kaqu opoadumu meke huporo dudukurumu sa rane asa.
 Sa puku minate lavata tadi na kupokupo
 si zukuru la guana huporo sapu nobi tamuni sari na toqere.
 Loke tinitoña sapu kekeñoño gua asa,
 meke lopu kaqu ta evaña pule tugo.
³ Gani va matei rini sari na linetelete guana sinulu nika.
 Sa popoa pa kenudia rini si gua puta tugo sa Inuma Idini,
 ba pa mudidia si na vasina qegana.
 Loke tie si kaqu boka goveteni si arini.
⁴ Doño guana hose si arini; ††
 haqala guana hose varipera.
⁵ Sipu horu si arini pa batudi rina toqere,
 si halabutu guana totopili varipera si arini;
 pidapidala guana duduli popadi pa nika si arini,
 meke turu va tokele guana va namanama pude rapata.
⁶ Sipu ta dogoro mae si arini si holoqoru beto sari doduru tie;
 beasa beto isumatadi.
⁷ Rapata guana tie varane si rini,
 haele sagei rini sari na goba guana tie varipera.
 Ene toñoto la si arini meke lopu hobe sa dia vina totoanae,

⁸ babe ene vari henie si arini.
 Loke tie si boka lavelave puleni,
 meke loketoña si boka hukati.
⁹ Bebeno la ia rini sa vasileana nomana;
 haqala holani rini sari na goba;
 haele sagei rini sari na vetu
 meke lopoto nuquri rini sari na vuida guana tie hikohiko.
¹⁰ Niu sa pepeso sipu zukuru la si arini; ‡
 neneqara tugo sa mañauru.
 Sa rimata meke sa sidara si tava huporo,
 meke lopu pelara pule sari na pinopino.
¹¹ Velavela i e Zihova sari na koimata pa Nana qeto minate. ††
 Sari na tie varipera pu va tabena Sa si sokudi meke niniradi.
 Ve toleñe gua variva holoqoruna gua sa rane te Zihova!
 Esei kaqu boka toa nia si asa?

Sa Tinioko Pude Kekere

¹² "Ba kamahire," gua se Zihova,
 "Mi kekere va hinokara,
 mamu pule mae koa Rau koasa minadi pa hinenahena pa kinabo meke pa tinalotaña.
¹³ Mi vata dogoro nia pa bulomia sa tinalatoaña, na kinuliusu,
 sina sa rinikatadi sari na mia poko si lopu pada."
 Pule mae koe Zihova sa mia Tamasa.
 Varitokae meke ta sinie tataru si Asa;
 noñona meke kopu nia sa Nana vina tatara;
 va namanama doduru totoño si Asa pude taleosae tie,
 meke hoke veko pania Sa sa vina kilasana sapu ele va nama nia Sa.
¹⁴ Gina kote hobe mo e Zihova sa mia Tamasa sa Nana binalabala
 meke manani gamu Sa koasa vinari tomoina sa ginani.
 Meke kaqu tiqe poni nia huiti na vaeni gamu si Asa.
¹⁵ Mi bukia sa buki pa Toqere Zaione,
 tozini sari na tie pude madi pa hinenahena,
 mamu tavetia si keke vinarigara!
¹⁶ Mamu varigarani sari na tinoni;
 va namanama i koa keke vivinei madina;
 turaña maeni sari na barogoso;
 varigarani sari na koburu meke sari na haha tugo.
 Gua tugo saripu tiqe varihabadi si
 madi luari sari dia lose, madi mae tugo.
¹⁷ Sari na hiamu pu varavara tokani sari na tinoni pa kenuna e Zihova pa vari korapana sa hope meke sa sasada koasa Zelepade,
 si kaqu kabo meke zama,
 "Mu tataruni sari Mua tinoni, ke Zihova.
 Mu lopu va malumi sari na votiki butubutu
 pude va kari babe va sisireni gami meke zama
 guahe, 'Avei sa mia Tamasa gua?'"

† 1:15 Ais 13:6 †† 2:4 Rev 9:7-9

‡ 2:10 Rev 8:12 †† 2:11 Rev 6:17

Va Masuria Tamasa sa Pepeso

18 Gua asa ke, kaqu va dogoro nia Zihova sa Nana tinalotaña koasa Nana pepeso;
koa nana tugo sa Nana tataru koari Nana tinoni.
19 Meke kaqu olañi Sa si arini,
“Kamahire si kaqu ponini gamu Rau sa huiti na vaeni,
meke na oela olive, meke kaqu deña tugo si gamu.
Lopu kaqu va kari pule gamu rina votiki butubutu.
20 Kaqu va rizu pani Rau sari na rovana kupokupo pu mae guadi pa kali Iuparetisi,
meke kaiqa si kaqu ta hadu la gua pa qega.
Sari dia kupokupo kenudi si kaqu ta hadu va lodu pa Kolo Matena,
meke arini pu mumudi mae si kaqu ta hadu la gua pa Kolo Meditareniani.
Kaqu humaña hikare sari tomatedi.
Kaqu huari Rau si arini sina koa gua sapu tavete atunia rini koa gamu.”
21 Ke gamu na inuma, mi lopu matagutu,
ba mamu koa qetuqetu,
sina ele tavete ponini gamu e Zihova sari doduru tiñitona arilaedi hola.
22 Gamu na kurukuru ñame, mi lopu matagutu.
Ele buma valeana sari duduli;
ele vua pule sari na huda,
meke soku sari na piqi meke na qurepi kamahire.
23 Mi koa qetu gamu na tinoni pa Zaione,
mi qetuqetu nia gua sapu ele tavete ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa.
Pa Nana hahanana toñotona si ele ponini gamu sa ruku pa totosu podalae ibu;
ele zoropo gore mae nia Sa sa ruku ibuna koa gamu,
meke sa ruku pa totosu podalae mañini gua tugo totosu lahe.
24 Sari na vasina ta paqaha sari na kiko huiti koari na qaçalotodi pa totosu pakepakete si kaqu ta siñie huiti;
sari na vovoina pa kalina sa munamunalana,
si kaqu siñi ta luluapae i na vaeni meke na oela olive.
25 Kaqu poni puleni gamu Rau gua sapu ele siana nia gamu
pa vuaheni sipu gani va matei ri na rovana kupokupo sari mia linetelete;
na Arau mo garunu atuni koa gamu sari na rovana kupokupo sara.
26 Kaqu soku gemi ginani meke kaqu deña hola.
Kaqu vahesia gamu se Zihova sa mia Tamasa,
sapu ele tavete ponini gamu sari na tinavete variva magasadi.
Sari na Qua tinoni si lopu kaqu tava karikari pule.
27 Meke agoi, Izireli, si kaqu gilania sapu koa somana koa gamu si Arau,
meke sapu Arau, se Zihova, Arau mo sa mia Tamasa meke loketona pule.
Sari na Qua tinoni si lopu kaqu tava karikari pule.

Sa Rane te Zihova

28 Koari na rane mumudi si kaqu zoropo gore la nia Rau koari doduru tie sa Maqomaqoqu. †
Meke sari na tumia koreo na vineki vaqura si kaqu korokorotae;
meke sari na barogoso si kaqu putaputagita;
meke sari na tie vaqura si kaqu dogori sari na dinogodogorae variva magasadi. ††
29 Pa totosu tugo asa si kaqu zoropo gore la nia Rau sa Maqomaqoqu
kamo la gua tu koari na nabulu, sari palabatu na barikaleqe.
30 Kaqu evañi Rau sari na vina gilagila variva magasadi koasa rane sana pa mañauru meke pa pepeso;
kaqu ta evaña na minate, meke sa nika meke tuñaha nika moatana.
31 Kaqu tava huporo sa rimata, ‡
meke kaqu ziñara guana ehara sa sidara sipu lopu ele kamo sa rane arilaena meke variva holoqoruna te Zihova.
32 Ba sari doduru tie pu tepa la tinokae koe Zihova si kaqu ta harupu. ††
Gua sapu ele zama nia e Zihova,
“Ari kaiqa pu vizati Rau pa Zerusalemame meke pa toqere Zaione si kaqu ta harupu.”

Kaqu Pitui Tamasa sari na Butubutu

3 Zama se Zihova, “Koa totosu tu asa sipu vala pule nia Rau sa minamutu pa Ziuda meke pa Zerusalemame,
2 si kaqu varigara ni Rau sari doduru butubutu,
meke kaqu turaña lani Rau koasa Lolomo Vinaripitui te Zihova.
Vasina si kaqu va kilasi Rau si arini koari doduru tinavete kaleadi pu tavete lani rini koari na Qua tie.
Ele talahuarae lamae sari na tie Izireli pa votiki popoa,
meke va hihia ia rini se Izireli sa Qua pepeso.
3 Mudumudukeda si arini pude gilania sapu esei si kaqu vagi sari na tie ta raovodi gua.
Holuholu ni rini sari na koreo na vineki pa tinapusi,
meke sari na poata vagi rini si pude holui na tabarani sari na maqota, meke la pa ninapo vaeni.
4 Gamu pa Taea meke Saedoni, meke doduruna sa pinaqaha popoa Pilisitia, na sa si korapa podekia gamu pude tavete mae nia koa Rau? Korapa podekia

† 2:28 TTA 2:17-21 †† Sa tie pu tozi vura nia sa Inavoso te Tamasa, sari na dinogodogorae variva magasadi, meke na pinutagita sina tinavete tanisa Maqomaqo Hope pu koa koari na bulo tie. Lopu tozia sa vesi hie sapu ari na koreo na vineki eke mo si kaqu tagoa sa binokaboka pude tozia sa inavoso te Tamasa, babe lopu na barogoso eke mo si kaqu dogoria sa pinutagita, ba ari pu vizati sa Tamasa kaqu tagoa sa Maqomaqo Hope meke taveti sari na tinavete variva magasadi saripu mae koasa hiniva meke na ñinirañira te Tamasa. ‡ 2:31 Mt 24:29; Mk 13:24-25; Lk 21:25; Rev 6:12-13 †† 2:32 Rom 10:13

gamu pude tabara Nau keketona si Rau? Be gua asa si gamu, kaqu tuture tabara hobe pule atu si Rau! ^{†5} Ele paleke taloani gamu sari Qua siliva na qolo meke paleke lani tugo gamu koari na mia zelepade sari Qua tinagotago. ⁶ Ele turana taloani gamu sari na tie Izireli, meke Zerusalema seu pa dia popoa soti meke holuholu ni koari na tie Quriki d. ⁷ Ba kamahire si kaqu turana vura puleni Rau si arini koa sa vasina sapu holuni gamu rini. Kaqu tavete atunia Rau koa gamu gua sapu tavete la nia gamu koa rini. ⁸ Kaqu va malumi Rau sari na tumia koreo na vineki pude ta holuholue koari na tie Ziuda; meke kaqu ta holuholue pule si arini koari na tie Sabeani pa vasina seudi pa Arebia d. Arau Zihova zama nia si hie.

⁹ Mi tozi vura nia sa inavoso hie koari na votiki butubutu:

'Va namanama pude varipera;
tioki sari mia tie varane;
varigarani sari doduru mia tie varipera,
mamu ene la!

¹⁰ Taveteni magu varipera sari na mia tinona geligeliana pepeso, ^{††}

meke sari na mia kotokotoana lela na si mi taveteni hopere.

Meke saripu malohorodi ba kaqu somana varipera tugo.

¹¹ Mi tuturei mae, gamu doduru butubutu pu koa lamae,

meke varigara koasa lolomo."

Ke Zihova, Mu garunu gore mae nia sa Mua qeto minate.

Mamu rapati si arini.

¹² "Kaqu va namanama sari doduru butubutu, madi mae koasa Lolomo tana Vinaripitui.

Meke Arau, Zihova si kaqu habotu meke pitui sari doduru butubutu pu koa pa vari likohae.

¹³ Tole ne gua kaleadi sisigiti si arini; [‡]

seke gunini gedi na huiti pa tooso pakepakete, munali gedi guana qurepi sapu ta muzara va napere osolae totolo vura mae sa vaeni."

[†] 3:4 Ais 14:29-31, 23:1-18; Zer 47:1-7; Izk 25:15 kamo hinia 28:26; Em 1:6-10; Zepa 2:4-7; Zak 9:1-7; Mt 11:21-22; Lk 10:13-14

^{††} 3:10 Ais 2:4; Mka 4:3 [‡] 3:13 Rev 14:14-16, 19-20, 19:15

¹⁴ Tina na tina si ele koa koasa Lolomo Vinaripitui. Gua asa ke sa rane te Zihova si lopu sana kaqu mae vasina.

¹⁵ Sa rimata meke sa sidara si kaqu tava huporo, meke lopu kaqu pelara sari na pinopino.

Kaqu Manani e Tamasa sari Nana Tie

¹⁶ Velavela vura mae gua pa Toqere Zaione se Zihova ^{‡†}

velavela guana laione,
pidala guana paka manauru sa mamalainina pa Zerusalema,

tarazuzu sa pepeso meke sa manauru.

Ba kaqu lavelave hukatani Sa sari Nana tie.

¹⁷ "Meke agoi, Izireli, kaqu gilania goi sapu Arau se Zihova sa mua Tamasa.

Koa si Arau pa Zaione, sa Qua toqere hopena;

Zerusalema si kaqu na vasileana hopena,

meke sari na votiki butubutu si lopu kaqu boka va kilasa pulea si asa.

¹⁸ Pa tooso asa sari na toqere si kaqu tale inuma vaenidi mo,

meke sari na rovana bulumakao, sipi, na qoti, si kote ta dogoro pule pa doduru toqere.

Kaqu ruku si asa pude sari na tototolo koa koari na lolomo popadi pa Ziuda.

Keke leana si kaqu totolo vura mae pa Zelepade te Tamasa,

kaqu va koloa sa sa Lolomo Akasia.

¹⁹ Izipi si kaqu ta ilirae na qega,

meke Edomu si keke vasina ta huara va inetena,

sina rapatia rini sa popoa Ziuda,

meke va matei rini sari na tie loke dia ginugua vasina.

²⁰⁻²¹ Kaqu hobei Rau saripu ele mate;

kaqu va kilasi Rau sari na tie kaleadi.

Ba Ziuda meke Zerusalema si kaqu koa hola ninae rane,

meke Arau Zihova si kaqu koa pa Toqere Zaione,"
gua si Asa.

^{‡†} 3:16 Em 1:2

Emosi

Sa Vinabakala

Pa toso tanisa poropita Emosi, si ele paqaha rua sa binaḡara koasa popoa. Keke binaḡara si koa la pa kali gede, sa nana ḡati vasileana si pa Sameria. Ta pozae na binaḡara pa Izireli si asa. Keke binaḡara pule si pa Ziuda meke sa ḡati vasileana tanisa si Zeruselema. Ta pozae na binaḡara pa Ziuda si asa. Sa poropita Emosi si mae gua koasa popoa pa kali binaḡara pa Ziuda. Pa Tekoa sa popoa tanisa meke na sepati mo si asa. Ba tioko ia Tamasa si asa pude la koasa butubutu baḡara pa Izireli, pude la tarae nia sa Nana zinama pa Betolo, sa vasina tanisa ḡati hope tanisa baḡara pa Izireli. Sa toso sapu la tozi vura nia sa sa zinama te Tamasa si e Zeroboami vina rua si koa baḡara pa Izireli, pa kaiqa vuaheni zuapa gogoto lima ḡavulu puta sipu lopo ele podo se Zisu Karisito. Ba ka visavisa rane mo si ene tarae si asa. Sa inavoso sapu vala nia Tamasa koa sa si la gua koari tie tagotago. Sarini sapu tagotago si tagotago va hola, meke arini pu malaḡa si koa malaḡa va hola tugo. Meke saripu tagotago si tavetavete ni rini sari pu malaḡa; hiko i rini meke ḡoḡovala i rini pude tagotago dia. Ke sa vina balau te Emosi pa Betolo si tozia sapu kote mae gua pa Izipi meke pa Asiria sa tinahuara, si be lopo kekere si arini. Hadu ia sa ḡati hiama pa Betolo se Emosi, lopo ta hivae si asa, pule la pa Ziuda, guni nia sa. Ba korona se Emosi, na ta garunu mae koe Tamasa si asa, gua si asa. Pa nana kinorokorotae la koe Izireli, si podalae si asa koari na kana te Izireli pu koa vari likohae nia sa popoa Izireli. Sari vinakilasa tadi na kana hire si zama kekenu ni sa meke tiqe kamo la koe Izireli; sari Siria, Pilisitia, Taea, Edomu, Amoni, Moabi, Ziuda meke tiqe e Izireli. Sari naba ḡeta meke made si tavetavete ni sa, sapu varigara la pa zuapa; sa naba zuapa si hokoto, gua, ginuana koari pa Hiburu. Ke toso varigara la pa zuapa sari sinea tadi kasa si na soku hola, ele pada mo, lopo boka beto, gua ginuana. Ke kaqu tava kilasa. Totoso zamani sa sari ka zuapa sinea tadi pa Izireli si zamani pule sa sari ka zuapa vina kilasa sina ele soku hola sari dia sinea, meke lopo boka noso.

Sari na ḡati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa vina kilasa koari na butubutu pu tata koasa butubutu baḡara pa Izireli. Hinia 1:1 kamo hinia 2:5

Sa vina kilasa koasa butubutu baḡara pa Izireli. Hinia 2:6 kamo hinia 6:14

Sari ka lima dinogodogorae. Hinia 7:1 kamo hinia 9:15

Sari Zinama Tuketukele

1 Hire sari na zinama te Emosi, keke koari na sepati pa Tekoa, sa nana dinogodogorae pa guguana Izireli sapu vata dogoro nia Tamasa koa sa, karua vuaheni sipu lopo ele kamo sa niu lavata, toso e Uzaea si baḡara pa Ziuda meke e Zeroboami sa tuna koreo e Zehoasi si baḡara pa Izireli. †

Bugoro ni Tamasa sari Tie Izireli

² Zama se Emosi: ††

“Se Zihova si kurumu vura mae gua pa Toqere Zaione meke sa mamalaiḡina si lulusu vura pa Zeruselema; sari duduli pa pezara vasina kopu sipi sari na sepati si mate,

meke sari huda pa batu toqere Kameli si harahara.”

† 1:1 2 Baḡ 15:1-7; 2 Koron 26:1-23; 2 Baḡ 14:23-29 †† 1:2 Zol 3:16

Sa Vina Kilasa te Zihova pa Siria

³ Hiera gua si zama nia e Zihova:
“Koari ka ḡeta sinea te Damasikasi ‡ meke kamo ka made sinea,
si lopo kaqu va kekere pule ia Rau sa vina kilasa,
sina ele pada mo sari na dia sinea meke lopo boka beto.

Koa gua sapu la huara va kleania sa sa popoa Qileadi meke vagia sa, ††

⁴ ke kote garunu la nika si Arau koasa vetu baḡara sapu kuria Hazaelo ††,
meke kote ta sulu palae sari vasidi ta gobadi te Beni Hadadi sa baḡara.

‡ Damasikasi si na ḡati vasileana tadi na tie pa Siria. †† 1:3 Ais 17:1-3; Zer 49:2-27; Zak 9:1 †† Hazaelo si na Baḡara kekenu sapu tuti gore la koe Beni Hadadi.

⁵ Kote seke gore nia Rau sa tukutuku sasada koasa goba pa Damasikasi;
 kote huara ia Rau sa baṅara sapu koa pa Lolomo pa Aveni †
 meke asa pu tuḡena sa kolu binaṅara pa Beti Idini.
 Sari tie pa Siria si kote ta raovo pule la pa Kiri,"
zama gua se Zihova.

Sa Vina Kilasa te Zihova koasa Popoa pa Pilisitia

⁶ Hiera gua si zama nia e Zihova:
 "Koari ka ṅeta sinea te Qaza meke kamo ka made,
 si lopu kaqu va kekere pule ia Rau sa vina kilasa,
 sina ele pada mo sari na dia sinea meke lopu boka beto.

Koa gua sapu sari vasileana dodurudi si hoke raovo taloani sa

meke la holuholu ni sa pa Edomu, ††

⁷ ke kote garunu la nika si Arau koari na goba pa Qaza

sapu kote sulu i sari nana vasileana ta gobadi.

⁸ Kote va mate pania Rau sa baṅara pa Asidodi meke asa pu tuḡena sa kolu binaṅara pa Asikeloni. Kote taliri la nia Rau sa Limaqu pa Ekoroni, osolae mate beto sari pa Pilisitia,"

zama gua se Zihova sa Baṅara.

Sa Vina Kilasa te Zihova koasa Popoa pa Taea

⁹ Hiera gua si zama nia e Zihova:
 "Koari ka ṅeta sinea te Taea, meke kamo ka made,
 si lopu kaqu va kekere pule ia Rau sa vina kilasa,
 sina ele pada mo sari na dia sinea meke lopu boka beto.

Koa gua sapu sari vasileana dodurudi si hoke la holuholu ni sa pa Edomu,
 lopu kopu nia rini sa dia vinariva egoi tinamatasi koari na Qua tie, ‡

¹⁰ ke kote garunu la nika si Arau koari na goba pa Taea

sapu kote sulu i sari nana vasileana ta gobadi."

Sa Vina Kilasa te Zihova koasa Popoa pa Edomu

¹¹ Hiera gua si zama nia e Zihova:
 "Koari ka ṅeta sinea te Edomu meke kamo ka made,
 si lopu kaqu va kekere pule ia Rau sa vina kilasa,
 sina ele pada mo sari na dia sinea meke lopu boka beto.

Koa gua sapu hadu luli nia vedara sa sa tasina koreo, loke nana tataru hokara,
 pa nana binugoro si raza pilipule ia mo sa si asa meke sa nana tinanaziri si huruṅu lamo, ‡†

¹² ke kote garunu la nika si Arau pa Temani sapu kote sulu i sari vasileana ta gobadi pa Bozira."

† Lolomo Aveni ginuana si "Lolomo Hahanana Kaleana." Beti Idini ginuana si "Vetu Bibibolo". †† 1:6 Ais 14:29-31; Zer 47:1-7; Izk 25:15-17; Zol 3:4-8; Zepa 2:4-7; Zak 9:5-7 ‡ 1:9 Ais 23:1-18; Izk 26:1 kamo hinia 28:19; Zol 3:4-8; Zak 9:1-4; Mt 11:21-22; Lk 10:13-14 ‡† 1:11 Ais 34:5-17, 63:1-6; Zer 49:7-22; Izk 25:12-14, 35:1-15; Obd 1-14; Mal 1:2-5

Sa Vina Kilasa te Zihova koasa Popoa pa Amoni

¹³ Hiera gua si zama nia e Zihova:

"Koari ka ṅeta sinea te Amoni meke kamo ka made,
 si lopu kote va kekere pule ia Rau sa vina kilasa,
 sina ele pada mo sari na dia sinea meke lopu boka beto.

Koa gua sapu hova va rikati sa tiadi sari barikaleqe molumuludi pa Qileadi

pude hoda i sari nana voloso pepeso, ‡†

¹⁴ ke kote garunu la nika si Arau koari na goba pa Raba

sapu kote sulu i sari nana vasileana ta gobadi pa vari korapadi rina irana na kukili koasa rane varipera,

pa korapa givusu ṅiburuna pa toতোso raneboṅi.

¹⁵ Sa nana baṅara meke sari nana koimata,
 si kote varigara la tugo pa tinaraovo,"

zama gua se Zihova.

Sa Vina Kilasa te Zihova koasa Popoa Moabi

² Hiera gua si zama nia e Zihova:

"Koari ka ṅeta sinea te Moabi meke kamo ka made,
 si lopu kaqu va kekere pule ia Rau sa vina kilasa,
 sina ele pada mo sari na dia sinea meke lopu boka beto.

Koa gua sapu sulu i sa, guana sulu binu,
 sari susurina sa baṅara pa Edomu, ‡††

² ke kote garunu la nika si Arau koari pa Moabi sapu kote sulu i sari vasileana ta gobadi pa Kerioti. Se Moabi si kote tava gore pa keke vinaripera nomana

pa vari korapadi rina irana na kukili vinaripera meke na kabona sa buki.

³ Kote va mate pania Rau sa nana baṅara meke va matei sari doduru nana koimata,"

zama gua se Zihova.

Sa Vina Kilasa te Zihova koasa Popoa pa Ziuda

⁴ Hiera gua si zama nia e Zihova:

"Koari ka ṅeta sinea te Ziuda meke kamo ka made,
 si lopu kote va kekere pule ia Rau sa vina kilasa,
 sina ele pada mo sari na dia sinea meke lopu boka beto.

Koa gua sapu ele kilu pania rini sa tinarae te Zihova meke lopu kopuni rini sari Nana ginarunu,
 ke ta turaṅa va seu si arini koari na tamasa kokohadi,
 sari tamasa sapu luli ri tiatamadia pukerane,

⁵ ke kote garunu la nika si Arau koari pa Ziuda sapu kote sulu i sari vasileana ta gobadi pa Zeruselema."

‡† 1:13 Zer 49:1-6; Izk 21:28-32, 25:1-7; Zepa 2:8-11 ‡†† 2:1 Ais 15:1 kamo hinia 16:14, 25:10-12; Zer 48:1-47; Izk 25:8-11; Zepa 2:8-11

Sa Vina Kilasa te Zihova koasa Popoa pa Izireli

⁶ Hiera gua si zama nia e Zihova:
 “Koari ka neta sinea tamugamu pa Izireli meke kamo ka made,
 si lopu kaqu va kekere pule ia Rau sa vina kilasa,
 sina ele pada mo sari na mia sinea meke lopu boka beto.

Koa gua sapu holuholu ni siliva gamu sari tie toṅotodi,
 meke koari na sadolo mo holuholu ni gamu sari tie sapu loke dia.

⁷ Neti gamu batudi sari tie malaṅa
 guana neti mia pa kavuruna sa pepeso
 meke lopu poni tinoṅoto gamu sarini pu ta ṅoṅovala.

Tamana meke sa tuna koreo si la ia si keke vineki mo meke ṅoṅovala ia gamu sa Pozaqu Hopena.

⁸ Seke tinarae si gamu toṅoto eko gamu pa kalidi ri doduru hope,
 koari na poko sapu ta tuqe vagidi pude tana gale lopu ele ta lipudi. †

Pa korapa vetu tanisa dia tamasa
 si napoi rini sari vaeni sapu tabarani ri tie malaṅa toṅoto tava lipulipu hoboro si arini.

⁹ Seke gorenī Arau sari na tie Amoraite pa kenu dia,
 vea ululu guana huda sida si arini,
 meke vea ṅiṅira guana huda oaku si arini.

Sari vuvua tanisa panaulu si huari Rau meke gua tugo sari karosona pa kauruna. ††

¹⁰ Arau vagi vurani gamu pa Izipi,
 meke turaṅa gamu koari ka made ṅavulu puta vuaheni pa soloso qega

pude poni gamu sa pepeso tadi na tie Amoraite.

¹¹ Va noma sage i tugo Arau sari poropita pa vari korapadi ri tumia koreo

meke vizata vagi tie Naziraite ‡ koari mia tie vaqura.
 Vea, lopu hinokaradi si hire, gamu na tinoni pa Izireli?”

zama vura gua se Zihova. #

¹² “Ba va napo ni vaeni tu gamu sari tie Naziraite meke zamaī gamu sari poropita pude tukui ṅuzudia.

¹³ Ego, kamahire si kote naqoto gamu Arau gua sa toṅopili susuraṅana huiti sapu ta mamatani sari qaṅaloto huiti ke qirato.

¹⁴ Arini koa gamu pu haqala rerege si lopu kote govete,

arini pu ṅiṅira si kote malohoro tu,
 meke sa varane si lopu boka harupu pule nia.

¹⁵ Sa tie gona bokala si kote rizu togolo pule,
 sa tie varipera sapu reregena ba lopu kote govete,
 sa tie koi hose ba lopu boka harupu pule nia.

¹⁶ Sari tie varane sapu bokabokadi hola
 ba kote dodohodi meke govete koa sa rane asa,”

† Tiro laia Diut 23:12-13. †† 2:9 Diut 3:8-11 ‡ Sa tie Naziraite si na tie sapu va madi pule nia koe Zihova meke lopu napo vaeni meke lopu koto kalu si asa. Mi tiro laia sa buka Nab 6:1-21. †† 2:11 Nab 6:1-8

zama vura gua se Zihova.

³ Mi avoso mae! Hiera sa zinama te Zihova sapu ta zutuni gamu, kei gamu tinoni pa Izireli, gamu doduru pa butubutu Izireli sapu turaṅa vurani gamu Arau pa Izipi:

² “Gamu mo sapu ele vizata gamu Arau koari doduru butubutu pa popoa pepeso; gua ke kote va kilasa gamu Arau koari doduru mia sinea.”

Sari Ninanasa Tanisa Poropita

³ Boka ene varigara sari karua tie sapu lopu variqetuedi pude ene varigara?

⁴ Boka kurumu pa nana bae sa laione sipu lopu ele ari gana ginani?

⁵ Boka saputu vagi kurukuru sa sipata toṅoto loke kurukuru si koa?

⁶ Pana ta avoso sa buki pa vasileana lavata,
 si vea, lopu hoke neneqara sari tie?

Pana kamo si keke tinasuna pa vasileana lavata,
 si vea lopu e Zihova tu va gevuria sia?

⁷ Hinokara sapu e Zihova Baṅara si lopu hoke tavetia si keketoṅa

be lopu ele vivinei vurani Sa sari Nana hiniva koari Nana nabulu, sari poropita.

⁸ Ele kurumu sa laione.

Esei si lopu kote matagutu?

E Zihova Baṅara si ele zama.

Esei si lopu boka zama nia sa kinorokorotae?

Sa Tinahuara pa Sameria

⁹ Zama vura la koari na vasileana ta gobadi pa Asidodi

meke koari vasileana ta gobadi pa Izipi;
 “Mi la varigara si gamu koari na toqere pa Sameria;
 mi dogoria sa kinolura pa korapana sa meke sa ṅinovaṅovala pa vari korapadia ari tie.”

¹⁰ “Lopu tumae tavete va toṅoto si arini,” zama vura gua se Zihova,

“arini si va naqiti tinagotago ta saputu vagidi meke ta hikodi koari dia vasileana ta gobadi.”

¹¹ Gua ke hiera gua si zama nia e Zihova Baṅara:
 “Na kana kote mae vari likohae nia sa mia popoa;
 kote daku gorenī sa sari mia vasidi ṅiṅiradi meke hiko koari mia vasileana ta gobadi.”

¹² Hiera gua si zama nia e Zihova:

“Gua sapu harupu vagia sepati pa ṅuzuna sa laione sari karua susuri nene babe vasi kali taliṅa,
 si kote ta harupu gua tugo asa sari pa Izireli,
 arini sapu habotu pa Sameria pa hukihukiri dia teqe meke pa dia habohabotuana arilaedi pa Damasikasi.”

¹³ “Mi avosia si hie, mamu zama vura la nia koasa butubutu te Zekopi,” zama vura gua sa Baṅara, se Zihova sa Tamasa Tadi na Qeto Minate.

¹⁴ “Koasa rane sapu va kilasia Rau se Izireli koari nana sinea,

si kote huara pani Rau sari hope pa Betolo;
sari kikhodi ri na hope si kote ta seke palae
meke hoqa la pa pepeso. †
15 Kote huara pani Rau sari dia vetu tana totošo ibu
meke gua tugo sari vetu tana totošo mañini;
sari vetu sapu tava sari koari na livo elopaniti si kote
ta huara
meke sari na vetu nomadi na arilaedi si kote ta daku
gore,”

zama vura gua se Zihova.

4 Mi avosia sa zinama hie, gamu na barikaleqe pu
deana guana bulumakao pa Basani,
gamu pu koa koasa toqere pa Sameria,
gamu si ñoñovali sarini pu malaña meke arini pu loke
gedi
meke zama la koari mia palabatu, “Paleke poni gami
napo,” gua.

² Gua sapu hopena se Zihova Bañara si tokotokoro si
Asa:

“Hinokara sa totošo asa si kote kamo mae,
sa totošo kote ta rita qaqaqhere si gamu meke ta
turaña taloa,
doduru gamu si kote ta soto vinetuñu.

³ Hopeke gamu si kote vura toñoto taloa
kote vura gua koari na lopa pa goba,
meke kote ta gona vura la gua pa toqere Hemoni,”
zama vura gua se Zihova.

Lopu Boka Tava Tumatumae se Izireli

⁴ “La pa Betolo, mamu tavete va kaleana vasina:
la pa Qiliqali, mamu tavete va kaleana nono la tu.
Paleke maeni sari mia vinukivukihii doduru
munumunu,

mia keke pa manege pa doduru vina ñeta vuaheni.
⁵ Sari mia bereti koa i na isiti d si mae variponi ni pude
zama leana,

mamu vahesi puleni gamu koari mia vinariponi
moka;
gamu tie Izireli, vivinei va titie ni,
ura arini si qetuqetu ni gamu pude taveti,”
zama vura gua se Zihova sa Bañara.

⁶ “Arau poni gamu tia kokobadi pa doduru vasileana
lavata
meke va ovia gamu koari na vasileana hitekedi,
ba lopu kekere pule mae si gamu koa Rau,”
zama vura gua se Zihova.

⁷ “Tuqe pule nia tugo Rau sa ruku koa gamu
totošo ñeta sidara koa meke pakepakete, gua.
Ponia ruku Arau si keke vasileana,
ba va noso ia Rau koa sa keke pa kalina.
Keke inuma si vagi ruku
ba keke si loketona meke popa taloa.

⁸ Sari tie si tedeve hata kolo pa keke vasileana la pa
keke
ba lopu boka vagi va leana kolo pude napo,
gua ba lopu kekere pule mae si gamu koa Rau,”
zama vura gua se Zihova.

⁹ “Soku totošo si seke i Rau sari mia inuma meke gua
tugo sari inuma vaeni,
sekeni givusu mañini meke nokinoki Rau.
Na kupokupo henai sari mia piqi na huda olive,
gua ba lopu kekere pule mae si gamu koa Rau,”
zama vura gua se Zihova.

¹⁰ “Sari na oza si garunu atu ni Rau koa gamu
gua sapu tavete ia Rau pa Izipi.
Va mate i Rau pa vedara sari mia tie vaqura,
turañae mia hose ta zau vagidi.
Sari isumia si va siñi ni humaña muzi tomate Rau
sapu mae guadi koasa mia vinarigara ipi,
gua ba lopu kekere pule mae si gamu koa Rau,”
zama vura gua se Zihova.

¹¹ “Arau va mate pani sari kaiqa koa gamu
gua sapu huara i Arau si pa Sodomu meke Qomora.
Agoi si guana itito sapu ta saputu vagina pa nika,
gua ba lopu kekere pule mae si gamu koa Rau,”
zama vura gua se Zihova. ††

¹² “Gua ke hie si kote tavete atu nia Arau koa gamu na
butubutu Izireli,
meke sina kote tavete atu nia Rau koa gamu na tie
Izireli,
ke mi va nama pude tutuvu ia sa mia Tamasa.”

¹³ Asa pu va podaki sari toqere,
pu tavetena sa givusu,
meke tozi vurani sari Nana binalabala koari na tie,
Asa pu va iliri la nia pa hinuporo sa vaqavaqasa,
meke tete koari na vasidi ululudi pa popoa pepeso,
e Zihova Tamasa tadi na Qeto Minate sa Pozana Sa.

Sa Tinioko Pude Kekere

5 Mi avosia sa zinama hie, gamu na butubutu
Izireli, sa kinera lukalukana hie pa gugua mia
gamu:

² “Hoqa se Izireli, sa Vineki Vaqura,
lopu pude tekulu pule,
ta luara palae pa nana popoa soti,
meke loke tie si koa pude ovulu sage nia.”
³ Hiera gua si zama nia e Zihova sa Bañara:
“Sa vasileana lavata sapu garunu taloa keke tina
varane,

si kote keke gogoto mo si kekere pule;
sa vasileana hite sapu garunu taloa keke gogoto
varane
si kote ka manege puta mo si toa.”

⁴ Hiera gua si zama la nia e Zihova koasa butubutu
Izireli:

“Hata Au pude mi toa;
⁵ lopu la hata ia se Betolo,
lopu la pa Qiliqali,
lopu ene va seu la pa Biasiba.
Ura se Qiliqali si kote ta raovo taloa,
meke se Betolo si kote murimuri taloa.”

⁶ Hata ia se Zihova pude mi toa,
pude lopu gua si kote halala si Asa pa butubutu te
Zosepa guana nika;

† 3:14 2 Bañ 23:15

†† 4:11 Zen 19:24

kote variva mate si asa,
 meke loke tie pa Betolo kote boka va noso ia.
⁷ Agoi pu iliri va pasa ia sa ninoṅo
 meke neti gore nia pa pepeso sa tinonoto.
⁸ E Zihova si asa pu tavetedi sari pinopino Peliadesi
 meke Orioni,
 pu iliri va vaqavaqasa ia sa hinuporo
 meke va huporo ia sa rane la pa boṅi,
 pu tioko vagi kolo pa lamana
 pude va ruku boboso ia sa pepeso,
 e Zihova sa Pozana Sa. †
⁹ Asa tuturei huara i sari vasidi nṅiniradi
 meke ilasi sari vasileana ta gobadi.
¹⁰ Gamu si kana i si arini pu gegegese pa koti
 meke hakohako ni si arini pu tozi ia sa hinokara.
¹¹ Neti gamu sari pu malaṅa
 meke zuzuki gamu pude poni gamu huiti.
 Gua ke, sari vetu patu leleadi sapu ele kuri i gamu
 si lopu kote koa i gamu;
 sari inuma vaeni masurudi sapu ele lete i gamu,
 si lopu kote napo i gamu sari vaeni koa rini.
¹² Ura Arau tumae ni Qua visa ṅavulu sari mia
 tinavete kaleadi,
 meke vea noma gua sari mia sinea,
 ṅoṅovali gamu sari tie toṅoto meke vagi tinabara
 golomo
 meke hukati gamu pa koti sari vinilasa va toṅoto
 koari na tie malaṅa.
¹³ Gua ke sa tie gilae si kote lopu kulu pa toṅoto gua
 arini,
 ura kaleadi sari toṅoto.
¹⁴ Mi hata ia sapu leanana lopu sapu kaleanana,
 pude mi toa.
 Meke se Zihova Tamasa Tadi na Qeto Minate si kote
 koa koa gamu,
 gua sapu tozi ia gamu si gua tugo si Asa.
¹⁵ Kana ia mo sapu kaleana, tataru nia sapu leana;
 kopu nia sa vinilasa va toṅoto pa korapa vetu
 varipitui.
 Hokara kote koa ia tataru se Zihova Tamasa Tadi na
 Qeto Minate
 koari ka visavisa tie koa holadi pa tutina e Zosepa.
¹⁶ Gua ke hiera gua si zama nia e Zihova, se Zihova
 Tamasa Tadi na Qeto Minate:
 "Na uui si kote koa pa doduru sisiraṅa
 meke na kabo ta sigiti si kote ta avoso koari doduru
 varivarigarana.
 Sari tie lelete si kote ta tioko pude taruqoqo
 meke ari tie ta tabaradi pude lukalukana si kote uui.
¹⁷ Na uui si kote pa doduru inuma vaeni,
 ura na kote ene nuquru gua si Arau pa vari korapa
 mia,"

zama gua se Zihova.

¹⁸ Mi talotaṅa si gamu pu aqa nia sa rane te Zihova!
 Na vea ke aqa qetuqetu nia gamu sa rane te Zihova?
 Asa rane si kote huporo sa popoa, lopu kalalasa.
¹⁹ Kote gua sa tie sapu govete nia sa si keke laione

† 5:8 Zob 9:9, 38:31

meke tutuvu ia sa si keke bea,
 gua na tie sapu nuquru pa nana vetu
 meke va magogoso ia sa limana pa gobagoba
 si ta garata noki tu.
²⁰ Ve, lopu kote huporo tu sa rane te Zihova, lopu
 kalalasa,
 dudukurumu toa, loke vasi kalalasa?
²¹ Zama se Zihova, "Arau kana hola i, lopu hiva hokara
 ni Arau sari mia rane inevaṅa;
 maledere hola ni Arau sari mia vinarigara. ††
²² Pana paleke mae ni gamu koa Rau sari vinukivukih
 va uququ meke vinariponi huiti,
 ba lopu kote qetu ni Arau.
 Pana paleke mae vinukivukih binaere leleadi gamu,
 ba lopu kote arilaedi koa Rau si arini.
²³ Va taloa i sari mia kinera vinahesi vevehedi!
 Koroqu avosi Arau sari mia mike hapu sara.
²⁴ Ba mi va malumu ia sa ninoṅo pude totolo guana
 ovuku,
 sa tinonoto pude guana tototolo sapu lopu hite
 popa!
²⁵ Kei gamu na butubutu Izireli, vea, hoke paleke mae
 ni gamu koa Rau sari mia vinukivukih meke vinariponi
 koari ka made ṅavulu puta vuaheni pa soloso qega?
 ‡
²⁶ Lokari. Ba kamahire sa kinehana sa mia beku Sakuti
 sapu poza nia baṅara gamu si ovulu sage nia gamu,
 meke Kaivani sa mia tamasa pinopino
 sapu telemia taveti.
²⁷ Gua ke kote garunu taloa ni gamu Arau pa
 tinaraovo la pa kali la Damasikasi,"
 zama gua se Zihova, sa Tamasa Tadi na Qeto Minate
 sa Pozana Sa.

Sa Tinahuara Tanisa Popoa Izireli

6 Mi talotaṅa gamu pu koa va leleana pa Zaione,
 meke koa gamu pu lopu koa matagutu pa
 toqere Sameria,
 gamu na koimata noma mia koasa ṅati butubutu
 baṅara koari doduru,
 koa gamu pu hoke mae hata tinokae sari tie pa
 Izireli!
² La pa Kalane mamu la dogoria;
 beto mamu la koasa vasileana nomana pa Hamati,
 mamu gore la pa Qati pa popoa Pilisitia.
 Ve, noma hola ni rini sari karua butubutu baṅara pa
 Izireli meke Ziuda?
 Sari dia pepeso si noma hola ni si tamugamu?
³ Lokari! Sa rane tinahuara si koromia balabala ia,
 meke va tata mae ia gamu sa rane vinaripitui variva
 matagutuna.
⁴ Eko mia koari na teqe sapu tava kadakada livo
 elopaniti,
 zokozokoro mia pa habohabotuana malohorodi.
 Lami ta vizatadi si hena i gamu
 meke na tuna bulumakao nobokodi.
⁵ Mikemike va leana mia koari mia hapu gua e Devita

†† 5:21 Ais 1:11-14 ‡ 5:25 TTA 7:42-43

meke kera ni sari kinera vaquaradi pu taveti gamu koari na mia ivivu na hapu.

⁶ Na vovoina vaeni nomadi si naponi gamu meke lumulumu ni gamu sari lumu sapu humaņa lea,

ba lopu talotaņa nia gamu sa tinahuara te Izireli.

⁷ Gua ke gamu si kote kekenu hokara ta raovo taloa; sari mia inevaņa na hahanana zokozokoro si kote noso.

⁸ Se Zihova sa Baņara si tokotokoro pa Pozana Sa, se Zihova sa Tamasa Tadi na Qeto Minate, Asa si zama vura guahe:

“Arau kana hola ia sa vina titie te Zekopi meke etulu i Arau sari nana vasileana ta gobadi. Kote vala nia Rau sa vasileana lavata hie koari na kana

meke sari doduru tiņitoņa pa korapana,” gua si Asa.

⁹ Be ka manege puta tie si koa hola pa keke vetu, si kote mate tugo si arini.

¹⁰ Meke be mae si keke turaņadia pude paleke pani pa vetu sari tinidia pude sulu i, gua, meke nanasia sa si asa sapu korapa tome vasina, “Vea, koa dia pule kaiņa tie?”

Kote olaņa si asa, “Lokari,” gua, meke kote hinoņa zama pule sa turaņadia, “Mokomoko! Lopu kaqu poza ia gita sa Pozana e Zihova,” kote gua.

¹¹ Ura ele vala nia e Zihova sa ginarunu, meke kote huara va umumu ia Sa sa vetu nomana, meke sa vetu hitekena si kote va inete ia Sa.

¹² Vea, sari hose si hoke haqala tugo pa patupatu? Hoke la tavete inuma pa kolo lamana sari tie? Lokari! Ba gamu ele iliri la nia pa poizini sa ģinono, meke sa vuana sa tinoņoto si va pasa ia gamu.

¹³ Qetu nia gamu sapu zau vagi ia gamu si pa Lodeba †,

meke zama guahe, “Vea, lopu pa nada ģiniraņira soti tu vagi nia gita si pa Kanaimi?”

¹⁴ Ura zama vura guahe se Zihova sa Tamasa Tadi na Qeto Minate,

“Kei, gamu na butubutu Izireli, kote va gevuru ia Rau si keke butubutu baņara pude mae raza igo,

kote raza na ģonovala ia rini sa doduruna sa mia popoa,

podalae pa karovoana pa toqere sapu la gua pa Hamati kamo la koasa lolomo pa Ovuku Zodani,” gua si Asa.

Sa Rovana Kupokupo

7 Hiera gua si va dogoro nau e Zihova sa Baņara pa dinogodogorae: Korapa va nama rovana kupokupo si Asa, mudina sa toso pakepakete tanisa hinia tanisa baņara meke toso podalae tuvulu pule sari linetelete. ² Totoso hena beto pani ri kupokupo sari doduru linetelete koasa popoa, si kabo vura si arau, “Zihova Baņara, taleoso ni gami! Vea meke kote boka toa se Zekopi? Nake hitekena hite mo si asa!”

† Sa ģinuana Lodeba si “loketoņa” meke Kanaimi ģinuana si “ģinira”.

³ Ke hobe binalabala se Zihova.

“Lopu kote ta evaņa si hie,” zama gua se Zihova Baņara.

Sa Nika

⁴ Hiera gua si va dogoro nau e Zihova sa Baņara: Se Zihova sa Baņara si korapa titioko pa korapa nika pude va kilasi sari Nana tinoni; sa lamana si va popa pania Sa meke sa nika si podalae gania sa popoa. ⁵ Ke kukili vura si arau, “Zihova sa Baņara, tepa sisigiti atu si arau koa Goi pude noso si Agoi! Vea meke kote boka toa se Zekopi? Nake hitekena hite mo si asa!”

⁶ Ke hobe binalabala se Zihova.

“Hie ba lopu kote ta evaņa tugo,” zama gua se Zihova sa Baņara.

Sa Iku sapu Koa ia Mamamata

⁷ Hiera gua si va dogoro nau Sa si arau: Se Zihova Baņara si korapa turu kapae Nana pa keke goba sapu toņoto sage luli ia sa sa tinoņoto tanisa iku koa ia mamamata, meke sa iku koa ia mamamata si koa nana pa Limana Sa. ⁸ Meke nanasa au e Zihova si arau, “Nasa si dogoria goi, ta Emosi?” gua si Asa.

Meke olaņa si arau, “Na iku sapu koa ia na mamamata pude pada ia sa tinoņoto tana goba.”

Meke zama se Zihova, “Doņo mae, sa iku koa ia mamamata hie si veko ia Rau pa korapadi ri Qua tinoni pa Izireli; lopu kaqu poni pule ni toso Arau si arini pude kekere.

⁹ Sari vasidi ululudi te Aisake si kote ta huara meke sari vasina hopedi pa Izireli si kote na remoremo;

kote ovulu sagea Arau sa Qua vedara pude seke va matea sa butubutu baņara te Zeroboami.”

Sari Emosi meke Amazaea

¹⁰ Meke garunu la nia e Amazaea, sa hiamu pa Betolo, si keke inavoso koe Zeroboami, sa baņara pa Izireli: “Se Emosi si korapa qoraqora nigo si agoi baņara, pa Betolo pa kokorapana sa popoa Izireli. Lopu leana la koasa popoa sari nana zinama. ¹¹ Ura gua hie si zama nia Emosi:

‘Se Zeroboami si kote mate pa vedara, meke hinokara sari tie Izireli si kote ta raovo taloa, taloa va seu pa dia popoa soti,’ gua.”

¹² Meke zama se Amazaea koe Emosi, “Vura taloa, agoi na tie dodogorae! Pule la pa Ziuda. La korokorotae; mamu ta tabara vasina. ¹³ Lopu korokorotae pule pa Betolo, sina hie si na hope tanisa baņara meke na zelepade tanisa butubutu baņara pa Izireli,” guni nia sa.

¹⁴ Olaņa ia Emosi se Amazaea, “Arau si lopu na propita meke lopu tuna keke propita, ba na sepati si arau, meke na tie kopu huda sikamo tugo si arau.

¹⁵ Ba vagi pani au e Zihova koasa qua tinavete kopu sipi meke zama au Sa, ‘La, mamu la korokorotae koari

Qua tinoni pa Izireli,' gua. ¹⁶ Ego kamahire, mu avosia sa zinama te Zihova. Zama si agoi,

Lopu korokorotae la ia sa popoa Izireli,
mamu noso, lopu korokorotae si agoi koasa
butubutu te Aisake," gua si goi.

¹⁷ "Gua ke hiera gua si zama nia e Zihova:

'Sa mua barikaleqe si kote ta evanae na maqota
koasa vasileana lavata,
meke sari tumu koreo meke vineki si kote mate pa
vedara.

Sa mua pepeso si kote ta pada meke ta hia,
meke agoi telemu si kote mate pa keke popoa tadi
na tie huporo.

Meke hinokara sa butubutu Izireli si kote la pa
tinaraovo,
seu taloa koasa dia popoa soti."

Huneke Siñi ia na Vua Huda Saganadi

8 Hiera gua si va dogoro nau e Zihova sa Baṅara:
na huneke siñi ia na vua huda saganadi. ² Meke
nanasa si Asa, "Emosi, nasa si dogoria goi," gua.

"Na huneke siñi ia na vua huda saganadi," olaña gua
si arau.

Meke zama se Zihova koa rau, "Sa totošo tadi na Qua
tinoni pa Izireli si ele sagana; lopu kote rizu pania Arau
sa dia vina kilasa.

³ Zama vura gua si Arau Zihova sa Baṅara, koasa
rane asa, sari kina pa Zelepade si kote ta iliri uui. Na
soku hola tini tie matedi si kote eko pa doduru vasina!
Loke tie si kaqu kulu!" gua se Zihova.

Tinahuara Tadi pa Izireli

⁴ Mi avosia si hie, gamu pu neti gorenari sari pu loke
gedi

meke va mate i sari pu malaña koasa popoa,

⁵ meke zama guahe,

"Totoso sa kote hola sa rane hopena pa Sidara
Vaqura

pude mami holuholu huiti,

meke totošo sa kote hokoto sa Sabati

pude mami maketi huiti?"

Va hola i gamu sari pada

va sage i sari hinolu

meke sekesekei koari na sikele kokohadi,

⁶ meke holu ni siliva sari tie malaña

meke sari pu loke gedi si holu ni sadolo mo,

sari remoremo huiti ta sara vagidi ba kote
holuholuni.

⁷ E Zihova si ele tokotokoro guahe koasa Pozana
Telena: "Arau lopu kote muliñi ni sari doduru tiñitoña
sapu ele taveti rini.

⁸ Ve, lopu kote neneqara nia sa popoa si hie,

meke talotaña sari doduru pu koa vasina?

Sa doduruna sa popoa si kote odu sage gua sa Ovuku
Naelo;

kote sage si asa meke lodu gore pule

gua sa ovuku pa Izipi.

⁹ Koasa rane asa, zama vura gua si Arau Zihova
Baṅara,

kote va lodu gore ia Rau sa rimata pa korapa rane
meke va huporo ia sa popoa pepeso pana rane toa.

¹⁰ Kote iliri Arau sari mia totošo inevaña la pa
tinalotaña

meke doduru mia kinerakera la pa kinabo.

Kote va sageni gamu poko baika Arau si gamu
doduru

meke neri i sari batu mia.

Kote tavetia Rau sa totošo asa pude guana totošo
mate tanisa koburu ekeina,

meke sa vina betona si kote guana keke rane
pasana.

¹¹ Sari rane si korapa mae, zama vura gua si Arau
Zihova Baṅara,

totošo kote garunu mae nia Rau sa oza koasa
popoa;

lopu na oza pa ginani babe na memeha hata kolo si
asa,

ba na oza pude lopu avosia sa zinama te Zihova.

¹² Sari tie si kote tedevē podalae pa Kolo Matena la pa
kolo Meditareniani,

meke kote hebala gua pa kali gede meke la pa kali
gasa rimata,

pude hata ia sa zinama te Zihova,

ba lopu kote boka dogoria arini.

¹³ Koasa rane asa

sari barikaleqe vaqura leleadi meke sari koreo vaqura
ñiñiradi

si kote mabubulu na memeha.

¹⁴ Arini pu tokotokoro pa kinurekure te Sameria,
babe zama, 'Hinokara gua sapu toana sa mua

tamasa agoi pa Dani,'

babe 'Hinokara gua sapu toana sa tamasa pa
Biasiba,'

si kote hoqa si arini,

lopu pude tekulu sage pule."

Sa Vina Kilasa te Zihova

9 Dogoria rau se Zihova sa Baṅara turu Nana pa
kalina sa hope, meke zama guahe si Asa:

"Seke pani sari batudi ri dedegerena sa Zelepade
pude va niu ia sa nuqunuquruana.

Va hoqa mae i pa batudi ri doduru tie;

sarini pu koa hola si kote va mate i Arau pa vedara.

Lopu keke si kote toa,

loke tie si kote govete.

² Be geli gore la si arini pa vasina tadi na tie matedi,

ba sa Limaqu kote la vagi vurani vasina.

Be haele sage la si arini pa mañauru,

ba vasina kote vagi gore mae ni Arau.

³ Be la tome puleni si arini pa batu toqere Kameli,

ba kote tuqe vagi Rau si arini.

Be la tome Nau rini si Arau pa hubina sa lamana,

ba vasina kote garunia Rau sa noki lavata pude
garati.

⁴ Be ta hadu la pa tinaraovo si arini koari dia kana,

ba vasina kote garunia Rau sa vedara pude seke i.
 Sa mataqu Rau si kote doṅo toto la mo koa rini
 pude va kaleana i, lopu pude va leana i.”
⁵ Sa Baṅara, se Zihova Tadi na Qeto Minate,
 Asa tiqu ia sa popoa pepeso meke va kolo ia,
 meke va kaboi sari tie;
 sa doduruna sa popoa si kote odu sage gua pa Naelo,
 meke lodu gore pule gua sa ovuku pa Izipi.
⁶ Asa pu kuri ia sa Nana vetu baṅara panaulu pa
 maṅauru
 meke va sokirae ia Sa pa popoa pepeso,
 pu tioko vagi kolo pa lamana
 pude va ruku boboso ia sa pepeso,
 si e Zihova sa Pozana Sa.
⁷ “Vea, lopu kekeṅṅo gua mo ari pa Itiopia
 si gamu pa Izireli koa Rau?”
zama vura gua se Zihova.
 “Lopu Arau tu vagi vura nia se Izireli pa Izipi,
 sari tie Pilisitia pa Nusa Kiriti,
 meke ari Siria pa Kiri?”
⁸ Hinokara sapu sari matana e Zihova sa Baṅara
 si doṅo la koasa butubutu baṅara sapu tavete va
 kaleana.
 Kote huara pania Rau
 koasa popoa pepeso,
 gua ba lopu kote huara beto taloa nia Rau
 sa butubutu te Zekopi,”
zama vura gua se Zihova.
⁹ “Ura kote vala nia Rau sa ginarunu,
 meke kote niu ia Rau sa butubutu Izireli
 pa vari korapadi ri doduru butubutu
 gua sa huiti sapu ta paqaha koari na remoremona,
 meke lopu keke boni si koa hola.
¹⁰ Doduru tie tavete va kaleana koari Qua tinoni
 si kote mate pa vedara,

doduru arini pu zama guahe,
 ‘Lopu kote tutuvia babe kamo gami na tinasuna si
 gami,’ gua.
¹¹ Koasa rane asa si kote va vaqura pule ia Rau
 sa butubutu baṅara te Devita sapu guana keke ipi
 hoqana.
 Kote tuvaka pule i Rau sari vasidi sapu ele rikata,
 tavete va leana pule i sari vasidi sapu kaleana,
 meke kuri pule ia gua sapu tatasana, †
¹² pude boka la zau vagi rini saripu koa hola pa
 Edomu
 meke sari doduru butubutu saripu vahesi Au rini,”
 zama vura gua se Zihova pu kote taveti sari doduru
 hire.
¹³ “Sari rane si korapa mae, zama vura gua si Arau
 Zihova,
 toto pakepakete sa tie si kote kamo ia mo sa tie
 geli pepeso pude lelete,
 meke sa tie lelete si kote kamo la ia mo sa tie
 munamunala vaeni.
 Na vaeni vaqura si kote zoloro koari na toa
 meke totolo gore koari na toqere.
¹⁴ Kote turaṅa pule mae ni Arau sari Qua tinoni pa
 Izireli pu ta raovo taloadi;
 kote kuri pule i rini sari vasileana ta huaradi meke
 kote koa i rini.
 Kote lete vaeni si arini meke napo i teledia;
 kote tavete inuma si arini meke hena i ri sari vuadi.
¹⁵ Kote lete ia Rau se Izireli pa dia pepeso soti,
 meke lopu kaqu ta rabutu pule hokara
 koasa pepeso sapu Arau poni lani koa rini,”
zama gua se Zihova mia Baṅara.

---

 † TTA 15:16-18

Obadaea

Sa Vinabakala

Hie buka sapu papakana hola koari doduru. Sa laena sa pozapoza Obadaea si “nabulu te Tamasa” gua. Sa totošo si lopu bakala ba guana hola nia vuaheni lima gogoto vesu navulu onomo sipu lopu ele podo se Zisu Karisito. Sa kinorokorotae te Obadaea si la gua koasa tinahua tanisa popoa pa Edomu, sa butubutu sapu podalae gua pukerane si kana ia se Izireli. Sa popoa Edomu si koa koari na toqere pa kali matao koasa Kolo Matena meke tata pa popoa Moabi.

Edomu si keke pozana e Isoa sa tasina Zekopi, meke Izireli si keke pozana e Zekopi. Sa butubutu Edomu si pa tutina Isoa, meke sa butubutu Izireli si pa tutina e Zekopi. Sa butubutu Ziuda si mae guana pa tutina Izireli ke ari pa Ziuda meke Edomu si tamatasi mo. Ba totošo mae huara ia ri pa Babiloni si pa Ziuda si eri tu sari pa Edomu meke somana la toka ni tu rini sari pa Babiloni meke somana zau vagi dia tinagotago tugo.

Gorevura sa kinorokorotae te Obadaea totošo la ari tie pa Nabataea meke rapata ia si pa Edomu meke vagi hobe hokara ia tu sa popoa. Kaiqa zuapa navulu puta vuaheni, mudina sapu podo se Zisu si murimuri taloa hokara sa butubutu Edomu pa kasia popoa gua sapu korotae nia e Obadaea.

Sari Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa vina kilasa te Edomu. 1-14

Sa rane te Zihova. 15-21

Sari Zinama Tuketukele

1 Sa dinogodogorae te Obadaea.
Hiera gua si zama nia e Zihova sa Baṅara pa guguana Edomu d.
Ele avosia gami sa inavoso mae guana koe Zihova:
Na tie paleke inavoso si ta garunu la koari na butubutu pude zama guahe:
“Gasa turu, mada la raza ia pa vinaripera si pa Edomu!” †

Kote Va Lipulipu ia e Zihova se Edomu

2 Zama se Zihova koe Edomu, “Dotu, Arau kote va gore igo pude na butubutu malohorona hola si agoi koari na butubutu;

kote ta hakohakoe si agoi koari doduru.

3 Sa vina titie pa bulomu si koha igo si agoi, agoi sapu koa koari na vasidi tomedi pa korapa patupatu koari na toa,

meke tavete mua popoa panauluna hokara, agoi sapu zama guahe pule nigo,
‘Esei kote boka daku gore nau pa pepeso?’ gua.

4 Be vea tapuru va ululu guana atata si agoi meke tavete mua vori koari na pinopino, ba vasina kote daku gore nigo Arau,”
zama vura gua se Zihova.

5 Zama pule si Asa, “Be mae sari tie hikohiko koa goi, sari tie hikohiko pana boṅi,
vea, lopu kote gua mo sapu hivani rini si kote ta vagi?

Be mae sarini pude pudiki qurepi koa goi,
vea, lopu kote veko hola i rini si ka visavisa qurepi?
Kei Edomu, na tinasuna nomana si kote kamo koa goi!

6 Ba se Isoa si kote ta zalo,
sari doduru nana tinagotago ta tomedi si kote ta hiko!

7 Doduru pu tavete ni vinariva egoi agoi si kote zuzuku lani igo pa mua voloso;
meke va vura igo pa mua pinaqaha popoa;
sari mua baere kote sekesekei nigo meke huara igo;
arini pu poni bereti goi kote nama nigo sipata,
ba lopu kote gilania goi.

8 Koasa rane asa,” zama vura gua se Zihova,
“si vea, lopu kote huara pani Rau sari tie tumatumaedi pa Edomu,
sari tie gilagilanadi koari na toqere te Isoa?

9 Kei Temani, sari mua varane si kote matagutu hola, meke doduru koari na toqere te Isoa
si kote ta seke va mate pa vinaripera.”

Ginugua Tava Kilasa nia Edomu

10 “Koa gua koasa hiko na vinariva matei sapu tavete la nia goi koasa tasimu e Zekopi,

† 1:1 Ais 34:5-17, 63:1-6; Zer 49:7-22; Izk 25:12-14, 35:1-15; Em 1:11-12; Mal 1:2-5

si kote nobi igo na kinurekure si agoi;
kote ta huara taloa hokara si agoi.

¹¹ Koasa rane sapu va talevara si agoi
totoso paleke taloa ni ri votiki tie sari tinagotago te
Ziuda,

meke sari tie karovodi si nuquru koari nana sasada
koari na goba pa vasileana,

meke mudumudukeda ni rini sari likakalae pa
Zerusalem,

si guana keke mo arini si agoi.

¹² Lopu pada doño gore nia goi sa tasimu koreo
koasa nana rane kaleanana,

babe qetuqetu ni sari tiena sa popoa Ziuda

koasa dia rane tinahuara,

babe zama va titie

koasa rane sapu tasuna si arini.

¹³ Lopu pada pude nuquru la i goi sari sasada pa
goba tadi Qua tinoni

koasa dia rane tinasuna,

babe doño gore ni totoso ta sigiti si arini

koasa dia rane tinasuna,

babe saputu vagi sari dia tinagotago

koasa dia rane tinasuna.

¹⁴ Lopu pada pude aqa si agoi koari na varipaza
sirana

pude seke va matei sari tie govetedi,

babe valani koari na kana sarini pu lopu mate

koasa dia rane tinasuna.

Kote Pitu i Tamasa sari na Butubutu

¹⁵ Sa rane te Zihova si tata kamo

pude pitu i Arau sari doduru butubutu.

Gua sapu tavete ia goi, si gua tugo asa si kote ta
tavete atu koa goi;

sari mua tinavete si kote kekere pule atu pa batumu.

¹⁶ Gua sapu napo tinasigiti sari na Qua tinoni koasa
Qua toqere hopena,

si sari doduru butubutu si kote napo lamo dia;
kote napo si arini meke napo la dia mo
meke kote lopu koa dia mo.

Sa Minataqara te Izireli

¹⁷ Ba na tinaharupu si kote koa pa Toqere Zaione;
kote hopena si asa,

meke sa butubutu te Zekopi

si kote vagi ia sa nana tinago.

¹⁸ Sa butubutu te Zekopi si kote guana nika

meke sa butubutu te Zosepa si kote guana halalana
sa nika;

sa butubutu te Isoa si kote na duduli popana,

meke kote va katu nia nika rini meke sulu pania.

Kote loke tie si kote toa hola

koasa butubutu te Isoa.”

E Zihova si ele zama.

¹⁹ Sari tie pa popoa Neqevi † kote koa i

sari toqere te Isoa,

meke sari tie pa kali lodu rimata koari na hubi toqere
Izireli si kote vagi

sari pepeso tadi na tie pa Pilisitia.

Arini kote koa i sari pezara pa Iparemi meke
Sameria,

meke Benisimane kote vagi ia si pa Qileadi.

²⁰ Sa puku tie Izireli ta raovodi sapu koa pa Kenani

kote vagi ia sa pepeso sapu kamo la pa Zarepati pa
Ponisia;

sari tie ta raovodi sapu koadi pa Separadi

kote vagi i sari vasileana pa popoa Neqevi.

²¹ Sari tie variharupi si kote sage la pa Toqere Zaione

pude kopu lani sari toqere te Isoa,

meke e Zihova si kote koa Baṅara.

---

† Sa Neqevi si na popoa pa kali mataona sa popoa Ziuda.

Zona

Sa Vinabakala

Sa Buka Zona si lopu kekeṅoṅo ri kaiṅa buka tadi na poropita, sina sa buka hie si tozia sa sa vivineina sa poropita sapu podekia sa pude govete nia sa ginarunu te Tamasa. Garunia Tamasa si asa pude la pa Ninive, sa ṅati vasileana lavata koasa binaṅara tanisa qinavuna Asiria, sa ṅati kana nomana tanisa butubutu Izireli. Ba lopu hiva la vasina se Zona pude tozia sa inavoso te Tamasa, sina gilania sa sapu lopu kaqu va kilasi Tamasa sari na tinoni pa vasileana Ninive. Hiva govete va seu sisigiti si asa pa Ninive meke koe Tamasa. Meke sipu ele hola sari kaiṅa ginugua saripu ta evaṅa, si va tabe se Zona, meke mumudi si habotu lopu zama na va bubugorae si asa, sina lopu gorevura sa tinahuara gua pu tozia sa koari na tinoni pa Ninive. Sa Buka Zona si vata dogoro nia sapu sa Tamasa si ṅati hiniva koari doduru Nana vina podaka. Ba sapu noma hola si e Tamasa si na Tamasa tataru meke variva taleosae; taleosoni na harupi Sa sari na kana tadi Nana tinoni, ba lopu pude va kilasi na va matei si arini.

Sari na ṅati Pinaṅapaṅahana sa Buka

Sa tinioko na sineke tinarae te Zona. Hinia 1:1-17

Sa kinekere na tinavasare te Zona. Hinia 2:1-10

Sa tinarae tinazutu sapu tarae nia e Zona koari na tinoni pa popoa Ninive. Hinia 3:1-10

Taleosoni Tamasa sari pa Ninive. Hinia 4:1-11

Va Karia e Zona se Zihova

1 Keke rane si garunia e Zihova se Zona, sa tuna e Amitai. ¹²“Mu tuturei la tozi vura nia sa tinazutuna sa vasileana lavata pa Ninive kamahire; ura gilana valeania Rau sa kinaleana tadi na tinoni vasina,” gua si Asa. ³Ba la nana tu pa votiki vasina se Zona, pude govete nia se Zihova, gua. La si asa pa vasileana Zopa, meke la dogoria sa si keke vaka sapu korapa va qaqiri pude la pa Sipeini. Tabaria sa sa vaka, meke suraṅa luli si asa koari na tie tavetavete pa vaka pude la pa Sipeini, pude govete va seu koe Zihova, gua.

⁴Ba garunu la nia e Zihova si keke givusu ṅinirana pa lamana, ke raza va kaleania na raneboṅi sa vaka, meke tata huara ilasa si asa. ⁵Matagutu sisigiti sari na tie tavetavete pa vaka, ke hopeke varavara la si arini koari hopeke dia tamasa pude tepa tinokae. Beto asa si ipa lani rini pa kolo sari na vinasuraṅa pude va mamaheloa sa vaka, gua. Pa totoaso asa si korapa puta muliṅṅu nana se Zona pa korapana hokara sa vaka.

⁶La dogoria sa tie pu turaṅana sa vaka se Zona korapa puta gana, meke zama la ia sa, “Tio, na sa si puta nia goi? Vaṅunu, mamu varavara la koasa mua Tamasa, pude tokani gita; hokara kote tataruni gita Sa meke harupu gita,” gua si asa.

⁷Meke vari zamai sari kasa tie tavetavete pa vaka, “Aria mada mudumudukeda pude hata vura nia pude

gilania sapu esei si va tasuna gita si gita,” gua si arini. Meke sipu tavetia rini, si e Zona si ta goto. ⁸Ke zama la ia rini si asa, “Ego, tozini gami, esei si kote ta zutu nia sa ginugua hie? Na sa sa mua tinavete? Pavei mae gua mu si goi? Sa pozana sa mua popoa?” gua si arini.

⁹“Arau si na tie Hiburu, E Zihova sa qua Tamasa. Asa tavetia sa maṅauru na pepeso, meke sa kolo lamana,” gua se Zona.

¹⁰Meke tozini Zona sapu korapa govete nia sa se Zihova. Ke matagutu sisigiti sari na tie tavetavete pa vaka, meke zama la ia rini se Zona, “Na vegua ke tavete gua asa si agoi!” gua si arini.

¹¹ṅinira lala nana tu sa raneboṅi, ke nanasia rina tie tavetavete pa vaka se Zona, “Na sa kote tavete nigo gami si goi pude boka va bulea sa raneboṅi?”

¹²Meke olaṅa se Zona, “Oki la nau mo pa kolo, meke kote bule mo sa raneboṅi. Gilania rau sapu pa sinea mo taqarau si ta raza nia gamu sa raneboṅi lavata hie,” gua si asa.

¹³Ba lopu hiva oki la nia rini pa kolo si asa, ke podeke sisigitia rina tie tavetavete pa doduru dia ṅiniraṅira pude qelu gore la nia pa masa sa vaka. Ba ṅinira lalanana tu sa raneboṅi, meke lopu boka si arini. ¹⁴Ke varavara la koe Zihova si arini, “Ke Zihova, Mu lopu va kilasa gami koasa minate tanisa tie hie! Ke Zihova, Agoi tu ṅatina sa ginugua hie; Agoi vata evaṅia sapu guahe,” gua si arini.

¹⁵Ke ovulu vagia rini se Zona meke oki la nia pa kolo, meke hinoqa bule nodolo sa kolo. ¹⁶Koasa ginugua

asa si matagutu hola nia rina tie tavetavete pa vaka se Zihova, ke va vukivukihia la si arini koa Sa, meke veko vina tatara si arini pude nabulu nia si Asa.

¹⁷ Garunia e Zihova si keke igana lavata meke la onolo toaia se Zona, ke koa paki tu pa korapa tiana sa igana se Zona ka neta rane, meke ka neta boni. †

Sa Vinaravara te Zona

2 Pa korapa tiana sa igana lavata si varavara la se Zona koe Zihova sa nana Tamasa:
² “Kei Zihova, sipu tasuna sisigiti rau, si tepa atu si rau meke va tabe au Goi.
 Pa korapa popoa tadi pu matedi si tepa atu tinokae si rau,
 meke avosau Goi.
³ Ele oki gore nau Goi pa hubina hokara sa lamana peava;
 vasina vari likohae nau na kolo lamana, meke opo tamunau ri doduru mua bogusu lavalavata si rau.
⁴ Balabala ia rau sapu namu ele ta paqaha palae hokara si rau pa Kenumu Goi,
 meke lopu kaqu hite dogoro pulea rau sa Mua Zelepade hope, gua.
⁵ Mae tamunau na kolo, ke kuzu si rau; namu na tamunu toa au sa meke ilupu vari likohae nia aroso patu sa batuqu.
⁶ Lodu gore taloa si rau, kamo pa hubidi rina toqere, pa korapana sa popoa sapu ta tuku niniae rane ka rane.
 Ba Agoi Zihova sa qua Tamasa si harupu pule nau pa minate, ke toa si rau.

⁷ Kei Zihova, toতোসো va gilagila ia rau sapu tata mate si rau, si varavara atu koa Goi si rau,
 meke avosau Goi pa Mua Zelepade hope.
⁸ Arini sapu vahesi sari na beku hoborodi si veko pania rini sa dia sinoto koa Goi.
⁹ Ba arau si kaqu kera vahesi Igo si Agoi.
 Kaqu va vukivukihia sage atu si rau,
 meke kaqu va gorevura i rau gua sapu va tatara Nigo rau.
 Sa tinaharupu si mae guana koe Zihova!” gua si asa.
¹⁰ Ke garunia Tamasa sa igana lavata pude lua vura nia se Zona pa masamasa, meke ta evaṅa tugo si asa.

Va Tabea e Zona se Zihova

3 Meke zama pulea e Zihova se Zona, ² “Mu la pa Ninive, sa vasileana lavata, mamu la tarae nia koari na tinoni vasina sa inavoso sapu tozi nigo Rau,” gua si Asa.
³ Gua asa ke va tabea Zona se Zihova, meke la si asa pa Ninive sapu keke vasileana lavata, sapu pada neta rane pude ene karovia korapana. ⁴ Ke podalae nuquria e Zona sa vasileana lavata, meke sipu ele enea sa padana keke doduru rane, si tarae nia sa sapu guahe:

“Pa korapana ka made navulu puta rane si kaqu ta huarae sa popoa Ninive!” gua si asa. †⁵ Va hinokaria ri na tie pa Ninive sa zinama te Tamasa. Gua asa ke vizatia rina tie sapu kaqu madi si arini. Ke va sage beto poko baika sari doduru tie, podalae pa tie nomadi meke kamo koari na koburu hitekedi, pude vata dogoro nia sa dia kinekere, gua. ⁶ Sipu avoso nia sa banara pa Ninive sapu gua asa, si gasa turu, meke taluarae si asa pa nana habohabotuana banara, meke va gore pania sa sa nana poko banara, meke va sage poko baika si asa meke habotu nana pa eba. ⁷ Va enea sa sa inavoso gua hie koari na tiana sa popoa Ninive,

“Sa ginarunu hie si mae guana koasa banara meke sari nana tie nomanomadi:

Loke tie si kaqu hena ke vasi ginani. Doduru tie na bulumakao na sipi si lopu tava malumu pude hena na napo. ⁸ Doduru tie, na kurukuru neme si kaqu va sage poko baika. Doduru tie si kaqu varavara va ninira la koe Tamasa, meke kaqu luara pania sari nana hahanana na tinavete kaleadi. ⁹ Hokara kote hobeia Tamasa sa Nana binalabala, meke gina kote beto bugoroni gita Sa, meke lopu kaqu tava mate si gita,” gua si arini.

¹⁰ Meke dogoria Tamasa gua sapu evaṅa rini, sapu ele luara pania rini sari na dia hahanana kaleadi. Gua asa ke hobeia Sa sa Nana binalabala, sapu ele va tatara nia Sa, meke lopu va kilasi Sa si arini.

Sa Binugoro te Zona meke sa Tinaleosae te Tamasa

4 Talotana hola nia Zona sapu lopu huarua e Zihova sa vasileana lavata pa Ninive, ke bugoro si asa.
² Ke varavara guahe si asa, “Zihova, asa mo sapu gunia rau toতোসো lopu ele taluarae mae rau, sapu kote gua asa si evaṅa Goi. Gua asa ke podeke sisigitia rau pude govete la pa Sipeini! Gilania rau sapu Agoi si na Tamasa tataru, na taleosae. Doduru toতোসো si aqa va nono, meke tataru na vatukana si Goi, meke doduru toতোসো si hoke va namanama si Goi pude hobeia sa Mua binalabala pude lopu va kilakilasa. ³ Ke gua asa si Mu va malumau mo Zihova, maqu mate mo. Leana hola koa rau si pude maqu mate mo, hola nia si pude toa,” gua se Zona. †
⁴ Meke olaṅa la koasa se Zihova, “Lopu pada bugoro si goi.”

⁵ Meke ene vura la pa vasileana pa kali gasa rimata se Zona meke la habotu. Tavetia sa si keke heriheri huda meke habotu aqoro nana; aqania sa sapu gua kote ta evaṅa koasa vasileana Ninive. ⁶ Beto asa si va toqolia e Zihova Tamasa si keke huda hite sapu ululu hola nia se Zona pude va aqoria si asa. Qetu hola nia Zona sa huda asa. ⁷ Ba pana munumunu vaqavaqasa pa koivugona, si garunia Tamasa si keke nokinoki meke la gani va matea sa huda aqaqoro. ⁸ Ke sipu gasa sa rimata, si garunu mae nia Tamasa si keke givusu maninina pa kali gasa rimata, ke namu tata mabubulu mate se Zona koasa maninina sa rimata pu nada gore mae pa batuna, ke okoro hiva mate nana

† 1:17 Mt 12:40

†† 3:4 Mt 12:41; Lk 11:32 ‡ 4:2 Ekd 34:6 †† 4:3 1 Baṅ 19:4

mo se Zona. "Leana hola si pude mate hola nia si pude toa," gua si asa.

⁹ Ba zama la koasa sa Tamasa, "Lopu pada pude bugoro nia goi sa huda."

Meke olaña se Zona, "Pada hola pude bugoro si rau, meke mate pa binugoro!" gua si asa.

¹⁰ Meke zama la koasa se Zihova, "Sa huda aqaqoro hie si toa keke boñi mo meke mate nana mo pa

koivugona; loketoña tavete nia goi si asa, meke lopu hite agoi va toaia ba talotaña nia tu goi! ¹¹ Ba sa vasileana Ninive si arileana hola pude talotaña nia Rau; sina koa dia vasina si ka keke gogoto hiokona puta tina koburu pu loke dia sinea, meke gua tugo sari na kurukuru ñame!" gua sa Tamasa.

Maika

Sa Vinabakala

Se poropita Maika si tavetavete keke gua pa totosu tadi Aisea pa Ziuda meke Hozea pa Izireli. Sa totosu si pa varikorapadi ri na vuaheni zuapa gogoto lima navulu puta meke onomo gogoto vesu navulu onomo vuaheni sipu lopu ele podo se Zisu Karisito, koari na totosu sapu koa banara sari Zotamu, Ehazi, meke Hezikaea pa popoa Ziuda. Mae guana si asa pa Moreseti, keke vasileana hite pa Ziuda.

Sa kinorokorotae te Maika si la koari pa Ziuda meke Izireli, sapu sa tinahuara tadi pa Zerusalem meke Sameria si kote ta evana. Sa inavoso tanisa si kekenono gua te Emosi pa Izireli sapu la gua koari tie tagotago. Sari tie tagotago si nonovali sari tie malaña; hiko i rini sari tie malaña pa sikele kokohadi. Sari tie sapu kopu nia sa vinahesina sa Tamasa meke ari palabatu pa kali vinaripitui si kaleadi beto. Meke sari poropita hinokaradi si ta tozi pude mokomoko.

E poropita Maika tozi va kenu ia sa pinodo tanisa Karisito pa Betilihema sapu gorevura pa pinodo te Zisu. Pa varikorapadi ri nana inavoso tinahuara si tozi ia sa sa tinolava nomana hola te Zaione sapu korapa mae.

Sari Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Kote va kilasi e Zihova sari Nana tinoni. Hinia 1:1 kamo hinia 3:12

Zaione meke sa minae te Karisito. Hinia 4:1 kamo hinia 5:15

Ta zutu meke tava manoto sari tie te Zihova. Hinia 6:1 kamo hinia 7:20

Sa Ginarunu te Maika

1 Hiera sa zinama te Zihova sapu kamo la koe Maika, sa tie pa Moreseti, koari na totosu sapu koa banara pa Ziuda sari Zotamu, Ehazi, meke Hezikaea. Sa dinogodogorae sapu dogoria sa si pa guguadi ri na popoa Sameria meke Zerusalem. †

Na Tinaruqoqo te Maika la koari pa Sameria meke Zerusalem

2 Mi va avoso, gamu na tinoni, doduru gamu kasa, va taliña mae, agoi na popoa pepeso meke doduru pu koa pa korapana, pude mani tava sosode koa gamu se Zihova sa Banara,

sa Banara pu koa koasa Nana Zelepade hopena.

3 Dotu! Se Zihova si korapa mae, mae gua koasa Nana vasina;

gore mae si Asa meke kote ene koari na vasidi ululudi pa popoa pepeso.

4 Sari toqere si kolo dia mo pa kauruna Sa meke sari lolomo si viqala rua tu, guana tinina sa kadolo sapu kolo pa nika; guana kolo sapu titisi gore pa taba.

5 Doduru hire si koa gua koari na kinaleana te Zekopi, koa gua koari sinea tanisa butubutu Izireli.

Nasa sa kinaleana te Zekopi?

Lopu sari tinavete tadi pa Sameria tu?

Nasa sa vasina ululuna te Ziuda?

Lopu sa popoa Zerusalem tu sia?

6 Ke zama se Zihova, "Gua ke sa popoa Sameria si kote iliri la nia Rau pa kobi remoremo, na vasina pude lete inuma vaeni.

Sari patu si kote gona lani Rau pa lolomo

kote huara va inete ia Rau sa vasina sapu sokirae sa.

7 Doduru nana beku si kote tava umumu beto; doduru nana vinariponi pa Zelepade si kote ta sulu pa nika;

kote huara i Rau sari doduru nana beku.

Sina vagi vinariponi si asa koari na tinabara tadi na maqota pa vinahesi beku ††, ke kote tavetavete ni tugo ri nana kana gua na tinabara tadi na maqota."

8 Gua ke kote kabo meke lukalukana si arau;

kote lopu sage sadolo si arau meke ene dododohoqu mo.

Kote kabo guana siki pinomo si arau meke kunikunisi guana duduru.

9 Ura sa bakora koa sa si kote tasuna pude ibu; meke kote kamo la koe Ziuda sia.

Kote kamo hokara la pa sasada tadi qua tinoni, sapu pa Zerusalem mo.

† 1:1 2 Ban 15:32 kamo hinia 16:20, 18:1 kamo hinia 20:21; 2 Koron 27:1-7, 28:1 kamo hinia 32:33

†† Vagi tinabara si arini pa vinahesina sa beku maqota Asera d.

Sari Kana si Tata Kamo La pa Zerusalemā

¹⁰ Lopu tozini sari mami kana pa Qati sapu ta huara sa popoa Sameria,
 lopu kabo hokara tu.
 Pa Beti Opira †
 si mu topili pa kavuru pude vata dogoro nia sa mua tinalotaṅa.

¹¹ Ene hola, dododoho meke kurekure,
 gamu pu koa pa Sapira ††.
 Arini pu koa pa Zanani ‡
 si matagutu pude vura mae.
 Beti Ezeli si korapa koa talotaṅa;
 sina sa dia zuka si ta vagi palae pa dia vetu.

¹² Sarini pu koa pa Maroti si solini pa tinasigiti,
 aqa ta salaṅa,
 sina tinahuara si ele mae gua koe Zihova,
 sa sasada pa Zerusalemā ba ele kamoā sa.

¹³ Gamu pu koa pa Lakisi,
 pusi lani koari na hose sari totopili varipera.
 Gamu podalae ni sari sineā
 sapu keha luli ari pa Zerusalemā pa Zaione,
 ura sa sineke tinarae te Izireli,
 si ta dogoro vagi koa gamu.

¹⁴ Gua ke kote vala vinariponi luluara si gamu koari pa Moreseti Qati.
 Sa vasileana pa Akizibi †† si kote sekesekei ni sari na baṅara pa Izireli.

¹⁵ Keke kana mataqarana si kote va raza ni Rau koa gamu pu koa pa Maresa.
 Asa pu na tie tuturana pa Izireli
 si kote la tome pa Adulamu. ‡

¹⁶ Neri i sari batumia pa tinalotaṅa;
 kaboi sari koburu sapu tataru ni gamu.

Neri va golu beo gamu gua ri na kurukuru tapuru pu gani tomate,
 ura na kote ta vagi taloa sari mia koburu pa tinaraovo.

Sa Vinakilasa Tadirini pu Noṅovalali sari Tie Malaṅa

2 Madi talotaṅa si arini pu roverove hata kinaleana, koa rini pu kuhana pa dia teqe!
 Pana kalalasa mae sa munumunu si tavete vura nia mo rini

sina ari dia niniraṅira pude tavetia.
² Totoso hivani rini sari na inuma si tuqe vagi mo rini; meke totoso okoroni rini sari na vetu si sekesekei ni rini pude dia.

Pa hahanana gua asa si vatasuna i rini sari tie meke sari turaṅadia pude loke dia.

³ Gua ke, zama se Zihova:
 “Na tinahuara si va nama ia Rau pude tavete atu nia koa gamu,
 sapu lopu kote boka harupu pule ni gamu si gamu.”

† *Beti Opira sa ginuana sa vetu tana kavuru.* †† *Sa ginuana Sapira si na popoa leleana.* ‡ *Sa zinama Zanani pa Hiburu si mamalainina sari zinama “Vura mae” pa Hiburu.* †† *Sa ginuana sa pozana Akizibi si sinekesekei.* ‡‡ *1:15 1 Samuela 22:1*

Lopu kote ene va titie pule si gamu,
 ura na totosō tasuna si kote kamo koa gamu.
⁴ Pa rane asa si kote va sisire ni gamu rina tie si gamu;
 kote noṅovala gamu rini koasa kera lukalukana hie:
 “Ta huara hokara sa nada popoa;
 sari tinago pepeso tadi na tinoni Izireli si vari hia ni ri na kana.

E Tamasa tu vagi pania!
 Na hia la nia Sa koari nada kana, ‘gua.”

⁵ Gua ke loke tie pa tuti mia gamu
 si kote koa koasa vinarigara te Zihova
 pude vagi hinia koa sa pepeso.

⁶ “Lopu korokorotae,” gua sari dia poropita.
 “Lopu korokorotae ni sari tiṅitona gua arini;
 na lopu kote kamo gami na kinurekure si gami,”
 gua.

⁷ Vea, leana pude ta zamae la koasa butubutu te Zekopi si guahe:

“Vea, bugoro sa Maqomaqo te Zihova?
 Hoke boka taveti Sa sapu gua arini?”
 “Vea, lopu tavete va leana tu sari Qua zinama
 la koa sa pu toṅoto nana hahanana?”

⁸ Ba olaṅa se Zihova koa gamu: “Hoke gasa vura si gamu guana keke kana.

Saputu vagi gamu sari poko arilaedi tadi na Qua tinoni pu ene hola,
 arini pu raṅe gamu si gamu,
 kekeṅoṅo gua sa totosō sapu pule mae sari tie pa vinaripera,
 meke balabalaia rini sapu loke kana boka raza i.

⁹ Hadu vurani gamu sari naboko tadi Qua tinoni koari dia vetu leleadī.
 Meke vagi pani gamu sari pepeso pu hiva poni lani Rau

koari dia koburu pude na dia tinago ninae rane.

¹⁰ Gasa turu, mamu taloa!
 Ura lopu na mia magomagogosoana sa popoa hie,
 na ele tava boni si asa,
 ele ta novala, hola nia sapu kote boka tava leana pule,” gua.

¹¹ Be na tie kokoha meke sekesekei si mae meke zama,
 “Kote korokorotae poni gamu rau pude ari mia soku vaeni meke bia,” gua,
 si kote asa hokara sa poropita sapu garodi koa gamu na tie hire!

¹² Zama se Zihova, “Kei Zekopi, na kote hinokara varigara puleni gamu Rau;
 gamu ka visavisa mia pa Izireli pu koa hola mia si kote hinokara varigara puleni gamu Rau.

Kote vagi varigara ni gamu Rau guana sipi pa bara,
 guana rovana sipi pa pezara duduli;
 sa popoa tamugamu si kote siṅi pule ia na tie.”

¹³ Zihova pu ene vura kekenu kote turaṅi si arini;
 kote tukele pania rini sa sasada tadi kana meke vura taloa dia koari na popoa pa seu.
 E Zihova sa dia Baṅara si kote ene gua pa kenudia.

Gegesi sa Poropita Maika sari na Koimata pa Izireli

3 Meke zama si arau,
 “Va avoso, gamu na koimata te Zekopi,
 gamu na baṅara pa butubutu Izireli.
 Gamu si pada pude tumae nia sa ṅinoṅo.
 2 Ba kana hola ia gamu sa lineana meke tataru nia
 gamu sa kinaleana;
 hiko pani gamu sari na likakalae koari na Qua tinoni
 guana sapu teuru pani gamu sari kapudi,
 meke sari masa pa susuri dia;
 3 tavete guana sapu hena i gamu sari masadi ri Qua
 tinoni,
 sira pani gamu sari kapudi
 meke moku va umumu i gamu sari susuridi;
 kubokubolo i gamu guana masa pa raro.”
 4 Beto meke kote kabo vura la koe Zihova si gamu,
 ba lopu kote olaṅa gamu Sa.
 Pa totoaso asa si kote tome ia Sa sa Isumatana koa
 gamu
 koa gua koasa kinaleana sapu tavetia gamu.
 5 Hiera gua si zama nia e Zihova:
 “Sapu la gua koari na poropita
 pu turaṅa va seu i sari Qua tinoni,
 be poni ginani keke tie,
 si kote zama vura la nia rini sa ‘binule’ koa sa;
 be lopu ta poni ginani rini,
 si kote leveni tinasuna rini.
 6 Gua ke na boṅi si kote kamo koa gamu,
 sapu loke Qua inavoso koa ia,
 meke na hinuporo sapu loke pinutagitana.
 Kote lodu gorengi na rimata sari na poropita,
 meke sa rane si kote huporo mo koa rini.
 7 Sari matemateana si kote kurekure
 meke sari tie vakuvakutae si kote tome.
 Ari doduru arini si kote nobi rini sari isumatadia
 sina loke inolana si vagi rini koa sa Tamasa.”
 8 Ba sapu arau hie, si siṅi au na ṅiniraṅira,
 koasa Maqomaqo te Zihova,
 meke turaṅae ṅinoṅo meke minataqara,
 pude zama vura nia koe Zekopi sa nana sineke
 tinarae,
 meke koe Izireli sa nana sineae.
 9 Avosia si hie, gamu na koimata pa butubutu te
 Zekopi,
 gamu na tie tuturana pa butubutu te Izireli,
 pu hakohako nia sa ṅinoṅo
 meke va sea i sari doduru sapu toṅotodi;
 10 pu kuria sa popoa Zaione pa sineke va mate tie,
 meke sa Zerusalema pa tinavete kaleadi.
 11 Vilavilasa sari koimata luli gua pa tinabara golomo,
 sari nana hiama si va tumatumae luli gua pa
 tinabara,
 meke sari nana poropita si tozi dinogodogorae pa
 poata.
 Gua ba kalavarae si arini koe Zihova meke zama,
 “Vea, lopu koa turaṅa gita tu e Zihova si gita?
 Na loke tinasuna tugo si kote raza koa gita,” gua.

12 Gua ke, koa gua koa gamu,
 sa popoa Zaione si kote ta geli guana inuma,
 Zerusalema si kote ta evaṅae na kobi remoremo,
 sa toqere sapu hake ia sa Zelepade si kote hiqohiqo
 tamunia. †

Sa Binaṅara te Zihova pa Doduruna sa Kasia Popoa
 (Aisea 2:2-4)

4 Koari na rane mumudi
 si kote ta evaṅae na ṅati toqere pule koari na
 toqere, sa toqere tanisa Vetu te Zihova;
 kote ta ovulu sage holani sa sari na toa,
 meke kote totolo nuquru la koa sa sari na tie.
 2 Soku butubutu si kote mae meke zama guahe,
 “Mae, mada sage la koasa toqere te Zihova,
 la koasa Vetu Tanisa Tamasa te Zekopi.
 Kote va tumatumae gita Sa koari Nana hahanana,
 pude boka ene si gita pa Nana siraṅa.”
 Sa tinarae si kote vura gua pa Zaione,
 sa zinama te Zihova si kote vura pa Zerusalema.
 3 Kote na tie varipitui si Asa pa vari korapadi rina
 tinoni
 meke va noso vinari tokei koari na butubutu ṅiṅiradi
 pa seu meke tata.
 Kote tavetavete ni rini sari dia vedara pude geli ni pa
 pepeso pude lelete,
 meke sari dia hopere si pude ta evaṅae na magu
 kotokotoana lelaṅa huda vaeni.
 Na butubutu si lopu kote la raza ia si keke butubutu,
 babe va namanama pude pule la pa vinaripera. ††
 4 Doduru tie si kote habotu pa kauruna sa nana vaeni
 meke pa kauruna sa nana huda piqi,
 meke loke tie kote va matagutu i,
 ura e Zihova Tadi na Qeto Minate si ele zama. ‡
 5 Doduru butubutu si mani ene
 pa korapa pozana sa dia tamasa;
 ba gita si kote ene pa korapa Pozana e Zihova
 sa nada Tamasa ninae rane ka rane.

Kote Pule pa Tinaraovo se Izireli

6 Zama vura guahe se Zihova, “Koa rane asa,
 sari na ike si kote vagi varigara ni Arau;
 kote varigarani Arau sarini pu ta raovo
 meke arini pu vata lotana i Arau.
 7 Sarini pu ike si kote va somana i Arau koari ka
 visavisa Qua tinoni koa holadi,
 arini pu ta hadu taloa si kote na butubutu ṅiṅirana.
 Kote baṅara ni e Zihova si arini pa toqere Zaione
 podalae koasa rane asa meke ninae rane ka rane.
 8 Ba agoi, na vetu hakehakei ululumu tadi na sipi,
 na vasina ṅiṅiramu te Zerusalema pa Zaione,
 sa mua ṅiniraṅira koana si kote ta vatu pule koa goi;
 sa binaṅara si kote mae koasa vasileana pa
 Zerusalema.”
 9 Na vegua ke kabo va ululae si agoi kamahire?
 Vegua na loke mua baṅara?

† 3:12 Zer 26:18 †† 4:3 Zol 3:10 ‡ 4:4 Zak 3:10

Na ele mate sa mua tie totoli pa binalabala,
ke tasigiti guana barikaleqe podopodona si agoi?
¹⁰ Kei gamu na tinoni pa Zerusalem pa Zaione, solini
pa tinasigiti,

guana barikaleqe korapa podopodona,
ura kaqu luara ia gamu sa vasileana lavata hie
pude la va turu ipi pa vasina pezarana.

Kote la pa Babiloni si gamu;
vasina si kote ta harupu si gamu.

Vasina kote holu vurani gamu e Zihova
vura koari limadia ri na mia kana.

¹¹ Ba sapu kamahire si soku butubutu
si varigara pude raza igo.

Zama guahe si arini, "Vekoa pude mani tava boni,
madi getu sari matada koasa sapu ta evana pa
Zaione!"

¹² Ba lopu tumae nia rini
sa binalabala te Zihova;

lopu va bakala ia rini sapu sa hiniva Tanisa si pude va
kilasa i,

Asa pu varigarani guana huiti la koasa vasina
paqapaqahana qaqloto.

¹³ Zama se Zihova, "Gasa turu, mamu sekeni sari
qaqloto, kei gamu na tinoni pa Zaione,
ura na kote ponini gamu kikiho aeana Arau;
na ola nene hose boronizi si kote ponini gamu Arau
meke kote va moku umumu i gamu sari soku
butubutu."

Kote vala ni gamu koe Zihova sari dia tinago ta
hinikodi,
dia tinagotago si kote la koasa Baṅara pa doduruna
sa popoa pepeso.

5 Va nama i sari mua tie varipera, agoi na vasileana
tadi tie varipera,
ura ele vari likoho ni gita rini.
Kote seke ia rini sa baṅara pa Izireli
na kolu kote seke nia rini sa paparana.

Va Tatara nia Tamasa sa Pinodo Tanisa Baṅara pa Betilihema

² Zama se Zihova, "Ba agoi, Betilihema Eparata,
agoi si keke butubutu hitekemu pa Ziuda,
ba koa goi si kote va vura ia Rau
si Asa sapu kote Baṅara nia sa butubutu Izireli,
sa tutina Sa si mae guana tu pukerane,
pa totoaso sapu pukerane hola." †

³ Gua ke sa butubutu Izireli si kote ta veko la koari
nana kana
osolae kamo sa totoaso pude podopodo si asa pu
korapa ta sigiti,
meke pa totoaso asa kote pule mae sari turaṅada ta
raovodi

pude somana pule koari na tie Izireli.

⁴ Kote turu si Asa meke sepati nia sa Nana rovana sipi
pa korapa ṅiniraṅira te Zihova,

pa korapa Pozana tolavaena sa Baṅara Zihova sa
Nana Tamasa.

Meke pa totoaso asa si kote koa pa binule meke lopu
matagutu si arini, ura sa Nana linavata
si kote kamo la pa doduruna sa popoa pepeso.

⁵ Meke kote na dia binule si Asa,
pana mae rapata ia sa qeto minate Asiria sa nada
popoa

meke ene nuquru gua koari nada vasileana ṅiniradi.

Kote garunu lani gita sari doduru tie tuturaṅa meke
sa qeto minate varipera pude la raza i.

⁶ Pa vedara kote baṅara nia rini sa popoa Asiria,
na vedara ta lobusu vurana kote kopu nia si pa
popoa te Nimirodi.

Sa Baṅara sapu sa sepati pa butubutu Izireli si kote
harupu gita koari pa Asiria

pana mae rapata ia sa sa nada popoa
meke ene nuquru pa nada voloso. ††

⁷ Sari ka visavisa tie koa holadi te Zekopi si kote koa
pa vari korapadi ri soku butubutu

guana puni sapu maena koe Zihova,
guana ruku pa duduli,
sapu lopu kote lavelave nia sa tie
babe hukata ia.

⁸ Sari ka visavisa tie koa holadi te Zekopi si kote koa
dia pa vari korapadi ri na butubutu,

pa vari korapadi ri soku tinoni,
guana laione koari na kurukuru pinomo pa soloso,
guana tuna laione koari na rovana sipi,
sapu va matei sa meke ganigani gana
meke loke tie si boka la harupi.

⁹ Sa limamu si kote ta ovulu sage pa minataqara koari
mua kana,

meke doduru pu kana igo si kote tava mate.

¹⁰ Zama vura gua se Zihova, "Koasa rane asa,
si kote va mate i Arau sari mia hose
meke huara i sari mia totopili varipera.

¹¹ Kote huari Rau sari vasileana lavata pa mia popoa
meke huara gorenin sari mia vasidi ṅiniradi.

¹² Kote huari Rau sari mia tie sabusabukae
pude lopu kote boka pela pule tie si gamu.

¹³ Kote huari Rau sari mia kineha ta peqodi
meke sari dedegere patu hopedi pa vari korapa mia;
pude lopu kote totono pule si gamu
koari na tinavete pa limamia.

¹⁴ Kote rabutu pani Rau pa vari korapa mia sari na
beku kinehana sa tamasa barikaleqe sapu se Asera
meke huari sari mia vasileana lavata.

¹⁵ Kote tubehe hobequ si Arau pa binugoro meke
tinaṅaziri

koari na butubutu baṅara sapu lopu va tabe mae
koa Rau."

Pitu ia Zihova se Izireli

6 Va avoso la koasa zinama te Zihova:
Turu sage mae gamu, mi tozia sa mia vivinei pa
kenudi ri na togere;

† 5:2 Mt 2:6; Zn 7:42

†† 5:6 Zen 10:8-11

mani avosia ri na toa sapu nasa si hiva tozia gamu.

² Va avoso, gamu na toqere, avosi sari zinutu te Zihova;

va talaŋa gamu, vasina sapu sokirae ninae rane sa popoa pepeso.

Ura e Zihova si zutu ia sa Nana butubutu tinoni; na zinutuna Izireli si paleke mae nia Sa.

³ "Gamu na Qua tinoni, nasa si tavete va sea atu nia Arau?

Na pinaleke sa si va mamatani gamu Rau? Olaŋa Au.

⁴ Arau turaŋa vurani gamu pa Izipi

meke harupu gamu koasa popoa pinausu asa.

Arau garunu atu nia se Mosese pude turaŋa gamu, meke gua tugo sari Eroni meke e Miriami. †

⁵ Gamu na Qua tinoni, balabala pule la ia sapu hiva tavetia e Balaki sa baŋara pa Moabi meke sa inolana te Belami sa tuna koreo e Beoro.

Balabala ia sa hinebala tamugamu pa Sitimi kamo la pa Qiliqali,

pude mi tumae ni sari tinavete toŋotodi te Zihova." ††

Gua sapu Okoro nia e Zihova

⁶ Na sa si kaqu paleke la nia rau pa kenuna e Zihova, meke la todoŋo pa kenuna sa Tamasa ululuna?

Ka qu paleke la ni rau pa kenuna Sa sari vinukuvukihia va uququ,

turaŋae tuna bulumakao sapu keke vuahenidi?

⁷ Vea, kote qetu ni e Zihova sari tina na tina sipi kokoreo,

meke manege puta tina ovukuna sa oela?

Vea, kaqu va vukivukihia nia rau sa tuqu kenuna pude vulasa pani sari qua sinea,

sa vuana sa tiniqu koari na sinea tanisa maqomaqoqu?

⁸ Lokari, ele va dogoro nigo Sa gua sapu leana.

Ke nasa si okoro nia e Zihova koa goi?

Pude tavetia gua sapu toŋoto meke vata dogoro nia sa tataru

meke pude ene turaŋia sa mua Tamasa pa pinamaŋa.

⁹ Saripu pamaŋa nia sa Pozana e Zihova si tagoa sa ginilagilana lohina.

Va avoso! E Zihova si korapa titioko la koasa vasileana lavata,

"Balau nia sa kolu sekeseke meke sapu Asa pu garunu nia.

¹⁰ Kei butubutu kaleanamu, vea kaqu muliŋini tu Arau,

sari mua tinagotago hinikodi

meke sari padapada kokohadi, sapu ta leveidi?

¹¹ Vea kaqu taleoso nia Rau sa tie sapu padapada pa sikele kokohana,

sapu tavetavete ni sari mamamata kokohadi?

Vea, kaqu va maluara ia Arau sa tie padapada pa sikele kokohana,

sapu tago huneke sapu koaia mamamata kokohadi?

† 6:4 Ekd 4:10-16, 12:50-51, 15:20 †† 6:5 Nab 22:2 kamo hinia 24:25; Zos 3:1 kamo hinia 4:19

¹² Sari nana tie tagotagodi si hoke variva mate;

sari nana tinoni si na tie kokohadi

meke sari meadi si tumaedi zama sekesekei.

¹³ Gua ke, ele podalae huara gamu Arau,

pude va ŋovala gamu koa gua koari na mia sinea.

¹⁴ Kote hena si gamu ba kote lopu deŋa;

sa tiamia si kote kokoba eko mo.

Kote kopu si gamu ba loketoŋa si kote va naqiti ia gamu,

sina saripu naqiti gamu si kote valani Rau koasa vedara.

¹⁵ Kote lelete si gamu ba lopu kote pakepakete;

kote munala vua olive si gamu ba lopu kote

tavetavete nia gamu sa oela,

kote neti qurepi si gamu ba lopu kote napo ia gamu sa vaeni.

¹⁶ Sari tinarae te Omiri sa baŋara si kopuni gamu

meke sari doduru hahanana tanisa tutina e Ehabi sa baŋara,

meke luli gamu sari dia vina turu.

Gua ke kote valani gamu Arau pa tinahuara

meke sari mia tinoni si kote ta hakohakoe koari

doduru tie;

kote tava sisirei si gamu koari na votiki butubutu." †‡

Sa Hahanana Kaleana te Izireli

7 Kei, na tinalotaŋa nomana si taqarau!

arau si guana tie oviana sapu pudiki vuvua pa mudi totoŋo pakepakete

sapu pudiki sapu ta veko holadi pa inuma vaeni;

meke loka kata qurepi si koa hola pude boka hena ia, lopu keke piqi sapu saganana gua sapu okoroni rau.

² Sari tie madidi pu vahesia sa Tamasa si ele ta vagi taloa koasa popoa;

lopu keke tie toŋotona si koa hola.

Doduru tie si aqa seke va mate tie mo;

hopeke hukue vagi mo rini sari tasidia.

³ Karua lima beto si bokabokadi pude tavete va kaleana;

sa baŋara si tepa vinariponi,

sa tie varipitui si va tabe tinabara golomo,

sari tie nomadi si tozia mo gua sapu hivani rini,

doduru arini si ele variva egoi beto koari na tinavete kaleana.

⁴ Sa tie sapu leana hite koa rini si guana hilibubuku,

sa tie sapu toŋotona vasinahite si guana barabara rakihi.

Sa rane sapu korokorotae nia ri na mia poropita si ele kamo,

sa rane sapu kote mae va kilasa gamu sa Tamasa.

Kamahire sa totoŋo pude vari nunali sari tie.

⁵ Lopu rane ia si keke turaŋamu;

lopu ronua ia si keke mua baere.

Koasa loamu sapu eko turaŋia goi

ba va balau koari mua zinama.

⁶ Ura sa tuna koreo si lopu pamaŋa nia sa tamana,

sa tuna vineki si kana ia sa tinana,

‡ 6:16 1 Baŋ 16:23-34, 21:25-26

sa barikaleqe vaqura si toke ia sa sa tinana sa nana palabatu,

sari kana tanisa tie si arini pa nana tatamana soti mo. †

⁷ Ba sapu arau, arau si va hakehakei va ŋoŋo nia se Zihova,

aqa va ŋoŋo nia arau sa Tamasa, sa qua Hinarupu; na kote va avoso au sa qua Tamasa si arau.

Na Hinarupu si Paleke Mae nia e Zihova

⁸ Agoi na qua kana, mu lopu hegere nia sa qua tinahuara!

Ele hoqa tugo si arau, ba kote gasa turu pule qua.

Habotu tugo pa hupohuporona si arau,

ba e Zihova si kote na qua kalalasa.

⁹ Sina ele tavete va sea la si arau koa Sa,

ke kote va kamo mo rau sa tinanaziri te Zihova,

osolae toketoke nau Sa si arau

meke va kilasi Sa sari kana pu tavete va kaleana mae koa rau.

Kote turaŋa vura la ni au Sa pa kalalasa;

meke kote dogoria arau sa Nana tinoŋoto.

¹⁰ Meke kote dogoria sa qua kana

meke kote kurekure toa nana,

asa sapu zama guahe koa rau,

“Avei se Zihova sa mua Tamasa?” gua.

Pa mataqu soti kote dogoria rau sa nana hinoqa;

sapu kamahire mo ba kote ta neti gore si asa

guana kosiri pa sisiraŋa.

¹¹ Sa rane pude kuri pule i sari mia goba si kote kamo,

sa rane pude hoda i sari mia voloso.

¹² Koasa rane asa si kote kamo pule mae sari tie koa goi

mae gua pa Asiria meke sari vasileana lavata pa

Izipi,

podalae pa Izipi meke kamo la pa Ovuku Iuparetisi

kote mae gua pa seu koari na kolo lamana meke

koari na toqere.

¹³ Sa popoa pepeso si kote guana qega koa gua koari na kinaleana tadi na tie pu koa vasina.

† 7:6 Mt 10:35-36; Lk 12:53

Sa Tataru te Zihova pa Izireli

¹⁴ Kei Zihova, Mu kopu ni sari Mua tinoni koasa Mua kolu hodu,

sari sipi sapu tago i Agoi,

sapu koa teledia pa soloso,

koari na inuma duduli masurudi.

Vekoi madi hena va deŋa dia pa Basani meke Qileadi

gugua koari na totošo pukerane.

¹⁵ Olaŋi e Zihova si arini, “Gugua koari na rane totošo vura gamu pa Izipi,

si kote va dogoroni Arau sari Qua tinavete variva

magasadi.”

¹⁶ Kote dogori ri na butubutu meke kurekure,

na doduru dia ŋiniraŋira si kote ta vagi palae.

Kote tuku ni limadi rini sari ŋuzudia

meke kote nuli sari taliŋadia.

¹⁷ Kote mea kavuru si arini guana noki,

guana kurukuru sapu ŋame pa pepeso.

Kote neneqaradi meke vura koari dia bae;

kote matagutu meke taliri la koe Zihova nada

Tamasa,

meke kote matagutu nigo rini si Agoi.

¹⁸ Esei si na Tamasa gugua Agoi,

sapu taleoso ni sari sinea meke vulasa pani sari

kinaleana

koari ka visavisa tinoni koa holadi pu na Mua

tinagotago?

Lopu koa bugoro eko lamo si Agoi

ba qetu nia Goi pude vata dogoro nia sa tataru variva tukana.

¹⁹ Kote tataru puleni gami Goi si gami;

kote neti goreni Agoi sari mami sinea

meke buli lani pa lamana peava sari mami

kinaleana.

²⁰ Kote vata dogoro nia Agoi koe Zekopi sa Mua

tataru nabuna sapu loke kokoina,

meke vata dogoro nia sa Mua tataru variva taleosae

koe Ebarahami,

gua sapu zama tokotokoro nia Agoi koari tamamami

koari na rane pukerane la.

Nehumu

Sa Vinabakala

Nehumu si na poropita sapu mae guana pa Elikosi. Sa ginuana sa pozana si “va manoto” gua. Totoso ene korokorotae sa si korapa koa dia sari poropita Zeremaea, Habakuku, meke Zepanaea. Sa totoso si pa kaiqa vuaheni onomo gogoto hiokona sipu lopu ele podo se Zisu Karisito.

Kabo vura guahe sari pa Ziuda, “Vea, ele kilu ia Tamasa si pa Ziuda? Na vea ke sari pa Asiria sapu kaleadi hola si tagotago tu meke gami si koa mo pa tinasuna? Vea kokobadi mo sari na vina tatara?” gua. Niñira hola sari pa Asiria meke hola toa sa dia tinagotago. Koba la raza kumana ia ri pa Asiria si pa Ziuda meke sa tinoa maqomaqo tadirini pa Ziuda si goregore nana. Gua ke sari ninanasa hire tadi pa Ziuda si koa pa bulodia.

Meke kamo nana mo sa mamalaiñi te Nehumu sapu zama guahe, “Ninive si kote hoqa, na kote harupi Tamasa sari Nana tinoni,” gua. Ninive si na ñati vasileana lavata pa korapana sa popoa Asiria.

Sa inavoso te Nehumu si gua he: Asa pu korona nia sa Tamasa si kaqu va nonoga ia sa Nana tinañaziri, ba asa pu rañe ia si Asa si kote ta harupu koasa Nana tataru.

Sari na Ñati Pinaqapaqahana sa Buka

Vinaripitui tadi pa Ninive. Hinia 1:1-15

Sa hinoqa te Ninive. Hinia 2:1 kamo hinia 3:19

1 Na kinorokorotae pa guguaana Ninive. Sa bukana sa dinogodogorae te Nehumu, sa tie pa Elikosi.

Sa Binugoro te Zihova koe Ninive. †

² E Zihova si na Tamasa konokono meke Tamasa tubehe si Asa;

se Zihova si hoke tubehe meke siñi ia na tinañaziri.

Se Zihova tubehi sarini pu va karikari la koa Sa meke kopu nia Sa sa Nana tinañaziri koari nana kana.

³ Se Zihova si lopu tuturei bugoro meke noma hola sa Nana ñinirañira;

se Zihova si kaqu va lipulipu i Sa sarini pu tavete va sea, lopu kaqu doño pani Sa.

Sa Nana hahanana si pa korapa vivirua meke raneboni,

meke sari na lei si na kavuru pa nenena Sa.

⁴ Sa kolo lamana si gegese ia Sa meke va popa ia; doduru ovuku si va popa i Sa.

Sa popoa Basani meke sa toqere Kameli si harahara meke sari havoro pelaradi pa Lebanoni si rida.

⁵ Niu sari toqere pa kenuna Sa meke sari toa si kolo palae.

Neneqara sa popoa pepeso totoso vura la Sa, gua tugo sa kasia popoa meke doduru pa korapana.

⁶ Esei boka turu va tia ia sa Nana tinañaziri?

Esei si boka koa totoso bugoro si Asa?

Sa tinañaziri Tanisa si titisae guana nika;

sari patu si ta piara pa kenuna Sa.

⁷ Se Zihova si leanana, na tometomeana pa totoso tinasuna.

Kopuni Sa sarini pu rañe ia si Asa,

⁸ ba pa keke naqe nomana si kote huara pania Sa si pa Ninive;

kote hadu lani Sa pa hupohuporoana sari Nana kana.

⁹ Be nasa si kuhana nia rini koe Zihova ba kote huara pania Sa;

na tinasuna si lopu kote kamo mae vina rua totoso.

¹⁰ Kote soqoni koari na hilibubuku

meke viviri koari dia napo vaeni;

kote gani na nika si arini guari na duduli popadi.

¹¹ Koa goi Ninive si vura mae si keke tie sapu kuhana nia se Zihova

meke tozi sari binalabala kaleanadi.

¹² Hiera gua si zama nia e Zihova:

“Hinokara ari dia baere tugo si arini meke soku hola, ba kote mate palae si arini meke murimuri taloa dia.

Hinokara ele va lipulipu igo tugo Arau si agoi Ziuda,

ba lopu kote va lipulipu pule igo Arau.

¹³ Kamahire kote moku pania Rau sa dia ioki d pa ruamu

meke kumati koa goi sari seni.”

¹⁴ Hiera gua si zama nia e Zihova pa guguaamu agoi Ninive:

“Kote loketoña tutimu si agoi pude kopu nia sa pozamu.

† 1:1 Ais 10:5-34, 14:24-27; Zepa 2:13-15

Kote huari Arau sari kineha ta peqodi meke beku qolo
 sapu koa pa korapa zelepade tadi mua tamasa.
 Na mua lovu si kote va nama ia Rau,
 ura na kaleamu hola si agoi.”
¹⁵ Dotu, koari na toqere panahoi,
 sari nenena sa tie sapu paleke mae inavoso leana,
 pu tozi vura nia sa binule!
 Qetuqetu ni sari mua rane inevaṅa, agoi Ziuda,
 mamu va gorevura i sari mua vina tatara koe Zihova.
 Lopu kote mae rapata pule igo ri na kana kaleanadi;
 na kote ta huara palae si arini. †

Sa Hinoqa te Ninive

2 Na puku qeto minate si kamo pude raza igo si agoi, Ninive.
 Turu lavelave nia sa goba,
 kopu nia sa sirana,
 va nama gamu,
 tioko varigarani sari tie varipera!
² Kote vala pule nia e Zihova sa tinolava te Zekopi
 gugua sa tinolava te Izireli,
 be vea huara guni nia ari tie huhuara
 meke vea ṅovala guni ni rini sari inuma vaeni.
³ Sari lave tadi na tie varipera tadina kana si ziṅara;
 meke sari varane si poko ziṅara.
 Sari aeana koari totopili varipera si malakapi
 koasa rane sapu tava nama si arini;
 sari hopere sapu huda paeni si ta avana va nama.
⁴ Sari totopili varipera si haqala nuquru koari na
 sirana,
 rerege la, mae, gua, koari na varivarigarana.
 Doṅo guana zuke huruṅudi;
 rizu tuturei guana kapi.
⁵ Tioko vagi rina palabatu varipera tadi na kana sari
 dia qeto tie varipera ta vizatadi,
 gua, ba tubarae ni tu pa dia inene la.
 Bebeno la si arini koasa gobana sa vasileana;
 kuria rini sa lave nomana pude hukati sari patu pu
 ta gona ni rini.
⁶ Sari sasada pa kali ovuku si tukele va hodaka
 meke hoqa mo sa vetu banara.
⁷ Ta tozi mo sapu sa vasileana lavata
 si kote ta raovo taloa.
 Sari nana pinausu vineki si kunikunisi guana kukuva
 meke sekei ri raqaraqā dia pa tinalotaṅa.
⁸ Sa Ninive si guana kopi,
 meke sari kolona si vura taloa.
 “Noso! Noso!” kukili gua si arini,
 ba loke tie si kekere pule.
⁹ Saputu vagi sari na siliva!
 Saputu vagi sari na qolo!
 Sa tinagotago si loke vina betona,
 sari tinago arilaedi koari doduru nana vasidi!
¹⁰ Ninive si ta saputu taloa, ta hiko, ta teuru palae!
 Ta duaṅa sari bulo meke neneqara sari tuṅutuṅu,

neneqara sari tini meke sari isumatadia si hobe, na matagutu va hola.

¹¹ Avei kamahire se Ninive sa bae tadina laione,
 sa vasina sapu poni ginani rini sari dia koburu,
 vasina la sari laione kokoreo meke laione mamaqota,
 meke sari tuna laione, meke loke dia minatagutu?
¹² Va mate poni sa laione sari tuna laione
 meke garata palekia sa si tanisa tinadia,
 sa nana vasina si va siṅi nia sa koari gana ginani,
 meke sa nana bae si tale kurukuru matedi mo koa
 ia.
¹³ Zama vura guahe se Zihova Tadi na Qeto Minate,
 “Arau kana igo si agoi.
 Kote sulu pani Rau sari mua totopili varipera,
 meke sa vedara kote va mate pani sari mua tie
 vaqura.
 Kote vagi pani Rau sari doduru vinagi pu vagini goi
 koari na mua kana.
 Sari mamalaiṅidi ri mua tie paleke inavoso
 si lopu kote ta avoso pule,” zama gua si Asa.
3 Mani talotaṅa sa vasileana siṅia ehara,
 siṅia koha,
 siṅia tinago ta hinikodi,
 na loke vina betona sa mua ṅinovaṅovala pa tie!
² Sa pidalana sa iku sekesekeana,
 sa qaleṅanadi ri na totopili,
 haqaladi ri na hose
 meke sa zorudi ri totopili varipera!
³ Haqala la variperadi sari tie koi hose,
 keana kumana sari vedara
 meke sari hopere si ṅedala!
 Soku si bakora,
 soku sari tie matedi,
 sari tini tomate si lopu boka ta nae,
 meke ta tubarae ni tu rina tie.
⁴ Ta evaṅa si hire koa gua koasa hiniva kaleana tanisa
 maqota,
 ta doṅo lea nia rini, sa barikaleqe matemateana asa,
 va pinausu butubutu si asa koari hahanana tuturue
 tanisa
 meke vagi tie koari nana tinavete vakuvakutae.
⁵ Zama vura guahe se Zihova Tadi na Qeto Minate,
 “Arau kana igo si agoi.
 Kote kepuhu sage la nia Rau pa isumatamu sa mua
 tivitivi,
 kote va dogoro ni Rau koari na butubutu sa mua tini
 dodorena
 meke koari na butubutu banara sa kinurekure
 tamugoi.
⁶ Sapu boni humaṅa hikare si kote nobi nigo Rau,
 kote hakohako va tana igo Qua
 meke kote na vina dodogoro tavete guni nigo Arau.
⁷ Doduru pu dogoro igo si kote govete meke zama,
 ‘Se Ninive si ta huara! Esei kote kabo ia?’ kote gua.
 Pavei si kote boka dogoria rau si keke tie pude va
 manoto igo?”
 Loke tie hokara!
⁸ Vea, agoi leana hola nia si pa Tibisi,

sapu koa pa kali Ovuku Naelo,
 sapu koa vari likohae nia na kolo?
 Sa ovuku si sa nana hukata koari na kana,
 sa kolo sa nana goba.
⁹ Loke kokoina sa nana ninirañira koari na tie pa
 Itiopia meke Izipi;
 Itiopia meke Libia tugo sari kaiqa nana tie varitokae
 pa vinaripera.
¹⁰ Gua ba ta zau vagi si asa
 meke la pa tinaraoovo.
 Sari nana koburu si ta muzara va mate
 koari doduru varipaza siraña.
 Mudumudukeda ni rini sari dia palabatu vasileana,
 meke doduru dia tie nomadi si ta pusi seni.
¹¹ Agoi Ninive ba kote podalae viviri mo;
 kote govete la tome pa keke vasina si agoi
 tome nia sa mua kana.
¹² Doduru mua vasileana ta gobadi si guana huda piqi
 sapu sagana sari dia vua kekenu;
 totošo ta zoru rini
 si hoqa la pa nuzu tie mo sari vuadi.
¹³ Doño la ia sa mua qeto tie varipera,
 doduru si guana barikaleqe mo!
 Sari sasada koasa mua popoa
 si tukele toa la koari mua kana;
 na ele sulu i na nika sari rotodi.
¹⁴ La utuvu kolo veko, va nama nia sa rinapata,
 va ninira i sari mua goba!
 Heni i sari pepeso bupara,
 mamu tavete biriki,

mamu tuvaka ia sa goba!
¹⁵ Ba na nika kote gani igo;
 na vedara kote seke gore nigo
 meke kote guana kupokupo si asa pu atu gani
 panigo.
 Mu tuturei soku guana kupokupo si agoi,
 va omunu guana rovana kupokupo!
¹⁶ Ele va soku hola i goi sari mua tie holuholu
 osolae soku holani rini sari na pinopino pa
 galeglearane,
 ba gua tugo na kupokupo si arini sapu gania sa
 popoa
 beto si tapuru taloa dia.
¹⁷ Sari mua tie kopu si soku guana kupokupo,
 sari mua palabatu tinavete si guana rovana
 kupokupo
 sapu pa rane sapu ibu hola si hake dia koari na goba
 ba totošo sage sa rimata si tapuru taloa dia,
 meke loke tie tumae nia pavei la.
¹⁸ Kei banara pa Asiria, sari mua sepati si puta;
 sari palabatu pa vasileana si eko magogoso.
 Sari mua tinoni si hurakatae koari na toqere
 meke loke tie pude varigarani.
¹⁹ Loketoña kote boka salaña ia sa tubu tamugoi;
 kote mate nia goi sa bakora isa.
 Doduru pu avoso nia sa inavosomu
 si popohara nia sa hinoqa tamugoi,
 ura esei na lopu va nonoga ia
 sa mua ninovañovala kaleanadi sapu loke kokoidi?

Habakuku

Sa Vinabakala

Sari na zinama tanisa poropita Habakuku si vura mae koari na vuaheni sipu koa banara sari na tie Babiloni, meke Zosaea si na Banara pa Ziuda pa vuaheni onomo gogoto made navulu sipu lopu ele podo se Zisu Karisito, babe se Zehoiakimi si na Banara vasina pa vuaheni onomo gogoto sia kamo lima gogoto sia navulu vesu sipu lopu ele podo se Zisu Karisito. Talotaña nia sa sa kinaleana sapu tavetia ri na tie kaleadi hire, ke tepa la si asa koe Tamasa, "Vegua ke lopu zama si Goi sipu nono rini sari na tie pu toñoto holani si arini?" (1:13) Sa inolaña te Zihova si kaqu ta tavete si asa pa nana totošo garona, meke gua asa "saripu toñoto si kaqu toa sina nono pa kenuna sa Tamasa si arini" (2:4)

Sa vinabetona sa hinia karua si na kinorokorotaena sa tinalevei tadi na tie kaleadi; meke hinia ñeta sina kinera vina betobeto (3:1-19) sapu tozi vura nia sa inarilaena te Tamasa koa sa rinañerane toa holana koasa kinera asa.

Sari Nati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

Sari na qinumiqumi te Habakuku meke sari na inolaña te Tamasa. Hinia 1:1 kamo hinia 2:4

Sa tina leveidi ri na tie kaleadi. Hinia 2:5-20

Sa vinaravara te Habakuku. Hinia 3:1-19

Qumiqumi nia Habakuku sa Kinaleana

1 Hie sa inavoso sapu va gilana nia Zihova koasa poropita Habakuku.

² Ke Zihova veseunae gua si kaqu tepatepa atu tinokae si rau, ba lopu avosau Goi? Ta nonoala sisigiti si gami koari na mami kana, ba lopu ele harupu gami Goi koa sa tinasuna. ³ Na venagua ke va dogoro nau tu Goi sa tinasuna gua hie? Na venagua ke va malumia Goi pude doño la ia sa tinavete kaleana? Na tinahuara, minate, meke na vina kilasa tie si koa vari likohae nau, na vinaripera na vinaritokei si koa pa doduru vasina.

⁴ Malohoro meke ta evañae loke laena sa tinarae, meke lopu ta evaña sa vinilasa toñotona. Va kilasi ri na tie kaleadi sari na tie leadi, ke ta muliñae hokara sa tinoñoto.

Sa Inolaña te Tamasa

⁵ Meke zamai e Zihova sari Nana tie, "Mi kopuni sari na butubutu tie pu koa pa varikali mia sara, meke kote magasa nia gamu gua sapu kaqu dogoria gamu. Kote tavetia Rau si keketona sapu lopu kaqu boka tava hinokara pana avosia gamu sa guguana sa. ^{†6} Arau mo ponini ñinirañira sari na tie Babiloni, sari na tie variva matagutudi na nonovaladi sara. Ene la pa kasia popoa si arini pude va kilasi sari na votiki butubutu, gua. ^{††7} Va matamataguti na va holoqorui rini sari na tie, meke pa dia vnahesi pule si lulia mo rini sa dia hiniva.

† 1:5 TTA 13:41 †† 1:6 2 Bañ 24:2

⁸ Sari dia hose si rerege holani rini sari na leopardi; variva matagutudi, holani rini sari na siki pinomo oviadi. Sari dia tie varipera koi pa hose si mae guadi pa popoa seu; puzaia ri na hose sa pepeso. Tedoro gore mae si arini guana atata pu rapati sari dia boso.

⁹ Sari dia puku minate varipera si rapata nono la meke va kilasi si arini, matagutu beto sari doduru tie sipu vura mae si arini. Sari dia tie ta raovodi si soku hola gua na onone. ¹⁰ Va sisireni rini sari banara meke hegereni rini sari palabatu arilaedi. Loke bara si boka hukati si arini. Tamunu va ululu nia pepeso rini sa bara meke tiqe zaloo rini si asa. ¹¹ Rizu rerege taloo gua na givusu si arini meke lopu ta dogoro, va tamasi rina tie hire sari dia ñinirañira soti."

Qumiqumi Pule La koe Zihova se Habakuku

¹² Zihova, pa pinodalaena hokara tu si koa na Tamasa si Goi. Hopemu, via, madi, meke toa hola ninae rane si Agoi. Zihova qua Tamasa meke na qua tie kopu. Ele vizati Goi sari na tie Babiloni meke va ñinirai Goi si arini pude boka va kilasa gami rini si gami. ¹³ Na vegua ke dodogoro Mua meke lopu va kilasi tu Goi sari na tie nonovaladi na seadi sara? Na vegua ke doño totoi mo Goi sari na tie sekesekeidi, na kaleadi sara? Hopemu si Goi pude doño la ia sa kinaleana, meke lopu doño la i tugo Goi saripu tavete va sea. Ke na vegua ke lopu zama si Goi sipu nono rini sari na tie saripu toñoto holani rini sari kasa sara?

¹⁴ Vata evaṅae gunini Goi na igana babe na rovana menemene sari na tie, pude loke dia koimata pude totolini. ¹⁵ Riqihini vinetuṅu ri na tie Babiloni sari na tie gua na igana. Ririhi vagini vaqara rini meke kukili qetuqetu nia rini sa dia vinagi. ¹⁶ Hoke vahesi tugo rini sari dia vaqara meke hoke va vukivukihi la tugo koa rini si arini, sina hoke koa valeana na ta tokae ni rini sari dia vaqara koari na tiṅitoṅa leadi pa dia tinoa. ¹⁷ Vegua kote tavetavete lani mo rini sari dia magu varipera ninae rane, meke ṅoṅovalala la i meke lopu tataruni mo rini sari na tie?

Sa Inolaṅa te Zihova koe Habakuku

2 Kaqu haele sagea rau sa vetu kopu ṅiṅirana meke aqania sa inolaṅa gua sapu kaqu tozi nau e Zihova pude zama nia meke na sa sa zinama sapu kaqu poni nau Sa koa sa qua qinumiqumi.

² Ele poni nau e Zihova sa inolaṅa hie: "Mu kubere va bakalia koari na patu labelabedi gua sapu va dogoro va bakala nigo Rau, pude boka ta tiro valeana. ³ Mamu kuberia mo, sina lopu ele kamo sa totošo pude tava gorevura si asa. Ba korapa nono mae sa totošo, meke gua sapu va dogoro nigo Rau si kaqu gorevura tugo. Ba guana dinogo va mamamatae sa nana minae, ba aqa nia mo, kaqu gorevura hinokara si asa, meke lopu kaqu va sasanae. ⁴ Meke gua hie sa inavoso: 'Sarini pu vahesi puleni, arini pu tavete va kaleana si lopu kaqu toa, ba arini mo pu toṅoto si kaqu toa pa rinaṅeraṅe.'" †

Tinalevei tadi na Tie Kaleadi

⁵ Na tinagotago si sekesekei ni sari na tie hire. Sari na tie puhi si lopu makudo vahesi puleni, kekeṅoṅo gua sa minate sapu lopu makudo vagi tie, lopu hite vagi betoi rini gua sapu hivani rini. Gua asa ke va kilasi rini sari na butubutu pude na dia vinagi teledia gua. ⁶ Sari na tie ta raovodi pa vinaripera si kaqu va sisire ni rini sari na dia kana, arini pu ele va kilasi na ṅoṅovalali; kaqu vata dogoro nia sa dia vina karikari koa rini. Kaqu zama si arini, "Mi balau gamu pu vagi sari tiṅitoṅa lopu tamugamu, nono mae sa vina kilasa mia gamu! Vea seunae gua si kaqu koa tagotago si gamu meke garunu zukuri saripu veko gale koa gamu pude tabari si arini?"

⁷ Ba lopu seunae, meke gamu sapu va kilasadi sari na votiki tie si kaqu ta veko gale telemia meke kaqu ta garunu zukuru pude tabaria gamu sa tinoqolo tanisa. Sari na kana si kaqu mae meke va tarazuzu gamu rini si gamu. Kaqu zau vagi rini sari mia tinagotago. ⁸ Ele zau vagi gamu sari na likakalae tadi na tie koari soku butubutu, ba arini pu toa kamahire si kaqu zau vagi sari na likakalae tamugamu koa gua koasa vina mate tie sapu evaṅia gamu meke koasa mia ṅinovaṅovalala nomana koari na tie pa kasia popoa meke sari dia vasileana nomadi.

⁹ Ta levei mia si gamu koe Tamasa! Va tagotagoa gamu sa mia kinoa tatamana koa ri na tiṅitoṅa pu zau vagi gamu pa vinaripera meke podekia gamu pude toketoke hukata nia sa mia vetu soti pa ṅinovaṅovalala meke na tinasuna! ¹⁰ Ba sa mia binalabala pude va kilasi sari na votiki tie si va pule atua mo koasa mia puku tatamana sa kinurekure; sina zalo va puzuli gamu sari soku butubutu, ke va tasuna pule ni gamu mo si gamu telemia. ¹¹ Ego sari na patudi rina goba pa vetu ba zutu gamu koari na mia sinea, sari na labete na dedegere pa vetu ba zutu gamu tugo.

¹² Ta levei mia si gamu! Sokirae nia gamu si keke vasileana nomana pa kinaleana, meke kuria gamu si asa koasa vina mate tie. ¹³ Sari doduru tie pu vagi gamu pa vinaripera si ele maboni rini sari na tinavete loke laedi, meke sari doduru vetu pu kuri rini si ta sulu palae mo. E Zihova Tadi na Qeto Minate evaṅia sapu gua asa. ¹⁴ Ba sari na tie pa pepeso si kaqu ta siṅie nia rini sa ginilagilanana sa vina lavata te Tamasa, kekeṅoṅo gua na lamana sapu ta siṅie kolo. ‡

¹⁵ Ta levei mia si gamu! Pa mia tinaṅaziri si na va gorei meke va kurekurei gamu sari na votiki butubutu pu koa tata koa gamu; tedeve lamae si arini guana tie naponapodi. ¹⁶ Kaqu ta siṅie kinurekure si gamu, ba lopu na vina lavata. Kaqu naponapo telemia si gamu meke viviri. Kaqu va naponi gamu e Zihova sa mia kapa vina kilasa soti telemia, meke kaqu ta ilirae kinurekure sa mia vina lavata. ¹⁷ Maho pani gamu sari na huda pa Lebanoni; ego gamu ba kaqu ta maho palae tugo kamahire; va matei gamu sari na kurukuru ṅame vasina; kaqu va matamatagutu gamu tugo ri na kurukuru ṅame si gamu. Kaqu ta evaṅa sapu gua hie sina koa gua koa sa vina mate tie sapu tavetia gamu, meke koasa mia ṅinovaṅovalala nomana koari na tie pa kasia popoa meke sari dia vasileana nomadi tugo.

¹⁸ Na sa laena sa beku? Na tiṅitoṅa mo sapu keke tie mo tavetia si asa, meke loketona si boka tozini gamu sa, ba na kinohakoha mo. Na tinavete leana savana si tavete ponia sa sa tie pu tavetena pude kalavarae na va tamasia sapu lopu hite boka zama si asa! ¹⁹ Mi balau gamu pu zama ia si keke kukuru huda, "Mu vaṅunu!" babe koa keke patu ta peqona "Mu tekulu!" gua. Boka tozi vura nia na beku si keketona koa gamu? Garo ta pokoe siliva na qolo si asa, ba namu lopu koa ia tinoa.

²⁰ E Zihova si koa pa Nana Zelepade hope; ke madi koa noso pa kenuna Sa sari doduru tiena sa pepeso.

Keke Vinaravara te Habakuku

3 Hie si keke vinaravara tanisa poropita Habakuku.

² Ke Zihova, ele avosia rau gua sapu evaṅia Goi, ke matagutu si rau.
Ego Mamu evaṅa pulei kamahire
sari na tinavete arilaedi gua saripu ele evaṅi Goi.
Ba Mu tataruni gami mo be guana bugoro si Goi.

† 2:3 Hib 10:37 †† 2:4 Rom 1:17; Qal 3:11; Hib 10:38

‡ 2:14 Ais 11:9

³ Taluarae mae gua pa Edomu sa Tamasa,
sa Tamasa Hopena si taluarae mae gua koari na
toqere Parani.
Sa Nana tinolava si nobi sari na mañauru;
meke sa kasia popoa ta siñie nia sa vinahesina.
⁴ Mae koasa ñinedalana sa kapi si Asa;
malara vura pa Limana Sa sa kalalasa,
vasina ta tome sa Nana ñinirañira.
⁵ Garunu va kenue la nia Sa sa oza,
meke va luli mudi la ia Sa sa minate.
⁶ Sipu noso si Asa, niu tugo sa pepeso;
koasa Nana dinonõ si neneqara sari na tie.
Sari na toqere pukeramedi si ta huara va inete;
sari na botubotu pukeramedi si lodu gore,
sari na botubotu pu hoke enei Sa tatasana.

⁷ Dogori rau sari na tie Kusani si matagutu
meke sari na tie Midiani si tarazuzu.
⁸ Vegua sari na ovuku si va bugorigo si Goi, Zihova?
Ba vegua sa lamana tu si va ñazirigo?
Enea Goi sa lei;
sa lei raneboñi sina Mua totopili;
totoso va mataqari Goi sari Mua tie.
⁹ Ele va namanama ia Goi sa Mua bokala pude
tavetavete nia,
va namanama pude gonani sari na Mua tupi.
Viqala ruaia na kapi sa pepeso.
¹⁰ Sipu dogorigo rina toqere si Goi, si neneqara si
arini;
titisae gore mae gua pa mañauru sa kolo;
ovaña sari na kolo pa kauru pepeso;
meke sari na bogusudi rini si vosusu sage.
¹¹ Koasa malakapidi rina Mua tupi reregedi
meke sa malakapina sa Mua hopere ñedalana,
meke kaqu turu noso sa rimata meke na sidara.
¹² Ele ene karovia Goi sa pepeso koasa Mua binugoro;

pa Mua tinañaziri si neti va konekonei Goi sari na
butubutu.
¹³ Ele vura la si Goi pude harupi sari na Mua tie,
pude harupia sa Mua bañara ta vizatana.
Ele seke va matea Goi sa koimata tadi na tie kaleadi,
meke namu va puzulu beto pani Goi sa koimata tadi
na tie kaleadi meke sari nana tie.
¹⁴ Sari na Mua tupi si ele qahaia sa koimata pa nana
puku minate varipera
sapu mae guana raneboñi pude vata huara gami si
gami, gua,
puhi gua rina tie pu ñonõvala golomi sari na tie
habahualadi.
¹⁵ Va enei Goi sari na Mua hose,
meke va ñoroñoroa sa mamañana sa kolo lamana.
¹⁶ Ele avoso nia rau sapu gua hie, ke matagutu si rau;
ziziziri pa minatagutu sari na beruqu.
Lehu sa tiniqu
meke ta tubarae sari nenequ.

Kaqu aqa va ñonõ nia rau pa qinetu sa totozo sapu
korapa mae
pana kaqu va kilasi Tamasa saripu rapatani gita.

¹⁷ Be loke vuana sa huda piqi
meke loke qurepi si vura mae koasa vaeni,
be lopu toa valeana sa olive
meke loke huiti si vura mae pa inuma,
be mate beto sari na sipi
meke loke bulumakao koari na bara,
¹⁸ ba kaqu koa qetuqetu la mo si rau
sina e Zihova Tamasa sa qua Hinarupu.
¹⁹ Poni nau ñinirañira e Zihova si rau
va ñinirai Sa sari nenequ guana nenena sa dia,
meke kopu valeana nau Sa koari na toqere. †

---

† 3:19 2 Samuela 22:34; Sam 18:33

Zepanaea

Sa Vinabakala

E Zepanaea si ele zama pa Ziuda, pa tooso te banara Zosaea, sipu lopu ele tavetia e Zosaea sa hinobe nomana pa Ziuda, sapu va kekere pule ia sa sa butubutu pude vahesi ia sa dia Tamasa. Se Zosaea si koa banara koari na vuaheni onomo gogoto made navulu meke kamo pa vuaheni onomo gogoto sia sipu lopu ele podo se Zisu Karisito, ba sa poropita Zepanaea si tozi vura nia sa zinama te Zihova pa tooso papakana mo koari na tooso arini. Sa ginuana sa pozapoza Zepanaea si, "Zihova si lavelave."

Pa pinodalaena sa buka si tozia sa sapu na tuti banara si asa, gorena pa tuti te Hezikaea. Hokara gua ke tumaeni sa meke zama sisigiti nia sa sa hahanana vilavilasa va kaleana tadi na palabatu pa vetu varipitui meke tanisa qinavuna. Koe Zerusalema si zama sisigiti la si asa, sapu ele kilu ia rini sa dia Tamasa, gua. Sa nati inavoso te Zepanaea si sa minae tanisa "Rane te Zihova." Na vina kilasa nomana si korapa mae, kote raza si asa koari pa Ziuda, gua si asa. Ba pa vina betona sa nana zinama si sa inavoso tolavaena te Zerusalema; sari ka visavisa tie sapu koa va toŋoto koa Sa si kote harupi Sa meke kuri pule ia sa Zerusalema vaqurana.

Sari Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa rane vinaripitui te Zihova. Hinia 1:1 kamo hinia 2:3

Sari kinaleadi na sinea tadi na popoa sapu koa tata koe Izireli. Hinia 2:4-15

Sa vina kilasana Zerusalema meke sa tinaharupuna. Hinia 3:1-20

Sari Zinama Tuketukele

1 Sa zinama te Zihova sapu kamo la koe Zepanaea, sa tuna koreo e Kusi, sa tuna koreo e Qedalaee, sa tuna koreo e Amaraea sapu sa tuna koreo e Hezikaea, pa tooso sapu koa banara se Zosaea sa tuna koreo e Amoni sa banara pa Ziuda: †

Sa Rane Tanisa Vinari Pitui te Zihova

2 "Kote sara pani Rau sari doduru tiŋitona koa sa popoa pepeso,"

zama vura gua se Zihova.

3 "Kote sara pani betoni Rau sari tie meke kurukuru; kote sara pani betoni Rau sari kurukuru pa galegalearane meke sari igana pa kolo.

Sari tie kaleadi si tago kobi remoremo mo si arini pana va mate pani Rau sari tie koasa popoa pepeso,"

zama vura gua se Zihova.

4 "Kote nadoro vura la nia Rau sa Limaqu koe Ziuda meke koari doduru pu koa pa Zerusalema.

Kote va mate pani betoni Rau koasa vasina hie sari doduru tie koa holadi pu vahesia se Beolo, sari pozadia ri na tie huporodi meke sari dia hiam,

5 sarini pu todoŋo pa batu vetu pa vinahesidi ri na pinopino,

sarini pu todoŋo meke zama va tokotokoro la koe Zihova

betu si la zama tokotokoro pule koasa tamasa Moleki,

6 sarini pu kekere meke lopu luli ia se Zihova meke lopu hata ia rini se Zihova babe tepatepa la koa Sa.

7 Noso, lopu zama pa Kenuna e Zihova Banara, ura sa rane te Zihova si tata kamo.

Se Zihova si ele va nama pude va vukivukih; meke ele va madi Sa sarini pu ruvati Sa.

8 Koasa rane sapu va vukivukih se Zihova si kote va lipulipu i Arau sari na koburu tavia meke sari tuna koreo sa banara meke doduru arini pu va sage i sari poko sapu karovodi.

9 Koasa rane asa si kote va lipulipu i Arau sari doduru arini pu korodia neti koasa nuqunuquruana vetu, †† arini pu va siŋi nia tie matedi meke sinekesekei sa zelepade tadi dia tamasa.

10 Koasa rane asa," zama vura gua se Zihova, "si na kabo si kote sage gua koasa Sasada Igana, na uui si kote mae gua koasa Kukuru Vasileana

Vaqura,

meke na vevehe tinahuara lavata ‡ si kote mae gua koari na toqere.

11 Mu uui, agoi pu koa pa vasina maketi;

† 1:1 2 Ban 22:1 kamo hinia 23:30; 2 Koron 34:1 kamo hinia 35:27

†† 1:9 1 Samuela 5:5 ‡ Gina zama nia sa poropita sa hinuara tadi na beku koari na toqere pa Zerusalema.

doduru mua tie holuholu si lopu keke kote koa hola,
doduru pu holuholu pa siliva si kote ta huara.

¹² Pa totoaso asa si na zuke kote hata ni Rau sari pa
Zerusalem,

meke va lipulipu i sarini pu kokoa va leana,
pu guana vaeni koa holana pa nana vovoina,
pu balabala sapu, 'Loketona si kote tavete ia e Zihova,
be leanana sia ba be kaleanana,' gua.

¹³ Sari dia tinago si kote ta vagi taloa,
sari dia vetu si kote ta huara.

Kote tavete vetu si arini
ba lopu kote koa i rini;
kote lete inuma vaeni si arini
ba lopu kote napoi rini sari vaeni."

Sa Rane Nomana te Zihova

¹⁴ "Sa rane nomana te Zihova si tata kamo,
meke tuturei mae sia.
Va avoso! Sa kabo koasa rane te Zihova si kote
pasana,

sa uui tadi na varane vasina si kote ta avoso.
¹⁵ Sa rane asa si kote na rane tinaḡaziri te Zihova,
na rane tinasigiti meke tinalotaḡa,
na rane tinasuna meke tinahuara,
na rane hupohuporona meke koa ia ninunala
na rane opoadumu ia na lei meke dudukurumu,

¹⁶ na rane tanisa kabona sa buki meke sa kukili
varipera koari na vasileana ta gobadi
meke koari vetu hakehakei ululudi koari na iio pa
goba.

¹⁷ Na tinalotaḡa si kote paleke mae nia Rau koari na
tie

meke kote ene guana tie bebehudi si arini,
sina ele tavete va sea la si arini koe Zihova.
Sari ehara dia si kote titisae guana kavuru
meke sari lagudia si kote vura guana boni tie.

¹⁸ Sari dia siliva meke dia qolo si lopu kote harupi si
arini

koasa rane tanisa tinaḡaziri te Zihova.
Sa kono te Zihova si kote va mae ia sa nika
sapu kote gani pania sa doduruna sa kasia popoa,
ura kote va mate va hodaki Sa sari doduru pu koa
koasa popoa pepeso."

Na Tinioko pude Kekere

2 Mi varigara gamu, mi varigara,
agoi na butubutu variva kurekuremu,
² sipu lopu ele kamo sa totoaso ta mutina
meke givusu taloa nia sa rane asa guana duduli
popana,
sipu lopu ele kamo atu koa gamu sa binugoro te
Zihova,

sipu lopu ele kamo atu koa gamu sa rane tinaḡaziri
te Zihova.

³ Mi hata ia se Zihova, doduru gamu pu va pepekae
koasa popoa,
pu taveti gua sapu garunu ni Sa.

Hata ia sa tinogoto, hata ia sa vina pepekae;
hokara kote tava aqoro si gamu
koasa rane tanisa binugoro te Zihova.

Sa Tinahuara Tadina Popoa pa Pilisitia

⁴ Qaza si kote ta veko palae
meke Asikeloni si kote ta huara.
Pana korapa rane si kote kokoba sa popoa Asidodi
meke Ekoroni si kote ta rabutu. †

⁵ Mi ta lotaḡa si gamu pu koa pa raratana,
kei gamu tie pa Pilisitia;
sa zinama te Zihova hie si raza atu koa gamu,
kei gamu pa Kenani, sa popoa tadi pa Pilisitia.
"Kote huara pani gamu Rau
meke lopu keke si kote koa hola."

⁶ Sa popoa pa kali masa, vasina koa sari tie Pilisitia,
si kote na vasina tadi na sepati meke bara tadi na
sipi.

⁷ Kote dia ri ka visavisa tie koa holadi pa butubutu te
Ziuda;

vasina kote la kopu sipi si arini.
Pana veluvelu si kote eko dia
pa vetu tadi tie Asikeloni.
Se Zihova sa dia Tamasa kote kopuni;
kote poni pule ni Sa sari dia tinago.

Varipitui La koari Moabi meke Amoni se Zihova

⁸ Zama se Zihova, "Ele avosi Rau sari vina sisire tadi
pa Moabi

meke sari hinegere tadi tie Amoni,
pu va sisire ni sari Qua tinoni
meke hiva la rapati sari dia popoa. ††

⁹ Gua ke, sapu hinokara gua sapu toaqu si Arau,"
zama vura gua se Zihova Tadi na Qeto Minate, sa
Tamasa tadi pa Izireli,

"hinokara sapu Moabi si kote gua sa popoa Sodomu,
Amoni si kote gua sa popoa Qomora,
na vasina sapu duduli mo koa ia, meke na pou soloti,
na vasina sapu kote loke laena ninae rane ka rane.
Sari Qua visavisa tie koa holadi kote la vagi pani sari
dia tinago;

saripu koa hola koasa Qua butubutu kote tago
hobei sari dia pepeso." ‡

¹⁰ Hie si kote vagia rini koasa dia vnahesi pule,
koasa dia vina sisire meke hinegeredi rina tinoni te
Zihova Tadi na Qeto Minate.

¹¹ Kote variva matagutu hola se Zihova koa rini
totoaso huari Sa sari doduru tamasa koasa popoa.
Sari butubutu pa doduru vasina kote vahesi ia si Asa,
doduru arini pa hopeke dia popoa.

Varipitui La koari Itiopia meke Asiria

¹² "Gamu tugo, na tie pa Itiopia,
ba kote ta seke koasa Qua vedara," gua se Zihova. ††

† 2:4 Ais 14:29-31; Zer 47:1-7; Izk 25:15-17; Zol 3:4-8; Em 1:6-8;
Zak 9:5-7 †† 2:8 Ais 15:1 kamo hinia 16:14, 25:10-12; Zer 48:1 kamo

¹³ Kote nadoro vura la nia Sa sa Limana koari pa kali gede

meke huaria si pa Asiria,
se Ninive sa nati vasileana si kote ivulu
meke popa gua pa qega. †

¹⁴ Sipi meke bulumakao si kote eko vasina,
sari kurukuru pa doduru kineha mo.
Sari duduru si kote mae tavete vori koari na
dedegere vetu.

Pana titioko rini si kote kokodala nuquru koari na
vuida,
remoremo patu si kote tukui sari sasada nuquru,
meke sari huda sida sapu gasogasoni si kote ta
novala koari na ruku na rimata.

¹⁵ Hierana sa vasileana lavata sapu vahesi pule hola
nia

sapu koa loketoṅa matagutu nia.
Zama guahe si asa telena,
“Arau mo, meke loketoṅa pule si pa kaliṅu rau,” gua.
Namu doṅo hikare toa si asa kamahire,
na putaputana tadi na kurukuru pinomo!
Doduru pu ene hola si hegere
meke hiruni lima dia, na qetu.

Sinea meke Hinarupu te Zerusalemā

3 Mani talotaṅa sa vasileana lavata sapu siṅia na tie
noṅovala,
na tie va karikaridi, na tie seke tinarae meke boni dia
hahanana!

² Lopu va tabe la pa keke tie si asa,
lopu hiva tava toṅoto si asa.
Lopu raṅe la si asa koe Zihova,
meke lopu tata la si asa koasa nana Tamasa.

³ Sari nana palabatu tinavete si guari na laione
kurumudi,
sari nana tie varipitui si guari na siki pinomo oviadi,
sapu lopu hoke va bogisi ginani.

⁴ Sari nana poropita si niṅira hola sa dia vinalesi
pule;
na tie sekesekei meke lopu boka ta ronu si arini.
Sari nana hiama si va boni ia rini sa Zelepade
meke luli nia dia hiniva rini sa tinarae te Zihova.

⁵ Se Zihova sapu koa pa korapana sa si toṅotona;
loke Nana sineā si Asa.
Ninae munumunu si variponi nia Sa sa vinilasa va
toṅoto,
meke lopu va hola ia Sa si keke rane vaqura,
ba saripu lopu koa va toṅoto si loke dia kinurekure.

⁶ Zama se Zihova, “Sari na butubutu si ele seke pani
Rau;
sari dia vasidi niṅiradi si ta huara palae.
Sari dia sirana si va ivulu pani Rau,
ke loke tie ene nuquri.
Sari dia vasileana lavata si ta huara;
loke tie si kote koa hola, lopu keke hokara.

*hinia 49:6; Izk 21:28-32, 25:1-11; Em 1:13-15 † 2:9 Zen 19:24
‡ 2:12 Ais 18:1-7 † 2:13 Ais 10:5-34, 14:24-27; Nehu 1:1 kamo
hinia 3:19*

⁷ Zama la ia Rau sa vasileana lavata,
‘Hinokara kote pamaṅa Nau agoi
meke kote va tabei goi sari ginegese!’ gua.
Pude lopu ta seke palae sa nana vetu kinoa,
meke lopu kamo la koa sa sari Qua vina kilasa.
Ba korapa niṅira hola tu koa rini
si pude tavete va kaleana koari doduru dia tinavete.
⁸ Gua ke aqa va leana Nau,” zama vura gua se Zihova,
“koasa rane sapu kote turu sage si Arau meke zutu
gamu Rau.

Ele va ego ia Rau pude varigarani sari butubutu,
pude varigarani sari butubutu baṅara
pude Maqu zoropo la nia koa rini sa Qua tinaṅaziri,
sa doduruna sa Qua binugoro niṅirana.
Doduruna sa kasia popoa si kote ta gani va mate
koasa huruṅuna sa Qua kinonokono bugorona.”

Sa Vina Tatarana sa Kinekere

⁹ Zama pule se Zihova, “Meke tiqe kote va via i Rau
sari berudi ri tinoni,
pude boka vahesia ri doduru sa Pozana e Zihova
meke va nabulu varigara la si arini koa Sa.
¹⁰ Podalae pa kalina la koari na ovuku pa Itiopia
si arini pu vahesi Au, sari Qua tinoni ta hurakataedi,
si kote mae veko vinariponi koa Rau.
¹¹ Koasa rane asa si lopu kote tava kurekure si gamu
koari doduru sineā sapu tavete maeni gamu koa
Rau,
sina kote va rizu i Arau koasa vasileana lavata hie
sarini pu qetuni sari dia vinalesi pule.
Lopu kaqu va titie pule si gamu
koasa Qua toqere hopena.
¹² Ba kote veko hola i Arau pa varikorapa mia
saripu koa va pepekae,
arini pu raṅe ia sa Pozana e Zihova.
¹³ Sari ka visavisa tie koa holadi pa Izireli si lopu kote
tavete va kaleana;
loke koha si kote zama nia rini,
loke sinekesekei si kote vura pa nuzudia.
Kote hena si arini meke eko dia
meke loke tie kote va matagutu i.” ††

Sa Kintera Qetuqetu

¹⁴ Mu kera Zerusalemā pa Zaione.
Kukili vura, agoi Izireli!
Mu qetuqetu pa doduruna sa bulomu,
agoi Zerusalemā!
¹⁵ Ele vagi pania e Zihova sa vina kilasamu agoi,
ele va kekere pule ia Sa sa mua kana.
Se Zihova, sa Baṅara pa Izireli, si koa Nana koa goi;
lopu keketona si kote matagutu pule nia agoi.
¹⁶ Pa rane asa si kote zama si arini koe Zerusalemā,
“Kei Zaione, mu lopu matagutu si agoi;
lopu va malumi sari limamu pude sigoto guana lima
matedi.
¹⁷ Se Zihova sa mua Tamasa si koa turaṅigo,

†† 3:13 Rev 14:5

na niñira hola si Asa pude variharupi.
 Kote qetu hola nigo Sa si agoi,
 kote va noso igo Sa koasa Nana tataru,
 kote vata dogoro nia Sa sa Nana qinetu pa
 kinerakera.

¹⁸ Sari tinalotañadi ri na inevaña ta vizatadi
 si kote va rizu pani Rau koa goi;
 na vari mamati si arini meke na kinurekure koa goi.

¹⁹ Dotu, pa totoaso asa si kote va lipulipu i Rau sari
 doduru pu tavete va kaleana atu koa gamu;
 kote harupi Rau saripu ike

meke varigara ni sarini pu ta hurakatae.
 Kote poni vinalesi Arau meke na vina lavata
 pa doduru popoa pu tava kurekure si arini.
²⁰ Pa totoaso asa si kote varigara ni gamu Arau;
 pa totoaso asa si kote turaña puleni gamu Rau pa
 mia popoa.

Kote ponini gamu vinalesi Arau meke vina lavata pa
 vari korapadi ri doduru tiena sa popoa pepeso
 totoaso poni puleni gamu Rau sari mia tinago
 sipu korapa doñototo mia,"

zama gua se Zihova.

Haqai

Sa Vinabakala

Poropita Haqai si koa keke gua pa totošo te poropita Zakaraea. Ari karua sovuti sarini pu puledi pa tinaraovo pude va hokoto ia sa kinuri pulena sa Zelepade te Tamasa. Sa tinavete pa Zelepade si ele podalae tu pa totošo baᅇara se Saerasi pa Pesia. Asa va malumu i sari kaiqa tie ta raovodi pa Babiloni pude pule la pa Ziuda meke kuri pule ia sa Zelepade pa Zerusalemā. Ba ta qoraqora sa tinavete meke noso si asa. Sipu baᅇara hobe se Dariasi pa Pesia si va malumu i sa pude hoda ia sa tinavete koasa Zelepade. Asa sa totošo sapu ta garunu se Haqai pude zama vura ni sari zinama te Tamasa.

Sa buka te Haqai si papakana mo, tata gugua mo te Obadaea, ba sari inavoso tanisa si arilaedi hola. Va bakalia Haqai sa laena sa sineke tinarae meke sa linuli tinarae. Lopu masuru sa pepeso meke lopu nonoga pavei la sari poata sokudi, sina sa Tamasa meke sa Nana vetu si lopu ta galagalae. Ke qaᅇiri sari tie meke kuri va hokoto ia rini sa Zelepade te Tamasa.

Sa vetu si lopu leleana sisigiti gugua sapu te Solomone ba sa tinolava tanisa pa vugo repere si kote noma hola nia sapu te Solomone, gua sa zinama te Tamasa sapu zama vura nia e Haqai.

Sari Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Ta garunu koe Tamasa pude ta kuri pule sa Zelepade. Hinia 1:1-15

Inavoso variva manotona meke koa ia na rinoverove. Hinia 2:1-23

Na Tinioko Pude Kuri Pulea sa Zelepade

1 Koasa vina rua vuaheni pa binaᅇara te Dariasi, pa rane kekenu koasa vina onomo sidara, si kamo la koe Haqai sa poropita sa zinama te Zihova pude tozi lania koe Zerubabele sa tuna koreo e Silitili, sa qavuna pa Ziuda meke koe Zosua sa tuna koreo e Zehozadaki, sa nati hiama kenukenue: †

² Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: "Zama guahe sari tie hire, 'Sa totošo si lopu ele kamo pude kuri ia sa Zelepade te Zihova,' gua."

³ Meke kamo la gua koe poropita Haqai sa zinama te Zihova: ⁴ "Vea, na mia totošo eke mo gamu sia pude koa koari na vetu sapu ta goba va leleana, totošo koa ta huara eko mo sa Zelepade Taqarau hie?" gua si Asa.

⁵ Ego, hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: "Viliti va leana i sari mia hahanana, ⁶ Ele lete va soku si gamu, ba vasinahite mo si paketi gamu. Henahena si gamu, ba lopu boka deᅇa. Napo tugo ba lopu pada. Sage poko ba lopu maᅇini. Vagi tinabara si gamu ba voi i gamu pa huneke vovoina poata sapu koa i na lopa."

⁷ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: "Viliti va leana i sari mia hahanana. ⁸ Sage la koari na toᅇere mamu paleke gore mae ni sari na lalabete mamu kuri ia sa Qua vetu, pude Maqu qetu si Arau pa korapana meke tava lavata," zama gua se Zihova.

† 1:1 Ezr 4:24 kamo hinia 5:2, 6:14

⁹ "Sokudi si balabala i gamu pude vagi, ba vasinahite mo si vura. Sapu paleke mae ni gamu koari na mia vetu si ivu pani Rau. Na vegua?" zama vura gua se Zihova Tadi na Qeto Minate. "Koa gua koasa Qua vetu sapu koa ta huarana eko mo, sipu korapa tupiti taveti gamu sari mia vetu soti. ¹⁰ Gua ke, koa gua koa gamu, si kote tuᅇe pule nia sa galegalearane sari nana ruku meke sa pepeso kote tuᅇe pule nia sa nana linetelete. ¹¹ Na soᅇe si veko la nia Rau koari na pezara na toᅇere, koari na linetelete, na inuma vaeni, na huda olive, meke nasa pule si vura pa pepeso, koari na tie meke kurukuru, meke koari na tinavete pa lima mia," gua si Asa.

Va Tabea rina Tinoni sa Ginarunu te Zihova

¹² Meke va tabe ia ri Zerubabele sa tuna koreo e Silitili, Zosua sa tuna koreo e Zehozadaki, sa nati hiama kenukenue, meke sari doduru ka visavisa tinoni koa holadi sa zinama te Zihova sa dia Tamasa meke sa inavoso te Haqai sa poropita. Ura e Zihova sa dia Tamasa na garunia si asa, meke pamaᅇa nia rina tie se Zihova.

¹³ Meke poni Haqai, sa tie paleke inavoso te Zihova, sa inavoso te Zihova hie koari na tinoni: "Arau korapa koa turaᅇa gamu si gamu," zama vura gua se Zihova. ¹⁴ Ke va gevuru ia e Zihova sa maᅇomaᅇona e Zerubabele sa tuna koreo e Silitili, sa qavuna pa Ziuda, sa maᅇomaᅇona e Zosua sa tuna koreo e Zehozadaki,

sa nati hiama, meke sari maqomaqodi ri doduru ka visavisa tinoni koa holadi. Ke mae si arini meke podalae tavetavete koasa Zelepade te Zihova Tadi na Qeto Minate, sa dia Tamasa, ¹⁵ koasa rane vina hiokona made pa vina onomo sidara koasa vina rua vuahenina sa binaṅara te Dariasiḏ.

Sa Tinolava Tanisa Zelepade Vaqurana

2 Koasa vina hiokona eke rane pa vina zuapa sidara, si kamo gua koe poropita Haqai sa zinama te Zihova: ² “Mu zama la ia se Zerubabele sa tuna koreo e Silitili, sa qavuna, koe Zosua sa tuna koreo e Zehozadaki, sa nati hiama kenukenue, meke koari ka visavisa tinoni koa holadi isara. Nanasa i, ³ ‘Esei si koa hola koa gamu sapu dogoria sa tinolava tanisa Zelepade kekenu? Vea doṅo gua si asa koa gamu kamahire? Hokara doṅo guana keke vetu hoborona mo sia? ⁴ Ba agoi Zerubabele, kamahire si mu va ṅiṅirae,’ zama vura gua se Zihova. ‘Agoi Zosua, tuna koreo e Zehozadaki, sa nati hiama, mu va ṅiṅirae. Mi va ṅiṅirae, gamu doduru tinoni koasa popoa,’ zama vura gua se Zihova, ‘mamu tavetavete. Ura Arau korapa koa turaṅa gamu si gamu,’ zama vura gua se Zihova Tadi na Qeto Minate. ⁵ ‘Hierana sapu variva ego nia Arau koa gamu totoṣo vura si gamu pa Izipi. Meke koa koa gamu sa Maqomaqoqu Arau. Mi lopu matagutu.’ ^{††}

⁶ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: ‘Pa vasi totoṣo hite si kote niu ia Rau sa galegalearane meke sa popoa pepeso, sa kolo lamana meke sa pepeso popana. ⁷ Kote niu i Arau sari doduru butubutu, meke sari tinago tadi doduru butubutu si kote mae tani, meke kote va siṅi nia tinolava Rau sa Zelepade hie,’ zama gua se Zihova Tadi na Qeto Minate.

⁸ ‘Na siliva si Qua meke na qolo si Qua tugo,’ zama vura gua se Zihova Tadi na Qeto Minate.

⁹ ‘Sa tinolava tanisa Zelepade hie si kote hola nia sa tinolava tanisa Zelepade koana, meke koasa vasina hie si kote veko ia Rau sa binule,’ zama vura gua se Zihova Tadi na Qeto Minate.”

La Nanasa sa Poropita koari na Hiama

¹⁰ Koasa hiokona made rane pa vina sia sidara, koasa vina rua vuahenina sa binaṅara te Dariasi, si kamo mae koe Haqai sa poropita sa zinama te Zihova:

¹¹ “Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: ‘Nanasi sari hiama sapu sa gua sa tinarae: ¹² Be guana hade vagi ia keke tie si keke masa, sapu tava madina, pa nana poko meke tiq̄u hola ia sa poko tanisa si keke bereti babe ginani kinana, na vaeni, na oela babe kaiqa ginani pule, si vea kote karovo sa vina madi asa meke madi tugo sapu ta tiq̄u?”

Olaṅa sari hiama, “Lokari,” gua.

¹³ Ke zama se Haqai, “Be keke tie si tava boni, sina tiq̄u tini matena si asa, beto si tiq̄u hola ia pule sa si keke ari tiṅitoṅa hire, si vegua, kote boni tugo sa tiṅitoṅa asa?” ^{††}

Olaṅa pule sari hiama, “Uve, kote boni si asa,” gua.

¹⁴ Meke zama se Haqai, “Zama vura guahe se Zihova, ‘Kote gua tugo asa sari tie hire meke sa butubutu hie pa Kenuqu. Be nasa si tavetia rini meke be nasa si vukivukihī nia rini vasina, si kote boni tugo, sa tinavete meke sa vinukivukihī.’

Va Tatara nia Tamasa sa Nana Minana

¹⁵ ‘Ego, podalae pa rane ṅinoroi si mu viliti ia si gua hie, vilitia sapu vegua sa mia ginugua sipu lopu ele vari hakei la sari patu koa sa Zelepade te Zihova hie.

¹⁶ Totoso la pudiki si keke tie koa keke kobi ginani sapu hiokona puta koa ia, si manege puta mo si boka ta vagi. Meke totoṣo la si keke tie pude vagi ia si keke gogoto lita vaeni si made ṅavulu puta lita mo si koa.

¹⁷ Arau seke pani sari doduru tinavete pa limamia pa minoho, nokinoki, meke givusu, na kabukabue aesi, gua ba lopu hite kekere mae si gamu koa Rau, zama vura gua si Arau Zihova. ¹⁸ Podalae koasa rane hie, koasa hiokona made rane pa vina sia sidara, si mi vilitia sa rane sapu tavetia gamu sa sinokiraena sa Zelepade te Zihova. Viliti va leana ia gamu: ¹⁹ Vea, koa dia kaiqa kiko koa holadi pa vetu vekovekoana ginani? Ura kamo kamahire si loketoṅadi sari vua koari na inuma vaeni meke huda piqi, sari pomeqaraneti, meke huda olive.

Podalae koasa rane hie si kote mana ni gamu Arau si gamu,’ gua se Zihova.”

Sa Vina Tatara te Zihova koe Zerubabele

²⁰ Kamo pule mae sa Zinama te Zihova koe Haqai pa vina rua totoṣo koasa rane tugo asa, vina hiokona made rane pa vina sia sidara: ²¹ “Tozi nia se Zerubabele sa qavuna pa Ziuda sapu kote niu ia Rau sa galegalearane meke sa popoa pepeso. ²² Kote va betoi Arau sari habohabotuana binaṅara meke kote huari Rau sari ṅiniraṅira tadi butubutu baṅara sapu karovodi. Kote va opo i Rau sari na totopili varipera meke sari tie koidi; sari hose meke sari tie koidi si kote hoqa, teledia kote vari seke va matei.

²³ Koasa rane asa, zama vura gua si Arau Zihova Tadi na Qeto Minate, si kote vagi igo Arau si agoi, Qua nabulu Zerubabele sa tuna koreo e Silitili, zama vura gua si Rau Zihova, meke kote tavete igo Rau pude guana Qua riṅi binaṅara pa kakarutuqu, ura na ele vizata igo Arau si agoi, zama vura gua si Rau Zihova Tadi na Qeto Minate.”

† 2:3 Ezr 3:12 †† 2:5 Ekd 29:45-46 ‡ 2:6 Hib 12:26

†† 2:13 Nab 19:11-22

Zakaraea

Sa Vinabakala

Poropita Zakaraea si ene zama pa mudina sa tinaraovo pa Babiloni. Sa ginuana sa pozapoza Zakaraea si, "Balabala ia se Zihova," gua, meke na tuti hiama si asa. Podona pa Babiloni si asa meke somana luli pule mae pa Ziuda koasa hinaqi kekenu pa tinuraṅa te Zerubabele.

Sa pepeso si lopu masuru meke sa poata si tasuna sina sari dia sinea si lopu tava via na loke Zelepade si koa pude va vulasa pani sari sinea meke va mana pule ia sa popoa, gua sa sinovutu te poropita Zakaraea, meke asa tugo sapu te poropita Haqai. Ke qaqiri sari tie meke va hokoto ia sa Zelepade te Tamasa, meke podalae pule sa vinahesina e Zihova tanisa butubutu Izireli.

Kaiqa kinorokorotae te Zakaraea pa guguana e Karisito si gua hire: Sa Lelaṅa (hinia 3 meke hinia 6); Karisito sa Baṅara meke sa Hiama (Hinia 6:13); sa ninuquru te Karisito pa Zerusalema koi pa don'ki (Hinia 9:9,10); Karisito sa Sepati (Hinia 11:12,13); tava mate pa korosi se Karisito (Hinia 12:10); sa tinasigiti te Karisito (Hinia 13:7); meke, sa pinule mae te Karisito (Hinia 14).

Sari Nati Pinaqapaqahana sa Buka

1. Sa Tinioko pude kekere koari na sinea. Hinia 1:1-6
2. Sa butubutu baṅara tanisa Baṅara madina. Hinia 1:7 kamo hinia 8:23
  - a. Ka vesu dinogodogorae. Hinia 1:7 kamo hinia 6:8
  - b. Tava baṅara sa ṅati hiama kenukenu. Hinia 6:9-15
  - c. Sa inolaṅa koasa ninanasa koasa guguadi ri na inevaṅa. Hinia 7:1 kamo hinia 8:23
3. Karua kinorokorotae mamatadi. Hinia 9:1 kamo hinia 14:21
  - a. Sa minae kekenu tanisa Karisito. Hinia 9:1 kamo hinia 11:17
  - b. Sa minae vina rua tanisa Karisito. Hinia 12:1 kamo hinia 14:21

Na Tinioko pude Kekere Pule La koe Zihova

1 Koasa vina vesu sidara pa vina rua vuahenina sa binaṅara te Dariasi, si kamo mae sa zinama te Zihova koe Zakaraea sa poropita, sa tuna koreo e Berekaea, sa tuna koreo e Ido: †

² Zama se Zihova, "Bugoro sisigiti ni Arau Zihova sari tamamia pa totošo pukerane. ³ Gua ke mu tozini sari na tinoni: Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: 'Kekere pule mae koa Rau,' zama vura gua se Zihova Tadi na Qeto Minate, 'meke Arau si kote kekere pule atu koa gamu,' zama gua se Zihova Tadi na Qeto Minate. ⁴ Mi lopu gugua ari na tiatamamia pukerane, koa rini sapu zama vura guahe sari poropita pa totošo arini: Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: 'Mi kekere koari mia hahanana kaleanadi meke sari mia tinavete kaleanadi.' Ba korodia va avoso babe va taliṅa mae koa Rau, zama vura gua si Arau Zihova. ⁵ Avei sari tiatamamia pukerane? Meke sari poropita, vea, toa hola sari? ⁶ Ba doduru pu zamani Arau koari na Qua nabulu, sari poropita, si ta evaṅa koari tiatamamia pukerane gua sapu ele tozi Rau. Sa

† 1:1 Ezr 4:24 kamo hinia 5:1, 6:14

laena sa si kekere si arini meke zama guahe, 'Ele tavete mae nia e Zihova Tadi na Qeto Minate koa gami sapu garodi ri mami hahanana meke tinavete, gua sapu ele tozia Sa si ele tavetia Sa,' gua," zama vura gua se Zihova.

Dogori Poropita pa Dinogodogorae sari na Hose

⁷ Koasa rane vina hiokona made pa vina manege eke sidara, sa sidara Sebati, pa vina rua vuahenina sa binaṅara te Dariasi, si mae sa zinama te Zihova koe Zakaraea sa tuna koreo e Berekaea, sa tuna koreo e Ido.

⁸ Pana boṅi si kamo koa rau si keke dinogodogorae, meke isana pa kenuqu si keke tie korapa koi pa keke hose ziṅara meke turu nana koari na huda metolo pa keke lolomo hite. Pa mudina sa si kaiqa hose ziṅara, bupara, meke kekeorodi.

⁹ Ke nanasa si rau, "Qua baṅara, nasa si hire?" Olaṅa sa mateana sapu korapa zama mae koa rau, "Kote va dogoro nigo Arau sapu nasa si arini," gua.

¹⁰ Meke va bakala mae nia sa tie sapu turu nana koari na huda metolo, "Arini sapu garuni e Zihova pude ene betoa sa doduruna sa popoa pepeso."

¹¹ Meke la totozi si arini koasa mateana te Zihova, sapu turu nana koari na huda metolo, "Ele ene betoa gami sa popoa pepeso meke dogoria gami sapu sa doduruna sa kasia popoa si magogoso meke koa pa binule," gua si arini.

¹² Meke zama sa mateana te Zihova, "Zihova Tadi na Qeto Minate, vea seunae gua si kote tuqe pule nia Goi sa tataru variva taleosae koe Zerusalemame keke koari na vasileana pa Ziuda, sapu bugoroni Goi koari ka zuapa navulu puta vuaheni?" gua si asa. ¹³ Ke zama va mamana la se Zihova koasa mateana sapu zama mae koa rau.

¹⁴ Meke zama sa mateana sapu korapa zama mae koa rau, "Mu zama vura nia sa zinama hie: Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: 'Kono sisigiti ni Arau sari Zerusalemame keke Zaione, ¹⁵ ba bugoro holani Arau sari butubutu sapu koa va leana meke loketona matagutu nia. Na bugoro hite mo si Arau ba teledia va noma ia sa dia tinasigiti na tinasuna.'

¹⁶ Gua ke, hiera gua si zama nia e Zihova: 'Kote pule la si Arau pa Zerusalemame pude vata dogoro nia sa Qua tataru variva taleosae, meke vasina kote ta kuri pule sa Qua Zelepade. Meke sa aroso padapadana si kote ta nadoro karovo koasa popoa Zerusalemame,' zama vura gua se Zihova Tadi na Qeto Minate.

¹⁷ Mu zama vura gua pule hie: Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: 'Sari Qua vasileana si kote totolo vura i na tinagotago, meke kote va manoto pule ia Zihova sa popoa Zaione meke kote vizata ia Sa sa popoa Zerusalemame,' gua."

Ta Dogoro pa Dinogodogorae sari na Kikiho

¹⁸ Meke dono sage si arau meke isana pa kenuqu si ka made kikiho! ¹⁹ Nanasa ia rau sa mateana sapu zama mae koa rau, "Nasa si hire?"

Meke olaña mae si asa koa rau, "Arini sari na kikiho sapu va hurakatae i sari tie pa Ziuda, Izireli, meke Zerusalemame," gua si asa.

²⁰ Meke va dogoro nau e Zihova si ka made tie peqopeqo. ²¹ Nanasa si arau, "Nasa si hiva mae tavetia arini hire?"

Olaña si asa, "Sari na kikiho si arini sapu va hurakatae i sari na tie pa Ziuda, pude lopu keke tie si kote boka turu va tia i. Ba sari tie peqopeqo hire si mae pude va matagutu i meke gona goren sari na kikiho," gua si asa.

Dinogodogoraena sa Aroso Padapadana

2 Meke dono sage si arau, meke isana pa kenuqu si keke tie, tañinia nana pa limana si keke aroso padapadana! ² Nanasa si arau, "Pavei si korapa la agoi?"

Olaña au sa, "La pude pada ia sa vasileana pa Zerusalemame, pude dogoria vea labe gua meke gele gua si asa," gua.

³ Meke ta luarae koa rau sa mateana sapu zama mae koa rau, meke mae tutuvu ia keke votiki mateana si

asa ⁴ meke zama ia sa, "Haqala, mamu la tozi nia sa tie vaqura isa sapu paleke padapadana, sapu zama guahe se Zihova, 'Zerusalemame si kote na vasileana sapu loke gobana sina kote siñi hola ia na tie meke bulumakao na sipi si pa korapana. ⁵ Meke Arau Telequ si kote na goba nika pa vari likohaena, meke Arau si kote tinolava nedalana tanisa,' zama vura gua se Zihova."

Saripu Ta Raovo si Ta Tioko Pude Pule

⁶ Zama pule se Zihova koari Nana tinoni, "Mae! Pule mae! Govete nia sa popoa pa kali gede [†] sana," zama vura gua se Zihova, "ura Arau ele hurakatae lani gamu koari doduru kasia ia ka ia," zama vura gua se Zihova.

⁷ Kei gamu pu ta raovo taloa pa Zaione pu koa pa Babiloni, mi govete! Mi pule mae pa Zerusalemame kamahire. ⁸ Ura asa sapu seke gamu si seke ia sa sapu arilaena hola koa Sa. Ke va lavatau meke garunu lani au e Zihova Tadi na Qeto Minate pude tozia sa inavoso hie koari na butubutu pu hiko pani sari na likakalae koari Nana tinoni. Ura zama guahe se Zihova Tadi na Qeto Minate, ⁹ "Arau Zihova telequ si kote ovulu sage la nia sa Limaqu koa rini, pude kote ari na dia pinausu mo kote saputu vagi koa rini sari dia tinagotago."

Pana tava gorevura si hie si kote gilania doduru tie sapu e Zihova garunu lani au si arau.

¹⁰ "Kei gamu na tinoni pa Zaione, mi kukili na qetuqetu. Ura Arau si korapa mae, meke kote koa turaña gamu," zama vura gua se Zihova. ¹¹ "Soku butubutu si kote somana koa Arau Zihova koasa rane asa meke kote ta evañae na Qua tinoni si arini, meke Arau si kote koa turaña gamu.

Pa totozo asa si kote tumae nia gamu sapu e Zihova Tadi na Qeto Minate si garunu atu nau si arau koa gamu. ¹² E Zihova kote tago ia si pa Ziuda, guana Nana hinia koasa popoa hopena, meke kote vizata pule ia Sa si pa Zerusalemame. ¹³ Mi koa noso pa kenuna e Zihova, gamu doduru tinoni, sina ele vura mae si Asa koasa Nana vasina hopena."

Sa Dinogodogorae te Zakaraea koe Zosua sa Nati Hiamama

3 Meke va dogoro nau sa se Zosua sa nati hiamama kenukenuke turu nana pa kenuna sa mateana te Zihova, meke se Setani si turu nana pa kali mataona sa, nama pude zutu ia se Zosua, gua. ^{†2} Zama la ia Zihova se Setani, "Arau Zihova gegese igo si agoi, Setani! Arau Zihova sapu ele vizatia sa popoa Zerusalemame, gegese igo si agoi! Vea, lopu guana huda ta saputu vurana pa nika tu sa tie hie?" gua si Asa. [‡]

³ Ego se Zosua si na poko bureñedi toa si va sage i sa meke turu nana pa kenuna sa mateana. ⁴ Zama la sa mateana koa rini pu turu pa kenuna sa, "Vagi pani sari nana poko bureñedi."

[†] Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. ^{††} 3:1 Ezz 5:2; Rev 12:10 [‡] 3:2 Zdz 9

Meke zama la si asa koe Zosua, "Isana, ele vagi pani rau sari mua sinea, meke kote va sage nigo poko arilaedi arau si agoi," gua si asa.

⁵ Meke zama si arau, "Va hake nia keke pusi batu viana pa batuna." Ke va hake nia rini si keke pusi batu viana pa batuna meke va poko ia rini, sipu korapa turu nana vasina sa mateana te Zihova.

⁶ Meke va paleke nia sa mateana te Zihova sa zinama hie koe Zosua: ⁷ "Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: 'Pana ene luli i agoi sari Qua sirana meke kopuni agoi sari gua pu hivani Arau, si tiqe kote kopu nia goi sa Qua vetu meke lalae ni sari Qua varivarigarana, meke kote ponigo Arau si keke lolomo koa rini pu korapa turu hire.

⁸ Va avoso, kei agoi Zosua, sa nati hiamu kenukenue meke sari mua hiamu pu korapa habotu pa kenumu, gamu si na vina gilagila koari na tiniona pu korapa mae: Arau kote turana mae nia sa Qua nabulu, sa Lelana. ⁹ Doño la, sa patu sapu va habotu ia Arau pa kenuna e Zosua! Ka zuapa mata si koa koasa keke patu asa, meke kote gasi ia Rau koasa si keke kinubekubere,' zama gua se Zihova Tadi na Qeto Minate, 'meke kote vagi pania Rau pa keke rane mo sa sinea tanisa popoa hie.

¹⁰ Koasa rane asa si kote hopeke ruvati gamu sari turana mia pude la habotu pa kauruna sa Nana vaeni meke huda piqi,' zama vura gua se Zihova Tadi na Qeto Minate." ††

Sa Tuturuana Zuke Qolo meke Karua Huda Olive

⁴ Meke pule mae sa mateana sapu zama koa rau meke va vanunau sa, guana sapu putaqu tu si arau. ² Nanasau sa si arau, "Nasa si dogoria agoi?"

Olaña si arau, "Na tuturuana zuke qolo sapu koa ia na baolo panauluna. Ka zuapa zuke si koa koasa tuturuana zuke, sapu koa i ka zuapa lozi zuke. ³ Meke koa dia tugo si karua huda olive pa vari kalina sa tuturuana zuke, keke pa kali matao meke keke pa kali gedena sa tuturuana zuke." †

⁴ Nanasau ia rau sa mateana sapu zamazama koa rau, "Qua banara, nasa si hire?"

⁵ Olaña si asa, "Vea, lopu tumae nia tu goi sapu nasa si hire?"

"Lokari, qua banara," olaña gua si arau.

⁶ Ke zama si asa koa rau, "Hierana sa zinama te Zihova la koe Zerubabele: 'Lopu pa vinaripera, lopu pa niniranira ba koasa Maqomaqoqu mo,' gua se Zihova Tadi na Qeto Minate. ††

⁷ Nasa si agoi, toqere nomamu? Pa kenuna e Zerubabele si kote tava pezara si agoi. Meke pana va hake ia Zerubabele sa patu vina betobeto si kote kukili guahe sari tie, 'Mani mana nia Tamasa! Mani mana nia Tamasa!' kote gua."

⁸ Meke kamo mae koa rau sa inavoso te Zihova:

⁹ "Sari limana e Zerubabele tavetena sa vina sokiraena sa Zelepade hie; sari limana tugo kote va hokoto ia."

† 3:8 Zer 23:5, 33:15; Zak 6:12 †† 3:10 Mka 4:4 † 4:3 Rev 11:4 †† 4:6 Ezz 5:2

Gua, pude mi tumae nia sapu e Zihova Tadi na Qeto Minate si garunu mae nau si arau koa gamu.

¹⁰ Esei kilu ia sa rane tadi na tiniona hitekedidi? Kote qetu sari tie pana dogoria rini sa padapadana tinonoto pa limana e Zerubabele.

Meke olaña sa mateana sa qua ninanasa, "Sari ka zuapa zuke si sari matana e Zihova sapu doño beto la ia sa doduruna sa popoa pepeso." ††

¹¹ Meke nanasa ia rau sa mateana, "Nasa sari karua huda olive, keke pa kali matao meke keke pa kali gedena sa tuturuana zuke?" †††

¹² Meke nanasa pule la ia rau si asa, "Nasa sari karua lelana olive pa kalidi sari karua paipa qolo sapu zoloro vura i na oela qolo?" gua si arau.

¹³ Olaña si asa, "Vea, lopu tumae nia tu agoi sapu nasa si arini?"

"Lokari, qua banara," gua si arau.

¹⁴ Ke zama si asa, "Hire sari karua sapu tava madidi pude koa nabulu koe Zihova sapu sa Banara pa doduruna sa popoa pepeso."

Sa Pepa Ta Viquisuna sapu Tapuru

⁵ Doño pule la si arau meke isana pa kenuqu si keke pepa ta viquisuna sapu tapuru!

² Nanasau au sa si arau, "Nasa si dogoria agoi?"

Olaña si arau, "Na pepa ta viquisuna sapu tapuruna si dogoria rau, sa gelena sa pepa ta viquisuna asa si sia mita meke sa labena si made meke kukuru mita."

³ Meke zama si asa koa rau, "Hierana sa lineveleve sapu korapa vura la pa doduruna sa popoa; ura sapu tozia sa pa keke kalina sa pepa si, doduru tie hikohiko si kote tava rizu taloa, meke sapu tozia sa pa keke kalina pule si, doduru pu tokotokoro kokoha si kote tava rizu taloa. ⁴ Zama vura guahe se Zihova Tadi na Qeto Minate, 'Arau kote garunu vura nia sa lineveleve, meke kote nuquru si asa pa vetu tanisa tie hikohiko meke sa vetu tanisa tie sapu tokotokoro kokoha pa Pozaqu. Kote koa si asa pa nana vetu meke kote huara ia sa, sari labelabetena meke sari patuna ba gua tugo,' gua si Asa."

Sa Barikaleqe sapu Voi pa Korapa Huneke

⁵ Meke mae sa mateana sapu zamazama mae koa rau meke zama si asa koa rau, "Doño sage mamu dogoria nasa si korapa vura mae sana."

⁶ Nanasau si rau, "Nasa sia?"

Olaña si asa, "Na huneke padapadana." Meke zama pule si asa, "Hie sa kinaleana tadi na tie pa doduruna sa popoa," gua si asa.

⁷ Meke tava ovulu rizu sa tukutukuna sapu mamatana, si isa, habotu nana pa korapa huneke si keke barikaleqe! ⁸ Zama sa mateana, "Hie sa kinaleana," gua meke zuzu nuquru pule nia sa sa barikaleqe meke zuzu pule la nia sa sa tukutuku mamatana meke tuku pule ia sa.

†† 4:10 Rev 5:6 ††† 4:11 Rev 11:4

⁹ Meke doño sage si arau meke isana pa kenuqu si karua barikaleqe, meke sa givusu si pa tatapuru dia! Sari tatapuru dia si gugua tadi na soa. Mae meke ovulu sage la nia rini sa huneke pa vari korapana sa mañauru meke sa popoa pepeso.

¹⁰ "Pavei na paleke la nia rini sa huneke?" nanasa guni la nia rau sa mateana sapu zamazama mae koa rau.

¹¹ Olaña si asa, "La pa popoa Babiloni pude kuri poni ia si keke vetu vasina. Pana nama sa vetu si kote va habotu ia rini pa korapana pa nana vasina," gua si asa.

Sari Ka Made Totopili Varipera

6 Doño sage pule si arau meke isana pa kenuqu si ka made totopili varipera vura mae gua pa vari korapadi ri karua toqere, na toqere boronizi si arini! ² Sa totopili varipera kekenu si ziñara sari hose pu dakuna, vina rua si hose mumuho, ^{†3} vina ñeta si keoro sari hose, meke vina made si kidakida, sari doduru si ñiñiradi beto. ^{††4} Nanasa ia rau sa mateana sapu zamazama mae koa rau, "Qua bañara, na sa si hire?"

⁵ Olaña au sa mateana si arau, "Hire sari ka made maqomaqo pa Mañauru, na tuturudi pa kenuna Tamasa sa Bañara pa doduruna sa kasia popoa meke tiqe vura mae gua. ^{‡6} Sa totopili varipera koari hose mumuho si korapa la gua koari popoa pa kali gede, sapu koari hose kekeoro si korapa la gua pa kali lodu rimata, meke koari hose kidakida si pa kali matao," gua si asa.

⁷ Totoso vura taloa sari hose, si bebeno hola si arini pude ene beto ia sa popoa pepeso. Meke zama sa mateana, "La mamu ene beto ia sa popoa pepeso!" Ke vura la ene beto ia rini sa popoa pepeso.

⁸ Meke tioko mae au sa si arau, "Doño la, arini sapu la gua pa kali gede si ele va magogoso ia rini sa Maqomaqoqu koasa popoa pa kali gede ^{‡†}," gua.

Sa Ginarunu pude Va Bañara ia se Zosua

⁹ Kamo mae koa rau sa zinama te Zihova sapu guahe: ¹⁰ "Vagi sari siliva meke qolo koari tie ta raovodi, sari Heledai, Tobiza, meke Zedaia, sapu tiqe pule maedi pa Babiloni. Koasa rane tugo asa si mu la koasa vetu te Zosaea sa tuna koreo e Zepanaea. ¹¹ Vagi sari siliva meke qolo, mamu tavete ia si keke toropae bañara, mamu la va hake ia pa batuna sa ñati hiam, se Zosua sa tuna koreo e Zehozadaki. ¹² Tozi nia si asa, hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: 'Hierana sa tie sapu e Lelaña pozana, sapu kote lelaña vura si asa pa nana vasina meke kuri ia sa Zelepade te Zihova. ^{‡†13} Asa hokara si kote kurina sa Zelepade te Zihova, meke kote tava sage poko tadi na bañara si asa meke kote habotu meke kote koa bañara pa nana habohabotuana. Meke kote na hiam si asa pa nana habohabotuana bañara. Meke kote koa i na binule sari karua hiam meke binañara.' ¹⁴ Sa

† 6:2 Rev 6:4,5 †† 6:3 Rev 6:2 ‡ 6:5 Rev 7:1 †† Kali gede be tia la pa kali gasa rimata. ‡‡ 6:12 Zer 23:5, 33:15; Zak 3:8

toropae bañara si kote ta vala koari Heledai, Tobiza, Zedaia, meke e Zosaea sa tuna koreo e Zepanaea pude guana vina tigonu pa korapa Zelepade te Zihova.

¹⁵ Sarini pu koa pa seu si kote mae pude vari tokae koasa kinurina sa Zelepade te Zihova, meke kote tumae nia gamu sapu e Zihova Tadi na Qeto Minate na garunu mae nau si arau pude tokani gamu. Hie si kote ta evaña pana luli zoñazona ia gamu se Zihova sa mia Tamasa."

Sa Ñinoño meke sa Tataru, Lopu sa Minadi pa Ginani

7 Koasa vina made rane pa vina sia sidara, sa sidara Kisileve, koasa vina made vuahenina sa binañara te Dariasi si kamo mae sa zinama te Zihova koe Zakaraea. ² Garunu lani ri na tie pa Betolo sari Sareza meke Reqemeleki, meke sari kaiqa dia tie pude nanasa poni koe Zihova, gua. ³ Ari na hiam koasa Zelepade te Zihova Tadi na Qeto Minate meke ari poropita kote nanasa poni ni sapu guahe, "Vea, kaqu koa talotaña meke madi pa ginani si gami pa vina lima sidara gua sapu ele hoke tavete ia gami koari soku vuaheni sapu ele hola?" gua.

⁴ Meke kamo mae koa rau sa zinama te Zihova Tadi na Qeto Minate: ⁵ "Nanasi sari doduru tie koasa popoa meke sari na hiam, 'Vea, totosu va madi si gamu pa ginani meke koa talotaña si gamu koasa vina lima sidara meke pa vina zuapa sidara koari ka zuapa ñavulu puta vuaheni ele hola, si vegua, hinokara koa Rau tugo si va madi pa ginani gamu? ⁶ Meke totosu hena na napo gamu, si vegua, lopu inevaña pude poni pule ni gamu mo si gamu? ⁷ Vea, lopu hire mo sari zinama te Zihova sapu zama vurani ari na poropita kekenudi totosu koa va leana meke tagotago sari tie pa Zerusalem? Vea lopu hire sari zinama te Zihova koari na vasileana pa vari likohaena, meke koari na popoa pa Neqevi d, meke koari pa hubidi ri na toqere pa kali lodu rimata sipu koa i ri na tie sari vasidi arini?"

Sa Sineke Tinarae sapu Ta Raovo nia Rini

⁸ Meke kamo pule mae koe Zakaraea sa zinama te Zihova: ⁹ "Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: 'Tavete vura nia sa ñinoño hinokarana; vata dogoro nia sa tataru variharupi meke sa tataru variva taleosae koari turañamia. ¹⁰ Lopu ñoñovala i sari naboko, sari koburu sapu loke tamadia, sari tie karovodi meke sari tie malañadi. Pa bulomia si mi lopu balabala va kaleana la ia si keke turañamu,' gua.

¹¹ Ba korodia va taliña mae koa Rau si arini; tuku i rini sari taliña dia, va mudi mae si arini koa Rau meke sapu korodia hokara. ¹² Va ñira guni ni rini na patu sari bulodia meke korodia avosia sa tinarae babe sari zinama Taqarau Zihova sapu garunu lani Rau pa Maqomaqoqu koari na poropita koari na totosu ele hola. Gua ke bugoro hola si Rau Zihova Tadi na Qeto Minate.

¹³ Totoso titioko Arau, si lopu hiva va avoso si arini; ke totosu titioko si arini, si lopu kote avosi Rau, zama

gua si Arau Zihova Tadi na Qeto Minate. ¹⁴ Pa givusu vivirua va hurakatae Iani Arau koari doduru butubutu, vasina sapu na tie karovodi si arini. Sa popoa sapu luara pania rini si ta huara inete ke loke tie si hiva ene nuquru gua vasina. Gua asa meke huara ia rini sa popoa leleana sana."

Va Tataru se Zihova pude Kuri Pule ia sa Popoa Zerusalema

8 Meke pule mae koa rau sa zinama te Zihova Tadi na Qeto Minate. ² Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: "Arau si kono sisigiti nia sa popoa Zaione gua ke tataru hola nia Rau."

³ Hiera gua si zama nia e Zihova: "Arau si kote pule la pa Zaione meke koa pa Zerusalema. Meke kote ta pozae na Vasileana Tana Hinokara si asa, meke sa toqere te Zihova Tadi na Qeto Minate si kote ta pozae na Toqere Hopena."

⁴ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: "Kote habotu pule pa sisiraṅa pa Zerusalema sarini pu ele barogoso na kaleqe gorevura, hopeke dia kolu hodu na koa gua koari vuaheni dia. ⁵ Sari sirāṅa koasa vasileana lavata si kote siṅi i na koburu koreo na vineki, lopilopi dia vasina."

⁶ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: "Doduru hire si kote guana tasuna koa gamu kamahire, gamu ka visavisa tinoni koa hola mia. Ba koa Arau si lopu tasuna hokara," zama vura gua se Zihova Tadi na Qeto Minate.

⁷ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: "Kote harupi Rau sari Qua tinoni koari na popoa pa kali gasa rimata meke pa kali lodu rimata. ⁸ Kote turaṅa pule mae ni Arau si arini pude koa pule pa Zerusalema; kote na Qua tinoni si arini meke Arau si kote na dia Tamasa ta ronuenta meke toṅotona."

⁹ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: "Gamu pu avosi kamahire sari zinama hire sapu zama ni ri poropita totoṣo tava sokirae sa Zelepade te Zihova Tadi na Qeto Minate, si madi ṅiṅira sari lima mia pude mani ta kuri sa Zelepade. ¹⁰ Sipu lopu ele kamo sa totoṣo asa si loketoṅa sa tinabara tadi na tie babe na kurukuru. Loke tie si boka taveti sari nana tinavete pa binule koa gua koari nana kana, ura na ele vari taliri ni Arau sari na tie koari na turaṅadia. ¹¹ Ba kamahire si lopu kote tavete guni Arau sari ka visavisa tie koa holadi hire gua sapu tavete Iani Arau pa totoṣo ele hola," zama vura gua se Zihova Tadi na Qeto Minate.

¹² "Sari kiko si kote toqolo va leana, sari huda vaeni si kote vua, sa pepeso si kote masuru, meke sa maṅauru si kote va hoqa ruku. Arau kote vari ponini si hire pude guana dia minana ari ka visavisa tie koa holadi hire.

¹³ Gamu pa Ziuda meke Izireli, na ele guana keke tiṅitoṅa ta levei mia si gamu koari na butubutu, ke kote harupu gamu Rau, meke kote na minana si gamu. Ke mi lopu matagutu ba va ṅiṅira i sari lima mia."

¹⁴ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: "Gua mo sapu hiva va kamoni gamu tinasuna

Arau si gamu meke loke tataru si vata dogoro nia Rau totoṣo va bugoro Au ari tamamia, ¹⁵ si kamahire si hiva tavete va leana atu si Arau koa gamu pa Zerusalema meke Ziuda. Mi lopu matagutu. ¹⁶ Hire sari tiṅitoṅa sapu kote taveti gamu: Zama pa hinokara la koari tasimia, mamu tavetia sapu hinokara mamu vilasa va gotogoto koari mia vetu varipitui; ¹⁷ lopu qoraqora la i sari turaṅamia, meke lopu okoro nia sa tokotokoro kokoha. Kana hola i Arau si arini," zama vura gua se Zihova.

¹⁸ Meke pule mae koa rau sa zinama te Zihova Tadi na Qeto Minate: ¹⁹ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: "Sari na totoṣo madi pa ginani koari na vina made, lima, zuapa, meke vina manege puta sidara si kote ta evaṅae na totoṣo inevaṅa qetuqetu tadi pa Ziuda. Gua ke tataru nia sa hinokara meke binule," gua si Asa.

²⁰ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: "Soku tie koari soku vasileana lavata si kote kamo mae pa Zerusalema, ²¹ meke sari tie pa keke vasileana lavata si kote la pa keke vasileana lavata meke zama, 'Kamahire tugo, aria mada la tepatepa la koe Zihova mada hata ia se Zihova Tadi na Qeto Minate. Gami hire si korapa la mami vasina,' kote gua. ²² Meke soku tinoni meke butubutu ṅiṅiradi si kote mae pa Zerusalema pude hata ia se Zihova Tadi na Qeto Minate meke tepatepa la koa Sa."

²³ Hiera gua si zama nia e Zihova Tadi na Qeto Minate: "Koari na rane arini, si kote saputu vagia ari ka manege puta tie pa hopeke vinekala na butubutu si keke tie Ziu pa nana poko meke zama guahe, 'Va malumu gami pude luli igo, sina ele avoso nia gami sapu sa Tamasa si koa koa goi,' kote gua."

Vina Kilasadi ri na Popoa Nomadi pa Varilikohaena Izireli

9 Sa zinama te Zihova si va kari ia sa popoa pa Hadaraki meke kote la kamo pa Damasikasi, ura sari matadi rina tie meke doduru butubutu pa Izireli si koe Zihova, † ‡

² meke pa Hamati tugo, sapu voloso ia si asa, meke pa Taea meke Saedoni, be vea bokaboka gua si arini.

³ Taea si kuri ia keke nana vasina ta goba va ṅiṅirana; ele va kobi veko ia sa sa siliva guana kavuru, meke qolo si guana kavuru pa sisiraṅa.

⁴ Ba kote vagi pani e Zihova sari nana tinago meke huara pania sa nana ṅiniraṅira pa kolo lamana,

meke kote ta sulu palae pa nika si asa.

⁵ Kote dogoria Asikeloni sapu gua asa meke matagutu;

Qaza si kote pekutu lamae pa tinasigiti,

† 8:16 Epi 4:25 †† 9:1 Ais 17:1-3; Zer 49:23-27; Em 1:3-5 ‡ 9:1 Ais 23:1-18; Izk 26:1 kamo hinia 28:26; Zol 3:4-8; Em 1:9-10; Mt 11:21-22; Lk 10:13-14

meke Ekoroni tugo, na lopu kote gorevura sapu aqa nia sa.

E Qaza si kote mate nana baṅara,
meke Asikeloni si kote ivulu. †

⁶ Ari tie karovodi kote koa ia sa popoa Asidodi,
meke kote va noso ia Rau sa vinahesi pule tadi pa Pilisitia.

⁷ Sa ehara koasa masa kurukuru pa nuzudia si kote vagi pania Rau,
meke sari ginani bonidi pa livodia.

Sarini pu koa hola si kote te Tamasa
meke kote ta evaṅae na tie tuturaṅa si arini pa Ziuda,

meke Ekoroni si kote gua ari na tie Zebusaiti ††.

⁸ Ba kote lavelave nia Arau sari na Qua tinoni koari na qeto minate varipera.

Lopu kote tava kilasa pule pa kana si arini,
ura Arau kamahire si kopu totoko ni.

Sa Baṅara sapu Kote Mae

⁹ Kei gamu na tinoni pa Zaione, mi koa qetuqetu!

Kei gamu pa Zerusalema, mi kukili vala beto!
Doṅo la, sa mia Baṅara si korapa mae koa gamu,
toṅotona meke na hinarupu si tago ia Sa
va pepekae meke koi Nana pa keke tuna doṅ'ki. ‡

¹⁰ Kote vagi pani Rau sari totopili varipera pa Iparemi
meke sari hose varipera pa Zerusalema,
meke sa bokala varipera si kote ta moku palae.

Asa kote tozi vura nia sa binule koari na butubutu.

Sa Nana binaṅara si kote podalae pa Kolo Matena
kamo la koasa lamana pa Meditareniani,
meke podalae pa Ovuku Iuparetisi kamo la koari na
hukihukirina sa popoa pepeso. ††

Lavelave ni Zihova sari Nana Tinoni

¹¹ Koa gua koa sa ehara koasa Qua Vinariva Egoi koa gamu, ††

si kote rupahi Arau sari mia tie pu koa ta pusi pa pou loke kolona.

¹² Pule la koari mia vasileana ta gobadi, gamu na tie ta pusi mia pu raṅea se Zihova;

kamahire ba hiva tozi vura nia Arau sapu kote poni puleni gamu Rau karua totošo tu hola nia sapu tatasana.

¹³ Kote pebili ia Rau se Ziuda gua sapu maloso Qua bokala

meke veko la nia se Iparemi guana Qua tupi.
Ke Zaione, kote va gevuri Rau sari tumu koreo,
meke tavete guni nigo na vedara tana varane,
pude raza i sari tumu koreo, agoi Qurisi.

¹⁴ Meke kote vura la koa rini se Zihova;
sa Nana tupi si kote malakapi guana kapi.
Kote ivu ia e Zihova, sa Baṅara, sa buki;

meke kote ene mataqara nuquru ia Sa sa raneboṅi mae gua pa kali matao,

¹⁵ meke kote lavelave ni e Zihova Tadi na Qeto Minate.

Kote huhuara si arini
meke mataqara, meke kote buli ni patu nomadi rini sari kana.

Kote varipera meke vevehe guana sapu napodi vaeni tu;

kote va zoloro soku ehara tadina kana si arini gua sapu tava siṅi pa baolo
sapu hoke siburu ni rini pa hope.

¹⁶ E Zihova dia Tamasa kote harupi koasa rane asa gua sa sepati koari nana rovana sipi.

Kote pinopinoro si arini pa Nana popoa guari na patu nedala koasa toropae baṅara.

¹⁷ Na kote tolavaedi meke leleadi si arini!

Na kiko huiti kote va masiqara i sari na tie vaqura,
meke na vaeni vaqura si koari na vineki vaqura.

Va Tatara nia Zihova sa Tinarupaha

10 “Tepa ia sa ruku koe Zihova pa pinodalaena sa vuaheni;

e Zihova tavetedi sari lei raneboṅi,
meke poni ruku Sa sari tie,
meke sari linetelete pa inuma koari doduru.

² Sari beku si sekesekei,
sari matemateana si dodogorae kokoha;
tozi rini sari pinutagita kokohadi,
sari vina manoto taveti rini si loke laedi.

Gua ke ene lamae sari tie guana sipi
sapu nunala sina loke dia sepati.

³ Ta sulu ni Qua binugoro sari sepati,
meke kote va lipulipu i Arau sari na tie tuturaṅa;
ura se Zihova Tadi na Qeto Minate kote kopu nia sa Nana rovana sipi, sapu sa butubutu Ziuda,
meke tavete guni nia na hose varipera ṅiṅirana.

⁴ Koe Ziuda kote mae gua sa ṅati patu sinokiraena sa vetu,

koe Ziuda kote mae gua sa tupili tana ipi,
koa sa kote mae gua sa bokala varipera,
koa sa kote mae gua sari doduru baṅara.

⁵ Kote guana varane si arini pa vinaripera
sapu puza i sari siraṅa kosikosiridi pa vinaripera.
Sina koa turaṅi e Zihova

ke kote varipera si arini meke gona gorenii sari tie koi pa hose.

⁶ Kote va ṅiṅira ia Rau sa butubutu te Ziuda
meke harupu ia sa butubutu te Zosepa.

Kote va turu pule i Rau
sina tataruni Arau si arini.

Arini si kote guana
sapu lopu hite kilu i tu Arau,
ura Arau se Zihova sa dia Tamasa
na kote olaṅi Rau si arini.

⁷ Ari tie Iparemi si kote ta evaṅae guari na tie ṅiṅiradi,
meke sari bulodia si kote qetuqetu guana napo vaeni si arini.

† 9:5 Ais 14:29-31; Zer 47:1-7; Izk 25:15-17; Zol 3:4-8; Em 1:6-8; Zepa 2:4-7 †† Sari Zebusaiti si koa pa Zerusalema totošo raza vagia e Devita. ‡ 9:9 Mt 21:5; Zn 12:15 †† 9:10 Sam 72:8 †† 9:11 Ekd 24:8

Kote dogoria ari dia koburu meke qetu;
sari bulodia si kote qetu nia se Zihova.
8 Kote sipu mae i Rau
meke varigara mae ni.
Hinokara kote harupu i Rau;
meke kote soku pule gua pukerane si arini.
9 Na va hurakatae i tugo Arau koari na tinoni,
ba kote balabala Au rini koari na popoa seu.
Arini meke sari dia koburu si kote toa hola dia,
meke kote pule mae si arini.
10 Kote turaṅa pule mae ni Arau sapu koadi pa Izipi
meke varigara pule mae ni sapu koadi pa Asiria.
Kote turaṅa lani Arau pa Qileadi meke pa Lebanoni,
osolae loke lolomo si koa.
11 Kote holapa gua si arini koasa kolo lamana sapu
koa ia tinasuna;
sa kolo bogusu si kote noso
meke doduru kolo pa Ovuku Naelo si kote popa.
Sa vinalesi pule te Asiria si kote tava kilasa
meke sa binaṅara pa Izipi si kote kokoi.
12 Arau kote va ṅiṅira i pa dia tinoa koa Arau Zihova
meke kote ene si arini pa korapa Pozaqu Rau,"
zama vura gua se Zihova.

Sa Hinoqa Tadi na Baṅara Kaleadi

11 Tukeli sari mua sasada, agoi Lebanoni,
pude sulu i na nika sari mua huda sida!
2 Uui, agoi huda paeni, ura ele hoqa sari huda sida;
sari huda ta pamaṅaedi si ele ta huara!
Uui, huda oaku pa Basani;
sari hudahuda pa soloso si ele ta maho gore!
3 Avoso la i sari na uui tadi na sepati;
sari dia inuma duduli si ta ṅovala!
Avoso la i sari kurumu tadi na laione;
sa dia popoa pa hiqohiqo Zodani si ta huara!

Sari Karua Sepati

4 Hiera gua si zama nia e Zihova sa qua Tamasa: "La
kopu nia sa rovana sipi sapu tava nama pude tava
mate. 5 Va mate i ri tie pu holudi ba lopu tava kilasa nia
rini. Meke arini pu vata holu ni si zama tu, 'Mani
tavahesi se Zihova, na tagotago si arau!' gua. Sari dia
sepati soti ba lopu tataru ni mo. 6 Ura kote noso sa
Qua tataru la koari tiena sa popoa," zama vura gua se
Zihova. "Kote variponi ni Arau sari doduru la koari
turaṅadia meke sa dia baṅara. Arini kote mae
ṅoṅovala ia sa popoa, meke lopu kote harupi Rau pa
limadia."
7 Ke kopu nia rau sa rovana sipi sapu tana va mate,
asa tugo sa rovana sapu ta ṅoṅovalana. Meke vagi rau
si karua kolu hodu meke keke si poza nia Ta Tataruedi
rau meke keke si Kinoa Keke poza nia rau, meke kopu
nia rau sa rovana sipi. 8 Pa korapana keke sidara si ka
ṅeta sepati si va beto i rau.
Lopu qetu nau sa rovana sipi, meke podalae mabo ni
qua 9 ke zama si rau, "Beto si arau, lopu kote sepati ni
gamu rau. Mani mate sapu kote mate, meke mani ta

seke mate sapu kote ta seke va mate. Arini sapu koa
hola si mani vari huara i mo teledia."

10 Meke vagi ia rau sa qua kolu hodu sapu poza nia
Ta Tataruedi rau meke moku pania, va kokoi ia rau sa
vinariva egoi sapu tavete ia rau koari doduru
butubutu. 11 Ke pa rane asa si noso sa qua vinariva
egoi koa rini, meke doṅototo mae au ri pu ta
ṅoṅovaladi koasa rovana sina tumae nia rini sapu na
zinama te Zihova sapu asa.

12 Tozini rau si arini, "Pude leana koa gamu si poni
nau sa qua tinabara; pude lopu gua si, kopu nia." Ke
ka toloṅavulu puta poata siliva tabara nau rini. † ††

13 Meke zama guahe se Zihova koa rau, "La gona lani
koasa tie tavete raro patu" Asa sa poata nomana sapu
tabara nau rini! Ke vagi rau sari ka toloṅavulu puta
poata siliva arini meke la gona nuquru lani rau pa
Zelepade te Zihova koasa tie tavete raro patu.

14 Meke moku ia rau sa qua kolu hodu vina rua sapu
poza nia rau Kinoa Keke arau, meke toroso asa si
moku pania mo rau sa tinamatasi tadi Ziuda e Izireli.

15 Meke zama guahe se Zihova koa rau, "Mu
tavetavete pule guana sepati pekipekina. 16 Ura na
kote va turu ia Rau si keke sepati koasa popoa sapu
lopu kote galagalani saripu muliṅu, hata i saripu
vaquradi, babe salaṅi sapu bakoradi, babe poni ginani
sapu toadi va leana, ba kote hena i sa sari sipi
bonabonadi meke kapolo pani ola nenedi.

17 Mani talotaṅa sa sepati kaleanana,
sapu veko pania sa rovana sipi!
Mani seke ia na vedara sa limana meke sa mata kali
mataona!

Mani mate hokara sa limana,
mani behu taloa sa mata pa kali mataona!"

Sa Tinarupahana Zerusalema pa Vugo Repere

12 Hierana gua sa zinama te Zihova pa gugua
Izireli. Se Zihova pu repahia sa maṅauru, pu va
habotu ia sa vina sokiraena sa popoa pepeso, meke
Asa pu va podaka ia sa maqomaqona sa tie pa
korapana sa, si zama vura guahe: 2 "Kote tavete guni
nia na kapa Arau sa vasileana Zerusalema sapu kote
napo nia ri doduru tinoni pa vari likohaena sa meke
kote tedeve. 3 Koasa rane asa, toroso varigara nia ari
doduru butubutu si asa, si kote tavete ia Rau sa popoa
Zerusalema pude na patu hihui koari doduru
butubutu. Doduru pu podekia pude va rizu ia si kote
va bakora pule ni mo. 4 Koasa rane asa si kote seke ni
minatagutu Arau sari doduru hose meke sari tie koidi
si kote pekipeki," zama vura gua se Zihova. "Arau kote
kopu totoko nia sa butubutu te Ziuda, ba kote va behu
beto i Rau sari doduru hose tadi na kana. 5 Meke sari
na tie tuturaṅa pa Ziuda si kote zama guahe pa
bulodia, 'Sari tie pa Zerusalema si ṅiṅiradi, sina sa dia
Tamasa si e Zihova Tadi na Qeto Minate,' kote gua.

6 Koasa rane asa si kote tavete i Rau sari tie tuturaṅa
pa Ziuda pude guana raro sapu siṅi ia na nika meke
habotu nana pa iqoso huda, guana zuke huruṅuna pa

† 11:12 Mt 26:15 †† 11:12 Mt 27:9-10

duduli popana. Kote sulu la si arini pa kali gede meke pa matao koari doduru tie pa vari kalina, ba Zerusalemia si kote koa pa nana vasina meke lopu ta tiqu la.

⁷ Kote harupu kekenu i e Zihova sari na tie pa Ziuda, pude sa vina lavatana sa tutina e Devita meke tadi tie pa Zerusalemia si lopu kote noma hola nia si te Ziuda. ⁸ Koasa rane asa si kote lavelave ni e Zihova sarini pu koa pa Zerusalemia, pude asa sapu hitekena hola koa rini si kote niñira gua e Devita, meke sa tutina e Devita si kote gua sa Mateana te Zihova sapu ene va kenue koa rini, gugua sa Tamasa. ⁹ Koasa rane asa si kote geto vura si Arau pude la huari sari doduru butubutu sapu rapatia sa popoa Zerusalemia.”

Koa Talotaña nia Rini si Asa sapu Ta Huma

¹⁰ “Meke kote zoropo la nia Rau koasa tutina e Devita meke sari tie pa Zerusalemia sa Maqomaqo tataru variharupi meke vinaravara. Kote doño mae si arini koa Asa sapu huma ia rini, meke kote koa talotaña nia rini, guana sapu koa talotaña nia si keke koburu ekeina, meke kabo sisigiti nia, guana sapu na koburu koreo kenuna si kabo sisigiti nia rini. † ††¹¹ Koasa rane asa si sa kabo pa Zerusalemia si kote noma hola, kote gua sa totošo sapu kabo si arini pa Hadadi Rimoni koasa pezara pa Meqido. ¹² Sa popoa si kote koa talotaña, hopeke teledia ri puku butubutu, meke sari dia barikaleqe si kote teledia: sa puku butubutu pa tutina e Devita meke sari dia barikaleqe kote koa teledia, sa puku butubutu pa tutina e Netani meke sari dia barikaleqe, ¹³ sa butubutu pa tutina e Livae meke sari dia barikaleqe, sa puku butubutu pa tutina e Simeia meke sari dia barikaleqe, ¹⁴ meke sari doduru puku butubutu pule meke sari dia barikaleqe.”

Tava Via pa Sinea

13 “Koasa rane asa si keke bukaha si kote tukele la koasa tutina e Devita meke saripu koa pa Zerusalemia, pude va via i koari dia sinea na boni.

² Koasa rane asa, si kote va rizu pani Rau sari pozadi ri na beku koasa popoa, meke lopu kote ta balabala pule hokara si arini,” zama vura gua se Zihova Tadi na Qeto Minate. “Kote va rizu pani Rau sari na poropita meke sa hahanana bonina koasa popoa. ³ Meke be guana korokorotae si keke tie, si sari tiatamana, arini pu podona, si kote zama guahe koa sa, ‘Agoi si kaqu mate, sina ele tozi goi sari koha pa Pozana e Zihova.’ Ke pana korokorotae si asa si kote ari tiatamana soti mo kote hova va mate ia.

⁴ Koasa rane asa si kote kurekure sari doduru poropita koari dia dinogodogorae. Lopu kote va sage i rini sari poko tadi na poropita pude sekesekeini sari tie. ⁵ Kote zama si asa, ‘Lopu na poropita si arau. Na tie lelete mo si arau; sa qua tinoa si pa pepeso mo podalae tu koburuqu,’ kote gua. ⁶ Pana nanasa ia keke tie, ‘Nasa sari bakora pa tinimu hire?’ gua, si kote

olaña guahe si asa, ‘Sari bakora si vagi ni rau pa vetu tanisa qua baere,’ kote gua.”

Sa Ginarunu pude Va Mate ia sa Sepati te Tamasa

⁷ “Kei vedara, mu vañunu, mu kana la ia sa Qua sepati, kana la ia sa tie sapu koa tata koa Rau!” zama vura gua se Zihova Tadi na Qeto Minate. “Seke ia sa sepati, pude hurakatae sari na sipi, meke kote va taliri la nia Rau sa Limaqu koari na lami. ‡

⁸ Koasa doduruna sa popoa, si karua koari ka ñeta si kote ta seke gore meke mate; gua ba keke koari ka ñeta si kote koa hola vasina. ⁹ Sapu keke hie si kote vagi la nia Rau koasa nika; kote va via i Rau si arini guana va via siliva meke podeke i guana qolo. Kote tioko mae ia rini sa Pozaqu meke kote olaña i Rau; kote zama si Arau, ‘Arini si na Qua tinoni,’ meke kote zama si arini, ‘E Zihova sa mami Tamasa,’ kote gua.”

Zerusalemia meke sari Votiki Butubutu

14 Na rane te Zihova si korapa mae totošo kote vari paqaha ni pa vari korapa mia gamu sari na mia vinagi pa vinaripera.

² Kote varigara mae ni Sa sari doduru butubutu pa Zerusalemia pude mae raza ia; sa vasileana lavata si kote ta zau vagi; sari na likakalae koari na vetu si kote ta hiko vagi meke sari barikaleqe si kote ta hagele zuzuku. Kukuruna sa vasileana lavata si kote ta raovo taloa, ba sapu kukuruna pule si lopu kote ta vagi taloa koasa vasileana lavata.

³ Meke kote vura la se Zihova meke la raza i sari butubutu arini, gua sapu totošo varipera si Asa koasa rane varipera. ⁴ Koasa rane asa si sari Nenena si kote turu koasa Toqere Olive, pa kali gasa rimata pa Zerusalemia, meke sa Toqere Olive si kote viqala rua podalae pa kali gasa rimata la pa kali lodu rimata, kote ta evaña si keke lolomo nomana, meke kote tava rizu la pa kali gede sa kukuruna sa toqere meke kukuruna si la pa kali matao. ⁵ Kote govete gua si gamu koasa lolomo toqere, ura na kote gele kamo la pa Azelo bisa. Kote govete si gamu gua sapu totošo govete nia gamu sa niu pa totošo te Uzaea sa bañara pa Ziuda. Meke kote kamo mae se Zihova sa qua Tamasa, turañi Nana sari doduru tie hopedi.

⁶ Koasa rane asa si kote loke ibu, meke loke aesi si koa. ⁷ Ba kote keke rane votikaena si asa, sapu loke nana rane babe boni, keke rane sapu e Zihova mo tumae nia. Kamo sa veluvelu ba sa kalalasa si kote koa lamo.

† 12:10 Zn 19:37; Rev 1:7 †† 12:10 Mt 24:30; Rev 1:7

‡ 13:7 Mt 26:31; Mk 14:27

⁸ Koasa rane asa si na kolo tinoa si kote totolo vura gua pa Zerusalema, kukuruna si kote la gua koasa Kolo Matena pa kali gasa rimata meke keke kukuruna si kote la gua pa kolo lamana pa kali lodu rimata, pa doduruna sa vuaheni. †

⁹ E Zihova kote baṅara nia sa doduruna sa popoa pepeso. Koasa rane asa si kote keke mo se Zihova, meke kote poza nia rina tie pa keke Pozana mo.

¹⁰ Sa doduruna sa popoa, sapu podalae pa Qeba kamo pa Rimoni, sapu pa kali matao pa Zerusalema, si kote pezara beto. Ba Zerusalema si kote ta ovulu sage meke kote koa pa nana vasina, podalae pa Sasada Benisimane kamo la koasa Sasada Kekenu, la pa Sasada iio, meke podalae pa Vetu Hakehakei Ululuna te Hananelo kamo la koasa munamunalana vaeni tanisa baṅara. ¹¹ Kote koa ia tie si asa; lopu kaqu hokara ta huara pule si asa. Lopu kaqu tava kilasa pule se Zerusalema koa rina kana. ††

¹² Hierana sa oza sapu kote va kamo la nia e Zihova koari doduru butubutu sapu raza ia se Zerusalema: Sa masa dia si kote popozu sipu korapa turu dia mo, sari mata dia si kote popozu pa korapa qoqova mata dia, meke sari meadi si kote popozu pa korapa ṅuzu dia.

¹³ Koasa rane asa si kote matagutu sisigiti sari tie, kote va holoqoru i e Zihova. Hopeke tie si kote saputu vagi ia sa limana si keke pule meke kote varipera gedi.

¹⁴ Ziuda tugo ba kote varipera pa Zerusalema. Sari tinagotago tadi doduru butubutu pa vari likohaena si kote ta vagi varigara, na kobi qolo na siliva meke na poko. ¹⁵ Keke oza gugua tugo asa si kote raza koari na

† 14:8 Izk 47:1; Zn 7:38; Rev 22:1 †† 14:11 Rev 22:3

hose, meke miulu, na kameli, meke koari don'ki, meke doduru kurukuru koari na ipi tadi na kana.

¹⁶ Meke sari tie sapu lopu mate koari doduru butubutu sapu razana sa popoa Zerusalema si kote sage la pa Zerusalema vuaheni na vuaheni pude vahesi ia sa Baṅara, se Zihova Tadi na Qeto Minate, meke la pude somana qetuqetu koasa Inevaṅa Vina Balabaladi rina Ipi pa Qega. ¹⁷ Be kaiqa ri tiena sa popoa pepeso si lopu la pa Zerusalema pude vahesi ia sa Baṅara, se Zihova Tadi na Qeto Minate, si loke ruku si kote hoqa pa dia popoa. ¹⁸ Be ari tie pa Izipi si lopu sage la somana vahesi si kote loke ruku si hoqa koa rini. Kote va kamo ni e Zihova koa rini sa oza sapu va raza ni Sa koari na butubutu sapu lopu la somana qetuqetu koasa Inevaṅa Vina Balabaladi rina Ipi pa Qega. ¹⁹ Asa sa vina kilasadi ari pa Izipi meke sa vina kilasadi ari doduru butubutu sapu lopu sage la somana qetuqetu koasa Inevaṅa Vina Balabaladi rina Ipi pa Qega.

²⁰ Koasa rane asa, sa zinama TAVAMADI KOE ZIHOVA si kote ta kubere koari na belo tadi na hose. Meke sari na raro pa korapa vetu te Zihova si kote hopena gua tugo sari na besini sapu tavetavete ni rini koasa hope. ²¹ Doduru raro pa Zerusalema meke Ziuda si kote hopena la tugo koe Zihova Tadi na Qeto Minate, meke doduru pu mae pude va vukivukihi si kote paleki si kaiqa raro meke la rararo ni. Koasa rane asa si loke tie holuholu si kote la tavetavete pa korapana sa vetu te Zihova Tadi na Qeto Minate.

‡ 14:16 Liv 23:39-43

Malakai

Sa Vinabakala

Sa buka hie si ta kubere koe poropita Malakai guana tata koasa vuaheni made gogoto lima navulu puta sipu lopu ele podo se Zisu Karisito, pa tooso ele ta kuri pule sa Zelepade Hope pa Zeruselema. Sa nati binalabala koasa buka Malakai, si na hiniva te Tamasa pude sari na hiamameke sari na tinoni Izireli si kaqu soto va nabu koasa Vinariva Egoi koana te Mosese sapu tavetia sa Tamasa pa varikorapadi rini. Sa buka hie si tozi vurani sari doduru tinavete kaleadi pu taveti na evani rini, gua sa vina mate tie pa tinavete vakuvakutae, meke sa vinariluari pa vinarihaba. Huari rini sari na vina tatara pa guguana sa vinarihaba. Sekesekei ni rini sari tinabara koari na tie tavetavete, meke sari na naboko na koburu mate tiatamadia ba lopu tataruni rini, meke lopu va tata i na tokani rini sari na tie maedi pa votiki popoa. Lopu ta luli sari na tinarae pu tozini sa Tamasa koa rini. Pa ginugua asa si kaqu ta pitu si arini, meke kaqu tava via pule sa dia tinoa. Ba kekenu si kaqu va garunu mae nia Sa sa Nana tie paleke inavoso pude ta viliti sari na dia tinoa meke va namani pude lopu tava kilasa koe Tamasa koasa tooso pana mae si Asa pa vinaripitui. Koa sa buka hie si ta zamae sisigiti "sa keke pa manege." Ginuana sa keke pa manege si na vinariponi la koe Tamasa koari na vuvua pa inuma, pa sinoku podopodo koari na kurukuru, meke pa vinagi poata hinoluholu, meke tinabara pa tinavete. Hiva nia sa Tamasa sa tinavete hie pude kaqu ta luli sa tinavete "keke pa manege" sina Nana Tamasa si asa.

Sari Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sari na kinaleana koari na butubutu Izireli. Hinia 1:1 kamo hinia 2:16

Sa vinaripitui te Tamasa sapu koaia sa vinariva taleosae. Hinia 2:17 kamo hinia 4:6

Sa Tataru Tanisa Tamasa koasa Butubutu Izireli

1 Hie sa inavoso sapu poni nia e Zihova koe Malakai pude tozini sari na butubutu Izireli.

² Zama la se Zihova koari Nana tie, "Tataru sisigiti ni gamu Rau si gamu doduru tooso."

Ba olaña si arini, "Pa ginugua sa si va dogoro guni nia Goi sa Mua tataru koa gami?"

Zama se Zihova, "Isoa meke Zekopi si karua tamatasi, [†] ^{††} ba e Zekopi mo meke sari na tutina si tataruni Rau, ba e Isoa si etulia Rau meke sari na tutina. Ele huara va kaleania Rau sa popoa toqetoqere te Isoa, meke ele luara vala nia Rau koari na kurukuru pinomo sa pepesona." ⁴ Be sari na tutina Isoa si zama, "Sari na mami popoa si ele ta huara palae, ba kote kuri pulei gami," gua. Ba kote olaña se Zihova Tadi na Qeto Minate, "Vekoi, madi kurikuri pule, ba kaqu huara gorenin Rau. Kote ta pozae na butubutu kaleadi, na ta bugoraedi koe Zihova ninae rane ka rane." ⁵ Meke kaqu dogoro nia matamia, meke zama si gamu, 'Ninira se Zihova meke kamo la pa sadana sa pepeso Izireli ba gua tugo.'"

[†] 1:2 Rom 9:13 ^{††} 1:2 Ais 34:5-17, 63:1-6; Zer 49:7-22; Izk 25:12-14, 35:1-15; Em 1:11, 12; Obd 1-14

Lopu Qetu nia Zihova sari na Vina Vukivukihi Kaleadi saripu Taveti rina Hiamameke

⁶ E Zihova Tadi na Qeto Minate si zama la koari na hiamameke, "Sari na tuna si pamaña ni sari na tiatamadia, meke sari na nabulu si va lavatia sa dia bañara. Arau mo si na mia Bañara meke na Tamamia. Na vegua ke lopu pamaña Nau gamu? Kilu Au gamu si Arau, gua; ba nanasa si gamu, 'Vegua kilu guni nigo gami si Goi?'

⁷ E vana gamu koasa ginugua hie, pa vina vukivukihi tamugamu koasa Qua hope koari na kurukuru loke laedi. Meke kaqu nanasa si gamu, 'Vegua si gami ke lopu pamaña Nigo?' Kaqu tozini gamu Rau, tooso va dogoro nau vina vukivukihi bonidi gamu pa Qua hope.

⁸ Va vukivukihi maeni gamu koa Rau sari na kurukuru behudi, mohodi, meke ikedi? Balabala ia gamu sapu leana sa tinavete asa? Podekia mamu palekia keke kurukuru gua arini saripu va vukivukihi maeni gamu, mamu paleke la nia ko, koasa mia bañara qavuna. Lopu kaqu qetu nia sa. Vegua kote vagia gamu sa mia tinepatepa koa sa? Lokari! [‡]

⁹ Gamu na hiamameke, si hoke zama, 'Mada tepa ia sa Tamasa pude tataruni gita,' gua. Ba hakohako ni gamu

[‡] 1:8 Diut 15:21

Rau sina va vukivukihi maeni gamu koa Rau sari na vina vukivukihi kaleadi."

¹⁰ Zama guahe se Zihova Tadi na Qeto Minate, "Leana be keke koa gamu si tukui sari sasadana sa Zelepade hopena, pude lopu kaqu va tunaha mae nika totošo va vukivukihi mae koa Rau. Lopu qetuni gamu Rau!" gua se Zihova Tadi na Qeto Minate. "Meke lopu kaqu va tabei Rau keke vina vukivukihi sapu tavete mae nia gamu. ¹¹ Pa doduru vasina pa kauruna sa mañauru si vahesi Au ri na tie si Arau, meke va vukivukihi mae si arini meke taveti rini sari na vina uququ variva qetu koa Rau. Pamaña Nau ri doduru tie. ¹² Lopu hite pamaña Nau gamu sina koari na mia tinavete si va lokelaena ia gamu sa Qua hope, totošo va malumi gamu sari na vina vukivukihi kaleadi saripu lopu hivani gamu.

¹³ Meke zama si gamu, 'Hakohako ni gami si gua hire!' gua. Nonoala Au gamu si Rau," gua se Zihova Tadi na Qeto Minate. "Koasa vina vukivukihi mae koa Rau, si ta paleke mae kurukuru ta hikodi, ikedi, meke mohodi. Balabala ia gamu sapu kote qetuni Arau gua sapu tavetia gamu?"

¹⁴ Mani ta levei gana sa tie sapu tokotokoro nia koa Rau si keke kurukuru leana ba va vukivukihi mae nia koa Rau si keke kurukuru kaleana meke pa nana bara si koadia sari na kurukuru leadi sapu pada pude va vukivukihi maeni koa Rau! Arau sina Banara lavata, sari doduru tinoni pa kauruna sa mañauru si pamaña Nau," gua se Zihova Tadi na Qeto Minate.

Gegesi Zihova sari na Hiama Koa gua koari na dia Tinavete Kaleadi saripu Evanġi Rini

2 Avoso mae gamu na hiama! Zihova Tadi na Qeto Minate si zama guahe, "Sa tinarae hie si pude tamugamu: ² Be lopu va avoso mae Au gamu, meke lopu pamaña nia gamu sa Pozaqu, si kaqu leveni gamu Rau, meke sa lineveleve si kaqu la koari na vinariponi na vina vukivukihi pu paleke maeni rina tie vasina vagini gamu sari na mia minana pude toa. Uve ele veko nia lineveleve Arau, sina lopu pamaña ni gamu sari na Qua tinarae. ³ Kaqu va kilasi Rau sari na tumia, meke kaqu okipani gamu Rau guana bonidi rina kurukuru sapu ta sulu palaedi pa nika, kekeñoño guana boni si gamu sina ta qusae taedi rina kurukuru ñame isumatamia pa mia totošo vina vukivukihi.

⁴ Meke kaqu gilania gamu sapu sa Qua zinama vina balau hie si pude sa Qua vinariva egoi sapu ele tavetia Rau koa gamu na hiama meke na butubutu Livae si lopu boka ta ñovala ba kaqu koa hola. ¹⁵ Koasa Qua vinariva egoi sana si ele va tatara nia Rau sa binule pude koa valeana, meke koa valeana tugo si arini pa binule pukerane pude pamaña nia rini sa Pozaqu.

¹⁶ Va tumatumae ni rini sari na tinoni gua sapu toñošo, meke hinokara, meke loketona kinaleadi si vura pa berudia, meke ene pa Kenuqu Rau si arini pa tinonošo na binule meke ta turaña va seu pa sinea sari na tinoni. ⁷ Sari na zinama tana hiama si pude va

gilanani sari na tie sa Tamasa meke na hinokara sina sa hiama si na tie tozia sa inavoso te Zihova Tadi na Qeto Minate. ⁸ Gamu na hiama si ele taliri va seu koasa sirana toñošo te Tamasa, meke sari na mia vina tumatumae si turaña va sea i sari soku tie. Huaria gamu sa vinariva egoi koari na butubutu Livaeti," gua se Zihova Tadi na Qeto Minate. ⁹ "Ke gua asa sari na tinoni Izireli si kote doño va gore gamu, sina lopu va tabei gamu gua sapu hiva nia Rau. Tavetavete ni gamu sari na Qua tinarae pa ginugua vatavatakale koari na tie," gua se Zihova Tadi na Qeto Minate.

Seke Tinarae sa Butubutu Ziuda

¹⁰ Kekeke mo sa Tamasa sa tamada gita! Gilania gita sapu asa mo sa Tamasa sapu tavete gita! Na vegua ke ta kumata sa vinariva egoi pa varikorapada gita meke se Zihova, meke lopu ta tavete gua sapu toñošo koari na turañamia? ¹¹ Ele sekea sa butubutu Ziuda sa tinarae te Zihova pa Zerusalem meke evaña rina tie, meke gua tugo pa doduruna sa popoa Izireli. Va bonia Ziuda sa vasina madina koasa Zelepade sapu koa ia se Zihova meke sapu tataru nia Sa. Habai gamu sari na barikaleqe sapu vahesi sarini tamasa beku. ¹² Be guana paleke mae nia rini sa dia vina vukivukihi koe Zihova Tadi na Qeto Minate, ba mani tava rizu palae si arini koasa tatamana Izireli sari na tie pu evaña si hie.

¹³ Hie si keke tinavete pule sapu evaña gamu. Nobi tamunu nia kinabo, kinukili, vinevehe gamu sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi te Zihova sina lopu va gunagunanani gamu Sa koari na mia vinukivukihi.

¹⁴ Na vegua ke lopu va gunagunanani gamu sa Tamasa? E vaña Sa sapu gua asa sina na tie va sosode si Asa pa varikorapa mia meke sari mia barikaleqe totošo na tie vaqura si gamu. Ele huaria gamu sa vina tatara koasa mua barikaleqe pa vina tatarana sa vinarihaba sapu tavetia gamu pa Kenuna sa Tamasa. ¹⁵ Totoso tavetia sa tie sa nana vina tatara koasa nana barikaleqe si va keke i e Zihova sari karua hire pude koa keke. Vegua ke tavetia Tamasa sa ginugua hie? Tavetia sa Tamasa sa ginugua hie pude ari dia koburu, pude sari na koburu hire si Nana sa Tamasa. Ke gamu doduru si kaqu kopu valeana ni sari na hopeke mia tinoā, pude lopu kaqu ta huara sa vina tatara koari na mia barikaleqe podalae pa totošo tie vaqura.

¹⁶ Zama guahe se Zihova Tadi na Qeto Minate pa Izireli, "Kukiti nia Rau sa hahanana gua sapu tavetia gamu sapu luara pani sari na mia barikaleqe. Nonoala gamu sari na mia barikaleqe koasa tinavete kaleana, meke namuna bugoro nia Rau sa mia tinavete kaleana hie. Ke gamu doduru si mamu kopu puleni gamu telemia, mamu lopu kumatia sa mia vina tatara koari na mia barikaleqe."

Sa Rane Vinaripitui te Zihova Koari na Tie si Tata Mae

¹⁷ Doduru mia zinama si hakohakoni e Zihova. Ba nanasa pule guahe si gamu? "Vegua meke hakohakoni Sa?" Sina zama guahe si gamu, "E Zihova si qetuni mo

sari na hahanana kaleadi sapu taveti na tie, leana mo si arini, sina lopu va kilasi Sa si arini." Ba be "Avei sa Tamasa tana tinonoto?"

3 Se Zihova Tadi na Qeto Minate si zama, "Mu va avoso mae, kaqu garunu kenu la nia Rau sa Qua tie paleke inavoso, toতোসো lopu ele mae si Rau, meke pa toতোসো asa si kote vura hodahodaka mae koasa Zelepade sa mia Baṅara sapu aqania gamu. Sa tie paleke inavoso si Asa pude tavetia sa Qua vinariva egoi koa gamu." ^{†2} Ba esei si kote turu va mataqara koasa rane vinaripitui asa? Loke tie hokara! Kote guana nika sapu sulu pani sari na boni meke va ṅedalia sa aeana, guana ta sopu va viadi. ^{††3} Uve, kaqu va rizu pani Sa sari doduru tinavete kaleadi tadi na hiamu pu tavetavetedi pa Zelepade, meke kaqu via sisigiti guana qolo babe na siliva pude sa dia vina vukivukihisi si viadi na toṅoto gua sapu ta hivae koa Sa. ⁴ Pude gua tu asa si kote tiqe qetuni e Zihova sari na vinariponi na vina vukivukihisi tadi pa Ziuda meke Zerusalem, gua sapu hoke taveti ri pa toতোসো pukerane! ⁵ Meke zama se Zihova Tadi na Qeto Minate, "Kote tuturei varipitui ni Rau sari na tie, meke kaqu zutu gamu Rau koari na tinavete kaleadi: koari na tie vakuvakutae, barabaratadi, na tie tokotokoro kokoha pa vinaripitui pa koti, arini saripu lopu tabara valeani na sekesekei ni sari na dia tie tavetavete, ṅoṅovali sari na nabonaboko na koburu loke tiatamadia, meke sari na tie karovodi, meke koari doduru saripu lopu hite pamaṅa nia se Zihova Tadi na Qeto Minate," gua si Asa.

Sa Keke pa Manege

⁶ "Arau mo se Zihova, meke lopu kaqu boka hobe si Rau, gua asa ke gamu na tutina e Zekopi si lopu ele murimuri taloa hokara pa minate. ⁷ Gamu si gua putaputa rina tiatamamia pukerane, lopu hiva va avosia na lulia rini sa Qua tinarae, meke ene va seu dia. Mamu kekere meke pule mae koa Rau kamahire, meke kaqu koa turaṅa gamu Rau. Ba vegua ke nanasa tu si gamu? 'Nasa si kote tavetia gami pude boka pule si gami koa Goi?' ⁸ Maqu nanasa pakigo, 'Vegua leana mo pude hikohikoni sari na tiṅitona tava madidi koe Tamasa?' Lokari hokara! Ba gamu si hikohiko ni, meke olaṅa si gamu, 'Pa ginugua sa si hikohikoni gami?' Koasa keke pa manege meke sari na vinariponi saripu ruriti gamu koa Rau. ⁹ Ta levei si gamu doduru, sina sa doduruna sa popoa si sekesekei Nau! ¹⁰ Paleke maeni pa Qua Zelepade sa doduruna mia keke pa manege, pude kaqu soku sari ginani koa vasina. Podeke Au tu ba gamu, meke kote dogoria gamu ta tukele sa vuida pa Maṅauru meke titisi gore atunia Rau sari doduru tiṅitona leadi. ^{††1} Lopu kaqu va malumi Rau sari na kupokupo meke kaiqa kurukuru hitehite pude ṅovali sari na vua huda meke sari na mia linetelete pa mia pepeso. Sari na mia vaeni si kaqu vua katakata.

¹² Meke pa mudina asa, si kaqu doṅo gilania ri doduru

† Mt 11:10; Mk 1:2; Lk 1:76; 7:27†† 3:2 Zol 2:11; Rev 6:13
‡ 3:10 Liv 27:30; Nab 18:21-24; Diut 12:6, 14:22-29; Nehe 13:12

tie pa doduru popoa sapu ele manani gamu sa Tamasa, sina kaqu koa valeana na qetuqetu si gamu," zama gua se Zihova Tadi na Qeto Minate.

Va Tataru nia sa Tamasa pude Tataru ni sari na Tie Toṅoto

¹³ "Ele zama ni gamu sari na ginugua kaleadi hola pa guguaqu Rau," gua se Zihova Tadi na Qeto Minate. "Sa gua sari na zinama kaleadi sapu ele zama va kaleana Nigo gami pa guguaqu Goi?" ¹⁴ "Guahe si zama nia gamu, 'Namuna loke laena pude nabulu nia sa Tamasa? Nasa kaiqa tiṅitona arilaedi kote vagi nia gita sa ninabuluna babe sa linulidi sari na tinarae te Tamasa? Loketona hokara sa vinotikaena si kote vagi gita be va pepekae puleni gita pa nada sineal!' ¹⁵ Gua asa ke balabala ia gamu sapu sari na tie pu vahesi puleni ba koa qetuqetu, sari na tie va karikaridi na va guguedi ba koa valeana, meke tozia tugo gamu sapu be seke tinarae te Tamasa sa tie, ba lopu kaqu tava kilasa tugo si asa koa Rau," gua. ¹⁶ Dotu, arini pu pamaṅa nia se Zihova, si vari zama ni teledia sari na ginugua arini meke avosi e Zihova gua sapu ta zamae ke kuberi Sa sari na pozadi rina tie pu pamaṅa nia koasa keke buka sapu koa pa Kenuna Sa pa Maṅauru pude na vina balabaladi rina tie sara. ¹⁷ Zama pule se Zihova Tadi na Qeto Minate, "Ari tie pu pamaṅa Nau si kaqu ta evaṅae na Qua tie soti, kaqu ta evaṅae na Qua tinagotago arilaedi koasa rane vinaripitui. Kaqu tataru ni Rau si arini, kekeṅono gua sa tamana sa koburu sapu pamaṅa nia meke nabulu nia sa si asa.

¹⁸ Koasa toতোসো asa si kote boka dogoro pulea gamu sapu manani Rau sari na tie toṅotodi, saripu luli meke nabulu Nau meke va kilasi Rau sari na tie kaleadi pu lopu nabulu Nau," gua se Zihova Tadi na Qeto Minate.

Sa Rane Varipitui te Zihova si Tata Mae

4 Zama se Zihova Tadi na Qeto Minate, "Tata mae sa rane varipitui pude kaqu mae ta sulu palae guana duduli popadi sari na tie vahesi puleni. Pa rane tugo asa kaqu ta sulu beto sari doduru tie kaleadi meke loketona si kaqu ta dogoro ba kaqu mate palae beto. ² Ba koa gamu pu va tabe Au meke pamaṅa sa Pozaqu, si kaqu dogoria gamu sa Qua tinonoto ^{††} kekeṅono gua sapu gasa mae sa rimata meke ṅedala ṅiṅira si asa. Kaqu harupi na va toṅoti Rau sari na tie meke kaqu vura si gamu pa qinetuqetu nomana kekeṅono gua rina tuna bulumakao sapu horuhoru lamae pa doduru vasina toতোসো vura taloa si arini koasa bara hitekena.

³ Pa rane tugo asa toতোসো pitui Rau sari na tie kaleadi si kaqu neti va konekonei gamu si arini guana ebana sa nika," gua se Zihova Tadi na Qeto Minate. ⁴ "Mi balabala la i sari na tinarae te Mosese sa Qua nabulu, meke sari na zinama pu poni nia Rau koa sa pa toqere Saenai pude tamugamu doduru tinoni Izireli. ⁵ Dotu!

†† Gina sari na zinama "Qua tinonoto sapu ṅedala vura mae kekeṅono gua sa rimata," si gunia sa Tuna Tamasa.

Ka qu va garunu atunia Rau se Ilaiza sa poropita koa gamu, to toso lopu ele kamo mae sa rane varipitui sapu ka qu matagutu nia rina tinoni. ^{†6} Ka qu mae varibaere puleni sa poropita sari na koburu meke sari

na tamadia pude ka qu koa valeana pule si arini. Be guana lopu gua asa si ka qu ponini gamu tinasuna Arau si gamu meke sari na mia pepeso si ka qu ta huara va inete.”

† 4:5 Mt 11:14, 17:10-13; Mk 9:11-13; Lk 1:17; Zn 1:21

Matiu

Sa Vinabakala

Sa Qosipeli sapu kuberia Matiu si tozia sa Inavoso Leana sapu e Zisu si sa Karisito sapu tava tatarana, meke koa Sa si va gorevura i Tamasa sari na Nana vina tatarana koari Nana tie pa totosu tadi na tie Ziu pukerane. Sa Inavoso Leana hie si lopu tadi na tie Ziu eke mo koarini pu podo na koa se Zisu; ba tadi doduru tie pa kasia popoa.

Tava tana valeana sa Qosipeli te Matiu. Podalae si asa pa pinodo te Zisu, meke tozia tugo sa sa Nana pinapitaiso, meke sa totosu ta toketoke Sa, meke kamo pa Nana tinavete tarae meke sa Nana tinavete salasalana pa Qaleli. Beto asa si tozia tugo sa sa Nana inene taluarae pa Qaleli, meke la pa Zerusalem. Tozi tugo sa sari na tinatona pu ta evana koasa vuiki vina betobeto pa Nana tinoa pa pepeso, kamo pa Nana minate pa korosi meke sa Nana tinuru pule pa minate.

Tozia sa Qosipeli hie sapu e Zisu si na nati titisa arilaena sapu koa ia na ninira nira pude rupaha va bakalia sa tinarae te Mosese, meke sa Bina nara te Tamasa.

Soku Nana vina tumatumae si ta varigarae koari na nati binalabala koari ka lima puku vina tumatumae. (1) Sa tinarae pa toqere. Hire si na gugua na sa hahanana tana tie, na tinavete sapu poni gita sa Tamasa, sa vina malumu pude nuquru meke la kamo sari na tie pa Bina nara te Tamasa. (Hinia 5-7) (2) Nana vina tumatumae koari ka manege rua Nana disaepeli koasa dia tinavete pude ta garunu vura la. (Hinia 10) (3) Sari na parabolona sa Bina nara Ma nauru. (Hinia 13) (4) Nana vina tumatumae koasa linulina e Zisu pude na Nana disaepeli. (Hinia 18); (5) meke sa gugua na sa vinabetona sa totosu kamahire, meke sa Bina nara Ma nauru pu korapa mae. (Hinia 24-25)

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa Karisito tava tatarana koe Tamasa sapu mae podo pa pepeso. Hinia 1:1-17

Sa vivineina Zisu totosu lopu ele podalae nia Sa sa Nana tinavete ninabulu. Hinia 1:18 kamo hinia 4:16

Podalae nia Zisu sa Nana tinavete ninabulu pa Qaleli. Hinia 4:17 kamo hinia 7:27

Sala ni Zisu sari na tie mohodi. Hinia 7:28 kamo hinia 10:42

Podalae ta kilu se Zisu koari na tie. Hinia 11:1 kamo hinia 13:52

Gigiri lalanana sa kiniluna e Zisu. Hinia 13:53 kamo hinia 18:35

Totosu la se Zisu pa Zerusalem. Hinia 19:1 kamo hinia 25:46

Sa minate na tinuru pule meke sa sinage pule te Zisu pa Ma nauru. Hinia 26:1 kamo hinia 28:20

Sa Tuti te Zisu Karisito

Sari ka Manege Made Sinage Kekenu

(Luke 3:23-38)

1 Hie sa tututi te Zisu Karisito, sa tuna Devita sapu sa tuna Ebarahami.

Sa tututi hie si podalae mae koe Ebarahami.

² Ebarahami podoa se Aisake, meke Aisake podoa se Zekopi. Meke Zekopi podoa se Ziuda meke sari kasa tasina koreo. ³ Meke Ziuda va podo ni koe Tama sari Perezi e Zera. Meke e Perezi podoa se Hezironi, meke Hezironi podoa se Rami. ⁴ Rami podoa se Aminadabi, meke Aminadabi podoa se Nasoni. Nasoni podoa se Salamoni. ⁵ Salamoni podoa se Boazi, sa tinana sa si e Rehabi. Boazi podoa se Opeti, sa tinana sa si e Rutj,

meke Opeti podoa se Zese. ⁶ Meke Zese podoa se Devita sa banara.

Sari ka Manege Made Sinage Vina Rua

Devita podoa se Solomone, koasa barikaleqe sapu mate luaria e Uraea. ⁷ Meke Solomone podoa se Rehoboami, meke Rehoboami podoa se Abaeza, meke Abaeza podoa se Asa. ⁸ Meke Asa podoa se Zehosapati, meke Zehosapati podoa se Zehoramu, meke Zehoramu podoa se Uzaea. ⁹ Meke Uzaea podoa se Zotamu, Zotamu podoa se Ehazi, meke Ehazi podoa se Hezikaea. ¹⁰ Meke e Hezikaea podoa se Manase, meke Manase podoa se Amoni, meke Amoni podoa se Zosaea. ¹¹ Meke Zosaea podoa se Zekonaea meke sari kasa tasina koreo pa totosu pu ta raovo [†] taloa la pa Babiloni si arini. ^{††}

Sari ka Manege Made Sinage Vina Neta

¹² Pa mudina sa tinaraovo la pa Babiloni si podoa Zekona se Silitili, meke podoa Silitili se Zerubabele. ¹³ Meke Zerubabele podoa se Abiuda, Abiuda podoa se Eliakimi, meke Eliakimi podoa se Azo. ¹⁴ Meke Azo podoa se Zedoki meke Zedoki podoa se Akimi, meke Akimi podoa se Eliuda. ¹⁵ Meke Eliuda podoa se Eleaza, meke Eleaza podoa se Matani, meke Matani podoa se Zekopi. ¹⁶ Meke Zekopi podoa se Zosepa sa loana e Mere sapu sa tinana e Zisu sapu ta pozae Karisito *d*. ¹⁷ Gua asa ke ka manege made sinage si podalae koe Ebarahami meke kamo mae koe Devita. Meke ka manege made sinage si podalae koe Devita meke kamo la koasa tinaraovo la pa Babiloni, meke ka manege made sinage sapu podalae koasa tinaraovo meke kamo koasa pinodo te Zisu Karisito.

Sa Pinodo te Zisu Karisito

(Luke 2:1-7)

¹⁸ Sa Pinodo te Zisu Karisito si guahe: Se Mere sa tinana e Zisu, si ele variva egoi sari kara Zosepa pude varihaba, gua. Ba sipu lopu ele varihaba sari kara, si gilania e Mere sapu sa ninirañira tanisa Maqomaqo Hope si ele vata evañia sa koburu pa tiana. ¹⁹ Ego, se Zosepa hie, si keke tie leana si asa. Ba sina pude huariva sa sa dia vinariva egoi pude varihaba, meke vata gilana nia sa koari na tie sapu gua asa, si kote vata lotañia pule sa se Mere. Ke gua asa si hiva huara pani golomo nia mo sa sa dia vinariva egoi asa. Meke korona haba ia se Mere, gua.

²⁰ Meke sipu korapa balabala ia Zosepa sapu gua asa, si vura koasa pa pinutagita sa mateana *d* tanisa Bañara, meke zama guahe: "Zosepa, agoi na tutina e Devita, mu lopu koromu haba ia se Mere pude na mua barikaleqe, sina sa ninirañira tanisa Maqomaqo Hope tu si vata evañia sa koburu pa tiana sa. ²¹ Kote podoa e Mere si keke koburu koreo, meke kote poza nia 'Zisu' goi si Asa, sina kote harupi Sa sari na tie koari na dia sinea," gua sa mateana. ††

²² Ego, doduru hire si ta evañia pude va gorevura ia gua sapu zama nia sa Bañara koe poropita Aisea, sapu guahe:

²³ "Keke vineki vaqura si kote aritiana, meke kote podoa sa si keke koburu koreo, meke kote ta pozae 'Imanuela' si asa, sapu sa ginuana si guahe: Sa Tamasa si koa koa gita," gua. ‡

²⁴ Ke vañunu se Zosepa meke tavetia sa gua sapu tozi nia sa mateana tanisa Bañara meke vagia sa se Mere pude na loana, ²⁵ ba lopu la ia Zosepa se Mere, osolae podo tu sa koburu koreo, meke poza nia "Zisu" sa si Asa. ††

† Sa zinama ta raovo si sari na tie pu ta vagi pa vinaripera meke ta turana taloa pa tinapusi. †† 1:11 2 Bañ 24:14-15; 2 Koron 36:10; Zer 27:20† 1:18 Lk 1:27†† 1:21 Lk 1:31‡ 1:23 Ais 7:14†† 1:25 Lk 2:21

Sari Tie Tumatumae pa Kali Gasa Rimata

² Zisu si podo pa vasileana Betilihema pa popoa Ziudia sipu korapa bañara se Herodi *d*. Mudina asa si kamo mae pa Zeruselema si kaiqa tie pa kali gasa rimata, saripu tumatumae pa gugua rina pinopino, ² meke nanasa, "Avei sa koburu sapu podo pude na bañara tadi na Ziu? Dogoria gami sa Nana pinopino vura maena pa kali gasa rimata, ke mae si gami pude vahesia," gua si arini.

³ Totoso avosia e Herodi sapu gua asa, si balabala mamata si asa meke sari na tie pa Zeruselema. ††† Ke tioki Herodi sari na nati hiama *d* meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese *d* meke nanasi sa, "Pavei kote podo sa Karisito *d*?" gua si asa.

⁵ Ke olaña si arini, "Pa vasileana Betilihema, pa popoa Ziudia, sina guahe si kuberia keke poropita *d*.

⁶ Agoi Betilihema pa popoa Ziudia.

Ari-laemu hola ni goi sari doduru vasileana nomadi pa Ziudia,

sina kaqu vura mae koa goi si keke koimata sapu kaqu turani na kopu ni sari na Qua tie Izireli," gua. †††

⁷ Ke tioko golomi Herodi sari kasa tie tumatumae pu mae guadi pa kali gasa rimata, meke vivinei koa rini si asa pude hata vura nia sapu totoso sa zozazona si ta dogoro sa pinopino. ⁸ Beto si garunu lani sa si arini pa vasileana Betilihema meke zamai sa, "La mamu hata vaeana vasina koa sa koburu sana, meke pana dogoria gamu, si mi pule mae tozi nau, pude maqu atu somana vahesia," gua si asa.

⁹ Mudina sa dia vivinei koe Herodi si taluarae taloa sari kasa, meke dogoro pulea rini sa pinopino sapu dogoria rini pa kali gasa rimata, rizu va kenue la si asa koa rini osolae noso si asa panaulu koasa vasina koa sa haha. ¹⁰ Totoso dogoria rini sa pinopino si qetu hola dia si arini. ¹¹ Nuquru la si arini pa vetu meke totoso dogoria rini sa haha meke sa tinana, se Mere, si hoqa todoño si arini meke vahesia rini sa koburu. Keru vura ni rini sari na dia vinariponi sapu na qolo, na vina uququ oto huda humaña lea, meke na oto huda moa, meke poni ni rini koasa koburu.

¹² Meke taluarae pule la pa dia popoa soti si arini, ene gua tu pa votiki siraña, sina va balau i Tamasa pa pinutagita pude madi lopu pule la koe Herodi, gua.

Sa Ginovete La pa Izipi

¹³ Mudidia taluarae sari tie tumatumae si vura koe Zosepa pa pinutagita sa mateana tanisa Bañara meke zama, "Zosepa, kote hata ia e Herodi sa koburu pude va matea, ke tekulu, vagia sa koburu meke sa tinana, mamu govete la pa popoa Izipi. Mamu koa vasina osolae Arau tozi pule nigo pude taluarae vasina," gua si asa.

†† Sina balabala ia Herodi sapu sa Bañara vaqura hie si gina kote hobe sa nana tuturuana bañara, gua. ††† 2:6 Mka 5:2

¹⁴ Ke pana boni asa si tekulu se Zosepa, vagia sa sa koburu meke sa tinana, meke taluarae la pa Izipi, ¹⁵ meke vasina si koa si arini osolae mate se Herodi.

Sa inene hie va gorevura ia gua sapu zama nia sa Baṅara koasa poropita, sapu guahe:
 “Tioko vura nia Arau pa Izipi sa Tuqu koreo,” gua. †

Sa Vina Matedi rina Koburu Koreo Hitekedi

¹⁶ Totoso rove vagia e Herodi sapu sekesekei nia rina tie tumatumae si asa, si bugoro sisigiti si asa. Meke garuni sa sari nana tie pude va mate betoi sari doduru koburu koreo pa vasileana Betilihema meke sari vasivasileana tatadi, podalae koari pu karua vuahenidi meke gore koari na haha hitekedi. Hie si tavetia sa luli gua koasa tinozi tadi na tie tumatumae koasa totoso sapu podalae ta dogoro sa pinopino.

¹⁷ Koasa ginugua hie, si tava gorevura gua sapu zama nia Tamasa koa sa poropita Zeremaea:

¹⁸ “Keke mamalaini si ta avoso pa vasileana Rama, na kinabo taruqoqo lavata.
 Kaboi Reseli sari na tuna,
 meke korona tava manoto si asa,
 sina mate beto si arini,” gua. ††

Pule La pa Popoa Izireli

¹⁹ Mudina sa minate te Herodi, si vura pule koe Zosepa pa pinutagita, sa mateana tanisa Baṅara meke zama, ²⁰ “Zosepa, tekulu mamu vagia sa koburu meke sa tinana mamu pule la pa popoa Izireli, sina sarini pu kukiti nia sa koburu si ele mate,” gua si Asa.

²¹ Ke tekulu se Zosepa, vagia sa sa koburu meke sa tinana meke pule la pa popoa Izireli. ²² Ba totoso avoso nia Zosepa sapu e Akilisi na hobe se Herodi sa tamana pude koa baṅara pa popoa Ziudia, gua, si matagutu pude pule la si asa. Tava balau si asa pa pinutagita, ke la si asa pa popoa Qaleli. ²³ Ke la veko kinoa si asa pa keke vasileana pozana si Nazareti. Ke tava gorevura gua sapu zama nia rina poropita, sapu guahe:

“Kaqu ta pozae Tie Nazareti si Asa,” gua. ‡

Sa Tinarae te Zone Papitaiso

(Maka 1:1-8; Luke 3:1-18; Zone 1:19-28)

3 Pa totoso asa si mae pa soloso qega pa popoa Ziudia se Zone Papitaiso, meke podalae tarae sapu guahe, ² “Mi kekere koari mia sinea, sina sa Binaṅara Maṅauru d si tata kamo,” gua si asa. ††³ E Zone mo hie si guni nia sa poropita Aisea totoso zama si asa: ‡

“Keke tie si korapa tarae velavela guahe pa soloso qega:

‘Mi va nama nia sa sirana tanisa Baṅara,
 mi va toṅotia vasina pu kote ene si Asa!’ gua.”

⁴ Sari na poko te Zone si na kalu kameli, meke sa nana dokoho sina kapu kurukuru sapu tava popana,

† 2:15 Hoz 11:1 †† 2:18 Zer 31:15 ‡ 2:23 Mk 1:24; Lk 2:39; Zn 1:45 †† 3:2 Mt 4:17; Mk 1:15 ‡ 3:3 Ais 40:3

meke gana ginani si na kupokupo meke na zipale.

††⁵ Saripu la avosia se Zone si mae guadi pa Zerusalema, pa doduruna sa popoa Ziudia, meke sari doduru popoa tata pa Ovuku Zodani. ⁶ Helahelae ni rini sari na dia sinea, meke papitaiso i sa si arini pa Ovuku Zodani.

⁷ Ba totoso dogoria Zone sapu soku ari tie Parese d meke Sadusi d si mae hiva ta papitaiso d koa sa, si zama i sa, “Gamu na tutimia na noki. Esei va balau gamu pude govete nia sa vina kilasa te Tamasa sapu korapa nono mae?” gua. ††⁸ “Mi vata dogoro paki nia sa vuana sa mia kinekere la koa sa Tamasa. ⁹ Lopu balabala ia sapu gamu si na tutina e Ebarahami, ke lopu kaqu tava kilasa. Maqu tozini gamu, e Tamasa boka vagi sari patu hire meke va podaka ni koburu pa tutina Ebarahami! ¹⁰ Sa maho vinaripitui te Tamasa si ele avana nama, pude mahoi sari karosodi sari huda. Doduru huda sapu lopu leadi sari vuadi si kote ta maho gore meke ta oki la pa nika! ¹¹ Arau si papitaiso gamu pa kolo mo, pude na vina gilagila koasa mia kinekere gamu, ba Asa pu korapa luli mudi mae koa rau si kote papitaiso gamu Sa pa Maqomaqo Hope meke sa nika te Tamasa. Asa si arilaena hola nau si rau. Na sadolo tanisa mo ba lopu garoqu pude paleke ponia. ¹² Nana sevolo si palekia Sa pude vari paqahani sari doduru kiko koari qaqaletodi. Kote va naqiti Sa sari kiko pa nana vetu ginani meke sulu pani sari qaqaletodi koasa nika sapu huruṅu eko lamo,” gua si asa.

Sa Pinapitaiso te Zisu

(Maka 1:9-11; Luke 3:21-22)

¹³ Pa totoso arini si topue maena pa Qaleli meke kamo mae se Zisu koe Zone pa Ovuku Zodani pude ta papitaiso Nana koa sa gua. ¹⁴ Ba podekia Zone pude hobe binalabala se Zisu, ke zama la ia sa, “Arau tu si garo pude ta papitaiso koa Goi, na vea ke mae tu si Agoi koa rau?”

¹⁵ Ba olaṅa ia Zisu si asa, “Leana mo, ba kamahire mada lulia gita gua sapu kaqu va gorevura i sari doduru hiniva te Tamasa,” gua si Asa. Ke va ego ia Zone.

¹⁶ Sipu beto tugo ta papitaiso se Zisu, meke popa sage si Asa koasa kolo, si ta tukele sa Maṅauru, meke dogoria sa sa Maqomaqo Hope gore mae gua na baruku meke mae hake koa Sa. ¹⁷ Meke keke mamalaini maena pa Maṅauru si zama guahe:
 “Hie tugo sa tuqu koleo sapu qetu zoṅazona nia Arau,” gua. †††

Toketokea Setani se Zisu

(Maka 1:12-13; Luke 4:1-13)

4 Meke lopu ele seunae hola gua sa Nana pinapitaiso, si turania sa Maqomaqo Hope se Zisu

††† 3:4 2 Baṅ 1:8 ††† 3:7 Mt 12:34, 23:33 § 3:9 Zn 8:33
 §† 3:10 Mt 7:19 §†† 3:17 Zen 22:2; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 12:18, 17:5; Mk 1:11; Lk 9:35

meke sage la pa soloso qega, pude toketoke ia Setani si Asa, gua. †

² Meke sipu ele koa si Asa ka made navulu puta rane, meke ka made navulu boni meke lopu henahena gua, si ovia si Asa. ³ Meke pa toতোসা asa si mae se Setani, meke zama la gúahe koa Sa, “Be na Tuna d Tamasa si Agoi, si mamu zamai sari na patu hire, pude madi ta evaṅae na bereti,” gua si asa.

⁴ Ba olaṅa se Zisu, “Ura gúahe si ta kubere pa Kinubekubere Hope: ‘Lopu tale toa pa bereti mo sa tie, ba koari doduru zinama pu zama ni Tamasa!’” ††

⁵ Meke turaṅa la nia Setani se Zisu koasa vasileana hope sapu pa Zerusalem, meke va turua sa pa batu minominona sa Zelepade d, meke zama si asa koa Sa, ⁶ “Be na Tuna Tamasa si Agoi, si mamu horu gore, ura gúahe si ta kubere koasa Kinubekubere Hope:

‘Kote garuni Tamasa sari Nana mateana pude ovuligo,

pude lopu hoḡa bakora nigo keke nenemu koari na patu,’” gua si asa. ‡

⁷ Ba olaṅa se Zisu, “Ba gua tugo hie si ta kubere koasa Kinubekubere Hope, ‘Mu lopu podepodekia goi sa Baṅara sa mua Tamasa!’” ††

⁸ Meke turaṅa sage la nia pule e Setani se Zisu pa batuna keke toḡere ululuna, meke va dogoro ni sa koa Sa sari doduru butubutu binaṅara pa kasia popoa, meke sa dia tinolava. ⁹ Meke zama la ia sa se Zisu, “Be todoṅo meke vahesi au Goi si arau, si kaqu poni beto nigo rau sari doduru gua pu dogori Goi hire.”

¹⁰ Ba olaṅa se Zisu, “Mu taloa koa Rau Setani, ura gua hie si ta kubere koasa Kinubekubere Hope: ‘Mu vahesia sa Baṅara sa mua Tamasa, mamu nabulu eke nia mo si Asa,’” gua si Asa. ††

¹¹ Meke taluarae koa Sa se Setani, meke mae toka nia ri mateana se Zisu.

Podalae Tarae se Zisu pa Qaleli

(Maka 1:14-15; Luke 4:14-15)

¹² Totoso ele avoso nia Zisu sapu ta veko pa vetu varipusi se Zone, si taluarae pa Ziudia meke la pa Qaleli si Asa. ††¹³ Lopu koa pa Nazareti si Asa, ba la koa si Asa pa Kepaniami, keke vasileana nomana tata pa kopi Qaleli, koari na pinaḡaha popoa tadi na butubutu Zeboloni d meke Napitalai d, ††¹⁴ pude tava gorevura gua sapu zama nia sa poropita Aisea, sapu gúahe:

¹⁵ “Pa popoa tadi na butubutu Zeboloni, meke Napitalai,

sa popoa sapu koa ia sa sirāṅa mae gua koa sa kolo Meditareniani d karovo la pa kali Ovuku Zodani vasina sapu ta pozae na popoa Qaleli tadi na tie Zenitailo d. §

¹⁶ Saripu koa pa hinuporo si dogoria si keke kalalasa nomana; sarini pa popoa hupohuporona vasina tata sa minate

si pelara vura i na kalalasa.”

¹⁷ Pa toতোসা asa, si podalae tarae nia Zisu sa inavoso sapu gúahe: “Mi kekere koari na mia sinea sina sa Binaṅara Maṅauru si tata kamo!” gua si Asa. §†

Tioki Zisu sari na Tie Habu

(Maka 1:16-20; Luke 5:1-11)

¹⁸ Meke sipu korapa ene rarata si Asa pa kopi Qaleli, si dogori Sa sari karua tamatasi ari Saimone Pita meke e Aduru, korapa vaḡara dia, sina na habu mo sa dia tinavete. ¹⁹ Tioko la i Zisu sari karua meke zama, “Mae luli Au, maqu va tumatumaeni gamu habu tie!” ²⁰ Meke pa toতোসা tugo asa si veko pani ri kara sari dia vaḡara, meke lulia rini se Zisu.

²¹ Ene hola la se Zisu, meke dogori pule Sa sari karua tamatasi te Zebeti, ari Zemisi e Zone. Ari karua meke sa tamadia, se Zebeti, si korapa suraṅa dia pa koaka meke tuvaka dia vaḡara, meke tioko lai tugo Zisu sari karua, ²² meke zama, “Mae luli Au.” Meke pa toতোসা tugo asa si veko pania ri kara sa dia koaka, meke sa tamadia se Zebeti, meke lulia ri kara se Zisu.

Variva Tumatumae, na Tarae, meke Salaṅa Tie se Zisu

(Luke 6:17-19)

²³ Ene betoa Zisu sa doduruna sa popoa Qaleli. La variva tumatumae si Asa koari na sinaḡoqi d. Tarae nia Sa sa inavosona sa Binaṅara te Tamasa d, meke salaṅi Sa sari na tie mohodi koari hopehopeke dia minoho na vinagauru. §††

²⁴ Sa inavosona Zisu si kamo la pa doduruna sa popoa Siria d. Ke sari na tie, si turaṅa mae ni ri koa Sa sari na dia tie mohodi, saripu va kamoi sari na votivotiki minoho, na vinagauru, meke kamo koari pu nuquri na tomate kaleadi, na kirekireqe, meke ari pu mate kaiḡa tinidi, meke lopu boka niu na ene na gua. Salaṅa betoi Zisu sari doduru tie mohodi hire. ²⁵ Meke soku puku tie si ene luli koa Sa, mae guadi pa Qaleli, Dikapolisi, Ziudia, meke pa kali gasa rimata pa popoa Zodani, meke pa Zerusalem.

Sa Tinarae pa Toḡere

⁵ Totoso dogoria Zisu sa puku vinarigara lavata, si sage la pa keke toḡere si Asa meke sari Nana disaepeli d. ² Habotu si Asa vasina, meke la habotu tata koa Sa sari Nana disaepeli, meke podalae va tumatumae i Sa si arini koari na vina tumatumae hire:

Sa Tinamae Hinokara

(Luke 6:20-23)

³ “Tamae tugo sari na tie sapu malohoro pa dia tinoa maḡomaḡo,

sina tadirini tugo sa Binaṅara Maṅauru.

⁴ Tamae tugo sari na tie pu talotaṅa, sina kaqu va manoti Tamasa si arini. §†

⁵ Tamae tugo saripu va pepekae puleni pa dia tinoa,

† 4:1 Hib 2:18, 4:15 †† 4:4 Diut 8:3 ‡ 4:6 Sam 91:11-12 †† 4:7 Diut 6:16 †† 4:10 Diut 6:13 ††† 4:12 Mt 14:3; Mk 6:17; Lk 3:19-20 ††† 4:13 Zn 2:12 § 4:15 Ais 9:1-2

§† 4:17 Mt 3:2 §†† 4:23 Mt 9:35; Mk 1:39 §† 5:4 Ais 61:2

ura kaqu na dia tinago sa popoa pepeso. †
⁶ Tamanae tugo saripu ovia na memeha nia sa tinogoto, ††
 ura kaqu vagia rini gua sapu okoro nia rini.
⁷ Tamanae tugo saripu tataru ni meke taleoso ni sari votiki tie,
 ura kaqu tataru ni, na taleoso ni Tamasa si arini.
⁸ Tamanae tugo saripu via pa bulodi,
 ura arini tugo si kaqu dogoria sa Tamasa. †
⁹ Tamanae tugo saripu varibule ni sari na tie,
 ura kaqu poza ni tuna soti sa Tamasa si arini.
¹⁰ Tamanae tugo saripu ta nohovala sina tavetia rini sa hiniva te Tamasa, ††
 ura tadirini tugo sa Binaṅara Maṅauru.
¹¹ Tamanae tugo si gamu pana zama nohovala gamu ri na tie,
 meke zutu kokohani gamu rini koari doduru ginugua pa mia linuliqu Rau. ††
¹² Mi koa getuqetu, sina noma hola sa mia pinia pa Maṅauru,
 ura nohovala guni tugo rini sari na poropita pukerane. †††

Sa Soloti meke sa Kalalasa

(Maka 9:50; Luke 14:34-35)

¹³ Gamu tugo si na soloti koari na tie pa kasia popoa. Ba pana murimuri sa liṅiliṅina sa soloti si lopu kaqu boka tava leana pule si asa, pude ta tavetavetae; ba padana pude ta gona palae mo pa sada meke ta neti pa tie.
¹⁴ Gamu tugo si na kalalasa koari na tie pa kasia popoa. Sa popoa sapu ta kuri pa batu toqere si lopu boka ta tome. †††¹⁵ Loke tie si va katua sa zuke meke va opo tamunu nia lolu, ba kote va hakea sa si asa pa hakehakeana, pude va kalalasi sari na tie pu koa pa vetu. †¹⁶ Gua tugo si gamu, mi vata dogoro nia koari na tie sa mia kalalasa pa korapadi rina mia tinavete leadi, pude madi vahesia sa Tamamia sapu koa pa Maṅauru. ††

Vina Tumatumae koasa Tinarae te Mosese

¹⁷ Mi lopu balabala ia sapu mae si Rau pude huaria sa Tinarae te Mosese, meke sari vina tumatumae tadi na poropita. Lokari, lopu asa si mae nia Rau, ba mae si Rau pude va gorevura i si arini. ¹⁸ Maqu tozi va hinokarani gamu, tooso korapa koa sa Maṅauru meke sa pepeso, si lopu keke vasi kukuru zinama koasa Tinarae kote murimuri, osolae kaqu tava gorevura beto gua saripu ta tozi vasina. †††¹⁹ Gua ke asa sapu va karia si keke kukuruna hite sa tinarae, meke va tumatumae ni sa sari kaiqa pule pude lulia gua sapu tavetia sa, si kaqu tava mumudi si asa pa Binaṅara Maṅauru. Ba asa sapu va tabei sari na Tinarae meke va tumatumae ni sari kaiqa pule pude va

† 5:5 Sam 37:11 †† 5:6 Ais 55:1-2 † 5:8 Sam 24:3-4 †† 5:10 1 Pit 3:14 †† 5:11 1 Pit 4:14 ††† 5:12 2 Koron 36:16; TTA 7:52 ††† 5:14 Zn 8:12, 9:5 † 5:15 Mk 4:21; Lk 8:16, 11:33 †† 5:16 1 Pit 2:12 ††† 5:18 Lk 16:17

tabe kekeṅoṅo gua asa, si kaqu tava lavata pa Binaṅara Maṅauru. ²⁰ Ura tozini gamu Rau, sapu pude sa mia kinopuna sa Tinarae te Tamasa, si lopu hola nia gua sapu evaṅia rina Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, si lopu kaqu boka koa si gamu koasa Binaṅara Maṅauru.

Vina Tumatumae koasa Guguana sa Binugoro

²¹ Ele avosia mia gamu sa vina tumatumae pukerane sapu 'Meke mu variva mate,' gua; ke asa sapu variva mate si kaqu ta vala pa vinaripitui. ††²² Ba tozini gamu Rau kamahire si guahe: Asa sapu bugoro nia sa tasina, si padana pude ta vala pa vinaripitui. Asa sapu zama guahe koasa tasina, 'Agoi si namu loke laemu!' gua, si padana pude ta vala pa vinaripitui. Meke asa sapu zama, 'Tie duvili, loke laemu' gunia sa sa tasina, si garona tugo pude nuquria sa nika pa Heli.

²³ Ke pa ginugua asa, si be guana korapa hiva vala goi sa mua vinariponi koe Tamasa, meke tiqe balabala ia goi sapu keke sinea si ele evaṅia goi koa sa tasimu, ²⁴ si mamu veko pakia sa mua vinariponi, mamu pule la varibulei paki koasa tasimu sana, mamu tiqe pule mae luaria sa mua vinariponi koa sa Tamasa.

²⁵ Be keke tie si hiva turaṅa la nigo pa vinaripitui, si mamu va toṅoto pakia sa mia vinaritokei tooso lopu ele kamo la si gamu pa vetu varipitui. Sina be kamo goi sa vasina varipitui, si kote vala nigo sa koa sa tie varipitui, meke sa tie varipitui si kote vala nigo koasa tie kopu vetu varipusi, meke kote ta veko pa vetu varipusi si agoi. ²⁶ Maqu tozi va hinokara nigo si guahe: Lopu kaqu vura si agoi osolae tabara betoi goi sari doduru mua gale.

Vina Tumatumae koasa Guguana sa Binarabarata

²⁷ Ele avosia mia gamu sa vina tumatumae pukerane, sapu 'Meke mu barabarata,' gua. †††²⁸ Ba tozini gamu Rau kamahire si guahe: Asa sapu doṅodoṅoa si keke barikaleqe, meke okoro nia sa si asa pa hiniva sea, si ele baratia tugo sa pa bulona si asa. ²⁹ Ke be la sa kali mata mataomu meke turaṅa la nigo pa sinea, si mamu lobiti pania. Leana hola pude keke kukuru tinimu si ta okipalae pude lopu sa doduru tinimu si ta okie la pa nika pa Heli. ††³⁰ Be sa kali lima mataomu si turaṅa la nigo pa sinea, si mamu gomu pania. Leana hola si pude keke kali limamu si lopu koa, hola nia si pude lopu sa doduru tinimu si ta okie la pa nika pa Heli. ††

Vina Tumatumae koasa Vinariluari Tamaloana

(Matiu 19:9; Maka 10:11-12; Luke 16:18)

³¹ Gua pule hie si keke vina tumatumae pukerane, 'Asa sapu hiva luara pania sa nana barikaleqe, si mani kuberia sa pepa vari luari meke ponua koasa barikaleqe,' gua. †††³² Ba kamahire si Maqu tozini gamu: Be keke tie si lopu barabarata sa nana

†† 5:21 Ekd 20:13; Diut 5:17 ††† 5:27 Ekd 20:14; Diut 5:18 †† 5:29 Mt 18:9; Mk 9:47 †† 5:30 Mt 18:8; Mk 9:43 ††† 5:31 Diut 24:1-4; Mt 19:7; Mk 10:4

barikaleqe, ba luara pania sa, si sea si asa, sina be haba pulea sa barikaleqe hie si keke tie, si tiqe barabarata sa barikaleqe hie, meke sa tie pu haba pulea sa. †

Vina Tumatumae koasa Tinokotokoro

³³ Ele avosia mia gamu si keke vina tumatumae pukerane sapu guahe: 'Mu lopu seke ia sa mua vina tatara, ba mamu va gorevura ia gua sapu ele tokotokoro nia goi pa kenuna sa Tamasa,' gua. †³⁴ Ba kamahire si Maqu tozini gamu Rau: Pana tavetia goi si keke mua vina tatara, si mu lopu tokotokoro. Lopu tokotokoro koa sa Mañauru, sina na habohabotuana te Tamasa si asa; ³⁵ lopu tokotokoro koa sa pepeso, sina na nenetiana te Tamasa si asa. Lopu koa sa popoa Zerusalem, sina na popoa hopena tanisa Bañara lavata si asa. †³⁶ Lopu koasa batumu tugo, sina keke kalumu mo ba lopu boka va muho ia babe va keoro ia goi. ³⁷ Ba mamu zama gua mo hie: 'Uve', mu gua mo, ba be 'Lokari', mu gua mo. Pude kaiqa zinama pule si tomo lani goi si koe Setani maedi si arini.

Sa Vina Tumatumae koasa Tinubehe Hobe

(Luke 6:29-30)

³⁸ Ele avosia mia gamu sa vina tumatumae pukerane sapu zama guahe: 'Pude sekea keke tie kali matamu, si mu sekea tugo kali matana. Meke be seke pakogo sa, si mu seke pakoa gana tugo,' gua. †³⁹ Ba kamahire Maqu tozini gamu sapu guahe: Mu lopu tubehe hobe ia sa tie kaleana. Be poharigo keke tie kali paparamu, si mamu liñana la nia pule si keke kalina. ⁴⁰ Be keke tie si turaña la nigo pa vinaripitui pude vagia sa mua sote, si mamu vala nia tugo sa mua koti. ⁴¹ Meke be keke tie si ososo nigo pude paleke ponía sa nana pinaleke pa keke kilomita, si mu paleke ponía pa karua kilomita. ⁴² Be keke tie si tepa ia si keke mua tiñitona, si mu ponía tu. Be keke tie si tepa pakia si keke mua tiñitona, si mu vala pakia.

Tataru ni Sari Mua Kana

(Luke 6:27-28,32-36)

⁴³ Ele tumae nia gamu sa vina tumatumae pukerane sapu zama guahe: 'Mi tataru ni sari na mia baere, ba kukiti ni sari na mia kana,' gua. †⁴⁴ Ba kamahire Maqu tozini gamu sapu guahe: Mi tataru ni sari na mia kana, mamu varavara toka ni saripu ñoñovala gamu. ⁴⁵ Pude gua asa si kote ta evaņae na koburu tanisa Tamamia pa Mañauru si gamu. Sina va keana la ia Sa sa Nana rimata koari na tie leadi meke kaleadi, meke va rukua Sa sa Nana ruku koari pu tavete va toñoto meke va sesea. ⁴⁶ Vea kaqu pia gamu tu Tamasa pana tataru ni mo gamu si arini pu tataru ni gamu? Sari na tie hata takisi ba hoke gua mo asa. ⁴⁷ Be tale zama qetuqetu la i mo goi sari na mua baere, si lopu votikaemu si goi

† 5:32 Mt 19:9; Mk 10:11-12; Lk 16:18; 1 Kor 7:10-11 †† 5:33 Liv 19:12; Nab 30:2; Diut 23:21 ‡ 5:34 Zem 5:12; Ais 66:1; Mt 23:22 †† 5:35 Ais 66:1; Sam 48:2 †† 5:38 Ekd 21:24; Liv 24:20; Diut 19:21 ††† 5:43 Liv 19:18

koa rini pu lopu na tie te Tamasa. ⁴⁸ Mi koa va gotogoto, gua sapu koa va gotogoto sa Tamamia pa Mañauru. ††

Vina Tumatumaena sa Tinavete Leana Koari na Tie

6 Mi kopu nia pude lopu vata dogoro ni pa kenudi rina tie sari na mia tinavete leadi, pude hiva ta dogoro mo. Be gua asa, si namu loke mia pinia koasa Tamamia pa Mañauru si gamu. ⁵

² Be hiva variponi ^{5†} goi, si mu lopu buki nia pa varipaza sirana meke pa sinaqoqi, sapu gua hoke tavetia rina tie sekesekei. Arini si hata vina lavata pa tie. Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu ele vagia mo rini laena sa doduruna sa dia tinavete. ³ Ba pana hiva ponía goi sa tie sapu papaka nia keketona, si mamu lopu vata gilana nia koasa kali lima gedemu nasa si korapa tavetia sa kali lima mataomu, ⁴ pude ta tavete golomo sa mua vinariponi, ba sa Tamasa mo sapu gilana sa mua tinavete tomena si kaqu pia igo.

Sa Vina Tumatumae Koasa Vinaravara

⁵ Pana varavara gamu si mi lopu gugua rina tie sekesekei! Arini si hoke hiva hola nia rini si pude turu varavara pa sinaqoqi meke pa varipaza sirana, pude ta dogoro dia pa tie gua. Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu ele vagia mo rini laena sa doduruna sa dia tinavete. ^{5††6} Ba pana varavara goi telemu si mamu la pa keke vasina tomena, mamu varavara la koasa Tamasa sapu lopu ta dogorona. Meke sa Tamasa sapu dogorona gua sapu tavetia goi pa vasina tomena si kaqu pia igo.

⁷ Pana varavara gamu, si mi lopu zama va soku hoboro, gugua rina tie huporo, balabala ia rini sapu kote ta avoso dia koe Tamasa sina gele sari na dia vinaravara gua. ⁸ Mi lopu gugua arini, sina sa Tamamia pa Mañauru si ele tumae ni Nana gua sapu hiva ni gamu, sipu lopu ele tepa la gamu.

⁹ Ke mi varavara gua hie si gamu:

Tamamami pa Mañauru,

Mani tava lavata sa Pozamu Hopena,

¹⁰ va mae ia koa gami sa Butubutu Binañara Tamugoi,

Mua hiniva sapu tavetia Agoi pa Mañauru,

si Mu guni nia tu Goi koa gami pa pepeso.

¹¹ Mu ponini gami ginani ñinoroi meke ninæ rane.

¹² Mu taleosoni gami koari na mami sineá,

gua sapu taleoso ni gami saripu hoke ñoñovala mae koa gami.

¹³ Mu lopu turaña lani gami pa tinoketoke d,

ba Mamu harupu va seu gami koe Setani. ^{5†}

¹⁴ Be taleoso ni gamu sari na sineá pu tavete atu ni

rina tie koa gamu, si kaqu taleosoni gamu tugo sa

Tamamia pa Mañauru. ^{5††15} Ba be lopu taleoso ni gamu

††† 5:48 Liv 19:2; Diut 18:13 § 6:1 Mt 23:5 §† Na vinariponi koari na tie habahuala. §†† 6:5 Lk 18:10-14 §† Pa sineá babe koe Setani sapu sa ñatina sa kinaleana. Kaiqa iniliri koadi pukerane si va hoda ia sa zinama guahe: "Ura Tamugoi tugo sa binañara, sa ñinirañira, meke sa vinahesi ninæ rane ka rane, Emeni." Ba lopu koa

si arini, si lopu kaqu taleosoni gamu tugo sa Tamamia koari na mia sinea.

Sa Vina Tumatumae koasa Minadi pa Ginani

¹⁶ Be guana madi d si gamu pa ginani, si mi lopu doṅodoṅo talotaṅa gua rina tie sekesekei. Hoke doṅodoṅo guana tie talotaṅadi si arini, pude dogori rina tie sapu madi si arini gua. Maqu tozi hinokarani gamu, sapu ele vagia mo rini laena sa doduruna sa dia tinavete. ¹⁷ Ba pana madi pa ginani si gamu, si mi daloi isumata mia, mamu lumulumu na susuti valeana, ¹⁸ pude lopu tumae nia ri tie sapu madi pa ginani si gamu, ba sa Tamasa pa Maṅauru eke sapu lopu ta dogorona mo gilania. Meke Asa tugo sapu dogorodi sari na mia tinavete tomedi, si kaqu pia gamu.

Sari na Tinagotago pa Maṅauru

(Luke 12:33-34)

¹⁹ Mi lopu va omuni sari na mia tinagotago soti pa pepeso, saripu boka ṅovali na kikiti, na boka nara, meke vasina boka huari na hikoi rina tie hikohiko. ²⁰ Ba mi va omuni sari na mia tinagotago pa Maṅauru sapu lopu boka ṅovali na kikiti, na lopu boka nara, meke lopu boka huari na hikoi rina tie hikohiko. ²¹ Sina vasina pu koa sari na mua tinagotago, si vasina tugo koa sa bulomu.

Sa Zuke Tana Tini

(Luke 11:34-36)

²² Sari matamu si guana zuke tana tinimu. Pude leadi sari matamu, si kote kalalasa sa doduru tinimu. ²³ Ba pude kaleadi sari na matamu, si kote huporo sa doduru tinimu. Ke be sa kalalasa pa mua tinoa sina hinuporo, si kaqu huporo dudukurumu si asa.

Sa Tamasa meke na Tinagotago

(Luke 16:13, 12:22-31)

²⁴ Loke tie boka nabulu beto ni si karua baṅara. Ba kote tataru nia sa si keke, meke kukiti nia si keke; babe va lavatia sa si keke, meke etulia si keke. Gua ke lopu boka keke gua nabulu nia goi sa Tamasa meke sa poata.

²⁵ Gua ke mu lopu talotaṅa nia sa mua tinoa, sapu sa si kote hena ia na napoa, babe na poko tana tinimu. Na tinoa si arilaena hola nia sa ginani, meke sa tini si arilaena hola nia sa poko. ²⁶ Dotu sari na kurukuru tapuru saripu korapa tapuru lamae. Lopu lelete na qireqire si arini, ba hoke poni mo sa Tamamia pa Maṅauru. Ba gamu si ari laemia hola ni sari na kurukuru. ²⁷ Esei koa gamu boka hoda va gele ia sa nana tinoa pa tinalotaṅadi rini?

²⁸ Na vea ke kaqu talotaṅa nia tu sapu na sa si kote poko nia goi? Mamu doṅo la i gua meke toqolo sari na havoro lili. Lopu hoke tavetavete, na pitipiti si arini.

²⁹ Maqu tozi hinokarani gamu Rau, sapu koari doduru

sari na zinama hire pa Kinubekubere Hope tatasana. ††† 6:14 Mk 11:25-26 † 6:19 Zem 5:2-3

poko tolavaedi te Solomone sa baṅara, ba loketoṅa poko tanisa si tolavaena kekeṅoṅo gugua keke rina havoro hire. ^{††30} Sari na havoro si lopu hoke koa seunae meke ta oki la pa nika, ba hoke va pokopokoi mo Tamasa. Ba gamu si arilaemia hola ni sari na havoro, ke hinokara hola sapu kaqu va pokopoko gamu Sa. Kei, hiteke hola sa mia rinaṅeraṅe.

³¹ Ke gua asa si mu lopu talotaṅa nia sapu pavei kote vagia goi sa gemu ginani, na kolo, meke sa mua poko. ³² Arini pu lopu raṅea sa Tamasa si hoke talotaṅa ni sari na tiṅitoṅa gugua arini. Ba sa Tamamia pa Maṅauru si ele gilani Nana gua saripu ehaka ni gamu. ³³ Ba mi hata kekenua sa Binaṅara te Tamasa meke sa Nana tinoṅoto, meke kaqu ponini gamu Sa sari doduru tiṅitoṅa pu gua hire. ³⁴ Mi lopu talotaṅa ni ṅinoroi sari na tinasuna tanisa rane vugo. Ura sa rane vugo si koadia nana tinasuna telena. Hopeke rane si koadia sari hopeke dia tinasuna.

Zinutudi ri Votiki Tie

(Luke 6:37-38,41-42)

7 Mi lopu vari zutui, pude mi lopu ta zutu koe Tamasa. ² Ura gua sapu zutu nia goi koari na tie, si kaqu ta zutu pule nia tugo goi koe Tamasa. Meke sa pada sapu tavete la nia goi koari na tie, si asa tugo kaqu ta tavete atu koa goi. [†]

³ Na vegua ke voriti nia goi sa kavuru pa matana sa tasimu, ba lopu balabala ia goi sa kukuru huda pa matamu telemu? ⁴ Vea meke kote zama si goi koasa tasimu, 'Atu maqu suti pania sa kavuru pa matamu,' gua, ba pa matamu soti si koa nana si keke kukuru huda. ⁵ Agoi na tie sekesekei! Mu okipani kenua sa kukuru huda pa matamu telemu, pude boka dogogorae valeana, meke boka suti pania sa kavuru pa matana sa tasimu.

⁶ Mi lopu vala i koari na siki sari na tiṅitoṅa hopedi, sina kote taliri pule mae meke garata gamu rini. Lopu vala i koari na boko sari na vovoto davi sina kote neti va konekonei rini.

Tepa, Hata, meke Kikia

(Luke 11:9-13)

⁷ Tepa meke kote vagia gamu, hata meke kote dogoria gamu, kikia meke kote ta tukele vatu koa gamu sa sasada. ⁸ Ura sari doduru pu tepa si kote vagi tugo, asa sapu hata si kote dogoria tugo, meke asa sapu kikia si kote ta tukele vala tugo sa sasada. ⁹ Agoi na tie varipodo, be tepa gana ginani sa mua koburu si vegua kaqu ponia patu goi? ¹⁰ Ba be tepa gana igana si asa, si vegua kaqu ponia noki goi? ¹¹ Tie kaleamia si gamu ba hoke poni tiṅitoṅa leadi gamu sari mia koburu. Sa Tamamia pa Maṅauru si leana holani gamu, ke hinokara hola sapu kaqu poni ni tiṅitoṅa leadi Sa saripu tepa koa Sa. ¹² Mu tavete kenu la ni koari na tie sari na ginugua leadi, gua saripu hiva ni goi pude tavete atu ni rini koa goi. Asa mo ginuana sa

†† 6:29 1 Baṅ 10:4-7; 2 Koron 9:3-6 † 7:2 Mk 4:24

Tinarae te Mosese, meke sari na vina tumatumae tadi na poropita. †

Sa Sasada Nizupuna (Luke 13:24)

¹³ Mi nuquru la koasa sasada nizupuna. Sina sa sasada sapu la gua pa tinahuara si marepaha, meke sa sirana si labe meke lopu tasuna, ke ari sokudi enea si asa. ¹⁴ Ba sa sasada sapu la gua pa tinoa hola si nizupu, meke sa siranana sa si tasuna, ke ari ka visavisa mo si nuquru vasina.

Sa Huda meke sa Vuana (Luke 6:43-44)

¹⁵ Mi kopu puleni gamu koari na poropita kokohadi. Kote mae si arini koa gamu meke pokopoko ni rini sari na hahanana tana sipi ba pa korapadi rini si gua ri na siki pinomo variva mate. ¹⁶ Pa vuana kote dono gilani gamu si arini. Kekeono na hilibubuku si lopu boka vua qurepi d, meke sa huda rakihī si lopu boka vua piqi. ¹⁷ Sa huda leana si leana vuana, ba na huda kaleana si kaleana tugo vuana. ¹⁸ Sa huda leana si lopu boka vua va kaleana, meke sa huda kaleana si lopu boka vua valeana. ¹⁹ Sari doduru huda pu lopu vua valeana, si ta maho palae si arini meke ta oki la pa nika. ††²⁰ Gua asa, ke sari na poropita kokoha hire, si boka gilani mo gamu koari na dia tinavete. ‡

Saripu Ta Kilu Koasa Baṅara (Luke 13:25-27)

²¹ Lopu ari doduru pu zama mae koa Rau, 'Baṅara, Baṅara,' gua, si kote boka nuquru pa Binaṅara Maṅauru, ba arini mo pu va tabei sari na hiniva tanisa Tamaqu pa Maṅauru. ²² Pana kamo sa totoso vinaripitui te Tamasa, si soku tie si kote zama mae koa Rau, 'Baṅara, Baṅara, pa korapa pozamu Goi si tozi vura nia gami sa Inavoso Leana te Tamasa. Hipuru pani gami sari na tomate kaleadi, meke soku tinavete variva magasadi si taveti gami!' gua. ²³ Ba kote tozi va leana ni mo Rau si arini, 'La mi taloa, lopu hite gilana gamu Rau si gamu kasa na tie va sesea mia!' ††

Sa Sinokirae Hinokara (Luke 6:47-49)

²⁴ Ego, asa sapu avosodi sari Qua vina tumatumae hire, meke va tabei si arini, si kekeono gua tugo na tie tumatumae sapu kuria sa nana vetu pa patu. ²⁵ Ke be hoqa sa ruku, naqe sa popoa, hiru sa givusu, meke raza koasa vetu, ba lopu boka hoqa si asa, sina turu va nira pa patu. ²⁶ Ba asa sapu avosi sari na Qua vina tumatumae hire, meke lopu va tabei si arini, si gua tugo na tie duviduilina sapu kuria sa nana vetu pa bolebole onone. ²⁷ Ego, totoso hoqa sa ruku, naqe sa popoa, hiru sa givusu meke raza koasa vetu sana, si hoqa meke ta huara inete si asa."

† 7:12 Lk 6:31 †† 7:19 Mt 3:10; Lk 3:9 ‡ 7:20 Mt 12:33 †† 7:23 Sam 6:8

Sa Niniraṅira te Zisu

²⁸ Totoso va hokoti Zisu sari doduru Nana vina tumatumae hire, si magasa hola nia rina kobi tinoni sa Nana hahanana va tumatumae. ††²⁹ Ura lopu gugua rina tie pu hoke variva tumatumae nia sa Tinarae te Mosese si Asa, ba koa ia niniraṅira sa Nana vina tumatumae.

Salanā Zisu si Keke Tie Popoquna (Maka 1:40-45; Luke 5:12-16)

8 Totoso taluarae gore pule mae pa toqere se Zisu, si moatana sa puku vinarigara tie pu luli koa Sa. ² Meke mae hoqa todoṅo pa kenuna Sa si keke tie popoquna meke zama, "Baṅara, be guana hiva Goi, si boka va via au mo Goi," gua si asa. ³ Ke qaṅama la nia Zisu sa limana koasa tie popoquna meke tiqva Sa si asa meke zama, "Hiva tugo si Rau, ke mamu via tu ba goi," gua si Asa. Meke pa totoso tugo asa si via sa tie koasa nana minoho. ⁴ Beto asa si zama la ia Zisu si asa, "Mu lopu la vivinei nia pa tie si hie, ba mamu la vata dogoro pule nigo koasa hiama pude mani vilitigo. Beto hoi mamu la tavetia sa vina vukivukihī vinulasa sapu tozia sa Tinarae d te Mosese, pude va sosodea koari na tie sapu ele via si goi," gua si Asa. ††

Salanā Zisu si Keke Nabulu (Luke 7:1-10)

⁵ Totoso nuquru la pa vasileana Kepaniami se Zisu, si mae koa Sa si keke koimata varipera tadi na tie Roma, meke tepa tinokae si asa koe Zisu. ⁶ Zama si asa, "Baṅara, sa qua nabulu si moho sisigiti, korapa eko si asa pa qua vetu; lopu boka niu, na koa ta sigiti hola si asa," gua si asa. ⁷ Meke zama se Zisu, "Leana maqu atu salanā." ⁸ Ba olaṅa sa koimata, "Koi, lokari Baṅara, lopu na tie gotogotoqu si arau pude kaqu mae ia Goi sa qua vetu. Mamu zama nia mo sa zinama pude mani magogoso sa qua nabulu," gua si asa. ⁹ "Arau ba hoke zamai mo sari qua tie varipera koasa niniraṅira sapu poni nau ri qua palabatu, pude 'La' gunia rau si keke, si la mo si asa. Pude 'Mae' gunia pule rau si keke si, mae tugo si asa. Pude zama ia rau sa qua nabulu, 'Tavetia hie,' gua, si tavetia tugo sa," gua si asa.

¹⁰ Totoso avosi Zisu sari nana zinama gua asa tanisa koimata, si magasa hola Nana, ke zama la si Asa koari na kobi tie pu luli koa Sa, "Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu lopu ele dogoria Rau keke tie Izireli sapu ranerane kekeono gua sa tie hie. ¹¹ Tozi hinokarani gamu Rau sapu soku rina tie Zenitailo si kote mae guadi pa doduru kasia popoa, meke kaqu habotu somanae koari Ebarahami, e Aisake, meke e Zekopi pa ineṅa koasa Binaṅara Maṅauru. †††¹² Ba sari na tie Ziu pu ta vizatadi pude somana, si kote ta gona vura koasa butubutu baṅara te Tamasa la pa korapa huporo dudukurumu. Vasina pu kote kabo, na garata livodi si arini." †††¹³ Meke tiqe zama la koasa koimata se

†† 7:28 Mk 1:22; Lk 4:32 ††† 8:4 Liv 14:1-32 ††† 8:11 Lk 13:29

Zisu, "Mu pule mua, mani ta evaṅa tugo gua sapu va hinokaria goi," gua si Asa. Meke pa totošo tugo asa si ta salaṅa sa nabulu mohona tanisa koimata.

Soku Tie Mohodi si Salaṅi Zisu

(Maka 1:29-34; Luke 4:38-41)

¹⁴ Totoso kamoā Zisu sa vetu te Pita, si dogoria Sa sa kaleqe roana e Pita, korapa eko nana pa teqe, na moho nunuare si asa. ¹⁵ La taṅinia Zisu sa limana, meke magogoso nana sa kaleqe, ke tekulu si asa meke va tana ponía ginani sa se Zisu. ¹⁶ Pana veluveluna asa, si turaṅa mae ni rina tie koe Zisu sari soku dia tie pu nuquri na tomate kaleadi. Hipuru pani Zisu pa Nana zinama sari na tomate kaleadi, meke salaṅi Sa sari doduru pu moho. ¹⁷ Evaṅia Zisu sa tinavete hie pude tava gorevura gua sapu zama nia e Aisea sa poropita te Tamasa, sapu guahe:

"Ele salaṅi Sa sari nada minoho na vinagauru," gua. †

Saripu Hiva Lulia se Zisu ba Ruarabeke

(Luke 9:57-62)

¹⁸ Meke totošo dogoria Zisu sa puku vinarigara pu mae vari likohae nia, si ria i Sa sari Nana disaepeli pude karovo la pa kali karovona sa kopi Qaleli. ¹⁹ Meke keke rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si mae meke zama la koa Sa, "Baṅara, maqu luligo pa doduru vasina pu la i Goi." ²⁰ Ba olaṅa la koa sa se Zisu, "Sari na kurukuru ṅame na kurukuru tapuru ba hite ari dia qoqoro na vori tu, ba sa Tuna na Tie, si loke Nana vasina soti pude eko magogoso." ²¹ Keke ri Nana disaepeli si zama la koa Sa, "Baṅara, kekenu Mu va malumau pude la pomunu paki nia sa tamaqu," gua si asa. ²² Ba olaṅa la ia Zisu si asa, "Vekoi saripu matedi pude madi pomunu ni sari na tie matedi. Ba agoi si mamu luli Au mo," gua si Asa.

Va Bulea Zisu sa Raneboṅi

(Maka 4:35-41; Luke 8:22-25)

²³ Meke suraṅa pa koaka se Zisu meke sari kasa Nana disaepeli, meke toka la si arini pa kali karovona sa kopi Qaleli. ²⁴ Meke raza mae gana sa raneboṅi koasa kopi, meke puzakia na ololobagea sa koaka, ba se Zisu si korapa puta gana. ²⁵ Ke va vaṅunia ri kasa disaepeli si Asa, meke zama ia rini, "Harupu gita Baṅara, tata mate si gita," gua si arini. ²⁶ Meke olaṅa la i Zisu si arini, "Na vegua ke matagutu si gamu? Hiteke hola sa mia rinaṅeraṅe!" Tekulu si Asa, meke norea Sa sa givusu na kolo, ke bule nodolo va hodaka nana. ²⁷ Magasa beto sari doduru meke vari zamai teledia, "Na tie sa si guahe, ke va tabea tu rina givusu na bogusu," gua si arini.

Salaṅi Zisu sari Karua Tie Nuquri Tomate Kaleadi

(Maka 5:1-20; Luke 8:26-39)

²⁸ Totoso hogoto se Zisu pa kali karovona sa kopi, pa popoa Qadarini, si vura mae guadi koari na bae

popomunuana sari karua tie pu ta higorae tomate kaleadi, meke mae koe Zisu. Hoke kokoa koari na lovu vasina sari kara. Variva matagutu sari karua tie hire, ke loke tie si hoke hiva ene hola gua pa sirana vasina.

²⁹ Sipu dogoria tugo ri kara se Zisu, si gagaemana mo sari kara, meke zama, "Agoi na Tuna Tamasa, nasa si hiva taveteni gami Goi? Hiva va kilasa gami Goi pa tinasigiti sipu lopu ele kamo sa rane vinaripitui?" gua sari kara. ³⁰ Lopu seu vasina si koa nana si keke rovana boko lavata, korapa ganigani gedi. ³¹ Meke tepa koe Zisu sari na tomate kaleadi, meke zama, "Pude hipuru pani gami Goi, si Mu garunu lani gami koasa rovana boko hoi," gua si arini. ³² "Ego, la!" gua se Zisu. Ke taluarae sari na tomate kaleadi koari karua tie, meke la nuquru koari na boko, taluarae sari na boko hire, meke haqala goreā rini sa taba, meke la hoqa suvu pa kopi meke lodu mate beto.

³³ Meke govete la pa vasileana sari na tie pu kopudi ri na boko, meke la vivinei ni rini sari doduru ginugua pu ta evaṅa koari karua tie pu koa i na tomate kaleadi.

³⁴ Ke topue la tutuvia ri doduru tienā sa vasileana se Zisu, meke sipu dogoria rini, si tepa ia rini si Asa pude taluarae taloa pa dia popoa.

Salaṅia Zisu si Keke Tie Mohona

(Maka 2:1-12; Luke 5:17-26)

9 Ke suraṅa pule se Zisu pa koaka meke toka karovo pule la si Asa pa Nana popoa soti pa Kepaniami pa kali karovona sa kopi. ² Sipu koa Sa vasina, si palekia rini pa teqe si keke tie sapu mate kukuru tinina, meke la koe Zisu. Totoso dogoria Zisu nomana gua sa dia rinaṅeraṅe koa Sa, si zama la ia Sa sa tie mohona, "Tuqu, mu koa qetu, ele taleosae sari na mua sineā," gua si Asa.

³ Meke zama golomo teledia sari kaiqa tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, "Ai, va Tamatamasae pule nia sa tie hie," gua si arini.

⁴ Ba ele gilania tu Zisu gua sapu balabala ia rini, ke zama la koa rini si Asa, "Na vegua ke balabala i gamu sari na kinaleadi gua arini?" ⁵ Na sa si gotogoto pude zama lania koasa tie mohona pude bakala koa gamu sapu tagoa Rau sa ṅiniraṅira, "Ele taleosae sari na mua sineā?" gua, ba "Tekulu mamu ene?" ⁶ Ba pude mi tumae nia gamu sapu sa Tuna na Tie si ari Nana ṅiniraṅira pa pepeso pude taleosae sineā," si tiqe zama ia Sa sa tie mohona, "Turu, palekia mua teqe mamu la pa mua vetu!" gua si Asa. ⁷ Gasa turu mo sa tie, meke ene pule taloa nana.

⁸ Matagutu na magasa sari na tie totošo dogoria rini sapu gua asa, sapu boka ponía tu Tamasa pa tie sa ṅiniraṅira pude taleosae sineā, ke vahesia rini sa Tamasa.

Tiokia Zisu se Matiu

(Maka 2:13-17; Luke 5:27-32)

⁹ Beto asa si taluarae vasina se Zisu, meke pa korapana sa Nana inene la, si dogoria Sa si keke tie hata takisi, pozana sa si e Matiu, korapa habotu nana

pa nana vetu vasina hoke ta vagi sa takisi. Tioko la ia Zisu si asa, "Mae luli Au," gua si Asa. Turu se Matiu meke lulia sa se Zisu.¹⁰ Meke sipu korapa habotu henahena pa vetu te Matiu † se Zisu meke sari Nana disaepeli, si sokudi sari na tie hata takisi meke kaiqa tie kaleadi pule si somana habotu henahena koa rini. ††¹¹ Totoso dogoria ri kaiqa Parese sapu gua asa, si nanasi rini sari na disaepeli te Zisu, "Na vegua sa titisa tamugamu ke henahena somanae tu koari na tie kaleadi?" gua si arini.

¹² Avosi Zisu si arini, ke zama la i Sa, "Sari na tie pu toa voleanadi si lopu hoke hata ia rini sa tie salaņa, ba sari pu mohodi mo. ¹³ La mamu tiro hata ia pa Kinubekubere Hope sa ginuana sa zinama sapu guahe: 'Na tataru variva taleosae mo si hiva nia Rau, lopu na vina vukivukihii!' Lopu mae si Rau pude tioki sari na tie toņoto, ba sari na tie kaleadi tu!" gua se Zisu. ‡

Ninanasa koa sa Minadi pa Ginani

(Maka 2:18-22; Luke 5:33-39)

¹⁴ Beto hoi si mae gedi pule sari na disaepeli te Zone Papitaiso meke nanasia rini se Zisu, "Na vegua ke gami, meke sari na Parese si hoke madi pa ginani pude lopu henahena kaiqa totoso, ba sari na disaepeli Tamugoi si lopu hoke madi d?" gua si arini.

¹⁵ Meke olaņa se Zisu, "Vegua, hiva nia gamu pude talotaņa meke lopu henahena sari na tie ta ruvatadi pa inevaņa varihaba, totoso korapa habotu turaņa rini sa tie varihaba? Lokari! Ba korapa mae sa rane pana ta vagi taloa sa tie varihaba koa rini, pa totoso tu asa si kaqu tiqe koa madi si arini.

¹⁶ Loke tie si boka tuvaka nia poko vaqurana sa poko koana. Pude gua asa, si kote totoso viziri sa poko vaqura, si kote rikata va noma sa poko koana. ¹⁷ Loke tie tugo si hoke voi nia vaeni vaqurana sa vovoina vaeni koana. Pude gua asa si kote pokata sa vovoina koana, meke titisi palae sa vaeni. Ba sa vaeni vaqurana si kaqu ta voi tugo pa vovoina vaqurana, pude kaqu leadi beto sari kara."

Sa Vineki Matena meke sa Barikaleqe Mohona

(Maka 5:21-43; Luke 8:40-56)

¹⁸ Sipu korapa zama nia Zisu sapu gua asa, si mae hoqa todoņo pa kenuna Sa si keke koimata tadi na Ziu, meke zama, "Baņara, sa tuqu vineki si vaquru mate mo, ba hiva nigo rau pude mae va opo nia limamu pude va toa pulea," gua si asa. ¹⁹ Ke turu se Zisu meke sari Nana disaepeli meke luli la koa sa.

²⁰ Meke keke barikaleqe sapu kamo na minoho † tana barikaleqe ka manege rua vuaheni, si luli mae pa mudina Zisu. ²¹ Zama golomo telena sa barikaleqe, "Be tiqua mo rau hukihukirina sa poko te Zisu, ba kote ta salaņa mo si rau," gua si asa. Ke la tiqua sa si asa.

²² Seke liņana se Zisu meke dogoria Sa sa barikaleqe, ke zama la ia Sa, "Mu koa qetu tuqu! Sa mua rinaņeraņe koa Rau si ele salaņigo," gua si Asa. Pa totoso tugo asa si ta salaņa sa barikaleqe.

²³ Meke nuquru la se Zisu pa vetu tanisa koimata tanisa sinaqoqi d. Sipu dogori Sa sari na tie pu korapa lukalukana na kevukevu, meke taruqoqo, na gua, si zama la si Asa koa rini, ²⁴ "Vura beto gamu doduru! Lopu mate sa vineki hite, na puta gana mo," gua si Asa. Meke hegere nia ri doduru si Asa. ²⁵ Ba totoso ele tava vura beto sari doduru tie, si nuquru la se Zisu pa lose pu koa ia sa vineki, meke taņinia Sa limana, ke toa pule si asa. ²⁶ Sa inavosona sa tinavete pu evaņa Zisu hie, si ta urahae la pa doduruna sa popoa sana.

Salaņi Zisu Sari Karua Tie Bebehudi

²⁷ Sipu taluarae se Zisu koasa vetu asa, meke ene hola, si podalae lulia ri karua tie bebehudi si Asa, meke velavela guahe: "Tuna d Devita, mu tataruni gami," gua sari karua.

²⁸ Totoso nuquru se Zisu pa keke votiki vetu, si mae koa Sa sari karua, ke zama la i Zisu, "Va hinokaria gamu kara sapu kote boka salaņa gamu Rau?" gua si Asa. "Uve Baņara!" gua sari karua.

²⁹ Meke tiqi Zisu matadi meke zama, "Mani ta evaņa tugo sapu gua va hinokaria gamu kara!" gua si Asa. ³⁰ Meke dodogorae dia sari kara, ba tozi ni Sa pude lopu vivinei nia pa keke tie, sapu gua ta evaņa. ³¹ Ba totoso taluarae taloa ri kara, si la tozi urahae nia ri pa doduruna sa popoa sana sapu gua ta evaņa.

Salaņa Zisu sa Tie Pokana

³² Ba sipu korapa taluarae sari karua, si turaņa mae nia pule ri kaiqa koe Zisu si keke tie pokana, sapu nuquria na tomate kaleana. ³³ Ba totoso hipuru pania tugo Zisu sa tomate kaleana, si podalae zama nana mo sa tie, ke magasa beto sari doduru, meke zama, "Lopu ele hite ta dogoro si keketoņa gua hie pa Izireli," gua si arini.

³⁴ Ba zama sari na Parese, "Sa baņaradi rina tomate kaleadi sapu e Setani, si ponia niniraņa si Asa, pude hipuru pani sari tomate," gua sarini. ‡

Visavisa sari Tie Tavetavete

³⁵ Ene beto la i Zisu sari na vasivasileana hitekedi na nomadi. Variva tumatumae si Asa koari na sinaqoqi, meke tarae nia Sa sa inavoso leana tanisa Binaņara te Tamasa. Salaņi Sa sari na tie pa hopehopeke dia minoho na vinagauru. ††³⁶ Totoso dogori Sa sari kobi tinoni, si tataru hola ni Sa si arini, sina koa tasuna, meke loke tie tokani, gua tugo rina sipi pu loke dia sepati d. †††³⁷ Meke zama la si Asa koari Nana disaepeli, "Soku sari na vuvua komiha, ba lopu soku sari na tie pakepakete. †††³⁸ Mi varavara la koa sa Baņarana sa

† Sa vetu te Matiu babe Zisu, lopu bakala. †† 9:10 Lk 15:1-2
‡ 9:13 Mt 12:7; Hoz 6:6 †† "Minoho tana barikaleqe" ginuana si va goregore ehara.

‡‡ 9:34 Mt 10:25, 12:24; Mk 3:22; Lk 11:15 ††† 9:35 Mt 4:23; Mk 1:39; Lk 4:44 †††† 9:36 Nab 27:17; 1 Baņ 22:17; 2 Koron 18:16; Izk 34:5; Mk 6:34 § 9:37 Lk 10:2

vuvua, pude mani garunu la ni sari na tie pakepakete pa Nana inuma, pude varigara ni sari na vuadi.”

Sari ka Manege rua Apositolo

(Maka 3:13-19; Luke 6:12-16)

10 Tioko varigara ni Zisu sari ka manege rua Nana disaepeli meke poni ni Sa sa ninirañira pude hipuru pani sari na tomate kaleadi, meke salañi sari doduru minoho na vinagauru.

² Hire sari na pozadi ri ka manege rua apositolo *d*: E Saimone sapu ta pozae Pita, meke e Aduru sa tasina sa; Zemisi meke Zone, sari karua tuna e Zebet; ³ Pilipi meke Batolomiu; Tomasi, meke e Matiu sa tie hata takisi; e Zemisi sa tuna Alepiasi, meke Tadeasi;

⁴ Saimone sa Tie Zeloti †, meke se Ziudasi Isikarioti sapu qoraqora nia se Zisu.

Ta Garunu sari ka Manege rua Apositolo

(Maka 6:7-13; Luke 9:1-6)

⁵ Garunu vura ni Zisu sari ka manege rua apositolo hire, meke tozi ni Sa si gua hire, “Mi lopu la si gamu koari na popoa tadi na tie Zenitailo *d*, meke koari na vasivasileana tadi na tie Sameria *d*. ⁶ Ba mi la koari na tie Izireli *d*, saripu guana sipi muliunudi. ⁷ La tozia koarini sapu sa Binañara Mañauru si tata kamo! ^{††8} Mi salañi saripu moho, va toa pulei saripu mate. Va via i saripu popoqu na vagauru pa tinidi, mamu hipuru pani sari na tomate kaleadi. Ele vagi moka va soku si gamu, ke mi vala moka va soku. ⁹ Mi lopu paleke poata pa mia vovoina. ¹⁰ Lopu palekia keke huneke, lopu paleke vina rua sote, lopu paleke sadolo, na kolu hodu pa mia inene. Ura sa tie tavetavete si garo tugo pude ta poni ginani. ‡

¹¹ Pana la kamo gamu pa keke vasileana nomana ba be hitekena, si mamu nuquru la koasa vasileana sana mamu doño hata ia keke tie sapu qetu pude va kamo gamu. Mi koa mo vasina, osolae taluarae taloa si gamu koasa vasina asa. ¹² Pana nuquru si gamu pa keke vetu, si mi zama guahe, ‘Mani koa koa gamu sa binule.’ ¹³ Be va kamo valeana gamu rini pa vetu asa, si mi vekoa sa mia binule ‡† vasina. Ba be lopu hiva va kamo gamu rini, si mi vagi pule nia sa mia minana koa rini. ¹⁴ Meke be kaiqa vetuvetu na vasileana si lopu hiva va kamo gamu babe lopu hiva avosi sari mia zinama, si mamu tavusu pani ‡ sari na kavuru pepesona sa popoa sana pa nene mia. ‡††15 Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sari na popoa sara si kaqu tava kilasa koe Tamasa pa rane vinaripitui, hola nia gua sapu ta evaña pa popoa Sodomu *d* meke Qomora *d* pa rane asa. ‡‡

† Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroihe koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva varipera nia sa qavuna pa Roma. †† 10:7 Lk 10:4-12 ‡ 10:10 1 Kor 9:14; 1 Tim 5:18 ‡† Zama nia sa binule pude poni minana toso vari tutuvi sari na tie Ziu. ‡‡ Tavete guahe si arini pude va bakalia sapu kaqu tava kilasa koe Tamasa si arini. ‡†† 10:14 TTA 13:51 ‡‡‡ 10:15 Mt 11:24; Zen 19:24-28

Sari na Qinoraqora pu Kaqu Mae Koa Gamu

(Maka 13:9-13; Luke 21:12-17)

¹⁶ Avoso mae! Garunu gamu Rau si gamu guana sipi pa varikorapadi rina siki pinomo variva mate. Mi koa tumatumae guana noki, ba mi koa ñoño guana baruku. ^{§17} Mi koa va balau, sina kaiqa tie si kote turaña la ni gamu pa vinaripitui, meke kote komiti gamu rini pa dia sinaqoqi. ^{§†18} Koa gua koasa mia linuli koa Rau si kote ta turaña la nia gamu pude ta podeke pa kenudi rina Qavuna na Bañara, pude la tozia koa rini meke koari na tie Zenitailo sa Inavoso Leana te Tamasa. ¹⁹ Pana ta turaña la si gamu pa vinaripitui, si mi lopu balabala mamata na neneke nia sapu na sa si kote zama nia gamu, meke ve kote zama gua si gamu. Ba pana kamo tu sa mia toso pude zama, si kote ta poni nia gamu gua sapu kote zama nia gamu. ²⁰ Ura gua saripu kote zama ni gamu si lopu na mia zinama telemia, ba gua mo sapu kote ponini gamu sa Maqomaqona sa Tamamia pa Mañauru.

²¹ Sari na tamatasi si kote turaña lani pa minate sari na tasidia pu va hinokara. Meke sari na tamadia si kote gua tugo koari na tudia, meke sari na tudia si kote vala ni sari na tiatamadia pa minate. ^{§††22} Pa ginuaqu Rau si kote ta kukitae si gamu koari doduru. Ba asa sapu koa va nabu, meke kamo sa vinabetona, si kaqu ta harupu. ^{§†23} Pana ta ñoñovala gamu pa keke vasileana, si mi govete la mia pa keke votiki vasileana. Maqu tozi va hinokarani gamu sipu lopu ele va hokoti gamu sari mia inene la koari doduru vasivasileana pa Izireli, si kote pule mae mo sa Tuna *d* na Tie.

²⁴ Loke koburu sikulu si ululu hola nia sa nana titisa. Meke loke pinausu si ululu hola nia sa nana palabatu. ^{§†25} Ke sa disaepeli si mani tumatumae kekeñoño gua sa nana titisa. Meke sa pinausu si mani kekeñoño gua sa nana palabatu. Be Arau sa Palabatu koasa mia tatamana, si ele zutu nau Belozibabi *d* arini, si kaqu kaleana hola latu sari na pozapoza pu kaqu zutuni gamu rini si gamu na Qua tatamana. ^{§†}

Asa Sapu Kaqu Ta Matagutae

(Luke 12:2-7)

²⁶ Ke mi lopu matagutu ni sari na tie pu kukitini gamu. Ura doduru sapu tava paere si kaqu tava vura, meke sari doduru ginugua tomedi, si kaqu ta gilana pa tie. ^{§27} Gua saripu tozi golomoni gamu Rau, si mi tozi vura ni pa kobi tie. Meke gua saripu avosi gamu pa vasidi tomedi, si mi velavela lani koari na tie. ²⁸ Mi lopu matagutu ni saripu va matea mo sa tini, ba lopu boka va matea sa maqomaqo. Ba mi matagutu nia sa Tamasa sapu boka va matea sa maqomaqo meke sa tini pa heli. ²⁹ Karua pitikole si keke seniti hinoludi, ba lopu keke arini si kote mate be lopu pa hiniva te Tamasa. ³⁰ Ba sapu gamu, kamo tu koari na kalu pa

§ 10:16 Lk 10:3 §† 10:17 Mk 13:9-11; Lk 12:11-12, 21:12-15 §†† 10:21 Mk 13:12; Lk 21:16 §‡ 10:22 Mt 24:9, 13; Mk 13:13; Lk 21:17 §†† 10:24 Lk 6:40; Zn 13:16, 15:20 §† 10:25 Mt 9:34, 12:24; Mk 3:22; Lk 11:15 §‡ 10:26 Mk 4:22; Lk 8:17

batumia ba ele gilana betoi tu Tamasa ninaedi. ³¹ Ke mi lopu matagutu. Gamu si arilaemia, hola ni sari soku ŋavulu pitikole!

Saripu Helahelae nia meke saripu Oso nia se Karisito
(Luke 12:8-9)

³² Asa sapu tozi helahelae Nau pa kenudi rina tie, sapu asa si keke tie Taqarau gua, si kaqu tozi helahelae gunia tugo Rau pa kenuna sa Tamaqu pa Maŋauru si asa. ³³ Ba asa sapu oso Nau pa kenudi rina tie, si kaqu osonia tugo Rau pa kenuna sa Tamaqu pa Maŋauru. †

Sa Binule meke na Vinaripera
(Luke 12:51-53; Luke 14:26)

³⁴ Mi lopu balabala ia sapu na binule si paleke mae nia Rau pa popoa pepeso. Lopu na binule si paleke mae nia Rau, ba na vinaripera tu. ³⁵ Mae si Rau pude varitokei ni sari na tatamana na tamatina, na tamaivana, na tamaroana. †³⁶ Sari na ŋati kana nomadi tana tie si kote ari kasa mo pa keke tatamana soti.

³⁷ Asa sapu tataru hola ni sari tiatamana hola Nau si Arau si lopu garo pude na Qua disaepeli, meke asa sapu tataru ni sari tuna koreo na vineki hola Nau si Arau, si lopu garo si asa pude na Qua disaepeli. ³⁸ Asa sapu lopu palekia nana korosi telena meke luli Au, si lopu garona pude koa na Qua disaepeli. †³⁹ Asa sapu ruritia sa nana tinoa, si kaqu siana nia sa. Ba asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa pa linuliqu Rau, si kote tagoa sa sa nana tinoa. ††

Sari na Piniana sa Tinavete Vina Kamo Tie
(Maka 9:41)

⁴⁰ Asa sapu va kamo gamu si va kamo valeana Au tugo sa si Arau. Meke asa sapu va kamo valeana Au si Arau si va kamo valeana ia tugo sa si Asa sapu garunuqu Rau. ††⁴¹ Asa sapu va kamo ia si keke poropita te Tamasa, sina na tie maena pu paleke inavoso te Tamasa, ke na pinia tadi na poropita tugo si kaqu somana ta poni nia tugo sa. Meke asa sapu va kamo ia si keke tie toŋoto, sina tie toŋoto sapu maena, ke kaqu ta poni nia tugo sa sa pinia tadi na tie toŋoto. ⁴² Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu asa pu ponina kamo pa kapa kolo si keke rina koburu, sina na Qua disaepeli si asa, si hinokara sapu kote vagia tugo sa sa nana pinia leana."

Sari na Tie Paleke Inavoso te Zone Papitaiso
(Luke 7:18-35)

11 Sipu beto zama ni Zisu sari na vina tumatumae hire koari ka manege rua Nana disaepeli, si taluarae vasina si Asa, meke la variva tumatumae, na tarae pule koari na vasivasileana pa Qaleli.

² Meke toto avoso ni e Zone Papitaiso pa vetu varipusi sari na tinavete pu evaŋi Zisu Karisito, si garunu lani sa koa Sa sari kaiqa nana disaepeli, meke la nanasa guahe si arini, ³ "Zisu, tozini gami, Agoi tugo sa tie sapu tozia Zone sapu kote mae, gua? Ba kote aqania tu gami si keke votikaena?"

⁴ Meke olaŋa la koa rini se Zisu, "Pule la mamu tozi nia se Zone gua saripu avosi, na dogori gamu. ⁵ Tie bebehu ba dodogorae, tie ikena ba ene pule, saripu popoqudi ba ta salaŋa, na tie nuli ba avavosae, saripu mate, ba tava toa pule, meke sa Inavoso Leana te Tamasa si ta tarae koari na tie habahuala. ††⁶ Tamanae tugo saripu lopu nunala pa dia vina hinokara mae koa Rau," gua se Zisu.

⁷ Sipu korapa taluarae sari na disaepeli te Zone, si podalae zama nia Zisu koari na kobi tinoni sa gugua e Zone. Zama si Asa, "Totoso la gamu pa qega pude la avavoso koe Zone, na sa si emi la dogoria gamu? Keke tie sapu malohoro kekeŋoŋo na elo duduli sapu va niniu ia na givusu? ⁸ Ba na sa si hiva la dogoria gamu? Keke tie sapu pokopoko va leleanae? Lokari, sari na tie gugua asa si hoke koa pa vetu baŋara tu! ⁹ Tozi Nau, na sa zoŋazoŋa tugo si emi la dogoria gamu? Keke poropita? Uve, ba se Zone si arilaena hola ni sa sari na poropita. ¹⁰ E Zone mo sapu ta tozi pa Kinubekubere Hope sapu zama guahe:

'Zama sa Tamasa: Kote garunu kenu la nia Rau sa Qua tie paleke inavoso,

sipu lopu ele kamo la si Goi,

pude va namanama ia sa Mua sirana,' gua. ††

¹¹ Tozi hinokarani gamu Rau sapu arilaena hola ni e Zone Papitaiso sari doduru pu koa va kenue koa sa, ba asa sapu hiteke hola pa Binaŋara Maŋauru, si noma hola nia sa se Zone. ¹² Podalae pa toto pu tarae se Zone meke kamo kamahire si ta rapatae sa Binaŋara Maŋauru meke koa tasuna si asa. Hiva tuqe vagia rina tie ta ŋaziridi si asa pude huaria. †¹³ Sari na poropita meke sa tinarae te Mosese si korokorotae nia sa Binaŋara Maŋauru, osolae kamo mae se Zone. ¹⁴ Be hiva va hinokari gamu sari na vina tumatumae tadi kasa, si ego, e Zone mo hie sa vina gorevurana sa kinorotae, sapu kaqu pule mae sa poropita Ilaiza, gua. ††¹⁵ Be koadia taliŋa mia si mi va avoso mae!

¹⁶ Na sa si kote va padapada guni Rau sari na tie pa rane ŋinoroi? Gua tugo ari na koburu pu habotu lopilopi pa vasina maketi koari hopeke dia pukuna, meke vari velavela karovi si arini meke zama guahe:

¹⁷ 'Kera atu ni gami sari na kinera mate, pa tinalotaŋa, ba lopu kabo si gamu. Mike atu ni gami sari na kinera vinarhaba pa qinetuqetu, ba lopu peka si gamu,' gua.

¹⁸ Totoso mae se Zone, si hoke madi pa ginani, meke lopu napo vaeni si asa; ke zama sari na tie, 'Koa ia tomate kaleana si asa!' gua si arini. ¹⁹ Totoso mae sa Tuna na Tie, si hena na napo si Asa, ke zama pule sari na tie, 'Na tie doa, meke na tie naponapo si Asa †††,

† 10:33 2 Tim 2:12 †† 10:35 Mka 7:6 † 10:38 Mt 16:24; Mk 8:34; Lk 9:23 †† 10:39 Mt 16:25; Mk 8:35; Lk 9:24, 17:33; Zn 12:25 †† 10:40 Mk 9:37; Lk 9:48, 10:16; Zn 13:20

††† 11:5 Ais 35:5-6, 61:1 ††† 11:10 Mal 3:1 § 11:12 Lk 16:16 §† 11:14 Mal 4:5; Mt 17:10-13; Mk 9:11-13 §†† Zutu nia rini se Zisu guana na tie va gugue si Asa koe Tamasa. Mi tiro la pa Diut 21:20.

meke na baere tadi na tie hata takisi, meke tadi kaiqa tie kaleadi pule si Asa! gwa pule. Ba sa ginilagilana lohina *d* te Tamasa si tava sosode koari na vuana," gwa se Zisu.

Sari na Vasileana pu Lopu Va Hinokara

(Luke 10:13-15)

²⁰ Sipu beto saripu gwa hire, si norei Zisu sari na vasivasileana vasina evaṅi Sa sari sokudi ri Nana tinavete variva magasadi, sina lopu hite kekere si arini koari na dia sinea. ²¹ "Mi talotaṅa si gamu pa vasileana Korazini meke gamu pa Betiseda! Be ta evaṅa koari na tie Zenitailo pa Taea meke pa Saedoni sari na tinavete variva magasadi gwa pu ta evaṅa koa gamu, si be ele pukerane tu kekere pa sinea si arini meke ele habotu pa eba, meke pokopoko baika si arini! ^{†22} Tozi hinokarani gamu Rau, sapu kaqu tava kilasa koe Tamasa si gamu pa rane vinaripitui, hola nia sa vina kilasa tadi pa Taea meke Saedoni pa rane asa. ²³ Meke gamu pa Kepaniami! Balabala ia gamu sapu kote ta ovulu sage pa Maṅauru si gamu gwa? Lokari hokara! Kote ta gona gore la pa heli si gamu! Be ta tavete pa Sodomu sari na tinavete variva magasadi saripu ta evaṅa koa gamu kamahire, si be koa hola nana pa rane ḡinoroi sa popoa asa. ^{††24} Tozi va hinokarani gamu Rau sapu kaqu tava kilasa koe Tamasa si gamu pa rane vinaripitui, hola nia sa vina kilasa sapu kaqu ta vala pa vasileana Sodomu pa rane asa!" gwa si Asa. [‡]

Mae Koa Rau Mamu Magogoso

(Luke 10:21-22)

²⁵ Meke pa totoaso asa si zama se Zisu, "Tamaqu, Agoi na Baṅara pa Maṅauru meke pepeso! Vahesi Igo Rau si Agoi, sina tomei Goi sari ginugua hire koa rini pu gilagilana meke tumatumaedi meke vata dogoro ni koa rini pu guana koburu. ²⁶ Uve Tamaqu, pa Mua hiniva Goi, ke ta evaṅa sapu gwa asa.

²⁷ Sari doduru tiṅitoṅa si ele poni Nau sa Tamaqu. Loke tie si gilania sa Tuna, ba sa Tamana mo, meke loke tie si gilania sa Tamana ba sa Tuna mo, meke arini mo pu vizati sa Tuna pude va dogoro ni sa Tamana. ^{††}

²⁸ Mae koa Rau si gamu doduru pu mabo meke mamata ni sari na mia pinaleke, Maqu ponini gamu sa minagogoso. ²⁹ Mi palekia sa Qua ioki, Maqu va tumatumaē gamu. Sina ḡoḡo na va pepekae pa maqomaqoqu si Rau, meke kaqu vagia gamu sa minagogoso. ^{‡‡30} Sina lopu tasuna sa Qua ioki ^{‡‡†}, meke mamahelo tugo sa Qua pinaleke."

† 11:21 Ais 23:1-18; Izk 26:1 kamo hinia 28:26; Zol 3:4-8; Em 1:9-10; Zak 9:2-4 †† 11:23 Ais 14:13-15; Zen 19:24-28 ‡ 11:24 Mt 10:15; Lk 10:12 †† 11:27 Zn 3:35, 1:18, 10:15 †† 11:29 Zer 6:16 ††† Sa "ioki" si hoke va hakea ri pa ruadi ri karua bulumakao pude palekia. Zama se Zisu sapu sa Nana vina tumatumaē si lopu tasuna ke lopu tasuna tugo sa ninabuluna Sa.

Sa Ginuguana sa Rane Sabati

(Maka 2:23-28; Luke 6:1-5)

12 Pa totoaso asa, si ene hola gwa pa keke inuma huiti *d* se Zisu meke sari Nana disaepeli pa rane Sabati. Ovia sari kasa disaepeli ke podalae rarusu vagi kiko huiti si arini meke henahena gedi. ^{‡‡2} Totoso dogoria rina Parese gwa sapu evaṅa rina disaepeli, si zama la koe Zisu si arini, "Dotu, sea hola pa tinarae te Mosese si pude tavete gwa asa sari na Mua disaepeli pa rane Sabati!" gwa si arini.

³ Meke olaṅa se Zisu, "Lopu hite tiro ia tu gamu gwa sapu tavetia sa Baṅara Devita meke sari nana tie sipu ovia si arini? ^{§4} Nuquru la se Devita pa korapana sa Ipi *d* Hopena te Tamasa meke la hena ia sa meke sari nana tie sa bereti sapu na vinariponi la koe Tamasa. Ba hopena pa Tinarae te Mosese pude gani hobia rina tie hokara si asa, tale ari na hiama mo kaqu hena ia. ^{§†}

⁵ Babe lopu ele tiro ia tu gamu gwa sapu koa pa Tinarae te Mosese sapu sari na hiama pa Zelepade *d* si seke la ia mo rini sa tinarae kinopuna sa Rane Sabati, ba lopu sea si arini? ^{§††6} Ba tozini gamu Rau sapu koa nana hie si Asa sapu noma hola nia sa Zelepade. ⁷ Zama sa Kinubekubere Hope: "Na tataru variva taleosae mo si hiva nia Rau koa gamu, lopu na vinukivukihia *d*." Be gilania gamu gwa sapu gunia Rau, si lopu kaqu zutui gamu sari na tie pu lopu sea. ^{§††8} Ura sa Tuna na Tie mo si Baṅara nia sa Rane Sabati," gwa se Zisu.

Sa Tie Mate Limana

(Maka 3:1-6; Luke 6:6-11)

⁹ Sipu taluarae vasina se Zisu, si la si Asa koa keke sinaqoqi *d*. ¹⁰ Koanana vasina si keke tie sapu mate limana. Koadia tugo vasina saripu hiva zutua se Zisu koari kaiqa tinavete kaleadi, ke nanasia rini si Asa, "Vegua, tava malumu pa Tinarae te Mosese si pude salaṅa tie pa Rane Sabati?"

¹¹ Meke olaṅa la koa rini se Zisu, "Be keke koa gamu si hoqa voi pa pou si keke nana sipi pa Rane Sabati, si vea, lopu kote la tuqe vagia goi meke ovulu vura nia mo sia? ^{§††12} Ba na tie si arilaena hola nia sa sipi! Ke gwa asa, si lopu ta hukata pa tinarae te Mosese si pude tavete valeana pa Rane Sabati," gwa se Zisu.

¹³ Meke tiqe zama la ia Sa sa tie pu mate kali limana, "Mu nadoria limamu," meke sipu nadoria sa tie sa limana, si leana pule gwa tugo sa kali limana si asa. ¹⁴ Ba taluarae pa sinaqoqi sari na Parese, meke la vivinei pude hata ia sa siraṅa, gwa pude va matea se Zisu.

Sa Nabulu Ta Vizatana te Tamasa

¹⁵ Sipu avoso nia Zisu sapu gwa asa, si taluarae si Asa vasina, meke soku tie si luli koa Sa. Salaṅa betoi Sa sari doduru tie mohodi. ¹⁶ Tozi ni Sa si arini pude lopu tozi

‡‡† 12:1 Diut 23:25 § 12:3 1 Samuela 21:1-6 §† 12:4 Liv 24:9 §†† 12:5 Nab 28:9-10 §† 12:7 Mt 9:13; Hoz 6:6 §†† 12:11 Lk 14:5

urahaē nia pa tie sapu esei si Asa. ¹⁷ Hie si pude va gorevura ia gua sapu zama nia Tamasa koasa poropita Aisea, sapu guahe:

¹⁸ “Hie tugo sa Qua nabulu sapu vizatia Rau. †

Asa sapu tataru hola nia Rau,
meke va qetuqetu Au.

Kaqu ponía Rau koa Sa sa Maqomaqoqu,
meke kaqu tozi vura nia Sa sa Qua vinilasa toŋotona koari doduru butubutu.

¹⁹ Lopu kote varitokei babe kukili vura si Asa;
loke tie kote avosia mamalaiŋina pa sisiraŋa.

²⁰ Na kuli ta sirana ba lopu kote moku ia sa,
na zuke matamata purina ba lopu kote va mate ia Sa,

osolae va turu ia Sa sa Nana vinilasa toŋotona pa rane mumudi.

²¹ Pa korapa pozana Sa si kote vekoa ri doduru butubutu sa dia rinaŋeraŋe,” gua sa Tamasa.

Zisu meke se Setani

(Maka 3:20-30; Luke 11:14-23)

²² Beto, si turaŋa mae nia ri kaiqa tie koe Zisu si keke tie sapu ta hilae tomate kaleana ke behu na poka.

Salaŋia Zisu si asa, ke boka zama na dodogorae pule.

²³ Magasa hola sari na puku vinarigara tie meke zama, “Hokara Asa mo sa Tuna Devita?” gua si arini.

²⁴ Ba totošo avosia rina Parese, si olaŋa la sarini, “Na Belozibabi d sapu sa baŋaradi rina tomate kaleadi si ponía koa Sa sa ŋiniraŋira, gua asa ke boka hipuru pani Sa sari na tomate kaleadi,” gua si arini. ††

²⁵ Gilani Zisu sari na dia binalabala, ke zama la koa rini si Asa, “Sari doduru butubutu baŋara saripu paqapaqaha puleni meke varivaripera pulei teledia, si lopu kaqu boka koa hola seunae. Na vasileana, na tatamana sapu ta paqapaqaha pa hopeke pukuna, meke varivaripera pulei teledia, si kote ta huarae sa dia kinoa. ²⁶ Ke, be keke pukuna pa butubutu binaŋara te Setani si raza ia si keke pukuna tanisa, si ta paqaha mo sa nana binaŋara pa soku pukudi, ke vea meke kote boka koa hola si asa? ²⁷ Be Arau si hipuru palae tomate kaleadi pa ŋiniraŋira te Setani, si pa ŋiniraŋira tesei si hipuru palae tomate sari na mia disaepeli? Pude gua asa si sari kasa mia disaepeli telemia mo va sosodea sapu sea si gamu! ²⁸ Ba be koasa Maqomaqona tu e Tamasa si hipuru pani Rau sari na tomate kaleadi, si tava sosode, sapu sa Binaŋara te Tamasa si ele kamo koa gamu. ²⁹ Loke tie si boka huara nuquria sa vetu tanisa tie ŋinira, se Setani meke hena pani sari nana likakalae. Be guana lopu pusi pakia sa sa tie ŋinira, si lopu boka nuquru la hiko si asa pa nana vetu.

³⁰ Asa sapu lopu toka Nau, si kana Au sa si Arau. Asa sapu lopu toka Nau pude tioko varigara mae ni koa Rau sari na tie, si va talahuarae i sa si arini. ††† Ke Maqu tozini gamu, sapu sari kaiqa sinea na kinaleadi pu zama lani na tie koe Tamasa si boka taleosae mo; ba asa sapu zama paraŋia sa Maqomaqo Hope si namu

lopu hite kaqu taleosae hokara. ³² Asa sapu zama va kaleana la koasa Tuna na Tie, si boka taleosae mo. Ba asa sapu paraŋia sa Maqomaqo Hope, si namu lopu hite kaqu taleosae hokara kamahire, meke ninae rane ka rane. ††

Sa Huda meke sari na Vuana

(Luke 6:43-45)

³³ Na huda kaleana si kaleadi tugo vuana, ba na huda leana, si leadi tugo vuana. Ura hopeke huda si ta gilana koari na vuadi. †††³⁴ Tie kaleamia gua tugo na noki si gamu! Tie kaleadi si lopu boka zama vura ni sari na tiŋitoŋa leadi. Ura sapu siŋi vura pa bulo, si ta zama vurae pa ŋuzu. †††³⁵ Sa tie leana si va vurai sa sari na tiŋitoŋa leanadi pu siŋi pa bulona, ba sa tie kaleana si va vurai sa sari na tiŋitoŋa kaleanadi pu siŋi pa bulona. ³⁶ Tozini gamu Rau sapu koasa rane vinaripitui te Tamasa, doduru tie si kote ta pitu koari doduru zinama hoborodi pu zama vura ni rini. ³⁷ Ura sari doduru mua zinama pu zama ni goi, si arini tugo si kote pitu pule igo, pude va sosodea sapu be loke mua sinea si goi, ba be kaqu tava kilasa si goi,” gua si Asa.

Tepa ia Rini si Keke Vinagilagila koe Zisu

(Maka 8:11-12; Luke 11:29-32)

³⁸ Meke beto asa si mae zama koa Sa sari kaiqa Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, “Titisa, Mu va dogoroni gami si keke vina gilagila variva magasa,” gua si arini. †††³⁹ Meke olaŋa la si Asa, “Na sinage kaleana, na va gugue koe Tamasa sa sinage hie! Hiva vina gilagila si gamu, ba loke vina gilagila si kaqu poni gamu Rau, ba sa vina gilagila mo te Zona sa poropita d. ⁴⁰ Gua sapu ka ŋeta ranena meke ŋeta boŋina pa tiana sa igana lavata se Zona, si sa Tuna na Tie si kaqu ka ŋeta ranena meke ŋeta boŋina pa lovu, meke toa pule si Asa. ⁴¹ Pa rane vinaripitui si kote turu meke zutu gamu ri na tie pa Ninive si gamu, sina arini si kekere koari na dia sinea totošo avosia rini sa tinarae te Zona. Meke dotu, koa nana kamahire hie si Keke ⁴² sapu noma hola nia se Zona. ⁴³ Pa rane vinaripitui si kaqu turu meke zutu gamu sa baŋara maqota d pa popoa Siba si gamu, sina gelenaena sa nana inene taluarae mae pa nana popoa pude mae avosia se Solomone pa nana tinumatumae. Meke dotu, koa nana kamahire hie si Asa sapu noma hola nia se Solomone. ⁴⁴ †††

Sa Pinule Mae Tanisa Tomate Kaleana

(Luke 11:24-26)

⁴³ Be ta hipuru palae si keke tomate kaleana koa keke tie, si la enene pa soloso si asa, pude hata ia si keke vasina pude koa magogoso. Pana lopu boka dogoria sa si keke vasina pude koa, ⁴⁴ si kote zama si asa, ‘Maqu pule la mo pa vetu, vasina pu koa kenuqu

†† 12:32 Lk 12:10 †† 12:33 Mt 7:20; Lk 6:44 ††† 12:34 Mt 3:7, 23:33, 15:18; Lk 3:7, 6:45 †††† 12:38 Mt 16:1; Mk 8:11; Lk 11:16
§ 12:39 Mt 16:4; Mk 8:12 §† 12:40 Zna 1:17 §†† Zisu. §† 12:41
Zna 3:5 §†† 12:42 1 Baŋ 10:1-10; 2 Koron 9:1-12

† 12:18 Ais 42:1-4 †† 12:24 Mt 9:34, 10:25 † 12:30 Mk 9:40

si rau.' Meke toso pule mae sa, si kokobana meke ta sara va via na tava tana valeana sa vetu. ⁴⁵ Ke topue si asa, meke la turaña mae ni sa sari ka zuapa tomate saripu kaleadi hola nia si asa, meke mae koa pulea rini sa tie sana. Ke sa tinoa tanisa tie sana si namu na kaleana hola nia sapu gua tatasana. Gua putaputa tugo asa si kote ta evaņa koari na tie kaleadi pa rane ninoroi," gua se Zisu.

Sa Tinana meke sari na Tasina e Zisu

(Maka 3:31-35; Luke 8:19-21)

⁴⁶ Sipu korapa zama koari na tie se Zisu pa korapana keke vetu, si mae turu pa sada sa tinana meke sari na tasina koreo, na hiva zama koa Sa si arini. ⁴⁷ Meke keke tie koarini pu varigara si la tozi nia se Zisu, "Hiva nigo sa tinamu meke sari na tasimu koreo, korapa turu aqa pa sada sarini," gua si asa.

⁴⁸ Meke olaņa la koa sa se Zisu, "Esei sa tinaqu meke ari sei sari tasiqū koreo?"

⁴⁹ Meke huhuku la i Sa sari Nana disaepeli meke zama, "Hire sari na tinaqu na tasiqū koreo. ⁵⁰ Asa sapu tavetia gua sapu hiva nia sa Tamaqu pa Maņauru, si asa tugo sa tasiqū koreo, na tasiqū vineki meke na tinaqu," gua si Asa.

Sa Parabolona d sa Tie Uma

(Maka 4:1-9; Luke 8:4-8)

13 Pa rane tugo asa si taluarae koasa vetu sana se Zisu, meke la habotu si Asa pa masa pa kopi Qaleli, pude variva tumatumae. ² Noma sisigiti sa puku vinarigara tie sapu mae vari likohae nia, ke suraņa la pa keke koaka si Asa meke habotu vasina. Sa puku vinarigara lavata si turu pa masa. ¹³ Soku ginugua si va tumatumae ni Sa sarini koari na parabolona d, meke zama guahe si Asa: "Keke tie si vura meke taburu ni sari na kiko pa nana inuma.

⁴ Totoso taburu ni sa sari na kiko, si kaiqa si hoqa la pa korapa sirana, meke mae gani betoi rina kurukuru tapuru si arini. ⁵ Kaiqa si hoqa la vasina sapu tale patupatuna meke lopu moata pepesona. Lopu seunae, si toa vura mae sari na linetelete sina lopu moata sa pepeso. ⁶ Ba totoso gasa mae sa rimata si nādaī si arini, ke harahara, sina lopu gore va lohi sari na karosodi. ⁷ Kaiqa ri na kiko si hoqa la koa ri na hilibubuku sapu toqolo sage meke ilupu va matei si arini. ⁸ Ba kaiqa kiko si hoqa la pa pepeso leanana, meke vua valeana. Kaiqa si vua keke gogoto kiko koai, kaiqa si onomo navulu, meke kaiqa si tolonavulu. ⁹ Asa sapu ari taliņana si mani avosia," gua si Asa.

Sa Nātidi gua rina Parabolona

(Maka 4:12-40; Luke 8:9-10)

¹⁰ Beto asa, si mae nanasia ri nana disaepeli se Zisu, "Na vegua ke tale vivinei mo pa parabolona si Goi totoso variva tumatumae koari na tie?" gua si arini.

¹¹ Meke olaņa se Zisu, "Sari na tinumatumae tomedi koasa Binaņara Maņauru si ele ta poni atu koa gamu, ba koari na votiki tie si tava paere si arini. ¹² Ura sa tie sapu ele tago si kote ta poni va soku nono latu. Ba asa sapu loke nana, sa vasinahite sapu tago ia sa si kaqu ta vagi palae koa sa. ^{††13} Hie gua ke hoke vivinei si Arau koa rini pa parabolona: Pude madi dodogorae ba lopu doņo gilania. Pude madi avavosae ba lopu avoso gilania. ¹⁴ Koa rini si gorevura sa zinama te Aisea sapu guahe: ‡

"Sari na tie hire si avosia na avosia mo rini ba lopu kaqu gilania,

dogoria na dogoria mo, ba lopu kaqu gilania.

¹⁵ Ura lopu hiva va avoso sari na taliņa dia, meke ele va puta i rini sari na matadia, meke korodia va avoso sari na bulodi rina tie hire. Be lopu gua, si kote boka dodogorae mo sari na matadia,

meke avavosae mo sari na taliņa dia, meke kote boka gilgilana mo sari na bulodia, meke kote boka kekere mae mo koa Rau, meke kaqu salaņi Rau si arini,' gua.

¹⁶ Ba ta manae sari mata mia, sina dodogorae si arini, meke sari taliņa mia sina avavosae dia. ^{††17} Tozi hinokarani gamu Rau, sapu soku poropita, na tie toņoto te Tamasa pukerane saripu edi dogori na avosi gua saripu dogori na avosi gamu hire, ba lopu boka.

Va Bakalia Zisu sa Parabolona sa Tie Uma

(Maka 4:13-20; Luke 8:11-15)

¹⁸ Mi avosia sa ginuana sa parabolona tanisa tie uma. ¹⁹ Sari na kiko pu hoqa la pa sirana si kekeņoņo gua tugo sari na tie pu avosia sa Inavosona sa Binaņara Maņauru, ba lopu boka tumae nia rini. Ke mae se Setani sapu sa natina sa kinaleana, meke hena pania sa zinama sapu ta lete pa korapa bulodia. ²⁰ Sari na kiko pu hoqa la pa pepeso sapu tale patupatuna meke lopu moata pepesona, si gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, meke lopu sana vagi qetuqetu nia rini. ²¹ Ba lopu soto va nabu pa dia tinagona sa, ke lopu koa seunae pa bulodia si asa. Ke sipu raza mae sari na tinasuna, na ninaqunaquna sa Inavoso Leana sana, si hinoqa luara pania rini si asa. ²² Sari na kiko pu hoqa la koari na hilibubuku si gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, ba sari na ilipuņanana sa tinoa hie, meke sa inokorodi rina tinagotago si hukatia sa Inavoso Leana pa bulodia, ke lopu boka vua pa dia tinoa. ²³ Ba sari na kiko pu hoqa pa pepeso leana, si gua arini pu avosia sa Inavoso Leana meke tumae nia rini si asa, meke vua si asa pa dia tinoa. Kaiqa si vua gogoto, kaiqa si onomo navulu, meke kaiqa si tolonavulu," gua si Asa.

Sa Parabolodi rina Duduli Kaleadi

²⁴ Keke parabolona pule sapu tozia Sa koa rini si guahe: "Sa Binaņara Maņauru si kekeņoņo gua keke tie sapu

† 13:2 Lk 5:1-3

†† 13:12 Mt 25:29; Mk 4:25; Lk 8:18, 19:26 ‡ 13:14 Ais 6:9-10
‡† 13:16 Lk 10:23-24

la taburu ni pa nana inuma sari na kiko leanadi. ²⁵ Ba sipu korapa puta sari doduru tie pana boŋi, si mae si keke kana tanisa meke taburu somanae ni sari kiko kaleanadi koari na kiko leanadi, meke taloa nana.

²⁶ Totoso toa sage sari na linetelete meke podalae vua, si toa somanae dia tugo sari na duduli kaleadi.

²⁷ Meke mae koasa tie tago inuma sari nana nabulu meke zama, 'Baŋara, nake na kiko leadi tu si letei goi pa mua inuma, ba pae maedi sari na duduli kaleadi pu toa vasina?' gua si arini.

²⁸ Meke olaŋa si asa, 'Na kana si tavete gua asa,' gua si asa. 'Vegua, hiva nia goi pude la rabutu pani gami sari na duduli kaleadi?' gua sari na nabulu.

²⁹ Olaŋa si asa, 'Lokari, sina pude rabuti gamu kamahire, si kote ta rabutu turanae sari na linetelete leadi. ³⁰ Vekoi madi toqolo varigara dia. Pa totoso pakepakete tu si kote tiqe tozi ni rau sari na tie pakepakete pude rabutu vagi kenui sari na duduli kaleadi, meke pusi varigara ni meke sulu pani pa nika. Meke tiqe varigara ni sari na kiko leadi meke vekoi pa qua vetu ginani,'" gua si Asa.

Sa Parabolona sa Kiko Masitadi

(Maka 4:30-32; Luke 13:18-19)

³¹ Meke keke parabolo pule si tozi ni Zisu: "Sa Binaŋara Maŋauru si gua keke kiko masitadi sapu letea keke tie pa nana inuma. ³² Hiteke hola si asa koari doduru kiko, ba sipu toqolo sage sa, si noma hola ni sa sari doduru linetelete pule. Ta evanae keke huda nomana si asa, meke mae sari na kurukuru tapuru meke tavete dia vori koari na lelaŋana sa," gua si Asa.

Parabolona sa Isiti meke na Palava

(Luke 13:20-21)

³³ Meke keke parabolo pule si tozia Sa koa rini: "Sa Binaŋara Maŋauru si guahe," gua si Asa. "Keke barikaleqe si vagi sa sari kaiqa isiti, meke heni ni sa koari ka hiokona lima kilo palava, osolae ta ovulae sage beto mo sa palava," gua si Asa.

Gua meke Tale Vivinei pa Parabolo se Zisu

(Maka 4:33-34)

³⁴ Tale vivinei pa parabolo se Zisu totoso variva tumatumae si Asa koari na kobi tinoni. Loke nana vina tumatumae koa rini sapu lopu kaqu vivinei pa parabolo si Asa. ³⁵ Hie si pude va gorevura ia gua sapu ta korotae koa keke poropita, sapu guahe: †

"Kote zama vura ni rau koari na parabolo; meke kote vata gilana ni Rau koa rini sari na likakalae pu ta tomedi sanugua ta kuri sa kasia popoa," gua.

Va Bakalia Zisu Ginuana sa Parabolodi rina Duduli Kaleadi

³⁶ Beto si taluarae koasa puku vinarigara lavata se Zisu, meke nuquru pule la pa vetu si Asa. Meke mae tepa koa Sa sari Nana disaepeli, "Tozini gami sa ginuana sa parabolodi rina duduli kaleadi pa inuma," gua si arini.

³⁷ Meke olaŋa la koa rini se Zisu, "Sa Tuna na Tie tugo si Asa, sapu letedi sari na kiko leadi. ³⁸ Sa inuma si na kasia popoa. Sari na linetelete leadi si ari na tiena sa Binaŋara te Tamasa. Sari na duduli kaleadi si ari na tie te Setani. ³⁹ Sa kana pu letedi sari na duduli kaleadi si e Setani tugo. Sa totoso pakepakete si na vinabetona sa totoso ta mutina. Sari na tie pakepakete si ari na mateana te Tamasa. ⁴⁰ Gua sapu ta pusi varigarae sari na duduli kaleadi, meke ta sulu pa nika, si gua tugo asa si kaqu ta evana pa vinabetona sa totoso ta mutina. ⁴¹ Kote garunu lani sa Tuna na Tie sari Nana mateana, pude rabutu vura pani pa Nana Binaŋara sari doduru tiŋitoŋa pu va evani sari kinaleana, meke sari doduru tie pu hoke tavete va sea. ⁴² Meke kaqu ta okie la pa nika pa heli, vasina pu kaqu koa kabo na garata livodi pa tinasigiti si arini. ⁴³ Ba sari na tie toŋotodi te Tamasa si kaqu ŋedala guana rimata pa Binaŋara tanisa Tamadia. Asa sapu ari taliŋana si mani avosia," gua si Asa.

Sa Parabolona sa Tinagotago Tomena

⁴⁴ "Sa Binaŋara Maŋauru si gua pule hie," gua se Zisu. "Keke tie si dogoro pohoia sa si keke tinagotago ta tomena pa keke vasi pepeso. Sipu beto dogoria sa, si tamunu tome pulea sa, meke pa nana qinetuqetu si la holuholu ni sa sari doduru nana likakalae, meke pule la holu vagia sa sa pepeso asa," gua.

Sa Parabolona sa Vovoto Davi Taguena

⁴⁵ "Meke gua pule hie," gua si Asa. "Sa Binaŋara Maŋauru si gua tugo keke tie holuholu sapu la hata vovoto davi taguedi. ⁴⁶ Meke sipu dogoria tugo sa si keke sapu tolavaena hola, si la holuholu pani sa sari doduru nana likakalae, meke la holu vagia sa sa vovoto davi sana.

Sa Parabolona sa Vaqara

⁴⁷ Sa Binaŋara Maŋauru si gua tugo na vaqara sapu la ipa nia rini pa kolo, meke soku votivotiki igana si vagi rini. ⁴⁸ Totoso sokua na igana sa vaqara, si kave gore nia rini pa masa si asa, meke habotu vizati rini sari na igana. Saripu leadi si voi i rini pa vovoina, ba saripu kaleadi si okipani rini. ⁴⁹ Pa vinabetona sa totoso ta mutina, si gua tugo asa si kote ta evana. Kote mae sari na mateana, meke vizata pani sari na tie kaleadi koari na tie leadi. ⁵⁰ Meke kote oki lani rini koasa nika pa heli sari tie kaleadi. Vasina si kaqu koa kabo na garata livodi pa tinasigiti."

† 13:35 Sam 78:2

Sari na Vina Tumatumae Vaqura na Koadi

⁵¹ Meke nanasi Zisu sari Nana disaepeli, "Tumani tugo gamu sari na vina tumatumae hire?" gua si Asa. "Uve," gua si arini.

⁵² Ke zama la koa rini si Asa. "Ego, gua asa si ari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese sapu ta evaṇae na disaepeli koasa Binaṇara Maṇauru, si gua tugo keke tie sapu vagi vura ni pa nana vetu sari na tiṇitoṇa vaquradi meke koadi," gua si Asa.

Etulia ri pa Nazareti se Zisu

(Maka 6:1-6; Luke 4:16-30)

⁵³ Totoso ele va hokoti Zisu sari parabolo hire, si taluarae vasina si Asa. ⁵⁴ La pa Nana vasileana soti, pa Nazareti, si Asa meke la va tumatumae koari na tie pa sinaqoqi vasina. Meke magasa hola sarini sipu avosi rini sari Nana vina tumatumae. "Pavei vagi ni sa tie hie sari na ginilagilana, meke na ṇiniraṇira pude tavete tinavete variva magasadi gugua hire? ⁵⁵ Lopu na tuna koreo mo sa kamada sia? Sapu sa pozana sa tinana si e Mere meke sari tasina koreo si ari Zemisi, Zosepa, Saimone, meke Ziudasi sia? ⁵⁶ Sari kasa tasina vineki ba koa dia mo hire, ba na pavei zoṇazoṇa vagi ni Sa sari doduru ginugua hire?" gua si arini. ⁵⁷ Ke doṇo va gorea meke etulia rini si Asa. †

Ba zama la koa rini se Zisu, "Na poropita si ta pamaṇae koari doduru vasina, ba lopu koa rini pu koa pa nana popoa soti meke pa nana tatamana soti," gua si Asa. ⁵⁸ Ke lopu soku tinavete variva magasadi si taveti Zisu vasina, sina koa gua sapu lopu va hinokaria rini si Asa.

Sa Minate te Zone Papitaiso

(Maka 6:14-29; Luke 9:7-9)

14 Meke pa totona asa si avoso ni Herodi d Anitipasi, sa baṇara pa Qaleli, sari inavosona e Zisu. ² Ke tozi ni sa sari nana tie nomanomadi pa qinavuna, "Namuna e Zone Papitaiso tugo mo si hie, na toa pule mo pa minate, gua asa ke koa ia na ṇiniraṇira si Asa pude taveti sari tinavete variva magasadi," gua si asa.

³ Ura ele garunu tie tu se Herodi pude la tuqe vagia se Zone Papitaiso, pusi ia meke la vekoa pa vetu varipusi. Evaṇia sa si guahe pa ginuguana e Herodiasi, sa barikaleqe tanisa tasina, sapu se Pilipi, †⁴ sina hoke tozi la nia Zone koe Herodi, sapu lopu toṇoto pa tinarae te Tamasa, si pude haba vagia sa se Herodiasi, sa barikaleqe tanisa tasina! ⁴⁵ Ke pa ginugua asa si hiva va matea Herodi se Zone, ba sina matagutu ni sa sari na tie Ziu, sina va hinokaria rina tie sapu na keke poropita tugo te Tamasa se Zone.

⁶ Meke totoso kamo sa rane podo te Herodi, si la pekapeka pa kenuna sa vinarigara sa tuna vineki e Herodiasi, meke qetu hola nia e Herodi sa nana pinekapeka. ⁷ Meke zama tokotokoro se Herodi, "Be na

sa si tepa ia goi ba kote ponigo mo rau," gua si asa koa sa vineki.

⁸ Ke pa hiniva tanisa tinana si la sa vineki koe Herodi meke tepa, "Hiva nia rau sa batuna e Zone Papitaiso pude voi mae nia goi pa keke besini †⁴ tani, kamahire tugo!" gua si asa. ⁹ Sipu avosia Herodi sapu gua asa, si talotaṇa hola si asa, ba sina ele zama tokotokoro si asa pa kenudi rina nana tie ta ruvatadi, ke va garunu zinama si asa pude ponua gua sapu hiva nia sa vineki. ¹⁰ Ke ta kupa sa batuna e Zone Papitaiso pa vetu varipusi. ¹¹ Paleke mae nia rini pa keke besini sa batuna, meke vala nia ri koasa vineki, meke paleke la nia sa vineki si asa koasa tinana. ¹² Meke la paleke vagia ri na disaepeli te Zone sa tinina meke la pomunu nia rini, beto meke tiqe la tozi nia rini se Zisu.

Poni Zisu sari ka Lima Tina Tie

(Maka 6:30-34; Luke 9:10-17; Zone 6:1-14)

¹³ Totoso avoso nia Zisu sapu ele tava mate se Zone Papitaiso, si taluarae vasina si Asa pa keke koaka, meke la si arini pa keke vasina ivuluna. Avoso nia rina tie sapu gua asa, si taluarae koari na dia vasivasileana si arini meke ene luli la koa Sa. ¹⁴ Totoso hogoto kamo pa masa se Zisu meke dogoria Sa sa vinarigara lavata, si tataru hola ni Sa si arini, ke salaṇi Sa saripu mohodi.

¹⁵ Meke sipu kamo sa veluvelu si mae koa Sa sari Nana disaepeli meke zama, "Ele podalae huporo sa popoa, meke na vasina ivuluna si hie. Mu garunu pule lani pa vasivasileana sari na tie hire pude madi la holu gedi ginani," gua si arini.

¹⁶ Meke olaṇa se Zisu, "Lopu kilu taloa si arini. Mi poni mo gamu!" gua si Asa.

¹⁷ Meke zama sari kasa disaepeli, "Ura ka lima bereti mo, meke karua igana mo si koa hire," gua si arini.

¹⁸ "Paleke mae ni koa Rau tani," gua se Zisu. ¹⁹ Meke tozi ni Sa sari na tie pude habotu pa duduli. Beto hoi si vagi Sa sari ka lima bereti meke sari karua igana, meke doṇo sage la pa Maṇauru si Asa, meke mana ni Sa. Meke tiqe videvidei Sa meke vala ni Sa koari na disaepeli meke va hia i rini koari na tie. ²⁰ Henahena sari doduru, meke deṇa valeana beto. Meke ka manege rua pili, si pudiki va siṇi ni umumu ginani koa holadi rina disaepeli. ²¹ Sa ninaedi ri pu henahena si ari ka lima tina koreo na palabatu, ba lopu ta nae sari na koburu na barikaleqe.

Ene Mae pa Kolo se Zisu

(Maka 6:45-52; Zone 6:15-21)

²² Meke beto asa, si tozi ni Zisu sari Nana disaepeli pude koi ia sa koaka meke karovo kekenu la pa kali karovona sa kopi Qaleli, meke Asa si koa hola pude garunu taloa ni sari na tie. ²³ Sipu beto garunu puleni Sa sari na tie, si sage la telena pa keke toqere si Asa pude varavara, meke sipu kamo sa veluvelu, si koa eke telena vasina si Asa. ²⁴ Pa totoso asa si ele seu latu sari kasa disaepeli koasa dia koaka, korapa hena lamae nia na bogusu sa koaka, sina ṇinira sa givusu kemua.

† 13:57 Zn 4:44 †† 14:3 Lk 3:19-20 ‡ 14:4 Liv 18:16, 20:21

†† Pude sosodea sapu ele mate hinokara si asa.

²⁵ Pa kali vaqavaqasa si ene mae pa kolo se Zisu koa ri Nana disaepeli. ²⁶ Sipu dogoria rini enena mae pa kolo si Asa, si matagutu sisigiti si arini. "Na tomate si maehe!" gua si arini meke gagaemana.

²⁷ Ba hinoqa zama la koa rini se Zisu, "Mi koa varane! Arau mo, mi lopu matagutu," gua si Asa.

²⁸ Meke zama la koa Sa se Pita, "Baṅara, be hinokara Agoi si isa, mamu tiokau maqu ene atu pa kolo," gua si asa.

²⁹ "Leana, ene mae," gua se Zisu. Meke neti vura pa koaka se Pita meke podalae ene la koe Zisu pa kolo.

³⁰ Ba sipu dogoria Pita sa ṅinirana gua sa givusu, si matagutu si asa meke podalae lodu. "Baṅara harupau," gua si asa.

³¹ Hinoqa qaqama la se Zisu meke tuqe vagia Sa meke zama ia Sa, "Vegua ke nunala si goi? Hiteke hola sa mua rinaṅeraṅe?" gua si Asa.

³² Meke totošo suraṅa sari kara pa koaka, si bule nana sa givusu. ³³ Meke vahesia rina disaepeli pa koaka se Zisu. Zama si arini, "Hinokara sapu Agoi tugo sa Tuna Tamasa," gua si arini.

Salani Zisu sari na Tie Mohodi pa Qenesareti

³⁴ Karovia rini sa kopi Qaleli meke la hogoto pa popoa Qenesareti. ³⁵ Doṅo gilania rina tie vasina se Zisu, ke va enea rini sa inavoso, meke turaṅa mae ni rini koa Sa sari na dia tie mohodi pa doduruna sa popoa sana. ³⁶ Tepa koe Zisu si arini pude va malumi Sa sari na tie mohodi pude tiqva sa Nana hukihukiri poko. Meke sari doduru pu tiqva ia sa hukihukirina sa Nana poko, si ta salaṅa beto.

Vina Tumatumae Koadi tadi na Tie Ziu

(Maka 7:1-13)

15 Meke taluaraedi mae pa Zerusalemia sari kaiqa Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke nanasia rini se Zisu, ² "Na vegua sari kasa disaepeli tamugoi, lopu ṅuzapa paki lima meke henahena si arini? Gua ke sekea rini sa hahanana ṅuzapa lima, sapu ele tava tumatumae nia gita koari na tiatamada pukerane," gua si arini.

³ Meke olaṅa la se Zisu, "Gamū ba na vegua ke sekea sa Tinarae te Tamasa meke luli gamu sari na mia vina tumatumae soti telemia? ⁴ Ura zama sa Tamasa, 'Mu va lavatia sa tinamu meke tamamu' meke 'Asa sapu zama ṅoṅovalu sari na tiatamana si kaqu tava mate,' gua.

⁵ Ba sapu variva tumatumae nia gamu si gua tu he: Be keke tie tagoa si keketona pude boka toka ni sari na tiatamana, ba tozi ni sa sari kara, 'Sa tiṅitona hie si ele ponu rau koe Tamasa, ⁶ ke lopu boka tavetavete nia rau pude tokani gamu,' gua si asa. Pa siraṅa hie si sekea gamu sa tinarae te Tamasa, meke luli gamu sari na mia vina tumatumae soti telemia. ⁷ Na tie sekesekei mia si gamu! Gotogoto puta sa zinama te Tamasa koe Aisea pa ginua mia gamu, sapu guahe:

⁸ Sari tie hire si va lavata Au rini pa beru dia,

ba seu koa Rau sari bulodi. ††

⁹ Gua hoboro mo sa dia vinalesi mae koa Rau.

Ura va tumatumae guni na tinarae Taqarau rini sari na vina turu tadi tie! gua."

Tiṅitona pu Va Bonia sa Tie

(Maka 7:14-23)

¹⁰ Meke tioko varigara mae ni Zisu sari na tinoni, meke zamai Sa, "Mi avoso mae mamu tumae nia si hiel!

¹¹ Lopu sapu hena ia sa tie pa ṅuzuna si va bonia si asa, ba sari na zinama tu saripu zama vura ni sa pa ṅuzuna, arini tu si va bonia si asa," gua se Zisu.

¹² Meke mae zama koa Sa sari kasa Nana disaepeli, "Gilania tugo Goi sapu lopu hite qetu ni rina Parese gua saripu zama ni Goi?" gua si arini.

¹³ Meke olaṅa la se Zisu, "Doduru linetelete sapu lopu letei sa Tamaqu pa Maṅauru si kaqu ta rabutu palae beto. ¹⁴ Mi lopu talotona ni si arini! Na tie tuturana behudi si arini pu turani sari na tie behu. Pana karua tie behu varituraṅi, si kote la hoqa varigara mo pa keke pou si arini," gua si Asa. †

¹⁵ Meke zama se Pita, "Va bakalia koa gami sa vina tumatumae hie?"

¹⁶ Meke olaṅa la se Zisu koa ri kasa disaepeli, "Vea, na korapa pupuhu gua tugo ari doduru tie sara si gamu? ¹⁷ Lopu gilania tu gamu sapu gua pu hena ia sa tie pa ṅuzuna si gore la mo pa tiana meke vura taloa mo pa tinina? ¹⁸ Ba saripu vuradi pa ṅuzu tie, si mae gua pa bulona, arini tu si va bonia sa tinoa tanisa tie. ††¹⁹ Ura pa bulo tu vura maedi sari na binalabala kaleadi pu hoke evania sa vina mate tie, binarabarata, vinari riqihi, meke kaiqa hahanana kaleadi pule; guana hinikohiko, kinohakoha, meke na zinama va kaleana la koari na tie. ²⁰ Arini tu sari na tiṅitona saripu va bonia sa tie. Ba pude lopu ṅuzapa lima meke henahena, si lopu boka va bonia sa tie," gua se Zisu.

Sa Rinaṅeraṅe Tanisa Barikaleqe Zenitailo

(Maka 7:24-30)

²¹ Meke taluarae vasina se Zisu meke topue la koasa popoa sapu tata koari na vasivasileana pa Taea meke Saedoni. ²² Meke mae koa Sa si keke barikaleqe Zenitailo sapu koana pa popoa asa, meke tepa na kabo la koe Zisu si asa, "Ke, Tuna Devita, sa tuqu vineki si ta hilae tomate kaleana, ke moho sisigiti si asa; mae toka nau!" gua si asa.

²³ Ba lopu hite zama la ia Zisu si asa. Meke mae garunia ri kasa disaepeli se Zisu, "Hitu taloa nia gana, sina ene luli gita sa meke vevehe variva nuli," gua si arini.

²⁴ Meke zama la koa rini se Zisu, "Arau si ta garunu pude la koari na sipi muliṅudi pa Izireli," gua si Asa.

²⁵ Ba ene latu sa barikaleqe, meke todoṅo pa nenena Zisu, "Toka nau Baṅara!" gua si Asa.

† 15:4 Ekd 20:12, 21:17; Diut 5:16; Liv 20:9

†† 15:8 Ais 29:13 † 15:14 Lk 6:39 †† 15:18 Mt 12:34

²⁶ Olan̄a se Zisu, "Lopu leana pude vagia sa ginani tadi na koburu meke oki lania koari na siki †," gua si Asa.

²⁷ "Hinokaramu Baṅara, ba sari na siki si hoke aqa gani umumu ginani hoqadi mo pa tevolo tadi pu pausudi," gua sa barikaleqe.

²⁸ Meke olan̄a la se Zisu, "Noma hola sa mua rinaṅeraṅe, ke mani ta evaṅa tugo gua sapu hiva nia goi," gua si Asa. Meke pa totosona tugo asa si ta salaṅa sa tuna vineki sa barikaleqe.

Soku Tie si Ta Salaṅa koe Zisu

²⁹ Taluarae vasina se Zisu meke enene si Asa pa raratana masa pa kopi Qaleli. La haele sage pa keke toqere si Asa, meke habotu vasina. ³⁰ Meke noma hola sari na puku tinoni saripu mae koa Sa. Turaṅa mae ni rini koa Sa saripu ike, na behu, na koele, na poka, meke sokudi pule. Mae veko i rini pa nenena Zisu, meke salaṅa betoi Sa si arini. ³¹ Magasa hola sari tie totosona sapu zama saripu poka, ta salaṅa pule saripu koele, ene pule saripu ike, meke dodogorae pule saripu behu, meke vahesia rini sa Tamasa tadi na tie Izireli.

Poni Zisu sari ka Made Tina Tie

(Maka 8:1-10)

³² Meke tioki Zisu sari Nana disaepeli meke tozi ni Sa, "Tataru nia Rau sa vinarigara lavata hie, sina luli Au rini pa ka ṅeta rane, meke kamahire si beto ni na ginani. Lopu hiva nia Rau pude oviadi meke va pulei, sina kote ovia na mabubulu pa sirana si arini," gua si Asa.

³³ Meke nanasa sari kasa disaepeli, "Pavei kote boka vagi nia gita sa ginani pa vasina ivuluna hie sapu padana pude ponina sa puku vinarigara lavata gua hie?" gua si arini.

³⁴ "Ka visa bereti si koa koa gamu?" gua se Zisu. "Ka zuapa, meke ka visavisa igana hitehite mo," gua si arini.

³⁵ Meke tozi ni Zisu sari na tinoni, pude habotu gore pa pepeso. ³⁶ Meke vagi i Sa sari ka zuapa bereti meke sari ka visavisa igana; zama leana ni Sa koe Tamasa, meke videvide i Sa, meke poni Sa koa ri Nana disaepeli, meke arini va hia lani koari na tie.

³⁷ Henahena beto sari doduru, meke deṅa valeana. Meke ka zuapa pili nomadi si va siṅi ni umumu ginani koa holadi ari na disaepeli. ³⁸ Sa ninaedi rina tie pu habotu henahena si ari ka made tina koreo na palabatu, lopu ta nae sari na koburu na barikaleqe.

³⁹ Beto garunu taloa ni Zisu sari na tinoni, si suraṅa pa koaka si Asa, meke toka la pa kali popoa pa Maqadani *d*.

Hiva Dogoro Vinagilagila sari na Tie

(Maka 8:11-13; Luke 12:54-56)

16 Meke mae koe Zisu sari kaiqa rina Parese na Sadusi. Hiva podekia rini si Asa, ke garunia rini pude tavetia keke tinavete variva magasana pude va sosodea sapu maena koe Tamasa si Asa, gua. ††

² Ba olan̄a la i Zisu, "Pude veluvelu sa popoa, si hoke zama si gamu. 'Kote bule sa popoa, sina maqarea sa maṅauru,' gua si gamu. ³ Meke pana munumunu si hoke zama, 'Kote ruku sa popoa, sina opoadumu sa maṅauru,' gua si gamu. Pa dinonona la sa maṅauru si boka tumae nia gamu sapu kote bule sa popoa ba vea, ba lopu boka doṅo gilani tu gamu sari na vina gilagila koasa totosona hie? ⁴ Na sinage kaleana na va gugue koe Tamasa si hata vina gilagila. Ba loke vina gilagila si kaqu ta poni nia gamu, ba sa vina gilagila te Zona mo," gua si Asa. Meke luara veko pani Sa si arini meke taloa hokara Nana. ‡

Sa Vina Tumatumae tadi na Parese na Sadusi

(Maka 8:14-21)

⁵ Meke sipu karovo la pa kali karovona sa kopi sarini, si muliṅi nia ari disaepeli pude paleke bereti. ⁶ Zama la i Zisu si arini, "Mi balau nia gamu sa isiti tadi na Parese na Sadusi," gua; ††⁷ ke vari zamai teledia si arini, "Gina sapu lopu paleke bereti beka gita si gunia Sa hie?"

⁸ Ele gilania Zisu gua sapu vari zama nia rini, ke nanasa la i Sa si arini, "Na vegua ke zama nia gamu sapu lopu paleke bereti si gamu? Hiteke hola sa mia rinaṅeraṅe. ⁹ Korapa pupuhu tugo si gamu! Lopu balabala ia tu gamu sipu videvidei Rau sari ka lima bereti si ari ka lima tina tie si ta poni? Ka visa pili si va siṅi ni umumu ginani gamu? ††¹⁰ Meke vegua sari ka zuapa bereti sapu ta poni la koari ka made tina tie? Ka visa pili si va siṅi ni umumu ginani gamu? ††¹¹ Vegua ke lopu boka tumae nia tu gamu sapu lopu na bereti si korapa gunia Rau he? Mi kopu puleni gamu koari na isiti *d* tadi na Parese na Sadusi!" gua si Asa. ¹² Ke tiqe gilania ri kasa disaepeli sapu lopu na isiti sapu tavete nia bereti sapu gunia Sa, ba sa vina tumatumae tu tadi na Parese na Sadusi.

Helahelae nia Pita sapu e Zisu sa Karisito

(Maka 8:27-30; Luke 9:18-21)

¹³ Totoso kamo la se Zisu koasa pinaqaha popoa sapu tata pa Sizaria Pilipae si nanasi Sa sari Nana disaepeli, "Esei gunia rina tie sa Tuna na Tie," gua si Asa.

¹⁴ "Kaiqa si e Zone Papitaiso gua, kaiqa si e Ilaiza gua, kaiqa si e Zeremaea, babe keke rina poropita gua," gua si arini. †††

¹⁵ "Gamu si vegua? Esei balabala Nau gamu si Arau?" nanasa gua si Asa.

† Sa pozapoza sapu hoke pozani sari na tie Ziu koari na tie Zenitailo.

†† 16:1 Mt 12:38; Lk 11:16 ‡ 16:4 Mt 12:39; Lk 11:29 †† 16:6 Lk 12:1 †† 16:9 Mt 14:17-21 ††† 16:10 Mt 15:34-38 ††† 16:14 Mt 14:1-2; Mk 6:14-15; Lk 9:7-8

¹⁶ Meke olaña la se Saimone Pita, "Agoi tugo sa Karisito d, sa Tuna sa Tamasa toana," gua si asa. †

¹⁷ Olaña se Zisu, "Ta manae tugo si agoi Saimone na tuna e Zone, sina lopu keke tie tozi nigo si hie, ba ta poni toñoto mae nia goi koasa Tamaqu pa Mañauru si asa. ¹⁸ Ke Maqu tozi nigo Rau sapu e Pita si agoi, sapu na patu sa ginuana. Meke koasa Patu Sinokirae hie si kaqu kuria Rau sa Qua ekelesia, meke sa ñinirañira tanisa minate si lopu kaqu boka va kilasia sa sa Qua ekelesia hie. ¹⁹ Kaqu ponigo Rau sari na viduluna sa Binañara Mañauru, meke gua sapu heki nia goi pa pepeso si kaqu ta hekie tugo koe Tamasa, meke gua sapu va malumia goi pa pepeso, si kaqu tava malumu tugo koe Tamasa." ††²⁰ Meke naqui Zisu sari Nana disaepeli pude lopu tozia pa tie sapu Asa tugo sa Karisito.

Tozia Zisu sa Nana Tinasigiti na Minate

(Maka 8:31 kamo hinia 9:1; Luke 9:22-27)

²¹ Podalae pa toroso asa si podalae totozi va bakala valeania Zisu koa ri Nana disaepeli sa Nana tinasigiti, meke zama si Asa, "Kaqu la si Arau pa Zerusalem, meke kaqu koa tava sigiti koari na koimata tadi na tie Ziu, na ñati hiama, meke koari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese. Kaqu tava mate si Rau, ba pa rane vina ñeta si kaqu tava toa pule pa minate si Arau."

²² Meke vagi vata kale ia Pita se Zisu meke podalae norea sa, "Lopu kaqu, Bañara! Lopu kaqu evaña si hie koa Goi!" gua si asa.

²³ Taliri se Zisu meke zama la koe Pita, "Taloa koa Rau Setani! Korapa hiva hukahukata si goi pa kenuqu. Sina sari na binalabala arini si lopu maedi koe Tamasa, ba tana tie mo," gua se Zisu.

²⁴ Meke zama se Zisu koari Nana disaepeli, "Asa sapu hiva luli Au, si mani lopu ruriti sari doduru nana ginugua soti telena, ba mani ovulu palekia sa nana korosi ‡, meke luli Au. ††²⁵ Ura asa pu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa si asa. Ba asa pu lopu ruritia sa nana tinoa pa linuliqu Rau, si kaqu vagia sa sa tinoa hola. ††²⁶ Na lineana sa si kote va gavoria sa tie be hiva tago ia sa sa doduruna sa kasia popoa, ba siana nia sa sa tinoa hola? Namu loketoña hokara! Loketoña si kote boka holu nia sa pude vagi pule nia sa nana tinoa. ²⁷ Ura sa Tuna na Tie, si kote mae koasa tinolava ñedalana tanisa Tamana meke somanae koari Nana mateana hopedi. Meke kaqu hopeke poni pinia Sa sari na hopeke tie gua sapu garo pa dia tinavete. †††²⁸ Maqu tozi va hinokarani gamu sapu kaiqa gamu hire si lopu kaqu mate, osolae dogoria tu gamu sa Tuna na Tie, maena pa Nana binañara."

Ta ilirae Ñedala sa Isumatana e Zisu pa Toqere

(Maka 9:2-13; Luke 9:28-36)

¹⁷ Meke sipu hola ka onomo rane, si turaña Zisu se Pita meke sari karu tamatasi, ari Zemisi e Zone, meke sage la pa keke toqere ululuna meke koa teledia vasina si arini. ††² Sipu doño la sari ka ñeta disaepeli koe Zisu si ta ilirae ñedala sa isumatana guana rimata, meke sari Nana poko si keoro sisigiti. ³ Meke dogori ri ka ñeta disaepeli sari Mosese e Ilaiza korapa vivinei koe Zisu.

⁴ Ke zama la koe Zisu se Pita, "Bañara, leana hola sapu koa tani si gami doduru hire. Be leana gua Goi, si maqu taveti ka ñeta ipi tani keke Tamugoi, keke te Mosese, meke keke te Ilaiza," gua si asa.

⁵ Meke sipu korapa zama si asa, si mae opo adumi keke lei keoro ñedalana si arini. Meke avosia rini si keke mamalaini mae gua koasa lei sapu zama guahe: "Hie tugo sa Tuqu koleo sapu qetu hola nia Rau, mi avosia si Asa!" gua. ⁵

⁶ Sipu avosia ri ka ñeta disaepeli sa mamalaini, si matagutu sisigiti dia, ke hoqa oporapaha pa pepeso si arini. ⁷ Mae tiqui Zisu si arini meke zamai Sa, "Mi lopu matagutu, mi turu!" gua si Asa. ⁸ Ke doño sage si arini, ba loke tie si dogoria rini ba telena mo e Zisu.

⁹ Meke sipu taluarae gore pule mae rini pa toqere, si naqui Zisu sari ka ñeta disaepeli meke zama, "Lopu tozia gamu pa keke tie sa dinogodogorae sapu dogoria gamu, osolae pana va toa pulea tu Tamasa pa minate sa Tuna na Tie," gua si Asa.

¹⁰ Meke nanasa la ia rina disaepeli se Zisu, "Na vegua ke zama sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese sapu e Ilaiza tu si kaqu pule va kenu mae meke tiqe mae sa Karisito?" gua si arini. ††

¹¹ Meke olaña la koa rini se Zisu, "Hinokara e Ilaiza tugo si kote mae kekenu pude va nama va toñoto vekoi sa sari doduru ginugua. ¹² Ba tozi hinokarani gamu Rau sapu ele pule mae tu se Ilaiza, ba lopu doño gilania rina tie, ke ñoñovalia rini si asa pa siraña gua mo sapu hiva nia rini. Meke kaqu ñoñovala gunia tugo rini asa sa Tuna na Tie," gua se Zisu. †††

¹³ Meke tiqe bakala koari na disaepeli sapu e Zone Papitaiso mo si gunia Zisu.

Salaña Zisu si Keke Koreo sapu Koaia Tomate Kaleana

(Maka 9:14-29; Luke 9:37-43)

¹⁴ Meke sipu kamo pule la si arini koasa puku vinarigara lavata, si mae hoqa todoño koa Sa si keke tie meke zama, ¹⁵ "Bañara, tataru nia mamu toka nia sa tuqu koreo. Na hoke kamo kirekireqe, meke hoke hoqa nia pa nika, babe pa kolo si asa. ¹⁶ Ele turaña mae nia rau koa ri mua disaepeli, ba lopu boka salaña rini," gua si asa.

¹⁷ Meke olaña se Zisu, "Kei, gamu na sinage va gugue na kaleamia, vea seunae gua kaqu koa turaña gamu,

† 16:16 Zn 6:68-69 †† 16:19 Mt 18:18; Zn 20:23 ‡ Sa ginuana "palekia nana korosi" si mani va namanama pude koa ta sisigiti pa linulina e Karisito, kekeñoño guana minate pa korosi. †† 16:24 Mt 10:38; Lk 14:27 ††† 16:25 Mt 10:39; Lk 17:33; Zn 12:25 ††† 16:27 Mt 25:31; Sam 62:12; Rom 2:6

††† 17:1 2 Pit 1:17-18 § 17:5 Zen 22:2; Diut 18:15; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17, 12:18; Mk 1:11; Lk 3:22 §† 17:10 Mal 4:5 §†† 17:12 Mt 11:14

na tupitini gamu Rau. Turaña mae nia koa Rau tani sa koreo!" gua si Asa. ¹⁸ Hipuru pania Zisu sa tomate kaleana, ke vura taloa si asa koasa koreo, meke pa toতোসো tugo asa si ta salaña si asa.

¹⁹ Meke mae teledia koe Zisu sari kasa Nana disaepeli, meke nanasia rini si Asa, "Na vegua ke lopu boka hipuru pania tu gami sa tomate kaleana sana?" gua si arini.

²⁰ Meke olaña la koa rini se Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu: na hiteke hola sa mia rinañerane; zama hinokara atu koa gamu si Rau, sapu be hitekena hite gua mo na keke kiko masitadi sa mia rinañerane, ba boka zama ia mo gamu sa toqere hie, 'Mu rizu la panahoi,' gua, meke kote rizu nana mo. Loketona sapu kote tasuna koa goi pude evañia. ^{†21} [Ba sa tomate kaleana gua hie, si lopu boka ta hipuru palae hoboro, ba pa vinaravara meke pa minadi pa ginani mo kote boka ta evañia," gua si Asa.] ^{††}

Tozi Pulea Zisu Guguana sa Nana Minate

(Maka 9:30-32; Luke 9:43-45)

²² Totoso kamo varigara pa Qaleli sari kasa disaepeli, si zama se Zisu koarini, "Sa Tuna na Tie si kote ta vala pa limadi rina tie. ²³ Kote tava mate si Asa, ba pa rane vina ñeta, si kote va turu pulea Tamasa pa minate si Asa," guni Sa, ke talotaña hola sari na disaepeli.

Tinabara Takisi tana Zelepade

²⁴ Meke sipu kamo mae pa Kepaniami se Zisu meke sari Nana disaepeli, si mae nanasa koe Pita sa tie hata takisi tanisa Zelepade, "Vegua hoke tabaria sa titisa tamugamu sa takisi tanisa Zelepade?" gua si asa. [‡]

²⁵ "Uve, hoke tabaria Sa," gua se Pita, meke sipu nuquru la pa vetu se Pita si hinoqa zama la koasa se Zisu, "Saimone, sa sa mua binalabala? Esei hoke tabara la nia sa takisi koari na bañara pa kasia popoa hie? Ari na tudia soti, ba ari na votiki tie tu?"

²⁶ Meke olaña se Pita, "Ari na votiki tie mo." "Ke sari tudia si lopu tabaria sa takisi. ²⁷ Ba pude lopu va kaleania gita sa binalabala tadi na tie, ke mamu la tutusa pa kolo. Mamu vagia sa igana kekenu riqihia goi, mamu va ñañaria ñuzuna meke kote dogoria goi si keke poata siliva sapu padana sa tinabara takisi pa Zelepade tamugoi meke Taqarau," gua si Asa.

Asa sapu Noma Hola pa Binañara Mañauru

(Maka 9:33-37; Luke 9:46-48)

18 Pa toতোসো asa si mae koa Sa sari Nana disaepeli meke nanasa guahe si arini, "Esei si arilaena hola pa Binañara Mañauru?" ^{††}

² Ke tioko vagia Zisu si keke koburu hite meke va turua Sa pa kenudi rini. ³ Meke zama la koa rini si Asa, "Maqu tozi va hinokarani gamu; be lopu hobe si gamu meke ta evañae guana koburu hite, si lopu kaqu nuquru si gamu koasa Binañara Mañauru. ^{†††} Asa sapu

[†] 17:20 Mt 21:21; Mk 11:23; 1 Kor 13:2 ^{††} Sa vesí hie si koa pa kaiqa kinubekubere hope pukerane ba lopu doduru. [‡] 17:24 Ekd 30:13, 38:26 ^{††} 18:1 Lk 22:24 ^{††} 18:3 Mk 10:15; Lk 18:17

va pepekae pule nia gua sa koburu hite hie si arilaena pa Binañara Mañauru. ⁵ Meke asa sapu va kamo valeania pa korapa pozaqu Rau si keke koburu hite gua hie, si va kamo Au tugo sa si Arau.

Toketoke Va Hoqa Tie pa Sinea

(Maka 9:42-48; Luke 17:1-2)

⁶ Ba asa sapu vata luarae ia si keke koburu hite pa nana rinañerane koa Rau, si leana hola pude pusi nia keke patu lavata ruana, meke la va lodu pania gana pa lamana peava. ⁷ Kaleana hola tugo koari na tie pa kasia popoa, sapu koa dia sari na tiñitona pu boka hukati si arini pa dia rinañerane koa Rau! Meke sari na tiñitona arini si kaqu kamo mae tugo; ba mani talotaña gana si asa pu va kamo mae i sari na tiñitona arini. ⁸ Be keke kali limamu babe keke kali nenemu, si vata luarae igo koa Rau, si mamu gomu pania, leana hola si pude nuquru si goi pa tinoa hola, koasa tinoa gomugomumu, hola nia si pude tagoi goi sari na limamu na nenemu meke la pa heli. ^{††9} Be sa matamu si vata luarae igo koa Rau, si mamu lobiti pania gana. Leana hola si pude keke matamu mo si koa meke nuquru pa tinoa hola; hola nia si pude karua matamu si koa beto dia meke ta gona la pa nika pa heli. ^{‡‡}

Sa Parabolona sa Sipi Muliñu

(Luke 15:3-7)

¹⁰ Kopu nia pude mi lopu doño va gore ia si keke koari na koburu hite hire. Maqu tozini gamu, sapu sari na dia mateana rini si doduru toতোসো koa pa kenuna sa Tamaqu pa Mañauru. ¹¹ [Ura mae sa Tuna na Tie pude harupi saripu muliñu.]

¹² Sa balabala nia goi? Be keke tie si tagoi keke gogoto nana sipi meke keke rina nana sipi si muliñu, na sa si kote tavetia sa? Kote veko paki sa sari ka sia ñavulu sia pude gani duduli pa toqere, meke la hata ia sa si asa sapu muliñu. ¹³ Maqu tozi va hinokarani gamu, pana dogoria sa, sa nana qinetuqetuna sa sipi hie si hola nia sa nana qinetuqetudi ri ka sia ñavulu sia saripu lopu muliñu. ¹⁴ Gua tugo asa, sapu sa Tamada pa Mañauru si lopu hiva hokara nia si pude muliñu [§] si keke rina koburu hite hire.

Keke Tasida pa Vinahesi sapu Hoqa pa Sinea

¹⁵ Ke be keke tasida pa vinahesi si tavete va sea atu koa goi, si mamu la tozi nia vasina sea nia sa. Mamu tavetia si hie telemia eke mo gamu kara; meke be avosigo sa si ele toka nia goi si asa pude pule mae. ^{§†16} Ba be lopu hiva va avosigo sa, si mu la tioki pule keke be karua tie pude 'va sosode toka nigo koari na nana sinea sa tasida hie,' gua sapu ta zamae pa Kinubekubere Hope. ^{§††17} Ba be lopu hiva va avosi tugo sa sarini pu tioki goi, si mamu tiqe paleke la nia koa sa ekelesia sa doduru ginuguana sa tasida hie. Meke be lopu hiva va avosia tugo sa sa ekelesia, si veko pania

^{†††} 18:8 Mt 5:30 ^{†††} 18:9 Mt 5:29 [§] Muliñu si pude tava kilasa pa heli. ^{§†} 18:15 Lk 17:3 ^{§††} 18:16 Diut 19:15

mo, mamu balabala gunia mo na keke tie huporo, babe keke tie kaleana si asa.

Sa Hineki meke na Vina Malumu

¹⁸ Maqu tozi hinokarani gamu, sapu gua pu heki ni gamu pa pepeso si kaqu ta hekie tugo pa Mañauru, meke gua sapu va malumi gamu pa pepeso si kaqu tava malumu tugo pa Mañauru. †

¹⁹ Meke hie pule si tozini gamu Rau. Be karua gamu si variva ego nia si keketona pude varavara nia, si kaqu vatu nia sa Tamaqu pa Mañauru koa gamu, ²⁰ ura be karua babe ka neta tie si varigara pa pozaqu Rau si somana tugo si Arau koa rini," gua si Asa.

Sa Nabulu pu Lopu Variva Taleosae

²¹ Meke mae nanasia Pita se Zisu, "Bañara, be keke tasiq pa vinahesi si tale va sea mae mo koa rau, si ka visa totošo kaqu taleoso nia rau si asa? Ka zuapa totošo?" gua si asa. ††

²² Meke olaña la koa sa se Zisu, "Lokari, lopu ka zuapa totošo, ba hola nia zuapa navulu totošo ka zuapa," gua si Asa. †‡§ "Sina sa Binañara Mañauru si guahe," gua si Asa. "Koa nana si keke bañara sapu hiva nae va toñoti sari na lipulipu tadi na nana tie tavetavete. ²⁴ Meke sipu lopu ele seunae podalae varigara ni sa sari na lipulipu, si turaña nuquru mae nia mo rini si keke arini pu ari nana lipulipu. Soku tina dola sari nana lipulipu sa koasa nana bañara. ²⁵ Lopu boka lipui sa sari nana lipulipu. Ke zama sa bañara pude holuholu gunia na pinausu si asa, nana barikaleqe meke sari nana koburu meke sari doduru nana likakalae, pude lipui sari na nana lipulipu.

²⁶ Meke hoqa kokotuñu sa tie tavetavete hie pa kenuna sa nana bañara meke tepa guahe: 'Bañara, tataru nau mamu aqa va ñoño nau, maqu lipu betoi sari doduru qua lipulipu, koa goi,' gua si asa. ²⁷ Meke tataru nia sa nana bañara si asa, ke taleoso nia mo sa koa ri doduru nana lipulipu meke vata rupahia sa.

²⁸ Meke sipu taluarae vura la sa tie tavetavete hie, si la qora puta nia mo sa pa siraña si keke tie tavetavete turañana, sapu ka visavisa dola mo sari nana lipulipu koasa. La tuqe vagia mo sa sa tie, meke kunele vekoa sa ruana, meke zama ia sa, 'Turei lipui mua lipulipu koa rau!' gua si asa.

²⁹ Meke hoqa todoño sa tie meke zama, 'Tataru nau mamu aqa va ñoño nau, maqu ponigo sari qua lipulipu,' gua si asa. ³⁰ Ba korona taleoso nia sa, ba vala sa pa vetu varipusi osolae kaqu lipu betoi tu sa sari nana lipulipu, gua. ³¹ Meke sipu dogoria kaiqa tie tavetavete turañana gua sapu ta evaña, si talotaña hola si arini, ke la tozia rini koasa bañara gua sapu evañia sa.

³² Ke tioko vagia sa bañara sa tie tavetavete sana, meke zama ia sa. 'Na tie tavetavete kaleamu hola si goi! Ele taleoso nigo rau si agoi koa ri doduru mua lipulipu koa rau, sina tepa si goi. ³³ Ba vegua ke lopu

taleoso nia goi sa tie tavetavete turañamu, gua sapu taleoso gunigo rau?' ³⁴ Meke bugoro sisigiti sa bañara ke vata pusi pania sa sa tie tavetavete sana, osolae kaqu lipu betoi tu sa sari doduru nana lipulipu."

³⁵ Meke pa vinabetona si zama guahe se Zisu: "Kaqu hopeke gunini gamu tugo sa Tamaqu pa Mañauru si gamu, be lopu hopeke taleosoni gamu pa bulomia soti sari na tasimia pa vinahesi."

Vina Tumatumae te Zisu koasa Vinariluari pa Vinarihaba

(Maka 10:1-12)

19 Meke sipu va hokoti Zisu sari doduru vina tumatumae hire, si taluarae si Asa pa Qaleli meke la pa pinaqaha popoa Ziudia sapu pa kali karovona sa Ovuku Zodani. ² Meke sari na puku tinoni lavata si luli koa Sa, meke salaña betoi Sa saripu mohodi.

³ Meke mae koa Sa si kaiqa rina Parese pude podekia si Asa. Nanasa guahe sarini, "Vegua, tava malumu pa Tinarae te Mosese si pude luara pania keke tie sa nana barikaleqe pa doduru ginugua mo?"

⁴ Meke olaña la koa rini se Zisu, "Vea, lopu tiro ia tu gamu koasa Kinubekubere Hopena sia, sapu pa pinodalaena si 'Va podaka ni koreo na vineki Tamasa,' gua? ^{†5} Meke zama si Asa sapu, 'Pa ginugua asa si kaqu luaria sa koreo sa tamana meke sa tinana, meke kaqu koa keke koa sa nana barikaleqe, meke koa keke tinidia sari karua.' ^{†6} Ke lopu karua sari karua, ba kekeke mo. Saripu ele vari soto ni sa Tamasa pa vinarihaba, si mani lopu vari luara ni na tie," gua si Asa.

⁷ Meke nanasa pule la koa Sa sari na Parese, "Pude gua asa si na vegua ke va malumu ia tu e Mosese pa Tinarae sapu sa palabatu si boka ponía pepa vinariluari sa sa nana barikaleqe, meke tiqe hitu taloa nia?" gua si arini. ††

⁸ Meke olaña la se Zisu koa rini, "Va malumu gamu Mosese pude luari sari mia barikaleqe sina tasuna hola si gamu, ba pa podalaena si pude lopu vari luari. ⁹ Maqu tozini gamu, be keke palabatu luara pania sa nana barikaleqe, ba lopu barabarata sa nana barikaleqe, meke haba hobe sa palabatu si keke votiki barikaleqe babe na vineki, si barabarata tugo sa tie sana," gua se Zisu. †††

¹⁰ Meke zama la koa Sa sari nana disaepeli, "Be gua asa sa ginugua pa vari korapadi rina palabatu meke barikaleqe, si leana hola pude madi lopu varihaba mo sari na tie," gua si arini.

¹¹ Meke olaña la koa rini se Zisu, "Sa zinama hie si lopu goto la pa doduru tie, ba koa rini mo pu ele poni ni sa Tamasa. ¹² Ura koa dia sari na hopehopeke ginugua gua meke lopu hoke boka varihaba sari na tie. Kaiqa sina koa gua tu pa dia pinodo, kaiqa sina tie mo va tasuna i, kaiqa si lopu hiva varihaba, sina hiva

† 18:18 Mt 16:19; Zn 20:23 †† 18:21 Lk 17:3-4 † 18:22 Zen 4:24

†† 19:4 Zen 1:27, 5:2 †† 19:5 Zen 2:24 ††† 19:7 Diut 24:1-4; Mt 5:31 ††† 19:9 Mt 5:32; 1 Kor 7:10-11

nabulu nia mo rini sa Binaṅara Maṅauru. Asa sapu boka si mani lulia sa zinama hie," gua si Asa.

Mana ni Zisu Sari na Koburu Hite

(Maka 10:13-16; Luke 18:15-17)

¹³ Meke turaṅa la ni ri kaiqa sari dia koburu koe Zisu pude va opo ni limana meke mana ni Sa, gua, ba norei rina disaepeli si arini. ¹⁴ Ba zama se Zisu, "Va malumu mae i koa Rau sari na koburu, lopu hukati si arini, sina sa Binaṅara Maṅauru si tadirini pu gugua hire," gua si Asa. ¹⁵ Beto va oponi limana Sa sari na koburu hite meke mana ni Sa, si taluarae taloa vasina si Asa.

Sa Tie Vaqura sapu Tagotagona

(Maka 10:17-31; Luke 18:18-30)

¹⁶ Keke totošo si mae koe Zisu si keke tie meke nanasa guahe: "Titisa, na tinavete leana sa si kaqu tavetia rau pude vagia sa tinoa hola?" gua si asa.

¹⁷ Meke olaṅa la koasa se Zisu, "Na vegua ke nanasa nia goi koa Rau gua sapu leana? E Tamasa mo telena si leana. Ba pude hiva nia goi sa Tinoa Hola, si mu kopu ni sari na Tinarae," gua si Asa.

¹⁸ "Tinarae savadi?" gua sa tie. Meke olaṅa se Zisu, "Meke mu variva mate, meke mu barabarata, meke mu hiko, meke mu zutu kokoha ia si keke tie; ¹⁹ Mu va lavatia sa tamamu meke sa tinamu, mamu tataru nia sa turaṅamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi," gua si Asa. ^{††}

²⁰ Meke olaṅa sa tie, "Ele va tabei tu rau sari doduru tinarae arini. Na sa pule si ta hivae pude tavetia rau," gua si asa.

²¹ Meke olaṅa la koasa se Zisu, "Be hiva koa va gotogoto si goi, si la mamu holuholu ni sari doduru mua likakalae mamu poni ni sari poata koari na tie habahuala, meke kote ari mua tinagotago pa Maṅauru; beto asa, mamu mae luli Au," gua si Asa.

²² Totoso avosia sa tie vaqura sapu gua asa, si talotaṅa si asa, meke pule taloa nana; sina soku hola nana tinagotago.

²³ Meke zama se Zisu koari Nana disaepeli, "Maqu tozi va hinokarani gamu: tasuna hola koasa tie tagotago pude nuquru pa Binaṅara Maṅauru. ²⁴ Maqu zama pule nia, sapu tasuna hola tugo koasa tie tagotago pude nuquru pa Binaṅara Maṅauru hola nia si pude nuquru si keke kameli pa lopa nila," gua si Asa.

²⁵ Totoso avosia rina disaepeli sapu gua asa si magasa sisigiti si arini meke zama, "Ke ese mo si kote boka ta harupu?" gua si arini.

²⁶ Meke doṅo toto la i Zisu si arini meke zama, "Pa tie si tasuna si hie, ba koe Tamasa si loketoṅa si tasuna," gua si Asa.

²⁷ Meke zama la koa Sa se Pita, "Gami si luara pani sari doduru mami likakalae pude luli Igo; na sa si kote vagia gami?" gua si asa.

²⁸ Meke zama la koa rini se Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu pana habotu pa Nana

† 19:18 Ekd 20:13-16; Diut 5:17-20 †† 19:19 Ekd 20:12; Diut 5:16; Liv 19:18

habohabotuana baṅara tolavaena sa Tuna na Tie koasa totošo tanisa Nana Binaṅara, si kaqu somana habotu si gamu ka manege rua Qua disaepeli koa ri ka manege rua habohabotuana baṅara, pude koa totoli ni sari ka manege rua butubutu Izireli. ^{‡29} Meke ari doduru pu ele veko pani dia vetu, na tasidia koreo na vineki, na tiatamadia, babe na tudia, na pepeso na gua pa laequ Rau, si kaqu poni pule ni Tamasa keke gogoto totošo soku hola ni saripu veko pani rini, meke kaqu vagia rini sa tinoa hola. ³⁰ Meke sokudi arini pu kekenu kamahire, si kote mumudi, meke sokudi arini pu mumudi kamahire, si kote kekenu," gua se Zisu. ^{‡†}

Sari Tie Tavetavete pa Inuma Vaeni

20 "Sa Binaṅara Maṅauru si kekeṅoṅo puta gua hie," gua se Zisu. "Keke tie tago inuma vaeni si topue munumunu hokara meke la hata tie pude tavetavete pa nana inuma vaeni, gua. ² Meke variva ego nia sa koa rini si pude kote tabara ni padana keke poata siliva pa keke rane, meke tiqe garunu lani sa pa tinavete. ³ Sipu vura pule la sa pa vasina tana maketi pa sia koloko, si dogori pule sa sari kaiqa tie korapa tuturu hoboro dia, loketoṅa tavetia. ⁴ Ke tozi ni sa, 'La mamu tavetavete pa qua inuma vaeni, meke kote poni gamu rau sa tinabara pu garomia,' guni sa si arini. ⁵ Ke topue la si arini pa tinavete. Meke pa manege rua koloko, meke pa ṅeta koloko ba gua tugo, kaiqa tie pule si vagi lani sa pa tinavete. ⁶ Meke sipu pule la sa pa vasina tana maketi pa kaiqa lima koloko veluvelu, si dogori pule sa si kaiqa tie korapa tuturu hoboro dia. 'Na vegua ke turu va hola hoboro totošo tani si gamu?' gua si asa. ⁷ Meke olaṅa sarini, 'Na loke tie poni gami tinavete,' gua si arini. 'Ego, leana, gamu ba mi la tavetavete tugo pa qua inuma vaeni,' guni sa si arini.

⁸ Meke sipu veluvelu sa popoa si tozi nia sa tie tago inuma sa nana palabatu tinavete. 'Mu la tioki sari na tie tavetavete mamu poni sari dia tinabara, podalae koa rini pu tavetavete mumudi meke kamo koa rini pu tavetavete kekenu,' gua si asa. ^{‡9} Meke hopeke poni ni keke poata siliva ^{‡††} sa saripu podalae tavetavete pa lima koloko veluvelu. ¹⁰ Meke sipu mae vagi tinabara saripu podalae tavetavete kekenu, si balabala ia rini sapu kote vagi va noma si arini, gua. Ba totošo vagia rini sa dia tinabara si kekeṅoṅo gua mo tadi pu tavetavete mumudi. ¹¹ Ke totošo vagi rini sari na poata, si podalae qumiqumi nia rini sa tie tago inuma. ¹² Zama si arini, 'Sari kaiqa hire pu tavetavete mumudi si keke aoa mo si tavetavete ia rini, ba gami si raza mate doduruna sa rane koasa maṅinina sa rimata, ba va kekeṅoṅo gami mo goi koa rini!' gua si arini.

¹³ Meke olaṅa la koa keke ari kasa sa tie tago inuma, 'Mu avoso mae qua baere, toṅotona sa qua tinavete koa goi. Nake ele va egoa tu goi sa tinabara sapu keke poata siliva pa keke rane tavetavete, gua. ¹⁴ Ke vagia sa mua tinabara mamu taloa. Arau hiva ponია koa sa

‡ 19:28 Mt 25:31; Lk 22:30 †† 19:30 Mt 20:16; Lk 13:30 †† 20:8 Liv 19:13; Diut 24:15 ††† Keke poata siliva si padana sa tinabara tana tie tavetavete pa keke rane.

pu tavetavete mumudi, gua sapu vatua rau koa goi.
¹⁵ Arau mo telequ tagoa sa niniranira pude tavetavete nia sa qua poata. Mu lopu kono nia goi sapu tavete valeana la si arau koa rini.”

¹⁶ Meke zama guahe se Zisu, “Ke gua asa si sokudi ri pu kekenu si kote tava mumudi, meke sokudi ri pu mumudi si kote tava kekenu,” gua si Asa. †

Vina Neta Totoso pu Tozia Zisu sa Nana Minate

(Maka 10:32-34; Luke 18:31-34)

¹⁷ Ego, sipu korapa ene la pa Zerusalema se Zisu, si tioko vagi vata kale i Sa sari ka manege rua Nana disaepeli, meke zama si Asa koa rini: ¹⁸ “Avoso mae gamu, korapa sage la pa Zerusalema si gita, meke vasina si kote ta vala sa Tuna na Tie pa limadi rina nati hiamā, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke kote ta zutu, meke tava mate si Asa.
¹⁹ Beto asa, kote vala ia rini si Asa koari na tie Zenitailo pude va sisire nia, na sekea, meke kote va matea rini pa korosi si Asa. Ba pa rane vina neta si kaqu turu pule pa minate si Asa,” gua se Zisu.

Sa Tinepa Tanisa Tinadia ri Zemisi e Zone

(Maka 10:35-45)

²⁰ Meke mae koe Zisu sa barikaleqe te Zebeti meke sari karua tuna koreo; mae todoño pa kenuna Sa meke tepa vina lavata koa Sa.

²¹ “Na sa si hiva nia goi?” gua se Zisu koasa barikaleqe; meke olaña si asa, “Bañara, va tatara veko nau Goi kamahire sapu sari karu tuqu koreo hire si kaqu habotu †† somanae koa Goi, keke pa kali mataomu meke keke pa kali gedemu pana koa Bañara si Goi.”

²² Meke olaña la se Zisu, “Lopu gilania gamu kara gua sapu tepa ia gamu. Vegua, boka napo turañau gamu kara sa kapa tinasigiti sapu kaqu napo ia Rau?” gua si Asa. Meke olaña sari karua, “Uve, boka tugo,” gua si arini.

²³ Meke zama la koari karua se Zisu, “Ego, kote somana napo si gamu koasa kapa tinasigiti sapu kote napo ia Rau, ba sa niniranira pude vizatia sapu esei si kote habotu pa kali mataoqu, meke pa kali gedeku, si lopu Taqarau. Sari na vasidi gugua arini si tadirini tu pu ele vizata vekoi sa Tamaqu,” gua se Zisu.

²⁴ Totoso avosia ri ka manege puta disaepeli sapu gua asa, si bugoro ni rini sari karu tamatasi. ²⁵ Ke tioko varigara ni Zisu sari doduru disaepeli meke zamai Sa, “Gilania mia gamu sapu sari na bañara tadi na tie Zenitailo, si lalae ni rini sari na tinoa tadi na dia tie meke nati hiniva ni rina dia koimata si arini. ††²⁶ Ba koa gamu si lopu kaqu gua asa. Be keke koa gamu si hiva pude na koimata, si mani koa na nabulu si asa koa gamu. ††²⁷ Meke be keke koa gamu si hiva koa na tie ululuna, si mani koa na pinausu si asa koa gamu.

²⁸ Kekenono gua sa Tuna na Tie sapu lopu mae pude

† 20:16 Mt 19:30; Mk 10:31; Lk 13:30 †† Hiva koa somanae koe Zisu pude bañarani sari na tie. † 20:25 Lk 22:25-26 †† 20:26 Mt 23:11; Mk 9:35; Lk 22:26

va bañabañarae, ba mae pude koa na nabulu tu, meke ponía sa Nana tinoa pude holu pule ni sari sokudi,” gua se Zisu.

Salani Zisu sari Karua Tie Behudi

(Maka 10:46-52; Luke 18:35-43)

²⁹ Meke sipu taluarae pa Zeriko se Zisu meke sari kasa Nana disaepeli, si keke puku tinoni lavata si luli koa rini. ³⁰ Meke totoso avosia ri karua tie bebehudi sapu habotudi pa vale sirana sapu e Zisu si korapa ene hola, si velavela sari kara, “Ke Bañara, Tuna d Devita, mu tataru ni gami!” gua sari kara.

³¹ “Mokomoko gamu kara!” gua sari kobi tie. Ba velavela va ululae latu sari kara, “Ke Bañara, Tuna Devita, mu tataruni gami!” gua sari kara.

³² Turu noso se Zisu meke nanasi Sa, “Na sa si hiva nia gamu kara pude tavete poni gamu Rau?” gua si Asa.

³³ Meke zama la sari kara, “Bañara, hiva dodogorae si gami!” gua si arini.

³⁴ Meke tataru ni Zisu sari kara ke la tiqui Sa matadi, meke hinoqa dodogorae sari karua, meke lulia rini si Asa.

Sa Ninuquru Va Mataqara te Zisu pa Zerusalema

(Maka 11:1-11; Luke 19:28-40; Zone 12:12-19)

21 Meke sipu tata kamoā rini si pa Zerusalema, si la si arini pa Betipezi, keke vasileana pa Toqere Olive. Vasina si garunu va kenu lani Zisu si karua Nana disaepeli. ² Tozi ni Sa sari kara, “La koa sa vasileana pa kenunia, meke lopu sana kote dogoria gamu kara si keke don'ki, ta pusi eko nana. Koa turaña tugo sa sa tuna. Rupahi mamu turaña beto mae ni. ³ Be zama atu gamu keke tie, si mi tozi nia, ‘Hiva ni sa Bañara,’ mi gunia, meke kote va malumu vatui mo sa,” gua si Asa.

⁴ Ta evaña si hie, pude va gorevura ia gua sapu zama nia sa poropita, sapu guahe:

⁵ “Tozi ni sari na tiena sa popoa Zaione d: ††

Doño la, sa mia Bañara si korapa mae koa gamu, va pepekae meke koi Nana pa keke tuna don'ki.”

⁶ Taluarae la sari karua disaepeli, meke tavetia tugo ri kara gua sapu tozi ni Zisu. ⁷ Turaña mae nia ri kara sa don'ki meke sa tuna. Ivara va hake lani ri sari na dia poko pa mudidi ri karua kurukuru hire, meke habotu hake la se Zisu. ⁸ Na puku vinarigara lavata si ivara ni dia poko pa sirana. Kaiqa arini si koku vagi kava huda pamu meke ivara ni rini pa sirana. ⁹ Sari na puku vinarigara lavata si ene pa kenuna meke pa mudina Zisu, meke velavela guahe si arini:

“Hozana koasa Tuna Devita!

Tamanae si Asa sapu mae pa korapa pozana sa Bañara.

Mada vahesia sa Tamasa panaulu,” gua si arini. †††

¹⁰ Sipu nuquru tugo se Zisu pa Zerusalema, si noveoro sa doduruna sa popoa, meke nanasa, “Esei sia?”

†† 21:5 Zak 9:9 ††† 21:9 Sam 118:25, 26

¹¹ Meke olaña sari na kobi tie pu luli koa Sa, “E Zisu si Asa, sa poropita pa vasileana Nazareti pa Qaleli,” gua si arini.

Nuquru La pa Zelepade se Zisu
(Maka 11:15-19; Luke 19:45-48; Zone 2:13-22)

¹² Meke nuquru la pa Zelepade se Zisu, meke hadu vuravura ni Sa saripu korapa vari holuhului pa korapana. Tupele hoqai Sa sari na tevolo tadi tie hobehobe poata meke sari habohabotuana tadi tie holuhulu baruku. ¹³ Meke zama la koa ri doduru tie si Asa, “Guahe si koa koasa Kinubekubere Hope: ‘Sa Qua vetu si kote ta pozae na vetu varavara,’ ba tavete gunia gamu na bae tana tie hikohiko,” gua si Asa. †

¹⁴ Meke mae koa Sa pa Zelepade saripu behu, na ike, meke salaŋi Sa si arini. ¹⁵ Meke sipu dogori rina ŋati hiama meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese sari na tinavete variva magasadi pu evaŋi Zisu, meke sari na koburu pu kukili na irana pa Zelepade meke zama, “Hozana koasa Tuna Devita” gua, si bugoro si arini.

¹⁶ Meke zama la koe Zisu, “Avosi Goi gua saripu zama ni ri na koburu sara?” gua si arini. †† “Avosi Qua. Ele tiroa mo gamu gua sapu ta kubere, ‘Ele va vura ia Goi pa ŋuzudi rina koburu na haha sa vinalesi gotogotona,’ gua,” gua si Asa.

¹⁷ Meke taluarae koa rini pa Zerusalem se Zisu meke la pa Betani meke puta vasina.

Leve nia Zisu sa Huda Piqi
(Maka 11:12-14,20-24)

¹⁸ Meke pa Nana inene pule la pa Zerusalem pana munumunu hokara pa koivugona, si ovia se Zisu.

¹⁹ Dogoria Sa si keke huda piqi d pa kali siraŋa, ke ene la ia Sa, ba tale elona mo, meke loke vuana. Ke leve nia Sa sa huda, “Hiniamu be lopu kaqu vua pule hokara si goi!” gua si Asa. Meke lopu sana harahara mate sa huda.

²⁰ Dogoria rina disaepeli sapu gua asa si magasa hola nia rini. Ke zama, “Na vegua ke tuturei harahara mate tu sa huda?” gua si arini.

²¹ Meke olaña la koa rini se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu sapu guahe,” gua si Asa. “Be va hinokara si gamu meke lopu nunala pa mia rinaŋeraŋe, si kote boka evaŋia mo gamu gua sapu evaŋia Rau koasa huda hie. Meke lopu asa mo, ba boka zama ia mo gamu sa toqere hie. ‘Mu ta ovulae sage, mamu hoqa la pa lamana,’ gua, meke kote ta evaŋa mo si asa. ††† Be va hinokara si gamu si kote boka vagia mo gua sapu tepa ia gamu pa vinaravara,” gua se Zisu.

Nanasa nia Rini sa Ŋiniraŋira te Zisu
(Maka 11:27-33; Luke 20:1-8)

²³ Nuquru la se Zisu pa korapa varivarigarana pa Zelepade, meke sipu korapa variva tumatumae si Asa,

† 21:13 Ais 56:7; Zer 7:11 †† 21:16 Sam 8:2 †† 21:21 Mt 17:20; 1 Kor 13:2

si mae nanasia rina ŋati hiama na koimata tadi na Ziu si Asa. “Esei ponigo sa ŋiniraŋira pude boka mae taveti Goi sari na ginugua hire? Na ŋiniraŋira savana si tagoa Goi?” gua si arini.

²⁴ Meke zama la koa rini se Zisu, “Maqu nanasa pakini gamu keke ninanasa, meke be olaña gamu si kote tiqe tozini gamu Rau sapu esei poni Nau sa ŋiniraŋira pude evaŋi sari doduru ginugua hire. ²⁵ Esei poniasa sa ŋiniraŋira koe Zone pude papitaiso tie? E Tamasa? Ba na tie mo?”

Meke podalae varitokei teledia si arini, “Sa gua si kote olaña nia gita? Be zama si gita, ‘Koe Tamasa,’ be gua, si kote zama si Asa, ‘Ba na vegua ke lopu va hinokaria tu gamu sia?’ kote gua si Asa. ²⁶ Ba pude zama si gita, ‘Na tie mo,’ be gua, si matagutu ni nada sari na tie, sina ari doduru si ele va hinokaria sapu na keke poropita se Zone,” varigue si arini.

²⁷ Meke tiqe olaña la koe Zisu si arini, “Lopu gilania gami,” gua si arini.

Meke zama la koa rini se Zisu, “Ego, Arau ba lopu kaqu tozini gamu sapu esei poni Nau sa ŋiniraŋira pude taveti Rau saripu gua hire,” gua si Asa.

Sa Parabolodi ri Karua Koburu Koreo

²⁸ “Ego, na sa sa mia binalabala koasa vivinei hie? Koanana si keke tie sapu karua tuna koreo. La garunia sa sa koburu kenuna; ‘Tuqu la mamu tavetavete pa inuma vaeni kohite,’ gua si asa. ²⁹ ‘Koroqu,’ gua sa koburu, ba mumudi si hobe binalabala si asa meke la. ³⁰ Meke la garunu gunia tugo sa tamana sa koreo mudina, meke olaña sa koreo mudina. ‘Leana,’ gua si asa, ba lopu la. ³¹ Esei ari kara si evaŋia gua sapu garunu ni sa tamadia?”

Meke olaña sarini, “Sa koburu kenuna,” gua. Meke zama la koa rini se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu sari na tie hata takisi meke na tuturue si korapa nuquru va kenue koa gamu pa Binaŋara te Tamasa. ³² Ura ele mae se Zone Papitaiso koa gamu pude va dogoroni gamu sa siraŋa toŋoto pude lulia, ba lopu va hinokaria gamu, ba sari na tie hata takisi na tuturue si va hinokaria. Dogoria mia mo sa kinekere tadi na tie hata takisi na tuturue, ba lopu hite kekere si gamu meke va hinokaria si asa.” ††

Sa Parabolodi rina Tie Tavetavete pa Inuma Vaeni
(Maka 12:1-12; Luke 20:9-19)

³³ “Ego hie pule si keke parabolodi, mi avoso mae,” gua se Zisu. “Koanana si keke tie tago pepeso, meke letea sa sa nana inuma vaeni, meke bara vari likohae nia sa. Horea tugo sa si keke pou pa patu pude vasina kote ta munala vagi sari na kolodi rina vua vaeni. Beto asa, si kuria sa si keke vasina hakehakeina pude kopu nia sa inuma. Beto si va kopu nia sa koari kaiqa tie kopu inuma, pude tavetavete nia. Meke taluarae taloa nana, meke la koa si asa pa keke popoa pa seu. †††† Sipu kamo sa tososo pakepakete, si garuni sa tie tago

†† 21:32 Lk 3:12, 7:29-30 ††† 21:33 Ais 5:1-2

inuma sari nana nabulu, pude la koari na tie kopu inuma meke vagi ponía sa nana hinia poata sapu ta vagi koari na vaeni. ³⁵ Ba tuqe vagi rina tie kopu inuma vaeni sari kasa nana nabulu meke komitia rini si keke, va matea rini si keke, meke gona nia patu rini si keke. ³⁶ Mumudi si garunu pule lani tugo sa tie tago inuma sari kaiqa nana nabulu, soku hola ni saripu garunu kenu lani sa. Ba tavete kekenoño guni tugo rina tie kopu inuma koa ri pu la kekenu. ³⁷ Mumudi hokara si garunu la nia sa sa tuna soti koa rini, 'Na tuqu si hie ke kote pamaña nia rini,' gua si asa. ³⁸ Ba sipu dogoria ri na tie uma sa tuna, si vari zamai si arini, 'Sa tuna sa tie tago inuma si hie! Aria mada va matea gana, mada vagia nada sa inuma!' gua si arini. ³⁹ Ke tuqea rini si asa, meke oki vura nia rini pa inuma vaeni, meke va matea rini."

⁴⁰ Meke nanasi Zisu sarini, "Ego, toতোসো পূলে মাকে সা তি়ে তাগো ইনুমা, সি নাসা বেকা কতে গুনি সা সারি কাসা তি়ে কপু ইনুমা হি়ে?" গুা সি আসা.

⁴¹ Meke olaña si arini, "Kote va mate toñoti sa sari kasa tie kaleadi sara. Meke kote va karovo vala sa sa nana inuma vaeni koa ri kaiqa tie tavetavete pu boka poni nia sa nana hinia pa toতোসো গাৰোনা," গুা সি অৰি়ি.

⁴² Meke zama la koa rini se Zisu, "Vea, lopu hite tiro ia tu gamu gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope? † 'Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu, si asa tugo si arilaena hola koari doduru patu.

Sa tinavete te Tamasa hie si variva magasa hola tugo koa gita."

⁴³ Meke zama pulei pule Zisu si arini, "Sa Binañara Mañauru si kote ta vagi palae koa gamu, meke kote ta vala koa ri kaiqa tie pu boka va vura vua leanadi tanisa. ⁴⁴ [Asa sapu hoqa nia koasa Patu hie si kaqu ta moku umumu nia, ba asa sapu ta hoqa naqoto koasa Patu hie si kaqu ta munala guana kavuru.]"

⁴⁵ Totoso avosia rina ñati hiama na Parese sa parabolote Zisu, si gilania rini sapu arini mo si guni ni Sa. ⁴⁶ Ke hata siraña si arini pude tuqe vagia si Asa, ba matagutu ni rini sari na tinoni, sina va hinokaria ri doduru tie sapu na keke poropita tugo se Zisu.

Parabolona sa Inevaña Vinarihaba

(Luke 14:15-24)

22 Kaiqa parabolote pule si tozi Zisu koa rini. ² "Sa Binañara Mañauru si kekenoño gua keke bañara sapu va namanama ia si keke inevaña varihaba tanisa tuna koreo. ³ Garuni sa sari nana nabulu pude la tioko mae ni pa inevaña sari na tie ta ruvatadi, ba korodia mae si arini.

⁴ Ke garunu lani sa sari kaiqa nana nabulu pule pude la zama guahe koa ri pu ta ruvatadi. 'Ele tava namanama sa qua inevaña; ele tava mate sari na bulumakao nomadi meke sari na tuna bulumakao nobonobokodi, meke doduru ginugua si ele tava namadi, ke mi mae gamu,' gua si asa. ⁵ Ba lopu galagala saripu ta ruvatadi, ba hopeke la tu pa dia tinavete soti. Kaiqa si la dia tu pa dia inuma, kaiqa si la

dia tu pa dia tinavete hata poata; ⁶ meke ari kaiqa pule si la tuqe rini sari na nabulu meke sekei, na va matei rini. ⁷ Ke ta ñaziri sa bañara, meke garuni sa sari nana tie varipera meke la va mate betoi sari doduru tie variva mate sara, meke sulu pania rini sa dia vasileana.

⁸ Meke zama sa bañara koari nana nabulu, 'Ele tava namanama sa qua inevaña, ba korodia mae saripu ruvati rau, ke lopu garodi pude mae. ⁹ Ke mi vura la koari na siraña nomadi, mamu la tioko mae ni sari doduru tie mo saripu boka dogori gamu,' gua si asa. ¹⁰ Ke topue la sari na nabulu koa ri doduru siraña meke la tioko mae ni rini sari doduru tie saripu boka dogori rini: tie leadi na kaleadi. Meke siña rina tie sa vetu vasina ta tavete sa inevaña varihaba.

¹¹ Meke sipu nuquru mae sa bañara, pude dogori saripu ta ruvatadi, si dogoria sa si keke tie sapu lopu va sage poko vina ororeke. ¹² Meke nanasia sa bañara si asa, 'Tio, na vegua meke boka nuquru mae tani si goi, ba lopu va sage poko vina ororeke si goi?' gua si asa, ba lopu kulu sa tie. ¹³ Meke garuni sa bañara sari nana nabulu, 'Mi la pusia limana nenena sa tie sana, mamu gona vura la nia pa hinuporo, vasina kaqu kabo na garata livona si asa,' gua sa bañara." ††

¹⁴ Meke pa vinabetona si zama guahe se Zisu, "Sokudi tugo si ta tioko, ba ka visavisa mo si ta vizata," gua si Asa.

Guguana sa Tinabara Takisi

(Maka 12:13-17; Luke 20:20-26)

¹⁵ Taluarae vasina sari na Parese, meke la vari vivinei nia gua pude va hoqa ia se Zisu koari na dia ninanasa.

¹⁶ Meke garunu lani rini koa Sa sari kaiqa dia disaepeli, meke kaiqa rini pu zuka ia se Herodi d. Meke zama sarini, "Titisa, gilania gami sapu sa hinokara si tozia Goi. Variva tumatumae nia Goi sa siraña hinokarana te Tamasa. Sari na binalabala tana tie si lopu hoke va tasuna igo. Meke lopu arilaedi koa Goi sari na tuturuana tana tie, be esei si arini. ¹⁷ Mu tozini gami sa Mua binalabala koasa ginugua hie. Vegua, tava malumu pa Tinarae te Mosese si pude tabaria gita sa takisi koasa bañara Roma, ba lokari?" gua si arini.

¹⁸ Ba ele gilania Zisu sa dia hiniva kaleana. Ke zama la koa rini si Asa, "Tie sekesekei mia si gamu! Vegua ke podekia gamu pude sekesekei Nau si Rau? ¹⁹ Va dogoro nau keke poata sapu hoke tabara nia takisi," gua si Asa. Meke hena vala nia rini si keke poata siliva.

²⁰ Meke nanasi Sa, "Esei isumatana meke na pozana si koa koasa poata hie?" gua si Asa.

²¹ "E Siza d," gua si arini. Ke zama la koa rini se Zisu, "Leana, valai koe Siza saripu te Siza, mamu valai koe Tamasa saripu te Tamasa," gua si Asa.

²² Sipu avosia rini sapu gua asa, si magasa si arini ke luara veko pania rini si Asa.

† 21:42 Sam 118:22-23

†† 22:13 Mt 8:12, 25:30; Lk 13:28

Guguana sa Tinuru Pule pa Minate

(Maka 12:18-27; Luke 20:27-40)

²³ Pa ranena tugo asa si mae koa Sa sari kaiqa Sadusi d' pu lopu va hinokaria sa tinuru pile pa minate. ^{†24} Meke zama la koa Sa sarini, "Titisa, sa Tinarae te Mosese si guahe. Be keke palabatu varihabana si loke tuna meke mate, si keke tasina koreo kaqu la haba ia sa nabokona sa, pude sari na koburu pu podoi ri kara si kaqu ta pozae na koburu tu tanisa palabatu kekenu sapu ele mate. ^{††25} Ego, ka zuapa tamatasi koreo si koadia tani visoroihe. Sa koreo kenuna si varihaba, ba loke tuna meke mate, ke la haba ia pile sa tasina koreo vina rua sa naboko. ²⁶ Meke sa koreo vina rua hie ba gua tugo, loke tuna meke mate. Sa vina neta ba gua tugo, meke osolae hokoto sari ka zuapa tamatasi. ²⁷ Mumudi si mate sa barikaleqe. ²⁸ Ego, pa rane tinuru pile pa minate, si esei ari ka zuapa hire si kote habana sa barikaleqe hie? Sina ari ka zuapa hire si ele haba ia si asa?"

²⁹ Meke olaña la i Zisu si arini, "Sa mia sinea si na lopu tumae nia gamu sa ginuadi rina Kinubekubere Hope, babe sa niniraniira te Tamasa. ³⁰ Sina pana turu pile pa minate sari na tie matedi, si kote koa gua mo rina mateana pa mañauru si arini, meke lopu kote varihaba. ³¹ Ego, koasa guguadi ri pu turu pile pa minate, vegua lopu ele tiroa tu gamu gua sapu zama nia sa Tamasa koa gamu? Zama si Asa, ³² 'Arau sa Tamasa te Ebarahami, te Aisake, meke te Zekopi,' gua. Na Tamasa tadi na tie toadi si Asa, lopu tadi pu matedi," gua se Zisu. [‡]

³³ Totoso avosia rina kobi tinoni sa Nana vina tumatumae sana, si magasa si arini.

Sa Nati Tinarae Arilaena

(Maka 12:28-34; Luke 10:25-28)

³⁴ Totoso avosia rina Parese sapu ele va papaki Zisu pa binalabala sari na Sadusi, si varigara si arini pude nanasa pulea. ³⁵ Meke keke ari na Parese sapu va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, si hiva podekia sa pude vekoa pa sipata se Zisu pa keke ninanasa. ^{††36} Zama si asa, "Titisa, na tinarae sa si arilaena hola koari doduru Tinarae?" gua si asa.

³⁷ Meke olaña se Zisu, "'Mu tataru nia sa Bañara sa mua Tamasa pa doduru bulomu, pa doduru maqomaqomu, meke pa doduru mua binalabala!' ^{††38} Asa sa tinarae sapu kekenu meke arilaena hola. ³⁹ Meke sa vina rua tinarae sapu arilaena gua tugo asa si hie: 'Mu tataru nia sa turanamu, gua sapu tataru pile nigo si agoi.' ^{††40} Sa doduruna sa Tinarae te Mosese meke sari na vina tumatumae tadi na poropita, si soto la koari karua tinarae hire," gua se Zisu.

Sa Guguana sa Karisito

(Maka 12:35-37; Luke 20:41-44)

⁴¹ Sipu korapa koa varigara sari kaiqa Parese, si nanasi Zisu si arini, ⁴² "Na sa balabala nia gamu sa Karisito d? Esei tutina Sia?" gua si Asa.

Meke olaña sarini, "Na tutina e Devita," gua.

⁴³ Meke nanasi Zisu si arini, "Ba na vegua ke turanña tu sa Maqomaqo Hope se Devita pude poza nia Bañara sia? Ura zama guahe se Devita:

⁴⁴ 'Zama sa Tamasa koasa qua Bañara: ^{‡‡}

Mu habotu pa kali Mataoqu, osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,' gua. [§]

⁴⁵ Ego, be poza nia 'qua Bañara' e Devita si Asa, si vegua meke boka na tutina tu Devita sa Karisito?" gua se Zisu. ⁴⁶ Lopu keke arini si boka olaña si Asa. Ke podalae pa ranena asa si kadaka la nanasa pile nia ninanasa rini si Asa.

Vina Balau te Zisu koari na Parese meke na Tie Va Tumatumae pa Tinarae te Mosese

(Maka 12:38-39; Luke 11:43-46; Luke 20:45-46)

23 Meke zama la koari na kobi tinoni meke koari na Nana disaepeli se Zisu, ² "Sari na Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si ta poni nia sa niniraniira pude rupahia ginuana sa Tinarae te Mosese. ³ Ke mi va tabei saripu gua va tumatumaeni gamu rini, ba mi lopu keha luli sari na dia tinavete, sina lopu hoke evañi rini gua saripu variva tumatumae ni rini. ⁴ Va paleke ni pinaleke mamata rini sari na tie pa dia rinupahana sa Tinarae te Mosese. Ba lopu hite hiva podekia rini pude va mamahelo poni sari na tie. ⁵ Doduru tinavete taveti rini si pude va dodogoro la pa tie. Va sotoi rini pa raedi meke pa limadia sari kaiqa zinama koasa Kinubekubere Hope. Ta kubere va noma si arini pude dogori rina tie, gua. Tavete va gelei rini sari pakudi rina dia poko varavara. ^{††6} Hiva hola haboti rini sari na vasidi arilaedi pa inevaña, meke sari na habohabotuana arilaedi pa sinaoqi. ⁷ Hiva hola ta zama va kamo na tava lavata si arini pana ene rini pa maketi, meke hiva ta pozae na titisa si arini.

⁸ Ba gamu, mu lopu va malumi sarini pude pozani gamu 'Titisa,' sina keke Titisa mo si tamugamu; meke na tamatasi mo si gamu. ⁹ Mi lopu poza nia 'Tamaqu' gugua e Tamasa si keke tie pa pepeso, sina keke mo sa Tamamia sapu koana pa Mañauru. ¹⁰ Mi lopu va malumia si keke tie pude poza nigo 'Titisa,' sina sa Karisito mo, sa mia Titisa. ¹¹ Asa sapu koa nabulu koa gamu si noma hola koa gamu. ^{††12} Asa sapu va ululu pile nia, si kote tava pepekae, meke asa sapu va pepekae pile nia, si kaqu tava ululu.

† 22:23 TTA 23:8 †† 22:24 Diut 25:5 ‡ 22:32 Ekd 3:6 †† 22:35 Lk 10:25-28 ‡‡ 22:37 Diut 6:5 ‡‡† 22:39 Liv 19:18

‡‡† 22:44 Sam 110:1 § Sa ginuana "pa kauru nenemu" si osolae tava kilasa sari na mua kana. §† 23:5 Mt 6:1; Nab 15:38; Diut 6:8 §†† 23:11 Mt 20:26-27; Mk 9:35, 10:43-44; Lk 22:26

Zutua Zisu sa Dia Hahanana Sekesekei

(Maka 12:40; Luke 11:39-42,44,52, 20:47)

¹³ Mi talotaña gemi si gamu na Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, tie sekesekei mia! Sina tuku ia gamu sa sasadana sa Binañara Mañauru pa kenudia ri na tie, meke telemia ba lopu boka nuquru la mo. Meke hukati tugo gamu sarini pu korapa hiva nuquru la vasina. ¹⁴ [Mi talotaña gemi si gamu na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese! Tie sekesekei mia! Sina hoke hiko vagi gamu pa sinekesekei sari na tinagotago tadi na naboko. Beto asa si varavara va gele ni gamu pude ta dogoro mia! gua. Ke gua asa si kaqu kaleana sisigiti sa mia vina kilasa.]

¹⁵ Mi talotaña gemi si gamu na Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese! Sina tie sekesekei mia! Enea mia na hebalana, na soloso, pude va kekeria si keke tie na mia disaepeli gua. Beto si va evañae nia tie sapu garo puta pude la pa Heli, holani gamu pule sa si gamu.

¹⁶ Mi talotaña gemi si gamu na tie tuturaña bebehu! Sina zama si gamu sapu loke laena si pude tokotokoro koasa Zelepade te Tamasa, ba pude tokotokoro tu koari na qolo pa Zelepade si koa ia ninirañira, gua.

¹⁷ Duviduvili na behu si gamu! Na sa si arilaena sa qolo babe sa Zelepade vasina koa ta madi sa qolo? ¹⁸ Meke zama tugo si gamu, 'Pude zama tokotokoro koasa hope si keke tie, si lopu ninira sa nana tinokotokoro, ba pude zama tokotokoro tu sa koasa vinariponi koasa hope, si tiqe ninira sa tinokotokoro!' gua si gamu.

¹⁹ Toleñe gua sa behu koa gamu! Na sa si arilaena, sa hope babe sa vinariponi sapu hake koasa hope vasina tava madi sa vinariponi? ²⁰ Ke pude tokotokoro koasa hope sa tie si tokotokoro turañae ni mo sa sari doduru vinariponi pu koadi koasa hope. ²¹ Meke be tokotokoro si asa koasa Zelepade, si tokotokoro turañae nia mo sa sa Tamasa sapu koana koasa Zelepade. ²² Be tokotokoro koasa Mañauru si keke tie, si tokotokoro tugo si asa koasa habohabotuana te Tamasa, meke koasa Tamasa sapu habotuna vasina. †

²³ Mi talotaña gemi si gamu na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke gamu na Parese! Tie sekesekei mia! Sina hoke ponía gamu koe Tamasa si keke pa manege puta vuadi rina mia vinagi pa inuma, kamo tu koari na linetelete hitehite: guana miniti, na dili, meke na kiumini, na gua. Ba muliñi nia gamu pude va tabei sari na ñati vina tumatumae koasa Tinarae te Tamasa, saripu gua hire: pude tavete va toñoto la koari na tie, pude va tukani sari na tie pu tasuna meke pude kopu ni sari mia zinama! Uve, arini sari na ñati vina tumatumae saripu garo pude mi kopu ni; beto mi lopu muliñi nia sa keke pa manege. ††²⁴ Na tie tuturaña bebehu si gamu! Gua sa tie sapu vizata pania sa si keke nikuniku koasa gana kolo napo, ba onolo toa ia sa si keke kameli!

²⁵ Mi talotaña gemi si gamu na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke gamu na Parese! Tie sekesekei mia! Sina kopu si gamu pude va via i mudidi sari na mia kapa meke na peleta, ba va siñi ni gamu koari na kinoa valearanei meke na pinuhi. ²⁶ Na Parese bebehu si gamu! Mi va via kenua korapana sa mia kapa meke kote via tugo sa mudina.

²⁷ Mi talotaña gemi si gamu na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese! Tie sekesekei mia! Gua tugo na lovu sapu ta pedi va keoro si gamu, sapu doñodoño lea pa sadana mo, ba pa korapana si siñia na susuri, na muzi tomate. †²⁸ Gua tugo asa si gamu, pa mia tinoa vurana si doñodoño guana tie leamia, ba pa korapa bulomia si siñi na sinekesekei meke doduru kinaleadi.

Koroto Veko ni Zisu sari na dia Vinakilasa

(Luke 11:47-51)

²⁹ Mi talotaña gemi si gamu na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke gamu na Parese! Tie sekesekei mia! Sina tavete va leani gamu sari na lovudi rina poropita, na tie toñoto pukerane, meke va sari va leani gamu si arini. ³⁰ Zama si gamu, sapu be guana koa mia si gamu pa totošo pu toa sari na tiatamamia pukerane, si lopu kaqu somana nia gamu sa vina matedi rina poropita, gua sapu evañia rini, gua. ³¹ Pa siraña asa si namu tozi vura nia mo gamu sapu, gamu mo sari na tutidi rini pu va matedi sari na poropita! ³² Ego, mi va hokoto la ia tu gua sapu ele podalae nia rina tiatamamia! ³³ Na noki si gamu, meke na tutimia gamu sa noki! Vea meke kote boka govete nia gamu sa vinakilasa pa Heli? ††³⁴ Ke Maqu garunu mae ni koa gamu sari na poropita, na tie gilagilana, meke na tie va tumatumae koasa Tinarae, meke kaiqa arini si kote va matei gamu. Kaiqa pule si kote va matei gamu pa korosi, meke kaiqa arini si kote komiti gamu koari na sinaqoqi, meke kote hadu vari tetei ni gamu si arini koari na vasivasileana. ³⁵ Pa vina betona si sa vina kilasa koari na vina matedi ri na tie toñoto si kote ta gorei nia gamu, podalae koe Ebolo, meke kamo koe Zakaraea sa tuna Berekaea sapu va matea gamu pa Zelepade pa vari korapana sa lose hopena meke sa hope vina vukivukihí. ††³⁶ Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu sa sinage hie si kaqu vagia sa vina kilasa tadi kasa tie variva mate sara!

Tataru nia Sa sa Popoa Zerusalema

(Luke 13:34-35)

³⁷ Ke gamu kasa na tinoni pa Zerusalema, gamu pu va matedi sari na poropita, meke gona ni patu saripu garunu atu ni sa Tamasa koa gamu! Soku totošo si ele podekia Rau pude aquni gamu, na va aqoro gamu pa Qua kinopu, guana kokorako pu va aqori sari na tuna pa kauru tatapuruna, ba koromia si gamu.³⁸ Ke sa mia Zelepade si kote ta huara. ††³⁹ Maqu tozini gamu, sapu podalae kamahire si lopu kaqu dogoro pule Au gamu

† 23:22 Ais 66:1; Mt 5:34 †† 23:23 Liv 27:30

† 23:27 TTA 23:3 †† 23:33 Mt 3:7, 12:34; Lk 3:7 †† 23:35 Zen 4:8; 2 Koron 24:20-21 ††† 23:38 Zer 22:5

si Rau, osolae kamo tu sa Qua toতোসো pude pule mae, pana kaqu zama si gamu, 'Tamanae si Asa sapu mae pa korapa pozana sa Baṅara,'" gua si Asa. †

Korotae nia Zisu sa Tinahuara Tanisa Zelepade
(Maka 13:1-2; Luke 21:5-6)

24 Meke sipu korapa ene taloa se Zisu koasa Zelepade, si mae koa Sa sari Nana disaepeli, meke va dogoro ni koa Sa sari hopeke vetuna sa Zelepade. ² Meke zama se Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu sari doduru patu pu dogori gamu hire, si lopu kote ta varihakei hola si arini, ba kaqu ta huarae beto," gua si Asa.

Sari na Tinasuna na Ninaqunaqu
(Maka 13:3-13; Luke 21:7-19)

³ Meke sipu korapa habotu pa Toqere Olive se Zisu, si mae teledia koa Sa sari Nana disaepeli, meke nanasia rini si Asa, "Mu tozini gami, sapu toতোসো sa kote ta evaṅa sa tinahuara sana? Meke nasa sa vina gilagilana sa Mua pinule mae pa vinabetona d sa toতোসো?" gua si arini.

⁴ Meke olaṅa se Zisu, "Kopu nia pude loke tie si turaṅa va sea gamu. ⁵ Sina soku tie si kote mae pa korapa pozaqu Rau, meke kote zama, 'Arau sa Karisito!' gua, meke kote turaṅa va sea i sari soku tie. ⁶ Kote avosi gamu sari vevehedi ri na vinaripera tata koa gamu, meke na inavosona sa vinaripera pa seu; ba mi lopu matagutu. Sari na tinitoṅa gugua arini si kaqu ta evaṅa; ba lopu asa sa vinabetona. ⁷ Kote varipera sari na butubutu meke sari na butubutu baṅara, meke kote ta evaṅa sa soṅe na niu pa soku vasidi. ⁸ Ba sari doduru ginugua hire, si gua tugo sa pinodalaena sa tinasigiti sapu va kamo sa barikaleqe toতোসো tata podo sa koburu.

⁹ Kote ta tuqe vagi si gamu, meke ta vala koari pu tuqei sari na niniraṅira, pude tava kilasa si gamu, meke tava mate. Kote ta kukitae si gamu koari na tiena sa kasia popoa pa ginuaqu Rau. ††¹⁰ Meke soku tie si kote taluarae pa dia rinaṅeraṅe koa Rau. Kote vari qorai meke vari kukiti si arini. ¹¹ Meke soku poropita d kokohadi si kote vura mae, meke soku tie si kote turaṅa va sea i rini. ¹² Kote gua asa sa arahana gua sa kinaleana, ke sa tataru tadi sokudi si kote ibu. ¹³ Ba asa sapu koa va nabu, meke kamo sa vinabetona, si kaqu ta harupu. ††¹⁴ Meke sa Inavoso Leana hie koasa Binaṅara te Tamasa, si kote ta tozi la pa doduruna sa kasia popoa, pude na vina sosode koari doduru butubutu, meke kote tiqe kamo sa vinabetona sa toতোসো.

Sa Beku Variva Malederena sapu Vata Kamo sa Tinahuara Nomana

(Maka 13:14-23; Luke 21:20-24)

¹⁵ Kote dogoria gamu sa 'beku variva malederena sapu vata kamo sa tinahuara nomana' sapu korotae

† 23:39 Sam 118:26 †† 24:9 Mt 10:22 ‡ 24:13 Mt 10:22

nia sa poropita Daniela si tava turu pa vasina hopena te Tamasa pa Zelepade." (Gamu pu tiroa si hie si mi tumae nia sa ginuana.) ††¹⁶ "Ego, arini sapu koadi pa popoa Ziudia si madi govete la koari na toqere. ¹⁷ Asa sapu koa pa batu vetu, si mani lopu gore la vagi sari nana likakalae pa korapa vetu. ††¹⁸ Asa sapu koa pa inuma si mani lopu pule la vagi nana poko pa vetu. ¹⁹ Kote na rane tinalotaṅa nomadi si arini koari na barikaleqe pu ari tiadi, meke arini pu tago haha. ²⁰ Ba mi tepa la koe Tamasa, pude sa mia toতোসো govete si lopu goto pa toতোসো ibu babe pa rane Sabati. ²¹ Ura sa tinasuna koari na rane arini si kote noma hola ni sari doduru pu ele ta evaṅa podalae pa toতোসো ta kuri sa kasia popoa meke kamo kamahire, meke lopu kaqu gua pule. ††²² Ba ele va papaki Tamasa sari na rane sara. Be lopu gua, si be kote puzulu sa popoa. Ba pa laedi ri Nana tie ta vizatadi si kote va papaki Tamasa sari na rane sara.

²³ Meke be zama si keke tie koa gamu, 'Dotu, hoi sa Karisito!' ba be, 'Isa si Asa!' gua, si mi lopu va hinokaria si asa. ²⁴ Ura kote vura mae sari na Karisito kokohadi meke na poropita kokohadi. Kote mae va vura dia vina gilagila na vinariva magasa si arini, pude sekesekei ni sari na tie, kamo koari na tie ta vizatadi te Tamasa, sapu be boka si arini. ²⁵ Isana, ele va balau vata kenue gamu Rau, sipu lopu ele kamo sa toতোসো sana.

²⁶ Pana be tozini gamu ri tie sapu 'Doṅo la, koa Nana pa qega si Asa,' ba be 'Koa tome Nana mo tani si Asa,' gua, si mamu lopu la hata sea. †††²⁷ Ura sa minae tanisa Tuna na Tie si kote gua tugo na kapi, sapu malara podalae pa kali gasa rimata meke kamo pa lodu rimata. ²⁸ Vasina pu koa si keke tie matena, si kote varigara tugo vasina sari na kurukuru tapuru sapu gani tomate. § §†

Sa Minae Tanisa Tuna na Tie

(Maka 13:24-27; Luke 21:25-28)

²⁹ Pana hola tugo sa tinasuna koari na rane sara, si 'kote tava huporo sa rimata, meke lopu kote kalalasa sa sidara.

Kote hoqa sari na pinopino pa maṅauru, meke kote tava rizu pa dia siraṅa si arini. §††

³⁰ Meke kote ta dogoro pa maṅauru sa vina gilagilana sa minae tanisa Tuna na Tie. Meke kote kabo pa tinarazuzu sari na tiena sa kasia popoa, pana dogoria rini maena pa korapadi ri na lei pa maṅauru sa Tuna na Tie; somania na niniraṅira meke na ninedala. §††³¹ Kote avoloṅana vura sa buki lavata, meke kote garunu la ni Sa sari Nana mateana koari ka made iiona sa popoa pepeso, pude varigara ni sari Nana tie ta vizatadi koari doduru hukihukirina sa kasia popoa.

†† 24:15 Dan 9:27, 11:31, 12:11 ††† 24:17 Lk 17:31 ††† 24:21 Dan 12:1; Rev 7:14 †††† 24:26 Lk 17:23-24 § Kote ta nonoga sa minae tanisa Tuna na Tie koa sa kapi gua sapu ta gilana sa vasina koa sari na tomate koa ri na kurukuru tapuru pu gani tomate. §† 24:28 Lk 17:37 §†† 24:29 Ais 13:10, 34:4; Izk 32:7; Zol 2:10,31, 3:15; Rev 6:12-13 §†† 24:30 Dan 7:13; Zak 12:10-14; Rev 1:7

Sa Vina Tumatumae koasa Huda Piqi

(Maka 13:28-31; Luke 21:29-33)

³² Sa huda piqi *d* si va tumatumaeni gamu si keke vina nonoga. Pana poraka vura mae meke podalae liho sari lelanana, si gilania gamu sapu tata sa tooso maṇini. ³³ Kekenono gua tugo, sapu pana dogori gamu sari na tinasuna na vina gilagila arini, si kaqu gilania gamu sapu tata sa tooso, meke ele tata kamo mae mo sa Tuna na Tie. ³⁴ Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sari doduru pu gua hire, si kaqu ta evaṇa sipu lopu ele mate beto sari na tie pa sinage hie. ³⁵ Kote murimuri palae sa Maṇauru meke sa pepeso, ba sari na Qua zinama si kaqu koa hola ninae rane ka rane.

Sa Totoso meke sa Ranena si Loke Tie Gilania

(Maka 13:32-37; Luke 17:26-30,34-35)

³⁶ Loke tie si tumae nia sa rane asa babe sa tooso sapu kaqu pule mae ia sa Tuna. Ari na mateana pa maṇauru meke sa Tuna, ba lopu tumae nia. Ba sa Tamana mo telena tumae nia. ³⁷ Sa minae tanisa Tuna na Tie si kote kekenono gua sapu ta evaṇa pa tooso te Noa. ^{†38} Koari na rane sipu lopu ele raza sa naqe, si henahena na napo sari na tie. Sari na koreo na vineki si ta varihabae, osolae kamo sa ranena sapu nuquru pa Aka *d* se Noa. ³⁹ Ba lopu hite gilania rini gua sapu korapa ta evaṇa, osolae raza sa naqe meke lodu mate beto sari doduru. Kote gua tugo asa sa minae tanisa Tuna na Tie. ^{†40} Karua tie si kote koa pa inuma pa rane asa, keke si kote ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola. ⁴¹ Karua barikaleqe si kote munamunala gedi huiti pa patu munamunalana. Keke si kote ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola.

⁴² Gua ke mi koa hakehakei, sina lopu gilania gamu sa rane pu kote pule mae ia sa mia Baṇara. ⁴³ Ba mi tumae nia si hie: Be ele tumae va kenue nia sa tie tago vetu sa tooso sapu kote mae ia sa tie hikohiko, si kaqu vaṇunu aqa si asa, meke kote toketoke nia sa sa nana vetu pude lopu mae kakele nuquru sa tie hikohiko. ^{†44} Ke gamu ba kaqu koa va namanama doduru tooso, sina kaqu mae sa Tuna na Tie pa tooso sapu lopu hite rovea gamu.

Sa Nabulu Ta Ronuna Babe lopu Ta Ronuna

(Luke 12:41-48)

⁴⁵ Esei sa nabulu sapu ta ronuna meke gilaena sapu va turu ia sa Palabatu pude kopuni na poni sari kaiqa Nana tie pa tooso garona? ⁴⁶ Kote getugetu hola sa nabulu sana, be korapa tavetavete valeana gua asa si asa, tooso pule mae sa nana Palabatu. ⁴⁷ Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu kote va turu va hinokaria sa nana Palabatu si asa, pude kopu ni sari doduru Nana tinagotago. ⁴⁸ Ba be na nabulu kaleana si asa, si kote balabala sapu lopu kote tuturei pule mae sa nana Palabatu, gua. ⁴⁹ Meke kote podalae komiti sa sari na

nabulu turaṇana, meke podalae hena na napo turaṇi sari tie naponapodi. ⁵⁰ Sa Palabatu tanisa nabulu sana si kote pule mae pa rane na tooso sapu lopu hite rovea na gilania sa. ⁵¹ Meke kaqu va kilasa valeania sa Palabatu si asa, meke kote veko turaṇa nia Sa koari na tie sekesekeidi, pude somana koa ta sigiti turaṇae koa rini; vasina si kote koa kabo na garata livona si asa.

Sari ka Manege Puta Vineki

25 Sa Binaṇara Maṇauru si kote kekenono guahe pana pule mae sa Tuna na Tie. Pa keke toosona si koa dia si ka manege puta vineki, saripu paleki dia zuke oela meke topue la tutuvia sa tie varihaba, gua. ^{†2} Ka lima arini si duviduvilidi, meke ka lima si gilaedi. ³ Saripu duviduvilidi si paleki rini sari na dia zuke siṇidi, ba lopu paleke turaṇa ni kaiqa oela pule rini. ⁴ Ba saripu gilaedi si paleki rini sari na dia zuke siṇidi, meke paleke kaiqa oela pule pa dia vovoina. ⁵ Va sasanae sa minae tanisa tie varihaba, ke rorodoki, meke puta beto sari doduru.

⁶ Meke tooso korapa boṇi tu sa popoa, si tiqe velavela si kaiqa tie, 'Maehe sa tie varihaba! Mae mamu la tutuvia!' gua. ⁷ Ke vaṇunu sari ka manege puta vineki meke va toa i rini sari dia zuke. ⁸ Meke tepa la saripu duviduvilidi koari pu gilaedi, 'Kara, poni gami vasi oela, na pahoni gami,' gua si arini.

⁹ Meke olaṇa la saripu gilaedi, 'Lokari, na lopu padada gita doduru sari mami oela, la holu mia pa vasina holuholuana,' gua si arini.

¹⁰ Ba sipu korapa ene la rini, si kamo mo sa tie varihaba. Sari vineki gilaedi pu va namanamadi si ene nuquru lulia sa tie varihaba, pude la koasa inevaṇa varihaba, meke ta tuku mo sa sasada.

¹¹ Meke mumudi mae gedi sari ka lima vineki duviduvilidi, meke mae titioko, 'Baṇara, Baṇara! Va nuquru gami!' gua. [†]

¹² Ba olaṇa la sa tie varihaba, 'Zama va hinokara atu koa gamu si rau, sapu namu lopu hite gilana gamu rau,' gua si asa."

¹³ Meke zama la koa rini se Zisu, "Gua ke mi kopu, sina lopu gilania gamu sa rane, meke sa tooso pu kaqu pule mae ia sa Tuna na Tie," gua si Asa.

Sari ka Neta Nabulu

(Luke 19:11-27)

¹⁴ Zama pule se Zisu, "Meke gua pule hie pa ranena sana, sa Binaṇara Maṇauru si kote gua tugo keke tie, sapu hiva topue la pa keke nana inene gelena. Ke tioki sa sari nana nabulu, meke hopeke poni ni tinavete sa koa rina nana likakalae. ¹⁵ Koa keke si vala ni sa si ka lima poata talenti. Koa keke pule si karua poata talenti, meke koa keke pule si keke poata talenti ^{††} luli gua tugo pa hopeke dia binokaboka; beto meke tiqe taluarae taloa si asa pa nana inene gelena. ¹⁶ Ego, sa nabulu sapu vagia sa lima poata talenti hie, si lopu sana la tavetavete nia sa sa poata, meke va vurai sa si

† 24:37 Zen 6:5-8 †† 24:39 Zen 7:6-24 ‡ 24:43 Lk 12:39-40

†† 25:1 Lk 12:35 ††† 25:11 Lk 13:25 ††† Keke talenti si padana sa tinabara tanisa keke tie tavetavete pa hiokona puta vuaheni.

ka lima poata talenti pule. ¹⁷ Meke gua tugo sa nabulu sapu vagina sa karua poata talenti; va vurai sa si karua poata talenti pule. ¹⁸ Ego, sa nabulu sapu vagina sa keke poata talenti, si la gana meke la geli tamunia sa pa pepeso sa poata tanisa nana banara.

¹⁹ Seunae tu hoi, si tiqe pule mae sa banara tadi ka neta nabulu hire. Mae meke dogori sa sapu ve tavetavete guni rini sari nana poata. ²⁰ Sa nabulu sapu vagina sa lima poata talenti, si paleke mae ni sari ka lima poata talenti pule pu va gavori sa meke zama si asa, 'Banara, poni nau goi si ka lima poata talenti. Ego, hire sari na mua poata, tomo lani rau si ka lima talenti pule pu va gavori rau pa qua tinavete,' gua si asa.

²¹ Meke zama la sa nana banara, 'Leana hola sa mua tinavete. Na nabulu leamu, na ta ronueму si goi. Ele ta ronue si goi koari ka visavisa poata, ke kaqu va palabatu igo rau si goi pa soku likakalae. Mae mamu somana pa qua qinetuqetu,' gua si asa.

²² Beto si nuquru mae gana pule sa nabulu sapu vagina sa karua poata talenti, meke zama, 'Banara, poni nau goi si karua poata talenti. Ego, hire sari mua poata ele tomo lani rau si karua poata talenti pule pu va gavori rau pa qua tinavete,' gua si asa.

²³ 'Leana hola sa mua tinavete, na nabulu leamu na ta ronueму si goi. Ele ta ronue si goi koari ka visavisa poata, ke kaqu va palabatu igo rau pa soku likakalae. Mae mamu somana pa qua qinetuqetu,' gua sa nana banara.

²⁴ Ego, nuquru mumudi mae gana he sa nabulu sapu vagina sa keke poata talenti, meke zama, 'Banara, gilania rau sapu keke tie tasunamu si goi, meke pakepakete si agoi pa vasina sapu lopu lelete si agoi, la vagi mua hinia koari na ginani si goi pa vasina sapu lopu taburu kiko si agoi. ²⁵ Ke matagutu qua, gua asa ke la geli tamunia rau pa pepeso sa mua poata. Ke hiera sa mua poata soti,' gua si asa.

²⁶ Meke zama koasa sa nana banara, 'Na nabulu kaleamu, na hakohakomu si goi. Nake ele gilanaу mua mo sapu hoke pakepakete si rau vasina lopu lelete si rau, meke hoke vagi qua hinia koari na ginani vasina lopu taburu kiko si rau. ²⁷ Be hakohako tavetavete mua, si leana pude va nuquru vekoa mo goi pa ben'ki sa qua poata, meke pana pule mae rau, si kote boka mae vagia mo rau sa namuna qua poata soti, meke sa vasinahite tomona sapu va gavoro ia sa.'

²⁸ Meke zama sa nana banara, 'Mi vagi pania sa poata koasa nabulu hie, mamu vala nia koasa sapu tagona sa manege puta poata talenti,' gua. ²⁹ Ura asa sapu ari nana, si kaqu ta poni va soku hola latu. Ba asa sapu loke nana, si kaqu ta vagi palae sa vasinahite sapu tagoa sa. ³⁰ Mi vagia sa nabulu hakohakona hie, mamu gona vura la nia pa hinuporo, vasina mani koa kabo na garata livona. ††

Sa Vinaripitui Vina Betobeto

³¹ Pana mae sa Tuna na Tie koasa Nana tinolava nedalana, meke somana lulia ri Nana mateana, si kote habotu si Asa pa Nana habohabotuana Banara. ‡
³² Meke sari doduru tinoni pa ninae butubutu si kote ta varigarae pa kenuna Sa. Meke kote paqahi Sa si arini pa karua pukuna, gua sa sepati d sapu paqahi sari na sipi koari na qoti. ³³ Kaqu vekoi Sa sari sipi pa kali mataona, meke sari qoti pa kali gedena.

³⁴ Meke kote zama la sa Banara koa rini pa kali mataona, 'Mae gamu sapu ta manae koasa Tamaqu! Mae vagia sa mia tinago, sa butubutu banara sapu ele tava nama vekona pude tamugamu, podalae pa vina podakana sa kasia popoa. ³⁵ Sina oviaqu si Rau, ba poni Au gamu. Memehaqu, ba va napo Au gamu. Na tie karovoqu si Rau, ba va kamo Au gamu pa mia vetu. ³⁶ Dodohoqu, ba va poko Au gamu; momohoqu, ba kopu Nau gamu. Ta pusiqu, ba hoke mae hopiki Nau gamu.'

³⁷ Meke kaqu olaᅇa la sari na tie toᅇoto. 'Banara, visoroi oviamu si Goi meke atu ponigo gami, meke visoroi memehamu meke atu va napogo gami?

³⁸ Visoroi dogorigo gami tie karovomu, meke va kamogo gami pa mami vetu? Ba be dodohomu meke va pokogo gami? ³⁹ Visoroi dogorigo gami momohomu ba be koamu pa vetu varipusi meke atu hopiki Nigo gami?'

⁴⁰ Meke kote olaᅇa sa Banara, 'Maqu tozi va hinokarani gamu, be tavete lani gamu sari na tinavete leadi, gua pu tozi Rau hire koari Qua tie saripu loke laedi pa butubutu tie si tavete maeni tugo gamu koa Rau si arini.'

⁴¹ Meke kote zama la sa Banara koa rini pa kali gedena, 'Mi taloa koa Rau, gamu pu ta levei mia koe Tamasa. Mi la koasa nika toa holana pu tava nama vekona pude te Setani meke sari doduru nana mateana! ⁴² Sina oviaqu si Rau, ba lopu hite poni Au gamu; memehaqu, ba lopu hite va napo Au gamu. ⁴³ Na tie karovoqu si Rau, ba lopu hite va kamo Au gamu pa mia vetu. Dodohoqu, ba lopu hite va poko Au gamu. Momohoqu, na ta pusiqu pa vetu varipusi, ba lopu hite galagala nau gamu,' gua si Asa.

⁴⁴ Meke kote olaᅇa la sarini koasa Banara, 'Banara, visoroi dogorigo gami oviamu, na memehamu, na tie karovomu, na dodohomu, na momohomu, meke ta pusimu, ba lopu hite galagala atu toka nigo gami si Goi?' gua si arini.

⁴⁵ Meke kote olaᅇa sa Banara sarini, 'Maqu tozi va hinokarani gamu, be lopu toka nia gamu si keke Qua tie sapu loke laena pa butubutu tie, si lopu toka Nau tugo gamu si Arau.'

⁴⁶ Sari kasa tie kaleadi hire, si kote ta vala pa vina kilasa sapu loke vinabetona, ba sari na tie toᅇoto si kote la pa tinoa hola," gua se Zisu. ‡‡

† 25:29 Mt 13:12; Mk 4:25; Lk 8:18 †† 25:30 Mt 8:12, 22:13; Lk 13:28

‡ Pude koa banarani sari doduru tinoni pa kasia popoa.
 †† 25:31 Mt 16:27, 19:28 ‡‡ 25:46 Dan 12:2

Tozi Pulea Zisu sa Nana Minate
(Maka 14:1-2; Luke 22:1-2; Zone 11:45-53)

26 Meke sipu va hokoti Zisu sari doduru vina tumatumae hire, si tozi ni Sa sari Nana disaepeli, ²“Ele gilania mia sapu karua rane mo koa meke kamo sa Inevana Pasova d, meke kaqu ta vala pa limadi rina tie kaleadi sa Tuna na Tie, pude tava mate pa korosi,” gua si Asa. [†]

³ Meke pa totošo tugo asa si varigara sari na nati hiama na koimata tadi na tie Ziu pa vetu te Kaeapasi sa nati hiama kenukenue. ⁴Vari vivinei nia rini gua pude tuqe vagi golomia se Zisu pude va matea, gua. ⁵Vari zamai si arini, “Mada lopu tuqe vagia pa totošo Inevana Pasova, sina meke gua mada varipera ni sari na tie,” gua si arini.

Ta Lumu sa Batuna Zisu pa Betani
(Maka 14:3-9; Zone 12:1-8)

⁶ Sipu korapa koa se Zisu pa Betani, pa vetu te Saimone, sapu ele raza ia na minoho popoqu visoroihe; ⁷ si nuquru la si keke barikaleqe; palekia sa si keke vovoina lumu sapu ta tavetae patu tolavaena, meke sinia na lumu humana lea sapu marilaena hola, meke zoropo nia sa pa batuna Zisu. ^{††}

⁸ Meke totošo dogoria rina disaepeli sapu gua asa, si bugoro si arini meke zama, “Na vegua ke okipalae hoboro nia sa sa lumu sana? ⁹ Boka holuholu nia sa lumu sana pude vagi nia poata nomana, meke poni saripu habahuala,” gua si arini.

¹⁰ Ba gilania tu Zisu gua sapu zama nia rini, ke zama la koa rini si Asa, “Lopu voriti pitua sa barikaleqe hie, keke tinavete leana si tavete mae nia sa koa Rau. ¹¹ Sari na tie habahualadi si kote koa koa gamu doduru totošo, ba Arau si lopu kote koa hola seunae koa gamu. ¹² Zoropo Nau lumu sa barikaleqe hie si Rau, pude va nama nia sa tina pomunae qu. ¹³ Tozi va hinokarani gamu Rau si hie, sapu be pavei si ta tarae sa Inavoso Leana pa doduruna sa kasia popoa, si kaqu ta vivinei tugo gua sapu evania sa barikaleqe hie koa Rau, pude na vina balabalana sa nana tinavete hie,” gua si Asa.

Va Egoa Ziudasi Pude Qoraqora nia se Zisu
(Maka 14:10-11; Luke 22:3-6)

¹⁴ Meke topue la koari na nati hiama se Ziudasi Isikarioti, sapu keke ri kasa disaepeli. ¹⁵ Nanasi sa sarini, “Na sa kote poni nau gamu pude vatu nia rau koa gamu se Zisu?” gua si asa. Meke nae ponina rini si ka tolonavulu poata siliva. ^{†††} Podalae pa totošo asa si hata ia Ziudasi si keke lolomo leana, gua pude vata gorae nia koa rini se Zisu.

[†] 26:2 Ekd 12:1-27 ^{††} 26:7 Lk 7:37-38 [†] 26:11 Diut 15:11
^{††} 26:15 Zak 11:12

Sa Inevana Pasova te Zisu meke sari Nana Disaepeli
(Maka 14:12-21; Luke 22:7-14,21-23; Zone 13:21-30)

¹⁷ Pa rane kekenu koasa Inevana Bereti Loke Isitina d, si nanasia rina disaepeli se Zisu, “Pavei si hiva nia Goi pude la va namanama ponigo gami sa hinenahena tanisa Pasova?” gua si arini.

¹⁸ Meke olaña koa rini si Asa, “Mi la pa vasileana Zerusalem koa keke tie vasina, mi tozi nia, ‘Zama sa Titisa: Ele kamo sa Qua totošo; pude henahena turani Rau sari Qua disaepeli koasa totošo Pasova pa mua vetu,’” gua si Asa. ¹⁹ Ke la sari disaepeli meke va namanama vekoa rini sa hinenahena Pasova, gua tugo sapu tozi ni Zisu.

²⁰ Totoso veluvelu sa popoa, si la habotu henahena se Zisu meke sari ka manege rua Nana disaepeli.

²¹ Sipu korapa henahena rini, si zama se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu keke koa gamu si kote vata qora Nau si Arau,” gua si Asa.

²² Talotaña hola sari disaepeli, ke podalae nanasa ekeke la ia rini si Asa, “Banara, vea arau sia?” hopeke gunia rini si Asa.

²³ Meke olaña la koa rini se Zisu, “Asa sapu somana poña ia sa gana bereti koasa baolo koa Rau, si asa mo sa tie asa. ^{†††} Sa Tuna na Tie si kaqu tava mate gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope, ba mani talotaña gana sa tie pu vata qorana si Asa. Leana hola be lopu ta podo sa tie sana.”

²⁵ Meke zama se Ziudasi, sa tie pu kote qorana Sa, “Titisa, vea arau sia?” gua si asa. Meke olaña la ia Zisu si asa, “Gua tugo sapu zama nia goi sana,” gua si Asa.

Podalae nia Zisu sa Napo Vaeni meke Hena Bereti
(Maka 14:22-26; Luke 22:14-20; 1 Koriniti 11:23-25)

²⁶ Meke sipu korapa henahena rini, si vagia Zisu si keke bereti ^{†††}, meke mana nia, meke videvidea Sa, meke poni Sa koari Nana disaepeli meke zama guahe: “Hie tugo sa Tiniqu, mi vagia mamu hena ia,” gua si Asa.

²⁷ Beto asa, si vagia Sa sa kapa vaeni, meke zama leana nia Sa koe Tamasa, meke vala Sa koa rini meke zama, “Mi napoa si hie gamu doduru. ²⁸ Hie sa eharaqu sapu tokoro va nabuna sa vinariva egoi vaqura te Tamasa, sapu zoloro pude ta vulasa palae sari na sinea tadi sokudi. ^{†††} Tozi hinokarani gamu Rau, sapu lopu kote napo pulea Rau sa vaeni hie, osolae kamo sa ranena sapu kote napo turana gamu Rau koasa vaeni vaqura pa Binañara Tanisa Tamaqu,” gua si Asa.

³⁰ Beto, si kera nia rini si keke kinera, meke topue vura la si arini pa Toqere Olive.

^{††} 26:23 Sam 41:9 ^{†††} Sa bereti loke isitina ke kaburu guana bisikiti gua asa ke boka videvide. ^{†††} 26:28 Ekd 24:8; Zer 31:31-34

Tozi Va Kenue ia Zisu sapu Kote Oso nia Pita si Asa
(Maka 14:27-31; Luke 22:31-34; Zone 13:36-38)

³¹ Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, "Pa boni hie si kote govete veko pani Au gamu doduru si Arau, ura zama sa Kinubekubere Hope: †

'Kaqu va matea Tamasa sa Sepati, meke kote ta hurakatae sari na sipi koasa rovana,' gua.

³² Ba pa mudina sa Qua tinuru pule pa minate, si kote la va kenue koa gamu pa Qaleli si Rau," gua si Asa. ††

³³ Ba zama la koa Sa se Pita, "Be govete beto sari kasa doduru turaŋaqu hire, ba arau si namu lopu kaqu luara hokarigo," gua si asa.

³⁴ Meke zama la ia Zisu se Pita, "Maqu tozi va hinokara nigo, sipu lopu ele kabo sa kokorako kohite boni, si kote oso Nau goi si Rau ka ŋeta totoŋo," gua si Asa.

³⁵ Meke olaŋa la se Pita, "Be mate turaŋigo rau, ba lopu kaqu hite osonigo rau!" gua si asa. Meke zama beto gua tugo sari doduru disaepeli.

Varavara se Zisu pa Qetisemani

(Maka 14:32-42; Luke 22:39-46)

³⁶ Meke turaŋa lani Zisu sari Nana disaepeli pa keke vasina pozana Qetisemani. Meke tozi ni Sa sarini, "Hobotu tani gamu, maqu hola la varavara pana hoi si Rau," gua si Asa. ³⁷ Turaŋia Sa se Pita meke sari karua tuna e Zebeti. Talotaŋa na balabala mamata sisigiti si Asa. ³⁸ Meke zamai Sa sari ka ŋeta, "Sa maqomaqoqu si siŋia na tinalotaŋa nomana hola ke tata mate nia Rau. Koa tani mamu kopu na varavara turaŋau," gua si Asa.

³⁹ Meke ene va seu hite la si Asa, meke hoqa oporapaha pa pepeso, meke varavara guahe: "Tamaqu, be boka, si Mu va rizu taloa ia sa totoŋo tinasigiti hie koa Rau; ba lopu Qua hiniva, ba lalae Mua hiniva tu Goi," gua si Asa.

⁴⁰ Meke pule la koari ka ŋeta disaepeli si Asa, meke dogori Sa korapa putadi, ke zama la si Asa koe Pita, "Vegua, lopu boka kopu na varavara turaŋau gamu si Rau pa keke aoa? ⁴¹ Mi kopu na varavara pude mi lopu hoqa la pa tinoketoke; sa maqomaqo si hiva, ba malohoro sa tini," gua si Asa.

⁴² Meke la varavara vina rua totoŋo se Zisu, meke zama, "Tamaqu, be lopu boka tava rizu taloa koa Rau sa kapa tinasigiti hie, ba kaqu napoa tugo Rau gua, si leana mo; mani ta evaŋa sa Mua hiniva," gua si Asa.

⁴³ Totoso asa, si kekere pule la si Asa koari ka ŋeta disaepeli meke dogori Sa korapa putadi, sina edi puta hola si arini. ⁴⁴ Ke vekoi Sa si arini, meke pule la varavara si Asa pa vina ŋeta totoŋo; zama pule nia tugo Sa sa vinaravara pu ele varavara nia Sa.

⁴⁵ Beto asa si pule la si Asa koari ka ŋeta disaepeli, meke zamai Sa, "Lopu ŋazulu gamu tu puta si gamu? Dotu, ele kamo sa totoŋo pude kaqu ta vala pa limadi rina tie kaleadi sa Tuna na Tie. ⁴⁶ Dotu, ele kamo mo

hie sa tie pu vata qoraqu Rau! Aria, turu mada la tutuvia," gua se Zisu.

Ta Vagi se Zisu Koari na Kana
(Maka 14:43-50; Luke 22:47-53; Zone 18:3-12)

⁴⁷ Sipu korapa zama se Zisu, si mae kamo gana mo se Ziudasi sapu keke ri ka manege rua disaepeli. Garunu luli ni rina ŋati hiama na koimata tadi na tie Ziu koa sa si keke puku minate lavata. Paleke dia vedara na huda sekesekeana si arini. ⁴⁸ Keke vina gilagila si ele tozi veko ni e Ziudasi koa rini, "Sa tie sapu kote la ahoa rau, si Asa tugo sa tie sapu hiva nia gamu, mi la tuqe vagia," gua si asa. ⁴⁹ Meke ene toŋoto la koe Zisu se Ziudasi meke zama, "Leana Titisa," gua si asa; meke tiqe ahoa ‡ sa se Zisu.

⁵⁰ Meke olaŋa la koasa se Zisu, "Mu evaŋia tu gua sapu mae nia goi!" gua si Asa. Meke mae vagia rini se Zisu, meke tuqe va nabua. ⁵¹ Keke ari na disaepeli pu lulidi koe Zisu, si saputu vagia sa sa nana magu meke seke tarasa pania sa si keke kali talinana sa pinausu tanisa ŋati hiama kenukenue.

⁵² Ba norea Zisu si asa, "Voi pulea sa mua magu pa nana vovoina! Ari doduru pu varipera pa magu, si kaqu mate tugo pa magu. ⁵³ Vegua, lopu gilania tu goi sapu boka tepa ia Rau sa Tamaqu, meke kote boka garunu gore mae ni mo Sa sari soku vuro tina hola mateana pude toka Nau? ⁵⁴ Ba be evaŋia Rau sapu gua asa, si lopu kaqu tava gorevura gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope, sapu kaqu ta evaŋa gua sapu korapa hie."

⁵⁵ Meke zama la koasa qeto minate lavata se Zisu, "Vegua na tie hikohiko na variva mate si Rau, ke paleke Nau vedara na huda sekesekeana tu gamu pude mae vagi Au? Nake hoke habotu variva tumatumae mo si Rau pa Zelepade doduru rane, ba lopu tuqe vagi Au tu gamu? ††⁵⁶ Ba pude madi tava gorevura tugo sari doduru gua pu koroto ni rina poropita gua, ke ta evaŋa sari doduru pu gua hire." Meke pa totoŋo asa si govete veko pania rina disaepeli si Asa.

Ta Turaŋa La pa Vinaripitui tadi na Tie Ziu se Zisu

(Maka 14:53-65; Luke 22:54-55,63-71; Zone 18:13-14,19-24)

⁵⁷ Meke ari kasa tugo pu la tuqe vagina se Zisu si turaŋia si Asa meke la pa vetu te Kaeapasi, sa ŋati hiama kenukenue; vasina pu korapa koa varigara sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke sari na koimata tadi na tie Ziu. ⁵⁸ Ba se Pita si lululi mudi mae pa seu, meke kamo la koasa pavasa pa sadana sa vetu tanisa ŋati hiama. Nuquru la si asa meke la habotu somanae nana koari na tie kopu, hiva gilania sa gua sapu kote ta evaŋa koe Zisu. ⁵⁹ Podekia rina ŋati hiama, meke sari doduru tie pa korapa Sanihiderini, sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu d, pude hata vura ni si kaiqa vina sosode kokohadi, pude boka zutua meke va matea se Zisu, gua. ⁶⁰ Soku tugo arini si

† 26:31 Zak 13:7 †† 26:32 Mt 28:16

‡ Hahanana qetuqetu tadi na baere pude varitutuvi. †† 26:55 Lk 19:47, 21:37

туру la meke va vura dia koha, ba lopu boka. Vina betobeto si turu la si karua tie. ⁶¹ Zama sari karua, "Sa tie hie si zama, 'Boka huaria Rau sa Zelepade te Tamasa, meke kuri pulea mo pa ka neta rane,' gua si Asa," gua sari kara. †

⁶² Meke turu sa nati hiama kenukenue meke nanasia sa se Zisu. "Vegua, lopu kote olaña tu Goi gua sapu zutu nigo ri karua hire?" ⁶³ Ba lopu kulu se Zisu. Meke zama pule la koa Sa sa nati hiama kenukenue, "Pa korapa pozana sa Tamasa toana si tepa igo rau, mu tozi va hinokara ni gami; Agoi tugo sa Karisito d, sa Tuna sa Tamasa?" gua si asa.

⁶⁴ Meke olaña la koasa se Zisu, "Uve, Arau tugo sa Karisito; ba maqu tozini gamu si hie, sapu lopu seunae si kote dogoria gamu habotu sa Tuna na Tie pa kali mataona sa Tamasa pu tagoi sari doduru ninirañira, meke kote pule mae gua koari na lei pa mañauru si Asa!" gua se Zisu. ††

⁶⁵ Pa totoso asa si daku rikatia sa nati hiama kenukenue sa nana poko meke zama, "Ele avosia mo gamu sapu va tamatamasae pule nia si Asa! Lopu hiva ni pule gita si kaiqa tie va sosode, sina vaquru avoso sotia mia mo gamu sa Nana vina tamatamasae! ⁶⁶ Ke na sa sa mia binalabala?" gua si asa. Meke olaña sari doduru koasa vinarigara, "Ele sea mo si Asa, ke garona tugo pude kaqu tava mate!" gua si arini.

⁶⁷ Beto asa si lora rini sa isumatana, meke komitia rini. Meke zama sarini pu poharana Sa, ⁶⁸ "Ego, Agoi sa Karisito, Mu korokorotae sapu esei si korapa seke igo!" gua si arini.

Oso nia Pita se Zisu

(Maka 14:66-72; Luke 22:56-62; Zone 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Ego se Pita si korapa habotu nana pa korapana sa pavasa pa sadana sa vetu tanisa nati hiama kenukenue, meke mae koa sa si keke nabulu vineki tanisa nati hiama meke zama la koasa, "Agoi tugo si keke sapu luli koe Zisu sa tie Qaleli!" gua si asa. ⁷⁰ Ba oso si asa pa kenudi ri doduru, "Lopu hite gilania rau sapu gua korapa zama nia goi sana," gua si asa.

⁷¹ Meke ene vura la se Pita pa sasadana sa pavasa meke dogoria pule keke nabulu vineki si asa, ke zama la koari na tie vasina sa vineki, "Sa tie hie si hoke lululi koe Zisu pa Nazareti," gua si asa.

⁷² Ba oso pule tugo se Pita, meke zama tokotokoro si asa, "Lopu hite gilania rau sa tie sana!" gua si asa.

⁷³ Lopu seunae sapu gua asa, si mae koe Pita saripu turu tata vasina meke zama la koasa, "Namu agoi hokahokara mo si keke koari pu lululi koe Zisu, sina tava sosode mo koasa mua vinahoqa zama gugua ri pa Qaleli," gua si arini.

⁷⁴ Meke zama se Pita, "Zama tokotokoro si rau pa hinokara! Be kokoha si rau, si mani va kilasau sa Tamasa, namu lopu hite gilana hokaria rau sa tie sana!" gua si asa. Lopu seunae hoi, si kabo mo sa kokorako. ⁷⁵ Meke tiqe balabala ia Pita gua sapu tozia

Zisu koasa, sapu guahe, "Sipu lopu ele kabo sa kokorako, si kaqu oso nau goi ka neta totoso," gua. Meke vura taloa se Pita meke la kabo ta nusunusuraa pa sada.

Ta Turaña La Koe Paelati se Zisu

(Maka 15:1; Luke 23:1-2; Zone 18:28-32)

27 Pana munumunu hokara si varigara sari doduru nati hiama meke sari koimata tadi na tie Ziu, meke va ego ia rini gua pude va matea se Zisu. ² Pusi rini sari limana, meke turaña la nia rini si Asa koe Paelati d, sa qavuna tadi na tie Roma.

Mate Pule nia se Ziudasi

(Tinavete 1:18-19)

³ Meke sipu avoso nia Ziudasi, asa sapu qorana se Zisu, sapu ele ta zutu pude tava mate se Zisu, si pulepaho si asa, ke paleke pule lani sa sari ka toloñavulu poata siliva koa ri na nati hiama na koimata tadi na tie Ziu. ⁴ La zama helahelae guahe si asa, "Ele sea si rau sapu vata qorae ia rau sa tie toñoto pude tava mate," gua. Meke olaña la ia rini si asa, "Asa si lopu mami ginugua gami ba mua ginugua telemu," gua si arini.

⁵ Meke gona veko ni Ziudasi pa Zelepade sari na poata, meke vura taloa nana, meke la huqi pule nia si asa.

⁶ La pudiki vagi rina nati hiama sari na poata, meke zama, "Na poata lae ehara si hire, ke lopu toñoto pa nada Tinarae pude vekoi gita koasa lose vekovekoana poata pa Zelepade," gua sarini. ⁷ Variva ego nia rini sa poata asa si pude holu nia keke vasi pepeso tanisa tie tavetavete raro patu, pude na popomunuana tadi na tie karovodi, gua. ⁸ Gua asa ke sa vasina asa si ta pozae na "Pepeso Tana Ehara," kamo pa rane ninoroi. ⁹ Ke gorevura gua sapu zama nia sa poropita Zeremaea sapu guahe:

"Vagi rini sari ka toloñavulu poata siliva sapu holu nia rina tie Izireli si asa; ¹⁰ meke tavetavete nia rini pude holu vagia sa pepeso tanisa tie tavetavete raro patu, gua tugo sapu garunu nau sa Bañara," gua.

Nanasia Paelati se Zisu

(Maka 15:2-5; Luke 23:3-5; Zone 18:33-38)

¹¹ La turu pa kenuna e Paelati sa Qavuna se Zisu, meke nanasia sa Qavuna si Asa, "Vea Agoi tugo sa Bañara tadi na tie Ziu?" gua si asa. Meke olaña se Zisu, "Uve, gua tugo sapu zama nia goi sana," gua si Asa. ¹² Ba totoso ta zutu si Asa koari na nati hiama, na koimata tadi na tie Ziu si lopu hite olañi Zisu.

¹³ Ke zama pule la koa Sa se Paelati, "Vegua, lopu avosi tu Goi sari doduru ginugua pu zutu nigo rini hire?" gua si asa. ¹⁴ Ba lopu hite hiva olaña se Zisu, ke magasa hola sa Qavuna.

† 26:61 Zn 2:19 †† 26:64 Dan 7:13 ‡ 26:65 Liv 24:16 †† 26:67 Ais 50:6

‡‡ 27:3 TTA 1:18-19 ††† 27:9 Zak 11:12-13

Ta Vizata pude Tava Mate se Zisu

(Maka 15:6-15; Luke 23:13-25; Zone 18:39, 19:16)

¹⁵ Ego, sa hahanana tanisa Qavuna Roma pa doduru Inevana Pasova si pude vata rupahia si keke tie ta pusina koari na tie Ziu; keke tie sapu hiva vata rupahia rina kobi tinoni pu la tepa koasa Qavuna. ¹⁶ Somana ta pusi pa toতোসা asa si keke tie kanaanana hola, na pozana sa si e Zisu Barabasi. ¹⁷ Sipu varigara la sari na kobi tinoni si nanasi Paelati si arini, "Esei ari kara si hiva vata rupahia gamu? E Zisu Barabasi? Ba e Zisu sapu ta pozae Karisito?" gua si asa. ¹⁸ Gilana valeania Paelati sapu sari kasa tie Ziu pu tuqei sari na ninirañira hire, si pa dia kinonokono mo meke la luara vala rini koasa se Zisu.

¹⁹ Sipu korapa habotu nana pa habohabotuana varipitui se Paelati, si garunu la nia sa nana barikaleqe si keke inavoso koa sa, sapu zama guahe: "Mu lopu tavete nia keketona goi sa tie toñoto sana, sina soku ginugua variva talotañadi si putagitai rau koa sa guguana sa Tie sana pa boni lahe," gua si asa.

²⁰ Ba sari na ñati hiama, meke sari na koimata tadi na tie Ziu, si sovutu nonoi sari na kobi tinoni, pude la zama ia se Paelati pude vata rupahia se Barabasi, ba va matea se Zisu, gua.

²¹ Ke nanasi Paelati sari na kobi tinoni, "Esei ari kara tie hire si hiva nia gamu pude vata rupahia rau?" gua si asa, "E Barabasi!" gua si arini.

²² Meke nanasi Paelati, "Ke sa kaqu tavete nia rau se Zisu sapu ta pozae Karisito?" gua si asa. Meke olaña si arini, "Va matea gana pa korosi!" gua sari doduru.

²³ Ba nanasa pulei tugo Paelati, "Na sinea sa si tavetia Sa?" Ba velavela va sisigitae si arini meke zama, "Va matea gana pa korosi!" gua sarini.

²⁴ Meke sipu doño gilancia Paelati sapu loketona pule si kote boka evaña sa, ba na vinari kakatorai mo si kote ta evaña, gua; si la sivo kolo si asa, meke ñuzapa lima pa kenudi ri kobi tinoni, meke zama, "Ilolo si rau koasa minate tanisa tie hie, mia tinavetena gamu si hie," gua si asa. †

²⁵ Meke olaña sari kobi tinoni, "Va goregore nia koa gami meke koari na tumami sa vina kilasa koasa vina matena Sa!" gua si arini.

²⁶ Ke vata rupaha vala nia e Paelati koa rini se Barabasi, ba vata seke nia hilihiliburuana sa se Zisu, meke tiqe luara vala sa koa rini pude madi la va matea pa korosi, gua.

Va Sisire nia Rina Solodia se Zisu

(Maka 15:16-20; Zone 19:2-3)

²⁷ Beto si turaña nuquru la nia rina solodia te Paelati pa vetu qavuna se Zisu, meke varigara beto la koa Sa sari doduru solodia. ²⁸ Va gore pani rini sari Nana poko, meke va sage hobe nia rini si keke poko doduru ziñara sapu tana bañara. ²⁹ Meke vagi rini si kaiqa lelaña aroso rakihi meke tavetia rini si keke piribatu rakirakihua guana toropae bañara, meke va hakea rini

† 27:24 Diut 21:6-9

pa batuna, meke va tañini nia rini si keke kolu pa limana, meke todoño va sisirei nia rini si Asa meke zama, "Mani toa va gelenae sa Bañara tadi na tie Ziu!" gua. ³⁰ Loroa rini si Asa, meke vagia rini sa kolu meke seke nia pa batuna. ³¹ Beto va sisire gunia rini, si va gorea rini sa poko ziñara, meke va sage pule nia rini sari Nana poko soti telena, meke tiqe turaña vura nia rini pude la va matea pa korosi.

Tava Mate pa Korosi se Zisu

(Maka 15:21-32; Luke 23:26-43; Zone 19:17-27)

³² Sipu korapa topue vura la rini, si tutuvia rini si keke tie pa popoa Saerini, pozana si e Saimone. Garunu zukuru ia ri na solodia si asa pude palekia sa korosi te Zisu. ³³ La kamo rini sa vasina sapu Qoloqota pozana, ginuana asa si na vasina batu †† tomate. ³⁴ Vasina si ponía vaeni rini sapu heni nia tiñitona pasa rini. Ba toতোসা liñiliñi podekia mo Zisu, si korona napo ia Sa. ³⁵ Meke poka nia rini pa korosi si Asa, beto meke vari hia ni rini pa mudumudukeda sari Nana poko. ³⁶ Beto hoi si habotu kopukopu nia rini si Asa vasina. ³⁷ Kali sage koasa batuna Sa si ta veko sa kinubekubere sapu tozia sa tinazutuna Sa, sapu guahe: "HIE SE ZISU, SA BAÑARA TADINA TIE ZIU," gua. ³⁸ Meke karua tie hikohiko si somana ta poka pa hopeke dia korosi, keke pa kali mataona, meke keke pa kali gedena.

³⁹ Sari na tie pu ene hola si qenoqeno batudi meke pesipesia rini se Zisu. ⁴⁰ Meke zama si arini, "Agoi sapu kote huarana sa Zelepade, meke kuri pulea pa ka ñeta rane, gua! Ego harupu pule nigo ko, mamu gore mae koasa korosi sana be na Tuna Tamasa si Goi!" gua si arini. ††

⁴¹ Sari na ñati hiama, na tie va tumatumae koasa Tinara te Mosese, meke na koimata tadi na tie Ziu ba va sisire gunia tugo rini se Zisu, ⁴² meke zama si arini, "Votiki tie si harupi Sa, ba lopu boka harupu pule nia! Lopu Asa tu sa Bañara tadi pa Izireli? Be boka gore mae Sa pa korosi kamahire, si kote va hinokaria gita. ⁴³ Rañea Sa sa Tamasa meke poza pule nia 'Tuna Tamasa' gua. Ego, mada dogoria be kote hiva harupia Tamasa si Asa kamahire," gua si arini. ⁴⁴ Kamo koari karua tie hikohiko sapu sigoto turañi Sa pa korosi, ba somana zamazama ñoñovala la gua tugo koa Sa.

Sa Minate te Zisu

(Maka 15:33-41; Luke 23:44-49; Zone 19:28-30)

⁴⁵ Meke pana kamo sa korapa rane si huporo sa doduru popoa, padana ka ñeta aoa. ⁴⁶ Sipu kamo ñeta koloko, si kabo velavela se Zisu, "Ilañ, Ilañ lema sabakatani?" Na ginuana sa si guahe: "Qua Tamasa, Qua Tamasa, na vegua ke veko pani Au tu Goi?" gua. ⁴⁷ Kaiqa rina tie pu turu vasina si avosia ri sapu gua asa, meke zama si arini, "Korapa tiokia Sa se Ilañ," gua.

†† Hokara sa ginuana sa vasina sapu sa dinoñoña sa toqere si guana batu tomate. † 27:34 Sam 69:21 †† 27:35 Sam 22:18 †† 27:39 Sam 22:7, 109:25 ††† 27:40 Mt 26:61; Zn 2:19 ††† 27:43 Sam 22:8 § 27:46 Sam 22:1

⁴⁸ Keke arini si tuturei la vagia si keke puha, meke poña va bobosia sa pa vaeni pasana, meke va sotoa sa pa keke kolu, beto meke huhuku sage la nia sa pude podekia va napo nia se Zisu, gua. ^{†49} Ba zama sari kaiqa, "Aqa paki, mada dogoria, hokara kote mae harupia e Ilaiza Sia," gua si arini.

⁵⁰ Meke kabo va ululae pule se Zisu, meke tiqe luaria Sa sa siniño.

⁵¹ Pa totosoa asa si ta rikata rua sa poko gobana sa Lose Hopena pa korapana sa Zelepade pa Zerusalema podalae panauluna meke kamo pa hubina. Niu sa pepeso, meke viqala sari na patu. ^{†52} Sari na lovu si tukele, meke sokudi rina tie te Tamasa saripu ele mate si tava toa pule. ⁵³ Luara vekoi rini sari na dia lovu, meke pa mudina sa tinoa pule te Zisu pa minate, si la si arini koa sa vasileana hope sapu pa Zerusalema, meke soku tie dogori vasina.

⁵⁴ Sa palabatu tadi na solodia meke sari nana tie varipera si matagutu sisigiti sipu dogoria rini sa niu, meke sari ginugua pule saripu ta evaņa, meke zama si arini, "Hinokara, na Tuna tugo Tamasa sa Tie hie," gua si arini.

⁵⁵ Soku barikaleqe saripu lulidi mae koe Zisu pa Qaleli pude toka nia si Asa, si koadia vasina. Turu pa seuna si arini meke doņodoņo la. ^{‡56} Ari Mere pa vasileana Magidala, meke e Mere sapu tinadia ari Zemisi e Zosepa, meke sa barikaleqe te Zebet si koa somanae koari kasa barikaleqe arini.

Ta Veko pa Lovu sa Tinina Zisu

(Maka 15:42-47; Luke 23:50-56; Zone 19:38-42)

⁵⁷ Meke sipu veluvelu sa popoa, si mae kamo se Zosepa, sapu keke tie tagotago pa vasileana Arimatia. Na keke disaepeli tugo te Zisu si asa. ⁵⁸ La koe Paelati si asa meke la tepa ia sa sa tinina e Zisu. Va malumia Paelati pude vala nia koe Zosepa si Asa. ⁵⁹ Ke la va gore vagia Zosepa si Asa meke hade nia poko keoro viana sa. ⁶⁰ Meke la vekoa sa pa nana lovu soti telena, sapu vaquru horea mo sa pa kali toqere. Beto asa si topili tuku la nia sa si keke patu nomana pa sadana sa lovu, meke taloa nana. ⁶¹ Se Mere pa vasileana Magidala, meke keke Mere pule si habotu tia la dia koasa lovu.

Sa Puku Tie Kopu Koasa Lovu

⁶² Meke sipu kamo pule keke rane, sapu sa rane Sabati si mae koe Paelati sari na nati hiama, na Parese. ⁶³ Zama si arini, "Baņara, lopu muliņi nia gami sa zinama tanisa tie kokohana sana sipu lopu ele mate Sa; zama si Asa, 'Pana hola neta rane si kote toa pule pa minate si Asa,' gua. ^{‡64} Ke mamu garunu nia tie kopu sa lovu pude kopu totoko nia osolae kamo sa rane vina neta, pude madi lopu la hiko vagia ri Nana disaepeli sa tinina beto meke la kokoha koari na tie sapu 'Ele toa pule si asa pa minate,' gua. Meke sa

† 27:48 Sam 69:21 †† 27:51 Ekd 26:31-33 ‡ 27:55 Lk 8:2-3 ‡† 27:63 Mt 16:21, 17:23, 20:19; Mk 8:31, 9:31, 10:33-34; Lk 9:22, 18:31-33

kinohakoha vina betobeto asa si kote kaleana hola nia sapu kekenu," gua si arini.

⁶⁵ Meke zama se Paelati, "La vagi kaiqa tie kopu mamu kopu totoko nia sa lovu, gua sapu bokaia gamu," gua si asa. ⁶⁶ Ke taluarae si arini meke la tokoro va nabu valeania rini sa patu tukuna sa lovu, meke veko nia tie kopu rini si asa pude kopu totoko nia.

Sa Tinoa Pule te Zisu pa Minate

(Maka 16:1-10; Luke 24:1-12; Zone 20:1-10)

28 Pa vaqavaqasa rane Sade, pa mudina sa rane Sabati, si topue la sari Mere sa barikaleqe pa vasileana Magidala, meke keke Mere pule, pude la hopiki nia sa lovu, gua.

² Pa totosoa asa si kamo va hodaka gana si keke niu lavata. Gore mae pa maņauru si keke mateana te Tamasa meke la topili pania sa sa patu tukuna sa lovu, meke habotu hake nana koasa patu. ³ Sa dinonona Sa si malara guana kapi, meke sari Nana poko si keoro sisigiti guana sinou. ⁴ Sari tie kopu si matagutu sisigiti, ke neneqara si arini, meke doņo guana tie matedi.

⁵ Meke zama la koari karua barikaleqe sa mateana, "Mi lopu matagutu, gilania qua rau sapu korapa hata ia gamu, se Zisu sapu tava mate pa korosi. ⁶ Ba lopu koa tani si Asa. Ele toa pule tu si Asa, gua tugo sapu ele tozia Sa. Mae mamu dogoria sa vasina pu eko Sa. ⁷ Tuturei la kamahire mi la tozi ni sari kasa Nana disaepeli, sapu ele toa pule tu si Asa pa minate, meke korapa la va kenue koa gamu pa Qaleli si Asa. Vasina tu kote la dogoria gamu. Mi lopu muliņi nia gua sapu tozini gamu rau hie," gua sa mateana.

⁸ Ke tuturei taluarae pa lovu sari karua. Matagutu dia, ba qetuqetu hola dia tugo; meke totosoa haqala la sari karua pude la tozi ni sari kasa Nana disaepeli, gua, ⁹ si tutuva va hodaki Zisu sari karua, meke zamai Sa, "Mi koa bule," gua si Asa. Meke mae hoqa todoņo koa Sa sari karua, tuqe i rini sari nenena, meke vahesia rini si Asa. ¹⁰ Meke zama la i Zisu, "Mi lopu matagutu, la mamu tozi ni sari kasa tasiqū pude topue la pa Qaleli. Vasina tu si kote dogorau rini si Rau," gua si Asa.

Sa Tinozi tadi na Tie Kopu pa Lovu

¹¹ Meke sipu korapa ene pule la sari na barikaleqe, si pule la pa Zerusalema sari kaiqa rina solodia pu kopu koasa lovu, meke la vivinei ni rini koari na nati hiama sari doduru ginugua saripu ta evaņa. ¹² Meke varigara sari na nati hiama na koimata tadi na tie Ziu, meke pada ia rini gua sapu kote taveti rini. Poni va soku ni poata rini sari kasa solodia pu kopu koasa lovu, ¹³ meke zamai rini, "Kote zama guahe si gamu: Totoso korapa puta gami pana boni, si mae hiko vagia ri Nana disaepeli sa tinina, mi gua. ¹⁴ Meke be avoso nia sa Qavuna sa ginugua asa, si kote podekia gami pude zama ia si asa, sapu lopu sea si gamu, ke lopu kaqu kamo pa tinasuna si gamu," gua si arini. ¹⁵ Ke vagia rina solodia sa poata, meke lulia tugo rini gua sapu

tozi ni rina nati hiama koa rini. Ke sa inavoso gua tu asa si ene koari na tie Ziu, kamo pa rane ninoroi.

Vura koari Nana Disaepeli se Zisu

(Maka 16:14-18; Luke 24:36-49; Zone 20:19-23; Tinavete 1:6-8)

¹⁶ Meke topue la sari na disaepeli koasa toqere pa Qaleli, vasina sapu tozi ni Zisu pude la. ¹⁷ Totoso dogoria rini se Zisu, si vahesia rini si Asa, ba kaiqa arini si korapa nunala dia tugo. ¹⁸ Meke tata la koa rini se

† 28:16 Mt 26:32; Mk 14:28

Zisu, meke zama, "Doduru niniranira pa Manauru, meke pa pepeso si ele ta poni ni Rau. ¹⁹ Mi la gamu koari doduru butubutu pa ninae vasina. Mi va evanae ni Qua disaepeli si arini. Mi papitaiso i pa korapa pozana sa Tamada, na Tuna meke sa Maqomaqo Hope. ²⁰ Mi va tumatumaie ni si arini pude va tabei sari doduru gua saripu tozi ni gamu Rau; meke kaqu koa somana koa gamu si Rau, osolae kamo na kamo," gua se Zisu.

†† 28:19 TTA 1:8

MAKA

Sa Vinabakala

Pa pinodalaena sa Qosipeli te Maka, si ta kubere sari na zinama hire: “Hie sa Inavoso Leana te Zisu Karisito sa Tuna Tamasa.” Koasa vivineina e Zisu si ta dogoro sa Nana ninirañira pa Nana tinavete meke Nana vina tumatuma. Hoke hipuru pani Sa sari na tomate kaleadi, meke taleoso ni Sa sari na tie koari na dia sinea. Tozi pule nia se Zisu, sapu Asa sa tie pu mae meke ponía sa Nana tinoa pa tinarupahadi rina tie pa sinea. E Maka si tozi va toñotia meke va bakalia sa vivineina e Zisu koari na tinavete pu ele taveti Sa, lopu tale koari Nana zinama na vina tumatuma mo. Sipu beto sa vivineina e Zone Papitaiso, meke sa pinapitaiso te Zisu, meke sa Nana tinoketoke, si toñoto lamo si asa koasa tinavete salaña meke sa Nana vina tumatuma. Sipu ele hola soku ñavulu rane si podalae gilana valeania rina disaepeli si Asa, ba sari na tie pu kanaia se Zisu, si hiva va matea si Asa. Koari na hinia 11 meke kamo pa 16 si ta tozi vura, sapu gua ta evaña koe Zisu koasa vuiki vina betobeto pa Nana tinoa pa pepeso. Koari na hinia hire, si ta kubere sa vivineina sa Nana minate pa korosi, meke sa tinuru pule.

Sari na kinubekubere koadi sapu gotogotodi si lopu koa sari na vesi pa Maka 16:9-20. Ta kubere si arini pa vari korapadi sari [ ] pa iniliri hie.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Pinodalaena sa Inavoso Leana. Hinia 1:1-13

Tinavete ninabulu te Zisu pa Qaleli. Hinia 1:14 kamo hinia 9:50

Podalae pa Qaleli kamo Zerusalema. Hinia 10:1-52

Sa vuiki vina betobeto pa korapana, meke pa valena Zerusalema. Hinia 11:1 kamo hinia 15:47

Sa tinuru pule te Zisu. Hinia 16:1-8

Sari na vinura koari na tie meke sa sinage pule pa Mañauru tanisa Bañara Toana. Hinia 16:9-20

Sa Tinarae te Zone Papitaiso

(Matiu 3:1-12; Luke 3:1-18; Zone 1:19-28)

1 Sa pinodalaena sa Inavoso Leana, koasa gugua e Zisu Karisito, sa Tuna Tamasa, ² gua tugo sa zinama sapu kuberia sa poropita Aisea sapu guahe: †

“Kote garunu kenue la nia Rau sa Qua tie paleke inavoso,

sipu lopu ele kamo la si Goi,
pude va nama ponigo sa siraña.’

³ Keke tie si korapa tarae velavela guahe pa soloso qega d: ††

‘Mi va nama nia sa siraña tanisa Bañara,
mi va toñotia vasina pu kote ene si Asa,’ gua.”

⁴ Gua asa ke mae variva papitaiso d, na tarae se Zone koa rina tie pa korapa soloso qega: “Mi kekere, koari na mia sinea, mi ta papitaiso, meke kote taleosoni gamu sa Tamasa koari na mia sinea,” gua si asa.

⁵ Meke soku tie si varigara mae vasina, saripu mae guadi pa ninae vasina pa popoa Ziudia, meke pa Zerusalema, pude va avosia se Zone. Helahelae ni rini

† 1:2 Mal 3:1 †† 1:3 Ais 40:3

sari na dia sinea, meke ta papitaiso koa sa si arini pa Ovuku Zodani.

⁶ Na kalu kameli si poko nia e Zone, meke dokoho nia sa sa kapu kurukuru tava popana, meke na kupokupo na zipale mo si henai sa. ⁷ Hie sa inavoso sapu tozia sa koari na tie: “Asa sapu kote luli mudi mae koa rau si arilaena hola nau si arau! Lopu garoqu rau si pude kokopo gore meke rupahia sa Nana sadolo.

⁸ Papitaisoni gamu kolo mo rau, ba Asa tu kote papitaisoni gamu sa Maqomaqo Hope,” gua si asa.

Ta Papitaiso meke Ta Toketoke se Zisu

(Matiu 3:13 kamo hinia 4:11; Luke 3:21-22, 4:1-13)

⁹ Pa totosoa asa si lopu ele seunae taluarae mae gua pa vasileana Nazareti, koasa pinaqaha popoa pa Qaleli se Zisu, meke ta papitaiso si Asa koe Zone pa Ovuku Zodani. ¹⁰ Meke sipu popa sage tugo Sa pa kolo, si dogoria Sa sa tukelena sa Mañauru, meke gore mae guana baruku sa Maqomaqo Hope koa Sa. ¹¹ Meke ta avoso mae gua pa Mañauru si keke mamalaini, sapu guahe: “Agoi tugo sa Tuqu Koleo sapu qetu hola nigo Rau,” gua. ††

‡ 1:6 2 Bañ 1:8

¹² Meke hinoqa turana la nia sa Maqomaqo Hope pa soloso qega si Asa. ¹³ Meke ka made navulu puta rane si koa vasina, meke toketoke ia Setani si Asa. Soku kurukuru pinomo si koa, ba kopu nia rina mateana si Asa.

Tioki Zisu sari ka Made Tie Habu

(Matiu 4:12-22; Luke 4:14-15, 5:1-11)

¹⁴ Mudina sapu ta veko pa vetu varipusi se Zone, si la gua pa popoa Qaleli se Zisu, meke tarae nia Sa sa Inavoso Leana te Tamasa, sapu guahe: ¹⁵ "Sa totošo si ele kamo meke sa Binařara te Tamasa d si tata koa gamu kamahire. Mi veko pani sari doduru mia kinaleadi; mi va hinokaria sa Inavoso Leana!" gua si Asa. †

¹⁶ Meke sipu enene se Zisu pa raratana masa pa kopu Qaleli, si dogoria Sa se Saimone meke se Aduru sa tasina; korapa vaqara dia, sina na habu mo sa dia tinavete. ¹⁷ Tioko la i Zisu sari karua, "Mae luli Au, maqu va tumatumaeni gamu habu tie!" gua si Asa. ¹⁸ Meke pa totošo tugo asa si luara vekoi ri kara sari dia vaqara, meke lulia rini se Zisu.

¹⁹ Sipu ene rizu hite la Sa, si dogori Sa sari karua tamatasi, ari Zemisi e Zone, sari karua tuna e Zebeti; korapa surana pa dia koaka si arini, na tuvaki sari dia vaqara. ²⁰ Totoso dogori tugo Sa, si tioki Sa si arini; ke veko pania rini pa koaka se Zebeti sa tamadia, meke sari dia tie habu ta tabaradi, meke lulia rini se Zisu.

Sa Tie pu Ta Hilae Tomate Kaleana

(Luke 4:31-37)

²¹ Meke sipu kamo se Zisu, meke sari Nana disaepeli pa vasileana Kepaniami, si la pa sinaqoqi d pa rane Sabati si Asa, meke podalae va tumatuma. ²² Meke magasa nia rina tie sa Nana vina tumatuma, sina koa ia na ninirařara sa Nana vina tumatuma ura lopu hite kekeřořo gua ari tie va tumatuma koasa Tinarae te Mosese d. ††

²³ Meke mae koa Sa pa sinaqoqi si keke tie pu ta higorae tomate kaleana, meke velavela guahe: ²⁴ "Kei, Zisu pa Nazareti! Sa si hiva taveteni gami Goi? Hiva mae va mate gami gua? Gilanigo qua sapu sa Nabulu Hopemu te Tamasa si Agoi!" gua si Asa.

²⁵ Meke norea Zisu sa tomate kaleana, "Mokomoko, mu vura taloa koasa tie sana!" gua si Asa.

²⁶ Ke vata higořo ia sa tomate kaleana sa tie, ke neneqara sisigiti, meke gagaemana sa tomate kaleana, meke vura taloa koasa. ²⁷ Ke magasa hola sari doduru tie meke podalae varivari nanasi teledia, "Na sa sapu guahe? Kaiqa vina tumatuma vaqara beka? Sina koa ia ninirařara sa tie hie, ke boka avosia na va tabea rina tomate kaleadi si Asa!" gua si arini.

²⁸ Ke, sa inavosona Zisu, si lopu sana ta urahae la pa doduru vari likohaena sa pinaqaha popoa pa Qaleli.

Soku Tie si Salaři Zisu

(Matiu 8:14-17; Luke 4:38-41)

²⁹ Sipu taluarae pa sinaqoqi se Zisu meke sari Nana disaepeli, somanae tugo sari Zemisi e Zone, si ene tořoto la pa vetu tadi Saimone e Aduru sarini. ³⁰ Sa barikaleqe sapu sa roana e Saimone, si korapa eko nana pa teqe, na moho nunuare si asa, ke tozi nia rini se Zisu. ³¹ Ke la si Asa, meke tařinia Sa sa limana meke va tekulia. Totoso asa si magogoso si asa, meke va toġai sa si arini.

³² Pana veluveluna asa, sipu lodu sa rimata, si turana mae ni rini koa Sa sari doduru tie mohodi, na ta hilae tomate kaleadi. ³³ Sari doduru tinoni koasa vasileana nomana sana, si varigara pa sadana sa vetu. ³⁴ Meke salaři Zisu sari sokudi tie pu ta razae votivotiki minoho, meke soku tomate kaleadi si hipuru pani Sa. Ba lopu va malumi Sa sari na tomate kaleadi pude zama, sina tumae nia dia sapu esei si Asa.

Tarae pa Qaleli se Zisu

(Luke 4:42-44)

³⁵ Pana munumunu vaqavaqasa, sipu lopu ele kalalasa valeana sa popoa, si taluarae pa vetu se Zisu, meke la pa keke vasina ivuluna meke varavara. ³⁶ Ba vura la hata ia e Saimone, meke ri kasa nana baere si Asa. ³⁷ Meke sipu dogoria rini, si zama si arini, "Soku tie si korapa hata igo," gua si arini.

³⁸ Ba olařa la i Zisu si arini, "Aria, mada la koari kaiqa vasileana pule. Ura koa rini ba kaqu tarae nia tugo Rau sa Inavoso Leana, sina asa tugo si mae nia Rau," gua si Asa.

³⁹ Ke ene kamoi Sa sari doduru vasileana pa Qaleli, meke tarae koari na sinaqoqi, meke hipuru pani sari na tomate kaleadi. ‡

Salařia Zisu si Keke Tie Popoquna

(Matiu 8:1-4; Luke 5:12-16)

⁴⁰ Keke tie popoquna si mae koe Zisu, meke hoqa todořo pa kenuna Sa. Tapa sisigiti sa si Asa pude toka nia, meke zama, "Be hiva Goi, si boka va via †† au mo Goi," gua si asa.

⁴¹ Meke tataru sisigiti nia na hiva toka nia Zisu si asa, ke qaqama la nia Sa sa limana, meke tiqa Sa si asa, meke zama, "Hiva tugo si Rau, ke mu via tu ba goi," gua se Zisu. ⁴² Koasa totošo tugo asa si ta salařa meke via sa tie.

⁴³ Meke koasa totošo tugo asa si garunu taloa nia Sa, ba va balau ia Sa, ⁴⁴ "Avoso mae, mu lopu la vivinei pa tie, ba mu la vata dogoro pule nigo koasa hiama d pude vilitigo. Mamu tavetia sa vina vukivukihini vinulasa sapu tozia sa Tinarae te Mosese, pude va sosodea koari na tie, sapu ele via si goi kamahire," gua si Asa. ††

⁴⁵ Ba sipu taluarae sa tie, si podalae urahae nia mo sa sa inavoso, pa doduru vasina. Gua ke lopu boka vura la koari na vasileana se Zisu pude ta gilana koari

†† 1:11 Zen 22:2; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17, 12:18; Mk 9:7; Lk 3:22 † 1:15 Mt 3:2 †† 1:22 Mt 7:28-29

‡ 1:39 Mt 4:23, 9:35 †† Sa ginuana va via si ta salařa sa tie meke boka somana pule koari na tie te Tamasa. †† 1:44 Liv 14:1-32

na tie, ba koa mo si Asa koari na vasidi ivuludi, ba mae mo koa Sa sari na tie pu mae guadi pa doduru vasina.

Salan̄a Zisu si Keke Tie Mohona

(Matiu 9:1-8; Luke 5:17-26)

2 Hola kaiqa rane, si pule mae pa Kepaniami se Zisu, meke ene sa inavosona sapu koa nana vasina si Asa, gua. ² Ke soku hola sari na tie si varigara mae koasa vetu pu koa ia Sa, ke loke vasi lolomo si koa, kamo la gua tugo pa kenuna sa sasada. Meke tarae nia Sa sa zinama koa rini. ³ Totoso asa si paleke mae nia ri ka made tie si keke tie pu mate kukuru tinina. ⁴ Ba lopu boka va nuquru la ia rini koe Zisu sa tie, sina sokua tie sa korapa vetu; ke kakelia rini sa batu vetu, pa totosona puta Zisu, meke va isu gore la ia rini sa tie pu ekona pa nana teqe. ⁵ Meke sipu dogoria Zisu nomana gua sa dia rinaṅerane koa Sa, si zama la ia Sa sa tie mohona, "Tuqu, ele taleosae sari na mua sinea," gua si Asa.

⁶ Ba kaiqa ri na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese pu habotu vasina si balabala golomo pa bulodia, ⁷ "Na vegua ke zama guahe si Asa? Na va Tamatamasae pule nia si Asa! Tamasa mo telena si boka taleoso ni sari na sinea d!" gua si arini.

⁸ Ba gilania Zisu pa korapa maqomaqona koasa totosoa asa, sapu gua korapa balabala ia rini, ke zama la koa rini si Asa, "Na vegua ke balabala i tu gamu saripu gua sara pa korapa bulomia?" ⁹ Na sa si gotogoto pude zama lania koasa tie mohona pude bakala koa gamu sapu tagoa Rau sa ṅiniraṅira? "Ele taleosae sari na mua sinea?" gua, ba "Turu, palekia mua teqe, mamu ene?" ¹⁰ Ba pude mi tumae nia gamu, sapu sa Tuna d na Tie si ari Nana ṅiniraṅira pa pepeso, pude taleoso ni sari na sinea tadi na tie." Meke zama la si Asa koasa sapu mate kaiqa kukuru tinina, ¹¹ "Zama igo Rau si goi, turu, palekia mua teqe, mamu la pa mua vetu!" gua si Asa.

¹² Sipu korapa doṅo la rini, si gasa turu sa tie, meke paleke vagia sa sa nana teqe, meke ene taloa nana. Ke magasa beto sari doduru, meke vahesia rini sa Tamasa, meke zama, "Namu lopu hite ele ta dogoro koa gita si keketona guahe!" gua si arini.

Tiokia Zisu se Livae

(Matiu 9:9-13; Luke 5:27-32)

¹³ Meke pule la pa raratana pa kopi Qaleli se Zisu, meke mae koa Sa si keke puku vinarigara lavata, meke va tumatumae i Sa si arini. ¹⁴ Meke sipu ene hola la Sa, si dogoria Sa se Livae, sa tie hata takisi, sapu na tuna e Alepiasi, korapa habotu nana pa vetu vasina hoke ta vagi sa takisi. Meke zama la ia Zisu si asa, "Mae luli Au." Totoso asa si turu se Livae, meke lulia sa se Zisu. ¹⁵ Meke sipu korapa henahena pa vetu te Livae se Zisu, si sokudi rina tie hata takisi, meke kaiqa tie kaleadi pule pu luli koe Zisu, meke sari Nana disaepeli, si mae henahena turan̄a si Asa. ¹⁶ Kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese d, saripu na Parese d, si dogorona se Zisu sapu korapa henahena

turan̄a sari na tie kaleadi, na tie hata takisi, si nanasa la koa ri Nana disaepeli, "Na vegua ke henahena turan̄a tu Sa sari na tie gugua sara?" gua si arini.

¹⁷ Sipu avosi Zisu si olaṅa la i Sa si arini, "Sari na tie toa voleanadi si lopu hata ia sa tie salan̄a, ba sarini pu mohodi mo. Lopu mae si Rau pude tioki sari na tie toṅoto, ba sari na tie kaleadi tu," gua si Asa.

Ninanasa pa Vina Madi pa Ginani

(Matiu 9:14-17; Luke 5:33-39)

¹⁸ Pa keke totosoa sipu madi d sari na disaepeli te Zone Papitaiso meke sari na Parese, si mae nanasia ri kaiqa tie se Zisu, "Na vegua ke madi pa ginani sari na disaepeli te Zone Papitaiso, meke tadi na Parese, ba saripu Tamugoi si lopu madi tu?" gua si arini.

¹⁹ Meke olaṅa la i Zisu, "Vegua, hiva ni gamu sari na tie ta ruvatadi koasa inevan̄a vinarihaba, pude mae somana ba lopu henahena? Lokari! Sipu korapa koa turan̄a rini sa tie varihaba si lopu kaqu madi si arini.

²⁰ Ba korapa mae sa rane, pana ta vagi taloa sa tie varihaba koa rini, meke koasa totosoa tu asa si kote madi si arini.

²¹ Loke tie si tuvaka la nia si keke kukuru poko vaqura koasa poko koana, sina kote viziri sa poko vaqura, meke ta rikata palae koasa poko koana, meke kote kaleana hola la tu sa rikata. ²² Meke loke tie si toṅo la nia sa vaeni vaqura koasa vovoina vaeni koana, sina kote va puzakia sa vaeni sa vovoina koana, meke kote kaleadi beto mo sari kara. Gua asa, ke sa vaeni vaqura si kaqu ta toṅo la tugo koasa vovoina vaqura," gua si Asa.

Gugwana sa Rane Sabati

(Matiu 12:1-8; Luke 6:1-5)

²³ Pa keke rane Sabati si ene hola gua koari na inuma huiti d se Zisu, meke sari Nana disaepeli. Meke sipu ene gua pa korapa inuma huiti si arini, si podalae rarusu vagi kiko huiti sari Nana disaepeli. ²⁴ Meke kaiqa rina Parese si zama la koe Zisu, "Dotu, na vegua ke tavetia ri na mua disaepeli gua sapu lopu tava malumu pa nada tinarae pude tavetia pa rane Sabati?" gua si arini.

²⁵ Meke olaṅi Zisu, "Lopu hite tiro ia tu gamu gua sapu tavetia sa ban̄ara Devita pukerane? Sipu ovia si asa meke sari nana tie, ^{†26} si nuquru la si asa pa korapana sa Ipi d Hopena te Tamasa, meke vagia sa sa bereti sapu na vinariponi la koe Tamasa. E Abiata sina hiamā pa totosoa asa. Koasa tinarae, si teledia mo rina hiamā si hoke hena ia sa bereti asa, ba hena ia Devita si asa, meke poni tugo sa sari nana tie." [‡]

²⁷ Meke zama la i Zisu si arini, "Sa rane Sabati si na nabulu mo tana tie, ba lopu sa tie si nabulu nia sa rane Sabati. ²⁸ Gua asa, ke sa Tuna na Tie mo si Ban̄ara ni sari doduru tiṅitoṅa meke kamo koasa rane Sabati tugo," gua se Zisu.

† 2:23 Diut 23:25 †† 2:25 1 Samuela 21:1-6 ‡ 2:26 Liv 24:9

Salaŋia Zisu sa Tie pu Mate Limana

(Matiu 12:9-14; Luke 6:6-11)

3 Meke sipu pule la pa sinaqoqi *d* se Zisu, si koa nana vasina si keke tie sapu mate limana. ² Meke koadia tugo vasina si kaiqa tie pu hiva zutua si Asa pa sinea, ke kopu totoko nia rini si Asa, pude dogoria be guana salaŋia Sa si asa pa rane Sabati. ³ Meke zama la ia Zisu sa tie pu mate limana, “Sage mae, pa kekenu tani,” gua si Asa. ⁴ Meke nanasa la i Sa si arini, “Na sa si va egoa sa Tinarae te Mosese pude tavetia gita pa rane Sabati? Pude tavete valeana, ba tavete va kaleana? Pude harupia sa tinoa tana tie, ba pude va mate tie?”

Ba lopu va kulu si arini. ⁵ Ke bugoro si Asa, meke doŋo la i Sa si arini, ba talotaŋa sisigiti tugo si Asa, sina luli dia hiniva sisigiti, meke sea si arini. Ke tiqe zama la ia Sa sa tie, “Mu va nadoria sa limamu.” Ke va nadoria sa sa limana, meke leana pule si asa. ⁶ Meke taluarae pa sinaqoqi sari na Parese, meke la vari vivinei si arini koari na puku tie pu zuka ia se Herodi *d* pude hata ia sa sirana, gua pude va matea se Zisu.

Sa Puku Vinarigara Lavata pa Masa Qaleli

⁷ Meke sipu taluarae la pa kopi Qaleli se Zisu meke sari Nana disaepeli, si luli mae koa Sa sa kobi tinoni lavata. Na mae guadi pa Qaleli, pa Ziudia, ⁸ pa Zerusalem, meke pa popoa Idumea, meke pa kali gasa rimata pa popoa Zodani, meke pa vari likohaedi rina vasivasileana nomadi pa Taea meke Saedoni. Mae koe Zisu sari doduru tie hire, sina avoso nia rini, sapu soku tinavete variva magasadi si taveti Sa, gua. ⁹ Soku sisigiti sari na tie, ke tozi ni Zisu sari Nana disaepeli, pude va nama veko vala koa Sa si keke koaka, pude boka ilolo meke lopu ta zukuru koari na tie, gua. ¹⁰ Ura sokudi sari na tie si ele salaŋi Sa, ke zukuria rina tie mohodi si Asa, pude tiqua, gua. ¹¹ Totoso dogoria rina tie pu koai na tomate kaleadi si Asa, si hoqa todoŋo pa kenuna Sa si arini, meke velavela va ululae guahe: “Agoi si na Tuna Tamasa!” gua si arini. ¹² Meke norei Zisu sari na tomate kaleadi, pude lopu tozia pa tie sapu esei si Asa, gua.

Vizati Zisu sari ka Manege Rua Nana Apositolo

(Matiu 10:1-4; Luke 6:12-16)

¹³ Sage la pa keke toqere se Zisu, meke tioko varigara ni Sa vasina sarini pu hiva ni Sa, ke mae koa Sa si arini. ¹⁴ Vizati Sa sari ka manege rua, sapu poza ni apositolo *d* Sa, meke zama guahe si Asa koa rini, “Ele vizata gamu Rau pude koa koa Rau si gamu, meke kote garunu vurani gamu tugo Rau pude la tarae, ¹⁵ meke kote tagoa gamu sa niniraŋira pude hipuru palae tomate kaleadi,” gua si Asa.

¹⁶ Hire sari na pozadi ri ka manege rua, saripu vizati Sa pude na apositolo. E Saimone (sapu poza nia Pita, e Zisu); ¹⁷ e Zemisi meke e Zone, sari karua tuna e

† 3:9 Mk 4:1; Lk 5:1-3

Zebet, (saripu poza ni Boaneaquesi e Zisu; sa ginuana sina tuna paka maŋauru). ^{††18} Aduru, Pilipi, Batolomiu, Matiu, Tomasi, Zemisi sa tuna Alepiasi, Tadeasi, Saimone sa Tie Zeloti †, ¹⁹ meke Ziudasi Isikarioti, sapu qoraqora nia se Zisu.

Zisu meke Belozibabi

(Matiu 12:22-32; Luke 11:14-23, 12:10)

²⁰ Totoso asa si kekere pule la pa Kepaniami se Zisu, meke nuquru si Asa koasa vetu sapu hoke koa ia Sa. Meke varigara pule mae sari kobi tinoni, ke loke Nana totoso pude henahena se Zisu meke sari Nana disaepeli. ²¹ Totoso avoso nia sa tinana meke sari na tasina, sapu gua asa si topue la si arini pude tuqea meke vagi taloa nia sina zama sari na tie, “Ele pekipeki sa tie sana!”

²² Kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, pu mae guadi pa Zerusalem si zama, “Koaia Belozibabi *d* si Asa. Sa banaradi rina tomate kaleadi na ponía niniraŋira si Asa pude hipuru palae tomate,” gua si arini. ††

²³ Ke tioko vagi Zisu sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke va tumatumae ni Sa koari na parabolo *d*, meke zama, “Vegugua meke boka hipuru pania Setani se Setani? ²⁴ Be paqaha pule nia telena si keke butubutu banara, si kote ta huarae sa butubutu asa. ²⁵ Be varivari paqahi si keke puku tatamana, si kote ta huarae sa kinoa tatamana asa. ²⁶ Ke be varipaqahi la pa hopeke pukuna sa butubutu te Setani, si lopu kaqu turu hola la si asa, ba kote ta huarae, meke beto mo si asa.

²⁷ Loke tie si boka gasa nuquru la pa korapa vetu tanisa tie ninira ††, meke hikoi sari nana likakalae, be lopu pusi kenu pakia sa sa tie ninira; meke tiqe kote boka paleke vagi sa sari likakalae pa nana vetu.

²⁸ Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu kote boka taleosae mo sari doduru sinea meke pinarapaŋa tadi na tie. ²⁹ Ba asa sapu paraŋia sa Maqomaqo Hope, si namu lopu hite kaqu taleosae, sina ele evaŋia sa sa sinea sapu kaqu koa hola niniae rane ka rane.”

†††30 Zama gua asa se Zisu, sina kaiqa rina tie si zama guahe, “Koaia na tomate kaleana si Asa,” gua.

Sa Tinana Zisu meke sari na Tasina Zisu

(Matiu 12:46-50; Luke 8:19-21)

³¹ Meke totoso asa si kamo sa tinana meke sari na tasina koreo e Zisu pa vetu sapu koa ia Sa. Turu mo pa sada si arini, meke garunu nuquru la tie pude tioko mae ia se Zisu, gua. ³² Na kobi tie si habotu vari likohae nia se Zisu, meke zama la si arini koa Sa, “Tio, sa tinamu meke sari na tasimu si korapa hiva nigo pa sada,” gua si arini.

†† Gina ta pozae tuna paka maŋauru sina na tie pude tuture zama va ninira. † Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroihe koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva varipera nia sa qinavuna pa Roma. †† 3:22 Mt 9:34, 10:25 †† Sa ginuana sa tie ninira si e Setani. ††† 3:29 Lk 12:10

³³ Meke olaña la i Zisu si arini, “Ari sei sari tinaqu meke tasiq?” ³⁴ Meke doño la si Asa koa ri na tie pu habotu vari likohae koa Sa, meke zama, “Doño mae! Hire sari tinaqu, meke sari tasiq!” ³⁵ Asa mo sapu taveti sari hiniva te Tamasa, si na tasiq koreo, na tasiq vineki, meke na tinaqu,” gua si Asa.

Sa Parabolona sa Tie Uma

(Matiu 13:1-9; Luke 8:4-8)

4 Meke va tumatumae pule se Zisu pa kapa masamasa Qaleli, meke sa kobi tinoni sapu mae vari likohae koa Sa si noma hola, ke suraña la koa pa keke koaka si Asa meke habotu Nana. Na alena pa kolo sa koaka asa, ba sari tinoni si turu dia pa masa. ¹² Soku tinitoña si variva tumatumae ni Sa koari na parabolo, meke zama guahe si Asa koa rini: ³ “Avoso mae! Keke tie uma si la, meke taburu ni sari na kiko pa nana inuma. ⁴ Totoso taburu ni sa sari na kiko, si kaiqa si hoqa la pa korapa siraña, meke mae gani betoi rina kurukuru tapuru si arini. ⁵ Kaiqa si hoqa la vasina sapu tale patupatuna meke lopu moata pepesona. Lopu seunae, si toa vura mae sari na linetelete, sina lopu moata sa pepeso. ⁶ Ba totoso gasa mae sa rimata, si ñadai si arini, ke harahara, sina lopu gore va lohi sari na karosodi. ⁷ Kaiqa rina kiko si hoqa la vasina koa ia hilibubuku, ke toqolo sage sari na hilibubuku, meke ilupu va matei si arini, ke loke vuadi. ⁸ Ba kaiqa kiko si hoqa la pa pepeso leana, ke toqolo sage meke vua katakata. Kaiqa si vua tolonavulu kiko koai, kaiqa si onomo ñavulu, meke kaiqa si keke gogoto. ⁹ Ego, be ari taliña mia, si mi va avoso mae!” gua se Zisu.

Sa N̄atidi gua rina Parabolo

(Matiu 13:10-17; Luke 8:9-10)

¹⁰ Totoso koa eke telena se Zisu, si mae koa Sa sari Nana disaepeli meke gua tugo sari kaiqa pu avosi sari na parabolo, meke tepa ia rini si Asa, pude va bakali si arini. ¹¹ Meke olaña la i Sa, “Sari na tinumatumae tomedi koasa Binañara te Tamasa si ele ta poni atu koa gamu. Ba koari na votiki tie pu lopu somana koa gamu, si avosi mo pa parabolo si arini. ¹² ‘Pude madi dodogorae, ba lopu doño gilania, pude madi avavosae, ba lopu avoso gilania. Ura be lopu gua asa arini, si madi kekere la koe Tamasa, meke kote taleoso ni Sa si arini,’” gua si Asa. ††

Va Bakalia Zisu sa Parabolona sa Tie Uma

(Matiu 13:18-23; Luke 8:11-15)

¹³ Meke nanasi Zisu si arini, “Vegua, lopu tumae nia tu gamu sa parabolona sa tie uma? Vea meke kote boka tumae ni gamu sari kaiqa parabolo pule?” ¹⁴ Ego,

† 4:1 Lk 5:1-3 †† 4:12 Ais 6:9-10

sa tie uma si letea sa zinama te Tamasa. ¹⁵ Kaiqa tie si gua tugo rina kiko pu hoqa pa siraña; sipu avosia tugo rini sa zinama te Tamasa, si hinoqa mae se Setani meke vagi pania koa rini sa zinama. ¹⁶ Kaiqa tie pule si gua rina kiko pu hoqa la pa pepeso sapu tale patupatuna meke lopu moata pepesona. Ke sipu avosia rini sa Inavoso Leana, si lopu sana vagi qetuqetu nia rini. ¹⁷ Ba lopu soto va nabu pa bulodia sa zinama sina lopu va gore karoso si arini. Ke totoso raza mae sari na tinasuna, na ninaqunaquna sa Inavoso Leana sana, si lopu sana luara pania rini si asa. ¹⁸ Kaiqa tie pule si gua tugo rina kiko pu hoqa pa vasina sapu koa ia hilibubuku. Arini si avosia sa Inavoso Leana, ¹⁹ ba sari na ilipunana sa tinoa hie, na inokorodi rina tinagotago pa pepeso, meke kaiqa inoko'okoro pule, si mae pa korapa bulodia, meke hukatia sa Inavoso Leana, ke lopu boka vua pa dia tinoa. ²⁰ Ba kaiqa tie pule si gua tugo rina kiko pu ta lete pa pepeso leanana, sipu avosia rini sa Inavoso Leana sana, si va tabea rini si asa, meke vua si asa pa dia tinoa: kaiqa tolonavulu, kaiqa onomo ñavulu, meke kaiqa pule si keke gogoto,” gua si Asa.

Sa Zuke pu Tava Opo Tamunu Lolu

(Luke 8:16-18)

²¹ Meke zama la koa rini se Zisu, “Vegua, hoke vagia sa tie sa zuke meke va opo tamunu nia lolu, babe vekoa sa pa kauru teqe ululu? Vegua, lopu kaqu va hakea tu sa pa hakehakeana zuke sia?” ²² Gua sapu ta tome, si kaqu tava vura, meke sapu ta nobi tamunu, si kaqu ta kepuhu vura tugo. ²³ Asa sapu ari taliñana, si mani va avoso mae!” gua si Asa.

²⁴ Meke zama gua tugo hie si Asa koa rini, “Mi kopu, na va avoso valeana mae koa Rau! Sa pada sapu ponía goi koari na tie, si asa tugo padana sapu kaqu vagia goi koe Tamasa, ba kote hola nia tu sa pada asa. ²⁵ Ura asa sapu ari nana ginilagilana si kote ta poni va soku, meke asa sapu loke nana si sa vasinahite sapu tagoa sa ba kote ta vagi palae koa sa.” †††

Sa Parabolona sa Tinoqolo Tanisa Binañara te Tamasa

²⁶ Meke zama tugo si Asa, “Sa Binañara te Tamasa si guahe: Sa tie uma, si letei sari na kiko pa nana inuma. ²⁷ Kamo sa boñi meke rane, totoso puta si asa meke vañunu, si liho meke toqolo sage sari na kiko, ba lopu gilania sa sapu vea meke ta evaña sapu gua asa. ²⁸ Sa pepeso telena si va toqolia sa linetelete meke vua; kekenu si vura mae sa elelo, meke sa havorona, beto asa si na vuana, meke mumudi si komiha si arini. ²⁹ Sipu komiha sari na vuadi, si mae sari na tie pakepakete, sina ele kamo sa totoso.” †††

‡ 4:21 Mt 5:15; Lk 11:33 †† 4:22 Mt 10:26; Lk 12:2 †† 4:24 Mt 7:2; Lk 6:38 ††† 4:25 Mt 13:12, 25:29; Lk 19:26 ††† 4:29 Zol 3:13

Sa Parabolona sa Kiko Masitadi

(Matiu 13:31-32,34; Luke 13:18-19)

³⁰ Meke zama se Zisu, "Na sa kote va padapada nia gita sa Binaṅara te Tamasa? Na parabolo sa kote va bakala nia gita si asa? ³¹ Gua mo hie si asa: Vagia keke tie si keke kiko masitadi, sapu hiteke hola koari doduru kiko, meke letea sa pa pepeso. ³² Ba sipu ta lete sa, meke toqolo sage, si noma hola ni sa sari doduru linetelete. Sari na lelaṅana si nomadi, ke sari na kurukuru tapuru si mae tavete dia vori vasina, koari na lelaṅa aqaqorodi," gua si Asa.

³³ Meke sokudi sari na parabolo gugua hire, si zama ni Zisu koari na tie, ba gua mo sapu boka gilania rini si tozi ni Sa. ³⁴ Lopu hite keketona sapu zama nia Sa koarini, sapu lopu ta tozi pa parabolo, ba pana koa eke turaṅi Sa sari Nana disaepeli, si hoke va bakala ni Sa koa rini sari na ginuadi rini.

Va Bulea Zisu sa Raneboni

(Matiu 8:23-27; Luke 8:22-25)

³⁵ Koasa rane sana, sipu kamo mae sa veluvelu, si zama la i Sa sari Nana disaepeli, "Aria, mada karovo la pa kali karovona sa kopi," gua si Asa. ³⁶ Ke veko pania rini sa puku tinoni lavata, meke suraṅa sari kasa disaepeli koasa koaka sapu ele suraṅia Zisu, meke luli turaṅia rini si Asa. Kaiqa koaka pule si somana luli tugo koa rini. ³⁷ Meke toka la si arini meke lopu sana raza mae gana sa givusu ṅiburuna, ke puzaka nuquria na bogusu sa koaka meke podalae siṅi ia na kolo. ³⁸ Ba se Zisu si puta pa tatavana sa koaka, eko Nana koa ke tarabatu. Ke va vaṅunia rina disaepeli si Asa meke zama, "Titisa, tata mate si gita! Ba lopu hite va galagalae tu si Goi?" gua si arini.

³⁹ Ke tekulu se Zisu meke norea Sa sa givusu, "Mu noso!" Meke zama la i pule Sa sari na bogusu, "Mu bule!" Ke noso hokara sa givusu, meke bule nodolo sa kolo. ⁴⁰ Meke zama la i Zisu sari Nana disaepeli, "Na vegua ke matagutu si gamu? Korapa loke mia rinaṅeraṅe tugo si gamu?"

⁴¹ Ba matagutu sisigiti si arini, meke vari zama pulei teledia, "Esei sa tie hie, ke sari na givusu na bogusu, ba va tabea tu?" gua si arini.

Salanṅa Zisu si Keke Tie pu Ta Hilae Tomate Kaleadi

(Matiu 8:28-34; Luke 8:26-39)

5 Kamo la pa kali karovona sa kopi Qaleli pa popoa Qerasa se Zisu, meke sari Nana disaepeli. ² Meke toতোসো neti gore tugo Sa pa masa, si lopu sana vura mae gana koari na bae popomunuana, si keke tie pude mae tutuvia se Zisu. Sa tie hie si koa ia na tomate kaleadi, ³ na kokoana koari na bae popomunuana si asa. Loke tie boka va noso ia, na seni ba lopu padana. ⁴ Ele soku toতোসো pusi nia seni rini limana na nenena, ba hoke kumati sa sari na seni, meke mokui sari na aeana tava sage pa nenena. Loke tie si ṅiṅira pada pude va noso ia. ⁵ Rane na boni si ene limilamae si asa koari na bae popomunuana, meke koari na toqere,

meke hoke gagaemana, na va bakora pule nia pa patu ṅarudi si asa.

⁶ Sipu koatu sa pa seu si dogoria sa se Zisu, meke haqala mae kokotuṅu pa kenuna Sa. ⁷ Meke velavela va ululae si asa meke zama, "Zisu, Tuna sa Tamasa Ululuna Hola! Nasa si hiva nia Goi koa rau? Pa pozana Tamasa, si tepa igo rau, pude Mu lopu va kilasa au pa tinasigiti!" gua si asa. ⁸ Ura ele zama ia tu Zisu si asa, "Tomate kaleamu, mu vura taloa koasa tie hie!" guni nia Sa.

⁹ Meke nanasia Zisu si asa, "Esei sa pozamu?"

Meke olaṅa sa tie, "E Rerege sa pozaqu, sina na soku mami si gami!" gua si asa. ¹⁰ Meke tepa ososo nia sa se Zisu, pude lopu hitu lani pa votiki popoa pa seu sari na tomate kaleadi, gua.

¹¹ Koanana vasina si keke rovana boko lavata, sapu korapa ganigani gedi pa kali toqere tata koa rini.

¹² Meke tepa ia rina tomate kaleadi se Zisu, "Mu garunu lani gami koari na boko, pude mami la nuquru koa rini," gua si arini. ¹³ Ke va malumi Sa si arini, meke vura taloa si arini koasa tie, meke la nuquru koari na boko. Tata karua tina sari na boko koasa rovana sana, sapu haqala gorea rini sa kali taba meke la hoqa suvu pa kopi, meke lodu mate beto.

¹⁴ Sari na tie pu kopudi rina boko si govete, meke la tozia rini sa inavoso koasa vasileana, meke koari na tie pa vari likohaena sa popoa sana. Ke vura la sari na tie pude dogoria gua sapu ele ta evaṅa. ¹⁵ Meke toতোসো mae si arini koe Zisu, si dogoria rini sa tie pu koa ia na rerege, pokopoko valeana na gilae, meke habotu nana, ke matagutu sarini. ¹⁶ Ba arini pu dogorona sapu gua ta evaṅa koasa tie pu nuquria na rerege, meke gua sapu ta evaṅa koasa rovana boko, si vivinei nia koari na tie.

¹⁷ Ke tepa ososo nia rina tinoni se Zisu, pude rizu taloa pa dia popoa.

¹⁸ Meke toতোসো korapa va namanama suraṅa pa koaka se Zisu, si mae tepa luli koa Sa sa tie pu tiqe luaria na rerege, "Va malumau maqu luli qua koa Goi," gua si asa.

¹⁹ Lopu va malumia Zisu, ba tozi nia Sa, "Lokari, mu pule la pa mua popoa, koari na turaṅamu, mamu vivinei nia koarini sa tinokae nomana, meke sa Nana tataru va tukana sapu tavetia Tamasa koa goi," gua si Asa.

²⁰ Ke taluarae sa tie, meke ene gua pa doduru vasileana pa korapa popoa Dikapolisi, meke vivinei nia sa sa tinokae nomana sapu tavetia Zisu koasa. Meke magasa hola sari doduru tie.

Sa Tuna Vineki e Zaerasi meke sa Barikaleqe pu Tiqua sa Poko te Zisu

(Matiu 9:18-26; Luke 8:40-56)

²¹ Meke sipu karovo pule pa kali karovona sa Kopi Qaleli se Zisu, si mae vari likohae nia keke puku vinarigara lavata si Asa pa masa. ²² Meke mae kamo se Zaerasi sapu keke rina koimata koasa sinaqoqi koasa vasileana sana. Totoso dogoria sa se Zisu, si todoṅo pa

nenena Sa si asa, ²³ meke tepa ososo nia sa se Zisu, "Sa tuqu vineki si mohu sisigiti. Mae mamu va opo nia limamu, pude mani magogoso na toa si asa!"

²⁴ Ke luli koasa se Zisu, meke gua tugo sa puku vinarigara lavata, ke zukuru varikali nia rini si Asa.

²⁵ Koanana si keke barikaleqe sapu kamo minoho † tana barikaleqe, meke koa ta sigiti si asa ka manege rua vuaheni. ²⁶ Soku tie salaṅa si ele dogori sa, meke doduru nana poata si ele tabarani sa koa rini, ba si kaleana nono latu sa minoho koa sa. ²⁷ Avoso nia sa sapu hoke salaṅa tie se Zisu, ke ene mae pa mudina Sa si asa, pa korapana sa kobi tie. ²⁸ Na balabala guahe si asa, "Be tiqua mo rau sa Nana poko, ba kote ta salaṅa qua mo si rau," gua si asa.

²⁹ Meke totošo tiqua sa sa Nana poko, si ta salaṅa mo sa nana minoho, meke va nonoga ia tu sa pa korapa tinina, sapu ta salaṅa si asa koasa nana tinasuna. ³⁰ Meke tumae va hodaka nia Zisu sapu vura taloa koa Sa sa ṅiniraṅira, ke taliri la koasa kobi tie si Asa, meke nanasa, "Esei tiqua sa Qua poko?" gua.

³¹ Ke zama sari Nana disaepeli, "Dotu, sa kobi tinoni lavata si korapa zukurigo, ba vegua ke boka nanasa tu si Goi sapu, 'Esei tiqu Au?' gua."

³² Ba doṅo hatahata ia tugo Zisu, sina hiva gilania Sa sapu esei tugo tiqua si Asa, gua. ³³ Tumae nia sa barikaleqe gua sapu ta evaṅa koasa, ke matagutu sisigiti na neneqara si asa, ke la kokotuṅu pa kenuna Zisu, meke helahelae nia sa sa hinokara koa Sa.

³⁴ Meke zama la koa sa se Zisu, "Tuqu, sa mua rinaṅeraṅe si ele salaṅigo. Mu lopu talotaṅa, mu taloa pa binule, ele ta salaṅa si goi koasa mua tinasuna," gua si Asa.

³⁵ Sipu korapa zama koasa barikaleqe se Zisu, si mae kamo mo si kaiqa tie, pu taluarae mae guadi pa vetu te Zaerasi, meke tozi nia rini si asa, "Sa tumu vineki si ele mate tu, ke mu lopu va tupitia pude va mae ia sa Titisa," gua si arini. ³⁶ Ba lopu va gunagunana ni Zisu sari dia zinama, ba tozi nia Sa se Zaerasi, "Mu lopu matagutu, ba mu va hinokara mo," gua si Asa. ³⁷ Loke tie si va malumu luli Sa koa Sa, ba sari Pita, e Zemisi meke e Zone mo, sapu sa tasina e Zemisi. ³⁸ Totoso kamo la rini pa vetu te Zaerasi, si dogori Zisu viṅohaedi sari kobi tie vasina pu korapa takatakala pa mate, meke kabo va ululae. ³⁹ Meke sipu nuquru Sa, si zama la koa rini si Asa, "Na vegua ke takatakala, na kabo sisigiti si gamu? Lopu mate sa koburu sana, na puta gana mo!" gua si Asa.

⁴⁰ Ba hegehegere nia rini si Asa, ke hitu vura betoni Sa si arini. Sari ka ṅeta Nana disaepeli mo, meke sari karua tiatamana sa koburu, si turaṅa nuquru lani Sa pa korapa lose, vasina korapa eko sa koburu.

⁴¹ Taṅinia Sa limana sa koburu meke zama ia Sa si asa, "Talitha, koum ††," gua. Sa ginuana si, "Vineki hite, zama igo Rau si goi, mu tekulu!". ⁴² Meke pa totošo tugo asa si tekulu si asa, meke ene vari likohae nia sa sa lose, ke magasa sisigiti si arini. Ka manege rua

† "Kamo minoho tana barikaleqe" ginuana si va goregore ehara. †† Zinama Arameiki.

vuahenina si asa, pa totošo asa. ⁴³ Ba va balau Zisu si arini, pude lopu vivinei nia koari na tie sapu gua ta evaṅa, meke zama si Asa, "Mi ponía ginani pude mani henahena," gua si Asa.

Ta Kilu pa Nazareti se Zisu

(Matiu 13:53-58; Luke 4:16-30)

6 Taluarae vasina se Zisu si pule la pa Nazareti, meke lulia ri Nana disaepeli si Asa. ² Meke sipu kamo sa rane Sabati, si podalae va tumatumae si Asa pa sinaqoqi. Meke soku tie pu avosia si magasa beto. Zama si arini, "Pavei vagi ni sa tie hie sari doduru pu gua hire? Na ginilagilana sa si ta poni nia Sa, meke vegugua ke boka va vura tinavete variva magasadi tu Sia? ³ Nake na kamada mo si Asa? Na tuna mo e Mere, meke na tasidia mo ari Zemisi, Zosepa, Ziudasi meke Saimone, meke sari na tasina vineki si koadia mo hire?" gua si arini. Ke lopu va hinokaria rini si Asa.

⁴ Meke zama se Zisu koarini, "Na poropita si ta pamaṅae koari doduru vasina, ba lopu pa nana popoa soti, na turaṅana, na nana tatamana soti," gua si Asa. ‡

⁵ Ke lopu soku tinavete variva magasadi si taveti Zisu vasina, ba va opo ni limana mo Sa si kaiqa tie mohodi, meke tava magogoso si arini. ⁶ Meke magasa sisigiti ni Zisu, sina lopu va hinokaria rini si Asa.

Garunu Vura ni Zisu sari ka Manege Rua Disaepeli

(Matiu 10:5-15; Luke 9:1-6)

Ke ene va tumatumae se Zisu koari na vasivasileana. ⁷ Meke tioko varigara mae ni Sa koa Sa sari ka manege rua disaepeli, meke paqaha rurua i Sa, meke garunu taloa ni. Poni ni ṅiniraṅira Sa, pude hipuru pani sari na tomate kaleadi, ⁸ meke tozi ni Sa, "Mi lopu palekia keketoṅa pa mia inene la, lopu paleke vinabeo, na huneke, loke poata pa mia vovoina, ba mi hopeke paleke kolu hodu mo. ††† Va sagei mia sadolo, ba lopu va sage varitomo i poko ††. ¹⁰ Koasa vetu vasina va kamo gamu rini pude koa, si mi koa vasina osolae taluarae si gamu koasa vasileana asa. ¹¹ Meke be korodia va kamo gamu na avoso gamu rina tie pa keke vasileana, si mi tavusu pania sa kavuru pa nene mia pana taluarae gamu, pude na vina balau la koa rini, sapu kaqu va kilasi Tamasa si arini," gua si Asa. †††

¹² Meke vura la si arini, meke tarae koari na tie, pude di kekere, na luara pani sari dia sinea. ¹³ Meke soku tomate kaleadi si hipuru pani rina disaepeli, meke va boboso ni oela rini sari na tie mohodi, pude ta salaṅa si arini pa ṅiniraṅira te Tamasa. †††

Sa Minate te Zone Papitaiso

(Matiu 14:1-12; Luke 9:7-9)

¹⁴ Meke avoso ni sa Baṅara Herodi sari doduru gua pu taveti Zisu, sina sa inavosona Sa si ele ta gilana pa doduru popoa. Kaiqa rina tie si zama, "Ele toa pule se

‡ 6:4 Zn 4:44 †† 6:8 Lk 10:4-11 †† Keke poko sote tomena na gelena si hoke va sagei rini. Be guana ibu sa popoa si hoke va sage varitomo ni rini. ††† 6:11 TTA 13:51 ††† 6:13 Zem 5:14

Zone Papitaiso! Gua asa ke koa ia na ninirañira si Asa, pude taveti sari tinavete variva magasadi," gua. †

¹⁵ Kaiqa si zama, "Asa mo se Ilaiza," gua. Ba ari kaiqa pule si zama, "Na poropita si Asa gugua tugo rina poropita pukerane," gua.

¹⁶ Ba totoso avoso nia Herodi sapu gua asa, si zama si asa, "E Zone Papitaiso mo si Asa, sa tie sapu ele kupa pania rau batuna si toa pule!" gua. ¹⁷ Sina e Herodi mo garunu nia tie se Zone, pude usia, meke vekoa pa vetu varipusi. Ta evaña si hie, koasa ginuana e Herodiasi, sa barikaleqe tanisa tasina sapu se Pilipi, ba haba vagia Herodi. ††¹⁸ Ura tozi pilipule nia Zone Papitaiso se Herodi, "Lopu toñoto koasa tinarae te Tamasa pude haba vagia goi sa barikaleqe tanisa tasimu!" gua.

¹⁹ Ke kukiti nia Herodiasi pude va mate ia se Zone Papitaiso, ba lopu boka, sina koa gua koe Herodi.

²⁰ Matagutu nia Herodi se Zone Papitaiso, sina gilania sa sapu na tie toñotona, na madina si asa. Ke lavelave nia sa pude lopu va matea e Herodiasi si asa. Totoso avosi Herodi sari zinama te Zone Papitaiso si hoke nunala si asa, gua ba hoke hiva avavoso nana koa sa.

²¹ Ba koasa rane podo te Herodi, si kamo sa lolomo leana sapu aqa nia Herodiasi. Sari na palabatu nomadi pa qinavuna, meke tadi na tie varipera, meke tadi na butubutu pa Qaleli, si ta ruvata la pude somana henahena koasa inevaña. ²² Meke totoso nuquru la pekapeka sa tuna vineki e Herodiasi, si qetu se Herodi meke sari na tie ta ruvatadi. Ke zama la koasa vineki sa bañara, "Mu tozi nau sapu hiva nia goi, maqu ponigo," gua si asa.

²³ Meke zama va tokotokoro se Herodi koasa vineki, "Maqu tozi nigo, be tinitoña sa sapu hiva nia goi, si kote poni nigo mo rau, be kukuruna sa qua binañara gua goi, ba leana mo!" gua si asa.

²⁴ Ke vura la nanasia sa vineki sa tinana, "Na sa si kote tepa ia rau?"

Meke olaña sa tinana, "Sa batuna e Zone Papitaiso," gua si asa.

²⁵ Meke tuturei ene pule la koasa bañara si asa, meke zama, "Mu voi mae nia kamahire pa keke besini, sa batuna e Zone Papitaiso!" gua si asa.

²⁶ Meke talotaña sisigiti se Herodi, ba lopu boka va karia sa si asa, sina koa gua koari nana zinama tokotokoro pa kenudia ri doduru tie ta ruvatadi. ²⁷ Ke tuturei garunia sa sa solodia, pude paleke mae nia sa batuna e Zone Papitaiso. Ke topue la pa vetu varipusi sa solodia, meke la kupa vagia sa sa batuna e Zone Papitaiso. ²⁸ Meke vekoa sa pa besini, meke la vala nia sa koasa vineki, meke la vala nia sa vineki koasa tinana. ²⁹ Sipu avoso nia rina disaepeli te Zone Papitaiso sapu gua asa, si la palekia rini sa tinina, meke la vekoa pa keke lovu ‡.

† 6:14 Mt 16:14; Mk 8:28; Lk 9:19 †† 6:17 Lk 3:19-20 ‡ Sari doduru lovu tadi na tie Ziu si na bae ta horena pa patu pa kali toqere, kekeñoño sa lovuna Zisu.

Poni Zisu sari ka Lima Tina Tie
(Matiu 14:13-21; Luke 9:10-17; Zone 6:1-14)

³⁰ Pule mae koe Zisu sari ka manege rua apositolo, meke tozi rini koa Sa sari doduru gua pu taveti na variva tumatumae ni rini. ³¹ Soku hola sari na tie pu ene la, mae, gua, ke loke nana totoso pude henahena paki se Zisu meke sari Nana disaepeli. Ke zama la koa rini si Asa, "Aria, mada la pa keke vasina ivuluna pude boka magogoso paki si gamu," gua si Asa. ³² Ke suraña pa keke koaka si arini, meke la pa keke vasina ivuluna.

³³ Ba sokudi rina tie pu koadi pa ninae vasileana si dogori tokadi, meke doño gilani rini, ke haqala rarata, meke kamo va kenua la koasa vasina pu kote la ia rini.

³⁴ Totoso gore se Zisu pa masa, si dogoria Sa sa puku tinoni lavata, meke tataru sisigiti ni Sa, sina gua tugo rina sipi pu loke dia sepati d si arini. Ke soku tinitoña si va tumatumae ni Sa koa rini. ††

³⁵ Totoso kamo sa veluvelu, si mae koa Sa sari Nana disaepeli meke zama, "Ele veluvelu sa popoa, meke na vasina ivuluna sa vasina hie. ³⁶ Tozi ni sarini, pude la koari na vasivasileana tatadi, pude madi la holu gedi ginani," gua.

³⁷ Ba olaña se Zisu, "Poni mo gamu."

Meke zama si arini, "Bañara, hiva nia Goi pude karua gogoto poata siliva ‡ si kaqu holu nia ginani gami, pude poni?" gua.

³⁸ Ke nanasi Zisu, "Ka visa bereti si koa koa gamu? La mamu dogori ko."

Meke sipu la dogori rini, si mae tozi nia rini si Asa, "Ka lima bereti, meke karua igana mo," gua si arini.

³⁹ Meke tozi ni Sa sari Nana disaepeli, pude paqapaqahi sari doduru tie meke va haboti koasa duduli buma. ⁴⁰ Ke habotu si arini, kaiqa pukuna si keke gogoto, meke kaiqa si lima ñavulu. ⁴¹ Meke vagi Zisu sari ka lima bereti, meke sari karua igana, meke doño sage la pa Mañauru, meke mana ni Sa. Meke tiqe videvidei Sa, meke vala ni Sa koari na disaepeli, pude va hia lani koari na tie, meke gua tugo sari karua igana, si va hia beto lani Sa koari doduru. ⁴² Henahena sari doduru, meke deña valeana beto. ⁴³ Meke pudiki va siñi ni umumu bereti, na igana rina disaepeli sari ka manege rua pili. ⁴⁴ Sa ninaedi rini pu ta poni, si ari ka lima tina tie, ba lopu ta nae sari na tamatina.

Ene pa Kolo se Zisu
(Matiu 14:22-33; Zone 6:15-21)

⁴⁵ Meke beto asa si tozi ni Zisu sari Nana disaepeli pude suraña pa koaka, meke toka va kenua la pa Betiseda, pa kali karovona sa kopi Qaleli, meke Asa si koa pude garunu taloa ni sari na tie. ⁴⁶ Sipu ele va taloai Sa sari na tie, si sage la pa keke toqere si Asa pude varavara.

⁴⁷ Sipu kamo sa boñi, si ele pa kokorapa lamana tu sa koaka, ba se Zisu si koa telena pa toqere. ⁴⁸ Meke doño

†† 6:34 Nab 27:17; 1 Bañ 22:17; 2 Koron 18:16; Izk 34:5; Mt 9:36 ‡‡ Karua gogoto poata siliva si padana sa tinabara tana keke tie pa vesu sidara.

la i Sa si arini korapa qelu na qelu, sina n̄nira sa givusu kemua, ke pa kaiqa vari korapana neta meke onomo koloko, si ene mae koarini pa kolo se Zisu. Meke totošo tata ene hola ni Sa, si arini, ⁴⁹ si dogoria rini enena pa kolo si Asa, meke hokara na tomate gunia rini, ke gagaemana si arini. ⁵⁰ Matagutu sisigiti sari doduru totošo dogoria rini si Asa.

Ba hinoqa zama la koarini se Zisu, "Mi koa varane! Arau mo, mi lopu matagutu!" gua si Asa. ⁵¹ Sipu suraṅa la pa koaka koarini si Asa, si bule nana sa givusu. Ke magasa sisigiti sari na disaepeli. ⁵² Dogoria rini sa tinavete variva magasana koasa pinonidi ri ka lima tina tie ba lopu ele tumae nia rini vea noma gua sa n̄niranira te Zisu, na pupuhu nia rini pa dia binalabala si asa.

Salani Zisu sari na Tie Mohodi pa Qenesareti
(Matiu 14:34-36)

⁵³ Meke sipu karovia rini sa kopi, si mae hogoto si arini pa Qenesareti, meke sigotia rini sa dia koaka vasina. ⁵⁴ Totoso taluarae rini koasa koaka, si doṅo gilania rina tie pa popoa sana se Zisu. ⁵⁵ Meke haqala la si arini pude va enea sa inavoso pa doduruna sa popoa, ke be pavei vasina avoso nia rini koa si Asa, si paleki rini sari na tie mohodi pa teqe, meke mae koe Zisu. ⁵⁶ Meke doduru vasina pu la i Zisu koari na vasileana nomadi na hitekedi, si paleke mae ni rina tie koari na vasina tana maketi sari na tie mohodi. Meke tepa koa Sa si arini pude di tiqua rini sa hukihukirina sa Nana poko, meke ari doduru pu tiquna Sa, si tava magogoso.

Sa Vina Tumatumae Koadi Tadi na Tie Ziu
(Matiu 15:1-9)

7 Kaiqa rina Parese meke kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, saripu mae guadi pa Zerusalema si varigara mae koe Zisu. ² Meke dogori rini si kaiqa ri Nana disaepeli si boni limadi meke henahena si arini, sina lopu nuzapa lima.

³ Sina sari na Parese, meke sari doduru tie Ziu, si lopu kaqu henahena osolae nuzapa lima si arini lulia sa hahanana tana nuzapa lima tadi na tiatamadia. ⁴ Meke lopu kaqu henai rini sari na ginani pu ta vagidi pa maketi, osolae tava nuzapa paki si arini †. Soku tinarae gugua arini si luli rini, gua sa hahanana nuzapa kapa, raro, vovoina kolo, meke na teqe, pa dia hahanana vinavia.

⁵ Ke nanasia rina Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese se Zisu, "Na vegua ke lopu luli rina Mua disaepeli sari na hahanana tadi na tiatamada? Ura boni limadi, ba henahena gedi mo," gua si arini.

⁶ Meke olaṅa se Zisu, "Hinokara sapu gua zama nia Aisea pa ginua mia gamu, sapu na tie sekesekei mia si gamu, gua tugo sapu ta kubere: ††

† Tava nuzapa paki si arini teledia babe sari na ginani ta holuholudi, ba pa zinama Quriki si lopu bakala sa zinama "arini", na ginani sia babe na tie. †† 7:6 Ais 29:13

'Sari na tie hire si va lavata Au rini pa beru dia, ba seu koa Rau sari bulodi.

⁷ Gua hoboro mo sa dia vinahesi mae koa Rau. Ura va tumatumae guni na tinarae Taqarau rini sari na vina turu tadi tie!' gua sa Tamasa.

⁸ Luara pani gamu sari tinarae te Tamasa, ba va tabei gamu sari na tinarae tana tie."

⁹ Meke zama pule si Asa, "Tumatumae hola si gamu pude veko gore ni sari Tinarae te Tamasa, pude kopu ni mo sari mia vina tumatumae soti telemia. ¹⁰ Sina zama se Mosese, 'Mu va lavatia sa tinamu meke tamamu,' meke 'Asa sapu zama ṅoṅovalu sari tiatamana si kaqu tava mate,' gua. ¹¹ Ba sapu variva tumatumae nia gamu si gua tu he: Be keke tie tagoa si keketona pude boka toka ni sari na tiatamana, ba tozi ni sa sari karua, 'Sa tiṅitona hie si Kobani' gua. (Sa ginuana si ele ponía rau koe Tamasa, gua.) ¹² Ke ele ta hukata mo si asa koasa mia vina tumatumae, ke lopu boka toka ni sa sari na tiatamana. ¹³ Gua asa ke, koasa mia hahanana variva tumatumae koari kaiqa, si va karia gamu sa zinama te Tamasa. Meke soku pule sari hahanana seadi gugua hire si taveti gamu," gua si Asa.

Tiṅitona pu Va Bonia sa Tie
(Matiu 15:10-20)

¹⁴ Meke tioko varigara pule mae ni Zisu koa Sa sari na tie, meke zamai Sa, "Mi va avoso mae koa Rau si gamu doduru, mamu tumae nia. ¹⁵ Loketona sapu hena ia sa tie si va bonia si asa, ba sapu vura koa sa tie, asa tu va bonia si asa. ¹⁶ Asa sapu ari taliṅana pude avosia, si mani avosia!"

¹⁷ Meke sipu taluarae Sa koasa kobi tie, meke la nuquru pa vetu, si la nanasa nia ri Nana disaepeli koa Sa sa guguaana sa vivinei hie. ¹⁸ Meke zamai Sa si arini, "Vea, na korapa pupuhu gua tugo ari doduru tie sara si gamu? Lopu gilania tu gamu sia? Loketona hokara sapu hena ia sa tie meke gore la pa tiana, si va bonia si asa. ¹⁹ Sina lopu nuquru la pa bulona si asa, ba pa korapa tiana mo, meke vura taloa mo pa tinina," gua se Zisu. (Koari na zinama sara, si tozia Sa sapu sari doduru ginani si viadi, meke garo pude ta hena.)

²⁰ Meke zama se Zisu, "Sapu vurana mae tu koasa tie, si va boni ia. ²¹ Ura vura mae pa korapa bulona sa tie, sari binalabala kaleadi pude evaṅi si hire: na vinari riqihí, hinikohiko, vina mate tie, ²² binarabarata, pinuhi, meke doduru tinavete kaleadi; na sinekesekei, hahanana bonidi, kinonokono, zama va kaleana la koari na tie, vinahesi pule, meke sa dinuviduvili.

²³ Doduru tiṅitona kaleadi arini si vura maedi pa korapa bulona sa tie, meke va bonia si asa."

Sa Rinaṅerane Tanisa Barikaleqe Zenitailo d
(Matiu 15:21-28)

²⁴ Meke taluarae koasa vasina asa se Zisu, meke topue la pa vasina sapu tata pa Taea †† pa popoa tadi na tie Zenitailo. Meke sipu kamo sa vasina, si la

‡ 7:10 Ekd 20:12, 21:17; Liv 20:9; Diut 5:16 †† Kaiqa kinubekubere koadi tozia si la pa Taea meke Saedoni, gua.

nuquru pa keke vetu si Asa; na lopu hiva ta gilana koari na tie, gua, ba lopu boka tome si Asa. ²⁵ Meke keke barikaleqe, sapu sa tuna vineki si ta higorae tomate kaleana, si avoso nia sa se Zisu, ke lopu sana mae meke kokotunu pa nenena Sa. ²⁶ Sa barikaleqe hie si na tie Quriki d, ba na podona tu pa kali pinaqaha Ponisia pa popoa Siria, meke tepa ia sa se Zisu pude hipuru pania sa tomate kaleana koasa tuna vineki, gua. ²⁷ Ba olaña la ia Zisu sa barikaleqe, "Lopu leana pude vagia sa ginani tadi na koburu, meke oki lania koari na siki, ba maqu poni kekenui tu sari na koburu," gua si Asa.

²⁸ "Hinokaramu Bañara, ba sari na siki pa kauru tevolo ba hoke henai tugo sari na umumu ginani pu hoke va hoqai rina koburu," olaña gua sa barikaleqe.

²⁹ Ke zama se Zisu koasa, "Sina gua asa sa mua inolaña, ke mamu pule la pa mua vetu. Sa tomate kaleana si ele taluarae tu koasa tumu vineki," gua si Asa.

³⁰ Pule la si asa pa nana vetu, meke dogoria sa sa tuna korapa eko nana pa nana teqe. Ele luara ia tu sa tomate kaleana si asa.

Salaña Zisu sa Tie Pokana

³¹ Taluarae se Zisu koari na popoa pa Taea, meke ene pa korapa Saedoni, meke gore la pa Kopi Qaleli, meke la koasa pinaqaha popoa Dikapolisi. ³² Vasina si turaña mae nia ri kaiqa tie koe Zisu si keke tie sapu nuli, meke lopu boka zama valeana, meke tepa ososo nia rini se Zisu pude va opo nia limana meke salaña, gua. ³³ Ke turaña vata kalea Zisu sa tie, seu koasa vinarigara tie, meke va nuquru ni kakarutuna Sa sari na taliñana. Beto si va boboso nia loro Sa sa kakarutuna, meke tiqua Sa sa meana sa tie. ³⁴ Meke eña sage la pa Mañauru se Zisu, meke siño mañini, meke zama la koasa tie, "Epipata," sa ginuana si Mu tukele! gua.

³⁵ Koasa toতোসো tugo asa si boka avavosae sa tie, meke sa meana si ta rupaha, meke podalae zama va bakala si asa. ³⁶ Meke tozi ni Zisu sari na tie pude lopu vivinei nia pa tie gua sapu ta evaña, ba toতোসো tozi pilipule ni Sa pude di lopu tozia gua, si la urahae valeana nia tu rini sa inavosona. ³⁷ Meke magasa hola sari doduru tie, "Doduru tiñitona sapu taveti sa tie hie, si tavete valeana betoi Sa. Asa sapu nuli si va avavosae ia Sa, meke sapu poka si zama," gua si arini.

Poni Zisu sari ka Made Tina Tie

(Matiu 15:32-39)

8 Koari na rane arini si varigara mae pule si keke vinarigara lavata, meke loketona hokara gedi ginani. Ke tioki Zisu sari Nana disaepeli, meke zama, ² "Tataru ni Rau sari na tie hire, sina ka ñeta rane si ele koa koa Rau si arini, meke kamahire si loke gedi ginani. ³ Be lopu ta poni si arini meke va pulei Rau si kote mabubulu si arini koari na dia inene la, sina kaiqa arini si mae guadi pa seu," gua si Asa.

⁴ Meke nanasia ri Nana disaepeli si Asa, "Pavei si kote boka vagi ginani si gami koasa popoa qega hie, sapu

padana pude poni betoi sari doduru tie hire?" gua si arini.

⁵ Meke nanasi Zisu si arini, "Ka visa bereti si koa koa gamu?" "Ka zuzuapa mo," gua si arini.

⁶ Meke tiqe tozi ni Zisu sari na tinoni pude habotu pa pepeso. Beto hoi si vagi Sa sari ka zuapa bereti, meke zama leana ni Sa koe Tamasa. Meke videvidei Sa, meke valani Sa koari Nana disaepeli pude va hia i koari na tinoni, ke tavete gua tugo asa sari na disaepeli. ⁷ Ka visavisa igana hitehite tugo si koa koa rini, ke zama leana ni Zisu si arini, meke tozi ni Sa sari Nana disaepeli pude va hia i tugo koari na tinoni.

⁸ Henahena meke deña valeana sari doduru. Beto asa si pudiki va siñi rina disaepeli si ka zuapa pili koari na umumu ginani koa holadi. ⁹ Sa ninaedi † rina tie mo, si ari ka made tina. Garunu pule ni Zisu sari tie ¹⁰ meke suraña pa keke koaka si Asa meke sari disaepeli, meke toka la gua pa popoa Dalamanuta si arini.

Tepa Tinavete Variva Magasana sari Parese

(Matiu 16:1-4)

¹¹ Kaiqa Parese si mae koe Zisu, meke podalae varitokei koa Sa. Na hiva podekia rini si Asa, ke tepa ia rini pude tavetia si keke tinavete variva magasana, pude va sosodea sapu maena koe Tamasa si Asa, gua.

¹² Ba siño mañini se Zisu meke zama, "Na vegua ke tepa tinavete variva magasana sa sinage hie? Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu loke vina sosode gua sana si kote ta poni nia sa sinage hie!" gua si Asa. ††

¹³ Veko pani Sa si arini, meke suraña pule la pa koaka si Asa, meke podalae toka karovo la pa kali karovona sa kopi.

Va Balau i Zisu sari Nana Disaepeli

(Matiu 16:5-12)

¹⁴ Muliñi nia ari na disaepeli pude paleke va pada bereti, na keke mo si palekia rini pa koaka. ¹⁵ Meke tozi ni Zisu si arini, "Mi koa kopu na va balau koari na isiti † tadi na Parese meke te Herodi," gua si Asa. ††

¹⁶ Meke vari zamai teledia sari kasa disaepeli, "Na loke gada bereti si gunia Sa," gua si arini.

¹⁷ Ba gilancia Zisu gua sapu zama nia rini, ke nanasi Sa, "Na vegua ke vari zama nia tu gamu sapu loke gemi bereti, gua? Lopu dogoria tu gamu babe boka gilagilana tu si gamu? Korapa tutaka tu sari mia binalabala? ¹⁸ Nake ari mata mia, ba lopu boka dodogorae tu? Meke nake ari taliña mia tu, ba lopu boka avavosae tu? †† Lopu boka balabala ia tu gamu ¹⁹ toতোসো videvidei Rau sari ka lima bereti, meke poni sari ka lima tina tie? Ka visa pili si va siñi ni umumu ginani gamu?"

"Ka manege rua," gua si arini.

† Lopu ta nae sari na barikaleqe na tudia, mamu tiroa Matiu 15:38. †† 8:12 Mt 12:39; Lk 11:29 † Sa ginuana sa isiti pa vesi hie sina vina tumatumae tadi na Parese meke te Herodi. †† 8:15 Lk 12:1 †† 8:18 Zer 5:21; Izk 12:2; Mk 4:12

²⁰ “Meke sipu videvidei Rau sari ka zuapa bereti, meke poni sari ka made tina tie, si ka visa pili si va siŋi ni umumu ginani gamu?” guni Zisu si arini.

“Ka zuapa,” gua si arini.

²¹ “Ba vegua, lopu ele gilania tu gamu?” guni Sa si arini.

Salaŋia Zisu sa Tie Behuna pa Betiseda

²² Totoso mae pa Betiseda si arini, si turaŋa mae nia ri kaiqa tie koe Zisu si keke tie behuna, meke tepa ia rini si Asa pude va opo nia limana, gua. ²³ Taŋini vagia Zisu limana sa tie behuna, meke turaŋa vata kalea Sa pa vasileana. Mudina sapu loro i Sa sari matana sa tie, si va opo ni limana Sa, meke nanasia Sa si asa, “Boka dogoria goi si keketona?” gua si Asa.

²⁴ Doŋo la sa tie meke zama, “Uve, boka dogori rau sari tie korapa ene la mae, ba lopu bakala. Guana huda enedi mo si arini,” gua si asa.

²⁵ Ke, va opo pule lani Zisu sari limana pa matana sa tie. Ke pa totona asa si tukele sari matana meke dodogorae pule si asa, meke dogoro va bakali sa sari doduru likakalae. ²⁶ Garunu pule la nia Zisu pa nana vetu, meke tozi nia Sa pude lopu pule la tozia pa vasileana Betiseda sapu gua tavetia Sa koasa.

Helahelae nia Pita sapu e Zisu sa Karisito d

(Matiu 16:13-20; Luke 9:18-21)

²⁷ Meke ene la gua koari na vasivasileana tata pa Sizaria Pilipae se Zisu meke sari Nana disaepeli. Meke koasa dia inene si nanasi Sa si arini, “Tozi Nau, esei guni Nau rina tie si Arau?” gua.

²⁸ Meke olaŋa si arini, “Kaiqa si zama sapu e Zone Papitaiso si Agoi, gua; ba kaiqa pule si zama, e Ilaiza, gua; ba kaiqa pule rini si zama, sapu keke rina poropita pukerane si Agoi,” gua. †

²⁹ Meke nanasi Sa si arini, “Ba gamu si vegua? Esei balabala Nau gamu si Arau?” ††

Meke olaŋa se Pita, “Agoi tugo sa Karisito,” gua si asa.

³⁰ Meke tozi ni Sa si arini, “Lopu tozia pa keke tie sapu Arau sa Karisito,” gua se Zisu.

Tozia Zisu sa Nana Tinasigiti na Minate

(Matiu 16:21-28; Luke 9:22-27)

³¹ Meke podalae va tumatumaei Sa sari Nana disaepeli: “Sa Tuna na Tie si kaqu koa tava sigiti, meke kaqu ta kilu koari na koimata tadi na tie Ziu, na ŋati hiamā, meke koari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke kaqu tava mate, ba hola ŋeta rane si kaqu toa pule si Asa,” gua si Asa. ³² Tozi va bakala va leana nia Sa koarini sapu gua asa, ke vagi vata kale ia Pita si Asa, meke podalae norea sa. ³³ Ba taliri se Zisu, meke doŋo la koari Nana disaepeli, meke norea Sa se Pita, “Taloa koa Rau Setani! Sa binalabala tamugoi si lopu mae guana koe Tamasa, ba tana tie mo,” gua si Asa.

† 8:28 Mk 6:14-15; Lk 9:7-8 †† 8:29 Zn 6:68-69

³⁴ Meke tioko mae nia Zisu koa Sa sa vinarigara lavata, meke sari Nana disaepeli, meke zamai Sa, “Asa sapu hiva luli Au, si mani lopu ruriti sari doduru nana ginugua soti telena; mani ovulu palekia nana korosi ‡, meke luli Au. ††35 Ura asa sapu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa si asa. Ba asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa pa linuliqu Rau pude tozia sa Inavoso Leana, si kaqu vagia sa sa tinoa hola. ††36 Na lineana sa si kote va gavoria sa tie, be hiva tago ia sa sa doduruna sa kasia popoa ba siana nia sa sa nana tinoa? Namu loketona hokara! ³⁷ Loketona si kote boka holu nia sa pude vagi pule nia sa nana tinoa. ³⁸ Be keke tie koasa sinage kaleana, na va gugue hie, si kurekure Nau si Arau, meke sari Qua zinama, si kaqu kurekure nia tugo sa Tuna d na Tie si asa, pana mae si Asa †† koasa tinolava ŋedalana tanisa Tamana, somanae koari na mateana hopedi.”

9 Meke zama pule la si Asa, “Maqu tozi va hinokarani gamu, kaiqa gamu pu koa hire, si lopu kaqu mate, osolae dogoria gamu sa Binaŋara te Tamasa pu mae somania na ŋiniraŋira.”

Ta Ilirae Nedala sa Isumatana e Zisu pa Toqere

(Matiu 17:1-13; Luke 9:28-36)

² Meke sipu hola ka onomo rane, si turaŋa lani Zisu pa keke toqere ululuna sari Pita, Zemisi meke Zone, vasina koa teledia si arini. Meke sipu korapa doŋo la rini, si ta ilirae nedala si Asa. ††3 Sa Nana poko si nedala, meke keoro sisigiti, hola ni doduru tiŋitona keorodi pule saripu boka taveti rina tie pa pepeso.

⁴ Meke dogori ri ka ŋeta disaepeli sari Ilaiza meke Mosese korapa vivinei dia koe Zisu. ⁵ Meke zama la se Pita koe Zisu, “Titisa, leana hola sapu koa tani si gami! Mami taveti ka ŋeta ipi, keke Tamugoi, keke te Mosese, meke keke te Ilaiza,” gua si asa. ⁶ Na lopu gilania Pita nasa si kote boka zama nia sa, sina matagutu hola dia sari ka ŋeta.

⁷ Meke mae nobi i keke lei si arini, meke avosia rini si keke mamalaiŋi mae gua koasa lei, sapu zama, “Hie tugo sa Tuqu koleo, mi avosia si Asa!” gua. ⁸ Meke seke liŋana lamae si arini, ba loke tie pule si dogoria rini, ba e Zisu mo telena si korapa koa koa rini.

⁹ Meke sipu gore pule rini koasa toqere, si tozini Zisu si arini, “Mi lopu vivinei nia pa tie sapu gua ele dogoria gamu, osolae turu pule pa minate sa Tuna na Tie,” gua si Asa.

¹⁰ Ke va tabea rini, ba podalae vari vivinei nia rini teledia na sa ginuana sa, “turu pule pa minate?”

¹¹ Meke nanasia rini se Zisu, “Na vegua ke zama sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, sapu e Ilaiza tu si pule va kenue mae pa totona lopu ele mae sa Karisito, gua?” gua si arini. ††

‡ Sari zinama, “Palekia nana korosi,” ginuana si, mani va namanama pude koa ta sigiti pa linulina e Zisu, kekeŋoŋo gua na minate pa korosi. †† 8:34 Mt 10:38; Lk 14:27 †† 8:35 Mt 10:39; Lk 17:33; Zn 12:25 ††† “Pana mae si asa,” ginuana si pana pule mae se Zisu. ††† 9:2 2 Pit 1:17-18 § 9:7 Mt 3:17; Mk 1:11; Lk 3:22 †† 9:11 Mal 4:5; Mt 11:14

¹² Meke olaŋi Zisu, “Hinokara, e Ilaiza tugo si kaqu mae va kenue pude va nama va toŋoto vekoi sari doduru ginugua. Ba na vegua ke ta zamae tu pa Kinubekubere Hope sapu sa Tuna na Tie si kaqu koa tava sigiti, meke ta kilu koari na tie?” ¹³ Ba maqu tozi va hinokarani gamu, sapu ele pule kenu mae tu se Ilaiza †, ba ŋoŋovalia rini si asa pa siraŋa gua mo sapu hiva nia rini, gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope koasa gugua sa.”

Salaŋia Zisu si Keke Koreo sapu Koa ia na Tomate Kaleana

(Matiu 17:14-21; Luke 9:37-43)

¹⁴ Meke totošo kamo pule mae koari kasa disaepeli se Zisu, meke sari ka ŋeta disaepeli, si dogoria rini sa puku vinarigara lavata korapa koa nana vasina, meke kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si varivaritokei koari kasa disaepeli. ¹⁵ Meke totošo dogoria tugo ri doduru tie se Zisu, si magasa sisigiti si arini, ke haqala la koa Sa, meke va kamo rini si Asa. ¹⁶ Meke nanasi Zisu sari Nana disaepeli, “Na sa si varitokei nia gamu koarini?” gua si Asa.

¹⁷ Meke keke tie koasa vinarigara si olaŋa, “Baŋara, turaŋa mae nia rau koa Goi sa tuqu koreo, na koa ia na tomate kaleana si asa, ke lopu boka zama. ¹⁸ Pana kamo tomate kaleana si asa, si va hoqai sa pa pepeso, meke vuraia na ŋoroŋoro ŋuzuna, na garata livona, meke totoqehe doduru tinina si asa. Tepai rau sari na Mua disaepeli pude hipuru pania sa tomate kaleana, ba lopu boka rini,” gua si asa.

¹⁹ Meke olaŋa la se Zisu, “Kei, na sinage loke mia vina hinokara! Ve seunae gua si kaqu koa turaŋa gamu, na tupitini gamu Rau? Turaŋa mae nia koa Rau sa koreo!” gua si Asa. ²⁰ Meke turaŋa mae nia rini koe Zisu sa koreo. Meke sipu dogoria sa tomate kaleana si Asa, si lopu sana kamo pulea sa koreo, ke hoqa pa pepeso, meke topili lamae, na vuraia ŋoroŋoro ŋuzuna si asa. ²¹ Meke nanasia Zisu sa tamana, “Ve seunae gua ta evaŋa koasa sapu guahe?”

Meke olaŋa sa tie, “Podalae tu sipu kobukoburuna. ²² Soku totošo, si ele podekia sa tomate kaleana pude va matea si asa, ke va hoqai sa si asa pa nika meke pa kolo. Mu tataruni gami, mamu tokani gami, be guana boka Goi!” gua si asa.

²³ “Uve, be guana boka si goi telemu, sina doduru tiŋitoŋa si lopu tasuna koasa tie sapu va hinokara,” gua se Zisu.

²⁴ Lopu sana zama va ululae sa tie pu ari tuna, “Va hinokara si rau, ba lopu garo sa qua vina hinokara, ke mamu toka nau,” gua si asa.

²⁵ Meke totošo dogoria Zisu sapu haqala varigara mae sari na tie, si zama ia Sa sa tomate kaleana, “Agoi na tomate sapu evaŋia sa nuli na poka, zama igo Rau si goi, mamu vura taloa koasa koreo, mamu lopu nuquru pule hokara koasa!” gua si Asa.

† Sapu gunia Zisu koe Ilaiza si e Zone papitaiso, mamu tiroa Mati 17:13.

²⁶ Meke sipu beto gagaemana sa tomate kaleana si ta kamoe va kalekaleana sa koreo, meke tiqe vura taloa koasa si asa. Doŋo guana tie matena sa koreo, ke soku ari na tie si zama, “Ele mate si asa!” gua. ²⁷ Ba taŋinia Zisu sa limana, meke va tekulia, ke turu si asa.

²⁸ Sipu ele nuquru pa vetu se Zisu, si nanasa golomia ri Nana disaepeli si Asa, “Na vegua ke lopu boka hipuru pania tu gami sa tomate kaleana?” gua si arini.

²⁹ Meke olaŋa se Zisu, “Pa vinaravara mo si boka ta hipuru palae sapu gua asa, loketoŋa pule,” gua si Asa.

Tozi Pulea Zisu Gugua sa Nana Minate

(Matiu 17:22-23; Luke 9:43-45)

³⁰ Meke taluarae vasina se Zisu meke sari Nana disaepeli, meke ene va korapa hola la gua pa Qaleli si arini. Lopu hiva vata gilana nia Zisu koa ri na tie, sa vasina koa si Asa, ³¹ sina korapa va tumatumaei Sa sari Nana disaepeli sapu sa Tuna na Tie si kaqu ta vala pa limadi rina tie pu kote va matea si Asa. Ba hola ŋeta rane, si kaqu turu pule si Asa, gua.

³² Pupuhi nia rini ginuana sa vina tumatumae hie, ba pamaŋa nanasia rini si Asa.

Esei sapu Arilaena Hola?

(Matiu 18:1-5; Luke 9:46-48)

³³ Totoso kamo pa Kepaniami si arini, meke sipu ele nuquru rini pa vetu, si nanasi Zisu sari Nana disaepeli, “Na sa si varitokei nia gamu pa siraŋa?” gua si Asa.

³⁴ Ba lopu hite kulu si arini, sina koasa dia inene pa siraŋa, si varivaritokei nia rini sapu esei si arilaena hola, gua. ^{†35} Habotu se Zisu meke tioki Sa sari ka manege rua disaepeli, meke zama, “Be keke tie si hiva koa na ŋati hiniva si mani va hiteke pule nia, mani nabulu ni sari doduru.” ‡

³⁶ Meke vagia Sa si keke koburu hite, meke va turua Sa pa kenudia rini; kuka vagia Sa si asa, meke zama, ³⁷ “Asa sapu va kamo ia si keke ri na koburu hite hire pa korapa pozaqu Rau, si va kamo Au tugo sa si Arau. Meke asa sapu va kamo Au, si lopu Arau mo, si va kamo Au sa, ba Asa tugo sapu garunau si Arau,” gua se Zisu. ††

Asa sapu Lopu Kana Gita si Tokani Gita

(Luke 9:49-50)

³⁸ Zama se Zone koa Sa, “Baŋara, dogoria gami si keke tie sapu hipuru palae tomate kaleadi pa pozamu Goi, meke tozi nia gami si asa pude noso, sina lopu somanaena koa gita si asa,” gua si asa.

³⁹ Ba zama se Zisu, “Mi lopu podekia pude va nosoa si asa, ura loke tie pu tavetia si keke tinavete variva magasana pa pozaqu Rau, si kote boka zama va kaleana Au. ⁴⁰ Ura asa sapu lopu va kari gita, si tokani gita tugo. ^{††41} Maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu poni gamu si keke kapa kolo mo, koa gua sapu na tie

†† 9:34 Lk 22:24 ‡ 9:35 Mt 20:26-27, 23:11; Mk 10:43-44; Lk 22:26 †† 9:37 Mt 10:40; Lk 10:16; Zn 13:20 †† 9:40 Mt 12:30; Lk 11:23

taqarau si gamu, si hinokara sapu kote vagia tugo sa sa nana pinia. †

Sa Tinoketoke pu Va Kamo Gita pa Sinea

(Matiu 18:6-9; Luke 17:1-2)

⁴² Asa sapu vata luarae ia si keke koburu hite gua hire pa nana rinaṅerane koa Rau, si leana hola koa sa tie sana si pude sidolo nia patu lavata ruana, meke la va lodu pania gana pa lamana peava. ⁴³ Ke be vata luarae ia sa kali limamu sa mua rinaṅerane, si mamu gomu pania! Ura leana hola si be gomugomumu meke vagia goi sa tinoa hola, hola nia si be koa beto dia sari karu limamu, meke ta okie la pa Heli, koasa nika sapu lopu hite ari matena. ††⁴⁵ Meke be vata luarae ia sa kali nenemu sa mua rinaṅerane, si mamu gomu pania! Ura leana hola si pude gomu palae kali nenemu, meke nuquru pa tinoa hola, hola nia si pude koa beto dia nenemu, meke ta okie la pa Heli. ⁴⁷ Meke be vata luarae ia sa kali matamu sa mua rinaṅerane, si mamu lobiti pania gana! Ura leana hola si pude nuquria goi sa Binaṅara te Tamasa ††, koa ke kali matamu mo, hola nia si pude koa beto dia matamu, meke ta okie la pa korapa Heli. ††⁴⁸ Vasina pu lopu ari matedi sari na uloso pu ganidi rini, meke sa nika sapu suludi si lopu hite ari matena. †††

⁴⁹ Doduru tie si kaqu tava via pa nika, gua sapu tava via sa vina vukivukihiki koasa soloti. †††

⁵⁰ Soloti si leana, ba pana murimuri sa liṅiliṅi soloti tanisa, si vegua meke kaqu boka va liṅiliṅi pulea gamu si asa? Mi tagoa gamu sa soloti, sapu sa tinoa binaere, pude mani toa koa gamu sa binule.”⁵

Sa Vina Tumatumae te Zisu koasa Vinariluari pa Vinarihaba

(Matiu 19:1-12; Luke 16:18)

10 Meke taluarae se Zisu pa vasina asa, meke la pa kali pinaqaha popoa pa Ziudia, meke karovia Sa sa Ovuku Zodani. Meke soku puku tinoni pule si varigara mae koa Sa, meke va tumatumae i Sa si arini, gua tugo sapu ele hoke taveti Sa. ² Meke mae koa Sa si kaiqa rina Parese, meke podekia rini pude sekesekei nia si Asa, ke nanasia rini, “Mamu tozini gami, vea tava malumu koasa tinarae te Mosese, si pude luara pania keke tie sa nana barikaleqe?” gua si arini.

³ Meke olaṅa la koa rini se Zisu, “Na tinarae savana si ponini gamu Mosese?” gua si Asa.

⁴ Zama si arini, “Va malumia Mosese pude kuberia sa palabatu si keke pepa vinari luari, meke tiqe luara pania sa sa nana barikaleqe.”^{5†}

† 9:41 Mt 10:42 †† Sari kara vesi 44, 46 si lopu koa pa doduru Kinubekubere Hope koadi. Meke kekeṅoṅo puta si arini koasa vesi 48. † 9:43 Mt 5:30 †† Mamu tiro la ia sa buka Revalesoni 20:11-15. †† 9:47 Mt 5:29 ††† 9:48 Ais 66:24 ††† Gina zama nia sa vesi hie sa hahanana tadi Ziu pa vina vukivukihiki. Sari na tie si na vina vukivukihiki toana (Roma 12:1) meke kaqu tava via si arini koa sa nika, guana tinasuna meke na tina sigiti pa dia tinoa (1 Pita 1:7, 4:12), kekeṅoṅo guana vina vukivukihiki tadi na Ziu pukerane sapu tava via koasa soloti pude va qetua sa Tamasa. (Liv 2:13, Izk 43:24) § 9:50 Mt 5:13; Lk 14:34-35 §† 10:4 Diut 24:1-4; Mt 5:31

⁵ Ba zama se Zisu, “Kuberia Mosese sa tinarae asa sina tasuna hola si gamu. ⁶ Ba gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope, sipu totosona pu kuri Tamasa sari doduru likakalae, pa pinodalaena sa kasia popoa, si ‘Va podaka ni koreo na vineki Tamasa,’ gua. ††⁷ ‘Pa ginugua asa si kaqu luarua sa koreo sa tamana meke sa tinana, meke kaqu koa keke koa sa nana barikaleqe si asa, ††⁸ meke kaqu koa keke tinidia sari karua,’ gua. Ke lopu karua sari kara, ba kekeke mo. ⁹ Ke, saripu ele vari soto ni sa Tamasa pa vinarihaba, si mani lopu vari luara ni na tie,” gua si Asa.

¹⁰ Meke sipu pule la rini pa vetu, si nanasa nia rina disaepeli koe Zisu sa ginugua hie. ¹¹ Meke zama si Asa, “Asa sapu luara pania sa nana barikaleqe meke haba hobeia si keke barikaleqe babe na vineki, si barabarata si asa. ††¹² Kekeṅoṅo gua tugo, si be luara pania sa barikaleqe sa nana palabatu, meke haba hobeia sa si keke tie votikaena, si barabarata tugo si asa,” gua si Asa.

Mana ni Zisu Sari na Koburu Hite

(Matiu 19:13-15; Luke 18:15-17)

¹³ Meke turaṅa mae ni ri kaiqa tie koe Zisu sari na koburu, pude va opo ni limana Sa, gua, ba norei rina disaepeli si arini. ¹⁴ Ba sipu dogoria Zisu sapu gua asa, si bugoro si Asa, meke zama i Sa sari Nana disaepeli, “Va malumu mae i koa Rau sari na koburu, mu lopu hukati si arini, ura sa Binaṅara te Tamasa si tadirini pu gugua hire. ¹⁵ Maqu tozi va hinokarani gamu: Asa sapu lopu vagia sa Binaṅara te Tamasa guana koburu hite, si namu lopu kaqu nuquria sa si asa,” gua si Asa. ††¹⁶ Meke kuka vagi Sa sari na koburu, meke hopehopeke va opo ni limana Sa si arini, meke mana ni Sa.

Sa Tie Tagotago

(Matiu 19:16-30; Luke 18:18-30)

¹⁷ Meke sipu podalae topue pule se Zisu meke sari Nana disaepeli, si haqala mae kokotuṅu pa kenuna Zisu si keke tie, meke nanasia sa si Asa, “Titisa leamu, na sa si kaqu tavetia rau pude vagia sa tinoa hola?” gua si asa.

¹⁸ Meke nanasia Zisu si asa, “Na vegua ke poza Nau leaqu tu goi? Loke tie si leana, ba Tamasa mo Telena. ¹⁹ Gilani mua goi sari na Tinarae te Tamasa, ‘Meke mu variva mate, meke mu barabarata, meke mu hiko, meke mu zutu kokoha ia si keke tie, meke mu sekesekei, mamu pamaṅa ni sari tiatamamu,’” gua si Asa. ††

²⁰ Meke zama pule sa tie, “Titisa, doduru arini si kopu ni rau podalae tu kobukoburuqu,” gua si asa.

²¹ Ba doṅo totoa Zisu si asa, meke tataru nia Sa ke zama ia Sa, “Keketoga pule mo si ta hivae koa goi. La mamu holuholu ni sari doduru mua likakalae, mamu vagi poatadi mamu poni koari na habahuala, meke kote ari mua tinagotago pa Maṅauru; beto asa, mamu

††† 10:6 Zen 1:27, 5:2 §† 10:7 Zen 2:24 §†† 10:11 Mt 5:32; 1 Kor 7:10-11 §† 10:15 Mt 18:3 §† 10:19 Ekd 20:12-16; Diut 5:16-20

mae luli Au," gua si Asa. ²² Totoso avosia sa tie sapu gua asa, si talotaña si asa meke taloa, sina soku hola sari nana tinagotago.

²³ Meke doño la koari Nana disaepeli se Zisu, meke zama, "Tasuna hola koari na tie tagotago, si pude nuquru pa Binañara te Tamasa," gua si Asa.

²⁴ Hodahodaka ni ri Nana disaepeli sari Nana zinama, ba zama pule tugo koarini se Zisu, "Kasa tuqu, tasuna hola pude nuquru ia sa Binañara te Tamasa! ²⁵ Tasuna hola koasa tie tagotago si pude nuquru pa Binañara te Tamasa, hola nia si pude nuquru gua si keke kameli pa lopa nila," gua si Asa.

²⁶ Ke magasa hola la tu sari Nana disaepeli sapu gua asa, meke vari nanasi teledia si arini, "Esei mo si kote boka ta harupu?" gua si arini.

²⁷ Meke doño toto la i Zisu si arini meke zamai Sa, "Pa tie si tasuna si hie, ba lopu koe Tamasa ura loketona si tasuna koe Tamasa," gua si Asa.

²⁸ Meke zama la koa Sa se Pita, "Gami si ele luara pani sari doduru mami likakalae, pude luli Igo!" gua si asa.

²⁹ Meke olaña la se Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu luara pania sa nana vetu, na tasina koreo na vineki, na tiatamana, na tuna, babe na pepeso na gua, pa linuliqu Rau pude tozia sa Inavoso Leana, ³⁰ si kaqu poni va soku nia Tamasa koari na rane hire. Kaqu vagi sa si keke gogoto totoso soku hola ni sari na vetu, na tasina koreo na vineki, na tinana, na tuna, na pepeso, turaña na tinasigiti meke sari na ñinovañovala tugo pa linuliqu Rau. Meke pa totoso korapa mae † si kaqu vagia sa sa tinoa hola.

³¹ Ba sokudi arini pu kekenu kamahire, si kote tava mumudi, meke sokudi arini pu mumudi kamahire, si kote tava kekenu," gua si Asa. ††

Vina Neta Totoso Zama nia Zisu sa Nana Minate

(Matiu 20:17-19; Luke 18:31-34)

³² Meke sipu ene sage la gua pa Zerusalemia si arini, si ene va kenu se Zisu. Sari kasa disaepeli, si magasa sisigiti nia si Asa, meke sari na tinoni pu luli mudi la si matagutu dia. Meke turaña vata kalei Zisu, sari ka manege rua disaepeli, meke tozi pule ni sari na tiñitoña pu kote ta evaña koa Sa vasina. ³³ Meke zama si Asa, "Avoso mae gamu, korapa sage la pa Zerusalemia si gita, vasina si kote ta vala pa limadi rina ñati hiamia, meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese sa Tuna na Tie, meke kote ta zutu meke tava mate, beto asa si kote vala ia rini si Asa koari na tie Zenitailo. ³⁴ Meke kote va sisire nia, na loroa, na seke nia hilihiliburuana, meke va matea rini si Asa, ba hola ñeta rane si kaqu turu pule pa minate si Asa," gua se Zisu.

† Sa "totoso sapu korapa mae" ginuana si na totoso sapu podalae pa ginore pule mae te Zisu pa kasia popoa. Mamu doño la pa Matiu 24:3; †† 10:31 Mt 20:16; Lk 13:30

Sa Tinepa Tadi Zemisi e Zone

(Matiu 20:20-28)

³⁵ Meke mae koe Zisu sari karua tuna e Zebeti, sari Zemisi e Zone, meke zama, "Bañara, keketona si hiva nia gami pude tavete ponini gami Goi," gua sari karua.

³⁶ "Na sa si hiva nia gamu?" guni Zisu sari karua.

³⁷ Meke olaña si arini, "Pana habotu Goi pa mua habohabotuana Bañara pa korapana sa Mua binañara lavata, si Mu va malumu gami pude somana habotu ‡ koa Goi, keke pa kali mataomu, meke keke pa kali gedemu," gua sari karua.

³⁸ Ba olaña la i Zisu sari karua, "Lopu gilania gamu kara sapu gua tepa ia gamu. Vegua, boka napo turañau gamu sa kapa tinasigiti sapu kaqu napo ia Rau? Babe ta papitaiso koasa pinapitaiso †† sapu kaqu ta papitaiso nia Rau?" gua si Asa. ††

³⁹ Meke olaña sari karua, "Uve, boka tugo si gami kara," gua. Meke zama la koari karua se Zisu, "Ego, kote somana napo si gamu koasa kapa tinasigiti sapu kote napo ia Rau, meke kote ta papitaiso nia gamu gua sapu kaqu ta papitaiso nia Rau. ⁴⁰ Ba sa ñinirañira pude vizatia sapu esei si kote habotu pa kali mataoqu, meke pa kali gedequ, si lopu Taqarau. Sari na vasidi gugua arini si tadirini tu, pu ele vizata vekoi sa Tamasa," gua se Zisu.

⁴¹ Totoso avosia ri ka manege puta disaepeli sapu gua asa, si bugoro ni rini sari Zemisi e Zone. ⁴² Ke tioko varigara mae ni Zisu koa Sa sari doduru Nana disaepeli, meke zama, "Gilani mia gamu sari na tie pu tagoa sa ñinirañira pude na bañara tadi na tie Zenitailo, si lalae ni rini sari na tinoa tadi na dia tie, meke ñati hiniva ni rina dia koimata si arini. ††† Ba koa gamu si lopu kote gua asa. Be keke koa gamu si hiva pude na koimata, si mani koa na nabulu si asa koa gamu. ⁴⁴ Meke be keke koa gamu si hiva koa na tie ululuna, si mani koa na pinausu tadi doduru tie si asa. ⁴⁵ Ura, sa Tuna na Tie si lopu mae pude va bañabañarae, ba mae pude koa na nabulu tu, meke ponía sa Nana tinoa pude holu pule ni sari sokudi," gua si Asa.

Va Dodogorae Pulea Zisu se Batimeasi

(Matiu 20:29-34; Luke 18:35-43)

⁴⁶ Mae pa Zeriko se Zisu meke sari na disaepeli, meke totoso ene hola gua pa korapana sa vasileana lavata sana sarini si luli koa rini si keke puku tinoni lavata. Meke keke tie bebehuna si korapa habotu tepatepa ††† nana pa vale siraña, na pozana sa si e Batimeasi, sapu na tuna e Timeasi. ⁴⁷ Totoso avoso nia sa sapu e Zisu pa Nazareti, si korapa ene hola pa siraña gua, si podalae velavela si asa, "Zisu, Tuna d Devita! Tataru nau, mamu toka nau!" gua si asa.

‡ Hiva habotu kapae koe Zisu si arini, sa ginuana si pude ñati hiniva ni sari na tie. †† Sa pinapitaiso gunia Sa sina tinasisigiti meke na minate te Zisu. †† 10:38 Lk 12:50 ††† 10:42 Lk 22:25-26 ††† Hoke habotu tepatepa poata sari na tie behu.

⁴⁸ Meke soku tie norea si asa, pude mani mokomoko. Ba velavela va ululae latu si asa, "Tuna Devita, tataru nau mamu toka nau!" gua si asa.

⁴⁹ Turu noso se Zisu meke zama, "Tioko mae nia," gua.

Ke tiokia rini sa tie bebehuna, "Mu lopu talotana. Turu, korapa tiokigo Sa," gua si arini.

⁵⁰ Ke gona veko nia sa sa nana poko hade, meke gasa turu meke la si asa koe Zisu.

⁵¹ Meke nanasia Zisu si asa, "Na sa si hiva Nau goi pude tavete ponigo?"

Ke olaña si asa, "Titisa, hiva dodogorae si rau," gua si asa.

⁵² Meke zama ia Zisu si asa, "Mu la, sa mua rinañe si ele salanigo si agoi," gua si Asa. Meke pa totošo tugo asa si dodogorae si asa, meke ene lulia sa se Zisu pa siraña.

Sa Ninuquru Va Mataqara te Zisu pa Zerusalema

(Matiu 21:1-11; Luke 19:28-40; Zone 12:12-19)

11 Meke sipu tata kamo la rini pa Zerusalema, si ene tata koari na vasivasileana pa Betipezi, meke pa Betani, sapu pa Toqere Olive. Vasina si garunu va kenu lani Zisu sari karua Nana disaepeli.

² Meke zama si Asa koa rini, "Mi la koasa vasileana pa kenunia la hoi, meke pana kamo gamu vasina, si kote dogoria gamu si keke tuna don'ki sapu ta sidolo vekona, loke tie si ele koi ia. Rupahia, mamu turaña mae nia tani. ³ Meke be nanasa gamu keke tie, 'Pude vegua ke rupahia gamu sia?' gua, si mi tozi nia, 'Hiva nia sa Bañara si asa, meke lopu sana kote va pule mae ia Sa,' mi gunia," gua si Asa.

⁴ Ke topue la sari karua meke dogoria rini sa tuna don'ki pu ta sidolo kapae koasa sasadana sa vetu pa kapa siraña. Meke sipu korapa rupahia rini si asa, ⁵ si nanasi ri kaiqa tie pu turu tatadi vasina, "Na sa si tavetia gamu, ke rupahia sa tuna don'ki sana?" gua.

⁶ Meke olaña lani rini sapu gua zama ni Zisu koari karua, ke va malumia rini si asa, ke turaña taloa nia ri karua. ⁷ Meke turaña la nia rini koe Zisu sa tuna don'ki, meke ivara va hake lani ri karua pa mudina sari na dia poko, meke habotu hake la se Zisu koasa. ⁸ Meke soku tie si ivara ni sari na dia poko pa siraña, ari kaiqa pule si ivara kava huda pamu, pu seke vagi rini koari na hudahuda. ⁹ Meke sari na tie pu ene va kekenue, meke arini pu luli va mumudie la si podalae velavela: "Hozana! Tamanae si Asa sapu mae pa korapa pozana sa Bañara! ^{†10} Mani mana nia Tamasa sa minae tanisa Bañara hie, pude va turua sa binañara te Devita, sa tamada gita pukerane! Mani tavahesi sa Tamasa panaulu!" gua si arini.

¹¹ Meke nuquru la pa Zerusalema se Zisu, meke la pa Zelepade si Asa, meke donjo viliti Sa sari doduru tinitonã vasina. Ba sina ele veluvelu sa popoa, ke taluarãe pule la pa Betani si Asa, meke sari ka manege rua disaepeli.

Leve nia Zisu sa Huda Piqi

(Matiu 21:18-19)

¹² Meke pa koivugona, sipu pule mae guadi pa Betani si arini, si ovia se Zisu. ¹³ Dogoria Sa pa seu si keke huda piqi d' sapu elo va leleana mo, ke la hopiki nia Sa; hokara koa ia vuana gua. Ba sipu kamo Sa, si tale elona mo si asa, sina lopu ele kamo sa nana totošo vua. ¹⁴ Ke leve nia Zisu si asa, "Hiniamu be namu loke tie si kaqu hena pule vua koa goi!" gua. Avosia dia ri Nana disaepeli sapu gua zama nia Sa.

La pa Zelepade se Zisu

(Matiu 21:12-17; Luke 19:45-48; Zone 2:13-22)

¹⁵ Meke sipu kamo si arini pa Zerusalema, si nuquru la pa Zelepade ^{††} se Zisu, meke podalae hadu vuravura ni Sa sarini pu korapa variholuholue kurukuru. Titisi ni Sa sari na tevalo tadirini pu vari hobehobei poata, meke tupele va hoqai Sa sari na habohabotuana tadi na tie pu vari holuholue baruku. ¹⁶ Meke lopu va malumi Sa pude paleke karovo nia si keketonã koari na varivarigarana pa Zelepade. ¹⁷ Meke va tumatumãe ni Sa sari na tie, "Guahe sapu zama nia sa Tamasa pa Kinubekubere Hope: 'Sa Qua vetu si kote ta pozãe na vetu varavara tadi doduru butubutu!' gua. Ba tavete gunia gamu na bae tadi na tie hikohiko si asa!" gua si Asa. [‡]

¹⁸ Meke avoso nia rina ñati hiama, meke na tie va tumatumãe koasa Tinarãe te Mosese sapu gua asa, ke podalae hata ia rini sa siraña gua pude va matea gana se Zisu, gua. Ura matagutu nia rini si Asa, sina doduruna sa kobi tinoni, si magasa nia sa Nana vina tumatumãe.

¹⁹ Meke sipu veluvelu sa popoa, si taluarãe taloa koasa vasileana lavata sana se Zisu, meke sari Nana disaepeli.

Sa Vinanonoga koasa Huda Piqi

(Matiu 21:20-22)

²⁰ Pana munumunu hokara pa koivugona, sipu ene pule la gua pa Zerusalema si arini, si dogoria rini sapu ele harahara mate sa huda piqi, podalae pa lihona, meke gore kamo koari na karosona. ²¹ Meke balabala ia Pita sapu gua ta evaña, ke zama la koe Zisu si asa, "Titisa, dotu, sa huda piqi sapu leve nia Goi, si ele mate tu," gua si asa.

²² Meke olaña la i Zisu si arini, "Mi raña sa Tamasa.

²³ Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu be zama ia keke tie sa toqere hie pude rizu la pa lamana gua, meke be lopu nunala si asa pa korapa bulona, ba va hinokaria mo sa sapu gua pu zama nia sa, si kote ta evaña nana. ^{‡†24} Gua asa ke tozini gamu sapu be tepa ia gamu si keketonã pa vinaravara, si mi va hinokaria sapu ele vagia gamu si asa, meke kote ta poni nia tugo gamu, gua sapu tepa ia gamu. ²⁵ Meke pana turu

^{††} Sa varivargarana lavata pa Zelepade si na vasina varavaranã, ba korapa variholuholue kurukuru sarini vasina. [‡] 11:17 Ais 56:7; Zer 7:11 ^{††} 11:23 Mt 17:20; 1 Kor 13:2

varavara gamu si mi taleoso ni sari na sinea pu tavete atuni rina tie koa gamu, meke sa Tamamia pa Mañauru si kaqu taleoso ni sari na mia sinea pu taveti gamu. ¹²⁶ [Be lopu taleoso ni gamu sari na tie, si lopu kaqu taleoso ni sa Tamamia pa Mañauru sari na mia sinea pu taveti gamu.] ^{††}

Zisu meke sa Nana Ninirañira

(Matiu 21:23-27; Luke 20:1-8)

²⁷ Kamo pule la si arini pa Zerusalema. Meke sipu enene se Zisu pa Zelepade, si mae koa Sa sari ñati hiama, na tie va tumatumaie koasa Tinarae te Mosese, meke koimata tadi na tie Ziu, ²⁸ meke nanasia rini si Asa, "Pa ñinirañira savana meke taveti Goi saripu gua hire? Esei ponigo sa ñinirañira hie?" gua si arini.

²⁹ Meke olaña se Zisu, "Maqu nanasa pakini gamu si keke ninanasa, meke be olañau gamu, si kote tiqe tozini gamu Rau, sapu pa ñinirañira savana, meke taveti Rau saripu gua hire. ³⁰ Mamu tozi Nau, 'Esei poni nia ñinirañira se Zone pude papitaiso tie? E Tamasa, babe na tie mo?'" gua si Asa.

³¹ Meke podalae varitokei teledia si arini, "Sa gua si kote olaña nia gita? Be zama si gita, 'Koe Tamasa,' be gua, si kote zama si Asa, 'Ba na vegua ke lopu va hinokaria tu gamu sia?'" ³² Ba be zama si gita, 'Pa tie mo,' gua, ba lopu kaqu boka." Matagutu ni rini sari na tie, sina doduru tie si va hinokaria sapu e Zone si keke poropita hinokara.

³³ Ke olaña la si arini koe Zisu, "Lopu gilania gami," gua.

Ke zama se Zisu, "Ego, Arau ba lopu kaqu tozini gamu, sapu esei poni Nau sa ñinirañira pude taveti Rau saripu gua hire," gua si Asa.

Sa Parabolodi rina Tie Tavetavete pa Inuma Vaeni

(Matiu 21:33-46; Luke 20:9-19)

12 Meke podalae variva tumatumaie se Zisu koa rini pa parabolo: "Koanana si keke tie sapu letea si keke inuma vaeni, meke bara vari likohae nia sa, meke horea sa si keke patu, vasina pu kote ta munala vagi sari na kolodi rina vua vaeni. Beto asa, si kuria sa si keke vasina hakehakeina, pude kopu nia sa inuma, beto meke va kopu nia sa sa inuma koari kaiqa tie uma, pude tavetavete nia, meke tiqe taluarae taloa nana, meke la koa si asa pa keke popoa pa seu. ^{†2} Sipu kamo sa toroso pakepakete, si garunu la nia sa koari na tie pu kopuna sa inuma vaeni, si keke nana nabulu pude la vagia koa rini sa nana hinia. ³ Ba tuqe vagia rina tie kopu sa nabulu hie, komitia rini, meke hitu pule nia rini, limalimana meke pule. ⁴ Meke garunu pule la nia sa tie tago inuma si keke nabulu, ba sekea rina tie kopu sa batuna, meke va kurekure va kaleania rini si asa. ⁵ Garunu la nia pule sa tie tago inuma vaeni si keke nabulu, meke va matea rini. Meke soku pule si garunu lani sa; kaiqa si komiti rini, meke kaiqa pule si va matei rini.

⁶ Meke keke mo si koa hola tanisa pude garunu lania, sapu sa tuna koreo, sapu tataru hola nia sa. Ke mumudi hokara si garunu la nia sa si asa koari na tie kopu inuma, meke zama, 'Na tuqu soti si hie, ke kote pamaña nia rini,' gua.

⁷ Ba toroso dogoria ri na tie kopu inuma, si vari zama nia rini si asa, 'Sa tuna soti sa tie tago inuma si hie! Aria, mada va matea gana, mada vagia nada sa inuma!' gua si arini. ⁸ Ke tuqe vagia rini sa tuna, va matea, meke oki vura nia rini pa inuma vaeni sa tomatena.

⁹ Ke na sa si kote tavetia sa tie tago inuma kamahire?" nanasa gua se Zisu. "Kote mae va mate betoi sa sari tie kopu inuma, meke kote poni la nia pule sa sa nana inuma vaeni, koari kaiqa votiki tie kopu. ¹⁰ Vea, lopu hite tiro ia tu gamu gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: ^{††}

'Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu, si asa tugo si arilaena hola koari doduru patu.

¹¹ Sa tinavete te Tamasa hie si variva magasa hola tugo,' gua?" gua si Asa.

¹² Ke hata ia rina koimata tadi na tie Ziu sa siraña pude tuqe vagia se Zisu, sina gilania rini sapu sa parabolo hie si soto la gua mo koa rini. Ba matagutu ni rini sari na tinoni, ke luara veko pania rini si Asa, meke taloa dia.

Sa Guguana sa Tinabara Takisi

(Matiu 22:15-22; Luke 20:20-26)

¹³ Kaiqa rina Parese, meke kaiqa arini pu zuka ia se Herodi, si ta garunu la koe Zisu pude va hoqaia si Asa koari dia ninanasa. ¹⁴ Mae si arini koa Sa meke zama, "Titisa, gilania gami sapu sa hinokara si tozia Goi. Sari na binalabala tana tie si lopu hoke va tasuna igo, meke lopu arilaedi koa Goi sari na tuturuana tana tie, be esei si arini, ba sa hinokara te Tamasa si variva tumatumaie nia Goi pa tie. Vegua, tava malumu pa tinarae te Mosese si pude tabaria sa takisi koasa bañara Roma? Kaqu tabara takisi si gami, ba lokari?" gua si arini.

¹⁵ Ba doño gilania Zisu sapu na tie mari sekesekeidi si arini, ke olaña si Asa, "Na vegua ke podekia gamu pude sekesekei Nau si Rau? Paleke mae nia si keke poata siliva, maqu dogoria," gua si Asa.

¹⁶ Ke hena vala nia rini si keke poata. Meke nanasi Sa si arini, "Esei isumatana, meke na pozana, si koa koasa poata hie?" gua si Asa.

"E Siza," gua si arini.

¹⁷ Ke zama la koa rini se Zisu, "Leana, valai koe Siza saripu te Siza, mamu valai koe Tamasa saripu te Tamasa," gua si Asa. Meke magasa nia rini si Asa.

Sa Guguana sa Tinuru Pule pa Minate

(Matiu 22:23-33; Luke 20:27-40)

¹⁸ Meke mae koa Sa si kaiqa rina Sadusi d, pu lopu va hinokaria sa tinuru pule pa minate, meke zama, ^{††19} "Titisa, guahe si kubere mae nia Mosese koa gita:

[†] 11:25 Mt 6:14-15 ^{††} Sa vesi hie si lopu koa pa doduru Kinubekubere hope pukerane. [‡] 12:1 Ais 5:1-2

^{††} 12:10 Sam 118:22-23 ^{‡‡} 12:18 TTA 23:8

'Be mate luaria keke tie sa nana barikaleqe, ba loke tuna, si kaqu haba ia sa tasina koreo sa nabokona sa, pude sari na koburu pu podoi ri kara, si kote ta pozae na koburu tu tanisa palabatu kekenu sapu ele mate,' gua. ^{†20} Ego, koadia si ka zuapa tamatasi koreo, meke varihaba sapu kenuna, ba loke tuna, meke mate.

²¹ Haba ia sa koreo vina rua sa nabokona sa ba loketoṅa tugo tuna meke mate. Kekeṅoṅo gua tugo asa si ta evaṅa koasa tasina koreo vina ṅeta, ²² meke gua tugo sari doduru. Sari ka zuapa tamatasi koreo si haba betoa mo sa barikaleqe meke mate, ba loke tudia. Mumudi hokara si mate sa barikaleqe. ²³ Ego, pana turu pule pa minate sari doduru pa rane tinuru pule, si eseī koari ka zuapa si kaqu na loana sa barikaleqe, sina ari doduru mo haba ia si asa?" gua si arini.

²⁴ Meke olaṅa la i Zisu, "Sea hola si gamu! Gilania gamu gua meke sea si gamu? Na lopu tumani gamu ginuadi sari na Kinubekubere Hope, babe sa ṅiniraṅira te Tamasa! ²⁵ Ura pana turu pule pa minate sari na tie matedi, si kote koa gua mo rina mateana pa Maṅauru si arini, meke lopu kote varihaba. ²⁶ Ego, koasa guguana sa tinuru pule pa minate, si vegua, lopu ele tiroa tu gamu koasa Kinubekubere Hope sapu kuberia Mosese, totoṣo zama sa Tamasa pa nika pu huruṅu koasa huda toana? Totoso asa si zama ia Tamasa se Mosese, 'Arau tugo sa Tamasa te Ebarahami, te Aisake, meke te Zekopi,' gua. ^{††27} Na Tamasa tadi na tie toadi si Asa, lopu tadi pu matedi. Ke sea hola si gamu!" gua si Asa.

Sa ṅati Tinarae Arilaena

(Matiu 22:34-40; Luke 10:25-28)

²⁸ Koanana vasina si keke tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke avosi sa sari dia vivinei. Dogoria sa sapu olaṅa valeani Zisu sari na tie Sadusi, ke mae nanasia sa si Asa, "Na tinarae savana sapu arilaena hola koari doduru tinarae?" gua si asa. [‡]

²⁹ Meke olaṅa se Zisu, "Sa ṅati tinarae sapu arilaena hola si guahe: 'Gamu na tie Izireli, mi avoso mae! Sa Tamasa sa nada Baṅara, si Asa mo telena sa Tamasa. ^{††30} Mu tataru nia sa Baṅara sa mua Tamasa pa doduru bulomu, pa doduru maqomaqomu, pa doduru mua binalabala, meke pa doduru mua ṅiniraṅira.' ³¹ Sa tinarae vina rua sapu arilaena hola tugo si hie: 'Mu tataru nia sa turaṅamu gua sapu tataru pule nigo.' Loke tinarae pule si arilaena hola ni sari karua hire." ^{‡‡}

³² Meke zama la koe Zisu sa tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, "Titisa, gotogoto sa Mua zinama! Gua sapu zama ni Goi si hinokara, sapu sa Baṅara mo sa Tamasa, meke loke Tamasa pule si koa, ba Asa mo telena. ^{††33} Meke pude tataru nia sa Tamasa pa doduru bulomu, meke pa doduru mua binalabala, meke pa doduru mua ṅiniraṅira, meke pude tataru nia sa turaṅamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi. Arilaena hola si pude va tabei sari karua tinarae hire, hola nia

† 12:19 Diut 25:5 †† 12:26 Ekd 3:6 ‡ 12:28 Lk 10:25-28
 †† 12:29 Diut 6:4-5 ‡‡ 12:31 Liv 19:18 ‡‡† 12:32 Diut 4:35

sa vina vukivukihī va uququ kurukuru, meke kaiqa pule vina vukivukihī la koe Tamasa," gua si asa. ^{‡‡‡}

³⁴ Meke sipu gilania Zisu sapu toṅoto sari nana inolaṅa, si zama la ia Sa si asa, "Lopu seu si goi koasa Binaṅara te Tamasa." Mudina asa, si pamaṅa nanasa pule nia ninanasa rini si Asa.

Sa Guguana sa Karisito

(Matiu 22:41-46; Luke 20:41-44)

³⁵ Sipu variva tumatumae pa Zelepade se Zisu, si nanasa nia Sa sa ninanasa hie, "Na vegua ke hoke zama sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, sapu sa Karisito si na tutina e Devita? ³⁶ Ta turaṅa koasa Maqomaqo Hope se Devita meke zama: [§]

'Zama sa Tamasa koasa qua Baṅara:

Mu habotu pa kali Mataoqu,

osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,' gua se Devita.

³⁷ Telena Devita poza nia 'Baṅara' si Asa, ke vegugua meke boka na tutina tu Devita sa Karisito?" gua si Asa.

Vina Balau te Zisu koasa Guguadi rina Tie Va Tumatumae koasa Tinarae te Mosese

(Matiu 23:1-36; Luke 20:45-47)

Ke avoso na qetu nia sa vinarigara lavata se Zisu.

³⁸ Sipu korapa va tumatumae ni Sa si arini, si zama si Asa, "Mi balau ni sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese pu hoke hiva pokopoko va gele, meke enene la pude ta zama va kamo, na tava lavata dia koari na vasina tana maketi, gua. ³⁹ Meke hoke vizati rini sari na habohabotuana tadi na tie arilaedi pa korapa sinaqoqi, meke sari na vasina ta pamaṅaedi pa inevaṅa. ⁴⁰ Hoke hiko vagi rini sari na tinagotago tadi na naboko, meke hoke varavara va gele sisigiti pude ta dogoro dia, gua. Kaqu tava kilasa va kaleana sari tie gugua arini!" gua si Asa.

Sa Vinariponi Tanisa Nabonaboko

(Luke 21:1-4)

⁴¹ Meke habotu tata pa vasina vekovekoana poata pa Zelepade se Zisu, meke kopukopu ni Sa sari na tie pu mae veko dia vinariponi. Meke soku ari na tie tagotagodi si veko poata sokudi. ⁴² Meke mae si keke naboko habahabahalana, meke vekoi sa si karua poata kopa hitekedi hite, sapu pada keke seniti laena. ⁴³ Meke tioko va mae i Sa koa Sa sari Nana disaepeli, meke zama i Sa sarini, "Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sa naboko habahabahalana hie, si veko va soku pa voivoina poata hola ni sari doduru pule. ⁴⁴ Ura sari doduru si vekoi mo, sapu koa holadi pa dia tinagotago, ba sa naboko hie, si pa nana hinabahuala, si vala betoa sa sapu gua tagoa sa pude toa nia," gua se Zisu.

‡‡‡ 12:33 Hoz 6:6 § 12:36 Sam 110:1

Sa Tinahuara Tanisa Zelepade

(Matiu 24:1-2; Luke 21:5-6)

13 Meke sipu korapa ene taloa se Zisu pa Zelepade, si zama la koa Sa si keke ri Nana disaepeli, "Titisa, dotu! Tolavaedi hola sari na patu meke sari na vetu!" gua si asa.

² Meke olaña se Zisu, "Dogori goi sari doduru vetu nomadi sara? Sari doduru patu pu dogori goi hire, si lopu kote ta varihakei hola si arini, ba kaqu ta huarae beto," gua si Asa.

Sari na Tinasuna na Ninaqunaqu

(Matiu 24:3-14; Luke 21:7-19)

³ Meke sipu korapa habotu nana pa Toqere Olive se Zisu, meke doño karovo la gua pa Zelepade, si ene mae teledia koa Sa sari Pita, Zemisi, Zone meke e Aduru. ⁴ Meke zama si arini, "Mu tozini gami, sapu totoso sa kote ta evaña sa tinahuara sana? Meke nasa sa vina gilagila pana kaqu ta evaña sari doduru tinõtona arini," gua si arini.

⁵ Meke zama la koa rini se Zisu, "Mi kopu, pude loke tie si turaña va sea gamu. ⁶ Soku tie si kote mae pa korapa pozaqu Rau, meke zama 'Arau sa Karisito,' gua, meke kote turaña va sea i sari soku tie. ⁷ Pana avoso ni gamu sari na vinaripera tata koa gamu, meke na inavosona sa vinaripera pa seu, si mi lopu matagutu. Sari na tinõtona arini si kaqu ta evaña; ba lopu asa sa vinabetona. ⁸ Kote varipera sari na butubutu meke sari na butubutu bañara; meke kote ta evaña sari na niu pa soku vasidi, meke sari na soñe kote kamo. Sari doduru ginugua hire, si gua tugo sa pinodalaena sa tinasigiti sapu va kamo sa barikaleqe, totoso tata podo sa koburu.

⁹ Mi koa va balau si gamu. Kote ta tuqe vagi si gamu meke la pa vinaripitui, meke kote komiti gamu rini pa sinaqoqi. Kote tava turu pa kenudia rina qavuna, na bañara pa pozaqu Rau si gamu, pude tozi vura nia koa rini sa Inavoso Leana. ¹⁰ Sa Inavoso Leana si kaqu ta tarae kekenu pa doduru butubutu pa kasia popoa meke tiqe kote kamo sa rane mumudi. ¹¹ Meke pana ta tuqe vagi si gamu meke ta turaña la pa vinaripitui, si mi lopu balabala mamata na neneke va kenu nia sapu na sa si kote zama nia gamu, ba pana kamo sa totoso si mi zamani mo gua sapu ta poni nia gamu. Ura sari na zinama saripu kote zamani gamu si lopu tamugamu, ba kote mae guadi tu koasa Maqomaqo Hope. ¹² Sari na tamatasi si kaqu turaña lani pa minate sari na tasidia pu va hinokara. Meke sari na tamadia si kaqu gua tugo koari na tudia, meke sari na tudia si kaqu vala ni sari na tiatamadia pa minate. ¹³ Pa ginuaqu Rau si kaqu ta kukitae si gamu koari doduru tie. Ba asa sapu koa va nabu, meke kamo sa vinabetona, si kaqu ta harupu. ^{††}

Sa Tinahuara sapu Kaleana Va Gorevura

(Matiu 24:15-28; Luke 21:20-24)

¹⁴ Meke kaqu dogoria gamu sa 'beku variva malederena sapu vata kamo sa tinahuara nomana,' pu kaqu tava turu koasa vasina sapu lopu garo pude koa ia." (Gamu pu tiroa si hie, si mi tumae nia sa ginuana.) "Ego, arini pu korapa koa pa Ziudia, si madi govete la koari na toqere vasina. ^{†15} Asa sapu koa pa batu vetu ^{††}, si mani tuturei gore taloa, ba mani lopu nuquru pa vetu pude va qaqiri i sari nana likakalae. ^{††16} Asa sapu koa pa inuma, si mani lopu pule la vagi nana poko pa vetu. ¹⁷ Kote na rane tinalotaña nomadi si arini koari na barikaleqe pu ari tiadi, meke arini pu tago haha! ¹⁸ Mi tepa la koe Tamasa, pude lopu kaqu ta evaña sari na tinõtona gua hire pa totoso ibu sisigiti. ¹⁹ Ura sa tinasuna koari na rane arini, si kote hola ni doduru pu ele ta evaña podalae pa pinodalaena, totoso va podakia Tamasa sa kasia popoa, kamo kamahire, meke lopu kaqu gua pule. ^{††20} Ba ele va papaki Tamasa sari na rane sara. Be lopu gua, si be kote puzulu sa popoa. Ba pa laedi ri Nana tie ta vizatadi pu ele vizati Sa, si kote va papaki Tamasa sari na rane sara.

²¹ Meke be zama si keke tie koa gamu, 'Dotu, hoi sa Karisito!' ba be 'Isa si Asa!' gua, si mi lopu va hinokaria. ²² Ura kote vura mae sari na Karisito kokohadi, meke na poropita kokohadi. Kote mae va vura dia vina gilagila, na vinariva magasa si arini, pude sekesekei ni sari na tie, kamo koari na tie ta vizatadi te Tamasa, sapu be boka si arini. ²³ Mi koa va balau ni! Sina ele tozi va kenueni gamu tu Rau sari doduru tinõtona, sipu lopu ele kamo sa totoso.

Sa Minae Tanisa Tuna na Tie

(Matiu 24:29-31; Luke 21:25-28)

²⁴ Ba koari na rane pa mudina sa tinasuna, si kote tava huporo sa rimata, meke lopu kote kalalasa sa sidara. ^{††}

²⁵ Kote hoqa sari na pinopino pa mañauru, meke kaqu tava rizu pa dia siraña si arini. [§]

²⁶ Beto asa si kote ta dogoro maena sa Tuna na Tie pa korapadi ri na lei, somania na ninirañira lavata, na ñinedala. ^{§†27} Meke kote garunu lani Sa sari na mateana koari ka made iiona sa popoa pepeso, pude varigara ni sari na tie ta vizatadi te Tamasa, koari na hopeke vasidi, koasa kasia popoa.

Sa Vinanonoga Tanisa Huda Piqi

(Matiu 24:32-35; Luke 21:29-33)

²⁸ Sa huda piqi si va tumatumaeni gamu si keke vina nonoga. Pana poraka vura mae, meke podalae liho sari lelañana, si gilania gamu sapu tata sa totoso

† 13:14 Dan 9:27, 11:31, 12:11 †† Sa batu vetu si na vasina hoke varigara sari na tie pude vahesi, na puta, na zokoro, meke va rimata papai sari na elelo. †† 13:15 Lk 17:31 ††† 13:19 Dan 12:1; Rev 7:14 ††† 13:24 Ais 13:10; Izk 32:7; Zol 2:10,31, 3:15; Rev 6:12 § 13:25 Ais 34:4; Zol 2:10; Rev 6:13 §† 13:26 Dan 7:13; Rev 1:7

mañini. ²⁹ Kekenono gua tugo, sapu pana dogori gamu sari na tinasuna na vina gilagila arini, si kaqu gilania gamu sapu tata sa totošo, meke ele tata kamo mae mo sa Tuna na Tie. ³⁰ Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sari doduru hire, si kaqu ta evaņa sipu lopu ele mate beto sari na tie pa sinage hie. ³¹ Kote murimuri palae sa Maņauru meke na pepeso, ba sari na Qua zinama si kaqu koa hola ninae rane ka rane.

Sa Rane meke sa Totoso si Lopu Ta gilana

(Matiu 24:36-44)

³² Loke tie si tumae nia sa rane asa babe sa totošo sapu kaqu pule mae ia sa Tuna. Ari na mateana pa maņauru, meke sa Tuna, ba lopu tumae nia. Ba sa Tamana mo telena tumae nia. ³³ Mi va balau, mamu kopu, sina lopu tumae nia gamu pana kamo mae sa totošo. ³⁴ Kote gua tugo sa palabatu sapu taluarae pa nana popoa, meke enene la pa seu. Hopeke va hia poni ni tinavete sa sari na nana nabulu, pude kopu ni rini. Meke tozi nia sa sa tie kopu pa sasada, pude ni aqa va kamo pana pule mae si asa. ³⁵ Gua ke mi kopu, sina lopu gilania gamu sa totošo sapu kote pule mae ia sa palabatu pu ari nana vetu. Be pana veluvelu si asa, babe pana boni, pana vaqavaqasa, babe pa totošo ele gasa sa rimata. ³⁶ Be guana mae va hodaka si Asa, si mani lopu dogoro gamu Sa puta mia. ³⁷ Gua sapu zama nia Rau koa gamu, si tozia tugo Rau koari doduru: Mi kopu!" gua si Asa.

Hata ia Rini sa Sirana pude Va Matea se Zisu

(Matiu 26:1-5; Luke 22:1-2; Zone 11:45-53)

14 Sipu karua rane si koa meke kamo sa Inevaņa Pasova d, meke sa Inevaņa Bereti Loke Isitina †, si hata ia rina ņati hiama, meke rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si keke sirana pude tuqe golomo vagia gana se Zisu, pude va matea, gua. ¹² Vari zamai si arini, "Mada lopu tuqe vagia si Asa pa totošo Inevaņa Pasova, sina meke gua mada varipera ni sari na tie," gua si arini.

Ta Lumue Oela Humana Lea se Zisu pa Betani

(Matiu 26:6-13; Zone 12:1-8)

³ Meke sipu koa pa Betani se Zisu, pa vetu te Saimone, sa tie sapu raza ia na minoho popoqu visoroihe si mae si keke barikaleqe totošo korapa henahena rini. Palekia sa si keke vovoina lumu sapu ta tavetae patu †† tolavaena na arilaena, siņa na oela nadi viana sapu humana lea meke sage hola hinoluna. Porakia sa si asa, meke zoropo nia sa pa batuna Zisu. ⁴ Meke bugoro si kaiqa tie vasina, meke vari zamai si arini, "Lopu leana si pude tavete hoboro gunia asa sa

† 13:32 Mt 24:36 †† 13:34 Lk 12:36-38 ‡ Sa Inevaņa Pasova si keke rane, meke sa inevaņana bereti loke isitina si ka zuapa rane, meke pa totošo asa si balabala la ia rini sa tinarupaha tadi na tie Izireli pa popoa Izipi sipu hena rini sa palava sapu lopu henia na isiti. †† 14:1 Ekd 12:1-27 †† Sa vovoina lumu sapu ta tavetae patu tolavaena na arilaena si ta pozae pa zinama English "Alabaster". ††† 14:3 Lk 7:37-38

oela humana lea. ⁵ Boka ta holuholue si asa pude vagi nia poata nomana, hola nia ņeta gogoto poata siliva ††† pude poni sari pu habahuala!" gua. Meke gegesia rini sa barikaleqe.

⁶ Ba zama se Zisu, "Vekoa tu! Pude vegua ke va tasuna ia gamu? Keke tinavete leana si tavete Nau sa hie. ⁷ Sari na tie habahualadi si kote koa koa gamu doduru totošo, meke be hiva gamu, si kote boka toka ni mo gamu. Ba Arau si lopu kote koa hola seuna koa gamu. ⁸ Sa barikaleqe hie si tavetia sa, gua sapu bokaia sa. Zoropo nia oela humana lea sa sa tiniqu, pude va nama kenue nia sa tina pomunaequ. ⁹ Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu be pavei si ta tarae sa Inavoso Leana pa doduruna sa kasia popoa, si kaqu ta vivinei tugo gua sapu evaņa sa barikaleqe hie koa Rau, pude na vina balabalana sa nana tinavete hie," gua si Asa.

Va Egoa Ziudasi pude Vata Qora nia se Zisu

(Matiu 26:14-16; Luke 22:3-6)

¹⁰ Meke taluarae se Ziudasi, keke ri ka manege rua disaepeli, la koari ņati hiama pude vata qora nia se Zisu koa rini, gua. ¹¹ Meke totošo avosia rini sa nana zinama, si qetu hola si arini, meke va tatara nia rini pude ponio poata si asa, gua. Ke podalae hata ia Ziudasi si keke lolomo leana pude vata qorae nia koa rini se Zisu, gua.

Sa Hinenahena Pasova te Zisu meke sari Nana Disaepeli

(Matiu 26:17-25; Luke 22:7-14,21-23; Zone 13:21-30)

¹² Koasa rane kekeno tanisa Inevaņa Bereti Loke Isitina, totošo tava mate sari na lami tanisa hinenahena Pasova, si nanasia ri Nana disaepeli si Asa, "Pavei si hiva nia Goi pude la va namanama ponigo gami sa hinenahena tanisa Pasova?" gua si arini.

¹³ Ke garuni Zisu si karua Nana disaepeli, meke tozi ni Sa, "Mi la pa vasileana Zerusalem, meke kote tutuvia gamu si keke tie sapu korapa palekia nana si keke vovoina kolo. Mi lulia si asa, ¹⁴ osolae kamo sa vetu sapu nuquria sa. Mi tozi nia sa tie pu ari nana vetu, 'Zama sa Titisa: Avei sa lose vasina kote hena ia Rau, meke rina Qua disaepeli sa hinenahena Pasova?' Mi gua. ¹⁵ Meke kote va dogoroni gamu sa si keke lose nomana panaulu, sapu ele tava nama vekona. Va namanama ia gamu sa nada hinenahena vasina," gua si Asa.

¹⁶ Taluarae la sari karua disaepeli koasa vasileana lavata, meke dogori rini sari doduru, gua puta tugo sapu tozi ni Zisu koarini, meke va namanama vekoa rini sa hinenahena Pasova.

¹⁷ Totoso veluvelu sa popoa, si kamo la vasina se Zisu meke sari ka manege rua Nana disaepeli. ¹⁸ Sipu korapa henahena rini, si zama se Zisu, "Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu keke koa gamu pu korapa

††† Neta gogoto poata siliva si padana sa tinabara tana keke tie tavetavete pa keke vuaheni. § 14:7 Diut 15:11

henahena turaṅau, si kote vata qora Nau si Arau," gua si Asa. †

¹⁹ Ke talotaṅa sari na disaepeli meke podalae nanasa ekeke la ia rini si Asa, "Vea arau sia?"

²⁰ Meke olaṅa se Zisu, "Keke mo koa gamu ka manege rua, sapu korapa somana poṅa ia sa gana bereti koa Rau koasa baolo. ²¹ Sa Tuna na Tie si kaqu tava mate, gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope, ba mani talotaṅa gana sa tie pu vata qorana si Asa. Leana hola be lopu ta podo sa tie sana."

Podalae nia Zisu sa Ginani Hope pa Hinenahena Pasova

(Matiu 26:26-30; Luke 22:14-20; 1 Koriniti 11:23-25)

²² Meke sipu korapa henahena rini, si vagia Zisu si keke bereti ††, meke mana nia, meke videvidea Sa, meke poni Sa koari Nana disaepeli meke zama guahe: "Hie tugo sa Tiniqu, mi vagia mamu hena ia," gua si Asa.

²³ Beto asa, si vagia Sa sa kapa vaeni, meke zama leana nia Sa koe Tamasa, meke vala Sa koa rini, meke napoa ri doduru. ²⁴ Meke zama si Asa koa rini, "Hie sa eharaqu, sapu zoloro pude na vinulasa tadi sokudi, meke sapu tokoro va nabuna sa vinariva egoi te Tamasa. ²⁵ Maqu tozi va hinokarani gamu Rau, sapu lopu kaqu napo pulea Rau sa vaeni hie, osolae kamo sa ranena sapu kaqu napoa Rau sa vaeni vaqura pa Binaṅara te Tamasa."

²⁶ Beto, si kera nia rini si keke kinera, meke topue vura la si arini pa Toqere Olive.

Tozi Va Kenue nia Zisu sa Inoso te Pita

(Matiu 26:31-35; Luke 22:31-34; Zone 13:36-38)

²⁷ Meke zama se Zisu koa rini, "Kote govete veko pani Au gamu doduru si Arau, sina zama sa Kinubekubere Hope:

'Kote sekea Tamasa sa Sepati, meke kote ta hurakatae sari doduru sipi,' gua. ††

²⁸ Ba pa mudina sa Qua tinuru pule pa minate, si kote la va kenue koa gamu pa Qaleli si Rau," gua si Asa. ††

²⁹ Ba zama se Pita, "Be govete beto sari doduru hire, ba arau si namu lopu kaqu luara hokarigo," gua si asa.

³⁰ Meke zama la ia Zisu se Pita, "Maqu tozi va hinokara nigo, sipu lopu ele kabo vina rua tozoso sa kokorako kohite boṅi, si kote oso Nau goi si Rau ka ṅeta tozoso," gua si Asa.

³¹ Ba toke sisigitia Pita si Asa, "Be mate turaṅigo rau, ba lopu kaqu hite osonigo rau!" gua si asa. Meke zama beto gua tugo asa sari doduru disaepeli.

Varavara se Zisu pa Qetisemani

(Matiu 26:36-46; Luke 22:39-46)

³² La si arini pa keke vasina pozana Qetisemani, meke zama se Zisu koari Nana disaepeli, "Hobotu tani gamu, maqu la varavara si Rau." ³³ Meke turaṅi Sa sari

† 14:18 Sam 41:9 †† Sa bereti loke isitina ke kaburu guana bisikiti gua asa ke boka videvide. ‡ 14:24 Ekd 24:8; Zer 31:31-34 †† 14:27 Zak 13:7 †† 14:28 Mt 28:16

Pita, Zemisi, e Zone; meke podalae talotaṅa sisigiti, na balabala mamata si Asa. ³⁴ Meke zama si Asa koarini, "Sa maqomaqoqu si siṅia na tinalotaṅa nomana hola ke tata mate nia Rau. Koa tani, mamu kopu na varavara," gua si Asa.

³⁵ Meke ene va seu hite la si Asa, meke hoqa eko oporapaha pa pepeso, meke varavara tepa ia Sa sapu be boka, si mani tava rizu koa Sa sa tozoso tinasigiti hie, gua. ³⁶ Meke zama si Asa, "Tamaqu, loketoṅa si tasuna koa Goi. Mamu va rizu taloa ia sa kapa tinasigiti hie koa Rau, ba lopu Qua hiniva, ba lalae Mua hiniva tu Goi," gua si Asa.

³⁷ Meke pule la koari ka ṅeta disaepeli si Asa, meke dogori Sa korapa putadi, ke zama la si Asa koe Pita, "Saimone, puta si goi? Vegua, lopu boka kopu na varavara turaṅau goi si Rau pa keke aoa? ³⁸ Mi kopu na varavara, pude mi lopu hoqa pa tinoketoke. Sa maqomaqo si hiva, ba malohoro sa tini," gua si Asa.

³⁹ Meke keke tozoso pule si la si Asa, meke varavara pule kekeṅoṅo gua tugo tozoso kekenu. ⁴⁰ Beto asa si pule mae pule koari ka ṅeta Nana disaepeli si Asa, meke dogori Sa korapa putadi, sina edi puta hola si arini, meke lopu gilania rini sapu na sa si kote zama la nia koa Sa.

⁴¹ Meke sipu pule mae Sa pa vina ṅeta tozoso, si zama la si Asa koa rini, "Lopu ṅazulu gamu tu puta si gamu? Leana, ele pada mo! Sa tozoso si ele kamo pude kaqu ta vala pa limadi rina tie kaleadi sa Tuna na Tie. ⁴² Dotu, ele kamo mo hie sa tie pu vata qoraqu Rau! Aria, turu mada la tutuvia," gua se Zisu.

Sa Tinqu Vagina e Zisu

(Matiu 26:47-56; Luke 22:47-53; Zone 18:3-12)

⁴³ Sipu korapa zama se Zisu, si mae kamo mo se Ziudasi sapu keke ri ka manege rua disaepeli. Garunu luli ni rina ṅati hiama, na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke sari na koimata tadi na tie Ziu koa sa si keke puku minate varipera. Paleke dia vedara na huda sekesekeana si arini. ⁴⁴ Keke vina gilagila si ele tozi veko ni e Ziudasi sa tie qoraqora koa rini, "Sa tie sapu kote la ahoa rau, si Asa tugo sa tie sapu hiva nia gamu. Mae tuqe vagia, mamu turaṅa taloa nia," gua si asa.

⁴⁵ Meke sipu kamo mae tugo se Ziudasi, si ene toṅoto la koe Zisu si asa, meke zama, "Titisa," meke tiqe ahoa sa si Asa. ⁴⁶ Meke mae vagia rini se Zisu, meke tuqe va nabua. ⁴⁷ Ba keke ri kasa disaepeli pu turu vasina, si saputu vagia sa sa nana magu, meke seke tarasa pania sa si keke kali taliṅana sa pinausu tanisa ṅati hiama kenukenu. ⁴⁸ Meke tiqe zama la koa rini se Zisu, "Na tie hikohiko na variva mate si Rau, ke paleke Nau vedara na huda sekesekeana tu gamu pude mae vagi Au? ⁴⁹ Doduru rane si koa variva tumatumae turaṅa gamu Rau pa Zelepade, ba lopu tuqe vagi Au gamu. Ba sina kaqu tava gorevura sa Kinubekubere Hope," gua si Asa. †††

⁵⁰ Meke govete veko pania ri doduru disaepeli si Asa.

††† 14:49 Lk 19:47, 21:37

⁵¹ Ba keke tie vaqura sapu hade nia si keke poko lineni mo si luli koe Zisu, meke hiva tuqe vagia rini si asa. ⁵² Ba sipu tuqea rini sa nana poko, si luara pania sa, meke govete taloa nana dododohona.

Ta Turaña La se Zisu koa sa Puku Tie Varipitui tadi na Tie Ziu se Zisu

(Matiu 26:57-68; Luke 22:54-55,63-71; Zone 18:13-14,19-24)

⁵³ Meke turaña la nia rini pa vetu tanisa ñati hiama kenukenue se Zisu, vasina pu korapa koa varigara sari doduru ñati hiama, na koimata tadi na tie Ziu, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese.

⁵⁴ Ba se Pita si lululi mudi mae pa seu, meke nuquru la koasa pavasa pa sadana sa vetu tanisa ñati hiama. Vasina si habotu somanae koari na tie kopu si asa, meke maliha nana pa nika.

⁵⁵ Ego, podekia rina ñati hiama, meke sari doduru tie pa korapa puku tie varipitui tadi na tie Ziu pude hata vura ni si kaiqa vina sosode, pude boka zutua meke va matea gana se Zisu gua, ba lopu boka si arini. ⁵⁶ Soku tugo tie si zutua se Zisu koari na dia kinohakoha, ba lopu variñoñoi sari na dia vivinei.

⁵⁷ Meke tiqe turu sari kaiqa tie, meke zutu kokoha ia rini se Zisu. Zama si arini, ⁵⁸ "Avoso sotia gami sapu zama guahe si Asa: 'Kote huaria Rau sa Zelepade hie sapu kuria rina tie, meke koari ka ñeta rane, kote kuria Rau si keke sapu lopu ta kurina pa tie,'" gua. ⁵⁹ Gua asa, ba lopu vari kekeñoñoi tugo si arini.

⁶⁰ Meke turu pa kenudia ri doduru sa ñati hiama kenukenue, meke nanasia sa se Zisu, "Vegua, lopu kote olaña tu Goi gua sapu zutu nigo rini?" gua si asa.

⁶¹ Ba lopu kulu meke lopu zama nia keketona se Zisu. Ke nanasa pulea sa ñati hiama kenukenue si Asa, "Agoi tugo sa Karisito, sa Tuna sa Tamasa ta manaena?" gua si asa.

⁶² Meke olaña se Zisu, "Uve, Arau tugo! Meke kote dogoria gamu habotu sa Tuna na Tie pa kali mataona sa Tamasa pu tagoi sari doduru ñinirañira, meke kote dogoria gamu pulena mae pa korapadi ri na lei pa mañauru si Asa!" gua si Asa. †

⁶³ Meke daku rikatia sa ñati hiama kenukenue sa nana poko meke zama, "Lopu hiva ni pule gita si kaiqa tie va sosode! ⁶⁴ Ele avosia mo gamu sapu va tamatamasae pule nia si Asa. Ke nasa sa mia binalabala?" Meke va ego ri doduru sapu ele sea mo si Asa, ke garona tugo pude tava mate, gua. ‡

⁶⁵ Meke podalae loroa ri kaiqa se Zisu, meke pusi nia poko rini isumatana. Meke sekea tugo rini si Asa, meke zama, "Mu korokorotae sapu esei si korapa seke igo," gua si arini. Meke hena vagia rina tie kopu pa Zelepade si Asa, meke poharia.

Osonia Pita se Zisu

(Matiu 26:69-75; Luke 22:56-62; Zone 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Sipu korapa koa nana panapeka pa korapana sa pavasa pa sadana sa vetu se Pita, si ene tata la si keke nabulu vineki tanisa ñati hiama kenukenue. ⁶⁷ Totoso

dogoria sa se Pita korapa malihana, si doño totoa sa si asa, meke zama, "Agoi tugo si keke sapu hoke luli koe Zisu sa tie Nazareti," gua si asa.

⁶⁸ Ba oso si asa, "Lopu hite gilania rau sapu gua zama nia goi sana," gua si asa. Meke sipu ene vura la koasa lolomo ene vura pa sadana sa vasina varipituina si asa, si kabo mo sa kokorako.

⁶⁹ Dogoro pulea sa nabulu vineki si asa, meke zama la koa rini pu turu tata si asa, "Asa tugo si keke sapu luli koe Zisu!" gua.

⁷⁰ Ba oso pule tugo se Pita. Lopu seunae sapu gua asa, si zutu pulea pule ri kasa sapu koa tata vasina si asa, "Namu agoi hokahokara mo si keke pu lululi koa Sa, sina tie Qaleli tugo si agoi," gua si arini.

⁷¹ Ba zama se Pita, "Zama tokotokoro si rau pa hinokara! Be kokoha si rau, si mani va kilasau sa Tamasa. Namu lopu hite gilana hokaria rau sa tie sapu zama nia gamu!" gua si asa.

⁷² Pa toতো tugo asa, si kabo vina rua mo sa kokorako, ke tiqe balabala ia Pita sapu gua zama nia Zisu koasa, "Sipu lopu ele kabo vina rua sa kokorako, si kote oso Nau goi si Rau ka ñeta toতো," gua. Ke kabo ñusuñusurae gana si asa.

Ta Turaña La Koe Paelati se Zisu

(Matiu 27:1-2,11-14; Luke 23:1-5; Zone 18:28-38)

15 Pana munumunu hokara si tuturei vivinei sari na ñati hiama koari na koimata tadi na tie Ziu, meke koari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke koari doduru pule pu koa pa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, pude di vizatia sa siraña gua pude va matea se Zisu. Pusi rini sari na limana, meke turaña la nia rini si Asa koe Paelati. ² Meke sipu kamo rini vasina si nanasia Paelati se Zisu, "Vea Agoi tugo sa Bañara tadi na tie Ziu?"

Meke olaña si Asa, "Uve, gua tugo sapu zama nia goi sana," gua si Asa.

³ Meke soku ginugua kaleadi si zutu nia rina ñati hiama se Zisu. ⁴ Ke nanasa pulea Paelati si Asa, "Na vegua ke lopu hite olaña tu si Goi? Avoso latu koari doduru dia tinazutumu Goi!" gua si asa.

⁵ Ba korona kulu se Zisu, ke magasa hola nana se Paelati.

Sa Vinizata pude Va Matea se Zisu

(Matiu 27:15-26; Luke 23:13-25; Zone 18:39 kamo hinia 19:16)

⁶ Meke sa hahanana te Paelati pa toতো Pasova, si pude rupahia si keke tie ta pusina pu ta tepa koari na tie pa toতো asa. ⁷ Keke tie, e Barabasi pozana, si ta pusi turañae koarini pu raza ia sa qinavuna Roma. Koasa vinaripera si va mate tie tugo si asa. ⁸ Meke sipu varigara sa kobi tinoni si podalae tepa ia rini se Paelati pude va malumu nia koa rini sapu gua hoke tavetia sa. ⁹ Meke nanasa la i Paelati si arini, "Hiva nia gamu si pude vata rupaha vatua koa gamu sa Bañara tadi na Ziu?" gua si asa. ¹⁰ Sina gilania nana Paelati sapu na konokono nia mo rina ñati hiama se Zisu, ke luara la nia rini koa sa.

† 14:58 Zn 2:19 †† 14:62 Dan 7:13 ‡ 14:64 Liv 24:16

¹¹ Ba sovuti rina n̄ati hiama sari na kobi tinoni, pude mani vata rupaha la nia Paelati koa rini se Barabasi, ba lopu se Zisu, gua. ¹² Meke zama pule la koasa kobi tinoni se Paelati, “Ke sa kaqu tavete nia rau se Zisu, sapu poza nia Baṅara tadi na tie Ziu gamu?” gua si asa.

¹³ Meke velavela si arini, “Va matea pa korosi!” gua si arini.

¹⁴ Ba nanasa pulei tugo Paelati sarini, “Na sinea sa si tavetia Sa?”

Ba velavela va sisigitae si arini, “Va matea pa korosi!” gua si arini.

¹⁵ Sina hiva va qetua Paelati sa kobi tinoni, ke vata rupaha la nia sa koarini se Barabasi. Ba tozi ni sa sari na solodia pude seke nia hilihiliburuana se Zisu, meke tiqe luara vala nia sa koa rini si Asa pude di la va matea pa korosi, gua.

N̄onovalia rina Solodia se Zisu

(Matiu 27:27-31; Zone 19:2-3)

¹⁶ Meke turaṅa nuquru la nia rina solodia se Zisu, koasa pavasa pa vetu qavuna, meke tioko varigara beto mae ni rini sari na solodia. ¹⁷ Meke va sage nia poko pepolo tana baṅara rini si Asa, meke tavetia rini si keke piribatu rakirakihi guana toropae baṅara, meke va hakea rini pa batuna. ¹⁸ Meke va lavalavata kokoha ia rini si Asa meke zama: “Mani toa va gelenae sa Baṅara tadi na tie Ziu!” gua. ¹⁹ Meke seke nia kolu rini batuna, meke loroa, na kokotuṅu meke todoṅo nia rini si Asa. ²⁰ Sipu beto n̄onovala gunia rini si Asa, si va gorea rini sa poko pepolo, meke va sage pule ni rini sari Nana poko soti, meke tiqe turaṅa vura nia rini, pude la va matea pa korosi.

Tava Mate pa Korosi se Zisu

(Matiu 27:32-44; Luke 23:26-43; Zone 19:17-27)

²¹ Koasa dia inene la si tutuvia rini si keke tie Saerini, pozana si e Saimone, na tamadia ri Alekezada e Rupasi, na tiqe nuquru maena mo pa Zerusalema si asa. Tuqe vagia rina solodia si asa, meke va paleke nia rini sa korosi te Zisu. ²² Meke turaṅa la nia rini se Zisu pa keke vasina pozana Qoloqota, ginuana asa si na vasina batu tomate. ²³ Vasina si hiva poni nia rini sa vaeni sapu ta henie oto, pozana moa, † ba korona napoa Zisu si asa. ²⁴⁻²⁵ Meke poka nia rini pa korosi si Asa, pa sia koloko munumunu, meke mudumudukeda ni rini sari Nana poko pude dogoria esei kote vagi. ²⁶ Ta kubere guahe sa tinazutuna Sa: “SA BAṅARA TADINA TIE ZIU,” gua. ²⁷ Meke karua tie hikohiko si somana ta poka turaṅae koe Zisu pa hopeke dia korosi, keke pa kali mataona, meke keke pa kali gedena. ²⁸ [Ke tava gorevura sa Kinubekubere Hope sapu guahe: “Ta nae turaṅae koari na tie kaleadi si Asa,” gua.] ††

† 15:21 Rom 16:13 †† Hokara sa ginuana sa vasina sapu sa dinogona sa toqere asa si guana batu tomate. ‡ Moa si na oto maena pa huda, ba lopu bakala sa ginuana meke napoa rini. Gina na meresena hukata sigiti. †† 15:24-25 Sam 22:18 †† 15:28 Ais 53:12

²⁹ Sari na tie pu ene hola si va qenoqeno batu, meke pesipesia rini se Zisu, “Ke isana, si Agoi sapu kote huaria sa Zelepade, meke kuri pulea pa ka n̄eta rane, gua! †††30 Ego, mamu harupu pulenigo, mu gore mae pa korosi kamahire!” gua si arini.

³¹ Sari na n̄ati hiama, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, ba zama n̄onovala kekeṅoṅo gunia tugo rini asa se Zisu, meke vari zamai guahe teledia, “Votiki tie si harupi Sa, ba lopu boka harupu pule nia telena! ³² Ego, be sa Karisito, sa Baṅara tadi na tie Izireli si Asa, si mani gore mae kamahire pa korosi, pude mada dogoria meke va hinokaria!” gua si arini. Sari karua pu somana ta poka pa korosi ba zama n̄onovala la gua tugo koe Zisu.

Sa Minate te Zisu

(Matiu 27:45-56; Luke 23:44-49; Zone 19:28-30)

³³ Sipu kamo sa korapa rane, si huporo sa doduru popoa, padana ka n̄eta aoa. ³⁴ Sipu kamo sa n̄eta koloko si velavela se Zisu, “Iloi, Iloi, lema sabakatani?” Sa ginuana sa si guahe: “Qua Tamasa, Qua Tamasa, na vegua ke veko pani Au tu Goi?” gua. †††

³⁵ Totoso avosia ri kaiqa pu tuturu tata, si zama si arini, “Avoso la, korapa tiokia Sa se Ilaiza!” gua. ³⁶ Meke haqala la nia keke ri kasa si keke puha, meke poṅa va bobosia sa pa vaeni pasana, meke va sotoa sa pa keke kolu, meke huhuku sage la nia sa koe Zisu, pude va napo nia, gua. Beto meke zama si asa, “Aqa paki! Mada dogoria, hokara kote mae va gorea Ilaiza Sia pa korosi,” gua si asa. †

³⁷ Meke velavela va ululae se Zisu, meke luaria Sa sa siniṅo.

³⁸ Meke ta rikata rua gana sa poko gobana sa Lose Hopena pa korapana sa Zelepade pa Zerusalema, podalae panauluna, meke kamo pa hubina. †††39 Meke sipu dogoria sa palabatu tadi na solodia pu korapa turu pa kenuna sa korosi, sari doduru gua pu ta evaṅa koasa minate te Zisu, si zama si asa, “Hinokara, na Tuna tugo Tamasa sa Tie hie,” gua si asa.

⁴⁰ Kaiqa barikaleqe si korapa koa vasina pa seu, meke doṅodoṅo la. Koa somanae dia koa rini vasina sarini hire: e Mere pa vasileana Magidala, e Salome, meke Mere sa tinadia ri Zemisi sapu mudina meke e Zosepa. †††41 Lulidi mae koe Zisu pa Qaleli si arini pude toka nia si Asa, meke soku pule barikaleqe si koadia vasina, saripu lulidi koa Sa, sipu sage mae pa Zerusalema si Asa.

Ta Veko pa Lovu sa Tinina Zisu

(Matiu 27:57-61; Luke 23:50-56; Zone 19:38-42)

⁴² Na Rane Va Namanama bisa sa rane asa, sapu sa rane vugo si sa rane Sabati. Ke sipu tata lodu sa rimata, ⁴³ si sage va mataqara la se Zosepa, tie pa Arimatia, koe Paelati meke tepa vagia sa sa tinina e Zisu. Na somanana koasa Sanihiderini, sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, meke asa ba somana aqa nia

††† 15:29 Sam 22:7, 109:25; Mk 14:58; Zn 2:19 ††† 15:34 Sam 22:1 † 15:36 Sam 69:21 †† 15:38 Ekd 26:31-33 ††† 15:40 Lk 8:2-3

tugo sa minae tanisa Binaṅara te Tamasa. ⁴⁴ Magasa se Paelati totošo avoso nia sa sapu ele mate tu se Zisu. Ke tiokia sa sa palabatu tadi na solodia, meke nanasia sa, sapu be ele mate hinokara tu se Zisu, gua. ⁴⁵ Totoso gilana valeania sa koasa palabatu tadi na solodia, sapu ele mate tu se Zisu, si va malumu la nia sa koe Zosepa sa tinina. ⁴⁶ Holua Zosepa si keke poko keoro lineni. Va gore vagia sa sa tinina e Zisu, meke hade nia koasa poko keoro, meke la vekoa sa pa korapa lovu sapu ta horena pa kali toqere. Beto asa si topili tuku la nia sa si keke patu nomana pa sasadana sa lovu. ⁴⁷ Mere pa vasileana Magidala, meke Mere sa tinana Zosepa, si koadia, meke dogoria dia sa vasina pu ta veko sa tinina e Zisu.

Sa Tinuru Pule te Zisu

(Matiu 28:1-8; Luke 24:1-12; Zone 20:1-10)

16 Sipu hola sa rane Sabati, si la holu oela humaṅa lea sari Mere sapu sa barikaleqe Magidala, meke e Mere sa tinana Zemisi, meke e Salome, pude ṅuzapa nia pa tinana Zisu, gua. ² Pana munumunu hokara pa rane Sade, sipu tiqe gasa vaqura sa rimata, si topue la pa lovu si arini. ³ Meke vari nanasi teledia si arini, “Esei kote topili poni gita sa patu pa sasadana sa lovu?” gua. ⁴ Ba sipu doṅo la dia gua si sa patu, sapu nomana hola, si ele ta topili palae tu. ⁵ Ke nuquru la pa korapa lovu si arini, meke dogoria rini vasina si keke tie vaqura †, korapa habotu nana pa kali matao, na poko keoro gele doduru si asa, ke matagutu hola si arini.

⁶ Zama sa tie, “Mi lovu matagutu na magasa si gamu! Gilania qua rau sapu korapa hata ia gamu se Zisu sa tie Nazareti, sapu tava mate pa korosi. Lopu koa tani si Asa; ele turu pule tu! Dotu sa vasina sapu veko nia rini si Asa. ⁷ Mi la kamahire mamu tozini sari Nana disaepeli, meke koe Pita tugo sa inavoso hie: ‘Korapa la va kenue koa gamu pa Qaleli si Asa. Vasina tu kaqu la dogoria gamu si Asa, gua puta tugo sapu ele tozini gamu Sa,’” gua si Asa. ††

⁸ Ke vura si arini, meke govete luaria rini sa lovu. Matagutu na magasa dia, ke lovu hite vivinei koa ke tie si arini.

[Sari na kinubekubere koadi sapu gotogotodi si lovu koa sari na vesi pa Maka 16:9-20.]

KEKE VINAHOKOTO KOANA KOASA QOSIPELI

Vata dogoro Koe Mere sa Barikaleqe Magidala se Zisu

(Matiu 28:9-10; Zone 20:11-18)

⁹ [Pa mudina sa tinuru pule te Zisu pa minate pana munumunu hokara pa rane Sade, si la vata dogoro

† Sa tie vaqura hie si keke Mateana, mamu tiro la ia Matiu 28:5;
†† 16:7 Mt 26:32; Mk 14:28

kekenu si Asa koe Mere, sapu sa barikaleqe Magidala. Koasa si hipuru pani Zisu sari si ka zuapa tomate. ¹⁰ Ke la tozi ni sa sarini pu lulidi koe Zisu, meke pu korapa kabo na talotaṅa. ¹¹ Totoso avoso nia rini sapu ele turu pule se Zisu, meke ele dogoria tu sa, gua, si lovu va hinokaria rini si asa.

Vura se Zisu Koari Karua Disaepeli

(Luke 24:13-35)

¹² Meke sipu ele hola sapu gua asa, si vura votivotikaena se Zisu koari karua disaepeli koasa dia inene la pa keke popoa. ¹³ Ke pule sari kara, meke la tozi ni ri sari doduru disaepeli pule, ba lovu va hinokari tugo rini sari kara.

Vata Dogoro Koari ka Manege Eke se Zisu

(Matiu 28:16-20; Luke 24:36-49; Zone 20:19-23; Tinavete 1:6-8)

¹⁴ Mumudi si vura la koari ka manege eke disaepeli se Zisu, totošo korapa henahena si arini. Meke norei Sa, sina loke dia rinaṅerane si arini, meke korodia va hinokari rini, sarini pu dogoria mudina sapu turu pule si Asa, gua. ¹⁵ Meke zama la koa rini si Asa, “La gamu pa ninae vasina pa kasia popoa, mamu tarae nia sa Inavoso Leana koari doduru tie. ¹⁶ Asa sapu va hinokara meke ta papitaiso, si kote ta harupu, ba asa sapu lovu va hinokara, si kote tava kilasa pa Heli.

¹⁷ Kaqu ta vala koa rini pu va hinokara sa ṅiniraṅira pude tavete tinavete variva magasadi gua hire: Kote hipuru palae tomate kaleadi si arini pa korapa pozaqu Rau, kote zama pa votivotiki vinekala si arini. ¹⁸ Be taṅini noki, babe napoa rini sapu variva mate, ba lovu kote kaleana nia rini, kote opo ni limadi rini sari na tie mohodi, meke kote magogoso dia,” gua si Asa.

Ta hena Sage La pa Maṅauru se Zisu

(Luke 24:50-53; Tinavete 1:9-11)

¹⁹ Meke sipu beto zama koarini se Zisu sa Baṅara, si ta hena sage la pa Maṅauru si Asa, meke habotu †† pa kali mataona sa Tamasa. ††²⁰ Meke la tarae pa ninae vasina sari na disaepeli, meke somana tavetavete turaṅi sa Baṅara meke va sosodei sari Nana zinama koari na tinavete variva magasadi sapu evaṅi rini.]

‡ 16:15 TTA 1:8 †† Ginuana “Habotu pa kali mataona sa Tamasa,” si pude koa Baṅara si Asa koasa Binaṅara te Tamasa.
‡‡ 16:19 TTA 1:9-11

LUKE

Sa Vinabakala

Sa Qosipeli sapu kuberia e Luke, si tozia sapu e Zisu tugo sa Hinarupu sapu ele tava tatarana pude tadi na tie Izireli, meke tadi doduru tie pa kasia popoa.

Tozia tugo Luke pa nana kinubekubere sapu ele ta tioko koasa Maqomaqona sa Tamasa se Zisu, pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na habahuala. Meke sa Inavoso Leana hie si balabala sisigiti sari doduru tie pa kasia popoa, koari hopeke dia minalana na tinasuna.

Sa "qinetuqetu" si keke nati zinama pa Qosipeli te Luke. Ta dogoro sisigiti si hie koari na hinia kekenu tanisa Qosipeli hie, vasina ta tozi sa minae, na pinodo te Zisu, meke pa vinabetona si ta tozi sa totozo pu ta hena sage pule pa Mañauru se Zisu.

Sa vivineina sa tinoqolo na vina enena la sa vina hinokarana e Karisito, si tozia tugo e Luke pa buka Tinavete Tadi na Apositolo.

Koari na pinaqapaqahana sa Qosipeli te Luke hie si boka dogoria gita sapu pa pinaqaha vina rua meke vina onomo, si koa dia sari kaiqa tinitoña sapu telena mo sa Qosipeli te Luke si tozi.

Kekeñoño sa kinera tadi na mateana, sa inene la tadi na Sepati koasa Haha Zisu, sa kinoa te Zisu pa Zelepade, sa vivineina sa tie Sameria leana, meke sa koburu muliunū.

Pa korapana la sa Qosipeli hie, si ta tozi va n̄inira sa ginuana sa vinaravara, sa Maqomaqo Hope, sa tinavete varitokae tadi na barikaleqe koasa ninabulu te Zisu, meke sa tinaleosae te Tamasa koari na sinea tana tie.

Sari na N̄ati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

Sa pinodalaena sa Qosipeli. Hinia 1:1-4

Totoso podo meke kobukoburudi sari Zone Papitaiso, e Zisu. Hinia 1:5 kamo hinia 2:52

Ninabulu te Zone Papitaiso. Hinia 3:1-20

Sa pinapitaiso meke sa totozo ta toketoke se Zisu. Hinia 3:21 kamo hinia 4:13

Sa ninabulu te Zisu pa Qaleli. Hinia 4:14 kamo hinia 9:50

Beto pa Qaleli meke la pa Zerusalema se Zisu. Hinia 9:51 kamo hinia 19:27

Sa Nana totozo mumudi e Zisu pa Zerusalema meke koari na vasidi pu tata vasina. Hinia 19:28 kamo hinia 23:56

Sa tinuru pule te Zisu pa minate, sari na totozo ta dogoro pule, meke sa Nana sinage pule pa Mañauru.

Hinia 24:1-53

Sari Zinama Tuketukele

¹ Soku tie si ele podekia, pude vagi varigara ni sari na vivineidi rina tinitoña pu ele ta evaña pa vari korapada gita, koari na rane la hiroi. ² Ele kuberi rini sari vivinei, gua pu totozini gami arini pu ele dogoro soti matadi podalae pa podalaena, meke ele tarae nia tugo rini sa inavoso te Tamasa asa. ³ Gua asa, ke leana tugo pude kubere atu ni rau koa goi Tiopilasi pu ta pamañemu, sari na vinari lulidi rina ginugua hire; sina ele viliti valeani, na va sosode valeani rau sari doduru vivinei, podalae pa pinodalaena meke kamo pa rane n̄inoroi. ⁴ Gua pude mu tumae nia sa hinokara koari doduru vina tumatumae sapu ele ta poni ni goi.

Ta Tozi Va kenue sa Pinodo te Zone Papitaiso

⁵ Pa totozona pu koa bañara se Herodi d koasa pinaqaha popoa pa Ziudia, si koa nana vasina si keke hiamā, pozana e Zakaraea, pa puku hiamā te Abaeza. Se Lizabeti, sa nana barikaleqe, ba gore mae tugo pa keke tututi hiamā sapu koe Eroni. ¹⁶ Na tie toño to sari kara pa kenuna sa Tamasa, meke luli valeani ri kara sari doduru tinarae, na ginarunu te Tamasa. ⁷ Ba loke tudia sari kara, sina tige se Lizabeti, meke ele barogoso na kaleqe tugo sari kara.

⁸ Ego, keke rane si kamo sa totozo tavetavete tanisa puku hiamā sapu somana nia e Zakaraea pa Zelepade, meke korapa taveti sa sari na nana tinavete hiamā pa kenuna sa Tamasa. ⁹ Lulia rini sa hahanana tadi na

† 1:5 1 Koron 24:10

hiama, ke mudumudukeda si arini, meke ta vizata se Zakaraea pude nuquru la pa korapa lose hopena tanisa Baṅara meke tavetia sa vina uququ ruqa humaṅa lea pa hope d. ¹⁰ Meke sipu kamo sa totošo si nuquru la si asa meke va uququ ruqa humaṅa lea, meke koa varavara pa sada sari vinarigara tie pu mae vahesi.

¹¹ Meke vura koa sa sa mateana te Tamasa, turu nana pa kali mataona sa hope, vasina tava uqu sa ruqa humaṅa lea. ¹² Totoso dogoria Zakaraea sa mateana, si ta duṅa na matagutu si asa. ¹³ Ba zama la koa sa sa mateana, "Mu lopu matagutu Zakaraea! Ura ele avosia Tamasa sa mua vinaravara, ke kote podoa e Lizabeti, sa mua barikaleqe, si keke koburu koreo, meke kote poza nia Zone goi si asa. ¹⁴ Kaqu koa qetuqetu hola si goi, meke sari sokudi pana podo si asa. ¹⁵ Kote keke tie arilaena hola si asa pa kenuna sa Baṅara. Lopu kaqu napo vaeni, meke sari napo ṅiniradi si asa, meke kote ta siṅie nia sa sa Maqomaqo Hope podalae totošo podo sa. ¹⁶ Sokudi ri na tie Ziu, si kote turaṅa pule mae ni sa koasa Baṅara, sa dia Tamasa. ¹⁷ Meke kote la va kenu si asa koasa Baṅara pa ṅiniraṅira te Tamasa, kekeṅoṅo sa poropita Ilaiza, pude va kekeri bulodi sari na tamadia, meke koa varivari tatarue koari na tudia. Meke kaqu va kekere maei sa sari na tie va gugue, pude balabala kekeṅoṅo gua rina tie toṅoto, meke kote va namanama vekoi sa sari na tinoni tanisa Baṅara," gua sa mateana. †

¹⁸ Meke zama la koasa mateana se Zakaraea, "Vegua meke kote gilania rau sapu kote boka ta evaṅa sapu gua hie? Sina ele barogoso si rau, meke ele kaleqe tugo sa qua barikaleqe," gua si asa.

¹⁹ Meke olaṅa sa mateana, "Arau se Qebireli, arau si turu pa kenuna sa Tamasa, meke garunau Sa pude mae tozi nigo sa inavoso leleana hie. ²⁰ Kamahire si kote poka si agoi meke lopu boka zama osolae kamo sa rane sapu kote tava gorevura si asa, sina lopu va hinokari goi sari qua zinama, sapu kote ta evaṅa pa dia totošo gotodi," gua sa mateana.

²¹ Korapa gua si aqa lamo nia rina tinoni se Zakaraea, meke balabala si rini sapu na vegua ke koa seunae si asa pa korapana sa lose hopena, gua. ²² Meke totošo vura mae tugo sa, si lopu boka zama la koa rini si asa, ke gilania rini sapu keke dinogodogorae si ele dogoria sa pa korapana sa lose hopena. Meke sina lopu boka zama si asa, ke zama lima la koa rini si asa.

²³ Meke sipu hokoto sa nana totošo tavetavete pa Zelepade, si pule la pa nana vetu se Zakaraea. ²⁴ Meke mudina asa si ari tiana mo se Lizabeti sa nana barikaleqe, ke koa tome mo pa vetu se Lizabeti ka lima sidara. ²⁵ Meke zama si asa, "Kamahire tu si vata dogoro nau sa Baṅara sa Nana tataru, meke vagi pania Sa sa qua kinurekure pa kenudi ri na tinoni," gua si asa.

Ta Tozi sa Pinodo te Zisu

²⁶ Meke totošo kamo sa vina onomo sidarana sa molu te Lizabeti, si garunu la nia Tamasa sa mateana Qebireli, koasa vasileana pa Qaleli, sapu Nazareti pozana. ²⁷ Keke inavoso te Tamasa si paleke la nia sa koa keke vineki vaqura vasina, pu ele ta pinirovetu vekona pude kote haba ia keke tie pozana Zosepa, sapu podo mae pa tutina Devita sa baṅara. Sa pozana sa vineki si e Mere. †²⁸ Mae sa Mateana koe Mere meke zama, "Mu koa qetu, agoi pu ta vizatamu na ta manaemu. Sa Baṅara si koa koa goi!" gua sa mateana.

²⁹ Ta duṅa hola ni Mere sari zinama tanisa Mateana, ke balabala hata sisigitia sa ginuana sa inavoso hie.

³⁰ Ba zama la koa sa sa mateana, "Mere! Mu lopu matagutu, ura ele ta vizata si goi sina tataru hola nigo sa Tamasa. ³¹ Ura kote aritiamu si goi, meke kote podoa goi si keke koburu koreo, meke kaqu poza nia 'Zisu' goi si asa. †³² Kote koa tava lavata si Asa, meke kote ta pozae na Tuna sa Tamasa Ululuna Hola. Meke sa Tamasa, sa Baṅara si kote va Baṅaria si Asa, gua tugo sa tamana pukerane, sapu se Devita. †³³ Meke kote koa Baṅara si Asa pa tutina e Zekopi ninae rane ka rane, meke sa Nana Binaṅara si loke vina betona!" gua sa mateana.

³⁴ Meke nanasa la koasa mateana se Mere, "Vegua meke kote boka podoa rau sa koburu, sina lopu ele koa turaṅa tie si rau?" gua si asa.

³⁵ Meke olaṅa sa mateana, "Sa Maqomaqo Hope si kote kamo atu koa goi, meke sa ṅiniraṅira te Tamasa sapu Ululuna Hola kote va aqoro igo. Gua ke sa koburu hopena hie sapu kote podo si kote ta pozae na 'Tuna sa Tamasa.' ³⁶ Mu balabala ia se Lizabeti, sa turaṅamu sapu tige meke ele kaleqe tu, ba kamahire si ele onomo sidarana sa molu tanisa. ³⁷ Ura loketoṅa hokara si tasuna koe Tamasa pude tavetia," gua sa Mateana. ††

³⁸ Meke zama se Mere, "Na nabulu te Tamasa si arau, ke mani ta evaṅa tugo koa rau gua sapu zama nia goi," gua si asa. Meke taluarae taloa sa mateana koa sa.

Enene La Koe Lizabeti se Mere

³⁹ Lopu seunae si va qaqiri mo se Mere, meke topue bebena la si asa koa sa vasileana koari na toqere pa soloso Ziudia. ⁴⁰ Vasina si la nuquru si asa pa vetu te Zakaraea, meke la zama qetuqetu koe Lizabeti.

⁴¹ Totoso avosia tugo e Lizabeti sa zinama qetuqetu te Mere, si voluṅu sa koburu pa korapa tiana, meke ta siṅie nia e Lizabeti sa ṅiniraṅira tanisa Maqomaqo Hope. ⁴² Meke zama va ululae si asa, "Ta manaemu si goi koa ri doduru barikaleqe, meke ta manaena tugo sa koburu pu kaqu podoa goi. ⁴³ Na vegua ke ta evaṅa tu koa rau sa ginugua nomana hie, sapu sa tinana sa qua Baṅara si mae kamo tu koa rau? ⁴⁴ Ura totošo avosia tugo rau sa zinama qetuqetu tamugoi, si

† 1:15 Nab 6:3 †† 1:17 Mal 4:5-6 †† 1:19 Dan 8:16, 9:21

†† 1:27 Mt 1:18 ††† 1:31 Mt 1:21 †††† 1:32 2 Samuela 7:12, 13, 16; Ais 9:7 †††† 1:37 Zen 18:14

voluŋu qetuqetu sa koburu pa tiaqu. ⁴⁵ Ta manaemu si agoi Mere, sina va hinokaria goi sapu kote gorevura sapu gua zama nia sa Baŋara koa goi!" gua si asa.

Sa Kinera Vinahesi te Mere

⁴⁶ Meke zama se Mere:
"Sa buloqu si va lavatia sa Baŋara; †
⁴⁷ meke qetuqetu nia sa maqomaqoqu sa Tamasa, sa qua Hinarupu.

⁴⁸ Sina arau si keke Nana nabulu,
pu lopu hite arilaequ,
ba balabala au tu Sa.

Ke kaqu poza nau tamanae
ri doduru sinage na sage si rau, ††

⁴⁹ sina koa gua koari na tiŋitoŋa marilaedi
pu evaŋi sa Tamasa Heheda koa rau.

Hopena tugo sa pozana;

⁵⁰ meke koari na sinage na sage si vata dogoro nia
Sa

sa Nana tataru variva taleosae,
koa ri pu pamaŋa nia si Asa.

⁵¹ Koasa lima ŋiŋirana Tanisa si taveti Sa sari Nana
tinavete ŋiŋiradi,

va talahuarae i Sa saripu vahesi puleni koari na dia
binalabala.

⁵² Va gore pani Sa sari na baŋara ŋiŋiradi pa dia
tuturuana,

ba va lavati Sa sarini pu koa va pepekae. †

⁵³ Poni va sokuni tiŋitoŋa leadi Sa saripu oviadi,
ba limalimadi meke va taloa i Sa saripu tagotagodi.

⁵⁴ Ele toka nia Sa se Izireli sa Nana nabulu,
lopu muliŋi nia Sa pude tataru nia na taleoso nia

⁵⁵ se Ebarahami meke sarini pu tuti gore koa sa pa
sinage na sage,

gua sapu va tatara nia Sa koari tiatamada
pukerane," gua si asa. ††

⁵⁶ Meke koa paki tu koe Lizabeti se Mere, padana
ŋeta sidara, meke tiqe pule la pa nana popoa soti.

Sa Pinodo te Zone Papitaiso

⁵⁷ Meke sipu kamo sa tooso pude koa ta holae se
Lizabeti, si podoa sa sa tuna koreo.

⁵⁸ Ke sipu avoso nia rina turaŋana, na nana
butubutu, sapu gua tataru gunia Tamasa si asa, si
somana qetuqetu turaŋa rini si asa.

⁵⁹ Koasa vina vesu ranena podo gua sa koburu, si
mae si arini pude ta magu *d* si asa, meke hiva poza nia
"Zakaraea" rini si asa; pude poza luli koasa tamana,
gua. ††⁶⁰ Ba zama sa tinana: "Lokari! E Zone tu kote
pozana si asa," gua.

⁶¹ Meke zama si arini koa sa; "Ai, loke turaŋamu goi si
pozapoza Zone," gua si arini. ⁶² Ke zama pokapoka la ia
rini sa tamana sa koburu, nanasia rini sapu esei kote
hiva poza nia sa sa koburu.

⁶³ Ke tepa ia Zakaraea si keke kubekubereana, meke
kuberia sa si guahe: "Sa pozana sa si e Zone" gua. Ke
magasa beto sari doduru. ⁶⁴ Meke pa totosona tugo
asa, si boka zama pule se Zakaraea, meke vahesia sa
sa Tamasa. ⁶⁵ Matagutu hola sari na tie pu koa tata
vasina, meke ta urahae la pa doduru vasileana koari
na toqere pa soloso Ziudia sari na inavosodi rina
ginugua hire. ⁶⁶ Meke sari doduru pu avosia sa
ginugua hie, si va soku nia binalabala rini sa guguana
sa koburu, meke zama, "Na sa beka si kote ta evaŋa
koa sa?" gua. Ura bakala mo sapu sa ŋiniraŋira te
Tamasa si koa koa sa.

Sa Kinorokorotae te Zakaraea

⁶⁷ Meke ta siŋie nia sa ŋiniraŋira tanisa Maqomaqo
Hope se Zakaraea, ke korokorotae guahe si asa:

⁶⁸ "Mada vahesia sa Baŋara sa Tamasa pa Izireli!

Ura mae si Asa pude harupi sari Nana tie, meke
pude vata rupaha gita.

⁶⁹ Ele ponini gita Sa si keke Hinarupu ŋiŋirana,
pa tutina e Devita sa Nana nabulu.

⁷⁰ Gua sapu ele va tatara nia Sa koari Nana poropita
madidi pukerane,

⁷¹ sapu kote harupu gita koari nada kana,
meke koa sa ŋiniraŋira tadirini pu kukitini gita,

⁷² meke kaqu tataru sisigiti ni Sa sari na tiatamada
pukerane,

meke pude balabala pule ia sa Nana Vinariva Egoi
hopena koe Ebarahami,

⁷³ sapu zama tokotokoro nia Sa koe Ebarahami, sa
tamada:

⁷⁴ va tatara nia Sa, si pude va sare gita koari nada
kana,

meke pude lopu matagutu ni gita si arini,
pana nabulu nia gita si Asa.

⁷⁵ Meke pude boka koa va madi,

meke toŋoto si gita pa kenuna Sa doduru rane pa
nada tinoa.

⁷⁶ Ke agoi na tuqu si kote ta pozae na poropita *d*
tanisa Tamasa Ululuna Hola.

Ura kote ene va kenue si goi koa sa Baŋara,
pude va namanama vekoa sa Nana siraŋa, †††

⁷⁷ pude tozi ni sari na Nana tie,

sapu kaqu ta harupu si arini,
koasa tinaleosaedi ri na dia sinea.

⁷⁸ Ura sa nada Tamasa si lohi hola sa Nana tataru
variva taleosae.

Gua ke sa rimata sapu gasa koa gita si kote mae gua
pa maŋauru

⁷⁹ pude kalalasa la koarini pu koa pa hinuporo,
koa rini pu koa tata sa minate,

pude matamatani gita pa nada inene la koasa
siraŋana sa binule," gua si asa. †††

⁸⁰ Meke noma sage sa koburu; na ŋiŋira pa tinina
meke pa maqomaqona. Meke koa mo si asa pa soloso
qega, osolae kamo sa tooso pude vura ta dogoro si
asa koari na tie Izireli.

† 1:46 1 Samuela 2:1-10 †† 1:48 1 Samuela 1:11 † 1:52 Zob
5:11, 12:19 †† 1:55 Zen 17:7 †† 1:59 Liv 12:3

††† 1:76 Mal 3:1 ††† 1:79 Ais 9:2

Sa Pinodo te Zisu

(Matiu 1:18-25)

2 Koari na rane arini, si va turua e Oqasitasi, sa Baṅara Roma si keke tinarae pude kaqu ta kubere meke ta nae sari doduru tiena sa nana binaṅara, gua.

² Hie sa ninae kekenu hokara toতোসো e Quiriniasi si na qavuna koasa pinaqaha popoa pa Siria. ³ Ke sari doduru tie si la pa dia vasileana soti, pude ta kubere, gua.

⁴ Ke taluarae pa vasileana Nazareti, koa sa pinaqaha popoa pa Qaleli se Zosepa, meke la pa Ziudia, pa Betilihema, vasina podo se Devita sa baṅara. Sapu la nia Zosepa vasina, si na tutina e Devita si asa. ⁵ La si asa pude ta nae somanae koe Mere sapu ele ta pinirovetu vekona pude haba ia sa, gua. Se Mere si ele aritiana tu † pa toতোসো asa. ⁶ Meke sipu koa sari kara pa Betilihema, si kamo sa toতোসো pude podo sa koburu. ⁷ Ke podoa sa sa tuna koreo kenuna, meke hade nia poko tana haha sa, meke va ekoa sa si Asa pa vasina ganigianiana tadi na kurukuru †† ṅame, sina loke lolomo si koa koari na vetu ‡ tadi na tie maedi.

Sari na Tie Kopu Sipi meke sari na Mateana

⁸ Meke koadia pa popoa sana tata pa Betilihema, sari kaiqa sepati, saripu koa kopu ni dia rovana sipi pa soloso pana boni.⁹ Meke vura va hodaka mae koa rini si keke mateana te Tamasa, meke ṅedala vura koa rini sa kalalasa tanisa Baṅara, ke matagutu sisigiti si arini. ¹⁰ Ba zama la koa rini sa mateana, “Mi lopu matagutu! Ura paleke ponini gamu rau si keke inavoso leleana sapu kote qetu hola nia ri doduru tie. ¹¹ Ura ele podo ṅinoroi pa vasileana te Devita, sa mia Hinarupu, Asa se Karisito d sa Baṅara! ¹² Meke guahe sa vina gilagilana Sa koa gamu: Kote la dogoria gamu si keke koburu, ta hadei poko tana haha meke eko nana pa ganigianiana tadi na kurukuru,” gua sa mateana.

¹³ Meke vura va hodaka mae somana koa sa mateana asa, si keke puku mateana lavata pa Maṅauru, meke vahesia rini sa Tamasa pa dia kinera sapu guahe:

¹⁴ “Mani tava lavata sa Tamasa panaulu pa Maṅauru, meke sa binule si mani koa pa pepeso, koa rini pu qetu ni Sa,” gua.

¹⁵ Totoso ele taluarae pule la pa Maṅauru sari na mateana, si vari zamai sari na sepati, “Aria, mada la pa Betilihema, mada la dogoria sapu gua ta evaṅa, pu ele tozini gita sa Baṅara,” gua si arini.

¹⁶ Ke topue tuture la si arini, meke la dogori rini sari Mere, e Zosepa meke sa haha, korapa eko nana pa ganigianiana kokobana tadi na kurukuru. ¹⁷ Sipu dogoria rina sepati sa haha, si vivinei ni rini koari na tie sari doduru ginuguana sa koburu, gua sapu tozia sa Mateana koa rini. ¹⁸ Ke magasa beto sari doduru pu

† Mamu tiro la ia Lk 1:35: †† Sari na kurukuru ṅame hire si na bulumakao, na sipi, na qoti meke na doṅ'ki, na gua. ‡ Sa vetu tadi na tie maedi ginuana sina vetu vasina boka la koa na puta sari na tie enenedi.

avosia sa vivinei tadi na sepati. ¹⁹ Ba se Mere, si va naqiti sari doduru ginugua hire, meke balabala va lohi ni pa bulona. ²⁰ Meke taluarae pule taloa dia sari na sepati, va lavatia na vahesihesia rini sa Tamasa koari doduru gua pu dogori, na avosi rini, sina gua tugo sapu tozi ni sa mateana si ta evaṅa.

Ta Vala Pozapoza se Zisu

²¹ Pa vina vesu rane, sipu kamo sa toতোসো pude ta magu sa koburu, si poza nia Zisu rini si Asa, gua tugo sapu tozia sa mateana toতোসো lopu ele aritiana nia tu Mere si Asa. ‡

Tava Madi pa Zelepade se Zisu

²² Meke sipu kamo sa toতোসো tadi Zosepa e Mere, pude la tavetia sa vina vukivukihi vinulasa, gua sapu tozia sa Tinarae te Mosese, si paleke la nia tugo rini pa Zerusalem sa haha pude va madia koe Tamasa. ‡²³ Gua sapu ta kubere pa Tinarae te Tamasa, sapu guahe: “Doduru koburu koreo kenudi si kaqu tava madi vala koa sa Baṅara,” gua. ‡²⁴ Meke pude la vala i ri karua koasa hiama si karu baruku nomadi, babe karua tuna baruku, pude va vukivukihi poni, gua sapu ta hivae koasa Tinarae te Tamasa.

²⁵ Ego koa nana pa Zerusalem pa toতোসো asa, si keke tie pozana si e Simione. Keke tie toṅoto si asa, meke va madi pule nia koe Tamasa. Korapa aqa nia sa sa hinarupu tadi na tie Ziu, meke sa Maqomaqo Hope si koa koa sa. ²⁶ Ele va gilana nia sa Maqomaqo Hope koa sa, sapu lopu kote turei mate si asa, osolae kaqu dogoro pakia tu sa sa Karisito d sapu ele tava tatarana. ²⁷ Ta turana si asa koa sa Maqomaqo Hope pude nuquru la koasa varivarigarana pa Zelepade. Meke sipu paleke la nia ri karua tiatamana pa Zelepade sa koburu sapu se Zisu, pude ta tavete koa Sa sapu gua ta hivae pa Tinarae te Tamasa, ²⁸ si kuka vagia Simione pa limana sa koburu, meke zama guahe si asa koe Tamasa:

²⁹ “Baṅara, gua sapu va tatara nia Goi, si Mamu va taloa ia pa binule sa Mua nabulu kamahire.

³⁰ Ura ele dogoro nia mataqu rau sa Mua tinaharupu, ³¹ sapu ele va namanama vekoa Goi pa kenudi ri doduru tie pude dogoria: ³² Na kalalasa pude va vura ia sa Mua hiniva koari na tie Zenitailo d, meke na vina lavata koari na Mua tie Ziu,” gua si asa. ‡

³³ Meke magasa hola ni ri karu tiatamana sa koburu, sari na zinama te Simione, koasa gugua sa koburu.

³⁴ Beto asa si mana ni e Simione si arini, meke zama guahe si asa koe Mere, sa tinana sa koburu: “Sa koburu hie, si ele ta vizatana koe Tamasa, pude na tinahuara, meke na tinaharupu koari sokudi rina tie Ziu. Kote keke vina gilagila maena koe Tamasa si Asa,

†† 2:21 Liv 12:3; Lk 1:31 ‡ 2:22 Liv 12:6-8 ‡†† 2:23 Ekd 13:2, 12 ‡‡‡ 2:32 Ais 42:6, 49:6, 52:10

sapu kote ta etulu koari soku tie, ³⁵ meke sari na binalabala tomedi tadi soku tie, si kote tava vura. Meke sa mua tinalotaña sapu guana magu naruna, si kote hova ia sa bulomu," gua si asa.

³⁶ Koa nana tugo vasina si keke poropita barikaleqe pozana si e Ana, na tuna e Panuela, pa tutina e Asa. Na kaleqe si asa, sapu ka zuapa vuaheni mo si koa turania sa sa loana mudina sa dia vinarihaba. ³⁷ Ke koa naboko si asa meke kamahire si vesu navulu made vuahenina. Lopu hoke luaria sa sa varivarigarana pa Zelepade ba vahesia sa sa Tamasa boni na rane, koa madi pa ginani meke varavara si asa. ³⁸ Pa totoso tugo asa si kamo se Ana vasina, meke zama leana si asa koe Tamasa. Meke zama nia sa sa guguana sa koburu koari doduru pu korapa aqa nia sa Tamasa, pude vata rupahia sa popoa Zerusalem.

³⁹ Meke sipu va hokoto betoi rini sari doduru ginugua, saripu ta hivae koa sa Tinarae tanisa Banara, si taluarae pule la pa Qaleli sari ka neta tatamana, pa dia vasileana soti pa Nazareti. ⁴⁰ Meke noma sage sa koburu, na ninira si Asa meke sinia na ginilagilana lohina d meke sa tataru lopu ta nana kamona te Tamasa si koa koa Sa.

Sa Koburu Zisu si pa Zelepade

⁴¹ Doduru vuaheni si hoke la pa Zerusalem sari tiatamana Zisu, la somana koasa Inevana Pasova d. ⁴² Meke sipu kamo manege rua vuahenina se Zisu, si la somana pule si arini koasa vinarigara, sapu hoke gugua tugo doduru vuaheni. ⁴³ Meke sipu hola sa vinarigara, si podalae topue pule sari Mere e Zosepa, ba sa koreo, se Zisu, si koa hola Nana tu pa Zerusalem. Ba lopu gilania ri karua tiatamana sapu gua asa. ⁴⁴ Balabala ia ri karua si hokara ene luli si asa koasa puku vinarigara tinoni gua. Ke gua asa, si hola tu keke doduru rane, meke tiqe doño hata ia ri kara koari na turana dia, na dia baere. ⁴⁵ Totoso lopu boka dogoria rini si Asa, si kekere pule latu pa Zerusalem sari karua, meke la hata ia. ⁴⁶ Pa rane vina neta tu hoi, si tiqe la dogoria ri kara pa korapa varivarigarana pa Zelepade. Korapa habotu somana Nana si Asa, koari na tie va tumatumae pa Tinarae te Mosese, meke avavoso na nananasi Sa si arini. ⁴⁷ Magasa hola sari doduru pu va avosi sari Nana inolana koari na ninanasa. ⁴⁸ Meke sipu la dogoria ri karu tiatamana, si magasa hola sari kara, meke zama la koa Sa sa tinana, "Tuqu, na vegua ke evania Goi si guahe? Dotu, sa tamamu, meke arau si talotaña hola koasa hinatamu Agoi," gua si asa.

⁴⁹ Meke olaña si Asa, "Na vegua ke hatau tu gamu kara? Lopu gilania tu gamu, sapu kaqu koa si Rau pa vetu tanisa Tamaqu?" gua si Asa. ⁵⁰ Ba lopu gilania ri kara ginuana sapu gua zama nia Sa koa rini.

⁵¹ Ke luli Sa meke pule la pa Nazareti, meke koa va tabei Sa si arini vasina. Ba lopu muliñi ni sa tinana sari doduru ginugua pu ta evana hire. ⁵² Meke noma sage pa tinina, meke pa Nana ginilagilana lohina se Zisu,

meke ta qetue si Asa koe Tamasa, meke koari na tie. †

Sa Tinarae te Zone Papitaiso (Matiu 3:1-12; Maka 1:1-8; Zone 1:19-28)

³ Pa vina manege lima vuahenina sa binañara te Taeberiasi sa nati banara pa Roma, si e Ponitiasi Paelati si na Qavuna pa Ziudia, e Herodi si na Banara pa Qaleli, meke sa tasina sapu se Pilipi si pa Ituria, meke pa Taronitisi, meke e Laesaniasi si na Banara pa Abileni, ² meke ari Anasi e Kaeapasi sari nati hiama kenukenue. Pa totoso asa si koa pa soloso qega se Zone, sa tuna Zakaraea, meke mae koasa sa ginarunu te Tamasa pude la tarae. ³ Gua asa, ke la se Zone pa doduruna sa pinaqaha popoa koari karua kalina sa Ovuku Zodani, meke tarae guahe si asa: "Mi kekere koari na mia sinea, mi ta papitaiso d, meke kote taleosoni gamu sa Tamasa koari na mia sinea!" gua si asa. ⁴ Ura ta kubere pa buka te Aisea sari zinama sapu guahe:

"Keke tie si korapa tarae velavela guahe pa soloso qega:

'Mi va nama nia sa sirana tanisa Banara, mi va tonotia vasina pu kote ene si Asa. †

⁵ Doduru lolomo si kote tava sinji; meke doduru toa na toqere si kote tava pepeka. Sari na sirana koqidi si kote tava tonoto, meke sari na vasina koluradi si kote tava memehe.

⁶ Meke sari doduru butubutu, si kote dogoria sa tinaharupu te Tamasa! gua."

⁷ Meke moatana sa kobi tinoni pu varigara la koe Zone pude ta papitaiso dia gua. Meke zama la koa rini si asa, "Gamu na tutimia na noki! Esei va balau gamu pude govete nia sa vina kilasa te Tamasa sapu korapa nono mae? ††† Mi vata dogoro paki nia sa vuana sa mia kinekere la koa sa Tamasa. Lopu balabala ia sapu gamu si na tutina e Ebarahami, ke lopu kaqu tava kilasa. Maqu tozini gamu, e Tamasa boka vagi sari patu hire meke va podaka ni koburu pa tutina Ebarahami! ††† Sa maho vinaripitui te Tamasa si ele avana nama pude mahoi sari karosodi sari huda. Doduru huda sapu lopu leadi sari vuadi si kote ta maho gore meke ta oki la pa nika," gua si asa. †††

¹⁰ Meke nanasia rina tinoni si asa, "Ke, na sa si kaqu tavetia gami?" gua si arini.

¹¹ Meke olaña si asa, "Asa sapu karua nana poko, si mani ponia keke koasa pu loke nana, meke gua tugo si asa sapu ari gana ginani, si mani poni saripu oviadi," gua si asa.

¹² Kaiqa ri na tie hata takisi §, si mae koasa pude ta papitaiso dia gua. Meke nanasia rini si asa, "Titisa, sapu gua gami hire, si sa kote tavetia?" gua si arini. ††

¹³ Meke olaña la koa rini si asa, "Lopu vagi va hola ia sa takisi, ba pada ia mo gua sapu tava ego pa tinarae tana qinavuna," gua si asa.

† 2:39 Mt 2:23 †† 2:41 Ekd 12:1-27; Diut 16:1-8

‡ 2:52 1 Samuela 2:26; ZT 3:4 †† 3:4 Ais 40:3-5 †† 3:7 Mt 12:34, 23:33 ††† 3:8 Zn 8:33 ††† 3:9 Mt 7:19 § Sari na tie Ziu pu vagi sari na takisi pude ta vala i koari na tie Roma. †† 3:12 Lk 7:29

¹⁴ Meke kaiqa solodia ba mae nanasa, “Vegua sapu gami hire? Na sa si kaqu tavetia gami?”

Meke olaña la si asa, “Mi lopu vagi zukuru poata koari na tie! Mamu lopu zutu kokoha ia si keke tie, ba mi qetu nia mo sa mia tinabara,” gua si asa.

¹⁵ Sari tie si korapa aqa va ñoño, meke podalae roverovea rini sapu hokara hie mo sa Karisito, gua si arini. ¹⁶ Ke tozi ni Zone sari doduru, “Arau si papitaisoni gamu kolo mo, ba Asa sapu korapa luli mudi mae koa rau si arilaena hola nau si rau! Lopu garoqu rau si pude rupahia sa Nana sadolo. Asa tu si kote papitaisoni gamu sa Maqomaqo Hope, meke na nika. ¹⁷ Nana sevolo si palekia Sa pude vari paqahani sari doduru kiko koari qaçalotodi. Kote va naqiti Sa sari kiko pa nana vetu ginani meke sulu pani sari qaçalotodi koasa nika sapu huruñu eko lamo,” gua si asa.

¹⁸ Meke pa soku tinarae pule si va balau i Zone sari na tie, toতোসো tarae nia sa sa Inavoso Leana koa rini. Tozi ni sa si arini pude di kekere. ¹⁹ Ba gegesia Zone se Herodi sa Bañara, koari nana tinavete kaleadi, meke sina la haba vagia tugo sa se Herodiasa, sa barikaleqe te Pilipi sa tasina. ²⁰ Beto asa, si evañia pule Herodi si keketoña sapu kaleana hola la tu, sapu vekoa sa pa vetu varipusi se Zone.

Ta Papitaiso se Zisu

(Matiu 3:13-17; Maka 1:9-11)

²¹ Meke toতোসো ta papitaiso sari na tie, si mae se Zisu meke somana ta papitaiso tugo. Meke sipu varavara Sa, si ta tukele sa Mañauru, ²² meke sa Maqomaqo Hope, si gore la koa Sa pa kineha tini gua na baruku, meke mae hake koa Sa. Meke keke mamalaini maena pa Mañauru si zama guahe: “Agoi tugo sa Tuqu Koleo sapu qetu hola nigo Rau,” gua. ††

Sa Tutina e Zisu

(Matiu 1:1-17)

²³ Meke toতোসো podalae nia Zisu sa Nana tinavete ninabulu, si pada guana toloñavulu puta vuahenina si Asa. Pa binalabala tadi na tie, si e Zisu hie si na tuna e Zosepa sapu sa tuna e Hilae, gua. ²⁴ Meke se Hilae si na tuna e Matati, sapu na tuna e Livae, sapu na tuna e Meleki, sapu na tuna e Zanai te Zosepa. ²⁵ Meke se Zosepa hie si na tuna e Matatiasi sapu te Emosi, sapu na tuna e Nehumu, sapu podoa e Esili te Nagai. ²⁶ Meke se Nagai hie si na tuna e Ma'ata sapu na tuna e Matatiasi sapu na tuna e Semeini te Zoseki sapu na tuna e Zoda. ²⁷ Meke se Zoda hie si na tuna e Zoanani, sapu na tuna e Resa, sapu na tuna e Zerubabele, sapu na tuna e Silitili te Neri, ²⁸ sapu na tuna e Meleki te Adi, sapu podoa e Kosamu, sapu na tuna e Elemadamu te Ea. ²⁹ Meke se Ea si na tuna e Zosua te Elieza, sapu na tuna e Zorimi, sapu podoa e Matati te Livae. ³⁰ Meke se Livae si na tuna e Simione, sapu podoa e Ziuda, sapu na tuna e Zosepa, sapu podoa e Zonamu te Eliakimi.

† 3:19 Mt 14:3-4; Mk 6:17-18 †† 3:22 Zen 22:2; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17; Mk 1:11; Lk 9:35

³¹ Meke se Eliakimi si na tuna e Melea te Mina, sapu na tuna e Matata te Netani, sapu podoa e Devita. ³² Ego, se Devita si na tuna e Zese, sapu na tuna e Opeti, sapu na tuna e Boazi te Salamoni, sapu podoa e Nasoni. ³³ Meke se Nasoni si na tuna e Aminadabi te Adamini, sapu podoa e Ani sapu te Hezironi. E Hezironi si na tuna e Perezi te Ziuda. ³⁴ Ego, se Ziuda hie si na tuna e Zekopi, sapu na tuna e Aisake sapu podoa e Ebarahami, sapu na tuna e Tera sapu podoa e Nehoa. ³⁵ Meke se Nehoa si na tuna e Seruqi te Riu, sapu podoa e Peleqi sapu na tuna e Ebera te Sila. ³⁶ Meke Sila hie si na tuna e Kainani, sapu podoa e Apakisadi te Semi, sapu na tuna e Noa sapu podoa e Lemeki. ³⁷ Meke se Lemeki si na tuna e Metusela sapu na tuna e Inoke. Meke Inoke hie si na tuna e Zaredi, sapu na tuna e Mahalaleli, sapu podoa e Kenani. ³⁸ Ego, se Kenani hie si na tuna e Inosi te Seti, meke se Seti si na tuna mo e Adama, sapu na tuna mo e Tamasa.

Toketokea Setani se Zisu

(Matiu 4:1-11; Maka 1:12-13)

4 Ta sinie nia Zisu sa Maqomaqo Hope, meke taluarae pa Ovuku Zodani si Asa, meke turaña la nia sa Maqomaqo Hope pa soloso qega si Asa, ² vasina si toketoke ia Setani d' si Asa ka made ñavulu puta rane, gua. Meke pa doduruna sa toতোসো asa si loketona si hena ia Sa, ke sipu hola sa made ñavulu rane, si ovia si Asa.

³ Meke zama la koa Sa se Setani, “Be na Tuna Tamasa si Goi, si Mu zama ia sa patu hie, pude mani ta evañae na bereti,” gua si asa.

⁴ Ba olaña se Zisu, “Guahe si ta kubere pa Kinubekubere Hope, ‘Lopu tale toa pa bereti mo sa tie!’” gua si Asa. ‡

⁵ Beto asa, si turaña sage la nia pule Setani pa keke vasina ululuna se Zisu, meke va dogoro ni sa koa Sa pa keke vasi toতোসো hite mo, sari doduru butubutu binañara pa kasia popoa. ⁶⁻⁷ Beto meke zama ia sa se Zisu, “Be vahesi au Goi, si kote poni beto nigo rau sari doduru ñinirañira tadi na binañara, meke sari na dia tinagotago tolavaedi tugo. Ura ele ta poni ni arau si hire, meke arau boka valani koa sa pu hiva valani rau,” gua si asa.

⁸ Ba olaña la koa sa se Zisu, “Gua hie si ta kubere koasa Kinubekubere Hope, ‘Mu vahesia sa Bañara sa mua Tamasa, mamu nabulu eke nia mo si Asa,’” gua se Zisu. ††

⁹ Beto asa si turaña la nia Setani pa Zerusalema se Zisu, meke va turua sa pa batu minominona sa Zelepade, meke tiqe zama ia sa, “Be na Tuna Tamasa si Agoi, si mamu horu gore tani. ¹⁰ Ura guahe si ta kubere koasa Kinubekubere Hope:

‘Kote garuni Tamasa sari Nana mateana pude kopu nigo.’ ††

¹¹ Meke gua pule he si ta kubere:

‘Kote ovuligo rini pa limadia, pude lopu hoqa bakora nigo keke nenemu koari na patu,’” gua si asa.

‡ 4:4 Diut 8:3 †† 4:8 Diut 6:13 †† 4:10 Sam 91:11-12

¹² Ba olaña se Zisu, “Zama gua tugo hie sa Kinubekubere Hope, ‘Mu lopu podepodekia sa Bañara sa mua Tamasa!’ gua.” †

¹³ Meke sipu beto toketokea Setani se Zisu koari doduru ginugua, si taluarae paki si asa koa Sa.

Podalae nia Zisu pa Qaleli sa Nana Tinavete

(Matiu 4:12-17; Maka 1:14-15)

¹⁴ Meke pule la pa Qaleli se Zisu, pa ñinirañira tanisa Maqomaqo Hope meke sa inavosona Sa, si ta urahae la pa doduruna sa pinaqaha popoa sana. ¹⁵ Variva tumatumae si Asa, koari na sinaqoqi d pa vasivasileana, meke vahesia ri doduru tie si Asa.

Ta Kilu pa Nazareti se Zisu

(Matiu 13:53-58; Maka 6:1-6)

¹⁶ Beto asa, si la pa Nazareti si Asa, vasina pu noma sage Sa. Meke pa rane Sabati si la pa sinaqoqi si Asa, gua tugo sapu hoke tavetia Sa doduru totoo, meke turu si Asa pude tiroa sa Kinubekubere Hope. ¹⁷ Vala ia ri koa Sa sa Kinubekubere Hope tanisa poropita Aisea, ke repahia Sa sa vasina pu koa sari na zinama saripu gua hire:

¹⁸ “Sa Maqomaqona Tamasa si koa koa rau, sina ele mana Nau Sa pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na habahuala.

Ele garunau Sa pude tozi vura nia sa tinarupaha koari pu ta pusidi.

Pude va dodogorae pulei saripu behudi, meke pude vata rupahi saripu ta ñoñovala koari na tie. ††

¹⁹ Meke pude tozi vura nia sapu ele kamo mae sa totoo sapu kaqu harupi sa Bañara sari Nana tie,” gua.

²⁰ Beto asa, si viqusu pulea Sa sa Kinubekubere Hope, meke vala pulea Sa koasa tie kopu, meke habotu si Asa pude va tumatumaei si arini. Meke doño toto beto la mo koa Sa sari doduru pa sinaqoqi, ²¹ ke zama si Asa, “Pa rane ñinoroi sari zinama pa Kinubekubere Hope hie si tava gorevura, gua sapu avosia gamu,” gua se Zisu.

²² Meke zama valeana hola ia ri doduru si Asa, meke magasa ni rini sari na zinama tataru pu zama vura ni Sa. Ke zama si arini, “Lopu sa tuna mo e Zosepa sia?” gua si arini.

²³ Meke zama si Asa koa rini, “Gilania Rau sapu kote zama mae nia gamu koa Rau gua tozia sa zinama pesipesi sapu guahe: ‘Tie salaña, mamu salaña pulenigo!’ gua. Kote hiva Nau gamu pude taveti Rau pa Qua vasileana soti sari na tinavete variva magasadi, gua sapu taveti Rau pa Kepaniami. ²⁴ Ba Maqu tozi va hinokarani gamu si hie: sapu sa poropita si lopu hoke tava lavata pa nana popoa soti. ‡

²⁵ Maqu tozini gamu sapu hinokara tugo sapu pa totoo se Ilaiza, si soku sari na nabonaboko si koa pa Izireli, koari ka ñeta vuaheni kukuruna sapu loke ruku, meke ta evaña sa soñe pa doduru vasina. ††²⁶ Ba lopu

garunu la nia Tamasa se Ilaiza koa rini pa Izireli, ba ta garunu la tu si asa koa keke nabonaboko pa vasileana Zarepati koasa pinaqaha popoa pa Saedoni. ††²⁷ Meke pa totoo tanisa poropita Ilaiza si soku hola sari tie popoqudi pa Izireli, ba lopu keke arini si salaña Ilaiza. Ba e Neamani sapu na tie pa Siria tu, si salaña sa,” gua si Asa. †††

²⁸ Meke doduru tie pa sinaqoqi si bugoro sisigiti totoo avosia rini sapu gua asa. ²⁹ Meke gasa turu la tuqe vagia rini si Asa, meke ririhi vura nia rini pa vasileana, meke turaña sage la nia rini pa batu toqere vasina koa sa dia vasileana, pude la tupele gore la nia pa tabahoara, gua. ³⁰ Ba ene vura Nana pa varikorapadia rina kobi tinoni meke taloa Nana.

Keke Tie sapu Koia Tomate Kaleana

(Maka 1:21-28)

³¹ Meke topue la pa Kepaniami se Zisu koa keke vasileana pa Qaleli, meke la va tumatumae si Asa vasina pa rane Sabati. ³² Magasa beto sari doduru koari Nana vina tumatumae, sina koai na ñinirañira sari Nana zinama. †††³³ Koa nana pa sinaqoqi si keke tie sapu koa ia na tomate kaleana. Meke velavela va ululae guahe si asa, ³⁴ “Kei, Zisu pa Nazareti! Sa si hiva taveteni gami Goi? Hiva mae va mate gami gua? Gilanigo qua sapu na Nabulu Hopemu te Tamasa si Agoi!” gua si asa.

³⁵ Meke norea Zisu sa tomate kaleana, “Mokomoko, mu vura taloa koasa tie sana!” gua si Asa. Meke va hoqa ia sa tomate pa kenudi rini sa tie, meke vura taloa si asa, ba lopu va kaleana sa sa tie.

³⁶ Magasa beto sari doduru tie, meke vari zamai sarini, “Na zinama sa si gua hire? Ura koa ia na ñinirañira sa tie hie, ke sipu hipuru pani sa sari na tomate kaleadi, si vura taloa si arini koasa tie,” gua si arini. ³⁷ Meke sa inavosona Zisu si ta urahae la pa doduru vasivasileana pa pinaqaha popoa asa.

Soku Tie si Salañi Zisu

(Matiu 8:14-17; Maka 1:29-34)

³⁸ Taluarae koasa sinaqoqi se Zisu meke la pa vetu te Saimone. Sa barikaleqe roana e Saimone si korapa moho nunuare, ke tozi nia rini se Zisu. ³⁹ La turu se Zisu pa kalina sa teqe tanisa barikaleqe, meke norea Sa sa minoho pude beto. Noso sa nunuare, ke tekulu sa barikaleqe meke va togai sa si arini.

⁴⁰ Meke sipu korapa lodu sa rimata, si turaña mae ni rina tie koe Zisu sari na dia baere, pu kamoi hopehopeke minoho na vinagauru. Va opo ni limana Sa si arini, meke ta salaña beto. ⁴¹ Meke vura taloa sari na tomate kaleadi koari soku tie meke velavela guahe: “Agoi tugo sa Tuna Tamasa!” gua. Ba norei Zisu sari na tomate kaleadi, meke lopu va malumi Sa pude zama, sina gilania dia rini sapu Asa tugo sa Karisito.

† 4:12 Diut 6:16 †† 4:18 Ais 61:1-2 ‡ 4:24 Zn 4:44

†† 4:25 1 Bañ 17:1 ††† 4:26 1 Bañ 17:8-16 †††† 4:27 2 Bañ 5:1-14 †††† 4:32 Mt 7:28-29

Tarae koari na Sinaqoqi se Zisu

(Maka 1:35-39)

⁴² Sipu kamo sa vaqavaqasa si taluarae pa vasileana se Zisu, meke la pa keke vasina ivuluna. Hata lulia tugo rina tie si Asa, meke sipu dogoria tugo rini, si lopu hiva nia rini si Asa pude taloa. ⁴³ Ba zama la i Sa, "Kaqu la tugo si Rau koari kaiqa vasileana pule, pude tarae nia sa Inavoso Leana tanisa Binaṅara te Tamasa d koa rini, sina asa tugo sapu garunu Nau sa Tamasa pude tavetia," gua si Asa.

⁴⁴ Ke gua asa si la tarae si Asa koari na sinaqoqi pa doduruna sa popoa tadi na tie Ziu.

Tioki Zisu sari na Disaepeli Kekenu

(Matiu 4:18-22; Maka 1:16-20)

5 Keke rane sipu korapa turu Nana se Zisu pa masa pa kopi Qenesareti d, si zukuria rina kobi tinoni si Asa, pude avavoso dia pa zinama te Tamasa, gua. ¹² Meke sipu dogori Sa si karua koaka, pu ravahaele vekoni ri kasa tie habu, meke va via dia vaqara, ³ si suraṅa si Asa pa keke, sapu te Saimone. Garunia Sa se Saimone pude rizu va seu hite koasa masa, meke habotu vasina se Zisu meke va tumatumae koasa puku vinarigara lavata.

⁴ Meke totošo beto variva tumatumae se Zisu, si zama la ia Sa se Saimone, "Mamu sage hite la nia pule pa lamana sa koaka, mamu va gorei sari vaqara pude vagi igana," gua si Asa.

⁵ Meke zama se Saimone, "Baṅara, doduru boṅi si voriti gami, ba loketoṅa si hite va gavoria. Ba sina zama gua si Goi, ke kote va gorei rau sari vaqara," gua si asa. ¹⁶ Meke sipu tavete gua si arini, si nunala sa igana vagi rini, meke tata rikata sari dia vaqara. ¹⁷ Ke tioko la i rini sari kasa turaṅa dia pa keke koaka, pude mae toka ni. Va siṅi ni igana rini sari karua koaka, ke tata lodu beto sarini.

⁸ Totoso dogoria Saimone Pita sapu gua ta evaṅa, si mae hoqa kokotuṅu si asa pa kenuna Zisu, meke zama, "Taloa koa rau Baṅara, sina tie kaleaqu si rau," gua si asa. ⁹ Na magasa hola nia Pita meke sari doduru pu luli koasa sa sinokuna gua sa igana pu vagi rini, ¹⁰ gua tugo sari karua tuna e Zebet, ari Zemisi e Zone sari baere te Pita pa kali habu.

Meke zama se Zisu koe Saimone, "Mu lopu matagutu, podalae kamahire si kote habu tie si goi," gua si Asa. ¹¹ Ke la gotolo sage ni rini pa masa sari dia koaka, luara pani rini sari doduru dia likakalae, meke lulia rini se Zisu.

Ta Salana si Keke Tie Popoqu

(Matiu 8:1-4; Maka 1:40-45)

¹² Totoso sipu koa se Zisu pa keke vasileana, si koa nana vasina si keke tie sapu popoqu beto tinina. Totoso dogoria tugo sa se Zisu, si mae hoqa todoṅo si

asa pa kenuna Sa, meke tepa sisigiti, "Baṅara, be guana hiva Goi, si boka va via au mo Goi," gua si asa.

¹³ Ke qaṅama la nia Zisu sa limana koasa tie popoqu meke tiqua sa, meke zama, "Hiva tugo si Rau, ke mamu via tu ba goi," gua si Asa. Meke pa totošo tugo asa si ta salana sa nana minoho.

¹⁴ Beto asa si va balau ia Zisu si asa, "Mu lopu la vivinei nia pa tie si hie, ba mamu la vata dogoro pule nigo koasa hiama pude mani vilitigo. Beto hoi mamu la tavetia sa vina vukivukihi vinulasa sapu tozia sa Tinarae te Mosese, pude va sosodea koari na tie sapu ele via [†] si goi," gua si Asa. [‡]

¹⁵ Ba sa inavosona e Zisu si ta urahae hola la tu, ke varigara la koa Sa sari doduru tie pude avavoso, meke pude ta salana dia koari na dia minoho na vinagauru, gua. ¹⁶ Ba hoke la si Asa koari na vasina ivuludi, meke la varavara.

Sa Tie Mohona pu Va Isu Gorea Rini Koe Zisu

(Matiu 9:1-8; Maka 2:1-12)

¹⁷ Keke rane sipu korapa variva tumatumae se Zisu, si koa dia vasina si kaiqa rina Parese d meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, saripu mae guadi koari na vasivasileana pa Qaleli, pa Ziudia, meke pa Zerusalem. Sa niniraṅira te Tamasa si koa nana koe Zisu pude salani saripu mohodi. ¹⁸ Meke paleke mae nia rini pa teqe si keke tie pu mate kukuru tinina, meke podekia rini pude va nuquria pa vetu, pude la vekoa pa kenuna e Zisu, gua. ¹⁹ Ba lopu boka, sina soku hola sari na tie. Ke haele sage meke la kakelia rini sa batu vetu, meke va isu gorea rini pa varikorapadi ri na tie pa kenuna e Zisu sa tie pu korapa eko pa teqe. ²⁰ Totoso dogoria Zisu nomana gua sa dia rinaṅeraṅe, si zama la ia Sa sa tie mohona, "Qua baere, ele taleosae sari na mua sinea," gua si Asa.

²¹ Meke vari zama golomi teledia sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese, "Ai, va Tamatamasae pule nia sa tie hie. Loke tie si boka taleosae nia sa sinea, ba Tamasa mo telena," gua si arini.

²² Ba ele gilania tu Zisu gua sapu balabala ia rini, ke zama la koa rini si Asa, "Na vegua ke balabala gua tu asa si gamu pa bulomia? ²³ Na sa si gotogoto pude zama lania koasa tie mohona pude bakala koa gamu sapu tagoa Rau sa niniraṅira, 'Ele taleosae sari na mua sinea?' gua, ba 'Tekulu, mamu ene?' ²⁴ Ba pude mi tumae nia gamu sapu sa Tuna na Tie si ari Nana niniraṅira pa pepeso pude taleosae sinea," gua si Asa. Meke tiqe zama ia Sa sa tie mate kaiqa kukuru tinina, "Zama igo Rau si goi, turu, palekia mua teqe, mamu la pa mua vetu!" gua si Asa.

²⁵ Meke gasa turu gana mo sa tie pa varikorapadi ri doduru. Palekia sa sa nana teqe pu eko sa, meke ene pule la nana pa nana vetu, meke vahesia sa sa Tamasa. ²⁶ Matagutu sisigiti, na magasa beto sari na

[†] Sipu ele ta salana sa tie si ta tavete sa vina vukivukihi vinulasa, pude boka somana pule koari na tie te Tamasa si asa. [‡] 5:14 Liv 14:1-32

tie. Meke vahesia rini sa Tamasa, meke zama, "Variva magasa sari na ginugua pu dogori gita ninoroi he!" gua si arini.

Tiokia Zisu Se Livae
(Matiu 9:9-13; Maka 2:3-17)

²⁷ Beto asa si taluarae vasina se Zisu, meke la dogoria Sa si keke tie hata takisi pozana si e Livae, korapa habotu nana pa nana vetu, vasina hoke ta vagi sa takisi. Meke zama la ia Zisu si asa, "Mae luli Au," gua si Asa. ²⁸ Ke turu luari Livae sari doduru nana likakalae, meke lulia sa se Zisu.

²⁹ Mudina asa, si tavete ponua Livae si keke hinenahena nomana se Zisu pa nana vetu. Soku sari na tie hata takisi, meke kaiqa tie pule si somana pa hinenahena. ³⁰ Ba kaiqa rina Parese meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese pu koa pa pukuna tadi na Parese, si qumiqumi koari na disaepeli te Zisu, meke zama si arini, "Na vegua ke henahena somanae tu koari na tie hata takisi, meke koari kaiqa tie kaleadi pule si gamu," gua si arini. †

³¹ Meke olaŋi Zisu si arini, "Sari na tie pu toa vaeana si lopu hoke hata ia sa tie salaŋa, ba sarini pu mohodi mo. ³² Lopu mae si Rau pude tioki sari na tie toŋotodi, ba pude va kekeri tu sari na tie kaleadi!" gua se Zisu.

Sa Vina Madi pa Ginani
(Matiu 9:14-17; Maka 2:18-22)

³³ Beto hoi si nanasia ri kaiqa tie si Asa. "Vegua sari na disaepeli te Zone meke sari na disaepeli tadi na Parese, si hoke madi pa ginani meke varavara, ba sari Mua disaepeli si lopu madi, ba hena na napo gedi tu?" gua si arini.

³⁴ Meke olaŋi Zisu, "Vegua, hiva nia gamu pude madi pa ginani sari na tie ta ruvatadi pa inevaŋa varihaba, toতোসো korapa koa turaŋia rini sa tie varihaba? Lokari! ³⁵ Ba korapa mae sa rane, pana ta vagi taloa sa tie varihaba koa rini, koasa toতোসো tu asa si kote madi si arini," gua si Asa.

³⁶ Meke tozini Sa sa parabolod hie: "Loke tie si boka rikata vagia si keke kukuru poko vaqura, pude tuvaka la nia koa keke poko koana. Pude gua asa si kote rikata ŋovalia mo sa sa poko vaqura, sina sa kukuru poko vaqura asa si lopu garo la koa sa poko koana. ³⁷ Meke loke tie tugo si voi nia vaeni vaqura sa vovoina vaeni koana. Pude gua asa si kote pokata sa vovoina vaeni koana, meke titisi palae sa vaeni, meke ta ŋovala sa vovoina vaeni. ³⁸ Ba sa vaeni vaqura, si kaqu ta voi tugo pa vovoina vaqura. ³⁹ Meke loke tie kote hiva napoa sa vaeni vaqura pana ele napoa sa sa vaeni koana, sina zama si asa, 'Sa vaeni koana si leana,'" gua. ††

† 5:30 Lk 15:1-2 †† Sapu gunia Zisu si guahe: Sa vina tumatumae koana te Mosese, meke sa vina tumatumae vaqura te Zisu, si lopu ta hivae pude varihenie ni. Ura sari na tie Ziu pu tumae nia sa tinarae te Mosese si lopu hoke hiva nia sapu te Zisu.

Guguana sa Rane Sabati
(Matiu 12:1-8; Maka 2:23-28)

6 Pa keke rane Sabati si ene hola gua koari na inuma huitid se Zisu, meke sari kasa Nana disaepeli. Podalae rarusu vagi kiko huiti sari Nana disaepeli, meke nunanunai rini pa limadi pude okipani kapudi, meke henai. ² Dogori ri kaiqa Parese si arini, meke nanasi rini, "Na vegua ke tavetia gamu gua sapu lopu tava malumu pa nada tinarae pude tavetia pa rane Sabati?" gua si arini.

³ Meke olaŋi Zisu, "Lopu hite tiro ia tu gamu sapu tavetia sa baŋara Devita pukerane, meke sari nana tie sipu ovia si arini? ⁴ Nuquru la si asa pa korapana sa Ipi Hopena te Tamasa d, meke vagia sa sa bereti sapu na vinariponi la koe Tamasa. Koasa Tinarae te Mosese si teledia mo rina hiama si hoke hena ia sa bereti asa, ba hena ia Devita si asa, meke poni sa sari nana tie." ††

⁵ Meke zama se Zisu, "Sa Tuna na Tie d mo si Baŋara nia sa Rane Sabati," gua si Asa.

Sa Tie Mate Limana pu Ta Salaŋa
(Matiu 12:9-14; Maka 3:1-6)

⁶ Pa keke rane Sabati pule, si nuquru se Zisu pa keke sinaqoqi pude la variva tumatumae gua, meke koa nana vasina si keke tie sapu mate kali lima mataona. ⁷ Kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese si hiva hata ginugua pude zutua se Zisu, gua, ke kopu totoko nia rini si Asa. Hiva dogoria rini sapu be guana salaŋa tie si Asa pa rane Sabati. ⁸ Ba ele gilani tu Zisu sari na dia binalabala, ke zama la ia Sa sa tie mate limana, "Turu, mamu mae pa kekenu," gua si Asa. Ke gasa turu sa tie, meke la turu vasina.

⁹ Meke zama la i Zisu si arini, "Maqu nanasa paki gamu. Na sa si va egoa sa Tinarae te Mosese pude tavetia gita pa rane Sabati? Pude tavete vaeana, ba tavete va kaleana? Pude harupia sa tinoa tana tie, ba pude va mate tie?" ¹⁰ Doŋo beto la i Sa sari doduru, meke tiqe zama la ia Sa sa tie, "Mu va nadoria sa limamu!" Ke va nadoria sa, meke leana pule sa limana.

¹¹ Ta ŋaziri hola si arini, meke vari vivinei nia gua sapu kote tavete nia rini se Zisu.

Vizati Zisu sari ka Manege Rua Apositolo
(Matiu 10:1-4; Maka 3:13-19)

¹² Meke lopu seunae hoi, si sage la pa keke toqere si Asa pude varavara, meke pa doduruna sa boŋi asa si koa varavara la koe Tamasa si Asa. ¹³ Totoso rane sa popoa, si tioko vagi Sa sari doduru Nana disaepeli, meke vizata vagi Sa si ari ka manege rua koa rini, saripu poza ni apositolo d Sa: ¹⁴ e Saimone (sapu poza nia Pita Sa) meke e Aduru sa tasina, ari Zemisi e Zone, ari Pilipi e Batolomiu, ¹⁵ ari Matiue Tomasi, e Zemisi sa tuna Alepiasi, meke e Saimone sa Tie Zeloti †††, ¹⁶ e

‡ 6:1 Diut 23:25 †† 6:3 1 Samuela 21:1-6 ††† 6:4 Liv 24:9 ††† Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroihe koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva varipera nia sa qavuna pa Roma.

Ziudasi sa tuna e Zemisi, meke se Ziudasi Isikarioti sapu ta evaṅae na tie qoraqora.

Variva Tumatumae na Salaṅa se Zisu

(Matiu 4:23-25)

¹⁷ Meke sipu gore pule mae gua pa toqere se Zisu meke sari Nana apositolo, si turu turaṅia Sa pa keke vasina pezarana sa Nana puku disaepeli lavata. Koa nana tugo vasina si keke kobi tinoni lavata, saripu mae guadi pa doduruna sa pinaqaha popoa pa Ziudia, meke pa Zerusalema, meke gua tugo pa vasileana Taea meke Saedoni pa raratana Meditareniani. ¹⁸ Mae si arini pude avavoso dia koa Sa, meke pude mae ta salaṅa dia koari na dia minoho, gua. Arini pu ta hilae tomate kaleadi si mae ta salaṅa tugo. ¹⁹ Sari doduru tie si podekia pude tiqua se Zisu, sina sa ṅiniraṅira Tanisa si karovo koa rini meke ta salaṅa beto sari doduru.

Qinetuqetu meke na Tinalotaṅa

(Matiu 5:1-12)

²⁰ Beto asa si doṅo la koari Nana disaepeli se Zisu meke zama:

“Tamanae tugo si gamu pu habahuala, ura tamugamu sa binaṅara te Tamasa!

²¹ Tamanae tugo si gamu pu ovia kamahire, ura kote tava deṅa si gamu.

Tamanae si gamu pu kabo kamahire, ura kote hegere si gamu.

²² Tamanae tugo si gamu pana kukitini gamu, na etulu gamu, na zama ṅoṅovala gamu, meke zutu gamu rini koari doduru kinaleadi pa ginuana sa Tuna na Tie. ²³ Mi koa qetu, be ta evaṅa saripu gua sara. Mi peka na gasa pa qinetuqetu, sina noma hola sa mia pinia pa Maṅauru. Ura gua tugo asa si tavete lani rina tiatamadia pukerane koari na poropita. ^{††}

²⁴ Ba mi talotaṅa gemi si gamu pu tagotago kamahire,

ura ele vagia mo gamu sa tinoa leana.

²⁵ Mi talotaṅa gemi si gamu pu deṅa kamahire, ura kote ovia tugo si gamu!

Mi talotaṅa gemi si gamu pu qetuqetu na hegere kamahire,

ura kote kabo, na talotaṅa sisigiti si gamu!

²⁶ Mi talotaṅa gemi si gamu pana vahesi gamu ri doduru tie, ura zama vahesiyesi guni tugo rina tiatamadia pukerane sari na poropita kokohadi.

Tataru ni sari na Mia Kana

(Matiu 5:38-48, 7:12)

²⁷ Ba guahe si tozini gamu Rau koa gamu kasa pu okoro va avoso mae: Tataru ni sari na mia kana, mamu tavete valeana la koari pu kukiti ni gamu. ²⁸ Mana ni saripu leveni gamu, mamu varavara toka ni saripu ṅoṅovala gamu. ²⁹ Be poharigo keke tie kali paparamu, si mu liṅana la nia pule si keke kalina. Be vagia keke tie sa mua koti, si mu lopu hukatia pana vagia tugo sa sa

mua sote. ³⁰ Mu poni sarini pu tepa nigo, meke be vagia keke tie si keke mua tiṅitoṅa, si mu lopu la tepa pule nia. ³¹ Mi tavete la nia koa ri na tie gua sapu hiva ni gamu pude tavete atu nia koa gamu. [‡]

³² Be tale tataru ni mo gamu saripu tataruni gamu, si na minana savana si kote vagi nia gamu? Ura ari na tie huporo, ba hoke tataru ni tugo saripu hoke tataru ni si arini. ³³ Be tale tavete valeana la mo si gamu koarini pu hoke tavete valeana atu koa gamu, si na minana savana si kote vagi nia gamu? Ari na tie huporo ba hoke tavete valeana la mo koari na tie pu tavete valeana la koa rini. ³⁴ Meke be arini mo sapu kote boka vagi pulei gamu sari mia tiṅitoṅa, si va malumi gamu pude boka vagi paki tiṅitoṅa koa gamu, si mi lopu balabala ia sapu kote boka vagi nia minana gamu sapu gua asa! Ari na tie huporo ba hoke gugua tugo asa, pude boka vagi pulea rini sa padana gua sapu ele vala pakia rini. ³⁵ Ba mi tataru ni sari na mia kana, mamu tavete valeana la koa rini. Vala ni tu sapu gua tepa paki rina tie. Mi lopu okoro vagi pule ni. Pude gua asa, si kote noma hola sa mia pinia, meke kote ta evaṅae na tuna sa Tamasa Ululuna Hola si gamu. Sina tataru beto ni mo sa Tamasa saripu lopu hoke zama leana koa Sa, meke sari na tie kaleadi. ³⁶ Gua sapu tataru ni na va tuka ni Tamasa sari doduru tie, si mi tataru guni na vatukana guni tugo si arini.

Mi Lopu Pitua sa Turaṅamu

(Matiu 7:1-5)

³⁷ Mi lopu vari zutui, pude mi lopu ta zutu koe Tamasa, mi lopu tozia sa vina kilasa te Tamasa koari na tie, pude mi lopu tava kilasa koe Tamasa. Mi variva taleosae, pude mani taleosoni gamu sa Tamasa. ³⁸ Mi variponi, meke kaqu poni gamu sa Tamasa. Pude gua asa si kaqu vagi va sokua gamu sa hinia sapu ta nono gore va nabuna, meke garo valeana, sapu siṅi ta luluapae, meke ta titisi atu koa gamu. Sa pada gua sapu poni lania gamu koari na tie, si kaqu ta poni pule nia tugo gamu koe Tamasa.”

³⁹ Beto asa, si tozi ni Sa sa parabolo hie: “Na tie behu si lopu boka turaṅia sa tie behu, pude turaṅia sa, si kote la hoqa varigara mo pa keke pou sari kara.

^{††40} Loke disaepeli si ululu hola nia sa nana titisa, ba sipu va nonoga valeania sa tie sa vina tumatumae tanisa titisa si kote kekeṅoṅo mo sari kara. ^{‡‡}

⁴¹ Na vegua ke voriti nia goi sa kavuru pa matana sa tasimu, ba lopu balabala ia goi sa kukuru huda pa matamu telemu? ⁴² Vea meke kote zama si goi koasa tasimu, ‘Tasiq, atu maqu suti pania sa kavuru pa matamu,’ gua, ba lopu dogoria goi sa kukuru huda pa matamu soti? Agoi na tie sekesekei! Mu okipani kenua sa kukuru huda pa matamu telemu, pude boka dodogorae valeana meke boka suti pania sa kavuru pa matana sa tasimu.

[‡] 6:31 Mt 7:12 ^{††} 6:39 Mt 15:14 ^{‡‡} 6:40 Mt 10:24-25; Zn 13:16, 15:20

[†] 6:22 1 Pit 4:14 ^{††} 6:23 2 Koron 36:16; TTA 7:52

Sa Huda meke sa Vuana

(Matiu 7:16-20, 12:33-35)

⁴³ Sa huda leana si lopu boka vua va kaleana, meke sa huda kaleana si lopu boka vua valeana. ⁴⁴ Hopeke huda si ta gilana koari na vuadi. Lopu boka pakete piqi si goi pa hilibubuku, meke lopu boka vagi qurepi *d* si goi pa huda rakihi. ⁴⁵ Na tie leana si va vurai sa sari na tinitoro leana pu siqi pa bulona, ba sa tie kaleana si va vurai sa sari na tinitoro kaleana pu siqi pa bulona. Ura gua sapu siqi vura pa bulona sa tie, si zama vura nia sa pa nuzuna. ††

Sari Karua Tie Kuri Vetu

(Matiu 7:24-27)

⁴⁶ Na vegua ke poza Nau, 'Baṅara, Baṅara,' gamu si Rau, ba lopu luli gamu gua saripu tozini gamu Rau? ⁴⁷ Asa sapu mae koa Rau meke avosi na va tabei sari na Qua vina tumatumae, si maqu va dogoro ni gamu gugua sa tie asa. ⁴⁸ Asa si kekeṅoṅo puta gua tugo sa tie sapu geli va lohi nia sa sinokiraena sa nana vetu, meke va turua sa pa patu. Ke sipu naqe sa ovuku, meke raza koasa vetu, ba lopu boka niu si asa, sina ta sokirae va nabu si asa pa patu. ⁴⁹ Ba asa sapu avosodi sari Qua vina tumatumae, ba lopu va tabei si arini, si kekeṅoṅo gua tugo sa tie sapu kuria sa nana vetu pa pepeso malohorona, vasina loke sinokiraena. Ke sipu mae sa naqe, meke raza koasa vetu sana, si lopu sana hoqa si asa, meke huara ta inete nana!" gua se Zisu.

Salaṅia Zisu si Keke Nabulu

(Matiu 8:5-13)

7 Meke sipu beto zama ni Zisu saripu gua hire koari na tinoni, si taluarae la pa Kepaniami si Asa. ² Koanana vasina si keke koimata varipera tadi na tie Roma, meke moho tata mate sa nana nabulu pu tataru hola nia sa. ³ Sipu avoso nia sa koimata hie sa inavosona e Zisu, si garuni sa sari kaiqa koimata *d* tadi na tie Ziu pude la tepa ia se Zisu, pude mae salaṅia sa nana nabulu. ⁴ Mae si arini koe Zisu, meke tepa ososo nia rini si Asa: "Sa koimata hie si na tie leana, ke garona tugo pude mae salaṅia Goi sa nana nabulu. ⁵ Tataruni gita sa si gita na tie Ziu, ke kuri poni gita tugo sa si keke sinaqoqi *d*," gua si arini. ⁶ Ke luli la i Zisu si arini. Ba sipu tata la kamoā Sa sa vetu, si garuni sa koimata sari kaiqa nana baere, meke la tozi gunia he se Zisu: "Baṅara, meke va mabo igo. Lopu na tie gotogotoqu si arau, pude kaqu mae ia Goi sa qua vetu. ⁷ Meke lopu garogaroqu tugo, pude atu soti telequ koa Goi. Mamu leve mae nia mo sa qua nabulu pude mani magogoso. ⁸ Arau ba hoke zamai mo sari tie varipera koasa niniranira sapu poni nau ri qua palabatu. Pude 'La!' gunia rau si keke, si la mo si asa. Pude 'Mae!' gunia pule rau si keke, si mae tugo si asa. Pude zama ia rau sa qua nabulu, 'Tavetia hie!' gua, si tavetia tugo sa," gua si asa.

⁹ Totoso avosia Zisu sa zinama gua asa tanisa koimata, si magasa hola Nana, ke zama la si Asa koari na kobi tie pu luli koa Sa: "Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu lopu ele dogoria Rau si keke tie, sapu ranerane kekeṅoṅo gua sa tie hie, meke koari kasa na tie Izireli ba gua tugo," gua si Asa.

¹⁰ Meke totoso kekere pule la pa vetu tanisa koimata sari kasa tie paleke inavoso, si la dogoria rini sa nabulu sapu ele magogoso nana tu.

Va Toa Pulea Zisu sa Tuna Koreo Tanisa Keke Nabonaboko

¹¹ Meke lopu seunae hola gua, si topue la pa keke vasileana pozana Neini si Asa. Luli tugo koa Sa sari kasa Nana disaepeli, meke keke puku tinoni lavata. ¹² Sipu adaṅae nuquru la tugo Sa pa sasada barana sa vasileana, si paleke vura mae nia mo rini si keke tie matena pude la pomunu nia, gua. Sa tie matena asa si na tuna titekēna mo keke barikaleqe nabonabokona. Keke puku vinarigara lavata koasa vasileana si lulina sa naboko. ¹³ Totoso dogoria Zisu sa naboko si tataru hola nia Sa, na hiva toka nia Sa si asa, ke zama la ia Sa: "Mu lopu kabo," gunia Sa. ¹⁴ Meke ene la se Zisu, meke taṅinia Sa sa hape tomate, ke turu noso saripu palekena sa. Meke tiqe zama la ia Sa sa tie matena, "Koreo, Arau si zama atu koa goi, mu tekulu!" gua si Asa. ¹⁵ Toa pule sa tie matena, meke tekulu na podalae zama. Meke vala pule la nia Zisu si asa koasa tinana.

¹⁶ Matagutu hola meke magasa sari doduru, meke vahesia rini sa Tamasa meke zama, "Keke poropita nomana si vura mae koa gita, meke sa Tamasa si ele mae pude harupi sari Nana tie!" gua.

¹⁷ Sa inavosona Zisu hie si ta urahae la pa doduruna sa popoa tadi na tie Ziu, meke pa doduru popoa pa vari likohaena vasina.

Sari na Tie Paleke Inavoso te Zone Papitaiso

(Matiu 11:2-19)

¹⁸ Meke sipu tozi nia rina disaepeli te Zone koasa sari doduru gua pu evaṅi Zisu, si tioko vagi sa si karua disaepeli, ¹⁹ meke garunu lani sa si arini koe Zisu pude nanasa guahe: "Agoi tugo sa tie sapu tozia Zone sapu kote mae, gua? Ba kote aqa nia tu gami si keke votikaena?"

²⁰ Ke totoso la koe Zisu sari kara si nanasia rini si Asa: "Garunu gami Zone Papitaiso si gami kara pude mae nanasigo, sapu Agoi tugo sa tie sapu tozia Zone sapu kote mae, gua? Ba kote aqa nia tu gami si keke votikaena?" gua si arini.

²¹ Koasa totoso asa si salaṅi Zisu sari soku tie pa hopeke dia minoho na vinagauru, meke saripu ta hilae tomate kaleadi, meke soku tie behudi si va dodogorae pulei Sa. ²² Ke olaṅa la i Sa sari karua tie paleke inavoso te Zone, "Pule la mamu tozi koe Zone gua saripu avosi na dogori gamu. Na tie behu ba dodogorae, na tie ike ba ene pule, saripu popoqudi ba ta salaṅa, na tie nuli ba avavosae, saripu mate ba tava toa pule, meke sa Inavoso Leana te Tamasa si ta tarae

† 6:44 Mt 12:33 †† 6:45 Mt 12:34

koari na tie habahuala. †²³ Tamanae tugo saripu lopus nunala pa dia vina hinokaraqu Rau," gua se Zisu.

²⁴ Mudidia taloa pule sari na disaepeli te Zone, si podalae zama nia Zisu koari na kobi tinoni sa gugua e Zone. Zama si Asa, "Totoso la gamu pa qega pude la avavoso koe Zone, na sa si emi la dogoria gamu? Keke tie sapu malohoro kekeŋoŋo na elo duduli sapu va niniu ia na givusu? ²⁵ Ba na sa si hiva la dogoria gamu? Keke tie sapu pokopoko va leleanae? Lokari, sari na tie gugua asa, si hoke koa valeana hola tu pa vetu baŋara! ²⁶ Tozi Nau, na sa zoŋazoŋa tugo si emi la dogoria gamu? Keke poropita? Uve, na poropita tugo si asa, ba se Zone, si arilaena hola ni sa sari na poropita. ²⁷ E Zone mo sapu tozia sa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe:

'Zama sa Tamasa:

Kote garunu kenu la nia Rau sa Qua tie paleke inavoso,

sipu lopus ele kamo la si Goi, pude va namanama ia sa Mua sirana,' gua. ††

²⁸ Tozi hinokarani gamu Rau, sapu arilaena hola ni e Zone Papitaiso sari doduru pu koa va kenue koa sa, ba asa sapu hiteke hola pa Binaŋara te Tamasa, si noma hola nia sa se Zone," gua se Zisu.

²⁹ Totoso avosia ri doduru tie, meke sari tie hata takisi tugo sa zinama te Tamasa koe Zone, si va sosodea rini sapu toŋotona sa sirana te Tamasa, sina ta papitaiso si arini koasa. ††³⁰ Ba sari na tie va tumatuma koasa Tinarae te Mosese meke na Parese si kilua rini sa hiniva te Tamasa koa rini, sina korodia ta papitaiso koe Zone.

³¹ Meke zama pule se Zisu. "Ego, na sa kote va padapada guni Rau sari na tie pa rane ŋinoroi? Vegugua si arini? ³² Gua tugo ari na koburu pu habotu lopilopi pa vasina maketi koari hopeke dia pukuna, meke vari velavela karovi si arini, meke zama guahe: 'Kera atu ni gami sari na kinera mate pa tinalotana, ba lopus kabo si gamu. Mike atu ni gami sari na kinera vinarihaba pa qinetuqetu, ba lopus peka si gamu,' gua. ³³ Totoso mae tarae se Zone Papitaiso, si hoke madi pa ginani, meke lopus napo vaeni si asa; ke zama si gamu, 'Koa ia tomate kaleana si asal' gua. ³⁴ Ba totosu mae sa Tuna na Tie si hena na napo si Asa, ke zama pule si gamu, 'Na tie doa, meke na tie naponapo si Asa, meke na baere tadi na tie hata takisi, meke tadi kaiqa tie kaleadi pule si Asa,' gua pule. ³⁵ Ba sa ginilagilana lohina te Tamasa si ta dogoro vura pa korapadi ri na tinavete tadi na Nana tie."

Zisu si Koa pa Vetu te Saimone sa Parese

³⁶ Beto asa si ruvatia keke Parese se Zisu, pude la henahena somanae koa sa pa nana vetu. Ke la se Zisu, meke habotu henahena somanae koa sa. ³⁷ Koasa vasileana asa si koa nana si keke barikaleqe kaleana. Totoso avoso nia sa sapu korapa henahena pa vetu tanisa Parese se Zisu, si palekia sa si keke vovoina

† 7:22 Ais 35:5-6; Ais 61:1 †† 7:27 Mal 3:1 ‡ 7:29 Mt 21:32; Lk 3:12

lumu sapu ta tavetae patu †† arilaena, sapu siŋia na lumu humaŋa lea. ††³⁸ Meke la turu kabokabo nana pa mudina Zisu, tata pa nenena, meke va boboso ni kolo matana sa sari nenena Zisu, meke puha va popa ni kaluna sa. Beto meke ahoi sa sari na nenena Zisu, meke tiqe zoropo ni lumu sa. ³⁹ Meke totosu dogoria sa Parese sapu gua asa, si zama golomo telena si asa, "Be guana keke poropita hinokara sa tie hie, si be kote gilania mo Sa sa barikaleqe kaleana pu tiqna Sa hie!" gua si asa.

⁴⁰ Meke zama vura la koasa se Zisu, "Saimone, hiva tozi nigo Rau si keke tiŋitoŋa," gua si Asa.

"Leana titisa, tozi nau," gua sa Parese.

⁴¹ "Koadia si karua tie pu lipulipu koa keke tie pu hoke va malumu lipulipu. Keke si lima gogoto poata siliva †† si lipulipu ni Sa, meke keke pule si ka lima ŋavulu. ⁴² Ba lopus keke ari kara si boka tabara pulea sa nana lipulipu, ke taleoso ni mo sa tie ari nana poata sari kara, meke va mate pani mo sa sari dia lipulipu. Ego, esei ari karua tie hire si kote tataru hola nia sa sa tie ari nana poata?" gua se Zisu.

⁴³ "Gina asa sapu noma hola nana lipulipu sapu taleoso nia sa tie," gua se Saimone. "Goto puta goi," gua se Zisu.

⁴⁴ Beto asa si taliri la si Asa koasa barikaleqe, meke zama la koe Saimone, "Dogoria goi sa barikaleqe hie? Totosu nuquru mae Rau pa mua vetu si lopus poni Au kolo goi, pude dalo i sari na nenequ. Ba sa barikaleqe hie, si va boboso nia kolo matana sa sari nenequ, meke puha va popa ni kaluna sa. ⁴⁵ Agoi si lopus aho va kamo Au, ba asa si aho la i mo sa sari nenequ podalae gua kamo Rau tani. ⁴⁶ Agoi si lopus lumua sa batuqu, ba asa si zoropo ni lumu humaŋa lea sa sari nenequ. ⁴⁷ Ke tozi nigo Rau si guahe: Sari nana sinea sokudi si ele taleosae, ura noma hola sa tataru tanisa sapu ele vata dogoro nia sa. Ba asa sapu lopus soku nana sinea sapu taleosae, si lopus noma tugo sa nana tataru sapu va vuraia sa," gua si Asa.

⁴⁸ Beto asa, si zama la koasa barikaleqe se Zisu, "Ele taleosae sari na mua sinea," gua si Asa.

⁴⁹ Totosu avosia sari kaiqa pule pu somana henahena si qumiqumi golomo pa bulodi si arini, "Esei sa tie hie, ke na sinea ba taleoso ni tu Sa?" gua si arini.

⁵⁰ Ba zama la koasa barikaleqe se Zisu, "Sa mua rinaŋeraŋe si ele harupigo. Mu taloa va bulei mua," gua si Asa.

Sari na Barikaleqe pu Zuka ia sa Tinavete te Zisu

8 Mudina sapu gua asa si la ene tarae nia Zisu koari na vasivasileana hitekedi na nomadi, sa Inavoso Leana tanisa Binaŋara te Tamasa. Luli tugo koa Sa sari ka manege rua Nana disaepeli, ² meke gua tugo sari kaiqa barikaleqe pu ele koa i tomate kaleadi, meke hipuru pani Sa, meke salani tugo Sa koari kaiqa dia vinagauru. E Mere pa vasileana Magidala si keke,

†† Sa patu arilaena si ta pozae pa zinama English "Alabaster".

†† 7:37 Mt 26:7; Mk 14:3; Zn 12:3 ††† Keke poata siliva si padana sa tinabara tana keke tie tavetavete pa keke rane pa totosu asa.

sapu koa ia ka zuapa tomate kaleadi, meke hipuru pani Zisu. ¹³ E Zoana si keke, sa barikaleqe te Kuza sapu sa nabulu te Herodi, meke e Suzana tugo si keke, meke sokudi pule sari barikaleqe saripu zuka ia sa tinavete te Zisu meke sari disaepeli koari dia likakalae soti teledia.

Sa Parabolona sa Tie Uma

(Matiu 13:1-9; Maka 4:1-9)

⁴ Totoso korapa varigara va soku la sari na tinoni koari na vasivasileana koa Sa, si tozia Sa koa rini sa parabolod hie:

⁵ “Keke totoso si la si keke tie uma, meke taburu ni sari na kiko pa nana inuma. Totoso taburu ni sa sari na kiko si kaiqa si hoqa la pa korapa sirana ke neti rina tie, meke mae gani betoi rina kurukuru tapuru si arini.

⁶ Kaiqa si hoqa la pa pepeso sapu tale patupatuna, meke sipu toa vura mae sari na linetelete si harahara si arini, sina popa sa pepeso vasina. ⁷ Kaiqa rina kiko si hoqa la vasina koa ia na hilibubuku, ke toqolo sage turana na hilibubuku, meke ilupu va matei si arini. ⁸ Ba kaiqa kiko si hoqa la pa pepeso leanana, ke toa meke vua valeana, meke hopeke keke gogoto kiko koai.” Meke totoso zama beto ni Sa saripu gua hire, si velavela guahe si Asa: “Asa sapu ari taliqana si mani va avoso,” gua se Zisu.

Sa Nati Ginuadi rina Parabolod

(Matiu 13:10-17; Maka 4:10-12)

⁹ Meke mae nanasa nia ri Nana disaepeli koa Sa sa ginuana sa parabolod hie, ¹⁰ ke tozini Sa si arini, “Sari na tinumatumae tomedi koasa Banaqara te Tamasa, si ele vata gilana ni Tamasa koa gamu, ba koari na votiki tie, si zama pa parabolod si Arau, pude madi dodogorae, ba lopu dono gilania; pude madi avavosae, ba lopu avoso gilani rini ginuadi. ¹¹

Va Bakalia Zisu sa Parabolod tanisa Tie Uma

(Matiu 13:18-23; Maka 4:13-20)

¹¹ Ego, sa ginuana sa parabolod hie si guahe: Sa kiko si sa zinama te Tamasa. ¹² Sari na kiko pu hoqa pa vale sirana si gua arini pu avosia sa zinama, ba mae se Setani meke vagi pania sa zinama pa bulodi, pude madi lopu va hinokara na ta harupu si arini, gua.

¹³ Sari na kiko pu hoqa la pa pepeso sapu tale patupatuna meke lopu moata pepesona, si gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, meke vagi qetuqetu nia rini. Ba lopu soto va nabu pa bulodia sa zinama sina lopu va gore karoso si arini. Ke totoso raza mae sari na tinasuna, na ninaqunaquna sa Inavoso Leana sana, si luara pania rini si asa. ¹⁴ Sari na kiko pu hoqa koari na hilibubuku, si gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, ba sari na ilipunanadi ri na tinagotago, meke na inokoro pude koa qetuqetu na koa valeana, si hukatia sa Inavoso Leana, ke lopu boka vua pa dia tinoa. ¹⁵ Sari na kiko pu hoqa la pa pepeso leanana, si

† 8:2 Mt 27:55-56; Mk 15:40-41; Lk 23:49 †† 8:10 Ais 6:9

gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, meke kopu nia na va tabea rini pa bulodia, meke soto va nabu osolae vua valeana si arini.

Lopu Tomea sa Mua Kalalasa

(Maka 4:21-25)

¹⁶ Loke tie si va katua sa zuke meke va opo tamunu nia lolu, babe vekoa pa kauru teqe ululu. Ba kaqu va hakea sa si asa pa keke hakehakeana zuke, pude saripu nuquru mae, si kaqu dogoria sa kalalasa. [†]

¹⁷ Ura sapu ta tome si kaqu tava vura, meke sapu ta nobi tamunu, si kaqu ta gilana, meke kaqu tava vura tugo pa kalalasa. ^{††}

¹⁸ Mi balau na va avoso valeana mae koa Rau! Sina sa tie sapu ari nana ginilagilana si kote ta poni va soku, meke asa sapu loke nana si sa vasinahite sapu tagoa sa ba kote ta vagi palae koa sa.” ^{††}

Sa Tinana meke sari Tasina e Zisu

(Matiu 12:46-50; Maka 3:31-35)

¹⁹ Meke mae koe Zisu sa tinana meke sari na tasina koreo, ba lopu boka kamo la ia rini si Asa, sina moatana sa vinarigara tie. ²⁰ Meke keke rina tie si la tozi nia se Zisu, “Hiva dogorigo sa tinamu, meke sari na tasimu koreo, korapa turu aqa pa sada sarini,” gua si asa.

²¹ Ba olaqa la koa rini se Zisu, “Sa tinaqu, meke sari na tasiqu, si arini pu avosia, meke va tabea sa zinama te Tamasa,” gua si Asa.

Va Bulea Zisu sa Raneboni

(Matiu 8:23-27; Maka 4:35-41)

²² Keke rane si zamai Zisu sari Nana disaepeli. “Aria mada karovo la pa kali karovona sa kopi Qaleli,” gua si Asa, ke surana si arini koa keke koaka meke toka la.

²³ Sipu korapa toka la rini, si puta se Zisu, meke raza gore mae gana sa givusu ninirana koasa kopi, meke sinia na kolo sa koaka, ke tata lodu si arini. ²⁴ Meke la va vanunia rina disaepeli se Zisu, “Banaqa, Banaqa, vanunu, tata mate si gita,” gua si arini. Ke tekulu se Zisu meke norea Sa sa givusu, meke na bogusu; totoso asa si mate gore sa raneboni, meke kapuna bule nodolo sa kolo. ²⁵ Meke zama la koari na disaepeli si Asa, “Avei sa mia rinaqerane?” gua si Asa. Magasa na matagutu si arini, ke vari zamai teledia. “Esei sa tie hie? Ke va tabea tu rina givusu na bogusu!” gua si arini.

Ta Salana sa Tie Koaia Tomate Kaleadi

(Matiu 8:28-34; Maka 5:1-20)

²⁶ Meke toka la pa kali karovona sa kopi Qaleli si arini, sapu pa popoa Qerasa. ²⁷ Totoso neti gore tugo pa masa se Zisu, si mae takalia mo keke tie sapu koa ia tomate kaleadi si asa. Na tie pa vasileana sana si asa, ba ele seunae hola sapu dododohona mo sa tie hie,

‡ 8:16 Mt 5:15; Lk 11:33 †† 8:17 Mt 10:26; Lk 12:2 †† 8:18 Mt 25:29; Lk 19:26

meke lopu koa pa vetu, ba koa la mo koari na bae popomunuana. ²⁸ Totoso dogoria tugo sa se Zisu, si gagaemana, meke hoqa kokotuŋu pa kenuna Sa, meke velavela guahe: "Zisu, Tuna sa Tamasa Ululuna Hola! Nasa si hiva nia Goi koa rau? Tepa igo rau pude Mu lopu va kilasa au pa tinasigiti!" gua si asa. ²⁹ Tepa guahe si asa, sina ele zama ia Zisu sa tomate kaleana pude vura taloa koa sa tie sana. Soku totoso si hoke ta higorae nia sa tie hie sa tomate kaleana, ke be ta pusie seni tu limana na nenena, meke kopu nia rini, ba hoke kumati sa sari na seni, meke turaŋa la nia tu sa tomate kaleana pa qega si asa.

³⁰ Meke nanasia Zisu sa tie, "Esei sa pozamu?" Meke olaŋa si asa, "E Rerege," gua si asa, sina sokudi sari na tomate kaleadi pu koa koasa tie hie. ³¹ Meke tepa ososo sari na tomate kaleadi koe Zisu, pude lopu garunu lani Sa koasa pou loko kokoina †, gua.

³² Ego, lopu seu vasina si koa nana si keke rovana boko lavata, korapa ganigani gedi pa kali toqere tata koa rini. Ke tepa koe Zisu sari na tomate kaleadi pude la nuquru koari na boko, gua, ke va malumi Sa si arini. ³³ Vura taloa si arini koasa tie, meke la nuquru koari na boko. Meke haqala gore sa rovana boko hie pa kali taba meke la hoqa suvu pa kopi, meke lodu mate beto.

³⁴ Sari na tie pu kopudi ri na boko, si govete beto totoso dogoria rini sapu gua ta evaŋa. La tozi va enea rini sa inavoso pa vasileana, meke koari na tie pa vari likohaena sa popoa sana. ³⁵ Ke vura la sari na tie pude dogoria sapu gua ele ta evaŋa. Meke sipu mae si arini koe Zisu, si dogoria rini sa tie pu ta salaŋa, korapa habotu kapae nana pa nenena Zisu. Ele pokopoko, meke ele gilae tu, ke matagutu sarini. ³⁶ Ba arini pu dogorona sapu gua ta evaŋa, si vivinei nia koari na tie gua meke ta salaŋa sa tie sana. ³⁷⁻³⁹ Beto hoi, si tepa ia ri doduru tiena sa popoa sana se Zisu pude taloa, sina matagutu sisigiti nia rini si Asa. Mae tepa luli koe Zisu sa tie pu tiqe ta salaŋana, ba tozi nia Zisu si asa, "Pule la pa mua popoa soti, mamu la totozia sa tinokae nomana gua sapu evaŋia sa Tamasa koa goi," gua si Asa. Meke la suraŋa pule pa koaka se Zisu meke toka pule taloa Nana. Meke pule sa tie, meke la tozi urahae nia sa pa nana popoa gua sapu evaŋia Zisu koasa.

Sa Tuna Vineki Zaerasi meke sa Barikaleqe pu Tiqua sa Poko te Zisu

(Matiu 9:18-26; Maka 5:21-43)

⁴⁰ Meke totoso kamo pule la pa kali karovona sa kopi se Zisu, si aqa va kamo ri na tinoni si Asa. Sina korapa aqa nia ri doduru tie si Asa. ⁴¹ Beto hoi si mae kamo gana sa koimata tanisa sinaqoqi, pozana e Zaerasi. Mae todoŋo si asa pa nenena Zisu, meke tepa ososo nia sa si Asa pude la pa nana vetu, ⁴² sina sa tuna vineki titekena sapu tiqe manege rua vuahenina mo, si tata mate hokara. Meke sipu korapa ene la se Zisu, si

† Sa pou loko kokoina sina vasina pu ta pusi sari na tomate kaleadi, osolae kamo sa dia totoso vina kilasa vina betobeto koasa nika toa holana. Mamu tiro pa Rev 9:1, 20:1-3, 14:

zukuru varikali nia rini si Asa. ⁴³ Meke koa nana koari kobi tinoni sana si keke barikaleqe, sapu kamo minoho †† tana barikaleqe ka manege rua vuaheni. Ele okipani beto ni sa koari na tie salaŋa sari doduru pu tagoi sa, ba lopu keke arini boka salaŋia. ⁴⁴ Ene mae gua pa mudina Zisu si asa, meke la tiqua sa sa hukihukiri poko te Zisu, meke pa totoso tugo asa si ta salaŋa sa nana minoho. ⁴⁵ Meke nanasa se Zisu, "Esei tiqu Au?" gua si Asa. Meke hopeke olaŋa si arini, "Lopu gami!" gua. Ke zama la koa Sa se Pita, "Baŋara, na kobi tie si vari likohae nigo, meke korapa zukurigo sara," gua si asa.

⁴⁶ Ba olaŋa se Zisu, "Keke tie si tiqu Au, ura gilania Rau pa tiniqu sipu vura taloa sa niniraŋira koa Rau," gua si Asa. ⁴⁷ Gilania sa barikaleqe sapu ele ta gilana mo sapu gua evaŋia sa, ke matagutu sisigiti meke neneqara si asa, meke la hoqa kokotuŋu pa nenena Zisu. Meke tozi helahelae nia sa koe Zisu pa kenudi ri doduru tie, gua meke tiqua sa sa poko te Zisu, meke pa totoso tugo asa si ta salaŋa si asa. ⁴⁸ Ke zama la koa sa se Zisu, "Tuqu, sa mua rinaŋerane si ele salaŋigo, mu taloa va bulei mua tu," gua si Asa.

⁴⁹ Sipu korapa zama gua se Zisu si mae kamo mo sa tie paleke inavoso pu taluarae mae guana pa vetu te Zaerasi, sa palabatu pa sinaqoqi. Meke zama, "Ele mate tu sa tumu vineki, ke mu lopu va tupitia pude va mae ia sa Titisa," gunia sa se Zaerasi.

⁵⁰ Totoso avosia Zisu sapu gua asa, si zama la ia Sa se Zaerasi, "Mu lopu matagutu, ba mu va hinokara, meke kote leana mo sa tumu," gua si Asa.

⁵¹ Totoso kamo la si Asa pa vetu te Zaerasi, si lopu va malumi Sa sari na tie pude nuquru luli la koa Sa, ba ari Pita, Zone, Zemisi, meke sari karu tiatamana mo sa vineki. ⁵² Sipu korapa gua si sari doduru tie si korapa takatakala pa mate, meke kaboa rini sa koburu. Meke zama la i Zisu si arini, "Lopu kabo gamu, lopu mate sa vineki, na puta gana mo," gua si Asa.

⁵³ Meke hegere nia rini si Asa, sina tumae nia dia sapu ele mate si asa. ⁵⁴ Ba taŋinia Zisu limana sa koburu meke zama ia sa, "Tuqu, mu tekulu," gua si Asa. ⁵⁵ Pule la sa maqomaqona sa vineki meke tekulu mo sa koburu, ke tozi ni Zisu si arini pude ponina ginani, mani henahena. ⁵⁶ Meke magasa sisigiti sari karua tiatamana, ba va balau Zisu si arini pude di lopu vivinei nia pa tie sapu gua ta evaŋa.

Garunu Vura ni Zisu sari ka Manege Rua Disaepeli

(Matiu 10:5-15; Maka 6:7-13)

9 Tioko varigara ni Zisu sari ka manege rua disaepeli, meke poni Sa sa niniraŋira, pude hipuru pani sari doduru tomate kaleadi, meke pude salaŋi sari na minoho. ² Meke garunu vura ni Sa si arini pude tarae nia sa Binaŋara te Tamasa, meke pude salaŋi saripu moho. ³ Zamai Sa, "Mi lopu palekia keketona pa mia inene la, lopu paleke kolu hodu, na huneke, na vinabeo, na poata, meke lopu paleke hopeke sote pule, ba sapu va sagei mo gamu. ⁴ Vasina pu va kamo

†† Sa "minoho tana barikaleqe" ginuana si va goregore ehara.

gamu rini pude koa, si mi koa mo koasa vetu sana, osolae taluarae si gamu koasa vasileana asa. ⁵ Vasinu pu lopu va kamo gamu rina tie, si mi luara pania sa popoa sana. Tavusu pani sari na kavuru pepesona sa popoa asa pa nene mia, pude na vina balau la koa rini, sapu kaqu va kilasi Tamasa si arini," gua si Asa. †

⁶ Meke taluarae sari disaepeli, meke ene la koari doduru vasivasileana. Tarae nia rini sa Inavoso Leana, meke salaŋi rini saripu moho pa doduru vasina.

Nunala se Herodi

(Matiu 14:1-12; Maka 6:14-29)

⁷ Totoso avoso ni e Herodi d, sa baŋara pa Qaleli sari doduru saripu gua ta evaŋa hire, si nunala si asa. Sina tozi nia ri kaiqa sapu e Zone Papitaiso si ele toa pule pa minate, gua. ††⁸ Ari kaiqa pule si zama sapu e Ilaiza si ele vura pule mae, gua, meke kaiqa pule si zama sapu keke rina poropita pukerane si toa pule pa minate, gua. ⁹ Meke zama se Herodi, "Ele kupa pania tu rau batuna se Zone, ba savana pule sa tie pu evaŋi sari doduru ginugua pu avosi rau hire?" gua si asa. Meke podekia sa pude dogoria se Zisu.

Poni Zisu sari ka Lima Tina Tie

(Matiu 14:13-21; Maka 6:30-44; Zone 6:1-14)

¹⁰ Meke pule mae sari na apositolo, meke tozi rini koe Zisu sari doduru gua pu evaŋi rini. Ke turaŋi Sa si arini meke la teledia pa keke vasileana pozana Betiseda. ¹¹ Totoso avoso nia rina kobi tinoni sapu gua asa, si luli la ia rini se Zisu. Ke va kamoi Sa si arini, meke tarae nia Sa koa rini sa guguaana sa Binaŋara te Tamasa, meke salaŋi Sa saripu mohodi.

¹² Meke sipu veluvelu sa popoa, si mae koa Sa sari ka manege rua disaepeli, meke zama, "Mu garunu taloa ni sari na tinoni, pude boka la hata gedi ginani, na putaputana koari na vasivasileana nomadi na hitekedi, saripu tatadi, sina vasina ivuluna si hie," gua si arini.

¹³ Ba zama la i Zisu si arini, "Poni mo gamu," gua si Asa. "Ka lima bereti meke karua igana mo si koa hire. Ba vegua? Hivani gami Goi pude la holu poni ginani gami sari na kobi tinoni hire?" gua si arini. ¹⁴ Ura ari ka lima tina sari na tie arini. Meke zamai Zisu sari Nana disaepeli, "Va habotu i sari na tie pa hopehopeke lima ŋavulu pa keke pukuna," gua si Asa.

¹⁵ Meke sipu ele va haboti rina disaepeli sari na tinoni, ¹⁶ si vagi Zisu sari ka lima bereti meke sari karua igana, meke doŋo sage la pa Maŋauru si Asa meke mana ni Sa. Meke tiqe videvidei Sa, meke vala ni Sa koari na disaepeli, pude va hia lani koari na tie. ¹⁷ Henahena sari doduru, meke deŋa valeana. Meke pudiki va siŋi ni umumu ginani koa holadi rina disaepeli si ka manege rua pili.

Helahelae Vura nia Pita sa Guguaana e Zisu

(Matiu 16:13-19; Maka 8:27-29)

¹⁸ Keke rane sipu korapa varavara telena se Zisu, si koa turaŋia ri Nana disaepeli. Meke nanasi Zisu si arini, "Tozi Nau, esei guni Nau rina tie si Arau," gua si Asa.

¹⁹ Meke olaŋa sarini, "Kaiqa si zama, 'E Zone Papitaiso,' gua, kaiqa si 'E Ilaiza' gua, meke kaiqa pule si, 'Keke votiki poropita pukerane si toa pule!' gua." †

²⁰ "Gamu si vegua? Esei balabala Nau gamu si Arau?" gua si Asa.

Meke olaŋa se Pita, "Agoi tugo sa Karisito d pu mae guamu koe Tamasa," gua si asa. ††

Tozia Zisu sa Nana Tinasigiti na Minate

(Matiu 16:20-28; Maka 8:30 kamo hinia 9:1)

²¹ Beto asa, si naqui Zisu sari Nana disaepeli pude lopu tozia pa keke tie, sapu Asa tugo sa Karisito.

²² Tozini tugo Sa, "Sa Tuna na Tie si kaqu koa tava sigiti, meke kaqu ta kilu koari na koimata tadi na tie Ziu, na ŋati hiama, meke koari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese. Kaqu tava mate si Asa, ba pa rane vina ŋeta, si kaqu tava turu pule pa minate," gua si Asa.

²³ Meke zama la koari doduru si Asa, "Asa sapu hiva luli Au, si mani lopu ruriti sari doduru nana ginugua soti telena, meke mani ovulu palekia nana korosi doduru rane ††, meke luli Au. †††²⁴ Ura asa sapu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa si asa. Ba asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa pa linuliqu Rau si kaqu vagia sa sa tinoa hola. †††²⁵ Na lineana sa si kote va gavoria sa tie, be hiva tago ia sa sa doduruna sa kasia popoa, ba siana nia sa sa tinoa hola? Namu loketoŋa hokara! ²⁶ Asa sapu kurekure Nau si Arau, meke sari Qua zinama, si kaqu kurekure nia tugo sa Tuna na Tie, pana mae si Asa koasa Nana tinolava ŋedalana, meke koasa tinolava ŋedalana tanisa Tamana, meke tadi na mateana hopedi. ²⁷ Maqu tozi va hinokarani gamu Rau, sapu kaiqa gamu pu koa hire si lopu kaqu mate osolae dogoria rini sa Binaŋara te Tamasa," gua si Asa.

Ta Ilirae Ŋedala sa Isumatana e Zisu pa Toqere

(Matiu 17:1-8; Maka 9:2-8)

²⁸ Meke sipu pada zuapa rane hola gua zama ni Sa saripu gua sara, si turaŋi Sa sari Pita, e Zone meke Zemisi, meke sage la pa toqere si arini pude varavara.

²⁹ Sipu korapa varavara Sa, si ta ilirae ŋedala sa isumatana, meke sari Nana poko si keoro sisigiti.

³⁰ Meke karua tie, ari Mosese e Ilaiza si vura va hodaka la koa Sa. ³¹ Ŋedala si arini, meke mae vivinei nia rini koe Zisu sa Nana tina luarae sapu kote va gorevura ia Sa pa Zerusalem. ³² Se Pita meke sari karua disaepeli

† 9:19 Mt 14:1-2; Mk 6:14-15; Lk 9:7-8 †† 9:20 Zn 6:68-69 †† Sa ginuana "Palekia nana korosi" si mani va namanama pude koa ta sisigiti pa linulina e Karisito, kekeŋoŋo guana minate pa korosi. ††† 9:23 Mt 10:38; Lk 14:27 ††† 9:24 Mt 10:39; Lk 17:33; Zn 12:25 § 9:28 2 Pit 1:17-18

† 9:3 Lk 10:4-11; TTA 13:51 † 9:5 TTA 13:51 †† 9:7 Mt 16:14; Mk 8:28; Lk 9:19

turaṅana si ele puta muliṅu tu, ba vaṅunu si arini meke dogoria rini sa ṅinedala te Zisu, meke sari karua tie pu turu somanae koa Sa. ³³ Meke sipu korapa taluarae taloa koe Zisu sari karua tie, si zama la koa Sa se Pita, “Baṅara, leana hola sapu koa tani si gami! Mami taveti ka ṅeta ipi, keke Tamugoi, keke te Mosese, meke keke te Ilaiza,” gua si asa. (Ba lopu gilania Pita sapu gua zama nia sa telena.)

³⁴ Meke sipu korapa zama se Pita, si vura mae si keke lei meke mae opo adumi si arini, ke matagutu sari disaepeli sipu mae nobi tamuni sa lei si arini. ³⁵ Meke keke mamalaini si mae koa sa lei, sapu zama guahe: “Hie tugo sa Tuqu sapu ele vizatia Rau, mi avosia si Asa!” gua. †

³⁶ Totoso noso sa mamalaini, si e Zisu mo telena si koa hola, ba lopu hite vivinei ni ri disaepeli pa tie koari na totoso arini gua sapu dogori rini.

Ta Salaṅa sa Koreo Koaia Tomate Kaleana

(Matiu 17:14-18; Maka 9:14-27)

³⁷ Meke pa koivugona totoso taluarae gore pule mae pa toṅere se Zisu meke sari ka ṅeta disaepeli, si la tutuvia keke puku vinarigara lavata si Asa. ³⁸ Meke keke tie pa korapana sa puku tinoni lavata si velavela vura guahe: “Titisa! Hiva nigo rau pude mae dogoria sa tuqu koreo, ura asa mo sa qua koburu titekēna. ³⁹ Na nuquria keke tomate kaleana si asa, meke pude kamoā si hoke kukili va hodahodaka, meke hoqa neneqara, meke vura ia na ṅoroṅoro ṅuzuna. Vata sigiti hola ia sa tomate kaleana si asa, meke hoke ta kamoe va kalekaleana, meke lopu hiva luaria sa tomate kaleana si asa! ⁴⁰ Ele tepai rau sari mua disaepeli pude hipuru pania, ba lopu boka ia rini,” gua si asa.

⁴¹ Meke olaṅa la se Zisu, “Kei, na sinage va gugue, na kaleamia si gamu! Vea seunae gua kaqu koa turaṅa gamu, na tupitini gamu Rau? Turaṅa mae nia koa Rau tani sa mua koburu!” gua si Asa.

⁴² Sipu korapa turaṅa mae nia sa koreo, si va hoqaiā sa tomate kaleana si asa pa pepeso, meke neneqara na garata si asa. Meke hipuru pania Zisu sa tomate kaleana, ke ta salaṅa sa koreo, meke vala pulea Sa koasa tamana. ⁴³ Meke magasa beto nia ri doduru tie sa ṅiniraṅira te Tamasa.

Tozi Pulea Zisu Guguana sa Nana Minate

(Matiu 17:22-23; Maka 9:30-32)

Sipu korapa magasa ni rina tie sari doduru ginugua pu evaṅi Zisu, si zama la si Asa koari Nana disaepeli, ⁴⁴ “Mi lopu muliṅi nia gua sapu kote tozini gamu rau kamahire, sapu sa Tuna na Tie si kote ta vala pa limadi rina tie,” gua si Asa. ⁴⁵ Pupuhu nia rina disaepeli gua sapu zama nia Sa. Tava paere koarini sa ginuana, pude di lopu tumae nia rini, ba pamaṅa nanasa la nia rini koa Sa.

Esei sapu Arilaena Hola?

(Matiu 18:1-5; Maka 9:33-37)

⁴⁶ Meke keke vinaritokei si ta evaṅa pa varikorapadi ri kasa disaepeli, sapu esei si arilaena hola koa rini, gua. ^{††47} Gilania Zisu sapu gua varitokei nia rini, ke vagia Sa si keke koburu hite meke va turua Sa pa kapana. ⁴⁸ Meke zama la koa rini si Asa, “Asa sapu va kamo ia sa koburu hite hie pa korapa pozaqu Rau, si va kamo Au tugo sa si Arau. Meke asa sapu va kamo valeana Au, si va kamoā tugo sa si Asa sapu garunuqu Rau. Ura asa sapu hiteke hola koa gamu doduru, si asa tugo si arilaena hola,” gua si Asa. ‡

Arini pu Tokani Gamu

(Maka 9:38-40)

⁴⁹ Meke zama la koa Sa se Zone, “Baṅara, dogoria gami si keke tie sapu hipuru palae tomate kaleadi pa pozamu Goi, meke tozi nia gami si asa pude noso, sina lopu somanaena koa gita si asa,” gua si asa.

⁵⁰ Meke zama se Zisu, “Mi lopu podekia pude va nosoa si asa, ura asa sapu lopu va kari gamu, si tokani gamu tugo sa,” gua si Asa.

Lopu Va Kamoā Ari pa Sameria se Zisu

⁵¹ Meke sipu tata kamo mae sa totoso pude kaqu sage pule pa Maṅauru si Asa, si va ṅinira ia Zisu sa Nana binalabala meke topue la pa Zerusalemā si Asa.

⁵² Garunu kenu la tie paleke inavoso se Zisu koasa vasileana pa Sameria, pude va namanama veko ponia sari na tiṅitoṅa pu ta hivae koa Sa. ⁵³ Ba korodia sari na tie koasa vasileana sana pude va kamoā si Asa, sina sa Nana inene si la gua tu pa Zerusalemā. ⁵⁴ Ke totoso dogoria ri na disaepeli, ari Zemisi e Zone, sapu gua asa, si zama si arini, “Baṅara, vea hiva nia Goi, pude mami tioko gore nia gana sa nika pa Maṅauru, pude sulu pani gedi sari kasa tie sara?” gua sari kara. ††

⁵⁵ Ba taliri meke norei Zisu sari karua ††. ⁵⁶ Beto asa, si ene hola la pa keke votiki vasileana se Zisu, meke sari Nana disaepeli.

Saripu Hiva Lulia se Zisu Ba Ruarabeke

(Matiu 8:19-22)

⁵⁷ Meke sipu korapa ene la rini, si mae zama koe Zisu si keke tie, “Doduru vasina pu la ia gua Goi, si maqu luligo,” gua si asa.

⁵⁸ Ba olaṅa la koa sa se Zisu, “Sari na kurukuru ṅame, na kurukuru tapuru, ba hite ari dia qoqoro na vori tu, ba sa Tuna na Tie si loke Nana vasina soti pude eko magogoso,” gua si Asa.

⁵⁹ Meke zama la ia pule Sa si keke tie, “Mae luli Au,” gua.

†† 9:46 Lk 22:24 ‡ 9:48 Mt 10:40; Lk 10:16; Zn 13:20 †† 9:54 2 Baṅ 1:9-16 †† Kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si hodaia sa vesi hie meke zama guahe: “Lopu gilana valeania gamu guguana sa Maqomaqo sapu lulia gamu, sina Na Tuna na Tie si lopu mae pude va mate tie, ba pude harupi tu si arini.”

† 9:35 Ais 42:1; Mt 3:17, 12:18; Mk 1:11; Lk 3:22

Ba olaña la sa tie, “Baņara, Mu va malumau, pude la pomunu paki nia sa tamaqu,” gua si asa.

⁶⁰ Ba olaña la ia Zisu si asa, “Vekoi saripu matedi pude madi pomunu ni sari na tie matedi. Ba agoi, si mu la mamu tarae nia sa Binaņara te Tamasa,” gua si Asa.

⁶¹ Meke zama pule si keke tie, “Baņara, kote luli Igo rau, ba va malumu paki au pude pule meke zama luluara koari pa qua vetu,” gua si asa. †

⁶² Ba olaña la ia Zisu si asa, “Sa nabulu te Tamasa sapu kekeņoņo guana tie uma pu taņini rupaha pa tinavete uma, si lopu garogaro koasa Binaņara te Tamasa,” gua si Asa.

Garunu Vura ni Zisu sari ka Zuapa Navulu Rua Tie

10 Beto saripu gua hire, si vizati Zisu sari ka zuapa navulu rua †† tie, meke garunu taloa ni Sa, hopehopeke karua, pude la va kenue koari doduru vasileana, na popoa pu lopu seunae kote kamo la i Sa. ² Zamai Sa sarini, “Soku sari na vuvua komiha, ba lopu soku sari na tie pakepakete. Mi varavara la koa sa Baņarana sa vuvua pude garunu la ni sari na tie pakepakete, pa Nana inuma, pude mani varigara ni sari na vuadi. ³ Mi la! Garunu vurani gamu Rau, gua tugo rina lami pa varikorapadi rina siki pinomo variva mate. ⁴ Mi lopu paleke vovoina poata, babe na huneke, na sadolo; mi toņoto la mo koari na vasivasileana. Mi lopu vivinei va hola pana toťoso tutuvia gamu si keke tie pa siraņa. ⁵ Pana nuquru si gamu pa keke vetu, si kekenu mamu zama guahe: ‘Mani koa koa gamu sa binule meke sa minana te Tamasa,’ mi gua. ⁶ Be koa nana si keke tie bule pa vetu asa si mani koa koa sa sa mia minana; ba be lopu gua si kote pule atu koa gamu sa mia minana sana. ⁷ Mi koa mo koasa vetu pu va kamo gamu, mamu henai na napoi mo gua saripu poni gamu rini. Ura sa tie tavetavete si garo tugo pude ta tabara. Mi koa mo koa sa vetu vasina va kamo gamu rini, osolae taluarae si gamu koasa vasileana sana. ⁸ Pana la kamo gamu pa keke vasileana meke tava kamo valeana, si mi henai sari na ginani pu poni gamu rini. ⁹ Mi salaņi saripu mohodi koasa vasileana asa, mamu tozi ni, ‘Sa Binaņara te Tamasa si tata mae koa gamu kamahire,’ mi gua. ¹⁰ Ba pana la gamu pa keke vasileana, meke be lopu va kamo gamu rini, si mi vura la pa siraņa, mamu zama guahe: ¹¹ ‘Kamo koari na kavuru pepesona sa mia vasileana sari pu napiti pa nene mami, ba tavusu pani tugo gami, pude na vina balau koa gamu sapu sa tinahuara si kaqu kamo koa gamu; ba mi tumae nia sapu sa Binaņara te Tamasa si ele kamo tata koa gamu!’ mamu guni. ¹² Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu sari na tiena sa popoa asa, si kaqu tava kilasa koe Tamasa pa rane vinaripitui, hola nia sapu gua ta evaņa pa Sodomu pa rane asa. ⁵

† 9:61 1 Baņ 19:20 †† Pa kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si ta kubere 70: ‡ 10:2 Mt 9:37-38 †† 10:3 Mt 10:16 †† 10:4 Mt 10:7-14; Mk 6:8-11; Lk 9:3-5 ††† 10:7 1 Kor 9:14; 1 Tim 5:18 ††† 10:10 TTA 13:51 § 10:12 Zen 19:24-28; Mt 11:24; Mt 10:15

Sari na Vasileana Vagugue

(Matiu 11:20-24)

¹³ Ke mi talotaņa si gamu pa vasileana Korazini, meke gamu pa Betiseda! Be ta evaņa koari na tie Zenitailo pa Taea meke pa Saedoni sari na tinavete variva magasadi gua pu ta evaņa koa gamu, si be ele pukerane tu kekere pa sinea si arini meke ele habotu tu pa eba meke pokopoko baika! ¹⁴ Ba gamu si kaqu tava kilasa koe Tamasa pa rane vinaripitui, hola nia gua sapu ta evaņa koari pa Taea meke Saedoni pa rane asa. ¹⁵ Meke sapu gamu pa Kepaniami! Balabala ia gamu sapu kote ta ovulu sage pa Maņauru si gamu gua? Lokari hokara! Kote ta gona gore la pa Heli si gamu!” gua si Asa. ^{5††}

¹⁶ Meke zama pule la koari Nana disaepeli se Zisu, “Asa sapu avoso gamu, si avosau tugo sa si Arau, ba asa sapu etulu gamu si etulau tugo sa si Arau, meke asa sapu etulau si Arau, si etulia tugo sa si Asa sapu garunau si Arau,” gua si Asa. ^{5†}

Pule Mae sari ka Zuapa Navulu Rua

¹⁷ Meke toťoso pule mae sari ka zuapa navulu rua, si qetuqetu hola si arini, meke zama, “Baņara, sari na tomate kaleadi, ba va tabe gami tugo toťoso hipuru pani gami si arini pa korapa pozamu Goi!” gua si arini.

¹⁸ Meke olaņa se Zisu, “Dogoria Rau se Setani, hoqa gore mae pa Maņauru, gua tugo na kapi. ¹⁹ Mi avoso mae! Ele ponini gamu Rau sa niniraņira, pude boka neti sari na noki, na nenege variva matedi, meke pude va kilasia gamu sa doduru niniraņira tanisa kana sapu e Setani, meke loketoņa si kote boka va kaleana gamu. ²⁰ Ba mi lopu qetu nia mo sapu va tabe gamu rina tomate kaleadi si gamu, ba mi qetu nia tu sapu sari na poza mia si ta kubere pa Maņauru,” gua se Zisu.

Qetuqetu se Zisu

(Matiu 11:25-27, 13:16-17)

²¹ Meke pa toťoso asa si ta siņie qinetuqetu koa sa Maqomaqo Hope se Zisu meke zama, “Tamaqu, Agoi na Baņara pa Maņauru meke pepeso! Vahesi Igo Rau si Agoi, sina tomei Goi sari ginugua hire koa rini pu gilagilana meke tumatumaedi meke vata dogoro ni koa rini pu guana koburu. Uve Tamaqu, pa Mua hiniva Goi ke ta evaņa sapu gua asa.

²² Sa Tamaqu si ele poni Nau sari doduru tiņitoņa. Loke tie si gilania sa Tuna, ba sa Tamana mo, meke loke tie si gilania sa Tamana ba sa Tuna mo, meke arini mo pu vizati sa Tuna pude va dogoro ni sa Tamana.” ^{5†}

²³ Meke taliri la koari Nana disaepeli se Zisu, meke zama golomi Sa, “Ta manae dia sari mata pu dogori sari na tiņitoņa gua pu dogori gamu! ²⁴ Maqu toťozini gamu, sokudi sari na poropita, na baņara pukerane pu

5† 10:13 Ais 23:1-18; Izk 26:1 kamo hinia 28:26; Zol 3:4-8; Em 1:9-10; Zak 9:2-4 5†† 10:15 Ais 14:13-15 5† 10:16 Mt 10:40; Mk 9:37; Lk 9:48; Zn 13:20 5††† 10:19 Sam 91:13 5† 10:22 Zn 3:35; Zn 10:15

edi hiva dogori na avosi gua saripu dogori na avosi gamu hire, ba lopu boka."

Sa Parabolo Tanisa Tie Sameria Leanana

²⁵ Meke keke tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si turu mae meke hiva podekia sa se Zisu. Zama si asa, "Titisa, na sa si kote tavetia rau pude vagia sa tinoa hola?" gua si asa. †

²⁶ Meke olaña la ia Zisu si asa, "Na sa si ta kubere koasa Tinarae te Mosese? Na sa si tiro gilania goi vasina?" gua si Asa.

²⁷ Meke olaña sa tie, "Mu tataru nia sa Bañara sa mua Tamasa pa doduru bulomu, pa doduru maqomaqomu, pa doduru mua ñinirañira, meke pa doduru mua binalabala'; meke hie pule, 'mu tataru nia sa turañamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi,'" gua si asa. ††

²⁸ "Olaña va gotogoto si goi, ke mu evañia mo sapu gua asa meke kaqu toa si goi," gua se Zisu. ‡

²⁹ Ba hiva vata dodogoro nia sapu ele tie gugua tu asa si asa, ke nanasia sa se Zisu, "Esei tugo sa turañaqu?" gua si asa.

³⁰ Meke olaña ia Zisu, "Keke tie si taluarae pa Zerusalem meke ene gore la pa Zeriko. Pa korapa nana inene la si rapata ia rina tie hikohiko si asa pa siraña, meke va gore vagi rini sari nana poko, sekea rini, meke veko pania rini tata matena, meke taloa dia.

³¹ Meke ta evaña sapu keke hiama si ene gore gua pa siraña asa, meke sipu dogoria sa sa tie bakorana, si ene va talevara nana pa kali siraña. ³² Beto asa, si ene mae gua tugo vasina si keke tie Livaeti. La hopiki nia sa sa tie bakorana, meke ene hola taloa nana tugo.

³³ Ba keke tie Sameria sapu ene gua tugo vasina, si la kamo sa sa tie. Totoso dogoria sa, si tataru nia sa si asa. ††³⁴ Ke la si asa meke zoropo ni oela, na vaeni sa sari na bakorana, meke pusi sa. Beto si ovulu va hakea sa pa nana don'ki, meke turaña la vekoa sa pa vetu putaputana tadi na tie enenedi, meke kopu nia sa si asa vasina.³⁵ Pa koivugona si vagi sa si karua poata siliva †† meke vala nia koasa tie kopu vetu, meke tozi nia sa, 'Mu kopu nia sa tie hie. Pana pule mae gua rau, si kote mae hobei rau gua sari pu oki pani goi pa kinopuna sa,' gua si asa.

³⁶ Ego, esei ari ka ñeta tie hire si na turañana sa tie pu ta ñoñovala koari na tie hikohiko?" gua se Zisu.

³⁷ "Asa tugo sapu tataru nia sa tie," gua sa tie.

Meke zama la koasa se Zisu, "Ego, mu la, mamu tavete kekeñoño gua puta tugo asa," gua si Asa.

La se Zisu pa Vetu Tadi Mata e Mere

³⁸ Meke sipu ene hola la se Zisu meke sari Nana disaepeli si kamo rini si keke vasileana. Meke keke barikaleqe pozana e Mata si va kamo si Asa pa nana vetu. ††³⁹ Sa tasina vineki e Mata sapu e Mere pozana, si habotu tata pa nenena Zisu, meke avavoso koari

† 10:25 Mt 22:35-40; Mk 12:28-34 †† 10:27 Diut 6:5; Liv 19:18
‡ 10:28 Liv 18:5 †† 10:33 2 Koron 28:15 †† Karua poata siliva si padana karua rane tinabara. ††† 10:38 Zn 11:1

Nana vina tumatumae. ⁴⁰ Ba se Mata si tupiti hola koari na vinatana, ke mae zama koe Zisu si asa, "Bañara, leana mo koa Goi si pude va tupiti eke au sa tasiq si rau? Tozi nia pude mae toka nau," gua si asa.

⁴¹ Ba olaña la koasa se Zisu, "Mata, Mata, talotaña meke balabala mamatani goi sari soku ginugua; ⁴² Ba kekeke mo si ta hivae, meke se Mere si vizatia gua sapu leana hola latu. Meke lopu kaqu ta vagi palae koa sa sapu asa," gua se Zisu.

Vina Tumatumae te Zisu koasa Vinaravara

(Matiu 6:9-13, 7:7-11)

11 Keke rane si la varavara se Zisu pa keke vasina. Meke sipu beto varavara Sa, si mae tepa koa Sa si keke ri Nana disaepeli meke zama, "Bañara, mu va tumatumaeni gami varavara, gua sapu va tumatumae ni e Zone sari Nana disaepeli," gua si asa.

² Meke zama la koa rini se Zisu, "Pude varavara gamu si mi zama guahe:

'Tamamami,
mani tava lavata sa Pozamu Hopena,
va mae ia koa gami sa Butubutu Binañara Tamugoi.

³ Mu ponini gami ginani ñinoroi meke ninae rane.

⁴ Mu taleosoni gami koari na mami sinea,
ura taleoso ni gami saripu ñoñovala gami si gami.

Mu lopu turaña lani gami pa tinoketoke!" gua si Asa.

⁵ Meke tozi ni Zisu sari Nana disaepeli, "Be keke koa gamu si la pa vetu tana keke nana baere pa korapa boñi tu, meke zama, 'Kei, tio, poni paki nau ka ñeta bereti. ⁶ Na keke qua baere enenena si tiqe mae kamo pa qua vetu, meke loke gequ ginani pude ponial' gua.

⁷ Meke be olaña guahe sa mua baere pa korapa vetu, 'Meke va duvilau, ele tuku sa sasada, meke ele puta si rau meke sari na qua koburu. Lopu boka tekulu atu si rau pude ponigo gua sapu hiva nia goi,' gua. ⁸ Ba tozini gamu Rau sapu pa ginugua sapu na nana baere mo si agoi gua, si gina lopu kaqu hiva tekulu si asa. Ba be tepatepa nono lamo si goi, si kote tekulu mo si asa meke ponigo gua sapu hiva nia goi, sina lopu hiva tava kurekure si asa koari na tie.

⁹ Gua ke Maqu tozini gamu: Tapa, meke kote vagia gamu, hata meke kote dogoria gamu, kikia meke kote ta tukele vatu koa gamu sa sasada. ¹⁰ Ura sari doduru pu tepa si kote vagi tugo, meke asa sapu hata si kote dogoria tugo, meke asa sapu kikia si kote ta tukele vala tugo sa sasada koasa. ¹¹ Esei koa gamu na tamadia ri na koburu, be tepa gana igana sa tumu, si kote poni nia noki tu? ¹² Babe tepa gana vovoto sa, si kote poni nia nenege tu? ¹³ Tie kaleamia si gamu, ba hoke poni tiñitoña leadi gamu sari mia koburu. Ke sa Tamamia pa Mañauru si leana holani gamu si gamu, ke hinokara hola sapu kaqu poni ni Maqomaqo Hope tu Sa saripu tepa koa Sa."

Zisu meke Setani

(Matiu 12:22-30; Maka 3:20-27)

¹⁴ Pa keke totosona si hipuru pania Zisu sa tomate poka koa keke tie, meke totosona vura taloa sa tomate,

si podalae zama sa tie, ke magasa hola sari doduru. ¹⁵ Ba kaiqa arini si zama, "Na Belozibabi d mo, sapu sa banaradi ri na tomate kaleadi, na ponía koa Sa sa niniranira pude hipuru pani sari na tomate kaleadi," gua si arini. †

¹⁶ Ari kaiqa pule si hiva podekia se Zisu, ke tepa ia rini si Asa, pude tavetia si keke tinavete variva magasana, pude va sosodea sapu maena koe Tamasa si Asa, gua. †¹⁷ Ba gilani Zisu sari dia binalabala, ke zama la i Sa sarini, "Sari doduru butubutu banara saripu paqapaqaha puleni, meke varivaripera pulei teledia, si lopu kaqu boka koa hola seunae. Meke na tatamana sapu paqaha pule nia si kote ta huarae. ¹⁸ Gua asa, ke be sa binañara te Setani si ta paqaha pa soku pukudi meke varivaripera pulei, si vea meke kote boka koa hola si asa? Zama si gamu sapu e Setani mo poni Nau niniranira, ke boka hipuru pani Rau sari na tomate kaleadi, gua. ¹⁹ Ba be Arau si hipuru palae tomate kaleadi pa niniranira te Setani, si pa niniranira tesei si hipuru palae tomate sari na mia disaepeli? Pude gua asa si sari kasa mia disaepeli telemia mo va sosodea sapu sea si gamu! ²⁰ Ba be pa niniranira te Tamasa si hipuru pani Rau sari na tomate kaleadi, si tava sosode sapu sa Binañara te Tamasa si ele kamo koa gamu.

²¹ Pana va namanama valeana ni sa tie ninira sari nana tinitonā varipera, meke kopu totoko nia sa sa nana vetu, si lopu kaqu boka ta novala sari nana likakalae. ²² Ba pana mae si keke sapu ninira hola pule, meke rapata ia na va kilasia sa tie ninira sana, si kote zau vagi sa sari nana tinitonā varipera, saripu raneraneī sa tie ninira, meke kote va hihia i sa sari doduru likakalae pu zau vagi sa.

²³ Asa sapu lopu toka Nau, si kana Au sa si Arau. Asa sapu lopu toka Nau pude tioko varigara mae ni koa Rau sari na tie, si va talahuarae i sa si arini koa Rau. ‡

Sa Pinule Mae Tanisa Tomate Kaleana

(Matiu 12:43-45)

²⁴ Be guana ta hipuru palae si keke tomate kaleana koa keke tie, si la enene pa soloso si asa, pude hata ia si keke vasina pude koa magogoso. Pana lopu boka dogoria sa si keke vasina pude koa, si zama si asa, 'Maqu pule la mo pa vetu vasina pu koa kenuqu si rau,' gua si asa. ²⁵ Meke totošo pule mae sa, si ele ta sara va via, na tava tana valeana sa vetu. ²⁶ Ke pule si asa, meke la turaña mae ni sa sari ka zuapa tomate saripu kaleadi hola nia si asa, meke mae koa pulea rini sa tie sana. Ke sa tinoā tanisa tie sana, si namu na kaleana hola nia sapu gua tatasana," gua si Asa.

Sa Qinetuqetu Hinokara

²⁷ Meke sipu korapa zama gua se Zisu, si velavela vura si keke barikaleqe pa vinarigara, meke zama guahe: "Ta manae tugo sa barikaleqe pu podo igo, na ponigo," gua si asa.

† 11:15 Mt 9:34, 10:25 †† 11:16 Mt 12:38, 16:1; Mk 8:11
‡ 11:23 Mk 9:40

²⁸ Ba olaña la se Zisu, "Uve, ba sarini pu ta manae hinokara, si arini mo pu avosia meke va tabea sa zinama te Tamasa," gua si Asa.

Sa Vinagilagila te Zona

(Matiu 12:38-42)

²⁹ Meke sipu varigara va sokusoku la koa Sa sari na tie, si zama se Zisu, "Na sinage kaleana sa sinage hie! Hiva vina gilagila si gamu, ba loke vina gilagila si kaqu poni gamu Rau, ba sa vina gilagila mo te Zona mo. ³⁰ Kekeñoño gua sapu e Zona si na vina gilagila koari na tiena sa popoa Ninive, si gua tugo sapu sa Tuna na Tie si kaqu na vina gilagila koari na tiena sa sinage hie. ³¹ Pa rane vinaripitui, si kaqu turu meke zutu gamu sa banara maqota pa popoa Siba si gamu, sina gelaena sa nana inene mae pa nana popoa, pude mae avosia sa ginilagilana lohina te Solomone. Meke dotu, koa nana kamahire hie si keke sapu noma hola nia se Solomone. ³² Pa rane vinaripitui si kote turu meke zutu gamu ri na tie pa Ninive si gamu, sina arini si kekere koari na dia sineā, totošo avosia rini sa tinarāe te Zona. Meke dotu, koa nana kamahire hie si keke sapu noma hola nia se Zona. †††

Sa Kalalasa Tanisa Tini

(Matiu 5:15, 6:22-23)

³³ Loke tie si va katua sa zuke meke vekoa pa vasina tomena babe va opo tamunu nia lolu, ba kote va hakea sa si asa pa hakehakeana zuke, pude va kalalasi sari doduru tie pu nuquru pa vetu. ³⁴ Sari matamu si guana zuke tana tinimu. Totoso leadi sari matamu, si kalalasa sa doduru tinimu, ba pude kaleadi sari matamu, si kote huporo tugo sa doduru tinimu. ³⁵ Mu kopu, pude sa kalalasa si koa pa mua tinoā, meke lopu na hinuporo. ³⁶ Be kalalasa beto sa doduru tinimu, meke loke vasi hinuporo koa ia, si kaqu kalalasa beto sa doduruna sa mua tinoā, kekeñoño gua tugo na zuke sapu malara atu koa goi," gua se Zisu.

Zutui Zisu sari na Tie Va Tumatumae koasa Tinarāe te Mosese meke na Parese

(Matiu 23:1-36; Maka 12:38-40)

³⁷ Sipu beto zama gua se Zisu, si ruvatia keke Parese si Asa, pude la henahena somana koa sa, ke la se Zisu meke habotu henahena koasa. ³⁸ Ba magasa hola sa Parese totošo dogoria sa sapu lopu nuzapa lima paki se Zisu meke tiqe henahena. ³⁹ Ke zama la koa sa se Zisu sa Banara, "Gamu na Parese! Hoke va via i gamu sari na sadadi rina mia kapa na peleta, ba pa korapa mia si siñi na ninovañovala na kinaleadi. ⁴⁰ Duvili si gamu! Vegua? Lopu sa Tamasa tu sapu tavetena sa sadana sa tini, si tavetia tugo sa korapana sa tie? ⁴¹ Mi poni sari na habahuala sapu koa koa gamu, meke kaqu via koa gamu sari doduru likakalae.

†† 11:29 Mt 16:4; Mk 8:12 ††† 11:30 Zna 3:4 †††† 11:31 1 Ban 10:1-10; 2 Koron 9:1-12 ††††† 11:32 Zna 3:5 § 11:33 Mt 5:15; Mk 4:21; Lk 8:16

⁴² Mi talotaña gemi si gamu na Parese! Hoke ponía gamu koe Tamasa sa keke pa manege koari na vuadi rina mia vinagi pa inuma, kamo tu koari na linetelete hitehite guana miniti, na ru †, meke kaiqa linetelete pasapasa pa inuma pule; ba muliñi nia gamu si pude tavete va toñoto la koari na tie, meke pude tataru nia sa Tamasa. Arini sari na ñati vina tumatumae saripu garo pude kopu ni gamu, beto mamu tiqe kopu nia tugo sa keke pa manege. ††

⁴³ Mi talotaña gemi si gamu na Parese! Okoro haboti gamu sari na habohabotuana arilaedi pa sinaqoqi, meke emi hiva ta zama va kamo na tava lavata koari na vasina maketi.

⁴⁴ Mi talotaña gemi si gamu! Ura gua tugo na lovu lopu tava nonogadi si gamu, sapu lopu dogori na tie, meke neti hola i sipu ene hola rini," gua se Zisu.

⁴⁵ Meke zama la koa Sa si keke ri na tie va tumatumae pa Tinarae te Mosese, "Titisa, totoso zama gua asa Goi, si zutu gami tugo Goi si gami!" gua si asa.

⁴⁶ Meke olaña se Zisu, "Mi talotaña gemi si gamu na titisa koasa Tinarae te Mosese! Va paleke ni pinaleke mamata gamu sari na tie pa mia rinupahana sa Tinarae te Mosese, ke lopu boka luli betoa rina tie si asa. Ba lopu hite hiva podekia gamu, pude va mamahelo poni koari na tie.

⁴⁷ Mi talotaña gemi si gamu, sina tavete va leleani gamu sari na lovudi ri na poropita pu va matei ri na tiatamamia pukerane. ⁴⁸ Ke gua asa si pa mia tinavete si bakala sapu va egoa mo gamu sapu gua evañia rina tiatamamia pukerane. Arini si va matei sari na poropita, meke gamu si kuri sari na lovudi rini. ⁴⁹ Gua ke pa ginugua hie si zama sa Tamasa pa Nana ginilagilana lohina, 'Kote garunu la ni Rau sari na poropita, na tie paleke inavoso, meke kaiqa si kote va matei rini, meke kaiqa pule si kote ñoñovali rini,' gua. ⁵⁰ Ke gua asa, si kaqu ta goregorei nia sa sinage hie pa vina kilasa nomana sa vina matedi rina poropita, podalae gua tava podaka sa kasia popoa. ⁵¹ Podalae pa vina matena e Ebolo, meke kamo koe Zakaraea, sapu tava mate pa Zelepade pa vari korapana sa lose hopena meke sa hope vina vukivukihi. Uve! Tozi hinokara ni gamu Rau, sapu sari na tiena sa sinage hie, si kaqu ta goregorei nia sa vina kilasa tadi doduru tie variva mate sara! ‡

⁵² Mi talotaña gemi si gamu na titisa koasa Tinarae te Mosese! Hena pania gamu sa vidulu koasa tinumatumae te Tamasa, meke gamu telemia ba lopu nuquru la tugo, meke hukati tugo gamu sarini pu korapa va podepodekae pude nuquru dia."

⁵³ Meke totoso taluarae vasina se Zisu, si podalae kana sisigitia rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke ari na Parese si Asa, meke soku ninanasa si nanasa ni rini koa Sa koari soku tinitoña. ⁵⁴ Podekia rini pude sekesekei nia pude zama ni Sa si kaiqa tinitoña seadi, gua.

† Na ru si keke linetelete hite sapu hoke salaña nia pa ginarata tadi na kurukuru hite. †† 11:42 Liv 27:30 ‡ 11:51 Zen 4:8; 2 Koron 24:20-21

Sa Vina Balau koasa Sinekesekei tadi na Parese

(Matiu 10:26-27)

12 Meke sipu varigara la koa Sa sari soku tina tie pu vari zukuri na vari neti kalukaluti, si zama kenu la koari Nana disaepeli se Zisu, "Mi balau nia gamu sa isiti d tadi na Parese, sapu sa dia sinekesekei si gunia Rau. †† Ura doduru sapu tava paere si kaqu tava vura beto, meke sari doduru ginugua tomedi si kaqu ta gilana pa tie. ††† Gua asa, ke saripu zama tome ni gamu pa hupohuporona, si kaqu ta avoso pa korapa kalalasa, gua sapu manamanasa ni gamu pa vasina tomena, si kaqu ta velavela vurae pa kobi tie.

Asa sapu Pada Pude Matagutu nia

(Matiu 10:28-31)

⁴ Kasa Qua baere, maqu tozini gamu, mi lopu matagutu va sogo ni saripu va matea sa tini, ba beto asa, si lopu boka evaña hola la ia pule rini si keketoña. ⁵ Ba maqu va gilananani gamu si Asa pu kaqu matagutu nia gamu. Mi matagutu nia sa Tamasa, sapu pana beto va matea Sa sa tini, si ari Nana ñinirañira, pude gona lani gamu pa Heli. Uve, mi matagutu nia si Asa. ⁶ Dotu sa laedi ri ka lima pitikole, si karurua seniti mo! Ba lopu hite keke arini si muliñi ni sa Tamasa. ⁷ Ba sapu gamu, kamo tu koari na kalu pa batumia, ba ele gilana betoi tu Tamasa ninaedi. Ke mi lopu matagutu. Gamu si arilaemia hola ni sari soku ñavulu pitikole!

Saripu Helahelae nia meke saripu Oso nia se Karisito

(Matiu 10:32-33, 12:32, 10:19-20)

⁸ Maqu tozi hinokara ni gamu, sapu asa pu tozi helahelae Nau pa kenudi rina tie, sapu asa si keke tie Taqarau, gua, si kaqu tozi helahelae gunia tugo sa Tuna na Tie si asa pa kenudi rina mateana te Tamasa. ⁹ Ba asa sapu oso Nau pa kenudi rina tie, si kaqu oso nia tugo sa Tuna na Tie si asa, pa kenudi rina mateana te Tamasa.

¹⁰ Asa sapu zama va kaleana la koasa Tuna na Tie, si kote taleosae koe Tamasa, ba asa sapu paraña sa Maqomaqo Hope, si namu lopu hite kaqu taleosae hokara. †††

¹¹ Pana ta turaña la si gamu pa vinaripitui koari na sinaqoqi, pa kenudi ri na bañara, ba be na qavuna, si mi lopu balabala mamata na neneke nia sapu na sa si kote zama nia gamu pude lavelave puleni gamu. †††† Ura sa Maqomaqo Hope tu si kote va gilananani gamu pa totoso asa, saripu gua kote zama ni gamu," gua si Asa.

Sa Parabolona sa Tie Tagotago Duviduvilina

¹³ Meke keke tie pa korapana sa vinarigara si zama la koe Zisu, "Titisa, tozi nia sa tasiqo koreo pude varipaqaha ni koa gami kara sari na tinago pu luara veko poni gami sa tamamami," gua si asa.

†† 12:1 Mt 16:6; Mk 8:15 ††† 12:2 Mk 4:22; Lk 8:17 †††† 12:10 Mt 12:32; Mk 3:29 †††† 12:11 Mt 10:19-20; Mk 13:11; Lk 21:14-15

¹⁴ Meke olaña se Zisu, “Tio, esei va turu Au si Arau pude na tie vilavilasa babe na tie va hihia tinago pa varikorapa mia gamu kara?” gua si Asa. ¹⁵ Meke zama pule la koari doduru si Asa, “Mi kopu puleni gamu koari doduru inoko'okoro seadi, sina sa tinoa hinokara tana tie, si lopu koa koari soku likakalae pu tagoi sa,” gua se Zisu.

¹⁶ Meke tozi ni Sa sa parabolo hie: “Koa nana si keke tie tagotago, sapu sa nana inuma si vua valeana hola. ¹⁷ Meke balabala telena si asa, ‘Koi, loke vasina pude vekoi rau sari vua pa qua inuma. Na sa beka si kote tavetia rau,’ gua si asa. ¹⁸ Meke zama si asa, ‘Leana, guahe si kote tavetia rau. Kote huari rau sari na qua vetu vekovekoana ginani, meke kote tavete va nomai, pude vasina kote veko ni rau sari doduru ginani pa qua inuma, meke sari kaiqa qua likakalae pule. ¹⁹ Meke kote zama si arau telequ: Ego, soku hola sari na qua likakalae kamahire, padana pa soku vuaheni. Maqu koa valeana, maqu hena, na napo, na koa qetuqetu,’ gua si asa.

²⁰ Ba zama ia Tamasa si asa, ‘Na tie duviduvili si goi! Pa boñi tugo hie si kaqu ta vagi palae sa mua tinoa, meke esei si kote tagoi sari doduru mua likakalae?’ gua.”

²¹ Kote gua asa si ta evaņa koasa tie pu hata va omuni sari na likakalae pa pepeso pude nana telena, gua, ba loke nana tinagotago pa Mañauru.

Kalavarae Koe Tamasa

(Matiu 6:25-34)

²² Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, “Gua asa ke tozini gamu Rau, pude mi lopu talotaņa nia sa ginani pude toa nia, meke sa poko sapu ta hivae pa tinimia. ²³ Ura sa tinoa si arilaena hola nia sa ginani, meke sa tini si arilaena hola nia sa poko. ²⁴ Mi doņo la koari na kurukuru tapuru, lopu lelete na qirequire si arini, meke loke dia vetu vekovekoana ginani tugo, ba poni mo Tamasa! Ba gamu si ari laemia hola ni sari na kurukuru tapuru! ²⁵ Esei koa gamu boka hoda va gele ia sa nana tinoa † pa tinalotaņa sa. ²⁶ Be lopu boka evaņa goi sa tiņitona hitekena sapu gua asa, si vegua ke talotaņa ni goi sari doduru pule?

²⁷ Mamu doņo la ia sa tinoqolo tadi na havoro. Lopu tavetavete na pitipiti si arini. Ba tozi hinokarani gamu Rau, sapu koari doduru poko tolavaedi te Solomone sa baņara, ba loketona poko tanisa si tolavaena kekeņoņo gugua keke rina havoro hire. ††²⁸ Sari na havoro si lopu hoke koa seunae meke ta oki la pa nika, ba hoke va pokopokoi mo Tamasa. Ba gamu si arilaemia hola ni sari na havoro, ke hinokara hola sapu kaqu va pokopoko gamu Sa. Kei, hiteke hola sa mia rinaņeraņe!

²⁹ Ke mi lopu talotaņa nia, sapu na sa si kaqu hena ia na napoa gamu. ³⁰ Ura sari na tie huporo pa kasia popoa hie si hoke talotaņa ni sari doduru hire, ba sa Tamamia pa Mañauru si ele gilani Nana gua saripu

† Hoda va geleia sa tinimu babe sa mua tinoa. †† 12:27 1 Baņ 10:4-7; 2 Koron 9:3-6

ehaka ni gamu. ³¹ Ke mi lopu talotaņa ni saripu gua hire, ba mi hata ia sa Baņara te Tamasa, meke kaqu ponini gamu Sa sari doduru pu gua hire.

Sari na Tinagotago Mañauru

(Matiu 6:19-21)

³² Mi lopu matagutu, gamu na Qua puku tinoni hite. Ura qetuqetu nia sa Tamamia pa Mañauru pude vatua koa gamu sa Nana Baņara. ³³ Mi holuholu ni sari na mia tinagotago, mamu poni sari na poatadi koari na habahuala. Mi vagi sari na mia huneke Mañauru, pu lopu boka popozu na rikata, pude kopu ni sari na mia tinagotago. Vasina lopu boka murimuri taloa si arini, meke loke tie si boka hikoi, meke loke kikiti boka novali. ³⁴ Ura vasina koa sari na mia tinagotago, si koa tugo vasina sari na bulomia.

Sari Nabulu pu Koa Kopu Doduru Totoso

³⁵⁻³⁶ Mi koa va namanama doduru totosu, gua rina nabulu pu va katui sari na dia zuke, meke va sagei sari na dia poko tavetavete, meke aqa nia sa dia baņara pa nana pinule mae pa inevaņa varihaba. Totosu pule mae sa meke kikia pa sasada, si hinoqa la tukele vala rini sa sasada koasa. ††³⁷ Kote gulea hola dia sari na nabulu sara pana mae dogori sa dia Baņara, sapu korapa vaņunu va namanamadi totosu kamo pule mae Sa! Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu kote poko nia Sa sa poko nabulu, meke va haboti Sa sari kasa nabulu hire, meke va tana poni ginani sa. ³⁸ Kote gulea hola dia si arini, be guana dogori sa dia palabatu va namanamadi, be guana korapa boņi tu, babe hola korapa boņi si pule mae ia Sa. ³⁹ Ba mi tumae nia si hie: Be ele tumae va kenue nia sa tie tago vetu sa totosu sapu kote mae ia sa tie hikohiko, si kaqu vaņunu aqa si asa, meke kote toketoke nia sa sa nana vetu, pude lopu mae kakele nuquru sa tie hikohiko. ††⁴⁰ Ke gamu ba kaqu koa va namanama doduru totosu, sina kaqu pule mae sa Tuna na Tie pa totosu sapu lopu hite rovea gamu,” gua se Zisu.

Sa Nabulu Ta Ronuna meke sapu Lopu Ta Ronuna

(Matiu 24:45-51)

⁴¹ Meke nanasa se Pita, “Baņara, koa gami na mua disaepeli si zama mae nia Goi sa parabolo hie? Ba koa gami doduru tie sia?” gua si asa.

⁴² Meke olaña se Zisu, “Esei sa nabulu ta ronuna meke tumatumaena? Asa tugo sapu kaqu va palabatua sa Baņara, pude kopu nia sa Nana vetu, pude va hia poni ginani sari kaiqa Nana nabulu pa totosu garona. ⁴³ Kote gulea hola nana sa nabulu sana, be korapa tavetavete valeana gua sana si asa, totosu pule mae dogoria sa nana Palabatu. ⁴⁴ Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu kote va turu va hinokaria sa nana Palabatu si asa pude kopu ni sari doduru nana tinagotago. ⁴⁵ Ba be sa nabulu sana, si kote balabala sapu lopu kote turei pule mae sa nana Palabatu, gua.

‡ 12:35-36 Mt 25:1-13; Mk 13:34-36 †† 12:39 Mt 24:43-44

Ke podalae komiti sa sari na nabulu turaṅana, sari na barikaleqe na palabatu, meke podalae henahena na napo va viviri si asa. ⁴⁶ Kote pule mae gana sa Palabatu tanisa nabulu sana, koasa rane, na totošo sapu lopu hite rovea, na gilania sa. Kaqu va kilasa va leleania sa Palabatu si asa, meke kote veko turaṅa nia Sa koari na tie va guguedi pa tinahuara koa holana.

⁴⁷ Sa nabulu sapu gilania nana mo gua sapu hiva nia sa nana Palabatu koa sa, ba lopu va namanama meke evaṅia, si kaqu ta seke soku ṅavulu totošo. ⁴⁸ Ba sa nabulu sapu lopu gilania sa sapu gua hiva nia sa nana Palabatu, meke evaṅa hoberi mo sa gua sapu pada tava kilasa sisigiti ni sa, si kaqu visavisa mo sari na sineke. Ba asa sapu ta poni va soku koe Tamasa pude kopu ni, si kaqu soku tugo si ta hivae pule koa sa. Meke asa sapu ta garunu ni soku hola pule, si kaqu soku hola la tu si kote ta hivae koa sa.”

Lopu na Binule Ba na Vinaripaqahi Tu

(Matiu 10:34-36)

⁴⁹ “Ele mae si Rau pude va mae ia sa nika pa pepeso, meke leana hola koa Rau si be ele tava katu si asa! ^{†50} Keke pinapitašo ^{††} si kaqu ta papitašo nia Rau, meke asa si korapa talotaṅa nia Rau, osolae kaqu hola si asa. ^{‡51} Mi lopu balabala ia sapu na binule si paleke mae nia Rau pa popoa pepeso. Lopu na binule ba na vinaripaqahi tu. ⁵² Podalae kamahire, si ari ka lima pu koa pa keke tatamana, si kaqu vari kanai. Ari ka ṅeta si kaqu kanai sari karua, meke ari karua si kaqu kanai sari ka ṅeta. ⁵³ Kote varipaqahi si arini, sari na tamadia si kote kanai sari na tudia koreo, meke sari tudia koreo kote kanai sari tamadia. Sari tinadia kote kanai sari tudia vineki, meke tudia vineki koari na tinadia. Sari tinadia kote kanai sari na dia roroto barikaleqe, meke sari na roroto barikaleqe si kote kanai sari na roadia barikaleqe,” gua si Asa. ^{‡†}

Pude Tumae Tiro ia sa Totoso

(Matiu 16:2-3)

⁵⁴ Meke zama la koari na tie se Zisu, “Totoso dogoria gamu sa lei sapu sage mae pa kali lodu rimata, si lopu sana kote zama si gamu, ‘Ai, kote ruku sa popoa,’ gua; meke ruku tugo. ⁵⁵ Meke totošo turu tia la gamu pa kali gasa rimata, meke va gilagila ia sa givusu sapu raza mae gua pa kali mataomia ^{‡†}, si zama si gamu sapu kote maṅini sa popoa, gua; meke maṅini tugo si asa. ⁵⁶ Tie sekesekei mia si gamu! Tumae tiro ia mo gamu sa dinona sa popoa pepeso meke sa galeglearane, ba vegua ke lopu boka doṅo gilania tu gamu sa ginuana sa totošo hie?

Varibulei Koasa Mua Kana

(Matiu 5:25-26)

⁵⁷ Vegua ke lopu boka vizatia tu gamu telemia gua sapu toṅoto? ⁵⁸ Be keke tie si hiva turaṅa la nigo pa

[†] 12:49 2 Pit 3:7,10,11 ^{††} Sa pinapitašo hie ginuana si sari na tinasuna na tinasigiti te Zisu. [‡] 12:50 Mk 10:38 ^{††} 12:53 Mka 7:6 ^{‡†} Kali mataomia be tia la pa kali gasa rimata.

vinaripitui, si mu va toṅoto pakia sa mua vinaritokei totošo lopu ele la pa vinaripitui si goi. Sina be kamao goi sa vasina varipitui, si kote vala nigo sa koa sa tie varipitui, meke sa tie varipitui si kote vala nigo koasa tie kopu vetu varipusi, meke kote ta veko pa vetu varipusi si goi. ⁵⁹ Ke tozi nigo Rau si guahe: Lopu kaqu vura si agoi osolae tabara betoi goi sari doduru vasi poata,” gua si Asa.

Kekere babe Mate pa Mia Sinea

13 Meke pa totošo asa si vivinei ni ri kaiqa tie koe Zisu sari kaiqa tie Qaleli, saripu tava mate pa ginarunu te Paelati, totošo korapa va vukivukihi la si arini koe Tamasa. ² Meke olaṅa la i Zisu si arini, “Balabala ia gamu sapu na tie kaleadi hola si arini, ke tava mate pa sirana gua asa, hola ni sari doduru tie Qaleli pule? ³ Lokari hokara! Ba maqu tozini gamu, sapu be lopu kekere si gamu koari na mia sinea, si kote mate gua tugo arini si gamu. ⁴ Meke vegua pule sari ka manege vesu tie pa Sailomi, saripu hoqa va mate i sa vetu hakehakei ululuna? Balabala ia gamu sapu sa ginugua asa si na vina sosodena sapu arini si na tie kaleadi, hola ni sari doduru pule pu koa pa Zerusalem? ⁵ Lokari hokara! Ba maqu tozini gamu sapu be lopu kekere si gamu koari na mia sinea, si kaqu mate gua tugo arini si gamu!” gua si Asa.

Sa Parabolona sa Huda Piqi Egorona

⁶ Beto asa si tozia Zisu sa parabolo hie: “Koa nana si keke tie sapu tagoa si keke huda piqi *d* pa nana inuma vaeni. La hata vua si asa koasa huda piqi, ba loketoṅa si dogoria sa. ⁷ Ke zama ia sa sa nana tie tavetavete pa inuma, ‘Dotu, ka ṅeta vuaheni si mae hopiki nia rau sa huda piqi hie, ba loke vuana si dogoria rau. Mu la maho gore nia! Na vegua ke hukahukata hobero lolomo pa inuma si asa,’ gua si asa.

⁸ Ba olaṅa sa nana tie tavetavete pa inuma, ‘Lokari baṅara, veko pakia nana pa keke vuaheni pule. Kote maqu geli vari likohae nia, maqu tamunu va masuria. ⁹ Meke pude vua sa pa vuaheni maehe, si leana hola, ba be lopu vua tugo sa, si mamu tiqe maho gore nia,’ gua,” gua se Zisu.

Salana Zisu si Keke Barikaleqe pa Rane Sabati

¹⁰ Keke rane Sabati si va tumatumae pa keke sinaqoqi se Zisu. ¹¹ Meke koa nana vasina si keke barikaleqe sapu raza ia na tomate kaleana, ke moho si asa ka manege vesu vuaheni. Podu eko mo mudina si asa ke lopu boka turu va toṅoto hokara. ¹² Totoso dogoria Zisu si asa, si tioko vagia Sa meke zama, “Tio, ta salana si goi koasa mua minoho!” gua si Asa. ¹³ Meke va opo nia limana Sa sa barikaleqe, meke pa totošo tugo asa turu va toṅoto pule si asa, meke vahesia sa sa Tamasa.

¹⁴ Meke bugoro nia sa palabatu koasa sinaqoqi si Asa, sina salana tie pa rane Sabati se Zisu, ke zama la i sa sari na tie, “Koa dia sari ka onomo rane pude

tavetavete si gita! Mae mamu ta salana koari na rane arini, ba lopu pa rane Sabati!" gua si asa. †

¹⁵ Meke olana la koa sa se Zisu sa Banara, "Na tie sekesekei si gamu! Gamu ba hoke rupaha vagi mo sari na mia bulumakao babe don'ki, pa dia kokoana, meke turaña la va napoi mo pa rane Sabati. ¹⁶ Ego, sa barikaleqe hie si keke tuna tugo e Ebarahami si asa, sapu koa ta pusi koe Setani koari ka manege vesu vuaheni. Vegua, lopu leana tu pude vata rupahia si asa pa rane Sabati?" gua si Asa. ¹⁷ Ke kurekure sari kasa Nana kana sipu olana guni Sa, ba sari na tinoni si qetu hola ni rini sari na tinotona variva magasadi pu evani Sa.

Sa Parabolona sa Kiko Masitadi

(Matiu 13:31-32; Maka 4:30-32)

¹⁸ Meke nanasi Zisu si arini, "Vegugua sa Binañara te Tamasa? Na sa kote va padapada nia Rau si asa? ¹⁹ Na guahe si asa: Keke tie si vagia sa si keke kiko masitadi, meke letea sa pa nana inuma. Toqolo sage si asa, meke ta evanae keke huda nomana, meke mae sari na kurukuru tapuru, meke tavete dia vori koari na lelañana," gua si Asa.

Sa Parabolona sa Isiti

(Matiu 13:33)

²⁰ Meke zama pule se Zisu, "Na sa pule kote va padapada gunia Rau sa Binañara te Tamasa? ²¹ Guana isiti si asa sapu vagia keke barikaleqe, meke heni ni sa koari ka hiokona lima kilo palava, osolae ta ovulae sage beto sa palava," gua si Asa.

Sa Sasada Nizupuna

(Matiu 7:13-14,21-23)

²² Meke ene gua koari na vasivasileana nomadi, na hitekedi se Zisu meke va tumatumae koari na tie koasa Nana inene la gua pa Zerusalem. ²³ Meke keke tie si nanasa la koa Sa, "Banara, kote ari ka visavisa tie mo si ta harupu?" gua si asa.

Meke olana la koa rini se Zisu, ²⁴ "Mi podeke sisigitia pude nuquru la koasa sasada nizupuna, sina ari sokudi si kote podekia pude nuquru vasina, ba lopu kote boka. ²⁵ Kote gasa turu mae sa banarana sa vetu, meke tukua sa sasada. Ke kote turu pa sada si gamu, meke kikia, meke zama, 'Banara, tukele poni gami sa sasada!' gua.

Meke kote olana si Asa, 'Lopu gilana gamu Rau babe pavei mae gua mia si gamu!' gua.

²⁶ Meke kote olana si gamu, 'Gami si hena na napo turañigo si agoi, meke Agoi mo si mae va tumatumae pa mami vasileana!' gua.

²⁷ Ba kote olana pule si Asa, 'La mi taloa! Gamu doduru pu tavetavete va sea! Lopu gilana gamu Rau vasina mae gua mia!' kote guni gamu Sa. ^{†28} Meke kote kabo, na garata livomia vasina si gamu, pana dogori gamu sari Ebarahami, Aisake, e Zekopi, meke

sari doduru poropita pa korapana sa Binañara te Tamasa, ba gamu si koa ta veko hola pa sada. † ^{†29} Sari na tie pu kote mae guadi pa kasia ia ka ia, si kote nuquru, meke habotu somana henahena pa ineña, koasa Binañara te Tamasa. ³⁰ Ke sokudi ri pu mumudi kamahire, si kote tava kekenu, ba arini pu kekenu kamahire, si kote tava mumudi," gua se Zisu. ††

Tataru nia Zisu sa Popoa Zerusalem

(Matiu 23:37-39)

³¹ Meke pa totošo tugo asa si mae zama ia ri kaiqa Parese se Zisu, meke zama guahe si arini, "Mu ture taloa si Agoi, Mu rizu la pa kaiqa votiki vasina, sina korapa hiva va mate igo e Herodi," gua si arini.

³² Ba olana se Zisu, "Mi la tozi nia sa tie sekesekeina sana, sapu Arau si hipuru palae tomate kaleadi, meke salana tie Qua ninoroi, meke vugo, meke pa rane vina ñeta si kote tiqe va hokotia Rau sa Qua tinavete. ³³ Ba leana, maqu ene la si Rau ninoroi, vugo, meke repere, sina lopu toñoto pude tava mate sa poropita pa keke votiki vasina, ba kaqu pa Zerusalem mo.

³⁴ Kei, gamu kasa na tinoni pa Zerusalem, gamu pu va matedi sari na poropita, meke gona ni patu saripu garunu atu ni sa Tamasa koa gamu! Soku totošo si ele podekia Rau pude varigara ni gamu koa Rau, guana kokorako pu va aqori sari na tuna pa kauru tatapuruna, ba koromia si gamu. ³⁵ Gua ke kote ta huara sa mia Zelepade. Tozi va hinokarani gamu Rau sapu lopu kaqu hite dogoro Au gamu si Rau, osolae kaqu kamo tu sa totošo sapu kote zama si gamu, 'Tamanae si Asa pu mae pa korapa pozana sa Banara,'" gua si Asa. †††

Salanja Zisu si Keke Tie Mohona

14 Keke rane Sabati totošo la henahena se Zisu pa vetu tana keke palabatu tadi na Parese, si kopu totoko nia ri na tie si Asa. ² Na pa kenuna Sa si keke tie sapu kamo na minoho loba. ³ Meke nanasi Zisu sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke sari na Parese, "Vegua, tava malumu pa nada tinarae si pude salana tie pa rane Sabati? Ba lokari?" gua si Asa.

⁴ Ba lopu kulu si arini, ke tañinia Zisu sa tie mohona, meke salanja Sa, meke va pule taloa ia. ⁵ Beto asa si zama la koa rini si Asa, "Be keke koa gamu si hoqa voi pa pou sa tuna ††† koreo, babe keke nana bulumakao pa rane Sabati, si vegua? Lopu kaqu tuturei la kave vura pule nia sa si asa pa rane Sabati tugo asa?" gua se Zisu. ⁵

⁶ Ba lopu olanja rini si Asa.

Vina Pepekæ na Vina Kamo Tie

⁷ Meke doño gilania Zisu sapu sari na tie ta ruvatadi si vizati rini sari na habohabotuana arilaedi koasa

† 13:28 Mt 22:13, 25:30 †† 13:28 Mt 8:11-12 †† 13:30 Mt 19:30, 20:16; Mk 10:31 ††† 13:35 Sam 118:26; Zer 22:5 ††† Sa zinama hie si lopu koa koari doduru kinubekubere pukerane, kaiqa si zama "don'ki na bulumakao". § 14:5 Mt 12:11

† 13:14 Ekd 20:9-10; Diut 5:13-14 †† 13:27 Sam 6:8

tevolo henahenana, ke zama guahe si Asa koarini,
⁸ "Pana ta ruvata gamu pa keke ineᵛaᵇa vinarihaba, si mi lopu la koari na habohabotuana arilaedi. Sina be somana ta ruvata mae si keke tie sapu arilaena hola nigo, ⁹ si kote mae sa tie ari nana ineᵛaᵇa, meke zama koa goi, 'Tio, mu habotu gore goi, pude mae habotu tani sa tie hoi,' gua. Meke kote kurekure si agoi meke habotu gore la pa vasina sapu lopu arilaena. ¹⁰ Ba pana ta ruvata goi, si mu la habotu pa vasina pu lopu arilaena. Pude totošo mae sa tie pu ruvatigo, si kote zama si asa, 'Qua baere, habotu sage pa vasina leana tani,' kote gua si asa. Pa totošo tu asa si kote ta pamaᵇae si goi pa kenudi ri doduru pu ta ruvatadi.
¹¹ Ura asa sapu va lavalavata pule nia, si kaqu tava kurekure tugo, ba asa sapu va pepekae pule nia, si kaqu tava lavata," gua si Asa. ††

¹² Beto asa, si zama la se Zisu koasa tie pu ruvatana Sa, "Pana tavetia goi si keke hinenahena babe na ineᵛaᵇa, si mu lopu ruvati sari na mua baere, na tasimu koreo, na turaᵇamu, meke sari na tie tagotagodi pu koa tata koa goi. Sina kote ruvata hobe igo rini keke totošo, meke ta lipu mo sapu gua tavetia goi koa rini. ¹³ Ba pana tavete ineᵛaᵇa goi, si mu ruvati sari na habahuala, na ike, na koele, meke na behu. ¹⁴ Pana gua asa si kaqu tamanae si goi. Sina lopu kaqu boka hobe a rini sapu gua tavete poni ni goi, ba sa Tamasa tu si kote pia igo koasa rane tinuru pule pa minate tadi na tie toᵇoto," gua si Asa.

Parabolona sa Ineᵛaᵇa Lavata

(Matiu 22:1-10)

¹⁵ Totoso avosia keke ari kasa pu habotudi pa tevolo sapu gua asa, si zama la koe Zisu si asa, "Tamanae hola dia sarini pu kaqu somana habotu pa ineᵛaᵇa koa sa Binaᵇara te Tamasa," gua si asa.

¹⁶ Meke olaᵇa la koa sa se Zisu, "Keke totošo si tavetia keke tie si keke ineᵛaᵇa lavata, meke soku hola tie si ruvati sa. ¹⁷ Sipu kamo sa totošo tanisa ineᵛaᵇa, si garunia sa sa nana nabulu pude la tozi ni sari na tie ta ruvatadi, 'Mae gamu, tava nama beto sari doduru tiᵇitoᵇa,' gua.

¹⁸ Ba hopeke podalae va ririᵇnae sarini. Sa tie kekenu si zama koasa nabulu, 'Keke vasi pepeso si tiᵇe holua mo rau, ke kaqu la hopiki nia rau, ke mu va malumau pude lopu atu,' gua.

¹⁹ Keke pule si zama, 'Ka manege puta bulumakao ‡ si tiᵇe holui rau, ke korapa ene la podeki rau, ke va malumau pude lopu atu si rau,' gua.

²⁰ Keke pule si zama, 'Tiᵇe varihaba mo si rau, gua asa ke lopu boka atu,' gua.

²¹ Ke pule sa nabulu meke la tozi ni koasa nana baᵇara sari doduru gua pu zama ni rini. Ke ta ᵇaziri sa baᵇara, ke tozi nia sa sa nana nabulu, 'Mu tuturei vura la koari na siraᵇa nomadi, na ᵇizupudi pa vasileana.

Mamu turaᵇa mae ni sari na habahuala, na ike, na behu, na koele,' gua si asa.

²² Meke lopu seunae, si zama pule sa nabulu, 'Baᵇara, ele taveti rau gua sapu tozi nau goi, ba lopu ele siᵇi sa vetu. Soku lolomo korapa koa dia,' gua sa nabulu.

²³ Ke zama sa baᵇara koa sa nana nabulu, 'Mu vura la pa sadana sa vasileana nomana, koari na siraᵇa na vasidi pa seu, mamu turaᵇa mae ni sari na tie, pude va siᵇia sa qua vetu. ²⁴ Tozini gamu rau, sapu lopu keke arini pu va karia sa qua rinuvata, si kaqu hena keke vasi toᵇa koasa qua ineᵛaᵇa!' gua," gua se Zisu.

Gua Pude Koa na Disaepeli te Zisu

(Matiu 10:37-38)

²⁵ Meke keke totošo si keke puku vinarigara lavata si lulina se Zisu, ke taliri pule si Asa meke zama la koarini, ²⁶ "Be mae koa Rau si keke tie, meke sa tataru tanisa koasa tamana, na tinana, meke koasa loana, meke koari na tuna, na tasina koreo na vineki, meke pa nana tinoa soti telena, si noma hola nia sa nana tataru koa Rau, si lopu boka koa na Qua disaepeli si asa. ††²⁷ Meke asa sapu lopu palekia sa nana korosi telena meke luli Au, si lopu garona pude koa na Qua disaepeli. ††

²⁸ Be keke gamu si hiva kuria si keke vetu, si kaqu habotu si asa meke tavete vura kekenu nia sa sa hinoluna sa vetu, pude gilania sapu be pada sa nana poata pude va hokotia sa tinavetena sa vetu, babe lokari. ²⁹ Be lopu gua asa, si pana va turua sa sa sinokiraena, meke lopu boka va hokotia sa sa doduruna sa vetu si kote va sisire nia ri doduru tie pu dogoria sapu gua evaᵇia sa. ³⁰ Meke kote zama si arini, 'Sa tie hie si podalae kuri vetu, ba lopu boka va hokotia sa,' kote gua si arini.

³¹ Meke gua tugo, sapu be keke baᵇara si ka manege puta tina mo nana tie varipera, meke namanama la varipera koa keke baᵇara sapu ka hiokona puta tina tu nana tie varipera, si kaqu habotu paki si asa, meke vizavizata valeana, sapu kote boka raza ia sa sa baᵇara hoi? Ba lokari? ³² Be gilania sa sapu lopu kaqu boka si asa, si kaqu garunu lani sa sari nana tie paleke inavoso, sipu korapa seu si arini, pude tepa ia sa binule. ³³ Gua asa, ke kekeᵇoᵇo gua tugo si gamu, mi pada valeana kekenui sari na mia vinizata pude luli Au. Sina loke tie gamu si boka koa na Qua disaepeli, be lopu luara pani sa sari doduru nana ginugua soti, meke luli Au.

Sa Soloti sapu Murimuri sa Liᵇiliᵇina

(Matiu 5:13; Maka 9:50)

³⁴ Soloti si leana, ba pana murimuri sa liᵇiliᵇi soloti tanisa, si vegua meke boka va liᵇiliᵇi pulea gamu si asa? ³⁵ Lopu leana pude vala nia pa pepeso, babe heni nia pa remoremo muzidi pude tana linetelete. Padana sa si pude oki pania mo. Asa sapu ari taliᵇana si mani va avoso!" gua se Zisu.

† 14:8 ZT 25:6-7 †† 14:11 Mt 23:12; Lk 18:14 ‡ Hire si na bulumakao ririh i geligeliana pepeso pa inuma pude lelete, karua bulumakao pa keke geligeliana.

†† 14:26 Mt 10:37 †† 14:27 Mt 10:38, 16:24; Mk 8:34; Lk 9:23

Sa Sipi Muliuṅuna

(Matiu 18:12-14)

15 Keke rane si mae koe Zisu sari na tie hata takisi, meke sari kaiqa tie kaleadi pule, pude avavoso dia koa Sa, gua. ¹² Meke qumiqumi nia rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese si Asa, meke zama guahe si arini, "Sa tie hie si va tata i Sa sari na tie kaleadi, meke henahena turaṅi tugo Sa si arini," gua si arini.

³ Ke tozini Zisu sa parabolo hie koarini: ⁴ "Be keke koa gamu si tagoi keke gogoto nana sipi d, meke keke ri nana sipi hire si muliuṅu, si nasa si kote tavetia sa? Kote veko paki sa sari ka sia ṅavulu sia sipi pa vasina koadi, meke la hata ia sa si asa sapu muliuṅu, osolae dogoro pulea tu sa. ⁵ Pana dogoria tugo sa, si qetu hola nana, ke kokovara palekia sa pa avarana. ⁶ Meke paleke pule la nia sa vasina koadi sari na sipi. Beto asa si tioko varigara ni sa sari nana baere na turaṅana, meke zama, 'Mi mae somana qetuqetu turaṅau sina ele dogoro pulea rau sa qua sipi sapu muliuṅu,' gua si asa. ⁷ Tozini gamu Rau, sapu gua putaputa tugo asa sa qinetuqetu tadi pa Maṅauru pana keke tie kaleana si kekere pule mae, hola ni sari ka sia ṅavulu sia tie leadi saripu lopu kilu kekere si arini, gua.

Sa Poata sapu Muliuṅu

⁸ Meke gua pule he: Be keke barikaleqe si ka manege puta nana poata siliva, meke va muliuṅia sa si keke, si nasa si kote tavetia sa? Kote va katua sa sa zuke, meke sara hata valeania sa si asa pa korapana sa vetu, osolae kaqu vagia tu sa si asa. ⁹ Meke totoso dogoria tugo sa, si tioko varigara ni sa sari nana baere na turaṅana, meke zama, 'Mae gamu, mada qetuqetu! Sina ele dogoro pulea rau sa qua poata sapu va muliuṅia rau,' kote gua. ¹⁰ Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu gua putaputa tugo asa, sa qinetuqetu tadi na mateana te Tamasa koa keke tie kaleana sapu kekere pule mae," gua se Zisu.

Sa Koburu sapu Muliuṅu

¹¹ Meke tozia pule Sa si keke parabolo, "Koa nana si keke tie sapu karua tuna koreo. ¹² Meke zama sa tuna koreo mudina koasa tamana, 'Tamaqu, poni nau kamahire sa qua hinia koari na mua tinago,' gua si asa. Ke hopeke paqaha poni sa tamadia koari karua tuna koreo sari nana likakalae. ¹³ Meke hola ka visavisa rane, si holuholu ni mo sa koreo mudina sari doduru nana likakalae, meke vagi sa sari na poatadi, meke topue taloa nana pa keke popoa pa seu. Vasina la va murimuri pani sa sari doduru nana poata koari na maqota meke na hahanana kaleanadi. ¹⁴ Meke sipu ele va murimuri beto ni sa sari doduru pu tagoi sa, si kamo pa popoa sana si keke soṅe nomana, ke ovia si asa. ¹⁵ Ke la tepa tinavete si asa koa keke tie pa popoa sana, meke garunia sa tie si asa pude la kopu ni sari

nana boko. ¹⁶ Okoro hiva henai sa sari na ginani tana boko, ba loke tie ponía. ¹⁷ Meke totoso gilae pule sari nana binalabala, si va pulepaho si asa meke zama, 'Kei, sari doduru nabulu tanisa tamaqu si hoke soku gedi ginani, ba hie si rau korapa mate mo pa inovia. ¹⁸ Maqu topue pule la mo koasa tamaqu, maqu la helahelae guahe: Tamaqu, ele va sea si rau koe Tamasa meke koa goi. ¹⁹ Ele lopu garoqu pude ta pozae na tumu si rau, ba mamu guni nau mo na mua tie tavetavete,' gua si asa. ²⁰ Ke gasa turu si asa, meke taluarae pule la koasa tamana. Meke sipu lopu ele tata kamo la sa pa vetu, si dogoria sa tamana si asa, meke tataru sisigiti nia sa, ke haqala la ṅazaia na ahoa sa sa tuna. ²¹ Meke zama la koasa tamana sa tuna, 'Tamaqu, ele va sea si rau koe Tamasa meke koa goi. Lopu garoqu pude ta pozae na tumu si rau,' gua si asa.

²² Ba zama la koari nana nabulu sa tamana, 'Tuture paleke mae sa poko sapu tolavaena koari doduru, mamu va sage nia. Mamu va sage nia riṅi tugo sa kakarutu limana, meke va sage ni sadolo nenena. ²³ Vagia sa tuna bulumakao nobonobokona, mamu va matea, mada henahena qetuqetu! ²⁴ Ura ele mate sa tuqu hie, ba toa pule; ele muliuṅu si asa, ba ta dogoro pule kamahire,' gua si asa. Ke podalae nia rini sa inevaṅa qetuqetu.

²⁵ Pa totoso asa si korapa koa pa inuma sa tuna koreo kenuna. Meke sipu pule mae sa, meke tata kamo pa vetu si avosia sa sa mike na peka. ²⁶ Ke tiokia sa si keke rina nabulu, meke nanasia sa, 'Na sa si korapa ta evaṅa hoi?' gua si asa. ²⁷ Meke olaṅa sa nabulu, 'Sa tasimu si ele pule mae, ke va matea sa Tamamu sa tuna bulumakao nobonobokona, meke inevaṅa qetuqetu, sina kamo pule valeana si asa,' gunia sa.

²⁸ Meke bugoro hola sa koreo kenuna, meke korona nuquru la pa vetu, ke vura la sa tamana, meke va mamania pude nuquru. ²⁹ Ba olaṅa la si asa koasa tamana, 'Tamaqu, ele soku vuaheni si mabo mate si arau tavetavete poni igo, gua tugo na mua pinausu, meke lopu hite sekei rau sari na mua tinarae. Ba sa si hite poni nau goi? Namu loketona hokara, kekeke qoti mo pude inevaṅa turaṅi sari na qua baere, ba lokari tugo! ³⁰ Ba sa tumu sana sapu va murimuri pani beto ni sari mua likakalae koari na maqota, ba kamahire pule mae sa, meke va mate ponía tuna bulumakao nobonobokona tu goi!' gua si asa.

³¹ Meke olaṅa sa tamana, 'Tuqu, agoi si koamu mo koa rau doduru totoso, meke sari doduru gua pu tagoi rau si tamugoi mo. ³² Ba leana hola tugo pude inevaṅa qetuqetu si gita, sina sa tasimu hie si ele mate tu, ba toa pule; ele muliuṅu tu, ba ele ta dogoro pule!' gua si asa," gua se Zisu.

Sa Kineha Leana Tanisa Nabulu Kaleana

16 Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, "Koa nana si keke tie tagotago, meke koa nana tugo si keke nana nabulu sapu kopu ni sari doduru nana likakalae. Ta zutu sa nabulu sapu sasurae ni sa sari na

poata tanisa nana palabatu, gua. ² Ke tiokia sa tie tagotago sa nana nabulu hie, meke zama ia sa, 'Vegua sapu gua avoso nia rau pa ginugua mu goi? Va maei sari doduru mua buka, vasina kuberi goi sari doduru mua tinavetavete, koa sa kinopudi rina qua likakalae, sina lopu kaqu va palabatu pule igo rau si goi, koari na qua likakalae!' gua si asa.

³ Meke balabala telena sa nabulu hie, 'Koi, kote va beto au mo sa qua palabatu si rau pa qua tinavete. Ke sa beka si kaqu tavetia rau? Lopu tie va garo si rau pa tinavete uma, meke na tepatepa pa tie si kurekure nia rau. ⁴ Ego, leana, guahe si kaqu tavetia rau, meke be tava beto si rau pa qua tinavete, ba kote soku qua baere va kamo au pa dia vetu,' gua si asa.

⁵ Ke podalae hopehopeke tioko va mae i sa sari na tie pu ari dia lipulipu koasa nana palabatu. Nanasia sa sa tie kekenu, 'Ka visa sa mua lipulipu agoi koasa qua palabatu?' gua si asa.

⁶ Meke olaña sa tie, 'Ka keke gogoto vovoina oela olive siñidi,' gua si asa.

Meke zama sa nabulu, 'Ego, hie sa mua pepa lipulipu, tuturei habotu, mamu kuberi ka lima ñavulu puta vovoina oela siñidi mo,' gua si asa.

⁷ Meke nanasia pule sa si keke, 'Ka visa sa mua lipulipu?' gua si asa.

'Keke tina baika huiti,' gua si asa.

Meke zama sa nabulu, 'Ego, hie sa mua pepa lipulipu, mu kuberi ka vesu gogoto mo,' gua si asa.

⁸ Va lavatia sa palabatu sa nabulu sekesekeina hie. Sina doño va kenue la si asa vugo repere, meke va namanama si asa pude kopu nia sa nana tinoa soti. Ura sari na tie tanisa popoa pepeso si hoke tumaedi kopu pule ni, hola ni sari na tie tana kalalasa.

⁹ Gua asa ke tozini gamu Rau, mi variponi ni sari na mia tinagotago tanisa kasia popoa, pude boka ari mia baere, meke pana kamo sa minate si kaqu ta hapahapae si gamu pa popoa tinoa hola. ¹⁰ Asa sapu ta ronu koari na tinavete hitekedi, si kaqu ta ronu tugo koari na tinavete nomadi, ba asa sapu lopu ta ronu koari na tinavete hitekedi, si lopu kaqu ta ronu tugo koari na tinavete nomadi. ¹¹ Ke be lopu ta ronu si gamu pa kinopudi rina tinagotago pa pepeso, si vegua meke kote boka ta ronu si gamu koari na tinagotago maqomaqo pu koa hola? ¹² Meke be lopu ta ronu si gamu koari na likakalae tana votiki tie, si esei kote boka ronu gamu pude poni gamu sapu mia soti telemia?

¹³ Loke nabulu si boka nabulu beto ni si karua banara. Ba kote kukiti nia sa si keke, meke tataru nia sa si keke; babe va lavatia sa si keke, meke etulia si keke. Gua ke lopu boka keke gua nabulu nia goi sa Tamasa, meke sa poata," gua se Zisu. †

Kaiqa Vina Tumatumae te Zisu
(Matiu 11:12-13, 5:31-32; Maka 10:11-12)

¹⁴ Sipu avosia rina Parese sapu gua asa, si va sisire nia na ñoñovalia rini se Zisu, sina okoro poata si arini.

† 16:13 Mt 6:24

¹⁵ Ke zama la koa rini se Zisu, "Gamu kasa tugo hire sapu va toño-tonoetae pule ni gamu pa dinono tadi na tie, ba Tamasa ele gilana betoi bulomia. Ura sari na binalabala pu hoke arilaedi pa tie, si kaleadi sisigiti pa dinono te Tamasa.

¹⁶ Sa Tinarae te Mosese, meke sari na kinubekubere tadi na poropita, si tuturana koari na tie, osolae kamo pa tooso te Zone Papitaiso. Podalae pa tooso te Zone Papitaiso, meke kamo kamahire, si ta tarae sa Binañara te Tamasa, meke soku tie si podekia pude nuquru mae koasa. ††¹⁷ Tasuna pude murimuri palae sa mañauru na pepeso, ba sapu tasuna hola si pude ta veko palae si keke vasi kukuruna hite sa Tinarae te Tamasa. ‡

¹⁸ Be keke tie si luara pania sa nana barikaleqe, meke la haba hobe sa si keke vineki babe na barikaleqe, si barabarata si asa. Meke sa tie pu haba ia si keke barikaleqe ta luluarana, si barabarata tugo si asa. ††

Sa Tie Tagotago meke se Lazarasi

¹⁹ Koa nana si keke tie tagotago sapu poko ni sari na poko noma hinoludi, meke henahena valeana doduru rane. ²⁰ Meke koa nana tugo si keke tie habahuala, pozana e Lazarasi, sapu tubu beto doduru tinina. Hoke la vekoa rini si asa pa sasada bara vetu tanisa tie tagotago, ²¹ meke okoro hiva hena umumu ginani hoqadi si asa pa tevolo tanisa tie tagotago, ba lopu boka. Ari na siki ba hoke mae memea i sari na tubuna.

²² Totoso mate sa tie habahuala, si mae turania ri na mateana si asa, meke la koa kapae meke somana henahena pa inevaña koe Ebarahami pa Mañauru. Mumudi si mate tugo sa tie tagotago, meke ta pomunae si asa. ²³ Meke sipu koa sa pa tinasigiti pa Heli, si doño sage va seu si asa, meke dogoria sa se Lazarasi korapa koa nana pa kalina e Ebarahami. ²⁴ Ke titioko si asa, 'Kei, Ebarahami, tamaqu, tataru nau, mamu toka nau. Mu garunia se Lazarasi pude koti nia pa kolo sa kakarutuna, pude mani mae va ibua sa meaqu, ura ta sigiti qua koasa nika hie!' gua si asa.

²⁵ Ba olaña la se Ebarahami, 'Tuqu, mu balabala ia sapu tooso toamu goi, si tagoi goi sari doduru tiñitona leadi, ba e Lazarasi si koa malamalaña. Ba kamahire si koa qetuqetu si asa, meke agoi si koa ta sigiti. ²⁶ Meke gua pule hie, keke pou lohina na labena, si koa nana pa varikorapada gita, pude hukati saripu hiva karovo atu koa gamu, meke gamu pu hiva karovo mae koa gami,' gua si asa.

²⁷ Meke olaña sa tie tagotago, 'Kei, Ebarahami, tamaqu! Pude gua si tepa zoñazona si arau koa goi pude mamu garunu la nia se Lazarasi pa vetu tanisa tamaqu, ²⁸ ka lima tasiqu si koa dia vasina. Tozi nia pude la va balau i sarini, pude di lopu mae pa vasina tinasigiti hie,' gua si asa.

²⁹ Ba olaña se Ebarahami, 'Na Kinubekubere Hope te Mosese meke sari na poropita si koa dia, pude va

†† 16:16 Mt 11:12-13 ‡ 16:17 Mt 5:18 †† 16:18 Mt 5:32; 1 Kor 7:10-11

balau i sari kasa tasimu sara. Leana madi avosi si arini, gua si asa.

³⁰ Meke olaña sa tie tagotago, 'Lokari, Ebarahami, tamaqu, be toa pule pa minate si keke tie, meke pule la koa rini, si kote avosia rini, meke veko pani rini sari na dia sinea,' gua si asa.

³¹ Ba zama se Ebarahami, 'Be lopu hiva avosia rini sa Kinubekubere Hope te Mosese meke sari na poropita, si kote korodia avoso tugo be toa pule si keke tie meke la zama koa rini!' gua," gua se Zisu.

Sa Kinaleana

(Matiu 18:6-7,21-22; Maka 9:42)

17 Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, "Sari na tiñitona pu va hoqai pa sinea sari na tie si kaqu kamo mae tugo. Ba mani talotana gana si asa pu va kamo mae i sari na tiñitona arini. ² Leana hola koasa tie sana si pude sidolo nia keke patu lavata ruana, meke la va lodu pania gana pa lamana peava, hola nia si pude vata luarae ia sa si keke koburu hite pa nana rinañerane koa Rau. ³ Gua asa, ke mi kopu puleni gamu koari na mia tinavete! Be sea sa tasimu, si mu norea; meke be kekere si asa, si mu taleoso nia. ¹⁴ Be va sea atu si asa koa goi ka zuapa totošo pa keke rane, meke pule atu helahelae si asa koa goi ka zuapa totošo, meke zama, 'Kekere si rau, mamu taleoso nau,' gua, si mu taleoso nia," gua se Zisu.

Sa Rinañerane

⁵ Meke tepa la koasa Bañara sari na apositolo, "Bañara, mu va ñiñirai sari na mami rinañerane," gua si arini.

⁶ Meke olaña la sa Bañara, "Be hitekena hite gua mo na kiko huda masitadi sa mia rinañerane, ba boka zama ia gamu sa huda moloberi hie, 'Mu ta rabutu toa vagi, mamu ta lete pa lamana,' gua. Meke kote va tabe igo mo sa."

Sa Tinavete tanisa Nabulu

⁷ "Be keke koa gamu si koa nana keke nana nabulu sapu tavetavete va ñiñira pa inuma, babe kopu ni sari na sipi, meke totošo pule atu sa pa vetu, si vegua? Kote zama si goi, 'Mae, habotu mamu henahena,' gua? ⁸ Lokari, lopu kote zama gua asa si agoi! Ba kote tozi nia tu goi si asa, 'Mu va namanama poniau sa gequ ginani, mamu va sagei sari na mua poko nabulu, pude turu kopu nau totošo henahena na napo si rau. Beto tu asa, meke kote boka henahena si goi,' gua. ⁹ Lopu kaqu hite ta zama leana tugo sa nabulu, sina sari nana tinavete mo si va gorevura i sa. ¹⁰ Kekeñoño puta gua tugo asa si gamu. Pana va hokoti gamu sari doduru gua pu garunu ni gamu sa mia Bañara, si mi zama gua mo he, 'Gami si na nabulu tavetavete mo. Na mami tinavete tugo mo si taveti gami,' mi gua mo," gua si Asa.

Salani Zisu sari ka Manege Puta Tie Popoqudi

¹¹ Koasa Nana inene la pa Zerusalem, si ene lulia Zisu sa vari volosona sa pinaqaha popoa pa Sameria, meke pa Qaleli. ¹² Meke sipu korapa ene nuquru Sa koa ke vasileana, si la tutuvia ri ka manege puta tie popoqudi si Asa. Turu pa seseuna si arini, ¹³ meke velavela guahe: "Bañara Zisu! Mu tataru ni gami, mamu salaña gami!" gua si arini.

¹⁴ Dogori Zisu si arini, meke zama la i Sa, "La mi vata dogoro koari na hiama pude viliti gamu," gua si Asa. Sipu korapa ene la rini, si ta salaña si arini. ¹⁵ Meke sipu gilania keke koari kasa sapu ta salaña si asa, si kekere pule la koe Zisu si asa, meke velavela vahesia sa sa Tamasa. ¹⁶ Hoqa todoño si asa pa nenena Zisu, meke zama leana koa Sa. Na tie Sameria si asa.

¹⁷ Meke zama se Zisu, "Ka manege puta tu si ta salaña, ba avei sari ka sia? ¹⁸ Na vegua ke sa tie karovona mo hie, si pule mae zama leana koe Tamasa?" gua si Asa. ¹⁹ Meke zama la ia Zisu sa tie, "Turu, mamu taloa mua. Sa mua rinañerane si ele salaño," gua si Asa.

Sa Minae Tanisa Binañara te Tamasa

(Matiu 24:23-28,37-41)

²⁰ Kaiqa rina Parese si nanasa nia sa totošo pu kaqu mae sa Binañara te Tamasa, ke olañi Zisu "Sa Binañara te Tamasa si lopu mae pa sirana gua sapu kote boka ta dogoro. ²¹ Loke tie si kote boka zama guahe: 'Dotu, hie si asa, babe hoi si asa,' gua. Ura sa Binañara te Tamasa si koa mo pa korapa mia gamu," gua se Zisu.

²² Beto asa, si zama la koari Nana disaepeli si Asa, "Korapa mae sa totošo, pana kaqu okoro hiva dogoria gamu, si kekeke mo rane tanisa Tuna na Tie, ba lopu kaqu boka dogoria gamu. ²³ Pana tozini gamu rina tie sapu guahe: 'Dotu, hoi si Asa, babe hie si Asa!' gua, si mi lopu vura luli pude la hata ia gamu si Asa. ²⁴ Ura sa minae tanisa Tuna na Tie si kote gua tugo sa kapi sapu malara pa mañauru, podalae pa kali gasa rimata meke kamo pa lodu rimata. ²⁵ Ba kekenu si kaqu koa ta sigiti hola si Asa, meke kaqu ta kilu koari na tie pa sinage hie.

²⁶ Gua sapu ta evaña koari na rane te Noa, si kaqu gua tugo asa si ta evaña koari na rane tanisa Tuna na Tie. ²⁷ Henahena na napo sari doduru tie, meke sari na koreo na vineki si ta varihabae, osolae kamo sa ranena sapu nuquru pa Aka d se Noa, meke tiqe raza sa naqe, meke va puzulu betoi sari doduru. ²⁸

²⁸ Kote kekeñoño gua tugo asa sapu ta evaña pa totošo te Loti, sapu hena na napo, vari holuhului, na lelete, na kurikuri si arini. ²⁹ Ba totošo kamo sa rane sapu taluarae pa Sodomu se Loti, si gore mae sa nika, meke na patu leradi pa mañauru, meke va mate beto i sari doduru. ³⁰ Kote kekeñoño gua tugo asa sa rane pu kaqu vura pule mae sa Tuna na Tie.

³¹ Koasa rane sana, asa sapu koa pa batu vetu, si mani lopu gore la va qaqiri sari nana likakalae pa

† 17:3 Mt 18:15

†† 17:14 Liv 14:1-32 ‡ 17:26 Zen 6:5-8 †† 17:27 Zen 7:6-24 ‡‡ 17:28 Zen 18:20 kamo hinia 19:25

korapa vetu. Gua tugo si asa pu koa pa inuma, mani lopu pule la pa nana vetu. ¹³² Mi balabala ia gua sapu ta evaṅa koa sa barikaleqe te Loti! ^{††33} Asa sapu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa si asa, ba asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa, si kaqu ta harupu. ^{‡34} Tozini gamu Rau, sapu pa boṅina tugo asa si karua tie si kote eko varigara pa keke teqe, keke si kote ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola. ³⁵ Karua barikaleqe si kote munamunala gedi huiti; keke ri kara si kote ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola," gua se Zisu. ^{††}

³⁷ Meke nanasia ri kasa disaepeli si Asa, "Baṅara, pavei kote ta evaṅa si guahe?"

Meke olaṅa se Zisu, "Vasina pu koa si keke tie [‡] matena, si kote varigara tugo vasina sari na kurukuru tapuru sapu gani tomate," gua si Asa.

Sa Parabolona sa Naboko meke sa Tie Varipitui

18 Beto asa si tozia Zisu koari Nana disaepeli si keke parabolona, pude va tumatumae ni si arini pude madi varavara nono lamo meke lopu malohoro: ² "Pa keke vasileana si koa nana si keke tie varipitui sapu lopu pamaṅa nia sa sa Tamasa, meke lopu hoke balabala i tugo sa sari na tie. ³ Meke pa vasileana tugo asa si koa nana si keke barikaleqe nabonabokona, sapu mae tepa pilipule koasa tie varipitui hie, meke zama, 'Ta ṅoṅovala si rau koasa qua kana, mu toka nau!' gua si asa. ⁴ Ele seunaena hola tu sapu korona sa tie varipitui, ba mumudi si balabala sa tie varipitui, meke zama telena, 'Hinokara sapu lopu pamaṅa nia rau sa Tamasa, meke lopu balabala i tugo rau sari na tie, ⁵ ba sina mae va duvilau sa naboko hie, ke leana, maqu varipitui ponía gua sapu hiva nia sa, Sina be lopu gua rau, si kote pilipule mae au sa, meke kote mabo nia rau!' gua sa tie varipitui."

⁶ Meke zama pule sa Baṅara, "Mi avosia sapu gua zama nia sa tie varipitui kaleana hie. ⁷ Ke vegua? Balabala ia gamu si lopu kaqu varipitui poni Tamasa sari Nana tie soti, pu tepa la koa Sa, rane na boṅi? Kote va aqaqa kumana i Tamasa si arini? ⁸ Lokari! Maqu tozini gamu sapu kote tuturei hola varipitui poni Sa si arini.

Ba vegua, pana pule mae sa Tuna na Tie? Kote dogoro tie raṅeraṅe tugo si Asa pa popoa pepeso?"

Sa Parese meke sa Tie Hata Takisi

⁹ Meke tozia pule Zisu sa parabolona hie koari kaiqa pu va ṅotoṅototae puleni, meke doṅo va gorei rini sari kaiqa tie. ¹⁰ Zama si Asa, "Keke tozoso si la varavara pa Zelepade si karua tie, keke si na Parese, meke keke si na tie hata takisi.

¹¹ Sa Parese si turu sage, meke varavara pule nia sa nana tinoa: 'Tamasa, zama leana hola si rau koa Goi,

† 17:31 Mt 24:17-18; Mk 13:15-16 †† 17:32 Zen 19:26 ‡ 17:33 Mt 10:39, 16:25; Mk 8:35; Lk 9:24; Zn 12:25 †† Kaiqa Kinubekubere pukerane si va somana mae ia sa vesi 36 sapu guahe: [³⁶ "Karua tie si kote koa pa inuma pa rane asa, ba keke ri kara si kote ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola," gua se Zisu.] †† Kote bakala sa minae te Zisu koari na tie pa nana tozoso.

sapu lopu hikohiko, lopu sekesekei, meke lopu barabarata gugua ri doduru tie si rau. Zama leana si rau sapu lopu gugua sa tie hata takisi tugo pa kaliqu sana si rau. ¹² Arau si hoke madi pa ginani karua tozoso pa keke vuiki, meke hoke ponigo rau sa keke pa manege, koari doduru qua vinagi,' gua si asa.

¹³ Ba sa tie hata takisi si turu pa seseuna vasina hite, meke pamaṅa doṅo sage la pa maṅauru, ba poharia sa sa raqaraqana pa tinalotaṅa, meke varavara guahe: 'Tamasa, mu taleoso nau, ura na tie sea si rau,' gua si asa.

¹⁴ Tozini gamu Rau, sapu sa tie hata takisi hie si taleosae, na tava toṅoto pa kenuna Tamasa tozoso pule si asa pa nana vetu, ba lopu sa Parese. Ura asa sapu va lavata pule nia, si kaqu tava pepekae, ba asa sapu va pepekae pule nia, si kaqu tava lavata," gua se Zisu. ^{‡‡}

Mana ni Zisu sari na Koburu Hite

(Matiu 19:13-15; Maka 10:13-16)

¹⁵ Meke turaṅa la ni ri kaiqa tie koe Zisu sari dia koburu hite, pude va opo ni limana meke mana ni Sa, gua. Ba tozoso dogoria rina disaepeli sapu gua asa, si norei rini sarini. ¹⁶ Ba tioko vagi Zisu sari na koburu hite meke zama, "Va malumu mae i koa Rau sari na koburu hite, lopu hukati si arini, sina sa Binaṅara te Tamasa si tadirini pu gugua hire. ¹⁷ Maqu tozi va hinokarani gamu: Asa sapu lopu vagia sa Binaṅara te Tamasa guana koburu hite, si namu lopu kaqu nuquria sa si asa," gua se Zisu.

Sa Tie Tagotago

(Matiu 19:16-30; Maka 10:17-31)

¹⁸ Meke mae koe Zisu si keke koimata tadi na Ziu, meke nanasa guahe: "Titisa leamu, na sa si kaqu tavetia rau pude vagia rau sa tinoa hola?" gua si asa.

¹⁹ Meke nanasia Zisu si asa, "Na vegua ke poza Nau leaqu tu goi? Loke tie si leana, ba e Tamasa mo telena. ²⁰ Gilani mua goi sari na Tinarae te Tamasa, 'Meke mu barabarata, meke mu variva mate, meke mu hiko, meke mu zutu kokoha ia si keke tie, mamu pamaṅa ni sari tiatamamu,'" gua si Asa. ^{‡‡‡}

²¹ Meke olaṅa sa tie, "Doduru arini si kopu ni rau podalae tu kobukoburuqu," gua si asa.

²² Totoso avosia Zisu sapu gua asa, si zama la ia Sa sa tie, "Keketona mo si lopu ele tavetia goi. La mamu holuholu ni sari doduru mua likakalae, mamu vagi sari poatadi mamu poni koari na tie habahuala, meke kote ari mua tinagotago pa Maṅauru; beto asa, mamu mae luli Au," gua si Asa. ²³ Totoso avosia sa tie sapu gua asa, si talotaṅa si asa, sina soku hola sari nana tinagotago.

²⁴ Meke tozoso dogoria Zisu sapu talotaṅa sa tie, si zama si Asa, "Tasuna hola tugo koasa tie tagotago si pude nuquru pa Binaṅara te Tamasa. ²⁵ Uve, tasuna hola tugo koasa tie tagotago pude nuquru pa

‡‡† 18:14 Mt 23:12; Lk 14:11 ‡‡‡ 18:20 Ekd 20:12-16; Diut 5:16-20

Binañara te Tamasa, hola nia si pude nuquru si keke kameli pa lopa nila," gua si Asa.

²⁶ Ke sari na tie pu avosia sapu gua asa, si nanasa la koa Sa, "Ke esei mo si kote boka ta harupu?" gua si arini.

²⁷ Meke olaña se Zisu, "Sapu tasuna hola pa tie, si lopa tasuna koe Tamasa," gua si Asa.

²⁸ Meke zama se Pita, "Bañara, gami si ele luara pani sari doduru mami likakalae, pude luligo," gua si asa.

²⁹ Meke olaña se Zisu, "Tozi va hinokarani gamu Rau, asa sapu luara pania sa nana vetu, na barikaleqe, sari na tasina koreo, na tiatamana, babe sari na tuna na gua, pude nabulu nia sa Binañara te Tamasa, ³⁰ si kaqu ta poni va soku hola kamahire, meke pa totosos † korapa mae si kaqu vagia sa sa tinoa hola," gua si Asa.

Vina Neta Totoso Zama nia Zisu sa Nana Minate

(Matiu 20:17-19; Maka 10:32-34)

³¹ Meke turaña vata kalei Zisu sari ka manege rua Nana disaepeli meke zamai Sa, "Mi avoso mae gamu: korapa sage la pa Zerusalem si gita, meke vasina si kaqu tava gorevura sari doduru tinitoña, gua pu kuberi rina poropita pa Kinubekubere Hope, koasa guguana sa Tuna na Tie. ³² Kote ta vala si Asa pa limadi ri na tie Zenitailo, pu kote va sisire nia, na zama ñoñovalia, meke loroa. ³³ Kaqu seke nia hilihiliburuana, na va matea rini si Asa; ba pa rane vina neta, si kaqu turu pule pa minate si Asa," gua se Zisu.

³⁴ Ba lopa boka tumae ni rina disaepeli sari doduru ginugua hire. Sina tava paere koa rini ginuadi sari Nana zinama hire, ke lopa boka tumae nia rini gua sapu zama nia Zisu.

Salañia Zisu sa Tie Behuna

(Matiu 20:29-34; Maka 10:46-52)

³⁵ Meke sipu tata kamo la pa Zeriko se Zisu, si korapa habotu tepatepa nana pa vale siraña si keke tie bebehuna. ³⁶ Totoso avosi sa ene holadi sari na puku vinarigara, si nanasi sa, "Na sa sia?" gua si asa.

³⁷ Meke tozi nia rini si asa, "E Zisu pa Nazareti si korapa ene hola pa siraña," gua sarini.

³⁸ Ke velavela si asa, "Zisu, Tuna d Devita, tataru nau, mamu toka nau!" gua si asa.

³⁹ Meke va mokomokoa ri kasa pu ene va kenue si asa. Ba velavela va ululae latu si asa, "Tuna Devita, tataru nau, mamu toka nau!" gua si asa.

⁴⁰ Ke turu noso se Zisu, meke tozi ni Sa pude turaña la nia koa Sa sa tie bebehuna. Sipu tata mae sa si nanasia Zisu si asa, ⁴¹ "Nasa si hiva nia goi pude tavete ponigo Rau?" gua si Asa. Meke olaña sa tie bebehuna, "Bañara, hiva dodogorae si rau," gua si asa.

⁴² Meke tozi nia Zisu si asa, "Ego, mu dodogorae tu ba goi! Sa mua rinañerane si ele salañigo!" gua si Asa.

⁴³ Meke pa totosos tugo asa dodogorae nana mo sa tie, meke ene lulia sa se Zisu, meke vahesihesia sa sa

† Sa "totosos sapu korapa mae" ginuana si na totosos sapu podalae pa ginore pule mae te Zisu pa kasia popoa. Mamu doño la pa Matiu 24:3:

Tamasa. Totosos dogoria ri na kobi tinoni sapu gua asa, si vahesia ri doduru sa Tamasa.

Tutuvia Zisu se Zakia

19 Ego, sipu kamo pa Zeriko se Zisu, meke ene hola gua Sa vasina, ² si koa nana vasina si keke ñati tie hata takisi, pozana si e Zakia. Na tie tagotagona tugo si asa. ³ Hiva dogoria sa vea guguana se Zisu, ba na tie papakana mo si asa, meke soku hola sari na tie, ke lopa boka dogoria sa se Zisu. ⁴ Ke haqala va kenue si asa koasa puku vinarigara tie, meke la haelia sa si keke huda sikamoa, pude boka dogoria se Zisu gua, sina vasina si kote ene hola gua Sa. ⁵ Totosos kamo Zisu sa vasina asa, si doño sage si Asa meke zama, "Zakia, tuturei gore! Sina ñinoroi tugo he, si kote atu koa pa mua vetu si Rau," gua si Asa.

⁶ Ke tuturei gore se Zakia, meke va kamo qetuqetua sa se Zisu pa nana vetu. ⁷ Dogoria rina tinoni sapu gua asa, meke qumiqumi nia rini se Zisu. Zama si arini, "Sa tie hie si la koa pa vetu tanisa tie kaleana," gua si arini.

⁸ Ba turu sage se Zakia, meke zama la koe Zisu, "Bañara, kaqu vala rau sa kukuruna sa qua tinagotago koari na tie habahuala. Meke be vagi rau pa sinekeseki sari na likakalae tana keke tie, si kaqu poni pule nia rau, padana made totosos soku gua saripu ele vagi rau koasa," gua si asa.

⁹ Meke zama la koasa se Zisu, "Pa rane ñinoroi sa tinaharupu si kamo koasa vetu hie. Ura keke tutina tugo Ebarahami se Zakia. ¹⁰ Ura sa Tuna na Tie si mae pude hata ia, meke harupu pule nia si asa sapu muliñu," gua se Zisu. ††

Sa Parabolodi ri ka Manege Puta Nabulu

(Matiu 25:14-30)

¹¹ Pa totosos asa sipu korapa va avosia rina tie sari nana zinama, si balabala ia rina tie sapu tata hokara mo sa totosos, sapu kote vura koa rini sa Binañara te Tamasa, gua. Ura pa dia inene la, si ele tata kamo pa Zerusalem si Asa, ke tozia pule Sa koa rini sa parabolodi hie, ¹² meke zama si Asa: "Keke tie pa tututi bañara, si taluarae la pa keke popoa pa seu, pude la tava turu bañara si asa, beto meke kote pule mae bañara pa nana popoa. ¹³ Ba sipu lopa ele taluarae sa, si tioki sa sari ka manege puta nana nabulu, meke hopeke hia poni poata sa, meke tozi ni sa, 'Tavetavete ni sari poata hire, mamu va toqoli, osolae kaqu pule mae si rau,' gua si asa. ¹⁴ Ego, taluarae si asa, ba sari na tie pa nana popoa soti si kukiti nia si asa, ke va garunu luli la nia rini sa zinama koasa ñati bañara pa popoa sana meke zama guahe: 'Lopu hiva nia gami sa tie sana pude koa bañara koa gami,' gua.

¹⁵ Ba totosos tava turu bañara sa, meke pule mae, si tioki sa sari kasa nana nabulu sara, pude hopeke mae va vurai sari na tinoqolodi rina poata pu hopeke poni sa, gua. ¹⁶ Sa nabulu kekenu si mae, meke zama,

†† 19:10 Mt 18:11 † 19:11 Mt 25:14-30

'Baṅara, va vurai rau si ka manege puta poata qolo pule,' gua si asa.

¹⁷ Leana hola sa mua tinavete, na nabulu leamu si goi! Sina ele ta ronu si goi koa keke tiñitoña hitekena, ke va palabatu igo rau koari ka manege puta vasileana,' gua sa nana baṅara.

¹⁸ Beto si mae pule sa nabulu vina rua, meke zama, 'Baṅara, va vurai rau si ka lima poata qolo pule, koasa mua poata,' gua si asa.

¹⁹ Meke zama sa nana baṅara, 'Va palabatu igo rau si goi koari ka lima vasileana,' gua si asa.

²⁰ Beto si mae gana si keke nabulu pule, meke zama, 'Baṅara, hie sa mua poata qolo, hade tome vekoa mo rau pa keke poko hite. ²¹ Matagutu nigo qua, sina keke tie tasunamu si goi. Hoke vagia goi sa mua sapu lopu veko sotia telemu, meke hoke pakepakete si goi pa mua vasina sapu lopu uma sotia telemu,' gua si asa.

²² Meke zama la koasa sa nana baṅara, 'Na nabulu kaleamu si goi! Kaqu zutugo rau si goi koari na mua zinama soti telemu! Nake gilanao mua mo sapu keke tie tasunaqu si rau, sapu hoke vagi qua hinia koari na ginani vasina lopu lelete si rau, meke hoke pakepakete vasina lopu taburu kiko si rau. ²³ Ba na vegua ke lopu la va nuquria goi pa beñ'ki sa qua poata, pude totošo pule mae rau si boka vagi pulea rau si asa, meke sa vasinahite tomona sapu va gavoro ia sa?' gua sa nana baṅara.

²⁴ Meke zamai sa baṅara sari kasa pu turu tata vasina, 'Mae vagia sa poata qolo koa sa, mamu vala nia koasa nabulu sapu ka manege puta nana,' gua si asa.

²⁵ Ba zama la ia rini sa baṅara, 'Baṅara, ele tagoi sa si ka manege puta nana poata!' gua.

²⁶ Meke olaña sa baṅara, 'Asa sapu ari nana, si kaqu ta poni va soku pule tugo, ba asa sapu loke nana, si kaqu ta vagi palae sa vasina hite sapu tagoa sa.

^{†27} Ego, kamahire si mi la vagi sari kasa tie pu kukiti nau, meke lopu hiva nau pude koa na dia baṅara. Turaña mae ni, mi va mate beto pani pa kenuqu Rau!' gua," gua se Zisu.

Sa Ninuquru Va Mataqara te Zisu pa Zerusalema

(Matiu 21:1-11; Maka 11:1-11; Zone 12:12-19)

²⁸ Sipu beto tozia Zisu sa parabolo hie, si taluarae taloa si arini, meke ene va kenu la gua pa Zerusalema si Asa koari Nana disaepeli. ²⁹ Totoso tata kamo si arini pa Betipezi meke Betani, sapu pa Toqere Olive, si garunu va kenu lani Sa si karua Nana disaepeli, ³⁰ meke tozini Sa si arini, "Mi la koasa vasileana pa kenumia la hoi, meke pana kamo la gamu kara vasina, si kote dogoria gamu si keke tuna don'ki sapu ta sidolo vekona, loke tie si ele koi ia. Rupahia, mamu turaña mae nia tani. ³¹ Be nanasa gamu ke tie, 'Pude vegua ke rupahia gamu sia?' gua, si mi tozi nia, 'Hiva nia sa Baṅara si asa,' mi gunia," gua si Asa.

³² Meke taluarae la sari karua, meke la dogori rini sapu gua putaputa tugo pu tozi ni Zisu. ³³ Sipu korapa

rupaha vagia ri karua sa tuna don'ki, si mae nanasi rina tie pu ari dia sari karua, "Pude vegua ke rupahia gamu sia?" gua si arini.

³⁴ Meke olaña sari karua, "Na hiva nia sa Baṅara," gua si arini. ³⁵ Meke turaña la nia rini koe Zisu sa tuna don'ki, meke ivara va hake lani rini pa mudina sari dia poko, meke va habotu la ia rini se Zisu. ³⁶ Meke totošo korapa koi la koasa tuna don'ki se Zisu, si ivara ni rina tinoni pa siraña sari na dia poko.

³⁷ Meke tata la pa Zerusalema se Zisu, koasa siraña gore pa Toqere Olive, sa puku vinarigara lavata tadi Nana disaepeli, si podalae velavela vahesia rini sa Tamasa, koari doduru tinavete variva magasa pu ele dogori rini. ³⁸ Zama guahe si arini:

"Mani tamanae sa Baṅara pu mae pa korapa pozana sa Tamasa!

Na binule si koa pa Mañauru, meke tava lavata sa Tamasa panaulu," gua si arini. ^{††}

³⁹ Meke kaiqa rina Parese koasa kobi tinoni si zama la koe Zisu, "Titisa, Mu gegesi sari mua disaepeli!" gua si arini.

⁴⁰ Meke olaña la se Zisu, "Hinokara sapu tozini gamu Rau, sapu pana mokomoko si arini, si kote velavela sari na patu," gua si Asa.

Kaboi Zisu sari na Tiena sa Popoa Zerusalema

⁴¹ Sipu tata kamo la ia Zisu sa popoa Zerusalema, meke dogoria Sa si kaboa Sa si asa. ⁴² Zama si Asa, "Kei, gamu na tiena sa popoa Zerusalema, be hite gilania mo gamu kamahire sa natina sa binule be leana, ba kamahire si tava paere koa gamu si asa.

⁴³ Korapa mae sa totošo sapu kaqu mae sari na mia kana, meke kuria si keke baragoba nomana pa vari likohaena sa mia popoa, meke kaqu koa vari likohaeni gamu rini. ⁴⁴ Kaqu huara va inetia rini sa popoa Zerusalema, meke kaqu va mate gamu rini si gamu pu koa pa korapadi rina baragoba. Lopu keke patu pa mia popoa si kote varihakei hola, sina lopu hite donšo gilania gamu sa totošo sapu mae sa Tamasa pude harupu gamu!" gua se Zisu.

Nuquria Zisu sa Zelepade

(Matiu 21:12-17; Maka 11:15-19; Zone 2:13-22)

⁴⁵ Beto asa, si nuquru la si Asa pa korapana sa Zelepade, meke la hadu vuravura ni Sa sarini pu korapa vari holuholue kurukuru. ⁴⁶ Zamai Sa sarini, "Zama guahe sa Tamasa pa Kinubekubere Hope: 'Sa Qua vetu si na vetu varavara,' ba tavete gunia gamu na bae tana tie hikohiko!" gua si Asa. [‡]

⁴⁷ Doduru rane si variva tumatumae se Zisu pa Zelepade. Meke hata ia ri na nati hiama, na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke rina koimata tadi na tie Ziu sa siraña, gua pude va matea si Asa, gua. ^{††48} Ba lopu boka vagia rini, si keke siraña gua pude evañia si asa, sina sari doduru tie si okoro hola, pude avavoso dia koari na zinama te Zisu.

† 19:26 Mt 13:12; Mk 4:25; Lk 8:18

†† 19:38 Sam 118:26 ‡ 19:46 Ais 56:7; Zer 7:11 †† 19:47 Lk 21:37

Sa Ninirañira te Zisu

(Matiu 21:23-27; Maka 11:27-33)

20 Keke rane sipu korapa la variva tumatumae na tarae nia Zisu sa Inavoso Leana, koari na tie pa Zelepade, si mae zama koa Sa sari na ñati hiama, na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke kaiqa rina koimata tadi na tie Ziu, ² “Tozini gami? Pa ñinirañira savana, babe esei poni nigo sa ñinirañira, ke boka mae taveti Goi sari na ginugua hire?” gua si arini. ³ Meke olaña la si Asa, “Arau ba maqu nanasa paki gamu keke ninanasa. Tozi Nau, ⁴ esei poni nia ñinirañira se Zone pude papitaiso tie? E Tamasa, babe na tie mo?” gua si Asa.

⁵ Meke podalae varitokei teledia si arini, “Sa gua si kote olaña nia gita? Be zama si gita ‘Koe Tamasa,’ be gua, si kote zama si Asa, ‘Ba na vegua ke lopu va hinokaria tu gamu sia?’ Kote gua si Asa. ⁶ Ba be zama si gita, ‘Koari na tie mo’, be gua, si kote gonani gita patu ri kobi tie hire. Sina ari doduru si va hinokaria sapu na keke poropita te Tamasa se Zone,” gua si arini.

⁷ Gua asa, ke olaña mo sarini, “Lopu gilania gami,” gua.

⁸ Ke zama se Zisu, “Ego, Arau ba lopu kaqu tozini gamu, sapu esei poni Nau sa ñinirañira, pude taveti Rau saripu gua hire,” gua si Asa.

Sa Parabolodi rina Tie Tavetavete pa Inuma Vaeni

(Matiu 21:33-46; Maka 12:1-12)

⁹ Beto asa si tozi ni Sa sa parabolodi hie koa rini: “Keke tie si letea sa sa nana inuma vaeni, beto meke va kopu nia sa koari kaiqa tie uma, pude tavetavete nia, meke tiqe taluarae taloa nana, meke la koa va seunae hola pa seu. ¹⁰ Meke sipu kamo sa tozoso pakepakete, si garunu la nia sa si keke nana nabulu koari na tie uma hire, pude vagi ponua sa nana hinia koari na vuadi rina vaeni. Ba komitia rina tie uma sa nabulu hie, meke hitu pule nia rini, limalimana meke pule. ¹¹ Ke garunu pule la nia tugo sa si keke nana nabulu, ba komitia tugo rina tie uma si asa, meke ñoñovalia na va kurekurea rini, beto meke tiqe hitua rini, limalimana meke va pule ia. ¹² Beto asa, si garunu pule la nia sa si keke nabulu vina ñeta, ba va bakora ia tugo rini, beto meke gona panua rini pa inuma vaeni. ¹³ Ke balabala sa tie tago inuma hie meke zama, ‘Na sa beka si kaqu tavetia rau? Leana maqu garunu la nia mo sa tuqu koreo titekena. Gina asa si kote pamaña nia rini,’ gua si asa.

¹⁴ Ba tozoso dogoria ri kasa tie uma sa tuna koreo hie, si vari zamai si arini, ‘Sa tuna koreo sa tie tago inuma si hie. Aria, mada va matea gana, mada vagia nada sa nana inuma!’ gua si arini. ¹⁵ Meke oki vura nia rini pa inuma vaeni si asa, meke va matea rini.”

Meke nanasa se Zisu, “Ke na sa si kote tavete ni sa tie tago inuma sari kasa tie uma hire? ¹⁶ Kote mae va mate betoi sa sari doduru tie kopu inuma, meke va

karovo vala koari votiki tie uma sa inuma!” gua si Asa. Sipu avosia rina tie sapu gua asa, si zama sarini, “Mani lopu va malumia Tamasa sapu gua asa pude ta evaña!” gua si arini.

¹⁷ Meke doño totoi Zisu si arini, meke zamai Sa, “Ego, na sa gua sa Kinubekubere Hope? Sapu guahe:

‘Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,

si evaña na patu arilaena hola koari doduru.’ ^{††}

¹⁸ Asa sapu hoqa nia koasa Patu hie, si kaqu moku umumu nia, ba asa sapu kaqu ta hoqa naqoto koasa Patu hie, si kaqu ta munala guana kavuru,” gua se Zisu.

Sa Guguana sa Tinabara Takisi

(Matiu 22:15-22; Maka 12:13-17)

¹⁹ Sari na ñati hiama, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si podekia pude tuqe vagia se Zisu pa tozoso tugo asa, sina gilania rini sapu sa parabolodi hie, si soto la mo koa rini. Ba lopu boka vagia rini si Asa, sina matagutu ni rini sari na tie. ²⁰ Gua asa ke kopu totoko nia rini, meke garunu lani rini si kaiqa tie, pude la sekesekei guana tie leadi pude la nanasa ni koe Zisu si kaiqa ninanasa sekesekeidi, pude boka vala nia si Asa pa ñinirañira tanisa Qavuna Roma, pude vata zutua gua. ²¹ Ke la nanasia rini si Asa, “Titisa, gilania gami sapu sa hinokaria si tozia Goi. Variva tumatumae nia Goi sa hinokaria tanisa hiniva te Tamasa pa tie, meke lopu arilaedi koa Goi sari na tuturuana tana tie be esei, sina lopu va kalekale si Agoi. ²² Vegua, tava malumu pa Tinarae te Mosese si pude tabaria gami sa takisi koasa banara Roma? Ba lokari?” gua si arini.

²³ Ba doño gilania Zisu sa dia sinekesekei, ke zama la koa rini si Asa, ²⁴ “Va dogoro Nau keke poata?” gua si Asa. Ke va dogoro nia rini si keke, meke zama si Asa, “Esei isumatana, meke na pozana, si koa koasa poata sana?” gua si Asa.

“E Siza,” gua si arini.

²⁵ Ke zama la koa rini se Zisu, “Leana, valai koe Siza saripu te Siza, mamu valai koe Tamasa saripu te Tamasa,” gua si Asa.

²⁶ Ke magasa hola nia rini sa Nana inolaña, meke lopu boka va hoqaia rini si Asa pa kenudi ri na tie koasa dia sinekesekei, ke lopu kulu dia mo.

Sa Tinuru Pule pa Minate

(Matiu 22:23-33; Maka 12:18-27)

²⁷ Meke mae koe Zisu si kaiqa rina Sadusi *d*, pu lopu va hinokaria sa tinuru pule pa minate, meke zama, ^{†28} “Titisa, guahe si kubere mae nia Mosese koa gita, ‘Be keke tie si mate luaria sa sa nana barikaleqe, ba loke tuna, si kaqu keke tasina koreo tugo si kaqu la haba ia sa nabokona sa, pude sari koburu pu podoi ri kara si kaqu ta pozae na koburu tu tanisa palabatu kekenu sapu ele mate,’ gua. ^{†29} Ego, ka zuapa tamatasi koreo si koa dia. Sa koreo kenuna si haba ia si keke barikaleqe, ba loke tuna si asa, meke mate. ³⁰ Ke la

† 20:9 Ais 5:1

†† 20:17 Sam 118:22 ‡ 20:27 TTA 23:8 †† 20:28 Diut 25:5

haba ia pule sa tasina vina rua sa naboko, ba gua tugo. ³¹ La pule sa vina neta, ba kekeno mo; meke osolae hokoto sari ka zuapa tamatasi, ba loke tudia. ³² Mumudi si mate sa barikaleqe. ³³ Ego, pa rane tinuru pule pa minate, si esei ari ka zuapa hire si kote na loana sa barikaleqe hie? Sina ari ka zuapa hire si ele haba betoa si asa?" gua si arini.

³⁴ Meke olaña la i Zisu, "Sa vinarihaba si tadi na tie koasa tinoa pa kasia popoa mo hie, ³⁵ ba sarini pu garogarodi pude kaqu toa pule pa minate, si lopu kaqu varihaba pa toso † sapu korapa mae. ³⁶ Kote koa gua mo ari na mateana si arini, sapu lopu kaqu mate. Arini sari na tuna sa Tamasa, sina tava toa puledi pa minate si arini. ³⁷ Meke e Mosese ba ele va sosodea tugo sapu kaqu toa pule pa minate saripu mate. Sina pa vivineina sa nika pu huruñu pa huda toana, si zama nia sa sapu sa Tamasa sina 'Tamasa te Ebarahami, na Tamasa te Aisake, meke na Tamasa te Zekopi,' gua. ††³⁸ Na Tamasa tadi na tie toadi si Asa, ba lopu tadi pu matedi. Ura koe Tamasa sari doduru si na tie toadi ‡."

³⁹ Meke zama si kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, "Titisa, leana hola sa Mua inolaña!" gua si arini. ⁴⁰ Mudina asa, si pamaña nanasa pule nia ninanasa ri na tie si Asa.

Tuna Esei sa Karisito

(Matiu 22:41-46; Maka 12:35-37)

⁴¹ Meke nanasi Zisu si arini, "Na vegua ke zama sari na tie, sapu sa Karisito si na tutina e Devita, gua? ⁴² Ba e Devita telena si zama gua tu he pa buka Sam:

'Zama sa Tamasa koasa qua Bañara:

Mu habotu pa kali Mataoqu, ††

⁴³ osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,' gua.

⁴⁴ Poza nia 'Bañara' e Devita sa Karisito, ba vegugua ke kote boka na tutina tu Devita si Asa?" gua se Zisu.

Vina Balau te Zisu Koasa Guguadi rina Tie Va Tumatumae koasa Tinarae te Mosese

(Matiu 23:1-36; Maka 12:38-40)

⁴⁵ Meke sipu korapa va avoso sari na tie, si zama la koari Nana disaepeli se Zisu, ⁴⁶ "Mi balau ni sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese pu hoke hiva pokopoko va gele meke enene, meke okoro hiva ta zama va kamo na tava lavata dia koari na vasina tana maketi, gua. Meke hoke vizati rini sari na habohabotuana tadi na tie arilaedi pa korapa sinaoqi, meke sari na vasina ta pamañaedi pa inevaña. ⁴⁷ Hoke hiko vagi rini sari na tinagotago tadi na naboko, meke hoke varavara va gele sisigiti pude ta dogoro dia, gua. Kaqu tava kilasa va kaleana sari tie gugua arini!" gua si Asa.

† Sa "totoso sapu korapa mae" ginuana sina totoso sapu podalae pa ginore pule mae te Zisu pa kasia popoa. Mamu tiro la pa Matiu 24:3 meke Rev 20:4-6; †† 20:37 Ekd 3:6 ‡ Ele mate si arini pukerane ba korapa toa koe Tamasa si arini †† 20:42 Sam 110:1

Sa Vinariponi Tanisa Nabonaboko

(Maka 12:41-44)

21 Doño la se Zisu, meke dogori Sa sari na tie tagotago pu korapa veko poata koasa vasina vekovekoana poata pa Zelepade. ² Meke dogoria tugo Sa si keke naboko habahabahalana sapu voi lani si karua poata kopa hitekedi hite, ³ meke zama si Asa, "Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu sa naboko habahabahalana hie, si veko va soku hola ni sari doduru pule. ⁴ Ura sari doduru si vekoi mo, sapu koa holadi pa dia tinagotago, ba sa naboko hie si pa nana hinabahuala, si vala betoa sa sapu gua tagoa sa pude toa nia," gua se Zisu.

Tozi Va Kenua Zisu sa Tinahuara Tanisa Zelepade

(Matiu 24:1-2; Maka 13:1-2)

⁵ Meke sipu korapa vari vivinei nia ri kaiqa disaepeli sa tinolava tanisa Zelepade, meke sari na patu, na vinariponi pu ta kuri ni sa, si zama la koa rini se Zisu, ⁶ "Sari doduru gua pu dogori gamu hire, si korapa mae sa totoso sapu sari doduru patu sara si lopu kote ta varihakei hola si arini, ba kaqu ta huarae gore beto," gua si Asa.

Sari na Tinasuna pu Kaqu Mae

(Matiu 24:3-14; Maka 13:3-13)

⁷ Meke nanasia rini si Asa, "Titisa, panavisa kote ta evaña sa tinahuara sana? Meke na sa sa vina gilagila, sapu ele tata sa totoso pude ta evaña saripu gua sara?" gua si arini.

⁸ Meke olaña la koa rini se Zisu, "Mi kopu pude mi lopu ta turaña va sea. Sina ari sokudi si kote mae pa korapa pozaqu Rau, meke zama, 'Arau sa Karisito!' meke 'Ele kamo sa totoso!' gua. Ba mi lopu luli. ⁹ Mi lopu matagutu pana avosia gamu sa inavosona sa vinaripera, meke sa vinaripaqañi pude turu eke si keke popoa. Sari na tinuñu gugu arini si kaqu ta evaña kekenu, ba lopu asa sa vinabetona," gua.

¹⁰ Meke zama pule si Asa, "Kote varipera sari na butubutu, meke sari na butubutu bañara; ¹¹ meke kaqu raza sari na niu nomanomadi, meke na soñe, na oza pa soku vasina; meke kaqu ta dogoro sari na vina gilagila variva matamatagutudi pa mañauru. ¹² Ba sipu lopu ele ta evaña saripu gua hire, si kote ta tuqe vagi, meke ta ñoñovala si gamu koari na tie pa ginuaqu Rau. Kote ta vala si gamu pude ta pitu koari na sinaoqi, meke ta veko pa vetu varipusi, meke kote ta turaña la si gamu pa kenudi ri na bañara, na ñati hiniva pa ginuaqu Rau. ¹³ Ba asa si keke totoso leana tamugamu pude tozia koarini sa Inavoso Leana. ¹⁴ Mi koa ñoño pa bulomia, mamu lopu balabala mamata nia, sapu gua leana pude kote olaña la nia koari na tinazutu mia. ††¹⁵ Ura Arau tu kote poni gamu sari na zinama, na ginilagilana pu kaqu zama ni gamu, sapu lopu keke rina mia kana kote boka olañi, babe va kari

†† 21:14 Lk 12:11-12

pani. ¹⁶ Meke sari na tiatamamia, na tasimia koreo, na turañamia, na mia baere pu lopu va hinokara, kote turaña lani gamu tugo pa vinaripitui, meke kaiqa gamu si kote tava mate. ¹⁷ Pa ginuau Rau si kaqu ta kukitae si gamu koari doduru tie, ¹⁸ ba lopu keke kalu pa batu mia si kote ta vagi palae. ¹⁹ Mi turu va nabu, meke kaqu vagia gamu sa tinoa hola!

Sa Tinahuara Tanisa Popoa Zerusalemia

(Matiu 24:15-21; Maka 13:14-19)

²⁰ Pana dogoria gamu sapu mae varidikue nia rina kana sa popoa Zerusalemia, si kaqu gilania gamu sapu tata sa tinahuara tanisa. ²¹ Ke arini sapu koadi pa pinaqaha popoa Ziudia, si madi govete la koari na toqere vasina. Meke arini pa korapana sa vasileana sana si madi govete taloa, meke arini pu koa koari na popoa pa sadana Zerusalemia, si madi lopu nuquru la pa korapana. ²² Ura arini sari na rane vina kilasa, pude tava gorevura sari doduru sapu gua ele ta kubere pa Kinubekubere Hope. ²³ Kote na rane tinalotaña nomadi si arini koari na barikaleqe pu ari tiadi, meke arini pu tago haha! Ura na tinasuna nomana si kaqu kamo koasa popoa, meke na vina kilasa te Tamasa si kaqu raza koari na tie hire! ²⁴ Kote tava mate pa vinaripera si arini, meke kaiqa rini si kote ta raovo d la koari soku popoa. Kaqu mae koa, na neti va konekone ia rina Zenitailo sa popoa Zerusalemia, osolae hokoto sa totoso tadi na tie huporo hire.

Sa Minae Tanisa Tuna na Tie

(Matiu 24:29-31; Maka 13:24-27)

²⁵ Na vina gilagila si kote ta evaņa koasa rimata, na sidara, meke koari na pinopino. Kote tarazuzu sari na tie pa kasia popoa, kote matagutu nia rini sa ovaņana sa lamana, meke sari na tovovo lavalavata. ²⁶ Kote mabubulu pa tinarazuzu sari na tiena sa pepeso, totoso korapa aqa dogoria rini sapu gua kote ta evaņa pa doduruna sa kasia popoa, ura sari na pinopino pa maņauru si kote tava rizu pa dia siraņa. ²⁷ Pa totoso asa kote dogoria rini maena sa Tuna na Tie pa korapadi ri na lei, somania na niniraņira lavata, na ninedala. ²⁸ Pana podalae ta evaņa saripu gua hire, si mi gasa turu mamu doņo sage, sina tata vura mae sa mia tinarupaha," gua se Zisu.

Sa Vinagilagila Koasa Huda Piqi

(Matiu 24:32-35; Maka 13:28-31)

²⁹ Beto asa si tozia Zisu koarini sa parabolo hie: "Mi doņo la koasa huda piqi, meke sari kaiqa huda pule. ³⁰ Pana dogori gamu sapu podalae liho si arini, si gilania gamu sapu tata sa totoso maņini. ³¹ Gua tugo sapu pana dogori gamu ta evaņa sari na ginugua hire, si kaqu gilania gamu sapu tata mae sa Binaņara [†] te Tamasa.

† 21:22 Hoz 9:7†† 21:25 Ais 13:10; Izk 32:7; Zol 2:31; Rev 6:12-13‡ 21:27 Dan 7:13; Rev 1:7†† Sa ginuana sa Binaņara te Tamasa pa vesi hie si na totoso pule mae se Zisu pa kasia popoa. Mi tiroa sari vesi Luke 21:27-28:

³² Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sari doduru pu gua hire, si kaqu ta evaņa sipu lopu ele mate beto sari na tie pa sinage hie. ³³ Kote murimuri palae sa Maņauru meke na pepeso, ba sari na Qua zinama si kaqu koa hola ninae rane ka rane.

Koa Kopu

³⁴ Mi kopu puleni gamu, pude mi lopu tupiti henahena sisigiti, na naponapo, na talotaña ni sari likakalae tana tinoa pepeso, pude lopu kamo va hodaka koa gamu sa rane sana. ³⁵ Ura sa rane asa si kote kamo guana sipata, koari doduru tinoni pu koa pa doduruna sa popoa pepeso. ³⁶ Mi koa kopu, na varavara doduru totoso, pude mi boka koa varane meke va holai gamu sari doduru ginugua hire pana ta evaņa rini, meke pude mi boka turu va mataqara pa kenuna sa Tuna na Tie," gua si Asa.

³⁷ Meke koa variva tumatumae se Zisu pa Zelepade koari na rane arini, meke doduru veluvelu si hoke vura la si Asa pa Toqere Olive, pude koa vasina pana boņi. ³⁸ Meke pana munumunu pa hopeke rane, si hoke la pa Zelepade sari doduru tie, meke la avavoso koari Nana vina tumatumae.

Tata Kamo sa Inevaņa Pasova

(Matiu 26:1-5; Maka 14:1-2; Zone 11:45-53)

22 Ego, ele tata kamo sa totoso tanisa Inevaņa Bereti Loke Isitina d, ^{††} sapu sa Inevaņa Pasova. ^{†††} Hata ia rina ŋati hiama meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, si keke siraņa pude tuqe vagia gana se Zisu pude va matea, gua, sina matagutu ni rini sari na tinoni.

Va Egoa Ziudasi pude Qoraqora nia se Zisu

(Matiu 26:14-16; Maka 14:10-11)

³ Meke nuquria Setani se Ziudasi, sapu ta pozae Isikarioti, sapu keke ri ka manege rua disaepeli. ⁴ Ke topue la se Ziudasi koari na ŋati hiama, meke koari na palabatudi rina tie pu kopu nia sa Zelepade, meke la vari vivinei nia rini gua pude boka vata qora nia se Zisu koa rini, gua. ⁵ Meke qetu hola si arini meke va egoa rini pude ponía poata si asa. ⁶ Va egoa Ziudasi sa dia hiniva asa, ke podalae hata ia sa si keke lolomo leana, sapu lopu koa sari na tinoni, pude vata qorae nia koa rini se Zisu, gua.

Sa Hinenahena Pasova

(Matiu 26:17-25; Maka 14:12-21; Zone 13:21-30)

⁷ Sipu kamo sa rane kekenu koasa Inevaņa Bereti Loke Isitina, sapu tava mate sari na lami tanisa Inevaņa Pasova, ⁸ si garuni Zisu sari Pita e Zone, meke zamai Sa, "Mi la, mamu va namanama ia sa hinenahena Pasova tadigita," gua si Asa.

†† 21:37 Lk 19:47††† Pa totoso te Zisu hoke varihobei sari kara pozana sa inevaņa. Sa Inevaņa Pasova si keke rane, meke sa Inevaņa Bereti Loke Isitina si ka zuapa rane. Pa totoso asa si balabala la ia rini sa tinarupaha tadi na tie Izireli pa popoa Izipi, sipu hena rini sa palava sapu lopu henia na isiti. ^{†††} 22:1 Ekd 12:1-27

⁹ Meke nanasa sarini, "Pavei si hiva nia Goi pude la va namanama ia gami sia?" gua sari kara.

¹⁰ Meke olaña se Zisu, "Pana la gamu pa vasileana Zerusalem, si kote tutuvia gamu kara si keke tie sapu korapa palekia nana si keke vovoina kolo. Mi luli la koasa vetu vasina nuquru sa. ¹¹ Mi tozi gunia he sa tie ari nana vetu, 'Zama sa Titisa: Avei sa lose vasina kote hena ia rina Qua disaepeli, meke Arau sa hinenahena Pasova?' Mi gunia. ¹² Meke kote va dogoroni gamu sa si keke lose nomana panaulu, sapu ele tava nama vekona. Va namanama ia gamu sa nada hinenahena vasina," gua si Asa.

¹³ Meke taluarae la sari karua, meke dogori tugo ri kara sari doduru, gua puta tugo sapu ele tozi ni Zisu, ke va namanama vekoa ri karua sa hinenahena Pasova vasina.

Podalae nia Zisu sa Ginani Hope

(Matiu 26:26-30; Maka 14:22-26; 1 Koriniti 11:23-25)

¹⁴ Meke sipu kamo sa tooso tanisa Pasova, si la habotu turañi Zisu pa tevolo sari Nana apositolo.

¹⁵ Meke zama la koa rini si Asa, "Okoro hola nia Rau pude henahena turaña gamu koasa hinenahena Pasova d hie, sipu lopu ele kamo Rau sa tinasigiti.

¹⁶ Maqu tozini gamu sapu lopu kaqu hite hena pulea Rau sa hinenahena Pasova, osolae kaqu tava gorevura tu sa ginuana hinokara pa Binañara te Tamasa," gua se Zisu.

¹⁷ Beto asa, si hena ia Zisu sa kapa vaeni, meke zama leana nia Sa koe Tamasa, meke zama la si Asa koa rini, "Mi vagi ia sa kapa hie, mamu hopeke napoa. ¹⁸ Maqu tozini gamu, sapu lopu kaqu napo pulea Rau sa vaeni hie, osolae kamo sa Binañara te Tamasa," gua si Asa.

¹⁹ Beto asa si vagia Sa sa bereti †, meke zama leana nia Sa, meke videidea Sa, meke hopeke poni Sa koarini, meke zama, "Hie tugo sa tiniqu [sapu ponini gamu Rau pa laemia gamu, mi vagia, mamu hena ia, pude mi balabala Au," gua si Asa. ²⁰ Meke gua tugo sipu beto sa hinenahena Pasova, si vagia Sa si keke kapa vaeni meke vala Sa koa rini, meke zama, "Sa kapa vaeni hie si na vinariva egoi vaqura te Tamasa, sapu ele ta tokoro veko koasa eharaqu, sapu zoloro pa laemia gamu.] †† ‡

²¹ Ba doño la tu! Asa sapu kaqu qoraqora Nau, si korapa habotu somanae koa Rau pa tevolo hie! †† Sa Tuna na Tie si kaqu tava mate, gua sapu hiva nia sa Tamasa, ba mani talotaña hola sa tie sapu vata qorae Nau," gua se Zisu.

²³ Avosia tugo rini sapu gua asa, si podalae vari nanasi teledia sari kasa disaepeli, sapu esei beka ari kasa si kaqu tavete gua asa, gua.

Vinari Tokeina sa Vinalavata

²⁴ Meke varitokei nia rina disaepeli sapu esei arini si kote arilaena hola, gua. †† Ke zama koa rini se Zisu, "Sari na bañara tadi na tie Zenitailo si hoke lalae ni rini sari na tinoa tadi na dia tie, meke sari na tie pu tago ñinirañira, si hoke ta pozae na 'tie variponi valeana hola'. †† Ba gamu si lopu kaqu gua asa, asa sapu arilaena hola koa gamu, si mani va hiteke pule nia koari doduru, meke asa sapu koimata koa gamu, si mani koa na mia nabulu. †† Esei si arilaena hola? Asa sapu habotu henahena? Ba asa sapu va tana ponía ginani sa tie sapu habotu henahena? Asa sapu habotu henahena, taga? Ba sa Qua kinoa koa gamu, si kekeñoño gua tugo asa sapu nabulu. §

²⁸ Gamu si ele koa turañau koari na Qua rane tinasuna, ²⁹ ke gua sapu ele poni Nau sa Tamaqu sa ñinirañira pude koa Bañara, si gua tugo sapu poni gamu Rau sa ñinirañira asa. ³⁰ Kaqu somana hena na napo si gamu pa Qua tevolo koasa Qua Binañara, meke kaqu habotu si gamu koari na habohabotuana bañara, pude totoli ni sari ka manege rua butubutu Izireli," gua si Asa. §†

Tozia Zisu sapu Kote Oso nia Pita si Asa

(Matiu 26:31-35; Maka 14:27-31; Zone 13:36-38)

³¹ Meke zama se Zisu, "Saimone, Saimone, ele va malumia Tamasa se Setani pude podeke gamu, pude varipaqaha ni saripu leadi na kaleadi gua sapu varipaqaha ni sari na kapu huiti koari na kikodi. ³² Ba ele varavara nigo Rau si goi Saimone, pude lopu mate taloa hokara sa mua rinañerane. Ke pana kekere pule mae goi, si mu va ñinirai sari disaepeli turañamu," gua se Zisu.

³³ Ba olaña la koa Sa se Pita, "Bañara, arau si va namanama pude luligo la pa vetu varipusi, babe la mate turañigo," gua si asa.

³⁴ Ba olaña la ia Zisu si asa, "Pita, Maqu tozi nigo, sipu lopu ele kabo sa kokorako kohite boñi, si kaqu oso Nau goi ka ñeta tooso," gua se Zisu.

Mi Paleke Vinaqaqiri

³⁵ Meke nanasi Zisu sari Nana disaepeli, "Totoso garunu taloani gamu Rau, meke tozini gamu Rau pude lopu paleke vovoina poata, na huneke, meke na sadolo, si vegua? Ehaka nia tugo gamu si keketona?" gua si Asa. §††

Meke olaña sarini, "Loketona," gua.

³⁶ Meke zama se Zisu, "Ba, kamahire si asa sapu ari nana vovoina poata, na huneke, si mani paleki. Meke asa sapu loke nana magu varipera, si mani holuholu nia sa nana koti, pude mani holua keke. ³⁷ Ura koa pa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe: 'Guana somana ta nae turañae koari na tie kaleadi si Asa,'

† Sa bereti loke isitina si kaburu guana bisikiti gua asa ke boka ta videvide. †† Sari na zinama pa vari korapadi rina [ ] si lopu koa koari doduru kinubekubere Hope pukerane. ‡ 22:20 Zer 31:31-34 †† 22:21 Sam 41:9

‡ 22:24 Mt 18:1; Mk 9:34; Lk 9:46 †† 22:25 Mt 20:25-27; Mk 10:42-44 †† 22:26 Mt 23:11; Mk 9:35 § 22:27 Zn 13:12-15 §† 22:30 Mt 19:28 §†† 22:35 Mt 10:9-10; Mk 6:8-9; Lk 9:3, 10:4

gua, hie si kaqu tava gorevura, meke gua tugo sari doduru ginuaqu Rau, si kaqu ta evaṅa beto," gua si Asa. †

³⁸ Meke zama sari kasa disaepeli, "Baṅara, dotu, hire si karua magu varipera," gua si arini.

Meke olaṅa la se Zisu, "Leana, pada mo si arini," gua si Asa.

Varavara se Zisu pa Toḡere Olive

(Matiu 26:36-46; Maka 14:32-42)

³⁹ Meke taluarae pa Zerusalem se Zisu, meke sage la pa toḡere Olive si Asa, gua tugo sapu hoke tavetia Sa soku totošo, meke sage luli tugo sari Nana disaepeli. ⁴⁰ Totoso kamo Sa vasina, si zamai Sa sari Nana disaepeli, "Mi varavara, pude mi lopu hoḡa pa tinoketoke," gua si Asa.

⁴¹ Meke ene va seseu hite la si Asa, padana keke ginona patu, meke kokotuṅu gore si Asa, meke varavara guahe: ⁴² "Tamaqu, be va malumia Goi, si Mu va rizu ia koa Rau sa kapa tinasigiti hie, ba lopu Qua hiniva, ba lalae Mua hiniva tu Goi," gua si Asa. ⁴³ [Meke vura mae koa Sa si keke mateana Maṅauru meke va ṅiṅira ia si Asa. ⁴⁴ Meke ta sigiti hola si Asa pa Nana binalabala, meke maṅini sa Nana vinaravara meke varavara va ṅiṅira hola la tu, meke sari na ṅataṅatana si guana ehara pu honihoni gore pa pepeso.] ††

⁴⁵ Beto asa, si turu si Asa, meke pule la koari na disaepeli, meke dogori Sa korapa putadi, sina mabo sisigiti si arini pa dia tinalotaṅa. ⁴⁶ Meke zama la koa rini si Asa, "Na vegua ke puta si gamu? Mi vaṅunu, na varavara, pude mi lopu hoḡa pa tinoketoke," gua si Asa.

Ta Tuḡe Vagi se Zisu Koari na Kana

(Matiu 26:47-56; Maka 14:43-50; Zone 18:3-11)

⁴⁷ Meke sipu korapa zama se Zisu, si la vura gana mo si keke puku minate varipera, se Ziudasi sapu keke koari ka manege rua disaepeli si turaṅadi rini. Ene la se Ziudasi, meke la ahoa sa se Zisu. ⁴⁸ Ba zama la ia Zisu si asa, "Ziudasi, pa inaho si va qoraqora nia goi sa Tuna na Tie?" gua si Asa.

⁴⁹ Meke totošo dogoria rina disaepeli pu lulidi koa Sa sapu gua kote ta evaṅa, si nanasia rini se Zisu, "Baṅara, mami la seke ni magu varipera gedi?" gua si arini. ⁵⁰ Meke keke ri kasa disaepeli arini, si seke tarasa pania sa kali taliṅa mataona sa nabulu tanisa ṅati hiama kenukenue.

⁵¹ Ba norei Zisu si arini, meke zama, "Beto, lopu tavete gua asa!" gua si Asa. Meke la taṅinia Sa sa taliṅana sa nabulu, meke ta salaṅa si asa.

⁵² Beto asa si zama la se Zisu koari na ṅati hiama, na palabatudi rina tie kopu Zelepade, meke sari na koimata tadi na tie Ziu pu la pude tuḡe vagia, "Na tie hikohiko na variva mate si Rau, ke paleke Nau vedara na huda sekesekeana tu gamu?" ⁵³ Doduru rane si

† 22:37 Ais 53:12 †† Sari na vesi made ṅavulu ṅeta meke made ṅavulu made si lopu koa koari doduru Kinubekubere Hope pukerane.

variva tumatumae mo si Rau pa Zelepade, ba lopu tuḡe vagi Au tu gamu? Ba sina hie tugo sa mia totošo, sa totošo sapu koa baṅara sa ṅiniraṅira tana hinuporo," gua se Zisu. ‡

Osonia Pita se Zisu

(Matiu 26:57-58,69-75; Maka 14:53-54,66-72; Zone 18:12-18,25-27)

⁵⁴ Meke tuḡe vagia rini se Zisu, meke turaṅa la nia ri pa vetu tanisa ṅati hiama kenukenue. Se Pita si lululi mudi nana, seseu vasina hite koarini. ⁵⁵ Meke totošo va katua rini si keke nika pa kokorapana sa pavasa pa sadana sa vetu tanisa ṅati hiama, meke habotu vari likohae nia rini, si la somana habotu koarini se Pita.

⁵⁶ Meke dogoria keke nabulu vineki se Pita, koasa malarana sa nika, ke doṅo totoa sa, meke zama, "Hie tugo si keke tie sapu lulina koe Zisu," gua si asa.

⁵⁷ Ba oso se Pita meke zama, "Tio, lopu hite gilania rau sa tie sana!" gua si asa.

⁵⁸ Meke seseunae vasina hite si doṅo vagia pule keke tie si asa, meke zama ia sa, "Agoi mo si keke arini pu luli koe Zisu!" gua si asa.

Ba olaṅa se Pita, "Tio, lopu arau!" gua si asa.

⁵⁹ Meke sipu hola padana keke aoa, si mae gana pule si keke tie, meke zama nia sapu guahe: "Namu hie hokahokara mo si keke arini pu luli koe Zisu, sina keke tie Qaleli si hie!" gua si asa.

⁶⁰ Ba olaṅa se Pita, "Tio, lopu hite va nonoga ia rau sapu korapa zama nia goi sana!" gua si asa. Sipu korapa zama tugo se Pita, si kabo mo sa kokorako.

⁶¹ Pa totošo asa si liṅana se Zisu, meke doṅo totoa Sa se Pita, ke tiḡe balabala ia Pita sapu gua zama nia Zisu koasa, sapu guahe: "Sipu lopu ele kabo sa kokorako pa boṅi hie, si kaqu oso Nau goi ka ṅeta totošo," gua.

⁶² Ke vura taloa se Pita, meke la kabo ṅusunusurae pa sada.

Tava Sisire na Ta Seke se Zisu

(Matiu 26:67-68; Maka 14:65)

⁶³ Sarini pu kopuna se Zisu si va sisire nia, na sekea rini si Asa. ⁶⁴ Pusi tukui rini sari na matana, meke nanasia rini si Asa, "Mu korokorotae sapu esei si korapa seke igo!" gua si arini. ⁶⁵ Meke soku sari na zinama ṅoṅovala si zama lani rini koa Sa.

Ta Turaṅa La pa Kenuna sa Puku Tie Varipitui tadi na Tie Ziu se Zisu

(Matiu 26:59-66; Maka 14:55-64; Zone 18:19-24)

⁶⁶ Meke sipu rane sa popoa, si varigara sari na koimata tadi na tie Ziu, na ṅati hiama, meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese; meke ta turaṅa la se Zisu pa kenuna sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu d. ⁶⁷ Meke zama ia rini si Asa, "Mu tozini gami, Agoi tugo sa Karisito d? Ba lokari?" gua si arini.

Meke olaṅa si Asa, "Be tozini gamu Rau sapu Arau sa Karisito, ba lopu kaqu va hinokarau tugo gamu.

⁶⁸ Meke be nanasa gamu Rau, ba lopu kaqu olaṅau

‡ 22:53 Lk 19:47, 21:37

gamu. ⁶⁹ Ba lopu seunae, sa Tuna *d* na Tie si kaqu habotu pa kali mataona sa Tamasa pu tagoi sari doduru ninirañira," gua si Asa.

⁷⁰ Meke nanasa la ia ri doduru si Asa, "Ke vegua? Agoi mo sa Tuna Tamasa?" gua si arini.

Meke olaña la i Sa sarini, "Uve, Arau mo sa Tuna Tamasa," gua si Asa.

⁷¹ Meke zama sarini, "Lopu kaqu hata pule vina sosode si gita, sina ele avoso sotia mo teleda sapu gua zama nia Sa telena," gua si arini.

Ta Turaña La Koe Paelati se Zisu

(Matiu 27:1-2,11-14; Maka 15:1-5; Zone 18:28-38)

23 Beto asa si turu sari doduru pu somana koasa Sanihiderini sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, meke turaña la nia rini koe Paelati *d* se Zisu. ² Podalae zutua rini si Asa vasina, meke zama, "Ele pohoa gami sa tie hie, sapu turaña va sea i sa sari na mami tie, tozi ni Sa si arini pude lopu tabara takisi koasa bañara Roma, meke poza pule nia Karisito, na Bañara si Asa," gua si arini.

³ Ke nanasa la ia Paelati se Zisu, "Vea, Agoi tugo sa Bañara tadi na tie Ziu?"

Meke olaña si Asa, "Uve, gua tugo sapu zama nia goi sana," gua si Asa.

⁴ Meke zama la se Paelati koari na ñati hiama, meke sa kobi tinoni, "Loke sinea si dogoria rau pude boka zutua sa tie hie," gua si asa.

⁵ Ba zutu pilipulea rini si Asa, meke zama, "Koari na Nana vina tumatumae si vari kakatora ni Sa sari na tie pa doduruna Ziudia; podalae maena tu pa Qaleli si Asa, meke mae kamo tani," gua si arini.

Ta Garunu La Koe Herodi se Zisu

⁶ Totoso avosia Paelati sapu gua asa, si nanasa si asa, "Na tie Qaleli sa tie hie?" gua si asa. ⁷ Meke totoso gilania Paelati sapu mae guana pa Qaleli se Zisu, vasina bañara se Herodi; si garunu la nia sa koa sa se Zisu. Pa totoso asa si koa nana mo pa Zerusalema se Herodi. ⁸ Totoso dogoria Herodi se Zisu si qetu hola si asa, sina ele avoso nia sa guguana e Zisu, meke seunae hola sapu hiva dogoro gunia sa se Zisu. Okoro hiva dogoria sa totoso tavete tinavete variva magasadi se Zisu. ⁹ Gua asa, ke soku ninanasa si nanasa ni Herodi koe Zisu, ba lopu olañi Sa. ¹⁰ Meke turu mae sari na ñati hiama, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke zutu sisigitia rini se Zisu. ¹¹ Meke zama ñoñovalia, na tavete gunia na keke tie loke laena e Herodi, meke sari nana solodia se Zisu, meke va sage nia rini si keke poko doduru tolavaena tana bañara, meke tiqe garunu pule la nia rini si Asa koe Paelati. ¹² Meke pa rane tugo asa si tiqe baere sari Herodi e Paelati, ba visoroihe si vari kanaidi sari kara.

Va Egoa Rini Pude Va Matea se Zisu

(Matiu 27:15-26; Maka 15:6-15; Zone 18:39 kamo hinia 19:16)

¹³ Meke tioko varigara ni Paelati sari na ñati hiama, na koimata tadi na tie Ziu, meke sari na tinoni. ¹⁴ Tozini sa sarini, "Turaña mae nia gamu sa tie hie koa rau, meke zutua gamu sapu turaña va sea i Sa sari na tie, gua. Ba sipu beto pitua rau, si lopu hite dogoria rau keke nana sinea sa tie hie, koari na ginugua pu zutuni gamu koa Sa. ¹⁵ E Herodi ba lopu dogoria tugo keke sinea, gua asa ke garunu pule mae nia mo sa koa gita. Ke dogoria gamu? Loke ginugua kaleadi sapu pada tava mate nia Sa, si ele evañia Sa. ¹⁶ Gua asa ke kote tozi ni mo rau sari na solodia, pude seke nia hilihiliburuana, meke tiqe vata rupahia," gua si asa. †

¹⁸ Ba velavela va ululae sari na tinoni, "Va matea gana, ba mu vata rupaha poni gami se Barabasi!" gua si arini. ¹⁹ Se Barabasi si ta veko pa vetu varipusi sina somana nia sa si keke vinaripera koari na Qinavuna, meke va mate tie tugo si asa.

²⁰ Hiva vata rupahia e Paelati se Zisu, ke tepa pule la tugo koasa vinarigara tinoni si asa. ²¹ Ba velavela nono la mo si arini, "Va matea pa korosi! Va matea pa korosi!" gua si arini.

²² Meke zama pule la tugo pa vina ñeta totoso se Paelati, "Ba na kinaleana sa si evañia Sa? Arau lopu boka dogoria keke sinea sapu kote pada tava mate nia Sa! Ke kote tozi ni mo rau sari na solodia, pude seke nia hilihiliburuana, meke tiqe vata rupahia," gua si asa.

²³ Ba velavela va sisigiti palae si arini, pude kaqu va matea tugo se Zisu, gua, meke osolae va malohoria tu rini se Paelati. ²⁴ Ke gua asa si va egoa mo Paelati pude va matea si Asa, gua tugo sapu tepa ia rini. ²⁵ Meke vata rupahia sa se Barabasi, sapu hiva vata rupahia rini, asa sapu ta veko pa vetu varipusi, sina somana nia sa si keke vinaripera koasa qinavuna meke va mate tie. Meke luara vala nia sa koa rini se Zisu, pude tavetia gua sapu hiva tavete nia rini.

Tava Mate pa Korosi se Zisu

(Matiu 27:32-44; Maka 15:21-32; Zone 19:17-27)

²⁶ Meke turaña taloa nia rina solodia se Zisu, meke pa korapana sa dia inene la, si tutuvia rini si keke tie pa popoa Saerini, pozana si e Saimone, na tiqe nuquruna mo pa Zerusalema si asa. Tuqe vagia rina solodia si asa, meke va paleke nia rini sa korosi, meke luli mae pa mudina Zisu.

²⁷ Na vinarigara lavata si luli koe Zisu, meke kaiqa arini si ari na barikaleqe pu korapa kaboa na talotaña nia si Asa. ²⁸ Ba taliri la koari kasa barikaleqe se Zisu, meke zama, "Kasa barikaleqe pa Zerusalema! Mu lopu kabo Au, ba mi kabo pule ni gamu, meke sari na tumia. ²⁹ Ura korapa mae sari na rane kaleadi, pana kote zama guahe sari na tie, Tamanae dia sari na barikaleqe pu tige, meke saripu lopu podo koburu na

† *Kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si va somana mae ia sa vesi 17 sapu guahe: [17]*

variva susu.'³⁰ Pa totoso asa si kote zama la si arini koari na toa na toqere, 'Mi hoqa tamunu gami!' kote gua si arini.³¹ Ura be evaṅi rina tie koa Rau pu guana huda toana, saripu gua hire, si kote kaleana hola tu si evaṅi rini koa gamu, pu guana huda matedi," gua se Zisu.

³² Meke karua tie kaleadi si turaṅa vura mae ni rini pude va mate turaṅa ni koe Zisu.³³ Sipu kamo rini si keke vasina pozana, "Batu †† Tomate," si poka nia rini pa korosi vasina se Zisu, meke gua tugo sari karua tie kaleadi pa hopeke dia korosi, keke pa kali mataona, meke keke pa kali gedena.³⁴ [Meke zama se Zisu, "Tamaqu, Mu taleoso ni, sina lopu gilania rini sapu gua evaṅia rini," gua si Asa.] † †

Meke mudumudukeda ni rina solodia pude variva hihia ni sari Nana poko.³⁵ Sa puku vinarigara si turu meke doṅo la, meke sari koimata tadi na tie Ziu si pesipesi laia meke ṅoṅovalia rini se Zisu, "Votiki tie si harupi Sa. Ego, kamahire mani harupu pule nia, be Asa sa Karisito sapu ele vizatia Tamasa!" gua si arini. †

³⁶ Sari na solodia ba va sisire nia tugo si Asa, meke ponia vaeni pasana rini. ††³⁷ Zamaia rini si Asa, "Be na Baṅara tadi na tie Ziu si Goi, si mamu harupu pulenigo," gua sarini.

³⁸ Pa batuna sage sa korosi si kuberia rini sa tinazutuna Sa sapu zama guahe: "HIERA SA BAṅARA TADINA TIE ZIU," gua.

³⁹ Meke keke ri karua tie kaleadi pu tava sigoto turaṅae koa Sa pa korosi, si zama ṅoṅovala la tugo koa Sa, "Be Agoi sa Karisito! Ego mu harupu pulenigo, meke mamu harupu gami tugo si gami kara!" gua si asa.

⁴⁰ Ba keke ari kara si norea si asa, meke zama, "Tio, vegua lopu matagutu nia goi sa Tamasa? Sina agoi, ba tava kilasa kekeṅoṅo gua tugo asa.⁴¹ Gita kara si garoda tugo pude tava kilasa, sina ta poni nia gita kara sa laedi ri nada tinavete kaleadi, ba sa tie hie si loke Nana kinaleana," gua si asa.⁴² Beto asa si zama la koe Zisu si asa, "Baṅara, Mu balabala au pana koa Baṅara Goi pa Mua Binaṅara," gua si asa.

⁴³ Meke olaṅa la koasa se Zisu, "Tozi va hinokara nigo Rau si goi, kaqu somana koa Rau ṅinoroi si goi pa Paradaisi d," gua se Zisu.

Sa Minate te Zisu

(Matiu 27:45-56; Maka 15:33-41; Zone 19:28-30)

⁴⁴ Meke sipu kamo sa korapa rane si huporo sa doduru popoa, osolae kamo tu ṅeta koloko,⁴⁵ ura lopu kalalasa mae sa rimata. Meke ta rikata rua sa poko gobana sa Lose Hopena, pa korapana sa Zelepade pa Zerusalem. ††⁴⁶ Meke velavela va ululae se Zisu, meke zama, "Tamaqu, pa korapa limamu si luara vekoa Rau sa Maqomaqoqu," gua si Asa, meke tiqe mate.⁵

† 23:30 Hoz 10:8; Rev 6:16 †† Hokara sa ginuana sa vasina sapu sa dinonoṅa sa toqere asa si guana batu tomate. ‡ Lopu koa sari zinama pa varikorapadi rina [ ] koari doduru kinubekubere hope pukerane. †† 23:34 Sam 22:18 †† 23:35 Sam 22:7 ††† 23:36 Sam 69:21 ††† 23:45 Ekd 26:31-33 § 23:46 Sam 31:5

⁴⁷ Sipu dogoria sa palabatu tadi na solodia gua saripu ta evaṅa si vahesia sa sa Tamasa, meke zama, "Hinokara tugo, sapu na keke tie toṅoto sa tie hie," gua si asa.

⁴⁸ Meke totoso dogori ri doduru pu varigara pude dodogoro koasa vina matena e Zisu, gua saripu ta evaṅa, si pohari rini sari raqaraqadi pa tinalotaṅa, meke pule taloa pa dia vasidi sari doduru.⁴⁹ Sari doduru pu ele gilana sotia se Zisu, meke sari kasa barikaleqe pu lulidi mae koa Sa pa Qaleli, si turu pa seuna vasina hite, meke doṅodoṅo la dia.^{5†}

Ta Veko pa Lovu sa Tinina Zisu

(Matiu 27:57-61; Maka 15:42-47; Zone 10:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Ego, koa nana si keke tie pozana Zosepa, sa tie pa vasileana Arimatia pa pinaqaha popoa Ziudia. Keke tie leana, na tie toṅoto si asa, pu korapa aqa nia sa minae tanisa Binaṅara te Tamasa. Meke keke koari na tie pu somana koasa Sanihiderini, sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, ba lopu somana va egoa sa sa dia vina ego na vinizata pa vina matena e Zisu.⁵² La si asa koe Paelati, meke la tepa ia sa sa tinina e Zisu.⁵³ Beto asa, si la va gore vagia sa si Asa, meke hade nia keke poko keoro viana sa, meke la va nuquru vekoa sa koa keke lovu sapu ta horena pa patu pa kali taba, sapu lopu ele ta pomunu nia tie matena rini.⁵⁴ Na rane va namanama si asa, na tata kamo sa rane Sabati.

⁵⁵ Sari na barikaleqe pu lulidi mae koe Zisu pa Qaleli, si lulia rini se Zosepa, meke dogoria rini sa lovu, meke sa vinekona gua sa tinina e Zisu pa korapana sa lovu.⁵⁶ Beto asa si pule la vasina koadi sari kasa barikaleqe, meke la va namanama i rini sari na oela humaṅa lea, pude vala i pa tinina Zisu, gua. Meke sipu kamo sa Sabati, si magogoso si arini, lulia rini gua sapu koa pa Tinarae te Mosese.^{5††}

Sa Tinuru Pule te Zisu pa Minate

(Matiu 28:1-10; Maka 16:1-8; Zone 20:1-10)

24 Meke pana vaqavaqasana sa rane Sade, si la koasa lovu sari kasa barikaleqe, paleke la ni rini sari na oela humaṅa lea, saripu ele va nama vekoi rini.² Doṅo la dia gua, si dogoria rini sapu ele ta topili palae tu sa patu, sapu tukuna sa sasadana sa lovu.³ Ke nuquru la si arini pa korapana sa lovu, ba lopu dogoria rini sa tinina e Zisu.⁴ Ke sipu korapa turu nunala dia vasina si arini, si vura va hodaka la si karua tie sapu pokopoko keoro ṅedala, meke turu kapae dia koa rini.⁵ Matagutu sisigiti sari kasa barikaleqe, ke todoṅo gore pa pepeso si arini. Meke zama la koa rini sari karua tie, "Na vegua ke hata ia gamu sa tie toana koari pu matedi?"⁶ Lopu koa tani si Asa, ba ele turu pule tu pa minate. Balabala ia gua sapu ele tozini gamu Sa, sipu korapa koa pa Qaleli si Asa, sapu guahe: ††⁷ 'Sa Tuna na Tie si kaqu ta vala pa limadi rina tie kaleadi, meke kaqu tava mate pa korosi, ba pa rane

§† 23:49 Lk 8:2-3 §†† 23:56 Ekd 20:10; Diut 5:14 §† 24:6 Mt 16:21, 17:22-23, 20:18-19; Mk 8:31, 9:31, 10:33-34; Lk 9:22, 18:31-33

vina neta si kaqu tava turu pule si Asa, gua," gua sari karua.

⁸ Ke tiqe balabala pulei rini sari Nana zinama arini. ⁹ Ke taluarae pule pa lovu si arini, meke la vivinei ni rini koari ka manege eke disaepeli, meke koari kaiqa pule, sari doduru tinitoᅇa gua pu ta evaᅇa. ¹⁰ Sari kasa barikaleqe arini, si ari Mere pa vasileana Magidala, e Zoana, meke e Mere tinana e Zemisi. Arini hire, meke kaiqa pule barikaleqe saripu lulidi koa rini, si la vivinei ni koari na apositolo saripu gua ta evaᅇa hire. ¹¹ Ba lopu va hinokari rini sari na barikaleqe, guana lopu vivinei hinokara guni rini. ¹² Ba e Pita si turu, meke topue haqala la koa sa lovu. Kokopo nuquru si asa, meke dogoria mo sa sa poko keoro sapu ta hade nia Zisu. Ke kekere pule si asa, magasa hola nia sa sapu gua ta evaᅇa.

Karua Tie pu Ene La pa Emeasi (Maka 16:12-13)

¹³ Meke pa ranena tugo asa si ene la pa Emeasi sari karua disaepeli te Zisu. Emeasi si manege eke kilomita *d* seu gua pa Zerusalema. ¹⁴ Korapa vivinei ni ri kara sari doduru ginugua pu ta evaᅇa. ¹⁵ Meke sipu korapa vari vivinei sari kara, si vura tata la se Zisu, meke ene somanae koari kara. ¹⁶ Dogoria ri kara si Asa, ba lopu tava malumu nia pude doᅇo gilania. ¹⁷ Meke nanasi Zisu, "Na sa si korapa vivinei nia gamu kara pa mia inene?" gua si Asa. Ke turu noso sari kara, meke guana doᅇo talotaᅇa sari isumatadia.

¹⁸ Meke keke ari kara, pozana si e Kiliopasi, si nanasa la koa Sa, "Vegua? Agoi mo telemu si kekeke tie karovomu mae pa Zerusalema, si lopu gilani sari doduru ginugua saripu ta evaᅇa vasina, koari ka visavisa rane la hire?" gua si asa.

¹⁹ "Sari ginugua savadi?" gua se Zisu.

Meke olaᅇa sari kara, "Sari doduru ginugua pu ta evaᅇa koe Zisu sa tie Nazareti. Na keke poropita ninirana pa Nana zinama na tinavete si Asa, pa kenudi rina tie, meke sa Tamasa. ²⁰ Sari na nada nati hiama, na koimata, si luara vala nia si Asa koasa qavuna Roma, meke pitua meke va matea si Asa pa korosi. ²¹ Meke pa mami dinoᅇodoᅇo gami, si hokara Asa sa tie sapu kote vata rupahia sa butubutu Izireli, gua. Ego, meke hie sa vina neta rane podalae gua ta evaᅇa si hire. ²² Kaiqa rina barikaleqe pu somanadi koa gami, si va magasa gami. La munumunu hokara si arini koa sa lovu, ²³ ba lopu dogoria rini sa tinina Zisu. Meke pule mae tozini gami rini sapu dogori rini si kaiqa mateana, meke tozi ni rina mateana sapu ele turu pule se Zisu, gua. ²⁴ Ke kaiqa koa gami kasa si la koasa lovu, meke dogoria sapu gua tozia ri kasa barikaleqe, meke hinokara tugo, ba lopu dogoria rini sa tiena," gua sari kara.

²⁵ Meke zama la koari kara se Zisu, "Duvili si gamu, meke lopu boka tuturei va hinokari gamu sari doduru tinitoᅇa, gua pu tozi rina poropita. ²⁶ Vegua, lopu kaqu koa ta sigiti ni tugo sa Karisito sari doduru ginugua sara, meke tiqe la vagia sa vina lavatana pa Maᅇauru?"

gua si Asa. ²⁷ Meke va bakali Zisu koari kara sari doduru ginugua pu soto la gua koa Sa, saripu ta tozi koari na Kinubekubere Hope; podalae koari na buka te Mosese, meke kamo koari na poropita.

²⁸ Totoso tata kamo rini sa vasileana vasina korapa la ia rini, si doᅇodoᅇo guana hiva ene hola si Asa, ²⁹ ba ososo nia ri kara si Asa, meke zama, "Mae mamu koa paki koa gami tani; ele veluvelu sa popoa, meke ele tata boᅇi mo," gua sari kara. Ke luli la koa rini si Asa. ³⁰ Totoso habotu henahena Sa koa rini, si vagia Sa sa bereti, meke mana nia Sa, meke videa, meke vala Sa koa rini. ³¹ Pa totoso asa si tiqe guana ta tukele sari na matadi, ke tiqe doᅇo gilania rini si Asa, ba murimuri taloa Nana si Asa pa dia dinoᅇo. ³² Meke vari zamai sari karua, "Hinokara sapu totoso va bakali Sa koa gita pa nada inene mae sari na Kinubekubere Hope, si maᅇini sari na buloda," gua si arini.

³³ Beto asa si hinoqa gasa turu mo sari karua, meke taluarae pule la mo pa Zerusalema, meke la tutuvi rini sari ka manege eke disaepeli, meke sari kaiqa pule, korapa koa varigara dia. ³⁴ Meke tozi ni rina disaepeli, meke sari kaiqa pule pu varigara vasina sari karua, "Sa Baᅇara si hinokara ele turu pule! Ele vata dogoro pule nia si Asa koe Saimone Pita!" gua si arini.

³⁵ Meke tiqe tozia pule ri kara pu mae guadi pa Emeasi, sapu gua ta evaᅇa pa siraᅇa, meke sapu gua meke doᅇo gilania ri kara se Zisu, totoso videa Sa sa bereti.

Vata Dogoro Koari na Disaepeli se Zisu

(Matiu 28:16-20; Maka 16:14-18; Zone 20:19-23; Tinavete 1:6-8)

³⁶ Meke sipu korapa vivinei nia ri kara sapu gua asa, si la turu vura Nana mo pa varikorapadi rini sa Baᅇara Zisu, meke zama, "Mani koa koa gamu sa binule," gua si Asa.

³⁷ Te hodahodaki, na matagutu si arini; hokara keke tomate si dogoria rini, gua. ³⁸ Ba zama la koa rini si Asa, "Na vegua ke nunala, na matagutu si gamu?"

³⁹ Doᅇo maei sari na limaqu na nenequ, mamu va sosodea sapu Arau mo si hie. Taᅇinau, mamu gilanau, ura na tomate si loke masana na susurina gua Arau he," gua si Asa.

⁴⁰ Totoso zama gua Sa, si va dogoro ni Sa koa rini sari limana na nenena. ⁴¹ Meke sipu korapa lopu boka va hinokaria rini, sina qetu meke magasa dia, si zama la koa rini si Asa, "Koa dia gemi vasi ginani si gamu?" gua si Asa. ⁴² Ke vala nia rini si keke igana kinana. ⁴³ Vagia Sa sa igana, meke hena ia Sa pa kenudia rini.

⁴⁴ Beto asa, si zama la koa rini si Asa, "Hire sari na tinitoᅇa pu ele tozini gamu Rau, totoso koa somana koa gamu si Rau. Doduru ginuguaqu Rau sapu ta kubere pa Tinarae te Mosese, meke sari na kinubekubere tadi na poropita, meke koari na Sam, si kaqu tava gorevura beto," gua si Asa.

⁴⁵ Meke tukeli Sa monanadi, pude madi tumae ni sari na Kinubekubere Hope. ⁴⁶ Meke zama la koa rini si Asa, "Hie gua sapu ta kubere: Sa Karisito si kaqu koa ta sigiti na tava mate, meke pa rane vina neta si kaqu

turu pule pa minate. ⁴⁷ Meke pa korapa pozana Sa, si kaqu ta tarae sa inavosona sa kinekere meke sa tinaleosae pa sinea koari doduru butubutu, podalae pa Zerusalema. ⁴⁸ Meke gamu si na tie va sosode koari na ginugua hire. ⁴⁹ Kaqu garunu atu nia Rau koa gamu sa Maqomaqo Hope, sapu ele va tatara nia sa Tamaqu. Ba mi la koa aqa pa Zerusalema, osolae kaqu ta gorei nia gamu sa ħiniraħira Maħauru," gua si Asa. †

---

† 24:49 TTA 1:4

Ta Hena Sage La pa Maħauru se Zisu

(Maka 16:19-20; Tinavete 1:9-11)

⁵⁰ Beto saripu gua hire si turaha lani Sa pa Betani sari kasa Nana disaepeli, meke ovulu sage ni Sa sari limana, meke mana ni Sa si arini. †⁵¹ Sipu korapa mana ni Sa sarini, si taluarae koa rini si Asa, meke ta hena sage pa Maħauru. ⁵² Meke vahesia rini si Asa. Qetuqetu hola dia meke pule la pa Zerusalema, ⁵³ meke lopu makudo vahesia rini sa Tamasa pa korapa Zelepade.

---

†† 24:50 TTA 1:9-11

ZONE

Sa Vinabakala

Sa Qosipeli sapu kuberia e Zone koasa guguana e Zisu sapu sa Zinama toa holana te Tamasa, pu "Ta evaṇae na tie meke koa somanae koa gita." Asa tugo sapu zama nia sa qosipeli hie, sapu guahe: "Ta kubere sa Inavoso Leana hie pude sarini pu tiroa si kaqu va hinokaria sapu e Zisu si sa Karisito, sapu ele tava tatarana, na Tuna Tamasa, meke pa korapadi rina dia rinaṇeraṇe koa Sa si kaqu vagia rini sa tinoa hola." (20:31)

Pa pinodalaena sa qosipeli si ta tozi sapu e Zisu mo sa Zinama toana, meke beto sapu gua asa si ta vivinei sari na tinavete variva magasadi te Zisu pu vata dogoro nia sapu e Zisu mo sa Karisito tava tatarana, na Tuna Tamasa. Beto sari na tinavete variva magasadi si luli mae sari na vivinei pu vata dogoro nia sa guguana e Zisu sapu boka dogoria gita koari Nana tinavete variva magasadi. Meke koari na vivinei hire si hoke ta tozi gua tugo sapu va hinokaria ri kaiqa tie se Zisu meke lulia rini si Asa, ba ari kaiqa pule si va karia meke korodia va hinokaria si Asa. Soku ginugua saripu evaṇi Zisu meke sapu ta evaṇa koa Sa meke koari Nana disaepeli pa boṇina sapu ta qorae si Asa si ta tozi va bakala koari na hinia 13-17. Ta tozi tugo koa rini sa Nana zinama vina namanama, na vina ṇiṇira koa rini koasa rane arilaena koasa Nana minate pa korosi. Koari na hinia vina betobeto si ta tozi sa tinuqe vagina, sa pinituna, sa Nana minate pa korosi, sa Nana tinuru pule, meke sari Nana vinura koari Nana disaepeli pa mudina sa Nana tinuru pule pa minate.

Sa vivineina sa barikaleqe barabaratana pa (8:1-11), si ta pusi veko guahe [ ] pa kinubekubere, sina pa soku kinubekubere koadi meke sokudi rina tie ililiri kekenu si lopu kuberia si asa, ba ari kaiqa si kuberia si asa koari na votiki vasidi.

Zama nia e Zone sa vinariponi tinoa hola sapu mae guana koe Karisito, sa vinariponi sapu podalae kamahire, meke ta poni koarini pu va hinokaria meke lulia se Zisu sapu sa siraṇa na hinokara meke na tinoa. Keke ṇati ginugua koasa Qosipeli sapu kuberia e Zone si na vina balabalana sa guguana e Zisu koari na tiṇitoṇa pu hoke ta dogoro doduru rane pa tinoa tana tie: guana kolo, palava, kalalasa, na sepati meke sari nana sipi, sa huda vaeni meke sari na vuana.

Sari na Ṇati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa zinama kekenu. Hinia 1:1-18

Zone Papitaiso meke sari na disaepeli te Zisu. Hinia 1:19-51

Sari na tinavete pu evaṇi Zisu koari na kobi tinoni. Hinia 2:1 kamo hinia 12:50

Sari na rane vina betobeto pa Zerusalema meke pa vasidi tatadi. Hinia 13:1 kamo hinia 19:42

Sa tinuru pule meke sari na vinura tanisa Baṇara. Hinia 20:1-31

Vinabetona: keke Nana vinura pule pa Qaleli. Hinia 21:1-25

Sa Zinama Tinoa

1 Pa pinodalaena tu sipu lopu ele ta tavete sa kasia popoa si ele koa Nana tu sa Zinama, meke koa somanae koe Tamasa sa Zinama, meke sa Zinama si na Tamasa. ² Pa pinodalaena hokara si ele koa nana tu koe Tamasa sa Zinama. ³ Taveti Tamasa koa Sa sari doduru likakalae, meke lopu keke koari doduru tiṇitoṇa, si lopu somana tavetia Sa. ⁴ Koa koa Sa sa tinoa meke sa tinoa asa si va kalalasaki sari doduru tie. ⁵ Meke pelara vura pa hinuporo sa kalalasa hie, meke lopu hite boka va matea sa hinuporo si Asa.

⁶ Ta garunu koe Tamasa si keke tie, sa pozana sa si e Zone Papitaiso. ⁷ Mae tozia sa koari na tie sa guguana

sa kalalasa hie, pude arini pu avosia sa inavosona Sa si madi va hinokaria. ⁸ Lopu na asa sa kalalasa, ba sapu mae nia sa si pude tozia mo sa guguana sa kalalasa hie. ⁹ Sa kalalasa hinokara, sapu va kalalasi sari doduru tie si korapa mae koasa kasia popoa.

¹⁰ Koa Nana si Asa pa kasia popoa, meke ta tavete koa Sa sa kasia popoa, ba lopu gilania rina tie si Asa.

¹¹ Meke mae tugo koasa Nana popoa soti si Asa, ba lopu va kamo rina turaṇana. ¹² Ba arini pu va kamo si Asa, arini pu va hinokaria sa Pozana Sa, si poni ni Sa sa ṇiniraṇira pude ta evaṇae na koburu te Tamasa si arini. ¹³ Lopu podo pa ginugua masa na ehara, na vina nonoga pa tini, babe pa hiniva tana tie si arini; ba pa

† 1:6 Mt 3:1; Mk 1:4; Lk 3:1-2

hiniva mo te Tamasa si vata evaṅa ni Sa pude na koburu Tanisa si arini.

¹⁴ Meke sa Zinama si ta evaṅae na tie toana, meke koa somanae koa gita meke dogoria gita sa Nana tinoa tinamasa sapu koa ia na tataru variharupi meke na hinokara. Asa sa tinoa tinamasa sapu vagia sa Tuna ekei koasa Tamana.

¹⁵ Zama nia Zone si Asa meke velavela vura se Zone meke zama, "Hiera sa tie sapu tozia rau gugua visoroihe, meke zama guahe si rau, 'Sa tie sapu kaqu luli mudi mae koa rau si arilaena hola nau Sa si rau, sina lopu ele podo tu rau, ba ele koa Nana tu si Asa,'" gua si asa. ¹⁶ Koasa Nana tataru variharupi sapu siṅi luluapae, si vagi vari luli minana si gita doduru.

¹⁷ Ponini gita Tamasa sa Tinarae koe Mosese, ba sa tataru variharupi meke sa hinokara si mae gua koe Zisu Karisito. ¹⁸ Loke tie si ele dogoria sa Tamasa. Ba sa Tuna Tamasa sapu sa Tuna ekei pu koa kapae koasa Tamana, si vata gilana valeana nia sa Tamasa koa gita.

Sa Inavoso te Zone Papitaiso (Matiu 3:1-12; Maka 1:1-18; Luke 3:1-18)

¹⁹ Ta garunu koari na koimata tadi na tie Ziu pa Zerusalem, sari kaiqa hiama *d* na Livaeti *d* pude la koe Zone, meke nanasia sapu esei si asa, gua.

²⁰ Ba lopu tomea Zone si keketona, ba tozi va bakala valeana nia sa, "Lopu sa Karisito *d* si rau," gua si asa.

²¹ Ke nanasa pulea pule rini si asa, "Esei tu si agoi? E Ilaiza tu?" "Lokari lopu asa si arau," gua se Zone. "Sa poropita *d* tu sapu ta korotae mae gua koe Mosese si agoi?" Nanasa guni pulea tugo rini si asa. "Lokari," olaṅa pule gua tugo si asa. †

²² "Ego, tozini gami sapu esei zoṅazoṅa tugo si agoi, pude mami la tozi ni sarini pu garunu gami si gami. Ke esei tugo guni pule nigo si agoi?" gua si arini.

²³ Meke olaṅa la i Zone si arini, "Arau tugo si asa sapu tozia sa poropita Aisea, sapu guahe: 'Keke tie si korapa tarae velavela guahe pa soloso qega:

Mi va nama nia sa siraṅa tanisa Baṅara,'" gua. ††

²⁴ Kaiqa rina Parese *d* pu somana koarini pu ta garunudi, ²⁵ si mae nanasa pulea pule se Zone, "Be lopu sa Karisito babe e Ilaiza, babe sa poropita sapu tozia Mosese si agoi, si na vegua ke papitaiso *d* tie tu si goi?" gua si arini.

²⁶ Ba olaṅa la se Zone, "Hinokara, na kolo mo si papitaiso nia tie rau, ba koa nana koa gamu sana si keke tie sapu arilaena hola nau, asa sapu lopu gilania gamu. ²⁷ Asa sa tie sapu korapa luli mudi mae koa rau, ba lopu garoqu rau pude rupahi sari Nana sadolo," gua se Zone.

²⁸ Arini si ta evaṅa pa Betani, pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani, vasina pu papitaiso *d* tie sa.

Sa Lami te Tamasa

²⁹ Pa koivugona si dogoria Zone se Zisu, korapa ene mae koa sa, meke zama si asa, "Dotu sa Lami *d* te Tamasa korapa maehe; Asa sa tie sapu kaqu vulasa pani sari na sinea tadi na tie pa kasia popoa. ³⁰ Meke Asa sa tie sapu zama gunia rau he, 'Keke tie si korapa luli mudi mae koa rau, sapu arilaena hola nau si rau, sina ele koa nana tu si Asa sipu lopu ele podo si rau!'

³¹ Arau ba lopu gilania, sapu esei si Asa, ba na mae variva papitaiso kolo mo si rau, pude vata gilania nia mo si Asa koari na tinoni pa Izireli," gua se Zone.

³² Meke hie gua sapu helahelae vura nia e Zone, "Dogoria rau sa Maqomaqo Hope sapu gore mae, guana baruku pa Maṅauru meke hake koa Sa." ³³ "Arau ba lopu ele gilania valeania sapu Asa zoṅa tugo si Asa, ba sa Tamasa pu garunau pude papitaiso tie pa kolo, Asa zama au, 'Kote dogoria goi gorena mae sa Maqomaqo Hope, meke hake koa sa tie, sapu kote papitaiso nia koari na tie sa Maqomaqo Hope,' gua si Asa. ³⁴ Ele dogoro soti mataqu, ke helahelae nia rau kamahire sapu Asa tugo sa Tuna Tamasa," gua se Zone.

Sari Disaepeli Kekenu te Zisu

³⁵ Meke pa koivugona, sipu korapa turu pule nana vasina se Zone meke sari karua nana disaepeli, ³⁶ si dogoria sa se Zisu korapa ene hola gua vasina, ke zama si asa, "Dotu sa Lami te Tamasa!" guni sa.

³⁷ Totoso avosia ri karua disaepeli gua sapu zama nia sa, si lulia mo ri kara se Zisu. ³⁸ Meke liṅana se Zisu meke dogori Sa korapa luli koa Sa si arini, ke nanasi Sa, "Na sa si hiva nia gamu?"

Meke olaṅa la si arini, "Rabae *d*, pavei koa si goi?" (Sa ginuana Rabae si na titisa te Tamasa.)

³⁹ Meke olaṅa se Zisu, "Mae luli Au, mamu dogoria," gua si Asa. Ke lulia rini si Asa, meke dogoria rini sa vetu vasina sapu koa ia Sa. Na tata made koloko veluvelu sa totoso hie, ke koa koa Sa si arini osolae kamo a boni.

⁴⁰ Keke ri kara sapu avosona sa zinama te Zone meke luli koe Zisu si e Aduru, sa tasina e Saimone Pita.

⁴¹ Meke tuturei la dogoria sa se Saimone sa tasina, meke zama ia sa si asa, "Tio, ele dogoria gami sa Mesaea," gua si asa. Sa ginuana sa Mesaea si e Karisito, gua.

⁴² Meke turana la nia sa koe Zisu se Saimone. Ke sipu dogoria Zisu si asa, si zama ia Sa, "Agoi se Saimone, sa tuna e Zone, ba kamahire si kaqu ta pozae Sipasi si goi," gua si Asa. Kekeṅoṅo ginuadi sari pozapoza Pita meke Sipasi, sa ginuadi si na patu.

Tioki Zisu sari Pilipi meke Nataniela

⁴³ Pa koivugona si hiva la pa Qaleli se Zisu, meke hata ia Sa se Pilipi meke sipu dogoria Sa, si zama ia ia Sa, "Mae luli Au!" gua si Asa. ⁴⁴ Na tie pa Betiseda se Pilipi, meke gua tugo sari Aduru e Pita. ⁴⁵ Meke la

† 1:21 Mal 4:5; Diut 18:15,18 †† 1:23 Ais 40:3

tutuvia Pilipi se Nataniela meke tozi nia sa si asa, "Ele dogoria gami si Asa sapu tozia Mosese koasa Tinarae, meke sari na poropita ba gua tugo, Asa se Zisu pa Nazareti sa tuna e Zosepa," gua si asa.

⁴⁶ Ke nanasa la ia Nataniela se Pilipi, "Tio, boka vura mae pa Nazareti si keke tiñitona arilaena gua asa?" Meke olaña la se Pilipi, "Mae ba goi mamu dogoria," gua si asa.

⁴⁷ Meke tozoso dogoria Zisu se Nataniela sapu korapa mae, si zama nia Zisu, "Hiera sa tie Izireli hinokara; sapu loka nana kinohakoha la pa tie!" gua si Asa.

⁴⁸ Ke nanasa la ia Nataniela si Asa, "Vegua meke boka gilana tu Goi si rau?" gua si asa.

Meke olaña la ia Zisu si asa, "Ele dogorigo tu Rau sipu korapa habotu goi pa kauru huda piqi, tozoso lopa ele tiokigo tu e Pilipi," gua si Asa.

⁴⁹ Meke olaña la ia Nataniela si Asa, "Titisa, uve Agoi tugo sa Tuna Tamasa, na Bañara tadi na tie Izireli!" gua si asa.

⁵⁰ Meke zama se Zisu, "Sina tozi nigo mo Rau sapu dogorigo Rau habotumu pa kauru huda piqi, gua ke tiqe va hinokarau goi, ba kote dogori goi sapu hola nia sapu gua asa!" ⁵¹ Meke zama pule si Asa, "Maqu tozi vaeana gamu kamahire sa hinokara. Kaqu dogori gamu ta tukele sa Mañauru meke gore na sage sari na mateana te Tamasa koasa Tuna d na Tie," gua se Zisu. †

Sa Vinarihaba pa Kena

2 Pa vina ñeta rane si ta evaña si keke vinarihaba koasa vasileana nomana pa Kena pa popoa Qaleli. Meke ele koa nana tu vasina sa tinana e Zisu.

² Somana ta ruvata tugo se Zisu meke sari Nana disaepeli. ³ Ke sipu beto sa vaeni d, si zama la koe Zisu sa tinana, "Ele paho ni vaeni si arini," gua si asa.

⁴ "Tinaqu, na vea ke tozi Nau tu goi, ura lopa ele kamo sa Qua tozoso ††," olaña gua se Zisu.

⁵ Meke zama la koari na nabulu sa tinana Zisu, "Mi tavetia sapu gua kaqu tozini gamu Sa," gua. ⁶ Turu kapae dia si ka onomo vovoina kolo, sapu tana huve va via tie luli gua pa dia tinarae, sapu hopeke pada zuapa ñavulu lima babe keke gogoto manege lima lita kolo boka voi i.

⁷ Meke zama la koari na nabulu se Zisu, "Toño va siñi ni kolo sari na vovoina kolo hire." Ke va siñi luluapae ni kolo rini.

⁸ Meke tozi ni Sa, "Ego, mi toño va karovo vagi kaiqa kolo, mamu paleke lani koasa tie kopuna sa inevaña," gua si Asa, ke tavetia tugo rini sapu gua tozi ni Sa.

⁹ Meke sipu napoa sa tie kopu inevaña, si va liñiliña sa sa kolo sapu ele ta ilirae vaeni hinokara, ke magasa sisigiti si asa. Ba lopa gilania sa sapu pavei mae guana

† 1:51 Zen 28:12 †† Sa zinama "lopu ele kamo sa Qua tozoso" si hoke tozia e Zisu koari na vesi hire: Zone 7:6, 8, 30, 8:20 Meke hoke zama nia tugo Sa sa Nana minate sapu guahe: "Ele kamo sa tozoso kamahire pude kaqu tava lavata sa Tuna na Tie," koari na vesi hire Zone 12:23,27; 13:1; 16:32; 17:1 Sa tinana gina lopa gilania sapu zama nia Zisu sa Nana minate pa korosi, ba lopa korona tugo se Zisu pude va dogoro nia sa Nana vina lavata.

sa vaeni hie, ba sari na nabulu mo pu toño sa si gilania. Gua asa, ke tiokia sa sa tie varihaba, meke zama, ¹⁰ "Tio, sa vaeni leana hola gua hie si hoke tava hia kekenu koari na tie, meke sipu ele beto napo va soku rini, si tiqe hoke va hia ia rini sa kolo vaeni sapu pasana. Ba agoi si kopu veko nia sa vaeni leanana, meke kamahire tu tiqe va vura ia goi si asa," gua si asa.

¹¹ Hie tugo sa tinavete variva magasa kekenu hokara sapu tavetia Zisu pa vasileana Kena pa popoa Qaleli; sapu va dogoro nia Sa vasina sa Nana ñinirañira, ke va hinokaria ri Nana disaepeli si Asa.

¹² Sipu beto saripu gua hire, si ene gore la pa Kepaniami se Zisu meke sa tinana, sari na tasina koreo meke sari Nana disaepeli, meke la koa hite kaiqa rane vasina si arini. ‡

Hadui Zisu sari Tie Holuholu pa Zelepade

(Matiu 21:12-13; Maka 11:15-17; Luke 19:45-46)

¹³ Ego, tata sa tozoso tanisa Inevaña Pasova d, ke topue sage la pa Zerusalema se Zisu. ††¹⁴ Sipu kamo Sa vasina si nuquru la si Asa koasa varivarigarana tanisa Zelepade, meke dogori Sa vasina sari na tie pu korapa vari holuholui bulumakao na sipi na baruku, meke sari na tie pu korapa hobehobe poata Roma la pa poata tadi tie Ziu, habotu dia koari na tevelo. ¹⁵ Ke tavetia Sa si keke hilihiliburuana meke hadu vuravura ni Sa sari doduru kurukuru: sari na sipi na bulumakao pa Zelepade. Meke tupele titisi ni Sa sari na tevelo tadirini pu vari hobehobei poata, ke talahuarae limilamae sari na dia poata. ¹⁶ Meke zamai Sa sari na tie pu holuholu baruku, "Paleke va seui sari na tiñitona hire! Mu lopa tavete gunia na vasina holuholuana sa vetu tanisa Tamaqu," gua si Asa.

¹⁷ Meke balabala ia ri Nana disaepeli d sapu gua zama nia sa Kinubekubere Hope, sapu guahe: "Qua Tamasa, tataru sisigiti nia Rau sa Mua Zelepade d, ke ta sigiti nia Rau gua na nika pa buloqu," gua. ††

¹⁸ Ke mae nanasia ri na koimata tadi na tie Ziu se Zisu, "Na vina gilagila sa si boka tavetia goi pude va sosodea gami sapu na ari Mua ñinirañira si Goi pude tavetia si hie?" gua si arini.

¹⁹ Meke olaña se Zisu, "Huarua sa Zelepade hie, meke pa rane vina ñeta si kaqu va turu pulea Rau si asa," gua si Asa. ††

²⁰ "Vegua, kaqu va turu pulea mo goi pa ka ñeta rane sia? Sina ka made ñavulu onomo vuaheni tu seunaena gua sa kinurina sa Zelepade hie!" gua si arini. ²¹ Ba sa Zelepade sapu gunia Zisu si sa tinina mo. ²² Ke mudina sapu turu pule pa minate si Asa, si balabala pulea ri Nana disaepeli gua sapu zama nia Sa, ke va hinokaria rini sa Kinubekubere Hope meke sa zinama te Zisu.

Gilani Zisu sari na Bulodi ri Doduru Tie

²³ Sipu koa pa Zerusalema pa tozoso Inevaña Pasova d se Zisu, si va hinokaria ri soku tie si Asa, sina

‡ 2:12 Mt 4:13 †† 2:13 Ekd 12:1-27 †† 2:17 Sam 69:9
††† 2:19 Mt 26:61, 27:40; Mk 14:58, 15:29

dogori rini sari na tinavete variva magasadi pu taveti Sa. ²⁴ Ba lopu kalavarae la i Zisu si arini, sina ele gilana betoi Nana tu Sa sari doduru tie. ²⁵ Lopu kilu tozi nia keke tie si Asa, koari na guguadi rini, sina ele tumae nia Nana gua sapu koa pa bulodi ri na tie.

Zisu meke Nikodimasi

3 Koa nana si keke nati palabatu tadi na tie Ziu, sa pozana sa si e Nikodimasi; keke rina Parese *d* si asa. ² Keke boni si ene golomo mae koe Zisu si asa, meke zama, “Rabae *d*, gilanigo mami gami sapu keke titisa ta garunumu mae koe Tamasa si Goi. Sina loke tie si boka taveti sari na tinavete variva magasadi gua sapu taveti Goi, be lopu koa koasa sa Tamasa.”

³ Ba olaña la koasa se Zisu, “Maqu tozi va hinokara nigo, be lopu podo pule sa tie, si lopu boka dogoria sa sa Binañara te Tamasa,” gua si Asa.

⁴ “Ai, vegua meke kote boka podo pule si keke tie sapu ele nomana? Namu lopu kaqu boka nuquru pule la pa tiana sa tinana si asa, meke podo pule pa vina rua totosol!” gua se Nikodimasi.

⁵ Ba olaña la ia Zisu si asa, “Maqu tozi va hinokara nigo: loke tie si boka nuquru pa Binañara te Tamasa be lopu podo pa kolo meke koasa Maqomaqo Hope si asa. ⁶ Ura sapu ta podo koasa tini si tini tugo, meke asa sapu ta podo koasa Maqomaqo Hope, si tanisa Maqomaqo Hope tugo. ⁷ Mu lopu magasa nia sapu gua tozi nigo Rau, sapu gamu doduru si kaqu podo pule. ⁸ Doño la koasa givusu; hoke raza lamae si asa, meke avosia mo goi sa buruñuna, ba lopu hite gilania goi pavei mae guana, babe pavei la guana. Kekeñoño puta gua tugo asa sa tie pu ta podo koasa Maqomaqo Hope,” gua se Zisu.

⁹ “Vegua meke kote boka ta evaña sapu gua asa?” nanasa gua se Nikodimasi.

¹⁰ Meke olaña se Zisu, “Nake na titisa arilaemu tu tadi pa Izireli *d* si goi, ba na vegua ke lopu gilani tu goi sari ginugua arini? ¹¹ Maqu tozi va hinokarani gamu: zama vura nia gami sapu gua gilania gami, meke tozi vura nia gami sapu gua dogoro sotia gami; ba loke tie gamu si emi va hinokari sari na mami zinama. ¹² Ele tozi nigo Rau sari na tiñitoña tanisa kasia popoa hie, ba lopu va hinokarau goi, si vegugua meke kote boka va hinokarau goi, be tozi nigo Rau guguadi sari na tiñitoña Mañauru? ¹³ Loke tie si ele sage la pa Mañauru pude la gilania sapu gua ta evaña vasina. Ba sa Tuna *d* na Tie mo, Asa mo si gore mae guana pa Mañauru.

¹⁴ Gua sapu ovulu sage nia Mosese sa noki boronizi pa batuna sa huda pa soloso qega *d*, si kaqu ta ovulu sage gua tugo asa sa Tuna na Tie, ¹⁵ pude arini pu raña si Asa, si kaqu tagoa sa tinoa hola. ¹⁶ Ura tataru sisigiti nia Tamasa sa kasia popoa, ke poni nia Sa sa Tuna ekei, pude arini pu raña si Asa si lopu kaqu tava kilasa pa Heli ba kaqu tagoa rini sa tinoa hola. ¹⁷ Ura lopu garunu mae nia Tamasa sa Tuna pude pitu ia sa kasia popoa, ba pude ta harupu sa kasia popoa koa Sa. ¹⁸ Asa sapu raña sa Tuna si lopu kaqu tava kilasa

koe Tamasa, ba asa sapu lopu raña si Asa si ele somana pude tava kilasa koe Tamasa, sina lopu raña sa sa Tuna ekei sa Tamasa. ¹⁹ Gua asa, ke guahe sa vinaripitui, ele mae sa kalalasa pa popoa pepeso, ba okoro nia rina tie sa hinuporo, hola nia sa kalalasa, sina kaleadi sari na dia tinavete. ²⁰ Asa sapu tavete va sea si kilua sa kalalasa, meke lopu hiva vura mae koasa, sina hiva tomei sa sari nana tinavete kaleadi. ²¹ Ba asa sapu evaña sa hinokara, si mae koa sa kalalasa, pude ta dogoro va bakala sapu gua tavetia sa si pa vina tabena sa Tamasa,” gua se Zisu.

Zisu meke Zone

²² Beto asa si la gua pa popoa Ziudia se Zisu meke sari Nana disaepeli, meke koa paki koa rini vasina se Zisu, meke variva papitaiso. ²³ Zone ba papitaiso tie pa Aenoni, tata pa Salimi, sina sokua kolo sa vasina asa. Ke la koa sa sari na tie, meke ta papitaiso koa sa si arini. ²⁴ Koasa totosol hie si lopu ele ta veko pa vetu varipusi se Zone. ††

²⁵ Meke kaiqa rina disaepeli te Zone si varitokei nia koa keke tie Ziu sa guguana sa vinavia pa hahanana vinalasi tadi na tie Ziu. ²⁶ Ke la koe Zone si arini meke zama, “Titisa, balabala ia tugo goi sa tie sapu somana koa goi pa kali karovona sa Ovuku Zodani, sapu vivinei nia goi? Sa tie asa si korapa variva papitaiso kamahire, meke soku tie si korapa la koa Sa!” gua si arini.

²⁷ Meke olaña la i Zone si arini, “Loke tie si boka vagia keketoña, be lopu ta poni nia sa koe Tamasa si asa.

²⁸ Ele gilania mia mo gamu sapu zama nia rau, sapu lopu sa Karisito si rau, ba ta garunu va kenue mo koa Sa si rau. ²⁹ Sapu gunia rau si guahe: Sa barikaleqe si tanisa tie pu habana, ba lopu tanisa nana baere. Sa nana baere si somana mo pa vinarihaba, meke aqa nia sa sa minae tanisa tie varihaba. Meke sipu mae kamo si asa, meke avosia sa nana baere sa mamalainina sa, si qetu sa nana baere. Ego, arau ba gua tugo, qetu hola si rau kamahire, sina ele mae kamo sa Karisito.

³⁰ Asa tu si kaqu arilaena hola nau si rau, meke arau si kaqu tava hiteke gore,” gua se Zone.

Asa sapu Mae Guana pa Mañauru

³¹ Asa sapu gore mae guana pa Mañauru si arilaena hola koari doduru. Ba asa sapu koana pa pepeso si tanisa pepeso tugo, meke vivinei ni sa sari ginugua tanisa popoa pepeso. Ba Asa sapu gorena mae pa Mañauru si ululu hola koari doduru. ³² Tozi vura ni Sa koari na tie sapu gua ele dogori na avosi Sa, ba loke tie va hinokaria sa Nana zinama. ³³ Ba asa sapu va hinokaria sa Nana zinama si va egoa sa sapu hinokara sa Tamasa. ³⁴ Asa sapu ta garununa koe Tamasa, si tozia Sa sa zinama te Tamasa, sina lopu ta nana kamo sa Maqomaqo Hope sapu poni nia Tamasa koa Sa. ³⁵ Ura tataru sisigiti nia Tamasa sa Tuna, ke vekoi Sa pa Nana ninirañira sari doduru likakalae. ††³⁶ Asa sapu

† 3:14 Nab 21:9

†† 3:24 Mt 14:3; Mk 6:17; Lk 3:19-20 ‡ 3:28 Zn 1:20 †† 3:35 Mt 11:27; Lk 10:22

raŋea sa Tuna Tamasa, si tagoa sa tinoa hola. Ba asa sapu kilu ia sa Tuna si lopu tagoa sa tinoa, ba sa vina kilasa mo te Tamasa si kaqu raza koasa ninæ rane ka rane.

Zisu meke sa Barikaleqe Sameria

4 Meke avoso nia rina Parese sapu sari na tie pu ta papitaiso koe Zisu meke lulia si Asa, si soku hola ni saripu te Zone, gua. ² Ba, e Zisu telena si lopu papitaiso tie, ba sari Nana disaepeli tu. ³ Ke totoso avoso nia Zisu sa ginugua asa, si taluarae pa Ziudia meke pule la pa Qaleli si Asa. ⁴ Meke koasa Nana inene la gua vasina si ene hola gua pa korapa Sameria si Asa. ⁵ Meke mae pa keke vasileana nomana sapu Saeka pozana, sapu lopu seu koasa vasi pepeso sapu poni nia Zekopi koasa tuna sapu e Zosepa. ¹⁶ Meke koa nana vasina sa berukehe te Zekopi. Mabo sisigiti ene se Zisu, ke habotu Nana pa kali berukehe; na korapa rane sa popoa.

⁷⁸ Meke totoso ele latu pa vasileana sari Nana disaepeli pude holu ginani gua, si mae utuvu vagi kolo gua si keke barikaleqe Sameria. Meke zama la koasa se Zisu, "Poni Au goi vasi kolo napo," gua si Asa.

⁹ Meke zama la koa Sa sa barikaleqe, "Ki, nake na tie Ziu tu si Goi meke arau si na tie Sameria, ba vegua ke boka tepa nau kolo napo tu Goi?" gua si asa. (Sina lopu hoke vari zamai na vari napoi kapa sari na tie Ziu meke Sameria.) ††

¹⁰ Meke olaŋa la koasa se Zisu, "Be gilania goi sa vinariponi te Tamasa meke esei si Asa sapu tepa nigo kolo napo si boka tepa mo koa Sa si goi, meke boka poni nigo mo Sa sa kolo tinoa."

¹¹ Meke zama la koa Sa sa barikaleqe, "Palabatu, lohi hola sa berukehe, meke loke Mua toŋa pude utuvu nia, pavei kaqu boka vagia Goi sa kolo tinoa? ¹² Sa tamamami gami sapu e Zekopi, si ponini gami sa berukehe hie. Asa meke sari na tuna meke sari doduru nana pinausu kurukuru si hoke napo koasa kolo hie. Ke vegua, arilaemu hola nia Goi se Zekopi, gua si Goi?" gua si asa.

¹³ Meke olaŋa la se Zisu, "Asa sapu napoa sa kolo koasa berukehe hie si kote memeha pule, ¹⁴ ba asa sapu napoa sa kolo sapu kaqu poni nia Rau koa sa si lopu kaqu memeha pule. Sa kolo asa sapu kaqu poni nia Rau koa sa si kote ta evaŋae na bukaha pa korapa bulona sapu bukabukaha sage, meke ponía sa tinoa hola koa sa," gua si Asa.

¹⁵ "Palabatu," gua sa barikaleqe, "Poni au sa kolo asa, maqu napoa, pude qu lopu memeha pule, meke pude lopu mae utuvu pule kolo tani si rau," gua si asa.

¹⁶ Meke zama la koasa se Zisu, "La mamu tiokia sa loamu, mamu turana mae nia," gua si Asa.

¹⁷ Meke olaŋa sa barikaleqe, "Loke loaqu," gua si asa, ke zama pule se Zisu, "Hinokaramu, sapu loke loamu gua si goi. ¹⁸ Ba ari ka lima tie tu saripu ele habai goi, meke sa tie sapu korapa koa turana goi kamahire si lopu na loamu. Hinokaramu si goi," gua si Asa.

¹⁹ "Palabatu, kamahire tu gilanigo rau sapu keke propota si Goi. ²⁰ Sari tiatamamami pukerane si vahesia sa Tamasa koasa toqere hoi, ba gamu na tie Ziu si zama sapu pa Zerusalem tu sa vasina sapu kaqu vahesia gita sa Tamasa," gua sa barikaleqe.

²¹ Meke zama la koasa se Zisu, "Va avoso mae. Korapa mae sa totoso sapu lopu kaqu vahesia rina tie sa Tamasa pa toqere hoi babe pa Zerusalem. ²² Gamu na tie Sameria si vahesia si Asa sapu lopu gilania gamu; ba gami na tie Ziu si gilana valeania mami si Asa sapu vahesia gami, sina sa tinaharupu si vura mae gua koa gami na tie Ziu. ²³ Ba korapa mae sa rane, meke ele kamo mo hie sapu kaqu vahesi va hinokaria rina tie sa Tamasa pa maqomaqo dia meke pa hinokara. Ura asa sa vinahesi sapu hiva hola nia sa Tamasa. ²⁴ Sina na maqomaqo sa Tamasa, ke arini pu vahesia si kaqu vahesia pa Maqomaqo meke pa hinokara si Asa."

²⁵ Meke zama sa barikaleqe, "Gilania rau sapu kaqu mae sa Mesaea" (sapu sa Karisito), "meke pana mae tu Sa, si kaqu tozi va hinokarani gita Sa sari doduru tñitoŋa," gua si asa.

²⁶ Meke olaŋa la ia Zisu si asa, "Arau mo si Asa sapu korapa zama atu koa goi kamahire," gua si Asa.

²⁷ Meke pa totoso tugo asa si pule mae mo sari Nana disaepeli meke magasa hola nia ri kasa si Asa, sipu dogoria rini, sapu korapa vivinei turana Sa si keke barikaleqe. Ba loke tie ari kasa si odi hiva nanasa, "Nasa si hiva nia goi," gua, babe nanasa la ia se Zisu, "Na vegua ke vivinei turana tu Goi sa barikaleqe sana?" gua.

²⁸ Meke veko panía sa barikaleqe sa nana vovoina kolo, meke pule la pa vasileana, meke tozi ni sa sari na tie vasina, ²⁹ "Mae gamu, mamu dogoria si keke tie sapu tozi nau sari doduru ginugua saripu ele hoke evevaŋi rau. Hokara Asa beka sa Karisito?" ³⁰ Ke taluarae koasa dia vasileana nomana sari na tie meke la koe Zisu.

³¹ Ba sipu korapa mae gua sari na tie si tepa ososo nia rina disaepeli se Zisu, "Titisa, henahena paki," gua si arini.

³² Ba olaŋa se Zisu, "Sa gequ ginani si koa nana sapu lopu hite gilania gamu," gua si Asa.

³³ Ke podalae vari nanasi teledia sari na disaepeli, "Hokara kaiqa tie paleke ponía ginani sia?"

³⁴ Meke zama se Zisu, "Sa gequ ginani si pude va tabea mo sa hiniva tanisa pu garunuqu, meke pude va gorevura i sari Nana tinavete saripu poni Nau Sa.

³⁵ Hoke zama guahe si gamu, 'Ka made sidara koa meke kamo sa totoso pakepakete,' gua. Ba maqu tozini gamu, doŋo viliti valeani sari na linetelete pa inuma. Ele komiha sari meke garo pude ta pakete.

³⁶ Sa tie sapu pakepakete si vagia sa sa nana tinabara kamahire, meke varigara ni sa, sari na vuadi pa tinoa hola, gua asa ke sa tie sapu lelete, meke sa tie sapu pakepakete si kaqu qetuqetu varigara. ³⁷ Hinokara tugo sapu ta zamae, 'Keke tie si lelete meke keke pule si pakepakete,' gua.

† 4:5 Zen 33:19; Zos 24:32 †† 4:9 Ezr 4:1-5; Nehe 4:1-2

³⁸ Garunu gamu Rau pude la paketi sari na vuvua pa inuma saripu lopu mabo ni gamu, ba kaiqa tie tu mabo letei, ba gamu si paketi sari vuadi koa sa laena sa dia minabo."

³⁹ Meke sokudi rina tie Sameria pa vasileana asa si va hinokaria se Zisu, sina koa gua koasa zinama tanisa barikaleqe sapu guahe: "Ele tozi nau Sa sari doduru ginugua saripu hoke evevani rau," gua. ⁴⁰ Ke totošo mae koa Sa sari na tie Sameria si tepa ososo nia rini si Asa pude koa paki koa rini, ke koa karua ranena tu vasina se Zisu. ⁴¹ Meke soku pule tie Sameria si va hinokara koa gua koasa tinarae te Zisu.

⁴² Meke zama la koasa barikaleqe si arini, "Va hinokara kamahire si gami, lopu sapu gua mo pu tozini gami goi, ba sina avoso sotia telemami si Asa, meke gilana valeania gami sapu Asa hinokara tugo sa hinarupu tanisa kasia popoa."

Salaña Zisu sa Tuna sa Palabatu Qavuna

⁴³ Meke sipu hola karua rane vasina, si taluarae la pa Qaleli se Zisu. ⁴⁴ (Ele zama nia tu Zisu telena koari Nana disaepeli sapu guahe: "Sa poropita si lopu hoke ta pamañae pa nana popoa soti," gua.) ^{†45} Totoso kamo Sa pa Qaleli, si va kamo rina tie vasina si Asa, sina somanadi tugo koasa Inevaña Pasova pa Zerusalem si arini, meke dogori rini sari doduru tinitonã saripu taveti Sa vasina. ^{††}

⁴⁶ Meke topue pule la pa vasileana Kena pa popoa Qaleli se Zisu, vasina iliri nia vaeni Sa sa kolo. Meke koa nana vasina si keke palabatu qavuna sapu moho sa tuna koreo pa Kepaniami. ^{‡47} Meke sipu avoso nia sa sapu ele taluarae pa Ziudia meke koa Nana pa Qaleli se Zisu gua, si la tutuvia sa si Asa, meke tepa ia sa pude luli la salaña sa tuna koreo sapu tata mate, gua.

⁴⁸ Meke zama la koasa se Zisu, "Be lopu dogori gamu sari na vina gilagila na tinavete variva magasadi si kaqu va hinokara si gamu," gua si Asa.

⁴⁹ "Bañara, tuturei mae sipu lopu ele mate sa tuqu," gua sa palabatu.

⁵⁰ Meke zama se Zisu, "Mu pule la, sa tumu koreo si kote magogoso nana mo!" Ke va hinokaria sa palabatu sa zinama te Zisu meke topue pule la si asa. ⁵¹ Meke sipu korapa ene pule la sa si tutuvia ri nana nabulu meke tozi nia ri sapu, "Ele magogoso tu sa tumu koreo," gunia rini. ⁵² Ke nanasa la i sa, "Pa totošo sa si podalae magogoso si asa?" Meke olaña si arini, "Pa keke koloko veluvelu norae tu si beto mañini si asa," gua si arini.

⁵³ Meke gilania sa sapu asa tugo sa totošo sapu tozi nia Zisu si asa, "Sa tumu koreo si kote magogoso," gua. Ke va hinokaria ri doduru tie pa nana vetu se Zisu.

⁵⁴ Hie tugo sa vina rua tinavete variva magasa sapu evaña Zisu sipu taluarae mae gua pa Ziudia meke la pa Qaleli si Asa.

Ta Salaña sa Tie Mohona pa Kopi

⁵ Meke sipu hola sapu gua asa, si somana sage la pa keke inevaña tadi na tie Ziu pa Zerusalem se Zisu. ² Pa korapana pa Zerusalem si koa nana si keke kopi sapu ka lima vetu tokele dedegere pa vari likohaena meke ta pozae Betizata si asa pa zinama Hiburu, meke sa kopi si tata koasa Sasada Sipi. ³ Meke soku hola sari na tie mohodi si ekodia koari na gogoe arini: behudi na ikedi meke mate kaiqa tinidi, korapa aqa nia rini nakilina sa kolo. ⁴ Sina hoke gore mae koasa kopi sana sa mateana te Tamasa meke va nakilia sa sa kolo. Meke sa tie mohona pu kamo kekenu la koasa kopi, sipu nakili sa kolo sana si ta salaña sa nana minoho. ⁵ Meke koa nana vasina si keke tie sapu ka tolonavulu vesu vuaheni si koa moho si asa. ⁶ Meke totošo dogoria Zisu si asa korapa eko nana vasina, meke tumae nia Sa sapu ele seunae hola sa nana minoho, si nanasia Sa, "Vegua, hiva ta salaña si goi?"

⁷ Meke olaña sa tie mohona, "Bañara, loke tie si koa pude toka nau gore la koasa kopi, totošo nakili sa kolo, pude korapa la gua rau, si keke votiki tie tu si gore va kenue la."

⁸ Ke zama la ia Zisu si asa, "Turu, palekia mua teqe mamu ene." ⁹ Meke pa totošo tugo asa si ta salaña sa tie, meke palekia sa sa nana teqe meke topue ene.

Pa rane Sabati si evaña Zisu sapu guahe, ¹⁰ ke zama ia rina koimata tadi na tie Ziu sa tie pu ta salaña, "Na rane Sabati si hie meke ta hukata pa nada tinarae si pude paleke teqe si goi." ^{††}

¹¹ Ba olaña la i sa si arini, "Sa tie tu sapu salañau, si garunau pude palekia sa qua teqe."

¹² Ke nanasia rini si asa, "Esei sa tie, sapu tozi nigo pude tavete gua asa?"

¹³ Ba lopu gilania sa tie sapu e Zisu si asa, sina moatana sa tie vasina, meke ele va muluhipuru taloa nana tu se Zisu.

¹⁴ Ba mumudi si dogoria Zisu si asa pa korapa Zelepade, meke zama la ia Sa si asa, "Dotu, ele ta salaña si goi, ke mu lopu tavete va sea pule sina be gua asa si kote kaleamu hola si goi," gua si Asa.

¹⁵ Ke la tozi ni sa sari na koimata tadi na tie Ziu sapu e Zisu si salaña si asa. ¹⁶ Ke podalae nonovalia rini se Zisu, sina salaña Sa sa tie pa rane Sabati. ¹⁷ Meke olaña la i Zisu sarini, "Sa Tamaqu si tavetavete lamo kamo pa rane ninoroi, ke Arau ba korapa tavetavete tugo." ¹⁸ Gua asa ke bugoro sisigiti nia ri na koimata tadi na tie Ziu, meke hiva va matea rini si Asa. Sina lopu tale koasa sinekena mo sa tinarae Sabati, ba na zama nia tugo Sa sapu sa Tamasa si na Tamana soti, gua asa ke va kekenonõo pule nia mo koe Tamasa si Asa, gua.

† 4:44 Mt 13:57; Mk 6:4; Lk 4:24 †† 4:45 Zn 2:23 ‡ 4:46 Zn 2:1-11

‡† 5:10 Nehe 13:19; Zer 17:21

Sa Nīnirañira Tanisa Tuna

¹⁹ Meke olaña la i Zisu si arini, “Maqu tozi va hinokarani gamu: sa Tuna si lopu boka tavetia sa Nana hiniva soti telena, ba tale gua mo sapu dogori Sa koasa Tamana. Ke gua mo sapu taveti sa Tamana, si taveti tugo sa Tuna. ²⁰ Ura tataru sisigiti nia sa Tamana sa Tuna, ke va dogoro ni Sa koa Sa sari doduru gua pu korapa taveti Sa telena. Meke kote va dogoro ni pule sa Tamana koa sa Tuna sari na tiñitona arilaedi, pude taveti, hola ni saripu gua hire, meke kote magasa hola si gamu doduru. ²¹ Kekeñoño gua tugo sapu va toa pulei sa Tamana saripu matedi, si kaqu poni tinoa sa Tuna si arini pu hiva ni Sa pude poni. ²² Gua tugo koasa tinavete varipitui, si lopu pitui sa Tamana telena sari na tie, ba poni nia Sa koasa Tuna sa nīnirañira pude pitui sari na tie, ²³ pude doduru tie si kaqu va lavatia sa Tuna, kekeñoño gua tugo sapu va lavatia rini sa Tamana. Ba asa sapu lopu va lavatia sa Tuna si lopu va lavatia tugo sa sa Tamana sapu garununa sa Tuna.

²⁴ Ego, maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu avosi sari Qua zinama meke va hinokaria si Asa sapu garunuqu Rau, si ele vagia sa sa tinoa hola. Lopu kaqu tava kilasa pa Heli d sa tie sana, sina ele hola nia sa sa minate, meke ele karovo la pa tinoa. ²⁵ Maqu tozi va hinokarani gamu, korapa mae sa totošo meke ele kamo mo si asa, sapu pana va avosia meke va tabea rini pu mate sa mamalaiñina sa Tuna Tamasa, si kaqu toa si arini. ²⁶ Gua tugo sapu telena sa Tamana sina natina sa tinoa, si poni nia Sa koasa Tuna pude na natina sa tinoa. ²⁷ Meke ponia tugo Tamasa koa Sa sa nīnirañira pude varipitui, sina na Tuna na Tie si Asa.

²⁸ Mi lopu magasa nia sapu gua ele tozini gamu Rau. Ura korapa mae sa totošo pana kaqu avosia ri doduru tie matedi pa korapa lovu sa mamalaiñina sa Tuna na Tie, ²⁹ meke kaqu toa pule meke vura mae pa dia lovu sari doduru, meke arini pu tavete valeana, si kaqu turu pule pa tinoa hola, ba sarini pu tavete va kaleana si kaqu turu pule pude tava kilasa pa Heli. †

Vina Sosodena e Zisu

³⁰ Loketona si boka tavetia Rau pa Qua nīnirañira soti telequ, ba gua mo sapu tozi Nau sa Tamasa. Ke toñoto nana sa Qua vinaripitui, sina lopu Iulia Rau sa Qua hiniva ba sa hiniva mo tanisa Tamaqu sapu garunuqu Rau.

³¹ Be va sosode pule Nau telequ si Rau, si kote kilui gamu sari na Qua zinama. ³² Ba koa nana si asa sapu va sosode Au, meke gilania Rau sapu hinokara sa nana zinama.

³³ Ele garunu lani tu gamu koe Zone sari kaiqa mia tie, meke ele va sosodea tu sa sa hinokara. †³⁴ Sa qua vina sosode tana tie si lopu ta hivae koa Rau, ba pude mi ta harupu gua, ke zama ni Rau saripu gua hire. ³⁵ E Zone si guana keke zuke toana meke sa kalalasangana si ele qetu paki nia gamu.

† 5:29 Dan 12:2 †† 5:33 Zn 1:19-27, 3:27-30

³⁶ Ba sa vina sosodequ Rau si arilaena hola nia sapu te Zone. Sari Qua tinavete saripu poni Nau sa Tamaqu pude taveti, si va sosodea sapu ta garunuqu si Rau koasa Tamaqu. ³⁷ Meke sa Tamaqu pu garunuqu Rau, si va sosode Au tugo si Arau. Ba namu lopu hite avosia gamu sa mamalaiñina babe dogoria gamu si Asa. ³⁸ Meke lopu koa pa korapa bulomia sari Nana zinama, sina lopu va hinokaria gamu si Asa pu ta garununa koa sa Tamasa. ³⁹ Tiro hatai gamu sari na Kinubekubere Hope, sina vasina si kote vagia gamu sa tinoa hola, balabala gua si gamu! Ba sari na Kinubekubere Hope arini si tozia mo sa guguaqu Rau. ⁴⁰ Gua ba koromia mae koa Rau si gamu, pude vagia sa tinoa hola.

⁴¹ Ba lopu okoro nia Rau si pude va lavatau rina tie. ⁴² Ba gilana gamu Qua, sapu loke mia tataru si gamu koe Tamasa pa korapa bulomia. ⁴³ Pa korapa hiniva tanisa Tamaqu si mae si Rau, ba koromia avosau gamu. Ba be guana mae si keke tie pa nana hiniva soti telena si kote va hinokaria mo gamu. ⁴⁴ Hoke emi variva lavati si gamu, ba lopu podekia gamu pude vagia sa vina lavata koasa kekeke Tamasa hinokara. Ke vegua meke kaqu boka va hinokarau gamu si Rau? ⁴⁵ Mi lopu balabala ia sapu kote zutu gamu Rau koasa Tamaqu. E Mosese sapu ronua gamu sapu kote tokani gamu gua, si asa tugo kote zutu gamu si gamu. ⁴⁶ Ba be va hinokara valeania gamu se Mosese, si kote boka va hinokarau mo gamu si Rau, sina sa guguaqu mo Rau si kuberia sa. ⁴⁷ Ba sina lopu va hinokaria gamu sa nana kinubekubere, ke lopu boka va hinokari tugo gamu sari Qua zinama!” gua se Zisu.

Poni Zisu sari ka Lima Tina Tie

(Matiu 14:13-21; Maka 6:30-44; Luke 9:10-17)

6 Meke sipu beto sapu guahe, si karovo la se Zisu pa kali karovoana sa kopi Qaleli sapu keke pozana si kopi Taberiasi. ² Meke keke puku vinarigara lavata si luli mudi mae koa Sa, sina dogori rini sari tinavete variva magasadi, saripu taveti Sa koari na tie mohodi. ³ Meke ene sage la pa keke toqere se Zisu, meke la habotu turañi Sa sari Nana disaepeli. ⁴ Na ele tata sa Inevaña Pasova d.

⁵ Meke sipu doño la se Zisu, si dogoria Sa sa vinarigara lavata sapu korapa ene mae koa Sa, ke nanasa la ia Sa se Pilipi, “Pavei si kote boka holu bereti gita pude poni sari doduru tie hire?” ⁶ Zama guahe si Asa pude podekia se Pilipi gua, ura ele gilania Nana tu sapu gua kote tavetia Sa.

⁷ Meke olaña se Pilipi, “Be guana hopeke vasidi hite mo si henai rini, ba kote hola nia tu sa tinabara tana keke tie pa vesu sidara padana sa hinoludi rina ginani,” gua si asa.

⁸ Ba keke ri Nana disaepeli sapu e Aduru, sa tasina Saimone Pita, si zama, ⁹ “Koa nana he si keke koreo sapu ka lima gana bereti meke karua gana igana. Ba ve kaqu gua pa soku tie sarini?” gua si asa.

‡ 5:37 Mt 3:17; Mk 1:11; Lk 3:22

¹⁰ “Va haboti sari na tie,” gua se Zisu. Na vasina dudulina tugo sa vasina asa, ke habotu sari doduru tie. Ari ka lima tina sari vinarigaraedi si arini, ba lopu ta nae somanae sari na koburu na barikaleqe. ¹¹ Meke vagi Zisu sari na bereti meke zama valeana ni Sa koe Tamasa, meke va hihia i Sa koari na tie pu habotudi vasina. Tavete guni tugo Sa sari na igana, meke deña zotaña beto sari doduru tie.

¹² Sipu ele deña sari doduru tie si zama la koari Nana disaepeli se Zisu, “Pudiki varigara ni sari na umumu ginani saripu koa hola, pude lopu ta oki palae hoboro,” gua si Asa. ¹³ Ke gua asa si pudiki varigara ni rini, sari na umumu ginani pu hena tairi rina tie, meke va siñi rini sari ka manege rua pili.

¹⁴ Sipu dogoria rina tinoni sa tinavete variva magasana sana sapu tavetia Zisu, si zama sarini vasina, “Hinokara sapu hie tugo sa poropita sapu kaqu mae koasa kasia popoa,” gua si arini. ¹⁵ Gilania Nana tu Zisu sapu kote mae tuqe ososo nia rini si Asa, pude va bañaria gua, ke taluarae pule la telena koari na toqere si Asa.

Ene pa Kolo se Zisu

(Matiu 14:22-23; Maka 6:45-52)

¹⁶ Meke sipu veluvelu sa popoa, si ene gore pule la pa kopi Qaleli sari na disaepeli te Zisu. ¹⁷ Meke suraña pa keke koaka sarini meke karovo koasa koqu meke pule la pa Kepaniami. Boñi mo sa popoa ba lopu ele kamo la koa rini se Zisu. ¹⁸ Meke podalae hiru sa givusu, ke noma sa kolo. ¹⁹ Ba sipu ka lima babe ka onomo kilomita seuna gua sapu qelua ri kasa disaepeli, si dogoria rini se Zisu korapa ene mae pa kolo, meke matagutu sisigiti si arini. ²⁰ “Mi lopu matagutu, Arau mo!” gua se Zisu. ²¹ Ke tiqe hiva suraña rini pa koaka si Asa. Sipu suraña tugo Sa, si hogoto mo si arini pa popoa sapu hiva la ia gua rini.

Hata ia rina Tinoni se Zisu

²² Pa koivugona pule si gilania sa puku tinoni lavata pu koa hola pa kalina sa kopi Qaleli sapu keke mo sa koaka sapu koana vasina, meke gilania tugo rini sapu lopu suraña luli vasina koari Nana disaepeli se Zisu ba koa hola Nana tu. ²³ Ba kaiqa koaka saripu mae guadi pa vasileana Taberiasi, si mae hogoto tata koasa vasina pu mana ni Zisu sari na bereti, saripu henai rina kobi tinoni. ²⁴ Meke toতোso gilania sa puku tinoni lavata sapu lopu koa vasina se Zisu meke sari Nana disaepeli, si la suraña dia koari na koaka arini, meke karovo luli la pa Kepaniami, pude hata ia se Zisu, gua.

Zisu sa Bereti Variva Toa

²⁵ Meke sipu kamo rini pa kali karovona sa kopi si dogoria rini se Zisu vasina, ke nanasia rini si Asa, “Titisa, visoroi si mae goi tani?” gua si arini.

²⁶ Meke olaña se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu gua hata Nau gamu, sina henai mo gamu sari na bereti, meke deña valeana mia, lopu koa gua

sapu dogori gamu sari na Qua tinavete variva magasadi. ²⁷ Mu lopu voriti sisigiti nia sa ginani sapu lopu sana kaleana, ba mi voriti nia tu sa ginani sapu lopu beto meke kamo sa tinoa hola. Asa sa ginani sapu kaqu ponini gamu sa Tuna na Tie. Ura ele vata dogoro nia sa Tamasa pa Nana ninirañira sapu qetu Nau Sa si Rau.”

²⁸ Ke nanasa la ia rini si Asa, “Na sa si kaqu tavetia gami, pude boka tavetia sapu gua hiva nia sa Tamasa?”

²⁹ Meke olaña se Zisu “Sapu hiva nia Tamasa pude tavetia gamu, si mi va hinokaria mo si Asa sapu ta garununa koa Sa.”

³⁰ Ke olaña la ia rini si Asa, “Na tinavete variva magasana sa si kaqu tavetia Goi koa gami pude mami dogoria, meke va hinokarigo? Ego, na sa si kaqu tavetia Goi?” ³¹ Sari tiatamada si hena ia sa mana pa qega, gua sapu koa pa Kinubekubere Hope, ‘Poni ni Sa sari na bereti sapu mae guadi pa Mañauru pude di henai,’ gua.” †

³² Meke zama se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu, lopu e Mosese si ponini gamu sa bereti hinokara sapu gore mae guana pa Mañauru, ba sa Tamaqu tu si vari poni nia koa gamu sa bereti hinokara sapu gore mae guana pa Mañauru. ³³ Sa bereti sapu vari poni nia Tamasa koari na tie, si Asa tugo sapu gore mae guana pa Mañauru, sapu ponía sa tinoa koasa kasia popoa,” gua se Zisu.

³⁴ Meke tepa la koa Sa si arini, “Bañara, podalae kamahire mu ponini gami sa bereti asa.”

³⁵ Meke zama la koa rini se Zisu, “Arau tugo sa bereti variva toa. Asa sapu mae koa Rau si lopu kaqu ovia, meke asa sapu va hinokarau si lopu kaqu memeha si asa. ³⁶ Ba gua sapu ele tozini gamu tu Rau, sapu ele dogorau mia mo, ba korapa lopu va hinokarau tugo gamu. ³⁷ Sari doduru pu poni Nau sa Tamaqu si kote mae koa Rau, meke namu lopu kote kilu pania Rau si keke arini. ³⁸ Ura lopu gore mae si Arau pa Mañauru pude lulia sa Qua hiniva soti, ba sa hiniva tu tanisa sapu garunuqu si Arau. ³⁹ Meke hie sa hiniva tanisa sapu garunau, sapu lopu keke arini pu poni Au Sa si kote muliñu meke kaqu va toa pule betoi Rau sari doduru pa rane mumudi. ⁴⁰ Ura sapu hiva nia sa Tamaqu koari doduru pu doño la koa sa Tuna meke va hinokaria, si pude kaqu tagoa rini sa tinoa hola, meke kaqu va toa pulei Rau si arini pa rane mumudi,” gua si Asa.

⁴¹ Meke pa toতোso asa si podalae qumiqumi nia rina tie si Asa, sina zama si Asa, “Arau tugo sa bereti sapu gore mae guana pa Mañauru,” gua. ⁴² Ke zama si arini, “Lopu e Zisu tu sia, sapu sa tuna e Zosepa? Nake gilani nada mo sari na tiatamana. Ba na vegua ke zama nia tu Sa sapu na gore mae guana pa Mañauru si Asa?” gua.

⁴³ Meke olañi Zisu si arini, “Mi lopu qumiqumi golomo Nau. ⁴⁴ Loke tie si boka mae koa Rau, be lopu ta turana mae si asa koasa Tamaqu pu garunau, meke

† 6:31 Ekd 16:4,15; Sam 78:24

kaqu va toa pulea Rau si asa pa rane mumudi. ⁴⁵ Ta kubere koasa Kinubekubere tadi na poropita si guahe: 'Kote tava tumatumae beto koe Tamasa sari doduru tie,' gua. Doduru pu avosia sa Tamaqu meke tava tumatumae koa Sa si mae koa Rau. ⁴⁶ Loke tie si ele dogoro nia pa matana sa Tamaqu, ba telena mo Asa sapu gorenā mae gua koe Tamasa si ele dogoro sotia si Asa. ⁴⁷ Maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu va hinokara si ele tagoa sa sa tinoa hola. ⁴⁸ Arau tugo sa bereti sapu variva toa. ⁴⁹ Sari tiatamamia pukerane si hena ia sa mana pa korapa qega, ba mate tu si arini. ⁵⁰ Ba sa bereti sapu gorenā mae gua pa Mañauru si votikaena, ke asa sapu hena ia sa bereti asa si lopu kaqu mate. ⁵¹ Arau tugo sa bereti variva toa sapu gore mae guaqu pa Mañauru. Be hena ia ke tie sa bereti hie, si kaqu toa hola si asa. Sa bereti asa si na masaqu, sapu vari poni nia Rau pude toa sa kasia popoa," gua si Asa.

⁵² Ke asa sa pinodalaena sa vinari bugori na vinari tokei tadirini. "Vegua meke kaqu va henani gita sa tie hie sa masana?" gua si arini.

⁵³ Meke olaña la i Zisu si arini, "Maqu tozi va hinokarani gamu, be lopu hena ia gamu sa masana sa Tuna na Tie meke napoa sa eharana, si lopu kaqu boka tagoa gamu sa tinoa. ⁵⁴ Ke asa sapu hena ia sa masaqu meke napoa sa eharaqu si tagoa sa sa tinoa hola, meke kaqu va turu pulea Rau si asa pa rane mumudi. ⁵⁵ Ura sa masaqu si na ginani hinokara, meke sa eharaqu si na napo hinokara. ⁵⁶ Asa sapu hena ia sa masaqu meke napoa sa eharaqu, si toa koa Rau si asa, meke Arau si toa koasa. ⁵⁷ Gua sapu sa Tamaqu toana si garunau si Arau meke Arau si toaqu koasa Tamaqu, ke asa sapu hena ia sa masaqu si kote toa gua koa Rau. ⁵⁸ Asa tugo sa bereti sapu gore mae guana pa Mañauru. Sari tiatamamia si hena ia sa mana meke mate, ba asa sapu hena koasa bereti hie si kote toa hola ninae rane," gua. ⁵⁹ Zama ni Zisu saripu gua hire, sipu variva tumatumae pa sinaqoqi d pa Kepaniami si Asa.

Sa Guguana sa Tinoa Hola

⁶⁰ Sokudi ri Nana tie pu luli koa Sa si avosia sapu gua asa, meke zama si arini, "Tasuna hola sa vina tumatumae asa. Esei kote boka va hinokaria sia?"

⁶¹ Ba sipu va muloña e Zisu sapu qumiquimi nia ri Nana disaepeli sa Nana zinama, si zama la koa rini si Asa, "Vegua, sea atu koa gamu sa Qua zinama?"

⁶² Vegua be dogoria gamu sage pulena sa Tuna na Tie pa Mañauru, vasina pu koana tatasana? Kote boka koa ñiñira si gamu? ⁶³ Sa Maqomaqona mo e Tamasa si ponini gamu sa tinoa. Ba sa masa si lopu boka ponini gamu sa tinoa. Sari na zinama pu zama atu ni Rau koa gamu si na Maqomaqo meke na tinoa. ⁶⁴ Gua ba kaiqa gamu si lopu va hinokara," gua si Asa. Na ele gilani Nana tu Zisu pa pinodalaena hokara, sarini pu lopu va hinokara, meke asa sapu kaqu qorana si Asa. ⁶⁵ Meke zama pule la koa rini si Asa, "Gua asa, ke ele zamani

† 6:45 Ais 54:13

gamu Rau, sapu loke tie si boka mae koa Rau, si be lopu turaña mae nia sa Tamaqu si asa."

⁶⁶ Podalae pa totoaso asa si taliri taloa dia sari sokudi ri Nana disaepeli meke lopu luli pulea rini si Asa. ⁶⁷ Ke nanasa la i Sa sari ka manege rua disaepeli, "Vegua, gamu ba kote taloa mia tugo?" gua si Asa.

⁶⁸ Meke olaña la ia Saimone Pita si Asa, "Bañara, koe sei si kaqu la gami? Sina Agoi mo tagoa sa zinama sapu ponini gami sa tinoa hola. ^{†69} Gami va hinokaria meke tumae nia sapu Agoi mo sa Nabulu Hopemu te Tamasa."

⁷⁰ Meke olaña se Zisu, "Nake ele vizata gamu tu Rau si gamu ka manege rua, ba keke koa gamu si na tomate," gua si Asa. ⁷¹ E Ziudasi mo si gunia Sa, sa tuna e Saimone Isikarioti, sina asa mo si keke ri ka manege rua disaepeli, sapu kaqu qorana se Zisu.

Zisu meke sari na Tasina

7 Mudina asa, si topue la koari na vasivasileana pa Qaleli se Zisu. Lopu hiva la pa Ziudia si Asa, sina na kuhana nia rina koimata tadi na tie Ziu si Asa, pude va matea gua. ² Ba totoaso tata kamo sa Inevaña Vina Balabaladi rina Ipi pa Qega, ^{‡3} si zama la ia rina tasina koreo si Asa, "Mu la pa Ziudia pude di dogori rini pu luligo sari na Mua tinavete variva magasadi saripu taveti Goi. ⁴ Ura loke tie sapu hiva ta gilana valeana koari na tie si tavetavete tome. Sina korapa taveti Goi saripu gua hire, ke mamu vata dogoro pule nigo koasa kasia popoa!" gua si arini. ⁵ Tedia ri kasa tasina mo ba lopu hite va hinokaria si Asa.

⁶ Ke zama la i Zisu si arini, "Lopu ele kamo sa Qua totoaso, [‡] ba gamu si ari mia totoaso mo ninae rane. ⁷ Gamu si lopu boka ta kukitae koari na tie pa kasia popoa, ba Arau si kukiti nau rini, sina helahelae vura ni Rau sari na dia tinavete kaleadi. ⁸ Mi la gamu koasa inevaña. Arau si lopu kaqu la pa inevaña sana, sina lopu ele kamo sa Qua totoaso," gua si Asa. ⁹ Zama gua si Asa meke koa hola Nana tu pa Qaleli.

Somana se Zisu pa Inevaña

¹⁰ Ba pa mudi dia sapu taluarāe la pa inevaña sari kasa tasina, si luli mudi la se Zisu, ba lopu la vata gilana pa korapa kobi tie si Asa. ¹¹ Meke hatahata ia rina koimata tadi na tie Ziu si Asa, koasa inevaña, "Avei sa tie Asa?" nanasa gua si arini.

¹² Meke vari zamazama golomo nia rina tinoni sa guguana Zisu. Zama sari kaiqa, "Na tie leana si Asa," gua. Ba ari kaiqa si zama, "Lokari, lopu na tie leana si Asa, na turaña va sea i Sa sari na tie," varivarigue si arini. ¹³ Ba lopu zama vura sari na tie pa guguana Sa, sina matagutu ni rini sari na koimata tadi na tie Ziu.

¹⁴ Meke pa vari korapana sa totoaso inevaña [‡] si tiqe la podalae variva tumatumae koari na tie pa Zelepade se Zisu. ¹⁵ Totoso avosi rini sari Nana zinama, si magasa sisigiti sari na koimata tadi na tie Ziu. Zama si

†† 6:68 Mt 16:16; Mk 8:29; Lk 9:20 ‡ 7:2 Liv 23:34; Diut 16:13

‡† Mi doño la koasa vinabakala pa Zn 2:4: ‡† Sa inevaña hie si ka zuapa rane. Mi tiro Liv 23:33-34:

arini, "Pavei na vagi sa tie hie sari tinumatumae gua hire, ura na lopu hite sikuluna ¹⁷?" gua si arini.

¹⁶ Meke olaña la koa rini se Zisu, "Sari na vina tumatumae hire si lopu Qua telequ, ba Tanisa tu pu garunu mae Nau. ¹⁷ Be keke tie si hiva tavetia sapu gua hiva nia Tamasa, si kote gilania nana mo telena sari Qua vina tumatumae hire si be mae guadi koe Tamasa, babe Qua mo telequ. ¹⁸ Sa tie pu zama pa nana ninirañira soti, si korapa hata ia sa si pude tava lavata telena. Ba asa sapu hiva va lavatia si Asa sapu garununa Sa, si hinokara, meke namu loke hite ari kinohakoha si koa koa Sa. ¹⁹ Vea, lopu poni gamu tu e Mosese sa Tinarae? Gua ba lopu keke gamu kasa sara si va tabea sa Tinarae. Ba na vegua ke hiva va mate Au tu gamu si Rau?" gua si Asa.

²⁰ Meke olaña la ia rina kobi tinoni si Asa, "Tio, ta hilae tomate kaleana si Goi, esei na hiva va matego?" gua si arini.

²¹ Meke olaña la se Zisu, "Keke tinavete variva magasana mo si tavetia Rau, ba ele magasa nia mo gamu doduru. ²² Garunu gamu Mosese pude ta magu *d* sari na tumia koreo, ba lopu e Mosese tavete kenua sia, ba sari na tiatamamia tu, gua asa ke hoke ta magu sari na koburu koreo pa rane Sabati. ^{††23} Be lopu sea pa Tinarae te Mosese si pude magui pa rane Sabati sari na koburu koreo, si vegua ke bugoro nau tu gamu, toতোসা salañia Rau si keke tie pa rane Sabati? ^{‡24} Mi lopu vari zutui pa tinoa vurana, ba mi viliviliti va toñoto," gua se Zisu.

Sa Karisito Beka Sia?

²⁵ Meke vari nananasi guahe si kaiqa tie pa Zerusalem, "Lopu sa tie tu sana sapu hiva va matea rina koimata? ²⁶ Dotu, korapa zama pa vinarigara tinoni si Asa, ba loke tie si hite zama nia keketona koa Sa. Ke hokara gilana valeania tu rina koimata sapu Asa beka sa Karisito? ²⁷ Ba pana mae sa Karisito, si loke tie kaqu gilania sapu pavei mae guana si Asa, ba sa tie hie si ele gilania nada mo gita doduru vasina mae guana," gua si arini.

²⁸ Meke sipu korapa variva tumatumae pa korapa Zelepade se Zisu, si velavela va ululae si Asa, "Vegua, gilana valeania tugo gamu vasina mae guaqu si Arau? Lopu mae pa Qua ninirañira soti si Rau, ba Asa tu sapu garunau, si hinokara, ba lopu gilania gamu si Asa.

²⁹ Arau si gilania Qua si Asa, sina koa Sa mo mae guaqu meke Asa garunau si Arau," gua se Zisu.

³⁰ Ke podekia rini pude tuqe vagia si Asa, ba loke tie hite tiqu la ia, sina lopu ele kamo sa Nana toতোসা. ^{††31} Ba soku arini pa korapa kobi tie si va hinokaria si Asa. Ke zama si arini, "Vegua, pana mae sa Karisito *d*, si kote taveti tugo Sa sari na tinavete variva magasadi sapu hola ni saripu taveti Sa tie hie?" gua si arini.

Zama nia Zisu sa Nana Sinage pa Mañauru

³² Meke avoso vagi rina Parese sari na tiñitoña pu qumiqumi ni rina tie koasa guguana e Zisu, ke garunu lani rina Parese *d* meke na ñati hiama *d* sari kaiqa tie kopu pude tuqe vagia se Zisu, gua.

³³ Meke zama la i Zisu si arini, "Lopu kote koa va seunae koa gamu si Rau, sina kote la Qua tu koa Sa pu garunau. ³⁴ Meke kote hata Au gamu, ba lopu kote boka dogorau, sina lopu kote boka la ia gamu sa vasina pu kote koa ia Rau," gua si Asa.

³⁵ Meke vari zamai teledia sari na koimata *d* tadi na tie Ziu, "Pavei si kote la gua Sa, ke lopu kote boka dogoria gita? Gina kote la gua Nana koari na popoa tadi na tie Quriki *d* vasina pu koa sari kaiqa tie Ziu turañada pude la variva tumatumae koari na tie Quriki? ³⁶ Zama si Asa, sapu kote hata ia gita si Asa, ba lopu kaqu boka dogoria, meke lopu kote boka la ia gita sa vasina pu kote koa ia Sa, gua. Na sa sapu gunia Sa?" gua si arini.

Kolo Bukaha sapu Ponia Sa Tinoa

³⁷ Koasa rane vina betobeto sapu sa rane nomana hola tugo tanisa inevaña, si turu se Zisu meke velavela va ululae guahe: "Asa sapu memeha si mani mae napo koa Rau! ^{††38} Ura guahe sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: 'Asa sapu va hinokarau, si kaqu bukaha vura pa korapa bulona sa kolo tinoa.'" ^{††39} Sa maqomaqona sa Tamasa si gunia Zisu, sapu kaqu vagia rini pu va hinokaria si Asa. Ba lopu ele ta poni koa rini sa Maqomaqo Hope pa toতোসা asa, sina lopu ele tava lavata pa Mañauru se Zisu.

Ta Paqaha Rua sa Vina Hinokara tadi Tie

⁴⁰ Totoso avosia ri kaiqa tie sari Nana zinama si zama si arini, "Hinokara asa tugo sa Poropita," gua.

⁴¹ Zama si kaiqa, "Hinokara, Asa tugo sa Karisito," Ba zama pule si kaiqa, "Lopu kaqu vura mae pa Qaleli sa Karisito. ⁴² Ba zama sa Kinubekubere Hope, sapu sa Karisito si kote mae gua pa tutina e Devita, meke kote podo si Asa pa Betilihema, koasa vasileana te Devita," gua si arini. ^{††43} Ke koasa guguana mo e Zisu, si ta paqaha rua sa kobi tinoni. ⁴⁴ Kaiqa arini si hiva tuqe vagia si Asa, ba lopu keke arini hite tañini la ia si Asa.

Lopu Va Hinokaria rina Koimata tadi na tie Ziu se Zisu

⁴⁵ Meke sipu pule la sari na tie kopu Zelepade, si nanasa la i rina ñati hiama na Parese si arini, "Na vegua ke lopu turaña mae nia gamu si Asa?" gua.

⁴⁶ Meke olaña sari na tie kopu, "Na lopu ele hite avosia gami si keke tie sapu zama gua sa tie hie," gua si arini.

⁴⁷ Meke zama sari na Parese, "Ai gamu ba ele ta sekesekei tugo koa Sa? ⁴⁸ Vegua, gilania gamu sapu lopu keke rina koimata, babe gami na Parese si va

† Lopu sikulu nia Sa si pude na Rabae. †† 7:22 Liv 12:3; Zen 17:10 ‡ 7:23 Zn 5:9 †† Mi doño la koasa vinabakala pa Zn 2:4:

‡‡ 7:37 Liv 23:36 ††† 7:38 Izk 47:1; Zak 14:8 ††† 7:42 2 Samuela 7:12; Mka 5:2

hinokaria si Asa? ⁴⁹ Ba sari na kobi tinoni hire si lopu tumae nia rini sa tinarae te Mosese, ke ta levei koe Tamasa si arini!" gua sari na Parese.

⁵⁰ Ba se Nikodimasi sapu keke mo koari kasa Parese sapu la koe Zisu pana boni, si zama la koa rini, ^{†51} "Pa tinarae te Mosese si lopu boka zutua gita si keke tie be lopu ele avosia meke gilana pakia gita, sapu gua ele tavetia sa," gua si asa.

⁵² Meke olaña la koasa si arini, "Vegua, agoi ba keke tie Qaleli tugo? Hata ia pa Kinubekubere Hope, mamu gilania sapu namu loke poropita hokara si kote vura mae gua pa Qaleli," gua si arini. ⁵³ [Meke hopeke pule la dia pa dia vasina sari doduru tie.

Sa Barikaleqe Barabaratana

8 Ba se Zisu si sage la Nana pa Toqere Olive. ² Pana munumunu hokara pa koivugona, si pule la pa Zelepade si Asa. Meke mae varigara koa Sa sari doduru tie, ke habotu si Asa, meke podalae va tumatumae koa rini. ³ Meke turaña mae nia rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke rina Parese, si keke barikaleqe sapu ta poho barabaratana, meke va turua rini pa kenudia ri doduru tie. ⁴ Zama guahe koe Zisu si arini, "Titisa, ta poho pa binarabarata sa barikaleqe hie. ⁵ Ke koasa Tinarae sapu ta poni nia gita koe Mosese, si kaqu ta gona va mate patu si asa, ke sa gua si Goi?" gua si arini. ^{††6} Zama gunia rini se Zisu, pude di sekesekei nia, meke vata zutua gana gua. Ba kokopo gore si Asa, meke kubekubere nia kakarutuna pa pepeso.

⁷ Meke toতোসো nono la sari ninanasa si turu sage si Asa, meke zama la koa rini, "Asa sapu loke nana sinea, si mani gona kekenu nia patu si asa." ⁸ Beto hoi si kokopo gore pule si Asa, meke kubekubere nana pa pepeso. ⁹ Meke sipu avosia tugo rini sapu gua asa, si hopehopeke taluarae beto sari doduru, podalae koari na tie koadi. Ke koa hola mo telena se Zisu, meke sa barikaleqe si turu nana tugo vasina. ¹⁰ Meke turu sage pule se Zisu, meke zama la koa sa barikaleqe, "Tio avei sarini? Loke tie si koa hola pude zutu igo?"

¹¹ "Uve, loke tie, Bañara," olaña gua sa barikaleqe. "Ego, leana, Arau ba lopu zutu igo tugo. Mu la mua tu, ba mu lopu tavete va sea pule," gua se Zisu.] [‡]

Zisu sa Kalalasa Tanisa Kasia Popoa

¹² Meke zama pule la koari na tinoni se Zisu, "Arau tugo sa kalalasa tanisa kasia popoa. Asa sapu luli Au, si lopu kote ene pa hinuporo, ba kote tagoa sa sa kalalasa sapu koa ia tino," gua si Asa. ^{‡†}

¹³ Ke zama pule la koa Sa sari na Parese, "Agoi si korapa va sosode pule nigo mo, ke lopu hinokara sa mua vina sosode," gua si arini. ^{‡‡}

† 7:50 Zn 3:1-2 †† 8:5 Liv 20:10; Diut 22:22-24 ‡ Pa kaiqa kinubekubere si lopu koa sa kukuruna hie kaiqa pule si pa vinabetona Zone 21:24, kaiqa pule si pa Luke 21:38, pa keke kinubekubere pule si pa Zone 7:36: ‡† 8:12 Mt 5:14; Zn 9:5 ‡‡ 8:13 Zn 5:31

¹⁴ Meke olaña se Zisu, "Hinokara tugo sapu va sosode pule Nau si Rau, ba sapu gua zama nia Rau si hinokara, sina gilania Qua sa vasina pu mae guaqu, meke sa vasina korapa la ia Rau. Ba gamu si lopu gilania sa vasina pu mae guaqu, meke sa vasina pu kote la gua si Arau. ¹⁵ Gamu si varipitui pa hahanana tie mo, ba Arau si lopu pitua si keke tie. ¹⁶ Ba be varipitui si Rau, si hinokara sa Qua vinaripitui, sina lopu tavete ekea Rau si asa, ba sa Tamaqu sapu garunuqu Rau si somana koa Rau. ¹⁷ Sa mia tinarae si zama guahe: Pana variva egoi si karua tie va sosode, si hinokara tugo sapu zama nia rini. ^{‡††18} Va sosode pule Nau si Rau, meke sa Tamaqu sapu garunuqu Rau, ba va sosode Au tugo," gua si Asa.

¹⁹ "Avei sa Tamamu?" gunia rini si Asa.

Meke olaña la i Zisu, "Lopu gilana gamu si Arau meke sa Tamaqu. Be gilana gamu si kote gilania mo gamu sa Tamaqu," gua se Zisu. ²⁰ Zama ni Zisu sari na zinama arini, sipu variva tumatumae si Asa pa Zelepade, tata koasa vasina pu ta veko sari na poata vinariponi. Ba loke tie tuqe vagia si Asa, sina lopu ele kamo sa Nana toতোসো.

Lopu Boka La si Gamu pa Vasina Korapa La si Arau

²¹ Meke zama pule la i Zisu si arini, "Kote taloa si Rau meke kote hatau gamu, meke kote mate pa mia sinea si gamu. Ke lopu kaqu boka la ia gamu sa vasina sapu korapa la ia Rau," gua si Asa.

²² Meke vari zamai sari na koimata tadi na tie Ziu, " 'Lopu kote boka la ia gita sa vasina sapu korapa la ia Sa,' gua. Hokara kote va mate pule nia Sia?" gua si arini.

²³ Ba olaña se Zisu, "Gamu si mae gua panapeka, ba Arau si mae gua panaulu. Gamu si mae mia pa kasia popoa, ba Arau si lopu mae guaqu koasa kasia popoa. ²⁴ Gua asa ke tozini gamu Rau sapu kote mate pa mia sinea si gamu. Kaqu mate pa mia sinea si gamu, be lopu va hinokarau gamu sapu 'Arau, si Arau tugo,'" gua si Asa.

²⁵ "Esei si Agoi?" gunia rini si Asa. Meke olaña se Zisu, "Ele tozini gamu tu Rau tatasana. ²⁶ Soku tiñitoña si boka zutuni gamu Rau. Ba Asa sapu garunuqu Rau si hinokara, meke sapu gua tozia Rau koasa kasia popoa, si gua mo sapu avosi Rau koa Sa."

²⁷ Ba lopu gilania rini sapu sa Tamana mo pa Mañauru si zama gunia Zisu koa rini. ²⁸ Ke zama si Asa, "Pana ovulu sage nia gamu sa Tuna na Tie, si kote tiqe gilania gamu sapu 'Arau tugo si Asa'. Meke kote gilania tugo gamu sapu loketoña si tavetia Rau telequ, ba sapu va tumatumae Nau mo sa Tamaqu si zama nia Rau. ²⁹ Meke Asa sapu garunuqu si Arau, si koa somana koa Rau. Meke lopu veko pani Au Sa sina taveti Rau doduru toতোসো gua sapu qetuni Sa." ³⁰ Sipu korapa zama Sa, si sokudi si va hinokaria si Asa.

‡†† 8:17 Diut 19:15

Sari Koburu te Ebarahami

³¹ Ke zama la se Zisu koa rini pu va hinokara, "Be va tabei gamu sari na Qua vina tumatumae, si na Qua disaepeli hinokara tugo si gamu. ³² Kote gilania gamu sa hinokara, meke sa hinokara, si kote vata rupaha gamu si gamu," gua se Zisu.

³³ Meke olaña la ia rini si Asa, "Na tuti gore mami koe Ebarahami si gami, meke namu lopu hite ele tava pinausu koa ke tie si gami. Vea meke boka zama nia goi sapu kote ta rupaha si gami?" gua. †

³⁴ Meke olaña se Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu tavete va sea si na pinausu tana sinea tugo si asa. ³⁵ Sina sa pinausu si lopu somanana koasa tatamana, ba sa tudia soti tu si koa soto ninae rane.

³⁶ Ke, be vata rupahigo sa Tuna, si kaqu ta rupaha hinokara si goi. ³⁷ Gilana gamu Qua sapu na tuti gore mia koe Ebarahami si gamu. Ba gamu si hiva va mate Au si Arau, sina lopu va hinokari gamu sari na Qua vina tumatumae. ³⁸ Tozi vura ni Rau, sapu gua va dogoro soti Nau sa Tamaqu, ba sapu taveti gamu si gua tugo sapu tozini gamu sa tamamia," gua se Zisu.

³⁹ Meke olaña si arini, "E Ebarahami mo sa tamamami."

Ke zama se Zisu, "Be na tuna hinokara Ebarahami si gamu, si kote taveti gamu sari na tinavete, gua pu taveti Ebarahami. ⁴⁰ Ba gamu hiva va mate Au sina tozini gamu Rau sa hinokara gua sapu avosia Rau koe Tamasa. Ba e Ebarahami si lopu hite evañia sapu gua asa! ⁴¹ Gamu si tavetia mo gua sapu tavetia sa tamamia," gua si Asa.

Ba toke la si arini koa Sa, "E Tamasa mo telena sa tamamami, meke gami mo sari na tuna hinokara. Lopu pa molu siraña si podo si gami."

⁴² Meke zama la koa rini se Zisu, "Be hinokara sapu e Tamasa tugo sa tamamia gua, si kote tataru Nau gamu si Arau, sina koe Tamasa mae guaqu si Rau, meke kamahire si somana koa koa gamu tani. Na lopu mae pa Qua hiniva soti si Rau, ba Asa tu garunau.

⁴³ Na vegua ke lopu bakala koa gamu sapu gua zama nia Rau? Ura na koromia va avosi gamu sari na Qua zinama. ⁴⁴ Gamu tugo sari na tuna sa tamamia sapu e Setani. Meke gamu tugo si hiva luli sari na hiniva tanisa tamamia, sina na tie variva mate si asa pa pinodalaena, meke namu lopu hite turu pa hinokara si asa, sina loke nana zinama si hinokara. Totoso kokoha sa, si tavetia mo sa sa nana hahanana soti, sina na tie kokohana si asa, meke na tamadia ri doduru kinohakoha. ⁴⁵ Ba sina tozia Rau sa hinokara, ke gua asa si lopu va hinokarau gamu. ⁴⁶ Ke esei koa gamu si boka va sosodea sapu sea si Rau? Be hinokara sapu tozia Rau, si na vegua ke lopu va hinokarau tu gamu? ⁴⁷ Asa sapu te Tamasa si avosi sari na zinama te Tamasa, ba gamu, si lopu te Tamasa. Gua asa ke lopu boka avoso si gamu."

Zisu meke Ebarahami

⁴⁸ Meke olaña rini se Zisu, "Goto sapu tozia gami, na tie Sameria si Agoi meke koa igo na tomate kaleana," gua si arini.

⁴⁹ Meke olaña se Zisu, "Lopu koa Au na tomate kaleana si Rau, ba va lavatia Rau sa Tamasa, ba gamu tu si lopu va lavatau si Arau. ⁵⁰ Arau lopu hata ia pude tava lavata si Arau; ba koa Nana tu si Asa sapu hata ia, meke na tie varipitui si Asa. ⁵¹ Maqu tozi va hinokarani gamu, Asa sapu va tabei sari na Qua zinama, si namu lopu kaqu dogoria sa minate," gua se Zisu.

⁵² Ke olaña la ia rini si Asa, "Namu gilana valeania gami kamahire sapu koa igo na tomate kaleana si Goi! E Ebarahami si ele mate meke sari na poropita, ba zama si Goi, 'Asa sapu va tabe Au, si namu lopu kaqu mate,' gua. ⁵³ Se Ebarahami sa tamamami si ele mate tu. Ba vegua, arilaena hola nia tu Goi si asa? Sari doduru poropita ba ele mate beto tugo. Ke, esei tu guni pulenigo si Agoi?" gua si arini.

⁵⁴ Meke olaña se Zisu, "Be guana va lavata pule Nau si Rau, si loke laena sa Qua vina lavata asa. Ba sa Tamaqu tu sapu poza nia mia Tamasa gamu, si Asa tu va lavatau si Arau. ⁵⁵ Gamu lopu gilania si Asa, ba Arau si gilania si Asa. Be zama si Rau, lopu gilania Rau si Asa gua, si kote na tie kokoha gugua mo gamu si Rau. Ba Arau gilania si Asa, meke va tabei Rau sari Nana zinama. ⁵⁶ Sa tamamia e Ebarahami si qetu nia sapu kote mae si Arau. Dogoro va kenu ia meke qetu nia sa si asa."

⁵⁷ Ke zama la ia rini si Asa: "Lopu ele lima ñavulu vuahenimu si Goi, ba vegugua meke boka dogoria tu Goi se Ebarahami?" gua si arini.

⁵⁸ Ke olaña Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu: sipu lopu ele podo se Ebarahami, Arau tugo si koa Qua," gua se Zisu. ⁵⁹ Pa totoso asa si pudiki vagi patu si arini, pude gona ia gana gua, si rizu taloa meke lopu ta dogoro Nana pa Zelepade se Zisu.

Salañia Zisu sa Tie Podo Behuna

9 Sipu korapa ene la se Zisu, si dogoria Sa si keke tie sapu podo behuna.² Ke nanasia ri Nana disaepeli si Asa, "Titisa, esei si sea ke podo behu sa tie sana? Nana sinea telena, ba sari na tiatamana?" gua si arini.

³ Meke olaña la i Zisu si arini, "Lopu nana sinea, babe sari na sinea tadi na tiatamana si behu nia sa, ba pude ta dogoro sa ñinirañira te Tamasa pa nana tinoa. ⁴ Sipu korapa rane sa popoa si mada taveti sari tinavete Tanisa pu garunu mae Nau si Arau, sina korapa nono mae sa boñi, pana loke tie si boka tavetavete. ⁵ Sipu korapa koa si Rau pa kasia popoa, si Arau tugo sa kalalasa tanisa kasia popoa." ††

⁶ Sipu beto zama gua si Asa, si loro va bobosia Sa si keke vasi pepeso, meke tita la nia Sa pa matana sa tie. ⁷ Meke tozi nia Sa sa tie behuna, "La mamu dalo pa

† 8:33 Mt 3:9; Lk 3:8

†† 9:5 Mt 5:14; Zn 8:12

Kopi Sailomi", gunia Sa. Sa ginuana sa pozapoza Sailomi si "ta garunu". Ke la dalo sa tie, meke tiqe dodogorae, ke pule nana.

⁸ Dogoria ri turaṅana meke arini pu hoke dogoria tepatepana, meke vari nanasi, "Lopu asa tu sa tie sapu hoke habotu tepatepa sia?"

⁹ Meke zama sari kaiqa tie, "Asa tugo," gua. Ba kaiqa pule si zama, "Lokari, lopu asa, na doṅodoṅo gugua mo asa." Ba zama la telena sa tie, "Arau mo si asa," gua.

¹⁰ Meke nanasia rini si asa, "Vegugua meke boka dodogorae kamahire si goi?" gua si arini.

¹¹ Meke olaṅa la i sa si arini, "Keke tie pozana e Zisu, si loro va bobosia Sa si keke vasi pepeso, meke tita la nia Sa pa mataqu, meke zamau Sa pude la dalo pa kopi Sailomi. Ke la dalo si rau, meke dodogorae," gua si asa.

¹² Meke nanasia rini, "Avei si Asa?" "Lopu gilania rau," gua si asa.

Hataia rina Parese Gugua sa Sinalaṅana sa Tie Behu

¹³ Meke turaṅa la nia rini koari na Parese sa tie sapu podo behuna hie. ¹⁴ Na pa rane Sabati si loro va bobosia Zisu sa pepeso, meke salaṅia sa tie behuna.

¹⁵ Gua ke nanasa pule ia rina Parese sa tie, sapu vegugua zōṅazōṅa tugo meke dodogorae si asa. Meke tozini sa si arini, "Va tita ni pepeso bobosona Sa sari na mataqu, meke la dalo pa kolo, meke boka dodogorae kamahire," gua si asa.

¹⁶ Meke zama sari kaiqa rina Parese, "Lopu mae guana koe Tamasa sa tie hie, sina lopu kopu nia Sa sa rane Sabati."

Meke zama pule si kaiqa arini, "Ba sa tie sea lopu kote boka tavete tinavete variva magasadi gua asa." Ke lopu boka variva egoi si arini.

¹⁷ Ke nanasa pulea pule rina Parese sa tie podo behuna, "Na sa guni nia goi sa tie sapu salaṅi sari matamu?"

Meke olaṅa sa tie, "Na poropita tugo si Asa."

¹⁸ Ba lopu va hinokaria rina koimata tadi na tie Ziu, sapu behuna si asa, meke kamahire si dodogorae, ke tioki tu rini sari karu tiatamana, ¹⁹ meke nanasi rini, "Hie tugo sa tumia koreo sapu podo behuna? Vegugua meke boka dodogorae kamahire si asa?"

²⁰ Meke olaṅa sari karu tiatamana, "Gilania mami sapu asa tugo sa tumami, sapu podo behuna; ²¹ ba lopu gilania gami gua meke boka dodogorae kamahire si asa, meke lopu gilania tugo gami sapu esei salaṅia si asa. Mu nanasia; na ele tie nomana si asa, boka tozini gamu mo sa telena!" ²² Zama gua sari na tiatamana, sina na matagutu ni rini sari na koimata tadi na tie Ziu, sina ele variva ego nia rini, sapu be keke tie si va hinokaria, sapu e Zisu si sa Karisito, si kaqu ta hitu palae pa sinaqoqi, gua. ²³ Gua asa, ke zama mo sari karu tiatamana, "Ele tie nomana bisa, mi nanasia mo!" gua.

²⁴ Meke tioko pule mae nia rini pa toroso vina rua sa tie sapu podo behuna, meke zama ia rini si asa,

"Mamu zama va hinokara nia pa kenuna sa Tamasa! Gami si tumae nia sapu sa tie pu salaṅigo si na tie sea," gua si arini.

²⁵ Meke olaṅa sa tie, "Lopu gilania rau sapu na tie sea si Asa babe lokari. Ba keketōṅa mo si gilania rau, sapu visoroihe na behuqu si rau, ba kamahire si dodogorae," gua si asa.

²⁶ "Na sa si tavete nigo Sa? Vegugua meke salaṅi Sa sari matamu?" gunia rini si asa.

²⁷ Meke olaṅa la i sa, "Nake ele tozini gamu tu rau, ba lopu hiva va avosau gamu. Ba vegua ke hiva avoso pulea tu gamu sia? Gina gamu ba hiva disaepeli tugo tanisa?" gua si asa.

²⁸ Meke zama ṅoṅovalia rini si asa, "Agoi si na disaepeli tanisa tie sana, ba gami sina disaepeli tu te Mosese. ²⁹ Gilania mami gami sapu zama soti koe Mosese sa Tamasa. Ba sa tie sana sapu e Zisu, si lopu hite gilania gami vasina mae guana," gua si arini.

³⁰ Meke olaṅa sa tie, "Variva magasa hola sapu gua asa! Sapu lopu hite gilania gamu vasina mae guana si Asa, ba ele salaṅi Sa sari mataqu!" ³¹ Gilania nada gita sapu lopu avosi Tamasa sari na tie seadi, ba arini mo pu va lavatia meke taveti sari Nana hiniva si va avosi Sa. ³² Lopu hite ta avosae visoroihe, sapu ele va dodogorae ia ke tie, si keke tie sapu podo behuna.

³³ Ego, be lopu maena koe Tamasa sa tie hie, si lopu kaqu boka tavetia Sa si keketōṅa," gua si asa.

³⁴ Meke olaṅia rini si asa, "Ta podomu pa sinea si goi, vea meke hiva va tumatumae tu koa gami si goi?" Meke hitu vura nia rini pa sinaqoqi si Asa.

Binehu pa Maqomaqo

³⁵ Meke sipu avoso nia Zisu sapu hitu vura nia rini, gua, si la dogoria Sa si asa, meke nanasia Sa, "Vegua, va hinokaria tugo goi sa Tuna na Tie?"

³⁶ Meke olaṅa sa tie, "Baṅara, esei si Asa, pude qu va hinokaria!"

³⁷ Meke zama la koasa se Zisu, "Ele dogoria mo goi si Asa. Asa mo sapu korapa zama atu koa goi kamahire."

³⁸ Meke hoqa todoṅo si asa pa kenuna Zisu meke vahesia sa, meke zama, "Baṅara, va hinokara si rau."

³⁹ Meke zama se Zisu, "Na vinaripitui si mae nia Rau koasa kasia popoa hie, pude madi dodogorae sari na tie behu, meke saripu dodogoraedi si madi behu," gua si Asa.

⁴⁰ Meke kaiqa rina Parese saripu somana koa koa Sa vasina, si avosia sapu gua asa, ke nanasia rini si Asa, "Hinokara sapu gami si behu guni gami Goi, taga?"

⁴¹ Meke olaṅi Zisu sarini, "Be behu si gamu, si loke mia sinea, ba sina dodogorae mia gua si gamu, ke korapa koa dia koa gamu sari mia sinea," gua se Zisu.

Sa Parabolona d sa Sepati meke sari Nana Sipi

10 Zama se Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu: Asa sapu lopu nuquru gua pa sasadana sa bara, ba haele nuquru gua tu pa votiki vasina, sina tie hikhohiko meke na tie ṅoṅovala si asa. ² Ba sa tie sapu

nuquru gua pa sasadana sa bara, si na Sepati d tadi na sipi si Asa. ³ Tukele vala nia sa tie kopu bara koa Sa sa sasada, meke avoso gilania rina sipi sa mamalainina. Tioki Sa pozadi saripu Nana soti, meke turaña vura ni Sa si arini. ⁴ Meke sipu turaña vura betoi Sa saripu tanisa, si ene kekenu si Asa, meke luli koa Sa sari na sipi, sina avoso gilania rini sa mamalainina. ⁵ Sa votiki tie si lopu kaqu lulia rini, ba kote govete nia rini si asa, sina lopu gilania rini sa mamalainina." ⁶ Tozi ni Zisu sa parabolo hie, ba lopu gilania rini na sa si korapa zama nia Sa.

Zisu sa Sepati Leana

⁷ Gua asa ke zama pule se Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu: Arau tugo sa sasada tadi na sipi. ⁸ Ari doduru pu mae va kenue koa Rau, si na tie hikohiko, meke na tie ñoñovala. Titioko si arini, ba lopu avoso gilani rina sipi. ⁹ Arau tugo sa sasada; asa sapu nuquru gua koa Rau si kaqu ta harupu. Kote nuquru vura si asa, meke vagi gana ginani. ¹⁰ Ba sa tie hikohiko si mae pude hiko, huhuara, meke variva mate. Ba Arau si mae pude boka vagia gamu sa tinoa sapu marilaena hola.

¹¹ Arau tugo sa sepati leaqu, meke sa sepati leana si mate hobeni sari Nana sipi. ¹² Ba sa tie ta tabarana si lopu na sepati hinokara pu tagodi sari na sipi, ke pana dogoria sa tie ta tabarana sapu mae si keke siki pinomo si kote govete veko pania sa sa rovana sipi, ke kote garati sa siki pinomo meke ta hurakatae si arini. ¹³ Govete taloa sa nabulu, sina na tie ta tabarana mo si asa, ke lopu tataru ni sa sari na sipi. ¹⁴ Arau tugo sa sepati leaqu. Gilani Rau sari Qua sipi, meke sari Qua sipi ba gilana si Arau ¹⁵ gua mo sapu gilana sa Tamaqu si Arau meke Arau gilania sa Tamaqu, meke mate hobeni Arau sari Qua sipi. ¹⁶ Ba koadia pule si kaiqa Qua sipi saripu lopu somanadi pa korapa bara hie. Kaqu turaña maeni tugo Rau si arini. Kote avosia tugo rini sa mamalainiqu, meke kote ta varigarae mae tugo pa keke rovana si arini, meke kote keke mo sa dia Sepati.

¹⁷ Tataru Nau sa Tamaqu si Arau, sina lopu ruritia Rau sa Qua tinoa ba va malumia Rau pude tava mate, beto si vagi pule nia mo Rau si asa. ¹⁸ Loke tie si vagi pania sa Qua tinoa ba va malumia Rau pa Qua hiniva soti. Sina Arau mo lalae nia pude vala nia, meke vagi pule nia. Gua asa sapu tozi Nau sa Tamaqu pude tavetia," gua se Zisu.

¹⁹ Koa gua koari na zinama arini, si vari paqaha pule sari na binalabala tadi na tie. ²⁰ Kaiqa arini si zama, "Na koa ia tomate kaleana si Asa, ke ilipunana sa Nana binalabala! Pude vegua ke va avosia gamu Sia?" gua si arini. ²¹ Ba kaiqa arini si zama, "Na tie koa ia tomate kaleana si lopu boka zama kekeñoño gua asa. Vegua, boka va dodogorae tie behuna sa tomate kaleana?" gua si arini.

Kilua rina Tie se Zisu

²² Pa tozoso ibu si ta evaña sa vinarigara vina balabala pulena sa vina madina sa Zelepade pa Zerusalema. ²³ Meke enene Nana pa Zelepade, vasina pu ta pozae zokozokoroana d te Solomone se Zisu. ²⁴ Meke varigara mae koa Sa sari kaiqa koimata tadi na tie Ziu, meke nanasia rini si Asa, "Ve seunae gua kaqu va nunala gami Goi si gami? Mu tozi va hinokarani gami kamahire; Agoi tugo sa Karisito?" gua si arini.

²⁵ Meke olaña la i Zisu si arini, "Ele tozini gamu tu Rau, ba lopu va hinokarau gamu. Sari na tinavete pu taveti Rau pa pozana sa Tamaqu, si va sosode Au si Rau, ²⁶ ba lopu va hinokarau gamu, sina lopu na Qua sipi si gamu. ²⁷ Ba sari na Qua sipi si avoso gilania sa mamalainiqu, meke Arau ba gilani tugo si arini, ke luli Au rini si Arau. ²⁸ Poni nia Rau koa rini sa tinoa hola, ke namu lopu kaqu tava kilasa pa Heli si arini. Meke loke tie hokara kaqu zau vagi pa limaqu si arini. ²⁹ Sa Tamaqu sapu poni Nau si arini si noma hola koari doduru, meke loke tie si boka zau vagi pa limana Sa si arini. ³⁰ Sa Tamaqu meke Arau si keke mo," gua se Zisu.

³¹ Ke pudiki pule nia patu rini si Asa pude gona ia gua. ³² Ba zama la i Zisu si arini, "Soku tinavete variva magasa Tanisa Tamaqu si ele va dogoroni gamu Rau. Ba avei koa rini hire si kote ta gona nia patu Rau?" gua si Asa.

³³ Meke olaña si arini, "Lopu keke koari na tinavete leadi hire si hiva gona nigo patu gami, ba paraparaña si Agoi! Sina na tie mo si Goi, ba poza pule nigo na Tamasa!" gua si arini. †

³⁴ Meke olaña la i Zisu si arini, "Sapu ta kubere koasa mia Tinarae soti si zama guahe: 'Gamu tugo sari na tamasa!' gua sa Tamasa. ³⁵ Gilania gita sapu sa Kinubekubere Hope si kaqu tava gorevura. Meke e Tamasa poza ni tamasa sari na tie, saripu va paleke ni inavoso Sa. ³⁶ Ba vea si Asa sapu va madia sa Tamasa pude na Nana soti meke garunu la nia Sa pa kasia popoa? Na vegua ke zutu Au gamu sapu paraparaña si Arau gua, tozoso zama si Arau, 'Arau tugo sa Tuna Tamasa' gua? ³⁷ Ego, be lopu taveti Rau sari na tinavete pu hiva Nau sa Tamaqu pude taveti, si mi lopu va hinokarau. ³⁸ Ba be taveti Rau si arini, meke be lopu va hinokarau tugo gamu, si mi va hinokari mo sari na Qua tinavete variva magasa, pude mi boka gilana valeania sapu koa koa Rau sa Tamaqu meke Arau si koa koa Sa," gua si Asa.

³⁹ Meke podekia rini pude tuqe pulea se Zisu, ba taluarae taloa Nana koa rini si Asa.

⁴⁰ Meke taluarae se Zisu meke karovo pule la pa kali karovona sa Ovuku Zodani koasa vasina pu variva papitaiso kekenu se Zone. ††⁴¹ Meke soku tie si mae koa Sa. Meke zama si arini, "E Zone Papitaiso si lopu tavete tinavete variva magasadi, ba sapu gua zama ni sa koasa gugua sa tie hie si hinokara," gua si arini. ⁴² Meke soku tie vasina si va hinokaria se Zisu.

† 10:15 Mt 11:27; Lk 10:22

†† 10:33 Liv 24:16 ‡ 10:34 Sam 82:6 †† 10:40 Zn 1:28

Minate meke Tinoa Pule te Lazarasi

11 Keke tie pa Betani, sapu e Lazarasi pozana si moho. Betani si keke vasileana, vasina koa sari Mere e Mata karua tamatasi vineki. ¹² Asa se Mere sapu zoropo ni oela humaņa lea sari nenena sa Baņara, meke puha ni kaluna sa, na tasina sa se Lazarasi, sa tie mohona. ¹³ Meke garunu la nia inavoso ri karua tamatasi se Zisu, meke zama, “Baņara, sa Mua baere sapu tataru hola nia Goi si moho,” gua si arini.

⁴ Meke sipu avosia Zisu sapu gua asa, si zama si Asa, “Sa minoho hie si lopu kaqu kamo pa minate, ba ta evaņa si hie pude tava lavata sa Tamasa, meke koasa ginugua asa si kote tava lavata tugo sa Tuna Tamasa,” gua se Zisu. ⁵ Tataru ni Zisu sari ka ņeta tamatasi: ari Mata, Mere, meke se Lazarasi. ⁶ Ba totosos avoso nia Sa sapu moho se Lazarasi, si karua rane tu si koa hola Sa vasina. ⁷ Beto si tiqe zama la i Sa sari Nana disaepeli, “Aria, mada pule la pa Ziudia,” gua si Asa.

⁸ Meke olaņa sari na disaepeli, “Titisa, lopu ele seunae hokara sapu hiva gona nigo patu rina tie pa vasina asa, ba na vegua ke hiva pule latu si Goi?” gua si arini.

⁹ Meke olaņa se Zisu, “Vegua, lopu ka manege rua aoa tu si koa pa keke rane? Gua asa, ke be ene pana rane sa tie si lopu kaqu ta tubarae si asa, sina kalalasa sa popoa ke dodogorae si asa. ¹⁰ Ba be ene si asa pana boņi si kote ta tubarae si asa, sina loke nana kalalasa.”

¹¹ Beto zama nia Zisu sapu guahe, si zama pule si Asa, “Sa nada baere e Lazarasi si ele puta, ba kaqu la va vaņunia Rau si asa,” gua se Zisu.

¹² Meke olaņa sari na disaepeli, “Baņara, be puta mo si asa, si kote magogoso nana mo,” gua si arini. ¹³ Ba sapu gunia Zisu si na ele mate tu se Lazarasi, ba arini balabala ia si na puta nana mo si asa, gua.

¹⁴ Gua asa, ke tozi toņoto ni mo Zisu, “Ele mate tu se Lazarasi, ¹⁵ ba pa ginua mia gamu si qetu nia Rau sapu lopu koa si Rau vasina, pude boka va hinokara si gamu. Ego, aria mada la koasa kamahire,” gua si Asa.

¹⁶ Ba zama la koari na disaepeli turaņana se Tomasi sapu ta pozae vivi, “Aria, gita doduru mada lulia sa Titisa, pude mada la mate turaņa!” gua si asa.

Zisu sa Tinuru Pule meke sa Tinoa

¹⁷ Sipu kamo se Zisu pa Betani, si tiqe gilania Sa, sapu ele koa ka made ranena tu pa korapa lovu se Lazarasi. ¹⁸ Betani si tata ņeta kilomita seuna gua pa Zerusalem. ¹⁹ Ke soku rina tie pa Ziudia si mae pude va manoti sari Mata e Mere koasa minate tanisa tasidia. ²⁰ Totosos avoso nia Mata sapu korapa mae se Zisu, si ene la tutuvia sa si Asa, ba e Mere si koa hola pa vetu.

²¹ Meke zama la koe Zisu se Mata, “Baņara, be guana koa Mua tani si Goi, si lopu kote mate sa tasiqu! ²² Ba gilania qua, sapu kamahire ba kote ponigo Tamasa sapu gua tepa ia Goi koa Sa.”

²³ Meke zama la se Zisu, “Kote toa pule sa tasimu.”

²⁴ Meke olaņa se Mata, “Gilania qua sapu kote toa pule pa rane mumudi si asa.”

²⁵ Meke zama la koa sa se Zisu, “Arau tugo sa tinuru pule pa minate meke sa tinoa. Asa sapu va hinokarau si na tie toana si asa, be vea ele mate gua. ²⁶ Meke asa sapu toana meke va hinokarau, si lopu kaqu mate si asa. Va hinokaria goi sapu gua asa?” gua se Zisu.

²⁷ Meke olaņa se Mata, “Uve, baņara! Va hinokaria rau sapu Agoi tugo sa Karisito, sa Tuna Tamasa, gua sapu ele tozia sa Tamasa sapu kaqu gore mae pa popoa pepeso,” gua si asa.

Kabo se Zisu

²⁸ Sipu beto zama guahe se Mata, si pule si asa, meke tioko vata kale ia sa se Mere sa tasina, meke tozi nia sa, “Koanana hoi sa Titisa, meke nanasa nigo Sa,” gua si asa. ²⁹ Totosos avosia tugo Mere sapu gua asa, si gasa turu meke la tutuvia sa si Asa. ³⁰ Na lopu ele kamo pa vasileana se Zisu, ba korapa koa Nana mo vasina pu tutuvu nia e Mata. ³¹ Ego, sari na tie Ziu pu koa variva manoto koe Mere pa korapa vetu, si vura lulia rini sipu dogoria rini bebeno vura taloa si asa. Balabala ia rini sapu hokara korapa la pa lovu si asa, pude la kabo vasina, gua.

³² Meke sipu dogoria Mere se Zisu vasina pu koa Sa, si hoqa todoņo pa nenena Sa si asa, meke zama, “Baņara, be guana koa Mua tani Goi, si lopu kaqu mate sa tasiqu!” gua si asa.

³³ Totosos dogoria Zisu kabona se Mere, meke sari doduru pu luli koa sa, si siņo maņini na mamata sa bulona. ³⁴ Meke nanasi Sa si arini, “Pavei veko nia gamu sa tinina e Lazarasi?”

Meke olaņa si arini, “Baņara, mae mamu dogoria,” gua si arini.

³⁵ Meke kabo se Zisu.

³⁶ Vari zamai sari tie, “Dotu, gua tataru guni nia Sa se Lazarasi!” gua si arini.

³⁷ Meke zama sari kaiqa, “Na tie behuna ba va dodogorae ia mo Sa, na vea lopu boka hukatia mo Sa se Lazarasi pude lopu mate be guana koa Nana Sa?” gua si arini.

Tava Toa Pule se Lazarasi

³⁸ Siņo maņini pule se Zisu meke la koasa lovu, sapu keke bae pu ta tuku patu sadana. ³⁹ Meke zama la koa rini se Zisu, “Topili pania sa patu.”

Zama la koa Sa se Mata, sa tasina sa tie matena, “Baņara, kote humaņa hikare sia. Na ele ka made ranena tu koa pa lovu si asa!”

⁴⁰ Ba olaņa se Zisu, “Vegua, lopu tozi nigo tu Rau sapu kaqu dogoria goi sa ņiniraņa te Tamasa be va hinokara si goi?” gua si Asa. ⁴¹ Ke va topili pania rini sa patu, meke doņo sage la pa Maņauru se Zisu meke zama, “Zama leana si Rau koa Goi Tamaqu, sapu ele avosau Goi. ⁴² Gilania Rau sapu hoke avosau Goi doduru totosos, ba sina koa gua koari na tie hire, ke

zama guahe si Rau, pude di va hinokaria sapu Agoi garunau si Rau," gua si Asa. ⁴³ Sipu beto zama ni Sa saripu gua hire, si titioko va ululae si Asa, "Lazarasi, vura mae!" ⁴⁴ Meke vura mae gana si asa, ta hadei poko tana lovu sa doduru tinina, meke gua tugo sa isumatana. Meke zamai Zisu si arini, "Mi vagi pani sari poko lovu mamu va taloa ia."

Kinuhana Pude Va Mate ia se Zisu

⁴⁵ Meke sokudi rina tie Ziudia saripu somana mae pude va manotia se Mere, si dogoria sapu gua tavetia Zisu, meke va hinokaria rini si Asa. ⁴⁶ Ba kaiqa arini si pule la tozia koari na Parese, gua sapu tavetia Zisu. ⁴⁷ Gua asa, ke tioko varigara ni ari na Parese na nati hiama, sari doduru tie koasa puku tie varipitui tadi na tie Ziu *d*, meke zama, "Na sa si kaqu tavetia gita? Dotu sari na tinavete variva magasadi pu taveti sa tie hie! ⁴⁸ Be va malumia gita pude tavete gua asa si Asa, si kote lulia ri doduru tie, meke kote mae sari tie Roma meke huaria sa nada Zelepade meke sa nada butubutu," gua si arini.

⁴⁹ Ba keke koa rini sapu e Kaeapasi, sa nati hiama kenukenue koasa vuaheni asa, si zama, "Duvili si gamu! ⁵⁰ Lopu gilania tu gamu sapu leana hola, si pude keke tie mo mate hobe ni sari doduru tie, hola nia si pude sa doduruna sa nada butubutu si tava mate?" ⁵¹ Ba sa zinama sapu zama nia sa si lopu vura mae gua pa nana binalabala soti, ba sina na nati hiama kenukenue si asa koasa vuaheni asa, ke korotae nia sa sapu e Zisu si kote mate hobe ni sari na tie Ziu.

⁵² Ba lopu tanisa butubutu Ziu eke mo, ba sari na koburu te Tamasa sapu koa ta hurakatae lamae, pude varigara ni meke va keke i, gua.

⁵³ Podalae pa rane asa si kuhana nia rina koimata tadi na tie Ziu se Zisu pude va matea, gua. ⁵⁴ Gua asa, ke lopu va vura pule nia si Asa koasa Nana inene pa Ziudia, ba luaria Sa sa vasina asa, meke la Nana pa keke vasina tata pa qega, pa keke vasileana sapu Iparemi pozana, meke koa turañi Sa vasina sari Nana disaepeli.

⁵⁵ Tata sa tooso Inevaņa Pasova *d*, ke taluarae koari na hopeke dia vasidi sari na tie meke sage la pa Zerusalema, pude di la ta vulasa dia, sipu lopu ele kamo sa inevaņa, gua. ⁵⁶ Hata ia rini se Zisu, meke vari nanasa nia rini si Asa, sipu mae pa Zelepade si arini, "Na sa si balabala ia gamu? Gina lopu kaqu mae pa inevaņa si Asa?" gua si arini. ⁵⁷ Ba ele tozi ni rina nati hiama na Parese sari na tinoni sapu be dogoria keke tie pae koa se Zisu si mani tozia, pude di la tuqe vagia gana, gua.

Ta Lumu Nenena se Zisu pa Betani

12 Ka onomo rane koa meke kamo sa Inevaņa Pasova, si la pa Betani se Zisu, vasina koa se Lazarasi, sapu va toa pulea Sa pa minate. ² Meke va namanama ponia ginani rini si Asa vasina, ke va tana se Mata. E Lazarasi si keke koarini pu somana habotu

koe Zisu pa tevolo. ³ Meke vagia Mere sa oela nadi viana sapu humaņa lea, padana keke kukuru lita, sapu sage hola hinoluna, meke zoropo nia sa pa nenena Zisu, meke nuzapa va popa nia kaluna sa, ke sa humaņa lea si tivusu toa pa doduruna sa vetu. ⁴ Ba keke ri kasa disaepeli te Zisu, sapu e Ziudasi Isikarioti, sa tie sapu kote qoraqora nia si Asa, si zama, ⁵ "Sa oela humaņa lea hie si padana pude holuholu nia pa neta gogoto poata siliva, [†] meke poni koari na tie habahuala." ⁶ Zama gua mo si asa, ba lopu tataru ni sa saripu habahuala, sina na tie hikohiko si asa. Asa tugo kopu nia sa vovoina poata, meke hoke vagi golomo nana.

⁷ Ba zama se Zisu, "Vekoa tu, mani tavetia; pude na vina namanamana sa rane kote ta pomunae si Rau. ⁸ Sari na tie habahualadi si kote koa koa gamu doduru toso, ba Arau si lopu kote koa hola seunae koa gamu," gua se Zisu. [‡]

Kuhana nia Rini Pude Va Matea se Lazarasi

⁹ Sipu avoso nia rina kobi tinoni sapu korapa koa pa Betani se Zisu, gua si la vasina si arini. Lopu na e Zisu mo telena si hiva dogoria rini, ba e Lazarasi tugo, sa tie sapu va toa pulea Zisu pa minate. ¹⁰ Gua asa ke kuhana nia rina nati hiama si pude va matea gana tugo se Lazarasi gua. ¹¹ Sina pa ginuana mo sa, si taluarae koa rini sari na tie Ziu, meke va hinokaria rini se Zisu, gua.

Sa Ninuquru Va Mataqara te Zisu pa Zerusalema

¹² Pa koivugona, si avoso nia sa kobi tinoni lavata pu mae koasa Inevaņa Pasova, sapu korapa mae pa Zerusalema se Zisu, gua. ¹³ Ke maho vagi lelaņa huda pamu si arini, meke vura la tutuvia rini si Asa, meke velavela guahe si arini:

"Hozana! Tamanae si Asa sapu mae pa korapa pozana sa Baņara!

Mani mana nia Tamasa sa Baņara Izireli!" [‡]

¹⁴ Meke vagia Zisu si keke tuna don'ki, meke koi ia Sa, gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope, sapu guahe:

¹⁵ "Mu lopu matagutu, gamu na tinoni pa popoa Zaione!

Dotu, korapa mae sa mia Baņara,

koi Nana pa keke tuna don'ki," gua. [‡]

¹⁶ Kekenu si lopu gilania ri Nana disaepeli sapu gua ta evaņa, ba sipu toa pule tu se Zisu pa minataqara, si tiqe gilania rini, sapu gua ta zamae koasa Kinubekubere Hope hie, si tavete la nia mo rini koa Sa.

¹⁷ Sari na tie pu koa somanae koe Zisu, toso tioko vura nia Sa pa lovu meke va toa pulea se Lazarasi, si tozi vura nia sapu gua ta evaņa. ¹⁸ Gua asa, ke keke kobi tinoni lavata si mae tutuvia se Zisu, sina avoso nia rini sa tinavete variva magasana asa sapu tavetia Sa. ¹⁹ Meke vari zamai sari na Parese, "Dogoria gamu, ele

† 12:3 Lk 7:37-38 †† Neta gogoto siliva si soku hola poata padana sa tinabara pa keke tie pa keke vuaheni. ‡ 12:8 Diut 15:11 †† 12:13 Sam 118:25-26 †† 12:15 Zak 9:9

lopu boka si gital! Dotu, korapa lulia ri doduru tie pa kasia popoa si Asa," gua si arini.

Hataia ri Kaiqa Tie Quriki se Zisu

²⁰ Meke kaiqa rina tie Quriki si somana luli la pa Zerusalemia pude vahesi koasa toতো Inevaņa Pasova. ²¹ Mae koe Pilipi si arini, na tie Betiseda pa popoa Qaleli si asa meke zama, "Tio, hiva dogoria gami se Zisu," gua si arini. ²² Ke la tozi nia Pilipi se Aduru, meke keke gua la tozi nia ri kara se Zisu.

²³ Meke olaņa la i Zisu sarini, "Ele kamo sa toতো kamahire pude kaqu tava lavata sa Tuna na Tie. ²⁴ Maqu tozi va hinokarani gamu: sa kiko huiti d' si lopu kaqu boka soku, be lopu mate meke nolo pa pepeso si asa, ba be mate tu sa si kote soku kiko si vura hobe mae. ²⁵ Asa sapu tataru nia sa nana tinoa, si kaqu siana nia sa si asa; ba asa sapu lopu tataru nia sa nana tinoa pa pepeso, si kaqu tagoa sa si asa pa tinoa hola. ^{†26} Asa sapu hiva nabulu Nau, si mani luli Au, pude vasina pu koa Rau si kaqu koa tugo si asa; meke kaqu va lavatia sa Tamaqu sa tie pu nabulu Nau si Rau.

Tozia Zisu sa Nana Minate

²⁷ Kamahire si talotaņa sisigiti sa buloqu, ke na sa si kaqu zama nia Rau? Kaqu zama guahe si Rau, 'Tamaqu, Mu harupau pa toতো hie,' gua? Lokari, Ba sapu mae nia Rau pa popoa pepeso, si pude kaqu koa ta sigiti tugo.

²⁸ Tamaqu, Mu va lavatia sa Pozamu!"

Meke zama sa mamalaiņi pa Maņauru, "Ele va lavatia Rau si asa, meke kaqu va lavata pulea tugo Rau!" gua si Asa.

²⁹ Avosia sa puku tinoni sapu koa vasina sa mamalaiņi, ke zama sari kaiqa, "Na paka maņauru mo," gua. Ba ari kaiqa pule si zama, "Keke mateana si zama koa Sa!" gua.

³⁰ Ba olaņa la i Zisu si arini, "Sa mamalaiņi si pude tokani gamu, lopu Arau. ³¹ Kamahire mo sa toতো sapu kaqu pitui Tamasa sari na tinoni pa kasia popoa, meke kamahire tugo si kaqu ta hitu taloa se Setani, sa baņaradi rina tinoni pa kasia popoa. ³² Ba pana ta ovulu sage si Rau pa pepeso, si kaqu varigara mae ni Rau, sari doduru tinoni." ³³ Sapu gunia Sa pa Nana zinama hie, si na Nana minate mo sapu kaqu ta sigiti nia Sa pa korosi.

³⁴ Ba olaņa la koa Sa sa kobi tinoni lavata, "Sa nada Tinarae si tozia sapu kaqu toa hola sa Karisito, gua. Ba vegua ke zama si Goi sapu sa Tuna na Tie si kaqu ta ovulu sage gua? Esei tu sa Tuna na Tie hie?" gua si arini. ^{††}

³⁵ "Kaqu koa paki koa gamu sa kalalasa, ke mi ene pa kalalasa toতো koa koa gamu si Asa, pude mi lopu koa pa huporo, sina asa sapu ene pa huporo si lopu kaqu gilania sa sa vasina pu la ia sa. ³⁶ Sipu koa koa gamu sa

kalalasa, si mi va hinokaria si Asa, pude kaqu na tie tanisa kalalasa si gamu," gua se Zisu.

Lopu Va Hinokara sari na Tie Ziu

Sipu beto zama guahe si Asa, si taluarae taloa Nana meke tome pule nia koa rini. ³⁷ Sari doduru tinavete variva magasadi hire si taveti mo Sa pa kenudia, ba lopu va hinokaria rini si Asa. ³⁸ Ke sa zinama sapu zama nia sa poropita Aisea si gorevura, sapu guahe: "Baņara, esei ele va hinokaria sa nada inavoso meke koe sei ele tava dogoro sa limana e Zihova?" [‡] ³⁹ Gua asa ke lopu va hinokara si arini, sina e Aisea ba zama gua tugo he:

⁴⁰ "Ele va behui Tamasa sari matadi, meke va nunali Sa sari dia binalabala; pude sari matadi si lopu kaqu dodogorae pude di lopu gilagilana pa dia binalabala, pude di lopu kaqu kekere mae koa Rau si arini, meke ta salaņa koa Rau," zama gua sa Tamasa. ^{††}

⁴¹ Zama nia Aisea sapu gua asa, sina dogoria sa sa vina lavata te Zisu, ke zama nia sa sa gugua Sa.

⁴² Soku rina koimata tadi na tie Ziu si va hinokaria se Zisu, ba lopu boka helahelae vura nia rini si Asa, sina koa gua koari na Parese, na hako ta hitu vura dia pa sinaqoqi gua. ⁴³ Na okoro tava lavata pa tie si arini, hola nia sa vina lavata te Tamasa.

Ta Pitu pa Zinama te Zisu

⁴⁴ Ba velavela va ululae se Zisu, "Asa sapu va hinokarau, si lopu Arau mo si va hinokarau sa, ba Asa tugo sapu garunau. ⁴⁵ Meke asa sapu dogorau, si dogoria tugo sa si Asa sapu garunau. ⁴⁶ Mae guana kalalasa si Rau koasa kasia popoa, pude arini pu va hinokarau, si lopu kaqu koa pa hinuporo. ⁴⁷ Asa sapu avosia sa Qua zinama meke lopu lulia, si lopu kaqu pitua Rau si asa. Ura sapu mae nia Rau si lopu pude pitua sa kasia popoa, ba pude harupia tu. ⁴⁸ Asa sapu etulau, meke lopu va hinokari sari Qua zinama, si koa nana si keke sapu kaqu zutu ia si asa. Sari na zinama saripu zama ni Rau si kaqu zutua si asa pa rane mumudi. ⁴⁹ Hinokara si hie, sina lopu zama pa Qua ģiniraņira soti si Rau, ba sa Tamaqu tu sapu garunau, si tozi Nau sapu gua zama ni Rau. ⁵⁰ Meke gilania Rau sapu sa Nana zinama, si va maea sa tinoa hola, sina sapu gua zama nia Rau, si gua mo sapu tozi Nau sa Tamaqu," gua se Zisu.

Nuzapi Zisu sari na Nenedi ri Disaepeli

13 Koasa rane sipu lopu ele kamo sa Inevaņa Pasova, si ele gilania tu Zisu sapu ele kamo sa toতো pude luaria Sa sa kasia popoa hie, meke pule la koasa Tamana. Doduru toতো si tataru ni Sa sari Nana tie koasa kasia popoa, meke lopu kokoi mo pa minate sa Nana tataru koa rini.

² Pa korapana sa hinenahena veluvelu te Zisu koari Nana disaepeli, si ele vekoa tu Setani sa binalabala pa

† 12:25 Mt 10:39, 16:25; Mk 8:35; Lk 9:24, 17:33 †† 12:34 Sam 110:4; Ais 9:7; Izk 37:25; Dan 7:14

‡ 12:38 Ais 53:1 †† 12:40 Ais 6:10

bulona e Ziudasi Isikarioti, sa tuna e Saimone Isikarioti, pude qora ia gana se Zisu, gua. ³ Ba ele gilania tu Zisu, sapu ele ponía sa Tamana pa limana sari doduru ñinira; meke ele gilania tugo Zisu sapu maena koe Tamasa si Asa, meke kote pule la koe Tamasa. ⁴ Ke gasa turu si Asa, meke va gore vekoa Sa sa Nana poko hake ulue, meke dokoho nia Sa si keke taoro pupuhana. ⁵ Meke voi nia kolo Sa si keke besini, meke podalae ñuzapi Sa nenedi sari na disaepeli, meke puha va popa ni Sa koasa taoro, sapu dokoho nia Sa. ⁶ Sipu kamo Sa se Saimone Pita, si zama se Pita, “Bañara, kote ñuzapi mo Goi sari na nenequ?” gua si asa.

⁷ Meke olaña la ia Zisu si asa, “Lopu gilania goi kamahire, gua sapu korapa tavetia Rau, ba pana hola sari na tiñitoña hire si kote gilania goi,” gua se Zisu.

⁸ Meke zama se Pita, “Lokari! Lopu kaqu ñuzapi Goi sari nenequ!”

Meke olaña se Zisu, “Be lopu ñuzapi Rau sari nenemu, si lopu kaqu na Qua disaepeli si goi,” gua si Asa.

⁹ Meke olaña pule la se Saimone Pita, “Bañara, pude gua si lopu sari nenequ mo, ba sari limaqu, na batuqu tugo!” gua si asa.

¹⁰ Meke zama la se Zisu, “Asa sapu ele huvena, si ele via mo, meke lopu kaqu huve pule, ba sari na nenena si pada ta ñuzapa. Gamu si ele via, ba keke mo koa gamu si lopu via.” ¹¹ Ele gilania tu Zisu si asa pu kote qorana, gua asa ke zama guahe si Asa, “Keke mo koa gamu si lopu via,” gua.

¹² Meke sipu beto ñuzapi Zisu sari na nenedi, si va sage pulea Sa sa Nana poko hake ulue, meke la habotu pule Nana pa tavolo si Asa. Meke nanasi Sa si arini, “Vegua, gilania tugo gamu sapu gua tiqe tavetia Rau koa gamu?” gua si Asa. ¹³ “Poza Nau Titisa na Bañara gamu, meke hinokara mia tugo, sina gua tugo asa si Rau. ¹⁴ Ego, be Arau, sa mia Bañara meke sa mia Titisa si ele ñuzapi sari nenemia, si ego, gamu ba mi tavete kekeñoño gua tugo asa pa varikorapa mia.

¹⁵ Ele va dogoroni gamu Rau sa Qua vina titila, gua asa ke mi tavete lulia sapu gua taveteni gamu Rau.

¹⁶ Maqu tozi va hinokarani gamu: loke nabulu si ululu hola nia sa nana palabatu, meke loke tie ta garununa si ululu hola nia si asa pu garununa sa. ¹⁷ Ego, kamahire si ele gilania gamu sa hinokara hie, ke kaqu ta manae si gamu, be tavetia gamu sapu gua asa! ¹⁸ Ba lopu gamu doduru si guni gamu Rau, gilani Qua sarini pu ele vizati Rau, ba pude tava gorevura sapu zama guahe pa Kinubekubere Hope: ‘Sa tie sapu henahena turaña koa Rau si kukiti Nau sa si Rau,’ gua. ¹⁹ Maqu tozi va kenueni gamu kamahire, sipu lopu ele ta evaña si asa, meke be pana ta evaña sa, si kote va hinokaria gamu sapu Arau si Arau tugo. ²⁰ Maqu tozini gamu sa hinokara: asa sapu va kamo si keke tie sapu garunia Rau, si va kamo Au tugo sa si Arau, meke asa sapu va

kamo Au, si va kamo ia tugo sa si Asa pu garunau si Rau,” gua se Zisu. [†]

Tozia Zisu sapu Kaqu Ta Qorae si Asa (Matiu 26:20-25; Maka 14:17-21; Luke 22:21-23)

²¹ Sipu beto zama nia Zisu sapu gua asa, si ta duaña hola sa bulona, ke zama si Asa, “Maqu tozi va hinokarani gamu: keke koa gamu si kote qora Nau si Arau,” gua si Asa. ²² Ke vari doñoi sari na disaepeli, meke pupuhu beto nia dia sapu esei si gunia Sa. ²³ Ba keke ri kasa disaepeli sapu tataru hola nia Zisu, si habotu kapae nana koa Sa. ²⁴ Ke sipua Pita si asa meke zama, “Nanasia ko, esei si gunia Sa?”

²⁵ Ke rizu tata valeana la koe Zisu sa disaepeli asa meke nanasa, “Bañara esei si gunia Goi?” gua si asa.

²⁶ Meke olaña la ia Zisu si asa, “Kote poña ia Rau sa bereti, meke ponía koasa tie asa.” Ke hena ia Sa si keke kali bereti, meke poña ia Sa, meke vala nia Sa koe Ziudasi, sa tuna e Saimone Isikarioti.

²⁷ Sipu hena tugo Ziudasi sa bereti, si nuquria mo Setani, ke zama la ia Zisu si asa, “Ego, ture tavetia tu sapu hiva nia goi!” gua si Asa. ²⁸ Ba lopu keke koari kasa pa tavolo si hite gilania, sapu gua zama nia Zisu koa sa. ²⁹ E Ziudasi sina tie kopu poata, ke balabala ia rina disaepeli sapu gina tozi nia Zisu si asa, pude la holui kaiqa toña, sapu hiva ni rini pude tanisa inevaña, babe poni sari na tie habahuala, gua. ³⁰ Sipu hena ia Ziudasi sa bereti si vura taloa si asa, na ele boñi sa totoasa.

Sa Tinarae Vaqurana

³¹ Sipu ele taloa tu se Ziudasi si zama se Zisu, “Kamahire si tava lavata sa Tuna na Tie meke sa Tamasa si tava lavata koa Sa. ³² Meke be tava lavata sa Tamasa koasa Tuna, si kote va lavatia sa Tamasa sa Tuna meke kote tuturei va lavatia Sa.

³³ Kasa tuqu, lopu kaqu koa va seunae koa gamu si Rau. Kote hatau gamu si Rau, ba maqu tozini gamu kamahire gua sapu tozia Rau koari na koimata tadi na tie Ziu, sapu guahe: ‘Lopu kaqu boka la ia gamu sa vasina pu korapa la ia gua Rau.’ ^{††}

³⁴ Ke kamahire si ponini gamu Rau si keke tinarae vaqurana: Mi koa varitatarue, gua tugo sapu tataru guni gamu Rau, si mi koa vari tatarue gua tugo asa. ^{†††35} Be guana koa vari tatarue si gamu, si kote gilania ri doduru tie, sapu gamu sina Qua disaepeli.”

Tozia Zisu sapu Kote Oso nia Pita (Matiu 26:31-35; Maka 14:27-31; Luke 22:31-34)

³⁶ Meke nanasa la ia Pita si Asa, “Bañara, pavei si korapa la Goi?”

Meke olaña se Zisu, “Kamahire si lopu kaqu boka luli Au goi vasina sapu korapa la ia Rau, ba koari na rane pu mae kote boka luli mae Au goi,” gua se Zisu.

† 13:12 Lk 22:27 †† 13:16 Mt 10:24; Lk 6:40; Zn 15:20 †† 13:18 Sam 41:9

†† 13:20 Mt 10:40; Mk 9:37; Lk 9:48, 10:16 †† 13:33 Zn 7:34
††† 13:34 Zn 15:12,17; 1 Zn 3:23; 2 Zn 5

³⁷ Meke nanasa pule se Pita, “Baṅara, na vegua ke lopu kaqu boka luli Go tu rau kamahire? Na ele va namanama mo si rau, pude mate nigo,” gua si asa.

³⁸ Meke olaṅa se Zisu, “Vegua, hinokara sapu va namanama valeana si goi, pude mate Nau? Maqu tozi va hinokara nigo, sipu lopu ele kabo sa kokorako si kaqu oso Nau goi ka ṅeta totošo.

Zisu sa Siraṅa La Gua Koasa Tamana

14 Meke mi koa kulusu, mi raṅea sa Tamasa, mamu raṅe Au tugo si Arau. ² Pa korapa vetu tanisa Tamaqu si sokudi sari na vasidi kokoana. Be lopu gua, si lopu kaqu tozini gamu tu Rau. Arau si la pude va namanama vekoa si keke vasina pude tamugamu. ³ Meke pana la va namanama vekoa Rau si keke vasina pude tamugamu, si kote pule mae si Rau meke vagi gamu, pude vasina pu koa si Rau kote koa tugo si gamu. ⁴ Gilania mia mo gamu sa siraṅa sapu la gua koasa vasina pu la ia Rau,” gua se Zisu.

⁵ Meke zama la koa Sa se Tomasi, “Baṅara, lopu gilania gami sa vasina sapu korapa la ia gua Goi, ke vegua meke boka gilania gami sa siraṅa sapu la gua vasina?” gua si asa.

⁶ Meke olaṅa se Zisu, “Arau tugo sa siraṅa, sa hinokara meke sa tinoa. Loke tie si boka la koasa Tamaqu, ba koa Arau mo. ⁷ Be gilana va hinokara Au gamu si Arau si kote ele gilania mia tugo gamu sa Tamaqu, meke podalae kamahire si gilania gamu si Asa, meke ele dogoria mia tugo gamu si Asa,” gua se Zisu.

⁸ Meke zama la koa Sa se Pilipi, “Baṅara, Mu va dogoroni gami sa Tamamu. Asa mo si hiva nia gami,” gua si asa.

⁹ Meke olaṅa se Zisu, “Ele koa va seunae koa gamu si Rau, ba lopu gilana tu goi ta Pilipi? Asa sapu ele dogorau, si ele dogoria tugo sa sa Tamaqu. Na vegua ke zama gua tu si goi, ‘Mu va dogoroni gami sa Tamamu,’ gua. ¹⁰ Lopu va hinokaria tu goi Pilipi, sapu Arau si koa koasa Tamaqu meke sa Tamaqu si koa koa Rau? Sari na zinama saripu zama atu ni Rau si lopu mae guadi koa Rau mo, ba sa Tamaqu tu sapu koa koa Rau. Asa tu taveti sari Nana tinavete. ¹¹ Mi va hinokara Au totošo zama si Arau, sapu Arau si koa koasa Tamaqu meke sa Tamaqu si koa koa Rau. Be lopu gua, si mi va hinokari sari na vina sosode, koari na tinavete variva magasa. ¹² Maqu tozi va hinokarani gamu: asa sapu va hinokarau, si kaqu taveti sa saripu gua taveti Rau. Uve, kaqu taveti sa sari na tinavete pu noma hola ni saripu taveti Rau, sina korapa la gua Qua koasa Tamaqu si Rau. ¹³ Meke kote tavete vatuni Rau, gua saripu tepai gamu pa korapa Pozaqu, pude sa vina lavatana sa Tamasa si kaqu ta dogoro koasa Tuna. ¹⁴ Be tepa ia gamu si keketona pa korapa Pozaqu Rau, si kote tavete ponini gamu Rau si asa.

Sa Vina Tatarana sa Maqomaqo Hope

¹⁵ Be tataru Nau gamu, si kote va tabei gamu sari na Qua tinarae. ¹⁶ Meke kote tepa ia Rau sa Tamaqu, meke kote poni gamu Sa si keke ‘Tie Varitokae pa Binalabala’, sapu kote koa koa gamu ninæ rane ka rane. ¹⁷ Asa sa Maqomaqo Hope sapu tozia sa hinokara. Sa kasia popoa lopu boka vagia si Asa, sina lopu dogoria rini meke lopu gilania rini, ba gamu si gilania mia si Asa, sina korapa koa turaṅa gamu Sa, meke kote koa pa korapa mia gamu si Asa. ¹⁸ Pana taloa Rau, si lopu kaqu va eapa gamu Rau, ba kaqu pule mae si Rau koa gamu. ¹⁹ Lopu seunae meke lopu kote dogorau sa kasia popoa si Rau. Ba gamu si kote dogorau, sina toa si Rau, ke kaqu toa tugo si gamu. ²⁰ Meke koasa rane asa, si kaqu tiqe gilania gamu sapu koa koasa Tamaqu si Rau, meke gamu si koa koa Rau, gua tugo sapu koa koa gamu si Rau. ²¹ Asa sapu tagoi sari na Qua tinaræ meke va tabei si arini, si tataru nau sa si Rau. Asa sapu tataru Nau, si kaqu ta tatarue koa sa Tamaqu, meke kaqu tataru nia tugo Rau si asa, meke kote vata dogoro pule Nau si Rau koasa.”

²² Meke zama la koasa se Ziudasi, (lopu e Ziudasi Isikarioti) “Baṅara, vegua ke koa gami mo kote vata dogoro pule nigo si Goi, meke lopu koari na tiena sa kasia popoa?” gua si asa.

²³ Meke olaṅa la ia Zisu si asa, “Asa sapu tataru Nau, si kote va tabei sari na Qua vina tumatumæ. Kote tataru nia sa Tamaqu si asa, meke sa Tamaqu meke Arau si kote mae koa koa sa. ²⁴ Asa sapu lopu tataru Nau, si lopu va tabei sari na Qua vina tumatumæ. Sari na vina tumatumæ pu avosi gamu koa Rau, si lopu Qua telequ, ba mae guadi tu koasa Tamaqu pu garunau.

²⁵ Doduru zinama hire si zama ni Rau, sipu korapa koa koa gamu si Rau. ²⁶ Ba sa Tie Varitokae pa Binalabala tu, sapu sa Maqomaqo Hope, sapu kaqu garunu mae nia sa Tamaqu pa Pozaqu, si kaqu va tumatumaeni gamu sari doduru tiṅitoṅa, meke kote va balabalani gamu sari doduru gua pu ele tozini gamu Rau. ²⁷ Sa binule si vekoa Rau koa gamu; Qua binule soti si ponini gamu Rau. Lopu gugua sa binule sapu variponi nia sa kasia popoa si vatuni gamu Rau. Mi lopu koa kulusu na matagutu. ²⁸ Ele avosia mia sapu zama nia Rau, kote taloa si Rau, meke sapu kote pule mae si Rau koa gamu. Be tataru va hinokara Nau gamu, si kote qetu nia gamu sapu korapa la koasa Tamaqu si Rau, sina Asa tu si noma hola Nau si Rau. ²⁹ Tozi kenuni gamu Rau si hie kamahire, sipu lopu ele ta evaṅa si asa, pude pana ta evaṅa sa, si kote va hinokarau gamu. ³⁰ Zama va papaka atu mo si Rau koa gamu, sina sa baṅarana † sa kasia popoa si korapa mae, ba lopu ṅiṅira hola Nau sa si Rau. ³¹ Ba kaqu tumæ nia sa kasia popoa sapu tataru nia Rau sa Tamaqu, meke Arau tavetia gua puta tugo sapu garunu Nau sa Tamaqu pude tavetia.

Aria! Mada taluaræ koasa vasina hie,” gua se Zisu.

† Sa baṅarana sa kasia popoa hie sapu gunia e Zisu si Setani.

Zisu sa Huda Vaeni Hinokara

15 "Arau tugo sa nati vaeni hinokara, meke sa Tamaqu si na tie uma. ² Sari doduru lelaṅaqu Rau saripu loke vuadi si koku pani Sa, ba sari doduru lelaṅa saripu vua valeana si vale ni Sa pude di vua katakata. ³ Gamu si ele via, koa gua koari na zinama sapu ponini gamu Rau. ⁴ Mi koa soto koa Rau, meke kote koa soto koa gamu si Rau. Loke lelaṅa si boka vua eke telena, be lopu soto si asa koasa nati vaeni. Gua puta tugo asa, gamu si lopu boka vua be lopu koa soto koa Rau.

⁵ Arau tugo sa nati vaeni, meke gamu tugo sari na lelaṅa. Asa sapu koa soto koa Rau, meke Arau si koa koa sa, si kote vua katakata, ura loketoṅa hokara si kote boka tavetia gamu, be lopu koa soto koa Rau si gamu. ⁶ Ba asa sapu lopu koa soto koa Rau si gua tugo sa lelaṅa sapu ta koku palae, meke mate harahara. Meke sari na lelaṅa gua hire si ta varigarae meke ta okie la pa korapa nika vasina ta sulu si arini. ⁷ Be koa soto koa Rau si gamu, meke koa koa gamu sari na Qua zinama, si mi tepa ia sapu gua hiva nia gamu, meke kote vagia gamu si asa. ⁸ Sa vina lavatana sa Tamasa si ta dogoro pana vua va sokusoku si gamu, meke pa sirana asa si kote ta dogoro sapu na Qua disaepeli si gamu.

⁹ Gua sapu tataru Nau sa Tamaqu, si tataru guni gamu tugo Rau si gamu; ke mi koa soto pa korapa Qua tataru. ¹⁰ Be va tabei gamu sari na Qua tinarae, si kaqu koa soto pa korapa Qua tataru si gamu, gua sapu va tabei Rau sari na tinarae tanisa Tamaqu meke koa soto pa korapa Nana tataru si Arau. ¹¹ Tozini gamu tu Rau saripu gua hire, pude kaqu koa koa gamu sa Qua qinetuqetu, meke pude boka tava gorevura sa mia qinetuqetu. ¹² Hie sa Qua tinarae: mi koa varitatarue, gua tugo sapu tataru gunini gamu Rau. ¹³ Loke tataru si noma hola nia sapu pude mate hobei keke tie sari nana baere. ¹⁴ Gamu si na Qua baere, be taveti gamu saripu gua tozini gamu Rau. ¹⁵ Lopu poza puleni gamu nabulu Rau si gamu, sina sa nabulu si lopu gilania sapu gua tavetia sa nana palabatu. Ba Arau si pozani gamu na Qua baere si gamu, sina doduru tiṅitoṅa saripu avosi Rau koasa Tamaqu, si ele tozi betoni gamu tu Rau. ¹⁶ Gamu lopu vizatau, ba Arau tu vizata gamu si gamu, meke garunu gamu Rau, pude mi la vua va sokusoku ni sari vua pu koa hola ninae rane. Meke kote ponini gamu sa Tamaqu, gua saripu tepai gamu pa korapa pozaqu Rau. ¹⁷ Hie sa Qua tinarae koa gamu: mi koa varitatarue.

Sa Kinukiti Tadi na Tiena sa Kasia Popoa

¹⁸ Be kukitini gamu rina tiena sa kasia popoa, si mi balabala ia sapu Arau si ele kukiti kenu Nau rini. ¹⁹ Be na tie tana kasia popoa si gamu, si kote tataruni gamu sa kasia popoa si gamu, sina tanisa si gamu. Ba lopu tanisa kasia popoa si gamu, sina ele vizata vurani

gamu Rau koasa kasia popoa. Gua asa ke kukitini gamu sa kasia popoa si gamu. ²⁰ Ba mi balabala ia sapu gua tozini gamu Rau, sapu loke pinausu si ululu hola nia sa nana palabatu. Be ṅoṅovalau rini si Arau, si kote ṅoṅovala gamu tugo rini. Ba be va tabei rini sari na Qua vina tumatumae, si kote va tabei tugo rini sari na mia vina tumatumae. ^{†21} Kote tavete atu ni rini koa gamu sari doduru pu gua hire, sina Taqarau si gamu, ura lopu gilania rini si Asa pu garunau si Rau. ²² Be guana lopu mae tozi ni Rau si arini si lopu kaqu gilania rini sa dia sinea. Ba kamahire si loke dia zinama sekesekei pude boka tomei sari na dia sinea. ²³ Ura asa sapu kukiti Nau, si kukiti nia tugo sa sa Tamaqu. ²⁴ Be lopu taveti Rau koa rini sari na tiṅitoṅa saripu lopu hite taveti rina tie, si lopu kaqu gilania rini sa dia sinea. Ba kamahire si ele dogori rini saripu gua ele taveti Rau, ba kukiti Nau rini si Arau meke sa Tamaqu. ²⁵ Ba asa si pude tava gorevura sapu gua ta kubere pa dia Tinarae, sapu guahe: 'Loke dia ginugua hokara si arini pude kukiti Nau,' gua. †

²⁶ Pana mae sa 'Tie Varitokae pa Binalabala' sapu kote garunu mae nia Rau koa gamu, sa Maqomaqo Hope sapu tozia sa hinokara si kote helahelae vura Nau Sa si Arau. Asa tugo pu maena gua koasa Tamaqu. ²⁷ Meke gamu ba kote helahelae vura Nau tugo koari na tie, sina ele koa somanae koa Rau si gamu pa pinodalaena sa Qua tinavete.

16 Ele tozini gamu tu Rau saripu gua hire, pude lopu kote taluarae si gamu koasa mia rinaṅeraṅe. ² Kaqu hitu vurani gamu rini si gamu pa dia sinaqoqi d. Na korapa mae sa totošo, sapu kote va mate gamu rini, meke kote balabala ia rini sapu tavete va leana la si arini koasa Tamasa, gua. ³ Kote evaṅi rini koa gamu saripu gua hire, sina lopu gilana rini si Arau meke sa Tamaqu. ⁴ Ba ele tozini gamu tu Rau saripu gua hire, pude pana kamo sa totošo si kote balabala ia gamu sapu ele va balau gamu tu Arau si gamu.

Sa Tinavete Tanisa Maqomaqo Hope

Lopu tozini gamu Rau tatasana sina korapa koa turaṅa gamu mo Arau. ⁵ Ba kamahire si korapa la Qua tu koasa Tamaqu pu garunu mae Nau. Ba loke tie koa gamu si hite nanasau, 'Pavei la si Goi?' gua. ⁶ Sina tozini gamu Rau kamahire, ke tiqe talotaṅa sari bulomia. ⁷ Ba Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu pa mia lineana gamu kaqu taloa tugo si Rau. Ura be lopu taloa Rau, si lopu kaqu mae sa Tie Varitokae pa Binalabala koa gamu. Ba pana taloa si Rau, si kote tiqe garunu mae nia Rau koa gamu si Asa. ⁸ Meke pana mae Sa, si kote va gilana ni Sa sapu na tie sea si arini meke lopu na tie toṅoto si arini meke kote kamo pa vinaripitui. ⁹ Sea nia rini sa gugua na sinea, sina lopu va hinokarau rini si Arau. ¹⁰ Sea nia rini sa tinotoṅoto, sina korapa la koa sa Tamaqu si Rau, †† meke lopu kaqu dogoro pule Au gamu. ¹¹ Sea nia rini sa

† 15:12 Zn 13:34, 15:17; 1 Zn 3:23; 2 Zn 5

†† 15:20 Mt 10:24; Lk 6:40; Zn 13:16 † 15:25 Sam 35:19, 69:4
†† Sina be sea si Rau si lopu kaqu boka la koasa Tamaqu si Rau.

vinaripitui, sina se Setani sa banarana sa kasia popoa hie si ele ta pitu pude tava kilasa pa Heli. †

¹² Sokudi pule si hiva tozini gamu Rau, ba lopu kaqu boka avoso va nonoga i gamu kamahire.

¹³ Ba pana kamo tu sa Maqomaqo Hope sapu tozia sa hinokara, si kaqu va bakalia Sa koa gamu meke turaña lani gamu koari doduru hinokara. Lopu kote zama nia Sa sa Nana ninirañira soti, ba kote zama nia mo Sa sapu avosia Sa, meke tozini gamu saripu korapa mae pa kenumia. ¹⁴ Kote va lavatau Sa si Rau, sina kote tozi mo Sa koa gamu sapu vagi sa pa guguaqu Rau. ¹⁵ Sari doduru guguaana sa Tamaqu si Taqarau tugo, gua asa ke sa Maqomaqo Hope si kote vagi sari doduru pa guguaqu Rau meke vata gilana ni koa gamu.

Tinalotaña si Kote Ta Ilirae na Qinetuqetu

¹⁶ Lopu seunae meke lopu kote dogorau gamu si Arau, ba lopu kaqu seunae, meke kote dogoro pule Au mo gamu si Arau."

¹⁷ Meke vari nanasa pulei teledia sari kaiqa ri Nana disaepeli, "Na sa si gunia Sa totosos zama si Asa 'Lopu seunae meke lopu kaqu dogoria gita si Asa, ba lopu kaqu seunae meke kote dogoro pulea gita si Asa,' gua, meke zama gua tugo he si Asa, 'Sina korapa la koa Sa Tamaqu si Arau,' gua pule. ¹⁸ Na sa sapu 'Lopu seunae' gunia Sa? Lopu gilania gita sapu zama nia Sa!" gua si arini.

¹⁹ Gilania tu Zisu sapu odi hiva nanasia rini si Asa, ke zama la koa rini si Asa, "Lopu seunae meke lopu kote dogorau gamu si Arau, ba lopu kote seunae pule meke kote dogoro pule Au gamu si Arau. Gua asa sapu vari nanasa pule nia gamu telemia? ²⁰ Ba maqu tozi va hinokarani gamu, kote kabo na talotaña si gamu, ba sari na tiena sa kasia popoa si kote qetuqetu dia. Kote talotaña si gamu, ba sari na mia tinalotaña si kote ta ilirae na qinetuqetu. ²¹ Pana tata sa nana totosos sa barikaleqe, si balabala mamata si asa, sina korapa kamo mae mo sa nana totosos ta sigiti. Ba sipu ele podo sa haha, si muliñi nia sa sa nana tinasigiti, sina qetu nia sa sapu ele podo vura mae koasa kasia popoa si keke haha. ²² Gua tugo asa sapu ta evaña koa gamu kamahire. Balabala mamata si gamu, ba kote dogoro pule gamu mo Rau, meke kote qetuqetu hola sari bulomia, meke loka tie hokara kote boka vagi pania pa korapa bulomia. ²³ Meke pa rane asa, si lopu kote nanasa Nau keketoña gamu si Arau. Ba maqu tozi va hinokarani gamu sapu kote ponini gamu sa Tamaqu gua sapu tepa ia gamu pa pozaqu Rau. ²⁴ Kamo kamahire si lopu hite tepa ia gamu si keketoña pa pozaqu Rau. Mi tepa meke kaqu poni gamu sa Tamasa, meke kote gorevura valeana sa mia qinetuqetu.

Mataqara Hola nia Sa sa Kasia Popoa

²⁵ Ele vivineini gamu tu Arau sari na tiñitoña hire pa parabolo. Ba vugo repere, si lopu kote vivinei si Rau pa parabolo, ba kote tozi va bakalia mo Rau koa gamu sa guguaana sa Tamaqu. ²⁶ Pa rane asa, si kote tepa koa sa Tamaqu si gamu pa Pozaqu Rau. Lopu zama si Rau sapu Arau kote tepa poni gamu koa Sa. ²⁷ Sina sa Tamaqu tu telena si tataruni gamu si gamu. Tataruni gamu Sa, sina tataru Nau gamu si Arau, meke va hinokaria tugo gamu sapu mae guaqu koa Sa si Arau. ²⁸ Arau si mae guaqu koa sa Tamaqu, meke mae koasa kasia popoa, meke kamahire si kote luaria Rau sa kasia popoa meke pule la koasa Tamaqu," gua si Asa.

²⁹ Meke zama sari Nana disaepeli, "Kamahire si zama va lodaka si Goi, meke lopu zama pa parabolo.

³⁰ Gilania gami kamahire sapu gilana betoi mo Goi sari doduru tiñitoña, ke be lopu kilu nanasigo ke tie ba leana mo. Gua asa ke va hinokaria gami sapu na mae guamu koe Tamasa si Agoi," gua si arini.

³¹ Meke olaña se Zisu, "Va hinokara kamahire si gamu? ³² Ba korapa mae sa totosos, meke ele kamo tugo si asa, pana kote hopeke govete taloa si gamu, meke pule la pa hopeke mia vasina, meke Arau telequ mo si kote koa hola. Ba lopu telequ hinokara sina sa Tamaqu si koa koa Rau. ³³ Ele tozini gamu tu Rau si hire: pude mi vagia sa binule pa mia tinoa keke koa Rau. Kote koa tasuna si gamu koasa kasia popoa. Ba mi koa va mataqara! Sina ele va mate pania Rau sa ninirañira tanisa kinaleana tanisa kasia popoa," gua se Zisu.

Varavara ni Zisu sari Nana Disaepeli

17 Sipu beto zama ni Zisu saripu gua arini, si ena sage la pa Mañauru si Asa meke varavara guahe: "Tamaqu, ele kamo sa totosos. Mu va lavatia sa Tumu, pude boka va lavatigo sa Tumu si Agoi. ² Ura ele ponía ninirañira Goi si Asa pude ñati hiniva ni sari doduru tie, pude kaqu poni tinoa hola Sa si arini, pu ele poni Goi koa Sa. ³ Ego, hie tugo sa siraña gua pude vagia sa tinoa hola: pude gilanigo rini sapu Agoi mo telemu sa Tamasa hinokara, meke pude gilana rini sapu Arau tugo sa Karisito sapu ele garunu mae nia Goi. ⁴ Ele va lavatigo Arau si Agoi pa popoa pepeso totosos va hokoti Arau sari doduru pu garunu Nau Agoi pude taveti. ⁵ Ego, Tamaqu, Mu poni Nau kamahire sa vina lavata pa Mañauru gua sapu ele somana tagoa Rau koa Goi, sipu lopu ele ta kuri sa kasia popoa.

⁶ Ele vata gilana Nigo Rau si Agoi koari na tie pu poni vata kale Nau Goi koasa popoa pepeso. Na Tamugoi tu si arini, ba poni Nau Goi si arini, meke va tabei rini sari Mua zinama. ⁷ Meke kamahire si ele gilania rini sapu sari doduru pu poni Nau Goi si mae guadi mo koa Goi. ⁸ Ele tozi tu Rau koa rini sari zinama sapu poni Nau Goi, meke ele va hinokari rini si arini. Meke ele va sosodea tugo rini sapu hinokara, na mae guaqu tugo

† 16:11 Zn 12:31, 14:30

koa Goi si Rau, meke ele va hinokaria rini sapu Agoi garunau si Arau.

⁹ Lopu ari doduru tie pa kasia popoa si varavara ni Rau, ba arini mo pu ele poni Nau Goi, ura Tamugoi si arini. ¹⁰ Sari doduru tie pu Taqarau, si Tamugoi tugo, meke sari doduru pu Tamugoi si Taqarau tugo; meke ele vata dogoro nia rini sa vina lavataqu Rau. ¹¹ Lopu kaqu koa hola koasa kasia popoa si Rau. Na korapa pule atu mo koa Goi si Rau, ba arini si kote koa koasa kasia popoa. Tamaqu hopemu! Mu kopu ni si arini koasa Pozamu sapu poni Nau Goi, pude kaqu koa keke mo si arini, gua tugo sapu Agoi meke Arau si keke mo. ¹² Totoso koa somanae koa rini si Rau, si kopu ni Rau si arini koasa pozapoza sapu poni Nau Goi. Ele kopu ni Rau si arini, meke lopu keke koari kasa si muliunū, ba asa pu kote la pa tinahuara koa holana, † pude kaqu tava goevura gua sapu ta kubere pa Kinubekubere Hope. ††

¹³ Kamahire si korapa pule atu koa Goi si Rau, ke zama ni Rau si gua hire totoso korapa koa si Rau koasa kasia popoa, pude di tagoa rini sa doduruna sa Qua qinetuqetu pa korapa bulodia. ¹⁴ Ele tozi ni tu Rau sari na Mua zinama, ba kukiti ni sa kasia popoa si arini, sina lopu tana kasia popoa si arini, gua tugo sapu lopu tana kasia popoa si Rau. ¹⁵ Sa Qua vinaravara si lopu pude vagi pani Goi koasa kasia popoa si arini, ba tepa igo Rau pude lavelave ni koe Setani sa tie kaleana. ¹⁶ Lopu tana kasia popoa si arini sina Arau si lopu tana kasia popoa tugo. ¹⁷ Mu va madi Goi si arini koa Goi koasa Mua hinokara, ura sari Mua zinama si hinokara. ¹⁸ Gua sapu garunu lani Au Goi si Arau koasa kasia popoa si garunu lani tugo Arau si arini koasa kasia popoa. ¹⁹ Meke pa ginuadi arini si va madi pule Nau koa Goi si Rau, pude di va madi puleni tugo koa Goi si arini.

²⁰ Lopu sari na Qua disaepeli hire mo si varavara ni Arau, ba sarini tugo pu kote va hinokarau totoso tarae rini. ²¹ Varavara ni Rau si arini pude di koa keke mo sari doduru. Tamaqu, madi koa koa gita si arini, gua sapu Agoi si koa koa Rau meke Arau si koa koa Goi. Madi koa keke si arini, pude madi va hinokaria rina tie pa kasia popoa sapu Agoi garunau si Arau. ²² Ele ponini Rau sa vina lavata gua sapu poni Nau Goi, pude di koa keke si arini, gua sapu koa keke si Gita Kara, ²³ pude Arau si koa koa rini meke Agoi si koa koa Rau, pude tava goevura valeana sa tinoa keke koa rini, pude mani gilania sa kasia popoa sapu Agoi mo garunau si Rau, meke tataru ni Goi si arini, gua tugo sapu tataru Nau Goi si Arau.

²⁴ Tamaqu, hiva ni Rau si arini pu poni Nau Goi pude koa turaṅau vasina koa si Arau, pude di dogoria rini sa vina lavataqu Rau sapu ele poni Nau Goi, sina ele tataru Nau tu Goi sipu lopu ele ta kuri sa kasia popoa.

²⁵ Tamaqu, toṅotomu si Agoi. Lopu hite gilanigo sa kasia popoa si Goi, ba Arau gilanigo meke arini hire gilania sapu Agoi garunau si Rau. ²⁶ Ele vata gilana

nigo Rau koa rini si Agoi, meke kote hoda la pude vata gilana nigo Rau koa rini, pude sa Mua tataru koa Rau si kaqu koa tugo koa rini, meke Arau ba kaqu koa tugo koa rini."

Ta Tuqe Vagi se Zisu

(Matiu 26:47-56; Maka 14:43-50; Luke 22:47-53)

18 Sipu beto varavara se Zisu, si taluarae si Asa turaṅae sari Nana disaepeli, meke ene karovia rini sa Lolomo Kidoroni. Keke inuma si koa vasina, meke la vasina se Zisu meke sari Nana disaepeli. ² Se Ziudasi sapu qorana Sa, si gilania nana sa vasina asa, sina ele hoke la vasina se Zisu meke sari Nana disaepeli. ³ Ke turaṅa la nia Ziudasi koasa inuma asa si keke puku solodia Roma meke sari na tie kopu pa Zelepade, pu ta garunudi koari na ṅati hiama na Parese, paleke dia tiṅitoṅa varipera na zuke, meke na zuke oto huda tugo. ⁴ Ele tumae nia Nana tu Zisu sari doduru gua pu kaqu ta tavete koa Sa, ke la nanasi Sa si arini, "Esei si korapa hata ia gamu?" gua si Asa.

⁵ "E Zisu pa Nazareti," gua si arini.

Meke zama la se Zisu, "Arau mo si Asa," guni Sa. Se Ziudasi sapu qorana Sa si korapa turu somanae nana mo koa rini.

⁶ Totoso zama se Zisu, "Arau mo si Asa," gua, si togolo tu meke hoqa ni pa pepeso si arini.

⁷ Meke nanasa pulei Sa si arini, "Esei si korapa hata ia gamu?"

Meke zama si arini, "E Zisu pa Nazareti," gua.

⁸ Meke olaṅa se Zisu, "Ele tozini gamu tu Rau sapu Arau mo si Asa. Pude Arau si korapa hata Au gamu gua, si mi va taloa i sari na Qua disaepeli hire." ⁹ Zama nia Sa si gua asa, pude tava goevura gua sapu zama nia Sa, "Lopu keke arini pu poni Au Goi si tava muliunū pa Qua kinopu," gua se Zisu.

¹⁰ Koanana koe Saimone Pita si keke magu varipera, ke lobusu vagia sa, meke seke tarasa pania sa sa kali taliṅa mataona sa nabulu tanisa ṅati hiama d kenukenue. Sa pozana sa nabulu asa si e Malakasi.

¹¹ Meke nore la ia Zisu se Pita, "Voi pulea sa mua magu sana pa nana vovoina! Vegua, balabala ia goi sapu lopu kaqu napoa Rau sa kapa tinasigiti sapu ele poni Nau sa Tamaqu?" ‡

Ta Turaṅa La koe Anasi se Zisu

¹² Meke tuqe vagia rina solodia, na dia koimata, meke sari na tie kopu pa Zelepade, se Zisu meke pusia rini si Asa. ¹³ Meke turaṅa kekenu la nia rini koe Anasi, meke va turua rini pa kenuna sa se Zisu. Se Anasi hie sina roana e Kaeapasi, sapu sa ṅati hiama kenukenue koasa vuaheni asa. ¹⁴ Meke se Kaeapasi tugo sa tie sapu zamadi sari na koimata tadi na tie Ziu, sapu leana hola si pude keke tie mo mate pae ni sari doduru tie, gua. ††

† Asa pu kote la pa tinahuara koa holana si e Ziudasi Isikarioti.

†† 17:12 Sam 41:9; Zn 13:18

‡ 18:11 Mt 26:39; Mk 14:36; Lk 22:42 †† 18:14 Zn 11:49-50

Oso nia Pita se Zisu

(Matiu 26:47-56; Maka 14:46-68; Luke 22:55-57)

¹⁵ Saimone Pita meke keke disaepeli pule si luli la koe Zisu. Sa disaepeli asa si ta gilana koasa nati hiama kenukenue, ke somana luli nuquru la si asa pa korapana sa pavasa pa sadana sa vetu tanisa nati hiama kenukenue. ¹⁶ Ba koa hola nana pa sada tata pa sasada se Pita. Ke ene vura pule mae sa disaepeli pu ta gilana koasa nati hiama kenukenue, meke la zama koasa vineki pu korapa kopu pa sasada, ke va egoa sa vineki pude tiqe turana nuquru nia sa se Pita.

¹⁷ Meke zama la koe Pita sa nabulu vineki sapu kopu pa sasada, "Vegua, agoi tugo si keke rina disaepeli tanisa tie hie?"

Meke olaña se Pita, "Lokari, lopu arau," gua si asa.

¹⁸ Ba na ibu sa popoa ke va katua ri kasa nabulu meke sari na tie kopu si keke nika motete, meke la turu vari likohae nia rini meke maliha dia, ke la somana turu maliha nana koa rini se Pita.

Ta Nanasa koasa Nati Hiama Kenukenue se Zisu

¹⁹ Meke nanasa ni sa nati hiama kenukenue koe Zisu sari na gugua di ri Nana disaepeli, meke sa Nana vina tumatuma koari na tie.

²⁰ Meke olaña la ia Zisu si asa, "Hoke zama vura koari doduru tie si Rau. Doduru totoaso si va tumatuma se Arau pa sinaqoqi meke pa Zelepade, vasina pu hoke varigara sari doduru tie Ziu. Namu lopu hite zama tome nia Rau si keketona. ²¹ Na vegua ke nanasau tu goi? Nanasa la i sari na tie pu avosi sari Qua zinama, pude di tozi nigo gua saripu zama ni Rau koa rini. Na gilani dia sari na Qua zinama saripu ele tozi ni Rau," gua se Zisu.

²² Sipu beto tugo zama nia Zisu sapu gua asa, si poharia mo keke ri kasa tie kopu si Asa, meke zama, "Na vegua ke boka zama la gua tu si Goi koasa nati hiama kenukenue!" gua si asa.

²³ Meke olaña la ia Zisu si asa, "Be sea sapu zama ni Rau, si mu tozi va bakalia tu sapu sea. Ba be tonotodi sari na Qua zinama sina venagua tu ke poharau goi!" gua si Asa.

²⁴ Sipu korapa ta pusi dia sari na limana e Zisu si garunu la nia e Anasi d koe Kaeapasi d sa nati hiama kenukenue si Asa.

Oso Pule nia Pita se Zisu

(Matiu 26:71-75; Maka 14:69-72; Luke 22:58-62)

²⁵ Meke sipu korapa turu maliha nana vasina se Pita, si zama la koasa sari kaiqa tie, "Vegua, agoi tugo si keke koa ri kasa disaepeli tanisa tie hie?"

Ba oso se Pita meke zama, "Lokari, namu lopu arau," gua si asa.

²⁶ Ba keke ri kasa nabulu tanisa nati hiama kenukenue, pu ari turana sa tie pu seke tarasa pania Pita taliñana si zama, "Agoi mo hie sapu

dogorigo rau sapu ene luli somanae koa Sa pa inuma!" gua si asa.

²⁷ Ba zama pule tugo se Pita, "Lokari," gua; meke kabo mo sa kokorako pa totoaso asa.

Turu pa Kenuna Paelati se Zisu

(Matiu 27:1-2; Maka 15:1-5; Luke 23:1-5)

²⁸ Meke pana munumunu vaqavaqasa si turana vura nia rini se Zisu pa vetu te Kaeapasi, meke la pa vetu tanisa qavuna Roma. Ba sari na koimata tadi na tie Ziu si lopu nuquru la pa korapana sa vetu, sina hako masala dia, meke lopu kote boka hena ia rini sa Inevana Pasova gua. ²⁹ Ke vura la nanasi e Paelati si arini pa sada, "Na sa zutu nia gamu sa tie hie?" guni Sa.

³⁰ Meke olaña si arini, "Lopu kaqu turana hobo ro mae nia gami koa goi si Asa be na tie tonoto si Asa," gua.

³¹ Meke olaña la i Paelati si arini, "Ego vagia telemia si Asa, mamu pitua pa mia tinarae soti."

Ba olaña si arini, "Gami si lopu tava malumu koa gamu na tie Roma pude va mate tie," gua. ³² Ta evana sapu gua asa pude tava gorevura gua sapu koroto nia e Zisu koasa gugua sa Nana minate pa korosi. †

³³ Meke nuquru pule la pa nana vetu se Paelati, meke tioko vagia sa se Zisu meke nanasia, "Vea Agoi tugo sa Banara tadi na tie Ziu?" gunia sa.

³⁴ Meke olaña se Zisu, "Mua telemu sa ninanasa asa, ba ari kaiqa tie tozi nigo sa guguaqu Rau?" gua si Asa.

³⁵ Meke olaña la ia Paelati se Zisu, "Balabala ia Goi sapu na tie Ziu si rau? Sari na turana soti tu, meke sari na nati hiama tu si turana mae nigo pude pitu igo arau si Agoi. Tozi nau na tinavete kaleana sa si tavetia Goi?" gua si asa.

³⁶ Meke olaña se Zisu, "Sa Qua Binañara si lopu tanisa kasia popoa hie, ba be guana tanisa kasia popoa hie si asa, si kote varipera na lavelave Nau rini pu luli Au, meke lopu kaqu ta tuqe vagi koari na koimata tadi na tie Ziu si Rau. Ba sa Qua Binañara si lopu tanisa kasia popoa hie," gua se Zisu.

³⁷ Ke nanasa la ia Paelati si Asa, "Vegua, na banara tugo si Goi! Taga?"

Meke olaña se Zisu. "Uve, goto si goi totoaso zama sapu banara si Arau. Pa ginugua asa ke podo si Arau, meke pa ginugua asa ke mae si Arau pa kasia popoa pude tozi vura nia sa hinokara. Doduru pu koa pa kalina sa hinokara si va avoso mae koa Rau," gua se Zisu.

³⁸ Meke nanasa la ia Paelati si Asa, "Nasa sa hinokara?" gua si asa.

Tava Ego pude Va Matea se Zisu

(Matiu 27:15-31; Maka 15:6-20; Luke 23:13-25)

Meke pule la pule koari na tie Ziu pa sada se Paelati, meke la zama koa rini, "Loke tinavete kaleana si dogoro vura nia rau sapu tavetia sa tie hie. ³⁹ Ba mia hahanana gamu pa totoaso sa Inevana Pasova si

† 18:32 Zn 3:14, 12:32

pude vata rupaha atua rau koa gamu si keke tie ta pusina. Vegua maqu vata rupaha vatua koa gamu sa Baņara tadi na tie Ziu?" gua si asa.

⁴⁰ Meke velavela la ia rini si asa, "Lokari, lopu Asa! E Barabasi tu si hiva nia gami!" gua si arini. Barabasi si na tie hikohikona meke variva mate si asa.

19 Meke tozi ni sa sari na solodia pude seke nia hilihiliburuaana se Zisu. ² Meke tavetia rina solodia si keke piribatu rakirakihi guana toropae baņara, meke va hakea rini pa batuna, meke va sage nia poko pepolo tana baņara rini si Asa. ³ Beto asa si mae zama guahe koa Sa si arini, "Mani toa va gelenae sa Baņara tadi na tie Ziu," gua. Meke la pihiphoharia rini sa isumatana Sa.

⁴ Meke vura pule la koasa kobi tinoni se Paelati meke zama, "Ego, turaņa vura pule atu nia rau koa gamu si Asa pude vata gilana nia koa gamu, sapu lopu boka vagia rau si keke ginugua pude zutu nia koa Sa," gua si asa. ⁵ Ke totošo vura mae se Zisu, si toropae nia Sa sa toropae rakihi, meke poko nia Sa sa poko baņara meke zama se Paelati. "Dotu, sa tie!" gua.

⁶ Sipu dogoria tugo ri kasa ņati hiama na tie kopu Zelepade se Zisu, si velavela si arini, "Va matea gana pa korosi! Va matea gana pa korosi!" gua si arini.

Meke zama la koa rini se Paelati, "Mae vagia gamu, mamu va matea pa korosi. Ba sapu arau si namu loke ginugua hokara si dogoria rau koa Sa pude vata zutu nia," gua se Paelati.

⁷ Ba olaņa pule la tugo koa sa sa vinarigara lavata, "Koa nana sa mami Tinarae, meke koasa Tinarae asa si kaqu tava mate tugo sa tie sapu guahe. Ura zama si Asa, 'Arau si na Tuna Tamasa,' guni pule nia," gua si arini.

⁸ Sipu avosia tugo Paelati sapu gua asa, si matagutu sisigiti si asa. ⁹ Ke nuquru pule la pa nana vetu qavuna se Paelati meke nanasia sa se Zisu, "Pavei mae guamu si Goi?" Ba korona olaņa Zisu si asa.

¹⁰ Ke zama se Paelati, "Na vegua ke koromu olaņa mae au tu Goi? Lopu gilana tu Goi, sapu arau tagoa sa ņiniraņira pude vata rupahigo babe va matego pa korosi?" gua si asa.

¹¹ Meke olaņa la se Zisu, "Loke mua ņiniraņira telemu si goi, be lopu poni nigo sa Tamasa. Ba sa sinea tanisa tie pu luara lani Au koa goi si kaleana hola nia sa mua sinea."

¹² Sipu avosia Paelati sapu gua asa, si podekia sa pude vata rupahia se Zisu, ba velavela pule la sa vinarigara lavata, "Be vata rupahia goi si Asa, si lopu na baere tanisa baņara Roma si goi! Sina asa sapu zama, 'Arau si na baņara,' gua si na kana te Siza si asa!" gua si arini.

¹³ Totoso avosi Paelati sari na zinama arini, si turaņa la nia sa pa sada se Zisu meke habotu si asa pa habohabotuana varipitui, sapu ta tavetae patu laņolaņono lavata. (Pozana si Qabata pa zinama Hiburu.) ¹⁴ Ele tata korapa rane sa popoa koasa rane va namanama, meke pana veluveluna sa rane sana si kote kamo sa rane Sabati tanisa vuiki Pasova, gua, ke

zama la koari na tie se Paelati, "Dotu, sa mia Baņara!" gua si asa.

¹⁵ Ba velavela pule la si arini, "Va matea! Va matea gana pa korosi!" gua si arini.

Meke nanasa la i Paelati si arini, "Hiva nia gamu pude va matea rau pa korosi sa mia baņara?"

Meke olaņa sari na ņati hiama, "Loke mami baņara pule si gami ba e Siza mo!" gua si arini.

¹⁶ Ke tiqe va malumu vala nia Paelati koa rini se Zisu pude madi va matea pa korosi, gua.

Tava Mate pa Korosi se Zisu

(Matiu 27:32-44; Maka 15:21-32; Luke 23:26-43)

Meke turaņa taloa nia rina solodia se Zisu. ¹⁷ Meke palekia Sa sa nana korosi, meke la kamo pa keke vasina sapu ta pozae, "Batu Tomate," (Pa zinama Hiburu si Qoloqota.) ¹⁸ Vasina si poka nia rini si Asa pa korosi. Meke karua tie pule si pokani tugo rini pa hopeke dia korosi, koa varikali pa karu kalina e Zisu.

¹⁹ Meke kuberia Paelati si keke kinubekubere sapu guahe: "ZISU PA NAZARETI, SA BAÑARA TADINA TIE ZIU," gua. Meke va sotoa sa pa batuna sa korosi.

²⁰ Meke soku tie Ziu tiroa si asa, sina lopu seu koasa vasileana nomana sa vasina pu poka nia rini pa korosi se Zisu. Sa kinubekubere si ta kubere pa zinama Hiburu, Latini meke Quriki. ²¹ Meke zama sari na ņati hiama koe Paelati, "Mu lopu kubere gunia asa, 'SA BAÑARA TADINA TIE ZIU,' gua, ba gua tu he: zama guahe sa tie hie, 'Arau sina Baņara tadi na tie Ziu.' Mamu gua tu," gua sarini.

²² Ba olaņa la koa rini se Paelati, "Sapu ele kuberia rau si asa tugo si ele kuberia rau," gua si asa.

²³ Sipu beto poka nia rina solodia se Zisu pa korosi si vagi rini sari Nana poko meke paqaha made i meke variva hia ni rini, hopeke sari ka made solodia. Meke vagia tugo rini sa nana poko doduru sapu loke pinitina, podalae pa ruana meke kamo pa hubina.

²⁴ Meke vari zamai sari solodia, "Mada lopu rikatia ba mada variva mudumudukeda nia, mada dogoria sapu esei kote vagia sia," gua si arini. Ta evaņa si hie pude ni tava gorevura sapu gua ta kubere koasa Kinubekubere Hope sapu guahe:

"Vari hia ni rini sari na Qua poko

meke vari mudumudukeda nia rini sa Qua poko doduru."

Ke gua asa sapu tavetia rina solodia. †

²⁵ Ba turu tata dia pa korosi vasina pu ta pokae se Zisu, se Mere sa tinana, sa vavenena sa tinana, meke e Mere sa loana e Kilopasi, meke e Mere sapu mae guana pa Magidala. ²⁶ Meke sipu dogoria Zisu sa tinana meke sa disaepeli sapu tataru hola nia Sa, korapa turu dia vasina, si zama la koasa tinana si Asa, "Isa sa tumu," gua si Asa.

²⁷ Meke zama la tugo koasa disaepeli si Asa, "Isa sa tinamu," gua. Podalae koasa totošo tugo asa, si turaņa vagia sa disaepeli sa tinana Zisu meke la koa pa nana vetu.

† 19:24 Sam 22:18

Sa Minate te Zisu pa Korosi

(Matiu 27:45-56; Maka 15:33-41; Luke 23:44-49)

²⁸ Sipu gilania Zisu sapu ele hokoto kamahire sari doduru tiñitona meke pude tava gorevura valeana, sapu gua ele ta kubere pa Kinubekubere Hope, gua, si zama si asa, "Memeha Qua," gua. ^{†29} Koanana si keke vovoina, sapu siñia na vaeni d pasana, ke sipu avosia rini sa zinama te Zisu si poña la nia rini koasa vaeni si keke puha, meke va sotoa rini pa batuna keke huda meke va sage la nia rini pa beruna Zisu. ³⁰ Meke sipu beto napoa Zisu sa vaeni si zama si Asa, "Ele beto hokara." Meke tiqe va todoño gorea Sa sa batuna meke luaria Sa sa maqomaqona.

Ta Hova Kali Qeleqelena se Zisu

³¹ Ura na rane va namanama bisa sa rane asa, meke koivugona si kote na rane Sabati arilaena pa korapana sa vuiki Pasova. Sina lopu hiva ni ri na tie Ziu pude sigoto hola pa korosi sari na tini pa rane hopena asa, ke la tepa koe Paelati sari kasa pude mokui nenedi sari tie pa korosi, pude tuturei mate meke va gorei sari tinidia. ³² Gua asa ke la mokui rina solodia sari na nenedi ri karua tie, sapu ta pokae turanae koe Zisu pa korosi. ³³ Ba sipu la dia koe Zisu gua si dogoria rini sapu ele mate tu si Asa, ke lopu mokui rini sari nenena. ³⁴ Ba huma nia hopere keke solodia si Asa pa kali qeleqelena, meke zoloro vura va hodaka sa ehara na kolo pa tinina Sa. ³⁵ Meke sa tie pu dogorona sapu gua ta evaņa si helahelae vura ni sa saripu gua hire, pude gamu ba kote va hinokara. Ura saripu zama ni sa si hinokara tugo, meke gilania sa telena sapu zama hinokara si asa. ³⁶ Ta evaņa saripu gua hire pude tava gorevura sa Kinubekubere Hope sapu zama guahe: "Lopu keke rina susurina si kote ta moku," gua. ^{†37} Meke keke zinama pule pa Kinubekubere Hope si zama guahe: "Kaqu doño la ia ri sa tie pu huma ia rini," gua. †

Ta Pomunae se Zisu

(Matiu 27:57-61; Maka 15:42-47; Luke 23:50-56)

³⁸ Sipu hola sapu gua asa, si mae koe Paelati si keke tie pozana e Zosepa, na tie pa Arimatia si asa, meke tepa ia sa sa tinina e Zisu koe Paelati, ke va malumu la nia Paelati si asa. Zosepa si keke disaepeli golomona te Zisu ba koa gua sapu matagutu ni sa sari na koimata tadi na tie Ziu ke lopu vata gilana si asa koari na tie. ³⁹ Meke se Nikodimasi, sa tie pu la dogorona se Zisu pana korapa boni tatasana, si luli koe Zosepa, meke palekia sa sa meresena sapu ta varihenie moa na aloesi, sapu padana keke gogoto tolonavulu kilo mamatana. ^{†40} Vagia ri kara sa tinina Zisu, meke hade nia poko lineni, meke va vuvusu nia meresena humaņa lea ri kara, gua sa hahanana tadi na tie Ziu, pude va namanama nia sa tinina pude ta pomunae,

† 19:28 Sam 69:21, 22:15 †† 19:36 Ekd 12:46; Nab 9:12; Sam 34:20 ‡ 19:37 Zak 12:10; Rev 1:7 †† 19:39 Zn 3:1-2

gua. ⁴¹ Meke tata koasa vasina pu ta pokae pa korosi se Zisu si keke inuma, meke pa inuma asa si koa nana si keke lovu vaqurana, sapu lopu ele ta pomunae tiena. ⁴² Sina na rane va namanama si asa, na tata kamo sa rane Sabati, meke lopu seu tugo sa lovu asa, ke la veko nia mo rini vasina sa tinina e Zisu.

Lovu Kokobana

(Matiu 28:1-8; Maka 16:1-8; Luke 24:1-12)

20 Pana munumunu vaqavaqasa rane Sade, sipu korapa huporo nana sa popoa, si topue la pa lovu se Mere sa barikaleqe pa Magidala, meke dogoria sa sapu ele tava rizu sa patu lavata pa sasadana sa lovu. ² Ke haqala la si asa koe Saimone Pita, meke koasa disaepeli sapu tataru hola nia Zisu, meke la totozi koa rini, "Ele vagi taloa nia rini sa tinina sa nada Baņara koa sa lovu, meke lopu ta gilana sa vasina pu veko nia rini si Asa," gua se Mere.

³ Ke topue la pa lovu se Pita meke sa disaepeli asa. ⁴ Haqala beto sari kara, ba sa disaepeli asa si haqala va mudia sa se Pita meke la kamo kekenu nana koasa lovu. ⁵ Meke kokopo la si asa meke dogori sa sari poko lineni pa korapana sa lovu sapu korapa koa dia, ba lopu nuquru la si asa. ⁶ Meke kamo mudi la se Saimone Pita, meke nuquru hola la pa korapana sa lovu. Meke dogoria sa sa poko lineni korapa koa nana vasina, ⁷ meke sa poko sapu hade nia rini pa batuna Zisu, si lopu koa somanae koasa, ba ta polo valeana meke koa vata kale nana. ⁸ Ke tiqe somana nuquru la sa disaepeli sapu mae kamo kekenua sa lovu, meke dogoria sa, ke va hinokara. ⁹ Ba lopu ele boka va bakalia rini sapu gua ta kubere pa Kinubekubere Hope, sapu kaqu turu pule pa minate si Asa, sapu gua. ¹⁰ Meke pule sari karua disaepeli la pa vasina pu koa rini.

Vata Dogoro koe Mere sa Barikaleqe Magidala se Zisu

(Matiu 28:9-10; Maka 16:9-11)

¹¹ Ba se Mere si turu kabokabo nana pa sadana sa lovu meke kokopo pude doño la pa korapana sa lovu si asa. ¹² Meke dogori sa sari karua mateana pokopoko keoro, korapa habotu dia vasina pu veko nia rini sa tinina e Zisu; keke pa batuna meke keke pule si pa nenena. ¹³ "Tio na vegua ke kabo tu si goi?" gua sari karua.

Meke olaņa si asa, "Na vagi pania rini sa tinina sa qua Baņara, meke lopu gilania rau sapu pavei veko nia rini si Asa!" gua se Mere.

¹⁴ Ba seke liņana gua se Mere si dogoria sa se Zisu korapa turu Nana vasina, ba lopu doño gilania Mere sapu e Zisu mo si Asa. ¹⁵ Meke zama se Zisu, "Tio, na vegua ke kabo si goi? Esei si hata ia goi?" gua si Asa.

Balabala se Mere sapu hokara sa tie tavetavete pa inuma gua, ke zama la ia sa si Asa. "Tio, pude ele paleke pania goi, si mamu tozi nau sa vasina pu veko nia goi si Asa, pude maqu la vagia," gua si asa.

¹⁶ “Mere!” gua se Zisu. Ke gasa taliri la koa Sa se Mere meke zama la pa zinama Hiburu, “Rabae” sapu sa ginuana sa sina Titisa.

¹⁷ Ba zama la koasa se Zisu, “Mu lopu tiq Au, sina lopu ele pule la koasa Tamaqu si Rau. Ba mu la tozi ni sari kasa tasiq sapu korapa pule la si Arau koasa Tamaqu, meke sa Tamadia, sa Qua Tamasa, meke dia Tamasa tugo,” gua si Asa.

¹⁸ Ke pule la totozi koari na disaepeli se Mere, sa barikaleqe Magidala, sapu ele dogoria sa sa Baṅara, meke tozi ni tugo sa sapu gua zama nia Zisu koa sa.

Vata Dogoro koari Nana Disaepeli se Zisu

(Matiu 28:16-20; Maka 16:14-18; Luke 24:36-49)

¹⁹ Koasa veluvelu koasa rane Sade asa, na ele huporo sa popoa, si varigara sari na disaepeli meke tuku tamunu pa keke lose, sina matagutu ni rini sari na koimata tadi na tie Ziu. Meke mae turu Nana pa varikorapadia rini se Zisu meke zama, “Mani koa koa gamu sa binule,” gua si Asa. ²⁰ Beto zama gua si Asa, si va dogoro ni Sa koa rini sari limana, meke sa kali qeleqelena. Sipu dogoria rini sa Baṅara, si qetuqetu hola sari disaepeli.

²¹ Meke zama pule la koa rini se Zisu, “Mani koa koa gamu sa binule! Gua sapu garunu Au sa Tamaqu si Arau, si garunu gamu tugo Arau si gamu,” gua si Asa. ²² Meke sipu beto zama gua si Asa, si siṅo la koa rini si Asa meke zama, “Mi vagia sa Maqomaqo Hope. ²³ Be taleoso ni gamu sari na sinea tadi na tie, si kote taleosae tugo si arini, ba be lopu taleoso ni gamu sarini, si lopu kote taleosae tugo si arini.” †

Zisu meke Tomasi

²⁴ Totoso mae koa rini se Zisu, si lopu somana koa rini se Tomasi, sapu ta pozae Vivi, sapu keke koari ka manege rua disaepeli. ²⁵ Ke tozi nia ri kasa disaepeli si asa, “Ele dogoria gami sa Baṅara,” gua.

Ba zama la koa rini se Tomasi, “Be lopu dogori rau sari na kiradi rina poka pa limana, meke koti ni kakarutuqu rau sari poudi rina poka arini, meke taṅini nia limaqu sa kali qeleqelena, si koroqu va hinokara si rau,” gua si asa.

²⁶ Ego sipu hola keke vuiki si varigara pule pa vetu sari na disaepeli, meke pa totoso asa si somana se Tomasi koarini. Tuku sari na sasada, ba mae turu pa varikorapadi rini se Zisu, meke zama, “Mani koa koa gamu sa binule,” gua. ²⁷ Meke zama la koe Tomasi se Zisu, “Ego mamu koti mae ni kakarutumu koari na poudi rina poka pa limaqu, mamu dogoro valeani sari limaqu; mamu qaqama mae nia sa limamu, mamu va nuquru la nia pa kali qeleqelequ. Mu lopu koa tie va gugue ba mu va hinokara tu ba goi,” gua si Asa.

²⁸ Meke olaṅa la koa Sa se Tomasi, “Kei, qua Baṅara meke qua Tamasa!” gua si asa.

²⁹ Meke zama la koa sa se Zisu, “Sina dogorau mo goi ke va hinokara, ba qetu tugo si arini pu lopu hite dogorau ba va hinokara,” gua se Zisu.

Sa Nati Guguana sa Buka Hie

³⁰ Sokudi rina vina gilagila variva magasadi si taveti Zisu pa totoso sipu koadia sari Nana disaepeli, ba lopu ta kubere koasa buka hie. ³¹ Ba hire si ta kubere, pude mi va hinokaria sapu e Zisu si sa Karisito d, sa Tuna Tamasa, meke pana va hinokaria gamu si kote vagia gamu sa tinoa hola pa korapa Pozana Sa.

Vata Dogoro koari ka Zuapa Disaepeli se Zisu

21 Sipu hola kaiqa rane, si la vata dogoro pule nia pule koari Nana disaepeli pa kopi Taberiasi se Zisu, meke guahe sapu ta evaṅa pa totosona asa. ² Ari Saimone Pita, e Tomasi sapu ta pozae Vivi, e Nataniela sapu mae guana pa Kena pa popoa Qaleli, meke sari na tuna e Zebet, meke sari karua disaepeli pule si koa varigara dia. ³ Meke zama la koa rini se Pita, “Tala habu qua si rau,” gua si asa. Meke zama la koasa sarini, “Gami ba hiva luli mami tugo koa goi,” gua si arini. Ke la suraṅa si arini pa keke koaka meke topue la, ba koasa boṅina asa si namu na loketona hokara si vagia rini. ††

⁴ Sipu vaqavaqasa sa popoa, si mae turu Nana pa masamasa se Zisu, ba lopu hite gilania ri kasa disaepeli sapu e Zisu mo si Asa. ⁵ Ke nanasa la si Asa koa rini, “Kasa Qua baere, vegua vagi igana tugo si gamu?”

Olaṅa si arini, “Lokari, namu lopu keke,” gua si arini.

⁶ Ke zama si Asa, “Ego, mi ipania sa vaqara pa kali mataona sa koaka, meke kaqu vagi si gamu,” gua si Asa. Ke ipania rini sa vaqara meke lopu boka kave vura nia rini, sina na siṅia na igana si asa. ‡

⁷ Meke zama la koe Pita sa disaepeli sapu tataru nia Zisu, “Sa Baṅara si isa,” gua. Sipu avosia tugo Saimone Pita sapu sa Baṅara si isa, gua, si va sage pulea sa sa nana poko doduru, ura ele va gorea sa sa nana poko doduru asa totoso habu rini, meke hoqa gore la pa kolo meke gore la koe Zisu pa masa. ⁸ Meke qelu gore la pa masa sari kasa disaepeli pu koa koasa koaka, meke kavea rini sa vaqara sapu siṅia na igana. Na lopu seu sisigiti pa masa si arini, guana lima ṅavulu ṅava mo seu gua.

⁹ Meke sipu kamoia rini sa masa, si dogoria rini si keke nika motete lerana sapu hakea na igana, meke kaiqa bereti. ¹⁰ Meke zama la koa rini se Zisu, “Paleke mae kaiqa igana saripu tiqe habui gamu,” gua si Asa.

¹¹ Meke suraṅa pule la pa koaka se Pita, meke balu gore la nia pa masa sa vaqara, sapu siṅia na igana nomadi, padana keke gogoto lima ṅavulu ṅeta ninaedi sari doduru. Soku hola ba lopu hite boka rikata sa vaqara. ¹² Meke zama la koa rini se Zisu, “Mae gamu mamu henahena paki,” gua si Asa. Ba loke tie ri kasa si ona hiva nanasia si Asa, “Esei si Goi?” sapu gua, sina

† 20:23 Mt 16:19, 18:18

†† 21:3 Lk 5:5 ‡ 21:6 Lk 5:6

na doño gilania dia rini sapu Asa tugo sa Baṅara.

¹³ Meke mae se Zisu, meke vagi Sa sari na bereti meke vala ni Sa koa rini meke tavete kekeṅoṅo guni ni tugo Sa sari na igana. ¹⁴ Hiera tugo sa totošo vina ṅeta sapu la vata dogoro se Zisu koari na disaepeli pa mudina sa Nana tinuru pule pa minate.

Zisu Meke Pita

¹⁵ Meke sipu beto henahena rini, si zama la koe Saimone Pita se Zisu, "Saimone, tuna e Zone, vegua, tataru zoṅazoṅa Nau tugo goi, hola nia sa tataru tadirini sara,"

Meke olaṅa se Saimone, "Uve, Baṅara, gilania Mua sapu tataru nigo rau," gua si asa.

Meke zama se Zisu, "Mu poni sari na Qua lami," gua si Asa.

¹⁶ Meke nanasa pule la tugo koa sa se Zisu pa vina rua totošo, "Saimone, tuna e Zone; tataru Nau tugo goi si Rau?"

Meke olaṅa se Saimone, "Uve, Baṅara, gilania Mua Goi sapu tataru nigo rau."

"Ego, mu kopu ni sari na Qua sipi," gua se Zisu.

¹⁷ Ba zama pule la tugo koasa pa vina ṅeta totošo si Asa, "Saimone, tuna e Zone, tataru Nau goi si Rau?" Meke talotaṅa hola nia Pita sapu gua asa, sina nanasa gunia he Zisu ka ṅeta totošo, "Tataru Nau goi," gua.

Ke zama la koa Sa si asa, "Baṅara, doduru tiṅitoṅa si gilani Goi. Ke ele gilanaui Mua mo sapu tataru nigo rau si Goi!"

Meke olaṅa la ia Zisu si asa, "Ego mu poni sari na Qua sipi. ¹⁸ Maqu tozi va hinokara nigo, pa totošo tie vaqaramu si hoke vatana pulenigo telemu meke hoke la vasina pu hiva la ia goi, ba pana barogoso goi si kote va nadori goi sari na limamu, meke votiki tie tu

kote va pokogo, meke kote turana la nigo vasina sapu lopu emu hiva la ia goi," gua se Zisu. ¹⁹ Zama nia Zisu si hie pude tozia sa guguana sa minate sapu kote va kamoā Pita pude va lavatia sa Tamasa, gua. Meke beto asa si zama la koa sa se Zisu, "Mae mamu luli Au," gua si Asa.

Zisu meke sa Disaepeli sapu Tataru nia Sa

²⁰ Liṅana se Pita meke dogoria sa sa disaepeli sapu tataru nia Zisu, asa sapu rizu tata koe Zisu pa totošo henahena rini, meke sapu nanasa, "Esei tugo si kote qoramu Goi?" gua. ²¹ Sipu dogoria tugo Pita si asa, si nanasa la ia sa se Zisu, "Baṅara, vegua sa tie hie?" gua si asa.

²² Meke olaṅa se Zisu, "Be hiva nia Rau pude toa kamoā sa sa Qua pinule mae, si lopu mua ginugua goi pude gilania. Agoi si mamu luli Au mo!" gua si Asa.

²³ Ke ene sa inavoso koari na tie saripu lulia se Zisu sapu lopu kaqu mate sa disaepeli hie, gua. Ba lopu gua asa sapu zama nia Zisu, ba gua mo he: "Be hiva nia Rau pude toa kamoā sa sa Qua pinule mae si pude vegua ke nominomi nia goi si asa," gua mo. ²⁴ Asa tugo sa disaepeli sapu helahelae ni saripu gua hire, meke asa tugo sapu kubere gore ni si arini, meke gilania gita sapu gua zama ni sa si hinokara tugo.

Vina Betobeto

²⁵ Ba sokudi hola pule sari na tinavete saripu taveti Zisu, be guana ta kubere gore beto sari doduru, si balabala ia rau sapu lopu kote ari lolomona sa kasia popoa pude veko betoi sari buka.

Tinavete

Sa Vinabakala

Sa buka hie si na hodana mo sa Qosipeli sapu kuberia e Luke. Sa natina sa buka hie si pude vivinei nia sa tinavete tadi na tie te Zisu, sapu ta turaña koa sa Maqomaqo Hope, meke tarae nia rini sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu Karisito, podalae pa Zerusalem, meke hola la pa doduruna Ziudia, Sameria, meke pa doduru kasia popoa. (1:8)

Sa buka hie si na vivineina sa vina hinokarana e Karisito sapu podalae koari na tie Ziu, meke ta urahae la pa doduruna kasia popoa. Sa tie pu kuberena sa buka hie, se Luke, si hiva nia tugo sa pude va gilana pule nia koari na tie sapu lopus na hiniva tadi na tie te Karisito si pude novalia sa binañara Roma. Meke hiva vata gilana nia tugo sa koari na tie sapu sa vina hinokarana e Karisito si na vina gorevurana sa linotu tadi na tie Ziu.

Sa buka Tinavete Tadi na Apositolo hie si boka ta paqaha neta si asa: (1) podalae pa Zerusalem sa linotu vina hinokarana e Zisu Karisito, pa mudina sa sinage pule te Zisu pa Mañauru; (2) ta urahae la si asa koari kaiqa kukuruna sa popoa Palesitaeni; (3) meke ta paleke hola la si asa koari na popoa pa kolo Meditareniani meke kamo la pa vasileana nomana pozana Roma.

Keke kali inarilaena sa buka hie, si sa vivineina sa tinavete tanisa Maqomaqo Hope sapu gore koari na tie te Zisu pa rane Pen'tikosi pa Zerusalem, meke hola la pa tinurañana na vina ninirana sa ekelesia, meke sari na koimata pa korapadi rina dia tinavetavete gua saripu ta tozi koasa buka hie. Sa Inavoso Leana pa podalaena sa ekelesia si ta tozi va papaka koari soku tinarae tadi na Apositolo. Meke sari na tinitora pu ta evaña gua saripu ta kubere pa buka hie, si va vura ia sa ninirañira tanisa Inavoso Leana pa tinoa tadi na tie te Karisito, pa korapana sa dia binaere koasa ekelesia.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

1. Vina namanamana sa vina sosodena e Karisito. Hinia 1:1-26
  - a. Ginarunu vina betobeto, meke sa vina tatara te Zisu. Hinia 1:1-14
  - b. Sa tie sapu hobena e Ziudasi Isikarioti. Hinia 1:15-26
2. Sa tinozina e Zisu Karisito pa popoa Zerusalem. Hinia 2:1 kamo hinia 8:3
3. Sa tinozina e Zisu Karisito pa Ziudia meke Sameria. Hinia 8:4 kamo hinia 12:25
4. Sa ninabulu te Paula. Hinia 13:1 kamo hinia 28:31
  - a. Inene misinare kekenu. Hinia 13:1 kamo hinia 14:28
  - b. Vivinei nomana pa Zerusalem. Hinia 15:1-35
  - c. Inene misinare vina rua. Hinia 15:36 kamo hinia 18:22
  - d. Inene misinare vina neta. Hinia 18:23 kamo hinia 21:16
  - e. Ta pusi se Paula pa Zerusalem, Sizaria, meke pa Roma. Hinia 21:17 kamo hinia 28:31

Zinama Tuketukele

1 Koasa qua buka kekenu sapu kubere atu nia rau koa goi Tiopilasi, si vivinei ni rau sari doduru pu podalae taveti na va tumatumae ni e Zisu, ² osolae kamo sa rane sapu ta hena sage pa Mañauru si Asa. Totoso lopu ele ta hena sage Sa, si tozi ni Sa pa korapa ninirañira tanisa Maqomaqo Hope sari kasa Nana apositolo *d* pu ele vizati Sa, gua sapu kote tavetia rini. ³ Pa korapadi ri ka made navulu puta rane, pa mudina sa Nana tinuru pule pa minate, si vuravura vata dogoro pule nia koa rini si Asa soku totoso. Vasina si tava sosode valeana sapu hinokara toana si Asa, meke

vivinei nia Sa koa rini sa guguana sa Binañara te Tamasa. ⁴ Pa keke totoso sipu korapa henahena turañi Sa si tozi ni Sa si arini, "Mi lopu ta luarae pa Zerusalem, ba mi aqa nia sa ninirañira sapu ele va tatara veko nia sa Tamaqu, gua sapu ele tozini gamu Rau. ⁵ E Zone Papitaiso si variva papitaiso nia sa kolo. Ba hola kaiqa rane, si kote ta papitaiso nia gamu sa Maqomaqo Hope *d*," gua se Zisu. ^{††}

Sage Pule se Zisu pa Mañauru

⁶ Meke sipu koa varigara sari doduru apositolo, si nanasia rini se Zisu, "Bañara, vegua, kamahire kote va

† 1:4 Lk 24:29 †† 1:5 Mt 3:11; Mk 1:8; Lk 3:16; Zn 1:33

turu eke pule ia Goi sa butubutu baṅara te Izireli?" gua si arini.

⁷ Meke olaṅa la koa rini se Zisu, "Sari na rane, na totošo, si lopu tava malumu ni gamu pude gilani, ba sa Tamaqu mo telena si vizatia sa totošo pu kaqu ta evaṅa sarini. ⁸ Ba pana kamo koa gamu sa Maqomaqo Hope, si kote ta siṅie nia gamu sa ṅiniraṅira te Tamasa, meke kaqu tozi helahelae Nau gamu si Arau pa Zerusalema, pa doduruna sa popoa Ziudia, pa Sameria, meke kamo la pa ninae vasina pa kasia popoa," gua si Asa. ¹⁹ Sipu beto zama nia Sa sapu gua asa, si dogoria rini ta hena sage la pa Maṅauru si Asa. Meke va paeria keke lei si Asa, ke lopu dogoro pulea rini. ^{††}

¹⁰ Meke sipu korapa eṅa toto sage lulia rini pa Maṅauru si Asa, si vura va hodaka meke turu pa kalidia si karua tie pokopoko keoro. ¹¹ Meke zama sari kara, "Gamu kasa pa Qaleli! Na vegua ke turu eṅa eko la mo pa Maṅauru si gamu? Ura se Zisu hie sapu ta hena sage pa Maṅauru, si kote pule mae gua tugo sapu dogoria gamu sarena la pa Maṅauru," gua si arini.

Sa Hinobena e Ziudasi Isikarioti

¹² Beto asa, si taluarae pa toqere Olive, meke kekere pule la pa Zerusalema sari kasa apositolo, sa inene asa si padana keke kilomita seu gua pa Zerusalema.

¹³ Sipu kamo rini pa Zerusalema, si nuquru la si arini koasa lose panaulu pa vetu vasina koa rini. Sarini hire si ari Pita, Zone, Zemisi, Aduru, Pilipi, Tomasi, Batolomiu, Matiu, meke e Zemisi sapu sa tuna e Alepiasi, Saimone sa Tie Zeloti [‡], meke e Ziudasi sapu sa tuna e Zemisi. ^{††14} Hoke varigara si arini meke koa keke pa vinaravara, meke somana tugo sari na barikaleqe, meke e Mere sa tinana e Zisu, meke sari kasa tasina koreo e Zisu.

¹⁵ Meke keke rane totošo koa varigara padana keke gogoto hiokona tie te Karisito, si turu se Pita meke zama, ¹⁶ "Kasa tasiq, padana tugo pude tava gorevura, gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope pa Kinubekubere Hope koe Devita, koasa guguana e Ziudasi, sapu turaṅadi sarini pu la tuqe vagina se Zisu. ¹⁷ Se Ziudasi hie si keke tie tugo koa gita meke somanana koasa tinavete hie," gua si asa.

¹⁸ Koasa poata pu vagia sa koasa nana tinavete kaleana, si holu nia sa si keke vasi pepeso, meke vasina tugo si hoqa sovitili gore nia meke puzaka sa tiana, meke vura beto laguna. ^{††19} Doduru tie pa Zerusalema si avoso nia si hie ke poza nia pa dia zinama, "Akeledama" rini sa vasi pepeso asa. Sa ginuana si na pepeso tana ehara.

²⁰ Meke zama pule se Pita, "Ura guahe si ta kubere pa buka Sam:

'Mani tava ivulu sa nana vetu;

[†] 1:8 Mt 28:19; Mk 16:15; Lk 24:47-48 ^{††} 1:9 Mk 16:19; Lk 24:50-51 [‡] Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroihe koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva varipera la koasa qavuna pa Roma. ^{†††} 1:13 Mt 10:2-4; Mk 3:16-19; Lk 6:14-16 ^{‡‡} 1:18 Mt 27:3-8

mani loke tie koa ia si asa! gua. Meke pa keke Sam pule si zama guahe:

'Mani vagi hobeke keke votiki tie sa nana tinavete,' gua. ^{†††}

²¹⁻²² Gua ke garo pude vizatia gita si keke tie pude somana va sosodea koari na tie sa tinuru pule te Zisu. Kaqu keke tie pu ele somana lululi koa gita si asa, pa doduruna sa totošo sapu koa somana koa gita se Zisu, sa Baṅara. Podalae pa totošo pu variva papitaiso se Zone, meke kamo pa totošo sapu taluarae koa gita, meke ta hena sage pa Maṅauru si Asa," gua si asa. ^{†††}

²³ Ke poza vagi rini si karua tie: ari Zosepa meke Mateasi. (Zosepa si hoke poza nia Basabasi meke e Zasitasi tugo rini.) ²⁴ Beto asa, si varavara guahe sarini: "Baṅara, Agoi gilani sari na bulodi ri doduru tie. Ke, mu va dogoroni gami, sapu esei ari karua hire si vizatia Goi, ²⁵ pude tuqe hobeke sa tinavete tana apositolo sapu luara veko pania Ziudasi, meke la nana koasa vasina vina kilasa koa hola pu ta hia nia sa," gua si arini. ²⁶ Beto asa, si mudumudukeda si arini, meke ta vizata se Mateasi, ke tava somana la si asa koari ka manege eke apositolo.

Sa Minae Tanisa Maqomaqo Hope

² Totoso kamo sa rane Pen'tikosi *d*, si koa varigara dia pa keke vasina sari doduru tie ranerane hire.

⁵² Meke kamo va hodaka mae gua pa galegaleane si keke ovaṅa lavata, sapu gua tugo na givusu hiru, meke la siṅia sa sa korapa vetu, vasina pu korapa habotu rini. ³ Meke dogoria rini si keketona guana huruṅu nika sapu varipaqaha la, meke hake koa ri hopeke tie pu koa vasina. ⁴ Doduru arini si ta siṅie nia rini sa Maqomaqo Hope, meke hopeke zama si arini koari hopeke vinekala koasa binokaboka, gua sapu poni ni sa Maqomaqo Hope.

⁵ Meke koa dia pa Zerusalema sari na tie Ziu saripu vahesi zongazona ia sa Tamasa, saripu mae guadi koari soku popoa nomadi pa kasia popoa. ⁶ Totoso avosia rini sa vevehe si varigara va soku la si arini. Nunala dia si arini, sina hopeke la avosi rini sari na dia vinekala soti pu zama ni ri na apositolo. ⁷ Magasa sisigiti si arini meke zama, "Sari kasa tie pu korapa zamazama sara, si na tie Qaleli beto sarini. ⁸ Ba vegua meke boka zama ni tu rini sari hopeke nada vinekala, meke boka avosi tu gita? ⁹ Ura gita si hopeke mae guada tu pa Patia, Media, Elami, Mesopotemia, Ziudia, meke pa Kapadosia, Ponitasi, meke pa Esia. ¹⁰ Kaiqa pule si mae gua pa Pamipilia, Pirizia, Izipi, meke koari na pinaqaha popoa pa Libia, sapu tata pa Saerini. Kaiqa gita si mae guada tu pa Roma. ¹¹ Na tie Ziu si gita, meke na Zenitailo *d* tugo pu kekeredi la pa linotu Ziu. Kaiqa gita si mae guada tu pa Kiriti, meke pa Arebia *d*, ba avoso betoi tu gita doduru sari na tiṅitona arilaedi pu evaṅi sa Tamasa, gua saripu korapa zama ni rini sara!" gua si arini. ¹² Meke pa dia minagasa, na ninunala, si lopu

^{†††} 1:20 Sam 69:25; Sam 109:8 ^{††††} 1:21-22 Mt 3:16; Mk 1:9, 16:19; Lk 3:21, 24:51 [§] 2:1 Liv 23:15-21; Diut 16:9-11

boka beto vari nanasi sarini, "Na sa si korapa ta evaᅇa hie?" gua si arini.

¹³ Ba kaiᅇa arini si va sisire, meke zama, "Ai, na naponapo ba sara!" gua.

Sa Tinarae te Pita

¹⁴ Meke gasa turu se Pita somanae koa ri ka manege eke apositolo, meke zama va ululae guahe si asa koari na kobi tinoni, "Gamu kasa na tie Ziu turaᅇaᅇu, meke gamu doduru pa Zerusalem, mi avoso mae; hiva tozi va bakalani gamu rau sapu gua ta evaᅇa hie! ¹⁵ Sari tie hire si lopu naponapo, sapu gua balabala ia gamu. Na tiᅇe sia koloko munumunu mo sa toতো hie. ¹⁶ Lokari, ura hie si zama nia sa poropita Zoili sapu guahe:

¹⁷ 'Zama sa Tamasa: Gua hie si kaqu taveᅇia Rau koari na rane mumudi:

Kaqu zoropo gore la nia Rau koari doduru tie sa Maᅇomaᅇoᅇu.

Meke sari na tumia koreo na vineki vaqura si kaqu korokorotae,

meke sari na tie vaqura si kaqu dogori sari na dinogodogorae variva magasadi,

meke sari na barogoso si kaqu putaputagita. †

¹⁸ Koari na rane sara, si kaqu zoropo gore la nia tugo Rau sa Maᅇomaᅇoᅇu,

kamo la gua tu koari na nabulu, sari palabatu na barikaleᅇe,

meke kaqu korokorotae si arini.

¹⁹⁻²⁰ Kaqu evaᅇi Rau sari na vina gilagila variva magasadi pa maᅇauru panaulu meke pa pepeso panapeka;

kaqu ta evaᅇa sa minate, meke sa nika meke tuᅇaha nika moatana.

Pa maᅇauru si kaqu tava huporo sa rimata, meke kaqu ziᅇara guana ehara sa sidara, sipu lopu ele kamo sa rane arilaena meke variva holoᅇoruna tanisa Baᅇara.

²¹ Ba sari doduru pu tepa la koasa pozana sa Baᅇara, si kaqu ta harupu! gua.

²² Gamu kasa na tie Izireli, mi avoso mae i sari na qua zinama: Va sosodea Tamasa sapu garunu mae nia Sa se Zisu, koari na tinavete variva magasa meke na vina gilagila pu taveᅇi Tamasa koa Sa pa vari korapa mia. Gamu ba tumae nia telemia si hie. ²³ Ura ele vizatia Tamasa pa Nana hiniva soti si pude kaqu ta luara vatu koa gamu se Zisu, meke pa tinokae tadi tie kaleadi si va matea gamu si Asa pa korosi. ††²⁴ Ba ele va toa pulea Tamasa si Asa, meke vata rupahia Sa koasa tinasigitina sa minate, sina lopu boka sa ᅇiniraᅇira tanisa minate pude pusi hola ia si Asa. ††²⁵ Ura guahe si zama nia e Devita koasa guguana Sa:

'Dogoria rau sapu koa pa kenuqu rau doduru rane sa Baᅇara.

Koa tata koa rau si Asa, ke lopu kaqu matagutu si rau. ††

²⁶ Gua asa ke qetuᅇetu hola sa buloᅇu,

meke sari na qua zinama si ta siᅇie qinetuᅇetu,

meke be mate si rau,

ba raᅇe valeanigo rau si Goi,

²⁷ sina lopu kaqu veko hola au Goi si rau pa lovu, meke lopu kaqu va malumia Goi sa mua nabulu Hopena pude muzi tinina.

²⁸ Ele va dogoro nau Goi sa siraᅇana sa tinoa, meke va siᅇi nau Goi sa qinetuᅇetu pa kenumu, gua.

²⁹ Ke, kasa tasiᅇu, maqu tozi va bakalani gamu rau sapu se Devita sa tamada si mate meke ta pomunae si asa, meke sa lovuna sa si korapa koa nana mo koa gita tani pa rane ᅇinoroᅇi. ³⁰ Ba na poropita tugo se Devita, meke ele gilania nana sa sapu ele tokoro vekoa Tamasa sa vina tatara, sapu keke koari na tutina e Devita si kote baᅇara hobena. ††³¹ Na dogoro va kenue ia e Devita gua sapu kote evaᅇia sa Tamasa, ke zama nia sa sa tinuru pule pa minate tanisa Karisito *d*, sipu zama si asa, 'Lopu ta veko hola pa lovu babe muzi sa tinina,' gua. ³² Meke se Zisu hie si ele va turu pulea Tamasa, meke gami doduru hire si dogoro soti matamami! ³³ Ta ovulu sage la pa kali mataona sa Tamasa sa Tamana si Asa, meke vagia Sa koa sa Tamasa sa Maᅇomaᅇoᅇu Hope gua sapu ele va tatara nia Sa. Ke zoropo vura mae nia Sa gua sapu dogoria na avosia gamu kamahire. ³⁴ Ura se Devita si lopu sage la pa Maᅇauru ba zama nia sa sapu guahe:

'Zama sa Tamasa koasa qua Baᅇara: Mu habotu pa kali mataoᅇu, †††
³⁵ osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu!' gua.

³⁶ Gua ke mi tumae nia gamu doduru tie Izireli si hie: Se Zisu hie sapu va matea gamu pa korosi, si ele va evaᅇae nia Baᅇara, meke sa Karisito *d* sa Tamasa!" gua se Pita.

³⁷ Sipu avosia ri na kobi tinoni sapu gua asa, si ta duaᅇa hola sari bulodia. Ke nanasia rini se Pita, meke sari kaiᅇa apositolo, "Kasa turaᅇa mami, na sa si kote taveᅇia gami?" gua si arini.

³⁸ Meke olaᅇa la koa rini se Pita, "Hopehopeke gamu doduru si mani kekere, mani ta papitaiso pa korapa pozana e Zisu Karisito, pude kaqu taleosae sari mia sinea, meke kaqu vagia gamu sa vinariponi sapu sa Maᅇomaᅇoᅇu Hope. ³⁹ Ura sa vina tatara te Tamasa si tamugamu, meke tadi na tumia, meke tadi doduru pu koa pa seu, sari doduru pu kote tioko vagi sa Tamasa," gua se Pita.

⁴⁰ Soku ginugua pule si zama ni Pita koa rini. Meke va balau i na sovuti sa si arini, meke zama, "Mi harupu puleni gamu, pude mi lopu kaqu tava kilasa turaᅇae koari kasa tie pa sinage kaleana hie," gua si asa.

⁴¹ Arini pu va hinokaria sa tinarae te Pita si ta papitaiso. Padana ᅇeta tina tie si somana la koa ri kasa tie te Zisu pa rane asa. ⁴² Soto va nabu si arini koari na vina tumatumae tadi na apositolo, pa kinoa binaere koari na tie pu va hinokara koe Zisu, pa hinenahena varigara, meke pa vinaravara.

† 2:17 Zol 2:28-32 †† 2:23 Mt 27:35; Mk 15:24; Lk 23:33; Zn 19:18 † 2:24 Mt 28:5-6; Mk 16:6; Lk 24:5 †† 2:25 Sam 16:8-11

†† 2:30 Sam 132:11; 2 Samuela 7:12-13 ††† 2:34 Sam 110:1

Sa Tinoa Varigara Tadi na Tie Kekenu pu Vahinokara Koe Zisu

⁴³ Soku sari tinavete variva magasadi si evaṅi Tamasa koari na apositolo, ke magasa hola sari doduru tie.

⁴⁴ Lopu makudo varigara pa binaere sari doduru tie pu va hinokara, meke varitago ni rini sari doduru likakalae pu tagoi rini. ^{†45} Holuholu ni rini sari hopeke dia tinago, meke variva hihia ni rini sari na poatadi, koa gua mo koasa padana gua sapu ta hivae koari hopeke tie pu malaṅa. ⁴⁶ Hopeke rane si hoke la varigara sari doduru koasa varivarigarana lavata pa Zelepade. Hoke varigara tugo si arini koari hopeke dia vetuvetu, meke henahena varigara na qetuqetu si arini pa bulodi pa vina pepekae. ⁴⁷ Vahesia rini sa Tamasa, meke ta qetuqetue si arini koari doduru tie. Meke hopeke rane si va somani sa Baṅara koa rini saripu va hinokara meke ta harupudi.

Salanṅa ri Pita e Zone sa Tie Ikena

3 Keke rane sipu kamo sa tooso varavara pa ṅeta koloko veluvelu, si sage la pa Zelepade pa Zerusalem sari Pita e Zone. ² Meke paleke la nia rini si keke tie sapu podo mate karua nenena. Hopeke rane si hoke paleke la va habotia rini si asa pa sasadana sa Zelepade sapu ta pozae "Sasada Tolavaena", pude mani tepatepa poata koari pu ene nuquru la koasa Zelepade, gua. ³ Meke sipu dogori sa sari Pita e Zone pu korapa ene nuquru, si tepa poata si asa koari kara. ⁴ Ba doṅo toto la ia ri Pita e Zone si asa, meke zama la koa sa se Pita, "Doṅo mae koa gami kara!" gua si asa. ⁵ Ke doṅo la koari kara sa tie, hokara kote ponina ri kara keketona, gua. ⁶ Ba zama la ia Pita si asa, "Loke qua poata siliva, na qolo si rau pude ponigo, ba gua sapu tagoa rau si maqu poni nigo. Pa korapa pozana e Zisu Karisito pa Nazareti, si mu turu, mamu ene!" gua si asa. ⁷ Meke taṅinia Pita kali lima mataona sa tie, meke toka nia sa pude turu, meke hinoqa ṅinira sari na nenena na kikikorerekena sa tie. ⁸ Meke gasa turu si asa, meke podalae ene mo. Luli i Sa sari Pita e Zone, meke nuquru la pa Zelepade. Ene, na horuhoru si asa, meke vahesia sa sa Tamasa. ⁹ Totoso dogoria ri doduru tie pa Zelepade enenena sa tie mate nenena, meke vahesihsia sa sa Tamasa, ¹⁰ si doṅo gilania rini sapu asa mo sa tie sapu habotu tepatepa pa Sasada Tolavaena, ke magasa hola nia rini sapu gua ta evaṅa koa sa.

Sa Tinarae te Pita pa Zelepade

¹¹ Meke sipu korapa tuqe koa ri Pita e Zone sa tie pu ta salanṅa, si magasa hola sari na tie, meke varigara la i rini sari ka ṅeta koasa vasina pa Zelepade sapu ta pozae na Zokozokoroana d te Solomone. ¹² Totoso dogori Pita sari kobi tinoni pu varigara la, si zama la koa rini si asa, "Gamu kasa na tie Izireli, na vegua ke magasa nia tu gamu sa ginugua hie, meke doṅo toto

† 2:44 TTA 4:32-35

gami tu, guana sapu pa mami ṅiniraṅira na tinonoto tu telemami si salanṅa gami kara sa tie hie! ¹³ Sa Tamasa tadi Ebarahami, e Aisake, meke e Zekopi, sapu sa Tamasa tadi na tiatamada pukerane, Asa tu si va lavatia se Zisu sa Nana nabulu, ba gamu si turaṅa vala nia si Asa koasa Qavuna pude tava mate. Kilu ia gamu si Asa pa kenuna e Paelati, tooso hiva vata rupahia sa si Asa. ^{††14} Etulia gamu se Zisu sa Tie d Hopena meke Tonotona, ba tepa ia gamu, sa tie variva mate pude vata rupaha poni gamu. ^{†15} Va matea gamu sa ṅatina sa tinoa, ba va toa pulea Tamasa pa minate si Asa, meke sipu ele toa pule Sa si dogoro sotia gami si Asa. ¹⁶ Pa ṅiniraṅira koasa pozana Zisu, meke sa rinaṅeraṅe koa Sa, si ta salanṅa sa tie hie. Dogoria gamu, meke ele gilania gamu sa tie hie. Sa rinaṅeraṅe koasa pozana Zisu si salanṅa sa tie hie.

¹⁷ Ego, kasa tasiqu, gilana valeania rau sapu pa pinupuhu, si taveti gamu, meke rina mia koimata, sapu gua tavete la nia gamu koe Zisu. ¹⁸ Ba gua asa si va gorevura nia Tamasa sapu tozi vata kenue i Sa koari na poropita, sapu na tina sigiti si kote kamo sa Karisito. ¹⁹ Ke mi veko pani sari na mia sinea, mamu kekere pule la koe Tamasa, meke kaqu taleosoni gamu Sa, ²⁰ pude kaqu va mae i Tamasa koa gamu sari na tooso pu kaqu va ṅinirai Sa sari na bulomia, meke kaqu garunu atu nia Sa se Zisu, sa Karisito d sapu ele vizata vekoa Sa pude tamugamu. ²¹ Ba kaqu koa paki pa Maṅauru si Asa, osolae kamo sa tooso te Tamasa pude va vaqura pule betoi sari doduru likakalae, gua sapu va tatara veko nia Sa koari na poropita madidi pukerane. ²² Ura ele zama nia e Mosese, "Kaqu garunu atu nia sa Baṅara sa mia Tamasa, si keke poropita gugua arau, sapu keke mo koari kasa na turaṅamia soti. Kaqu va avosia gamu si Asa koa ri Nana zinama koa gamu. ^{††23} Asa sapu lopu va avosia sapu gua tozia sa poropita Asa, si kaqu tava mate palae koari na tie te Tamasa, gua. ^{††24} Sari doduru poropita podalae koe Samuela meke hola mae, si ele korotae beto ni sari na tooso hire. ²⁵ Gamu si na tudia ri na poropita, meke tamugamu tugo sa vinariva egoi sapu tavetia Tamasa koari na tamamia pukerane. Zama sa Tamasa koe Ebarahami, 'Koa tutimu goi si kote tamanae sari doduru tinoni pa kasia popoa,' gua. ^{††26} Gua ke tooso garunu mae nia Tamasa sa Nana nabulu se Zisu Karisito, si garunu kekenu atu nia Sa si Asa koa gamu, pude mi luara pani i gamu sari na mia kinaleadi, pude mi ta manae," gua se Pita.

Pita e Zone pa Kenudi rina Koimata pa Sanihiderini

4 Meke sipu korapa vivinei koari na tinoni sari Pita e Zone, si mae koari kara sari na ṅati hiamā, meke sa koimata tadi na tie kopu pa Zelepade, meke sari na Sadusi d. ² Lopu hite qetu nia rini sapu gua tarae nia ri kara, sapu toa pule pa minate se Zisu, meke saripu mate ba kaqu toa pule tugo, sapu gua. ³ Ke tuqe vagi

†† 3:13 Ekd 3:15 † 3:14 Mt 27:15-23; Mk 15:6-14; Lk 23:13-23; Zn 19:12-15 †† 3:22 Diut 18:15,18 †† 3:23 Diut 18:19 ††† 3:25 Zen 22:18

rini sari Pita e Zone, ba sina ele tata boni sa popoa, ke la voi vekoi mo rini pa vetu varipusi, pude aqa nia sa rane vugo, gua. ⁴ Ba soku arini pu avosia sa tinarae te Pita si va hinokara. Ke sa ninaedi ri pu va hinokara si kamo padana ka lima tina tie kamahire.

⁵ Meke pa koivugona, si varigara pa Zerusalema sari na koimata meke na palabatu tadi na tie Ziu, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese.

⁶ Somana tugo se Anasi sa nati hiama kenukenu, meke ari Kaeapasi, e Zone, e Alekezada, meke ari kaiqa pule pa tatamana tanisa nati hiama kenukenu.

⁷ Meke turana la va turui rini pa kenudi rina koimata hire sari Pita e Zone, meke nanasi rini, "Na ninira nira savana, meke pa pozana esei si tavete ni gamu kara saripu gua evani gamu kara?" gua si arini.

⁸ Meke ta sinie nia e Pita sa ninira nira tanisa Maqomaqo Hope, meke ola la i sa sarini, "Gamu kasa na koimata, na palabatu tadi na tinoni!" ⁹ Be sa tinavete leana sapu gua ta evana koasa tie mate nenena hie, meke ta salana si gunia gamu pa mia ninanasa, ¹⁰ si mi tumae nia si hie, gamu meke ari doduru tie Izireli: Sa tie hie pu turu pa kenumia gamu, si ta salana pa korapa ninira nira koasa pozana e Zisu Karisito pa Nazareti, Asa sapu ele va matea gamu pa korosi, ba sapu ele va turu pulea Tamasa pa minate.

¹¹ Se Zisu tugo hie sapu tozia sa Kinubekubere Hope sapu zama guahe:

'Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu, si asa tugo si arilaena hola koari doduru patu,' gua. [†]

¹² Sa hinarupu si lopu koa pule pa keke tie, ura loke pozapozapule, sapu ta poni nia na tie pa kauruna sa manauru, si boka ta harupu nia gita," gua se Pita.

¹³ Sipu dogoria ri kasa koimata tadi na tie Ziu sa minataqara tadi Pita e Zone, meke gilania rini sapu na tie pa vasileana mo, meke lopu tie sikuludi sari kara, si magasa hola si arini. Meke dono gilania rini sapu na tie sapu lululidi koe Zisu sari kara. ¹⁴ Ba loketona si boka zama nia rini, sina dogoro sotia dia mo sa tie sapu ta salana, turu somanae nana koari Pita e Zone.

¹⁵ Ke va vura paki rini sari kara, meke vari vivinei teledia si arini. ¹⁶ Vari nananasi sarini, "Na sa kote tavete ni gita sari tie hire? Sina lopu boka tomea gita sa tinavete variva magasana sapu evania ri kara, sina doduru tie pa Zerusalema si ele gilana betoa. ¹⁷ Ba mada va balau i mo, pude madi lopu zama pule hokahokara nia sa pozana e Zisu koari na tinoni, pude lopu kaqu ta tozi urahae la pa doduru vasina sa ginugua hie," gua si arini.

¹⁸ Beto si tioko va nuquru pulei rini sari kara, meke tozi ni rini pude lopu zama nia ba be va tumatumae hokara pa korapa pozana Zisu. ¹⁹ Ba ola la sari Pita e Zone, "Ego, mi pitu ia telemia be tonoto sia pa kenuna sa Tamasa pude va tabe gamu si gamu babe pude va tabe ia sa Tamasa. ²⁰ Ura gami kara si lopu boka beto tozi helahelae ni, gua saripu ele dogori, na avosi gami," gua sari kara. ²¹ Beto asa si va nabu valeana pulea ri kasa koimata sa dia vina balau koari kara,

meke tiqe va vura taloa i rini. Lopu boka vizatia rini gua pude va kilasi sari kara, sina sari doduru tie si vahesia ri sa Tamasa koasa tinavete variva magasana pu ta evana. ²² Ura sa tie pu ta salana si ele hola made navulu puta vuahenina.

Sa Vinaravara Tadi Kasa Tie Ranerane

²³ Sipu vata rupahi tugo rini, si topue la mo sari Pita e Zone, meke la tozi ri kara koari kasa tie pu va hinokaria se Zisu, gua saripu zama ni rina nati hiama, na koimata. ²⁴ Totoso avosia tugo ri kasa tie te Karisito sapu gua tozia ri Pita e Zone, si koa keke pa vinaravara, meke zama guahe si arini: "Banara sapu tavetena sa Manauru, sa pepeso, meke sa kolo lamana, meke sari doduru likakalae pu koa koa rini.

^{††25} Ura guahe si zama nia Goi koasa Maqomaqo Hope, sapu tozia sa Mua nabulu Devita sa tamamami:

'Na vegua ke hiva veko pania rina butubutu huporodi sa bina nara te Zihova?

Meke vegua ke balabala vekoa rini si pude luara pania sa Nana tinolitolie? [‡]

²⁶ Sari na banara pa popoa pepeso si ele varigara, meke va namanama pude varipera la koasa Tamasa meke sa Nana Karisito sapu vizatia Sa,' gua.

²⁷ Meke ele tava gorevura si hie sipu varigara sari Herodi e Ponitiasi Paelati tani, pa popoa Zerusalema. Meke somana tugo sari na butubutu Zenitailo, meke sari na tie Izireli, meke raza la ia rini se Zisu sa Mua nabulu hopena, pu ele vizatia Goi pude sa Karisito.

^{††28} Tavete va gorevura i rini gua saripu ele vizata veko kenui Goi, pude taveti rini koe Zisu. ²⁹ Gua asa ke, Banara, Mu dono gilania sapu va matamatagutu gami rini; mamu va mataqara gami si gami na Mua nabulu, pude zama ni sari Mua inavoso. ³⁰ Mu vata dogoro nia sa Mua ninira nira pude salani saripu mohu, mamu vata evani sari na tinavete variva magasadi pa korapa pozana e Zisu sa Mua nabulu hopena," gua si arini.

³¹ Meke sipu beto tugo varavara rini, si niu mo sa lose vasina varigara rini, meke ta sinie nia rini sa ninira nira tanisa Maqomaqo Hope, ke podalae la tarae va mataqara nia rini sa Inavoso Leana te Tamasa.

Tinoa Keke Tadi na Tie te Karisito

³² Sari na tie te Karisito si koa keke pa hiniva, meke keke pa dia binalabala. Loke tie si puhia nia si keketona, ba varitago ni mo rini sari na dia likakalae. ^{††33} Meke pa korapa ninira nira lavata si tarae nia rina apositolo sa tinuru pule te Zisu Karisito pa minate, meke sa minana nomana te Tamasa si koa koa rini. ³⁴ Loke tie koa rini si ehaka nia ke to na. Sarini pu ari dia pepeso, babe na vetu, si holuholu ni rini, ³⁵ meke vala ni rini koari na apositolo sari na poatadi, meke tava hia sari na poata koari hopeke tie pu loke dia.

³⁶ Ke gua tugo asa si tavetia e Zosepa. Keke tie pa butubutu Livae d si asa pu ta podona pa Nusa

^{††} 4:24 Ekd 20:11; Nehe 9:6; Sam 146:6 [‡] 4:25 Sam 2:1-2

^{††} 4:27 Lk 23:1,7-11; Mt 27:1-2; Mk 15:1; Zn 18:28-29 ^{††} 4:32 TTA 2:43-47

[†] 4:11 Sam 118:2

Saeparasi. Hoke poza nia Banabasi rina apositolo si asa, (sa ginuana sa pozana si na tie pu sovutu va niñirai sari na tie).³⁷ Holuholu nia sa si keke nana vasi pepeso, meke paleke la luaria sa sari poatana koari na apositolo.

Ananaeasi meke Sapaera

5 Ba koa nana tugo si keke tie, pozana e Ananaeasi, meke sa nana barikaleqe si e Sapaera. Holuholu nia tugo rini si keke dia vasi pepeso.² Paleke la nia Ananaeasi sa kukuruna sa poata koari na apositolo, ba kopu pule nia sa si keke kukuruna. Sa nana barikaleqe ba va egoa sapu gua asa.³ Meke zama la ia Pita si asa, "Ananaeasi! Na vegua ke va malumia tu goi se Setani pude lalae nia sa mua tinoa, ke kokoha ia goi sa Maqomaqo Hope, meke kopu pule nia goi sa kukuruna sa poata koa sa pepeso pu holuholu nia goi?⁴ Sa pepeso si tamugoi toতোসো lopu ele holuholu nia goi. Meke sipu beto holuholu nia goi, si leana pude tavetavete nia sa poatana vasina pu hiva nia goi. Na vegua ke kokoha nia goi sapu sa doduruna sa poata si vala goi, gua; ba tuqe veko tomea goi sa kukuruna? Lopu kokoha pa tie si goi, ba koe Tamasa tu!" gua se Pita.

⁵ Meke toতোসো avosia tugo Ananaeasi sa zinama te Pita, si hoqa mate nia mo si asa. Ke matagutu hola sari doduru, toতোসো avoso nia rini sa ginugua asa.⁶ Meke mae hade palekia rina tie vaqura sa tomatena, meke la pomunu nia rini si asa.

⁷ Meke sipu hola padana neta aoa, si la kamo sa nana barikaleqe. Lopu gilania sa sapu gua ele ta evaņa koasa loana.⁸ Meke nanasa la ia Pita si asa, "Sapaera! Vegua, hiera hinokara tugo doduruna sa poata sapu vagi nia gamu kara Ananaeasi koasa pepeso?" gua si asa.

"Uve, asa tugo," gua se Sapaera.

⁹ Meke zama la ia Pita si asa, "Na vegua ke variva ego nia gamu kara tamaloana pude podekia sa Maqomaqo Hope te Tamasa? Dotu, sari na tie vaqura pu ele la pomunu nia sa loamu, si tiqe kamo pule mo pa sasada sara, meke kote mae paleke vura nia pule rini sa tomatemu goi!" gua si asa.¹⁰ Meke pa toতোসো asa si hoqa mate mo se Sapaera pa kenuna e Pita. Nuquru pule sari kasa tie vaqura, meke sipu dogoria rini sapu ele mate si asa, si paleke vagia ri sa tomatena, meke la pomunu nia rini pa kapana sa loana.¹¹ Meke matagutu hola sari doduru tie te Karisito, meke sari doduru tie pu avoso nia sapu gua ta evaņa.

Sari na Tinavete Variva Magasadi

¹² Soku tinavete variva magasadi si evaņi rina apositolo koari na tinoni. Hoke la varigara sari na tie te Zisu koasa vasina pu ta pozae Zokozokoroana d te Solomone pa Zelepade.¹³ Meke va lavati rina tinoni sari na tie te Karisito, ba kadaka la somana si arini pa Zelepade.¹⁴ Ba soku lala dia sari na tie na barikaleqe si va hinokaria sa Baņara meke somana la koa rina tie te

Karisito.¹⁵ Hoke ta salaņa sari na tie koari na apositolo, gua asa ke paleke lani rina tinoni sari dia tie mohodi, meke ivara ni rini pa sisiraņa sari na teqe, meke va ekoi rini, pude pana ene hola se Pita si kote va aqori sa maqomaqona sa meke ta salaņa.¹⁶ Soku puku tinoni saripu maedi gua koari na vasivasileana pa vari likohaena Zerusalema, si paleke mae ni sari dia tie mohodi, meke saripu ta higorae tomate kaleadi, meke ta salaņa beto sari doduru.

Ta Nonovalala sari na Apositolo

¹⁷ Meke sa nati hiama kenukenu meke rina Sadusi pu koa turaņa, si konokono sisigiti ni sari na apositolo.¹⁸ Ke tuqe vagi i rini sarini, meke vekoi rini pa vetu varipusi.¹⁹ Ba pana boņi asa, si la si keke mateana te Tamasa, meke tukelia sa sa sasadana sa vetu varipusi, meke turaņa vura ni sa sari na apositolo, meke zama,²⁰ "Mi la koasa Zelepade, mi la va tumatumae nia koari na tie sa doduru guguana sa tinoa vaqura hie," gua si asa.²¹ Ke pana vaqavaqasa, si nuquru la pa varivarigarana pa Zelepade sarini, meke podalae la variva tumatumae koari na tinoni.

Sipu kamo sa nati hiama kenukenu, meke sari na tie pu koa turaņa, si tioko varigara ni rini sari na koimata tadi na tie Ziu, meke sari doduru koasa Sanihiderini, sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu pude vivinei, gua. Ke garunu lani rini pa vetu varipusi sari kaiqa dia tie kopu pa Zelepade, pude la turaņa mae ni sari kasa apositolo, gua.²² Ba sipu la kamo pa vetu varipusi si arini, si lopu koa vasina sari na apositolo. Ke pule la totozi sarini koa ri kasa koimata pu korapa varigara.²³ Zama si arini, "Sipu la kamo gami, si dogoria gami sa vetu varipusi korapa ta loka eko nana, meke sari na tie kopu si korapa turu dia pa kapa sasada. Ba sipu tukelia gami, si loke tiena sa korapana!" gua si arini.²⁴ Sipu avosia sa koimata tadi na tie kopu pa Zelepade, meke ri na nati hiama sapu gua asa, si nunala dia si arini. Lopu gilania rini sapu gua ta evaņa koari na apositolo, meke na sa pule si kote ta evaņa.²⁵ Korapa gua asa, si nuquru mae gana si keke tie meke zama, "Kasa palabatu, avoso mae, sari kasa tie pu vekoi gamu pa vetu varipusi, si hiroi; korapa va tumatumae pa varivarigarana koasa Zelepade eko la sara!" gua si asa.²⁶ Ke tiqe topue la sa koimata tadi na tie kopu Zelepade, meke sari nana tie, meke la turaņa pule ni sari na apositolo. Ba lopu la raza pude tuqe vagi rini sarini, sina matagutu ta gona patu koari na tie si arini.

²⁷ Turaņa nuquru ni rini sari na apositolo, meke va turui rini pa kenuna sa Sanihiderini d, meke nanasi sa nati hiama kenukenu si arini,²⁸ "Vegua, nake ele tozini gamu tu gami pude lopu kaqu variva tumatumae pule nia gamu koari na tie sa pozana e Zisu, gua? Ba korapa urahae nia tugo gamu pa doduruna Zerusalema sa mia vina tumatumae, beto meke hiva vata zutu nia gamu koa gami sa vina matena Sa!" gua si asa. †

† 5:28 Mt 27:25

²⁹ Meke olaña la se Pita, meke sari apositolo, "Sa Tamasa mo si kote va tabea gami, lopu sari na tie! ³⁰ Sa Tamasa tadi na tiatamada pukerane, si va turu pulea pa minate se Zisu sapu poka nia gamu pa korosi, meke va matea. ³¹ Meke va lavatia sa Tamasa pa kali mataona se Zisu pa Mañauru, pude koa Bañara, meke na Hinarupu; pude boka kekere sari tie Izireli koari na dia sinea, pude madi taleosae. ³² Ke gami hire, meke sa Maqomaqo Hope, sapu poni ni sa Tamasa koa rini pu va tabea, si na tie va sosode koari na ginugua arini," gua si arini.

³³ Sipu avosia ri kasa koasa Sanihiderini sapu gua asa, si ta naziri sisigiti, meke hiva va matei rini sari na apositolo. ³⁴ Ba gasa turu si keke rina Parese *d* pozana si e Qamalieli. Keke titisa arilaena pa Tinarae te Mosese si asa, meke keke tie ta pamañaena tugo koari doduru tie. Tozi ni sa sari na tie kopu Zelepade pude va vura paki i sari na apositolo. ³⁵ Beto asa, si tiqe zamai sa si arini, "Kasa tinoni pa Izireli, mi balabala valeana, na sa si leana pude tavete lani gamu koari kasa tie hire. ³⁶ Mi balabala ia sapu gua ta evaña koe Teudasi sapu turu vura mae visoroihe, meke balabala pule nia sapu keke tie arilaena si asa, gua; meke padana made gogoto tie si lulina sa. Ba sipu tava mate sa, meke ta hurakatae sari nana tie, si mate taloa mo sa tinavete tanisa. ³⁷ Beto asa, pa totošo ta nae sari na tie, si keke tie Qaleli, pozana e Ziudasi, si turu vura mae, meke keke puku tinoni varipera tugo si lulina sa. Ba tava mate tugo si asa, ke ta hurakatae tugo sari nana tie. ³⁸ Gua asa, ke koa sa ginugua sapu ta evaña kamahire, si maqu tokani gamu pa binalabala: Vekoi dia sari kasa tie sara! Vata rupahi, madi taloa dia. Ura be maena pa tie mo sapu gua hiva tavetia rini, si lopu kaqu koa hola. ³⁹ Ba be maena koe Tamasa si asa, si lopu kaqu boka tava noso si arini, meke gamu si kote varipera la koe Tamasa," gua si asa.

Meke va egoa rini sa zinama te Qamalieli, ⁴⁰ ke tioko nuquru pule ni rini sari kasa apositolo, meke sekei na va balau rini, pude di lopu zama pule hokara nia sa pozana e Zisu, gua. Beto meke tiqe va malumu taloai rini. ⁴¹ Ke vura taloa koasa vinaripitui sari na apositolo, meke qetuqetu si arini, sina va malumi sa Tamasa si arini pude koa tava lavata pa tinasigiti variva kurekurena koasa laena sa pozana e Zisu. ⁴² Meke doduru rane koari na varivarigarana pa Zelepade, meke koari na vetuvetu tadi na tie, si lopu makudo la variva tumatumae na tarae nia rini sa Inavoso Leana, sapu e Zisu si sa Karisito *d*.

Ta Vizata Sari Ka Zuapa Tie Varitokae

6 Meke soku laladia saripu kekere meke somana va hinokaria se Zisu. Meke sipu hola kaiqa rane, sari na tie Ziu pu zama nia sa zinama Quriki *d* si podalae qumiqumi ni sari na tie Ziu pu koa pa Zerusalema. Lopu qetu si arini, sina lopu somana ta poni sari na dia naboko, totošo va hia i rini sari na ginani pa hopeke rane. ² Gua asa, ke tioko varigara ni ri ka manege rua apositolo sari doduru tie te Zisu, meke zamai rini,

"Lopu leana si pude veko pania gami sa tinarae koa sa zinama te Tamasa meke tupiti doduru rane pa hihia ginani. ³ Ke gua asa, kasa turañamami, mi vizati ka zuapa tie koa gamu saripu ta sinie nia sa ñinirañira tanisa Maqomaqo Hope, meke na ginilagilana lohina *d*. Kote va turui gami si arini pude kopu nia sa tinavete va hihia ginani. ⁴ Ba gami si mami soto mo pa vinaravara, meke pa tinaraena sa zinama te Tamasa," gua si arini.

⁵ Meke va egoa ri doduru tie te Zisu sa binalabala tadi na apositolo, ke vizati rini sarini hire: e Sitivini, sapu na tie ñinirana pa rinañerane, meke ta sinie nia sa Maqomaqo Hope; meke ari Pilipi, e Porokorasi, e Nikano, e Taimoni, e Pamenasi, meke e Nikolasi sapu na tie Zenitailo pa Anitioki, sapu ele kekere la pa linotu Ziu sipu lopu ele lulia sa se Karisito. ⁶ Beto hoi, si turaña la ni rini sarini koari na apositolo, meke va opo ni limadi meke varavara ni rini.

⁷ Gua asa, ke ta tozi urahae la sa Inavoso Leana te Tamasa, meke lopu sana soku laladia sari na tie pu va hinokaria, meke lulia se Karisito. Meke sokudi rina hiamasi va tabea na lulia tugo sa tinaraena sa rinañerane koe Karisito.

Tuqe Vagia Rini se Sitivini

⁸ Ego, se Sitivini si sinia na tataru variharupi meke na ñinirañira te Tamasa, ke evañi sa sari na tinavete variva magasa nomanomadi koari na tie. ⁹ Ba kaiqa rina tie pu somanadi koasa sinaqoqi *d* tadi na tie ta rupahadi, saripu na tie sapu mae guadi pa vasileana Saerini, meke Alekezadaria, meke arini tugo pu mae guadi pa pinaqaha popoa pa Silisia, meke Esia *d*, si podalae tokea rini se Sitivini. ¹⁰ Ba sa Maqomaqo Hope si ponia ñinirañira na ginilagilana lohina se Sitivini, pude zama, ke lopu boka va kari pani rini sari nana zinama. ¹¹ Gua asa, ke sovutu golomi rini sari kaiqa tie pude zama guahe: "Ele avosia gami sapu zama va kaleana la ia Sitivini sa Tamasa, meke se Mosese," gua. ¹² Meke va gevuri rini sari na tinoni, meke sari na koimata tadi na tie Ziu, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese. Meke tuqe vagia rini se Sitivini, meke turaña nuquru la nia rini si asa koasa Sanihiderini sa puku tie varipitui tadi na Ziu. ¹³ Beto hoi, si vagi i rini sari kaiqa tie va sosode kokohadi, sapu zutu kokoha ia si asa, meke zama guahe: "Sa tie hie si tale zama va karia mo sa sa nada Zelepade *d* hope, meke sa Tinarae te Mosese. ¹⁴ Ele avoso sotia gami sapu zama guahe si Asa: 'Se Zisu pa Nazareti si kote huara pania sa Zelepade hie, meke kote hobei Sa sari na nada hahanana vinalesi saripu ta podalae mae koe Mosese!' gua," gua si arini. ¹⁵ Meke doño totoa ri doduru pu somana koasa puku tie varipitui se Sitivini, meke dogoria rini sa isumatana si nedala gua tu na isumatata mateana.

Sa Zinama te Sitivini

7 Meke nanasia sa nati hiama kenukenue se Sitivini, "Vegua, hinokara sari doduru gua pu zutu nigo rini hire?" gua si asa. ² Meke olaña la se Sitivini, "Kasa tasiq na tamaqu, mi avoso mae koa rau. Sa Tamasa lavata si vata gilana pule nia koe Ebarahami, sa tamada pukerane, sipu koa si asa pa Mesopotemia toতোসো লোপু এলে কোয়া সা আসা পা হারানি. ^{†3} Meke zama sa Tamasa, 'Mu luaria sa mua popoa soti, na mua butubutu, mamu la koasa popoa pu kaqu va dogoro nigo Rau,' gua si Asa. ⁴ Gua asa, ke taluarae se Ebarahami pa popoa tadi na tie Kaladea, meke la koa pa Harani. Meke pa mudina tu sa minate tanisa tamana, si tozi nia Tamasa si asa pude rizu mae koa koasa popoa sapu korapa koa ia gamu hie kamahire. ^{††5} Ba lopu hite ponía Tamasa si keke vasi pepeso koasa popoa hie, keke vasi kabu pepeso ba lokari tugo. Ba sa vina tatara te Tamasa si pude sa popoa hie si kaqu ta evañae na tinago te Ebarahami, meke tadi na tutina sa vugo repere, toতোসো লোপু এলে অরী তুনা তু সে এবরাহামি. ^{††6} Zama guahe sa Tamasa koe Ebarahami, 'Sari tutimu goi si kote la koa na tie karovodi pa keke votiki popoa, meke kote koa tava pinausu, na ta ñoñovala si arini koari ka made gogoto vuaheni. ^{††7} Beto hoi, si kote va kilasia Rau sa butubutu pu va pinausudi rini, meke kote vura taloa si arini koasa popoa asa, meke kote tiqe mae koa ia rini sa popoa pu kote poni ni Rau, pude di va lavatau tani,' gua sa Tamasa. ^{††8} Beto asa si tiqe vata magua d Tamasa se Ebarahami, pude na vina gilagilana sa Nana tinokotokoro koasa Nana vina tatara, gua. Gua asa ke e Ebarahami ba magua tugo se Aisake, sipu ka vesu ranena podo gua; meke e Aisake ba magua tugo se Zekopi, meke e Zekopi ba magui tugo sari ka manege rua tuna koreo, sapu sari ka manege rua tamada gita pukerane. ^{†††}

⁹ Meke konokono nia ri kasa tiatamada gita se Zosepa sa tasidia soti, ke holuholu nia rini si asa pude la koa pinausu pa Izipi, gua. Ba koa koe Zosepa sa Tamasa, ^{†††10} ke harupia Sa si asa koari doduru nana tinasuna. Poni nia Tamasa koa sa sa ginilagilana lohina, ke boka ta qetue si asa koe Pero, sa bañara pa Izipi. Meke va evañae nia na qavuna sa se Zosepa pa popoa Izipi, meke koasa nana vetu bañara.

¹¹ Meke raza si keke soñe nomana pa doduruna Izipi meke Kenani. Koa tasuna hola sari na tie, meke loke vasina vagi ginani sari kasa tiatamada pa toতোসো আসা. ¹² Totoso avoso nia Zekopi sapu pa Izipi si koa ginani, gua, si garunu lani sa sari na tiatamada gita. Asa sa dia inene kekenu pude la pa Izipi si arini. ¹³ Meke koasa dia inene vina rua sipu la rini pa Izipi, si tiqe vata gilana pule nia se Zosepa koari kasa tasina koreo. Meke pa toতোসো আসা সি গিলানি এ পেরো সারি না তিানা সা

† 7:2 Zen 12:1†† 7:4 Zen 11:31, 12:4‡ 7:5 Zen 12:7, 13:15, 15:18, 17:8†† 7:6 Zen 15:13-14†† 7:7 Ekd 3:12††† 7:8 Zen 17:10-14, 21:2-4, 25:26, 29:31 kamo hinia 35:18††† 7:9 Zen 37:11, 39:2,21, 45:16

tatamana te Zosepa. ¹⁴ Beto tu asa, meke tiqe tioko la ia Zosepa se Zekopi, sa tamana, meke sari doduru tien sa nana tatamana; ari ka zuapa ñavulu lima sari doduru. ^{§15} Ke tiqe taluarae gore la pa Izipi se Zekopi, vasina tu si koa sa meke tiqe mate; asa meke sari kasa tiatamada gita ba mate tugo vasina. ^{§†16} Meke sari na tomatodi rini si ta paleke pule la pa popoa Sekemi, meke ta veko koasa lovu ta horena pa patu, sapu holu nia kaiqa poata e Ebarahami koari na butubutu te Hamoa pa Sekemi. ^{§††}

¹⁷ Sipu tata sa toতোসো পুদে বা গেরুরা ইয়া সা টামাসা সা নানা বিনা তাতারা কৌ এবরাহামি, সি এলে সোকু লালা ডিয়া সারি না তিে তাদিগিতা পা ইজিপি. ^{§†18} Beto hoi, si bañara hobe si keke votiki bañara pa Izipi, sapu lopu hite gilana hokaria sa guguana e Zosepa. ¹⁹ Ke ñoñovali sa sari kasa nada butubutu, meke veko ni tinarae sa sari kasa tiatamada, pude va vura pani sari na dia koburu haha pude va matei, gua. ^{§†20} Pa toতোসো আসা সি পোদো সে মোসেসে, meke keke koburu tolavaena hola si asa. Ka ñeta sidara si kopu nia ri karu tiatamana si asa pa dia vetu kinoa. ^{§†21} Meke toতোসো তাবা বুরা তালো সা পা ডিয়া বেরু, সি পুডিকি বাগিয়া সা তুনা বিনেকি এ পেরো সি আসা. কে পোয়া সা, meke kopu gunia na tuna soti sa si asa. ^{§†22} Tava tumatumae se Mosese koari doduru tinumatumae pa Izipi, meke keke tie bokabokana si asa pa zinama, meke pa tinavete.

²³ Meke sipu made ñavulu vuahenina se Mosese, si balabala ia sa pude ene la hopiki ni sari kasa turañana, sapu sari na tie Izireli. ^{§†24} Dogoria sa sapu korapa sekea keke tie Izipi si keke tie Izireli, ke la toka nia sa sa tie Izireli, meke seke va matea sa sa tie Izipi.

²⁵ Balabala se Mosese sapu gina kote giliania ri na tie Izireli sapu kote tavetavete nia Tamasa si asa pude vata rupahi si arini, gua, ba lopu boka tumae nia tu rina tie Izireli sapu gua asa. ²⁶ Pa koivugona, si dogori sa si karua tie Izireli, korapa variperá. La norei sa sari kara, meke zama, 'Karua, gamu kara si keke tien mo, ke lopu variperá,' guni sa.

²⁷ Ba keke ari kara sapu komitina sa turañana, si tupele pania sa se Mosese, meke zama, 'Esei va turu igo si agoi pude na koimata, meke na tie vilavilasa koa gami? ²⁸ Hiva va mateau goi si rau? Kekeñoño gua sapu va matea goi sa tie Izipi norae?' gua si asa. ²⁹ Sipu avosia tugo Mosese sapu gua asa, si govete si asa, meke la koa na tie karovona pa popoa Midiani. Varihaba si asa vasina, meke podoi sa si karua koburu koreo. ^{§§†}

³⁰ Meke sipu hola made ñavulu vuaheni, si vura koa sa pa soloso qega pa toqere Saenai si keke mateana sapu guana huruñu nika pa keke huda hite. ^{§§§31} Totoso dogoria Mosese sa huruñu, si magasa hola si asa, ke ene tata la si asa pude la vilitia gua. Ba avosia sa sa mamalainina sa Tamasa sapu zama guahe: ³² 'Arau sa Tamasa tadi na tiatamamu pukerane; sa Tamasa tadi

§ 7:14 Zen 45:9-10,17-18, 46:27† 7:15 Zen 46:1-7, 49:33
 §†† 7:16 Zen 23:3-16, 33:19, 50:7-13; Zos 24:32§† 7:17 Ekd 1:7-8
 §†† 7:19 Ekd 1:10-11,22† 7:20 Ekd 2:2§† 7:21 Ekd 2:3-10
 §§† 7:23 Ekd 2:11-15§§† 7:29 Ekd 18:3-4§§§ 7:30 Ekd 3:1-10

Ebarahami, e Aisake, meke e Zekopi,' gua si Asa. Matagutu hola se Mosese, ke lopu hiva voriti doño la si asa.

³³ Meke zama la ia Tamasa si asa, 'Mu va gore pani sari na sadolo pa nenemu, sina hopena sa vasina sapu turua goi sana. ³⁴ Ele dogoria Rau sa tinasigiti tadi na Qua tinoni pa Izipi koasa ñinovaladi rini. Ele avosia Rau sa dia kinabo alili, ke gore mae si Rau pude vata rupahi. Gua asa, ke mu mae si agoi, pude Maqu garunu pule la nigo pa Izipi,' gua sa Tamasa.

³⁵ Asa tugo se Mosese sapu kilua rini, meke zama ia ri, 'Esei va turu igo si agoi pude na koimata, na tie vilavilasa koa gami?' gua. Garunu pule la nia Tamasa si asa pude na dia koimata, meke pude vata rupahi sa si arini. Eñaia Tamasa sapu gua asa koasa tinokae tanisa mateana pu vura koasa nika pa huda. ³⁶ La turaña vura ni Mosese sari na tie Izireli pa Izipi, meke taveti sa sari na tinavete variva magasadi pa Izipi, pa Kolo Ziñara, meke pa soloso qega, koari ka made ñavulu vuaheni. ³⁷ Asa tugo se Mosese pu tozi ni sari na tie Izireli, 'Kote garunu atu nia Tamasa koa gamu si keke poropita gugua arau, sapu kote keke mo ari na turañamia soti,' gua si asa. ³⁸ Somana mo se Mosese koari na tie Izireli, sapu sari na tiatamada, totosoa koa varigara rini pa soloso qega. Meke e Mosese tugo mo si koa somana koasa mateana pu vivinei koa sa pa toqere Saenai. Vasina vagia sa sa tinarae toana te Tamasa, meke tiqe va kamo mae ia koa gita. ³⁹

Ba korodia va tabea tu ri na tiatamada gita si asa, ba kilua tu rini, meke okoro hiva pule latu pa Izipi sari bulodia. ⁴⁰ Ke tepa ia tu rini se Eroni, 'Taveti kaiqa nada tamasa pude turaña gita. Ura lopu gilania gita na sa si ta evaña koe Mosese, sa tie sapu ele turaña vurani gita pa Izipi,' gua si arini. ⁴¹ Ke pa totosoa asa si tavetia rini si keke beku bulumakao, meke koasa si va vukivukihi la rini. Meke va lavatia rini pa inevaña qetuqetu sa beku, sapu tavetia rini pa limadia soti. ⁴² Gua asa, ke veko pani Tamasa si arini, meke va maluara la i Sa pude di vahesi sari na pinopino pa Mañauru, gua sapu ta kubere koari na poropita, sapu guahe:

'Gamu kasa na tinoni pa Izireli!

Koe sei va vukivukihi la si gamu koari ka made ñavulu vuaheni pa soloso qega? Koa Rau? ⁴³

Lokari! Sa ipi vina vukivukihi tu te tamasa Moleki si palekia gamu pa mia vinahesi, meke sa bekuna tu e Ripani, sa mia tamasa pinopino.

Sari na beku tu arini pu taveti gamu pude vahesi. Gua asa, ke kote garunu taloani gamu Arau pa tinaraovo d

la pa kali la pa Babiloni,' gua sa Tamasa.

⁴⁴ Sari kasa tiatamada pukerane si koa turaña rini sa Ipi Hopena te Tamasa d, sapu sa vina sosodena sa sinomana te Tamasa koa rini pa soloso qega. Ta kuri sa Ipi Hopena asa koasa kineha sapu gugua hiva nia

† 7:35 Ekd 2:14 †† 7:36 Ekd 7:5, 14:21; Nab 14:33 ‡ 7:37 Diut 18:15, 18 †† 7:38 Ekd 19:1 kamo hinia 20:17; Diut 5:1-33 †† 7:40 Ekd 32:1 ††† 7:41 Ekd 32:2-6 ††† 7:42 Em 5:25-27

sa Tamasa, sapu ele va dogoro nia Sa koe Mosese.

⁴⁵ Sa Ipi Hopena asa, si tago vari tetei nia ri na tiatamada pukerane, meke pa totosoa te Zosua, si palekia rini si asa, totosoa la zukuru taloa ni rini sari na butubutu huporodi pa kenudia rini. Vagia rini sa popoa hie, totosoa va kilasi Tamasa sari na butubutu huporodi sara. Meke kopu nia rini sa Ipi Hopena asa pa popoa hie, osolae kamo pa totosoa te Devita.

⁴⁶ Qetu nia Tamasa se Devita, ke tepa ia Devita si pude mani kuria si keke Zelepade tanisa Tamasa te Zekopi, gua. ⁴⁷ Ba e Solomone tu si kuri poni nia sa Zelepade asa. ⁴⁸

Ba sa Tamasa Ululuna Hola si lopu koa pa vetu sapu ta kuri pa lima tie. Ura guahe si zama nia sa Tamasa koa ke poropita:

⁴⁹ 'Sa Mañauru si na Qua habohabotuana Bañara, meke sa popoa pepeso si Qua hakehakeana nene. Na vetu vea uguana si kote tavete poni Nau gamu? Pavei kote koa sa Qua vetu magomagogosoana? ⁵⁰ Ve, lopu sa limaqu tu taveti sari doduru vina podaka hire?' gua sa Tamasa."

⁵¹ Meke zama pule se Sitivini, "Tie tasuna sisigiti, meke na tie lopu ta magu pa bulomia si gamu ⁵²; lopu boka avosia gamu sa zinama te Tamasa. Gamu si kekeñoño gua tugo rina tiatamamia, sina tale etulia mo gamu sa Maqomaqo Hope. ⁵² Hokara loke poropita sapu lopu ta ñoñovala koari na tiatamamia, kamo koa rini pu matei rini pu koroto nia sa minae tanisa Nabulu Toñoto, sapu se Zisu. Kamahire gamu kasa tugo hire si qoraqora nia, na va matea sa tie toñoto Asa. ⁵³ Gamu kasa tugo si vagina sa Tinarae te Tamasa, sapu mae guana koari na mateana, meke gamu kasa tugo si sekene sa Tinarae asal!" gua si asa.

Ta Gona Patu se Sitivini

⁵⁴ Totosoa avosia ri kasa pu somana koasa Sanihiderini sa zinama te Sitivini, si ta ñaziri hola dia meke garata livodi si arini. ⁵⁵ Ba se Sitivini sapu ta siñie nia sa Maqomaqo Hope, si doño sage pa Mañauru, meke dogoria sa sa ñinedalana sa Tamasa, meke se Zisu sapu turu pa kali mataona sa Tamasa. ⁵⁶ Ke zama si asa, "Dotu! Dogoria rau sa Mañauru si ta tukele, meke sa Tuna na Tie si turu pa kali mataona sa Tamasa," gua si asa.

⁵⁷ Sipu avosia tugo rina tie koasa Sanihiderini sapu gua asa, si kukili si arini, meke tukui rini sari na taliñadia, meke haqala la tuqe vagia rini si asa. ⁵⁸ Tuqe vagia rini meke ririhi vura nia rini si asa pa valena sa popoa Zerusalema, meke podalae gona nia patu rini. Sari na tie va sosode pu gona ia, si va gore vekoi rini sari na dia poko pa kapa nenena keke tie vaqura, pozana si e Saula. ⁵⁹ Meke sipu korapa gona ia rini, si

§ 7:44 Ekd 25:9,40 §† 7:45 Zos 3:14-17 §†† 7:46 2 Samuela 7:1-16; 1 Koron 17:1-14 §‡ 7:47 1 Bañ 6:1-38; 2 Koron 3:1-17 §†† 7:49 Ais 66:1-2 §† Poza i sa si arini na tie lopu ta magu pa bulodia si arini, gugua rina tie Huporo si arini. Mi doño la pa Zer 9:26, meke Izk 44:7. Sa tie ta magu si lulia sa vinariva egoi te Ebarahami, koe Zihova. §‡ 7:51 Ais 63:10

varavara guahe se Sitivini: “Kei Zisu, Baṅara, mu vagia sa maqomaqoqu,” gua si asa.⁶⁰ Beto si kokotuṅu gore si asa, meke velavela guahe: “Kei Baṅara, Mu lopu zutu nia koa rini sa dia sinea hie!” gua si asa. Beto meke luaria sa sa siniṅo.

Nonoivalia Saula sa Ekelesia

8¹⁻³ Meke koa nana se Saula vasina, meke va ego ia sa sa minate te Sitivini. Podalae tugo pa rane asa, si ta nonoivala va kaleana sa ekelesia pa Zerusalema. Kaiqa rina tie madidi pu lulia sa hiniva te Tamasa, si la takatakala na kabo va ululae, meke pomunu nia rini sa tinina e Sitivini.

Ba se Saula si podalae huaria sa sa ekelesia. La ene vetuvetu si asa meke hatai sari na tie, meke ririhvura ni sa sari doduru palabatu na barikaleqe pu va hinokaria se Karisito, meke vekoi sa pa vetu varipusi arini. Ke sari doduru tie te Zisu si ta hurakatae lamae pa doduruna sa popoa Ziudia meke Sameria. Sari na apositolo mo si koa hola pa Zerusalema. †

Ta Tarae pa Sameria sa Inavoso Leana

⁴ Arini pu ta hurakatae la mae, si la tarae nia rini sa inavosona e Zisu Karisito koari vasina pu kamo la rini. ⁵ Keke arini si e Pilipi ††. La si asa koasa vasileana nomana pa Sameria d, meke tarae nia sa vasina sa guguana sa Karisito sapu e Zisu. ⁶⁻⁷ Totoso dogori tugo rini sari na tinavete variva magasadi pu evaṅi sa, si va avoso hola sari na puku tinoni koasa nana tinarae. Ura gagaemana sari na tomate kaleadi totoso hipuru pani sa sarini koari soku tie. Meke soku saripu mate limadi na nenedi meke na ike, si ta salaṅa tugo. ⁸ Ke qetuqetu hola sari na tiena sa vasileana asa.

⁹ Ego, koa seunae vasinahite vasina si keke tie vakuvakutae, pozana si e Saimone. Hoke magamagasa nia rina tie Sameria si asa koari nana tinavete variva magasadi pu hoke taveti sa koari nana potana. Hoke vahesi pule nia si asa, meke balabala pule nia sapu keke tie arilaena si asa, gua. ¹⁰ Doduru tie, hiteke na lavata pa popoa Sameria si va avoso la koa sa, meke zama, “Sa tie hie si na niniraṅira te Tamasa, sapu ta pozae ‘Na Niniraṅira Lavata,’” gunia rini si asa. ¹¹ Va avosia rini si asa, sina ele seunae hola si va magari sa si arini koasa nana potana. ¹² Ba sipu va hinokaria rini sa Inavoso Leana te Pilipi koasa guguana sa Binaṅara te Tamasa, meke sa pozana e Zisu Karisito, si ta papitaiso sari doduru. ¹³ Se Saimone ba va hinokaria tugo meke ta papitaiso. Beto asa si lulia lamae sa se Pilipi, na magamagasa ni sa sari na tinavete variva magasadi, pu dogori sa koe Pilipi.

¹⁴ Avoso nia rina apositolo pa Zerusalema, sapu ele va hinokaria rina tie pa Sameria sa Inavoso Leana, ke garunu la ni rini sari Pita e Zone. ¹⁵ Meke sipu kamo pa popoa Sameria sari kara, si varavara ni ri kara sarini pu va hinokara, pude di vagia sa Maqomaqo Hope, gua.

† 8:1-3 TTA 22:4-5, 26:9-11 †† Se Pilipi hie si keke tie pu ta vizatana (TTA 6:5) pude kopu ni na va hihia i sari na poata koari na naboko.

¹⁶ Sina ta papitaiso mo pa pozana e Zisu sa Baṅara si arini, ba lopu ele vagia rini sa Maqomaqo Hope. ¹⁷ Ke va oponi limadi ri Pita e Zone si arini, meke tiqe vagia rini sa Maqomaqo Hope.

¹⁸ Dogoria e Saimone sa tie vakuvakutae sapu sari na tie pu va oponi limadi rina apositolo, ari Pita e Zone, si vagia rini sa Maqomaqo Hope. Ke hiva poni ni poata sa sari kara, ¹⁹ meke zama si asa, “Poni nau sa niniraṅira sana, pude saripu va oponi limaqu rau, si kote vagia tugo sa Maqomaqo Hope,” gua si asa.

²⁰ Ba olaṅa la koasa se Pita, “Mamu tava kilasa pa Heli turani sari na mua poata sara! Sina balabala ia goi sapu boka holu nia poata goi sa vinariponi te Tamasa! ²¹ Namu na loke mua hinia hokara si agoi koasa tinavete pu korapa nia gami hie, sina sa bulomu si lopu toṅoto pa kenuna sa Tamasa. ²² Mu kekere koasa kinaleana hie, mamu varavara la koa Sa Baṅara. Hokara kote taleosae sa inokoro kaleana pa bulomu.

²³ Ura gilania rau sapu siṅia na kinonokono sa bulomu, meke korapa ta pusi koasa mua kinaleana si goi,” gua si asa.

²⁴ Meke olaṅa se Saimone, “Varavara nau koasa Tamasa, pude mani lopu ta evaṅa koa rau, gua sapu zama nia goi sana,” gua si asa.

²⁵ Meke sipu beto helahelae vura nia rini sa guguana e Zisu, meke tarae nia rini sa zinama tanisa Baṅara, si kekere pule la dia pa Zerusalema sari kara. Tarae tokele nia rini sa Inavoso Leana tanisa Baṅara, koari na vasivasileana pa Sameria, koasa dia inene pule.

Pilipi meke sa Tie Itiopia

²⁶ Keke mateana te Tamasa si la koe Pilipi, meke zama guahe: “Mu topue ene la gua pa kali matao † koasa sirana sapu ene gua pa Zerusalema, meke la gua pa Qaza,” gua si asa. Na sirana sapu ene gua pa qega si asa. ²⁷ Ke topue la gana se Pilipi. Meke pa korapana sa nana inene la si dogoria sa si keke tie †† Itiopia. Na koimata arilaena si asa, meke na nabulu pu kopu ni sari na tinagotago arilaedi; na qolo na siliva na gua, tanisa baṅara maqota †† pa Itiopia. Sa koimata hie si ele la somana pa vinahesina sa Tamasa pa Zerusalema. ²⁸ Na korapa koi pule nana pa nana totopili. Meke habotu titiro tokelia sa sa kinubekubere tanisa poropita Aisea. ²⁹ Meke zama ia sa Maqomaqo Hope se Pilipi, “La, mamu ene kapae tata koasa totopili sana,” gua si asa.

³⁰ Ke haqala tata la koasa totopili se Pilipi, meke avosia sa sapu korapa tiroa sa sa kinubekubere tanisa poropita Aisea, ke nanasa la ia sa, “Gilania tugo goi ginuana sapu gua korapa tiroa goi sana?” gua se Pilipi.

³¹ Meke olaṅa sa tie, “Vegua meke kote boka gilania rau, be loke tie va bakalia koa rau?” gua si asa. Ke

† Kali mataona be tia la pa kali gasa rimata. †† Sa tie Itiopia hie si na tie ta puzalana. Pa tinarae tadi na tie Ziu si lopu tava malumu sa tie ta puzalana pude somana pa korapa Zelepade, ba Zisu si va malumi sari doduru tie pu va hinokara. †† Sa zinama baṅara maqota koari na tie pa Itiopia si Kadesi.

tiokia sa se Pilipi pude la suraṅa luli koasa pa totopili.

³² Sa kinubekubere te Aisea sapu tiroa sa si guahe:

“Kekeṅoṅo gua tugo na sipi *d* si Asa,
sapu ta turaṅa la pude tava mate,
meke gua tugo na lami pa kenuna sa tie kotokoto sipi
si Asa,

sapu lopu hite kulu,
lopu hite zama nia Sa si keke zinama. †

³³ Tava kurekure si Asa koari na ṅinovaṅovala,
meke lopu ta tokae totonona ta pitu hoboro si Asa.
Esei boka zama nia sa ginore tuti Tanisa?

Ura ta vagi taloa pa pepeso sa nana tinoa,” gua.

³⁴ Meke nanasia sa tie se Pilipi, “Esei si gunia sa
poropita hie? Telena mo? Ba keke votiki tie tu?” gua si
asa. ³⁵ Meke tiqe vivinei se Pilipi koa sa. Podalae nia sa
sa vivinei koasa tiniro pu tiroa sa tie, meke va bakala la
nia sa koasa sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu.

³⁶ Meke pa korapana la sa dia inene pa siraṅa, si
kamo a ri kara si keke vasina sapu koa ia sa kolo, ke
zama la koe Pilipi sa tie, “Ego, hie si sa kolo. Vegua,
lopu boka ta papitaiso si rau?” gua si asa. ††

³⁸ Meke va nosoa sa tie sa totopili, ke gore la pa kolo
sari kara Pilipi, meke papitaiso ia Pilipi si asa. ³⁹ Sipu
popa sage pule mae pa kolo sari kara, si hinoṅa turaṅa
taloa nia sa Maqomaqona sa Baṅara se Pilipi, ke lopu
dogoro pulea sa tie si asa, ba hola taloa nana sa tie.
Qetuqetu hola si asa. ⁴⁰ Ba se Pilipi si la kamo tu pa
popoa Asidodi *d*. Meke ene tarae nia sa sa Inavoso
Leana koari doduru vasileana osolae kamo tu pa
Sizaria.

Sa Kinekere Te Saula (Tinavete 22:6-16, 26:12-18)

9 Ba se Saula si korapa hoda la ia tu sa nana
zinama va matamatagutu pude va matei sari na
disaepeli tanisa Baṅara. La si asa koasa ṅati hiama
kenukenue, ² meke tepa vagi sa sari na leta la koari na
koimata koari na sinaqoqi pa Damasikasi, pude be
dogori sa sarini pu lulia sa Siraṅa tanisa Baṅara,
palabatu meke barikaleqe, si pude mani tuqe vagi,
meke pusi la ni pa Zerusalema, gua.

³ Ba pa korapana sa nana inene la pa Damasikasi,
sipu tata kamo la ia sa sa vasileana, si malara va
hodaka mae pa Maṅauru si keke kalalasa ṅinirana,
meke gona la koa sa. ⁴ Hoqa gore nia pa pepeso si asa,
meke avosia sa si keke mamalaiṅi sapu zama guahe:
“Saula, Saula, na vegua ke ṅoṅovalau goi?” gua.

⁵ Meke nanasa la se Saula, “Baṅara, esei si Goi?” gua
si asa.

Meke olaṅa sa Baṅara, “Arau Zisu tugo, sapu korapa
ṅoṅovalau goi. ⁶ Ego, turu, mamu la koasa vasileana
Damasikasi, meke vasina tu si kote ta tozi nia goi gua
sapu kaqu tavetia goi,” gua se Zisu.

⁷ Sari doduru pu luli koe Saula si turu noso, meke
lopu hite kulu. Ura avosia mo rini sa mamalaiṅi, ba
lopu ta dogoro sa tiena. ⁸ Meke turu sage se Saula,
meke va vaṅuni matana gua, si lopu boka dodogorae
si asa, ke taṅinia mo rini limana, meke turaṅa la nia pa
Damasikasi. ⁹ Ka ṅeta rane si lopu dodogorae se Saula,
meke lopu hite hena na napa si asa.

¹⁰ Ego, pa Damasikasi si koa nana si keke disaepeli,
pozana si e Ananaeasi. Meke zama koa sa sa Baṅara
pa korapa nana dinogodogorae, “Ananaeasi,” gua si
Asa.

“Hiera si rau Baṅara,” gua se Ananaeasi.

¹¹ Meke zama la koa sa sa Baṅara, “Mamu ene la gua
pa siraṅa sapu pozana ‘Siraṅa Toṅoto.’ Mamu la koasa
vetu te Ziudasi, mamu la nanasa nia si keke tie mae
guana pa Tasisi, pozana si e Saula. Korapa varavara si
asa. ¹² Meke ele dogoria sa pa nana dinogodogorae si
keke tie pozana si e Ananaeasi, sapu nuquru la pa vetu
vasina koasa, meke va opo nia limana sa si asa, pude
mani dodogorae pule,” gua.

¹³ Ba olaṅa la se Ananaeasi, “Baṅara, soku tie ele
tozia guguana sa tie sana, sapu ṅoṅovala sisigiti i sa
sari na tie Tamugoi pa Zerusalema. ¹⁴ Meke sapu mae
nia sa hie, si na vagi ṅiniraṅira si asa koari na ṅati
hiama, pude pusi vagi sari doduru pu vahesigo,” gua.

¹⁵ Ba olaṅa sa Baṅara, “Mu la, ura ele vizatia Rau si
asa pude tarae nia sa Pozaqu koari na tie Zenitailo,
koari na dia baṅara, meke koari na tie Izireli. ¹⁶ Meke
kote va dogoro ni Rau koa sa sari doduru gua pu kote
ta sisigiti ni sa pa ginuaqu Rau,” gua sa Baṅara.

¹⁷ Ke topue la se Ananaeasi, meke la kamo sa sa
vetu vasina koa se Saula. Meke va opo nia limana sa se
Saula, meke zama se Ananaeasi, “Saula, tasiq, sa
Baṅara Zisu sapu vura koa goi pa siraṅa totonona korapa
ene mae goi, si garunu mae nau koa goi si rau, pude
va opo nigo limaqu, pude mu dodogorae pule, meke
pude mu ta siṅie nia sa Maqomaqo Hope,” gua si asa.

¹⁸ Pa totonona tugo asa si hoqa palae si keketona sapu
kekeṅoṅo gua na kapu igana pa matana e Saula, meke
tiqe dodogorae pule, ke turu si asa, meke ta papitaiso.

¹⁹ Beto asa si tiqe henahena si asa, meke ṅinira pule.

Tarae se Saula pa Damasikasi

Koa paki se Saula kaiqa rane koari na tie te Zisu pa
Damasikasi. ²⁰ Meke la si asa koari na sinaqoqi *d*, meke
podalae tarae nia sa sapu e Zisu si na Tuna Tamasa,
gua.

²¹ Meke magasa sari doduru pu avosona sa, meke
zama, “Lopu asa tu sa tie sapu ṅoṅovaladi sari na tie
pu vahesia se Zisu pa Zerusalema? Lopu asa tu si mae
nia sa, pude pusi vagi sari na tie te Zisu, meke turaṅa
la ni koari na ṅati hiama?” gua si arini.

²² Ba ṅinira lala nana tu sa tinarae te Saula, meke va
pupuhi sa sari na tie Ziu pu koadi pa Damasikasi koari
na nana vina sosode, sapu e Zisu tugo sa Karisito.

²³ Meke sipu hola soku rane, si kuhana nia ri na tie
Ziu pude va matea se Saula. ²⁴ Ba kaiqa tie si tozi vura

† 8:32 Ais 53:7-8 †† Sari na zinama hire si soto la koari kaiqa
Kinubekubere Hope pukerane, ³⁷

nia koe Saula sa dia kinuhana. Kopu totoko ni rini sari na sasada barana sa vasileana, boŋi na rane, pude va matea gana gua. ²⁵ Ba turaŋa ri nana disaepeli se Saula keke boŋi, meke va vuraia pa keke lopana sa gobana sa vasileana, meke va isu gore rini pa keke huneke nomana.

Koa pa Zerusalem se Saula

²⁶ Meke sipu la pa Zerusalem se Saula, si podekia sa pude la somana koari na tie te Zisu. Ba matagutu nia rini si asa, sina lopu va hinokaria rini sapu keke koari na tie te Zisu si asa. ²⁷ Ke la se Banabasi koasa, meke turaŋa la nia koari na apositolo. Va bakalia Banabasi koa rini sapu tutuvia Saula se Zisu pa siraŋa, meke sapu ele zama koasa se Zisu. Tozia tugo sa koa rini, sapu gua ele tarae va mataqara nia Saula pa Damasikasi sa pozana e Zisu. ²⁸ Gua asa, ke tiqe koa somana koa rini se Saula, meke ene la mae pa popoa Zerusalem, meke tarae va mataqara nia sa sa pozana sa Baŋara. ²⁹ La zamai, na tokei sa sari na tie Ziu pu zama nia sa zinama Quriki, ba podekia rini pude va matea si asa. ³⁰ Totoso avoso nia ri na tie te Zisu sapu gua asa, si turaŋa gore la nia rini pa Sizaria se Saula, meke va taloa la ia rini pa Tasisi si asa.

³¹ Gua asa, ke loke ŋinovaŋovala si koa koasa ekelesia pa doduruna Ziudia, Qaleli, meke pa Sameria. Niŋira meke toqolo va noma sa ekelesia pa korapa tinokae tanisa Maqomaqo Hope, meke toa sa ekelesia pa korapa pinamaŋana sa Baŋara.

La pa Lida meke pa Zopa se Pita

³² Totoso ene la mae se Pita pude hopiki ni sari tie te Tamasa koari hopeke vasidi, si la si asa pa vasileana Lida. ³³ Meke la dogoria sa vasina si keke tie pozana si e Aeneasi, sapu mate kaiqa kukuru tinina. Ka vesu vuaheni si eko la mo pa teqe si asa. ³⁴ Meke zama la ia Pita si asa, "Aeneasi! Ele salaŋigo Zisu Karisito si goi. Tekulu, mamu va tana ia sa mua teqe," gua si asa. Meke pa totoso asa si ta salaŋa se Aeneasi, ke tekulu si asa. ³⁵ Sipu dogoria rina tiena sa vasileana pa Lida, meke pa raratana Saroni sapu gua ta evaŋa, si va hinokaria rini sa Baŋara.

³⁶ Meke koa nana pa vasileana Zopa si keke barikaleqe sapu somana va hinokaria se Zisu, pozana si e Tabita. (Sa pozana sa pa zinama Quriki si e Dokasi †.) Doduru totoso si taveti sa sari na tinavete leadi, meke hoke variponi koari na tie malaŋa. ³⁷ Pa totoso asa si moho se Tabita meke mate, ke huvea rini sa tinina, meke va ekoa rini pa lose panaulu. ³⁸ Sina lopu seu pa Zopa sa vasileana Lida, ke sipu avoso nia rina tie te Zisu sapu se Pita si koa nana pa Lida, gua, si garunu la ni rini si karua tie, meke zama koe Pita, "Tataru ni gami mamu tuturei mae koa gami pa Zopa," gua si arini. ³⁹ Ke luli se Pita koari kara. Totoso kamo rini si turaŋa sage la nia rini si asa koa sa lose panaulu.

† *Ginuana sa zinama Dokasi meke Tabita sina kurukuru sapu pozana "dia".*

Meke turu varigara la koe Pita sari doduru nabonaboko, kabo si arini, meke va dogoro ni rini koa sa sari na poko doduru, meke kaiqa poko pule saripu piti i e Dokasi, toতোসো toana si asa. ⁴⁰ Ba hitu vura ni e Pita sari doduru, meke kokotuŋu gore si asa, meke varavara. Beto asa, si taliri la si asa koasa barikaleqe matena, meke zama ia sa, "Tabita, tekulu!" gua si asa. Va vaŋuni sa sari matana, meke sipu dogoria sa se Pita, si tekulu si asa. ⁴¹ Meke taŋini vagia Pita sa limana meke toka nia sa pude turu sage si asa pa nenena. Beto, si tioki sa sari kasa nabonaboko meke sari doduru tie te Zisu pule, meke va dogoro nia sa koa rini si asa, sapu ele toa pule tu. ⁴² Sa inavosona sa si ene pa doduruna sa vasileana pa Zopa, meke soku tie si va hinokaria sa Baŋara. ⁴³ Meke koa paki pa Zopa soku rane se Pita, koa keke tie tavetavete kapu kurukuru, pozana si e Saimone.

Pita meke Koniliasi

10 Meke koa nana pa Sizaria si keke koari na koimata tana keke qeto minate varipera tadi na tie Roma, sapu ta pozae na "Puku minate varipera pa Itali". ² Na tie soto va nabu koa sa Tamasa, meke pamaŋa nia meke vahesia sa meke sari nana tamatina sa Tamasa. Hoke varitokae si asa koari na tie malaŋa, meke na tie varavara tugo si asa. ³ Keke rane, padana ŋeta koloko veluvelu, si dogoro bakalia sa si keke mateana te Tamasa sapu mae zama koasa, "Koniliasi," gua si asa.

⁴ Meke pa nana minatagutu si doŋo la se Koniliasi, meke zama, "Baŋara, na sa si hiva nia Goi koa rau?" gua si asa.

Meke olaŋa la sa mateana, "Sari na mua vinaravara, na mua tinavete leadi koari na tie malaŋa, si ele avosi, na dogori sa Tamasa, ke korapa ta balabala koa Sa si goi. ⁵ Ke mamu garunu la tie pa Zopa, pude la turaŋa mae nia si keke tie vasina, pozana e Saimone Pita. ⁶ Koa nana si asa pa vetu tana keke tie tavetavete kapu kurukuru, sapu e Saimone pozana. Sa nana vetu si tata pa masa," gua sa mateana. ⁷ Meke sipu taluarae sa mateana pu zama koe Koniliasi, si tioko vagi sa si karua nana nabulu, meke keke solodia pu somana la aqa ginarunu koasa. Sa solodia asa si hoke vahesia tugo sa Tamasa. ⁸ Tozi ni Koniliasi sari doduru tiŋitoŋa gua pu zama ni sa mateana koasa, meke tiqe garunu lani sa si arini pa Zopa.

⁹ Meke pa koivugona, sipu korapa ene la rini pa siraŋa, sapu tata kamo pa Zopa, si sage la pa batu vetu se Pita pa manege rua koloko, pude la varavara. ¹⁰ Ovia se Pita, ke hiva henahena. Ba sipu korapa va namanama ginani sarini, si dogoria sa si keke dinogodogorae. ¹¹ Dogoria sa sapu ta tukele sa maŋauru. Meke keketona sapu guana keke vaqara poko nomana, si isu nana koari ka made iiona, meke gore mae kamo pa pepeso. ¹² Voi pa korapana sa vaqara asa sari doduru votivotiki kurukuru ŋame, na noki, meke na kurukuru tapuru. ¹³ Meke zama la si

keke mamalaini, "Pita, turu, mamu va matei si hire, mamu henai," gua.

¹⁴ Ba olaña se Pita, "Lokari Bañara, namu lopu ele hite henai rau sari na ginani bonidi gua hire," gua si asa.

¹⁵ Meke zama sa mamalaini pa vina rua totošo, "Mu lopu poza ni bonidi saripu ele va via i Rau," gua si Asa.

¹⁶ Ka ñeta totošo si ta evaña sapu gua asa, meke tiqe ta hena sage pule pa mañauru sa vaqara poko asa.

¹⁷ Meke sipu korapa nunala nia Pita ginuana sa nana dinogodogorae, si la nanasa hata nia ri kasa pu garuni e Koniliasi sa vetu vasina koa se Pita, ke la turu si arini pa sadana sa bara koasa vetu. ¹⁸ Titioko si arini, meke nanasa, "Vegua koa nana tani si keke tie pozana e Saimone Pita?"

¹⁹ Sipu korapa podekia Pita pude gilania ginuana sa nana dinogodogorae, si zama la koa sa sa Maqomaqo Hope, "Pita, ka ñeta tie si korapa hata igo. ²⁰ Tuturei turu, mamu gore la tutuvi. Mu lopu koromu, ba mamu luli koa rini, ura Arau garunu atu ni si arini," gua si Asa.

²¹ Ke gore la se Pita koari kasa, meke zama, "Arau mo sapu nanasa hata nau gamu. Vegua, nasa sa ñatina sa mia minae?" gua si asa.

²² Meke olaña sarini, "Gami si ta garunu koe Koniliasi, sa koimata tadi na tie varipera, pude mae koa goi. Keke tie leana si asa, sapu hoke vahesia sa sa Tamasa, meke ta pamañaena si asa koari doduru tie Ziu. Keke mateana te Tamasa garunia si asa pude mae hata igo si goi, pude la pa nana vetu, meke pude mani va avosi, gua saripu kaqu la zama ni goi, gua," gua si arini. ²³ Ke tioko va nuquri e Pita si arini, pude koa paki koa sa pa keke boni.

Meke pa koivugona si taluarae se Pita, meke luli koa rini. Kaiqa rina tie te Zisu pa Zopa, ba somana luli tugo koe Pita. ²⁴ Pa koivugona, si la kamo si arini pa Sizaria, vasina korapa aqa se Koniliasi, meke sari kasa turañana, na nana baere pu ele ruvati sa. ²⁵ Meke sipu tata nuquru la pa vetu se Pita, si la kokotuñu pa nenena sa meke todoño va lavatia Koniliasi si asa.

²⁶ Ba zama la se Pita koasa, "Mu turu, ura na tie mo si rau," gua si asa.

²⁷ Vivinei se Pita koa sa meke nuquru la pa vetu, meke dogoria Pita sapu soku hola sari tie pu korapa varigara aqa. ²⁸ Ke zama la koa rini se Pita, "Ele gilana valeania mia gamu sapu hopena pa tinarae tamigami na tie Ziu si pude keke tie Ziu si la koa somanae, babe ene la hopiki nia si keke tie pa votiki butubutu. Ba ele va dogoro nau sa Tamasa, sapu lopu kaqu poza nia boni, na kaleana rau si keke tie. ²⁹ Gua asa, ke sipu mae hata au gamu, si lopu hite koroqu si rau pude mae. Ke kamahire si hiva gilania rau, gua meke mae hata au gamu si rau," gua se Pita.

³⁰ Meke zama se Koniliasi, "Ka ñeta rane ele hola, pa ñeta koloko totošo gugua tugo hie, si koa varavara si rau pa qua vetu, meke vura mae turu va hodaka pa kenuqu rau si keke mateana sapu pokopoko keoro ñedala. ³¹ Zama si asa, 'Koniliasi, ele avosi Tamasa sari mua vinaravara, meke ele gilani na balabala i tu Sa sari

na mua vinaritokae koari pu malaña; ³² ke mamu garunu la tie pa Zopa, pude la hata ia si keke tie vasina, pozana e Saimone Pita. Koa nana si asa pa vetu tana keke tie tavetavete kapu kurukuru, pozana si e Saimone. Tata pa masa sa nana vetu,' gua si asa.

³³ Gua asa, ke tuturei garunu atu tie si rau pude hata igo, meke leana hola sapu boka mae si agoi. Ke hire si gami doduru; ele mae varigara pa kenuna sa Tamasa pude va avosia, sapu gua garunu nigo sa Tamasa pude mae tozia koa gami," gua se Koniliasi.

Sa Zinama te Pita

³⁴ Meke podalae zama se Pita, "Kamahire tu tiqe gilania rau sapu koe Tamasa si kekeñoño mo si gita doduru tie. ³⁵ Sari doduru tie pu pamaña nia na vahesia sa Tamasa, meke evañi rini gua saripu toñošo, si qetuqetu ni Sa pude poza ni Nana tie si arini. ³⁶ Ele gilania mia gamu sa tinarae sapu garunu la nia sa Tamasa koari na tie Izireli, sapu sa inavosona sa binule koe Zisu Karisito, sa Bañara tadi doduru tie. ³⁷ Meke ele gilania mia gamu sapu gua ta evaña pa popoa tadi na tie Ziu, podalae pa Qaleli pa mudina sapu tarae nia e Zone Papitaiso sa pinapitaiso. ³⁸ Meke ele gilania mia tugo gamu se Zisu pa Nazareti, sapu ele va siñi nia Maqomaqo Hope, meke ñinirañira sa Tamasa. Meke sapu ene la mae si Asa, meke taveti Sa sari na tinavete leadi, meke salañi Sa saripu ta ñoñovala koari na tomate kaleadi, sina koa koa Sa sa Tamasa. ³⁹ Gami si na tie pu dogoro soti sari doduru tiñitona pu evañi Sa pa Zerusalem meke koari doduru vasina pule pa popoa tadi na tie Ziu, osolae poka nia na va matea rini si Asa pa korosi. ⁴⁰ Ba pa vina ñeta rane si va turu pulea Tamasa si Asa pa minate, meke vata dogoro pulea Tamasa si Asa koa gami. ⁴¹ Lopu pa doduru tie si vura Sa, ba koa gami mo pu ele vizata gami sa Tamasa, pude na tie va sosode. Gami si hena na napo turaña si Asa, sipu toa pule si Asa pa minate. ⁴² Meke garunu gami Sa si gami, pude la tarae koari na tie, meke pude tozi vura nia koa rini sapu Asa tugo sapu ele vizatia sa Tamasa, pude na tie varipitui koari na tie toadi meke matedi. ⁴³ Sari doduru poropita si huhukia mo si Asa pa dia zinama, sapu sari doduru pu va hinokaria si Asa, si kaqu taleosae sari na dia sinea pa korapa ñinirañira tanisa pozana Sa," gua se Pita.

Vagia rina Zenitailo sa Maqomaqo Hope

⁴⁴ Sipu korapa zama se Pita, si ta kamoe nia ri doduru pu avavoso koasa tinarae sa Maqomaqo Hope. ⁴⁵ Meke magasa hola sari na tie Ziu pu va hinokaria se Zisu, saripu lulidi mae koe Pita pa Zopa, sina dogoria rini sapu koari na Zenitailo, ba variponi nia tugo Tamasa sa Maqomaqo Hope. ⁴⁶ Ura avosi rini sari na tie Zenitailo sapu zama pa votiki vinekala, meke vahesia rini sa Tamasa. Ke zama se Pita, ⁴⁷ "Sari kasa tie hire si vagia rini sa Maqomaqo Hope, gua putaputa tugo mo sapu ta evaña koa gita. Ke vegua? Sei kote

boka hukati si arini pude ta papitaiso?" gua si asa. ⁴⁸ Ke gua asa, si tozini Pita si arini pude di ta papitaiso pa korapa pozana e Zisu Karisito. Meke sipu beto saripu gua hire, si tepa ia rini se Pita pude koa paki koa rini kaiqa rane.

Tozia Pita pa Zerusalemata sapu gua Ta Evažā

11 Beto asa si avoso nia rina apositolo, meke rina tie te Zisu pa doduruna Ziudia, sapu ele va hinokaria ri kaiqa tie Zenitailo d sa zinama te Tamasa. ² Gua ke totososage la se Pita pa Zerusalemata, si arini pu va egoa sapu sari na tie Zenitailo pu va hinokaria sa zinama te Tamasa meke kekere, si kaqu ta magu, gua, si tokea rini se Pita. Zama si arini, ³ "Na vegua ke la si goi koari na tie pu lopu ta magudi, meke somana henahena koa rini?" gua si arini. ⁴ Meke va bakala valeania Pita koa rini podalae pa podalaena sapu gua ta evażā.

⁵ Zama si asa, "Totoso korapa varavara rau pa vasileana Zopa, si dogoria rau pa keke dinogodogorae si keketoņa nomana, guana vaqara poko. Tava isu gore mae pa maņauru si asa koari ka made iiona, meke mae gore kamo pa kapaqu. ⁶ Meke sipu la hopiki nia rau, si dogori rau pa korapana sari na kurukuru ņame made nene, na kurukuru pinomodi, na noki, na kurukuru tapuru. ⁷ Meke avosia rau si keke mamalaiņi sapu zama mae guahe koa rau, 'Pita! Turu, mamu va matei si hire, mamu henai,' gua.

⁸ Ba olaņa la si rau, 'Lokari Baņara, namu lopu ele hite henai rau sari na ginani bonidi gua hire,' gua si rau.

⁹ Ba zama pule tugo sa mamalaiņi pu maena pa Maņauru, 'Mu lopu poza ni bonidi saripu ele va via i Rau,' gua. ¹⁰ Ka ņeta totososage ta evażā sapu gua asa, meke tiqe ta hena sage pule la pa Maņauru sa vaqara poko asa. ¹¹ Meke pa totososage tugo asa si mae kamo mo pa vetu pu koa ia rau sari ka ņeta tie pu garunu mae ni e Koniliasi pa Sizaria. ¹² Zama au sa Maqomaqo Hope si rau pude lopu koroqu, ba luli la mo koa rini. Ke ari ka onomo tasiq hire pu va hinokaria se Zisu si luli au, meke la nuquru si gami pa vetu te Koniliasi. ¹³ Meke tozini gami Koniliasi, sapu dogoria sa si keke mateana turu nana pa nana vetu, meke zama la koa sa, 'Koniliasi, mu garunu la tie pa vasileana Zopa, pude la hata mae nia si keke tie pu koa vasina, pozana e Saimone Pita. ¹⁴ Asa tu kote atu tozia koa goi sa inavoso sapu kote ta harupu nia agoi, meke sari doduru tie pu koa pa mua vetu,' gua. ¹⁵ Meke sipu korapa zama rau koa rini, si kamo mo koa rini sa Maqomaqo Hope, gua putaputa tugo sapu kamo koa gita pa pinodalaena. ¹⁶ Ke tiqe balabala ia rau sapu gua zama nia sa Baņara, sapu guahe: 'E Zone si papitaiso nia sa kolo, ba gamu si kote ta papitaiso nia sa Maqomaqo Hope,' gua. ¹⁷ Ke bakalana mo sapu e Tamasa si ponia koari na tie Zenitailo sa vinariponi sapu kekeņoņo puta gua mo pu ponini gita Sa, totososage va hinokaria gita se Zisu Karisito sa Baņara. Ke Esei si

arau pude va karia gua sapu evażā sa Tamasa?" gua se Pita.

¹⁸ Meke sipu avosia rini sapu gua asa, si beto mo tokea rini se Pita, ba vahesia rini sa Tamasa, meke zama guahe: "Uve! Sari na tie Zenitailo, ba poni totososage tugo Tamasa pude kekere meke vagia sa tinoa," gua si arini.

Sa Ekelesia pa Anitioki

¹⁹ Ego, kaiqa rina tie pu va hinokaria se Zisu sapu ta ņoņovalata pa totososage tava mate se Sitivini, si ta hurakatae la mae koari na popoa pu kamo la gua pa Ponisia, Saeparasi, meke pa Anitioki; meke la tarae nia rini sa Inavoso Leana koari na tie Ziu mo. ²⁰ Ba kaiqa rina tie Saeparasi, meke pa Saerini pu va hinokaria se Zisu, si la pa Anitioki meke tozia tugo koari na tie Zenitailo, sa Inavoso Leana koasa gugua e Zisu sa Baņara. ²¹ Sa ņiniraņira te Tamasa si koa koa rini, ke soku hola sari tie si va hinokaria, meke lulia rini sa Baņara.

²² Meke kamo la koasa ekelesia pa Zerusalemata sa inavoso hie, ke garunu la nia rini pa Anitioki se Banabasi. ²³ Meke sipu la kamo se Banabasi pa Anitioki, meke dogoro sotia sa sa tinavete tanisa tataru variharupi te Tamasa koari na tie, si qetu hola si asa, ke sovuti sa si arini pude di soto va nabu doduru totososage koasa Baņara pa dia rinaņerane. ²⁴ Keke tie leana se Banabasi, sapu ta siņie nia sa Maqomaqo Hope, meke na tie ņinira pa nana rinaņerane. Ke soku hola tie si tava kekere la koasa Baņara.

²⁵ Beto asa si hola latu pa Tasisi se Banabasi pude la hata ia se Saula, gua. ²⁶ Meke sipu dogoria sa se Saula, si turaņa la nia sa pa Anitioki, meke keke doduru vuaheni si koa turaņa ari karua sa ekelesia vasina. Variva tumatumae sari kara koari soku tie vasina. Pa Anitioki tugo si ta pozae kekenu "Tie te Karisito" saripu va hinokaria se Zisu.

²⁷ Pa totososage asa si taluaraedi mae pa Zerusalemata sari kaiqa poropita, meke la pa Anitioki. ²⁸ Keke rina poropita arini si e Aqabasi. Pa ņiniraņira tanisa Maqomaqo Hope si turu meke korokorotae nia sa, sapu keke soņe nomana si kote ta evażā koari na popoa pu kopu ni sa qinavuna Roma, gua. Meke ele ta evażā tugo si asa pa totososage pu koa ņati baņara pa Roma se Kolodiasi. ²⁹ Ke variva ego nia rina tie te Zisu pa Anitioki si keke binalabala pude hopeke arini si vekoa gua sapu bokaia rini, pude toka ni sari na tasidia koe Karisito pu koa pa Ziudia, gua. ³⁰ Tavetia rini si hie, meke va paleke ni rini sari na dia vinariponi koari Banabasi e Saula, pude la vala i koari na koimata tadi na tie te Zisu pa Zerusalemata.

Va Matea Herodi se Zemisi

12 Meke tata pa totososage tugo asa si tuqe vagi sa baņara Herodi d se Zemisi meke sari kaiqa tiena sa ekelesia pude ņoņovalata, ² meke garuni sa sari nana

† 11:16 TTA 1:5

†† 11:19 TTA 8:1-4‡ 11:28 TTA 21:10

solodia meke la kupa nia magu ruana se Zemisi, sa tasina e Zone. ³ Meke totošo dogoria e Herodi sapu qetu nia rina tie Ziu sapu gua tavetia sa, si la vata pusia pule sa se Pita. Ta evaᅇa si hie pa totošo vinarigara pude hena ia sa bereti loke Isitina. ⁴ Sipu tuqe vagia sa se Pita, si la vekoa sa si asa pa vetu varipusi. Meke luara vala sa si asa koari ka made puku solodia pa vetu varipusi pude kopu nia. Hopeke ka made tie si keke pukuna. Hiva nia Herodi si pude pa mudina sa Inevaᅇa Pasova *d* si kote ta pitu se Pita pa kenudi rina tie, gua. ⁵ Ke ta kopue veko mo pa vetu varipusi se Pita. Ba sa ekelesia si korapa varavara toka sisigiti la nia koe Tamasa si asa.

Ta Rupaha pa Vetu Varipusi se Pita

⁶ Pana boni, sipu lopu ele kamo sa koivugona totošo kaqu ta pitu se Pita, si puta si asa pa varikorapadi ri karua solodia pu kopu totoko nia, meke ta pusie karua seni tugo si asa. Koa dia tugo sari na solodia pu kopu pa sasadana sa vetu varipusi. ⁷ Meke vura va hodaka la si keke mateana tanisa Baᅇara, ke kalalasa sa korapa losena sa vetu varipusi. Zotia sa mateana sa kali tinina e Pita, meke va vaᅇunia sa, meke zama, "Tuturi tekulu!" gua si asa. Meke hoqa palae sari na seni koari na limana e Pita.

⁸ Meke zama sa mateana, "Mu va nabua sa mua belete, mamu va sagei sari na mua sadolo," gua si asa. Ke tavete gua tugo se Pita. Meke zama pule tugo sa mateana, "Mu va sagea sa mua poko hade, mamu luli au," gua si asa. ⁹ Ke lulia Pita si asa, ba lopu gilania Pita sapu na tiᅇitoᅇa hinokara si korapa evaᅇia sa mateana koa sa. Balabala ia Pita si hokara keke dinogodogorae mo si dogoria sa, gua. ¹⁰ Ene hola nia ri kara sa puku tie kopu vinateke, meke la hola nia pule sa vina rua, meke tiqe la kamo ri kara sa sasada aeana sapu vura la pa vasileana nomana. Meke ta tukele telena sa sasada, ke vura taloa dia sari kara. Meke sipu ene gore la ri kara pa siraᅇa, si murimuri taloa nana sa mateana koe Pita.

¹¹ Pa totošo tu asa si tiqe gilania Pita sapu gua ta evaᅇa koa sa, ke zama si asa, "Koi, tiqe kamahire tu tumae nia rau sapu hinokara sa Nana mateana tu si garunu mae nia sa Baᅇara pude harupau si arau koasa ᅇiniraᅇira te Herodi, meke koa ri doduru ginugua pu korapa hiva ni rina tie Ziu pude vata evaᅇi," gua si asa.

¹² Totoso gilana valeana ia sa sapu gua asa, si topue ene la si asa pa vetu te Mere sa tinana e Zone Maka, vasina korapa varigara na varavara sari kobi tie. ¹³ La kikia se Pita pa sasada, ke la pude tukelia sa sasada gua si keke nabulu vineki, sapu e Roda pozana. ¹⁴ Sipu avoso gilania sa sa mamalainina e Pita, si qetu va hola si asa. Ke haqala pule, ba lopu tukelia sa sa sasada. La tozia sa koa rini sapu e Pita si korapa turu nana pa sada, gua.

¹⁵ "Ai, pekipeki si goi," gua sarini.

† 12:4 Ekd 12:1-27

Ba toketoke si asa, meke zama, "Lokari, hinokaraqu!" gua si asa.

Ke olaᅇa si arini, "Ego, nana ^{††} mateana mo si isa," gua sarini.

¹⁶ Ba kikia nono la se Pita, ke la tukelia sa sasada gua rini, si turu nana se Pita, ke magasa hola si arini. ¹⁷ Ba va noso la ni limana e Pita si arini, meke tiqe tozi va bakalia sa koa rini, gua meke vata rupahia sa Baᅇara si asa pa vetu varipusi. Beto asa, si garuni Pita si arini pude la tozi nia se Zemisi [‡], meke koa ri doduru tie te Karisito sapu gua ta evaᅇa. Beto asa si taluarae la pule pa keke vasina se Pita.

¹⁸ Pana munumunu si pupuhu sisigiti nia dia rina tie kopu pa vetu varipusi sapu gua ta evaᅇa koe Pita.

¹⁹ Garuni Herodi sari nana tie pude hata ia se Pita, ba lopu boka dogoria rini si asa. Ke tiqe hata va minakia Herodi koari na tie kopu pa vetu varipusi sa ginugua asa, meke garunu nia sa pude va matei sari kasa tie kopu vetu varipusi arini, gua. Beto asa, si ta luarae pa Ziudia se Herodi, meke la koa paki si asa pa Sizaria.

Sa Minate te Herodi

²⁰ Na bugoro ni e Herodi sari na tie pa popoa Taea meke Saedoni, ke la si keke dia puku tinoni tadi kasa pude dogoria se Herodi. Ba kekenu si la baere pakia tu rini se Balasitasi, sa tie kopu koasa vetu baᅇara te Herodi, pude tokani, gua. Beto asa, meke tiqe la tepa ia sa vinaribulei koe Herodi gua, sina sari na dia popoa si hoke la vagivagi ginani mo koari na popoa pu koa pa kinopu te Herodi.

²¹ Meke sipu kamo sa rane ta mutina, si va sagei Herodi sari nana poko baᅇara, meke la habotu si asa pa nana habotuaᅇa baᅇara, meke tiqe zama koari na tinoni. ²² Velavela sari na tinoni, meke zama, "Na tamasa mo si zama hie, lopu na tie!" gua si arini. ²³ Meke pa totošo tugo asa si la sa mateana te Tamasa meke va mohoa se Herodi, sina lopu va lavatia sa sa Tamasa. Ke ganina na nokinoki sa tinina, meke mate si asa.

²⁴ Ba sa zinama te Tamasa si ta tarae hoda la, meke soku lala dia saripu avosia meke lulia si asa.

²⁵ Meke sipu va hokotia ri Banabasi e Saula sa ᅇatina sa dia inene pa Zerusalem si taluarae pule taloa sari kara. Meke turaᅇia rini se Zone Maka.

Ta Vizata meke Ta Garunu Taloa sari Banabasi e Saula

13 Koasa ekelesia pa Anitioki si koa dia si kaiqa poropita, meke na tie variva tumatumae pa zinama te Tamasa. Arini sari Banabasi, e Simione sapu poza nia "tie muho" rini, meke e Lusiasi sa tie pa Saerini, e Manaeni sapu ta pausuna meke noma sage turaᅇia se Herodi *d*, meke se Saula. ² Totoso va madi si arini pa ginani, meke vahesia rini sa Baᅇara, si zama sa Maqomaqo Hope koa rini, "Mi vizata vata kalei sari Banabasi e Saula, pude la tavetia sa tinavete sapu ele

†† Balabala ia ri kaiqa tie sapu keke mateana si kopu ni hopeke tie te Tamasa. ‡ Zemisi sa tasina Karisito.

poni ni Rau," gua si Asa. ³ Ke sipu beto madi pa ginani meke varavara rini, si va oponi limadi rini sari kara, meke tiqe garunu taloa ni.

Banabasi meke Saula pa Nusa Saeparasi

⁴ Meke sipu ta garunu koasa Maqomaqo Hope sari Banabasi e Saula, si la pa Selusia sari kara, meke la suraṅa pa keke vaka tepetepe, meke toka karovo la pa nusa Saeparasi sarini. ⁵ Totoso la hogoto rini pa vasileana Salamisi, pa nusa Saeparasi, si tarae nia ri kara sa zinama te Tamasa koari na sinaqoqi tadi na tie Ziu vasina. Luli koa rini se Zone Maka, pude toka ni pa tinavete.

⁶ Ene karovia rini sa nusa Saeparasi osolae kamoia rini sa vasileana pa Paposi. Vasina si tutuvia rini si keke tie matemateana, pozana si e Ba-Zisu [†] Keke tie Ziu si asa, sapu na poropita kokohana. ⁷ Keke baere soti tanisa Qavuna Seqiasi Paulasi pa nusa Saeparasi si asa. Keke tie bokabokana se Paula. Tioki sa Qavuna hie sari Banabasi e Saula, sina hiva avosia sa sa zinama te Tamasa. ⁸ Ba hukati sa tie matemateana sari kara. Sa pozana sa tie matemateana hie pa zinama Quriki si e Elimasi. Podekia e Elimasi pude hukatia sa Qavuna pude mani lopu tagoa sa vina hinokarana e Karisito, gua. ⁹ Ba se Saula sapu ta pozae Paula, si ta siṅie nia sa ṅiniraṅira tanisa Maqomaqo Hope, ke doṅo toto la ia sa se Elimasi, meke zama la ia sa, ¹⁰ "Na tuna e Setani si agoi! Meke na kana tadi doduru lineana. Siṅia na sinekesekei kaleadi sa mua tinoa, vea lopu kaqu noso hokara si goi pude ṅoṅovalia sa vina tumatumaie hinokara tanisa Baṅara? ¹¹ Sa ṅiniraṅira tanisa Baṅara si kote raza koa goi kamahire, meke kote behu paki si goi, meke lopu kote dogoria goi sa kalalasa," gua se Paula.

Meke behu va hodaka sari matana sa tie, ke hata tie si asa pude taṅinia sa limana meke turaṅia, gua.

¹² Totoso dogoria sa Qavuna gua sapu ta evaṅa, si va hinokara si asa, sina magasa sisigiti nia sa sa vina tumatumaena sa Baṅara.

Gua sapu Ta Evaṅa pa Anitioki pa Popoa Pisidia

¹³ Meke taluarae pa Paposi se Paula, meke saripu luli koasa, meke la pa vasileana Peqa pa popoa Pamipilia. Vasina si ta luarae koa rini se Zone Maka, meke pule la nana pa Zerusalem. ¹⁴ Ba arini si topue ene pa Peqa, meke la kamo pa vasileana Anitioki pa popoa Pisidia. Meke nuquru la habotu pa sinaqoqi tadi na tie Ziu si arini pa rane Sabati. ¹⁵ Meke sipu beto ta tiro sa Tinarae te Mosese, meke sari na kinubekubere tadi na poropita, si tozi la ni rina palabatuna sa sinaqoqi tadi na tie Ziu si arini, meke zama, "Be guana koa nana keke zinama vinaritokae, sapu hiva tozia gamu koa gami, si boka zama kamahire," gua si arini.

¹⁶ Ke gasa turu se Paula, meke va mokomoko ni limana sa sarini meke zama guahe si asa, "Gamu kasa

[†] Sa ginuana sa pozapoza "Ba" pa zinama Hiburu si na "tuna". Soku tie koari na tie Ziu si ta pozae "Zisu". Se "Ba-Zisu" hie si keke tie matemateana.

na tie Izireli, meke gamu na Zenitailo pu va lavatia sa Tamasa, mi avoso mae! ¹⁷ Sa Tamasa tadigita na tie Izireli, si ele vizati sari kasa na tamada pukerane, meke va evaṅae ni keke butubutu lavata Sa si arini, sipu koa si arini pa Izipi. Meke turaṅa vura ni Sa si arini pa Nana ṅiniraṅira lavata. ^{††18} Totoso malohoro si arini pa rinaṅerane koari ka made ṅavulu vuaheni, sipu ene si arini pa qega, ba aqu ni Sa si arini. ^{†19} Va kilasi Sa sari ka zuapa butubutu huporo pa Kenani, meke poni ni Sa sari dia pepeso koari na Nana tie pude na dia tinagotago. ^{††20} Sari doduru ginugua hire si ta evaṅa pa korapadi ri ka made gogoto lima ṅavulu vuaheni.

Beto asa, si va turui Tamasa sari na dia tie varipitui [‡] pude turaṅi, osolae kamoia koe Samuela sa poropita.

^{‡†21} Beto asa, si tepa ia ri na tie si pude va turua si keke dia baṅara, gua. Gua asa, ke va malumu poni Sa se Saula, sa tuna e Kisi pa butubutu te Benisimane. Meke ka made ṅavulu vuaheni si koa baṅara se Saula.

^{‡†22} Mudina sapu va betoa Tamasa se Saula, si hobe la nia Sa se Devita pude koa baṅara. Meke zama guahe sa Tamasa koasa guguana e Devita: 'Ele dogoria Rau sapu se Devita, sa tuna e Zese, sapu kote luli sari hiniva pa buloqu Rau. Sa tie pu kote boka evaṅi saripu gua hiva ni Rau pude taveti sa,' gua. ^{§23} Pa tutina e Devita si ponia Tamasa koe Izireli se Zisu pude na Hinarupu tadi na tie, gua sapu ele va tatara nia Sa.

²⁴ Sipu lopu ele vura mae se Zisu koari na tie, si tarae se Zone koa ri doduru tie Izireli, pude madi kekere meke luara pani sari na dia sinea, meke ta papitaiso. ^{§†25} Meke sipu tata va hokotia e Zone sa nana tinavete ninabulu, si zama si asa, 'Esei tugo guni nau gamu si arau? Lopu arau si Asa sapu kaqu mae! Ba korapa luli mudi mae tu koa rau si Asa, meke pude kokotunu gore pude nabulu nia mo si Asa, na rupahia sa Nana sadolo, ba lopu garoqu rau,' gua se Zone. ^{§††}

²⁶ Gamu kasa turaṅamami pa tutina Ebarahami, meke gamu na tie Zenitailo pu pamaṅa nia sa Tamasa; sa inavosona sa tinaharupu hie, si ta garunu mae pude tadigita. ²⁷ Sari na tinoni pu koa pa Zerusalem, meke sari na dia koimata, si lopu doṅo gilania rini se Zisu, meke sari na kinorokorotae tadi na poropita, saripu hoke ta tiro pa doduru rane Sabati koasa guguana Sa. Ba sipu zutua rini si Asa meke va matea, si va gorevura ia mo rini sapu gua ta korotae koa Sa. ²⁸ Meke lopu boka vagia rini si keke ginugua sea koa Sa, pude zutua, meke va matea si Asa; ba tepa ososo nia rini koe Paelati pude kaqu tava mate tugo si Asa, gua. ^{§†29} Meke sipu ele va gorevura betoi rini sari doduru kinorokorotae pu ta kubere koasa guguana Sa, si va gore vagia rini pa korosi sa tinina Sa, meke la vekoa rini pa lovu. ^{§††30} Ba va turu pulea Tamasa si Asa pa minate. ³¹ Meke soku rane si vura vata dogoro si

^{††} 13:17 Ekd 1:7, 12:51 [‡] 13:18 Nab 14:34; Diut 1:31 ^{††} 13:19 Diut 7:1; Zos 14:1 ^{‡‡} Dia tie varipitui si hoke harupi rini sari na tie koari na dia kana, meke hoke kopu ni rini sari na butubutu Izireli osolae kamo sa totoso tadi na baṅara. ^{‡††} 13:20 Zaz 2:16; 1 Samuela 3:20 ^{‡‡‡} 13:21 1 Samuela 8:5, 10:21 [§] 13:22 1 Samuela 13:14, 16:12; Sam 89:20 ^{§†} 13:24 Mk 1:4; Lk 3:3 ^{§††} 13:25 Mt 3:11; Mk 1:7; Lk 3:16; Zn 1:20,27 ^{§†} 13:28 Mt 27:22-23; Mk 15:13-14; Lk

Asa koa rini pu ele luli somana koa Sa pa Qaleli, meke mae pa Zerusalem. Meke arini sari na tie pu korapa tozi va sosodea si Asa koari na tie Izireli. ¹³² Ke gami hire si mae pude tozia koa gamu sa Inavoso Leana. Sa vina tatara sapu ele tozia Tamasa koari na tiatamada pukerane si ³³ tava gorevura kamahire koa gita kasa na tutidia, totoso va turu pulea Sa pa minate se Zisu. Tava gorevura sapu gua ta kubere pa Sam vina rua, sapu zama guahe:

'Na Tuqu soti si Agoi,
 ̄ninoroi si ta evaṅae
 na Tamamu Goi si Arau,' gua. ††

³⁴ Meke gua pule hie si ta zamae, koasa guguana sapu va toa pulea Tamasa si Asa pa minate, pude lopu kaqu muzi sa tinina:

'Kaqu ponigo Rau sa minana hinokara, meke madina, sapu va tatara nia Rau koe Devita,' gua si Asa. ‡

³⁵ Meke pa keke vasina pule pa Kinubekubere Hope, si gua pule hie si ta zamae:

'Sa Mua Nabulu Hopena, si lopu kaqu va malumia Goi pude muzi tinina,' gua. ††

³⁶ Ba se Devita si ele mate tu, meke ta pomunu turanae koari na tiatamana, meke muzi sa tinina totoso va hokotia sa pa nana ninabuluna sa hiniva te Tamasa pa nana totoso. ³⁷ Ba Asa sapu va turu pulea sa Tamasa pa minate, si lopu hite muzi sa tinina.

³⁸⁻³⁹ Kasa turanamami, hiva tozi va gilani gamu gami si hie; sapu pa korapa pozana e Zisu, si ta tarae koa gamu sa tinaleosaena sa sinea. Meke koasa tie hie, si ari doduru pu va hinokaria si Asa, si kaqu ta rupaha koari na tinazutudi rina dia sinea, sapu lopu boka vagia gamu koa sa Tinarae te Mosese. ⁴⁰ Mi kopu puleni gamu, pude mani lopu ta evaṅa koa gamu gua sapu ta zamae koari na poropita, sapu guahe:

⁴¹ 'Gamu na tie pu va karia sa Tamasa! Mi doṅo mae, mamu magasa meke mate. ††

Ura gua sapu korapa tavetia Rau koa gamu kamahire, si keke tiṅitoṅa sapu lopu kaqu boka va hinokaria gamu.

Meke be atu tozini gamu keke tie,
 ba lopu kaqu va hinokaria tugo gamu!' gua," gua se Paula.

⁴² Meke sipu korapa taluarae dia pa sinaqoqi sari Paula e Banabasi, si ruvati rina tinoni sari kara, pude pule la meke zama pule ni sari ginugua hire pa Sabati maehe, gua. ⁴³ Totoso taluarae koasa vinarigara sari na tinoni, si sokudi rina tie Ziu, na tie Zenitailo saripu lulia sa linotu Ziu, si luli koari kara. Ke sovutu va niṅirai rina apositolo si arini, pude di lopu luaria sa tataru variharupi te Tamasa.

⁴⁴ Meke sipu kamo pule sa rane Sabati, si tata doduru tie mo koasa vasileana, si varigara pule la pude avosia sa zinama te Tamasa. ⁴⁵ Totoso dogoria rina tie Ziu sa puku tinoni lavata pu varigara, si kono sisigiti nia ke tokea rini se Paula koari na nana zinama,

23:21-23; Zn 19:15 †† 13:29 Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Lk 23:50-56; Zn 19:38-42 † 13:31 TTA 1:3 †† 13:33 Sam 2:7 ‡ 13:34 Ais 55:3 †† 13:35 Sam 16:10 †† 13:41 Hbk 1:5

meke zama va kaleania rini si asa. ⁴⁶ Ba mataqara sari Paula e Banabasi, meke zama guahe sari kara: "Ta hivae si pude koa gamu si kaqu ta tarae kekenu sa zinama te Tamasa. Ba sina kilua gamu si asa, meke lopu balabala va garogaro puleni gamu si gamu, pude boka vagia sa tinoa hola; ke kote karovo la si gami koari na tie Zenitailo. ⁴⁷ Ura zama guahe sa Baṅara koa gami:

'Ele vizata gamu tugo Rau si gamu pude na kalalasa koari na tie Zenitailo,

pude boka paleke la nia sa Qua hinarupu koari na tie pa vina betona sa popoa pepeso,' gua," gua sari kara. †††

⁴⁸ Totoso avosia rina tie Zenitailo sapu gua asa, si qetu hola si arini, meke va lavatia rini sa zinama te Tamasa. Meke sari doduru pu ta vizatadi pude vagia sa tinoa hola si va hinokara.

⁴⁹ Meke ta urahae la sa zinama te Tamasa pa doduruna sa pinaqaha popoa asa. ⁵⁰ Ba sovutu va kaleani ri na tie Ziu sari na koimata pa vasileana, meke sari na barikaleqe arilaedi tadi na tie Zenitailo pu pamaṅa nia sa Tamasa. Podalae qoraqora ni rini sari Paula e Banabasi, meke ̄noṅovali meke hitu taloa ni rini sari kara pa popoa sana. ⁵¹ Gua asa ke tavusu pani ri karua apositolo sari na kavuru pepeso pa nenedia, pude na vina balau koa rini sapu kaqu va kilasi sa Tamasa si arini; meke ene hola la dia pa Aekoniame sari kara. †††⁵² Sari na tie pa Anitioki pu va hinokara, si koa qetuqetu hola, meke ta siṅie nia rini sa Maqomaqo Hope.

Paula meke Banabasi pa Aekoniame

14 Pa Aekoniame si la pa sinaqoqi tadi tie Ziu sari Paula meke Banabasi, gua mo sapu hoke tavetia rini. Tarae va mataqara sari kara, ke sokudi rina tie Ziu na tie Zenitailo si va hinokara. ² Ba sari na tie Ziu pu korodia va hinokara, si sovutu va kaleani rini sari na tie Zenitailo, meke va kaleani rini sari na dia binalabala, ke kanai rini sari na tie pu va hinokaria se Zisu. ³ Koa seunae vasinahite pa Aekoniame sari Paula e Banabasi, meke tarae va mataqara nia ri kara sa Baṅara. Meke va sosodea sa Baṅara koari na tinavete variva magasa pu taveti ri kara, sapu hinokara sa dia inavosona sa Nana tataru variharupi. ⁴ Meke vari paqahi sari na tiena sa vasileana nomana sana. Ari kaiqa si luli sari na tie Ziu pu lopu va hinokara, meke ari kaiqa si luli sari karua apositolo.

⁵ Meke kaiqa rina tie Zenitailo, na tie Ziu, meke sari na dia koimata, si va egoa rini si pude ̄noṅovali sari na apositolo, meke pude gona ni patu sari kara, gua. ⁶ Ba avosia ri karua apositolo sapu gua asa, ke govete la dia pa vasileana Lisitara meke Debi pa popoa Laekonia, meke koari na vasivasileana pa popoa sana. ⁷ Vasina si la hoda ia ri kara sa tinozina sa Inavoso Leana.

††† 13:47 Ais 42:6, 49:6 ††† 13:51 Mt 10:14; Mk 6:11; Lk 9:5, 10:11

Paula meke Banabasi pa Lisitara meke pa Debi

⁸ Koanana si keke tie pa Lisitara sapu mate karua nenena, na podona gua tu; meke lopu ele hite ene hokara si asa, pa doduruna sa nana tinoa. ⁹ Habotu meke va avavoso si asa pa tinarae te Paula. Dogoria Paula si asa, ke doño totoa sa, meke doño gilania sa sapu koa nana rinañerane sa tie sana, sapu padana pude ta salana nia sa. ¹⁰ Gua asa ke velavela la se Paula koa sa, "Mu turu!" gua si asa. Meke gasa turu nana mo sa tie, meke podalae ene si asa.

¹¹ Meke sipu dogoria sa vinarigara tinoni gua sapu evañia Paula, si velavela si arini pa zinama Laekonia, "Sari na tamasa si ele ta evañae tinoni, meke gore mae koa gita hire!" gua si arini. ¹² Se Banabasi si poza nia tamasa Zeusi rini, meke se Paula si poza nia tamasa Hemesi rini, sina se Paula si na ñati tie zamazama koari kara. ¹³ Sa zelepade tanisa tamasa Zeusi si lopu seu pa sada barana sa vasileana, ke sa hiama te Zeusi meke sari na dia puku tinoni, si paleke la havoro, meke kaiqa bulumakao pa sasadana sa vasileana, pude va vukivukihi la koari karua apositolo, gua.

¹⁴ Ba toতোসো avoso nia ri Paula e Banabasi sapu gua asa, si daku rikati ri kara sari dia poko, meke haqala la pa varikorapadi rina tinoni meke velavela, ¹⁵ "Kei! Gamu kasa na tinoni! Na vegua ke evañia gamu sa tinavete sana? Gami kara si na tie gua mo gamu! Sapu mae nia gami si pude tarae nia mo koa gamu sa Inavoso Leana, pude luara pani sari na mia tamasa huporodi sara, meke boka kekere la si gamu koasa Tamasa toana sapu tavetena sa Mañauru, na pepeso, meke sa lamana, meke sari doduru likakalae vasina. ¹⁶ Koari na toতোসো pu ele hola, si va malumi sa Tamasa sari doduru butubutu tie pude lulia gua sapu hiva nia rini. ¹⁷ Ba lopu hite va paere pule nia sa Tamasa, ba vata gilana pule nia si Asa koa gamu koa ri Nana vina sosode gua hire: Vata dogoro pule nia si Asa koasa Nana tataru variva tukana, sipu va gore mae ia sa sa ruku pa mañauru, meke va toqoli Sa sari na linetelete pa dia toতোসো garodi. Soku ginani si ponini gamu Sa, ke qetuqetu sari na bulomia," gua sari kara. ¹⁸ Ba sari na zinama pu zama ni ri kara hire, si tasuna pude va nosoi saripu hiva va vukivukihi la koari kara, ba va nosoi ri kara sarini.

¹⁹ Meke kaiqa rina tie Ziu, pu mae guadi pa vasileana Anitioki meke pa Aekoniami si zama sovusovuti rini sari na kobi tinoni, meke gona nia patu rini se Paula, beto meke ririhi vura nia rini pa vasileana. Balabala ia rini sapu ele mate si asa, gua. ²⁰ Ba sipu turu vari likohae nia ri na tie te Karisito se Paula, si turu si asa, meke pule la nana tugo koasa vasileana. Meke pa koivugona si topue la pa Debi sari kara Banabasi.

Pule La sari Karua pa Anitioki pa Siria

²¹ Meke tarae nia ri kara pa Debi sa Inavoso Leana, meke soku tie si kekere, meke ta evañae na tie te

Karisito. Beto asa si pule la pa Lisitara meke pa Aekoniami, meke tiqe hola pule la pa Anitioki pa popoa Pisidia sari kara. ²² Toka ni ri kara sari na tie te Karisito, koari ka ñeta vasileana arini, pude soto va nabu koa sa vina tumatumae pu ele va hinokaria rini. Zama sari kara, "Soku hola sari na tinasuna si kaqu ta raza ni gita, pude hukata gita pa nada ninuquru koasa Binañara te Tamasa," gua. ²³ Vizati ri sari na koimata koa ri hopeke puku tie te Karisito. Meke sipu ele koa madi pa ginani si arini, meke varavara ni, si va kopu ni rini sarini koa sa Bañara pu raña rini.

²⁴ Meke toতোসো ele karovo gua si arini koasa pinaqaha popoa pa Pisidia, si hola la pa popoa Pamipilia sari kara. ²⁵ Tarae nia ri kara sa zinama te Tamasa vasina pa vasileana Peqa meke tiqe la pa Atalia. ²⁶ Beto asa si luli pa vaka tepetepe vasina sari karua, meke pule la pa Anitioki, vasina pu tava madi sari kara koasa tinavete tanisa tataru variharupi te Tamasa, sapu tiqe va hokotia ri kara.

²⁷ Meke sipu hogoto pule ri kara pa Anitioki, si tioko varigara ni ri kara sari na tie te Karisito vasina, meke tozi ni ri kara sari doduru gua pu evañi sa Tamasa koasa dia tinavete, meke gua sapu tukele gunia sa Tamasa sa sirañana sa rinañerane koari na Zenitailo.

²⁸ Meke koa va seunae koari na tie te Karisito pa Anitioki sari kara.

Sa Vivinei pa Zerusalema

¹⁵ Meke kaiqa tie si taluaraedi mae pa Ziudia, meke gore mae pa Anitioki, meke mae variva tumatumae nia rini koari na tie te Karisito vasina sapu guahe: "Pude lopu ta magu gamu, sapu gua tozia e Mosese pa nana tinarae, si lopu kaqu ta harupu si gamu," gua. ^{†2} Varitokei va ñiñira nia ri Paula e Banabasi koa rini sa ginugua hie. Gua asa, ke ta vizata sari kara, meke ari kaiqa tie pule te Karisito pude sage la pa Zerusalema, meke la vari vivinei nia koari na apositolo, meke koari na koimata pa ekelesia vasina sa ginugua hie, gua.

³ Ke garunu la ni sa ekelesia sarini, meke pa korapana sa dia inene la, si ene gua pa Ponisia meke pa Sameria si arini. Vivinei nia rini koari na vasileana hire gugua sa kinekere tadi na tie Zenitailo, ke qetuqetu hola sari na tie te Karisito sipu avosia rini sapu gua asa. ⁴ Meke sipu la kamo rini pa Zerusalema, si tava kamo valeana si arini koasa ekelesia, meke koari na apositolo, meke na koimata vasina. Meke vivinei ni rini koasa ekelesia pa Zerusalema gua saripu evañi sa Tamasa pa dia inene tarae koari na tie Zenitailo. ⁵ Ba kaiqa rina tie te Karisito saripu somanadi koasa pukuna tadi na Parese, si turu meke zama, "Sari na tie Zenitailo d pu kekeredi si kaqu ta magu d, meke kaqu tozi ni pude luli sari doduru sapu gua ta tozi pa Tinarae te Mosese," gua si arini.

⁶ Meke varigara meke vari vivinei nia rina apositolo, meke sari na koimata pa ekelesia sa ginugua hie. ⁷ Meke sipu ele seunae vari vivinei nia rini, si turu se

† 14:15 Ekd 20:11; Sam 146:6

†† 15:1 Liv 12:3

Pita meke zama, "Kasa tasiq, ele gilania mia gamu sapu visoroi tu he ele vizatau sa Tamasa si rau, pude tozia koari na Zenitailo sa Inavoso Leana, pude di avosia rini, meke kekere. ¹⁸ Meke sa Tamasa sapu gilana sa bulo tie, si ele vata dogoro nia sa Nana hiniva koari na Zenitailo, pude di ta evanae na tie Tanisa, sipu poni Sa koa rini sa Maqomaqo Hope, gua putaputa tugo sapu poni nia Sa koa gita. ¹⁹ Loke vinotikaena gua si tavetia Tamasa koa rini, meke koa gita. Taleoso ni Sa sari na dia sinea, sina va hinokara si arini. ¹⁰ Gua asa ke, na vegua ke hiva podekia gamu sa Tamasa pude sekea sa Nana hiniva, meke va hake ni pinaleke mamata sarini pu va hinokara? Sa pinaleke mamata sapu sari na tiatamada pukerane, meke gita kamahire ba lopu boka palekia. ¹¹ Mada lopu gua asa, ura gita si va hinokaria mo meke ta harupu pa korapa tataru variharupi te Zisu sa Baṅara, gua putaputa tugo sapu tavetia rina tie Zenitailo," gua si asa.

¹² Meke sipu vivinei ni ri Banabasi e Paula sari doduru tinavete variva magasadi, pu evaṅi sa Tamasa koari kara koari na tie Zenitailo, si lopu hite kulu va kale sari doduru pu somana koasa vivinei asa. ¹³ Sipu beto zama sari kara, si zama se Zemisi, "Kasa tasiq, mi avoso mae koa rau! ¹⁴ Vaquru tozi va bakalia mo e Saimone, sa toতোসো kekenu sapu vata dogoro nia Tamasa sapu tataru ni Sa sari na tie Zenitailo toতোসো vagi Sa sari kaiqa koa rini, pude na Nana tie soti. ¹⁵ Hie si va sosodea sa zinama tadi na poropita sapu zama guahe:

¹⁶ 'Mudina asa, si kote pule mae si Rau, va vaqura pule ia Rau sa butubutu baṅara te Devita sapu guana keke ipi hoqana.

Kote kuri pulei Rau sari na tinahuara tanisa, meke va turu pulea. †

¹⁷ Pude sari doduru butubutu si kote hata ia sa Baṅara; sapu sari doduru tie Zenitailo pu ele tioki Rau, pude na qua tie soti.

¹⁸ Gua asa si ele zama nia sa Baṅara pukerane, 'gua."

¹⁹ Meke zama pule se Zemisi, "Hie sa qua binalabala. Mada lopu va tasunai sari na tie Zenitailo pu kekere mae koe Tamasa. ²⁰ Ba gua sapu kote boka tavetia gita, si mada kubere la nia keke leta koa rini, pude tozi ni pude madi lopu henai mo sari na masadi ri na kurukuru, sapu ele tava vukivukihidi la koari na beku, meke pude kopu pule ni pa vinari riqihi, meke pude madi lopu henai sari na kurukuru pu lopu tava honi palae eharadi, meke lopu henai tugo eharadi. ²¹ Ura sa Tinarae te Mosese si ele hoke ta tiro soku ṅavulu vuaheni pa sinaqoqi koari na rane Sabati, meke ele hoke ta tarae pa soku vasileana," gua si asa.

Sa Leta La Koari na Tie Zenitailo pu Lulia se Karisito

²² Meke variva ego nia ri na apositolo, na koimata, meke sa ekelesia, si pude vizati si kaiqa tie koa rini, pude luli la koari Paula e Banabasi pa Anitioki, gua. Ke

† 15:7 TTA 10:1-43 †† 15:8 TTA 2:4, 10:44 ‡ 15:16 Em 9:11-12 †† 15:20 Ekd 34:15-17; Liv 17:10-16, 18:6-23

vizati rini sari Ziudasi sapu ta pozae Basabasi, meke e Saelasi. Karua ṅati tie koari na tie te Karisito sari karua tie hire. ²³ Meke guahe sa leta sapu va paleke nia rini koari kasa:

"Sa leta hie si mae guana koa gami kasa na apositolo, na koimata pa ekelesia, meke na tasimia koe Karisito. Va atua gami sa leta hie koa gamu kasa na tie Zenitailo, pu va hinokaria se Zisu Karisito pu koa mia pa Anitioki, Siria, meke pa Silisia. Sa mami tataru si garunu atu nia gami koa gamu.

²⁴ Ele avoso nia gami sapu kaiqa tie koa gami si ele atu, meke va tasuna gamu koari na dia vina tumatumae. Sari kasa tie arini si lopu ta garunudi koa gami meke atu. ²⁵ Gua asa, ke variva ego nia gami, si pude garunu luli atu ni sari kaiqa mami tie koari na mami baere ta tataruedi sapu ari Paula e Banabasi. ²⁶ Sari karua tie hire si ele vala i sari na dia tinoa pa korapa tinasuna pude nabulu nia sa nada Baṅara Zisu Karisito, toতোসো hiva va matei rina tie si arini. ²⁷ Ke garunu atu ni gami sari Ziudasi e Saelasi, pude atu tozi sotini gamu teledia gua saripu kubere atu ni gami. ²⁸ Leana koa gami meke koa sa Maqomaqo Hope, si pude lopu va mamata gamu koari soku tinarae, ba gua mo hire si garo: ²⁹ Mi lopu henai sari na kurukuru saripu tava vukivukihidi la koari na beku. Mi lopu henai sari na eharadi, meke lopu henai sari na kurukuru saripu lopu tava honi palae eharadi. Mi va ilolo puleni gamu pa vinari riqihi. Be va ilolo pule ni gamu si gamu koari na ginugua hire, si kote boka tavete valeana si gamu. Ego, leana hola gamu."

³⁰ Ke topue sari kasa pu palekena sa leta, meke la si arini pa Anitioki, meke la varigara ni rini sari na tie te Karisito vasina, meke vala rini sa leta. ³¹ Sipu tiroa rini sa leta si tava qetuqetu hola sari na bulodi koari na zinama variva tukana tanisa. ³² Sari Ziudasi e Saelasi si na poropita tugo, ke koari soku zinama si va ṅiṅirai ri kara sari na tie. ³³ Meke sipu ele va hokotia rini sa toতোসো pu koa pakia rini vasina, si luluari rina tie te Karisito pa korapa binule sarini, meke va pule la i rini koari pu garunudi mae si arini. ³⁵ Sari Paula e Banabasi, si koa hola pa Anitioki, meke arini meke ari kaiqa pule, si va tumatumae nia na tarae nia sa zinama tanisa Baṅara vasina.

Varipaqahi sari Paula e Banabasi

³⁶ Meke sipu ele seunae lalanana sa dia kinoa vasina, si zama se Paula koe Banabasi, "Aria mada pule la hopiki ni sari na tasida koe Karisito koari na vasina pu ele la tarae nia gita kara sa zinama tanisa Baṅara, pude mada gilania sapu vegugua beka sa dia kinokoa pa rinaṅeraṅe," gua si asa. ³⁷ Hiva turanṅa Banabasi se Zone Maka, ³⁸ ba lopu va egoa Paula sa binalabala asa, sina lopu va hokotia e Zone Maka sa dia inene tarae kekenu, ba luara veko pani sa si arini pa Pamipilia. ³⁹ Niṅira sa dia vinaritokei, ke varipaqahi tu sari kara.

‡ Sa vesi hie si koa koari kaiqa Kinubekubere Hope koadi, ba lopu koari doduru. [34]

E Banabasi si turaña se Zone Maka, meke toka la gua pa Nusa Saeparasi. ⁴⁰ E Paula si vizatia se Saelasi. Tava madi sari kara koari na tie te Karisito, pude ta kopue pa korapa tataru variharupi tanisa Bañara, beto meke taluarae taloa sari kara. ⁴¹ Meke la gua pa Siria, meke pa Silisia sari kara, meke va ñiñirai rini sari na ekelesia vasina.

Turaña ri Paula e Saelasi se Timote

16 Meke kamo la pa Debi meke pa Lisitara sari Paula e Saelasi. Koa nana vasina si keke tie te Karisito pozana si e Timote. Sa tinana e Timote si na tie tugo te Karisito, meke na tie Ziu si asa, ba sa tamana si na tie Quriki. ² Sari doduru tie te Karisito pa Aekoniami meke pa Lisitara, si zama sapu na tie leana hola se Timote. ³ Hiva turaña Paula se Timote, ke magua sa si asa, pude boka tarae koari na tie Ziu, sina sari doduru tie Ziu pa popoa asa, si gilania sapu na tie Quriki sa tamana e Timote. ⁴ Sipu kamo rini sari na vasivasileana, si tozi rini sari na vinaturu sapu gua variva ego ni rina apositolo pa Zerusalem, pude di luli rina tie. ⁵ Gua asa ke tava ñiñira sari na tie te Karisito pa dia rinañerane, meke soku laladia si arini pa hopeke rane.

Sa Dinogodogorae te Paula

⁶ Meke ene gua pa Pirizia meke pa Qalesia si arini, sina hukati sa Maqomaqo Hope si arini pude lopu la ene tarae pa pinaqaha popoa Esia, gua. ⁷ Sipu kamo rini sa volosona sa popoa Maesia si podekia rini pude ene gua pa pinaqaha popoa Bitinia, ba lopu va malumi sa Maqomaqona e Zisu si arini. ⁸ Gua asa, ke ene karovo gua tu pa Maesia si arini, meke gore kamo la pa Toroasi. ⁹ Pana boñina asa, si dogoria Paula pa dinogodogorae si keke tie koasa pinaqaha popoa Masedonia, sapu turu, meke tepa ia sa se Paula, "Karovo mae pa Masedonia, mamu mae tokani gami!" gua si asa. ¹⁰ Sipu beto tugo dogoria Paula sa dinogodogorae asa, si va qaqiri mo si gami, pude karovo la pa Masedonia, sina gilania gami sapu tioko gami sa Tamasa si gami, pude la tarae nia sa Inavoso Leana koari na tinoni vasina.

Sa Kinekere te Lidia

¹¹ Toka taluarae pa Toroasi pa vaka tepetepe si gami, meke toñoto la pa nusa Samotarasi, meke pa koivugona si la hogoto pa Niapolisi. ¹² Taluarae pule gami vasina, si hola la pa korapa soloso pa Pilipae. Sa ñati vasileana nomana koa sa pinaqaha popoa pa Masedonia si asa, meke soku tugo tie Roma si koa vasina. Koa paki vasina si gami kaiqa rane. ¹³ Meke pa rane Sabati si vura la si gami pa sadana sa vasileana, meke la pa taqelena sa ovuku, pu balabala ia gami sapu koa ia keke vasina varavarana. Meke la habotu si gami, meke vivinei koari na barikaleqe pu varigara vasina pude varavara. ¹⁴ Keke koari na barikaleqe pu

avavoso koari na mami zinama si e Lidia, na barikaleqe pa vasileana Taeatira, meke na barikaleqe holuholu poko pepolo si asa. Sa barikaleqe asa si vahesia na va lavatia sa sa Tamasa. Ke tukelia sa Bañara sa bulona pude va hinokari saripu gua zama ni e Paula. ¹⁵ Totoso ta papitaiso si asa, meke sari na tiena sa nana vetu, si ruvata gami sa si gami pude la koa paki koa sa, meke zama si asa, "Be gilania gamu sapu arau si keke barikaleqe pu ranea sa Bañara, si mi koa paki pa qua vetu," gua si asa.

Ta Veko pa Vetu Varipusi sari Paula e Saelasi

¹⁶ Keke rane sipu korapa ene la gami pa vasina varavarana, si tutuvu gami keke pinausu vineki si gami, sapu koa ia na tomate kaleana, meke hoke korokorotae si asa. Sari na tie pu tagona sa, si vagi va soku nia poata rini sa tinavete korokorotae tanisa vineki hie. ¹⁷ Lulia sa vineki hie se Paula, meke gua tugo koa gami kasa, meke velavela guahe si asa, "Sari kasa tie hire si na nabulu tanisa Tamasa Ululuna Hola. Korapa tarae nia rini koa gamu sa siranana sa tinaharupu," gua si asa. ¹⁸ Gua la mo si tavetia sa koari soku rane, osolae lopu qetu nia e Paula sa tinavete tanisa. Ke taliri se Paula, meke norea sa sa tomate kaleana, meke zama, "Pa korapa Pozana e Zisu Karisito si zama igo rau, mu vura taloa koasa vineki!" gua si asa. Meke vura taloa sa tomate kaleana koasa vineki, pa totoso tugo asa.

¹⁹ Ba totoso dogoria rina tie pu tagona sa pinausu vineki sapu beto mo sa dia sirana vagivagi poata, si la tuqe vagi rini sari Paula e Saelasi, meke ririhi la ni rini pa kenudia rina tie varipitui pa vasina maketi. ²⁰ Meke sipu turaña la ni rini pa kenudi rina tie varipitui sari kara, si zutui rini meke zama, "Sari karua hire si na tie Ziu, ba mae varikakatora ni rini sari na tie pa nada vasileana. ²¹ Mae variva tumatumae ni rini sari na hahanana sapu sea pa tinarae tadigita na tie Roma pude va egoi, na taveti," gua si arini. ²² Meke somana la sa kobi tinoni pude zutui sari Paula e Saelasi. Pa ginarunu tadi na tie varipitui si ta daku gore sari dia poko meke ta seke sari karua. ²³ Sipu beto seke va kalekaleani rini sari kara, si vekoi rini pa vetu varipusi, meke tozi nia rini sa tie kopu, pude loka va nabui sari kara. ²⁴ Ke la vekoi sa sari kara pa korapana hokara sa vetu varipusi, meke kapihi va nabu ni kukuru huda mamatadi rini nenedi.

²⁵ Meke tata la gua pa korapa boñi, si kera na varavara sari Paula e Saelasi, na vahesia ri kara sa Tamasa. Sari kaiqa tie ta pusidi si avosi sari kara. ²⁶ Meke pa totoso asa keke niu lavata, si va niu i sari na sinokiraena sa vetu varipusi, ke ta tukele sari na sasada, meke hoqa palae sari na seni pa limadi ri na tie ta pusidi. ²⁷ Meke vañunu sa tie kopu vetu varipusi, meke dogoria sa sapu ta tukele tu sa vetu varipusi, ke balabala ia sa sapu govete taloa beto tu sari na tie ta pusidi, gua. Ke lobusu vagia sa sa nana magu, meke hiva hova va mate pule nia mo. ²⁸ Ba velavela la ia

Paula si Asa, "Tio! Lopu va mate pulenigo, korapa koa beto mami mo hire si gami!" gua si asa.

²⁹ Ke tepa zuke sa tie kopu vetu varipusi, meke haqala nuquru la, meke la hoqa todoño, na neneqara pa kenudi ri Paula e Saelasi si asa. ³⁰ Beto asa si turaña vura ni sa sari kara, meke nanasi sa, "Karua palabatu, na sa si kaqu tavetia rau pude qu ta harupu?" gua si asa.

³¹ Meke tozi nia ri kara si asa, "Mu va hinokaria se Zisu sa Bañara, meke kote ta harupu si goi, meke sari doduru tie pu koa pa mua tatamana," gua sari kara.

³² Beto asa, si tarae nia ri kara koa sa, meke koari doduru pa nana vetu sa zinama tanisa Bañara. ³³ Ke pa toতোসো tugo asa, pana korapa boñi, si turañi sa tie kopu vetu varipusi sari kara, meke la huvei sa sari na bakoradi. Beto asa, si ta papitaiso si asa, meke sari doduru tie pu koa pa nana tatamana. ³⁴ Meke turaña la ni sa pa nana vetu sari Paula e Saelasi, meke la va tana poni ni ginani sa. Qetuqetu hola si asa, meke sari na tiena sa nana tatamana, sina va hinokaria rini sa Tamasa.

³⁵ Meke sipu munumunu sa popoa, si garuni rina tie varipitui sari kaiqa dia palabatu pulisi. Tozi ni rini sarini pude la rupaha va vura pulei sari karua tie ta pusidi.

³⁶ Gua asa, ke la tozi ni sa tie kopu vetu varipusi sari Paula e Saelasi, meke zama, "Ele va mae zinama sari na tie varipitui, pude ta rupaha si gamu kara, gua. Ke leana, boka vura taloa mia mo si gamu kara, mamu taloa va bulei mia," gua si asa.

³⁷ Ba zama la se Paula koari na palabatu pulisi, "Loke tinavete kaleana si evañia gami kara, ba ta seke si gami pa kenudi ri na tinoni, meke veko gami tu rini pa vetu varipusi. Ba gami si na tie Roma † tugo, ta kopu mami koasa tinarae Roma. Ba kamahire si hiva va taloa va golomo gami rini, ba lopu kaqu vura si gami. Sari na tie varipitui pa qavuna si kaqu mae soti teledia, pude va vura gami," gua se Paula.

³⁸ Ke pule la tozia rini sapu gua asa koari na tie varipitui. Ke sipu gilania rini sapu ta kopue koasa tinarae Roma sari kara, si matagutu si arini. ³⁹ Gua asa, ke tiqe la teledia si arini, gua sapu tepaia ri Paula e Saelasi, meke tiqe turaña vura ni rini sari kara, meke tepai rini sari kara pude madi taluarae koasa vasileana Pilipae. ⁴⁰ Ke vura pa vetu varipusi sari Paula e Saelasi, meke la pa vetu te Lidia. Vasina si la tutuvi ri karua sari na tie te Karisito. Meke sovutu va ñinirai ri kara sarini pa dia zinama, meke tiqe taluarae taloa vasina.

Tinavete pa Tesalonaika

17 Ene gua pa Amapipolisi meke pa Apolonia sari Paula e Saelasi, meke kamo pa Tesalonaika, vasina koa si keke sinaqoqi tadi na tie Ziu. ² La nuquru si asa koasa sinaqoqi gua mo sapu hoke tavetia sa, meke koari ka ñeta rane Sabati si va bakali sa koa rini sari zinama koasa Kinubekubere Hope. ³ Va bakalia na

† Sari doduru tie pu ta pozae na tie Roma si tago ñinirañira pa tinarae Roma. Sari na tie pa votiki popoa na butubutu ba boka ta pozae na tie Roma.

va sosodea sa sapu ta hivae tugo pude koa ta sigiti, meke turu pule pa minate sa Karisito. Zama guahe si asa, "Se Zisu sapu korapa tarae nia Rau, si Asa mo sa Karisito," gua. ⁴ Kaiqa rina tie Ziu si va hinokara, meke somana si arini koari Paula e Saelasi. Meke soku tugo ari na ñati barikaleqe arilaedi, meke soku tie Quriki pu hoke vahesia sa Tamasa si va hinokara.

⁵ Ba kono sari na tie Ziu pu lopu va hinokara, ke varigara ni rini sari na tie kaleadi pu koa koasa vasina tana maketi, meke tavetia rini si keke puku vinarigara kaleana, meke varikakatorae ni rini sari na tie, meke tuturei haqala la nuquria rini sa vetu te Zesoni, pude la daku vura ni sari Paula e Saelasi, gua. ⁶ Ba sipu lopu dogori rini sarini, si la daku ririhi vura nia mo rini se Zesoni, meke sari kaiqa tie pule te Karisito pu koadi vasina. Turaña la ni rini sarini koari na koimata pa qinavuna koasa vasileana nomana sana, meke velavela sarini, "Sarini pu varikakatorae ni sari na tie pa doduru vasina, si mae kamahire pa nada vasileana, ⁷ meke va koa i e Zesoni sarini pa nana vetu, meke sekei rini sari na tinarae te Siza. Zama si arini, sapu koa nana pule si keke Bañara, pozana si e Zisu, gua."

⁸ Meke sipu avosi ri na tinoni, na koimata koasa vasileana nomana sana sari na zinama gua sara, si iliñoara sa popoa. ⁹ Ke va here ia rina koimata pa qinavuna se Zesoni, meke sari kaiqa pule pu somana ta vagi turañae koasa, pude lopu tavete pule gua asa, meke tiqe va taloa i rini.

Sari Paula e Saelasi pa Berea

¹⁰ Meke sipu boñi tugo sa popoa, si tuturei va taloa i ri na tie te Karisito sari Paula e Saelasi pude la pa Berea. Sipu la kamo tugo ri kara vasina, si la mo pa sinaqoqi tadi na tie Ziu sarini. ¹¹ Sari na tie pa Berea si leadi sari na dia binalabala, lopu gua ri na tie pa Tesalonaika. Sarini pa Berea si okoro hola nia rini pude avosia sa vina tumatumae, ke doduru rane si tiro va nonoga ia rini sa Kinubekubere Hope, pude dogoro va sosodea sapu be hinokara sapu gua tarae nia e Paula. ¹² Ke soku rina tie Ziu, meke gua tugo sari na palabatu na barikaleqe nomanomadi tadi na tie Quriki si va hinokara. ¹³ Ba sipu avoso nia ri na tie Ziu pa Tesalonaika, sapu pa Berea ba la tarae nia tugo Paula sa zinama te Tamasa, si topue la sarini vasina, meke podalae la sovutu va kaleani pule rini sari na tinoni vasina. ¹⁴ Ke lopu sana garunu taloa nia rina tie te Karisito se Paula, pude la koari na popoa pa raratana. Ba sari Saelasi e Timote si koa hola pa Berea. ¹⁵ Kaiqa rina tie te Karisito si turaña se Paula, meke kamo latu pa Atenisi, meke tiqe pule la pa Berea. Palekia rini sa zinama te Paula pude sari Saelasi e Timote si kaqu tuturei luli la koasa, gua.

Tarae se Paula pa Atenisi

¹⁶ Sipu korapa koa aqa ni e Paula pa Atenisi sari Saelasi e Timote, si dogoria sa sapu tale bekuna mo sa doduru vasina pa Atenisi, ke talotaña hola si asa. ¹⁷ Ke

hoke la varitokei si asa koari na tie Ziu pa dia sinaqoqi, meke koari na tie Quriki pu vahesia sa Tamasa. La tugo pa hopeke rane si asa pa vasina tana maketi, meke vari vivinei koari na tie pu la varigara vasina. ¹⁸ Meke kaiqa titisa tadi na puku tie Epikiuriani † meke na tie Sitoiki si varitokei koasa. Kaiqa arini si nanasa guahe: “Na sa si korapa hiva tozia sa tie pupupuhuna sana?” gua si arini.

Meke kaiqa si zama, “Ai, guana kaiqa tamasa votikaedi tu si korapa tarae ni sa sara,” gua, sina tarae nia Paula se Zisu, meke sa tinuru pule pa minate.

¹⁹ Meke turaña la nia rini se Paula pa kenuna sa kauniseli sapu ta pozae Areopaqasi. Zama si arini, “Hiva gilania gami guguana sa vina tumatumae vaqura sapu korapa tarae nia goi sana. ²⁰ Sina sari binalabala pu zama ni goi si vaquradi koa gami, ke hiva gilani gami ginuadi,” gua si arini. ²¹ Ura sari na tiena sa popoa Atenisi, meke sari na tie karovodi pu koa vasina, si hoke okoro hiva gilani na vivinei ni rini sari na ginugua vaquradi.

²² Ke gasa turu se Paula pa korapana sa kauniseli Areopaqasi, meke zama, “Kasa tinoni pa Atenisi, ele dogoro sotia rau sapu pa doduru ginugua si niñira pa mia kinoa vinahesi si gamu. ²³ Ura sipu ene la mae rau pa korapana sa mia vasileana, meke dogori rau sari na mia vasidi hopedi, vasina hoke vahesi gamu sari na mia tamasa, si dogoria rau koa keke ri na mia hope si keke kinubekubere sapu zama guahe: ‘KOA KEKE TAMASA SAPU LOPU TA GILANANA,’ gua. Sa Tamasa sapu lopu ta gilana gunia gamu hie, si Asa tugo sa Tamasa sapu mae tarae nia rau koa gamu hie. ²⁴ Asa tugo sa Tamasa sapu tavetena sa kasia popoa, meke sari doduru likakalae vasina. Asa tugo sa Bañara pa Mañauru meke pepeso, sapu lopu koa pa keke Zelepade, sapu ta kuri pa lima tie. ^{††25} Lopu tava tana si asa pa lima tie, gua sapu hiva nia tu Sa si keketona, ura Asa mo ponía tinoá na siniño sa tie meke sari doduru tiñitona pule. ²⁶ Ura ele va podaka vurai Sa koa kekeke tie mo sari doduru butubutu, pude koa koa ri ninae vasina pa kasia popoa. Meke vizati Sa sari na dia toso na rane pude toa, meke sari na vasidi pude koa si arini. ²⁷ Taveti Tamasa si gua hire, pude boka hata ia rina tie si Asa, meke pude boka tumae nia rini si Asa, ba lopu koa va seu si Asa koa gita.

²⁸ Gua tugo sapu zama nia keke tie, sapu guahe: ‘Ura koa Sa si toa meke rizu, meke boka na tie si gita,’ gua.

Meke gua tugo sapu kuberia kaiqa mia tie kubekubere, sapu zama guahe:

‘Gita ba na koburu tanisa,’ gua.

²⁹ Ego, sina na koburu te Tamasa si gita, ke mada lopu balabala ia sapu sa Tamasa, si kekeñono na kinahadi rina beku qolo na siliva, na patu hokara na gua, saripu ta peqo na ta tavete pa lima tie. ³⁰ Pa toso ele hola, toso lopu gilania rina tie sa Tamasa,

† Sari na puku tie Epikiuriani meke na tie Sitoiki si hoke vahesi puleni koari na dia binalabala soti pa tinoá pepeso. †† 17:24 1 Bañ 8:27; Ais 42:5; TTA 7:48

si lopu zutui Sa, ba kamahire si tozi ni Sa sari doduru tie pa ninae vasidi pude di kekere. ³¹ Ura ele muti vekoa tu Sa, sa rane pu kote pitu va toñoti Sa sari na tinoni pa kasia popoa, koa sa tie pu ele vizata vekoa Sa. Meke va sosodea tugo Sa si hie koari doduru tinoni toso va turu pulea Sa si Asa pa minate,” gua si asa.

³² Sipu zama nia Paula sa tinuru pule pa minate, si hegehegere nia ri kaiqa si asa. Ba ari kaiqa si zama, “Hiva avoso pulea gami keke toso sapu gunia goi sana,” gua si arini. ³³ Meke vura taloa koa rini se Paula. ³⁴ Ba kaiqa rina tie si lulia si asa, meke va hinokaria rini. Kaiqa rini si ari Daeoniasias, sapu na tie tanisa kauniseli, meke keke barikaleqe tugo, pozana si e Damarisi, meke kaiqa tie pule.

Paula pa Koriniti

18 Beto asa, si taluarae pa Atenisi se Paula, meke la pa Koriniti. ² Vasina si la tutuvia sa si keke tie Ziu, pozana si e Akuila; na tie pa Ponitasi si asa, na tiqe mae guana pa Itali, turaña tugo sa se Pirisila, sa nana barikaleqe. Sina va turua e Kolodiasa sa Bañara Roma, si keke tinarae pude va taloa betoi sari doduru tie Ziu pu koadi pa Roma, gua. La se Paula pude hopiki ni sarini. ³ La koa, na tavetavete somana paki koa rini se Paula, sina na tie tavete ipi poko sa tinavete sapu hoke vagi nia poata sa, kekeñono gua tugo ari Akuila.

⁴ Doduru rane Sabati si la varitokei si asa koari na tie pu varigara pa sinaqoqi tadi na tie Ziu. Podekia sa pude va kekere sari na tie Ziu, meke sari na tie Quriki.

⁵ Meke sipu la kamo sari Saelasi e Timote pu taluaraedi pa Masedonia, si vala betoa Paula doduruna sa nana toso pa tinozina sa Inavoso Leana, meke va sosodea sa koari na tie Ziu, sapu e Zisu tugo sa Karisito. ⁶ Ba toso korodia avosia rina tie Ziu gua sapu tarae nia sa, meke zama va kaleania rini si asa, si tavusu pani Sa sari na kavuru pa nana poko, meke zama, “Kaqu ta goregorei nia tugo telemia gamu sa mia minate! Arau si via pa tinazutu mia gamu, ke podalae kamahire si kaqu la tarae si rau koari na tie Zenitailo,” gua si asa.

⁷ Meke taluarae se Paula pa sinaqoqi, meke la koa nana pa vetu tana keke tie Zenitailo, pozana si e Taitiusi Zasitasi. Taitiusi si hoke vahesia sa sa Tamasa, meke sa nana vetu si kapae pa sinaqoqi tadi na tie Ziu.

⁸ Se Kirisipasi sa nati koimata pa sinaqoqi sana, meke sari nana tamatina si va hinokaria sa Bañara. Meke soku pule tie pa Koriniti si avosia sa tinarae te Paula meke va hinokara, meke ta papitaiso si arini.

⁹ Keke boñi si zama sa Bañara koe Paula pa keke dinogodogorae, “Mu lopu matagutu, ba mamu tarae nono la tu. Lopu noso. ¹⁰ Ura Arau si korapa koa somana koa goi. Loke tie si kote raza igo na va sigitigo, sina soku arini pa vasileana nomana hie si na Qua tie Arau,” gua si Asa. ¹¹ Ke keke vuaheni kukuruna si koa se Paula vasina, meke variva tumatumae nia sa sa zinama te Tamasa koa rini.

¹² Meke sipu tava turu se Qalio koari na tie Roma, pude na qavuna pa pinaqaha popoa Akaia, sari na tie

Ziu vasina si varigara meke tuqe vagia rini se Paula, meke turana la nia pa vinaripitui. ¹³ Zama si arini, "Sa tie hie si korapa ososo ni sa sari na tinoni pude vahesia sa Tamasa pa keke sirana sapu sea pa mami Tinarae," gua si arini.

¹⁴ Ke sipu korapa va namanama pude zama mo gua se Paula, si zama la mo se Qalio koari na tie Ziu, "Be guana zutu nia gamu na tie Ziu sa tie hie, koa keke tinavete kaleana, hitekena, babe nomana pu tavetia sa, si kote tonoto mo pude avoso gamu rau. ¹⁵ Ba sina sa ginugua la gua mo pa kaiqa zinama, na pozapoza sapu sosoto la gua mo pa mia Tinarae telemia pa mia linotu, ke telemia mo gamu kote va tonotia. Arau si lopu kaqu varipitui ni sari na ginugua gugua arini," gua si asa. ¹⁶ Meke hitu vura ni sa si arini pa vetu varipitui. ¹⁷ Ego, gua ke tuqe vagia ri † doduru se Sositenesi, sa nati koimata koa sa sinaqoqi vasina, meke seke va kalekaleana ia rini pa kenuna sa vasina varivaripituina. Ba se Qalio si lopu hite hiva galagala nia gua sapu evania rini.

Pule La pa Anitioki se Paula

¹⁸ Soku rane si koa koari na tie te Karisito pa Koriniti se Paula, meke tiqe toka taluarae la pa Siria si asa. Somana luli koa sa sari Akuila e Pirusila. Meke sipu lopu ele toka rini pa Seniserea, si koto golu si asa, sina hokoto sa nana vina tatara sapu tavetia sa koe Tamasa. ¹⁹ Totoso la hogoto rini pa Episasi, si luara vekoi sa sari Akuila e Pirusila, meke la mo pa sinaqoqi si asa, meke la vari vivinei koari na tie Ziu. ²⁰ Tapa ia rini si asa, pude koa seunae paki kaiqa rane, ba lopu va egoi Paula si arini. ²¹ Tozini sa si arini, "Be pa hiniva te Tamasa, si kote pule mae koa gamu si rau," gua si asa. Meke tiqe surana pa vaka, meke toka la pa Episasi si asa.

²² Totoso hogoto sa pa Sizaria, si sage la si asa pa Zerusalem, meke la zama qetuqetu koasa ekelesia vasina, meke tiqe hola la pa Anitioki. ²³ Mudina sapu la koa seunae hite vasina si asa, si taluarae si asa, meke ene gua pa pinaqaha popoa pa Qalesia, meke pa Pirizia si asa. Meke sovutu va ninirai sa sari doduru tie te Karisito vasina.

Apolosi si Tarae pa Episasi meke Koriniti

²⁴ Koanana pa totoso asa si keke tie sapu podona pa Alekezadaria, pozana si e Apolosi; meke mae si asa pa Episasi. Keke tie bokabokana si asa pa zama, meke pa ginilanadi ri na Kinubekubere Hope. ²⁵ Ele tava tumatumae nia sa sa sirana tanisa Banara, meke na tie tarae maninina tugo si asa, meke koba gotogoto sari nana vina tumatumae koasa gugua sa Banara Zisu. Ba sa pinapitaiso te Zone mo si gilania sa. ²⁶ Podalae zama va mataqara si asa pa sinaqoqi tadi na tie Ziu. Ke sipu avosia ri Akuila e Pirusila sa nana vina tumatumae, si tioko la nia ri kara si asa pa dia vetu, meke va bakala

† "Vagia ri" sa zinama "ri" si lopu bakala be guana rina tie Ziu babe rina tie Quriki. †† 18:18 Nab 6:18

la nia ri kara koa sa, meke va tonoti rini sari na nana ginilagilana koasa sirana hinokarana te Tamasa.

²⁷ Meke totoso hiva karovo la pa Akaia si asa, si sovutu va ninira ia ri kasa tie te Karisito si asa, meke kubere la nia rini si keke leta, pude madi va kamo sa asa. Ke totoso kamo sa pa Akaia, si toka hola ni sa saripu tava kekere meke va hinokaria sa tataru variharupi te Tamasa. ²⁸ Ura varitokei va ninira si asa koari na tie Ziu pa kenudi ri na tinoni, na va sosode ia sa koari na Kinubekubere Hope, sapu e Zisu tugo sa Karisito.

Paula pa Episasi

¹⁹ Sipu korapa koa pa Koriniti se Apolosi, si ene karovo gua pa soloso se Paula, meke la kamo pa Episasi. La dogori sa vasina sari kaiqa tie pu somana va hinokaria se Zisu. ² Nanasi Paula sarini, "Ele vagia tugo gamu sa Maqomaqo Hope totoso va hinokara gamu?" gua si asa.

"Lokari, na inavosona tu ba lopu hite avoso nia gami sapu koa nana sa Maqomaqo Hope," gua sarini.

³ "Ego, na pinapitaiso savana si ta papitaiso nia gamu?" nanasa gua se Paula. "Na pinapitaiso te Zone," gua si arini.

⁴ Ke tozi ni Paula sarini, "Sa pinapitaiso te Zone si na pinapitaiso kinekere mo tadirini pu tozi ni sa, pude va hinokaria si Asa pu korapa luli mudi mae koa sa, sapu se Zisu," guni sa sarini. ‡

⁵ Sipu avosia rini sapu gua asa, si ta papitaiso si arini pa pozana e Zisu sa Banara. ⁶ Totoso va opo ni limana e Paula si arini, si ta kamoe nia rini sa Maqomaqo Hope, meke zama pa vinekala lopu ta gilnadi si arini, meke tozia tugo rini sa zinama te Tamasa. ⁷ Sa ninaedi ri doduru si pada ari ka manege rua.

⁸ Pa korapadi ri ka neta sidara, si hoke la pa sinaqoqi tadi na tie Ziu se Paula, meke la zama va mataqara, na varitokei si asa koari na tie, meke vari vivinei nia sa sa butubutu binaqara te Tamasa, pude di va hinokaria sapu gua zama nia sa. ⁹ Ba kaiqa arini si korodia, meke lopu hiva va hinokara, meke zama nonovalia tugo rini pa kino tie sa Sirana tanisa Banara. Ke veko pani Paula sarini, meke turana vagi mo sa saripu va hinokara. Meke pa hopeke rane si hoke la varigara meke vari vivinei si arini koasa lose nomana te Taeranas. ¹⁰ Pa korapadi ri karua vuaheni, si tavetia Paula sapu gua asa, ke sari doduru tie Ziu na Zenitailo pa korapana sa pinaqaha popoa pa Esia, si avosia sa inavosona sa Banara Zisu, gua.

Sari Kasa Tuna e Sikiva

¹¹ Kaiqa tinavete variva magasa votivotikaedi si evani sa Tamasa pa tinavete te Paula. ¹² Kamo tu koari na nana poko dadaloana, na kukuru poko pu tavetavete ni sa, ba paleke lani rini, meke salana ni tie mohodi, na hipuru palae ni tomate kaleadi tu rini.

¹³ Kaiqa rina tie Ziu pu hoke ene lamae pude hipuru palae tomate kaleadi, si podekia rini pude hipuru pani

‡ 19:4 Mt 3:11; Mk 1:4,7-8; Lk 3:4,16; Zn 1:26-27

sari na tomate kaleadi koari na tie pa korapa pozana e Zisu sa Baṅara, meke zama guahe si arini, "Hipuru panigo rau si goi pa korapa pozana e Zisu sapu tarae nia e Paula," gua. ¹⁴ Ka zuapa tamatasi koreo te Sikiva, sa ṅati hiama tadi na tie Ziu, si tavetia sapu gua asa. ¹⁵ Ba zama la i sa tomate kaleana sarini, "E Zisu meke e Paula si gilani rau; ba sapu gamu kasa isara, si lopu gilana gamu rau," guni sa.

¹⁶ Meke razai sa tie pu koa ia tomate kaleana sarini, meke va kilasa va kaleani sa. Ke govete taloa sarini pa vetu tanisa, bakobakora na dododohodi. ¹⁷ Totoso avoso nia ri doduru tie Ziu, na Zenitailo pa Episasi sapu gua asa, si matagutu hola si arini, meke va lavatia rini sa pozana e Zisu. ¹⁸ Soku arini pu va hinokara si mae helahelae ni rini pa vinarigara sari na dia sinea. ¹⁹ Meke soku arini pu hoke tavetavete potana, si paleke varigara mae ni rini sari na dia buka potana, meke sulu pani rini pa kenudi ri na tinoni. Sari na laedi rina buka arini, si padana tinabara tana keke tie koari ka lima ṅavulu puta tina rane. ²⁰ Ke gua asa si ta tozi urahae la sa inavosona e Zisu koari soku tie pule, ke soku lala dia saripu va hinokaria sa Baṅara.

Sa Vinari Kakatorai pa Episasi

²¹ Mudina sapu gua asa, si vizatia Paula si pude ene gua pa Masedonia meke pa Akaia si asa, meke tiqe pule la pa Zerusalem. Zama si asa, "Pana beto koa rau pa Zerusalem, si kaqu la hopiki nia tugo rau si pa Roma," gua si asa. ²² Ke garunu la ni Paula pa Masedonia sari Timote e Erasitasi, sapu sari karu nana tie varitokae, meke asa si koa hola hite koa sa pinaqaha popoa pa Esia.

²³ Pa totoso asa si ta evaṅa si keke vinari kakatorai nomana pa Episasi, sina koa gua koasa tinaraena sa Siraṅa tanisa Baṅara. ²⁴ Koanana si keke tie tavetavete patu siliva, pozana e Demitiriasi. Hoke tavete ni siliva sa sari na kinehana sa zelepade tanisa tamasa barikaleqe pa Episasi, sapu e Atemisi pozana. Hoke vagi valeana nia poata ari na nana tie tavetavete sa tinavete asa. ²⁵ Tioko varigara ni sa meke sari kasa pa tinavete gugua tugo asa. Zama si asa, "Kasa turaṅaqu, gilania mia gamu sapu vagi va leana nia poata gita sa tinavete hie. ²⁶ Meke ele avosia na dogoro sotia mia mo gamu, sapu soku hola tie si ele turaṅa va sea i e Paula. Lopu tale pa Episasi mo hie, ba gua tugo koari soku vasileana pa korapana sa pinaqaha popoa pa Esia. Zama si asa, sapu sari na tamasa pu ta tavete pa lima tie si lopu na tamasa hinokara, gua. ²⁷ Sa tinasuna, si lopu tale sa nada tinavete hata poata mo si kote ta ṅovalala, ba sa zelepade tugo tanisa tamasa barikaleqe Atemisi si kote loke guguana, meke kote ta huara sa nana linavata sapu vahesia ri doduru tiena sa popoa Esia, meke pa doduru vasina," gua si asa.

²⁸ Totoso avosia tugo rina kobi tinoni sapu gua asa, si ta ṅaziri hola si arini, meke podalae velavela guahe: "E Atemisi tugo pa Episasi sa tamasa lavata," gua. ²⁹ Meke lopu seunae si ṅoveoro sa vasileana lavata pa Episasi. Tuqe vagi rini sari Qaeasi e Arisitakasi, sari karua tie

Masedonia pu lulidi koe Paula. Meke ririhi vagi rini sari kara, meke zukuru varigara beto la si arini koasa vasina varivarigarana nomana tadi na tiena sa popoa Episasi. ³⁰ Hiva vura la pa kenudia rina tie se Paula, ba hukatia rina tie te Karisito si asa. ³¹ Kaiqa rina ṅati tie tadi na qinavuna pa pinaqaha popoa sana, saripu na baere te Paula, ba vala dia zinama tugo koe Paula, pude mani lopu vura la ta dogoro koasa vinari kakatorai sana.

³² ṅoveoro hola sa vinarigara tie: Kaiqa rini si velavela nia si keketona, ba kaiqa pule si keke votiki tiṅitona tu si velavela nia rini. Sokudi arini si lopu hite gilana hokaria tu, sapu na sa si varigara nia rini. ³³ Zukuru la nia ri tie Ziu pa kekenu se Alekezada meke kukili lani rina tie pa puku tinoni gua sapu hiva nia rini pude tozia sa. Ke va sagea Alekezada sa limana, pude va mokomokoi sari na tinoni, meke podekia sa pude zama meke olaṅi sari dia zinutu. ³⁴ Ba totoso doṅo gilania rina tinoni sapu na tie Ziu se Alekezada, si lopu makudo velavela nia rini, padana karua aoa sapu guahe: "E Atemisi tugo pa Episasi sa tamasa lavata!" gua.

³⁵ Meke sipu va nosoi sa palabatu pa qinavuna sari na tinoni, si zamai sa sarini, "Avoso mae gamu pa Episasi! Doduru tie pa kasia popoa si gilana betoa, sapu sa popoa Episasi, si kopu nia sa zelepade tanisa tamasa lavata, se Atemisi, meke sa patu hopena sapu hoqa gorena mae pa maṅauru. ³⁶ Ele ta gilnadi mo si hire, loke tie boka va kohai. Ke mi mokomoko, mamu noso mo si gamu, mu lopu neneke na bebeno va evaṅa si keketona sapu lopu leana. ³⁷ Turaṅa mae ni gamu sari karu tie hire, ba lopu hiko rini sari na tiṅitona koa ri na nada zelepade, meke lopu zama ṅoṅovalia rini sa nada tamasa barikaleqe, se Atemisi. ³⁸ Ba be hiva zutua e Demitiriasi, meke ari nana tie tavetavete si keke tie, si korapa koa dia sari na nada tie varipitui, meke sa vasina varipituina. La tozi koa rini pude madi ta pitu. ³⁹ Ba be keketona votikaena pule si hiva nia gamu, si mi vivinei nia pa keke vinarigara tadi na tie pa popoa hie pa siraṅa tava egona pa tinarae. ⁴⁰ Ba sapu ṅinoroi he, si gina kote ta zutu nia gita sa vinari kakatorai hie; na loke nada ginugua pude vata evaṅa sa iniliṅoara, meke lopu kote boka govete nia gita si asa," gua si asa. ⁴¹ Sipu beto zama ni sa saripu gua hire, si tukua mo sa sa vinarigara meke tozi ni sa sarini pude hopeke pule.

La pa Masedonia meke pa Akaia se Paula

20 Meke sipu ele hola sa ṅinoveoro, si tioko varigara ni e Paula sari kasa tie pu va hinokara, meke sovutu va ṅinirai sa. Beto asa si zama luluari sa, meke taluarae la nana pa Masedonia si asa. ² Sipu enei sa sari na vasivasileana koasa pinaqaha popoa pa Masedonia, si sovutu va ṅinirai tugo sa sari na tie te Karisito vasina, beto asa si ene hola latu pa Qurisi si asa. ³ Ka ṅeta sidara si koa si asa vasina. Meke totoso va namanama pude toka la pa Siria gua si asa, si tiqe avoso nia sa sapu kuhana nia rina tie Ziu si asa, ke

vizatia sa si pude ene pule gua mo pa Masedonia.
⁴ Hire sari na tie pu luli koe Paula, meke kamo la pa Esia: E Sopata, sa tie pa Berea, sapu na tuna e Paehasi; meke ari Arisitakasi, e Sekudasi, sapu na tie pa Tesalonaika; e Qaeasi, sapu na tie pa Debi; meke karu tie pa Esia, ari Tikikasi, e Toropimasi; meke se Timote.
⁵ Arini hire si la aqa kenuni gami pa Toroasi, ⁶ meke gami si taluarae pa Pilipae sipu beto sa Inevana Bereti Loke Isitina *d*. Hola ka lima rane, si la kamoi gami si arini pa Toroasi, meke koa keke vuiki tu vasina si gami.

Va Toa Pule ia Paula se Iutikasi

⁷ Koasa rane kekenu koasa vuiki, sipu varigara si gami pude videvidea sa bereti †, si tarae va gele se Paula osolae kamo tu korapa boŋi, sina hiva taluarae si asa pa koivugona. ⁸ Soku sari na zuke pu toa koasa lose panaulu, vasina varigara gami. ⁹ Meke keke tie vaqura, pozana e Iutikasi, si habotuna pa vuida, meke sipu tarae va gele se Paula, si rorodokia si asa, meke puta muliŋu. Ke hoqa gore pa pepeso si asa, podalae mae gua pa hatara vina ŋeta si asa. Totoso la ovulu vagia rini, si ele mate tu si asa. ¹⁰ Ba gore la opo tamunia meke ŋaza vagia Paula sa tinina, meke zamai sa sarini, "Lopu talotana gamu, ele toa pule si asa," gua se Paula. ¹¹ Beto asa, si sage pule la koasa lose panaulu se Paula, meke la videvidea sa sa bereti meke henahena turana gami. Vari vivinei si gami, osolae kamo rane, meke tiqe taluarae taloa si gami. ¹² Turana pule nia rini se Iutikasi, meke koa tava manoto hola si arini.

Topue pa Toroasi meke La pa Mailitasi

¹³ Beto asa, si luli kekenu pa vaka si gami, meke la pa Asosi. Vasina tu kote la surana gami se Paula, gua asa sa nana hiniva, sina kote ene karovo la pa Asosi si asa. ¹⁴ Meke sipu mae tutuvu gami sa pa Asosi, si surana gami pa vaka si asa, meke hola la pa Maitalini. ¹⁵ Taluarae gami vasina, si la kamo tata pa nusa Kiosi pa koivugona. Meke hola keke rane pule, si la kamo pa nusa Samosi si gami, meke pa koivugona pule, si la hogoto si gami pa vasileana Mailitasi. ¹⁶ Hiva nia Paula si pude lopu noso pa Episasi, pude lopu oki palae totoso pa popoa Esia; sina bebena sisigiti si asa pude tuturei la kamo sa rane Pen'tikosi *d* pa Zerusalema, be boka, gua.

Zama Luluara se Paula koari na Koimata pa Episasi

¹⁷ Koa pa Mailitasi se Paula, meke tioko la i sa sari na koimata koasa ekelesia pa Episasi, pude mae tutuvia si asa, gua. ¹⁸ Meke sipu kamo rini koasa, si zamai sa sarini, "Ele gilana betoa mia gamu sa qua kinoa koa gamu, podalae pa rane kekenu sapu kamo rau pa Esia. ¹⁹ Pa vina pepekae meke pa kolomata si nabulu nia rau sa Baŋara, koari na tinasuna nomadi pu va raza nau

rina tie Ziu, sipu kuhana nau rini. ²⁰ Gilania mia gamu sapu lopu hite tomea rau koa gamu si keketona, sapu boka tokani gamu koari na qua tinarae na vina tumatumae pa kobi tie, meke totoso hopiki vetuvetu si rau. ²¹ Sa qua vina balau si la beto mo koari na tie Ziu, meke na tie Zenitailo, pude madi luara pani sari na dia sinea, meke kekere mae koe Tamasa, meke pude madi va hinokaria se Zisu Karisito sa nada Baŋara. ²² Ego, kamahire he si ta turana koasa Maqomaqo Hope si rau, pude la pa Zerusalema. Meke lopu gilania rau sapu na sa si kote ta evana koa rau vasina. ²³ Ba gilania rau sapu koa ri doduru vasileana pu ele kamo la i rau, sa Maqomaqo Hope si ele va balau au, sapu korapa aqa nau sa tinapusi, meke sari na tinasuna pa Zerusalema. ²⁴ Sa qua tinoa si namu loke gugua koa rau; ba sa qua ŋati inokoro, si pude va hokotia mo sa tinavete sapu ele poni nau sa Baŋara Zisu pude tavetia. Sa tinavete asa si pude tarae vura nia sa Inavoso Leana tanisa tataru variharupi te Tamasa. ††

²⁵ Meke kamahire si gilania rau, sapu gamu doduru pu ele kamo atu gamu rau, pude tarae nia sa Butubutu Binaŋara te Tamasa, si lopu kaqu dogoro pule au si rau. ²⁶ Gua asa, ke maqu tozi va bakalani gamu, sapu arau si via kamahire, be guana keke koa gamu si lopu kamo sa tinoa hola. ²⁷ Ura loketona si tomea rau koasa doduruna sa hiniva te Tamasa, ba ele tarae vura beto nia rau. ²⁸ Mi tavetavete guana sepati mamu kopu puleni gamu, meke gua tugo sari doduru tie pu koa koasa puku tie te Tamasa. Ura ta vizata si gamu koasa Maqomaqo Hope pude kopu ni. Mi kopu nia sa ekelesia te Tamasa, sapu ele vagia Sa koasa eharana sa Tuna soti. ²⁹ Gilania qua rau, sapu pana taloa si rau, si kote mae koa gamu sari na titisa kokohadi, saripu guana kurukuru pinomo pu va matei na ŋoŋovali sari na tie, meke kaqu nuquru mae si arini koari na puku tie te Tamasa. ³⁰ Kaiqa tie mo pa korapa mia gamu telemia, si kote paleke va sea i sari na vina tumatumae hinokara, pude turana va sea i sari na tie pu va hinokara. ³¹ Ke mi kopu, mamu balabala ia sapu pa korapadi ri ka ŋeta vuaheni, si lopu makudo va balau gamu rau si gamu doduru rane na boŋi, pa kolomata.

³² Ego, kamahire si luara veko gamu rau si gamu pa limana sa Tamasa, meke koasa inavosona sa Nana tataru variharupi, sapu boka va ŋiŋira gamu pa mia rinaŋerane, meke kaqu ponini gamu Sa sa tinago pu ele va naqiti vekoa Sa, pude tadi na Nana tie pu tava via koari na dia tinavete kaleadi. ³³ Arau si lopu okoro pude vagi sari poata qolo, na siliva, babe na poko tana ke tie. ³⁴ Ele gilana mia gamu, sapu tavetavete pa limaqu soti si rau pude va gavori gua saripu ta hivae koa rau, meke koa rini pu luli tavetavete turana. ³⁵ Pa doduru ginugua, si ele va dogoroni gamu rau, sapu pude tavetavete va ŋiŋira mo gita, si kote boka toka ni saripu malohoro. Balabala i sari na zinama te Zisu sapu gua hire: 'Pude variponi, si leana hola nia si pude vagi, gua.'

† *Ginua sa zinama "videvidea sa bereti" si gina keke hinenahena vinarigara, beto asa si hena ia rini sa Ginani Hope pa boŋi rane Sarere, babe pa boŋi rane Sade lopu bakala.*

†† 20:24 2 Tim 4:7

³⁶ Meke sipu beto zama se Paula, si kokotuŋu turani sa sari doduru meke varavara. ³⁷ Kabo beto sari doduru, sipu nazaia, na ahoa rini si asa. ³⁸ Sapu talotaŋa hola nia rini, sina tozi ni sa sapu lopu kaqu dogoro pulea rini si asa, gua. Ke ene lulia rini si asa, meke la luaria ri pa vaka.

La pa Zerusalem se Paula

21 Zama luluari gami sarini, meke tiqe taluarae meke karovo toŋoto la pa nusa Kosi si gami. Meke pa koivugona si la kamo si gami pa nusa Rodesi, meke taluarae gami vasina si la hogoto pa vasileana Patara. ² La luli karovo si gami koa keke vaka vasina, sapu korapa va qaqiri toka la pa Ponisia, meke tiqe taluarae taloa si gami. ³ Meke sipu dogoria gami sa nusa Saeparasi, si ene pa kali mataona sa nusa si gami, meke hola la pa Siria. Meke la hogoto si gami pa Taea, sina vasina si kote la va gorei sa vaka sari na likakalae pu surani sa. ⁴ La tutuvi gami vasina sari kaiqa tie te Karisito, meke koa koa rini keke vuiki vasina si gami. Meke vata gilana nia sa Maqomaqo Hope koari na tie hire, si pude mani lopu la pa Zerusalem se Paula, gua; ke tozi nia rini si asa. ⁵ Ba sipu ele hokoto sa mami toso pude koa koa rini, si ta luarae si gami, ke ene luli gami ri doduru puku tatamana, meke vura la si gami pa sadana sa vasileana, meke la kokotuŋu, meke varavara si gami pa masa. ⁶ Meke sipu beto vari zama luluari si gami, si la surana si gami pa vaka, meke ene kekere pule la dia pa hopeke dia vetu si arini.

⁷ Meke topue pa Taea si gami, meke la hogoto pa Tolimeasi. La tutuvu qetuqetu ni gami sari na tie te Karisito vasina, meke koa paki si gami vasina keke rane. ⁸ Pa koivugona pule, si taluarae si gami meke la pa Sizaria. Koa si gami vasina, pa vetu te Pilipi sa tie pu hoke tarae nia sa Inavoso Leana. Asa si keke koari ka zuapa pu ta vizatadi pude na tie varitokae pa Zerusalem. ⁹ Ka made sari na tuna vineki sa, saripu lopu varihadi, meke hoke tozi vura nia rini sa zinama te Tamasa. ¹⁰ Sipu ele koa kaiqa rane si gami vasina, si gore mae guana pa Ziudia si keke poropita, pozana si e Aqabasi. ^{††11} Mae koa gami si asa, meke hena vagia sa sa belete te Paula, meke pusi nia sa koari na limana, na nenena telena, meke zama, "Guahe sapu zama nia sa Maqomaqo Hope: Sa tie pu tagona sa belete hie, si kaqu pusi gunia he rina tie Ziu pa Zerusalem, meke kaqu vala nia rini koari na Zenitailo," gua si asa.

¹² Sipu avosia gami sapu gua asa, si tozi ososo nia gami meke rina tie vasina se Paula, pude mani lopu la pa Zerusalem, gua. ¹³ Ba olaŋa se Paula, "Na sa si tavetia gamu? Kabokabo si gamu pude va talotaŋa sisigitau gua? Ura sapu korapa aqa nia rau, si lopu pude ta pusi mo, ba pude tava mate tu pa pozana e Zisu sa Baŋara," gua si asa.

¹⁴ Na lopu boka hukatia gami si asa, ke zama mo si gami, "Ego leana, gua mo sapu hiva nia sa Baŋara si mani ta evaŋa," gua.

¹⁵ Meke sipu ele hokoto sari na rane pu koai gami pa Sizaria, si va qaqiri si gami meke topue hola la pa Zerusalem. ¹⁶ Kaiqa rina tie te Karisito pa Sizaria si luli koa gami, meke turana lani gami rini pa vetu te Masoni. Na tie Saeparasi si asa, sapu keke rina tie pu luli koe Zisu tatasana.

La Tutuvia Paula se Zemisi

¹⁷ Sipu la kamo gami pa Zerusalem, si tava kamo valeana si gami koari na tie te Karisito vasina. ¹⁸ Pa koivugona si luli koa gami se Paula, meke la dogoria gami se Zemisi, meke mae koa somana beto tugo sari kasa koimata pa ekelesia pa Zerusalem. ¹⁹ Zama qetuqetu koa rini se Paula, meke tozi betoi sa koa rini sari doduru tiŋitoŋa gua saripu evaŋi sa Tamasa koari na tie Zenitailo, pa korapa inene misinare tanisa.

²⁰ Sipu avosia rini sapu gua asa, si vahesia ri sa Tamasa, meke zama ia rini se Paula, "Tasimami, gilania goi sapu guahe: Ele soku tina sari na tie Ziu pu ele va hinokara, meke korapa nalinani nia rini kinopuna sa Tinarae te Mosese. ²¹ Meke ele avoso nia rini, sapu agoi si tozi ni sari na tie Ziu pu koadi koari na popoa tadi na tie Zenitailo, pude luara pania sa tinarae te Mosese, meke pude lopu magu i sari na tudia koreo, babe luli sari na hahanana tadi na tie Ziu, gua. ²² Meke lopu sana kote avoso nia rini, sapu ele kamo tani si goi. Ke na sa si kote tavetia gita? ²³ Ego, guahe si balabala ia gami, pude tavetia goi. Ari ka made tie tani si korapa evaŋia sa vina gorevurana sa dia vina tatara. ^{‡24} La, mamu somana koa rini koasa vina vukivukihi vinulasa, mamu tabari sari na laedi rina dia vina vukivukihi meke tamugoi tugo, pude di boka koto va golugolu si arini. Meke pude gua asa, si kote boka dogoria rina tie Ziu, sapu lopu hinokara sari na inavosomu goi pu ele avoso ni rini, ba agoi si korapa kopu nia mo sa Tinarae te Mosese. ²⁵ Ba lopu sapu hiva ni gami sari na tie Zenitailo pu ele va hinokara pude kopu nia sa Tinarae te Mosese. Ele kubere la i gami sarini pude di taveti sapu gua hire: Lopu henai sari na ginani pu tava vukivukihidi la koari na beku, meke sari na eharadi, na masadi rina kurukuru pu lopu tava honi palae eharadi; meke pude madi va ilolo pule ni pa vinari riqihi," gua si arini. ^{‡†}

²⁶ Ke pa koivugona, si turani e Paula sari ka made tie pu guni rini meke la va via pule nia si asa, somanae koari ka made. Meke tiqe nuquru la sarini pa Zelepade, pude la tozia sa toso pu kaqu hokoto sa toso tanisa vinavia tadi kasa pude mudina asa kaqu ta tavete sari hopeke dia vina vukivukihi vinulasa, gua. [‡]

† 21:8 TTA 6:5, 8:5 †† 21:10 TTA 11:28

‡ 21:23 Nab 6:9-12 †† 21:25 TTA 15:29 ‡‡ 21:26 Nab 6:9-12

Ta Tuqe Vagi se Paula pa Zelepade

²⁷ Ba sipu tata hokoto tugo sari ka zuapa rane sara, si mae dogoria ri kaiqa tie Ziu mae guadi pa Esia se Paula pa korapa Zelepade. Ke sovusovutu va bugoria rini sa puku vinarigara lavata, meke tuqe vagia rini se Paula. ²⁸ Velavela si arini, "Gamua na tie Izireli! Mae tokani gami! Hiera mo sa tie sapu ene ni pa doduru vasina sari na vina tumatumae sapu lopu garo koa gita na tie Ziu, meke koasa Tinarae te Mosese, meke koasa Zelepade hie. Meke kamahire, ba mae turaṅa nuquru nia tie Zenitailo pule tu sa sa Zelepade, ke va bonia sa sa vasina hopena hie!" gua si arini. ²⁹ Na ele dogoria mo rini se Toropimasi, sa tie Episasi, sapu luli koe Paula pa Zerusalema. Ke balabala ia rini sapu gina turaṅa nuquru nia Paula si asa pa Zelepade, gua. †

³⁰ Ke noma lala nana sa vinari kakatorai pa korapana sa popoa Zerusalema. Meke haqala varigara sari doduru tie, meke tuqe vagia rini se Paula, meke ririhi vura nia rini si asa pa sadana sa Zelepade, meke tuturei tukui rini sari na sasada. ³¹ Sipu korapa komitia pude va matea gunia rini se Paula, si kamo la mo sa inavoso koa sa ṅati koimata tanisa qeto minate tadi na tie Roma, sapu keke vinari kakatorai si korapa ta evaṅa pa Zerusalema, gua. ³² Ke tioko vagi sa ṅati koimata sari kaiqa palabatu varipera, na tie varipera, meke tuturei topue gore la sarini koa sa vinarigara. Sipu dogoria tugo rina tinoni sa koimata meke sari na tie varipera pu turaṅi sa, si tiqe beto komitia rini se Paula. ³³ La tuqe vagia sa ṅati koimata tadi na tie varipera se Paula, meke garuni sa sari nana tie, pude pusi nia karua seni pa limana e Paula. Beto asa si tiqe nanasa la si asa koari na tie, "Esei sa tie hie? Meke na sa si evaṅia sa?" gua si asa. ³⁴ Meke kaiqa ri na tinoni si velavela nia keketona, ba kaiqa si votiki ginugua tu. Na lopu boka vagia sa koimata sa ṅatina hinokara sa tinasuna, sina soku sa ṅinoveoro. Ke garuni mo sa sari kasa nana tie varipera, pude turaṅa la nia pa vetu tadi na tie varipera se Paula. ³⁵ Sipu kamo Paula sa halehaleana sage pa vetu, si ṅiṅira hola sa tinaṅaziri, na tinuru hiva varipera tadi na tinoni, ke palekia tu rina tie varipera se Paula. ³⁶ Ba luli la tugo sa puku vinarigara lavata, meke velavela, "Va mate pania gana! Va mate pania gana!" gua si arini.

Zama se Paula koasa Vinarigara Tinoni

³⁷ Totoso tata turaṅa nuquru nia rini pa vetu se Paula, si zama la koasa ṅati koimata tadi na tie varipera si asa, "Vegua, boka zama paki koa goi si rau?" gua si asa.

Meke nanasia sa koimata si asa, "Vegua, tumae zama Quriki si goi? ³⁸ Vea, lopu agoi tu sa tie Izipi pu varipera la koasa qinavuna Roma visoroihe, meke turaṅa lani sari ka made tina tie varipera na variva mate pa soloso qega?" gua si asa.

† 21:29 TTA 20:4

³⁹ Meke olaṅa la se Paula, "Arau si na tie Ziu, podoqu pa popoa Silisia, pa vasileana Tasisi, na tie soti koasa vasileana arilaena sana si rau. Tapa si rau koa goi, mu va malumu paki au, maqu zama paki koari na tinoni," gua si asa.

⁴⁰ "Leana," gua sa ṅati koimata. Ke turu mo pa halehaleana sage se Paula, meke va mokomokoi sa pa limana sari na tinoni. Meke sipu noso sarini si zama la koa rini si asa pa zinama Hiburu:

22 "Kasa turaṅa, mi avoso mae pude maqu va bakalia koa gamu sapu lopu sea si rau," gua si asa.

² Totoso avosia tugo rini sapu zama pa zinama Hiburu se Paula, si noso beto si arini, ke zama si asa, ³ "Arau si na tie Ziu, podoqu pa vasileana Tasisi, pa pinaqaha popoa pa Silisia. Ba noma sage meke sikulu si rau koe Qamalieli na Parese pa vasileana nomana hie pa Zerusalema. Tava tumatumae valeana nia rau sa Tinarae te Mosese, meke tadi na tiatamada pukerane. ṅaliṅali hola nia rau sa vina lavatana sa Tamasa koari na qua tinavete, gua putaputa tugo sapu korapa nia gamu kamahire. †† ṅoṅovalu, na va matei rau sarini pu lulia sa Siraṅa vinalahi hie. Pusi vagi rau sari na palabatu na barikaleqe, meke la vekoi rau pa vetu varipusi. ⁴⁵ Sa ṅati hiama kenukenue, meke sari doduru koasa Sanihiderini d, †† ba boka va sosodea mo, sina arini mo poni nau sari na leta pu paleki rau, sapu kubere la ni rini koari kasa tie Ziu turaṅadia pu koa pa Damasikasi, pude kaqu pusi vagi rau sari na tie pu koadi vasina pu lulia sa Siraṅa vinalahi hie, pude la va kilasi pa Zerusalema, gua.

Tozia Paula sa Nana Kinekere

(Tinavete 9:1-19, 26:12-18)

⁶ Ba sipu korapa rane sa popoa, totoso korapa ene la rau pa siraṅa, meke tata la pa Damasikasi, si malara va hodaka mae koa rau si keke kalalasa variva keanana pa Maṅauru. ⁷ Ke hoqa gore pa pepeso si rau, meke avosia rau si keke mamalaiṅi sapu zama gaahe: 'Saula! Saula! Na vegua ke ṅoṅovalau goi?' gua.

⁸ 'Baṅara, esei si goi?' gua si rau.

Meke olaṅa si Asa, 'Arau Zisu pa Nazareti tugo si hie, sapu korapa ṅoṅovalau goi!' gua si Asa. ⁹ Sari na tie pu lulidi koa rau si dogoria mo rini sa kalalasa, ba lopu avosia rini sa mamalaiṅina sa tie pu zama mae koa rau.

¹⁰ Meke nanasia rau si Asa, 'Baṅara, na sa si kaqu tavetia rau?' gua si rau.

Meke olaṅa mae si Asa, 'Mu turu, mamu la pa Damasikasi, meke vasina tu si kote ta tozi ni goi sari doduru gua pu ta hivae koa goi pude taveti,' gua si Asa. ¹¹ Lopu boka dodogorae si rau, sina va behu au sa kalalasa variva keanana. Ke sari na tie mo pu lulidi koa rau si taṅinia limaqu, meke turaṅa la nau pa Damasikasi.

†† 22:3 TTA 5:34-39 † 22:4 TTA 8:3, 26:9-11 †† Sa Sanihiderini hie si na ṅati puku tie vari pitui tadi na tie Ziu.

¹² Koa nana vasina si keke tie pozana e Ananaeasi. Keke tie toŋoto si asa pa hahanana kinopuna sa Tinarae te Mosese, meke na tie ta pamaŋaena hola si asa koari doduru tie Ziu vasina. ¹³ Mae turu kapae koa rau si asa, meke zama, 'Saula, tasiqiu, mu dodogorae tu ba goi!' gua si asa. Meke pa toŋoto tugo asa si dogoria rau si asa.

¹⁴ Meke zama si asa, 'Ele vizatigo sa Tamasa tadi na tiatamada si agoi, pude mu tumae nia sa Nana hiniva, meke pude dogoria sa Nana Nabulu Toŋotona, sapu ele dogoria goi meke avosia goi sa mamalaiŋina soti pa sirana. ¹⁵ Ura kaqu keke Nana tie va sosode si agoi, pude tozia koa ri doduru tie gua saripu dogori na avosi goi. ¹⁶ Ke mu lopu aqa, ba la mamu ta papitaiso, pude tava via koari na mua sinea, mamu varavara la koasa pozana Sa,' gua si asa.

Ta Garunu se Paula Pude Tarae Koari na Tie Zenitailo

¹⁷ Totoso pule la pa Zerusalemia si rau, meke sipu la koa varavara si rau pa Zelepade, si dogoria rau si keke dinogodogorae. ¹⁸ Dogoria rau sa Baŋara sapu zama mae koa rau, 'Mu tuturei sisigiti, mamu taluarae pa Zerusalemia, sina lopu kaqu va hinokaria rina tie tani sa inavosoqu Rau sapu kote totozia goi,' gua si Asa.

¹⁹ Meke olaŋa la si rau, 'Baŋara, ele gilana valeania dia rini sapu arau mo la vata pusi, na sekei pa hopeke sinaqoqi sari na tie pu va hinokarigo si Goi. ²⁰ Meke sipu tava mate se Sitivini, sa tie pu helahelae nigo koari na tie, si arau tugo mo somana va egoa sa nana minate, meke arau tugo mo turu kopu ni sari na poko tadirini pu va matena si asa,' gua si rau. †

²¹ Ba zama mae koa rau si Asa, 'Mu la! Sina kaqu garunu la nigo Rau si goi pa seu, koari na tie Zenitailo,' gua si Asa."

²² Va avoso sari na tinoni, ba sipu zama nia tugo Paula sapu kaqu ta garunu la koari na tie Zenitailo si asa gua, si keke gua velavela va ululae si arini, "Va matea gana sa tie sana, lopu padana pude toa!" gua si arini. ²³ Zama ta ŋaziŋaziri sarini, meke hiru ni rini pa galegalarane sari na dia poko, meke taburu sage ni rini panaulu sari na kavuru pepeso. ²⁴ Ke garuni sa ŋati koimata tadi na tie varipera sari nana tie, pude turaŋa nuquru nia se Paula pa vasina tadi na tie varipera. Meke garuni sa si arini pude komitia si asa, pude ni tozia sapu pa ginugua sa, ke zama ta ŋaziŋaziri nia tu rina tie Ziu si asa, gua. ²⁵ Ba sipu korapa pusia rini si asa pude komitia, si zama la se Paula koa keke koimata tadi na tie varipera pu turu tata koa sa, "Vegua, leana mo koa gamu si pude komitia sa tie Roma †† tugo, sapu ta kopue koasa tinarae Roma, pana lopu ele ta pitu?" gua si asa.

²⁶ Sipu avosia tugo sa koimata sa zinama gua asa te Paula, si la si asa koasa ŋati koimata, meke zama, "Tio, na sa si kote tavetia goi? Na tie hie si na tie Roma tugo, ta kopue koasa tinarae Roma," gua si asa.

† 22:20 TTA 7:58 †† Sari doduru tie pu ta pozae na tie Roma si tago niniraŋira pa tinarae Roma. Sari na tie pa votiki popoa na butubutu ba boka ta pozae na tie Roma.

²⁷ Ke la nanasia sa ŋati koimata se Paula, "Mu tozi nau, na tie Roma tugo si goi?" gua si asa.

"Uve," gua se Paula.

²⁸ Meke zama sa ŋati koimata, "Arau si soku poata vekoi meke tiqe ta evaŋae na tie Roma si rau," gua si asa. Meke olaŋa se Paula, "Ba arau si na tie Roma pa qua pinodo," gua si asa.

²⁹ Ke rizu taloa sarini pu korapa va namanama pude la nanasia se Paula; meke sa ŋati koimata ba matagutu tugo, toŋoto avosia sa sapu na tie Roma tugo se Paula, sina pusia tu sa pa seni, pude komitia.

Ta Vala pa Kenudi rina Koimata pa Sanihiderini se Paula

³⁰ Hiva gilana va sosodea sa ŋati koimata tadi na tie varipera Roma, gua meke zutua rina tie Ziu se Paula. Ke pa koivugona, si rupahia sa se Paula, meke tozi ni sa sari na ŋati hiamia, meke sari doduru tiena sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu pude varigara. Meke turaŋa sa se Paula, meke la va turua sa pa kenudi rini.

23 Doŋo toto la i e Paula sari na tiena sa Sanihiderini sa puku tie varipitui d tadi na tie Ziu, meke zamai sa, "Kasa turaŋa qu pa Izireli! Gilana valeania rau sapu pa qua tinoa si evaŋi rau sari doduru gua saripu toŋoto pa kenuna sa Tamasa, kamo pa rane ŋinoroi," gua si asa. ² Sipu zama gua asa si garunu la i Ananaeasi sapu sa ŋati hiamia d kenukenue sari kaiqa pu turu tata koe Paula pude poharia ŋuzuna, gua. ³ Ba zama la koa sa se Paula, "Mani poharigo tugo Tamasa si agoi, sina gua tugo na gobagoba sapu ta pedi va keoro mo si goi. Hobotu vasina si goi pude varipitui nau pa sirana gua sa Tinarae te Mosese gua, ba korapa sekea mo telemu sa Tinarae, toŋoto garunu nau tie goi pude poharau!" gua se Paula. ‡

⁴ Meke zama saripu turu tata koe Paula, "Tio, na ŋati hiamia kenukenue te Tamasa si zama va kaleania goi," gunia rini si asa.

⁵ Ba olaŋa se Paula, "Kasa turaŋa qu pa Izireli, lopu hite gilania rau sapu na ŋati hiamia kenukenue sa tie hie. Ura ta kubere si guahe pa Kinubekubere Hope: 'Mu lopu zama va kaleania sa koimata pa mua butubutu,'" gua. ††

⁶ Sipu doŋo gilania Paula sapu kaiqa arini pu varigara si na Sadusi, meke kaiqa si na Parese, si velavela la koa rini si asa, "Kasa turaŋa qu pa Izireli, arau he si na Parese, meke na tuna tugo keke Parese. Sapu ta pitu nia rau hie, si koa gua mo koasa qua vina hinokarana sa tinuru pule tadi pu mate!" gua si asa. ‡‡

⁷ Sipu beto tugo zama nia Paula sapu gua asa, si podalae varitokei gedi mo sari na Parese, meke sari na Sadusi, ke ta paqaha rua sari na tinoni pu varigara.

⁸ Ura sari na Sadusi si lopu va hinokaria sa tinuru pule tadi pu mate, meke sari na mateana, na tomate, na gua. Ba sari na Parese si va hinokara betoi saripu gua hire. ‡‡†† Noma hola sa ŋinoveoro, meke kaiqa rina tie va tumatumaie koasa Tinarae te Mosese sapu na

‡ 23:3 Mt 23:27-28 †† 23:5 Ekd 22:28 ‡‡ 23:6 TTA 26:5; Pil 3:5 ††† 23:8 Mt 22:23; Mk 12:18; Lk 20:27

Parese tugo, si turu meke zama va niñira, “Loke sinea si boka dogoria gita koasa tie hie! Ve a be keke mateana babe keke maqomaqo si zama koa sa? Lopu boka zutua gami,” gua si arini.

¹⁰ Niñira hola sa vinaritokei, ke mala nia sa ñati koimata tadi na tie varipera, sapu meke ta seke va umumu se Paula, gua. Ke garuni sa sari nana solodia pude gore la saputu vagia se Paula koa rini, meke la vekoa rini pa vetu tadi na solodia.

¹¹ Pa boñina asa, si la turu tata koe Paula sa Bañara, meke zama, “Mu lopu matagutu! Ele tozi helahelae nau goi si Rau tani pa Zerusalema, ke mamu tavete kekeñño gua tugo asa pa Roma,” gua si Asa.

Kuhana nia Rina Tie Ziu se Paula

¹² Meke pana munumunu pa koivugona, si varigara meke vari vivinei sari kaiqa tie Ziu, meke variva ego nia rini pa keke tinokotokoro, sapu lopu kaqu hena na napo hokara si arini, osolae kaqu va matea tu rini se Paula, gua. ¹³ Sarini pu tavetena sa vinariva egoi hie, si hola nia ka made ñavulu tie. ¹⁴ La si arini koari na ñati hiam a, na koimata tadi na tie Ziu, meke zama, “Gami si ele tokotokoro puleni gami pa kenuna sa Tamasa, pude lopu kaqu hena ginani si gami osolae kaqu va matea tu gami se Paula. ¹⁵ Ke gua asa si hiva nia gami pude gamu meke sa puku tie varipitui, si kaqu tozi sekesekei la nia sa ñati koimata tadi na tie varipera, pude mani turaña gore atu nia sa koa gamu se Paula. Tozi nia sapu hiva avoso valeani gamu si kaiqa ginuguana sa, mamu gua. Meke gami si kote tome aqa pude va matea si asa, totoso lopu ele kamo atu sa,” gua si arini.

¹⁶ Ba keke tuna koreo sa tasina barikaleqe e Paula, si avoso pohoa sa dia hiniva hie, ke la pa vetu tadi na tie varipera si asa, meke tozi nia sa se Paula. ¹⁷ Beto asa, si tioko vagia Paula si keke koari na koimata tadi na tie varipera Roma, meke zama ia sa, “Mu turaña la nia sa koreo hie koasa mia ñati koimata, sina keke tiñitona si kote la tozia sa koreo hie koa sa,” gua se Paula.

¹⁸ Meke turaña sa koimata sa koreo, meke la koasa dia ñati koimata, meke zama, “Garunau e Paula, sa tie ta pusina, pude turaña atu nia koa goi sa koreo hie, sina keketona si kote tozi nigo sa, gua,” gua si asa.

¹⁹ Ke tañini vagia sa ñati koimata sa limana sa koreo, meke turaña vata kalea sa, meke nanasia sa, “Ego, na sa si hiva tozi nau goi?” gua si asa.

²⁰ Meke zama sa koreo, “Sari na koimata tadi na tie Ziu, si ele variva ego nia si pude vugo si kaqu atu tepa sekesekei nigo rini, pude turaña gore la nia goi se Paula koasa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, si pude hiva avoso valeani rini sari kaiqa ginugua pule tanisa, gua. ²¹ Mu lopu va hinokari, sina hola nia made ñavulu puta tie si korapa tome aqa pude va matea se Paula, gua. Ele tokotokoro puleni si arini, sapu lopu kaqu hite hena na napo si arini, osolae kaqu va matea tu rini se Paula, gua. Korapa aqa sarini kamahire pude avosia be guana va egoa goi sa dia tinepa,” gua sa koreo.

²² Ke naqua sa koimata sa koreo, meke zama ia sa, “Ego, mu lopu la tozi hokaria goi koa keke tie, gua saripu vivinei ni goi koa rau hire,” gunia sa, meke tiqe va taloa pulea sa sa koreo.

Ta Garunu La koasa Qavuna Pilikisi se Paula

²³ Beto asa si tioki sa ñati koimata tadi na tie varipera si karu nana koimata, meke zamai sa, “Mi va namanama i karua gogoto solodia, meke ka zuapa ñavulu tie koi hose, meke karua gogoto tie tañini hopere. Va namanama pude taluarae la pa Sizaria pa sia koloko kohite boñi. ²⁴ Va nama ponía hose se Paula pude boka turaña va kamo valeania se Paula koe Qavuna Pilikisi,” guni sa sarini. ²⁵ Meke kubere la nia sa ñati koimata si keke leta koa sa Qavuna Pilikisi sapu zama guahe:

²⁶ “Arau Kolodiasi Laesiasi si kubere atu koa goi na Qavuna Pilikisi pa qua pinamaña. ²⁷ Sa tie isa si ele tuqe vagia rina tie Ziu, meke tata va matea rini. Ba avoso nia rau sapu na tie Roma tugo si asa, ke turaña rau sari na qua tie varipera meke la harupia si asa. ²⁸ Hiva gilania rau sapu gua zutu nia rini si asa, ke turaña gore la nia rau pa dia puku tie varipitui. ²⁹ Tiqe va nonoga ia rau sapu loketona si evañia sa sapu pada pude tava mate nia, ba be ta pusi nia sa pa vetu varipusi. Sari na tiñitona pu zutu ni rini koa sa, si na ginugua la gua mo pa dia tinarae soti teledia. ³⁰ Ke totoso avosia rau sapu kaiqa tie si kuhana pude va matea si asa gua, si hinoqa vizatia rau si pude garunu atu nia koa goi si asa. Ele tozi ni tu rau sarini pu zutuna sa pude madi paleke atu ni koa goi sari na dia zinutu koa sa,” gua.

³¹ Tavetia tugo rina solodia sapu gua ta garunu nia rini. Turaña rini se Paula pa boñina tugo asa, meke la kamo pa vasileana Anitipatirisi. ³² Meke pa koivugona, si kekere pule la pa Zerusalema sari na tie varipera pu ene pa nenedi, ba sarini pu koi pa hose si turaña hola nia se Paula. ³³ Turaña va kamo rini pa Sizaria si asa, meke la luaria rini sa leta koasa Qavuna, meke luara vekoa rini koa sa se Paula. ³⁴ Sipu beto tiroa sa Qavuna sa leta, si nanasia sa se Paula, “Pa pinaqaha popoa pavei si mae gua mu goi?” gunia sa.

Meke sipu gilania sa Qavuna sapu mae guana pa Silisia se Paula, ³⁵ si zama si asa, “Kote varipitui nia rau sa ginuguamu goi, pana mae kamo sarini pu zutu igo,” gua si asa. Beto asa si garuni sa Qavuna sari nana tie kopu, pude kopu nia se Paula pa vetu Qavuna sapu kuria Herodi pukerane.

Ta Pitu se Paula koe Pilikisi

24 Hola ka lima rane, si turaña gore lani e Ananaeasi sa ñati hiam a kenukenu e pa Sizaria, sari kaiqa koimata tadi na tie Ziu, meke keke loea, pozana e Tetulasi. Paleke lani rini sari na zinutuna e Paula koasa Qavuna Pilikisi, pude zutua rini pa kenuna sa. ² Totoso ta tioko va nuquru la se Paula, si podalae

va vurai e Tetulasi sari doduru dia zinutu koa sa, meke zama guahe si asa:

“Qavuna Pilikisi pu ta pamañemu, pa mua tinuraña goi si ele boka koa bule si gami pa keke toতোso gelena. Meke kaiqa hinobe saripu ta hivae, si ele boka ta evaña koasa mami popoa. ³ Qetu ni gami pa doduru popoa, meke koari doduru toতোso hire, meke zama valeana hola igo gami si agoi. ⁴ Ba maqu lopu okipani hoboro ni sari na mua toতোso pa soku zinama, ba tepa igo rau si goi pa mua tataru vatukana, pude va avosia sa mami zinama papakana hie. ⁵ Sa tie hie si variva ilipuñana sisigiti. Podalae ni sa sari na vinari kakatorai pa korapa mami gami na tie Ziu pa doduru vasina. Meke asa tugo si na koimata pa keke puku tinoni votivotikaena sapu ta pozae na ‘Nazarini’. ⁶ Podekia tugo sa pude va bonia sa Zelepade, ba tuqe vagia mo gami. ¹⁸ Be nanasia goi sa tie hie, si kote avoso gilani mo goi koari nana zinama sari na tiñitoña pu zutu ni gami koa sa,” gua si asa. ⁹ Meke somana zutua tugo rina koimata tadi na tie Ziu se Paula, sapu hinokara sari doduru gua pu zama ni e Tetulasi, gua.

Lavelave Hukata Pule nia se Paula

¹⁰ Totoso nuke la ia sa Qavuna se Paula pude zama si olaña se Paula, “Qavuna Pilikisi, gilania rau sapu agoi si ele koa na keke tie varipitui pa popoa hie pa soku vuaheni, gua asa ke qetu si rau pude mae zama lavelave hukata pule nau pa kenumu goi. ¹¹ Telemu ba kote boka gilania mo koari kaiqa tie, sapu ka manege rua rane tu ele hola si la si rau pa Zerusalem, pude vahesia sa Tamasa. ¹² Ba lopu hite dogorau ri kasa pu zutu au, sapu la varitokei si rau koa ke tie pa Zelepade, babe la vari kakatorai ni rau sari na tinoni koari na sinaqoqi, babe pa keke vasina pule pa korapana sa vasileana lavata. ¹³ Arini ba lopu boka va sosode ia koa goi, gua saripu korapa zutu nau rini hire. ¹⁴ Maqu tozi helahelae vura nia sapu arau si vahesia mo sa Tamasa tadi na tiatamamami pukerane, meke vahesia rau si Asa, pa Siraña tanisa Bañara sapu kokoha gunia ri kasa hire. Ba arau si va hinokari tugo sari doduru gua saripu ta kubere pa Tinarae te Mosese, meke koari na kinubekubere tadi na poropita. ¹⁵ Sa vina hinokara koe Tamasa sapu tagoa ri kasa hire, si tagoa tugo rau, sapu kaqu tava toa pule pa minate keke rane, sari doduru tie leadi, na kaleadi, saripu ele mate. ¹⁶ Ke gua asa si podeke sisigitia rau doduru toতোso, pude qu evañi sapu toñoto pa kenuna sa Tamasa meke na tie.

¹⁷ Mudina sapu koa va seu si arau pa kaiqa vuaheni, si pule mae si arau pa Zerusalem, pude la luari si kaiqa vinariponi na poata tadi kaiqa tie Ziu pu malaña, meke pude la va vukivukihia qua tugo, gua. ^{††18} Totoso dogoro au rini pa Zelepade si ele va hokotia rau sa

† Sari na zinama hire vesi 6-8 si koa pa kaiqa Kinubekubere Hope pukerane. [Ele hiva varipitui nia mo gami si asa pa sirañana gua sa Tinarae te Mosese, ⁷

vinulasa gua sapu ta hivae pa Tinarae te Mosese, ba loketoña puku tinoni na ñinoveoro si koa vasina pa toতোso asa. ¹⁹ Ba kaiqa tie Ziu pu mae guadi pa pinaqaha popoa pa Esia si koadia vasina. Arini teledia si pada pude paleke atu ni koa goi, pude atu tozi, saripu lopu qetu ni rini koa rau. ²⁰ Ba be lopu gua, si arini mo hire si madi tozi vura nia kamahire, sapu na tinavete kaleana sa si dogoro vura nia rini koa rau, toতোso la turu si rau pa kenuna sa dia puku tie varipitui. ²¹ Ba keketoña mo sapu ele zama va ñiñira nia rau, toতোso turu rau pa kenuna sa Sanihiderini, si gina lopu qetu nia rini koa rau sapu guahe: ‘Koa ginuguana mo sa tinuru pule tadi pu mate si ta pitu nia rau pa kenunia gamu pa rane ñinoroi,’” gua se Paula. †

²² Se Pilikisi hie si ele gilana valeania sa guguana sa Siraña tanisa Bañara, ke tukua mo sa sa vinaripitui, meke tozi ni sa sarini, “Pana mae kamo tu se Laesiasi, si kote tiqe vilasia rau guguana sa mia vinaripitui,” gua si asa. ²³ Tozi nia sa sa koimata tadi na tie varipera pude kopu nia se Paula, ba va malumi sari nana baere, pude mae hopiki nia na ponía.

Vivinei se Paula Koari Pilikisi e Durusila

²⁴ Meke sipu hola kaiqa rane, si mae se Pilikisi, meke sa nana barikaleqe Ziu sapu se Durusila. Tiokia sa se Paula meke avavoso si asa toতোso vivinei nia Paula sa guguana sa vina hinokarana e Zisu Karisito. ²⁵ Totoso zama nia Paula guguana sa tinoto, na tinuqe pule nia, meke sa toতোso vinaripitui pu korapa mae, si matagutu se Pilikisi, ke tozi nia sa se Paula, “Leana, gina boka taloa mua kamahire, meke pana ari qua toতোso, si kote tioko pulego rau,” gua si asa. ²⁶ Balabala ia tugo sa sapu hokara kote ponía Paula kaiqa poata pude vata rupahia, gua si asa. Gua asa ke hoke titiokia na vivinei ia sa se Paula.

²⁷ Meke sipu hola karua vuaheni, si beto se Pilikisi, meke Qavuna hobe se Posiasi Pesitasi. Ba hiva ta qetue koari na tie Ziu se Pilikisi, ke vata pusi hola ia sa se Paula pa vetu varipusi.

Tepa se Paula pude Ta Pitu Koe Siza

25 Meke sipu ele hola ñeta ranena kamo gua koasa pinaqaha popoa pa Ziudia se Pesitasi, pude hobe sa Qavuna Pilikisi, si taluarae si asa pa Sizaria, meke sage la pa Zerusalem. ² Vasina si la tozi rina ñati hiama na koimata tadi na tie Ziu koa sa, sari doduru gua pu zutu ni rini koe Paula. ³ Tepa ia rini se Pesitasi, pude tataru ni na toka ni sa si arini, meke pude va pule mae ia pa Zerusalem se Paula, sina ele pada vekoa rini, si pude va matea gana si asa pa korapana sa nana inene la pa Zerusalem, gua. ⁴ Meke olaña se Pesitasi, “Se Paula si korapa koa ta kopue pa Sizaria, meke arau si kote lopu sana pule la mo vasina. ⁵ Ke madi luli mo koa rau sari kasa mia koimata, pude

madi la zutua vasina, be guana sea nia sa si keketona," gua si asa.

⁶ Ke vesu, ba be manege rane, si koa paki koa rini pa Zerusalem se Pesitasi, meke tiqe gore la pa Sizaria si asa. Meke pa koivugona si la habotu pa nana habohabotuana varipitui si asa, meke tiqe garuni sa sari nana tie, pude turaña nuquru la nia se Paula.

⁷ Sipu kamo tugo se Paula, si la turu vari likohae nia ri kasa tie Ziu saripu mae guadi pa Zerusalem si asa, meke soku tinqitona si podalae zutu va kaleana nia rini, sapu teledia ba lopu boka va sosode valeani mo. ⁸ Ba lavelave hukata pule nia se Paula meke zama, "Loke sinea si evañia rau pude sekea sa tinarae tana butubutu Ziu, babe va bonia sa Zelepade, meke pude kana la koasa Bañara Roma," gua si asa.

⁹ Ba hiva ta qetue koari na tie Ziu se Pesitasi, ke nanasia sa se Paula, "Vegua, kote leana, pude la pa Zerusalem si goi, pude maqu la varipitui ni vasina sari na ginugua pu zutu nigo rini hire?" gua si asa.

¹⁰ Meke olaña se Paula, "Korapa koa pa vinaripitui tanisa Bañara Roma si rau; tani tu si ta hivae pude ta pitu si rau. Na loke sinea si evañia rau koari na tie Ziu, meke agoi ba gilania mua mo. ¹¹ Ba be ele sekea rau sa tinarae tana qinavuna, sapu pada pude tava mate nia rau, si lopu kaqu tepa ia rau, pude govete nia sa minate. Ba pude lopu hinokara sari doduru gua pu zutu nau rini hire, si lopu toñoto pude luara vala nau goi koa rini. Ke gua asa, si tepa ia rau, si pude maqu ta pitu koe Siza sa bañara Roma!" gua si asa.

¹² Ke sipu beto vivinei koari nana tie varitokae se Pesitasi, si olaña la koe Paula si asa, "Ego, sina ele tepa la si goi pude ta pitu koasa bañara Roma, ke kaqu la tugo koa sa si goi," gua si asa.

Zama se Paula Koasa Bañara Aquripa meke Koe Benisi

¹³ Hola kaiqa rane, si mae kamo pa Sizaria se Aquripa d sa bañara, meke se Benisi pude la va kamo, meke zama qetuqetu koe Pesitasi, gua. ¹⁴ Meke sina kote koa kaiqa rane vasina si arini, ke tozi va bakalia e Pesitasi koe bañara Aquripa sa guguana e Paula. Zama si asa, "Keke tie ta pusina si veko hola ia e Pilikisi, meke koa nana tani. ¹⁵ Totoso la rau pa Zerusalem, si mae zutua rina nati hiama na koimata tadi na tie Ziu si asa, meke hiva nau rini pude vizatia si pude va matea si asa. ¹⁶ Ba tozi ni rau si arini, sapu lopu na hahanana tamigami na tie Roma, si pude vala nia koari nana kana si keke tie ta zutuna pude tava mate, sipu lopu ele ta pitu sa tie asa, pude boka lavelave hukata pule nia si asa koari na dia zintu koa sa. ¹⁷ Ke sipu kamo tugo rini tani, si lopu aqa si rau. Ba pa koivugona tugo si habotu nia mo rau sa vinaripitui, meke tozi ni rau sari na qua tie, pude va nuquru mae ia se Paula. ¹⁸ Ba totoso turu sari kasa pu zutuna sa, si loke tinavete kaleadi gugua sapu rovea rau kote pada zutu ni rini koa sa, si tozi rini. ¹⁹ Sari doduru dia vinaritokei koa sa, si tale kalina pa dia linotu mo, meke na guguana mo keke tie sapu pozana e Zisu, sapu ele mate tu, ba tozia Paula sapu ele toa pule pa minate si Asa, gua. ²⁰ Lopu

gilania rau si keke sirana, gua pude vagi pule kaiqa vivineidi rina ginugua hire, ke nanasia rau se Paula sapu vegua, kote leana, pude la pa Zerusalem si asa? Pude maqu la varipitui ni vasina sari na ginugua pu zutu nia rini koa sa. ²¹ Ba ele tepa se Paula pude la ta pitu koe Siza, sa bañara pa Roma, gua. Ke gua asa, si tozi ni rau sari qua tie pude kopu nia si asa, osolae kamo sa totoso sapu kaqu garunu la nia rau si asa koasa bañara pa Roma," gua se Pesitasi.

²² Meke zama la koe Pesitasi se Aquripa, "Hiva avoso soti rau telequ sari nana zinama sa tie sana," gua si asa.

Meke olaña se Pesitasi, "Leana, vugo kote mamu avosia," gua si asa.

²³ Ke pa koivugona, si varigara sari na tie nomanomadi pa vasileana, meke sari na koimata tadi na tie varipera pa keke lose nomana hola, meke sipu nuquru la sari Aquripa e Benisi si va lavalavati rina tie sari kara. Beto asa, meke tiqe tozi ni e Pesitasi sari nana tie, pude turaña nuquru la nia se Paula. ²⁴ Meke zama se Pesitasi, "Bañara Aquripa, meke gamu doduru pu somana koa hire. Sa tie sapu dogoria gamu hie, si tepa zukuria ri doduru tie Ziu pa Zerusalem meke pa Sizaria hie koa rau, meke velavela nia rini sapu padana pude kaqu tava mate tugo si asa, gua.

²⁵ Ba ele hata vura nia rau, sapu loketona si evañia sa sapu kote pada tava mate nia sa. Ba sina telena si tepa, pude kamo latu koasa bañara pa Roma, gua; gua asa ke vizatia rau si pude garunu la nia vasina. ²⁶ Ba lopu ele vagia rau keketona, pude boka kubere tozi la nia koasa qua bañara pa Roma koasa guguana sa tie hie. Gua asa ke turaña mae nia rau si asa pa kenunia gamu na tie. Meke sa natina sa hiniva, si pude turaña mae nia koa goi bañara Aquripa, pude pana beto avosi gita sari na vina bakalana sa, si hokara kote bakala sapu gua leana pude kubere la nia rau. ²⁷ Ura guana loke laena koa rau, si pude garunu la nia si keke tie ta pusina, sapu lopu bakala sari na tinazutuna sa," gua se Pesitasi.

Paula pa Kenuna sa Bañara Aquripa

26 Beto asa, si tiqe zama la koe Paula se Aquripa, "Paula, tava malumu si goi pude zama nia sa mua kalina kamahire," gua si asa. Ke va sage la nia Paula sa limana pude va nosoi meke zama guahe si asa:

² "Bañara Aquripa, qetu hola si rau, sapu boka vagia rau sa totoso pude turu pa kenunia goi pa rane ninoroi, meke pude lavelave pule nau koari doduru ginugua pu zutu nau rina tie Ziu. ³ Qetu si rau sina agoi si gilana valeani sari na hahanana tana tie Ziu, meke sari na mami vinaritokei. Gua asa, ke tepa atu si rau koa goi, pude mamu aqa va nono meke va avoso valeana mae koari na qua zinama.

⁴ Ari doduru tie Ziu si tuma valeana nia sa tinoa taqarau, podalae totoso tie vaquraqu si rau. Gilania rini gua sapu evañia rau pa doduruna sa qua tinoa, podalae pa qua popoa soti, meke kamo pa

Zerusalema. ⁵ Ele ta gilana valeana mo koa rini si rau, ke be hiva tozia rini si boka mo, sapu arau si keke koari na Parese, sapu sa puku tie Ziu pu luli va minaki sari na tinaraena sa mami linotu. ¹⁶ Meke sapu tava turu nia rau pa kenu mia gamu hie, si na koa gua sapu ran̄ea rau sa vina tatara sapu ele pon̄ia Tamasa koari na tiatamamami pukerane. ⁷ Asa tugo sa vina tatara sapu okoro vagia ri ka manege rua mami butubutu, sipu vahesia ri sa Tamasa bon̄i na rane. Baṅara, koasa laena sa vina tatara tugo mo asa, si ta zutu nia rau hie koari na tie Ziu. ⁸ Na vegua ke lopu boka va hinokaria tu gamu, sapu va toa pulei Tamasa saripu mate?

⁹ Arau telequ ba ele balabala ia tugo, sapu kaqu taveti rau si soku ginugua, pude maqu qoraqorai gedi sari na tie pu va hinokaria se Zisu pa Nazareti, gua. ^{††10} Meke ele evaṅa tu rau sapu gua asa pa Zerusalema. Pa ṅiniraṅira tadi na ṅati hiama si vekoi rau pa vetu varipusi sari tie te Karisito, meke totošo tava mate si arini si somana va egoi tugo rau sa vina matedi rini. ¹¹ Hoke komiti rau si arini koari na sinaqoqi, meke va kilasi rau si arini, pude luara pania sa dia vina hinokara. Pa qua tinaṅaziri, si hoke hata lululi rau sarini pu koadi koari na vasivasileana pa votiki popoa.

Tozia Paula Sa Nana Kinekere

(Tinavete 9:1-19, 22:6-16)

¹² Pa keke inene arini si la si rau pa Damasikasi pa vina malumu, na ṅiniraṅira, meke pa ginarunu tadi na ṅati hiama. ¹³ Baṅara Aquripa, sipu korapa rane sa popoa, pa korapana sa qua inene la, si dogoria rau si keke kalalasa sapu ṅedala hola nia sa sa rimata, malara gore mae pa maṅauru si asa, meke gona mae pa vari likohaequ rau, meke koa rini pu lulidi koa rau. ¹⁴ Hoqa beto pa pepeso si gami doduru, meke avosia rau si keke mamalaini sapu zama mae koa rau pa zinama Hiburu, 'Saula, Saula, na vegua ke ṅoṅovalau goi, meke hukatau goi si Rau. Va bakora pule nigo si goi, guana bulumakao pu zopu pulea sa kolu tanisa tie pu tagona sa,' gua. ¹⁵ Meke nanasa si rau, 'Baṅara, ese si goi?'

Meke olaṅa sa Baṅara, 'Arau Zisu tugo sapu korapa ṅoṅovalau goi. ¹⁶ Ba tekulu, mamu turu. Vata dogoro si Rau koa goi, meke vizatigo Rau, pude na Qua nabulu si goi. La mamu tozia koari na tinoni sapu gua ele dogoro guni Nau goi kamahire, meke sapu gua kaqu va dogoro nigo Rau vugo repere. ¹⁷ Kaqu va sare igo Rau si goi koari na mua tie Izireli, meke koari na tie Zenitailo vasina pu kaqu garunu la nigo Rau. ¹⁸ Kaqu tukeli goi sari na matadi, pude di luaria sa hinuporo, madi mae pa kalalasa; meke pude di luaria sa ṅiniraṅira te Setani, madi mae koe Tamasa; pude madi taleosae koari na dia sinea, meke la somanae koa rini pu tava toṅoto sa dia tinoa, pa dia rinaṅerane koa Rau,' gua si Asa.

Tozia Paula sa Nana Tinavete

¹⁹ Kei baṅara Aquripa, gua asa ke lopu boka va karia rau sa dinogodogorae maena pa Maṅauru. ²⁰ Ba podalae tarae mo si rau pa Damasikasi, meke tiqe pa Zerusalema pule, meke tiqe la koari doduruna sa popoa Ziudia, meke gua tugo koari na tie Zenitailo, pude doduru tie si madi luara pani sari na dia sinea, meke kekere mae koe Tamasa. Madi evaṅi sari na tinavete pu va sosodei sari dia kinekere. ^{†21} Pa ginugua gua asa meke vagi taloa nau rina tie Ziu si rau pa korapa Zelepade, meke hiva va mate au rini. ²² Ba ele va sare au Tamasa si rau, osolae kamo pa rane ṅinoroi. Gua asa ke boka turu si rau tani, pude tozi vura nia koa gamu doduru tinoni, hiteke na lavata, sa gugua sa Karisito. Asa tugo sapu koroto veko nia e Mosese, meke ari na poropita sapu ele ta evaṅa, sapu guahe: ²³ Kaqu koa ta sigiti sa Karisito, meke asa sa tie kekenu sapu tava turu pule pa minate, pude kaqu la tozia sa sa kalalasa koari na tie Ziu meke koari na tie Zenitailo, gua." ^{††}

²⁴ Sipu zama ni Paula saripu gua hire, si velavela ia e Pesitasi si asa, "Paula, pekipeki si goi! Sa mua tinumatumae lohina si va pekipeki igo!" gua si asa.

²⁵ Meke olaṅa se Paula, "Qavuna, lopu pekipeki si rau! Na hinokara meke gotogoto si korapa tozi atuni rau. ²⁶ Sa baṅara Aquripa si tumaeni nana sari ginugua hire, ke boka varane si rau pude zama atu koa sa. Gilania rau sapu lopu paere koa sa saripu gua hire, sina lopu ta evaṅa pa keke vasina tomena si arini.

²⁷ Baṅara Aquripa! Va hinokari tugo goi sari na poropita? Gilania rau sapu va hinokari goi si arini!" gua se Paula.

²⁸ Meke zama la koe Paula se Aquripa, "Paula, balabala ia goi si kote boka va kekerau goi si rau pa totošo papakana gua hie, pude ta evaṅae na tie te Karisito?" gua si asa.

²⁹ Ba olaṅa se Paula, "Be gelena, babe papakana sa totošo, ba sa qua tinepa koe Tamasa si pude agoi, meke sari doduru pu korapa va avoso mae koa rau pa rane ṅinoroi, si pude mi koa kekeṅoṅo gua arau; ba lopu pude ta pusie seni gua arau hiel!" gua se Paula.

³⁰ Beto asa si gasa turu taloa sa baṅara Aquripa, sa qavuna Pesitasi, se Benisi, meke sari doduru pule.

³¹ Sipu ele taluarae taloa rini, si vari zamai teledia si arini, "Sa tie hie si loke nana tinavete kaleana sapu kote pada pude tava mate nia, na ta pusi nia sa," gua si arini.

³² Meke zama la koe Pesitasi se Aquripa, "Pada pude ta rupaha mo sa tie hie, be guana lopu tepa la si asa koasa baṅara pa Roma, pude ta pitu koa sa," gua si asa.

Toka La pa Roma se Paula

27 Meke sipu ele tava ego, sapu kote toka taluarae la pa Itali si gami gua, si ta luara vala se Paula

† 26:5 TTA 23:6; Pil 3:5 †† 26:9 TTA 8:3, 22:4-5

‡ 26:20 TTA 9:20,28,29 †† 26:23 1 Kor 15:20; Ais 42:6, 49:6

meke sari kaiqa tie ta pusidi pule pa kinopu te Ziuliasi, sa koimata tana keke puku minate varipera, sapu ta pozae "Na minate varipera tanisa banara Roma."

² Keke vaka pu mae gua pa popoa Adaramitiami, si korapa va namanama pude taluarae la koari na hogotoana vaka pa raratana koasa pinaqaha popoa Esia. Ke la surana koasa si gami, meke toka taluarae. Luli tugo koa gami se Arisitakasi; keke tie pa popoa Masedonia si asa, pa vasileana Tesalonaika. ³ Pa koivugona si la hogoto si gami pa Saedoni. Va tukania Ziuliasi se Paula, ke va malumia sa si asa pude boka gore, pude la dogori sari nana baere, pude boka ponias rini sapu gua ta hivae koa sa. ⁴ Sipu taluarae gami pa Saedoni, si raza sa givusu kemua, ke ene gua pa kali paerena sa nusa Saeparasi si gami. ⁵ Hebala karovia gami sa karovoana sapu taluarae pa Silisia meke Pamipilia, meke la gua pa vasileana Maera pa popoa Laesia. ⁶ Dogoria sa koimata tadi na tie varipera sapu kopuni gami, si keke vaka vasina, sapu mae guana pa Alekezadaria, meke korapa la gua pa Itali, ke va karovo gami sa koasa vaka asa.

⁷ Toka hitehite la si gami koari kaiqa rane. Tasuna hola sa mami inene, meke osolae la kamo pa kalina sa vasileana Sinidasi. Lopu boka hola la si gami vasina hiva la gua gami, sina ninira hola sa givusu, ke kekere la gua mo pa kali paerena koasa nusa Kiriti, hola nia sa miho Salamone. ⁸ Rarata lulia mo gami sa popoa, sina tasuna hola meke tiqe kamo gami si keke vasina, pozana "Koqu Aqoroana", sapu lopu seu pa vasileana Lasea.

⁹ Koa soku rane si gami vasina osolae kamo mo sa toতোso sapu tasuna pude ene sari na vaka, ke sa rane vina vukivukihini tinaleosae tana sinea, ba ele hola tugo, ke zamai Paula sarini, ¹⁰ "Kasa turanaqu, gilania rau sapu kote tasuna sa nada inene podalae tani. Kote ta novala hokara sari na vinasurana pa vaka, meke sa vaka tugo, meke kamo koa gita na tie," gua si asa.

¹¹ Ba sa koimata tadi na tie varipera si lopu va hinokaria sapu gua zama nia Paula, ba lulia tu sa sapu zama nia sa palabatuna sa vaka, meke saripu tagona sa vaka. ¹² Sa koqu hie si lopu vasina leana pude va hola ia sa toতোso ibu. Gua asa ke sokudi rina tie si valeania pude luaria sa vasina asa, meke toka la pa Ponikisi be guana boka, pude la koa va hola ia sa toতোso ibu vasina, gua. Ponikisi si keke koqu sigotoana pa Kiriti, sapu tia la pa kali gedena, meke pa kali mataona sa lodu rimata sapu kalalasa meke hiru toতোto la ia sa givusu.

Sa Rane Boṅi pa Lamana

¹³ Totoso podalae nebe hitehite mae sa givusu pa kali saoti, si balabala sarini sapu gina kote boka toka la mo si gami, gua. Ke kave sigoto sarini, meke ene kapae gua pa raratana pa Kiriti. ¹⁴ Ba lopu seunae hoi, si raza mae gana mo sa givusu niburuna, sapu raza mae guana koasa nusa pa kali gedena sa gasa rimata. ¹⁵ Mae raza koasa vaka si asa; meke sipu lopu boka varipera la si gami koasa givusu kemua, si va luli nia

mo gami pa givusu sa vaka. ¹⁶ Totoso la gua gami pa keke nusa hite, pozana "Kauda," si paere vasina hite si gami. Vasina si boka va surana gami sa diqina sa vaka pude lopu kaleana, ba na vinoriti meke bokaia gami.

¹⁷ Kave va surana rini sa diqi, meke dikuru nia iku rini sa tinina sa vaka. Mala nia rini sapu meke la pararavae pa bolebole onone pa Libia, gua. Ke va gorea rini sa tepe nomana, meke va luli nia mo rini pa givusu sa vaka. ¹⁸ Ninira lala nana tu sa raneboṅi, ke pa koivugona si podalae okipani rini pa kolo si kaiqa vina surana pa vaka. ¹⁹ Meke pa rane luli mae pule, si okipani pule rini si kaiqa tinitoṅana sa vaka. ²⁰ Meke toতোso ele hola soku rane, ba lopu hite ta dogoro sa rimata pana rane, meke sari na pinopino pana boṅi, ba keke pada mo sa ninirana sa givusu, si duta mo sari doduru mami rinovena sa tinaharupu koasa raneboṅi.

²¹ Sipu ele hola soku rane lopu henahena gua sari na tie, si turu se Paula pa kenudi rini meke zama, "Kasa turanaqu, be va avosau gamu, meke be lopu taluarae si gita pa nusa Kiriti, si lopu kaqu va kamo gita sa tinahua gua hie, meke lopu kaqu ta okipalae sari na tinitoṅa. ²² Ba kamahire si tepa gamu rau pude mi koa varane pa bulomia; ura loke tie si kote mate, ba sa vaka mo si kote ta huara. ²³ Ura pa boṅi tugo, si mae turu tata koa rau si keke mateana tanisa Tamasa sapu nabulu nia na vahesia rau, ²⁴ meke zama, 'Paula! mu lopu matagutu, kote la turu si goi pa kenuna sa banara pa Roma. Meke dotu, pa Nana tataru variharupi sa Tamasa, si kote va sarei Sa sari doduru pu luli koa goi koasa vaka hie,' gua sa mateana. ²⁵ Ke gua asa, si mi koa varane, sina rane rau sa Tamasa, ke gua puta tugo sapu tozi nau Sa si kote ta evana.

²⁶ Ba kote la hake mo si gita koa ke nusa," gua si asa.

²⁷ Meke pa korapa boṅi, koasa boṅi vina manege made, sipu korapa ta paleke lamae si gami koasa kolo Meditareniani, si roverovea ri na tie tavetavete koasa vaka sapu gina ele tata pararavae pa popoa si gami, gua. ²⁸ Ke va gorea rini pa lamana si keke taili, sapu koa ia na mamamata pude pada ia sa lamana, meke gilania rini sapu ka made navulu mita mo lamanana sa vasina asa. Lopu seunae, si pada pulea tugo rini, meke ka toloṅavulu mita mo sa lamanana sa. ²⁹ Matagutu nia rini sapu, meke la hake pa patu sa vaka, gua. Ke va gorei rini si ka made sigoto pa tatavana sa vaka, meke varavara la si arini koari na dia tamasa pude va kamo valeani pana rane, gua. ³⁰ Beto asa si va gorea rina tie tavetavete pa vaka sa diqi, pude govete taloa dia koasa vaka, gua. Sekesekei nia rini sapu pude la va gorei sari kaiqa sigoto pa kemuana sa vaka, gua. ³¹ Ba zama se Paula koasa koimata tadi na tie varipera, meke koari na solodia, "Be taloa sari na tie tavetavete koasa vaka, si lopu kaqu boka ta harupu si gamu," gua si asa. ³² Gua asa ke, seke kumatia rina solodia sa iku pusina sa diqi, meke va hoqa pania rini si asa pa kolo.

³³ Meke sipu tata sa vaqavaqasa, si tozi ni Paula sari doduru pude henahena paki, "Ka manege made rane si ele koa ia gamu, meke lopu hite henahena. ³⁴ Ta hivae pude henahena si gamu, pude boka ta harupu,

lopu keke gamu si kote mate," gua si asa. ³⁵ Sipu beto zama gua se Paula, si vagi ia sa si keke bereti, meke zama leana nia sa koe Tamasa pa kenudi ri doduru, meke videae sa, meke podalae henahena. ³⁶ Ke tava niñira pule sari doduru, meke podalae henahena si arini. ³⁷ Doduru gami pu luli koasa vaka, si gami ka karua gogoto zuapa navulu onomo. ³⁸ Sipu beto henahena sari doduru, si gona pani rini pa kolo sari doduru sinuraña huiti, pude va mamaheloa sa vaka.

Hake meke Poraka sa Vaka

³⁹ Meke sipu maraqata mae sa rane, si lopu dono gilania ri kasa tie tavetavete pa vaka sa raratana masa vasina, ba dogoria rini si keke koqu raratana onone. Ke balabala ia rini si pude la ravahaele nia pa masa vasina sa vaka, be guana boka, gua si arini. ⁴⁰ Ke seke kumata va lodu pani rini pa lamana sari na sigoto, meke rupaha pani tugo rini sari na iku pusidi rina qelu tana kalaha. Beto asa si kave sage nia rini sa tepe kemua, meke taluarae la gemami si gami pa masa. ⁴¹ Ba la soteñae va nabu nia kemuana koa ke botubotu onone sa vaka, vasina varikatupali sa kolo, ke lopu boka rizu. Meke sa kukuru tatavana si mae huara ilasia na tovovo lavalavata.

⁴² Sari na solodia si ele pada vekoa rini si pude va mate betoi sari kasa tie ta pusidi, pude di lopu tunuru gore, meke govete taloa, gua. ⁴³ Ba sa koimata tadi na tie varipera, si hiva harupia sa se Paula, ke norei sa si arini, pude di lopu tavete gua asa. Ba tozi ni tu sa sari doduru tie pu bokadi tunuru, pude hoqa tunuru kekenu la pa masa. ⁴⁴ Meke saripu koa hola si kote tuqe koari na labelabete, babe koari kaiqa kukuru ta bele labelabetena sa vaka, meke ale luli mudi la. Pa sirana mo asa si ta harupu beto, meke kamo pa masa si gami doduru.

Pa Nusa Molota

28 Sipu ele kamo valeana beto pa masa si gami, si tiqe gilania gami sapu Molota pozana sa nusa asa. ² Sari na tiena sa nusa asa si varitokae hola, meke va kamo valeana gami rini. Na ruku sa popoa, meke ibu, ke va katua rini si keke nika, meke maliha si gami. ³ Totoso pudiki varigara ni e Paula si kaiqa rerequtu, pude vala i pa nika gua, si horu vura la si keke noki variva mate, na nadaia na nika, meke la garata va soto nana pa limana. ⁴ Totoso dogoria rina tie pa nusa asa sa noki sapu isu nana pa limana e Paula, si vari zamai si arini, "Bakala mo sapu keke tie va mate tie si hie; ele ta harupu si asa pa raneboni, ba kaqu va matea sa tamasa tana tinonoto si asa," gua si arini. ⁵ Ba siburu la nia Paula pa nika sa noki, meke lopu sigitia si asa. ⁶ Kopukopu nia rini, sapu hokara kote moqo sa limana meke hoqa mate va hodaka se Paula, gua si arini. Ba sipu ele seunae aqa rini ba loketona si hite ta evaña koa sa, si hobe sari dia binalabala, meke zama, "Keke tamasa si hie," gua si arini.

⁷ Tata pa vasina asa, si koa nana sa nati banara pa nusa sapu tago kaiqa pepeso vasina; pozana sa si e Pabiliasi. Va kamo gami sa si gami pa nana vetu, meke kopu voleanani gami sa ka neta rane. ⁸ Meke sa tamana e Pabiliasi si moho nunuare, meke sigiti tia ke huru ehara. Eko nana pa nana teqe si asa. Nuquru la se Paula pa nana lose, meke la varavara nia na va opo nia limana sa, ke magogoso si asa. ⁹ Sipu ta evaña tugo sapu gua asa, si mae beto koe Paula sari doduru tie mohodi koasa nusa asa, meke ta salaña si arini.

¹⁰⁻¹¹ Meke sipu hola ka neta sidara, si suraña si gami koa ke vaka, pozana "Sa Tamasa Vivi," mae guana pa Alekezadaria si asa, meke mae koa va hola ia sa sa totošo ibu pa nusa. Soku vinariponi na vina lavata si ponini gami rini, meke sipu taluarae taloa gami pa nusa asa, si va qaqiri valeana poni gami rini, gua saripu ta hivae pa mami inene. ¹² La hogoto si gami koasa vasileana nomana pozana Sairakusi, meke koa paki vasina ka neta rane. ¹³ Meke sipu topue gami vasina, si la hogoto pa keke vasileana nomana, pozana Reqiamu. Meke sipu hola keke rane si raza sa gevasa, ke pa koivugona si la hogoto si gami pa Putioli.

¹⁴ Vasina si la tutuvi gami sari kaiqa turanamami koe Karisito, meke tepa gami rini pude koa keke vuiki paki koa rini, meke tiqe ene hola la pa Roma si gami. ¹⁵ Na avosoni gami rina tie te Karisito pa Roma sapu korapa la si gami, ke mae si arini pude dogoro gami. Kaiqa arini si mae tutuvu gami koasa vasileana tana maketi pa Apiasi, meke kaiqa arini si mae tutuvu gami koasa vasileana vasina koa sari ka neta vetu kamoana tadi na tie enenedi. Sipu dogori e Paula si arini, si vahesia sa sa Tamasa, meke koa tava niñira si asa.

Koa pa Roma se Paula

¹⁶ Meke sipu la kamo gami pa Roma si tava malumu se Paula pude koa eke telena, meke ta kopue mo si asa koa ke solodia.

¹⁷ Sipu hola ka neta rane, si tioko varigara ni e Paula sari na koimata tadi na tie Ziu pa Roma, meke zamai sa si arini, "Gamu kasa na tie Ziu turanaqu, loketona si evaña rau pude nonoivali sari na tie Ziu turanada, babe va kari sari na hahanana tadi na tiatamada pu ta kopue vari tetei mae pukerane, ba ta pusi hoboro mo si rau pa Zerusalema, meke ta vala pa limadi rina tie Roma. ¹⁸ Sipu beto nanasau rina tie Roma, si hiva vata rupahau rini si rau, sina dogoria rini sapu lopu evaña rau si keke sineae, sapu pada pude tava mate nia rau. ¹⁹ Ba sipu lopu va egoa rina tie Ziu sapu gua asa, si ta zukuru si rau pude tepa pude ta pitu koasa banara pa Roma, ba lopu sapu ari qua ginugua pude zutu i sari na tie Ziu turanaqu. ²⁰ Asa ginuana sapu tiokoni gamu rau, pude qu vivinei koa gamu, gua. Sina koa gua koasa tie sapu rovea na aqa nia sa butubutu Izireli, si ta pusi nia seni rau hie," gua si asa.

²¹ Meke zama si arini, "Lopu hite vagia gami si keke leta mae gua pa Ziudia koasa guguanu goi. Meke kaiqa mami tie pu mae guadi vasina, ba lopu hite mae

tozini gami tugo si kaiqa inavoso kaleadi pa ginuamu goi. ²² Ba kote hiva avosi gami sari na mua binalabala, sina pa doduru vasina si gilania gami sapu kana ia rina tie sa linotu pu somana nia goi sana," gua si arini.

²³ Gua asa, ke variva toŋoto nia rini koe Paula si keke rane; meke sipu kamo sa rane asa, si moatana sa vinarigara tinoni pu mae vasina koa se Paula. Podalae munumunu meke kamo boŋi si vivinei va bakala nia Paula koa rini sa inavosona sa Butubutu Baŋara te Tamasa, meke podekia sa pude va hinokaria rini se Zisu. Ke vizata vagi meke zama luli ni sa sari na Kinubekubere Hope pu koa pa Tinarae te Mosese, meke tadi na poropita koasa guguana e Zisu. ²⁴ Kaiqa arini si va hinokari sari nana zinama, ba kaiqa si lopu va hinokara. ²⁵ Gua asa ke vari tokei teledia si arini meke sipu taluarae si arini, si zama nia e Paula sapu guahe: "Hinokara sapu gua zama nia sa Maqomaqo Hope koasa poropita Aisea koari na tiatamamia pukerane! ²⁶ Ura zama guahe si Asa:

'La mamu tozi ni sari na tinoni hire:

Kaqu avosia, na avosia mo gamu,
ba lopu kaqu gilania;
meke kaqu dogoria, na dogoria mo gamu,
ba lopu kaqu gilania. †

²⁷ Ura lopu hiva va avoso sari na taliŋa dia, meke ele va puta i rini sari na matadia, meke korodia va avoso sari na bulodi rina tie hire. Be lopu gua, si kote boka dodogorae mo sari na matadia,

meke avavosae mo sari na taliŋa dia,
meke kote boka gilagilana mo sari na bulodia,
meke kote boka kekere mae mo koa Rau,
meke kaqu salaŋi Rau si arini,' gua sa Tamasa."

²⁸ Meke pa vinabetona, si zama guahe se Paula, "Mi gilania si hie, sapu sa inavosona sa tinaharupu te Tamasa, si ta garunu la koari na Zenitailo. Arini si kote va avoso!" gua si asa. ††

³⁰ Meke koa karua vuaheni se Paula koasa vetu sapu tabaria sa pude koa ia, meke vasina si va kamoi sa sari doduru tie pu mae hopiki nia si asa. ³¹ Tarae nia sa koa rini guguana sa Binaŋara te Tamasa, meke variva tumatumae nia sa sa guguana e Zisu Karisito. Zama va mataqara si asa, meke loke tie hite hukahukatia si asa.

---

† 28:26 Ais 6:9-10 †† Sa vesi 29 si ta kubere vala pa kaiqa Kinubekubere Hope pukerane, sapu guahe: ²⁹

Roma

Sa Vinabakala

Ta kubere koe Paula sa leta hie, pude na vina namanamana sa nana inene la koasa ekelesia pa Roma gua. Sa nana nati minizimizi si pude la tavetavete somanae paki koari na tie te Zisu Karisito vasina, meke koasa dia tinokae rini si pude hola la pa Sipeini, gua. Koasa nana leta si va bakalia sa koa rini sa nana ginilagilanana sa rinaŋeraŋe meke sa tinoa tadina tie te Karisito. Va bakala valeani sa sari doduru gugua sa Inavoso Leana koasa leta hie.

Sipu beto zama qetuqetu na tozia sa sa nana tinokae koa rini pa vinaravara, si zama vura nia sa sa nati ginuana sa leta hie sapu guahe: "Ura va dogoroni gita sa Inavoso Leana te Zisu Karisito sa siranana gua meke va toŋoto pule gita Tamasa si gita, podalae pa rinaŋeraŋe meke tava hokoto tugo pa rinaŋeraŋe." (1:17) Beto asa si hoda la ia Paula sa nana binalabala sapu guahe: Ari doduru tie mo, sari na tie Ziu meke sari na tie Zenitailo si ta hivae beto mo pude tata pule mae koe Tamasa, sina lopu votivotikaedi si arini koasa niniraŋira tanisa sine. Sea beto mo sarini meke lopu boka harupu puleni teledia si arini, ba pa korapa rinaŋeraŋe mo si va tata pule lai Tamasa koa Sa sari na tie koe Zisu Karisito.

Beto asa si tozi va bakalia Paula sa tinoa vaqura tadina tie pu koa soto koe Karisito. Koa varibulei koe Tamasa si arini, meke sa Maqomaqo Hope si vata rupahi si arini koasa niniraŋira tanisa sine meke sa minate.

Pa hinia lima meke kamo vesu si vari vivinei nia tugo Paula sa tinavete tanisa Tinarae te Mosese, meke sa niniraŋira tanisa Maqomaqona Tamasa pa tinoa tanisa pu va hinokara. Podalae pa hinia sia meke kamo pa hinia manege eke, si balabala sisigitia e Paula sa ninanasa sapu vegugua meke kaqu boka varigotoi sari na tie Ziu meke sari na tie Zenitailo koasa minizimizi te Tamasa koari doduru tie, gua. Sa natina sa nana vivinei koasa gugua sa si guahe: Sa kiniluna e Zisu koari na tie Ziu kamahire si na kukuruna sa minizi mae te Tamasa pude di ta varigarae mae sari doduru tie pa korapa tataru variharupi te Tamasa koe Zisu Karisito. Meke va hinokaria Paula sapu pa vina betona sa toso ta mutina si lopu kaqu tale kilua rina tie Ziu se Zisu, ba kaqu ta harupu tugo si arini.

Vina betobeto hokara, si kuberia Paula sa gugua sa kinokoa tanisa tie koe Karisito pa sirana tataru, sapu soto la koasa tinoa vari tatarue koari na votiki tie. Vivinei ni tugo sa sari na binalabala gugua hire: sa tinavete nabulu la koe Tamasa, sa tinavete tadina tie te Karisito koasa qinavuna, meke koari na tie te Karisito, meke sapu gua leana meke kaleana pa tinavete pude mada lopu ta zutu si gita pa nada binalabala. Sa nana inavoso telena koari nana baere, meke sa nana vinahesi la koe Tamasa si tozia sa pa vinabetona sa leta.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

Vina bakalana meke sa nati binalabala. Hinia 1:1-17

Sa hiniva pude ta harupu sari na tie. Hinia 1:18 kamo hinia 3:20

Sa sirana tinaharupu te Tamasa. Hinia 3:21 kamo hinia 4:25

Sa tinoa vaqura koe Karisito. Hinia 5:1 kamo hinia 8:39

Sa minizimizi te Tamasa koari na butubutu Izireli. Hinia 9:1 kamo hinia 11:36

Hahanana leana pa tinoa koe Karisito. Hinia 12:1 kamo hinia 15:13

Vina betobeto meke sa qinetuqetu te Paula. Hinia 15:14 kamo hinia 16:27

Sari Zinama Tuketukele

1 Arau Paula si kuberia sa leta hie. Arau si keke nabulu te Zisu Karisito. Ta tioko si rau pude na apositolo *d* meke tava madi si rau pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na tie.

² Sa Inavoso Leana hie si ele va tatara nia tu Tamasa pukerane koari Nana poropita, sapu gua ele ta kubere

pa Kinubekubere Hope. ³ Sa Inavoso Leana si sa gugua sa Tuna Tamasa, sapu sa nada Baŋara, se Zisu Karisito, sapu podo guana tie pa tutina e Devita.

⁴ Meke sa Nana tinoa tinamasa si vata dogoro va bakala koasa niniraŋira pa Nana tinuru pule pa minate, sapu na Tuna sa Tamasa lavata si Asa. ⁵ Pa korapa tataru variharupi te Zisu Karisito si ta vizata si rau koe Tamasa pude na Nana apositolo, pude tarae nia sa Inavoso Leana koari doduru tie pa ninae popoa,

pude va hinokaria na va tabea rini si asa. Asa si tavetia Tamasa pude mani tava lavata se Karisito.

⁶ Gamu pu koa mia pa Roma ba ta tioko tugo koe Tamasa pude somana tugo koari na tie te Zisu Karisito. ⁷ Gua asa si kubere atunia rau koa gamu doduru tie te Karisito pa Roma sa leta hie. Gamu pu ta tatarue na ta tioko mia koe Tamasa, pude Nana tie soti, gua.

Mani ponini gamu sa Tamasa, sa Tamada, meke e Zisu Karisito sa Nada Baṅara sa tataru lopu ta ṅana kamona meke sa binule.

Sa Vinaravara Zama Leana

⁸ Kekenu si maqu zama leanani gamu rau si gamu doduru koasa qua Tamasa pa korapana Zisu Karisito, sina avoso nia rau sa inavosona sa mia rinaṅeraṅe sapu ta tozi urahae koasa kasia popoa. ⁹ Meke sa Tamasa tu si va sosodea sapu lopu hite muliṅini gamu rau doduru totošo koari na qua vinaravara. Nabulu nia rau si Asa pa doduru buloqu sipu tarae vura nia rau sa Inavoso Leana koasa gugua sa Tuna. ¹⁰ Hoke tepa ia rau sa Tamasa, meke be guana Nana hiniva kamahire si mani toka nau pude atu dogoro gamu. ¹¹ Ura okoro sisigiti nia rau si pude atu dogoro gamu. Pude maqu atu vivinei ni koa gamu sari na vinaritokae maqomaqo ta manaedi, pude va ṅiṅirai sari na maqomaqo mia. ¹² Sapu gunia rau si guahe: pude mada keke gua ta tokae beto mo si gita doduru. Gamu ta tokae pa qua rinaṅeraṅe, meke arau ba ta tokae tugo pa mia rinaṅeraṅe.

¹³ Gilania mia gamu na tasiqū koe Karisito sapu soku totošo si mizimizi atu si rau, ba koba ta hukata. Hiva vata evaṅae ni tie te Karisito pule rau si kaiqa tie koa gamu. Kekeṅoṅo gua tugo sapu ele evaṅia rau koari kaiqa votiki tie Zenitailo. ¹⁴ Sina koa nana sa qua tinavete koa gamu doduru tie, koari na tie Quriki *d*, meke koarini pu lopu na tie Quriki, meke koari na tie tumatumaedi meke sari na tie pupuhudi. ¹⁵ Gua asa ke okoro hola nia rau si pude atu tarae nia koa gamu na tie pa Roma sa Inavoso Leana te Zisu Karisito.

Sa ṅiniraṅira tanisa Inavoso Leana te Zisu Karisito

¹⁶ Lopu hite kurekure nia rau sa Inavoso Leana te Zisu Karisito hie, sina gilania rau sapu asa sa ṅiniraṅira te Tamasa pude harupi sari doduru tie pu va hinokaria si Asa, kekenu koari na tie Ziu *d*, meke gua tugo koari na tie Zenitailo *d*. ^{††17} Ura ele va dogoroni gita sa Inavoso Leana te Zisu Karisito sa sirāṅa gua meke va toṅoto gita Tamasa si gita. Ta podalae pa rinaṅeraṅe meke tava hokoto tugo pa rinaṅeraṅe si asa. Gua asa sapu ta kubere koasa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe: "Asa sapu tava toṅoto koe Tamasa pa korapa rinaṅeraṅe si kaqu toa," gua. [‡]

Doduru Tie si Sea Beto

¹⁸ Ba sa binugoro te Tamasa si vura mae pa Maṅauru koari doduru sine na kinaleadi tadi na tie pu hukatia sa hinokara. ¹⁹ Kaqu va kilasi Tamasa si arini, sina ele va dogoro ni tu Sa koa rini sa Nana tinoa soti, meke ele bakala valeana tu koa rini si Asa. ²⁰ Seunae gua kuria Tamasa sa kasia popoa si ele bakala mo koari na tie sa Nana Tinoa lopu ta dogorona, sapu sa Nana ṅiniraṅira koa holana, meke sa Nana Tinamasa. Ta dogoro va bakala si arini koari doduru vina podaka saripu taveti Sa. Gua ke lopu boka zama kokoha sari na tie sapu lopu tumae nia rini sa Tamasa, gua.

²¹ Gilania dia mo sa Tamasa, ba lopu ponina rini sa vina lavata sapu garona Sa, meke lopu zama leana koa Sa si arini. Ba sari na dia binalabala na ginilagilana si ta evaṅae loke laedi meke siṅi na hinuporo si arini. ^{††22} "Tie tumatumaedi mami si gami" gua si arini, ba namuna duviduvilidi hokara mo. ²³ Vahesia rini sa Tamasa toa holana, gua si arini, ba sari na beku tu saripu tavete guni ri na kinehadi rina tie pu lopu kaqu koa hola, na kurukuru tapuru, na kurukuru ṅame, meke na kurukuru gotolo si vahesi rini. [‡]

²⁴ Gua asa ke luara lani Tamasa si arini koari na dia inokoro seadi pa bulodia meke taveti rini sari na tinavete variva kurekuredi pa vari korapadia. ²⁵ Hobe nia kinohakoha rini sa gugua hinokara sa Tamasa, meke vahesi tu rini sari na likakalae saripu taveti Sa, ba lopu vahesia rini si Asa pu tavetedi. Ura Asa tu si kaqu tavahesi ninae rane ka rane, Emeni.

²⁶ Gua asa ke luara lani Tamasa si arini, meke evaṅi rini sari na hahanana variva malederedi. Sari na barikaleqe si lopu haba tie ba haba barikaleqe tu, ba lopu gua sapu tavete ni Tamasa koa rini pa pinodalaena. ²⁷ Meke gua tugo sari na palabatu, veko pania rini sa sirāṅana hinokara sa hahanana tamaloana pude haba barikaleqe, meke ṅiṅira hola sa hiniva pude eko turaṅa koreo na palabatu, meke evaṅi rini sari na hahanana variva kurekuredi pa vari korapadia. Gua asa ke vagi pulea rini teledia sa vina kilasa padadi rina dia tinavete kaleadi.

²⁸ Koa gua sapu lopu balabala ia rini pude kopu nia sa tinumatumaedi hinokara te Tamasa, ke luara lani Sa koari na dia binalabala kaleadi pude taveti rini sari na tinavete kaleadi pu lopu pada koa rini pude taveti. ²⁹ Ta siṅie doduru kinaleadi si arini; sapu sari na vinarivosa, na pinuhi, na ṅinovaṅovalā, na kinonokono, na vina mate tie, na vinaripera, na sinekesekei, na balabala va kaleani sari na votiki tie, na vari nanaei, ³⁰ na vari zama va kaleani, meke kukiti nia rini sa Tamasa; vahesi pule ni, na va lavalavata pule ni, meke hatahata sirāṅa pude tavete va kaleana, meke lopu va tabei tugo rini sari na tiatamadia. ³¹ Namu, loke dia binalabala leadi si arini. Lopu va gorevura i rini sari na dia vina tatara, meke loke dia tataru na vina tukana pa tie. ³² Gilania dia mo rini sa zinama te Tamasa sapu garodi tugo pude tava mate sari na tie pu tavete gua asa, gua. Ba

† 1:13 TTA 19:21 †† 1:16 Mk 8:38 ‡ 1:17 Hbk 2:4

†† 1:21 Epi 4:17-18 ‡‡ 1:23 Diut 4:16-18

tavete nono la i mo rini sari na sinea sara, meke va egoi tugo rini sari na tie pu tavete va kaleana gua arini.

Sa Vinaripitui te Tamasa

2 Gua ke lopu kote boka sekesekei si gamu, ura be zutui gamu sari na votiki tie, si zutu puleni gamu mo telemia, sina gamu ba tavete kekenoŋo gua tugo arini. ¹² Gilania nada gita sapu e Tamasa mo si toŋoto Nana pinitu koari na tie pu taveti sari na tiŋitoŋa gua arini. ³ Ba sapu gamu, totoŋo taveti gamu sari na ginugua arini telemia, meke zutui sari kaiqa tie, si vegua, balabala ia gamu sapu kote boka govete nia gamu sa vinaripitui *d* te Tamasa? ⁴ Ba hokara doŋo va karia tu gamu sa Nana tataru lavata meke sa Nana inaqa va ŋoŋo koa gamu! Gilana valeania mia gamu sapu tataruni gamu sa Tamasa, sina korapa hivani gamu Sa pude luara pani gamu sari na mia sinea. ⁵ Ba sina luli mia hiniva sisigiti si gamu, ke lopu hiva luara pani gamu sari na mia hahanana kaleadi, gua asa ke tomo va noma puleni gamu vina kilasa telemia pa rane mumudi, pana kaqu vata dogoro nia Tamasa sa Nana binugoro meke sa Nana vinaripitui toŋotona. ⁶ Ura gua mo sapu tavetia ri hopeke tie, si kote ta pia nia rini koe Tamasa. ^{††7} Koa rini pu lopu makudo tavete valeana, meke hata ia rini sa tinoa marilaena, na vina lavata, meke sa tinoa sapu loke kokoina, si kote ponua Tamasa koa rini sa tinoa hola. ⁸ Ba koa rini pu balabala puleni meke kilua rini sa hinokara meke lulia rini sa sirana kaleanana, si kote vata dogoroni Sa sa Nana binugoro meke tinanaziri. ⁹ Na tinasuna meke na tinasigiti si kote kamo koari doduru tie pu tavete va kaleana, koa rina tie Ziu, meke gua tugo koari na tie Zenitailo. ¹⁰ Ba sa tinoa marilaena, na vina lavata, meke binule, si tadi doduru pu tavete valeana, koa rina tie Ziu meke gua tugo koari na tie Zenitailo. ¹¹ Ura sa Tamasa si lopu toka kale pa tie. ‡

¹² Sari doduru tie Zenitailo saripu lopu gilania sa Tinarae te Mosese meke tavete va sea, si kaqu tava kilasa pa Heli koari na sinea pu taveti rini. Meke doduru tie Ziu pu gilania sa Tinarae te Mosese ba lopu lulia, si sea tugo; meke kaqu ta pitu koasa Tinarae te Mosese si arini. ¹³ Ura lopu arini pu avosia sa Tinarae te Mosese si toŋoto pa kenuna sa Tamasa, ba arini tu pu va tabea sa Tinarae si kote ta pozae na tie toŋoto. ¹⁴ Pana lulia rina tie Zenitailo sa Tinarae te Mosese saripu lopu gilania sa Tinarae, si va sosodea mo rini sapu sa Tinarae asa si koa pa bulodia. Ba lopu hite tiroa babe tagoa rini si asa. ¹⁵ Vata dogoro nia rini sapu sa Tinarae te Tamasa si ta kubere pa bulo dia, sina sa dia binalabala boka zutu i babe tozini sapu toŋoto sari na dia tinavete. ¹⁶ Meke gua tugo asa si kote ta evana koasa rane vinaripitui, sapu pa korapana e Zisu Karisito, si kote pitui Tamasa sari na binalabala tomedi tadi na tie, gua tugo sapu hoke tarae nia rau koasa Inavoso Leana.

† 2:1 Mt 7:1; Lk 6:37 †† 2:6 Sam 62:12; TTA 24:12 ‡ 2:11 Diut 10:17

Sari na Tie Ziu meke sa Tinarae

¹⁷ Ba vegua si gamu kasa pu poza puleni gamu na tie Ziu? Kalavarae si gamu pa Tinarae te Mosese, meke zama sapu na tie te Tamasa si gamu, gua. ¹⁸ Tumae nia gamu sapu gua hiva nia sa Tamasa koa gamu, meke tava tumatumae si gamu koasa Tinarae te Mosese gua sapu toŋoto pude tavetia. ¹⁹ Zama si gamu sapu na tie tuturana tadi pu behudi si gamu, meke sari na mia zinama si guana kalalasa koari na tie huporo. ²⁰ Meke na tie va tumatumae koarini pu pupuhu meke na titisa tadi na tie vaqura si gamu. Meke zama si gamu sapu sa natina sa tinumatumae hinokara, si koa koasa Tinarae te Mosese, gua. ²¹ Ego, variva tumatumae si gamu koari kaiqa, ba vegua ke lopu boka va tumatumae puleni gamu? Zama si gamu, "Meke mu hiko," gua; ba vegua lopu hite hiko si gamu? ²² Zama si gamu, "Meke mi barabarata," gua. Ba vegua, lopu hoke barabarata si gamu? "Namu lopu leana si pude vahesi beku," gua si gamu. Ba vegua, lopu hikoi gamu sari na tiŋitoŋa pu koa koari na zelepade tadi na tamasa huporodi? ²³ "Tumae nia gami sa Tinarae te Tamasa," gua si gamu; ba vegua ke sekea gamu sa Nana Tinarae, ke lopu pamaŋa nia rina votiki tie sa Tamasa? ²⁴ Zama guahe sa Kinubekubere Hope: "Ura koa gua koa gamu na tie Ziu, si zama va kaleania rina tie Zenitailo sa pozana sa Tamasa," gua. ††

²⁵ Be guana lopu sekei gamu sari na Tinarae te Mosese si kote arilaedi sari na mia minagu *d*. Ba be sekei gamu sari na Tinarae te Mosese, si loke laedi tugo sari na mia minagu. ²⁶ Gua asa ke sari na tie Zenitailo pu lopu ta magudi *d*, ba va tabei rini sari na gorena ka sarena pa Tinarae te Tamasa, si kekenoŋo mo pa dinono te Tamasa koari na tie Ziu pu ta magudi. ²⁷ Tagoa gamu na tie Ziu sa Tinarae te Tamasa, meke ta magu si gamu; ba sari na tie Zenitailo pu lopu ta magudi, ba va tabea sa Tinarae te Tamasa, si kaqu zutu gamu rini si gamu, sina lopu va tabea gamu sa Nana tinarae. ²⁸ Ura lopu sari na tie Ziu pa tinoa tini mo si na tie hinokara te Tamasa, meke lopu na minagu mo si vata dogoro nia sapu na tie te Tamasa, meke ta qetue koa Sa si gamu. ²⁹ Ba sa tie Ziu hinokara si na tie sapu ta hobe sa bulona koasa Maqomaqona sa Tamasa, ba lopu koasa tinarae ta kubere na mo. Sa tie gugua asa si lopu hata vina lavata pa tie ba koe Tamasa tu. ††

3 Na sa si leana nia rina tie Ziu hola ni sari na tie Zenitailo? Lopu arilaena tu sa minagu? ² Uve, arilaena hola si pude na tie Ziu; sina kekenu si va ronua nia Tamasa koari na tie Ziu sa Nana zinama. ³ Ba vegua be kaiqa arini si loke dia rinaŋerane koa Sa? Be gua asa si vegua, e Tamasa ba lopu kaqu kopu nia sa Nana vinariva egoi koa rini? ⁴ Lokari hokara! Be guana kokoha sari doduru tie ba sa Tamasa si lopu boka kokoha. Sina guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope:

†† 2:24 Ais 52:5 †† 2:29 Diut 30:6

“Sari na tinoni si kaqu va sosodea sapu hinokara sa Mua zinama,

meke toṅoto si Goi pa vinaripitui,” gua. †

⁵ Vegua be sa nada tinavete sea, si va vura va bakala nia sapu gotogoto sa pinitu te Tamasa koa gita? Na sa pule si kote zama nia gita? Lopu toṅoto tu sapu va kilasa gita sa Tamasa si gita? Hoke balabala gua asa sari tie. ⁶ Lokari hokara! Be lopu toṅoto sa Tamasa, si vea meke kote boka pitua Sa sa kasia popoa? ⁷ Ba be zama guahe si keke tie: “Be sekea rau sa tinarae te Tamasa, si ta dogoro va bakala sapu kopu ni Tamasa sari Nana zinama, pude mani tavahesi. Ba vegua ke korapa ta zutue tie sea tu si rau?” ⁸ Ego, vegua mada zama kokoha kekeṅoṅo gua rina tie sekesekei pu zutu gami sapu zama guahe si gami, gua, koa ri mami vina tumatumae sapu guahe: “Mada tavete va kaleana pude mani ta dogoro sa lineana te Tamasa,” gua? Lokari hokara, arini pu zama gua asa si garodi pude tava kilasa koe Tamasa.

Loke Tie si Toṅoto

⁹ Ke vegua, gita na tie Ziu si leana hola ni sari na tie Zenitailo, gua? Lokari hokara! Ele tozini gamu tu rau sapu sari na tie Ziu meke sari na tie Zenitailo si kekeṅoṅo mo. Ta pusi varigara mo pa ṅiniraṅira tanisa sinea si gita doduru. ¹⁰ Ura sa Kinubekubere Hope, si zama guahe:

“Loke tie si toṅoto,

namu loketoṅa hokara! ††

¹¹ Loke tie si gilagilana,

lopu keke sapu hata ia sa Tamasa.

¹² Doduru tie si luara pania sa Tamasa;

ke sea beto mo sari doduru;

loke tie si tavetia gua sapu leana,

namu loketoṅa hokara.

¹³ Sari ṅuzudia si guana lovu ta tukeledi;

meke tale zama kokoha mo sari meadi.

Sa poizini tadi na noki variva mate si koa mo pa beru dia. †

¹⁴ Meke sari na leodi si ta siṅie lineveleve kaleadi hola. ††

¹⁵ Sari nenedi si tuturei haqala la pude va mate tie; ††

¹⁶ meke vasina la gua rini si vata sigiti na vata sunai rini sari na tie,

¹⁷ meke sa sirāṅa tanisa binule si lopu hite tumae nia rini;

¹⁸ meke namu lopu hite matagutu nia rini sa vina kilasa te Tamasa,” gua. †††

¹⁹ Ego, kamahire si gilania gita sapu sari doduru pu zama ni sa Tinarae te Tamasa si ta zamae koa rini pu koa ta kopue koasa Tinarae sana, pude kaqu tava noso sari na vina ririunae tana tie; meke pude sari doduru tinoni pa kasia popoa si kaqu ta pitu koe Tamasa.

²⁰ Gua ke loke tie hokara si boka ta pozae na tie toṅoto toṅoto pitua Tamasa si asa koasa vina tabena sa Nana

Tinarae. Ba sa tinavete tanisa Tinarae te Tamasa si pude vata gilana nia mo koasa tie sapu sea si asa. †††

Tava Toṅoto pa Rinaṅeraṅe si Gita

²¹ Ba kamahire si vata dogoro nia Tamasa sa sirāṅa gua sapu va toṅoti Sa sari na tie, ba lopu pa ginuguana sa Tinarae. Ura sa Tinarae te Mosese meke sari na poropita si ele tozi va sosodea koa gita sa sirāṅa asa. ²² Sa tinoṅoto te Tamasa asa si vagia arini pu va hinokara ia se Zisu Karisito pa korapana sa dia rinaṅeraṅe koa Sa. Loke vinotikaena si koa koari doduru, be esei si arini, ^{§23} ura ele tavete va sea sari doduru tie, ke lopu hite ṅana kamoa rini sa tinoṅoto te Tamasa. ²⁴ Ba koasa tataru variharupi sapu poni moka nia Tamasa si tava toṅoto sari doduru tie pu va hinokara. Vata evaṅia Tamasa si hie koe Zisu Karisito pu vata rupahi si arini. ²⁵ Asa tu si garunu mae nia Tamasa pude na vina vukivukihi tana vulasa palae sinea tadirini pu raṅea sa eharana Sa. Taleosae sari na dia sinea koari na dia rinaṅeraṅe koa Sa. Sa vinukivukihi hie vata dogoro nia sa Nana ṅinoṅo toṅoto tuqe pule sa Tamasa meke lopu va kilasi Sa sarini pu tavete va sea pa toṅoto ele hola. ²⁶ Evaṅia Tamasa si hie pude tavete vura nia sa Nana ṅinoṅo koari doduru, ura na ṅoṅo si Asa koari doduru tie sea, ba tozi vura nia Sa sapu sari tie sea si ta pozae na tie toṅoto pa kenuna Sa pana va hinokaria rini se Zisu Karisito.

²⁷ Vegua, boka zama va titie si gita, sapu pa nada vina tabena sa Tinarae te Mosese si ta pozae na tie toṅoto si gita koe Tamasa? Lokari hokara! Lopu pa vina tabena sa Tinarae, ba pa rinaṅeraṅe koe Karisito.

²⁸ Ura gilania gita sapu tava toṅoto koe Tamasa sa tie pa korapa nana rinaṅeraṅe tu koe Zisu Karisito, lopu pa kinopuna sa Tinarae. ²⁹ Ba vegua, tadi na tie Ziu eke mo sa Tamasa? Lokari, tadi na tie Zenitailo tugo.

³⁰ Kekeke mo sa Tamasa. Asa mo kote va toṅoti sari na tie Ziu pa dia rinaṅeraṅe meke sari tie Zenitailo pa dia rinaṅeraṅe tugo asa. ^{§†31} Ke vegua, mada veko pania sa Tinarae, mada lulia mo sa rinaṅeraṅe? Lokari hokara! Sipu vagia gita sa rinaṅeraṅe si tiqe va gorevura ia gita sa ṅatina sa Tinarae.

Sa Rinaṅeraṅe te Ebarahami

4 Ke na sa si kote zama nia gita koasa guguana e Ebarahami, sa tamada gita na tie Ziu? Na sa si boka gilania gita koasa guguana sa nana rinaṅeraṅe koe Tamasa? ² Be koari na tinavete leadi pu taveti sa si poza nia tie toṅoto Tamasa si asa, si kote boka vahesi pule nia pa nana zinama si asa. Ba lopu kaqu boka vahesi pule nia si asa pa kenuna sa Tamasa. ³ Ura zama guahe sa Kinubekubere Hope: “Raṅea Ebarahami sa Tamasa, meke koasa nana rinaṅeraṅe si poza nia na tie toṅoto Tamasa si asa.” ^{§††}

† 3:4 Sam 51:4 †† 3:10 Sam 14:1-3, 53:1-3 † 3:13 Sam 5:9, 140:3 †† 3:14 Sam 10:7 †† 3:15 Ais 59:7-8 ††† 3:18 Sam 36:1

††† 3:20 Sam 143:2; Qal 2:16 § 3:22 Qal 2:16 †† 3:30 Diut 6:4; Qal 3:20 ††† 4:3 Zen 15:6; Qal 3:6

⁴Totoso tavetavete sa tie koa keke tie si lopu na vinariponi si vagia sa, ba na tinabara tu padana sa tinavete. ⁵Ego, sa tie pu lopu kalavarae pa nana tinavete leadi pu taveti sa, ba kalavarae koe Tamasa pu poza nia tie toŋoto Sa sa tie sea pa nana rinaŋeraŋe, si pa nana rinaŋeraŋe mo si vata evaŋae nia tie toŋoto Tamasa sa tie sana. ⁶Kekeŋoŋo gua tugo asa sapu zama nia Devita, totoŋo tozia sa guguana sa tie tamanaena sapu vata evaŋae nia tie toŋoto Tamasa, ba lopu koari nana tinavete leadi pu taveti sa.

⁷"Tamanae tugo sari na tie pu taleosoni Tamasa sari dia tinavete kaleadi,

meke tava murimuri palae sari dia sinea. †

⁸Tamanae tugo sa tie sapu lopu kote balabala pulei Tamasa sari nana sinea."

⁹Vegua sa tinamanae sapu zama nia Devita hie? Tadi na tie Ziu pu ta magudi d mo? Lokari hokara! Tadi pu lopu ta magudi tugo. Ura ele tozia tu rau sapu gua koa pa Kinubekubere Hope: "Raŋea Ebarahami sa Tamasa, meke koasa nana rinaŋeraŋe si poza nia na tie toŋoto Tamasa si asa." ¹⁰Pa totoŋo sa, si ta evaŋa sapu gua asa? Pa totoŋo sipu lopu ele ta magu se Ebarahami, ba pa mudina tu sipu ele ta magu sa? Pa totoŋo sipu lopu ele ta magu tu sa. ¹¹Sa minagu si ta evaŋa mumudi mo, ke na vina gilagilana mo sa nana rinaŋeraŋe koe Tamasa si asa. Ele poza nia tie toŋoto tu Tamasa si asa, sipu lopu ele ta magu tu sa. Ke se Ebarahami si guana tamadia ri doduru tie pu raŋea sa Tamasa, meke ta pozae tie toŋoto koa Sa, be vea ta magudi babe lopu ta magudi. ††¹² Meke asa tugo sa tamadia rina tie Ziu pu ta magudi. Ba lopu koasa tinamagudi si ta evaŋae nia tamadia rini se Ebarahami, ba koasa dia tinoa raŋeraŋe tu totoŋo keha lulia rini sa rinaŋeraŋe te Ebarahami, sapu tagoa sa totoŋo lopu ele ta magu tu.

Sa Vina Tatara te Tamasa koa Rini pu Kalavarae koa Sa

¹³Lopu koasa vina tabena sa Tinarae te Mosese si vagi nia Ebarahami, meke rina tutina sa vina tatara sapu kaqu tagoa rini sa popoa pepeso. Ba sina raŋea Ebarahami sa Tamasa, ke vagia sa sa tinotoŋo koa Sa. ¹⁴Ego, be vagia rini sapu gua va tatara nia sa Tamasa, sina va tabea rini sa Tinarae te Mosese, si kote loke guguana sa dia rinaŋeraŋe koe Tamasa, meke sa vina tatara ba kote loke laena tugo. ††¹⁵ Sa Tinarae te Mosese si va mae ia sa binugoro te Tamasa koa rini pu lopu va tabea si Asa, ba vasina sapu loke Tinarae, si loketoŋa tugo sa sineke Tinarae.

¹⁶Gua asa ke koasa rinaŋeraŋe mo si ta vagi sa vina tatara, pude va sosode valeania sapu gua poni moka nia Tamasa koari doduru tie pu tuti lulia se Ebarahami pa rinaŋeraŋe. Ke sa vina tatara hie si lopu tadirini mo pu va tabea sa Tinarae te Mosese, ba tadirini tugo pu raŋea sa Tamasa, kekeŋoŋo gua tugo e Ebarahami. Ura se Ebarahami si na tamada gita doduru pu raŋea sa Tamasa. ††¹⁷ Gua sapu zama nia sa Kinubekubere

† 4:7 Sam 32:1-2 †† 4:11 Zen 17:10 † 4:13 Zen 17:4-6, 22:17-18; Qal 3:29 †† 4:14 Qal 3:18 †† 4:16 Qal 3:7

Hope: "Vata evaŋae nigo Arau na tamadia ri soku butubutu si goi." Ke sa tamada gita si asa pa kenuna sa Tamasa, sa Tamasa sapu raŋea sa. Asa sa Tamasa sapu va toa puledi ri pu matedi, meke va podakadi sari doduru likakalae saripu lopu ele tava podaka. ††

¹⁸Va hinokaria Ebarahami sa Tamasa, ba pa binalabala tadi na tie si tasuna pude ta evaŋa si asa. Gua asa ke ta evaŋae na tamadia ri soku butubutu si asa. Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: "Kaqu soku gua tugo rina pinopino pa maŋauru sari na tudia rina tumu," gua. †††¹⁹ Koa sa totoŋo hie si ele tata keke gogoto vuahenina se Ebarahami, ba lopu hite malohoro sa nana rinaŋeraŋe koe Tamasa. Sa tinina si balabala gunia sa sapu tata matena, gua, meke gua tugo se Sera, sapu tige, gua. ²⁰Ba va hinokaria sisigitia Ebarahami sa vina tatara te Tamasa, ke ŋiŋira lalanana sa nana rinaŋeraŋe, meke lopu hite nunala si asa, ba vahesia sa sa Tamasa. ²¹Tumae valeana nia Ebarahami sapu kote boka va gorevura ia Tamasa sa Nana vina tatara koa sa. ²²Gua asa, ke "Ta pozae na tie toŋoto" koe Tamasa se Ebarahami koasa nana rinaŋeraŋe. ²³Ego, sa zinama sapu, "Ta pozae tie toŋoto si asa," gua, si lopu ta kubere pa Kinubekubere Hope pude te Ebarahami eke mo, ²⁴ba pude tadigita tugo si asa. Ura gita ba kaqu pozani gita tie toŋoto tugo Tamasa pa nada rinaŋeraŋe, sina va hinokaria gita si Asa pu va toa pulena sa Baŋara Zisu Karisito pa minate. ²⁵Mate hobei Zisu Karisito sari nada sinea, meke tava turu pule si Asa pa minate pude tava toŋoto koe Tamasa si gita. ²⁶

Tava Toŋoto koe Tamasa si Gita

5 Gua ke, sina pa nada rinaŋeraŋe si tava toŋoto si gita, ke koa bule koe Tamasa si gita, pa korapana Zisu Karisito sa nada Baŋara. ²Pa korapa nada rinaŋeraŋe koe Karisito si va kamo lani gita Sa koasa Nana tataru variharupi, sapu koa ia gita kamahire. Ke qetuqetu tugo si gita sina gilania gita sapu kote somana tagoa gita sa tinoa marilaena te Tamasa. ³Lopu asa mo, ba mada qetuqetu tugo koari nada tinasuna. Ura koari nada tinasuna na tinasigiti tugo si kote va nonoga ia gita pude ŋoŋo meke soto va nabu pa rinaŋeraŋe. ⁴Meke koasa nada tinuru va ŋoŋo meke va nabu si kote vagia gita sa hahanana sapu qetu nia Tamasa, totoŋo aqa va ŋoŋo si gita pa Nana vinatataru. ⁵Meke totoŋo aqa va ŋoŋo si gita koasa Nana vina tatara si lopu kaqu hite kurekure si gita, sina ta zoropo vura koe Tamasa sa Nana tataru pa korapa buloda koasa Maqomaqo Hope sapu ele ponini gita Sa.

⁶Pa totoŋo gotona sipu lopu boka harupu puleni gita si gita, si mae mate paeni gita Karisito, pude harupu gita koari nada kinaleana. ⁷Tasuna hola si pude mate hobeia keke tie si keke tie toŋoto; ba be leana sa tie, si hokara kote hiva mate hobeia sa si keke tie. ⁸Ba sipu korapa koa tie sea si gita si mate paeni gita Karisito,

††† 4:17 Zen 17:5 ††† 4:18 Zen 15:5 § 4:19 Zen 17:17 †† 4:25 Ais 53:4-5

pude va dogoroni gita Tamasa sa Nana tataru lavata. ⁹ Gua asa ke gilana valeania gita sapu kaqu harupu puleni gita Zisu Karisito, koasa tinanaziri te Tamasa pa toতোসো varipitui, sina va toতোতো gita Tamasa si gita koasa eharana Sa. ¹⁰ Ura sipu korapa kana ia gita sa Tamasa si tavetia Sa sa vinariva bulei koa gita, koasa minate tanisa Tuna pa korosi. Ke koa gua sapu koa bule si gita koe Tamasa kamahire, ke mada tumae valeana nia sapu kaqu ta harupu si gita, sina toana se Karisito. ¹¹ Ba lopu asa mo, mada qetu nia gita sa nada binaere leleana koasa Tamasa, sina ele tavetia Zisu Karisito, sa nada Baņara, sa vinari bulei.

Adama meke Karisito

¹² Gua ke, koa gua koasa tinavete tanisa keke tie si kamo sa sinea koasa kasia popoa, meke koasa sinea si kamo sa minate tanisa tie asa, meke sa minate asa si kamo la koari doduru tie, sina sea beto sari doduru tie. ^{†13} Ura sipu lopu ele ta poni nia e Mosese koe Tamasa sa Tinarae, si ele koa nana tu sa sinea koasa kasia popoa, ba vasina sapu loketona sa tinarae, si lopu kaqu ta zutu nia rini sa sinekena sa tinarae. ¹⁴ Gua, ba podalae koasa toতোসো te Adama d meke kamo sa toতোসো te Mosese, sa minate si kamo la koari doduru tie. Sa minate si kamo la tugo koa rini pu tavete va sea ba lopu sekea rini keke tinarae gugua tavetia e Adama toতোসো sekea sa sa tinarae sapu avoso sotia sa koe Tamasa.

Ba se Adama si na kinehana mo e Zisu sapu luli mudi mae koa sa. ¹⁵ Ba sa tinototo sapu poni moka nia Tamasa pa korapa Zisu Karisito si lopu kekeņono sa sinea te Adama. Hinokara sapu koa gua koasa sinea te Adama si mate nia ri soku tie; ba sapu arilaena hola si na tataru variharupi te Tamasa koari soku tie. Arini si vagi va sokua toতোসো pozani "Tie toতোতো" Sa si arini, koa gua koasa tataru variharupi tanisa keke tie sapu e Zisu Karisito. ¹⁶ Meke gua pule he: Sa vinariponi te Tamasa si lopu kekeņono gua sa sinea tanisa keke tie. Ura koasa sinea tanisa keke tie, sari doduru si ta zutu pude tava kilasa koari na dia sinea. Ba sipu tavete va sea sari soku tie, si poni moka nia Tamasa sa Nana tataru variharupi, meke pozani tie toতোতো Sa si arini. ¹⁷ Hinokara sapu koasa sinea tana keke tie, si mate nia ri doduru tie. Ba sapu arilaena hola si gua tu sapu evaņa keke tie pule, sapu e Zisu Karisito! Ke sari doduru pu somana tagoa sa tataru variharupi te Tamasa, meke sa Nana vinariponi moka tanisa tinototo, si kaqu somana tagoa sa tinoa hola koe Zisu Karisito.

¹⁸ Ura koasa sinea tanisa keke tie sapu e Adama si ta zutu sari doduru tie, ba koa sa tinavete toতোতো tanisa keke tie, sapu e Zisu Karisito si boka ta pozae tie toতোতো sari doduru tie, meke ponini Sa koarini sa tinoa. ¹⁹ Ke gua sapu koasa sineke tinarae tanisa keke tie si pozani tie sea Tamasa sari doduru tie, ba koasa vinotabe tanisa keke tie sapu Zisu Karisito, si boka tava toতোতো koe Tamasa sari doduru pu va hinokara.

† 5:12 Zen 3:6

²⁰ Ta vala sa Tinarae te Mosese pude tumae valeana ni rini sari dia sinea, ba vasina sapu ta tumae valeana sa sinea si soku nono latu sa tataru variharupi te Tamasa. ²¹ Gua sapu sa sinea kamo la koari doduru tie meke kamo sa minate koari doduru, ke sa tataru variharupi si kamo koari pu ta pozae na tie toতোতো pa korapana Zisu Karisito sa nada Baņara pude va kamoi pa tinoa hola.

Luaria sa Sinea pude Toa koe Karisito

6 Ego, na sa si kaqu boka zama nia gita? Mada tavete sinea nono latu pude noma nono latu sa tataru variharupi te Tamasa koa gita? ² Lokari hokara! Sina ele mate luara pani gita sari na sinea koe Karisito, ba vegua ke kote tavete nono lai mo sari na sinea? ³ Gilania mia gamu sapu gita doduru pu ta papitaiso nia se Zisu Karisito si somana ta papitaiso pa korapana sa Nana minate. ⁴ Pa nada pinapitaiso si ta pomunu turaņae koa Sa si gita, meke somana nia gita sa Nana minate, pude gua sapu ele va toa pulea sa Tamana pa Nana niniraņira se Zisu Karisito pa minate, si toa si gita pa tinoa vaqurana. ^{††}

⁵ Be guana ele koa keke koa Sa si gita pa Nana minate si kaqu koa keke tugo koa Sa si gita pa Nana tinuru pule. ⁶ Gilania gita sapu sa nada tinoa koana si ele tava mate turaņae koe Karisito pa Nana korosi, pude lopu koa hola si gita koasa niniraņira tanisa sinea, ke lopu kaqu nabulu nia gita sa sinea kamahire. ⁷ Ura toতোসো mate sa tie si ta rupaha si asa koasa niniraņira tanisa sinea. ⁸ Be guana ele mate turaņa gita se Karisito, si va hinokaria gita sapu kaqu toa turaņa tugo gita si Asa. ⁹ Gilania gita sapu sina ele toa pule se Karisito pa minate, ke lopu kaqu mate pule hokara si Asa. Na minate si loke nana niniraņira koa Sa. ¹⁰ Sa minate sapu mate nia Karisito kekeke toতোসো mo, si na minate tanisa sinea. Ba sa tinoa sapu toa nia Sa kamahire, si toa koasa Tamasa. ¹¹ Koasa sirana tugo asa, si mi balabala guni pule ni gamu sapu mate si gamu koasa sinea, ba toa si gamu koe Tamasa pa korapana Zisu Karisito.

¹² Gua ke mi lopu va malumia sa sinea pude baņara ni sari tini mia, mi lopu va tabei sari inokoro tanisa sinea. ¹³ Mi lopu va malumu hokaria keke kukuru tinimia koasa sinea, pude tavetavete ni pa kinaleana. Ba mi poni koe Tamasa sari na mia tinoa, guana tie tava turu mia pa minate. Mi poni lani sari doduru tinimia koe Tamasa, pude tavetavete ni pa tinototo. ¹⁴ Ura lopu kaqu va baņaria gamu pa mia tinoa sa sinea, ura lopu sa Tinarae si toa nia gamu kamahire ba sa tataru variharupi tu te Tamasa.

Pinausu Tana Tinototo

¹⁵ Ke vegua si gita? Mada tavete va sea, sina lopu na Tinarae si lalae nia sa nada tinoa, ba sa tataru variharupi tu te Tamasa? Lokari hokara! ¹⁶ Gilania mia sapu be vala puleni gamu koa keke tie si gamu pude

†† 6:4 Kol 2:12

na pinausu, si na pinausu tugo si gamu koa sa pu va tabe ia gamu; be na pinausu si gamu koasa sinea si kote kamo pa minate, ba be na pinausu si gamu koasa vina tabe si kote kamo pa tinoŋoto koe Tamasa.

¹⁷ Koari na totoŋo ele hola, si na nabulu si gamu koasa sinea. Ba kamahire mada zama leana koasa Tamasa sapu va tabea gamu pa doduru bulomia sa vina tumatumae sapu ta poni nia gamu. ¹⁸ Kamahire si ta rupaha koasa sinea si gamu, meke ta evaŋae na pinausu tanisa tinoŋoto si gamu. ¹⁹ Va padapadae nia rau sa tinoa pinausu pude va bakalia sapu gua korapa va tumatumaeni gamu rau, sina malohoro sari mia binalabala. Gua sapu va pinausu puleni gamu koasa kinaleana, na hahanana bonidi pa doduru kukuru tinimia, pude tava soku sari na mia tinavete kaleadi, si mi va pinausu puleni gamu pude nabulu nia sa tinoŋoto pa doduru kukuru tinimia, pude tava soku sari na mia tinavete toŋotodi.

²⁰ Totoso na pinausu si gamu koasa sinea, si lopu lulia gamu sa tinoŋoto. ²¹ Na sa sa lineana sapu vagia gamu koari na hahanana variva kurekuredi saripu taveti gamu? Sa vina betodi rina tinavete gugua arini sina minate mo. ²² Ba kamahire si ta rupaha si gamu koasa niniraŋira tanisa sinea, meke ta evaŋae na pinausu te Tamasa si gamu. Ke sa laena sapu vagia gamu si na tinoa tava madina, meke sa vina betona sina tinoa hola. ²³ Ura sa tinabara tanisa sinea si na minate tugo, ba sa vinariponi moka te Tamasa si na tinoa hola pa korapa Zisu Karisito sa nada Baŋara.

Vina Padapadae pa Vinarihaba

7 Kasa tasiq koe Karisito, ele gilania mia mo gamu kasa sapu gua hiva zama nia rau kamahire, sina ele tumae nia gamu sa tinarae. Sa tinarae si ari nana niniraŋira koari na tie, totoŋo toa mo si arini. ² Gua sapu zama nia sa tinarae koasa barikaleqe varihabana, sapu ta pusi si asa koasa nana palabatu totoŋo toa nana si asa, ba pana mate sa nana palabatu, si ta rupaha si asa koasa tinarae pa nana vinarihaba. ³ Gua asa, ke be koa turanŋa sa si keke votiki tie, totoŋona sapu korapa toa sa nana palabatu, si barabarata tugo si asa, ba pana mate sa nana palabatu, si ta rupahana si asa koasa tinarae sa vinarihaba, meke be varihaba pule sa barikaleqe ba lopu barabarata si asa.

⁴ Gua asa ke ta rupaha si gamu koasa Tinarae te Mosese koasa minate te Karisito. Ke kamahire si soto koe Karisito meke tanisa tugo si gita, Asa sapu ele mate meke toa pule, pude boka vua va sokusoku si gita koe Tamasa. ⁵ Ura pa totoŋo sapu luli gita sari na hiniva kaleadi tanisa tini, si va ninira ia sa Tinarae te Mosese sa hiniva tanisa sinea pude vua sa kinaleana, meke kamo pa minate. ⁶ Ba kamahire si ele ta rupaha si gita koasa Tinarae te Mosese sapu vata pusi gita visoroihe. Ura ele mate luaria gita si asa. Ke kamahire si lopu nabulu nia gita sa Tinarae sapu ta kubereana koe Mosese, ba nabulu nia tu gita sa Tamasa pa tinoa vaqura koasa Maqomaqo Hope.

Sa Tinarae te Mosese meke sa Sinea

⁷ Na sa si kaqu zama nia gita? Koa ia sinea sa Tinarae te Mosese? Lokari hokara! Be lopu koa sa Tinarae si lopu kote tumae nia rau sa sinea. Be lopu zama sa Tinarae te Mosese: "Mu lopu okoro nia si keketoŋa tadi na tie," gua, si lopu kote tumae nia rau sa inoko'okoro sea. ¹⁸ Ba sipu avosia rau sa tinarae hie, si la sa sinea va gevuria sa inoko'okorodi rina tinoŋa tadi na votiki tie. Ba sipu lopu ele gilania rau sa Tinarae te Mosese, si lopu gilania rau sa sinea. ⁹ Totoso lopu ele gilania rau sa Tinarae si toaqu, gua si rau, ba sipu avosia rau sa Tinarae, si toa vura mae koa rau sa sinea, ¹⁰ ke mate si rau. Ke sa Tinarae sapu tava mae pude va toa tie gua, si va mate au tu sa. ¹¹ Meke sa sinea si vagi lolomo koasa Tinarae meke sekesekei nau sa, meke va mate au. ††

¹² Gua asa ke sa Tinarae te Mosese telena si hopena, meke sa tinarae pude lopu okokoro si hopena tugo, meke toŋoto na leana si asa. ¹³ Ke vegua, sa Tinarae sapu leana si va mate au si arau? Lokari hokara! Sa sinea tu si tavetavete nia sa Tinarae sapu leanana meke va mate au si rau, pude mani ta dogoro sapu kaleana hola la tu sa sinea. Ke koasa Tinarae si ta dogoro sapu kaleana hola sa sinea.

Vinaripera pa Korapa Tinoa Tie

¹⁴ Ura gilania nada gita sapu sa Tinarae te Mosese si mae guana koe Tamasa, ba arau sina tie tana tini mo, meke na pinausu tanisa sinea. ¹⁵ Lopu tumae valeana nia rau sapu gua tavetia rau. Ura lopu tavetia rau gua sapu hiva nia rau, ba sa kinaleana tu sapu kukiti nia rau, si asa tu si tavetia rau. ¹⁶ Ego, be tavetia rau sapu gua lopu hiva tavetia rau, si ta dogoro mo sapu va ego rau sapu leana sa Tinarae. ¹⁷ Ke lopu arau soti tavetia sa kinaleana hie, ba sa sinea tu sapu koa koa rau; asa tu tavetia si asa. ¹⁸ Gilania rau sapu loke lineana si koa koa rau pa qua hiniva kaleadi pa tini. Ura koa nana sa qua hiniva pude tavete va leana, ba lopu boka tavete vura nia rau. ¹⁹ Lopu tavetia rau sa lineana sapu hiva tavetia rau, ba gua tu sapu lopu hiva tavetia rau si tavete nono laia rau. ²⁰ Ego, be tavetia rau sapu gua lopu hiva tavetia rau, si lopu arau tu tavetia si asa, ba sa sinea tu sapu koa koa rau; asa tu tavetia.

²¹ Ke asa mo sapu dogoria rau korapa ta evaŋa koa rau kamahire sapu guahe: pana hiva tavete valeana si rau, si na hiniva pude tavetia sa sinea tu si koa tugo koa rau. ²² Ba pa korapa buloqu si qetuqetu nia rau sa Tinarae sapu mae guana koe Tamasa. ²³ Ba dogoria rau si keke hiniva kaleana sapu tavetavete pa tiniqu, sapu varipera la koasa hiniva leana pa qua binalabala meke vata pusi au koasa hiniva tana sinea sapu tavetavete pa korapa tiniqu. ²⁴ Kei! Namuna tie talotaŋaqu mo si rau. Esei si kote harupau koasa hiniva tana sinea pa tiniqu sapu korapa turanŋa lani au

† 7:7 Ekd 20:17; Diut 5:21 †† 7:11 Zen 3:13 ‡ 7:17 Qal 5:17

pa minate? ²⁵ Ba vahesia rau sa Tamasa sapu harupau koe Zisu Karisito sa nada Baṅara! Sa inolana si guahe: Pa qua binalabala si nabulu nia rau sa Tinarae te Tamasa, ba sa hiniva tana kinaleana pa tiniqu si nabulu nia sa sinea.

Tinoa pa Korapa Maqomaqo

8 Gua ke loke tie si boka zutu gita pu koa koe Karisito kamahire sapu garo si gita pude tava kilasa pa Heli. ² Ura sa niniraṅira tanisa Maqomaqo Hope, sapu va toa gita si gita koe Zisu Karisito, si vata rupaha gita koasa niniraṅira tanisa sinea meke sa minate. ³ Evaṅia Tamasa, gua sapu lopu boka evaṅia sa Tinarae te Mosese, sina tava malohoro si asa koasa hiniva tana kinaleana pa tini. Gua asa ke garunia Sa sa Tuna soti, pude mae podo kekeṅoṅo gua ri doduru tie pa tinoa tini, pude na vinulasana sa sinea, meke pude zutua meke va kilasia Sa sa sinea tana hiniva kaleana pa tinida. ⁴ Evaṅia Tamasa si hie, pude sa tinoṅoto sapu ta hivae koasa Tinarae te Mosese, si kaqu tava gorevura koa gita pu ene pa korapa Maqomaqo Hope, ba lopu koasa hiniva kaleana tanisa sinea pa tinida. ⁵ Ura arini pu lulia sa hiniva kaleadi tana sinea pa tinidia si ta pusi koasa hiniva tanisa sinea. Ba arini pu lulia sapu gua tozi ni sa Maqomaqo Hope, si soto sari dia binalabala koasa hiniva tanisa Maqomaqo Hope. ⁶ Ba be ta pusi si gita koasa hiniva tanisa sinea, si kote kamo pa minate si gita. Ba be ta totolie si gita koasa hiniva tanisa Maqomaqo Hope, si kote kamo si gita pa tinoa meke pa binule. ⁷ Totoso ta pusi sa tie koasa sinea pa tinina, si ta evaṅae na kana koe Tamasa si asa; ura lopu lulia sa sa Tinarae Tanisa, meke lopu boka va tabea sa si Asa. ⁸ Ke sari na tie pu va tabea sa hiniva tanisa kinaleana pa tinidia, si lopu boka va qetua rini sa Tamasa.

⁹ Ba gamu si lopu ta pusi koasa hiniva tanisa sinea pa tinimia, ba ta totolie si gamu koasa hiniva tanisa Maqomaqo Hope, be guana koa koa gamu sa Maqomaqona sa Tamasa. Meke be keke koa gamu si lopu tagoa sa Maqomaqona e Karisito, si lopu te Karisito tugo si asa. ¹⁰ Ba be toa pa korapa bulomia se Karisito, si toa tugo sari na maqomaqo mia, sina ele tava toṅoto koe Tamasa si gamu, ba mate sari na tinimia koa gua koasa sinea. ¹¹ Meke be toa koa gamu sa Maqomaqona Tamasa sapu va toa pulea se Zisu pa minate, si Asa tugo sapu va toa pulea se Karisito pa minate, si kote va toa pulei tugo Sa sari na tinimia pu kaqu mate. Kaqu evaṅia Sa sapu gua asa koasa Maqomaqona Sa sapu koa koa gamu. †

¹² Ego, kasa tasiq, mada lopu luli sari hiniva kaleadi pa tinida pude taveti. ¹³ Ura be luli gamu sari na hiniva kaleadi pa tinimia, si kote mate si gamu, ba be va matei gamu sari na tinavete kaleadi koasa niniraṅira tanisa Maqomaqo Hope, si kote toa si gamu. ¹⁴ Ura arini mo pu ta turaṅa koasa Maqomaqona Tamasa, si arini tugo sari na tuna Tamasa. ¹⁵ Ura sa Maqomaqo Hope sapu ele poni nia Tamasa koa gamu, si lopu va

pinausu gamu ke lopu matagutu si gamu. Asa tu vata evaṅaeni gita tuna Tamasa, meke va boka gita si gita pude zama la koe Tamasa, "Tamaqu, Tamaqu!" gua. ††
¹⁶ Sa Maqomaqona Tamasa si somana koa koari na maqomaqoda, pude va sosodea sapu na tuna Tamasa si gita. ¹⁷ Ke koa gua sapu na tuna Tamasa si gita, si kaqu somana tagoi tugo gita sari na tinamanae sapu va nago veko ni Sa pude tadi Nana tie soti, meke kaqu somana tagoi tugo gita koe Karisito saripu ele va nago veko ni Tamasa pude Tanisa. Ura be somana nia gita sa tinasigiti te Karisito, si kaqu somana tagoa tugo gita sa Nana vina lavata.

Sa Vinalavata Vugo Repere

¹⁸ Gilana valeania rau sapu sa tinasigiti tadi gita pa rane ninoroi si lopu garo pude vari padapada la nia koasa vina lavata sapu kote ta poni nia gita.

¹⁹ Doduruna sa vina podaka pu tavetia Tamasa si korapa okoro hola nia meke aqania sa sa totoso pana kaqu vata dogoro ni Sa koasa sari na tuna soti. ²⁰ Ura sa vina podaka si lopu boka va gorevura ia sa nana tinavete, ba lopu pa nana hiniva soti pude gua asa, ba pa hiniva tu te Tamasa. Ba ele koa nana tu sa rinoverove, ††²¹ sapu sari doduru vina podaka pu taveti Tamasa si kote ta rupaha keke rane koasa tinapusi pude muzi si arini, ba kaqu somana koasa tinarupaha tolavaena tadi na tuna Tamasa. ²² Ele gilania gita sapu podalae pukerane meke kamo kamahire sari doduru vina podaka pu taveti Tamasa si va gilagila ia sa tinasigiti, kekeṅoṅo gua sa tinasigiti tanisa barikaleqe pu tata sa nana totoso podopodo. ²³ Ba lopu sari na vina podaka eke mo pu taveti Tamasa si silava nia sa tinasigiti, ba gita tugo pu ele vagia sa vua kenuna sapu sa Maqomaqo Hope, si somana silava tugo pa korapa buloda, sipu aqa nia gita sa totoso sapu kaqu tava hokoto valeana sa tinapausuda koe Tamasa, meke vagi gita sari tini vaquradi. ††²⁴ Koasa nada rinoverove asa si ele ta harupu si gita, ba be guana ta dogoro sapu gua rovea gita, si lopu na rinoverove si asa. Ura esei si boka rovea sa tiṅitoṅa sapu ta dogorona? ²⁵ Ba pana rovea gita sa tiṅitoṅa sapu lopu ta dogorona si kote aqa va ṅoṅo nia gita si asa.

²⁶ Meke gua tugo sapu sa Maqomaqo Hope si tokani gita pa nada minalohoro, ura lopu gilana valeania gita sapu na sa si garo pude varavara nia gita. Ba sipu varavara gita si sa Maqomaqo Hope tu si varavara tokani gita koari Nana siniṅo maṅini saripu lopu boka ta tozi vura pa zinama. ²⁷ Meke sa Tamasa sapu dogorodi saripu koa pa korapa buloda, si gilania sa binalabala tanisa Maqomaqo Hope, ura varavara toka ni sa Maqomaqo Hope sari tie te Karisito, koari na hiniva te Tamasa.

²⁸ Gilania gita sapu sari doduru tiṅitoṅa pu ta evaṅa koa gita si tavetavete ni Tamasa pude valeani saripu tataru nia si Asa, sarini pu tioki Sa pude taveti sari Nana hiniva. ²⁹ Arini pu ele gilana vata kenue i sa

† 8:11 1 Kor 3:16

†† 8:15 Mk 14:36; Qal 4:6 † 8:15 Qal 4:5-7 †† 8:20 Zen 3:17-19
‡ 8:23 2 Kor 5:2-4

Tamasa, si ele vizata vekoi Sa, pude vata evaṅae guni Sa pa kinehana sa Tuna soti sapu e Zisu, pude na Tuna kenuna koari soku tamatasi. ³⁰ Gua asa ke sarini pu ele vizata vekoi Tamasa tatasana hokara si tioki Sa. Meke arini pu ele tioki Sa si pozani na tie toṅoto Sa, meke sarini pu pozani na tie toṅoto Sa si va somana ni Sa pa Nana vinalavata.

Sa Tataru te Tamasa pu Mae Gua koe Zisu Karisito

³¹ Ke na sa si boka zama nia gita? Be Tamasa sa nada tinokae, si esei si kaqu boka va kilasa gita? ³² Loke tie! Sina Tamasa tugo si lopu hite ruritia sa Tuna soti, ba va vukivukihi nia Sa pa laeda gita doduru tie. Gua asa ke kaqu poni mokani gita tugo Sa sari doduru likakalae. ³³ Esei kote boka zutui sari na tie ta vizatadi te Tamasa? Ura sa Tamasa tu telena si pozani na tie toṅoto si arini. ³⁴ Esei si boka zutu gita? Zisu Karisito sapu ele mate, meke ele turu pule si korapa habotu Nana pa kali mataona sa Tamasa pude varavara tokani gita. ³⁵ Na sa si kote boka vari paqahani gita koasa tataru te Zisu Karisito? Na tinasuna, na minalaṅa, na ninaqunaqu, na inovia, na hinabahuāla, na vinaripera, na minate? ³⁶ Lokari hokara, ura guahe sapu ta kubere koasa Kinubekubere Hope:

“Koasa laemu Goi, si tata tava mate nia gami doduru toṅoto,

gua tugo rina sipi si gami

pu ta turaṅa va namanama pude tava mate.” †

³⁷ Ba koari doduru tinasuna gugua hire, si tava mataqara si gita koe Zisu Karisito pu tataruni gita!

³⁸ Ura gilana valeania rau sapu loketoṅa hokara si boka varipaṅahani gita koasa Nana tataru: lopu na tinoa babe na minate, lopu sari na mateana babe sari na tomate kaleadi, meke sari na dia ṅiniraṅira, meke lopu sapu gua ta evaṅa pa rane ṅinoroi, babe vugo repere, ³⁹ meke lopu saripu koa panaulu pa maṅauru, babe panapeka pa pepeso. Namu loketoṅa hokara koari doduru vina podaka pu ta tavetedi hire, si kaqu boka varipaṅahani gita koasa tataru te Tamasa, sapu ele ponini gita Sa koe Zisu Karisito sa nada Baṅara.

Tamasa meke sari Nana Tie Ta Vizatadi

9 Pa qua kineke koe Karisito si zama va hinokara atu si rau. Sa Maqomaqo Hope meke sari na qua binalabala, si va sosodea sapu lopu kokoha si rau.

²⁻³ Sipu balabala i rau sari na turaṅaṅa, na qua butubutu soti, si nomana hola sa qua tinalotaṅa, meke lopu boka beto ta sigiti ni rau sarini pa korapa buloqu. Leana hola be ta levei mo si rau koe Tamasa, pude ta paqaha taloa koe Karisito, pude qu hobei sari na turaṅaṅa soti. ⁴ Na tie ta vizatadi koe Tamasa si arini, meke ta pozae na tuna soti. Va dogoroni Sa koa rini sa Nana tinolava ṅedalana. Taveti Sa sari Nana vinariva egoi koa rini, meke ponini Sa koa rini sa Tinarae te Mosese, sa vinalesi pa Zelepade, meke sari na vina tatara. ^{††5} Arini tugo si podo gore mae gua koe

Ebarahami, Aisake, meke Zekopi, meke e Karisito si na tutidia tugo rini, sapu podo guana tie pa pepeso. Mani tavahesi sa Tamasa, na Baṅara tadi doduru tinoni ninae rane ka rane! Emeni.

⁶ Lopu zama si rau, sapu sekea Tamasa sa Nana vina tatara, sina na lopu ari doduru tie Izireli si na tie hinokara te Tamasa. ⁷ Meke lopu ari doduru pu tuti gore mae koe Ebarahami si na tuna Tamasa. Ura zama sa Tamasa koe Ebarahami, “Arini mo pu podo gore mae koe Aisake si ta pozae tutimu hinokara goi,” gua. ^{†8} Gua asa ke saripu pododi pa hiniva tana tie, si lopu poza ni tuna sa Tamasa si arini, ba sari na koburu tu pu pododi pa Nana vina tatara, si ta pozae na tuna hinokara Ebarahami. ⁹ Sina guahe sa vina tatara te Tamasa koe Ebarahami, “Pa toṅoto guahe pa vuaheni maehe si kote pule mae si Rau, meke kote podoa Sera si keke tuna koreo,” gua. ^{††}

¹⁰ Meke lopu asa mo, ba sari karua tuna koreo e Ribeka, si keke mo sa tamadia sapu e Aisake sa tamada. ¹¹⁻¹² Ba sipu lopu ele vizatia tu ri karua sapu gua leana babe kaleana, si ele zama la tu koe Ribeka sa Tamasa, “Kaqu nabulu nia sa koburu kenuna sapu mudina,” gua. Zama nia Sa sapu gua asa sipu lopu ele podo tu sari karua tamatasi. Vata evaṅia Tamasa sapu gua asa, pude vizatia si keke ri karua tamatasi, pude boka va gorevura ia Sa sa Nana hiniva. Gua asa ke sa ṅatina sa vinizata te Tamasa si koa gua tu pa Nana tinioko, ba lopu koa ke toṅa sapu ele tavetia rini.

^{††13} Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Tataru nia Rau se Zekopi ba etulia Rau se Isoa,” gua sa Tamasa. ^{†††}

¹⁴ Na sa si kaqu zama nia gita? Lopu toṅoto sa Tamasa, gua? Lokari hokara! ¹⁵ Ura zama sa Tamasa koe Mosese, “Arini pu hiva ni Rau si kaqu tataru ni, meke toka ni Rau,” gua. ^{†††16} Gua asa ke lalae Tamasa mo sapu ari sei si hiva tataru ni na toka ni Sa, ba lopu pa hiniva na tinavete tana tie. ¹⁷ Ura zama gua pule he sa Kinubekubere Hope koe Pero, sa baṅara pa Izipi: “Va baṅarigo Rau si goi, pude tavetavete nigo na vata dogoro nia sa Qua ṅiniraṅira, meke vata gilana nia sa Pozaqu koasa doduruna sa kasia popoa,” gua sa Tamasa. ^{§18} Gua asa ke tataru ni meke toka ni Tamasa si arini pu hiva ni Sa, meke va luli ni dia hiniva Sa si arini pu hiva ni Sa pude koa hola pa vina karikari.

Sa Binugoro meke sa Tataru Variva Taleosae te Tamasa

¹⁹ Keke koa gamu si gina kote zama guahe: “Na vegua ke zutui tu Tamasa sari na tie koari na dia sinea? Ura esei kote boka korona nia sa hiniva te Tamasa?” gua. ²⁰ Esei si agoi ke boka zama hemohemoā sa Tamasa? “Na sa si tavetia Goi?” gua. Agoi si kekeṅoṅo mo na raro patu ta tavetena pa lima tie, ke lopu leana pude zama la guahe si goi koe Tamasa pu tavetigo, “Na vegua ke tavete guni nau tu Goi sana si rau?” gua. ^{§†21} Sa tie mo pu tavetena sa raro patu, si kaqu tavetia

† 9:7 Zen 21:12 †† 9:9 Zen 18:10 †† 9:11-12 Zen 25:23
††† 9:13 Mal 1:2-3 ††† 9:15 Ekd 33:19 § 9:17 Ekd 9:16 §† 9:20
Ais 29:16, 45:9

† 8:36 Sam 44:22 †† 9:4 Ekd 9:4

sapu gua hiva nia sa koasa pepeso asa. Boka taveti sa si karua raro; keke si pude tavetavete nia pa toto arilaena, meke keke pule si pude tavetavete nia koari na toto hoborodi.

²² Kekeño gua puta tugo asa si tavetia sa Tamasa. Hiva va dogoro nia Sa sa Nana binugoro meke sa Nana ninirañira, ba aqa va ñoño ni Sa si arini pu bugoro ni Sa, saripu kote tava kilasa pa tina huara.

²³ Meke hiva vata gilana nia tugo Sa sa Nana vina lavata nomana, sapu ele vata gilana valeana nia Sa koa gita, pu tataru ni, meke toka ni Sa; gita pu va namanama gita Sa pude somana pa Nana vina lavata.

²⁴ Ura gita tugo sari na tie pu ele tioko gita sa Tamasa, lopu tale koari na tie Ziu mo, ba koari na tie Zenitailo tugo. ²⁵ Guahe sapu zama nia Tamasa koasa buka Hozea:

“Kote poza ni ‘Qua tinoni’ Rau si arini pu pozani lopu na Qua tinoni Rau.

Meke kote poza ni ‘Na butubutu ta tataruedi’ Rau si arini

pu lopu tataruni Rau. †

²⁶ Meke koasa vasina tugo pu ta tozi nia rini sapu, ‘Gamu si lopu na Qua tinoni,’ gua, si vasina tugo si kaqu ta pozae ‘Na tuna sa Tamasa toana’ si arini,” gua. ††

²⁷ Meke velavela vura nia Aisea sa guguadi rina tie Izireli sapu guahe: “Be vea lopu boka ta nae, guana onone pa masa si arini, ba ari ka visavisa mo si kote ta harupu, ²⁸ ura kote lopu sana va kilasa hokari sa Bañara sari na tie pa popoa pepeso,” gua si asa. ²⁹ Asa sapu zama nia Aisea pukerane, “Be lopu veko hola i sa Bañara Tadi na Qeto Minate si ka visavisa tie pa butubutu Izireli, si kote ele ta huara va inete gua tugo pa Sodomu meke pa Qomora si gita,” gua. ††

Izireli meke sa Inavoso Leana

³⁰ Na sa si kaqu zama nia gita kamahire? Ari na tie Zenitailo saripu lopu hite hata ia sa tinoño, si ele vagia rini sa tinoño koe Tamasa pa dia rinañerane.

³¹ Ba sari na tie Izireli pu podekia pude vagia sa tinoño koasa linulina sa Tinarae te Mosese, si lopu boka tu. ³² Na vegua? Ura lopu hata ia rini pa dia rinañerane, ba pa korapa dia tinavete leadi, saripu taveti rini pa kinopuna sa Tinarae te Mosese. Gua asa ke ta tubarae koasa “Patu” meke hoqa si arini. ³³ Asa sapu zama nia sa Kinubekubere Hope, sapu guahe:

“Dotu, veko Rau pa Zaione si keke patu ††, sapu kote va tubarae i sari na tie, na patu sapu kote va hoqai si arini.

Ba arini pu rañea si Asa

si lopu kote tava kurekure,” gua. †††

10 Kasa tasiq, hiva sisigiti nia rau si pude ta harupu sari tie Izireli. Asa sa qua vinaravara koe Tamasa. ² Arau boka va sosodea sapu podeke sisigiti rini pude lulia sa Tamasa, ba sa dia pinodepodekae si lopu turu koasa ginilagilana hinokarana. ³ Lopu gilania

† 9:25 Hoz 2:23 †† 9:26 Hoz 1:10 † 9:27 Ais 10:22-23 †† 9:29 Ais 1:9 †† E Zisu si na patu pa Zaione. ††† 9:33 Ais 28:16

rini sa sirana, gua meke va toñoti Tamasa sari na tie. Podekia rini pude va toñoto puleni teledia koari na dia tinavete soti. Gua asa ke va tabea rini sa siranana gua meke va toñoti Tamasa sari na tie. ⁴ Ura e Karisito sina vina hokotona meke na vina gorevurana sa Tinarae te Mosese, pude sari doduru tie pu va hinokaria si Asa si kote tava toñoto koe Tamasa.

Tadi Doduru Tie mo sa Tinaharupu

⁵ Kuberia Mosese sa guguana sa tinoño sapu podekia rina tie pude vagia koasa vina tabena sa Tinarae sapu guahe: “Asa sapu va tabei sari na zinama tanisa Tinarae te Tamasa si kote toani tugo sa,” gua.

††† Ba sa Kinubekubere Hope si tozia sa tinoño sapu mae guana koasa rinañerane sapu gua tu he: “Mu lopu zama guahe pa bulomu, esei si kote sage la pa Mañauru?” (pude turaña gore mae nia se Karisito [§], si gunia sa.) ^{§†7} Meke lopu kaqu nanasa guni pule nigo he telemu si goi: “Esei si kote gore la pa Hedisi, sa vasina koa sari na maqomaqodi rina tie matedi?” (pude la turaña sage pule mae nia se Karisito, si gunia sa.)

⁸ Gua mo he sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Sa zinama te Tamasa si koa nana mo koa goi. Koa nana mo pa korapa ñuzumu meke pa bulomu.” Asa tu sa inavoso tanisa rinañerane sapu tarae nia gami. ⁹ Be helahelae vura nia goi pa ñuzumu sapu e Zisu sina Bañara, meke va hinokaria goi pa bulomu, sapu va toa pulea Tamasa se Zisu pa minate, gua, si kaqu ta harupu si agoi. ¹⁰ Ura toto va hinokara ia gita se Zisu pa korapa buloda, si ta pozae na tie toño si gita koe Tamasa. Meke sipu helahelae vura nia gita sa nada vina hinokara, si ta harupu si gita. ¹¹ Gua mo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Asa sapu rañea si Asa, si lopu kaqu tava kurekure,” gua. ^{§††12} Ura kekeño mo sari doduru tie koasa tinaharupu te Tamasa, be na tie Ziu babe na tie Zenitailo, sina kekeke mo sa Tamasa, na Bañara tadi doduru tie, meke poni beto ni minana lavata mo Sa sari doduru pu rañea si Asa. ¹³ Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe: “Sari doduru pu tepa ia sa tinokae koasa pozana sa Bañara, si kaqu ta harupu,” gua. ^{§†}

¹⁴ Ba vegua meke boka tepa tinokae si arini, be lopu ele va hinokaria rini si Asa? Vegua meke kote boka va hinokaria rini be lopu avoso nia rini si Asa? Vegua meke boka avoso nia rini, be loke tie si tarae nia koa rini? ¹⁵ Ba vegua meke boka ta tarae vura sa inavosona Sa, be lopu ta garunu vura sari tie pude tozia sa Inavosona Sa? Ura zama guahe sa Kinubekubere Hope: “Nake tolavaedi sari nenedi ri na tie pu paleke mae nia sa Inavoso Leana!” gua. ^{§††}

††† 10:5 Liv 18:5 § Sa tinaharupu te Karisito si boka vagia gita kamahire koasa rinañerane. Lopu ta hivae pude sage la pa Mañauru pude turaña vagia, si Asa sina balabala ia gita sapu lopu ele mae si Asa. Meke lopu ta hivae tugo pude gore la pa Hedisi si gita sa vasina pu koa sari na maqomaqodi rina tie matedi pa kasia popoa, pude hata ia sina balabala ia gita sapu lopu hite turu pule pa minate si Asa. ^{§†} 10:6 Diut 30:12-14 ^{§††} 10:11 Ais 28:16 ^{§†} 10:13 Zol 2:32 ^{§††} 10:15 Ais 52:7

¹⁶ Ba lopu doduru tie si va hinokaria sa Inavoso Leana. Zama se Aisea: “Baṅara, esei ele va hinokaria sa nada inavoso?” gua. ^{†17} Ke sa rinaṅeraṅe si kamo mae pana avosia gita sa Inavoso Leana, meke sa Inavoso Leana si mae gua pa korapa tinozi vurana e Karisito.

¹⁸ Ba nanasa si rau, hinokara sapu lopu ele avosia rina tie Ziu sa Inavoso Leana?

Lokari, ele avosia dia mo,
sina zama guahe sa Kinubekubere Hope:
“Sa dia tinarae si ene vari likohae nia sa kasia popoa, meke sari na dia zinama si kamo sa hukihukirina sa popoa pepeso,” gua. ^{††}

¹⁹ Ego, maqu nanasa pule guahe: Vegua, lopu gilania tu rina tie Izireli sia? Lokari, ele avosia dia mo ba lopu va hinokaria rini. Ura e Mosese tu sa tie kekenu sapu tozia, gua sapu zama nia Tamasa koarini sapu guahe:

“Kote va kono gamu Rau koari na butubutu pu lopu vizati Rau,
meke kote va bugoro gamu Rau si gamu na Qua tie soti

koari na butubutu † duviduvilidi pu raṅe Au si Rau,” gua si Asa. ^{††20} Meke zama va mataqara nia Aisea sapu guahe:

“Ta dogoro si Rau koa rini pu lopu hata Au,
meke vata dogoro pule nau si Rau
koa rini pu lopu nanasa Nau,” gua. ^{††21} Ba zama guahe sa Tamasa koasa gugua rina tie Izireli:
“Doduru rane mo si hiva repaha lani Rau sari limaqu pude va kekere pulei Rau sari na tie va guguedi, na va karikaridi,” gua. ^{†††}

Sa Tataru te Tamasa koari na Tie Izireli

11 Nanasa guahe si rau: Vegua, kilu pani Tamasa sari Nana tie soti? Lokari hokara! Arau ba na tie Izireli mo, sapu tuti gore mae guaqu koe Ebarahami, koasa butubutu te Benisimane. ^{†††2} Ele vizati tu Tamasa sari na tie Izireli, pude Nana tie soti pa pinodalaena hokara. Meke lopu etulu pani Sa sarini. Gilania mia mo gamu sapu gua zama nia sa Kinubekubere Hope, toতো varavara lani Ilaiza sari na tie Izireli koe Tamasa: ³ “Baṅara! Ele va matei rini sari Mua poropita, meke huari rini sari Mua hope, meke arau mo si koa hola. Meke kamahire si hiva va mate au tugo rini,” gua si asa. ^{§4} Ba sa gua sa inolana te Tamasa koa sa? “Ari ka zuapa tina tie si korapa koadia pa Qua kinopu, saripu lopu vahesia se Beolo, sa beku,” gua sa Tamasa. ^{§†5} Meke kekeṅoṅo gua tugo pa rane ṅinoroi; sapu ari ka visavisa mo sapu ta vizatadi koasa tataru variharupi te Tamasa si koa hola. ⁶ Ke be guana sa vinizavizata te Tamasa si koa gua koasa Nana tataru variharupi, si lopu pa tinavete tadi tie sia. Ura be koari na tinavete saripu taveti rina tie si ta vizata nia rini koe Tamasa, si lopu ta vizata koa gua koasa Nana tataru variharupi si arini.

⁷ Ke vea mo? Gua sapu hata sisigitia ri na tie Izireli si lopu vagia rini, ba ari ka visavisa mo ta vizatadi mo si vagia sa tinaharupu. Sari kasa doduru pule si tava nuli pude di lopu avosia sa tinioko te Tamasa. ⁸ Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope sapu guahe:

“Ele poni Tamasa si keke maqomaqo pupuhu,
ke sari mata dia si lopu boka dodogorae
meke sari taliṅa dia si lopu boka avavosae,
kamo pa rane ṅinoroi.” ^{§††9} Zama se Devita: ^{§†}

“Madi ta evaṅae guana sipata sari na dia inevana,
madi hoqa na tava kilasa gedi si arini!

¹⁰ Madi tava tutaka sari na matadi,
pude di lopu dodogorae,
madi ene kokokopo mo ninae rane
guana tie pu mamati pa dia tinasuna,” gua.

¹¹ Ke nanasa guahe si rau: Totoso hoqa sari na tie Ziu si hoqa ta inete ni sarini? Lokari hokara! Sipu hoqa pa sinea sarini, si mae koari na tie Zenitailo sa tinaharupu, pude va kono sari na tie Ziu, gua. ¹² Sa sinea tadi na tie Ziu si vata evaṅa sa minana lavata pa kasia popoa. Sa minana hie si vagia rina tie Zenitailo, sina lopu va hinokaria rina tie Ziu se Zisu, ke kote nomana hola tu sa minana, pana tava somana beto sari na tie Ziu pu ta vizatadi.

Sa Tinaharupu Tadi na Tie Zenitailo

¹³ Kamahire si zama atu si rau koa gamu kasa na tie Zenitailo: Koa gua sapu na apositolo si rau koa gamu na tie Zenitailo, si va arilaena hola ia rau sa qua tinavete, ¹⁴ pude va kono gedi sari na turaṅaqu soti, pude boka ta harupu sari kaiqa arini. ¹⁵ Ura sipu kilui Tamasa sari na tie Ziu, si va evaṅae ni Nana baere Sa sari na tinoni pa kasia popoa. Ba pana tava kekere pule mae koe Tamasa sari na tie Ziu, si hokara kote guana tiqe toa puledi pa minate si arini.

¹⁶ Be sa sinika bereti kekenu si ta vala koe Tamasa, si te Tamasa beto mo sa doduruna, meke be sari na dadagana sa huda si ta vala koe Tamasa si tanisa tugo sari na lelaṅa. ^{§†17} Ba kaiqa lelaṅana sa huda olive si ta moku palae, meke ta soto hobe vala si gamu na tie Zenitailo, na guana lelaṅa olive pinomodi si gamu. Kamahire si tava ṅinira si gamu koari na tinoa maqomaqo tadi na tie Ziu. ¹⁸ Gua asa, ke mi lopu doṅo va gorei gamu saripu guana lelaṅa huda ta moku palaedi. Ura mi tumae nia si hie: Loke mia vinaritokae koari na dadaga, ba ari na dadaga mo si tokani gamu.

¹⁹ Ba kote zama si gamu, “Uve, ba sari na lelaṅa si ta moku palae pude veko poni gami lolomo si gami,” gua. ²⁰ Hinokara sapu ta moku palae si arini sina loke dia vina hinokara, ba gamu si soto vasina, sina va hinokara. Ba mi lopu vahesi puleni gamu, ba mi koa va balau. ²¹ Be lopu ruriti Tamasa sari na tie Ziu, sari na lelaṅa hinokaradi sa huda olive, si vegua, kote ruriti gamu Tamasa be lopu va hinokara si gamu? ²² Mi

† 10:16 Ais 53:1 †† 10:18 Sam 19:4 † Sari na tie Zenitailo.
†† 10:19 Diut 32:21 †† 10:20 Ais 65:1 ††† 10:21 Ais 65:2
††† 11:1 Pil 3:5 § 11:3 1 Baṅ 19:10,14 §† 11:4 1 Baṅ 19:18

§†† 11:8 Diut 29:4; Ais 29:10 §† 11:9 Sam 69:22-23 §†† Sapu gunia hie si sari na tie Ziu meke sari na tie Zenitailo: Pana somana sari na tie Zenitailo koari na tie Ziu pu raṅe se Zisu si kaqu tava madi beto sarini koe Tamasa.

balabala ia sa tataru meke sa vina kilasa te Tamasa: Va kilasi Sa si arini pu hoqa meke lopu va hinokara, ba tataru ni gamu Sa, be koa nono la si gamu koasa Nana tataru. Ba be lopu gua, si kote ta koku palae tugo koe Tamasa si gamu. ²³ Meke be kekere meke va hinokara sari na tie Ziu, si kote tava soto pule dia mo vasina pu koa kenudi si arini, ura sa Tamasa mo tagoa sa ninirañira pude tava soto pule lani koasa huda. ²⁴ Ura, be gamu si ta koku vagi koasa keke huda olive pinomona meke tava soto la koasa huda olive ta letena gua sapu lopu hoke ta tavete, si lopu tasuna koasa Tamasa pude vagi puleni sari tie Ziu, sari lelaña hinokaradi, meke va soto pule lani pa dia kokoana soti.

²⁵ Kasa tasiq, hiva va gilani gamu rau sa hinokara tomena hie pude lopu vahesi puleni gamu. Sa vina karikari tadi na tie Izireli si lopu kaqu koa hola ninae rane, ba kaqu koe paki mo si asa, osolae kamo sa totoso sapu kote somana beto mae sari na tie Zenitailo ta vizatadi koe Tamasa. ²⁶ Ke pa totoso asa doduru tie Izireli si kote ta harupu. Gua puta tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:

“Sa Hinarupu si kote mae gua pa Zaione †, meke kote vagi pania sa kinaleana tadi na tie pa tutina e Zekopi. ††

²⁷ Meke hie sa Qua vinariva egoi koa rini, pana taleoso ni Rau sari doduru dia sine.” ‡

²⁸ Koa gua sapu kilua rina tie Ziu sa Inavoso Leana, ke ta evañae kana te Tamasa si arini, pa vinaleana mia gamu na tie Zenitailo. Ba koa gua sapu ele vizati tu Tamasa sari tiatamadia, ke ta tataruedi koe Tamasa si arini. ²⁹ Ura sa vinizata meke sari vinariponi te Tamasa si lopu hite boka ta hobe. ³⁰ Kekeñoño gua tugo gamu na tie Zenitailo, sapu lopu hite va tabea gamu sa Tamasa pa totoso ele hola. Ba kamahire si tagoa gamu sa Nana tataru variva taleosae, sina lopu va tabea ri na tie Ziu si Asa. ³¹ Ke kamahire si ari tie Ziu si lopu va tabe pude di boka vagia tugo sa tataru variva taleosae te Tamasa gugua gamu pu ele vagia sa tataru variva taleosae Tanisa. ³² Ura ele vata pusi betoi Tamasa sari doduru tie koasa dia vina karikari, pude mani vata dogoro nia Sa koari doduru sa Nana tataru variva taleosae.

Mani Tavahesi sa Tamasa

³³ Sa Nana tataru variva taleosae ravutuna e Tamasa si lopu boka ta ñana kamo, meke sa Nana ginilagilana lohina d, na tinumatumae si lohi hola. Loke tie boka tumae nia sa gugua sa Nana vinaripitui, meke sari Nana tinavete. ††³⁴ Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:

“Vea, esei ele tumae nia sa binalabala te Zihova? Babe esei ele toli nia si Asa? ††

³⁵ Esei ele hite ponía keke tiñitoña sa Tamasa pude kaqu poni hobe Sa si asa?” †††

† E Zisu si na Hinarupu pu mae gua pa Zerusalem. †† 11:26 Ais 59:20-21 ‡ 11:27 Ais 27:9 †† 11:33 Ais 55:8 †† 11:34 Ais 40:13 ††† 11:35 Zob 41:11

³⁶ Ura Asa mo taveti meke kopu ni sari doduru vinapodaka, meke Tanisa tugo si arini.

Mani tavahesi sa Tamasa ninae rane ka rane! Emeni. †††

Sa Tinoa pa Ninabuluna sa Tamasa

12 Ego, kasa tasiq, koasa tataru variva taleosae te Tamasa koa gita, si tepa zoñazoña gamu rau, pude vala i koe Tamasa sari na mia tinoa, guana vina vukivukihí toana. Mamu va madi i pa ninabuluna Sa sari na mia tinoa, pude va qetua sa Tamasa. Asa sa mia vinalesi hinokara koa Sa pa korapa bulomia. ² Mi lopu va malumi sari na mia tinoa, pude keha luli sari na hahanana kaleadi tanisa kasia popoa. Ba mi va malumi sari na mia binalabala, pude ta hobe beto koe Tamasa, pude boka gilania gamu sa hiniva te Tamasa, sapu leana na toño, meke pude va qetua si Asa.

³ Ba koasa Nana tataru variharupi, sapu poni nau Tamasa koa rau, si zama atu guahe si rau koa gamu hopeke tie: Mu lopu doño va sage pule nigo sapu na tie arilaemu si goi, ba mu balabala pule nigo gua sapu garomu. Mu va pepekae pule nigo pa mua binalabala, mamu va garogaroa sa mua tinoa, koasa padana sa rinañerane sapu poni nigo sa Tamasa. ⁴ Ura sari hopeke tinida gita, si soku kukukurudi, meke sari doduru kukukuru tini hire si votivotikaedi sari na dia tinavete. ⁵ Gua tugo asa si gita, ke sokuda si gita pu va hinokaria se Zisu, ba soto varigarae mo pa kekeke tini koe Zisu Karisito. Hopeke gita pu ta varigarae si keke kukuruna sa tini asa. ⁶ Hopeke gita si ta poni votivotiki vinariponi, luli gua koasa tataru variharupi sapu ta poni nia gita koe Tamasa. Be sa vinariponi tanisa keke tie si pude tozia sa Inavoso te Tamasa, si mani tavetavete nia luli gua koasa padana sa nana rinañerane. ⁷ Be guana sa vinariponi si pude varitokae, si mani varitokae; ba be variva tumatumae gua, si mani variva tumatumae. ⁸ Meke pude variva ninirae i gua, si mani variva ninirae i. Asa sapu variponi, si mani variponi va sokusoku tugo; be pude tuturana gua, si mani tuturana va ñaliñali; be va sare gua, si mani va sare pa qinetuqetu si asa.

⁹ Mi tataru va hinokara ni sari na tie. Mi kukiti nia sa kinaleana, mamu tuqe va nabua sapu leana. ¹⁰ Ke mi koa vari tatarue doduru totoso, guana tamatasi soti koe Karisito, mamu qetuqetu pude variva pamañi.

¹¹ Mu lopu koa gua na tie hakohako, ba mi koa ñaliñali nia sa ninabuluna sa Bañara pa doduru bulomia. ¹² Mi koa qetu nia gua sapu raneña gamu sapu kote ta evaña, mamu aqa va ñoño koari na mia tinasuna, mamu lopu makudo varavara doduru totoso. ¹³ Mi poni sari na tasimia koe Karisito pu ehaka nia sa tinokae, mi va kamo qetuqetui pa mia vetu sari na tie.

¹⁴ Mi varavara lani koe Tamasa pude mana ni si arini pu ñoñovala gamu; uve, tepa ia sa Tamasa pude mana ni, ba lopu pude leve ni si arini. ¹⁵ Mi qetu somanae koa rini pu qetu, mamu kabo turani si arini pu kabo.

††† 11:36 1 Kor 8:6 § 12:4 1 Kor 12:12 §† 12:6 1 Kor 12:4-11 §†† 12:14 Mt 5:44; Lk 6:28

¹⁶ Mi koa varibulei pa vari korapa mia, mi lopu vahesi puleni gamu, ba koa baere turani sari tie kumakumana. Mi lopu doño va sage puleni gamu. †

¹⁷ Mu lopu hobe nia kinaleana sa kinaleana, ba mi tavetia sapu gua leana koari doduru tie. ¹⁸ Gua sapu bokai gamu pa mia kalina, si podekia pude mi koa bule koari doduru tie. ¹⁹ Kasa qua baere, mi lopu hobe nia kinaleana sa kinaleana, ba mi veko la nia koe Tamasa sapu gua asa pude lipua, sina zama guahe sa Kinubekubere Hope: "Arau si kote tubehi; kote hobei Rau si arini," gua sa Tamasa. †²⁰ Ba mi tavetia sapu gua zama nia sa Kinubekubere Hope: "Be ovia sa mua kana, si mamu ponía, babe memeha sa, si mamu va napoa, ura be tavete guahe si gamu, si kote pulepaho sa mia kana." †²¹ Mu lopu va malumia sa kinaleana pude va kilasigo; ba mamu va kilasa nia lineana sa kinaleana.

Sa Nada Vinatabe koasa Qinavuna

13 Gamu doduru si mi va tabei sari na tie pu tago niniraniira pa qinavuna. Ura be lopu tava malumu koe Tamasa si arini, si lopu boka tagoa rini sa niniraniira. Sina sari doduru tie pu tagoa sa niniraniira asa, si ta vizatadi koe Tamasa. ² Sa tie sapu lopu va tabea sa tinarae tadi na qinavuna, si va karia tugo sa sa Tamasa sapu vizatadi si arini, meke sa tie sapu tavete gua asa si tepa ia sa vina kilasa pa nana tinoa soti koari na qinavuna. ³ Sari na tie pu tavete va toñoto si loke dia minatagutu koari na qinavuna. Ba sarini pu tavete va sea mo si matagutu. Be lopu hiva koa matamatagutu si gamu, si mi tavete va toñoto mo, pude tava lavata mia koari na qinavuna. ⁴ Ura na nabulu mo te Tamasa si arini pude tokani gamu. Ba be tavete va sea si gamu si mi matagutu ni. Ura sari na qinavuna si ari dia niniraniira pude va kilasa gamu. Arini si na nabulu te Tamasa, pude vata evani sa vina kilasa te Tamasa koa rini pu tavete va sea. ⁵ Gua asa, ke mi va tabei sari na tinarae tadi na qinavuna, lopu koa gua koasa minatagutuna mo sa vina kilasa, ba gua tu sapu tozini gamu sa bulomia pude taveti.

⁶ Gua asa ke tabara takisi si gamu, sina sarini pu tuqei sari na niniraniira pa qinavuna, si na tie tavetavete mo te Tamasa, pu kopu totoko nia sa dia tinavete. †⁷ Ke mi tabari sari doduru mia takisi saripu tepai rini; sari doduru mia takisi soti telemia, meke saripu tana mia tinagotago; mi pamaña ni na va lavati sari doduru tie tavetavete sara.

Tinavete Variva Tokae pa Hopeke Tie

⁸ Mu lopu veko gale koa ke tie pa doduru ginugua, ba sapu kaqu tavetia goi, si mamu lopu makudo koa vari tatarue mo. Ke asa sapu tataru, si ele va tabe betoa mo sa sa Tinarae te Tamasa. ⁹ Sari tinarae hire: "Meke mu barabarata, meke mu variva mate, meke mu hiko, meke mu okoro nia sa likakalae tanisa votiki

tie," gua; sari doduru arini, meke kaiqa pule si ta varigarae mo pa keke tinarae, sapu guahe: "Mu tataru nia sa turanamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi," gua. †¹⁰ Ura asa sapu tataru ni sari doduru tie, si lopu tavete va kaleana si asa koa rini. Ke asa sapu tataru, si ele va tabea mo sa doduruna sa Tinarae te Tamasa.

¹¹ Ego, mi tavete gua asa, sina gilania mia mo gamu sa totošo kamahire. Ele kamo mo sa totošo, ke mi vanunu koari na mia pinuta. Ura sa nada tinaharupu si tata hola kamahire, hola nia totošona sipu podalae va hinokara si gita. ¹² Ele tata hola taloa sa boni, meke tata mae sa rane. Mada beto taveti sari na hahanana tanisa hinuporo, mada va namanama varipera ni sari na tiñitona varipera tanisa kalalasa. ¹³ Mada ene pa hahanana toñoto, gua rina tie pu ene pa kalalasa sa rane; lopu na ninaponapo va viviri, meke na vinarigara tie pa vinarivosa, lopu pa vinari riqihi, babe na hahanana kaleadi, lopu pa vinaripera, babe na kinonokono. ¹⁴ Ba mi pokopoko nia sa kinehana e Zisu Karisito. Mi lopu balabala hata i pude luli meke va tabei sari hiniva kaleadi pa tinimia.

Mu Lopu Zutua sa Tasimu

14 Mi baeria sa tie sapu malohoro pa nana rinañerane, ba lopu zutua babe varitokei nia koari nana binalabala soti. †² Koa keke tie si kote leana mo pa nana rinañerane si pude henai sari doduru ginani, ba sa tie sapu malohoro nana rinañerane si tale hena ginani elelo na vua huda mo. ³ Meke sa tie sapu boka henai sari doduru ginani si lopu kaqu doño va gorea sa sa tie sapu lopu boka, meke sa tie sapu lopu henai sari doduru ginani, ba lopu kaqu zutua si asa sapu boka henai sari doduru ginani, sina lopu etulia Tamasa si asa. ⁴ Esei si agoi pude zutua sa nabulu tana votiki tie? Sa nana palabatu soti mo telena si kaqu vizatia, sapu be toñoto babe sea si asa, meke kote qetu nia tugo Tamasa, sina Asa tu kote boka toka nia pude tavete valeana si asa.

⁵ Pa binalabala tanisa keke tie si arilaena hola si keke rane, hola ni sari kaiqa rane pule; ba pa binalabala tanisa keke tie pule, si kekeñoño beto mo sari doduru rane. Ego, hopeke tie si mani vizata valeania mo sapu gua toñoto pa nana binalabala. ⁶ Asa sapu va madia si keke rane si va madi nia sa koasa Bañara, meke asa sapu boka henai sari doduru ginani si va lavatia sa sa Bañara, sina zama leana ni sa si arini koe Tamasa. Asa sapu madi ni sari kaiqa ginani, si va madi ni sa koasa Bañara, meke zama leana ni tugo sa pa nana vinaravara. ⁷ Ura loke tie gita si toa babe mate eke telena pude va qetu pule nia. ⁸ Be toa si gita, si toa pude va lavatia sa Bañara; meke be mate si gita, si mate pude va lavatia tugo sa Bañara. Ke be toa ba be mate si gita, ba tanisa Tamasa tugo si gita. ⁹ Ura Karisito si mate meke toa pule, pude na Bañara tadi pu toadi meke matedi. ¹⁰ Ke, sapu agoi na vegua ke zutua goi sa tasimu koe Karisito? Babe na vegua ke

† 12:16 TTA 3:7 †† 12:19 Diut 32:35 ‡ 12:20 TTA 25:21-22
‡† 13:6 Mt 22:21; Mk 12:17; Lk 20:25

‡‡ 13:9 Ekd 20:13-15,17; Diut 5:17-19,21; Liv 19:18 ††† 14:1 Kol 2:16

doño va gorea goi sa tasimu? Ura gita doduru mo si kote turu pa kenuna sa Tamasa, pude ta pitu koa Sa.
¹¹ Ura guahe sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:
 “Na Tamasa toaqu si Rau,
 ke tozi va hinokarani gamu Rau,
 sapu kote kokotuñu pa kenuqu Rau sari doduru tie,
 meke kote helahelae Nau rini sapu Arau sa Tamasa,”
 gua. ††

¹² Ke hopeke gita doduru si kote tozi vura ni koa sa Tamasa pa rane vinaripitui sari hopeke nada tinavete.

Mu Lopu Turaña Va Sea ia si Keke Tasimu

¹³ Ego, mada lopu varivari zutui si gita. Mada balabala ia pude lopu tavetia si keketona sapu boka vata tubarae ia pa sinea si keke tasida koe Karisito.
¹⁴ Pa korapa qua tinoa koe Karisito sa Bañara, si gilania rau sapu loka ginani si hopena pude hena ia. Ba be va hinokaria ke tie sapu hopena si keke ginani gua, si ta evañae hopena tugo koasa si asa. ¹⁵ Be guana ñoñovala ia goi sa rinañerane tanisa tasimu koasa ginani sapu hena ia goi, si lopu luli valeania goi sa hahanana tataru. Mu lopu ñovala nia pa ginugua ginani goi sa rinañerane tanisa tasimu sapu ele mate hobeia Karisito. ¹⁶ Mu lopu taveti sari na tinavete sapu kote boka zama va kaleanani gamu ri na tie si gamu na tie te Karisito. ¹⁷ Ura sa Butubutu Bañara te Tamasa si lopu koa gua pa ginugua ginani na napo; ba na tinonoto, na binule, meke na qinetuqetu tu pa korapana sa Maqomaqo Hope. ¹⁸ Ke asa sapu nabulu nia se Karisito pa siraña asa, si va qetua sa sa Tamasa, meke tava sosode tugo koari na tie, sapu leana si tavetia sa.

¹⁹ Gua asa, ke mada podeke sisigitia pude koa bule koari na tie doduru totošo. Mada koa varivari tokae na variva ñiñirai. ²⁰ Mani lopu ta ñoñovala pa ginugua ginani sa tinavete te Tamasa. Doduru ginani si leadi beto mo pude henai. Ba lopu leana si pude hena ia si keke ginani sapu boka va hoqai pa sinea sari kaiqa tie. ²¹ Sapu toñoto pude tavetia si pude lopu hena miti, na napo vaeni, babe evañi kaiqa toña pule sapu boka va hoqai sa tasimu.

²² Mamu kopu nia mo sapu gua va hinokaria goi pa varikorapamu goi meke sa Tamasa. Ba tamanae sa tie sapu lopu zutu pule nia totošo tavetia sa sapu gua toñoto pa nana binalabala. ²³ Ba be nunala sa tie totošo henahena si asa, si zutu pule nia mo si asa, ura lopu soto pa rinañerane sapu gua evañia sa, meke sa tiñitona sapu lopu ta tavete pa rinañerane, si na sinea tugo si asa.

Sa Tinoa pude Va Qetui sari Votiki Tie

15 Gita pu ñiñira pa rinañerane, si mada paleke toka ni pinaleke mamata saripu malohoro pa rinañerane. Ba lopu pude va qetu puleni gita. ² Ba mada hopeke tavetia sapu gua leana, pude va qetui sari na tasida pude va ñiñira sagei pa rinañerane si

† 14:10 2 Kor 5:10 †† 14:11 Ais 45:23

arini. ³ Sina e Karisito ba lopu va qetu pule nia telena, ba gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:
 “Sipu zama va kaleanigo rini si zama va kaleanau tugo rini si Arau,” gua. ⁴ Sari doduru tiñitona saripu ele ta kubere koasa Kinubekubere Hope, si pude va tumatumae gita, pude mada soto va nabu meke tava ñiñira si gita koari na vinatatara. ⁵ Sa Tamasa sapu poni gita sa sinoto va nabu meke sa ñinirañira, si mani va boka gamu pude mi koa keke mo pa mia binalabala meke tinoa, pude lulia sa kinehana e Zisu Karisito; ⁶ pude mi keke gua vahesia gamu doduru sa Tamasa, sa Tamana sa nada Bañara Zisu Karisito.

Sa Inavoso Leana koari na Tie Zenitailo

⁷ Mi koa vari hapahapai si gamu gua sapu vagi gamu Karisito si gamu pude mani tavaheſi sa Tamasa. ⁸ Ura tozini gamu rau sapu nabulu ni Karisito sari na tie Ziu, pude vata dogoro nia sapu hinokara sa vina tatara te Tamasa koari na tiatamadia rini. ⁹ Gua asa pude va bokai tugo Sa sari na tie Zenitailo, pude vahesia sa Tamasa koa gua koasa Nana tataru variva taleosae koarini, gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:
 “Gua asa ke kote vahesigo rau pa vari korapadi ri na tie Zenitailo;

kote kera vahesia rau sa Pozamu.” ††

¹⁰ Meke gua pule he si ta zamae:

“Gamu na tie Zenitailo,

si mi koa qetuqetu somanae koari na tie ta vizatadi te Tamasa,” gua. ††

¹¹ Meke gua pule he:

“Mi vahesia sa Bañara, gamu doduru tie Zenitailo, mi kera vahesia, gamu doduru tinoni.” †††

¹² Meke e Aisea ba zama gua tugo he:

“Sa Karoso te Zese si kote tuvulu vura, kote turu sage si Asa pude bañara ni sari tie Zenitailo,

meke kote rañea ari na Zenitailo si Asa,” gua. †††

¹³ Mani va siñi ni gamu qinetuqetu meke binule, sa Tamasa koari na mia rinañerane koa Sa, pude mi rañe valeania pa korapa ñinirañira tanisa Maqomaqo Hope sapu kote gorevura sari Nana vinatatara.

Guguana sapu Zama Va Mataqara nia Paula

¹⁴ Kasa tasiq, gilana valeania rau sapu siñi nia na lineana sa mia tinavete koari na tie, meke tagoi gamu sari tinumatumae, pude boka variva tumatumae si gamu. ¹⁵ Ba mataqara si rau pude kubere atu koa gamu, pude va balabala puleni gamu si kaiqa ginugua, sina ele garunau Tamasa si rau pa Nana tataru variharupi ¹⁶ pude qu nabulu nia se Zisu Karisito koari na tie Zenitailo. Tavetavete guana hiama si rau, pude tarae nia sa Inavoso Leana te Tamasa, pude di ta evañae na vinariponi pu variva qetu koe Tamasa sari na tie Zenitailo, pu ele tava madidi koa Sa, pa ñinirañira tanisa Maqomaqo Hope. ¹⁷ Gua ke koasa

‡ 15:3 Sam 69:9 †† 15:9 2 Samuela 22:50; Sam 18:49 ††† 15:10 Diut 32:43 ††† 15:11 Sam 117:1 †††† 15:12 Ais 11:10

qua sinoto va nabu koe Zisu Karisito, si koa qetu nia rau sa qua tinavete pude nabulu nia sa Tamasa.

¹⁸ Lopu kote zama nia rau keketona ba gua mo sapu evanja Zisu Karisito koa rau, pude turana lani sari na tie Zenitailo pude va tabea sa Tamasa. Ele evanja Karisito sapu gua asa koari na qua zinama na tinavete, ¹⁹ koasa niniranjira tadi na tinavete variva magasadi na vina gilagila nomadi, meke koasa niniranjira tanisa Maqomaqona Tamasa. Ke koari doduru qua inene podalae pa Zerusalema, meke kamo pa Ilirikamu, si tarae beto nia rau sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu Karisito. ²⁰ Sa qua hiniva nomana si pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na vasidi sapu lopu ele ta avoso sa pozana e Karisito, pude qu lopu guana la kuri vetu koasa sinokirae sapu ele podalae nia rina votiki tie. ²¹ Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope sapu zama guahe:

“Arini pu lopu ta tozi nia sa guguana Sa si kote dogoria rini,

meke sarini pu lopu ele avoso nia si kote gilania.” †

Sa Minizi te Paula pude La pa Roma

²² Gua mo asa ke ta hukata si arau soku toroso pude atu koa gamu. †²³ Ba kamahire si ele va hokoti rau sari na qua tinavete koari na vasidi hire, meke sina hoke mizimizi atu si rau koa gamu koari soku vuaheni ele hola pude atu dogoro gamu, gua; ²⁴ ke balabala ia rau si pude atu tutuvu gamu koasa qua inene la pa Sipeini, pude qu boka ta tokae koa gamu koasa qua inene la vasina, pana ele beto atu koa qetuqetu paki koa gamu si rau. ²⁵ Ba kamahire si korapa hebala la pa Zerusalema si rau, pude varitokae paki si rau koari na tie te Tamasa vasina. †²⁶ Ura koasa dia tataru rina ekelesia pa Masedonia meke Akaia si vala ni rini si kaiqa vinariponi, pude toka ni sari na tie habahualadi, saripu koa turani rina tie te Tamasa pa Zerusalema. ²⁷ Qetu nia rini sa dia tinavete hie, ba lopu asa mo; na asa tugo sa dia tinavete, sina ele vagia rini koari na tie Ziu sa tinoa Maqomaqo tamanaena. Gua asa, ke goto tugo koarini pude toka ni sari na tie Ziu pa kalina poata, meke pa tinaitona hokara. †²⁸ Pana va hokotia rau sa qua tinavete, pude vala nia sa poata koa rini pa Zerusalema, si kote tiqe topue la pa Sipeini si rau, ba kote atu hopiki ni gamu tu rau pa qua inene la. ²⁹ Meke gilana valeania rau, sapu pana atu kamo rau, si kote tava kamo koa gamu sa minana nomana hola te Zisu Karisito.

³⁰ Ke tepa zonazona gamu rau si gamu kasa na tasiq, pude varavara toka sisigiti nau koe Tamasa, sina ranea gita sa Banara Zisu Karisito, meke ele ponini gita Sa sa tataru koasa Maqomaqo Hope. ³¹ Mi varavara toka nau, pude qu tava leseve si rau koari pu lopu na tie te Karisito pa Ziudia, pude di qetu nia ri na tie te Tamasa pa vasileana Zerusalema sa qua tinavete varitokae vasina. ³² Ke pa hiniva te Tamasa si kote qetu hola si rau pana kamo atu, pude kote variva ninira i si

gita. ³³ Sa Tamasa sapu poni nia sa binule koa gita, si mani koa koa gamu doduru, Emeni.

Sa Tataru te Paula koari Hopeke Tie pa Roma

16 Maqu zama leana atu nia koa gamu se Pibi, sa vaveneda pa vinahesi sapu nabulu nia sa ekelesia pa Senekeria. ² Mi va kamo valeania si asa pa hahanana sapu garodi rina nabulu tie te Karisito; mi va tukania pa doduru sirana, gua sapu hivani gamu sa. Ura soku tie si ele toka valeana ni sa, meke gua tugo arau.

³ Tozia qua tataru koari Pirisila meke e Akula, saripu na qua baere tavetavete koe Zisu Karisito, †⁴ sapu lopu ruriti dia tinoa, pude toka nau pa tinasuna. Zama leana hola si rau koa rini, meke lopu arau mo, ba doduru ekelesia Zenitailo hire ba gua tugo. ⁵ Mi tozia sa qua tataru koasa ekelesia pu hoke vahesia sa Tamasa pa dia vetu.

Mi tozia tugo sa qua tataru koasa qua baere Ipaenitasi sapu sa tie kekenu hokara koasa pinaqaha popoa Esia pu va hinokaria se Zisu Karisito. ⁶ Qua tataru tugo koe Mere sapu toka sisigiti gamu. ⁷ Tozia tugo sa qua tataru koari Adoronikasi meke Zuniasi, sari na tie Ziu turanaqu pu koa turani rau pa vetu varipusi. Na tie ta gilnadi koari na apositolo si arini, meke lulia rini se Karisito, sipu lopu ele na tie te Karisito si rau.

⁸ Mi tozia tugo sa qua tataru koe Amipiliatasi, sa tie tanisa Banara meke na qua baere soti tugo. ⁹ Tozia tugo sa qua tataru koe Urabanasi, sa nada baere tavetavete te Zisu Karisito, meke koe Sitakaisi sa qua baere soti. ¹⁰ Meke koe Apelisi tugo, sapu qetu nia Karisito koasa nana kinalavarae. Meke gua tugo koari kasa pu koa koasa puku tatamana te Arisitobiulasi.

¹¹ Qua tataru tugo koe Herodioni, sa tie Ziu turanaqu, meke tataru koari kasa tasida pu koa pa puku tatamana te Nasisasi.

¹² Tozia tugo qua tataru koari Tarapaena, e Taraeposa, sari barikaleqe sapu nabulu nia sa Banara, meke na qua tataru tugo koe Perisi keke barikaleqe pule sapu sa qua baere soti, pu tavetavete va ninira poniasa Banara. ¹³ Garunu la nia tugo sa qua tataru koe Rupasi, sa nabulu arilaena hola tanisa Banara, meke koasa tinana, sapu hoke toka sisigiti nau doduru toroso guana tuna soti. †¹⁴ Sa qua tataru tugo koari, Esinikiritasi, Pileqoni, Heamasi, Paterobasi, e Hemesi, meke koari tasida pu koadi koarini. ¹⁵ Meke qua tataru tugo koari Piloloqasi, e Zulia meke e Neriasi meke sa vavenena, meke koe Olimipasi, meke koari doduru nabulu te Tamasa saripu koa somanae koarini.

¹⁶ Mi koa varihapahapai pa inaro hope, ura sari doduru ekelesia te Karisito si garunu atu ni koa gamu sari na dia tataru.

† 15:21 Ais 52:15 †† 15:22 Rom 1:13 ‡ 15:25 1 Kor 16:1-4
 †† 15:27 1 Kor 9:11

‡‡ 16:3 TTA 18:2 ‡‡† 16:13 Mk 15:21

Sari na Vina Tumatumae Vina Betobeto

¹⁷ Kasa tasiq, maqu zama va niñira atu koa gamu kamahire, mi balau ni sarini pu boka varipaḡahani gamu, meke turaḡa va sea i sari na tie koe Karisito, koasa vina tumatumae sapu ele vagia gamu. Mi koa va seu koa rini. ¹⁸ Ura sari na tie gua arini, si loke dia tinokae koasa nada Baḡara Zisu Karisito. Balabala kale lamo si arini koari na dia ginugua soti teledia. Koari na dia zinama memehedi, meke lomosodi, si va pupuhi ri sari na binalabala tadi na tie pu loke dia ginugua seadi. ¹⁹ Avoso nia ri doduru tie sapu ta ronuemia si gamu koasa Inavoso Leana te Karisito, ke asa sapu qetu nia rau koa gamu, ba hivani gamu rau pude gilana valeania gamu, gua sapu leana, ba lopu tavetia gua sapu kaleana. ²⁰ Ego, sa Tamasa sapu sa ḡatina sa binule, si mani lopu sana toka nigo pude va kilasia se Setani pa kauru nenemu.

Mani koa koa gamu sa tataru variharupi te Zisu sa nada Baḡara.

²¹ E Timote sa nabulu sapu toka nau, si garunu atunia tugo koa gamu sa nana tataru, meke gua tugo ari Lusiasi, Zesoni meke e Sosipata, sari na tie Ziu turaḡa. †

²² Meke arau Tetiasi sapu kuberia sa leta te Paula pa pepa hie, ba garunu atunia tugo sa qua tataru koa gamu pa korapana e Zisu Karisito.

† 16:21 TTA 16:1

²³ E Qaeasi sa palabatu sapu kopu nau si arau Paula, si garunu atu nia tugo sa nana tataru koa gamu. Pa vetu tanisa si hoke varigara pa vinahesi sari doduru tie tani. Meke e Erasitasi, sa tie sapu kopu poata tanisa vasileana nomana, meke e Kuatasi sa tasida, ba garunu atu nia tugo sa dia tataru koa gamu. ††²⁴ Mani koa koa gamu sa tataru variharupi tanisa nada Baḡara, Zisu Karisito, Emeni. ‡

Tukutuku Vinaravara Vinahesi

²⁵ Mada vahesia sa Tamasa, sapu boka va niñira gamu pa mia rinaḡeraḡena sa Inavoso Leana, sapu tarae vura nia rau, sapu sa inavosona e Zisu Karisito sapu ta tome pa totošo pukerane, ²⁶ ba kamahire si tava bakala valeana koari na kinubekubere tadi na poropita. Meke sa Tamasa toa holana si garunu atu ni sari Nana nabulu pude madi tozi vura valeana nia koari doduru butubutu si asa, pude madi va hinokaria na va tabea.

²⁷ Mani ta vala sa vinahesi koasa Tamasa ekeina pu tagoa sa ginilagilana lohina, pa korapana Zisu Karisito, ninæ rane ka rane! Emeni.

†† 16:23 TTA 19:29; 1 Kor 1:14; 2 Tim 4:20 ‡ Kaiḡa kinubekubere koadi pukerane si somania sa vesi hie tani meke kaiḡa pa vinabetona sa leta.

1 KORINITI

Sa Vinabakala

Sa leta kekenu te Paula koari na tie pa Koriniti hie, si ta kubere la si asa pude va toṅoti sari na tinasuna pu ta evaṅa pa tinoa tadina tie te Karisito, meke koasa vina tumatumae hinokara pa popoa Koriniti. Pa toṅoto te Paula, si na popoa ta gilana sa popoa Koriniti, sapu na ṅati vasileana nomana koari na tie Quriki pa korapana sa pinaqaha popoa sapu Akaia pozana. Ta avosaena sa popoa Koriniti koari na ginugua hire: Pa tinavete holuholu, pa hahanana meke vina tumatumae tanisa butubutu, pa hahanana vinari riqihi na vinarivosa, meke pa soku votivotiki linotu tadina tamasa huporodi saripu tavahesi vasina.

Sipu lopu ele kubere lania Paula sa leta hie, si tarae nia sa sa Inavoso Leana koari na tie pa Koriniti, meke kaiqa si va hinokara. Meke sipu koa si asa pa keke votiki popoa, si kubere la nia tugo sa si keke leta koa rini, meke kubere pule la nia rini si keke leta koasa, pude nanasa lani sari kaiqa ninanasa. Sari na inolaṅa te Paula si koa pa hinia 7:1, 8:1, 12:1, meke 16:1.

Sari na ṅati tiṅitoṅa pu guana va soto sisigiti ni binalabala e Paula pude va toṅoti si hire: Na vinaripaqaḥi, na vinari riqihi, na tinoa vinarihaba, na kinopu puleni pa tinoto, na vinari luli pa tinavete pa ekelesia, sari na vinariponi tanisa Maqomaqo Hope, meke sa tinuru pule pa minate. Vata dogoro valeana nia sa koa rini gua meke va bakala valeani sa Inavoso Leana sari doduru ginugua arini.

Sari na ṅati Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-9

Vinaripaqaḥi koasa ekelesia. Hinia 1:10 kamo hinia 4:21

Vinari riqihi koari na tie te Karisito. Hinia 5:1-13

Vari turani la pa vinaripitui. Hinia 6:1-8

Lineana pa tinoa. Hinia 6:9-20

Vinarihaba meke na tinoa koa eke. Hinia 7:1-40

Ginani pu ta poni koari na beku. Hinia 8:1 kamo hinia 11:1

Tinoa na vnahesi tanisa ekelesia. Hinia 11:2 kamo hinia 14:40

Tinuru pule te Karisito meke tadi Nana tie. Hinia 15:1-58

Vinariponi koari na tie te Karisito pa Ziudia. Hinia 16:1-4

Nana zinama soti meke na vinabetona sa leta. Hinia 16:5-24

Zinama Tuketukele

1 Arau Paula, sapu ta tiokoqu pa hiniva te Tamasa pude na apositolo *d* te Zisu Karisito, meke e Sositenesi, sa tasida koe Karisito; gami kara si kubere atu nia sa leta hie.

² Ta garunu atu sa leta hie koa gamu pu koa koasa ekelesia te Tamasa pa Koriniti, gamu doduru pu ta tioko pude na tie tava madi mia te Tamasa pa korapa kinoa keke koe Zisu Karisito. Meke gamu si koa somana koari doduru tie pule pa ninae ia ka ia, arini pu va lavatia se Zisu Karisito, sa Baṅara tadigita doduru. †

³ Sa Tamasa sa Tamada, meke sa nada Baṅara Zisu Karisito, si mani poni gamu sa tataru lopu ta ṅana kamona meke sa binule.

Sari na Minana pa Kinoa Keke Koe Karisito

⁴ Pa doduru qua vinaravara si hoke zama leana koasa Tamasa si rau, sina koa gua koa sa tataru loke kokoina sapu ponini gamu sa Tamasa pa mia kinoa keke koe Karisito. ⁵ Ura pa korapa mia kineke koa Sa, si va boka gamu Sa pa doduru ginugua koari na mia zinamazama na tinumatumae, ⁶ toṅoto va hinokaria gamu sa inavosona e Karisito sapu tozia gami. ⁷ Gua ke lopu hite siana nia gamu si keke vinariponi maqomaqo, sipu aqa nia gamu sa rane pu kaqu pule mae ia sa Baṅara Zisu Karisito. ⁸ Kaqu kopuni gamu sa Tamasa si gamu, pude mi turu va ṅiṅira, osolae kamoa sa vinabetona; pude loke tinazutu mia koasa rane pu kaqu pule mae ia sa nada Baṅara Zisu Karisito. ⁹ Kaqu tavete gua tugo asa sa Tamasa sina kopuni Sa sari

† 1:2 TTA 18:1

Nana zinama na vinatata totoso tioko gamu pude koa baere koa sa Tuna Zisu Karisito sa nada Baṅara.

Vinaripaḡahi koasa Ekelesia

¹⁰ Pa korapa pozana sa nada Baṅara Zisu Karisito, si teḡa gamu rau kasa tasiḡu, pude mi koa keke, pude loke vinaripaḡahi si ta evaṅa koa gamu. Mi koa keke pa binalabala, meke keke hiniva pa bulomia. ¹¹ Kasa tasiḡu, ele mae tozi nau ri kaiḡa pa tatamana te Koloe, sapu koadia si kaiḡa vinaritokei pa varikorapa mia gamu, gua. ¹² Sapu gunia rau si guahe: Keke koa gamu si zama guahe, "Arau lulia se Paula," keke pule si zama, "Arau lulia se Apolosi d," keke pule si zama "Arau lulia se Pita," meke keke pule si zama, "Arau lulia se Karisito," gua. ¹³ Lopu ta paḡapaḡaha se Karisito! Meke lopu arau Paula mate hobeni gamu pa korosi si gamu! Meke lopu ta papitaiso pa pozaḡu rau si gamu!

¹⁴ Zama leana koe Tamasa si rau, sapu lopu keke gamu si papitaiso ia rau, ba ari Kirisipasi meke e Qaeasi mo. ¹⁵ Ke loke tie gamu si kote boka zama, sapu ta papitaiso si gamu pa pozaḡu rau, pude na qua disaepeli, gua. ¹⁶ (Lokari ba, e Sitepanasi meke sari nana tamatina ba papitaiso i tugo rau, ba loke tie pule si gilania rau sapu papitaiso ia rau.) ¹⁷ Lopu garunau Karisito si rau pude papitaiso tie. Ba garunau Sa pude la tarae nia sa Inavoso Leana, meke lopu pude tozi vura nia si asa pa zinama tumatumae tana tie mo, pude lopu kaḡu raṅea gamu sa tinumatumae tana tie, ba se Karisito tu sapu mate pa korosi pude harupu gamu.

Karisito sa Niniraṅira meke sa Ginilagilana Lohina te Tamasa

¹⁸ Ura sa tinozina sa minate te Zisu pa korosi, si na dinuviduvili gunia ri pu lopu ta harupudi, ba koa gita pu ta harupuda, si na niniraṅira te Tamasa si asa.

¹⁹ Ura zama guahe sa Kinubekubere Hope:

"Kote huara pania Rau sa ginilagilana tadi tie gilae, meke sa tinumatumae tadi tie tumatumae si kote noso," gua. †

²⁰ Avei sa tie gilagilana? Avei sa tie tumatumae? Avei sa tie varivaritokei pa binalabala pa tinoa pepeso? Na ele iliri nia pinhipuhi tu Tamasa sa ginilagilana tanisa kasia popoa. ‡

²¹ Ura pa Nana tinumatumae si ele hukati Tamasa sari na tie pude gilania rini si Asa pa dia tinumatumae soti. Ba koa sa inavoso sapu ta pozae na "Inavoso duviduvilina" sapu korapa tarae nia gami hie, si vizatia Tamasa pude harupi sarini pu va hinokara. ²² Sari tie Ziu si hoke hiva dogoro paki sari tinavete variva magasadi, pude va sosode. Sari tie Quriki si hata vina sosode pa ginilagilana lohina d. ²³ Ba gami si tarae vura nia sa Karisito sapu tava mate pa korosi. Sa inavoso hie si guana patu variva ta tubaraena koari na tie Ziu d, meke na dinuviduvili koari pu lopu na tie Ziu.

† 1:12 TTA 18:24 †† 1:14 TTA 18:8, 19:29; Rom 16:23 ‡ 1:16 1 Kor 16:15 †† 1:19 Ais 29:14 ‡‡ 1:20 Zob 12:17; Ais 19:12, 33:18, 44:25

²⁴ Ba koarini pu ele tioki sa Tamasa, be na tie Ziu, babe lopu na tie Ziu; ba sa inavosona Karisito hie, si na ginilagilana lohina meke sa niniraṅira te Tamasa.

²⁵ Ura sapu sa dinuviduvili te Tamasa gunia rini, si gilagilana hola nia sa ginilagilana tana tie. Meke sa minalohoro te Tamasa gunia rini, si niniraṅira hola nia sa niniraṅira tana tie.

²⁶ Kasa tasiḡu, mi balabala ia sapu veguguadi sari na mia tinoa totoso tioko gamu sa Tamasa. Pa kalina binalabala tana tie, si gamu ka visavisa mo si na tie gilagilana mia, babe tago mia niniraṅira, babe na tuturuana nomadi pa butubutu. ²⁷ Gua sapu dinuviduvili gunia ri na tie pa pepeso, si asa tugo si vizatia sa Tamasa pude va kurekurei sari na tie gilagilana, meke vizatia Sa gua sapu balabala nia minalohoro ri pa pepeso, pude va kurekurei saripu ninira. ²⁸ Vizatia Sa gua sapu doṅo va karia na etulia ri pa pepeso, meke sapu loke laena gunia rini, pude huaria gua sapu va arilaena ia rina tie pa pepeso.

²⁹ Evaṅia Sa sa ginuana hie, pude loke tie si kote boka vahesi pule nia pa kenuna sa Tamasa. ³⁰ Ba sa Tamasa si ele turaṅa gamu si gamu, meke va keke gamu Sa koe Zisu Karisito. Meke sa Karisito si va evaṅae nia nada ginilagilana lohina e Tamasa. Koe Karisito si tava toṅoto pule la koe Tamasa si gita, meke ta evaṅae na Nana tie tava madida si gita, meke ta rupaha pa nada sinea. ³¹ Ke guahe sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: "Asa sapu hiva va lavata pule nia, si mani va lavatia sa Baṅara," gua. ‡‡

Sa Inavoso tanisa Minate te Karisito pa Korosi

2 Kasa tasiḡu, totoso atu koa gamu si rau pude tozi vura nia sa inavoso hinokara te Tamasa, si lopu zama nia rau sa ginilagilana lohina tomena babe sari na zinama tolavaedi. ² Totoso koa koa gamu si rau, si vizatia rau pude muliṅi pani sari doduru tiṅitona, ba e Zisu Karisito meke sa Nana minate pa korosi. ³ Meke totoso koa turaṅa gamu rau si malohoro, na matagutu sisigiti si rau. ‡‡‡ Meke sa qua inavoso meke tinarae, si lopu tavetia rau pa korapa zinama lomolomosodi na ginilagilana lohina tana tie, ba pa niniraṅira tanisa Maḡomaḡo Hope si vata dogoro nia sapu tarae nia rau sa hinokara. ⁵ Gua ke sa mia rinaṅeraṅe, si lopu kote kalavarae pa ginilagilana lohina tana tie, ba pa niniraṅira tu te Tamasa.

Sa Ginilagilana Lohina te Tamasa

⁶ Ba koa rini pu ele komiha pa tinoa koe Karisito, si tarae nia rau sa inavoso pu koa ia na ginilagilana lohina. Ba lopu na ginilagilana tana kasia popoa si asa, babe tadi na niniraṅira maḡomaḡo na koimata pu koa totoli nia sa kasia popoa, sapu sari na niniraṅira pu kote murimuri palae. ⁷ Sa ginilagilana lohi tomena pu tarae nia rau si te Tamasa. Meke lopu ta gilana si asa koari na tie pa kasia popoa visoroie, ba ele vizata vekoa Sa pude tadigita, sipu lopu ele ta kuri sa kasia

‡‡‡ 1:31 Zer 9:24 ‡‡‡ 2:3 TTA 18:9

popoa, pude kaqu tagoa gita sa tinoa marilaena koe Karisito. ⁸ Lopu hite keke rina koimata pa pepeso si gilania sa ginilagilana lohina hie. Be guana gilania rini, si be lopu kote va matea rini sa Baṅara pu tagoa sa tinoa Tinamasa. ⁹ Ba gua tugo asa si ta kubere pa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe:

“Loke mata si ele dogoria,
loke taliṅa si ele avosia,
loke binalabala si ele kamo ia
sapu gua ele va nama vekoa Tamasa pude tadirini pu tataru nia si Asa,” gua. [†]

¹⁰ Koasa Maqomaqo Hope te Tamasa telena, si vata gilana nia Sa koa gita sa Nana ginugua tomena hie. Sa Maqomaqo Hope si hata vura ni sari doduru tiṅitoṅa, kamo koari na ṅati tiṅitoṅa lohidi na tomedi te Tamasa. ¹¹ Sa maqomaqona mo telena sa tie, si boka gilana betoa sa tinoa tanisa tie sana, kekeṅoṅo gua tugo, sapu sa Maqomaqona mo telena Tamasa si gilana betoa sa gugua sa Tamasa. ¹² Lopu sa maqomaqo tanisa kinaleana pa kasia popoa si vagia gita, ba sa Maqomaqo tu sapu mae guana koe Tamasa, pude boka tumae ni gita sari doduru gua pu poni mokani gita Sa. ¹³ Gua asa, ke sari na zinama pu zama ni gami, si lopu vagi gami pa ginilagilana tana tie, ba saripu gua tu tava tumatumaeni gami koasa Maqomaqo Hope. Ke va tumatumaeni gami sari na vina hinokara pu mae gua koasa Maqomaqo Hope koarini pu tagoa sa Maqomaqo Hope. ¹⁴ Asa sapu lopu tagoa sa Maqomaqona sa Tamasa, si lopu boka tagoi sa sari na vinariponi tanisa Maqomaqona Sa. Sina sa tie gugua asa si lopu tumae ni sa sari na tiṅitoṅa Maqomaqo sara. Guana dinuviduvili guni sa si arini, sina sari na laedi rina tiṅitoṅa arini, si pa ginugua tanisa Maqomaqo Hope mo kote boka ta gilana. ¹⁵ Asa mo sapu tagoa sa Maqomaqo Hope, si boka pitui ginuadi sari doduru tiṅitoṅa, ba sa tie pu lopu ta totolie koasa Maqomaqo Hope, si lopu boka pitua sa tie sana. ¹⁶ Sina guahe si koa pa Kinubekubere Hope: “Ura esei tumae nia sa binalabala tanisa Baṅara? Meke esei boka va tumatumaeni ia si Asa?” gua. ^{††} Ba gita si gilania sa binalabala te Karisito.

Sari pa Koriniti si Lopu Komiha pa Tinoa Maqomaqo

3 Kasa tasiq, toroso koa turaṅa gamu rau si lopu boka zama atu ni rau koa gamu sari zinama sapu kote boka zama lani rau koa rini pu tagoa sa Maqomaqo te Tamasa. Ba sari qua zinama koa gamu si gua sapu hoke tozi atu ni rau koari na tie tana kasia popoa, sina gua tugo na haha pa rinaṅeraṅe koe Karisito si gamu. ² Sa qua vina tumatumaeni koa gamu, si guana meleke mo sapu poni gamu rau, ba lopu sari na ginani ṅiṅiradi. Sina lopu ele garomia gamu sari na ginani ṅiṅiradi, meke kamahire ba lopu ele garomia tugo pude avosia gamu sa vina tumatumaeni sapu garo koari na tie komihadi. ³ Ura sa mia tinoa si korapa koa gua mo rina tie tana kasia popoa. Sari na mia vinari konokonoi, na vinaritokei, si vata dogoro nia sapu

tanisa kasia popoa mo si gamu. Korapa toa nia mo gamu sa tinoa tana tie pa kasia popoa. ⁴ Ura keke gamu si zama, “Arau si lulia se Paula,” meke keke pule si zama, “Arau si lulia se Apolosi,” gua. Vegua, lopu tie tanisa kasia popoa si gamu pude gugua asa? ^{††}

⁵ Ba Esei se Apolosi? Meke esei si arau Paula? Gami si na nabulu mo te Tamasa, sapu tokani gamu pude mi va hinokara. Gami kara si hopeke taveti mo sari na tinavete gua pu va hia ponini gami sa Baṅara. ⁶ Gua mo na tie lelete si rau, meke Apolosi si gua tugo na tie vala kolo, ba Tamasa tu telena si va toqolo gamu pa rinaṅeraṅe. ⁷ Gua asa, ke arau meke Apolosi si lopu sa ṅatina, ba sa Tamasa tu si arilaena hola. Sina Asa tu si va toqolia sa linetelete. ⁸ Loke vinotikaena si koa koasa tie pu lelete, meke sa tie pu vala kolo. Sa Tamasa si kote hopeke pia gami, koasa padana gua ri hopeke mami tinavete. ⁹ Ura gami kara sina tie tavetavete varitokae mo te Tamasa, meke gamu kasa si na inuma te Tamasa, meke na Nana vetu tugo si gamu.

¹⁰ Tavetavete nia rau koa gamu sa binokaboka pu poni nau sa Tamasa, pude guana tie pu vekoa sa sinokirae, guana tie tavetavete bokabokaqu. Meke keke tie pule si mae tavetavete koa gamu, guana tie kurikuri koasa sinokirae. Ba hopeke tie tavetavete si mani kopu pule nia pude va garo valeania gua sapu tavetia sa. ¹¹ Ura ele vekoa Tamasa se Zisu Karisito, pude Asa mo sa titeke sinokirae, meke loketoṅa pule keke votiki sinokirae si boka ta veko. ¹² Be keke tie tavetavete si va tumatumaeni nia sa hinokara koe Karisito si kote guana tie kurikuri panaulu koasa sinokirae, pu tavetavete ni sari qolo, siliva, meke na patu arilaedi; be guana lopu tavetavete nia sa hinokara koe Karisito si guana tie tavetavete ni sari huda, edeve, meke na kinahe. ¹³ Ba sa laedi rina hopeke tinavete tadi kasa tie sara, si kote ta dogoro vura pana kamo sa rane pinule mae tanisa Baṅara. Koasa rane sana si kote tava vura sa laedi rina tinavete tana hopeke tie koa sa nika. Sa nika vinaripitui si kote podeki sa si arini. ¹⁴ Be ta dogoro pa vinaripitui sapu hinokara sa nana tinavete, meke lopu ta sulu palae si asa si kaqu ta pia sa tie sana. ¹⁵ Ba be sulu pania nika sa nana tinavete, si lopu kote ta pia si asa, ba asa telena si kote ta harupu, kote guana tie sapu ta harupu vura pa korapa nika si asa.

¹⁶ Vegua lopu gilania tu gamu sapu na Zelepade te Tamasa si gamu, meke sa Maqomaqona sa Tamasa si koa koa gamu? ^{†††17} Meke be keke tie si huaria sa Zelepade te Tamasa, si kaqu huaria tugo Tamasa si asa. Sina hopena sa Zelepade te Tamasa, meke gamu tugo sa Zelepade tanisa.

¹⁸ Mi lopu sekesekei puleni gamu! Be keke tie koa gamu si balabala ia sapu gilagilana si asa koasa ginilagilana pa kasia popoa gua, si mani koa gua na tie duduvilina, pude mani gilagilana va hinokara. ¹⁹ Ura sa ginilagilana tanisa kasia popoa, si na dinuviduvili mo

† 2:9 Ais 64:4 †† 2:16 Ais 40:13 ‡ 3:2 Hib 5:12-13

†† 3:4 1 Kor 1:12 ††† 3:6 TTA 18:4-11,24-28 †††† 3:16 1 Kor 6:19; 2 Kor 6:16

pa dinono te Tamasa. Gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope: "Poho i Sa sari na sinekesekei tadi na tie pu vahesi puleni sapu gilagilanadi," gua. ^{†20} Meke gua pule hie si ta kubere: "Gilania Tamasa sapu sari na binalabala tadi na tie gilagilanadi, si loke laedi." ^{††21} Gua asa, ke mi lopu vahesi puleni gamu koari na mia koimata! Ura sari doduru tie meke na tinotona si tamugamu. ²² Arau Paula, meke ari Apolosi, e Pita, meke sa kasia popoa, na tinoa, na minate, sa totosu kamahire, meke vugo repere; doduru hire si tamugamu. ²³ Meke gamu si te Karisito, meke e Karisito si te Tamasa.

Sari na Apositolo te Karisito

4 Mi balabala guni gami na nabulu te Karisito si gami, sapu ta vizata pude tozi vura ni sari na ginugua tomedi te Tamasa. ² Sapu ta hivae koasa nabulu gugua asa, si pude ta ronua koasa nana Baṅara. ³ Lopu talotana nia rau si pude ta pitu si rau koa gamu, babe koari kaiqa tie varipitui. Telequ ba lopu pitu pule nau. ⁴ Loke ginugua si gilania rau sapu kote pada pude zutu pule nau si rau. Ba asa si lopu na vina sosodena sapu arau si na tie viaqu. Sa Baṅara tu si kote pitua sa qua tinoa. ⁵ Ke gua asa, si mi lopu zutua si keke tie sipu lopu ele kamo sa rane vinaripitui. Mi aqa nia tu sa rane pinule mae tanisa Baṅara. Asa tu kaqu va vura va bakali saripu ta tomedi pa huporo, meke vata dogoro vura ni sari na hiniva tomedi pa binalabala tana tie. Meke pa totosu asa si kote hopeke poni Tamasa koari na tie sa vina lavata sapu garodi rini.

⁶ Kasa tasiqu, va padapada pule mae nia rau koa gami kara Apolosi sari na ginugua hire, pude guana boka tumae nia gamu sa ginuadi rina zinama gua hire: "Mi luli, na evani mo gua pu tozia sa Kinubekubere Hope." Pude mi lopu evania si pude zuka ia si keke nabulu te Tamasa, meke etulia si keke, gua. ⁷ Lopu votikaemu si goi koari na tasimu! Meke lopu boka vahesi pule nigo si goi, sina sari doduru gua pu tagoi goi, si na vinariponi mae guadi mo koe Tamasa.

⁸ Hokara balabala ia gamu sapu sari doduru ginugua maqomaqo saripu ta hivae koa gamu, si ele tago betoi mo gamu. Meke ele tago betoi tu gamu sari doduru minana. Ele guana baṅara ravutu mia tu si gamu, ba gami si lopu ele. Leana hola mo si pude gua asa, okoro nia gami pude mi koa baṅara hinokara si gamu, pude mami somana koa baṅara koa gamu si gami. ⁹ Pa dinono taqarau, si gami na apositolo si poni gami Tamasa sa vasina mumudi hokara. Gua rina tie ta zutudi sapu kaqu tava mate pa matadi ri doduru tie, pude na vinadodogoro koa sa kasia popoa, koari na mateana meke koari na tie. ¹⁰ Pa ginuguana e Karisito, si dono guana tie duviduvili mami si gami, ba gamu si gilagilana mia pa mia kinoa keke koa Sa. Malohoro si gami, ba ninira si gamu. Ta nonoala si gami, ba tava lavata si gamu. ¹¹ Podalae visoroihe meke kamo kamahire, si ovia na memeha si gami. Poko luluradi mo si va sagei gami, ta komiti meke loke mami vetu

soti. ¹² Tavetavete sisigiti pa limamami si gami. Pude ta levei gami, si hobe la nia gami sa minana. Tava sigiti meke ta novala, ba turu va nabu pa mami rinaṅerane si gami. ^{†13} Totoso ta zama va kaleana si gami, si hobe lani gami sari na zinama tataru. Guana bureṅe na remoremo mo tana kasia popoa si gami, kamo pa rane ninoroi.

¹⁴ Kubere atu ni rau si gua hire, lopu pude va kurekure gamu, ba pude tozi va gilana ni gamu mo, guana sapu na tuqu soti si gamu. ¹⁵ Be guana ka manege puta tina sarini pu va tumatumae gamu, ba kekeke mo sa tamamia. Pa totosu tarae vura nia rau sa Inavoso Leana koa gamu tatasana, si ta evanae tamamia koe Karisito si rau. ¹⁶ Ke tepa gamu rau si gamu pude mi keha luli au. ^{††17} Pa ginugua hie si garunu atu nia rau se Timote. Asa si na tuqu koe Karisito, sapu tataru nia rau, meke ta ronua hola koe Karisito si asa. Asa kote va balabala puleni gamu sari na nati vina tumatumae saripu luli rau pa tinoa keke koe Karisito, gua saripu variva tumatumae ni rau koari na ekelesia pa doduru vasina.

¹⁸ Kaiqa gamu si ele podalae vahesi puleni gamu, sina balabala ia gamu sapu gina lopu kaqu pule atu si rau pude hopiki ni gamu, gua. ¹⁹ Ba kote lopu sana pule atu mo si rau, be hiva nau sa Tamasa. Meke kote atu gilana sotia telequ be zama pa niniraṅira te Tamasa si arini pu vahesi pule ni sara, babe na zinama hoboro mo. ²⁰ Ura sa butubutu baṅara te Tamasa si lopu koa pa zinama mo, ba pa niniraṅira. ²¹ Avei si leana koa gamu? Maqu atu va kilasa gamu? Ba maqu atu pa tataru meke na ninono?

Vinarivosa na Binarabarata pa Korapa Ekelesia

5 Ego, ele ta tozi sapu ta evana pa varikorapa mia gamu sari na vinarivosa na binarabarata kaleadi hola, sapu ari na tie huporo ba lopu hoke evani. Ele avosia rau, sapu keke koa gamu si koa turania sa loana sa tamana. ^{†2} Vegua ke va sagesage pule ni gamu si gamu? Pada mia si pude talotana hola. Meke sa tie pu evania sa kinaleana sana, si mani tava vura palae koasa mia kinoa binaere pa ekelesia. ³ Arau si koa va seu koa gamu pa tiniqu, ba lopu hite mulinini gamu rau pa qua binalabala, guana sapu korapa koa qua mo koa gamu si rau. Pa korapa niniraṅira tanisa Baṅara Zisu Karisito, si ele vizatia rau sa vina kilasana sa tie sana. ⁴ Pana varigara meke vivinei si gamu, si guana somana mo koa gamu si rau. Meke sa niniraṅira tanisa nada Baṅara Zisu Karisito si koa Nana koa gamu pude tokani gamu pude tavetia gua sapu zama ni rau. ⁵ Ke mi luara vala koe Setani sa tie sana, pude kaqu tava mate sa hiniva kaleana pa tinina, pude mani ta harupu sa maqomaqona, pana pule mae sa Baṅara. ⁶ Lopu leana pude va lavalavata puleni gamu si gamu! Vegua, lopu ele gilania tu gamu sa vina balau sapu zama guahe: "Keke vasi isiti d hite mo, ba kote boka va sagea si keke doduru siniovo palava," gua? ^{††7} Ke mi va vura taloa ia sa tie kaleana, gua sapu sari

† 3:19 *Zob* 5:13 †† 3:20 *Sam* 94:11

‡ 4:12 *TTA* 18:3 †† 4:16 1 *Kor* 11:1; *Pil* 3:17 †† 5:1 *Diut* 22:30

na tie Ziu si hoke okipani sari doduru isiti pa dia vetu, meke kinai rini sari na palava sapu loke isitidi, pude va namaia sa rane Pasova. Meke kaqu guana siniovo palava vaqura pu loke isitina si gamu. Asa tu sa mia tinoa hinokara koe Karisito. Ura ele mate se Karisito pude vulasa pani sari nada sinea guana nada vina vukivukihina sa lami tanisa Inevaņa Pasova. ^{†8} Gua asa, ke mada keha luli sarini pu kopu nia sa Inevaņa Tanisa Bereti pu Loke Isitina, mada okipania sa isiti koana, sa isiti tana n̄inovaņovalā pa tie meke kinaleana, mada toa nia sa tinoa viana, meke hinokara. ^{††}

⁹ Koa sa leta sapu ele kubere atunia rau, si ele tozini gamu tu rau, pude mi lopu somanae koari na tie pu evaņi sari na vinari riqihi, na gua. ¹⁰ Lopu sari na tie huporo si guni rau, saripu hoke evaņi sari na vinari riqihi, na pinuhi, na hikohiko, meke na vīnahesi beku. Pude lopu koa turaņi gamu sari na tie huporo, si kote lopu koa hola koasa kasia popoa si gamu. ¹¹ Ba sapu gunia rau hie, si pude mi lopu somanae koa ke tie sapu poza pule nia tasimia koe Karisito si asa, gua, ba variriqihi, na puhi, vahesi beku, zama va kaleana pa tie, naponapo va hola, ba be hikohiko si asa. Sa tie gugua asa, si mi koromia hokara habotu turaņia, na henahena turaņia.

¹²⁻¹³ Sarini pu lopu na tie te Karisito, si lopu qua ginugua rau pude va kilasi sari na dia sinea. Ba Tamasa tu si kaqu va kilasi sari na dia sinea. Ba mamu va kilasi tu sari na sinea tadi na tie te Karisito. Ura guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope: “Va vura taloa ia sa tie kaleana koasa mia pukuna,” gua. [‡]

Na Vinaripitui pa Vari Korapadi rina Tie te Karisito

6 Be keke koa gamu si koa nana keke nana vinaritokei koa keke tasina koe Karisito, si variva kurekure hola sapu lopu pamaņa nia sa sa Tamasa, meke turaņa la nia tu sa sa tasina pa vinaripitui koari na tie varipitui huporodi, ba lopu la koari na koimata tadi na tie te Tamasa pude va toņotia sa dia tinasuna. ² Vegua lopu gilania tu gamu sapu sari na tie te Tamasa si kote varipitui ni sari na tie pa kasia popoa? Be sari na tiena sa kasia popoa ba boka varipitui ni mo gamu, si vegua, lopu boka varipitui ni tu gamu sari na ginugua hitekedi? ³ Lopu gilania tu gamu sapu sari na mateana, ba kote pitui mo gita? Pude gua asa si, na sa si tasuna pude pitui sari na ginugua tanisa kinokoa pa kasia popoa hie? ⁴ Pana ta evaņa sari na vinaritokei gua hire koa gamu, si mi lopu paleke lani pa vinaripitui tadi na tie huporo pu lopu ta pamaņaedi koari na tie pa ekelesia, ba mi va toņoti mo pa korapa ekelesia. ⁵ Zama guahe si rau pude va kurekure gamu! Nake koa nana mo si keke tie koa gamu sapu pada pude va toņoti sari na vinaritokei pa varikorapadi rina tie te Karisito. ⁶ Ba lopu gua tu si gamu. Karua tie te Karisito si varituraņa latu pa vinaripitui, meke sari na tie varipitui huporodi tu si vilasia sa dia vinaritokei!

⁷ Sa mia vinarituraņi la pa vinaripitui, si vata dogoro vura nia, sapu namu ele hoqa hokara si gamu. Leana hola pude ta n̄oņovalā koari na mia kana, babe hikohiko vagi rini sari na mia tinagotago, meke lopu la pa vinaripitui. ⁸ Ba lopu gua tu, gamu mo telemia si variva kaleana pulei, na vari n̄oņovalā pulei; kamo koa gamu na tamatasi soti pa vīnahesi, ba gua tugo.

⁹ Vegua lopu gilania tu gamu sapu loke tie kaleadi si kaqu boka kamo la pa butubutu baņara te Tamasa? Mi lopu sekesekei puleni gamu; sina lopu boka koa pa butubutu baņara te Tamasa sari na tie gugua hire: na tie variriqihi, tie vahesi beku, tie barabarata, na koreo pu puta turaņa koreo guana tamaloana, meke gua tugo na koreo pu guana tie varivosa; ¹⁰ na tie hikohiko, tie puhi, tie naponapo, tie zama n̄oņovalā la pa tie, meke na tie hiko doņo pa kinoa tie. ¹¹ Kaiqa gamu si ele evaņi saripu gua sara. Ba ele tava via si gamu koari na mia kinaleadi, ele tava madi mia si gamu pude te Tamasa; ele tava garo valeana la koe Tamasa si gamu, koasa n̄iniraņira tanisa Baņara Zisu Karisito, meke koasa Maqomaqona sa nada Tamasa.

Tavetavete ni sari Tinimia pa Ninabuluna sa Tamasa

¹² Kote boka zama si keke tie, “Loketoņa si ta hukata nia rau,” gua. Hinokara si asa; ba lopu doduru tiņitoņa si leana koa goi. Arau si boka zama mo, sapu doduru tiņitoņa si lopu ta hukata ni rau, ba lopu hiva ta totolie guana pinausu si rau pa keketoņa. ^{††13} Keke tie pule si kote boka zama, “Na ginani si pude tana tia, meke sa tia si pude tana ginani,” gua. Hinokara si asa, ba kote va murimuri mo Tamasa sari karua arini. Sa tini si lopu pude tavetavete nia pa vinari riqihi, ba pude nabulu nia tu sa Baņara; ura sa Baņara si kopu nia sa tini.

¹⁴ Koasa Nana n̄iniraņira si va toa pulea Tamasa sa Baņara Zisu pa minate, ke kaqu va toa pule gita tugo Sa.

¹⁵ Vegua lopu gilania tu gamu sapu sari tinimia si na kukuruna sa tinina e Karisito? Kaqu vagia rau sa tinina Karisito pude va keke la nia koasa maqota? Lopu boka! ¹⁶ Lopu bakala tu koa gamu sapu sa tie sapu ponia sa tinina koasa maqota, si koa keke koa sa si asa? Ura ta tozi va bakala pa Kinubekubere Hope si hie, sapu zama guahe: “Kaqu koa keke tinidia sari kara,” gua.

^{††17} Ba asa sapu vala pule nia koasa Baņara, si koa keke koa Sa pa maqomaqo.

¹⁸ Mi govete nia sa vinari riqihi. Sari doduru votiki sinea saripu evaņi na tie, si lopu va kaleania sa tinina soti, ba sa tie sapu evaņa sa vinari riqihi, si va kaleania sa sa tinina soti. ¹⁹ Lopu gilania tu gamu sapu sari hopeke tinimia si na Zelepade tanisa Maqomaqo Hope sapu koa koa gamu, meke sapu ponigamu sa Tamasa koa gamu? Sari na mia tinoa si lopu tamugamu telemia, ba te Tamasa tu. ^{††20} Guana holu gamu Sa koasa minate te Zisu, pude Tanisa si gamu, ke mi tavetavete ni sari na tinimia pa vina lavatana sa Tamasa.

††† 5:6 Qal 5:9† 5:7 Ekd 12:5†† 5:8 Ekd 13:7; Diut 16:3
‡ 5:12-13 Diut 13:5, 17:7

†† 6:12 1 Kor 10:23 ‡† 6:16 Zen 2:24 ††† 6:19 1 Kor 3:16; 2 Kor 6:16

Ginugua Vinarihaba

7 Ego, kamahire si kote olañi rau sari na ginugua pu nanasa mae ni gamu pa mia leta. Leana mo be lopu varihaba sa tie. ² Ba sina soku vinari riqihi si koa, ke leana pude hopeke koreo si mani vagi nana barikaleqe telena, meke hopeke vineki si mani vagi nana palabatu telena. ³ Sa palabatu si mani puta turañia sa nana barikaleqe, meke sa barikaleqe si mani puta turañia tugo sa nana palabatu. Madi variva qetui sari kara tamaloana pa dia tinavete tamaloana. ⁴ Sa tinina sa barikaleqe si lopu nana eke telena, ba tanisa nana palabatu tugo. Gua tugo sa tinina sa palabatu, si lopu nana eke telena, ba tanisa nana barikaleqe tugo. ⁵ Pana hiva ta puta turaña si keke, si lopu kaqu korona si keke, ba pana variva egoi ri kara pude lopu variva tata i pa keke kolokolona, si leana mo, pude boka koa soto si gamu pa vinaravara. Beto asa, mamu tiqe variva tata pulei. Pude gua asa si lopu kaqu hoqa pa tinoketoke te Setani si gamu, sina koa gua sapu lopu boka koa va ñira si gamu. ⁶ Lopu tozini gamu rau si keke tinarae pude hopeke koa eke meke varavara, ba va malumu gamu rau si gamu pude gua asa. ⁷ Ba sapu okoro nia rau si pude koa gua mo arau pu lopu varihaba si gamu doduru. Ba leana, sina ele hopeke poni ni binokaboka Tamasa sari hopeke tie. Kaiqa si gua arau, meke kaiqa si varihaba.

⁸ Ego, sapu la gua koari kasa pu lopu varihabadi, meke sari na nabonaboko, si zama guahe si rau: Leana hola si pude koa gua mo arau si arini meke lopu varihaba. ⁹ Ba be lopu boka tuqe puleni si arini pa dia inokorona sa tinoa tamaloana, si leana, madi varihaba. Pude varihaba si leana hola nia si pude neneke nia sa puta turaña.

¹⁰ Ego, koari na tie varihabadi, si hie sa tinarae kote tozia rau; ba lopu qua tinarae telequ si hie, ba tanisa Bañara tu: Sa barikaleqe si mani lopu luara pania sa nana palabatu. ¹¹ Ba be hiva luaria sa, si ego; mani koa lopu varihaba eko mo, babe la varibulei pule mo koasa nana palabatu. Meke sa palabatu, si lopu kaqu luara pania sa nana barikaleqe. †

¹² Hie sa qua binalabala soti telequ, lopu tanisa Bañara. Ego, sapu koari kaiqa pule, be keke tie te Karisito si koa nana sa nana barikaleqe pu lopu va hinokaria se Karisito, ba qetu nia mo sa barikaleqe si pude koa soto koasa nana palabatu, si leana; mani lopu luara pania sa palabatu si asa. ¹³ Meke be keke barikaleqe sapu na tie te Karisito, si koa nana sa nana palabatu sapu lopu va hinokaria se Karisito, ba qetu nia mo sa palabatu hie si pude koa soto koasa nana barikaleqe, si ego; mani lopu luara pania sa barikaleqe si asa. ¹⁴ Sina sa palabatu sapu lopu va hinokaria, si pa nana kinoa keke koasa nana barikaleqe, si tava tata koe Tamasa si asa. Meke sa barikaleqe sapu lopu va hinokaria, si pa nana kinoa keke koasa nana palabatu, si tava tata koe Tamasa si asa. Be lopu gua asa, sari na dia koburu si kote koa gua mo na koburu huporodi. Ba

† 7:11 Mt 5:32, 19:9; Mk 10:11-12; Lk 16:18

koa gua koasa ginugua asa, si tava madi koe Tamasa si arini. ¹⁵ Ba be keke ari kara tamaloana sapu lopu na tie te Karisito, si hiva luara pania sa sa loana sapu na tie te Karisito; leana, va malumia. Pa ginugua hie, si asa sapu na tie te Karisito si ta rupaha. Ura ele tioko gita Tamasa si gita pude koa bule. ¹⁶ Agoi na barikaleqe sapu na tie te Karisito, tasuna pude gilana va bakalia goi sapu kote boka harupia goi sa mua palabatu. Meke agoi na palabatu sapu na tie te Karisito, tasuna pude gilana va bakalia goi sapu kote boka harupia goi sa mua barikaleqe.

Tinoa pu Ponia Tamasa pa Hopeke Tie

¹⁷ Hopeke tie si mani toa nia gua sapu poni nia Tamasa koasa. Mani koa hola si asa koasa kinoa pu koa ia sa totoso tiokia Tamasa si asa. Asa tugo sa qua tinarae sapu va tumatumae nia rau koari doduru ekelesia. ¹⁸ Be keke tie si ele ta maguna d totoso va tabea sa sa tinioko te Karisito, si mani lopu podekia pude oki pania sa minagu sapu sa vina gilagila tadi na tie Ziu meke be keke tie si lopu ele ta maguna, totoso va tabea sa sa tinioko te Karisito, si mani lopu hata ia pude ta magu. ¹⁹ Pude ta magu, babe lopu ta magu, si lopu arilaena. Sapu arilaena si na vina tabedi tu rina tinarae te Tamasa. ²⁰ Hopeke tie, si mani lopu luara pania sa kinoa gua sapu koa ia sa tatasana, totoso va hinokaria sa se Karisito. ²¹ Be na pinausu †† si goi, sapu keke votiki tie tu si lalae nia sa doduruna sa mua tinoa, meke tagoa goi se Karisito, si leana mo. Mu lopu talotaña nia. Lopu tozi nigo rau pude koa hola na pinausu. Ba be boka vagi lolomo si goi pude ta rupaha koasa tie pu lalae nia sa mua tinoa, si mu ade vagia sa tinarupaha asa. ²² Ura sa pinausu sapu ta tioko koa sa Bañara, si ta evañae guana tie ta rupahana pude Tanisa Bañara. Kekeñoño gua tugo sapu be sa tie ta rupahana totoso ta tioko koe Karisito, si kaqu ta evañae gua na pinausu Tanisa Bañara pude nabulu nia si Asa. ²³ Ele holu gamu Tamasa koasa minate te Zisu, ke mi lopu ta evañae na pinausu tana tie. ²⁴ Kasa tasiq, hopeke tie si mani kopu nia sa kinoa keke koa sa Tamasa, pa kinoa sapu koa ia sa totoso ta tioko si asa koe Karisito.

Sari Ninanasa pa Kalina Lopu Varihaba meke sari Nabonaboko

²⁵ Ego, koasa guguadi ri pu lopu varihabadi sapu nanasa mae ni gamu, si loke inolana mae guadi koasa Bañara si boka poni gamu rau; ba pa korapa Nana tataru variva taleosae, si ronau au Sa. Gua asa, ke maqu tozi ni gamu gua sapu balabala ia rau. ²⁶ Ego, koa gua koasa totoso tasuna gua kamahire, si leana hola si pude mamu lopu varihaba mo. ²⁷ Ba be ele varihaba si goi, si mu lopu podekia pude luaria sa loamu; ba be lopu ele varihaba si goi, si mu lopu varihaba. ²⁸ Be varihaba si goi, si lopu sea; meke be varihaba sa vineki

†† Sari na pinausu pukerane tadi na tie si ta holudi pude na tinagotago tanisa tie pu holuna.

vaqura ba lopu sea tugo. Ba tozini gamu rau si hie, sina hiva va balau gamu mo rau koari na tinasuna pa hopeke rane, sapu kote tutuvi rina tie varihabadi.

²⁹ Kasa tasiqū sapu gunia rau si guahe: Ele papaka sa totoſo! Ke podalae kamahire sari na tie varihabadi si madi koa ṅaliṅali koasa tinavete tanisa Baṅara guana loke loadia. ³⁰ Sarini pu kuliusu, si madi koa gua sapu lopu talotaṅadi. Sarini pu hegere, si madi koa gua sapu lopu qetudi. Sarini pu holuholu, si madi koa gua sapu lopu tadirini sari hinoluholu. ³¹ Sarini pu hatai sari na tinagotago pa pepeso, si madi koa gua sapu lopu ta pusi tu pa tinupitidi rini. Sina sa kasia popoa hie, si lopu kaqu koa seunae gugua hie.

³² Hivani gamu rau pude mi lopu talotaṅa ni sari soku ginugua. Sa tie pu lopu varihabana, si voriti kale nia mo sa sa tinavete tanisa Baṅara, sina podekia sa pude va qetua sa Baṅara. ³³ Ba sa tie varihabana si voriti ni mo sa sari na likakalae tana pepeso, pude va qetua sa nana barikaleqe. ³⁴ Ke gua asa si ta daku varikali si asa pa karua siraṅa. Sa vineki pu lopu varihabana meke sa barikaleqe pu loke loana, si voriti kale nia mo sa sa tinavete tanisa Baṅara, sina hiva va madia sa sa tinina meke sa maqomaqona. Ba sa barikaleqe varihabana si voriti kale ni mo sa sari na likakalae tana pepeso, sina hiva va qetua sa sa nana palabatu. ³⁵ Hiva tokani gamu rau, ke zama ni rau saripu gua sara. Lopu podekia rau pude hukata gamu koasa qua tinarae, ba hivani gamu rau pude tavetia gua sapu goto pude tavetia gamu, meke pude vala betoi sari dodurudi rina mia tinoā pude soto va nabu koasa tinavete tanisa Baṅara pa doduru bulomia.

³⁶ Ego, be keke koreo meke keke vineki saripu ele ta pinirovetu veko, si ele kamo sari vuaheni tanisa vineki pude varihaba ba lopu hiva pude tuture varihaba. Be gilania sa koreo sapu lopu leana sa hahanana tanisa meke ṅiṅira sa nana hiniva, ke balabala ia sa si leana pude madi varihaba mo sari kara, gua; si leana, madi varihaba mo, gua sapu hiva nia sa. Lopu sea si pude gua asa. ³⁷ Ba be keke tie pa nana hiniva soti si ṅiṅira pa nana vinizata pude lopu varihaba, meke be boka tuqe pule nia si asa, meke ele vizatia sa pa nana binalabala si pude gua asa; si leana mo pude lopu haba ia sa sa vineki. ³⁸ Gua asa ke, sa tie pu varihaba si leana mo, ba asa sapu lopu varihaba si leana hola tu.

³⁹ Sa barikaleqe varihabana si lopu ta rupaha totoſo korapa toa nana sa nana palabatu. Ba pana mate tu sa nana palabatu, si kote tiqe ta rupaha si asa pude haba pulea si keke tie, ba kaqu keke tie te Karisito mo si haba ia sa. ⁴⁰ Ba kote leana hola be lopu varihaba pule si asa. Asa sa qua binalabala, meke va hinokaria rau sapu ta turana koasa Maqomaqona sa Tamasa si rau koasa ginugua hie.

Ginani Tava Vukivukihī Tairidi koari na Beku

8 Ego, hie sa gugua ri na ginani pu tava vukivukihī tairidi koari na beku, gua sapu kubere mae ni gamu. Hinokara gua sapu zama nia ri kaiqa; sapu gita doduru si tagoa sa tinumatumae. Ba koasa

tinumatumae si hoke vahesi pule nia sa tie; ba sa tataru si toka nia sa tie pude toqolo pa dia tinoā koe Karisito. ² Be keke tie si balabala ia sapu na tie tumatumae si asa, gua, si lopu ele vagia sa sa tinumatumae sapu ta hivae pude vagia sa. ³ Ba sa tie sapu tataru nia sa Tamasa si ta gilana tugo si asa koe Tamasa.

⁴ Gua asa, ke sa gugua sa hinenadi rina ginani pu tava vukivukihī tairidi la koari na beku si guahe: Gilania gita sapu keke mo sa Tamasa, ba sari na beku, si na kinehadi rina ṅiṅira pu lopu na Tamasa hinokara. ⁵ Meke koadia tugo sari kaiqa pu ta pozae tamasa pa maṅauru meke pa pepeso, meke sokudi tugo sari na tamasa meke na baṅara arini, gua sari na tie. ⁶ Ba sapu tadigita si koa nana si keke Tamasa mo, sapu sa Tamada. Taveti Sa sari doduru likakalae, meke toa si gita pude Tanisa. Meke keke mo sa Baṅara Zisu Karisito, sapu koa Sa si ta tavete sari doduru likakalae, meke koa Sa si toa si gita.

⁷ Ba lopu doduru tie gilania sa hinokara hie. Kaiqa tie visoroihe si hoke somana pa vinahesidi rina beku, meke kamo kamahire totoſo henai rini sari na ginani pu ele tava vukivukihī la koari na beku, si lopu ṅiṅira sa dia rinaṅeraṅe. Gua asa ke balabala ia rini sapu somana pule pa vinahesidi rina beku si arini, gua; ke va gilagila ia rini sapu sea si arini. ⁸ Na ginani si lopu kaqu va tata gita koe Tamasa. Be henahena si gita, si lopu kaqu ta evaṅae tie leada. Be lopu henahena si gita, ba lopu kaqu ta evaṅae tie kaleada.

⁹ Ba mi kopu puleni gamu, pude sa mia tinarupaha si mani lopu va hoqa ia pa sineā si keke tasimia koe Karisito sapu lopu ele ṅiṅira pa nana rinaṅeraṅe. ¹⁰ Ura be agoi sapu tagoa sa tinumatumae gua asa, si somana henahena pa korapa zelepade tadi na beku; meke keke tie sapu lopu ele ṅiṅira pa nana rinaṅeraṅe si dogorigo, si kote va varane pule nia si asa, meke atu somana hena ia sa sa ginani pu ta vala koari na beku, ba pa nana vina hinokara si na sineā si asa, gua. ¹¹ Ke sa tasimu sapu malohoro pa nana rinaṅeraṅe, sapu ele mate hobeā Karisito, si ta ṅovalā, sina koa gua koasa mua tinumatumae. ¹² Pa ginugua asa si ele tavete va sea si goi koe Karisito, koa gua sapu va kaleania goi sa tasimu, meke ṅoṅovalia goi sa nana rinaṅeraṅe malohorona. ¹³ Ke gua asa, be na ginani sapu ta vala pa beku si va hoqa ia pa sineā si keke tasiqū, si maqu lopu hena pulea sa ginani sana; pude maqu lopu va hoqa ia pa sineā sa tasiqū.

Sari na Tinavete Tana Apositolo

9 Arau si keke tie ta rupahaqu, meke na apositolo. Ele dogoro sotia rau se Zisu sa nada Baṅara, meke gamu si na vuana sa qua ninabuluna sa Baṅara. ² Ba be lopu va egoa ri kaiqa sapu arau si keke apositolo, ba gamu si va egoa! Ura sa mia kinoā keke koasa Baṅara, si va sosodea sapu arau si keke apositolo.

³ Totoso zutu au rina tie, si hire sari na qua inolana koa rini, pude lavelave pule nau. ⁴ Pada mami tugo

pude ta poni ginani na napo si gami kara Banabasi pa mami tinavete. ⁵ Meke pada tugo si gami kara, pude turañi sari hopeke mami barikaleqe koari na mami inene tarae, be guana varihaba mami gua sapu tavetia ri kaiqa apositolo, meke sari na tasina sa Bañara, meke e Pita. ⁶ Hinokara sapu gami kara Banabasi, si pada mami tugo pude lopu tavetavete telemami pude toka puleni gami! ⁷ Loke tie varipera si hoke tabara pule nia telena koari nana sinomana koasa minate varipera. Loke tie sapu letea keke inuma vaeni, si lopu kaqu hena pulei sari na vuadi ri linetelete pa nana inuma soti. Loke tie pu kopu qoti, si lopu kaqu napo pulei sari na meleke di ri nana qoti telena.

⁸ Lopu zama nia rau si hie pa binalabala tana tie mo, sina sa Tinarae te Mosese ba tozia tugo si hie. ⁹ Ura guahe si tiroa gita pa Tinarae te Mosese: "Totoso neti pani sa bulumakao kapudi sari na huiti, si mu lopu pusi kumuhia goi nuzuna si asa, pude boka ganigani gana," gua. Lopu na bulumakao mo si gunia Tamasa tani, ¹⁰ ba gita tu si guni gita Sa, totoso zama nia Sa sapu gua asa. Hinokara pa kaiqa ginugua, si koa gita mo si kubere mae Sa. Ura sa tie pu geli va malohoria sa pepeso, meke sa tie pakepakete si taveti rini sari na dia tinavete, meke rove va kenu la ia rini sapu kaqu hopeke vagi dia hinia koari na linetelete. ¹¹ Gami si ele tarae nia sa Inavoso Leana koa gamu guana tie pu letei sari na kiko, ke pada tugo pude tokani gami gamu koari na mia likakalae. ¹² Be ari kaiqa apositolo si pada pude vagia sa tinokae gua asa koa gamu, si gami si pada hola ni tu si arini!

Ba lopu hata ia gami si pude ta tokae. Ba koa pa tinasuna pa doduru ginugua si gami, meke tavetavete mo telemami pude toka puleni gami; pude lopu hukatia sa mia inokorona sa Inavoso Leana te Karisito koa gamu. ¹³ Vegua lopu gilania tu gamu sapu sari na tie pu tavetavete pa Zelepade *d* si vagi gedi ginani pa Zelepade, meke arini pu tavetia sa vina vukivukihi pa hope, si vagi gedi hinia tugo koa sa vina vukivukihi?

¹⁴ Ke kekeñoño gua tugo asa sarini pu tarae nia sa Inavoso Leana, kaqu toa nia tugo rini sa tinokae sapu vagia rini koasa tinozina sa inavoso, gua sa Bañara. [†]

¹⁵ Ba arau si lopu hite tepa ia keke tinokae koa gamu. Meke sipu kubere atu rau kamahire, si lopu pude toka nau kamahire, gua. Leana hola koa rau si pude mate, hola nia si pude ta okipalae sa qua qinetuqetu sapu tozia rau sapu guahe: Totoso sapu tarae nia rau sa Inavoso Leana koa gamu, ba lopu vagi tinokae si rau.

¹⁶ Lopu boka vahesi pule nau si rau koasa tinozi vuraena sa Inavoso Leana. Sina ta garunu nia rau si asa pude tavetia. Maqu talotaña hola si rau, be lopu tarae nia rau sa Inavoso Leana! ¹⁷ Be pa qua hiniva soti meke tarae si rau, si garoqu pude ta tabara. Ba sina hie si lopu gua asa; sa Tamasa tu vizatau si rau, meke poni nau Sa sa tinavete hie. ¹⁸ Ke pude gua asa, si nasa sa tinabara kote vagia rau? Sa qua tinabara si guahe: Pude tozi vura nia sa Inavoso Leana, meke poni moka

nia koari na tie, meke lopu tepa vinariponi koarini gua sapu padaqu pude vagia koasa qua tinavete tarae.

¹⁹ Na tie ta rupahaqu si rau, meke lopu na pinausu pa keke tie. Ba pa qua hiniva soti si nabulu ni rau sari doduru tie guana pinausu pu loke nana tinabara, pude boka vagi lani rau koe Karisito sari sokudi, gua sapu bokai rau. ²⁰ Totoso koa somanae koari na tie Ziu, si koa guana tie Ziu tugo si rau, pude boka vagi maeni rau si arini koe Karisito. Totoso koa somanae si rau koarini pu ta turaña koa sa Tinarae te Mosese, si koa gua tugo arini si rau, pude boka vagi maeni rau si arini koe Karisito. Ba sa Tinarae te Mosese si lopu lalae nia sa qua tinoa. ²¹ Gua tugo sapu be koa somanae si rau koari na Zenitailo *d*, si koa gua tugo arini si rau, sarini pu lopu va tabea sa Tinarae te Mosese, pude boka vagi maeni rau koe Karisito si arini. Pa ginugua asa, si lopu va karia rau sa Tinarae te Tamasa, ba pa vina tabena sa si na Tinarae te Karisito si lalae nia sa qua tinoa.

²² Sipu koa si rau pa varikorapadi ri pu malohoro pa rinañerane, si, koa malohoro gua tugo arini si rau, arini pu nunala pude henai babe lopu henai si kaiqa ginani, pude boka vagi maeni rau koe Karisito si arini. Ke koa lululi mo rau sari doduru kineha tie pa doduru ginugua, pude boka harupi rau si kaiqa. ²³ Evañi rau sari doduru pu gua arini, pa ginuguana sa Inavoso Leana, pude maqu tozi urahae nia si asa, pude qu somana koari na minana tanisa.

²⁴ Lopu gilania tu gamu, sapu sokudi si somana koasa vinarivose haqala, ba keke mo koa rini si vagia sa pinia? Ke mi haqala pa hahanana gua sapu boka vagia sa mia pinia koe Karisito. ²⁵ Sari hopeke tie pu hiva varivose pa linopilopi nomana, si podepodekae pude koa niñira pa tini, pude boka vagia sa pinia sapu lopu kaqu koa hola. Ba gita si korapa voriti sisigiti puleni gita pude vagia sa pinia pu kaqu koa hola ninae rane ka rane. ²⁶ Gua asa, ke pa qua kinoa koe Karisito si koa gua na tie pu haqala toño to la koasa gila pa vinabetona. Meke gua tugo na tie tupatupa si rau, sapu lopu hite tupa sea, ba tale tupa goto koari doduru tinupa. ²⁷ Podepodekae sisigiti pude va niñira ia rau sa tiniqu pude va pinausu ia rau, meke lopu seke tinarae pude kaqu nabulu nia rau sa Bañara pa siraña gua pu hiva nia Sa. Gua, pude pana beto tarae arau koari kaiqa si lopu kote siana nia rau sa pinia koe Tamasa.

Vinabalau pa Vinahesi Beku

10 Kasa tasiq, hivani gamu rau pude balabala ia gua sapu ta evaña koari na tiatamada pukerane pu lulia se Mosese. Ari doduru si ta turaña koe Tamasa totoso koa aqorae koasa lei, meke sari doduru si ene karovo valeana koasa pepeso popana pa vari korapana sa kolo. ^{††2} Ta harupu pa popoa Izipi si arini meke guana ta papitaiso sari doduru koasa lei, meke koasa kolo, pude lulia se Mosese. ³ Sa ginani hopena si poni beto ni Tamasa meke hena ia ri doduru. ^{††4} Meke sari doduru si napoa sa kolo hopena, sapu vura

† 9:9 Diut 25:4; 1 Tim 5:18 †† 9:11 Rom 15:27 ‡ 9:13 Diut 18:1
†† 9:14 Mt 10:10; Lk 10:7

‡‡ 10:1 Ekd 13:21-22, 14:22-29 ††† 10:3 Ekd 16:35

maena koasa patu hopena, sapu koa luli koa rini.

Meke sa patu asa si e Karisito. ^{†5} Ta evaᅇa sapu gua asa koari doduru sara, ba lopu soku arini si va qetua sa Tamasa, ke tava mate si arini pa soloso qega. ^{††}

⁶ Ego, sari doduru ginugua sara, sina vina balau koa gita, pude mada lopu okoro ni sari na kinaleadi gua pu taveti ri kasa. ^{‡7} Mu lopu vahesi sari na beku, gua sapu evaᅇia kaiqa arini. Sina guahe si ta kubere pa Kinubekubere Hope: “Sari na tie si habotu henahena, naponapo va hola meke hoqa pa sinea koasa hahanana vinari riqihi si arini,” gua. ^{‡‡8} Mada lopu tavete va sea si gita pa vinari riqihi na binarabarata, gua sapu evaᅇia ri kaiqa pa toso asa, ke pa korapana keke rane mo, si ari ka hiokona neta tina si tava mate. ^{‡‡9} Mada lopu podepodekia sa Baᅇara, gua sapu tavetia ri kaiqa arini, meke garata va matei na noki. ^{‡‡10} Mada lopu qumiqumi, gugua ari kaiqa sapu qumiqumi, ke tava mate koasa mateana variva mate. ^{‡‡‡}

¹¹ Doduru tiᅇitoᅇa sara si ta evaᅇa koa rini, pude na vina padapadae koari kaiqa, meke ta kubere si arini pude na vina balau koa gita. Sina gita si korapa koa koasa toso sapu tata pa vinabetona, sapu sa vina gorevuradi rina toso pu ele hola. ¹² Asa sapu balabala ia sapu korapa turu va nabu si asa, gua, si mani va balau pude mani lopu hoqa pa sinea. ¹³ Sari doduru tinoketoke saripu ele tutuvi gamu, si arini tugo mo saripu hoke kamokamo pa tie. Ba sa Tamasa si korapa kopu nigo, meke lopu kaqu va malumigo Sa pude ta toketoke hola nia sa padana sa mua ᅇiniraᅇa. Ba be ta toketoke si goi, si kaqu ponigo Sa si keke sirana, gua pude lopu hoqa pa tinoketoke. Gua asa, ke kote boka turu va nabu si goi.

¹⁴ Ke gua asa, kasa qua baere soti, mi govete ni sari na vinahesi beku. ¹⁵ Zama atu si rau koa gamu pu bokaboka mia pa binalabala. Mi vilasia telemia be toᅇoto sari na qua zinama hire. ¹⁶ Totoso zama leana la nia meke napo nia gita sa kapa koasa ginani hope tanisa Baᅇara, si somana nia gita sa tinaleosae tanisa eharana Karisito. Meke toso hena ia gita sa bereti vasina, si somana nia gita sa tinoa keke tanisa tinina Sa. ^{§17} Kekeke mo sa bereti, meke sokuda si gita. Ba keke tini mo si gita, sina keke mo sa bereti sapu hena ia gita doduru.

¹⁸ Mi doᅇo la i sari na tie Izireli. Arini pu somana hena sa ginani sapu tava vukivukihia koasa hope, si somanae tugo koasa vina vukivukihia la koe Tamasa. ^{§†19} Ke vegua, sari na beku pu va vukivukihia la i rina tie huporo si koai na tinoa? Meke sari na ginani pu va vukivukihia lani rini si arilaedi? ²⁰ Lokari, sapu gunia rau si gua tu he: Gua sapu tava vukivukihia koari na hope huporodi, si ta vala koari na tomate kaleadi, ba lopu koe Tamasa. Meke lopu hivani gamu rau si gamu pude somana pa vinahesidi ri na tomate kaleadi. ^{§††21} Lopu

† 10:4 Ekd 17:6; Nab 20:11 †† 10:5 Nab 14:29-30 ‡ 10:6 Nab 11:4 †† 10:7 Ekd 32:6 ‡‡ 10:8 Nab 25:1-18 ‡‡† 10:9 Nab 21:5-6 ‡‡‡ 10:10 Nab 16:41-49 § 10:16 Mt 26:26-28; Mk 14:22-24; Lk 22:19-20 §† 10:18 Liv 7:6 §†† 10:20 Diut 32:17

boka napo nia gamu sa kapa tanisa Baᅇara, beto si napo pule sa kapa tadi na tomate kaleadi. Meke lopu boka somana henahena si gamu pa tevelo tanisa Baᅇara, beto si la pule pa tevelo tadi na tomate kaleadi. ²² Vegua, hiva va bugoria gita sa Baᅇara? Balabala ia gita sapu ᅇinira hola nia gita si Asa? ^{§†}

²³ Zama si gamu, “Ta rupaha si gita pude tavetia gua sapu hiva nia gita,” gua. Hinokara si asa, ba lopu doduru tiᅇitoᅇa si leadi. “Ta rupaha si gita pude tavetia gua sapu hiva nia gita,” gua; ba lopu doduru tiᅇitoᅇa si boka toka valeanani gita. ^{§††24} Mani lopu doᅇo la ia keke tie gua sapu leana mo koasa, ba mani doᅇo la ia tu gua sapu leana la koari na votiki tie.

²⁵ Sari na masa kurukuru sapu ta holuholue pa maketi, si mi henai. Mi lopu nanasa ni be mae guadi koari na vinahesidi rina beku. ²⁶ Ura guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope: “Sa kasia popoa, meke sari doduru likakalae vasina si tanisa Baᅇara,” gua. ^{§†}

²⁷ Be guana ruvata gamu keke tie pu lopu na tie te Karisito, pude la henahena koa sa, si mi henai mo gua sapu poni gamu sa. Ba mi lopu nanasa ni, be mae guadi koari na vinahesidi rina beku. ²⁸ Ba be keke tie si zama atu guahe koa gamu: “Sa ginani hie si ele tava vukivukihia tairina la koari na beku.” Be gua si asa, si ego, mi lopu hena ia pude lopu ᅇovalia sa tie sapu totozi atu, pude mi lopu tavetia gua sapu lopu toᅇoto pa binalabala. ²⁹ Sapu gunia rau si pa binalabala tanisa tu, lopu tamugamu. Ura sa qua tinarupaha si lopu kaqu ta hukata koari na zinutu tadi na votiki tie. ³⁰ Be ele varavara la nia rau koe Tamasa sa gequ ginani, si na vegua ke kote zutu au tu rina tie si rau pa ginuguana sa ginani sapu ele varavara nia rau?

³¹ Ego, gua mo he: Doduru gua pu taveti gamu, be henahena si gamu, ba be napo si gamu, si mamu taveti pa vina lavatana sa Tamasa. ³² Mi toa nia sa tinoa sapu lopu kaqu ᅇoᅇovalia sari na tie Ziu, babe na Zenitailo, meke sa ekelesia te Tamasa. ³³ Gua sapu hoke podekia rau pude va qetui sari doduru tie koari na qua tinavete, si mi keha luli au. Lopu balabala pule nau si rau pude valeana pule nau mo, ba balabala ia rau sa lineana tadi doduru tie, pude boka ta harupu si arini.

11 Ke mi keha luli au si arau, gua sapu keha lulia rau se Karisito. ^{§†}

Nobi Batu pa Vinahesi

² Qetu holani gamu rau si gamu, sina hoke balabala au gamu doduru toso, meke luli tugo gamu sari na vina tumatumae saripu ponini gamu rau. ³ Ba hivani gamu rau pude gilania sapu e Karisito si na batudi ri doduru tie, sa palabatu si na batuna sa barikaleqe, meke sa Tamasa si na batuna e Karisito. ⁴ Ke gua asa, be nobia sa palabatu sa batuna toso varavara babe tarae nia sa sa Inavoso Leana koari na tie, si lopu pamaᅇa nia sa se Karisito. ⁵ Meke be keke barikaleqe si lopu nobia sa batuna, meke varavara, meke tarae

§† 10:22 Diut 32:21 §†† 10:23 1 Kor 6:12 §† 10:26 Sam 24:1 §† 11:1 1 Kor 4:16; Pil 3:17

nia sa Inavoso te Tamasa koari na tie, si lopu pamaña nia sa sa nana palabatu. Lopu votikaena sa barikaleqe sapu gua asa, meke sa barikaleqe sapu be koto golugolu. ⁶ Be lopu hiva nobi batu sa barikaleqe pa toতোso vīnahesi, si ego mani koto va golugolu mo. Ba sina variva kurekure koasa si pude koto va golugolu, gua, si ego; mani nobia sa batuna. ⁷ Sa palabatu si lopu ta hīvae pude nobia sa batuna pa toতোso vīnahesi, sina na kinēhana sa Tamasa si asa. Ba sa barikaleqe si na kinēhana sa nana palabatu. ¹⁸ Ura sa palabatu si lopu ta tavete pa kukuru tinina sa barikaleqe, ba sa barikaleqe tu si ta tavete pa kukuru tinina sa palabatu. ⁹ Meke lopu tavetia Tamasa sa palabatu meke ponīa koasa barikaleqe, ba tavetia tu Tamasa sa barikaleqe meke ponīa koasa palabatu. ^{††10} Pa ginuguadi ri na mateana, si leana mani nobi batuna tugo sa barikaleqe pa toতোso vīnahesi, pude na vīna gilāgilana sapu asa si koa aqorae koasa nana palabatu. ¹¹ Ba pa tīnoa keke koasa Bañara, si lopu boka koa eke telena sa barikaleqe, meke lopu boka koa eke telena sa palabatu. ¹² Ura gua sapu ta tavete sa barikaleqe pa kukuru tinina sa palabatu, si gua tugo, sapu sa koreo si ta podona koasa barikaleqe. Ba e Tamasa mo telena ponīa sa tīnoa koari doduru tīñitōña.

¹³ Vizatia telemia sapu be leana mo sapu lopu nobi batu sa barikaleqe, meke varavara la koe Tamasa pa vīnarigara tie. ¹⁴ Hinokara sapu sa hahanana tīnoa pa pepeso si va tumatumaeni gamu sapu be gele kaluna sa koreo, si lopu koa ia pinamaña. ¹⁵ Ba koasa barikaleqe, si na nana tinolava si asa. Ta hīa nīa sa barikaleqe sa kalu gelena, pude guana nana nobi batu si asa. ¹⁶ Ba be keke tie si hīva varitokei nīa sa ginugua hīe, si gua mo he si boka tozini gamu rau; sapu gami meke sa ekelesia te Tamasa, si loketōña pule kaiqa votiki mami vīnatura pa siraña vīnahesi.

Sa Ginani Hope Tanisa Bañara

(Matiu 26:26-29; Maka 14:22-25; Luke 22:14-20)

¹⁷ Koari na tīnarae pu kote zama nī rau hīre, si lopu kaqu vahesi gamu rau, sina sari na mīa vīnarigara pa vīnahesi, si lopu koa i tīnokae, ba na nīnōvañovalā tu. ¹⁸ Kekenu, si ele avoso nīa rau sapu hōke varitokei si gamu koari na mīa toতোso varigara. Va hīnokaria tugo rau si asa pa kaiqa ginugua. ¹⁹ Gina ta hīvae tugo sari na vīnaritokei koa gamu, pude boka ta dogoro va bakala sarini pu va qetua sa Bañara koasa dīa sīnoto koasa hīnokara. ²⁰ Meke sīpu varigara gamu pude hēna ia sa gīnani hope tīnisa Bañara, si kekeñōñō gua mo sapu be lopu hēna ia gamu si asa, sina lopu hēna ia gamu pa siraña toñotona. ²¹ Ura toতোso hēnahēna gamu, si hopeke tie si lopu aqa ba hēna va deña meke lopu balabala i sarīpu mae mumudi, ke ovia si kaiqa, meke kaiqa si napo va vīviri tu. ²² Koadia mīa vetu ba gamu pude vasīna boka hēna na napo, ba na vegua ke ñoñovalia tu sa ekelesia te Tamasa, meke va kurekure i tu sarīpu loke gedī? Balabala ia gamu si kote vahesi

† 11:7 Zen 1:26-27†† 11:9 Zen 2:18-23

gamu rau gua? Lokari hokara! Namu lopu kaqu vahesi hokahokara gamu tu rau!

²³ Ura sa vīna tumatūmae gua sapu vagīa rau koasa Bañara si ponīni gamu rau hīe: Sapu pa boñina sapu ta qorae Sa, si vagīa e Zīsu sa Bañara sa beretī. ²⁴ Meke sīpu ele varavara la nīa Sa koe Tamasa, si vīdevidea Sa, meke zama: “Hīe tugo sa tīnīqu sapu ta ponī koa gamu. Mī hēna ia si hīe, mamu balabala Au,” gua.

²⁵ Meke gūnia tugo Sa sa kapa vaeni, sīpu beto hēnahēna rīnī, si vagīa Sa sa kapa meke zama: “Sa kapa hīe si na vīnarīva egoī vaqura te Tamasa, sapu ele ta tokoro veko koasa ehāraqu. Totoso napoa gamu si hīe, si mī balabala Au,” gua si Asa. ^{†26} Ura doduru toতোso pana hēna ia gamu sa beretī hīe, meke napoa gamu sa vaeni hīe koa sa kapa, si tozī vura nīa gamu sa mīnate tīnisa Bañara, osolae kaqu pule mae si Asa.

²⁷ Ke asa sapu lopu hēna sa beretī meke napoa sa vaeni koasa kapa tīnisa Bañara pa pīnamañana Sa, si tavete va sea si asa koasa tīnina, meke na ehārana sa Bañara. ²⁸ Gua asa, ke hopeke tie si kaqu pītu pule nīa nana tīnoa telena, meke tīqe hēna sa beretī, meke napoa sa vaeni. ²⁹ Ura sa tie pu hēna ia sa beretī meke napoa sa vaeni koasa kapa, meke lopu doño gīlania sa sa gīnuana sa tīnina sa Bañara, si tepa ia sa sa vīna kīlāsa te Tamasa. ³⁰ Gua asa ke soku gamu si malohoro, meke moho, meke kaiqa gamu si mate.

³¹ Ba be pītu pulenī gīta si gīta, si lopu kaqu ta pītu koe Tamasa. ³² Ba ta pītu, meke tava kīlāsa vata kale koasa Bañara si gīta, pude lopu kote ta pītu meke tava kīlāsa turañae koasa kāsīa popoa pa rane mumudi.

³³ Ke gua asa, kasa tāsīqu, pana varīgara gamu pude hēna ia sa gīnani hope tīnisa Bañara, si mī varī aqae valeana. ³⁴ Ba be ovia si keke koa gamu, si mani hēnahēna pa nana vetu, pude mani lopu tava kīlāsa koe Tamasa toতোso varīgara si gamu. Sari kaiqa gīnugua pule, si kote va toñoti mo rau pana atu rau.

Sari na Vīnarīponi Tīnisa Maqomaqo Hope

12 Ego, kasa tāsīqu, hīva va gīlanani gamu rau sa hīnokara koasa gūguadi rīna vīnarīponi tīnisa Maqomaqo Hope. ² Gīlania mīa gamu sapu pa toতোso pu koa na tie hūporo si gamu, si ta turaña va sea pa soku siraña si gamu koari na vīnahesīdī rīna beku pu loke dīa tīnoa. ³ Gua asa, ke hīva nīa rau pude gīlania gamu sapu loke tie pu ta turaña koasa Maqomaqo Hope, si kote boka zama nīa sapu “Ta levei se Zīsu,” gua. Meke loke tie pule si boka zama nīa sapu, “E Zīsu si na Bañara,” gua, ba asa mo sapu ta turaña koasa Maqomaqo Hope.

⁴ Sokudī sari votivotīkī vīnarīponi maqomaqo si koa, ba keke mo sa Maqomaqo Hope pu varīponi nī si arīnī. ^{††5} Sokudī sari na votivotīkī tīnavete nīnabulū, ba keke mo sa Bañara pu ta nabulāe. ⁶ Sokudī sari na votivotīkī tīnavete pu evāñi gīta na tie, ba keke mo sa Tamasa pu ponī nīa sa bīnokaboka koa gīta doduru pude tavetī sari doduru tīnavete arīnī. ⁷ Sa sīnomana tīnisa Maqomaqo Hope koari hopeke tie te Karīsīto si vata

‡ 11:25 Ekd 24:6-8; Zer 31:31-34; Ekd 24:6-8†† 12:4 Rom 12:6-8

dogoro vura koari na hopehopeke dia tinavete, pude valeani sari doduru tie. ⁸ Koa keke tie si ta poni nia sa koasa Maqomaqo Hope pude tozia sa inavoso tanisa ginilagilana lohina, ba koa keke tie pule si ta poni nia sa pude tozia sa tinumatumae. ⁹ Sa Maqomaqo Hope si ponía sa rinañerane koa keke tie, ba pa keke tie pule, si ponía Sa sa ñinirañira pude salañi saripu moho. ¹⁰ Ponía sa Maqomaqo Hope koa keke tie sa ñinirañira pude tavete tinavete variva magasadi, ba koa keke pule si ponía Sa sa binokaboka pude tarae nia sa zinama te Tamasa. Koa keke pule si ponía Sa sa binokaboka pude doño gilania sapu be maedi koari na tomate kaleadi sari na inavoso, babe koasa Maqomaqo Hope. Pa keke tie pule si ponía Sa sa binokaboka pude zama ni sari na votiki vinekala lopu ta gilnadi, meke koa keke pule si na binokaboka pude rupahi ginuadi sari na vinekala arini. ¹¹ Sari doduru hire si na tinavete tana kekeke Maqomaqo mo. Meke ponía sa Maqomaqo Hope asa pa hopehopeke tie sa binokaboka gua sapu hiva ponía Sa.

Keke Tini se Karisito, Ba Soku Kukuruna

¹² Sa tinina sa tie si keke mo, ba soku kukurudi. Votivotikaedi sari na kukuru tini, ba ta varihodae si arini meke ta evañae keke tini mo. Kekeñoño gua tugo asa se Karisito. ^{†13} Ura pa tinoa keke koa Sa, si gita na tie Ziu, babe Zenitailo, na pinausu, babe lopu na pinausu, ba ele ta papitaiso si gita koasa Maqomaqo Hope, meke ta varigarae pa keke tini mo, meke ele ta poni nia gita pa buloda si keke Maqomaqo mo.

¹⁴ Sa tini tie si lopu keke kukuruna mo, ba soku kukuruna. ¹⁵ Be zama sa nene, "Arau si lopu na lima, ke lopu na kukuruna sa tini si rau," gua, ba korapa soto nana mo koasa tini, ke lopu boka pude paqaha pule nia si asa. ¹⁶ Be zama sa taliña, "Arau si lopu na mata, ke lopu na kukuruna sa tini si rau," gua, ba korapa soto nana mo koasa tini, ke lopu boka pude paqaha pule nia si asa. ¹⁷ Be tale mata mo si koa pa tini, si lopu kaqu boka avavosae si asa. Meke be tale taliña mo si koa pa tini, si lopu kaqu boka va humaña si asa. ¹⁸ Ba ele va tana va toñoto betoi Tamasa sari hopeke kukuru tini, pa dia vasidi pu hiva veko ni Sa. ¹⁹ Kote loketoña sa tini, be tale keke kukuruna mo si koa. ²⁰ Ke gua asa, si soku sari kukukurudi, ba keke mo sa tini.

²¹ Gua asa, ke lopu boka zama sa mata koasa lima, "Lopu ta hivae si goi koa rau," gua. Meke lopu boka zama sa batu koasa nene, "Lopu ta hivae si goi koa rau," gua. ²² Uve, loketoña si kote boka tavetia gita, be loketoña sari na kukuru tini saripu doñodoño guana malohorodi. ²³ Meke sari na kukuru tini saripu lopu balabala va arilaedi i gita, si hoke pamaña ni tugo gita; meke sari na kukuru tini pu variva kurekuredi, si hoke va paeri gita. ²⁴ Ba sari na kukuru tini pu doño lea si lopu hoke va paeri gita. Tavete gunia Tamasa sapu gua asa koa sa tini, pude sari na kukuru tini pu lopu hoke ta pamañae; si madi ta pamañae tugo. ²⁵ Ke gua asa si loke vinari paqahi si koa koasa tini, ba sari doduru

hopeke kukuruna sa tini si kekeñoño mo sa vinari kopue. ²⁶ Be keke kukuruna sa tini si koa ta sigiti, sari doduru kukuruna si somana ta sigiti. Be keke kukuruna si ta vahesi, sari doduru si somana qetu beto tugo koasa.

²⁷ Ego, gamu doduru si na tinina e Karisito, meke hopeke gamu si na kukuruna sa tinina Sa. ²⁸ Koasa ekelesia, si ele hopeke vekoi Tamasa pa dia vasina sari doduru tie: kekenu sari na apositolo, vina rua sari na poropita, vina ñeta sari na titisa, meke tiqe somana mae tugo saripu tavete tinavete variva magasadi, na tie salaña, meke saripu boka toka ni sari na votiki tie, na tie totoli bokabokadi pude vagi sari na tie pude varitokae pa ekelesia; meke saripu boka zama pa votiki vinekala. ^{†29} Lopu na apositolo beto, babe na poropita beto, babe na titisa beto si arini. Lopu ari doduru si boka pude tavete tinavete variva magasadi. ³⁰ Lopu ari doduru si boka salaña minoho, meke lopu ari doduru si zama pa votiki vinekala, babe boka pude rupahi ginuadi gua saripu ta zamae pa votiki vinekala. ³¹ Mi okoro zoñazoña pude ta poni ni sari na binokaboka arilaedi.

Meke kamahire si hiva va dogoroni gamu rau sa siraña tanisa tataru sapu leana hola.

Sa Tataru

13 Be boka zama ni rau sari na vinekala tadi na tie, meke tadi na mateana, ba be loke qua tataru, si kekeñoño gua mo na kizana sa belo sari na qua zinama, sapu qaleqaleñana hoboro mo, ba loke ginuadi. ² Be na tie bokaboka pa tinarae si rau, meke be bokaboka si rau pude gilana betoi sari doduru tiñitoña, meke gua tugo sari na tiñitoña tomedi, be ñinira hola sa qua rinañerane, meke boka va rizui rau sari na toqere; ba be loke qua tataru, si namu na loke laequ si rau. ³³ Be poni beto ni rau sari doduru qua likakalae koari na habahuala, meke be va malumia rau sa tiniqu pude ta sulu; ba be loke qua tataru, si namu loke lineana si kote vagia rau pude va qetua sa Tamasa.

⁴ Na tataru si ñoño, meke va tukana. Lopu konokono, babe vahesi pule nia, na va lavalavatae pule nia si asa. ⁵ Koa ia na pinamaña la pa tie, meke lopu balabala pule nia. Lopu tuturei ta ñaziri si asa, meke lopu kopu veko nia sa sa sinea tana votiki tie. ⁶ Na tataru si lopu qetu nia sa kinaleana, ba qetu nia sa sa hinokara. ⁷ Sa tie pu tagoa sa tataru hinokara si koa hola sa tataru tanisa pa doduru ginugua, meke sa nana rinañerane, na rinoverove koe Tamasa si koa hola, meke turu va nabu si asa pa doduru tinasuna.

⁸ Koa nana sa binokaboka pude tarae nia sa zinama te Tamasa, ba lopu kote koa hola si asa. Koa nana sa binokaboka pude zama pa votiki vinekala, ba kote tava kokoi mo si asa. Koa nana sa binokaboka pude tozia sa tinumatumae, ba kote hola taloa si asa. Ba sa tataru si koa hola ninæ rane ka rane. ⁹ Ura lopu ele tumæ beto ni gita sari na tinumatumae, meke sari nada tinaræ si

† 12:12 Rom 12:4-5

†† 12:28 Epi 4:11 ‡ 13:2 Mt 17:20, 21:21; Mk 11:23

lopu hokotodi. ¹⁰ Ba pana mae tu sapu sa hokotona, si kaqu hola taloa sapu lopu hokotona. ¹¹ Totoso kobukoburuqu rau, si sari doduru qua zinama, na binalabala, na vinizavizata, si gua mo tadi na koburu. Ba sipu na tie nomaqu si rau, si luara pani rau sari na hahanana koburu. ¹² Meke kekeṅoṅo gua tugo asa si gita. Sapu gua dogoria gita kamahire, si guana doṅo burubara mo pa tiroana ridana; ba pana mae tu sa totoso mumudi, si kaqu dogoro va tinitoa ia gita sa hinokarana. Kamahire si gilagilana va kukutapo mo si rau, ba pana mae tu sa totoso mumudi si kaqu gilagilana va bakala si rau, kekeṅoṅo gua sapu kamahire si ele gilana va bakalau sa Tamasa si rau.

¹³ Ke gua asa si ari ka ṅeta hire si koa hola nināe rane ka rane: sa rinaṅerane, sa rinoverove, meke sa tataru. Ba sapu nomana hola koarini, si na tataru mo.

Sari na Vinariponi Maqomaqo

14 Ke mi koa varivari tatarue doduru totoso pa mia tinoa. Mi hata zoṅazoṅai sari na vinariponi maqomaqo. Sapu arilaena hola si na binokaboka pude tarae nia sa zinama te Tamasa. ² Ura asa sapu zama pa votiki vinekala, si lopu zama la koari na tie si asa, ba koe Tamasa. Zama ni sa sari na hinokara tomedi pa korapa ṅiniraṅira tanisa Maqomaqo Hope. Ba loke tie tumae ni gua saripu zama ni sa. ³ Ba asa sapu tarae nia sa zinama te Tamasa, si zama la koari na tie si asa, meke toka ni, na sovutu va ṅinirai, meke va manoti sa si arini. ⁴ Asa sapu zama pa votiki vinekala si toka pule nia mo telena, ba asa sapu tarae nia sa zinama te Tamasa, si toka ni sa sari doduru tiena sa ekelesia pude toqolo pa dia rinaṅerane. ⁵ Hivani gamu tugo rau pude zama pa votiki vinekala si gamu doduru. Ba sapu hiva hola nia rau, si pude gamu doduru si tagoa sa binokaboka pude tarae nia sa zinama te Tamasa. Ura sa tie pu tarae nia sa zinama te Tamasa, si varitokae hola nia sa si asa sapu zama pa votiki vinekala. Ba asa sapu zama pa votiki vinekala si leana, be koa nana keke tie sapu boka va bakali gua saripu zama ni sa, pude boka ta tokae sari doduru tiena sa ekelesia.

⁶ Kasa tasiq, be guana atu si rau koa gamu, meke zama pa votiki vinekala, si nasa sa qua vinaritokae koa gamu? Be guana lopu atu va vura ia rau si keke inavoso te Tamasa, babe keke ginilagilana, babe tarae nia sa zinama te Tamasa, babe tozia sa vina tumatumae, si namu loke qua vinaritokae koa gamu! ⁷ Ego, mi balabala i sari na ivivu na mike tana miuziki sapu loke dia tinoa. Be lopu ta ivu va avoso lea, babe ta mike va avoso lea sa tiunina sa kinera, si lopu kaqu boka gilania rina tie sa tiunina. ⁸ Be lopu ivu va bakala ia sa tie sa buki vina gilagila pude varipera, si lopu kaqu boka va namanama sari na tie varipera.

⁹ Kekeṅoṅo gua tugo asa, sapu be zama pa votiki vinekala si gamu, si loke tie kote boka gilania gua saripu ta zamae, be lopu bakala si arini. Ke sari na mia zinama si murimuri taloa mo pa galegaleane. ¹⁰ Soku sari na vinekala votivotikaedi pa kasia popoa, ba hopeke koa dia ginuadi si arini. ¹¹ Ba be lopu tumae

nia rau sa vinekala sapu ta zamae, si asa sapu zama nia sa vinekala sana, si na tie karovona koa rau, meke arau si na tie karovoqu koa sa. ¹² Meke gua tugo asa si gamu. Koa gua sapu okoro ni gamu sari na vinariponi maqomaqo, si mi tavetavete valeana ni sari na vinariponi arini, pu boka varitokae pude va ṅinira ia sa ekelesia.

¹³ Ke, asa sapu zama pa votiki vinekala, si mani varavara tepa ia sa binokaboka pude va bakali ginuadi saripu zama ni sa. ¹⁴ Ura be varavara si rau pa votiki vinekala sapu lopu tumae nia rau, si sa maqomaqoqu mo si varavara, ba lopu gilani rau ginuadi saripu zama ni rau. ¹⁵ Pude gua asa, si nasa si kote tavetia rau?

Leana si pude maqu varavara pa maqomaqoqu, meke maqu varavara tugo pa zinama sapu tumae nia rau. Maqu kera pa maqomaqoqu, ba maqu kera tugo pa zinama sapu tumae nia rau. ¹⁶ Be varavara zama leana la si goi koe Tamasa pa votiki vinekala, si vegua meke kote boka tumae nia ri na tie pu somana pa vinahesi sa mua vinaravara, pude boka zama "Emeni" si arini pa vinabetona? Ura lopu hite gilania rini si keke vasi tiṅitoṅa gua saripu zama ni goi. ¹⁷ Be vea leleana gua sa mua vinaravara zama leana koe Tamasa, ba loke tinokae si kote boka vagi nia ri kaiqa koa sa mua vinaravara.

¹⁸ Zama leana si rau koe Tamasa, sapu arau si hoke zama pa votiki vinekala, holani gamu si gamu doduru. ¹⁹ Ba pa totoso vinarigara pa vinahesi, si leana hola koa rau pude maqu zama ni ka visavisa zinama mo, saripu boka ta tumae pude va tumatumae ni sari kaiqa, ba lopu pude zama ni soku tina zinama pa votiki vinekala sapu lopu bakala ginuadi.

²⁰ Kasa tasiq, mi lopu balabala gugua ri na koburu, ba mi koa guana koburu pu lopu tumae ni sari na kinaleana. Mi koa na tie komiha mia pa binalabala.

²¹ Guahe si ta kubere pa Kinubekubere Hope:

"Pa beru karovodi meke pa votiki vinekala si kote zama la si Arau koari na Qua tinoni, be gua asa, ba lopu kaqu hiva va avoso mae si arini koa Rau," gua sa Baṅara. †

²² Gua asa, ke sa binokaboka pude zama pa votiki vinekala si na vina gilagila pude toka ni saripu lopu va hinokara, lopu tadi pu va hinokara. Ba sa binokaboka pude tarae nia sa zinama te Tamasa, si na vina gilagila pude toka ni saripu va hinokara, lopu tadi ri pu lopu va hinokara. ²³ Be guana varigara sari doduru tiena sa ekelesia, meke hopeke tie gamu si podalae zama pa votiki vinekala, meke be nuquru mae si kaiqa tie pu lopu va hinokara meke lopu gilania rini sapu gua korapa ta evaṅa, si kote zutuni gamu pekipeki rini.

²⁴ Ba be nuquru mae si asa sapu lopu va hinokara, babe asa sapu lopu gilania sapu gua korapa ta evaṅa, meke tarae nia gamu doduru sa zinama te Tamasa, si kote ta suni bulona si asa koari na zinama pu avosi sa, meke kote doṅo gilania sa sapu na tie sea si asa.

²⁵ Meke sari na binalabala tomedi pa bulona si kote ta gilana vura, meke kaqu hoqa todoṅo si asa pude

† 14:21 Ais 28:11-12

vahesia sa Tamasa, meke zama guahe: "Hinokara sa Tamasa si koa pa korapa mia gamu tani," gua.

Sari na Vinari Lulidi rina Tinavete pa Vinahesi

²⁶ Ego, kasa tasiq, pana varigara gamu pa vinahesi, si keke tie si mani tuturaña pa kinera, keke si mani tozia keke vina tumatumae, keke si mani va vura ia si keke inavoso maena koe Tamasa, keke pule si na zinama te Tamasa pa votiki vinekala, meke keke pule si mani rupahia gua sapu ta zamae. Sari doduru hire si madi varitokae koasa ekelesia. ²⁷ Be keke tie si hiva zama pa votiki vinekala, si karua, babe ka ñeta tie mo padana si kaqu hopeke zama, meke keke tie si kaqu rupahi sari dia zinama. ²⁸ Ba be loke tie sapu boka rugarupaha, si madi koa noso mo saripu zama pa votiki vinekala. Madi vari zama ekei mo teledia, meke koe Tamasa mo.

²⁹ Ari karua babe ka ñeta mo saripu bokaboka pude tarae si madi zama pa hopeke toso. Ari kaiqa pule si madi va avoso valeana mo. ³⁰ Ba be keke arini sapu habotu pa korapana sa vinahesi si vagia si keke inavoso maena koe Tamasa meke hiva tozia sa; ego asa sapu korapa tarae si mani noso paki. ³¹ Ura gamu doduru si boka hopeke vagi lolomo pude tarae, pude boka variva tumatumae i si gamu doduru, meke variva ñiñira i. ³² Asa sapu tarae nia sa inavoso te Tamasa, si boka tuqe pule nia pude aqa va ñoño nia sa nana toso pude zama. ³³ Ura sa Tamasa si lopu hiva nia sa ñinoveoro hoboro, ba hiva nia Sa sa vinariluli pa binule.

Gua sapu ta evaña koari doduru ekelesia tadi na tie te Tamasa, ³⁴ si madi koa noso sari na barikaleqe koari na vinarigara. Lopu tava malumu si arini pude zama, sina gua sapu koa pa Tinarae te Mosese, si madi koa kaurae koari na palabatu mo si arini, gua. ³⁵ Be hiva gilania rini si keketona, si madi nanasa mo koari na dia palabatu pa dia vetu kinoa. Variva kurekure sa barikaleqe pude zama pa vinarigara pa vinahesi.

³⁶ Ba vegua, balabala ia gamu sapu koa gamu mo si nuquru mae gua sa zinama te Tamasa? Babe koa gamu eke mo ta vatu sia? Lokari! ³⁷ Be keke tie si balabala ia sapu na tie tarae te Tamasa si asa, babe tagoa sa si keke binokaboka maqomaqo, gua, si mani tumae nia, sapu gua pu kubere atu ni rau hire, si na tinarae tanisa Bañara. ³⁸ Ba be lopu hiva va avosia sa sapu gua tozia rau, si mi lopu va avosia tugo.

³⁹ Ke gua asa, kasa tasiq, mi okoro zoñazona pude tarae nia sa zinama te Tamasa. Ba mi lopu hukati sari na tie pude zama pa votiki vinekala. ⁴⁰ Doduru tiñitona si madi ta tavete pa sirana gotogotona, pude ta luli valeana.

Sa Tinuru Pule te Karisito

15 Kasa tasiq, hiva va gilana puleni gamu rau sa Inavoso Leana sapu ele tarae nia rau koa gamu, meke sapu ele tagoa gamu, meke vasina si ta sokirae sa mia rinañerane. ² Koasa Inavoso Leana sapu tarae

nia rau koa gamu si ta harupu si gamu. Ba be lopu rane va nabua gamu si asa, si loke guguana sa mia vina hinokara.

³ Tozi va karovo atua rau koa gamu, gua sapu ele vagia rau, meke sa ñatina si arilaena hola, sapu se Karisito si ele mate hobei sari nada sinea, gua sapu ta kubere pa Kinubekubere Hope, ¹⁴ sapu ta pomunae si Asa, ba pa rane vina ñeta si turu pule pa minate, gua sapu ta kubere pa Kinubekubere Hope, ¹⁵ sapu ta dogoro si Asa koe Pita, meke beto asa si ta dogoro tugo koari ka manege rua apositolo. ¹⁶ Beto asa, si pa keke toso sa si vata dogoro pule nia si Asa koari ka lima gogoto tie pu va hinokara. Sokudi arini si korapa toa dia, ba kaiqa si ele mate. ⁷ Beto asa si ta dogoro si Asa koe Zemisi, meke tiqe koari doduru apositolo. ⁸ Meke mumudi hokara si ta dogoro si Asa koa rau. Kekeñoño guana tie sapu lopu ele kamo valeana nana toso meke ta podo si rau. [†]

⁹ Ura arau si hiteke hola koari doduru apositolo. Meke lopu hite garoqu rau si pude ta pozae na apositolo, sina ele ñoñovalia rau sa ekelesia te Tamasa. ^{†10} Ba koasa tataru variharupi te Tamasa, si boka ta evaña gua hie si arau. Meke sa tataru pu poni nau Sa si lopu ta okipalae hoboro. Ura pa kaiqa ginugua, si tavetavete va ñiñira hola ni rau sari doduru apositolo. Ba lopu na qua tinavete soti telequ, ba sa tataru variharupi tu te Tamasa sapu koa tavetavete koa rau. ¹¹ Ke gua asa, si be arau si tarae koa gamu, babe ari kaiqa apositolo pule, ba kekeñoño mo sapu gua tarae nia gami, meke asa tugo si va hinokaria gamu.

Sa Nada Tinuru Pule pa Minate

¹² Ego, ele tarae nia gami sapu Karisito, si ele turu pule pa minate, gua. Ba vegua ke zama si kaiqa gamu, sapu sari na tie matedi si lopu kaqu toa pule pa minate, gua? ¹³ Be hinokara sapu lopu kaqu toa pule saripu mate, si lopu hinokara tugo sa tinuru pule te Karisito. ¹⁴ Meke be lopu turu pule pa minate se Karisito, si loke laena sa mami tinarae koa gamu, meke loke laena tugo sa mia rinañerane koa Sa. ¹⁵ Ba sapu kaleana hola, si gami na apositolo si kote ta zutu nia sapu gami si tarae nia sa kinohakoha koasa guguana sa Tamasa. Ura zama si gami sapu ele va toa pulea Tamasa pa minate se Karisito, gua. Ba pude hinokara sapu saripu mate si lopu kaqu toa pule pa minate, si lopu va turu pulea tugo Tamasa pa minate se Karisito. ¹⁶ Ura be lopu tava toa pule pa minate saripu mate, si e Karisito ba lopu tava toa pule tugo pa minate. ¹⁷ Meke be lopu va turu pulea Tamasa pa minate se Karisito, si loke guguana sa mia rinañerane, meke korapa koa hola mia pa mia sinea si gamu. ¹⁸ Meke arini pu ele va hinokaria se Karisito, meke ele mate, ba lopu kaqu toa pule tugo. ¹⁹ Be sa nada kinalavarae koe Karisito si tana tinoa pa pepeso mo

† 15:3 Ais 53:5-12 †† 15:4 Sam 16:8-10; Mt 12:40; TTA 2:24-32
‡ 15:5 Mt 28:16-17; Mk 16:14; Lk 24:34,36; Zn 20:19 †† 15:8 TTA 9:3-6 †† 15:9 TTA 8:3

hie, si variva talotana hola si asa, ke variva tataruda si gita, hola ni sari doduru tie pa kasia popoa.

²⁰ Ba sa hinokarana, si ele va turu pulea Tamasa se Karisito pa minate. Asa si na vina sosodena sapu, arini pu koa keke koe Karisito meke mate, si kaqu va toa pulei tugo Tamasa. ²¹ Keke^oo gua tugo sapu keke tie va mae ia sa minate, si keke tie tugo va mae ia sa tinoa pule pa minate. ²² Ura gua sapu pa dia sinoto koe Adama d si mate nia ri doduru tie, si pa dia sinoto koe Karisito si kaqu turu pule nia ri doduru. ²³ Hopeke rini si tava toa pule pa hopeke dia toso. Kekenu se Karisito, meke mumudi sari Nana tie pana kaqu pule mae i Sa. ²⁴ Beto asa meke kaqu tiqe kamo sa vinabetona sa kasia popoa. Kaqu va kilasi Sa sari doduru tie na maqomaqo, pu tago niniraira pa ma^oauru meke pa pepeso. Meke kaqu va karovo vala Sa sa bina^oara koe Tamasa sa Tamana. ²⁵ Ura kaqu koa Ba^oara se Karisito, osolae kaqu va boka ia Tamasa si Asa pude va kilasa beto pani sari doduru Nana kana, pude nati hiniva ni Sa si arini. ²⁶ Sa kana vina betobeto hokara pude tava kilasa, si na minate. ²⁷ Ura guahe si ta zamae koa sa Kinubekubere Hope: “Ele va boka ia Tamasa pude nati hiniva ni Sa sari doduru tin^oona”, gua. Bakala mo sapu sa zinama “doduru tin^oona,” si lopu nae somanae nia Sa sa Tamasa, sapu vekodi sari doduru tin^oona pa niniraira te Karisito. ²⁸ Ba pana ele ta veko pa niniraira te Karisito sari doduru tin^oona, si kaqu vala pule nia teleni sa Tuna, koasa niniraira te Tamasa sapu ponina sa niniraira koa Sa, pude nati hiniva ni sari doduru tin^oona. Meke sa Tamasa si kaqu koa nati hiniva ni sari doduru.

²⁹ Ego, vegua saripu papitaiso poni saripu ele mate? Na sa laena si asa? Be hinokara sapu lopu kote toa pule saripu ele matedi gua, si pude vea ke papitaiso poni tu saripu ele mate? ³⁰ Meke sapu gami kasa na apositolo, si vegua ke vala puleni gami pa tinasuna doduru toso? ³¹ Hinokara hola kasa tasiq, sapu hopeke rane si tata pa qua minate si rau. Meke hinokara hola tugo sapu qetu hola nia rau sa mia tinoa keke koe Karisito. ³² Be pa ginuguana sa tinoa tini mo si ele varipera si rau koari na kana tani pa Episasi, saripu gua na kurukuru pinomo variva mate, si loke pinia kaqu vagi nia rau si asa. Be lopu toa pule saripu matedi, si “Mada henahena meke napo, ura na kote mate mo si gita vugo,” gua sapu hoke zama nia rina tie. †

³³ Mi lopu sekesekei puleni gamu. Sina guahe si hoke zama nia rina tie: “Asa sapu koa baere koari na tie pu hoke tavete va sea, si kaqu ta turana va sea koarini, meke kote ta novala sa nana hahanana leana,” gua.

³⁴ Mi kekere pule mae koa sa tinonoto, mi noso nia sa kinaleana. Kaiqa gamu si lopu gilania sa Tamasa; zama nia rau si hie pude va kurekure gamu.

Sa Guguadi rina Tinida pana Toa Pule

³⁵ Keke tie koa gamu si kote nanasa guahe: “Vegugua meke kote boka toa pule pa minate sari na

tie matedi? Kote vegugua tinidi sarini?” gua. ³⁶ Duvili si goi! Sa kiko sapu letea goi pa pepeso si lopu boka toa be lopu mate paki si asa. ³⁷ Gua sapu letea goi si na kiko mo. Be na kiko huiti sia, ba be kaiqa votiki kiko, ba lopu sa nati huda sapu ele nomana si kote letea goi. ³⁸ E Tamasa tu ponia koasa kiko sana sa huda gua sapu hiva nia Sa. Ponia Sa pa hopeke kiko sa huda sapu garo koasa. ³⁹ Sari na masadi ri doduru kurukuru toadi si lopu keke^oo. Na tie si votiki masana, meke votikaena si tadi na kurukuru name. Votikaena pule si tadi na kurukuru tapuru, meke sapu tadi na igana, ba votikaena tugo. ⁴⁰ Koa dia tugo sari na tini tana ma^oauru, meke sari na tini tana pepeso. Sa tinolava tadi na tini tana ma^oauru si votikaena koari na tini tana pepeso. ⁴¹ Sa rimata si votiki nana tinolava, meke tanisa sidara si votikaena. Votikaena pule sa tinolava tadi na pinopino. Meke sari na pinopino teledia ba votivotiki dia tinolava tugo.

⁴² Ego, kote guahe si ta evana pana tava turu pule saripu mate. Pana ta pomunae sa tini pa pepeso, si kote muzi si asa, ba pana tava turu pule sa, si kaqu koa hola si asa. ⁴³ Pana ta pomunae sa si dono hikare, meke malohoro, ba pana ta va toa pule sa si kaqu tolavaena meke ninira. ⁴⁴ Na tini hokara mo si asa sapu mate, ba pana tava turu pule sa, si kaqu na tini maqomaqo. Gua sapu koa nana sa tini hokara, si koa nana tugo sa tini maqomaqo. ⁴⁵ Zama sa Kinubekubere Hope, sapu sa tie kekenu sapu se Adama, si ta tavete pude toa pa tinoa tini, ba sa Adama mumudi sapu se Zisu Karisito, si na maqomaqo variva toa. ⁴⁶ Sa tini maqomaqo si lopu mae kekenu, ba sa tini tana pepeso tu, meke mumudi si tiqe mae sa tini maqomaqo. ⁴⁷ Sa tie kekenu si maena koasa kavuruna sa popoa pepeso si asa, ba sa tie vina rua si mae guana pa Ma^oauru. ⁴⁸ Arini sapu tanisa pepeso si keke^oo gua tugo Adama sapu tanisa pepeso, ba arini pu tanisa Ma^oauru si keke^oo gua e Karisito, sapu tana Ma^oauru. ⁴⁹ Keke^oo gua sapu tagoa gita sa kinehana Adama sapu tana pepeso, si gua tugo sapu kaqu tagoa tugo gita sa kinehana e Karisito sapu tana Ma^oauru.

⁵⁰ Kasa tasiq, sapu gunia rau si guahe: Sapu sa tinoa tini, pu ta tavetae masa, na ehara, si lopu boka nuquru pa Butubutu Ba^oara te Tamasa. Sa tini sapu kaqu muzi, si lopu boka somana tagoa sa tinoa hola. ⁵¹ Mi avosia sa ginugua tomena hie: Sapu lopu kaqu ele mate beto si gita doduru, si kaqu ta hobe beto si gita. ⁵² Kaqu guana matapuri mo sa mata pana ta ivu sa buki vina betobeto, meke kaqu tava turu pule pa tinoa hola saripu matedi. Meke gita pu korapa toada si kaqu ta hobe. ⁵³ Ura sa tini sapu muzina si kaqu ta hobe na tini toa holana. Sa tini pu boka mate si kaqu ta hobe na tini pu lopu boka mate. ⁵⁴ Pana ta evana sapu sa tini muzina si ta hobe na tini toa holana, si kote tava gorevura gua sapu ta kubere, sapu guahe: “Bokaboka si gita pana murimuri taloa sa minate,” gua. ††

† 15:25 Sam 110:1 †† 15:27 Sam 8:6 ‡ 15:32 Ais 22:13

†† 15:45 Zen 2:7 ‡† 15:51 1 Tes 4:15-17 ††† 15:54 Ais 25:8

⁵⁵ Meke gua pule hie: "Minate, avei sa mua ninirañira? Avei sa mua ninirañira pude variva matagutu?" gua. [†]
⁵⁶ Sa ninirañira pude variva matagutu tana minate si na sinea. Meke sa ninirañira tana sinea si na Tinarae te Mosese. ⁵⁷ Ba mada zama leana koasa Tamasa, sapu ponini gita sa minataqara koe Zisu Karisito sa nada Bañara.

⁵⁸ Ke gua asa, kasa tasiq, mi soto va ninira, mamu turu va nabu. Mi va tupiti puleni gamu pa ninabuluna sa Bañara. Sina gilania mia gamu sapu lopu gua hoboro mo sari na mia tinavete, pa korapa mia ninabuluna Sa.

Vinariponi La Koa Rini pa Zerusalem

16 Ego, sa ginugua sapu kubere mae nia gamu, sapu pude veko varigara poata pude toka ni sari na tie te Karisito pa Ziudia, gua; si leana mamu tavetia gua mo sapu tozi ni rau koari na ekelesia pa popoa Qalesia. ^{††2} Pa doduru rane Sade, si hopeke tie gamu si mani veko vata kalei kaiqa poata koasa padana gua sa nana binoka pa vinagi poata, mani kopu veko ni. Meke pana atu rau, si lopu kilu varigara poata pule. ³ Meke pana atu kamo rau, si kote va paleke ni rau sari na leta vina bakala koari na tie pu ele vizati gamu, pude garuni meke paleke lani pa Zerusalem sari na mia vinariponi. Meke pana kamo rini vasina si sari na leta si kote va bakalia sa guguana sa mia vinariponi koa rini pa Zerusalem. ⁴ Pude guana garo sapu kaqu la tugo si rau, gua, si boka keke gua mo la si gami.

Sari Hiniva te Paula koari Nana Inene

⁵ Pana beto la rau pa Masedonia si kote atu koa gamu si rau; sina kote ene gua pa Masedonia si rau. ^{†6} Gina kote koa seunae hite koa gamu si rau koari doduru sidara pa totošo ibu. Beto asa, si kote boka toka nau gamu pude hodaia sa qua inene, be pavei pule si kote la rau. ⁷ Lopu hiva dogoro gamu rau kamahire koa sa qua inene hola hie. Hiva nia rau pude koa seunae koa gamu si rau, be gua na hiniva tanisa Bañara. ⁸ Kote koa mo si rau pa Episasi osolae kamao sa rane Pen'tikosi d. ^{††9} Ura hie si keke totošo leana hola koa rau, pude tavetavete meke toka valeani sari na tie tani, be vea soku gua sari kana tani.

[†] 15:55 Hoz 13:14 ^{††} 16:1 Rom 15:25-26 [‡] 16:5 TTA 19:21
^{††} 16:8 Liv 23:15-21; Diut 16:9-11 ^{†††} 16:8 TTA 19:8-10

¹⁰ Be atu gua koa gamu se Timote, si mi va kamo valeania, pude lopu matagutu si asa. Sina asa ba korapa nabulu nia tugo sa Bañara, kekeñoño gua tugo arau. ^{††11} Mi lopu doño va karia si asa, ba mi toka nia pude hoda ia sa nana inene pa korapa binule, pude boka kamo mae koa rau si asa. Ura korapa aqa nia rau si asa, meke sari kasa tasida koe Karisito pu luli koasa.

¹² Ego, koasa guguana e Apolosi, sa tasida. Hoke sovusovutia rau si asa, pude somana luli atu koari kaiqa tasida koe Karisito, pude hopiki ni gamu. Ba lopu gotogoto sigiti pa nana binalabala pude atu kamahire, ba pana leana sa totošo koa sa si kote atu nana mo.

Sari na Zinama Vina Betobeto

¹³ Mi kopu! Turu va ninira pa mia rinañerane, mi koa varane. ¹⁴ Mi taveti pa korapa tataru sari doduru mia tinavete.

¹⁵ Gilani mia gamu sari kasa tatamana te Sitepanasi. Arini sari na tie kekenu pa pinaqaha popoa pa Akaia, sapu kekere meke lulia se Karisito. Meke ele va madi rini sari na dia tinoa pa ninabuludi rina tie te Tamasa. Kasa tasiq, tepa gamu rau ^{††16} pude mi va tabei sari na koimata gugua arini, meke sari kaiqa pule pu tavetavete somanae koa rini. ¹⁷ Qetu nia rau sa minae tadi Sitepanasi, e Potunatasi, meke e Akaikasi. Vagi hobeia rini sa lolomo tamugamu. ¹⁸ Mae va qetuqetu au rini si rau, gua tugo sapu tavetia rini koa gamu. Sari na tie gua hire si garodi pude tava lavata.

¹⁹ Sari na ekelesia koasa pinaqaha popoa pa Esia, si va atua sa dia tataru koa gamu. Ari Akuila, e Pirisila, meke sa ekelesia sapu hoke varigara pa dia vetu, ba va atua tugo sa dia tataru nomana koa gamu. ²⁰ Sari doduru tamatasi tani si va atua tugo sa dia tataru koa gamu. Mi vari hapahapai na vari qetuqetui pana vari tutuvi gamu.

²¹ Hie si kuberia rau pa limaqu soti: "Qua tataru arau Paula koa gamu."

²² Mani ta levei gana si asa pu lopu tataru nia sa Bañara. Mani mae sa Bañara!

²³ Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta nana kamona tanisa Bañara Zisu Karisito.

²⁴ Sa qua tataru pa korapana e Zisu Karisito si mani koa koa gamu.

^{†††} 16:10 1 Kor 4:17 ^{†††} 16:15 1 Kor 1:16 [§] 16:19 TTA 18:2

2 KORINITI

Sa Vinabakala

Sa leta vina rua te Paula koari na tie pa Koriniti, si ta kubere si asa pa tooso sapu soku tinasuna si koa pa tinoa tanisa ekelesia pa Koriniti, meke koasa tinavete na binaere te Paula koasa ekelesia asa.

Sipu ele kubere la nia Paula sa leta kekenu tanisa koari na tie pa Koriniti si la hopiki ni sa si arini pa keke tooso papakana, ba lopu boka va toḡoti sa sari na tinasuna vasina, ke talotaḡa hola si arini meke se Paula. Ba vata dogoro vura nia Paula sa nana hiniva nomana pude koa varibulei koa rini, meke kubere lania sa si keke leta ḡiḡirana koarini sapu tozia sa pa 2 Kor 2:4. Ele muliuḡu sa leta asa. Taetusi si paleke la nia sa leta koarini, meke mizi vekoa ri kara si pude la vari tutuvi pa Toroasi. Sipu la vasina se Paula si lopu koa se Taetusi, ke hola la se Paula pa Masedonia. Vasina tu si vari tutuvi sari kara. Meke pa tooso asa si kubere la nia sa sa leta vina rua hie koari na tie pa Koriniti.

Kaiḡa tie pu ele mae somana koasa ekelesia pa Koriniti, si lopu va egoa sapu e Paula si keke apositolo hinokara te Karisito. Meke sipu ta evaḡa sa vinaribulei pa vari korapadi rini meke e Paula, si tozi vura nia Paula sa nana qinetuqetu.

Pa kukuruna kekenu sa leta hie si vivinei nia Paula sa nana binaere, na tinavete koa sa ekelesia pa Koriniti. Tozi va bakalia sa, gua meke olaḡa va ḡiḡira la si asa koa rini pa korapana sa ekelesia pu zama ḡoḡovalia, na va karia si asa. Tozia tugo Paula sapu qetu nia sa, sapu sa vuana sa nana leta ḡiḡirana pu ele kubere la nia sa koasa ekelesia pa Koriniti, si na kinekere, meke na dia vinaribulei koa sa. Beto asa si tepa ia Paula sa ekelesia pude vala sa dia vinariponi, pude toka ni sari na tie malaḡa te Karisito pa popoa Ziudia.

Sari kaiḡa apositolo kokohadi pa Koriniti si va apositolo pule ni, meke zutu nia apositolo kokoha rini se Paula. Ke koari na hinia vina betobeto, si lavelave hukata nia Paula koari na apositolo kokohadi pa Koriniti sa nana tuturuana, sapu na apositolo hinokara te Karisito si asa.

Sari na ḡati Pinaqapaqahana sa Leta

Sari na zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-11

Paula meke sa ekelesia pa Koriniti. Hinia 1:12 kamo hinia 7:16

Vinariponi koari na tie te Karisito pa Ziudia. Hinia 8:1 kamo hinia 9:15

Lavelave hukata nia Paula sapu na apositolo hinokara si asa. Hinia 10:1 kamo hinia 13:10

Tinukuna sa leta. Hinia 13:11-14

Zinama Tuketukele

1 Arau Paula, sa apositolo *d* te Zisu Karisito pa hiniva te Tamasa, meke e Timote sa tasida koe Karisito, kubere atu nia gami kara sa mami leta hie koa sa ekelesia te Tamasa pa Koriniti, meke koari doduru tie te Tamasa pa doduruna sa pinaqaha popoa pa Akaia. †

² Mani poni gamu sa Tamasa sa Tamada, meke sa Baḡara Zisu Karisito, sa tataru lopu ta ḡana kamona, meke sa binule.

Zama Leana Koe Tamasa se Paula

³ Mada vahesia sa Tamasa sa Tamana sa nada Baḡara Zisu Karisito, sapu sa ḡatina sa tataru variva tukana, meke sa Tamasa pu va mae i sari doduru

† 1:1 TTA 18:1

tinokae, pude va manoti na va ḡiḡirai sari na tie. ⁴ Ke manoto gita Sa meke tokani gita koari doduru nada tinasuna, pude boka va manoti gita sari votiki tie pa dia tinasuna. ⁵ Ura gua sapu hoke tava sigiti si gita koari na kana pa nada tinoa keke koe Karisito, si gua tugo pa tinoa keke koa Sa, si hoke va manoto gita na va ḡiḡira gita Sa koa sa Nana vinaritokae nomana. ⁶ Sari na mami tinasigiti si pude va ḡiḡira gamu, meke pude ta harupu si gamu. Meke tooso tava manoto gami koe Tamasa, si tava ḡiḡira si gamu, pude turu va nabu na koa ḡoḡo koari na tinasuna pu ele boka turu va nabu ni gami. ⁷ Gua asa ke raḡe valeania gami sapu gamu si kaqu koa va nabu. Ura gilania gami sapu kekeḡoḡo gua sapu ele somana ni gamu sari na mami tinasigiti, si kaqu somana ta tokae tugo si gamu koari na tinokae pu ele vagi gami.

⁸ Kasa tasiḡu, hiva va gilani gamu rau sari na tinasuna pu tutuvi gami koa sa pinaqaha popoa pa

Esia. Noma hola sari na tinasuna pu tutuvi gami, meke lopu rovea gami sapu kote boka toa si gami. ¹⁹ Hokara sa vinizata pude va mate gami gua, si ele tava egona tu. Ba ta evaṅa si gua hie, pude mami kalavarae koe Tamasa mo, sapu va toa pulei saripu mate, meke pude lopu kalavarae puleni gami. ¹⁰ Ba ele harupu gami Sa koasa tinasuna variva mate sana, meke kaqu harupu pule gami tugo Sa. Ele va sotoa gami koa Sa sa mami rinoverove, pude kaqu harupu pule gami tugo Sa. ¹¹ Mi varavara tokani gami, pude soku tie si kote somana zama leana koe Tamasa koasa minana sapu va mae ia Sa koa gami, sina va egoa Sa sa vinaravara tadirini.

Sa Hinobe koari na Inene te Paula

¹² Qetu hola si gami sapu sari na mami binalabala soti si lopu zutu pule gami. Sari na mami tinoa pa kasia popoa hie, meke sa mami sinoto koa gamu, si ta turaṅa koari na mami tinoa madidi, meke pa zinama hinokara pu mae gua koe Tamasa. Tavete gua asa si gami koasa tataru lopu ta ṅana kamona te Tamasa, ba lopu pa tinumatumae tana tie. ¹³ Ura saripu kubere atu ni gami, si lopu tasuna pude tiroi na tumaeni gamu. Ele tumae vasinahite ni gamu sari na mami tinoa kamahire, ba lopu dodurudi si gilani gamu. Rovea gami si vugo repere tu kote boka gilana valeana gami gamu, ¹⁴ pude kaqu ta qetue koa gami si gamu, gua sapu kaqu ta qetue koa gamu si gami koasa rane pu kaqu pule mae ia e Zisu sa nada Baṅara.

¹⁵ Va hinokara valeania rau sapu gua asa, ke mizi vekoa rau si pude atu hopiki ni gamu, pude kaqu ta tokae koa rau si gamu karua totošo. ¹⁶ Ura gilania gamu sapu ele mutia rau si pude atu dogoro gamu pa qua inene la gua pa Masedonia, meke koasa qua pinule mae gua vasina, si pude boka toka nau gamu pa qua inene la pa Ziudia. ^{†17} Totoso mizi vekoa rau sapu gua asa, si lopu tavete hoboria rau sa binalabala asa, meke beto hoi si hobei rau sari na qua binalabala pa hahanana tana tie pa kasia popoa, kekeṅoṅo gua na tie pu zama uve meke lokari pa keke totošo mo. ¹⁸ Gua sapu zama pa hinokara sa Tamasa, si gua tugo sa qua vina tatara koa gamu, sapu lopu kaqu uve meke lokari pa keke totošo mo. ¹⁹ Ura se Zisu Karisito sa Tuna Tamasa, sapu tarae nia gami Saelasi e Timote koa gamu, si lopu zama “Uve” meke “Lokari”, pa keke totošo, ba koa Sa si “Uve” doduru totošo. ^{‡20} Ura gita pu koa koe Karisito si zama “Uve”, sapu kaqu tava gorevura sari doduru vina tatara te Tamasa. Gua asa, ke pa pozana e Zisu Karisito si hoke zama “Emeni” si gita pana vahesia rina tie sa Tamasa. ²¹ E Tamasa telena si vata evaṅaeni gita Nana tie, pude turu va nabu pa tinoa keke koe Karisito. Meke ele vizata gita na va madi gita Sa, pude nabulu nia. ²² Ele tokoro veko gita Sa sapu tanisa tugo si gita koa sa Maqomaqo Hope sapu poni gita Sa pa buloda, pude na vina sosodena sapu kaqu vagi betoi gita sari doduru gua pu ele va nama vekoi Sa pude tadigita.

²³ Sa Tamasa si sa qua tie va sosode. Ura gilania Sa sa buloqu. Na lopu hiva va talotaṅa gamu rau pa qua ginegese, gua asa ke lopu atu dogoro gamu rau, koa sa qua muti kekenu pude atu. ²⁴ Gami si lopu hiva lalae nia sa mia rinaṅeraṅe, gua sapu kaqu va hinokaria gamu. Gilania mami gami sapu korapa turu va nabu si gamu pa rinaṅeraṅe. Ba tavetavete somanae mo si gami koa gamu, pude mi koa qetuqetu si gamu.

2 Gua asa ke vizatia rau si pude maqu lopu tavete pule atu nia koa gamu si keke inene variva sigitina, gua sapu tavetia rau pa totošo sapu tiqe hola. ² Ura be va talotaṅa gamu rau si gamu, si loke tie pule si koa pude va qetuqetu au, ba gamu mo pu ele va talotaṅa gamu rau. ³ Gua asa ke kubere atu nia rau koa gamu sa qua leta isa. Lopu hiva atu si rau pude va talotaṅau gamu, sina gamu si pada pude va qetu au. Ura gilania rau sapu pude kekere meke qetuqetu si gamu, si kaqu qetuqetu tugo si rau. ⁴ Sipu kubere atu nia rau sa leta koa gamu, si talotaṅa hola si rau, meke mamata hola sa buloqu pa kinabokabo. Sa qua ṅati hiniva si lopu pude va talotaṅa gamu, ba pude va gilana ni gamu sapu tataru holani gamu rau si gamu doduru.

Tinaleosae koasa Tie Sea

⁵ Sa tie sapu ele evaṅia sa tiṅitoṅa variva talotaṅa, si lopu arau mo si va talotaṅau sa, ba pa kaiqa ginugua si gamu doduru tu si va talotaṅa gamu sa. Zama guahe si rau, ba lopu hiva tozi va holahola si rau. ⁶ Ele pada mo sa vina kilasa gua sapu soku gamu ele ponia koasa tie sana. ⁷ Kamahire si na totošo pude taleoso nia, meke sovutu va ṅiṅira pulea si asa, pude lopu va talotaṅa hola la ia, meke kote taluarae taloa hokara si asa. ⁸ Gua asa ke tepa gamu rau, pude mi vata gilana nia koa sa, sapu tataru hinokara nia gamu si asa. ⁹ Gua meke kubere atu nia rau sa qua leta isa, si pude gilania sapu be va tabei gamu gua sapu tozini gamu rau koasa qua leta. ¹⁰ Totoso taleoso nia gamu si keke tie koari na kinaleadi pu ele evaṅi sa, si arau ba taleoso nia tugo si asa. Ura be hinokara sapu va sea mae si asa koa rau, si taleoso nia rau si asa. Tavetia rau sapu gua asa pa kenuna e Karisito pa lae mia gamu. ¹¹ Pude mani lopu koa mataqara hola koa gita se Setani, ura ele gilani nada gita sari nana hiniva sekesekeidi.

Balabala Mamata se Paula pa Toroasi

¹² Totoso la kamo rau pa Toroasi, pude la tarae nia sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu Karisito, si dogoria rau sapu tukele mae nia Tamasa si keke sasada koa rau vasina. Keke totošo leana si asa pude tozi vura nia sa Inavoso vasina. ^{†13} Ba balabala mamata sa buloqu, sina lopu boka dogoria rau sa tasida, se Taetusi vasina. Ke zama luluara mo si rau koari na tie vasina, meke taluarae la pa pinaqaha popoa Masedonia.

† 1:8 1 Kor 15:32 †† 1:16 TTA 19:21 ‡ 1:19 TTA 18:5

‡† 2:12 TTA 20:1

Minataqara pa Tinoa Keke koe Karisito

¹⁴ Ba mada zama leana koe Tamasa. Ura pa korapa tinoa keke koe Karisito si turaña gita Tamasa si gita pa minataqara pa kenudi rina tie doduru totoo. Garunu gita Tamasa si gita pude tozi urahae nia pa ninae vasina sa Inavoso koasa guguana e Karisito, sapu guana keketona humaña lea. ¹⁵ Ura totoo tozi urahae nia gita sa Inavoso Leana koari pu kote ta harupu, meke koari pu lopu kote ta harupu, si kekenoño gua na vina uququ oto huda humaña lea sapu vala nia Karisito koe Tamasa. ¹⁶ Koa rini pu lopu kote ta harupu, sa inavoso si kekenoño na tiñitona matena sapu humaña hikare. Ba koa rini pu kote ta harupu, si na inavoso variva toa si asa, kekenoño gua na keketona humaña lea. Ke esei si garo koa sa tinavete hie? ¹⁷ Gami si lopu gua ri kaiqa pu urahae nia sa Inavoso te Tamasa, sapu guana tie holuholu pu hiva vagi va soku poata. Ba sina ta garunu si gami koe Tamasa, ke zama pa hinokara si gami pa kenuna Sa, guana nabulu te Karisito.

Sari na Nabulu Tanisa Vinariva Egoi Vaqura te Tamasa

3 Vegua, balabala ia gamu sapu guana podalae vahesi puleni gami pule si gami? Babe gua ri kaiqa tie si gami, sapu hiva pude gamu kote va lavata gami pa mia leta la koari na votiki tie pude di va kamo gami, babe arini si kubere atu koa gamu pude mi va kamo gami, gua? ² Lokari, gamu mo si nada leta sapu ta kubere pa buloda, pude gilania meke tiroa ri doduru tie. ³ Bakala mo koasa mia tinoa vaqura, sapu gamu si va hinokaria sa Inavoso Leana sapu tozia gami koa gamu. Gua asa, ke gua na leta te Karisito si gamu. Lopu ta kubere iqi si asa, ba koa sa Maqomaqona sa Tamasa toana. Lopu ta kubere pa patu labelabe, ba pa bulo tie. [†]

⁴ Zama gua asa si gami, sina gilana valeania gami sapu hie mo sa vina sosode, sapu gami sina nabulu te Karisito pu ta garunu koe Tamasa. ⁵ Loke mami binokaboka soti si gami pude tavetia sa tinavete hie. Sa binokaboka sapu tagoa gami, si maena mo koe Tamasa. ⁶ E Tamasa telena si va boka gami pude nabulu nia si Asa koasa vinariva egoi vaqura, sapu lopu tanisa Tinarae ta kuberena koe Mosese, ba sapu tanisa Maqomaqo Hope tu. Sa Tinarae ta kuberena si evañia sa minate koari na tie pu lopu va tabea si asa, ba sa Maqomaqo Hope si ponini gita sa tinoa. ^{††}

⁷ Totoso ta kubere pa patu labelabe sa Tinarae te Mosese, si bakala vura sa ñinedala te Tamasa. Meke totoo korapa murimuri taloa sa ñinedala pa isumatana e Mosese, ba lopu boka dono la ia tugo ri na tie Izireli si asa. Sina ele vura mae sa ñinedala tolavaena te Tamasa totoo ta kubere sa Vinariva Egoi Koana sapu evañia sa minate, [‡] ke kaqu noma hola latu sa tinoa tolavaena tamigami sapu vura mae

totoo tozi vura nia gami sa Inavoso Leana tanisa Vinariva Egoi Vaqura sapu poni gita sa Maqomaqo Hope. ⁹ Sa tie sapu va mae ia sa Vinariva Egoi koana pu tozia sa tinazutu sapu la gua pa minate, si tolavaena sa ñinedalana sa isumatana, gua asa ke tolavaena hola la tu sa tinoa vaqura tanisa sa tie pu va mae ia sa Inavoso Leana sapu va toñoti sari na tie koe Tamasa. ¹⁰ Ura sa tinolava kamahire si bakala sisigiti hola nia sa ñinedala tolavaena pukerane, ke boka zama si gita sapu ele murimuri taloa sa tinolava koana, gua. ¹¹ Be sa Tinarae koana sapu lopu koa seunae ba koa ia na tinolava, si sa tinoa vaqura sapu koa hola ninae rane, si kaqu tolavaena hola la tu.

¹² Gua asa, ke varane si gami, sina rove va hinokaria gami sapu kaqu vagia gami sa tinoa tolavaena. ¹³ Gami si lopu kekenoño e Mosese sapu goba hukatia sa sa isumatana, pude madi lopu dogoria ri na tie Izireli sa minurimuri taloana sa ñinedala koa sa. ^{†††} Ba tava pupuhu sari na binalabala tadi na tie Izireli, osolae kamo pa rane ñinoroi. Ura lopu boka gilania rini sa hinokara totoo tiroa rini sa Vinariva Egoi Koana te Tamasa. Kekenoño gua na poko sapu va paere ia sa isumatana Mosese, si korapa tava paere tugo sari na isumatadia. Ba pana soto mo sa dia rinañerane koe Karisito, si kote tava rizu palae sa poko pa isumatadia. ¹⁵ Kamo kamahire, totoo tiroa rini sa Tinarae te Mosese, ba korapa va paere ia na poko sa bulodia koasa hinokara. ¹⁶ Ba pana soto mo sa rinañerane tanisa tie koasa Bañara, si kaqu tava rizu palae sa poko asa. ^{††††} Ego, sa zinama "Bañara" koasa vesi asa, ginuana si sa Maqomaqona sa Tamasa, meke sarini pu vagia sa Maqomaqona sa Tamasa, si vagia tugo sa tinarupaha. ¹⁸ Gita doduru si vata dogoro nia pa nada tinoa sa tinoa tolavaena tanisa Bañara, meke lopu ta nobi gua e Mosese sari isumatada. Meke korapa ta hobe si gita, pude keha lulia sa kinehana sa Bañara, meke toqolo gigiri hola latu sa tinoa tolavaena sapu koa koa gita. Meke sa tinoa tolavaena asa si mae guana koasa Bañara, sapu sa Maqomaqona sa Tamasa.

Sa Tinagotago Maqomaqo pa korapa Raro Patu

4 Ego, pa korapa Nana tataru variva taleosae, si ponini gami Tamasa sa tinavete ninabulu hie, ke lopu malohoro si gami pa tinavete. ² Ba sari doduru tinavete tomedi meke variva kurekuredi, si luara pani gami. Lopu sekesekei si gami, meke lopu iliri va sea ia gami sa zinama te Tamasa. Ba tozi vura nia gami sa hinokara, meke va sosodea koari na binalabala tadi doduru tie pa kenuna sa Tamasa, sapu na nabulu hinokara Tanisa si gami. ³ Ba be tava paere sa ginuana sa Inavoso Leana sapu tarae nia gami, si koari na tie huporo mo pu lopu ta harupudi si tava paere si asa. ⁴ Kekenoño guana tie behuna si arini, pu lopu dogoria sa kalalasa. Ura e Setani sapu sa tamasa pu koa bañara koari na rane hire, si hukati si arini ke lopu va hinokaria sa Inavoso Leana, sapu sa guguana e Zisu

[†] 3:3 Ekd 24:12; Zer 31:33; Izk 11:19, 36:26 ^{††} 3:6 Zer 31:31

[‡] 3:7 Ekd 34:29

^{†††} 3:13 Ekd 34:33 ^{††††} 3:16 Ekd 34:34

Karisito pu tagoa sa tinoa tolavaena pa kinehana soti sa Tamasa. ⁵ Lopu tarae nia gami sa gugua mami tinoa soti, ba sapu tarae nia gami, si e Zisu Karisito si na Baṅara, meke gami si na mia nabulu pa gugua e Zisu Karisito. ⁶ Sa Tamasa sapu zama guahe: “Mani nedala vura pa huporo sa kalalasa,” gua, si Asa tugo sa Tamasa sapu vata dogoro nia pa buloda sa Nana hinokara sapu guana kalalasa, pude boka vata gilana nia koa gita sa gugua sa Tamasa sapu ta dogoro pa tinoa tolavaena te Karisito. †

⁷ Ba gita si tagoa sa ginilagilana arilaena hola sana pa nada tinoa tini, guana tinagotago arilaena sapu voi pa raro patu loke laena, pude mani ta dogoro sa ṅiniraṅira nomana hola sapu mae gua koe Tamasa, ba lopu sa mami ṅiniraṅira soti gami na apositolo. ⁸ Hoke va tasuna gami ri na tie, ba lopu hite tava kilasa si gami. Hoke nunala si gami kaiqa toso, ba lopu hite luara pania gami sa mami rinaṅeraṅe koe Karisito. ⁹ Ta ṅoṅovala si gami koari na kana, ba lopu hite luara pani gami sa Tamasa doduru toso. Hoke ta seke va kalekaleana meke hoqa si gami pa tinasigiti kaiqa toso, ba lopu tava mate si gami. ¹⁰ Doduru rane si tata mate kekeṅoṅo gua tugo e Zisu si gami, pude vata dogoro nia tugo pa tinimami sa tinoa Tanisa. ¹¹ Ura pa dodurudi ri mami tinoa si koa tata lamo pa minate si gami pa ginuana e Zisu, pude mani ta dogoro pa tinimami soti sa tinoa tanisa. ¹² Gua asa, ke doduru rane si tata mo pa minate si gami, pude vagia gamu sa tinoa hola.

¹³ Zama sa Kinubekubere Hope: “Va hinokara si Rau, ke zama,” meke kekeṅoṅo gua tugo asa sa mami rinaṅeraṅe. Va hinokara si gami, ke zama. ††¹⁴ Gilania gami sapu sa Tamasa sapu va turu pulena se Zisu sa Baṅara, si kaqu va turu pule somanae ni gami Sa koe Zisu, meke kaqu turaṅa varigarani gita Sa pude somanae koa Sa. ¹⁵ Doduru ṅinovaṅovala mami hire si pude leamia si gamu. Meke pana urahae la koari soku tie pule sa tataru variharupi te Tamasa, si kaqu va sagei rini sari na dia vinaravara na zinama leana la koasa vina lavatana sa Tamasa.

Koa Raṅeraṅe

¹⁶ Ke gua asa si lopu hite tava malohoro sari na buloda, be vea hitehite mae gua sa minalohoro pa tinida guana barogoso na kaleqe, ba sari na maqomaqoda si tava ṅinira pa hopeke rane. ¹⁷ Ura sari nada tinasuna hitehite hire, sapu lopu kote koa hola, si kote va kamo gita koasa tinoa tolavaena sapu koa holana, sapu noma hola ni sari na tinasuna. ¹⁸ Ke lopu doṅo la i gita sari na tiṅitoṅa ta dogorodi mo pude tagoi, ba sari na tiṅitoṅa lopu ta dogorodi tu. Ura sari na tiṅitoṅa ta dogorodi si koa paki mo, ba sari na tiṅitoṅa lopu ta dogorodi si koa hola ninae rane ka rane.

Sari Tini Vaqura

⁵ Sari na tinida sapu tana pepeso hie, si kekeṅoṅo gua mo na ipi pu va koa paki gita pa pepeso. Gilania gita sapu be mate si gita, si kaqu poni gita Tamasa sari na tinida sapu tana Maṅauru, saripu kaqu koa hola ninae rane. Lopu na tini sapu kekeṅoṅo guana ipi sapu ta kuri pa lima tie, ba sa tini sapu ta kuri koe Tamasa. ² Kamahire si siṅo maṅini pa tinalotaṅa si gita, ke hiva ture tagoi gita sari na tinida sapu tana Maṅauru. ³ Meke pana hopeke tagoi gita sari tinida tana Maṅauru, si lopu kaqu koa na maqomaqo mo si gita, sapu kekeṅoṅo gua na tie dododohona. ⁴ Totoso koa si gita koari na tinida hire, si siṅo maṅini pa tinalotaṅa, meke mamata sari na buloda. Lopu sapu na hiva veko pani gita sari na tinida hire, ba sari na tinida pa Maṅauru si hiva tagoi gita. Pude sari na tinida hire pu lopu kote koa hola, si kote ta evaṅae na tini toa holadi. ⁵ E Tamasa si va namani gita pude vagia sa hinobe hie. Ele ponini gita Sa sa Maqomaqona, pude na vina sosode sapu kaqu vagi gita doduru gua saripu ele va nama vekoi Sa pude tadigita.

⁶ Ke gua asa si ta sovutu va ṅinira si gita. Gilania gita sapu koasa toso sapu toa si gita pa kasia popoa, si koa va seu si gita koa sa Baṅara pa Maṅauru. ⁷ Ura toa si gita pa rinaṅeraṅe, ba lopu pa dinogodogorae. ⁸ Ta sovutu va ṅinira si gita, ke okoro hola nia gita si pude luari sari na tinida tana kasia popoa, pude la koa somanae koasa Baṅara. ⁹ Ba sapu hiva hola nia gita koari doduru pule, si pude va qetua si Asa, be pa tinoa koari na tinida hire, babe pa tinoa panahoi. ¹⁰ Ura doduru gita si kaqu la vura ta dogoro pa kenuna Karisito, pude ta pitu koa Sa. Hopeke gita si kaqu vagia gua sapu garoda, koa gua mo koari doduru nada tinavete pa tinoa hie pa pepeso, be leadi babe kaleadi. ‡

Sa Vinaribulei koe Tamasa pa Korapana Karisito

¹¹ Gilania gami sa pinamaṅana sa Baṅara, gua asa ke podekia gami pude va hinokaria ri na tie sa Inavoso Leana. Ele gilana valeana gami Tamasa si gami. Meke rovea rau si gamu ba gilana valeana tugo si rau pa bulomia. ¹² Gami si lopu podekia pule pude va lavata puleni gami koa gamu, ba hiva va gilana ni gamu mo gami sari na ginugua, gua meke ta qetue koa gamu si gami, pude boka olaṅi gamu saripu hoke qetu nia mo sa tinoa vurana tana tie, ba lopu sa nana tinoa pa korapa bulona. ¹³ Ba be duvili si gami, sina pa ginuguana e Tamasa si doṅo guana duvili si gami koari na tie. Ba be gilae si gami, si na pa laemia gamu si doṅo guana gilae si gami. ¹⁴ Gami si ta turaṅa koa sa tataru te Karisito, meke va hinokaria gami sapu keke tie sapu e Karisito si ele mate hobei sari hopeke tie. Ke gita si na tie mateda koe Zisu Karisito. ¹⁵ Mate paeni Sa sari doduru, meke tava toa pule pa laedi rini, pude sa

† 4:6 Zen 1:3 †† 4:13 Sam 116:10

‡ 5:10 Rom 14:10

natina sa dia tinoa, si pude lulia sa hiniva Tanisa pu mate poni, ba lopu sa dia hiniva soti.

¹⁶ Kamahire si lopu balabala gunia gita si keke tie pa hahanana kasia popoa. Ba sipu lopu ele va hinokara gita, si balabala gunia gita asa se Karisito. ¹⁷ Gua asa, ke be koa keke koe Karisito si keke tie, si na tie vaqurana si asa. Sa tinoa koana si ele hola taloa meke sa tinoa vaqura si ele kamo koa sa. ¹⁸ Doduru pu gua asa, si na tinavete te Tamasa mo. Meke gua asa ke garunu mae nia Sa se Karisito, sapu vata evania sa vinaribulei pa vari korapada gita meke sa Tamasa. Meke poni gami Sa sa tinavete pude vata evania sa vinaribulei pa vari korapadi ri kaiqa pule, meke Tamasa. ¹⁹ Ke tozia gami sapu pa korapana e Karisito si vata evania Tamasa sa vinaribulei pa vari korapana sa Tamasa telena meke sari na tie pa kasia popoa. Lopu balabala vekoi Sa sari na dia sinea, ba poni gami Sa sa inavoso tanisa vinaribulei. ²⁰ Gua ke ta garunu si gami koe Karisito pude tozia sa Nana inavoso. Meke korapa tioko gamu Tamasa si gamu koasa inavoso sapu tozia gami. Ke tepa gamu gami koasa tinioko te Karisito, mi koa varibulei koe Tamasa. ²¹ Loke Nana sinea se Karisito, ba pa laeda gita si va paleke ni Tamasa koa Sa sari na nada sinea, pude pa nada kineke koa Sa si kaqu somana tagoa gita sa tinonoto te Tamasa.

6 Koasa mami tinavetavete somanae koe Tamasa, si tepa atu si gami koa gamu pu ele somana tagoa sa tataru variharupi te Tamasa, pude mi lopu somana haboro nia si Asa meke loke vuana. ² Ura guahe sapu zama nia sa Tamasa:

“Pana mae sa toতোসো garona, si kote avosigo Rau. Totoso mae sa rane pude harupigo, si kote toka nigo Rau,” gua.

Ke mi avoso mae! Hie sa toতোসো garo valeana, pude ade vagia sa tataru variharupi te Tamasa, meke hiera sa rane tinaharupi! †

³ Lopu hiva ta zutu pa keke tie si gami koasa mami tinavete ninabulu, gua asa ke podekia gami pude lopu va tasuna ia si keke tie, meke hukatia pude va hinokara. ⁴ Ba gua sapu evania gami doduru toতোসো, si pude vata dogoro nia sapu gami si na nabulu hinokara te Tamasa, ke turu va nabu meke nono si gami koari na toতোসো kaleadi hola, na ninovañovala, meke na tinasuna. ⁵ Ta seke va kaleana, ta veko pa vetu varipusi, ta rapatae pa kobi tie si gami, meke tavetavete va ninira, ovia, meke lopu puta valeana si gami. ††⁶ Koari na mami tinonoto, na ginilagilana, na ninono, meke na tataru vatukana pa tie, si vata dogoro nia gami sapu na nabulu te Tamasa si gami. Meke gua tugo koasa tinagona sa Maqomaqo Hope, meke mami tataru hinokara, ⁷ na mami inavoso hinokara, meke pa niniranira te Tamasa. Tavetavete pa tinonoto si gami, kekeñoño guana tie varipera pu lavelave pule nia, meke razai sari na kana. ⁸ Kaiqa tie si va lavata gami, kaiqa si va kurekure gami, kaiqa arini si zama nonoñovalia gami, ba kaiqa si vahesi gami. Ta zutue tie kokoha si gami, ba na hinokara si tozia gami.

† 6:2 Ais 49:8 †† 6:5 TTA 16:23

⁹ Guana lopu ta gilana pa tie si gami, ba doduru tie si gilana gami dia mo. Guana ele mate mami tu si gami, ba dogoro gami mia mo. Korapa toa mo si gami. Ta komiti va kaleana pa vina kilasa si gami, ba lopu mate. ¹⁰ Va talotaña gami rini, ba qetuqetu si gami doduru toতোসো. Habahuala pa tinoa tini si gami, ba tagotago va soku pa rinañerane. Guana malaña si gami koari na likakalae pa pepeso, ba tagotago va hola si gami koe Karisito. ‡

¹¹ Kasa mami baere ta tatarue mia pa Koriniti, ele zama va lodaka atu si gami koa gamu. Lopu tomea gami sa mami tataru nomana koa gamu. ¹² Gami si vata dogoro valeana nia koa gamu sa mami tataru. Ba gamu si lopu va vura valeania sa mia tataru koa gami. ¹³ Zama guni gamu na qua koburu soti rau si gamu. Mi va dogoro valeanani gami sa mia tataru, kekeñoño gua sapu tavetia gami koa gamu. Mi lopu tomea sa tataru pa bulomia.

Vinabalau koari na Hahanana Huporodi

¹⁴ Mi lopu variva egoi pude koa keke pa tinavetavete koari na tie huporodi. Sa tinonoto si lopu boka koa baere koasa kinaleana, meke sa kalalasa si lopu boka koa keke koasa hinuporo. ¹⁵ Vegua meke boka keke hiniva se Karisito meke se Setani? Lopu boka kekeñoño dia hahanana sari na tie te Karisito, meke sari na tie sapu lopu te Karisito. ¹⁶ Lopu boka koa keke sa Zelepade te Tamasa meke sari na beku tana hinuporo. Ura gita si na Zelepade tanisa Tamasa toana, gua sapu ele zama nia telena sa Tamasa, sapu guahe:

“Kaqu koa turani Rau si arini, meke kaqu ene turani Rau si arini. Kaqu na dia Tamasa rini si Arau, meke kaqu na Qua tinoni Rau si arini,” gua si Asa. ††

¹⁷ Gua asa ke zama guahe sa Tamasa:

“Mi rizu vura koari na tie huporodi sara, pude mi koa varipaqahi koa rini. Lopu tiqua keke tinonona bonina, meke kaqu va kamo gamu Rau. ††

¹⁸ Kaqu na Tamamia gamu si Arau, meke gamu si na Qua koburu,” gua sa Bañara pu tagoi sari doduru niniranira. †††

7 Kasa qua baere ta tatarue mia, va tatara nia Tamasa koa gita sapu kaqu na Tamada gita si Asa. Ke gua asa, si mada va via puleni gita koari na tinonona pu va bonia sa tini meke sa maqomaqo; pude mada koa na tie madida pa doduru nada tinoa pa korapa pinamañana sa Tamasa.

Sa Qinetuqetu te Paula

² Mi lopu etulu pani gami, ba mi vata dogoro nia sa mia tataru na qinetuqetu koa gami. Sina lopu hite tavete va kaleana la koa keke tie si gami, meke lopu hite nonoñovalia gami si keke tie, meke lopu na tie

‡ 6:10 Rom 8:32 †† 6:16 1 Kor 3:16, 6:19; Liv 26:12; Izk 37:27
††† 6:17 Ais 52:11 †††† 6:18 2 Samuela 7:14; 1 Koron 17:13; Ais 43:6; Zer 31:9

sekesekei si gami pude valeana puleni gami telemami pa mami tinavete koari na tie. ³ Sa qua zinama hie si lopu pude zutu gamu. Ura ele tozini gamu tu rau, sapu tataru sisigiti ni gamu rau si gamu, pude kaqu koa keke si gita pa tinoa babe pa minate. ⁴ Raŋe gamu rau si gamu, meke qetu holani gamu rau. Koari doduru qua tinasuna si tava niŋira si rau, meke loke kokoina sa qua qinetuqetu mia gamu.

⁵ Ura sipu kamo gami pa Masedonia, si lopu hite magogoso si gami. Soku sari na tinasuna pa vari likohae mami. Vinari tokei koari na tie, meke na minatagutu pa korapa bulomami. ¹⁶ Ba sa Tamasa pu hoke va niŋirai saripu malohoro pa tinalotaŋa, si va niŋira gami koasa minae te Taetusi. ⁷ Meke lopu sa nana minae mo si va niŋira gami, ba gua tugo koasa nana vivinei mia gamu, sapu sovutu va niŋira ia gamu si asa, gua. Tozini gami tugo sa sapu hiva dogoro hola au gamu si rau, meke talotaŋa hola si gamu, meke hiva si gamu pude lavelave hukata nau si rau koari na tinazutu. Ke gua asa si qetu hola si rau kamahire.

⁸ Ura be sa leta sapu ele kubere atu nia rau si va talotaŋa gamu, ba lopu pulepaho nia rau sapu ele kubere atu nia rau si asa. Ura pa totoso papakana mo si va talotaŋa gamu sa qua leta sana. Ba pada tugo pude pulepaho nia rau, sapu va talotaŋa gamu sa qua leta sana. ⁹ Kamahire si qetu nia rau si asa, lopu sa mia tinalotaŋa si qetu nia rau, ba sina sa mia tinalotaŋa si va kekere gamu, gua sapu hiva nia sa Tamasa. Ke gua asa, si lopu va kaleana gamu sa tinalotaŋa. ¹⁰ Ura sa tinalotaŋa sapu hiva nia sa Tamasa, si va kekeri sari na bulo, meke kamo pa tinaharupu. Ke gua asa si lopu ta hivae sa pinulepaho, ba sa tinalotaŋa tana kasia popoa si kamo pa minate. ¹¹ Mi gilania sapu sa tinalotaŋa sapu hiva nia sa Tamasa, si vata evaŋia pa mia tinoa sa inokoro arilaena. Hinoqa luara pani gamu sari mia sinea, meke hiva vata dogoro nia gamu koa rau sapu ele luara pani gamu sari na mia kinaleana. Bakala si asa, sapu lopu qetu si gamu koari na sinea variva kurekuredi. Matagutu nia gamu sa vina kilasa te Tamasa, meke okoro nau gamu pude dogorau si rau. Hiva sisigiti nia gamu pude va tabea sa Tamasa, ke hiva va kilasia gamu sa kinaleana, meke va sosode valeania sapu ele ilolae si gamu koasa tinasuna sana, meke loke tinazutu mia.

¹² Kuberia rau sa leta sana, lopu pa ginuguana mo sa tie sapu tavete va sea, meke sa tie pu nono[†]valia sa. Ba kuberia rau si asa, pude va bakala atua koa gamu pa kenuna sa Tamasa sapu nomana sa mia tataru na vinatabedi rina qua zinama koasa qua leta. ¹³ Gua asa ke tava niŋira si gami. Meke lopu sapu tava niŋira mo si gami, ba qetu hola nia gami sapu ele va qetuqetua gamu se Taetusi pa mia tataru koa gami. ¹⁴ Tozi qetuqetuni gamu rau si gamu koe Taetusi. Meke va sosodea tugo gamu koa sa sapu guni gamu rau pa hinokara. Gua sapu zama hinokara koa gamu si gami doduru totoso, ke sa mami qinetuqetu mia gamu pu tozia gami koe Taetusi, si va sosodea sapu hinokara

tugo si asa. ¹⁵ Totoso balabala pulea sa sa mia vina kamona sa pa korapa mia pinamaŋa na vina pepekae, meke sapu qetu si gamu pude luli sari doduru nana vina tumatumae, si niŋira lala nana sa nana tataru koa gamu. ¹⁶ Qetu holani gamu rau, sina raŋe valeana gamu rau si gamu.

Hahanana Variponi tadi na Tie te Karisito

8 Ego, kasa tasimami, hiva tozi va gilani gamu gami sa tataru lopu ta ŋana kamona te Tamasa, sapu ele ponía Sa koari na ekelesia pa Masedonia. ^{††} Ta podeke sisigiti si arini koari na tinasuna nomadi, meke na tie habahuala tugo si arini. Ba sa dia qinetuqetu si nomana hola, ke variponi valeana hola si arini. ³ Tozi va hinokarani gamu rau, sapu ele vala ia rini doduruna gua sapu boka ia rini, meke hola nia tu gua sapu boka ia rini si vekoa rini pa dia hiniva soti. ⁴ Tepa sisigitia rini si pude va somani si arini pa tinokaedi rina tie malaŋa te Karisito pa Ziudia. ⁵ Sapu gua evaŋia rini, si hola nia tu gua sapu rovea gami. Kekenu si poni rini sari na dia tinoa pa linulina sa Baŋara, beto meke pa linuli mami tugo gami, koasa hiniva te Tamasa. ⁶ E Taetusi si ele podalae nia sa tinavete varitokae hie koa gamu, pude varigara poata meke poni sari na tie pa Ziudia, ke gua asa si tepa ia gami si asa pude hoda la ia tu sa tinavete, meke pude tokani gamu pude va hokotia tu sa tinavete tataru arilaena hie. ⁷ Gua sapu bokaboka mia si gamu pa doduru ginugua: pa rinaŋeraŋe, pa zinama, pa tinumatuma, meke gua tugo pa mia tataru koa gami, ke mi varitokae valeana tugo koasa tinavete tataru hie koasa tinokae te Tamasa.

⁸ Lopu hiva va turui rau si kaiqa tinarae, ba hiva va dogoroni gamu mo rau sa inokoro nomana tadi kaiqa pude varitokae, pude mi gilania sapu ve hinokara gua sa mia tataru. ⁹ Ele gilania mia gamu sa tataru lopu ta ŋana kamona te Zisu Karisito. Tagoi Sa sari doduru tiŋitoŋa, ba va evaŋae pule nia tie malaŋana si Asa pa lae mia gamu, pude pa Nana tinoa minalaŋa, si kaqu boka ta evaŋae na tie tagotago mia si gamu pa mia tinoa maqomaqo.

¹⁰ Ego, balabala ia rau si leana hola pude mi va hokotia kamahire gua sapu ele podalae nia gamu pa vuaheni lahe. Gamu mo sari na tie kekenu pude va namanama vinariponi, meke sapu okoro nia tugo pude vala vinariponi. ¹¹ Ke mi nono la ia, pude va hokotia sa tinavete! Gua sapu ele okoro hiva vala vinariponi si gamu pa qinetuqetu tatasana, si mi va hokotia pa qinetuqetu. Mi vala nia gua sapu boka ia gamu. ¹² Be okoro pude variponi si gamu, si kote qetu nia Tamasa gua sapu vekoa gamu, koasa padana gua sapu boka ia gamu, ba lopu koa sa pada sapu lopu boka ia gamu.

¹³⁻¹⁴ Sa qua hiniva si lopu pude va tasuna gamu si gamu, meke valeani saripu kaqu tokani gamu. Ba pude gamu pu tago va soku kamahire, si pude toka ni saripu malaŋa. Meke pude be koa malaŋa si gamu,

† 7:5 2 Kor 2:13

†† 8:1 Rom 15:26

meke tago va soku si arini, si kote tokani gamu pule rini. Pa sirāna hie si boka varinonoi sari na mia kinoa.

¹⁵ Gua sapu ta kubere pa Kinubekubere Hope:

“Arini pu vagi va soku,
si lopu tago va soku sisigiti;
meke arini pu vagi va visavisa,
si lopu papaka tugo sapu vagia rini,” gua. †

Taetusi meke Saripu Luli Koasa

¹⁶ Zama leana si rau koe Tamasa, sapu ponina Sa pa bulona e Taetusi sa hiniva pude tokani gamu, kekeḡoḡo gua arau. ¹⁷ Ura lopu sapu qetu mo si asa pude va tabea sa mami ginaronu koa sa, ba sapu asa telena ba hiva hinokara tugo pude varitokae, ke pa nana hiniva soti telena si vizatia sa pude atu koa gamu. ¹⁸ Garunu luli nia gami koa sa si keke tasimami koe Karisito, sapu ta pamaḡaena hola koari na ekelesia, koasa nana tinavete vina enena sa Inavoso Leana. ¹⁹ Meke lopu asa mo, ba ele ta vizata tugo si asa koari na ekelesia, pude ene luli koa gami koasa tinavete tataru hie, sa pinaleke vinariponi koari na tie malaḡa. Tavetia gami si hie, pude va lavatia mo sa Baḡara telena, meke pude vata dogoro vura nia sa mami qinetuqetu pude varitokae. ²⁰ Kopu sisigiti si gami, pude lopu kaqu zutu gami rina tie koasa sirāna gua pu kopu gunia gami sa vinariponi nomana hie. ²¹ Sa mami ḡati hiniva si pude tavetia gua sapu tonoto, lopu pa dinonon tanisa Baḡara mo, ba pa dinonon tadi na tie tugo. ††

²² Gua asa, ke garunu luli nia gami koa rini si keke tasida pule. Ele poni nia tinavete gami si asa soku totoḡo, ke ele bakala koa gami sapu hiva sisigiti pude varitokae si asa. Meke kamahire si raḡe valeana gamu sa si gamu, ke hiva varitokae hola si asa. ²³ Se Taetusi si na turaḡaḡaḡa varitokae, meke tavetavete turaḡaḡa sa pude tokani gamu. Sari karua tasida, si ta vizatadi meke ta garunu maedi koari na ekelesia, pude luli koe Taetusi pa vina lavatana e Karisito. ²⁴ Ke mi va dogoro nia koa rini sa mia tataru, pude di dogoria rina ekelesia. Madi va sosodea gua meke hoke vivinei qetuqetuni gamu rau si gamu.

Sa Vinariponi koari Kaiḡa Tie te Karisito

9 Sa mia vinariponi koari na tie malaḡa te Karisito pa Ziudia, si lopu kilu kubere atu nia rau koa gamu, ² ura gilania rau sapu korapa hiva varitokae si gamu. Ele tozi qetuqetu nia rau koari na tie pa Masedonia sa gugua mia gamu. Zama si rau: “Sari na tasida koe Karisito pa Akaia si ele hiva varitokae, podalae tu vuaheni lahe,” gua. Sa mia hiniva si va ḡinirai sari sokudi pude varitokae. ³ Ke kamahire si garunu atu ni rau sari kasa tasida sara, pude mi va namai sari mia vinariponi gua sapu ele tozia rau koa rini. Lopu hiva nia rau si pude sa qua vinalesi mia gamu pa ginugua hie si lopu hinokara. ⁴ Lopu leana pude luli koa rau si kaiḡa ari pa Masedonia, meke atu

poho gamu sapu lopu ele va namanama si gamu. Kote variva kurekure hola pana gua asa, sina ele vahesi gamu rau koasa hiniva tamugamu pude varitokae.

⁵ Gua asa ke leana si asa pa qua binalabala pude garunu kekenu atu ni sari kasa tasida sara, pude di va nama vekoa sa mia vinariponi nomana pu ele va tataru veko nia gamu pude tavetia. Meke pana atu rau, si kote ele tava nama veko tu si asa. Pana gua asa, si kote ta gilana sapu pa mia hiniva hinokara, meke vekoa gamu si asa, ba lopu sapu na ososoni gamu gami.

⁶ Mi balabala ia, sapu asa pu lopu lete va soku kiko, si lopu kote sokudi tugo si paketi sa, ba asa sapu lete va soku, si kote pakete va soku tugo. ⁷ Hopeke tie si mani vala ia gua sapu vizatia sa telena, lopu pude talotaḡa mudie nia gua sapu vekoa sa, babe sapu na nana tinavete mo, gua, ke tavetia sa. Ura Tamasa si qetu nia si asa pu variponi qetuqetu. ⁸ Gua asa ke, gua sapu sa inuma sapu ta lete va soku kiko, si kote pakepakete va soku tugo; sa Tamasa si boka ponini gamu soku hola ni gua saripu hiva ni gamu doduru totoḡo pa doduru ginugua, pude kote tago va sokusoku si gamu, pude tavetavete ni koari doduru tinavete leadi. ⁹ Gua sapu koa pa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe:

“Variponi va soku si asa koari pu malaḡa,
ke kaqu koa hola ninae rane sa nana tinonoto,” gua.

‡
¹⁰ Meke sa Tamasa sapu poni gita sari na kiko pude lelete, meke na ginani pude henahena, si kaqu poni va sokusoku ni gamu sari na tinonon, pude kaqu boka variponi va sokusoku si gamu koari na tie malaḡa. ††¹¹ Sa Tamasa si kaqu poni va sokusoku gamu pa doduru ginugua, pude boka variponi va sokusoku tugo si gamu doduru totoḡo, pude sari vinariponi sokudi pu paleke lani gami, si kaqu zama leana ni gami koe Tamasa.

¹² Ura sa tinavete tataru pu tavetia gamu hie, si lopu tale toka ni mo sari na tie te Tamasa pu malaḡadi, ba pude soku tugo tie si boka zama leana koe Tamasa.

¹³ Sa tinavete variponi hie, si na vina sosodena sa mia rinaḡaraḡe. Meke soku tie si kote vahesia sa Tamasa, sina va tabea gamu sa Inavoso Leana te Karisito sapu tozi vura nia gamu koari na tie. Meke kote vahesia tugo rini sa Tamasa, sina variponi va sokusoku si gamu koarini, meke koari doduru pule. ¹⁴ Meke kote varavara tokani gamu rini pa dia tataru lohina, sina ele va dogoroni gamu sa Tamasa sa Nana tataru variharupi marilaena. ¹⁵ Mada zama leana koe Tamasa koasa Nana vinariponi pu lopu boka ta ḡana kamona.

Lavelave nia Paula sa Nana Ninabulu

10 Tepa soti atu si arau Paula koa gamu. Arau sapu zama nau gamu, sapu pude koa soti koa gamu si na tie ḡonon na va pepekae, ba pude koa pa seu si na tie gegegese, gua. Pa korapa ḡinonon na tataru vatukana te Karisito si tepa gamu rau: ² mi lopu va hinokari sari na tie pu zutu gami, pude lopu kote zama

† 8:15 Ekd 16:18 †† 8:21 TTA 3:4

‡ 9:9 Sam 112:9 †† 9:10 Ais 55:10

gegegese sisigiti si rau pana atu koa gamu. Sina gilana valeania rau sapu namu kote atu gegesi rau sarini pu zutu gami, sapu na hahanana tana kasia popoa si lulia gami, ba lopu e Karisito, gua. ³ Hinokara tugo sapu korapa koa pa kasia popoa si gami, ba lopu varipera si gami pa hahanana tanisa kasia popoa. ⁴ Sari na tinitoŋa varipera pu tavetavete ni gami si lopu tanisa kasia popoa, ba sari na tinitoŋa varipera niniradi tu te Tamasa, pude boka huari sari na niniraŋira tadi na kana te Karisito. ⁵ Huara pani gami sari doduru zinama kokohadi tadi na tie, pu va ululu puleni pa binalabala meke hukatia sa ginilagilanana sa Tamasa. Va kekeri gami sari na tie, pude madi hobei sari dia binalabala meke va tabea se Karisito. ⁶ Meke pana ele gotogoto sari na mia vina tabena Sa, si kaqu va kilasi gami sari doduru pu lopu va tabe.

⁷ Mi doŋo la koasa kinokoa tadi na tie vasina pu koa gamu. Ego, be keke tie koa gamu si balabala ia sapu asa si na nabulu te Karisito, gua, si mani balabala valeana pakia sapu gami hire ba na nabulu tugo te Karisito, sapu kekeŋoŋo puta gua tugo mo asa. ⁸ Be vahesi pule hite nau si rau koasa niniraŋira sapu poni nau sa Baŋara, ba lopu hite kurekure nia rau. Sa niniraŋira asa si pude tokani gamu, lopu pude va kaleana gamu. ⁹ Lopu hiva nia rau pude balabala ia gamu sapu na hiva va matagutu gamu mo rau si gamu koari na qua leta. ¹⁰ Kaiqa gamu si kote zama: "Sari na leta te Paula si tale mamatadi meke niniradi. Ba pana mae soti sa telena koa gita, si na tie malohorona mo si asa, meke loke laedi sari nana zinama!" gua. ¹¹ Sa tie pu zama gua asa, si mani tumae nia sapu loke vinotikaena si koa koari pu gua kuberi rau koari na qua leta, meke gua saripu kote taveti rau pana atu si rau koa gamu.

¹² Lopu leana si pude vari padapada lani gami koari pu vahesi puleni, sapu na nabulu arilaedi hola si arini, gua. Va turui rini sari na dia pada soti teledia, pude vari pada puleni teledia koarini, meke vilasa puleni si arini koari na dia tuturuana soti teledia. Ke bakala mo sapu na duvili si arini. ¹³ Ba sapu gami, si lopu kaqu va hola ia sa mami vinahesi pule, ba padana mo sa tinavete sapu poni gami sa Tamasa, meke gua tugo sa mami tinavete koa gamu. ¹⁴ Sa mami vinahesi pule si lopu hola nia sa padana sa tinavete sapu ele poni gami Tamasa. Ba ele kamo tu koa gamu si gami sipu tarae nia gami sa Inavoso Leana te Karisito. ¹⁵ Lopu kaqu vahesi puleni gami si gami koasa tinavete pu ele tavetia ri kaiqa. Ba rovea gami sapu kote toqolo sa mia rinaŋerane, meke kote boka noma sa mami tinavete pa vari korapa mia gamu, ba sapu kote koa mo koasa pada pu ele veko ponini gami sa Tamasa. ¹⁶ Beto asa meke kote tiqe la tarae nia gami sa Inavoso Leana koari kaiqa popoa pule pa kali la koa gamu. Ura lopu hiva vahesi puleni gami si gami koari na tinavete pu ele ta tavetedi koari na popoa pu veko ponini Tamasa koari na votiki tie, pude la tarae nia sa Inavoso Leana. ¹⁷ Ba guahe sapu ta kubere: "Asa sapu va lavata pule nia, si mani va lavatia sa Baŋara koari na tinavete pu

evaŋi Sa," gua. ¹⁸ Sa tie pu va lavata pule nia, si lopu va qetua sa sa Baŋara, ba asa tu sapu va lavatia sa Baŋara, si ta qetue koa Sa.

Paula meke sari na Apositolo Kokohadi

11 Hivani gamu rau pude koa va ŋoŋo koari na qua zinama duviduvili hire. Ba ele koa va ŋoŋo tu si gamu koari na qua dinuviduvili. ² Kono ni gamu rau si gamu pa kinonokono gugua te Tamasa. Ura ele va tatarani gamu rau pude valani gamu koe Zisu Karisito mo telena, pude mi soto va nabu koa Sa, guana keke vineki vaqura, sapu tava tatara pude haba ia si keke tie mo. ³ Talotaŋani gamu rau si pude ta sekesekei sari na mia binalabala, meke ta turana va ilolo taloa koa sa mia sinoto koe Karisito, gua sapu evaŋia sa noki koari nana sinekesekei koe Ivi. ⁴ Ura ele va malumi gamu si arini pu atu tarae nia se Zisu pa tinarae votikaena hola, lopu gua sapu ele tarae nia gami koa gamu. Meke va kamo tugo gamu si keke maqomaqo kaleana na inavoso kaleana, lopu sa Maqomaqo Hope meke sa Inavoso Leana sapu ele vagia gamu totoŋo va hinokara gamu. ⁵ Lopu hite va hinokaria rau sapu sari kasa pu poza puleni na apositolo arilaedi sara, si leadi hola nau si rau! ⁶ Be lopu bokabokaqu pa zama si rau, ba gilana valeania rau gua sapu zama nia rau. Ele vata gilana nia mo gami koa gamu doduru totoŋo, pa doduru ginugua sapu gua asa.

⁷ Lopu hite tavete va sea si rau, totoŋo atu tarae nia rau sa Inavoso Leana te Tamasa koa gamu. Va pepekae pule nau si rau, meke tavetavete pa limaqu, pude boka ta ovulu sage meke ta tokae si gamu, ke lopu tepa ia rau si keketona koa gamu. Ba vegua, kaleana tu si gua asa? ⁸ Totoso nabuluni gamu rau, si pada pude toka nau gamu pa poata, ba ari kaiqa votiki ekelesia tu toka nau. Gua asa, ke guana hiko poata si rau koa rini, pude boka tokani gamu. ⁹ Sipu koa turana gamu rau, meke papaka sa qua poata, si lopu hite va tasuna gamu rau pa tinepa tinokae, ba sari kasa tasida tu koe Karisito pu maedi pa Masedonia, si poni nau sari doduru gua pu ta hivae koa rau. Meke gua sapu lopu hite va tasuna gamu rau pa totoŋo ele hola, si kote gua tugo vugo na repere. ¹⁰ Gua sapu Karisito si tozia sa hinokara, si zama tokotokoro nia rau si hie: sapu loke tie pa pinaqaha popoa Akaia si kote boka hukatia sa qua vina lavata pule, sapu arau si tarae nia sa Inavoso Leana koa gamu ba lopu ta tabara. ¹¹ Ke vegua? Na lopu tataruni gamu rau, ke va lavata pulenau? Lokari, Tamasa gilania Nana sapu tataruni gamu rau si gamu.

¹² Ba kote tavete nono la i tu rau gua saripu korapa taveti rau kamahire, pude hukati gedi sari na votiki apositolo pu tozia pa dia vinahesi pule, sapu kekeŋoŋo gua mo ele tavetia gami si korapa tavetia rini koa gamu, gua. ¹³ Sari kasa tie sara si lopu na apositolo hinokara. Na nabulu kokohadi mo si arini, saripu sekesekei koari na dia tinavete, meke vata dogoro

puleni pude doṅodoṅo gua na apositolo hinokara te Karisito, gua. ¹⁴ Ba lopu variva magasa si hie. Ura e Setani telena ba vata dogoro pule nia koari na tie, pude doṅodoṅo guana keke mateana kalalasana te Tamasa. ¹⁵ Ke lopu variva magasa tugo pude sari na nabulu te Setani si vata dogoro puleni gua rina nabulu tanisa tinoto. Ba pa vinabetona tu si kaqu vagia rini gua sapu padana sa dia tinavete.

Sa Tinasigiti te Paula pa Nana Tinoa Apositolo

¹⁶ Maqu zama pule guahe: mani lopu balabala nau duvili keke tie si rau. Ba be gua asa si gamu, si mi avoso nono guni nau mo na tie duvili, pude maqu va lavata pule nau tugo. ¹⁷ Sari na qua vnahesi pule hire, si lopu doṅo guana sapu hiva nia sa Baṅara pude zama ni rau, ba sapu zama gua mo na tie duviduvili si rau. ¹⁸ Sina soku tie koa gamu si va lavata puleni, gua rina tie kaleadi pa kasia popoa, ke arau ba maqu gua tugo. ¹⁹ "Tumatumae hola si gamu," gua si gamu, ba va avosi na qetuni tu gamu sari na tie duviduvili. ²⁰ Ba qetu nia tugo gamu sapu be keke tie si lalae ni gamu, babe ṅoṅovala gamu, pude vagi pule ni si kaiqa toṅa koa gamu, na doṅo va gore gamu, na va kurekure gamu, na gua. ²¹ Pa qua kinurekure si tozi vura nia rau, sapu gua tozia gamu si hinokara tugo, sapu gami si malohoro hola koari na tiṅitoṅa gugua arini.

Pa qua dinuviduvili si zama si rau, sapu kekeṅoṅo gua ari na apositolo kokohadi sapu boka vahesi puleni koari na dia tinavete, si arau ba boka gua tugo mo arini. ²² Na tie Hiburu si arini, gua si arini, arau ba gua tugo. Na tie Izireli si arini, si arau ba gua tugo. Na tutina Ebarahami si arini, gua, arau ba gua tugo. ²³ Na nabulu te Karisito si arini, gua si arini; ba arau si keke nabulu gotogotoqu hola ni si arini! Arau si zama guana tie pekipekiqu pa ginugua hie. Tavetavete va ṅiṅira hola si rau. Soku totoṅo si ta pusi si rau, meke soku hola totoṅo si ta komiti, meke hoke tata mate si rau soku totoṅo. ^{†24} Ka lima totoṅo si ta komiti va kaleana si rau koari na koimata tadi na Ziu, meke hopeke toloṅavulu sia sineke si vagi rau. ^{††25} Ka ṅeta totoṅo si ta seke si rau koari na tie Roma, meke keke totoṅo si ta gona patu si rau. Ka ṅeta totoṅo si hake nau na vaka si rau, meke keke boṅi, meke keke rane si ale pa kolo si rau. ^{‡26} Koari soku qua inene si tutuvi rau sari na tinasuna koari na naqe, meke na tie hikohiko, tinasuna koari na tie Ziu turaṅaqu, meke koari na Zenitailo. Soku tinasuna si koa koari na vasileana nomadi, koari na popoa ivuludi, koari na vaka pa lamana, meke koari na tasida sekesekeidi pa vnahesi. ^{‡‡27} Tavetavete sisigiti meke ṅuruṅausu si rau, meke soku totoṅo si lopu boka puta. Hoke ovia na memeha si rau. Hoke loke gequ ginani, na ibu hola au, meke loke qua poko si rau. ²⁸ Lopu arini mo, ba mamata sa buloqu hopeke rane koasa kinopu mia gamu doduru koari na ekelesia te Tamasa. ²⁹ Pude malohoro pa

rinaṅeraṅe, na hoqa pa sineke si keke tie te Karisito, si talotoṅa nia rau si asa.

³⁰ Ososo nau gamu pude vahesi pule nau si rau, ke maqu tozi sari na tiṅitoṅa pu vata dogoro nia sa qua minalohoro. ³¹ Sa Tamasa sa Tamana sa Baṅara Zisu, sapu tavahehi ninae rane ka rane, si gilania Nana sapu lopu kokoha si rau. ³² Totoso koa si rau pa Damasikasi, si sa Qavuna sapu nabulu nia e Aretasi sa baṅara vasina, si veko tie kopu koari na sasada barana sa vasileana nomana sana, pude tuqe vagi au, gua. ^{‡‡33} Ba kaiqa qua baere si va isu gore au pa keke huneke nomana pa keke vuida koasa barana sa vasileana nomana sana, ke govete taloa si rau koasa Qavuna.

Sari Dinogodogorae te Paula meke sa Tinasigiti pa Tinina

12 Lopu leana si hie, ba maqu vahesi pule nau mo. Kamahire si kote tozi rau sari na

dinogodogorae, na tiṅitoṅa variva magasadi pu va dogoro nau sa Baṅara. ² Keke tie ^{‡‡} te Karisito si gilania rau sapu ka manege made vuaheni la hire, si ta hena sage pa Maṅauru si asa, meke la pa kenuna sa Tamasa. Lopu gilania rau sapu be ta hena sage hinokara sa tiena, babe dogoro dinogodogorae mo si asa. E Tamasa mo gilania. ³⁻⁴ Maqu zama pule nia, gilania rau sapu ta hena sage sa tie hie pa Paradaisi d. Lopu gilania tugo rau sapu be ta hena sage pa tinina sia, babe dogoro dinogodogorae mo si asa. E Tamasa mo gilania. Vasina tu si avosi sa sari kaiqa ginugua saripu lopu boka ta tozi vura pa zinama, sina lopu va malumia sa Tamasa si asa pude vivinei ni koari na tie. ^{‡‡5} Maqu va lavatia sa tie hie, ba lopu hiva vahesi pule nau telequ, ke maqu vahesi pule nau mo pa qua minalohoro. ⁶ Be hiva vahesi pulenau si rau, si lopu kaqu na keke tie duviduviliqu si rau, ura sa hinokara mo si kote tozia rau. Ba lopu kaqu vahesi pule nau si rau, sina lopu hivani gamu rau pude va lavatau koari na dinogodogorae hire. Ba mamu va lavatau koasa padana sapu gua dogoro soti au gamu koari na qua tinavete, meke koari na qua zinama.

⁷ Ba ta poni nia rau si keke tinasigiti sapu guana keke bakobakora huda rakihi pa tiniqu, pude boka ta tuqe pule si rau, meke lopu vahesi pule nau koari soku tiṅitoṅa variva magasadi saripu ele va dogoro nau sa Tamasa. Sa tinasigiti hie si guana nabulu te Setani si asa, sapu komitau pude maqu lopu vahesi pule nau. ⁸ Ka ṅeta totoṅo si varavara la si rau koa sa Baṅara, pude vagi pania koa rau sa tinasigiti hie. ⁹ Ba sa Nana inolana koa rau si guahe: "Sa Qua tataru varitokae si ele pada mo koa goi. Ura sa Qua ṅiniraṅira si ta dogoro valeana totoṅo malohoro si goi." Gua asa, ke qetu hola mo si rau, pude tozi sari na qua minalohoro, meke pude vata dogoro nia sapu na ṅiniraṅira te Karisito si toka nau. ¹⁰ Ke qetu ni mo rau pa laena Karisito sari na qua minalohoro, na zinama ṅoṅovalaqu, na tinasuna pa tinoa, na tinasigiti koari

† 11:23 TTA 16:23 †† 11:24 Diut 25:3 ‡ 11:25 TTA 14:19, 16:22 ‡† 11:26 TTA 9:23; TTA 14:5

‡‡ 11:32 TTA 9:23-25 ‡‡† Sa tie sapu gunia Paula hie si asa mo telena. ‡‡‡ 12:3-4 Rev 22:1,2

na tie, meke sari doduru tinasuna kaleadi. Ura totosu malohoro si rau, si toka nau sa ninirañira te Karisito.

Balabala Sisigiti Paula sari pa Koriniti

¹¹ Ele zama guana tie duviduviliqu si rau kamahire, ba gamu tu si va guni nau asa. Meke garo tugo mo pude va lavatau gamu si rau. Lopu arilaedi hola nau ri kasa mia apositolo pu va arilaedi i gamu sara, be vea hinokara sapu loke laequ si rau. ¹² Sari doduru tinavete variva magasadi, na tinavete pu vata dogoro nia sa ninirañira te Tamasa, pu va sosodea sapu arau si na apositolo hinokara, si ta tavete mo sipu koa va nabu pa ninono pa varikorapa mia gamu si rau. ¹³ Ele toka valeanani gamu rau, kekeñono gua sapu toka ni tugo rau sari doduru ekelesia. Ba keketona mo si lopu tavetia rau koa gamu, lopu va tasuna gamu rau pude toka nau pa poata. Be asa mo sa qua sinea, si mi taleoso nau.

¹⁴ Ele va namanama si rau pude atu hopikini gamu, meke hie sa totosu vina ñeta pude atu si rau. Meke lopu kote tepa gamu rau pude toka nau pa poata. Ba hivani gamu rau pude tataru nau, lopu sari na mia poata. Doduru totosu si lopu ari na koburu kote va gavoro poni sari na tiatamadia, ba sari na tiatamadia tu kote va gavoro poni sari na tudia. ¹⁵ Ke qetu nia mo rau si pude vatui koa gamu sari doduru qua tinago, meke sa qua tinoa soti pude tokani gamu. Ke vegua, be tataru holani gamu rau, ba vea kote hiteke sa mia tataru koa rau? ¹⁶ Ego, va hinokaria mo gita sapu lopu va tasuna gamu rau. Ba gina kaiqa gamu si balabala ia sapu na tie sekesekei si rau, meke kokoha pude vagi poata, gua. ¹⁷ Pa sirana sa? Sari na tie pu garunu atu ni rau si tavetavete ni rau pude hiko poata koa gamu? ¹⁸ Lokari, tepa ia rau se Taetusi pude atu koa gamu, meke ele garunu turaña nia rau koa sa si keke tasida koe Karisito. Ba vegua, atu se Taetusi, meke sekesekei ni gamu pa tinepa poata? Lokari! Kekeñono puta mo sari na binalabala na hahanana tamigami kara pa tinavete.

¹⁹ Gina balabala si gamu sapu lavelave puleni gami mo koa gamu si gami pa leta hie. Lokari! Zama nia mo gami gua sapu hivani gami Karisito pude zama nia pa kenuna sa Tamasa. Kasa tasiqiu ta tatarue mia, sari doduru gua pu taveti gami, si ta tavete pude tokani gamu mo si gamu. ²⁰ Ura talotaña ni gamu rau sapu pana atu rau koa gamu, si kote dogoria rau sapu sari na mia tinavete si lopu gua sapu hiva ni rau. Meke arau ba kote tavete atu ni koa gamu gua sapu lopu hiva nau gamu. Talotaña nia rau sapu kote atu dogoria rau sapu korapa koa sari na vinaritokei, na kinonokono, na bubugoro haru, na pinuhi, na zinama ñonovala na vinari nanaei, na vinahesi pule meke na vinari paqahi. ²¹ Talotaña nia tugo rau si pude pule atu si rau, meke tava kurekure koasa qua Tamasa pa kenunia gamu. Meke kote talotaña hola meke kabo ni rau sari sokudi pu ele hoqa pa sinea visoroihe, ba lopu kekere taloa koari na dia hahanana kaleadi na bonidi,

na vinari riqihi, na binarabarata, meke na vinari vosa na gua.

Vina Balau Vina Betobeto

13 Hie sa totosu vina ñeta sapu kote atu si rau pude hopiki ni gamu. "Ta hivae pude karua babe ñeta tie si va sosodea be sea sa tie ta zutuna," gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope. ¹² Sipu atu dogoro gamu rau pa totosu vina rua si ele va balau gamu rau si gamu pu ele hoqa pa sinea, meke va balau gamu tugo rau kamahire, be lopu kekere si gamu pu ele sea visoroihe, meke gamu pu korapa sea, si kaqu va kilasa beto gamu rau totosu kamo pule atu koa gamu si rau. ³ Kote vagi gamu pa totosu asa sari doduru vina sosode pu hivani gamu, sapu e Karisito si zama koari na qua zinama. Totosu tavetavete si Asa koa gamu, si lopu malohoro si Asa, ba vata dogoro nia Sa sa Nana ninirañira pa varikorapa mia gamu. ⁴ Ura hinokara sapu pa minalohoro si tava mate si Asa pa korosi, ba pa ninirañira te Tamasa si toa pule tugo si Asa. Meke gua tugo asa, sapu pa mami kineke koa Sa, si malohoro tugo si gami. Ba toa tugo si gami pa mami kineke koa Sa pa ninirañira te Tamasa, meke tavetavete nia gami sa ninirañira asa pude atu va toñoto gamu.

⁵ Mi viliti puleni gamu, meke pitu puleni gamu, mamu dogoria be koa hinokara si gamu pa rinañerane. Hokara gilana valeania mia mo sapu se Zisu Karisito si koa koa gamu. Ba be lopu tava sosode sapu Tanisa si gamu, koari na mia viniliti, si lopu koa koa gamu si Asa. ⁶ Raña rau sapu kote va sosodea, meke gilania mo gamu sapu na apositolo hinokara te Karisito si gami. ⁷ Varavara tokani gamu rau koe Tamasa, pude lopu kote evañia gamu si keke sinea. Lopu pude vata dogoro nia mo sapu na apositolo hinokara si gami, ba pude mi tavetia gua sapu leana, be vegua lopu doñodoño guana apositolo si gami. ⁸ Ura lopu boka hukatia gami sa hinokara, ba kaqu zuka ia mo gami si asa. ⁹ Qetu nia mo gami sapu be malohoro si gami, ba ninira si gamu koe Karisito. Ke tepa ia tugo gami si pude boka koa va gotogoto si gamu koe Karisito. ¹⁰ Gua asa ke kuberia rau sa leta hie, totosu koa va seu koa gamu, pude lopu kaqu tavetavete nia rau sa ninirañira pu poni nau sa Bañara, meke va kilasa gamu pana atu kamo rau. Sa ninirañira asa si pude tokani gamu, ba lopu pude va kaleana gamu.

¹¹ Ego, kasa tasiqiu, mi koa valeana tu gamu! Mi hata ia gua sapu gotogoto koe Karisito. Mi va avosi sari na qua tinepa koa gamu. Mi koa keke pa binalabala, mamu koa varibulei, meke sa Tamasa pu poni gita sa tataru meke sa binule, si kote koa koa gamu.

¹² Mi vari hapahapai na vari qetuqetui pana vari tutuvi gamu. ¹³ Sari doduru tie te Tamasa tani si garunu atu nia sa dia tataru koa gamu.

¹⁴ Sa tataru variharupi tanisa Baṅara Zisu Karisito, sa tataru te Tamasa, meke sa binaere tanisa Maqomaqo Hope, si madi koa koa gamu doduru.

QALESIA

Sa Vinabakala

Totoso podalae ta tarae sa Inavoso Leana koa sa guguana e Zisu Karisito, meke va hinokaria, na va egoa rina tie Zenitailo pa votiki butubutu saripu lopu na tie Ziu, si podalae ta nanasae, na ta balabala sa binalabala sapu guahe: Sari na tie pu lopu na tie Ziu, meke ta evaṅae na tie te Karisito, si kaqu ta magu si arini sina asa sa vina gilagilana sapu na tie te Tamasa si arini, meke kaqu lulia na va tabea tugo rini sa Tinarae te Mosese, pude boka ta evaṅae na tie te Karisito si arini, gua. Zama se Paula sapu lopu ta hivae si gua asa. Ba sa hinokarana si na rinaṅeraṅe mo koe Karisito, asa mo si tava toṅoto nia gita doduru koe Tamasa.

Ba koa dia pa korapadi rina ekelesia pa Qalesia, sapu keke pinaqaha popoa tana qinavuna Roma sapu ta pozae Esia pukerane, si kaiqa tie Ziu pu poza puleni koimata. Mae guadi pa Zerusalem si arini, meke lopu va egoa rini gua sapu va tumatumae nia e Paula. Zama si arini, sapu kaqu lulia tugo rina tie pu hiva koa na tie te Karisito sa Tinarae te Mosese, meke kaqu tiqe garo la koe Tamasa sari na dia tinoa. Meke zutua tugo rini se Paula sapu lopu na apositolo hinokara si asa gua rina apositolo pa Zerusalem, meke lopu tarae nia sa sa hinokara tanisa Inavoso Leana, gua.

Sa leta te Paula hie, sapu kubere lania sa koari na tie te Karisito pa Qalesia, si pude turana va toṅoto pulei pa rinaṅeraṅe hinokara saripu ele ta turana va sea koari na tie va tumatumae seadi arini. Pa podalaena sa nana leta hie, si lavelave hukata nia Paula sa nana tuturuana sapu na apositolo hinokara te Karisito si asa. Zama va ṅinira nia sa sapu sa tiniokona sa pude ta evaṅae na apositolo, si maena koe Tamasa, ba lopu pa ṅiniraṅira tana keke tie pa pepeso. Meke sa nana tinavete ninabulu, si pude la koari na votiki butubutu pu lopu na tie Ziu. Sari doduru butubutu pu lopu na tie Ziu si ta pozae na tie Zenitailo si arini.

Va ṅinira ia Paula sa vina tumatumae, sapu sari na tie si pa korapa rinaṅeraṅe mo si kote boka tava toṅoto koe Tamasa. Pa vinabetona sa leta, si tozia Paula sapu sa tinoa linulina e Karisito, si vura toṅoto mae mo pa korapa tataru, sapu na vuana mo sa rinaṅeraṅe koe Karisito.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Vina bakalana. Hinia 1:1-10

Sa guguana sapu na apositolo hinokara se Paula. Hinia 1:11 kamo hinia 2:21

Sa Inavoso Leana tanisa tataru variharupi te Tamasa. Hinia 3:1 kamo hinia 4:31

Sa tinarupaha meke sa tinavete tadina tie te Karisito. Hinia 5:1 kamo hinia 6:10

Vinabetona sa leta. Hinia 6:11-18

Zinama Tataru Koari na Tie te Karisito

1 Sa leta hie si mae guana koa arau Paula, sa apositolo d sapu lopu ta vizata na ta garunuqu pa tie, meke lopu tozi nia Tamasa si keke tie pude mae garunau, ba telena soti e Zisu Karisito, meke sa Tamasa sa Tamana sapu va turu pulea si Asa pa minate si garunau. ² Sari doduru tasiqiu koe Karisito saripu koa hire, si somana va atua tugo sa dia tataru koa gamu na ekelesia pa hopeke vasivasileana pa Qalesia.

³ Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta ṅana kamona, meke sa binule te Tamasa sa Tamada, meke sa Baṅara Zisu Karisito. ⁴ Asa tugo si mate hobei sari nada sinea, pa korapa vina tabena sa hiniva tanisa Tamasa sa Tamada, pude vata rupaha gita koasa ṅiniraṅira

kaleana tanisa kasia popoa pa totosu kamahire. ⁵ Mani tava lavata sa Tamasa ninae rane ka rane! Emeni.

Kekeke Mo sa Inavoso Leana

⁶ Magasani gamu qua tu, sapu lopu sana, meke veko pania tu gamu sa Tamasa sapu tioko gamu pa korapa tataru variharupi te Zisu Karisito, meke lulia tu gamu si keke votiki [†] Inavoso Leana. ⁷ Ba sa hinokarana si loke votiki Inavoso Leana pule si koa. Kaiqa tie si iliri va sea ia sa Inavoso Leana koasa guguana e Karisito, meke va tasunai rini sari na mia binalabala. ⁸ Ego, be guana keke koa gami na apositolo, babe keke mateana pa Maṅauru, si atu tarae nia koa gamu si

[†] Sa votiki Inavoso Leana hie sapu tozia rina tie si guahe: Pana ta magu tu rini, si kote boka ta evaṅae na tie te Tamasa si arini, meke lopu pa vina hinokara mo koe Karisito, gua.

keke Inavoso Leana, sapu votikaena koasa sapu ele atu tarae nia gami koa gamu, si mani ta levei gana si asa koe Tamasa pude la pa Heli! ⁹ Maqu zama pule nia tugo sapu gua ele tozia gami: Be keke tie si atu tarae nia koa gamu si keke Inavoso Leana, sapu votikaena koasa sapu ele va hinokaria gamu, si mani tava kilasa pa Heli si asa!

¹⁰ Vegua? Balabala ia gamu sapu hiva va qetui mo rau sari na tie pa qua zinama? Lokari, e Tamasa tu si korapa hiva va qetua rau! Be guana korapa hiva va qetui mo rau sari na tie, si lopu na nabulu te Karisito si arau.

Gua meke Ta Evan̄ae na Apositolo se Paula

¹¹ Maqu tozi va bakalani gamu kasa tasiq̄u, sapu sa Inavoso Leana sapu tarae nia rau, si lopu maena pa tie. ¹² Lopu vagia rau koa ke tie, meke loke tie va tumatumaē nau si asa, ba e Zisu Karisito telena va vura ia koa rau.

¹³ Ele avoso nia tu gamu vivineina sa qua tinoa, sipu lulia rau sa linotu Ziu, meke sapu gua qoraqora gunia rau, meke lopu hite tataru hokara nia rau sa ekelesia te Karisito, meke ele podeke sisigitia rau pude huaria si asa. ¹⁴ Sari doduru tie Ziu pa qua sinage, si hola beto ni rau pa qua linulina sa linotu Ziu, meke sari na hahanana tadi na tiatamamami pukerane. ††

¹⁵ Ba pa Nana tataru variharupi sa Tamasa, si ele vizata veko au tu Sa, sipu lopu ele podo tu rau, meke tiokau Sa pude nabulu nia. ¹⁶ Meke sipu ele vizatau Sa, pude vata dogoro nia koa rau sa Tuna, pude la tarae nia rau sa Inavoso Leana koari na tie Zenitailo *d*, gua, si lopu la hata binalabala pule si rau koa keke tie.

¹⁷ Lopu la tugo si rau pa Zerusalemā, pude la dogori saripu ele koa na apositolo kekenudi koa rau. Ba lopu seunae si la gua tu pa Arebia *d* si rau, meke tiq̄e pule la pa Damasikasi. ¹⁸ Hola tu ka ŋeta vuaheni meke tiq̄e sage la pa Zerusalemā si rau, pa totošo kekenu pude la dogoria se Pita, meke koa paki koa sa ka manege lima rane si rau. ††¹⁹ Loke apositolo pule si la dogoria rau, ba kekeke e Zemisi mo, sa tasina sa Baŋara.

²⁰ Gua sapu kuberi rau si hinokara, e Tamasa ba gilania Nana sapu lopu kokoha si rau.

²¹ Mumudi tu si tiq̄e la si rau koari na vasidi pa Siria, meke pa Silisia. ²² Pa totošo asa, si lopu ele gilana va leana au rina tie koari na puku tie te Karisito pa Ziudia si rau. ²³ Ba sapu gua mo tozia ri kaiq̄a si avosia rini, sapu guahe: "Sa tie sapu qoraqora nia sa ekelesia visoroihe, si korapa tarae nia sa sa vina hinokara sapu ele podekia sa pude huaria," gua. ²⁴ Ke vahesia rini sa Tamasa, sina koa gua koa sa ginuaqu rau.

Paula meke sari Kaiq̄a Apositolo

2 Ele hola tu ka manege made vuaheni, meke tiq̄e sage pule la pa Zerusalemā si rau, luli koe Banabasi, meke turaŋia tugo rau se Taetusi. ††² Sapu la

nia rau, si na va dogoro nau sa Tamasa pude la vasina si rau. Pa keke mami vivinei telemami koari na koimata pa ekelesia, si tozi va bakalia rau koa rini guguana sa Inavoso Leana, sapu la tarae nia rau koari na tie Zenitailo, sina hiva va sosodea rau, sapu be toŋoto nana sapu gua ele tavetia rau, meke sapu kote hiva tavetia rau vugo repere si toŋoto, gua, meke lopu ta okipalae hoboro sari qua tinavete. ³ Se Taetusi sapu luli koa rau si na tie Quriki *d*, ba lopu ta ososae si asa pude kaqu ta magu *d*; ⁴ Na hiva nia ri kaiq̄a pude kaqu ta magu si asa, gua. Sari na tie arini si mae sekesekei guana tie piko. Kokoa guguana tie te Karisito si arini, meke nuquru golomo mae pude piko ni gami, pude mae dogoro pohoa sa tina rupaha pu vagia gami koasa mami kineke koe Karisito. Hiva mae va pinausu gami rini koasa Tinarae te Mosese. ⁵ Ba koromami hokara lulia sa dia hiniva. Turu va nabu si gami, pude boka tuq̄e hola ia gami sa hinokara tanisa Inavoso Leana, meke vatua koa gamu.

⁶ Ba sarini pu doŋodoŋo guana koimata, si lopu tozia keke toŋa pule, pude hobe ia sa Inavoso Leana sapu tarae nia rau. Be guana koimata babe lopu na koimata si arini si lopu votikaedi pa diŋoŋo taqarau. Ura sa Tamasa si lopu doŋo pa tinoa vurana mo. ††⁷ Ba doŋo gilania mo rini, sapu sa Tamasa si ele ponia koa rau sa tinavete, pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na tie Zenitailo, kekeŋoŋo gua tugo sapu ponia Sa koe Pita sa tinavete pude tarae nia sa Inavoso leana koari na tie Ziu. ⁸ Ura pa korapa ŋiniraŋira te Tamasa, si ta evaŋae na apositolo koari na tie Zenitailo si rau; kekeŋoŋo gua tugo sapu e Pita si ta evaŋae na apositolo koari na tie Ziu. ⁹ Sari ka ŋeta pu poza ni koimata rina tie koa sa ekelesia, sari Zemisi, e Pita, e Zone, si tiq̄e doŋo gilania sapu ele poni nau Tamasa koa rau sa ŋati tinavete hie. Ke gua asa si qetu nia rini meke variva ego nia pude koa keke si gami koasa tinavete, pude gami kara Banabasi si kote tavetavete koari na tie Zenitailo, meke arini si koari na tie Ziu, gua. ¹⁰ Keke binalabala mo si tozini gami rini, sapu pude lopu muliŋi ni sari na habahuala pu koa koari na dia tie pa Zerusalemā, gua. Ba asa hokara mo sapu ele okoro hola nia rau pude tavetia.

Norea Paula se Pita pa Anitioki

¹¹ Ba totošo mae pa Anitioki se Pita, si norea rau si asa pa kenudi rina tie, sina bakalana mo sapu sea si asa. ¹² Ura sipu lopu ele mae kamo sari kaiq̄a tie Ziu saripu garunu mae ni e Zemisi, si henahena turaŋi e Pita sari na tie Zenitailo, sapu sari na tasida koe Karisito. Ba hopena pa Tinarae te Mosese pude henahena turaŋi sarini. Ba totošo mae kamo sari kasa tie Ziu sara, si rizu va ilolae koa rini na lopu hiva henahena turaŋi tu sa sari kasa tie Zenitailo sara. Sina matagutu ni sa sarini pu lulia sa vina hinokara, sapu kaqu ta magu tugo sari na tie Zenitailo pu lulia se Karisito, gua. ¹³ Kaiq̄a ri kasa tie Ziu pu lulia se Karisito, ba ele podalae matamatagutu gua tugo e Pita. Kamo

† 1:13 TTA 8:3, 22:4-5, 26:9-11 †† 1:14 TTA 22:3 ‡ 1:15 TTA 9:3-6, 22:6-10, 26:13-18 †† 1:18 TTA 9:26-30 †† 2:1 TTA 11:30, 15:2

††† 2:6 Diut 10:17

tu koe Banabasi, ba ele somana turaña Pita, pude rizu va ilolae koari na tie Zenitailo. ¹⁴ Totoso dogoria rau sapu lopu lulia rini sa sirāna hinokara tanisa Inavoso Leana, si norea rau se Pita pa kenudi ri doduru tie. “Agoi na tie Ziu sapu ele koa gua rina tie Zenitailo, meke lopu koa gua rina tie Ziu! Vegua meke kote boka zukuru nia goi koari na tie Zenitailo, pude di koa gua rina tie Ziu si arini?” gunia rau si asa.

Tie Ziu na Zenitailo si Ta Harupu pa Rinañerāne Mo

¹⁵ Gami si na tie pu ta podo pa butubutu Ziu, lopu na tie Zenitailo saripu hoke ta pozae na tie kaleadi. ¹⁶ Ba gilania gami sapu gita na tie si pa korapa rinañerāne mo koe Karisito si tava toñoto si gita; lopu hite pa vina tabena sa hiniva tanisa Tinarāe te Mosese. Ke gami ba va hinokaria mo se Zisu Karisito, pude ta pozae na tie toñoto pa korapa mami rinañerāne koa Sa. Ura loke tie si boka tava toñoto pa vina tabena mo sa Tinarāe te Mosese. ¹⁷ Ego, be totoso podekia gami na tie Ziu pude tava toñoto koasa mami tinoa keke koe Karisito gua, si kote ta poho mo sapu na tie kaleamami gugua tugo mo na tie Zenitailo si gami. Ke pude gua asa si vegua, na kinaleana tu si mae va vura ia Zisu? Lokari hokara! ¹⁸ Ba be podalae lulia rau sa Tinarāe sapu ele luaria rau, si vata dogoro pule nau mo sapu na tie sea si rau. ¹⁹ Ura visoroihe totoso hata ia rau sa tinoñoto pa qua vina tabena sa Tinarāe te Mosese si bakala koa rau sapu guana tie matequ si rau. Gua ke kamahire si lopu lulia rau sa Tinarāe te Mosese, ba nabulu nia rau sa Tamasa pude toa koa Sa. ²⁰ Ele tava mate turañae koe Zisu pa korosi si rau, pude lopu toa eke telequ, ba e Karisito tu si toa koa rau. Sa tinoa sapu toa nia rau hie kamahire, si toa nia rau pa korapa qua rinañerāne koasa Tuna Tamasa sapu tataru nau, meke mate hobe au Sa. ²¹ Lopu hiva kilu ia rau sa tataru variharupi te Tamasa. Sina be boka tava toñoto koasa Tinarāe te Mosese si keke tie, si namu loke laena mo sa minate te Karisito!

Sa Tinarāe te Mosese meke na Rinañerāne

3 Duviduvili si gamu pa Qalesia! Esei va duviduvili gamu si gamu? Nake ele tava bakala valeana mo koa gamu gugua sa minate te Zisu pa korosi! ² Ego, tozi nau si hie! Vea, pa vina tabena sa Tinarāe te Mosese si vagi nia gamu sa Maqomaqo Hope? Babe pa vina hinokarana sa Inavoso Leana? ³ Na vegua ke duvili tu si gamu? Ele podalae ni tu gamu sari na mia tinoa koasa Maqomaqona sa Tamasa; ba vea, kamahire si hiva va hokoti tu gamu sari mia inene pa mia ñinirañira soti? ⁴ Ke gua sapu sari doduru tinasuna, saripu ele raza atu koa gamu koasa linulina sa Inavoso Leana, si loke laedi mo? Lokari na arilaedi si arini koa gamu! ⁵ Vegua, pa vina tabena sa Tinarāe te Mosese si ponini gamu Tamasa sa Maqomaqo Hope, meke evañi Sa sari na tinavete variva magasadi koa

gamu? Ba pa mia inavosona, na vina hinokarana mo sa Inavoso leana?

⁶ Mi balabala ia se Ebarahami, gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope: “Rañea sa sa Tamasa, ke koa gua koasa nana rinañerāne, si poza nia tie toñoto Tamasa si asa.” ¹⁷ Pada gilania mo gamu, sapu sarini pu rañea sa Tamasa, si arini sari na tutina hinokara e Ebarahami. ¹⁸ Sa Kinubekubere Hope si ele koroto nia tu sapu kote va toñoti Tamasa sari na tie Zenitailo pa korapa dia rinañerāne koa Sa. Ke ele tozi va kenue ia tu sa Kinubekubere Hope sa Inavoso Leana koe Ebarahami sapu guahe: “Koa goi si kote tamanae sari doduru butubutu tie pa kasia popoa,” gua. ¹⁹ Rañerāne se Ebarahami ke tamanae; ke sari doduru pu rañea sa Tamasa, si kaqu tamanae.

¹⁰ Arini pu kalavarae koasa vinatabena sa Tinarāe te Mosese, si koa pa korapa tinalevei. Ura zama sa Kinubekubere Hope: “Asa sapu lopu va tabei doduru totoso sari doduru sapu gua ta kubere koa sa buka Tinarāe, si koa pa tinalevei te Tamasa si asa!” gua. ¹¹ Ego, bakala mo sapu loke tie si tava toñoto koasa Tinarāe te Mosese, sina tie sea beto si gita doduru, ba zama sa Kinubekubere Hope: “Sa tie sapu tava toñoto koe Tamasa pa rinañerāne si kaqu toa,” gua. ¹² Ba sa Tinarāe te Mosese si lopu koa gua koasa rinañerāne, ba pa tinavete mo. Ura guahe sapu ta zamae pa Kinubekubere Hope: “Asa sapu taveti sari doduru hiniva tanisa Tinarāe si kaqu toa,” gua. ¹³

¹³ E Karisito si ele mae harupu gita koari na tinaleveida koasa Tinarāe te Mosese. Ura vagia Sa sa tinalevei sipu mate hobe gita Sa. Ura guahe si ta zamae pa Kinubekubere Hope: “Ta levei tugo koe Tamasa si asa sapu tava sigoto, meke mate koa keke huda,” gua. ¹⁴ Evañia Karisito si hie, pude gua sapu va tataru nia Tamasa koe Ebarahami, si kaqu ta poni koari na tie Zenitailo pa korapana e Zisu Karisito. Pude pa korapa rinañerāne si boka vagia gita sa Maqomaqo Hope, sapu ele va tataru nia sa Tamasa.

Sa Tinarāe meke sa Vinatataru

¹⁵ Kasa tasiq, keke ginugua sapu hoke ta evañi si va bakalia sapu korapa gunia rau he: Be karua tie si variva ego nia si keke tiñitona, meke kubere pozadia koasa dia vinariva egoi asa, si loke tie kote boka huaria, babe tomo la ni kaiqa toña pule koasa vinariva egoi asa. ¹⁶ Ego, ele ponía Tamasa sa Nana vina tataru koe Ebarahami, meke koa sa tutina. Sa Kinubekubere Hope si lopu zama “koari na tutimu” ba “koa sa tutimu” gua mo. Kekeke tie mo si gunia sa, sapu e Karisito mo. ¹⁷ Sapu gunia rau si guahe: Ele tavetia Tamasa sa Nana vinariva egoi koe Ebarahami, meke ele va tataru nia Sa sapu kaqu va gorevura ia Sa sa vinariva egoi asa. Sa Tinarāe te Mosese pu poni Tamasa, sapu hola made gogoto toloñavulu vuaheni pa mudina Ebarahami, si lopu boka huaria sa vina tataru te

†† 3:6 Zen 15:6; Rom 4:3 ‡ 3:7 Rom 4:16 †† 3:8 Zen 12:3 ‡† 3:10 Diut 27:26 ‡†† 3:11 Hbk 2:4 ‡††† 3:12 Liv 18:5 § 3:13 Diut 21:23 §† 3:16 Zen 12:7

† 2:16 Sam 143:2; Rom 3:20,22

Tamasa, meke sa vinariva egoi asa. ^{†18} Ura be sa minana te Tamasa si mae gua koa sa Tinarae te Mosese, si lopu kaqu mae gua koasa vina tatarata si asa. Ba sa Nana minana sapu ponía Sa koe Ebarahami, si mae gua tu koasa Nana vina tatarata. ^{††}

¹⁹ Ke sa nati tinarae tanisa Tinarae te Mosese si hie mo: Ta poni tomo mae si asa pude vata dogoro vura nia sa kinaleana, meke tava turu paki mo si asa, osolae mae kamo sa tutina e Ebarahami, sapu e Karisito, sapu tava tatarana. Sa Tinarae te Mosese si ta vala koari na mateana, meke ta poni koe Mosese sa tie varikarovae sapu va kamo koari na tie. ²⁰ Ba sa tie varikarovae si lopu ta hivae, be keke mo sa tie pu tavetia sa vina tatarata, sapu e Tamasa mo.

Ta Kopue koasa Tinarae te Mosese Osolae Kamo se Karisito

²¹ Pude gua asa, si vegua? Sa Tinarae te Mosese si kana koasa vina tatarata? Lokari hokara! Be ele vagia rina tie si keke tinarae sapu boka poni sa tinoa, si kote boka tava toŋoto mo si arini koe Tamasa pa vina tabena mo sa tinarae asa. ²² Ba zama sa Kinubekubere Hope, sapu sari doduru tie pa kasia popoa si ta pusi mo pa niniraŋira tanisa sinea, gua asa ke sa vinariponi sapu tava tatarana pa korapa rinaŋerane koe Zisu Karisito, si ta poni koarini pu va hinokara. [‡]

²³ Ba sipu lopu ele kamo sa totošo tana rinaŋerane koe Karisito, si ta pusi si gita koasa Tinarae te Mosese, osolae mae kamo sa totošo tanisa rinaŋerane koe Karisito. ²⁴ Ke gua asa, si ta kopue si gita koa sa Tinarae te Mosese, osolae mae kamo se Karisito, pude boka tava toŋoto si gita koe Tamasa pa korapa rinaŋerane. ²⁵ Ego, kamahire si ele kamo sa totošo tanisa rinaŋerane koe Karisito, ke lopu ta kopue si gita koa sa Tinarae te Mosese.

²⁶ Ke pa korapa rinaŋerane mo koe Zisu Karisito, si na tuna Tamasa si gamu doduru. ²⁷ Ele ta papitaiso si gamu koasa mia kineke koe Karisito, meke ele vagia tugo gamu sa tinoa soti Tanisa. ²⁸ Ke gua asa, si loke vinotikaena pa varikorapadi rina tie Ziu, meke na tie Zenitailo; na pinausu ba be lopu na pinausu, na palabatu meke na barikaleqe; ba keke mo si gamu doduru koasa mia kineke koe Zisu Karisito. ²⁹ Be na tie te Karisito si gamu, si na tutina e Ebarahami si gamu, meke kaqu somana tagoa gamu sapu gua ele va tatarata nia sa Tamasa. ^{‡†}

4 Sapu gunia rau si guahe: Totoso hitekena sa koburu tavia sapu kote tagodi sari doduru tinago tanisa tamana, si lopu votikaena si asa koa sa pinausu, be vea tago guni sa sari doduru tinago arini. ² Totoso korapa koburu vaqura si asa, si kaiqa tie tu kopu nia, na vatanai sari nana tinavete, osolae kamo sa totošo garona pu vizatia sa tamana. ³ Gita ba kekeŋoŋo gua tugo asa. Visoroihe si guana koburu si gita, meke ele tava pinausu si gita koari na tinarae pu toŋoli ni gita pa doduruna sa kasia popoa. ⁴ Ba sipu ele kamo sa totošo

garona, si garunu mae nia Tamasa sa Tuna, meke mae podo pa barikaleqe, meke koa pa vina tabena sa Tinarae te Mosese, ⁵ pude harupi saripu ta pusi koasa Tinarae sana, pude da ta pausu, meke pude na koburu soti te Tamasa si gita. ^{‡†}

⁶ Ura na tuna Tamasa si gita, gua asa ke garunu mae nia Tamasa pa korapa buloda sa Maqomaqona sa Tuna, meke va boka gita Sa, pude zama koasa Tamasa: "Tamaqu, Tamaqu" gua. ⁷ Gua asa ke lopu na pinausu si goi kamahire, ba na tuna. Meke sina na tuna Sa si goi, ke kaqu ponigo Tamasa gua saripu va nama ni Sa koari na tuna.

Balabala Hola i Paula sari na Tie Qalesia

⁸ Visoroihe si lopu gilania gamu sa Tamasa, ke koa tava pinausu si gamu koari na maqomaqo kaleadi pu lopu na Tamasa. ⁹ Kamahire sapu gilania gamu sa Tamasa, babe maqu zama guahe, ta gilana koe Tamasa si gamu; si na vegua ke hiva kekere pule la si gamu koari na tinarae koadi saripu malohoro meke loke laedi? Na vegua ke hiva koa tava pinausu pule tu koa rini si gamu? ¹⁰ Ke hoke kopuni gamu sari kaiqa rane, na sidara, meke sari na totošo inevaŋa, na vuaheni pa Tinarae tadi na tie Ziu. ¹¹ Talotaŋani gamu rau si gamu! Guana kote ta oki palae hoboro mo sari na qua tinavete koa sa tinupiti mia gamu.

¹² Kasa tasiq, tepa zozozona gamu rau, pude mi keha luli au pa kinopuna sa Tinarae te Mosese, sapu gua ele keha luli gamu rau si gamu na tie Zenitailo. Loke kinaleana si ele tavete mae nia gamu koa rau. ¹³ Gilania mia gamu sapu gua meke boka atu tarae nia rau sa Inavoso Leana pa qua totošo kekenu koa gamu. Na koa gua sapu mohoku si rau. ¹⁴ Be vea ta podeke gua si gamu koasa minoho pa tiniq, ba lopu hite etulau na kilu pani au gamu si rau. Guana vina kamona keke mateana, ba be e Zisu Karisito si tavete guni nau gamu. ¹⁵ Noma hola sa mia qinetuqetu pa totošo asa, ba vegua kamahire? Ura guahe si boka va sosodea rau koa gamu: Sapu be guana hoke boka gugua, si be ele lobiti poni nau mo gamu sari na matamia. ¹⁶ Vegua, sina tozini gamu rau sa hinokara, ke ta evaŋae na mia kana si arau kamahire?

¹⁷ Sari na tie pu paleke va sea ia sa Inavoso Leana, si okoro holani gamu rini, ba sa dia hiniva si seana. Ura sapu gua hiva nia rini si pude vagi va ilolo gamu koa rau, meke pude sa mia inokoro si kaqu soto koa rini, gua sapu soto koa gamu sa dia inokoro. ¹⁸ Ego, leana hola si pude tagoa sa inokoro nabuna gua asa, be leana sa natina sa inokoro asa. Hinokara si hie doduru totošo, meke lopu tale totošo koa somana mo koa gamu si rau. ¹⁹ Kasa tuqu, gua tugo sa barikaleqe pu koa ta sigiti pa totošo vagi koburu sa, si gua tugo sapu pa totošo vina rua hie, si koa ta sigitini gamu rau si gamu, osolae kaqu koa koa gamu sa tinoa te Karisito. ²⁰ Oqu hiva koa somana hola koa gamu si rau, pude maqu gilania gua sapu kote zama nia rau koa gamu. Ba kamahire si nunala ni gamu rau si gamu kasa sara.

† 3:17 Ekd 12:40 †† 3:18 Rom 4:14 ‡ 3:22 3:2,8,9 †† 3:29 Rom 4:13

‡‡ 4:5 Rom 8:15-17

Sa Vina Padapadaedi ri Hega e Sera

²¹ Ego, maqu nanasa paki gamu si gamu, sapu korapa hiva pude ta turaña koasa Tinarae te Mosese; vegua, lopu avosia tu gamu sapu gua zama nia sa Tinarae? ²² Ta kubere sapu karua sari na koburu te Ebarahami, keke si na tuna sa barikaleqe pinausu, meke keke pule si na tuna sa barikaleqe sapu lopu na pinausu. ^{†23} Sa tuna koreo sapu ta podona koasa barikaleqe pinausu, si ta podo pa siraña kekeñoño gua mo ari doduru tie. Ba sa tuna koreo sapu ta podona koasa barikaleqe sapu lopu na pinausu, si ta podo pa vina tatara te Tamasa. ²⁴ Ego, sari karua barikaleqe hire meke sari tudia, si na vina padapadae koari karua vinariva egoi: E Hega si pa kalina tanisa vinariva egoi te Mosese sapu ta tavete pa toqere Saenai. Na pinausu si asa, ke sari koburu podoi sa si na pinausu tugo. ²⁵ E Hega si na vina gilagilana sa toqere Saenai pa Arebia, meke na vina padapadaena sa popoa Zerusalem sapu sari na tiena sa si koa tava pinausu, meke ta turaña koasa Tinarae te Mosese. ²⁶ Sa popoa Zerusalem panaulu pa Mañauru, si guana tinada si asa, sapu e Sera pu lopu na pinausu. ²⁷ Ura guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope koasa gugua sa popoa Zerusalem:

“Agoi, na barikaleqe tigemu;
mu kukili pa qinetuqetu!
Agoi pu lopu hite ta sigiti pa pinodopodo.
Ura kaqu soku sari koburu tanisa barikaleqe sapu ta luarana

hola nia sa barikaleqe pu koa turaña loana,” gua. ^{††}
²⁸ Ego, kasa tasiq, gamu si na tuna Tamasa saripu ta podomia pa vina tatara, kekeñoño gua tugo e Aisake sapu ta podona pa vina tatara. ²⁹ Pa tofoso pukerane, si asa sapu ta podona pa hiniva tana tie, si ñoñovalia si asa sapu ta podona pa ñinirañira tanisa Maqomaqona Tamasa; meke gua puta tugo asa si korapa ta evaña kamahire. ^{‡30} Meke hie mo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Mu hitu pania sa barikaleqe pinausu, meke sa tuna koreo. Ura sa koburu tanisa barikaleqe pinausu, si lopu kaqu somana vagia si keketoña koasa tamana, ba sa tuna tu sa barikaleqe pu lopu na pinausu, si kaqu vagi betoi sari doduru tinago tanisa tamana.” ^{‡‡31} Ke gua asa, kasa tasiq, gita si lopu na tuna sa barikaleqe pinausu, ba na tuna tu sa barikaleqe pu lopu na pinausu.

Kopu nia sa Mia Tinarupaha

5 Ele rupaha gita Karisito si gita, ke mi turu va nabu pa tinarupaha; mi lopu koa ta pusi pule pa tinoa pinausu koa sa tinarae koana.

² Mi avoso mae; arau Paula si zama atu koa gamu hie. Be va malumu puleni gamu pude ta magu si gamu pa vina tabena sa Tinarae te Mosese, si namu loke gugua hokara se Karisito koa gamu. ³ Maqu

† 4:22 Zen 16:15, 21:2 †† 4:27 Ais 54:1 ‡ 4:29 Zen 21:9
‡† 4:30 Zen 21:10

tozi puleni gamu sa qua vina balau, sapu be keke tie si va malumu pule nia pude ta magu, si kaqu ta soqo nia sa pude kopu nia sa doduruna sa Tinarae te Mosese. ⁴ Gamu sapu korapa podekia pude tava toño to pa vinatabena sa Tinarae te Mosese, si paqaha puleni gamu koe Karisito. Ke koa si gamu pa sadana sa tataru variharupi te Tamasa. ⁵ Ba gami si rañe qetuqetu nia sapu sa Tamasa si kote poni gami sa tinonoto, ke asa si korapa aqa nia gami koa sa ñinirañira tanisa Maqomaqona Sa, sapu tavetavete pa korapa mami rinañerane. ⁶ Ura gilania gami pu koa keke koe Karisito, sapu loke vinotikaena si koa koari pu ta magudi, meke koari pu lopu ta magudi. Ba sa natina si hie mo: rañea gita se Karisito, meke sa rinañerane asa si ta dogoro koasa nada tataru koari na tie.

⁷ Visoroihe sipu lopu ele mae koa gamu sari na tie sekesekei, si luli valeania gamu sa Inavoso Leana. Esei si hukata gamu kamahire, ke lopu lulia gamu sa hinokara? ⁸ Sa Tamasa sapu tioko gamu, si lopu boka hukata gamu pa linulina sa hinokara. ⁹ Guahe si keke vina balau, “Keke vina tumatumae sea, si guana visavisa isiti sapu boka va sagea si keke doduru siniovo palava,” gua. ^{‡‡10} Ba rañe valeania rau sa Bañara sapu lopu kaqu vagia gamu si keke votiki binalabala. Sa tie sapu va voriraqo gamu, si kote tava kilasa koe Tamasa, be esei si asa.

¹¹ Ba kasa tasiq, be korapa tarae nia rau sapu ta hivae tugo sa minagu, gua; si vegua ke korapa qoraqora nau tu rina tie Ziu si rau? Be gua asa, si kote lopu kilua rini sa tinaraena sa minate te Karisito pa korosi. ¹² Sapu sarini pu korapa va voriraqo gamu sara, si pude madi va hola la ia tu sapu gua hiva nia rini, madi puzala ^{‡‡‡} puleni, pude bakala sapu lopu na tie te Tamasa si arini.

¹³ Ba sapu gamu kasa na tasiq, si ele ta tioko pude mi ta rupaha koasa Tinarae te Mosese. Ba mi lopu va malumia sa mia tinarupaha pude lulia sa hiniva kaleana tana tinimia; ba pa korapa tataru si mi koa varitokae. ¹⁴ Ura sa doduruna sa Tinarae te Mosese si ta varigarae mo koa ke tinarae sapu guahe: “Mu tataru nia sa turañamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi,” gua. ^{‡‡‡15} Ba be tavetavete guana hahanana tana kurukuru si gamu, sapu variva ta sigiti pa vinarikanai, si kopu nia pude mi lopu varihuari telemia.

Sa Maqomaqo meke sa Hiniva Tanisa Kinaleana

¹⁶ Ba maqu tozini gamu si hie: mi ta turaña koasa Maqomaqona sa Tamasa, meke lopu kote lulia gamu sa hiniva kaleana tana tini. ¹⁷ Ura gua sapu okoro nia sa kinaleana pa tinida, si kana koasa inokoro tanisa Maqomaqona sa Tamasa; meke gua sapu okoro nia sa Maqomaqona sa Tamasa, si kana koasa hiniva kaleana tana sine pa tinida. Vari kanai sari karua hire; ke gua asa si lopu boka tavetia gamu gua sapu hiva nia gamu. ^{§18} Be ta turaña koasa Maqomaqona sa Tamasa

‡‡ 5:9 1 Kor 5:6 ‡‡† Pa tinarae tadi na Ziu, sa tie ta puzalana si lopu kaqu somanae koari na tie te Tamasa. Mu tiroa Diut 23:1:
‡‡‡ 5:14 Liv 19:18 § 5:17 Rom 7:15-23

si gamu, si lopu koa kaurae koasa ninira tanisa Tinarae.

¹⁹ Sari na tinavete tana hiniva kaleana tanisa sinea pa tini si bakala mo. Ta dogoro mo si arini pa vinari riqihi, na binoni, na hahanana kaleadi; ²⁰ pa vinahesi beku, na vinakuvakutae, na kinukiti, na vinaritokei, na kinonokono, na tinaaziri, na pinuhi, na vinarikanai, na vinaripaqahi; ²¹ meke na inoko'okoro, na ninaponapo, meke na ninaponapo sapu somania na vinarivosa, na gua. Gua sapu va balauni gamu rau visoroihe, si va balau puleni gamu rau kamahire; sapu arini pu evani saripu gua hire, si lopu kaqu somana nia sa butubutu banara te Tamasa.

²² Ba sa vuana sa Maqomaqo Hope pa tinoa tie si na tataru, na qinetuqetu, na binule, na ninono, na tataru vatukana, na lineana, na tinaronue, ²³ na vinapepekae, meke na tinuqe pule. Sari na tinono gua hire si loke tinarae hukati. ²⁴ Meke sarini pu koa koe Zisu Karisito, si ele va mate pania rini sa hiniva kaleana tana sinea pa tinidia, meke sari doduru inoko'okoro seadi. ²⁵ Sa Maqomaqona sa Tamasa si poni ni gita sa tinoa, ke mani totoni ni tugo Sa sari na nada tinoa. ²⁶ Mada lopu vahesi puleni gita, na vari bugori, na vari konokonoi.

Mi Varitokae ni sari na Mia Tinasuna

6 Kasa tasiq koe Karisito; be keke tie koa gamu si tavete va sea; ego, gamu pu ta tura koasa Maqomaqona sa Tamasa si mi va tonotia si asa; ba mi tavetia si hie pa vina pepekae. Mi kopu puleni gamu, pude mi lopu hoqa pa tinoketoke gua tugo asa si gamu. ² Mi varitokae ni sari na mia tinasuna, pude gua asa si kaqu tiqe va tabea gamu sa tinarae te Karisito. ³ Be keke tie si balabala pule nia sapu asa si keke tie arilaena, gua; si sekesekei pule nia, meke loke laena si asa. ⁴ Hopeke tie si mani pitu pule nia pa nana tinavete soti telena; meke be leana sa, si mani qetu nia gua sapu evania sa; ba mani lopu va padapadae pule nia telena koasa keke votiki tie. ⁵ Ura hopeke gita na tie si mani tupiti nia sa nana tinavete ninabulu soti telena.

⁶ Asa sapu tava tumatumae si mani toka nia na ponua sa nana titisa koari doduru tinono leadi. ⁷ Mi lopu balabala sea; lopu boka ta sekesekei sa Tamasa. Gua sapu letea sa tie, si kaqu paketia tugo sa. ⁸ Asa sapu lelete koasa hiniva kaleana tana sinea pa tini, si kaqu paketia tugo sa sa tinahuara koasa tini; ba asa sapu lelete koasa Maqomaqo Hope, si kaqu vagia tugo sa sa tinoa hola koasa Maqomaqo Hope. ⁹ Ke mada lopu mabo nia sa tinavete leana; ura be lopu malohoro si gita, si kaqu paketia tugo gita sa vuana pa totono garona vugo repere. ¹⁰ Gua asa, ke doduru totono pana boka gita, si mada tavete valeana la koari doduru tie; sapu nomana hola si koa rini pu somana koasa nada tatamana te Karisito.

Vina Balau Vina Betobeto meke na Zinama Tataru

¹¹ Mi dogori kamahire sari na kinubekubere nomadi pu kuberi rau pa limaqu soti. ¹² Sarini pu hiva ososoni gamu pude ta magu d, si na tie va titiedi pa tinoa vurana. Tavetia rini sapu gua asa, pude lopu ta nonoala si arini pa ginuguana sa korosi te Karisito, gua. ¹³ Ba arini pu ta magudi sara si lopu lulia rini doduruna sa Tinarae te Mosese. Hivani gamu rini pude ta magu si gamu, pude vahesi puleni pa dia zinama koari na tie, sapu lulia gamu sa tinavete minagu tana tini, gua. ¹⁴ Ba sapu arau si pa korosi mo tanisa Banara Zisu Karisito si boka vahesi pule nau. Ura pa ginuguana mo sa korosi tanisa si lopu va arilaedi i rau sari na ginugua tanisa kasia popoa, meke arau ba loke laequ tugo koasa kasia popoa. ¹⁵ Loke vinotikaena si pude ta magu, ba be lopu ta magu si keke tie. Sapu arilaena si pude ta evanae na tie sapu toa nia sa tinoa vaqura. ¹⁶ Ke koa rini pu lulia sa tinarae tonoto hie pa dia tinoa, si mani koa koa rini meke koari doduru tie te Tamasa sa binule, na tataru variva taleosae. ¹⁷ Ego, mani lopu nonoala pule au keke tie. Ura paleki rau pa tiniq sari na kirana e Zisu pu vata dogoro nia sapu arau si na Nana nabulu.

¹⁸ Mani koa koa gamu doduru tasiq sa tataru variharupi tanisa Banara Zisu Karisito. Emeni.

EPISASI

Sa Vinabakala

Sa leta te Paula hie si ta garunu la koari na tie pa Episasi. Sa nati guguana sa leta hie si pude tozia sa hiniva te Tamasa pa korapa Zisu Karisito, pude ta hena varigarae sari doduru kinurikuri pa Mañauru meke pa pepeso, koe Zisu Karisito sa batuna (1:10). Meke koari na tinaraena sa leta hie si tepa sisigiti Paula sari na tie te Tamasa, pude koa soto koasa hiniva te Tamasa koe Karisito. Hiva ni Tamasa sari doduru tie; sari na tie Ziu, meke sari na tie Zenitailo pude koa keke koe Karisito.

Pa kukuruna kekenu sa leta hie si vivinei nia sa sa guguana sa tinoa keke. Tozia sa sa sirana gua meke vizati Tamasa sari Nana tie, meke sa dia tinaleosae, na tinarupaha koari na dia sinea koe Zisu Karisito sa Tuna. Tozia tugo sa sapu sa tinagona sa Maqomaqo Hope sina vina sosodena sapu kaqu vagia gita sa vina tataru lavata te Tamasa. Pa kukuruna vina rua koasa leta, si sovuti sa sari na tie, pude toa pa sirana na hahanana sapu boka vata dogoro nia, sapu koa keke koe Karisito si arini.

Koari kaiqa vina padapadae si va bakalia Paula sa kinoa keke tadina tie te Tamasa koe Karisito. Tozia sa sapu sa ekelesia si guana keke tini meke Karisito si na batuna, meke gua tugo sapu sa ekelesia si guana keke vetu, meke Zisu si na sinokiraena. Meke tozia sa sapu sa ekelesia si guana keke barikaleqe, meke sa palabatuna si e Karisito. Vivinei nia tugo sa sa tataru variharupi te Tamasa koa gita pa korapana e Zisu Karisito. Doduru ginuguadi ri nada tinoa koe Karisito si ta dogoro pa korapana sa Nana tataru, na minate pa korosi, na tinaleosaeda, na tataru variharupi, meke na tinoqoto.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama kekenu. Hinia 1:1-2

Karisito meke sa ekelesia. Hinia 1:3 kamo hinia 3:21

Sa tinoa vaqura koe Karisito. Hinia 4:1 kamo hinia 6:20

Sari na zinama tataru vina betobeto. Hinia 6:21-24

Zinama Tuketukele

1 Arau Paula, sa apositolo ta garunuqu koe Zisu Karisito pa hiniva te Tamasa. Garunu atu nia rau sa leta hie koa gamu na tie te Tamasa pa Episasi, gamu pu ta ronua mia pa mia rinaqerane koe Zisu Karisito. †

² Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta nana kamona, meke sa binule te Tamasa sa Tamada, meke sa Bañara Zisu Karisito.

Sa Tinamanae Maqomaqo koe Karisito

³ Mani tavahesi sa Tamasa, sa Tamana sa nada Bañara e Zisu Karisito! Ura koasa nada tinoa keke koe Karisito, si ponini gita Tamasa sari doduru Nana tinamanae maqomaqo koasa tinoa Mañauru. ⁴ Ura ele vizata gita tu Tamasa, sipu lopu ele ta kuri tu sa kasia popoa, pude tanisa si gita pa korapa nada tinoa keke koe Karisito, meke pude da koa madi na loke tinazutuda pa kenuna Sa si gita.

† 1:1 TTA 18:19-21, 19:1

Ura koasa Nana tataru, ⁵ si ele vizatia tu Tamasa sapu pa korapana e Zisu Karisito si kaqu ta evanae na tuna Tamasa si gita, asa sa Nana hiniva sapu qetu nia Sa. ⁶ Mada vahesia sa Tamasa koa gua koasa tataru variharupi marilaena pu poni mokani gita Sa koasa Tuna ta tataruena. ⁷ Koe Zisu, meke koasa eharana Sa pa Nana minate, si vagia gita sa tinarupaha, sapu sa tinaleosaedi ri nada sinea. Ke lopu boka ta nana kamo sa Nana tataru variharupi sa Tamasa, ††⁸ sapu poni moka va sokuni gita Sa!

⁹⁻¹⁰ Sa hiniva golomona te Tamasa, si kaqu va gorevura ia Sa pa tooso garona, pude ta varigarae sari doduru vina podaka pa mañauru meke pa pepeso, somanae koe Karisito, sa Batuna. Ele vata dogoro nia Tamasa sa Nana hiniva golomona hie koari doduru Nana tinumatumae na ginilagilana lohina, meke vata gilana nia Sa koa gita, sapu ele ta hivaena koa Sa, meke ta evana vura koe Karisito.

¹¹ Doduru gua pu hiva nia sa Tamasa, si taveti Sa pa Nana hiniva na vinizata. Meke ele vizata gita Tamasa si gita pude Nana tie soti pa kineke koe Karisito, sina koa

†† 1:7 Kol 1:14

gua koasa Nana hiniva soti, sapu vizata vekoa Sa pa pinodalaena. ¹² Gua asa, ke gami pu ele ranje kekenua se Karisito si mami vahesia sa Nana linavata.

¹³ Meke gamu tugo si ta evanæ na Nana tie soti pa inavosona sa tinaræ hinokara, sapu sa Inavoso Leana sapu ta harupu nia gamu. Totoso va hinokaria gamu se Karisito, si bakala sapu ele tanisa Tamasa tugo si gamu, pa tinagona sa Maqomaqo Hope sapu ele va tatara nia Sa. ¹⁴ Koasa tinagona sa Maqomaqo Hope si boka gilana valeania gita sapu kote vagia gita gua sapu ele va tatara nia Tamasa koari Nana tie, meke sa Maqomaqo Hope tugo si va sosodea koa gita sapu kote ponía Tamasa sa Nana tinarupaha koarini pu tanisa. Mani tavahesi sa Nana linavata!

Sa Vinaravara te Paula

¹⁵ Koa gua koasa tinavete te Tamasa pa mia tinoa, meke sa mia rinañerane koe Zisu sa Bañara sapu avoso nia rau, meke sa mia tataru koari doduru tie te Tamasa, ¹⁶ si lopu hite makudo zama leana ni gamu rau koe Tamasa. Meke hoke varavara ni gamu rau, ¹⁷ meke hoke tepa ia rau sa Tamasa tanisa nada Bañara Zisu Karisito, sa Tamada lavata, pude tokani gamu koasa Maqomaqo Hope, pude va gilae gamu meke va dogoroni gamu sa guguaana sa Tamasa hinokara, pude mi gilana valeania si Asa. ¹⁸ Tepa ia tugo rau pude tava bakala pa bulomia, pude gilana valeania gamu sa doduruna gua sapu kaqu vagia gamu koasa mia sinomana koe Karisito. Asa tugo si tioko ni gamu sa Tamasa, pude mi vagi sari na tinagotago marilaedi na tinamanae tava tataradi koari na tie pu va hinokara. ¹⁹ Meke pude mi gilania tugo sapu ñinira hola sa Nana ñinirañira pude tokani gita si gita pu va hinokara. Sa ñinirañira hie sapu tavetavete nia Sa pa korapada gita, si kekeñoño puta gua tugo sa ñinirañira lavata Tanisa, ²⁰ sapu tavetavete nia Tamasa pude va toa pulea se Karisito pa minate, meke va habotia Sa pa kali mataona sa Nana habohabotuana Bañara pa Mañauru. ²¹ Ponia ñinirañira Tamasa se Karisito pude bañara ni sari doduru tie na maqomaqo pu tago ñinirañira leadi na kaleadi pa mañauru meke pepeso. Sa pozapoza sapu tagoa Sa si noma hola ni sari doduru pozapoza, koasa kasia popoa kamahire, meke gua tugo ninae rane. ²² Ponia ñinirañira Tamasa se Karisito, pude Bañara ni sari doduru tiñitoña pu vekoi Sa pa kauru nenena Karisito, meke vata evanæ nia ñati Bañara Sa si Asa sapu sa Batuna sa ekelesia. ††²³ Sa ekelesia sina tinina e Karisito, meke Asa telena si va garogaroa si asa, meke sari doduru vina podaka pa mañauru meke pa pepeso gua sapu goto pa hiniva te Tamasa.

Pa Minate meke Kamoá pa Tinoa

2 Visoroi hire si mate sari maqomaqo mia, sina lopu va tabea gamu sa Tamasa, meke koa pa sineá si gamu. ††² Pa totoso sana si luli gamu sari na

hahanana kaleadi tana kasia popoa, meke va tabea gamu sa bañaradi †† rina ñinirañira maqomaqo kaleadi pa galegalearane. Sa maqomaqo kaleana hie si korapa lalae ni sa sari na tie pu lopu va tabea sa Tamasa.

³ Hinokara sapu gita doduru visoroihe si kekeñoño gua tugo arini pu luli sari na hiniva kaleadi tana sineá pa tini. Taveti mo gita gua sapu goto, meke sapu hiva ni rina tinida na nada binalabala soti. Koari na nada hahanana gua hire, si lopu votikaeda koari doduru tie pule si gita, ke bakala valeana sapu kaqu tava kilasa si gita koasa binugoro te Tamasa.

⁴ Ba sa Nana tataru lavata, meke sa Nana tataru variva taleosae koa gita si marilaena hola. ⁵ Ke sipu mate tu sari na maqomaqoda totoso lopu va tabea gita sa Tamasa, si va toa gita Sa koe Karisito. Ke pa tataru variharupi mo te Tamasa si ta harupu si gita.

⁶ Koasa nada tinoa keke koe Zisu Karisito, si va toa turañaeni gita Tamasa koe Zisu si gita, meke ele va habotu turañaeni gita Sa koe Karisito pa Mañauru.

⁷ Tavetia Sa si guahe, pude ni vata gilana nia vugo repere koari doduru sinage sa Nana tataru variharupi sapu lopu ta ñana kamona; asa sa tataru sapu va dogoroni gita Sa koe Zisu Karisito. ⁸ Ura koasa tataru variharupi mo te Tamasa, si ta harupu si gamu pa korapa rinañerane, meke sa tinaharupu si lopu mia tinavete telemia, ba na vinariponi mo te Tamasa. ⁹ Ke loke tie si boka vahesi pule nia, sina lopu mae gua pa mia tinavete soti si asa. ¹⁰ Ele harupu gita Tamasa si gita, pude pa nada tinoa keke koe Zisu Karisito si mada koa varitokae, koari doduru tinavete leadi pu ele va nama veko ponini gita Sa.

Kinoa Keke Koe Karisito

¹¹ Gamu na tie Zenitailo *d*, sapu ta pozæ “Na tie lopu ta magu mia *d*” koari na tie Ziu *d*, pu poza puleni na tie ta magudi *d* sapu gua ta tavete pa tinidia; mamu balabala pulea gua sapu ta evanæ koa gamu pukerane.

¹² Pa totoso sana si lopu hite gilania gamu sapu esei se Karisito. Ura lopu na tie ta vizata mia koe Tamasa si gamu, ba na votiki tie tu si gamu. Lopu somana nia gamu sa vinariva egoi sapu ñatina mae gua koasa vina tatara te Tamasa koari Nana tie. Meke pa mia kinokoa si lopu hite rovea gamu sapu kote vagia gamu si keketonã leana, sapu kote ta evanæ koa gamu, sina lopu gilania gamu sa Tamasa hinokara. ¹³ Ba koasa mia tinoa keke koe Zisu Karisito kamahire, si ele tava tata mae koe Tamasa si gamu, koasa eharana Karisito.

¹⁴ Ura e Karisito mo sa nada binule, sapu vata evanæ ni keke tieda mo si gita, sapu gami na tie Ziu meke gamu na tie Zenitailo. Huaria Sa pa tinina soti sa goba tanisa vinari kanai sapu vari paqahani gita. ¹⁵ Meke pa Nana minate si va betoa Sa sa Tinaræ te Mosese, meke sari na tinaræ sapu gua kaqu taveti, babe lopu taveti. Tavetia Sa sapu guahe, pude va keke i sari karua puku tie koa Sa, pude koa bule. ††¹⁶ Koasa minate mo te Karisito pa korosi, si tava beto sa vinari

† 1:20 Sam 110:1 †† 1:22 Sam 8:6 ‡ 1:22 Kol 1:18

†† 2:1 Kol 2:13 †† Sa bañara hie si e Setani. Mi doño la pa Mk 3:22 meke Zn 12:31. ††† 2:15 Kol 2:14

kanai pa vari korapada gita, gami na tie Ziu, meke gamu na tie Zenitailo. Ke koasa Nana minate si va keke gita Sa pa nada rinaŋerane koa Sa, pude koa keke tinida mo, meke turana pule maeni gita koe Tamasa. ¹⁷ Ke mae tarae nia Karisito sa inavosona sa binule koari doduru tie, koa gamu na tie Zenitailo, pu lopu tata koe Tamasa, meke koa gami na tie Ziu, pu tata koa Sa. ^{†18} Meke pa korapana mo e Karisito, si vahesia gita sa Tamasa sa Tamada pa keke Maqomaqo.

¹⁹ Ke gua asa, si lopu na tie karovo mia babe votikaemia si gamu na tie Zenitailo kamahire; ba gamu meke gami na tie te Tamasa si keke butubutu mo, meke koa pa Nana tatamana raŋerane si gita. ²⁰ Meke kekeŋoŋo na vetu sapu kuria sa Tamasa si gita. Karisito si guana patu arilaena hola sapu veko kenua Tamasa. Sari na apositolo na poropita si kekeŋoŋo gua rina patu pu tava hake la, meke gamu si gua tugo rina patu pu ta vari hakei tomo la. ²¹ Karisito si vari sotonu gamu na varigarani gamu koasa ekelesia, kekeŋoŋo gua rina patu pu ta vari hakei meke tava hokoto sa vetu pude ta evaŋae guana Zelepade hopena tanisa Baŋara. ²² Gua asa, ke koe Karisito si ta varigarae la si gamu koari na tie Ziu, pude na vasina pu koa sa Maqomaqona Tamasa.

Sa Tinavete te Paula Koari na Tie Zenitailo

3 Sina koa gua koasa tinavete asa, sapu va keke i Tamasa sari na tie Ziu meke na tie Zenitailo, si varavara la si arau, Paula, koe Tamasa. Arau si na tie ta pusiqu te Zisu Karisito, sina nabulu nia rau si Asa pa vinaleana mia gamu na tie Zenitailo. ² Hinokara sapu ele avoso nia gamu, sapu pa Nana tataru variharupi sa Tamasa, si poni nau Sa sa tinavete hie, pude tokani gamu. ³ Ele va gilana nia Tamasa koa rau sa Nana hiniva tomena, sapu gua ele kubere atu nia rau koa gamu. ⁴ Meke be tiroa gamu sapu gua ele kubere atu nia rau, si kote boka va nonoga ia mo gamu sapu gua gilania rau, koasa hiniva tomena te Tamasa pu va vura ia e Karisito. ⁵ Koari na sinage pukerane si lopu ta tozi nia rina tie sa hiniva tomena hie, ba kamahire si va vura ia Tamasa koasa Maqomaqo Hope, koari Nana apositolo *d* meke na poropita *d* madidi. ⁶ Gua sapu ta tomena visoroihe si gua mo he: Koasa vina hinokarana sa Inavoso Leana, si gamu na tie Zenitailo, si somana tagoi sari na minana te Tamasa koa gami na tie Ziu. Koa varigara tugo si gamu koa gami na tie Ziu pa keke tini, meke somana tagoa gamu sa vina tatara sapu tavetia Tamasa pa korapana Zisu Karisito.

⁷ Koasa Nana tataru variharupi pa korapa Nana ŋiniraŋira pa qua tinoa, si poni nau Tamasa sa tinavete hie, pude tozi vura nia sa Inavoso Leana. ⁸ Na tie mumudi hokara si rau koari na tie te Tamasa; ba pa Nana tataru si poni nau Tamasa sa tinavete hie, pude tozia koari na tie Zenitailo sa inavoso marilaena hola koasa guguana e Karisito, sapu lopu boka ta ŋana kamo, ⁹ meke pude va gilana nia koari doduru tie gua

pude tava vura sa hiniva tomena te Tamasa. Asa tugo sa Tamasa sapu tavetedi sari doduru likakalae, sapu lopu vata gilana nia sa Nana hiniva tomena koari na toto pu ele hola. ¹⁰ Ba sa Nana hiniva kamahire pa korapana sa tinoa tanisa ekelesia, si pude vata gilana nia sa Nana ginilagilana lavata, na lohina, koari na maqomaqo, na ŋati hiniva pu tago ŋiniraŋira pa galegaleane meke pa maŋauru. ¹¹ Evaŋia Tamasa sa kinoa keke koari na tie Ziu meke na tie Zenitailo, gua sapu goto koasa Nana hiniva pa pinodalaena, meke va gorevura ia Sa koe Zisu Karisito sa nada Baŋara.

¹² Meke pa nada kinoa keke koa Sa, pa korapa nada rinaŋerane, si koa varane meke lopu matagutu si gita pa nada vinaravara, pude la pa kenuna sa Tamasa.

¹³ Ke tepa gamu rau, pude mi lopu malohoro pa mia rinaŋerane, sipu avoso ni gamu sari na qua tinasuna pa vetu varipusi. Sari na qua tinasuna, si pude na tinokae na vina lavata mia gamu.

Sa Tataru te Karisito

¹⁴ Sina koa gua koasa tinavete, sapu va kekei Tamasa sari na tie Ziu meke na tie Zenitailo, si varavara la koe Tamasa si rau. ¹⁵ Koa Sa si vagia ri doduru tatamana raŋerane, pa Maŋauru meke pa pepeso sa pozadia hinokara sapu na "Tie te Karisito" si arini. ¹⁶ Tepa ia rau sa Tamasa, pude va ŋinira gamu koa sa ŋiniraŋira tanisa Maqomaqo Hope pa korapa mia tinoa maqomaqo, meke sa ŋiniraŋira asa si mae guana koasa Nana minana marilaena hola. ¹⁷ Ke koa gua koa sa mia rinaŋerane, si mi gilania sapu se Karisito si koa pa korapa bulomia, meke tepa ia rau sa Tamasa pude sa tataru si na ŋatidi ri doduru mia tinavete, ¹⁸ pude boka gilana valeania gamu meke sari doduru tie te Tamasa sa labena, na gelena, na ululuna, meke sa lohina gua sa tataru te Karisito. ¹⁹ Uve, mi gilania gamu sa Nana tataru sapu holani doduru ginilagilana; meke pa ginilagilanana sa Nana tataru si kote boka keha luli valeania gamu sa tinoa soti te Tamasa.

²⁰ Ego, mani tavahehi sa Tamasa, koa gua koasa Nana ŋiniraŋira sapu tavetavete pa korapada gita, meke boka taveti Sa sapu soku hola ni sari doduru gua pu tepa i na balabala i gita. ²¹ Mani tavahehi sa Tamasa koa gita pa korapana sa ekelesia pa nada kinoa keke koe Zisu Karisito, koari doduru sinage, ninae rane ka rane, Emeni.

Sa Kinoa Keke Koe Karisito

4 Arau si na tie ta pusiqu, sina nabulu nia rau sa Baŋara. Ke tepa sisigiti gamu rau si gamu pu ta tioko koe Tamasa, pude mi enea sa sirana sapu qetu nia Sa, koasa padana sa Nana hiniva. ² Mi koa va pepekae, ŋoŋo, mamu variva taleosae pa tataru. Mi vata dogoro nia sa mia tataru koari hopehopeke tie. ^{†3} Sa Maqomaqona Tamasa si ponini gamu sa binule sapu pusi varigarani gamu, ke mi podeke sisigitia pude kopu nia sa tinoa keke hie. ⁴ Keke mo sa tini,

† 2:16 Kol 1:20 †† 2:17 Ais 57:19 ‡ 3:4 Kol 1:26-27

†† 4:2 Kol 3:12-13

meke keke mo sa Maqomaqo Hope, meke keke mo sapu rane gamu pude vagia toso ta tioko si gamu pa mia kinoa koe Karisito. ⁵ Keke mo sa Baṅara sapu e Zisu Karisito, keke mo sa rinaṅeraṅe, meke keke mo sa pinapitaiso, ⁶ keke mo sa Tamasa sa Tamada gita doduru; Asa sapu baṅara ni sari doduru, meke tavetavete ni sari doduru, meke koa somanae koari doduru. ⁷ Koasa Nana tataru variharupi e Karisito koa gita, si hopeke ta poni vinariponi si gita. ⁸ Gua asa ke zama sa Kinubekubere Hope:

“Totoso sage la pa vasina ululuna hola si Asa, si turaṅi Sa sari kobi tie ta raovodi d, meke poni vinariponi Sa sari na tie,” gua. †
⁹ Ego, na sa sapu “sage la” gunia sa? Sapu gunia sa si guahe, kekenu si gore la pa popoa pepeso. ¹⁰ Ke Asa sapu gore mae, si Asa tugo sapu sage la panaulu pa Maṅauru, pude koa pa doduru vasina si Asa. ¹¹ Meke Asa tugo poni vinariponi sari na tie, pude kaiqa sina apositolo, kaiqa na poropita, kaiqa na tie tarae nia sa Inavoso Leana koari na tie pu lopu ele va hinokara, kaiqa na minisita, meke kaiqa pule si na titisa. ¹² Pude va ṅiṅirai sari na tie te Tamasa, pude va namanama meke tavetia sa tinavete tana ekelesia, pude nabulu ni sari na tie pa tinina e Karisito, ¹³ osolae koa pa keke rinaṅeraṅe mo si gita doduru, meke pa nada ginilagilanana sa Tuna Tamasa, si kote na tie komihada valeana si gita, kamo sa padana sa tinoa te Karisito.

¹⁴ Meke lopu kote koa hola guana koburu si gita, sapu ta turaṅa koari na vina tumatumaie tadi na tie kokohadi, pu hoke turaṅa va sea i sari sokudi, koari na dia tinavete sekesekei pu va podoi mo rini, sapu guana vaka hite pu ta hena limilamae koari na ololobagea, babe paleke lamae nia na givusu. ¹⁵ Ba mada tozi vura nia gita sa hinokara pa korapa maqomaqo tataru, meke koari doduru hahanana leadi si mada toa sage si gita koe Karisito, sapu sa Batuna sa ekelesia. ¹⁶ Koa Sa si ta varihodae valeana, na soto va nabu sari doduru votivotiki kukukuru tini, meke tavetavete varigara valeana sari doduru. Kekeṅoṅo gua tugo sari na tie pu koa keke koe Karisito si kote boka tava ṅiṅira pule, meke noma sage si arini pa tataru. ††

Sa Tinoa Vaqura Koe Karisito

¹⁷ Pa korapa ṅiniraṅira tanisa Baṅara, si va balau gamu rau; pude mi lopu koa hola gua rina tie huporo pu lopu lulia sapu gua hiva nia sa Tamasa, meke loke laedi sari na dia binalabala. ¹⁸ Sari na dia ginilagilana si koa seu koe Tamasa pa hinuporo, meke lopu hiva nia rini sa tinoa vaqura sapu poni nia Tamasa koari na tie, sina pupuhu hola meke korodia pude va avoso si arini. ¹⁹ Loke hite vasi dia kinurekure hokara, ba vala puleni si arini koari na hahanana kaleadi, meke doduru sapu boni, si ehaka sisigiti ni rini.

²⁰ Ba lopu gua tu asa si tava tumatumaie nia gamu koasa gugua e Karisito! ²¹ Ele avoso nia mia tu gamu

† 4:8 Sam 68:18 †† 4:16 Kol 2:19

sa gugua e Zisu Karisito, meke koasa mia linulina Sa, si ele tava tumatumaie nia tu gamu sa hinokara. ²² Ele tava tumatumaie nia tu gamu si pude mi luara pania sa mia tinoa koana. Sa tinoa sapu turaṅa va sea gamu pa kinaleana koari na inoko'okoro seadi. ²³ Madi tava vaqura zōṅazōṅa sari bulomia meke sari na mia binalabala. ²⁴ Mi tagoa sa tinoa vaqurana, sapu sa kinehana soti sa Tamasa, mi vata dogoro nia sa tinoa hinokara, sapu toṅotona meke madina. ††

²⁵ Mi lopu kokoha! Hopeke tie si mani zama pa hinokara koasa turaṅana, sina na kukuruna mo sa tinina Karisito si gita doduru. ²⁶ Be bugoro si goi, si mu lopu hoqa pa sinea, mamu lopu va kamo nia lodu rimata sa mua binugoro. ²⁷ Mu lopu va malumu hokaria se Setani, sapu ta pozae sa Devolo, pude va hoqa igo.

²⁸ Sa tie pu hoke hikohiko si mani beto hiko, ba mani tavetavete valeana pude boka ari nana, meke toka ni saripu loke gedi. ²⁹ Mi lopu zama ni sari na zinama pu hoke boka va kaleani sari na tie, ba mi tale zama ni sari na zinama pu boka toka ni si arini. Sari na zinama pu garo pude boka va ṅiṅirai, meke toka ni sarini pu avosigo. ³⁰ Mi lopu va talotaṅa sa Maqomaqo Hope te Tamasa. Ura sa Maqomaqo asa sapu pa korapa mia si na tinokoro veko sapu tanisa Tamasa tugo si gamu, meke Asa si va sosodea koa gamu sapu te Tamasa si gamu osolae kamo sa ranena sa mia tinarupaha.

³¹ Ke mi luara pani sari na mia kinonokono, na tinaṅaziri, na binugoro, meke sari doduru binalabala ṅoṅovala, mi lopu vari velavela i pa vinaripera, meke lopu vari zama va kaleani. ³² Ba doduru toso si mi koa vari tatarue, na variva tukana, meke variva taleosae, gua tugo sapu taleosoni gamu Tamasa pa korapana Karisito. †††

Toa pa Korapana sa Kalalasa

5 Na koburu ta tatarue mia hola koe Tamasa si gamu, ke mi podekia lulia sa kinehana Sa. ² Mi koa vari tatarue pa mia tinoa, gua sapu tataruni gita Karisito, meke mate paeni gita Sa, guana vinariponi na vinukivukihi humaṅa lea, sapu qetu nia Tamasa. ³

³ Ke loke mia vasi inokoro sea, lopu na vinari riqihi, na hahanana boni, na pinuhi, na gua, sina na tie madi mia te Tamasa si gamu. ⁴ Meke lopu garo tugo koa gamu sari na zinama rarate, na zinama pekipekidi, na vina sisire kaleadi; ba mi zama leana koe Tamasa koari Nana tinavete leadi koa gamu. ⁵ Mi gilana valeania sapu sa tie pu hoke tavetavete va sea lamo pa vinari riqihi, na binoni, meke inoko'okoro sea sapu kekeṅoṅo guana vinahesi beku, si lopu kote vagia sa nana hinia pa Butubutu Binaṅara te Karisito meke te Tamasa.

⁶ Mi kopu nia pude loke tie sekesekeini gamu koari na zinama kokohadi, sina koa gua mo koari na sinea gua hire, si kote va raza mae ia Tamasa sa Nana tinaṅaziri koa rini pu lopu va tabea si Asa. ⁷ Ke mi lopu galagala hokara ni sari na tie gugua arini. ⁸ Visoroihe si

‡ 4:22 Kol 3:9 †† 4:24 Kol 3:10; Zen 1:26 †† 4:25 Zak 8:16

††† 4:26 Sam 4:4 ††† 4:32 Kol 3:13 § 5:2 Ekd 29:18; Sam 40:6

na tie huporo tugo si gamu, ba kamahire si na tie te Tamasa pu koa pa kalalasa, ke mi koa gua rina koburu tanisa kalalasa. ⁹ Sina sari doduru hahanana leadi, na toṅotodi, na hinokaradi, si na vuana sa kalalasa pa tinoa tie. ¹⁰ Mi podekia pude tumae nia gua sapu variva qetu koasa Baṅara. ¹¹ Mi lopu somana taveti sari na tinavete huporodi meke loke laedi, ba mi tozi vura lani tu sapu sea si arini. ¹² Ura variva kurekure hola, pude vivinei ni sari na hahanana pu tavete tomei rina tie. ¹³ Meke pana ta dogoro pa kalalasa sari doduru tinavete, si kote ta gilana sari na guguadi hinokara. ¹⁴ Na kalalasa mo si boka va bakala valeani sari doduru tiṅitoṅa. Gua asa ke ta zamae si guahe:

“Mu vaṅunu, agoi pu korapa puta, mamu turu pule pa minate, meke kaqu kalalasa atu igo e Karisito,” gua.

¹⁵ Ke mi kopu totoko ni sari na mia tinoa, gua rina tie gilaedi lopu gugua ari tie duduvilidi. ¹⁶ Mi halo i sari na totošo pu boka vagi gamu pude tozia sa Inavoso Leana, sina kaleadi sari na rane hire. ¹⁷ Mi lopu va duviduvila, ba mi podekia pude gilania sapu gua hivani gamu sa Baṅara pude tavetia.

¹⁸ Mi lopu napo sisigiti vaeni sapu kote va kaleana gamu, ba mi ta siṅie nia sa Maqomaqo Hope. ¹⁹ Mi vari vivinei ni sari na Sam, na kinera vinahesi, meke na kinera hopedi. Mi kera vahesia sa Baṅara pa korapa bulomia. ²⁰ Koari doduru totošo si mi zama leana lani koe Tamasa sa Tamada, pa korapa pozana sa nada Baṅara e Zisu Karisito, sari doduru gua pu ta evaṅa.

Sari Barikaleqe meke Palabatu

²¹ Mi koa variva tabei si gamu doduru, sina pamaṅa nia gamu se Karisito.

²² Ego, gamu na barikaleqe si mi va tabei sari mia palabatu, gua sapu va tabea gamu sa Baṅara. ²³ Ura sa palabatu si na batuna sa nana barikaleqe, kekeṅoṅo gua sapu Karisito si na Batuna sa ekelesia. Asa tugo sa Hinarupu tanisa ekelesia sapu sa tinina. ²⁴ Gua asa, ke mi koa va tabei gamu na barikaleqe sari na loamia pa doduru tiṅitoṅa, kekeṅoṅo gua puta tugo sapu va tabea sa ekelesia se Karisito.

²⁵ Gamu na palabatu, si mi tataru ni sari na mia barikaleqe, gua sapu tataru nia Karisito sa ekelesia, meke mate paenia Sa si asa. ²⁶ Kekeṅoṅo gua sapu tava via si gita pa kolo, si gua tugo sapu va via ia Tamasa sa ekelesia koari Nana zinama. ²⁷ Mate si Asa pude vagi pule nia sa ekelesia, guana Nana barikaleqe tolavaena hola; viana, toṅotona, loke bonina, loke vizirina, meke loke sineana. ²⁸ Mani tataru nia sa palabatu sa nana barikaleqe, kekeṅoṅo puta gua sapu tataru gunia sa sa tinina soti. Asa sapu tataru nia sa nana barikaleqe, si tataru pule nia tugo telena. ²⁹ Ura loke tie si kukiti nia sa tinina soti, ba hoke ponia na kopu nia sa si asa; kekeṅoṅo puta sapu kopu gunia Zisu sa ekelesia, ³⁰ sina gita mo sari kukuru Tinina Sa. ³¹ Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope sapu

guahe: “Koa sa ginugua asa si kote luaria sa koreo sa tamana meke sa tinana, meke koa keke koa sa nana barikaleqe, meke koa keke tinidia sari karua,” gua. ³² Koa nana sa ginugua hinokara meke lohina sapu gunia sa Kinubekubere Hope asa, meke gilania rau sapu e Karisito meke sa ekelesia si gunia sa. ³³ Ba soto atu gua tugo koa gamu si asa, sapu hopeke palabatu si mani tataru nia sa nana barikaleqe, gua sapu tataru pule nia telena si asa; meke hopeke barikaleqe si mani pamaṅa nia sa nana palabatu.

Sari na Koburu meke Tiatamadia

6 Gamu na koburu, si mi va tabei sari na tiatamadia, koasa mia linulina sa Baṅara, sina asa tugo si toṅoto pude tavetia gamu. ² “Mu va lavatia sa tamamu meke sa tinamu,” asa tugo sa tinarae kekenu sapu koa ia na vina tataru sapu guahe: ³ “Pude leana sa mua kinokoa, meke kote toa va gelenae pa popoa pepeso si goi,” gua.

⁴ Gamu na tiatamadia rina koburu, mi lopu va bubugori sari mia koburu, ba mi turana sage ni meke va toṅoti si arini pa korapa vina tumatumae tanisa Baṅara. ⁵

Sari na Pinausu meke sari Dia Palabatu

⁵ Gamu na pinausu st, mi va tabei sari na mia palabatu pa korapa mia pinamaṅa na minatagutu. Mi tavete va hinokaria si hie pa korapa bulomia, kekeṅoṅo guana tavete la nia gamu si asa koe Karisito. ⁶ Lopu tale pa totošo kopu totokoni gamu mo arini, pude va qetui mo si arini, gua. Ba sina koa guana pinausu te Karisito si gamu, ke mi tavetia sapu gua hiva nia sa Tamasa, pa doduru bulomia. ⁷ Mi tavetavete qetuqetu guana sapu nabulu nia gamu se Zisu sa Baṅara, meke lopu tale koari na mia palabatu mo. ⁸ Sina gilania mia sapu kote hopeke pia gamu sa Baṅara si gamu koari na tinavete leadi pu taveti gamu, be na pinausu, babe lopu na pinausu si gamu.

⁹ Gamu na palabatu si mi vata dogoro nia tugo sa hahanana leana koari na mia pinausu, meke lopu va mataguti. Mamu gilania sapu agoi, meke sari na mua pinausu si tanisa Baṅara mo pa Maṅauru, sapu lopu hoke toka kale nia si keke tie pa vinaripitui. st

Sari Doduru Poko Varipera te Tamasa

¹⁰ Ego, vina betobeto si mi koa va niṅira koasa mia sinoto koasa Baṅara, meke koa sa Nana niṅiraṅira lavata. ¹¹ Mi va sagei sari doduru poko varipera saripu ponini gamu sa Tamasa, pude mi turu va niṅira meke varipera koari na tinoketoke sekesekeidi tanisa Devolo sapu se Setani. ¹² Sina lopu varipera la pa tie si gita, ba koari soku tomate kaleadi na niṅiradi pa galeglearane meke pa maṅauru, sari na binalabala

† 5:16 Kol 4:5 †† 5:19 Kol 3:16-17 ‡ 5:22 Kol 3:18; 1 Pit 3:1
 †† 5:25 Kol 3:19; 1 Pit 3:7

‡‡ 5:31 Zen 2:24 ††† 6:1 Kol 3:20 ‡‡‡ 6:2 Ekd 20:12; Diut 5:16
 § 6:4 Kol 3:21 §† Sari na pinausu pukerane tadi na tie si ta holudi
 pude na tinagotago tanisa tie pu holuna. §†† 6:5 Kol 3:22-25
 §§ 6:9 Diut 10:17; Kol 3:25, 4:1

huporodi, meke sari na ninirañira kaleadi, meke sari na tomate kaleadi pu vahesi rina tie koari na rane kaleadi hire. ¹³ Ke mi va sage betoi sari na poko varipera te Tamasa, meke be pana raza mae sa kinaleana, si lopu kaqu boka va rizu gamu sa kana si gamu; meke sipu ele tavete betoi gamu sari doduru gua pu bokai gamu, si kaqu turu hola pa minataqara si gamu.

¹⁴ Ke sipu ele va sage betoi gamu sari na poko varipera, si mi turu va nabu. Mi dokoho nia sa hinokara, mi va sagea sa poko raqaraqara tana tinonoto. ^{†15} Mi va namanama pude tozia sa Inavoso Leana tanisa binule, kekenoño guana va sagei sari na mia sadolo. ^{††16} Pa doduru toso si mi paleki sari na mia lave rinañerane, pude boka kasi pani gamu sari na tupi huruñudi pu gona ni e Setani, sapu sa natina sa kinaleana. ¹⁷ Mi va hakea sa toropae varipera tanisa tinaharupu, mamu vagia sa magu varipera tanisa Maqomaqo Hope, sapu sa zinama te Tamasa. ^{‡18} Mi varavara doduru toso pa tinuraña tanisa Maqomaqo Hope, meke pa doduru mia vinaravara, si mi tepa sa tinokae te Tamasa. Pa ginugua asa, si mi koa va namanama, mamu lopu makudo varavara toka ni sari doduru tie te Tamasa. ¹⁹ Mi varavara toka nau tugo,

† 6:14 Ais 11:5, 59:17 †† 6:15 Ais 52:7 ‡ 6:17 Ais 59:17

pude boka poni nau Tamasa gua sapu kaqu zama nia rau, meke pana zama rau, si boka tozi va mataqara nia rau sa Inavoso Leana sapu lopu ta gilana koari na rane la hiroi. ²⁰ Ta garunu si rau koe Karisito pude tozia sa Nana inavoso, meke kamahire si koa pa vetu varipusi. Ke mi tepa ia sa Tamasa, pude toka nau, pude maqu zama va mataqara nia rau sa Inavoso Leana, gua sapu garoqu tugo pude tavetia.

Sari na Zinama Tataru Vina Betobeto

²¹ E Tikikasi, sa tasida ta tataruena, meke na nabulu ta ronueña pa tinavete tanisa Bañara, asa kote vivineini gamu sari doduru inavosoqu rau, pude boka gilani gamu gua sapu korapa evañi rau. ^{‡† ‡†22} Gua asa ke garunu atu nia rau koa gamu si asa, pude vivineini ni koa gamu sari doduru inavoso mami gami, meke pude va ninirai sari bulomia.

²³ Sa Tamasa sa Tamada, meke sa Bañara Zisu Karisito, si mani vatua koa gamu doduru tamatasi koe Karisito sa binule, sa tataru, meke sa rinañerane.

²⁴ Mani koa koa gamu doduru sa tataru variharupi te Tamasa, koa gamu pu tataru nia sa nada Bañara Zisu Karisito koasa tataru toa holana.

‡† 6:21 TTA 20:4; 2 Tim 4:12 ‡‡ 6:21 Kol 4:7-8

PILIPAE

Sa Vinabakala

Sa leta te Paula koari na tie pa vasileana Pilipae, si ta kubere la koasa ekelesia kekenu sapu kuria e Paula, koasa pinaqaha popoa Masedonia pa popoa Iuropu. Sa qinavuna Roma si kopu nia sa popoa asa. Ta kubere sa leta hie totošo koa se Paula pa vetu varipusi, meke pa totošo pu koa ta toke si asa koari kaiqa tie tavetavete te Karisito, meke guana koa talotaña si asa koari na dia vina tumatumae seadi koasa ekelesia pa Pilipae. Ba koa sa leta hie si va vura ia Paula sa nana qinetuqetu meke rañe va nabua sa sa Tamasa, pa korapa nana rinañerañe lohina koe Zisu Karisito.

Sa ñati ginugua meke ta kubere sa leta hie, si pude zama leana la koari na tie te Karisito pa Pilipae, koasa dia vinariponi sapu garunu lania rini koa sa pa totošo pu koa tasuna si asa. Ba vagia sa sa totošo leana hie pude vata gilana valeana nia koa rini, pude madi koa ñinira si arini, be vea koa pa tinasuna si asa meke sari na tie te Karisito pa Pilipae. Tapa sisigiti sa si arini pude madi koa va pepekae gua e Zisu, ba lopu pude va lavata puleni, pude lopu va malumia rini sa dia hiniva soti pude totoši ni sari na dia tinoa.

Va balabala pule ni sa si arini, sapu sa dia tinoa keke koe Karisito, si na vinari ponina sa tataru variharupi te Tamasa sapu vagia rini pa korapa rinañerañe, lopu pa vina tabedi rina Tinarae te Mosese.

Kuberia sa sa gugua sa qinetuqetu na binule, sapu poni Tamasa koarini pu koa keke koe Karisito. Zama nia sa leta hie sa qinetuqetu, kineke, rinañerañe nabuna pa tinoa tadi na tie te Karisito. Tava bakala tugo koasa leta hie sa tataru lohina, sapu evañia Paula koasa ekelesia pa Pilipae.

Sari na Ñati Pinaqahana sa Leta

Vina bakalana sa leta. Hinia 1:1-11

Gua sapu ta evañia koe Paula. Hinia 1:12-26

Sa tinoa keke koe Karisito. Hinia 1:27 kamo hinia 2:18

Sa minizi veko tadi Timote e Epaporodaitasi. Hinia 2:19-30

Vinabalau koari na kana meke na tinasuna. Hinia 3:1 kamo hinia 4:9

Paula si zama leana koari na tie te Karisito pa Pilipae. Hinia 4:10-20

Tinukuna sa leta. Hinia 4:21-23

Zinama Tuketukele

1 Sa leta hie si mae guana koa rau Paula, meke Timote pu koa turañau; gami kara si na nabulu te Zisu Karisito. Kubere atu nia rau si asa koari doduru tie te Tamasa pa Pilipae, sapu koa keke koe Zisu Karisito, meke gua tugo koari kasa koimata, na tie varitokae pa ekelesia. †

² Mani poni gamu sa Tamasa sa Tamada, meke sa Bañara Zisu Karisito, sa tataru lopu ta ñana kamona, meke sa binule.

Vinaravara te Paula Pude Toka ni sarini pa Pilipae

³ Hoke zama leanani gamu rau koe Tamasa doduru totošo, pana balabala gamu rau si gamu. ⁴ Doduru totošo pana varavara tokani gamu rau, si varavara si rau pa qinetuqetu, ⁵ koa gua koasa siraña gua pu toka nau gamu, koasa tinavete tanisa Inavoso Leana,

† 1:1 TTA 16:12

podalae gua totošo va hinokara si gamu, meke kamoa kamahire. ⁶ Meke rañe valeania rau, sapu sa Tamasa sapu podalae nia sa tinoa vaqura hie pa korapa mia gamu, si kaqu hodaia si Asa, osolae va hokotia Sa, kamoa koasa rane pu kaqu pule mae ia Zisu Karisito.

⁷ Na toñoto mo pude balabala gua asa si arau pa gugua mia gamu sina tataru ni gamu rau pa korapa buloqu; ura be ta pusi seni si rau, babe toketoke nia meke va turu va ñinira ia rau sa Inavoso Leana, ba ele somana nia gamu koa rau koasa tinavete arilaena te Tamasa hie. ⁸ Tamasa sina qua tie va sosode, sapu sa hinokara si tozia rau, sapu sa qua tataru lohina koa gamu si gua puta tugo sa tataru te Zisu Karisito koa gamu.

⁹ Varavara nia rau si pude toqolo lala nana sa mia tataru, koasa mia tinumatumae hinokara, meke koasa vinizavizata gotogotona, ¹⁰ pude boka vizatia gamu sapu leana hola. Meke kote tiqe loke boni mia na tinazutu mia koasa rane pu kote pule mae ia Karisito.

¹¹ Meke madi ta siñie lineana sari mia tinoa, sapu e

Zisu Karisito mo telena boka vata evaṅa vura ia, pude na vina lavatana meke na vinahesina sa Tamasa.

Toa Koe Karisito

¹² Hiva va gilani gamu rau kasa tasiq, sapu sa tinapusiqu rau pa vetu varipusi, si toka sisigiti nia sa vina enena sa Inavoso Leana. ¹³ Gua asa ke sari doduru tie varipera pa vetu baṅara, meke sari doduru tie pule tani, si gilania sapu ta pusi si rau, sina nabulu nia rau se Karisito. ¹⁴ Meke soku hola rina tasiq, sapu sari na tie tanisa Baṅara, si ṅiṅira lala dia tu si arini pa dia rinaṅeraṅe sipu ta pusi si rau, meke lopu hite matagutu pude tozi vura nia rini sa Inavoso Leana.

¹⁵ Hinokara, kaiqa arini si tozi vura nia se Karisito pa kinokono, meke pa vinaritokei, ba kaiqa arini si pa dia hiniva hinokarana. ¹⁶ Sarini hire si tavetia si asa pa dia tataru, sina gilania rini sapu ele veko mae nia Tamasa koa rau sa tinavete, pude lavelave hukata nia sa Inavoso Leana. ¹⁷ Ba kaiqa si lopu tozi vura nia se Karisito pa hiniva hinokarana, ba pude va arilaena puleni tedia hola nau si rau. Balabala ia rini si pude va talotaṅa hola au mo si arau pa vetu varipusi, gua. ¹⁸ Ba loke tinasuna! Qetu nia mo rau si gua asa. Sapu arilaena si pude ta tarae vura mo se Karisito pa doduru totošo. Be pa hiniva leana sia, ba be lokari, ba qetu nia mo rau.

Uve, meke lopu kaqu makudo qetu si rau, ¹⁹ sina gilania rau sapu koari na mia vinaravara, meke pa tinokae tanisa Maqomaqona e Zisu Karisito, si kote ta rupaha si rau. ²⁰ Sa qua ṅati inokoro sapu raṅe valeania rau, si pude lopu kaqu malohoro si rau koa sa qua tinavete, ba pude doduru totošo, meke pa totošo tugo hie, si maqu zama va mataqara, meke lopu kurekure; pude boka tava lavata se Karisito pa doduruna sa qua tinoa, be toa babe mate si rau. ²¹ Sa ṅatina sa qua tinoa si pude toa keke koe Karisito. Ba be mate si rau, sa qua minate si na vinagi tugo taqarau. ²² Ba be toa si rau, si arilaena pude boka taveti pule si kaiqa tinavete leadi, ba lopu gilania rau, na sa si leana hola. ²³ Leadi beto koa rau sari karua hiniva. Hiva luaria rau sa tinoa hie, pude la koa somanae koe Karisito; asa si arileana hola. ²⁴ Ba pa ginua mia gamu, si ta hivae hola pude toa tugo si rau. ²⁵ Va hinokaria rau si hie, meke gilania rau sapu kaqu toa si rau, kaqu koa somana koa gamu si rau, pude kaqu toqolo si gamu pa korapa mia qinetuqetuna sa rinaṅeraṅe. ²⁶ Meke pana pule mae koa gamu si rau, si kote noma lalanana sa mia qinetuqetuqu rau, pa mia vinahesi koe Karisito.

²⁷ Ego, sa tiṅitoṅa arilaena hola, si pude sari na mia tinoa si pude toa nia gua sapu hiva nia sa Inavoso Leana te Karisito. Ke be atu dogoro gamu rau ba be lokari, ba kote boka avosoni gamu mo rau, sapu turu va nabu si gamu pa keke ṅati binalabala meke keke hiniva, pude varipera nia sa rinaṅeraṅe tanisa Inavoso Leana. ²⁸ Mi lopu matagutu ni sari na mia kana, mi koa va ṅiṅira doduru totošo, meke kaqu vata gilana nia

koarini sa dia tinahuara, meke sapu kaqu ta harupu si gamu koe Tamasa. ²⁹ Sina ele ta vatu koa gamu sa vina malumu, pude va lavatia se Karisito pa mia tinoa, lopu pa vina hinokarana mo Sa, ba pude koa ta sigiti nia tugo si Asa. ³⁰ Ura korapa somana si gamu koa rau pa vinaripera, pude tozi vura nia sa Inavoso Leana. Asa tugo sa vinaripera sapu ele dogorau gamu raza ia rau, meke avosia gamu kamahire, sapu asa tugo si korapa raza ia rau. ††

Sa Vina Pepekæ meke sa Linavata te Karisito

2 Sa mia tinoa keke koe Karisito si va ṅiṅira gamu, meke sa Nana tataru si va manoto gamu. Koa vari baeri si gamu sina koa koa gamu sa Maqomaqo Hope, meke koa variva tukana na vari ṅoṅoi si gamu pa tataru. ² Ke mi koa keke pa binalabala, pa tataru, meke pa hiniva, pude gua asa si kote va qetu hinokarau gamu. ³ Mi lopu tavetia si keketoṅa pa pinuhi meke pa vinahesi pule, ba mi koa va pepekæ pa vari korapa mia. Doduru totošo si mi balabala ia sa lineana tana votiki tie, hola nia sa mia lineana telemia. ⁴ Mi lopu tale doṅo puleni gamu mo, pa mia vinaleana telemia, ba mi doṅo la ia tugo sa vinaleana tana votiki tie. ⁵ Ke mi keha lulia sa hahanana va pepekæ te Zisu Karisito sapu guahe:

⁶ Tagoa Sa sa tinoa Tinamasa doduru totošo, ba lopu balabala ia Sa pude tuqe va nabua sa vina kekeṅoṅo pule nia koe Tamasa.

⁷ Ba luara pania Sa sa Nana vasina ululuna, meke vagia Sa sa ginugua tana nabulu, meke ta evaṅae na tie si Asa.

⁸ Meke ta dogoro guana tie hokara si Asa, va pepekæ pule nia, meke enea Sa sa sirana sa vina tabe,

osolae kamo koasa minate, sapu sa Nana minate pa korosi.

⁹ Gua asa, ke va lavatia meke ovulu sage nia Tamasa si Asa, pude kamo sa vasina ululuna hola pa Maṅauru,

meke ponua Sa sa pozapoza sapu nomana lavata, sapu ululu hola ni sari doduru pozapoza pule.

¹⁰ Meke pude koasa pozana e Zisu, sari doduru tinoni pa Maṅauru, pa pepeso,

meke pa kauruna † sa pepeso si kaqu kokotuṅu meke va lavatia si Asa. ††

¹¹ Meke kaqu tozi helahelae nia ri doduru sapu e Zisu Karisito si na Baṅara, pa vinahesina sa Tamasa sa Tamada.

Kalalasa Gua rina Pinopino

¹² Kasa qua baere ta tatarue mia, gua sapu hoke va tabe au gamu sipu koa koa gamu si rau, si arilaena hola pude va tabe au tugo gamu totošo lopu koa koa gamu si rau. Mi tavetavete zoṅazoṅa pude kopu nia sa mia vinagina sa tinaharupu, mi pamaṅa sisigiti nia sa

† 1:13 TTA 28:30

†† 1:30 TTA 16:19-40 † Kauruna sa pepeso si na vasina tadi pu matedi sapu ta pozæ Hedisi. †† 2:10 Ais 45:23

Tamasa, osolae vagi va hokotia gamu gua sapu va nama vekoa Sa pude tamugamu. ¹³ Sina Tamasa telena si tavetavete pa korapa mia gamu, pude boka hiva nia meke lulia gamu sa Nana hiniva.

¹⁴ Pa doduru mia tinavete si mi lopu qumiqumi na varitokei. ¹⁵ Gua, pude loke tinazutu mia, meke via pa bulomia; na tuna Tamasa si gamu sapu loke kisakisa mia, pa korapana sa sinage koqina meke va karikarina. Vasina kaqu koa na tie leamia pa vari korapadi rina tie, guana kalalasadi rina pinopino pana boŋi pa maŋauru, ¹⁶ totošo tozi vura nia gamu koa rini sa inavosona sa tinoa hola. Be gua asa si gamu, si kote ari qua ginugua si rau pude qetuni gamu koasa rane pinule mae tanisa Baŋara, sina kote ta dogoro vura vasina sapu lopu oki palae hoboro sari doduru qua tinavete ŋiŋira.

¹⁷ Koasa mia rinaŋeraŋe si vala ni gamu sari na mia tinoa koe Tamasa pa ninabuluna Sa. Meke be guana tava mate si rau pa vina tabena Sa, meke tava zoloro sa eharaqu, ba kote qetu si rau. ¹⁸ Ke mi somana getuqetu turaŋau.

Timote meke Epaporodaitasi

¹⁹ Raŋea rau se Zisu sa Baŋara, sapu pa hiniva Tanisa, si lopu sana kote garunu atu nia rau se Timote koa gamu, pude boka tava ŋiŋira si rau pa inavoso mia gamu. ²⁰ Ura loke tie pule si gugua asa, sapu galagala sisigitini gamu. ²¹ Sari doduru tie pule si va boka pule ni mo dia tinoa soti, ba lopu kopu nia rini sa tinavete te Karisito. ²² Ba gilana valeania gamu sapu se Timote si na tie arilaena hola. Tavetavete varigara guana karu tatamana si gami kara pa tinavete tanisa Inavoso Leana. ²³ Rovea rau sapu lopu sana kote boka va atua rau si asa, pana gilana pakia rau gua sapu kote ta evaŋa koa rau. ²⁴ Meke kalavarae si rau koa sa Baŋara, sapu arau ba lopu sana kote atu tugo koa gamu.

²⁵ Balabala ia rau sapu leana tugo pude garunu atu nia se Epaporodaitasi, sa tasida koe Karisito, sapu somana tavetavete turaŋau, guana tie variperpa te Karisito. Asa sa mia tie ta garununa sapu ele va tukanau. ²⁶ Hiva hola si asa pude dogoro gamu, meke mamata sisigiti sa bulona sina ele avoso nia gamu sapu moho si asa. ²⁷ Hinokara sapu ele moho tata mate si asa. Ba tataru nia Tamasa si asa meke salaŋia. Meke lopu asa eke mo si tataru nia Sa, ba arau tugo pude lopu talotaŋa nia rau sa minoho tanisa, meke pude lopu vari tomoi koa rau sa tinalotaŋana sa nana minate. ²⁸ Hiva sisigiti pude garunu atu nia rau si asa koa gamu, pude boka qetu si gamu pana dogoria si asa, meke lopu kote talotaŋa sisigiti si arau. ²⁹ Mi va kamo valeania si asa pa qinetuqetu, guana tasimia koasa Baŋara. Mi pamaŋa ni sari doduru tie pu gugua asa. ³⁰ Ura pa korapa tinavete te Karisito si tata mate si asa, sina va tasuna ia sa sa nana tinoa pude boka toka nau sa, vasina lopu boka toka nau gamu.

Sa Tinoŋoto Hinokarana

³ Ego, hie tugo sa qua zinama vina betobeto kasa tasiqum, mi koa qetu pa mia kinoa keke koasa Baŋara. Lopu mabo nia rau pude tozi pilipule atua gua sapu ele kubere atu nia rau visoroihe, pude gua asa si lopu kaqu ta turaŋa va sea si gamu. ² Mi balau ni saripu va kalekaleana guana siki †, sarini pu ososo ni sari na tie pude ta magu d pude na vina gilgilana sapu na tie te Tamasa si arini. ³ Ba gita tu si na tie hinokara te Tamasa, lopu arini, sina vahesia gita sa Tamasa pa korapa Maqomaqona Sa, meke koa qetuqetu si gita pa nada kineke koe Zisu Karisito. Lopu ronu puleni gita pude vahesi puleni gita pa kenuna Tamasa. ⁴ Arau si boka balabala ia sapu boka vahesi pule nau, be hiva si rau. Be keke tie si balabala ia sapu garona pude vahesi pule nia sa nana tinoa meke tinavete pa kenuna sa Tamasa, si hola nia tu rau si asa pa soku ginugua. ⁵ Ta magu si rau pa rane vina vesu, meke ta podoe tie Izireli si rau pa tutina e Benisimane. Na tie Hiburu si rau meke sari na tiatamaqu, meke pa kalina sa Tinarae te Mosese, si na Parese si rau. ⁶ Naliŋali sisigiti si rau pude lulia sapu sa hiniva te Tamasa gunia rau pa qua binalabala, ke ŋoŋovala ia rau sa ekelesia. Sa tinoŋoto pa kinopuna sa Tinarae te Mosese, si lopu hite sea nia rau. ††

⁷ Ba sari doduru hire pu va arilaena i rau visoroihe, si namu loke laedi kamahire sipu gilania rau se Karisito. ⁸ Lopu arini mo, ba balabala ia rau sapu sari doduru tiŋitoŋa si namu loke laedi, sipu vagia rau sa ginilagilana marilaena te Zisu Karisito sa qua Baŋara. Meke pa ginuana Sa si veko pani rau sari doduru qua ginugua koadi sara, meke balabala guni na remoremo rau si arini, pude boka vagia rau se Karisito, ⁹ meke boka koa keke koa Sa. Meke loke qua tinoŋoto telequ sapu ta vagi koasa vina tabena sa Tinarae te Mosese, ba kamahire si tagoa rau sa tinoŋoto sapu ta poni mae pa korapa rinaŋeraŋe koe Karisito, sa tinoŋoto sapu maena koe Tamasa pa korapa rinaŋeraŋe. ¹⁰ Hiva gilana valeania rau se Zisu Karisito pa qua tinoa, pude somana nia sa Nana tinasigiti, pude enea rau sa siranaŋa sa vinatabe, osolae kamo koasa minate gua sapu evaŋia Sa, pude mani ta evaŋa koa rau sa ŋiniraŋira tanisa Nana tinuru pule pa minate. ¹¹ Be boka rau, si maqu tava turu pule pa minate.

Haqala pude Vagia sa Tinoa Hola Koe Karisito

¹² Lopu zama si rau sapu ele vagia na tagoa rau sa tinoa gotogotona. Ba haqala zukuru lamo si rau pude vagia sa pinia, sina ta vagi si rau koe Zisu Karisito pude Tanisa. ¹³ Kasa tasiqum, lopu balabala ia rau sapu ele vagia rau si asa, ba keketona mo si tavetia rau. Muliŋi ni rau sari doduru tiŋitoŋa pu ele hola, meke zukuru nono la i rau sari na tiŋitoŋa pu koa pa kenuqu.

¹⁴ Haqala toŋoto la si rau, pude vagia sa pinia sapu sa

†† Sari na tie pu ta pozae siki hire, si arini pu va kokoha ia sa hinokarana sa Inavoso Leana te Zisu. Mi tiroa sa vina bakala pa Qal 1:6; ‡ 3:5 Rom 11:1; TTA 23:6, 26:5 †† 3:6 TTA 8:3, 22:4, 26:9-11

tinoa hola panaulu, asa tu si tioko nau sa Tamasa koe Zisu Karisito pude vagia.

¹⁵ Ego, gita doduru tie pu komiha pa nada tinoa koe Karisito, si mada zukuru nono la tu pude vagia sa tinoa hola. Be kaiqa gamu si lopu va egoa sa binalabala asa, ba kaqu va toŋoto gamu Tamasa si gamu. ¹⁶ Ba sa hinokara sapu ele gilania gita, si mada tuqe va ŋiŋira ia.

¹⁷ Kasa tasiq, mi keha luli au. Mi doŋo luli sarini pu lulia sa kineha toŋoto sapu ele vekoa gami koa gamu. ¹⁸ Ele tozini gamu tu rau soku totoŋo visoroie si hie, meke kamahire si zama pule nia rau si asa pa qua tinalotaŋa nomana, sapu koa dia si ari sokudi, sapu kana ia sa tinozina sa minate te Karisito pa Korosi. ¹⁹ Sa vinabetodi rini si na vina kilasa koa holana te Tamasa, sina va tamasi rini sari na inokoro sea tana tinidi. Va titie ni rini saripu gua pada pude kurekure ni rini, meke soto mo koari na tinavete kaleadi tana kasia popoa sari na dia binalabala. ²⁰ Gita si na tie tana Maŋauru, meke aqa zoŋazoŋa nia gita sa nada Hinarupu, sapu sa Baŋara Zisu Karisito pu kote mae gua vasina. ²¹ Pa Nana ŋiniraŋira si kote hobei Sa sari na tinida sapu tana pepeso, pude ta evaŋae na tini tolavaena na nedalana sapu kekeŋoŋo gua Tanisa. Meke asa tugo sa ŋiniraŋira si tavetavete nia Sa, pude vekoi pa Nana kinopu sari doduru likakalae.

Sari na Inavoso

4 Ke gua asa, si tataru holani gamu rau kasa tasiq, meke hiva dogoro hola gamu rau! Va qetu hola au gamu si rau, meke qetu holani gamu tugo rau. Ke kasa tasiq, mi turu va ŋiŋira pa mia tinoa koasa Baŋara.

² Tega gamu rau si gamu Euodia meke Sinitike, pude mi koa variva egoi guana tamatasi barikaleqe pa korapana sa Baŋara. ³ Tega igo tugo rau si agoi na nabulu turaŋaqu pu ta ronuemu ††, pude mamu toka ni sari karu barikaleqe hire. Sina ele toka hola nau rini pa vina enena sa Inavoso Leana, gua tugo Kelemeniti meke sari doduru tie tavetavete turaŋaqu, saripu ele tagoa sa tinoa hola meke ta kubere pozadi pa buka te Tamasa.

⁴ Mi koa qetu doduru totoŋo pa mia kineke koa sa Baŋara. Maqu tozi pulea, mi koa qetu!

⁵ Mi va dogoro nia koari doduru tie sa mia ŋinoŋo. Tata pule mae sa Baŋara. ⁶ Mi lopu talotaŋa nia si keketoŋa, ba pa mia vinaravara si mi tepa la ni koe Tamasa sari doduru gua sapu ta hiva koa gamu; mi zama valeana tugo koa Sa pa bulomia doduru totoŋo pa mia vinaravara. ⁷ Meke sa binule te Tamasa sapu loke tie boka tumae beto nia, si kote kopuni sari bulomia, meke na mia binalabala, pa kinoa keke koe Zisu Karisito.

† 3:17 1 Kor 4:16, 11:1 †† Lopu ta gilana esei "sa nabulu turaŋaqu" sapu zama nia sa.

⁸ Hie sa qua zinama mumudi, kasa tasiq, mi kopu ni pa bulomia sari na hahanana gua hire sapu garona sa vina lavata; sari pu hinokara, leadi, toŋoto, via, tolavaedi, meke garo pude ta pamaŋae. ⁹ Mi tavete luli gua sapu ele va nonogai, na vagi gamu koa rau, pa qua zinama na tinavete. Meke sa Tamasa pu poni gita sa binule si kote koa koa gamu.

Zinama Leana Koasa Vinariponi

¹⁰ Pa qua tinoa keke koasa Baŋara, si variva qetu hola koa rau sapu ele gelenaena sa totoŋo meke tiqe kamahire si vagia gamu sa totoŋo pude va dogoro nau sa mia tataru koa rau. Lopu zama si rau sapu lopu hoke galagala nau gamu, ba sina loke mia totoŋo pude tavete vura nia. ¹¹ Lopu pa ginugua sapu hiva ta tokae si rau ke zama nia rau si hie, ura ele manavasa nia mo rau pude qetu ni gua sapu tagoi rau. ¹² Tumae nia rau sa kinoa malaŋa, meke pude tago va soku. Soku tie si lopu ele tumae nia sa ginugua hie, ba Arau si ele manavasa nia, be pavei koa si rau, ba be pa totoŋo sa, si qetu nia mo rau si pude deŋa, ba be ovia, be soku qua, ba be lopu soku. ¹³ Tagoa rau sa ŋiniraŋira sapu ta poni nia rau koe Karisito pude turu va tia i, gua sapu ta evaŋa pa tinoa.

¹⁴ Ba leana hola si gamu, sapu ele boka toka nau gamu pa qua tinasuna. ¹⁵ Meke gilania mia gamu na tie Pilipae tatasana ta tarae sa Inavoso Leana, sipu luaria rau sa popoa Masedonia, si gamu mo telemia sa ekelesia sapu toka nau, koari na mia vinariponi. ¹⁶ Ura totoŋo koa pa Tesalonaika si rau, meke ta hiva koa rau sa tinokae, si hoke toka nau gamu. ¹⁷ Lopu hata sisigitia rau sa mia vinariponi, ba okoro dogoria rau sa vuana, sapu ta tomo la koasa minana pa maqomaqo mia. ¹⁸ Ele vagia rau doduruna sa mia vinariponi koa rau, meke garo hola si asa! Lopu ehaka nia rau si keke toŋa kamahire, sina ele vagi rau pa limana Epaporodaitasi sari na mia vinariponi pu va mae i gamu. Guana vinariponi pu variva qetu si arini koe Tamasa, meke na vina vukivukihiki humaŋa lea koa Sa. ¹⁹ Sa qua Tamasa si kaqu ponini gamu sari doduru tiŋitoŋa sapu garo koa gamu, koasa moatana gua sa Nana tinago pa mia kinoa keke koe Zisu Karisito. ²⁰ Mani tava lavata sa Tamasa sa Tamada ninae rane ka rane! Emeni.

Zinama Tataru Vina Betobeto

²¹ Qua tataru koari na tie te Tamasa pu koa keke koe Zisu Karisito. Sari kasa tamatasi pa vinalesi sapu koa koa rau hire, ba va atua tugo sa dia tataru koa gamu.

²² Meke gua tugo sari doduru tie te Tamasa tani, meke saripu koa pa vetu baŋara te Siza, ba garunu atu nia tugo sa dia tataru koa gamu. ²³ Mani koa koa gamu sa tataru variharupi tanisa Baŋara Zisu Karisito.

‡ 4:15 2 Kor 11:9 †† 4:16 TTA 17:1 †† 4:18 Ekd 29:18

KOLOSÆ

Sa Vinabakala

Sa leta hie si e Paula kubere lania koa rina tiena sa ekelesia pa Kolosae. Kolosae si keke vasileana nomana pa Esia. Sapu Esia gunia rini pukerane, si kamahire poza nia rini Teki. Kolosae si koa pa kali gasa rimata pa Episasi. Sa ekelesia pa Kolosae si lopu e Paula podalae nia, ba sina koa si asa koasa pinaqaha popoa vasina koa sari na puku ekelesia pu kopu ni e Paula, ke hoke garunu la tie tavetavete se Paula koa rina ekelesia arini. Sari na tie tavetavete arini si ta luaraedi mae pa Episasi, meke sa popoa Episasi si na ŋati popoa koasa pinaqaha popoa tanisa binanara Roma pa Esia.

Ele gilania Paula sapu koadia si kaiqa tie tuturaŋa seadi koasa ekelesia pa Kolosae. Sari na tie tuturaŋa seadi hire si zukuru nia rini koari na tie sa dia vina tumatumae sea sapu guahe: "Be hiva ta harupu si keke tie, si mani vahesi sari kaiqa votiki maqomaqo na ŋiniraŋira, kekeŋoŋo gua rina mateana," gua. Va tumatumae nia tugo rini sapu sari doduru koreo na palabatu si kaqu ta magu gua sapu tozia sa Tinarae te Mosesese, meke kaqu madi ni rini si kaiqa ginani pude lopu henai, gua. Meke kaiqa pule vina tumatumae seadi si tozi rini.

Paula si lopu va egoi sari na vina tumatumae gugua arini, gua asa ke zama va ŋiŋira nia sa pude tozi vura nia sa vina tumatumae hinokara te Karisito. Sa ŋatina hokara sa nana vina tumatumae si guahe: E Zisu Karisito mo telena si boka harupu gita, meke lopu ta hivae pule si kaiqa votiki siranā tinaharupu. Sari kaiqa votiki vina tumatumae seadi si va seu gita koe Karisito. Zama se Paula, "Pa korapana Karisito si kuri Tamasa sari doduru vina podaka, meke pa korapana tugo Karisito si vagi pule ni Tamasa si arini sapu ele muliunū taloa koa Sa. Sari na tie mo pu koa keke koe Karisito, si tagoa sa rinoverove sapu kaqu ta harupu si arini," gua si asa. Meke tozi vura ni tugo Paula sari doduru ginugua leadi pu vagi rina tie pu koa keke koe Karisito, pa tinoa tadi pu va hinokaria se Karisito meke sa Nana vina tumatumae.

Mada doŋo gilania tugo sapu Onesimasi si lulia tugo se Tikikasi totoŋo paleke lania sa sa leta hie koa rini pa Kolosae. Onesimasi si na pinausu te Pilimone sapu kubere lania leta tugo Paula. Gina koanana se Pilimone pa Kolosae.

Sari na ŋati Pinaqapaqahana sa Leta

Zinama kekenu. Hinia 1:1-2

Vinaravara zama leana. Hinia 1:3-14

Tinoa meke na tinavete te Karisito. Hinia 1:15 kamo hinia 2:19

Tinoa vaqura koe Karisito. Hinia 2:20 kamo hinia 4:6

Tinukuna sa leta. Hinia 4:7-18

Zinama Tuketukele

1 Sa leta hie si mae guana koa rau Paula, sa apositolo *d* te Zisu Karisito pa hiniva te Tamasa, meke Timote sa tasida koe Karisito. ² Garunu atu nia rau sa leta hie koa gamu na tie te Tamasa pa Kolosae, gamu na tamatasi ta ronū mia pa mia kineke koe Karisito. Mani koa koa gamu sa tataru variharupi na binule tanisa Tamasa sa Tamada.

Vinaravara Zama Leana

³ Doduru totoŋo si zama leana si gami koe Tamasa, sa Tamana sa nada Baŋara Zisu Karisito, totoŋo varavara tokani gamu gami, ⁴ sina ele avoso nia gami sa mia rinaŋeraŋe koe Zisu Karisito, meke sa mia

tataru koari doduru tie te Tamasa. ⁵ Totoŋo kamo tatasana koa gamu sa inavoso hinokara, sapu sa Inavoso Leana, si raŋea gamu sapu gua va nama vekoa Tamasa pude tamugamu pa Maŋauru, ke vura mae sa mia rinaŋeraŋe meke sa mia tataru. ⁶ Sa Inavoso Leana si korapa urahae la koari na tie pa soku popoa meke vahinokara si arini. Gua puta tugo sapu ta evaŋa pa korapa bulomia gamu, podalae totoŋo avosia meke gilania gamu sa gugua hinokara sa tataru variharupi te Tamasa. ⁷ Ele va nonoga ia gamu koe Epararasi sa tataru variharupi te Tamasa. Asa si keke nabulu turaŋamami sapu ta tataruena, na ta ronuna te Karisito pu tokani gamu. ^{†8} Ele mae tozini

† 1:7 Kol 4:12; Plm 23

gami tu sa sa tataru sapu ele ponini gamu sa Maqomaqo Hope koa gamu.

⁹ Pa ginugua asa, si lopu makudo varavara tokani gamu gami, podalae tugo sipu avosoni gamu gami. Tapa ia gami sa Tamasa pude va siŋi ni gamu sa tinumatumae tanisa Nana hiniva, meke sa ginilagilana lohina sapu poni gita sa Maqomaqo Hope.¹⁰ Tapa ia tugo gami pude boka toa nia gamu sa tinoa sapu gotogoto sapu hiva nia Sa, meke va boka gamu pude evaŋia gua sapu variva qetu koa Sa doduru toso. Sari na mia tinoa si kaqu va vurai sari na tinavete leadi, meke kaqu toqolo si gamu pa ginilanana sa Tamasa.¹¹ Mi koa va ŋiŋira koari doduru ŋiniraŋira saripu mae guadi koasa Nana ŋiniraŋira marilaena, pude boka turu va nabu si gamu koari doduru tinasuna pa korapa ŋinoŋo. ¹² Pa korapa qinetuqetu, si mi zama leana koasa Tamada sapu ele va garogaro gamu pude somana tagoa sa doduruna gua sapu va nama vekoa Tamasa pude tadi Nana tie, koasa Binaŋara sapu koa ia kalalasa. ¹³ Ele harupu gita Sa koasa ŋiniraŋira tanisa hinuporo, meke ele va karovo la gita Sa koasa Binaŋara tanisa Tuna sapu tataru nia Sa. ¹⁴ Ele vata rupaha gita Karisito si gita. Sapu gunia si guahe: Ele taleosae ni Sa sari nada sinea. †

Karisito meke sa Nana Tinavete

¹⁵ Karisito si na kinehana sa Tamasa sapu lopu ta dogorona. Asa mo sa Tuna Tamasa sapu ele koa va kenue koari doduru vina podaka. ¹⁶ Ura pa korapana Sa si ta tavete sari doduru vina podaka pa Maŋauru, meke pa pepeso. Sari na tiŋitoŋa ta dogorodi, meke saripu lopu ta dogorodi, na ŋiniraŋira Maqomaqo, sari na baŋara, na tie totoli, meke na ŋati hiniva. Pa korapana Sa si kuri Tamasa sari doduru vina podaka pude tanisa Tuna. ¹⁷ Karisito si ele koa Nana tu sipu lopu ele ta tavete sari doduru vina podaka, meke pa korapa kineke koa Sa, si tava garogaro sari doduru pa hopeke dia vasidi. ¹⁸ Asa sa batuna sa tinina sapu sa ekelesia, meke na ŋatina sa tinoa tanisa tini sana. Na tuna kenuna si Asa koari doduru, sapu ele tava turu pule pa minate, pude kaqu koa na ŋati Baŋara koari doduru likakalae. †¹⁹ Ura sa Nana vinizata soti sa Tamasa, si pude tagoa sa Tuna sa doduruna sa Nana tinoa tinamasa. ²⁰ Meke pa korapana sa Tuna si variva bule ni Sa sari doduru Nana vina podaka pude pule la koa Sa, sari doduru likakalae pa Maŋauru, meke pa pepeso. Meke ele evaŋia Tamasa sa binule pa korapa eharana sa Tuna koasa Nana minate pa korosi. †²¹ Visoroihe si seu koe Tamasa si gamu pu lopu na tie Ziu, meke kana la koa Sa, sina koa gua koari na mia tinavete kaleadi, na binalabala bonidi. ²² Ba pa korapana sa minate pa tini tanisa Tuna, si vata evaŋae ni gamu Nana baere sa Tamasa si gamu, pude boka va kamo gamu Sa guana tie madi mia, via mia, meke loke tinazutu mia pa kenuna Sa. ²³ Ke mi koa soto va nabu koa sa mia rinaŋeraŋe. Mi lopu rizu taloa gamu koa Sa sapu raŋea gamu koasa Inavoso Leana. Asa tugo sa

Inavoso leana sapu nabulu nia arau, Paula. Sa Inavoso Leana hie si ele avoso nia gamu meke ele ta tarae koari na tie pa doduru popoa.

Sa Ninabulu te Paula Koasa Ekelesia

²⁴ Kamahire si qetu ni rau sari na qua tinasigiti pa vina leana mia gamu, sina sari na qua tinasigiti arini si pude toka nia sa vina gorevurana sa tinasigiti te Karisito pa laena sa tinina sapu sa ekelesia. ²⁵ Ele vizata au Tamasa si arau pude nabulu nia sa ekelesia. Ele poni nau Sa sa tinavete pa vinaleana mia gamu. Sa tinavete asa si pude tozi vura nia sa doduruna sa Inavoso Leana. ²⁶ Tava paere sa Inavoso Leana hie koari ninae butubutu na sinage na sage pukerane, ba kamahire si tava vura si Asa koari Nana tie. ²⁷ Sa hiniva te Tamasa si pude vata gilana nia koari Nana tie meke koari doduru tie Zenitailo d sa inavoso tomena hie, sapu marilaena hola. Sa inavoso tomena asa si guahe: Sapu e Karisito si koa koa gamu; ginuana asa si gua pule he: Sapu gamu si raŋea pude somana tagoa sa tinoa tolavaena te Tamasa. ²⁸ Asa tugo sa Karisito sapu tozi vura nia gami koari doduru tie. Koari doduru ginilagilana lohina, si va balau ni, na va tumatumae ni gami sari na tie, pude komiha pa hopeke dia tinoa keke koe Karisito, meke va kamoi si arini pa kenuna sa Tamasa. ²⁹ Tavetavete va ŋiŋira, na voriti mate si rau, pude va gorevura ia sa hiniva asa. Tavetavete nia rau sa ŋiniraŋira sapu poni nau e Karisito, sapu korapa koa tavetavete pa korapana sa qua tinoa.

2 Maqu tozi va gilnani gamu sa qua pinodepodekae nomana, pude tokani gamu si gamu, meke sari na tie te Karisito pa Laodisia, meke arini pu lopu ele hite dogoro soti au si arau. ² Tavetia rau si hie pude boka tava ŋiŋira si arini, pude di koa keke pa tataru, pude madi tagoa rini sa doduruna sa ginilagilana hinokara koasa inavoso tomena te Tamasa, sapu e Karisito mo. ³ Koa Sa si koa beto sari na tinagotago tomedi sapu sari na ginilagilana, na tinumatumae te Tamasa. ⁴ Tozini gamu arau si hie, pude mi lopu ta sekesekei pa keke tie koari nana zinama, na vina lomolomoso kokohadi, be vea avavoso lea gua sari nana zinama. ⁵ Lopu koa koa gamu si rau pa tiniqu, ba somana koa gamu si rau pa qua binalabala, meke qetu hola nia rau sipu gilania rau sa mia sinoto va nabu pa mia kinoa varigarae pa rinaŋena e Karisito.

Sa Tinoa Hokotona koe Karisito

⁶ Sina ele tagoa gamu se Zisu Karisito sa Baŋara, ke mi koa keke pa korapana Sa. ⁷ Mi soto va nabu, mamu kuri sari na mia tinoa koa Sa. Koa va ŋiŋira pa rinaŋeraŋe gua sapu ele tava tumatumae nia gamu, mamu zama leana doduru toso. ⁸ Mi balau pude lopu vata pusi gamu keke tie, koari na tinumatumae sekesekei sapu mae guadi koari na vina tumatumae tana tie, sapu ta vagidi koari na maqomaqo kaleadi tana kasia popoa, ba lopu koe Karisito. ⁹ Ura sa

† 1:14 Epi 1:7 †† 1:18 Epi 1:22-23 ‡ 1:20 Epi 2:16

doduruna sa tinoa tinamasa si koa koe Karisito pa korapana sa tinoa tini Tanisa. ¹⁰ Meke ele ta poni nia gamu sa tinoa hokotona pa kinoa keke koa Sa. Asa si banara ni sari doduru maqomaqo pu tago niniranira leadi na kaleadi pa Mañauru meke pa pepeso. ¹¹ Meke pa korapa kineke koa Sa si ta magu si gamu pa minagu sapu lopu ta tavete pa lima tie, ba e Karisito tavetia, sapu sa tinarupaha koari na hiniva kaleadi tana sinea pa tinida. ¹² Pa mia pinapitaiso d si guana ele mate, meke ta pomunu turañae koa Sa si gamu, meke gua tugo pa korapa mia rinañerane, si kekenoño guana ele tava turu pule turañae koa Sa si gamu koasa niniranira te Tamasa pu va turu pulea se Karisito pa minate. ¹³ Visoroihe si mate si gamu pa maqomaqo mia, koa gua koari na mia hiniva kaleadi tana sinea pa tinimia, sina na tie Zenitailo d si gamu, meke lopu tagoa gamu sa Tinarae tadi na tie Ziu, meke luli gamu sari na mia binalabala huporodi. Ba kamahire si va toa gamu Tamasa koe Karisito. Meke taleosoni gita Sa si gita koari nada sinea. ¹⁴ Va betoa Tamasa sa kinubekuberedi ri nada lipulipu, koasa sinekena sa Tinarae te Mosese, sapu koa pude va kilasa gita koari nada sinea, sina vagi pania Sa meke poka nia pa Korosi. ¹⁵ Totoso asa si vagi pani Sa sari niniranira tadi na maqomaqo kaleadi, meke turaña va dodogoroni Sa guana tie ta raovodi d, koasa Nana minataqara pa korosi.

¹⁶ Ego, mi lopu va malumia keke tie pude zutu gamu pa ginugua ginani na napo, ba be pa kinopudi [†] rina rane hopedi, na inevaña pa toso sidara vaqura, babe na rane Sabati. ¹⁷ Hire sina vina titiladi mo rina tinitoña pu kote mae, ba sa hinokarana si e Karisito tu. ¹⁸ Mi lopu va malumu puleni gamu pude ta zutu koa ke tie sapu balabala pule nia sapu na tie arilaena si asa, gua, sina ele dogori sa sari kaiqa dinogodogorae votivotikaedi, meke zukuru nia sa koari na tie sa vina pepekae kokohana, meke na vinahesidi rina mateana. Sa tie gugua asa si va lavalavatae pule nia koari na binalabala tana tie mo. ¹⁹ Luara pania sa se Karisito sa Batuna sa tini sapu sa ekelesia. Pa korapa tinolitolie te Karisito si ta varihodae valeana sari na kukuruna, meke tava toa sa tini, meke toqolo pa tinoqolo gua sapu hiva nia sa Tamasa. ^{††}

Mate meke Toa Somanae koe Karisito

²⁰ Ele mate turañae koe Karisito si gamu, meke ele ta rupaha si gamu koari na maqomaqo kaleadi pu koa tofoli koari doduru vina podaka pa mañauru meke pa pepeso. Na vegua ke guana tie tanisa popoa pepeso tu si gamu, meke luli gamu sari na dia tinarae saripu gua hire? ²¹ "Mi lopu taninia si hie, mi lopu va linilinia si asa, lopu tiqua si hoi; na hopena," gua. ²² Sari doduru arini si soto la gua mo koari na tinitoña pu kote beto toso tavetavete ni. Na vina turu, meke na vina

tumatumae tana tie mo si arini. ²³ Sari na tinarae arini, si doñodoño guana koa i na ginilagilana lohina koari dia vina turu pa vinahesi sapu teledia va turui, na vina pepekae kokoha, meke sa dia tinarae niniradi pa tini si arini. Ba loke dia lineana si arini pude tofoli va toñotia sa hiniva kaleana tana tini.

3 Ele tava toa pule turañae koe Karisito si gamu, ke gua asa si mi va soto la i sari na bulomia koari na tinitoña pa Mañauru, vasina pu habotu pa Nana habohabotuana Banara se Karisito pa kali mataona sa Tamasa, ^{††2} Ke mi va soto la i sari na mia binalabala koari na tinitoña panaulu, ba lopu koari na tinitoña pa pepeso. ³ Ura ele mate si gamu, meke sari mia tinoa hinokara si ele ta tome somanae koe Karisito pa korapana sa Tamasa. ⁴ Sa mia tinoa hinokara hie si e Karisito, meke pana vura mae Sa, si kaqu vura somanae mae koa Sa si gamu, pude somana tagoa sa Nana tinolava.

Sa Tinoa Koana meke sa Tinoa Vaqura

⁵ Ego, mi va matei sari kukurudi rina mia tinoa saripu soto koari na kinaleadi tanisa pepeso, saripu gua na vinari riqihi, na binalabala bonidi, na inokoro sea, na tinanaziri, meke na pinuhi sapu kekenoño guana vinahesi beku. ⁶ Sina koa gua koari na kinaleadi hire, si kote va raza mae ia Tamasa sa Nana binugoro koari na tie va gugue. ⁷ Visoroihe si somana si gamu koari na inokoro sea hire, toso koa ta pusi koa rini si gamu. ⁸ Ba kamahire si mi luara beto pani si hire: sari na binugoro, na tinanaziri, na kinukiti. Loke zinutuzutu kokoha, na zinama kaleadi, saripu hopena pude zamani, si kaqu vura pa beru mia. ⁹ Mi lopu vari zama kokohai, sina ele luara pania gamu sa tinoa koana asa, meke sari nana tinavete. ¹⁰ Meke ele tagoa gamu sa tinoa vaqura. Hie tugo sa tinoa vaqura sapu ta kuri koe Tamasa sapu va podakana sa kasia popoa, meke sapu korapa va vaqura pulea sa kinehana soti, pude boka toqolo sage si gamu pa ginilagilanana sa Tamasa. ¹¹ Ke gua asa, si loke vinotikaena si koa pa varikorapadi rina tie Quriki, meke na tie Ziu, na tie ta magudi meke sapu lopu ta magudi, na tie karovona babe na tie pa hiqohiqo, pinausu meke lopu na pinausu, ba Karisito mo si arilaena hola koari doduru tie. ¹² Gamu si na tie te Tamasa; madi mia, na ele tataruni gamu na vizata gamu Sa pude Nana telena. Ke gua asa, si mi tagoa sa tataru variva tukana, na vinaritokae, na vinapepekae, meke na ninono. ¹³ Mamu variva taleosae pa tataru. Be keke koa gamu si lopu qetu nia sa si keke turañana, si mani taleoso nia. Madi variva taleosae, gua sapu taleosoni gamu sa Banara. ¹⁴ Meke koari doduru lineana hire, si mi va somania sa tataru, sapu pusi varigara ni sari doduru hire pa kineke hinokara. ¹⁵ Mamu va malumia sa binule te Karisito pude koa banara pa bulo mia, sina koasa binule hie si tioko varigara ni gamu Tamasa si gamu pa keke tini. Ke mamu zama leana doduru

† 2:12 Rom 6:4 †† 2:13 Epi 2:1-5 † 2:14 Epi 2:15 †† Pa dia binalabala si ka ñeta sari na inevaña pude kopu ni pude ta evañae na tie te Tamasa meke na tie Ziu si arini. †† 2:16 Rom 14:1-6 ††† 2:19 Epi 4:16

††† 3:1 Sam 110:1 § 3:9 Epi 4:22 §† 3:10 Epi 4:24; Zen 1:26 §†† 3:12 Epi 4:2 §† 3:13 Epi 4:32

totoso. ¹⁶ Mani koa zōnazona pa bulomia gamu sa zinama te Karisito. Mi variva tumatumae ni sari na ginilagilana. Mi kera ni sari na Sam meke na kinera vīnahesi, mi kera zama leana la koe Tamasa pa bulomia. ¹⁷ Sari doduru tiñitoña pu evaņi gamu, si mi taveti pa korapa pozana e Zisu sa Baņara, pana zama leana si gamu koasa Tamasa sa Tamada pa korapana Sa.

Tinoa Vaqura Tana Hopeke Tie

¹⁸ Gamu na barikaleqe si mi va tabei sari mia palabatu, ura gua tu asa si leana pude tavetia gamu na tie te Karisito. ^{††}

¹⁹ Gamu na palabatu, mi tataru ni tugo sari mia barikaleqe, mi lopu hidaki. [‡]

²⁰ Gamu na koburu, mi va tabei sari tiatamamia koari doduru tiñitoña, ura gua asa si qetu nia sa Tamasa.

^{††21} Gamu kasa na tamadia rina koburu, mi lopu va bubugori sari na tumia, pude madi lopu talotaña. ^{‡‡}

²² Gamu kasa na pinausu, mi va tabei sari na mia palabatu pa doduru ginugua, lopu totošo kopu totokoni gamu mo rini pude guana hiva va qetui mo si arini, ba mamu podekia pude va qetu i sarini pa doduru bulomia, pa mia pinamaña koa sa Baņara.

^{††23} Gua sapu tavetia gamu si mi tavetia pa doduru

bulomia, guana sapu tavetavete ponia gamu sa Baņara, lopu koari na tie mo. ²⁴ Mi balabala ia sapu sa Baņara si kote poni gamu sa pinia sapu ele va nama vekoa Sa, pude tadi Nana tie. Sina e Karisito tu sa Baņara hinokara pu nabulu nia gamu. ²⁵ Asa sapu tavete va sea si kote ta poni nia tugo sa sa laedi ri nana tinavete kaleadi. Ura lopu toka kale si Asa. ^{†††}

4 Gamu na palabatu, mi tavete valeana meke tavete va toņoto la koari na mia pinausu. Mamu balabala ia sapu gamu ba koa nana tugo sa Baņara pa Maņauru sapu palabatuni gamu. [§]

Vina Tumatumae

² Mi lopu makudo varavara, mi kopu pa mia vinaravara, zama leana la koasa Tamasa. ³ Mi varavara tokani gami tugo, pude boka poni gami Tamasa sa totošo leana pude tarae nia sa Nana inavoso tomena, sapu se Karisito. Sina asa si ta pusi nia rau he. ⁴ Mi varavara toka nau pude boka tozi va bakalia rau sa inavoso tomena sana, pa siraña gua sapu hiva nia Tamasa pude tozia rau. ⁵ Mi koa gilae pa mia hahanana koa rini pu lopu va hinokara, mi haloī sari na totošo pu boka vađi gamu pude tozia sa Inavoso

[†] 3:16 Epi 5:19-20 ^{††} 3:18 Epi 5:22; 1 Pit 3:1 [‡] 3:19 Epi 5:25; 1 Pit 3:7 ^{††} 3:20 Epi 6:1 ^{‡‡} 3:21 Epi 6:4 ^{†††} 3:22 Epi 6:5-8 ^{†††} 3:25 Diut 10:17; Epi 6:9 [§] 4:1 Epi 6:9

Leana. ^{§†6} Sari na mia zinama si madi variva qetuqetu doduru totošo, meke variva okoro. Mi tumae nia gua pude boka olaña va gotogoto la koari na votivotiki tie.

Zinama Tataru Vina Betobeto

⁷ Se Tikikasi, sa tasida koe Karisito sapu ta tataruena; sapu keke tie tavetavete ta ronuenta, meke na nabulu turaña mami koasa tinavete tanisa Baņara, si kote tozini gamu sari doduru inavosoqu rau. ^{§††} ^{§†8} Gua asa ke garunu atu nia rau si asa koa gamu, pude va ñiñira gamu pana tozini gamu sa sari na ginugua mami gami. ⁹ E Onesimasi, si luli koa sa, keke tasida ta ronuenta koe Karisito si asa, sapu keke tie soti koa gamu. Arini kote atu tozini gamu sari hopeke ginugua sapu ta evaña tani. ^{§††10} Se Arisitakasi, sapu koa somana koa rau pa vetu varipusi si garunu atu nia sa nana tataru koa gamu, meke gua tugo e Maka, sa tasina puzakadara e Banabasi; ele vagia mo gamu sa inavoso pude va kamoā se Maka pana be ene hola gua koa gamu si asa. ^{§††11} E Zosua sapu ta pozae Zasitasi, ba va atua tugo sa nana tataru. Ari ka ñeta mo hire sari na tie Ziu pu kekeredi, meke tavetavete somanae koa rau koasa Binaņara te Tamasa, meke varitokae hola si arini koa rau.

¹² Tataru koa gamu gua se Epararasi, keke tie soti tugo koa gamu si asa, meke na nabulu te Zisu Karisito. Hoke varavara tokani gamu sa si gamu meke doduru totošo si tepa ia sa sa Tamasa pude va boka gamu pude turu va nabu, guana tie komiha mia, na tie hinokara te Karisito, pa korapa vina tabena sa hiniva te Tamasa. ^{§†13} Arau si boka tozini gamu sa nana tinavete ñiñirana pude tokani gamu, meke sari na tie pa Laodisia meke Haerapolisi. ¹⁴ Se Luke sa mami tie salasalaña, sapu qetu nia gami, meke se Dimasi, ba garunu atu nia tugo sa dia tataru koa gamu. ^{§§†}

¹⁵ Tozia sa mami tataru koari na tasida pa Laodisia, meke gua tugo koe Nimipasi meke sa ekelesia pa nana vetu. ¹⁶ Pana ele tiro betoa gamu sa leta hie, si mi vala nia koasa ekelesia pa Laodisia, pude ta tiro pule vasina; meke gamu ba kote tiroa tugo sa qua leta, sapu kote va atua ri pa Laodisia. ¹⁷ Mi tozi nia se Akipasi pude va hokoto valeania sa tinavete sapu ele ta poni nia sa pa ninabuluna sa Baņara. ^{§§†18} Hie si kubere sotia rau pa limaqu. Sa qua tataru arau Paula koa gamu. Mi balabala i sari na tina pusiqu. Mani koa koa gamu sa tataru variharupi te Tamasa.

^{§†} 4:5 Epi 5:16 ^{§††} 4:7 TTA 20:4; 2 Tim 4:12 ^{§‡} 4:7 Epi 6:21-22 ^{§††} 4:9 Plm 10-12 ^{§†} 4:10 TTA 19:29, 27:2; Plm 24; TTA 12:12,25, 13:13, 15:37-39 ^{§‡} 4:12 Kol 1:7; Plm 23 ^{§§†} 4:14 2 Tim 4:10,11; Plm 24 ^{§§‡} 4:17 Plm 2

1 TESALONAIIKA

Sa Vinabakala

Sa nati vasileana nomana koasa pinaqaha popoa Masedonia si pa Tesalonaika. Pa rane ninoroi, sa popoa hie si koa pa popoa nomana sapu ta pozae Qurisi. Sa ekelesia vasina si ele podalae nia Paula, sipu ta luarae si asa pa Pilipae pa nana inene tarae vina rua. Ba hinoqa mae sari na ninaqunaqu tadina tie Ziu, sarini pu lopu va hinokaria se Zisu, meke lopu qetu ni saripu lopu na tie Ziu pu visoroihe si edi hiva luli sari na hahanana tadina tie Ziu, ba kamahire si va hinokara meke lulia sa vina tumatumaie te Paula. Ke hitua rini se Paula, pude ta luarae pa Tesalonaika meke la pa Berea. Ego pa mudina asa, si la kamo se Paula pa Koriniti. E Timote, sa tie pu tavetavete turanja se Paula, si koa hola paki pa Masedonia, meke beto asa si mae koe Paula pa Koriniti. Tozi ni sa sari doduru ginugua koasa ekelesia pa Tesalonaika. Meke beto asa, si kubere la nia Paula sa leta hie koarini, totošo koa si asa pa Koriniti. Sari na ginugua hire si boka ta tiro pa Tinavete Tadina Apositolo 17:1-15. Sa leta kekenu te Paula hie koari na tie pa Tesalonaika, si pude va ninirai sari na tie pa dia tinoa vaqura na rinañerane koe Karisito, gua. Qetu meke zama leana si asa, sipu avoso ni sa sari na dia rinañerane na tataru. Ke vivinei nia sa koa rini sa nana kineha leana, sipu koa koa rini si asa. Meke olañi sa sari na dia ninanasa pu mae guadi koasa ekelesia, koasa guguana sa pinule mae te Karisito saripu gua hire: Sa tie pu va hinokara, be mate si asa sipu lopu ele pule mae se Karisito, si vegua, kote vagia sa sa tinoa hola, sapu kote poni ni Karisito koari na tie pa Nana totošo pule mae Sa? Meke pa totošo sa si kote pule mae se Karisito? Tozi ni Paula si arini, pude di tavetavete pa korapa binule, meke aqa va nono nia pa rinañerane sa pinule mae te Karisito.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1

Sa qinetuqetu na kineha leana, meke sa tataru te Paula. Hinia 1:2 kamo hinia 3:13

Sovutu va ninirai Paula sarini pa tinoa koe Karisito. Hinia 4:1-12

Vina tumatumaena sa minae te Karisito. Hinia 4:13 kamo hinia 5:11

Vina tumatumaie vina betobeto. Hinia 5:12-22

Zinama tataru vina betobeto. Hinia 5:23-28

Zinama Tuketukele

1 Gami Paula, e Saelasi, meke Timote, si kubere atu koa gamu na tie koasa ekelesia pa Tesalonaika sapu koa koe Tamasa, sa Tamada, meke sa Bañara Zisu Karisito. Mani koa koa gamu sa tataru variharupi meke sa binule. †

Sa Tinoa Vaqura meke sa Rinañerane tadi pa Tesalonaika

2 Doduru totošo si zama leanani gamu gami si gamu doduru koe Tamasa, meke hoke varavara poni gamu gami pa mami vinaravara. **3** Pa mami vinaravara pa kenuna sa Tamasa sa Tamada, si lopu hite makudo balabala la i gami sari na mia tinavete pu evañi gamu pa rinañerane, sipu tavetavete naliñali si gamu pa tataru, meke turu va nabu, sina sa mia rinañerane si soto la koasa nada Bañara Zisu Karisito.

† 1:1 TTA 17:1

4 Gamu kasa tasimami koe Karisito, ele gilania gami sapu ta tatarue meke ta vizata mia si gamu koe Tamasa. **5** Ura lopu pa zinama mo si tozia gami koa gamu sa Inavoso Leana, ba vagia gamu pa ninirañira koasa Maqomaqo Hope, meke pa vina hinokara va nabuna tu. Ura gilania mia mo gamu vegugua sa mami kinokoa totošo koa gami koa gamu, pa laemia gamu. **6** Ke keha luli gami gamu si gami, meke keha lulia tugo gamu sa Bañara. Ve be ta nonoala pa tinasigiti si gamu koari na mia kana, ba vagia gamu sa Inavoso pa qinetuqetu, sapu mae guana koasa Maqomaqo Hope, †† pude boka keha luli gamu sari kaiqa pule koari doduru pu va hinokara pa popoa Masedonia meke Akaia. **8** Ura ele tozi vura nia gamu sa Inavoso tanisa Bañara, lopu pa Masedonia meke Akaia mo, ba ta gilana pa doduru vasina, sapu sa mia rinañerane si soto koe Tamasa. Ke lopu kilu vivinei nia gami si asa. **9** Ura arini tu tozini gami sapu gua evañia gamu totošo va kamo gami gamu si gami, meke sapu

†† 1:6 TTA 17:5-9

ele luara pani gamu sari na mia beku, pude nabulu nia sa Tamasa toana meke hinokarana. ¹⁰ Meke aqa nia tu gamu sa Tuna sapu kaqu pule mae gua pa Mañauru, sapu va turu pulea Tamasa pa minate, sapu e Zisu tugo, sapu harupu gita koasa tinañaziri, na vina kilasa sapu korapa mae.

Sa Tinavete te Paula pa Tesalonaika

2 Kasa tasimami, gilania mia mo, sapu sa mami minae koa gamu si lopu gua na hoborona, ba arilaena sapu gua ta evaņa. ² Gilania mia sapu ele ta ñoņovalala si gami, meke ta zama va kaleana koari pa Pilipae, sipu lopu ele kamo atu si gami pa Tesalonaika. Meke totosoa koa koa gamu si gami si toleņe gua ta naqu tugo si gami. Ba koasa tinokae te Tamasa si koa varane si gami, pude boka tozini gamu sa Inavoso Leana te Tamasa telena. ¹³ Ura lopu lulia gami si keke tinarae kokohana, babe na inokoro sea tamigami, babe sapu hiva sekesekei ni gamu gami, totosoa tarae nia gami koa gamu sa Inavoso Leana. ⁴ Ba doduru totosoa si zama ni gami gua sapu hivani gami Tamasa pude zama ni, sina ronu gami Sa pude tozia sa Inavoso Leana. Lopu podekia gami pude va qetui sari tie, ba pude va qetu ia sa Tamasa, pu podeki sari bulo mami. ⁵ Gilana valeania gamu sapu loke totosoa si vahesi gamu gami pa zinama lomolomoso, babe zama sekesekei si gami pude totea sa pinuhi, ura sa Tamasa sa mami tie va sosode. ⁶ Lopu hite hata ia gami si pude tava lavata koa ke tie. Lopu koa gamu, meke lopu koari kaiqa tie pule. ⁷ Na apositolo d si gami sapu ta garunu koe Tamasa, ke boka tepa ia mo gami sa tinokae koa gamu pa mami kinoa. Ba totosoa koa koa gamu si gami si ñoņo si gami, kekeñoņo guana tinana pu kopu ni sari na tuna. ⁸ Ura tataru sisigitini gamu gami, ke qetu si gami pude tozini gamu sa Inavoso Leana te Tamasa, meke pude tokani gamu pa doduru ginugua, sina sa mami tataru koa gamu si nomana hola. ⁹ Kasa tasimami, gina lopu muliņi nia tugo gamu sapu tavetavete ñaliņali si gami rane na boņi. Tavetavete si gami, pude lopu atu tepa tinokae koa gamu, totosoa tarae nia gami sa Inavoso Leana koa gamu.

¹⁰ Gamu meke sa Tamasa tugo si na mami tie va sosode, sina gilania gamu sapu na tie madi mami, na toņoto, meke loke tinazutu mami koe Tamasa si gami, totosoa koa si gami koa gamu pu va hinokara. ¹¹ Ura gilania gamu, gua sapu hoke tavetia ri na tiatamadia koari na tudia, si gunini gamu tugo gami si gamu; ¹² hoke va ñiņira gamu, na va manoto gamu, meke hoke tozini gamu gami pude lulia sa sirana pa tinoa, sapu garona pude va qetua sa Tamasa pu ruvata gamu, pude somanae pa Nana Butubutu Binaņara meke sa tinoa tolavaena.

¹³ Meke hie tugo si keke ginuana sa mami zinama leana koe Tamasa doduru totosoa. Sipu avoso vagia gamu sa zinama te Tamasa koa gami, si lopu vagia gamu si asa guana zinama tana tie, ba na zinama te

Tamasa. Meke hinokara tugo sapu te Tamasa si asa. Ura sa Tamasa si korapa tavetavete pa korapa bulo mia gamu pu va hinokara. ¹⁴ Kasa tasimami, gua sapu ele ta evaņa koari na ekelesia te Tamasa pa Ziudia pu koa keke koe Karisito, si ta evaņa tugo koa gamu. Ta ñoņovalala si gamu koari na turaņamia soti, gua tugo si pa Ziudia sapu ñoņovali rina tie Ziu si arini. ^{††15} Va matea rini sa Baņara Zisu, meke sari na poropita d, meke ñoņovalala gami tugo rini si gami. Lopu va qetua rini sa Tamasa, meke kanai rini sari doduru tie. ^{††16} Hiva hukata gami tugo rini, pude lopu tarae nia sa Inavoso Leana, sapu boka ta harupu nia rina tie Zenitailo. Gua asa, ke vari tomotomoi sari na dia sinea, ke ta gorei nia rini sa tinañaziri te Tamasa, meke ele ta evaņa beto tugo kamahire si asa.

Sa Hiniva te Paula pude Hopiki Pule Ni si Arini

¹⁷ Kasa tasimami, totosoa vari paqahani gita ri na tie, si podeke sisigitia gami pa mami inokoro nomana, pude atu dogoro gamu. Koa pa seu si gami pa tinimami, ba sari mami binalabala si koa koa gamu.

¹⁸ Ura ele podeke sisigitia gami pude atu, meke arau telequ ba soku totosoa si podekia tugo pude pule atu koa gamu, ba hukata gami e Setani. ¹⁹ Na sa sia sapu raņea gami, meke kote qetu nia gami, meke sa pinia sa si kote vagia gami koasa mami tinavete tarae, ba sapu gamu mo pu va hinokara sapu boka qetu nia gami pa kenuna sa Tamasa pana pule mae se Zisu. ²⁰ Uve, gamu mo sa mami vina lavata, meke sa mami qinetuqetu.

3 Gua asa, ke totosoa lopu boka hokara pude aqa nono la si gami si vizatia gami si pude koa mo si gami kara Saelasi pa Atenisi. ^{††2} Ba garunu atu nia mo gami koa gamu se Timote, sa tasida. Na tie tavetavete te Tamasa si asa, pude tavetavete turaņae koa gami pa vina enena sa Inavoso Leana te Zisu Karisito. Garunu atu nia gami si asa, pude va ñiņira gamu, meke tokani gamu koari na mia rinaņerane, ³ pude loke tie koa gamu si kote hiva luara pania se Karisito, sina koa gua koari na ñinovaņovalala hire. Ura gilania mia gamu sapu sari na pinodeke gugua arini, si na hiniva tugo te Tamasa koa gita. ⁴ Sipu korapa koa gami koa gamu, si ele tozi va kenue ni gamu tu gami, sapu kote ta ñoņovalala si gita. Meke gilania mia gamu sapu asa tugo si ta evaņa koa gita. ⁵ Gua asa, ke totosoa lopu boka hokara pude aqa nono la si rau, ke hiva avoso gilania rau sapu be korapa koa va nabu si gamu. Ke garunu atu nia rau koa gamu se Timote, pude va avosi vegua sa mia rinaņerane. Ura mala nia rau sapu be ele toketoke gamu e Setani, meke kote ta okipalae hoboro mo sari na mami tinavete koa gamu.

⁶ Ba kamahire si ele pule mae se Timote, meke ele paleke mae nia sa koa gami sa inavosona sa mia rinaņerane na tataru. Meke ele tozini gami tugo sa sapu hoke ta balabala si gami koa gamu pa qinetuqetu, meke hiva dogoro sisigiti gami gamu, gua

† 2:2 TTA 16:19-24, 17:1-9

†† 2:14 TTA 17:5 ‡ 2:15 TTA 9:23,29, 13:45,50, 14:2,5,19, 17:5,13, 18:12 †† 3:1 TTA 17:15

tugo sapu gami ba hiva dogoro sisigiti gamu. ¹⁷ Ke kasa tasimami, koasa mia rinaṅeraṅe mo gamu, si tava ṅiṅira sari na bulomami koari doduru mami tinasuna na ṅinovaṅovala. ⁸ Ura kamahire si qetuqetu na tava ṅiṅira sa mami tinoa, koa gua sapu turu va nabu si gamu pa tinoa keke koasa Baṅara. ⁹ Ke zama leanani gamu gami koasa nada Tamasa kamahire. Zama leana nia gami sa qinetuqetu, sapu tagoa gami pa laemia gamu, sapu koa koari na bulo mami pa vinaravara pa kenuna sa nada Tamasa. ¹⁰ Rane na boṅi si varavara la koe Tamasa si gami pa doduru bulo mami, pude boka atu dogoro pule gamu gami, pude boka va toṅoti saripu gua sea koari na mia vina hinokara.

¹¹ Telena sa nada Tamasa sa Tamada, meke sa nada Baṅara Zisu, si mani turaṅa toṅoto atuni gami, pude atu dogoro gamu. ¹² Mani tokani gamu sa Baṅara si gamu, pude mi koa varivari tatarue, meke pude mi tataru ni sari doduru tie. Mani va ṅiṅira gamu sa Tamasa, pude toqolo va gigiri hola latu sa mia tataru, pude kekeṅoṅo gua sa mami tataru koa gamu. ¹³ Mani va ṅiṅirai Sa sari na bulomia, pude mi tavamadi, na loke tinazutu mia pa kenuna sa nada Tamasa sa Tamada, pana pule mae se Zisu sa nada Baṅara turaṅi sari doduru Nana tie madidi ^{††}.

Tinoa sapu Qetu nia Tamasa

4 Ego, kasa tasimami, ele tava tumatumaie si gamu koa gami koasa guguana sa tinoa sapu qetu nia sa Tamasa. Asa sa tinoa sapu ele lulia gamu. Gua asa, ke tepa zoṅazoṅa gamu gami kamahire pa korapa pozana sa Baṅara Zisu Karisito, pude tavete gua asa doduru totošo. ² Ura gilani gamu sari na vina tumatumaie saripu ele ponini gamu gami, pa korapa ginarunu tanisa Baṅara Zisu. ³ Meke na hiniva tugo te Tamasa pude mi koa tava madi si gamu, mi koa va seu koari doduru hahanana kaleana tadi na koreo na vineki, maqota, meke na binarabarata, na gua. ⁴ Mi hopeke tumae kopuni sari hiniva tadi tinimia. Hopeke koa turaṅia sa loamu pa hahanana toṅotona. ⁵ Lopu pa korapa inokoro sea, gua rina tie huporo pu lopu gilania sa Tamasa. ⁶ Koari na hahanana sea arini, si mani lopu sekesekei nia na va kaleania keke tie sa tasina koe Karisito. Ura sa Baṅara si kote va kilasa betoi sari doduru tie pa dia sinea gua hire, gua sapu ele tozini gamu gami, meke ele va balauni gamu. ⁷ Ura lopu tioko gita Tamasa si gita pude luli sari na inokoro sea, ba pude koa va madi tu. ⁸ Ke asa sapu va karia sa vina tumatumaie hie, si lopu va kari au mo sa si arau, ba sa Tamasa tugo sapu ponini gamu sa Maqomaqo Hope.

⁹ Ego, lopu vivinei nia rau koasa leta hie sa vinari tatarue tamatasi pa ekelesia, sina ele va tumatumaeni gamu tu Tamasa pude koa varivari tatarue si gamu.

¹⁰ Hinokara sapu ele evaṅia gamu si hie, koari doduru

[†] 3:6 TTA 18:5 ^{††} *Ginuaana sari "Nana tie madidi" si ari na tie te Karisito pu ele mate, meke toa turaṅia si Asa pa Maṅauru, meke sari na Mateana.*

tasimia pa ekelesia, koari doduru vasina pa Masedonia. Ba tepa gamu tugo gami, pude mi vari tatarue nono latu. ¹¹ Mi podeke sisigitia pude koa va bule koari na tie. Mi tavetavete telemia pa limamia soti, mi kopu nia sa mia tinavete, ba lopu sapu tanisa votiki tie, gua sapu ele tozini gamu gami visoroihe. ¹² Pude gua asa si kote ta pamaṅae si gamu koari pu lopu na tie te Karisito, meke lopu kote hite ehaka nia gamu si keketona.

Sa Pinule Mae Tanisa Baṅara

¹³ Kasa tasimami, hiva va gilani gamu gami sa hinokara koa rini pu ele mate, pude mi lopu koa hola pa kinuliusu, kekeṅoṅo gua rina tie pu loke dia rinaṅeraṅe koe Karisito. ¹⁴ Va hinokaria gita sapu ele mate meke turu pule se Zisu, ke va hinokaria tugo gita sapu kote turaṅa somana pule mae ni Tamasa koe Zisu si arini pu va hinokaria si Asa meke ele mate.

¹⁵ Ura saripu ele zama atu ni gami koa gamu, si mae guadi tu koasa Baṅara. Gita sapu toada koasa rane sapu kote pule mae ia sa Baṅara, si lopu kote tutuvu kekenua si Asa, ba saripu ele matedi tu si kote tutuvu kenua si Asa. ¹⁶ Ura sa Baṅara telena si kote gore mae gua pa Maṅauru, meke velavela vura nia sa ginarunu, meke kote ta avoso sa mamalainina sa ṅati mateana, meke sa kabona sa buki te Tamasa. Meke sarini pu va hinokaria se Zisu Karisito meke ele mate, si kote turu pule kekenu. ¹⁷ Mudina asa si gita pu korapa toa pa totošo asa, si kote varigara somanae koarini pa lei, pude tutuvia sa Baṅara pa galegaleane. Gua asa, ke kote koa turaṅia gita sa Baṅara niniae rane ka rane.

¹⁸ Gua asa ke, mi variva manoti koari na zinama hire.

Mi Va Namanama nia sa Pinule Mae Tanisa Baṅara

5 Kasa tasimami, lopu kilu pude kubere atu ni gami koa gamu sari na totošo na rane, pu kote ta evaṅa saripu gua arini. ² Ura ele gilana valeania mia mo gamu, sapu kaqu mae va hodaka guana tie hikohiko pana boṅi sa rane tanisa Baṅara. ³ Sipu korapa zama guahe sari na tie, "Bule learane sa popoa, mada koa valeana," gua. Pa totošo tugo asa si kote raza va hodaki na tinahuara si arini. Kote kamo guana tinasigiti koasa barikaleqe molumoluna, meke lopu kaqu boka govete nia rina tie si asa. ⁴ Ba gamu kasa na tasimami, si lopu koa pa hinuporo, ke lopu kote kamo va hodahodaka koa gamu sa rane sana, guana tie hikohiko. ⁵ Gamu doduru si tanisa kalalasa, meke tanisa rane. Lopu tanisa boṅi, babe na hinuporo si gita. ⁶ Gua asa, ke mada lopu koa kekeṅoṅo gua rina tie pu puta, ba mada kopu na koa gilae. ⁷ Ura saripu edi puta si hoke puta pana boṅi, meke saripu napo va viviri, si hoke naponapo pana boṅi. ⁸ Ba gita sapu tanisa rane, si mada koa gilae. Mada koa va nabu pa rinaṅeraṅe na tataru kekeṅoṅo gua na tie varipera pu va sagea sa poko raqaraqā. Mada koa va nabu pa rinaṅeraṅe sapu kaqu vagia gita sa tinaharupu,

[‡] 4:15 1 Kor 15:51-52 ^{††} 5:2 Mt 24:43; Lk 12:39; 2 Pit 3:10

kekeñono gua sa tie sapu va hakea sa toropae varipera. ¹⁹ Ura lopu vizata gita Tamasa si gita, pude ta raza nia gita sa Nana tinañaziri, ba pude vagia tu gita sa tinaharupu pa korapa Zisu Karisito sa nada Bañara. ¹⁰ Ele mate paeni gita Sa, ke be mate babe toa si gita, ba kaqu toa turaña gita si Asa. ¹¹ Ke mi variva ñinirai na varivari tokae telemia, gua puta tugo sapu korapa tavetia gamu kamahire.

Sari na Vina Tumatumae meke na Zinama Tataru Vina Betobeto

¹² Kasa tasimami, tepa gamu gami si pude mi pamaña ni si arini pu tavetavete pa vari korapa mia, sari na mia koimata pu va tumatumaeni gamu sa tinoa koe Karisito. ¹³ Mi va lavati na tataru ni sari na koimata sina koa gua koasa dia tinavete koa gamu. Mi koa vari bulei pa vari korapa mia. ¹⁴ Tepa gamu gami si gamu doduru tasimami, pude mi va balau si arini pu koa hoboro pude di tavetavete. Mi va ñinirai saripu koa mala, mi toka ni saripu malohoro, mi tataru va ñono ni sari doduru tie. ¹⁵ Mi kopu sisigiti nia pude loke tie si hobe nia kinaleana sa kinaleana, ba mi podekia

---

† 5:8 Ais 59:17; Epi 6:13-17

doduru totošo pude mi koa vari tokae pa varikorapa mia, meke koari doduru tie.

¹⁶ Mi koa qetu doduru totošo. ¹⁷ Mi lopu makudo varavara. ¹⁸ Koari doduru tinitoña leadi na kaleadi pu ta evaña, si mi zama leana ni koe Tamasa. Ura asa tugo sa hiniva te Tamasa koa gamu pa mia tinoa keke koe Zisu Karisito.

¹⁹ Mi lopu kilua sa hiniva tanisa Maqomaqo Hope pa bulomia, gua sapu siliria goi si keke nika. ²⁰ Mi lopu kilui sari na kinorokorotae. ²¹ Mi viliti sari doduru inavoso, mamu tuqe va nabui saripu leadi. ²² Mi taliri va seu koari doduru kinaleadi.

²³ Mani va madi sa Tamasa tana binule sari doduru mia tinoa: sa maqomaqo mia, sa bulomia, meke sari tini mia, pude loke tinazutu mia pana pule mae sa nada Bañara Zisu Karisito. ²⁴ Asa sapu tioko gamu si kote evañi saripu gua sara, sina Asa mo si ta ronuenta.

²⁵ Kasa tasimami, mi varavara tokani gami. ²⁶ Mi vari hapahapai na vari qetuqetui, pana vari tutuvi si gamu na tamatasi koe Karisito. ²⁷ Tozini gamu rau pa korapa ñinirañira tanisa Bañara, pude mamu tiroa sa leta hie, koari doduru tamatasi koe Karisito.

²⁸ Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta ñana kamona tanisa nada Bañara Zisu Karisito.

2 TESALONAIKA

Sa Vinabakala

Sa Leta hie si na leta vina rua sapu kubere la nia Paula koasa ekelesia pa Tesalonaika. Pupuhu si arini koasa tinaraena sa pinule mae te Karisito. Balabala ia rini sapu ele kamo tu sa rane pinule mae tanisa Baṅara, gua. Va toṅotia Paula sa binalabala seana hie, meke tozia sa sapu pana lopu ele mae sa rane asa, si kaqu vura mae sa "tie kaleana" pu va karia se Karisito. Kote gigiri hola latu sa kinaleana pa kasia popoa pa totosoa asa, ba kote gore pule mae se Zisu Karisito, meke va kilasia sa tie kaleana asa. Tozia tugo Paula pude di soto va nabu si arini pa dia rinaṅeraṅe koe Karisito pa korapadi rina tinasuna, na ṅinovaṅovala, meke na tinasigiti koari na kana. Madi koa ṅaliṅali tugo pa tinavete si arini, pude kopu puleni sari na dia tinoa, meke tavetia sapu gua leana doduru totosoa.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2

Zinama leana meke na vinaravara te Paula. Hinia 1:3-12

Sa vina tumatumaena sa minae te Karisito. Hinia 2:1-17

Tinepa tinokae pa vinaravara meke tinarae pude soto va nabu meke ṅaliṅali pa tinavete. Hinia 3:1-15

Sa tinukuna sa leta hie. Hinia 3:16-18

Zinama Tuketukele

1 Gami Paula, Saelasi, meke e Timote, si kubere atu koa gamu na tie koasa ekelesia pa Tesalonaika, sapu koa koe Tamasa, sa Tamada meke sa Baṅara Zisu Karisito. ^{†2} Mani koa koa gamu sa tataru variharupi meke sa binule, sapu gore mae guana koasa Tamasa, sa Tamada, meke sa Baṅara Zisu Karisito.

Sa Vinakilasa Nomana Hola koasa Minae te Karisito

³ Kasa tasimami koe Karisito, leana hola si pude zama leanani gamu gami koe Tamasa doduru totosoa. Ura ṅinira lala dia sari na mia rinaṅeraṅe, meke gua tugo sari na mia vinari tatarue. ⁴ Gua asa, ke va lavata sisigiti gamu gami koari na ekelesia te Tamasa, sina korapa soto va nabu pa rinaṅeraṅe si gamu pa korapadi rina ṅinovaṅovala, na tinasuna pu maedi koarini pu lopu va hinokara.

⁵ Sa mia sinoto va nabu pa korapadi ri doduru ṅinovaṅovala hire, si va sosodea koa gamu sapu sa vina kilasa nomana te Tamasa si toṅoto, meke va garogaro gamu pude somana koasa Nana Binaṅara, sapu ta sigiti nia gamu kamahire. ⁶ Ura kote tavetia Tamasa gua sapu toṅoto, meke kote hobe ni ṅinovaṅovala Sa si arini pu ṅoṅovala gamu. ⁷ Meke gamu pu ta ṅoṅovala si kote somana koa gami pude ta harupu pa tinasuna, pana pule mae gua pa Maṅauru se Zisu sa Baṅara, somanae koari Nana

mateana ṅiniradi. ⁸ Meke pa korapa nika huruṅuna, si kote va kilasi Sa si arini pu lopu gilania sa Tamasa, meke lopu va tabea sa Inavoso Leana koasa gugua e Zisu sa nada Baṅara. ⁹ Kote tava kilasa koasa tinahuara loke vina betona, meke kote ta paqaha va seu si arini koasa ṅinedala tanisa Baṅara, meke koasa Nana ṅiniraṅira. ^{††10} Pana mae si Asa koasa rane sana, si kote tavahesi koari Nana tie soti, meke kote magasa nia ri doduru pu va hinokaria si Asa. Kote somana tugo koa rini si gamu, ura va hinokaria gamu sa inavosona Sa sapu gua tozini gamu gami.

¹¹ Gua asa, ke varavara tokani gamu gami doduru totosoa, meke tepa ia gami koe Tamasa pude va garogaro gamu koasa tinoa hola sapu ta tioko nia gamu. Meke pa Nana ṅiniraṅira si kote va boka gamu Sa pude evaṅi sari doduru mia inokoro leadi, meke va hokoti sari na mia tinavete sapu ṅatina mae gua koasa mia rinaṅeraṅe. ¹² Pa siraṅa hie si mani tava lavata koa gamu sa Pozana e Zisu sa nada Baṅara. Meke gamu ba kaqu tava lavata tugo koa Sa, pa korapa tataru variharupi tanisa nada Tamasa, meke sa nada Baṅara Zisu Karisito.

Sa Tie Kaleana

2 Kasa tasimami; koasa gugua sa minae tanisa nada Baṅara Zisu Karisito, meke sa nada vinarigara koa Sa, si tepa gamu gami, ^{†2} pude lopu ta ṅoṅovala sari na mia binalabala, babe ta duṅa si

† 1:1 TTA 17:1

†† 1:9 Ais 2:10 ‡ 2:1 1 Tes 4:15-17

gamu, be avosia gamu sapu sa rane tanisa Baṅara si ele mae, gua. Lopu va hinokaria be zama si arini sapu sa dia inavoso si maena koasa Maqomaqo Hope, babe pa zinama, na leta tamigami, gua. ³ Mi lopu va malumia si keke tie pude sekesekeini gamu. Ura lopu kaqu mae sa rane asa, osolae kamo mae sari na rane pana kilua rina tie sa Tamasa pa vina betona sa totošo ta mutina, meke kote vura sa tie kaleana. Asa tu si kote la pa tinahuara koa holana. ⁴ Kote kanai sa sari doduru gua pu tavahesi meke va tamasi rina tie, meke kote va lavata pule nia si asa. Kote nuquru meke habotu si asa pa Zelepade † te Tamasa, meke kote poza pule nia Tamasa si asa. ††

⁵ Lopu balabala ia tu gamu sia? Totoso koa koa gamu si rau, si ele tozini gamu tu rau sari doduru pu gua hire. ⁶ Meke gilania mia gamu sapu gua korapa hukatana sa, pude mani lopu ta evaṅa kamahire. Ba pa totošo garona, si kote vura mae sa tie kaleana sana. ⁷ Ura sa kinaleana si korapa tavetavete tome kamahire, ba koa nana si keke sapu korapa hukatia sa kinaleana pude ta dogoro va bakala koari na tie, osolae tava rizu palae si asa pu hukatana sa. ⁸ Pa totošo asa si kote ta dogoro sa tie kaleana, meke kote va mate pania e Zisu sa Baṅara si asa pa Nana zinama, meke kote huara pania Sa si asa pana pule mae si Asa pa Nana ḡinedala. ⁹ Kote mae pa ḡiniraṅira te Setani sa tie kaleana, koari soku vina gilagila na tinavete variva magasadi sapu kote evaṅi sa. ††¹⁰ Meke koari doduru votivotiki tinavete kaleadi, si kote sekesekei ni sa sari na tie pu kote kamo pa tinahuara. Ura korodia pude tataru nia rini pa korapa bulodia sa hinokara, pude boka ta harupu si arini. ¹¹ Gua asa, ke kote va maluara lani Tamasa si arini koasa ḡiniraṅirana sa sinekesekei, pude madi va hinokaria rini sa kinohakoha, ¹² ke kaqu tava kilasa beto pa Heli sari doduru pu qetu nia sa kinaleana, meke lopu tagoa sa hinokara.

Ta Vizata Pude Ta Harupu sari na Tie pa Tesalonaika

¹³ Kasa tasimami ta tatarue mia, leana hola si pude zama leanani gamu gami koe Tamasa doduru totošo. Ura pa pinodalaena si ele vizata gamu tu Tamasa, pude mi ta harupu pa korapa ḡiniraṅira tanisa Maqomaqo Hope, meke pa korapa mia rinaṅeraṅe koasa hinokara, pude va madi gamu. ¹⁴ Tioko gamu Tamasa si gamu pa korapa Inavoso Leana, sapu tarae nia gami koa gamu, pude mi somana tagoa gamu sa tinoa tolavaena tanisa nada Baṅara Zisu Karisito. ¹⁵ Ego, kasa tasimami, mi turu va nabu pa rinaṅeraṅe, mamu tuqe va nabui sari na vina tumatumae saripu ele vagi gamu koari na mami tinarae meke koari na leta.

¹⁶ Sa nada Baṅara Zisu Karisito telena, meke sa nada Tamasa sa Tamada si ele tataruni gita, meke pa korapa Nana tataru variharupi si ponini gita Sa sa minanoto

† Kaiqa tie si balabala ia sapu sa Zelepade pa Zerusalemia si gunia sa. †† 2:4 Dan 11:36; Izk 28:2 ‡ 2:8 Ais 11:4 †† 2:9 Mt 24:24

toa holana, meke sa rinaṅeraṅe nabuna koasa tinoa hola. ¹⁷ Mani tava manoto sari na bulomia, meke tava ḡinira si gamu pude tavetia meke tozia gua sapu leana.

Tinepa Tinokae pa Vinaravara

³ Ego, hire sari na qua zinama vina betobeto. Mi varavara tokani gami, pude tuturei ta urahae la sa inavoso tanisa Baṅara, meke mani tava hinokara si asa, gua tugo sapu ele ta evaṅa koa gamu. ² Mi varavara tokani gami tugo, pude mani va sare gami sa Tamasa koari na tie kaleadi. Ura lopu ari doduru tie si va hinokaria sa Inavoso Leana. ³ Ba ta ronuna sa Tamasa, meke kote va ḡinira gamu, na harupu va seu gamu Sa koe Setani, sapu sa ḡatina sa kinaleana. ⁴ Meke raṅe valeania gami sa Baṅara, pude tokani gamu pude taveti kamahire sari doduru gua pu ele tozini gamu gami, meke lopu kaqu makudo tugo taveti gamu vugo na repere sapu gua arini. ⁵ Mani turaṅi sa Baṅara sari bulomia, pude keha lulia sa tataru te Tamasa meke se Karisito pu turu va nabu pa korapa tinasuna.

Sa Vina Balau koasa Hinakohako

⁶ Kasa tasimami, tozini gamu gami pa korapa Pozana sa nada Baṅara Zisu Karisito, pude mi koa va seu koari na tie pu hakohako pa tinavete, meke lopu luli rini sari na vina tumatumae saripu ele ponini gamu gami. ⁷ Ura gilana valeania mia mo telemia sapu gua pude keha luli gami. Lopu hakohako pa tinavete si gami sipu koa koa gamu. ⁸ Lopu ta poni moka pa tie si gami, ba tavetavete rane na boṅi si gami pude lopu va tasuna gamu pa tinepa ginani na poata. ⁹ Garo tugo pude tepa tinokae si gami koa gamu, pude ta tokae mami, ba vekoa gami sa kineha hie koa gamu pude mi tavete lulia. ¹⁰ Ura totošo korapa koa koa gamu si gami, si ele hoke tozini gamu tu gami sapu guahe: "Be hakohako tavetavete si keke tie, si mani lopu henahena tugo," gua.

¹¹ Na avoso nia gami sapu kaiqa tie koa gamu si hakohako sisigiti, ba voriti ni mo rini sari na tinoa tana votiki tie. ¹² Koarini pu gugua asa, si tozi ni gami pa korapa Pozana sa Baṅara Zisu Karisito, pude di koa noso. Madi tavetavete, pude madi va gavori teledia sari ginani pu kote henai rini. ¹³ Ba gamu kasa na tasimami, si mi lopu mabo nia sa tinavete leana. ¹⁴ Be koa nana keke tie sapu korona va tabea sa mami zinama pa leta hie, si mi va nonoga vekoa sa tie sana, mamu lopu somana baere koasa, pude mani kurekure pule nia. ¹⁵ Mi lopu kukiti gunia na mia kana, ba mi nore gunia mo na tasimia si asa.

Sari na Zinama Vina Betobeto

¹⁶ Meke telena sa Baṅara tana binule, si mani ponini gamu sa binule doduru totošo, pa doduru ginugua. Mani koa koa gamu doduru sa Baṅara.

¹⁷ Arau Paula si kuberia sa zinama tataru hie pa limaqu soti. *Sa qua tataru arau Paula koa gamu.* Meke gua tugo hie sa qua vina gilagila kinubekubere koari doduru qua leta.

¹⁸ Mani koa koa gamu doduru sa tataru lopu ta nana kamona tanisa nada Baṅara Zisu Karisito.

1 TIMOTE

Sa Vinabakala

Timote si keke tie vaqurana koe Karisito, sapu koa pa pinaqaha popoa Laekonia, koa sa vasileana Lisitara babe Debi. Mi tiroa sa 16:1-3. Sa tinana si na barikaleqe Ziu, meke sa tamana si na tie Quriki. Na tie varitokae meke na baere soti te Paula si asa, toতোসা tarae nia Paula sa Inavoso Leana. Ka neta sari na nati ginugua, saripu hiva tozi vura ni Paula koasa nana leta kekenu hie.

Kekenu hokara, si na vina balau koa sa vina tumatumae seana pa korapana sa ekelesia. Sa vina tumatumae seana hie, si varihenie sari na binalabala tadina tie Ziu, meke sari na tie pa votiki butubutu. Meke ta zamae sapu sari doduru likakalae tanisa kasia popoa hie, meke sa tinoa tini, si kaleadi beto mo, gua; meke sa tinaharupu si kote boka ta vagi mo pa tinagona sa tinumatumae golomona, meke koasa linulidi rina vina tumatumae seadi hire, sapu lopu gani si kaiqa ginani, meke pude lopu varihaba, na gua. Ta kubere tugo koasa leta sa vina tumatumaena sa tinavete tanisa ekelesia, meke sa vinahesi, meke sa kineha leana pa tinoa, gua sapu kaqu luli rina palabatu lotu na tie varitokae pa korapa ekelesia. Vina betobeto si tava niginira se Timote, gua pude ta evanae na nabulu ta ronuenta te Zisu Karisito, koari nana tinavete pa hopehopeke puku tie te Karisito.

Sari na Nati Pinaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2

Sari na vina tumatumaena sa ekelesia, meke sari nana nabulu tavetavete. Hinia 1:3 kamo hinia 3:16

Sari na tinokae koe Timote, meke sari nana tinavete. Hinia 4:1 kamo hinia 6:21

Zinama Tuketukele

1 Arau Paula, sapu keke apositolo ta garunuqu koe Zisu Karisito, pa ginarunu te Tamasa sa nada Hinarupu, meke se Zisu Karisito pu raŋe va hinokaria gita, ² si kubere atu nia sa leta hie koa goi Timote, sa tuqu soti pa rinaŋeraŋe. †

Mani koa koa goi sa tataru variharupi, na vina tukana, meke sa binule te Tamasa sa Tamada, meke sa nada Baŋara Zisu Karisito.

Sa Vina Balau koari na Vina Tumatumae Seadi

³ Gua sapu ele tozi nigo rau toতোসা la gua rau pa Masedonia, si pude mu koa hola si goi pa Episasi, mamu norei sari kaiqa tie vasina, pude di lopu tozi sari na dia vina tumatumae seadi. ⁴ Mamu norei tugo si arini pude di lopu vivinei hoboro ni sari na vivinei kokohadi, meke na tuti sapu loke vinabetodi. Arini si kote boka va gavoro ninominomi, ba loke dia tinokae koari na tie pa tinavete te Tamasa, sapu ta tavete pa rinaŋeraŋe mo. ⁵ Sa natinia sa nada tinavete si pude va niginira ia sa tataru tadi na tie pa ekelesia sapu mae guana koasa bulo viana, na tinavete toতোসা, meke na rinaŋeraŋe hinokara koe Karisito. ⁶ Kaiqa tie kokohadi sara, si ele taluarae va seu koari na ginugua

† 1:2 TTA 16:1

hire, meke luli rini sari na vivinei hoborodi. ⁷ Edi hiva ta pozae na titisa tanisa Tinarae te Mosese si arini, ba lopu gilana valeani rini saripu gua zama ni rini, be vea niginira gua sari na dia vina tumatumae koari na tie.

⁸ Gilania nada gita sapu leana sa Tinarae te Mosese, be ta tavetavetae valeana si asa pa nana sirana. ⁹ Mada gilana valeania, sapu sa Tinarae asa si lopu ta tavete pude tadi na tie toতোসা; ba tadirini mo pu sekea sa Tinarae, sari na tie va gugue, na tie va karikari, na tie kaleadi, na tie lopu madidi, na loke dia pinamaŋa koe Tamasa, meke sari na tie variva mate pu va mate tiatamadia; ¹⁰ meke tadi na tie pu tavetia sa vinari riqihi, na binarabarata, na vinarivosa, na gua; meke sarini pu hiko vagi tie pude holuholu ni, meke sari na tie kokoha pu helahelae na tokotokoro kokoha, babe kaiqa pule saripu lopu lulia sa vina tumatumaena sa hinokara te Tamasa. ¹¹ Asa sa vina tumatumaena sa Inavoso Leana; sapu sa Tamasa lavata sapu tavahesi, si ele ta garunu nia rau pude tozi vura nia.

Sa Tataru te Tamasa Koe Paula

¹² Vahesia rau se Zisu Karisito sa nada Baŋara, pu va niginira au pude tarae nia sa Inavoso Leana, meke sina ta ronuequ si rau, ke vizatau Sa pude nabulu nia si Asa. ¹³ Pa toতোসা ele hola si zama va kalekaleania, na

naqua, meke ñoñovala ia rau si Asa. Ba tataru nau na taleoso nau Sa, sina loke qua rinañerane koa Sa, meke lopu gilania rau sapu tavete va sea si rau. ^{†14} Ke marilaena hola sa tataru lopu ta ñana kamona tanisa nada Bañara, meke gua tugo sa rinañerane, na tataru pu poni nau Sa, koasa qua tinoa keke koe Zisu Karisito. ¹⁵ Hinokara hola si hie, ke mamu kopu nia na va hinokaria si asa. Sapu mae nia Zisu Karisito pa popoa pepeso si pude harupi sari na tie kaleadi; meke arau tugo hie si keke sapu kaleana holani sari doduru tie. ¹⁶ Ba tataru nau Tamasa si rau, pude mani ta dogoro sa ñinoño koa holana te Zisu Karisito koa rau, sapu na tie kaleaqu hola si rau, meke pude na vina sosode koari doduru tie pu kaqu va hinokaria si Asa vugo na repere, meke vagia sa tinoa hola. ¹⁷ Koasa Bañara toa holana, meke lopu ta dogorona, sapu sa Tamasa ekei mo, mani koa koa Sa sa vina lavata na vinahesi ninae rane ka rane! Emeni.

¹⁸ Tuqu, Timote, tozi nigo rau sari na qua vina tumatumae pa leta hie, pude toka nigo totoso lulia goi sapu gua korokorotae nia rina palabatu lotu visoroihe, koasa guguanu goi. Mamu tavetavete ni sari na zinama hire, pude kaqu na nabulu varipera te Tamasa pa mua tinavete leana si goi. ¹⁹ Mamu koa va ñinira pa mua rinañerane, mamu tavetia sapu gua toño to pa mua binalabala. Kaiqa tie si lopu hiva lulia rini gua sapu toño to pa dia binalabala, ke ta huara sa dia rinañerane guana vaka hakena pa sagauru, ²⁰ gua sapu ta evaña koari Haimeneasi e Alekezada, saripu ele luara vala ni rau koe Setani, pude madi gilania, pude lopu zama va kaleania sa Tamasa.

Vinahesi pa Ekelesia

² Ego, kekenu hiera tugo sari na qua zinama koari doduru tie te Karisito. Mada varavara toka ni sari doduru tie pa tinepatepa, meke na zinama leana koe Tamasa. ² Mada varavara ni sari na bañara, meke sari doduru pu tago ñinirañira, pude mada koa valeana pa binule si gita na tie te Karisito. Pude mada toa nia sa tinoa toñotona gugua te Tamasa, pude mada koa madi koa Sa. ³ Leana si gua asa, meke qetu nia sa Tamasa sapu harupu gita. ⁴ Asa tugo hivani gita si gita doduru pude ta harupu, meke pude gilania sa hinokara. ⁵ Sina keke mo sa Tamasa, meke sa tie varikarovae koe Tamasa meke pa tie, sapu e Zisu Karisito sa tie hinokara. ⁶ Poni pule nia Sa sa Nana tinoa pude vata rupahi sari doduru tie pa sinea. Asa sa vina sosode pa totoso garona, sapu hiva nia Tamasa pude di ta harupu sari doduru tie. ⁷ Gua asa, ke ta vizata si arau pude na apositolo, meke ta garunu nia rau, pude tarae nia na variva tumatumae nia koari na tie Zenitailo d sa Inavoso Leana tanisa rinañerane meke sa hinokara. Gua sapu zama nia rau si hinokara; lopu kokohaqu. ^{††}

⁸ Koari doduru vinahesi pa ekelesia, si hiva ni rau sari na tie pu via bulodi koe Tamasa, pude madi va sagei limadi pa vinaravara, meke loke dia vinaritokei na

vinaribugori. ⁹ Meke sari na barikaleqe, si hiva ni rau pude pokopoko valeana pa pinamaña na vina pepekae, ba lopu va sarisari ni qolo na vovoto davi sari na kaludia, na va sage poko arilaedi hola. ^{†10} Ba sapu doño lea koe Tamasa, si na dia tinavete leadi tu; arini tu si garogaro koari na barikaleqe pu pamaña nia sa Tamasa. ¹¹ Sari na barikaleqe si madi koa noso pa vina pepekae pude tava tumatumae. ¹² Lopu va malumi rau sari na barikaleqe pude variva tumatumae, meke ululu hola ni sari na palabatu, ke madi koa noso si arini. ¹³ Ura e Adama tu si ta tavete kekenu koe Tamasa, meke mumudi se Ivi. ^{††14} Meke lopu e Adama si ta sekesekei koe Setani, ba e Ivi tu; ke sa barikaleqe tu si ta sekesekei koe Setani, meke hoqa pa sinea. ^{††15} Ba kaqu ta harupu sari na barikaleqe pa pinododi rina dia koburu, be lopu makudo koa va nabu pa rinañerane na tataru, meke koa via, na leana pa dia hahanana.

Sari na Koimata pa Ekelesia

³ Hinokara hola sa zinama hie: Be keke tie si hiva koa na koimata pa ekelesia, si okoro nia sa si keke tinavete marilaena hola. ² Sa koimata pa ekelesia hie, si mani koa va toño to, meke kaqu kekeke mo sa nana barikaleqe. Mani koa kopu na va balau, meke totoli pule nia, meke na tie ta pamañaena, na hoke va kamoi sa sari na votiki tie pa nana vetu, meke boka variva tumatumae, ^{††3} lopu na tie naponapo, babe na tie komikomiti, ba ñoño meke na tie bule, meke lopu na tie okokoro poata si asa. ⁴ Kaqu na tie leana si asa, sapu kopu valeana nia sa nana kinoa tatamana. Meke sari nana koburu si kaqu va tabea na pamaña nia si asa doduru totoso. ⁵ Sina be lopu kopu valeana nia sa tie sa nana kinoa tatamana soti, si lopu kaqu boka kopu valeana nia tugo sa tie hie, sa ekelesia te Tamasa. ⁶ Kaqu na tie komihana pa rinañerane, meke lopu na tie tiqe kekerena si asa. Sina be lopu gua, si kote vahesi pule nia meke hoqa pa tinazutu, kekeñoño gua e Setani. ⁷ Kaqu na tie ta pamañaena si asa koari pu lopu va hinokara, pude lopu kaqu tava kurekure meke tava hoqa koasa sipata te Setani si asa.

Sari na Tie Varitokae pa Ekelesia

⁸ Meke gua tugo sari na tie varitokae pa ekelesia, si madi koa pa hahanana sapu garo pude ta pamañae, na zama va hinokara koari na tie, meke lopu naponapo babe hata poata pa hahanana kaleanadi. ⁹ Meke kaqu tuqe va ñinira ia rini sa rinañerane hinokara pa korapa bulo viana, na tinavete toñotodi. ¹⁰ Kaqu ta podeke paki si arini, meke pana ta dogoro sapu loke tinazutudi, si kote tiqe tavetavete si arini. ¹¹ Meke gua tugo sari dia barikaleqe, madi koa pa hahanana sapu garo pude ta pamañae, meke lopu kaqu vari nanaei, ba kaqu koa kopu, na ta ronuedi pa doduru ginugua. ¹² Na tie varitokae si kaqu keke mo sa nana barikaleqe, meke kaqu kopu valeana ni sa sari na

† 1:13 TTA 8:3, 9:4-5 †† 2:7 2 Tim 1:11

‡ 2:9 1 Pit 3:3 †† 2:13 Zen 2:7,21-22 †† 2:14 Zen 3:1-6
††† 3:2 Ta 1:6-9

tuna meke sa nana kinoa tatamana. ¹³ Ura sari na tie varitokae saripu tavetavete valeana, si hoke koa tava lavata koari na tie, meke lopu matagutu nia rini pude tarae nia sa guguana e Zisu Karisito pa dia rinaŋeraŋe.

Sari na N̄ati Vina Hinokara

¹⁴ Kubere atunia rau sa leta hie, ba lopu sana kote atu dogorigo mo rau. ¹⁵ Ba be ta hukata si rau, meke lopu ture atu, ba sa qua leta hie si kote tozi nigo sapu gua leana pude tavetia goi koasa puku tatamana te Tamasa, sapu sa ekelesia tanisa Tamasa toana. Ura sa ekelesia sina dedegere sapu zuka ia sa hinokara. ¹⁶ Sa vina tumatumae hinokarana te Karisito sapu tiqe ta dogoro kamahire si arilaena hola, sapu guahe:

Ta dogoro pa tini tie si Asa,
meke sa Maqomaqo si vata dogoro nia sapu na tie toŋoto si Asa,
meke ta dogoro koari na mateana,
meke ta tarae koari doduru butubutu tie,
meke tava hinokara koari na tie pa kasia popoa,
meke ta turaŋa la pa Maŋauru si Asa.

Sari na Tie Va Tumatumae Kokohadi

4 Tozi va bakalia sa Maqomaqo Hope sapu koari na rane mae hiroi si kote ta luarae sari kaiqa pa dia rinaŋeraŋe koe Karisito, meke kote va tabei rini sari na maqomaqo kokohadi, meke kote luli rini sari na vina tumatumae tadi na maqomaqo kaleadi. ² Sari na vina tumatumae kokohadi hire, si mae guadi koari na tie sekesekeidi. Lopu tumae nia rini sa tinoŋoto, sina sari dia binalabala pude vizatia gua sapu leana meke kaleana, si guana keketona sapu ele tava uqu pa aeana lerana. ³ Tozia rini koari na dia vina tumatumae, pude lopu varihaba, meke lopu gani si kaiqa ginani, gua. Ba taveti Tamasa sari na ginani hire, pude ta hena pa korapa zinama leana, pa vinaravara koari na tie pu va hinokaria se Zisu Karisito, meke gilania sa hinokara. ⁴ Sari doduru pu taveti Tamasa si leadi beto, namu loketona si pada pude ta kilu, be zama leana ni gita koe Tamasa pa vinaravara meke tiqe henai. ⁵ Sina ele tava madidi si arini koasa zinama te Tamasa, meke pa vinaravara.

Sa Nabulu Ta Ronuna te Zisu Karisito

⁶ Be va tumatumae ni goi koari kasa tamatasi koe Karisito sari na tinoŋona hire, si kote na Nana nabulu leamu si goi, gua sapu ele tava tumatumae nia goi pa mua rinaŋeraŋe na vina tumatumae hinokara sapu lulia goi. ⁷ Mu lopu avosi sari na vivinei hoborodi na kokohadi, saripu loke guguadi pa vinahesina sa Tamasa, ba mamu va podepodekae pude luli valeania sa pinamaŋana sa Tamasa. ⁸ Sa vina podepodekae pude koa ŋiŋira pa tini si koadia tugo kaiqa nana lineana, ba pude keha lulia sa tinoa toŋotona gugua te Tamasa si leana hola pa doduruna sa tinoa, sina ponini gita Sa sa tinoa kamahire, meke sa tinoa vugo repere. ⁹ Hinokara sapu gua asa, meke garo tugo pude

va hinokaria ri doduru tie. ¹⁰ Kalavarae si gita koasa Tamasa toa holana sapu sa Hinarupu tadi doduru tie, ba sa ŋatina si tadi na tie mo pu va hinokara. Gua asa ke tavetavete va ŋiŋira, meke voriti sisigiti si gita.

¹¹ Mu va tumatumae ni koari na tie te Karisito sari na qua zinama hire. ¹² Mamu lopu va malumi sarini pude doŋo va gore igo sina na tie vaqura si goi. Ba mu koa na kineha leamu koari pu va hinokara, pa mua kinokoa, pa zinama, pa tataru, pa rinaŋeraŋe, meke pa tinoŋoto. ¹³ Ke mamu lopu makudo tiroa, na tarae nia, na variva tumatumae nia koari na tie sa zinama hope te Tamasa, osolae kaqu atu kamo vasina si rau. ¹⁴ Mu tavetavete nia sa mua vinariponi sapu poni nigo sa Maqomaqo Hope, gua sapu ele korokorotae nia rina palabatuna sa ekelesia pa tooso sapu va opo nigo limadia rini. ¹⁵ Mamu koa na tie ŋaliŋali pa kinopudi rina tinavete sara, pude ta dogoro valeana koari na tie sa mua tinoqolo koasa ninabuluna sa Baŋara. ¹⁶ Mu kopu pule nigo pa mua hahanana meke pa mua vina tumatumae, mu tavetavete va ŋiŋira, ura be gua asa si kote ta harupu si goi, meke gua tugo saripu avosigo.

Sari na Tinavete Koari na Tie te Karisito

5 Mu lopu gegesia goi sa barogoso, ba mamu zama na va toŋoto gunia mo na tamamu si asa. Sari na tie vaquradi si mamu evaŋa guni ni mo na tasimu pa doduru ginugua. ² Meke sari na kaleqe si mamu zama guni ni mo na tinamu. Meke sari na vineki vaquradi si mamu zama guni mo na tasimu, koari doduru hahanana viadi.

³ Mu doŋo gilani na toka ni sari nabonaboko, pu loke tie hite galagala ni. ⁴ Ba be koadia tuna sa naboko, babe sari na tudia rina tuna, si madi gilana kenua rini pude nabulu nia sa Tamasa, madi galagala ni sari na tiatamadia, gua sapu ele galagala ni rina tiatamadia sari na tudia visoroihe, ura gua asa si variva qetu koe Tamasa. ⁵ Ba sa naboko sapu loke tie hite galagala nia, si va sotoa sa sa nana kinalavarae koe Tamasa, meke lopu hite makudo varavara tepa ia sa sa tinokae rane na boŋi. ⁶ Ba sa naboko sapu toa pude va qetua sa tinina mo, si gua na tie matena tu si asa koe Tamasa. ⁷ Mu va tumatumae ni tugo koari na naboko sara sari na qua zinama hire, pude di lopu ta zutu koari na tie si arini. ⁸ Be keke tie si lopu galagala ni sari na turaŋana, babe sari nana tatamana na tiatamana soti, si va karia mo sa sa rinaŋeraŋe, ke kaleana hola nia sa sa tie va gugue.

⁹ Mani lopu ta nae somanae koari na naboko pu ta tokae koasa ekelesia si keke naboko, osolae hola onomo ŋavulu puta vuahenina si asa, meke kaqu keke mo sa palabatu sapu haba ia sa. ¹⁰ Meke ta zamae pa ekelesia sapu keke barikaleqe leana pa nana tinavete si asa, turaŋa valeani sari na tuna, va kamo valeani sari na tie maedi, koa va pepekae meke galagala ni sari na tie te Tamasa, toka ni saripu malaŋa, meke soto va nabu koari na tinavete leadi.

¹¹ Ba mu lopu nae somana lani pozadi sari na naboko vaquvaquradi. Ura be somana si arini koari na naboko

pude nabulu nia sa ekelesia, ba hokara kote hiva varihaba pule si arini. Ke gua asa, si kote luara pania rini sa dia sinoto koe Karisito pa ninabuluna Sa; ¹² meke kote kumatia rini sa dia vina tatara koa Sa tatasana. ¹³ Ba lopu asa mo, ba lopu seunae si kote podalae okipalae hoboro totošo ene vari karovae vetuvetu si arini, meke kote nanae tie, meke evaṅi na zamazama ni rini sari na ginugua tadi na votiki tie pu lopu garo pude zama ni rini. ¹⁴ Ke sapu hiva nia rau si gua mo he: Madi varihaba pule sari na naboko vaquvaquradi, madi podo dia koburu, pude madi kopu valeana ni sari kinokoa pa dia vetu, pude loke dia ginugua sari na kana, pude zama va kaleana gita. ¹⁵ Ura kaiqa rina nabonaboko si ele luaria tu rini se Karisito, meke lulia rini se Setani. ¹⁶ Ba be koa nana si keke barikaleqe raṅeraṅena sapu na turaṅana keke rina nabonaboko, si mani toka nia mo si asa, pude lopu va tupitia sa ekelesia. Ba sa ekelesia si mani tupiti ni mo sarini pu malamalaṅadi.

¹⁷ Sari na palabatu lotu pu tuturaṅa valeana pa dia tinavete si garodi tugo pude di vagia sa dia tinabara na vina lavata, gua tugo sari na tie tuturaṅa saripu tavetavete va ṅiṅira pa tinavete tarae na vina tumatumae. ¹⁸ Ura zama sa Kinubekubere Hope: “Mu lopu pusi kumuhia ṅuzuna sa bulumakao sipu korapa neti pani sa kapudi sari na huiti, pude boka ganigani si asa,” meke gua pule he, “Garona tugo pude ta tabara sa tie tavetavete,” gua. †

¹⁹ Mu lopu va hinokaria si keke tinazutu la gua koa ke palabatu lotu, be guana mae guana mo pa keke tie sa tinazutu asa. †²⁰ Norei pa kenudi ri doduru tie, sarini pu ele tavete va sea, pude di va balau tugo sari kaiqa tie pule.

²¹ Pa kenuna sa Tamasa meke Zisu Karisito, meke sari na mateana ta vizatadi, si tozi va hinokara nigo rau, pude mu va tabei sari na vina tumatumae hire, pude mu lopu toka kale la pa keke tie koari na mua tinavetavete. ²² Mu lopu tuturei va opo nia limamu si keke tie pude va madia na va turua pa tinavete te Karisito. Mu lopu somana ni sari na sinea tadi na votiki tie, ba mamu koa via.

²³ Lopu tale napo kolo mo, ba mamu napo vasi vaeni, pude toka nia sa tiamu, koari kaiqa minoho saripu hoke kamo koa goi.

²⁴ Kaiqa sinea tadi na tie si ta gilana va bakala dia, meke ta pitu va kenue, ba kaiqa sinea tadi na tie si vura mumudi mae meke kaqu ta pitu. ²⁵ Kekeṅoṅo puta gua tugo sapu sari na tinavete leadi si hoke ta gilana va bakala, meke gua tugo saripu lopu ta gilani si lopu boka tava paere.

6 Sari na pinausu pu na tie te Karisito si madi pamaṅa zoṅazoṅa ni sari na dia palabatu, pude lopu kote ta zama va kaleana sa pozana Tamasa babe sa nada vina tumatumae. ² Ba sarini pu tava pinausu koari na dia palabatu pu va hinokaria se Zisu Karisito, si madi pamaṅa ni tugo sari na dia palabatu, ura na tasidia pa rinaṅeraṅe si arini. Madi tavetavete valeana

hola latu si arini. Ura sari na dia palabatu, pu ta tokae koari na tinavete tadi na dia nabulu, si na tasidia koe Karisito si arini, meke tataru hola ni rini sari na dia palabatu.

Sa Vina Tumatumae Kokoha meke sa Tinagotago Hinokara

Mu va tumatumae ni na tarae ni koari na tie sari doduru gua pu ele tozi nigo rau. ³ Be keke tie si va tumatumae ni si kaiqa binalabala kokohadi, meke lopu vari ṅoṅoi la koa sa vina tumatumae gotogotona tanisa Baṅara Zisu Karisito meke koari na vina tumatumae hopedi tanisa nada ekelesia, ⁴ si na tie vahesi pulenia si asa meke loketona si gilania sa. Na qetu ni na hatahata i sa sari na binalabala kaleana, sari na vinaritokei koari na ginuguadi ri na zinama, sa vinabetodi si kamo la pa vinari konokonoi, vinari ososi, zinama vari ṅoṅovali, meke na zinutu kaleadi na hoborodi, ⁵ meke na ninominomi loke vinabetodi. Koari na tie pu lopu hoke balabala valeana gua asa, si loke hinokara koai. Balabala ia rini sapu pude koa pa tinoa toṅotona gugua te Tamasa si kote boka tagotago nia rini, gua.

⁶ Na tinoa toṅotona gugua te Tamasa pu koai qinetuqetu, meke lopu okokoro likakalae, si nomana sa dia tinagotago pa maqomaqo. ⁷ Ura, loketona si paleke nuquru mae nia gita koasa kasia popoa hie, meke loketona hokara tugo si kote paleke vura nia gita! ⁸ Ke be ari gada ginani, na poko, si pada mo si arini koa gita. ⁹ Ba arini pu okoro nia sa tinagotago, si tale hoqa lamo pa tinoketoke. Ta turaṅa si arini pude ta sipata vagi koari na inokoro sea na binalabala pekipekidi sapu turaṅa lani pa tinasuna meke kamo nia rini koa sa tinahuara koa holana. ¹⁰ Ura sa tataru poata si na ṅatidi ri soku tinavete kaleadi, meke kaiqa arini pu okoro poata, si ele rizu va seu koasa rinaṅeraṅe, meke va bakora pule ni pa tinalotaṅa.

Sa Vina Tumatumae Vina Betobeto Koe Timote

¹¹ Ba sapu agoi na nabulu te Tamasa, si mamu govete nia sa inokorona sa poata, na gua. Mamu lulia sa tinoṅoto, na rinaṅeraṅe, na tataru, na tinoa toṅotona gugua te Tamasa. Mu turu va nabu pa totošo tinasuna, mamu koa va ṅoṅo. ¹² Mu somana varipera koasa vinaripera leana pa rinaṅeraṅe koe Karisito. Mu tuqe va nabua sa tinoa hola, sapu ta tioko nia goi koe Tamasa totošo helahelae vura nia goi si asa pa kenudia ri doduru tie pu va sosode igo. ¹³ Pa kenuna sa Tamasa sapu ponia koari doduru tiṅitona sa tinoa, meke pa kenuna e Zisu Karisito pu helahelae vura nia sa rinaṅeraṅe koe Ponitiasi Paelati, si tozi nigo rau, †¹⁴ pude mamu va tabei saripu ta tozi ni goi, pude mu koa via, meke loke tinazutumu, osolae kamo sa rane sapu kote vura pule mae se Zisu Karisito sa nada Baṅara. ¹⁵ E Tamasa si kaqu vata evaṅia koe Zisu Karisito sa Nana pinule mae pa totošo garona. Asa mo

† 5:18 Diut 25:4; Mt 10:10; Lk 10:7 †† 5:19 Diut 17:6, 19:15

‡ 6:13 Zn 18:37

telena sa Tamasa pu va lavatia gita, sa Nati Hiniva tadi na nati hiniva, meke sa Baṅara tadi na baṅara. ¹⁶ Asa mo telena sa Tamasa sapu toa hola ninae rane, sapu koa pa korapa ṅinedalana sa kalalasa sapu loke tie boka doṅo la ia na tata ia, meke loke tie ele dogoria babe kaqu dogoria. Mani koa koa Sa sa ṅiniraṅira na vina lavata ninae rane ka rane. Emeni.

¹⁷ Mu tozi ni sarini pu tagotago koasa kasia popoa hie, pude madi lopu vahesi pule ni, meke lopu kalavarae koari na tinagotago pu lopu koa hola ninae rane, ba madi kalavarae koe Tamasa sapu poni va sokuni gita, meke va qetu gita koari soku likakalae leadi pa nada tinoa. ¹⁸ Tozi ni pude madi tavetavete valeana koari soku dia tinavete leadi, meke lopu puhi ni sari na dia tinagotago, ba pude variponi meke va

hia i koari na tie. ¹⁹ Pa sirāṅa gua mo asa, si kote va naqiti pule vekoa rini sa tinagotago koa holana, guana vina namanama nabuna tadi na rane mae hiroi, pude tuqe va nabua sa tinoa hinokara.

²⁰ Ego Timote, mu kopu valeana ni saripu gua ele vatu nigo pa mua kinopu, mu taliri va seu koari na zinamazama duviduvilidi na hoborodi, meke na vina tumatumae kokohadi saripu balabala sea i rina tie, sapu poza ni "Na tinumatumae," rini. ²¹ Ura kaiqa ri na tie si zama sapu tagoa rini "Sa tinumatumae," asa, ba pa vinabetona si ene va seu koasa rinaṅerāṅe hinokarana si arini.

Sa tataru variharupi te Tamasa si mani koa koa gamu doduru.

2 TIMOTE

Sa Vinabakala

Mudina sapu ta rupaha se Paula pa vetu varipusi pa Roma, si ene la tarae nia sa sa Inavoso Leana pa nana inene tarae vina made. Beto sapu gua asa, si ta tuqe vagi se Paula meke koa pule pa vetu varipusi pa tooso tanisa banara Roma, pozana si e Niro. Kaleana hola sa nana kinokoa pa vetu varipusi, meke koa ta pusi turaŋi sa sari na tie kaleadi. Pa tooso asa si kubere lania sa sa leta vina rua hie koe Timote. Gilania Paula sapu tata kamo sa nana tooso pude tava mate.

Koasa leta vina rua te Paula koe Timote sapu keke ŋati koimata turaŋana pa ekelesia, si koa dia sari na vina tumatumaē pude toka nia se Timote koasa nana tinavete varitokae. Sa ŋati binalabala si pude turu va ŋiŋira. Tava tumatumaē meke, ta sovutu si asa, pude lopu makudo helahelae nia sa rinaŋeraŋe koe Karisito. Meke tozia tugo sa pude tuqe va nabua sa vina tumatumaē hinokara tanisa Inavoso Leana, meke tanisa Kinubekubere Hope pa buka koana. Pude mani va tumatumaē ni sa sari na tie te Karisito, meke tarae vura nia sa Inavoso Leana koari na tie pa kasia popoa doduru tooso, be guana koa pa tinasigiti na ninaqunaqu tadina kana.

Tava balau se Timote koari doduru tinasuna, saripu kote boka somana mae pa vinari zamai hoborodi na pupuhudi, sapu loke lineana evaŋia, ba na kinaleana mo koari na tie pu avosodi.

Beto hoi, si va balabala nia sa koe Timote sa nana tinoa soti, meke sa nana linuli pa tinioko te Tamasa, nana rinaŋeraŋe, ŋinoŋo, tataru, meke sa nana kinoa va nabu pa tinasigiti na ŋinovaŋovalala tadina kana.

Sari na Ŋati Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2

Vinahesi meke vina ŋiŋira. Hinia 1:3 kamo hinia 2:13

Vina tumatumaē meke vina balau. Hinia 2:14 kamo hinia 4:5

Sa nana tinoa soti e Paula. Hinia 4:6-18

Zinama Tuketukele

¹ Arau Paula sa apositolo ta garunuqu koe Zisu Karisito, pa hiniva te Tamasa, si kubere atu nia koa goi Timote sa leta hie. Ta garunu si rau pude qu helahelae vura nia sa vina tatara tanisa tinoa hola, sapu vagia gita koasa nada tinoa keke koe Zisu Karisito.

² Timote, tuqu ta tataruemu, mani poni nigo sa Tamasa sa Tamada, meke sa nada Baŋara Zisu Karisito sa tataru lopu ta ŋana kamona, na vinatukana, meke sa binule. †

Zinama Leana Koe Tamasa

³ Pa doduru qua vinaravara boŋi na rane, si zama leana nigo rau koe Tamasa. Nabulu nia rau si Asa meke evaŋia rau gua sapu toŋoto pa qua binalabala, pa tinavete toŋotodi gua tugo sapu evaŋia rina tiatamaqu pukerane. ⁴ Sipu balabala atui rau sari na kolo matamu, si hiva atu dogoro sisigitigo rau, pude mani ta siŋi luluapae qinetuqetu sa buloqu. ⁵ Sa mua

† 1:2 TTA 16:1

rinaŋeraŋe hinokara si va balabala nau sa rinaŋeraŋe, kekenoŋo gua sapu tagoa e Loisi tatasana, sa tinana sa tinamu, meke e Iunisi sa tinamu. Meke va hinokara valeania rau, sapu agoi ba tagoa tugo kamahire sa rinaŋeraŋe kekenoŋo gua asa. †⁶ Gua asa ke va balabala nigo rau, pude mu tavetavete valeana nia sa binokaboka sapu poni nigo sa Tamasa, tosoona va opo nigo limaqu rau pude va turu igo pa tinavete koimata. ⁷ Ura lopu ponini gita Tamasa sa Maqomaqona pude koa matagutu si gita, ba pude ta siŋi nia tu gita sa ŋiniraŋira, sa tataru, meke sa tinuqe pule.

⁸ Mu lopu kurekure helahelae nia sa nada Baŋara, arau ba mu lopu kurekure nau tugo, na tie ta pusiqu mo te Karisito si rau. Ba koasa ŋiniraŋira sapu ponini gita sa Tamasa, si mu va namanama pude somana koa ta sigiti pa tinozina sa Inavoso Leana.

⁹ Ele ta tiokoda na ta harupuda koa Sa si gita, pude Nana tie soti tava madida, lopu koa gua koari nada tinavete leadi saripu taveti gita, ba koa gua tu koasa Nana hiniva soti, meke sa Nana tataru lopu ta ŋana

†† 1:5 TTA 16:1

kamona. Asa sa tataru, sapu ele poni maeni gita Sa koe Zisu Karisito, sipu lopu ele ta kuri tu sa kasia popoa. ¹⁰ Koasa minae hie tanisa nada Hinarupu se Zisu Karisito, si ta dogoro kamahire sa tataru. Meke ele va kilasia Sa sa minate pude lopu mate sari na tie. Meke koasa Inavoso Leana si va dogoroni gita Sa sa tinoa hola.

¹¹ Na apositolo ta garunuqu si rau pu ele vizatau sa Tamasa pude na tie variva tumatumae, meke pude helahelae vura nia sa Inavoso Leana hie. ¹² Asa sa natina sapu ta sigiti ni rau hire, ba namu lopu hite kurekure si rau, sina gilania qua si Asa sapu ranēa rau. Meke gilana valeania rau sapu lopu kaqu ta okipalae hoboro sa qua tinoa na tinavete, meke ranēa rau sapu korapa kopu nia Sa osolae kamoā rau sa rane vinaripitui mumudi. ¹³ Mu tuqe va nabui na luli valeani sari na zinama hinokaradi saripu ele va tumatumae nigo rau, pude guana keke kineha vina tumatumae pude lulia goi, turaṅae sa rinaṅeraṅe na tataru pa nada tinoa keke koe Zisu Karisito. ¹⁴ Pa korapa niniraṅira tanisa Maqomaqo Hope sapu koa koa gita, si mu kopu ni sari na zinama hinokara, saripu ele va tumatumae nigo rau.

¹⁵ Gilani mua goi sari Paezelusi e Heremozenisi, meke sari doduru tie te Karisito pule pa pinaqaha popoa Esia saripu veko pani au. ¹⁶ Ba mani va tukania Tamasa sa tatamana te Onesiporasi, sina hoke va qetu au sa soku totošo, meke lopu hite kurekure nia sa sapu na tie ta pusi qu si rau. ¹⁷ Ba totošo kamo tugo sa pa Roma, si podalae ene hatahatau sa, osolae dogorau tu sa. ¹⁸ Mani ponia sa Baṅara koa sa, sa tataru variva taleosae pa rane vinaripitui mumudi. Agoi ba gilania tugo sapu pa soku sirāṅa si toka nau sa si rau pa Episasi.

Na Tie Varipera Ta Ronuna te Zisu Karisito

2 Ke agoi, na tuqu, mu koa va ninira pa mia sinoto koasa Baṅara, koasa tataru lopu ta nana kamona, pu poni nigo e Zisu Karisito pa tinoa keke koa Sa. ² Sari na vina tumatumae pu ele avosi goi koa rau pa kenudi ri soku tie va sosode, si mamu va tumatumae ni koari na tie ta ronuedi, pude boka va tumatumae i tugo rini sari na votiki tie.

³ Mamu somana koa gami koasa tinasigiti, guana tie varipera leamu te Zisu Karisito. ⁴ Mamu tavetavete pude va qetua sa mua Baṅara kekeṅoṅo gua sa tie varipera pu hiva va qetua sa nana koimata pa varipera, ke lopu somana ni sari na tinavete tadi na tie hokara. ⁵ Mamu kopu ni sari na tinarae te Tamasa, kekeṅoṅo gua sa tie varivose haqala, sapu lopu boka vagia sa sa pinia, be lopu va tabei sa sarini pu tozi nia sa tinarae. ⁶ Mamu tavetavete va ninira pude vagia sa mua tinabara, guana tie uma sapu tavetavete va ninira pa nana inuma, si kaqu pakete kekenua sa sa vuana sa nana tinavete. ⁷ Ego, mamu balabala i saripu gua zama ni rau hire, sina kote va gilana nigo sa Baṅara sari doduru tinitoṅa.

† 1:11 1 Tim 2:7

⁸ Mu balabala ia se Zisu Karisito, sapu turu pule pa minate, pu gore mae gua pa tutina e Devita, gua sapu va tumatumae nia sa Inavoso Leana, sapu tarae vura nia rau. ⁹ Asa sa Inavoso Leana, sapu ta sigiti nia rau, meke ta pusi nia seni rau, guana keke tie kaleana. Ba sa zinama te Tamasa si lopu boka ta pusi. ¹⁰ Gua asa, ke somana ta sigiti ni rau sari doduru tie ta vizatadi te Tamasa, pude arini ba kaqu vagia tugo sa tinaharupu, sapu koa koe Zisu Karisito, meke va kamo gita pa tinoa hola.

¹¹ Hinokara sa zinama hie:

Be ele mate turaṅae koe Karisito si gita,
si kaqu toa turaṅae tugo koa Sa si gita.

¹² Be koa va ninira pa tinasigiti si gita,
si kaqu somana tagoa tugo gita sa niniraṅira koasa Nana Binaṅara.

Be oso nia gita sapu na tie tanisa si gita,
si kaqu osoni gita tugo Sa si gita. ††

¹³ Be guana lopu koa ranēraṅe si gita,
ba lopu boka hobei Sa sari Nana zinama,
sina lopu na tie kokoha si Asa.

Sa Nabulu Tavetavete sapu Va Qetua sa Tamasa

¹⁴ Mamu va balabala ni koari na tie te Tamasa vasina sari na ginugua sara, pude madi somana pa tinasigiti. Mamu va balau zōṅazōṅa ni tugo pa kenuna sa Tamasa, pude madi lopu varivari tokei ni sari na zinama, sina loke tinokae hokara boka vagi ni saripu gugua arini, ba novalia mo sa rinaṅeraṅe tadirini pu va avoso. ¹⁵ Mamu tavete valeania sa mua tinavete ninabulu, pude boka va qetua sa Tamasa. Guana nabulu sapu lopu kurekure nia sa nana tinavete, sina variva tumatumae va toṅoto nia goi sa zinama hinokara te Tamasa. ¹⁶ Mu lopu somana ni sari na zinamazama duviduvilidi, na hoborodi, sina kote va ilolae taloa i rini koe Tamasa sari na tie. ¹⁷ Sa vina tumatumae sea si araha la, kekeṅoṅo guana tubu variva matena, sapu toa meke lopu boka ta salaṅa. Ari Haimeneasi e Piletasi sari karua tie pu variva tumatumae nia sa vina tumatumae kokoha gua asa. ¹⁸ Zama sari kara, sapu sa nada tinuru pule si ele ta evaṅa tu koa gita, gua. Ke ele ilolae taloa sari kara koasa vina tumatumae hinokara, meke noṅovalia ri kara sa rinaṅeraṅe tadi kaiqa tie te Karisito. ¹⁹ Ba sa patu sinokirae sapu ele vekoā Tamasa pa Nana vetu sapu sa ekelesia, si turu va nabu. Meke koasa patu sana si ta kubere sari na zinama gua hire: "Gilani Nana sa Tamasa saripu Tanisa," meke, "Asa sapu zama, arau si tanisa Baṅara gua, si mani luara pani sari nana tinavete kaleadi," gua. ‡

²⁰ Koa ke vetu arilaena si koadia sari na votivotiki tinitoṅa: Kaiqa si ta tavetae siliva, kaiqa si na qolo, kaiqa sina huda, meke kaiqa pule sina pepeso. Kaiqa si pude tavetavete ni pa vinarigara arilaedi mo, meke kaiqa pule si tadi na tinavete hoborodi mo. ²¹ Meke koari na tie ba kekeṅoṅo gua tugo asa. Be va ilolo pule nia sa tie koari doduru vina tumatumae kokohadi sara,

†† 2:12 Mt 10:33; Lk 12:9 ‡ 2:19 Nab 16:5

si kote na tie pu garona pude nabulu nia sa Baṅara pa doduru tinavete arilaedi. Sina madina si asa, pude tanisa Baṅara mo, meke tava nama si asa, pude taveti sari doduru tinavete leadi. ²² Ego, mu govete nia sa hahanana vinari riqihi tadi na tie vaqura. Mamu luli valeania sa tinonoto, na rinaṅeraṅe, na tataru, meke na binule; somanae koari na tie pu vahesia sa Baṅara pa bulo viana. ²³ Mu lopu somana ni sari na vinari zamai duviduvilidi na hoborodi, gilania mua sapu sa vina betona si kote kamo pa vinaripera. ²⁴ Sa nabulu tavetavete tanisa Baṅara, si lopu kote koa vari tokei si asa. Ba kaqu tataru ni sa sari doduru tie, meke na tie bokabokana, na ṅoṅo pa nana tinavete variva tumatumae si asa. ²⁵ Mani va tumatumae ni pa ṅinoṅo saripu lopu va egoa sa nana vina tumatumae hinokara. Sina hokara kote va malumi Tamasa si arini pude kekere, meke tiqe va hinokara. ²⁶ Meke tiqe kote pulepaho si arini, meke taluarae koasa sipata te Setani, pu hena vagidi visoroihe, meke vata evaṅae ni nana tie pude va tabe sari nana hiniva.

Sari na Rane Mumudi

3 Mu tumae nia si hie: Kote kamo mae sari na totošo kaleadi sisigiti koari na rane mumudi. ² Sari na tie si kote balabala pule sisigiti ni, na tataru poata, vahesihi puleni pa dia zinama, doṅo pule ni dia binokaboka, zamazama ṅoṅovala, va kari tiatamadia, qumiqumi sisigiti, meke loke dia pinamaṅa koe Tamasa. ³ Meke loke dia tataru, lopu variva taleosae. Hoke zutu kokoha, meke lopu boka tuqe puleni, ba ṅoṅovala sisigiti, meke lopu tataru nia rini sa lineana. ⁴ Meke kote qora ni rini sari dia baere, na vahesi pule sisigiti ni, meke hata sisigitia rini sa qinetuqetu pa tinoā tini, hola nia si pude va qetua sa Tamasa. ⁵ “Gami si na tie te Tamasa,” kote gua si arini, ba lopu kote ta dogoro sa tinoā hinokara koa rini. Mu lopu va gunagunana ni sari na tie gugua arini. ⁶ Kaiqa rina titisa kokohadi hire, si hoke nuquru la pa vetu tana votiki tie, meke sekesekei ni rini sari na barikaleqe duviduvilidi, saripu balabala mamata ni sari na dia sineā, meke ta turaṅa koari dia inokoro seadi. ⁷ Sari na barikaleqe hire si hoke hiva va gilagilae doduru totošo, ba lopu hite boka gilania rini gua sapu hinokara. ⁸ Sari na titisa kokohadi hire si kana ia rini sa hinokara, kekeṅoṅo gua tugo ri Zanesi e Zaberese sapu kana ia se Mosese pukerane. Lopu hoke balabala valeana si arini, meke lopu tagoa rini sa rinaṅeraṅe hinokara. ¹⁹ Ba lopu kote boka hoda ia rini sa dia tinavete ninae rane, sina kote ta dogoro mo sa dia dinuviduvili koari doduru tie, gua sapu ta evaṅa koari Zanesi e Zaberese pukerane.

Vina Tumatumae Vina Betobeto

¹⁰ Ba agoi si ele tumae valeani mo sari na qua vina tumatumae, na qua hahanana, meke sa qua hiniva pa tinoā. Meke ele gilania mo goi sa qua rinaṅeraṅe, na

ṅinoṅo, na tataru, meke ele gilania mo goi sapu boka koa va ṅira ni mo rau sari na tinasuna, ¹¹ na ṅinovaṅovala, na tinasigiti kaleadi hola saripu ta evaṅa koa rau pa Anitioki, pa Aekoniāmi meke pa Lisitara. Ba tava sare si rau koe Tamasa koari doduru arini. ¹² Kaqu ta ṅoṅovala gua asa sari doduru tie pu hiva keha lulia sa Tamasa pa tinoā keke koe Zisu Karisito. ¹³ Meke sari na tie kaleadi na tie va gulegulea pule ni, si kaqu gigiri hola la tu pa kinaleana, meke kaqu sekesekei ni rini sari na votiki tie, meke sekesekei puleni tugo teledia. ¹⁴ Ba sapu agoi, si mu turu va nabu koasa hinokara sapu ele tava tumatumae nia goi, meke sapu ele va hinokara valeania goi. Na gilani mua mo sari na tie pu va tumatumae igo. ¹⁵ Na tumae ni mua mo goi sari na Kinubekubere Hope, seunae gua kobukuburumu goi, sapu boka poni nigo sa ginillae, meke turaṅa la nigo koasa tinaharupu, sapu vagia goi koe Zisu Karisito pa korapa rinaṅeraṅe. ¹⁶ Doduru Kinubekubere Hope si ta siṅo mae di koe Tamasa meke arilaedi pude tava tumatumae, pude nonore, va toṅotoṅoto, meke va bokaboka pa tinonoto, ¹⁷ pude sa nabulu te Tamasa si mani va namanama va leana pude bokaboka si asa koari doduru votivotiki tinavete leadi.

4 Pa kenuna sa Tamasa meke e Zisu Karisito, sapu kaqu varipitui ni sari na tie toadi meke na tie matedi, pa Nana pinule mae meke pa Nana Binaṅara, si garunigo rau, ² pude mu tarae nia sa Zinama te Tamasa. Mamu koa va namanama pude tozi vura nia doduru totošo be qetu nia babe lopu qetu nia rina tie. Mu norei, na va toṅoti, na va ṅinirai, meke va tumatumae i sarini pa doduru ṅinoṅo. ³ Sina kote mae sa totošo, pana lopu kote hiva va avosi rina tie sari na vina tumatumae leadi. Ba kote hiva va avosi tu rini sari na votiki vina tumatumae, meke kote hatai rini sari soku votivotiki tie va tumatumae, pude tozi ni sapu gua hiva va avosi rini. ⁴ Meke kote korodia hokara pude va taliṅa la ia sa hinokara, meke kote va avoso la i tu rini sari na vivinei kokohadi. ⁵ Ba agoi, si mamu kopu pule nigo koari doduru mua hahanana, turu va nabu koari na tinasuna, mamu tarae nia sa Inavoso Leana koari na tie pude madi va hinokara, mamu tavete va gorevura i sari doduru mua tinavete ninabulu.

⁶ Ba sapu arau si ele kamo mae sa totošo, pude kaqu tava vukivukihi sa qua tinoā, meke hiera mo sa qua totošo pude taluarae. ⁷ Ele varipera nia rau sa vinaripera leana, ele haqala kamoā rau sa vina betona sa qua vinarivose, meke ele kopu valeana nia rau sa rinaṅeraṅe. ⁸ Meke kamahire si korapa va naqitia Tamasa sa qua pinia, sapu sa tinonoto tanisa Baṅara. Sa tinonoto asa, si kote poni nau sa Baṅara, sa tie varipitui toṅotona pa rane vinaripitui. Lopu arau mo, ba gua tugo sari doduru tie pu aqa va ṅoṅo nia sa Nana minae.

† 3:8 Ekd 7:11

†† 3:11 TTA 13:14-52, 14:1-7,8-20

Sari na Tinepa Vina Betobeto Koe Timote

⁹ Mamu podeke sisigitia pude tuture mae koa rau.
¹⁰ Ura e Dimasi si tataru nia sa kasia popoa hie, ke luara pani au sa, meke la gua nana pa Tesalonaika. E Kiresenisi si la pa Qalesia, meke e Taetusi si la gua pa Dalamesia. ^{†11} Telenā mo e Luke si korapa koa nana koa rau he. Ke mamu vagia se Maka, mamu turāna mae nia koa rau, sina kote boka toka nau sa pa qua tinavete. ^{††12} Ele garunu la nia rau pa Episasi se Tikikasi. ^{‡13} Pana mae goi si mamu paleke mae nia sa qua koti sapu veko hola ia rau koe Kapasi pa vasileana Toroasi. Paleke maeni sari na Kinubekubere Hope ta viqusudi, meke gua tugo sari na Kinubekubere Hope saripu ta tavetae kapu kurukuru. ^{‡†}
¹⁴ Se Alekezada sapu sa tie tavete kopa, si ele ŋoŋovalau si rau, ba sa Tamasa tu kote va kilasa nia koasa sapu gua tavetia sa. ¹⁵ Maqu va balau igo koa sa, sina kana zoŋazoŋa ia sa sa inavosona e Zisu Karisito.
¹⁶ Pa qua totošo kekenu sapu lavelave pule nau telequ pa vinaripitui, si loke tie toka nau, ba luara veko pani au ri doduru. Mani taleoso ni Tamasa si arini.

† 4:10 Kol 4:14; Plm 24; 2 Kor 8:23; Qal 2:3; Ta 1:4 †† 4:11 Kol 4:14; Plm 24; TTA 12:12,25, 13:13, 15:37-39; Kol 4:10 ‡ 4:12 TTA 20:4; Epi 6:21-22; Kol 4:7-8 ‡† 4:13 TTA 20:6

¹⁷ Ba turu kapae koa rau sa Baŋara, meke va ŋiŋirau Sa pude qu tarae va hokoto ia rau sa Inavoso Leana, meke pude madi avosia ri doduru tie Zenitailo, meke pude maqu ta harupu pa minate si rau. ¹⁸ Kote harupau e Zisu Karisito koari doduru tinasuna meke kote turāna va kamo voleanau Sa koasa Nana Binaŋara pa Maŋauru. Mani koa koa Sa sa vina lavata ninae rane ka rane. Emeni.

Zinama Tataru Vina Betobeto

¹⁹ Tozia sa qua tataru koari Pirisila e Akuila, meke koe Onesiporasi meke sa nana tatamana. ^{‡‡20} Se Erasitasi si koa hola pa Koriniti, meke veko hola ia rau pa Mailitasi se Toropimasi, sina ta razae moho si asa. ^{‡††21} Mamu podekia pude tuturei mae sipu lopu ele kamo sa totošo ibu.

Dia tataru koa goi gua sari Ebulusi, Pudenisī, Lainusi meke Kalaudia, meke gua tugo sari doduru tamatasi hire pa linotu.

²² Sa Tamasa si mani koa koasa maqomaqomu, meke sa Nana tataru lopu ta ŋana kamona si mani koa koa gamu doduru.

‡‡ 4:19 TTA 18:2; 2 Tim 1:16-17 ‡†† 4:20 TTA 19:22; Rom 16:23; TTA 20:4, 21:29

TAETUSI

Sa Vinabakala

Sa leta hie si e Paula kubere lania koe Taetusi. E Taetusi si keke koimata niñirana pa ekelesia, meke keke tie varitokae koe Paula. Koa si asa pa nusa Kiriti totošo kubere la nia Paula koasa sa leta hie.

Sa nusa Kiriti si keke gogoto onomo ñavulu kilomita seu gua pa popoa Qurisi, meke vesu gogoto kilomita seu gua pa Zerusalem. Sa ninomana sa nusa Kiriti si tata karua gogoto made ñavulu kilomita gelena meke made ñavulu vesu kilomita labena.

Guana ka made sari na ñati binalabala koasa leta hie sapu tozi Paula koe Taetusi pude taveti.

Pude vizati sari na koimata koasa ekelesia pa Kiriti. (1:5-12)

Pude norei sari na tie va tumatumae sea vasina. (1:13-16)

Pude va tumatumae nia sa tinoa hinokara koa rina tie. (2:1-15)

Pude va balabala pule ni koa rina tie sa hahanana leana. (3:1-7)

Pa hinia 3:8-11 si zama va papaka pule ni mo Paula sari na ñati binalabala pu ele tozi sa pa korapana sa leta.

Sari na Ñati Pinaqapaqahana sa Leta

Vinabakala. Hinia 1:1-4

Sari na ñati tie pa ekelesia. Hinia 1:5-16

Tinavete tadi hopeke puku tie pa ekelesia. Hinia 2:1-15

Vina tumatumae na vina balau. Hinia 3:1-11

Zinama vina betobeto. Hinia 3:12-15

Zinama Tuketukele

1 Kubere atu nia rau koa goi Taetusi sa leta hie. Arau si keke nabulu te Tamasa meke na tie ta garunuqu koe Zisu Karisito, pude turañi sari na tie ta vizatadi te Tamasa, pude va niñira ia sa dia rinañerane meke sa dia ginilanana sa hinokara koasa gugua sa tinoa toñotona gugua te Tamasa. ² Nabulu nia rau sa Tamasa pa Pozana e Zisu Karisito, sina rañe va hinokaria rau sa tinoa hola. Pukerane tu si ele va tatara nia Tamasa sa tinoa hola hie, meke lopu hite kokoha si Asa. ³ Meke pa totošo garona si va vura ia Sa telena sa tinoa hola hie. Asa tugo sa inavoso sapu ta garunu nia rau koe Tamasa sa nada Hinarupu pude tarae nia. ⁴ Kubere atu si rau koa goi Taetusi na tuqu hinokara koe Karisito pa korapana sa vina hinokara sapu tagoa gita. Sa Tamasa sa Tamada meke se Zisu Karisito sa nada hinarupu si kaqu poni nigo sa Nana tataru variharupu meke na binule. †

Sa Tinavete te Taetusi pa Kiriti

⁵ Luara vekogo rau si goi pa popoa Kiriti, pude va tana va hokoti goi sari kaiqa ginugua saripu lopu tava hokoto. Ke mamu vizati sari na koimata pa ekelesia koari hopeke vasileana, koimata gua sapu ele tozi nigo

† 1:4 2 Kor 8:23; Qal 2:3; 2 Tim 4:10

rau. ⁶ Na koimata si kaqu loke tinazutuna, sapu na palabatu tanisa keke barikaleqe mo, meke sari nana koburu si kaqu na tie te Zisu Karisito, meke lopu ta zutu nia na gorena ka sarena. ^{†7} Koa gua sapu na tie tuturana pa ekelesia te Tamasa si ta rañena pude tavetavete pa tinavete te Tamasa, ke kaqu na tie pu lopu ta zutuna si asa koari na ginugua hire: doño pule nia, bubugoro haru, naponapo, na komikomiti, meke hata poata hinikodi. ⁸ Kaqu na tie va kamo tie si asa pa nana vetu, meke na tie pu tavete valeana doduru totošo. Kaqu na tie pu boka totoli pule nia, na tie toñoto, madina, meke kopu pule nia pa kinaleana. ⁹ Kaqu tuqe va nabu si asa koasa inavoso ta rañena sapu variva tumatumae nia gita. Pana gua asa si kote boka va niñirai sa sari na tie koasa nana vina tumatumaena sa hinokara; meke kote boka gegesi sa sarini pu tozi sari vina tumatumae kokohadi.

¹⁰ Sina koa dia sari soku tie pu va karia sa vina tumatumae hinokara, na tie zamazama hoboro, na tie kokoha, meke lopu luli rini sari na koimata pa ekelesia. Gua tugo arini pu va tumaetumae nia sa vina hinokara koasa minagu. ^{†11} Mamu nore va noso i sari na tie va tumatumae seadi hire. Sina va kolurai rini sari na puku tatamana, koari na vina tumatumae seadi pu lopu garo pude tozi. Taveti rini si qua sara pa siraña hinata

†† 1:6 1 Tim 3:2-7 ‡ Sari na tie ta magudi hire si hiva ni rini sari doduru tie te Karisito pude ta magu. TTA 15:1-33:

poata sapu lopus toŋotona. ¹² Keke tie tumatumae pa Kiriti mo, si tozia si gua hie, meke hinokarana tugo: “Sari na tie pa Kiriti si na tie mari kokohadi. Gua tugo na kurukuru pinomo variva mate si arini. Na tie hakahakodi meke na tie mari ganiganidi si arini,” gua si asa.

¹³ Ke mamu gegese va sisigiti pani sari na tie te Karisito pa Kiriti, pude boka va ŋiŋira i pa dia rinaŋeraŋe. ¹⁴ Pude madi lopus luli sari na vivinei kokohadi pukeramedi tadi na tie Ziu, meke sari na tinarae seadi pu va turu i rina tie saripu kilua sa hinokara. ¹⁵ Koa rini pu via bulodi, doduru tiŋitoŋa si via mo koa rini; ba koa rini pu boni bulodi, meke lopus va hinokara, si sari doduru tiŋitoŋa si boni beto mo koa rini; sina ele ta siŋie kinaleadi sari na dia binalabala. ¹⁶ Gilania rini sa Tamasa, gua si arini, ba ta dogoro vura pa dia tinavete sapu lopus te Tamasa si arini. Ta siŋie kinukiti sari na bulodi. Va karia rini sa Tamasa, meke lopus pada pude taveti sari tinavete leanadi.

Sa Vina Tumatumae Hinokara

2 Ba agoi, si kaqu va tumatumae nia sa tinarae gotogotona meke hinokarana. ² Tozi ni sari na tie koadi pude lopus naponapo va viviri. Kaqu na tie ta pamaŋae si arini, totoli pule ni pa dia tinoa, koa va ŋiŋira pa rinaŋeraŋe, koa tataru, meke madi turu va nabu pa ninaqunaqu.

³ Gua tugo koari na barikaleqe kokoadi, pude madi toa nia sa tinoa madina sapu garo koari na barikaleqe. Madi lopus koa nanae tie, meke lopus koa ta pusi pa ninaponapo. Ba madi variva tumatumae nia gua sapu leana. ⁴ Pude boka turaŋa va sagei rini sari na barikaleqe vaquradi gua pude tataru ni sari dia palabatu, meke sari na tudia, ⁵ pude boka totoli pule ni meke koa via pa dia tinoa. Pude tupiti si arini pa dia vetu soti, koa tataru, meke koa aqorae koari na dia palabatu. Pude gua asa, si kaqu boka pamaŋa nia rina tie sa vina tumatumae hinokara te Tamasa.

⁶ Gua tugo koari na palabatu na koreo vaqura. Mu tozi ni pude madi totoli pule ni pa dia tinoa soti. ⁷ Agoi si mamu na kineha leamu koa rini pude lulia. Mu koa va gotogoto pa mua vina tumatumae, mu lopus lopilopi nia. ⁸ Mu zama ni sari na zinama gotogotodi pu loke tinazutudi, pude arini pu kana igo si kote kurekure, sina loketoŋa pu boka zama va kaleana nia koa gita.

⁹ Tozi ni sari na pinausu pu va hinokara pude madi va tabe, meke tavetia gua sapu variva qetu koari na dia palabatu. Madi lopus hemohemo, ¹⁰ na hikohiko koari na dia palabatu. Ba madi koa na tie ta ronuedi pa doduru tiŋitoŋa, meke na tie leadi. Meke pana gua asa, si kote okoro hiva lulia rina tie sa nada vina tumatumaena sa Tamasa, sa nada hinarupu.

¹¹ Ura sa tataru variharupi te Tamasa sapu va kamo mae ia sa tinaharupu si ele vata dogoro nia Tamasa koari doduru tie. ¹² Pa korapa Nana tataru variharupi si va tumatumaeni gita sa Tamasa pude mada lopus evaŋi gita gua saripu lopus variva qetu koa Sa. Meke pude

lopus okoro ni sari na kinaleana tanisa kasia popoa. Ba pude toa nia sa tinoa sapu boka totoli puleni gita, sa tinoa toŋotona, meke sa tinoa madina koe Tamasa pa totoŋo toa si gita pa kasia popoa hie. ¹³ Sina korapa aqa qetuqetu nia gita sa rane tamanaena sapu doŋo va kenua la ia gita. Pa rane asa si kote nedala vura mae pa tinolava sa nada Hinarupu, se Zisu Karisito, sa Tamasa Lavata. ¹⁴ Vala pule nia telena se Zisu koari na tie meke tava mate, pude rupaha gita koari doduru kinaleadi, meke tava via si gita pude na Nana tie soti telena, sapu okoro hinokara pude evaŋia gua sapu leana. †

¹⁵ Arini sari na tiŋitoŋa pu kaqu va tumatumae ni goi. Mamu tavetavete nia sa ŋiniraŋira sapu poni nigo Tamasa pude va ŋiŋira i, na nore i si arini. Madi lopus doŋo va karigo rina tie si goi.

Sa Hahanana tadi na Tie te Karisito

3 Mu va balabala pule ni sari na mua tie pude va tabei sarini pu tuqei sari na ŋiniraŋira pa qinavuna, pude koa va tabe koa rini. Madi qetu pude taveti gua saripu leadi. ² Tozi ni pude madi lopus zama ŋoŋovala la pa tie, ba pude koa bule, na vari balabala i, madi koa va pepekae pa tie doduru totoŋo.

³ Sina gita na tie te Karisito teleda ba gua mo tatasana, sapu pupuhu, va karikari, ta turaŋa va sea, meke ta pusi koari na hahanana kaleadi pa tinoa tini. Nono la i gita sari na ŋinovaŋovala, na kinonokono, kukiti ni gita sari na votiki tie, meke arini ba kukitini gita tugo. ⁴ Ba totoŋo sapu vata dogoro vura nia Tamasa sa nada Hinarupu sa Nana tataru koa gita ⁵ si harupu gita Sa. Lopus koa gua koari nada tinavete leadi pu taveti gita si vata dogoro vura nia Tamasa sa Nana tataru koa gita; ba koa gua tu koasa Nana tataru variva taleosae. Ele harupu gita Tamasa si gita koa gua koa sa Maqomaqo Hope sapu va via gita koari nada kinaleadi, meke poni gita Sa sa tinoa vaqura. ⁶ Ele zoropo va luluapae mae nia Tamasa sa Maqomaqo Hope koa gita, koe Zisu Karisito sa nada Hinarupu. ⁷ Gua ke pa Nana tataru variharupi si pozani gita na tie toŋoto Sa si gita koasa tinotoŋo te Karisito, pude boka tagoa gua sapu tava tataru koa gita sapu korapa aqa nia gita, sapu sa tinoa hola.

⁸ Gua sapu ele tozi nigo rau si hinokara. Ke hiva nigo rau pude va nabua sa mua vina tumatumae koari na ginugua sara. Arini pu va hinokaria sa Tamasa, si madi va ŋiŋira ia pa dia binalabala pude tavete vura ni sari na tinavete leadi. Sina sari na vina tumatumae hire si leadi, meke boka toka ni sari na tie. ⁹ Ba sari na ginugua hobarodi gua hire, si mu lopus somana ni goi: Na kinopudi rina tututi tadi na tie Ziu, na vinaritokei, vinari zamai koasa Tinarae tadi na tie Ziu. Sari na ginugua hire si loke laedi. ¹⁰ Be keke tie te Karisito si vari paqaha ni sari na tie, si mu norea. Be lopus avoso sa, si nore pulea pa vina rua totoŋo. Be lopus avoso tugo sa, si va vura pania pa ekelesia meke lopus zama pule laia. ¹¹ Gilania mua goi sapu sa tie gugua asa si na

† 2:14 Ekd 19:5; Diut 4:20, 7:6, 14:2; Sam 130:8; 1 Pit 2:9

tie ta huarana, sina ele tava sosode mo si asa koari nana kinaleadi.

Vinabetona Sa Leta

¹² Kote garunu atu nia rau se Atemasi babe e Tikikasi. Pana atu kamo tugo sa, si mu podeke sisigitia mamu mae koa rau pa vasileana Nikapolisi si agoi, sina ele vizatia rau pude vasina si kote va hola ia rau sa totošo ibu. ^{†13} Podeke sisigitia mamu toka ni sari Zenasi sa loea ^{††}, meke se Apolosi *d* pana taluarae sari kara pa

[†] 3:12 TTA 20:4; Epi 6:21-22; Kol 4:7-8; 2 Tim 4:12 ^{††} Tie pu gilani sari na tinarae tadi qavuna babe Ziu. Lopu bakala.

dia inene. Va qaqiri valeani pude loketona si papaka nia ri kara pa dia inene. ^{‡14} Sari nada tie pu lulia se Karisito si madi tumae gua pude taveti sari na tinavete leadi, pude gua asa si kote boka varitokae si arini koari kaiqa. Madi lopu toa nia sa tinoa sapu loke nana vinaritokae pa tie.

¹⁵ Sari na tie te Karisito tani si va atua sa dia tataru koa goi. Mamu tozia sa mami tataru koari na mami baere pa korapana sa rinañerane. Sa tataru variharupi te Tamasa si mani koa koa gamu doduru.

[‡] 3:13 TTA 18:24; 1 Kor 16:12

PILIMONE

Sa Vinabakala

Pilimone si keke n̄ati tie te Karisito; gina pa ekelesia pa Kolosae, meke tanisa sa pinausu sapu e Onesimasi pozana. Ele govete taloa nana se Onesimasi, meke pa kaiqa ginugua si kamo la si asa koe Paula pa Roma. Meke sipu koa pa vetu varipusi se Paula si ta evaṅae na tie te Karisito se Onesimasi. Sa leta te Paula koe Pilimone, si na tinepa te Paula koa sa pude mani vari bulei koasa nana pinausu, pude va kamo meke taleoso nia mo. Lopu sapu guana vagi pulea mo sa sa nana pinausu, ba pude tavete gunia na tasina pa korapana e Karisito.

Sari na N̄ati Pinaqapaqahana sa Leta
Zinama tataru kekenu. Vesi 1-3
Vina lavatana e Pilimone. Vesi 4-7
Tinepa pude vari bulei pule koe Onesimasi. Vesi 8-22
Vinabetona. Vesi 23-25

Zinama Tuketukele

1 Arau Paula sa tie ta pusiqu, pa ninabuluna e Zisu Karisito, meke e Timote sa tasida koe Karisito si garunu atu nia sa leta hie koa goi Pilimone, sa mami baere meke na turaṅa mami pa tinavete. ² Meke garunu atu nia tugo gami sa leta hie koari na tie te Karisito pu hoke varigara pa mua vetu, meke koasa tasimami barikaleqe se Apia, meke se Akipasi, sapu somana varane turaṅa gami koasa vinaripera. [†]
³ Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta n̄ana kamona, meke sa binule, sapu gore mae guana koasa Tamasa sa Tamada, meke sa Baṅara Zisu Karisito.

Sa Tataru meke sa Rinaṅeraṅe te Pilimone

⁴ Doduru totoo si zama leana la koasa qua Tamasa si rau, pana varavara nigo rau si goi Pilimone na tasiq koe Karisito, ⁵ sina avoso nia rau sa mua tataru koari doduru tie te Tamasa, meke sa mua rinaṅeraṅe koe Zisu sa Baṅara. ⁶ Sa qua vinaravara, si pude sa nada binaere gita pu va hinokara, si kaqu tokani gamu pude gilana valeania doduruna sa minana pu vagi gita pa nada tinoa keke koe Karisito. ⁷ Tasiq, sa mua tataru si va qetuqetu hola au, meke va n̄inira au, sina ele va qetu hola i goi bulodi sari doduru tie te Tamasa.

Sa Tinepa pude Vari Bulei Pule koe Onesimasi

⁸ Gina pa ginugua hie si boka tava n̄inira si rau, guana tasimu pa korapana Karisito, pude tozi nigo mamu tavetia gua sapu leana. ⁹ Ba pa korapa mua

tataru koa rau, si tepa atu si arau Paula sa barogoso, meke na tie ta pusiqu tugo pa ginuana e Karisito. ¹⁰ Ke tepa atu si rau koa goi pa kalina te Onesimasi, pu va evaṅae nia tuqu rau pa rinaṅeraṅe koe Karisito, totoo koa rau pa vetu varipusi. ^{††11} Pa totoo lahe, si guana lopu variva tukana [‡] si asa koa goi, ba kamahire, si variva tukana hola tu si asa koa gita kara beto.

¹² Garunu pule atu nia rau koa goi si asa, na tataru sisigiti nia rau si asa. ¹³ Hiva heki veko nia mo rau si asa, pude koa mo koa rau pa totoo koa rau pa vetu varipusi, pa ginuguana sa Inavoso Leana, pude boka toka nau sa, sina lopu koa tani si goi. ¹⁴ Lopu hiva zukurigo rau pude toka nau. Ba hiva nia rau pude pa mua hiniva soti tu evaṅia goi si asa. Ke lopu boka evaṅia rau si keke toṅa, be lopu va egoa goi.

¹⁵ Hokara ele taloa paki mo se Onesimasi koa goi, pa totoo papakana, pude pana vagi pulea goi si kote koa hola koa goi si asa. ¹⁶ Meke kamahire si lopu na pinausu mo si asa, ba arilaena hola nia sa sa pinausu; na tasida ta tataruena pa korapana Karisito si asa. Arilaena si asa koa rau, meke kote arilaena hola tugo si asa koa goi, guana pinausu meke na tasimu tugo pa korapana Karisito!

¹⁷ Ke, be balabala ia goi sapu arau si keke tie tavetavete turaṅamu pa korapana Karisito, si mu va kamo valeania si asa, guana sapu arau tu si va kamo au goi. ¹⁸ Be evaṅi sa si kaiqa sinea koa goi, ba be kaiqa nana gale si koa koa goi, si mu va gore mae ni koa rau. ¹⁹ Hiera si maqu kuberia pa limaqu soti: *Arau Paula si kote hobei koa goi si arini*. Lopu ta hivae pude va balabala pule nigo rau si hie; sapu agoi, ba sa mua

† 1:2 Kol 4:17

†† 1:10 Kol 4:9‡ Sa ginuana sa pozana Onesimasi si "variva tukana".

tinoa soti si guana mua gale koa rau, sina ele toka hola nigo rau si goi pude na tie te Karisito si goi.

²⁰ Ego, agoi na tasiq, mu va egoa si hie pa ginuguana sa Baṅara; mu va qetu au, guana tasimu pa korapana Karisito!

²¹ Va hinokara valeania rau totošo kuberia rau si hie, sapu kote va egoa goi sa qua tinepa koa goi. Meke gilania rau sapu kote tavete valeana hola la tu si goi.

²² Mamu va nama vekoa tugo keke lose taqarau, sina rove valeania rau sapu kote olaṅi Tamasa sari na mia vinaravara meke kote va pule atu au Sa si rau koa gamu.

Zinama Tataru Vina Betobeto

²³ Se Eparasi, sapu ta pusi turaṅae koa rau pa ginuguana e Zisu Karisito, si va atua sa nana tataru.

^{†24} Meke gua tugo sari kasa tie tavetavete turaṅaqu, ari Maka, Arisitakasi, Dimasi, meke e Luke. ^{††}

²⁵ Mani koa koa gamu sa tataru variharupi te Zisu Karisito.

---

† 1:23 Kol 1:7, 4:12 †† 1:24 TTA 12:12,25, 13:13, 15:37-39, 19:29, 27:2; Kol 4:10,14; 2 Tim 4:10,11

HIBURU

Sa Vinabakala

Sa leta hie, si ta kubere la koari na tie Hiburu pu lulia se Karisito. Noma lala nana sa ninovaṅovala tadina kana koari kasa tie te Karisito hire, meke boka ta evaṅa koarini sapu boka luara pania rini sa rinaṅeraṅe koe Karisito pu ele tagoa rini. Gua asa, ke sa tie pu kubere na sa leta hie si sovutu va niṅira i sa si arini koari na dia rinaṅeraṅe. Va dogoro ni sa sapu e Zisu Karisito si na kinehana soti sa Tamasa, meke arilaena hola ni Sa sari doduru ginugua koadi pa Tinarae te Mosese koasa vinariva egoi te Tamasa.

Totoso kuberia sa sapu gua asa, si ka neta nati tinitoro si zama va niṅira ni sa koasa leta hie. (1) E Zisu si na Tuna Tamasa sapu koa hola ninae rane, meke ele va nonoga ia Sa gua pude va tabe hinokaria sa Tamana pa korapa tinasigiti, sapu ele va hokoto vaeana Sa. Pa kalina sapu na Tuna Tamasa si Asa, si arilaena hola ni Sa sari na poropita pa tooso koana, meke gua tugo sari na mateana, meke se Mosese. (2) Se Zisu si ele tozia tugo Tamasa, pude na Nati Hiama Kenukenuie pu koa hola ninae rane, sapu arilaena hola ni sari na nati hiama kenukenuie pa tooso koana. (3) Saripu va hinokaria se Zisu si ta harupu koari na dia sinea, na minatagutu, meke na minate. Zisu sa Nati Hiama Kenukenuie, si va mae ia sa tinaharupu hinokara, sapu ele tava titila vekona, koari na tinavete vina vukivukihi kurukuru pa linotu tadina tie Ziu.

Sa tie pu kubere na sa leta hie, si dogoria sa sa vina titila koari na rinaṅeraṅe tadina tie arilaedi pa vivineina sa butubutu Izireli (Hinia 11). Ke tepa la si asa koarini pu tirona sa leta pude madi soto va nabu koasa rinaṅeraṅe. Pa hinia 12, si tepa ososo ni sa si arini pude madi doṅo la koe Zisu, meke soto va nabu koa Sa osolae kamo sa vina betobetona, somana ni sari na tinasigiti, na ninovaṅovala sapu be kamo koa rini.

Pa vina betona sa leta si na zinama vari tokae, na vina balau.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Karisito si na kinehana soti sa Tamasa, meke arilaena hola ni Sa sari na poropita. Hinia 1:1-3

Karisito si arilaena hola ni sari na mateana. Hinia 1:4 kamo hinia 2:18

Karisito si arilaena hola nia se Mosese. Hinia 3:1 kamo hinia 4:13

Karisito si na Nati Hiama Kenukenuie sapu arilaena hola ni sari doduru nati hiama kenukenuie te Tamasa.

Hinia 4:14 kamo hinia 7:28

Sa vinariva egoi vaqura te Karisito si arilaena hola nia sapu koana. Hinia 8:1 kamo hinia 9:28

Sa vina vukivukihi te Karisito si arilaena hola ni sari doduru vina vukivukihi. Hinia 10:1-39

Sa rinaṅeraṅe sapu soto va nabu koe Karisito. Hinia 11:1 kamo hinia 12:29

Sari na zinama vina betobeto. Hinia 13:1-25

Sa Zinama te Tamasa pu Vura Koasa Tuna

1 Pukerane si hoke zama sa Tamasa koari na tiatamada pa votivotiki sirana, pa korapa zinama na tinavete tadi na poropita d, ² ba koari na tooso mumudi hire si garunia Sa sa Tuna pude zama koa gita. Asa tugo sa Tuna pu kuri nia Sa sa doduru kasia popoa pukerane. Asa tugo si vizatia Tamasa pude tagoi sari doduru likakalae. ³ Sa Tuna si na kalalasangana sa ninedala te Tamasa, meke sa kinehana soti sa tinoa te Tamasa meke Asa tugo si tuqena sa tinoa tadi doduru likakalae koasa niniraṅirana sa Nana zinama. Sipu ele vulasa pani Sa sari na sinea tadi doduru tie, si la habotu si Asa pa kali mataona sa Tamasa, sa Banara tolavaena, pa Maṅauru.

Zisu Karisito si Arilaena Hola ni sari na Mateana

⁴ Gua asa ke sa Tuna si ululu hola koari na mateana, kekeṅoṅo gua tugo sapu sa pozapoza "Tuna Tamasa" sapu ta poni nia Sa si arilaena hola ni sapu tadi na mateana. ⁵ Ura loke tooso si zama nia Tamasa koa keke Nana mateana gua sapu zama nia Sa koasa Tuna pa Kinubekubere Hope, sapu guahe: †

"Na Tuqu soti si Agoi,

ninoroi si ta evaṅae na Tamamu Goi si Arau," gua.

Meke loke tooso tugo si zama guahe sa Tamasa koa keke mateana:

"Arau si kaqu na Tamana Sa,

meke kaqu na Tuqu koreo Rau si Asa," gua.

† 1:5 Sam 2:7; 2 Samuela 7:14; 1 Koron 17:13

⁶ Totoso hiva garunu gore mae nia Tamasa pa kasia popoa sa Tuna kenuna, si zama gua pule hie si Asa: †
 “Madi vahesia ri doduru mateana si Asa,” gua.
⁷ Koasa guguadi rina mateana, si guahe si zama nia sa Tamasa: ††
 “Va evaṅa guni Sa na givusu sari mateana,
 meke sari Nana nabulu si gua rina hinuruṅu nika,”
 gua.
⁸ Ba koa sa Tuna si zama guahe si Asa: †
 “Tamasa, sa Mua habotuana Baṅara si kaqu koa hola ninae rane ka rane,
 Koa totoli ni Goi sari na Mua tinoni pa tinonoto koasa Mua butubutu binaṅara.
⁹ Tataru nia Goi sa tinonoto,
 ba kukiti nia Goi sa kinaleana.
 Gua asa, ke vizatigo meke va madigo sa Baṅara sa Mua Tamasa si Goi pude poni nigo sa qinetuqetu nomana,
 hola ni sari doduru turaṅamu,” gua.
¹⁰ Meke zama gua tugo he si Asa: ††
 “Baṅara, Agoi tugo si kurina sa kasia popoa pa pinodalaena.
 Sari doduru vinapodaka pa maṅauru si ta tavete pa limamu soti Goi.
¹¹ Kote murimuri palae si arini,
 ba Agoi si kote koa hola ninae rane.
 Kote ṅoreṅore guana poko si arini,
¹² meke kote molomoloe ni goi si arini,
 guana poko koana si kote ta hobe.
 Ba Agoi si koa kekeṅoṅo mo ninae rane,
 meke loke kokoina sa Mua tinoa,” gua.
¹³ Ura loke totosu si zama nia Tamasa koa keke ri Nana mateana gua sapu zama nia Sa koasa Tuna, sapu guahe: ††
 “Mu habotu pa kali Mataoqu,
 osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,”
 gua.
¹⁴ Ba sari na mateana si na maqomaqo, pu nabulu nia sa Tamasa, meke ta garunu koa Sa, pude toka ni sari Nana tie pu kote vagia sa tinaharupu.
2 Gua asa, ke kaqu kopu valeana si gita koari na vina tumatumae hinokaradi, pu ele avosi gita, pude mada lopu tapala taloa. ² Sa inavoso sapu vala nia rina mateana koari na tiatamada pukerane si hinokara, meke asa sapu sekea, si vagia tugo sa koe Tamasa sa vina kilasa sapu garona. ³ Vea meke kote boka govete nia gita sa vinakilasa te Tamasa be donṅo pania gita sa tinaharupu nomana hie? Sa Baṅara telena si ele tozia, meke arini pu avosona sa, si tozia koa gita sapu hinokara tugo sa tinaharupu asa.
⁴ Tamasa ba va sosodea tugo koari na votivotiki tinavete variva magasadi. Meke ele hopeke poni ni tugo Sa koari Nana tie sari na vinariponi mae guana koasa Maqomaqo Hope, gua sapu hiva nia Sa.

Asa sapu Turaṅa Va Kamo Gita pa Tinaharupu

⁵ Sa tinoa koasa kasia popoa vaqura vugo repere sapu korapa vivinei nia gita he, si lopu ari na mateana si vizati Tamasa pude koa totoli nia si asa. ⁶ Ba koa nana keke vasina, si zama nia sa Kinubekubere Hope sapu guahe: †††
 “Nasa sa tie ke balabala sisigitia Goi,
 meke na tie hokara ba kopu nia Goi?
⁷ Ura ele tavetia Goi sa tie pa kinehamu Goi,
 pude koa pa kauruna sa Mua ṅiniraṅira, pa kaurudi sari na mateana.
 Meke ele ponina ṅiniraṅira na vina lavata Goi koa rina tie pude koa totoli,
⁸ meke va boka ia Goi pude ṅati hiniva ni sari doduru tinonoto,” gua.
 Totoso va boka ia Tamasa sa tie pude ṅati hiniva ni sari doduru tinonoto, si loketona sapu lopu kaqu koa pa kinopu tanisa tie. Ba kamahire si lopu ele dogoria gita sapu koa ṅati hiniva ni sa tie sari doduru tinonoto.
⁹ Ba dogoria nada se Zisu pa keke totosu papakana visoroihe si ele tava pepekae holani sari na mateana si Asa, meke koa gua mo na tie hokara, pude pa korapa tataru vari harupi te Tamasa, si mate pae ni Sa sari doduru tie. Kamahire si va baṅaria pa tinolava na vinalavata Tamasa si Asa, sina koa gua koa sa Nana tinasigiti na minate pa korosi. ¹⁰ Sari doduru tinonoto si ta tavete pa limana sa Tamasa. Taveti Sa si arini pude Nana telena. Gua asa, ke padana tugo si pude va gotogoto ia Tamasa se Zisu, meke mae koa ta sigiti, pude va gorevura ia sa Nana hiniva, pude soku tie si madi boka ta evaṅae na koburu te Tamasa, meke pude madi boka somana tagoa sa Nana tinoa tolavaena. Ura e Zisu si kekenu ni si arini meke va kamoi pa tinaharupu.
¹¹ E Zisu si va tonoti sari na tinoa tadi na tie. Asa meke sari doduru pu ele va tonoti Sa, si keke e Tamasa mo sa Tamadia. Gua asa ke lopu kurekure nia Sa pude poza ni tasina si arini. ¹² Zama guahe si Asa: †††
 “Kaqu tozi vura nia Rau sa Pozamu koari na turaṅaqu,
 kaqu vahesigo Rau pa vari korapana sa vinarigara tadi na tinoni.”
¹³ Meke hie si zama nia Sa: §
 “Kote vala rau sa qua rinanerane koasa Tamasa,” gua.
 Meke guahe pule si zama nia Sa:
 “Hiera si Rau, koa turaṅi Rau sari koburu pu poni Nau sa Tamasa,” gua si Asa.
¹⁴ Gita doduru sapu ta pozae na koburu Tanisa, si na tie hokara mo. Ke gua asa, si mae ta evaṅae na tie gua tugo mo gita se Zisu, pude gua tu asa si kote boka mate si Asa, pude va kilasia Sa se Setani, sapu tagona sa ṅiniraṅira tanisa minate, ¹⁵ pude boka vata rupahi Sa sarini pu koa ta pusi koe Setani pa minatagutuna sa minate. ¹⁶ Gilana valeania gita sapu lopu ari na mateana si mae nia Zisu pude harupi, ba gita na tie tu, sapu na tutina e Ebarahami. ¹⁷ Gua asa ke garo tugo pude mae ta evaṅae na tie hokara se Zisu, pude pa

† 1:6 Diut 32:43 †† 1:7 Sam 104:4 † 1:8 Sam 45:6-7 †† 1:10 Sam 102:25-27 †† 1:13 Sam 110:1

††† 2:6 Sam 8:4-6 ††† 2:12 Sam 22:22 § 2:13 Ais 8:17,18

doduru ginugua, si koa kekeṅoṅo gua tugo ri Nana tie, meke pude boka ta evaṅae na Nati Hiama d kenukenue si Asa, meke pude na nabulu ta ronuenta te Tamasa. Meke pa siraṅa gua asa si boka taleoso ni na vulasa pani Sa sari na sinea tadi na tie te Tamasa. ¹⁸ Meke pude boka toka ni Sa sarini pu ta toketoke, sina Asa ba ele ta toketoke na koa ta sigiti kekeṅoṅo gua tugo arini.

Zisu si Arilaena Hola nia se Mosese

3 Ke gua asa, kasa tasiq̄ koe Karisito, gamu pu ele somana ta tioko koe Tamasa, si mi va sotoa sa mia rinaṅeraṅe koe Zisu Karisito, sapu ele garunu mae nia Tamasa pude na Nati Hiama Kenukenue, sapu va hinokaria gita. ² Ele nabulu nia Zisu meke va gorevura ia Sa sa nana tinavete kekeṅoṅo gua tugo e Mosese sapu nabulu nia sa Tamasa meke va gorevura ia sa sa nana tinavete pa korapana sa vetu te Tamasa. ¹³ Ba padana Zisu pude tava lavata hola nia se Mosese. Kekeṅoṅo gua sa vina lavata sapu ta vala koasa tie kuri vetu, si noma hola nia sa vina lavata sapu ta vala koasa vetu. ⁴ Ura sari doduru vetu si koa dia tugo tie kuridi, ba asa sapu kuridi sari doduru likakalae, si e Tamasa mo. ⁵ Ego, se Mosese hie si nabulu va gorevura nia sa nana tinavete koasa vetu te Tamasa. Helahelae ni sa sari tiṅitoṅa pu kote zama ni Tamasa vugo repere. ⁶ Ba e Karisito sa Tuna si nabulu va gorevura ia Sa sa Nana tinavete koasa vetu te Tamasa sa Tamana. Gita na tie te Tamasa si na vetu Tanisa, be turu va nabu si gita koasa nada vinarane meke koari na tiṅitoṅa pu helahelaeni gita pa nada rinaṅeraṅe.

Vina Balau Koari pu Va Karikari

⁷ Ke gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope, ††
 “Be avosia gamu sa mamalainina sa Tamasa ninoroi,
⁸ si mi lopu va ninirai sari na bulomia,
 gua sapu tavetia rina tiatamamia pukerane,
 sipu va karia rini sa Tamasa,
 meke podekia rini si Asa pa soloso qega.
⁹ Sari na tiatamamia pukerane si podepodekau rini si Arau,
 ba koari ka made ṅavulu vuaheni si dogori rini gua sapu taveti Arau,
 ba lopu boka va hinokarau rini.
¹⁰ Gua asa ke ta ṅaziri ni Rau si arini,
 meke zama si Rau, sari bulodi si taliri va seu koa Rau,
 meke korodia luli rini sari Qua hiniva.
¹¹ Ke pa Qua tinanaziri, si zama tokotokoro si Arau sapu guahe:
 Lopu kaqu kamo ia rini sa Qua vasina magomagogosoana,” gua si Asa.
¹² Kasa tasiq̄ koe Karisito, mi kopu puleni gamu, pude lopu keke koa gamu si va karia se Karisito, meke taluarae taloa koasa Tamasa toana. ¹³ Ba mi variva ninirai doduru rane pa mia tinoa sipu korapa toa si

† 3:2 Nab 12:7 †† 3:7 Sam 95:7-11

gamu, pude loko tie gamu si tava nira sa bulona koasa kinaleana. ¹⁴ Ura gita si somana tagoi sari na ginugua leadi te Karisito, be tuqe va nabu si gita koari na tiṅitoṅa pu ele va hinokari gita pa podalaena, meke osolae kamo va vinabetona.

¹⁵ Gua sapu ta zamae pa Kinubekubere Hope sapu zama guahe: ‡
 “Be avosia gamu sa mamalainina sa Tamasa ninoroi,
 si mi lopu va ninirai sari bulomia;
 kekeṅoṅo gua rina tiatamamia pukerane pa soloso qega,
 totoso kilua rini sa Tamasa, meke sari Nana tinarae,”
 gua.

¹⁶ Ego, ari sei tu sapu ele avosi sari na zinama te Tamasa, ba lopu hiva luli rini? Lopu arini tu sapu turana vurani e Mosese pa popoa Izipi sari? gua.
 ††¹⁷ Sarini tugo mo sapu ta ṅaziri ni Tamasa koari ka made ṅavulu puta vuaheni! Meke ari kasa tugo mo sapu evaṅi sari na kinaleadi, meke mate beto pa soloso qega! ¹⁸ Meke koari sei si zama tokotokoro sa Tamasa sapu lopu kaqu kamo si arini koasa Nana vasina magomagogosoana? Lopu koarini pu kiluna Sa tu sia? ¹⁹ Gua asa ke gilania gita sapu lopu kamo rini sa popoa magomagogosoana, sina lopu va hinokaria rini sa Tamasa.

4 Ego koa gua sapu sa vina tatara pude somana koa magogoso koa Sa si korapa koa, ke mada kopu puleni gita, pude mada lopu siana nia sa minagogoso asa. ² Ura gita ba avosia mo sa Inavoso Leana te Tamasa, kekeṅoṅo gua tugo arini pukerane; ba lopu va hinokaria rini, ke sokudi arini si lopu vagi nia keke lineana si asa. ³ Ba gita tu sapu va hinokaria sa vina tatara si la somana koa magogoso koe Tamasa. Sina gua hie si zama nia Sa: ††

“Ke pa Qua tinanaziri, si zama tokotokoro si Arau sapu guahe:

“Lopu kaqu kamo ia rini sa Qua vasina magomagogosoana,” gua si Asa.
 Zama gua asa sa Tamasa, ba telena si ele koa magogoso tu si Asa, totoso va hokoti Sa sari doduru vina podakana sa kasia popoa. ⁴ Sina guahe si ta zamae koa keke vasina pa Kinubekubere Hope koasa guguana sa rane vina zuapa: †††

“Pa rane vina zuapa si magogoso sa Tamasa,
 sipu ele va hokoto betoi Sa sari doduru Nana tinavete,” gua.

⁵ Meke ta zamae pule tugo sapu guahe pa keke vasina: †††

“Lopu kaqu kamo ia rini sa Qua vasina magomagogosoana,” gua.

⁶ Meke sokudi arini pukerane si avosia mo sa zinama te Tamasa, ba lopu va hinokara, ke lopu somana vagia rini sa minagogoso, ba koadia si kaiqa kamahire pu vagia sa minagogoso. ⁷ Gua asa ke gilania gita sapu ele vizata pulea Tamasa si keke rane sapu ta pozae “Rane ninoroi.” Sina ele zama vura nia Tamasa koe

‡ 3:15 Sam 95:7-8 †† 3:16 Nab 14:1-35 †† 4:3 Sam 95:11

††† 4:4 Zen 2:2 ††† 4:5 Sam 95:11

Devita pukerane pa Kinubekubere Hope sapu guahe: †
 “Be avosia gamu sa mamalainina sa Tamasa pa rane
 ninoroi,

si mi lopu va ninirai sari na bulomia,” gua.

⁸Ura be ele poni ni Zosua sa minagogoso sapu va
 tatara nia Tamasa koari na tinoni, si lopu kote zama
 pule nia Tamasa si keke votiki rane magogoso. †⁹Gua
 asa ke korapa koa nana tugo sa minagogoso tadi na
 tie te Tamasa, kekeñoño gua tugo sa minagogoso te
 Tamasa pa rane vina zuapa. ¹⁰Ura asa sapu nuquru
 koa sa minagogoso tava tatarana te Tamasa, si kote
 magogoso koari nana tinavete soti, kekeñoño gua
 sapu magogoso sa Tamasa koari Nana tinavete.

^{†11}Gua asa ke mada podeke sisigitia pude nuquru koa
 sa minagogoso asa, pude lopu keke tie koa gita si kote
 siana nia si asa, kekeñoño gua ri kasa tiatamada
 pukerane pu siana nia sina loke dia vinatabe.

¹²Ura sa zinama te Tamasa si toana meke ninira.
 Nuru hola nia sa sa magu sapu naru varikali. Nuquru
 va korapae la si asa pa kokorapana hokara sa
 maqomaqona meke sa tinoa tana tie. Viliti sa sari na
 inokoro, na binalabala tomedi pa bulo tie. ¹³Tamasa si
 dogoro betoi sari doduru tinitoña, meke loketoña si
 paere pa dinono Tanisa. Koa Sa si kote la va vurai gita
 sari doduru gua pu ele evañi gita.

Zisu sa Nati Hiama Kenukenuue Arilaena

¹⁴Mada soto va nabu koasa vina hinokara sapu ele
 vagia gita, sina korapa koa Nana sa nada Nati Hiama
 Kenukenuue arilaena, e Zisu sa Tuna Tamasa. Ele la si
 Asa vasina koa sa Tamasa pude tokani gita. ¹⁵Sa nada
 Nati Hiama Kenukenuue asa si tataru hinokarani gita Sa
 si gita koari na nada minalohoro pa maqomaqoda,
 sina na tie gua mo gita si Asa, meke ele ta podeke si
 Asa koari doduru pinodeke, kekeñoño gua tugo gita,
 ba lopu hite hoqa pa sinea si Asa. ¹⁶Ke gua asa, si
 mada lopu matagutu, ba mada ene va mataqara la
 vasina koa sa habotuana Bañara te Tamasa, vasina
 koa sa Nana tataru variharupi. Vasina si kote vagia
 gita sa tataru variva taleosae, meke sa Nana tataru
 variharupi pude tokani gita, pana ta hivae si asa koa
 gita.

⁵Sari doduru nati hiama kenukenuue si ta vizata
 vagidi pa korapana sa dia butubutu tuti hiama,
 pude nabulu nia sa Tamasa, meke pude taveti sari vina
 vukivukihii d na vinariponi vinulasadi rina sinea tadi na
 tie.²Asa si boka turaña va hitehite ni saripu pupuhu
 meke hoqa pa sinea, sina Asa telena ba malohoro pa
 soku hahanana meke na tie sea tugo si asa. ³Gua asa
 ke hoke tavete dia vina vukivukihii soti tugo teledia sari
 nati hiama kenukenuue, pude na vinulasadi rina dia
 sinea soti, kekeñoño gua tugo sapu hoke va vukivukihii
 poni rini sari na tie. †⁴Loke tie arini si hoke vizata pule
 nia telena pude ta evañae na nati hiama kenukenuue,
 ba Tamasa tu vizati, kekeñoño gua tugo e Eroni sapu e
 Tamasa tu vizatia. †

⁵Gua tugo se Karisito, lopu vizata pule nia telena si
 Asa pude na Nati Hiama Kenukenuue, ba e Tamasa tu
 vizatia. Ura guahe si zama nia Tamasa: ††

“Na Tuqu soti si Agoi, ninoroi si ta evañae na Tamamu
 Goi si Arau,” gua.

⁶Meke pa keke vasina pule pa Kinubekubere Hope, si
 zama guahe sa Tamasa koasa Tuna: ††

“Agoi si na Nati Hiama Kenukenuue ninae rane ka
 rane,
 pa kinehana e Melekizadeki d,” gua si Asa.

⁷Totoso koa pa pepeso se Zisu, si kabo va ululae la
 koe Tamasa si Asa pa Nana vinaravara na tinepatepa
 la koa Sa, pu boka harupia si Asa pa minate. Avosia
 Tamasa sa Nana vinaravara, sina va pepekae meke
 vala betoa Sa koe Tamasa sa Nana tinoa. ⁸Hinokara
 tugo, sapu na Tuna Tamasa si Asa, ba pa korapa
 tinasigiti si va nonoga ia Sa gua pude va tabe. ⁹Meke
 sipu ele tava gotogoto si Asa si ta evañae na natina sa
 tinaharupu si Asa koari doduru pu va tabea si Asa.

¹⁰Gua asa ke vizatia Tamasa si Asa, pude na Nati
 Hiama Kenukenuue ninae rane ka rane, pa kinehana e
 Melekizadeki.

Sa Vina Balau Pude Lopu Taluarae Koe Zisu

¹¹Soku tinitoña si hiva tozini gamu rau koasa
 ginugua hie, ba tasuna kamahire, sina gamu si lopu
 boka tuturei avoso va nonoga. ¹²Ele seunae hola
 sanugua vagia gamu sa vina tumatumae, ke pada
 pude ele boka variva tumatumae mo si gamu. Ba
 korapa he, si hiva tava tumatumae pule ni tu gamu
 gua sapu ta tozini gamu tatasana. Ba lopu ele boka
 henai gamu sari na ginani niniradi, na korapa guana
 koburu haha pu hiva susu si gamu. †¹³Asa sapu
 korapa susu si korapa na koburu si asa, meke lopu
 gilania sa sa lineana na kinaleana. ¹⁴Ba sa tie
 komihana si boka hena sa ginani ninirana, meke boka
 gilania sa telena sa tinonoto te Tamasa, meke sa
 kinaleana.

⁶Ke gua asa, si mada rizu nono latu koari na vina
 tumatumae pu boka va kamo gita pa tinoa
 komihana. Mada lopu zama pilipule ni sari na vina
 tumatumae pu ele avosi mo gita tatasana. Mada lopu
 va turu sinokirae lamo koasa vina tumatumae tana
 kinekere pule koari na tinavete sapu la pa minate
 meke na vina hinokara koe Tamasa; ²gua tugo sari na
 vina tumatumaedi rina pinapitaiso, na vina opo lima
 pude va madi saripu va hinokara, na tinuru pule pa
 minate, meke sa vinaripitui pa rane mumudi. ³Ba gua
 tu he si kaqu tavetia gita, mada rizu hola latu, be gua
 asa sa hiniva te Tamasa.

⁴Ura vegua meke kote boka va kekere pule maei gita
 saripu ele kilua sa vina hinokara koe Karisito? Tasuna
 hola pude evañia sapu gua asa. Sina ele tagoa tu rini
 sa kalalasa te Tamasa, ele va gilagila ia tu rini sa
 vinariponi maena pa mañauru, meke ele somana
 tagoa tu rini sa Maqomaqo Hope. ⁵Ele gilania tu rini

† 4:7 Sam 95:7-8 †† 4:8 Diut 31:7; Zos 22:4 † 4:10 Zen 2:2
 †† 5:3 Liv 9:7 †† 5:4 Ekd 28:1

††† 5:5 Sam 2:7 ††† 5:6 Sam 110:4 † 5:7 Mt 26:36-46; Mk
 14:32-42; Lk 22:39-46 † 5:12 1 Kor 3:2

sa lineanana gua sa zinama te Tamasa, meke ele va gilagila ia tu rini sa niniranira tanisa Binaṅara te Tamasa sapu korapa nono mae, ⁶ ba luara pania rini sa vina hinokara koe Karisito. Ke tasuna hola pude va kekere pule maei si arini, sina guana va mate pulea rini sa Tuna Tamasa, meke va kurekurea rini si Asa pa kenudi rina tinoni.

⁷ Sa pepeso sapu ponía ruku sa Tamasa pude va bobosia, meke toa valeana sari na linetelete, si variva getu koasa tie pu tavetavete koasa pepeso asa. Tamanaena sa pepeso sana. ⁸ Ba be siṅia mo na huda rakihi, na hiqohiqo kaleadi si asa, si namu loke nana vinari tokae si asa koasa tie pu tagona sa, ke tata mae mo sa tooso sapu kote leve nia Tamasa, meke ta sulu pa nika si asa. †

⁹ Kasa qua baere, zama ni rau si gua hire, ba korapa raṅe gamu rau si gamu sapu kote lulia gamu sa sirāṅa sapu kamo la pa tinaharupu. ¹⁰ Vilavilasa va toṅoto sa Tamasa, meke lopu kote muliṅi nia Sa sa mia tinavete na tataru sapu vata dogoro nia gamu pa mia tinokae koari Nana tie meke sapu korapa tokani gamu si arini. ¹¹ Sa qua ṅati inokoro si pude hopeke gamu si kaqu va podepodekae sisigiti pa mua ṅinaliṅali pude mi boka vagi sari doduru gua pu okoro vagi gamu, osolae kamo sa vina betona mua tinoa. ¹² Mi lopu koa hakohako. Hivani gamu rau pude mi keha luli gamu si arini pu va hinokaria sa Tamasa, meke vagi va ṅoṅoa gua sapu gua va tatara ni sa Tamasa.

Hinokara sa Vina Tatara te Tamasa

¹³ Totoso tavetia Tamasa sa Nana vina tatara koe Ebarahami, si tokotokoro nia Sa si asa pa pozana soti Telena, sina loke pozapoza pule si koa sapu noma hola nia sa pozana Sa. ¹⁴ Zama guahe si Asa koasa Nana tinokotokoro: †† “Kaqu mana nigo Rau meke kaqu poni va soku nigo Rau sari tutimu,” gua si Asa. ¹⁵ Ke mudina sapu aqa va ṅoṅo se Ebarahami ke vagia tugo sa sapu gua va tatara nia Tamasa koasa. ¹⁶ Pana tokotokoro si keke tie si kote poza ia sa sa pozana keke tie sapu noma hola nia si asa, ke gua asa si kote beto mo sa vinaritokei. ¹⁷ Koa rini pu kote vagina sa Nana vina tatara, si hiva va bakala valeana ni Tamasa sapu lopu kaqu hobe Sa sa Nana hiniva, gua asa ke tomo la nia Sa sa tinokotokoro koasa Nana vina tatara. ¹⁸ Koa ri karua tiṅitoṅa sapu lopu boka ta hobe, sa vina tatara meke sa tinokotokoro, si lopu boka kokoha sa Tamasa. Gua asa, ke gita pu raṅea sa Tamasa pude kopuni gita si mada raṅeraṅe pude soto va nabu koasa vina tatara pu ta poni nia gita. ¹⁹ Sa vina tatara hie si raṅe va nabua gita sapu guana nada sigoto pa tinoa, na vinasare hinokara si asa, sapu va kamo la gita pa Lose Hopena pa Hopena pa mudina sa poko goba pa kokorapana sa Zelepade pa Maṅauru. ‡²⁰ Zisu si ele nuquru va kenue la vasina pude tokani gita, meke ta evaṅae na ṅati Hiama Kenukenue si Asa, pa kinehana e Melekizadeki. ‡†

† 6:8 Zen 3:17-18 †† 6:14 Zen 22:16-17 ‡ 6:19 Liv 16:2
‡† 6:20 Sam 110:4

Sa Hiama Melekizadeki

⁷ Se Melekizadeki hie si na baṅara si asa pa popoa Salema pukerane, meke na hiama si asa tanisa Tamasa Ululuna Hola. Totoso pulena pa vinaripera se Ebarahami, sipu va kilasi sa sari ka made baṅara, si tutuvia Melekizadeki si asa, meke mana nia sa. ‡² Pa tooso asa si ponía e Ebarahami koa sa si keke pa manege koari doduru tiṅitoṅa pu vagi sa pa vinaripera. Melekizadeki ginuana si na “Baṅara tana tinotoṅo”. Ba sina koa baṅara pa popoa Salema si asa, ke poza nia Baṅara Salema rini si asa. Salema ginuana si na “binule.” ³ Lopu ta tumae sapu ari sei sari na tiatamana e Melekizadeki. Lopu ta tozi tugo vasina tututi gore mae si asa, meke lopu ta tozi tugo sa nana pinodo, na minate. Gua asa ke na hiama si asa ninae rane ka rane, kekeṅoṅo sa Tuna Tamasa.

⁴ Ke dogoria gamu? Arilaena hola se Melekizadeki, ke se Ebarahami sapu sa tamada nomana, ba ponía sa koa sa si keke pa manege koari doduru tiṅitoṅa pu vagi sa pa vinaripera. ⁵ Sari na hiama pa tutina e Livae si tava malumu si arini pa Tinarae te Mosese, pude kote vagia rini koari na tie si keke pa manege. Ba sari kasa tie Izireli arini sina tutina tugo mo e Ebarahami. ‡†⁶ Melekizadeki si lopu na tutina e Livae ba vagia sa sa keke pa manege koe Ebarahami meke mana nia sa se Ebarahami sapu vagidi sari na vina tatara te Tamasa. ⁷ Gilana valeania gita sapu asa pu ponía sa minana koa keke tie, si arilaena hola nia sa si asa pu vagina sa minana. ⁸ Sari na hiama pa tutina e Livae saripu hoke vagia sa keke pa manege, si lopu toa hola si arini. Ba se Melekizadeki hie sapu vagina sa keke pa manege koe Ebarahami si toana gua sa Kinubekubere Hope. ⁹ Ke boka zama gua tugo he si gita sapu se Livae ba ele ponía tugo koe Melekizadeki sa keke pa manege somanae koe Ebarahami, sapu sa tamana nomana pukerane. ¹⁰ Hinokara sapu lopu ele podo se Livae tooso toa nana se Ebarahami, ba ele koa nana mo si asa pa eharana Ebarahami tooso tutuvia Ebarahami se Melekizadeki.

¹¹ Koa gua koasa tinavete hiama tadi na butubutu Livae si ta poni nia rina butubutu Izireli sa Tinarae te Mosese. Ego, be ele gotogoto mo sa tinavete hiama pukerane, si lopu kaqu ta hivae si keke hiama vaqura pule pude mae, sapu pa kinehana e Melekizadeki ba lopu pa tutina e Eroni. ¹² Ura be ele ta hobe sa tinavete hiama, si kote ta hivae tugo pude ta hobe sa Tinarae te Mosese. ¹³ Ura sa hiama sapu korapa ta vivinei tani si maena tu pa keke votiki kali butubutu Izireli, lopu gorena mae pa tututi hiama koe Livae. Meke loke tie tugo koasa kali butubutu pu gore mae ia Sa si ele ta evaṅae na hiama. ¹⁴ Ba sapu ta gilana valeana si ta podona mae tu pa butubutu Ziuda se Zisu sa nada Baṅara. Ba tooso vivinei ni Mosese sari na hiama, si lopu hite poza hokaria tu sa sa butubutu Ziuda.

‡† 7:1 Zen 14:17-20 ‡†† 7:5 Nab 18:21

Keke Hiama sapu Gugua e Melekizadeki

¹⁵ Bakala mo koa gita kamahire sapu ele mae si keke hiama vaqura sapu gugua e Melekizadeki. ¹⁶ Lopu ta evaṅae hiama si asa pa tinarae na vinaturu tana tie, ba pa korapa ṅiniraṅirana sa tinoa sapu loke kokoina.

¹⁷ Sina ele tava sosode pa Kinubekubere Hope sapu guahe: †

“Agoi tugo si kaqu koa na Hiama pa kinehana e Melekizadeki ninae rane ka rane,” gua sa Tamasa.

¹⁸ Sa Tinarae koana te Mosese si ele ta veko palae, sina malohoro si asa, meke loke nana vinaritokae pa tie. ¹⁹ Ura sa Tinarae te Mosese si lopu boka va evaṅae nia tie toṅoto si keke tie pa dinogo te Tamasa. Ba keke sirāṅa leanana hola si ele ta poni nia gita sapu boka va tata la gita koe Tamasa.

²⁰ Meke keke pule si hie, sapu sa tinokotokoro te Tamasa si lopu ele hite ta evaṅa toṅoto tava turu pude na hiama si keke koa rini pa tutina e Livae. ²¹ Ba e Zisu si ta evaṅae na hiama koa sa tinokotokoro te Tamasa sapu zama guahe: ††

“Sa Baṅara, si tavetia sa tinokotokoro hie meke lopu kaqu hite hobe Sa si asa:

‘Agoi si na hiama ninae rane ka rane,’” gua si Asa.

²² Sa vinotikaena si hie, sapu e Zisu si na vina sosode nabuna koasa vinariva egoi sapu leana hola.

²³ Meke hie pule si keke vinotikaena, toṅoto mate si keke rina ṅati hiama kenukenue pa tutina e Livae, si lopu boka hoda la sari nana tinavete. ²⁴ Ba e Zisu si lopu gua asa. Toa hola ninae rane si Asa, ke sa Nana tinavete hiama si lopu tava karovo la pa keke tie, ba hoda la ia mo Sa telena. ²⁵ Gua asa ke boka si Asa kamahire meke ninae rane pude harupi saripu mae koa Sa meke kamo la koe Tamasa, sina toana si Asa ninae rane ka rane, pude varavara toka ni sari Nana tie.

²⁶ Gua asa, ke Asa sa ṅati Hiama Kenukenue sapu tokani gita, meke madina si asa pa dinogo te Tamasa. Loke Nana sinea, meke loke tiṅitoṅa boka va kaleania si Asa. Paqaha vagi vata kalea Tamasa si Asa koari na tie kaleadi, meke va lavatia Sa si Asa pa Maṅauru. ²⁷ Se Zisu si lopu gugua rina ṅati hiama kenukenue pa butubutu Livae. Lopu kilu tavete vina vukivukihi doduru rane si Asa pude va vulasa sinea gugua arini. Lopu tavetia Sa sa vinukivukihi Tanisa, meke mumudi koari na sinea tadi na tie, sina loke Nana sinea si Asa. Keke toṅoto mo va vukivukihi nia Sa sa Nana tinoa soti pude na vinulasa tadi doduru tie. ²⁸ Koa sa Tinarae te Mosese, si ari na tie pu malohorodi si ta vizata pude na ṅati hiama kenukenue. Ba koasa vina tatarava vaqura pu koa ia na tinokotokoro pa mudina sa Tinarae te Mosese, si vizatia Tamasa sa Tuna soti pude na ṅati Hiama Kenukenue sapu tava gotogotona ninae rane ka rane.

Zisu sa Nada ṅati Hiama Kenukenue

8 Sa ṅatina sa ginugua sapu gunia gami hie, si e Zisu sa nada ṅati Hiama Kenukenue sapu korapa tokani gita. Korapa habotu si Asa pa kali mataona sa habotuana baṅara tolavaena te Tamasa ululuna pa Maṅauru. ² Korapa koa na ṅati Hiama Kenukenue meke na nabulu si Asa koasa Ipi Hopena Hinokara vasina koasa Tamasa, koasa vasina hopena pa hopena, sapu ta kuri koa sa Tamasa ba lopu pa lima tie.

³ Sari doduru ṅati hiama kenukenue si ta vizata pude ponina sa vinariponi meke na vina vukivukihi kurukuru koe Tamasa. Ke sa nada ṅati Hiama Kenukenue si kote koa nana tugo sa kurukuru sapu kote va vukivukihi la nia Sa koe Tamasa. ⁴ Be koa hola koa gita pa pepeso se Zisu, si lopu kote boka ta evaṅae na hiama si Asa, sina koa dia sari na hiama saripu tava egodi pa Tinarae te Mosese pude taveti sari na vina vukivukihi. ⁵ Sa tinavete hiama sapu tavetia rini sina kinehana mo sa tinavete hiama pa Maṅauru, ke sa Ipi Hopena pu tavetia Mosese ba gua tugo, na kineha, meke vina titilana mo sapu koa pa Maṅauru. Gua asa ke, toṅoto hiva podalae kuria Mosese sa ipi d hopena te Tamasa si zama koa sa sa Tamasa, “Mu kopu valeana, pude mamu tavete valeania sa kinehana sa Ipi Hopena sapu gugua ele va dogoro nigo Rau pa toqere,” gua si Asa. ⁶ Ba kamahire si gilania gita sapu sa tinavete hiama sapu tavetia Zisu si arilaena hola nia sapu tadi na hiama pukerane, gua tugo sapu sa vinariva egoi sapu tavetia e Zisu pa vari korapana sa Tamasa meke sari Nana tie si leana hola, sina soto si asa koasa vina tataradi rina tiṅitoṅa pu leadi hola.

⁷ Be guana ele gotogoto valeana sa vinariva egoi te Mosese, si lopu kaqu ta hivae pule si keke vinariva egoi vaqura. ⁸ Ba sina ele dogoria Tamasa sapu lopu gotogoto sa vinatabe tadi na tie koasa vinariva egoi te Mosese, ke zama guahe si Asa pa Kinubekubere Hope: †††

“Na toṅoto si korapa mae, pana kote tavetia Rau si keke vinariva egoi vaqura, pa varikorapaqu Rau meke sari na tie Izireli, meke Ziuda.

⁹ Sa vinariva egoi vaqura hie si kote votikaena koasa vinariva egoi

sapu tavetia Rau koari na tiatamadia pukerane sipu sese vura ni Rau si arini pa Izipi.

Sa vinariva egoi te Mosese si lopu va tabea rini; gua asa ke ele etulu pani Rau si arini.

¹⁰ Ego, hie sa vinariva egoi sapu kote tavetia Rau koari na tie Izireli:

Vugo repere si kote va gilana ni Rau pa dia binalabala,

meke kote va nonoga ni Rau pa bulodia sari na Qua tinarae,

meke Arau si kote na dia Tamasa, meke arini si kote na Qua tinoni.

† 7:17 Sam 110:4 †† 7:21 Sam 110:4 ‡ 7:27 Liv 9:7

†† 8:1 Sam 110:1 ‡‡ 8:5 Ekd 25:40 ††† 8:8 Zer 31:31-34

¹¹ Totoso asa si kote beto sa tie pude va tumatumae ia sa turaṅana,

babe keke tie va tumatumae ia sa tasina, meke zama guahe, 'Mu tumae nia se Zihova,' gua, sina kote tumae beto nau rini si Arau, podalae pa koburu hitekena kamo pa tie nomana,

¹² Ura kote taleoso ni Rau sari dia kinaleana meke lopu kote balabala pule i Rau sari dia sinea," gua sa Tamasa.

¹³ Totoso poza nia Tamasa "sa vinariva egoi vaqura", si hobe nia Sa si asa koasa vinariva egoi koana; meke gilania gita sapu sa tiṅitoṅa sapu ele koana, meke ele hola nia totoso, si lopu sana kaqu murimuri palae.

Sa Vinahesi pa Pepeso meke pa Maṅauru

9 Koasa vinariva egoi koana, si koa dia sari na tinarae pa hahanana vinahesi, meke koa nana tugo sa vasina hopena pude vahesi. ² Koanana vasina, si keke Ipi Hopena, sapu tavetia rini. Sa lose kekenu † si ta pozae sa "Lose Hopena". Koasa lose asa si kopu nia rini sa tuturuana zuke, na tavolo, meke sa bereti hope sapu ponia rini koasa Tamasa. ††³ Meke koa nana si keke poko goba pa vari korapana sa Lose Hopena, meke sa lose sapu ta pozae, sa "Lose Hopena pa Hopena". ††⁴ Pa korapana sa lose asa si vekoa rini sa hope qolo tana vina uququ oto huda humaṅa lea, meke sa Dolu Hope sapu ta tavetae qolo sapu sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi d, sapu koa i na zagi qolo vasina voi sa ginani, sapu ta pozae "mana". Vasina tugo si veko nia rini sa kolu hodu te Eroni sapu toa meke tuvulu. Meke koasa dolu tugo asa si veko ni rini sari karu patu labelabe tanisa vinariva egoi vasina ta kubere sari na Tinarae te Tamasa. †††⁵ Pa batuna sa Dolu Hope si va turui rini sari na beku mateana serubimi pude na vina gilagilana sapu sa Tamasa si koa vasina, meke sari na tatapurudi si repaha la vasina pu hoke ta vulasa sari na sinea tadi na tie. Ba kamahire si lopu boka tozi va minaminaki rau sari doduru ginugua sara. †

⁶ Ego, gua sapu hoke tavetia rina hiamā si guahe: hoke nuquru la si arini doduru rane koasa lose kekenu pude la taveti sari dia vina tana. †††⁷ Ba sa Lose Hopena pa Hopena, si telena eke mo sa ṅati hiamā kenukenu hoke nuquria, keke totoso mo pa vuaheni. Totoso nuquru la sa vasina, si kote paleke ehara si asa, meke la siburu nia sa koasa hope vasina taleosae sari nana sinea telena, meke sari na sinea sapu lopu gilania rina tinoni meke taveti. †††⁸ Koari na vinatana gugua arini, si va tumatumaeni gita sa Maqomaqo Hope, sapu pa totoso sipu korapa koa sa Ipi Hopena, si lopu tava malumu sari doduru tie pude nuquru la koasa Lose Hopena pa Hopena, vasina koa sa Tamasa. ⁹ Sari doduru vinatana gugua sara, si na vina gilagilana mo sa totoso kamahire. Sari na tinavete vina vukivukihī

† Sa lose sapu kamo kenua sa hiamā pude nuquru la. †† 9:2 Ekd 26:1-30, 25:23-40 † 9:3 Ekd 26:31-33 †† 9:4 Ekd 30:1-6, 25:10-16, 16:33; Nab 17:8-10; Ekd 25:16; Diut 10:3-5 †† 9:5 Ekd 25:18-22 ††† 9:6 Nab 18:2-6 ††† 9:7 Liv 16:2-34

sara si lopu boka va via i sari bulodi. ¹⁰ Sari na tiṅitoṅa sara si na tinarae tana tinoa tini mo, sapu la gua mo pa ginani, na kolo, meke doduru hahanana vina via tana tini mo, osolae kamo sa totoso koasa vinariva egoi vaqura.

¹¹ Meke ele mae tu se Karisito sapu sa ṅati Hiamā Kenukenu koari na tiṅitoṅa leadi pu ele kamo koa gita. Sa Ipi Hopena vasina pu tavetavete Sa pa Maṅauru, si Hopena pa Hopena, sapu arilaena hola nia sa Ipi Hopena pa pepeso. Lopu ta tavete pa lima tie sa vasina pa Maṅauru, sina lopu koa koasa kasia popoa sapu kuria Tamasa. ¹² Meke sipu nuquru la se Zisu pa Lose Hopena pa Hopena, si lopu paleke ehara bulumakao, na ehara qoti si Asa, pude la va vukivukihī, ba keke totoso mo si ponia Sa sa ehara soti, pude boka vagia gita sa tinarupaha sapu koa hola ninae rane ka rane. ¹³ Sari na ehara qoti, na ehara bulumakao, meke sa ebana sa tuna bulumakao sapu tava uqu, si siburu lani sa ṅati hiamā kenukenu koari na tie pu bonidi meke tava via sarini koari na dia binoni pa tinoa. ††¹⁴ Be sari na ehara rina kurukuru si boka pude va via i sari na kinaleana tadi na tie gua, si ego, sa ehara e Karisito si boka hola ni tu si tadi na kurukuru. Koasa ṅiniraṅira tanisa Maqomaqo Hope toa holana, si va vukivukihī nia Zisu koe Tamasa sa Nana tinoa soti sapu lopu hite ari kisakisana. Meke sa Ehara Sa si kote va via i sari buloda koari na tinavete sapu la pa minate, pude boka nabulu nia gita sa Tamasa toana.

¹⁵ Gua asa ke, e Karisito mo sa Tie Varikarovae koasa vinariva egoi vaqura, pude sari doduru tie pu tioki Tamasa, si kaqu somana tagoi sari na minana pu koa ninae rane pu ele va tatara veko ni Sa. Ta evaṅa sapu gua asa, sina ele mate se Karisito pude vata rupahi sari na tie koari na dia sinea pu ele evaṅi rini totoso lulia rini sa vinariva egoi te Mosese.

¹⁶ Koasa vina tataradi rina tinago tana keke tie si kote tava sosode valeana sapu ele mate tu sa tie pu tavetena sa vina tatara, meke kote tava hia sari nana tinago koa rini pu va tatara ni Sa. ¹⁷ Ura sa vina tataradi rina tinago si lopu kaqu tava karovo be korapa toa nana sa tie pu tavetena sa vina tatara, ba pude mate tu sa. ¹⁸ Gua asa ke sa vinariva egoi te Mosese si boka tava turu valeana totoso tava mate tu si keke kurukuru. ¹⁹ Sipu beto zama ni Mosese koari na tinoni sari doduru zinama pu ta kubere koari na Tinarae, si vagi sa sari na ehara bulumakao na qoti, meke heni ni kolo sa; beto asa si vagia sa si keke lelaṅa huda hite sapu hisope pozana, meke pusi nia kalu sipi tava ziṅaradi sa sa kukuruna, meke noti la nia sa koari na ehara ta henidi meke siburu la nia sa koasa buka Tinarae, meke koari na tinoni, ††²⁰ meke zama se Mosese, "Sa ehara hie si na vina gilagila pude tokoro va nabua sa vinariva egoi te Tamasa sapu hiva nia Sa pude kopu nia gamu," gua. ²¹ Beto asa si siburu la nia ehara tugo Mosese sa Ipi meke sari doduru tiṅitoṅa pu tavetavete ni rini pa totoso vinahesi. †††²² Koasa

§ 9:13 Liv 16:15-16; Nab 19:9,17-19 †† 9:19 Ekd 24:6-8

Tinarae te Mosese, si tata doduru tiñitoña mo si ta vulasa koasa ehara, meke be loke ehara si tava zoloro, si lopu kaqu boka taleosae tugo sari na sinea tadi na tie. †

Sa Vina Vukivukihī te Zisu si Paleke Pani sari Nada Sinea

²³ Sari na tiñitoña gugua sara si ta hivae pude ta vulasa pa ehara kurukuru, sina na kineha mo si arini koari na tiñitoña Mañauru. Ba koari na tiñitoña Mañauru hinokara, si ta hivae sa vina vukivukihī sapu leana holani sari ehara kurukuru. ²⁴ Gua asa ke pa kalina tadigita si nuquru la se Zisu, pa Mañauru pa kenuna sa Tamasa. Lopu nuquru si Asa koasa Ipi Hopena sapu ta tavete pa tie. Sina sa ipi asa si na kinehana mo sa vasina te Tamasa pa Mañauru. ²⁵ Sa nati hiama kenukenue tadi na tie Ziu si hoke paleke ehara kurukuru meke nuquru la koasa Lose Hopena pa Hopena, keke totošo mo pa vuaheni. Ba e Zisu si lopu nuquru la pude va vukivukihī pule nia soku totošo. ²⁶ Be gua asa, si kote soku totošo si koa ta sigiti Sa, podalae pa pinodalaena sa kasia popoa. Ba koari na rane mumudi hire si keke totošo mo mae ta dogoro pa kasia popoa se Zisu, meke va vukivukihī pule nia telena koa gita doduru, pude paleke pani sari nada sinea ninae rane ka rane. ²⁷ Gua tugo hopeke gita si kote mate keke totošo mo, beto asa si kote tiqe ta pitu koe Tamasa. ²⁸ Ke Zisu si keke totošo mo si va vukivukihī pule nia si Asa, pude taleoso ni sari na sinea tadi soku tie. Kote vura pule mae pa vina rua totošo si Asa, ba lopu pude mae taleoso nia sa sinea, ba pude va kamo valeani pa tinaharupu saripu korapa aqa nia si Asa. ††

10 Sa Tinarae te Mosese si na vina titila mo tadi na tiñitoña hinokaradi pu korapa mae, lopu arini sari na tiñitoña hinokara. Sari na vina vukivukihī pu taveti rini si kekeñoño mo pa doduru vuaheni. Gua asa ke lopu boka pude va toñoña sa Tinarae te Mosese pa ginugua vina vukivukihī, sa tinoa tadi na tie pu mae koe Tamasa. ² Be ele boka tava via pa dia sinea sari na tie pu vahesia sa Tamasa, si lopu kote va gilagila pulea rini sa sinea, meke lopu kote voriti nia rini si pude la va vukivukihī pilipule. ³ Ba gua sapu ta evaņa, si doduru vuaheni mo va vukivukihī si arini, ke balabala pule lai rini sari na dia sinea. ⁴ Ura sa ehara bulumakao, na qoti, si loke dia niniraņira pude vagi pani sari sinea tana tie.

⁵⁶ Pa ginugua asa si zama guahe sa Karisito koe Tamasa totošo mae si Asa pa popoa pepeso: ‡

“Lopu hiva nia Goi sa vina vukivukihī meke na vinariponi pa hope,

sa vina vukivukihī vina uququ

babe na vina vukivukihī vinulasa sinea si lopu qetu ni Goi,

ba ele va nama vekoā Goi si keke tini taqarau. ††

⁷ Gua asa ke zama si Rau:

‘Hiera si Rau Qua Tamasa;

mae si Rau pude tavetia sapu gua hiva nia Goi, gua sapu ta kubere sa guguaqu Rau koasa buka ta viqušuna, ††† gua si Asa.

⁸ Kekenu si zama guahe si Asa: “Sari na vina vukivukihī na vinariponi, meke sa vina uququ kurukuru, na vina vukivukihī vinulasa si ele tava egodi pa Tinarae te Mosese si arini ba lopu qetu ni Goi,” gua. ⁹ Beto asa si zama pule si Asa: “Hiera si Rau Qua Tamasa, mae si Rau pude tavetia sapu gua hiva nia Goi,” gua si Asa. Gua asa ke huara pania Tamasa sa hahanana vina vukivukihī koasa vinariva egoi te Mosese, meke vala hobeā Sa sa vina vukivukihī te Karisito. ¹⁰ Gua asa ke, koasa hiniva te Tamasa, si tava via sari nada sinea sipu va vukivukihī nia Karisito koe Tamasa sa Tinina soti kekeke totošo mo koari doduru.

¹¹ Sari na hiama tadi na tie Ziu si hoke taveti sari vina vukivukihī koari hopeke rane, meke hoke kekeñoño mo doduru totošo sari na vina vukivukihī pu taveti rini, ba sari na vina vukivukihī sara si lopu boka vagi pani sari na sinea tadi na tie. ††† Ba Zisu si keke totošo mo mae tavetia sa vina vukivukihī sapu va vulasa pani sari na sinea tana doduru tie ninae rane ka rane, beto asa si la habotu si Asa pa kali mataona sa Tamasa pa Mañauru. †††† Vasina si la koa si Asa osolae vekoi Tamasa sari Nana kana pa kauru Nenena. ¹⁴ Ura pa keke vina vukivukihī mo sapu tavetia Sa, si tava gotogoto ninae rane ka rane sarini pu va vulasa pani Sa sari dia sinea. ¹⁵ Ele va dogoroni gita sa Maqomaqo Hope sapu hinokara si gua asa, ura ele zama kenu gua he si Asa:

¹⁶ “Hiera sa vinariva egoi sapu kote tavetia Rau koasa butubutu Izireli

mudina sa totošo asa,” zama vura gua se Zihova. †††

“Kaqu va gilana ni Rau pa bulodia sari na Qua tinarae, meke kaqu va nonoga ni Rau pa dia binalabala,” gua.

¹⁷ Meke zama gua pule he sa Baņara: “Lopu kote balabala pule i Rau sari doduru dia sinea na tinavete kaleadi pu evaņi rini,” gua si Asa. ⁵¹⁸ Ke pana taleosae sari na sinea, si lopu kote ta hivae sari na vina vukivukihī vinulasa.

Mada Tata Mae koe Tamasa

¹⁹ Kasa tasiqū, sa eharana e Karisito si ele poni gita sa minataqara pude nuquru kamo la ia sa Lose Hopena pa Hopena. ²⁰ Totoso ta rikata sa poko goba si ele tukelia Zisu kamahire si keke sirana vaqura meke toana, sapu sa tinina soti. ²¹ Kamahire si koa Nana nada Nati Hiama Kenukenue sapu kopu nia sa Zelepade te Tamasa pa Mañauru. ²² Gua asa ke mada tata la koe Tamasa pa bulo viana, meke pa rinaņeraņe hinokara, koari na buloda pu ele tava viadi koari na binalabala seadi, meke sari na tinida pu ele tava via pa kolo viana. ⁵¹²³ Mada tuqe va nabua sa rinaņeraņe sapu tarae nia gita, ura ta ronuenta sa Tamasa sapu

††† 9:21 Liv 8:15 † 9:22 Liv 17:11 †† 9:28 Ais 53:12 ‡ 10:5-6 Sam 40:6-8 †† 10:5-6 Hib 10:5-9

†† 10:11 Ekd 29:38 ††† 10:12 Sam 110:1 †††† 10:16 Zer 31:33 § 10:17 Zer 31:34 †† 10:22 Liv 8:30; Izk 36:25

ponini gita sa Nana vina tatara. ²⁴ Mada vari balabala i, na vari tokae pude vata dogoro nia sa tataru meke pude tavete valeana. ²⁵ Mada lopu luara pania sa hahanana binaere varigara pa vinahesi gua ari kaiqa pu ele luara pania. Gita si mada variva niñirai la tu, sina gilania nada sapu sa rane tanisa Bañara si tata mae.

²⁶ Ura be gilania nada gita sa hinokara, ba tavete nono la i tu gita sari na kinaleadi, si loketona pule keke vina vukivukihini si kote boka tavetia gita pude va via i sari na nada sinea. ²⁷ Ba sapu korapa koa si na minatagutuna tu sa vinaripitui, meke sa nika maninina sapu kote sulu pani sarini pu kana ia sa Tamasa. ¹²⁸ Pa Tinarae te Mosese, si be sea si keke tie, si loke tinaleosaena, ba kaqu tava mate mo si asa, be guana koa dia si karua babe hola ni karua tie va sosode pu dogoro sotia si asa. ¹²⁹ Ego, arini pu va karia sa Tuna Tamasa, meke balabala va loke laena ia sa eharana Zisu sapu va vukivukihini nia Tamasa pude taleoso ni sari nada sinea, meke arini pu zama nonovalia sa Maqomaqo tataru vari harupi te Tamasa, si kote noma hola la tu sa vina kilasa pu kote vagia rini. ¹³⁰ Gilania gita si Asa sapu zama guahe: "Arau si kote tubehi; kote hobei Rau si arini," gua. Meke zama gua pule hie si Asa: "Sa Bañara telena si kaqu varipitui ni sari Nana tie," gua. ¹³¹ Keke tiñitona variva matagutu hola si pude hoqa la si keke tie pa limana sa Tamasa toana.

³² Mi balabala pule la ia sa toতোso pu tiqe tagoa gamu sa kalalasa te Tamasa. Koari na toতোso arini si turu va nabu pa tinasigiti si gamu koari soku ginugua.

³³ Koari na toতোso arini si hoke ta nonovalia si gamu pa kenudi rina tie, meke kaiqa toতোso si hoke hiva somana si gamu koari na tie te Karisito turana mia pu ta nonovalia kekenono gua gamu. ³⁴ Hoke tataru ni na toka ni gamu sari na tie ta pusidi, meke be zau vagi rina mia kana sari doduru mia likakalae, ba koa nono si gamu, sina gilania gamu sapu sari mia tinagotago sapu leadi hola, si koa hola niniae rane ka rane. ³⁵ Gua ke mi koa varane pa mia rinañena sa Tamasa. Mi tumae nia sapu noma hola sa pinia sapu kote ta poni nia gamu. ³⁶ Ta hivae pude koa va nono si gamu pa tinasigiti koa rina kana te Karisito, pude mi boka va gorevura ia sa hiniva te Tamasa, meke kaqu poni gamu Sa sa pinia pu ele va nama vekoa Sa. ³⁷ Ura guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope: †

"Lopu seunae meke kote mae mo si Asa, lopu kaqu va sasanae.

³⁸ Sari na Qua tie toতোso si kote toa pa rinañerane; ba be keke arini si kekere pule la pa nana tinoa koana,

si lopu kote qetu nia Rau si asa," gua sa Tamasa.

³⁹ Ba gita si lopu gua rina tie pu kekere pule la pa dia tinoa koana, meke muliuñu, ba na tie ta harupuda pa korapa nada rinañerane.

Sa Rinañerane Hinokara

11 Ego, sa rinañerane si pude va hinokara valeania sapu kote vagi gita sari na tiñitona pu rovei gita, meke pude gilana valeani sari na tiñitona lopu ta dogorodi. ² Sari na tiatamada pukerane si ta qetue koe Tamasa, sina koa gua koasa dia rinañerane.

³ Pa korapa rinañerane si gilania gita sapu e Tamasa kuri sari doduru likakalae pa Nana zinama; gua asa, ke sari na tiñitona ta dogorodi, si ta tavete vura koari na tiñitona lopu ta dogorodi. ††

⁴ Pa korapa nana rinañerane si ponía Ebolo koe Tamasa sa vina vukivukihini sapu leana hola nia si te Keni. Pa korapa nana rinañerane si ta va sosode koe Tamasa sapu na tie toতোso se Ebolo, sina Tamasa tu telena si qetu nia sa nana vina vukivukihini. Ele mate seunae tu si asa, ba korapa zama si asa koa gita pa korapana sa nana rinañerane. ††

⁵ Pa korapa nana rinañerane si lopu mate se Inoke, ba ta hena sage la pa Mañauru si asa koe Tamasa, meke lopu ta dogoro sa tinina, sina ele vagia Tamasa si asa. Zama sa Kinubekubere Hope sapu qetu nia Tamasa si asa toতোso lopu ele ta hena sage sa. ⁵⁶ Loke tie si boka va qetua sa Tamasa, be lopu rañea sa si Asa, ura asa sapu tata mae koe Tamasa, si kaqu va hinokaria sa sapu koa Nana sa Tamasa, meke sapu kaqu pia i Sa saripu hata ia si Asa.

⁷ Pa korapa nana rinañerane si va tabea Noa sa vina balau te Tamasa koari na tiñitona pu kote ta evaña, ba lopu ele dogori sa. Va tabea Noa sa Tamasa ke kuria sa sa aka sapu ta harupu nia ri kasa tatamana. Pa nana rinañerane, si vata dogoro nia sa sa vinakilasa te Tamasa koasa kasia popoa, meke pa nana rinañerane si ta pozae na tie toতোso si asa koe Tamasa. ††

⁸ Pa korapa nana rinañerane si va tabea Ebarahami sa tinioko te Tamasa, meke topue la si asa koasa popoa pu va tatara nia Tamasa pude ponía koa sa. Taluarae si asa pa nana popoa soti, meke ene la ia sa sa popoa pu lopu ele hite gilania sa. ^{5††9} Pa korapa nana rinañerane si la koa ia sa sa popoa pu va tatara nia Tamasa koa sa, guana tie karovona pa keke votiki popoa. Koa pa ipi si asa, meke gua tugo sari na tuna, sari Aisake e Zekopi pu somana vagina sa vina tatara te Tamasa. ^{5††10} Doño va kenua la ia e Ebarahami sa vasileana lavata sapu koa hola sa sinokiraena, sapu ele keha vekoa Tamasa meke kuria Sa telena.

¹¹ Pa korapa rinañerane si ta evañae na tamana e Aisake se Ebarahami ^{5††} toতোso ele barogoso na kaleqe tu sari kara Sera. Rañea Ebarahami sapu kote va gorevura ia Tamasa sa Nana vina tatara koa sa. ^{5††12} Na ele barogoso ta holae tu se Ebarahami, ba koa sa kekeke tie mo hie si podo vura mae sari na butubutu

††† 11:3 Zen 1:1; Sam 33:6,9; Zn 1:3 ††† 11:4 Zen 4:3-10 § 11:5 Zen 5:21-24 †† 11:7 Zen 6:13-22 ††† 11:8 Zen 12:1-5 §† 11:9 Zen 35:27 §†† Kaiqa iniliri pule si zama guahe: "Ba pa korapa rinañerane tu te Sera si boka ari tiana si asa, toতোso ele kaleqe tu sa. Rañea Sera sapu kote va gorevura ia Tamasa sa Nana vina tatara koa sa." †† 11:11 Zen 18:11-14, 21:2

† 10:27 Ais 26:11 †† 10:28 Diut 17:6, 19:15 † 10:29 Ekd 24:8 †† 10:30 Diut 32:35,36 †† 10:37 Hbk 2:3-4

tie pu lopu boka ta nae, gua tugo rina pinopino pa mañauru meke na onone pa masa. †

¹³ Sari kasa tie ranerane sara si ranea rini sa Tamasa meke toতোসো mate si lopu ele vagi rini sari na likakalae pu va tatara ni Tamasa, ba rove va kenue la i rini si arini, meke qetu ni rini. Tozi vura nia rini sapu na tie karovodi na loke dia popoa si arini koasa kasia popoa hie. ^{††14} Sarini pu zama gua asa, si tozi va bakalia ri sapu korapa hata ia rini si keke dia popoa soti. ¹⁵ Sa popoa pu ele luaria rini hie si namu lopu hite balabala pule hokaria tu rini. Be guana balabala pulea rini, si kote boka ari dia toতোসো mo pude pule la ia rini si asa. ¹⁶ Ba hata ia tu rini sa popoa Mañauru sapu leleana hola nia sapu hie. Gua asa ke lopu kurekure nia Tamasa si pude poza nia dia Tamasa rini si Asa, sina ele va nama vekoa tu Sa si keke dia popoa.

¹⁷ Pa korapa nana rinañerane si podalae va vukivukihia nia e Ebrahami se Aisake toতোসো podekia Tamasa si asa. Koe Ebrahami mo ponía Tamasa sa Nana vina tatara, ba tata va vukivukihia nia tu sa sa tuna titekena. ^{††18} Zama sa Tamasa koe Ebrahami, “Kote podo vura mae koe Aisake sari na butubutu tie sapu va tatara nia Rau koa goi,” gua. ^{††19} Va hinokaria Ebrahami sapu kote boka va toa pulea mo Tamasa se Aisake, meke pa kaiqa ginugua si hinokara tugo, sapu ele vagi pule nia tugo Ebrahami pa minate se Aisake.

²⁰ Pa korapa rinañerane si mana ni e Aisake sari Isoa e Zekopi koari na tinozidi rina tiñitoña pu kaqu mae vugo repere. ††

²¹ Pa korapa nana rinañerane si mana ni Zekopi sari karua tuna koreo e Zosepa toতোসো tata mate si asa. Beto asa si kalavarae si asa koasa nana kolu hodu, meke vahesia sa sa Tamasa. †††

²² Pa korapa nana rinañerane si koroto kenu nia Zosepa sa tinaluarae tadi na butubutu Izireli pa Izipi toতোসো tata sa nana toতোসো mate. Tozi ni sa si arini pude pana taluarae rini pa Izipi si kaqu paleki rini sari na susurina. †††

²³ Pa korapa dia rinañerane si totea ri karua tiatamana se Mosese pa korapadi ri ka ñeta sidara sipu ele podo sa. Sina dogoria ri karua sapu koburu taguena hola si asa, ke lopu matagutu nia ri kara pude sekea sa vinaturu te Pero. [§]

²⁴ Pa korapana nana rinañerane sipu noma sage se Mosese, si korona nia sa si pude ta pozae na tuna koreo sa tuna vineki e Pero. ^{§†25} Ba vizatia sa si pude somana koa ta sigiti turani sari na tie te Tamasa, hola nia si pude qetuqetu nia sa kinaleana pa toতোসো papakana mo. ²⁶ Gilania sa sapu pude koa ta sigiti pa laena sa Karisito ^{§††} si leana hola nia si pude tagoi sari na tinagotago leleadí pa Izipi, sina ele doño va kenue

la ia tu Mosese sa pinia pu kote ponía sa Tamasa koa sa vugo repere.

²⁷ Pa korapa nana rinañerane si luaria Mosese sa popoa Izipi, meke lopu matagutu nia sa sa binugoro tanisa banara pa Izipi ke korona kekere pule si asa guana sapu ele dogoria mo sa sa Tamasa sapu lopu ta dogorona. ^{§†28} Pa korapa nana rinañerane si tavetia Mosese sa inevaña Pasova d, meke tozi ni sa sari na tie Izireli pude siburu ni ehara sipi sari na dia sasada vetu, pude lopu kaqu va matei sa mateana variva mate te Tamasa sari na koburu koreo kenudi tadi na tie Izireli. ^{§††}

²⁹ Pa korapa dia rinañerane si karovia rina tie Izireli sa Kolo Ziñara, guana ene dia pa pepeso popana. Ba sipu karovo luli la gua sa qeto minate pa Izipi, si la lodu mate beto si arini. ^{§†}

³⁰ Pa korapa rinañerane si huara ta inete sa barana sa popoa Zeriko, sipu beto ene vari likohae nia rina tie Izireli si asa koari ka zuapa rane. ^{§†31} Pa korapa nana rinañerane, si lopu tava mate se Rehabi, sa barikaleqe maqota pa Zeriko, sina va kamo valeani sa pa nana vetu sari na tie piko tadi na tie Izireli, ke lopu mate somanae si asa koari na tie pu lopu va hinokaria sa Tamasa. ^{§††}

³² Esei pule si boka zama ni rau koari na tie ranerane? Ba loke qua toতোসো pude vivinei ni sari Qitione, Beraki, Samusoni, Zepita, Devita, Samuela, meke sari doduru poropita tugo. ^{§†33} Pa korapa rinañerane si varipera va ñiñira si arini, meke va kilasi rini sari na votiki butubutu. Tavetia rini gua sapu toñoto, ke vagi tugo rini gua saripu va tatara ni Tamasa, meke kumuhi rini ñuzudi sari na laione. ^{§§§34} Na nika halaladi ba va matei rini, meke tava leseve tugo si arini koari na vedara tadi na dia kana. Kaiqa arini si malohoro tugo, ba tava ñiñira, meke ta evañae na tie varane pa vinaripera si arini, ke va kilasi rini sari na tie varipera tadi na votiki butubutu. ¹⁸

³⁵ Pa korapa rinañerane si boka dogori ri kaiqa barikaleqe sari na turana dia pu ele mate meke tava toa pule. Kaiqa pule si lopu hiva ta rupaha koari na dia kana, ba tava mate pa tina sigiti si arini, pude boka toa pule pa keke tinoa tolavaena hola pa Mañauru. ¹⁹³⁶ Kaiqa arini si tava sisirei, na ta seke hilihiliburuana, meke pusi rini, meke vekoi pa vetu varipusi. ²⁰³⁷ Kaiqa pule si ta gona va mate patu, kaiqa si kubolo ruai rini, meke kaiqa pule si seke va mate ni vedara rini. Na kapu sipi meke na kapu qoti mo si poko ni rini, malaña, na ta ñoñovala, meke ta naqu si arini. ²¹³⁸ Ene hoboro lamae si arini koari na toqere na soloso qega. Koa mo koari na qoqoro patu, na bae si arini. Sa kasia popoa hie si lopu hosoro pude koa ia rina tie hire.

† 11:12 Zen 15:5, 22:17, 32:12 †† 11:13 Zen 23:4; 1 Koron 29:15; Sam 39:12 † 11:17 Zen 22:1-14 †† 11:18 Zen 21:12 †† 11:20 Zen 27:27-29, 39-40 ††† 11:21 Zen 47:31 kamo hinia 48:20 †††† 11:22 Zen 50:24-25; Ekd 13:19 § 11:23 Ekd 2:2, 1:22 §† 11:24 Ekd 2:10-12 §†† Mosese si vizatia pude ranee sa Tamasa meke koa turani sari tie Izireli gua sapu gita si ranee se Karisito meke luara panía gita sari tinagotago tanisa kasia popoa.

§† 11:27 Ekd 2:15 §†† 11:28 Ekd 12:21-30 §† 11:29 Ekd 14:21-31 §† 11:30 Zos 6:12-21 §§† 11:31 Zos 2:1-21, 6:22-25 §§† 11:32 Zaz 6:11 kamo hinia 8:32, 4:6 kamo hinia 5:31, 13:2 kamo hinia 16:31, 11:1 kamo hinia 12:7; 1 Samuela 16:1 kamo hinia 1 Ban 2:11; 1 Samuela 1:1 kamo hinia 25:1 §§§ 11:33 Dan 6:1-27 18 11:34 Dan 3:1-30 19 11:35 1 Ban 17:17-24; 2 Ban 4:25-37 20 11:36 1 Ban 22:26,27; 2 Koron 18:25,26; Zer 20:2, 37:15, 38:6 21 11:37 2 Koron 24:21

³⁹ Koa gua koari na dia rinaŋeraŋe si ta zama valeana si arini, ba lopu ele vagi rini sapu gua va tatara ni sa Tamasa, ⁴⁰ sina ele vizata vekoa Tamasa si keke siran̄a sapu leana hola koa gita doduru. Ke sa Nana hiniva leana hola si pude sari na tie raŋeraŋe pukerane, meke gita kamahire, si kaqu keke gua tava gotogoto koa Sa.

Tamasa sa Tamada

12 Ke mada luara pani sari na tiŋitona pu hukata gita, sa ŋatina si sari na sinea pu pusi gita; mada haqala va totoanae la, guana tie pu haqalana pa vinarivose. Ura sari na tie raŋeraŋe pukerane si guana keke puku vinarigara pu koa pa vari likohaeda sapu va sosodea sa nada rinaŋeraŋe. ² Mada doŋo toto la koe Zisu sa nada koimata, meke sa vina gotogotona sa nada rinaŋeraŋe. Lopu togolo nia Sa sa korosi koa gua sapu sa qinetuqetu si kote tagoa Sa, ke lopu kadaka nia Sa sa minate variva kurekurena pa korosi meke kamahire si ele habotu si Asa pa kali mataona sa habohabotuana Baŋara te Tamasa.

³ Mi balabala ia sapu gua ele vala pule nia si Asa pa limadi rina tie kaleadi pu kukiti nia si Asa. Ke mi lopu malohoro na mabo pa mia tinoa. ⁴ Ura pa mia vinaripera koasa kinaleana, si lopu ele varipera nono la sapu tata kamo pa minate si gamu. ⁵ Mi lopu muliŋi nia sa zinama vina ŋiŋira mia sapu pozani gamu tuna Sa, sapu zama guahe: †

“Tuqu, mu va avoso totošo va toŋotigo sa Tamasa.

Mu lopu koa malohoro pa rinaŋeraŋe, pana avosia goi sa Nana ginageše.

⁶ Sina saripu tataru ni Sa, si va toŋoti Sa;

meke saripu pozani tuna Sa, si va kilasi Sa,” gua.

⁷ Mi koa ŋoŋo koari na tinasigiti pu poni gamu sa Tamamia. Ura gunini gamu na tuna soti sa Tamasa si gamu. Sina loke tie varipodo pa pepeso sapu lopu hite va toŋotia sa tuna. ⁸ Be lopu tava toŋoto gua ri doduru koburu te Tamasa si gamu, si lopu boka ta pozae na tuna Tamasa si gamu, ba guana koburu podo siran̄a mia mo. ⁹ Be sari na tamada hokara pa tinoa tini saripu hoke nore va toŋoto gita, ba hoke pamaŋa ni mo gita, si arilaena hola pude pamaŋa nia gita sa Tamada pa maqomaqo, pude mada vagia sa tinoa hola. ¹⁰ Sari na tamada pa tinoa tini si hoke nore va toŋoto gita rini pa totošo papakana mo, gua mo sapu leana koa rini. Ba sa Tamasa si nore va toŋoto gita, meke tokani gita Sa pude somana tagoa sa tinoa madina koa Sa. ¹¹ Totoso tava toŋoto si gita, si lopu hoke qetu nia gita sa vina toŋotoda, ba mumudi tu si kote paketia gita sa vuana sa tinoa toŋotona meke sa binule. Ura gita sapu va egoa sa vina toŋotoda, si koa bule na toŋoto pa nada tinoa.

Vina Tumatumae na Vina Balau

¹² Ke gua asa, si mi va ŋiŋira i sari limamia sapu mabodi, meke sari tuŋutuŋu mia sapu malohorodi.

† 12:5 *Zob 5:17; TTA 3:11-12*

^{††13} Mi ene nono la pa siran̄a toŋoto, pude sarini pu ike si lopu kaqu tava malohoro, ba kote ta salan̄a si arini. †

¹⁴ Mi podeke sisigitia pude koa bule pa doduru tie, meke koa va madi koe Tamasa, ura loke tie si boka dogoria sa Baŋara be lopu koa va madi si asa. ¹⁵ Mi kopu nia pude loke tie koa gamu si siana nia sa tataru variharupi te Tamasa, meke kote guana linetelete pasana sapu vata evaŋi sari na kinaleadi pu va kolura ia sa tinoa tadi soku tie te Karisito. ^{††16} Mi kopu nia tugo pude loke tie koa gamu si evaŋi sari na vinarivosa, babe lopu pamaŋa nia sa Tamasa, gua se Isoa sapu pa inokorona kekeke hinenahena mo si holuholu nia sa koasa tasina mudina sa nana tinagotago pa pinodo. ^{††17} Gilania gamu sapu pa mudina asa si va pulepaho se Isoa, meke hiva ta manae si asa koe Aisake sa tamana, ke tepa ia sa sa minana, ba lopu boka. Ura tasuna pude hobea e Isoa gua sapu ele evaŋia sa, be vea tepa kabokabo gunia sa sa minana. ††

¹⁸ Mi balabala ia si hie, sapu gamu si lopu ele kamo ia sapu gua ele kamo ia ri na tie Izireli pa toqere Saenai pukerane, totošo dogoria rini sa nika huruŋuna, na huporo dudukurumu, meke sa raneboŋi. ^{†††19} Avosia rini kabona sa buki, meke sa mamalaiŋi zinama, ke tepa sari na tie pude lopu zama pule sa Tamasa, ²⁰ sina matagutu hola si arini totošo avosia rini sa mamalaiŋi sapu zama guahe: “Be na kurukuru ŋame mo la tiqua sa toqere, ba kaqu ta gona va mate patu tugo.” ^{††21} Sa dinonona sa vasina asa si variva matagutu koari na tinoni. E Mosese telenā ba zama, “Arau si matagutu hola, ke neneqara qua tu,” gua si asa. ††

²² Ba gamu si ele kamo koasa toqere Zaione, sa popoa tanisa Tamasa toana, sapu sa Zerusalemā pa Maŋauru, vasina koa varigara qetuqetu sari na vuro tina mateana te Tamasa. ²³ Ele kamo si gamu koasa vinarigara tadi na koburu kenudi te Tamasa, saripu ele ta kubere pozadi pa Maŋauru. Ele mae si gamu koe Tamasa sapu sa tie varipitui tadi doduru tie, meke koari maqomaqodi ri na tie toŋoto pu tava gotogoto.

²⁴ Ele mae si gamu koe Zisu sapu va gorevurana sa vinariva egoi vaqura koasa eharana Sa sapu tava zoloro pude na laeda gita, sapu leana hola nia Sa sa eharana e Ebolo. ^{†††25} Mi balau, pude mi lopu etulia si asa pu korapa tozia koa gamu sa zinama te Tamasa. Ura arini pu korodia avosia se Mosese sa tie pa pepeso ba lopu boka govete nia sa vinakilasa te Tamasa, gua asa ke gita pu koroda avosona si Asa pu zama mae pa Maŋauru ba loke nada siran̄a tugo pude govete.

^{†††26} Pukerane pa toqere Saenai si va niu ia Tamasa sa pepeso koasa mamalaiŋina sa Nana zinama, ba kamahire si va tatara si Asa, meke zama: “Kaqu va niu pulea Rau sa pepeso, ba lopu sa pepeso eke mo, ba sa Maŋauru tugo,” gua si Asa. ^{†††27} Sa Nana zinama “pulea” si tozia sapu sari na tiŋitona pu kuri Sa, sapu

†† 12:12 *Ais 35:3* † 12:13 *TTA 4:26* †† 12:15 *Diut 29:18*
 †† 12:16 *Zen 25:29-34* ††† 12:17 *Zen 27:30-40* ††† 12:18 *Ekd 19:16-22, 20:18-21; Diut 4:11-12, 5:22-27* § 12:20 *Ekd 19:12-13*
 §† 12:21 *Diut 9:19* §†† 12:24 *Zen 4:10* §† 12:25 *Ekd 20:22*
 §†† 12:26 *Haq 2:6*

boka tava niu, si kote ta vagi palae, pude sari na tinitoŋa pu lopu boka tava niu si kote koa hola.

²⁸ Gua asa, ke mada zama leana si gita koe Tamasa, sina ponini gita sa sa butubutu baŋara sapu lopu kote boka ta huara palae. Mada zama leana, na vahesia sa Tamasa pa siraŋa sapu variva qetu koa Sa, pa korapa pinamaŋa meke na vina lavata. ²⁹ Ura sa nada Tamasa si guana nika huruŋuna. †

Gua Pude Va Qetua sa Tamasa

13 Mi lopu makudo varivari tatarue, guana tamatasi koe Karisito. ² Mi lopu muliŋi nia si pude va togai sari na tie maedi pa mia vetu, ura ari kaiqa pu ele tavete gua asa, si va togai rini sari mateana te Tamasa, ba lopu gilania rini. ^{†3} Balabala i saripu koa pa vetu varipusi, meke sarini pu koa ta sigiti pa ninovaŋovala, guana sapu somana koa koa rini si gamu pa vetu varipusi meke pa tinasigiti.

⁴ Mani ta pamaŋae koa gamu doduru tie sa tinoa vinarihaba. Koa turaŋia sa loamu lopu votiki tie. Ura sarini pu taveti sari doduru vinarivosa meke barabarata si kaqu ta pitu koe Tamasa.

⁵ Mi lopu okoro poata, mi qetu ni mo gua saripu tagoi gamu. Ura zama sa Tamasa pa Kinubekubere Hope: "Lopu kaqu luara panigo Rau, meke lopu kaqu veko panigo Rau," gua. ^{‡6} Gua ke, mada lopu matagutu, ba mada zama va mataqara: ††

"Tamasa si na qua tinokae, lopu kaqu matagutu si rau.

Na sa si kote boka tavete nau rina tie?" gua.

⁷ Mi balabala i sari na mia koimata kekenu saripu turaŋa gamu, sarini pu ele tarae nia sa zinama te Tamasa koa gamu. Mamu balabala ia tugo gua meke toa na mate si arini, mamu keha luli sari na dia rinaŋeraŋe. ⁸ E Zisu Karisito si kekeŋoŋo norae, ninoroi, meke vugo repere. ⁹ Gua asa, ke mi lopu va malumi sari na vina tumatumae seadi, pude turaŋa va sea gamu koasa siraŋa toŋoto. Sa Tataru variharupi te Tamasa si leana hola pude va niŋirai sari na mia tinoa. Ba sari na Tinarae te Mosese pa ginugua la gua pa ginani, si lopu arilaedi, meke loke dia vinaritokae si arini koari na tie pu luli si arini.

¹⁰ Sari na hiama pu va vukivukihhi la koe Tamasa koa sa Ipi Hopena pa pepeso, si lopu kaqu somana vagia si keke hinia koasa nada hope. ¹¹ Sa ŋati hiama kenukenue tadi na tie Ziu si hoke paleke nuquru ni sa sari na ehara kurukuru koasa Lose Hopena pa Hopena, toতোসো tavetia sa sa vina vukivukihhi vinulasa sinea tadi na tie, ba sari na tinidi rina kurukuru si ta sulu palae pa sadana sa vasina pu koa ia rina tie pa ipi. ^{‡‡12} Kekeŋoŋo gua tugo se Zisu, tava mate si Asa pa sadana sa popoa Zerusalem, ba lopu pa korapa popoa, pude tava via sari na sinea tadi na tie koasa eharana soti. ¹³ Gua asa, ke aria, mada somana luli la

† 12:29 Diut 4:24 †† 13:2 Zen 18:1-8, 19:1-3 ‡ 13:5 Diut 31:6,8; Zos 1:5 †† 13:6 Sam 118:6 †† 13:11 Liv 16:27

koa Sa pa sadana sa popoa, mada la somana kurekure turaŋia si Asa. ¹⁴ Pa kasia popoa hie si loke nada popoa soti si gita sapu kaqu koa hola niniae rane, ke korapa hata ia gita si keke popoa sapu kote tagoa gita vugo repere. ¹⁵ Gua asa, ke mada lopu makudo ponina vinasia sa Tamasa, pude guana nada vina vukivukihhi la koa Sa pa korapana e Karisito, pude tozi helahelae nia sapu na Baŋara si Asa. ¹⁶ Mi lopu muliŋi nia si pude tavete valeana meke variponi la pa tie, ura asa sa vina vukivukihhi sapu qetu nia sa Tamasa.

¹⁷ Va tabei sari na mia koimata, mamu taveti gua saripu garununi gamu rini. Ura arini sari na tie sapu lopu magogoso kopu totoko ni sari na mia tinoa, meke arini tugo si kote la turu pa kenuna sa Tamasa pa rane vinaripitui pude tozi koa Sa sari na dia tinavete. Be va tabei gamu si arini, si kote qetu si arini koari na dia tinavete. Be lopu gua si lopu boka tavetavete qetuqetu si arini, meke lopu kote ta tokae tugo si gamu.

¹⁸ Mi varavara tokani gami. Ura gilana valeania gami sapu ele evaŋi gami sari doduru gua pu toŋoto pude taveti gami meke hiva tavetia tugo koari doduru tinitoŋa. ¹⁹ Tepa zoŋazoŋa atu koa gamu si rau, pude mi varavara toka nau, pude lopu sana kote boka garunu pule atu nau Tamasa koa gamu si rau.

Vinaravara

²⁰ Ele va turu pulea Tamasa pa minate se Zisu Karisito, sapu sa ŋati Sepati lavata tadigita na Nana sipi, sina koasa eharana sa Nana minate, si ta tokoro va nabu sa Nana vinariva egoi sapu koa hola niniae rane ka rane. ²¹ Gua asa, ke sa Tamasa sapu ponni gamu sa binule, si mani ponini gamu sari doduru tinitoŋa leadi saripu gua ta hivae koa gamu, pude mi boka evaŋia sa Nana hiniva, meke sa Tamasa tugo si Mani tavetavete pa korapa buloda pa korapa niniraŋira te Karisito, pude kaqu toa nia gita sa tinoa sapu gua hiva nia sa Tamasa. Mani tava lavata se Zisu Karisito niniae rane ka rane. Emeni.

Zinama Vina Betobeto

²² Kasa tasiq koe Karisito, tepa atu gamu rau si gamu pude mi koa va ŋoŋo, mi va avosia sa inavoso sapu tozini gamu rau hie. Sa leta sapu kubere atu nia rau hie si lopu gelena. ²³ Hiva tozi va avosoni gamu rau sapu sa tasida koe Karisito, se Timote sapu ta veko pa vetu varipusi si ele ta rupaha kamahire. Be guana turei kamo mae sa, si kote luli turaŋia rau pude atu dogoro gamu.

²⁴ Mi tozia sa qua tataru koari doduru mia koimata, meke koari doduru tie te Tamasa. Sari na tie te Karisito pu mae guadi pa Itali, si va atua sa dia tataru koa gamu.

²⁵ Mani manani gamu sa Tamasa si gamu doduru, Emeni.

ZEMISI

Sa Vinabakala

Se Zemisi sapu kubere na sa leta hie si na tasina soti e Zisu, meke na koimata si asa koasa ekelesia pa Zerusalem. Mi tiroa Matiu 13:55 meke Tinavete tadina Apositolo 15:13. Sa leta te Zemisi si ta kubere la koari "doduru tinoni te Tamasa, saripu ele ta hurakatae pa doduru kasia popoa."

Tozi ni sa sari na vina tumatumae pu boka va gilana ni na turaŋa lani sari na tie pa hiniva te Tamasa, koari na binalabala leadi, meke pa hahanana leana. Sokudi sari na vina bakala si zama ni sa tie kubekubere hie. Meke vivinei ni tugo sa sari na ŋati binalabala saripu gua hire: na tinagotago, na hinabahuala, na tinoketoke, na hahanana leadi, meke pude lopu toka kale pa tie. Zama ni tugo sa sari na zinama leadi na kaleadi, na tinumatumae, na vinari tokei, na vinahesi pule, na vina pepekae, na zinutu la koari na tie, na ŋinoŋo, meke na vinaravara. Zama nia tugo sa pa leta hie sapu sa rinaŋeraŋe si ta hivae tugo pude ta dogoro koari na tinavete tadina tie te Karisito.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1

Sa rinaŋeraŋe meke sa tinumatumae. Hinia 1:2-8

Sa minalaŋa meke sa tinagotago. Hinia 1:9-11

Sa pinodeke meke sa tinoketoke. Hinia 1:12-18

Pude avosia meke tavetia. Hinia 1:19-27

Sa vina balau pude lopu toka kale. Hinia 2:1-13

Sa rinaŋeraŋe meke sa tinavete. Hinia 2:14-26

Sa tie te Karisito meke sa mea. Hinia 3:1-18

Sa tie te Karisito meke sa kasia popoa. Hinia 4:1 kamo hinia 5:6

Kaiqa vina tumatumae vina betobeto. Hinia 5:7-20

Zinama Tuketukele

1 Arau Zemisi si keke nabulu te Tamasa, meke tanisa nada Baŋara, Zisu Karisito. Garunu atu nia rau sa qua leta hie koa gamu doduru tie te Tamasa, pu ta hurakatae la pa doduru vasina pa kasia popoa. †

Sa Rinaŋeraŋe meke sa Ginilagilana Lohina

² Kasa tasiq koe Karisito, mi koa qetuqetu pana kamo koa gamu sari doduru votivotiki pinodeke. ³ Ura gilana valeania mia sapu sa pinodekena sa mia rinaŋeraŋe, si kote va ŋiŋira gamu pude soto va nabu pa mia rinaŋeraŋe koe Tamasa. ⁴ Mani va ŋiŋira gamu sa mia sinoto koe Tamasa, pude mi ta evaŋae na tie komiha mia na gotogoto mia, koari doduru mia hahanana leadi. ⁵ Ba be keke gamu si okoro nia sa ginilagilana lohina d, si mani tepa ia koe Tamasa pa korapa vinaravara, meke kote ponia Tamasa si asa. Ura poni moka va soku ni Sa sari doduru pu tepa koa Sa, meke lopu zutui Sa si arini. ⁶ Ba pana tepa la agoi koe Tamasa pa vinaravara, si mamu lopu nunala, ba

† 1:1 Mt 13:55; Mk 6:3; TTA 15:13; Qal 1:19

mamu va hinokara valeania sapu kote vagia agoi gua sapu tepa ia. Asa sapu nunala si gua tugo na ololobagea, sapu tava rizu lamae koasa givusu. ⁷⁻⁸ Sa tie sapu gugua asa si hoke va ririunae na ruarabeke pa doduru nana tinavete, na binalabala, na gua. Ke namu lopu kaqu vagia sa si keketona koe Tamasa.

Sa Minalaŋa meke sa Tinagotago

⁹ Mani koa qetu sa tie te Karisito pu malaŋa, sina tava lavata si asa pa tinoa keke koe Karisito. ¹⁰ Mani qetu tugo sa tie te Karisito pu tagotagona, pana tava gore la si asa pa minalaŋa. Ura sari na tie tagotago si lopu sana kote mate kekeŋoŋo gua sapu harahara na mate sari na havoro pinomodi. ††¹¹ Sina gasa sage mae sa rimata, meke ŋadai ke harahara, meke lomu palae sari na havoro, meke ta ŋovala sa dia tinolava. Kekenono gua tugo asa sa tie tagotago, sapu kote mate sipu korapa tupiti kale ni sa sari nana vinagi tinagotago.

†† 1:10 Ais 40:6-7

Pinodeke meke Tinoketoke

¹² Qetu sa tie sapu turu va nabu pa rinaŋeraŋe koari na pinodeke. Ura pana koa va niŋira sa, si kote vagia sa sa tinoa hola sapu kekeŋoŋo gua na pinia, pu ele va tataru nia Tamasa pude poni koarini pu tataru nia si Asa. ¹³ Be keke tie si ta toketoke pa bulona pude sekea sa tinarae te Tamasa, si mani lopu zama guahe si asa: "Na maena koe Tamasa sa tinoketoke hie," gua. Ura lopu boka ta toketoke sa Tamasa koasa kinaleana, meke sa Tamasa ba lopu toketokea si keke tie. ¹⁴ Ba ta toketoke sa tie pana ria ia ri nana inokoro sea si asa, pude luli sarini. ¹⁵ Beto gavoro mae sa nana inokoro sea, si ta evaŋa sa sinea, meke sipu komiha sa sinea si kamo sa sa minate.

¹⁶ Kasa tasiq tu tatarue mia, mi lopu ta sekesekei si gamu. ¹⁷ Sari doduru vinariponi leadi meke gotogotodi, si gore mae guadi koe Tamasa pa Maŋauru. Asa va podaki sari na kalalasa, meke lopu hite hobehobe guana maqomaqona sa lei si Asa. ¹⁸ Pa Nana hiniva soti si va toa gita Sa koasa Inavoso hinokara te Karisito, pude te Tamasa si gita, kekeŋoŋo guana vua kenudi ri doduru Nana vina podaka si gita.

Avosia meke Tavetia

¹⁹ Kasa tasiq tu tatarue mia, mi balabala ia si hie, mi tuturei va avoso, ba lopu tuturei zama meke lopu tuturei bugoro. ²⁰ Ura sa tie bubugoro, si lopu evaŋia sa tinoto sapu gua qetu nia sa Tamasa. ²¹ Ke mi luara pani sari doduru mia hahanana bonidi, meke sari doduru kinaleana. Ba mi va tabea pa vina pepekae sa zinama te Tamasa, sapu ele letea Sa pa korapa bulomia, sapu boka harupu gamu si gamu.

²² Mi lopu sekesekei puleni gamu. Lopu tale avosia mo sa zinama te Tamasa, ba tavete lulia tu. ²³ Asa pu va avosia mo sa zinama meke lopu tavetia gua sapu tozia sa, si gua tugo sa tie pu dogoro pule nia pa tiroana si asa. ²⁴ Meke sipu ele dogoro pule nia si asa pa tiroana, si taloa si asa, meke lopu sana muliŋi nia sa sapu vea doŋo gua si asa. ²⁵ Ba asa sapu va nonoga valeania sa tinarae gotogotona sapu vata rupaha gita, meke lopu tuturei muliŋi nia sa, ba tavete lulia, si kote mana nia Tamasa si asa koasa tinavete sapu tavetia sa.

²⁶ Ba be na tie te Karisito si asa gua si keke tie, ba lopu kopu pule nia koari nana zinama, si loke laena sa nana tinoa vinahesi, meke sekesekei pule nia mo si asa. ²⁷ Ba sa tinoa vinahesi hinokara sapu ta hivae koasa Tamasa sa Tamada si guahe: va togai saripu eapadi, na nabonabokodi, koari na dia minalaŋa, meke kopu pule nia pude lopu tava boni koari na hahanana seadi pa kasia popoa.

Vina Balau pude Lopu Toka Kale

2 Kasa tasiq, mamu lopu toka kale pa tie, sina va hinokaria gamu sa nada Baŋara Zisu Karisito, sa Baŋara lavata. ² Be nuquru mae pa mia vinarigara si keke tie sapu pokopoko valeana, meke riŋiriŋi qolo,

meke nuquru mae tugo si keke tie malamalaŋana sapu koadi meke luluradi nana poko. ³ Meke be keke koa gamu si va kamo valeania sa tie pu pokopoko valeana, meke zama koasa, "Mae tani mamu habotu valeana," gua. Ba koasa tie malamalaŋana si zama guahe si asa, "Turu paki vasina, babe habotu pa hatara tani, pa kapa nenequ," gua. ⁴ Ego, be gua asa si toka kale si gamu, sina va lavatia gamu si keke meke doŋo va karia si keke. Meke vari vilasi telemia pa vari korapa mia si gamu koari na mia binalabala seadi.

⁵ Kasa tasiq tu tatarue mia, mi va avoso mae au! Ele vizati tu Tamasa sari na tie malamalaŋadi pa kasia popoa hie, pude koa tagotago pa rinaŋeraŋe, meke pude tagoa sa Binaŋara Tanisa, sapu ele va tataru nia Sa koa rini pu tataru nia sa Tamasa. ⁶ Ba ŋoŋovali gamu sari na tie malamalaŋadi. Vegua, lopu sari na tie tagotago tu si va tasuna gamu, meke turaŋa lani gamu pa vinaripitui? ⁷ Lopu arini tu na zama ŋoŋovala ia sa pozapoza arilaena te Karisito sapu ta pozae nia gamu?

⁸ Be va tabea gamu sa Tinarae arilaena sapu koa pa Kinubekubere Hope sapu guahe: "Mu tataru nia sa turaŋamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi," gua, si tavete valeana mia si gamu. ⁹ Ba be toka kale si gamu koari na tie, si sea tugo si gamu. Meke zutu gamu sa Tinarae te Tamasa sapu na tie seke tinarae si gamu.

¹⁰ Ura asa sapu kopu nia sa doduruna sa Tinarae ba sekea si keke tinarae, si ele sea beto ni tugo sa sari doduru. ¹¹ Ura zama sa Tamasa, "Meke mu barabarata." Meke zama gua tugo he si Asa, "Meke mu variva mate," gua. Ke be lopu barabarata si goi, ba na va mate tie mo, si na tie seke Tinarae te Tamasa tugo si goi. ¹² Ke mu zama nia mamu tavetia, pude guana tie ta pitu mia koasa tinarae te Karisito sapu vata rupaha gita. ¹³ Ura loke tataru na tinaleosae si koa pa vinaripitui te Tamasa, koasa tie sapu lopu va vura ia sa tataru na tinaleosae. Ba sa tataru na tinaleosae si mataqara hola nia sa vinaripitui.

Rinaŋeraŋe meke na Tinavete

¹⁴ Kasa tasiq, lopu arilaena, be zama si keke tie, "Na tie raŋeraŋequ si rau," gua. Ba be lopu vata dogoro nia sa pa tinavete sa nana rinaŋeraŋe, si lopu boka harupia sa rinaŋeraŋe sana si asa. ¹⁵ Meke be keke tasimia koe Karisito si malaŋa meke loke nana poko na ginani, ¹⁶ meke be keke koa gamu si zama koasa, "La mua tu, kote leana mua mo si goi, mamu koa valeana, na henahena valeana," gua; ba be lopu poni nia sa si keketona sapu ta hivae koasa tinina, si namu loke laena sa nana tinokae. ¹⁷ Meke kekeŋoŋo gua tugo asa sa rinaŋeraŋe sapu be telena mo, meke loke nana tinavete, si matena mo sa rinaŋeraŋe asa.

¹⁸ Ba kote zama si keke tie, "Keke tie si raŋeraŋe, meke keke tie si tavetavete." Ba sa qua inolana si, "Mu va dogoro nau sa mua rinaŋeraŋe, be loke mua tinavete. Meke arau ba, maqu va dogoro nigo sa qua rinaŋeraŋe koari na qua tinavete." ¹⁹ Vegua, va

† 2:8 Liv 19:18 †† 2:11 Ekd 20:13-14; Diut 5:17-18

hinokaria tugo goi sapu keke mo sa Tamasa? Ego, sari na tomate kaleadi ba va hinokaria tugo, meke neneqara na matagutu si arini.

²⁰ Na tie duvili si goi! Hie sa vina sosodena sapu sa rinañerane pu loke nana tinavete si loke laena. ²¹ E Ebarahami sa tamada, si lulia sa sa hiniva te Tamasa, pude va vukivukihi la nia koa Sa pa hope se Aisake sa tuna. Ke pa nana tinavete si ta pozae na tie toñoto koe Tamasa si asa. ²² Ego, dogoria goi sapu sa nana rinañerane meke nana tinavete si tavetavete varigara, meke tava gorevura sa nana rinañerane koari nana tinavete. ²³ Meke tava gorevura valeana sa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe: "Va hinokaria Ebarahami sa Tamasa, meke koasa nana rinañerane si ta pozae tie toñoto koe Tamasa si asa." Meke poza nia Nana baere tugo Tamasa si asa. ²⁴ Ke dogoria goi sapu pa tinavete tugo si ta pozae na tie toñoto koe Tamasa sa tie, ba lopu koasa rinañerane mo telena.

²⁵ Gua tugo asa se Rehabi sa maqota, sapu ta pozae na tie toñoto tugo koe Tamasa, sina va kamoi sa sari na tie piko, meke garunu pule lani sa si arini pa keke votiki sirana. ²⁶ Gua asa, ke sa rinañerane sapu loke nana tinavete si matena, si gua tugo sa tini sapu loke maqomaqona si matena.

Sa Mea

3 Kasa tasiq, leana be lopu soku gamu si kote hiva pude na titisa koari na zinama te Tamasa. Ura na gilania gita sapu gami na titisa, si ta pitu koe Tamasa hola ni sari kaiqa tie pule. ² Ura gita doduru mo si hoke tubarae ni gita pa soku sirana. Ba be lopu hite tavete va sea si keke tie, koari nana zinama, si na tie toñotona tugo si asa, meke boka kopu pule nia pa doduruna sa nana tinoa. ³ Pana hiva nia gita sa hose pude va tabe gita, gua, si vekoa gita pa ñuzuna si keke aeana hite, pude boka va ene la ia gita si asa, vasina pu hiva nia gita. ⁴ Doño la koasa vaka sapu nomana hola meke tepe pa givusu ñiñira, ba boka va kekeria mo keke kalaha hitekena si asa, meke la vasina pu hiva nia sa tie kopu kalaha pude la. ⁵ Ke gua tugo asa sa mea, sapu hitekena mo, ba boka vahesi pule sisigiti nia si asa.

Sa nika hitekena si boka sulu betoa sa sa hiqohiqo lavata. ⁶ Sa mea si kekeñoño gua tugo na nika, meke soku hola sari na tinavete kaleadi sapu evaño sa. Keke kukuru tinida si asa, sapu turana va sea ia na va kaleania sa doduruna sa tini, meke sa tinoa tanisa tie, koasa kinaleana sapu mae guana koasa nika pa Heli. ⁷ Ura doduru kurukuru ñame, na kurukuru tapuru, na noki, meke na igana pa kolo, si boka tava manavasa, meke ele tava manavasa tugo pa tie. ⁸ Ba sa mea si loke tie boka va manavasia. Kaleana hola meke lopu boka tava manavasa pa tie, meke variva mate hola si asa. ⁹ Koasa mea si hoke vahesia gita sa Bañara sa Tamada. Meke hoke zama va kaleana la nia tugo gita pa tie, sapu tava podaka pa kinehana sa Tamasa.

† 2:21 Zen 22:1-14 †† 2:23 Zen 15:6; 2 Koron 20:7; Ais 41:8
‡ 2:25 Zos 2:1-21

¹⁰ Sari na zinama vinahesi meke kaleadi, si vura mae gua mo pa keke ñuzu. Ke kasa tasiq, lopu ta hivae pude ta evaño saripu gua hire. ¹¹ Ura lopu boka keke gua vura mae pa keke bukaha sa kolo lomoso, meke sa kolo hokara. ¹² Ke kasa tasiq, sa huda piqi si lopu boka vua olive, meke sa huda qurepi si lopu boka vua piqi. Meke loke bukaha kolo hokara si va vura ia sa kolo lomoso.

Sa Ginilagilana Lohina pu Maena koe Tamasa

¹³ Asa sapu tumatumaie na gilae koa gamu si mani vata dogoro nia si asa pa nana tinoa leana meke pa tinavete leana, sapu ta tavete pa korapa vina pepekae sapu vurana pa korapa ginilagilana lohina. ¹⁴ Ba be koa nana pa korapa bulomia sa kinonokono, na binugoro meke na pinuhi, si mi lopu vahesi puleni gamu, meke lopu kokoha pude va paeria sa hinokara. ¹⁵ Arini pu tavete va sea gua sara si hoke poza puleni na tie gilagilana, gua sarini, ba sari ginilagilana gugua arini si lopu gore mae guadi pa Mañauru, ba tanisa kasia popoa mo, loke dia pinamaña koe Tamasa, ba tadi na tomate kaleadi mo si arini. ¹⁶ Vasina pu koa sa kinonokono meke na pinuhi, si koa nana tugo sa vinari paqahi meke sari doduru kinaleadi. ¹⁷ Ba sa ginilagilana lohina sapu gorena mae gua pa Mañauru, kekenu si via; meke bule, na ñoño, va pepekae, variva tukana hola, meke ta dogoro koari na tinavete leadi, meke lopu toka kale, meke loke sinekeseki si koa koa sa. ¹⁸ Sari na tie va bulebule, saripu lelete pa binule, si kaqu paketi tugo rini sari na vuana sa tinoñoto.

Lopu Tataru Sisigiti nia sa Kasia Popoa

4 Gilania mia gamu sapu sari doduru mia vinari kanai na vinari tokei pa vari korapa mia gamu, si mae guadi mo koari na mia inokoro seadi, saripu korapa varipera pa korapa bulomia. ² Okoro nia gamu si keketona, ba lopu boka vagia gamu, ke hiva va mate tie si gamu. Noma hola latu sa mia inokoro pude vagi tiñitona, ba lopu boka vagi tugo gamu, ke varitokei na variperai mo si gamu. Lopu boka vagia gamu sapu gua okoro nia gamu, ura lopu tepa ia gamu koe Tamasa si asa. ³ Totoso tepa si gamu koe Tamasa si lopu vagia tu gamu. Ura na lopu leadi sari na mia tinepa, sina hiva qetu eke ni mo gamu telemia sari na tiñitona pu tepai gamu. ⁴ Lopu soto va nabu koe Tamasa si gamu! Vegua, lopu gilania tu gamu sapu be okoro sigiti nia gamu sa kasia popoa, si va kana puleni gamu koe Tamasa si gamu? Asa sapu okoro nia sa kasia popoa, si vata evaño pule nia na kana te Tamasa si asa. ⁵ Meke mi balabala sea ia sapu lopu hinokara sa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe: "Sa maqomaqoda sapu vekoa Tamasa koa gita, si okoro sisigiti nia Sa pude tava madida koa Sa," gua. ⁶ Ba sa tataru lopu ta ñana kamona si va mae ia Tamasa koa gita. Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope hie: "Kanai Tamasa saripu vahesi

‡† 3:9 Zen 1:26

pule ni, ba va mae ia Sa sa tataru lopu ta nana kamona koa rini pu va pepekae pule ni.” †

⁷ Ke, mi va tabea sa Tamasa, mi turu va nabu, mamu kana ia sa devolo sapu se Setani, meke kote govete ni gamu sa. ⁸ Mi tata mae koe Tamasa, meke kote tata mae koa gamu si Asa. Mi va via i limamia gamu na tie kaleamia! Mamu va via i sari bulomia gamu na tie ruarabeke! ⁹ Mi talotaña na kabo ni gamu sari na mia sinea. Gamu pu hegere si mi kabo, meke gamu pu koa qetuqetu si mi balabala mamata. ¹⁰ Mi va pepekae puleni gamu pa kenuna sa Tamasa, meke kote va lavata gamu Sa.

Mu Lopu Pitua sa Turañamu koe Karisito

¹¹ Kasa tasiq, mi lopu vari zama va kaleani. Asa sapu zama va kaleania, babe pitua sa tasina koe Karisito, si zama va kaleania mo sa sa Tinarae te Tamasa meke pitua sa si asa. Be pitua goi sa Tinarae, si lopu va tabea goi si asa, ba na pitua mo goi si asa. ¹² Ba e Tamasa mo sa Tie Varipitui. Asa mo ponini gita sa Tinarae. Asa mo telena si boka harupu tie meke huhuara. Ba esei si goi sana sapu pitua sa turañamu?

Mu Lopu Vahesi Pule nigo

¹³ Ego, mi va avoso mae tu ba gamu pu zama guahe: “Ninoroi babe vugo si kote la si gami pa keke vasileana nomana, meke kote koa keke vuaheni vasina, pude holuholu, meke vagi va soku poata,” gua. ††¹⁴ Ba lopu hite gilania gamu sapu gua kote ta evaña pa koivugona. Kekeñoño gua tugo mo na rovu si gamu sapu vura mae, meke lopu sana murimuri taloa. ¹⁵ Ba gua tu he si mamu zama nia gamu: “Be na hiniva te Tamasa, meke be toa si gami, si kote boka tavetia gami sapu hiera babe hoira,” gua. ¹⁶ Ba kamahire si va lavata sisigiti puleni gamu mo pa bulomia, meke tozi tugo gamu sari na mia vnahesi pule, ba doduru vnahesi pule si lopu leadi. ¹⁷ Ego, sa tie sapu gilania nana sa lineana sapu garo pude tavetia, ba lopu tavetia sa, si tavete va sea tugo si asa.

Vina Balau koari na Tie Tagotago

⁵ Mi va avoso mae gamu na tie tagotago. Mi kabo na kabo alili va ululae, ura sa tinasuna si korapa mae koa gamu. ² Sari mia tinagotago si ele popozu palae, meke sari mia poko si ele gani betoi na kikiti. ³ Sari mia qolo na siliva saripu tagoi gamu, si ele nara beto. Meke sa nara hie si kote na vina sosodedi rina mia sinea, meke va kaleani sari na mia tinoa, meke turaña lani gamu pa nika koa holana. Ura ele va omuni gamu sari mia tinagotago soti koari na rane mumudi hire. ⁴ Dotu, lopu tabari gamu sari na tie tavetavete saripu pakepakete koari na mia linetelete pa mia inuma. Avoso la i sari na dia ninominomi! Sari na dia zinama si ele ta avoso koasa Bañara Tadi na Qeto Minate. ††⁵ Koari na mia tinoa pa popoa pepeso si koa

valearani, meke va qetu puleni gamu koari na mia tinagotago sokudi si gamu. Va nobonoboko puleni gamu gua rina kurukuru nobokodi, osolae kamo sa rane vina mate mia. ⁶ Ele zutui meke va matei gamu sari na tie toño, saripu lopu kana gamu, meke lopu govete ni sari na mia ninovañovala.

Sa Ninogo na Vinaravara

⁷ Kasa tasiq, mi aqa va ñoño, osolae kamo sa pinule mae tanisa Bañara. Dotu, sa tie lelete, hoke aqa valeana nia sa sa toso vua valeana tadi na linetelete pa pepeso. Hoke aqa va ñoño nia tugo sa sa ruku pa nana toso. ⁸ Ke mi aqa va ñoño gua tugo asa si gamu, mi va ñiñirai sari bulomia. Ura sa rane sapu kote pule mae ia sa Bañara si tata kamo mo. ⁹ Kasa tasiq, mi lopu vari qumiqumi, pude mi lopu ta zutu koe Tamasa si gamu. Sa tie varipitui si ele va namanama, meke lopu sana kote mae mo si Asa. ¹⁰ Kasa tasiq, mi balabala i sari na poropita pu ele tarae nia sa inavosona sa Bañara. Na kineha leana tanisa inaqa va ñoño pa korapa ninovañovala tadi na kana si arini. ¹¹ Poza ni tie qetuqetudi gita sari na tie arini, sina koa va nabu si arini pa toso tinasuna. Ele avoso nia mia mo gamu sa tinoa va ñoño te Zobi, meke gilania mia mo sapu gua ta evaña koa sa pa vinabetona. Ura na lopu ta nana kamona sa tataru variva tukana tanisa Tamasa. ††

¹² Ba kasa tasiq, hiera si arilaena hola. Pana tavetia goi si keke mua vina tatara, si mu lopu tokotokoro. Lopu zama tokotokoro koa sa Mañauru, babe pa pepeso, babe koa keke toña pule. Ba mamu zama gua mo hie: “Uve,” mu gua mo, babe “Lokari,” mu gua mo. Be lopu gua asa, si kote ta zutu koe Tamasa si goi. †††

¹³ Be keke koa gamu si koa tasuna, si mani varavara la koe Tamasa. Meke be keke koa gamu si qetuqetu, si mani kera vahesia sa Tamasa. ¹⁴ Be keke koa gamu si moho, si mani tioki sari na koimata pa ekelesia pude di varavara nia, meke ñuzapa nia oela pa korapa pozana sa Bañara. †††¹⁵ Be va hinokara valeania rina koimata, sapu kote ta salaña koe Tamasa si asa, si kote magogoso tugo sa tie mohona, meke kote va tavulalanja Tamasa. Meke be tavete va sea si asa, si kote taleoso ni Tamasa sari nana sinea. ¹⁶ Gua asa, ke mi vari helahelae ni sari na mia sinea, mamu varivari tokae pa vinaravara, pude mi ta salaña koe Tamasa si gamu. Sa vinaravara tanisa tie toño si koa ia na ñinirañira pude vagia sa tinokae koe Tamasa. ¹⁷ E Ilaiza si keke tie gua mo gita, meke varavara va ñiñira nia sa si pude lopu ruku pa korapana ñeta vuaheni onomo sidara, meke lopu ruku tugo sa popoa. ¹⁸ Ba sipu tepa pulea Ilaiza sa ruku, si hoqa gana mo sa ruku lavata, ke toqolo pule mo sari na linetelete. †††

¹⁹ Kasa tasiq, be ilolae taloa koasa hinokara si keke koa gamu, meke be keke tie si la turaña pule mae nia si asa, ²⁰ si mi balabala ia sapu guahe: Asa sapu va kekere pulea koasa nana tinavete sea sa tie asa, si

† 4:6 ZT 3:34 †† 4:13 TTA 27:1 † 5:2 Mt 6:19 †† 5:4 Diut 24:14-15

†† 5:11 Zob 1:21-22, 2:10; Sam 103:8 ††† 5:12 Mt 5:34-37 ††† 5:14 Mk 6:13 § 5:17 1 Bañ 17:1, 18:1 §† 5:18 1 Bañ 18:42-45

kote harupia sa sa tie sea sana koasa vina kilasa pu
koa hola ninae rane. Meke kote vagia sa sa tinaleosae
koe Tamasa koari nana sinea sokudi. †

---

† 5:20 ZT 10:12; 1 Pit 4:8

1 PITA

Sa Vinabakala

Hie sapu kubere la nia sa koari na tie te Karisito saripu ta pozae na "tie ta vizatadi te Tamasa," saripu ta hurakatae la koari na pinaqapaqaha popoa pa Ponitasi, Qalesia, Kapadosia, Esia, meke Bitinia. Pa rane ninoroi sari na popoa hire si koa koasa popoa sapu ta pozae Teki. Kaiqa tie si balabala ia sapu Pita si korapa koa pa Roma, sa nati vasileana lavata, tooso ta kubere sa leta hie. Hola kaiqa vuaheni si tava mate si asa vasina. Sa natina sa leta hie si pude sovutu va ninirai saripu tirona sa, saripu nuquru lai sari na ninovaņovalala na tinasigiti koasa dia rinaņerane koe Zisu. Tavetia Pita si hie, pude va balabala pule ni sa Inavoso Leana koa rini pu tirona sa leta koasa guguana e Zisu Karisito. Tozia sa sa Nana minate, tinuru pule, meke sa Nana vina tatara sapu kote pule mae, pude madi rane valeania se Zisu. Meke pude madi turu va nabu si arini koa sa rinaņerane pa korapa tinasuna na ninovaņovalala tadina kana. Meke be turu va nabu si arini, si kote tava sosode valeania pa korapa pinodeke, sapu hinokara sari na dia rinaņerane. Meke kote ta pia si arini "Koa rane pana pule mae se Zisu Karisito."

Sipu beto sovuti Pita sari na tie te Karisito hire, pude koa va ninira koari na dia tinasuna, si sovuti tugo sa si arini pude madi koa guana tie te Tamasa pa doduru dia tinoa.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2

Sa vina balabala pulena sa tinaharupu te Tamasa. Hinia 1:3-12

Tinarae pude koa madi pa tinoa. Hinia 1:13 kamo hinia 2:10

Sa hiniva te Karisito koari na tie pa tooso ta noņovalala meke koa ta sigiti koari na kana. Hinia 2:11 kamo hinia 4:19

Vina pepekae meke na tinavete ninabulu tadina tie te Karisito. Hinia 5:1-11

Sa tinukuna sa leta. Hinia 5:12-14

Zinama Tuketukele

¹ Arau Pita, sapu keke apositolo te Zisu Karisito, si kubere atu koa gamu na tie ta vizata mia te Tamasa, sapu ta hurakatae la pa seu, meke korapa koa guana tie karovomia koari na pinaqapaqaha popoa pa Ponitasi, Qalesia, Kapadosia, Esia, meke pa Bitinia.

² Gamu sina tie ta vizata mia koasa hiniva te Tamasa sa Tamada, podalae mae gua pukerane, meke ele tava madi mia koa sa Maqomaqona sa Tamasa, pude mi va tabea se Zisu Karisito, pude mi tava via koasa eharana Sa.

Mi tago zoņazona ia sa Nana tataru lopu ta nana kamona, meke sa binule.

Sa Rinoverove koe Zisu sapu Tava Toa Pule

³ Mani tavahesi sa Tamasa sa Tamana sa nada Baņara Zisu Karisito! Sina koasa ninomana gua sa Nana tataru variva taleosae, si ele poni gita Sa sa tinoa vaqura. Meke rane valeania gita sapu kaqu vagia gita sa tinoa hola koe Zisu Karisito, sina toa pule si Asa pa minate. ⁴ Ke gua asa, si doņo va kenu la ia gita sapu

kote tagoa gita doduru, gua sapu ele va nama vekoa Tamasa pude tadi Nana tie. Ele va nama vekoa Tamasa si asa pa Maņauru pude tamugamu, vasina lopu kote boka kaleana, na ta novala, ba kote kekeņono puta mo sa Nana tinolava ninae rane ka rane. ⁵ Ta kopue si gamu koasa niniraņira te Tamasa pa korapa mia rinaņerane, osolae kote vagia gamu sa tinaharupu sapu ele va nama vekoa Tamasa, pude vata dogoro nia koasa rane mumudi.

⁶ Koa qetuqetu nia gamu sa tinaharupu asa, sapu evaņia Tamasa koa gamu, be ta vala pa tinalotana si gamu pa tooso papakana mo, sina koa gua koari soku votivotiki pinodeke pu koa ta sigiti ni gamu. ⁷ Sa natidi ri doduru tinasuna hire si pude podeki be hinokara sari na mia rinaņerane. Sa mia rinaņerane si marilaena hola nia sa qolo. Na qolo sapu lopu koa hola si boka ta sulu pa korapa nika pude va via ia. Ba sa mia rinaņerane sapu tava sosode, sapu be hinokara si asa, si koa hola. Koa rane pu kote pule mae ia Zisu Karisito, si kote vagia gamu sa vinahesi, na vina lavata mia koe Tamasa. ⁸ Lopu ele dogoria gamu se Zisu, ba tataru nia gamu si Asa, meke lopu dogoria gamu kamahire, ba va hinokaria gamu si Asa. Gua asa si

gamu ke ta siñie qinetuqetu marilaena, sapu loke zinama boka tozi va bakalia, ⁹ ura na korapa vagia gamu sa tinaharupudi rina mia tinoā, sapu sa ñatina sa mia rinañerane koe Zisu Karisito.

¹⁰ Sari na poropita pukerane si ele korotae kenu nia rini sa tataru variharupi hie, sapu kote vagia gamu koe Tamasa. Ke hata va minakia rini sa guguana sa tinaharupu, ¹¹ pude gilania sa totosona, meke sa guguana sa. Sa Maqomaqona Karisito pu koa koa rini, si ele huhuku vekoa meke tozi va kenu ia Sa sa tinasigiti sapu kote vagia Karisito, meke pa mudina sa Nana tinasigiti, si na minataqara, pa vina lavata. ¹² Vata gilana nia Tamasa koari na poropita arini, sapu sari na dia tinavete si lopu pude valeana pule ni mo teledia, ba pude tokani gamu, totoso zama ni rini sari na ginugua sapu ele avosi gamu koari kaiqa. Sari na tie pu tozia sa Inavoso Leana koa gamu, si tozia rini pa korapa ñinirañira tanisa Maqomaqo Hope sapu ta garunu maena pa Mañauru. Ari na mateana ba hiva gilani sari ginugua hire te Karisito.

Sa Tinioko pude Koa Va Madi

¹³ Ke gua asa, si mi va namanama i sari na mia binalabala pude tavetavete. Mi kopu puleni gamu, mamu va soto va nabui sari na mia rinañerane koasa tataru variharupi, sapu kaqu ta poni nia gamu pana pule mae se Zisu Karisito. ¹⁴ Mi va tabea sa Tamasa, kekeñoño gua ri Nana koburu leadi. Mi lopu luli gamu sari na mia inoko'okoro kaleadi saripu taveti gamu pa pinupuhu, totoso lopu ele va hinokaria gamu se Karisito. ¹⁵ Mi koa na tie madi mia meke loke mia sineā koari doduru mia tinavete, gua sapu sa Tamasa pu tioko gamu si loke Nana sineā. ¹⁶ Ura zama sa Tamasa koasa Kinubekubere Hope: "Mi koa na tie madi mia, meke loke mia sineā, sina loke Qua sineā si Arau," gua. †

¹⁷ Hoke poza nia Tamamia gamu sa Tamasa pana varavara gamu. Asa sa Tamasa pu lopu toka kale totoso varipitui ni Sa sari doduru tie koari na dia tinavete. Ke gua asa, si mi pamaña nia sa Tamasa, pa doduruna sa mia tinoā koari na votiki popoa pa pepeso. ¹⁸ Ura ele gilania mia gamu sapu visoroihe si lulia gamu sa hahanana huporo tadi na tiatamamia pukerane. Ba ele holu vagi gamu Sa koasa tinoā loke laena asa, pude na tie te Tamasa si gamu, meke sa hinolu mia si lopu evañia Tamasa pa tinabara qolo na siliva pu lopu koa hola, ¹⁹ ba evañia Sa si asa koasa ehara marilaena te Karisito, sapu guana lami pu loke ari kisakisana. ²⁰ Ta vizatana koe Tamasa si Asa sipu lopu ele tava podaka sa kasia popoa, meke tava dogoro vura si Asa koa sa ginugua mia gamu koari na rane mumudi hire. ²¹ Pa korapana Zisu Karisito si va hinokaria gamu sa Tamasa, sapu va toa pulea si Asa pa minate, meke ponía Sa sa vina lavata. Gua asa ke sa mia rinañerane na rinoverove, si soto koasa Tamasa.

²² Ego, pa mia vina tabena sa hinokara, si ele va via puleni gamu, pude vata dogoro nia gamu sa tataru

† 1:16 Liv 11:44-45, 19:2

hinokara koari na turaña mia pu va hinokara. Ke mi koa varivari tatarue zoñazona pa doduru bulomia. ²³ Ura pa korapana sa zinama toa holana te Tamasa si tava podo pule si gamu. Lopu koasa tiñitoña matena, ba koasa tu sapu toa hola ninae rane. ²⁴ Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: ††
"Sari doduru tie si guana duduli;
meke doduru dia tinolava si guana havoro pa pezarana;
harahara sari duduli meke hoqa sari na havoro,
²⁵ ba sa zinama te Tamasa si turu hola ninae rane."
Sa zinama hie si asa tugo sa Inavoso Leana sapu ta tozi vurae koa gamu.

Sa Patu Toana, meke sa Nana Butubutu Madina

2 Mi veko pani sari doduru mia kinaleadi: na kinohakoha, na sinekesekei, na kinonokono, meke doduru zinama ñoñovala. ² Gua ri na koburu haha pu tiqe pododi sapu okoro nia sa meleke, si mi okoro nia sa ginani maqomaqo hinokara, sapu sa vina tumatumae te Tamasa, pude boka toqolo sage koasa tinaharupu mia. ³ Ura tiqe gilania mia mo gamu sa guguana sa tataru va tukana tanisa Bañara. †

⁴ Mi mae koasa Bañara toana, sapu kekeñoño guana Patu sapu loke laena pa tie, ba arilaena pa vinizata te Tamasa. ⁵ Gamu si korapa somana tugo gua rina patu toamia pu ta tavetavetae pa kinurina sa Zelepade te Tamasa. Na butubutu hiama si gamu tava madimia koe Tamasa, gamu pu taveti sari na vinariponi na vina vukivukihí pa tinoā maqomaqo mia. Arini sari na vinariponi na vina vukivukihí pu va qetua sa Tamasa pa korapana Zisu Karisito. ⁶ Ura zama sa Tamasa pa Kinubekubere Hope: ††

"Ele vekoa Rau si keke patu pa Zaione,
na patu arilaena meke ta vizatana pude na sinokirae.

Meke asa pu va hinokaria si Asa,
si lopu kaqu tava kurekure," gua.

⁷ Hie si na patu marilaena koa gamu pu va hinokara, ba koa rini sapu lopu va hinokara si guahe: ††

"Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,
si asa tugo si arilaena hola koari doduru patu."

⁸ Keke Kinubekubere Hope pule si zama guahe: †††

"Hie tugo sa patu sapu kote va tubarae i sari na tie,
sa patu sapu kote va hoqai si arini."

Tubarae ni si arini sina lopu va hinokaria rini sa zinama te Tamasa, gua sapu ele vizata vekoa Sa pude tadirini.

⁹ Ba gamu sina butubutu ta vizata mia, na butubutu hiama tanisa Bañara, na butubutu tava madi mia, meke na tinoni soti te Tamasa. Ta vizata si gamu pude tozi vurani sari na tinavete variva magasadi te Tamasa, Asa pu tioko vurani gamu pa hinuporo, pude koa pa Nana kalalasa marilaena. †††¹⁰ Koari na totoso ele hola si lopu na tie te Tamasa si gamu, ba kamahire si na tinoni Tanisa si gamu. Koari na totoso ele hola si lopu

†† 1:24 Ais 40:6-8 † 2:3 Sam 34:8 †† 2:6 Ais 28:16 †† 2:7 Sam 118:22 ††† 2:8 Ais 8:14-15 ††† 2:9 Ekd 19:5-6; Ais 43:20,21; Diut 4:20, 7:6, 14:2; Ta 2:14; Ais 9:2

tagoa gamu sa Nana tataru variva taleosae, ba kamahire si ele tagoa gamu si asa. †

Sari na Pinausu te Tamasa

¹¹ Kasa qua baere ta tataruemia, tepa zōnazōna gamu rau si gamu sapu na tie karovomia koasa kasia popoa hie, mi lopu vala puleni gamu koari na inokoro sea tana tini, sapu varipera doduru totošo koa sa mia tinoā vaqura. ¹² Sari na mia kinokoa pa vari korapadi rina tie pu lopu va hinokaria se Karisito, si mani gotogoto pa lineana, pude pana zutuni gamu tie kaleamia rini, si kote dogori rini sari na mia tinavete leadi, meke vahesia sa Tamasa koasa rane pu kaqu pule mae ia Sa.

¹³ Pa ginuana sa Baṅara, si mi va tabei sari doduru tie pu tuqei sari na ṅiniraṅira koasa binaṅara pa pepeso: koa sa ṅati baṅara nomana pa qinavuna, ¹⁴ meke koari na qavuna koari hopeke popoa pu ele vizati na va turui Sa pude va kilasi saripu tavete va sea, meke va lavati saripu tavete valeana. ¹⁵ Ura hivani gamu sa Tamasa pude koari na mia tinavete leadi, si kote tava mokomoko sari na zinama pekipekidi tadi na tie duviduvilidi. ¹⁶ Mi koa guana tie ta rupaha mia; ba mi lopu tavetavete nia sa mia tinarupaha pude va paere i sari mia tinavete sea, ba mi koa guana nabulu te Tamasa. ¹⁷ Mi koa pamaṅa koari doduru tie, mi tataru ni sari na tasimia koe Karisito, mi pamaṅa nia sa Tamasa, mi pamaṅa nia tugo se Siza, sa mia ṅati baṅara.

Sa Kinehana sa Tinasigiti te Karisito

¹⁸ Gamu na pinausu, mi va tabei sari na mia palabatu pa tinavete; mi pamaṅa ni si arini, lopu sarini mo pu hoke tataru ni gamu, na ṅoṅo koa gamu, ba gua tugo koarini pu hoke ṅoṅovala gamu. ¹⁹ Kote va qetua gamu sa Tamasa, be koa va nabu si gamu koari na tinasigiti totošo lopu tavete va sea si gamu, sina gilania gamu sapu na hiniva te Tamasa si pude gua asa si gamu. ²⁰ Na lineana sa si kote vagia gamu, be ta komiti si gamu koa sa mia tinavete kaleana? Ba be koa va nabu si gamu koasa tinasigitina sa tinavete leana si kaqu qetu ni gamu sa Tamasa si gamu. ²¹ Pa ginugua asa si tioko gamu sa Tamasa pude keha lulia se Karisito. Ura Karisito telena si ele koa ta sigiti ni gamu, meke ele vekoa Sa si keke kineha leana, pude kaqu lulia gamu.

²² Loke sineā si tavetia Sa, meke loke zinama kokoha si zama nia Sa. ††
²³ Totoso ta zama ṅoṅovala si Asa, si lopu olaṅa hobei Sa pa ṅinovaṅovala. Totoso tava sigiti Sa, si lopu podekia Sa pude zama hobena, ba kalavarae zōnazōna si Asa koasa Tamasa, sa tie varipitui toṅotona. ††† E Karisito telena si ele paleke lani pa korosi pa tinina soti sari nada sineā, pude luara pani betoi gita sari nada sineā, gua na tie matena pu lopu boka tavete sea, meke pude toa nia gita sa tinōoto. Koari na bakorana

Sa si ta salaṅa si gamu. †††† Ura koari na totošo ele hola si koa guana sipi muliṅu si gamu, ba ele turana puleni gamu Tamasa si gamu pude lulia se Karisito sa Sepati, sa Tie sapu kopu ni sari na mia tinoā. ††

Sari na Barikaleqe na Palabatu

3 Gua tugo si gamu na barikaleqe, mi va tabei sari na mia palabatu, pude be keke ari na palabatu pu lopu va hinokaria sa zinama te Tamasa, si kote boka tava kekere koari na mia hahanana leadi, lopu kilu tozi ni gamu pude di va hinokara. ††† Kote va hinokara si arini sina dogoria rini sa mia kinokoa sapu ṅoṅo meke pamaṅa nia gamu sa Baṅara. ³ Mi lopu hata ia sa mia tinolava koari na tiṅitoṅa guana vina tanadi rina kalu pa batu mia, na vinasari qolo pu va sari ni gamu, meke na poko tolavaedi pu va sagei gamu. †††† Ba hie tu, sari na mia tinolava si pude hata ia pa korapa bulomia, sa tinolava loke kokoina sapu sa hahanana ṅoṅo, na bule, sapu marilaena hola pa dinōṅo te Tamasa. ⁵ Ura sari na barikaleqe madidi pukerane pu kalavarae koe Tamasa, si va tabe koari na dia palabatu, meke pa sirana asa si va doṅo lea pule ni si arini. ⁶ E Sera si gua asa. Va tabea sa se Ebarahami, meke poza nia sa “Qua baṅara,” gunia sa si asa. Gamu si boka ta evaṅae guana tuna vineki e Sera, be keha lulia gamu si asa, meke tavete valeana si gamu, meke lopu matagutu nia gamu si keketōna. ⁵

⁷ Meke gua tugo si gamu na palabatu, mamu tumae nia sapu sa mua barikaleqe sapu koa turanigo, si na tie malohoro hola nigo sa pa tinina. Mamu kopu nia si asa pa korapa pinamaṅa, sina sari na barikaleqe, meke gamu na palabatu si kote vagi betoa mo sa tinoā tanisa tataru variharupi te Tamasa. Mi tavete gua asa, pude ta avoso sari na mia vinaravara la koe Tamasa. ††

Koa Ta Sigiti nia sa Tinavete Leana

⁸ Ego, gamu doduru, si mi koa varibulei, mamu koa vari tatarue, mi tataru ni sari na tasimia koe Karisito, mamu koa variva tukana na va pepekae. ⁹ Mi lopu hobe nia kinaleana sa kinaleana, babe hobe ni zinama ṅoṅovala sari na zinama ṅoṅovala. Ba hie tu, mamu tepa ia sa Tamasa pude mana ni tu, sina sa minana tugo si va tatara nia Tamasa pude poni gamu, totošo tioko gamu Sa. ¹⁰ Gua sapu koa pa Kinubekubere Hope: †††

“Asa sapu hiva koa qetuqetu pa tinoā meke okoro hiva dogori sari na totošo leleadi, si mani lopu zama va kaleana, meke lopu zama kokoha pa tie.

¹¹ Sa tie sana si mani luara pania sapu kaleana, mani tavetia sapu leana; mani lopu makudo hata sisigitia sa binule koari na tie.

¹² Ura kopu totoko ni Tamasa sari na tie toṅoto meke va avosi Sa sari na dia vinaravara;

† 2:10 Hoz 2:23 †† 2:22 Ais 53:9 † 2:23 Ais 53:7

†† 2:24 Ais 53:5-6 †† 2:25 Ais 53:6 ††† 3:1 Epi 5:22; Kol 3:18
††† 3:3 1 Tim 2:9 § 3:6 Zen 18:12 †† 3:7 Epi 5:25; Kol 3:19
††† 3:10 Sam 34:12-16

ba etuli sa saripu tavete va kaleana," gua.

¹³ Loke tie kote ñoñovala gamu, be tavete valeana si gamu. ¹⁴ Ba be koa ta sigiti nia gamu sa tinavete leana, si tamanae si gamu! Mi lopus matagutu ni sarini pu boka va sigiti gamu. Mi lopus koa talotaña. † ††¹⁵ Ba mi pamaña nia sa mia Bañara se Karisito pa bulomia. Mi koa va namanama doduru totošo, pude olañi saripu nanasani gamu rini koasa guguana sa rinañerane koe Karisito, sapu tagoa gamu pa bulomia. ¹⁶ Ba mi tavetia sapu gua asa, pa vina pepekae meke pa pinamaña. Mi kopu puleni gamu pude lopus evañia, si keketona sapu kote boka zutu puleni gamu. Ke pana zama ñoñovala gamu rini koasa mia hahanana leana pa linulina Karisito, si kote kurekure ni rini sari na dia zinama teledia. ¹⁷ Ura leana si pude koa ta sigiti nia sa tinavete leana, ba lopus sa tinavete kaleana, be gua asa sa hiniva te Tamasa. ¹⁸ Ura pa keke totošo mo si mate paeni Karisito sari na sinea tadi doduru tie. Sa tie toñoto si mate pa laemia gamu na tie sea, pude va kamo gamu koe Tamasa. Tava mate si Asa, ba tava toa koasa Maqomaqona Tamasa. ¹⁹ Meke pa korapa ñinirañira tanisa Maqomaqo asa, si la tarae si Asa koari na maqomaqo ta pusidi. ²⁰ Sari na maqomaqo ta pusidi hire si na maqomaqodi rina tie pu lopus tavea sa Tamasa totošo aqa va ñoño ni Sa si arini pa totošo sapu kuria Noa sa vaka nomana. Ari ka vesu tie mo si ta harupu koa sa kolo. ††²¹ Sa kolo hie si na vina gilagilana sa pinapitaiso sapu va kamo gamu pa tinaharupu. Lopus na ñinuzapa pa laena sa boni pa tini si hie, ba sa vina tatara sapu ele veko koa koe Tamasa pude lopus evañia si keketona sapu kote boka zutu pule gamu ri bulomia sapu sea si gamu. Sa pinapitaiso si va kamo gamu pa tinaharupu sapu boka vagia gamu, sina turu pule se Zisu Karisito. ²² Ele sage pule pa Mañauru si Asa, meke ponía ñinirañira sa Tamasa pa kali mataona, pude koa bañara ni sari na mateana, na maqomaqo pu tago ñinira leadi na kaleadi pa Mañauru meke pa pepeso.

Tinoa Vaqura Koe Karisito

4 Sina ele koa ta sigiti pa tinina se Karisito, ke gamu ba kaqu koa va ñinira tugo telemia pude keha lulia gua sapu ele evañia Sa. Ura asa sapu koa ta sigiti pa tinina, si ele luara pani sa sari nana sinea. ² Gua asa ke podalae kamahire, pa doduruna sa mia tinoa pa popoa pepeso, si mi ta turaña koasa hiniva te Tamasa, ba lopus koari na hiniva kaleadi tana tie. ³ Koari na totošo pu ele hola, si ele ta oki palae hoboro sari na mia totošo koari na tinavete tadi na tie pu lopus va hinokaria sa Tamasa, saripu gua hire: na inokoro sea pa vinarivosa, na vinari riqihi; meke na ninaponapo va viviri telena, meke koari na vinarigara pude naponapo na lopilopi va kaleana; meke sa vnahesi beku pu variva kurekurena. ⁴ Ke magasani gamu rini kamahire, sina lopus somana ni gamu sari na dia kinokoa na hahanana kaleadi, ke zama va kaleana

† 3:14 Mt 5:10 †† 3:14 Ais 8:12-13 ‡ 3:20 Zen 6:1 kamo hinia 7:24

gamu rini. ⁵ Ba sari na tie hire si kote hopeke la tozi vura ni sari doduru dia tinavete koa sa Tamasa, pu korapa aqa pude varipitui ni sari na tie toadi meke matedi. ⁶ Gua asa, ke ele ta tarae sa Inavoso Leana koari na tie matedi †† pude di ta pitu kekeñoño gua ri doduru tie pa tinoa tini, meke pude di toa pa Maqomaqona sa Tamasa.

Mi Kopu Valeana koari na Vinariponi te Tamasa

⁷ Tata sa vinabetona sa kasia popoa, ke mi balabala valeana, mi kopu puleni gamu, pude mi boka varavara. ⁸ Ba sapu arileana hola koari doduru tiñitona, si mi koa varivari tatarue hinokara; sina sa tataru si taleoso ni sari na sinea sokudi. ††⁹ Mi lopus qumiqumi, ba mi qetu pude variva kamo i koari na mia vetu. ¹⁰ Hopeke tie koa gamu si mani tavetavete nia sa vinariponi sapu vagia sa koe Tamasa, pude nabulu ni sari na turaña mia koe Karisito. Mamu kopu na tavetavete valeana ni sari na votivotiki vinariponi marilaedi te Tamasa. ¹¹ Asa sapu tarae, si mani tarae nia sa zinama te Tamasa. Asa sapu nabulu, si mani koa nabulu koa sa ñinirañira pu poni nia sa Tamasa, pude mani tava lavata sa Tamasa koari doduru tiñitona, pa korapana e Zisu Karisito. Tanisa tugo sa vnahesi, na ñinirañira ninae rane ka rane. Emeni.

Koa Ta Sigiti pa Linulina e Karisito

¹² Kasa qua baere ta tataruemia, mi lopus magasa nia sa pinodeke variva ta sigitina sapu koa ta sigiti nia gamu, guana sapu na tiñitona votikaena hola si ta evañia koa gamu, sapu gua. ¹³ Ba mi qetu nia sapu somana nia gamu sa tinasigiti te Karisito, pude kaqu ta siñie qinetuqetu sari na bulomia pana vura pule mae si Asa, meke ta dogoro sa Nana tinoa Tinamasa na ñinirañira. ¹⁴ Be ta zama ñoñovala si gamu, koa gua sapu na tie te Karisito si gamu, si tamanae si gamu. Ura koa koa gamu sa Maqomaqo tanisa tinoa tolavaena sapu sa Maqomaqona sa Tamasa. ¹⁵ Be koa tava sigiti si keke koa gamu, si mani lopus tava sigiti koa gua sapu va mate tie si asa, babe hikohiko, babe kaiqa tinavete kaleadi pule, meke lopus la sosoara hoboro koari na dia ginugua rina votiki tie. ¹⁶ Ba be koa ta sigiti si asa pa linulina e Karisito, si mani lopus kurekure nia, ba mani vahesia sa Tamasa sapu na tie te Karisito si asa. ¹⁷ Ura ele mae sa totošo pude kote podalae kekenu sa vinaripitui koari na tie soti te Tamasa. Meke be podalae si asa koa gita, si kote kaleana hola tugo sa vina kilasa pu kote kamo koa rini pu lopus va hinokaria sa Inavoso Leana te Tamasa. ¹⁸ Ura gua hie sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: "Be tasuna koari na tie toñotodi pude kamo rini sa tinaharupu,

†† "Koari na tie Matedi" si lopus bakala. Kaiqa tie si balabala ia se Zisu si tarae koari na tie matedi pa Hedisid pa mudina sa Nana minate, kaiqa pude si balabala ia sa sa tie matedi hire si avosia sa Inavoso Leana totošo toadi meke beto asa si mate si arini, ba maqomaqodi si toa koe Tamasa. †† 4:8 ZT 10:12

si lopu kote boka hokara sari na tie va gugue na tie kaleadi

pude vagia sa tinaharupu," gua. †

¹⁹ Ke gua asa, si arini pu koa ta sigiti pa hiniva te Tamasa, si madi kalavarae zōṇazoṇa koasa Tamasa pu va podaki si arini, madi lopu makudo tavete valeana si arini.

Sa Kinopudi rina Tie te Tamasa

5 Ele dogoro sotia rau sa tinasigiti te Karisito, meke kote somana tagoa tugo rau sa tinoa tolavaena te Karisito pu kaqu vata dogoro vura pa Nana minae. Arau sapu keke koimata pa ekelesia, si tepa atu koa gamu na koimata pa ekelesia, ² mi kopu ni sari na tie te Tamasa saripu koa pa mia kinopu, kekeṇoṇo gua na sepati sapu kopu ni sari nana sipi. Mi tavetia pa qinetuqetu gua sapu hiva nia sa Tamasa, ba lopu sina asa mo sa mia tinavete, sapu lopu qetu nia goi. Mi lopu tavetavete pa inokorona sa tinabara mo, ba mi okoro nia pude koa va nabulu koari na tie. ^{††3} Mi lopu podekia pude lalae ni sari na tinoa tadirini pu koa pa mia kinopu, ba mi koa na kineha leamia koari na tie te Tamasa. ⁴ Meke pana vura mae se Zisu sa Nati Sepati sapu kopuni gita, si kote ta poni nia gamu sa pinia tanisa tinoa tolavaena sapu lopu kote rida hokara.

⁵ Gamu na tie vaqura ba gua tugo, mi va tabei sari na tie koadi. Gamu doduru si mi va pepekae puleni gamu pa mia ninabulu, ura gua hie si zama nia sa Kinubekubere Hope: ‡

"Kanai Tamasa saripu vahesi pule ni, ba va mae ia Sa sa tataru lopu ta ṇana kamona koa rini pu va pepekae pule ni," gua.

⁶ Gua asa ke, mi va pepekae puleni gamu pa kauruna sa Lima ṇinira tanisa Tamasa pa vina tabena Sa, meke

kote va lavata gamu Sa pa Nana totošo garona. ^{‡7} Mi valani koa Sa sari doduru mia tinalotaṇa, sina korapa tataru ni gamu na kopuni gamu Sa.

⁸ Mi totoli puleni gamu, mamu kopu! Sina se Setani sa mia kana si korapa ene la mae pude ṇoṇovala gamu, guana laione oviana, pude doṇo hata ia si keke tie pude va matea, gua.⁹ Mi turu va nabu pa mia rinaṇeraṇe, mamu kana ia se Setani. Sina gilania mia gamu sapu sari kasa turaṇamia koe Karisito pa kasia popoa, ba va kamoī tugo sari na tinasigiti gugua sapu ele va kamoī gamu pa linulina e Karisito. ¹⁰ Ba pa mudina sa mia tinasigiti pa totošo papakana, si sa nada Tamasa telena kote va gotogoto gamu, meke va ṇinira gamu pa rinaṇeraṇe, pude turu va nabu koasa sinokirae hinokara. Asa tugo si tagoa sa tataru lopu ta ṇana kamona, meke sapu tioko gamu Sa pude somana tagoa sa Nana tinoa tolavaena pa kineke koe Karisito. ¹¹ Tanisa tugo sa ṇiniraṇira nināe rane ka rane. Emeni.

Sari na Zinama Tataru Vina Betobeto

¹² Garunu atu nia rau sa qua leta papakana hie, sapu kubere poni au e Saelasi. Balabala gunia rau na keke tasiqū ta ronuea koe Karisito si asa. Hiva sovutu va ṇinira gamu rau, maqu tozini gamu sapu hie tugo sa tataru variharupi hinokara te Tamasa, ke mi turu va nabu koa sa. ^{‡‡}

¹³ Sari na tiena sa ekelesia turaṇa mia pa Babiloni ^{‡‡} sapu ele ta vizatadi tugo koe Tamasa, si va atui sari na dia tataru, meke gua tugo sa tuqu koe Karisito sapu se Maka. ^{‡‡‡14} Mi vari hapahapai na vari qetuqetui pana vari tutuvi gamu. Sa binule si mani koa koa gamu doduru tie te Karisito.

†† 5:6 Mt 23:12; Lk 14:11, 18:14 ‡† 5:12 TTA 15:22,40 ‡‡† Kaiqa tie balabala ia sapu Roma si poza nia Babiloni e Pita. ‡‡‡ 5:13 TTA 12:12, 25, 13:13, 15:37-39; Kol 4:10; Plm 24

† 4:18 ZT 11:31 †† 5:2 Zn 21:15-17 ‡ 5:5 ZT 3:34

2 PITA

Sa Vinabakala

Sa leta vina rua te Pita hie si ta kubere la si asa koari na tie te Karisito, sapu koa hurakatae lamae pa doduru vasidi. Sa nati hiniva koasa leta hie si pude sovutu va ninirai sari na tie te Karisito, pude turu va nabu pa hinokara, meke lopu luli koari na tie va tumatumae kokohadi, meke koasa tinoa na hahanana bonidi pu ta evana koari na tie, sina koa gua koari na vina tumatumae kokohadi hire.

Sapu ta hivae koari na tie te Karisito si pude va talevara ni sari na vina tumatumae kokohadi hire, meke pude koa soto mo koa sa vina tumatumae hinokara te Tamasa, meke sa Banara Zisu Karisito. Sa vina tumatumae hie si tozia ri pu ele dogoro sotia, na avoso sotia se Zisu.

Se Pita si balabala sisigitia sa sa vina tumatumae tadi na tie va tumatumae sea hire sapu zama guahe: "Lopu kaqu pule mae se Zisu," gua.

Zama si asa, sapu sa natina sapu lopu turei pule mae nia Zisu, si koa gua sapu "lopu hiva nia Tamasa pude mate palae si keke ri na tie, ba hiva ni Sa pude kekere, meke veko pani rini sari na dia sinea," gua.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2

Sa tinioko koari na tie te Karisito. Hinia 1:3-21

Sari na tie va tumatumae sea. Hinia 2:1-22

Sa minae vina betobeto te Karisito. Hinia 3:1-18

Zinama Tuketukele

¹ Arau Pita, sapu keke nabulu meke na apositolo *d* te Zisu Karisito, si kubere atu nia sa leta hie koa gamu pu ele tagoa sa rinañerane arilaena, kekenoño gua sapu ta poni nia gami pa korapa tinoño tanisa nada Tamasa, meke te Zisu Karisito sa nada Hinarupu.

² Mi tago zozazona ia sa Nana tataru lopu ta nana kamona, meke sa binule pa korapa mia ginilanana sa guguana sa Tamasa, meke se Zisu sa nada Banara.

Sa Tinioko meke na Vinizata te Tamasa

³ Pa korapa Nana ninirañira si ponini gita sa Tamasa sari doduru tinitoña pu ta hivae koa gita, pude toa nia sa tinoa toño-tona gugua te Tamasa pa korapa nada ginilaganana e Karisito. Ele tioko gita Sa pude somana tagoa sa Nana tinoa tolavaena, meke sa Nana lineana soti telena. ⁴ Pa sirana gua asa, si ponini gita Sa sari na vina tatara nomadi meke arilaedi. Meke pa vinagidi rini, si kote boka govete nia gamu sa kinaleana tanisa inokoro sea koasa kasia popoa, pude kote somana tagoa gamu sa tinoa tolavaena Tanisa.

⁵ Gua asa ke, gamu pu tagoa sa rinañerane, si mi koa nalinali sisigiti pude tagoa tugo sa lineana, meke koasa lineana si mi tomo la nia sa tinumatumae.

⁶ Meke pa mia tinumatumae, si mi tomo la nia sa kinopu pule, meke pa kinopu pule, si mi tomo la nia sa

sinoto va nabu; meke koasa sinoto va nabu hie, si mi tomo la nia sa tinoa toño-tona gugua te Tamasa.

⁷ Meke koa sa tinoa toño-tona gugua te Tamasa, si mi tomo la nia sa vinari tatarue tamatasi koe Karisito; meke koasa vinari tatarue tamatasi hie, si mi tomo la nia sa tataru koari doduru tie. ⁸ Arini sari na lineana pu ta hivae koa gamu, meke be tago ninira lala i gamu si arini, si kote va boka gamu rini pude bokaboka si gamu pa mia ginilanana sa nada Banara Zisu Karisito, meke pude vua va sokusoku tugo si gamu, gua sapu ta hivae koa Sa. ⁹ Ba asa sapu lopu tagoi si arini, si guana tie behu sapu lopu boka doño va kenu la. Meke ele muliñi nia sa sapu ele tava via si asa koari nana sinea pu ele holadi.

¹⁰ Ke gua asa, kasa tasiq, mi podeke sisigitia pude va sosodea sapu hinokara sa tinioko mia na vinizata mia koe Tamasa. Pana gua asa, si lopu kote mate sa mia rinañerane koe Karisito. ¹¹ Pa sirana gua asa si kote tava kamo valeana si gamu, pude nuquru koa sa Binañara koa hola tanisa nada Banara, meke Hinarupu sapu se Zisu Karisito.

¹² Gua asa, ke koa gua sapu ele gilani mia mo gamu sari na ginugua hire, meke ele ta sokirae va nabu sari na mia tinoa koasa hinokara sapu ele vagia gamu, ba kaqu va balabala puleni gamu tugo rau doduru toso si arini. ¹³ Gina leana hola si pude maqu va ninira pulei sari na mia binalabaladi ri na ginugua hire pa toso korapa toaqu rau. ¹⁴ Ura gilania rau sapu lopu sana,

meke kote taluarae mo si rau koasa tinoa hie, gua sapu ele tozi va bakala nau sa nada Baṅara Zisu Karisito. ¹⁵ Gua asa, ke kaqu podeke sisigitia rau pude va ṅiṅira gamu, pude lopu muliṅi ni gamu doduru toতোসো সারি না গিনুগুয়া হিরে পা মুদিনা সা কুয়া মিনাতে.

Va Sosodea Pita sa Vinura Ninedala te Karisito pa Toqere

¹⁶ Lopu na keke vivinei tava podona mo si lulia gami, pude tozi vata gilana nia koa gamu sa ṅiniraṅira, meke sa minae tanisa nada Baṅara Zisu Karisito. Ba na dogoria gami pa matamami soti sa ṅinedala variva magasana tanisa Baṅara. ¹⁷ Ura koa mami mo gami toতোসোনা বালো নীয়া সা টামাসা সা টামাদা পা মাṅauru সা ṅinedala na vina lavata, sipu gore mae koa Sa sa mamalaiṅina sa Tamasa lavata pa Maṅauru, sapu zama guahe: "Hie tugo sa Tuqu koleo sapu qetu hola nia Rau," gua. ¹⁸ Avoso sotia gami telemami sa mamalaiṅi hie sapu maena pa Maṅauru, toতোসো কো তুরাṅia gami si Asa pa toqere hope.

¹⁹ Gua asa, ke raṅe va hinokaria gami sa inavoso pu ta tozi koari na poropita *d*. Ke leana hola si pude va avosia gamu sa inavoso asa. Ura sa inavoso si vata dogoro nia sa hinokara pa bulomia kekeṅoṅo gua na zuke sapu malara pa huporo osolae pule mae se Karisito, kekeṅoṅo gua sapu gasa sa pinopino habia meke kamo sa vaqavaqasana sa rane. ²⁰ Ba sapu arilaena hola koari doduru ginugua pule, si mi lopu muliṅi nia, sapu loke kinorokorotae pa Kinubekubere Hope, si vura soti mae koasa vinabakala tanisa poropita. ²¹ Ura na loke kinorokorotae si mae pa hiniva tana tie, ba sari na tie si ta turaṅa koa sa Maqomaqo Hope, meke tiqe zama vura nia rini sa inavoso pu maena koe Tamasa.

Sari na Poropita Kokohadi

2 Ba gua sapu koa dia tugo sari na poropita kokohadi koari na tie Ziu pukerane, si kote koa dia tugo sari na tie va tumatumae seadi koa gamu. Kote paleke golomo atu ni rini sari na vina tumatumae kokohadi pu ṅoṅovalu sari na tie. Meke kote oso nia tugo rini sa Baṅara sapu vata rupahi si arini, meke pa ginugua asa, si kote vala puleni si arini koasa vina kilasa koa holana pu kote kamo va hodaka. ² Kote gua asa, ba kote ari sokudi tugo si kote luli sari na dia hahanana variva kurekuredi. Meke koa gua koari na dia tinavete kaleadi, si kote zama va kaleania ri kaiqa tie sa sirāṅa tanisa hinokara koe Karisito. ³ Kote tozini gamu rina tie va tumatumae sea hire sari soku vivinei kokohadi pu va podoi mo rini, pude vagi dia poata koa gamu gua. Ba pukerane tu si ele va nama vekoa Tamasa sa tinazutudi; meke sa dia vina kilasa pu koa hola ninae rane si lopu kaqu va sasanae.

⁴ Sari na mateana pu sea, ba lopu muliṅi pania Tamasa sa Nana vina kilasa koa rini, ba gona gore la ni Sa pa Heli. Vasina tu koa ta pusi veko si arini pa

hinuporo, pude aqa nia sa rane vinaripitui te Tamasa. ⁵ Meke sa kasia popoa koana ba lopu va toa hola ia Tamasa, ba va mae ia Sa sa naqe pa popoa vasina koari na tie pu etulia sa Tamasa pa dia tinavete kaleadi. Ba harupia Sa se Noa pu tarae nia sa tinoṅoto, meke sari ka zuapa tie pule. ^{†6} Sari karua vasileana nomadi sapu pa Sodomu *d* meke Qomora *d*, si ele sulu pani Tamasa pa nika, pude na kinehana sapu gua kote ta evaṅa koari na tie kaleadi, ^{†7} ba harupia Sa se Loti, sa tie toṅoto pu talotaṅa hola ni sari na hahanana bonidi tadi na tie seke tinaraedi. ^{†8} Hopeke rane, sa tie toṅoto hie si koa pa vari korapadi rini, meke dogori na avosi sa sari na dia tinavete kaleadi, ke koa ta sigiti ni sa si arini pa bulona. ⁹ Gua asa, ke gilania sa Tamasa gua pude harupi sari na tie toṅoto koari na pinodekedi, meke gua pude vekoi pa vina kilasa sari na tie kaleadi, pude aqa nia sa vina kilasa pa rane vinaripitui. ¹⁰ Meke kaqu gua tugo asa koarini pu luli sari na hiniva kaleadi tana sinea pa tinidi, meke doṅo va karia na etulia rini sa Tinarae te Tamasa.

Sari kasa tie va tumatumae seadi hire, si loke dia minatagutu, meke lululi dia hiniva mo. Loke dia pinamaṅa si arini koari na mateana pa Maṅauru, meke hoke zama va kaleani rini si arini. ¹¹ Ba sari kaiqa mateana leadi te Tamasa, sapu ṅiṅira hola ni sari kasa tie va tumatumae sea hire, ba lopu zutui na zama va kaleani rini sari na mateana kaleadi pa Maṅauru pa kenuna sa Baṅara. ¹² Ba sari kasa tie hire sapu gua tugo na kurukuru pinomo, pu luli sari dia inokoro pa tini doduru toতোসো, sapu ta pododi pude ta vagi meke tava mate, si hoke zama va kaleani sari na tiṅitoṅa sapu lopu gilani rini gugua. Ke kote tava mate gua tugo na kurukuru pinomo si arini. ¹³ Kote vagia rini sa tinasigiti koa sa laena sa tinasigiti pu vata evaṅia rini. Qetuqetu nia rini si pude taveti pana rane sari na inokoro bonidi, na inevaṅa kaleadi pude va qetui sari na tinidia. Variva kurekure meke variva talotaṅa, sipu henahena somanae koa gamu si arini, meke tavete qetuqetu ni rini sari na dia hahanana sekesekeidi!

¹⁴ Na binarabarata mo si okoro sisigiti nia rini. Lopu hiva beto tavete va sea si arini. Turaṅa la va hoqai rini pa sinea saripu malohoro. Ele ta hebae nia rini pa bulodi sa pinuhi. Koa pa tinalevei te Tamasa si arini, ke kaqu va kilasi Sa! ¹⁵ Ele luara pania rini sa sirāṅa toṅoto, meke koa muliuṅu si arini. Ele lulia rini sa tinavete te Belami *d* sa tuna e Beoro, sapu okoro nia sa poata sapu vagia sa pa tinavete kaleana. ^{†16} Ke norea Tamasa si asa koa sa nana sinea. Sa nana doṅ'ki si zama gua tu na tie, meke hukatia sa sa tinavete duviduvilina tanisa poropita hie.

¹⁷ Sari kasa tie va tumatumae sea hire si gua tugo na iriri popadi, meke gua tugo na rovu pu paleki na givusu. Ele va nama vekoa Tamasa sa dia vasina sapu huporo dudukurumu. ¹⁸ Vahesi puleni si arini pa dia dinuviduvili, pude turaṅa va sea i sari na tie pa inoko'okoro sea pa tinoa tini, meke va hoqai pule pa

† 1:17 Mt 17:1-5; Mk 9:2-7; Lk 9:28-35

†† 2:5 Zen 6:1 kamo hinia 7:24 ‡ 2:6 Zen 19:24 †† 2:7 Zen 19:1-16 †† 2:15 Nab 22:4-35

sinea saripu tiqe kekere taluaraedi mo koari na tie va sesea. ¹⁹ Va tataru nia rini koari na tie sa tinarupaha, ba teledia si va pinausu puleni koari na tinavete bonidi. Ura sa tie si na pinausu tugo koasa tinitoŋa sapu ta pusi nia, sapu lalae nia sa nana tinoa. ²⁰ Be koari na dia ginilanana sa nada Baŋara Zisu Karisito sa Hinarupu, si ele ta rupaha si arini koari na tinavete na hahanana kaleadi pa kasia popoa, meke be ta soqo puleni, na ta pusi puleni si arini koari na hahanana kaleadi sara, si kote kaleana hola la tu sa vinabetona sa dia tinoa, hola nia sapu gua tatasana. ²¹ Leana hola si be lopu gilania rini sa siranana sa tinoŋoto, hola nia si pude ele gilania, meke tiqe luara pania sa tinarae hope sapu ele ta poni nia rini. ²² Gua sapu ta evaŋa koa rini, si va sosodea sapu hinokara tugo sapu gua tozia rina zinama tumatumae: "Sa siki si taliri pule la ia sa luana," meke "Sa boko sapu tiqe beto mo ta huve, si la ova pule mo pa kosiri," gua. †

Sa Vina Tatarana sa Pinule Mae Tanisa Baŋara

3 Kasa qua baere ta tatarue mia, hie sa leta vina rua sapu kubere atu nia rau koa gamu. Koari karua qua leta hire si podekia rau pude va balabala puleni gamu meke va niŋira gamu koari na binalabala toŋotodi hire. ² Hiva nia rau pude mi lopu muliŋi ni gamu sari na zinama tadi na poropita madidi pukerane, meke sa tinarae tanisa nada Baŋara sa nada Hinarupu, sapu tozia ri na mia apositolo koa gamu. ³ Ba sapu arilaena hola, si mi tumae nia sapu koari na rane mumudi hire, si kote vura mae si kaiqa tie va gugue sapu sari na dia tinoa si ta turaŋa koari na inokoro sea tana tinidia soti, meke kote va sisireni gamu rini, ††⁴ meke kote zama guahe: "Ele va tataru nia Zisu sapu kote pule mae si Asa, gua; ba avei sia? Ele mate beto sari na tiatamada, ba korapa koa kekeŋoŋo la mo sari doduru ginugua, sanugua ta kuri sa kasia popoa." ⁵ Pa dia hiniva mo si muliŋi pania rini sa hinokara sapu pa tozoso pukerane, si zama mo sa Tamasa meke tava podaka sa Maŋauru meke sa pepeso. Sa pepeso si ta paqaha vata kale koa sa kolo, meke ta tavete turaŋae kolo si asa. ⁶ Meke koasa kolo tugo, sapu sa naqe nomana pa tozoso te Noa, si ta huara beto sa kasia popoa koana. ††⁷ Ba sa Maŋauru meke sa pepeso, meke sari doduru vina podaka pana ulu, si ta kopue tugo koa sa zinama te Tamasa, pude kaqu ta sulu palae pa nika. Ta kopue si arini pude aqa nia sa rane vinaripitui, pana tava kilasa beto sari na tie pu etulia sa Tamasa koari na dia tinavete kaleadi.

⁸ Ba kasa qua baere ta tatarue mia, mi lopu muliŋi nia sa tinitoŋa sapu guahe: Pa dinono tanisa Baŋara si lopu votikaena sa keke rane, meke sa tina vuaheni.

† 2:22 Zt 26:11 †† 3:3 Zd 18 † 3:5 Zen 1:6-9 †† 3:6 Zen 7:11

Koa Sa si kekeŋoŋo mo sari kara. ††⁹ Sa Baŋara si lopu aqa seunae, pude va gorevura ia gua sapu ele va tataru nia Sa, gua sapu balabala ia ri kaiqa tie. Ba korapa aqa va noŋoni gamu Sa, sina lopu hiva nia Sa si keke tie pude tava kilasa pa Heli, ba hiva ni Sa sari doduru pude kekere, meke veko pani sari na dia sinea.

¹⁰ Ba sa rane tanisa Baŋara si kote mae va hodahodaka guana tie hikohiko. Koa sa rane sana si kote ta avoso sa hinuruŋu tanisa nika nomana hola, meke kote murimuri palae sa maŋauru, meke sari doduru vina podaka panaulu si kote ta sulu palae. Meke sa kasia popoa meke sari doduru tinitoŋa vasina, si kote murimuri ††† palae. †††¹¹ Ego, sina gua asa sa tinahuara sapu kote ta evaŋa koari doduru likakalae, ke vegua si ta hivae koa gamu? Ta hivae sari na mia tinoa pude toŋoto meke tava madi koe Tamasa. ¹² Mamu tavetavete valeana sipu aqa nia gamu, pude turei va mae ia sa rane tanisa Tamasa. Koa rane asa si kote ta sulu palae sa maŋauru, meke kote tava murimuri pa nika sari doduru vina podaka panaulu. ¹³ Ba gita si aqa nia gua sapu ele va tataru veko nia sa Tamasa, sapu sa Maŋauru vaqura na pepeso vaqura, vasina kaqu ta tavete sa tinoŋoto doduru tozoso. §

¹⁴ Ke gua asa, kasa qua baere ta tatarue mia, sipu aqa nia gamu sa rane asa, si mi podeke sisigitia pude koa via meke toŋoto, meke loke tinazutu mia pa dinono te Tamasa, mamu koa vari bulei koe Tamasa.

¹⁵ Mi dono la ia sa inaqa va noŋo tanisa nada Baŋara. Mamu gilania sapu korapa poni gamu Sa sa tozoso pude ta harupu si gamu, gua puta tugo sapu ele kubere atu nia e Paula sa tasida koa gamu, koa sa tinumatumae pu ponia sa Tamasa koa sa. ¹⁶ Hoke zama ni sa koa ri doduru nana leta sari na ginugua sara. Koa dia sari kaiqa ginugua tasunadi pa nana leta, sapu hoke rupaha va sea i ri kaiqa pu pupuhudi na ruarabeke, gua tugo sapu hoke evaŋi rini koari kaiqa Kinubekubere Hope pule. Ke gua asa, si vala puleni teledia si arini koasa tinahuara pu koa hola.

¹⁷ Ba kasa qua baere ta tatarue mia, ele gilania gamu sa ginugua hie. Ke mi kopu puleni gamu, pude mi lopu ta turaŋa va sea koari na vina tumatumae na hahanana sea tadi na tie kaleadi hire, mi lopu ta luarae koa sa mia tuturuana pu ta harupu nia gamu.

¹⁸ Ba mi toqolo nono la tu koasa tataru lopu ta nana kamona, meke pa ginilagilanana sa nada Baŋara, sa Hinarupu, sapu e Zisu Karisito. Mani ta vala koa Sa sa vinahesi, kamahire meke ninae rane ka rane! Emeni.

†† 3:8 Sam 90:4 ††† Kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si zama "ta sulu palae". †††† 3:10 Mt 24:43; Lk 12:39; 1 Tes 5:2; Rev 16:15 § 3:13 Ais 65:17, 66:22; Rev 21:1

1 ZONE

Sa Vinabakala

Sa hie, si karua sari na ŋati binalabala vasina. (1) Pude va ŋiŋira i si arini pu tirona sa leta hie koasa dia tinoa binaere koe Tamasa meke sa Tuna, se Zisu Karisito. (2) Pude va balau i si arini pu tirona sa leta hie pude lopu ta turaŋa va seu koari na vina tumatumae seadi. Zama sari na tie va tumatumae kokohadi hire sapu guahe: Be koa pa kasia popoa sa tie, si va bonia sa kasia popoa sa nana tinoa. Gua asa ke Zisu Karisito, sapu sa Tuna Tamasa si lopu toa nia sa tinoa pa tini, sina loke nana sinea. Tozia tugo rini, sapu be hiva ta harupu si keke tie, si kaqu va ilolo pule nia koasa binalabalana sa tinoa pa kasia popoa hie, meke sa tinaharupu si loke nana ginugua la gua pa kinopuna sa Tinarae te Tamasa, meke na tataru koa rina turaŋana, gua si arini. Pa nana vinaripera koari na vina tumatumae seadi arini, si zama va bakala nia Zone, sapu se Zisu Karisito si na tie hinokara. Zama va ŋiŋira nia sa sapu arini pu va hinokaria se Zisu, meke tataru nia sa Tamasa, si kaqu koa varivari tatarue tugo teledia! gua.

Sari na Ŋati Pinaqapaqahana sa Leta

Sari na zinama kekenu. Hinia 1:1-4

Sa kalalasa meke sa hinuporo. Hinia 1:5 kamo hinia 2:29

Sari na koburu te Tamasa, meke sari na koburu te Setani. Hinia 3:1-24

Sa hinokara meke sa kinohakoha. Hinia 4:1-6

Sa tinavete tataru. Hinia 4:7-21

Sa rinaŋeraŋe sapu kote tagoa sa minataqara. Hinia 5:1-21

Sa Zinama Tinoa

1 Kubere atu nia gami sa Zinama Tinoa sapu koa pa pinodalaena, sapu se Zisu Karisito, sapu ele avosia gami, meke ele dogoria gami pa mata mami soti. Hinokara, ele dogoro sotia, na tiqua gami pa lima mami soti si Asa. ¹² Totoso vata dogoro vura sa Tinoa hie, si dogoro sotia gami; gua asa ke tozia gami koa gamu sa gugua sa Tinoa Hola sapu ele koa pa pinodalaena koe Tamasa, meke tava gilana koa gami. ^{††3} Gua sapu ele dogoria na avosia gami, si tozi vura nia gami koa gamu; pude boka somana tagoa gamu koa gami sa tinoa binaere te Tamasa sa Tamada, meke se Zisu Karisito sa Tuna. ⁴ Kuberia gami si hie, pude tava gorevura sa nada qinetuqetu.

Na Kalalasa sa Tamasa

⁵ Hie sa inavoso sapu avosia gami koa Sa meke korapa zama vura atu nia koa gamu: Kalalasa sa Tamasa; meke koa Sa si loke hinuporo hokara si koa. ⁶ Be zama si gita sapu tagoa gita sa tinoa binaere koe Tamasa, gua, ba ene pa hinuporo si gita, si kokoha si gita koari nada zinama, na tinavete. ⁷ Ba be koa pa kalalasa si gita, gua sapu na Kalalasa si Asa, si tiqe tagoa gita sa tinoa binaere koe Tamasa pa

varikorapada. Meke sa eharana e Zisu sa Tuna, si va via gita koari doduru nada sinea. ⁸ Be zama si gita sapu loke nada sinea si gita, gua, si va koha puleni gita mo teleda, meke lopu koa koa gita sa hinokara. ⁹ Ba be helahelae ni gita sari nada sinea koe Tamasa, si kote taleosoni gita Sa, meke va via gita koari doduru nada tinavete kaleadi, sina ta ronuna meke toŋoto si Asa. ¹⁰ Be zama si gita sapu lopu hite tavete va sea si gita; gua, si va kokoha ia gita sa Tamasa, sapu zama guahe: "Sea beto sari doduru tie" gua, meke lopu tagoa gita sa Nana zinama.

Karisito sa Nada Tinokae

2 Kasa tuqu, kubere atu nia rau koa gamu sa leta hie, pude mi lopu tavete va sea si gamu. Ba be sea si keke tie, si koa nana se Zisu Karisito sa Tie Toŋoto, meke sa nada tie vari karovae. Asa si zama poni gita koe Tamasa sa Tamada pude lavelave ni gita. ² Sina e Zisu Karisito tugo sa vinulasadi ri nada sinea koasa Nana minate. Meke lopu sari nada sinea mo teleda, ba gua tugo sari na sinea tana doduru tie pa kasia popoa. [‡]

³ Be kopu ni gita sari na tinarae te Tamasa, si va sosodea gita sapu gilania gita si Asa. ⁴ Be zama si keke tie sapu gilania sa sa Tamasa, gua, ba lopu luli sa sari

† 1:1 Zn 1:1 †† 1:2 Zn 1:14

‡ 2:2 Rom 3:25

Nana tinarae, si na tie kokohana mo si asa, meke lopu tagoa sa sa hinokara. ⁵ Ba asa sapu va tabea sa zinama te Tamasa, si gotogoto sa nana tataru koa Sa. Vasina tu kote gilana gunia gita sapu koa koa Sa si gita. ⁶ Be zama si keke tie sapu koa koe Tamasa si asa, gua; si kaqu toa nia sa sa tinoa gugua sapu toa nia e Zisu Karisito.

Sa Tinarae Vaqura

⁷ Kasa qua baere ta tatarue mia, lopu na tinarae vaqura si kubere atu nia rau hie koa gamu, ba na tinarae koana mo, sapu ele avosia mo gamu tatasana sipu ta tarae sa Inavoso Leana koa gamu. ⁸ Ba pa kaiqa ginugua, si na tinarae vaqurana si kubere atu nia rau hie, sina sa hinokarana sa si ta dogoro koe Karisito meke koa gamu. Ura korapa hola taloa sa hinuporo, meke ele kamo mae sa kalalasa hinokarana.

⁹ Asa sapu zama sapu koa pa kalalasa si asa, gua, ba kukiti nia sa sa tasina koe Karisito si korapa koa pa hinuporo si asa. ¹⁰ Asa sapu tataru nia sa tasina koe Karisito si koa pa kalalasa si asa, meke lopu kote va tubarae i sa sari kaiqa pa sinea. ¹¹ Ba asa sapu kukiti nia sa tasina koe Karisito, si na tie huporo meke ene pa hinuporo si asa, meke lopu gilania sa sa vasina pu korapa la ia gua sa, sina va behu i sa hinuporo sari matana.

¹² Kasa tuqu koe Karisito, kubere atu koa gamu si rau, sina ele taleosae sari na mia sinea pa korapa pozana Karisito. ¹³ Kasa Tamaqu koe Karisito, kubere atu koa gamu si rau, sina ele gilania gamu sa Tamasa sapu koa pa pinodalaena. Gamu kasa na tie vaqura koe Karisito, kubere atu si rau koa gamu, sina ele koa va mataqara si gamu koe Setani sapu sa natina sa kinaleana.

¹⁴ Gamu kasa na koburu te Karisito, kubere atu koa gamu si rau, sina gilania gamu sa Tamada pa Mañauru. Gamu kasa na tamaqu koe Karisito, kubere atu koa gamu si rau, sina gamu tugo si ele gilania si Asa pu koa pa pinodalaena. Gamu kasa na tie vaqura koe Karisito, kubere atu koa gamu si rau, sina niñira si gamu pa mia rinañerane, meke toa pa bulomia gamu sa zinama te Tamasa, meke ele va kilasia gamu se Setani sapu sa natina sa kinaleana.

¹⁵ Mi lopu tataru nia sa kasia popoa meke sari na likakalae tanisa. Be tataru nia gamu sa kasia popoa, si lopu tataru nia gamu sa Tamasa. ¹⁶ Ura sari doduru ginugua saripu tanisa kasia popoa si hire: Na inokoro sea tana tini, gua sapu dogori meke okoro ni na tie, meke sari doduru ginugua kaleadi saripu hoke va titie ni na tie. Loketona arini hire si maedi koe Tamasa, ba tanisa kasia popoa mo si arini. ¹⁷ Sa kasia popoa meke sari na inokoro sea tanisa, meke sari doduru tinitoña kaleadi vasina, saripu hoke okoro ni na tie, si korapa hola taloa. Ba asa sapu evañia sa hiniva tanisa Tamasa si kote toa hola ninae rane ka rane.

Sa Kana te Karisito

¹⁸ Kasa tuqu koe Karisito, korapa nono mae sa vina betona sa totošo ta mutina. Ele avoso nia mia gamu sapu kote mae sa kana te Karisito ^{††} gua. Kamahire ba ele koadia sari soku kana te Karisito, ke gilania gita sapu tata sa vina betona sa totošo. ¹⁹ Sari na kana te Karisito hire si lopu somanadi hinokara koa gita. Gua asa ke ele taluarae koa gita si arini, sina be tie tadigita si arini, si kote koa hola koa gita si arini. Ba ele luara pani gita rini ke ta gilana sapu lopu tadigita si arini.

²⁰ Ba ele poni gamu Karisito sa Maqomaqo Hope, ke ele gilania gamu doduru sa hinokara. ²¹ Kubere atu koa gamu si rau, lopu pa ginugua sapu na lopu gilania gamu sa hinokara, ba sina ele tumae nia mia gamu si asa, meke gilania mia tugo gamu sapu loke kinohakoha si vura mae koasa hinokara. ²² Esei sa tie kokoha? Arini tugo sapu korodia va egoa sapu e Zisu tugo sa Karisito, sapu ta vizatana koe Tamasa. Arini tugo sari na kana te Karisito. Korodia va egoa rini sa Tuna meke sa Tamana. ²³ Asa sapu korona nia se Zisu sa Tuna Tamasa, si korona nia tugo sa sa Tamasa sa Tamana, ba asa sapu helahelae nia sa Tuna, si tagoa tugo sa sa Tamana.

²⁴ Mi kopu nia pa bulomia sa inavoso sapu ele avosia gamu pa pinodalaena. Be kopu nia gamu sa inavoso asa, si kote boka koa keke si gamu koasa Tuna meke sa Tamana. ²⁵ Meke hie tugo sa vina tatara sapu ele ponini gamu Sa, sapu "sa tinoa hola".

²⁶ Sari gugua di pu hiva turaña va sea gamu si kubere atu ni rau hie koa gamu. ²⁷ Ba sapu gamu, si ele ponini gamu Karisito sa Maqomaqona. Pa totošo korapa koa koa gamu sa Maqomaqona Sa, si lopu ta hivae si keke tie pude va tumatumaeni gamu. Sina sa Maqomaqo Hope tanisa telena si va tumatumaeni gamu sari doduru tinitoña. Meke gua saripu va tumatumaeni gamu Sa si hinokara, lopu kokoha. Mi va tabea gua sapu va tumatumaeni gamu sa Maqomaqo Hope Tanisa, mamu koa soto koa Sa.

Sari na Koburu te Tamasa

²⁸ Ego, gua asa, kasa tuqu koe Karisito, mi koa soto koe Zisu, pude pana pule mae Sa, si kote ranerane nada si gita, meke lopu kote kurekure na tome nia gita si Asa, pa rane sapu kote pule mae ia Sa. ²⁹ Gilania mia gamu sapu tonoto se Karisito, ke kote gilania mia tugo gamu sapu arini pu evañia sa tinoñoto si na koburu te Tamasa.

3 Dotu, marilaena hola sa tataru te Tamasa koa gita. Nomana hola sa Nana tataru ke boka ta pozae na koburu Tanisa si gita, meke hinokara tugo. Gua asa ke lopu gilania gita rina tie tana kasia popoa si gita, meke lopu gilania tugo rini sa Tamasa. ^{‡‡} Kasa qua baere ta tatarue mia, kamahire si na koburu te Tamasa si gita, ba gilania gita sapu pana vura pule

† 2:7 Zn 13:34

†† Sa kana te Karisito sapu kaqu mae sekesekei sari na tie pa vinabetona sa totošo ta mutina. ‡ 3:1 Zn 1:12

mae se Karisito, si kote ta evaᅇa gua puta tugo Asa si gita, sina kote dogoro sotia gita sa gugua Sa. ³ Sa tie sapu aqa va ᅇoᅇo nia sa pinule mae te Karisito si va via pule nia si asa, meke via kekeᅇoᅇo gua tugo sa tinoa te Karisito. ⁴ Asa sapu tavete va sea, si sekea sa sa Tinarae te Tamasa. Ura sa nada sinea si na sinekena sa Tinarae te Tamasa. ⁵ Gilania mia gamu sapu mae nia Zisu Karisito si pude vulasa pani sari nada sinea, ba loke Nana sinea si Asa. ¹⁶ Asa sapu koa keke koe Karisito, si lopu kote tavete va sea nono latu, ba asa sapu tavete va sea nono latu, si lopu hite dogoria na gilania sa se Zisu Karisito.

⁷ Kasa tuqu koe Karisito, mi lopu ta turaᅇa va sea koa keke tie. Asa sapu evaᅇia sa tinoᅇoto si toᅇoto tugo si asa, meke toᅇoto gua puta tugo e Karisito. ⁸ Asa sapu tavete va sea, si na tie te Setani d tugo si asa. Ura se Setani si ele sea mae tu pa pinodalaena. Sapu mae nia sa Tuna Tamasa, si pude huaria sa tinavete te Setani. ⁹ Ura asa sapu ta podona koe Tamasa, si lopu kote tavete va sea nono latu. Sina sa tinoa te Tamasa si koa koa sa, meke sina ta podona koe Tamasa sa Tamana si asa, ke lopu tavete va sea nono latu si asa. ¹⁰ Pa siraᅇa hie si boka gilania gita sapu esei sa koburu te Tamasa, meke esei sa koburu te Setani. Asa sapu lopu lulia sa tinoᅇoto, meke lopu tataru nia sa tasina si lopu te Tamasa si asa.

Koa Vari Tatarue

¹¹ Hie tugo sa inavoso sapu ele avosia gamu pa pinodalaena: mada koa varivari tatarue si gita, gua. ^{††12} Mada lopu koa gua e Keni si gita. Asa si na tie te Setani, sapu va matea sa sa tasina soti, se Ebolo. Na vegua ke va matea sa? Koa gua sapu kaleana sa nana tinavete, ba se Ebolo si tavete va toᅇoto. [‡]

¹³ Kasa tasiq̄u koe Karisito, be kukitini gamu rina tie pa kasia popoa si gamu, si mi lopu magasa nia.

¹⁴ Gilania nada gita sapu ele hola nia gita sa minate, meke karovo la pa tinoa, sina tataru ni gita sari na turaᅇada koe Karisito. Asa sapu lopu tataru ni sari na turaᅇana koe Karisito, si tana minate si asa. ^{††15} Asa sapu kukiti nia sa tasina koe Karisito, si na tie variva mate tugo si asa. Meke gilania mia gamu sapu sa tie variva mate si lopu tagoa sa sa tinoa hola. ¹⁶ Gua hie gilana gunia gita sa tataru: poni hobeni gita Karisito sa Nana tinoa. Meke garoda tugo gita si pude poni sari nada tinoa koari na turaᅇada koe Karisito. ¹⁷ Be keke tie si tago va leana nana likakalae, meke dogoria nana sa sapu koa malaᅇa si keke turaᅇana, ba lopu toka nia sa; vegua meke boka tataru nia sa sa Tamasa? ¹⁸ Ke gua asa kasa tuqu koe Karisito, mada lopu va vura ia sa tataru pa zinama mo, ba mada va gorevura ia pa tinavete, meke pa hinokara.

Raᅇeraᅇe Nada pa Kenuna sa Tamasa

¹⁹ Gua asa meke kote gilania gita sapu koa pa hinokara si gita, meke pude gua asa si kote boka

† 3:5 Zn 1:29 †† 3:11 Zn 13:34 ‡ 3:12 Zen 4:8 †† 3:14 Zn 5:24

raᅇeraᅇe si gita pa kenuna sa Tamasa. ²⁰ Be sari buloda teleda si zutu puleni gita, si mada tumae nia sapu sa Tamasa si noma hola ni sari na buloda, meke gilani Sa sari doduru tiᅇitoᅇa. ²¹ Ke gua asa, kasa qua baere, be lopu zutu gita rina buloda soti, si raᅇeraᅇe nada si gita pa kenuna sa Tamasa. ²² Poni gita Tamasa gua saripu tepai gita koa Sa, sina va tabei gita sari Nana tinarae, meke taveti gita gua saripu variva qetu koa Sa. ²³ Sapu garunu nia sa Tamasa koa gita si guahe: pude mada va hinokaria gita se Zisu Karisito sa Tuna meke pude mada koa vari tatarue, gua puta tugo sapu ele garununi gita e Karisito. ^{‡‡24} Asa sapu va tabei sari na Tinarae te Tamasa, si koa koe Tamasa si asa, meke sa Tamasa si koa koa sa. Guahe ke tumae nia gita sapu koa si Asa koa gita: Tumae nia gita sina koa koa gita sa Maqomaqo Hope sapu ponini gita Sa.

Sa Maqomaqo Hope meke sa Maqomaqo Kokoha

⁴ Kasa turaᅇaqu koe Karisito, mi lopu va hinokari saripu zama: Vagia rini sa Maqomaqo Hope, gua. Ba podeki tu, pude va sosodea sapu maena gua koe Tamasa sa Maqomaqo sapu vagia rini, ba lokari? Sina sokudi sari na poropita kokohadi saripu ele vura la pa doduru vasina. ² Gua meke kote gilania gamu sa Maqomaqona sa Tamasa, si guahe: doduru tie saripu tozi helahelae nia sapu Zisu Karisito si mae podo pa tini tie hinokara, si tagoa rini sa Maqomaqona sa Tamasa. ³ Arini saripu va karia sapu mae podo pa tini tie hinokara se Zisu Karisito, si lopu tagoa rini sa Maqomaqona sa Tamasa. Sa maqomaqo sapu tagoa rini, si na maqomaqona sa kana te Karisito. Ele avoso nia mia gamu sapu kote mae sa kana te Karisito hie. Korapa koa nana pa kasia popoa kamahire si asa.

⁴ Kasa tuqu, na tanisa Tamasa si gamu, meke ele va kilasi gamu sari na poropita kokohadi, sina Asa sapu koa koa gamu, si ᅇiᅇira hola nia sa kana te Karisito sapu koa koasa kasia popoa. ⁵ Sari na poropita kokoha sara, si tale zama mo pa kalina sa kasia popoa, meke avosi rina tie tanisa kasia popoa si arini, sina tanisa kasia popoa si arini. ⁶ Ba gita si tanisa Tamasa. Asa sapu gilania sa Tamasa, si va avoso gita sa; ba asa sapu lopu te Tamasa, si korona va avoso mae koa gita. Vasina si boka va sosodea gita sa Maqomaqona sa hinokara, meke sa maqomaqona sa kinohakoha.

Tataru sa Tamasa

⁷ Kasa tasiq̄u, mada koa vari tatarue, sina na tataru si maena gua koe Tamasa, meke sari na tie sapu koa varivari tatarue si na koburu te Tamasa, meke gilania rini sa Tamasa. ⁸ Asa sapu lopu tataru si lopu gilania sa sa Tamasa, sina na tataru tugo sa Tamasa. ⁹ Va dogoroni gita Tamasa sa Nana tataru totoᅇo garunu gore mae nia Sa pa pepeso sa Tuna Ekei, pude tagoa gita sa tinoa sapu mae guana koa Sa. ¹⁰ Meke guahe sa tataru: lopu sapu na tataru kenu nia gita sa Tamasa, ba sapu Asa tu tataru kenuni gita, ke garunu mae nia

‡‡ 3:23 Zn 13:34, 15:12,17

Sa sa Tuna pude na vinulasadi ri nada sinea koasa Nana minate.

¹¹ Kasa qua baere, be gua asa sa tataru te Tamasa koa gita, si mada koa varivari tatarue gua tugo asa si gita. ¹² Loke tie ele hite dogoria sa Tamasa, ba be koa varivari tatarue si gita, si koa koa gita sa Tamasa, meke sa Nana tataru si tava gorevura valeana pa nada tinoa. ¹³ Gua asa ke gilana valeania gita sapu koa koe Tamasa si gita, meke koa koa gita si Asa, sina ele ponini gita Sa sa Maqomaqona. ¹⁴ Meke ele dogoria na helahelae nia gami pa tie, sapu sa Tamasa si ele garunu gore mae nia sa Tuna, pude na Hinarupu tadi doduru tie pa kasia popoa. ¹⁵ Asa sapu tozi helahelae nia sapu Zisu si na Tuna Tamasa, si koa koe Tamasa si asa, meke sa Tamasa si koa koa sa.

¹⁶ Gilania meke raŋea gita sa tataru te Tamasa koa gita. Na tataru tugo sa Tamasa, ke asa sapu koa ia tataru, si koa koe Tamasa si asa, meke koa koa sa sa Tamasa. ¹⁷ Ele tava gorevura valeana sa tataru koa gita, pude boka raŋeraŋe nada si gita pa rane vinaripitui, sina sari nada tinoa pa pepeso hie, si gua tugo te Karisito. ¹⁸ Na tataru si lopu matagutu. Sa tataru gotogotona si hadu pania sa minatagutu. Asa sapu matagutu, si lopu gotogoto sa nana tataru, sina na matagutu nia sa sa vina kilasa.

¹⁹ Koa tataru si gita, sina tataru kenuni gita sa Tamasa. ²⁰ Be zama si keke tie, "Tataru nia rau sa Tamasa," gua; meke kukiti nia sa sa tasina, si na tie kokohana tugo si asa. Sina vegua meke boka tataru nia sa sa Tamasa sapu lopu hite dogoria sa, be lopu tataru nia sa sa tasina sapu boka dogoria sa? ²¹ Hie tugo sa tinarae sapu ele ponini gita Karisito: Asa sapu tataru nia sa Tamasa, si mani tataru nia tugo sa tasina.

Sa Nada Minataqara koasa Kinaleana pa Kasia Popoa

5 Asa sapu va hinokaria sapu e Zisu tugo sa Karisito, si ta podoe koburu te Tamasa si asa. Meke asa sapu tataru nia sa Tamasa sa Tamana, si tataru nia tugo sa sa Tuna Tamasa. ² Gua asa ke gilania gita sapu be tataru ni gita sari na koburu te Tamasa, si tataru nia tugo gita sa Tamasa, meke va tabei gita sari Nana Tinarae. ³ Pude tataru nia sa Tamasa ginuana, si pude va tabei sari Nana tinarae, meke sari Nana tinarae si lopu tasuna sisigiti koa gita. ^{††4} Ura arini pu ta podoe koe Tamasa pude koburu Tanisa, si boka va kilasia sa kinaleana pa kasia popoa. Meke sa nada minataqara koasa kinaleana pa kasia popoa si sa nada rinaŋeraŋe koe Karisito. ⁵ Loke tie si boka va kilasia sa kinaleana pa kasia popoa, ba asa mo sapu va hinokaria sapu Zisu si na Tuna Tamasa.

Sa Vina Sosodena e Zisu Karisito

⁶ E Zisu tugo hie sapu mae pa pinapitaiso pa kolo, meke pa eharana koasa Nana minate. Lopu pa

† 4:12 Zn 1:18 †† 5:3 Zn 14:15

pinapitaiso eke mo pa kolo si mae ia Sa, ba pa eharana tugo koasa Nana minate. Meke sa Maqomaqo Hope telena si va sosodea sapu hinokara sa ginugua hie, sina hinokara sa Maqomaqo Hope. ⁷ Ka ŋeta sari na vina sosodena sa Tuna. ⁸ Sa Maqomaqo Hope, sa kolo pa pinapitaiso, meke sa eharana Sa pa Nana minate. Meke sari ka ŋeta hire si kekeŋoŋo mo sari na dia vina sosode. ⁹ Va hinokaria gita sa vina sosode tadi na tie, ba sa vina sosode te Tamasa si ŋinira hola nia sapu tadi na tie. Sa vina sosode sapu ele ponini gita sa Tamasa, si na guguana sa Tuna. ¹⁰ Asa sapu va hinokaria sapu Zisu sina Tuna Tamasa, si tagoa sa sa vina sosode hie pa bulona. Ba asa sapu lopu va hinokaria, si zutu nia tie kokoha sa sa Tamasa, koasa guguana sa Tuna. ¹¹ Meke hie tugo sa vina sosode, sapu ele poni nia Tamasa koa gita sa tinoa hola. Meke sa tinoa hola hie si koa pa korapana sa Tuna. ^{†12} Asa sapu tagoa sa Tuna, si tagoa sa sa tinoa hola. Ba asa sapu lopu tagoa sa Tuna, si lopu tagoa sa sa tinoa hola. ¹³ Kubere atu nia rau si hie koa gamu pu va hinokaria sa Tuna Tamasa, pude boka gilana valeania gamu sapu ele tagoa gamu sa tinoa hola. ¹⁴ Raŋeraŋe valeana nada, meke lopu matagutu si gita pa kenuna sa Tamasa. Sina gilana valeania gita sapu avoso gita Sa totosos tepa ia gita si keketona sapu goto la pa Nana hiniva. ¹⁵ Totosos tepa si gita si avoso gita Sa. Gua asa ke gilania gita sapu kote vagia gita gua sapu tepa ia gita koa Sa.

¹⁶ Be dogoria goi si keke tasimu koe Karisito sapu evania si keke sinea sapu lopu kote boka turaŋa la nia si asa pa minate, si mu varavara nia, meke kote ponina Tamasa sa tinoa koa sa. Hie si koa sa mo sapu evani sari na sinea sapu lopu kote turaŋa la nia si asa pa minate. Ba koa nana sa sinea sapu variva mate †. Sa sinea asa si lopu tozini gamu rau pude varavara nia. ¹⁷ Doduru tinavete kaleadi si na sinea beto mo, ba koa dia si kaiqa sinea saripu lopu turaŋa la tie pa minate.

¹⁸ Gilania gita sapu loke koburu te Tamasa si tavete nono la ia sa sinea, sina se Zisu Karisito sa Tuna Tamasa si kopu nia si asa pude lopu nono la pa sinea. Meke se Setani si lopu kote boka va kaleania si asa. ¹⁹ Ba gilania gita sapu gita si na koburu te Tamasa, meke sapu doduruna sa kasia popoa si koa pa ŋiniraŋira te Setani. ²⁰ Gilania gita sapu ele mae sa Tuna Tamasa, meke ele ponini gita Sa sa ginilagilana pude boka gilania gita sa Tamasa hinokara, meke pude koa keke si gita koasa Tamasa hinokara pa korapana sa Tuna, sapu se Zisu Karisito. Meke asa tugo sa Tamasa hinokara, meke sa tinoa hola. ²¹ Kasa tuqu, mi kopu puleni gamu koari na tamasa kokohadi!

‡ 5:11 Zn 3:36 †† Sa sinea sapu turaŋa la nia sa tie pa minate si lopu bakala.

2 ZONE

Sa Vinabakala

Sa leta vina rua te Zone hie si e Zone, sa koimata pa ekelesia telena si kuberia. Ta kubere la si asa koa sa ekelesia sapu ta pozae na barikaleqe, meke koa rina tienā sa ekelesia sapu ta pozae na tuna sa barikaleqe. Sa inavoso papakana hie si na tinepa koa rina tienā sa ekelesia pude koa varivari tatarue, meke na vina balau pude lopu luli sari na tie tarae kokohadi, meke sari na vina tumatumae seadi.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Zinama qinetuqetu. Vesi 1-3

Sa tataru si na nati tiñitoña. Vesi 4-6

Vina balau koa rina vina tumatumae seadi. Vesi 7-11

Tinukuna sa leta. Vesi 12-13

Zinama Tuketukele

¹ Arau na koimata pa ekelesia si kubere atu nia sa leta hie koa goi na barikaleqe ta vizatamu meke sari na tumu pa qua tataru hinokara koa gamu. Meke lopu arau mo, ba sari doduru pu gilania sa hinokara, ba tataruni gamu tugo. ² Sina sa hinokara si koa koa gita kamahire, meke kote koa hola koa gita ninae rane. ³ Mani poni gita sa Tamasa sa Tamada, meke se Zisu Karisito sa Tuna, sa tataru variharupi, sa tataru variva taleosae, meke sa binule. Mada tagoi si hire pa tataru na hinokara.

Sa Hinokara meke sa Tataru

⁴ Qetu hola si rau sipu gilania rau sapu kaiqa tienā sa mua ekelesia si va tabea meke tavete lulia sa hinokara, gua puta tugo sa tinarae hinokara sapu ele vagia gita koasa Tamasa sa Tamada. ⁵ Tapa gamu rau si gamu na tienā sa ekelesia, mada koa vari tatarue. Lopu na tinarae vaqura si kubere atu nia rau hie, ba sapu ele avosia mo gita pa pinodalaena. ⁶ Meke hie tugo sa tataru: pude mada va tabei na tavete luli gita sari na Tinarae te Tamasa. Meke hiera tugo sa tinarae sapu ele ta vatu koa gamu pa pinodalaena; pude mi koa vari tatarue.

⁷ Ura soku sari na tie sekesekei saripu lopu va hinokaria sapu Zisu Karisito si ta evañae tie sapu koa ia masa na ehara, si ele vura la pa doduruna sa kasia popoa. Sari na tie sekesekei gugua arini si gua na kana te Karisito. ⁸ Ke mi kopu puleni gamu si gamu, pude lopu kaqu murimuri palae sari na tinavete leadi, pu ele evañi gita, pude boka vagia gamu sa mia pinia madoduraena. ⁹ Sa tie sapu lopu tagoa sa vina tumatumae te Karisito, ba votikaena sa nana vina tumatumae, si lopu tagoa sa sa Tamasa, ba sa tie sapu tagoa sa vina tumatumaena e Karisito, si tagoa sa sa Tamana meke sa Tuna. ¹⁰ Be atu koa gamu si keke tie meke lopu va tumatumae nia sa sa hinokara pa guguana Karisito, si mi lopu va kamoā na hapahapa nia pa mia vetu. ¹¹ Asa sapu va kamoā si somana ni tugo sa sari nana tinavete kaleadi.

Sari na Zinama Vina Betobeto te Zone

¹² Soku ginugua si hiva tozi atu ni rau koa gamu, ba lopu hiva kuberi rau pa leta. Ba rovea rau sapu kote atu soti telequ koa gamu si rau pude mada vari vivinei soti ni teleda si hire, pude boka gorevura valeana sa nada qinetuqetu. ¹³ Sari na tasimia koe Karisito pa ekelesia tani si garunu atu nia sa dia tataru koa gamu.

† 1:5 Zn 13:34, 15:12,17

3 ZONE

Sa Vinabakala

Sa leta vina neta hie si e Zone tugo telena kuberia. Asa tugo sa koimata pa ekelesia. Kubere la nia sa sa leta hie koa keke koimata pa ekelesia pozana e Qaeasi. Va lavatia sa se Qaeasi, sina toka valeana ni sa sari na tie pa ekelesia, meke va balau i sa sari na tiena sa ekelesia koa keke tie pozana Dioterepasi.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama kekenu. Vesi 1-4

Sa vina lavatana e Qaeasi. Vesi 5-8

Sa zinutuna e Dioterepasi. Vesi 9-10

Zinama leana koe Demitiriasi. Vesi 11-12

Vinabetona sa Leta. Vesi 13-15

Zinama Tuketukele

¹ Arau na koimata pa ekelesia si kubere atu nia sa qua leta hie koa goi na qua baere, Qaeasi, sapu tataru nia rau koasa hinokara. ² Qua baere soti; sa qua vinaravara si pude mamu tava leseve si goi koari doduru tinasuna pa mua kinoa, meke pude toa valeana si goi pa tinimu kekenoŋo gua sapu gilana gunia rau sapu toa valeana tugo si goi pa maqomaqomu. ³ Qetu hola si rau toso avoso nigo rau koari kaiqa tie pa ekelesia sapu korapa turu va niŋira pa mua rinaŋeraŋe si goi koasa hinokara, meke sapu korapa toa pa hinokara si goi doduru toso. ⁴ Sa qua qinetuqetu sapu noma hola ni doduru tiŋitoŋa pule si sa inavoso sapu sari qua koburu koe Karisito pa ekelesia si korapa ene pa hinokara.

Sa Vina Lavatana e Qaeasi

⁵ Qua baere soti, ta ronuemu hola si goi koasa mua tinavete koari na tamatasi pa ekelesia, meke gua tugo koari na tie karovodi. ⁶ Ele tozi vura nia rini koari na tiena sa ekelesia sa mua tataru. Leana, mamu toka zoŋazoŋa ni tu pa dia inene pa hahanana sapu variva qetu koasa Tamasa. ⁷ Sina ene la si arini koasa ninabuluna e Karisito, meke loke tinokae si vagia rini koari na tie pu lopu va hinokaria se Karisito. ⁸ Garo tugo si gita na tie te Karisito pude toka ni sari na tie pa ekelesia pude mada tavetavete somanae koa rini koasa hinokara.

Ari Dioterepasi e Demitiriasi

⁹ Keke leta papakana si ele kubere la nia rau koasa butubutu tie te Karisito, ba se Dioterepasi sapu hiva koa na nati hiniva koa rini, si lopu hiva va taliŋa la i sa sari na qua zinama pa leta. ¹⁰ Pana atu rau si kote tiqul la i rau sari doduru gua pu evaŋi sa: sari nana zinama ŋoŋovala mae koa gami, meke sari nana kinohakoha pu tozi sa! Meke lopu arini mo, ba sapu lopu hiva va kamoi sa sari na tie te Karisito be mae sarini. Meke hukati tugo sa sarini pu hiva va kamoi sari na tie te Karisito, meke hiva hitu pani tugo sa koasa puku tie te Karisito si arini.

¹¹ Ego, Qaeasi; qua baere soti, mu lopu luli saripu kaleadi ba mu lulia sa lineana. Sa tie sapu tavete va toŋoto si te Tamasa tugo si asa, ba sa tie sapu tavete va kaleana si lopu gilania sa sa Tamasa.

¹² Ba se Demitiriasi si zama valeana hola ia ri doduru tie te Karisito sina sa Maqomaqo hinokara si ta dogoro vura koasa lineana pa nana tinoa. Meke gami ba somana va sosodea tugo pa mami zinama, meke gilania mua goi sapu gua pu tozia gami si hinokara tugo.

Zinama Tataru Vina Betobeto

¹³ Soku tiŋitoŋa si hiva tozi rau, ba lopu hiva kuberi rau pa leta. ¹⁴ Rovea rau si kote lopu sana atu dogorigo mo rau, mada vari vivinei soti teleda. ¹⁵ Mani koa koa goi sa binule. Sa dia tataru koa goi gua sari mua baere hire. Mu hopeke tozia mami tataru koari mami baere vasina.

† 1:1 TTA 19:29; Rom 16:23; 1 Kor 1:14

ZIUDI

Sa Vinabakala

Sa leta hie si ta kubere koe Ziudi, sa tasina soti e Zemisi sapu kuberia tugo si keke leta. Sari karua hire si gina na tasina e Zisu, sapu ta tozi pa Matiu 13:55. Kuberia sa sa leta hie pude na vina balaudi rina titisa kokohadi saripu poza puleni na tie te Karisito, gua. Pa dia vina tumatumae kokohadi si iliri va sea ia rini sa Inavoso Leana te Karisito, meke tozia rini sapu leana si pude tavete va sea lamo, sina ele vagia rina tie sa tinaharupu, gua. Sa leta hie si tata kekeḡoḡo gua tugo sa leta vina rua te Pita. Va ḡiḡira i sa sari na tie pude koa va nabu pa rinaḡeraḡe, sapu ele ta poni nia rini koe Tamasa.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Vesi 1-2

Sa hahanana, na vina tumatumae sea, meke sa vina kilasa vina betobeto tadi na titisa kokohadi. Vesi 3-16

Vina balau pude turu va nabu pa rinaḡeraḡe. Vesi 17-23

Sa tinukuna sa leta. Vesi 24-25

Zinama Tuketukele

1 Arau Ziudi, si na nabulu te Zisu Karisito, meke sa tasiq rau se Zemisi. Kubere atu nia rau sa leta hie koa gamu doduru pu ele ta tioko koe Tamasa, meke ta kopue koe Zisu Karisito, meke korapa koa koasa tataru te Tamasa sa Tamada. ¹² Mi tago zoḡazoḡa ia sa vinatukana, sa binule, meke sa tataru tanisa Baḡara.

Sari na Titisa Kokohadi

³ Gamu na qua baere ta tatarue mia, hiva sisigiti nia rau pude kubere atu nia koa gamu gugua sa tinaharupu sapu koa koa gita doduru. Ba ta hivae tugo si pude kubere atu, pude va ḡiḡira gamu si gamu, pude mi turu va nabu meke tarae nia sa rinaḡeraḡe. Ele vagia gita na tie te Tamasa sa inavosona sa rinaḡeraḡe pa keke totoḡo mo, pude ta kopue, meke loke hinobena. ⁴ Ura koadia si kaiqa tie kaleadi saripu ene golomo mae koa gita, meke iliri va sea ia rini sa inavoso pa gugua sa tataru variharupi tanisa nada Tamasa. Meke vata evaḡae nia dia tinarae soti rini pude va malumi sari na tinavete bonidi. Korodia va hinokaria rini se Zisu Karisito, sa nada Koimata meke na Baḡara titekena. Pukerane tu ele tozi vura nia Tamasa pa korapa Kinubekubere Hope sa tinazutu, meke sa vina kilasa sapu kote vagia rini.

⁵ Ego, ele gilania mia mo gamu si hie, ba hiva va balabala puleni gamu mo rau. Ele harupi sa Baḡara sari na tinoni Izireli pa popoa Izipi, ba mudina sapu gua asa, si va matei Sa sarini pu lopu va hinokaria si

Asa. ^{†6} Meke gua pule he: sari na mateana pu vagi sari na dia ḡiniraḡira koe Tamasa, ba lopu kopu valeana ni sari na dia tuturuana, si luara pani rini sari na dia vasina soti. Vata pusi ni seni Tamasa si arini pa korapa hinuporo, vasina si ta kopue si arini ninae rane, meke aqa nia sa rane vinaripitui nomana, pana kaqu tava kilasa si arini. ⁷ Mi balabala ia tugo gua sapu ta evaḡa koari na tie pa popoa Sodomu *d*, meke Qomora *d* meke sari na vasivasileana tatadi vasina, si tavetavete va sea pa vinari riqihi na hahanana seadi si arini. Sa vina kilasa nomana sapu vagia rini koasa nika toa holana, si na vina balau koari doduru tie. [‡]

⁸ Kekeḡoḡo puta gua tugo rina tie va tumatumae sea sari na tie sara, koari na dia dinogodogorae seadi. Va boni rini sari na tinidia soti, meke doḡo va karia na etulia rini sa Tinarae te Tamasa, meke zama va kaleani rini sari na mateana pa Maḡauru. ⁹ E Maekolo, sa ḡati mateana kenukenu te Tamasa, ba lopu tavetia sapu gua asa. Sipu varitokei nia ri kara Setani sapu esei kote vagia sa tinina e Mosese, gua, si lopu hite zutua sa se Setani pude zama va kaleania, ba zama gua mo he si asa: "Mani va kilasigo Tamasa si goi!" gua mo. ^{†10} Ba sari na tie kokohadi sara si zama va kaleani rini sari na tiḡitoḡa saripu lopu gilani rini gugua. Sari na tiḡitoḡa pu gilani mo rini pa tinidia, gua rina kurukuru pinomo pu luli sari na dia inokoro pa tini doduru totoḡo, si arini tugo sari na tiḡitoḡa pu turana lani si arini pa vina kilasa koa holana. ¹¹ Madi talotaḡa hola gedi si arini! Sina lulia rini sa hahanana te Keni, meke sekea rini sa Tinarae te Tamasa. Meke koasa inokorona sa poata si tava hoqa si arini koasa sinea te Belami *d*,

† 1:1 Mt 13:55; Mk 6:3

†† 1:5 Ekd 12:51; Nab 14:29-30 ‡ 1:7 Zen 19:1-24 †† 1:9 Dan 10:13,21, 12:1; Rev 12:7; Diut 34:6; Zak 3:2

meke kaqu tava kilasa si arini koe Tamasa, kekeṅoṅo gua tugo sapu ele ta evaṅa koe Kora, sipu kilua sa sa tinuraturana te Mosese. †¹² Sari na tie hire si loke dia kinurekure hokara, toতোসো henahena somanae koa gamu si arini. Doṅodoṅo hikare si arini koari na mia hinenahena binaere. Guana tie kopu sipi sapu va deṅa puleni mo teledia si arini, ba lopu poni rini sari na tie te Tamasa. Gua tugo na lei si arini, sapu givusu va tapuria lamae, ba loke rukuna. Meke gua tugo na huda si arini, sapu loke vuana pa nana toতোসো vua, meke ta rabutu palae sa ṅatina. Mate si arini pa karua ginugua: loke vuadi, meke lopu koa soto koe Karisito. ¹³ Kekeṅoṅo gua tugo na toবোবো nomana si arini sapu paleke mae ni sari na remoremo pa masamasa, si gua puta tugo sari na dia tinavete variva kurekuredi pu evaṅi rini. Gua tugo na iloṅo †† si arini, sapu va nago veko poni Tamasa si keke vasina sapu huporo dudukurumu, pude kaqu koa vasina nināe rane si arini.

¹⁴ Inoke sa tie pu tuti gore mae koe Adama pa sinage vina zuapa, si ele korotae nia sa guguaḍi rina tie kaleadi hire, sapu guahe: “Dotu, sa Baṅara si kote mae, meke kote somana luli turana ri soku vuro tina mateana, †¹⁵ pude varipitui ni sari doduru tie, meke pude va kilasi sari na tie kaleadi koari na dia tinavete kaleadi, meke koari doduru zinama kaleadi saripu zama lani rini koa sa Baṅara,” gua.

¹⁶ Na tie nominomi si arini, meke hoke zutui rini sari na sinea tadi na votiki tie. Luli rini sari na dia inokoro kaleadi, meke hoke vahesihesi puleni si arini, meke va lavati rini sari na tie pa zinama lomosodi, pude valeana puleni koari na dia tinoa soti.

Sari na Vina Balau na Vina Tumatumae

¹⁷ Ba gamu kasa na qua baere ta tatarue mia, mi balabala ia gua sapu ele tozini gamu rina apositolo

† 1:11 Zen 4:3-8; Nab 22:1-35, 16:1-35 †† Gina va padapada nia Ziudi sari na mateana kaleadi si gua rina pinopino pu hoqa gore mae pa Maṅauru. Mi tiro vesi 6: † 1:14 Zen 5:18,21-24

tanisa nada Baṅara Zisu Karisito. ¹⁸ Zama guahe si arini koa gamu: “Koari na rane mumudi hire si kote mae sari tie va gugue pu luli sari na dia inokoro kaleadi teledia,” gua. †¹⁹ Sari na tie gugua hire si vari paqahani gamu si gamu. Ta turana si arini koari na inokoro sea pa tinoa tini, meke lopu tagoa rini sa Maqomaqo Hope.

²⁰ Ba gamu kasa na qua baere ta tatarue mia, mi kuri sari na mia tinoa, pude koa va nabu pa mia rinaṅeraṅe madina koe Karisito. Mi varavara pa korapa ṅiniraṅira tanisa Maqomaqo Hope. ²¹ Mi kopu puleni gamu, mamu tataru nia sa Tamasa doduru toতোসো sipu korapa aqa nia gamu sa nada Baṅara Zisu Karisito, pude mani vatua Sa koa gamu sa tinoa hola pa korapana sa Nana tataru vatukana.

²² Ke mamu toka ni sarini pu pupuhu nia sa hinokara. ²³ Mi va sarei saripu kaqu tava kilasa pa nika koa holana, mi harupu pule lani si arini pa sirana vina hinokara. Ba koari kaiqa pule pu korapa evaṅi sari na tinavete kaleadi pa inokoro tana tini, si mi toka ni si arini pa pinamaṅana sa Tamasa, ba mi etulu pani na va ilolo puleni gamu koari na dia tinavete kaleadi.

Sa Vinaravara Vinahesi

²⁴ Mani tavahesi sa Tamasa pu boka kopu ni gamu, pude mi lopu luara pania gamu sa mia rinaṅeraṅe. Asa tu si boka kopu totokoni gamu, pude va kamo gamu gua na tie toṅoto mia, na loke tinazutu mia pa kenuna sa Nana ṅinedala pa korapa qinetuqetu nomana.

²⁵ Keke mo sa Tamasa, sa nada Hinarupu. Mani koa koa Sa sa vinahesi, na ṅinedala variva magasana, na ṅiniraṅira, meke sa Binaṅara pa korapana sa nada Baṅara Zisu Karisito, podalae tu pa pinodalaena hokara, meke kamo kamahire, meke nināe rane ka rane! Emeni.

†† 1:18 2 Pit 3:3

REVALESONI

Sa Vinabakala

Sa dinogodogorae hie koasa guguana e Zisu Karisito si vata dogoro nia Tamasa koe Zisu pude na vina padapadae tadina tiñitona pu kaqu ta evaņa koari na totošo mumudi pa vinabetona sa kasia popoa. Meke garunia Zisu sa Nana mateana pude vata dogoro nia koe Zone. Zone si keke koari ka manege rua apositolo. Sa dinogodogorae sapu kamo koa sa si ta kubere pa totošo sipu ta ņoņovalala sari na tie te Karisito, sina koa gua koasa dia rinaņeraņe koe Zisu Karisito sapu Asa mo sa Baņara, gua. Sa ņati binalabala tanisa tie kubekubere si pude va ņiņira ia sa rinaņeraņe tadina tie koa rina vina tatara te Tamasa, meke pude va manoti sari na tie pu tiro ia, meke pude sovuti pude koa va nabu pa rinaņeraņe, koari na totošo tasuna meke pa ņinovaņovalala koari na dia kana.

Pa soku vasina koasa buka hie si koadia sari kaiqa puku dinogodogorae, sapu ta vala vina padapadae mae gua pa Buka Hope koana, sapu ele ta gilnadi koari na tie te Karisito koari na rane arini, ba kote lopu ta gilana tugo koari soku tie. Sari ņati binalabala koa sa buka hie si guahe: (1) Koadia sari na ņiniraņira kaleadi pu kanai sari na tie te Tamasa pa kasia popoa, gina kote koa ta sigiti meke mate si kaiqa. (2) Zisu si na Baņara, meke kaqu va kilasi Sa sari doduru pu kana ia sa Tamasa meke kaqu koa mataqara si Asa koa rini. (3) Sa Tamasa si kaqu pia valeani sari doduru tie Tanisa pu koa va nabu pa rinaņeraņe, gua tugo sarini pu tava mate pa dia rinaņeraņe koa Sa.

Be vea votivotikaedi gua sari na binalabala na vivinei koasa vina bakalana sa buka hie, ba sa ņati binalabala si bakala: sapu pa korapana Karisito sa Baņara, si kaqu va kilasa va ineti Tamasa sari doduru Nana kana, kamo koe Setani, meke kaqu ta pia nia, na tamanae nia ri Nana tie raņeraņedi sa Maņauru vaqura, meke sa kasia popoa vaqura, pana hokoto sa minataqara hie.

Sari na ņati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

Sa vina bakala meke sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-8

Sa pinodalaena sa dinogodogorae. Hinia 1:9-20

Sari na leta la koari ka zuapa ekelesia. Hinia 2:1 kamo hinia 3:22

Sa vinahesi koe Tamasa meke sa Lami pa Maņauru. Hinia 4:1 kamo hinia 5:14

Sari ka zuapa tinokotokoro. Hinia 6:1 kamo hinia 8:1

Sari ka zuapa ivivu. Hinia 8:2 kamo hinia 11:19

Sa vinaripera koari na ņiniraņira kaleadi meke sa ekelesia. Hinia 12:1 kamo hinia 14:5

Sari na dinogodogorae tanisa vinakilasa mumudi. Hinia 14:6-20

Sari ka zuapa sisiovona tinanaziri te Tamasa. Hinia 15:1 kamo hinia 16:21

Sa tinahuara tanisa popoa Babiloni. Hinia 17:1 kamo hinia 19:5

Sa minataqara koa holana. Hinia 19:6 kamo hinia 20:15

Sa Maņauru vaqura, sa kasia popoa vaqura, meke sa Zerusalem vaqura. Hinia 21:1 kamo hinia 22:5

Sa vinabetona sa vivinei. Hinia 22:6-21

Zinama Tuketukele

1 Hie sa dinogodogorae pa guguana e Zisu Karisito, sapu e Tamasa si vata dogoro nia koe Zisu koari na tiñitona pu lopu sana kaqu ta evaņa. Tozi vura ni Zisu koari Nana nabulu, totošo garunia Sa sa Nana mateana, pude vata gilana ni koe Zone. ² Ke tozi vura ni e Zone sari doduru gua pu ele dogori sa. Meke hiera gua si tozi Zone koasa guguana sa inavoso sapu mae guana koe Tamasa, sapu ele tava sosode va

hinokara koe Zisu Karisito. ³ Tamanae si arini pu tiroi, na avosi sari na zinama kinorokorotae hire, meke va tabei saripu ta kubere vasina! Ura na ele tata mae sa totošo, sapu kaqu tava gorevura sari doduru gua pu tozi vura ni Sa hire.

Sari na Zinama te Zone koari ka Zuapa Ekelesia

⁴ Arau Zone si kubere atu koa gamu ka zuapa ekelesia pa popoa Esia: [†]

[†] 1:4 Ekd 3:14; Rev 4:5

Mani koa koa gamu sa tataru variharupi meke sa binule pu mae guadi koe Tamasa, meke koari ka zuapa Maqomaqo pa kenuna sa Nana habohabotuana Baṅara. Asa sa Tamasa sapu koa pukerane, meke korapa koa kamahire, meke sapu kaqu mae. ⁵ Meke mae guadi tugo koe Zisu Karisito, sa tie va sosode ta raṅena. Asa sa tie sapu turu pule va kenue pa minate, meke sa Baṅara tadi na baṅara pa popoa pepeso. Meke tataruni gita, na vata rupaha gita Sa koari nada sinea pa eharana soti. ¹⁶ Meke vata evaṅaeni gita Nana butubutu hiama Sa, pude nabulu nia sa Nana Tamasa, sa Tamana. Mani koa koe Zisu Karisito sa vinahesi, meke sa ṅiniraṅira ninae rane ka rane! Emeni. ††

⁷ Dotu, korapa mae pa lei si Asa! Meke kaqu dogoro sotia ri doduru tie si Asa, meke arini tugo pu huma ia si Asa. Meke kaqu kabo na talotaṅa sisigiti nia ri doduru tinoni pa popoa pepeso si Asa. Ke mani ta evaṅa tugo sapu gua asa! Emeni. †

⁸ Meke zama sa Baṅara, "Arau tugo sa kekenu †† meke sa mumudi, sa Tamasa pu tagoi sari doduru ṅiniraṅira, sapu koa pukerane, meke korapa koa kamahire, meke sapu kaqu mae," gua. ††

Sa Dinogodogorae pa Guguana Karisito

⁹ Arau si e Zone, sa tasimia pa rinaṅeraṅe meke na turaṅamia pa tinasigiti, meke sapu koa va nabu somanae koa gamu pa Binaṅara te Tamasa, meke pa tinoa keke koe Zisu Karisito. Na tie ta pusiṅu si rau, ke ta veko pa nusa Patimosi, sina tozi vura nia rau sa zinama te Tamasa, sapu sa inavosona sa guguana e Zisu Karisito. ¹⁰ Koasa rane tanisa Baṅara, sipu korapa koa pa ṅiniraṅira tanisa Maqomaqo Hope si rau, si avosia rau si keke mamalaiṅi sapu zama va ululae pa mudiqu, guana buki. ¹¹ Meke zama guahe si Asa: "Mu kubere gore ni pa buka saripu dogori goi, mamu garunu lani koari ka zuapa ekelesia pu koadi pa pinaqaha popoa Esia: pa Episasi, pa Simaena, pa Peqamamu, pa Taetira, pa Sadisi, pa Piladelapia, meke pa Laodisia," gua.

¹² Ke liṅana si rau pude dogoria sapu esei beka si korapa zama mae koa rau, gua. Meke dogori rau sari ka zuapa tuturuana zuke qolo. ††¹³ Meke koa nana pa varikorapadi ri ka zuapa tuturuana zuke, si keke sapu doṅo guana keke tuna na tie, sapu poko gele doduru gore kamo pa nenena, meke na dikuru qolo si Asa pa raqaraqana Sa. ††¹⁴ Meke sa batuna meke sari na kaluna si keoro sisigiti, guana vulu babe na sinou, meke sari na matana si guana huruṅu nika. ¹⁵ Meke sari na nenena si guana boronizi pu nedala sisigiti. Meke sa mamalaiṅina Sa si guana ovaṅadi ri na tovovo vari totomoidi. ¹⁶ Meke taṅini Sa pa kali lima mataona sari ka zuapa pinopino, meke vura mae pa

† 1:5 Ais 55:4; Sam 89:27 †† 1:6 Ekd 19:6; Rev 5:10 † 1:7 Dan 7:13; Mt 24:30; Mk 13:26; Lk 21:27; 1 Tes 4:17; Zak 12:10; Zn 19:34,37 †† Sa zinama Quriki "Alpha meke Omega" ginuana si na "kekenu meke sa mumudi." †† 1:8 Rev 22:13; Ekd 3:14 ††† 1:12 Ekd 28:4, 29:5 ††† 1:13 Dan 7:13, 10:5 § 1:14 Dan 7:9, 10:6 §† 1:15 Izk 1:24, 43:2

ṅuzuna Sa sa magu varipera sapu ṅaru varikali, meke sa isumatana si nedala guana rimata pana korapa rane.

¹⁷ Meke sipu dogoria tugo rau si Asa, si matagutu sisigiti si rau, ke hoqa gore pa nenena guana tie matequ. Meke va opo nau lima mataona Sa si rau, meke zama: "Mu lopu matagutu! Arau mo sa kekenu meke sa mumudi. ¹⁸ Dotu, Arau mo si Asa sapu toana! Ele mate tu si Rau, ba kamahire si toa hola ninae rane ka rane si Arau. Tagoa Rau doduruna sa ṅiniraṅira, hola nia sa minate, meke sarini pu koa pa popoa tadi na tie matedi. ¹⁹ Ego, mu kuberi sari na tiṅitoṅa pu dogori goi, saripu ta evaṅa kamahire, meke saripu kote ta evaṅa vugo repere. ²⁰ Hie sa ginugua tomena tadi ka zuapa pinopino, saripu dogori goi pa kali lima mataoqu, meke sari ka zuapa tuturuana zuke qolo. Sari ka zuapa pinopino, si sari ka zuapa mateana tadi ka zuapa ekelesia, meke sari ka zuapa tuturuana zuke si sari ka zuapa ekelesia.

Sa Inavoso La koa Rini pa Episasi

2 Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Episasi:

Hire tugo sari na zinama tanisa pu taṅini pa kali lima mataona sari ka zuapa pinopino, meke ene pa vari korapadi ri ka zuapa tuturuana zuke qolo: ² Gilania Rau sa mia tinavete, sapu tavetavete ṅalinali si gamu pa mia ninabulu pa korapa tinasuna, meke soto va nabu si gamu pa rinaṅeraṅe, meke etuli gamu sari na tie kaleadi, meke ele podeki gamu saripu poza puleni apositolo d, meke va sosodei gamu sapu kokohadi si arini. ³ Ele turu va nabu si gamu pa rinaṅeraṅe, meke pa mia tinavete ninabulu pa korapa tinasuna koasa guguagu Rau, meke lopu hite luara pania gamu sa rinaṅeraṅe.

⁴ Ba hiera mo sapu lopu qetu nia Rau koa gamu: Lopu tataru nau gamu si Rau, gua sapu tatasana. ⁵ Mi balabala ia sa mia tataru tatasana meke kamahire meke vea ululu gua sa hinoqa gore tamugamu asa. Mi kekere koari na mia sinea, mamu taveti sari na tinavete gua sapu taveti gamu tatasana. Ba be lopu kekere pule gamu, si kote atu kamo koa gamu si Rau, meke vagi pania sa mia tuturuana zuke pa nana vasina. ⁶ Ba hie sapu qetu nia Rau koa gamu, sapu kukiti ni gamu sari na tinavete tadi na puku tie pu ta pozae Nikolesiani, sari tinavete sapu Arau ba kukiti ni.

⁷ Asa sapu ari taliṅana si mani avosia gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia! ⁸ Koarini pu turu va nabu pa dia rinaṅeraṅe koa Rau osolae kamo sa vinabetona, si kaqu va malumi Rau pude hena ia sa vuana sa huda tinoa, sapu toqolo pa korapa inuma tolavaena te Tamasa.

§†† 1:17 Ais 44:6, 48:12; Rev 2:8, 22:13 §† 2:7 Zen 2:9; Rev 22:2; Izk 28:13, 31:8

Sa Inavoso La koarini pa Simaena

⁸ Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Simaena: †

Hire sari na zinama tanisa Kekenu meke sa Mumudi, sapu ele mate ba toa pule. ⁹ Gilania Rau sapu ta ŋoŋovala si gamu, meke sapu koa malaŋa si gamu; ba tagotago hola tugo si gamu pa tinoa Maqomaqo! Gilania Rau sapu zama ŋoŋovala gamu arini pu poza puleni tie Ziu, ba namu kari hokara tu, sina na puku vinarigara mo pa sinaqoqi d te Setani si arini. ¹⁰ Mi lopu matagutu nia sa tinasuna sapu lopu sana kote atu raza koa gamu. Tozini gamu Rau sapu kaiqa gamu si kote vala ni gamu sa Devolo †† pa vetu varipusi pude podeke gamu, meke ka manege puta rane si kote koa ta sigiti si gamu. Ke mi turu va nabu pa rinaŋeraŋe osolae kamo sa minate, meke kaqu poni gamu Rau sa tinoa hola sapu guana pinia. ¹¹ Asa sapu ari taliŋana si mani avosia gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia! ‡ Arini pu turu va nabu pa dia rinaŋeraŋe koa Rau osolae kamo sa vinabetona, si lopu kaqu ta vala koasa vina kilasa koa holana koa sa minate vina rua.

Sa Inavoso La koa Rini pa Peqamamu

¹² Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Peqamamu:

Hire sari na zinama tanisa pu tagoa sa magu varipera sapu ŋaru varikali. ¹³ Gilania Rau vasina koa si gamu. Asa sa vasina sapu koa sa habohabotuana meke koa baŋara se Setani. Ba turu va nabu mia tu si gamu, meke lopu hite oso nia gamu sa mia rinaŋeraŋe koa Rau, gua tugo pa totoŋo sapu tava mate se Anitipasi. Lopu hite makudo tozi vura nia sa sa guguagu Rau koari na tie.

¹⁴ Ba ka visavisa ginugua mo hire si lopu qetu ni Rau koa gamu. Koadia koa gamu sari kaiqa tie pu lulia sa vina tumatumae te Belami d, sapu va tumatumae nia sa koe Balaki, pude turaŋa va sea i sari na tie Izireli, pude henai sari na ginani sapu ele tava vukivukihini la koari na beku, meke pude evaŋia sa vinari riqihi. ††¹⁵ Meke gua tugo, sapu koadia sari kaiqa tie pa korapa mia gamu, pu lulia sa vina tumatumae tadi na puku tie pu ta pozae Nikolesiani. ¹⁶ Ego, mi kekere koari na mia sinea! Be lopu gua, si kote lopu sana atu raza ni gamu magu varipera Rau sapu vurana mae pa ŋuzuqu Rau.

¹⁷ Asa sapu ari taliŋana si mani avosia gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia! Koarini pu turu va nabu pa dia rinaŋeraŋe osolae kamo sa vinabetona, si kaqu poni ni mana tomena Rau si arini. Meke kaqu hopeke poni patu keoro Rau si arini, vasina ta kubere si keke pozapoza vaqura, sapu loke tie gilania, ba telena mo asa pu vagina sa. ‡

† 2:8 Ais 44:6, 48:12; Rev 1:17, 22:13 †† Sa Devolo si keke pozana e Setani. ‡ 2:11 Rev 20:14, 21:8 †† 2:14 Nab 22:5,7, 25:1-3, 31:16; Diut 23:4 ‡† 2:17 Ekd 16:14-15, 16:33-34; Zn 6:48-50; Ais 62:2, 65:15

Sa Inavoso La koa Rini pa Taeatira

¹⁸ Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Taeatira:

Hiera sa zinama tanisa Tuna Tamasa, sapu guana huruŋu nika sari na matana, meke ŋedala sisigiti guana boronizi sari na nenena. ¹⁹ Gilani Rau sari na mia tinavete, na tataru, na rinaŋeraŋe, meke sari na mia tinavete ninabulu, meke soto va nabu si gamu pa rinaŋeraŋe pa korapa tinasuna. Gilania Rau sapu tavetavete va ŋiŋirae hola si gamu kamahire, hola nia sapu tatasana. ²⁰ Ba hiera mo sapu lopu qetu nia Rau koa gamu: Ura lopu hite hukatia gamu se Zezibelo, sa barikaleqe sapu poza pule nia poropita te Tamasa, gua. Meke pa nana vina tumatumae si turaŋa va sea i sa sari na Qua nabulu pude somana pa hahanana maqota na gua, meke pude henai sari na ginani pu ele tava vukivukihidi la koari na beku. ††²¹ Ele ponia totoŋo Rau si asa, pude mani luara pania sa nana hahanana varivosa, ba lopu hiva si asa. ²² Gua asa ke kote va kilasia Rau si asa pa minoho, meke sarini pu baratana si asa, si kote vata sigiti va sisigiti pani Rau si arini, be guana lopu kekere si arini koari na sinea tanisa.

²³ Meke kaqu va matei tugo Rau sari doduru koburu tanisa, pude va sosodea koari doduru ekelesia, sapu Arau mo gilana betoi sari doduru bulodia ri na tie, meke kaqu hopeke pia gamu Rau si gamu doduru, koasa padana sa mia tinavete, meke kaqu va kilasi Rau sari na mia sinea. ‡†

²⁴ Ba koa gamu kaiqa Qua tie pa Taeatira pu lopu somana nia sa vina tumatumae kaleana tanisa, meke lopu ele va nonogai gamu sari na ginugua golomodi na tomedi te Setani saripu pozai rini, si lopu kote ponini gamu pule Rau si kaiqa tinarae mamatadi. ²⁵ Ba mi tuqe va nabua sapu tagoa gamu, osolae kamo sa Qua minae. ²⁶⁻²⁷ Meke arini sapu turu va nabu, meke evaŋia sapu gua hiva nia Rau osolae kamo sa vinabetona, si kaqu poni ni ŋiniraŋira Rau koari na butubutu, kekeŋoŋo sapu gua vagia Rau koasa Tamaqu. Kaqu tagoi rini sari doduru ŋiniraŋira pude baŋara ni sari na butubutu, meke kaqu va kilasi rini sari na tie, guana raro patu sapu ta bele va umumu. ²⁸ Meke kaqu poni ni pinopino habia Rau si arini.

²⁹ Asa sapu ari taliŋana si mani avosia, gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia!

Sa Inavoso La koa Rini pa Sadisi

3 Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Sadisi:

Hire tugo sari na zinama tanisa pu totoli ni sari ka zuapa Maqomaqona sa Tamasa, meke sari ka zuapa pinopino. Gilani Rau sari na mia tinavete. Balabala ia rina tie sapu toa si gamu koa Rau gua, ba lokari; namu guana tie matemia si gamu.

††† 2:20 1 Baŋ 16:31; 2 Baŋ 9:22,30 ††† 2:23 Sam 7:9; Zer 17:10; Sam 62:12 § 2:26-27 Sam 2:8-9

² Ke mi vaṅunu gamu, mamu va ṅinira ia sa mia tinoa maqomaqo sapu tata matena. Ura ele dogoria Rau sapu lopu gotogoto sari na mia tinavete pa dinono te Tamasa. ³ Mi balabala ia sapu gua ele tava tumatumae nia, meke avosia gamu. Mi va tabea sa vina tumatumae asa, mi kekere pule koari na mia sinea. Ba be lopu vaṅunu si gamu, si kote atu golomo koa gamu si Rau, guana tie hikohiko. Meke lopu kote gilania gamu sa toso sapu kote atu kamo si Rau. †

⁴ Ba koadia tugo koa gamu pa Sadisi sari ka visavisa tie saripu lopu ele va boni sari na dia poko koari na dia hahanana kaleadi. Ura arini tugo si kote pokopoko keoro meke ene turaṅae koa Rau, sina garo tugo si arini. ⁵ Arini pu turu va nabu pa dia rinaṅeraṅe osolae kamo sa vinabetona, si kote poko nia sa poko keoro gua asa, meke lopu kote huara pani Rau sari na pozadia koasa buka tinoa, meke kote helahelae ni Rau pa kenuna sa Tamaqu, meke koari Nana mateana sapu arini si na tie Taqarau. ††

⁶ Asa sapu ari taliṅana si mani avosia gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia.

Sa Inavoso La koa Rini pa Piladelapia

⁷ Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Piladelapia: ‡

Hire tugo sari na zinama tanisa pu hopena meke hinokara. Asa mo sapu tagona sa vidulu †† te Devita, meke pana tukelia Sa sa sasada, si loke tie kote boka tuku pulea, meke pana tukua Sa, si loke tie kote boka tukele pulea si asa.

⁸ Gilani Rau sari na mia tinavete. Dotu, ele poni gamu Rau si keke sasada tukelena meke sapu loke tie kote boka tuku ia pude nabulu Nau. Gilania Rau sapu vasinahite mo sa mia ṅiniraṅira, ba kopu ni gamu sari na Qua zinama, meke lopu hite oso nia gamu sa pozaqu Rau.

⁹ Dotu, sarini pu koa pa sinaqoqi te Setani si poza pule ni tie Ziu, gua, ba namu lokari hokara. Kaqu ososo ni Rau si arini pude atu, meke hoqa kokotunu pa kenunia gamu pude va lavata gamu, meke kote gilania rini sapu tataruni gamu Rau si gamu. ††¹⁰ Ele kopu va ṅono ni gamu sari na Qua tinarae pa mia sinoto koa Rau pa tinasuna, gua asa ke kaqu va sare gamu tugo Rau koasa toso tasuna sapu kote raza mae, pude podeki saripu koa koasa kasia popoa.

¹¹ Lopu sana kaqu atu kamo si Rau. Ke mi kopu valeana nia sapu gua ele vagia gamu, pude lopu ta hukata si gamu pude vagia sa mia pinia. ¹² Ura arini pu turu va nabu pa dia rinaṅeraṅe osolae kamo sa vinabetona, si kote va evaṅae guni Rau na dedegere koa sa Zelepade tanisa Qua Tamasa. Meke kote koa hola si arini vasina. Meke kote kuberia Rau koarini sa

† 3:3 Mt 24:43-44; Lk 12:39-40; Rev 16:15 †† 3:5 Ekd 32:32-33; Sam 69:28; Rev 20:12; Mt 10:32; Lk 12:8 ‡ 3:7 Ais 22:22; Zob 12:14 †† Sa ginuana sa vidulu te Devita si guahe: e Karisito si na Baṅara pa tutina e Devita koasa Binaṅara te Tamasa, meke arini pu hiva ni Sa, si va nuquru la i Sa pa Nana binaṅara. †† 3:9 Ais 49:23, 60:14; Ais 43:4

pozana sa Qua Tamasa, meke sa pozana sa vasileana nomana tanisa Qua Tamasa, sapu sa Zerusalem vaqura, sapu kote gorevura mae guana koe Tamasa pa Maṅauru, meke kote kuberia tugo Rau koarini sa pozaqu vaqurana. ††¹³ Asa sapu ari taliṅana, si mani avosia gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia.

Sa Inavoso La koa Rini pa Laodisia

¹⁴ Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Laodisia: ††

Hire tugo sapu zama nia Sa sapu ta pozae Emeni. Sa tie va sosode ta raṅena meke hinokara, Asa sa Baṅara koari doduru pu ta kuri koe Tamasa. ¹⁵ Gilani Rau sari na mia tinavete. Lopu ibu, meke lopu maṅini si gamu. Sa Qua hiniva si pude ibu, babe maṅini si gamu, ¹⁶ ba lopu maṅini meke lopu ibu si gamu, gua asa ke kote lua pani gamu Rau pa ṅuzuqu. ¹⁷ Zama si gamu, 'Na tie tagotago mami si gami, na soku mami likakalae; meke lopu hite ehaka nia gami si keketoṅa,' gua. Ba namu lopu gilania tu gamu sapu guana tie malaṅa sisigiti, na variva taru, na habahuala, na behu meke dodoho mia si gamu. ¹⁸ Hie tugo sa Qua zinama varitokae koa gamu. Mi mae holua koa Rau sa qolo sapu tava viana pa nika, pude mi koa tagotago hinokara. Mi holua sa poko keoro mamu va sagea, pude mi va paeria sa kinurekurena sa mia dinodoho. Mi holui tugo kaiqa meresena mamu va honi lani pa matamia pude mi dodogorae. ¹⁹ Saripu tataru ni Rau si gegesi na va toṅoti Rau. Ke mi luara pani sari na mia sinea pude soto va ṅinira koa Rau. ⁵

²⁰ Dotu! Korapa turu si Rau pa sasada meke kikia, be avosia ke tie sa mamalaiṅiqu meke tukelia sa sasada, si kote nuquru la si Rau, meke somana henahena koa sa, meke asa si kote somana henahena koa Rau.

²¹ Meke arini pu turu va nabu pa dia rinaṅeraṅe osolae kamo sa vinabetona, si kote va malumi Rau pude somana habotu koasa Qua habotuana Baṅara, meke somana tagoa tugo sa ṅiniraṅira koasa Qua Binaṅara, gua sapu ele koa mataqara si Rau, meke somana habotu koasa habotuana Baṅara tanisa Tamaqu, meke somana tagoa tugo Rau sa ṅiniraṅira koasa Nana Binaṅara. ²² Asa sapu ari taliṅana si mani avosia, gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia," gua si asa.

Vinahesi pa Maṅauru

4 Meke sipu beto saripu gua sara, si doṅo la si rau, meke dogoria rau, si keke sasada ta tukelena pa Maṅauru. Meke sa tie sapu avoso kekenua rau, sapu sa mamalaiṅina si guana buki si zama: "Sage mae tani, maqu va dogoro nigo sapu gua kote ta evaṅa vugo repere," gua. ² Meke hinoqa koa si rau pa ṅiniraṅira tanisa Maqomaqo Hope, meke dogoria rau pa Maṅauru si keke sapu korapa habotu Nana koasa ṅati

††† 3:12 Rev 21:2; Ais 62:2, 65:15 ††† 3:14 ZT 8:22 § 3:19 ZT 3:12; Hib 12:6

habotuana Baṅara. †³ Meke Asa sapu habotu vasina, si doṅodoṅo guana patu sapu viana guana qelasi, meke ziṅara guana ehara. Meke keke bigobigo sapu buma guana patu emerolo ††, si vari likohae nia sa habotuana Baṅara. ⁴ Meke pa vari likohaena sa ṅati habotuana Baṅara, si koadia pule sari ka hiokona made habotuana baṅara. Meke habotu dia vasina sari ka hiokona made koimata, saripu pokopoko keoro meke toropae ni dia sari na toropae baṅara saripu ta tavetae qolo. ⁵ Meke vura va hodaka mae koasa ṅati habotuana Baṅara sa malarana sa kapi, meke ta avoso sa pidalana sa paka maṅauru na lulusu. Meke pa kenuna sa ṅati habotuana Baṅara si koadia sari ka zuapa zuke huruṅudi. Arini sari ka zuapa Maqomaqona sa Tamasa. ⁶ Meke koa nana pa kenuna sa ṅati habotuana Baṅara si keke tiṅitoṅa, sapu doṅo guana kolo sapu bule sisigiti, meke kekeṅoṅo gua na qelasi viana. Meke pa vari likohaena sa ṅati habotuana Baṅara asa, si koadia sari ka made kurukuru toadi, saripu tale matadi mo kenudi na mudidi. ††⁷ Sa kurukuru kekenu si doṅo guana laione, meke sa vina rua si doṅo guana bulumakao kokoreo, meke sapu vina ṅeta si doṅo guana tie mo sa isumatana, meke sa vina made si doṅo gua tugo na atata tapuruna. ⁸ Meke hopeke onomo tatapurudi sari ka made kurukuru hire, meke tale matadi mo doduru tinidi si arini, meke pa kauru tatapurudi ba gua tugo. Meke rane na boṅi si lopu makudo zama guahe sa dia vinahesi: †††

“Hopena, hopena, hopena sa Baṅara, sa Tamasa sapu tagoi sari doduru ṅiniraṅira,

sapu koa pukerane, meke korapa koa kamahire, meke sapu kaqu mae,” gua.

⁹ Meke doduru tooso vahesihesia, na va lavalavatia, meke zama leana la ia ri ka made kurukuru toadi si Asa pu habotuna koasa ṅati habotuana Baṅara, meke sapu toa hola ninae rane ka rane, ¹⁰ si hoqa todoṅo sari ka hiokona made koimata pa kenuna Sa, pu habotu koasa ṅati habotuana Baṅara, meke vahesia rini si Asa, sapu toa hola ninae rane ka rane. Meke pa vinahesi si veko lani rini pa kenuna sa ṅati habotuana Baṅara sari na dia toropae baṅara, meke zama:

¹¹ “Ke Tamasa mami Baṅara, garomu tugo pude vagia Goi sa vinahesi, na vina lavata meke na ṅiniraṅira.

Ura Agoi mo kuri sari doduru likakalae, meke pa Mua hiniva mo Goi si koa meke toa si arini,” gua.

Sa Kinubekubere Ta Viquisuna meke sa Lami

5 Meke dogoria rau si keke pepa ta viquisuna pa kali lima mataona si Asa pu habotu koasa habotuana Baṅara. Sa pepa si koa betoi na kinubekubere pa karu kalina, meke ka zuapa tokoro si tuku va nabua.² Meke dogoria rau si keke mateana

† 4:2 Izk 1:26-28, 10:1 †† Sa patu emerolo hie si buma guana karamahi. † 4:5 Ekd 19:16; Rev 8:5, 11:19, 16:18; Izk 1:13; Rev 1:4; Zak 4:2 †† 4:6 Izk 1:22 †† 4:6 Izk 1:5-10, 10:14 ††† 4:8 Izk 1:18, 6:2-3, 10:12

ṅinirana, sapu velavela va ululae guahe: “Esei si garona pude va maluari sari na tokoro koa sa, meke repahia sa pepa ta viquisuna?” gua. ³ Ba namu loke tie pa Maṅauru babe pa pepeso babe pa kauruna sa pepeso si garo pude va maluari, meke tiro ia si asa. ⁴ Ke kabo lamo si rau, sina loke tie hokara si ta dogoro, sapu garona pude tukelia meke tiro ia sa kinubekubere ta viquisuna asa. ⁵ Meke zama mae guahe koa rau si keke ri kasa koimata ta ronuedi: “Mu lopu kabo. Dotu, sa Laione pa butubutu te Ziuda, sapu tuti gorena mae gua koe Devita, si ele koa mataqara. Asa si garona pude va maluari sari ka zuapa tokoro, meke repahia sa pepa ta viquisuna,” gua.

⁶ Meke doṅo la si rau, meke dogoria rau si keke Lami d, korapa turu Nana pa kokorapana sa ṅati habotuana Baṅara, meke vari likohae nia ri ka made kurukuru toadi, meke sari na koimata, si Asa. Ba sa Lami, si guana ele tava matena tu. Ka zuapa sari na kikhona meke ka zuapa matana, sapu sari ka zuapa Maqomaqona sa Tamasa, pu ta garunu la pa doduruna sa kasia popoa. †††⁷ Meke la vagia sa Lami sa pepa ta viquisuna pa kali lima mataona si Asa, pu habotu koasa ṅati habotuana Baṅara. ⁸ Meke sipu ele ade vagia sa Lami sa pepa ta viquisuna, si hoqa todoṅo sari ka made kurukuru toadi, meke sari ka hiokona made koimata pa kenuna sa Lami. Hopeke taṅini mike, na baolo qolo si arini, saripu siṅi na vina uququ ruqa humaṅa lea, sapu sari na vinaravara tadi na tie te Tamasa. ⁹ Meke kera nia rini si keke kinera vaqurana, sapu guahe: ††

“Garomu tugo Goi pude ade vagia sa pepa ta viquisuna,

meke va maluari sari na tokoro koa sa.

Ura ele tava mate si Goi,

meke koasa eharamu Goi

si holu vagi Goi sari kaiqa rina tie koari ninae butubutu, na vinekala, meke na popoa, pude na tie te Tamasa.

¹⁰ Ele vata evaṅae ni keke butubutu hiamu Goi si arini, †††

pude nabulu nia sa nada Tamasa, meke kaqu va baṅari rini sari na tie pa popoa pepeso,” gua.

¹¹ Meke doṅo la si rau, meke avosi rau sari na mamalainidi rina vuro tina mateana. Turu vari likohae nia rini sa ṅati habotuana Baṅara, meke sari ka made kurukuru toadi, meke sari ka hiokona made koimata.

†††¹² Meke kera va ululae guahe si arini:

“Sa Lami sapu ele tava mate, si garona tugo pude tava lavata,

sina tanisa tugo sa binaṅara, sa tinagotago, sa tinumatumae, sa ṅiniraṅira, sa tinolava, sa vina lavata, meke sa vinahesi!” gua.

¹³ Beto asa si avosi rau mamalainidi sari doduru vina podaka pa Maṅauru na pepeso, meke pa kauruna sa

††† 5:6 Ais 53:7; Zak 4:10 § 5:8 Sam 141:2 †† 5:9 Sam 33:3, 98:1; Ais 42:10 ††† 5:10 Ekd 19:6; Rev 1:6 †† 5:11 Dan 7:10

pepeso, meke pa kolo, meke sari doduru pu koa pa doduru vasina, saripu kera guahe:

“Mani koa koa Sa pu habotu koa sa nati habotuana Baṅara meke sa Lami,

sa vinahesi, sa vina lavata, sa tinolava, sa niniraṅira ninae rane ka rane!” gua.

¹⁴ Meke olaṅa sari ka made kurukuru toadi, “Emeni!” Meke hoqa todoṅo sari ka hiokona made koimata ta ronuedi, meke vahesia si Asa.

Sari na Tokorona sa Pepa Ta Viqusuna

6 Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina keke, si doṅo la si rau. Beto asa si avosia rau si keke ri ka made kurukuru toadi sapu velavela va ululae guana paka maṅauru, meke zama: “Vura mae,” gua. ² Meke doṅo la si rau meke dogoria rau si keke hose keoro. Meke koi nana koasa si keke tie pu taṅinia nana si keke bokala, meke ta vala koasa si keke toropae baṅara. Meke vura taloa si asa, guana tie varane sapu koa va mataqara pa vinaripera. [†]

³ Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina rua, si avosia rau sa kurukuru toana vina rua sapu zama: “Vura mae!” gua. ⁴ Meke vura mae gana si keke hose ziṅara. Meke ta vala koasa tie pu koi pa hose sa niniraṅira pude vagi pania sa binule koasa popoa pepeso, pude di variva matematei gedi sari na tie. Meke ta vala koasa si keke magu varipera lavata, meke taluarae la si asa. ^{††}

⁵ Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina neta, si avosia rau sa kurukuru toana vina neta sapu zama: “Vura mae!” gua. Ke doṅo la si rau, meke dogoria rau si keke hose mumuho; sa tie sapu koi koasa si taṅinia nana pa limana si keke sikele. ^{‡6} Meke avosia rau si keke mamalaiṅi sapu mae pa vari korapadia ri ka made kurukuru toadi, sapu zama: “Sage hola sa hinolu ginani, keke kilo palava huiti mo si padana sa tinabara pa keke rane, meke gua tugo sa tinabara koari ka neta kilo palava bale. Ba mu lopu ṅoṅovalia sa oela meke sa vaeni sapu koa pa inuma!” gua.

⁷ Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina made, si avosia rau sa kurukuru toana vina made, sapu zama: “Vura mae!” gua. ⁸ Meke doṅo la si rau, meke dogoria rau si keke hose sapu doṅo guana tata matena. Meke sa pozana sa tie sapu koi koasa si na Minate, meke luli tata pa mudina si keke sapu ta pozae, popoa tadi na tie matedi. Meke ta vala koarini sa niniraṅira pude di va matea si keke koari ka made pinaqahana sa butubutu tie pa kasia popoa koasa varipera, na soṅe, na oza, meke na kurukuru pinomodi, gua. ^{‡†}

⁹ Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina lima, si dogori rau pa kauruna sa hope sari na maqomaqodi rina tie pu tava mate, sina tozi vura nia rini sa zinama te Tamasa, meke helahelae nia rini sa dia rinaṅeraṅe koe Zisu. ¹⁰ Meke velavela va ululae guahe si arini: “Ke Baṅara, Agoi pu tagoi sari doduru niniraṅira; hopemu

[†] 6:2 Zak 1:8, 6:3, 6†† 6:4 Zak 1:8, 6:2‡ 6:5 Zak 6:2, 6†† 6:8 Izk 14:21

meke hinokara si Goi! Ve seunae gua meke kote va kilasi Goi sari na tie pa kasia popoa, saripu va mate gami si gami, pude hobei sari na ehara mami?” gua.

¹¹ Meke hopeke ta poni poko gele doduru sapu keoro si arini, meke ta tozi nia rini si pude aqa va ṅoṅo si arini, osolae kote tava mate beto sari na nabulu turaṅadia, na tasidia koe Karisito saripu vizati sa Tamasa pude tava mate gua puta tugo arini, gua.

¹² Meke korapa doṅo la si rau sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina onomo, si kamo si keke niu ninirana hola pa popoa pepeso, meke ta ilirae muho sa rimata, meke ta ilirae ziṅara guana ehara sa sidara. ^{‡‡13} Meke hoqa gore pa pepeso sari na pinopino pa maṅauru, guana vua piqi d kubolodi, saripu nolo totoṅo hiru goren na givusu ṅibururu. ^{‡‡14} Podalae pa keke kalina, meke kamo pa keke kalina si hola taloa sa maṅauru guana pepa sapu ta viqusuna, meke sari doduru toqere na nunusa si tava rizu pa dia kokoana. ^{‡‡}

¹⁵ Beto asa si govete meke koa tome pa bae, na qoqoro patu koari na toqere sari na baṅarana sa popoa pepeso, na tie arilaedi, na tie tagotagodi, na tie pu tago niniraṅira, meke sari doduru pinausu, meke saripu lopu na pinausu. ^{§16} Meke zama la i rini sari na patu: “Mi hoqa mae koa gami,” meke koari na toqere, “Mi va paere gami koa Sa pu habotu pa nati habotuana Baṅara, meke koasa tinaṅaziri na vina kilasa tanisa Lami! ^{§†17} Ura ele kamo mo he sa rane kaleana tanisa dia binugoro. Meke namu loke tie si kote boka govete nia sa vina kilasa sana,” gua sarini. ^{§††}

Sari ka Keke Gogoto Made ṅavulu Made Tina Tinoni pa Butubutu Izireli

7 Beto asa, si dogori rau sari ka made mateana, korapa turu dia koari ka made iiona sa kasia popoa, meke va bulei rini sari ka made givusu, pude lopu givusu la pa pepeso, pa lamana, babe koari na huda. ^{§‡2} Beto asa si dogoria rau si keke mateana, sapu mae guana pa kali gasa rimata. Palekia sa sa tokoro sapu sa vina gilagila tanisa Tamasa toana, meke velavela va ululae la si asa koari ka made mateana, sarini pu ta poni niniraṅira pude va kaleania sa pepeso, meke sa lamana. ³ Meke zama sa mateana: “Mi lopu va kaleania sa pepeso, meke sa lamana, meke sari na huda, osolae ta tokoro paki nia tu rina nabulu pa raedi sa vina gilagila tanisa nada Tamasa,” gua. ^{§†4} Meke avosia rau sa ninaedi ri pu ta tokoro nia sa vina gilagila te Tamasa pa raedi, sapu ari ka keke gogoto made ṅavulu made tina tie, saripu mae guadi koari ka manege rua butubutu Izireli. ⁵⁻⁸ Meke hire sari ka manege rua butubutu Izireli, koa ri kasa arini, vasina mae guadi sari hopeke manege rua tina: Ziuda, Rubeni, Qadi, Asa, Napitalai, Manase, Simione, Livae, Isaka, Zeboloni, Zosepa meke Benisimane.

^{‡‡} 6:12 Rev 11:13, 16:18; Ais 13:10; Zol 2:10,31, 3:15; Mt 24:29; Mk 13:24-25; Lk 21:25 ^{‡‡†} 6:13 Ais 34:4 ^{‡‡‡} 6:14 Rev 16:20
[§] 6:15 Ais 2:19, 21 ^{§†} 6:16 Hoz 10:8; Lk 23:30 ^{§††} 6:17 Zol 2:11; Mal 3:2 ^{§‡} 7:1 Zer 49:36; Dan 7:2; Zak 6:5 ^{§††} 7:3 Izk 9:4,6

Sa Vinarigara Lavata

⁹ Beto asa si doṅo la si rau, meke dogoria rau si keke vinarigara lavata, sapu lopu boka ta nae. Mae guadi koari doduru hopehopeke butubutu, na popoa, meke pa ninae vinekala, meke turu dia pa kenuna sa ṅati habotuana Baṅara, meke pa kenuna sa Lami. Pokopoko keoro gele doduru si arini, meke taṅini dia pa limadi sari na kava huda pamu, pude va lavatia si Asa. ¹⁰ Meke velavela va ululae guahe si arini:

“Sa Tinaharupu si mae guana koasa nada Tamasa, sapu habotu koasa ṅati habotuana Baṅara, meke mae guana koasa Lami!” gua.

¹¹ Meke turu vari likohae nia ri doduru mateana, na koimata ta ronuedi, meke sari ka made kurukuru toadi sa ṅati habotuana Baṅara, meke hoqa todoṅo pa kenuna sa ṅati habotuana Baṅara sari doduru, meke vahesia rini sa Tamasa. ¹² Meke zama guahe si arini: “Uve, sa vinahesi, sa tinovala, sa tinumatumae, sa zinama leana, sa vina lavata, sa ṅiniraṅira, si tanisa nada Tamasa tugo ninae rane ka rane. Emeni!”

¹³ Beto asa si keke rina koimata ta ronuedi si nanasa guahe koa rau: “Ari sei sari kasa sapu pokopoko keoro hire, meke pavei mae guadi sari?” gua.

¹⁴ Meke olaṅa la ia rau si asa: “Baṅara, agoi tu gilania. Arau lopu gilania.” [†] Meke zama mae au sa, “Hire sari na tie pu koadi pa korapa ṅinovaṅovala kaleana hola meke vura mae. Ele va via i rini sari na dia poko gele doduru pude tava keoro, pa eharana sa Lami. ¹⁵ Gua asa ke turu pa kenuna sa ṅati habotuana Baṅara te Tamasa si arini, meke nabulu nia si Asa rane na boṅi pa Nana Zelepade. Meke kote koa turaṅi Sa si arini meke va aqori na kopu ni Sa. ¹⁶ Lopu kaqu ovia pule si arini, lopu kaqu memeha pule. Lopu kaqu ṅada i na rimata, babe ta sigiti nia sa maṅini. ^{††17} Ura sa Lami sapu koa pa kokorapana sa ṅati habotuana Baṅara, si kaqu kopu ni si arini, guana dia sepati. Meke kote turaṅa lani Sa si arini koari na bukahana sa kolo tinoa, meke lopu kote kabo na talotaṅa si arini.” [‡]

Sa Tokoro Vina Zuapa

⁸ Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina zuapa si lopu hite kulu va kale sa Maṅauru pa kukuru aoa. ² Meke dogori rau sari ka zuapa mateana saripu turu dia pa kenuna sa Tamasa, meke ta poni ni rini sari ka zuapa buki.

³ Meke keke mateana pule si mae, meke turu kapae nana pa hope tanisa vina uququ. Meke taṅinia nana si keke vovoina qolo vasina tava uqu sa vina uququ ruqa humaṅa lea. Meke soku sari na vina uququ saripu ta poni ni sa, pude tomo lani koari na vinaravara tadi doduru tie te Tamasa koasa hope qolo, sapu koa pa kenuna sa ṅati habotuana Baṅara. ^{††4} Meke sa tuṅahana sa vina uququ meke sari na vinaravara tadi na tie te Tamasa, si vura mae gua pa vovoina qolo pa

[†] 7:14 Dan 12:1; Mt 24:21; Mk 13:19 ^{††} 7:16 Ais 49:10 [‡] 7:17 Sam 23:1; Izk 34:23; Sam 23:2; Ais 49:10; Ais 25:8 ^{††} 8:3 Em 9:1; Ekd 30:1,3

limana sa mateana, meke sage la pa kenuna sa Tamasa. ⁵ Meke paleke la nia sa mateana sa vovoina vina uququ, meke va siṅi nia nika sa koasa hope, meke gona gore la nia sa sa nika pa popoa pepeso, ke malara va hodaka sari na kapi, meke pidala na lulusu sari na paka maṅauru, meke niu sa popoa pepeso. [‡]

Sari na Buki

⁶ Meke va namanama ivui ri ka zuapa mateana sari na buki pu taṅini rini pa limadia.

⁷ Meke sipu ivua sa mateana kekenu sa nana buki, si hoqa gore mae pa pepeso sari na kabukabue aesi, meke na nika sapu varihenie ehara. Meke ta sulu palae beto si keke koari ka ṅeta pinaqahana sa popoa pepeso, meke keke koari ka ṅeta pinaqahadi rina hudahuda, meke sari doduru duduli buma pa popoa pepeso ba ta sulu palae. ^{‡†}

⁸ Beto asa si ivua sa mateana vina rua sa nana buki, meke ta oki gore la pa lamana si keke sapu doṅo guana keke toqere suluna sapu nomana hola. Meke ta ilirae ehara si keke koari ka ṅeta pinaqahana sa lamana. ⁹ Meke keke koari ka ṅeta pinaqahadi ri doduru tiṅitoṅa toadi pa lamana si mate, meke keke koari ka ṅeta pinaqahadi rina vaka si ta huara.

¹⁰ Beto asa si ivua sa mateana vina ṅeta sa nana buki, meke hoqa gore mae guana pa maṅauru si keke pinopino lavata sapu huruṅu guana zuke. Meke hoqa la ia si keke koari ka ṅeta pinaqahadi rina ovuku, na leana, meke sari na bukahana. ^{†††11} Meke sa pozana sa pinopino hie, si e “Pasa.” Meke ta ilirae pasa si keke koari ka ṅeta pinaqahana sa kolo, meke soku tie si mate nia, sina napoa rini sa kolo pasana hie. [§]

¹² Beto asa si ivua sa mateana vina made sa nana buki, meke tava huporo si keke koari ka ṅeta pinaqahana sa rimata, na sidara, meke sari na pinopino. Meke keke koari ka ṅeta pinaqahana sa rane si lopu rimata, meke keke koari ka ṅeta pinaqahana sa boṅi si loke ruqaha, meke keke koari ka ṅeta pinaqaha si lopu kalalasa sari na pinopino. ^{§†}

¹³ Meke sipu doṅo la rau, si avosia rau si keke atata, sapu tetedoru nana panaulu hola pa galeglearane, sapu velavela va ululae guahe: “Madi talotaṅa hola gedi si arini pu koa ia sa popoa pepeso, pana ta avoso sari na buki saripu kote ta ivu koari ka ṅeta mateana pule,” gua si asa.

⁹ Meke ivua sa mateana vina lima sa nana buki, meke dogoria rau si keke pinopino sapu ele hoqa gore mae pa pepeso, meke ta poni nia sa sa viduluna sa pou loke kokoina. ² Meke tukelia sa pinopino sa pou asa, meke vura sage mae pa pou sa tuṅaha muho, guana tuṅahana keke nika nomana, meke tava huporo sa kalalasanana sa rimata, meke sa galeglearane koasa tuṅaha sapu vura mae pa pou. ^{§††3} Meke vura mae pa korapa tuṅaha sari na kupokupo, meke gore mae hake si arini pa pepeso, meke ta poni nia rini sa

[‡] 8:5 Liv 16:12; Izk 10:2; Ekd 19:16; Rev 11:19, 16:18 ^{†††} 8:7 Ekd 9:23-25; Izk 38:22 ^{‡††} 8:10 Ais 14:12 [§] 8:11 Zer 9:15 ^{§†} 8:12 Ais 13:10; Izk 32:7; Zol 2:10,31, 3:15 ^{§††} 9:2 Zen 19:28

ninirañira pude va hereria sa tie, kekeñoño gua sa hinerere tanisa nenege. ¹⁴ Meke ta tozi nia rini si pude lopu ñoñovali sari na duduli, na huda, babe sari na linetelete; ba ñoñali mo sari na tie pu lopu ta veko pa raedia sa tokoro vina gilagila te Tamasa, gua. ¹⁵ Tava malumu si arini pude va sigiti sari na tie koari ka lima sidara, ba lopu tava malumu koarini si pude va matei sari na tie, ba pude vata sigiti guni mo na ginarata tana nenege, gua. ⁶ Meke koari ka lima sidara sara, si kote hata ia rini sa minate, ba lopu kote kamo a rini si asa. Kote hiva mate hola si arini, ba lopu kaqu boka. †

⁷ Doño kekeñoño gua tugo rina hose pu tava namanama pude la pa vinaripera sari na kupokupo. Koari na batudi si koa nana si keketona sapu doño guana toropae qolo tana bañara, meke sari isumata dia si gua tugo na isumata tie. ⁸ Sari na kaludi si gele, meke sari livodi si gua tugo na livo laione. ††

⁹ Meke sari na kapu raqaraqadi si gua tugo na aeana, meke sari na buruñudi ri na tatapurudi si gua tugo na ovañadi ri na totopili, na hose pu haqala la pa vinaripera. ¹⁰ Koa i pikutudi si arini, sapu guana pikutu nenege sapu vari suni, meke sari na pikutudi rini si koa i ninirañira, pu va sigiti sari na tie soku tofoto koari ka lima sidara. ¹¹ Meke koa nana tugo sa dia bañara, sapu sa mateana tana pou loke kokoina hie. Sa pozana sa pa zinama Hiburu si e Abadoni, ba pa zinama Quriki si e Apolioni. Ginuana sa si “Na Tie Huhua.”

¹² Sa tinalotana kaleana kekenu si ele hola, ba pa mudina asa si kote luli mae pule si karua tinalotana.

¹³ Meke ivua sa mateana vina onomo sa nana buki, meke avosia rau si keke mamalaini sapu mae guana koari ka made iiona sa hope qolo, sapu koa pa kenuna sa Tamasa. ¹⁴ Meke zama la si asa koasa mateana vina onomo pu tañinina sa buki: “Mu vata rupahi sari ka made mateana pu ele ta pusidi pa ovuku lavata, sapu ta pozae Iuparetisi!” gua. ¹⁵ Meke ta rupaha sari ka made mateana saripu ele tava nama veko koasa aoa, na rane, na sidara, meke na vuaheni tanisa tofoto ta mutina, pude va matei rini si keke koari ka ñeta pinaqahadi rina tie pa kasia popoa. ¹⁶ Meke avosia rau sa ninaedi rini pu koi pa hose, si ari ka karua gogoto vuro ⁵. ¹⁷ Meke guahe sa qua dinogodogorae koari na hose, meke sari na tie pu koidi rini: Sari na dia poko raqaraqqa si ziqara guana nika, meke buma guana lamana peava, meke meava. Meke doño gua tugo na batu laione sari na batudi rina hose. Meke vura pa ñuzudi rini sari na nika, na tuñaha, meke na nai.

¹⁸ Meke hire sari ka ñeta oza saripu va matea si keke koari ka ñeta pinaqahadi rina tie pa kasia popoa: sa nika, sa tuñaha, meke sa nai, sapu vura mae pa ñuzudi ri na hose. ¹⁹ Meke koai na ninirañira ñuzudi na pikutudi sari na hose. Ura sari na pikutudi rini si ari batudi guana noki, pude va sigiti sari na tie.

²⁰ Ba sari na tinoni pu lopu tava mate koari na oza sara, si lopu veko pani rini sari na dia tinavete kaleadi pa limadia, meke lopu makudo vahesi rini sari na tomate kaleadi, babe sari na beku qolo, na siliva, na boronizi, na patu, na huda, saripu lopu boka dodogorae, na avavosae, babe ene. ²¹ Meke lopu veko pani tugo rini sari na dia vinakuvakutae, na vinarivosa, na vinari riqihi, na binarabarata, na va mate tie, meke hikohiko, na gua.

Sa Mateana meke sa Pepa Ta Viquisuna Hitekena

10 Beto asa si dogoria rau si keke mateana ninirana pule, sapu pokopoko nia na lei, meke gore mae gua pa Mañauru. Meke koa nana pa kali sage batuna si keke bigobigo, meke ñedala guana rimata sa isumatana, meke sari nenena si guana nika huruñudi. ² Meke tañinia nana pa limana si keke pepa ta viquisuna hitekena, sapu ta repahana pa limana. Meke sa kali nene mataona si turu nia sa pa lamana, meke sa nene gedena si pa pepeso. ³ Meke velavela va ululae si asa, gua tugo na kurumu laione. Meke sipu beto velavela sa, si ta avoso mo sari ka zuapa paka mañauru. ⁴ Meke sipu beto tugo sa mamalaini ri ka zuapa paka mañauru, si hiva kuberi rau sari na dia zinama; ba avosia rau si keke mamalaini sapu mae guana pa mañauru, sapu zama mae guahe: “Mu lopu tozi vura ni saripu gua zama ni ri ka zuapa paka mañauru. Madi lopu ta kubere si arini,” gua si asa.

⁵ Beto asa, si dogoria rau sa mateana sapu turuna pa lamana meke pa pepeso. Huhuku sage la nia sa pa mañauru sa kali lima mataona. ⁶ Meke va tatara si asa pa korapa pozana sa Tamasa toa hola niniae rane ka rane, sapu tavetena sa mañauru, sa pepeso, meke sa lamana, meke sari doduru likakalae saripu koa koa rini, meke zama guahe si asa: “Ele kamo mo sa tofoto, ke lopu kaqu aqa kamahire. ⁷ Ba pana ivua sa mateana vina zuapa sa nana buki, si kaqu va gorevura ia Tamasa sa Nana hiniva golomona, sapu gua ele tozi vura nia Sa koari Nana nabulu, sapu sari na poropita d,” gua si asa.

⁸ Beto asa sa mamalaini sapu ele avosia rau mae guana pa Mañauru si zama mae guahe pule koa rau: “La mamu hena vagia sa pepa ta viquisuna, sapu ta repahana pa limana sa mateana sapu turu pa lamana meke pa pepeso,” gua. ⁹

⁹ Meke topue la si rau koa sa mateana, meke tepa ia rau koa sa sa pepa ta viquisuna hitekena. Meke zama mae koa rau si asa: “Mae vagia, mamu hena ia. Kote hilili pa tiamu si asa, ba pa ñuzumu si kote lomoso guana zipale.” ¹⁰ Meke vagia rau sa pepa ta viquisuna hitekena pa limana sa mateana, meke hena ia rau. Meke sipu va linilinia rau, si lomoso guana zipale pa ñuzuqu si asa. Ba mudina sipu onolia rau si hilili pa tiaqu si asa. ¹¹ Meke tozi nau sa si rau: “Keke tofoto pule mamu korokorotae ni sari na tinoni koari soku

† 9:3 Ekd 10:12-15 †† 9:4 Izk 9:4 † 9:6 Zob 3:21; Zer 8:3

†† 9:7 Zol 2:4 ††† 9:8 Zol 1:6 †††† 9:9 Zol 2:5 †††† 9:13 Ekd 30:1-3 § 200,000,000:

§† 9:20 Sam 115:4-7, 135:15-17; Dan 5:23 §†† 10:5 Ekd 20:11; Diut 32:40; Dan 12:7; Em 3:7 §† 10:8 Izk 2:8 kamo hinia 3:3

butubutu, na popoa, na vinekala meke sari na baṅara,"
gua si asa.

Sari Karua Tie Paleke Inavoso te Tamasa

11 Meke ta poni nia rau si keke kolu padapadana, meke zamau sa mateana si rau: "Mamu la pada ia sa Zelepade te Tamasa meke sa hope, mamu nae i tugo saripu vahesihesi pa korapa Zelepade. ^{†2} Ba mu lopu pada ia sa varivarigarana lavata pa sadana sa Zelepade, sina ele ta vala koari na tie huporo sa vasina asa. Meke kote ene viṅohae hobia rini sa vasileana hopena koari ka made ṅavulu rua sidara. ^{††3} Meke kote ponini ṅiniraṅira rau sari karua Qua tie paleke inavoso te Tamasa saripu va sage poko baika, pude vata dogoro nia sa dia tinalotaṅa koari na sinea, meke kote tarae nia rini sa inavoso te Tamasa koari keke tina karua gogoto onomo ṅavulu puta rane," gua.

⁴ Arini sari karua huda olive, meke sari karua tuturuana zuke, sapu turu pa kenuna sa Baṅara tanisa popoa pepeso. ^{‡5} Meke pude podekia rina tie pude ṅoṅovalu sarini, si vura mae pa ṅuzudi ri kara sa nika, meke sulu pani sari na kana. Ke koasa siraṅa gua mo asa, si kote tava mate si arini pu hiva ṅoṅovalu sari kara. ⁶ Meke ta vala tugo koa ri kara sa ṅiniraṅira pude va nosoa sa ruku pa galeglearane, pude loke ruku koasa doduruna sa tooso sapu hoke tozi vura nia rini sa Inavoso te Tamasa. Meke ta poni ṅiniraṅira sari kara pude va ilirae ni ehara sari na kolo, meke pude vata evaṅi tugo sari na oza votivotikaedi pa popoa pepeso, tooso hiva nia ri kara. ^{††}

⁷ Meke sipu ele va hokoti ri kara sari na dia tooso, pude tozi vura nia sa Inavoso te Tamasa, si kote vura mae pa korapa pou loke kokoina sa kurukuru kaleana, meke kote razai sa sari kara, meke kote va kilasi na va matei sa si arini. ^{††8} Meke sari na tomatodi ri karua tie paleke inavoso si kote eko pa korapa siraṅana sa vasileana nomana. Koasa vasileana asa si tava mate pa korosi sa dia Baṅara, meke hoke ta pozae kekeṅoṅo gua tugo Sodomu meke Izipi sa vasileana asa. ^{††9} Meke koari ka ṅeta rane kukuruna, si kote dogori ri doduru tie pa ninae butubutu, na vinekala, na popoa, sari na tomatodi ri kara, meke kote korodia pomunu ni rini sari kara. ¹⁰ Meke kote qetuqetu hola sari doduru tinoni pa popoa pepeso koasa minate tadi kara, meke kote varivariponi vinariponi sarini, sina ṅoṅovala sisigiti ri kara hire sari doduru tinoni pa vina kilasa te Tamasa.

¹¹ Meke sipu hola tugo ka ṅeta rane kukuruna, si siṅo lani tinoa Tamasa sari kara, ke gasa turu sari kara. Meke matagutu na tarazuzu si arini pu dogorodi sari kara. ^{††12} Meke avosia ri karua tie paleke inavoso te Tamasa sa mamalaini pa maṅauru, sapu velavela va ululae mae guahe koa rini, "Sage mae tani!" Meke

dogori rina dia kana sagedi la pa Maṅauru pa korapa lei si arini. [§]

¹³ Meke pa tooso tugo asa si kamo si keke niu nomana hola, meke hoqa ta huara inete si keke koari ka manege puta pinaqahadi rina vetuvetu koasa vasileana, meke ari ka zuapa tina tie si mate. Meke sari na tie pu koa holadi si matagutu na tarazuzu, ke vahesia mo rini sa Tamasa lavata pa Maṅauru. ^{§†}

¹⁴ Ego, sa tinalotaṅa vina rua meke kaleana si ele hola, ba sa tinalotaṅa vina ṅeta si tata kamo hokara mo!

Sa Buki Vina Zuapa

¹⁵ Meke ivua sa mateana vina zuapa sa nana buki, meke ta avoso sa mamalaini ri pa Maṅauru pu zama va ululae guahe:

"Sa binaṅara pa popoa pepeso

si na Binaṅara tanisa nada Baṅara meke sa Nana Karisito d kamahire,

meke kote koa Baṅara si Asa ninae rane ka rane!" ^{§††}

¹⁶ Meke sari ka hiokona made koimata ta ronuedi pu habotu pa dia habohabotuana baṅara pa kenuna sa Tamasa, si hoqa todoṅo, meke vahesia rini sa Tamasa, ¹⁷ meke zama pa vinahesi sapu guahe:

"Ke, Baṅara, sa Tamasa pu tagoi sari doduru ṅiniraṅira,

sapu koa pukerane, meke sapu korapa koa kamahire,

zama valeana si gami koa Goi,

sina koasa Mua ṅiniraṅira lavata,

si podalae nia Goi sa Mua Binaṅara!

¹⁸ Ta ṅaziri sisigiti sari na tie huporo, ^{§†}

meke kamahire si ta ṅaziri tugo si Goi.

Ele kamo sa tooso pude di ta pitu sari doduru pu matedi,

meke pude ta pia tugo sari na Mua nabulu poropita, meke sari na Mua tie,

meke sari doduru pu pamaṅa nigo hiteke na lavata.

Meke ele kamo sa tooso pude va kilasi pa tinahuara sarini

pu huara va ineti sari na tiena sa popoa pepeso."

¹⁹ Ta tukele sa sasadana sa Zelepade te Tamasa pa Maṅauru. Meke ta dogoro pa korapana sa Nana Zelepade sana sa Bokese tanisa Vinariva Egoi te Tamasa. Meke malara va hodaka sari na kapi, meke pidala, na lulusu sari na paka maṅauru, niu sa popoa pepeso, meke na rane boṅi nomana si va hoqa gore mae i sari na kabukabue aesi nomadi. ^{§††}

Sa Barikaleqe meke sa Ratovo

12 Meke vura mae pa galeglearane si keke vina gilagila arilaena, sapu variva magasana: keke barikaleqe si ta dogoro sapu pokopoko nia sa sa rimata, meke netia sa sa sidara pa nenena, meke toropae ni sa sari ka manege rua pinopino. ² Meke

† 11:1 Izk 40:3; Zak 2:1-2†† 11:2 Lk 21:24† 11:4 Zak 4:3, 11 kamo hinia 14†† 11:6 1 Baṅ 17:1; Ekd 7:17-19; 1 Samuela 4:8
‡† 11:7 Dan 7:7,21; Rev 13:5-7, 17:8‡†† 11:8 Ais 1:9-10
††† 11:11 Izk 37:10

§ 11:12 2 Baṅ 2:11 §† 11:13 Rev 6:12, 16:18 §†† 11:15 Ekd 15:18; Dan 2:44, 7:14,27§† 11:18 Sam 2:5, 110:5; Sam 115:13
§†† 11:19 Rev 8:5, 16:18

aritia sa barikaleqe, meke ta sigiti na hilala na tata podo koburu si asa. ³ Beto asa si keke vina gilagila pule si vura mae pa mañauru: vura mae si keke ratovo ziñaziñara nomana hola sapu ka zuapa batuna, meke ka manege puta kikihona, meke hopeke va hake toropae bañara sari na batuna. ¹⁴ Meke hiru gore nia pikutuna sa si keke koari ka ñeta pinaqahadi rina pinopino pa mañauru, meke va hoqa gore lani sa pa pepeso si arini. Meke la sa ratovo pa kenuna sa barikaleqe pu tata podopodo, pude onolo toa ia gana sa haha sapu kote podoa sa, gua. ¹⁵ Meke podoa sa barikaleqe si keke tuna koreo pu kote tagoi sari doduru ñinirañira pude bañara ni sari doduru butubutu. Ba ta harupu sage koe Tamasa pa Nana habotuana Bañara sa koburu. ¹⁶ Meke govete la nana pa soloso qega sa barikaleqe, vasina pu ele va nama veko nia Tamasa pude kopu nia rini si asa, koari ka keke tina karua gogoto onomo ñavulu puta rane.

⁷ Meke ta evaña sa vinaripera pa Mañauru. E Maekolo meke sari nana puku mateana, si raza ia sa ratovo, meke sa ratovo meke sari nana puku mateana si raza hobedia. ⁸ Ba tava kilasa sa ratovo meke sari nana mateana, ke loke dia vasina hokara pude koa pa Mañauru si arini. ⁹ Meke ta gona gore sa ratovo nomana, sapu sa noki pukeranena hola, sapu ta pozae sa Devolo babe Setani. Ta gona gore pa pepeso si asa, meke sari doduru nana mateana. Meke sekesekei ni sa sari doduru tie pa kasia popoa. ¹¹

¹⁰ Meke avosia rau si keke mamalaiñi pa Mañauru, sapu velavela va ululae guahe: "Ele kamo kamahire sa tinaharupu, sa ñinirañira, meke sa Binañara tanisa nada Tamasa, meke sa ñinirañira tanisa Nana Karisito. Ura ele ta gona gore la pa pepeso si asa pu zutui sari na tasida koe Karisito, pa kenuna sa nada Tamasa boñi na rane. ¹¹ Meke ele koa mataqara meke va kilasia rini si asa koasa eharana sa Lami, meke koasa hinelahelaena sa Inavoso Leana. Meke lopu ruriti rini sari na dia tinoa kamo pa minate. ¹² Gua asa, ke mu koa qetuqetu agoi na Mañauru, meke gamu doduru pu koa koa sa. Ba mi talotaña gemi si gamu na pepeso meke na lamana! Ura ele gore atu koa gamu sana sa Devolo pa nana tinañaziri lavata, sina gilania sa sapu papakana hokara mo sa nana toso," gua.

¹³ Meke toso dogoria sa ratovo sapu ele ta gona gore la si asa pa pepeso, si podalae hata lulia sa sa barikaleqe sapu ele podona sa koburu koreo. ¹⁴ Meke ta vala koasa barikaleqe sari karua tatapuru atata nomadi, pude boka tapuru govete la si asa pa soloso qega. Meke koa si asa vasina pu ele va nama veko nia Tamasa, pude ta kopue si asa pa ñeta vuaheni kukuruna, vasina pu lopu kamo sa ratovo. ¹⁵ Meke totolo vura pa ñuzuna sa ratovo sa kolo, gua tugo na ovuku naqena pu luli la pa mudina sa barikaleqe, pude mani paleke taloa nia gana, gua. ¹⁶ Ba toka nia sa popoa pepeso sa barikaleqe, meke ta viqala sa

pepeso, meke nuquru gore sa naqe sapu va totolo vura ia sa ratovo pa ñuzuna. ¹⁷ Meke ta ñaziri sisigiti nia sa ratovo sa barikaleqe, ke la pude razai sa sari kaiqa tuna pule sa barikaleqe, sarini pu va tabei sari na tinarae te Tamasa, pu tuqe va nabu pa rinañerañe, meke tozi vura nia sa inavosona sa guguana e Zisu Karisito. ¹⁸ Meke turu sa ratovo pa masamasa.

Sari Karua Kurukuru Kaleadi

13 Meke dogoria rau si keke kurukuru sapu korapa vura sage mae pa lamana, sapu ka manege puta kikihona meke ka zuapa batuna; meke hopeke ri na kikihona si va hake toropae bañara. Meke ta kubere pa hopeke batudi sa zinama vnahesi pule, sapu na tamasa si arini, gua. ² Meke sa kurukuru kaleana hie sapu dogoria rau si gua tugo na leopadi, meke sari na nenena si gua tugo na nene bea, meke sa ñuzuna si gua tugo na ñuzu laione. Meke vala nia sa ratovo koasa sa nana ñinirañira pude koa bañara koa sa nana habotuana bañara. ³ Meke dogoria rau sapu keke ri na batuna si bakora va kaleana, guana kote mate nia tu sa, ba ele ibu nana tu. Ke magasa nia rina tie pa doduruna sa kasia popoa, meke lulia rini si asa. ⁴ Meke vahesia rini sa ratovo, sina vala nia sa koasa kurukuru kaleana sa ñinirañira, meke vahesia tugo rini sa kurukuru asa, meke zama: "Esei si ñinira gua sa kurukuru? Meke esei si garo pude varipera koa sa, meke va kilasia si asa?" gua si arini.

⁵ Meke tava malumu sa kurukuru pude vahesihesi pule nia na poza pule nia tamasa, meke tago ñinirañira pude koa bañara koari ka made ñavulu rua sidara. ⁶ Meke podalae zama ñoñovalia sa sa Tamasa meke sa Pozana, meke sa Nana vasina pu koa ia Sa, meke gua tugo sarini pu koadi pa Mañauru. ⁷ Meke tava malumu si asa pude razai sari na tie te Tamasa, meke pude va kilasi si arini. Meke ta vala koasa sa ñinirañira pude bañara ni sari doduru tinoni pa niniae butubutu, na vinekala, na popoa, gua. ⁸ Meke sari doduru tiena sa popoa pepeso si kaqu vahesia si asa. Ba lopu sarini pu ele ta kubere pozadi pa buka tinoa tanisa Lami, sapu ele vizata vekoi Tamasa pude tava mate, seunae gua tava podaka sa kasia popoa. ⁹

⁹ Asa sapu ari taliñana si mani avosia! ¹⁰ Ke asa sapu kote ta turaña taloa pa tinaraovo d, si mani ta turaña taloa tugo pa tinaraovo. Meke asa sapu kote tava mate si mani tava mate nia tugo sa vedara. Ura hire tugo sari na toso pude turu va nabu pa rinañerañe koe Karisito sari na tie te Tamasa. ¹¹

¹¹ Meke dogoria pule rau si keke kurukuru kaleana sapu vura sage mae pa pepeso. Meke koa ia karua kikihona pu doño guana kikiho lami, meke sa mamalaiñina si guana ratovo. ¹² Meke nabulu nia sa sa kurukuru kekenu, meke koasa doduru nana ñinirañira si tavetavete si asa, pude ososo ni sari doduru tie pa kasia popoa pude vahesia sa kurukuru kekenu. Asa sa

† 12:3 Dan 7:7 †† 12:4 Dan 8:10 ‡ 12:5 Ais 66:7; Sam 2:9
 †† 12:7 Dan 10:13,21, 12:1; Zd 9 †† 12:9 Zen 3:1; Lk 10:18
 ††† 12:10 Zeb 1:9-11; Zak 3:1 ††† 12:14 Dan 7:25, 12:7

§ 13:1 Dan 7:3; Rev 17:3,7-12 †† 13:2 Dan 7:4-6 ††† 13:5 Dan 7:8,25, 11:36 †† 13:7 Dan 7:21 ††† 13:8 Sam 69:28 †† 13:10 Zer 15:2, 43:11

kurukuru sapu ele bakora, meke doño guana lopu sana kote mate. Ba hola sapu gua asa, si ibu tu sa bakorana. ¹³ Meke va vura tinavete variva magasadi sa kurukuru vina rua, meke garunu gore mae nia tugo sa pa pepeso sa nika pa mañauru pa kenudi ri na tie. ¹⁴ Meke sekesekei ni sa sari doduru tiena sa popoa pepeso, koari na tinavete variva magasadi saripu tava malumu ni sa pude taveti, pude zuka ia sa kurukuru kekenu. Meke tozi ni sa saripu koadi pa pepeso, pude tavetia si keke beku pa kinehana sa kurukuru kekenu, sapu ele tava bakora magu varipera, ba lopu mate. ¹⁵ Meke ta vala sa ñinirañira koasa kurukuru vina rua, pude mani siño la nia tinoa sa beku kinehana sa kurukuru kekenu, pude boka zama si asa. Meke tozi nia sa beku pude va matei sari doduru pu lopu vahesia si asa. ¹⁶ Meke ososo ni sa kurukuru vina rua sari doduru tie, hiteke na lavata, tagotagodi na habahualadi, tie ta rupahadi meke na pinausu, pude veko vina gilagila pa kali lima mataodi, babe pa raedi. ¹⁷ Meke loke tie si tava malumu pude variholuholue, be lopu tagoa sa sa vina gilagila hie, sapu sa pozana sa kurukuru kaleana, babe sa nabana sa pozana. ¹⁸ Ego, hire tugo sari na vina gilagila tomedi: Asa sapu ari nana ginilagilana si mani tavete vura nia sa nabana sa kurukuru. Ura sa naba onomo gogoto onomo ñavulu onomo si tozi vura nia sa pozana sa tie hie.

Sa Lami meke sari Nana Tinoni

14 Meke tozoso doño la si rau si dogoria rau sa Lami sapu korapa turu Nana pa toqere Zaione d. Meke turu turañae dia koa Sa sari ka keke gogoto made ñavulu made tina tinoni. Meke ta kubere pa raedi sa pozana Sa, meke sa pozana sa Tamana. ^{†2} Meke avosia rau si keke mamalaini sapu mae guana pa Mañauru, sapu guana ovañadi rina tovovo vari tomotomoidi, meke pidala guana paka mañauru, meke guana mamalainidi ri pu mikemike. ³ Meke kera nia rini si keke kinera vaqurana pa kenuna sa ñati habotuana Bañara, meke pa kenudi ri ka made kurukuru toadi, meke ri na koimata. Meke loke tie pule si hite va nonoga ia sa kinera, ba sari ka keke gogoto made ñavulu made tina tinoni mo pu ele holu vagi Tamasa pa popoa pepeso koasa eharana Karisito. ⁴ Hire tugo sari na tie pu lopu va boni pule ni dia tinoa koari na hahanana kaleadi, ba soto va nabu koe Tamasa, kekeñoño gua na vineki vaqura pu lopu hite koa turaña keke tie, ba kaqu koa soto mo koasa tie pu kaqu haba ia sa. Ba luli lamae ia rini sa Lami doduru tozoso. Meke hire tugo sari na tie pu holu vagi pule ni Tamasa koari na tie pa kasia popoa, pude na tie tanisa meke tanisa Lami, kekeñoño gua tugo rina vua kenudi pu ta poni koasa Tamasa. ⁵ Namu lopu hite kokoha si arini, ba toñoto meke loke tinazutudi. ^{††}

Sari ka Ñeta Mateana

⁶ Meke beto asa si dogoria rau si keke mateana sapu tapuru va ululu sage pa galegaleane, sapu palekena sa Inavoso Leana sapu koa ninae rane ka rane, pude tozi vura nia koari na tinoni pa ninae butubutu, na vinekala, meke na popoa. ⁷ Meke zama va ululae si asa, "Mi pamaña nia na vahesia sa Tamasa! Ura ele kamo sa tozoso varipitui tanisa. Mi vahesia si Asa pu tavetena sa Mañauru, sa pepeso, sa lamana, meke sari na bukahadi ri na kolo!" gua si asa.

⁸ Meke luli mae gana pule si keke mateana vina rua, meke zama: "Ele huara! Ele ta huara va inete sa popoa Babiloni, sa ñati vasileana lavata. Sina ele ta turaña va sea pa nana hahanana maqota sari na tie koari doduru butubutu, guana va viviri ni vaeni variva pekipekina sa si arini," gua. [‡]

⁹ Meke luli la gana koari kara sa mateana vina ñeta, meke velavela va ululae guahe: "Arini pu vahesia sa kurukuru kaleana, meke sa beku sapu ta tavete luli pa kinehana sa, meke vekoa pa raedi, babe pa limadi sa vina gilagila tanisa kurukuru, ¹⁰ si kaqu va napo ni Tamasa sa doduruna sa ñinirañira tanisa Nana kapa tinañaziri nomana hola. Meke kote tava sigiti hola pa nika meke pa kolo nai lerana si arini, pa kenudi ri na mateana hopedi te Tamasa meke sa Lami. ^{††11} Meke sa tunahana sa nika vasina koa ta sigiti si arini, si vura sage ninae rane ka rane. Meke loke ari makudona rane na boni sa tinasigiti tadirini pu vahesia sa kurukuru kaleana meke sa beku, sapu sa kinehana sa. Gua tugo asa sa tinasigiti tadirini pu ele vagia sa vina gilagilana sa pozana sa," gua. ^{††12} Ke hire tugo sari na tozoso pude turu va nabu sari na tie te Tamasa, saripu va tabei sari Nana tinarae, meke soto va nabu pa dia rinañerane koe Zisu.

¹³ Meke tozoso asa si avosia rau si keke mamalaini mae guana pa Mañauru, sapu zama guahe: "Mu kuberia sapu guahe: Tamanae tugo saripu koa keke koasa Bañara, pu mate kamahire meke gua tugo saripu kote mate vugo repera! Uve! Ura, kote magogoso koari na dia tinavete mamatadi si arini, meke kote piati tugo Tamasa si arini koari na dia tinavete leadi," gua sa Maqomaqo Hope.

Sa Totoso Pakepakete pa Popoa Pepeso

¹⁴ Meke doño la si rau, meke dogoria rau si keke lei keorona, meke habotu Nana koasa lei si keke, sapu doño gua tugo sa Tuna na Tie, meke toropae nia Sa sa toropae Bañara sapu ta tavetae qolo, meke tañinia Nana pa limana si keke magu ñaruna tana pakepakete huiti. ^{††15} Meke vura mae pa korapa Zelepade si keke mateana pule, meke velavela va ululae la guahe koa Sa pu korapa habotuna pa lei: "Mu paleke la nia sa Mua magu ñaruna mamu la pakepakete. Ura ele kamo sa tozoso pude pakepakete sina ele komiha sa popoa

† 14:1 Izk 9:4; Rev 7:3 †† 14:5 Zepa 3:13

‡ 14:8 Ais 21:9; Zer 51:8; Rev 18:2 †† 14:10 Ais 51:17; Zen 19:24; Izk 38:22 †† 14:11 Ais 34:10 ††† 14:14 Dan 7:13

pepeso!" gua. ¹⁶ Meke hiru nia Sa pu habotuna pa lei sa Nana magu pa popoa pepeso, meke ta pakete vagi sari na tiena sa popoa pepeso.

¹⁷ Meke keke mateana pule si vura mae gua koasa Zelepade pa Mañauru, meke palekia nana tugo si keke magu pakepakete ñaruna. ¹⁸ Meke keke mateana pule sapu kopuna sa nika pa hope *d*, si vura mae gua vasina, meke zama va ululae la guahe koa Sa pu tañinina sa magu pakepakete ñaruna: "Mu palekia sa mua magu pakepakete ñaruna, mamu pakete vagi sari na tie guana kata qurepi *d* koari na inuma vaeni pa popoa pepeso, sina ele sagana sari qurepi!" gua.

¹⁹ Meke hiru nia sa mateana sa nana magu pakepakete ñaruna koasa popoa pepeso, meke vagi varigara ni sa sari na tie guana kata qurepi, meke oki lani rini koasa munamunalana kolo vaeni tanisa tinañaziri te Tamasa. ²⁰ Meke tava mate sari na tie meke vura eharadi gua sapu ta neti sari na qurepi pa munamunalana pa sadana sa vasileana lavata. Totolo vura guana naqe sa eharadi koasa munamunalana tinañaziri te Tamasa, la tu pa seu padana ñeta gogoto kilomita meke tata karua mita lamanana gua. ^{††}

Sari na Mateana meke sari na Oza Vina Betobeto

15 Meke dogoria rau pa Mañauru si keke vina gilagila arilaena pule meke variva magasana. Koa dia sari ka zuapa mateana meke hopeke dia oza vina betobeto. Ura pana ta evaña sari na oza hire, si beto tugo sa tinañaziri te Tamasa. ² Meke dogoria rau si keke tiñitona sapu doño guana kolo, sapu bule sisigiti meke kekeñoño guana qelasi viana, meke varihenie nika si asa. Meke dogori rau sarini pu koa mataqara hola nia sa kurukuru kaleana, meke sa bekuna sa, meke sa nabana sa pozana sa, sina lopu vahesia rini sa kurukuru. Korapa turu kapae dia si arini koasa kolo sapu guana qelasi, meke tañini dia pa limadi sari na mike saripu poni ni Tamasa koa rini.

³ Meke kera nia rini sa kinera te Mosese, sa nabulu te Tamasa, koa sa guguana sa Lami, sapu guahe: [‡]

"Bañara, Tamasa pu tagoi sari doduru ñinirañira, sari na Mua tinavete si arilaedi na variva magasadi! Agoi sa Bañara ninae rane tadi na butubutu, toñoto meke hinokara sari na Mua hahanana.

⁴ Bañara, doduru tie si kote pamaña nigo, ^{‡†} meke kote va lavatia sa Pozamu.

Ura, Agoi mo telemu si hopemu, meke sari doduru tie pa ninae popoa si kote mae vahesigo mo si Agoi.

Ura sari na Mua tinavete toñotodi, si ele vata dogoro ni Goi koa ri na tie," gua.

⁵ Beto asa, si doño la si rau meke dogoria sapu ta tukele sa Zelepade sapu sa Ipi *d* Hopena te Tamasa pa Mañauru. ^{‡‡6} Meke vura mae pa korapana sa Zelepade sari ka zuapa mateana, saripu paleke mae ni sari ka zuapa oza. Meke pokopoko lineni sapu keoro meke ñedaladi si arini, meke dikuru ni rini pa raqaraqadi sari

na qolo. ⁷ Meke keke koari ka made kurukuru toadi si vala ni koari ka zuapa mateana sari na baolo qolo sapu siñi na tinañaziri tanisa Tamasa sapu toa holana ninae rane ka rane. ⁸ Meke siñia na tuñaha sa korapana sa Zelepade sapu mae guana koasa ñinedalana sa Tamasa meke koasa Nana ñinirana. Ke loke tie hokara si boka nuquru la vasina, osolae tava gorevura beto tu sari ka zuapa oza tadi ka zuapa mateana. ^{‡‡†}

Sari na Baolo Tanisa Tinañaziri te Tamasa

16 Meke avosia rau si keke mamalaini sapu mae guana pa Zelepade, sapu zama va ululae guahe koari ka zuapa mateana: "La mamu titisi gore ni pa popoa pepeso sari ka zuapa baolo tanisa tinañaziri te Tamasa," gua.

² Meke la titisi gore nia sa mateana vina keke sa nana baolo pa popoa pepeso. Meke razai na tubu sapu vari sisigiti si arini pu vagia sa vina gilagila tanisa kurukuru kaleana, meke sarini pu vahesia sa bekuna sa. ^{‡‡}

³ Meke sa mateana vina rua si titisi gore la nia pa lamana sa nana baolo. Meke ta evañae gua tugo na eharadi ri na tie matedi sa kolo, meke mate beto sari doduru tiñitona toadi pa lamana.

⁴ Meke sa mateana vina ñeta si titisi gore la nia sa nana baolo koari na leana na ovuku, meke koari na kolo bukaha, meke ta ilirae ehara si arini. ^{‡‡5} Meke avosia rau sa mateana tadi na kolo, sapu zama guahe: "Agoi sapu Hopemu, sapu ele koa pukerane, meke sapu korapa koa kamahire,

toñoto sari na Mua vina kilasa koari na tie kaleadi hire.

⁶ Ura va matei rini sari na Mua tie, meke sari na poropita, meke tava zoloro sari na eharadi, meke va napo ni ehara Goi si arini pu variva mate, ura pada tugo sa vina kilasa asa koarini!"

⁷ Meke avosia rau si keke mamalaini sapu vura mae guana koasa hope, sapu zama guahe:

"Uve, Bañara na Tamasa pu tagoi sari doduru ñinirañira,

toñoto meke hinokara hola sari na Mua vina kilasa!" gua.

⁸ Meke titisi la nia sa mateana vina made sa nana baolo koasa rimata, meke tava ñinira sa ñadana sa, pude kina va sisigiti na rimata sari na tie. ⁹ Meke ta kina va sisigiti nia rina tie sa mañinina sa rimata, ke zama va kaleania rini sa Tamasa meke sa pozana Sa, sapu ari Nana ñinirañira koari na oza hire. Ba korodia luara pani rini sari na dia sinea, pude vahesia sa Tamasa.

¹⁰ Meke titisi la nia sa mateana vina lima sa nana baolo koasa habotuana bañara tanisa kurukuru kaleana, meke tava huporo dudukurumu sa popoa vasina koa bañara sa kurukuru kaleana, meke garata livodi sari na tie, ura na ta sigiti si arini. ^{‡‡11} Meke zama

[†] 14:15 Zol 3:13 ^{††} 14:20 Ais 63:3; KTZ 1:15; Rev 19:15 [‡] 15:3 Ekd 15:1 ^{‡†} 15:4 Zer 10:7; Sam 86:9 ^{‡‡} 15:5 Ekd 38:21

^{‡‡†} 15:8 Ekd 40:34; 1 Bañ 8:10-11; 2 Koron 5:13-14; Ais 6:4 ^{‡‡‡} 16:2 Ekd 9:10 [§] 16:4 Ekd 7:17-21; Sam 78:44

va kaleania rini sa Tamasa pa Maṅauru koari na dia tinasigiti na vinagauru, ba lopu hite luara pani rini sari na dia tinavete kaleadi.

¹² Meke titisi la nia sa mateana vina onomo koasa Ovuku Iuparetisi sa nana baolo, ke popa sa kolona, pude va nama nia sa sirāna tadi na baṅara pu mae guadi pa kali gasa rimata. ¹³ Meke beto asa si dogori rau sari ka ṅeta maqomaqo kaleadi saripu doṅo gua na bakarao, sapu hopeke vura mae guadi pa ṅuzuna sa ratovo, meke pa ṅuzuna sa kurukuru kaleana, meke koasa poropita kokohana. ¹⁴ Arini sari na maqomaqo kaleadi saripu hoke va vura tinavete variva magasadi. Meke vura la si arini koari na baṅara pa doduruna sa popoa pepeso, pude varigara ni, pude varipera koasa rane nomana tanisa Tamasa pu tagoi sari doduru ṅiniraṅira.

¹⁵ "Dotu! Kote atu kamo va hodaka guana tie hikhohiko si Rau! Ba tamanae tugo si asa sapu vaṅunu doduru tooso, meke va nama vekoi sari nana poko, pude lopu ene dododohona meke tava kurekure pa korapa kobi tie," gua se Zisu. ^{††}

¹⁶ Meke varigara ni rina maqomaqo kaleadi sari na baṅarana sa popoa pepeso pa keke vasina, sapu ta pozae Amaqedoni pa zinama Hiburu. [‡]

¹⁷ Meke titisi la nia sa mateana vina zuapa sa nana baolo pa galegaleane. Meke ta avoso si keke mamalaiṅi sapu mae guana koasa habotuana Baṅara pa korapa Zelepade, sapu zama va ululae guahe: "Ele kamo sa tooso," gua si Asa. ¹⁸ Meke malara va hodaka sari na kapi, meke pidala na lulusu sa paka maṅauru. Meke kamo si keke niu nomana hola, sapu lopu ele hite ta evaṅa seunae gua ta tavete sa tie pa pinodalaena sa kasia popoa. ^{††19} Meke balabala ia Tamasa si pa Babiloni sa ṅati vasileana lavata, ke va napo nia Nana kapa vaeni Sa si asa, sa kapa sapu siṅia sa Nana tinaṅaziri na vina kilasa nomana. Meke ta viqala ṅeta sa pepeso koasa vasileana lavata asa, meke sari na vasivasileana tadi doduru popoa si ta huara beto. ^{††20} Meke sari doduru nunusa si lopu ta dogoro, meke sari na toqere ba namu lopu hite ta dogoro tugo. ^{††21} Meke hoqa gore koari na tie sari na kabukabue aesi, saripu lima ṅavulu kilo hopeke mamatadi gua. Meke zama va kaleania rini sa Tamasa, sina kaleana sisigiti sa oza asa. ^{†††}

Sa Maqota Ta Avosaena

17 Meke keke koari ka zuapa mateana sapu taṅinidi ri ka zuapa baolo, si mae koa rau meke zama guahe: "Mae maqu va dogoro nigo sa vina kilasa sapu kote ta evaṅa koasa maqota sapu ta avosaena, sapu habotuna koari na kolo. ^{§2} Sari na baṅara koasa popoa pepeso si ele somanae koasa nana binarabarata na vinarivosa, meke ele ta turaṅa va sea sari na tiena sa popoa pepeso koasa nana hahanana

^{††} 16:10 Ekd 10:21 ^{††} 16:12 Ais 11:15 ^{††} 16:15 Mt 24:43-44; Lk 12:39-40; Rev 3:3, 19:7,8 [†] 16:16 2 Baṅ 23:29; Zak 12:11 ^{††} 16:18 Rev 8:5, 11:13,19 ^{††} 16:19 Ais 51:17 ^{†††} 16:20 Rev 6:14 ^{†††} 16:21 Ekd 9:23; Rev 11:19 [§] 17:1 Zer 51:13

maqota, guana napo viviri vaeni variva pekipekina si arini," gua. ^{§†}

³ Beto asa si turaṅau sa mateana si rau koasa ṅiniraṅira tanisa Maqomaqo Hope, meke la pa soloso qega. Meke dogoria rau vasina si keke barikaleqe sapu habotu nana koa keke kurukuru kaleana sapu ziṅaziṅarana, meke ta kubere pa doduru tinina sari na pozapoza vinalesi pule, sapu na tamasa ṅinira si asa, gua. Ka zuapa batuna, meke ka manege puta kikhona si asa. ⁴ Meke pokopoko pepolo na ziṅara sa barikaleqe hie, meke tava sarie qolo na patu arilaedi, meke na vovoto davi si asa. Meke taṅinia nana pa limana si keke kapa qolo, sapu siṅia na hahanana variva kurekuredi, meke na bonidi ri nana binarabarata na vinarivosa. ^{§††5} Meke hire sari pozapoza pu ta tome ginuadi saripu ta kubere pa raena:

BABILONI SA ṅATI VASILEANA LAVATA,
SA TINADIA RI DODURU MAQOTA,
MEKE SARI DODURU HAHANANA VARIVA
KUREKUREDI PA KASIA POPOA.

⁶ Meke dogoria rau sa barikaleqe sana sapu qetuqetu hola guana tie napo va viviri, sina ele va matei sa sari na tie te Tamasa, meke sarini pu tozi vura nia sa dia rinaṅeraṅe koe Zisu.

Meke sipu dogoria rau sa barikaleqe asa si magasa sisigiti si rau. ⁷ Meke nanasa mae guahe sa mateana koa rau, "Na vegua ke magasa si goi? Ego, maqu tozi va bakala poni nigo sa ginua tomena tanisa barikaleqe hie, meke sa kurukuru kaleana pu ka zuapa batuna meke ka manege puta kikhona sapu sa kurukuru vasina hake sa barikaleqe. ⁸ Sa kurukuru sapu dogoria goi sana si ele koa tu visoroihe, ba lopu koa si asa kamahire, ba kote vura sage mae pa korapa pou loke kokoina si asa, meke kote la koasa vina kilasa koa holana. Podalae tu pa pinodalaena sa kasia popoa, si ta kubere pozadi sari kaiqa tie pa buka tinoa. Ba pana dogoria ri na tie pu lopu ta kubere pozadi pa buka tinoa sa kurukuru kaleana, si kote magasa nia rini si asa. Asa sa kurukuru kaleana sapu ele koa visoroihe, ba lopu koa kamahire, meke sapu kote vura pule mae. ^{§†}

⁹ Meke ta hivae sa ginilagilana lohina *d* pude gilania sa ginuana sa kurukuru kaleana hie. Sari ka zuapa batuna si sari ka zuapa toqere, vasina pu habotu sa barikaleqe, meke ari ka zuapa baṅara tugo si arini. ¹⁰ Ka lima si ele hola sa dia binaṅara, keke si korapa koa, meke sa vina zuapa si lopu ele mae. Meke pana mae si asa si kaqu papakana mo sa nana tooso pude koa baṅara. ¹¹ Meke sa kurukuru kaleana sapu ele koa visoroihe, meke lopu koa kamahire, si asa tugo sa baṅara vina vesu, meke asa tugo si keke sapu lulia sa hahanana tadi ka zuapa, sapu kote la koasa nana vina kilasa koa holana.

¹² Sari ka manege puta kikiho saripu dogori goi si ari ka manege puta baṅara, saripu lopu ele koa baṅara

^{§†} 17:2 Ais 23:17; Zer 51:7 ^{§††} 17:4 Zer 51:7 ^{§†} 17:8 Diut 7:7; Rev 11:7; Sam 69:28

koari hopeke dia binañara. Ba pa keke totošo papakana hite mo, si kote koa bañara turañia rini sa kurukuru kaleana. ^{†13} Sari ka manege puta hire si keke mo sa dia hiniva, meke kaqu poni la nia rini sa dia ñinirañira koasa binañara tanisa kurukuru kaleana pude ñinira sa nana tinarae. ^{†14} Meke kote raza ia rini sa Lami, ba kote va kilasi Sa si arini. Ura Asa tugo sa Ñati Hiniva tadi na ñati hiniva, meke sa Bañara tadi na bañara. Meke kaqu koa mataqara turañi tugo Sa sari Nana tie ta vizatadi, na ta tiokodi, saripu turu va nabu pa dia rinañerañe koa Sa.”

^{†15} Meke zama sa mateana koa rau: “Sari na kolo pu dogori goi vasina pu habotu sa maqota, si sari na tinoni meke sari na puku tie pa ninae butubutu, na vinekala, na popoa. ^{†16} Sari ka manege puta kikiho, meke sa kurukuru kaleana saripu dogori goi, si kote kukiti nia rini sa maqota. Meke kote vagi betoi rini sari doduru nana likakalae saripu tagoi sa, meke va dodoho veko hola ia rini si asa, meke kote gania rini masana meke sulu pania rini si asa. ^{†17} Ura ele vekoa Tamasa pa korapa bulodia, pude di va gorevura ia sa Nana hiniva. Meke va egoa rini pude vala nia koasa kurukuru kaleana sa dia ñinirañira pude koa bañara si asa, osolae kaqu tava gorevura beto sari doduru zinama te Tamasa. ^{†18} Sa maqota sapu dogoria goi sana, si sa vasileana nomana, sapu bañara ni sari doduru binañara pa popoa pepeso,” gua.

Ta Huara Va Inete sa Vasileana Babiloni

18 Beto asa, si dogoria rau si keke mateana pule sapu gore mae guana pa Mañauru. Meke tagoa sa sa ñinirañira nomana hola, meke malara la koasa kasia popoa sa ñinedalana. ^{†2} Meke velavela va ululae guahe si asa: “Ele huara! Ele ta huara va inete sa popoa Babiloni, sa ñati vasileana lavata, meke ele ta evañae na vasina tadi na tomate kaleadi na maqomaqo kaleadi, meke na kokoana tadi doduru kurukuru tapuru variva malederedi pu lopu henai rina tie.” ^{††3} Ura ele somana ni ri doduru butubutu tie sari na hahanana kaleadi, na binarabarata, na vinarivosa na gua tanisa vasileana sana, guana napo viviri vaeni variva pekipekina si arini. [†] Meke sari doduru bañarana sa kasia popoa, si ele somana tugo koari na nana hahanana maqota. Meke sari na tie varivari holuholue pa kasia popoa, si tagotago sisigiti koasa nana hahanana, pude okoro ni sari doduru tiñitona sage hinoludi.

^{†4} Meke avosia rau si keke mamalaini pule sapu mae guana pa Mañauru, sapu zama guahe:

“Gamu na Qua tinoni, ^{††}

mi taluarae koasa popoa sana!

Pude mi lopu somana koari nana hahanana kaleadi, meke pude mi lopu somana nia sa vina kilasa tanisa!

^{†5} Ura ele vari tomotomoi sage pa Mañauru sari nana sinea, ^{††}

ke balabala i Tamasa sari doduru nana hahanana kaleadi.

^{†6} Tavete pule la nia koa sa gua sapu ele tavete atu nia sa koa gamu: ^{†††}

mamu tomo rua pule la nia koa sa sa vina kilasa, padadi gua ri doduru pu ele tavete atu ni sa, va napo pule la nia koa sa, karua totošo, sa nana kapa telena, sapu sa vina kilasa tanisa.

^{†7} Mani koa ta sigiti va kaleana na talotana si asa, ^{††} sina visoroihe si va lavata pule nia meke vagi va soku pule nia tinagotago si asa.

Ura sa barikaleqe sapu sa vasileana nomana si zama guahe pa korapa bulona:

‘Habotu guana bañara maqota si rau, meke lopu na nabonaboko,

meke lopu kote talotana si rau vugo repere,’ gua si asa.

^{†8} Gua asa, ke pa keke rane mo si kote raza ia rina oza hire sa vasileana nomana sana:

sa tinalotana, sa soñe, meke sa minate.

Meke kote ta sulu palae si asa pa nika.

Ura ñinira hola sa Tamasa, sa Bañara sapu va kilasia si asa.

^{†9} Meke pana ta sulu si asa, meke dogoria rina bañara tanisa kasia popoa saripu somanae koasa nana hahanana binarabarata, meke somana tagotago sisigiti, si kote kaboa na talotana nia rini si asa.

^{††10} Meke kote turu pa seseuna vasinahite si arini, sina matagutu nia rini sa nana tinasigiti. Meke kote zama guahe si arini:

‘Variva talotana hola si goi na ñati vasileana lavata!

Agoi Babiloni pu tagoa sa ñinirañira nomana, pude tagotago sisigiti.

Ura pa totošo papakana mo si kamo koa goi sa tinahuara!’ gua.

^{††11} Sari na tie holuholu pa kasia popoa, ba kote kabo na talotana nia tugo rini si asa. Ura loke tie si kote holui sari na dia likakalae kamahire. ^{†††12} Loke tie si kote holu vagi sari na dia qolo, na siliva, na patu arilaedi, meke sari na vovoto davi. Meke gua tugo sari na poko lineni arilaedi saripu sage hola hinoludi, meke sari na poko zinara, pepolo, meke sapu ta pozae silika. Meke lopu boka holuholu ni rini sari doduru huda arilaedi, na boronizi, na aeana meke na patu noma hinoludi sapu ta pozae mabolo, meke sari doduru tiñitona saripu ta tavetae livo elopaniti, meke na huda arilaedi. ^{†††13} Meke saripu lopu ta holudi tugo, sari na sinamoni, na vina uququ ruqa humana lea, meke sa meresena sapu ta pozae moa. Meke saripu lopu ta holudi guana kolo vaeni, na oela sapu ta vagi pa vua huda olive, meke na palava leadi meke na huiti. Meke gua tugo sari na bulumakao, na sipi, na hose, meke sari na totopili pu babani rini, meke gua tugo sari na pinausu pu ta holudi.

^{††14} Meke kote zama la guahe koa sa sari na tie holuholu: ‘Sari doduru likakalae pu hola okoro ni goi,

† 17:12 Diut 7:24 †† 18:2 Ais 21:9; Zer 50:39, 51:8; Rev 14:8; Ais 13:21; Zer 50:39 † 18:3 Ais 23:17; Zer 51:7 †† 18:4 Ais 48:20; Zer 50:8, 51:6,45 †† 18:5 Zen 18:20-21; Zer 51:9

††† 18:6 Sam 137:8; Zer 50:29 ††† 18:7 Ais 47:7-9 § 18:9 Izk 26:16-17 †† 18:11 Izk 27:31,36 ††† 18:12 Izk 27:12,13,22

meke sari na tiŋitoŋa lomosodi pu hoke henahenai goi, meke na tiŋitoŋa pu doŋo lea hola, si ele ta ŋoŋovala beto, ke lopu kote hite dogoro pulei goi si arini.[†] ¹⁵ Meke sari na tie pu holuholu ni sari na tiŋitoŋa sara, meke tago va sokusoku koari na dia tinavete holuholu koasa vasileana sana, si kote turu pa seseuna vasinahite si arini, sina matagutu nia rini sa nana tinasigiti. Meke kote kabo na talotaŋa nia rini si asa:[†]

¹⁶ 'Variva talotaŋa hola si agoi na ŋati vasileana lavata.

Agoi pu pokopoko ni sari na poko lineni arilaedi, poko ziŋara na pepolo,
meke tava sarie qolo, na patu noma hinoludi, meke na vovoto davi!

¹⁷ Ba pa totoŋo papakana mo si ta ŋovala beto sari doduru likakalae,' gua.^{††}

Meke sari doduru koimata koari na vaka, na tie lulidi pa vaka, meke sari na tie tavetavete, saripu vagi poata koari na tinavete pa vaka, si kote turu pa seseuna vasinahite. ¹⁸ Meke sipu doŋo la ia rini sa tuŋahana sa nika sapu sulua sa vasileana, si kote talotaŋa si arini, meke zama guahe: 'Namu loke vasileana hokara si arilaena kekeŋoŋo gua sa ŋati vasileana lavata hie,' gua si arini. ¹⁹ Meke kote taburu ni kavuru rini sari na batudi, pude vata dogoro nia sa dia tinalotaŋa, meke kabo meke zama guahe:

'Variva talotaŋa hola,
sa ŋati vasileana lavata.

Koasa nana tinagotago nomana,
si ele vagi va soku poata sari doduru pu ari dia vaka saripu hoke ene lamae pa lamana!

Ba pa totoŋo papakana mo si ta huara beto sari doduru pu tagoi sa,' gua si arini."^{††}

²⁰ Meke zama pule sa mateana, "Mi koa qetuqetu si gamu pa Maŋauru,
meke gamu na tie te Tamasa, na apositolo, meke na poropita.

Ura huara betoa Tamasa sa popoa Babiloni,
sina ele ŋoŋovala gamu sa si gamu."^{††}

²¹ Beto asa, si ovulu vagia keke mateana ŋiŋirana si keke patu nomana lavata, meke buli la nia sa pa lamana peava, meke zama guahe:

"Kaqu tava kilasa pa tinahuara nomana si pa Babiloni, sa ŋati vasileana lavata,

kekeŋoŋo gua sa patu nomana sapu ta buli gore la guahe pa lamana peava,

pude lopu hite kaqu ta dogoro pule si asa.^{†††}

²² Lopu kaqu hite ta avoso pule koa goi sari na mamalaiŋidi rina minikemike, na kinera tadi na tie, na kevukare meke na ivivu,

meke gua tugo sari na tie pu munala huiti pa patu, pude tavete palava.

Meke lopu kaqu ta dogoro pule sari na tie pu bokadi tavetavete pa limadia.^{††† §}

²³ Namu lopu kote hite ta dogoro pule sa kalalasangana sa zuke koa goi,
meke lopu kote hite ta avoso sari na mamalaiŋidi rina koreo na vineki pu ta varihabae.

Sari na mua tie holuholu si koa ululu hola pa dia ŋiniraŋira meke arilaedi pa kasia popoa.

Meke koasa kinehana sa mua hahanana kaleana na inoko'okoro sea

si ta turaŋa va sea sari doduru butubutu, koa sa mua vinakuvakutae kokohadi!" gua.

²⁴ Tava kilasa si asa sina ta zutu ni sa sari na eharadi ri doduru pu tava mate koasa:

sari na tie te Tamasa, sari na poropita, meke sari doduru pu tava mate pa kasia popoa.^{§†}

Sa Vinahesi pa Maŋauru

19 Beto asa, si avosi rau soku hola tie pa keke vinarigara lavata pa Maŋauru, saripu velavela guahe:

"Vahesia sa nada Tamasa!

Ura Tanisa tugo sa tinaharupu, na vina lavata, meke sa ŋiniraŋira.

² Meke sari Nana vinilasa si hinokara meke toŋoto!

Ura ele va kilasia Sa sa vasileana sapu gua na maqota sapu ta gilana hola,

sapu ele turaŋa va sea ia sa sa popoa pepeso koasa nana hahanana barabarata.

Ke va kilasia Tamasa si asa, sina va matei sa sari Nana nabulu."^{§††}

³ Meke velavela va ululae pule si arini, meke zama:

"Vahesia sa Tamasa!

Ura tuŋaha sage sa nika pu lopu ari matena, sapu suluna sa vasileana nomana lavata sana."^{§†}

⁴ Meke hoqa todoŋo sari ka hiokona made koimata ta ronuedi, meke sari ka made kurukuru toadi, meke vahesia rini sa Tamasa koasa Nana habotuana Baŋara, meke velavela guahe si arini:

"Uve, gua tugo! Vahesia sa Tamasa!" gua si arini.

Sa Inevaŋa Vinarihaba Tanisa Lami

⁵ Meke vura mae koasa habotuana Baŋara si keke mamalaiŋi sapu zama guahe:

"Mada vahesia sa nada Tamasa, gamu doduru nana nabulu,

meke gamu doduru tinoni pu pamaŋa nia si Asa, hiteke na lavata," gua.^{§††}

⁶ Meke beto asa si avosia rau si keke mamalaiŋi, sapu guana mamalaiŋina keke vinarigara lavata, meke guana ovaŋadi rina tovovo vari tomotomoidi, meke guana pidalana sa paka maŋauru. Meke zama guahe si arini:

"Vahesia sa Tamasa!

Ura sa Nada Tamasa pu tagoi sari doduru ŋiniraŋira si na Baŋara!" gua.^{§†}

† 18:15 Izk 27:31,36 †† 18:17 Ais 23:14; Izk 27:26-30 ‡ 18:18 Izk 27:32 †† 18:19 Izk 27:30-34 ‡† 18:20 Diut 32:43; Zer 51:48

§†† 18:21 Zer 51:63-64; Izk 26:21 ††† 18:22 Izk 26:13; Ais 24:8 § 18:22 Zer 7:34, 25:10 †† 18:24 Zer 51:49 ††† 19:2 Diut 32:43; 2 Baŋ 9:7 ‡† 19:3 Ais 34:10 ††† 19:5 Sam 115:13 †† 19:6 Izk 1:24; Sam 93:1, 97:1, 99:1

⁷ Mada koa getugetu si gita,
mada va lavatia si Asa!
Ura ele kamo sa totošo vinarihaba tanisa Lami,
meke ele va namanama sa Nana barikaleqe.
⁸ Meke sa poko lineni memelesina, na nedalana,
meke viana si ta poni nia sa pude va sagea.
Ura sa poko lineni memelesina si na tinavete
tonotodi tadi na tie te Tamasa.
⁹ Meke zama mae koa rau sa mateana, "Mu kuberia
sapu guahe: 'Tamanae si arini pu ta ruvatadi koasa
inevaņa vinarihaba tanisa Lami,' gua. Ura arini tugo
sari na zinama hinokaradi te Tamasa," gua sa
mateana. †
¹⁰ Meke hoņa todoņo pa nenena sa si rau, pude
vahesia si asa. Ba zama au sa, "Lopu tavete gua asa!
Arau si keke nabulu gua mo agoi, meke na nabulu
turaņadi ri na tasimu goi pu ele tuqe va nabua, meke
tozi vura nia sa inavosona e Zisu Karisito. Mu vahesia
mo sa Tamasa! Ura sa inavoso sapu tozia Zisu si na
ņatina sa kinorokorotae," gua.

Sa Tie sapu Koi koasa Hose Kekeoro

¹¹ Meke dogoria rau ta tukelena sa Maņauru, meke
keke hose keorona si dogoria rau vasina. Meke Asa
sapu koi koasa si ta pozae Ta Ronuena meke Hinokara.
Meke pa tinotošo si varipitui ni Sa sari na tie, meke
varipera si Asa koari na kana. ††¹² Sari na matana si gua
tugo na huruņu nika, meke sokudi toropae baņara si
va hakei Sa pa batuna. Meke ta kubere si keke
pozapoza koa Sa, ba loke tie gilania si asa, ba Asa mo
telena. ††¹³ Meke pokopoko nia Sa si keke poko doduru
sapu ta poņana pa ehara. Meke sa pozana Sa si sa
Zinama te Tamasa. ††¹⁴ Meke luli somanae koa Sa sari
puku qeto minate lavata pa Maņauru, meke pokopoko
ni rini sari na poko lineni memelesidi, keoro meke
viadi, meke koi dia koari na hose keorodi. ††¹⁵ Meke vura
pa ņuzuna Sa si keke magu varipera ņaruna, pude
seke gorenii Sa sari na butubutu. "Kote tagoi Sa sari
doduru ņiniraņira pude baņara ni sari doduru
butubutu." Kote va matei Sa si arini koasa tinanaziri
nomana te Tamasa sapu tagoi sari doduru ņiniraņira,
guana neti vurani Sa sari kolo vaeni koari na qurepi pa
munamunalana. ††¹⁶ Pa Nana poko doduru meke pa
pudapudana si ta kubere sa pozapoza sapu zama
guahe:

"Sa ņati Hiniva tadi na ņati hiniva, meke sa ņati
Baņara tadi na baņara," gua.

¹⁷ Meke dogoria rau si keke mateana sapu turu nana
koasa rimata. Meke velavela va ululae la si asa koari
doduru kurukuru saripu tapuru la mae pa korapa
galegalearane, meke zama guahe: †† "Mae, varigara
mae koasa inevaņa lavata te Tamasa! ††¹⁸ Mae mamu
gani sari na masadi ri na baņara, na ņati koimata tadi
na puku tie varipera, meke sari na tie varane, sari na
masadi rina hose, meke sari na tie pu koidi koa rini,

† 19:9 Mt 22:2-3 †† 19:11 Izk 1:1; Sam 96:13; Ais 11:4 † 19:12
Dan 10:6 †† 19:15 Sam 2:9; Ais 63:3; Zol 3:13; Rev 14:20 †† 19:17
Izk 39:17-20

meke sari na masadi ri doduru tie ta pausudi meke
sarini pu lopu ta pausudi, hiteke na lavata!" gua.

¹⁹ Beto asa si dogoria rau sa kurukuru kaleana, meke
sari na baņara pa popoa pepeso, meke sari na dia
qeto minate nomadi saripu varigara pude raza ia si
Asa sapu koi koasa hose, meke sa Nana qeto minate.

²⁰ Meke ta tuqe vagi sa kurukuru kaleana, meke sa
poropita kokohana, pu zuka ia sa kurukuru kaleana,
meke taveti sari na tinavete variva magasadi, meke
sekesekei ni si arini pu vagia sa vina gilagilana sa
kurukuru kaleana pa tinidia, meke vahesia sa bekuna
sa kurukuru kaleana. Toadi meke ta okie la pa korapa
kopi nika lerana sari kara, vasina huruņu sa nai.

††²¹ Meke Asa sapu koi koasa hose si va matei sari na
qeto minate tadirini pa Nana magu varipera sapu
vurana pa ņuzuna. Meke deņa pata ni ri na kurukuru
tapuru sari na masadi.

Keke Tina Vuaheni

²⁰ Meke dogoria rau si keke mateana sapu gore
mae guana pa Maņauru, meke taņinia nana pa
limana sa viduluna sa tukutukuna sa pou sapu loke
kokoina, meke keke seni mamatana. ² Meke tuqe
vagia sa sa ratovo, sa noki pukeranena hola, sapu ta
pozae sa Devolo, babe Setani, meke pusi vekoa sa,
pude koa ta pusi pa keke tina vuaheni. ††³ Meke oki
gore la nia sa mateana pa korapa pou sapu loke
kokoina si asa, meke vidulu tukua na tokoro hukatia sa
si asa, pude mani lopu sekesekei pule ni sari na
butubutu, osolae hola tu sa keke tina vuaheni. Meke
pa mudina tu asa, si kaqu ta rupaha si asa, meke tava
maluara taloa pa totošo papakana mo.

⁴ Meke dogori rau sari na habotuana baņara, meke
sarini pu habotudi koarini, saripu tava malumu pude
varipitui. Meke dogori tugo rau sari na maqomaqodi
rini pu ele ta kupa palae batudi, sina tuqe va nabua,
meke tozi vura nia rini sa inavosona Zisu, meke sa
zinama te Tamasa. Lopu vahesia rini sa kurukuru
kaleana, meke sa bekuna sa, babe vekoa sa vina
gilagilana sa kurukuru kaleana pa raedia babe pa
limadia. Somana tava baņara koe Karisito si arini pa
keke tina vuaheni. ⁵ Arini tugo si somana koasa tinuru
pule kekenu tadirini pu matedi, ba sari tie matedi pule
si lopu kaqu toa pule, osolae hola tu sa keke tina
vuaheni. ⁶ Meke tamanae dia, na tava madi si arini pu
somanae koa sa tinuru pule pa minate kekenu. Ura sa
minate vina rua si loke nana ņiniraņira koa rini, sina
lopu ta vala koasa vina kilasa koa holana, ba kaqu na
hiama te Tamasa, meke te Karisito si arini. Meke kaqu
koa baņara turaņa rini si Asa koasa Nana Binaņara pa
keke tina vuaheni.

Tava Kilasa se Setani

⁷ Meke sipu hola sa keke tina vuaheni, si kaqu ta
rupaha pa nana tinapusi se Setani. ⁸ Meke kaqu vura la
sekesekei ni sa sari doduru butubutu pa kasia popoa,

††† 19:20 Rev 13:1-18 ††† 20:2 Zen 3:1 § 20:4 Dan 7:9,22

sari na butubutu pu ta pozae Qoqi meke Maqoqi. Meke kaqu varigara ni sa si arini pude varipera, meke sa ninaedi rini si gua tugo na onone pa masa. ^{†9} Meke ene karovia rini sa popoa pepeso, meke koa varilikohae nia rini sa vasina soti tadi na tie te Tamasa, sapu sa vasileana ta tataruena Tanisa. Ba kote gore mae pa Mañauru sa nika, meke sulu va mate betoi sarini. ^{†10} Meke ta okie la pa korapa kopi nika lerana vasina huruñu sa nai, sa devolo sapu sekesekei ni si arini. Asa sa vasina sapu koa ia sa kurukuru kaleana, meke sa poropita kokohana, meke kote koa ta sigiti va kaleana si arini vasina, rane na boñi, meke ninae rane ka rane.

Sa Vinari Pitui Vina Betobeto

^{†11} Meke beto asa si dogoria rau si keke habotuana Bañara lavata sapu keorona, meke dogoria tugo rau si Asa sapu habotuna vasina. Meke govete nia sa mañauru na pepeso si Asa, meke lopu ta dogoro. ^{††12} Meke dogori rau saripu matedi, hiteke na lavata, turu dia pa kenuna sa habotuana Bañara. Meke ta tukele sari na buka, meke keke pule si ta tukele sapu sa buka tinoa. Meke ta pitu saripu matedi, koari na tinavete saripu ele taveti rini, gua sapu ta kubere koari na buka. ^{†13} Sari doduru tie matedi, meke sarini pu mate pa lamana meke sarini pu koa pa popoa Hedisi sa popoa tadi na tie matedi, si vura beto la meke koa vasina. Meke hopeke ta pitu sari doduru koari na dia tinavete saripu ele taveti rini, leadi na kaleadi. ^{†14} Sa minate meke sa vasina tadi na tie matedi sapu ta pozae Hedisi, si ta okie la pa korapa kopi nika lerana. Asa tu sa minate vina rua. ^{†15} Meke sari doduru pu lopu ta kubere pozadi koasa buka tinoa, si ta okie la pa korapa kopi nika lerana.

Sa Mañauru Vaqurana meke sa Pepeso Vaqurana

21 Meke dogoria rau sa Mañauru vaqura meke sa popoa pepeso vaqura. Ura ele beto hokara sa Mañauru kekenu, meke sa popoa pepeso kekenu. Meke loke lamana si koa. ^{†2} Meke dogoria rau sa Vasileana Hope, sapu sa Zerusalema vaqura, sapu korapa gore mae guana koe Tamasa pa Mañauru. Meke tava namanama si asa meke doño lea hola, kekeñoño guana barikaleqe sapu tava sari va leleana, pude aqa nia sa nana palabatu pa nana toso varihaba. ^{††3} Meke avosia rau si keke mamalaini sapu vura mae guana koasa habotuana Bañara, sapu zama va ululae guahe: "Dotu, koa turañi Tamasa kamahire sari na tie. Uve, kote koa mo koa rini si Asa. Arini si kote na tie soti Tanisa, meke Asa tugo si kote na dia Tamasa. ^{††4} Meke kote puha pani Tamasa sari doduru kolomatadia, meke lopu kote mate babe kabo, meke loke dia tinalotana, na tinasigiti sarini. Ura sari doduru vina toñoto koadi si ele beto hokara," gua. ^{†††}

⁵ Meke zama guahe si Asa sapu habotuna koasa habotuana Bañara: "Dotu, va vaqurai Rau sari doduru tinitoña!" Meke zama gua tugo he koa rau si Asa: "Mu kuberi si arini, sina hinokaradi meke ta ronuedi sari na zinama arini."

⁶ Meke zama pule koa rau si Asa: "Dotu, ele gorevura beto hokara kamahire sari doduru! Arau tugo sa kekenu meke sa mumudi, sa pinodalaena meke sa vinabetona. Meke koa sa sapu memeha, si kote poni moka nia Rau sa kolo napo mae guana koasa bukaha tanisa kolo tinoa. ^{††7} Meke arini pu turu va nabu pa dia rinañerane osolae kamo sa vinabetona, si kote somana vagia sa kolo tinoa. Meke Arau si kote na dia Tamasa, meke arini si kote na tuqu. ^{††8} Ba saripu matamatagutu ni sari na ninovañovala na minate, saripu va guguedi, sari na tie huporo pu variva kurekuredi dia hahanana, sari na tie variva mate, tie vari riqihi na barabarata, tie vakuvakutaedi, sari na tie pu vahesi beku, meke sari doduru tie kokohadi, si kaqu tava kilasa beto koasa kopi nika lerana, vasina huruñu sa nai. Asa tugo sa minate vina rua," gua si Asa.

Sa Zerusalema Vaqura

⁹ Meke keke ri ka zuapa mateana sapu vaquru hopeke tañini sari ka zuapa baolo, pu siñi i ka zuapa oza mumudi, si mae koa rau, meke zama: "Mae, maqu va dogoro nigo sa barikaleqe tanisa Lami," gua.

¹⁰ Meke turañau sa mateana si rau koasa ninirañira tanisa Maqomaqo Hope, meke sage la pa keke toqere nomana sapu ululu hola. Meke va dogoro nau sa sa popoa pa Zerusalema, sa Vasileana Hopena, sapu korapa gore mae guana koe Tamasa pa Mañauru.

^{††11} Meke ñedala si asa, sina koa koasa sa tinolava tanisa Tamasa. Meke sa kalalasa sa vasileana si gua tugo na patu marilaena sapu via guana qelasi. ^{†12} Meke sa goba pa vari likohaena si moatana meke ululuna, meke ka manege rua sari na sasadana, meke ari ka manege rua sari na mateana pu kopudi ri na sasada, meke ta kubere koari na sasada sari na pozadi ri ka manege rua butubutu Izireli. ^{†††13} Meke hopeke ñeta sasadadi sari ka made kalina: ka ñeta pa kali gasa rimata, ka ñeta pa kali lodu rimata, ka ñeta pa kali gede, meke ka ñeta pa kali matao. ^{†14} Meke sa gobana sa vasileana nomana si ta kuri koari ka manege rua patu sinokirae, meke ta kubere dia koarini sari na pozadi ri ka manege rua apositolo tanisa Lami.

¹⁵ Meke sa mateana pu zama koa rau si tañinia nana pa limana si keke kolu padapadana sapu ta tavetae qolo, pude pada ia sa vasileana nomana, sari na sasadana, meke sari na gobana. ^{††16} Meke pada ia sa mateana koasa kolu padapadana sa vasileana nomana, meke kekeñoño puta sa gineledi ri ka made kalina, meke sa ululuna, na labena sa vasileana. Hopeke karua tina made gogoto kilomita ^{†††} si arini.

† 20:8 Izk 7:2; Izk 38:2,9,15 †† 20:11 Dan 7:9-10 ‡ 21:1 Ais 65:17, 66:22; 2 Pit 3:13 †† 21:2 Ais 52:1, 61:10; Rev 3:12 †† 21:3 Izk 37:27; Liv 26:11,12 ††† 21:4 Ais 25:8; Ais 35:10, 65:19

††† 21:6 Ais 55:1 § 21:7 2 Samuela 7:14; Sam 89:26-27 §† 21:10 Izk 40:2 §†† 21:12 Izk 48:30-35 §† 21:15 Izk 40:3 §†† Sa gelena sa padapadana pa zinama Quriki si "keke tina karua

¹⁷ Meke pada ia tugo sa mateana sa gobana, meke ka tolongavulu onomo nava sa ululuna. Meke totošo pada ia sa mateana si asa, si tavetia sa sapu kekeñoño gua hoke padapada nia ri na tie. ¹⁸ Meke sa gobana si na patu nedala kekeñoño guana qelasi viana, ba sa vasileana lavata si ta tavete pa qolo sapu tava viana pa nika, sapu nedala kekeñoño guana qelasi viana. ¹⁹ Meke sari na sinokiraedi rina gobana sa vasileana si tava sarie soku votivotiki patu marilaedi. Sa sinokirae kekenu si na patu nedala guana qelasi viana, meke sapu vina rua si na patu sapu bulu guana lamana peava, sa vina neta si na patu pepolo, meke sa vina made si na patu emerolo ^{††}. ²⁰ Meke sa vina lima si na patu gasigasi keoro meke bupara ziñara, meke sa vina onomo si na patu ziñara, meke sa vina zuapa si na patu meava, meke sa vina vesu si na patu beriolo [‡], meke sa vina sia si na patu topazi, meke sa vina manege puta si na patu karaesoparasi, meke sa vina manege eke si na patu sapu bulu guana mañauru, meke sa vina manege rua si na patu ametiseti. ²¹ Meke sari ka manege rua sasada si hopeke ta tavetae keke vovoto davi nomana. Meke sa nati sirañana sa vasileana si ta tavetae qolo mo sapu tava via pa nika sapu nedala guana qelasi viana.

²² Ba lopu dogoria rau sa Zelepade pa korapa vasileana. Ura sa Bañara mo, sapu sa Tamasa pu tagoi sari doduru ninirañira, meke sa Lami si sa Zelepade tanisa vasileana. ²³ Meke loke rimata na sidara va kalalasia sa vasileana. Ura sa Tamasa si nedala pa vari likohaena sa, meke sa Lami si na kalalasa tanisa. ^{††24} Meke kote ene pa kalalasangana Sa sari na tinoni pa popoa pepeso, meke sari na bañarana sa popoa pepeso si kote paleke lani sari na dia tinagotago na vina lavata koa Sa. ^{††25} Meke sari na sasadana sa vasileana si kote tukele doduru rane, meke lopu kote ta tuku, sina loke boñina sa vasina asa. ^{††26} Meke kote paleke nuquru lani rini pa korapa vasileana sari na tinagotago na vina lavatadi rina tinoni tanisa popoa pepeso. ²⁷ Ba lopu kaqu hite nuquru la koasa vasileana sana si keke tiñitoña bonina, babe na tie pu evañia sapu gua variva kurekurena na kokohana. Ba arini mo pu ele ta kubere pozadi koasa buka tinoa tanisa Lami, si kaqu nuquru koasa vasileana sana. ^{†††}

22 Meke va dogoro nau sa mateana sa ovukuna sa kolo tinoa hola, sapu via valeana, meke totolo vura mae guana koa sa habotuana Bañara tanisa Tamasa meke sa Lami. ^{§2} Meke totolo gore si asa pa kokorapana sa siraña koasa vasileana. Meke pa karua taqelena sa ovuku si turu nana sa huda tinoa, sapu hoke vua ka manege rua totošo pa vuaheni, keke

gogoto sitedia, meke "keke gogoto made navulu made kiubiti" pa vesi 17. Gina sari na naba hire si na vina padapadae sapu hokoto valeana si asa. † 21:18 Ais 54:11-12 †† Sa patu emerolo si buma guana kara mahi. ‡ Sa patu beriolo hie si buma guana elo kinu, sa patu topazi si meava guana hakua saganana, sa patu karaesoparasi hie si buma guana hakua makatana, meke sa patu ametiseti hie si pepolo guana vua leqata. †† 21:23 Ais 60:19-20 ††† 21:24 Ais 60:3 ††† 21:25 Ais 60:11 †††† 21:27 Ais 52:1; Izk 44:9 § 22:1 Izk 47:1; Zak 14:8

totošo pa hopeke sidara. Meke hoke ta salana ni rina butubutu tie sari na elona. ^{§†3} Meke loketoña hokara lineveleve si kote koa koasa vasileana asa. Sa habotuana Bañara tanisa Tamasa meke sa Lami si kote koa vasina, meke kote vahesia ri Nana nabulu si Asa. ^{§††4} Kote dogoria rini sa isumatana, meke kote ta kubere pa raedi sa Pozana Sa. ⁵ Meke loke boñi si kote kamo vasina, ke lopu kote ta hivae koa rini sa kalalasangana sa zuke meke sa rimata. Ura sa Bañara, sa Tamasa mo si na dia kalalasa. Meke kote koa bañara ninae rane ka rane si arini. ^{§†}

Sa Pinule Mae te Zisu

⁶ Meke zama mae guahe koa rau sa mateana: "Ta ronuedi meke hinokaradi sari na zinama pa buka hie. Sa Bañara, sa Tamasa pu ponía sa inavoso koari na poropita, si garunia sa Nana mateana, pude vata gilana nia koari Nana nabulu gua sapu lopu sana kaqu ta evaña."

⁷ Meke zama se Zisu: "Dotu, kote lopu sana atu kamo si rau! Tamanae tugo si arini pu va tabei sari na zinama kinorokorotae pa buka hie!" gua.

⁸ Meke arau Zone si avosi na dogori sari doduru pu gua hire. Meke sipu avosi na dogori rau sarini, si kokotunu gore si rau pa nenena sa mateana pu ele va dogoro nau si arini pude qu vahesia si asa, gua. ⁹ Ba zama mae koa rau si asa: "Lokari, lopu tavete gua asa! Arau si na nabulu gua mo agoi, meke na nabulu turanadi ri na tasimu pa rinañerane sapu sari na poropita, meke sari doduru pu va tabei sari na zinama koasa buka hie. Mu vahesia mo sa Tamasa!" gua.

¹⁰ Meke tozi nau sa si rau: "Mu tozi vura ni sari na zinama korokorotae saripu ta kubere koasa buka hie, sina ele tata sa totošo sapu kaqu ta evaña saripu gua hire. ¹¹ Ke asa sapu tavete va sea si mani tavete va sea latu, meke asa sapu vahesi beku na evañi sari na tinavete bonidi, si mani tavete va boni latu, meke asa sapu toñoto si mani taveti sari na tinavete toñotodi, meke asa sapu madina, si mani koa madi nono latu." ^{§††}

¹² Meke zama se Zisu: "Dotu, kote lopu sana atu kamo si Rau. Meke paleki Rau sari na pinia, pude poni sari na tie gua sapu garo koari na dia tinavete.

^{§†13} Arau tugo sa kekenu meke sa mumudi, sa pinodalaena meke na vinabetona. ^{§†}

¹⁴ Tamanae tugo si arini pu ele va via i sari na dia poko doduru, sapu sari na dia tinavete toñotodi, meke tava malumu pude nuquri sari na sasadana sa vasileana nomana, meke pude henai sari na vuana sa huda tinoa. ^{§§†15} Ba sarini pu lopu tava malumu pude nuquru koasa vasileana nomana, si sari na tie kaleadi, pu vakuvakutae, na vari riqihi, na barabarata, variva mate, vahesihesi beku, meke sari doduru tie pu qetu holani sari na zinama na tinavete kokohadi."

† 22:2 Zen 2:9; Izk 47:12 †† 22:3 Zak 14:11 ††† 22:5 Ais 60:19; Dan 7:18 †††† 22:11 Dan 12:10 †††† 22:12 Ais 40:10, 62:11; Sam 28:4; Zer 17:10 †††† 22:13 Ais 44:6, 48:12; Rev 1:8, 17, 2:8 †††† 22:14 Zen 2:9, 3:22

¹⁶ Meke zama se Zisu: "Arau Zisu, si garunu atu nia koa gamu sa Qua mateana, pude tozia sa inavoso pa buka hie koari na ekelesia. Arau mo si Asa pu tuti gore mae gwaqu koe Devita, meke Arau tugo sa pinopino habia nedalana," gua si Asa. †

¹⁷ Sa Maqomaqo Hope meke sa Barikaleqe si zama koe Zisu: "Mu Mae," gua. †† Meke sari doduru pu avosi sari na qua zinama si madi zama: "Mu mae," gua. Meke gamu doduru pu memeha, si mi mae. Meke sari doduru pu hiva, si madi napoa sa kolo tinoa sapu ta poni mokana.

Sari na Zinama Vina Betobeto

¹⁸ Arau, Zone, si va balau zoṇazoṇa gamu si gamu doduru pu avosi sari na zinama korokorotae tanisa

† 22:16 Ais 11:1,10 †† 22:17 Ais 55:1

buka hie: Be keke tie si hoda lani pule kaiqa toṇa koarini, si kaqu tomo lani pule Tamasa koasa sari na oza pu ta kuberedi koasa buka hie. †¹⁹ Meke be keke tie si vagi pani si kaiqa toṇa koari na zinama korokorotae koasa buka hie, si kaqu vagi pania tugo Tamasa sa nana hinia koasa vuana sa huda tinoa, meke koasa vasileana hopena, saripu ta tozi vurae koasa buka hie.

²⁰ Asa sapu tozi vura ni sari doduru pu gua hire si zama: "Leana, kote lopu sana atu kamo si Rau!" gua. Uve, mani gua tugo. Mae tu, Baṇara Zisu!

²¹ Sa tataru lopu ta ṇana kamona tanisa Baṇara Zisu Karisito si mani koa koa gamu doduru tinoni te Tamasa.

‡ 22:18 Diut 4:2, 12:32